القرآن الكريم

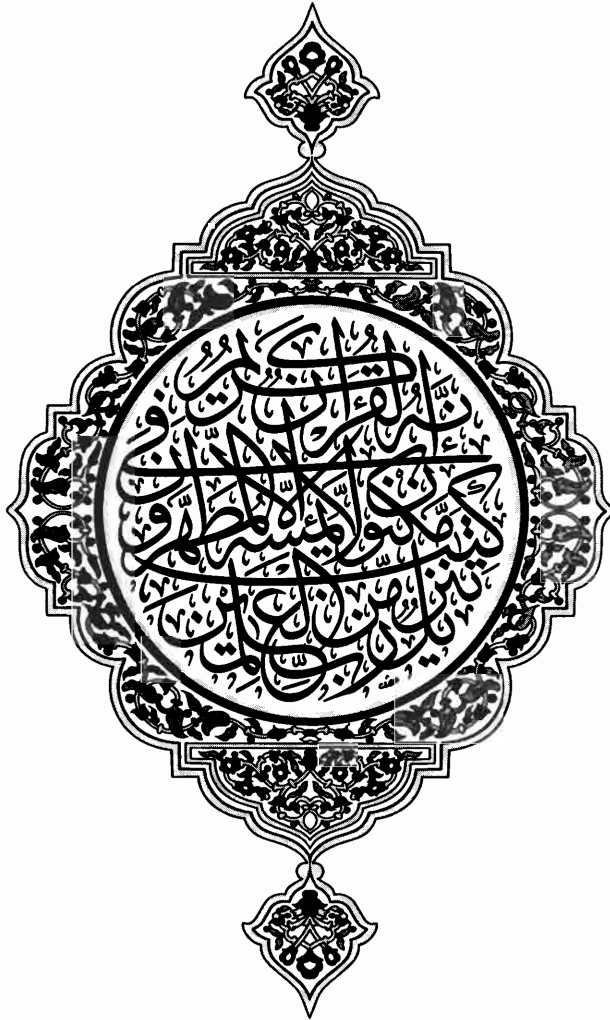
وترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو

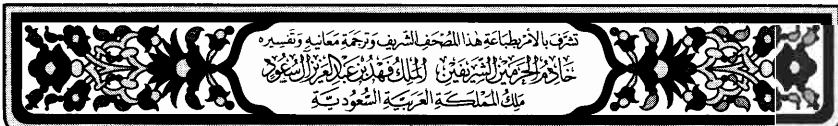
المجلد الأول

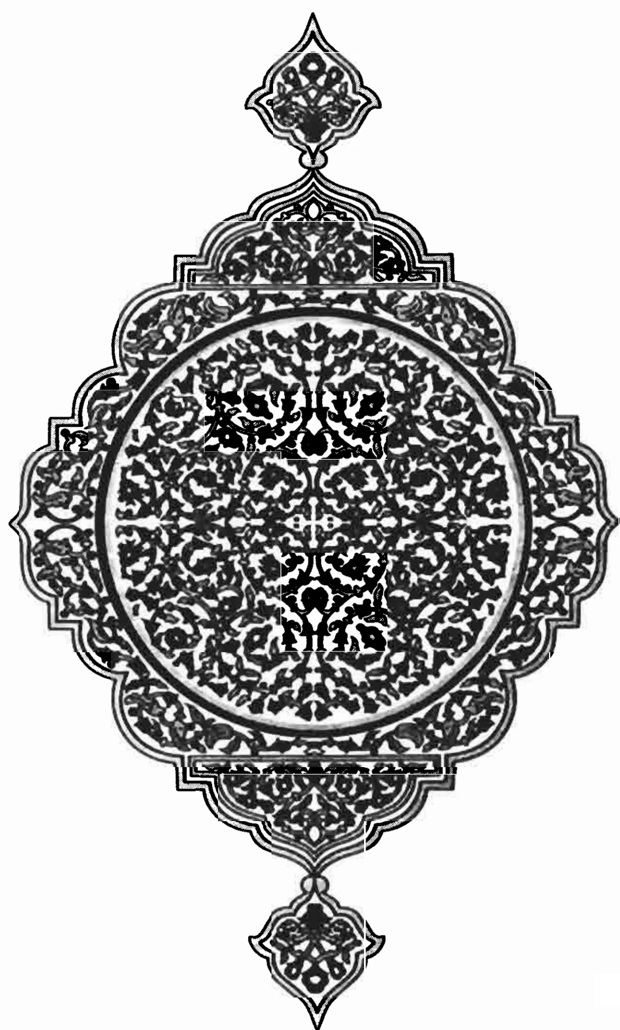
من الجزء

(١) إلى (١٥)

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

دَ

قرآن كريم

ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه كښې

رومبى جلد له (١) تر (١٥) پارې پورې

دا د قرآن حكيم او د دې پښتو ترجمې او تفسير د چاپ
د امركولو سعادت د حرمينو شريفينو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزيز آل سعود د سعودي عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَۚ وَلَوۡ كَانَ مِنۡ عِندِ غَيۡرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخۡتِلَٰفٗا كَثِيرٗا) .

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذى ثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال(اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شانه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان.وقدأقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوى إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين .

د حرمينو شريفينو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودي عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن کريم د طباعت او په مختلفو ژبو کښې د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسيمولو احکام جاري کړي دي. او د دے غرض دپاره ئې په مدينه منوره کښې د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه کړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښې سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامي په دے خبره د خوشحالي اظهار کوي چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښې د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونکو ته دا ترجمه او تفسير وړاندي کوي چه په پښتنو کښې د «تفسير کابلي» په نوم شهرت لري او دا تفسير د پاک و هند دؤو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندي او علامه شبير احمد عثماني په اردو ژبه کښې ليکلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو ټولګي پښتو ژبے ته اړولے دے.

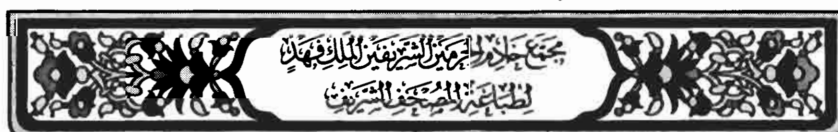
په دے پښتو ترجمه کښې بعضے ټکي ګران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښې ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامي مكة المكرمة د پاکستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دي په دے تفسير کښې د ګرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسينو کښې د هغے مترادف الفاظ وليکي چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شي. د ترجمے او نظرثاني دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نګراني لاندې سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندي کوي چه ترجمه که هر څومره په کوشش سره وکړے شي خو بيا هم د قرآن کريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅري نشي کيدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجماني ده او انسان د نقص نه خالي نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمي تجاويز رابطه عالم اسلامي ته راؤليږي چه په راتلونکي چاپ کښې د هغے نه استفاده وکړے شي.

والله الموفق وهوالهادي إلى سواء السبيل

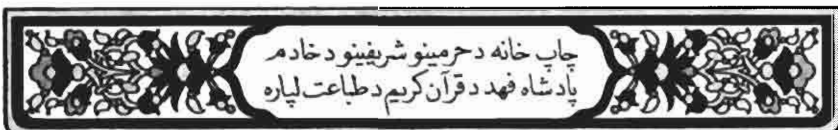

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

رومبی جلد له (۱) تر (۱۵) پارے پورے

اول جزء اول منزل
(سورة «الفاتحة» مكية وهى سبع آيات)
(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلهاحسب النزول (٥)
(د «الفاتحة» سورت مكى دى (۷) آيتونه لرى)
(د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوى دى. په تلاوت كښې
(۱) او په نزول كښې (٥) سورت دى او (۱) ركوع لرى)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع كوم) په نامه د الله چه ډير زيات مهربان او رحم لرونكى دى.

تفسير: «رحمٰن» او «رحيم» دواړه د مبالغى صيغى دى، مګر په «رحمٰن» كښې له «رحيم» څخه مبالغه زياته ده، په دغه ترجمه كښې د دغو تولو نكتو لحاظ شوى دى.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ

تولى ستاينى (صفتونه) خاص الله لره دى.

تفسير: تر تولو ښى او غوره ستاينى (صفتونه) چه له اوله تر آخره پورى شوى دى، يا كيدونكى دى هغه واړه خاص الله تعالىٰ لره ښايى، ځكه چه الله تعالىٰ د هر نعمت او هر شى پيدا كوونكى او ښوونكى دى او ښښه ئى عامه ده كه بى واسطى وى او كه په واسطه سره وى لكه څوک چه د لمر له رڼا (رڼړا) او تودوالى څخه ګته (فائده) اخلى نو دغه ګته (فائده) په حقيقت كښې د لمر فيض دى نه د رڼا (رڼړا) او تودوالى.
خداى سره نسبت لرى چيرى چه ستاينه (صفت) ده هر څوک چه ستايلى شى هم د رب ستاينه (صفت) ده د ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ ترجمه يوازى په دى جملى سره چه هر ډول (طريقه) ستاينه (صفت) الله تعالىٰ لره ده لنده او نيمګړى ده چه پوهان د دى جملى په تقصير اعتراف لرى ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ خورا (ډيره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله كښې وليكل شوه. او عام فهمه ترجمه ئى دغه ده؛ «تولى ثناوى له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځاى كښې خاص الله تعالىٰ لره دى» ځكه د هر شى تقدير د ده له لورى دى.
تنبيه : په فاتحه الكتاب كښې الله تعالىٰ د (۷) شيانو يادونه كرى ده؛
(۱) د نعمت يادونه لكه چه فرمايى؛

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝۲

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږی مگر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم تول افراد د الله تعالیٰ مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښنلو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایی؛

اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝۳

ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالیٰ لره دی چه د تولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او ډیر زیات مهربان دی چه هر ساکښ (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکوونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښښونکی دی.

(۳) د رب العزت **(جل شانه واعظم برهانه)** په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایی؛

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ ۝۴

څښتن (مالک) (د تولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویی او ویروونکی پیښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالیٰ د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(٤) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایی؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د تولو ستاینو (صفتونو) ور (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لوړ او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله ګرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو ګواکی (ګویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وګرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، ړومبی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا وروسته د کلام د هغی برخی یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالالباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوښیاری له خاوندانو څخه وګرځوی، او د خپل زړه په سترګو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وګوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودریږی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکړی چه یاالله؛ ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ الآیة.

(٥) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایی؛

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا څخنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیخی روا نه دی، مګر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وګڼی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووائی ماته دعا وکړه نو باک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.

(٦) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایی؛

اِهۡدِنَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ ۙ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِيۡنَ اَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ ۙ

وښیه مونږ ته لاره سمه لاره د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندی

تفسیر: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی څلور طایفی دی
(١) نبیین (٢): صدیقین (٣): شهداء (٤): صالحین. د دغه څلورو طایفو تصریح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځینو علماؤ ویلی دی چه له ﴿الۡمَغۡضُوۡبِ عَلَيۡهِمۡ﴾ څخه «یهود» او له ﴿الضَّآلِّيۡنَ﴾ څخه «نصارٰی» مراد دی چه د دی مطلب د تائیدولو لپاره ډیر آیتونه او روایتونه شاهد دی. له ﴿الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ﴾ یعنی له مستقیمی لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی یو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمی لاری څخه محروم او بیرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستنی گمراهان له دغو دوه ؤ طایفو څخه وتلی نشی، «نصارٰی» په اوله او «یهود» په دوهمه طایفه کښی داخل دی.
(٧) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکی او عصمت امید لکه چه فرمایی

غَيۡرِ الۡمَغۡضُوۡبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا الضَّآلِّيۡنَ ﴿٧﴾ ع

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندی او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» گمراهان دی

تفسیر: (یعنی مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وښیه چه په هغو باندی انعام شوی دی او د هغو کسانو له کږو وږو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او گمراهان دی چپ (بچ) کړه او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).
الله تعالٰی دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمایلی دی یعنی کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضریږی نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وکړی، نوځکه د دی سورت یو نوم «**تعلیم المسئلة** یعنی د غوښتلو ښودنه» هم دی.
د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالٰی ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندگانو د دعا لپاره ده.
«فائده»: ﴿غَيۡرِ الۡمَغۡضُوۡبِ﴾ **الآیة** ــ د ﴿الَّذِيۡنَ﴾ بدل ــ یا د هغه صفت دی، نو ځکه ترجمه ئی هم په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځینو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکیب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة «البقرة»، مدنية الاآية «۲۸۱» فنزلت بمنى فیحجة الوداع»
«وهی مائتان وست وثمانون آیة واربعون رکوعا»
«نزلت بعد «المطففین» رقمها (۲) تسلسلهاحسب النزول (۸۷)»
«د «البقرة» سورت مدني دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیة نه چه د حجة الوداع په کال په منیٰ کښې نازل شوی دی»
«دوه سوه شپږاتیا (۲۸٦) آیتونه او څلویښت (٤٠) رکوع لری»
«د «المطففین» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښې (۲) او په نزول کښې (۸۷) سورت دی»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿۱﴾

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شي پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پټه خبره او پټ راز دی، ځوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښې مخصوص رموز دی چه مونږ ته د ځینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی راښکاره شوی او هغه معناګانی چه د ځینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازی همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازی هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لائق) نه ده.

ذٰلِکَ الْکِتٰبُ لَا رَیْبَ ۚۛ فِیْهِ ۚۛ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښې (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسیر: یعنی په دی خبره کښې هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او تول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.
تنبیه: په کوم کلام کښې چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ؤ لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښې کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښې څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کښې د ﴿رَيْبَ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کښې د ﴿رَيْبَ﴾ محل په حقيقت کښې د پوهيدونکې پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهۍ لامله (له وجې) شک او شبهه پکښې پيدا کيږی، نو په دی مبارک آيت کښې ئې د ﴿رَيْبَ﴾ د اول صورت نفی وفرمايله نو دا «شبهه» او ﴿رَيْبَ﴾ (چه کافرانو په قرآن کښې ﴿رَيْبَ﴾ کړی او ترينه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بيا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مينځه وواته، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا﴾ الآية۔ کښې راځی.

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾

(دغه کتاب) لارښوونکې دی لپاره د پرهيزګارانو.

تفسير: له دغه ځايه د عظيم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ځواب دی چه د بندګانو له خوا غوښتل شوی ؤ.

يعنی دغه کتاب هغو بندګانو ته لار ښيی چه له الله تعالیٰ څخه ويره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ويريږی هغه به هرومرو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصيت» غوښتنه او پلټنه (لټون) کوی، او د چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ويره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصيت ځنی به څه انديښنه ولری ؟.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾

هغه کسان چه ايمان (باور) لرونکې دی په غيب باندی او قائموی دوی (سم ادا کوی سره د ټولو حقوقو) لمونځ او ځينی له هغو شيانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئې (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسير : يعنی هغه شيان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دی لکه وحدانيت رسالت، حشر، نشر، قيامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله عليه وسلم له ارشاد سره سم حق او يقينی ګڼی له دی څخه دا راښکاره شوه چه د دغو غايبو او پټو شيانو منکران د هدايت له فيضه محروم او بی برخی دی.

د صلوٰة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو ټولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په ټاکلو (مقررو) وختونو کښې اداء کړی شی.

د ټولو عباداتو اصل دری شيان دی.

(۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لري.
(۲) هغه امور چه په بدن پوري متعلق او تړلی وي.
(۳) هغه امور چه په مال پوري مربوط وي.
په دې مبارک آيت کښې دا دري واړه اصول په ترتيب سره ياد شوي دي.

وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ۝٤

او هغه کسان چه ايمان لري (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوي دي. له مخه د تا او په آخرت دوی يقين کوي (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسير: په تير آيت کښې د هغو کسانو يادونه وه چه له شرک نه وتلي او مسلمانان شوي دي، لکه د مکې خلق، او په دغه آيت کښې هغه کسان ياد شوي دي چه اهل کتاب وُ او په اسلام مشرف شوي دي لکه «يهود» او «نصارىٰ»

اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝٥

دغه (ستايل شوي) کسان (دي) په هدايت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستايل شوي) کسان دي هم دوی په مراد رسيدلي (يا) او دغه (ستايل شوي) کسان هم دوی په مراد رسيدلي دي.

تفسير: يعني د ايماندارانو دغو دواړو ډلو ته چه پاس يادي شوي په دنيا کښې دوی ته هدايت ورپه برخه شو او په آخرت کښې خپلو مرادونو ته رسيږي له دې څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ايمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بې برخي دي. د هغه دنيا او آخرت دواړه برباد او ابته (خراب) کيږي اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ ډلو له يادوني څخه وروسته د کافرانو د حالاتو يادونه کيږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝٦

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویرول ستا دوی لره او نه ویرول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویروی ته هغوی یا که ته نه ویروی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څخنی چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانیږی.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ ؕ وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ؗ وَّلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٧﴾ ع

مهر لګولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوږونو د دوی او پر سترګو د دوی. (یوه څانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لګول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوږونو باندی ئی مهر لګولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوږونه نه ږدی) او پر سترګو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِيْنَ ۘ﴿٨﴾

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستئ (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یوائځی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْاۚ وَمَا يَخْدَعُوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَؕ۝۹

تګی کوی دوی (په خپل ګمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تګی دوی مګر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالیٰ باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی څه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قراینو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورګرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، ګناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه ګوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وبه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده.
دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُوْنَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترګی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده
«او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًاۚ

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کینی او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌۢ ۙ بِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ۝۱۰

او (مقرر) دی دوی ته عذاب ډیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه همغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.

حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده **فجزاه الله ما ادق نظره.**

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ ۙ قَالُوْٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ⑪

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به ډول ډول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول)

(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.

(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تګ او راتګ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.

(۳) له کافرانو سره ئی په ډیر دار او مدار سره ګډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی څو چه ضعیف الاعتقاده او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی اوکه چا به دوی له فسادونو څخه منع .کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کونکی) خلق هم داسی خبری او اتری کوی.

اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُوْنَ وَلٰكِنْ لَّا يَشْعُرُوْنَ ⑫

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کوونکی مگر نه لری شعور دوی (پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کښی دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شی او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشی او د دین په لاره کښی د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ▪ د غلیم په سترګو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کښی فساد او نفاق دی مگر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

او کله چه وویلی شي دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کښی راګرځولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کښی شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر «**سفهاء**» ورځی په حقیقت کښی داسی رښتینی مسلمانان دی چه د الله تعالیٰ په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیڅ اندیښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پیښو له خرابو نتیجو څخه نه ویریږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهرداری کوله او خپلی شپی او ورځی به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورخی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلبه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ⑬

خبردار اوسئ بیشکه دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیږی دوی (په ناپوهي - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښې هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او گټو (فائدو) له امله (وجی) یی آخرت تر شا کړی او ورڅخه بی پروا شوی دی د فانی شي غوره کول او د باقي شي پریښودل څومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر ډول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د ټول جهان څښتن (خاوند). په ښکاره او پټو شیانو عالم او په هیڅ چل او ول سره د د ه په مقابل کښې له حقیقت څخه کوم مخالف کار وړاندی نه شي تلی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنګه عمومی اصلاح وی چه په هغې کښې له ﴿ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴾ او د هغه له مقبولو بندګانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجې پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشکه مونږ له تاسو سره یو. بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ مسخری کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیاطینو (شریرانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه تولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غټان او رئیسان ګڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښې مؤنږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیڅکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه ګڼئ چه ګوندی مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (خندا) وهو او مسخری پری کوو او د هغو ناپوهي نورو ته ورښکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خبرو باندی غولیږی او زمونږ د خولی په تشو ویناؤ سره مونږ مسلمانان ګڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښې مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتړی او هم د هغوی په پټو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتری آورو نو په منده ئی

تاسو ته دررسوو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اَللّٰهُ یَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَیَمُدُّهُمْ فِیْ طُغْیَانِهِمْ یَعْمَهُوْنَ ﴿۱۵﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنګه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکرئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجی) داسی ګمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدی چه مسلمانانو ته وررسیږی همغه ګردی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیږی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هرومرو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشیو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولیږی، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کښی ﴿فِیْ طُغْیَانِهِمْ﴾ د ﴿وَیَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مګر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿یَعْمَهُوْنَ﴾ سره تړلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله ؤ له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

اُولٰٓئِکَ الَّذِیْنَ اشْتَرَوُا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰی فَمَا رَبِحَتْ تِّجَارَتُهُمْ وَمَا کَانُوْا مُهْتَدِیْنَ ﴿۱۶﴾

دا هغه کسان دی چه پیرودلی اخستلی غوره کړی ئی ده ګمراهی په هدایت سره نو هیڅ ګټه (فائده) ونه کړه سوداګری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی(حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د ګمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئی ذکر وشو، یعنی منافقانو په ښکاره ډول (طریقه) ایمان ومانه او په زړه کښې ئی کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجې) په آخرت کښې خوار او په دنیا کښې داسې بې اعتباره شول چه حق تعالیٰ په خپل کلام کښې د هغو له احوالو څخه تولو ته خبر ورکړ، که دوی په ایمان مشرف شوی وی نو په دواړو دارینو کښې به لوړ (وچت) شوی وو خو اوس دوی د خپل دغه تجارت څخه هیڅ یوه ګټه (فائده) وانه خیسته، د دارینو په نقصان کښې اخته شول او په دی هیڅ ونه پوهیدل، چه د ژبې تش ایمان ئی کافي او نافع وګانه نو په دی خرابۍ او رسوایی کښې ګرفتار شول، وروسته د دی حال په مناسبت دوه مثالونه بیان فرمایي

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا ۚ فَلَمَّآ أَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُۥ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَٰتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کښې) په شان د مثال د هغه چا دی چه بل کړی ئی وی اور (په تپو (تورو) تیارو کښې) نو کله چه روښانه کړی دغه (اور) هغه ځایونه چه چاپیر د هغه دی نو مړه کړی الله د رڼا (رڼرا) (اور) د دوی او پریږدی دوی په تیارو کښې په دی حال کښې چه هیڅ نه وینی.

تفسیر: د منافقانو حال داسې دی. لکه چه څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کښې د لارې موندلو او له ضررناکو شیانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجې)، اور بل کړی او په لوی بیابان کښې یوه نری لاره ځانته پیدا کړی، کله چه په رڼا (رڼرا) کښې لار ورښکاره شی، نو الله تعالیٰ هغه رڼا (رڼرا) تری مړه کړی او هغه په همغه توره تیاره شپه او داګ میدان کښې وچ کـلک ولاړ وی او هیڅ شی الله نه ورښکاروی، هم داسې منافقانو هم د مسلمانانو له ویرې د شهادت د کلمی له رڼا (رڼرا) ځنی غوښته چه کار واخلی، خو سم د لاسه ئی لږ څه فایده (لکه د ځان او مال ساتنه) تری واخیسته چه د شهادت د کلمی رڼا (رڼرا) او نور منافع ګرد ورک شول، نو وروسته له مرکیدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

(دوی) کانه دی ګونګیان دی ړانده دی نو بیرته نه راګرځی دوی (له ګمراهی نه)

تفسیر: یعنی کانه دی چه رښتیا او حقه خبره نه شی اوریدی، ګونګیان دی د حق له اقراره او

رښتيا ويلو، ړانده دی د حق له ليدلو او د خپلی ګټی (فائدی) او تاوان له کـتلو نه چه څوک
کوڼ هم وی ګونګی هم وی، نو هغه به په څه ډول (طريقه) په لار راشي؟ هو! که يواځی ړوند
وی، نو يا به ئی چاته غږ کاوه يا به ئی د کوم سړی خبره اوريده، پس له دوی څخنی هيڅ هيله
او توقع نه کيږی چه له ګمراهی او بی لارتوب څخنی مخ واړوی او په سمه لاره راشي.

اَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَآءِ فِيْهِ ظُلُمٰتٌ وَّرَعْدٌ وَّبَرْقٌ ۚ يَجْعَلُوْنَ اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ۭ وَاللّٰهُ مُحِيْطٌۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۹﴾

يا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاڅکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تياری او تندر او بريښنا نو نه باسی دوی ګوتی خپلی په غوږو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرونو له ويری د مرګه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسير: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډير شدت سره باران اوری او څو ډوله (قسمه) تياری هم په هغه کښی وی.
مثلاً اوريدنه، لړ په لړ ډيری غليظی او کثيفی وريځی هم وی او د باران څاڅکی هم په ډير شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تياره وی او په دی سخته توره تياره کښی يو ناڅاپه بريښنا او برق هم په ډير شدت او سختی سره په دربی او ګرنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چړق) ولويږی او داسی يوه زياته ويره او خوف پيدا شی چه ټول خلق د مرګ له خوفه پخپلو غوږو کښی خپلی ګوتی ومندی او د هغه غږ له ويری د ډيرو خلقو سا وخيژی، هم داسی منافقان هم له يو لوری د خپلو دنيوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په يوه عجيبه پريشانی، ويره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چتی (بيکاره) تدبيرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مګر د الله تعالیٰ قدرت له هر لوری کافران چار چاپير نيولی او احاطه کړی ئی دی او د هغه له نيولو او له عذابه په هيڅ ډول (طريقه) نشی خلاصيدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ ۭ كُلَّمَآ اَضَاۗءَ لَهُمْ مَّشَوْا فِيْهِ ۙ وَاِذَآ اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوْا ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۲۰﴾

نژدی ده چه بریښنا په چابکی سره یوسی (نور) د سترګو د دوی کله چه رڼا (رنړا) کړی (بریښنا) دوی ته لاره نو روان شي دوی پکښې او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودریږی (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او ړوندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی کنول او ړندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښې مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبې او د قوت ناکو معجزو ظهور ته ګوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «**صراط مستقیم**» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی ټینګیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښې د بریښنا له بریښیدلو سره په تللو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریږی، مګر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو ځنی هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی ځایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لګول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مګر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۲۱﴾
الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً ۪ وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ
الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۲﴾

ای خلقو! عبادت وکړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذابه د الله) هغه (رب) چه ګرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (ګرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویی ایستی په دی (اوبو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه ګرځوی له الله تعالیٰ سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندګانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایی او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالیٰ تاسی او نور ټول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی ټول ضروریات او ګردی (ټولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالیٰ څخنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان ګرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «**وحده لاشریک له**» یو، او بی ملګری دی.

وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه توته توته نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ ذَٰلِكَ ٱلْكِتَٰبُ لَا رَيْبَ فِيهِ ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لږوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنګه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لرئ چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرګند او مدلل شو.

وَادۡعُوۡا شُهَدَآءَكُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۲۳﴾

او را وبولئ (ای مشرکانو!) مددگاران خپل بی له الله څخه که یئ تاسی رښتیا ویونکی (په دی دعوی کښی چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کښی رښتینی یئ چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ له تولو څخنی مدد او کومک (امداد) وغواړئ! او معاونت تری واخلئ! او په دی سره ئی ولمسوی چه تول سره کینی او یو لنډ سورت د قرآن د څو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالیٰ نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له تولو څخنی په ډیره تضرع او زاری او په دعاګانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کښی له تاسو سره مدد وکړی او څه آسانتیا درورسوی!

فَاِنۡ لَّمۡ تَفۡعَلُوۡا وَلَنۡ تَفۡعَلُوۡا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِىۡ وَقُوۡدُهَا النَّاسُ وَالۡحِجَارَةُ ۖۚ اُعِدَّتۡ لِلۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۲۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یـی ونه کړی شئ پس وساتئ تاسی (ځانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک) د هغه بنیادمان او تیږی (ګتی) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جوړ کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشئ جوړولی نو وویریږئ له هغه اور څخه چه له ګردو (تولو) اورو څخنی زیات تیز او سوځوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیږی (ګتی) دی چه تاسو ئی په عبادت کښی مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوړی او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمۡ جَنّٰتٍ تَجۡرِىۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ ؕ كُلَّمَا

رُزِقُوا مِنۡهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزۡقًا ۙ قَالُوا هَٰذَا الَّذِي رُزِقۡنَا مِن قَبۡلُ وَأُتُوا بِهِۦ مُتَشَٰبِهًا ۖ

او زيري ورکړه (اى محمده) هغو کسانو ته چه ايمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شيانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بيشکه دوی ته جنتونه دی چه بهيږی لاندی (تر مانيو او ونو) د هغو وياڼلی هرکله چه روزی ورکړه شي دغو (جنتيانو) ته له جنتو څخه ځه ميوه لپاره د خوړلو نو وايي دا (جنتيان) دا همغسی ميوه ده چه راکړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شي دوی ته ميوه هم رنګه (او په خوند کښی سره بيله).

تفسير: د جنت ميوی به د دنيا له ميوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عيناً بيخی همغسی ښکاری مګر په خوند، مزه، رائحه، خوږوالی، لطافت او نزاکت کښی به ډير زيات فرق سره لری او د دی دواړو په مينځ کښی به د ځمکی او آسمان توپير (فرق) وی نو کله چه جنتيان کومه يوه ميوه ووينی وايی به چه دا همغه ډوله (قسمه) ميوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ويی خوری نو ډير خوند او لذت به تری مومی او داسی به وايی چه بيشکه د دی په شان می نه په دنيا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه ميوه خوړلی ده.

وَلَهُمۡ فِيهَآ أَزۡوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَهُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ۝٢٥

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکی ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسير: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذيله ؤ اخلاقو) ځنی تولی پاکی، صافی وی.

(فائده): تر دی ځايه پوری ئی د دری شيانو ذکر وفرمايه چه په هغو پوهيدل ضروری وو!

اول: «مبدأ» يعنی چه مونږ له کومه راغلی يو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟

دوهم: «معيشت» چه څه خورو او چيری اوسو؟.

دريم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کيږی؟.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَسۡتَحۡيِۦٓ أَن يَضۡرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوۡقَهَا ۚ

بيشکه الله نه پريږدی (دا خبره) چه بيان کړی يو مثال (له مثالو څخه) په

میاشي سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښی د هغی معارضی ځواب ورکړی شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبنی آیت په مقابل کښی شوی ده، خلاصه ئی دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سړی تل پخپلو خبرو او اترو کښی د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو ځنی ځان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له تولو لویانو ځنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنګه په خپل پاک کلام کښی د میاشي یا له هغه ځنی د کومی لویبی خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاګی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښی د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیږی چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښی پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی ښائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره ګڼله کیږی. هو! که په تمثیل کښی دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښی پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مګر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښی داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿فَمَا فَوْقَهَا﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشي ځنی په حقارت او صغارت کښی زیات وی لکه چه په ځینو احادیثو کښی د دنیا تمثال د میاشي د وزرو سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۘ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا ۚ

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه شیز اراده کړی ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کړی ده الله چه) ګمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره ښیی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید ګڼی او کافران د حقارت په ډول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو څخه الله تعالیٰ څه مطلب او اراده لری؟ ځواب ورکړی شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو څخه ډیر خلق د ګمراهی په کنده کښی لویږی او ډیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی څخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (ډیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهۡدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقۡطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾

او نه ګمراه کوی (الله) په دی مثال سره مګر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کړی دی الله په هغه سره چه پیوند دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبیٰ کښی).

تفسیر: د ﴿مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاؤ، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه ؤ امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان څخنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکړی او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتړی او د لویو اصحابو او د امت د صلحاؤ عیوب ولټوی یا ئی پری وتړی او بیا ئی مشهور کړی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورؤل) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لګاوه.
مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو څخنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاؤ څه تحقیر کیدای شی.

كَيۡفَ تَكۡفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمۡ أَمۡوَٰتٗا فَأَحۡيَٰكُمۡۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۸﴾

څرنګه کافران کیږی په الله باندی حال دا چه وی تاسی مړه بیا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بیا به (الله) مړه کړی تاسی بیا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعث سره) بیا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښی تاسی بی ځانه اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ ړومبی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بیا نطفه او وریسی کلکه وینه او بیا یوه توته غوښه شوی، له ړومبنیو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وجی) اول د مور په رحم او بیا په دنیا کښی ژوند کوی، کله چه په دنیا کښی د مرګ وخت راشی او مړه شئ بیا به په قیامت کښی ژوندی کیږی چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی یعنی له قبرونو څخه به ووځئ او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالیٰ د احساناتو او فائدو ګرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته امید او هیله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا تړل څومره د تعجب، افسوس او حیرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۲۹﴾ ع

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شیان چه په ځمکه کښی دی ټول، بیا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښی ئی د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالیٰ تاسی پیدا کړی یئ او ستاسی د بقاء او ګټی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شیان خورا (ډیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکلو او آغوستلو شیان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او ګټی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردګار ستا پرښتو ته چه بیشکه زه ګرځوونکی یم په ځمکه کښی د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایی چه پر ګردو (تولو) بنیادمانو ئی کړی دی او هغه د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئی «خلیفة الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿ خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول (طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرښتو آیا ګرځوی ته په ځمکه کښی هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښی او تویوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندیښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښی به مفسدین او وینی تویوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالیٰ ډیر مطیع او فرمان وړونکی بندګان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرښتو ته د بنیادمانو احوال څرنګه څرګند شوی وو؟ په دی کښی ډیر احتمالات شته، یا به ئی په پیریانو باندی قیاس کړی وی یابه الله تعالیٰ پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښی لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پیښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو څخنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښی وویل چه «دا سړی به ډیر غولیږی» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ اِنِّیۡۤ اَعۡلَمُ مَا لَا تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۳۰﴾

وويل (الله) بيشكه زه پوهيږم په هغو اسرارو چه تاسي پرې نه پوهيږئ.

تفسير: پرښتو ته سمدلاسه په اجمالي طور داسي ځواب وركړ شو چه مونږ په هغو حكمتونو او مصلحتونو ډير ښه پوهيږو چه د ده په پيدا كولو كښي شته، څرنګه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حكمتونه نه دي ښكاره نو ځكه د هغه د خلافت او فضيلت په نسبت تعجب كوئ.

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الۡاَسۡمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمۡ عَلَى الۡمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنۡۢبِـُٔوۡنِىۡ بِاَسۡمَآءِ هٰٓؤُلَآءِ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۳۱﴾ قَالُوۡا سُبۡحٰنَكَ لَا عِلۡمَ لَنَآ اِلَّا مَا عَلَّمۡتَنَا ؕ اِنَّكَ اَنۡتَ الۡعَلِيۡمُ الۡحَكِيۡمُ ﴿۳۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنيو او ځمكنيو شيانو) بيا ئې وروړاندې كړل هغه ټول شيان پرښتو ته نو وويل خبر راكړئ تاسي ماته په نومونو د دې شيانو سره كه يئ تاسي رښتيا ويونكي (پخپله دغه وينا كښي) وويل پرښتو نسبت د پاكي كوو تاته (له ټولو عيبونو او اعتراضونو) نشته هيڅ علم مونږ لره مګر په هغه شي چه ښودلي دي تا مونږ ته بيشكه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حكمت خاوند ئې.

تفسير: لنده ئې دا چه حق تعالىٰ آدم عليه السلام ته د هر شي نوم او د هغه حقيقت او خاصيت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئې بې د كلام له واسطى د القاء په توګه (طريقه) وربه زړه كړه ځكه چه بې له علمي كمال څخه خلافت او په دنيا باندى حكومت امكان نه درلود (لرلو). وروسته له دې، د دې لپاره چه د هغه خاص حكمت او اساسي مصلحت پرښتو ته څرګند شي د دغو پاسنيو ياد شوو شيانو پوښتنه ئې له پرښتو څخه وفرمايله چه «كه تاسي په دې خبره كښي رښتيني يئ چه د خلافت د كار به پاى (آخر) ته رسولو كښي وړ (لائق) ئې نو د دې شيانو خواص او نومونه راوښيئ!» مګر هغوى په ځواب كښي پخپل عجز او قصور اعتراف وكړ او ښې وپوهيدلي چه بې له دې عمومي معلوماتو څخه هيڅوك پر ځمكه خلافت نشي كولى كه څه هم مونږ لږ څه عمومي معلومات لرو مګر دا زمونږ جزي معلومات د دې خبرې وړ (لائق) نه دي چه د خلافت مدعيانى شو، د دې خبرى له پوهيدلو څخه وروسته ټولو په يوه غږ وويل **«يا اله العالمينه!** ستا علم او حكمت ته هيڅوك نشي رسيدى!»

قَالَ يٰٓاٰدَمُ اَنْۢبِئْهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۚ فَلَمَّآ اَنْۢبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّيْٓ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ۝۳۳

وويل (الله) ای آدمه! خبر کړه دوی په نومونو د دی شیانو، نو کله چه آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو د هغو شیانو وویل (الله) آیا نه ؤ ویلی ما تاسو ته چه بیشکه زه پوهیږم په پټو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او پوهیږم پر هغو شیانو چه ښکاره کوئ ئی تاسی په (ژبه) او په هغو شیانو چه یئ تاسی چه پټوئ ئی (په زړونو کښی).

تفسير: وروسته له دی د آدم علیه السلام څخه د عالم د تولو شیانو په نسبت سوال وشو «خلیفة الله» ژر تر ژره هغه تول ملائکو ته وربیان او تولی پرښتی ئی داسی متعجبی او حیرانی کړی چه د ده په علمی احاطه ئی تحسین او آفرین وویل، نو دلته الله تعالیٰ ملائکو ته وفرمایل «آیا تاسو ته مو نه ؤ ویلی چه بیشکه زه ښه پوهیږم په پټو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او ښه خبر یم په هغه شیانو چه ئی څرګندوئ، او پټ ئی ساتئ په خپلو زړونو کښی».

(فائده): له دی څخه پر عبادت باندی د علم فضیلت ثابت شو وګورئ چه په عبادت کښی پرښتی دی حد ته رسیدلی دی چه معصومی دی مګر څرنګه چه په علم کښی د انسان څخه کمی دی نو ځکه ئی د خلافت مرتبه انسان ته داسی ورکړه چه پرښتی هم ورته تسلیمی شوی او ښایی چه هم داسی هم کیده ځکه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دی، او علم د الله تعالیٰ له لویو صفاتو څخه دی نو د دی له امله (وجی) حضرت آدم علیه السلام د خلافت وړ (لائق) وګرځید او د علم لوی صفت ځکه ورپه برخه شو چه په هر خلیفه کښی د خپل «مستخلف عنه» د کمال وجود یو ضروری امر دی.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ آدم ته (د تحیی) پس سجده وکړه دوی (تولو) مګر (سجده ونکړه) ابلیس

تفسير: کله چه د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو نو پرښتو او پیریانو ته امر وشو چه د آدم

علیه السلام په لوری د تحیی (تعظیمی) سجده وکړئ او هغه د خپلی سجدی قبله وګرځوئ د دی امر د منلو له امله (وجی) ټولی پرښتی په سجده ولویدی مګر یواځی (ابلیس) له سجدی کولو څخه سر وغړاوه چه په اصل کښی له پیریانو څخه ؤ او پرښتو سره ګډ او خلط شوی ؤ، د دی غاړی غړولو او سرکشی سبب دا ؤ چه پیریان څو زره کاله پر ځمکه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل کله چه د هغوی عصیان او فساد ډیر شو او په وینو تویولو کښی ئی ډیر زیادت وکړ نو له دغو پیریانو څخه ځینی د پاک الله په امر د پرښتو له خوا ووژل شول او ځینی وتښتیدل په دښتو (بیابانونو) او ځنګلو او د غرونو په درو او جزیرو کښی پټ، تیت او پرک (خواه واره) شول (ابلیس) چه د دی پیریانو یو لوی عالم او عابد ؤ د پیریانو په فساد کښی ئی خپل پردیتوب (بیګانتوب) او بی ګناهی ښکاره کړه او د پرښتو په سپارښتنه له هم دوی سره محفوظ پاتی شو او په دی هیله (امید) او تمه چه وروسته له دی نه به د تولو شړل شوو پیریانو په ځای زه د تولی ځمکی والی او متصرف وتاکل (مقرر) شم په عبادت او ریاضت کښی ئی ډیر زیار (کوشش) او زحمت ایست او پرله پسی به د ځمکی د خلافت په چرت (خیال) کښی ډوب تللی ؤ، کله چه د الله تعالیٰ اراده دآدم علیه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابلیس) مایوس شو او د خپل ریائی عبادت په بی ځایه تللو له اندازی زیات خپه شو او د حسد او کینی په جوش کښی ئی هغه کارونه وکړل چه په توان کښی ئی وو او په نتیجه کښی ملعون شو.

أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾

منع ئی راوړه (له سجدی نه) او لوئی ئی وکړه او ؤ دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کښی) له کافرانو څخه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کښی له اوله دی کافر ؤ مګر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا ئی داسی وبوله چه اوس کافر شو ځکه چه د پاک الله امر ئی د تکبر او لویی له امله (وجی) ونه مانه او د الله جل جلاله حکم ئی له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننګ او عار موجب وګانه او یوازی له دی جهته کافر نه شو چه سجده ئی ونکړه.

وَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٥﴾

او وویل مونږ ای آدمه! واوسیږه! ته او ښځه ستا په جنت کښی او خورئ! له میوو د جنته (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه هر چیرته مو چه خوښه وی او

مه نژدی کیږئ دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوئ) نو شئ به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د ځینو په وینا د انګورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدیوالی په واسطه) نو ویی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوګنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کینی) د سیند په ګرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی بی حواء ئی په یو دول (قسم) سره وښویوله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخوړ او په آدم علیه السلام باندی ئی هم وخوړ او داسی اطمینان او دادګیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالیٰ د نورو مهربانیو مورد هم ګرځی او لا ورته مقرب او نژدی کیږی او د الله تعالیٰ د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل دول (قسم) ورجوړه کړه، وروسته دا قصه په مفصل دول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

او وویل مونږ چه کوز شئ (له جنته ځمکی ته) حال دا چه ځینی ستاسی به له ځینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی تولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه راکوز شئ! او په ځمکه کښی هستوګنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته دیر زیات تکلیفونه او ربړونه (تکلیفونو) درپیښیږی ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا دیر مناسبت لری چه د بندګانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

او شته تاسی ته په ځمکه کښې ځای د هستوګنې او اسباب د ګټې (فائدې) اخستلو تر یوه وخته پورې (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنې په دنیا کښې به تل نه اوسیږئ! بلکه تر یوې ټاکلې (مقررې) مودې پورې به هلته اوسیږئ! او د هغه ځای له شیانو څخه به ګټه (فائده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیږئ! او هغه ټاکلی (مقرر) وخت هر چا لره د مړینې وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعي دول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

پس زده کړې آدم له پروردګار خپل څخه څو کلمې پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندې (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهرباني کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پښېمانۍ په حالت کښې په ژړا او واویلا او په زارۍ مشغول شو، په دې وخت کښې حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمې د القاء او الهام په توګه (طریقه) ور زده کړې چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمې دا دي

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾
(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا ۖ

(بیا) وویل مونږ چه کوز شئ له جنته ټول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئې سمدلاسه د ورتګ امر ورنکړ بلکه امر ئې پرې وکړ چه په دنیا کښې هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسې وه. ښکاره خبره ده چه دی ئې د ځمکې لپاره «خلیفه» ټاکلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسې فرمایلي دي هر هغه چه زما تابع او منونکي وي نو هغه ته به د دنیا هستوګنه هیڅ ضرر نه رسوي بلکه ګټه (فائده) ورته لري.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه ؤ متضادو عنصرو د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾

پس که راغی تاسی ته له ما څخه کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به وی دوی (هیڅپیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندیښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پیښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپګان چه انسان ته له مصیبته وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مړ کیدلو له تصور نه چاته وررسیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مړ کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایته سره سم تګ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندیښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مګر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندیښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاؤ علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا څخه ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی ګناه شخص چه د بادشاه یا د زمری له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه ګواکی دغه شخص د باچا یا د زمری په مقابل کښی کومه ګناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمری سبعیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب ګرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمری هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ ﴾ په ځای ئی **(لاخوف فیهم)** یا ﴿ لَا يَخَافُونَ ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گڼی آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښی همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس وویریږئ (له مناهیو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریږئ!)

تفسیر: اول ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا ﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښی د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکی، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی ورپه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښی کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښی ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاؤ او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښی مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.
چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ ﴾ الآیه ـ یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرګونو انبیاء ئې په دوی کښې مبعوث کړی دی (توریت) او نور کتابونه ئې پر دوی نازل فرمایلي دی، دوی ئې د فرعون له عذابه ژغورلي (ساتلي) دي، د دوی تصرف او تسلط ئې د شام پر هیواد (ملک) قایم کړی دی، پر دوی ئې د«من» او «سلویٰ» خواږه نازل کړی دی له یوی تیږی (ګټی) څخه ئې د اوبو دوولس چینې دوی ته بهولي دی او هسې نعمتونه او د عاداتو خوارق ئې وربه برخه کړی دی چه د نورو خلقو په برخه نه دی شوی ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِي﴾ الآیه ـ او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبی چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی په دخول د جنت په «توریت» کښې هسې امر شوی ؤ چه تاسې د «توریت» پر احکامو ټینګ اوسئ! او پر هر نبی علیه السلام باندی چه در ویې لیږم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملګرتیا وکړئ! چه د (شام) هیواد (ملک) ستاسو په قبضه کښې پاتي شي بني اسرائیلو دا ګردی (تولی) خبری منلی وی مګر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل په بدنیتی ئې پیل (ابتدا) وکړ- په رشوتونو باندی ئې خبری او مسئلې اړولې او غلطې ئې ورښوولي ـ او حق به ئې پټاوه ـ وروسته له دی چه خپل ریاست ئې قائم کړ د انبیاؤ له اطاعت څخه ئې سر وغړاوه، بلکه د ځینو په وژلو ئې هم لاس پوری کړ. د «توریت» په هر ځای کښې چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینې وی هغه ئې بدلی کړی نو د دی شیانو له امله (وجی) ګمراهان شول.

وَءَامِنُوا۟ بِمَآ أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوٓا۟ أَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهِۦ ۖ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّٰىَ فَٱتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا۟ ٱلْحَقَّ بِٱلْبَٰطِلِ وَتَكْتُمُوا۟ ٱلْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کړی دی ما حال دا چه (تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب) چه تاسی سره دی او مه کیږئ! اول کافر (نه منونکی) په دی (قرآن) باندی او مه پیرئ (مه آخلی) په آیتونو زما قیمت لږ او خاص له مانه پس وویریږئ! (دا کار مه کوئ!) او مه ګډوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د (توریت سره) او (مه) پټوئ! حق حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلط او پټولو سره)

تفسیر: په «توریت» کښې لیکل شوی ؤ هغه پیغمبر چه د «توریت» تصدیق وکړی هغه صادق دی نو تاسی ئې ومنئ او که توریت ونه منی دروغ وایی.

(تنبیه): قرآنی احکام په اوامرو، نواهیو او د انبیاؤ په عقایدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کښې له «توریت» او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی هو! د

هغوی ځینې اوامر او نواهي منسوخ شوی هم دي مگر هغه د تصدیق ځنې مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخي کفر دی. ځینې قرآني آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر **(نعوذبالله)** هغه ته څوک تکذیب نه وایي ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښې راځي.

﴿ وَلَا تَكُونُوٓا۟ أَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهِۦ ﴾ الآیه ـ او مه کیږئ اول کافر نه منونکي په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی رومبني تکذیب کوونکي مه شئ! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښې لویږي، که د مکې مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بي خبری ځنې دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یئ! او دا کفر له رومبني کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شي به معذوره ـ پوهنده عاصي به وی له عذره دوره
نابینا که شي اړتاو ملامت نه دی ـ که په غتو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُوا۟ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

او سم قائموئ (په ښه ترتیب سره ادا کوئ) لمونځ! او ورکوئ زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښې په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښې رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافي نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښې د آخرالزمان نبي صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښې جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

آیا امر کوئ تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروئ ځانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښې د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو ځینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهربینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شبهی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پټوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «**الدال علی الخیر کفاعله**» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ باندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَٰشِعِينَ ﴿٤٥﴾

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مګر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردګار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له ښرګندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راووړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالیٰ د دی دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مګر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مګر دا سخت کار یوازی په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالیٰ نه ویریږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالیٰ سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ تقرب حاصلیږی. ګواکی (ګویاکی) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾

اى بني اسرائيلو (د يعقوب اولادئ!) ياد كړئ نعمت زما هغه چه انعام مى كړى دى په تاسي او (بل دا ياد كړئ! چه) بيشكه ما غوره كړى يئ تاسى (نيكونه ستاسى) په خلقو (د زمانى خپلى).

تفسير: څرنگه چه د تقوىٰ او كامل ايمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت كښى د غرق كيدلو په وسيله سخت وو نو آسانه لاره ئى ښيى چه هغه شكر دى، نو ځكه حق تعالىٰ خپل هغه انعامات او احسانات وربه يادوى چه وخت په وخت ئى په دوى باندى كړى دى او هم د دوى د ناوړو (ناراوۋ) كارونو ذكر كوى دا يوه فطرى مسئله ده چه نه يوازى انسان بلكه حيوانات هم د خپل منعم سره مينه لرى او د هغه پيروى كوى هم دغه مضمون په څو ركوع گانو كښى په مفصل دول (طريقه) بيان شوى دى.

(فائده): په عالميانو باندى د بني اسرائيلو له فضيلت څخه مطلب دا دى چه دوى د پيدايښت له ابتدا څخه د دى خطاب تر نازليدلو پورى په نورو گردو (تولو) فرقو فضيلت درلود (لرلو) او هيڅوک د دوى سارى (سيال) نه ؤ كله چه هغوى د پاک قرآن او د آخرى زمانى د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مقابل كښى ودريدل نو د دوى فضيلت له منځه ولاړ او د ﴿ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ﴾ او ﴿ٱلضَّآلِّينَ﴾ لقب وربه برخه شو او د حضرت محمد صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وسلم پيروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ﴾ خلعت وركړ شو.

وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

او ووېرېږئ (له عذابه) د هغى ورځى چه لرى كولى به نه شي هيڅ نفس له هيڅ (كافر) نفس څخه هيڅ شى (له عذابه) او نه به منل كيده شي له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هيچا) او وابه نه خيستى شي له دغه نفس څخه بدل (فديه) او نه به له دوى سره مدد وكړى شي (په دفع د عذاب كښى).

تفسير: كله چه څوک په كومه بلا اخته كيږى نو د هغه دوستان زياتره له دى وسيلو څخه كار اخلى ړومبى د هغه د حق د ادا كولو له پاره زيار (محنت) كوى كه په دى وسيله كار ونه شو

نو د سپارښت په وسيله زيار (محنت) کوي چه هغه له دی بلا نه وژغوري (وساتي)، که ئې په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستيالان سره تولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبير جوړ کړی که په دی توګه (طريقه) هم څه کار ونه شو نو بيا څه تاوان او فديه ورورانډی کوی چه خپل عزيز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طريقو هم څه ونه شي نو خپل مرستيالان (مدد ګاران) راټولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالیٰ هم له پورتنی ترتيب سره سم دلته ارشاد فرمايي چه کوم سړی که په هره اندازه د الله تعالیٰ دښمنان دی له څلور ګونو صورتونو څخه په هيڅ يو صورت څه ګټه (فائده) نشی رسولی بنی اسرائيلو به ويل که مونږ هر څومره زياته ګناه هم وکړو الله تعالیٰ په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ څخه پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نيکونه انبياء تير شوی دی هغوی له الله تعالیٰ څخه زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالیٰ فرمايي چه ستاسی دا خيال غلط دی د دی آيت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کيږی چه په هغه باندی مونږ «اهل السنت والجماعت» قائل يو لکه چه په نورو آيتونو کښی مذکور دی دغه آيت سره د ظاهری تعميم او نور قرآنی آيتونه د ﴿ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴾ په اساس يوازی په کفارو پوری تخصيص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

او (ياد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نيکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئې تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئې ځامن د تاسی او ژوندی به ئې پريښودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو يا خلاصولو يا تولو کښی مصيبت يا نعمت يا ...) امتحان ؤ له (طرفه) د پروردګار د تاسی ډير لوی.

تفسير: فرعون خوب وليد او نجوميانو د هغه د خوب تعبير داسی وکړ چه په بنی اسرائيلو کښی داسی يو سړی پيدا کيږی چه ستا دين او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائيلو کښی وروسته له دی نه هر هلک چه پيدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جينکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالیٰ موسیٰ عليه السلام پيدا او هغه ئې ژوندی وساته! ﴿بَلَآءٌ﴾ څو معنی ګانی لری، که د ﴿ذَٰلِكُم﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخيسته شی نو معنی به ئې «مصيبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿بَلَآءٌ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿بَلَآءٌ﴾ څخه به مطلب «امتحان» او ازموينه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه څیری کړ مونږ د تاسی لپاره بحر نو نجات درکړ مونږ تاسی ته او غرق کړل مونږ عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کړئ هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری څخه وتښتیدل او داسی یو ځای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسی د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره ګیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کړی، نو مونږ تاسی ته نجات او خلاصی درکړه او د فرعون لښکر مو تول ډوب کړ. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وعده کړی وه مونږ له موسیٰ سره څلویښت شپی بیا ونیوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسیٰ (طور ته) او وئ تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونږ له موسیٰ علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپی او ورځی کیښوده وروسته له دی چه موسیٰ د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لګیا شول، نو تاسی ډیر بی انصاف یئ چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وټاکه (ونیووه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾

بیا عفوه وکړه مونږ له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرګذار شئ.

تفسیر: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره ومومئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلی راڅرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسیٰ علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ط

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یئ) ظلم کړی دی تاسی پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ ځانونه خپل؛

تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایښی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای ګڼلی او سجده ئی ورته کړی وه، ځینی وایی چه بنی اسرائیل په دریو برخو ویشلی شوی وو

(۱) : هغه ډله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوئ.

(۲) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه مګر نور ئی د خوسی (سخی) له سجدی نه منع نه کړل.

(۳) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکړه. په دریمه ډله امر وشو چه تول دی ووژل شی «دوهمی ډلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنئ چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی ډلی په دی کښی له سره شرکت ونه کړ ځکه چه هغوی ته د دی توبی هیڅ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره ګناه ئی نه وه کړی.

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

دغه (ځان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کړه توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کښی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ اوکه د توبی تتمه وه؟ لکه چه زمونږ په «محمدی شریعت» کښی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کښی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل وژنی، که ئی بخښی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ
وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو
مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسی
تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کړئ مونږ
تاسی پس له مرګه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرګذار شئ.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیګڼو (فائدو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترڅو مونږ پخپلو سترګو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب ؤ چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوئ! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوئ! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام اویا تنه غوره سری له ځانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واوری. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی اویا تنو منتخبو سریو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه راښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښیه! چه په خپلو سترګو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وجی) ؤ چه ورباندی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره تول سره مړه شول.

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا رَزَقْنَاكُمْ ۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه سوری ګرځولی وه مونږ په تاسی وریځ (د تیه
په میدان کښی) او نازل کړی وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلویٰ
(مرغان) وخورئ! له پاکیزؤ د هغو شیانو نه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی
ته او ظلم نه ؤکړی دوی پر مونږ باندی (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن
وو دوی چه په ځانو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون ډوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره ډاګ (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د وریځی سوری وشو، څرنګه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلویٰ» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو ډیر خواږه خواږه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د ځوزو ګوری) ته ورته وی، کله چه دوی د شپی له مخی ویده کیدل سحر

(ګهيځ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخيسته. «سلوىٰ» يو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وايو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرهاؤ دانی سره توليدلی چه د لږ څه تياری څخه وروسته به هر سړی له هغو څخنی له خپل ضرورت سره سم نيول، وريتول او خوړل به ئی، تر ډيری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلوىٰ» وه.

﴿ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ ﴾ - خورئ تاسی له پاکيزه د هغو شيانو څخه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته) يعنی په دی لطيفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډيره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورځی لپاره ئی د ذخيری (زيرمی) په ډول (طريقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادلی غوښتنه مه کوئ!.

﴿ وَمَا ظَلَمُونَا ﴾ الآيه - او ظلم نه ؤکړی دوی پر مونږ باندی هيڅ په دغه عصيان سره ليکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصيان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زيرمه (ذخيره) کولو ئی پيل (شروع) وکړ چه هغه به ورستيده، تعفن (بدبوئی) (ډدوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادلی غوښتنه وکړه چه نسک، هوږه، پياز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکړی شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) رېړونو (تکليفونو) اخته شول.

وَإِذْ قُلْنَا ٱدْخُلُوا۟ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ فَكُلُوا۟ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا۟ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ
خَطَٰيَٰكُمْ ۚ وَسَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

او ياد کړئ!) هغه وخت چه وويل (مونږ بنی اسرائيلو ته د موسىٰ په ژبه) چه ننوځئ! دغی قريی (اريحا) ته پس خورئ! له (ميوو) د ده څخه هر چيرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پريمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ ګناهونه!) چه وبخښو تاسی ته ګناهونه د تاسی. او ژر ده چه زيات به کړو نيکانو ته (اجر).

تفسير: کله چه بنی اسرائيل په دی پاس ډاګ کښی له ډيرو ګرځيدلو څخه تنګ شول او د ډير «من» او «سلوىٰ» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اريحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوګنه

درلوده (لرله)، ځینې وایي چه دا ښار بیت المقدس ؤ.

﴿ وَّادۡخُلُوا الۡبَابَ سُجَّدًا ﴾ او ننوځئ په دروازه د دې ښار کښې سجده کوونکي (یعنې) د دې ښار په دروازه کښې د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښې ننوځئ! دا خو بدني شکر شو. ځینې وایي چه د تواضع او عاجزۍ له امله (وجې) خپلې ملاوې لږ څه کږې کړئ!. او په ژبه سره د خپلو ګناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لساني شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوي د هغه ګردي (ټولې) خطاوې بخښلې کیږي او د نیکو بندګانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا قَوۡلًا غَيۡرَ الَّذِىۡ قِيۡلَ لَهُمۡ فَاَنۡزَلۡنَا عَلَى الَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا رِجۡزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوۡا يَفۡسُقُوۡنَ ﴿۵۹﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئې کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغې خبرې څخه چه ویلې شوې وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئې کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دې چه وو دوی چه سر به ئې غړاوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسې تبدیلي ئې پکښې وکړه چه د «حطة» په ځای ئې د توکو او مسخرو په دول (طریقه) (حنطة) وویل(چه معنی ئې غنم دی) او د سجدې په ځای به په خپلو کوناتیو ښوئیدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښې طاعون ورګډ شو او په یوه ماسپښین کښې اویا زره یهودان مړه شول.

وَاِذِ اسۡتَسۡقٰى مُوۡسٰى لِقَوۡمِهٖ فَقُلۡنَا اضۡرِبْ بِّعَصَاكَ الۡحَجَرَ‌ؕ فَانۡفَجَرَتۡ مِنۡهُ اثۡنَتَا عَشۡرَةَ عَيۡنًا‌ؕ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتې موسیٰ خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسیٰ ته) چه ووهه په همسا خپلې سره تیږه (ګټه) (نو چه ویې وهله تیږه) (ګټه) پس وخوټیدلې (رواني شوې) له هغې تیږې (ګټې) څخه دوولس چینې

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلې، نو موسیٰ علیه السلام پر

یوه تیره (گټه) باندی خپله همسا ووهله، نو دوولس چینی وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلی هم دوولس دی، د ځینو قبیلو سری زیات او د ځینو قبیلو سری لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه. او د پیژندګلوی نښه ئی هم دغه موافقت ؤ یا داسی تاکلی (مقرر) شوی وه چه د دی تیږی (ګټی) له فلانی خوا څخه چه په فلانی لوری کومی اوبه بهیږی، هغه به د فلانی قوم اوبه وی، هغه لنډ نظره چه له هسی معجزاتو ځنی انکار کوی نو (سړی نه دی دوی دی چپ له سریتوبه) وګوریځ! چه «مقناطیس» په څه ډول (طریقه) سره اوسپنه خپل لوری ته کشوی (راکاږی) نو دی تیږی (ګټی) ته هم الله تعالیٰ هسی یو قوت وربښلی ؤ چه له هر لوری ځنی به ئی اوبه ځان ته کشولی (راښکلی) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولی.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خوریځ! او څښیځ! له (خاص) روزی د الله څخه (بی له واسطی د اسبابو) او مه تیریږیځ له حده په ځمکه کښی حال دا چه ورانی کوونکی اوسیځ تاسی (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالیٰ وفرمایل چه له «من» او «سلویٰ» ځنی خوریځ! او د دغو چینو له اوبو ځنی څښیځ! او په جهان کښی فساد مه اچویځ!

چه له غیبه نه دررسی خواږه ډیر ▪ هوښیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په ګناه سره بندیږی نعمتونه ▪ په ګناه سره زیاتیږی زحمتونه

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الْأَرْضُ مِن بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ

او (یادکړیځ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ! هیڅکله صبر نشو کولی

مونږ پر طعام يو (قسم د من او سلوی) باندی پس وغواړه زمونږ لپاره له خپل پروردګار نه چه راوباسی مونږ ته له هغو شيانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساګو) د دی او له بادرنګو (ترو) د دی او له هوږی (يا غنمو يا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پيازو د دی

تفسير: دا قصه هم د همغه ميدان ده، بنی اسرائيلو چه د هغو غيبی طعامو له خوړلو څخه ماړه شول نو ئی په داسی وينا سره شروع وکړه «مونږ په يوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونږ ته له ځمکی څنی پيدا شوی شيان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شيان په کار دی».

قَالَ اَتَسۡتَبۡدِلُوۡنَ الَّذِىۡ هُوَ اَدۡنٰى بِالَّذِىۡ هُوَ خَيۡرٌ‌ؕ

نو وويل (موسیٰ) آيا بدلوئ! (آخلئ!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډير غوره دی.

تفسير: يعنی هغه (من ـ ترنجبين) او (سلویٰ ـ مرغان) چه له هره حيثه تاسی ته ښه دی په هوږو پيازو او نورو سره ئی ولی بدلوئ؟

اِهۡبِطُوۡا مِصۡرًا فَاِنَّ لَـكُمۡ مَّا سَاَلۡتُمۡ‌ؕ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شئ (د شام له تيه نه) يوه ښار ته پس بيشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسير: که ستاسی زړه هم داسی شيانو ته کيږی نو کوم ښار ته لاړ شئ چه ستاسی دا مطلوبه شيان تول درورسيږی لکه چه بيا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتۡ عَلَيۡهِمُ الذِّلَّةُ وَالۡمَسۡكَنَةُ وَبَآءُوۡ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ‌ؕ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضايئ په سبب) ذلت او محتاجئ او اخته شول دوئ په غضب له (جانبه د) الله

تفسير: ذلت او خواری هم دا ده چه يهودان تل د مسلمانانو او نصاری ؤ رعيت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډير مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کيږی نو دا مال د هغو

د خوارۍ سبب او د دوی د ځان وبال ګرځي، يهودان له حکومت او خپلواکۍ ځني چه د پت او عزت سبب دی بيخي بې برخي دي او په مالي حيثيت کښې هم دوی اول د مال په قلت کښې اخته دي، که يو نيم سړی ئې مال هم لری نو دی د نورو له ويرې هغه نه شي ښرګندولی او تل خپل ځان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د ډير حرص او بخل له امله (وجې) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځي، ځکه چه اصلي غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالیٰ د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخيستې ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاري، ولې چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالیٰ دوی ته وربخښلې ؤ مخونه واړول او رجوع ئې ترې وکړه، نو د الله تعالیٰ په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدایٔ په نعمت خوک شي نارضا

ګنج به ئې دروې رنځ به مومي شي اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٦١﴾

دا (خوارې او عاجزې) په سبب د دې وه چه بيشکه دوی وو کافران (منکران) په آيتونو (احکامو) د الله او وژل به ئې انبياء (لکه شعيب، زکريا او يحيیٰ) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دې سبب ؤ چه سرکشي ئې کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تيريدل (د عصيان په سبب).

تفسير: يعنی د دې ذلت او مسکنت او د الٰهي غضب باعث د دوی کفر او د انبياؤ عليهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالیٰ د احکامو مخالفت او نافرماني او شريعت له حدودو څخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرٰى وَالصّٰبِـِٕيْنَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی ځنی) چه ایمان راوړی دی په الله او په ورځ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیچیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرمایل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاؤ اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالیٰ ته نژدی او ښه یو».
(فائده): د حضرت موسیٰ علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسیٰ علیه السلام امت ته (نصاریٰ) یا (ترسا) وایی. «صابئین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه شیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی ځخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخلئ هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو ځخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم درونډ او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وحی) الله تعالیٰ یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیڅ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره ځړیدل ښرګنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿ لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ﴾ له آیت ځخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شبهی ځواب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسٰی علیه السلام دین لا له پخوا څخه منلی ؤ او څو څو ځلی ئی له حضرت موسٰی علیه السلام څخنی غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو!» او پر دی باندی ئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئی ملاوی وتړلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلافی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَۖ فَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾

بیا شا کړه تاسی (د الله له فرمانه وګرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبلولو او یا تاسی ته د محمد په درلیږلو) نو هرومرو (خامخا) به شوی وئ تاسی له زیانکارانو څخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالیٰ فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعته سره به مو هم هغه ګناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ ٱلَّذِينَ ٱعۡتَدَوۡاْ مِنكُمۡ فِي ٱلسَّبۡتِ فَقُلۡنَا لَهُمۡ كُونُواْ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز ئی کړی وو له تاسی څخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شئ! بیزوګان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرره ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ، !» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورځ هم ښکار کاوه، نو الله تعالیٰ دوی مسخ کړل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوګانو په شان واړول، په دوی کښې که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مګر خبری ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له دری ورځو وروسته تول مره شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښې شوی وه، د دی پیښې تفصیل د «الأعراف» په سورت کښې راځی.

فَجَعَلْنٰهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٦٦﴾

نو وګرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښې) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وګرځاوه چه تول وړاندنی او وروستنی خلق تری پند واخلی «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلی ده، یا ئی وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖٓ إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً ؕ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل درمعلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښې یو سړی (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اړاوه نو له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسیٰ علیه السلام وفرمایل «د الله تعالیٰ دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه توته په هغه مړی ووهئ! نو دا مړی به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښیی». الله تعالیٰ په هم دی ډول (طریقه) هغه مړی ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښې قاتل په قصاص ورسید او ورثه ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوْٓا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ؕ

وویل (بنی اسرائیلو) آیا ګرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخری کوی؟ ځکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلومیږی او مونږ دا نه لیدلی دی او نه مو آوریدلی دی چه د غوا د غوښی د یوی توټی له وهلو څخه به مړی ژوندی کیږی.

قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٦٧﴾

وویل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دی نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخری کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعی احکامو کښی نشته او له (نبی) څخه هیڅکله کیدونکی نه وی.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ۭ

وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنګه ده هغه غوا چه مړی پری ژوندی کیږی، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنګه دی؟ زړه ده که وړه ده؟ او په څه ډول (طریقه) ئی ومومو؟

قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ ۭ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذٰلِكَ ۭ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا

وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وړه ده میانه حاله ده په منځ د دغو (زوړوالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پری مامور شوی یئ! بیا وویل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ

(بنی اسرائیلو) چه وغواړه (ای موسی) دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنګ ئی وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیړه چه تک زیړ دی رنګ ئی چه خوشالوی (زړونه د لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکوونکی ده که صحرایی ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښیی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیړی او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هرومرو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسیٰ) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیڅیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ▪ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار
ولیکن د «استثناء» په برکت ▪ لار موندونکی کړل مقصود ته کردګار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا

وایي بیشکه دا یوه غوا ده چه نه ربړ (تکلیف) ایستونکی ده چه قلبه کوی ځمکه او نه اوبه کوی (په ارټ سره) کښت، (فصل) ساتلی شوی ده (له کارونو، عیبونو یا له نورو رنګونو) نشته هیڅ یو داغ په رنګ د دی کښی.

تفسیر: یعنی په اعضاؤ کښی ئی هیڅ نقصان نشته او په رنګ کښی ئی د بل کوم رنګ هیڅ یو داغ او خال نشته، بلکه تکه زیړه ده.

قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

وویل (بنی اسرائیلو موسیٰ ته چه) اوس دی راوړه روښانه خبره نو حلاله کړه دوی هغه غوا او نه وو نژدی دوی (دی خبری ته) چه دا کار به ئی کړی وی. (د قیمت له ډیر والي یا د قاتل د پیدا کیدلو له شرمه).

تفسیر: دا غوا د داسی یوه نیکبخت سړی وه چه د خپلی مور خدمت به ئی زیات کاوه خلقو هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخیسته چه د هغی غوا په پوستکی کښی ځائیدل او بیا ئی حلاله کړه، دوی داسی نه ګڼل چه دا غوا به په دومره ګران قیمت سره په لاس راځی او که پوهیدلی وی نو نژدی وو چه لاس ئی ترینه اخیستی وی.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾

(او یاد کړئ!) هغه وخت چه مړ کړ (پلرونو) ستاسی یو سړی نو په جګړه شوئ په هغه (مقتول) کښی او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شی چه وئ تاسی چه پټاوه به مو هغه (قتل)

تفسیر: یعنی ستاسی پلرونو (عامیل) وژلی ؤ، بیا ئی د هغه وژل یو په بل اړول او هغه شی چه تاسی پټاوه یعنی ایمانی ضعف یا د وژونکی احوال الله تعالیٰ درښکاره کړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ

نو وویل مونږ چه ووهئ دا مړی په یوی بوټی د غوا (بیا ژوندی شو هغه مقتول)

تفسير: يعني كله چه ئې د هغې غوا يوه ټوټه غوښه په هغه مړي ووهله هغه مړی د پاک الله په حكم ژوندی شو او ويې د هغه له پرهارو څخه وبهيدی او د خپل وژونكي نوم ئې وروښود چه د هم دغه مقتول وريرونه وو، او د خپل تره د مال او ميراث په تمه ئې په بيديا (صحرا) كښې هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئې وښودل، بيرته ولويد او مړ شو.

كَذٰلِكَ يُحۡيِ اللّٰهُ الۡمَوۡتٰى وَيُرِيۡكُمۡ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۷۳﴾

هم داسې (لكه چه عاميل ئې ژوندی كړ) ژوندي كوي الله مړي (په قيامت كښې) او درښيي تاسې ته آيتونه د (قدرت) خپل لپاره د دې چه تاسې غور وكړئ!

تفسير: يعني هم داسې چه هغه مقتول ئې ژوندی كړ، الله تعالیٰ په خپل كامل قدرت د قيامت په ورځ كښې ټول خلق هم ژوندي كوي او د خپل كامل قدرت آيتونه تاسې ته درښيي څو تاسې غور وكړئ او وپوهيږئ چه پاک الله مړي هم ژوندي كولی شي.

ثُمَّ قَسَتۡ قُلُوۡبُكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ ذٰلِكَ

بيا سخت شول زړونه ستاسې پس له دغه (ژوندي كولو د مړي)

تفسير: يعني «عاميل» له ژوندي پاڅيدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسې آياتو له ليدلو څخه وروسته هم ستاسې زړونه پاسته نشول.

فَهِيَ كَالۡحِجَارَةِ اَوۡ اَشَدُّ قَسۡوَةً ؕ وَاِنَّ مِنَ الۡحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنۡهُ الۡاَنۡهٰرُ ؕ وَاِنَّ مِنۡهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخۡرُجُ مِنۡهُ الۡمَآءُ ؕ وَاِنَّ مِنۡهَا لَمَا يَهۡبِطُ مِنۡ خَشۡيَةِ اللّٰهِ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۷۴﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تيږي (ګټی) دي (په سختوالي كښې) بلكه ډير زيات دي په سختوالي كښې. او بيشكه چه له ځينو تيږو (ګټو) څخنې خامخا

هغه دی چه خوتیږی (بهیږی) له هغو څخه لویی لویی ویالی او په تحقیق سره ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوځی له هغو څخه اوبه او بیشکه ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه رارغړی (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له ځینو تیږو (ګټو) څخه ډیری ګټی (فائدی) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالی ور څخه وځی او له ځینو تیږو (ګټو) څخه لږ اوبه وځی او د هغه ړومبنی قسم په نسبت لږی فائده ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له ځینو تیږو (ګټو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو کښی یو ځانته اثر او تأثر موجود وی، مګر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیږو (ګټو) څخه سخت دی. نه په هغو کښی څه فائده او نه پکښی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هیڅکله بی خبر نه دی.

أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسیٰ علیه السلام سره د الله تعالیٰ د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتګ په وخت کښی له ځانه داسی خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس نه رسیږی د هغه پریښودل ستاسی په اختیار کښی دی.» ځینی وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُم
بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُم بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

او کله چه ملاقات وکړی (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازی شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جګړه وکړی له تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردګار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟ (په دی چه دښمن ته حجت ورښیئ)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توګه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوئ؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه مسلمانان به ستاسی د پروردګار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره له دی چه ګرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی، نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او نفاق) چه پټوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د دوی تول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له ګردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پټ کړی ؤ خو الله تعالیٰ هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له تولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پټ کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پټ هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿۷۸﴾

او ځینې له دغو (یهودانو) څخه آمیان دی چه نه پوهیږی په کتاب (توریت) باندی مګر خو (پوهیږی) په هیلو (آرزوګانو) د خپلو نفسونو او نه دی دوی مګر خو بی دلیله ګمان کوی.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دی هغوی خو په هیڅ نه پوهیږی چه په «توریت» کښې څه شی لیکل شوی دی؟ مګر په هغو څو آرزوګانو خبر دی چه له خپلو پوهانو څخه ئی په دروغو اوریدلی ده لکه چه وایی جنت ته به بی له یهودانو بل څوک نه ورننوځی زمونږ پلرونه او نیکونه هرومرو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړی. دا د هغوی هسی بی اصله خیالات دی چه هیڅ دلیل ورته نه لری.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتٰبَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿۷۹﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکی کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بیا وایی دغه (محرفین خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دی چه واخلی په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شی چه لیکلی دی لاسو د دوی او بیا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوی ئی (چه رشوت اخیستل دی)

تفسیر: دا هغه کسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او لیکی ئی او الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی مثلاً په «توریت» کښې لیکلی ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلی مخ، تکی توری ګڼی ولول تاو شوی څڼی، توری سترګی، میانه قد، غنم رنګ لری.» دوی هغه خبری واړولی او داسی ئی ولیکل چه «قد ئی اوږد، سترګی ئی شنی او څڼی ئی ساده، سمی او ځوړندی او زیړی دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کړی او د هغوی په دنیوی منافعو کښی څه نقصان پیدا نه شي.

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ط

او وایی دوی (یعنی یهودان) هیچیری به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مګر څو ورځی شمیرلی شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایی اوه ورځی او ځینی څلویښت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښی بوخت وو. او ځینی څلویښت کاله هومره وخت چه دوی د تیه په میدان کښی سرګردان وو ځینی وایی هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښی ئی ژوند کړی وی.

قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۸۰﴾

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایئ (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږئ (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایئ)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښی نه پاتی کیږی ځکه د «**خلودفی النار**» او د«**خلود فی الجنة**» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بیان فرمایی له تولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شي وتلی.

بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَّأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده ګناه د ده (چه تر مرګه پوری کفر دی)

تفسیر: د ګناه احاطه کول یا له چا څنی چار چاپیر ګناه تاویدل دا معنی لری چه ګناه په هغه

داسي غلبه وكړي چه هيڅ خوا ئې داسې نه وي چه ګناه هلته انبار نه وي تر دې كه يوازې د
چا په زړه كښې د ايمان او تصديق لږ اثر وي، هم ګناه په هغه احاطه نه كوي نو دا صورت
يوازې په كافرانو صادق كيدې شي او بس.

فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٨١﴾ وَالَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ
فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٨٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ
لَا تَعْبُدُوْنَ اِلَّا اللّٰهَ ۗ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّذِي
الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَقُوْلُوْا لِلنَّاسِ
حُسْنًا وَّاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۗ ثُمَّ
تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٨٣﴾

نو هم دغه كسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، دوى به په هغه اور (د
دوزخ) كښې تل وي او هغه كسان چه مؤمنان دي او عملونه كړي دي دوى د
نيكۍ هم دغه كسان صاحبان د جنت دي دوى به په هغه جنت كښې تل وي
او (ياد كړه اى محمده!) هغه وخت چه واخيست مونږ عهد محكم له بني
اسرائيلو (اولاده د يعقوب او وويل مونږ دوى ته) چه عبادت مه كوئ! مګر
يوازې د الله او (نيكى كوئ) سره له مور او پلار نيكى! او له خاوندانو د
خپلوى سره! او له يتيمانو (پلار مړو) سره! او له مسكينانو سره! او ووايى
خلقو ته (ښې خوږې) ښايسته خبرې او سم قائموئ لمونځ! (ادا كوئ ئې د
تولو مقرراتو له رعايت سره) او وركوئ زكوة بيا وګرځيدئ تاسې (له دې
عهده) مګر (ونه ګرځيدل) لږ له تاسې څخه حال دا چه هم دا تاسې مخ
ګرځوونكي يئ (له الهى احكامو نه)

تفسير: يعنى د الٰهى احكامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسې عادت بلكه په طبيعت كښې داخل
شوى دى.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

او (یاد کړئ ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسئ ځانونه خپل (یعني یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یئ.
په خــپلو نفسونو په دی چه عهد تړلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعني مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شړی.

ثُمَّ أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم
مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یئ چه وژنئ ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسئو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی شخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی ډلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخړی (جگړی) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تبر ؤ او د بنی نضیر ملگری د خزرج تبر ؤ. د جنگ او جگړی په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی ډلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی ډلی پر بلی ډلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شړله او د هغو کورونه به ئی لوټل. که کوم سړی به دوی ته په دی جگړو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدیه) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی څه اشاره راځی.

وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَٰرَىٰ تُفَٰدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ۚ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ

او كه راشي دوى تاسي ته بنديان نو فديه وركوئ تاسي د دوى په ځاى شان دا چه حرام كړى شوى دى پر تاسي ايستل د هغو ايا پس (منئ او) ايمان راوړئ تاسي پر ځينو (احكامو د) كتاب (چه فديه ده) او كافران كيږئ په ځينو نورو (احكامو د كتاب چه بى ګناه وژنئ په ګناه سره مرسته (مدد) كوئ د دوى مغلوبان له وطنه شړئ).

تفسير: يعني كه د بل تبر او قوم په لاس كښي بندي شئ نو د هغه په خلاصولو كښي په ډيره ميړانه (بهادرى) تول سره ولاړيږئ او ملاوى تړئ، مګر په خپله د هغه د وينى د ځبيښلو او مرى غڅولو لپاره شنه ناست يئ نو كه غواړئ چه د الله تعالىٰ په احكامو باندى عمل او تګ وكړئ ښايى چه په دواړو ځايو كښي له هغه سره معاونت او مرحمت وكړئ او د هغه له اعانت او حمايت څخه سر ونه غړوئ!.

فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ الْقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ الْعَذَابِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۸۵﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه كوى دا (كارونه) له تاسي څخه مګر خو رسوايى ده په ژوند د دنيا كښي او په ورځ د قيامت كښي ګرځول كيږى دوى ډير سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دى الله غافل له هغه څه چه كوئ ئى تاسي (اى يهودانو!).

تفسير: يعني داسي كوئ چه ځينى احكام منئ او له ځينو څخه انكار كوئ نو د دى لپاره چه د ايمان تجزيه ممكنه نه ده نو ځكه د ځينو احكامو منكر هم مطلق كافر ګڼل كيږى او د ځينو احكامو په منلو باندى چاته هيڅ ايمان نه په برخه كيږى. له دى مبارك آيت څخه په ښكاره ډول (طريقه) معلومه شوه كه كوم سړى ځينى شرعى احكام منى او په متابعت كښي ئى بوخت وى مګر د ځينو هغو احكامو له منلو څخه چه د ده له طبيعت يا عادت يا مقاصدو څخه مخالف وى

انکار کوی نو د هغو ځینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا بِٱلۡأٓخِرَةِۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دنیوی گټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلقو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی گټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالیٰ د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالیٰ په دربار کښی څوک وکړی شی.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ وَقَفَّيۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِۦ بِٱلرُّسُلِۖ وَءَاتَيۡنَا عِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدۡنَٰهُ بِرُوحِ ٱلۡقُدُسِۗ

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او پر له پسی استولی وو مونږ پس له موسیٰ نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحییٰ او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسیٰ زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسیٰ په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مړی ژوندی کول ـ د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول ـ او د پټو خبرو ښوول، د عیسیٰ علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مړی ژوندی کول.

أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ

آیا نو هر کله چه را به غی تاسی ته کوم رسول په هغو احکامو سره چه نه په خوښول نفسونو د تاسی نو تکبر (لوئی) کوله تاسی (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاؤ یوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسی (لکه محمد، عیسیٰ او موسیٰ)

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت محمد رسول الله ـ حضرت عیسیٰ روح الله او حضرت موسیٰ کلیم الله علیهم الصلوٰة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

او بله ډله (د انبیاؤ) ووژله تاسی (لکه زکریا، یحییٰ او شعیب).

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت زکریا، یحییٰ او شعیب علیهم السلام ووژل.»

وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او وایی (تمسخراً) زړونه مو په پردو کښی دی (وینا پری اثر نه کوی داسی نه ده) بلکه لعنت کړی دی پر دوی الله په سبب د کفر د دوی نو ډیر لږ (له دوی څخنی) ایمان راوړی.

تفسیر: یهودانو د خپلو نفسونو د ستایلو په وخت کښی داسی ویل چه زمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کښی ساتلی شوی دی او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دین څخه بل کوم دین پکښی نشی ننوتلی او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندی اچولی شی مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی او کرشمی نه غولیږو او نه ئی تابعداری کولی شو حق تعالیٰ فرمایی «دوی بیخی دروغ ویونکی دی» ځکه چه دوی د خپل کفر په سبب د الله تعالیٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شړلی شوی دی نو له دی امله (وجی) په هیڅ ډول (طریقه) د حق دین منونکی نه دی او له دوی څخه ډیر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږی.

وَلَمَّا جَآءَهُمۡ كِتَٰبٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٞ لِّمَا مَعَهُمۡ
وَكَانُواْ مِن قَبۡلُ يَسۡتَفۡتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَلَمَّا
جَآءَهُم مَّا عَرَفُواْ كَفَرُواْ بِهِۦۚ فَلَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ۝٨٩

او هر كله چه راغی دوی ته (اهل كتابو ته) كتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه كتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو كسانو چه كافران وو نو كله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) كافران شول پری نو لعنت د الله دی په كافرانو (چه حق ئی پټ او باطل ئی ښكاره كړ).

تفسیر: هغه كتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه كتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا كله به چه یهودان د كافرانو په مقابل كښی مغلوبیدل نو دعا به ئی كوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاك قرآن په بركت چه پر ده به نازلیږی، مونږ ته په كافرانو بری او فتح راكړه، كله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت تولی نښی ئی ولیدلی نو تری منكر او ملعون شول.

بِئۡسَمَا ٱشۡتَرَوۡاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمۡ أَن يَكۡفُرُواْ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بَغۡيًا
أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۖ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرخ كړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه كافران كیږی په هغه قرآن چه نازل كړی دی الله (دا كفر) په سبب د دی حسد او كینی دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وكړی له بندګانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل كښی خپل ځانونه پلوری (خرڅوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کښې د کفر او انکار غوره کول دی حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم یوازې د دوی له ضد ـ کینې او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَآءُوْ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ ط

نو اخته شول په یوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عیسیٰ او انجیل).

تفسیر: یعنی یو غضب دا چه نه یوازې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه یوازې د حسد او ضد له امله (وجی) ئې د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځنې وګرځیدل.

وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٩٠﴾

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: له دې ځخه معلومیږي چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وي بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کیږي، هغه د دوی دګناهونو له امله (وجی) دی چه ترې پاک شي، نه د سپکتیا او تذلیل له پاره یوازې هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کیږي هغه د تذلیل عذاب دی.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اٰمِنُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُوْنَ بِمَا وَرَآءَهٗ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ط

او کله چه وویل شي دوی ته چه ایمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړی دی الله وایي دوی ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعنی تورات) حال دا چه کافران کیږي په هغه کتاب چه بې له هغه دی یعنی (انجیل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسیر: هغه کتاب چه بې له هغه دی یعنی «انجیل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ يعنى «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو كتابو څخه په ښكاره ډول (طريقه) منكران دى «د قرآن» او «انجيل» منونكى نه دى. حال دا چه دا كتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق كوونكى دى.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

ووايه (اى محمده! دغو يهودانو ته) نو ولى به وژل تاسى انبياء د الله (لكه شعيب زكريا او يحيىٰ) پخوا (له دى څخه) كه چيرى وئ تاسى ايمان راوړونكى (په توريت).

تفسير: يعنى يهودانو ته ووايه «كه تاسى په توريت ايمان لرونكى يئ نو بيا مو ولى انبياء ووژل؟ ځكه چه په «توريت» كښى داسى حكم شته ـ هر هغه نبى چه د «توريت» تصديق وكړى، تاسى له هغه سره مرسته (مدد) وكړئ او خامخا ورباندى ايمان راوړئ!» او هغه انبياء مو وژلى دى چه پخوا له دى څخه تير شوى دى لكه حضرت زكريا او حضرت يحيىٰ عليهما السلام چه د (توريت) په احكامو ئى عمل كاوه او د (توريت) د ترويج او تاكيد له پاره راليږل شوى وو. په دى خبره كښى هيڅ ناپوه ته كومه انديښنه او شک نه پيدا كيږى چه دى پيغمبرانو د توريت تصديق كاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقيق سره راوړى وى تاسى ته موسىٰ ښكاره (معجزى) بيا ونيوه تاسى خوسى (سخى) (په خدايى سره) پس د تللو د موسىٰ (د طور غره ته) حال دا چه تاسى وئ ظالمان (پر ځانو خپلو په دى معبود نيولو د خوسى)

تفسير: يعنى په خپله حضرت موسىٰ عليه السلام چه تاسى د هغه په شريعت باندى قائم يئ او د هغه شريعت له امله (وجى) د نورو شرائعو او حقه ؤ اديانو څخه انكار كوئ تاسو ته ئى ډيرى ښكاره نښى او معجزى دروښودى لكه همساء، يدبيضاء، د سيند څيرول او نور مگر كله چه موسىٰ عليه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسى د هغه په غياب كښى خوسى (سخى) خپل معبود وتاكه (مقرر كه)، حال دا چه موسىٰ عليه السلام ژوندى او د نبوت خاوند ؤ، نو په هغه وخت كښى پر موسىٰ عليه السلام او د هغه په شريعت ستاسى ايمان چيرى ؤ چه نن

د آخرالزمان رسول صلى الله عليه وسلم د بغض، حسد له امله (وحى) تاسى موسوى شريعت داسى تينګ نيولى دى چه د الله تعالىٰ احکامو ته هم غوږ نه ږدى، بيشکه چه تاسى ظالمان يئ او ستاسى پلرونه او نيکه ګان هم ظالمان وو دا ؤ د بنى اسرائيلو احوال د حضرت موسىٰ عليه السلام سره وروسته له دى د (توريت) په نسبت د هغوى د ايمان حالت بيانوى

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱسْمَعُوا۟ قَالُوا۟ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا۟ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (ياد کړئ!) هغه وخت چه واخيست مونږ عهد محکم د تاسى (په منلو د توريت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسى د طور (غر) واخلئ هغه (احکام) چه درکړى دى مونږ تاسى ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبر سره) وويل (يهودانو) اوريدلى ده مونږ (ستا خبره) او نه دى منلى مونږ (ستا حکم) او ورڅښلى (څکلى) شوى وه په زړونو د دوى کښى (مينه د) خوسى (سخى) په سبب د کفر د دوى

تفسير: يعنى د توريت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړى شوى دى هغه په پوره همت او استقلال سره تينګ ونيسئ! څرنګه چه غر مو په سر څوړند ؤ، نو د خپل ځان له ويرى خو مو تش په ژبه يا په هغه وخت کښى وويل ﴿سَمِعْنَا﴾ يعنى د (توريت) احکام مو واوريدل. او په زړه کښى يا وروسته له هغه مو ويل ﴿عَصَيْنَا﴾ يعنى هغه احکام مو ونه منل. د دى غاړه غړولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مينى د هغوى په زړونو کښى کلک ځاى نيولى ؤ او د دوى د کفر له سببه هغه زنګ چه د هغوى په زړونو کښى ؤ، لا داسى تينګ شو چه بيرته کيدو ئى هيڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسى زياتيده.

قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾
قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةً مِّن
دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بد دی هغه شي چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکي. ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړئ د مرګ که چیری یئ تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ څوک نه داخلیږی او مونږ ته هیڅ یو رېړ (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالیٰ فرمایی که په رښتیا سره تاسی جنتیان یئ نو له مړینی څخه ولی ویریږی؟»

څوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت ▪ خوبښ به ئی نه وی دنیا یئ چرچی راحت
دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی ▪ دوی هرګوره په عقبی وینی زحمت

وَلَنْ يَّتَمَنَّوْهُ اَبَدًاۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ ۚ وَ مِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ ۚ وَ مَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُّعَمَّرَ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٦﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرګ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاؤ او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هرومرو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو څخنی (هم) چه مشرکان دی، خوښوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کړی دی چه له مرګه ډیر لری تښتی او ویریږی چه وروسته له مړینی مونږ ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی تر دی حده پوری چه له مشرکانو څخه هم دوی ډیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه دول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَ
رُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هر څوک چه وی دښمن د جبریل (نو دوی مری له قهره !) ځکه بیشکه هغه (جبریل) نازل کړی دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارښوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر څوک چه وی دښمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دښمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرښته جبرئیل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونږ سره دښمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی ربړونه (تکلیفونه) پیښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرښتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالیٰ داسی فرمایی «ګردی پرښتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیڅ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دښمنی کوی بیشکه چه الله تعالیٰ د هغوی دښمن دی».

وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ۖ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا

الْفٰسِقُوْنَ ﴿٩٩﴾ اَوَكُلَّمَا عٰهَدُوْا عَهْدًا نَّبَذَهٗ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ ۭ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠٠﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقيق نازل كړي دي مونږ تاته آيتونه روښانه او نه كافران كيږي په دي باندي مګر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونكي دي).
آيا هر كله چه وبه كاوه دوى يو عهد نو غورځاوه (هيراوه او ماتوه) دا عهد يوى ډلي له دوى څخه بلكه اكثره د دوى ايمان نه راوړي (په مؤمن به شيانو).

تفسير: يعني دا د هغوى پخوانى عادت دى كله چه دوى له الله تعالىٰ يا رسول الله صلى الله عليه وسلم يا له بل چا سره عهد او پيمان وتړى، نو بيا يوه ډله له دوى څخه له هغه عهد نه سترګى پټوى او تر شايي غورځوى بلكه ډير داسي يهودان هم شته چه په «توريت» باندى ئى هم لا ايمان نه دى راوړى نو داسي كسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندى نه درېدل، كومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيْقٌ مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ ۙ كِتٰبَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾

او هر كله چه راغي دوى ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دى د هغه كتاب (توريت) چه له دوى سره دى نو وغورځاوه يوى ډلى له هغو كسانو چه وركړى شوى دى دوى ته كتاب، كتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوى (او هيڅ عمل ئى پرى ونه كړ) لكه چه دوى نه پوهيږى (چه دغه كتاب او رسول له جانبه د الله راغلى دى يا په هغه كښى څه صفت دى د محمد).

تفسير: له «رسول» څخه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم مراد دى او له «مامعهم» څخنى مطلب «توريت» او له «كتاب الله» نه مقصد هم دا «توريت» دى، يعني كله چه رسول الله صلى الله عليه وعلى اله واصحابه وسلم تشريف راوړ، نو دوى د«توريت» او نورو آسمانى كتابونو تصديق كوونكى ؤ. نو د يهودانو يوى ډلى په خپله «توريت» خپلو شاوو ته داسى وغورځاوه لكه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیڅ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او څه اوامر او نواهی هم پکښې شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له هغوی څخه د نورو الهٰی احکامو په نسبت څه امید کول په کار دی؟

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيٰطِيْنُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ ۚ وَمَا
كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيٰطِيْنَ كَفَرُوْا يُعَلِّمُوْنَ النَّاسَ
السِّحْرَ ۗ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوْتَ وَمَارُوْتَ ؕ
وَمَا يُعَلِّمٰنِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُوْلَآ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ ؕ فَيَتَعَلَّمُوْنَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُوْنَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
زَوْجِهٖ ؕ وَمَا هُمْ بِضَآرِّيْنَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ
وَيَتَعَلَّمُوْنَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ؕ وَلَقَدْ عَلِمُوْا
لَمَنِ اشْتَرٰىهُ مَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ۚ وَلَبِئْسَ
مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ ؕ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۰۲﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ
اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَمَثُوْبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ ؕ لَوْ كَانُوْا
يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۰۳﴾ ع

او متابعت وکړ یهودانو د هغه څه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه د) باچاهی د سلیمان کښې (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او سحر ئی زده او په متابعت ئی لګیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه ښود به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شی چه نازل کړی شوی ؤ په دوو پرښتو په (ښار د) بابل کښې (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی) ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه وبه ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیښت) یو (له جانبه د الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسی) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چه بیلتون به ئی کاوه په هغه سره په منځ د میړه (خاوند) او ښځی د هغه کښی؛ او نه وو دوی ضرر رسوونکی په دغه سحر سره هیچا ته مګر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوی دوی (یعنی یهودان) هغه څه چه ضرر رسوی دوی ته او نفع نه رسوی دوی ته؛ او هرومرو (خامخا) په تحقیق پوهیدل دوی چه خامخا هغه څوک چه پیری (اخلی) (زده کوی په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه (د نیکی)؛ او هرومرو (خامخا) ډیر بد دی هغه شی چه پلورلی (اخستی) دی دوی په هغه شی سره (حصه د) ځانو خپلو که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په بد انجام د سحر نو نه به ئی زده کاوه). او که په تحقیق دوی ایمان راوړی وی او پرهیز ئی کړی وی (له سحره او له یهودیته) نو هرومرو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډیر غوره دی (له دی سحر او رشوت د توریت په تحریف)
که وی دوی چه پوهیدلی (په بهتری د«توریت» نو سحر به ئی نه زده کاوه او له پاک الله ځنی به ویریدل او له مناهیو به لری ګرځیدل).

تفسیر: لنده ئی دا چه یهودانو دین او کتاب پریښود او د سحر ـ جادو او کودو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښی خپور (خور) شو.

(١): د حضرت سلیمان علیه السلام په زمانه کښی په دی سبب چه پیریانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنیادمانو له شیطانانو ځنی کوډی زده کولی او دا به ئی حضرت سلیمان علیه السلام ته منسوبولی چه دا کوډی مونږ ته له ده ځنی رارسیدلی دی او ده د هم دی کودو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالیٰ فرمایی چه «دا کار کفر دی او د سلیمان نه دی».

(٢): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئی تعمیم وموند چه دا دوی پرښتی د (بابل) په ښار کښی د بنیادمانو په صورت اوسیدلی او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز ګڼلو له امله (وجی) سړی کافر او ایمان ته ئی زوال وررسیږی» که سره له دغه نصیحته به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخیست، نو ئی ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندګانو آزموینه کوله. نو ځکه فرمایی چه له هسی علومو ځنی آخرت ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی، بلکه ډیر نقصان رسوونکی دی او په دنیا او آخرت کښی پرته (علاوه) له نقصانه بل څه ګټه (فائده) په لاس نه تری راځی او بی د الله تعالیٰ له حکم او ارادی هیڅ اثر نه پری مرتبیږی که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به ئی په برخه کیده کله چه دین او کتاب ئی پریښود ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زيان ځوک نه پوهيږي ▪ هغه کله خپل مقصود وته رسيږي

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقُولُوا۟ رَٰعِنَا وَقُولُوا۟ ٱنظُرْنَا وَٱسْمَعُوا۟ ۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو) مه وايئ تاسى (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووايئ (په ځاى د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسى (حق د زړه په غوږو). او شته دى لپاره د كافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسير: يهودان به د رسول الله مبارک په مجلس كښى كيناستل او د دوى خبرى به ئى اوريدلى، په ځينو خبرو به چه ښه نه پوهيدل، يا به ئى نه اوريدلى؛ د هغو تحقيق به ئى بيا په تكرار سره كاوه او ويل به ئى «راعنا» يعنى زمونږ په لورى توجه وفرمايئ! او رعايت مو وكړئ! د دى كلمى د اوريدلو په اثر به كله كله مسلمانانو هم داسى ويل. نو پاک الله منع كوى چه داسى مه وايئ! اوكه وايئ هم نو ﴿انظُرْنَا﴾ ووايئ! چه د هغه معنى هم همغه ده او د خبرو د شروع ځخه پوره متوجه اوسئ! چه بيا پوښتنى ته اړ (محتاج) نه شئ! يهودانو دا خبره د فريب او بدنيتى له امله (وچى) ويله او دا كلمه به ئى په داسى ژوولى ژبه ادا كوله چه د «راعينا» تورى به هم ترى خوت چه معنى ئى اى زمونږ شپونه! ده برسيره په دى د يهودانو په نزد ﴿رَٰعِنَا﴾ د احمق او ناپوه معنى هم وركوى.

مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَلَا ٱلْمُشْرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْكُم مِّنْ خَيْرٍ مِّن رَّبِّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

نه خوښوى (دوست نه ګڼى) هغه كسان چه كافران شوى دى له اهل كتابو ځخه او (نه) له مشركانو ځخه دا (خبره) چه نازله كړه شى پر تاسى كومه ښه خبره (لكه وحى، نصرت) له ربه ستاسى (د حسد او رخى (كينى) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه څوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله څښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوښه دا وه چه د دوی له تبره دی وی. مګر دا خو د الله تعالیٰ لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په تبر کښی پیدا کړ.

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَاۤ اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۱۰۶﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیته یا هیروو ئی (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو راولیږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیږی نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالیٰ د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالیٰ فرمایی چه نه په لمړنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وګانه. او بیا ئی دغه حکم لازم وباله (وګڼه).

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا نَصِیْرٍ ﴿۱۰۷﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبيداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیڅ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددګار (چه له نازله عذاب مو خلاص کړی)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالیٰ قدرت او ملکیت په ګردو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندګانو اعلیٰ درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندګانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل څوک پوهیدی شی او څوک د ده په اندازه بندګانو ته منافع او ښیګنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ ۗ وَمَن يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

آیا اراده لرئ تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد ځنی) لکه چه سوال کړی شوی ؤ له موسیٰ څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کړه سمه لار (او له حقی لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شبهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار ځنی خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیڅ شک او شبهه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبیاؤ په نسبت هسی شبهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۖ

خوښوی (او دوست ګنی) ډیر له اهل د کتاب څخه (دا) چه وګرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی ډیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لری څو په هر ډول (هر قسم) چه وکولی شی تاسی له مسلمانی څخنی واړوی او په کفر او نفاق کښی مو داخل کړی. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ټول حق او رښتیا دی.

فَاعْفُوْا وَاصْفَحُوْا حَتّٰى يَاْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ط

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تری وګرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوری چه راولیږی الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوری تاسو د یهودانو دی خبری ته غوږ کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زمونږ له لوری تاسو ته کوم حکم راشی، لکه چه په پای (آخر) کښی محمد صلی الله علیه وسلم ته داسی حکم راغی چه ټول یهودان د مدینی منوری له چار چاپیر څخنی وشړئ.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۰۹﴾

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هرومرو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلی).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسی غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه ډیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ط وَمَا تُقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ
مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ ط اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۱۱۰﴾

او سم دروئ (ادا کوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښی لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومځ (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شي چه کوئ ئی تاسي ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږی اعمال ستاسی او جزا ئی درکوی)

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښی بوخت (مشغول) او لګیا اوسئ! ځکه چه الله تعالیٰ ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بی خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شي ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَن يَدۡخُلَ الۡجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰ

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مګر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی.

تِلۡكَ أَمَانِيُّهُمۡۗ قُلۡ هَاتُوا بُرۡهَانَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰۚ مَنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ فَلَهُۥٓ أَجۡرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١١٢﴾

دا نفسانی غوښتنی د دوی دی، ووایه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یئ صادقان (په دی وینا کښی نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلیږی) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده ـ او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅیری) خفه کیږی (د جزا په وخت کښی).

تفسیر: یعنی چا چه د الله تعالیٰ احکام ومنل او د هغو متابعت ئی وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئی د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښی داسی کومه خبره شته چه د هغی له امله (وجی) به دوی په ویره کښی وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ لَيْسَتِ النَّصٰرٰى عَلٰى شَيْءٍ وَّقَالَتِ النَّصٰرٰى لَيْسَتِ الْيَهُوْدُ عَلٰى شَيْءٍ وَّهُمْ يَتْلُوْنَ الْكِتٰبَ

او وایی یهودان چه نه دی نصرانیان په هیڅ شی (له حق دین څخه) او وایی نصرانیان چه نه دی یهودان په هیڅ شی (له حق دین څخه) حال دا چه دغه (یهودان او نصرانیان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسیر: یعنی کله چه یهودانو په (توریت) کښی ولوستل چه نصرانیان، عیسیٰ علیه السلام د خدای جل جلاله زوی بولی نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بیشکه کافران دی. او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو څخنی په دی ښه وپوهیدل چه یهودان د عیسیٰ علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١١٣﴾

هم دا رنګه ویل هغو کسانو چه نه پوهیدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو د دغو (کتابیانو) نو الله به حکم وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف (او جګړی) کولی.

تفسیر: له دی جاهلانو څخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دی؛ یعنی همغسی چه یهود او نصاریٰ یو بل کافر او ګمراه ګنی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور ټول ګمراهان او بی دینان بولی نو دوی دی په دنیا کښی هسی خبری کوی. په قیامت کښی به د هغو په نسبت فیصله وشی.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی کله چه ئی ﴿كَذٰلِكَ﴾ وفرمایل نو بیا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمایلو ته څه حاجت ؤ؟ ځینی وایی مفسران هسی ځواب وایی چه ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذٰلِكَ﴾ توضیح او تاکید دی. او ځینی وایی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبیه ګانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمایل له یوی تشبیه څخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وینا په منځ کښی مشابهت سره شته یعنی څرنګه چه دوی نورو ته ګمراه وایی دوی به خپله هم

ګمراهان دی. او له بلی تشبیه څخنی دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیله دعوی د خپلو نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیله یوازی د نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسٰجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُّذْكَرَ فِيهَا اسْمُهٗ وَسَعٰى فِيْ خَرَابِهَا ط

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله له دی چه یادکړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په ورانولو (او شاړولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصارىٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه، (توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض، عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدیبیه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له زیارت نه ئی محروم وګرځول. مګر هغه کسان چه کوم مسجد ورانوی نو هغوی هم په دی حکم کښی داخل دی.

أُولٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَّدْخُلُوهَآ إِلَّا خَآئِفِيْنَ ۵

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مګر ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالىٰ مساجدو ته سره له ویری او تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه دی. لکه چه هم داسی وشول چه د الله تعالىٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

دوی ته په دنیا کښې ذلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې مغلوب شول او په قید کښې ولویدل او مسلمانانو ته به ئې جزیه ورکوله.

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ ۚ

او (شته) دوی ته په آخرت کښې عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وګرځوئ (په لمانځه کښې) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جګړی وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالیٰ فرمایی چه الله تعالیٰ په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښې نشته، بلکه له تولو امکنه ؤ او جهاتو څخنې منزه دی او له یوی څندی څخه تر بلی څندی پوری توله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالیٰ مو وینی او ستاسی عبادت قبلوی ځینی وایی چه په سفر کښې په سورلو باندی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښې قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی ؤ.

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیری عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو څخنې په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندګانو په حق کښې کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه څخنې مخالف تګ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ بَلْ لَّهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ ؕ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۱۱۶﴾ بَدِيْعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ
وَاِذَا قَضٰۤى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۱۱۷﴾

او وائی (کفار ـ يهودان او نصرانيان داسی چه) نيولی دی الله زوی پاکی ده ده لره (له زوی څخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شيونه چه په آسمانو او ځمکی کښې دی (سره له آسمانو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبيداً)؛ ټول ده لره حکم منونکی (او مغلوب) دی. نوی (بی له نمونی) پيداکوونکی د آسمانو او د ځمکی دی؛ او هر کله چه اراده وکړی د يوه کار نو بيشکه هم دغه خبره ده چه وايی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشی.

تفسير: يهودانو حضرت عزير عليه السلام ته او نصرانيانو حضرت عيسىٰ عليه السلام ته د الله تعالىٰ زوی ويل. الله تعالىٰ فرمايی چه د ده ذات له ټولو هسی خبرو څخنی پاک او منزه دی. بلکه ټول موجودات بيخی د ده مملوک او مخلوق او مطيع دی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِيْنَآ اٰيَةٌ ؕ

او وايی هغه کسان چه دوی نه پوهيږی (يا ځان نه پوهوی) ولی خبری نه کوی له موږ سره الله (پخپله) يا ولی نه راځی موږ ته يو آيت (د قدرت په صدق ستا)

تفسير: يعنی هغه جاهلان يا متجاهلان چه په کتابيانو او بت پرستانو کښې دی هغوی ټول سره وايی چه الله تعالىٰ ولی بی له وسيلی له موږ سره خبری نه کوی؟ يا کومه يوه داسی نښه نه راښيی چه موږ د هغی له اوريدلو يا ليدلو څخنی ستا د رسالت تصديق وکړو.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّثْلَ قَوْلِهِمْ ؕ
تَشَابَهَتْ قُلُوْبُهُمْ ؕ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۱۱۸﴾

هم دا رنګه به ویل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی څخنی په شان د خبری د دوی؛ یو رنګ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نښی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نښی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی ټینګ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۖ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده !) په حقه سره زیری ورکوونکی (په نعیم) او ویروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیږی له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده !) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شئ نو خوښیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۗ

ووايه (اى محمده! دوى ته چه) بيشكه هدايت د الله (اسلام) هم دغه هدايت دى (او بس)؛

تفسير: يعنى په هره زمانه كښې همغه دين معتبر او هدايت ؤ چه د هغه وخت نبى به د هغه هدايت كاوه او اوس هغه دين، د اسلام پاكه طريقه ده، نه د يهودانو او نصرانيانو دود (رواج) او دستور.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾

او قسم دى كه چيرى پيروى وكړى ته د آرزوګانو د دوى وروسته له هغه چه راغلى دى تاته له علمه نو نه به وى تا لره له (عذابه د) الله هيڅ دوست (ساتونكى له بلياتو) او مددګار (خلاصوونكى له نازله ؤ عذابو).

تفسير: دا يوه فرضى خبره ده يعنى كه بالفرض تاسى داسى وكړئ نو له الٰهى قهره هيڅوك خپل ځان نه شى ژغورلى (بچ كولى) يا ئى منظور د امت تنبيه ده چه كه كوم سړى مسلمان شى او په قرآنى احكامو پوهيږى او بيا له اسلامه مخ واړوى نو هيڅوك دى له عذابه نشى ژغورلى (ساتلى).

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

هغه كسان چه وركړى دى مونږ دوى ته كتاب لولى (دغه د اهل كتاب مؤمنان) دا كتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه كسان ايمان راوړى په دغه (كتاب پرته (علاوه) له محرفينو)؛ او هغه څوك چه كافر شى په ده نو دغه كسان هم دوى دى زيانكاران (چه ايمان په كفر بدلوى).

تفسير: په يهودانو كښې لږ كسان منصفان هم ؤ چه خپل كتابونه ئى داسى لوستلى او پرى پوهيدلى وو چه په الفاظو كښې ئى تحريف نه كاوه په معنى د هغه كښې ئى فكر چلاوه او په

مقتضاء ئی عمل کاوه او په پاک قرآن ئی ایمان راوړی ؤ لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی الله تعالیٰ عنه او د هغه ملګری یا د(جعفر طیار رضی الله تعالیٰ عنه هغه ملګری چه ورسره له حبشي راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښی دی یعنی دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب څخنی ئی انکار وکړ او په هغو کښی ئی ګوتی ووهلی او سره وایی ړاوه او تحریف ئی وکړ، نو دوی زیانکاران ـ خائنان او خاسران شول.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾
وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا
شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یئ تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او ووېرېږئ، له (عذابه د) هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به شی قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښی بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو تولو حالاتو د یادولو څخنی وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویښولو له امله (وجی) کړی شوی ده چه ښه ئی په زړه شی او د هدایت په لوری واوړی او لا ښه څرګنده شی چه له دی قصی څخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردګار د ده په څو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر ـ نواهی او سنن ـ د حج افعال ـ ختنه ـ سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه تول په ډیر اخلاص

سره په ځای راوړی دی او تول ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجی) د خلقو امام او پیشوا ګرځول شوی دی.

قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ؕ

وویل (الله) چه بیشکه زه ګرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی تول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تګ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّیَّتِیْ ؕ قَالَ لَا یَنَالُ عَهْدِی الظّٰلِمِیْنَ ﴿۱۲۴﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وګرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالیٰ له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویی به ستا په اولاده او ځوځات (نسل) کښی پاتی وی او مونږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او ګرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالیٰ هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئی تګ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویی او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمٰعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئی دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه تول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لاړ شی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تګ کوی او تاسی له دی طریقی څخنی مخ اړولی دی. په ړومبنیو آیاتو کښی ئی خپلی ښیګڼی (فائدو) او انعامات راوښوول ـ اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د تول عالم امام او متبوع او له تولو څخنی ښه او افضل ګڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئی نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښی ئی د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایی او د دی تذکر په منځ کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئی ذکر کوی.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا ؕ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وګرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راټولیږی او هلته د حج ارکان ادا کوی ـ نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږی. یا هلته په بل هیڅا څه تجاوز او تیری نه کیږی.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ؕ

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم څنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیږه (ګټه) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی پری دریده. په دی تیږی (ګټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښی دی او دی په هم دی تیږی (ګټی) باندی د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیږه (ګټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت څنی راوړی شوی ده، اوس حکم دی چه له دی تیږی (ګټی) سره دی نژدی لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمٰعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کونکو).

تفسیر: یعنی دلته دی خلق خراب کارونه ونه کړی! او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښی دی ناولی ونه ګرځی او طواف دی په طهارت سره وکړی! او له تولو چتلیو (ګندګو) څنی دی بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وګرځوه دا ښار (چه کعبه می په کښې ودانه کړی ده) ځای د امن.

تفسیر: د کعبې شریفې د ودانولو په وخت کښې حضرت ابراهیم علیه السلام داسې دعا کړې وه چه دا میدان دې ودان او مأمون ښار وي! لکه چه هم داسې هم وشول.

وَٱرْزُقْ أَهْلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُم بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ

او روزي ورکړه اوسیدونکو ته ئې له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئې راوړی دی له دوی ځنې په الله او په ورځ آخره باندې (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنې د دې ځای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وي، رزق او روزي ور ورسوه! او میوې ور دیرې کړه! او کافرانو ته ئې دعا ونه فرمایله چه هغه پاک ځائ د کفارو له لوث (پلیتیځ) او ګندګیځ څخه پاک او صاف پاتې وي.

قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکړم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوځم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد ځای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایي چه په دنیا کښې کفارو ته هم رزق ورکاوه شي او د رزق حال لکه «امامت» داسې نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکي بل چاته نه وررسیږي.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ ۖ

إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲۷﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه پورته کړل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبې او اسمٰعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کړه (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښې قبول کړه! (چه د کعبې ودانول دی) ته د ټولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ
عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۲۸﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا
عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۲۹﴾

ای ربه زمونږه او وګرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وګرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کړه توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کړه (ولیږه) په دوی کښې یو رسول له دوی څخنی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښیی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له ګناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښې).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمٰعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په ځوځاتو (نسل) کښې یوه حکم منونکی ډله پیدا کړه! او یو داسی رسول په دوی کښې ولیږه! چه هغو ته کتاب او حکمت وښیی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وجی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الکتاب» ځنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفیه اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَّرْغَبُ عَنْ مِّلَّةِ اِبْرٰهٖمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهٗ ۭ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنٰهُ فِي الدُّنْيَا ۚ
وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١٣٠﴾ اِذْ قَالَ لَهٗ رَبُّهٗٓ اَسْلِمْ ۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٣١﴾ وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَ يَعْقُوْبُ ۭ يٰبَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ
الدِّيْنَ فَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٣٢﴾ ۭ

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کړی ؤ مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کړی ؤ په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کړی دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یئ (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)؛

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی ؤ. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ ځنی هم سر غړوی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه **«لاتصل الا وانت خاشع!»** یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کوونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله څخه.

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ
مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ
إِبْرَٰهِۦمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښی چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرګ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د څه شی عبادت به کوئ پس له (مرګه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمٰعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ ټول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښی له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاؤ ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وګړل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور ټول بی دینان دی او له اسلام څخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

دغه یو ټولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه څه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په ګناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښی به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلطه او چټی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، څه ئی چه کړلی وی هغه به

ریبی او هر څه ئی چه کړی وی هغه به ئی په مخ کښی راځی، ښه وی که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا

او وایی دوی (کتابیان مسلمانانو ته) چه شئ! یهودان یا (شئ) نصرانیان چه سمه لاره وموموئ.

تفسیر: مطلب دا دی چه یهودان مسلمانانو ته وایی چه یهودان شئ! او نصرانیان دوی ته وایی چه نصرانیان شئ چه هدایت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

ووایه (ای محمده دوی ته چه مونږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چه په یوه لوری (یعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته ووایه چه ستاسی دا وینا هیڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو چه له ګردو خرابو مذاهبو څخنی بیل دی. په دی خبره کښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو څخنی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقی په شرک کښی اخته یئ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهیمی مذهب مدعیان وو د شرک او کفر په سیند کښی لاهو وو. له دی آیته په هغو هم تردید وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمی مذهب باندی نه ده او یوازی مونږ مسلمانان په ابراهیمی مذهب پاتی یو.

(فائده): په هر شریعت کښی دری خبری وی

(اول): عقاید لکه توحید ـ نبوت او نور مؤمن به شیان نو په دی کښی تول آسمانی دین لرونکی شامل او شریک او موافق دی او اختلاف له سره په کښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شریعت کلیه قواعد چه له هغو څخنی جزئیات او فرعی مسائل حاصلیږی، او په تولو جزئیاتو کښی تل همغه کلیات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی‌الحقیقت ملت د هم دی اصولو او کلیاتو نوم دی. او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلیاتو کښی دی.

(دریم): د ګردو کلیاتو او تولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شریعت وایی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهیم خلیل الله علیهما الصلوٰة

والسلام ملت سره یو دی ـ او د دوی شریعتونه سره بیل بیل دی.

قُولُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى وَعِيْسٰى وَمَآ اُوْتِيَ النَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ ۡ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿١٣٦﴾

ووایئ (ای مؤمنانو!) چه ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحیفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهیم ته او اسمٰعیل او اسحاق او یعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسٰی ته او (ورکړی شوی دی) عیسٰی ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبیاؤ ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د یوه تن له دوی ځنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی مونږ په تولو انبیاؤ او کتابونو ایمان راوړو. او تول حق ګڼو او هر یو له دوی ځنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی یو او وایو چه په هره زمانه کښی هر نبی علیه السلام چه هر الهٰی حکم له ځانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابیانو ځنی چه له خپل دین څخه په غیر، د نورو تولو ادیانو تکذیب کوی. اګر که د دوی دین منسوخ شوی هم وی او د انبیاؤ هغه احکام دروغ ګڼی چه د الله تعالیٰ احکام دی.

فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِيْ شِقَاقٍ ۚ فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١٣٧﴾

نو که ایمان راوړی دا (یهود او نصاریٰ) لکه چه تاسی ایمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شیانو بی له فرقه) نو په تحقیق ئی وموندله سمه لاره، او که

ئی مخ وګرځاوه (له ایمانه) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دوی (له تاسی سره) په مخالفت کښی دی، نو ژر ده چه کافی به شی په (دفع د شر) د دوی کښی تا لره الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسیر: یعنی د دی له دښمنی او ضد څخه مه ویریږئ! پاک الله د هغوی له شر او ضرر څخه ستاسی ساتونکی دی. هغوی تاسی ته هیڅ ورانی نشی رسولی. الله تعالیٰ د تولو خبری آوری او په تولو احوالو او نیتونو خبر او پوه دی.

صِبۡغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنۡ اَحۡسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبۡغَةً ۫ وَّنَحۡنُ لَهٗ عٰبِدُوۡنَ ﴿۱۳۸﴾

(او وائی ای مؤمنانو! چه مونږ الله رنګ کړی یو) په رنګ د الله او څوک ښه دی له الله څخنی له جهته د رنګه (د دین) او مونږ خاص ده لره عبادت کوونکی یو.

تفسیر: یهودان له دی آیتونو څخنی واوښتل او اسلام ئی ونه مانه. او نصرانیانو هم انکار وکړ او د لاقو او باتو په ضمن کښی به ئی ویل چه له مونږ سره داسی یو رنګ شته چه له مسلمانانو سره نشته.

د نصرانیانو دا دود (رواج) وه چه یو ډول (قسم) زیړ رنګ ئی جوړ کړی ؤ او کله به چه په دوی کښی کوم وړوکی پیدا کیده، یا به کوم سړی د دوی په دین کښی داخلیده، نو دوی به په هغه رنګ رنګاوه او په هغه کښی به ئی غوته کاوه چه سوچه او ستره نصرانی شی. نو پاک الله فرمایی چه «ای مسلمانانو! ووایی چه مونږ د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګ شوی یو چه ایمان دی. حق دین مو منلی دی چه د دی حق دین له منلو او نښوتلو څخه وروسته تولی ناپاکی او ناولتیاوی او نور کثافات (خیری) بیخی لری کیږی او هر مسلمان پکښی پاک، صاف کیږی.»

قُلۡ اَتُحَآجُّوۡنَنَا فِی اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمۡ ۚ وَلَنَآ اَعۡمَالُنَا وَلَكُمۡ اَعۡمَالُكُمۡ ۚ وَنَحۡنُ لَهٗ مُخۡلِصُوۡنَ ﴿۱۳۹﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) ایا جګړه کوئ تاسی له مونږه سره په (دین) د الله کښی حال دا چه هغه دی رب زمونږ او رب ستاسی، او مونږ لره دی عملونه زمونږ او تاسی لره دی عملونه ستاسی، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) يو.

تفسير: يعنى د الله تعالىٰ په نسبت ستاسى داسى نزاع او جگړى کول او داسى گڼل چه د الله تعالىٰ د رحمت او عنايت لايق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ څخنى بل هيڅوک نشته، خوشى بيکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسى چه ستاسى رب دى، زمونږ رب هم دى. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالىٰ لره ئى کوو مونږ تاسى غوندى يوازى په خپلو پلرونو او نيکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانيت، او حسد کښى اخته نه يو. نو بيا څله زمونږ عملونه د پاک رب په دربار کښى نه منل کيږى؟

اَمۡ تَقُوۡلُوۡنَ اِنَّ اِبۡرٰهٖمَ وَاِسۡمٰعِيۡلَ وَاِسۡحٰقَ وَيَعۡقُوۡبَ وَالۡاَسۡبَاطَ كَانُوۡا هُوۡدًا اَوۡ نَصٰرٰى ؕ قُلۡ ءَاَنۡتُمۡ اَعۡلَمُ اَمِ اللّٰهُ ؕ وَمَنۡ اَظۡلَمُ مِمَّنۡ كَتَمَ شَهَادَةً عِنۡدَهٗ مِنَ اللّٰهِ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿١٤٠﴾

آيا وايئ تاسى (اى کتابيانو!) چه بيشکه ابراهيم او (د ده زامن او لمسى) اسمٰعيل او اسحاق او يعقوب او اولاد (د دوى) وو دوى (تول) يهوديان يا نصرانيان؛ ووايه (اى محمده! دوى ته) ايا تاسى ښه پوهيږئ، که الله؛ او څوک دى زيات ظالم له هغه چانه چه پټوى له خلقو (ثابته) شاهدى په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دى الله بى خبره له هغه څه چه تاسى ئى کوئ.

تفسير: د حضرت ابراهيم او حضرت اسمٰعيل او نورو انبياؤ عليهم السلام په نسبت چه کتابيانو داسى دعوه کوله چه دوى يهودان يا نصرانيان وو، ښکاره او صريحه دروغ ده. برسيره پر دى حق تعالىٰ فرمايى ﴿مَا كَانَ اِبۡرٰهِيۡمُ يَهُوۡدِيًّا وَّلَا نَصۡرَانِيًّا﴾ نو اوس راوښيئ! چه ستاسى پوهه او علم زيات دى که د هغه (علام الغيوب الله تعالىٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

دغه يوه ډله وه چه په تحقيق تيره شوى وه، هغوى لره ده (جزا) د هغه څه چه كړى ئى وى، او تاسى لره ده (جزا) د هغه څه چه كړى دى تاسى، او نه به پوښتيدلى كيږئ، له هغه څه چه وو دوى چه كول به ئى.

تفسير: هم دا آيت وړاندى تير شوى دى، هركله چه د دى كتابيانو په زړونو كښى تكبر او غرور ځاى نيولى ؤ او داسى ئى ګڼل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وى، بيا به هم زمونږ پلرونه شفاعت كوى او ښښنه به راته غواړى، نو ځكه د داسى چټى (بيكاره) خيالاتو د لا ښه ترديد كيدلو لپاره ئى هغه آيت بيا مكرر بيان وفرمايه داسى وپوهيږئ چه په پخوانى آيت كښى كتابيانو ته خطاب ؤ. او په دى آيت كښى له (محمدى) امت سره مخاطبه ده چه په دى چټى (بيكاره) خيال كښى د هغوى متابعت او پيروى مه كوئ! ځكه چه دا راز (قسم) هيلى (اميد) او توقعات هر سړى د خپلو مشرانو او مړو ځنى په خپل زړه كښى كولى شى چه داسى تخيلات او توقعات بيخى غلط او چټى (بيكاره) دى. اوس وروسته له دى نه د يهودانو او نورو مشركانو د يوى بلى ناپوهئ او حماقت څخه اطلاع وركوله كيږى چه د قبلى د تحويل په نسبت عنقريب راتلونكى دى.

سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ط

ژر ده چه وبه وايي ناپوهان له خلقو چه څه شي وګرځول دوی (یعنی رسول صلی الله علیه وسلم او مؤمنان) له قبلې د دوی څخه هغې نه چه وو دوی په هغې باندې؟

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مکې شریفې څخه مدینې منورې ته تشریف راوړ، تر ۱۶ ـ ۱۷ میاشتو پورې ئې د بیت المقدس په لورې لمونځ کاوه، وروسته د کعبې شریفې په لورې مامور شول، چه خپل مخ وګرځوي. دلته یهودان او مشرکان، منافقان او ځینې ضعیف الاعتقاد مسلمانان په اندیښنو او شبهو کښې ولویدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پورې کړل، او داسې به ئې ویل «دوی خو تراوسه پورې د بیت المقدس په لورې چه د تولو انبیاؤ قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی څه وشول چه هغه د پخوانیو انبیاؤ قبله ئې پریښوده؟ او د کعبې په لورې ئې مخ وګرځاوه؟» چا به ویل چه «د یهودانو د رخې، (کینې) حسد او عداوت له امله (وجې) یې داسې وکړل» ځینو به ویل چه «دی په خپل دین کښې متردد او متحیر دی، چه له دې چارو څخنې د ده تذبذب او عدم نبوت راښکاره کیږي»
د مخالفانو له دې اعتراضونو او له هغه ځواب څخه چه الله تعالیٰ ئې وروسته فرمایي، دا جګړه داسې پای (آخر) ته رسیږي، چه د هغه له اوریدلو څخنې هیچا ته نور هیڅ تردد او اندیښنه نه پاتې کیږي.

قُلْ لِّلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ط يَهْدِي مَنْ يَّشَآءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۱۴۲﴾

ووایه (اې محمده ! دوی ته) چه الله لره دي مشرق او مغرب (بلکه تول جهات) هدایت کوي هغه چاته چه اراده (ده هدایت یې) وکړي (طرف) د لارې سمې ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنې اې محمده ! دغو ناپوهانو ته ووایه چه نه مونږ د یهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفساني تعصب له امله (وجې) او نه د خپلې شخصي رأیې له متابعته، خپله قبله بدله کړې

ده بلکه مونږ يوازې د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دين اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پورې چه مونږ مامور وو چه د بيت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی يو چه د کعبې شريفې په لوری مخ وګرځوئ! نو مونږ د زړه له کومې (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دې په نسبت له مونږ ځنې داسې پوښتنې، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسې اعتراض کول چه ده پخوا له دې نه داسې کار کاوه او اوس ولې داسې کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسې مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د تولو احکامو په اسرارو څوک پوهيدی شی؟. او تاسې ناپوهان څوک پوهولی شی؟. هو! په دومره خبره هر څوک پوهيدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلې له تاکلو (مقررولو) ځنې د عبادت د طريقې ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دې مورد (ځای) کښې د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځينو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخې يوه لاره ورښيی، او ځينو ته بله. د تولو ځايونو او مواقعو څيښتن (خاوند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښې چه اراده وکړی، داسې لاره ورښيی، چه له نورو تولو لارو ځنې ښه، سمه او لنده وی، لکه چه اوس ئې مونږ ته داسې قبله راوتاکله (مقرره کړه)، او هدايت ئې راته وفرمايه، چه له تولو قبلو ځنې افضله او بهتره ده.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ

او هم داسې (لکه چه هدايت مو درته کړی دی) ګرځولی يئ مونږ تاسې يوه ډله غوره دپاره د دې چه شئ شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبياؤ له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسې (ای محمدی امته!) شاهد.

تفسير: يعنی همغسې چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهيم عليه السلام قبله، او له تولو قبلو ځنې افضله ده، هم دا راز (قسم) مې تاسې هم له تولو امتو ځنې افضل او ستاسې رسول مې هم له تولو نبيانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دې فضيلت او کمال له سببه تاسې د نورو تولو امتو په مقابل کښې داسې شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کيږئ. او محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ستاسې پر عدالت او صداقت شاهدی ورکوی. لکه چه په احاديثو کښې راغلی دی «که چه د پخوانيو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذيب وکړی، او ووايی چه مونږ ته په دنيا کښې د هيچا له خوا هدايت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښې محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهدی ورکوی، او حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم چه د خپلو امتیانو له احوالو څخه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندی شاهدی ورکوی. دلته به نور امتیان وایی چه «دوی نه زمونږ په زمانه کښی وو، او نه بیخی مونږ او دوی سره لیدلی دی، نو د دوی شاهدی په مونږ څرنګه اوریدله کیږی؟» دلته به محمدی امت داسی ځواب ورکوی چه «مونږ ته دا تولی خبری د الله تعالیٰ له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونی څخه راڅرګندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم الیقین» تر حده رسیدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسی شاهدی لولو.

(فائده): ـ د **«وسط»** یعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بیخی په سمه لار دی. چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ شانی کوږوالی شائبه پکښی نشته. او له افراط او تفریط څخه بیخی پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ط

او نه ده ګرځولی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغی باندی مګر دپاره د دی چه مونږ (بیل او) معلوم کړو هغه څوک چه پیروی کوی د رسول له هغه چانه چه بیرته ګرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسیر: یعنی ستاسی اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی پاتی ده، د څو ورځو له مخی چه ستاسی قبله بیت المقدس تاکلی (مقرر) شوی وه، یوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسی امر منونکی پاتی کیږی؟ او څوک مخ اړوی؟ نو هر څوک له دوی څخه چه پر ایمان باندی قائم پاتی دی، د هغوی درجی لوړی دی.

(فائده): په دی آیت کښی «لنعلم» چه د مستقبل صیغه ده، او په «حتی نعلم ـ فلیعلمن ـ لما یعلم الله ـ لنبلونکم ـ الا لنعلم» او نورو آیتونو کښی چه د مستقبل کلمی راغلی دی له دغو تولو ځنی له ورا داسی معلومیږی، چه نعوذ بالله د الله تعالیٰ علم پر دغو پیښو باندی وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شیانو د الله تعالیٰ علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قدیمی دی. ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طریقو) سره ورکری دی ځینی له «علم» څخه متمیز او بیل بیل کول مرادوی، ځینی ئی آزموینه او امتحان بولی، ځینو د داسی علم معنی رؤیت ګنلی دی. ځینو دا د مضارع صیغی د ماضی په معنی تعبیر کړی دی. ځینو د «علم» حدوث نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته راجع کری دی. یا ئی د مخاطبینو په لوری ګرځولی دی. ځینی لوی محققین هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کیږی، او په هغه باندی جزا او سزا ـ مدح او ذم مترتب

کیږي. او هم دا ئي غوره کړي دي. ځینو راسخینو مدققینو د دي په نسبت دوه دقیق او انیق بیانونه فرمایلي دي د یوه خلاصه دا ده چه د ﴿ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴾ له ارشاد سره سم تول شیان له اوله تر آخره، له حقیر او عظیم ځنی نیولي، تر قلیل او کثیر پوري د پاک الله په حضور کښي موجود دي، او د تولو شیانو «علم» له هغه سره غوند او یو ځای دي. د هغه په «علم» کښي هیڅ ډول (قسم) تقدم او تاخر بیخي نشته. مګر دا موجودات بیشکه په تناسب سره یو له بله وړاندي وروسته شمیرل کیږي. خو د الله تعالیٰ په «علم» کښي ګرد (تول) سره یو ځای لکه یو شي موجود دي. نو ځکه دلته ماضي، حال او استقبال ایستل بیخي غلط کار دي. البته په هغه تقدم او تأخر کښي چه دوی ئي یو له بله سره لري، دا دري واړه زماني بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) ځرګندیږي، نو الله تعالیٰ په خپل کلام کښي د مقام او حکمت په لحاظ کله په شیانو کښي له هغه څه نه چه ده ته معلوم دي له خپل علم سره سم کلام فرمایي او کله د دي واقعاتو د تقدم او تأخر لحاظ کوي، په ړومبني صورت کښي د یوه دقیق فرق په لحاظ تل د ماضي یا د حال صیغه استعمالیږي، او د استقبال صیغه هیڅ نه مستعملیږي، او په بل صورت کښي حال استعمالیږي. په هر ځای کښي چه راتلونکي واقعات د ماضي په الفاظو سره بیان فرمایي لکه ﴿ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ﴾ او داسي نور، نو هلته دا لحاظ شوی دي، چه د حق تعالیٰ په مخ کښي هغه تول سره مستحضر او تر نظر لاندي دي. او هر چیري چه تیر شوي امور د استقبال په صیغه سره بیان شوي دي، لکه ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ ﴾ او نور، نو هلته دا تر نظر لاندي ده چه هغه د ماقبل په نسبت مستقبل دي، مګر د الله تعالیٰ د علم په لحاظ مستقبل نه دي، چه د هغه د علم په نسبت د حدوث توهم وشي. د بل تحقیق خلاصه دا ده چه مونږ ته د اشیاؤ علم په دوه ډوله (قسمه) حاصلیږي یو بلا واسطه، بل په واسطه سره مثلاً مونږ کله اور په خپلو سترګو وینو، او کله مو له سترګو پټ وي، او د هغه د لوګي له لیدلو څخه د هغه په وجود باور کوو. او ډیر ځلي د دي دواړو علم مونږ ته یو ځای او یو له بل سره ګډ حاصلیږي. مثلاً کله چه مونږ اور پخپل مخ کښي ګورو ښکاره ده چه اور او لوګي ئي دواړه یو ځای زمونږ په نظر کښي راځي. نو په دي صورت کښي په دواړو قسمونو زمونږ علم په اور باندي حاصل شو هم بلا واسطه ځکه چه مونږ اور پخپلو سترګو ګورو، او هم په واسطه سره یعني د اور علم د لوګي په واسطه. او دا دواړه علمه یو ځای ځرګند شوي دي، وړاندي او وروسته پکښي له سره نشته دلته علم بالواسطه په علم بلا واسطه کښي داسي محو او ورک شوي دي چه هغه ته هیڅ فکر او خیال هم نه ورځي. هم داسي کله د دوو شیانو علم هم بلا واسطه یو ځای حاصلیږي مثلاً که لوګي او اور دواړه سره یو ځای وینو، په دي ډول (طریقه) کله د یوه شي علم بلا واسطه او د دوهم شي علم د اول شي د علم په واسطه یو ځای سره حاصلیږي مثلاً د لوګي علم بلا واسطه او د اور علم د لوګي په واسطه یا د اور علم بلا واسطه او د لوګي علم د اور په واسطه دواړه یو ځای سره پیدا کیږي، مګر کله چه قلم پخپل لاس کښي آخلو او پري لیکو، که څه هم لاس او قلم یو ځای سره خوځیږي، خو بیا هم داسي ویلي کیږي چه ړومبی لاس وخوځیده او بیا قلم د هغه په واسطه په

حرکت راغی. نو له دی کبله (وحی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو ځای حاصل شوی وی مکر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری دربنکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د تولو شیانو علم په دوارو دولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو او د ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو ځای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو ځای دی او دواره قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقه سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وګنئ نو هر چیری چه د الله تعالیٰ د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی ومونده شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعملیږی، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالیٰ د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی ـ نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی ځایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکړی شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوړی، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی مګر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وحی) چه د هغو تول علوم سره برابر او یو ځای نه حاصلیږی، نو دوی پاک الله پخپلو ځانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو څخه د حدوث په فکر کښی لویږی او حیرانیږی چه د الله تعالیٰ په علم کښی حدوث ثابت شو ـ مګر هغه پوهان چه له هسی نکاتو څخه واقف او پوه وی، دا تول سره سم او یو له بله سره مطابق ګڼی. والحمدلله.

وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۗ

او بیشکه دی دا ګرځیدل (کعبی ته) هرومرو (خامخا) ډیر درانه مګر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: پرومبی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرره شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توګه (طور) بیت المقدس قبله مقرره شوه، او تول پوهیږی چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس باندی دروند وی، نو پاک الله فرمایی چه بیشکه د

کعبې شریفې په ځای بیت المقدس قبله ګرځول، پر خلقو ښه ونه لګیدل. په عوامو مسلمانانو له دې سببه چه هغوی عموماً عرب او قریش، او د کعبې شریفې په افضلیت معتقد وو. کله چه په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم او رواج ځنې مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ویریدلو سبب دا ؤ چه د ابراهیمی له هغه دین ځنې دا عمل مخالف ؤ، چه دوی د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سلیم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تمییز لیاقت ئې درلود (لرلو)، هغوی د بیت الله په مقابل کښې بیت المقدس ته دریدل، معکوسه ترقی ګڼله. مګر هغه ذوات چه په حکمتو او اسرارو پوهیدل، او د ایمانی فراست په رڼا د کعبې شریفې او د بیت المقدس په مراتبو بیل بیل خبر وو، او د دې دواړو په حقیقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوی پوهیدل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تولو انبیاؤ د کمالاتو جامع او د دوی رسالت تولو قومونو او ملتونو بلکه تول عالم ته شامل دی نو ځکه دا خبره هم ضروری ده چه د بیت المقدس د استقبال وار هم راشی، د هم دې خبرې له امله (وحی) زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښې له تولو پخوانیو انبیاؤ سره هم ملاقات وکړ او هغه نه وروسته د بیت المقدس د استقبال حکم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٣﴾

او نه دی الله چه ضایع کړی ایمان (لمونځ) ستاسی (ای مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندی خامخا ډیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یهودانو ویل کله چه مو اصلی قبله بیت الله وه، نو ستاسی د دومره مودی هغه لمونځونه چه د بیت المقدس په طرف مو کړی دی تول ضایع شول ځینو مسلمانانو ته داسی شبهی ورولویدی. کله چه بیت المقدس زمونږ اصلی قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت کښې مره شوی دی، د هغوی په ثواب کښې به هم نقصان واقع شوی وی، البته ژوندی مسلمانان به په راتلونکی زمانه کښې د هغه تلافی وکړی. نو دا آیت نازل شو (کله چه تاسی یوازی د خپل ایمان او د پاک خدای د اطاعت له کبله (وحی) د بیت المقدس په لوری لمونځ کړی دی نو ستاسی اجر او ثواب ته څه زیان نه پیښیږی.

قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ۚ

په تحقیق سره وینو مونږ (بیابیا) ګرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وګرځوو هرومرو (خامخا) تا (هغی) قبلی ته چه ته ئی خوښوی.

تفسير: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره وړ (لائق) او مناسبه وه، نو له ټولو قبلو ځنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوری یهودانو طعنی او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت ځنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلی په لوری لمونځ کوی؟» نو ځکه د دغو سببو له امله (وجی) په هغه زمانه کښی چه دوی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښی تل داسی خبری ګرځیدلی که د الله تعالیٰ له لوری حکم راکړی شی چه بیا د کعبی په لوری لمونځ وکړم. او په دی شوق کښی به ئی کله کله د آسمان په لوری مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه ښائی په هغی پرښتی باندی ئی سترګی ولګیږی چه داسی زیری ورکړی، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبی شریفی د استقبال دا حکم راغی.

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وګرځوه مخ خپل په لوری د مسجدالحرام (کعبی ته په لمانځه کښی).

تفسير: یعنی د کعبی شریفی په لوری. مسجد الحرام ئی ځکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پری کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلی د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمة په مسجد کښی د ماسپښین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعته ئی د بیت المقدس په لوری ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښی ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبی شریفی په لوری مخ وګرځاوه او پاتی دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوری پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښی چه اوسئ نو وګرځوئ (تاسی) مخونه خپل (په لمانځه کښی) په لوری د هغی (کعبی)

تفسير: یعنی په سفر یا په حضر کښی ـ په مدینی منوری یا په بل ښار کښی، په وچه یا په دریاب کښی په غره یا په ډګر (صحرا) کښی ـ یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښی ـ هر چیری چه یئ د بیت الحرام په لوری لمونځ ادا کړئ!

وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله ! غافل له هغو کارو څخنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلی د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غوږ مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی. او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو تولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلی تحویل هم حق گنی، خو د رخی (کینی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالیٰ د دوی په تولو خبرو ښه عالم دی. او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته څرگند کړی.

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ
وَمَا أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلی ستا او نه ئی ته (ای محمده !) تابع کیدونکی د قبلی د دوی او نه دی ځینی د دوی تابع کیدونکی د قبلی د ځینو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلی استقبال حق گنی، خو د رخی (کینی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت څخنی سترگی پټوی، نو له هغوی څخنی د خپلی قبلی د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه تولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښیی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وگرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زمونږ په موجوده قبله باندی تینگ پاتی کیدی، نو مونږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نبی یی. ښه! د دوی مطلب دا ؤ چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکری!» مکر د دوی دا خیال چتی (بیکاره) او باطل دی. ته هیڅکله د هغوی د قبلی متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبی استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلی قبلی په نسبت وروسته پریږدی ږومبی دی پخپلو منځو کښی دوی د قبلی جګړه صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلی په امر کښی ډیری جګړی او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفخ پکښی شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کښی نه جوړیږی، نو له مسلمانانو څخنی د دی نقیضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلَئِنِ اتَّبَعۡتَ اَهۡوَآءَهُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الۡعِلۡمِ ۙ اِنَّكَ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيۡنَ ﴿۱۴۵﴾

او هرومرو (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوګانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کښی خامخا ئی له ظالمانو څخنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو څخنی که د لړی مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلی متابعت د وحیی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له ډلی څخنی شمیرل کیږی، او له یو نبی څخنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلی متابعت له تاسی څخنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او ګمراهی ده.

اَلَّذِيۡنَ اٰتَيۡنٰهُمُ الۡكِتٰبَ يَعۡرِفُوۡنَهٗ كَمَا يَعۡرِفُوۡنَ اَبۡنَآءَهُمۡ ؕ وَاِنَّ فَرِيۡقًا مِّنۡهُمۡ لَيَكۡتُمُوۡنَ الۡحَقَّ وَهُمۡ يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۴۶﴾ اَلۡحَـقُّ مِنۡ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوۡنَنَّ مِنَ الۡمُمۡتَرِيۡنَ ﴿۱۴۷﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چه پیژنی دوی ځامن خپل او په تحقیق چه یوه ډله له دوی (یعنی کتابیانو) ځنی خامخا پټوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهیږی (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله علیه وسلم» حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیږه ته خامخا له شک کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی که تاسی داسی خیال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابیان هم ومنی، او د هغی قبلی توب حقیقت ته ورتسلیم شی، او نورو ته څه شبهی او اندیښنی نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو وپوهیږه چه کتابیان تا ډیر په ښه شان سره پیژنی، او ستا د نسب ـ قبیلی ـ مولد ـ مسکن ـ شکل ـ اوصاف او له تولو احوالاتو ځنی په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پیژندګلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پیژنی لکه چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له تردده او تأمله پیژنی، مګر دا خبره ځینی ښکاروی او ځینی دا حقه حقیقت په لوی لاس پټوی، مګر د دوی له دی حق پټولو ځنی هیڅ شی په لاس نه ورځی، لیکن حقه خبره خو همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری وی. کتابیان ئی منی که ئی نه منی. د دوی له مخالفت ځنی هیڅ اندیښنه مه کوه! او هیڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلٍّ وِّجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده چه دی مخ ګرځوونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شئ! (یو تر بله) نیکیو ته هر چیرته چه یئ (تاسی) رابه ولي تاسی الله تول (په قیامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر ملت لره یوه قبله ټاکلی (مقرر کړی) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وګرځوی. یا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بیلو بیلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندی جګړی ته ملا ترل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نیکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پیش قدمی او وړاندی تګ کول په کار دی. او له داسی جګړو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر ځای او په هر لوری او د هری قبلی او کعبی په هر اړخ کښی چه یئ

الله تعالیٰ مو د قيامت په ورځ کښې ګرد (تول) سره تولوی او د حشر ميدان کښې مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی ګنل کيږی، لکه چه تاسی ګردو (تولو) په يوه لوری مخ ګرځولی وی، نو بيا په داسی خبرو کښې په خوشو جګړو بوخت (مشغول) يئ!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځايه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او بيشکه دا مخ ګرځول کعبی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځايه په هر وخت کښې چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او په هرځای او هر وخت کښې چه يئ (ای مومنانو) نو وګرځوئ (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کعبی)

تفسير: د قبلی تحويل ئی مکرر او بيا بيا ځکه وفرمايه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د ځرګندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ ﴾ الآيه ـ څخه معلوميږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکريم له پاره يی دا حکم کړی دی. د ﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ﴾ ځنی معلوميږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پيغمبر ته چه د مستقل شريعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله تاکی (مقررروی)، او د ﴿ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ ﴾ څخه معلوميږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی يا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهٰی احکامو کښې نسخ واقع کيدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (ډير) لوړ کار دی. دريم د قبلی تحويل اوله نسخه ده چه په محمدی شريعت کښې ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بيا بيا تکرار او تاکيد عين حکمت او بلاغت دی. يا به دا وجه وی چه په اول آيت کښې د احوالو تعميم، او په دوهم آيت کښې د امکنه ؤ تعميم، او په دريم آيت کښې د ازمنه ؤ تعميم مراد دی.

لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مگر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی څخنی نو مه ویریږئ له (اعتراضو) د دوی څخه او وویریږئ له ما څخنی (او زما نافرمانی مه کوئ!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ گرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ گرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیدی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی څخنی ولی مخالفت کوی؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتی نشو. مگر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس ورښکاره شو. چه غوره ئی کره. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو ومنی. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کینی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پریښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ!. او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ.!

وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

او له پاره د دی چه پوره کړم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار ومومئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقرره کری ده چه د دښمنانو له پیغورونو څخنی خلاص شئ او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وړ (لائق) شئ!.

كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

لکه چه لیږلی دی مونږ په تاسی کښی رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولی په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښیی تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښیی تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام ـ او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښی داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالیٰ احکام درښیی، او له بدو کارو ځنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظوی) ځو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کړی.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیږئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لازم دی چه ما په ژبه، زړه، ذکر، فکر او هر ډول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت ځنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)!.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله څخه) په صبر (له معصیته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبر کوونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښی ئی ذکر راغلی دی تولو شرعی طاعاتو او منهیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئی دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوٰة په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه تول کارونه په تاسی آسانیږی. او په دی آیت کښی دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښی زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښی صبر لویه درجه لری.! چه د هغه ذکر وروسته راځی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښی چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه خوک چه د الله تعالیٰ په لار کښی خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مګر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئی کیفیت درښکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ

او خامخا مونږ آزمویو هرومرو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوږی (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز (قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسير: يا به مراد د الله خوف، د روزۍ لوږه، د زکوٰة نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وي چه ثمرة الفواد ئې بولي ږومبي د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوړې مرتبې ئې حاصلې کړې دي. يعني «شهيدان» اوس فرمايي چه الله تعالیٰ عموماً په لږ لږ تکليف او مصيبت سره وخت په وخت له تاسې څخه امتحان آخلي او د صبر آزموينه مو کوي، ځکه چه د صابرينو په ډله کښې داخليدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دې امله (وجې) ئې لا له پخوا څخه تنبيه وفرمايله!

وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌ ۙ قَالُوْٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ﴿١٥٦﴾ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۟ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ ﴿١٥٧﴾

او زيرى وركړه صبركونكو ته (په جنت سره صبر كوونكى) هغه كسان دي كله چه وروروسيږي دوى ته څه مصيبت ـ نو وايي دوى بيشكه مونږ (مملوك) د الله يو او بيشكه مونږ هم ده (الله ته) بيا ورتلونكي يو (په آخرت كښې) دغه كسان په هم دوى دي عنايتونه (بخښنې) له (طرفه د) رب د دوى او مهرباني ده او دغه كسان هم دوى دي سمه لاره موندونكي (حق ته).

تفسير: يعني هغه كسان چه په دغو مصائبو يې صبر وكړ، او د نعمت ناشكري يې ونه كړه، بلكه دغه مصيبتونه يې د ذكر او شكر وسيله وګرځول نو اى محمده صلى الله عليه وسلم زمونږ له لورې هغوى ته زيرى وركړه!.

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ ۚ

بيشكه صفا او مروه (چه په مكه كښې دوه غرونه دي) له نخښو (د عبادته) د الله څخنى دي.

تفسير: پخوا له دې د قبلې د تحويل او په نورو قبلو باندې د كعبې د افضليت ذكر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمرې د ادا كولو ذكر فرمايي څو چه د ﴿ وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِيْ عَلَيْكُمْ ﴾ تصديق او تكميل په ښه ډول (طريقه) سره وشي. يا دا چه پخوا له دې ئې د صبر د فضيلت ذكر وفرمايه! اوس فرمايي وګورئ! صفا او مروه چه په «شعاير الله» كښې داخل دي او

په حج او عمره کښې د دوی په منځ کښې له دی سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرينو يعنی بی‌بی هاجری او د هغې د زوی حضرت اسمٰعيل عليهما السلام له آثارو څخنی دی، په تفسير، حديث او تاريخ کښې دا قصه په تصريح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغې له ليدلو څخنی د ﴿ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴾ تصديق په ښه شان سره کيږی.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَّطَّوَّفَ بِهِمَا ؕ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيْمٌ ﴿١٥٨﴾

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړی د بيت (الله تعالیٰ) يا (اراده د) عمری (وکړی) نو نشته هيڅ ګناه په ده باندی (په دی کښې) چه طواف وکړی په دی دواړو، او هر څوک چه وکړی په خپله خوښه څه نيکی نو بيشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسير: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کښې دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهيم علیٰ نبينا وعليه الصلٰوة والسلام له زمانی راهيسی هميشه حجونه کوی، او د حج کولو په وخت کښې په دغو غرونو هم طواف کوی. د کفر په زمانه کښې کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظيم به ئی کاوه، او داسی به ئی ګڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظيم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دين خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی څخنی تائب شول، نو داسی خيال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظيم لپاره ؤ، نو څرنګه چه د بتانو تعظيم حرام شو، نو ښايی چه د «صفا» او «مروه» تعظيم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کښې د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کړل شول. کله چه د مدينی منوری انصارو د کفر په زمانه کښې هم د صفا او مروه طواف بد ګڼانه، نو د اسلام په زمانه کښې هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه انديښنه پيدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کښې داسی هدايت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدايت راکوی؟» په دی مناسبت دا آيت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کښې کومه ګناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کښې د الله تعالیٰ نخښی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْتُمُوْنَ مَآ اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالْهُدٰى

مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِي ٱلۡكِتَٰبِ

بیشکه هغه کسان چه پټوی (دوی له خلقو څخه) هغه شی چه نازل کړی دی مونږ له ښکاره ؤ (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبری) پس له هغه چه بیان کړی دی مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنی بنی اسرائلو) په کتاب (توریت) کښی

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلی د تحویل خبره او نور چه په توریت کښی ؤ، پټول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پټول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کښی داخل دی.

أُوْلَٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلۡعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ۝

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وایی پر دوی لعنت ویونکی (له پرښتو، انسانانو، پیریانو او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکی له جنیانو، انسانانو، ملائکو بلکه له تولو ذیروحو شیانو څخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پټولو له وباله په عالم (نړی) کښی قحط، وبا، طاعون او نوری راز راز (قسم قسم) بلاګانی خپریږی (خوریږی)، نو له دی سببه، نه یوازی حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکلیف او صدمه ورپیښیږی، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندی لعنت کوی.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَبَيَّنُواْ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيۡهِمۡ

مګر هغه کسان چه بیرته وګرځیدل (له شرکه او پټولو د نعمت) او نیک ئی کړ عمل خپل او بیان ئی کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندی.

تفسیر: یعنی که څه هم د دوی د حق پټولو له امله (وجی) ځینی خلق په ګمراهی کښی لویږی خو کله چه دوی د حق له پټولو څخه توبه وباسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طریقی) سره وکړی نو مونږ د لعنت پر ځای، په هغوی باندی خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونږ تواب او رحیم یو!.

وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۶۰﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَمَاتُوْا وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۶۱﴾

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکی پوره رحم لرونکی یم (د توبې په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرګ کښې) دغه کسان (چه دی) پر دوی باندی دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو تولو. (یعنی د تولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئی اهمیت ورکاوه شی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه پخپله حق پټ کړی، یا د بل چا د حق پټولو له سببه ګمراه شی، او تر آخره پوری کافر پاتی شی، او توبه ئی په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرګه د هغه توبه نه قبلیږی. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقی چه د توبی له امله (وجی) له دوی څخه لعنت منقطع کیږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښی تائب شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿۱۶۲﴾

حال دا چه همیشه به وی دوی په لعنت (یا اور) کښی نه به سپکاوه شی له دوی څخنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی.(د توبی، یا به په رحمت سره ورته نه کتل کیږی).

تفسیر: یعنی په دوی باندی به عذاب یو رنګ او متصل وی، او داسی به نه کیږی چه د دوی په عذاب کښی به څه لږوالی پیښیږی، یا کومه شیبه به د هغوی عذاب لری کیږی.

وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۶۳﴾

او معبود ستاسی معبود یو دئ نشته بل څوک لایق د عبادت مګر هم دی خورا (ډیر) مهربان پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی د تولو حقیقی معبود داسی یو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښی نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو څخنی سر غړوی، هغه بیخی مردود دی او تباه

کیږی. که بل کوم معبود وی، نو امکان ئی درلود (لرلو)، چه له هغه ځنی د نفعی څه هیله (امید)او توقع شوی وی. دا خو پاچاهی ـ باداری (نوابی) ـ استاذی او پیری نه دی، چه که په یوه ځای کښی موافقت ونه شو، نو بل ځای ته به لاړ شی، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسی د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شئ! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا ځنی د څه خیر او ښیګڼی (فائدو) توقع کولی شئ!. کله چه ﴿ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ﴾ آیت نازل شو، نو د مکی معظمی کفارو تعجب وکړ، چه د ټول عالم معبود او د ټولو خلقو کار جوړوونکی به څرنګه یو ذات شی؟ د دی خبری دلیل څه شی دی؟.
د دوی د دی غوښتنی په اثر د ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ ﴾الآیه ـ آیت نازل، او په هغه کښی پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کړل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي
فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ
الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ
وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکی کښی او په اختلاف د شپی او د ورځی کښی (چه اوړدیږی، لنډیږی پرله پسی رڼا او تیاره راځی، یخیږی او ګرمیږی) او په بیړیو (کشتو) هغو کښی چه روانی وی په دریاب کښی په هغه سره چه فائده رسوی خلقو ته او په هغه څه کښی چه نازل کړی دی الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو ځنی نو ژوندی. (زرغونه) کړی ئی ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرګه (وچوالی) د هغی او خپاره (خواره) کړی ئی دی په دی ځمکه کښی له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په ګرځولو(بدلولو) د بادو کښی او په (درولو-د) هغی وریځی چه مسخره کړی شوی ده په مینځ د آسمان او د ځمکی کښی هرومرو (خامخا) دلیلونه دی (په وحدانیت باندی) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دی.

تفسیر: یعني د آسمان په دومره وسیع او هسک (اوچت) او بې له ستنې پیدا کولو کښې او د ځمکې په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښې او له ځمکې ځنې د اوبو په راخوتولو (راویستلو) او راپورته کولو او بهولو کښې او د شپې او ورځې په بدلولو، لندولو او اوږدولو کښې ـ او په سیندونو کښې ـ د بېړیو په تګ او راتګ کښې او له آسمان ځنې د اوبو په اورولو کښې ـ او د باران په اوبو سره د ځمکې د مخ په شنه کولو کښې، او په هغې کښې د ټولو حیواناتو په ژوندانه او هستوګنه او د دوی په توالد او تناسل کښې او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشواونما (وده) کښې، او له مختلفو جهاتو ځنې په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښې او د آسمان او ځمکې تر مینځ د وریځو په درولو کښې په دې ټولو او نورو شیانو کښې د الله تعالیٰ په وحدانیت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندې هغه چا لره لوی لوی دلائل او ډېر شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وي.

(فائده: په ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ﴾ کښې د ذات توحید او په ﴿ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴾ کښې د صفاتو ثبوت دی او په ﴿ اِنَّ فِیْ خَلْقِ ﴾ الآیه ـ کښې د افعالو د توحید ثبوت دی چه د دغو ستاینو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولې شبهې په کلي ډول (کلي طور) سره رد شوې.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْدَادًا

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دی چه نیسي بې له الله څخه شریکان (په عبادت کښې)

تفسیر: یعني په بنیادمانو کښې چه په عقل او شعور کښې له ټولو مخلوقانو ځنې افضل دی، ځینې داسې هم دی، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بیا هم غیر له الله تعالیٰ ځنې نور شیان د حق تعالیٰ شریک ګڼي، او د ده جل جلاله سره ئې برابروي.

يُّحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ

چه مینه کوي دوی په هغوی باندې لکه چه مینه کوي په الله

تفسیر: یعني یوازې په اقوالو او اعمالو کښې خپل شریکان له حق تعالیٰ سره نه برابروي، بلکه ان تر قلبي محبت پورې چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسیدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک في الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ۗ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی ډیر تینګ دی له جهته د مینی له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه څخنی خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالیٰ سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیږی ـ او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو څخنی بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا ـ په دنیا او آخرت ـ په پټه او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغییر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالیٰ سره لری، له هغه محبت څخنی خورا ډیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسویٰ الله یعنی انبیاؤ ـ اولیاؤ، ملائکو ـ عابدانو ـ صالحانو ـ علماؤ ـ فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیها سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالیٰ سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاصاله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالیٰ له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبی او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالیٰ او د ماسوٰی الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سړی هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی.

په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاږی صدیق — د رتبی نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

او که ووینی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه ووینی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی تول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکوونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالیٰ سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی ووینی، چه څرنګه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالیٰ په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو څخنی وژغوری (بچ کړی)، هلته به

ویوهیږی چه ټول زور او قوت خاص الله تعالیٰ لره دی ـ او د الله تعالیٰ عذاب خورا (ډیر) سخت دی، نو دوی به هیڅری د الله تعالیٰ له عبادت ځنی مخ نه اړاوه، او نورو شیانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی ځنی د منفعت او د ګټی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او وويني دوی عذاب او منقطع (غوڅ) شی په دوی (هغه ټول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو ځنی بیزاریږی، او د بتانو او د بت خوښوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیږی، او یو له بله سره به د الله تعالیٰ د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ؕ

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ ځنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لاړ شو، نو مونږ به له هغوی ځنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو ـ او همغسی چه دوی نن له مونږ ځنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلیږو به. مګر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو ځنی به بی له افسوسه هیڅ یوه ګټه او منفعت په لاس نه ورځی.

كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ ع

هم داسی (لکه چه ونبوده پاک الله دوی ته د عذاب سختی او د یوه بل نه بیزاری) وبه ښیی دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندی او نه به وی دوی وتونکی هیچیری له اور (د دوزخ) نه

تفسیر: یعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالیٰ د عذاب، او د خپلو معبودانو له بیزاری ـ او جلاوالی (جداوالی) څخه به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالیٰ د هغوی ټول عملونه د افسوس او حسرت موجب ګرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خیراتونه، او نور احسانات او ښیګڼی (فائدو) د کفر په سبب بیخی مردودی او ابته (ناکاره) کیږی. او هر څومره شرک او ګناه چه ولری، د هغو په مقابل کښی به په عذابیږی، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری ټولی د حسرت او ارمان موجبات کیږی، او له هیڅ عمل څخنی به دوی ته هیڅ یوه ګټه او فائده ونه رسیږی، او تل به په دوزخ کښی اوسیږی. بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو ګناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کښی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُواْ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ

ای خلقو! خورئ تاسی له (ځینو هغو) شیانو څخه چه په ځمکه کښی دی حلال پاک (بی شبهی) او پیروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسی مه ځئ! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسیر: عربیانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حیوانات سرخوشی ایله (آزاد) پریښودل، او له هغو ایله خوشی شویو حیواناتو څخنی به ئی ګټه او فائده اخیستل حرام ګڼل، چه دا هم یو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام تاکل (مقررول) او بیلول د الله تعالیٰ کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالیٰ څخنی به داسی کارونو کښی د بل چا خبری ګواکی شرک ته تمایل او ترجیح ده. نو له هم دی سببه ئی په رومبنی آیت کښی د شرک خرابی بیان کړه، اوس د حلال له تحریم څخنی ممانعت فرمایی، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په ځمکه کښی پیدا کیږی، تاسی له هغه څخنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طیب او روا وی. یعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزیر (سرکوزی) او ما اهل به لغیر الله یعنی هغه ساکښان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کښی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه

ځنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حلالولو ځنی ئی غیرالله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غصب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو تولو ځنی اجتناب او ځان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیڅکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وګڼئ لکه ﴿وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصیله او حام).

إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دښمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه ووایئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسیر: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړوئ!. لکه چه په ډیرو ځایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترګی پټوئ!. او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړوئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۗ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کړی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندی پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اګر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیڅ شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفیسر: یعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه ځینی ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د ښځو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کښې هم داسی خبری کوی، او ځینی که څه هم په ژبه داسی چټی (بیکاره) او فضولی خبری نه کوی، مګر د هغوی له عمل څخه دا خبری ښکاره او څرګندیږی. حال دا چه داسی اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دی.

وَمَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا كَمَثَلِ الَّذِيْ يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً وَّنِدَآءً

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوی دی لکه حال د هغه چا دی چه ناری وهی هسی یو شی ته چه نه اوری هیڅ مګر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسی دی لکه چه کوم شپون (شپونکی) یا غوبه څریدونکو ساکښانو (ذی روحو) ته په بیدیا کښې ناری وهی، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هیڅ شی نه پوهیږی، هم دا رنګه حال د کافرانو دی، چه نه دوی په خپله پوهیږی او نه د پوهانو او عالمانو خبری منی.

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷۱﴾

(دوی) کانه دی، ګونګیان دی، ړانده دی، نو دوی هیڅ عقل نه لری (چه حق ته لاره ومومی)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دی، چه د حق خبری بیخی نه اوری، او ګونګیان دی، چه د حق خبری نه وایی، او ړانده دی، چه سمه لار نه وینی. لنده ئی دا چه دوی په هیڅ شی نه پوهیږی، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوی دی، نو د علم تحصیل، او د پوهی زده کول به څرنګه صورت ومومی؟.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ

وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پاکو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یئ تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفیسر: د تولو طیباتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنگه چه مشرکان د شیطان له پیروی څخنی مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) څخنی لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توگه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو څخنی وخورئ!. او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رټلو په لوری اشاره وشوه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومری او چړی ته ونه رسیږی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقی څخنی پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه زندی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکښ (ذی روح) کومه عضوه (غړی) پری کړی شی، یا په لرگی، تیږی او توپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولویږی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم داړونکی یا څیروونکی ځناور وداړی، یا ئی وڅیری، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا تول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکښان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالدَّمَ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسیر: له وینی څخه مراد هغه وینه ده چه له رګو څخنی وبهیږی او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووځی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوښه کښی وی، یا وریوری لګیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه ګڼله کیږی، نو که څوک کله غوښه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیځلتیا (پاکئ) له اصولو څخنی لری کار دی د ینی او پښتورګی چه تړلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوښی د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وی، که مړ، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر ټول اجزاء لکه غوښه، پوستکی، هډوکی، ویښتان، نوکان، پلی، غړی، وازده او نور ټول ناپاک دی، او له هغوی څخنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی ځای کښی د خوراکی شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوښی حکم راښودلی شوی دی مګر په دی خبره باندی د ټول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له ټولو ساکښانو (ذی روحو) څخنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالیٰ د خنزیر په نسبت فرمایی ﴿فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی اخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوښی ډیری خوری یا ئی له نورو اجزاؤ څخنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ

او(حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله).

تفسیر: له «ما اهل به لغیر الله» څخنی دا مطلب دی چه پر دی ساکښانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وټاکی (مقرر کړی)، او د هغه ساکښ (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوښی په غرض ئی د هغه ساکښ (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی تولو ساکښانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبیر هم وویل شی او د الله تعالیٰ لوی نوم هم پری واخیستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پیدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نیاز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکښ (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر کړی شی د هغه د مرداری او خباثت مرتبه، د مرداری له خباثت څخنی زیاته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غیر الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عین شرک دی. همغسی چه خنزیر او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبیر ویلو له امله (وجی) نه حلالیږی، په مرداره باندی هم د الله تعالیٰ د نامه له ویلو څخنی څه فائده نه حاصلیږی، هم داسی د هر ساکښ (جاندار) روح چه غیرالله ته نذر شی یا ئی په نامه کړی وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالیٰ د نامه له آخیستلو څخنی له سره هیڅ فائده نه حاصلیږی او نه حلال کیدی شی. که د غیرالله په نامه باندی له تاکلو (مقررولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نیت څخنی رجوع او تری توبه وکړی، او بیا ئی ذبح کړی، نو د هغه په حلالوالی کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی.

عالمانو تصریح فرمایلی دی که د کوم باچا د راتګ په وخت کښی د تعظیم په نیت ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، یا د کوم جن (پیری) له اذیت څخه د نجات له امله (وجی)، د هغه په نامه کوم ساکښ (ذی روح) حلال کړ شی، یا د توپ ویشتلو، یا د نذر پخولو، یا د کوم نیاز ورکولو په وخت کښی ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، اګر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم هم پری یاد کړ شی . دا ساکښ (جاندار) بیخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت ګناهګار دی.

په حدیث شریف کښی هم راغلی دی «**لعن الله من ذبح لغير الله**» یعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غیرالله ته د تقرب او تعظیم په نیت ساکښ (ذی روح) ذبح کړی، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم پری یاد کړی، یا ئی یاد نه کړی. هو! په دی کښی هیڅ حرج نشته چه ساکښ (ذی روح) د الله تعالیٰ په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقیرانو ته ورکړی، او ثواب ئی کوم قریب یا پیر یا لوی ته وروبخښل شی، یا د کوم مړی له خوا قربانی وکړه شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غیر الله ته ذبح نه ده. ځینی کاږه تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبیرونه) بیانوی چه «د پیرانو په نذرونو او نورو نیازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاخه او د مړیو په نامه ئی صدقه کړو.» نو لومړی ښایی دوی وپوهیږی چه د الله تعالیٰ په مخ کښی داسی پلمی (تدبیرونه) پرته (علاوه) له زیانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښایی له دوی څخنی پوښتنه وشی، چه د هغه ساکښ (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپیرودله (واخستله) شی، او پخه ئی کړی، او پر فقیرانو ئی وویشی نو ایا دا ښه کار نه دی؟ او ایا په دی دول (طریقه) سره هغه نذر نه ادا کیږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شئ! او په دی خیرات کښی هیڅ دول (طریقه) خلل ستاسو په زړونو

کښې پيدا نه شي نو تاسي رښتيني يئ!، که نه دروغ، او دا فعل مو غته ګناه، او هغه مذبوحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسي يوه شبهه پيدا کيږي چه په دې آيت کښې ئې د ذکر شويو شيانو د حرمت انحصار بيان فرمايلې دی چه له هغه څخني دا مطلب فهميږي چه پرته (علاوه) له مذکوره ؤ شيانو څخه بل هيڅ ساکښ (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه تول داړونکي، ځيروونکي ساکښان (ذی روح) لکه خره، سپي او نور هم حرام دي. د دې خبرې يو ځواب دا دی «په دې حصر کښې د مذکوره ؤ شيانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسې اعتراض وارد شي، بلکه د حرمت حکم ئې له صحت او صداقت سره مخصوص فرمايلی دی، او د دې حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، يعنې خبره هم دا ده چه هم دا شيان پاک الله په تاسي حرام کړي دي. او په دې کښې بل کوم احتمال نشته، يعنې د دې شيانو حلال ګڼل بيخي باطل او غلط دي.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دی په هم دې مذکور شويو شيانو کښې منحصر او ومانه شي، مګر دا حصر دی اضافي وګانه شي، يعنې خاص دی د هم دې شيانو په لحاظ سره تسليم کړی شي، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام ګرځولي دي، لکه بحيره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځي، مطلب ئې داسي شو چه مونږ په تاسي باندې فقط مرداره او خنزير او نور حرام کړي وو، هغه شيان چه تاسي ئې لکه قچ (ګډ)، بحيره، سائبه او نور حرام ګڼئ! او د هغو تعظيم او تکريم کوئ! دا کار بيخي چتي (بيکاره) او افترا ده، پاتې شو ځيروونکي او مردار ساکښان (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هيڅوک د هغوی په مرداري کښې څه نه وايي.

نو دا حصر د هم دې حيواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالیٰ د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لورې حرام کړي وو، د تول جهان د ساکښانو (جاندار) سره د دې خبرې څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسي اعتراض هيڅ نه وارديږي.

فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ؕ

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شي (د دې حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکي او نه تجاوز کوونکي وي (له قدر د کفافه) نو نشته ګناه په ده باندې

تفسير: يعنې دا ذکر شوي شيان خو حرام دي. مګر که څوک د لوږې له امله (وجې) مرګ ته نږدې شوی وي، او د ناچارۍ په وخت کښې ئې وخوري، په داسي سړي باندې هيڅ ممانعت نشته، په دې شرط چه هيڅ نافرماني او زياتوالی ونه کړي. نافرماني دا ده، چه د اضطرار او ناچارۍ له پيښيدلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړي. زياتوالی دا دی چه د ضرورت

له اندازې څخه ډېر وخوري، او خپله ګېډه نه پرې وپرسوي، بلکه نهایي چه دومره وخوري چه ونه مري.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله ډېر لوی بخښونکی دی. د بندګانو هر راز(قسم) ګناهونه بخښي، بیا به نو د داسې ناچار او مضطر سړي ګناه ولې نه بخښي، او په خپلو بندګانو باندې ډېر مهربان دی، چه د مجبورۍ په حالت کښې ئې دوی ته ښکاره اجازه ورکړې ده چه په هر ډول (طریقه) چه کېږي، خپل ځانونه له مخمصې او هلاک څخه پورته کړ، که نه د هغه **(مالک الملک جلت عظمته)** حق ؤ چه داسې ئې فرمایلي وی «که مرئ یا ژوندی پاتې کېږئ! دی حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدې کېږئ!» دلته یوه بله داسې اشتباه پیدا کېږي، چه هغه مضطر ته چه مرینې (مرګ) ته نژدې او حواس ئې خراب شوي وي د دې اندازه کول،
او فکر کول، چه فقط هم دومره دې وخوري چه قوت لایموت یې وشي، او ونه مري، او له هغه څخه دې هیڅ زیات ونه خوري که محال نه وي، سخت مشکل خو دی نو ځکه ئې ﴿ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ وفرمایل، او سهولت یې پکښې وکړ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پټوی (دوی) هغه څه چه نازل کړی دی الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه الله تعالیٰ د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړي دي، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوري ئې په هغو کښې زیاتوالي او کموالي وکړ. لکه چه په پخوانی آیت کښې ذکر شو، هم داسې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسماني کتابونو کښې لیکلي شوي وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه ئې تغیر په کښې وکړ چه دا دواړه لویه ګناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه ورښکاره شي. او ټول سره ګمراهان پاتې شي، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دې لپاره رالېږلي دي، چه خلق سمه لاره ومومي، نو دوی په دې کار کښې له الله تعالیٰ سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئې هم د جهالت او ګمراهۍ په کنده کښې غورځولي دي.

وَيَشْتَرُوْنَ بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پټولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په ګمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پټولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو څخنی چه د ګمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بډی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیی، نذرانی او شکرانی نومونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو څخنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا(ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانیږی.

اُولٰٓئِكَ مَا يَاْكُلُوْنَ فِىْ بُطُوْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پټوونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په ګیډو خپلو کښی مګر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) هغه مال خوندور او نفیس معلومیږی، مګر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو ګیډو کښی ځایوی، لکه چه په خوندورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په ګیډو کښی ولویږی، کولمی غوڅوی.

وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښیٔ سره).

تفسیر: له دی آیت څخنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخویف، تذلیل، تهدید او وعید په ډول(طریقه) به له دوی سره غږیږی، چه له دی غږیدلو څخنی به دوی ته ډیر رېړ او تکلیف پیښیږی. یا ئی داسی وبولیٔ چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پرښتو په وساطت سره وی.

(فائده): د ﴿وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ﴾ له ویرولو څخنی دا خبره معلومیږی چه د هر سړی په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیږي، دغه دی داسی وګڼله شی لکه چه سکروټی تر ایرو لاندی پټی وی، کله چه په قیامت کښی تول موانع له مینځه ورک شی، نو د الله تعالیٰ محبت پوره څرګندیږی. ځکه که داسی نه وی نو کفارو ته د داسی ویری اورول، داسی مثال لری، لکه چه څوک خپل دښمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویروی چه هسی ډارول بیخی چټی او بیکاره کار دی. هو! ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان ګنی، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښی به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له مینی څخنی داسی ډکه وی، چه د پاک الله لږ بی التفاتی به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب څخنی خورا (ډیر) سخته ربړوونکی (تکلیف ورکونکی) او ویروونکی ثابتیږی.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ ۚ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هرخومره چه ګنهګار وی، خو بیا هم په دوزخ کښی د خپلی ګناه په اندازه یوه تاکلی (مقرره) موده تیروی او هر کله چه له ګناه څخه پاک شی هرومرو (خامخا) جنت ته داخلیږی، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښی پاتی کیږی، او بیخی نه پاکیږی، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه ګرځی، ځکه چه دوی د شرکیه امورو په سبب داسی «نجس العین» ګرځیدلی وی، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی څخنی نه جلا (جدا) کیږی، او د عاصی مسلمان حال داسی وګڼئ! لکه چه پر یو پاک شی نجاست لویدلی وی. هر کله چه هغه زایل شی نو هغه شی بیا پاکیږی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی څخنی به بل کوم زیات درد‌وونکی عذاب نه وی چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوی او حقیقی محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وی، او دوی به هیچیری او هیڅکله له دی ربړوونکی (مشقت ورکونکی) ویر او مصیبت څخه خلاص نشی. (نعوذبالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ

دوی هغه کسان دی چه پیرودلی (اخستی) (غوره کړی) ئی ده ګمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کښی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانګه (نفعه) په لوټ ورکړه، او ګمراهی ئی د هدایت په مقابل کښی غوره او پسنده کړه، او د مغفرت اسباب ئی پریښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَمَآ أَصۡبَرَهُمۡ عَلَى ٱلنَّارِ ﴿١٧٥﴾

نو (ځای د تعجب دی چه) څومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاروی، ګواکی اور د دوی په نزد دومره ډیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو ځانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر څوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنګه دی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِي ٱلۡكِتَٰبِ لَفِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ ﴿١٧٦﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کړی دی په کتاب کښی خامخا په (هسی) مخالفت کښی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرود (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کښی مخالفت وکړ، چه د الله تعالیٰ له خوا په رښتیا سره رالیږل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کښی څرګندی کړی، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) ډیر سره لری شول، یعنی ډیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقی څخنی ډیر لری لاړل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنګه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذَٰلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فافهم!

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یواځې دا کار) چه وګرځوئ مخونه خپل (په لمانځه کښې) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښې واورید، نو وی ویل چه په مونږ کښې د هدایت او مغفرت ډیر آثار او اسباب شته. زمونږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه مونږ هغې قبلې ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغې په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه ډیر ښه دی، چه مونږ ئې هم د الله تعالیٰ د حکم سره سم ادا کوو، نو مونږ څرنګه د دې خرابیو، او د دې دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دې خیال د تردید په نسبت داسې ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازې دا نه ده، چه تاسې تش خپل مخونه په لمانځه کښې د مشرق یا مغرب په لوری وګرځوئ! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!.»

وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئې راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئې راوړی وی په) ورځې آخری او په (تولو) پرښتو او په (تولو) کتابو او (ایمان ئې راوړی وی) په (واړو) انبیاؤ او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله) مسافرانو ته او نادارو سوالګرو ته او په آزادولو (د مریيو) کښې او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نيکی) وفا کوونکي دی په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی (له خالق يا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبرکوونکو په سختيو او په رنځو کښی او په وخت د جنګ (په لاره د پاک الله) کښی.

تفسير: يعنی هغه نيکی او ښېګڼه (فائده) چه د هدايت اثر، يا د مغفرت سبب شی دا ده چه په الله تعالیٰ او د جزا په ورځی، او په تولو پرښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبياؤ، د زړه له کومی (منځ) ايمان راوړی او په هغوی باندی يقين ولری! او سره له هغه رغبته او محبته چه له ماله سره ئی لری له خپلو مالونو ځنی برسيره پر زکوٰة، نادارو خپلوانو او يتيمانو او غريبانو او مسافرو او بی شتو سوالګرو ته ورکوی! او غاړی خلاصوی! يعنی هغه مسلمانان له قيد څخه خلاص کړی! چه د کفارو په لاس کښی په ظلم بنديان وی، يا د پوروړی غاړه د پور (قرض) لرونکی له پوره خلاصه کړی!. يا غلام (مريبی) آزاد کړی! يا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکړی! او لمونځ په ښه شان سره ادا کړی! او خپل عهد او نور په ځای کوی! او په سر ئی رسوی! په فقر او فاقه، په بيماری او تکليف، په مصيبت او ويره کښی صبر او تحمل کوی! کله چه يهودان او نصرانيان په دغو ښو عقايدو، اعمالو او اخلاقو کښی قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) ډولو (طريقو) ئی په دی ستايلو صفاتو کښی خلل او نقصان پيښاوه، لکه چه په قرآنی آيتونو کښی دغه ذکر شته، نو اوس که يهودان او نصرانيان يوازی د قبلی په استقبال باندی نازيږی، او خپل ځانونه د هدايت په طريقی باندی مستقيم ګنی، او ځانونه د مغفرت لايق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چتی (بيکاره) خيال دی. تر هغه پوری چه دا کتابيان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کريمه آيت کښی مفصلاً ذکر شوی دی تينګ ونه دريږی، او عمل پری ونه کړی، يوازی د قبلی له استقبال څخه هغوی ته هدايت نه په برخه کيږی، او نه د الله تعالیٰ له عذابه څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

او دغه (ستايلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئی کړی دی (په دين، متابعت د حق، او غوښتنی د نيکی کښی) او دغه کسان هم دوی دی پرهيزګاران (ځان ساتونکی له ناوړو (بدو) اعمالو څخه)

تفسير: يعنی هغه خلق چه په ذکر شويو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه خلق په اعتقاداتو، ايمان او دين کښی، يا په خپل قول او اقرار کښی، يا په خپلو اخلاقو او اعمالو کښی رښتونی دی، يا له ګناه او خرابو خبرو ځنی يا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان ژغورونکی (ساتونکی) دی. يا هم دا خلق په خپلو اخلاقو يا اعمالو کښی پرهيزګاران او متقيان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښی له دی ښیګنو (فائدو) څخه هیڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسی خیال لرل، څرنګه درست کیدی شی؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسی باندی قصاص (برابر والی) په وژلیو شویو کښی (که عمداً وی).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی په عربو او یهودانو کښی داسی دستور ؤ، چه د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کښی به ئی د رذیلو خلقو آزاد سری، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کښی به ئی نارینه، او د یوه آزاد شریف سری په بدل کښی به ئی دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دی آیت کښی داسی حکم وفرمایه چه «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسی باندی په مقتولینو کښی برابری او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنٰی په لغت کښی برابری او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسی له ځانه ایستلی دی، چه د شریف او رذیل په مینځ کښی فرق کوئ، خوښی او فضول کار دی. او وپوهیږئ چه تاسی تول سره برابر او مساوی یئ! غریب وی که امیر، شریف وی که رذیل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپین ږیری، هلک وی که نجلی(جینی) روغ وی که ناروغ یا قریب الموت، صحیح الاعضاء وی، که ړوند او کوڼ او نور فرق سره نه لری.

(فائده): په ړومبنی آیت کښی بر (نیکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدایت او مغفرت مدار وو. او د دی په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابیان له دغو ښیګنو (فائدو) ځنی بی برخی دی، او په تصریح سره ئی وفرمایل، چه هیڅوک بی له دغو ښیګنو (فائدو) او محاسنو څخه ربښتینی دیندار او پرهیزګار نشی کیدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابیان د دی ښیګنو (فائدو) مصداق کیدی شی او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئی اوس له تولو ځنی اعراض وفرمایه او په خاص دول (طریقه) سره ئی مؤمنان مخاطب کړ او د بر (نیکی) مختلف فروع، بدنی او مالی عبادات او مختلفی معاملی دوی ته وربښوول کیږی، چه پر دغو فروعو باندی هم همغه څوک عمل کولی شی چه په پاس ذکر شویو اصولو باندی معتاد او متصف وی. ګواکی نور خلق د دی خطاب لایق ونه ګڼل شول، نو ښایی دا خبره د هغوی د زیات شرم او عار سبب شی، اوس مطلب له هغو فرعی احکامو څخه چه په تفصیل سره بیانیږی په حقیقت کښی د مؤمنانو هدایت او تعلیم دی، مثلاً په ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ﴾ کښی د دی په لوری اشاره ده، چه یهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندی په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بی بنیاده ایجاد، دی چه د الله تعالیٰ له احکامو ځنی بیخی چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسی چارو ځنی دا راښکاریږی. چه دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجی) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم ډول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندی وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کښی له صبر او تحمل سره څه علاقه لری. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کښی له صبر او تحمل څخه کار آخلی او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوری (ساتی)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاؤ له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څخنی غاړه غړوی او د بی ګناهو خلقو په وژلو حکم ورکوی.

اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندی (قصاصیږی).

تفسیر: دا توضیح د هغی برابری ده چه حکم ئی صادر شو، مطلب ئی دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کښی یواځی همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شی، چه د هغه وژونکی دی. داسی نه چه د یوه قاتل په عوض کښی له یوی قبیلی څخنی **(کیف ما اتفق)** دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شی.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریی په مریی باندی (قصاصیږی)

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کښی همغه غلام وژل کیږی، چه قاتل ئی دی. داسی به نه کیږی، چه د کوم شریف سری د غلام په قصاص کښی، د هغه قاتل په ځای چه د رذیلو خلقو غلام دی، کوم آزاد سری ووژل شی.

وَالْاُنْثٰی بِالْاُنْثٰی ط

او ښځه په ښځه باندی (قصاصیږی).

تفسیر: یعنی د هری یوی ښځی په «قصاص» کښی یواځی همغه ښځه وژله کیږی چه د هغی قاتله ده. داسی نه شی کیدی، چه د کومی شریفة النسبی ښځی په «قصاص» کښی هغه رذیله ښځه ژوندی پریښوده شی، چه قاتله ده او د دی له تبر څخنی کوم نارینه وواژه (قتل) شی، خلاصه ئی داسی شوه چه هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایی چه په قصاص کښی هم مساوات وی، او هغه تعدی او تجاوز چه کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بیخي ممنوع دی.
(فائده): اوس پاتې شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه ښځه ووژني نو ئې «قصاص» آخیست کیږي که نه؟ نو دا مبارک آیت له دې خبرې څخني ساکت دی، او امامان پکښې اختلاف لري، زمونږ امام حضرت ابوحنیفه رحمة الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتکافؤ دمائهم» د حدیث په اساس په دې خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کښې قصاص جاري کیږي او لکه چه قوي او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور«قصاص» په حکم کښې سره برابر دي، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او ښځه زمونږ د ستر امام **(ابو حنیفة الکابلي ثم الکوفي)** په نزد په «قصاص» کښې سره برابر دي. ولې په دې شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریی نه وي، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنٰی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمي کافر یا مستامن ووژني، نو په هغه باندې هم زمونږ د حنفیانو په مذهب «قصاص» لازمیږي. خو د مسلمان او حربي کافر په مینځ کښې هیڅوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَمَنۡ عُفِیَ لَهٗ مِنۡ اَخِیۡهِ شَیۡءٌ فَاتِّبَاعٌۢ بِالۡمَعۡرُوۡفِ وَاَدَآءٌ اِلَیۡهِ بِاِحۡسَانٍ ؕ

نو هغه څوک چه عفو وکړه شي (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامي) ورور د ده نه څه شي نو لازمه ده (په دې عفو کوونکي) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفوه کوونکي) ته په ښه وجه سره،

تفسیر: یعنې که د مقتول له وارثانو څخني کوم وارث خپل حق وبخښي، نو قاتل نه پرې قصاصیږي بلکه ګورو به چه هغو وارثانو په څه ډول (طریقې) سره هغه قاتل بخښلی دی؟. بې له مالي معاوضې څخه یواځې د ثواب په غرض؟ یا د شرعي دیت په مقابل کښې؟ یا د مصالحې په توګه (طور) د څه مال په مقابل کښې؟ یعنې له «قصاص» څخني څرنګه تیر شوي دي؟ او د هغه په مقابل کښې په څه شي راضي شوي دي؟، په اول صورت کښې قاتل د وارثانو له مطالبې څخني بیخي خلاصیږي، او په نورو صورتو کښې قاتل لره ښایي چه هغه معاوضه دې په ډیر ممنونیت او خوښۍ سره ادا کړي!.

ذٰلِكَ تَخۡفِیۡفٌ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ وَرَحۡمَةٌ ؕ

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفوه) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کښې که غواړئ قصاص واخلئ!. که غواړئ دیت واخلئ!. که مو زړه غواړی ویې بخښئ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا(ډیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلانو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفوه مقرره وه.

فَمَنِ اعْتَدٰی بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۱۷۸﴾

نو هر چا چه زیاتوالي وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفوه ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبیٰ کښې، او قصاص په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تګ کوی، یا د عفوی او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کښې سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږی.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کښې (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اګر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او دروند ښکاری، مګر پوهان ښه پوهیږی، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیڅوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هیڅکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږی، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تبرونه هم له وژلو او د وینی له تویولو او بدیو څخنی محفوظ او مطمئن کیږی. په عربو کښې داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو ډلو کښې به د هم دی له امله (وجی) تل جنګ او جګړه وه، او د یوه تن د وینی د تویولو په سبب به په زرهاؤ کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل څخه «قصاص» واخیست شی، نو دا تول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږی. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښې د اخروی حيات باعث دی.

يٰٓاُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۷۹﴾

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسير: يعنی د «قصاص» له ويری د بل چا له وژلو څنی ځانونه وساتئ يا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتئ. يا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درڅرګند شو، نو د هغه له مخالفت څنی چه د «قصاص» ترک دی ځانونه وساتئ!.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًا ۚ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ بِالْمَعْرُوْفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۸۰﴾

فرض کړی شوی دی په تاسی باندی کله چه حاضر شی يو له تاسی ته (اسباب) د مرګ که پری ايښی ئی وی څه مال، وصيت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهيزګارانو باندی.

تفسير: پرومبنی حکم د مړی د ځان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مړی د مال په نسبت دی، او دا آيت د ذکر شويو کلياتو چه هغه د «وآتى المال علىٰ حبه ذوى القربىٰ» ارشاد دی، تشريح ده. په خلقو کښې داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مړی ټول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کيده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کيدل، په دی آيت کښې ارشاد وشو، چه مور او پلار او ټولو خپلوانو ته په انصاف سره وصيت کول په کار دی. او پر مړ کيدونکی (محتضر) باندی سم له هغه سره وصيت کول فرض شول. او دا وصيت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د ميراث آيت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «**النساء**» په سورت کښې د ميراث احکام نازل شول، او پاک الله د ټولو برخی بيان کړی، نو اوس په ميت باندی په خپله متروکه کښې وصيت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصيت کول جائز نه دی، او هم د مال له يوه ثلث څنی زيات وصيت کول نه دی په کار او له وصيت د سړی د پور (قرض)، امانت، وديعت او نورو راکړو ورکړو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصيت اوس هم فرض دی.

فَمَنۢ بَدَّلَهٗ بَعْدَمَا سَمِعَهٗ فَاِنَّمَآ اِثْمُهٗ عَلَى الَّذِيْنَ يُبَدِّلُوْنَهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۸۱﴾

نو هر چا چه بدل کړ دا وصيت وروسته له هغه چه وايي ورېده هغه نو هم دا خبره ده چه ګناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصيت) بيشکه چه الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوهېدونکی دی (په ټولو احوالو)

تفسير: يعني مړی خو له انصاف سره سم وصيت وکړ او مړ شو. مګر ورکوونکی په هغه وصيت باندی عمل ونه کړ، نو په دی صورت کښی په مړی باندی هيڅ ګناه نشته. مړی خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان ګنهګار کېږی چه له وصيت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بيشکه الله تعالیٰ ته ټولی خبری معلومی دی، او د ټولو په نيتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُّوْصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ؕ

نو هغه څوک چه وېرېږی له وصيت کوونکی څخه د ظلم (په خطا سره) يا د ګناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مينځ د دوی (د موصی او موصی له) کښی، نو نشته هيڅ ګناه په ده باندی.

تفسير: يعني که چاته د مړی په وصيت کښی داسی شبهه ور ولوېږی، يا پوه شی چه دا مړی له کوم سببه غلط شوی دی، او بی ځايه ئی د کوم سړی رعايت کړی، او د بل سړی حق ئی تر پښو لاندی کړی يا ئی د پاک الله له حکم څخنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مينځ کښی د شريعت له حکم سره سمه برابره مصالحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هيڅ ملامتی او ګناه نشته، او په وصيت کښی داسی تغير او تبديل جائز بلکه بهتر دی.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۸۲﴾ؑ

بیشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم لرونکی دی (په هغه ځا چه د الله د احکامو په اجراء کښې ډیر احتیاط .کوی)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ ګنهګاران بخښی، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابی له مینځه لری کوی، ده ته هرومرو (خامخا) مغفرت کوی یا ئی معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکی بخښونکی دی، چه ناجائز وصیت ئی کړی وی، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وی او له هغه وصیت ځنی په خپل ژوند کښې بیرته ګرځیدلی وی.

یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُتِبَ عَلَیْکُمُ الصِّیَامُ کَمَا کُتِبَ عَلَی الَّذِینَ مِن قَبْلِکُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسی باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسی څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوری)

تفسیر: دا حکم د روژی په نسبت دی، چه د اسلام په ارکانو کښې داخله ده، او د نفس په بندګانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (ډیر) سخت او ګران دی نو ځکه ئی د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانی ځنی تر اوسه پوری جاری دی، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئی څه لږ او ډیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکوره ؤ اصولو کښې هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژی یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښې روژه د صبر نیمایی فرمایلی شوی ده.

لَعَلَّکُمْ تَتَّقُونَ ۝

له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ګناهونو څخه او پرهیزګاران شئ! ځکه چه روژه د شهوانی قوی ماتوونکی ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پریښولو سره عادی کوی او په دی وسیلی سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفسانی خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتی، چه نفس ته ډیر عزیز او ګران وی، روژه د انسانانو په نفسو کښې د شهوانی قواؤ په ضعیفولو کښې ډیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کښې د تقویٰ او پرهیزګاری روحیه تقویه کوی، په روژه کښې لوی حکمت، د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندی ګران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندی هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مګر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغی کښې تغییر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ﴾ کښې په هغوی باندی تعریض دی نو معنی ئی دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کښې خلل مه اچوئ!.

أَيَّامًا مَّعْدُوْدٰتٍ ؕ

یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځی دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورځی چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورځو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کښې راځی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيْضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ؕ

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجوړ یا (روان) وی په سفر (او روژه وخوری) نو (پر ده باندی لازم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کښې ئی هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پیښوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورځو قضایی وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کښې ئی د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئی چه دا قضا ئی جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِيْنَ يُطِيْقُوْنَهٗ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِيْنٍ ؕ

او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت نه لری فدیه ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت لری فدیه ورکول دی (او دا

حکم په اول کښې ؤ، بیا منسوخ شو). طعام د یوه مسکین (د یوی روژی په برابری.)

تفسیر: (۱) د ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ ترجمه په «طاقت نه لری» سره په دی سبب ده چه همزه له پاره د سلب شی. یا د «لا» کلمه پکښې مقدره شی، یعنی چه طاقت تری سلب شوی وی لکه شیخ فانی.
(۲) او د ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ ترجمه په «طاقت لری» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده یعنی هغه خلق چه د روژی نیولو طاقت لری. خو په اول د اسلام کښې د بیخی عادت نه لرلو په سبب دوی ته د یوی کاملې میاشتی پرله پسی روژه نیول، ډیر ګران او دروندکار ؤ، نو د دوی د آسانی له پاره داسی فرمایل شوی ؤ، چه که تاسی ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کښې نه وی، مګر یوازی د عادت نه لرلو په سبب تاسی ته روژه سخته وی نو تاسی اختیار لرئ چه روژه نیسئ! یا د روژی فدیه ورکوئ!. د یوی روژی فدیه یوه مسکین ته په مړه ګیډه د دوه وختو طعام ورکول دی. ځکه کله چه روژتی د یوی ورځی طعام بل چاته ورکړی، ګواکی خپل نفس ئی له خوراک څخه منع کړ. او فی الجمله ئی له روژی سره مشابهت پیدا کړ. بیا نو کله چه خلق له روژی سره عادی شول. دا حکم منسوخ او اجازه پاتی نه شوه، چه د دی نسخی بیان په وروستنی آیت ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کښې راځی. ځینی له ﴿طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ څخه «**صدقة الفطر**» هم مرادوی، چه په دی تقدیر سره ئی معنٰی داسی کیږی «هغه کسان چه د فدیی ورکولو طاقت لری، دوی دی د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکړی!» چه اندازه ئی په مبارکی شرعی کښې د غنمو نیمه پیمانه او اوربشو یوه پیمانه ده. په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسی وایی خلق په رمضان کښې اختیار لری چه روژه نیسی یا په فدیه اکتفاء کوی او روژه قطعی حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده. یا ئی ویونکی بی دین دی.

﴿فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ﴾

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زیادت) وکړی کومه نیکی نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسیر: یعنی د یوی ورځی له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکړی، یا د څو تنو مسکینانو ګیډی مړی کړی، نو سبحان الله دا ډیره ښه ده!.

﴿وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ۝﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) ډیر بهتر دی تاسی ته (له خوړلو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو وبه پوهیږئ، چه د روژی نیول د فدیی له ورکولو څخنی ډیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنٰتٍ مِّنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ ۚ

میاشت د روژی هغه میاشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدایت دی له پاره د خلقو او دلیلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چه هغه لاره ښیی او بیلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په څلیرویشتمه شپه کښی له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضیٰ په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوټه ټوټه (لږلږ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سیدالمرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکاریږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی میاشت کښی «تراویح» هم مقرری شوی دی. نو ښایی چه په دی میاشت کښی د پاک قرآن خدمت په ډیر شوق او ښه اهتمام سره وشی! ځکه چه دا میاشت د هم دی له پاره مقرره او معینه شوی ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ

نو هر څوک چه وموی له تاسی (ای مکلفینو) دا میاشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (میاشتی).

تفسير: يعني کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درڅرګند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسی!، او هغه فدیه چه د سهولت له مخی په ابتدا کښی د څه مودی له پاره (موقتاً) مقرره شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چه وی ناجوړه یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده باندی دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسير: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه ښایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی په مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف دول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته په رمضان المبارک کښی د افطار کولو، او په نورو ورځو کښی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی باندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لویی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو باندی)

تفسير: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کښی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کښی ئی د هغو قضا شویو ورځو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی باندی واجبه وګرځوله، او په دی قضایی کښی ئی د یوځای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کښی ئی زمونږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی باندی څه ربړ او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره کړئ، څو چه په ثواب کښې مو څه لږوالی رانشي، او دا مو هم تر نظر لاندې وي، چه تاسي د دې خير او خورا (ډير) ښې طريقې په هدايت د پاک الله لويي او عظمت بيان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت او کبريا يادونه وکړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندې شکر وباسئ! او د شکرکوونکو په ډله کښې ننوځئ! ای الله العالمينه! ثنا او صفت، لويي او شکر کول تا لره ښايي، چه روژې غوندې يو مفيد اواعلیٰ او ګټور (فائده مند) عبادت دې پر مونږ باندې فرض کړی دی! او د مشقت او تکليف په حالت کښې دې آساني هم فرمايلې ده!، او د فراغت په وخت کښې دې د دې نقصان د جبيرې لاره هم راښوولې ده!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿۱۸۶﴾

او کله چه پوښتنه وکړي (ای محمده!) له تا څخه بندګان زما (له لريوالي او نژديوالي) زما نو بيشکه زه نژدې يم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونکي په هغه وخت کښې چه وبولي ما نو ښايي چه دوی هم ومني حکم زما(طاعت) او ټينګ دې اوسي په ايمان په ما باندې ښايي چه دوی په سمه لاره محکم پاتې شي.

تفسير: ړومبی داسې حکم و، چه د رمضان المبارک د شپې په اوله برخه کښې خوړل او څښل او ښځو ته نژدې کېدل روا وو، مګر وروسته له ويده کېدلو څخه به دا ټول شيان ممنوع کېدل. ځينو خلقو له دې حکم څخه چپ (خلاف) کار وکړ، او له ويدېدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدې شول، بيا زمونږ د پاک رسول صلی الله عليه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلې خطا او قصور اظهار ئې سره له حسرت او ندامت وکړ، او د توبې په نسبت ئې له ده مبارک څخه پوښتنې وکړې. نو په دې مناسبت دا آيت نازل شو ستاسې توبه مو ومنله او تاکيد وشو چه د الله تعالیٰ احکام ومنئ، او پخواني حکم منسوخ وګڼئ، او وروسته له دې نه اجازه ورکړه شوه، چه د رمضان المبارک په ټولو شپو کښې له ماښامه تر سپيده داغه پورې تاسې خورئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته کړئ! چه د هغې ذکر په وروستني آيت کښې راځي. پخواني آيت کښې پر بندګانو د هغه سهولت او عنايت ذکر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تاکيد او تائيد له دې قربت، اجابت او اباحت څخه لا زيات شو. او د دې آيت د ربط سبب دا هم کېدی شي چه په ړومبني آيت کښې د الله تعالیٰ د لويي او عظمت حکم بيان شوی ؤ، نو په دې نسبت ځينو خلقو پوښتنې وکړې چه «زمونږ رب که لرې وي نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو. او که نژدې وي نو ورو ورو به ورسره وغږيږو» په دې سبب دا آيت نازل شو يعنې الله تعالیٰ نژدې دی. هره

خبره اوري. كه ورو ورو وغږيږئ!، او كه په چيغو ورناري كړئ! هغه تول اوري. په هغو ځايو كښې چه په زور سره د تكبير ويلو حكم شوى وى د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو ځايو پوري محدود او خاص دى. او سبب ئې دا نه دى چه الله تعالىٰ (معاذ الله) ورو خبره نه اوري.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْ ط

حلال كړى شوى دى تاسى ته په شپه د روژى كښې يوځاى والى (جماع) ښځو خپلو سره

تفسير: د رمضان المبارك په شپو كښې چه وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو ښځو سره نژدى كيدل حرام وو، په هغه كښې ئې هم آسانى وفرمايله، اوس كه د شپى په هره برخه كښې مو هرى مشروعى او مرغوبى چارى ته زړه كيږى، هغه وكړئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ط

دوى لباس دى تاسى لره او تاسى لباس يئ دوى لره.

تفسير: له لباس او كاليو (جامو) څخه خورا (ډير) اتصال او ډير اختلاط مقصود دى، يعنى همغسى چه ستاسى په وجود كالى (كپړى) نښتى او پيوست دى، هم دا رنګه ښځه او نارينه هم ډير سره نژدى او د شودو او شكرى په شان يو له بل سره ګډون او امتزاج لرى.

عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ

معلوم دى الله ته چه بيشكه تاسى يئ چه خيانت كوئ په ځانو خپلو.

تفسير: له خپل نفس سره له خيانت كولو څخنى مطلب دا دى، چه له ويديدلو څخه وروسته تاسى خپلو ښځو ته نژدى كيدئ!. او د پاك الله د حكم د مخالفت لامله (له وجى) تاسى خپل ځانونه ګنهګارول، چه د هغه له سببه ستاسى نفس د عقاب مستحق ګرځيده، او ستاسى په ثواب كښى نقصان پيښيده، نو پاك الله په خپل فضل او كرم سره تاسى معاف كړئ او وروسته له دى تاسى ته اجازه وشوه، چه په توله شپه كښى هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړى ويى كړئ!.

فَتَابَ عَلَيۡكُمۡ وَعَفَا عَنكُمۡۖ فَٱلۡـَٔـٰنَ بَٰشِرُوهُنَّ وَٱبۡتَغُواْ مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمۡۚ

پس رجوع ئی په رحمت سره وکړه په تاسی باندی او عفوه ئی وکړه له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژی په شپو کښی) او وغواړئ! هغه شی چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره.

تفسیر: یعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالیٰ له لوری مقدر شوی دی، ښایی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده.

وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلۡخَيۡطُ ٱلۡأَبۡيَضُ مِنَ ٱلۡخَيۡطِ ٱلۡأَسۡوَدِ مِنَ ٱلۡفَجۡرِۖ

او خورئ! او څښئ! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپین (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپین تار) له سبا څخنی (دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه په توله شپه کښی د مجامعت اجازه ورکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپیده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوی ده.

ثُمَّ أَتِمُّواْ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيۡلِۚ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپی پوری،

تفسیر: یعنی له سپیده داغه څخه تر شپی پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی څخنی دا هم راښکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نیول، چه د شپی له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده.

وَلَا تُبَٰشِرُوهُنَّ وَأَنتُمۡ عَٰكِفُونَ فِي ٱلۡمَسَٰجِدِۗ

او مه نژدی کیږئ! ښځو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسی معتکفان یئ په مسجدو کښی.

تفسیر: یعنی په روژه کښی د شپی له مخی د مباشرت اجازه شته. مګر د اعتکاف په شپو کښی په شپه او ورځ په هیڅ وخت کښی ښایی چه خپلی ښځی ته ورنژدی نشئ په مسجد کښی وی که د باندی.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوْهَا ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ۝۱۸۷

دا احکام او حدودد الله دی نو مه نژدی کیږی، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسی (لکه چه دا ئی درته بیان کړل) بیانوی الله آیتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتی (د دی حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژی او اعتکاف په نسبت تیر شول، د الله تعالیٰ له خوا مقرر شوی دی، ښایی چه له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدی کیږئ! یا ئی مطلب دا دی چه پخپله رأیه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه ویښته په اندازه هم ځنی مه لری کیږئ!.

وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دی) په منځو د تاسو کښی په ناحقه سره

تفسیر: له روژی ځنی د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالی بیان کیږی. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو یوازی د روژی په ورځو پوری ترلی دی، مګر د حرام مال نه خوړل، او روژه تری نیول، د ژوند په تول عمر کښی یو ضروری امر دی. او د هغه له پاره کومه تاکلی (مقرره) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت تګی، رشوت، غصب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چه په دغه ډول (طریقه) د مال ګټل، بالکل حرام او ناجایز دی.

وَتُدْلُوْا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ لِتَاْكُلُوْا فَرِيْقًا

مِّنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿١٨٨﴾

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پوری له پاره د دی چه وخورئ (تاسی په دی رسولو سره) یو څه له مالو د خلقو ځنی په ظلم (ناحقه سره) او تاسی پوهیږئ (چه دا ظلم دی)

تفسير: «مه ئی رسوئ تر حاکمانو پوری». یعنی د کوم سری د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ یا خپل مال د رشوت په ډول (طریقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ!. هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهدی، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسی په خپله ناحقی هم پوهیږئ!

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ ؕ

پوښتنه کوی خلق له تا څخه (ای محمده!) له حاله د نویو میاشتو

تفسير: لمر تل په یو صورت او په یو حال وی، او د سپوږمی شکل تل بدلیږی، او د هغی د رڼا (رڼرا) مقدار تل کمیږی او زیاتیږی نو ځکه خلقو د سپوږمی د دی زیاتوالی او کموالی په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنی وکړی، نو دا آیت نازل شو. په ړومبنی آیتونو کښی د رمضان المبارک د میاشتی او د روژی ذکر ؤ په دی آیت کښی د هلال ذکر دی، او د روژی تعلق د هلال له رؤیت سره ښکاره دی، ځکه چه یو په بل پوری اړه (حاجت) لری وروسته له دی نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راځی چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لری.

قُلْ هِیَ مَوَاقِیْتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دا میاشتی تاکلی (مقرر) شوی وختونه دی له پاره د خلقو او د حج.

تفسير: یعنی ای محمده! دوی ته ووایه چه د سپوږمی په ختلو او بدلون سره ډیری چاری او معاملی تعلق لری. او د سپوږمی په وسیله دینی ورځی، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجاری، حمل، رضاعت، روژی، زکوة، عدت، عقود، شروط، مزدوری او د نورو شیانو نیتی څرګندیږی، او هره یوه نیته او تاریخ له هغی څخه پر ډیر ښه شان سره ښکاریږی. په تیره بیا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا څلور میاشتي حرامي میاشتي بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښې جنګ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښې به عربو ته کوم جنګ پیښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تدبیر) او بهانه سره به ئې په هماغو حرامو میاشتو کښې جنګونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښې به له جنګ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یې په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښې کوم کار د دوی په مخ کښې راته، نو هغه به یې په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وجی) ئې دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورځی چه حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د «حج» له پاره ټاکلی (مقرر کړی) دی، په هغو کښې وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډیر ځای پوری ذکر کیږی.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راځئ (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریږی (له الله) په ترک د مخالفت کښې او راځئ کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او وویریږئ له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شئ! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیږئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښې داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاړه، او له خپلو کورو څنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پیښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورتګ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له خوا پکښې ننوتل، یا به ئې د شا له لوری سوری واهه، او پکښې به ننوتل، او دا کار به ئې نیکی او ښیګڼه (فائده) ګڼله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط وښود.

(فائده): په ړومبنی جمله کښې د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. ځینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښې له «اهله» څنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شپې د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښې کیږی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم څنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورځی هم دا ورځی دی؟ که په نورو ورځو کښې هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په ځواب کښې وفرمایل چه د حج د ادا

کولو له پاره د حج میاشتی مقرری او معینی دی، او د دی خبری په مناسبت د «احرام» په وخت کښی خپل کور ته د بیرته ورتگ ذکر هم وشو. له دی څخه دا هم راښکاره کیږی، چه له خپله ځانه جائز او مباح شیان د نیک کار په شان گرځول، او هغه په دین کښی داخلول، مذموم او حرام دی. چه له دی څخه د دیرو شیانو بدعت او مذمومیت راښکاریږی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی! له هغو کسانو سره چه جنگ کوی له تاسی سره.

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام له وخته راهیسی مکه معظمه دارالامن ده. که د چا لاس به په خپل دښمن باندی هم په مکه معظمه کښی بر کیده، نو به ئی څه غرض ورسره نه کاوه، او په اشهرالحرم کښی به چه ذی قعدة الحرام، ذی حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دی هم کامل امنیت ؤ، په دی څلورو میاشتو کښی به په ټول عربستان کښی جنگ او جگړه نه کیده، او هیڅا به چاته څه نه ویل، د هجرت په شپږم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم سره د عمری په قصد او د بیت الله د زیارت په نیت مکی معظمی ته تشریف یوور، نو له مکی معظمی سره نژدی مشرکین سره راتول شول، او مسلمانان ئی د جنگ په توربریښو، د مکی معظمی له زیارت څخه ستانه (صفت) کړل. په پای (آخر) کښی ئی په دی باندی روغه سره وکره، چه اوس دی مسلمانان بی د مکی شریفی له زیارت کولو څخه، بیرته لاړ شی، بل کال ته دی بیا ورته راشی، او عمره دی ادا کړی، او یوائځی دری شپی دی په داد سره په مکی مکرمی کښی تیری کړی. کله چه په بل کال کښی د هجرت په اوم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی رسول الله مبارک د مکی شریفی قصد وفرمایلو نو د دوی اصحابو ته داسی اندیښنه وریپدا شوه چی که مکی مکرمی خلق سږ کال هم وعده خلافی وکړی، او جنگ ته بیا تیار شی، نو مونږ به څه کوو؟ که وجنگیږو، نو دا جنگ به په اشهر الحرم کښی او په خپله په بیت الحرام کښی، او په حالت د «احرام» کښی څرنگه وی؟ که ونه جنگیږو، نو څرنگه به خپله عمره ادا کوو؟ نو په دی مناسبت د الله تعالیٰ داسی حکم نازل شو «که هغوی په دی اشهر الحرم کښی له خپل عهد ځنی مخالفت، او له تاسی سره جنگ وکړی، نو تاسی هم بلا تأمله هغوی سره وجنگیږئ!» هو! نه ښایی چه ستاسی له خوا په جنگ ابتدا او یا زیادت پکښی وشی، د «حج» په ضمن کښی د حدیبیی د عمری په مناسبت له کفارو سره د قتال ذکر هم راغلی دی، نو ځکه د «جهاد» د ځینو آدابو او احکامو ذکر هم د دی مقام په مناسبت کیږی، وروسته له هغه بیا د «حج» د احکامو ذکر کیږی.

وَلَا تَعْتَدُوْا

او مه کوئ زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوئ!. د دی معنٰی دا ده چه په جنگ کښی دی وړوکی، ښځی او سپین ږیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کښی دی په جګړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کړ شی.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ۝ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ وَاَخْرِجُوْهُمْ مِّنْ حَيْثُ اَخْرَجُوْكُمْ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حده. او وژنئ! دوی په هر ځای کښی چه مومئ دوی اوباسئ! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومئ ویی باسئ یعنی په «حرم» کښی وی یا پرته (علاوه) له حرمه. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یئ یعنی له مکی معظمی څخه یی وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ

او فتنه (شرک او له دین څخنی اړول) دیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین څخنی ګرځیدل، یا له دین څخنی د بل چا ګرځول، له هغو وژلو څخه چه په اشهر الحرم کښی واقع شی، دیره لویه ګناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکی معظمی په حرم کښی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول دیر قبیح او خورا (دیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندیښنه مه کوئ! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوئ!

وَلَا تُقٰتِلُوْهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقٰتِلُوْكُمْ

فِيهِ ۚ فَإِن قَٰتَلُوكُمْ فَٱقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾

او جنگ مه کوئ! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښې تر هغه پورې چه وجنگیږی دوی له تاسی سره په دغه (حرم) کښې پس که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وژنئ! دوی هم داسی (لکه تیری شوی جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه هرومرو (خامخا) د امن ځای دی. ولی که هغوی پر تاسی باندی برید وکړی، یا په ظلم باندی لاس پوری کړی، او په ایمان راوړلو کښې له تاسی سره دښمنی وکړی، چه دا خبره له وژلو څخنی هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتی کیږی، او هر چیری چه ئی وموموئ ویی وژنئ! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم داسی امر وفرمایه «هغه څوک چه د مسلمانانو په مخ کښې توره په لاس ودریږی، ویی وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾

پس که منع راوړی (له شرکه نو الله به ئی وبخښی) نو بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړی، او له کفر او شرک څخنی توبه وباسی، نو د هغوی توبه منله کیږی.

وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ
لِلَّهِ ۖ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾

او جنگ کوئ تاسی! له دوی سره تر هغه پورې چه پاتی نشی فتنه (شرک او فساد) او شی دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیری وگرځیدل (دوی له شرکه نو تاسی تجاوز مه کوئ پر دوی باندی) نو نشته هیڅ تیری مگر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندی.

تفسیر: یعنی له کفارو سره د دی له امله (وجی) جنگ وکړئ! چه ظلم او تیری بیخی (بالکل)

ورک شي، او دوی ته داسي يو قوت او قدرت پاتي نشي چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کړی، او له سمي لاری ځني ئی وباسي، او خاص د الله تعالیٰ احکام جاری وی. که دوی له شرک ځني مخ واړوی، نو تيری او زيادت پر بل هيچا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو څخه يعني هغه کسان چه له بدی ځني لاس آخلی، هغوی له ظلم او تجاوز ځني وځی، نو پر دوی باندی تيری او زيادت مه کوئ! هو! هغه کسان چه له فتني ځني نه اوړی نو په ډيره مينه سره هغوی وژنئ!

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمٰتُ قِصَاصٌ ۚ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ ۠ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۹۴﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتي حرامي کښي ده. او تعظيمونه (د دی شيانو) سره برابر دی پس هر چا چه تيری وکړ پر تاسي باندی نو تاسي هم تيری کوئ! په هغوی باندی په شان د هغه چه تيری ئی کړی ؤ پر تاسي باندی او وويريږئ له الله څخه! او پوه شئ! چه بيشکه الله له پرهيزګارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسير: دا د حرمت مياشت يعني ذی قعدة الحرام چه د عمری د قضا لپاره پکښي دروميء د هغه حرمت مياشتي په ځای ده، چه د پروسږکال تير شوی کال په ذی قعدة الحرام کښي تاسي د کفارو له خوا د عمری او د بيت الله شريف له زيارت څخه ممنوع شوی وئ، او پری ئی نه ښودئ چه مکی معظمی ته لاړ شئ، يعني اوس تاسي په ډيره خوښي سره له هغوی څخه خپل بدل واخلئ! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کښي برابری ده. يعني که کوم کافر د حرام د مياشتي عزت او حرمت وکړی او په دی مياشت کښي له تاسي سره جنګ ونه کړی، نو تاسي هم همغسي وکړئ. مکيانو (مکی خلقو) چه پروسږکال (تير شوی کال) پر تاسي باندی ظلم وکړ، نه ئی د حرام د مياشتي حرمت وساته، او نه ئی د بيت الله شريف پت، نه ئی ستاسي احرام ته وکتل، او نه ئی لحاظ وساته، او تاسي پر هغو باندی صبر وکړ، که دا ځلی هم هغوی له دی تولو حرمتو څخه سترګی پتی کړی، او جنګ ته تيار شي: نو تاسي هم د هيڅ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندی او وروسته تول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلئ! مګر هر کار چه کوئ، ښايي چه په هغه کښي له **(رب الْعٰلمين جل وعلیٰ شانه)** څخه وويريږئ! او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخالف هيڅ يو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهيزګارانو ناصر او مدد ګار دی.

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله كښې! او مه غورځوئ ځانونه خپل په هلاکت کښې (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښې ونه لګوئ!)

تفسير: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت یعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښې خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښې مه اچوئ!. یعنی چه جهاد پریږدئ! او په هوسایی (آرام) سره کینئ یا خپل مال په جهاد کښې صرف نه کړئ! چه له دی وضعیت (حالت) څخه به تاسی ضعیفان او دښمن به مو قوی شي.

وَأَحْسِنُوا ۛ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نیکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازیانو سره) بیشکه چه الله دوستی کوی له نیکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسير: د «حج» په ضمن کښې ئی د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب ؤ، بیان وفرمایه، او پس بیا د «حج» او عمری احکام راښیی.

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۖ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ

بیا که چیری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خریئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسیږی هدیه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسير: مطلب دا دی کله چه څوک «حج» یا «عمره» شروع کړی یعنی احرام وتړی، نو پر هغه باندی دا خبره لازمه ده چه پوره ئی کړی، او پای (آخر) ته ئی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پریږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مګر که کوم دښمن یا مرض ورپیښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده باندی وینه اوړی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کړی، چه ادنٰی ئی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته ووایی چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه ! او هلته ئی ذبحه کړه !، او هر کله چه داده شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل تاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لنډ یا وخریبی او پخوا له هغه دی هیڅکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» باندی اوړی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ

نو هر څوک چه وی له تاسی څخنی ناجوړه یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لازمه ده په ده باندی فدیه له روژی څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسير: یعنی که د «احرام» په حالت کښی څوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خریبل، یا د ویښتانو لنډول روا دی. مګر د هغه «فدیه» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (ګډ) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندی لازمیږی.

فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

نو هر کله چه په امن شئ پس هر چا چه نفع واخیسته په عمری سره (چه یو ځای ئی کړه) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندی هغه چه آسان وی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندیښنه ورپیښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپیښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کښی څه خلل ورپیښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو ځای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غویی یا د اوښ اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښی د قران او تمتع د غوښی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمة الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غوښی ځنی څه وخوری.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ ؕ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ؕ

هر چا چه ونه مونده هدیه (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژی د دری ورځو په (ورځو د) حج کښی او اووه ورځی (نوری) کله چه وګرځئ (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسره نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کښی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کښی پای (آخر) ته ورسیږی، او اووه ورځی د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونیسی، چه دا ټولی سره لس ورځی شوی.

ذٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ

دا (حكم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عيال د ده اوسيدونكی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام كښې.

تفسير: يعنی قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام كښې يعنی په مكه معظمه كښې يا هغی ته نژدی نه اوسيږی، بلكه د «حل» يعنی له «ميقات» څخه د باندی هستوګنه ولری. هغه كسان چه دننه په مكی معظمی كښې اوسيږی، هغوی دی يواځی (افراد) وكړی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمٰتٌ

او ويريږئ له الله څخه او پوه شئ! چه بيشكه الله ډير سخت عذاب وركوونكی دی (وخت د) حج (څو) مياشتی معلومی دی

تفسير: د شوال المكرم له اول څخه نيولی (شروع) د لوی اختر يعنی د ذيحجة الحرام د لسمی شپی تر سحر پوری د دی مياشتو نومونه (اشهر الحج) دی. ځكه چه د حج احرام د هم دی مودی په منځ كښې وی، كه پخوا له دی نه څوك د حج «احرام» وتړی نو هغه به ناجائز يا مكروه وی. يعنی د حج له پاره څو مياشتی مقرری دی. او تولو ته ښكاره دی، هغه تغير او تبديل چه د عربو مشركينو به د خپل ضرورت له مخی په دی مياشتو كښې كاوه، او د هغو په نسبت په بل آيت كښې داسی فرمايلی شوی دی ﴿ اِنَّمَا النَّسِيْٓءُ زِيَادَةٌ فِى الْكُفْرِ ﴾ هغه بيخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيْهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوْقَ وَلَا جِدَالَ فِى الْحَجِّ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ يَّعْلَمْهُ اللّٰهُ ؕ

نو هر چا چه فرض كړ (په خپل ځان) په دی مياشتو كښې حج نو نه دی كوی جماع (او نه دواعی د هغی) او نه ګناهونه او نه جګړی په (ورځو) د حج كښې. او هر څه چه كوئ (تاسی) له نيک كار څخنی نو پوهيږی په هغه باندی الله

تفسير: «حج» ئی لازم کړ یعنی «احرام» ئی وتاړه په داسی دول (طریقه) چه په زړه ئی نیت وکړ، او په خوله ئی «تلبیه» وویله.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

او توښه واخلئ (له ځانو سره) نو بیشکه بهتره د توښی ځان ساتل دی له سواله او ویریږئ! له ما ځنی ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسير: یو داسی غلط دود (رسم) او دستور په کفر کښی دا هم ؤ چه بی د لاری د ښوری (خرچه) تش لاس «حج» ته تلل ئی ثواب ګڼل، او هغه ته به ئی «توکل» وایه، او هلته به تلل له هر چا ځنی به ئی سوال او غوښتنی کولی. نو الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه قدرت لری، امر ورکوی چه هغوی دی د لاری ښوری (خرچه) له ځان سره اخلی او بیا دی «حج» ته ځی او بی له زاد او راحلی دی لاړ نشی، چه هم په خپله دی سرګردانیږی، او نورو ته هم سرګردانی پیښوی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ۚ

نشته په تاسی باندی هیڅ ګناه په دی کښی چه غواړئ روزی له فضل د رب خپل

تفسير: که د «حج» په سفر کښی سوداګری هم وکړئ څه ګناه نه لری، بلکه مباح ده. خلق له دی خبری څخه په شبهه کښی ؤ چه ښایی له تجارت کولو څخه به په «حج» کښی څه نقصان پیښیږی، نو اوس داسی هدایت صادر شو هغه څوک چه اصلی مقصود ئی «حج» وی او د هغه په ضمن کښی سوداګری هم وکړی، نو د هغه په ثواب کښی به څه نقصان نه راځی.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ

نو هر کله چه راکوز شئ (د بیت الله طواف ته) له عرفات څخه نو یادوئ الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفی کښی)

تفسير: مشعرالحرام په مزدلفه کښی یو غر دی چه په هغه باندی امام دریږی. په دی غره باندی دریدل افضل دی. او په توله مزدلفه کښی هر چیری دریدل جائز او روا دی پرته (علاوه) د

(محسر) له کندی او وادی څخه، چه هلته دی نه درېږی.

وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درښودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایته خامخا له ګمراهانو څخه.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مګر په شرک سره، نو ښایی چه هسی ذکر دی ونه کړی شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکړئ چه تاسو ته ئی هدایت درکړی دی.

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾

بیا راکوزیږئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چه راکوزیږی (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواړئ له الله څخه د (خپلو ګناهونو) بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د ګناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم څخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو څخه پرته (علاوه) نور تول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات څخه د طواف له پاره مکی شریفی ته راتلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه ځایه چه تول خلق د طواف له پاره راځی. تاسی هم همغه ځای ته ورشئ، او له هغه ځایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشئ، او په خپلو پخوانیو ګناهونو باندی نادم اوسئ!.

فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ

نو هر کله چه ادا کړل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لکه یادول
تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کښی په فخر سره) بلکه ډیر زیات یادول

تفسیر: یعنی د ذیحجة الحرام په لسمه کښی چه د «حج» د افعالو یعنی د جمرو ویشتلو، قربانی کولو، سر خریبلو، یا د ویښتانو لنډونو د کعبی شریفی د طواف او د صفا او مروی له سعی فارغ شوئ، نو د منیٰ د قیام په وخت کښی د الله تعالیٰ ذکر وکړئ! لکه چه د کفر په زمانه کښی تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زیات ذکر وکړ شی! دوی له قدیمی زمانی راهیسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منیٰ کښی دیره کیدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکونو ستاینه (صفت) او یادونه به ئی کوله. او د دوی لوینی او فضایل به ئی بیانول. دا دی چه پاک الله له هسی ویناؤ څخه هغوی منع کړل او ویی فرمایل چه په دی ورځو کښی د الله تعالیٰ ذکر ډیر وکړئ او د هغه الله تعالیٰ جلت عظمته د لویی او عظمت یادونه کوئ!.

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَا
لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ
اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ
النَّارِ ﴿٢٠١﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّمَّا كَسَبُوْا ط

نو ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وایی ای ربه زمونږه! راکړه مونږ ته! په هغه دنیا (لږ ژوند) کښی (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه وایی

(چه دنیا کړی غوره څوک په آخرت
بی له برخی به وی پاتی په قیامت)

ای ربه زمونږه راکړه مونږ ته! په دغه دنیا (لږ ژوند) کښی نیکی (نعمت) او په آخرت کښی نیکی (جنت) او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ) دغه کسان شته دوی لره لویه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چه کړی دی دوی (هغه)

تفسير: ړومبی ئی فرمایلی ؤ چه د الله تعالىٰ ذکر وکړئ!. د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا راښوول کیږی، چه د پاک الله ذکر کوونکی او له هغه څخه د مطلب غوښتونکی په دوه ډوله (قسمه) دی: یو خو هغه دی چه د هغوی مطلوب یوازی دنیا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه مونږ ته راکول کیږی، په هم دی دنیا کښی دی راکړ شی» نو داسی خلق د آخرت له نعمتو څخه بی برخی دی. بل هغه دی چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنیا ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی د عبادت توفیق او نور او د آخرت ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړی، نو داسی کسانو ته په آخرت کښی د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه وررسیږی.

څوک چه غواړی دین دنیا له خپل مولىٰ نه
په دارینو کښی به ئی زیات کړی له هر چانه

وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿۲۰۲﴾

او الله ژر اخستونکی د حساب دی (چه ډیر ژر د تولو مخلوقاتو حساب خلاصوی.)

تفسير: یعنی په قیامت کښی به له تولو څخه یو ځای او یو ځلی او په یوه شیبه حساب آخیست کیږی، یا دا چه قیامت لری مه ګڼئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډیر ژر راتلونکی ده. او له هغه څخه په هیڅ ډول (طریقه) سره خلاصی امکان نه لری. نو د هغی له فکره مه غافل کیږئ!

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيٓ اَيَّامٍ مَّعْدُودٰتٍ ؕ

او یادوئ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمیرلیو شویو (د تشریق) کښی

تفسير: له ﴿اَيَّامًا مَّعْدُودٰتٍ﴾ څخه د ذیحجة الحرام یوولسمه، دولسمه، دیارلسمه ورځ مراد ده. چه په دی ورځو کښی خلق له «حج» څخه فارغیږی، او مامور دی چه په «منىٰ» کښی واوسیږی. په دی ورځو کښی د جمرو ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل، اجراء کړئ! او په نورو وختونو کښی هم دلته تکبیر او تهلیل په ډیر محبت سره ووایئ!. او د پاک الله په ذکر کښی کثرت او مداومت وکړئ!.

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِيْ يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ۗ

نو هر چا چه بیړه (تلوار) وکړه (په تلو کښې له منٰی مکی ته) په دوو ورځو کښې (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیڅ ګناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر وکړ (او دری ورځی په منٰی کښې پاتی شو) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندی دا بیګناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئی کړی وی (له مناهیو څخه)

تفسیر: ګناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کړئ! او هغه څوک چه له الله تعالیٰ څخه وویریږی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کښې تقویٰ او پرهیزګاری هم وکړی نو بیا په دی خبره کښې هیڅ نه ګناهګاریږی، چه په «منٰی» کښې دوه ورځی هستوګنه وکړی، یا دری ورځی پکښې واوسیږی، ځکه چه الله تعالیٰ دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منٰی) کښې د دری ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۰۳﴾

او (تل) ویریږئ! له الله څخه او پوه شئ چه بیشکه تاسی خاص الله ته ورتولیږئ (په قیامت کښې د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه ښایی چه هر سړی په هر وخت او هر کار کښې له پاک الله څخه تل وویریږی، ځکه چه تاسی تول به له خپلو قبرو څخه پاڅیږئ! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کښې به تول سره د خپل حساب او کتاب له پاره تولیږئ!. دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کښې د دوو دولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی ؤ.
(۱). ﴿فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ﴾ الآیه
(۲). ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ﴾ الآیه
یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایی، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّعْجِبُكَ قَوْلُهٗ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ

اللهَ عَلٰى مَا فِىْ قَلْبِهٖۙ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى
فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيْهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَؕ وَاللّٰهُ
لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ
الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهٗ جَهَنَّمُؕ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾

او ځينې له خلقو څخه هغه څوک دی چه په تعجب کښې آچوی تا خبره د ده په (کارو د دی) ژوندون لړ کښې او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په زړه د ده کښې دی حال دا چه دی ډیر سخت دی په جګړه او عداوت کښې او کله چه بیرته وګرځی (له تانه ای محمده!) نو ګرندی ګرځی په ځمکه (د مدینې) کښې دپاره د دی چه فساد وکړی په ځمکه کښې او هلاکوی کښت (فصل) او ساکښیان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویریږه له الله نیسی دی غرور (عار او ننګ په کولو د) ګناه نو پس کافی دی ده لره (عذاب د اور) دوزخ او هرومرو(خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ ځانته شاهد ګرځوی، او وایی چه زه رښتین یم! او په زړه کښې می د اسلام محبت دی، خو د جګړی او فساد په وخت کښې د هغه اعمال لهَ دی وېناوو ځنی مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له داړی، غلا، لوټ او تالا ځنی هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسی چارو ئی څوک منع کړی، نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدو چارو کښې ترقی کوی. وایی چه یو منافق چه ډیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؤ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضریده، نو خپل ډیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کښې به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمندونه به ئی سوځول، او د بودهؤ (څاروو) پښې به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او خرابی کښې دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْرِىْ نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِؕ

او ځني له خلقو څخه هغه څوک دي چه خرڅوي نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله ځانه او ماله تيريږي).

تفسير: په پخواني آيت کښي د هغه منافق ذکر ؤ، چه دين ئي د دنيا په بدل کښي له لاسه ايست، دلته د هغه په مقابل کښي د هغه کامل الايمان مخلص مسلمان ذکر راځي چه دنيا، مال او ځان د دين په طلب کښي صرفوي. وايي چه حضرت صهيب رومي غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شي، په لار کښي د مشرکينو په لاس کښيوت (راګير شو). صهيب رضى الله تعالىٰ عنه هغوی ته وويل «زه خپل کور او تول مال تاسو ته په دې شرط سره درکوم، چه ما خوشي کړئ! چه مديني منوري ته لاړ شم. او له هجرت څخه مي مخه مه نيسئ!» په دې باندې هغوی راضي شول، او صهيب رضى الله تعالىٰ عنه ئي پريښود چه د رسول صلى الله عليه وسلم په حضور مشرف شي، نو دا آيت د مخلصينو په تعريف کښي نازل شو.

وَاللّٰهُ رَءُوفٌۢ بِالۡعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

او الله ډير مهربان دی پر بندګانو باندي (چه د ده په توفيق له ځانه او ماله تيريږي.)

تفسير: دا د الله تعالىٰ څومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندګانو ته ئي توفيق ورکړی دی، چه د هغه د خوښي او رضا غوښتلو په لاره کښي خپل ځان او مال قربانوي، حال دا چه د دوی د هر يوه مال او ځان د الله تعالىٰ ملکيت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښي هغوی ته (جنت) ورکوي، دا يوازې د ده فضل او احسان دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوا ادۡخُلُوۡا فِى السِّلۡمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چه ايمان ئي راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کښي (د هغه له ټولو شرايطو سره) ټول.

تفسير: په ړومبي آيت کښي ئي د مخلص مؤمن مدح وفرمايله، چه له هغه څخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمايي چه تاسو په کامل ډول (طريقه) سره اسلام ومنئ! يعني په ظاهر او باطن، او په عقيده او عمل کښي يوازې د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. يا د بل چا په خوله كوم حكم ومنئ!. يا كوم كار وكړی!. نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بيخه ايستل مقصود دی. ځكه چه «بدعت» په حقيقت كښی هم دا شی دی، چه د بل چا كومه عقيده يا كوم عمل چه ښه او مستحسن وګڼانه (وګڼرلے) شی هغه له خپل لوری په دين كښی داخل كړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، كه بی له شرعی حكمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر كړی بدعت دی، لكه د اختر په ورځ په عيدګاه كښی په نفلونو باندی امر وركول يا د اخترونو په ورځو كښی د روژی نيول د دغو آيتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ايمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری ګرځئ!». له يهودانو ځنی څو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احكامو سره د «تورٰيت» د احكامو رعايت كول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لويه ورځ ګڼله، او د اوښانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «تورٰيت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آيت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په كامل ډول (طريقه) سره وفرمايه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۲۰۸﴾

او مه كوئ پيروی د (اثر د) قدمو د شيطان! بيشكه دا (شيطان) تاسی لره دښمن دی ښكاره

تفسير: يعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شيان ستاسو په زړونو كښی اچوی، او په دين كښی بدعتونه شامِلوی، او دين مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره كوئ.

فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْكُمُ الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۰۹﴾

بيا كه وښوئيدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښكاره معجزی نو پوهيږئ چه بيشكه الله ډير غالب (په انفاذ د احكامو) لوی حكمت والا دی (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوی).

تفسير: يعنی د محمدی شريعت د صافو احكامو له ښكاره كيدلو څخه وروسته كه څوک په هغه باندی بيا هم قائم پاتی نشی، بلكه په بل لوری سترګی ونښلوی. نو ښه وپوهيږئ چه الله تعالیٰ پر تولو باندی ډير غالب دی، هر چاته چه اراده وكړی سزا وركوی. هيڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نيولی، لوی حكمت والا دی. هر څه چه كوی له حق او مصلحت سره سم دی. كه عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښې څه ډیل او ځنډ (ایسارتیا) کوی، یعنې نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئې د هیچا هیڅ یو شي هیرېږی، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) څخه تیرېږی. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّآ أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِىْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ ۗ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٢١٠﴾

انتظار نه کوی دوی مگر دی ته چه راشي دوی ته (عذاب د) الله په سیورو (سورو) کښې له وریځو څخه او (راشي دوی ته) پرښتې (د عذاب) او خلاص شي کار (د اهلاک د دوی) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی تول کارونه (په قیامت کښې د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنې هغه کسان چه د حق تعالیٰ له دی صافو او ښکاره ؤ احکامو ځنې مخالف کار کوی او له خپل کاره تگه نه اوړی، او سمی صافی لاری ته نه راځي، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس گواکې دوی دی خبری ته سترگې نیولی دی، چه **(العیاذ بالله)** په خپله الله تعالیٰ او د هغه پرښتې پر دوی باندی راشي، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښې راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیږی، او فیصله شي. خو بالاخره د تولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورتگ ځای همغه رب الارباب دی، او د تولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او تول احکام د همغه ملک القادر له حضوره صادرېږی. او په دی کښې هیڅ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلْ بَنِىْٓ إِسْرَآءِيْلَ كَمْ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ اٰيَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بنی اسرائیلو څخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو ښکارندو څخه؟

تفسیر: له دی نه ئې ښخوا فرمایلی ؤ چه د حق تعالیٰ د صاف حکم له ښکاره کیدلو څخه وروسته، له هغه ځنې مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښې فرمایي چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب ځنې پوښتنه وکړئ چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیږلی دی؟ کله چه دوی له هغو ځنې منحرف او چپ شول، نو زمونږ په

عذابو اخته شول. او داسې نه دي چه مونږ پخوا له نافرمانۍ څخه هغوی په عذاب اخته کړی وو.

وَمَنْ يُّبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

او هر څوک چه بدل کړي نعمت د الله (په ناشکري سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښې په قتل، نفي (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښې په عقوبت).

تفسیر: یعنې دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هدایاتو څخه مخالفت کوي، یا ئې آیات بدلوي، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوي، نو بیا د هغه عذاب ډیر سخت دی، په داسې ډول (طریقه) چه په دنیا کښې دې ووژل شي، یا دې کور او مال لوټ کړ شي، یا دې جزیه پرې کیښوده شي، چه تل خوار او ذلیل واوسي، په عقبا کښې همیشه تل ترتله په دوزخ کښې پاتې کیږي.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندې ئې علم حاصل شي یا بې له تکلفه ئې په لاس ورشي.

زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُوْنَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۘ

ښائسته کړې شوې دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی دغه ژوندون لږ خسیس او مسخري کوي دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلې)

تفسیر: یعنې کافران چه د الله تعالیٰ له صافو احکامو څخې په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوي. او د هغه د انبیاؤ له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوي. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښې د دنیا ښیګنو (فائدو) او ښه والي داسې کلک ځای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښې د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوي، او هیڅ خیال نه ورته لري، بلکه پر هغو مسلمانانو باندې چه د آخرت په ذکر او فکر کښې مشغول دي، او د پاک الله د حکمو په تعمیل کښې مصروف دي، خاندي او ذلیل ئې ګڼي، نو هسې احمق النفس بندګان په څرنګه د الله تعالیٰ د احکامو تعمیل وکړي هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه یا عمار رضی الله تعالیٰ عنه یا صهیب رضی الله تعالیٰ عنه یا د

مهاجرینو پر نورو فقراؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین باندی تیریدل، یا به ئی دوی لیدل، نو پر دوی باندی به ئی تمسخر کاوه، او خندل به یی، او ویل به ئی چه «دغه ناپوهانو ته وګورئ! چه د آخرت په خیال د دنیا تکالیف، او مصائب پر ځانو باندی اخلی، او محمد صلی الله علیه وسلم ته وګورئ! چه د دغو فقیرانو په ملګرتوب غواړی چه د عربو پر مشرانو بری ومومی، نو ځکه دوی تل د غلبی په فکر کښی لګیا، او د دنیا د اصلاح په چرت کښی مشغولتیا لری!.»

وَالَّذِيْنَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۱۲﴾

او هغه کسان چه ئی ساتلی دی (ځانونه له شرکه) د پاسه د دوی (یعنی کفارو) به وی په ورځی د قیامت کښی او الله روزی ورکوی هغه چا لره چه اراده وکړی بی له حسابه (ډیره پراخه)

تفسیر: الله تعالیٰ د هغوی په ځواب کښی ارشاد فرمایی چه دا د دوی ناپوهی او ناقص خیال دی چه په دنیا پسی لیونیان دی، او نه پوهیږی چه هم دا فقیران او غریبان به د قیامت په ورځ له دوی ځنی اعلیٰ او لوړ وی او الله تعالیٰ په دنیا او عقبا کښی هغه چاته چه اراده وفرمایی بیشماره رزق او روزی ورکوی. لکه چه هم دی فقیرانو ته ئی چه کافرانو به پر دوی باندی خندل، د بنی قریظه او بنی نضیر اموال او جایداد وریه برخه کرل. او همدوی ئی د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهی باندی مسلط کرل.

كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۫ فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۪
وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيْمَا اخْتَلَفُوْا
فِيْهِ ؕ وَمَا اخْتَلَفَ فِيْهِ اِلَّا الَّذِيْنَ اُوْتُوْهُ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ
الْبَيِّنٰتُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ۚ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَا اخْتَلَفُوْا فِيْهِ مِنَ

الْحَقِّ بِإِذْنِهٖ ۗ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۲۱۳﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښې) تولې يو په يوه حق دين (بيا ځينې کافران او ځينې مسلمانان پاتې شول) پس وليږل الله انبياء زيرې ورکوونکي (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونکي (کافرانو ته په جحيم سره) او راوئې ليږه له دوی سره کتاب (بيانونکی د دين) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی (الله يا نبي يا کتاب) په مينځ د خلقو کښې په هغه کار کښې چه اختلاف کړی دی دوی په هغه کښې او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق يا کتاب يا اسلام) کښې مگر هغه کسانو چه ورکړی شوی ؤ دوی لره کتاب (اختلاف چه ئې کړی ؤ) د وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دليلونه ښکاره په سبب د کينې په منځ د دوی کښې پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړی دی هغه شی ته چه جګړه کړی وه دوی په هغه کښې (چه عبارت دی) له حقه په اذن (حکم) خپل سره او الله هدايت کوی هغه چاته چه اراده (يې د هدايت) وکړی طرف د لاری سمی ته.

تفسير: د حضرت آدم عليه السلام له وخته راهيسی هم دا يو حق دين پاتې دی، وروسته له هغه څخه تر يوی مودی پوری هغه دين پاتې ؤ، او بيا خلقو په هغه کښې اختلاف وکړ. نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لری کولو لپاره خپل انبياء وليږل چه د ايمان او اطاعت اهل ته ئې د ثوابو زيری او بشارت ورکاوه، او د کفر او معصيت اهل ئې له عذابو څخنی ډاراوه، او له دوی سره ئې يو حق کتاب هم ورليږلی ؤ، چه په دی د خلقو اختلاف او نزاع لری شی او حق دين د دوی له اختلافاتو څخه محفوظ او قائم پاتې شی. او د الله تعالیٰ په احکامو کښې همغو کسانو اختلاف واچاوه، چه هغوی ته کتاب ورکړی شوی ؤ، لکه يهودانو او نصرانيانو چه په (توريٰت) او (انجيل) کښې اختلاف او تحريف وکاوه، او د انزاع ئې هم په ناپوهی سره نه کوله. بلکه ښه پری پوهيدل، او يواځی د دنيوی اغراضو، ضد او حسد له امله (وجی) ئې داسی کول. نو الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د ايمان اهل ته د حق او هدايت طريقه وروښودله، او د گمراهانو له اختلافاتو څخنی ئې نجات ورکړ. لکه چه محمدی صلی الله عليه وسلم امت ته ئې د هری عقيدی او عمل په نسبت د حق امر تعليم وفرمايه. او د يهودانو او نصرانيانو د اختلافاتو او افراط او تفريط څخنی ئې دوی محفوظ وساتل.

فائده: له دی آيت څخنی دوه خبری معلوميږی

(۱): دا چه الله تعالیٰ هغه رسولان او متعدد کتابونه چه راليږلی ئې دی، د دی له پاره نه دی چه د هری فرقی له پاره بيله لاره وښيی، بلکه تولو لره الله تعالیٰ اصلاً همغه يوه لاره مقرره کړی ده کله چه دوی له هغی سمی لاری څخنی وښوئيدل نو الله تعالیٰ دوی ته بيا رسول صلی الله عليه وسلم

او كتاب ورولېږل، چه سم د هغو له احكامو سره تګ وكړي. كله چه وروسته له هغه، هغوی بيا ګمراهان شول. بيا بل نبي عليه السلام او بل كتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په يوه لاره باندی قائم پاتي شي. د دی خبری مثال داسي دی لكه چه روغتيا يوه ده او ناروغي ګاني بي شماره دی كله چه يوه ناروغي پيدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئي يوه دوا او پرهيز وفرمايه څه وخت چه بل كوم مرض پيدا شو نو له هغه سره ئي بله دوا او پرهيز وټاكه (مقرر كړ) اوس ئي په آخر كښي هسي يوه طريقه او قاعده وفرمايله، چه په هغي سره له ټولو ناروغيو څخني نجات ممكن دی. او د ټولو په بدل كفايت كوي. او هغه د اسلام پاكه طريقه ده. چه د هغي له پاره آخرالزمان رسول صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم او دا عظيم الشان فرقان ليږلی شوی دی.

(۲): دا خبره معلوميږي چه د الله تعالیٰ هم دا سنت جاري دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه كښي كار كاوه، او د هر آسماني كتاب په نسبت به ئي اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانيت په نسبت به ئي تل جنګ او جګړې كولې. او په هم دی كښي به بوخت (مشغول) او لګيا وو. نو اوس نه ښايي چه د ايمان اهل د كافرانو له بدسلوكي او فساد څخه زړه تنګي او خپه شي.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

بلكه ايا ګمان كوئ تاسي (ای مؤمنانو) چه ننه به وځئ تاسو جنت ته حال دا چه راغلي به نه وي په تاسي باندی په مثل (د سختيو) د هغو كسانو چه تير شوي دي پخوا له تاسي نه چه رسيدلي وه دوی ته سختي (لكه فقر او مرض) او رنځ او ګرځول شوي وو دوی (په سختيو سره) تر هغه پوري چه ويل به (هم) رسول او (هم) هغو كسانو چه ايمان ئي راوړی وو سره له ده چه كله به وي نصرت د الله؟ خبردار شئ! واورئ! چه بيشكه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسير: دا پخوا له دی نه ذكر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبياء عليهم السلام او د هغو امتيانو

ته تل ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی رسیدلی. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آیا تاسی هیله (امید) لرئ چه په جنت کښی به داخلیږئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربړونه (تکلیفونه) چه پخوانیو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کیږی؟. هو! پخوانیو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ویره دومره زیاته ور وړاندی کیده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتیانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راورسیږی؟» یعنی د بشریت په مقتضاء سره د پریشانی په وخت کښی به د مأیوسی په ډول (طریقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو څخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدین رحمة الله علیه په مثنوی کښی هم فرمایی

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

اندیښمن پیغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وویل شول داسی اوضاع به د اضطرار په وخت کښی د انسانیت په تقاضا سره واقع کیدله، چه له هغی څخنی په دوی د شک او د شبهی هیڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسیده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښیار شئ! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسید، او مه ویریږئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنیوی تکالیفو او د دښمنانو له غلبی څخنی مه ویریږئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسئ!.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ط

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟)

تفسیر: په پخوانیو آیاتو کښی په کلی ډول (طریقه) دا مضمون په ډیر تاکید سره بیان شو چه کفر او نفاق پریږدئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طریقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هیڅا خبری ته غوږ مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکلیف پر ځان باندی واخلئ! له دی ځای نه وروسته د دی کلیی په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیږی، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کلیی تحقیق او تاکید په ښه ډول (طریقه) سره په زړه کښی کینی.

قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ
السَّبِيْلِ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٢١٥﴾

ووايه (اى محمده!) هر شي (لږ يا ډير) چه صرفوئ (خرچ کوئ) تاسی له مالو څخه نو (يی صرف کړئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو او (له پاره د) يتيمانو (پلار مړيو) او مسکينانو (چه څه شی نه لری) او (له پاره د) مسافرانو او هر هغه څه چه (يی) کوئ تاسی له نيک کاره نو بيشکه چه الله په هغه باندی (لکه په نورو اشياؤ) ښه عالم دی.

تفسير: ځينی اصحاب چه مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله عليه وآله صحبه وسلم څخنی ئی پوښتنه وکره چه له مال څخنی مونږ څه صرف کړو؟ او په څه شی باندی ئی ولګوو؟ نو ځکه داسی حکم وشو چه لږ يا ډير هر څه چه د الله تعالیٰ له پاره صرفوئ (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار او اقاربو او يتيمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دی. يعنی که د ثواب د حصول لپاره ئی ښندل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړی صرف ئی کړئ! د هغه له پاره څه تعيين او تحديد نشته. هو! دا ضروری ده چه هغه په همغو مواقعو باندی صرف کړ شی چه مونږ ئی درښيو!.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کړی شوی دی پر تاسی باندی جنګ کول (له کفارو سره)

تفسير: يعنی د دين له دښمنانو سره جنګيدل فرض کړی شوی دی.
فائده: تر هغه وخت پوری چه رسول الله صلی الله عليه وسلم په مکی شريفی کښی اوسيدل، په جنګ سره مجاز نه ؤ، کله چه ئی مدينی منوری ته هجرت وفرمايه، نو دوی ته د مقاتلی اجازه وشوه، مګر يواځی د هغو کفارو په مقابل کښی چه له مسلمانانو سره جنګيږی، وروسته تر دی له تولو کفارو سره د مقاتلی اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او که د دين دښمنان پر مسلمانانو باندی بريد او تعرض وکړی، نو پر مسلمانانو باندی «جهاد» فرض عين ګرځی، که نه فرض کفايی دی، ولی په دی شرط سره چه د «جهاد» هغه تول شرطونه وموندلی شی، چه په فقهيه ؤ کتابو کښی راغلی دی. هو! هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړی؛ يا له دوی سره معاهده ولری، يا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او څيرمی (ضمانت) لاندی راشی، نو له هسی کفارو سره جنګيدل، يا د دوی په مقابله کښی د دوی له مخالفينو سره

مرستی (مدد) کول، مسلمانانو سره هیڅکله روا نه دی.

وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ

حال دا چه دغه (جنگ) بد ښکاری تاسی ته،

تفسير: د بد ښکاره ليدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلوميږی دا نه چه درد او د انکار وړ (لائق) په نظر راځی، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف ورښکاری او د تنفر او خپگان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هيچا باندی هيڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډير عشق او مينه لری، او بل هيڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنگ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاری.

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

او ښايي چه بد گڼئ تاسی يو شی حال دا چه هغه ډير بهتر وی تاسی لره، او ښايي چه ښه وگڼئ تاسی يو شی حال دا چه هغه به ډير بد وی تاسی ته او الله عالم دی (په خير ستاسی) او تاسی نه پوهيږئ (په خير خپل)

تفسير: يعنی دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسی ئی خپل ځان ته نافع يا مضر وگڼئ هغه په رښتيا سره هم ستاسی په حق کښی همغسی وی. بلکه کيدی شی، چه تاسی يو شی د خپل ځان له پاره بد وگڼئ، او هغه په واقع کښی مفيد وی. يا کوم شی تاسی ښه وگڼئ او هغه په حقيقت کښی مضر وی. دا چه تاسی وايئ «په جهاد کښی د ځان او مال د تولو شيانو نقصان دی، او د «جهاد» په پريښودلو او ترک کښی، د تولو حفاظت دی» خوشی يو چتی او فضول خيال دی. تاسی نه پوهيږئ چه په «جهاد» کښی د دنيا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډير ډير نقصانات دی، ستاسی په گټه او تاوان، نفع او نقصان باندی يوائځی الله تعالیٰ جلت کلمته ډير ښه پوهيږی، او تاسی نه پری پوهيږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالیٰ ئی پر تاسی باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بيکاره) خيالاتو پسی مه گرځئ!.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامی څخه له جنګ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو تولی د کفارو د مقابلی له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه ئی په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنی ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کره، او خپلو امتیانو ته ئی حکم ورکری دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جګړی وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوټ یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصبحه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه ئی وکره، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږ څخنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقریب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ

ووایه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنګ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه ګناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنګیدل، خو بیشکه د ګناه خبره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کری ؤ، او په حرامه میاشته کښی یی چه رجب المرحب دی نه ؤ کری. نو د دی له امله (وجی) د عفوی مستحق دی، او په دوی باندی هیڅ یو الزام نه اوری. نو په هغوی داسی الزام لګول، بی انصافی ده.

وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ

او منع کول له لاری (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسير: يعنى د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامى ديانت څخه بغاوت او د بيت الله شريف د زيارت څخه د خلقو مخ نيول، او د مكى معظمى اوسيدونكى د باندى شړل دا خبرى د اشهرالحرم له مقاتلى څخه هم لويى ګناوى دى. او حال دا چه كفار پرله پسى هسى كارونه كوى. لنده ئى دا چه «په حرامه مياشته كښى بى سببه او ناحقه جنګيدل، خو بيشكه لويه ګناه ده. مګر هغه خلق چه په حرم شريف كښى كفر خپروى (خوروى). او لوى لوى فسادونه پكښى كوى. او په اشهرالحرم كښى هم د مسلمانانو د ربړولو (آزارؤلو) څخه لاس نه آخلى نو له هسى كفارو سره د جنګيدلو ممانعت نشته. برسيره په دى كله چه پخپله مشركان په داسى بدو امورو كښى لګيا دى، نو په داسى يوه وړوكى ګناه باندى چه هغه هم د لاعلمى له امله (وجى) واقع شوى ده، پر مسلمانانو باندى د داسى ظالمانو او متجاوزو (حد نه تيريدونكو) كافرانو له لورى طعنى وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ

او فتنه (له دين څخه د خلقو ايستل) ډيره لويه (ګناه) ده له جنګ څخه.

تفسير: يعنى په دين كښى فتنه او فساد اچول، چه خلق له دين څخه وګرځى، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه مياشت كښى واقع شوى دى، په څو درجو بد دى. مشركانو داسى عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامى دين په خبرو كښى ئى راز راز (قسم قسم) شبهى او خدشى پيدا كولى، څو نور خلق په شبهو كښى ولويږى، او د اسلام دين ونه منى. لكه چه په هم دى پيښه كښى چه د ځينو مسلمانانو له لورى سهواً په اشهرالحرم كښى واقع شوى وه، مشركانو ډيرى خبرى وكړى، او له دى ويناؤ ځنى د هغوى مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبلولو ځنى متنفر كړى. نو ئى لنډه داسى شوه «په هغه قتل باندى چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشركان پيغورونه وركوى چه خلق د حق دين له لارى واړوى، حال دا چه د دوى فتنه او له حق دين ځنى لغزول (خويول) له قتل څخه په څو درجو مذموم او شنيع دى».

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ

او هميشه به وى دوى (يعنى كافران) چه جنګ به كوى دوى له تاسى سره تر هغه پورى چه بيرته وګرځوى دوى تاسى له دينه ستاسى كه ئى لاس ورسيږى. (او موقع ومومى).

تفسير: يعني تر څو چه تاسی په حق دين باندی قائم اوسيږئ، دا مشركان په هيڅ يوه حالت او په هيڅ يوه موقع كښی، ستاسی له مقاتلی او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اگر كه د مكی معظمی په حرم شريف او اشهرالحرم كښی هم وی، لكه چه د حديبيی په عمره كښی ئی هم داسی وكړل چه كافرانو نه د مكی شريفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو مياشتی څه لحاظ وكړ. او بی سببه ئی يوازی د بغض او عناد له امله (وجی) قتل او جدال ته ملاوی وتړلی. او مسلمانان ئی مكی شريفی ته له ورتگ څخه ستانه كړل (منع كړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا كړی. بيا نو د داسی معاندينو طعنی او بد ويلو ته نه ښايی چه څه اهميت وركړ شی او نه ښايی چه له هغوی سره په اشهرالحرم كښی له مقاتلی كولو څخه ډډه (ځنگ) وشی.

وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۱۷﴾

او هر څوک چه گرځی له تاسی نه له دينه خپله پس مړ شی حال دا چه دی كافر وی نو دغه كسان ضايع شوی دی (تير) عملونه د دوی په دنيا او آخرت كښی او دغه كسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) كښی تل (هميشه)وی.

تفسير: يعني له اسلامی دين څخه غاړه غړول او په كفر باندی ترآخره پوری ټينگ پاتی كيدل. داسی يوه سخته بلا ده چه د گرد (ټول) عمر نيكی له منځه وړی! په دنيا كښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی كيږی، نكاح ئی فسخ كيږی. له ميراث ځنی بی برخی پاتی كيږی. هو! كه بيا اسلام ومنی، نو يوازی د هغو نيكو عملونو جزا پوره او كامله وركول كيږی چه له اسلام څخه وروسته ئی كړی وی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُوْنَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۱۸﴾

بيشكه هغه كسان چه ايمان ئی راوړی دی او هغه كسان چه هجرت ئی كړی

دی او جهاد ئی کړی دی په لاره (دین) د پاک الله کښې دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له ړومبنی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښې هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښې پاتی ؤ چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کړی دی ثواب رارسیږی که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی، او د الله تعالیٰ له پاره بی د کوم شخصی غرض څخه ئی د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کړی دی، نو دوی بیشکه د الله تعالیٰ د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالیٰ به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محروموی.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښې د هغو خرابی راښکاره شوی ده، آخر ئی د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شی باندی تړل کیږی او گټل او بایلل پکښې وی حرام دی او یو طرفه شرط تړل حرام نه دی.

قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښې گناه لویه ده او گټی دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گټی د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سړی د مامور به پریښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نوری خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر ځلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښې د حرام مال خوړل،

غلا کول او د مال او عیال تضییع او یو له بل سره دښمني مینځ ته راځي، او راز راز (قسم قسم) ظاهري او باطني مفاسد تري پیدا کیږي. هو! په دوی کښې څه سرسري ګټې هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خوند، لذت، خوښي او سرور ورحاصلیږي. او له قمار وهلو ځني بې له مشقته ویړیا مال او شته په لاس ورځي.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ ۬ قُلِ الْعَفْوَ ۭ

او پوښتنه کوي دوی (ای محمده! له تا ځني) چه څومره صرف کړي دوی (په لاره د الله کښې؟) ووايه (ای محمده! دوی ته صرف کړئ! هغه چه وي) زيات (ستاسي له خرڅ نه)

تفسير: زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسي پوښتني کړي وي چه «د الله تعالی له پاره څومره مال صرف کړ شي؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښې صرف کړئ!، چه ستاسي له ضروري مصارفو څخه زيات وي.» ځکه څنګه چه د آخرت فکر يو ضروري او حتمي کار دی، د دنيا فکر هم يو ضروري کار دی.

دنيا ته دی زيار کاږه (محنت کوه)! چه واصل شي په نعمت
عقبٰی ته دی زيار کاږه (محنت کوه)! چه داخل شي په جنت

هو! که تاسي خپل تول مال په يوه لاره کښې صرفوئ! نو خپل ضروريات به څرنګه پوره کړی شئ؟ او هغه حقوق چه په تاسي باندي لازم دي، هغه به څنګه ادا شي؟ او په دې تقدير، الله تعالیٰ خبر دی چه د دنيوي او اخروي په څه راز راز (قسم قسم) خرابيو کښې به اخته کيږئ.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٢١٩﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۭ

هم داسي (پاس بيان په شان) بيانوي الله تاسي ته احکام (او د خپلي مهرباني علامي) له پاره د دې چه تاسي فکر وکړئ د (الله تعالیٰ) په دلائلو او احکامو کښې) په (کارو د) دنيا او آخرت کښې

تفسير: يعني فاني دنيا خو د حوائجو ځای دی. او باقي عقبٰی خو د ثوابونو ځای دی، نو

ځکه په ډیر فکر او اندیښنه سره ښایي چه په هر امر کښي سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شي! او اخروی او دنیوی مصالح دی دواړه په نظر کښي ونیول شي!.

په دنیا کښي ګټه کیږی د عقبا
ژر شه هم دا نن فکر وکړه د سبا

او د احکامو له واضح بیان ځنی هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسی ته د فکر کولو موقع په لاس درشي.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى

او پوښتنه کوی دوی (له تانه ای محمده!) له معاملاتو د) يتيمانو؛

تفسير: ځينو خلقو به د يتيمانو (پلار مړيو) په مالو کښي احتياط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسي حکم صادر شو ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ او ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتٰمٰى ظُلْمًا ﴾ الآيه ـ دلته هغه کسان چه د يتيمانو پالنه ئی کوله ووېريدل او د هغوی ډوډی او نور لګښت (خرچه) ئی له خپله ځانه بيخي جلا (جدا) کړه. ځکه چه د يتيمانو مالونه د شرکت په حالت کښي خوړل کيدل، دلته داسي يوه سختي پيښه شوه چه کوم شي به يتيم له پاره تياريده د هغه پاتي برخه به خرابيده او ايسته به غورځيده او په دا رنګه احتياط کښي به د يتيمانو نقصان کيده، نو زمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور کښي دا خبره عرض شوه نو د دی په نسبت دا آيت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ

ووايه (ای محمده دوی ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دی (له بيزاری نه) او که يو ځای کړئ (خرڅ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی ورونه ستاسی دی او الله ته معلوم دی ضايع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکی نه

تفسير: يعني مقصود خو يوازی هم دا خبره ده، چه د يتيم د مال اصلاح او اداره او ساتنه دی

په ښه ډول (طريقه) سره وکړی شئ! نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښې د يتيم ګټه وی، هغه دی اختيار او غوره کړی شئ! او چيری چه په شرکت کښې د يتيم خير او ښيګنه (فائده) وليده شی، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره ګډ کړی شئ!. په دی کښې هيڅ يوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو شخه وخورئ!، او کله په دوی باندی له خپلو خوړو ځنی وخورئ!. ځکه چه هغه يتيمان خو ستاسی دينی يا نسبی ورونه او خويندی دی، او د ورونو ګډون په خوړلو کښې څه بده خبره نه ده، هو! دا يوه ضروری خبره ده چه د يتيمانو د اصلاح او ګټو رعايت دی په پوره ډول (طريقه) سره وکړی شئ! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښې د چا مقصود خيانت او د يتيم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د يتيمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ط

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندی.

تفسير: مشقت راوستل يعنی په خوړلو او څښلو کښې به ئی د يتيمانو مشارکت د صلاح په توګه (طور) هم مباح نه ګرځاوه. يا دا که بی علمه او بی قصده به په کښې کوم کموالی يا دير والی پيښيده په هغه کښې به ئی هم مؤاخذه کوله.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۲۰﴾

بيشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښې قوی) ښه تدبير والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسير: يعنی دير سخت او خورا (زيات) درون حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه دير قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه دآسانتيا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کوونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ط وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَّلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ج
وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَتّٰى يُؤْمِنُوْا ط

وَلَعَبۡدٌ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٌ مِّن مُّشۡرِكٍ وَلَوۡ أَعۡجَبَكُمۡۗ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکی ښځې تر هغه پورې چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی ښځه اگر که ښه درښکاره شي تاسي ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوئ (مسلمانانی ښځې) کافرانو ته تر هغه پورې چه ایمان راوړی دوی او خامخا مريي مؤمن بهتر دی له کافر سړی نه اگر که ښه درښکاره شي تاسي ته (هغه کافر)

تفسير: پرومبی د مسلمان نارینه له کافری ښځې سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح ښځه یو له زوجینو ځنی مشرک شي نو پخوانی نکاح ماتیږی. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی مماثل ودروی یا ئی تعظیم وکړی. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وګڼی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکړی. یا بل څوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه ځنی خپل حاجت وغواړی دا خبره له نورو آیتو څخه څرګند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مګر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اگر که عیسیٰ بن الله او عزیر بن الله هم ووایی «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیږی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی ښځی سره تر هغه پورې روا نه ده څو چه مسلمانه نشی. په رښتیا سره چه مسلمانه وینځه له کافری ښځی څخه بهتره ده، اگر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی ښځی نکاح له مشرک نارینه سره ونه تړله شی! مسلمان مريي هم له مشرک ځنی ډیر ښه دی اگر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت ، شرافت، صورت او نورو ښیګڼو (فائدو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترګو کښی درونډ هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنیٰ مسلمان سړی له خورا ډیر اعلیٰ مشرک ځنی، افضل او اعلیٰ دی.

أُوْلَٰٓئِكَ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلنَّارِۖ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسیر: یعنی له هغو مشرکینو او مشرکاتو سره چه د هغوی ذکر په پاس آیت کښې وشو مینه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غوږ نیول، او افعالو ته کتل نفرت کموی. او د مینی او رغبت سبب گرځی. چه د دی کار انجام دوزخ دی، نو ځکه له مشرکانو سره له نکاح تړلو څخه بیخی اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لازمه ده.

وَاللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِۦ ۖ وَيُبَيِّنُ ءَايَٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا۟ النِّسَآءَ فِى الْمَحِيضِ ۖ

او الله (او دوستان یی) بولی (خلق) په لوری د جنت او مغفرت په اذن (حکم او ارادی) خپلی سره او بیانوی احکام خپل خلقو ته دپاره د دی چه دوی نصیحت ومنی (پند واخلی) او پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له (احکامو د) حیض څخه، ووایه (ای محمده دوی ته) دا یوه پلیتی ده نو په څنګ (جدا) شئ (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حیض کښې.

تفسیر: «حیض» هغو وینو ته وایی چه له ښځو ځنی سم د هغو له عادت سره بهیږی په دی حالت کښې مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل تول حرام دی. هغه وینه چه بی له عادت څخه لیدل کیږی، هغه ناروغی ده، نو په دی ناروغی کښې چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وایی دغه پاس تول ممنوعه شیان روا دی. او د هغی وینی حال هسی دی لکه چه له کوم زخم یا پوزی یا رګ وهلو ځنی وینه بهیږی. یهودانو او مجوسیانو د «حیض» په وخت کښې له ښځو سره ډوډی خوړل، او په یوه کور کښې هستوګنه کول، او نور شیان هم ناجائز ګڼل، مګر نصرانیانو حتی د حائضاتو له مجامعت ځنی هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دی مورد کښې له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وکړه، نو دا آیت نازل شو. حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایلی دی چه د «حیض» په حالت کښې مجامعت حرام دی. لیکن له دوی سره خوړل، څښل، هستوګنه، ناسته ولاړه تول روا دی. او د یهودانو افراط او د نصرانیانو تفریط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ

او مه نژدی کیږئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پورې چه (ښې) پاکی شي،

تفسیر: په پاکیدلو کښې دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (۱۰) ورځو کښې بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (٦) ورځو او د ښځې عادی هم شپږ ورځې وی نو مجامعت د وینی له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پورې روا نه دی، چه ښځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پرې تیر شي، نو وروسته له هغه به له هغې سره مجامعت روا شي. که د ښځې عادت اوه یا اته ورځې وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپړ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کیږی.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه ښې پاکی شوی دوی نو راځئ دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکښې ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیان (بچی) زیږی، او بل ځای ته راتګ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه چه الله خوښوی بیا بیا توبه ایستونکی (له ګناهونو څخه) او خوښوی ځان ساتونکی له (پلیتیو څخه).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغې ګناه ځنی چه له دوی ځنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کښې د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له ګناهونو او د «حیض» په حالت کښې، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» ځنی ځان ژغوری (بچ کوی).

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

ښځې ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځئ ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشی ستاسی.

تفسیر: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع ګڼل، او ویل به یې «که څوک داسې مجامعت وکړي، هغه کوچنی (بچی) چه له هسې مجامعت ځنې پیدا کیږي، احول (کوږ سترګی) (چپی) به وي.» کله چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صحبه وسلم ځنې په دې مورد کښې پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعنې ستاسې ښځې تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسې دي، چه په دوی کښې نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندې دی. یعنې له هغه ځنې اصلي مقصد یوازې د نسل پاتې کیدل، او اولاد زیږیدل دي، نو تاسې واک (اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا د شا له لوري، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړي، مجامعت وکړئ!. مګر دا خبره ضروري ده، چه تخم شیندل دې په همغه خاصه موقع کښې وي چه له هغه څخه مولود موجودیږي. یعنې مجامعت دې هرومرو (خامخا) په فرج کښې وشي! او له لواطت ځنې دې خامخا ځان وژغورئ!(وساتئ) ځکه چه ځای د مرداري او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط دی، چه له هسې مجامعت ځنې احول «چپی» مولود موجودیږي.»

وَقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ ؕ

او په مخ کښې ولیږئ تاسې! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسیر: یعنې صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» ځنې مو ښایي صالح اولاد مطلوب وي. او یوازې نفساني حظ مو مقصود نه وي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ مُّلٰقُوْهُ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۲۲۳﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِّاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْا وَتَتَّقُوْا وَتُصْلِحُوْا بَيْنَ النَّاسِ ؕ

او ووېرېږئ! له الله څخه او وپوهیږئ! چه بیشکه تاسې ملاقات کوونکي یئ له الله سره او زیري ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه ګرځوئ! (نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکي کوئ او (نه) به پرهیزګاري کوی او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښې.

تفسير: یعنی د کوم ښه کار په نه کولو باندی په الله تعالیٰ قسم یادوئ. مثلاً له خپلی مور او پلار سره به خبری نه کوم. یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم. یا له هیچا سره به مصالحت یعنی روغه نه کوم یعنی په هسی قسمو کښی د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله گرځوی، نو وروسته له دی هسی قسمونه مه خورئ! که څوک بیا داسی قسمونه یادوی، نو د هغه ماتول او «کفاره» ئی ورکول پری واجبیږی.

وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٢٤﴾

او الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (پر تولو اعمالو) دی.

تفسير: یعنی هر څوک چه قسم یادوی الله تعالیٰ ئی اوری. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ویری له قسم خوړلو څخه ځان ساتی، نو (**سميع او عليم الله**) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی. ستاسی هیڅ یوه پته او ښکاره خبره له الله تعالیٰ څخه پته نه ده. نو ځکه د زړه په نیت او د ژبی په خبرو او نورو کارونو کښی ډیر زیات احتیاط په کار دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْٓ اَيْمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغو (او په گمان) سره په قسمو ستاسی کښی

تفسير: لغو او چتی (بیکاره) قسم (لوړل) هغه دی، چه له خولی ځنی سم له عادته یا عرفه سره چتی پتی (بیکاره) ووځی، او د زړه له کومی (منځ) او په عمدی او ارادی ډول (طریقه) سره نه وی. له هسی قسم یادولو ځنی نه په چا باندی «کفاره» اوړی، او نه پری گناهگاریږی. هو! که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووائی، او له دی قسم ځنی ئی یوازی تاکید مقصود وی، او قسم خوړل او لوړل ئی په زړه نه وی، نو پری «کفاره» اوړی. د «کفاری» بیان وروسته له دی نه راځی.

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوْبُكُمْ

او لیکن نیسی (الله) تاسی په هغه (قسم) چه قصد کړی وی (د هغه) زړونو

ستاسی (پس له حنثه).

تفسير: يعنی هغه قسم چه عمدی او په قصد سره وی، او په هغه کښی زړه او ژبه سره بيخی يو شی وی، نو د هسی قسم په ماتولو باندی هرومرو (خامخا) «کفاره» آوری. دا منهب د «امام شافعی رحمة الله عليه» دی، او زمونږ د حنفيانو په منهب لغو قسم هغه دی چه په تيره زمانه کښی ئی کار کړی وی په تخمين او گمان سره، او قسم پری وکړی، او په واقع کښی هغسی نه وی دا يمين «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطيئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخير د عقوبت لپاره د انابت).

تفسير: «غفور» او مغفرت کونکی دی چه په لغو او چتی (بيکاره) قسمو باندی مؤاخنه نه کوی. او «حليم» دی چه په مؤاخنه کښی تلوار نه کوی، ښايی چه بنده توبه وکړی.

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوی له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً يا تر څلورو مياشتو پوری) انتظار د څلورو مياشتو، نو که بيا رجوع وکړه دوی (او سره يو ځای شول) پس بيشکه چه الله ښه ښښونکی (د خطيئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئی ونه کړه) پس بيشکه چه الله ښه اوريدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسير: يعنی که څوک قسم وخوری چه زه به خپلی ښځی ته نه نژدی کيږم! بيا که دی د څلورو مياشتو په منځ کښی هغه ته ورنژدی شو، نو د خپل قسم «کفاره» به ورکوی او ښځه به د هغه په نکاح کښی پاتی کيږی. که څلور مياشتی تيری شوی او دی هغی ته ورنژدی نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شي.

فائده: په شرع کښې «ایلاء» دې ته وایي چه سړی قسم وخوری چه زه خپلې ښځې ته تر څلورو میاشتو یا له څلور زیات یا بې د مودې له قیده نه نژدې کیږم. «ایلاء» څلورو میاشتو څخه لږه نه کیږي. د «ایلاء» په دې درې واړو صورتونو کښې که نارینه خپلې ښځې ته د دې څلورو میاشتو په منځ کښې ورنژدې کیږي «نو کفاره» پرې اوړي، او ښځه ئې په نکاح کښې پاتې کیږي، که نه د څلورو میاشتو په پای (آخر) کښې له ده څخه بې د طلاقو د یادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کیږي. که له څلورو میاشتو څخه په لږه قسم وخوړ. لکه چه وایي تر دریو میاشتو پورې خپلې ښځې ته نه ورنژدې کیږم، نو دا شرعي «ایلاء» نه ده، او حکم ئې دا دی که هغه قسم ئې مات کړ، مثلاً په هم دې یاد شوی صورت کښې د دریو میاشتو په منځ کښې هغې ښځې ته ورنژدې شو، نو د هغه قسم «کفاره» واجبیږي، او که ئې د قسم موده پوره شوه، یعنې تر دریو میاشتو پورې هغې ته ورنژدې نه شو نو نه ښځه وربانډې طلاق کیږي او نه وربانډې «کفاره» لازمیږي.

وَالْمُطَلَّقٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوْٓءٍ ؕ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْٓ أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

او طلاقې کړې شوې ښځې دې انتظار کوي په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) دریو حیضو (کاملو) پورې او نه دی روا دوی لره چه پټوي به دوی هغه شی چه پیدا کړی دی الله په ارحامو د دوی کښې (له ولده یا حیضه) که وي دوی چه ایمان لرونکې وي په الله او په ورځې آخرې (چه قیامت دی).

تفسیر: کله چه نارینه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پورې خپله نکاح نشي ترلی، څو چه درې «حیضه» ئې پوره نشي، دا د دې دپاره که چیرې حامله وي، حمل به ئې ښکاره شي. او د یوه اولاد، به د بل چا نه شي. نو ځکه پر ښځې بانډې فرض دي چه هر هغه شی چه د هغې په ګیډه کښې وي. هغه ښکاره کړي حمل وي او که حیض وي، او دې مودې ته په شرع کښې «عدت» وایي.

فائده: دلته له مطلقاتو څخې خاص هغه ښځې مرادې دي چه هغوی ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعي خلوت» نوبت وررسیدلی وي، او دې ښځو ته «حیض» هم ورځي، پر هغې ښځې بانډې چه ورسره مجامعت یا «صحیحه خلوت» نه وي شوی، وروسته له طلاقه بیخي

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بیخي نه حائضه کیږی مثلاً وړه یا داسی بوډی او زړه وی چه له وینی پاکه وی، یا حامله وی، نو په دوه ؤ وړاندنیو (اولنو) صورتونو کښی، د دوی د عدت موده دری میاشتی دی. او د اولاد لرونکی (حاملی) عدت، د هغی د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وی بلکه د کومی شرعی قاعدی په موجب وینځه شوی وی، که حائضه کیږی، نو د هغی د عدت موده دوه حیضه ده. که نه حائضه کیږی، نو د صغارت او کبارت په صورت کښی د هغی عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کښی چه حامله وی نو د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوی دی.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

او میړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دی په بیا کولو د دی ښځو په دی (موده) کښی که اراده لری دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښی).

تفسیر: یعنی که نارینه د عدت په موده کښی وغواړی چه هغه ښځه بیرته ځان ته وګرځوی، کولی شی، که څه هم د هغی ښځی خوښه نه وی. خو ښائی چه په دی ګرځولو کښی مقصود ښه سلوک او اصلاح وی. او ښځه ونه ربړوی، او ویی نه ویروی، او په دی ئی نه مجبوره وی چه خپل «مهر» ورپریږدی. چه دا ټول ظلم او تیری دی که داسی کوی ګنهګاریږی که څه هم رجعت ئی صحیح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

او شته دی ښځو لره (حقوق پر میړونو (خاوندانو) باندی) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دی (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارینه ؤ لره په دی ښځو باندی بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعنی دا امر خو حق دی، همغسی چه د نارینه ؤ حقوق پر ښځو باندی دی، همغه شانی د ښځو حقوق پر نارینه ؤ باندی هم دی، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندی ضروری دی، نو اوس نارینه لره ښایی چه له خپلی ښځی سره په هیڅ دول (طریقه) بده ګذاره او خراب سلوک ونه کړی. بلکه د ښځی هر راز (قسم) حق تلفی ممنوعه ده. مګر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندی لری چه د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ فَاِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ تَسْرِيْحٌۢ بِاِحْسَانٍ

او الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ) او ډير تدبير والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بيا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره يا پريښوول دی (د ښځو) په ښه وجه سره.

تفسير: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل ځلی هر څومره چه د نارينه زړه غوښته، خپلی ښځی ته به ئی طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختميدلو څخه به ئی بيا رجعت ورته کاوه، او بيا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طريقه) ځينو نارينه ؤ خپلو ښځو ته زيات تکليف او زحمت ورپيښاوه، نو بنا پر دی دا آيت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کيدی شی، تول سره دوه ځلی دی، چه په هغه کښی نارينه واکمن دی چه د «عدت» په شپو کښی بيرته له سره رجعت وکړی، يا ئی په ښه ډول (طريقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تيريدلو څخه «رجعت» نه پاتی کيږی. هو! که دوی دواړه بيا سره خوښ وو، بيا نکاح ترلی شی، او که دری طلاقه ورکړی، نو بيا سره له خوښی هم دوی نکاح نشی سره ترلی، تر څو چه هغه ښځه بل ميړه (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.

فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسريح باحسان» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د ښځی بند ساتل او ربړول (ازاړول) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منځ کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طريقه) سره دی پريږدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوْا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ شَيْئًا اِلَّآ اَنْ يَّخَافَآ اَلَّا يُقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلئ تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هيڅ شی مگر که ويريږی دوی (يعنی ميړه (خاوند) او ارتينه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسیر: یعني نارینه ؤ لره دا روا نه ده چه له ښځو ځنی د طلاق په بدل کښی هغه مهر بیرته واخلی چه ورکړی ئی دی. هو! دا هلته روا دی چه څه ناچاری وی، او په هیڅ ډول (طریقه) د دوی په منځ کښی موافقت سره رانشی، او دوی له دی خبری ځنی ویریږی، چه مخالفت له شدته د الله تعالیٰ په احکامو باندی ټینګ نه شی پاتی کیدی، او په ښه ډول (طریقه) یو له بله سره معاشرت او ژوندون نشی کولی، او د نارینه له جانبه د ارتیني (زوجی) د حقوقو په ادا کښی څه تیری او قصور هم نه وی. که نه د هغه مال اخیستل نارینه لره ناروا او حرام دی.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که ویریږئ تاسی چه وبه نشی ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په زوجیه ؤ امورو کښی) نشته هیڅ ګناه په دوی دواړو باندی په هغه شی کښی چه فدیه ورکړی په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص کړی)

تفسیر: یعني ای مسلمانانو! که تاسی له دی نه ویریږئ چه د نارینه او ښځی په منځ کښی داسی جګړی او مخالفتونه دی چه د هغوی په ژوندون کښی موافقت نه سره راځی نو په دی صورت کښی په دوی باندی څه ګناه نشته چه ښځه څه مال ورکړی، او خپل ځان د هغه د نکاح له قیده جلا (جدا) کړی، او نارینه د هغی مال واخلی. دی ته «خلع» وایی، کله چه د ضرورت په حالت کښی د میړه (خاوند) او د ارتیني (زوجی) له پاره «خلع» کول، روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښایی چه په دی کښی سعی وکړی.

فائده: یوه ښځه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه او ویی ویل چه زه له خپله میړه (خاوند) څخه خفه یم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلی الله علیه وسلم چه د دی موضوع تحقیق وفرمایه، هغی ښځی وویل چه میړه (خاوند) می نه زما د حقوقو په ادا کولو کښی کمی کوی، او نه زه د هغه په اخلاقو او دیانت باندی څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغی ښځی ځنی «مهر» بیرته واخیست، او میړه (خاوند) ته ئی ورکړ، چه طلاقه ئی کړه، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذکر شوی احکام) حدود د الله دی نو تاسی مه تیریږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) څوک چه تیریږی له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بی ځایه ږدی).

تفسیر: یعنی دا ټول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دی، نو د هغو تعمیل او پابندی ډیره ضروری ده. او نه شایی چه هیڅ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهی په هغه کښی ونه کړه شی!.

فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعۡدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوۡجًا غَيۡرَهُۥۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِۗ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو څخه) که بیا ئی طلاقه کړه دا ښځه (دریم ځلی) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوری چه په نکاح واخلی دا ښځه میړه (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم میړه (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئی تیر شو) پس نشته هیڅ ګناه په دغو دواړو ښځه او ړومبنی میړه (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړی دواړه که ګمان وی د دی میړه (خاوند) او ښځی په دی چه اقامه به کړی دوی احکام د الله (او په ځای به ئی کړی)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دی چه بیانوی ئی (د هغه) قوم دپاره چه پری پوهیږی (او په مقتضاء د علم عمل کوی).

تفسیر: یعنی که میړه (خاوند) خپلی ښځی ته دریم ځلی «طلاق» ورکړی، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیڅ نه روا کیږی، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړی سره خپله نکاح ونه تړی، او هغه بل میړه (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړی. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړی، او د هغه دوهم میړه عدت هم پوره نشی، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایی د هغه ړومبنی میړه (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته ترله کیږی چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وی. یعنی هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتی او پخپلو نفسو باندی په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولری که نه خامخا بیا د دوی په منځ کښی جنګ جنجال او شورماشور پیښیږی او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږی، او په ګناه کښی اخته کیږی حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غايه ده اګر که د صحت شرط ئې نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا ۚ

او کله چه طلاقې کړئ تاسې ښځې نو ورسيږی دوی (آخر د) عدت خپل ته (يعنې چه د عدت ختميدلو ته نژدې شی) نو وساتئ! دوی په ښه ډول (طريقه) سره (يعنې رجوع ورته وکړئ!) يا خوشې کړئ! دوی په معروف ښه ډول (طريقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځې (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دی چه (پر دوی باندی) تيری وکړئ!

تفسير: يعنې د عدت تر ختميدلو پورې ميړه (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغې ښځې سره بيا موافقت او اتحاد وکړی او رجوع ورته وکړی، يا ئې په خوښې او خوشالۍ سره بيخې پريږدی. دا هيڅکله ورته روا نه ده چه په بند کښې ئې وساتی، او د ربړولو (ازارولو) لامله (له وجې) بيا رجوع ورته وکړی. لکه چه ځينو سريو هم داسې کول.

فائده: په پخوانې آيت ﴿ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ ﴾ کښې دا ښوولې شوی ؤ، چه تر دوو طلاقو پورې ميړه (خاوند) ته اختيار شته، چه يا ښځه په ډير ښه ډول (طريقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضې) کړی يا ئې بيخې پريږدی. اوس په دی آيت کښې داسې ارشاد فرمايي، چه دا اختيار يواځې تر «عدت» پورې دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختيار) ميړه (خاوند) ته نه پاتې کيږی، نو ځکه نه ښايي چه دلته چاته د تکرار شبهه پيدا شی.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا ۚ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

او هر هغه څوک چه وکړی داسې کار نو په تحقيق سره ظلم ئې وکړ په ځان خپل او مه ګرځوئ! آياتونه د الله (داسې چه په اعراض او تهاون سره) مسخرې (پرې وکړئ!) او ياد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسې

باندى او (ياد كړئ!) هغه چه نازل كړى دى (الله) په تاسى باندى چه كتاب دى او حكمت (احكام د كتاب) دى چه پند دركوى الله تاسى ته په هغه (منزل من الله) سره او وويريږئ! له الله نه او پوه شئ! تاسى چه بيشكه الله پر هر شى باندى ښه پوه دى.

تفسير: په نكاح، طلاق، ايلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو كښى لوى لوى حكمتونه او مصلحتونه دى، په دوى كښى پلمى (تدبيرونه) او بهانى كول، او د بيهوده او چتى (بيكاره) اغراضو لامله (له وجى) مداخله كول، داسى دى لكه چه څوك د پاك الله جل وعلىٰ شانه په احكامو باندى مسخرى او توقى كوى نعوذ بالله من ذلك! مثلاً چه څوك رجعت وكړى او مقصود ئى داسى وى، چه ښځه وربړوى (تكليف كړى) ، نو پاك الله ته داسى خبرى او ارادى تولى ښكاره دى، او له داسى پلمو (فريبونو) څخنى پرته (علاوه) له ضرره بل كوم شى په لاس نه ورځى.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر كله چه طلاقى كړئ تاسى ښځى پس ورسيدى دوى تاكلى (مقررى) مودى خپلى ته (په دى شانى چه عدت ئى تير شى) نو مه منع كوئ تاسى دوى! له دى نه چه په نكاح واخلى دوى ميړونه (خاوندانو) خپل كله چه دوى سره خوښ وى په خپلو منځو كښى په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسير: يوى ښځى ته د دى ميړه (خاوند) يو يا دوه طلاقه وركړل، او بيا ئى په «عدت» كښى «رجعت» هم ورته ونه كړ، كله چه د دى ښځى د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونكو په منځ كښى د دى مخطوبى ښځى هغه پخوانى ميړه (خاوند) هم د خپلى نكاح پيغام ورولېږه. ښځه هم په دى خبره باندى خوښه وه، مگر د دى ښځى ورور ته قهر ورغى، او دا نكاح ئى معطله كړه، په دى خبره باندى دا حكم نازل شو، چه ښايى د ښځى خوشالى او هوسايى (آرام) تر نظر لاندى ونيوله شى! او لازم دى چه هغى له خوښى سره سم نكاح وتړله شى! او نه ښايى چه د كوم بل چا خيال او ناخوښى پكښى مداخله وكړى، دا خطاب عام دى. او تولو هغو كسانو لره شامل دى چه د ښځو د نكاح مخه نيسى، او هغه نه پريږدى، چه پخپله خوښه سره د خپل نوى ژوندون سرشته او انتظام وكړى. عام له دى نه چه دا منع كوونكى همغه ړومبى ميړه (خاوند) وى، چه دى ښځى ته ئى «طلاق» وركړى دى، او اوس د دى ښځى مخه نيسى چه له بل چاسره نكاح ونه تړى. يا د دى ښځى كوم ولى او وارث وى، چه دا ښځه نه پريږدى چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هو! که کومی بی قاعدی خبری په منځ کښې راغلی وی، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح تړل غواړی، یا ئی عدت نه وی پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسی نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالی نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذٰلِكَ يُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږی په ده سره هغه چاته چه وی دی له تاسی نه چه ایمان لری په الله او په ورځی آخری باندی.

تفسیر: یعنی له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شی، ځکه چه له دی پند څخه هم دوی ګټه اخلی او که نه دا پند ورکول د تولو خلقو لپاره دی، او په هغه کښې د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرګندیږی. یعنی هغه خلق چه په دی احکامو باندی عمل نه کوی، ګواکی دوی په الله تعالیٰ او جزا په ورځی باندی ایمان نه لری.

ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝﴿۲۳۲﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنی د هغی ښځی په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح ځنی او د هغی ښځی په نکاح کښې داسی ښیګڼه (فائده) او پاکیزګی ده چه د نکاح په ممانعت کښې هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل پرومبنی میره (خاوند) ته راغبه وی، نو شایی چه له هغه سره ئی نکاح وتړله شی، ځکه په دی نکاح کښې هسی ښیګڼه (فائده) او پاکیزګی ده چه د بل چا په نکاح کښې داسی ښیګڼه (فائده) هیڅ نشته الله تعالیٰ ته د هغوی د زړو خبری او راتلونکی ګټی او تاوان داسی ښه معلوم دی، چه تاسی پری نه پوهیږئ!

وَالْوَالِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُّتِمَّ الرَّضَاعَةَ ؕ

او میندی (مور) دی شودی (پیۍ) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا (حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کړی (نیته د) تی ورکولو

تفسير: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکړی!. او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواړی چه هغه موده پوره کړی. که نه په دی موده کښی لږوالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. او په دی حکم کښی هغه میندی هم داخلی دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاقی شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هو! دومره فرق شته چه په هر حال میره (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه ښځه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت ځنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتهاء پوره دوه کاله دی، چه ښایی هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کښی مجبور دی چه د خپل ووړوکی د شودو اجرت اداء کړی.! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو ځنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیڅ نفس باندی مگر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسير: یعنی پلار ته ښایی چه د ووړکی مور ته دودی او کالی (کپړی) په هر حال کښی ورکړی! په اول صورت کښی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کښی ده، او په دوهم صورت کښی د دی له پاره چه په «عدت» کښی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باړه) په ده باندی کیږی. او نه ښایی چه د ووړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه ووړوکی لامله (له وجی) څه ربړ (ازار) او تکلیف ورکړی. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سببه له شودو ورکولو

ځخه مخ واړوی. یا پلار بی سببه وړوکی له مور څخه جلا (جدا) کړی، او د بلی کومی ښځی په شودو ئی وروزی، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښی څه تنگی وکړی.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندی په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسیر: یعنی که پلار مړ شی، نو په وړکی او د وړکی په وارثانو باندی هم دا خبره لازمه ده چه د شودو رودلو په موده کښی د هغه مور ته د ډودی او کالیو (جامو) مصارف ورکړی، او هیڅ څه تکلیف ورته ونه رسوی!. او له وارث ځنی هغه وارث مراد دی چه محرم هم وی.

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړی دوی دواړه (مور او پلار) بیلول (له تی ځنی پخوا له دوه کلونو څخه) په خوښی سره چه وی له دوی دواړو نه او په مشوری (د دواړو سره) پس نشته هیڅ گناه پر دوی دواړو باندی (په دی کښی)

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجی) د دوه کلونو په منځ کښی له مشوری او رضامندی څخه وروسته، وړکی له تی بیلوی، او شودی نه ورکوی، نو پکښی څه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودی ښی نه وی.

وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسی چه دایی ونیسئ! (بله ښځه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی کله چه وسپارئ تاسی! هغه شی چه قصد د ورکولو کړی وی تاسی دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسیر: یعنی ای نارینه ؤ! که تاسی د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجی) پرته (علاوه) له موره د بلی کومی ښځی په شودو باندی خپل وړکی وروزئ (وپالی) نو په دی کښی هم څه گناه

نشته، مگر داسی نه چه د مور له برخې او حق څخنی کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ!. او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ

او وویریږئ! له الله او پوه شئ!. چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریږدی دوی ښځی انتظار دی کوی دا ښځی (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتی او لس (ورځی).

تفسیر: پخوا له دی نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښی د دری حیضونو انتظار دی وکړ شی! اوس فرمایی چه د مرگ په عدت کښی دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی!. په دی موده کښی که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح تړلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دی تشریح به د «الطلاق» په سورت کښی راشی. په حقیقت کښی دری حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره تاکلی (مقرر) شوی دی. (او د وینځی عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ

نو کله چه ورسیږی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی په هغه کار کښی چه کوی ئی دا ښځی په (حق د) نفسونو خپلو کښی په ښه توگه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسير: کله چه کوندی ښځی خپل عدت پوره کړی یعنی غیر حامله ښځه څلور میاشتی او لس ورځی، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پوری معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه شته او نه پری گناهگاریږی. زینت، عطر وهل او د خوشبویی استعمالول، تول ورته جائز دی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا عَرَّضْتُمْ بِهٖ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُوْنَهُنَّ وَلٰكِنْ لَّا تُوَاعِدُوْهُنَّ سِرًّا اِلَّآ اَنْ تَقُوْلُوْا قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۬ وَلَا تَعْزِمُوْا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتٰبُ اَجَلَهٗ

او الله په هغو شیانو چه کوئ (یی) ښه خبردار دی (نو جزا به پری درکړی). او نشته هیڅ گناه په تاسی باندی په هغه (کار) کښی چه اشاره کوئ تاسی په هغه سره چه غوښتل (د هغو) ښځو دی (چه په عدت کښی وی) یا (یی) پټ ساتئ په زړونو خپلو کښی معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی ژر به یاد کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا ښځی ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د نکاح) په پټه مگر (هم دا) چه ووایئ تاسی ویل ښه! (نیک له شریعت او رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د ترلو) د غوټی د نکاح (د دوی) تر هغه پوری چه ورسیږی تاکلی (مقرر) عدت انتها د نیتی خپلی ته.

تفسیر: د دی آیت خلاصه دا ده کله چه ښځه د خپل میره (خاوند) له نکاح څخنی جلا (جدا) شوه، نو تر هغه پوری چه د دی «عدت» پوره شوی نه دی. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه له هغی سره خپله نکاح وتړی، یا صافه او ډانگ پیلی (واضحه) وعده له هغی څخنی واخلی، یا په ښکاره ډول (طریقه) سره پیغام ور ولیږی. لیکن که په زړه کښی نیت وکړی، چه وروسته له عدته به له هغی سره خپله نکاح وتړم. یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوروی، چه بل څوک له ده نه وړاندی پیغام ور ونه لیږی، لکه چه هغی ښځی ته واوروی چه «ستا غوندی میرمنی قدر او عزت هر څوک ساتی. یا زه غواړم چه له کومی پتمنی (غیرتی) میرمنی سره خپله نکاح وتړم.» نو دی په هسی خبرو باندی هیڅ نه گناهگاریږی. مگر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه لیږی.

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوْهُ ۚ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿٢٣٥﴾

او پوه شئ تاسي! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چه په زړونو ستاسي کښي دی نو وویریږئ! له ده نه (او د نامشروع شي قصد مه کوئ!) او پوه شئ تاسي! چه بیشکه الله ښه ښونکی (د خطیئاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعنی پاک الله ستاسي د زړونو له خبرو څخه ښه خبر دی ـ نو له ناروا ارادو څخه تل ځانونه ژغورئ (ساتی)!. او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکړه، نو ژر تر ژره له هغی څخه توبه وکړئ!. چه الله تعالیٰ لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سړی داډه او مطمئن شی، چه ولی پر هغه بل ګناهکار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښی تلوار نه فرمایی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوْهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوْا لَهُنَّ فَرِيْضَةً ۚۖ وَّمَتِّعُوْهُنَّ عَلَى الْمُوْسِعِ قَدَرُهٗ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهٗ ۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوْفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٢٣٦﴾

نشته هیڅ تکلیف (ګناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تاکلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غنی (میړه) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میړه) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو) سره وی حق (لازم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح تړلو په وخت کښی د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له ټاکلو (مقررولو) څخنی نکاح وتړله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقرریږی. لیکن په دی صورت کښی که پخوا له صحیحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میړه

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پرې نشته، خو په میړه (خاوند) باندې لازم دي چه له خپله طرفه هغې ښځې ته څه شی ورکړی هغه دا چه لږ تر لږه درې کالې (جامې)، کمیس پرتوګ او ټکرې (څادر) دي سم له خپله حاله سره په ډېره خوښی او خوشالی سره ورکړی!.

وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

او که طلاقې کړئ تاسې دوی (یعني ښځې) پخوا د مسه کولو د دوی (یعني د ښځو) او په تحقیق سره تاکلی (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دي (په تاسې باندې) نیمایي د هغه څه چه تاکلی (مقرر) مو وي مګر که عفوه وکړي دا ښځې (چه ټول میړه (خاوند) ته ورپرېږدي) یا عفوه وکړي هغه سړی (میړه) چه په لاس د ده کښې ده غوټه د نکاح (چه کامل مهر ورکړي) او دا چه عفوه وکړئ تاسې (ای ښځو او میړو (خاوندانو) دغه عفوه) ډېره نژدې ده پرهیزګارۍ ته او مه هېروئ تاسې فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښې بېشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یې تاسې ښه لیدونکی (په پټو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښې مهر مقرر شوی وي، او له لاس وروړلو څخه پخوا میړه (خاوند) خپلې ښځې ته طلاق ورکړی، نو نیمایي مهر پرې لازمیږي، مګر که هغه نارینه یا ښځه چه د نکاح د غوټې تینګول او پرانیتل د هغه په اختیار کښې دي، له خپل حقه تېر شي ښه دي. د ښځې ښیګڼه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپرېږدي. او د نارینه ښیګڼه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره وروړسوي او که پوره مهر ئې رسولی وي، نو نیم دې تری بیرته وانخلي، بلکه ټول مهر دې ورپرېږدي. بیا ئې وفرمایل «که نارینه ورتیر شي، نو له «تقویٰ» سره ډېر وړ (لائق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویي ورکړې ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئې ګرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندې ټول «مهر» لازمیږي، او اوس دې غواړي چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمایي مهر څخه خلاص کړي، نو دا کار له تقویٰ سره مناسب نه دی، ځکه چه د ښځې له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) څخه کار واخلی.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاکلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دواړو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو څخه معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(٤): چه «مهر» ئی نه وی تاکلی (مقرر) او له لاس وروړلو څخه وروسته طلاق ورکړی په دی تقدیر سره پوره «مهر مثل» لازمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تبر کښی د «مهر» دود (رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میره (خاوند) د مړ کیدلو په وخت کښی هم پیښیږی، مگر د مړینی حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی ونه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مړ شو، یا ئی لاس وروړ، او بیا تری ،مړ شو، په دی دواړو صورتونو کښی «مهر مثل» پری لازمیږی او که ئی «مهر» مقرر کړی، او لاس ئی وروړ، یا ئی ورنه ووړ، په دی دواړو صورتونو کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾

ساتنه کوئ تاسی! پر (ټولو) لمونځونو باندی او (خصوصاً) په لمانځه منځنی باندی (چه مازدیگر دی) او ودریږئ تاسی! الله ته ویریدونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه څخه مراد د مازدیگر لمونځ دی، چه د شپی او ورځی په منځ کښی دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه ډیر پیښیږی. او وبی فرمایل چه ودریږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرگند شی، چه گواکی تاسی لمونځ نه کوئ یا مو لمونځ پری مات شی، لکه خوړل او څښل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د ټولو حقوقو ساتنه کوئ لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع، طمانیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی معاملی او یو له بله جگړی تاسی د پاک الله له یاده غافل کړی. یا ئی دا وجه ده د هوا او هوس بندگانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کښې، ډیر سخت او درانه دی. بیا په داسې صورت کښې چه د﴿ وَأَن تَعْفُوٓا ﴾ او د ﴿ وَلَا تَنسَوُا ٱلْفَضْلَ ﴾ رعایت هم پکښې وشي، له هغوی ځنې د هسې تعمیل توقع او هیله (امید) لرل، بیخي مستبعد او لرې په نظر راځي، نو چاره ئې داسې وفرمایله چه د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چه لمونځ د فضائلو په تحصیل او د رذائلو په ازاله کښې لوی اثر لري!

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَٱذْكُرُوا ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

نو که ویریدئ تاسې (له دښمنه یا له بل شي نه) نو (لمونځ کوئ تاسې!) په پلې (پیاده) تګ یا په سورلي سره نو کله چه په امن شئ تاسې نو یادوئ تاسې! الله لکه چه ښوولی ئې دی تاسې ته هغه څه چه نه وئ تاسې چه (پرې) پوهیدئ!.

تفسیر: یعنې د جنګ او د دښمن د ویرې په وخت کښې له مجبوریته په سورلي او په پلې (پیاده) تګ کښې هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اګر که د هسې لمونځ کوونکي مخ د قبلې په لوري هم نه وي.

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ۚ

او هغه کسان چه مړه شي له تاسې نه او پریږدي دوی (خپلې) ښځې (لازم دی پر دوی باندې چه) وصیت دی وکړي دپاره د ښځو خپلو د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پورې بې له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چه د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخې څرګندې شوې، او د ښځې د «عدت» موده څلور میاشتې او لس ورځې وټاکلې (مقرر) شوې، نو وروسته له هغه د دې آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾

نو که پخپله ووتلی (دا ښځی له خپلو کورونو څخه) نو نشته هیڅ ګناه (او نفقه او مسکن) په تاسی باندی په هغه شی کښی چه کوی ئی دوی په خپلو ځانو کښی له معروفه (له ښو کارونو چه پاکی او زینت دی او الله ډیر غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی که هغه ښځه پخپله خوښه سره د کال له ختمیدلو څخه پخوا له کوره ووځی، نو ای وارثانو! په دی کار کښی چه ښځی ئی سم له شریعته سره د خپلو ځانو له پاره وکړی، پر تاسی باندی هیڅ ګناه او وبال نشته. یعنی که وغواړی چه میره (خاوند) وکړی ـ یا ښه کالی (کپړی) واغوندی، او عطر استعمال کړی، په دی کښی په دوی باندی هیڅ یو حرج نشته.

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾

او شته طلاقی کړی شویو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفی (نیکی طریقی) سره. چه مقرر لازم کړی شوی دی پر پرهیزګارانو باندی.

تفسیر: پخوا له دی نه د خرڅ یعنی د کالیو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی ؤ، چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه میره (خاوند) لاس وروړی اوس په دی آیت کښی هم دغه حکم د نورو له پاره هم صادر شو. مګر دومره فرق شته چه تولو طلاق ورکړی شویو لره کالی (جامی) ورکول، یواځی مستحب دی، او کوم ضروری امر نه دی. او په ړومبی صورت کښی ضرور دی.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

هم داسی (لکه چه دا احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه (احکام) خپل له پاره د دی چه تاسی وپوهیږئ! (او شرعی احکامو ته عقل متوجه کړئ!).

تفسیر: یعنی څرنګه چه الله تعالیٰ دلته د نکاح ـ طلاق او عدت احکام بیانوی، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آیتونه واضح فرمایی څو چه پری وپوهیږئ! او عمل پری وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پای (انتها) ته ورسیدل.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۲۴۳﴾

آیا نه ده لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) هغو کسانو ته چه وتلی وو له کورونو خپلو نه حال دا چه دوی په زرګونو و له ویری د مرګه پس وفرمایل دوی ته الله چه مړه شئ (پس مړه شول) بیا ئی ژوندی کړل دوی بیشکه الله خامخا څیښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) دی په خلقو باندی ولیکن ډیر د خلقو شکر نه باسی. (لکه چه ښایی او پند تری نه اخلی).

تفسیر: دا د یوه پخوانی امت قصه ده چه څو زره سړی د خپلو کورنیو سره له خپل هیواد (علاقه) څخه د دی له امله (وجی) وتښتیدل چه له دښمن څخنی ویریدل او له جنګ څخه ئی خپل ځانونه ګوښه (جدا) کول. یا له وبا څخنی ویریدل او په تقدیر او توکل باندی ئی یقین او باور نه ؤ. بیا کله چه دوی یوه مزله ته ورسیدل، د الله تعالیٰ په حکم ټول سره مړه شول، او وروسته له اوو ورځو د خپل نبی علیه السلام په دعا او غوښتنه سره بیرته ژوندی شول، چه له خپلو پخوانیو ګناهونو څخنی توبه وکړی او وروسته له دی نه په ښو کارونو مشغول شی. د دی پیښی قصه دلته ځکه فرمایی چه د کافرانو له «جهاد» یا د فی سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینی او محبت له سببه نه ښایی چه سړی مخ واړوی. او ودی پوهیږی چه که الله تعالیٰ حکم وکړی نو له هغه څخنی د ژغورنی (ساتنی) هیڅ یو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمایی نو مړی په یوه سلګی کښی بیا ژوندی کولی شی. له مرګ څخه د ژوندیو ژغورنه (ساتنه) کومه لویه خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تعمیل کښی له مرګ څخنی ویریدل او له «جهاد» څخنی ځان ایستل یا د افلاس له ویری له خیراتونو او صدقاتو څخنی لاس نیول او پر نورو باندی د احسان او فضل او عفوی ورونه تړل برسیره په بدنیتی، پوره ناپوهی او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۴۴﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۴۵﴾

او جنګ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو) دی. څوک دی هغه سړی چه قرض ورکوی الله لره قرض نیک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښې په صرفولو سره) نو زیات به کړی الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالی ډیر او الله تنګوی (رزق) او فراخوی (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولی کیږئ! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسیر: یعنی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسی ځان او مال د پاک الله په حکم کښې دی، نو اوس تاسی ته ښایی چه د الله تعالیٰ د دین له پاره د کافرانو سره جنګ وکړئ! او وپوهیږئ! چه پاک الله تول شیان ګوری، او د پلمو (تدبیرونو) او بهانو کوونکو او د نورو تولی خبری اوری او پری پوهیږی. او ښایی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې مال صرف کړئ! او له تنګسی او فقیری څخه هیڅ اندیښنه ونه لرئ! او وپوهیږئ! چه تنګسه او پراخی او نور شیان تول د پاک الله په واک او اختیار کښې دی. او د تولو مرجع او ورتګ د ده په لوری دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وایی چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبیرته اخیستلو زیاته تقاضا ونه کړای شی او پور (قرض) ورکوونکی په پوروړی باندی خپل منت او احسان کښینږدی. او عوض او بدل ئی ونه غواړی، او هغه ته په سپکه سترګه ونه ګوری. او الله تعالیٰ ته د مال ورکولو څخنی دا مراد دی چه سړی د «جهاد» او غزا په لاره کښې خپل مال صرف کړی. او په اخلاص ئی وښندی (وکړی). یا ئی محتاجانو ته ورکړی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ

آیا نه دی لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) ډلی ته له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوبه څخنی). وروسته له موسیٰ نه.

تفسیر: له دی قصی څخه د حق تعالیٰ هغه قبض او بسط ښه ثابتیږی، چه ذکر ئی پخوا له دی نه وشو، یعنی فقیر ته باچایی ورکوی، او له باچایانو څخنی باچایی اخلی. ضعیف قوی ګرځوی،

او قوي ضعيف.

إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَّهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۖ قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

كله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی ؤ) دوی ته چه مقرر کړه مونږ ته یو باچا چه جنګ وکړو (مونږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښې، (نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی شی په تاسو باندی جنګ چه ونه کړئ جنګ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی څه (مانع) دی مونږ لره چه وبه نه کړو جنګ په لاره د الله کښې؟ حال دا چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو مونږ له کورونو خپلو او له ځامنو خپلو (په ظلم سره او دا سبب د جنګ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی جنګ نو وګرځیدل دوی (تول له جنګه) مګر (ونه ګرځیدل) لږ له دوی نه او الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسٰی علیه السلام څخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوټ او تاراج کړل، او مریان ئی وګرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی وخت کښی حضرت اشموئیل علیه السلام نبی ؤ، دوی له هغه څخه وغوښتل، چه یو باچا مونږ ته مقرر کړه! چه مونږ د هغه په ښوونه او ملګرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ ۚ

قَالَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهٗ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤْتِىْ مُلْكَهٗ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۴۷﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق یو په باچاییی سره له ده نه او نه ده ورکړی شوی (ده ته) پراخی له مال څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسی باندی او زیات کړی ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کړی (د ورکولو یی) او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او تبر کښی سلطنت نه ؤ۔ دی یو خوار او غریب کار سړی ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی) دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه «سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو څخنی ښه او غوره دی.»
فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه «پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالیٰ له لوری ئی د طالوت د باچایی نور علایم هم ورروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهٖۤ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ التَّابُوْتُ فِيْهِ سَكِيْنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوْسٰى وَاٰلُ هٰرُوْنَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۲۴۸﴾ ع

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د پاچایی د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شی تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښې آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسي او باقي پاتي شوی له هغه شیانو چه پریښې وو اولادی د موسیٰ او اولادی د هارون حال دا چه بار کړی به وی هغه (صندوق) پرښتو، بیشکه چه په دی (راتلو د دی صندوق) کښې خامخا علامه ده (په باچایي د طالوت) تاسي ته که چیری یئ تاسي مؤمنان (یقین لرونکی ـ نو ویی منئ!)

تفسیر: په بنی اسرائیلو کښې له پخوا زمانو راهیسي یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښې به د حضرت موسیٰ او هارون او نورو انبیاؤ علیهم السلام ځینی تبرکات وو. بنی اسرائیلو به تل په جنګونو کښې دا صندوق لکه زمونږ علم شریف د لښکرو په مخ کښې وړل او د هغه په برکت به د الله تعالیٰ په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئی هم له دوی څخنی واخیست، خو څرنګه چه د الله تعالیٰ اراده داسي وه، چه هغه صندوق بیرته بنی اسرائیلو ته ورکړی، نو داسي وشوه چه دی کافر به دا صندوق په هر ښار کښې چه کیښود هلته به هر راز (قسم) وباوی (وباګانی) او بلاوی څرګندیدی، لکه چه په دی منځ کښې پنځه ښارونه وران او ویجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچاره شو او دا صندوق ئی پر دوو غویو باندی بار کړ او هغه ئی سر په بیدیا وشړل د الله تعالیٰ په اراده پرښتو هغه غوایی د طالوت تر ور پوری ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئی پورته کړو، او بیرته ئی راکوز کړ او د طالوت په مخ کښې ئی په داسي حال کښې کیښود، چه بنی اسرائیلو ورته کتل بنی اسرائیلو د دی علامو په لیدلو د طالوت په باچایي باندی باور وکړ. او په نتیجه کښې طالوت د جالوت پر لښکر باندی سره له خپل فوځه حمله او یرغل وروړ خو په دی وخت کښې موسم خورا ګرم ؤ او تودوخی (ګرمی) ډیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ
فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ
اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ
هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ
قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ
غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) ووېل طالوت چه بیشکه الله ازمویونکی ستاسی دی په یوه ویاله (نهر) سره نو هر هغه څوک چه (اوبه) وڅښی له هغی ویالی (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چه ونه څکی دا (اوبه) نو بیشکه دی له (تابعانو) زما دی مګر (خو له تابعانو) زما دی) هغه څوک چه اخلی یو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ویی څښلی دوی (اوبه) له هغی (ویالی - تولو) مګر (ونه څښلی زیات له یوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تیر شو له هغه ویالی نه دی (یعنی طالوت) او هغه کسان چه ایمان لرونکی ؤ (تیر شول) له ده سره ووېل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتی کیدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنګ کولو) ووېل هغو کسانو چه یقین ئی ؤ (په دی) چه بیشکه دوی ورتلونکی دی الله ته. ډیر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړی وه په ډلی ډیری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت)

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت تول سره تیار شول. طالوت ووېل «یوازی هغه ځلمیان دی له ما سره ملګری شی چه متوکلان پیاوړی (غیرتمن)، زحمت کښ، قوی او زړور وی» د دغو شرائطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلمیان له ده سره ووتل، بیا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمویی په لومړی مزل کښی اوبه نه وی خو کله چه په دوهم مزل د اوبو ویالی ته ورسیدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له یوه ورغوی (لپه) څخه زیاتی اوبه ونه څښی، هغه دی له ماسره ځی! او هغه سړی چه له یوه ورغوی (لپه) څخه زیاتی اوبه وڅښی، له ما سره دی نه درومی!» په نتیجه کښی له دوی څخه یوازی (۳۱۳) تنه ځلمیان پاتی شول، او نورو ډیری اوبه وڅښلی او جلا (جدا) شول، هغه ځلمیان چه له یوه ورغوی څخه ئی زیاتی اوبه نه وی څښلی، د هغوی تندی بیخی ماتی شوی، خو د هغوکسانو چه زیاتی اوبه ئی څښلی وی، د هغو تندی لا پسی زیاتیدی، او د وړاندی تللو توان ئی نه درلود (لرلو) .

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَشَآءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعٰلَمِينَ ﴿۲۵۱﴾

او كله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنګ) د جالوت او د لښكرو د ده نو ويل دوی (يعني مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) كړه پر مونږ صبر او كلک كړه قدمونه زمونږ (په جنګ كښې) او مرسته (مدد) وكړه له مونږ سره! په قوم د كافرانو. مات كړل مؤمنانو دوی (يعني كافران) په اذن (حكم د الله سره او مړ كړ داؤد جالوت لره او وركړ ده ته (يعني داؤد ته) الله سلطنت او حكمت (او نبوت وروسته له مرګه د طالوت او اشموئيل، عليه السلام) او ويې ښودل ده ته له هغو شيانو چه اراده ئې كوله او كه چيرې نه وی دفع (منع) كول د الله خلقو لره ځينو د دوی لره په ځينو نورو سره (نو) خامخا به خرابه شوی وه ځمكه (هيواد په ظلم سره) وليكن الله څيښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو ځينی په ځينو نورو سره له فساد څخه منع كوی).

تفسير: كله چه د جالوت سره مخامخ شول. يعني همغه (۳۱۳) تنه سری چه په دوی كښی د حضرت داؤد عليه السلام پلار (الشئ) او د ده شپږ ورونه او په خپله داؤد، عليه السلام هم ؤ. او په لاره كښی دری تيږو (ګټو) پر داؤد، عليه السلام باندی غږ وكړ چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په ككره باندی لګيدونكی، او د هغه وژونكی يو» نو ده واخيستی هر كله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ويې ويل چه «زه يوازی ستاسی د جګړی له پاره بس يم، او تول به مات او مغلوب كړم يو يو ما ته راتير شی حضرت اشموئيل، عليه السلام د داؤد، عليه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئې وويل چه خپل تول ځامن دی ماته راوښيه! ده خپل شپږ واړه هلكان چه ډير جګ، پياوړی (غيرتمند) او قوی ځلميان ؤ وروښودل او حضرت داؤد، عليه السلام ئې ورسره مخامخ نه كړ، ځكه چه هغه يو تيتكی او غوندكی (چيت) شپون ؤ، او پسونه (ګدان) ئې څرول. اشموئيل، عليه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئې وويل چه «ته جالوت وژلی شی؟»». داؤد عليه السلام وويل هو! بيا د جالوت مخی ته ورووت، او همغه دری واړه تيږی (ګټی) ئې په ميچينوغزی (مچنوغی) كښی كيښودی او جالوت ئې په تندی داسی پری وويشت، چه له څته ئې دری واړه د باندی ووتلی، ځكه چه د جالوت نور تول وجود په اوسپنه كښی پټ ؤ. د جالوت لښكر وتښتيد، او مسلمانان بريالی (فتح مند) شول. بيا طالوت خپله لور داؤد عليه السلام ته واده كره، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، عليه السلام تولواک (باچا) شو. دی په عين تولواكی (باچاهی) كښی نبی هم ؤ، او اوسپنه ئې په لاس

لکه موم کرځولی شوی وه. ډیری ښکلی ځغری ئی جوړولی. د مرغانو په خبرو باندی هم پوهیده. او د نورو ستاینو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام. له دی څخه دا راښکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیریو راهیسی جاری دی. او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالیٰ لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنګ او «جهاد» کول د انبیاؤ کار نه دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ؕ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۲۵۲﴾

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده!) هرومرو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو څخه یی.

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه، چه تیره شوه یعنی د زرهاؤ سریو وتل، او د هغوی ناڅاپه مره کیدل او ژوندی کیدل. او د طالوت تولواکی او باچا کیدل دا تول د الله تعالیٰ د قدرت علامی دی، چه تاته اورولی کیږی، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالیٰ له رسولانو (استاځیو) څخه یی! یعنی همغسی چه پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوی دی، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (ډیر) ښه دول (طریقه) او حقه بیانوی! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی! او نه دی له چا څخنی اوریدلی دی.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجٰتٍ وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پورې ياد شول) فضيلت ورکړی دی مونږ ځينی د دوی ته پر ځينو نورو ځينی له دوی څخه هغه دی چه کلام کړی د الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کړی ئی دی ځينو د دوی ته درجی (لکه محمد) او ورکړی دی مونږ عيسیٰ ځوی د مريمی ته ښکاره معجزی او قوی کړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبريل يا انجيل يا اسم اعظم يا عيسوی روح) سره

تفسير: دی رسولانو ته چه ذکر ئی وشو، مونږ فضيلت ورکړی دی، ځينو ته پر ځينو نورو باندی (د رسالت نه برسيره په نورو صفاتو سره) ځنی په دوی کښی داسی دی چه الله جل جلاله له هغوی سره کلام کړی دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد عليهم السلام. ځينی د ګرد (تول) جهان له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونږ رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم چه په دغه شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د ځينو درجی يی لوړی کړی دی لکه چه ځينی د يوه کلی او ځينی د يو ښار او ځينی د يوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عيسیٰ عليه السلام ته ښکاره معجزی ورعنايت شوی دی لکه مړی ژوندی کول د اکمه ړ (مادرزاد ړاندو) ابرصه ړ (برګو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره يعنی حضرت جبريل عليه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره وليږه.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوْا فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَّنْ كَفَرَ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوْا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۲۵۳﴾

او که اراده کړی وی الله (د تولو خلقو د هدايت) نو نه به ړکړی جنګ

(اواختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جګړی) سره وکړی نو ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه ؤ کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاؤ باندی ئی ایمان راوړی دی، او زموږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او روښی (واضحه) علامی او حکمتونه ئی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منځو کښی نه سره جنګیدل، او یو له بله سره به ئی مخالفت نه کاوه او ځینی به د دوی له منځه مؤمنان او ځینی به د انبیاؤ په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت څخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَٰعَةٌ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) ځینی له هغو مالونو څخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سړی مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذابه خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو ګردو (ټولو) تعمیل په نفس باندی دروند او سخت دی. او د انسان له پاره له ګردو (ټولو) اعمالو ځنی خورا (ډیر) دروند عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! ډیر ځلی بندګان د ځان یا مال په مینه او رعایت سره په ګناه کښی اخته کیږی. ګواکی د هم دی دوو شیانو بی مورده مینه د ګناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی ځنی نجات او ژغورنه (ساتنه) د ګردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئی د هغو ګردو (تولو) بدنی او مالی حکمونو له بیان فرمایلو ځنی وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.
﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ الآیة - د پرومبنی بیان ؤ- او ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ الآیة - د وروستنی بیان شو. پس له هغه ئی د (طالوت) قصه د همغه پرومبنی آیت د تاکید دپاره وفرمایله او ﴿أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ﴾ د وروستنی تاکید دی. څرنګه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښی ئی زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راځی په هغی کښی زیاتره د وروستنی امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښی نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راځی او نه په سپارښت سره شوک ځان خلاصولی شی تر څو ئی چه پاک الله پری نه پردی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږئ!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمته، په سختو عذابونو ککړ شول، چه په آخرت کښی نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته ګټه او نفع رسولی شی، او نه ئی سپارښت په ښه ورتلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له پرومبنی آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښی بیان شوی دی - د دی آیت لقب «آیة الکرسی» دی، چه په مبارک حدیث کښی د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئی منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښی په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامین ځای په ځای بیان کړی دی.
(۱) د توحید او د صفاتو علم.
(۲) د احکامو علم.
(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تائید مقصود دی.
یا د علم الاحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی. د توحید او د صفاتو علم او د احکامو علم هم یو له بل سره دومره مربوط او تړلی دی، چه یو د بل له پاره لکه علت او علامت داسی دی. د حق تعالیٰ صفات د شرعیه ؤ احکامو له پاره منشاء او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسی دی. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحید علم ته خامخا اعانت او تقویت رسیږی او د قصصو د علم او د توحید او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکید، او د هغه ضرورت بلکی حقیقت او اصلیت ثابتیږی. او دا طریقه چه له دریو طریقو څخه مرکبه ده، خورا (ډیر) زیاته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائق) ده. اول خو له دی وجی چه د یوی طریقی پابندی، د ملال موجب وی او له یوه علم څخه بل علم ته انتقال داسی ښکاری لکه چه سړی د یوه باغ له سیر او تفریح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سیر او تماشی کښی مشغول شی، بل د دی دری واړو طریقو یو ځای کیدلو حقیقت، منشاء، ثمره او نتیجه ګرد (تول) سره له ورا معلومیږی، او په دی کښی د احکامو تعمیل په خورا (ډیر) شوق، چمتوالی، (تندئ) رغبت او بصیرت سره دی، نو ځکه دا پاس ذکر شوی طریقی خورا (ډیر) عمده او ګټوری دی او په عظیم الشان قرآن کښی ډیری استعمال شوی. دلته وګورئ! چه ړومبی ئی احکام په څه کثرت او تفصیل سره بیان کړل او وروسته له هغه ئی د مصلحت او ضرورت په اندازه قصی بیانی کړی. او د مذکوره ؤ احکامو فوائد او نتائج ئی ګواکی مونږ ته زمونږ په سترګو راوښودل، وروسته له دی نه ئی «**آیة الکرسی**» بیان کړه چه د توحید او صفاتو په موضوع کښی یو ممتاز حیثیت لری، او په دی سره ئی د ګردو (تولو) حکمونو اساس او ریښی (ریشی) په زړونو کښی داسی تینګی او مضبوطی کړی، چه که څوک ئی وکاږی ایستلی ئی نه شی.

لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ۚ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا يَـُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ ﴿۲۵۵﴾

نه نیسی ده لره پرکالی د خوب (یعنی نه راځی پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هیڅوک ئی نشی کولی!) مگر (خو کولی شی) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چه په مخ د مخلوقاتو کښی دی (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چه وروسته له دوی دی (د عقبیٰ له امورو) او نه شی احاطه کولی دوی په هیڅ شی له معلوماتو د ده مگر (احاطه کولی شی) په هغه شی چه اراده وکړی (الله د هغه شی د معلومولو دوی لره) ارته (محیطه) ده کرسی د ده پر ټولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له گردو(ټولو) څخنی) خورا (ډیر) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښی) خورا (ډیر) لوی (په کمالیه ؤ صفاتو کښی)

تفسیر: په دی آیت کښی د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی چه الله تعالیٰ موجود او تل دی. او هیڅوک د هغه شریک نه دی، د گردو (ټولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی دی، له گردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو څخنی پاک او منزه دی، د گردو (ټولو) شیانو مالک او څیښتن (خاوند) دی، په گردو (ټولو) شیانو باندی د ده علم کامل او په ټولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډیر) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هیچا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شی او هیڅ یو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختی او مشکلات ولری. له گردو (ټولو) شیانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالیٰ د کبریاء او لوئی په مقابل کښی گرد (ټول) حقیر دی. له دی څخنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرگندیږی.

(۱) د حق تعالیٰ ربوبیت او حکومت او زمونږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چه د هغه له مخی د حق تعالیٰ گرد (ټول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنگه، او څه ویلو څخنی واجب التصدیق او واجب التعمیل کیدل، او د هغه په احکامو کښی د هیڅ یوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول ـ معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانیو ذکر شوو ډیرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو څخنی چاته داسی شبهه پیدا کیده، چه د هر سړی دومره زیات معاملات او عبادات دی، چه هغه گرد (ټول) دومره زیاتیږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راځی، بیا د هغو په مقابل کښی هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځی نو په دی آیت کښی حق سبحانه و تعالیٰ څو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه ګرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه څخنی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متناهی او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د ګردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او ګران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَآ اِكْرَاهَ فِي الدِّيْنِ ۙ قَدْ تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښی په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له ګمراهی (کفر) څخنی.

تفسیر: کله چه د توحید ګرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو څخنی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیچا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو ـ ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښی هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی.
(ځینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوبی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی منسوخ).

فَمَنْ يَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۚ لَا انْفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۵۶﴾

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی تینګه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پریکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه د هدایت او ضلالت په منځ کښی تمیز وشو نو اوس څوک چه له ضلالت څخنی مخ اړوی. او هدایت خوښوی نو هغه داسی یوه ټینګه او مضبوطه کړۍ نیولی ده چه د هغی د شکیدلو او خوشی کیدلو هیڅ خوف او ویره نشته. او حق تعالیٰ ګرد (ټول) ښکاره اقوال ښه اوری، او په ټولو پټو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندی دیر ښه عالم دی. او له ده څخنی د هیڅا خیانت او بدنیتی پټی نه پاتی کیږی.

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۬
وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰۗـئُهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَى الظُّلُمٰتِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٥٧﴾
اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْ حَاۗجَّ اِبْرٰهٖمَ فِيْ رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ
الْمُلْكَ ۘ اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّيَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۙ قَالَ اَنَا
اُحْيٖ وَاُمِيْتُ ۭ قَالَ اِبْرٰهٖمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِيْ بِالشَّمْسِ مِنَ
الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِيْ كَفَرَ ۭ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٥٨﴾

الله دوست (مرستیال ـ مددګار) دی د هغو کسانو چه مؤمنان دی چه باسی دوی له تیارو (د کفر او ګمراهی نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوری ته او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی دوستان د دوی شیطانان دی چه باسی دوی له رڼا (د فطری ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او ګمراهی) لوری ته دغه کسان (چه فطری ایمان ئی په عملی کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دی هم دوی په دی اور کښی تل پاتی کیدونکی دی. آیا نه دی لیدلی تا (یعنی ای محمده ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (نمرود) ته چه جګړه (حجت بازی) ئی کړی وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کښی له دی جهته چه ورکړی ؤ ده ته الله ملک (سلطنت). کله چه وویل ابراهیم رب زما هغه ذات دی چه ژوندی کوی او مړه کوی وویل (نمرود) چه زه (هم) ژوندی کوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ کوم

(بیگناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راولی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغربه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه ښئی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښی د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره څو مثالونه راوړی په اول مثال کښی د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته کښینښوده نمرود له ده څخنی د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښی دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی گناه وی ژر راحاضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی گناه بندی دی وواژه (قتل) شی!.» او په پای (آخر) کښی ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سړی چه وغواړم وژنم ئی - او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر دلیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غوږ کښینښود؟ او ایمان ئی رانه وړ. یا داسی ووایئ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغربه راوخیژوی.)

اَوْ كَالَّذِىْ مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَّ هِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوْشِهَا ۚ قَالَ اَنّٰى يُحْىٖ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهٗ ؕ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قرئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی باندی (نو عزیر) وویل څرنگه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیدو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پریښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسير: هغه سړی حضرت عزیر علیه السلام ؤ چه ګرد (تول) توریت ئی یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کړ، او د بنی اسرائیلو ډیر کسان ئی بندیان کړل، او ځان سره ئی بوتلل، چه په هغوی کښې حضرت عزیر علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیر علیه السلام، له بنده خوشی (ازاد) شو، نو په لاره کښې په یوه وران ښار باندی تیر شو، چه د هغه ګرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندی لویدلی وو، نو د ده په زړه کښې دا خبره تیره شوه، چه د دی ښار ګرد (تول) اوسیدونکی مړه شوی دی. نو دوی به څرنګه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندی شی؟ او دا ښار به بیا څرنګه ودان شی؟ دلته د ده روح قبض او سا ئی الله تعالیٰ وښکله او خر ئی هم مړ شو. سل کاله هم داسی مړ پاتی شو ـ نه څوک د ده په مړه کیدلو باندی خبر وو، نه د چا نظر پری لګیدلی ؤ په دی موده کښې بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دی موده کښې بیت المقدس بیا ودان کړ، او همغه ښار ئی هم ښه جوړ کړ، چه د حضرت عزیر علیه السلام د اندیښنی سبب ګرځیدلی ؤ. دلته عزیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو. که ګوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکری ـ تازه انځر او انګور ـ لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسی صاف ـ پاک او تازه ورته پراته دی. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هدوکی ئی ګرد (تول) سره وراسته شوی، او کوته پراته وو. اوس همغه هدوکی د ده تر سترګو لاندی بیا ژوندی شول. د دی سلو کلونو په منځ کښې بنی اسرائیل هم له بنده خوشی (ازاد) شوی وو. او پخپلو ښارونو کښې ئی هستوګنه کوله. حضرت عزیر علیه السلام همغسی چه نوی ژوندون ئی ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئی هم په خپلو سترګو ولیدلی (ځینی وائی په ﴿ كَالَّذِىْ ﴾ کښې (ک) زائد دی. او دغه﴿الَّذِىْ﴾په تیره ﴿ الَّذِىْ ﴾ عطف دی. یعنی ﴿ أَوْكَالَّذِىْ مَرَّعَلٰى قَرْيَةٍ ﴾ .

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ

وویل (الله عزیر ته چه) «څومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی»،

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ ـ او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو ړومبی ئی داسی خیال کړی ؤ، که زه دلته پرون ویده شوی یم، خو یوه ورځ ـ او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زمانی تعیین غرض نه دی، بلکه د مودی لږوالی مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۚ وَانْظُرْ

إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ط

وویل (الله داسی نه ده لکه چه ته وائی) بلکه ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته) سل کاله نو وګوره خوړو خپلو ته (چه انځر او انګور دی) او (شیانو د) څښلو خپلو ته (چه شوده او عصیر دی) چه هیڅ نه دی خراب شوی (سره له تیریدلو د سلو کلونو) او وګوره خره ته دی (چه هډوکی ئی څرنګه تک سپین ځلیږی) او دپاره د دی چه مونږ وګرځوو تا دلیل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بیا ژوندی کیدو سره) او وګوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چه څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بیا ورآغوندو هغوی ته غوښه

تفسیر: د حضرت عزیر علیه السلام په مخ کښی هغه ګرد (تول) هډوکی د بدن له ترکیب سره سم تول کړل شول، بیا په هغوی باندی غوښی زرغونی شوی. او پوستکی پری وغوړیدل بیا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښی سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاځیده! او وردریده او وئی هنګل (اواز ئی وکړو). او له «العظام» نه د هغو مړو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد ګرځیدلی ؤ.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ ۙ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

نو کله چه ورښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وویل (عزیر چه اوس) پوهیږم (په مشاهده سره هم) چه بیشکه الله په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام دا ګردی (تولی) پیښی په خپلو سترګو سره ولیدی، نو وئی ویل چه لا می ښه باور او یقین راغی چه پاک الله پر هر شی باندی ښه قادر دی. یعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مړی ژوندی کول الله جل جلاله ته ډیر آسان کار دی، خو اوس می د ده دا قدرت په خپلو سترګو ولید. «دا ئی مطلب نه دی چه پخوا ئی په یقین کښی څه کمی ؤ. هو! داسی نندارہ ئی په خپلو سترګو نه وه لیدلی» بیا حضرت عزیر علیه السلام له دی ځایه پاځید، او د بیت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئی هیڅوک ونه پیژندل، ځکه چه دی همغسی ځلمی پاتی ؤ، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او ځینی سپین ږیری شوی وو. کله چه ده وویل چه «زه عزیر یم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلې دعوی د ثبوت له پاره دوی ته توریت له یاده واوراوه. نو د خلقو باور پرې وشو، چه دی بیشکه همغه نبی علیه السلام دی، ځکه چه بخت نصر ګرد (تول) کتابونه سوځولی وو، چه د هغو په منځ کښې توریت هم ؤ.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه ووېل ابراهیم ای ربه زما وښیه ماته چه څرنګه ژوندی کوی ته مړی؟ ووېل (الله) آیا ستا لا باور نشته (په ژوندی کولو د مړو؟ بیا) ووېل (ابراهیم) چه هو! (باور می شته!) ولیکن (غواړم دا) د دی له پاره چه مطمئن شي زړه زما.

تفسیر: لنده ئې دا چه یقین ئې پوره ؤ، خو یوازې د مشاهدې او د عین الیقین غوښتونکی ؤ. چه هغه هرومرو (خامخا) په کتلو باندی موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ

ووېل (الله) نو ونیسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدې کړه! دوی ځان خپل ته (چه ښه ئې وپیژنې بیا ئې حلال کړه!) بیا ئې کیږده! په هر یوه غره باندی له دوی څخنې یوه یوه برخه بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنې دغه مرغان) (نو) رابه شي دوی تاته (ای ابراهیمه!) په منډو،

تفسیر: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل چه طاؤس - چرګ - کارغه او کوتره یا تپوس ؤ، او څلور واړه ئې له خپله ځانه سره روږدی (آموخته) کړل، چه په بللو باندی به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندګلوی هم له هغو سره ډیره زیاته شوه، بیا ئې د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو ئې د دی مرغانو اجزاء داسې سره وویشلې، چه پر اول غره باندی ئې د دی څلور واړو سرونه کیښودل او په دوهم باندی ئې د هغوی ځانګونه واچول او په دریم باندی ئې د هغوی

پښې وغورځولې او په څلورم غره باندې ئې د هغوی ټنې کېښودې. او دې په خپله د دې څلورو واړو غرونو په منځ کښې ودریده، او یوه مرغه ته ئې غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښې، ځانګونه او ټنې هم ورسره والوتې او په هوا کښې سره ونښتلې، او روغ رمت بیرته په ځمکه کښې کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام مخ ته په خپلو پښو راغې. هم داسې د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلې او په هوا کښې سره پیوند کیدلې. او د خپلو ځپو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په مخ کښې په خپلو پښو راتلل. یا دا چه ځان ته ئې راټڼدې کړه.! او حلال ئې کړه! او غوښې، هډوکې، بڼې، او پښې ئې ټول سره وټکوه! او سرونه ئې له ځان سره وساته! دا ګډه غوښه ئې سره کلوله کلوله کړه! او په څلورو غرو باندې ئې کېږده! بیا ورناری کړه! نو را به شي دوی تاته بیرته په تلوار سره.

وَاعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چه بیشکه الله ډیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداګانو د پیدا کیدلو قوی احتمال شته، اول د بیځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیدل، قابل د انکار کیدی شي. دوهم داسې خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښې دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا ډول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شي، او بیا دی وبلل شي، نو هغه به ژوندی کیږی، او په ډیر تلوار به تاسی ته راځی. ظاهراً د دی شروطو هیڅ دخل، او د دی قیودو هیڅ یوه ګټه او فایده نه ښکاری، نو ځکه ئې د ړومبنی سودا د دفعی له پاره «عزیز» او د وروستنی سودا د لرې کیدلو له پاره ئې «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شبهې بیخی له منځه لاړې شي. یعنی په دی باندی ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د خورا (ډیر) لوی قدرت څښتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکړی، هغسې کوی. د هغه په هر حکم کښې ډیر حکمتونه شته، که مونږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زمونږ د پوهی او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائی چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشي. والله اعلم.

په «آیة الکرسی» کښې ئې د علم او قدرت او نورو الٰهیه ؤ صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه ئې دا دری واړه قصې بیانی کړی، الله تعالیٰ هر چاته که د هدایت اراده وکړی، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د ګمراهی اراده وکړی، هغه ګمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول ګرد (ټول) د هغه په قدرت او اختیار کښې دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالیٰ په لاره کښې د مال صرفولو او دولت لګولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائی چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دی نه هم تیر شوی دی، ځکه چه د «جهاد» او د مال د انفاق هغه ګرد (تول) موانع چه په نظر راځی د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندی له یقین او باور کولو او د هغه د قدرت د عجائبو له معلومولو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شی نو هرومرو (خامخا) به لږ او متزلزل شی.

مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِيْ كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ؕ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۶۱﴾

مثال (صفت د نفقی او ورکړی) د هغو کسانو چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی په مثل د یوی دانی (د تخم) دی چه زرغونه کړی دا (دانه) اوه وږی په هر یوه وږی کښی سل (سل) دانی وی، او الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چه اراده وکړی (اجر د زیاتولو) او الله پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چه له یوی دانی څنی اوه سوه دانی پیدا کیږی، او الله تعالیٰ هر چا ته چه اراده وفرمائی لا ئی پسی زیاتوی، او له اوو سوو څنی اوه زره او له دی نه ئی هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د هر صرف کوونکی په نیت، او د هغه د صرف شوی مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په نورو شیانو باندی ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوی.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُوْنَ مَآ اَنْفَقُوْا مَنًّا وَّلَآ اَذًى ۙ لَّهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۶۲﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی بیا نه وروپسی کوی (دوی) په هغه شی پسی چه خیرات کړی ئی وی

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان ږدی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربړ (تکلیف) او زحمت پیښوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه وررسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته څه ویره او اندیښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَّمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَّتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

خبره معروفه نیکه (خوږه پسته فقیر ته) او عفوه (ده ته که الحاح یا شور وکړی) ډیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره،) او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پښیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له تینگار (تکرار) او بدخوئی ځنی تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه خو ځلی ئی سپک کړی او وئی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیچا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، څه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی ئی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو ځانونو ته ئی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربړولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لیږلو کښی تلوار نه کوی.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقٰتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى ۙ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۖ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سړی) چه صرفوی مال خپل دپاره د ښودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورځی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو ربړول (تکلیف ورکول)، او په دوی باندی احسان او منت بارول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د ورښودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ریائی خیرات ثواب هم هیڅ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدقه» خو یوازی، له ریاء ځنی باطله کیدی شی، اگر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مگر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کړ، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کښی) په شان د صفت د هغی ښوئی تیږی (گټی) دی چه پرته وی په هغی باندی څه خاوری پس ورسیږی هغی ته زورور باران نو پریږدی دغه تیږه (گټه) پاکه (صافه له گرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیڅ شی باندی له ثوابه د) هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه ښئی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکښی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی ځنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کښی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وگڼئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (گټه) باندی وکری چه پر هغی باندی لږ څه خاوره پرته وی، خو کله چه باران ووریږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی ـ نو په هغی باندی به

هغه دانه څرنګه زرغونه شي؟ هم داسې به په صدقاتو کښې رياکارانو ته څه ثواب ورسيږي؟بلکه نه ورسيږي.

وَمَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَ تَثْبِيْتًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۚ فَاِنْ لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۲۶۵﴾

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو کسانو چه صرفوی (لګوی) مالونه خپل له پاره د طلب د رضاء د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پيدا دی) له نفسونو د دوی څخه (په ايمان باندی) په شان د يوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعده مامونه) باندی چه ورسيږی دی (باغ) ته زورور باران نو ورکړی ميوی خپلی دوچنده نو که ونه رسيږی دی (باغ) ته زورور باران نو نری باران (يا پرخه پری اوری هم) کافی ده، او الله په هغو شيانو چه تاسی ئی کوئ ښه ليدونکی دی (په پټو او ښکاره ؤ عالم دی).

تفسير: له زورور باران ځنی مراد ډير مال صرفول دی. او له نری ځنی د لږ مال صرفول مقصد دی. د زړونو له تثبيت څخه مطلب دا دی، چه ثابت کړی زړونه په ثواب ميندلو کښې يعنی يقين ولرئ چه د خيرات ثواب هرومرو (خامخا) دوی ته رسيدونکی دی. که د دوی نيت سم وی، نو له ډيرو صرفولو څخه به دوی ته ډير ثواب ور رسيږی، او په لږ خيرات سره هم د ثواب فائده ورحاصليږی. لکه چه په خالصی (مستعدی ـ هواری ـ معتدلی ـ هواداری لمريزی) ځمکی کښې (يو ښکلی ښه ميوه دار) باغ وی نو څومره چه باران (متدرجاً) ووريږی، هغومره ګته به ور ورسيږی. که ئی نيت سم نه وی په هره اندازه چه زيات مال صرف کړی، هغومره مال ئی ضايع، او دی زيانمن کيږی. ځکه چه په زيات مال ورکولو کښې به رياء او ځان ښوول هم زيات وی. لکه چه په ښويه تيږه (ګټه) باندی دانه نه زرغونيږی نو څومره زورور باران چه ووريږی هغومره زيان رسوی.

اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُوْنَ لَهٗ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ لَهٗ فِيْهَا

مِنۡ كُلِّ الثَّمَرٰتِۙ وَاَصَابَهُ الۡكِبَرُ وَلَهٗ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ۖۚ فَاَصَابَهَآ اِعۡصَارٌ فِيۡهِ نَارٌ
فَاحۡتَرَقَتۡ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَـكُمُ الۡاٰيٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَتَفَكَّرُوۡنَ ﴿۲۶۶﴾

آیا خوښوی یو د تاسی دا چه وی دی ده لره یو باغ له خرماؤ څخه او له انګورو څخه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی چه وی ده لره په دغه (باغ) کښی له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو او ورسیږی ده ته زوړوالی او وی ده لره اولاد ضعیفان پس ورسیږی هغه (باغ) ته سخت باد چه وی په هغه کښی اور نو وسوځی دا (باغ) هم داسی (په شان د دی تیر شوی بیان) بیانوی الله تاسی ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ! (په هغه کښی او تری پند واخلئ!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او ځان ښکارولو ـ او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښی پر مسکینانو باندی خپل منت او احسان ږدی. یا ایذاء ـ ضرر، او ربړ (تکلیف)وررسوی. یعنی دا داسی دی لکه چه یو سړی د خپل ځلمیتوب، او قوت په وخت کښی یو ښه باغ (بڼ) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښی ئی میوی وخوری، او د ضرورت په وخت کښی ئی په ښه او کار ورشی، نو کله چه دی ضعیف او سپین ږیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسیږی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښی وسوځی. یعنی خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسی دی، چه د هغه میوه په آخرت کښی په کار ورځی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوځی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښی څرنګه د هغه په ښه ورشی؟ حق سبحانه وتعالیٰ داسی په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی ـ څو ښه وپوهیږی او د ده د قدرت په علائمو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

کوم عمل چه په ریا شی په کار نه دی — مناسب د پاک مولا د دربار نه دی
عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی — رب د کبر او ریا خریدار نه دی

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡفِقُوۡا مِنۡ طَيِّبٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّاۤ اَخۡرَجۡنَا لَـكُمۡ مِّنَ الۡاَرۡضِ ۖ

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لګوئ! له حلالو (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی ګټلی او له هغو (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکی څخه (له حلالو پاکو غورو شیانو) او قصد مه کوئ تاسی (ورکولو) د خبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چه لګوئ ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه یئ تاسی اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مګر «خو ئی داسی اخلئ» چه سترګی پټی کړئ په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شئ! چه بیشکه الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه (صفت) او) ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال ګټل شوی مال ځنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شیانو څخه ښه شی د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شی، او داسی خراب شیان په خیراتونو کښی صرف نه کړئ که تاسی ته دروراندی شی، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وراندی وروسته کوئ! او زړه مو نه غواړی! او نه ئی اخلئ! یا ئی په اخیستلو شرمیږئ! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه اخلئ! او وپوهیږئ چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج یئ، او هغه تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د ډیرو محامدو او ښیګڼو (فائدو) څښتن (خاوند) دی که تاسی له ښو شیانو ځنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړئ! او ښه خیر ورکړئ! نو دی هغه خوښوی.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ ۖ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او ویروی مو چه خوار به شئ!) او حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د ګناهونو) له خپله (لوری) او د فضل (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر ټولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښې داسې خیال وګرځي «که خیرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکیداتو له اوریدلو سره بیا هم همت او میړانه (بهادري) نه کوي، او پخپل زړه کښې دا خبره ګرځوي چه له خپله ماله هیڅ شی صرف نه کړي، او د الله تعالیٰ له وعدې څخه مخ اړوي، او په شیطاني وعدو باندې د ده د طبیعت میلان او اعتماد وي، نو ښائي چه دی یقین او اعتماد ولري چه دا خبره د شیطان له خوا د هغه په زړه کښې لویدلې ده او داسې دی نه وائي چه «ما خو د شیطان شکل په سترګو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږي؟» او که دا خیال ئې په زړه کښې وګرځي چه د «صدقې» او خیرات په وسیله ئې مغفرت وربه برخه کیږي او په مال کښې ئې زیاتوالی او برکت پیدا کیږي نو ودې پوهیږي، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښې لویدلې ده، نو د الله جل جلاله شکر دې وباسي، او د الله عم نواله په خزانه کښې د هیڅ کمې نشته، او د ګردو (ټولو) په ظاهر او باطن «خبیر» او د هر سړي په نیت او عمل باندې «بصیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

ورکوي (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړي (د ورکولو ئې) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقیق سره ورکړی شو (ده ته) خیر ډیر، او نه اخلي پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چه د وهم او نفسي غوښتنو شوائب پکښې نه وي).

تفسیر: یعنې هر هغه چا ته چه الله اراده وکړي علم تحقیق، د عمل تدقیق او د دیني خبرو او خیرات ورکولو پوهه ورکوي، چه په کوم نیت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول (طریقه) محتاج ته ئې ورکړي؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوې ده هغه ته د دنیا او عقبیٰ لوی نعمت او ښیګڼه (فائده) په برخه شوې ده. (ابواللیث رحمة الله علیه وائي چه الله جل جلاله دنیوي مال ته ﴿ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ﴾ او علم ته ﴿ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾ فرمایلي دي، نو ښائي چه علم او پوهنې ته ډیر اهمیت ورکړی شي!)

مال «فاني» او علم «باقي» دی — «باقي» واخله! «فاني» پریږده!
«علم» خوښ دی د پوهانو — ناپوهانو ته «جهل» پریږده!

«ادریس» وخوت په آسمان «قارون» ډوب په ځمکه پریږده!
«یؤت الحکمة» تل لوله! په «اسفارو» خر بار پریږده!

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

او هغه شی چه صرف کړئ تاسی له نفقی (لکه زکوة او خیرات ـ لږ یا ډیر) یا (ئی) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چه بی ځایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی هغه شی چه په خیرات کښی ورکاوه کیږی، لږ وی که ډیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لګوئ که په باطله، په پټه ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنی له پاره یا «نذر» په ځان اخلئ، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کښی، په هر ډول (طریقه) سره چه وی بیشکه الله تعالیٰ ته هغه او نور ګرد (تول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چه د مال په «انفاق» یا په «نذر» کښی د الله له احکامو ځنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددګار نه دی. او په هر چا باندی چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبیږی، نو که بیا ئی اداء نه کړی ګنهګاریږی «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالیٰ په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مګر داسی ووائی چه د الله تعالیٰ په نامه ئی فلانی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسیږی. نو په دی صورتونو کښی هیڅ پروا نشته.

إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پټوئ ئی تاسی (په وخت د ورکولو کښی) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

ځینی د ګناهونو ستاسی، او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (او هیڅ شی تری پټ نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورښوولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره ډول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشی. او په پټه سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکی ته حیاء ورنشی، لنده ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مګر د هری موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروری خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۲﴾

نشته پر تا باندی (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړی (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (ځانونو) ستاسی دی، او نه صرفوئ تاسی (ای مؤمنانو!) مګر (صرفوئ ئی) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسی ته (ثواب د هغه) او په تاسی به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوئ! او په دی امر کښی دا مصلحت ؤ چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شی، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیږی چه له خیرات ورکولو ځنی د الله تعالیٰ خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ!، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږی!، د مسلم او غیر مسلم څه تقئید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوئ ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروری ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰهُمْ لَا يَسْــَٔلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا

(خیراتونه ستاسی) له پاره د هغو فقیرانو دی چه بند کړی شوی دی په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کښې چه توان نه لری دوی د ګرځیدلو په ځمکه کښې (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتیا په سبب) ګمان کوی په دوی باندی ناپوه (په حال د دوی) د غنیانو په سبب د نه سوال کولو په کوښښ سره پیژنی به ته (ای سامعه!) دوی په څیرو (علامو د تواضع او اثر د مجاهدی) د دوی سره، نه کوی دوی سوال له خلقو څخه په سختی (په الحاح او کوښښ) سره،

تفسیر: یعنی داسی خلقو ته صدقه ورکول ـ ډیر ثواب لری چه د الله جل و علیٰ شانه په لاره کښې او د هغه د دین په کار کښې مشغول او مقید وی، او د تګ او راتګ او د خوړو، لباس او نورو له ګټلو څخه پاتی وی، او هیچا ته خپل حاجت او اړتیا (محتاجی) نه ښکاروی. لکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځینی اصحاب داسی هم وو چه دوی خپل کور کهول خوشی کړی ؤ، او د (صفی) په اصحابو کښې شامل شوی وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاک محمد صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت ئی خپلو ځانو ته غوره کړی ؤ دینی علوم به ئی زده کول، مفسدینو او شر آچوونکو سره به ئی «جهاد» کاوه. هم داسی اوس هم پر مسلمانانو باندی د هغو کسانو امداد او مرسته (مدد) حتمی او ضروری ده چه د قرآن عظیم الشأن په یادولو، یا د دینی علومو په تحصیل کښې بوخت (ډوب) او مشغول وی. د څیری له پیژندلو څخه دا مطلب دی چه د هغوی څیری ډیری ژیړی او بدن ئی نری را بریښی، او د جد او جهد آثار د هغوی په مخونو کښې له ورا ښکاریږی.

وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۲۷۳﴾

او هر شی چه تاسی صرفوئ (ئی په هر شی کښې) له خیره (له مال نه) پس بیشکه الله په هغه باندی (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: په عام او خاص ډول (طریقه) د داسی خلقو له کارونو څخه خبردار دی، چه یاد شول.

اَلَّذِیْنَ یُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّیْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِیَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُوْنَ ۝

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښې) په شپه او په ورځ کښې په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅکله غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: تر دی ځایه پوری د خیرات بیان، او د هغه د فضیلت د قیدو او شرائطو ذکر ؤ. هر کله چه له خیرات کولو ځنی له یوه لوری په معاملاتو کښی د سهولت او د تسهیل عادت پیدا کیږی، او د بی مروتی او سخت گیری ـ خرابی ورخرگندیږی، او له بل لوری هغه گناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښی پیښیږی د هغوی کفاره هم په صدقاتو او خیراتو سره کاوه شی، او هم په خیرات کولو سره په اخلاقو، مروت، خیر غوښتلو او گته رسولو کښی زیاتوالی پیدا کیږی، او د پاک خدای مخلوق ته فائدی رسیږی، نو له دی کبله (وجی) ئی په دی متعددو آیتونو کښی د هغه یادونه وکړه.

هر کله چه سود (سوائی) آخیستل له خیرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښی یوازی مروت، احسان او گته رسونه او په سود کښی پرته (علاوه) له بی مروتی، ضرر رسولو، ظلم او ځلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خیراتونو او صدقاتو د فضیلت د بیانولو څخه وروسته د سود منمت او د هغه د ممانعت ذکر ډیر مناسب دی. څومره چه په خیرات کښی ښیگنی (فایدی) او فضایل شته، هومره په سود او (سوائی) کښی خرابی او رذائل موجود دی.

اَلَّذِیْنَ یَاْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا یَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا یَقُوْمُ الَّذِیْ یَتَخَبَّطُهُ الشَّیْطٰنُ مِنَ الْمَسِّ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْۤا اِنَّمَا الْبَیْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا ۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَیْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ؕ

هغه کسان چه خوری (یعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاڅیږی دوی (د قیامت په ورځ کښی) مګر (پاڅیږی داسی) لکه چه پاڅیږی هغه څوک چه حواس ئی خراب کړی وی شیطان (د عربو په گومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی دی چه دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښی) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی ئی دی سود

تفسیر: سود خور به قیامت کښی داسی له خپل قبر څخنی پورته کیږی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس ئی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجی) وی چه ده حلال او حرام سره ګډول او دا ئی څکه کول چه په دغو دواړو کښی ئی ګټه مقصوده وه، او دا دواړه ئی حلال ګڼل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منځ کښی ډیر فرق شته، «بیع» د الله تعالیٰ له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښی ده هغه د مال په مقابل کښی ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک یکښی بلا عوضه نفع واخلی. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلی. په رومبنی صورت کښی کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی ـ نو څکه د هغوی په منځ کښی موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیرودلو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنی او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سړی ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوښه سره د لسو درهمو ټکر (کپړا) پری پلوری (اخلی). او بل سړی ته د یوه ګز ټکر (کپړی) دومره زیات ضرورت پیښیږی، چه د یوی درهمی ټکر (کپړه) په لسو درهمو باندی پیری (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښی ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو ټکر (کپړه) په یوی درهمی پیری (خرڅوی)، نو په هغه کښی سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض همغه ټکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلی، بیا هم پکښی سود نشته. څکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منځ کښی موازنه او مساوات له سره نه کیږی. که د دوی له پاره کومه پیمانه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه همغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښی عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعیین به څرنګه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو باندی واخلی، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښی معین کیږی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیږی او سود ګرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَآءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ ؕ وَاَمْرُهٗۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

پس هر څوک چه راشي ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شي چه پخوا ئی اخيستی دی، او معامله ئی الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر څوک چه بيرته وګرځيده (سود ته او حلال ئی وګڼه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښی تل وی.

تفسير: يعنی هغه سود چه له حرمت څخه ئی پخوا مو اخيستی دی په دنيا کښی د هغه استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کيږی، يعنی تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښی **حق سبحانه و تعالیٰ** اختيار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښی. خو وروسته له حرمته که بيا هم څوک د سود له اخيستلو څخنی لاس وانخلی، بلکه بی پروا ئی وخوری، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالیٰ د حکمونو په مقابل کښی د خپلو عقلی دليلونو د وړاندی کولو سزا ئی همغه ده چه پاک الله ئی فرمائی.

يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ ۗ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زياتوی (ثواب د) خيراتونو،

تفسير: الله تعالیٰ د سود مال نابود او پوپنا (تباه) کوی. يعنی په هغه کښی هيڅ خير او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کيږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله عليه وسلم په حديث کښی راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زيات شی، آخر ئی افلاس او تاوان دی.» او د خيرات د مال له زيادت څخنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښی زيادت راځی، او پاک الله په هغه کښی خير او برکت پړدی او د هغه ثواب ډيروی لکه چه په احاديثو کښی هم راغلی دی.

وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر ګنهکار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکی معذبوی هم).

تفسير: مطلب دا چه سود او سوائی اخيستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بی له سوده حسنه پور (قرض) ورکړی. حال دا چه په ده باندی دا لازم ؤ چه هغه ئی د خیرات په توګه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکړی وی، نو اوس له دی څخنی زیات د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کښی د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو څخنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشنیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه او پریږدئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په رښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت څخنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسی، خو وروسته له دی ممانعته هغه سود چه اوښتی دی مه ئی اخلئ.

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَإِن تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾

پس که ونه کړ تاسي (دا کار) نو آگاه شئ (او ځان تیار کړئ) تاسي په جنگ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه گاره شوئ تاسي (له اخیستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسي مه کوئ تاسي ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شي پر تاسي (چه له رأس المال څخه مو څه ستون کړی شي).

تفسير: یعني هغه پخواني سود مو چه اخیستی دی که هغه په خپل رأس المال کښې حساب او له رأس المال څخنی ئی کم کړئ، نو پر تاسو باندی ظلم او تیری کیږی. او وروسته له ممانعته که تاسی هغه اوښتی سود وغواړئ، نو دا ستاسی ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۖ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾

او که ؤ پور وړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسي دی انتظار پور وړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخي - د پور وړی (قرض وړونکی) او دا چه ببښنه وکړئ تاسي (دی پور وړی ته)، خیر (ډیره بهتره) ده تاسي ته که یئ تاسي چه پوهیږئ (په هغه خیر).

تفسير: یعنی کله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخیستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسی خپل پور (قرض) له مفلس پوروړی څخنی درگرده غواړئ داسی غوښتنه نه ده په کار بلکه ناداره لره مهلت ورکړئ! او که مو د لاسه کیږی هغه پور (قرض) وروبخښئ!.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾ ع

او وویریږئ تاسي له (عذابه د) هغې ورځې چه بیرته بیول کیږئ تاسي په هغې کښې طرف د الله ته بیا به پوره ورکړی شي هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کړی وی او په دوی به ظلم ونه کړ شي (د عذاب په ډیروالي یا د ثواب په لږوالي سره).

تفسیر: یعني په قیامت کښې به د ګردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږي، نو اوس دی هر څوک فکر وکړي چه ښه کار کوی که بد؟ ګټه او سود اخلي؟ یا خیرات ورکوي؟
(د «البقرة» د سورت ګرد (تول) آیاتونه مدني دي پرته (علاوه) له دی آیت څخه چه مکي دی او په حجة الوداع کښې په «منٰی» کښې نازل شوی دی او وروسته له دی نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُۚ وَلۡيَكۡتُب بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبُۢ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَلَا يَأۡبَ كَاتِبٌ أَن يَكۡتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُۚ فَلۡيَكۡتُبۡ وَلۡيُمۡلِلِ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبۡخَسۡ مِنۡهُ شَيۡـٔٗاۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملې کوئ تاسی په پور (قرض) سره تر نیټې ټاکلي (مقرر کړی) شوی پورې نو ولیکئ تاسی هغه (پور- قرض)!، او ودی لیکی (کاغذ د پور- قرض) په منځ ستاسی کښې یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دی نه راوړی (هیڅ یو) کاتب (د دی کاغذ) له لیکلو څخه (او ښائی چه ولیکی دا معامله) هغسی چه ښوونه کړی ده کاتب ته الله نو ودی لیکی، او بیان دی وکړی (کاتب ته) هغه څوک چه په ده باندی حق (پور- قرض) دی او ودی ویریږی (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دی کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعني دی دی هم په اقرار کښې هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوی).

تفسیر: پرومبی ئی د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئی د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیټه تر راتلونکی مودی پورې، او د نورو لار ښوونه کیږي. او د پور (قرض) په نسبت داسی معلومیږي چه دا ډول (طریقه) معامله جائزه

ده، مګر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتیاج) لری، او د هیری، مړینی (مرګ)، نشتوالی او د نورو جنګ جګړی احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأدیبی نیته په داسی اهتمام سره وتاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جګړه او مخالفت پکښی پیښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر یوه کاغذ باندی ولیکی، او د بیرته وررسولو نیته وتاکله (مقرره) شی!. او د پور (قرض) ورکوونکی او پوروړی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پیژندګلوی، او د هغی معاملی پوری نور تړلی تفصیلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ولیکلی شی!. او لیکونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسی چه د شرعی شریفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر ولیکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکی! یا ئی لیکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وینا سره ولیکی، او د بل چا په حق کښی هیڅ ډول (طریقه) نقصان او تاوان پیښ نه کړی!.

فَإِن كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ۚ

پس که ؤ هغه څوک چه په ده باندی حق (پور(قرض)) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او لیونی) یا ضعیف لکه ووړ (معزور) یا ډیر زوړ (بوډا) یا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه ګنګ وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) دی پخپله نو بیان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زیاته)،

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پور وړی چه کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بیرا وی لکه چه ووړ (معزور) یا زوړ، او د معاملی د پوهیدلو پوهه نه لری، یا د هغی معاملی لازمی خبری لیکونکی ته نشی ویلی (لکه چه ګونګی وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) نو په داسی صورت کښی د مدیون ـ واکدار یا وارث یا ولی یا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زیاتوالی او کموالی پای (اخر) ته ورسوی! او لیکونکی ته دی ووائی چه وئی لیکی.

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِن رِّجَالِكُمْ ۖ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن

تَرۡضَوۡنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنۡ تَضِلَّ اِحۡدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحۡدٰىهُمَا الۡاُخۡرٰىؕ

او شاهد ونیسئ تاسی (په خپلو معاملو کښې) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځې له هغو کسانو چه تاسی تری راضي یئ (د عدالت له کبله (وجی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهدی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغې بلې (هیر زړی ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کښې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځې شاهدانی ونیسئ! (ځکه چه په ښځو کښې عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی. او د کافر شاهدی قبوله نه ده. مگر د «امام اعظم رحمة الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهدی پر بل کافر باندی روا ده.)

وَلَا يَاۡبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوۡا ؕ وَلَا تَسۡـَٔمُوۡۤا اَنۡ تَكۡتُبُوۡهُ صَغِيۡرًا اَوۡ كَبِيۡرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖ ؕ ذٰلِكُمۡ اَقۡسَطُ عِنۡدَ اللّٰهِ وَاَقۡوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدۡنٰٓى اَلَّا تَرۡتَابُوۡٓا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهدی ته) او مه خوابدی کیږئ (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکئ دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتی د هغی پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهدی او ډیر نژدی دی ته چه شکمن نه شئ تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کښې).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښې سستی کوی!، او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کښې هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښې ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی ـ که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کښې دی او په شهادت کښې هم زيات داد په هم دی ليک باندی دی، او د نه هيريدلو او نه تيروتلو او د هيڅا د حق د نه ضايع کيدلو اطمينان او تسلی هم په هم دغه ليک باندی دی.

إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوٓا۟ إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ

مګر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ ئی تاسی (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کښې پس نشته پر تاسی باندی هيڅ ګناه چه ونه ليکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونيسئ تاسی! کله چه يو له بل سره پلورل (اخيستل) يا پيرودل (خرڅول) «بيع او شری» کوئ تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (يعنی په کتابت او شهادت کښې دی څه زياتوالی او کموالی نه کوی ـ يا) او ضرر دی نه رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (يعنی که معذور وی زور دی پر هيڅا ونه کړ شی.)

تفسير: يعنی که د سوداګری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کښې جنس يا نغده معامله وی ـ او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کښې ئی نه ليکل، وبال نه دی خو شاهد نيول په هسی معاملو کښې ضرور دی چه په هغی کښې وروسته له دی نه کومه جګړه او جنجال پيښ نشی او ښائی چه ليکونکی او شاهد هيڅا ته کوم ربړ (تکليف) او تاوان ورپيښ نه کړی يعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی عليه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی اداء کړی چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ
شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾ وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا۟ كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم
بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا
فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

او که وکړ تاسی (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا گناه ده (لاحقه) په تاسی پوری، او وویرېږئ تاسی له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوی تاسی ته الله او الله په هر شی باندی ښه عالم دی. (او گرد (تول) شیان ورته ښه معلوم دی) او که یئ تاسی په سفر باندی او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلئ) گروی قبض کړی شوی پس که امین (معتبر) وگڼل ځینو ستاسی ځینی (نور، چه گروی ئی وانه خیستله) نو اداء دی کړی هغه څوک چه امین گرځولی شوی وی امانت د ده (یعنی د پور (قرض) ورکوونکی) او ودی ویرېږی له الله څخه چه رب د ده دی او مه پټوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه گویا اقرار هم په خپل ځان باندی شاهدی ده) او هر چا چه پټه کړه دا (شاهدی) نو بیشکه دی گنهگار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوئ (ئی تاسی) ښه عالم دی. (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنی که په سفر کښی د قرض او پور معامله درپیښه شی او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وی او لیکونکی مو په لاس درنشی نو پوروړی (قرض وړونکی) دی د خپل پور (قرض) په عوض کښی کوم شی گرو (گانه) ورته کیږدی.

فائده: په «سفر» کښی د «حضر» په نسبت گروی (گانی) ته زیات ضرورت پیښیږی ځکه لیکل او شاهدی په «حضر» کښی په آسانی سره صورت موندلی شی او پور (قرض) ورکوونکی ته په آسانی سره اطمینان او تسلی پیدا کیږی نو ځکه په سفر کښی د «رهن» او گروی (گانی) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکی او د شاهدانو په موجودیت کښی هم د گروی (گانی) اخیستل روا دی. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی که پور (قرض) ورکوونکی پخپل پور وړی (قرض وړونکی) باندی اطمینان او اعتبار لری ـ او پری داده وی، او تری گروی (گانه) ونه غواړی، نو پر پور وړی باندی لازم دی چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړی! او له الله تعالیٰ جل جلاله څخنی دی وویرېږی! او د حق د خاوند په حق کښی دی په امانت سره معامله وکړی!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ۗ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاۗءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۸۴﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو تولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکې ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښې دی یا پټ کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حسابه هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښې د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنی او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «**سنام القرآن**» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندګانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تعمیل او کولو کښې هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له تولو مناهیو څخنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «**البقرة**» د سورت په آخر کښې ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د ګردو (تولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تعمیل او کړو باندی ئی تول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښې زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو څخنی کار اخلی، او ناروا شیان روا ګنی، او د هغو په روا ګرځولو کښې له خپل فکر او خیال څخه نه اوړی، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر مونږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زمونږ د تولو پټو او ښکاره ؤ کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په ګردو (تولو) امورو باندی ښه «علیم» او «خبیر» وی. او هغه ذات چه زمونږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښې جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په ګردو (تولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا دری واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «ملک ـ علم ـ قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «آیت الکرسی» کښې هم فرمایلی دی.
مطلب ئی دا دی (**حق سبحانه و تعالیٰ**) د ګردو (تولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په ګردو (تولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر تولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک ـ علیم ـ بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پته سره وی که په ښکاره سره، څرنګه به وړ (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنګه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَآ أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهٖ وَ الْمُؤْمِنُوْنَ ؕ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ
وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ ۟ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۟ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا
غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿۲۸۵﴾

تصدیق (باور) کړی دی رسول په هغه شی چه نازل کړی شوی دی ده ته له (طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کړی دی). تولو (د دوی) تصدیق (باور) کړی دی په الله باندی او په پرښتو د ده او په کتابو د ده او په رسولانو د ده (په داسی حال کښی چه وائی دوی) فرق نه کوو په منځ د هیڅ یو (رسول) له رسولانو د الله کښی. او وائی (رسول الله او مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو). مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دی درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له ړومبی آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب آخیستل کیږی چه په زړونو کښی ګرځی نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم وویریدل، او له دی آیت څخی داسی زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هیڅ یوه بل آیت څخی نه وو متأثر شوی نو دوی پاک رسول صلی الله علیه وسلم ته شکایت ور ووړ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل ﴿ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ﴾ یعنی که څه سختی مو په نظر درځی یا څه خپګان درپیښ شی نو د حق تعالیٰ د دی امر او ارشاد په منلو او تسلیم کښی لږ څه توقف او ډیل مه کوئ! او د زړه له اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ﴾ دوی د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوی پر ژبو باندی جاری شول، چه د هغه مطلب دا دی مونږ ایمان لرونکی یو پر الله تعالیٰ (چه واحد، احد، صمد، لاشریک له، ازلی، ابدی، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه پاک دی) او ایمان لرونکی یو پر ملائکو د الله چه مقربی بندګانی د الله تعالیٰ دی، نه ذکور دی، نه اناث او د الله تعالیٰ ډیری مطیعی او حکم منونکی، او یوه طرفة العین هم د الله تعالیٰ له عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلیږی او ایمان لرونکی یو په تولو کتابونو د الله تعالیٰ چه تول حقانی او قدیمی دی ځکه چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) صفات ازلی، قدیمی او ابدی دی، او دغه تول کتابونه د الله تعالیٰ له طرفه لیږل شوی دی. او ایمان لرونکی یو په رسولانو د الله چه ګرد (تول) په حق دی او بیخی له دروغو معصوم دی، هر څه چه وائی او راوړی ئی دی، هغه تول له الله، جل جلاله څخه دی، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کښی په منځ د هیڅ یو

له دغو رسولانو او د الله تعالیٰ د حکم اطاعت مو وکړ ـ یعنی خپګان، خطره او نوری ګردی (تولی) خرخشی (بدخیالی) مو پریښودی، او د الله تعالیٰ ارشاد مو تعمیل کړ، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کړ حق تعالیٰ دا خبره قبوله کړه نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ ﴾ الآیة ـ چه حق سبحانه وتعالیٰ په ده کښی د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پیښ شوی ؤ او په دی سره ئی دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغی څخه د هغوی زړونه ډاډه او اطمینان ئی ترقی وکړی او هغه پخوانی ـ خطری او خرخشی (بدخیالی) ئی ورکی شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کښی چه ﴿ لَا یُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ﴾ الآیة ـ دی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیچا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کښی د ګناه خیال یا کومه خطره وګرځی، خو په هغه باندی عمل نه کوی، نو پر ده باندی هیڅ ګناه نشته او سهو او تیرواته ئی هم معاف دی. لنده ئی دا چه صاف ئی وفرمایل چه له هغو خبرو څخنی چه ځان ژغورل (ساتل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطره، تیرواته او سهو په هغو باندی هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندی چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی ؤ ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمی قاعدی سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطره داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کښی» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا یُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ؕ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَیْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ؕ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِیْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَیْنَآ
اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ
لَنَا بِهٖ ۚ وَاعْفُ عَنَّا ٝ وَاغْفِرْ لَنَا ٝ وَارْحَمْنَا ٝ اَنْتَ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِیْنَ ﴿۲۸۶﴾

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندی مګر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی او «شته» په

ده باندی «وبال» د هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کړو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «ګناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی دروند بار! لکه چه بار کړی ؤ تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «ګناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولیٰ «مددګار» زمونږ ـ نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په رومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ډیره پریشانی ورپیښه شوی وه، نو د هغوی د تسلئ او داډ لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿اٰمَنَ الرَّسُوْلُ﴾ الآیة ـ او ﴿لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا﴾ الآیة ـ دی او وروسته له هغه څخه د ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ﴾ څخه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی دادینه (تسکین) او تسلی راکړی شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) نه دی پاتی څکه په هغو دعاؤ او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مګر ای زمونږ ربه! ښائی پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کړی چه د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندی سخت او دروند نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهو باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کړی! او نه زمونږ له طاقته څنی زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کړی! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ څنی کومه خطا او تقصیر څرګند شی له هغه څنی ته راتیر شه! او ومو بخښه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا ګردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسی چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپیښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او ربړ (تکلیف) څنی داډ، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعنایت کړی! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) ربړونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوراندی کیږی او له هغه صعوبت او سختی څنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپګان موجب ګرځی.

تمت سورة «البقرة» بفضل الله رب البریة ـ یا من لک الکبریاء فی الدنیا والاخرة ادخلنا بکرمک فی عبادک الکرام البررة

(سورة آل عمران مدنية وهی مائتا آية وعشرون رکوعا، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «الانفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ۝١ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۝٢

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپیته کسیزه مؤقره او معززه جرګه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو ډیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالمسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رأیه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلی (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وجی) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او ډیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کری ؤ. دا جرګه د رسالت په دربار کښی په ډیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکړی، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی.
د آل عمران د سورت اتیا، یا نوی ړومبنی آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو ړومبنی او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کټمت (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دریو خدایانو څخنی دی، (معاذالله).
د دی سورت په ړومبنی آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حی» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظری په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرګ

هیڅکله نه پیښیږي، او پاک الله ګردو (ټولو) مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئې ورپیدا کړي دي. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی. په خلاف د دې په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندې به د مرګ او فنا وار خامخا راتلونکی وي. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه څوک چه خپله هستي او ژوندون نشي ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستي به په څه دول (طریقه) سره وساتلی شي؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو ګردو (ټولو) سره وویل بیشکه رښتیا ده! ښائي چه دوی به دا غنیمت ګڼلي وي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یأتی علیه الفناء سوال کوی. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندې هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکی ده. که ئې مونږ ځواب په نفي سره ورکړو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زمونږ د عیسایانو له عقیدې سره سم چه «دیره موده کیږي چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مړ شوی دی» مونږ په صریح دول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شي. نو ځکه ئې مصلحت ونه لید چه په لفظي مناقشه کښې خپل ځانونه وغورځوي. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو څخني وي چه له اسلامي عقیدې سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب څخني قطعاً انکار کوي، او د جسماني رفعې قائلان دي. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه په «الجواب الصحیح» کښې، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړې ده، چه د شام او د مصر نصرانیان ړومبی په عمومي دول (طریقه) سره په هم دې عقیدې باندې وو، وروسته له دیرې زمانې (پولوس) نومي د «صلب» د عقیدې اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له لورې د «ان عیسیٰ أتی علیه الفناء» په ځای د «یأتی علیه الفناء» فرمایل په داسې حال کښې چه په ړومبني جمله کښې سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه دول (طریقه) سره کیږي، او په هغه موقع کښې ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وي چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښې هم دا لازمه ونه ګڼله چه په مسیح علیه السلام باندې پخوا له مړ کیدلو د مرګ اطلاق وکړي.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توته توته لیږلی) دی په تا باندې کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښې سره له رښتیا او انصاف راښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرٰىةَ وَالْإِنْجِيْلَ ﴿۳﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغو «کتابونو» چه پخوا له ده نه دی او نازل کړی «یو ځلی لیږلی» دی توریت او انجیل پخوا «له دی قرآنه» له پاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشأن د پخوانیو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی دی او هغو پخوانیو کتابونو توریت، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی ؤ، او د ده د راوړونکی په لوری ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدایات ورکول، ګواکی دا ئی راښکاره کړه چه د مسیح علیه السلام د «الوهیت» یاد «ابنیت» عقیده په هیڅ یوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دین د اصولو په اعتبار ګرد (تول) آسمانی کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ ۗ

او نازل کړی ئی دی فرقان «یعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بیلوونکی دی».

تفسیر: یعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شیان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام ـ دروغو او رښتیا په منځ کښی فیصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کریم، سماوی کتابونه او د انبیاؤ علیهم السلام معجزات ګرد (تول) سره داخل دی او په دی لوری هم اشاره وشوه چه په هغو مسایلو کښی چه یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسی جګړی کوی د دی اختلافاتو فیصله هم د هم دی پاک قرآن په وسیله کیږی.

إِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿۴﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله سره «چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» څیښتن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تښتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالیٰ لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدی په اساس څرنګه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکړی، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتی تضرع او الحاح د ظالمانو له منګلو څخنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای ځوی څرنګه کیدی شی؟ ځوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو ځکه ښائی چه د خدای جل جلاله ځوی هرومرو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او ځوی باندی سخت عیب لګول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾

بیشکه الله پټ نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له ټولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د ګردی (ټولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترګی د رپ (ثانئی) په اندازه هم له ده څخنی نه پټیږی. ګرد (ټول) بی ګناه او ګنهګاران، او د ګردو (ټولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتښتی، یا ځان تری پټ کړی، نو چیری به پټ شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکړه شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. ځکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ ـ لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابته ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنگه چه ئی اراده وکړه، همغسی ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنگه، او څرنگه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه څاڅکی اوبو څخنی په څو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم بنه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟. یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د گیډی په څو تیارو کښی هستوگنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غونډی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته څخنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا څوی یا لمسی ویل څرنگه وی؟ ﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿ يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی ـ د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یواځی د مور د منفعلی قوی څخنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت خیښتن (خاوند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وگنی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ ۖ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیږلی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمات دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه ؤ احکامو مبنی دی» او نور «ځینی آیات» متشهابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآنه» له پاره د طلب د فتنی «او ګمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې له حقه باطل ته میلان وی. لکه زائغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو ځایونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښې ئی ډیر احتمالات جاری کیږی ـ او معنی ئی مشکله وی. زائغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ښویولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کړی دی «تعالیٰ عن ذلک علواکبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس په غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښې تأویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مګر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیڅا ته نه ده معلومه، مګر یواځی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیڅا ته نه وی معلوم.»

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا
وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ۝

او هغه کسان چه پاخه دی په علم کښې وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» مونږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زمونږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زمونږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مګر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له ګردو (تولو) دلایلو څخنی عاجز شول نو د معارضی په ډول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمة الله» او «روح الله» ګڼئ ـ نو زمونږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکړی شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو څخنی وروسته د زرګونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شی. داسی وپوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کښی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کښی دوه ډوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کښی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناګانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو څخنی چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمات» وائی، او په حقیقت کښی د کتاب د ګردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمات» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکماتو آیتونو ته راجع کړل شی! او ودی کتل شی هغه معناګانی چه له محکماتو څخنی د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکړه شی او د متکلم مقصد دی همغه شی واخیست شی چه د محکماتو له آیتونو څخنی مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او ډیر کوښښ د متکلم مراد په پوره ډول (طریقه) سره متعین نه کړ شی نو د هر شی د پوهیدلو دعوی دی پریښوده شی! او له حده څخنی دی وراندی تیری ونه کړ شی!، ځکه چه د علم د لړوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په ډیرو حقایقو باندی زمونږ فکر نشی رسیدی او زمونږ عقل د هغه له پوهیدلو څخنی قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کښی شامل کړ شی! خبردار چه داسی تأویلات او وراندی وروستوالی دی ونه کړل شی! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو څخنی مخالف وی.

د قرآن چه څوک له ځانه کړی تأویل ▪ چه د شرعی پکښی نه وی هیڅ دلیل
په مرض د ګمراهی سره علیل دی ▪ په عقبٰی به ئی رب سپک کړی ډیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ ﴾ یا ﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ﴾ الآیة ـ یا ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴾ یا ﴿ مَا كَانَ لِلَّهِ أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ﴾ او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کړی دی. اوس که یو سړی له دی ګردو (تولو) محکماتو آیاتونو څخنی سترګی پتی کړی، او په ﴿ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ او نورو متشابهاتو پسی منډی وهی، او د دغو معنی چه له محکماتو سره سمه وی پریږدی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بیاناتو ځنی منافی وی، نو دا که کاږه تلل او سر زوری نه ده، نو څه ده؟ ځینی سخت زړی خو غواړی چه دا راز مغالطی واچوی او خلق د گمراهی په کنده کښی نسکور کړی. او ځینی متزلزل او سست عقیده کسان له داسی متشابهاتو ځنی له خپلی رائی او غوښتنی سره سم تأویلات کوی، او غواړی چه په ډیر کوښښ او سعی سره څه نا څه مطلب تری را واخلی. حال دا چه د هغوی صحیح مطلب خو یوازی الله تعالیٰ ته معلوم دی، او همغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چه هر څومره اراده وکړی همغومره وربښئی. هغه کسان چه مضبوط علم لری دوی محکمات او متشابهات دواړه حق گڼی، او یقین لری چه دا دواړه له یوی چینی راوتلی دی، او په دوی کښی د تناقض او تهافت (منافات) هیڅ امکان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهات محکماتو ته راجع کوی، او د هغو له مخی په مطلب ئی ځان پوهوی او هغه برخه چه د دوی د پوهی له دائری ځنی وتلی وی، د هغی معنی او تأویل الله تعالیٰ ته پریږدی او وائی چه د دی په معنی باندی پاک الله ښه پوهیږی، زمونږ کار هم دا دی چه ایمان پری راوړو.

کوم اجمال چه په کلام کښی عارضیږی
خپل قائل پری له هر چا نه ښه پوهیږی

فائده: د دی بنده په نزد د دی آیت مضمون د ۱۷ جزء د «حج» د سورت د «۲۵ آیت ۷ رکوع» ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٖ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ ﴾ الآیة - له مضمون سره زیات مشابه دی چه بیا ئی په همغه موقع کښی ان شاءالله تعالیٰ بیان وکړ شی.

رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا وَهَبۡ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةًۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡوَهَّابُ ۝٨

«وائی دغه راسخون» ای ربه زمونږه! مه کږوه! زړونه زمونږ وروسته له دی نه چه په سمه صافه لاره دی برابر کړی یو او وبښه «عنایت کړه» مونږ ته له نزده خپله رحمت بیشکه ته هم دا ته ډیر ښښونکی ئی «د نعمت او رحمت».

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایمانی قوت او علمی کمالاتو باندی نه مغرور او نه داده کیږی، بلکه تل له حق سبحانه وتعالیٰ ځنی د لا زیات استقامت او د لا زیات فضل او عنایت غوښتونکی دی چه گټلی پنگه (سرمایه) ئی له لاسه ضایع نشی. او الله دی نه کړی چه د زړونو له سمیدلو ځنی وروسته بیا دوی کاږه شی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه نبی کریم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسی دعاوی کولی «**یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علیٰ دینک**» ای اړونکیه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿٩﴾

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو ځای کوونکی د «تولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښی» دپاره د «حساب د هغی» ورځی چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغی کښی، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلی» نه.

تفسیر: هغه ورځ ضرور راتلونکی ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زائغینو، کږو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښی ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی ځنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسیږی، او هلته به هر یو د خپل بغض ـ عناد ـ سرکښی ـ ربرونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری ځنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکی یو. د دغو زائغینو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی ـ او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمْ وَقُوْدُ النَّارِ ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی ځنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذابه د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبیٰ کښی» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ له عذاب ځنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښی ولیکل شو. په دی آیتونو کښی اصلی خطاب د نجران جرګی ته دی، چه ښائی هغی ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده وواېه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله علیه «د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه» له سیرته نقل کوی چه د نجران دا جرگه د مدینی منوری په قصد رهی (روان) شوه، نو د دوی لوی پادری ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندی سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدری وکره. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولی ځنی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسی یوه ښیرا ووتله «تعس الابعد» هلاک دی وی دا لری د عزته! له «بعد» ځنی مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تعس امک مره دی شی ستا مور! چه تا غوندی ځوی ئی ځیږولی دی» (کرز) حیران پاتی شو. او د ورور د دی ښیرا سبب ئی وپوښته. ابو حارثه وویل خدایږو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه نبی دی چه د هغه زیری زمونږ په کتابونو کښی راکری شوی دی (کرز) وویل نو بیا ئی ولی نه منئ؟ ابو حارثه وویل «**لان هؤلاء الملوک اعطونا اموالا کثیرة واکرمونا فلو آمنا بمحمد لاخذوا منا کل هذه الاشیاء** که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکړی دی نو دا گرد (تول) شیان به بیرته راڅخه واخلی.» (کرز) هم دا خبری پخپل زړه کښی وساتلی، او په پای (آخر) کښی هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضی الله عنه وارضاه زما په نزد په دی آیاتونو کښی د ابو حارثه د همغو کلماتو ځواب دی، گواکی په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدی عقیدی تردید او تنبیه ئی وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو ځنی وروسته هغه خلق چه یواځی د دنیوی متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجی) ایمان نه راوړی، دوی دی ښه وپوهیږی چه مال، دولت، شته، ملگری او نور نه په دنیا کښی دوی د الله جل جلاله له عذابه ژغورلی (ساتلی) شی، او نه په آخرت کښی دوی ته له لوی عذاب ځنی نجات ورکولی شی. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کښی مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د څو ورځو له پاره دی، د مستقبل بری او کامیابی هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویریږی. او تقوىٰ غوره کوی. دا مضمون اوږد دی، او د عمومی الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کښی شامل دی اگر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۱۱﴾

«حال د دوی داسی دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی ځنی وو، «لکه عادیان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئی کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونیول دوی لره الله «په عذاب مهلک سره» په سبب د گناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنی پر کافرانو ئی عذاب سخت او عقاب ئی تل دی.»

تفسیر: یعنی د هیڅا پلمی (منصوبی) او بهانی نشی چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسی هم د الله تعالیٰ له نیولو څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ⑫

ووایه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شئ تاسی «په وژلو یا شړلو سره په دنیا کښی» او جمع به کړی شئ تاسی «شړلی به شئ په عقبیٰ کښی» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوگنی دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسی گرد (تول) یهودان ـ نصرانیان او مشرکان د الله تعالیٰ د لښکرو په مخ کښی مغلوب شئ، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (دیر) سور ځای چه تاسی ته تیار شوی دی خو بیل دی، په ځینو روایتونو کښی دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسی هم حق دین ومنئ که نه ستاسی حال به هم همغسی شی لکه چه د قریشو شو!.» دوی وویل «ای محمده!» تاسی په دی باندی مه تیروځئ چه د قریشو په څو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسی مقابله له موږ سره وشی نو هلته به وپوهیږئ چه موږ څرنگه جنگیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنگ څه شی ته وایه شی؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. ځینی وائی چه د بدر د بری د لیدلو په اثر ځینی یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو ځینو نورو دوی ته وویل گوړئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پیښیږی؟ په دوهم کال کښی د احد د عارضی ماتی له لیدلو څخه د دوی زړونه لاپسی سخت شول، او حوصله ئی زیاته شوه، تر دی چه پخپل تړون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنگ دپاره ئی تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکی معظمی ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو غتانو سره ملگری شول، او وئی ویل موږ له تاسی سره مله او متحد یو، او ښائی چه گرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنگیږو! نو په دی باره کښی دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالیٰ دا راوښوله، چه په جزیرة العرب کښی به د مشرکانو نوم هم پاتی نشی. بنی قریظه عهد ماتوونکی یهودان پخپله سزا ورسیدل. بنی نضیر له مدینی منوری څخه وشړل شول. د نجران عیسایان داسی خوار او سپک شول، چه کلنی «جزیه» ورکول ئی ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا دیرو مغرورو او خورا (دیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تربئی، تعلیم، لوئی، ښیگڼی (فائدی) او ترقی اعتراف کاوه. فالحمد لله علیٰ ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِىْ فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ؕ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَيْهِمْ رَاْىَ الْعَيْنِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۱۳﴾

په تحقیق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرینو!» په هغو دوو فرقو کښی چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښی له پاره د جنګ) یوه فرقه وه چه جنګ ئی کاوه په لاره د الله کښی او بله فرقه وه چه کافره وه. لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترګو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بیشکه په دی «زیات او کم لیدلو» کښی خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.

تفسیر: د بدر په غزا کښی د کافرانو شمیر نژدی زر ته ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اوښان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښی مجاهدین له دری سوو تنو څخنی لږ څه زیات وو، چه له هغوی سره اویا اوښان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری یا چړی وی او یوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر یوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتیجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښی د مسلمانانو د دی دیر والی له تصوره ویره ور ولویده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمیر څخنی په پاک الله باندی لا دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره ئی د الله تعالیٰ په دی وعدی باندی چه ﴿ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هیلمن (امید کوونکی) ؤ، که پوره شمیر دوی ته ورښکاره کیدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ویره به دوی ته پیښیده، او دغو دواړو ډلو ته دوه چنده ښکاریدل، په څینو احوالو کښی ؤ که نه په څینو احوالو کښی هر یوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښی به راشی. په هر حال د هغسی یوی لږی او بی سرو سامان ډلی، د داسی یوی مضبوطی او پیاوړی (محکمی) ډلی په مقابل کښی، د هغی پخوانی وینا سره سم چه په مکی معظمی کښی شوی وه دا رنګ بریالی (کامیاب) کیدل د لیدلو خاوندانو ته یوه لویه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ

ښائسته کړی شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شیانو چه ښځې دی.

تفسیر: یعنی کله چه سړی له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ څخه غافل شي. نو بناء پر دی په حدیث کښې راغلی دی «**ماترکت بعدی فتنة اضر علی الرجال من النساء**» ما نه ده پریښې وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسوونکې وی نارینه ؤ ته له ښځو څخه» هو! که له ښځو څخه مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه ـ بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (ډیر) ښه متاع هغه ښه ښځه ده چه که هغې ته وګوری خوښ شي ـ که حکم ورته ورکړی حکم دی ومنی ـ که ور څخه چیری غائب شي ـ نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شیان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښې یاد شوی دی، د هغو ګردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو څرنګه چه په دنیا کښې هسی افراد ډیر دی، چه د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کښې ډوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښې عام راوړل شوی دی.

وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ

او ځامن دی او ډیر مالونه چه راتول کړی شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا ښائسته» کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه ښایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی نښې وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراګاه) ورشو کښې د څر دپاره خوشی پریښودل شوی وی.

وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «٦ واړه شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه ځای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو څخنی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د څو ورځو موقتی گته تری اخیسته کیږی، که ډک له بری او کامیابی مستقل او ښه ځای غواړئ، نو هغه د الله تعالیٰ سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسئ!. په وروستنی آیت کښی دا راښئی چه هغه ښه ځای کوم دی او هغه کومو خلقو ته وررسیږی؟.

قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذٰلِكُمْ ؕ لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَاَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووایه «ای محمده! دوی ته» آیا خبر درکړم تاسی ته په بهتر «څیز» له دغو «٦ واړو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلوی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکی.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککړی او ناولی کیږی» پاکی او صافی وی.

وَّرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ ؕ

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه څخنی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء ځای دی.

وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ۚ ﴿۱۵﴾

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره احوالو) د بندگانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی)

تفسیر: د بندګانو ګرد (ټول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه څوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به بی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازګی مینان او د هغی له فانی خوندونو څخنی ځان ژغورونکی (ساتونکی) ټول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به ئی دا مطلب وی چه په پرهیزګارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چټی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو څخنی ئی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا څخنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی ئی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (ګنده) خوړو څخنی پرهیزوئ.»

اَلَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۶﴾

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ ایمان راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه مونږ ته د ګناهونو زمونږ او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د ګناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

اَلصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ
وَالْمُنْفِقِيْنَ وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴿۱۷﴾

(هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رښتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کښی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی لوی لوی ربړونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالیٰ د احکامو په منلو کښی ټینګ ولاړ وی، او له ګناه او معصیت څخنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کښی بیخی رښتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالیٰ ګرد (ټول) احکام په ځایوی، او د الله تعالیٰ له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونې سره لازمو ځایو کښې صرفوی، او د شپې په آخره شومه کښې (چه د طمأنيت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کښې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب ځنې د خپلو ګناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړی لکه چه د ۲٦ جزء د (الذاريات) د لومړی رکوع په ۱۷ آيت کښې راغلی دی. ﴿ كَانُوا۟ قَلِيلًا مِّنَ ٱلَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِٱلْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴾
يعنی د شپې زياته برخه په عبادت کښې تيروی، او د سهار په وخت کښې استغفار وائی چه ای الله! زمونږ هغه تقصيرات او نيمګرتياوی چه په عبادت کښې رانه شوی دی پخپل فضل او کرم سره ئی وبښه!. (ځينی وائی چه د دغو پنځو واړو متقيانو مشران په ترتيب سره محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم او خلفاء راشدين دی چه زمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم په «صبر» او صديق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورين رضی الله تعالیٰ عنه په «انفاق» او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه په «استغفار» کښې، له اول الاخيارو او اولی الابرارو ځنی وو). رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين.

شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانيت او د قدرت د آيتونو د دلائلو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هيڅ مستحق د عبادت مګر هم دی دی

تفسير: په ابتداء کښې د نجران له نصرانيانو سره مخاطبه وه، او په ډير لطيف صورت سره ئی د مسيح عليه السلام د الوهيت د عقيدی ابطال او د خالص توحيد اعلان او د ايمان راوړلو ترغيب ئی وکړ، په منځ کښې ئی د هغو موانعو ذکر وفرمايه چه د حق له وضاحت سره انسان د ايمان له شرفه محروم او بی برخی کوی، چه مال، اولاد او د عيش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آيتونو کښې د مؤمنانو د صفاتو له بيانولو څخه وروسته بيا د توحيد او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. يعنی د خالص توحيد په منلو کښې څه تردد او انديښنه کيدی نه شی؟ ځکه چه په خپله الله تعالیٰ په خپلو تولو کتابو کښې پرله پسی د هم دی مضمون په حقانيت باندی شاهدی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانی) هر يوه پانه، بلکه هر يوه نقطه شاهدی ورکوی چه له رب العالمين جل علیٰ شانه څخه پرته (علاوه) بل هيڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کيدی.
«وفی کل شئ له آية - تدل علیٰ انه واحد» «په هر شی کښې دی دليل - چه الله دی بی مثيل» ﴿ سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۲٤ جزء د حمٓ السجده ٦ رکوع ۵۳ آيت).

وَالْمَلٰٓئِكَةُ

او (شاهدی اداء کړی ده) پرښتو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرښتو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی څخنی هیڅکله مخالفه کیدی نشی. پرښته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری څخنی غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرښتو تولی تسبیح او ګرد (تول) تمجید په عمومی دول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَاُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدی اداء کړی ده) خاوندانو د علم (له انبیاؤ او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی دول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف ګڼل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنی په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیړه (تلوار) او کوښښ وکړی!.)

کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!
ښی فائدی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!
د علومو په لاس تول شی، د مقصد د باغ ګلونه!
په مسلک د صالحانو، تګ د علم په مشعل کړه!

قَآئِمًا بِالْقِسْطِ ؕ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۱۸﴾

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هیڅ مستحق د عبادت مګر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زورور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلی نه سر ونشی غړولی (۲)حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیړنه (تحقیق) له هری خوا څخنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی ـ څرنګه چه حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو څکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائما بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په رښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د ګردی (تولی) نړی جرمونه یوازی پر یوه سړی باندی بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا وموومی، نور به ګرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری ګڼله شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسی ګستاخی او سپین سترګی څخنی خورا (ډیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له هم دی امله (وجی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاری، او د ده ګردو (تولو) احکامو ته غاړه ږدی، او په وحدانیت باندی اعتقاد او اقرار کوی. ګواکی «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع څخنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری تولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی ـ خو په دی سلسله کښی زموږ خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ګرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او ډیر جامع او عالم شموله (تول جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یواځی ګردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیګڼو (فائدو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لاربښوونی پخپل دی خصوصی رنګ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یواځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانبه ور ورسیږی، هغه بی له ورانډی او وروسته کولو، او څه ویلو څخنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی ـ او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالیٰ ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځانن

او لمسی تاکی (مقرروی) ـ او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سوډر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گڼی ـ او د انبیاؤ او اولیاؤ وژل هغوی ته آسان کار ښکاری ـ د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوښښونو مشغول او لگیا وی ـ او د هغه رسول په تکذیب کښی عمداً او قصداً مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیری) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علائمو او لوړو آیاتونو او ښکاره ؤ معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصداً او عمداً توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیږو (گټو)، ونو، ستوریو، لمر سپوږمی او نورو ته سجدی یږدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گڼی، نو آیا له دغو ډلو څخنی یوه ډله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. **وفی روایة محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه فقال رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلی الله علیه وسلم کذبتم! کیف یصح اسلامکم؟ وانتم تثبتون لله ولدا وتعبدون الصلیب وتأکلون الخنزیر. «تفسیر کبیر»**

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کینی چه وه په منځ د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو څخنی خورا ښه ـ ټینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همغه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهدی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چټی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی رونو حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی تړلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو څخنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی ـ لکه چه ړومبی

د ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ ﴾ الآیة - په فوائدو کښې د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرګې رئیس په وینا کښې ذکر شو چه هغه په خپله په دې اعتراف او اقرار کړی دی او دا د هغو خلقو پخوانی عادت ؤ، د یهودانو او نصرانیانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښې وو، یا هغه ډیرې فرقې چه په یوه مذهب کښې جوړیدې، او بیا په خونړیو جنګونو او جګړو باندې پای (آخر) ته رسیدلی تاریخ د هغو سبب او منشأ عموماً، جهل، ناپوهي او غلط فهمی نه بولی، بلکه د دغو ګردو (ټولو) اختلافاتو او پیښو سبب، یوازې هم دا د مال او دولت مینه او محبت او د عزت او پت خوښول ګڼی.

وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾

او هر څوک چه کافر کیږی (انکار کوی) په آیتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانیت علامې ونه منی) پس بیشکه الله ډیر ژر حساب والا دی (نو ئی ژر په سزا رسوی).

تفسیر: په دنیا کښې هم. او په آخرت کښې خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بیا به ئی هرومرو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۗ

پس که بیا جګړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووایه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) یعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی.)

تفسیر: لکه چه په دوو ړومبنیو فوائدو کښې ذکر شول کتابیانو هسې دعوی او جګړې کولې چه مونږ هم مسلمانان یو. دلته دا ورښودل کیږی چه دغسې فرضی اسلام ستاسې په ښه نه درځی راشئ وګورئ اسلام دی ته وائی چه محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملګری ئی لری. اوس مو ولیکل چه «اسلام» له تسلیم او انقیاد څخه عبارت دی یعنی بنده د زړه له کومې خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله علیه وسلم او مهاجرینو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وګورئ چه هغوی په څه ډول (طریقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلې کولې؟ او خپل ځان، مال، ښځې، اولاد، وطن، کور او کهول لنده ئی دا چه خپل ټول مرغوب او محبوب شیان ئی د الله تعالیٰ په

لاره، او د ده په خوښی کښی جارول (قربانول)؟ او دوی په څه ډول (طریقه) سره خپل مخونه او سترګی هر وخت د الله تعالیٰ حکم رارسیدلو ته نیولی وی؟ چه کله به ئی حکم راورسیږی، چه مونږ ئی تعمیل کړو. د ده په مقابل کښی تاسی خپلو احوالو ته هم لږ ځیر شئ چه تاسی په خپلو پټو مرکو کښی وایئ «محمد صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره د پاک الله رسول دی، خو که مونږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئی منو، نو زمونږ دنیوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خیر! که سره د حق له وضاحته تاسی د اسلام په لوری نه راځئ، نو تاسی پوهیږئ او انجام مو، مونږ خو خپل ځانونه همغه یوه خدای جل جلاله ته ورسپارلی دی.

وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ ؕ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۲۰﴾

او ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (یعنی یهودانو او نصرانیانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آیا اسلام راوړئ تاسی؟، (یعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقیق چی ومونده دوی سمه صافه لاره، او که وګرځیدل دوی (له اسلامه) پس بیشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبلیغ (د هدایت) دی، او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره ؤ احوالو) د بندګانو

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! آیا تاسی لکه مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی بندګان یئ؟! یا وروسته له دی نه تاسی د الله جل جلاله تابع کیږئ؟! که داسی وی، نو وپوهیږئ چه په سمه لاره برابر شوی یئ! او زمونږ اسلامی ورونه یئ! که نه زمونږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفید، او د لاری لوړه او ژوره دربښوول مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو ګرد (تول) بندګان او د دوی ظاهری او باطنی اعمال د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالیٰ به هر یو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبیه: د عربو مشرکانو ته ئی ځکه امی (ناپوه) وویل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوهه او تعلیم نه ؤ.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَّيَقْتُلُوْنَ الَّذِيْنَ يَاْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ

فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَبِطَتۡ أَعۡمَـٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّـٰصِرِينَ ﴿٢٢﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران کیږی پر آیاتونو (احکامو) د الله باندی او وژنی دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کښی هم) او وژنی هغه کسان چه حکم کوی هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیری وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دی چه باطل (ضائع) شوی دی (نیک) عملونه د دوی په دنیا کښی (له لعنت او مذلت څخه ئی پری نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کښی (چه له دوزخه پری خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کښی (٤٣) انبیاء او (١٧٠) یا (١١٢) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبری د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولی شی، چه د الله تعالیٰ له احکامو څخنی انکار، او له انبیاؤ او انصاف خوښونکو ناصحانو سره مقابله، او په منتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (دیر) لویه ګناه ده. داسی خلق د سخت درد رسوونکی عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کښی ناکام او بی برخی کیږی، د دوی ګرد (تول) زیار (محنت) به نابوده او کوښښونه به ئی ضائع شی، او کله چه په دنیا او اخرت کښی دوی ته سزا ورکړه شی، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکی (ساتونکی) او مرسته (مدد) کوونکی نه وی.

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَـٰبِ

آیا نه ګوری ته هغو کسانو ته چه ورکړی شوی وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا ډیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظی او معنوی تحریفاتو او اړولو را اړولو څخنی پاتی ده. یا د کتاب هغه لږه یا ډیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

حال دا چه وباله شي دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکړی (دا کتاب) په منځ د دوی کښې بیا مخ گرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل ځنګ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعنی کله چه دوی را وبلل شي چه د هغه لوی قرآن په لوری راشئ! چه ستاسی د منل شویو کتابونو له زیری سره سم راغلی دی، او ستاسی د گردو (تولو) جګړو فیصلی په ښه دول (طریقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو یوه ډله ځان ناګاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ گرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقیقت کښې د «توریت» او «انجیل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» ځنی هم دا «توریت» او «انجیل» مراد وی. یعنی دروا خلئ! مونږ ستاسی د جګړو فیصلی هم دا ستاسی د کتابونو فیصلی ته پریږدو! مگر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفسانی غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدایتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اړوی، نه ئی زیری اوری، نه ئی حکمونه منی. لکه چه د زانی په «رجم» کښې «د توریت» له منصوص حکم ځنی ښکاره سترګی پټوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ٦ جزء د (المائدة) په ٤١ آیت ٥ رکوع کښې راځی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِى دِينِهِم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (گرځیدل د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (یهودان) وائی له سره به ونه رسیږی مونږ ته اور (د دوزخ) مگر یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږی) او غره کړی (تیر ایستلی) دی دوی په دین خپل کښې هغه شي چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دین کښې).

تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په ګناهونو باندی د زړورتیا علت دا دی چه د سزا څخه ویره نه لری. د دوی خورا (دیر) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ ډیره سخته ګناه هم وکړو، نو فقط له شمیرلو ورځو ځنی زیاته موده به نه په عذابیږو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیة ۸ رکوع کښې تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چتی (بیکاره) خبری له خپلی ګیډی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالیٰ منلی ځامن یو. یا د انبیاؤ له اولادی څخنی یو، او الله تعالیٰ له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلی ګناه او سوال او ځواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعذنا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو ځای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښې، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کښې د ګردو (ټولو) رومبنیو او وروستنیو او د خپلو مشرانو په مخ کښې شرمنده او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کښې لویدلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدی پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسناتو په کمولو یا د سیآتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی څخنی زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (دیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللَّهُمَّ مَٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده!) یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا ځنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی،) په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (ښیګنی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرګی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په ډول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندی چه تاسی داده او غره شوی یئ، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلی؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زوروری له مخی په دی خبره باندی هیڅ نښی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په ډول (طریقه) سره ویل «وګورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینی په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسریٰ) د تاج او تخت د نیولو خوبونه وینی. ، مګر الله تعالیٰ د څو کلونو په منځ کښی دا ګردی (تولی) وعدی تولو ته وروښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه ګردی (تولی) کیلیګانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنګه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه ډول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو ځنی منتقل، او بنی اسمٰعیلو ته ئی ور وباښه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدوشو) ته کومه ګرانه او لری خبره نه دی، ګواکی دا دعا یوه راز پیشګوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا څخه لری او جلا (جدا) پروت ؤ، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.
تنبیه: ﴿ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیگنه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار په هغه کښی هم په زرهاؤ حکمتونه پټ او په صحیح حدیث کښی راغلی دی **«الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک»**

«ای څښتنه! نیکی خیر ګنو له تانه — د بدی او شر ګمان نه کړو له تانه!»

تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ۫

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هغی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنده وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱٤ ګړی، او ورځ لس ګړی کوی او څو میاشتی وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپی څخنی څلور ګړی لندوی او په ورځ باندی ئی زیاتوی، او شپه لس ګړی، ځکه چه لمر او سپوږمی او ګرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی څخه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنده ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپی اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ۫

وباسی (ته یا الله!) ژوندی له مړی نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هګی کامل له ناقص) وباسی (ته یا الله!.) مړی له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان ـ هګی له مرغه ـ ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هګی له چرګی څخنی او چرګه له هګی څخنی بنی آدم له نطفی څخنی او نطفه له بنی آدم څخنی ـ له جاهل څخنی عالم او له عالم څخنی جاهل ـ له کامل څخنی ناقص او له ناقص

ځنې کامل ایستل او جوړول هم دا ستا د قدرت کار دی.

وَتَرۡزُقُ مَن تَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

او روزي ورکوې (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائې (د روزي ورکولو ئې ډیره زیاته) بې حسابه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي یهودانو هسې ګڼله هغه لوئي چه پخوا په مونږ کښې وه، هغه به تل پاتي وي، او د الله تعالیٰ له قدرت ځنې غافل وو، چه الله تعالیٰ هر هغه چاته چه اراده وکړي عزت او سلطنت ورکوي، او هغه چاته چه اراده وکړي ذلت او نکبت ورکوي، په جاهلانو کښې کامل پیدا کوي (لکه چه د عربو په امیانو کښې ئې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو ځنې جاهلان پیداکوي (لکه چه په بني اسرائیلو کښې ئې وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئې وشي (حسي او معنوي) بې حساب رزق ورکوي.

لَا يَتَّخِذِ الۡمُؤۡمِنُونَ الۡكٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ الۡمُؤۡمِنِينَ ۖ وَمَن يَفۡعَلۡ ذٰلِكَ فَلَيۡسَ مِنَ اللهِ فِي شَيۡءٍ إِلَّآ أَن تَتَّقُوا مِنۡهُمۡ تُقٰىةً ۗ

نه دي نیسي مؤمنان کافران دوستان بې له مؤمنانو (یعني مؤمنان دي یو له بله سره دوستي وکړي) او هر څوک چه وکړي دا (کار یعني دوستي له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله ـ د دوستي د) الله سره په هیڅ شي کښې مګر (خو روا ده دغه دوستي) که ځان ساتئ تاسې له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعني کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واګې یوازې د پاک الله په لاس کښې دي، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکي دي، نه ښائي چه د خپلو دوستانو په دوستي او د خپلو اسلامي ورور په ورورولي اکتفا ونه کړي او خامخا د خدای جل جلاله د دښمنانو سره دوستي او مدارات وکړي. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیچیري د مسلمانانو دوستان نه شي کیدی، هر هغه څوک چه تیروځي او په دې خبط او خطا کښې ولویږي، نو ودې پوهیږي چه دوی د الله تعالیٰ له محبت او موالاتو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لري، ښائي د هر مسلمان خوف او ویره یوازې له الله جل جلاله څخه وي! او تولې هیلې او امیدونه ئې هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وړ (لائق) دی. هو! د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلې ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم څخنی په دی ډول (طریقه) سره مستثنیٰ دی. لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ١٦ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ ﴾ څخنی ﴿ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ ﴾ مستثنیٰ کړی شوی دی. همغسی چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً «فرار من الزحف» نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وګنل شی!. چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلی زیات تفصیل دی ٦ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وکوت شی! ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ﴾ الآیة ـ او زما هغه مستقله رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورتله (ستاسی او د تولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالیٰ د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت څخنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو څخنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا ډول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وګرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی ګرد (تول) د پاک الله په لوی دربار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی.
ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت څخنی تیر شی! او عزیمت او فعالیت ته متوجه او څیر شی! او له مخلوق څخنی ونه ویریږی او تل تر تله له خالق جل و علا څخنی وویریږی!

قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ

وواية (اى محمده! دوى ته) كه پټ كړئ تاسى هغه شى چه په سينو (زړونو) ستاسى كښى دى يا ښكاره كړئ تاسى هغه ـ معلوم دى هغه (هم) پاک الله ته،

تفسير: يعنى ممكن دى چه بنيادم خپل نيت او د زړه خبره له نورو څخنى پټه كړى ولى په دى دول (طريقه) الله تعالىٰ نشى تير ايستلى. ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ ركوع ۲۲۰ آية.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۲۹

او معلوم دى (الله ته تول) هغه شيونه چه په آسمانونو كښى دى (له علوياتو) او هغه شيونه چه په ځمكه كښى دى (له سفلياتو ـ نو الله ته ستاسى پټ او ښكاره هم معلوم دى.) او الله پر هر شى باندى (چه اراده) وكړى ښه قادر دى (چه ځينى ئى د داسى متخلفين تعذيب دى).

تفسير: كله چه د ده علم دومره محيط او قدرت ئى داسى عام او تام دى نو مجرم ته د جرم پټول هيڅ امكان نه لرى. او نه د دى خبرى قدرت لرى چه ځان له الله جل جلاله څخنى پټ كړى يا چيرى ورځنى وتښتى.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۚۖ وَّمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوْۗءٍ ۚ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهٗٓ اَمَدًۢا بَعِيْدًا ۭ

(او وويريږئ له) هغى ورځى چه مومى به هر نفس (پكښى) هر هغه څه چه كړى وى له خيره (له نيكى پخپل مخ كښى) حاضر كړى شوى او هر هغه څه چه كړى وى ده له بدى نه آرزو به كوى دا (نفس) د دى چه كاشكى په منځ د دى (نفس كښى او په منځ د دغه (بد عمل) كښى مسافه وى لرى (اوږده)

تفسير: يعنى د قيامت په ورځ هر نيكى او بدى د هر انسان په مخ كښى حاضريږى. او د هغو د تول عمر كړدى (تولى) اعمالنامى به د دوى په لاسونو كښى وركولى كيږى، په دى وخت كښى به كرد (تول) مجرمان هيله (اميد) كوى، چه كاشكى دا ورځ له مونږ څخنى لرى وى، يا زمونږ او د دى بدو عملونو په منځ كښى ډيره لرى فاصله وى! چه مونږ هيڅ خپلو دغو عملونو ته نژدى شوى نه وى.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ ۚ وَاللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿۳۰﴾

او ویروی تاسی الله له (عذابه، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندګانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی څخه ده چه د هغی لوئی ویروونکی ورځی له راتګه تر مخه تاسی ورځنی داروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی ـ ځنی مو ځانونه وژغورئ (وساتئ)! او د ښیګنی (خیر) په لاره باندی سم لاړ شئ! او د قهار پروردګار له قهر ځنی مو ځانونه لا له پخوا وساتئ! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلی (امید) سره د ویری مضمون ګډ اوروی. دلته ئی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿وَاللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کښی راوړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او خراب او بد کارونه پریږدئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلی (بی امیده) شئ! راشئ چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښیو چه که په هغی باندی لاړ شئ نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق ګرځئ، بلکه د الله تعالیٰ په دوستانو کښی هم حسابیدی شئ. لکه اوس چه وائی

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری یئ تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته ګناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالیٰ د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د مینی او محبت معیار راښئی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لازم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوټئ) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سړی په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رڼا د خپلی لاری مشعل

ګرځوی، نو ښائی په همغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښې صادق او سوچه وپیژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښې رښتین وی په همغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت په پیروی کلک او تینګ ګانه شی، چه د هغه میوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مینه کوی، او د الله تعالیٰ د مینی، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی ګناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو مورد وګرځی، ګواکی د توحید له بیان څخه وروسته له دی ځایه د نبوت په بیان شروع کیږی، او د آخرالزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وګرځیدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بیشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی ئی).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چه ﴿ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ﴾ مونږ د الله تعالیٰ ځامن او دوستان یو.» دلته دا ښکاره شوه چه کافر هیڅکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کیدی او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعمیل کښې زیار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرګی هم داسی ویلی وو، چه مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظیم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو څو بندګانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست ګنی او د نجران د جرګی په رعایت د حضرت مسیح علیه السلام سوانح په شرح او بسط سره بیانیږی، دا هم د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د مبارک ذکر تمهید دی، لکه چه وروسته له دی نه راښکاری.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ

بیشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنی بیشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماؤ په تعلیم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کړی ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمٰعیل علیه السلام او اسحٰق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښی داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښی شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخرو او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستنی علماء له دی (عمران) ځنی ثانی (عمران) مرادوی ځکه چه ﴿ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَٰنَ ﴾ د همغه دوهم (عمران) له کورنی څخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښی د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنۢ بَعْضٍ

پر ټولو خلقو (د زمانی خپلی په رسالت او روحانی او جسمانی خصائصو سره) حال دا چه اولاده ؤ ځینی د دوی له ځینو نورو څخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښی ځمکه، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور ګرد (ټول) شامل دی، مګر هغه د روحانی ملکاتو او جسمانی کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښی په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښی نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجودالملائکه ګرځولو ځنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښی د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیروو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ؤ بلکه د ده په اولاده کښی نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده ځنی د ده په اولاده کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښی پیدا او ودان شوی دی دوی ګرد (ټول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادی، ذرئی او ځوځات ځنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانی ځنی وروسته بر سیره د دوی له ذرئی او نسل ځنی په دنیا کښی نوری کورنی او ټبرونه هم موجود وو مګر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښی ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کړی ؤ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کښې هم د زرهاؤ کورنیو په منځ کښې، د دې لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنۍ مخصوصه کړه څومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه تول د ده د دوو ځامنو حضرت اسحٰق علیه السلام او حضرت اسمٰعیل علیه السلام له اولادې څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا شوی دی نو داسې وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل څخنی مستثنیٰ وی، له دی کبله (وجی) الله تعالیٰ آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دی سره ئې تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځې د خپلی مور له ګیدی څخنی پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالیٰ له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی څخنی د باندی پاتی نه شو.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (پر تولو احوالو).

تفسیر: الله تعالیٰ د ګردو (تولو) دعاګانی او خبری اوری، او د ګردو (تولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندی پوهیږی، نو داسې وهم دی ونه کړ شی چه هم داسی د «**کیف ما اتفق**» په دول (طریقه) به ئې غوره کړی وی. د الله تعالیٰ هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي ۚ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځی د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شی چه په ګیده زما کښې دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئې هم دا ته ئې ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځی نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلی زمانی له دوده (رواجه)

سره سم پخپل ځان باندي نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلک چه زما په ګیډه کښې دی ستا په نامه دی آزاد او خوشي وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له ګردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو څخنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښې بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښې به لګیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی څخنی زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! ګواکي په دی لطیف ډول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلک ور په برخه شی، ځکه چه جینئ د هغه خدمت له پاره نه قبلیدله.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ

پس کله چه وئی زیږاوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیږاوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینئ) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل ځکه چه هغه پیښه د دی له توقع او هیلی (امید) څخنی پرته (علاوه) پیښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښې نه ؤ.

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیږولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینئ)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منځ کښې د معترضی جملی په ډول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه څه ئی زیږولی دی؟، د دی جینئ قدر او قیمت الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی ـ هغه هلک چه دی غوښت دی جینئ ته کله رسیدی شی. دا جینئ بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښې د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلک وجود منطوی او نغښتلی پروت دی.

وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾

او بیشکه ما نوم کیښود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رټلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کړه. په حدیث شریف کښې دي «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښې له موره جلا (جدا) شي او په ځمکه باندې ولویږي نو شیطان ئې مس کوي، مګر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضي الله تعالیٰ عنها له دې مس څخه مستثنیٰ دي» د دې حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسې کیږي چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کیږي. چه دغه فطرت له لویني او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرګندیږي. ولې د شاؤ خوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله (وجې) دیر ځلې د هغه اصلي فطرت ورکیږي، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښې په «**فابواه یهودانه و ینصرانه**» سره شوی دی، بیا څنګه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښې پټ او په غیر مرئي دول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښې ایمان لا څه، چه د غتو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وي. په هم دې توګه (طریقه) د ولادت په وخت کښې په غیر محسوس دول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کیږي. دا ضروري نه دي چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړي، یا که ئې قبول کړي نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسې پاتې هم وي. څرنګه چه د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلیٰ شانه فرمایلي دي نو که فرضاً د ولادت په وخت کښې دا پېښه ورپېښه شوې هم وي، او د مریمې رضي الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دې ضابطې څخه مستثنیٰ نه وي. نو بیا په دې کښې هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقدسو او معصومو بندګانو باندې د شیطان له دې حرکته قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لویږي، فقط دومره یو فرق به وي چه مریمې رضي الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پېښه بیخي ورپېښه شوې نه ده، او نورو ته پېښه شوې ده، خو بې اثره پاتې شوې ده، دا قسم جزئي امتیازات د کلي فضیلت د ثابتیدلو موجب نه شي کیدی. په حدیث شریف کښې راغلي دي چه «دوو جونو سندرې ویلې رسول الله مبارک له هغو څخه خپل مخ واړاوه ـ ابوبکر صدیق اکبر رضي الله عنه د دوی له څنګه تیر شو، مګر دوی په خپلو سندرو کښې همغسې لګیا وې، وروسته له دې حضرت عمر فاروق اعظم رضي الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکۍ وتښتیدلې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیریږي، شیطان هغه لاره پریږدي او لرې ترې تښتي.» آیا له دې نه کوم خوش باوره سړی دا مطلب اخیستی شي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندې د حضرت عمر رضي الله تعالیٰ عنه فضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهریره رضي الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښې دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دې آیت له تفسیر سره په ښکاره دول (طریقه) ښه نه لګیږي، مګر خو دا چه د ﴿ وَإِنِّيٓ أُعِيذُهَا بِكَ ﴾ الآیه ـ په آیت کښې د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خیستل شي، یا په حدیث کښې له استثنا څخه یوازې د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقعه له بي بي مریمې رضي الله تعالیٰ عنها څخه مراد وي. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښی یوازی د حضرت عیسٰی علیه السلام په ذکر باندی اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَّأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا ۙ وَّكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۖ

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دی (د نارینه په ځای) په قبلولو ښو سره او زرغونه (لویه) ئی کړه په زرغونولو (لویولو) ښو سره او (الله) کفیل وګرځاوه دی لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنی اګر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلک څخنی زیاته وګرځوله، او وئی منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښی ئی دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښی شامله کړی، او همغسی ئی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئی په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښی ئی په ښو منلو سره سر لوړی ورکړه، په جسمانی، روحانی، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئی زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښی د دی د پالنی په نسبت جګړه پیښه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، چه دا جینئ د خپلی ترور د شفقت په غیږ کښی تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه ګټوره شی. زکریا علیه السلام د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښی څومره ئی چه د لاسه کیده هم هغومره ئی کوښښ کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پیغله شوه، نو مسجد سره ئی نژدی ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دی بی بی به توله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپی له مخی به بیرته خپلی ترور کره ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ۖ

هر کله به چه ننوت دی ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښی نو موندله به ئی له دی (مریمی) سره څه روزی (یعنی میوی د ژمی په اوړی، او میوی د اوړی په ژمی کښی)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) څخنی مراد ظاهری خواړه دی. وائی چه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها سره بی موسمه میوی پیدا کیدی، د اوړی تازه میوی په ژمی کښی او د ژمی تازه میوی به په اوړی کښی له دی سره تل پرتی وی. او له (مجاهد) څخنی یو داسی

روایت هم شوی دی چه له «رزق» ځنی علمی صحیفی مراد دی، چه ښائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامی څرګندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه داسی پوښتنه وکړه

قَالَ يٰمَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَا ؕ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۷﴾

وویل (زکریا) ای مریمی له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریمی زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او ګمان ځنی بهر دی.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِىْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيْعُ الدُّعَآءِ ﴿۳۸﴾

په دغه ځای (یا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوبښه! (راکړه) ماته له نزده خپله اولاد ښه پاکیزه! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلوونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین ږیری او (۱۲۰) کلن شوی ؤ. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنده وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریمی د دی فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناڅاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وګرځیده، چه ماته هم ښائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زړښت (بوډا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زړی شندی ته بی بی مریمه ورکړی شوی ده. د «ذریة» اطلاق په واحد او کثیر یو رنګ کاوه شی.

فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُّصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى

نو ورناری کړی ده ته (زکریا ته) پرښتو (جبریل) حال دا چه دی ولاړ ؤ لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښی چه بیشکه الله زیری کوی په تا د یحییٰ (چه ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیری ور ورسید چه ستا په کور کښی یو هلک پیدا کیږی، چه د هغه نوم یحییٰ علیه السلام ایښود شوی دی. د «الملئکة» کلمه د جمعی په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چه ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ

حال دا چه تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چه له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی څخنی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چه د الله تعالیٰ د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحییٰ علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چه مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَّحَصُوْرًا

حال دا چه سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقویٰ سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو څخنی به زیات ځان ساتونکی وی. او د الله تعالیٰ په عبادت کښی به دومره لګیا وی چه د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحییٰ علیه السلام د مخصوص حال بیان ؤ چه له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیدی. زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چه د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۳۹﴾

او نبی به وی له (ډلی د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به ګناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (ډیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِيْ عَاقِرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿۴۰﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما خرنګه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه په تحقیق رسیدلی دی ماته زوړوالی او ښځه می (هم) شنده ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زوړ او زړی شنډی ښځه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عادته یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری ترلی نه دی. اګر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقی سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده ډول (طریقه) رزق رسیدل او ډیر غیر عادی واقعات ورخرګندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریمی په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شنډی ښځی ته په عین زړښت کښی په غیر عادی توګه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه ګردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وګڼلی شی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نژدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی ؤ ـ ګواکی د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴾ فرمایل تمهید ؤ له پاره د ﴿ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ؕ

ویل (زکریا) ای ربه زما وګرځوه ما لره څه علامه (د حمل چه لا زما د شکر کولو سبب شی)

تفسیر: یعنی چه له هغه ځنی څرګند شی چه اوس حمل قرار نیولی دی تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدی والی د لیدلو له کبله (وجی) یوه نوی خوشالی هم حاصله او د نعمت په شکر کښی زیاتره لګیا شی.

قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا

نو وویل (جبریل) «علامه» ستا دا ده چه خبری به نه کوی ته له خلقو سره دری ورځی (او شپی) مګر په اشاره سره،

تفسیر: یعنی هلته به تاته دا حالت درپیښ شی چه تر دری ورځو او شپو پوری به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشاری هیڅ خبری ونشی کری، او ستا ژبه یوازی د پاک الله په ذکر کښی لګیا اوسی، نو وپوهیږه چه اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسی علامه ئی ټاکلی (مقرر کری) ده چه د علامو علامه وی. او د خبریدلو ځنی کوم غرض چه د نعمت شکر دی هغه هم علیٰ وجه الکمال حاصل شی ګواکی که وغواړی چه پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له ذکر او فکر ځنی کوم شی ووینی نو په خپله ژبه سره ئی ونه شی ویلی.

وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿۴۱﴾

او یادوه رب خپل ډیر (له پاره د شکر)! او تسبیح وایه (لمونځ کوه)! په آخر د ورځی کښی او په اول د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی ښائی چه ډیر زیات د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی مشغول، او سبا او بیګا په تسبیح او تهلیل کښی مصروف اوسی! معلومیږی چه له بنیادمانو سره خبری نه کول یو اضطراری کار او د دی له پاره ؤ چه هغه ورځی یوازی د پاک الله ذکر، شکر او فکر ته فارغی او تشی پاتی شی، مګر په ذکر، فکر او شکر بوخت (مصروف) او مشغول کیدل ـ اضطراری نه ؤ بلکه په هغو مامور شوی ؤ.

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰكِ وَطَهَّرَكِ

وَاصْطَفٰىكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۲﴾

او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وويل پرښتو (يعني جبريل) ای مريمې! بيشکه چه الله غوره کړې ئې ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړې ئې ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کړې ئې ته پر ګردو (تولو) ښځو د عالميانو (يعني پر ښځو د زمانې خپلې)

تفسير: د حضرت زکريا او يحيىٰ عليهما السلام کومه قصه چه د ضمني مناسباتو له امله (وجې) په منځ کښې راغلې وه، او په هغې کښې د آل عمران د اصطفاء تاکيد او د حضرت مسيح عليه السلام د قصې تمهيد ؤ دلته اخر ته ورسيده وروسته له دې بيانه بيا د مريمې رضی الله تعالىٰ عنها او د مسيح عليه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کړ شو او اوس پخوا له مسيح عليه السلام څخنې د هغه د مور فضل او شرف بيانوی يعني پرښتې بی بی مريمې رضی الله تعالىٰ عنها ته وويل چه ته د پاک الله له خوا څخنې لا پخوا غوره شوې ئې چه سره له جلتوبه (جينکتوبه) د بيت المقدس په خادمانو کښې د نذرانې په توګه (طريقه) منلې شوې ئې! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنايت شول! ښه اخلاق پاک طبيعت، ظاهری او باطنی نزاهت ئې دروبابښه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائق) ئې وګرځولې، او تاته ئې د ګرد (تول) جهان پر ښځو په ځينو وجوهو کښې فضيلت درکړ! مثلاً په تا کښې ئې هسې يو استعداد کيښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه يوازې د پاک الله په کامل قدرت لکه عيسىٰ عليه السلام غوندې يو اولو العزم رسول له تا څخه پيدا شي، چه په دنيا کښې داسې سر لوړی او امتياز د هيڅ يوې بلې ښځې په برخه نه دی شوی.

يٰمَرْيَمُ اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ

ای مريمې فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندګی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسير: يعني کله چه الله تعالىٰ داسې عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کښې سرښکته کړې! او د عبوديت د وظائفو په انجامولو کښې لا زياته لګيا او مشغوله اوسې! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسيلې په دول (طريقه) درولې شوې ئې ښکاره شي.

وَارْكَعِيْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴿۴۳﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کښی «رکوع» ته ځی ته هم همغسی «رکوع» ته ولاړه شی! یا ئی دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کره! او څرنګه چه لږ تر لږه په رکوع کښی له امامه سره شاملیدونکی، د هغه رکعت نیوونکی ګڼله شی نو ښائی د دی له امله (وجی) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وی، **کما یفهم من کلام ابن تیمیة رحمة الله علیه فی فتاواه والله‌اعلم** په دی تقدیر سره که په «اقنتی» کښی له «قنوة» ځنی «قیام» مراد شی، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری واړو هیئتونو ذکر به په دی آیت کښی راځی.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کښی به ښځی په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کښی شریکیدی، یا خاص له فتنی ځنی د مأمون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وی چه جماعت وکړی. یا به دا د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وی، یا به بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کښی یواځی، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به ئی کول، دا ګرد (تول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ ؕ

دا (د حنی، مریمی، زکریا او د یحیٰی ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ ئی په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کښی ته لوستونکی او لیکونکی نه ئی او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پیښو داسی تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شی نو بیا هم له هغو ځنی نه شی مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کښی لویدلی دی. او سرګردانه ګرځی. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په ړندو سترګو د لمر د لیدلو او ښوولو څه هیله (امید) او توقع وشی؟ په دی حالاتو کښی په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کښی په هسی صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترګی د هغو له اوریدلو ځنی ردی بدی پاتی شی او هیڅ یو له دوی ځنی هیڅ انکار تری ونه کړی شی د هغه د صحت او حقانیت خورا (ډیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی ځکه چه تاسی دا پیښی پخپلو سترګو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجی وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿۴۴﴾

او نه وی ته (ای محمده! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کړی (چه کوم یو له دوی ځنی تربیه وکړی) د مریمی او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جګړی سره کولی (په کفالت د مریمی کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کښی سره جګړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر څو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، ګردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به ئی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا ئی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودریږی او اوبه ئی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لاړ شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپیژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۴۵﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمی، بیشکه الله زیری درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده ده نوم د هغه مسیح عیسیٰ ځوی د مریمی دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

ثو ثو ځایونو «کلمة الله» ویل شوی دی ﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ﴾ (٦ جزء د نساء ۱۷۱ آية ۲۳ رکوع) هسی خو د الله تعالیٰ کلمات بیشماره دی، لکه چه د ١٦ جزء د «الکهف» ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع کښی، فرمائی ﴿قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾

لیکن مسیح علیه السلام ته بالتخصیص «کلمة الله د الله تعالیٰ حکم» ویل له دی کبله (وجی) دی چه د هغه ځیږیدل، بی د پلار د وسیلی او پرته (علاوه) له عامی سلسلی او د انسابو او اسبابو له واسطی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره شوی دی او هغه فعل چه له عامی سلسلی او عادی اسبابو ځنی خارج وی د هغه نسبت عموماً په مستقیم دول (طریقه) الله تعالیٰ ته کیږی، لکه چه فرمائی ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آیت ۲ رکوع)

تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلاً عبرانی دی. چه ړومبی له دی نه «ماشیح» یا «مشیحا» ؤ چه د هغه معنی «مبارک» او معرب ئی «مسیح» دی. پاتی شوه دا خبره چه «دجال» ته مسیح ولی ویل کیږی؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربی دی چه د هغه د تسمئی وجه به خپله موقع کښی په ثو دولو (طریقو) سره بیان کړی شوی ده. د مسیح علیه السلام بل نوم یا لقب عیسیٰ علیه السلام دی چه په عبرانی «ایشوع» ؤ. او د هغه معرب «عیسیٰ» شو، چه معنی ئی «سید» دی. دا خبره په خاص دول (طریقه) د توجه وړ (لائق) ده، چه دلته لوی قرآن د «ابن مریم» کلمه حضرت مسیح لره د علم او نوم د جزء په دول (طریقه) استعمال کړه ځکه چه پخپله ئی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته د زیری ورکولو په وخت کښی داسی وویل چه تاته د «کلمة الله» زیری درکول کیږی چه د هغه نوم به «المسیح عیسیٰ ابن مریم» وی دا توضیح د عیسیٰ علیه السلام د نښان او د پتی د ورښوولو لپاره نه وه بلکه د دی خبری او تنبیه ورکولو له پاره وه چه د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت یوازی مور ته کیږی، حتیٰ چه د ابن مریم کلمه ئی د دی له پاره د هغه د نامه جزء وګرځاوه چه خلقو ته دا عجیب آیت تل ور په یاد او د بی بی مریمی د لوینی د ښکاره کولو وسیله وی. ممکن ؤ چه بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته د بشریت په مقتضاء د دی زیری د اوریدلو ځنی داسی یوه اندیښنه پیدا شوی وی چه عام خلق به په دی خبره باندی څرنګه باور وکړی، چه یوازی د ښځی له ګیدی ځنی هلک پیدا کیږی؟ نو خامخا به په ما باندی تهمت او الزام وکړ شي او زما دا هلک به تل په خرابو القابو یادیږی، او خلق به ئی ربړوی (تنګوی)، او زه به خپل ځان له دی تهمت ځنی په څه دول (طریقه) وژغورم (وساتم)؟ او خپله پاکی به څرنګه ښکاره کړم؟ نو ځکه ئی وروسته ﴿وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ وویل او داد ئی ورکړ چه الله جل جلاله به ئی نه یوازی په آخرت کښی بلکه په دنیا کښی به ئی هم د لوی عزت او وجاهت او مرتبی خاوند کړی، او د دښمنانو ګرد (تول) الزامات به دروغ کړی، د «وجیه» په لفظ باندی دلته داسی وپوهیږئ! لکه چه د موسیٰ علیه السلام په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا ۚ وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا﴾

(۲۲ جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) ګواکې هغو کسانو ته (وجیه) وائې،
چه دوی په خصوصی دول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو ځنی د الله تعالیٰ په مهربانی برائت حاصلوی. هغه د باطنی خبث څښتنان (خاوندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئې د واقع په خلاف مصلوب یا مقتول یا ئې د ژوندانه په حالت کښې مړ بولی ـ یا د الوهیت او ابنیت او نوری باطلی عقیدی او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له دی ګردو (ټولو) الزاماتو ځنی په دنیا او آخرت کښې په ښکاره دول (طریقه) سره پاک او بری وګرځوی او د ده د وجاهت او نزاهت اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښې حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له نزوله کیږی. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښې په خصوصیت سره د ﴿ ءَأَنتَ قُلتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي ﴾ الآیة ـ سوال او ځواب هم ورسره کوی، او خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د ګردو (ټولو) اولینو او آخرینو په مخ کښې به د ده د وجاهت او کرامت اظهار کیږی. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱٦ آیت ۱٦ رکوع کښې مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښې به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ په اخص الخواصو مقربینو کښې به هم شمیرل کیږی.

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانګو یا په طفولیت) کښې او په کهولت (پوره عمر) کښې او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (ډیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیږ کښې، او بیا به په لوی والی کښې عجیبې او غریبې خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښې د بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو ځنی ممکن ؤ چه هسې خیال وکړی چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مګر د طعن او د پیغور سلسله د ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کیږی، نو په دی وخت کښې به په څه دول (طریقه) سره ځان بری او پاک کړم؟ د دی خبری ځواب ئې ورکړ، چه مه ویریږه! تاته به د ژبې خوځولو هیڅ ضرورت نه پاتې کیږی بلکه ته دا ورښکاره کړه چه «زه نن روژه یم. او له خبرو ځنی مې خوله تړلی ده. زما هلک پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په سورت کښې په پوره تفصیل سره راځی. ځینې محرفین وائی چه د ﴿ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ﴾ الآیة ـ څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسې تسلی ورکول مقصد دی، چه ستا هلک به ګونګی نه وی او د نورو هلکانو غوندی به له هلکتوبه تر زړتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبه خبره دا ده چه په محشر کښی به هم خلق داسی وائی **«یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الیٰ مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیاً»** او بخپله الله تعالیٰ به هم د قیامت په ورځ کښی فرمائی ﴿اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا﴾ آیا هلته به هم د دی خاص نعمت او علامی له یادولو ځنی هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها مطمئنه شی چه زما دا هلک ګونګی نه دی، او د نورو هلکانو په شان خبری کولی شی. اعاذنا الله من الغواية والضلالة!

قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ۖ

وویل (مریمی) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کړی نه یم هیڅ بشر (نارینه ـ نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی‌بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی زیری ځنی داسی وپوهیده چه هلک په هم دی موجوده حالت کښی پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیڅ یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

وویل (جبریل) هم داسی (بی د نارینه له مس ځخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئی) هر کله چه اراده (حکم) وکړی (الله) د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دی ډول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنی پیدا کیږی، د ده د عادت له مخالفت ځنی تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنګ چه اراده وکړی هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکړی، همغه کیږی الله تعالیٰ جل جلاله و اعظم شانه نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی دیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د گردو (تولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی دول (طریقه) سره ورښئی ـ او خورا (دیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وریادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت ځنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته زمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی.، او دا هم په هغه صورت کښی امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکره شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنِّي قَدۡ جِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ

او (لیږو ئی) رسول طرف د بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی څخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیدلو څخه وروسته خپل قوم بنی اسرآئیلو ته به هسی وائی.

أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرآئیلو)! له ختو ځنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کښی پس کیږی (هغه شکل) مرغه (الوتونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کښی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی **«احیوا ما خلقتم»** یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوښوول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کیدی شی که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خالق نشی ویل کیدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) ئی

داسې نه دي فرمايلي **«اني اخلق لكم من الطين طيرا** زه له ختو څخنې مرغه جوړوم.» او داسې ئې وفرمايل چه «زه له ختو څخه د مرغه د شکل په شان جوړوم، او په هغه کښې پوکوم، نو بيا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی.» په هر حال دا معجزه ئې دوی ته وروښوده. او وائې چه په هلکتوب کښې له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه د «ارهاص» په دول (طریقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت يوه وړوکی نمونه ورو ښئی، او د دوی فکر دی خوا ته را واړوی کله چه پاک الله زما په نفخی (پوکولو) سره د ختو په بی سا صورت کښې روح (سا) اچوی. هم دا رنګه که پاک الله بی د بشر د مس کولو څخه یوازی د «روح القدس» په نفخی (پوکولو) سره له يوی غوره شوی ښځی څخنې عیسوی روح پیدا کړی، نو دا به څه د تعجب خبره وی؟ بلکه څرنګه چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د جبرائیلی نفخی (پوکولو) څخنې پیدا شوی دی، نو دا «مسیحی» نفخه دی د دی راز (قسم) ولادت يو اثر وګڼل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښې د مسیح علیه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل دول (طریقه) سره خبری کیږی هغه دی هلته وکتلی شی! لنده ئې داسې شوه چه په مسیح علیه السلام باندی د ملکی او روحی کمالاتو غلبه وه ـ له دی څخنې داسې آثار څرګندیدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو لیکن که انسان ته په پرښته باندی فضیلت حاصل دی، او که ابوالبشر علیه السلام د ملائکو مسجود ګرځولی شوی دی، نو هیڅ شک نشته چه په چا کښې چه د بشریت هغه ګرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسیح علیه السلام باندی فضیلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم دی.

وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ

او روغوم مورزادی (پیدائشی) ړوند او پیس (برګ) او ژوندی کوم مړی په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: په هغه زمانه (پیری) کښې د طبيبانو او حکیمانو ډیره ترقی او زور ؤ ـ نو مسیح علیه السلام ته داسې معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښې پر ګردو (تولو) لویو طبیبانو باندی د ده تفوق او لویوالی ثبت کړی، او ګرد (تول) طبیبان د هغو له معالجو څخه عاجزوی. بلا شبهه د مړی ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو څخنې دی، لکه چه د «باذن الله» له قیده صافه ښکاره ده، مګر د دی له امله (وجی) چه مسیح علیه السلام د هغه وسیله ګرځیدلی دی، نو ئې توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د ځینو خلقو دا وینا چه پاک الله په لوی قرآن کښې یا پاک رسول الله پخپلو احادیثو کښې اعلان فرمایلی دی، چه له ازله تر ابده پوری هیڅوک مړی نه شی ژوندی کولی. یوه نوی او عجیبه دعوی ده، چه هیڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کریم

کښې ﴿ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ ﴾ فرمايلي دي، دا ئې راښوولي دي چه د مړ کيدونکې روح الله تعالىٰ ستنوي (واپس کوي)، او د اوده کيدونکې روح بيرته ور پريږدي. نو دا ئې کله فرمايلي دي چه له بيرته ستنولو (واپس کولو) څخه د هغه د بيا خوشې کولو واک (قبضه) او اختيار نه لري؟

تنبيه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومي عادت په خلاف د نبوت د مدعي له خوا د خپل تصديق له پاره ښکاره شي، نو که داسې نصوص واخيستې شي، چه د کوم شي په نسبت د الله تعالىٰ عمومي عادت په کښې بيان شوی وي، او بيا تری داسې استدلال وکړی، چه په دی سره د معجزاتو نفې کيږي، بيخې له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومي قانون او عادت سره برابره راشي، نو هغې ته به څوک «معجزه» وائي؟ د مسيح عليه السلام بې پلاره پيدا کيدل د ابرص، ابره او اکمه روغول - د مړی ژوندی کول - او د نورو معجزاتو وړښوول، د مسلمانانو په ګردو (تولو) اخلافو او اسلافو کښې يوه منلې شوی خبره ده. د اصحابانو رضي الله تعالىٰ عنهم او تابعينو (رحمة الله عليهم) په اقوالو کښې يوه خبره هم داسې نشته چه د مسيح عليه السلام د دی معجزاتو په نسبت څه تردد پکښې ښکاره شوی وي. هغه دعوی چه نن ئې ملحدان کوی چه «د دی خوارقو منل له قرآنې محکماتو څخنې مخالف دی». ګواکې دوی دغه شيان داسې محکمات راښکاره وي، چه د هغو د صحيح مطلب په پوهيدلو کښې ګرد (تول) اسلامي ملت عاجز پاتې دی. آيا له ګردو (تولو) محکماتو څخنې مخ اړول او په متشابهاتو پسې لويدل، د ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنيو ملحدانو څخنې پرته (علاوه) بل هيڅوک موفق نشو چه «متشابهات» د «محکماتو» په لوری واړوی (العياذ بالله!) حق او رښتيا خو دا ده هغه آيتونه چه د هغه ظاهري معنى ګرد (تول) اسلامي امت د اصحابو له زمانې څخنې تر اوسه پوری منلې ده «محکمات» دي. او د هغو ماتول او ګډول او په تشو استعاراتو او تمثيلاتو باندی ئې اړول - او د معجزاتو پر نفې باندی، د عمومي عادت دليل راوړل، هم دا د زائغينو کار دی چه له هغه څخنې د ځان ساتنې هدايت پخپله رسول الله مبارک فرمايلي دی.

وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

او خبروم زه تاسې په هغه شي چه تاسې (ئې) خورئ! او (خبروم زه تاسې) په هغه شي چه تاسې (ئې) ساتئ په کورونو خپلو کښې.

تفسير: وروسته له دی نه په ځينو غيبي شيانو باندی عام له دی چه د ماضي وي، که د مستقبل تاسې خبروم. له عملي معجزی څخه وروسته د يوی علمي معجزی ذکر فرمائي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ
التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښی هرومرو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه (کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کړم له پاره ستاسی ځینی له هغو شیانو چه حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالیٰ په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه جزئی او فرعی تغیرات پکښی کیږی. مثلاً د هغه ځینی احکام چه ډیر سخت او درانه وو لری کیږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم - د ماهی او د اوښ د غوښی او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱٤۷) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال شول نو واک (اختیار) لرئ چه د هغه نوم نسخ پردئ! او که تکمیل.

وَجِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او د هغه بندګی وکړئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه چه الله رب زما دی او رب ستاسی دی نو بندګی کوئ تاسی د ده!، هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) خبرو څخنې یوه خبره، او له ګردو (تولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنئ! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښې مه پیدا کوئ! او د هغه بندګی وکړئ! د الهٰی رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لاړ شئ! چه هغه ته په ښه دول (طریقه) سره ورسیږئ!.

فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس ډول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه !)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسی لویدلی دی.

قَالَ مَنْ أَنْصَارِيٓ إِلَى اللّٰهِ ؕ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مددګاران زما په طرف (لاره) د الله کښې ؟،

تفسیر: یعنی زما مله او ملګری شئ! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښې له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو څخنې شئ!

قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ

وویل حواریونو مونږ یو مددګاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشئ او د هغه دین او آئین ومنئ او د انبیاؤ مرسته (ملګرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینې منوری انصارو زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښې خپلی مرستی ښکاره کړی.

اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿۵۲﴾

ایمان مو راوړی دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ !) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږی؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښی ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه رومبی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دوبیان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلقو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپړی) وینځل پریږدئ! راشئ! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملګری شول وروسته له دی د ده د نورو ملګرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۵۳﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوړی دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په مخ کښی ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښی ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوړی دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښی ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی ټینګ اوسو. او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۗ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ﴿۵۴﴾ ع

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهتر) د ماکرینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پټ تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿ وَلَا يَحِيْقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ ﴾ کښی ئی له

«مکر» سره «سیئ» قید زیات کړی دی، او دلته الله جل جلاله ته «خیر الماکرین» ویلی شوی دی، مطلب دا دی یهودانو د عیسیٰ علیه السلام په مخالفت کښې راز راز (قسم قسم) پلمې (منصوبې) او سازشونه او د پټو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دې چه د باچا غوږونه ئې د مسیح علیه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسې ئې وویل چه «دا سړی معاذ الله ملحد دی، او غواړی چه «تورات» بدل کړی، او ګرد (تول) خلق د یهودانو له دین ځنې واړوی.» باچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ. هلته داسې خبرې کیدې، او دلته د الله تعالیٰ لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کښې خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راځی. بیشکه د الله تعالیٰ تدبیر له ګردو (تولو) ځنې داسې ښه - کلک - بهتر او مضبوط دی، چه هیڅوک هغه تدبیر نشی ماتولی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا۟ وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَٰمَةِ ۖ
ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا۟ فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى الدُّنْيَا وَالْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن
نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ الصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل الله ای عیسیٰ بیشکه زه اخیستونکی یم ستا (له ځمکې) او پورته بیوونکی یم ستا طرف زما ته او پاکوونکی (لرې کوونکی) یم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران) شوی دی او ګرځوونکی یم د هغو کسانو چه متابعت ئې کړی دی ستا د پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځې د قیامته پورې بیا (خاص) طرف زما ته دی راتګ ستاسې او زه به حکم وکړم په منځ ستاسې کښې په هغه شی کښې چه وئ تاسې چه په هغه کښې اختلاف به مو کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره په دنیا او په آخرت کښې او نه به وی دوی ته هیڅ مدد

کوونکی (د عذاب په دفع کښی). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوښوی ظالمان (یعنی دوی به سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیسئ! او پر دار ئی وخیژوئ! او ورته داسی سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو څنی ګرد (تول) خلق د ده له متابعت څنی وګرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکی «**فبعث فی طلبه من یاخذه ویصلبه وینکل به**» پاک الله په مقابل کښی مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا ګردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیسی او ودی وژنی او نه دی پریږدی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت څنی مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالیٰ د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی څنی دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کوونکی یم او تا به داسی صحیح، سالم او روغ رمټ بوځم چه دوی به ستا یوه ویښته ته هم څه زیان ونشی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالیٰ به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسی اراده ده چه په رسوا کوونکو او عبرت لرونکو سزاګانو سره خلق ستا له متابعته واړوی ـ خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرګی له منځه به تا پاک او صاف جګ (اوچت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشی، یا خلق ودار شی او ستا له متابعته غاړه وغړوی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کوونکی یهودان او اقرار کوونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کښی اوسیږی، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کوونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسی وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور ګرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا ګردی (تولی) جګړی یو په یو فیصله کړم او ګرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا ﴾ الآیة ـ له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کښی د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کښی به ګرد (تول) کافران په سختو عذابونو کښی اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چیغو او مرستی (مدد) ته ونشی رسیدی. په مقابل کښی به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کښی پوره پوره اجرونه ورکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به وویستل شی. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاخه کړل، نو حق تعالیٰ حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احاديثو په موجب قيامت ته نژدی لكه چه دنيا له كفر، او ضلالت، دجاليت او شيطنت ځنی دكه شی نو حق سبحانه وتعالیٰ به د بنی اسرآئيلو وروستنی پيغمبر يعنی حضرت عيسیٰ عليه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلين يعنی حضرت محمد رسول الله سيدالاولين والاخرين صلی الله عليه وسلم د يوه ارشد او اصلح خليفه په حيث راوليږی، او دنيا ته به ښكاره كړی چه د پخوانيو رسولانو تعلقات د خاتم الانبياء محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له دربار سره څه ډول (طريقه) دی؟ مسيح عليه السلام به د (دجال) قاتل شی او د هغه اتباع يهودان به ګرد (تول) سره تولوی او وژنی به ئی او هيڅ يو يهودی به ځان تری نشی ژغورلی (ساتلی) تر دی چه كانی او بوټی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا يهودان ولاړ دی ـ راشئ! او وئی وژنئ مسيح عليه السلام به صليب ماتوی او د نصرانيانو باطل عقائد به اصلاح كوی. او د ګردی (تولی) دنيا خلق به د ايمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت كښی به ګردی (تولی) جګړی سره فيصله كيږی او تول مذهبی اختلافات به له ځرمی (سيلمی) ورک شی. او يوازی د يوه خدای حق دين «اسلام» به پاتی شی، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿ وَإِن مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤۡمِنَنَّ بِهِۦ قَبۡلَ مَوۡتِهِۦ ﴾ (٦ جزء د النساء ۱۵۹ آيه ۲۲ ركوع) چه د هغه پوره تقرير او د مسيح عليه السلام د رفعی كيفيت به د «النساء» په سورت كښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ ثُمَّ إِلَيَّ مَرۡجِعُكُمۡ ﴾ الآية ـ يوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلكه له دنيا او آخرت دواړو سره تعلق لری لكه چه د وروستنی تفصيل په موقع كښی د ﴿ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ ﴾ لفظ په ښكاره ډول (طريقه) سره شهادت راكوی او دا د دی قرينه ده چه د ﴿ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ﴾ معنی د قيامت قرب دی لكه چه په صحيحو احاديثو كښی تصريح شوی ده چه له قيامت څخه پخوا داسی يو مبارک وخت هرومرو (خامخا) راتلونكی دی چه ګرد (تول) اختلافات به له منځه ورک او يو صحيح دين به پاتی شی **(ولله الحمد اولا وآخراً)** د دی آيت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په كلياتو كښی ئی ليكلی دی چه **التوفی الاماتة وقبض الروح وعليه استعمال العامة. او الاستيفاء واخذالحق و عليه استعمال البلغاء** د عوامو په نزد د «توفی» معنی مړ كول دی او د سا وښكلو په مواردو كښی استعماليږی ليكن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی كبله (وجی) كيږی چه په موت كښی خاص عضو نه بلكه د الله تعالیٰ له لوری پوره روح اخيستل كيږی اوس ئی داسی فرض كړئ كه الله تعالیٰ د چا سا (روح) د هغه د وجود سره يو ځای واخلی نو هغه ته په طريق اولی سره «توفی» ويل كيږی. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض ليكی دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی كومه ضابطه بيان كړی ده كله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت ځنی بله معنی نه تری اخيسته كيږی هو! څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن ځنی په جلا (جدا) كيدلو سره كيږی نو ځكه د كثرت او عادت په ملاحظه زياتره د موت لفظ ورسره ليكی كه نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لكه چه په

﴿ اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ﴾ ۲٤ جزء د الزمر ٤٢ آیت ٥ رکوع کښې د توفي النفس «قبض الروح» دوه صورتونه ښوولي شوی دی یو مرګ او بل خوب په دی تقسیم کښې هم د (توفی) مفعول «النفس» واقع شوی دی. او د «حین موتها» قید ورسره زیات شوی دی او دا ئې راښوولی دی چه «توفی» او «موت» دوه سره بیل بیل شیان دی اصلی خبره دا ده چه د روح قبض مختلفی درجی لری یوه درجه ئې د مرګ په وخت کښې او بله درجه ئې د خوب په وخت کښې لیدله کیږی له قرآن کریم څخه دا معلومیږی چه پر دی دواړو باندی د «توفی» د لفظ اطلاق کیږی او په دی کښې د موت څه تخصیص نشته. ﴿ يَتَوَفّٰىكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ﴾ (۷ جزء د الانعام ٦٠ آیت ۷ رکوع) اوس ځرنګه چه خدای جل جلاله په دی دواړو آیتونو کښې په خوب باندی د «توفی» اطلاق کړی دی حال دا چه په خوب کښې د روح قبض پوره هم نه وی. هم داسی که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آیتونو کښې د «توفی» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» باندی کړی شوی وی نو کومه استحاله به لازمیږی؟ بالخصوص کله چه دا هم ولیدل شی چه د مرګ، او خوب په نسبت د (توفی) د لفظ استعمال هم دی پاک قرآن شروع کړی دی. پخوانی جهال عموماً له دی حقیقت څخنی خبر نه وو چه آیا په خوب کښې یا په مرګ کښې الله تعالیٰ له چا څخنی کوم شی اخلی که نه؟ نو ځکه د «توفی» د لفظ استعمال پر موت او خوب باندی د دوی په منځ کښې شائع نه ؤ اول ځلی پاک الله د موت او خوب په حقیقت باندی د رڼا اچولو له امله (وجی) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرګ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کښې هم هم دا (توفی) استعمال کړی. په هر حال په دی آیت کښې د جمهورو په نزد له (توفی) څخنی موت نه دی مراد او له (ابن عباس «رض») څخنی دیر صحیح روایت هم دا دی چه مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته خیژولی شوی دی. کما فی «روح المعانی» وغیره. له ژوندی پورته کولو یا د دوهم ځلی راښکته کیدلو څخنی انکار کول له هیڅ سلف او خلف څخه نه دی منقول شوی بلکه په (تلخیص العبیر) کښې (حافظ ابن حجر رحمة الله علیه) په دغه باره کښې د اجماع نقل کوی او (ابن کثیر رحمة الله علیه) او نورو د نزول حدیثونو ته متواتر ویلی دی، او په «اکمال اکمال المعلم» کښې له امام (مالک رحمة الله علیه) څخنی دا مسئله صریحاً نقل شوی ده. بیا په هغو معجزو کښې چه مسیح علیه السلام ښکاره کړی دی برسیره پر نورو حکمتونو د ده له «رفع السمآء» سره یو خاص مناسبت هم مونده کیږی. مسیح علیه السلام له اوله داسی تنبیه فرمایلی وه کله چه د ختو یوه څیره زما له پوکولو څخنی په اذن د الله سره الوتونکی جوړیږی، او مخ په پورته الوځی، نو آیا هغه بشر ته چه پر ده باندی الله تعالیٰ د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمایلی دی او د «روح القدس» له پوکی (نفخی) څخنی پیدا شوی دی، دا امر ممکن نه دی چه د الله تعالیٰ په حکم سره والوځی او ځان آسمان ته ورسوی؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او څو الفاظو له ویلو څخنی د الله تعالیٰ په حکم سره ړانده او ابرصان (برګ) او جذامان او نور جوړیږی او مړی ژوندی کیږی که دا شخص پخپله د دی د کون او فساد له عالم

ځنی خپل ځان جلا (جدا) کوی او تر زرهاؤ کلونو پوری لکه پرښتی په آسمان کښی ژوندی، روغ رمټ اوسیږی نو په دی کښی څه استبعاد دی؟ **قال قتادة رحمة الله علیه فطار مع الملائکة فهو معهم حول العرش وصار انسیا ملکیا سماویا ارضیا** «بغوی» په دی موضوع باندی ځان ته کتابونه او رسالی خوری شوی دی. مگر زه د علماؤ توجه د علامه سید محمد انور شاه کشمیری طال بقائه د «عقیدة الاسلام» د رسالی لوستلو ته راګرځوم چه د هغه د علمی لعلونو او جواهرو ځنی مستفید شی! زما په نظر بله داسی کومه جامعه رساله پر دی موضوع باندی نه ده لیکلی شوی.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيٰتِ وَ الذِّكْرِ الْحَكِيْمِ ﴿۵۸﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ؕ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۵۹﴾

دا (چه تیر شول) مونږ ئی لولو پر تا (ای محمده!) له آیتونو او دین (یا پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هیڅ تغئیر او تبدیل نه لری) بیشکه مثل (صفت) د عیسیٰ په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا ئی وویل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دی خبری باندی زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ډیری جګړی وکړی چه عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله تعالیٰ زوی دی نو په پای (آخر) کښی ئی وویل «که عیسیٰ د الله زوی نه دی نو ته ووایه چه پلار ئی څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کښی دا آیت نازل شو چه آدم علیه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس عیسیٰ علیه السلام پلار نه لری نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی کومه عجیبه خبره نه ده «موضح القرآن» نو په دی حساب سره ښائی چه آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی ووایه شی ځکه چه ستاسی په زعم دلته زورور دلائل شته حال دا چه د دی خبری ویونکی هیڅوک نه دی.

اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿۶۰﴾

حق (هغه دی چه) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسیٰ په شان کښی) نو مه کیږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلی ده هغه داسی حقه ده چه د شک او شبهې هیڅ ځای پکښې نشته او په صحیح او حقیقی خبره باندی په پوره ډول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾

نو هر څوک چه جګړه کوی له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښې وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندګی او نبوت) نو ووایه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسی او ښځی زمونږ او ښځی ستاسی او ځانونه خپل او ځانونه ستاسی بیا به التجا عاجزی وکړو (په دعا کښې) نو وبه ګرځوو مونږ (وبه وایو) لعنت د الله په دروغجنانو باندی.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږی نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چه د هغی له پاره داسی یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو چه دواړه ډلی دی له خپل اولاد سره راحاضری شی!، او د زړه له کومی دی په ډیر اصرار او عاجزی سره داسی دعاوی وکړی «هر یو له مونږه ځنی چه دروغ وائی په هغه باندی دی د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولوېږی!» دا د «مباهلی» اقدام په اول سر کښې د دی خبری اظهار کوی چه کومه ډله تر کومی اندازی پوری پخپلو زړونو کښې پخپل صداقت او حقانیت باندی باور او یقین لری؟ لکه چه د «مباهلی» د دعوت له اوریدلو ځنی وروسته د نجران جرګی مهلت واخیست، او وئی ویل چه «مونږ په دی مورد کښې مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکی کښې د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو ډلی! تاسی پخپلو زړونو کښې په یقین سره ګرد (تول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبی دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافی فیصلی او ښکاره خبری کړی دی او تاسی ته دغه خبره هم څرګنده ده چه الله د اسمٰعیل علیه السلام په اولاده کښې د نبی د لیږلو وعده کړی ده. او هیڅ لری نه ده چه دا به همغه نبی وی. نو له نبی سره د کوم قوم د مباهلی او ملاعنی کولو هم دا نتیجه کیدی شی چه د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب ځنی نه خلاصیږی. او د نبی د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوری پاتی کیږی. ښه خو به دا وی چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکړو او د خپلو کلیو په لوری بیرته لاړ شو ځکه چه له ګردو (ټولو) عربو سره د جنګ کولو قوت په مونږ کښې نشته» د نجرانیانو د جرګې ګردو (ټولو) سړیو هم دا تجویز ومانه. او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری وررهی (ورروان) شول. په هم دی وخت کښې محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمې، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندې وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترګې په دی نورانی صورتونو باندې ولګیدې بې واکه ئې وویل چه «زه هسې پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنې وخوځولی شی، نه چه د دوی له «مباهلې» ځنې مونږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجې) یو نصرانی هم په ځمکه کښې پاتې نشی» بالاخر دوی مقابله پرېښوده او روغه ئې سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئې ومنله او صلحه ئې سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کړی وی نو دا ګرده (توله) وادی (بیدیا) به اور ګرځیدلی وی او پر دوی باندې به اوریده او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی ډول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښې به ګرد (تول) نصرانیان مړه شوی وی.»

تنبیه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلې» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلې» اثر به همغسې ظاهرېږی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلې» ځنې ظاهر کیدونکی ؤ؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقې او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو ځنې معلومیږی چه د «مباهلې» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مګر په هغو شیانو کښې چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلې» کښې دی کوچنیان (ماشومان) او ښځې هم شاملې کړلی شی او نه به پر «مباهله» کوونکو باندې د هغه ډول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلې» له امله (وجې) راته، بلکه دا یو ډول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه څخه د مجادلې، مباحثې او مناقشې ابواب ترل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یواځې له معاند کاذب سره دی وشی.(ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی «**ثم قال الله تعالیٰ آمراً رسوله صلی الله علیه وسلم ان یباهل من عاندالحق فی امر عیسیٰ علیه السلام بعد ظهور البیان**» والله اعلم

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمې چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مګر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباهلې له بلنې څخه دا راڅرګنده شوه چه مباهله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښې د مسیح علیه السلام په باره کښې ویلې شوې دي، هغه حق او رښتیا دي. او د الله تعالیٰ دربار له هر ډول (طریقه) شرک او پلار او زویتوب او نورو تعلقاتو څخنې بیخي مبراء او پاک دي.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

او بیشکه الله خامخا هم دی ډیر غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغسې معامله وکړي چه د هر یوه له حاله سره هغه ور (لائق) او مناسبه وي.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

نو که وګرځیدل دوی (ایمان ته ئې شا کړه او اسلامي احکام ئې ونه منل) پس بیشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړي دوی ته).

تفسیر: که نه ئې په دلائلو سره مني او نه «مباهلې» ته تیارېږي نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښې د خپلو عقایدو پر صداقت باندې څه یقین او باور لري، یوازې فتنه او فساد خوروول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهیږه چه ګرد (ټول) مفسدان د الله تعالیٰ تر نظر لاندې دي (او بې له مجازاتو ئې له سره نه پرېږدي).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا
اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل کتابو! راځئ تاسې په طرف د یوې کلمې (خبرې) چه برابره ده په منځ زموږ او ستاسې کښې (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مګر یوازې د الله او شریک به نه نیسو په الله پورې هیڅ شی او نه به نیسي ځینې زموږ ځینې نور خدایان غیر له الله (لکه چه تاسې کتابیان احبار او رهبان نیسئ)،

تفسیر: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د (نجران) جرګی ته وفرمایل «اسلموا مسلمانان شئ!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی ښکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کوونکی وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنګ او ډول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالیٰ همغه رب العٰلمین جل وعلیٰ شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کړی شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالیٰ په توحید او خپل ځان مسلمان ګڼلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ ګرد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واوړی! او په هغی کښی نوری ګوتی ونه وهئ! او حقیقت ئی وانه ړوئ! دی خبری ته دیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولئ!، عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپارئ! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندګی ونه کړئ! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالیٰ سره مل او شریک وګڼئ! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی ، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکړئ چه هغه یوازی له الله تعالیٰ سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایئ! یا له شرعی نصوصو ځنی سترګی مه پټوئ! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لرئ! لکه چه د ﴿ اِتَّخَذُوٓا اَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَانَهُمۡ اَرۡبَابًا مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ﴾ له تفسیر ځنی دا خبره راڅرګندیږی. ځکه چه دا ګرد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَقُوۡلُوا اشۡهَدُوۡا بِاَنَّا مُسۡلِمُوۡنَ ﴿۶۴﴾

نو که وګرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واړوله) پس ووایئ تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شئ تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یئ).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالیٰ ځنی غاړی غړوئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی تینګ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالیٰ ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منئ!

يٰٓاَهۡلَ الۡكِتٰبِ لِمَ تُحَآجُّوۡنَ فِىۡٓ اِبۡرٰهِيۡمَ وَمَآ اُنۡزِلَتِ التَّوۡرٰٮةُ وَالۡاِنۡجِيۡلُ
اِلَّا مِنۡۢ بَعۡدِهٖ‌ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ۝٦٥ هٰۤاَنۡتُمۡ هٰٓؤُلَاۤءِ حَاجَجۡتُمۡ فِيۡمَا
لَـكُمۡ بِهٖ عِلۡمٌ فَلِمَ تُحَآجُّوۡنَ فِيۡمَا لَيۡسَ لَـكُمۡ بِهٖ عِلۡمٌ‌ؕ وَاللّٰهُ
يَعۡلَمُ وَاَنۡتُمۡ لَا تَعۡلَمُوۡنَ ۝٦٦

ای اهل د کتابو! ولی جګړه کوئ تاسی (په شان د) ابراهیم کښی (په دی شان چه هر یو له تاسی ئی پخپل دین ګڼئ) حال دا چه نه دی نازل کړی شوی تورات او انجیل مګر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیڅ عقل نه لرئ تاسی (چه داسی چټی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شئ تاسی هغه کسان یئ چه جګړه مو کړی ده (له ډیره حماقته) په هغه شی کښی چه ؤ تاسی ته په هغه کښی څه علم نو ولی جګړه کوئ تاسی په هغه شی کښی چه نشته تاسی لره په هغه کښی هیڅ علم، حال دا چه الله پوهیږی (په هغه شی هم چه تاسی پکښی جګړه کوئ) او تاسی نه پوهیږئ (جاهلان یئ)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کښی ګرد (ټول) سره مشترک وو، هم داسی د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کښی هم ټول سره شریکان وو او له یهودانو او نصرانیانو ځنی هری ډلی بیله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زموږ په دین ؤ، یعنی (معاذ الله) یهودی یا نصرانی ؤ. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنی نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنګه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه) چه تاسی یهودی یا نصرانی یئ، په دی وصف او معنی پخپله موسیٰ یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت زموږ له مذهب سره ډیر نژدی ؤ، نو دا هم غلطه ده، ځکه چه تاسی په دی باندی له کومه پوه شوئ؟

دا خو ستاسی په کتابونو کښی نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ته خبر درکړی شوی دی او نه تاسی د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شئ، نو بیا په داسی خبره کښی جګړه کول، چه د هغی هیڅ علم او پوهه له هیچا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د هغو شیانو په نسبت چه تاسی لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه ؤ مثلاً د مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور. نو

تاسي ولي په هغو مواردو کښې سره جګړه کوئ؟ چه تاسي بيخي له هغو څخه بې خبره يئ او له سره پرې نه پوهيږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهيم عليه السلام څه ؤ؟ او نن په دنيا کښې د کومې دلې مسلک هغه ته ډير نژدې دی؟

مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا وَّلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا ۗ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

(پاک الله د ابراهيم عليه السلام د پاکوالي په باره کښې فرمائي چه) نه ؤ ابراهيم يهودی او نه نصراني وليکن ؤ دی حنيف (مائل له ګردو (تولو) باطلو مذاهبو څخنې حق دين ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهيم) له مشرکانو نه.

تفسير: يعني ابراهيم عليه السلام به خپل ځان «حنيف» يا «مسلم» باله. د «حنيف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندې برابر درومي او نورې ګردې (تولې) باطلې لارې پريږدي. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسي پخپله اتکل وکړئ! چه نن کومې دلې له ګردو (تولو) څخنې خپل غير مشروع تعلقات شکولي (پريکړي) دي؟ او د الله تعالیٰ لاره ئې تينګه نيولې ده؟ او خپل ځان ئې بيخي الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهيم عليه السلام ته زيات اشبه او نژدې وي.

تنبيه: دلته د «مسلماً» څخنې د اسلام څخه خاص محمدی شريعت مرادول ضروري نه دي. ځکه چه معنی ئې تش تسليم، تفويض او فرمان منل دي چه هغه د ګردو (تولو) انبياؤ دين دی. خو ابراهيم عليه السلام په دې خصوصيت سره دا نوم او لقب زيات روڼ کړی دی ﴿ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴾ (د البقرة ١٣١ آية ١٦ رکوع) د حضرت ابراهيم عليه السلام د ژوندانه د سوانحو يو يو حرف دا راښئي چه دی سر تر پايه د اسلام او تسليم او په قضا باندې د رضاء حقيقي مجسمه او مصداق ؤ. د اسمٰعيل عليه السلام د ذبحې په واقعه کښې د ﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډير وضاحت او صراحت سره ښکاروي. **«اللهم صل وسلم وبارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صليت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهيم وعلیٰ آل ابراهيم انک حميد مجيد»**

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا ۗ

بیشکه ډیر نژدی له خلقو نه ابراهیم ته هرومرو (خامخا) هغه کسان دی چه متابعت ئی کړی ؤ د ده (یعنی خپل امت ئی) او دا نبی (محمد) دی او هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی (له محمدی امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانی امت زیات مناسبت درلود (لرلو). او په وروستنیو امتونو کښی ئی محمدی امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښی له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لری. او د دی امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره ډیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغی دعا او غوښتنی سره سم راغلی دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیة ۱۵ رکوع کښی مو د هغه تلاوت وکړ ﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ ﴾ الآیة - له هم دی امله (وجی) د (حبشی) نصرانی پاچا (نجاشی) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ویلی ؤ، ښائی د هم دی راز (قسم) مناسباتو له امله (وجی) په درود شریف کښی «کما صلیت علیٰ ابراهیم» فرمایل شوی دی یعنی له هغه نوعیته او نمونی «صلواة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندی دی نازلاوه په (جامع ترمذی) کښی دا حدیث راغلی دی «**ان لکل نبی ولاة من النبیین وان ولیی ابی و خلیل ربی**» د دی مضمون تفصیل به وروسته راځی (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

او الله ولی (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستی کوی او ښه اجر ورکوی)

تفسیر: یعنی د خپلی لاری په حقانیت باندی د بل موافقت او مشابهت یواځی هلته دلیل راوړل کیږی کله چه پخپله په ده باندی وحی نه راځی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولی» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندی درومی «مو ضح القرآن».

وَدَّت طَّائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

دوست ګڼی هیله (امید) کوی یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دی چه (په

کوم قسم وښويوی) گمراه کړی تاسی او نه گمراه کوی (په واقع کښی نه ښويوی) دوی مګر نفسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کيږی) او (په دی) نه پوهيږی دوی.

تفسير: پخوا ئی ويلی ؤ «والله ولی المؤمنين» دلته ئی راوښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالیٰ دی نو ستاسی مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هيڅ نشی چليدی. بيشکه چه ځينی کتابيان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری ځنی واړوی، خو مسلمانان د دوی په جال کښی نه نښلی. هو! دغه خلق خامخا پخپله گمراهی او وبال کښی زيادت کوی. او د دوی د دی اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بيرته ور رسيدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهيږی.

يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ۝٧٠

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کيږئ تاسی په آيتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسی شاهدان يئ (اقرار کوئ په حقانيت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسير: يعنی تاسی په (تورات) او نورو باندی قائلان يئ! چه په هغو کښی د (محمد النبی رسول العربی صلی الله عليه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زيری شته او په هغو باندی تاسی ښه خبر يئ او په پټو مرکو کښی تاسی پر دی شيانو باندی اقرار او تصديق هم کوئ! نو بيا ظاهراً او په ښکاره دول (طريقه) ولی له هغو ځنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ايمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبياء تصديق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه وپوهيږئ چه له قرآن عظيم الشان ځنی انکار په حقيقت کښی له ګردو (تولو) پخوانيو آسمانی کتابونو ځنی انکار دی.

يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَلْبِسُونَ ٱلْحَقَّ بِٱلْبَٰطِلِ وَتَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ۝٧١

ای اهل د کتابو! ولی ګدوئ تاسی حق له باطلو (خپل دروغ له رښتيا آسمانی کتابونو) سره؟ او پټوئ تاسی حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسی پوهيږئ (په دی خلطولو او پټولو)

تفسیر: دوی د «تورات» ځینی حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وجی) بیخی لغوه کړی وو په ځینو آیاتو کښی ئی لفظی تحریفات او د ځینو معنی ئی بدله کړی او ځینی شیان ئی لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پټ کړی وو، او څوک ئی پری نه خبرول.

وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اٰمِنُوْا بِالَّذِیْۤ اُنْزِلَ عَلَى الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوْۤا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُوْنَ ﴿۷۲﴾ۚۖ

او ووېل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځی کښی او کافران شئ (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورځی کښی له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وګرځی

تفسیر: په دی آیت کښی د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کیږی، چه یو له هغو ځنی دا ؤ، چه د دوی ځینی سری د ګهیځ (سحر) په وخت کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئی لمنځونه کول او د ماښام په وخت کښی به ئی ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ ځنی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئی راکړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راښکاره نه شول نو ځکه له اسلامه ځنی بیرته اوړو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وجی) به نور ډیر ضعیف الایمان کسان هم بیرته آوښتل، او داسی به ئی ګڼل چه ضرور به د اسلام په دین کښی دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلقو وروسته د هغه له منلو ځنی له هغه څخه مخ واړاوه او هم د عربو په جاهلانو کښی د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له ګردو (تولو) ځنی به ئی پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوْۤا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِیْنَكُمْ ؕ

او مه منئ تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مګر د هغه چا چه متابعت ئی کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په دول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان څرګندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسی یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کوونکی دی ځینو د ﴿وَلَا تُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری دول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلقو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی تګ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی ـ یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مرتدان شی.

قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَى اللَّهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووایه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه ګمراه کیږی.

أَن يُؤْتَىٰٓ أَحَدٌ مِّثْلَ مَآ أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد ګڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یواځی د رخی (کینی) او حسد له امله (وجی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو تل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کښی یواځی هم دا زموږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر موږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په موږ کښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو امیان له دی فضل او کمال سره څه تناسب لری؟» مګر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظیم الشانه پخوانی وینا نشی غلطیدی چه په هغی کښی دا راښوولی شوی ؤ چه الله تعالیٰ به د بنی اسرائیلو په ورونو بنی اسمٰعیلو کښی موسیٰ علیه السلام غوندی د مستقل شریعت خاوند یو نبی راولیږی، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کښی واچوی ﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴾ (۲۹ جزء د المزمل ۱۵ آیة ۱ رکوع) لکه چه بنی اسمٰعیلو ته دا لوی دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبی جداوجهد په میدان کښی نه یوازی له بنی اسرائیلو څخه، بلکه له ټولو نړیوالو څخه وړاندی تللی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

تنبیه: د دی آیت تقریر په څو څو ډوله (طریقو) سره کړی شوی دی. خو مونږ همغه تقریر غوره کړی دی، چه د هغه په طرف د (شیخ الهند«رحمة الله علیه») دغه ترجمه اشاره کوی «او دغه ګرد (ټول) شیان د دی له پاره دی چه بل چا ته هم ولی ورکړ شو هغه شی چه تاسی ته درکړی شوی ؤ، یا دوی ولی غالب شول پر تاسی ستاسی د رب په حضور کښی.»

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

ووایه (ای محمده!) چه بیشکه فضل (علم او حکمت) په قدرت د الله کښی دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه عالم دی (د احسان په اهل هم) خاصوی په مهربانی خپلی (چه اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چه اراده وکړی او الله څیښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) ډیری لوئی دی (پر مؤمنانو باندی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانو کښی څه کمی نشته، او همغه پوهیږی چه کرامت د چا برخه ده د نبوت، شریعت، اسلام، ایمان، برهان او د هر راز (قسم) مادی او روحانی فضائلو او کمالاتو تقسیمول د همغه په قدرت کښی دی، هر کله، هر چاته، هر شی چه مناسب وبولی همغه ورکوی. ﴿ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ﴾ ۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آیت ۱۵ رکوع).

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِن تَأْمَنْهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُم مَّنْ إِن تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ۗ

او ځینی له اهل د کتابو هغه څوک دی که امین کړی ته دی په ډیر مال باندی نو بیرته به وسپاری دا (مال) تاته او ځینی له دوی څخه هغه دی که امین کړی ته هغه په یوه دینار باندی نو اداء به نه کړی دی دا دینار تاته مگر که ئی ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دینی خیانت او نفاق په سلسله کښی د دنیوی خیانت ذکر هم راغی، چه له هغه ځنی دا خبره هم راښکاره کیږی چه د لږ شی له امله (وجی) خپل نیتونه خرابوی او د امانتداری رعایت نه کوی نو له دوی ځنی څرنگه داسی هیله (امید) او توقع کیدی شی چه په دینی معاملاتو کښی امین ثابت شی په دوی کښی ډیر داسی کسان شته دی چه له هغو سره زیات مال لا څه؟ که یوه طلا هم امانته کیښوده شی نو لږ موده وروسته پری منکریږی او تر څو چه څوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوی په سر باندی ولاړ نه وی نه ئی ادا کوی مگر په دی کښی شک نشته چه دوی ټول سره یو شان نه دی په دوی کښی ځینی داسی کسان هم شته که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډیری هم کیښوده شی نو یو بخرکی به هم تری خیانت نه کړی خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دی چه له یهودیت ځنی بیزار کیږی او د اسلام په دائره کښی ننوځی لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّنَ سَبِيلٌ

دغه (په امانت کښی خیانت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندی په (حق) د دی امیانو کښی هیڅ گناه (چه مالونه ئی وخورو)

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره ئی دا مسئله جوړه کړی ده، چه «د عربی امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کښی نه دی داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشی روا دی. که د نورو مذاهبو په امانت مال کښی خیانت وکړ شی نو په هغه کښی هم هیڅ گناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راگرځیدلی او مسلمانان شوی دی الله تعالیٰ د هغوی مال مونږ ته حلال گرځولی دی». (نو «الله جل وعلیٰ شانه» د دغؤ کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کښی چه د داسی شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوی، داسی فرمائی)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کښی) حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دغؤ دروغو ترلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبوی په امانت کښی د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زمونږ د فقهی کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کښی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته!. هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزگاری وکړی (ځان وساتی له کفر او خیانته) نو بیشکه الله دوست گنی پرهیزگاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدی کښی به ولی گناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندگانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویریږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتی) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کښی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کښی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کښی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ئی کړی دی تینگ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کښی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راځی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د یهودانو صفت ؤ چه (الله تعالیٰ له دوی ځنی اقرار اخیستی ؤ او دوی ته ئی قسمونه ورکړی ؤ چه له هر نبی سره به مرستی کوئ! بیا دوی د دنیوی مقاصدلو له امله (وجی) له هغه ځنی واوښتل او هر هغه څوک چه د دنیوی ګټی اخیستلو له پاره په دروغو قسمونه وخوری د ده حال هم دا دی.»

أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾

دغه کسان نشته هیڅ برخه د دوی دپاره په آخرت کښی او نه به خبری وکړی له دوی سره الله (په خوښی) او نه به وګوری دوی ته (الله په رحم سره) په ورځی د قیامت کښی او نه به پاک کړی دوی (الله له کفره) او (شته) دوی ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوی).

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷٤ آیة ۲۱ رکوع کښی تیر شوی دی، هلته دی د دی الفاظو تشریح وکتله شی!

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ

او بیشکه ځینی له دوی څخه خامخا یو فریق دی چه اړوی دوی ژبی خپلی په (لوستلو د) کتاب کښی (محرف ته) له پاره د دی چه وګنئ تاسی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (منزل) څخه، او وائی دوی چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دی حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه راغلی) له (جانبه د) الله،

تفسیر: دا د کتابیانو د تحریف د حال بیان فرمائی یعنی په آسمانی کتاب کښی ئی د داسی

شیانو زیادت او تنقیص وکړ او بیا ئی په هسی دول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندی تیروتل او داسی به ئی گڼل چه دا گرد (تول) آسمانی کتاب دی او برسیره پر دی په خپلو ژبو سره به ئی ویل چه دغه د الله تعالیٰ له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښی موجود ؤ او نه د الله تعالیٰ له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه پخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعی هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه گڼانه ځکه چه په هغه کښی ئی دول دول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئی تحریفات کړی وو هغه د (بائیبل، انجیل) نسخی چه نن ورځ په دنیا کښی شته د هغوی په منځ کښی هم داسی شدید اختلافات موندل کیږی چه سړی ورته حق حیران پاتی کیږی او داسی مضامین هم په کښی لوستل کیږی چه سړی له واره پری پوهیږی چه دا هیڅکله د الله تعالیٰ له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعانی» کښی راغلی دی او د تحریف په اثبات کښی زمونږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) دیر مفصل بحثونه کړی دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائی دوی (یعنی کتابیان) په الله باندی دروغ حال دا چه پوهیږی دوی (پخپلو دروغ ویلو) نه ښائی هیڅ بشر ته چه ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائی خلقو ته چه شئ تاسی بندگان (عبادت کوونکی) ما لره بی له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرگی د خبرو او اترو په ترڅ کښی ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلی وو «ای محمده! آیا ته داسی غواړی چه مونږ ستاسی همغسی عبادت وکړو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوی؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه مونږ د غیر الله عبادت وکړو. یا نورو ته د هسی کارونو دعوت ورکړو. حق تعالیٰ مونږ د دی کار له پاره نه یو رالیږلی» نو د دی خبری په نسبت دا آیت نازل شو یعنی هر هغه بشر ته چه حق تعالیٰ کتاب او حکمت او د فیصلی قوت ورکړی او د رسالت په منصب باندی ئی سر لوړی وگرځوی چه دی په دیر ښه دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ پیغام نورو خلقو ته ورسوی او د بندگی او د وفاداری په طرف ئی متوجه کړی د هغه کار هیڅکله داسی نشی کیدی چه خلق د الله تعالیٰ له خالصه بندگی ځنی واړوی او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندگی ته ئی وبلی.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه څوک چه د هر منصب وړ (مستحق) او لائق ګرځولی او رالیږلی ئی ؤ هغه په واقع کښې د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو ړومبی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (ګوری)
(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کښې بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟
(۲) د حکومت د احکامو په تعمیل او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او تینګولو کښې تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورڅخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نائب الحکومه او سفیر نه تاکی (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنګه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هو! باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د وړپښیدلو امکان شته چه د هغه وزیر، نائب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت، بغاوت، یا د هغه له رضا څخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کښې د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعاری څخنی د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاؤ د عصمت مسئله څرګندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمة الله علیه فی البحر ـ وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمة الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان څخنی هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کښې د بغاوت امکان چیری پاتی کیږی؟ له دی څخنی د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ؤ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.

تنبیه: په ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ ﴾ الآیة - کښې د ابوحیان رحمة الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿ مَا كَانَ لَكُمْ أَن تُنبِتُوا شَجَرَهَا ﴾ کښې. یا په ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ کښې دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَٰكِن كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

ولیکن (وائی چه) شئ تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه یئ تاسی چه

ښوونه کوئ (خلقو ته) کتاب (شرعي احکام) او په سبب د دې چه يئ تاسې چه تدريس کوئ (او درس اخلئ پخپله دا کتاب لولئ او نورو ته ئې هم لولوئ)

تفسير: په «موضح القرآن» کښې دي «هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ له جانبه په نبوت سره وستايل شي او دې خلق له کفر او شرک څخه راباسي او د مسلماني په لوري ئې راولي نو بيا به دې څرنګه هغو ته کفر ورزده کوي؟ هو! تاسې ته (اې کتابيانو) داسې ويل کيږي چه له تاسې څخه هغه کسان چه پخوا له دې نه ديندار ؤ، اوس د هغوی په شان ديندار او د کتاب لوستونکي او زده کوونکي نه دي پاتې او زما په صحبت کښې اوس ممکن دي چه همغه کمال بيا حاصل کړئ! او عالم، حکيم، فقيه، مدبر، عارف، متقي او بنه الله پرست شئ! او دا شرف تاسې ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهيدلو او پوهولو څخه په لاس درتلی شي.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ أَرْبَابًا ؕ

او نه کوي امر تاسې ته (الله يا نبي) د دې چه ونيسئ تاسې پرښتې او انبياء خدايان

تفسير: لکه چه نصرانيانو مسيح عليه السلام او روح القدس عليه السلام ته او ځينو يهودانو عزير عليه السلام ته او ځينو مشرکينو پرښتو ته خدايان ويل. هر کله چه پرښتې او رسولان له الله جل جلاله سره په خدائي کښې نشي شريک کيدی نو تيږي (ګټې)، صليب او نور په کوم شمير کښې راځي.

أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۸۰﴾ ع

آيا امر کوي (الله يا نبي) تاسې ته په کفر سره وروسته له دې نه چه يئ تاسې مسلمانان (غاړه ايښودونکي شرعي احکامو ته).

تفسير: يعنې پرومبي نبيانو کوښښ وکړ چه خلق رباني د الله خاص بندګان، موحدين او مسلمانان وګرځوي هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آيا هغوی بيا دوی د کفر او شرک په لوري بيائي او خپل هغه زيار (کوښش) او ګرد (تول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بربادوی دا خبره فهم ته نشي راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له تولو انبیاؤ چه خامخا هغه شی چه درکړم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشی تاسی ته رسول (محمد) چه مصدق (رښتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هرومرو (خامخا) مدد به کوئ تاسی خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه (ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کړه) تاسی پر دی (ایمان او نصرت) تینگه وعده زما؟، وویل دوی اقرار وکړ مونږ (په دی)،

تفسیر: یعنی هیڅ یو نبی د خپلی بندگی تعلیم نشی ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندگی ورښئی هو! رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو ته دی غوږ کیږدی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه الله تعالیٰ له خپلو انبیاؤ علیهم السلام څخه هم داسی تینگ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله له تاسی څخه وروسته کوم نبی راشی چه یقیناً د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه ړومبی نبی دی د وروستنی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه زمانی ته ورسیږی نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستنی راتلونکی نبی باندی هرومرو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ څکه چه داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کښی داخل دی. له دی عامی قاعدی څخه د سپینی ورځی په شان ښکاره ده چه زمونږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغؤی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له گردو(تولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام څخه اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو څخه دا قول او اقرار اخیستی دی څکه چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود ؤ چه په «عالم الغیب» کښی له پخوا څخه او په «عالم الشهادت» کښی له گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام څخه وروسته تشریف راوړونکی ؤ او له دوی څخه وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه ؤ او د هم دوی ذات کریم د گردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لگوونکی ؤ لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم څخه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاؤ علیهم السلام څخه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی «که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو)» او فرمایلی ئی دی «کله چه عیسیٰ علیه السلام راکښیوځی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی» په محشر کښی د کبری شفاعت له پاره له نورو ځنی پخوا وړاندی کیدل او د ګردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کښی ګردو (تولو) انبیاؤ ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو ځنی دی اللهم صلی علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٨١﴾

وفرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو ځنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کښی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوخ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٨٢﴾

نو هر څوک چه بیرته وګرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا ګرځوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له ګردو (تولو) نبیانو علیهم السلام ځنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو څخه اخیستی دی اوس که په دنیا کښی کوم سړی له هغه څخه مخ وګرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو ځنی وی. په (بائیبل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کښی راغلی دی «ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه ګرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاؤ په ژبو سره له اول څخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو څخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شی چه دی تاسی ته ووائی، هغه گرد (تول) ومنئ!»

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا

آیا نو غیر له دین د الله ځنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره.

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالیٰ کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسیږی د هغه په مقابل کښی غاړه کیږدئ! نو اوس کوم احکام او هدایات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالیٰ دین دی. آیا تاسی هغه پریږدئ؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوئ؟ ښه وپوهیږئ چه د الله جل جلاله د دین له پریښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیچیری نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او گرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندگانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی ځنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو او مشیت او ارادو تابع وی.

وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د گردو (تولو) پرمبنیو او وروستنیو ورتگ د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی!، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تیت سترگی وی.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَ اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِىَ مُوْسٰى وَ عِيْسٰى وَالنَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۴﴾

ووایه (ای محمده! کتابیانو ته چه) ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (چه قرآن دی) او پر هغو (لسو صحیفو) چه نازلی کړی شوی دی پر ابراهیم او (پر) اسمٰعیل او (پر) اسحٰق او (پر) یعقوب او (پر) اولاده «د دوی» باندی او (پر) هغو چه ورکړی شوی دی موسیٰ ته (چه تورات دی) او عیسیٰ ته (چه انجیل دی) او نورو انبیاؤ ته (چه نور آیتونه دی) له (جانبه د) رب د دوی (حال دا چه) نه کوو فرق په منځ د هیڅ یوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کښی او داسی نه کوو چه ځینی به منو او ځینی به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی هر هغه څه چه په هره زمانه کښی د الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی یا کوم رسول ته ورکړی شوی دی مونږ هغه ګرد (تول) بلا تفریق منو. دا خبره د یوه حکم منونکی مسلم له وصف او شان څخه لری ده چه لکه کتابیان ځینی رسولان ومنی او ځینی ونه منی. ګواکی په آخر کښی ئی د ﴿وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ﴾ له ویلو څخه د اسلام حقیقت راوښود او خبر ئی راکړ چه اسلام د هیڅ یوه حقانی رسول او د هیڅ یو آسمانی کتاب تکذیب نه کوی بلکه ګرد (تول) شرعی احکام په ډیر محبت او اهتمام سره قبلوی. او د اسلام په نزد څرنګه چه د لوی قرآن او د عربی نبی علیه السلام نه منل کفر دی هم داسی له بل کوم نبی علیه السلام او آسمانی کتاب څخه انکار کول هم کفر دی. بیشکه د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم شان ښائی چه هم داسی وی چه دی د ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو او رسولانو مصدق شی او په دی ډول(طریقه) سره هغو ګردو (تولو) اقوامو ته چه د دوی له پاره محلی او مقامی (نذیر) او (هادی) راغلی ؤ د جمعیة الکبریٰ تر لوئی جندی لاندی د جمع کیدلو لاره ورو ښئی.

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آیت ۱٦ رکوع کښی تیر شوی دی ښائی چه دلته دی هم له همغه څخه استفاده وشی.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ

او هر څوک چه غواړی غیر له اسلامه (چه توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین نو له سره به ونه مانه شی له ده نه،

تفسیر: یعنی هر کله چه د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راورسید نو وروسته له هغه څوک کوم د دروغو یا نامکمل دین نشی منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی دیوی یا ګیس لګول یا د بریښنا او د ستوری د رڼا لټول خوشی چټی (بیکاره) کار او ناپوهی ده. د محلی نبیانو د هدایت رڼا تیره شوه. اوس له ګردو (ټولو) څخنی لوی او وروستنی او عالمګیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دی. چه هم دا د ګردو (ټولو) رڼاګانو مخزن، او په دی کښی ګردی (ټولی) پخوانی رڼاوی مدغم شوی دی.،

فانک شمس فضل هم کواکبه   اذا طلعت لم یبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۸۵﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښی له زیانکارانو (چه د اسلام د پریښودلو په سبب به تل په دوزخ کښی پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی له ثواب او بری څخنی بیخی بی برخی پاتی دی ـ له دی څخنی به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانګه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالیٰ پری پیدا کړی ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کارئ تباه او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوْا بَعْدَ اِيْمَانِهِمْ وَشَهِدُوْٓا اَنَّ الرَّسُوْلَ حَقٌّ وَّجَآءَهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۸۶﴾

څرنګه به سمه صافه لاره ښئی الله (بلکه نه ښئی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهدی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدایت (نه ښئی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ یعنی په زړه کښی یقین لری او په سترګو ئی ګوری بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرګو) کښی

اقرار کوی چه دا رسول ربښتین دی د ده د حقانیت او صداقت روښانه دلیلونه، ښکاره علامې او ځرګند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو څخنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو څخنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیائی چه دی تری خوښ او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور وښئی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړئ چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرتدان شول ـ دوی له هغو پخوانیو څخنی زیات کاږه تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی څخنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان ګرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتیٰ پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی!» اګر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خَالِدِينَ فِيهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾

نه به سپکاوه شي له دوی ځنې عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ
شي (د توبې، یا به نه کتلی کیږي دوی ته په رحمت سره).

تفسیر: یعنی دوی هیڅکله د عذاب د شدت لړوالی نه حس کوی، او نه تخفیف وررسیږي، او نه ئې د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کیږي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

مګر هغه کسان چه توبه ئې وښکله (بیرته اسلام ته راوګرځیدل) وروسته له دی (ارتداده) او نیک کړ (عملونه خپل) نو بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی داسی سختو بی حیاؤ مجرمانو او خورا (ډیر) لویو یاغیانو ته کوم لوی پاچا معافی ورکولی شي؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحیم» دربار دی چه سره له دومره شدیدو جرائمو او لوی یاغیتوبه هم که مجرم له زړه نادم او په رښتیا توبه ګار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختیار کړی نو د ده ګردی (تولی) ګناوی او خطاوی بیخی معافیږي. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سیأتنا! فانک غفور رحیم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه هغه کسان (له یهودو) چه کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسیٰ). بیا ئې زیاتوالی وکړ په کفر کښې (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبلیږي توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړی تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی ګمراهان دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان سره له دی چه په حق پوهیږي او بیا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښې ترقی او پر مخ تګ کوی نه له کفر ځنې د مخ ګرځولو نوم کله اخلی او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نیسی. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنګ جنجال (جګړه) کوی او کله چه د مرګ وخت ورسیږي او پرښته د دوی

سا راکاږې دلته نو د توبې په فکر کښې ولویږي یا کله د کوم مصلحت له امله (وجې) په ښکاره ډول (طریقه) او په رسمي صورت سره توبه کوي یا په کفر باندې پوره ټینګ ولاړ وي خو له ځینو هغو اعمالو څخنې توبه باسي چه دې ئې پخپل زعم سره ګناه ګڼي، نو له دغې توبې شخه هیڅ ګټه نه اخیستله کیږي، او نه د الله جل جلاله په دربار کښې د هغې د منلو امید او انتظار کیږي او داسې خلقو ته په رښتیا سره هسې توبه نه ور په برخه کیږي چه د قبلولو وړ (لائق) وي تل تر تله د دوی کار د ګمراهي په بیدیا (صحرا) او ډګر (میدان) کښې لالهانده (پریشانه) او سرګردان ګرځیدل دي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوي دي او مړه شوي دي حال دا چه دوی کافران دي نو له سره به قبول نشي له یوه د دوی څخه په ډک والي د ځمکې سره زر

تفسیر: یعنې لکه دنیوي حکومتونه هلته د سرو او سپینو زرو په رشوت سره کار نه چلیږي. هلته خو یوازې د ایمان دولت پکار راځي. فرض ئې کړئ! که له یوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امبارونه پراته وي چه له هغو څخنې د ګردې (تولې) ځمکې مخ ډک شي او هغه بیخي خیرات کړي نو د الله تعالیٰ په دربار کښې د یوې ذرې په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهمیت نه لري او نه په آخرت کښې له داسې اعمالو څخنې څه فائده وررسیږي. ځکه چه د عمل روح ایمان دی نو هر عمل چه له ایمان څخنې تش وي هغه د مړ عمل په شان ګڼه کیږي چه د آخرت په ابدي ژوندون کښې هیڅ کار نه ترې اخیست کیږي.

وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

او اګر که فدیه ورکړي دي په دغه (تول زر) سره، دغه کسان (چه په کفر مړه دي) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هیڅ مددګاران (چه مرسته (مدد) ورسره وکړي).

تفسیر: یعنې فرض ئې کړئ که له کافرو سره هلته دومره مال وي او پخپله دي له خپل لوري دا وغواړي چه هغه د فدئې په ډول (طریقه) الله جل جلاله ته وړاندې کړي چه دا له ما څخنې واخله!

او ما پریږده! نو بیا هم دا فدیه ترې نه منله کیږي. بې له دې چه په خپله ئې وراندې کړې ښوک ورنه پوښتنه هم نه کوي. الله تعالیٰ (د ٦ جزء د المائدة په ٣٦ آیت ٦ رکوع کښې) هم فرمائي ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ۬ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۹۲﴾

له سره به ونه مومئ تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کړئ تاسی (په لاره د الله) ځینی له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفوئ (ئی) تاسی له یوه شی (لږ وی که ډیر) پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کړی دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئی هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجی نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو ډیرو محبوبو او ډیر ګرانو شیانو ځنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وټاکئ! (مقرر کړئ) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښی ډیر خوږ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښی ډیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو ځنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښی دا آیت ځکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست ډیر عزیز او ګران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله(وجی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت ځنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نږدی، نو د ایمان پوره درجه نشی موندلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئی د کافر د مال صرفول چتی (فضول) او بیکاره راښوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښی دا راښیی چه هر هغه شی چه مؤمن ئی صرفوی د هغه له صرفولو ځنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِيْلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰىةُ ؕ

ټول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرآئیلو (ځامنو د یعقوب) ته مګر هغه (طعامونه) چه حرام کړی وو اسرآئیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوښانو

له غوښو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (لیږل) کیده تورات

تفسیر : یهودانو زمونږ (رسول الله صلی الله علیه وسلم) او مسلمانانو ته ویل چه «تاسی خپل ځانونه د ابراهیم علیه السلام د دین تابعان بولئ! حال دا چه تاسی داسی شیان خورئ چه هغه د «الله تعالیٰ» له جانبه په ابراهیم علیه السلام او د ده په کورنی حرام شوی ؤ لکه د اوښی شودی او غوښی» الله جل جلاله فرمائی تول هغه شیان چه اوس ئی خلق خوری د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی هم حلال ؤ او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوی هو! په «تورات» کښی ځینی شیان په خاص دول (طریقه) سره پر بنی اسرائیلو باندی حرام شول مگر د اوښ له غوښی ځنی پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام قسم کری ؤ چه د ده په پیروی گردی (تولی) اولادی ئی د اوښ د غوښی د خوړلو ځنی ځانونه وساتل. د دی قسم یادولو سبب داسی ؤ چه (یعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغی وریښه شوی وه نو ده په خپل ځان باندی داسی یو نذر واخیست که زه له دی ناروغی ځنی جوړ شم نو د هر هغه شی له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوری وی ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوښ غوښه او شودی) دیری محبوب او په زړه پوری وی چه هغه ئی له روغتیا وروسته د دی نذر د پوره کولو له امله(وجی) پریښودی. داسی نذر چه د حلال شی په تحریم باندی مشتمل وی زمونږ د مسلمانانو په شریعت کښی روا نه دی.

کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع الاول من سورة التحریم ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ ﴾

او که څوک داسی کوم نذر پخپل ځان باندی ومنی نو ښائی چه مات ئی کری! او کفاره ئی ادا کری

تنبیه : په رومبنی آیت کښی د محبوبو شیانو د صرفولو ذکر د الله تعالیٰ په لاره کښی ؤ او په دی آیت کښی د یعقوب علیه السلام د یوه محبوب شی د پریښودلو ذکر دی او په دی طریقه د دی دواړو آیتونو په منځ کښی یو لطیف مناسبت شته او هم په دی آیتونو کښی داسی تنبیه ورکری شوی ده چه په پخوانیو شرائعو کښی هم منسوخیت واقع شوی دی او یو شی چه په یوه زمانه کښی حلال ؤ بیا وروسته حرام شوی دی. هم داسی که اوس د محمدی شریعت او پخوانیو شرائعو په منځ کښی د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وی نو نه ښائی چه د هغه په نسبت څه انکار او استبعاد وکری شی.

قُلْ فَأْتُوا۟ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾

ووایه (ای محمده ! یهودانو ته) نو راوړئ تاسی (صحیح) تورات پس وئی لولئ تاسی (د خپل صدق له پاره) که یئ تاسی صادقان (رښتینی. نو شرمنده شول او وریشکاره ئی نه کړ)

تفسير : يعني كه تاسي (رښتين يئ چه دا شيان د ابراهيم عليه السلام په وخت كښې حرام وو نو راشئ! او دا حكم پخپل منلى كتاب (صحيح تورات) كښې راښكاره كړئ! كه په هغه كښې مو راونه ښوده نو په دى خبره كښې د هيڅ شك او شبهې ځاى نشته چه تاسي كاذبان او مفتريان يئ! په روايتونو كښې راغلى دى چه يهودان د دى زورور اعلان او بلنى استقبال ته حاضر نه شول او په دى طريقه سره زمونږ د (نبى صلى الله عليه وسلم) په صداقت باندى يو بل دليل هم قائم شو.

فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩٤﴾

(نو فرمائى الله) پس هر چا چه وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت ئى ښكاره شو.) پس دغه كسان (چه حق پريږدى او باطل خوښوى) هم دوى دى ظالمان.

تفسير : يعني دا په لويه بى انصافى وى كه د دى حجت له ظهوره مو وروسته بيا هم تاسي په هم دى باندى ټينګ اوسئ او وايئ چه دا شيان د ابراهيم عليه السلام له زمانى راهيسى حرام دى او مونږ د ابراهيمى دين اصلى پيروان يو.

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوْا مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا وَّمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٩٥﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته) رښتيا فرمايلى دى الله (په دى تحليل او تحريم كښې هم) نو متابعت وكړئ تاسي د دين د ابراهيم چه حنيف ؤ (په يوه لورى ؤ يعنى له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دى له مشركانو

تفسير : يعني الله تعالىٰ د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفىٰ صلى الله عليه وسلم او د اسلام په باب كښې هسى صافى صافى او رښتيا رښتيا خبرى آورولى دى چه هغه هيڅوک دروغولى نشى. اوس ښائى چه تاسي هم د مسلمانانو په شان د ابراهيم عليه السلام د

اصلي دين تابعان شئ! او د ابراهيمي اصولو متابعت وکړئ! چه په هغه کښې دير لوی شي خالص توحيد ؤ. او د عزير عليه السلام، مسيح عليه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پيرانو) عبادت پريږدئ! او پاخه موحدان مسلمانان شئ!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بيشکه ړومبنی کوته (بيت الله) چه جوړه شوی ده (له ګردو (تولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوته) هم دا ده چه مکه کښې ده.

تفسير : د مسلمانانو په دی دعویٰ باندی چه «مونږ له ګردو (تولو) امتونو ځنی زيات ابراهيم عليه السلام ته ورنژدی او شبيه يو» يهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهيم عليه السلام خپل اصلي وطن (عراق) پريښود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښې ئی استوګنه کوله او هملته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښې پاتی شول او دير انبياء عليهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښې مبعوث شول او د دوی د ګردو (تولو) قبله (بيت المقدس) وه نو بيا تاسی د (حجاز) اوسيدونکی چه (بيت المقدس) موپريښی (اوکعبه) موخپله قبله تاکلی (مقرره‌کړی) ده اوله (شام) څخه لری په يوه ګوټ (کنج) کښې پراته يئ، په کومه خوله داسی دعوی کولی شئ چه «ابراهيم عليه السلام او د ده ملت له مونږ سره دير مقاربت او مناسبت‌لری.» په دی آيت کښې معترضينو ته دا خبره ورښوولی شوی ده چه (بيت المقدس) او نور مقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنيا کښې له ګردو (تولو) ځنی ړومبی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالیٰ ته د تولو خلقو د توجه د ګرځولو له پاره آباده شوی، او د يوه معبد او زيارت ځای او د هدايت د علامو (نښو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شريفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښې پرته ده.

مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ مَّقَامُ إِبْرَٰهِيمَ ۖ وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنًا ۗ

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوته کښې آثار ښکاره (ځينی ئی) مقام د ابراهيم دی، او هر څوک چه ننووت په دی (کعبه) کښې نو شی به په امان کښې.

تفسير : حق تعالیٰ له ابتداء څخه (بيت الله شريف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کړی دی او د ګرد (تول) جهان د هدايت سرچينه ئی ګرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر ځای کښې چه برکت او هدایت لیده کیږی ګواکی هغه د هم دی مبارکی کوټی یو انعکاس او رڼائی ده. په هم دی ځای کښې زمونږ رسول الثقلین صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دی ځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان ګرد (ټول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکی دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کښې مامور دی چه د هم دی (بیت الله شریف) په لوری خپل مخونه وګرځوی او لمونځونه اداء کړی، د دی په طواف کوونکو باندی د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوری پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکی له هم دی شمعی پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهری او باهری آثار ئی د (بیت الله) له برکته په دی پاکه ځمکه کښې ایښی دی. ځکه په هره زمانه کښې د مختلفو مذاهبو خلق د دی خونی (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دی داخلیدونکی مأمون او مصؤن ګڼل کیدل. له دی سره نژدی د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا راښئی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د ګردو (ټولو) عربو په نزد بی له انکاره منلی شوی دی) دا راښیی، چه دا هم هغه تیږه (ګټه) ده چه ابراهیم علیه السلام پری دریده. او د (کعبی شریفی) دیوالونه ئی جوړول پر دغی تیږی (ګټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځی پوری محفوظ پاتی دی. ګواکی برسیره په تاریخی روایتونو د دی مقدسی تیږی (ګټی) وجود په دی خبره باندی یو کلک دلیل دی چه دا کوټه د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوی ده، او د ده د مرستی (مدد) له پاره حضرت اسمٰعیل علیه السلام د کار ملګری ئی ؤ. لکه چه د البقرة ١٢٧ آیت کښې تیر شو

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دی) بیت (الله دا) دی پر هغه چه قدرت لری طرف د ده ته د لاری، او هر څوک چه کافر شو (وئی نه مانه) نو بیشکه الله بی پروا دی له ټول عالم (یعنی له هر چا او هر شی) نه.

تفسیر : په دی کوټه کښې د الله تعالیٰ د جمال کومه خاصه تجلی ده، چه د هغی له امله (وجی) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوی ده. ځکه چه (حج) داسی یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقی محبوب عشق او جذبی ښکاروی. نو ضروری ده هر

هغه څوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښی یو ځلی دغه د محبوب دیار ته ورحاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چارچاپیر کښی طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولٰنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښی په ډیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره ربړ ګاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری ګرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیڅ پروا نه لری، که څوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) په څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر : پخوا له دی نه یهودو او نصاریٰ ؤ سره مخاطبه کیده. د هغی په منځ کښی د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسی د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی تینګ ولاړ یئ؟ په یاد ئی ولرئ! چه ستاسی دغه ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښی پرتی دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوئ (اړوئ) له لاری د الله څخه هغه څوک چه ایمان ئی راوړی؟ لټوئ تاسی لاری د الله ته

کوږوالی (عیب) حال دا چه تاسی یئ شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدی دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شی نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسی ته جزا درکوی).

تفسیر: یعنی نه یوازی دا چه تاسی پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو څخه محروم یئ بلکه غواړئ چه نور هم د الله تعالیٰ له لاری څخه ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوی دی هغه چه د اسلام په دین کښی پخپل تخمین او فرض سره عیب ګڼئ هغه ورښیئ!، چه له اسلامی دین څخه بیرته واوړی او تاسی دا حرکتونه یوازی د جهل او ناپوهی له امله (وجی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهی په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کږوئ! او تل د هم داسی نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کښی مشغول یئ! الله تعالیٰ ستاسی له دی ګډو وډو، او کږو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کښی به د دی ګردو (تولو) خبرو سزاوی یو ځای درکړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسی حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وګرځوی تاسی وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر: اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهی تاسی ولی خلق ګمراه کوئ!؟ دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږی چه تاسی ولی د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خورئ؟ د دوی له دی تیرایستلو څخه ځان وساتئ! که نه دا اندیښنه شته چه ورو ورو به تاسی د ایمان له رڼا (رنړا) څخه باسی او د کفر په توره تیاره کنده کښی به مو سر په څرئ غورزوی.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

او څرنګه به تاسي کافران کیږئ او تاسي چه یئ لوستی شي پر تاسي آیتونه د الله او دی په تاسي کښې رسول د الله، او هر څوک چه منګولې ښخې کړي (د الله په دین) نو په تحقیق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لارې سمې.

تفسیر : یعنی هغه قوم چه د دوی په منځ کښې د انس او جان عظیم الشان پیغمبر صلی الله علیه وسلم تشریف لری او شپه او ورځ د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته په زړه پورې خبرې آوروی او د هغه روح پالونکی لوی آیتونه او مهم دلائل ښکاروی نو ډیره لرې ده چه وروسته له ایمان راوړلو څخه داسې قوم بیا کافر شي او یا د کافرانو په شان کار وکړي په رښتیا سره هر څوک چه له هره جانبه ځان وشکوی او د الله تعالیٰ دین ټینګ ونیسي! او پر الله تعالیٰ د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولري! نو هیڅ یو طاقت او قوت نشي کولی چه هغه د بریالیتوب (کامیابی) د سمې او صافې لارې څخه دی خوا او هغې خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مدینې منورې د انصارو دوو قبیلو اوس او خزرج پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښې سخت عداوت او دښمنی سره درلوده (لرله). په ډیرو وړو وړو خبرو باندې به په داسې سختو جنګونو او وینو تویولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پورې دا جنګ اوږدیده لکه چه د «بعاث» مشهور جنګ تر(١٢٠) کلونو پورې اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت په موقع کښې د دوی د قسمت ستوری وځلیدل ـ او د اسلام د تعلیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت د فیض په اثر دغه دواړه قبیلې پخپل منځ کښې (چه له سلهاؤ کلونو راهیسې دوی یو د بل وینو ته تږی وی) سره ملې او پخپلو منځونو کښې لکه شودې او شکرې شولې او د اخوت او صمیمیت (دوستی) ډیر ټینګ تعلقات د دوی په منځ کښې سره قائم شول. د مدینې منورې یهودان د دی دواړو دښمنو او غلیمو قبیلو په دی طریقه مینه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمایت کولو ځنې، ډیر خپه او غمجن وو، یو ړوند یهودی (شماس بن قیس) یو فتنه اچونکی سړی ولمساوه چه ته په داسې یوې لوئې جرګې کښې چه دا دواړه قبیلې سره پکښې ناستې وی په یو چم (چل) سره د (بعاث) د جنګ خبرې وښوروه ! لکه چه هغه فتنه اچونکی یوه مناسبه موقع پیدا کړه او د (بعاث) څو غیرت پاروونکی اشعار ئې ولوستل د دی اشعارو له اوریدلو ځنې سمدلاسه د هغه جنګ د ایرو لاندې سکروټې بیرته تازه او بلې او د دی دواړو قبیلو زړونه ئې جلبل کړل او خبره د خولې له خبرو ځنې تیره او تر تورو او نیزو پورې ورسیده مګر پخوا له دی نه چه وینې توئې شي رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د معظمو مهاجرینو له یوې ډلې سره پر موقع باندې وروړسیدل او وی فرمایل «ای د مسلمانانو ډلې! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! زه ستاسي په منځ کښې موجود یم، بیا دا د جاهلیت خبرې او بلنې د څه له پاره کیږي؟ الله تعالیٰ تاسي ته هدایت وکړ! او په اسلام ئې مشرف کړئ او د ناپوهی له تیارو ځنې ئې وویستئ نو آیا بیا تاسي د هغو کفریاتو او لغویاتو په لورې ژر بیرته ګرځئ؟ چه له هغو تورو تیارو څخه هم دا اوس د باندې وتلی یئ؟» د رسول

الله صلی الله علیه وسلم د دی د رسالت د مؤثری وینا په اثر د دغه شیطانی جال گردی (تولی) غوتی یو په یو خلاصی شوی (اوس) او (خزرج) دواړو خپلی وسلی وغورځولی، او یو له بله سره ئی په ډیره مینه روغبړ، معانقه او مصافحه وکړله او گرد (تول) سره یوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلۍ او شیطانۍ ځنی وو چه ښائی مونږ وروسته له دی نه د هغو په مقابل کښی هوښیار او خبردار اوسو! د دی واقعی په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویرېږئ له الله نه په حق د ویری د ده! او مه مرئ! مگر په دی حال چه یئ تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسی مسلمانانو په زړونو کښی ښائی د الله تعالیٰ پوره ویره وی او سم له خپله توانه د پرهیزگارئ او تقویٰ له لاری لری ولاړ نه شئ! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکی اوسئ! شیاطین غواړی چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری ځنی وښویوی. تاسی لره ښائی چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرگه پوری هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائی چه ستاسی مرگ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وی!.

وَٱعْتَصِمُوا۟ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا۟ۚ

او منگولی ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسئ د الله (چه قرآن دی) تول او مه سره مختلف کیږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر : یعنی گرد (تول) سره یو شئ! او د پاک قرآن احکام تینگ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسئ ده. دا رسئ هیڅ شکیدونکی نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکی ده. که تاسی گرد (تول) سره یو شئ! او هغه په پوره قوت سره تینگه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کښی بریالی (کامیاب) نشی او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعی قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شی په قرآن عظیم باندی تمسک کول هغه شی دی، چه گرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیږی او یو مړ قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولی شی لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دی، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وګرځولی شي. بلکه د لوی قرآن صحيح مطلب هم هغه دی چه د صحيحو احاديثو او د صالحينو اسلافو له متفقو تصريحاتو څخنی مخالف نه وی.

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَآءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِٓ إِخْوَانًا ۚ

او ياد كړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مينه) ئی پيدا كړه په منځ د زړونو ستاسی كښی نو وګرځيدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) ورونه

تفسير: يعنی د سلهاؤ كلونو عداوتونه او كينی ئی له منځه وركی كړی. او الله تعالیٰ د خپل محبوب رسول الله صلی الله عليه وسلم په بركت تاسی اسلامی خواږه ورونه سره وګرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دين او دنيا سم شول. او ستاسی داسی پت او اعتبار پيدا شو چه د هغه له ليدلو څخه غليمان ويريږی، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره يو لوی نعمت دی چه د ځمكی د مخ د ګردو (تولو) خزائنو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا ۗ

او وئ تاسی په غاړه د كندی له اوره (د دوزخ په سبب د ګمراهی او كفر) نو خلاص ئی كړئ تاسی له هغه (اوره په اسلام سره)،

تفسير : د كفر او عصيان له امله (وجی) تاسی بيخی د دوزخ په غاړه كښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه كښی لويدئ! الله تعالیٰ ستاسی لاس ونيو. او تاسی ئی له هغه څخنی وژغورلئ (محفوظ ئ كړلی) او د نبی كريم صلی الله عليه وسلم په وسيله ئی د ايمان او ايقان رڼا (رڼرا) ستاسی په زړونو كښی واچوله كه د الله تعالیٰ دا دينی او دنيوی عظيم الشان احسانونه په ياد ولرئ! نو هيڅكله به د ګمراهی په طرف بيرته ونه ګرځئ!

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

هم داسی (لكه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بيان كړل) بيانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ!.

تفسیر : یعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ویلو څخنی دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لاړ شئ ! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نه ږدئ!.

وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

او وی دی (تل) له تاسی یوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خیر (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی «(خلق» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرین بالمعروف ناهین عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: یعنی تقویٰ، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنګی) او ملی ژوندون، دا تول هلته باقی پاتی کیدی شی چه په مسلمانانو کښی یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی ډلی وظیفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوری وبولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست یا په خرابو کارونو کښی اخته ووینی نو دوی د نیکی په لوری وبولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو څخنی ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښیار، ذکی، موقع پیژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه یو جاهل سړی به معروف منکر او منکر، معروف وګڼی او د اصلاح په ځای به ګرد (تول) نظام خراب او مختل کړی یا به د یوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډیر منکرات پیدا کیږی، یا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو څخنی یو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» وړ او لایق وی. په نبوی حدیث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هیڅوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوری (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتګ اندیښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سړی د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معذور وګڼل شي؟ او په کومو مواقعو کښې واجب یا مستحب دی؟ د دې خبرې د تفصیل دا ځای نه دی. ابوبکر رازی رحمة الله علیه په «احکام القرآن» کښې د دې موضوع په نسبت ډېره مبسوطه وینا کړې ده ـ فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

او مه کېږئ تاسې په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف (جګړې) ئې وکړې د دین په اصولو کښې وروسته له هغه چه راغلي ؤ دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب ـ ډېر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنې لکه یهودانو او نصرانیانو غوندې مه کېږئ چه د الله تعالیٰ د صافو او ښکاره ؤ احکامو له رسېدلو څخه وروسته بیا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولوېدل او د شرعي په اصولو کښې سره متفرق او په فروعو کښې سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای (اخر) کښې ګوند (پارټي) او ګوند بازي (پارټي بازي) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ او تباه کړ او ګرد (ټول) سره د الله تعالیٰ په عذاب بېل بېل ککړ شول.

تنبیه : له دې آیت څخه د هغو اختلافاتو او ډلې ډلې کېدلو مذمومیت او تباهي معلومه شوه چه د شریعت د صافو احکامو له خبرېدلو څخه وروسته پیدا شي. د افسوس ځای دی چه د نننیو مسلمانانو په منځ کښې په سلهاؤ ګوندونه (ډلې) د اسلامي شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو او ټینګو اصولو څخه جلا (جدا) شوي دي او د دوی په منځ کښې اختلافونه اچول شوي دي، او د دې اختلاف او انشقاق عاملین د هم دې عذاب لاندې راغلي دي. بیا هم د شکر ځای دی چه د دې بې تمیزۍ په طوفان کښې د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدې سره سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسۍ ټینګه نیولې ده. او د «**ما انا علیه و اصحابي**» په مسلک باندې قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځې پورې به قائم وي. پاتې شول هغه فرعي اختلافونه چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ کښې شته، هغه له دې آیت سره هیڅ تعلق نه لري. د دې فرعي اختلافونو پر اسبابو باندې حضرت شاه ولي الله رحمة الله علیه په خپلو تصانیفو کښې کافي او شافي بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ

په هغه ورځ چه سپین به شي (ځینی) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شي (ځینی) مخونه (د کافرانو)

تفسیر : یعنی د ځینو په څیرو باندی به د ایمان او تقوئ نور ځلیږی. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځی. د دی په خلاف د ځینو مخونه به د کفر، نفاق، فسق او فجور په توروالی سره تور وی او له صورت ځنی به ئی ذلت او رسوائی له ورا ښکاری ګواکی د دوی ظاهر صورت به د دوی د باطن هنداره (آئینه) وی.

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

پس هر څه هغه کسان چه تور شوی دی مخونه د دوی (نو ویه ویل شي دوی ته) آیا کافران شوی یئ تاسي وروسته له ایمان راوړلو ستاسی؟

تفسیر : د دی الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتابیانو او عامو کافرانو یا پر ګردو (تولو) مبتدعینو، فساقو او فجارو باندی کیږی.

«مرتد» هغه ته وایه کیږی چه وروسته له ایمان راوړلو ځنی بیا کافر شی.

«منافق» هغه دی چه په ژبه سره اقرار کوی خو په زړه کښی تری انکار لری او کافر وی.

«کتابی» پخپلو انبیاؤ او کتابونو باندی د ایمان لرلو مدعی وی چه د دی مطلب داسی کیږی چه دوی هغه ګرد (تول) زیری چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت ورکړی شوی دی ومنی او سم له هغو هدایاتو سره زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی. مګر دوی په خپل انکار کښی له ګردو (تولو) ځنی په مخ لاړل ګواکی دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبی باندی بیا کافریږی.

«مبتدع» هغه دی چه تش په خوله دعوئ کوی چه مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو او پر نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندی مو ایمان راوړی دی مګر وروسته له هغه ډیر بی اصله او باطل شیان په دین کښی شاملوی یا د دین له ځینو ضروریاتو ځنی انکار کوی. او له اصلی دین څخه د باندی وځی هم دا طریقه دوی هم تر یوی درجی په ﴿أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ﴾ سره مخاطب کیږی. پاتی شول «فساق» چه د هغوی عقیده صحیحه وی که دغه خطاب هغوی ته وی نو مطلب به ئی داسی وی چه د ایمان له راوړلو ځنی وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولی وګرځاوه؟ ګواکی له کفر څخه به عملی کفر مراد وی. او که د عامو کفارو په حق کښی دا خطاب ومانه شي نو حاصل ئی دا دی پاک الله ګرد (تول) د فطرت په دین باندی پیدا کړی دی نو تاسی هغه ایمانی فطرت ولی ضائع کړی دی؟ او ولی کافران شوی یئ؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه رامعلومیږی چه دلته له کفره فعلی کفر، یعنی مذموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وڅکئ عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران کیدلئ. او هر څه هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه مونده کیږی ـ او سره له عمله د الله تعالیٰ رحمت او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالیٰ د هوسائی (قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کړی دی.
تل کړه فکر د عقبیٰ ! فضل غواړه د مولا!
ربړ نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لږوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مگر په ښکاره طریقه سره هغه شی ته چه تاسی ظلم ویلی شئ د هغه صدور هم د الله تعالیٰ له جانبه نه کیږئ مثلاً داسی سخت احکام بندگانو ته ولیږی چه له هغو ځنی یوازی د دوی ربړول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په مستحق باندی عذاب نازل کړی یا د لږی سزا په ځای ډیره سزا ورکړی یا د کومی وړوکی نیکی صله ور نه کړی. او نور. ښه وپوهیږئ چه د الله تعالیٰ هر حکم چه دی خالص د بندگانو د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په څمکه کښې دي، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلاً خلقاً او عبيداً) او (خاص) الله ته بيرته ګرځول کيږي ګرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوی)

تفسير کله چه هر شی د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی او د هر کار پای او انجام د ده په قدرت کښې دی نو بيا به ولی او د څه له پاره ظلم او تيری وکړی شی؟

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

يئ تاسی (ای محمدی امته!) خير (بهتر د هر هغه) امت چه ايستلی شوی دی د پاره د خلقو .

تفسير : د دی سورت په ۱۰۲ آيت ۱۱ رکوع کښې داسی ذکر شوی دی ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ ﴾ الآية ـ په دی منځ کښې د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهی او څه وعد او وعيد هم راغلل. له دی ځايه بيا د هم هغه اول مضمون تکميل کاوه شی. يعنی ای مسلمانانو! الله تعالیٰ تاسی له ګردو (تولو) امتو ځنی افضل او بهتر ګرځولی يئ! د الله تعالیٰ په ازلی علم کښې له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوی ؤ چه د هغه خبر ځينو پخوانيو انبياؤ عليهم السلام ته هم ورکړی شوی ؤ څرنګه چه محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له ګردو (تولو) انبياؤ عليهم السلام ځنی افضل او بهتر دی، د ده امت هم له ګردو (تولو) امتونو او اقوامو ځنی ښه او بهتر دی ځکه چه له ګردو (تولو) ځنی اشرف او اکرم رسول الله صلی الله عليه وسلم د دوی په برخه شوی دی. او ډير زيات پاتی کيدونکی او ښه کامل شريعت ئی په نصيب دی. د علومو او معارفو ورونه به د دوی په مخ کښې پرانيستلی شی، د ايمان، عمل، تقویٰ او انسانيت ګردی (تولی) څانګکی به د دوی له محنت او ځان جارولو (قربانولو) ځنی زرغونی او ودانيږی دوی به د کوم خاص قوم، نسب يا مخصوص ملک او اقليم پوری مخصوص او محصور نه وی بلکه د دوی د عمل دائره به ګرد (تول) عالم او د انسانی ژوندون ګردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نيوونکی او محيطه وی. ګواکی د هم دوی وجود به د دی له پاره وی چه د نورو خير غوښتنه وکړی. او تر څو چه ممکن وی دوی د جنت د دروازو او ورونو پوری راولی او ورته ئی باسی ﴿ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ کښې هم دی لوری ته اشاره ده.

تنبيه : د دی آل عمران سورت په ۸۱ آية ۹ رکوع په ﴿ وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّۦنَ ﴾ الآية ـ کښې زمونږ د نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم د کبریٰ امامت او جامعيت بيان شوی ؤ د آل عمران سورت په ۹٦ آيت ۱۰ رکوع کښې په ﴿ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ ﴾ الآية ـ کښې د ده د امت د قبلې علويت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښې په ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا ﴾ الآية - کښې ئې د ده د امت د کتاب او د شريعت مضبوطي ښکاره کړه اوس دلته د دی آل عمران د سورت په ۱۱۰ آيت ۱۱ رکوع او هم دی مخ له شروع نه د دی مرحومه امت د فضيلت او عظمت اعلان کاوه شي،

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نيکئ) سره . او منع کوئ تاسی (هر څوک) له منکر (بدئ) څخني

تفسير: په «منکر» کښې خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبيحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غير معقولي خبرې شاملي دی. له دی منکراتو څخني ممانعت هم په ټولو دولونو (طريقو) وی. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او ټوپک کله په «اکبر جهاد» سره. الغرض هر راز (قسم) جهاد په دی کښې داخل دی. دا صفت په داسی عموميت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښې ليده کيږی په پخوانيو امتونو کښې د هغه مثال او نظير نه مونده کيږی.

وَتُؤْمِنُونَ بِاللهِ

او ايمان لرئ په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسير: په الله جل جلاله باندی په ايمان لرلو کښې د ده پر توحيد، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شيانو باندی ايمان لرل هم داخل دی. رښتيا خو دا ده چه د خالص او کامل توحيد شيوع (خورول) او اهتمام په دی اندازه سره چه لله الحمد په محمدی شريعت کښې شته په نورو امتونو کښې نه ؤ حضرت عمر رضی الله عنه فرمايلی دی. «هر سړی چه له تاسی څخني غواړی چه په دی امت (خير الامم) کښې داخل شي ښائی چه د الله تعالیٰ شرط پوره کړی!» يعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ايمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين له شان څخه دی.

وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿١١٠﴾

او که ایمان راوړی وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به ؤ (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځینی له دوی څخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر: یعنی که کتابیانو ایمان راوړی وی نو دوی به هم په دی «خیرالامم» کښی شاملیدل چه د هغه له امله (وجی) به د هغوی عزت په دنیا کښی زیاتیده او په آخرت کښی به ئی دوه مثله اجر مونده، مګر د افسوس ځای دی چه پرته (علاوه) له څو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیڅوا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کښی تینګ ولاړ دی.

لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فساق په هیڅ باب کښی) مګر په (لږ) ربړولو (تکلیفولو) (د ژبی) او که جنګ وکړی دوی له تاسی سره نو وبه ګرځوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیښتی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کړه شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر: یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه شائی چه تاسی د دوی له اکثریت څخه یا له ظاهری ساز او سامان څخه وویریږئ. ای محمدی خیر الامه! د الله تعالیٰ وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هیڅ شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وکری او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی ربړ او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندی غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنګ کښی له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تښتی او له هیڅ لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه وررسیږی چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. لله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین په زمانه کښی دا ګردی (تولی) پیښی پر کتابیانو باندی اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره دیر زیات تکلیفونه وګالل (تیر

کړل) او راز راز (قسم قسم) پلمی (فریبونه) او دسیسی (فتنی) ئې جوړی کړی او زیات زور ئې ولګاوه مګر د مسلمانانو یوه ویښته ته ئې هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیری چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تښتیدل او په هر ځای کښې به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسی او بیکسی په حال کښې مقهور او مخذول کیدل، هر لوری ته به تښتیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئې د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فلله الحمد والمنه.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړی شو په دوی باندی ذلت (خواری په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښې چه وموندلی شی دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وی) مګر (چه منګولی ولګوی) په رسۍ د الله او په رسۍ د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر : دا آیات د کتابیانو له جملی څخه خاص په یهودانو پوری متعلق ښکاری لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو ځنی ظاهر دی. یعنی پر یهودانو باندی ذلت د تل له پاره مقرر شوی دی. دا کمبختان هر چیری چه وموندل شی، خواری او ذلت به دوی پوری نښتی وی او هیڅ به تری نشی لری کیدی خورا (ډیر) دولتمندان یهودان هم په آزادی او خپل واکی سره د خپل ځان او مال حفاظت نشی کولی. ځکه چه دوی هیچیری د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دی او په ګرده (ټوله) دنیا کښې بی پته او بی عزته پراته دی او یوائځی د ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائی (ارام) او ژوندون کوی، یعنی (تورات) د ځینو احکامو د تعمیل په وسیله پاتی دی یا په ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ژوند کوی، یعنی د نورو د حمایی تر سیوری لاندی خپلی شپی تیروی. او د هر چا په تابعیت کښې چه دی د هغوی تر سیوری (سوری) لاندی پراته دی (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ﴾ **او له** ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړی دی. یعنی پرته (علاوه) له دی چه له مسلمانانو سره عهد وکړی او د الله تعالیٰ په ذمه کښې راشی. ځینی وائی چه له ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی اسلام مراد دی. یعنی د اسلام په منلو سره له دی خواری ځنی وتلی شی یا په معاهده سره ځان تری ساتلی شی ځکه چه په معاهده کښې هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتی کیږی. والله اعلم.

وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ
بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿١١٢﴾

او وګرځيدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره کړ شو پر دوی باندی مسکنت (محتاجی) دا (محتاجی او غضب) په سبب د دی دی چه بيشکه دوی وو چه کافران کيدل په آيتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبياء (لکه شعيب، يحيٰی، زکريا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښی کوله او وو دوی چه له حدودو به تيريدل (د عصيان په سبب)

تفسير : يعنی په نافرمانی کولو کښی له حده تير شول، چه د هغه انتهائی اثر دا ؤ چه د الله تعالیٰ له صريحو آيتونو ځنی ئی انکار کاوه، او د معصومو (بيګناهو) انبياؤ قتل ته تيار شول. هم دغه مضمون د «البقرة» په ٦١ آيت ٧ رکوع کښی تير شوی دی د هغه فائده دی دلته هم ولوسته شی!.

لَيْسُوْا سَوَآءً ۭ مِنْ اَھْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَاۗىِٕمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيٰتِ اللّٰهِ اٰنَاۗءَ الَّيْلِ
وَھُمْ يَسْجُدُوْنَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٤﴾

نه دی دوی (تول اهل د کتاب سره) برابر ځينی د اهل د کتابونو يوه فرقه ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندی) چه لولی دوی آيتونه د الله په ساعتونو د شپی حال دا چه دوی سجدی کوی ايمان راوړی په الله باندی او په ورځی آخری، (د قيامت) باندی او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نيکی) سره او منعه کوی (خلق) له منکر (بدئ) ځنی او تلوار کوی په ښو کارونو کښی (تاخير نه کوی)، او دغه کسان له صالحانو ځنی دی.

تفسیر: د دی ګردو (تولو) کتابیانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کښې څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیاؤ په منځ کښې ځینې سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالیٰ) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیږ کښې ننوتلی دی. او د حق په لاره کښې هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری ځنی نه شی کږولی، د دوی په منځ کښې داسی سړی هم شته چه د شپی له مخی له خوږو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاځیږی، اودس کوی او د الله تعالیٰ په مخ کښې دریږی، او د ده په حضور کښې خپله خضوع، خشوع او تذلل وراندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی ږدی. او په لمانځه کښې له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالیٰ او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویریږی. او که کوم ښه کار ته وبلل شی نو په مندو ورځغلی او له نورو څخه په مخ کښې ور درومی بیا نه یوازی دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبهه په دی یهودانو کښې دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالیٰ د نیکبختی صلاح، رشد او فائدی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملګرو ذکر ؤ. رضی الله تعالیٰ عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ ط

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر: بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ٥٤ آیة ٦ رکوع کښې داسی یو آیت لولو ﴿ أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا ﴾ او په صحیح حدیث کښې نبی کریم علیه الصلوٰة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزګارانو (هم).

تفسیر: د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالیٰ دا پرهیزګاران تری جلا (جدا) او مستثنیٰ کوی او سم د دوی له تقویٰ او پرهیزګارئ سره په دنیا او آخرت کښې له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتازه معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی ځنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کښی تل وی (بی انتهاء، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چه صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کښی په شان د مثال د هغه باد دی چه وی په دی باد کښی ډیره یخنی (یا اور) چه ورسیږی (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چه ظلم ئی کړی دی پر ځانونو خپلو پس هلاک کړی دغه کښت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کښی دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ . ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُ ﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که څه هم ډیره وړه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیڅ یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر څومره چه مال او قوت په دنیا کښی ولگوی، اگر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وگڼی، په آخرت کښی ئی هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چه د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کښی وررسیږی. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او پرته (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وگڼئ لکه چه کوم شریر یا ظالم فصل وکری، یا په باغ کښی نیالگی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کړی، او له واوری او ږلی ځنی ئی ونه ساتی او د هغه له څو ورځو زرغونتیا او ښکلی ننداری ځنی خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلی او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کښی وگرځوی. چه ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولگیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او ږلی ولوېږی چه یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړی او وئی سوځوی، او دی په پای (اخر) کښی د دی تباهی په نسبت خپلی گوتی وچیچی او خاوری په سر

باد کړی نه ئی هیلی (ارمانونه) پوره شی. او نه ئی امیدونه په ځای شی او نه د اړی او احتیاج په وخت کښی د هغه له پیداواره منتفع شی، او کله چه دا تباهی د ظلم او د شرارت سزا وه نو ځکه پر دغه مصیبت باندی څه اخروی اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسی مواردو کښی وررسیږی په لاس نه ورځی کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندی تینگ ولاړ وی، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) دیر خیر او خیرات ورکوی. پاتی شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنی، یا په فسق او فجور کښی لگیږی نو د دوی د حال پوښتنی نه دی په کار، ولی چه دوی نه یوازی خپل مال خوشی چتی (فضول) صرفوی بلکه په دی مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او وبال هم اړوی، دی گردو (تولو) ته ښائی چه په یاد ئی ولری. «مال وی - که اولاد - هر شی چه وی، د الله تعالیٰ د عذاب مخه نشی اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښی دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندی بری مومی.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښی عموماً د عذاب په مورد کښی مستعمل شوی دی. لکه ﴿ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ او ﴿ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا ﴾ او ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا ﴾ الآية - او د «رحمة» په موقع کښی د جمعی لفظ «ریاح،» راغلی دی لکه ﴿ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ ﴾ . او ﴿ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ ﴾ الآية - او ﴿ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا ﴾ الآية - كذا ذكره ابوحيان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

او نه دی ظلم کړی پر دوی باندی الله ولیکن پر ځانو خپلو ظلم کوی دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسی دی ونه گنل شی چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکی نه منله کیږی، نو پر دوی باندی معاذ الله د الله تعالیٰ له جانبه ظلم او تیری شوی دی» داسی نه ده! ځکه چه دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندی پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پیښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیڅ فرقی نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیڅ کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست گنی دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دښمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یئ تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر : ځینی وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه ځینی مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د گاوندیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسی تینگ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د ځینو پټو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د ځینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلقو دوی ظاهراً مسلمانان گڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی تری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وجی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالیٰ دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکره چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور ځنی پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خبره او پټه مرکه (راز) نه ورښئی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی ځنی هره یوه ډله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوښښ کښی لگیا دی چه تاسی تیرباسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشی څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دښمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی،(کینی) حسد او دښمنی له امله (وجی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سړی دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دښمنان خپل رازداران وگرځوی. حق تعالیٰ د دوست او دښمن علامی، او د مؤالاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه ځنی به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَٰٓأَنتُمْ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِٱلْكِتَٰبِ كُلِّهِۦ

واورئ خبردار شئ! تاسی هغه کسان يئ چه دوستی کوئ له دوی سره او نه کوی دوستی دوی له تاسی سره او تاسی ايمان لرونکی يئ پر تولو کتابونو.

تفسير : يعنی دا څومره بی موقعه خبره ده چه تاسی د هغوی په دوستی باندی نازيږئ! او هغوی ستاسی دوستان نه دی بلکه ستاسی بيخ ايستونکی دښمنان دی او عجيبه لا دا ده چه تاسی آسمانی کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښی معمول وی، پر هر نبی الله باندی چه نازل شوی وی ګرد (تول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالیٰ ئی نومونه راښودلی دی بالتفصيل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ايمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسی کتاب او نبی عليه السلام نه منی بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبياؤ باندی هم صحيح ايمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسی ؤ چه هغوی به له تاسی سره مينه او محبت کولی او تاسی به له دوی څخنی ډير لری ګرځيدئ او نفرت او بيزاری به مو ښکاروله مګر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا

او کله چه يو ځای شی دوی له تاسی سره نو وائی دوی ايمان مو راوړی دی،

تفسير : منافقينو خو به تل هم داسی ويل «عامو يهودانو او نصرانيانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښی آمنا ـ مونږ مؤمنان يو!» ويل له دی وينا څخنی د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ايمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا۟ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ مِنَ ٱلْغَيْظِ

او کله چه يوازی شی دوی نو چيچی دوی په تاسی باندی سرونه د ګوتو له (ډيره) قهره،

تفسير : يعنی د اسلام د عروج او پخپلو منځونو کښی د مسلمانانو د مينی، الفت او محبت له ليدلو څخه دا خلق له ډيره بغضه او عناده سوځی او مری او څرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هيڅ جرأت او اقدام نه شی کولی، نو ځکه د ډيره قهره او غضب او خپګان له امله (وجی) غاښونه او ګوتی سره چيچی.

قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ

ووايه (اى محمده! دوى ته) مره شئ! په قهر (او بغض) خپل سره،.

تفسير: يعنى الله تعالىٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زيات ترقيات او فتوحات ور په برخه كوى نو تاسى پخپل غيظ، غضب او غصه كښې ومرئ! كه له ډيرو لغتو وهلو ځنى مو سا وخيژى خو بيا به هم ستاسى دا هيلى او آرزوگانى نه پوره كيږى. او الله تعالىٰ هرومرو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بريالبان (كامياب) كوى.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

بيشكه چه الله عالم دى په هغو (خبرو هم) چه په سينو (زړونو) كښې دى (نو دوى ته به پرى جزا وركوى)

تفسير : نو له هم دى امله (وجى) ئى مسلمانان د دى شريرانو په باطنى حالاتو او قلبى جذباتو مطلع كړل. او دوى ته داسى سزا هم وركوى چه د دوى د دغو پټو شرارتونو او پټو عداوتونو سره هم تناسب ولرى.

إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

كه ورسيږى تاسى ته كومه ښيګڼه (لكه فتح يا غنيمت) نو خپه كوى دوى او كه ورسيږى تاسى ته كومه بدى (خپګان لكه قتل يا هزيمت) نو خوشاليږى دوى په سبب د هغه .

تفسير : كه ستاسى لږ څه ګټه او فائده د دوى تر سترګو شى مثلاً ستاسى اتحاد يو جهتى، پر دښمنانو باندى غلبه او نور وويني نو د رخى (كينى) او حسد په اور كښې نينى نينى كيږى. او كه چيرى پر تاسى كوم مصيبت يا خپګان راشى نو دوى له ډيرى خوښى او خوشالى پخپلو كاليو (جامو) كښې نه ځائيږى نو ښه! داسى پست او ښكته قوم سره همدردى لرل او له هغو ځنى د خير غوښتلو څه هيله(اميد) او توقع كيدى شى؟ چه تاسى د هغوى په لورى د دوستى او خپلوى لاسونه ور وړاندى كوئ.

وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

او که صبر وکړئ تاسی (پر اضرار د دوی) او ځان وساتئ تاسی (له دوستی د دوی) نو ضرر به نه رسوی تاسی ته مکر، فریب د دوی هیڅ شی، بیشکه چه الله په هغو کارونو چه دوی (ئی) کوی (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شی ورته معلوم) دی.

تفسیر : ممکن ؤ چه چاته دا خیال پیدا کیده چه که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوی ته به لا زیات غیظ او غضب ورځی او زمونږ په خلاف به تدبیرونه کوی او لا زیات زیان به رارسوی. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه که تاسی په صبر او استقلال، تقویٰ او طهارت باندی تینګ ولاړ اوسئ نو د هغوی به هیڅ دول (قسم) مکر او فریب پر تاسی نه چلیږی. هر راز (قسم) کار چه دوی کوی هغه تول الله تعالیٰ ته معلوم دی او الله تعالیٰ ته هر کله دا قدرت حاصل دی چه د دوی د مکر او فریب جالونه ګرد (تول) سره وشلوی. تاسی خپله معامله له الله تعالیٰ سره پاکه او صافه وساتئ! بیا نو ستاسی له لاری هر راز اغزی او خندونه لری کیږی. تر دی وروسته د (احد) د غزا ذکر راځی چه په هغی کښی ځینی مسلمانان د منافقانو له اغواء کوونکو حرکاتو ځنی لږ څه متأثر شوی وو. او نژدی ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبیلو له لاسونو د صبر او تقویٰ لمن خوشی شی. او منافقانو ته د خوښی موقع په لاس ورشی. مګر الله تعالیٰ د هغوی لاس ونیوه او دا قبیلی ئی له خورا (دیر) سختو ښوئیدلو څخه وژغورلی (بچ کړی).

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾
إِذْ هَمَّت طَّائِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾
وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

او (یاد کړه ای محمده!) چه راووتی ته په اول د ورځی کښی له کوره خپله چه تیارول دی مؤمنانو ته (په احد کښی) ځایونه له پاره د جنګ او الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ګردو (تولو) احوالو) کله چه

قصد وکړ دوو طائفو له تاسې د دې خبرې چه بې زړه شي دوی (له جنګه) حال دا چه الله ولي (مددګار) د دوی ؤ او خاص پر الله دې نو توکل وکړي مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وه له تاسې سره الله په (جنګ) د بدر کښې حال دا چه تاسې کمزوري وئ نو وویرېږئ له الله نه له پاره د دې چه شکر وکړئ تاسې (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دې آیت کښې د (احد) د غزا واقعه یاده شوې ده. دا واقعه داسې وه چه د هجرت په (٢) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښې د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښې لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښې د مکې معظمې له کفارو (٧٠) نومیالي سري مقتول او (٧٠) تنه بندیان شول. له دې تباه کوونکې او سپکوونکې ماتې څخه د قریشو د انتقام لمبې پورته شوې. د هغو وژل شوي ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو ګردو (ټولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو څخنې ئې غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتي مال چه له (شام) څخنې راوړی شوی دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ.) ګرد (ټول) سره په هم دې مهم کښې صرف کړ شي! څو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستی شو.» دا خبره ګردو (ټولو) سره ومنله او د هجرت په (٣) کال قریشو سره نوری قبیلې هم پر (مدینې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلې تر دې چه له دوی سره ښځې هم د جنګ په نیت او د دې له پاره چه د ضرورت په وخت کښې نارینه ؤ ته غیرت ورکړي او د دوی د ماتې مخه ونیسي رواني شولې. کله چه دغه دری زریزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینې منورې څخنې (٣) یا (٤) میله لرې (د احد) د غره سره نژدې د چارشنبې په ورځ د شوال (١٢) د هجرت په دریم کال واړول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرګه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رأیه داسې وه چه پخپله په مدینې منورې کښې اسلامي مجاهدین پاتې شي څکه چه په هم هغه ځای کښې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډیرې آسانۍ او کامیابۍ سره غزا کیدی شي. د دې فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا رومبی ځلی ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابی) څخنې هم رأیه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رأئی سره موافقه وه. مګر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښې نه وو شامل شوي. او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو په دې باندې ټینګ شول چه مونږ ته ښائي چه له ښاره د باندې ووځو او هلته له کفارو سره مقابله وکړو څو دښمن د ضعف او د ویرې ګمان پر مونږ باندې ونه کړي د آراؤ اکثریت په وتلو باندې غوته شو. په هم دې شور ماشور کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او ځغره ئې واغوسته او خپله وسله ئې واخیسته او د غزا په نیت د باندې ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندې ووځی!» نو

ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور څخنی د راوتلو په وخت کښې د دوی په لوړ حضور کښې عرض وشو. «یا رسول الله! کله چه ستاسی پاکه اراده پر دی باندی ده چه هم دلته مدافعه وکړو نو راځئ چه هم دلته سنگر ونیسو» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده کله چه دی ځغره واغوندی، او وسله په لاس واخلی، او غزا ته خپله ملا وتړی بیا بی له قتاله وسله له ځانه لری کړی.» کله چه دوی له مدینی منوری څخنی د باندی تشریف یوړ، نژدی یو زر تنه مجاهدین له دوی سره وو. مگر عبد الله بن ابی نژدی سره له (۳۰۰) سړیو (چه ځینی مسلمانان هم پکښې وو) له لاری څخه بیرته وگرځیدل او ویل به ئی «کله چه ده زما په خبره باندی غوږ کښینښود او زما په مشوره ئی عمل ونه کړ نو مونږ هم دی ته اړ (تیار) نه یو چه وجنگیږو او خامخا خپل ځانونه مړه کړو» ځینو مشرانو (ابن ابی) ویوهاوه چه «راځه! چه غزا ته ولاړ شو! چیری ځی؟» خو (ابن ابی) ونه منله او تول سره ستانه (واپس) شول. په پای (اخر) کښې رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنگ ډگر (میدان) ته ورسیدل. او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل او هر یو تولی ئی په مناسب ځای کښې وتاکه (مقرر که) او هغوی ته ئی خپلی وظیفی وروښودلی. او امر ئی وفرمایه «ترڅو چه زه د جنگ حکم در نه کړم تاسی مه جنگیږئ! او په خپلو ځایونو کښې منتظر اوسئ!» په دی منځ کښې د عبدالله بن ابی د جلاوالی (جداوالی) او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کښې لږ څه کمزوری پیدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله (وجی) ئی زړونه سره وریږدیدل او داسی خیال ورپیدا شو چه د جنگ له ډگره ځان بیرته وکاږی. مگر حق جل وعلی شان) د دوی لاس ونیوه. او له دوی سره ئی مرسته (مدد) وکړه او زړونه ئی تینگ کړل او دا ئی ور په زړه کړ چه د مسلمانانو اعتماد او ډادینه ښائی یوازی په الله تعالیٰ باندی وی. او ښائی تل ترتله د الله تعالیٰ په اعانت او نصرت باندی متوکلان وی. تعداد، سامان، لوازم تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لری. کله چه الله تعالیٰ څوک غواړی چه مظفر او منصور وگرځوی نو له گرد (تول) ساز او سامان څخنی ئی مستغنی او بی پروا کوی. او د غیبی تائید «فتح مبین» ور په برخه کوی. لکه چه د «بدر» په غزا کښې داسی وشو. نو مسلمانانو ته ښائی چه تل له الله تعالیٰ څخنی وویریږی څو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډیر شکر کولو موقع په لاس ورشی. د «بدر» د غزا پوره تفصیل د «الانفال» په سورت کښې راځی د هغه په فوائدو کښې دی وکوت شی!.

تنبیه : له دوو فرقو څخنی مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دی. اگر که په دی آیت کښې دوی ته نری شانته «اخطار» ورکړی شوی دی مگر د دی قبیلی ځینو مشرانو به فرمایل چه «د دی آیت په نه نازلیدولو مونږ نه وو خوښ بلکه پر نزول ئی خوښ یو» ځکه چه ﴿وَاللّٰهُ وَلِیُّهُمَا﴾ زیری د ده له ویری څخنی لوی دی.»

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ

بِثَلٰثَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِيْنَ ﴿١٢٤﴾

(یاد کړه ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آیا کافي (بس) به نه شي ستاسي دا چه مرسته (مدد) وکړي له تاسي سره رب ستاسي په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وي (له آسمانه).

تفسیر : یعني چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کړی شوي وي. د اکثرو علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسي وفرمایل او داسي شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښي د دی مفصل بیان راځي. همطته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهري تعارض باندي هم خبری کیږي.

بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَيَاْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِيْنَ ﴿١٢٥﴾

هو! (دری زره بس کیږي)! که تاسي صبر وکړئ او وویریږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسي په دغه ساعت (بی له تاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړي له تاسي سره رب ستاسي په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامي لرونکی به وي،

تفسیر : یعني دری زره بیشکه کافي دي. بیا هم که تاسي د صبر او استقلال ثبوت راکړئ! او تقویٰ غوره کړئ!، او له نافرماني ځني ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسي باندی رامات شي نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتي درلیږلی کیږي چه هغوی به ځانته آثار او خاصي علامي لري. او د دوی پر آسونو باندی به خاصي نښي وي. څرنگه چه په «بدر» کښي د کفارو شمیر یو زر تنه ؤ پرومبی ئی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښي راځي. بیا ئی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځي، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښي پاک خدای د زیات تسکین او تقوئی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقویٰ څخه کار واخلئ نو مونږ به پنځه زره پرښتی ستاسی د مرستی (مدد) له پاره درولیږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناڅاپه وورسیده نو بیا هم څه اندیښنه مه کوئ! ځکه چه الله تعالیٰ سم د لاسه په عین وخت کښی بیا تاسی سره مرسته (مدد) کوی. ښائی چه د پنځو زرو شمیر د دی له امله (وجی) ویلی شوی وی چه لښکر به پنځو برخو ایشلی کیږی نو هری برخی ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کیده. څرنگه چه د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه ځینی وائی چه د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولی چه هغه وعده په ﴿ وَيَأۡتُوكُم مِّن فَوۡرِهِمۡ هَٰذَا ﴾ باندی معلقه وه. د ځینو قول داسی دی چه پنځه زره پرښتی نازلی شوی. والله اعلم. د دی موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کښی وکوت شی!

وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشۡرَىٰ لَكُمۡ وَلِتَطۡمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦۗ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ١٢٦

او نه ده گرځولی الله دا مرسته (مدد) مگر له پاره د خوشالتیا ستاسی او له پاره د دی چه تسکین ومومی زړونه ستاسی په دی سره او نه ده مرسته (مدد) مگر له (جانبه د) الله چه ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی دا گرد (تول) غیبی سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهری اسبابو په صورت یوازی دی له پاره مهیا کړی شوی وی چه ستاسی له زړونو ځنی ویره او اضطراب لری شی، سکون او اطمینان ستاسی په برخه شی که نه د الله تعالیٰ مرسته (مدد) په هسی شیانو باندی محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لری. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو یوازی پخپل قوی قدرت سره بی د پرښتو له اشتراکه هم تاسی بریالی کوی. یا بی ستاسی له جهاده او ربړ گاللو (تکلیف تیرولو) څخه کافران نامراد او زیانمن کوی یا له یوی پرښتی ځنی هم دا کار اخلی چه اوس ئی له (٥٠٠٠) ځنی اخلی. کومه مرسته (مدد) چه پرښتی دررسوی هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لری. بیا دا د ده حکمت دی چه په کومه موقع کښی له څه قسم اسبابو او وسائطو کار اخیستل وړ (لائق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده څخه) د تکوین په پټو رازونو باندی بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لری

د دنیا له باغه تول کړه! تل گلونه!　　په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!
د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته　　ته ئی نه مومی له علمه له فنونه !

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾

(الله کومک درکړ) ځکه چه هلاک کړی ځینی له هغو کسانو چه کافران شوی دی یا ئی ذلیل (خواروزار) کړی پس بیرته ولاړ شی (په ماتی سره) محروم .

تفسیر : یعنی د پرښتو له لیږلو ځنی ستاسی امداد مقصود ؤ چه د تاسی زړونه ډاډه او کلک شی! او د الله تعالیٰ له جانبه پوره بشارت او اطمینان وموموئ! او په سکون سره په ډیره بهادری د دښمن مقابله وکړئ! چه له هغه ځنی دا غرض ؤ چه دا د کفارو زور مات شی او د دوی متونه پری شی او څه نومیالی (نامور) مشرکان ووژلی شی او څه تری په ذلت سره بندیان شی او «بقیة السیف» کسان په ډیره رسوائی او ناکامی سره بیرته ولاړ شی لکه چه هم داسی هم وشو. (٧٠) تنه غټ کفار چه په هغوی کښی د دی امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (٧٠) تنه ئی بندیان شول او نور د غازیانو د چړو څخه تښتیدلی سری په ډیره سپکتیا او ذلت سره بیرته مکی معظمی ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾

نشته تا لره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لری د هر شی) یا به رجوع وکړی (الله په قبلولو د توبی سره) په دوی باندی یا به عذابوی (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دی.

تفسیر : د (احد) په غزا کښی (٧٠) تنه لوی اصحابان شهیدان شوی وو چه په هغوی کښی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ. مشرکانو په ډیر وحشیانه ډول (طریقه) سره شهداء مثله کړی هم وو یعنی پوزی، غوږونه او نور اعضا ئی پری او ګیډی ئی ورڅیری کړی وی تر دی چه د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه زړه او ځیګر هم هندی (د ابوسفیان ښځی) وایستل او وئی ژوول د دی غزا مفصله واقعه به وروسته راشی، لنده ئی دا چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته په دغی غزا کښی د سترګو د بد نظر ضرر ورسید او له مخنیو څلورو غاښونو ځنی لاندنی ښی غاښ ئی په شهادت ورسید، د (خول) کړی ئی ماتی شوی او د ده مبارک په مخ کښی ننوتی او د ده مبارک تندی زخمی شو. او د ده مبارک وجود په وینو تک سور شو. په هم دی وخت کښی د ده مبارک پښه هم وښوئیده او پر ځمکه ولوید او سم د لاسه بیهوشه شو. کافرانو دا مشهوره کړه. (ان محمداً قد

قتل ـ بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی گرد (تول) مسلمانان وارخطا شول.
لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی
خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنگه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو
سور (ژوبل) کړ چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هو! د مشرکانو د وحشیانه شدائدو او
ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د
ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د
هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکړی. مگر د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه
دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا
(ډیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورخرگنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید
المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وگوری چه خلق پر دوی باندی
ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیل کښی
بوخت او لگیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د
نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالیٰ ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه
به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا
ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان
جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د
ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی گرد (تول) سره د دوی په پښو
کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾
کښی ئی محمد صلی الله وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم
محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی
دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او
که ئی اراده وشی عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو
کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنگ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په
«فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندی پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ
وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه
په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملكاً خلقاً او عبيداً) ښښنه
کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د ښښنی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده وفرمائی د عذاب ئی او الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی. او دی د هر شی اختیار لری. ګرد (تول)د ده مخلوق او مملوک دی. دی هر څوک چه مناسب او وړ (لائق) وبولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلقو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰوٓا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مګر ښائی له دی مناسبته وی چه پاس په ﴿ اِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتٰنِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا ﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه بناء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کیږی.

(١) د حرام مال د خوړلو له امله (وجی) ئی د طاعت توفیق کمیږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.

(٢) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلی چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویریا پری نه ږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه څوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د یوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان ځرنګه جار (قربان) کړی؟ ابوحیان رحمة الله علیه لیکی چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوائی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی ځنی د دی تعلقاتو شکول ډیر مشکل ؤ ځرنګه چه پخواله دی نه د ﴿ لَا تَتَّخِذُوْا بِطَانَةً ﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکړه او ورکړه پریږدئ! که نه د هغه له سببه به هرومرو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان ګاللو (اوچتولو) موجب وګرځی.

أَضْعَافًا مُّضَعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلئ! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلئ! خبره دا ده چه د جاهلیت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بنیه ګران اخلی چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهاؤ روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿ أَضْعَافًا مُّضَعَفَةً ﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی دیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾

او وویریږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسیږئ (خلاص به شئ تاسی د الله له قهره).

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیګنه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله څخنی وویریږئ! او د سود خوارک پریږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾

او وویریږئ ! له اوره هغه چه تیار کړی شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خور دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کړی شوی دی.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم وکړی شی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښی د الله جل جلاله حکم منل دی. ځکه چه هم ده حکم راکړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منځ کښی څه فرق نه کوی دوی د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیروی. څرنګه چه د احد په غزا کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنی مخالفت شوی ؤ لکه چه وروسته راځی نو ځکه د راتلونکی زمانی له پاره تنبیه ورکوله کیږی چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فلاح او بری هیله (امید) هلته کیدلی شی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او ټګ وکړی شی.

وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری مندی ووهئ! چه د الله تعالیٰ له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لائق) او د جنت مستحق ګرځئ.

عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنګه چه د بنیادمانو په مغزو کښی د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ ګواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وګنئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزګارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لګوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښی) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنګسه کښې).

تفسیر : یعني نه په عیش او خوښۍ کښې الله تعالیٰ هیروي، او نه د تنګسۍ او تکلیف په وخت کښې د الله تعالیٰ په نامه باندې له ورکړې څخه ځان ساتي. په هره موقع او په هر حال کښې سم له خپله توانه سره د خیراتو او صدقاتو دپاره تیار وي او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دي ګواکې سره له بلنې جهاده مالي جهاد هم کوي.

وَالْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۳۴﴾

او چه ځغمونکي د قهر دي (سره له قدرته) او عفوه کوونکي دي له خلقو (چه پرې وکړې زیاتي او ظلم) او الله خوښوي نیکي کوونکي

تفسیر : د قهر او د غصې ځغمل لوی کمال دی. برسیره پر هغه دا ډېر ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطیاني هم بیخي معافوي. او نه ئې یوازې معافوي بلکه له هغوی سره احسان ـ نیکي هم کوي. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښېرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوې وه دلته د هغوی په نسبت د غصې او د قهر ځغمل، او د عفوی او د تیریدلو ځنې د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی. او هم د ځینو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کښې ئې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حکمه غاړې غړولې وې ـ یا تښتیدلي وو، د تقصیراتو د تیریدلو او د عفوی او احسان د شان اختیارولو په لوري توجه ورکړې شوې ده.

وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړې دوی کومه لویه ګناه یا ظلم وکړې دوی پر ځانونو خپلو باندې (په کولو د ورو ګناهونو)

تفسیر: یعني بیخي په ښکاره ډول (طریقه) سره څوک داسې د بې حیائۍ کوم کار وکړې چه د هغه اثر متعدي وي او نورو ته هم ورسیږي، یا د کوم داسې خراب حرکت مرتکب شي چه د هغه ضرر لازمي او یوازې د ده په ځان پورې محدود وي.

ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ ۗ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا اللّٰهُ ۗ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾
أُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَّغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَجَنّٰتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعٰمِلِينَ ﴿١٣٦﴾

نو یاد کړی دوی الله پس مغفرت وغواړی دوی له پاره د ګناهونو خپلو او څوک دی چه مغفرت کوی د (تولو) ګناهونو (هیڅوک ئی مغفرت نه کوی) مګر (مغفرت ئی کوی) الله، او نه کوی مداومت دوی پر هغه ګناه چه کړی ده دوی حال دا چه دوی پوهیږی (چه مونږ بد کړی دی). هم دا (متقیان چه ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دی چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی چه تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی، او ښومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملینو (دغه مغفرت او جنت).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ عظمت او جلال ـ د ده عذاب او ثواب ـ د ده حقوق او احکام د ده د عدالت سره مخامخ کیدل ـ او د ده وعد وعید په زړه کښی یاد کړی، او د ده یادونه په ژبه سره هم شروع کړی، مضطرب او ورځخه ووېرېږی او په نامه سره ئی وبولی، او د ده د لوئی او کبریاء په مقابل کښی سر په سجده کیږدی (لکه چه د «صلوٰة التوبه» په حدیث کښی راغلی دی) بیا په هغی شرعی طریقی چه د ګناهونو د استغفار له پاره مقرره ده عفوه او مغفرت وغواړی. مثلاً د حقدارانو حق اداء کړی، یا له دوی ځخه معافی وغواړی او د الله تعالیٰ په حضور توبه او استغفار وکړی، (ځکه چه اصلی مغفرت کوونکی خو هم دغه پاک الله دی) او په هغی ګناه باندی چه د بشریت په مقتضاء سره تری صادره شوی ده مداومت ونه کړی بلکه په دی باندی وپوهیږی چه حق تعالیٰ د بندګانو رښتیانی توبه منی، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه وباسی، او د ده په حضور کښی په خلوصیت او انابت سره حاضر شی، نو دغه خلق هم په دوهمه درجه متقیانو کښی داخل دی چه د هغوی له پاره جنت تیار شوی دی حق تعالیٰ د دی تائبینو ګناه عفوه کوی، او دوی ته پخپل جنت کښی ځای ورکوی، او هغه توبه او نیک عمل چه دوی کړی وی دوی ته د هغه ډیر ښه عوض ورکول کیږی.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

په تحقیق تیرې شوې دي پخوا له تاسي ډیرې طریقې (د کفارو د هلاک) نو وګرځئ! (تګ وکړئ) تاسي په ځمکه (جهان) کښې پس وګورئ! چه څرنګه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر : یعني پخوا له تاسي څخه ډیر اقوام او ملل تیر شوي دي، او لوئې پیښې شوې دي. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی څخنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئې ملاوې تړلې دي، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئې مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندي ئې اصرار کړی دی د هغوی انجام څومره خراب شوی دی.! که ستاسي یقین نه وي نو د ځمکې پر مخ باندي وګرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهي علائم او آثار وګورئ چه نن هم ستاسي د مملکت په شاؤ خوا کښي نژدې موجود دي، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعني مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجې) ئې د حق د ابطال له پاره ملاوې تړلې وې، پخپل دې لږې او عارضي فتحې او برې باندي دې مغرور نشي! ځکه چه د هغوی آخري انجام بې له هلاکته او بربادي بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دې د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلې دې عارضي ماتې څخنی ملول او مأیوس نه وي، چه آخر حق غالب او کامیابیږي، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسي جاري، او نه بدلیدونکی دی.

هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (ټولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزګارانو ته

تفسیر : یعني د عامو خلقو د غوږونو د خلاصولو له پاره دغه قرآنی مضامین بیانیږي چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ څخنی ویریدونکي خلق هدایت او پند اخلي مګر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښي د الله تعالیٰ خوف نه وي نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاتو څخنی څه ګټه واخلي؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

او مه سستیږئ تاسی! او مه خپه کیږئ تاسی! او هم دا تاسی غالبان یئ که یئ تاسی مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (احد) د غزا په باره کښی نازل شوی دی کله چه مجاهدین د ډیرو زخمونو له لاسه توټی توټی وو او د دوی د ډیرو لویو لویو جنګیالیو او نومیالیو شهیدانو غوږونه او پوزی او نور اعضاء پری کړی شوی او مثله وو، او د دوی جنازی تر سترګو لاندی پرتی وی محمد علیه الصلٰواة والسلام هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندی په وینو رنګ په نظر راته او ظاهراً له هر لوری د ماتی او شکست منظره ښکاریده، د دی ناامیدیو او سختیو په هجوم کښی د الله تعالیٰ دا زورور او مؤثر بشارت غوږونو ته ورسید. ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ وګورئ! چه له ډیرو سختیو ځنی مه ویریږئ! او د الله تعالیٰ د دښمنانو په مقابل کښی نامردی، سستی او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپیښو شویو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کیږئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کینئ چه دا له تاسی سره وړ (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ئی ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسی معزز، سرلوړی، او غیرتمن یئ! چه د حق په حمایت کښی ربرونه ګالئ! (تکلیفونه تیروئ) او ځانونه قربانوئ! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسی دی! او په پای (اخر) کښی هم دا تاسی غالب او کامیاب یئ خو په دی شرط سره چه د ایمان او ایقان په لاره مستقیم ووسئ! او د الله تعالیٰ پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بیرته وانخلئ! دا د الله تعالیٰ بشارت ماتو زړونو ته پیوند او مراوو څیرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښی تازه روح ننوت او نتیجه ئی داسی شوه، هغه کافران چه یو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاریدل، د زخمی او سترو ستومانو مجاهدینو د انتقامی هجوم په مخ کښی بیاونه شو دریدلی او د خپلو دوو پښو سره ئی دوه نوری پښی په قرض اخیستی سر ځوړی مخ په کورونو وتښتیدل.

سستی مه کوی په جنګ کښی، نه خپګان په «ما اصاب»
تاسی یئ د دوی د پاسه ، که ایمان لرئ او آب
تاسی مرئ د رب پر لاری، شهیدان جنت مآب
دوی په لاری د شیطان مری اور ئی ځای غوښی کباب

إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسیږی تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورځی (د ژوندون) اړوو راړوو ئی (په وار) په منځ د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنګ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی څخه هم ډیر په ربړونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لږی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پیښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالیٰ مسلمانانو ته تسلی ورکره، چه که په دی غزا کښی تاسی ته ربړ او تکلیف درپیښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی. د «احد» په غزا کښی ستاسی (٧٥) سړی شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو اویا سړی مردار، ډیر سړی ئی زخمیان اویا تنه ئی ګرفتار شول او ړومبی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنګیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی اویا تنه سړی په ذلت سره بندیان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! څو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپګان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترګی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لړ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ ـ کله شو خپه ، کله وی خوښی زمونږ

باقی زمونږ عادت له پخوا څخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوړی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله وریځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ږدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پټ او اسرار مضمر دی بیا کله چه کفار سره له دومره ربړ ګاللو (سختی تیرولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندیښنه به ښکاروئ؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی ګنج په لاس، او په هری تیاری پسی د رڼا احساس کیږی.

بی له ربړه هوسائی نشته هیچیری زحمت ګالی راحت مومی خلق هر چیری
څو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی څیری په وصال به د ګل ښاد نشی هیچیری

وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا

او له پاره د دې چه معلوم کړي الله هغه کسان چه ایمان لرونکي دي (په علم الشهود سره هم)

تفسیر : یعنې د دې له پاره چه الله تعالیٰ رښتین ایمان لرونکي له منافقانو ځني جلا (جدا) کړي او د دواړو رنګونه او بڼې جلا جلا (جداجدا) په نظر راشي.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾

او (بل له پاره د دې چه) ونیسي (الله) له تاسي شهیدان، او الله نه خوښوي ظالمان (کافران).

تفسیر: له ظالمانو ځني که د مشرکانو هغه ډله مراد وي چه د (احد) په غزا کښي د مسلمانانو په مخامخ کښي ولاړ وو نو مطلب به ئې داسي کیږي چه د دوی د دې عارضي بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لري بلکه دا بری نورو اسبابو باندي بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وي چه په عین موقع کښي له مسلمانانو ځني جلا (جدا) شول نو دا راښکاروي چه دوی د الله تعالیٰ په نزد مبغوض دي نو ځکه د ایمان او شهادت له لوئي درجي ځني بې برخي او لکه مرداره لري وغورځول شول.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِينَ ﴿١٤١﴾

او (بل دپاره د دې چه پاک او صاف کړي) الله (له ګناه) هغه کسان چه ایمان لرونکي دي او هلاک کړي (الله) کافران.

تفسیر : یعنې ماتې او بري دواړه بدلیدونکي شیان دي. خو په دې غزا کښي ئې مسلمانانو لره د شهادت د لوړې درجي ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له ګناهونو ځني پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضي غلبې او موقتي بري باندي مسرور او مغرور شي او په کفر او طغیان کښي له پخوا نه لا زیاته ترقي او پرمخ تګ وکړي او ښه پکښي بوخت او لګیا شي او د الله تعالیٰ د قهر او غضب ښه وړ (لائق) او مستحق وګرځي، نو د دې له امله (وجې) دا عارضي ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو ځني خوښ او راضي نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾

(بلکه) آیا ګمان کوئ تاسی (ای تښتیدونکو په احد کښې) د دی چه ننه به وځئ جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئی کړی دی له تاسی ځنی او (نه دی په علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کښې)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلی مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی ګڼئ چه هم داسی بی له هیڅ ربړ ګاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه ځای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی ځنی څه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی ځنی د الله تعالیٰ په لاره کښې جنګیدونکی؟ او څومره کسان د جنګ په وخت کښې ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوئ ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سړی رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان آخلی، ربړونه ګالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی.

ربتین مین د دار او پړی وروی هرکله　　　دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سړی

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ ع

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرګ پخوا له هغه چه تاسی پیښیدئ پر دغه (مرګ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرګ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکته بی برخی پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د ډیرو فضائلو له اوریدلو ځنی داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کښې ووژلی شو او د شهادت دا لویه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کښې دغه مشوره وړاندی کړی وه چه راځئ! له مدینی منوری نه د باندی ووځو!، او هلته له غلیم سره وجنګیږو!. دوی ته

فرمائی هغه شی چه تاسی ئی تمنا کوله، ستاسی تر سترگو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تگ په ځای، بیرته ولی ځان باسئ؟ په حدیث کښی راغلی دی چه «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مگر که ورسره مخامخ شوئ، نو ثابت قدم اوسئ»

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۚ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا ۗ وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

او نه دی محمد مگر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تیر شوی دی له ده نه پخوا (ډیر) رسولان، آیا نو که مړ شی (محمد) یا شهید کړی شی (محمد) نو بیرته به وگرځئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چه بیرته وگرځید، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته هیڅ شی، او ژر به جزا ورکړی الله شکر گزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعه دا ده چه د «احد» په غزا کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنگ نقشه بالذات پخپله جوړه کړه. د گردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له هغی دری (وت) څخه اندیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وړی. نو د دی دری په یوی لوړی څوکی کښی رسول الله مبارک پنځوس تنه زورور غشی ویشتونکی وټاکل (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنهم ؤ. او پر دوی ئی زیات تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هرومرو (خامخا) هم دا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب وی، که مغلوب، تر دی که تاسی ووینئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله ځایه مه خوځیږئ!. «**وانا لن نزال غالبین ماثبتم مکانکم** ـ (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا ځای تینگ وساتئ! » الغرض وروسته له دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم گرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت جوهر به ئی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او بهادرئ په مقابل کښی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له تیښتی بله هیڅ یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالیٰ د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری ځنی مخ په تیښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پینځی په لاس نیولی تښتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته منډی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه ننداره هغو (٥٠) تنو غشو ویشتونکو ته ورځرګنده شوه نو ئی داسی ګومان وکړ چه ګواکی فتح کامله شوه او دښمن تښتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر(رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وګڼل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزګار کینو په دی خیال کښی ګرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (١١) تنو نورو ملګرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تیښتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (٢٥٠) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملګرو رضی الله عنهم ښه په بهادرئ سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی ګرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبه بیخی مطمئن وو ناڅاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروګرځیدل چه پخوا له دی نه تښتیدلی وو او سخت جنګونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنګ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیئه) یوه غته تیږه (ګټه) د رسول الله مبارک په لوری ورووېشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره څیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیئه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مګر اسلامی علم وړونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شدته پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاؤ ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پریږدو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته ګرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل ورووړ او د جنګ ډګر ته لکه زمری ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادرئ وجنګید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه!. په دی وخت کښی د رسول الله مبارک غږ پورته شو.
«**الی عباد الله! انا رسول الله** - زما په لوری راشئ! ای بندگانو د الله زه د الله رسول یم.
کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپیژاند او چیغه ئی وکړه. «ای مسلمانانو! زیری می دربانﺪی چه رسول الله مبارک لله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر گردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتګ شروع کړ او سم د لاسه (٣٠) تنه اصحاب د ده مبارک په گرد (تول) چاپیر کښی سره غونډ شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکړه او د مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کښی سعد بن ابی وقاص، طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات ربړونه وګالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کښی ونیول او سخت جنګونه ئی له کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخی میدان پریښود او بیا تیښتی ته اړ او مجبور شول.
او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآیة - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده څخنی پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له هغوی څخنی د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان) کړی دی. مګر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا څخنی کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په بل کوم وخت کښی خو هرومرو (خامخا) دی وفات کیږی که کوم وخت دی وفات یا بالفرض په شهادت ورسیږی، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله څخنی به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د قتل د خبر له اوریدلو څخنی ډیر کسان بی حوصلی شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو سره سم العیاذ بالله بیخی له دین څخینی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کیږئ؟ له تاسی څخینی داسی هیله هیڅکله نه کیږی، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالیٰ ته هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی درښودلی او د دین په خدمت کښی ئی نه وی مشغول کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟

«مه بړده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم
قوم بړدی احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»

او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کښی مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی کښی اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کښی به څخینی خلق له دین څخه اوړی. او هغه کسان چه په دین بانﺪی قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه هم داسی پیښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په وسیله بیرته په اسلام مشرف شول او څخینی تری ووژل شول.
تنبیه : ﴿قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ **کښی** ﴿خَلَتْ﴾ **به له «خلو»** څخنی مشتق وی. چه معنی

ئی تیریدل، گوښی کیدل، تلل دی. او له هغه سره موت لازم نه دی لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائی. ﴿ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا۟ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ ﴾ یعنی کله چه تاسی پریږدی او جلا (جدا) کیږی. او هم په «الرسل» کښی استغراقی لام نه دی بلکه جنسی دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کښی استغراق لره هیڅ دخل نشته عیناً د هم دی جملی په شان د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم فرمایلی دی چه ﴿ مَّا ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ﴾ آیا دلته که لام استغراقی واخیست شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی.
گرد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوی دی، او هیڅوک نه دی پاتی چه وروسته له هغه ځنی مبعوث شی، نو لامحاله لام جنسی اخلو، نو هم هغه دی دلته هم ونیوه شی. د هغه تائید له دی ځنی هم کیږی، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښی او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په قرأت «الرسل» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقی د (خلو) په تفصیل کښی یوازی د موت یا د قتل ذکر د دی له امله (وجی) کړی شوی دی، چه طبیعی موت خو په هر حال راتلونکی ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کښی مشهور کړی شوی ؤ. او څرنګه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندی مقدم کړ شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د اصحابو په مجمع کښی دا پوره آیت تر﴿ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴾ پوری، بلکه د﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴾ آیت ئی هم ولوست. نو خلق ﴿ قَدْ خَلَتْ ﴾ او د ﴿ أَفَإِيْن مَّاتَ ﴾ او د﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ ﴾ او د «**خلو**» ځنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندی نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په دی سره استدلال وکړ او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو بایده ؤ چه د دی آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دی نه وګانه شی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکښی وفات شوی دی. په دی تقریر سره د ځینو محرفینو ګرد (تول) تحریفات «هبأ منثورا» کیږی مونږ د زیات تطویل له خوفه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکړی.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَٰبًا مُّؤَجَّلًا ۗ

او نشته هیڅ نفس لره دا چه مړ شی مګر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلی شوی دی (دا مرګ) په یوه مقرر وخت کښی (چه نه وړاندی او نه وروسته کیږی)،

تفسیر : نو هر کله چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ له حکمه نه شی مړ کیدی اګر که د موت دیر اسباب هم سره غونډ شوی وی او د هر سری موت په مقرر وخت کښی راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وجی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالیٰ باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خبره ښائی چه سری مایوس او نا امیده شی، او بیخی غمجن کینی.

چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه
غزا کره! په اخلاص د زړه په مینه
له خپله وخته به ړومبی تا څوک مر نه کړی
که هر څو په زړه لری څوک درته کینه
چه په تیښته څوک له مرگه نه خلاصیږی
غازی ښائی په غزا کښی د غلیم کړی تویه وینه

وَ مَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَاۚ

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر : یعنی که الله جل جلاله اراده وفرمائی. لکه چه په (١٥) جزء د (بنی اسرآئیل) په ١٨ آیت (٢) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو. ﴿ عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ﴾

وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَاؕ

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروی ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کښی هرومرو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په ړومبی جمله کښی پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کښی له حکم څخنی عدول کړی ؤ او په دوهمه کښی د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِى الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٥﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتی کیږی، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کښی اجر ور په برخه کیږی. خو که څوک د دی لوی نعمت په قدر باندی وپوهیږی. (کذا فی الموضح)

وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قُتِلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٦﴾

او ډیر له انبیاؤ ځنی وو چه د دوی په مرسته (مدد) جنګیدلی وو ربانی سری (د الله طالبان) ډیر (له حده تیر) نو هیڅ قدر به نه سستیدل هغوی له سببه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به ؤ دوی ته په لاره د الله کښی او نه به ضعیفان کیدل (په جنګ کښی) او نه به سر ټیټاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوښوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کښی نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا ډیر د الله تعالیٰ خاص بندګان له انبیاؤ علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنګ کړی دی چه په هغو کښی ډیر زیات تکالیف او ربړونه ئی ګاللی (تیر کړی) دی. خو په دغو شدائدو او مصائبو کښی هم د هغوی په ارادو کښی هیڅ یوه سستی نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی ؤ، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کښی سر ښکته کاوه الله تعالیٰ له هسی ثابت قدمو بندګانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راولی چه په «احد» کښی له دوی ځنی کمزوری څرګنده شوی وه. حتیٰ ځینو داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کښی راز راز (قسم قسم) مصائب او شدائد راغلل او دوی پکښی خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کړ، نو تاسی (چه خیر الامم یئ) له هغو ځنی زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کړئ!

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا
فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾

او نه وه وینا د دوی (یعنی وینا د مجاهدینو) مګر دا چه ویل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته ګناهونه زمونږ! او له حده تیریدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښی او ثابت (ټینګ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښی)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسیر: یعنی د مصائبو او شدائدو په هجوم کښی ئی نه د ویری کومه خبره وویله او نه له مقابلی څخنی ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی یوه خبره له خپلی خولی څخنی وویسته، که ئی وویل خو هم دا ئی وویل «ای خدایه! ته زمونږ ټول تقصیرات عفوه کړه! او زمونږ ګرد (ټول) تیری رامعاف کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! څو زمونږ قدمونه د حق له لاری څخنی ونه ښویږی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښی مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسی ګڼی چه دیر ځلی د مصائبو په راتګ کښی د خلقو ګناهونه او د هغوی تقصیرات دخل لری او له مونږ څخنی کوم سری داسی دعویٰ کولی شی چه له هغه څخنی هیڅکله هیڅ یو تقصیر نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصیبت څخنی سری وویریږی او خلقو ته پناه یوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردګار ته پناه یوسی او هغه مالک الملک والملکوت صاحب الکبریاء والجبروت ته دی سرښکته کړی.!

فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤٨﴾

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنیا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نیکی کوونکی (په دنیا کښی په نعمت او په عقبا کښی په جنت).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وګورئ! هغه کسان چه له الله تعالیٰ سره خپله معامله په ښه دول (طریقه) سره ساتی او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالیٰ داسی محبت کوی او هغوی ته داسی ثمره ورکوی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تُطِيْعُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَرُدُّوْكُمْ عَلٰۤى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو!) كه اطاعت وكړئ تاسى د هغو كسانو چه كافران شوى دى نو بيرته به وګرځوى دغه (كفار) تاسى په پوندو ستاسى (د كفر خوا ته) نو وبه ګرځئ تاسى زيانكاران (يعنى بيا به مو كافران كړى)

تفسير: د (احد) په غزا كښى كله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو كافرانو او منافقانو موقع ومونده، ځينو الزام اړاوه او طعنى ئى وركولى. ځينو د خير غوښتلو په پرده كښى په نصيحت باندى شروع وكړه چه وروسته له دى نه په جنګ كښى بيا داسى زړورتوب ونه كړئ! حق تعالىٰ خبر راكوى چه «اى مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندى مه غوليږئ! الله جل جلاله دى ونه كړى كه تاسى د هغو په لومه (دام) كښى ايسار شوئ، نو بيا به په هم هغه تياره كښى چه ورځنى وتلى يئ ژر تر ژره ولويږئ! او ورو ورو به د حق دين لمن ستاسى له لاسه خوشى شى چه د هغه نتيجه د دنيا او آخرت له خسارى څخه پرته (علاوه) بل شى نه دى.» رومبى ئى د الله تعالىٰ د خاصو بندګانو پر لاره باندى د تللو ترغيب وركړ، دلته د بدانو او شريرانو د خبرو له اوريدلو څخنى منع كوى چه مسلمانان هوښيار شى او خپله ګټه او زيان وسنجوى (معلوم كړى). (نو الله فرمائى له دښمنانو سره خپلوى مه كوئ او خبره ئى مه اورئ!)

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ النّٰصِرِيْنَ ﴿١٥٠﴾

بلكه الله مولىٰ مرسته (مدد) كوونكى، يار، دوست لرونكى) ستاسى دى او هم دى خورا(ډير) ښه د تولو مرسته (مدد) كوونكو دى.

تفسير: نو څكه ښائى د هم دغه الله تعالىٰ چه زمونږ مولىٰ او (خير الناصرين) دى، خبره ومنله شى! او په مرسته (مدد) باندى ئى اطمينان وشى! د هر چا چه مددګار الله تعالىٰ وى، هغه به دى ته څه احتياج لرى چه د الله تعالىٰ د دښمنانو د معاونت او مرستى انتظار ولرى، يا به د هغوى په مخ كښى د اطاعت غاړه ږدى. په حديث كښى راغلى دى چه له «احد» نه د بيرته ورتګ په وخت كښى ابوسفيان د يوه مشهور بت «هبل» د برى غږ پورته كړ او وى ويل «لنا العزىٰ ولاعزىٰ لكم» رسول الله مبارك وفرمايل «الله مولٰينا ولا مولىٰ لكم»

سَنُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَآ اَشْرَكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۗ وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٥١﴾

ژر به وغورځوو مونږ په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی رعب (هیبت ـ ویره) په سبب د شریک نیولو د دوی په الله سره هغه شی چه نه دی نازل کړی (الله) په (شریک نیولو د) هغه کوم برهان (دلیل) او ځای د هستوګنی د دوی اور (د دوزخ) دی، اوبد ځای دهستوګني دظالمانو دی (دااورددوزخ).

تفسیر: یعنی دا خو ستاسی امتحان ؤ اوس به مونږ د کافرانو په زړونو کښې ستاسی داسی هیبت او رعب او ویره واچوو، چه دوی به د دی زخمی توب، کمزوری او زیانمن کیدلو ستاسی، بیا د بیرته مخ اړولو جرأت ونشی کړی لکه چه هم داسی هم وشو. ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنګ له میدانه ناامیده وتښتید. په لار کښې داسی خیال ورته پیدا شو چه «مونږ ولی یو اسلامی ستری ستومان ژوبل فوځ همغسی خوشی پریښود؟ او ولی تری راغلو؟ راځئ! چه بیرته وګرځو او د دوی کار سره تمام کړو.» مګر د حق تعالیٰ د هیبت او د اسلام د رعب په اثر ئی همت ونشو کړی. چه دا خیال عملی کړی. پرته (علاوه) له دی مسلمانانو مجاهدینو تر (حمراء الاسد) پوری کفار تعقیب کړل او وروسته له هغه ئی بیا کفارو ته هیڅ موقع ورنه کړه چه د «احد» واقعات بیا اعاده شی.

تنبیه :مشرک که څه هم خپل ډیر زور ښکاره کړی خو د هغه زړه کمزوری وی ځکه چه هغه د کمزور مخلوق عبادت کوی، نو څنګه ئی معبود، هم هغسی ئی عابد ﴿ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۷۳ آیت ۱۰ رکوع) او په رښتیا سره هم اصلی زور او قوت د الله تعالیٰ په تائید او مرستی (مدد) سره دی چه له هغی څخه مشرکین او کفار بیخی بی برخی دی. نو ځکه تر هغه پوری چه مسلمانان حقیقی مسلمانان وو، تل کفار له دوی څخه خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پوری هم مونږ مشاهده کوو چه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف او تنزل سره سره د دنیا ګرد (تول) کافران له دوی ویدو ځمریانو څخه ویریږی او تل په دی فکر کښې دی چه دا توریالی قوم بیا ویښ نشی. په علمی او مذهبی مناظرو کښې هم د اسلام هم دا رعب مشاهده کیږی. په حدیث شریف کښې راغلی دی چه «زما رعب د یوی میاشتی له مسافی څخه د دښمنانو په زړونو کښې اچول شوی دی.» بیشکه د هم هغه اثر دی چه مسلمه امت ته هم په برخه شوی دی. **فلله الحمد علی ذلک وله المنة**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ

او خامخا په تحقیق رښتیا کړه تاسی ته الله وعده خپله په هغه وخت کښې کله چه وژل تاسی کافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم لا پخوا فرمائلی ؤ چه «که تاسی له صبر او ثبات څخه کار واخلئ!، نو الله تعالیٰ به تاسی ته بری درکړی.» لکه چه الله تعالیٰ خپله وعده د «احد» د جنګ په ابتداء کښی رښتیا ښکاره کړه او مسلمانانو د الله تعالیٰ په امر کافران تار په تار، او ډګر ئی په وینو سور کړ. (٧) یا (٩) هغه سری چه د هغوی په لاسونو کښی د مشرکانو بیرغ ؤ پرله پسی ئی ووژل او ځای په ځای ئی کوته کړل او د ګردو (تولو) ککری هلته په وینو سری او ککړی شوی. په اخر کښی کفار د ډیری ویری له لاسه بدحواسه شول او ګرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری ښیره صافه ولیدله. او په مخ کښی ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطی څخه (خالد بن ولید) ګته واخیسته، او د جنګ نقشه یو ناڅاپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتّٰٓى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنٰزَعْتُمْ فِى الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوری چه بی زړه شوئ تاسی او (پخپلو منځونو کښی) سره مخالف شوئ په امر (د نبی) کښی او نافرمانی وکړه تاسی.

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکړی ؤ له هغه ځنی مخالف کار وکړ شو او دوی پخپلو منځونو کښی په جګړو سره اخته شول ځینو وویل چه «مونږ لره ښائی چه هم دلته تینګ ودریږو او هیڅ تری ونه خوځیږو.» ډیرو کسانو وویل چه «اوس هیڅ ضرورت نشته چه دلته وزګار کینو ځئ! چه ځو غنیمت حاصل کړو!.» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنګرونه (مورچی) پریښودل او مشرکانو له هم هغه ځایه ناڅاپه پری حمله یرغل راوړ له بلی خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کښی کمزوری پیدا کړه چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، ګواکی د بی زړه توب سبب جګړه او د جګړی سبب عصیان ؤ.

مِّنْۢ بَعْدِ مَآ أَرٰىكُمْ مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنْكُمْ مَّنْ يُّرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرِيدُ الْاٰخِرَةَ ۚ

له هغه وروسته چه دروښود تاسی ته (الله) هغه شی چه ستاسی خوښ ؤ (له نصرت او غنیمت څخه) ځینی له تاسی هغه دی چه خوښوی دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ځینی ستاسی هغه دی چه خوښوی آخرت،

تفسیر: یعنی ځینی خلق د دنیوی متاع (مالی ولجی) په خوښی کښی وښوئیدل، چه د هغه ربرونه (تکلیفونه) ئی ګرد (تول) سره وګالل(تیر کړل). ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی «چه د دی آیت له نزول څخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کړی، چه ګواکی زمونږ په منځ کښی کوم سړی د دنیا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۚ

بیا (الله) وګرځولئ تاسی له کافرانو څخه (په تیښته سره) له پاره د دی چه وازموئی تاسی،

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسی له مخی تښتیدل. او اوس خو تاسی مسلمانان د هغوی په مخ کښی تښتئ! ستاسی د غلطئ او قصور له امله (وجی) دغه معامله سره چپه شوه، او په دی کښی ستاسی آزموینه ده. څو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکښی ښکاره شی.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۗ

او هرومرو (خامخا) په تحقیق عفوه وکړه (الله تاسی ته، (یا) او خامخا په تحقیق عفوه وکړه (الله) له تاسی (چه تول ئی پر دوی قتل نه کړئ)

تفسیر: یعنی کومه غلطی چه شوی وه هغه پاک الله تاسی ته بیخی معافه کړه. اوس دغه خبره هیچا ته جائزه نه ده چه د دی حرکت له سببه پر بل چا باندی طعن او تشنیع ووائی.

وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهربانی، احسان) دی پر مؤمنانو باندی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د داسی مهربانی او فضل څښتن (مالک) دی چه د مؤمنانو تقصیرات معافوی او په عتاب کښی هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وی.

إِذۡ تُصۡعِدُونَ وَلَا تَلۡوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٖ وَٱلرَّسُولُ يَدۡعُوكُمۡ فِيٓ أُخۡرَىٰكُمۡ

(یاد کړئ) هغه وخت چه تلئ مندی وهلې تاسی (بیرته مو شا ګرځوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعنی تاسی تښتیدئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او مندی مو وهلی او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کښی رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مګر تاسی د ډیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه چیغی وکړی او خلقو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښی سره راټول شول.

فَأَثَٰبَكُمۡ غَمَّۢا بِغَمّٖ لِّكَيۡلَا تَحۡزَنُواْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمۡۗ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شئ تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنګ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعنی تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنګ کړ چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنګی راغله. هو! د غم په عوض غم درورسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کښی ښائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی ټک وکړئ!، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه : اکثرو مفسرینو د ﴿ فَأَثَٰبَكُمۡ غَمَّۢا بِغَمّٖ ﴾ معنی داسی کړی ده چه الله تعالیٰ تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ. یعنی یو غم د ړومبنی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سریو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوریدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان ګاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته درورسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه ګرد (ټول) له تاسی څخه هیر شول، یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آوازه چه د دی غم له شدته وړاندنی

وروستنی گردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم غږ مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښی له بل لوری ځنی طبعاً غفلت او ذهول پیښیږی.

وَاللّٰهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو ځنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسره معامله کوی.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغْشٰى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ ۙ

بیا ئی نازل کړ (راولیږه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کړه یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر : یعنی په دی غزا کښی د هر چا په برخه کښی چه شهادت ؤ شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښی چه ماتی وه ماتی ئی وکړه. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښی باقی پاتی شول حق تعالیٰ په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښی پر کالی یووړل. د حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه څو ځلی چاړه پر ځمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه ؤ چه په هسی لویه هنګامه او ډیر سخت شورماشور کښی د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښی ورپیښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښی څه نظم او نسق قائم نه ؤ او ډیر شهیدان په خاورو او وینو رنګ پراته وو. مجاهدین د ډیرو زخمونو له امله (وجی) تکر تکر وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی ګرد (تول) فکر، هوښ، حواس وړی ؤ. ګواکی دغه خوب د ویښیدلو له پاره ؤ. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه ګرد (تول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس داده او مطمئن شئ! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښې راتول شول، او د غزا دوهم محاذ ئې جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دښمن د دوی په مخ کښې بیا په تښتیدلو مجبور شو.

تنبیه : ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائي چه عین د غزا په وخت کښې د خوب پرکالی، پرامښکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبې د راتګ علامه وه. د حضرت علي کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښې هم داسې یوه واقعه وړپیښه شوی وه.

وَطَآئِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسي چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښې غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او خائفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښې بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښې به ئې دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنګ او جنجال راپیښ کړی. که داسې وشی نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسې ویره، اندیښنو او چرتونو کښې پر دوی باندی نه پرکالي او نه خوب راته.

يَظُنُّوْنَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چه ګمانونه به کول دوی په الله باندی (ګمان) ناحقه (لکه) ګمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسې ګمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاړی؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (اخر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. ګرد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (٢٦) جزء د «الفتح» په ١٢ آیت ٢ رکوع کښې فرمائی ﴿ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰۤى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا ﴾

يَقُوْلُوْنَ هَلْ لَّنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسیر: یعني آیا زمونږ کار څه لا باقي دی یا بیخي خلاص شوی دی یا دا چه مونږ ته چه د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو (مددګارانو) څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغلی؟ یا دا معنی څه چه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئی وکړه زمونږ یا د بل په هغه کښی څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهری معنی وه، لیکن هغه چه د دوی د زړونو نیت ؤ، وروسته له دی نه راځی.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) تول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږی.)

تفسیر: یعني دا د منافقانو قول ﴿ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِن شَيْءٍ ﴾ کلمة حق ارید بها الباطل دی. بیشکه دا صحیح ده چه ستاسی په لاسونو کښی هیڅ شی نشته او ګرد (تول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختیار کښی دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، یا ئی له جنجاله دکوی، غالب یا ئی مغلوبوی. آفت وررسوی یا راحت بری ئی په برخه کوی یا ناکامی هم دا یوه واقعه د یوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت ګرځوی. ګرد (تول) د هغه په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. مګر له دی قول ځنی کومه معنی چه تاسی پخپلو زړونو کښی آخلئ، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پتی خبری هم معلومی دی، چه د هغه بیان وروسته له دی نه راځی.

يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا

پټوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښی هغه (خبری) چه نه ئی در ښکاروی تاته (ای محمده!) وائی دغه (منافقان یو تر بله) «که چیری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښی).

تفسیر: د دوی د زړه پټه خبره دا وه چه ﴿ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِن شَيْءٍ ﴾ به ئی ویل او په زړه کښی به ئی د هغه معنی داسی کوله. ﴿ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا ﴾ او له مخلصو مسلمانانو ځنی به جلا (جدا) کیدل او پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل «خانه! دوی په اول کښی زمونږ خبرو ته غوږ کینښود. او د ځو سر تیرو او ناتجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدینی څخه د باندی

د غزا له پاره ووتل، آخر ئی پخپلو مخونو باندی سختی څپیری وخوړلی، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار زمونږ په لاس کښی وی، او زمونږ پر مشورو باندی ئی عمل کړی وی نو دومره نقصانونه به ئی ولی ګالل(تیرول)، او زمونږ له ګوند «حزب» څخنی به ولی دومره سړی وژل کیدل؟ (زیاتره منافقین نسباً د مدینی منوری له انصارو سره شامل وو نو ځکه ئی په ﴿ مَّا قُتِلْنَا هٰهُنَا ﴾ کښی د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل.) یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وی. نو دا د قتل او جرحی مصیبت به ولی پر مونږ باندی راته.

تنبیه : په ښکاره ډول (طریقه) سره دا خبری په مدینی کښی منافقانو کړی وی ځکه چه عبدالله بن ابی د «احد» د جنګ له شروع څخنی پخوا له خپلی ډلی سره د غزا له میدانه د باندی ووتل، په دی صورت کښی د «هٰهنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لوری به وی. لیکن د ځینو روایتونو له مخی د یوه منافق له خولی څخنی دا خبره د جنګ په میدان کښی اوریدلی شوی وه چه نوم ئی «معتب بن قشیر» و نو ښائی ځینی منافقان له عبدالله بن ابی سره د ځینو مصالحو له امله (وجی) بیرته ستانه (واپس) شوی نه وی. والله اعلم.

قُل لَّوْ كُنتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ

نو ووایه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسی په کورونو خپلو کښی (نو) خامخا به راوتلی وو هغه کسان چه مقرر شوی ؤ په دوی باندی وژل طرف د ځایو د پریوتلو خپلو ته،

تفسیر : یعنی له دی طعن او تشنیع یا حسرت او افسوس څخه هیڅ په لاس نه درځی. الله تعالیٰ د هر چا د اجل او د موت ځای او سبب او وخت لیکلی دی، هیڅکله هغه نه بدلیږی. که تاسی پخپلو کورونو کښی هم پټیدی او فرض ئی کړئ که ستاسی رأیه هم آوریده کیدی نو بیا هم هغه کسان چه د هغوی وژل کیدل د «احد» په نژدی ځایونو کښی مقدر وو خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغلته به وژل کیدل. دا د الله تعالیٰ انعام دی په کوم ځای کښی چه د هغوی وژل مقدر وو هم هغلته ووژل شول. مګر څرنګه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی په ډیره زړورتیا او خوښی سره شهیدان شول بیا پر دوی باندی د افسوس او ارمان کول د څه دپاره دی. او د الله تعالیٰ د لاری میرنی (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قیاسوئ!.
کره غزا هیڅ له دښمنه مه ویریږه!
د ګور شپه په کور کښی هیڅوک نه کوینه!

چه دښمن ته مخامخ شي څنګ تری نه کړي
ملائک له عرشه پری وائی آفرينه!

وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

او (دغه معامله الله تعالىٰ په احد کښې وکړه) دپاره د دی چه وازموئی الله هغه شي چه په سينو (زړونو) ستاسی کښې دی، او دپاره د دی چه ښکاره کړی (الله) هغه شي چه په زړونو ستاسی کښې دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سينو کښې پرتی دی (لکه نور شيان)

تفسير : يعنی الله تعالىٰ ته د زړونو پټی خبری هم معلومی دی له الله جل جلاله څخه د هيڅا هيڅ يو حالت پټ نه دی، مقصود دا ؤ چه ستاسی له ګردو (تولو) څخه يو امتحان واخيست شي تر څو هر هغه شيان چه ستاسی په زړونو کښې دی هغه د باندی ووځی د امتحان په بټی کښې سره او ناسره پخپله سره بيل کړی مخلصين د خپلو بريو صله او انعام وومی او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوريو څخنی پاک او صاف شی، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شي او خلق په ښکاره دول (طريقه) د دوی له باطنی پليتی څخه خبر کړی.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

بيشکه هغه کسان (له تاسی) چه وګرځيدل دوی (له جنګ) په هغی ورځی کښې چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بيشکه هم دا خبره ده چه ښويولی وو دوی شيطان په سبب (د شامت) د ځينو هغو ګناهونو چه کړی وو دوی، او خامخا په تحقيق عفوه کړی ده الله له دوی نه بيشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخير د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځنې وختونه څه وړه یا لویه ګناه صادرېږي. همغسې چه له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتیږي، هم داسې د یوې ګناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځي او سرې د نورو غلطیو او ګناهونو په لوري ښویوي او ورته چمتو (تیار) کوي ئې. د «احد» په غزا کښې هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنګرونه (مورچې) ئې پرېښې ؤ دا کار ئې د کومې پخوانې ګناه له شامته ؤ چه شیطان دوی تیرایستل او وئې ښویول یوه ګناه خو دا وه، چه ډیرو غشو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مګر د الله تعالیٰ فضل وګوره چه د هغې په مقابل کښې ئې دوی ته د کومې سختې ماتې سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دې حضراتو ګرد (تول) ګناهونه ئې معاف کړل چه هیڅ یو تن له دوی ځنې ګناهګار پاتې نه شو. او هیڅوک حق نه لرې چه په هغوی باندې طعن یا څه ملامتې ووائې.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا

اې هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (اې مؤمنانو!) مه کیږئ تاسې لکه هغه کسان چه کافران شوي دي.

تفسیر : یعنې تاسې لکه دا کافر منافقان هسې لغو او چتې (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کښې ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کښې ناست وی، نو نه به وژل کیدلو.

وَقَالُوا لِإِخْوَٰنِهِمْ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کښې.

تفسیر : څرنګه چه منافقان په ظاهره کښې مسلمانان شوي وو. نو ځکه ئې مسلمانانو ته ورونه ویل. یا دا چه په نسبې دول (طریقه) دوی د مدینې منورې د انصارو له ورونو ځنې وو، او څنګه ئې چه دا خبرې د خیر خواهې او همدردې په دود کولې، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئې تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَّوْ كَانُوا عِندَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ ۗ

کله به چه سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک) کښې یا به وو دوی غزا کوونکی که چیری وی دوی په نزد زمونږ کښې نو نه به وو مړه شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دی چه وګرځوی الله دا (ګمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کښې.

تفسیر : یعنی خامخا له دی سببه مړه شول چه د باندی ووتل که له مونږ سره پخپلو کوروونو کښې اوسیدی نو ولی به مړه کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دی له امله (وجی) ده چه د آوریدونکو مسلمانانو په زړونو کښې حسرت او افسوس پیدا شی چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اتکله د باندی ووتلو او د جنګ په اور کښې مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کوروونو کښې اوسیدی نو د دی مصیبت مخ به مو نه وی لیدلی. مګر مسلمانان داسی ناپوهان نه وو چه په هسی فریبونو به غولیدل بلکه له هسی خبرو څخه بالعکس د منافقانو پت (غیرت) او اعتبار لاړ. ځینو مفسرینو چه په ﴿ لِيَجۡعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسۡرَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡ ﴾ کښې لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسی ئی معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندی ځکه داسی خبری جاری وی چه الله تعالیٰ تل دوی د افسوس او حسرت په اور کښې وسوځوی او پکښې پری ئی پړدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندی ولی چا غوږ کینښود. ګواکی په دی تقدیر سره د ﴿ لِيَجۡعَلَ ﴾ تعلق د ﴿ لَا تَكُونُواْ ﴾ الآیة - سره هم کیدی شی.

وَٱللَّهُ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۗ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مړه کول کوی (نه جنګ نه سفر او نه نور،

تفسیر: یعنی ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ کار دی خورا (ډیر) ډیر کسان په خپل ګرد (تول) عمر کښې سفرونه کوی او په ډیر جنګونو کښې شاملیږی مګر مرګ دوی ته د هغوی په کوروونو او د دوی په بسترو کښې وررسیږی مګر بیا هم دوی وائی چه «سری په خپل کور کښې له هر ډول (طریقه) ربړو (مصیبتونو) او اندیښنو ځنی ساتلی وی.» ډیر کسان داسی شته دی چه عادتاً په خپلو کوروونو کښې اوسیږی مګر په پای (آخر) کښې داسی یوه وسیله وربرابریږی چه دوی له خپله کوره ؤځی او هم هغلته د باندی مړه یا ووژل شی د بندګانو په هسی پلمو (تدبیرونو) او بهانو مرګ بیرته کیدونکی او بچ کیدونکی نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل وفات په وخت کښې وویل. «زما په بدن کښې هسی یوه لویشت

ځای نشته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالي وي، مګر زه نن لګه یو اوښ غوندې په خپل بستر او کور کښې مرم.» **فلا نامت اعین الجبناء** ـ الله دې وکړي چه د ویریدونکی سترګی خلاصی شي!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ﴿۱۵۶﴾

او الله پر هغو (تولو) شیانو چه تاسي ئې کوئ ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعني الله جل جلاله ته معلوم دی چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندې درومي؟ او مسلمانان تر کوم ځای پورې د دوی له تشبه او پیروی ځنې ځانونه ساتي؟ نو هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوي.

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ﴿۱۵۷﴾ وَلَئِنْ مُّتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ﴿۱۵۸﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوئ تاسي په لاره د الله کښې یا مړه شوئ تاسي (په لاره د الله کښې چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهرباني د الله) خیر (دیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی ئې جمع کوي. او قسم دی که مړه شوئ تاسي یا ووژلی شوئ تاسي نو خامخا به الله ته راجمع کړی شئ تاسي (تول).

تفسیر: یعني فرض ئې کړئ چه که تاسي سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او في الحال په یو چل ځان له مرګه وژغورئ (وساتي) ! مګر دا خبره ضروري ده چه کله نه کله به تاسي مرئ! یا به وژل کیږئ! بیا به په هر حال سره تاسي ګرد (تول) د الله تعالیٰ په مخ کښې حاضریدونکي او ګرد (تول) سره جمع کیدونکي یئ! هلته به تاسي وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالیٰ په لاره او په ښو کارونو کښې مري یا وژل کیږي دوی ته د الله تعالیٰ له مغفرت او مهرباني څخه څومره دیره برخه ور په برخه کیږي؟ چه د هغې په مقابل کښې دنیوي ګټې او ګرد (تول) جمع کړې دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شي چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جاراوه شی بلکه دغه حقیقی مرگ نه دی او تل ژوندون دی.

هر ژوندی مړ کیږی، هغه مړ ژوندی دی　　چه د دین خدمت کړی، په غزا کښی مرینه

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيْظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوْا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ ۚ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِيْنَ ﴿١٥٩﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هرومرو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا څخه (ای محمده!) نو عفوه وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کښی نو کله دی چه تینگه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوښوی توکل کوونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره وربښئی).

تفسیر: الله تعالیٰ مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفوی د اعلان له اورولو څخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیروځئ! په دی آیت کښی ئی د هغوی د تقصیر د عفوی تکمیل وکړ څرنگه چه د «احد» په غزا کښی له مسلمانانو ځنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی ؤ ښائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کښی گرځولی وی چه وروسته له دی نه له دوی ځنی به مشوره نه آخلم او بی له جرگی به کار کوم نو ځکه الله تعالیٰ په ډیره عجیبه او غریبه توگه (اسلوب) د جرگی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالیٰ ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندیښنه یوازی د الله تعالیٰ د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ﴾ یعنی د الله تعالیٰ څومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وگرځولئ، که کوم بل څوک وی نو الله تعالیٰ خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کښی به ئی څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالیٰ

ځومره مهربانی ده چه تا غوندی شفیق او نرم زړه رسول ئی هغوی ته وراستولی دی، فرض ئی کړئ که تاسی الله تعالیٰ دی نه کړی سخت زړه او په مزاج کښی مو شدت وی، نو دا قوم کله ستاسی په خواؤ شا کښی تولیدلی شو. که له دوی ځنی کومه غلطی کیدی شی او تاسی له دوی سره سختی کولی نو د شرم او دهشت له امله (وجی) به ستاسی مخ ته نشوی راتلی نو له دی امله (وجی) به دوی له دیر لوی خیر او سعادت څخه بی برخی پاتی کیدل او د اسلامی جمعیت شیرازه به سره شلیده لیکن حق تعالیٰ تاسی نرم زړه او نرم خوی پیدا کړئ تاسی بیئ چه د اصلاح په غرض د دوی له تقصیراتو ځنی تل اغماض کوئ، نو دا تقصیر هم تر هغه ځایه پوری چه ستاسی له حقوقو سره تعلق لری ورمعاف کړئ! اګر که الله تعالیٰ خپل حق معاف کړی دی، خو بیا هم د دوی د زیاتی خوښی او زړه خوښولو له پاره تاسی هم له مونږ څخه د دوی مغفرت وغواړئ! تر څو دا زړه ماتی ستاسی خوښی او انبساط محسوس کړی، او بیخی مطمئن او خوشال شی. او یوازی هم دا معافول نه بلکه وروسته له دی نه هم لکه پخوا په معاملاتو کښی له دوی سره مشوری کوه! وروسته له مشوری څخه کله چه یوه خبره غوته شوه او پخه اراده ئی وکړی شوه نو بیا پر الله تعالیٰ باندی توکل وکړئ او هغه بی له تامل او ځنډ (توقف) څخه په ځای راوړئ! ځکه چه الله تعالیٰ متوکلان خوښوی او د دوی کارونه جوړوی.

تنبیه : له حضرت علی کرم الله وجهه څخه روایت دی چه رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څخه سوال وکړ شو چه «عزم» څه شی دی؟ وئی فرمایل «مشاورة اهل الرأی ثم اتباعهم» (ابن کثیر). او په مجمع الزوائد کښی له حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ځنی یو حدیث روایت شوی دی. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! که مونږ کومه خبره په کتاب او سنت کښی ونه مومو، نو په هغی کښی کومه طریقه غوره کړو؟» رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم وفرمایل «له عابدینو فقهاؤ سره مشوره وکړئ! ولا تمضوا فیه رأی خاصة! ـ د یوه یا دوه تنو خبره مه منئ!» بلکه د ګردی (تولی) مرکی او جرګی مشوره ومنئ!»

إِن يَنصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنصُرُكُم مِّن بَعْدِهِ ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

که مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره الله (لکه چه په بدر کښی ئی وکړه) نو نشته (هیڅ) غالب پر تاسی باندی او که مرسته (مدد) ونه فرمائی له تاسی سره (الله لکه چه په احد کښی ئی پریښودئ) نو څوک دی هغه چه مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره وروسته له هغه (خذلان د) الله ؟ (هیڅوک نشته!) او خاص پر الله دی پس توکل (اعتماد) وکړی مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلی ؤ چه «په الله تعالیٰ توکل وکړئ!» دلته دا راښئی چه د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له ګردو (تولو) څخنی قوی او غالب دی. ګردو (تولو) مسلمانانو ته ښائی چه د ده پر مرستی (مدد) باندی توکل وکړی. پاک الله وروسته له دی نه له خپل لوری د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندی ئی د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائی، چه د هیڅ په خبرو باندی مه خطا وځئ! او خالص پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد ولرئ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیږی او هیڅ یو طاقت به پر تاسی باندی نه غالبیږی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجی) ستاسی مرسته (مدد) ونه کړی نو بیا هیڅوک تاسی ته مرسته (مدد) نشی دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کښی تاسی ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ ۚ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

او نه ښائی هیڅ نبی ته چه څه شی پټ کړی، او هر څوک چه څه شی پټوی نو رابه شی (دا پټوونکی) په هغه سره چه ده پټ کړی وی په ورځی د قیامت کښی، بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کړی وی ده او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزئید د عذاب یا تنقیص د ثواب کښی)

تفسیر: له دی څخنی غرض یا به په پوره دول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعی مقصد وی چه داسی وسوسه دوی ته پیدا نشی، چه ښائی رسول الله مبارک په ظاهر موږ معاف کړی یو او په زړه کښی له موږ څخنی خپه دی بیا به خپل زړه پر موږ باندی تشوی. نو الله تعالیٰ فرمائی چه دا کار د انبیاؤ علیهم السلام نه دی چه په زړه کښی ئی یو شی او په خوله ئی بل شی وی. یا د مسلمانانو پوهول دی چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کړئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چتی (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کښی ونه ګرځوئ!. مثلاً داسی ګمان ونه کړئ! چه له غنیمت څخنی به ئی څه مال پټ ساتلی وی العیاذ بالله ښائی دا یئ ځکه فرمایلی وی چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئی خپل سنګرونه (مورچی) پریښودل، ګوندی داسی خیال په زړه کښی ګرځیدلی وی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به موږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوی. یا به ځینی شیان له موږ څخنی پټ ساتی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د

«بدر» په غزا کښې یو شی (څادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی ؤ چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکی زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسی ونه ګرځی!. له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کښی ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکره چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) څو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیره کری.

تنبیه : د «غلول» اصلی معنٰی د غنیمت په مال کښی خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنٰی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پټولو باندی هم د هغه اطلاق کیږی لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وګرځی؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کښی نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالیٰ د مرضی تابع وګرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالیٰ د غضب وړ (لائق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

دوی (د الله تعالیٰ د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کښی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر : یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالیٰ ته ګرد (تول) معلوم دی چه

څه درجي لري؟ او ګرد (تول) کارونه ورخرګند دي. آيا الله تعالىٰ به هسي تيت طبيعت لرونكو سړيو ته د نبوت لوی منصب څرنګه ورکوي؟ (العياذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ

خامخا په تحقيق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندی کله چه مبعوث کړ (راولیږه الله) په دوی (مؤمنانو) کښی رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسير: يعنی د هم دوی له جنسه او له قومه ئی يو بنيادم رسول ورلیږلی دی چه له هغه سره کيناستل خبری اتری کول په ژبه ئی پوهيدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو څخه استفاده کول آسان دی. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، ديانت، طهارت او د الله تعالىٰ څنی له ويری څخه ئی خبر يئ او کله چه ستاسی د هم دی قوم او قبيلی له يوه سړی څخه معجزی ښکاره شی او تاسی هغه وګورئ نو په يقين راوړلو کښی زيات سهولت راځی، فرض ئی کړئ که کوم پيری (جن) يا پرښته (ملک) د رسول په صفت ليږل کيدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښی هسی خيال ممکن ؤ څرنګه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائی چه دغه خوارق د ده د ملکی او جنی طبعيت او د نوعی صورت خاصه نتيجه وی. زمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دليل نشی کيدی. په هر حال ښائی چه مؤمنان د الله تعالىٰ احسان ومنی چه ده داسی يو رسول صلی الله عليه وسلم ورليږلی دی چه له هغه څخه بی تکلفه د فيض استحصال کاوه شی. او له ډيری لوړی مرتبی او عزت او په ډير لوی منصب له فائزيدلو سره د هم دوی په مجمع کښی په ډيری نرم خوئی، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهايت ملايمت ليده کيږی صلی الله عليه وعلىٰ آله الکرام وعلىٰ صحبه العظام وسلم).

يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٦٤﴾

چه لولی (دغه رسول) پر دوی باندی آيتونه د الله او پاکوی دوی (په توحيد سره له ګناه کينی او شرکه) او ښئی دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعی احکام، ژوری خبری) او بيشکه وو دوی (له دی نه) په خوا هرومرو په ګمراهی ښکاره کښی.

تفسير: هم دا مضمون د البقری د سورت په (١٢٩) او (١٥١) آيتونو کښی تير شوی دی.

خلاصه ئې دا ده چه څلور شيان ئې بيان کړی دی.
(١) د آيتونو «تلاوت» (د الله تعالیٰ د آيتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجی) چه د ژبی خاوندان دی پوهيږی او عمل پری کوی.
(٢) د نفسونو «تزکيه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصيت له ګردو (ټولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صيقل کيدل) دا شی د «آياة الله» د عمومی مضامينو له تعميل او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی ؤ
(٣) «تعليم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو مواقعو کښی به هغه ته ضرورت پيښيده، مثلاً که اصحابو کرامو به يو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادراو محاوری له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاتو سره به مخامخ شول په دی وخت کښی به حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کيده بياناوه او د دوی اشتباه به ئې لری کوله لکه چه په ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يَلۡبِسُوٓاْ إِيمَٰنَهُم بِظُلۡمٍ ﴾ الآية ـ او نورو ځايونو کښی دغه طريقه عملی شوی وه.
(٤) د «حکمت» تعليم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کريم په غامضو اسرارو او د شريعت په لطائفو او دقيقو او عميقو عللو باندی ئې (تصريحاً يا اشارتاً) مطلع کول.
رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالیٰ په اعانت او توفيق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلیٰ مراتبو باندی فائز کړ، چه له سلهاؤ پيړيو را په ديخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره ګمراهی او ضلالت کښی ډوب وو، د رسول الله صلی الله عليه وسلم د څو ورځنی تعليم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د ګردی (ټولی) دنيا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپيژنی، او هيڅکله په هيره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کړی چه له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی څخنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمير پکښی مستتر دی او دا مخکښی لام فاصل دی.)

أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ

آيا کله چه دررورسيد تاسی ته (په احد کښی له کفارو څخه) يو مصيبت چه په تحقيق سره رسولی ؤ تاسی (کفارو ته په بدر کښی) دوه چنده له دی غمه نو وويل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) يا رسيدلی وئ تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کښی) نو وويل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسير: لومړی د «احد» قصه کيده. په منځ کښی د هغه تقصير د عفوی ذکر راغی چه واقع شوی ؤ او د هغه په تناسب د نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم د اخلاقو او د حقوقو يادونه

وکړی شوه اوس بیا د «احد» د قصی په لوری رجوع کیږی یعنی «د احد» په غزا کښی هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وګاله (تیر کړ)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایئ چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کښی د ده له دښمنانو سره د جنګیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړی وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندی ولی نازل شو؟ او له کومه راورسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کښی داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کښی تقریباً ستاسی (٧٠) تنه شهیدان شول او په «بدر» کښی د کفارو (٧٠) تنه ووژل شول او (٧٠) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کښی وو بیا په «احد» کښی هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لږی مودی له مخی تاسی مغلوبان شوئ! نو په «بدر» کښی تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولی وه او په «احد» کښی هم کله چه تاسی خپلی پښی ټینګی او په میړانه وجنګیدئ، ! نو کفار وتښتیدل او د جنګ ډګر ئی پریښود. نو په داسی صورت کښی انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ؕ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسی دی!،

تفسیر : که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یئ! تاسی له ډیره څوښه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوښه او اختیار مو له مدینی منوری څخه د باندی د جنګ محاذ قائم کړ بیا سره له شدیدی نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنګرونه (مورچی) تش پریښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکړ شو چه یا دوی ووژنئ! یا «فدیه» تری واخلئ او خوشی ئی کړئ مګر په دی صورت کښی به خامخا په راتلونکی کال کښی هم دومره کسان له تاسی څخنی ووژل شی خو تاسی فدیه غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کښی راځی.)

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ

الْتَقَى الْجَمْعٰنِ فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ نَافَقُوْا

بیشکه الله پر هر شي باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه درسیدلی دی تاسی ته په هغی ورځی کښې چه سره یو ځای شوی وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» هغه کسان چه نفاق ئی کړی ؤ،

تفسیر : کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی بری ورکوی او کله چه اراده وفرمائی ماتی ور په برخه کوی. مغلوبیت د دی له امله (وجی) نه دی چه الله تعالیٰ په هغه وخت کښې پر بری ورکولو باندی قادر نه ؤ بلکه د دی له پاره دی چه ستاسی له کسب او اختیار څخه داسی یو صورت پیدا شوی دی چه په کلی غلبی ورکولو کښې مصلحت نه ؤ په هر حال هر څه چه شوی دی د الله تعالیٰ په حکم او مشیت سره شوی دی چه د هغه سبب تاسی وئ! او په هغه کښې حکمت دا ؤ چه له یوه لوری د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص او له بل لوری د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شی، اومه او پاخه، سره او ناسره، کامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غیر مخلص په منځ کښې هیڅ التباس پاتی نشی. او دا گرد (تول) په علم شهودی سره هم همغسی معلوم کړی لکه چه په علم غیبی سره ورته معلوم دی.

وَقِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوْا

او وویلی شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چه راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کښې یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!)

تفسیر: د جنگ له شروع کیدلو څخه پخوا کله چه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی غوښتل چه له (۳۰۰) سړیو سره بیرته ستانه (واپس) شی نو په دی وخت کښې هغو ته وویل شول چه «د جنگ په عین موقع کښې چیری تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کښې صادق یئ! نو واخلئ! د الله تعالیٰ په لاره کښې جنگ وکړئ! که نه اقلا د دښمن په مدافعه کښې څه برخه واخلئ! یعنی له اسلامی لښکر سره مله شئ! چه د تعداد د کثرت اثر پر غلیم باندی ولوېږی. یا دا که د الله تعالیٰ په لاره کښې د دین له پاره نه جنگیږئ، نو د وطنی او قومی حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وکړئ! ځکه که دښمن بری وموند نو په انتقام اخیستلو کښې به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښې هیڅ تمیز او تفریق نه کوی. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیږی.» الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَٰكُمْ ۗ

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنګ نو هرومرو (خامخا) به مونږه متابعت کړی ؤ ستاسی.

تفسیر : یعنی جنګ پیښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راځی او دا خوشی چتی یوه اوازه ده. که مونږ پوهیدو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو هرومرو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وګورو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملګرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانبه (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانبه یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنګ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنګی فنونو ، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، ګواکی په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زمونږ پر مشورو باندی تاسی تګ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنګ له اصوله ناپوهان یو، او تاسی پوهان یئ! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایئ؟ لنده ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لاړل. الله تعالیٰ د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ ۚ

دوی کفر ته په دغی ورځی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنګ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرګند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصدیق) په زړونو د دوی کښې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پټوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښې له حسد او کفره).

تفسیر: یعنی په ژبه خو دوی ﴿لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَاكُمْ﴾ ویل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښې دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښې دا ؤ. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذلیل شی او مونږ له ډیری خوښی څخه اتڼونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا

هغه (منافقان) چه ویل ئی په (حق د) ورونو خپلو کښې حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنګه) که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسیر : یعنی پخپله نامرادان شول او بیرته کیناستل، او د خپل د تبر وروڼو د مدینی انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوږ نیولی وی، او پخپلو کورونو کښې آرام ناست وی نو هیڅکله به نه وژل کیدئ!

قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرګ که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دی خبره چه تاسی سره د مرګ دفعه شته).

تفسیر: یعنی که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کیږی نو ګورو به چه د مرګ مخه به تاسی څرنګه ونیسئ چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښې پاتی شوی یئ، بیا هم د مرګی له منګولو څنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بیا ولی د توریالیو (بهادرو) غوندی د جنګ په میدان کښې د عزت مرګ نه غوره کوئ؟

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښی د مړو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتی ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښی چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالیږی دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندی چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالیږی دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره ئی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرگ مخه نشی نیوی. هو! سری له هغه مرگه بی برخی کوی چه د مرگ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص دول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مړو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالیٰ ممتاز قرب حاصلیږی. او په خورا (دیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندی فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره وررسیږی څرنگه چه مونږ په یوه طیاره کښی کینو، او په دیر لږ وخت کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوځو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججورو کښی ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر ـ شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالیٰ ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زمونږ د خیال په احاطه کښی کله راتلی شی. په دی وخت کښی شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، به گوری چه الله تعالیٰ دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنایت فرمایلی دی، او پخپلو عظیم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شیبه هغوی ته د زیاتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهیدان د هغو وعدو په لیدلو چه د رسولانو په ژبو د شهداؤ په نسبت ورکړی شوی دی ډیر زیات خوشالیږی. او پخپلو سترګو ګوری چه الله تعالیٰ د ایماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خیال او ګمان له میچه زیات بدل هغوی ته ورکوی. بیا نه یواځی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو ورونو له تصوره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه ؤ امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژل شی یا اقلا د ایمان له دولت سره ومری، د دوی له ایمانی رتبی او حیثیت سره سم هم داسی خوندور او بی ویری ژوندون به ورپه برخه کیږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ویره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخلیږی لا ډیره خوښی ورحاصلیږی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د «احد» یا د (بیر معونه) شهیدان جنت ته رسیدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عیش او تنعم خبر زمونږ نورو ورونو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خوندور ژوند په لوری ژر راوګرځلی او ځانونه له مونږ سره ونښلوی او له «جهاد» ځنی خپل ځانونه هیڅ ونه ساتی.» حق تعالیٰ وفرمایل چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آیت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له امیدونو سره سم دا خبر دنیا ته ورورساوه. نو هغه شهیدان له دی ځنی لا خوشال شول.

اَلَّذِیْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۛؕ لِلَّذِیْنَ اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِیْمٌ ﴿۱۷۲﴾ اَلَّذِیْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِیْمَانًا ۖۗ وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِیْلُ ﴿۱۷۳﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسیدلی ؤ دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهیزګاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر ډیر لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وویل دوی ته(ځینو) خلقو چه بیشکه خلق (د مکی) په تحقیق سره راټول شوی دی ستاسی (د جنګ) له پاره نو وویریږئ! له دوی نه (یا) په

تحقیق سره تول کړی ئی دی (سامان د مقابلی) ستاسی له پاره نو وویریږئ له دوی نه پس (دغو ویرولو) لا زیات کړ ایمان د دوی (یقین زړورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او څومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی «للذین احسنوا» توله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تقئید ځکه چه دوی ګرد (تول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکی معظمی په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پریښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرګه سره وکړه او دا ئی سره غوته کره چه راځئ! بیرته مدینی ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکړ. «هغه غازیان چه پرون له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دښمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستړی او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لبیک) سره ووایه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراءالاسد) نومیږی او له مدینی منوری څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولویده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کره او په ډیر تلوار د مکی معظمی په لوری په منډو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینی منوری په لوری راتله ابوسفیان د دی قافلی سریو ته څه رشوت (بډی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینی منوری کښی داسی اخبار نشر کړی چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی وویریږی کله چه هغوی په مدینی منوری کښی دا خبر مشهور او خور کړ، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویستلو په نیت سره تول کړی دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ د ګردی (تولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یواځی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کړی ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنګیږو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راغی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره لاړ شئ! او که څوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یواځی ولاړ شی.» له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکی معظمی څخه ووت، لږ څه لری ولاړل خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویریدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

جوړه کړه او بیرته مکی معظمی ته ستانه (واپس) شول. مګر داسی صورت ئی وسنجاوه (داسی صورت جوړ کړ) چه الزام پر مسلمانانو باندی راولی یو سړی مدینی منوری ته رهی (روان) ۇ، هغه ته ئی څه مبلغ ورکړ او وئی ویل هلته داسی خبری نشر کړه چه د هغو له اوریدلو څخنی د مسلمانانو همت سست او په دوی کښی ویره ولویږی او د جنګ له پاره راونه وځی.» کله چه دی مدینی منوری ته ورسید داسی خبر ئی مشهور کړ چه «مکیانو خورا (دیر) دیر لښکر سره تول کړی دی که تاسی له هغوی سره ونه جنګیږئ، نو دا به ښه وی.» حق تعالیٰ په دی وخت کښی مسلمانانو ته استقامت او ثبات مرحمت کړ. او دوی ګردو (تولو) داسی وویل «مونږ ته پاک الله کافی دی» بالاخر مسلمانان له هم هغی وعدی سره سم د «بدر» په لوری وخوځیدل چه هلته لوی موسمی بازار جوړ شوی ۇ، مجاهدینو تر دریو ورځو هلته تجارت وکړ او ښی ګټی ئی تری واخیستی او بیرته مدینی منوری ته راغلل. دی غزا ته «بدر الصغریٰ» وائی په دی وخت کښی هغه کسان چه ملګرتیا ئی وکړه او تیار شول دوی ته داسی بشارت ورکړ شو. سره له دی چه په «احد» کښی زخمیان شوی وو او سخت زیانونه ئی ګاللی (تیر کړی) وو، دوی بیا داسی جرأت وکړ. د مسلمانانو د دی جرأت او چمتووالی (تیارئ) د خبر اوریدلو څخنی مشرکان له لاری څخنی بیرته وګرځیدل. مکیانو د دی لښکرکښی نوم «جیش السویق» کیښود یعنی هغه لښکر چه یواځی ستوان ئی وخوړل، او بیرته ستانه (واپس) شول.

تنبیه: ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا﴾ یوازی د دوی د مدحی، ستاینی او د شان د لوړولو له پاره دی که نه هغوی ګرد (تول) سره هم داسی وو.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

نو بیرته راوګرځیدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل «احسان او رحمت سره له الله نه» چه ونه رسیده دوی ته هیڅ بدی (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندی د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) دیر لوی دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ فضل ته وګورئ! چه نه جنګ او جګړه ورپیښه شوه نه کوم اغزی د دوی په پښو کښی مات شو او ویریا ئی ثواب وګاته او له تجارت څخنی ئی ګټی واخستلی او پر دښمنانو باندی ئی خپله ویره کیښوده او خپل شان شوکت ئی ورخرګند کړه. او د الله تعالیٰ له خوښی سره بیرته صحیح سالم او (روغ، رمټ) خپلو کورونو ته وګرځیدل.

تنبیه د «بدر صغریٰ» په شان د «حمراءالاسد» په غزا کښی هم له یوی تجارتی قافلی سره د

مالونو بیع او شراء (پیرودل او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډیره ګټه اخیستې وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالي نفع مراد ده.

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

بیشکه دا سړی شیطان دی چه ویروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ویریږئ تاسی له کفارو! او وویریږئ زما (د احکامو له ترکـ) څخه! که یئ تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: (په «یخوف اولیاءه» کښی اول مفعول محذوف دی. «ای یخوفکم اولیاؤه الکفار» یعنی څوک چه له هغه لوری څخه راغی او ویروونکی خبری خپروی هغه شیطان دی یا د شیطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لویو ملګرو او د نورو خپلوانو خوف او ویره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان یئ او هرو مرو ایمان لرونکی هم یئ لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شیطانانو څخنی بیخی مه ویریږئ! او یوازی له ما څخنی وویریږئ!
له الله نه که ویریږی پرهیزګار شه! ښه سړی ـ جن او انس به دی صفت کړی تول دی بولی ښه سړی

وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ۗ
يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾

او نه دی غمجن کړی تا هغه کسان چه منډی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بیشکه دوی به له سره هیڅ ضرر نه رسوی الله ته د هیڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کړی د دوی له پاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کښی او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډیر لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسير: يعني د شيطانانو له دارولو ځنې مؤمنان نه داريږي! هو! منافقان د دوی خبرو ته غوږ ږدي او د کفر په لوری مندی وهی تاسی د دی ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځنې مه خپه او مه انديښمن کيږئ! دوی د الله تعالیٰ دين او د ده د رسول هيڅ شی نشی خرابولی او يوازی خپل ځان ته زيان رسوی د دوی له حده تير نفاق او شقاق دا راښئی چه حق تعالیٰ به دوی د کار په انجام کښی له حقيقی بری او ګټی ځنې بی برخی کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسی معاند، شرير او کاږه تلونکی وی د الله تعالیٰ عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

بيشکه هغو کسانو چه پيرودلی ئی دی (بدل کړی ئی دی) کفر په ايمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هيڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسير: دغه تکرار د تاکيد له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصيص څخه وروسته تولو کفارو ته شامل دی يعنی هغه کسان چه فطری ايمان ئی بدل او کفر ئی اختيار کړ اعم له دی نه چه يهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق يا بل څوک او دوی ګرد (تول) سره يو ځای هم شی خو بيا هم دوی ګرد(تول) سره د الله تعالی هيڅ يو شی نشی خرابولی. هو! دوی په خپل لاس خپله پښه په تبر وهی چه په نتيجه کښی به د دردناک عذاب مورد ګرځی.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ
لِّأَنفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾

او نه دی ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بيشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خير (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بيشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زياته کړی دوی ګناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسير: يعني امكان لري چه كافران خپل اوږد عمر، خوښي، خوشالي، دولت، ثروت عزت او د نورو شيانو زيادت ته وگوري هسي اټكل وكړي كه مونږ په رښتيا سره مغضوب او مطرود وى نو دومره فراخي او مهلت ولي راكاوه كيږي؟ او د هسي ښه ژوندون او ارام په حالت كښي د څه له پاره شپي او ورځي تيروو؟ نو واضحه دي وي، چه دغه مهلت وركول د دوى په حق كښي كومه ښه خبره نه ده. او د مهلت وركولو نتيجه به خو هم داسي وي چه دوى به بيخي په گناهونو كښي ډوبيږي او د كفر په حالت كښي به مري نو دوى دي په خپل اختيار او د پوره آزادي سره ښه په زړه پوري ارمانونه وباسي او د گناهونو خورا (ډيره) لويه او مهمه ذخيره دي د خپل ځان له پاره تولـه كړي دوى هسي فكر كوي چه مونږ په خورا (ډير) لوى عزت كښي يو حال دا چه ډير ذليل او خورا (ډير) سپكوونكي عذاب د دوى له پاره تيار دى. نو اوس قضاوت او ښه فكر پكښي وكړئ! چه دغه مهلت د هسي كسانو په حق كښي ښه دى كه بد؟ (نعوذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۭ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَاۗءُ ۠

نه دى الله چه پريږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه يئ تاسي (اى خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) كړي (الله) ناپاكه له پاكه څني، او نه دى الله چه خبر كاندي تاسي په غيب باندي (چه د منافقانو تميز دي له مخلصانو څخه) وليكن الله غوره كوي له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائى (د غوره كولو ئى)،

تفسير: يعني همغسي چه د دنيا خوشالي او مهلت د كفارو په حق كښي د مقبوليت دليل نه دى، هم داسي كه مخلصو مسلمانانو ته مصيبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپيښ شي نو هغه هم د دي خبري دليل نشي كيدى چه هغوى د الله تعالىٰ په نزد مغضوب دي. خبره دا ده چه الله تعالىٰ مسلمانان هسي بى خبره او ناواقفه نه پريږدي چه تراوسه پاتي دي. يعني ډير كفارو به د نفاق له لارى د اسلام كلمه ويله، او د تيرايستلو له پاره به له دوى سره گډيدل چه د دوى د ظاهرى احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ويل ورته مشكل ؤ نو ځكه ضرورى ده چه الله تعالىٰ داسي واقعات او حالات وړاندى كړي چه د هغو په وسيله، سره او ناسره بيل شي او پاک، ناپاک، اومه او پاخه په ښكاره ډول (طريقه) سره جلا (جدا) شي. بيشكه چه الله

تعالیٰ ته آسان ؤ چه ګرد (تول)مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړی لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضیٰ نه دی چه ګرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو څنی خبر کړی. هو! د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د ځومره غیبی اطلاعاتو او یقینی اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقینی اطلاع نه ورکوله کیږی او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

نو ایمان (یقین) ولرئ تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسئ! او پرهیزګاری وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر ډیر لوی(په جنت کښی)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی څیړنی هیڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولرئ! او پر تقویٰ او پرهیزګاری باندی لا ښه تینګ واوسئ! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی ګرد (تول) شیان وګټل!.

وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا۟ بِهِۦ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ

او ګمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل ډیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کړی ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کړل له دی ځایه بیا د اهل الکتاب د شنائعو بیان کیږی کله چه د دوی په منځ کښی د یهودانو معامله ډیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه الله تعالیٰ اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښی ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښی هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف ډول (طریقه) سره جلا (جدا) کیږی نو ځکه ئی دا راوښودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښی تښتی د مال د صرفولو په وخت کښی هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنګه چه له «جهاد» ځنی تښتیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښی چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) ډیر مال غونډول هم دوی ته هیڅ ګټه نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښی کوم ربړ (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیښ نشو، نو د قیامت په ورځ کښی به یقیناً دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښی طوق (غاړکۍ) غوندی ورولویږی، په دی ضمن کښی ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰة» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښی هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموئ (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښی د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاروی هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کیږی. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحه ؤ احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰة د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت ممثل کیږی (جوړیږی) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کیږی،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مرئ! او ستاسی ګرد (ټول) مال د هغه د قدرت په لاس کښی پاتی کیږی. چه په حقیقت کښی له پخوا څخه هم د هم هغهٔ که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۱۸۰﴾

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د تولو جزا به درکړی.)

تفسیر : یعنی بخل یا سخاوت هر څه چه وکرئ او په هر نیت سره چه وی الله تعالیٰ له هغو. گردو (تولو) ځنی خبردار دی او سم له هغو سره به بدل در کوی.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِیْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِیْرٌ وَّنَحْنُ اَغْنِیَآءُ ۘ

خامخا په تحقیق اوریدلی ده الله خبره د هغو کسانو چه ویلی ئی وو بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو (چه له مونږه قرض غواړی).

تفسیر : یعنی یوازی هم دومره نه ده چه یهودان د دیر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندی نه پوهیږی بلکه هر کله چه د الله تعالیٰ په لاره کښی د صرفولو حکم آوری نو توکی کوی او د حق تعالیٰ په جناب کښی سپین سترگی کوی او له چتی (فضول) خبرو ځنی نه شرمیږی لکه څه وخت چه د ﴿ مَنْ ذَا الَّذِیْ یُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾ آیت نازل شو وی ویل چه الله تعالیٰ له مونږ ځنی قرض غواړی نو الله تعالیٰ فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو حال دا چه یو ناپوه او جاهل هم په دی خبره باندی پوهیدی شی، چه د (انفاق فی وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د انتهائی رحمت او شفقت اظهار دی. او دا ښکاره خبره ده چه الله تعالیٰ مونږ ته امر کوی چه د هغه له راکری مال ځنی د خپلو مصالحو، دینی او دنیوی گټو له پاره مصرف کړو او د ده لوی ذات ته زمونږ له دی صرفولو هیڅ یوه فائده نه ورسیږی او په فرض محال سره که ورسیږی هم، خو مال او گرد (تول) شیان د هغه لوی مهربان الله مملوک عطا او احسان دی نو بیا په حقیقی معنی هغه ته مونږ څرنگه قرض ویلی شو. دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چه د هغو صرفولو دیر ښه معاوضه ورکول ئی هم پخپله ذمه نیولی دی او هغه ئی د قرض (پور) په لفظ سره اداء کری ده، او دا لزوم ئی لا زیات مؤکد او مسجل کری دی. مگر یهودان د خپل ړوندوالی او د باطنی خبث په سبب د الله تعالیٰ دی احسان منلو په ځای په داسی الفاظو پوری خاندی او ملندی کوی او د الله تعالیٰ په نسبت له داسی مسخرو او توکو ځنی مخ نه آړوی نو ځکه الله تعالیٰ فرمائی چه ما ستاسی دا گردی (تولی) خبری آوریدلی دی او د هغو په نسبت هره کاروائی چه لازمه وی کوم ئی، تاسی منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوْا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْۢبِیَآءَ بِغَیْرِ حَقٍّ ۙ وَّنَقُوْلُ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِیْقِ ﴿١٨١﴾

ژر به مونږ لیکلی وساتو هغه خبری چه دوی ویلی دی او (لیکلی به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاؤ لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او وبه وایو مونږ (دوی ته چه) وڅکئ عذاب د اور سوځیدونکی!.

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه سره وینی تویول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالیٰ د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاؤ له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وڅکئ! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاؤ الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالیٰ د عذاب په بټی کښی وسوځئ!

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ۝

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیږلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کوونکی په بندګانو.

تفسیر: یعنی هر څه چه ئی ګټلی وو هم هغه ئی په مخه ورغلل د الله تعالیٰ له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (٤٠) آیت (٦) رکوع کښی داسی لولو ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالیٰ صفت وی نو هغه به هم د الله تعالیٰ د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالیٰ ظالم فرض کړی شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو څخنی کم نه وی. ګویکی د «ظلام» صیغه ئی راوړه او تنبیه ئی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنیٰ څخنی ادنیٰ ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی **«تعالیٰ الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً»**

الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کړی دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه ئی وخوری اور،

تفسیر: له ځینو رسولانو څخه داسې معجزې ظاهرې شوې وې چه قربانۍ یا بل کوم شی به ئې د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به ئې خوړ او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائیبل، انجیل» کښې د حضرت سلیمان علیه السلام په نسبت هسې یوه واقعه مذکوره ده. اوس یهودان بهانه کوی چه مونږ ته داسې حکم شوی دی چه له هر چا څخه چه دا معجزه ونه وینئ! په هغه باندې یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانې دی ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هیڅیرې د هغو په کتابونو کښې نه وو او نه نن ورځ پکښې شته. او نه د تولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کیدی شی چه هغوی ته هسې کومه معجزه ورکړې شوې وه. هر رسول علیه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبې معجزې ورکړې دی او دا لازم نه دی چه هر نبی علیه السلام ته دی هم هغه یوه معجزه ورکړې چه د هغه له ورښوولو څخه د هغه صداقت ثابت شی.

قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِالْبَيِّنَٰتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٨٣﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته چه) په تحقیق راغلی وو تاسی ته (ډیر) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شی سره چه ویلی دی تاسی (چه قربانی ده بیا) نو ولی ووژل (نیکونو) ستاسی هغوی که یئ تاسی صادقان (چه هم هغه رسول به منئ چه قربانی په اور کښې وسوځوی).

تفسیر: یعنی که په رښتیا سره پخپلې دې دعویٰ کښې تاسې رښتین یئ؟ او پر دې خاصې معجزې باندې ستاسی ایمان راوړل موقوف دی نو تاسې پخوا له دې د هسې انبیاؤ علیهم السلام په وژلو باندې ولې جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه ئې هم درښوولې وه ستاسې د اسلافو دا فعل چه تاسې هم پر هغه باندې راضی یئ او تر نن ورځې پورې پرې خوښې کوئ آیا د دې خبرې دلیل نه دی چه دا ګردې (تولې) ستاسې پلمې،(بهانې) حیلې، فساد او سرزورې ده چه وایئ هر رسول علیه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښئی مونږ ئې نه منو.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَآءُو بِالْبَيِّنَٰتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَٰبِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

پس که نسبت د دروغو وکړی دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه کیږی! ځکه) پس په تحقیق نسبت د دروغو کړی شوی ؤ دیرو رسولانو ته پخوا له تا چه راغلی وو دوی په ښکاره ؤ معجزو او په صحیفو (د شرعی احکامو) او په کتاب روښان (بیانوونکی د حلال او حرام).

تفسیر : تاسی ته تسلی او داد درکولی شي چه د دی ملعونانو له دی کړو بحثونو او سر زوریو ځنی ملول او خپه مه کیږئ! او مه د نورو مکذبینو څه پروا کوئ! له تاسی ځنی پخوا نور داسی رسولان هم دروغجن بللی شوی دی چه معجزی او وړوکی صحیفی او لوی کتابونه ئی له ځانه سره راوړی وو، د صادقو انبیاؤ علیهم السلام تکذیب د معاندینو پخوانی عادت دی، او تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم کومه نوی خبره نه ده دروړاندی شوی.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ؕ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ

هر یو نفس څکونکی (د خوند) د مرگ دی، او بیشکه هم دا خبره ده چه پوره به درکړی شی تاسی ته اجرونه ستاسی په ورځ د قیامت کښی،

تفسیر: یعنی د مرگی خوند به هر څوک څکی وروسته له هغه په قیامت کښی هر مصدق او مکذب (تول نیکانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل ورکاوه کیږی. له کامل او پوره څخه ممکن دا مطلب وی چه د هغه لږ څه بدل به د قیامت څخه د مخه مثلاً په دنیا یا په قبر کښی به هم ورته ورسیږی.

فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿١٨٥﴾

نو هر څوک چه لری کړی شو له اوره (د دوزخ) او داخل کړی شو جنت ته نو په تحقیق مراد ئی وموند (بریالی شو)،(کامیاب) او نه دی ژوندون لږ خسیس مگر پنگه د غولیدلو، (چه نفعه ئی لږه او فنا ئی ژر ده).

تفسیر : یعنی د دنیا دا موقتی بهار (سمسور) او دغه عارضی جل ؤ بل، (رونق) او دا بی ثباته دول او سینگار دیر تیرایستونکی شیان دی چه په هغو باندی دیر ناپوهان تیروځی، او

بیخی په دنیوی امورو کښې مشغول او له اخروی چارو څخه غافلیږی حال دا چه د هر انسان اصلی بری په دی کښې دی چه پخپل دنیوی ژوندانه کښې د خپل آخرت له پاره گټی او هسی عملونه وکړی چه د الله تعالیٰ د عذاب څخه سری وژغوری (وساتی) ، او جنت ته ئی ورسوی.
تنبیه : په دی آیت کښې د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسی ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویریږو» معلومه شوه چه له دوزخ څخه ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلی کامیابی او اساسی بری دی. او هیڅ یوه ډیره اعلیٰ کامیابی د جنت له هستوگنی څخه د باندی د هیڅا په برخه نشی کیدی. په حدیث کښې راغلی دی. «وحولهاندندن».
الله تعالیٰ دی له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بری او رحمت را په برخه کړی! (آمین!)

لَتُبْلَوُنَّ فِيٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

قسم دی چه خامخا وبه ازمویل شئ تاسی هرومرو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسی بالضرور له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسی (په الله پوری) ضرر (بد ویل) ډیر، او که صبر وکړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزگاری وکړئ تاسی (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقویٰ) د همت له کارونو څخه دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دی به هم په ځان او مال ستاسی ازموینه کیږی! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمی کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان گالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو څخه جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو ربړونو (مصیبتونو) گالل (تیرول) به درپیښیږی. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبی ډیری زړه دردوونکی خبری آورئ! چه د دغو گردو (تولو) علاج په صبر او تقویٰ سره کیږی. که تاسی په صبر او استقلال او پرهیزگاری سره د دغو سختیو مقابله وکړئ! نو دا به د ډیر همت او د اولوالعزمی کار وی چه د هغه تاکید حق تعالیٰ فرمایلی دی.
تنبیه : د «بخاری» له یوه حدیث څخه دا څرگندیږی چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دی نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقویٰ د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی. هو! د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو څخنی هغه معلوم کیدی شی. دلته ښائی له دی آیت څخنی دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترګی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ څکه چه لا نوری دیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه به ګالئ(سختی به تیروئ) ! نو د هغوی د مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسئ! او هم د دنیا د ژوندانه په منځ کښی چه یواځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لوبه ده له دی خبری څخنی مه غافلیږی! چه الله تعالیٰ به ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ وَٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو څخنی چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوئ تاسی هرومرو (خامخا) دا (کتاب) خلقو ته او نه به ئی پټوئ تاسی نو وغورځاوه دوی دا(کتاب) وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه دوی ئی پیری (اخلی).)

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماؤ څخنی عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (ډیر) ښه ډول (طریقه) نورو خلقو ته وروښیئ! او هیڅ یوه خبره مه تری پټوئ! او مه اړول راړول پکښی کوئ! او مه ئی معناګانی بدلوئ! مګر دوی هیڅ زمونږ د دی امرونو پروا ونه کړه او د لږی ګټی لامله (له وجی) ئی هغه ګرد (ټول) عهدونه او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه ډیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پټ کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی د علم په ښودلو کښی هم له بخل څخنی کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د دنیوی متاع له مینی څخنی پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زمونږ اسلامی علماؤ ته هم تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

ځای او د هر چا په مقابل کښې امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوئ! او هیڅکله او هیچیرې شرعي احکام له خلقو ځنې مه پټوئ! ځکه چه رسول صلی الله علیه وسلم هم فرمایلي دي. «هر چا چه پټ کړ علم له اهل د علم څخه قیزه به شي په قیزه د اور سره»).

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَوا وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

له سره مه کوه ګومان (ای محمده!) په هغو کسانو چه خوشالیږي په هغه کار چه کړي دي دوی (د خلقو له بي لارې کولو) او مینه کوي دوی په دې چه وستایل شي دوی په هغه کار چه نه وي کړي (له تمسکه په حق او دوی ګمراهان دي) پس له سره مه ګڼه ته دوی په ځای د خلاصیدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کښې دي) او مقرر دي دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطي مسئلې ښوولې، رشوتونه (بډې) ئې خوړلې د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه ئې عمداً پټول او بیا به خوښ وو چه مونږ ښه کار کړی دی او هیڅوک زمونږ هسې چالاکي نشي نیولی او امیدوار وو چه خلق هم زمونږ تعریفونه (ستاینې) وکړي او ووائي چه لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکي دي. د بل لوري د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله چه د «جهاد» موقع راتله دوی پخپلو کورونو کښې پټیدل او پخپل دې پټ کیناستلو باندې هم خوښیدل او یو له بله سره به ئې ویل «وګورئ چه مونږ په ښه چم (چالاکي) سره خپل ځانونه وژغورل(بچ کړل) . کله «چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له «جهاد» سره بیرته راته نو دوی به د خپلو غیر حاضرۍ د دروغو حیلې او پلمې (بهانې) او عذرونه وړاندې کول، او غوښتل به ئې چه پر رسول الله مبارک هم خپل تعریف وکړي. نو دغو ګردو (تولو) ته دا ورښوول شو چه په هسې خبرو سره دوی د دنیا او آخرت له عذابونو ځنې ځانونه نشي ژغورلی (بچ کولی) . هسې کسان خو اول په هم دغې دنیا کښې شرمنده او رسوا کیږي او که په کومې پلمې (تدبیر) سره د دې دنیا له رسوائي څخه وژغورل (بچ) شي نو په آخرت کښې خو په هیڅ یو تدبیر سره نشي خلاصیدی. او د دوی دغه بدعمل به له دوی سره مل وي.

تنبیه : اګر که په دې آیت کښې د یهودانو او د منافقانو یادونه ده مګر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کیږي چه د خرابو کارونو په کولو باندې مه خوښیږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروریږئ! او کوم کار چه ښه نه وي د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ!

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٨٩﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په ځمکه او آسمان کښی د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیری وتښتیدی شی او کله چه پر هر شی باندی قادر دی نو څوک د الله تعالیٰ د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شی؟.

اِنَّ فِىْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکی کښی (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کښی دی) او په اختلاف د شپی او ورځی کښی (چه تل اوږدیږی، لنډیږی پرله پسی ځی او راځی کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودیږی) هرومرو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوښیار انسان د آسمان او د ځمکی په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپی او د ورځی په مضبوط او محکم نظام کښی غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هرومرو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کښی ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیڅ یو شی ته د دی خبری مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائری ځنی د باندی پښه کیږدی. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانی یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار ځنی د باندی وی نو د تول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره تینګ نه پاتی کیدی. (لنده دا چه د دی دنیا په ګردو (تولو) موجوداتو کښی د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالیٰ بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلیٰ شانه»).

الَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيٰمًا وَّ قُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښې له الله تعالیٰ ځنې نه غافلیږی او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښې د رسول الله مبارک په نسبت عائشې صدیقې رضی الله عنها فرمایلی دی . «**کان یذکر الله علی کل احیانه**» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کړی! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کړی! په ځینو روایتونو کښې راغلی دی. «په هغه شپه کښې چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښې د الله تعالیٰ په یاد کښې داسې مشغول ؤ چه ډیر ژړل به ئې هم.»

وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښې، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کړی تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له ګردو (تولو) عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه) !.

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الٰهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کړی چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. ګواکی له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب ځنې د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده . او په مینځ کښې ئې د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئې وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وړوکی ګڼی یا د عالم دا کارخانه چټی (بیکاره) ، عبث او لوبی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی ګردو (تولو) هزلیاتو او خرافاتو او چټی (فضول)

خبرو ځني پاک او صاف دي. له دي آيت ځني دا راښکاره شوه چه په آسمان او ځمکه او نورو قدرتي مصنوعاتو کښي غور او فکر کول هلته محمود کيدی شي چه نتيجه ئي د پاک الله يادول او د آخرت په لوري توجه وي پاتي شول هغه ماده پرستان چه د دي مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښي نښتي دي او د لوی صانع تر صحيح معرفت پوري نشي رسيدی. اگر که دنيا هغه لوی محقق او د ساينس ښه عالم وبولي، مگر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» ځني نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَآ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ ط

ای ربه زمونږه ! بيشکه ته هر څوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقيق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسير: څومره چه په دوزخ کښي څوک پاتي شي، هومره خوار او رسوا گڼل شي. نو د دي قاعدي سره سم د کفارو له پاره دائمي رسوائی ده. په هغو آيتونو کښي چه له عامو مؤمنانو څخه د خزي (رسوائی) نفي کړی شوی ده هلته دي د هغي ځني هم داسي وفهميږي. (چه مسلمان ته دائمي رسوائی نشته).

وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هيڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کښي).

تفسير: يعني الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل څوک د هغه حمايت نشي کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شي. هو! د هغو له پاره به چه په اول يا په آخر کښي ئي پريښوول يا معافول مقصود وي (لکه گناهگار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفعاؤ ته اجازه ورکړی شي او وروسته له شفاعته ښښل کيږي، او دا مطلب له دي آيت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آيتونو او صحيحو احاديثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُّنَادِيْ لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ۖ

ای ربه زمونږه ! بيشکه مونږ واوريده (غږ) د يوه آواز کوونکي (چه قرآن يا محمد) دی بلل ئي (خلق) ايمان ته (داسي) چه ايمان راوړئ! په رب خپل نو ايمان راوړ مونږ (په رب خپل)

تفسير: يعنى نبى كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم چه په ډير جګ (وچت) آواز سره ئې ګردى (تولى) دنيا ته غږ وکړ. يا لوى قرآن چه د هغه غږ هر کور ته رسيدلى دى. ړومبى د عقلى ايمان ذکر ؤ په «فآمنا» کښى سمعى ايمان دى چه په هغه کښى ايمان بالرسول او ايمان بالقرآن هم درج دى.

رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾

اى ربه زمونږه ! نو مغفرت وکړه مونږ ته ګناهونه (لوى) زمونږ ! او لرى کړه له مونږه ، ګناهونه (واړه) زمونږ ! او وفات کړه مونږ (په داسى حال کښى چه داخل اوسو) سره له ډلى د نيکانو.

تفسير: يعنى زمونږ لويه ګناه راعفوه کړه ! او په وړوکو خرابيو مو پرده واچوه ! او کله چه مونږ بيا ژوندى کوى، د ښو بندګانو په ډله کښى مو شامل کړه !

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ط

اى ربه زمونږه او راکړه مونږ لره هغه چه وعده دى کړى ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورځى د قيامت کښى،

تفسير: يعنى کومى وعدى چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندى د ايمان او تصديق څخه وروسته کړى دى په هغو سره مونږ خوښ او مستفيد کړه ! مثلاً په دنيا کښى مونږ مسلمانان بالاخره پر اعداؤ الله باندى غالب او منصور وګرځوه ! او په آخرت کښى مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوړى کړه ! او د قيامت په ورځ مو د دوى په لارښونه او برکت بيخى له ادنٰى رسوائى او لوى بى عزتى څخه هم وساته !

اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿١٩٤﴾

بيشکه ته (اى ربه) نه کوى مخالفت له وعدى (خپلى) نه.

تفسير: يعنى اى ربه ستا په لوى دربار کښى د وعده خلافى هيڅ يو احتمال نشته او په مونږ کښى دا احتمال شته نه چه کومه داسى غلطى له مونږ څخنى څرګنده شى چه د هغى له سببه ستا

له وعدو څخنی مستفید نه شو. نو ځکه دعا کوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسی یو توفیق راکړه! چه پر هغه ستا له ګردو (تولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ ۖ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ ۖ

پس قبولی کړی دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دی شان چه) بیشکه زه نه ضائع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکی له تاسی نه نارینه وی (دا عامل) یا ښځه وی (ځکه چه) ځینی ستاسی دی له ځینو نورو (او ماته په مکافات کښی ګرد (تول) سره یو یئ)

تفسیر: یعنی نارینه وی که ښځه، زمونږ په دربار کښی د هیچا خواری او تکلیف نه ضائع کیږی. هر څوک چه هر کار وکړی د هغه ثمره به مومی. دلته عمل شرط دی. د نیک عمل په وسیله یوه ښځه هم د خپل استعداده سره سم د آخرت هغه لوئی درجی حاصلولی شی چه نارینه ئی حاصلولی شی. کله چه تاسی نارینه او ښځی د انسانی یوی نوعی افراد یئ او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوی یئ! او په اسلامی رسی کښی سره تړلی یئ او یو اجتماعی ژوندون لرئ او د معاشرت په چارو کښی ګرد (تول) سره شریکان او مله یئ! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وګڼئ! په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنه عرض وکړ . «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په قرآن کښی هیچیری زمونږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغی ځواب په دی آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دین) او ایستلی شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښی) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته

په لاره زما کښې او جنګونه ئې کړی دی (له کفارو سره) او وژل شوی دی (په غزا کښې) نو خامخا به لری کړم هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا به داخل کړم هرومرو (خامخا) دوی په جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی،

تفسیر: یعنی کله چه د کوم عمل کوونکی هیڅ یو وړوکی او لوی عمل نه ضائع کیږی نو بیا د الله تعالیٰ خاصو هغو بندګانو ته زیاته خوښی او اجر په برخه کیږی چه د کفر او عصیان په پریښودلو سر بیره وطن او خپلوان ئې هم پریښی او له (دارالکفر) ځنی وتلی او له خپلو اقاربو او دوستانو ځنی جلا (جدا) شوی له اهل او عیال، مال او منال ځنی ئې سترګی پټی کړی، او د (دار الاسلام) په لوری رهی (روان) شوی دی. ځکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز وکړ. چه پخپلو کورونو کښې د دوی پاتی کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پریښولو او د کور او کهول او کورنیو له جداوالی سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام) نشول او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئې د کفارو له لاسونو څخه ګالل(تیرول)، او دا ګرد (ټول) د دی له امله (وجی) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئې ویله لکه چه د «الممتحنة» په (١) آیت (١) رکوع کښې راغلی دی. ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ﴾ او د البروج په (٨) آیت کښې لولو. ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ په پای (اخر) کښې دا بندګان چه زما په لاره کښې وجنګیدل او په غزا کښې ئې خپل ځانونه جار کړل، د دی بندګانو ګرد (ټول) تقصیرات معاف کړی شوی دی، او جنت د دوی په انتظار کښې دی.

ثَوَابًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

(جزا د نیکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نزده د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هیڅ ځای کښې نه پیدا کیږی یا ئې دا مطلب دی چه له دی بدل ځینی ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زمونږ او د ګردو (ټولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾
مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

نه دی تیرباسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښې (دا) فائده ده لږه پس (له مرګه) ځای د دوی دوزخ دی، او بد ځای د هستوګنې دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په ګټې او فائدې پسې ګرځی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروځی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورځو بهار دی. که سری ته د څو ورځو دپاره ښه دودی او مکلف خواړه ورکړل شي او بیا ئی په دار وځروی (وخیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سری د څو ورځو له مخی لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وګالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسائی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لٰكِنِ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چه ویریږی دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښې.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورځنی بهار مقابله له دی ابدی هوسائی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ

په دی حال کښې چه (دغه جنتونه ځای د) میلمستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلمستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خوړلو چښلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسائی (خوشالی) او آرامی کښې هر شي تیار ورسیږی. (والله اعلم)

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَمَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خٰشِعِيْنَ لِلّٰهِ ۙ لَا يَشْتَرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۭ اُولٰۗىِٕكَ لَھُمْ اَجْرُھُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ

او هغه (باقي شي) چه په نزد د الله دی خير (ډير غوره) دی له پاره د نيكانو. او بيشكه ځينی له اهل د كتاب خامخا هغه څوک دی چه ايمان لری پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل كړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجيل چه نازل كړی شوی دی دوی ته حال دا چه ويريدونكی (متواضع) دی الله لره نه پيری (نه اخلی دوی) په آيتونو د الله قيمت لږ، هم دغه كسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی،

تفسير: پورته د عامو متقيانو د حال بيان وشو اوس په كتابيانو كښی چه كوم متقيان دی د هغو ذكر په خصوصيت سره فرمائی يعنی هغو كتابيانو چه پر الله تعالیٰ باندی ئی په ښه دول (طريقه) سره ايمان راوړی او قرآن عظيم ئی منلی دی او څرنگه چه دا عظيم الشان قرآن بالذات د تورات او انجيل تصديق كوونكی دی نو دوی كواكی هغه هم ومنل. مگر نه په دی دول (طريقه) چه دنيا خوښوونكی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنيوی گټی له پاره د الله تعالیٰ آيتونه پټوی يا ئی بدلوی، بلكه د الله تعالیٰ په مخ كښی په ډيره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او په هم هغه دول (طريقه) چه د الله تعالیٰ له درباره كتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه اصلی رنگ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پټ، او نه ئی احكام بدل كړل، هسی پاک او حق خوښوونكو كتابيانو ته د الله تعالیٰ له جانبه مخصوص اجر وركاوه شی. لكه چه د قرآن كريم او د احاديثو له تصريحاتو ځنی دا خبره ثابته شوی ده چه داسی كتابيانو ته به مضاعف (دوه چنده) اجر وركاوه شی.

اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

بيشكه چه الله ډير ژر دی حساب (د ده يعنی ډير ژر حساب آخلی)

تفسير: يعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلكه ډير ژر راتلونكی ده او كله چه حساب

شروع شي نو د گردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱصْبِرُوا۟ وَصَابِرُوا۟ وَرَابِطُوا۟ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت او له معصیته) او تینګ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کښی) او محکم اوسئ! (په اسلامی سرحداتو کښی)! او وویرېږئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسیږئ! (بریالی شئ! او له دوزخه نجات ومومئ!)

تفسیر: الله تعالیٰ د دغه سورت په پای (اخر) کښی مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کښی د دی ګرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسیدل غواړئ! نو سره د ربړ ګاللو (سختی تیرولو) په طاعت کښی تینګ اوسئ! او له معصیت څخه ځان وساتئ! او دښمنانو په مقابله کښی خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میرانه (بهادری) څرګنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کښی تل مشغول او لګیا اوسئ! له هر ځایه چه د دښمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل تترونه (سینی) سپر کړئ! او پښی مو تینګی کړئ!.
﴿وَأَعِدُّوا۟ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (١٠ جزء د الانفال ٦٠ آیت ٨ رکوع) او په هر وخت او هر کار کښی له الله جلت کلمته څخه وویرېږئ! که تاسی داسی وکړل نو وبوهیږئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «**اللّٰهم اجعلنا مفلحین و فائزین بفضلک ورحمتک فی الدنیا والاخرة آمین**» په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاځیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السمٰوات والارض» څخنی د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول.

تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نسئله الرحمة و الغفران وخلود الجنة والرضوان و نصلی و نسلم الف الف مرة علیٰ رسوله و حبیبه سید الانس والجان

سورة «النسآء» مدنية وهی مائة وست و سبعون آیة و اربع و عشرون رکوعا رقم تلاوتها (٤) تسلسلها حسب النزول (٩٢) نزلت بعد «الممتحنة»

د «النسآء» سورت مدنی دی، (١٧٦) آیتونه، څلیرویشت رکوع لری په تلاوت کښې (٤) او په نزول کښې (٩٢) سورت دی، وروسته د «الممتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً

ای خلقو! (تل) ووېرېږئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پیدا ئی کړئ تاسی له نفسه یوه نه (چه آدم علیه السلام دی) او پیدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سړی ډیر او ښځی (ډیری)،

تفسیر: ړومبی ئی د حضرت آدم علیه السلام له کینی پښتی څخنی بی بی حواء پیدا کړه بیا ئی له دوی دواړو څخنی ګرد (تول) نارینه او ښځی پیدا او په ځمکه کښې ئی خپاره (خواره) کړل. نو په حقیقت کښې الله تعالیٰ ګرد (تول) انسانان له یوه نفس او یوه سړی څخنی پیدا کړی دی مطلب ئی دا دی کله چه له عدم څخنی ستاسی د ګردو(تولو) پیداکونکی او بیا ستاسی باقی او قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه ووېرېږئ! او د هغه د امر منل یو ډیر ضروری کار وګڼئ! له دی څخنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.
(اول) : دا چه الله تبارک و تعالیٰ ستاسی د تولو خالق او موجد دی.
(دوهم): دا چه د ګردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی چه له هغه څخنی الله تعالیٰ نور ګرد (تول) انسانان پیدا کړل. یعنی ابو البشر آدم علیه السلام چه له دی څخنی دا راڅرګنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالیٰ سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په معلول کښې چه څومره تعلق او قرب او احتیاج او علاقه وی هغومره په بل هیڅ یو شی کښې ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کښې موندل کیږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بیخی یو شی دی له دی څخه معلومه شوه چه ړومبی پر مونږ باندی د الله تعالیٰ اطاعت لازم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گردو (تولو) مخلوقاتو کښې خاص د خپلې بنی نوعی رعایت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندی ضروری دی، ځکه چه الله تعالیٰ مونږ گردو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب یو شی مقرر کړ نو هغه قرب او هغه اتحاد چه د انسانی افرادو په منځ کښې یو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کښې نه دی موجود او نه تری حاصلیږی، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنی آدمانو پخپلو منځونو کښې ښه سلوک، خورا (ډیر) ښه او ډیر ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چه نورو سره نه دی، چه د هغه تفصیل په نصوصو او شرعی احکامو کښې په تاکید او تکرار پرله پسی موجود دی. لکه چه شیخ مصلح الدین هم دا مطلب داسی اداء کړی دی

انسانان دی لکه غړی یو د بل په فطرت کښې لکه پانی دی د گل

چه مو ژوبل شی یو غړی یاپه درد شی ورسره به مو نور غړی هم په درد شی

نو په دی موقع کښې حق تعالیٰ خپل خالقیت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئی صادر کړ او د بنی آدم اصلی اتحاد ئی راښرگند کړ او په دی لوری ئی اشاره وکړه چه تول سره یو ځای شیءْ! لکه چه د دی آیت په راتلونکی برخه کښې دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

او ویریږئ له الله هغه (الله) چه سؤال کوئ تاسی یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویریږئ له پریکولو) د خپلوی څخه،

تفسیر : سره بیره پر دی چه الله جل جلاله ستاسی خالق او رب یعنی موجد او بقاء درکوونکی دی د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده چه تاسی دده په وسیله گرځولو په خپلو منځونو کښې خپل حقوق او فوائد غواړئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ! او پر ده خپل اطمینان حاصلوئ!، یعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کښې هم په همغه سره متوسل کیږئ! مطلب دا چه په وجود او بقاء پوری دا احتیاج منحصر نه دی بلکه پر گردو حاجاتو او چارو کښې هم تاسی هغه ته محتاج یئ!، نو ځکه د الله تعالی د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چه له قرابته هم وویریږئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پریکولو او بدسلوکی څخنی ځانونه وژغورئ! (وساتئ). د بنی نوع یعنی له انسانی تولو افرادو سره په عمومی ډول سره ښه سلوک خو ددی آیت په ړومبنی برخه کښې تیر شوی دی. څرنگه چه د قرابت له خاوندانو سره نژدیوالی او مخصوص اتحاد لا زیات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی څخه اوس په خاص ډول (طریقه) سره ویراوه شی. ولی چه د هغوی حقوق د نورو انسانی افرادو له حقوقو څخه زیات دی، لکه چه په حدیث قدسی کښې راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «**انا الله و انا الرحمٰن خلقت الرحم و شققت لها**

من اسمي فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حدیث د «**خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقوِ الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بک من القطیعة قال الاترضین ان اصل من وصلک واقطع من قطعک قالت بلی یا رب قال فذاک»** او په حدیث د «**ان الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلک وصلته ومن قطعک قطعته»** او په حدیث د «**الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلنی وصله الله ومن قطعنی قطعه الله»** کښی د هغه تاکید شوی او په فائده ئی شاهد دی او د صله رحمی اختصاص او د هغی علائقو ته اشاره کوی. نو اوس دا نتیجه تری ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجی)، په ګردو (تولو) بنیادمانو باندی ښه سلوک او د حقوقو رعایت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښی که د کوم خصوصیت له سببه په اتحاد کښی زیاتوالی پیدا شی لکه په اقاربو کښی یا که په کومه موقع کښی د احتیاج شدت ولیده شی لکه په یتیمانو او مساکینو او نورو کښی نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښی هم زیاتوالی پیدا کیږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالیٰ حکم هم په صاف دول (طریقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعایت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. ګواکی هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصیل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ①

بیشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هیچیری) او هیڅکله تری غافل نه شئ چه جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسی له ګردو (تولو) اعمالو، افعالو او احوالو څخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کیږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهیږی، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکړی، هغه حق وګڼئ! او عمل پری وکړئ!

وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ②

او ورکړئ (ای د یتیمانو اولیاؤ!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلئ تاسی خبیث (بد، حرام مال) په طیب (ښه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (یعنی د یتیمانو ګډ) له مالونو خپلو سره (ای ولیانو! او وصیانو!) بیشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ده ګناه لویه.

تفسیر: د یتیمانو اولیاؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری!، او د «تولیت» او سرپرستی په وخت کښی دی د یتیمانو یو ښه شی نه اخلی!، او نه دی په معاوضه کښی خراب او ښکته شی د هغه په مال کښی شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره ګډ کړی!، چه وئی خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مګر دا خبره ضروری ده چه د یتیم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بهانه) د یتیم مال وخوری او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د یتیم د مال خوړل لویه ګناه ده. ښائی له دی امله (وجی) به د یتیم حکم په هغو احکامو کښی چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه یتیم د خپلی بیکسی، بی سرو سامانی، مجبوری، بیچاره ګی له جهته په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع ګرځول شوی او په راتلونکو متعددو آیتو کښی هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو ځنی د دی د ګردو (تولو) یتیمانو په حق کښی دی. هو! هغه یتیم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کښی زیات تاکید شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آیتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د یتیمانو «اولیاء» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زیات خپلوی لری.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ

او که ووېرېږئ، تاسی چه به ونه کړئ شئ عدل انصاف په (حق د) یتیمانو کښی نو په نکاح سره واخلئ تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او دری دری او څلور څلور،

تفسیر : په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی. هغی یتیمی جینکئی چه د خپلو اولیاؤ تر تربیت لاندی به وی او د هغی یتیمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کښی به د خپلوی لامله (له وجی) شرکت ؤ. نو دلته به دوه صورت وراندی کیده.

(۱) : کله چی به داسی پیښیده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب ؤ او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کښی له دی سره خپله نکاح تړله ځکه چه د دی جینی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئې کړی وی.
(٢) : کله به داسې کېده چه د دی یتیمې جینې جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وجی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وتړم نو د دی جینې مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښې به بل څوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخې به ئې په یوه دول (طریقه) له دی سره خپله نکاح تړله، خو له دی منکوحی سره به ئې په زړه کښې څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسې له دی خبری څنې ووېرېږئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشئ کولئ! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښې له تاسې څنې څه تقصیر پیښیږی نو تاسې له هغوی سره نکاح مه تړئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو څنې له یوی څخه نیولې تر څلورو پوری تاسې ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئې سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسې چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وجی) په کومې خرابی او گناه کښې ولوېږئ!.»
تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو څنې زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښې هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځې د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی څنې د زیاتو اجازه هم دوی ته وه.
«فائده» : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښې راغلی دی.
هغه یتیمه جینې چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بې رغبته وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وجی) د دی ولی د هغې نکاح له بل چا سره تړی. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث وربا ع» کښې «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل څنې ځینو مفسرینو داسې بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زنا څخه هم سخت ووېرېږئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له ډیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو څنې زیاتی مه کوئ!)

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ

نو (بیا که) ووېرېږئ تاسې چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شئ (د ښځو په منځ کښې په نفقه، نوبت او نورو کښې) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځې چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښې لاسونه ستاسې (تاسې ئې مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری څنی ویرېږئ، چه په څو ښځو کښی به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړئ، نو بیا فقط په یوی نکاح قناعت وکړئ!، یا یواځی پر وینځو باندی یوه وی که ډیری اکتفا وکړئ!، او که مو زړه غواړی له یوی منکوحی سره څو وینځی هم وساتئ!

ذٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُوا۟ ﴿٣﴾

دا (نکاح د یوی اصیلی یا د ډیرو وینځو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کړئ تاسی (او یو جانب ته متمائل نشئ تاسی!)

تفسیر: یعنی یواځی له یوی ښځی سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلی یوی وینځی یا ډیرو وینځو باندی په قناعت کولو کښی یا له یوی نکاحی ښځی سره د یوی وینځی یا د څو وینځو په جمع کولو کښی د دی خبری امید او توقع شته چه تاسی له بی انصافی او بی عدالتی څخه محفوظ پاتی شئ!، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئی لری، هغسی ئی مملوکی وینځی نه لری د هغوی په منځ کښی د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږئ، نه هغوی لره مهر شته او نه ئی د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.

(فائده): هر هغه څوک چه څو ښځی لری نو په ده باندی واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کښی مساوات وکړی او د شپی له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نوبته له هری یو ښځی سره بیل بیل هستوګنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړی که کوم میره (خاوند) د خپلو ښځو په حقوقو کښی عدالت او برابری نه کوی، نو هغه به د قیامت په ورځ کښی مفلوج (ګوزن وهلی) پاڅیږی او داسی به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمائی بدن کش کاږی او که د چا په نکاح کښی یوه اصیله ښځه او یوه وینځه وی نو وینځی ته د اصیلی ښځی نیمائی نوبت او وار دی او هغه وینځه هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کښی وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوښی پوری مربوطه ده.

وَءَاتُوا۟ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَـٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ

او ورکوئ تاسی ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښځو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره تړلی ده په خوښی او رغبت سره پخپله اداء کړئ! بی له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل څوک له تاسی څخه د حصول څه تقاضاء

وکړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکوئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کښی هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو به هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کښی څه درونګدوالی ولیدل شی.

فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا ④

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په ښښنه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالی) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کښی چه خوندوره حلاله بی ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر څخنی څه شی خپل میره (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهبه کوی نو په دی کښی هیڅ حرج نشته. او میره (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخوری. «هنیء» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مریء» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه دول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَآءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ⑤

او مه ورکوئ (مه سپارئ) تاسی! بی عقلانو ته مالونه خپل هغه چه ګرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د ګزران او روزی ورکوئ دوی ته په دی مالونو کښی او جامی ورکوئ دوی ته او ووایئ دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کښی د دوی هغه مالونه مه ورکوئ! چه ستاسی په تصرف کښی وی او الله تعالیٰ هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندیښنی څخه ئی وژغورئ!(وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له همغه څخنی خوراک او کالی (جامی) ورکوئ! او تسلی ورکړئ چه دا ګرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوئ دا ګرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپارئ کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوری او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوئ! او دلاسه کوی ئی! او نه ښائی چه مالونه بی ځایه ولګول شی، ځکه چه مالونه د بدن د قوام او د ټولو کارونو د سرته رسولو سبب دی. یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کښی ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کښی زکوة، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځی.)

وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰىٓ اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ

او وازمویئ تاسی یتیمان تر هغه پوری کله چه ورسیږی دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسی له هغو نه هوښیاری (په معاملاتو او د مال په ساتنه کښی) نو وسپارئ تاسی هغوی ته مالونه د هغوی!،

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پوری کوئ!. که وروسته له بلوغه په دوی کښی د ګټی او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز ومومئ! نو د دوی مال وروسپارئ! د یتیمانو د ورښوونی او ازموینی عمده صورت هم دا دی چه د معمولی او د کم قیمتو شیانو پلورل او پیرودل (بیع او شراء) په دوی باندی وکړل شی!، او د هغو طریقه دی دوی ته وروښووله شی!

تنبیه : له دی څخه راښکاره شوه چه د نابالغ هغه بیع او شراء چه د «ولی» په اجازه وی روا ده . او هم دا زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کښی پوهه او هوښیاری ونه لیده شی نو زمونږ د حنفیانو په مذهب دا دی چه تر (٢٥) کلونو پوری دی ورته وګوری د انتظار په دی موده کښی هر کله چه په ده کښی پوهه او هوش ولیده شی مال دی ورته وسپاری که نه له (٢٥) کلونو څخه وروسته دی خامخا د ده مال ورپریږدی اعم له دی نه که د کاملی پوهی او عقل خاوند وی او که نه وی.

وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا ؕ

او مه خورئ تاسی دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زیات وی) او په جلتی سره (پخوا له حاجته د ویری د دی) چه دوی به لوی شی (نو وابه ئی خلی)،

تفسیر: یعنی د یتیم مال له ضرورته زیات صرفول منع دی. لکه چه د یوی پیسی په ځای دوه

پیسی صرف کړی. او دا هم منع ده چه له دی خبری څخنی وویرېږئ! که دا یتیم لوی شی نو خپل مال به له ما څخنی بیرته واخلی نو په صرفولو کښی ئی تلوار په کار دی. خلاصه ئی داسی شوه چه باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنی سره سم صرف شی.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ

او هر څوک چه وی مال داره نو ښائی ځان پاک وساتی (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چه وی فقیر نو خوری دی له دی مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدوری په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولی» دی د یتیم مال د خپل ځان له پاره نه خرڅوی. او که د یتیم پالونکی او تربیه کوونکی محتاج وی کولی شی چه د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال څخنی خپله مزدوری واخلی! مگر غنی ته له سره څه اخیستل روا نه دی.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

نو کله چه ورکړئ (وسپارئ) تاسی دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی نو شاهدان ونیسئ تاسی پر دوی باندی او کافی (بس) دی الله په دی حال کښی چه ښه حساب (کوونکی او جزا ورکوونکی دی)

تفسیر: کله چه د کوم وړوکی پلار مړ شی نو ښائی چه د څو مسلمانانو په مخ کښی د یتیم مال ولیکل شی! او بیا ئی امانت دار ته وسپاری! کله چه دا یتیم بالغ او هوښیار شی، نو سم له هغه لیک سره دی د هغه مال بیرته ورکړی! او څومره شی چه صرف شوی وی د هغه حساب دی هم وروښئی!، او هغه شی چه پر یتیم باندی سپاری ښائی چه په هغه باندی هم شاهدان ونیسی او وروئی ښئی څو چه د راتلونکی اختلاف او جگړی په وخت کښی خبره په سهولت سره صافه، او شخړه ورکه شی. (او تهمت یا جگړه یا قسم یا نور ورته متوجه نشی. او که شاهدان نه وو نو د انکار په وخت کښی امام اعظم رحمة الله علیه وائی قول، قول د «ولی» دی سره له قسمه) او

الله تعالىٰ د هر شي حفاظت کوونکی او ګردو حسابونو ته کافي او حسیب او هغه ته هر شي ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا ګردی (تولی) خبری ئی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کری دی.

تنبیه : د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کښی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ۝

شته نارینه ؤ لره(هم لوی وی که واړه) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وړی) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او وړو جینکو او نابالغو هلکانو ته به ئی میراث نه ورکاوه او یوائحی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان ګڼل کیدل چه لویان او د دښمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به ئی درلود (لرلو) چه په دی سبب وړو یتیمانو ته له میراث څخنی هیڅ شي نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه ئی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څخنی نارینه ؤ یعنی ځامنو لره اعم له دی چه وړوکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لونو ته اعم له دی چه وړوکی وی یا پیغلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکی څخنی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخی تاکلی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت ئی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه ئی بیخی ونیوله.

(فائده) : په دی آیت کښی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعئین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستنی رکوع کښی د وارثانو د برخی تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾

او کله چه حاضر شي قسمت (د میراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او یتیمان او مسکینان نو روزی ورکوئ تاسي دوی لره له هغه (میراثه) او ووایئ تاسي دوی ته خبره معروفه (خوږه معقوله)

تفسیر: یعني د میراث د تقسیم په وخت کښي چه تول خپلوان او د کور کهول غړی یو تر بله سره تول شی که له دی خپلوانو څخه ځینی داسي وی چه هغوی ته میراث نه رسیږی یا یتیم او محتاج وی نو دوی ته څه خواږه ورکړئ! او رخصت ئی کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکی ځني ورته ورکړئ! ځکه چه داسي سلوک مستحب دی. که د میراث په مال کښي د خوراک وړ (لائق) شي نه وی یا ئی موقع نه وی لکه چه هغه د یتیمانو مال وی او مړی وصیت هم نه وی کړی نو له دی خپلوانو سره ښی مناسبي او معقولي خبری وکړئ! او رخصت ئی کړئ! یعني په پسته ژبه سره له دوی ځني معذرت وغواړئ! او داسي ورته ووایئ چه «دا مال د یتیمانو دی او مړی وصیت هم نه دی کړی نو ځکه مونږ مجبور یو چه له تاسي ځني معذرت غواړو». د دی سورت په ابتدا کښي بیان وشو چه ګرد (تول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او یتیمان او مساکین هم. او که کوم قریب یتیم یا مسکین هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زیات وشی! نو ځکه د میراث د تقسیم په وخت کښي هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هیڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک ځني بی برخي نشي.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

او ودی ویریږی (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریږدی دوی پس له (مرګه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریږی به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونږ به دوی هم داسي شی) پس ودی ویریږی دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوږه.

تفسیر: په اصل کښي دا ارشاد د یتیم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه ښائي چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سړی سره دی دا اندیښنه وی. «نه چه زما له مرګه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکره شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم ښائی چه له یتیمانو سره همغسی معامله وکرئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرګه غواړی او له الله تعالیٰ څخنی وویریږئ! او له یتیمانو سره سمی ښی خوږی خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکرئ چه په هغی باندی د دوی زړه مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسیږی بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښیګڼی (ښه والی) ، تعلیم، تربیی، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکرئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضییع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکرئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میرانی وضعیت وکرئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (ډکو) ګیډو خپلو سره اور، او ژر به ورسیږی (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه ؤ متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته ګناه وښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسی مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله ګیډه د جهنم له اوره ډکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی راښکاره کره.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مره شئ) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مری د اقاربو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاربو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه ځخه د یتیمانو په حق کښې د تشدیداتو او تأکیداتو ذکر کیده چه له هغه ځخه دا خبره هم معلومه شوه که د مړی په اقاربو کښې کوم یتیم وی نو ښائئ د دی یتیم په برخه ورکولو کښې ډیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث ځنی سخت ظلم او لویه ګناه ده. اوس په اقاربو کښې له ګردو (تولو) ځخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کښې هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکی وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو ځوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن كَانَتْ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصْفُ ۚ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو ځخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخی) د هغه مال چه پریښی وی (مړی) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مړی په اولاده کښې یواځی ښځی یعنی لونی پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونی له دوه ځنی زیاتی، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه وررسیږی.

تنبیه : د «للذکر مثل حظ الانثیین» په ذیل کښې دا راڅرګنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث وررسیږی. نو له دی ځنی معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلی جینی سره په طریق الاولی یو ثلث وررسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی ځنی زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث ځخه کمه نه شوه نو د بلی جینی له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کښې معلوم شوی ؤ نو ځکه په دی کښې له دوو ځنی د زیاتو لونو حکم هم راښئی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونو حق د یوی جینی له حق ځنی زیات دی نو ښائی د درو او ځلورو او د ډیرو برخی به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونی له یوی ځنی زیاتی وی دوه وی که لس که زیاتی، هغو ګردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه وررسیږی.

(فائده) : د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کښې ذکر شول.

(۱) دا چه هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وی.

(۲) دا چه یوائځی لونی ولری او دا دوه صورتونه لری. چه یوه لور وی یا له یوی زیاتی وی نو اوس یوائځی یو صورت پاتی دی چه یوائځی هلکان ولری. نو د هغه حکم دا دی چه گرد (تول) میراث به هغوی ته وررسیږی. اعم له دی چه یو وی که ډیر.

وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړی) ته له پاره د هر یوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پریښی وی (مړی) که وی مړی لره ولد (ځوځات)،

تفسیر: اوس د مور او پلار د میراث دری صورتونه بیان فرمائی.
د اول صورت خلاصه دا ده . «که د میت اولاده زوی یا لور وی نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکی ځنی هر یوه ته سدس، شپږمه برخه وررسیږی».

فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ

نو که نه وی ده لره ولد (ځوځات) حال دا چه میراث اخلی له ده (مړی شخه یوائځی) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکی او نور تول د پلار دی).

تفسیر : د دوهم صورت خلاصه دا ده . «که میت هیڅ اولاد ونه لری او یوائځی مور او پلار ئی وارث وی نو د هغه مور ته یو ثلث، دریمه وررسیږی یعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته وررسیږی.

فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ

نو که وی مړی لره ورونه (یا خویندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکی شپږمه برخه)

تفسیر: دریم صورت دا که د میت له یوه شخه پورته ورونه او خویندی وی، که سکنی وی، که د پلار له لوری یا د مور له لوری او اولاد هیڅ ونه لری نو په دی صورت کښی د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. یعنی باقی گرد (تول) د هغه پلار ته پاتی کیږی ورور او خور ته

هیڅ نه وررسیږی.که یو ورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه وررسیږی لکه چه پاس په دوهم صورت کښې ذکر شو.

مِنۡۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٖ يُوصِي بِهَآ أَوۡ دَيۡنٍۗ

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخې ذکر شوی دی، دا ګردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولې کیږی او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښې کیږی، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتې کیږی. او نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال ځنې مراد دی نه له ګرد (تول) مال څخه.

(فائده) : د میت مال دی اول د ده په ګور او کفن کښې ولګاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه ځنې تر یوه ثلثه (دریمی برخی) پوری دی د مړی په وصیت کښې صرف کړ شی! وروسته له ګور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښې، په پاتی متروکه کښې ګرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږی.

ءَابَآؤُكُمۡ وَأَبۡنَآؤُكُمۡ لَا تَدۡرُونَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ لَكُمۡ نَفۡعٗاۚ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمٗا ١١

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږئ تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخې فرض شوی دی) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښې ئې دوه دوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی څرنګه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه ځنې به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع دررسیږی؟، نو ځکه په دی کښې تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقرره کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شي باندی ښه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۚ

او شته تاسی ته نیم د هغه مال چه پریښی دی ښځو ستاسی که نه وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو که وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو تاسی لره شته (څلورمه) برخه له هغه ماله چه پریښی وی دی ښځو پس (له ادا کولو) د وصیت نه چه وصیت کړی وی(دی ښځو) په هغه سره یا (پس له ادا کولو د) دین څخه (چه وی په دی ښځو)

تفسیر : اوس د زوجینو د میراث بیان کاوه شی، چه میره (خاوند) لره د ده د ښځی له مال ځنی نیمائۍ وررسیږی که دا ښځه اولاد ونه لری. او که اولاد ولری اعم له دی چه یو زوی یا یوه لور یا ډیر ځامن او لونی، له دی میره (خاوند) ځنی، یا له بل میره (خاوند) ځنی ولری، نو میره (خاوند) ته د دی له مال ځنی ربع (څلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصیت څخه وررسیږی.

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم ۚ مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ

او شته دی ښځو لره څلورمه برخه له هغه مال چه پریښی وی تاسی که نه وی تاسی لره ولد (ځوځات) نو که ۇ تاسی لره ولد (ځوځات) نو دی ښځو لره ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پریښی وی تاسی پس له ادا کولو د وصیت چه وصیت کوئ تاسی په هغه سره یا پس له ادا کولو د دین (چه وی پر تاسی ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی ښځی لره چه میره (خاوند) ئی اولاد نه لری، د دی د میره (خاوند) له مال څخه ربع (څلورمه برخه) وررسیږی که اولاد لری اعم له دی چه له هم دی ښځی څخه وی که له بلی ښځی څخه نو ښځی ته ثمن (اتمه برخه) د دی د میره (خاوند) له هغه مال څخه وررسیږی چه دوصیت اوقرض‌له اداکولو څخه وروسته پاتی‌وی له هر قسم‌مال څخه نغدوی که جنس، وسله وی که گانه (زیور) ، سرای وی که باغ، پاتی شو د ښځی مهر هغه له میراث ځنی جلا (جدا) او په قرض کښی داخل دی دا گرد (تول) دوه صورتونه لری. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه ؤ.

وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَٰلَةً أَوِ ٱمْرَأَةٌ وَلَهُۥٓ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ ۚ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږی کلاله (بی ولده بی والده) یا ښځه وه (هم داسی کلاله) حال دا چه وی دی مړی لره (یو اخیافی) ورور یا (اخیافی) خور پس شته هر یوه لره له دی (اخیافی) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکی)،

تفسیر: له دی ځایه د «اخیافی» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی، نو ښائی وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتی کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه وررسیږی. هو! که والد او ولد نه وی نو ورور او خور ته به میراث وررسیږی. ورور او خور په دری دوله (طریقه) دی.

(١) سکنی چه په مور او پلار کښی سره شریکان وی، چه دوی ته «عینی» وائی.

(٢) «علاتی» چه یواځی په پلار کښی سره شریکان وی

(٣) «اخیافی» چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی.

په دی آیت کښی د «اخیافی» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښی د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. او په دی باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دی ځای کښی له (اخ) څخه اخیافی ورور مراد دی. د دی آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وی که ښځه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لری، او یواځی یو «اخیافی» ورور یا خور ولری نو له دی دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. او د نارینه او ښځی یعنی د «اخیافی» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمی پکښی نشته پاتی شوه دوه دول (طریقه) ورور او خور یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دی دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی. په دی شرط چه د مړی پلار او زوی هیڅ نه وی. مقدم «عینی» دی. که هغه نه وی نو «علاتی» دی. د «النسآء» د سورت په آخر کښی د دی

دواړو د میراث ذکر هم راځي.
فائده : د «کلالي» دا تفسیر چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا ګرد (تول) سره مني، مګر زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه د نیکه او لمسی نفي هم ورسره کوی، او وائي کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کیږی، عیناً همغه حکم پر نیکه او لمسی باندی هم مرتب کیدونکی دی. او د حضراتو صحابه ؓ له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لری.

فَإِن كَانُوٓا۟ أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى ٱلثُّلُثِ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ ۚ

نو که وو (ورونه خویندی د کلالي) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی ګرد (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعني که «اخیافي» ورور او خور له یوه څخنی زیات وی نو دوی ګردو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږی او په ړومبی صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستني صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کیږی له وصیت او قرض څخنی وروسته څه مال چه باقي پاتی کیږی له همغه څخنی دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږی. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لری.
(۱) دا چه له یوه «ثلث» څخنی ئی د زیات مال وصیت کړی وی.
(۲) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث څخنی هم برخه وررسیږی څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که ګرد (تول) ورثه هغه وصیت سره مني نو ښه! که نه هسی وصیتونه ګرد (تول) مردود دی.
(فائده) : څرنګه چه له وارثانو څخنی اندیښنه وه چه د میت له ترکی څخنی به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئی له میراث سره هر ځلی د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او دیر ځله یو معین سړی د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی ؤ نو ځکه ئی د اهتمام او احتیاط لامله (له وجی) په هر ځای کښی له دین (پور) څخنی د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین څخه وروسته ده لکه چه پخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیڅوک د دین په اداء کښی غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کښی هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین څخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیته به وصیت له دین ځنی مقدم وی اگر که له بلی وجی دین په وصیت باندی وراندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه ځایونو کښی هم معتبر وی.

وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ډیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع څخه تر دی ځایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (۱) ځوی لور (۲) مور پلار (۳) میره (خاوند) (٤) ښځه (٥) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو خاوندان وائی (په استثناء د ځوی چه عصبه دی) د دی پنځو واړو د میراث احکام ئی بیان کړل، په پای کښی ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل. «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غړه وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کښی له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیڅوک ونه غولیږی چه د ظلم او بی انصافی په سزا کښی ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم ډیر کامل دی.

(فائده) : ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروضو» څخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کښی تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخی له دری برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرره بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروضو» ځنی کوم یو نه وی نو د هغه ټول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروضو» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیڅ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مړی په مینځ کښی د ښځی واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(۱) ځوی او لمسی.
(۲) پلار او نیکه.
(۳) ورور او وراره.

(٤) تره او د تره ځوی یا د ده لمسی.
که څو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه ؤ ته وررسیږی چه مړی ته نژدی وی لکه د لمسی په مقابل کښی ځوی او د وراره په مقابل کښی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علاتی» په مقابل کښی (اعیانی) مقدم دی. د دی څلورو واړو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرته (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه ؤ سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.
(فائده) : د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروضو» او «عصبه ؤ» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مړی په منځ کښی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورئی، ماما، ترور، توری او د دوی اولاده کله چه له کوم مړی څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحامو» ته ور رسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کښی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۭ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيْمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا ۠ وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٤﴾

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومنی حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کښی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کښی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی گرد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقرری کړی ضابطې او قاعدې دی هر هغه څوک چه اطاعت کوی او د الله احکام مني چه په هغو کښې د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غړوی او د الله تعالیٰ له حدودو څخه بیخی خارجیږی (یعنی حلال ئی حرام او حرام ئی حلال ګڼی) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کښې پاتی کیږی.

وَالّٰتِيْ يَاْتِيْنَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوْا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِى الْبُيُوْتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا ﴿١٥﴾

او هغه (میرمنې) ښځې چه راځی فاحشه (د زنا قبیح کار) ته له ښځو ستاسی نو شاهدان وغواړئ (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندی څلور تنه له تاسی (مسلمانانو نه)، نو که شاهدی وویله (شاهدانو پر زنا) نو بندی کړئ تاسی دا (ښځې) په کوټو کښې تر هغه پوری چه وفاتی کاندی دوی موت یا وګرځوی (مقرر کړی) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له دی بنده).

تفسیر: وروسته د یتیمانو، او د موارېثو له بیانه، اوس د اقاربو نور متعلقه احکام راښئی. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کیږی چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تادیب او سمول یو ضروری امر دی. خو پر دوی باندی هیڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهلیت په زمانه کښې په دی دواړو مواردو کښې پر ښځو باندی ډیر تیری او بی اعتدالی کیده، او په دی آیت کښې د هغو د تأدیب په نسبت حکم دی. «که د کومی زوجی په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دی له پاره څلور تنه شاهدان چه هر یو ئی مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وی ونیسئ!، که دا څلور واړه پر زنا ئی شاهدی ورکړی نو دا ښځه دی په کوټه کښې مقیده وساتئ! او هسی انتظام دی وکړئ! چه له کوره ونه وځی او له چا سره کتنه ونه کړی شی تر څو چه هغه ښځه مړه شی، یا الله تعالیٰ د هغی د پاره کوم بل حکم او سزا مقرره وفرمائی. د دی آیت د نزول تر وخته ئی د زانیې له پاره کوم حد نه ؤ مقرر فرمایلی بلکه د تعیین وعده ئی راکړه لکه چه څه موده وروسته ئی په (١٨) جزء د «النور» د سورت په (٢) آیت،اوله رکوع کښې د هغه حد نازل کړه چه د باکری له پاره یو سل دری او د ثیبې له پاره «رجم» یعنی په ګټو سره ویشتل دی، تر څو چه مړه شی.

وَالَّذٰنِ يَأْتِيٰنِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوْهُمَا ج

او هغه دواړه سړی چه راځی دی (قبیح کار ته) له تاسی نو ایذاء ورسوئ دوی ته!،

تفسیر: یعنی که دوه تنه اعم له دی چه یو نارینه او بله ښځه وی یا که دواړه نارینه وی. یا دواړه ښځی (من حیث السحق) وی. او د بد فعل مرتکب شی نو د هغوی سزا ئی مجملاً په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله. په ژبه سره وی، که په خوله سره هومره چه مناسب وی د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی. له دی ځنی معلومیږی چه تر هغه وخته پوری د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسی ؤ. چه د حاکم او قاضی په نزد دی هغوی ته هومره سزا، شتم (کنځل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وی ورکړه شی. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئی کوم جلا (جدا) بیان ونه فرمایه. او په هغه کښی د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی یا د «لواطت» همغه سزا باقی پاتی ده چه پخوا وه یا د هغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دی.
(فائده) : اکثر علماء دا آیت پر زنا محمولوی، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځینی ئی پر دواړو باندی شامل ګڼی. (ځنی وائی . «﴿وَالّٰتِیْ﴾ ــ ﴿مِنْ نِّسَآئِكُمْ﴾ ــ په سحاقاتو او «﴿وَالَّذٰنِ﴾ ــ ﴿مِنْكُمْ﴾ ــ» په لواطت کوونکو او ﴿اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِیْ﴾ په زانیانو پوری مخصوص دی. نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ.)

فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿١٦﴾

نو که توبه ویستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنګ وکړئ تاسی له دی دواړو نه، بیشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د ګنهګارانو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی که وروسته له دی نه دوی له بد کاری ځنی توبه وکړی. او خپل راتلونکی عملونه ښه کړی نو تاسی د هغوی تعقیب پریږدئ!، او په زجر او ملامتولو سره ئی مه تنګوئ! او الله تعالیٰ د خپلو بندګانو د توبی قبلوونکی، او پر دوی باندی مهربانی کوونکی دی. او تاسی لره هم ښائی چه هم داسی وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

بیشکه (قبلول د) توبې په الله (د وفاء له مخې ضروري شي) دی دپاره د هغو کسانو چه کوی دوی ناکاره په ناپوهی سره (په دی حال چه په شان د ناپوهانو وی) بیا توبه وباسی دوی په نژدی زمانه کښې (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوی په رحمت سره الله په دوی باندی، او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)،

تفسیر: یعنی توبه خو بیشکه داسی شی دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوی لکه چه له پخوانی آیت څخه مفهوم شو. لیکن د دی خبری لحاظ هم ښائی هرومرو (خامخا) وکړو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبی د قبلولو وعده فرمایلی ده هغه اصلاً په هغو خلقو پوری مخصوصه ده چه په بی خبری او ناپوهی سره کومه کبیره یا صغیره گناه تری صادره شی مگر هر کله چه په خپلی خرابی باندی متنبه او مطلع شی نو سمدلاسه پښیمانه او توبه وکړی نو الله تعالیٰ داسی خطاوی خامخا (تفضلاً) ورمعافوی او پاک الله پر هر شی باندی پوهیږی او دا خبره ورته ښکاره ده چه کوم یوه په ناپوهی سره گناه کړی ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلی ده؟ او د حکمت څښتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وی قبلوی ئی.

(فائده) د «جهالت» او د «قریب» له قیدونو معلومیږی، هر څوک چه د ناپوهی لامله (له وجی) گناه کوی او وروسته له تنبیه ژر توبه کوی نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدی سره سم د هغه د توبی مقبولیت ضروری دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو څخه د غاړی غړولو جرئت وکړی، یا وروسته د خپلی گناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کښې تأخیر او په همغه پخوانی حالت باندی قیام او دوام کوی نو د عدل او انصاف له قاعدی سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغی قبلول یوازی د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلی مهربانی سره د دوی دواړو توبی قبلوی. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) ذمه واری فقط په اول صورت کښې ده او په نورو کښې نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبې له پاره د هغو کسانو چه کوي دوی ګناهونه تر هغه پورې چه راحاضر شي يو د دوی ته (اسباب د) مرګ نو وائي چه بيشکه ما توبه ويسته اوس او نه (قبليدی شي توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مره شي حال دا چه دوی کافران وی، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښې مرې، په عين غرغره کښې توبه کوی) تيار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعني د داسې خلقو توبه نه قبليږی چه پرله پسې ګناه کوی او له ګناه څخنې مخ نه اړوی. تر څو چه د مرګ علامې او اسباب په نظر ورشي نو په هغه وخت کښې وائي چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبليږی چه د کفر په حالت کښې مړ شي او وروسته د آخروی عذاب له ليدلو څخه توبه کوی د داسې خلقو له پاره شديد عذاب تيار دی.

تنبيه : دا دواړه آيتونه چه د توبې د قبول او د توبې د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بيان کړ هغه د څينو لويو محققينو له تحقيقاتو سره سم دی او په هغه کښې دا ښه والی دی چه د «جهالت» قيد او د «قريب» لفظ دواړه په خپلی ظاهری معنی باندی قائم پاتی دی او د «على الله» معنى هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دی موقع کښې د توبې د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمايلو مقصد هم په ښه شان سره عيان شو يعنی د «کيف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبې څو صورتونه دی او د دی په مقبوليت کښې هم فرقونه شته تر څو چه د توبې په اعتماد څوک پر ګناهونو باندی جرئت ونه کړی. او دا مقصد هم په دی صورت سره ښه حاصليږی. مګر نورو مفسرينو حضراتو چه على العموم د دی آيتونو مطلب ئې ارشاد فرمايلی دی، د «جهالت» قيد ئې «احترازی» او «شرطی» قيد نه دی اخيستی بلکه (واقعی) قيد ئې ګڼلی او وائی چه ګناه تل له جهله او حماقته څرګنديږی او د «قريب» معنی داسې کوی چه د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چه وی هغه ګرد (تول) ته «قريب» وايه شي ځکه چه د دنيا ژوندون قليل دی. نو په دی صورت کښې مطلب ئې داسې کيږی چه «الله تعالىٰ هغه وعده چه د توبې د قبلولو په نسبت فرمايلی ده له هغو سره ده چه د ناپوهی او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجی) ګناه کوی او بيا د موت له راتګه څخه پخوا تائب کيږی او هغه کسان چه موت ئې ليدلی او د نزعی حالت ته رسيدلی دی يا هغه کسان چه کافران مره شوی دی نو د دوی توبه له سره نه قبليږی. له دی تقريره سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بين بين صورتونه چه په ړومبنی تقرير کښې مذکور شوی دی په اول شق (د توبې په قبول) کښې شميرل کيږی.

(فائده) . کله چه د موت يقين راشي او بل عالم په سترګو سره وکتلی شي

نو په هغه وخت کښې توبه نه قبلیږی. هو! د اخروی عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلیږی چه له ړومبنی تفسیر سره په اول صورت کښې د توبی قبول د عدل او انصاف له قاعدی سره سم دی. او په نورو صورتونو کښې د توبی قبول یواځې د هغه په فضل او کرم سره دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُوا۟ ٱلنِّسَآءَ كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا۟ بِبَعْضِ مَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسی لره دا (کار) چه په میراث به اخلئ تاسی ښځی په زور سره، او مه منع کوئ تاسی دا (ښځی) له پاره د دی چه یوسئ (تری واخلئ) تاسی ځینی د هغه مال چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په مهر کښې) مگر چه راشی (وکاندی) دوی فاحشه (قبیح کار نشوز یا زنا) ښکاره،

تفسیر: په پخوانی بیان کښې ئی د ښځو د بد افعالو او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په ډول ډول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندی اجرا کیدل د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مړ کیده نو د دی مړی ښځه به د علاتی زوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوری بندی ساتله کیده بیا به ئی که زړه غوښتل له هغی سره به ئی نکاح تړله. یا به ئی همغسی بی نکاح پخپل کور کښې ساتله او د هغی تول مهر یا څه برخه بی ئی تری اخیسته یا به ئی تر مرګه پوری هلته بندی ساتله، او د هغی د مال به وارث کیده» نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مړ شی نو د هغه ښځه د خپلی نکاح واک (اختیار) لری د هغه مړی ورور یا بل کوم وارث لره دا اختیار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کښې راولی او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شی او هغه مجبوره کولی شی چه د خپل میره (خاوند) له میراث ځنی کوم شی (چه هغی ته وررسیدلی وی) بیرته ورکړی. هو! که هغی کومه صریحه بدعملی وکړله نو له هغی بدعملی څخه د هغی ممانعت په کار دی.»

وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

او ګزران کوئ تاسي (اى ميړو) له دى (ښځو) سره په نيکي طريقي سره!، پس که خوښي نه وى ستاسي دا ښځي نو (صبر وکړئ) ښائي چه نه به خوښوئ تاسي يو شي حال دا چه ګرځولي به وى الله په دى شي کښي خير ډير.

تفسير: يعني له ښځو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او مأمن) او نورو معاملاتو کښي په ښو خويونو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهليت په شان (چه د ذلت او د سختي سلوک له ښځو سره کيده) له هغوى سره خراب سلوک مه کوئ! بيا که ستاسي د کومي ښځي کوم خصلت او خوى او عادت خوښ نه وى نو صبر وکړئ، کيدى چه په هغي کښي کومه فائده هم وى او ممکن دى چه تاسي ته کوم شي ښه نه درښکاري او الله تعالىٰ په هغه کښي ستاسي له پاره ديني يا دنيوى کومه ګټه ايښي وى نو تاسي لره تحمل کول په کار دى. او له بد خوى سره بدخوئي نه ښائي چه وکره شي.

وَاِنْ اَرَدْتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ ۙ وَّاٰتَيْتُمْ اِحْدٰىهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَاْخُذُوْا مِنْهُ شَيْـًٔا ؕ اَتَاْخُذُوْنَهٗ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٢٠﴾

او که اراده وکړه تاسي (اى ميړونو) د بدلولو د يوى ښځي په ځاى د بلي ښځي (چه يوه طلاقه او بله نکاح کړى!) حال دا چه ورکړى وى تاسي يوى ته د دوى ډير مال (په مهر کښي هم) نو مه اخلئ تاسي (اى ميړونو! بيرته) له هغه مال نه هيڅ شي آيا اخلئ به تاسي دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بي موجبه) او په ګناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسير: له اسلام څخه پخوا داسي هم کيده. کله چه به کوم ميړه (خاوند) غوښتل چه خپله پخواني ښځه پريږدى او له بلي کومي ښځي سره نکاح وترى نو پر پخواني ښځي باندى به ئي تهمت لګاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تيرى او سختي به ئي راوستي تر څو هغه مجبوره شي او خپل مهر بيرته ورکړى چه ميړه (خاوند) ئي هغه مهر په خپلي نوى نکاح کښي ولګوى. دا آيت د دى کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئي دا دى . «کله چه پخواني ښځه پريږدئ!، او بله وکړئ! او پخواني ښځي ته ډير مال هم تاسي ورکړى وى نو اوس له هغي ښځي څخه هيڅ شي بيرته مه اخلئ! آيا تاسي په پلمه (تدبير) او صريح بهتان سره له پخواني ښځي څخه د هغه مال اخيستل هم غواړى چه ورکړى مو ؤ دا له سره جائز نه دى.»

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

او څرنګه به آخلئ تاسی هغه مال حال دا چه په تحقیق سره رسیدلی دی ځینی له تاسی ځینو (نورو) ته (په طریقه د مباشرت سره) او اخیستی دی (ښځو) له تاسی نه عهد کلک (د صحبت او ممازجت (قربت) په حق کښی)

تفسیر: یعنی کله چه نارینه او ښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شی او د ناستی ملاستی وار راشی نو د هغی په معاوضه کښی تول مهر ورکول پر میره (خاوند) باندی واجبیږی نو اوس میره (خاوند) هغه مهر له دی ځنی په کوم سبب اخیستی شی؟ او که ئی مهر نه وی ور رسولی نو د هغی مهر څرنګه معطلولی شی؟ اوس پرته (علاوه) له دی نه چه هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه سره ورپریږدی د نجات او د ژغورنی(بچ کیدلو) بله کومه لاره نه ده پاتی. او دی ښځی ډیر مضبوط او کلک اقرار له تاسی ځنی اخیستی دی چه د هغه په سبب دوی ستاسی په قبضه او تصرف کښی راغلی دی. او تاسی له دوی ځنی په پوره ډول (طریقه) سره منتفع شوی یئ که نه تاسی پر دوی باندی د واک (قبضه) او تصرف اختیار په څه ډول (طریقه) بیامونده؟ اوس له هسی کاملی قبضی او تام تصرف څخه وروسته د ښځو مهر بیرته اخیستل یا د دوی مهر نه ورکول څرنګه روا کیدی شی؟

(فائده) : ښائی چه وپوهیږو لکه چه وروسته له مجامعته تول مهر د میره (خاوند) په غاړه لازمیږی هم داسی که مجامعت ته وار ونه رسیږی مګر صحیحه خلوت ئی ورسره کړی وی نو بیا هم پوره مهر واجب الاداء ګرځی. هو! که صحیحه خلوت ته هم وار نه وی رسیدلی او میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو بیا د مسمی مهر نیمائی ورکول پری لازمیږی.

وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِّنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

او مه اخلئ تاسی په نکاح سره هغه (ښځی) چه نکاح کړی دی پلرونو ستاسی له ښځو مګر هغه چه پخوا له دی تیری شوی دی، بیشکه چه دا (کار) دی فاحش (ډیر ناکاره) او ډیر مبغوض (شرعی ته)، او بده (ده دا) لاره (عرف ته).

تفسیر: د جاهلیت خلقو له خپلو میرو، میندو او نورو ځینو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د هغی ذکر اوس تیر شو نو دلته له هسی نکاح ځنی هم ممانعت کاوه شی چه تاسی له هغو ښځو

سره چه ستاسی پلرونو نکاح ورسره ترلی وی نکاح مه ترئ! ځکه چه دا بیحیائی او د الله تعالیٰ د غضب سبب او ډیر منفور کار او ډیره بده طریقه ده او د جاهلیت په زمانه کښې هم پوهانو هغه مذموم ګانه او هسی نکاح ته ئی د (مقت نکاح) او له دی نکاح څخه چه به کوم وړوکی پیدا کیده هغه ته به ئی «مقتی» ویل هسی نکاح هومره چه شوی دی، شوی دی وروسته له دی نه دی بیخی ونه کړه شی!

(فائده) . کوم حکم چه د پلار د منکوحی په نسبت دی په همغه حکم کښې د پلارنیو او مورنیو نیکونو منکوحی هم داخلی دی اګر که د ډیرو پورته نیکونو هم وی (زمونږ امام ابوحینفه رحمة الله علیه وائی چه مراد له دی نکاح څخنی «وطی» ده یعنی مه «وطی» کوئ! هغی ښځی چه (وطی) کړی دی پلرونو ستاسی په نکاح یا په ملک یمین یا په زنا سره)

حُرِّمَتۡ عَلَيۡكُمۡ أُمَّهَٰتُكُمۡ وَبَنَاتُكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُمۡ وَعَمَّـٰتُكُمۡ وَخَٰلَـٰتُكُمۡ وَبَنَاتُ ٱلۡأَخِ وَبَنَاتُ ٱلۡأُخۡتِ

حرامی کړی شوی دی پر تاسی میندی ستاسی او لونی ستاسی او (حرامی شوی دی پر تاسی) خویندی ستاسی او عمی (تروریانی) ستاسی او خالی (توریانی) ستاسی او لونی د ورور (وریری ستاسی) او لونی د خور (خورځی ستاسی).

تفسیر: د میری د نکاح د حرمت له بیانولو نه وروسته اوس د هغو ګردو (تولو) ښځو بیان کوی چه له هغوی سره نکاح ترل جائز نه دی او دا ښځی (١٤) قسمه دی. ٧ نسبی ٧ سببی.

(١) . د هغو بیان کاوه شی چه د نسب د علاقی له سببه حرامی دی او هغه اوه دی.

(١) مور (٢) خور (٣) لور (٤) ترور (٥) توری (٦) وریره (٧) خورځه چه له دوی څخنی له هیڅ یوی سره نکاح ترل جائز نه دی (او حرمت ئی ابدی دی).

(فائده) : د مور تر حکم لاندی مورنی نیاګانی ترآخره پوری ګردی (تولی) داخلی دی. هم داسی د لور تر حکم لاندی لمسی، کړوسی تر آخره پوری تولی داخلی دی. او په خور کښې عینی (سکه چه مور او پلار ئی یو وی) علاتی (چه پلار ئی یو او مور ئی بیله بیله وی) او اخیافی (چه پلار ئی بیل بیل وی مور ئی یوه وی) ګردی (تولی) داخلی دی او په ترور (عمی) کښې د پلرونو نیکونو، خویندی تر پورتنیو پیړیو پوری عینی وی که علاتی یا اخیافی ګردی (تولی) داخلی دی او په توری (خالی) کښې د مور نیا، د نیا نیا او د ګردو (تولو) خویندی سره له دری واړو قسمونو داخلی دی. او په وریره کښې. د دری قسمونو ورونو اولاد، اولاد الاولاد ګرد (تول) داخل دی. او په خورځه کښې د دری قسمه خویندی اولاد، اولادالاولاد

ګرد (تول) سره داخل دی.

وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِيٓ أَرۡضَعۡنَكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ

او (حرامې کړی شوی دی پر تاسی) میندی ستاسی هغه چه تی ئی درکړی وی تاسی ته او خویندی ستاسی له جهته د تی رودلو،

تفسیر: . په «نسبی» محرماتو پسی اوس د «رضاعی» محرماتو ذکر کیږی او هغه دوه دی. (۱) . رضاعی مور. (۲) . رضاعی خور. او په دی کښی اشاره ده چه اوه واړه خپلوی چه په نسبت کښی سره بیان شوی په رضاعت کښی هم حرامی دی. یعنی رضاعی لور، ترور، توړی وریره او خورځه، ګردی (تولی) سره محرماتی دی لکه چه په احادیثو کښی دا حکم شته.

وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمۡ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِي دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمۡ تَكُونُواْ دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ وَحَلَٰٓئِلُ أَبۡنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنۡ أَصۡلَٰبِكُمۡ وَأَن تَجۡمَعُواْ بَيۡنَ ٱلۡأُخۡتَيۡنِ إِلَّا مَا قَدۡ سَلَفَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٢٣﴾

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی د ښځو ستاسی او پرکتیانی ستاسی هغه چه په غیږو ستاسی کښی (ئی تربیت موندلی او پیدا شوی) دی له ښځو ستاسی هغه چه دخول (مجامعت) کړی وی تاسی له دوی سره پس که نه وئ تاسی چه دخول (مجامحت) کړی دی تاسی له دوی سره نو نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی (په نکاح) د پرکتیو کښی (او حرامی کړی شوی دی پر تاسی) ښځی د ځامنو ستاسی هغه چه له شاګانو ستاسی (پیدا) دی، او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی دغه) چه جمع وکړئ په منځ د دوه ؤ خویندو کښی مګر هغه چه تحقیق پخوا تیری شوی دی، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : اوس د «مصاهری» د محرماتو ذکر دی. یعنی د نکاح د علاقی له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیږی. او هغه په دوه قسمه ده.
(اول) هغه چه له دی سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجی مور او د دی زوجی لور ده چه د هغی له موره سره تاسی جماع کړی وی، لیکن که د جماع او د جماع دواعی (لکه لمس) نه پخوا کومی ښځی دی. او په دوی کښی تر لاندی پوری د لمسی او کړوسی ښځی هم داخلیږی او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.
(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وی، بلکه تر هغه پوری چه کومه ښځه ستاسی په نکاح کښی وی، تر هغه پوری د دی ښځی نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وی. خو کله چه هغی ښځی ته طلاق ورکړئ! یا مره شی، نو بیا له هغو سره به مو نکاح ترل روا کیږی، او دغه د هغی زوجی خور ده چه د زوجی په شتوالی کښی له هغی سره نکاح نه ده روا۔ او وروسته له هغی ورسره نکاح جائزه ده او هم داسی د زوجی د عمی، خالی وریری او خورځی حکم هم دی.
(فائده) : دا ئی چه وفرمایل ښځی ستاسی د هغو ځامنو چه ستاسی له شاګانو وی، د هغه مطلب دا دی . چه ستاسی ځامن یا لمسی نسبی وی نه د خولی، یعنی تش ستاسی په غیږو کښی لوی شوی نه وی، چه هغه ته «متبنٰی» وائی او له «رضاعی» ځنی احتراز نه دی. او د (الاما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښی او له دی حکم څخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه ؤ خویندو په منځ کښی شوی ده، هغه معاف ده، او د «فی حجورکم» له فرمایلو ځنی دا مطلب دی «هغه چه تاسی ئی پخپلو غیږی کښی روزنه او پالنه کوئ یعنی د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» ګواکی د زړه له کومی ئی اولاد ګڼئ!. له دی ځنی د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیږ کښی ضروری دی.

وَّالْمُحْصَنٰتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتٰبَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

او (حرامي كړې شوې دي پر تاسې) ميړوښې (منكوحې) له ښځو مګر هغه (ميړوښې - منكوحې) چې مالكان شوي دي (د هغو) ښې لاسونه ستاسې، فرض كړې دي الله پر تاسې (تحريم د دې پورته محرماتو، يا) ښې لاسونه ستاسې، (مقرر كيدل د دې حكم په) كتاب د الله كښې دې پر تاسې باندې، (چې پاس مذكور دي)

تفسير: د محرماتو ذكر كولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بيان فرمايي چې د بل چا په نكاح كښې وي يعنې هغه ښځه چې د بل چا په نكاح كښې وي د هغې نكاح له بل سره نه روا كيږي. تر څو چې هغه په طلاق يا وفات له خپل ميړه (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق يا د موت عدت ئې پوره نشي نو تر دې وخته پورې هيڅوك له دې سره خپله نكاح نشي تړلی، كه كومه ميړوښه (منكوحه) ښځه ستاسې په «**ملک اليمين**» كښې راشي، نو هغه له دې حكم څخه مستثنٰی او پر تاسې باندې روا ده، اګر كه ميړه (خاوند) ئې ژوندی هم وي او دې ته ئې طلاق هم نه وي وركړی او صورت ئې دا دی چې يو كافر نارينه له يوې كافرې ښځې سره نكاح تړلې وي او مسلمانان پر «**دارالحرب**» باندې يرغل (حمله) وروړي او هغه ميړوښه (منكوحه) ښځه اسيره كړي او «**دارالاسلام**» ته ئې راولي، نو دا ښځه چې د هر مسلمان په لاس ورغلې وي هغه ته حلاله ده اګر كه د هغې ميړه (خاوند) په «**دارالحرب**» كښې ژوندی موجود وي او خپلې دې ښځې ته ئې طلاق هم نه وي وركړی د ګردو (ټولو) محرماتو له بيانولو څخه وروسته تاكيد فرمايي چې دا د الله جل جلاله حكم دی، د هغه منل پر تاسې باندې لازم دي. (كتب الله محذوف فعل مصدر دی. يعنې كتب الله عليكم حرمة هذه المحرمات ليكلی دی الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسې باندې په ليكلو سره. او تقدير ئې كړی په تقدير كولو سره).

(فائده): هغه كافره ښځه چې په «**دارالحرب**» كښې نيولې شوې وي، د هغې د حلاليدو له پاره دا ضروري ده چې يو «**حيض**» پرې تير شي او دا ښځه مشركه او بت پرسته هم نه وي بلكه له اهل د كتابو څخه وي.

وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِكُمْ مُّحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ

او حلالې کړې شوې دي تاسې ته (ګردې (ټولې) ښځې) چه پرته (علاوه) له دوی څخه دي (په دې شرط) چه طلب وکړئ تاسې (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دې حال کښې چه ساتونکي شئ. (د خپل دين په نکاح سره) نه زنا کوونکي

تفسير: يعني بې له هغو (١٥) اقسامو ښځو څخه چه د دوی د حرمت بيان وشو نورې ګردې (ټولې) ښځې په څلورو شرطونو حلالې دي.

(١): دا چه طلب ئې کړئ! يعني په ژبې سره «ايجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشي.

(٢): دا چه مهر ورکول ومنئ!.

(٣): دا چه د هغې ښځې پخپل واک (اختيار) کښې راوړل او په قيد او قبضه کښې ساتل مقصود وي او تش ورسره چړچې (مزې) کول او شهوت پرستي مقصود نه وي لکه چه په زنا کښې وي. يعني د هميشه له پاره هغه د ده ارتينه (ښځه) شي، او بې له پرېښودلو او طلاقولو له خپل ميړه (خاوند) څخه بېلېدلې نشي، مطلب دا چه کومه موده نه وي مقرر شوې. نو له دې ځنې د «متعه» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پرې اجماع ده.

(٤): شرط چه په نورو آيتونو کښې مذکور دی دا چه په مخفي ډول (طريقه) سره دوستي نه وي يعني لږ تر لږه دوه نارينه يا يو نارينه او دوې ښځې د دې نکاح په معامله کښې شاهدان وي. که بې له شاهدانو ايجاب او قبول وشي نو هغه نکاح نه صحيحه کېږي او زنا بلله شي.

فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِۦ مِنْهُنَّ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ

پس هر هغه ښځه چه نفع واخيسته تاسې په هغې سره له دې (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی په دې حال کښې چه فرض کړې شوي دي.

تفسير: يعني له هغې ښځې سره چه نکاح وتړله شوه او ميړه (خاوند) له هغې څخه تر لږې يا ډېرې تاکلې (مقرر) مودې پورې نفع هم واخيسته يا لږ تر لږه يو ځلې «وطې» يا صحيحه خلوت ته وار ورسيد، نو د دې ښځې پوره مهر ورکول لازمېږي. ترڅو چه هغه ښځه خپل مهر ور ونه بښي، نو په هيڅ ډول (طريقه) هغه د ده له غاړې څخه نه خلاصېږي. که ښځه بيخي په کار ورنشي او پخوا له صحيحه خلوت ميړه (خاوند) ئې طلاق ورکړي نو د مقرر مهر نيمايي پرې لازمېږي. که ښځه پخوا له انتفاع څخه کومه هسې خبره وکړي چه په هغې سره ئې نکاح ماته شي نو د ميړه (خاوند) له غاړې څخه ګرد (ټول) مهر خلاصېږي او هيڅ شی پرې نه لازمېږي.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيمَا تَرَٰضَيۡتُم بِهِۦ مِنۢ بَعۡدِ ٱلۡفَرِيضَةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ٢٤

او نشته گناه پر تاسی باندی (ای میړونو (خاوندانو) او ښځو!) په هغه شی کښې چه راضی شوی یئ تاسی په هغه باندی پس له مقررولو (د مهر) بیشکه چه الله دی ښه عالم (په پټو او ښکارو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضی شول. مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څخنی څه شی لږ کړی. یا نارینه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړی. نو مختار دی او په دی کښې هیڅ وبال نشته. او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه میره (خاوند) څه شی لږ کړی! یا ارتینه (ښځه) له هغه څخه څه زیات شی وغواړی. هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (یا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کیفیت کښې په هر شان چه بیا سره راضی شول). په آخره کښې ئی وفرمایل چه الله تعالیٰ ته ستاسی گرد (ټول) مصالح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمایی هغه بیخی له گټی او حکمت څخه ډک وی د هغه په متابعت کښې ستاسی د دارینو منافع او ښیگڼی (فائده) او په مخالفت کښې ئی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَن لَّمۡ يَسۡتَطِعۡ مِنكُمۡ طَوۡلًا أَن يَنكِحَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ
فَمِن مَّا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُم مِّن فَتَيَٰتِكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۚ

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسی له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلی اصیلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلی) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وینځو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتړی او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سړی لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانی وینځی سره خپله نکاح وتړی چه د هغی مهر لږ او نفقه ئی هم آسانه وی. او که مالک ئی په خپل کور کښې وساتی (لکه چه اکثر ئی ساتی هم) نو میره (خاوند) ئی د هغی له نفقی

څخه فارغ البال ګرځي. او که میړه (خاوند) ته ئي ور وسپاري، نو بیا هم د اصیلې د نفقې په نسبت د دې وینځې په نفقه کښې خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سړی چه د اصیلې ښځې د نکاح کولو توان لري نو ده لره د امام شافعي رحمة الله علیه او نورو په نزد له وینځې سره نکاح تړل حرام دي. او زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښې هسې نکاح «تنزیهي کراهت» لري او د داسې نکاح د صحت له پاره د وینځې مسلمانې د اکثرو علماؤ په نزد ضروري ده او زمونږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابي وینځې سره نکاح وکړي نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد روا ده. هو! که د چا په نکاح کښې اصیله ښځه وي نو ده لره له وینځې سره نکاح تړل! د ګردو (ټولو) په نزد حرام دي.

وَاللّٰهُ اَعۡلَمُ بِاِيۡمَانِكُمۡ ؕ بَعۡضُكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡضٍ ۚ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسې ځیني ستاسې له ځینو نورو یئ! (یعنې ګرد(ټول) د یوه پلار آدم اولاده یئ!)

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ ته ستاسې د ټولو د ایمان اصلي کیفیت معلوم دی. تاسې لره ښائي چه په ښکاره باندې اکتفاء وکړئ! د ځینو وینځو ایمان د الله تعالیٰ په نزد د ځینو آزادو (خپلواکو) ښځو له ایمان څخنې بهتر او افضل کیدی شي. نو د ایمان له حیثیته د وینځې په نکاح کولو کښې نه ښائي چه څه انکار وکړي ځکه تاسې په خپلو منځونو کښې ګرد (ټول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوي یئ! او په یوه دین کښې سره شریکان یئ! نو بیا له وینځو سره نکاح تړل ولې عیب او ننګ او عار ګڼئ؟ په دې کلام سره د وینځو د نکاح په لوري توجه ورکول او له دوی څخنې د نفرت د احساس لرې کول مطلوب دي.

فَانۡكِحُوۡهُنَّ بِاِذۡنِ اَهۡلِهِنَّ وَاٰتُوۡهُنَّ اُجُوۡرَهُنَّ بِالۡمَعۡرُوۡفِ مُحۡصَنٰتٍ غَيۡرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخۡدَانٍ ۚ

نو په نکاح واخلئ (د بل چا) وینځې په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وي دوی عفیفې ساتلې شوې له زنا چه نه وي زنا کوونکې په ښکاره او نه وي نیوونکې د پټو یارانو،

تفسیر: یعنی اوس مناسب دی چه له پورتنی بیانه سره سم له هغو وینځو سره نکاح وتړئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلئ! او سم له دود (رواج) او دستوره د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکړئ! چه څه معطلی، تنګی او خفګان پکښی نه وی او غدر او نقصان په کښی رانشی. او کله چه د دوی په خوښی سره دا وینځی د نکاح په قید کښی راشی نو دا وینځی دی پټی یاری نه کوی! یعنی زنا دی نه کوی! چه په هغه کښی مهر له سره نه لازمیږی.
له دی ځایه راښکاره شوه چه په زنا کښی مهر نه لازمیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروری دی.

فَإِذَآ أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَٰحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى ٱلْمُحْصَنَٰتِ مِنَ ٱلْعَذَابِ

نو کله چه میروښی (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصیلو ښځو باندی دی له عذابه (له حده چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعنی هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح ځنی ئی فائده اخیستی وی، یعنی روا مجامعت ئی کړی وی او بیا زنا وکړی نو دا زانی دی سنګسار او په ګټو سره دی وویشتلی شی! او که نکاح ئی نه وی شوی او پخوا له نکاح څخه ئی زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی وواهه شی. او مریی او وینځی له پاره مخ کښی او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښی یواځی د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ ٱلْعَنَتَ مِنكُمْ ۚ وَأَن تَصْبِرُوا۟ خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٥﴾

دا (په نکاح اخیستل د وینځو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسی نه او دا چه صبر وکړئ تاسی (له وینځو) خیر (غوره) دی تاسی ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا.

تفسیر: یعنی په تاسی کښی له وینځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سری په حق کښی دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعنی د زنا له اخته کیدلو ویریږی که تاسی صبر وکړئ!

او له وينځو سره نكاح ونه كړئ! نو دا ستاسي په حق كښې.ديره ښه ده. ځكه چه ستاسي اولاد به آزاد وي. هو! له هر چا سره چه څه انديښنه وي چه صبر او تحمل به ونه شي كولى نو هغه ته دا بهتره ده چه په هسې حالت كښې كومې وينځې سره خپله نكاح وتړي. او الله ښه ښونكى دى له پاره د صبر كوونكو.

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

اراده لري الله چه بيان كړي تاسي ته (شرعي احكام) او وښيي تاسي ته لاره د هغو كسانو چه پخوا له تاسي وو (له انبياؤ او بوځې تاسي په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وكړي په رحمت سره پر تاسي باندى او الله ښه عالم دى (په پټو او ښكاره ؤ) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: يعني د الله تعالىٰ اراده د دى احكامو له ارشاد څخه هم دا ده، چه تاسي ته د حلالو او حرامو حال معلوم شي او د پخوانيو انبياؤ لاره در په برخه شي لكه حضرت ابراهيم عليه السلام او نور. او مغفرت ستاسي په برخه كړي. او الله جل جلاله ته ستاسي مصالح او نور كرد ((تول) حالات پوره ځرګند دى. او د الله جل جلاله په هر حكم او په هر تدبير كښې حكمت دى. كه اوس د هغه د حكم اطاعت ونه كړئ! نو له هدايت څخه محروميږئ! او د پخوانيو پيغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت كوئ! او د الله تعالىٰ له رحمت او مغفرت نه هم بى برخي كيږئ! (نو ځكه تاسي ته بيانوى هغه چه مخفي ؤ له تاسي نه چه هغه د وينځو احكام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اكتساب قيود، اخروى وعد او وعيد او د دنيوى ژوند د اصلاحاتو تحديد دى څو چه تاسي ته د هغو انبياؤ او صالحانو لاره دروښيي چه پخوا له تاسي نه تير شوى دى او تاسي هغوى پسي اقتداء وكړئ! او د هغوى په اهتداء سره اعتلاء ومومئ ځكه چه تقوىٰ او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبين دين التزام، او په شرعي احكامو اعتصام هر سړى مأجور او فائزالمرام ګرځوى. **اللهم ارزقنا الهداية والحلال وقنا الضلالة والنكال)**

(فائده): پخوا له دى نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه كول او د ښځو په نسبت ځينى احكام او د هغو ښځو بيان وشو چه له دوى سره نكاح تړل حرام دى او د نكاح او مهر او د نورو په نسبت د قيودو او د شرائطو يادونه او د بدكارى ځنى ممانعت او د هغو د سزا ذكر ؤ ځرنګه چه د څو وجوهو لامله (له وجى) د دى احكامو اطاعت سخت ؤ، نو ځكه ئى په دى آيت

او په راتلونکو دوو آیتونو کښې د دی احکامو منل او تعمیل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئی ممانعت وفرمایه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يَّتُوْبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيْدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهَوٰتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مَيْلًا عَظِيْمًا ﴿٢٧﴾

او الله اراده لري چه رجوع وکړی په رحمت سره پر تاسی باندی. او اراده لري هغه کسان چه متابعت کوی د شهواتو (د نفس د آرزوگانو) د دی چه کاږه شئ تاسی (د حق له لاری څخه) په کږیدلو ډیرو لويو او لری سره.

تفسیر: یعنی دا مختلف قیود چه پخوا له دی نه تیر شول له هغو څخه پر تاسی باندی رحمت فرمایل مطلوب دی. نو ځکه الله تعالیٰ د دی قیودو په نسبت حکم وفرمایه او هغه کسان چه په خپلو شهواتو کښې اخته دی دا غواړی چه تاسی له سمی لاری لری ولویږئ! یعنی د هغوی په شان تاسی هم د خپلو شهواتو اتباع وکړئ! او گمراهان شئ! نو اوس هر څه چه کوئ، ښائی چه په پوره عقل او فکر او پوهی سره ئی وکړئ!.

يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيْفًا ﴿٢٨﴾

اراده لري الله د دی چه سپک کړی (بار) له تاسی نه، او پیدا کړی شوی دی انسان ضعیف (کمزوری چه د درونډ بار طاقت نه لری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ انسان ضعیف پیدا کړی دی او الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر کومه ځایه پوری صبر کولی شی او له هغه څخه زیات صبر نشی کولی نو ځکه ئی په هر حکم کښې د تخفیف لحاظ هم فرمایلی دی. داسی نه ده چه هر هغه شی چه د انسان له پاره مفید لیدل شوی دی. همغه ئی وربه غاړه کړی دی. سخت وی که آسان. مثلاً له ښځو څخنی ځان ساتل او له شهوت نه صبر کول د انسان له پاره ډیر سخت ؤ، نو ځکه الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د ده د خواهش د پوره کولو له پاره جائزی طریقی ور وښوولی، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل کړی شی او داسی ئی نه دی فرمایلی چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بیخی منع کړی شوی دی حق تعالیٰ په خپل رحمت سره په شریعت کښې تنگی نه ده فرمایلی چه خلق حلال پریږدی، او د حرامو په لوری وځغلی. د دی آیتونو خلاصه داسی راووته چه «له شهواتو څخنی د نفس ساتل ـ او د دی گردو (ټولو) قیودو منل چه د ښځو په

باره کښې مذکور شول، له سره درونه او سخت امر نه دی. او د هغو تعمیل خورا (ډیر) ضروري او بیخي مفید دی.»

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ ۣ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسی! مالونه د یو بل په منځونو خپلو کښې په ناروا سره! مګر (خورئ یی) که وی دا (مالونه چه خورئ ئی اموال د) تجارت (چه صادروی) په خوښی سره له تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چه هیڅا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ویلو، ټګی او غلا کولو (یا په قمار یا په غصب یا په ناحقه دعوی یا په فاسدو عقودو او نورو) سره بیخي روا نه دی. هو! که سوداګری یا بیع او شری د جانبینو په خوښی سره وشی نو په دی کښې هیڅ حرج نشته او له دی مال ګټنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسی شوه «په جائزه طریقه سره له مال اخیستلو څخه هیڅ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسی باندی درونه وی. (ځینی وائی چه مقصود له دی نهیی په هغه څه کښې د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله تعالیٰ رضاء په کښې نه وی، او په تجارت سره ئی صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالیٰ او په رضاء د الله تعالیٰ کښې وی.)

وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿٢٩﴾

او مه وژنئ تاسی سره ځانونه خپل (یعنی یو بل یا مه کوئ تاسی هغه کار چه ستاسی د هلاک سبب وی) بیشکه چه الله دی پر تاسی باندی ډیر مهربان (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی پخپلو منځونو کښې یو له بله سره مه وژنئ بیشکه چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی دیر مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندی له بی سببه تصرف کولو څخه ئی منع فرمایلی ده، او تاسی ته ئی داسی احکام درلیږلی دی چه په هغو کښې بیخي ستاسی ښیګڼه (فایده) او خیر دی.

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَّظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيْهِ نَارًا ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿٣٠﴾

او هر څوک چه وکړی دغه (تیر منهیات) په تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدی) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: یعنی هر څوک چه له ظلمه او تیری څخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل څوک وژنی نو د ده د هستوګنی ځای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالیٰ ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی څوک داسی ګومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنګه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالیٰ مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف څخنی نشی اړولی.

اِنْ تَجْتَنِبُوْا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُّدْخَلًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) ګناهونو څخه چه منع کولی شئ تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) ګناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په ځای د ننوتلو ډیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه څوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی. له دی څخه معلومه شوه چه د الله تعالیٰ څخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی. اوس په دی آیت کښی له ګناهونو څخنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د ګناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سړی زیار (محنت) وکاږی چه له ګناهونو څخنی ځان وژغوری (وساتی) او ورمعلوم شی چه هغه څوک چه له کبیره ؤ ګناهونو څخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به ګرد (تول) هغه صغیره معاصی ښځل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی څو خبری بحث طلبی

دی. مګر د ګردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر څو په هغه سره د ګردو (تولو) امورو پوهیدل آسان شی.

«معتزله» او د دوی نور ملګری په سرسری ډول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندی داسی پوهیدلی دی، «که له کبیره ؤ ګناهونو ځنی ځان وژغوریٔ (وساتی)! یعنی یوه کبیره ګناه هم ونه کړیٔ! نو بیا یواځی صغیره ګناه هرخومره وکړیٔ! هغه به ضرور دربښل کیږی. او که له صغائرو سره کبیره هم **(کیف ما اتفق)** یوه یا دوه شاملی شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د ګردو (تولو) سزاوی هرومرو (خامخا) دررسیږی.»

«اهل السنت» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالیٰ ته د معافی او مؤاخذی اختیار بیخی محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذی وجوب د معتزله ؤ بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره ؤ الفاظو او ظاهری مضمون څخه چه د معتزله ؤ مذهب راجح په نظر راځی د هغه ځواب چا داسی ورکړی دی «د شرط له انتفاء ځنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. ځینی داسی وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبرالکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندی څو نوری خبری هم تر بحث لاندی راځی. مګر مونږ له هغو ګردو (تولو) څخه تیریږو او یواځی د هم دی آیت داسی محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاواندانو په نزد په دی معنی سره ګردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله ؤ په ناپوهی او عدم تدبر باندی قوی حجت جوړیږی او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. نو په غور ئی واوریٔ!

دا خو ښکاره ده چه د ﴿ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ الآیه ارشاد چه دلته مذکور دی او د ﴿ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ ﴾ ارشاد چه د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی او یواځی په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه آیت وی همغه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه **قال ما رأیت شیئا اشبه باللمم مما قال ابوهریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم ان الله کتب علی ابن آدم حظه من الزنی ادرک ذلک لامحالة فزنی العین النظر وزنی اللسان المنطق ـ والنفس تتمنی وتشتهی والفرج یصدق ذلک ویکذبه انتهی»** د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولګیده. او د حبر الامة او لسان القرآن حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذالقیاس د «سیئات» معنی له دی څخه ښه نشی کیدی، نو اوس د دی مطلب په مقابل کښې
به د دی آیت د مضمون په نسبت بل کوم تقریر څرنګه د ترجیح وړ (لائق) او د غوره کیدلو
لایق کیدی شی؟ بالخصوص د معتزله ؤ چتی (بیکاره) وینا به څه دول (طریقه) د التفات وړ
(لائق) او د ځواب لایقه ګڼله کیږی؟ او به واقعی توګه (طور) د ذکر شوی حدیث مطلب او هغه
خبره چه حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له هغه څخه ایستلی ده داسی عجیبه او د قبول وړ
(لائق) تحقیق دی چه له هغه څخه د دواړو آیتونو مضمونونه ښه محقق شوی دی، او دی د
معتزله ؤ خرافاتو ته هیڅ ځای او اهل حق ته د هغو د تردید ضرورت هیڅ پاتی نشو، او په هغه
سره د نورو ضمنی اقوالو او اختلافاتو حل هم په ښه دول (طریقه) سره وشو لکه چه په ادنٰی تأمل
سره پوهان پری پوهیدی شی.

مونږ د توضیح په غرض د ذکر شوی حدیث خلاصه لیکو حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ
عنه فرمائی چه د «لمم» لفظ چه په «النجم» کښې راغلی او د هغه د معافی وعده شوی ده د
هغه د تعیین او تحقیق په نسبت مونږ ته د ابی هریره رضی الله تعالیٰ عنه د حدیث څخه بهتر
کوم بل شی نه دی معلوم چه خلاصه ئی دا ده چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی الله
تعالیٰ د بنی آدم په ذمه باندی د زنا کومه برخه چه مقرره فرمایلی ده هغه هرومرو (خامخا) ده
ته رسیدونکی ده نو د زنا په فعل کښې د سترګو برخه لیدل دی او د ژبی برخه د هغو خبرو
ویل دی چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پیدا کوی او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او
د هغه غوښتنه کوی. مګر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجینو په عمل پوری
موقوف دی. یعنی که د فرجینو څخنی د زنا صدور محقق شو نو د سترګو، ژبی او نفس او د
نورو ګردو (تولو) په زنا کښې واقع کیدل محقق شول که د ګردو(تولو) اسبابو او ذرائعو
وسائلو د شتوالی سره د فرجینو فعل متحقق نشی بلکه له «زنا» څخنی ئی «توبه» او اجتناب په
نصیب شی نو اوس د زنا هغه ګرد (تول) وسائل او وسائط د مغفرت لایق شول یعنی کله چه د
فرجینو زنا کول باطل شو، ګواکی د دوی ماهیت قلب شوی د ګناه په ځای عبادت وګرځید.
مثلاً یو سړی د غلا په نیت تر مسجد پوری ورسیده مګر په مسجد او په عین موقع کښې متنبه او
ویښ شو او له غلا ئی توبه وایسته او ګرده (توله) شپه ئی د الله تعالیٰ په عبادت کښې تیره
کړه. نو ښکاره ده هغه ورتګ چه د غلا وسیله په نظر راته اوس همغه د توبی وسیله او د لمانځه
سبب وګرځید. نو د ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د دی حدیث له اوریدلو څخه عبدالله بن عباس
رضی الله تعالیٰ عنه وپوهید چه «لمم» هغه خبری دی چه په اصل کښې لویه ګناه نه ده مګر د
ګناه د سبب کیدلو لامله (له وجی) ګناه ګرځی نو د آیت مطلب به داسی شی هغه کسان چه له
لویو او ښکاره ؤ ګناهونو څخنی ځانونه ژغوری (ساتی) خو (لمم) ورڅخنی صادریږی مګر د لویی
او اصلی ګناه له صدور څخه پخوا دوی له خپل قصور څخنی تائب او مجتنب کیږی نو اوس لکه
چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د حدیث په اساس د (النجم) د
سورت د آیت په مطلب باندی پوهیدلی دی مونږ لره هم ښائی چه همغه معنی د ابن عباس رضی

الله تعالىٰ عنه له ارشاد سره سم د «النسآء» د سورت د آيت په مطلب کښې هم بې له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمدلله نه مونږ ته د دې خبرې ضرورت پاتې کيږي چه د دې آيت په توضيح کښې د صغيرې ګناه او د کبيرې ګناه مختلف تفسيرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د ځواب ورکولو څه فکر وي. د سيئاتو د تکفير وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځي او د اجتناب معنى هم ظاهريږي. او نورې ګردې (تولې) وړې خبرې انشاءالله تعالىٰ په لږ تدبر سره حل کيږي د دواړو ذکر شويو آيتونو خلاصه د حديث له ارشاد او د ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنه له بيان سره سم داسې شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسې ګناهونو څخنې ژغورې (ساتي) او د هغو د ارتکاب څخنې خپل نفسونه ساتي چه د ګناهونو په سلسله کښې مقصود او لويه ګڼله کيږي، نو د هغه اجتناب او ژغورنې (ساتنې) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومې لويې ګناه د حصول په طمع ئې کړې وي معافيږي. او د ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښې داخليږي. دا مطلب نه دې چه د زنا د سلسلې صغائر د کومې بلې سلسلې د کبيرې ګناه مثلاً د شرابو له نه څښلو څخنې به معافيدی شي يا د شرابو د څښلو لامله (له وجې) د هغو مؤاخذه هم لازمه او واجبيږي. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقيقات دي. ولې په واقع کښې مطلقاً صغائر په حسناتو سره ښښل کيږي. کما قال الله تعالىٰ ﴿ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ ﴾

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ

او ارمان مه کوئ تاسې د هغه شي چه غوره ګرځولې دی الله په هغه شي سره ځينې له تاسې پر ځينو نورو

تفسير: يعنې حق تعالىٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښې شرافت، فضيلت، اختصاص او امتياز عنايت فرمايي، نو تاسې د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دې نه وي، زما دې وي ځکه دا هم ګواکې همغسې دی چه د چا په خاص مال او ځان باندې له کوم سببه منګولې ښخې کړئ! چه د هغه حرمت اوس تير شو او هم له دې څخنې ستاسې په منځو کښې حسد او بغض پيدا کيږي. او د الله تعالىٰ له حکمت څخه هم مخالفت لازميږي. ځينو ښځو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کښې عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښې الله تعالىٰ نارينه ؤ ته خطاب فرمايي او هغوی باندې حکمونه کوي او د ښځو ذکر نه کيږي او په ميراث کښې نارينه ته دوه برخې ورکولې شي؟» په دې آيت کښې د دغو ګردو (تولو) پوښتنو ځواب ورکړی شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا ۖ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۚ
وَسْأَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

شته نارینه ؤ لره نصیب (برخه، مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او سؤال کوئ تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (ډیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقرری شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسیږی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هو! خبره بله ده چه الله تعالیٰ سم له خپل حکمت او رحمت سره چا ته چه خاصه لویی او فضیلت عنایت کړی، نو د هغه په نسبت حرص او شکایت کول بیځایه هوس دی. هو! که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواړی دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی!. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل طالب نشی! او الله تعالیٰ ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه استحقاق ډیر ښه ورڅرګند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت ورپه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره سمه ده. او هیچا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی
بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ
أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

او دپاره د هر یوه (له نارینه ؤ او ښځو) ګرځولی دی مونږ وارثان (چه واخلی خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پریښی وی مور او پلار او نورو اقاربو

(خپلوانو نو مه ئی ورکوئ پردیو ته) او هغه کسان چه غوته شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوئ نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال ځنی چه مور او پلار او خپلوانو پریښی دی وارثان گرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی گرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هرومرو (خامخا) وررسوئ! الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته څومره برخی ورکری شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکری شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غړوی؟

فائده: ډیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره ورونه او ملگری کړل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی ورونه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی.

هو! په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرگ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مگر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَّبِمَآ اَنْفَقُوْا مِنْ اَمْوَالِهِمْ

سړی حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندی په سبب د دی چه فضیلت (لوئی) ورکړی دی الله ځینی د دوی ته پر ځینو نورو باندی او په سبب د دی چه نفقه (لگښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی راښیی چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابریدی نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالیٰ نارینه پر

ښځو باندې په دوه ؤ وجو سره حاکم او د حال کتونکی کرځولی دی.
(١): لويه او موهوبه وجه دا ده چه الله تعالیٰ په اصل کښې ځينو ته پر ځينو نورو يعنی نارينه ؤ ته پر ښځو باندې په علم او عمل سره (چه دا دواړه د ګردو (تولو) کمالاتو مدار دی) فضيلت او لويی عطا فرمايلی ده. چه د هغو تشريح په احاديثو کښې شته. (يعنی په عقل، علم، صبر، حلم، يوه، عصوبت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعياد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارينه ته پر ښځو باندې فضيلت او لويی ورعطا کړی ده.)
(٢): کسبی وجه دا ده چه نارينه پر ښځو باندې خپل مال صرفوی، او د مهر، خوړو کاليو (کپړی) او د نورو ضرورياتو تکفل کوی. مطلب دا دی چه ښځو لره ښايی چه د نارينه حکمونه ومنی.
(فائده): يوی صحابی ښځی د خپل ميړه (خاوند) زياته نافرمانی کوله، آخر ميړه (خاوند) دا په څپيړه ووهله، دی ښځی خپل پلار ته وژړل. پلار ئی د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خدمت کښې حاضر شو او د دوی حال ئی ورښکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمايل چه «دا دی هم له خپل ميړه (خاوند) څخه بدل واخلی!» په دی منځ کښې دا آيت نازل شو. نو رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چه «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چه د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښې خير دی.»

فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ؕ

نو هغه ښځی چه نيکی دی حکم منونکی دی (د ميړونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکی دی په غياب (غيب) د ميړونو (خاوندانو) (خپلو کښې د ځانونو خپلو او د خپلو ميړونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چه ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر ميړونو (خاوندانو)

تفسير: يعنی هغه ښځی چه نيکی دی دوی د خپلو ميړونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل ميړه (خاوند) په غياب (غيب) کښې د هغه په خوښی او رضاء خپل ځان او د ميړه (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د ميړه (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښې هيڅ ډول (قسم) خيانت نه کوی.

وَالّٰتِیْ تَخَافُوْنَ نُشُوْزَهُنَّ فَعِظُوْهُنَّ وَاهْجُرُوْهُنَّ فِی الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوْهُنَّ ۚ

او هغه ښځې چه ویرېږی تاسی له سرکشی (بد ګزرانی) د دوی نه نو نصیحت وکړئ دوی ته او پرېږدئ تاسی دوی (خپلې شاوی ورته وګرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصیحت سمی نشوی) او ووهئ تاسی دوی (که په بیلتون هم سمی نه شوی)

تفسیر: یعنی که کومه ښځه له خپل میړه (خاوند) سره بدګزرانی وکړی نو ښایی (چه میړه (خاوند) دی دغه ښځه د څیښتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظیم) په ژبه وپوهوی. چه نور دی هسی نه کوی. که ئی ونه منله نو بیا دی په همغه خونه (کور) کښې په ګوښې (یوازی) بستره کښې پرېږدی. او که په دی هم سمه نه شوه نو داسی دی ووهی چه د دی په وجود کښې د وهلو اثر پیدا نشی یا ئی هدوکی مات نشی د هر تقصیر له پاره یوه درجه وی نو سم له هغې سره د هغې د تادیب او تنبیه اجازه شته چه د هغې دری درجې په ترتیب سره په آیت کښې مذکوری دی. وهل او تکول وروستنی درجه ده. په معمولی او سرسری قصور باندی دی نه وهی. هو! که قصور ئی زیات وی، نو بیا ئی په وهلو کښې هیڅ حرج نشته او څومره چه مناسب وګڼی هغومره دی ووهی. مګر د دی خبری لحاظ په کار دی چه هدوکی ئی مات نشی. او داسی یو پرهار ورته ونه رسیږی، چه د هغه اثر باقی پاتی شی.

فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

نو که اطاعت ئی وکړ (غاړه ئی کیښوده) تاسو ته نو مه لټوئ تاسی پر دوی باندی لاره (د ضرر او اذیت) بیشکه الله دی ډیر پورته (په غلبه او مرتبه کښې) ډیر لوی (له ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعنی که هغه ښځې ستاسی په پند یا بیلتون (جدائی) یا تادیب یا وهلو سمی شوی او له غاړی غړولو او نافرمانی څخه ئی لاس واخیست، او ښکاره مطیعی شوی، نو تاسی هم لاس تری واخلئ! او د دوی الزام پسی مه ګرځئ! او تیرواته ئی مه لټوئ! او خامخا د دوی په پړ کولو پسی مه ګرځئ! او له الله څخه وویرېږئ! بیشکه الله جل جلاله پر تاسی ټولو غالب او په ګردو (ټولو) باندی حاکم دی. مه د ښځو په معاملو کښې هرومرو (خامخا) له بدګمانی څخه کار اخلئ! او مه په لږ قصور باندی دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره یو حد او اندازه ده او د ښځو په تادیب کښې وهل وروستنی درجه لری.

وَإِنۡ خِفۡتُمۡ شِقَاقَ بَيۡنِهِمَا فَٱبۡعَثُواْ حَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهِۦ وَحَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهَآ

او كه ويرېږئ تاسې له مخالفت څخه په منځ د ميړه (خاوند) او ښځې كښې نو ور وليږئ (مقرر كړئ تاسې) يو منصف له خپلوانو د دې سړي او بل منصف له خپلوانو د دې ښځې نه،

تفسير: يعني اې مسلمانانو! كه تاسې ته انديښنه وي چه په ميړه (خاوند) او ارتينه (ښځې) كښې ضد او مخالفت دې او دوى پخپله جگړه نشي پريكولى نو تاسې ته ښايي چه يو منصف د ميړه (خاوند) له خپلوانو نه او يو منصف د ښځې له خپلوانو څخه مقرر كړئ! او د فيصلې له پاره ئې زوجينو ته وليږئ! ځكه چه اقاربو ته به د دوى نور حالات هم معلوم وي او له دوى ځنې د خير غوښتلو اميد هم ډير كاوه شي، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقيقات كوى او د هر چا چه هومره قصور وى هغه به پوهوى او د دوى په منځ كښې به د موافقت فضاء پيدا كوى.

إِن يُرِيدَآ إِصۡلَٰحٗا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيۡنَهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرٗا ٣٥

كه اراده لرى دغه (زوجين) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پيدا كړى الله د دغو (زوجينو) په منځ كښې بيشكه الله دى ښه عالم (د زوجينو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حكمينو په مقاصدو هم).

تفسير: يعني كه دواړه منصفان د زوجينو په منځ كښې د اصلاح قصد كوى، نو الله جل جلاله د دوى د ښه نيت او كوښښ لامله (له وجې) د زوجينو په منځ كښې موافقت پيدا كوى. بيشكه چه الله تعالىٰ ته د ګردو (ټولو) شيانو علم شته. د نزاع د لرې كولو او د اتفاق د حصول اسباب او كيفيات ګرد (ټول) هغه ته ښه معلوم دى. نو ځكه د زوجينو د نزاع په لرې كيدلو كښې به هيڅ سختي نه پيښيږى ان شاء الله تعالىٰ

وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ

او عبادت كوئ تاسې د الله! او مه شريكوئ تاسې له ده سره هيڅ شى!

تفسير: په الله تعالىٰ باندې يقين ولرئ او د آخرت د ثواب په اميد عبادت وكړئ په فخر (وياړ)

او رياء او ښودانې سره مال ورکول هم شرک دی، مګر په لږه درجه.

وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّبِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْۢبِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرَا ۙ﴿٣٦﴾

او (نیکي کوئ) له مور او پلار سره په نیکۍ کولو او (نیکي کوئ!) له خاوندانو د خپلوۍ سره او (نیکي کوئ!) یتیمانو سره او (نیکي کوئ!) له مسکینانو سره او (نیکي کوئ!) له همسایه ګانو سره چه قریب وی (په نسب یا په همسایګۍ کښې) او (نیکي کوئ!) له همسایه سره چه بعید وی (په نسب یا په همسایګۍ کښې) او (نیکي کوئ!) له هغه ملګري سره چه په څنګ کښې وی او (نیکي کوئ!) له مسافر سره او (نیکي کوئ!) له هغو (وینځو، مریو) سره چه مالکان وی (ورلره) ښی لاسونه ستاسی بیشکه چه الله نه خوښوی هغه څوک چه وی کبر کوونکی ډیر فخر کوونکی.

تفسیر: د یتیمانو، ښځو، وارثانو او زوجینو حقوق او له دوی سره حسن معامله ئی بیان کړه اوس داسی ارشاد فرمایی چه د هر یوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتیاج په تناسب اداء کړئ! له ګردو (تولو) څخه پخوا د الله تعالیٰ حق دی بیا د مور او پلار، بیا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قریب او غیر قریب همسایه (ګاوندی) څخه به نسبی یا مکانی قرب او بعد مقصود وی. په نسبی قرب کښې دا مطلب دی، چه د خپلوان همسایه حق، له پردی همسایه څخه زیات دی. او په مکانی قرب کښې به دا مدعا وی چه د نژدی همسایه حق د لری همسایه له حق څخه زیات دی. یعنی چه په لری فاصله کښې اوسیږی. په (والصاحب بالجنب) کښې د سفر، حضر او د کاراوبار رفیقان او شریکان او د یوه بادار (آقا) دوه نوکران او د یوه استاذ دوه شاګردان، دوست، شاګرد، مرید، او نور تول داخل دی. په مسافر کښې میلمه او غیر میلمه دواړه راغلل. او مملوک مال برسیره پر مرئی او وینځې نورو حیواناتو ته هم شامل دی. په آخر کښې ئی وفرمایل د هغو په مزاج کښې چه تکبر (لوئی) خودپسندی (ځان منی) داخل وی، هغه بل هیڅوک له خپل ځان سره برابر نه ګڼی. او په خپل مال باندی مغرور، او په عیش کښې مشغول وی نو هسی کسان چه دا حقوق نه اداء کوی، له

دوی ځنې احتراز وکړئ! او ځانونه ترې وژغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښې لس حقوق دی، اول حق د کردګار
دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار
دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران
بل یتیم دی بل ناداره بل خپل چه وی ستا جار
اوم جار دی بیګانه بل همنشین چه وی د څنګ
لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملګری شو په لار
یا ملګری د سبق شو یا د صف یا د مجلس
او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار
دی لسم ئی مملوکان، د دی لس واړو حقوق
په تفسیر د «احمدی» کښې دی ښکلی ای هوښیار

ﭐلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ اٰتٰهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۗ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿٣٧﴾

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی (شومتیا) سره او پټوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر ځان منونکی سری نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو ځنې پټوی او هیڅا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی.
(فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرځ په صرفولو کښې هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانان ترې منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښې موجود وو، پټول نو مسلمانانو لره له دی نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ

وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ وَمَنْ يَّكُنِ الشَّيْطٰنُ لَهٗ قَرِيْنًا فَسَآءَ قَرِيْنًا ﴿٣٨﴾

او نه (خوښوی الله) هغه کسان چه صرفوی دوی مالونه خپل له پاره د ښوونی خلقو ته او نه لری ایمان په الله باندی او نه په ورځ آخری (د قیامت) باندی او هر څوک چه وی شیطان ده لره ملګری نو بد ملګری دی (دا شیطان)

تفسیر: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوی. یعنی د الله تعالیٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخیلی کوی او نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی لیکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوی. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ایمان لری او نه په قیامت باندی باور لری چه د حق تعالیٰ د رضاء حصول او د اخروی ثواب تحصیل د دوی مقصود وی. او د الله تعالیٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شی چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی ئی د الله تعالیٰ خوښی او د آخرت د ثواب توقع وی.
له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی همغسی چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی ریاءکاری او د خلقو د ښوولو له پاره مال لګول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوی چه د دوی رفیق شیطان وی چه دوی پر هسی کارونو لمسوی او تیاروی ئی.

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيْمًا ﴿٣٩﴾

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ایمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قیامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځینی د هغه شی چه روزی کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسیر: یعنی د کافرانو په دی کښی هیڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی ایمان راوړی وی او د بخل او ریاء په ځای ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بیخی د دوی نفع وه. ضرر او زیان خو په دی کښی دی چه دوی ئی اوس غوره کوی او الله تعالیٰ ته معلوم دی چه دوی ئی په څه؟ او په کوم نیت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شي. په پخواني آیت ﴿ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ﴾ کښې د مال نسبت د هغوی په لوري شوی ؤ. اوس د ﴿ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ﴾ په فرمایلو کښې داسې یوه لطیفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی په هر څه ئې چه زړه غواړی لګوی ئې دوی ته دا وړ (لائق) او مناسب ؤ چه هغه مال ئې د الله تعالیٰ مال ګڼلی او په همغه لاره کښې ئې لګولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د یوی ذری او که وی دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کړی هغه (نیکی) او وربه کړی (محسن ته الله تفضلاً) له نزده خپله ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هیچا حق د یوی ذری په اندازه هم نه ضایع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کیږی، عین انصاف ـ او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د یوی ذری په اندازه څوک نیکی ولری نو «اضعافاً مضاعفه ـ څو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظیم ثواب د انعام په طور هم ورعنایت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

نو څرنګه (حال) به وی په هغه وخت کښی چه راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاؤ څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده !) پر دغه (محمدی امت باندی) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دی کافرانو به څرنګه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم ځنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بیان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قیامت په ورځ کښی د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوی او په ګردو (تولو) حالاتو

باندی به شاهدی لولی نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم تا به هم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاؤ علیهم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهدی لوستونکی درووو. او داسی احتمال هم لری چه د «هؤلا» اشاره د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیهم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهدی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیهم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهدی لولی ته به هم ای محمده! صلی الله علیه وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که هموار کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پټوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت څخنی به د دوی د حالاتو بیان کوونکی وبللی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکی سره برابر او په خاورو کښی ګډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیدی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالیٰ څخنی نه شی پټولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقاربو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقاربو، یتیمانو، مسکینانو، همسایګانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء څخنی ویرول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک څخنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکوونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کوونکو په طبیعت کښی هرومرو (خامخا) راتلونکی هم دی. اوس د دی ګردو (تولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایی او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له ګردو (تولو) عباداتو څخنی اولیٰ، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه ؤ خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی. او پر نفس باندی ډیر اهم او شاق او درانه ښکاری

(۱): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چه ستاسی له خولو څخنی وځی.

(۲): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه څخنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامبئ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهتم بالشان دی

(یو): حضور او خشوع، (بل): طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه ؤ امورو په منځ کښی هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی. جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه ځرنګه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د تولو ظاهری او باطنی امورو لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیږی نور په دی خاصه موقع کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو څخنی دوه نفعی هم معلومیږی

(اول): ځرنګه چه د پاسنیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی عبادات) او له بخل، ریاء، تکبر او ځانمنی (لوی) څخنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج راښیی. یعنی که لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسنیو ګردو (تولو) ذکر شویو اوامرو او نواهیو تعمیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت په ګردو (تولو) اوامرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له ګردو (تولو) منهیاتو او معاصیو څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ هم تصریح فرمایلی ده.

(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه تول تیر شوی احکام واوری نو د خپل ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلی او بی ذوقی ښکاره کری چه شرائط او آداب ئی ډیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او بدنی احکامو په تعمیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغۡتَسِلُواْۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نژدی کیږئ تاسي لمانځه ته حال دا چه تاسي مست یئ (له نشې) تر هغه پورې چه پوه شئ تاسي پر هغه شي چه (یې) وایئ تاسي او نه په داسې حال که چه تاسي جنب اوسئ مگر په هغه حال کښې چه اوسی تیریدونکی د لارې تر هغه پورې چه تاسي غسل وکړئ!

تفسیر: په ړومبنیو آیتونو کښې مسلمانانو ته خطاب ؤ ﴿وَاعْبُدُوااللّٰهَ وَلَاتُشْرِكُوْابِهٖ شَيْئًا﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښې ئې د کفارو مذمت هم بیان فرمایلی ؤ چه له تیر شوو امورو څخه ئې مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینې خاص هدایات ورکوی او د دی هدایاتو مناسبت له پخوانیو هدایاتو سره دا دی چه پخوا له دی نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول
(۱): په الله تعالیٰ باندی ایمان نه راوړل.
(۲): خپل مال د الله تعالیٰ په لار کښې نه لگول بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرگندولو له پاره ئې لگاوه او ښکاره ده چه د ړومبنی خرابی او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنی خرابی علت نفسی غوښتنی، هوا، هوس او ځان منی ده چه له هغې څخه دا راښکاره شوه چه د گمراهي سببونه دوه دی
(اول): جهل چه په هغه کښې د حق او باطل تمیز بیخی نشی کیدی.
(دوهم): نفسی غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجې) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشی کولی ځکه چه له شهوت سره ملکی صفات ضعیف او بهیمی قواوی قوی کیږی. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنی لریوالی او له شیاطینو سره نژدیوالی پیدا کیږی چه دا د گردو (تولو) زیانونو او خرابیو اساس او بنسټ (بنیاد) دی. نو اوس په دی مناسبت حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه منع فرمایلی ده چه د نشې په حالت کښې دی مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دی. وروسته له هغه جنابت په حالت کښې ئې هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلی دی، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالی او د شیاطینو د نزدیوالی وخت دی په حدیث کښې راغلی دی «چیری چه جنب وی هلته پرښتې نه ورځی.» والله اعلم.
اوس د دی آیت مطلب داسې شو ای ایماندارانو! کله چه تاسي ته د کفر او د ریاء خرابی معلومه شوه او د هغوی د اضدادو په حسن باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشې او د جنابت په حالت کښې د لمونځ کولو په خرابی باندی هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغې منشاء هم همغه شي دی چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشې په حالت کښې لمانځه ته نژدی کیدل نه دی په کار. څو تاسي ته په دی اندازه پوهه او هوښ درشی چه په هغو کلماتو باندی چه ستاسي له خولو څخه وځی وپوهیږئ.
او مه د جنابت په حالت کښې لمانځه ته نژدی کیږئ! تر څو چه ونه لامبئ مگر د سفر په حالت

کښې چه د هغه حکم وروسته له دی څخه راځي.

(فائده): دا حکم په هغه وخت کښې ؤ چه مسکرات (نشې شیان) لا نه ؤ حرام شوی مگر د نشې په حالت کښې له لمونځ کولو څخه ممانعت کړی شوی ؤ په روایتونو کښې راغلي دي چه «په کومه میلمستیا کښې اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راټول شوی وو. څرنگه چه شراب څښل په هغه وخت کښې لا نه ؤ حرام شوی، نو ځکه دوی شراب څښلي وو. دلته د ماښام وخت راغی، نو گرد (ټول) سره په همغه حالت کښې پر لمانځه باندی ودریدل. امام د﴿ قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ﴾ په سورت کښې د ﴿لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ﴾ په ځای د بې سدی (بې هشی) په حالت کښې «**اعبد ماتعبدون**» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بېخې غلطه او له حقیقته مخالفه شوه نو په دې مناسبت دا آیت نازل شو. اوس که د خوب د زیاتوالي په وخت کښې یا د رنځوری له امله (وجې) چا ته د داسې بې سدی (بې هشی) کوم حالت پیدا شي. چه په خپلو خبرو باندی نه پوهیږی، چه څه وائي؟ نو په داسې حالت کښې د ده لمونځ کول ناروا دي. او هر کله چه په سد او هوښ راغي، نو ضرور دی د هغه فوت شوی لمانځه قضائي راوړی!

وَاِنْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوْا مَآءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيْكُمْ ؕ

او که وئ تاسې مریضان (رنځوران) یا په سفر باندی (په حالت د بې اودسی یا جنابت کښې) یا راشي یو له تاسې له بیدیا (له بولو) نه یا جماع وکړئ تاسې ښځو سره نو ونه مومئ تاسې اوبه (یا ئې نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسې مخ د ځمکې (خاورې) پاکې ته نو مسحه وکړئ تاسې په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنگلو پورې)

تفسیر: یعنې د جنابت په حالت کښې دې لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو څخه دې اداء کړ شي! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وي، که یو داسې عذر پیښ شي چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وجې) ممکن نه وي او ترې معذور شي او د طهارت حصول ضروري وي نو په داسې وخت کښې تیمم وهل کافي دي. د اوبو د استعمال معذوریت درې صورتونه لري

(۱): ناروغي چه د اوبو استعمال ورته ضرر پیښوی.

(۲): چه سفر ئې په مخه کښې وي او دومره اوبه ورسره وي چه یوائې خپله گزاره پرې کولی شي، اوکه اودس پرې وکړی تنده به ورته ضرر ورسوی او اوبه له ده ځنې لرې وي.

(۳): دا چه اوبه بېخي موجودې نه وي. د اوبو د نشتوالي په تقدير ئې د طهارت د ضرورت دوه صورتونه ښودلي دي

(اول): له بولو او غائطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کښې.

(دوهم): له مجامعت ځنې وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کښې.

(فائده): د تيمم صورت دا دی چه په پاکه ځمکه باندې دې دواړه لاسونه ووهی! بيا دې پر خپل ټول مخ باندې په ښه ډول (طريقه) سره مسحه کړې! بيا دې دواړه لاسونه پر ځمکه باندې ووهی! او دواړه لاسونه دې تر څنګلو پورې مسحه کړی! خاوره طاهره ده. او د ځينو شيانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکې هم ده. مثلاً موزه، بوټ، ماسی، چاړه، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندې ولوېږي او په خاوره تبديل شي هغه هم د خاورې له متجانسيت څخه پاکيږي) او هم پر لاسو او مخ باندې د خاورې په مښلو سره د تذلل او عاجزی مراتب پوره کيږي. چه له ګناهونو ځنې د معافی غوښتلو اعلیٰ صورت دی. کله چه خاوره ظاهری او باطنی دواړه قسمه نجاست لرې کوی نو ځکه ئې د معذوريت په وخت کښې د اوبو قائم مقام درولی ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آسانی له مقتضاء څخه چه پر هغه باندې د تيمم حکم مبنی دی، بله وجه دا ده ښائی د اوبو قائم مقام داسی شی ودرولی شی چه له اوبو ځنې زيات سهل الوصول وي نو په ځمکه کښې دا خاصيت ښکاره دی، ځکه چه خاوره هر چيرې شته. معهذا خاوره د انسان اصل دی او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له ګناهونو او خرابيو څخه نجات مومی. کافران به هم آرزو کوی چه مونږ به په څه ډول (طريقه) سره بيا له خاورې سره ګډ شو. لکه چه په پرومبی آيت کښې مذکور دی

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

بېشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چه داسی سختی ئې را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصيراتو)

تفسير: يعنی الله تعالیٰ د ضرورت په وخت کښې د تيمم اجازه راکړې ده. او خاوره ئې د اوبو قائم مقام درولی ده. ځکه چه هغه سهولت او معافی ورکوونکی او د بندګانو د خطاؤ معافوونکی ذات دی. او خپلو بندګانو نفع او هوسائی (آسانی) خوښوی. چه له دی ځنې دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کښې د نشی په حالت کښې چه د يوه شی په ځای بل شی لوستلی شوی ؤ، هغه ئې هم معاف کړی دی، چه له هغه څخه دا خلجان پاتی نشو چه وروسته له دی نه دی په داسی حالت کښې لمونځ نه کوی، مګر هغه غلطی چه پخوا له دی نه شوی ده ښائی د هغې په نسبت مؤاخذه وشی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يَشْتَرُوْنَ الضَّلٰلَةَ وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيْلَ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآئِكُمْ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا ۙ وَّكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيْرًا ﴿٤٥﴾

آیا نه دی کتلی تا (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه ورکړی شوی ده دوی ته څه برخه له کتابه چه پیری (اخلی) دوی ضلالت (ګمراهي په عوض د هدایت) او اراده لری دوی د دی چه ورکه کړئ تاسی (هم) لاره (د حق) او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسی (هم نو خبروی مو پری چه تری په څنګ شئ!) او کافی (بس) دی الله ولی (دوست حمایت کوونکی ستاسی) او کافی (بس) دی الله مددګار (ستاسی).

تفسیر: په دی آیتونو کښی د یهودانو قبائح او د هغوی د مکر او فریب بیان دی. او یهودان په خپل ضلالت او کفر باندی خبروی او هم نور خبروی چه له هغوی څخه ځان وساتئ! لکه چه له ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًا ﴾ څخه نیولی تر ﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ ﴾ الآیه ـ پوری د یهودیانو قبائح ذکر شوی دی، په منځ کښی ئی د یوه خاص مناسبت لامله (له وجی) په نشه او په جنابت کښی له لمونځ کولو څخه ممانعت فرمایلی دی بیا ئی د یهودانو قبائحو ته دوام ورکړ. یهودانو ته له کتاب څخه برخه ورکړی شوی ده، یعنی د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ورکړی شوی ده، او د عمل کولو برخه چه اصلی مقصود ده، نه ده ورکړی شوی. او ګمراهي پیری، (اخلی) یعنی د (آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم) له حالاتو او اوصافو څخه به ئی د دنیائی عزت او رشوت لامله (له وجی) خلق نه خبرول. او پټول ئی. او عمداً به ئی تری انکار کاوه او غوښتل ئی چه مسلمانان هم له دین څخه واړوی چه ګمراهان شی. او الله تعالیٰ ته ای مسلمانانو! ستاسی دښمنان داسی ښه معلوم دی چه تاسی ته نه دی معلوم. نو د الله تعالیٰ په دی ارشاد باندی اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)! الله تعالیٰ تاسی ته د نفعی رسولو او د زیان څخه د ساتلو له پاره کافی دی. نو ځکه له دښمنانو څخه هیڅ ډول (طریقه) اندیښنی مه کوئ! او په دین باندی قائم اوسئ!

مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا

لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّيْنِ

ځینې له هغو کسانو چه یهودان شوی دی اړوی دوی خبری (د شریعت او محمدی اوصاف) له ځایو د دی (خبرو) څخه او وائی دغه (یهودان) واوریدله مونږ (وینا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائی یهودان) واوره (ته) په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی او (وائی یهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عیب ویلو سره په دین کښی؛

تفسیر: په یهودانو کښی داسی خلق هم دی، چه هغه «تورات» چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی له خپله ځایه اړوی او بدلوی ئی یعنی لفظی او معنوی تحریفونه پکښی کوی. (﴿ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ﴾ - او وایی وامو وریدله او ونه مانه مونږ) یعنی کله به چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوی به په ځواب کښی ویل وامو وریده! یعنی ومو مانه خو ورو به ئی ویل چه مونږ نه دی منلی. یعنی یواځی مونږ په غوږ اوریدلی او په زړه مو هغه نه دی منلی.

(﴿ وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ ﴾ - او وایی یهودان واوره په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی) یعنی کله چه یهودان له محمد صلی الله علیه وسلم سره مخاطبه کوی، نو وایی «واوره! دروا دی نه ورول شی!» یعنی داسی خبری کوی، چه دوه معناګانی لری. که د یوی معنی په اعتبار دعا یا تعظیم وی نو د بلی معنی په لحاظ ښیرا او تحقیر هم کیدی شی. لکه چه دا خبره په ظاهره کښی د خیر دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسی، هیڅکله دی تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه ورولی شی!» او په زړو کښی به ئی هسی نیت کاوه چه ته کوڼ شی! (العیاذ بالله).

(﴿ وَرَاعِنَا ﴾-او وائی راعنا) یعنی کله چه یهودان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی راتلل، «نو راعنا» به ئی هم ویل چه د هغه معناوی هم دوی دی. یوه ښه او بله خرابه چه د هغه بیان په اول جزء د البقرة په (١٠٤) آیت (١٣) رکوع کښی شوی دی. ښه معنی ئی دا ده چه «ته زمونږ رعایت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمایه! چه ستا پر مطلب باندی ښه وپوهیږو او د څه شی پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو. او بده معنی ئی دا ده چه د یهودیانو په ژبه دا د تحقیر کلمه وه، یا به ئی په ژوولی ژبه سره «راعینا» ویل چه د هغه معنی «زمونږ شپون» دی او دا د هغوی شرارت ؤ، ځکه چه هغوی ډیر ښه پوهیدل چه حضرت موسیٰ علیه السلام او نورو انبیاؤ علیهم السلام هم پسونه څر ته بیولی وو.

(﴿ لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ ﴾په تاوولو د ژبو خپلو...) یعنی یهودانو به دا کلمی پخپلو خبرو کښی سره ګدولی او په داسی یوه ډول (طریقه) سره به ئی ویلی چه د اوریدونکی فکر به ئی ښی معنی ته اړاوه او د هغو بدی معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کیده. او پخپلو زړونو کښی به ئی همغه خرابه معنی قصدوله او بیا به ئی پر ده باندی داسی عیب لګاوه، چه که دا سړی په رښتیا

سره نبي وی نو زمونږ په دی قريب (دروه) به هرومرو (خامخا) پوهيده، نو الله تعالیٰ د دوی دا فريبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طريقه) سره څرګند کړل.

وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

او که بيشکه دوی ويلي وی واوريده مونږ (وينا ستا) او ومانه (حکم ستا په بدل د «عصينا» کښي) او (که دوی ويلي وی) واوره (بی له «غير مسمع» او نظر لره پر مونږه (په بدل د «راعنا» کښي نو خامخا به ؤ خير دوی ته او ډيره سمه (دا وينا) وليکن لری کړی دی دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی پس نه راوړی ايمان (له دغو يهودانو مګر لږ خلق

تفسير: حق تعالیٰ د يهودانو د دغو دريو مذمومو اقوالو له بيان کولو څخه وروسته اوس د ملامتيا او د هدايت په ډول (طريقه)، ارشاد فرمائی چه که يهودانو د﴿وَعَصَيْنَا﴾په ځای ﴿وَأَطَعْنَا﴾او د ﴿وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾په عوض يوازی﴿وَاسْمَعْ﴾او د﴿وَرَاعِنَا﴾په ځای ﴿وَانظُرْنَا﴾ويلی، نو دا به د دوی په حق کښي بهتر ؤ، او دا خبره به په ځای او سمه وه. او هسی بيهودګی او شرارت ته به ځای نه ؤ پاتی، چه له پاسنيو کلماتو څخه يهودانو په خپلو زړونو کښي بدی معناګانی اخيستلی. ليکن څرنګه چه الله تعالیٰ دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدايت څخه بی برخی ګرځولی دی، نو ځکه دوی په سمه لاره باندی نه راځی او په ګټورو (فائده منلو) خبرو باندی نه پوهيږی او ايمان نه راوړی مګر لږ خلق دی چه له دغو شرارتونو او خباثتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت څخنی محفوظ پاتی دی لکه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُم مِّن قَبْلِ أَن نَّطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

ای هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (ای کتابیانو!) ایمان راوړئ تاسی! په هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چه تاسی سره دی پخوا له هغه چه هوار کړو مونږ ډیر مخونه نو وګرځوو دا (هوار مخونه) په شاګانو د دوی یا پخوا له دی چه لعنت وکړو پر دوی لکه چه لعنت کړی وو مونږ په اصحابو (د ورځی) د شنبی او دی امر (حکم) د الله کیدونکی (خامخا).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی یی د یهودانو ضلالت او د دوی د مختلفو قبائحو ذکر وفرمایه اوس هغوی ته د خطاب په ډول (طریقه) د ایمان او د قرآن د تصدیق حکم ورکاوه شی او وویرول شول چه له مخالفت څخه ځانونه وژغوری (وساتی). مطلب ئی دا دی چه «ای اهل د کتابو! ایمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احکام ئی له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دی. ایمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسی د مخ علامی یعنی سترګی پوزی او نور بدل کړو. مطلب دا چه که تاسی ایمان را نه وړئ، نو ستاسی څیری بدلوو او بیا ئی د شا په لوری اړوو. یعنی ستاسی مخ له چیت پیت کولو څخه وروسته د څټ په لوری او ستاسی څټ د مخ په لوری اړوو. (یاد ا چه) ایمان راوړئ پخوا له دی نه چه مونږ ډیر مخونه محوه کړو او د څټونو په شان یوه تخته ئی وګرځوو.» یا به د شنبی د ورځی د مسخ شویو خلقو په شان تاسی هم مسخ کړو او له تاسی ځنی به ځناوران جوړ کړو.

د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلسَّبْتِ ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت کښی مذکوره ده.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفْتَرَىٰٓ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

بیشکه چه الله نه ښښی دا چه شریک ونیولی شی له (الله سره او ښښی هغه (ګناه) چه ښکته وی له شرکه (لویه وی که وړه) هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او هر هغه څوک چه شریک ونیسی. له الله سره نو په تحقیق ویی تړل (په الله) دروغ لوی (او وئی کړه) ګناه ډیره لویه.

تفسیر: یعنی مشرک ته له سره مغفرت نشته بلکه دوزخ ئی دائمی سزا ده. هو! له شرک ځنی ښکته چه کوم صغیره ګناهونه دی یا کبیره. هغه ګرد (ټول) د مغفرت وړ (لائق) دی الله تعالیٰ د هر چا د مغفرت اراده چه وفرمائی د هغه صغیره او کبیره ګناهونه سره له څه عذاب ورکولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنګه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس ګڼی، تر دی چه خپل ځانونه «**ابناؤالله**» او «**احباؤالله**» هم بولی چه بیخی چتی (بیکاره) او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هیڅ نه کیږی. د دغو متکبرانو په ډله باندی به لږ ظلم هم نه کیږی یعنی دغه ډله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندی به هیڅکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالیٰ ځوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ ﴾ الآیة ـ واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالیٰ خاص بندګان او د انبیاؤ ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالیٰ د دوی د دغی لویی او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (فتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماؤ د زړو په چاودونو کښی وی.)

انظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

وګوره ای (محمده!) چه څرنګه تړی دوی په الله باندی دروغ او (بس) دی دا (دروغ) ګناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالیٰ باندی دا ډول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ دوستان وایی او د الله تعالیٰ په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسی سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهگار کیدلو له پاره بیخی کافی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایی دوی په حق د هغو کسانو کښی چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دی آیت کښی هم د یهودانو د شرارت او خباثت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمی د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښی او د ضرورت له مخی ئی د بتانو تعظیم وکړ او ویی ویل چه «ستاسی دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دی کار سبب یوازی حسد وه او غوښتل ئی چه د نبوت او دینی ریاست پرته (علاوه) له مونږ څخنی بل چاته ولی ورکړی شوی دی؟ نو په دی مناسبت الله تعالیٰ په دوی باندی الزام آړوی او په دی آیتونو کښی هم دا خبری مذکوری دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

دا (حکم کوونکی په غوره والی د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی باندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پری) وکړی الله نو له سره نه مومی (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دی چه اهل کتاب دی، د نفسانی اغراضو له سببه ئی د بتانو

تعظیم وکړ او د کفر طریقه ئې د اسلامي طریقې څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندې چه الله تعالیٰ لعنت وکړي د هغه حامي او مددګار په دنیا او آخرت کښې هیڅوک نشي کیدی، نو چه اوس دوی د خپلې مرستې (مدد) په طمع د مکې‌شریفې د مشرکانو سره موافقت کړی دی دا بیخي لغو او چټې (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کښې یهودانو ډیر زیات ذلتونه وګالل (برداشت کړل)، په آخرت کښې به هم په سختو عذابونو اخته کیږي.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنې نشته! او که شي) نو په دغه وخت کښې به ورنه کړي دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسې خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداري زمونږ میراث دی. او یوازې مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئې د عربي نبي صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کاوه او یو له بل سره به ئې ویل بالاخر حکومت او باچاهي مونږ ته رسیږي که د څو ورځو له مخې دا مشرتوب نورو ته هم وررسیږي هیڅ پروا نشته. نو په دې نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئې دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کښې څه برخه شته؟ یعنې له سره دوی په سلطنت کښې څه برخه نه لري، که دوی ته سلطنت وررسیږي نو خلقو لره د یوې ذرې په اندازه هم فائده نه رسوي. یعنې دوی داسې بخیلان دي چه پخپله باچاهي کښې هم فقیرانو ته یوه ذره شي نه ورکوي. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

بلکه آیا حسد کوي دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یې) پر هغه شي چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادې د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعي علوم، ژورې (اوچتې) خبرې) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعنې آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

باندې د الله تعالىٰ (د نصرت، عزت، عظمت، سيادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له ليدلو څخه له ډيرې رخې (كينې) او حسده مرې، نو دا بيخي د دوى ليونتوب او ناپوهي ده ځكه چه مونږ د حضرت ابراهيم عليه السلام كورنى ته (چه اسحاق، اسمٰعيل، يعقوب، يوسف، موسٰى، داؤد، سليمان، عيسىٰ، محمد «صلى الله عليه وسلم» او نور انبياء عليهم السلام دى) كتاب، علم، حكمت او عظيم سلطنت عنايت كړى دى، نو بيا يهودان د څه له مخې د محمد رسول الله صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت باندې حسد او له دوى ځني انكار كوي؟ ځكه چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهيم عليه السلام په كورنى كښې دى.

فَمِنْهُم مَّنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُم مَّنْ صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ﴿٥٥﴾

نو ځينى له دغو يهودانو هغه دى چه ايمان ئې راوړى په محمد او ځينى له دغو (يهودانو) هغه دى چه څنګ ئې كړى دى. له محمد څخه او بس دى دوزخ (د كفارو د عذاب دپاره) ځوښ وهونكى.

تفسير: يعني د حضرت ابراهيم عليه السلام كورنى ته الله تعالىٰ تل تر تله لويي وركړې ده. او حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هم له همغې كورنې څخه دى، نو كه څوک بې سببه يوازې د رخې (كينې) او حسد لامله (له وجې) محمد صلى الله عليه وسلم نه مني، نو د هغه د سوځولو له پاره د دوزخ لمبې وهونكې اور بس او كافي دى.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهِمْ نَارًا ۭ

بيشكه هغه كسان چه كافران (منكران) شوي دي په آيتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوى اور ته (چه پكښې سوځولى شي)

تفسير: په پخوانى آيت كښې د مؤمنانو او كافرانو ذكر ؤ اوس د مطلق مؤمن او د كافر د جزا او سزا ذكر د كليي قاعدې په ډول (طريقه) كيږي، چه د ايمان په لورې ښه ترغيب او له كفر څخه بيخي ترهيب وشي.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ۭ

هر كله چه پاخه شي (وسوځيږي) پوستكي د دوى (په اور كښې نو) بدلوو مونږ دوى ته پوستكي غير له هغو، له پاره د دې چه وڅكي دوى (تل تر تله

نوی نوی) عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کښې د نقصان او کمی د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکی له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکی ورآغوندو او د هغه په عوض ئی ورشین کوو.
مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کښې آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالیٰ ډیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسی سزا ورکولو کښې الله تعالیٰ جل جلاله ته هیڅ کومه سختی نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ ۖ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی د (ماڼیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کښې تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کښې ښځی پاکی کړی شوی (له تولو ناپاکیو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په ګڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کښې اوسیږی. او دوی ته به هسی ښایسته ښځی ور په برخه کیږی چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککړتیاؤ څخنی به بیخی پاکی، صافی او ستره وی. دوی به په ډیرو ګڼو سیورو کښې داخل کړو چه د لمر له تودوخی او نورو څخنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمٰنٰتِ إِلٰى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ
بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپارئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منځ د خلقو کښی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کښی دا عادت ؤ چه په امانتونو کښی به ئی خیانت کاوه او د خصوماتو په فیصلو کښی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو ځنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکیشریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو ځخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالیٰ جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکره شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وروسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همغی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کری نه وی!.)

إِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ ؕ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایی، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالیٰ ته ستاسی پټ او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الٰهی حکم په

مقابل کښې، په هغه څه اعتبار ونه لرئ.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ

اى هغو کسانو چه ايمان ئى راوړى دى (اى مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسى د الله! او حکم ومنئ تاسى د رسول (د الله) او (حکم ومنئ) د خاوندانو د حکم له تاسى (مسلمانانو يعنى حاکمانو او مشرانو!)

تفسير: په پخوانى آيت کښې يى قاضيانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمايه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضيانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کيږى چه له دى څخه دا راښکارى چه د حکامو او قاضيانو حکم منل به هلته واجبيږى چه دوى د حق اطاعت وکرى.
(فائده): د اسلامى باچا او د ده د وزيرانو، حاکمانو، قاضيانو، لښکرى مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دى، تر څو چه دوى د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له احکامو څخنى مخالف کوم حکم ونه کرى، که د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صريحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکرى، نو د دغه حکم منل له سره نه دى په کار!

فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

نو بيا که جګړه وکړه تاسى په يوه شى کښى نو وګرځوئ تاسى دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حديث ته) که يئ تاسى چه (په اخلاص سره) ايمان لرئ تاسى په الله او په ورځى آخرى (قيامت) باندى؛

تفسير: يعنى که د تاسى او د اولوالامر په منځ کښى کوم اختلاف پيښ شى، چه د حاکم دا حکم د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره موافق دى که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلى الله عليه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخى د دى خبرى فيصله وکړئ! چه ايا هغه حکم فى الحقيقت د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره موافق دى که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شى، نو ښايى چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وګڼئ!، او ښايى چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسى په الله تعالىٰ او د قيامت په ورځ باندى له زړه ايمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کښى د الله تعالىٰ

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څنې به هرومرو (خامخا) ویرېږئ! چه له دی څنې دا حکم راڅرګند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تښتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کښې کومه جګړه پیښه شي او یو د دوی هغه بل ته ووائی راځه چه شریعت ته لاړ شو، او دا بل ووایی چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿۵۹﴾

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (ډیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) ډیره ښه ده د عاقبت له جهته.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کښی سره جګړی او شخړی (جنګونه) وکړئ!، یا له خپلی رائی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا اِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ اُمِرُوْٓا اَنْ يَّكْفُرُوْا بِهٖ ۭ وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ اَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ﴿۶۰﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه ورووړی (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی
په ده سره (وویی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه گمراه کړی دوی په
گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښی له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. ځکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جګړی یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راوړل. نه خوښوی، ځکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ!. او د بل هیڅ‌ډ رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښی د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښی (چه له ورایه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جګړه پیښه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لاړ شو!» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لاړ شو!» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جګړی د پیښی له اوریدلو ځخه وروسته د یهودی حق ثابت کړ. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړ شو!، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وکړه همغه به سره ومنو! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کړ. اغلباً ده به هسی گڼلی وی چه څرنګه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د دی یهودی په مقابل کښی زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه جګړه واوریده او د یهودی له بیان ځنی ورښکاره شوه چه دا جګړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیی په نسبت خپله فیصله هم صادره کړی ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جګړه کښی هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «ځوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی ډول (طریقه) سره وکړه شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه باندی ئی د قتل دعویٰ دائره کړه او قسمونه ئی یاد کړل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه به دی معامله کښی د دوی په منځ کښی روغه او صلح وکړی. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی ځنی انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښی اصل حقیقت ښکاره کړی شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه لقب «فاروق» وټاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ
رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

او كله چه وويل شي دى (منافقانو) ته راځئ! طرف د (حكم د) هغه (كتاب) ته چه نازل كړى (راليږلى) دى. الله (يعني قرآن ته) او طرف د (حكم د) رسول (د ده) ته (د جګړى د فيصلى له پاره) نو ګورى به ته منافقان چه ګرځى به له تا (له ډيرى دښمنى) په ګرځيدلو سره.

تفسير: يعني كه په كومه جګړه كښى منافقانو ته وويل شي چه «د هغه حكم په لورى راشئ! چه د الله تعالىٰ له لورى نازل شوى دى او د هغه د رسول په مخ كښى خپلى جګړى وړاندى كړئ!» كله چه دوى ظاهراً د اسلام مدعيان دى. نو ځكه په صاف ډول (طريقه) سره انكار نشى كولى، مګر ستاسى په حضور كښى د راتللو او د الله جل جلاله د حكم له منلو څخه ځانونه ژغورى (بچ كوئ) او بيرته ستنيږى (واپس كيږى)، او غواړى چه په كوم چل او فريب سره ځان ترى ګوښه (بيل) كړى. او له رسول الله مبارك څخه پرته (علاوه) بل كوم ځاى ته چه د دوى زړونه ئى غواړى لاړ شي او هلته خپلى جګړى فيصله كړى.

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ
يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

نو څه به وى (حال د دوى) كله چه ورسيږى دوى ته كوم مصيبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (ګناهونو) چه وړاندى ليږلى دى لاسونو د دوى (چه د رسول الله د حكم نه منل دى) بيابه راشي دوى تاته (اى محمده!) چه قسمونه به خورى په الله چه اراده نه وه كړى مونږ (عمر ته په ورتلو) مګر د ښيګڼى (اصلاح) او موافقت (د جګړه كوونكو ـ نه مخالفت ستا)

تفسير: يعني دا ګردى (تولى) خبرى خو وشوى مګر دا منافقان به هلته څه وكړى چه دوى ته د دوى د اعمالو په بدل كښى عذاب وررسيږى. يعني د خصوماتو په فيصلو كښى ستاسى په حضور كښى له راتللو څخه ويريږى او بيرته ځان كوى او كله چه پر دوى باندى عذاب نازل شي نو هلته به دا منافقان څه وكړى شي پرته (علاوه) له دى چه د رسول الله مبارك په خدمت كښى راشي او

قسمونه وخوری چه مونږ د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه ښائی هغه زمونږ په منځ کښی صلحه (روغه) وکړی او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد څخه ځان ژغورل (ساتل) یا غاړه غړول او اعراض نه ؤ.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کښی دی نو څنګ (تغافل) وکړه! له دوی څخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووایه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کښی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کښی حق تعالیٰ د دوی د قسم او د پخوانی معذرت تکذیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کړی الله تعالیٰ ته د دوی د زړونو خبری ښی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تلبیرونه) ډیری ښی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالیٰ پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو څخه تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیڅ غوږ مه ږده! مګر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورښوولو کښی هیڅ تقصیر مه فرمایه!. او د دوی له هدایت څخه مه ناامیده او مه مأیوس کیږه!.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مګر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی ؤ دوی الله ښه قبلوونکی د توبی

ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعني الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندګانو په لوری لیږي، نو په دې غرض ئې لیږي، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد (ټول) بندګان د هغه خبرې ومني نو دا ضروري وه چه دې خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومې، بې تأمله لا له پخوا څخه منلی وی او که له ګناه او خرابي کولو څخه وروسته هم ویښ او متنبه شوی وی او له الله تعالیٰ څخني ئې معافي غوښتې وی او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی له پاره د معافي دعا کړې وی نو الله تعالیٰ به د دوی توبه قبوله کړې وی مګر دوی داسې خراب کار وکړ، چه اول ئې د (رسول الله) له حکم څخني چه عیناً د الله تعالیٰ حکم ؤ، غاړه وغړوله، نو کله چه د هغه وبال پر دوی باندې ولوید، بیا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونو ئې لاسونه پورې کړل، او په بې ځایه تأویلاتو پسې ولوېدل، نو د داسې کسانو مغفرت به په څه دول (طریقه) سره وشي؟

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

پس قسم دی په رب ستا چه نه مؤمنان کیږي دوی تر هغه پورې چه حکم (منصف) کړي دوی تا په هغه جګړه کښې چه پیښه شوې ده په منځ د دوی کښې بیا ونه مومي دوی په نفسونو (زړونو) خپلو کښې خپګان (تنګي - ناراضي) له هغه شي چه حکم (فیصله) کړې وه تا او (ویې) مني دوی په منلو سره «بې له جګړې په خوښۍ سره».

تفسیر: یعني منافقان څومره بیهوده خیاله دي؟ او څومره خوشې چتې (بیکاره) پلمې (تلبیرونه) او حیلې جوړوي؟ دوی دې ښه وپوهیږي چه مونږ په خپل ذات قسم کړې چه ای رسوله! تر څو چه دوی پخپلو وړوکو او لویو مالي او جاني جګړو او خصوماتو کښې تا منصف او حاکم ونه ګڼي. او ستاسې له فیصلو او حکمونو څخه د دوی په زړونو کښې هیڅ یو قسم خپګان او تنګي او ناخوښي رانه شي. او ستاسې هر حکم په خوښۍ سره ونه مني او له زړه ئې قبول نه کړي. ظاهراً او باطناً تا ته غاړه کیږدي تر هغه پورې دوی ته ایمان له سره په برخه کیدی نشي. اوس هر هغه شي چه کوئ ځائي چه په ښه فکر او پوهې سره ئې وکړئ!.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوٓا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم
مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ
خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّآتَيْنَاهُم مِّن لَّدُنَّآ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾
وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مړه کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به ؤ کړی دوی هغه (قتل او جلا (جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به ؤ دا کار خیر (ډیر غوره) دوی ته او ډیر به کلک ؤ له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت کښی به خامخا ورکړی ؤ مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) ډیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) ؤ مونږ دوی لاری سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی څرنگه چه د گردو (ټولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالیٰ دی، نو ځکه د ده د حکم په مقابل کښی هیڅوا لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلیٰ شانه) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا یی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی ؤ، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راوړ نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیل کله کولی شی. اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن څخنی د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی ټگ وکړی، نو نفاق به بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده حالت غنیمت نه گڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیگڼی (فائدے) ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا ﴿٦٩﴾

او هر څوک چه حکم ومنی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کښې) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبیاء دی او صدیقان دی او شهیدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملګری دی).

تفسیر: «نبی» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. یعنی پرښته ظاهراً د پاک الله پیغام ورته وائی. «صدیق» هغه دی چه هغه پیغام او احکام چه د الله تعالیٰ له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دلیله د هغه تصدیق وکړی.
«شهید» هغه دی چه د الله تعالیٰ او انبیاؤ علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.
«صالح» او نیک بخت هغه دی چه د هغه طبیعت یواځی پر نیکی پیدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی.
مطلب دا چه دا څلور واړه یاد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی ګرد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کښې برابر نه دی، خو که د الله تعالیٰ او د پاک رسول په امر منلو کښې مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذیل کښې راځی. او د دی حضراتو رفاقت د ډیری ښیګڼی (فائدی) او د فضیلت خبره ده او هیڅوک دی هغه حقیر ونه ګڼی.
(فائده): په دی آیت کښې دی ته اشاره ده هغه منافقین چه د هغوی ذکر شوی یا کیږی له دی رفاقت او معیت څخه بی برخی دی.

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًا ﴿٧٠﴾

دا (ملګرتیا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانبه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په تولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبیاؤ علیهم السلام او صدیقانو

رضی الله تعالیٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښې نه دی. نو له هغه ځنې منافقان بیخی محروم دی. او الله کافی دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلی استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیڅوا ته د دی امورو د تفاصیلو له امله (وجی) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښې څه اندیښنه او خلجان پیدا نشی.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا خُذُوْا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوْا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوْا جَمِيْعًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلئ تاسی وسلی خپلی (یا ځان له کفارو وساتئ! او ورته هوښیار ؤسئ!) بیا ووځئ تاسی (غزا ته) ډلی ډلی (جلا جلا (جداجدا) فوځ) یا ووځئ تاسی ګرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږی. په پخوانی آیت کښې ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومنی، نو ده نه به د انبیاؤ علیهم السلام صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د رفاقت انعام وررسیږی. څرنګه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښې د «جهاد» حکم شاق او ډیر سخت او دروند دی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئی له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئی د «جهاد» حکم صادر کړ څو هر څوک د حضرات انبیاؤ علیهم السلام، صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د ملګرتوب او معیت خوشی چتی (بیکاره) امید او هیله ونه کړی. منقول دی چه د اسلام په شروع کښې ډیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو ځینی کسان متزلزل او وارخطا او ځینی له کفارو سره ملګری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئی بنا وکړه. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئی داسی دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسی ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسی خیر په دی کښې دی چی تاسی د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړی او له باخبری او احتیاط ځنی کار واخلئ! اعم له دی چه دا کار د وسلی په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلی له پاره له کوره د باندی ووځئ! په متفرق صورت، یا د جمیعت په ډول (طریقه)، څنګه چه موقع وی.

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيُبَطِّئَنَّ ۚ

او بیشکه ځینی له تاسی خامخا هغه څوک دی چه هرومرو (خامخا) تاخیر به کوی (په تللو کښی غزا ته)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! ستاسی په جمعیت کښی ځینی هغسی کسان هم ننوتلی دی چه د «جهاد» په تللو کښی ځنډ (ډیل) کوی او بیرته تری پاتی کیږی، او د الله جل جلاله د حکم تعمیل نه کوی، بلکه دنیوی منافعو ته ئی سترګی نیولی دی او له دوی څخه مراد منافقان دی لکه (عبدالله بن ابی) او د هغه ملګری چه دی خلقو په ښکاره سره اسلام منلی ؤ مګر د دوی مقصود له دی خبرو څخه فقط دنیوی منافع وو او د الله تعالیٰ له امر منلو سره ئی هیڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَىَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

نو که ورسیږی تاسی ته کوم مصیبت (لکه قتل یا هزیمت) نو وایی دا (متخلف منافق) په تحقیق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندی ځکه چه نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کښی).

تفسیر: پخوا تیر شو چه منافقانو به «د جهاد» د تللو په وخت کښی ځنډ (ډیل) کاوه او د مجاهدینو بری او ماتی ته به ئی ردی سترګی نیولی وی چه پر دوی باندی به څه شیان پیښیږی اوس فرمایی وروسته د غزا له ورتللو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کښی کوم ربړ (تکلیف) ورپیښیده، لکه چه زخمیان یا شهیدان کیدل یا به ئی ماتی موندله، نو منافقان به ډیر خوشالیدل او ویل به ئی چه د الله تعالیٰ لوی فضل ؤ چه په جنګ کښی مونږ له دوی سره یو ځای نه وو که نه زمونږ هیڅ خیر پکښی نه ؤ. ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ چه په ښه چم (چل) سره تری خلاص شو.

وَلَئِنْ أَصَٰبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ ٱللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَٰلَيْتَنِى كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

او که ورسیږی تاسی ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح یا غنیمت) نو خامخا به وایی هرومرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه ګواکی

نه وه په منځ ستاسي او په منځ د ده کښې هیڅ دوستي (او وايي به) ای کاشکې زه (هم) وی له دوی سره نو بریالی (کامیاب) شوی به وم په بری ډیر لوی سره (له غنائمو)

تفسیر: یعنی که په مسلمانانو باندی د الله تعالیٰ فضل وشی لکه چه بری ومومی یا د غنیمت ډیر مال لاس ته ورشی نو منافقان ډیر خپه کیږی لاسونه سره مښی(مروړی)، غاښونه چیچی او لکه دښمنان د حسد او رخی (کینی) د غلبی له کبله (وجی) وایی «هی! د افسوس ځای دی! چه مونږ ولی له مسلمانانو سره په «جهاد» کښې شریکان نشو او له دی لویی ولجی (غنیمت) او بری څخه خوشی چتی (بیکاره) بی برخی پاتی شو که مونږ له مسلمانانو سره ملګرتوب کړی وی نو د لوټ او تاراج زیات مال به مو په لاس راغلی وی». یعنی منافقانو ته به یواځی په خپله محرومی باندی افسوس نه وی بلکه له خپلی محرومی څخه به زیات د مسلمانانو پر بری باندی لا ډیر زیات د حسد په رنځ او اضطراب کښې لویږی. (نو الله تعالیٰ فرمایی)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَمَنْ يُّقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

پس جنګ دی وکړی په لاره د الله کښې هغه کسان چه خرخوی دوی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) په آخرت او هر څوک چه جنګ وکړی په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) پس شهید کړی شی یا غالب (غازی او بریالی (کامیاب) شی پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی که دا منافقان له «جهاد» څنې ځانونه ژغوری (ساتی) ودی ژغوری (ودی ساتی) او که د دنیا سرو او تودو سره علاقه لری ودی لری!، مګر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښې ئی دنیا په لته وهلی ده، ښایی چه د الله جل جلاله په لاره کښې بی تأمله وجنګیږی!، او د دنیا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دی ونه ګوری!، او ودی پوهیږی چه د الله تعالیٰ په اطاعت او حکم منلو کښې هر ډول (طریقه) ګټی (فائدی) شته. دوی غالب وی که مغلوب مال ئی په لاس ورشی که نه.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ
هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ
وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

او څه مانع ده تاسی ته چه جنګ نه کوئ تاسی په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښې چه سړی دی او ښځې دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زمونږه! وباسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامی، ساتونکی)! او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددګار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنګیدل له کفارو سره دوه جهته ضروری دی

(۱): د الله تعالیٰ د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.

(۲): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښې خوارو زار پراته دی. په مکی‌معظمی کښې، ډیر داسی مسلمانان وو چه زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئې د مدینی منوری په لوری «هجرت» ونشو کړی. او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ربړول (کړول). او دی ته ئې مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه تاسی ته په دوه ؤ سببونو له کافرانو سره جنګیدل ضرور دی

(۱): چه د الله تعالیٰ دین لوړ شی.

(۲): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکی‌شریفی د کفارو له ظلم ځنی وژغورل (وساتل) شی. (چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سریو ځنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم او له مسلمانانو هلکانو او ښځو ځنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالیٰ عنهم وعنهن وو.)

اَلَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ الطَّاغُوْتِ فَقَاتِلُوْٓا اَوْلِيَآءَ الشَّيْطٰنِ ۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطٰنِ كَانَ ضَعِيْفًا ﴿٧٦﴾

هغه كسان چه ايمان لرونكي دي جنگ كوي دوي په لاره د الله كښي (د دين د ترقي له پاره) او هغه كسان چه كافران شوي دي جنگ كوي دوي په لاره د شيطان كښي نو جنگ وكړئ تاسي له دوستانو د شيطان سره !، بيشكه چه مكر د شيطان دي ضعيف.

تفسير: يعني ښكاره ده چه مسلمانان د الله تعالىٰ په لاره كښي او كافران د شيطان په لاره كښي جنگيږي نو بيا مسلمانانو ته د شيطان له دوستانو يعني كافرانو سره بلا تأمل جنگيدل ضروري دي. هر كله چه الله جل جلاله د دوي مددگار دي نو نور هيڅ دول (طريقه) تردد نه دي پكار. او وپوهيږئ چه د شيطان حيله او فريب كمزوري او ضعيف دي او پر مسلمانانو باندي نه چليږي. له دي ځني مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغيب او تشجيع ده، چه د هغه ذكر بالتصريح په راتلونكو آيتونو كښي راځي.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ قِيْلَ لَهُمْ كُفُّوْٓا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ

آيا نه دي كتلي تا (نه دي رسيدلي تاته حال د) هغو كسانو چه وويل شو دوي ته ونيسئ تاسي لاسونه خپل (له جنگه په مكه كښي) او قائموئ (سم اداء كوئ سره له تولو حقوقو) تاسي لمونځ او وركوئ! تاسي زكوٰة !

تفسير: په مكيٰمعظمي كښي پخوا له هجرته كافرانو مسلمانان ربړول (كړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشكلات ورپيښول او پر دوي باندي ظلم او تيري كول ئي خپل كار گرځولی ؤ مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شكايتونه به ئي وړاندی كول او اجازه به ئي غوښتله چه له كفارو سره مقاتله وكړي او له دوی ځني د ظلم بدل واخلي. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلي ځني منع كول او ويل به ئي چه «ماته لا د مقاتلي حكم نه دی راكړی شوی تاسي صبر وكړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځكه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حكم شوی دی او د لمانځه او زكوٰة هغه حكمونه چه په تاسي باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځكه تر ځو چه انسان د الله تعالىٰ په اطاعت كښي له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کړی او د جسمانی تکالیفو په ګاللو (برداشت) عادی (روږدی)، او د خپل مال په صرفولو زړور نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر درونډ وی.» هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کوو! زکوٰة ورکوو! او «جهاد» ته منتظر یو!)

فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ

نو کله چه (په مدینه کښی) فرض کړ شو په دوی باندی (له کفارو سره) جنګ په دی وخت کښی یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویرې او ویی ویل دوی ای ربه زمونږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندی جنګ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغی نیتی نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنګیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زمونږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مګر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی وویریدل لکه چه څوک د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی یا له هغه څخه هم زیات وویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر ټال وخوری او لږ څه وځنډیږی (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکی چه له مرګ څخه دا ویره د طبیعی کراهت له امله (وجی) وه نه د الله تعالیٰ له حکم څخه د غاړی غړولو له کبله(وجی).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

ووایه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویریږی (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کړی شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعنی څرنګه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وجی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایی چه دوی ته ووایه دنیوی ګرد (تول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی ځنی ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ!، او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غړوئ!، او له غزا کولو څخه ونه ویریږئ! او داده اوسئ چه تاسی ته د دی ربړ (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شئ! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه دیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د ګوتی په مښلو سره څرګندیږی ظلم ونه کړی شی).

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۗ

هر چیرته چه اوسئ تاسی وبه مومی تاسی لره مرګ اګر که اوسئ تاسی په برجونو (په کلاګانو، مانیو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی؛

تفسیر: یعنی که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرګی له لاسه ځان نه شئ ژغورلی (محفوظولی) او هرومرو (خامخا) مرګ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لاړ نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویریږئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلی څخه ویریدل بیخی ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ۚ

او که ورسیږی دوی ته څه نیکی (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکی) له (جانبه د) الله ده او که ورسیږی دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له جانبه ستا ده؛

تفسير: يعني د دی منافقانو يوه بله عجيبه خبره واوره! که د جنګ تدبيرونو ښه نتيجه ورکړه او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنيمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وايی «دا د الله له لوری دی» يعنی يوه اتفاقی خبره پيښه شوی ده او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له تدبيرونو څخنی انکار کوی او که تدبير په ظاهر کښی نتيجه ورنه کړه او د هغه له امله (وجی) هزيمت او نقصان پيښ شو نو دلته د رسول الله صلی الله عليه وسلم په تدبيرونو باندی الزامات لګوی. (يهودانو) به ويل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدينه ايښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۖ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خير او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شی دوی په هيڅ خبره باندی

تفسير: الله تعالیٰ فرمايی چه ای محمده! صلی الله عليه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکړه چه ښه او بد (تنګی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خير او شر) ګرد (ټول) د الله تعالیٰ له لوری دی او د دغو ګردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالیٰ دی. په هسی خبرو کښی بل هيڅوک ګوتی نشی وهلی او نه څوک پکښی مداخله کولی شی او د رسول الله تدبير هم د الله تعالیٰ له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبی باندی بيخی غلط او له يوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبير که ظاهری نتيجه ورنه کړی خراب ئی مه ګڼئ! دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راولی او ستاسی ازموينه کوی دا ستاسی د قصور يو اجمالی ځواب ؤ، د منافقينو د الزام ځواب په وروستنی آيت کښی په تفصيل سره راځی.

مَّا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ۚ

هر هغه شی چه ورسيد تاته (ای انسانه!) له نيکی څخه نو (هغه) له (جانبه

د) الله دی او هر هغه شي چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسير: يعني اصلي خيره خو هم دا ده چه د ګردو (تولو) نيکيو او بديو موجد اګر که الله جل جلاله دی، مګر بنده لره ښايي چه نيکي او ښيګڼه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وګڼي او بدی، خرابي او سختي د خپلو اعمالو له شامته وبولي او د هغه الزام په رسول الله صلی الله عليه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شي کيدی. بلکه موجد يعني د دی خبری پيدا کوونکی الله تعالیٰ دی او سبب ئی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

او ليږلی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسير: حق تعالیٰ له رسول الله څخنی د منافقينو الزام لری کړ او ارشاد ئی وفرمايه چه مونږ ته د ګردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاځی) درولی او ليږلی او مونږ ته ګرد (تول) شيان معلوم دی مونږ د ګردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوو تاسی د هيچا د چتی (بيکاره) خوشی خبرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کښی مشغول اوسئ!.

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقيق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وګرځيد (له اطاعته نو مه خپه کيږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی ليږلی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسير: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمايلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوروی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمان منی هغه بيشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه څخنی مخ ګرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کړی او نه مونږ ته ليږلی ئی چه دوی مه پريږده چه ګناه وکړی. مونږ د دوی ګرد (تول) اعمال ګورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکوو. ستا کار يواځی د پيغام رسوونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ كار دی. (او دا د جهاد له فرضيت څخه مخکښې ؤ.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

او وايي دوی (زمونږ كار ستا) طاعت دی نو کله چه راووځی دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وايي) يوه ډله له دوی غير له هغې خبری نه چه وايې ئی (دا طائفه تاته) او الله ليکی هغه خبری چه د شپې ئی (په مشوره سره) وائی دوی، نو په څنګ شه ته! له دوی نه (او تری تغافل وکړه ته!) او توکل (اعتماد) وکړه په الله باندی! او بس دی الله وکيل (کار جوړوونکی).

تفسير: د دغو منافقانو يوه بله مکاری واوريئ! ستاسی په مخکښې وايي ستاسی حکم مو ومانه! او چه د باندی لاړ شي ستاسی په مخالفت مشوری سره کوی. يعنی ستا په نافرمانی او مخالفت په خپلو منځونو کښې سره جرګې کوی او د الله تعالیٰ په دربار کښې د دوی دا ګردی (تولی) مشوری هم ليکلی کيږی، او دوی ته د دوی د ګردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کيږی نو ای نبی عليه السلام! ته له دوی څنی خپل مخ وګرځوه! او د دوی د هيڅ خبری پروا مه لره! او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافی او بس دی. (طاعت د محذوفی مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځينی مفسرين وايي «چه تقول» د غائب مؤنث صيغه او فاعل ئی «طائفة» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسير کښې ئی ګوريئ! ځينی مفسرين ئی په مخاطب مذکر سره ترجمه کوی چه فاعل ئی محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

ايا نو فکر غور نه کوی دوی په دی (فصيح بليغ معجز) قرآن کښې او که وی (دا قرآن) له جانبه د غير د الله څخه نو خامخا موندلی به ؤ (دوی) په هغه کښې اختلاف دير (لکه چه د بشريه کلام کښې د معناګانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کیږی).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عيناً لکه د الله تعالیٰ اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندی د حق تعالیٰ د عذاب نازلیدل په ښه ډول (طریقه) سره ښکاره شول مګر منافقان او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخالفان دا ویلی شي چه د الله تعالیٰ شهادت او د ده د ارشاداتو په تسلیم او تصدیق کښی مونږ له سره څه تأمل نه کوو مګر دا په څرنګه راڅرګنده شي چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالیٰ د هغه ځواب داسی ورکوی چه دا خلق په قرآن کریم کښی غور نه کوی، چه دوی ته په صاف ډول (طریقه) سره دا ورڅرګنده شي، چه قرآن عظیم د الله تعالیٰ کلام دی وګورئ! که لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه وی لکه چه تاسی ګمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شریف) په ډیرو مواقعو کښی راز راز (قسم قسم) اختلافونه لیدل کیدل.
وګورئ! انسان له هر حالت سره سمی خبری کوی او له هغه حالت سره موافقی خبری کوی. هر نوی حالت چه پیښیږی د هغه بل حالت خیال انسان ته نه پاتی کیږی. که دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام نه وی، نو د غصی په حالت کښی به ئی د مهربانی وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهربانی په وخت کښی به ئی د غصی خبری هیرولی او د دنیا په بیان کښی به ئی د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بیان کښی به ئی د دنیا څه خبری نه کولی. په بی پروایی کښی به د عنایت څه ذکر نه وی او په عنایت کښی به د بی پروایی فکر نه وی. بالجمله د هر حال کلام به ئی وایه او د یوه حال کلام به ئی د بل حال له کلام ځنی مختلف په نظر راته، لیکن څرنګه چه (قرآن عظیم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کښی د دغو ګردو (تولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندی نیولی شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلومیږی چه په (قرآن شریف) کښی د هر شی بیان د هر مقام په اقتضاء په همغه یو اسلوب سره دی. وګورئ! دلته د منافقینو د حال مذکور دی، چه د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کښی همغومره الزام شته څومره چه ښائی او هر هغه الزام چه د دوی پر یوه خاص جماعت باندی ؤ هغه ئی پر هم دوی باندی اړولی دی. او فرمایلی ئی دی چه ځینی له دوی ځنی داسی کوی. داسی نه چه د غصی او نورو پریشانیو په وخت کښی کلام له خپل حد څخه ووځی او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشی. او دا مطلب هم دی چه مونږ تل ګورو کله چه د کوم انسان خبری اوږدی شی نو د ده ګردی (تولی) خبری یو شان نه وی بلکه ضرور سره متناقضی ښکاری یعنی کومه جمله ئی فصیحه او کومه جمله ئی غیر فصیحه، کومه ئی غلطه او کومه ئی سمه، کومه ئی موافقه او کومه ئی مناقضه او یوه ئی رښتیا او بله ئی دروغ ښکاری، او په پاک قرآن کښی سره له دومره لویی هیڅ یو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباین او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاری چه هسی کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دی کښې دی خبری ته هم اشاره وشوه هر څوک چه له تدبر او فهم څخه کار وانه خلی نو ده ته په دی قرآن عظیم کښې د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لویدی شي. مګر پوه او فهیم سړی له سره داسی نه کوی په دی مقام کښې که څوک له فهم او تدبر څخه کار وانه خلی، نو ویلی شي چه اول ئې وفرمایل ﴿ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ ﴾ بیایی وفرمایل ﴿ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته.) والله اعلم.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۖ

او کله چه راشي دی (منافقانو) ته کوم امر (خبره) له امن «نصرت» یا «کوم خبر له» ویری (هزیمت) نو مشهوروی دوی هغه (خبر)؛

تفسیر: یعنی په دی منافقانو او ناقصو مسلمانانو کښې داسی خرابی شته کله چه د امن کومه خبره وړاندی شي لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا سره د صلحی او روغی اراده وفرمایی، یا د اسلامی لښکرو د بری زیری واوراوه شي یا کومه ویروونکی خبره واوری لکه چه دښمنان چیری سره تول شوی وی، یا د مسلمانانو د ماتی خبره واوری نو داسی خبری بی له تحقیقه مشهوروی او خوروی یی. چه له هغو څخه علی‌الاکثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پیښیږی، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله (وجی) داسی کوی.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۗ

او که دوی وررسولی (او پریښی) وی دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاکمانو خپلو ته له دوی نه نو خامخا معلوم به وی، (تدبیر) د دی کار هغو کسانو ته چه ایستلی (او بیلولی شي ښه له بدو) له دوی څخنی (رسول الله او امراء، نو تحقیق به ئې شوی وی)

تفسیر: یعنی که له کوم ځای څخه کوم خبر وررسیږی نو ښایی چه ړومبی ئې خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووایی کله چه دوی د دی خبری تحقیق او تسلیم وکړی، نو بیا دی د دوی له وینا او فیصلی سره سم د هغه نقل دی بل چا ته وکړی او پر هغه باندی دی عمل وکړی.

(فائده): رسول الله مبارک یوه قوم ته یو سړی د زکوٰة تولولو دپاره ولیږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندی وروتلی ؤ ده له لری خیال وکړ ګواکی دوی زما د وژلو له پاره سره تول شوی
دی نو بیرته (مدینی منوری) ته وګرځید او دا ئی مشهوره کړه چه فلانی قوم مرتد شوی دی کله
چه دی خبری په ګرد (تول) ښار کښی انتشار وموند په پای (اخر) کښی غلطه ثابته شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٨٣﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسی (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د
قرآن) نو هرومرو (خامخا) به متابعت کړی ؤ تاسی د شیطان مګر (متابعت
به نه ؤ کړی له تاسی څخه) لږو.

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسی د اصلاح او تربیت له پاره احکام نه وی لیږلی
او تاسی ته ئی وخت په وخت سم له ضرورته هدایت او تنبیه نه وی فرمایلی لکه چه په دی موقع
کښی ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدایت وفرمایه نو تاسی به
ګمراه شوی وی مګر څو خواص چه کامل العقل او کامل‌الایمان دی، همغسی به په ایمان قائم او
ثابت پاتی وی. (د الله تعالیٰ دا تنبیهات) انعام وګڼئ! او په شکر ایستلو سره د هغه پوره تعمیل
وکړئ!.

فَقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ
عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّكُفَّ بَاْسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ

نو جنګ کوه ته په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین یواځی ای
محمده! که بل څوا درسره ملګرتیا نه کوله) نه ئی مکلف کړی شوی ته مګر
په حق د ځان خپل او تیزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغیبوه یی!)، نژدی ده
چه الله بنده کړی (سختی د) جنګ د هغو کسانو چه کافران شوی دی

تفسیر: یعنی که د کافرانو له جنګ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس
تیر شو) ویریږی نو ای رسوله! ته یوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کښی توقف مه
کوه! الله جل جلاله ستا مددګار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکید وکړه! هغه کسان چه له
تاسی سره ملګرتیا نه کوی د دوی هیڅ پروا مه کوه!. هیله (امید) شته چه الله تعالیٰ د دی
کافرانو د جنګ مخه ونیسی.
(فائده): کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زه هرومرو

(خامخا) «جهاد» ته ځم. اګر که يو سړی هم له ما سره ملګرتيا ونه کړی.» او له ده سره يوازی (٧٠) تنو اصحابانو «بدر الصغریٰ» ته د «جهاد» په قصد تشريف يووړ چه د هغه وعده له (ابوسفيان) سره د «احد» په غزوه کښی شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (١٧٣) آيت (١٨) رکوع کښی وشو. الله تعالیٰ د «ابوسفيان» او د قريشو د کفارو په زړونو کښی رعب او خوف او ويره واچوله چه هيڅوک د مقابلی دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کښی دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنګ بند شو. او دوی له خپلو ملګرو سره روغ رمټ بيرته تشريف راوړ.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا ﴿٨٤﴾

او الله ډير سخت دی له جهته د هيبت، جنګ او ډير سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ عذاب او له کافرانو سره د هغه جنګ ډير سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنګ او د هغوی له لاسه له وژل کيدلو څخه ويريږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول (طريقه) سره وکړی شي؟.

مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا ؕ

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نيک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره يوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی څخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره يو بار «برخه د ګناه» په سبب د هغه سره

تفسير: يعنی که څوک په نيکو کارونو کښی سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله عليه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغيب ورکوی يا څوک په خرابو چارو کښی کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ويريږی او هم د نورو د ويرولو اسباب برابروی، نو په ړومبی صورت کښی به د ثواب او په وروستنی صورت کښی به د ګناه برخه دوی ته وررسيږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن ځنی څه ورته واخلی. نو دی به هم د هغه خيرات په ثواب کښی داخليږی که څوک د کوم کافر يا مفسد يا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کښی ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيْتًا ﴿٨٥﴾

او دی الله پر هر شی باندی قدرت لرونکی (نو وربه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ټولو شیانو باندی قادر او د هر شی د برخی تقسیم کوونکی دی نو د نیکی او بدی په حصه ورکولو کښی ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پیښیږی.

وَإِذَا حُيِّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوْا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوْهَا ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيْبًا ﴿٨٦﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغی نه یا وروګرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام ورآچول او دعا کول په حقیقت کښی له الله تعالیٰ څخنی د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کښی شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایی چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرومرو (خامخا) د هغه ځواب ووایئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وایئ! یا له هغه څخنی ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووایی، نو پر تاسی باندی واجب دی چه د هغه په ځواب کښی «وعلیکم السلام» ووایئ! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کښی به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی دررسیږی سلام او د هغه ځواب هم په هم دی کښی راغلل.

(فائده): په دی کښی د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کښی ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکی سره نیکه معامله

وساتي. په خلاف د سیئه شفاعت چه له هغه څخه د محرومیت او معصیت نه پرته (علاوه) بل هیڅ شی نه په برخه کیږی (سلام اچول سنت او رد ئې په نزد د امام اعظم رحمة الله علیه غیر له (٦) ځایونو فرض کفایی دی او هغه دا دی

١ـ په خطیب.

٢ـ په قاری د قرآن.

٣ـ په راوی د حدیث.

٤ـ په آذان کوونکی.

٥ـ په اقامت ویونکی.

٦ـ په منځ د تدریس کښې د شرعی ؤ علومو په مدرس، نور علماء په څو نورو مواردو کښې هم د سلام ځواب لازم نه بولی.)

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۭ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿٨٧﴾

الله نشته هیڅ لائق د عبادت مګر یوازی هم دی دی خامخا راجمع به کړی هرومرو (خامخا) تاسی ورځی د قیامت ته چه نشته هیڅ شک په هغی (ورځی یا په دی جمع) کښې او څوک دی ډیر رښتینی له الله نه له جهته د خبری؟ (هیڅ څوک نشته!).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ او د ثواب او عقاب د ګردو (تولو) مواعیدو پوره کیدل تول حق او رښتیا دی. او په دی که به له سره تخلف نه وی، نه ښایی چه دا خبری دی معمولی او سرسری وګڼلی شی.

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿٨٨﴾

نو څه شوی دی تاسی ته په (معامله) د منافقانو کښې چه دوه ډلی (شوی

يږئ) او الله بيرته گرځولي دي دوی (رد كړي ئي دي كفر ته) په سبب د
هغو بدو اعمالو چه كړي دي دوی (لكه نفاق او له مشركانو سره ملحق
كيدل) آيا اراده لرئ تاسي (ای مؤمنانو!) د دي چه په سمه صافه لاره برابر
كړئ تاسي هغه څوک چه گمراه كړی دی الله او هر څوک چه گمراه (يی)
كړی الله پس نه به مومی ته ده ته هيڅ لاره (د هدايت).

تفسير: په دی منافقانو كښی هغه خلق هم داخل دی چه په ښكاره ډول (طريقه) سره ئی ايمان نه ؤ راوړئ، بلكه ظاهراً او باطناً پر كفر باندی تينګ ولاړ وو. ليكن د (حضرت محمد صلی الله عليه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئی په ښكاره ډول (طريقه) سره ناسته ولاړه او د مينی او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا ؤ چه كه د مسلمانانو لښكر زمونږ پر قوم باندی يرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دی چم (بهانه) او حيله سره محفوظ پاتی شی. هر كله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تګ او راتګ په دی مقصد دی او مونږ سره د زړه مينه او محبت نه لری نو ځينو مسلمانانو وويل چه «ښايی له داسی شريرانو سره ناسته ولاړه پريښودل شی تر څو دوی له مونږ څخنی جلا (جدا) شی». او ځينو وويل چه «ښايی له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، ګوندی ايمان راوړی.» نو دا آيت نازل شو چه «هدايت او ضلالت د الله تعالیٰ په اختيار كښی دی تاسی د هغه په فكر او چرت (خيال) كښی له سره مه اوسئ! ښايی له دی خلقو سره بالاتفاق همغسی معامله وكړه شی چه وروسته له دی راځی او په خپلو منځونو كښی دوه ډلی مه كيږئ!.»

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ
حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ ۖ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

دوست ګڼی دوی (او غواړی دا مرتدان دغه) كه تاسی «هم» كافران شئ لكه
چه كافران شوی دی دوی) نو شئ به تاسي او دوی (ګرد (تول) سره) برابر
(په كفر كښی) نو مه نيسئ تاسي (هيڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه
(د زړه ايمان راوړی او) هجرت (هم) وكړی په لاره د الله كښی نو كه
وګرځيدل دوی (له لاری د الله) نو ونيسئ تاسي دوی (او بنديان ئی كړئ)
او وئی وژنئ تاسي دوی هر چيری چه ومومئ تاسی دوی او مه نيسئ تاسی
(هيڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددګار (په خپلو نورو دښمنانو).

تفسیر: یعني دا منافقان په کفر باندې داسې ټينګ ولاړ دي چه پخپله خو ايمان نه راوړي بلکه دا غواړي چه تاسې هم د هغوی په شان کافران او واړه سره برابر او يو شان شئ! نو اوس تاسې ته ښايي تر څو چه دوی ايمان رانه وړي، او خپل ګرد (ټول) نفساني اغراض پرې نه ږدي، (او د حق او حقانيت په جانب په صدق او اخلاص سره رهي (روان) نشي) تر هغه پورې تاسې له دوی سره دوستي مه کوئ! که دا خلق د زړه ايمان رانه وړي او د الله جل جلاله په لاره کښې هجرت ونه کړي، نو دوی بنديان کړئ! او هر چيرې چه وموموئ! ويې! وژنئ او له دوی څخه په کلي ډول (طريقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه ترې وژغورئ (بچ کړی)! او هيڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوْ جَآءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَن يُقَٰتِلُوكُمْ أَوْ يُقَٰتِلُوا۟ قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَٰتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ ٱعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا۟ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

مګر (مه وژنئ او مه بندي کوئ) هغه کسان چه وتړي دوی ځانونه خپل (او امان وروړي) هغه قوم ته چه په منځ ستاسې او په منځ د دوی کښې عهد، پيمان وي يا راشي دوی تاسې ته حال دا چه تنګې شوي وي سينې (زړونه) د دوی (او بد ګڼي له دې نه) چه جنګ وکړي له تاسې سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) يا جنګ وکړي دوی له قوم خپل سره (ستاسې په مرسته (مدد) او که اراده کړې وې الله نو خامخا زور ورکړی به ئې وی دوی په تاسې نو هرومرو (خامخا) به جنګيدل له تاسې سره نو که څنګ وکړ دوی له تاسې پس ونه کړ جنګ دوی له تاسې سره او دروړاندې کړه دوی تاسې ته روغه (او امان وغواړي تاسې نه) نو نه ده ګرځولې الله تاسې ته پر دوی هيڅ لاره (د نيولو او وژلو او مال اخيستلو)

تفسیر: یعني د دې ظاهري او باطني ميني او محبت له امله (وجې) د دوی له قيد او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ(ساتی)! مګر په دوه حالتونو کښې

(۱): له هغو خلقو سره چه تاسې روغه کړې وي له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولري.

نو دوی هم په صلح کښې داخلیږی.
(۲): هغه کسان چه له جنګ ځنی عاجزان شی او له تاسی سره صلح وکړی او د دی خبری عهد او پیمان وکړی چه نه به د خپل قوم په طرفداری له تاسی سره جنګ وکړی او نه به له تاسی سره ملګری شی چه له خپله قومه سره وجنګیږی. او پر دی عهد باندی ټینګ هم پاتی شی نو له هسی خلقو سره هم مه جنګیږی. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالیٰ له احسانه وګڼئ چه دوی ستاسی له جنګ څخه مخ واړوی. که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نو دوی به ئی پر تاسی باندی زړور، زورور او غالب ګرځولی وی. (دا آیت د «سیف» په آیت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُوْنَ اٰخَرِیْنَ یُرِیْدُوْنَ اَنْ یَّاْمَنُوْكُمْ وَ یَاْمَنُوْا قَوْمَهُمْ ؕ كُلَّمَا رُدُّوْۤا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوْا فِیْهَا ۚ فَاِنْ لَّمْ یَعْتَزِلُوْكُمْ وَ یُلْقُوْۤا اِلَیْكُمُ السَّلَمَ وَ یَكُفُّوْۤا اَیْدِیَهُمْ فَخُذُوْهُمْ وَ اقْتُلُوْهُمْ حَیْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ ؕ وَ اُولٰٓىِٕكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَیْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِیْنًا ﴿۹۱﴾

ژر به ومومئ تاسی یو بل (قوم) چه اراده به لری دوی د دی چه په امان شی له تاسی (هم) او په امان شی له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شی دوی فتنی (فساد، کفر) ته نو بیرته ګرځاوه شی په فساد کښې، بیا که نشول په څنګ دوی له تاسی نه او دروړاندی ئی نه کړه تاسی ته روغه (او د امان طلب) او بند ئی نه کړل لاسونه خپل (له جنګه) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندی کوئ یی) او ووژنئ تاسی دوی په هر ځای کښې چه ومومئ تاسی دوی؛ او دا ټولی ګرځولی دی مونږه تاسی لره پر دوی باندی برهان (دلیل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی تګی ده).

تفسیر: یعنی ځینی خلق داسی هم دی چه له تاسی سره عهد کوی، چه نه به له تاسی سره جنګیږی او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسی او د خپل قوم له لوری یعنی د دواړو خواؤ څخه مأمون او داده شی. لیکن دوی په دی عهد باندی ټینګ نه پاتی کیږی بلکه هر کله چه د خپل قوم بری او غلبه وګوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسی خلقو له تجاوز ځنی تاسی هم مه تیریږئ! ځکه چه ستاسی لاس ته څو صریح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَّقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً ۚ

او نه ښايي (يا نه دى روا) هيڅ مؤمن ته (يا نه دى د مؤمن كار) دا چه مړ كړي «بل» مؤمن مگر په خطا سره،

تفسير: په دى موقع كښى د خطا د قتل احكام بيان فرمايي او دا راڅرگندوى چه د اسلامى كلمى د ويونكى وژل لويه گناه ده. هو! كه چيرى په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبورى خبره ده او د هغه احكام بيانيږى او په دى ضمن كښى د مجاهدينو فضيلت او (دارالكفر) ځنى د (دارالاسلام) په لورى د هجرت كولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو كيفيت هم بيانيږى.

(فائده): د خطا قتل يعنى د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لرى لكه چه پر كوم مسلمان باندى د ښكار په گمان په غلطه گزار وكړى او ويى وژنى، يا گولى يا غشى يا نور له ښكار ځنى خطاء وتلى، يا ختلى، پر كوم مسلمان باندى ولگيږى. د خطا قتل يو صورت دا هم كيدى شي چه يو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شي او د كافرانو په منځ كښى وى او پر هغه باندى كوم بل مسلمان د كافر گمان وكړى او په بى خبرى سره ئى ووژنى او دلته د هم دى صورت بيانول مقصود دى ځكه چه مجاهدينو ته على الاكثر داسى پيښى ورپيښى دى. او له تير شوو آيتونو سره ئى هم دا مناسبت دى او د خطا قتل د نورو صورتونو حكم هم داسى دى او په هم دى كښى گرد (تول) سره داخل دى.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَّصَّدَّقُوا ۚ فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۚ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾

او هر څوک چه مړ کړي کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن او (بل) ديت دى سپارلي شوى اهل (وارثانو) د مقتول ته مګر دا که معاف کړي دا (وارثان دغه قاتل) پس که ؤ (دا مقتول) له (هسى) قومه چه دښمن وى تاسى لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وى نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن «بى له ديته» او که ؤ دا مقتول له (هسى) قومه چه په منځ ستاسى او په منځ د هغه قوم کښى عهد وى نو (شته پر قاتل يو) ديت ورسپارلي شوى اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن دى. پس هر څوک چه ونه مومى (مريي يا مال چه پرى مريي واخلى) نو (پرى) روژه نيول د دوو مياشتو دى پرله پسى (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبى له (جانبه د) الله؛ او دى الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوى حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوى).

تفسير: په دى آيت کښى د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوى دى

لومړى د مسلمان مريي آزادول او که له قدرت ئى پوره نه وى. نو دوى مياشتى متصلى روژه نيول دى دا د الله تعالىٰ په دربار کښى کفاره او د قاتل د خطا تلافى ده.

دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وينو بدل او ديت ورکول دى چه دا د هغوى حق دى او دغه ديت د دوى په معافولو سره معافيدى هم شى. مګر کفاره د چا په معافولو سره نه معافيږى. او قتل درى صورتونه لرى. ځکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوى دى د ده ورثه به يا مسلمان وى يا به کافر. که کافر وى، نو له ده سره به ئى يا مصالحه وى يا دښمنى. په ړومبنيو دواړو صورتونو کښى د مقتول وارثانو ته د وينى بدل ورکول لازميږى. په دريم صورت کښى د وينى بدل نه لازميږى، او کفاره به په درى واړو صورتونو کښى لازم الاداء وى.

(فائده): ديت يا د وينى بدل زمونږ د حنفيانو په مذهب کښى لس زره شرعى روپى کيږى. ښايى چه دا روپى دى قاتل او د قاتل خپلوان د درى کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثى ته ورورسوى (او ښايى چه ديت له درى شيانو څخنى ورکړ شى چه

(١): ئى په اندازه د يو زر ديناره سره زر دى. او

(٢): په اندازه د لسو زرو درهمو سپين زر دى. او

(٣): ئى سل اوښان دى چه شل ابن مخاض او شل ئى بنت مخاض (يو کلن) او شل ئى بنت لبون (دوه کلن) او شل ئى حقى (درى کلنى) او شل ئى جزعى (څلور کلنى) وى.)

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيْمًا ۝

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وګڼی) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسی حال کښې) چه تل به وی دی (دغه حلال ګڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کښې او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندی او لری کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه) او تیار کړی دی ده ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی که یو مسلمان بل مسلمان په غلطی سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دی چه ښه ئی پیژنی چه مسلمان دی خو وژنی ئی نو د ده دپاره په آخرت کښې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفاره. سره تری نه خلاصیږی او دنیوی سزا ئی همغه ده چه په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۸) آیت ۲۲ رکوع کښې تیره شوه.

(فائده): د ګردو (تولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال ګڼی ځکه چه د هغه په کفر کښې شک نشته. یا به له «خلود» (تل ترتله) ځنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کښې هستوګنه وی. یا خو به داسی قاتل مستحق د هم داسی لویی سزا وی وروسته الله تعالیٰ پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده ئی وی، همغسی کوی. والله اعلم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوْا وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۚ تَبْتَغُوْنَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۫ فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيْرَةٌ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسی په لاره د الله کښې (جهاد ته) نو ښه تحقیق وکړئ او مه وایئ تاسی هغه چاته چه در واچوی تاسی ته سلام چه نه ئی ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ویری ویلی دی) غواړئ تاسی مال (اسباب) د دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس او که واقعی غنیمت غواړئ) پس دی الله څخه غنیمتونه ډیر

تفسیر: حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سړی (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی سره له کفارو څخنی جلا (جدا) شوی او کوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مګر اسامه بن زید رضی الله تعالیٰ عنه داسی ګومان وکړ چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راښرګندوی نو هغه ئی وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی ګرد (تول) تری نه واخیستل (ځینی وایی کله چه مقداد رضی الله تعالیٰ عنه هغه سړی وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا وباله چه ده غوښتل چه په دی حیلی سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی څغرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره ډیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه ګورئ. (وایی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی باندی په قهر شو او د دغه بی موجبه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل «**هلاشققت قلبه** ـ آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که دروغ؟)

كَذٰلِكَ كُنۡتُمۡ مِّنۡ قَبۡلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيۡكُمۡ فَتَبَيَّنُوۡا ؕ

هم داسی وئ تاسی (هم چه یوائی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ) پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیچا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) تاسی هم داسی په ناحقه وینی توبولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ، نو هم داسی په تاسی باندی هم لازم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه کار واخلئ!

إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسي (يې) کوئ ښه خبردار (نو پرې جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنئ محض (د الله تعالیٰ) په حکم سره ئی وژنئ! او اصلاً په هغه کښې خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوئ! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښې د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالیٰ ته تول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مګر تاسی هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره ګورو.

لَا يَسْتَوِى ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُو۟لِى ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ
فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ
بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ
ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾
دَرَجَٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښې) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کوونکی په لاره د الله کښې (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لګولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرته) په درجه کښې؛ او له تولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښې جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کیناستونکو (له معذرته) په اجر

عظیم ډیر لوی سره چه مرتبې دی (لویې چه په عزت او کرامت کښې سره متفاوتې دی) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دی نه پخوا ئې مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلې وه نو هسې احتمال کیدی شو چه څوک به له زړه «جهاد» ونشي کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسې پیښې ډیرې وړیپښیږی نو ځکه ئې د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئې د «جهاد» رغبت ورکړ. د دې آیت خلاصه دا ده چه په ګوډو، شلو، ړندو، ناروغو او معذرو خلقو باندې د «جهاد» حکم نشته، باقي په نورو ګردو (ټولو) مسلمانانو کښې د مجاهدینو درجې داسې لویې دی چه د «جهاد» تارکین له سره هغسې درجې نه لري. اګر که هغوی هم جنتیان دی. له دې ځنې دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایي دی، او فرض العین نه دی. یعنې که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړی او په هغوی باندې ضرورت رفع شی نو پر «جهاد» نه کوونکو باندې هیڅ یوه ګناه نه اوړی. که نه دوی ټول سره ګنهګاریږی.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوۡرًا رَّحِيۡمًا ﴿٩٦﴾

او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنې حق تعالیٰ غفور او رحیم دی د «جهاد» کوونکو په باره کښې د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدې چه شوې دی، هغه هرومرو (خامخا) پوره کوی. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سړی په ناپوهی سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالیٰ معافوی، نو د دی اندیښنې له امله (وجې) تاسې له جهاد څخه مه ستنیږئ (واپس کیږی) !

اِنَّ الَّذِيۡنَ تَوَفّٰٮهُمُ الۡمَلٰۤٮِٕكَةُ ظَالِمِىۡۤ
اَنۡفُسِهِمۡ قَالُوۡا فِيۡمَ كُنۡتُمۡ‌ؕ قَالُوۡا كُنَّا مُسۡتَضۡعَفِيۡنَ
فِى الۡاَرۡضِ‌ؕ قَالُوۡۤا اَلَمۡ تَكُنۡ اَرۡضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوۡا
فِيۡهَا‌ؕ فَاُولٰۤٮِٕكَ مَاۡوٰٮهُمۡ جَهَـنَّمُ‌ؕ وَسَآءَتۡ مَصِيۡرًا ۙ‏ ﴿٩٧﴾
اِلَّا الۡمُسۡتَضۡعَفِيۡنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالۡوِلۡدَانِ

لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ حِيْلَةً وَّلَا يَهْتَدُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٩٨﴾ فَاُولٰٓئِكَ عَسَى
اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿٩٩﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کړی وی دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسی حال کښی چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملائکی) په کوم حال کښی وئ تاسی (په خپلو دینی چارو کښی؟) وائی دوی چه وو مونږ ضعیفان کړی شوی په ځمکه کښی (د کفارو په لاس بیا ملائکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کړی وی تاسی په دی (ځمکه کښی)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مګر (نه به عذابیږی) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه ؤ او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیږی (او نه لری هیڅ) حیله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تللو له دارالحربه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفوه وکړی له (ګناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفوه کوونکی (د معذورانو) ښه ښښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مګر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیږی او دوی ته بیخی پړه او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکړی ـ په دی رکوع کښی هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیږی او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنکدن په وخت کښی پوښتنی کوی چه په کوم دین وئ تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مګر په دنیا کښی مو د ضعف او کمزوری له امله (وجی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وائی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو دیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کړی وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هو! هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائق) دی.

(فائده): له دی ځخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښی چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ یَجِدْ فِی الْاَرْضِ مُرٰغَمًا
كَثِیْرًا وَّسَعَةً ؕ وَمَنْ یَّخْرُجْ مِنْۢ بَیْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَی اللّٰهِ
وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ یُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهٗ عَلَی اللّٰهِ ؕ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا ﴿۱۰۰﴾ع

او هر څوک چه وطن پرېږدي (او لاړ شي) په لاره د الله کښې نو وبه مومي (دی) په ځمکه کښې (په مقابل د هجرت کښې)، د آرامۍ ځايونه ډير او پراخي (د روزی). او هر څوک چه ووځي له کوره خپله په داسې حال کښې چه هجرت کوونکي وي طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بيا ومومي (لاندې کړي) دی مرګ (بهر له کوره) نو په تحقيق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندې. او دی الله ښه ښښونکی (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: په دې آيت کښې د هجرت ترغيب دی، او مهاجرينو ته تسلي او ډاډينه ورکوله شي. يعنې هر هغه څوک چه خاص د الله تعالیٰ لپاره هجرت کوي او خپل وطن (هيواد) پرېږدي (او د جهاد يا علم يا حج يا اطاعت يا قناعت يا زهد يا حلال او طيب رزق دپاره سفر کوي) نو د ده د هستوګنې دپاره به ډير ځايونه پيدا کيږي او د ده په روزی او خوړو کښې به ډيره پراخي راشي، نو د هجرت کولو په وخت کښې له هسې خبرې ځنې مه ويرېږئ! چه موږ به چيرې اوسيږو؟ او څه شي به خورو؟ او له دې ځنې هم انديښنه مه کړئ! نه چه په لاره کښې مړه شو او نه چه د دې لورې او هغه لورې له دواړو څخه بې برخې پاتې شو ځکه چه په هسې صورت کښې هم د هجرت پوره ثواب دررسيږي. او موت خو پوره په خپله نيته راځي. او له خپل مقرر وخت څخه هيڅ وړاندې او وروسته نه کيږي.

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِی الْاَرْضِ فَلَیْسَ عَلَیْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوْا مِنَ الصَّلٰوةِ ۖۗ
اِنْ خِفْتُمْ اَنْ یَّفْتِنَكُمُ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا ؕ اِنَّ الْكٰفِرِیْنَ كَانُوْا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِیْنًا ﴿۱۰۱﴾

او کله چه سفر کوئ تاسې په ځمکه (په ملکونو) کښې پس نشته پر تاسې هيڅ ګناه (وبال) په دې کښې چه څه لنډوالی وکړئ تاسې له لمانځه (له

رباعی څخه، نه له ثلاثی او ثنایی نه) که ویریدئ تاسی له دی چه په فتنه کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی بیشکه چه کافران دی تاسی لره دښمنان ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو څخنی (چه ستاسی صریح دښمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت ومومی او تاسی به وربړوی (تکلیف کړی) نو خپل لمنځونه لند کړئ! یعنی هر هغه لمونځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!.

(فائده): زمونږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنٰی مرتبه د دری ورځو مزل دی (د کال په ډیرو لندو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تګ سره ګرندی او متہ تګ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کړی، لمونځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافی په شلو ورځو کښی هم قطع کړی نو لمونځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری مزلو څخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زمونږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالیٰ فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓا۟ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا۟ فَلْيَكُونُوا۟ مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا۟ فَلْيُصَلُّوا۟ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا۟ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَٰحِدَةً ۚ

او کله چه اوسی ته (ای محمده !) په دوی کښی (د دښمنانو د ویری په وخت کښی) پس اقامت وکړی ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

کړه) پس ودی دریږی یوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادی خلی دا (لمونځ کوونکی) وسلی خپلی نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتی په اول رکعت کښی او د دری رکعتی او څلور رکعتی په دوهم رکعت کښی) پس شی دی دوی له وروسته ستاسی او رادی شی طائفه بله چه نه وی کړی لمونځ دوی پس لمونځ دی وکړی دوی له تاسره او وادی خلی دوی (هم اسباب د) بیداری خپلی (او د ځان د مدافعی له دښمنه) او وسلی خپلی خوښه ده د هغو کسانو چه کافران شوی دی (دا) که په یو ډول (طریقه) سره غافلان شئ تاسی له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه څو حمله وکړی دوی پر تاسی باندی حمله یوه.

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان ؤ اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنی د کافرانو د لښکرو په مقابله کښی دی د مسلمانانو لښکر دوه برخی شی!، یوه برخه دی د دښمن مخ ته ودریږی! او بله برخه دی له امام سره نیم لمونځ اداء کړی! او بیا دی دوی د دښمن مخی ته لاړ شی!، او هغه بله برخه خلق دی راشی! او له امام سره دی هغه پاتی لمونځ اداء کړی!، او د امام له سلام ګرځولو څخه وروسته دی دواړه ډلی د خپلو لمونځونو پاتی برخی یواځی یواځی اداء کړی! که د ماښام لمونځ وی، لومړی ډله دی دوه رکعته او دوهمه ډله دی یو رکعت لمونځ له امام سره وکړی!، او په داسی حالت کښی د لمانځه په منځ کښی تګ او راتګ معاف دی او د توری، ځغری، ډال او د جنګ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی. او دا د دی له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شی، او یو ځلی ګرد (تول) سره په ګډه حمله او یرغل را نه وړی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّنْ مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰٓ أَنْ تَضَعُوٓا أَسْلِحَتَكُمْ ۖ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۗ

او نشته هیڅ ګناه (وبال) پر تاسی باندی که چیری وی په تاسی باندی څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وئ تاسی ناجوړه چه کیږدئ تاسی وسلی خپلی، او ونیسئ (په هر حال کښی اسباب) د بیداری خپلی (د خپل ځان د مدافعی له دښمنه)

تفسیر: که د باران یا رنځوری یا د کمزوری له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وی، نو په داسی حالت کښی د هغو د کیښودلو اجازه شته ـ مګر د خپل ځان ساتنه دی کوی مثلاً ځغره،

ډال (توره، تومانچه، توپک، ماشینګن او نور) دی له ځانه سره ولری.
(فائده): که د دښمنانو له ویری دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشی، چه صلوة الخوف (د ویری لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کری شی، نو د جماعت لمونځ دی موقوف کری او هر مجاهد دی یواځی یواځی لمونځ وکری! که له سپرلی (سورلئی) ځنی هم د ښکته کیدلو موقع ورمیسره نشی، همغسی دی سپور (سور) په اشاری سره لمونځ وکری!، او که دښمنان ورته نیژدی وی او په هیڅ ډول (طریقه) لمانځه ته وزګار نه وی نو دلته دی لمونځ مؤخر او بیا دی قضائی راوړی.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾

بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط او اهتمام څخه کار واخلئ! او د الله تعالیٰ فضل ته هیلمن (طمعه دار) او امیدوار اوسئ!، چه دی به کافران ستاسی په لاس سپک، خوار او ذلیل کری. نو له کافرانو ځنی مه ویریږئ!.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَوٰةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۚ

بیا کله چه اداء کړئ تاسی لمونځ نو یادوئ تاسی الله (یا) پس کله چه اراده وکړئ تاسی د ګزارلو د لمانځه نو یادوئ تاسی الله په ولاړی او په ناستی او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړی (که روغ یئ) او په ناستی او پر اړخونو خپلو (که ناروغه یئ)،

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کښی د تنګی او بی اطمینانی له امله (وجی) په لمانځه کښی کوم ډول (طریقه) قصور راشی نو د «صلوٰة الخوف» له تمامیدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښی (ولاړ ئی! که ناست یا ملاست) الله تعالیٰ یاد کړئ! تر دی چه عین د مقاتلی او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کښی هم ځکه چه د وخت تعین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کښی وو، چه د زوروړو دښمنانو د مقابلی په وخت کښی د هغو د ادا کولو له امله (وجی) تنګی، او بی اطمینانی او د نورو پیښو احتمال کیدی شی. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښی بی د وخت له تعینه هم تاسی الله تعالیٰ یادوئ!، او نه ښائی چه په هیڅ حالت کښی د الله له یاده غافل شئ! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت په آخر کښی فرمایلی دی «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئی د کومی پیښی له امله (وجی) له

كاره لويدلي او معذور شوي وي، نو هغه معذور ګڼل کېږي، که نه هيڅوک په هيڅ وخت کښې د پاک الله له يادولو څخه نشي معذور کېدای.»

فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

پس کله چه په آرام شوئ! نو قائموئ تاسي (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ!، بيشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کړی (تاکلی مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښې.

تفسير: يعني کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شي نو هر لمونځ چه کوئ ښائی چه د ارکانو له تعديل، د شرايطو له رعايت، د آدابو له محافظې او اطمينان سره ئې اداء کړئ! لکه چه د امنيت په حالت کښې اداء کاوه شي. د زائدو حرکاتو اجازه چه درکړی شوی ده، هغه د خوف په لمانځه پورې مخصوصه ده، بيشکه چه لمونځ په خپل معين او تاکلی (مقرر) وخت کښې فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمينان او خوف، او په هر حالت کښې پخپل هغه تاکلی (مقرر) وخت کښې دی هرومرو (خامخا) اداء کړ شي! داسي نه چه هر کله مو زړه وشي اداء ئې کړئ! يا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالیٰ پوره ضبط او تعيين فرمايلی دی، چه په حضر کښې څرنګه ښائی او په سفر کښې په څه ډول (طريقه) سره اداء کړی شي؟ د اطمينان په وخت څنګه کېږي او د خوف په حالت کښې څه وضعيت ښائی؟ نو لازمي او ضروری ده چه په هر حالت کښې پر لمانځه باندی ټينګ اوسئ! او پخپلو تاکليو (مقرر) وختونو کښې ئې سره له دوام او پابندی هرومرو (خامخا) اداء کړئ!

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

او سستي (بی همتي ای! مؤمنانو) مه کوئ! په طلب (تعقيب او جنګ) د قوم د کفارو کښې، که يئ تاسي چه دردمن کېږئ! نو بيشکه دوی (هم) دردمن کېږی همغسي چه تاسي دردمن کېږئ! او هيله (اميد) لرئ تاسي له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) اميد، (يی) او دی الله

(په هر شی) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقیب کښی له همت څخنی کار واخلئ! او څه کوتاهی او سستی پکښی مه کوئ! که تاسی ته د دوی له جنګه کوم زخم او درد دررسیدلی دی، نو هغوی هم په هم داسی تکالیفو کښی آخته، او په دی کښی له تاسو سره شریکان دی. او وروسته له دی نه هم تاسی له الله جل جلاله څخه د هسی شیانو هیلمن (طمعه دار) او امیدوار یئ! چه دوی له سره په هغو کښی څه برخه او هیله (امید) نه لری، یعنی په دنیا کښی په کفارو باندی بری، او په آخرت کښی لوی ثواب. الله تعالیٰ ته ستاسی تول مصالح او اعمال ډیر ښه معلوم دی او د الله تعالیٰ د هر حکم چه په هغه کښی ستاسی دینی او دنیوی ډیر مصالح او خورا (زیات) حکمتونه دی) امتثال او منل غنیمت او لوی نعمت وګڼئ!

إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِتَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُۚ وَلَا تَكُن لِّلۡخَآئِنِينَ خَصِيمٗا ١٠٥

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی ته (ای محمده!) په منځ د خلقو کښی په هغه طریقه سره چه ښوولی ده تاته الله! او مه کیږه له جانبه د خیانتګرو جګړه کوونکی (د بی ګناهو سره).

تفسیر: له منافقانو او ضعیف الاسلام کسانو څخنی به کله چه کوم یو د کومی ګناه یا خرابی مرتکب کیده. نو د بدنامی او د سزا له ویری به ئی ځان ته حیلی (فریبونه) او پلمی (تدبیرونه) جوړولی ـ او زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مخ کښی به ئی د هغی اظهار په هسی ډول (طریقه) سره کاوه، چه د دوی برائت تری ځرګند شی. بلکه په کوم بری الذمه باندی به ئی تهمت کاوه، او د هغه په مجرم ګرځولو کښی به ئی زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی او ګډی وډی خبری به ئی سره جوړولی ـ او په دی مورد کښی به ئی مشوری سره کولی ـ لکه چه یو ځلی داسی وشو، چه یوه هم داسی مسلمان (طعمه نامی) د بل مسلمان کور سوری کړ، او د هغه څه وسلی، او یو ګوډی اوړه ئی په غلا یووړل ـ اتفاقاً دغه ګوډی سوری ؤ ـ او په ګرده (توله) لاره کښی د غله تر کوره پوری له هغه څخنی اوړه دوریده. غله هسی تدبیر وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائی دا د غلا مال پخپل کور کښی کیږدم ـ نو ځکه ئی په همغه شپه کښی د یوه هسی یهودی (زید نامی) کره یوړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

ئی د امانت په دود (رواج) کیښود، ګهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اوړو په پلټنی (تحقیق) پسی شو، او غل ئی تینګ ونیو- مګر د لتولو په اثر د ده په کور کښې د غلا شی هیڅ پیدا نه شو - او دغه غله (طمعه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم - وګورئ! چه د اوړو دوړی زما له کوره هیسته هم تللی دی» - د اوړو خاوند د همغو دوړو په لار برابر د همغه (زید نامی) یهودی کره ورننوت او هغه ئی کلک ونیو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښې اقرار وکړ او وئی ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توګه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم» - د اوړو او د وسلی خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کره د غله قوم (بنی ظفر) او د ده نورو ملګرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښې ئی دا خبره سره غوته کړه، چه ځانئی مونږ زیار (کوښش) وباسو، چه (طمعه) باندی دغه غلا ثابته نشی او هرومرو (خامخا) همغه یهودی غل وپیژانده شی لکه چه دوی له یهودی سره ډیری جګړی هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې ئی د دغه غله په «برائت» او بیګناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهدی وویله او تینګار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وګالی (برداشت کړی) - دلته الله تبارک وتعالیٰ متعدد آیتونه نازل کړل. حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور ګرد (تول) اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه ئی متنبه کړل - چه غل هم دغه (طمعه) مسلمان دی - یهودی (زید بن سمین) رښتیا وائی. او په دی غلا کښې بی ګناه دی. او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تلبیرونه) وروړانی کړی او ګرد (تول) ئی سره متنبه کړل. د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! مونږ خپل رښتیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زمونږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر ګردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائنان او تګان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهدی سره هیڅ یو بی ګناه سړی مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادروه!»

وَّاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۚ‏ ﴿۱۰۶﴾

او مغفرت وغواړه له الله؛ بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له تحقیقه مخکه پخوا تش په ظاهر سره غل بری الذمه کول او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی. او له دی مخکه استغفار په کار دی. په دی کښې هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

ښو ګمان کاوه، او زيار (محنت) ئې ايسته چه پر همغه يهودي باندې غلا ثابته شي.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾

او مه کوه جګړه له (طرفه د) هغو کسانو چه خيانت کوي دوی له ځانونو خپلو سره بيشکه چه الله نه خوښوي هر هغه څوک چه وي ډير خيانت کوونکی ګنهکار چه پټوي دوی (له شرمه دا خيانت) له خلقو څخه او نه ئې پټوي (نه شرميږي) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوی سره دی (په خپل علم) کله چه د شپې تدبيرونه ترې دوی هغه چه نه ئې خوښوي (الله) له خبرو څخه، او دی الله پر هغو (کارونو) چه کوي (ئې) دوی محيط (چاپيريدونکی په علم او قدرت سره).

تفسير: په پخوانی آيت کښې کله چه د هغوی خيانت او خرابی په ښکاره دول (طريقه) سره ونښووله شوه ـ نو ښائی چه رسول الله صلی الله عليه وسلم به د هغه زيات شفقت له امله (وجی) چه ده پر ګردو (ټولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالیٰ څخنی د دوی د خطاؤ د مغفرت په نسبت د څه دعا کولو په فکر کښې ؤ؛ نو ځکه داسی ارشاد وشو چه د دی خائنانو په طرفداری، له الله تعالیٰ سره ولی جګړی کوی ـ الله تعالیٰ داسی خلق نه خوښوی چه دوی له خلقو سره پټی پټی د شپې له مخی ناجائزی مشوری او جرګی کوی ـ او له الله تعالیٰ څخنی هيڅ نه شرميږی، چه هر وخت له هغوی سره دی او د دوی پر ګردو (ټولو) احوالو باندی محيط، عليم او خبير دی ـ اګر که تاسی د دوی له پاره مغفرت نه دی غوښتی، ولی ستاسی د معافی غوښتلو احتمال خو يقيناً موجود ؤ وګورئ! په بل ځای کښې د حضرت (ابراهيم عليه السلام) په نسبت د ﴿ يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُّنِيبٌ ﴾ صريح ارشاد موجود دی. نو د هغه مخنيوی له پاره حق تعالیٰ دا ارشاد وفرمايه او دی ئی له سپارښ کولو څخه منع کړ. والله اعلم.

هٰٓأَنتُمْ هٰٓؤُلَآءِ جٰدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَن يُجٰدِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

واورئ خبردار شئ! تاسي اى هغو كسانو چه جگړه كوئ له (طرفه د) دوى په دى حيات دنيوى (ژوندون لږ خسيس) كښى؛ پس څوك دى چه جګړه به وكړى له الله سره له (طرفه د) دغو (خيانتګرو) په ورځى د قيامت كښى بلكه آيا څوك دى چه وى به (د قيامت په ورځى كښى) د دوى وكيل (ساتونكى؟ بلكه هيڅوك نشته!).

تفسير: دا خطاب د غله قوم (بنى ظفر) او هغو كسانو ته دى، چه د غله (طمعه) طرفدارى ئى كوله. يعنى الله تعالىٰ ته هر شى معلوم دى. له دى بيځايه طرفدارى ـ څخه د قيامت په ورځ غله ته هيڅ نفع نشى رسيدى.

وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾

او هر څوك چه وكړى يوه ګناه (چه ضرر ئى بل ته رسيږى) يا ظلم وكړى په خپل ځان بيا مغفرت وغواړى له الله څخه (نو) مومى الله ډير مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: له «سوء» لويه، او له «ظلم» څخه وړه ګناه مراد ده. يا له «سوء» څخه هغه ګناه مراد ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دى، چه ضرر ئى يوازى د ده نفس ته رسيږى يعنى هر قسم ګناه چه وى، د هغى علاج په توبه او استغفار سره كيدى شى، وروسته له توبى څخه به ئى الله تعالىٰ معافوى. كه بنيادمان قصداً او عمداً په چل او فريب سره د كوم مجرم برائت او پاكى ثابته كړى. يا په غلطى سره مجرم بى ګناه وګڼى، نو له دى ځنى د هغه په جرم كښى هيڅ تخفيف نه راځى. هو! په توبه سره به بيخى معافيدى شى. په دى سره هغه غل او د هغه تول ګوند (پارټى) او طرفدارانو ته چه سره له پوهى او علمه ئى د غله خوا نيولى وه، يا ئى په غلطى سره مجرم بى ګناه ګڼه، ګردو (تولو) ته د توبى او د استغفار ارشاد او هدايت وشو. او يوه لطيفه اشاره په دى لورى هم وشوه چه كه اوس هم څوك همغسى پخپله خبره باندى تينګ ولاړ وى، او

توبه ونه کړی، نو د الله تعالیٰ د مغفرت له وعدی، او د ده له رحمت څخنی بی برخی پاتی کیږی (او که ئی تفضلاً معافوی نو د ده اختیار دی).

وَمَنْ يَّكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهٗ عَلٰى نَفْسِهٖ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۱۱۱﴾

او هر څوک چه وکړی ګناه نو بیشکه هم دا خبره ده چه کوی دا (ګناه) په ځان خپل باندی او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی څوک چه په قصد سره ګناه کوی د هغی وبال ئی په غاړه لویږی او د هغی سزا خاص همغه ته ورکوله کیږی نه بل چاته ځکه چه د یوه سزا بل ته هغه څوک ورکوی چه له حقیقت څخه بی خبره یا له حکمت څخنی بیخی بی برخی وی. مګر حق سبحانه وتعالیٰ بی له مبالغی په صیغه د مبالغی سره «علیم» او «حکیم» دی. د ده په لوی دربار کښی داسی چاری هیڅ کیدونکی نه دی او نه ئی وهم او تصور کیدی شی. نو اوس له دی څخنی چه په خپله غلا وکړی او بیا هغه غلا د یو یهودی په غاړه ورواچوی څه نفع وررسیدی شی؟

وَمَنْ يَّكْسِبْ خَطِيْٓئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيْٓـئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿۱۱۲﴾ ع

او هر څوک چه وکړی یوه وړه ګناه یا یوه لویه ګناه بیا ولی (متهم کړی) په دی (ګناه) سره کوم پاک سړی پس په تحقیق بار ئی کړ (پر ځان خپل) دیر غټ دروغ او ګناه ښکاره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه کومه وړه یا لویه ګناه وکړی او بیا هغه د کوم بل بیګناه په غاړه ورواچوی نو په ده باندی دوه ګناوی لازمیږی یو د دروغو د تهمت وبال بل د اصلی ګناه وبال نو ښکاره شوه چه په دی سره چه (طمعه) په خپله ګناه کړی وه او بیا ئی د یهودی (زید) په غاړه کښی واچوله د ده د ګناه بار لا دروند شو او هیڅ یوه ګته ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه ګناه لویه وی که وړه د هغی کفاره او علاج یواځی په خالصه توبه سره کیږی او بل څه علاج نه لری.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهٗ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ
اَنْ يُّضِلُّوْكَ ؕ وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّوْنَكَ مِنْ
شَيْءٍ ؕ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ؕ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيْمًا ﴿۱۱۳﴾

او كه چیرې نه وی فضل (احسان) د الله پر تا باندې او رحمت (مهرباني) د ده نو هرومرو (خامخا) قصد كړې ؤ يوې طائفې له دوى د دې چه تير باسي تا (او گمراه كړي پخپل قصد سره تا)؛ او نه تير باسي دوى مگر ځانونه خپل او نشي ضرر رسولى تاته د هيڅ شي؛ او نازل كړې دى الله پر تا باندې (اى محمده!) كتاب او حكمت (شرعي احكام، عميق اسرار) او درښوولي ئې دي تاته هغه (خبرې) چه ته نه وې پوهيدلى (پرې) او دى فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندې ډير لوى.

تفسير: دا خطاب د رسول كريم (عليه افضل الصلوٰة والتسليم) په لورى دى. او د خائنانو د چل او فريب اظهار او د ده مبارك د عصمت او د شان عظمت دى او د دې خبرې اعلام دى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په علمي كمال كښې (چه له گردو (تولو) كمالاتو ځنې افضل او اول او پر گردو (تولو) باندې فائق دى) هم اعلىٰ او اولىٰ دى او د الله تعالىٰ فضل او كرم پر ده باندې داسې بې نهايت دى چه زمونږ په بيان او پوهه كښې له سره نشي راتلى او د دې خبرې په لورى اشاره ده كوم خيال چه په اول كښې ده ته د غله په برائت او د يهودي په سرقت باندې پيدا شوى ؤ د هغه د ظاهري اسبابو او عواملو د ليدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوريدلو ځنې ؤ نه دا چه هغه ئې بيخي رښتيا او صحيح گڼلى ؤ او په هغه كښې **«ميلان عن الحق»** يا **«مداهنة في الحق»** له سره نه وه او په دومره يوه خبره كښې هيڅ كومه خرابي نه وه بلكه د هم داسې يو كار كيدل ضروري ؤ كله چه د الله تعالىٰ په فضل سره حقيقت ورڅرگند شو نو بل هيڅ يوه وسوسه باقي پاتې نه شوه او له دغو گردو(تولو) خبرو څخه مقصود دا دى چه وروسته له دې نه هغه تير ايستونكي ستاسې د تير ايستلو او فريب وركولو ځنې لاس ونيسي او مايوس شي او تاسې سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتياط څخه كار واخلئ!. والله اعلم.

لَا خَيْرَ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنْ نَّجْوٰىهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ

مَعۡرُوۡفٍ اَوۡ اِصۡلَاحٍۭ بَيۡنَ النَّاسِ ؕ وَمَنۡ يَّفۡعَلۡ ذٰلِكَ
ابۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ اللّٰهِ فَسَوۡفَ نُؤۡتِيۡهِ اَجۡرًا عَظِيۡمًا ﴿۱۱۴﴾

نشته هيڅ خير په ډيرو کښې له پټو خبرو (مشورو) د دوی نه مګر (خير شته په پټو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو يا په معروف (نيک کار) يا په اصلاح (روغه) په منځ د خلقو؛ او هر څوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنې د رضا (خوښې) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) ډير لوی.

تفسير: منافقانو او حيله ګرانو د رسول الله صلی الله عليه وسلم په غوږ کښې پټې خبرې کولې تر څو چه په هغو سره په خلقو کښې خپل اعتبار زيات کړی او پخپلو منځو کښې به ئې هم چتې پټې (بيکاره) خبرې سره کولې او د يوه او بل غيبت يا شکايت به ئې سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منځو کښې د يو بل په غوږونو کښې خبرې او مشورې کوی د دوی زياترې مشورې له خير څخه تشې وی د صافو او رښتيا خبرو پټولو ته څه حاجت دی؟ هو! په کومه خبره کښې چه تيرايستل او فريب وی دوی هغه په پټه کوی نو ښايی چه د صدقې او د خيرات خبرې په پټه وکړئ! چه اخيستونکی پرې ونه شرميږی يا که کوم ناپوه په خپلې غلطۍ باندې پوهوی، يا که کومه ښه خبره او صحيحه مسئله ورښيی نو ښايی چه هغه په پټه سره ووايی چه هغه ته ندامت رانشی يا که د دوه ؤ تنو په منځ جنګ وی او دوی د قهر او غصې له امله (وجې) روغې ته غاړه نه ږدی نو ښايی چه اول کوم يو داسې تدبير وسنجوی (جوړ کړی) چه په هغو سره د دوی دواړو په منځ کښې روغه وشی او بيا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښې د «توريی - پټولو» اجازه هم شته. په آخر کښې فرمائی «هر څوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالیٰ رضا او خوښې له پاره کوی هغه ته به عظيم الشان ثواب ورعنايت کيږی يعنی په هسې ښو کارونو کښې دی ښايی رياکاری او دنيوی اغراض مقصود نه وی (ځينو د «بصدقة او معروف» تفسير داسې کړی دی په خيرات ورکولو يا په قرض ورکولو يا د مظلوم په اعانت يا په هر نيک کار کښې. يا مراد له «صدقې» ځنې «زکوٰة» او له «معروف» څخه «خيرات» مقصود دی.)

وَمَنۡ يُّشَاقِقِ الرَّسُوۡلَ مِنۡۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الۡهُدٰى وَيَتَّبِعۡ غَيۡرَ
سَبِيۡلِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصۡلِهٖ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتۡ مَصِيۡرًا ﴿۱۱۵﴾

او هر څوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه ښکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لاړ شی) بی له لاری د مؤمنانو نو وبه ګرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورګرځیدلی دی او داخل به کړو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کله چه کوم یوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بیا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له ګردو(تولو) مسلمانانو څخنی بیل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکړه چه ذکر ئی پخوا تیر شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کیده او توبه ئی ایستله، د خپل لاس د پری کیدلو له ویری (مرتد شو او) مکی معظمی ته وتښتید او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آیت څخنی دا مسئله هم رایستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. یعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حدیث کښی وارد دی چه «د الله تعالیٰ حمایت او نصرت د مسلمانانو له تولګی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کښی ولوید» **(اللهم اعذنا منه!)**

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ

بیشکه الله نه کوی مغفرت (نه ښښی) دا چه شریک ونیول شی له ده سره او مغفرت کوی (ښښی) هغه (ګناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت ئی»؛

تفسیر: یعنی له شرک او کفر څخنی هره ښکته ګناه چه وی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی ښښی ئی، مګر د شرک او کفر ښښل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره ئی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبیره ګناه ده ـ مګر دا احتمال هم ؤ چه الله تعالیٰ په خپل رحمت سره هغه ښښلی وی لیکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه وتښتید او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم راښکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسویٰ الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

او هر څوک چه شریک ونیسی (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید ـ ځکه چه له الله جل جلاله ځنی په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل څوک وگرځاوه ـ او د شیطان مطیع شو او د الله تعالیٰ له اطاعت او د هغه له رحمت ځنی بیخی مستغنی شو. نو هر څوک چه دومره لری ولویږی، هغه به په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سړی مغفرت ښائی له حکمت ځنی مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت ځنی بیخی مأیوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنگه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع گرد (تول) صحیح او درست دی، نو ده ته هرومرو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. **(اللهم ارزقنا المغفرة!)**

إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ ٱللَّهُ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مگر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مگر د شیطان سرکښ چه لری کړی ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزیٰ مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وگورئ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهائی ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وگورئ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل څوک خپل معبود وگرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیږی! (گټی) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له درباره مردود رټلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیدی

شی؟ او خورا (ډیر) لوی احمق هم دا خبره منلی شی؟

وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾

او وویل (شیطان) چه خامخا به ونیسمه هرومرو (خامخا) زه (ای الله!) له بندګانو ستا نه یوه برخه مقرره کړی شوی.

تفسیر: یعنی کله چه شیطان د سجدی په نه کولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت کښی ئی وویل «زه خو تباه او فنا شوم. مګر ستا له بندګانو د آدم علیه السلام له اولادی ځنی به زه یو معلوم مقدار او لویه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئی جهنم ته بیایم لکه چه په «الحجر» او په «بنی اسرائیل» او نورو سورتونو کښی مذکور دی. مطلب ئی دا دی چه شیطان له متمرد او ملعون کیدلو څخه علاوه خو له اولی ورځی راهیسی د ګردو (ټولو) بنی آدمانو دښمن او بدی غوښتونکی دی او خپله دښمنی ئی په صاف دول (طریقه) سره ښکاره کړی ده. نو اوس دا احتمال هم پاتی نشو چه ګواکی شیطان سره له خبث او ګمراهی ښایی چاته به د خیر غوښتلو او ښه رسولو کومه خبره وروښیی بلکه دا لا څرګنده شوه، چه شیطان د بنی آدمانو ازلی دښمن دی او هر هغه شی چه شیطان راښیی هغه د بنی آدمانو د ګمراهی او تباهی او بربادی سبب ګرځی. بیا د هسی یو ګمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او نادانی ده؟ د مقرری حصی اخیستلو یوه معنٰی دا هم ده چه ستا بندګان به پخپلو مالونو کښی ما لره هم یوه برخه ټاکی (مقرروی) لکه چه خلق بتانو جنیاتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او نیازونه ورکوی.

وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ ؕ

او زه به هرومرو (لازماً) ګمراه کړم خامخا دوی او هرومرو (لازماً) زه به په باطلو امیدو کښی خامخا واچوم دوی او هرومرو لازماً) زه به امر وکړم خامخا دوی ته چه پس هرومرو لازماً) څیروی به دوی خامخا غوږونه د چارپایانو او زه به هرومرو (لازماً) امر وکړم خامخا دوی ته پس هرومرو (لازماً) تغیر به ورکړی دوی خامخا پیدایښت د الله ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه زما په برخه کښی راځی، دوی به له حقی لاری ځنی ګمراه کوم. او

د دوی په زړونو کښی به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د څناورانو غوږونه څیری کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالیٰ پیدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیری واړوی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میږی (ګډی) وری او د اوښ جونګی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوږونه به ئی څیرول، او په غوږونو کښی به ئی نښی اچولی بیا به ئی سرخوشی پریښودل د صورت بدلول لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل دول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د وړوکی پر سر باندی په کوم اسم او رسم سره کمڅی او بل رنګ ویښتان د بل چا په نامه پریښوول دی (یا په منهیاتو کښی د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندی لازم دی، چه له دغو ګردو (تولو) کارونو څنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د ږیری کلول (خرئیل) هم په هم دی تغیر کښی داخل دی. او د الله تعالیٰ هر څومره احکام چه دی په هر یوه کښی تغیر کول دیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال ګڼل. انسان له اسلام څنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کښی مبتلا وی: په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه تاکلی (مقرره) برخه کښی داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَنْ يَّتَّخِذِ الشَّيْطٰنَ وَلِيًّا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِيْنًا ﴿١١٩﴾
يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيْهِمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا ﴿١٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ
مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يَجِدُوْنَ عَنْهَا مَحِيْصًا ﴿١٢١﴾

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کښی غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مګر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تیښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کښی هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کښی لویږی د شیطان تولی وعدی او امیدونه محض

فریب دی او نتیجه ئی داسی کیږی چه د دوی د ګردو (تولو) د هستوګنی ځای دوزخ دی. او
له دوزخ څخه د دوی د وتلو هیڅ یو امکان نشته.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ
حَقًّا ؕ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيْلًا ﴿١٢٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو ژر به
داخل کړو مونږ دوی په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د
دوی ویالی چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی تل تر تله؛ وعده
کړی ده الله حقه (وعده)؛ او څوک دی زیات صادق (رښتینی) له الله نه په
خبره «او وعده» کښی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د شیطان له فساد څخنی محفوظ دی او د الله تعالیٰ له ارشاده سره سم
ئی ایمان راوړی دی او ښه عملونه ئی کړی دی دوی به تل په داسی جنتونو او باغونو کښی ښه
ژوندون کوی چه د تل له پاره پکښی پسرلی وی او دا د الله تعالیٰ وعده ده چه له دی څخه د بل
هیچا وعده رښتیا کیدی نشی، نو بیا د هسی رښتیا او پخی وعدی پریښودل، او د شیطان په
دروغو خبرو باندی خطا وتل، څومره ګمراهی او په څه اندازه ځانته ضرر رسول دی؟

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتٰبِ ؕ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا يُّجْزَ بِهٖ ۙ
وَلَا يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ
الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُوْنَ نَقِيْرًا ﴿١٢٤﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر امیدونو (آرزوګانو) ستاسی او نه پر
امیدونو «آرزوګانو» د اهل د کتاب (بلکه پر ښو عملونو پوری مربوط دی)؛

هر څوک چه وکړی ناکاره کار نو جزا به ورکړه شي ده ته په هغه سره او نه به مومي دغه (ګنهګار) د ځان دپاره بې له الله نه هيڅ ولي (دوست) او نه مددګار (چه دی له عذابه خلاص کړی) او هر څوک چه عمل وکړی له (ځینو) نیکو «کارونو» له نارینه ؤ او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو دغه (نیکوکاران) داخل به شي په جنت کښې او ظلم به ونشي په دوی (په اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی په هیڅ شي کښې هیڅ ظلم نه کیږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال ؤ، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندګان یو او پر هغو ګناهونو چه نور خلق نیول کیږی مونږ نه نیول کیږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه ـ نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چه بد کوی بد به مومی او ربړ (تکلیف) به ګالی (تیروی). هر څوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب ځنی ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) او نه ئی څوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر څوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کښې چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه څوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کښې داخلیږی او د خپلو نیکیو پوره ثواب به مومی ـ خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی ـ نو داسی امیدونه په لغته (لته) ووهئ! او په نیکو کارونو کښې زیار(محنت) وباسئ!، او همت وکړئ! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زړی په نری چاود کښې وی.)

وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَّاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ؕ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيْمَ خَلِيْلًا ﴿١٢٥﴾

او څوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل (وچولی (تندی) یا ځان خپل) «(خاص حکم د» الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد یواځې اعتقاد او اعمال اعتبار لري او خوشې چتې (بیکاره) هیلې (بهانې)، امیدونه او آرزوګانې هیڅ یوه نتیجه نه ورکوي اهل د کتابونو او نورو ګردو (ټولو) لره هم دا کلیه قاعده مقرره ده چه په دې کښې اهل د اسلام ته اشاره ده یعني د حضرات صحابه ؓ رضی الله تعالیٰ عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو مذمت او خرابي ده. اوس په ښکاره دول (طریقه) سره فرمايي چه په دیانت کښې له داسې سړي سره څوک مقابله کولی شي چه د الله تعالیٰ له حکمونو څخه غاړه نه غړوي، او په نیکو کارونو پسې له زړه کرځي؟ او په رښتیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوي، چه هغه له ګردو (ټولو) څخه ځان شکولی او له پاک الله سره ئې خپل تعلق او ارتباط ټینګ کړی ؤ او پاک الله هم هغه په خپلې دوستۍ او خلت سره غوره کړی ؤ. ښکاره ده چه دا درې واړه صفتونه په حضرات صحابه ؓ (رضی الله تعالیٰ عنهم) کښې د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښې، نو په دې قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخي باطله او چتې (بیکاره) ثابته شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطًا ﴿۱۲۶﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هر هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شي ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعني په ځمکه او آسمان کښې څه شیان چه دي سره له آسمانونو او ځمکو د هغو ګردو (ټولو) خالق الله تعالیٰ دی او دغه ګرد (ټول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل وعلا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښې دي او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده ئې وفرمايي همغه کوي پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لري. هیڅوک دې په دې سره دوکه نشي او نه دې تیروځي چه زه ئې دوست او خلیل یم. او ټولو خلقو د خیر او شر د ګردو (ټولو) اعمالو په جزا او سزا کښې دې هیڅوک هیڅ یو تردد او اندیښنه ونه کړي!

وَیَسْتَفْتُوْنَكَ فِی النِّسَآءِ ۗ قُلِ اللّٰهُ یُفْتِیْكُمْ فِیْهِنَّ ۙ وَمَا یُتْلٰی عَلَیْكُمْ فِی الْكِتٰبِ فِیْ یَتٰمَی النِّسَآءِ الّٰتِیْ لَا تُؤْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الْوِلْدَانِ ۙ وَاَنْ تَقُوْمُوْا لِلْيَتٰمٰى بِالْقِسْطِ ؕ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه په باب (د میراث د) ښځو کښې وو وایه (ای محمده! دوی ته) چه الله فتوی (حکم) درکوی تاسی ته په (باب د) دوی کښې «او بل د» هغه شي «(حکم درکوی)» چه لوستلې شي پر تاسي په کتاب (قرآن) کښې په (باب د) یتیمانو ښځو کښې هغه چه نه ورکوئ تاسی دوی ته هغه (میراث) چه فرض کړی شوی دی دوی ته او مینه کوئ تاسی دی کار ته چه نکاح کړئ تاسی دوی او (حکم درکوی الله په حق) د ضعیفانو کښې له ورو هلکانو نه او (بل الله دا حکم درکوی) چه ودریږئ تاسي په حق د یتیمانو کښې په عدل (انصاف) سره (په میراث) او مهر کښې)؛

تفسیر: د دی سورت په اول کښې ئی د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی ؤ د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا زوی که پوه شي چه زه د دی پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دی خپل ځان ته نه نکاح کوی! بلکه بل چاته دی په نکاح ورکړی! او دی دی د هغی حامی او کومکی (مددگار) شی نو مسلمانان د داسی جونو له نکاح کولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربی څنی دا ورمعلومه شوه چه په ځینو ځایونو کښې د جونو په حق کښې هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولی» په نکاح کښې راشی او «ولی» د دی رعایت داسی کوی چه بل څوک ئی نه کوی. نو د دی له امله (وجی) مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسی نکاح اجازه وغوښتله د دی استدعا په نسبت دا آیت نازل شو او دوی ته اجازه ورکره شوه او وی فرمایل «هغه ممانعت چه پخوا له دی نه شوی ؤ هغه خاص په هغه صورت کښې ؤ چه د دوی حق په پوره دول (طریقه) سره اداء نه کړی او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید ئی فرمایلی ؤ. او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښیگڼی (فائدی) په اراده نکاح ترې، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو کښې داسی عام دستور ؤ چه ښځی، ووړکی او یتیمان به ئی له ځینو حقوقو څنی بی برخی او محروم گرځول او دوی ته به ئی میراث نه ورکاوه او ویل به ئی چه میراث د هغه چا حق دی چه له دښمنانو سره وجنگیږی او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاؤ نکاح ترله او د دوی په نفقه او مهر او کسوت او نورو کښې ئی کمی کوله او په مالونو کښې به ئی بیځایه تصرفات کول لکه چه د دی سورت په ابتداء کښې د دی خبری د امتناع تاکیدات تیر شول. اوس په دی موقع کښې له څو رکوع څخه د مخه د کومو ارشاداتو سلسله چه جاری ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالیٰ حکم واجب الاتباع دی او د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښې د هیچا عقل، فکر، آرزو، دستور، حکم، قیاس بیخی د اعتبار وړ (لائق) او قابل کیدی نشی او د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښې د بل چا د خبرو اوریدل او عمل پری کول او د الله تعالیٰ د

حکم پرېښودل صریح کفر او ګمراهي ده او دا مضمون ئې په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د همغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق ځینې نورې مسئلې هم راښیي، څو چه له دې تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښې د هیچا هیڅ یوه خبره پاتې نشي. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښې د هیچا هیڅ یوه خبره پاتې نشي. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو ځینې مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضر شول او په تعجب سره ئې وویل چه «مونږ آورو چه تاسې د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میړو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنګیږي او د غنیمت مالونه راوړي.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دې هم میراث ورکړ شي!» او هم د دې ارشاد په لوري اشاره ده چه د ﴿ وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دي چه د نکاح، مهر او د نفقې په معاملاتو کښې هم د خپلو تر لاس لاندې کسانو لږ څه حق تلفي نه کوي او د حضرت الٰهي جل جلاله د احکامو په مقابل کښې د خپلو منافعو او اغراضو او شخصي کارونو او قومي رسمونو او د ملي رواجونو له سره پروا نه کوي او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویرېږي او ځان ترې ژغوري (ساتي) او هر څه چه کوي د هغه اجازه په صاف دول (طریقه) سره آخلي او بیا ئې کوي. والله اعلم.

وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ عَلِيْمًا ﴿١٢٧﴾

او هر څه چه کوئ تاسې له خیر (نیکۍ) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسې یوه یوه ذره نیکي هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښې هره ښیګڼه (ښه کار) چه وکړئ! د هغې ثواب هرومرو (خامخا) مومئ!

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْۢ بَعْلِهَا نُشُوْزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يُّصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او که کومه ښځه ویریده له میړه (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ ګرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

ګناه پر دغو دواړو په دې کښې چه صلح وکړي دوی پخپلو منځونو کښې يو شان صلح؛ او صلح ګول خير (ډير غوره) دی؛

تفسير: يعني که کومه ښځه د خپل ميره (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه ووينې. او د هغه د خوښې او متوجه کولو له امله (وجې) له خپل مهر يا نفقې او نورو ځنې لږ څه ورپريږدي او هغه له خپله ځانه خوښ کړي نو په دې مصالحت کښې د هيڅا په ذمه کښې هيڅ ګناه نشته. د زوجينو په منځ کښې مصالحت او موافقت ډيره ښه خبره ده. هو! بې له سببه د ښځو خپه کول او ربړول (تکليفولو) او بې له رضا د دوی په مال کښې تصرف کول ګناه ده. (ځينو مفسرينو د دې صلحې صورت داسې ليکلی دی ښځه مهر يا نفقه ميره (خاوند) ته ورپريږدي. کلاً يا بعضاً. يا خپل وار خپلې بنې ته خوشې کړي. او ميره (خاوند) دې طلاق نه ورکوي! او ترې شنګ (ډډه) دې هم نه کوي! او خبرې اترې دې ورسره کوي! او شوک وائې چه صلح دا ده چه د کاله واک (اختيار) دې مشرې ته ورکړي! او ناسته ملاسته دې کشرې سره وکړي!. والله اعلم)

وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ ۚ

او حاضر کړې شوې دي نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځکښې بخيلي موجوده ده)

تفسير: يعني د هر چا په زړه کښې د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخيلي شته. نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل ميره (خاوند) ته کومه نفع ورسوي، نو نارينه ترې خوښيږي، (او که نارينه خپلې ښځې ته کومه نفع ورسوي نو دا ترې خوشاليږي، ليکن د حرص بخيلي، اعراض او بې پروائی له کبله (وجې) ميره (خاوند) ته غاړه نه ږدي، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تيريږي، او ميره (خاوند) هم د ښځې ښه ساتلو او د دې د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تياريږي.)

وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

او که نيکي وکړئ تاسې! (له خپلو ښځو سره) او پرهيز وکړئ تاسې (له نشوزه او خصومته) نو بيشکه چه الله دی په هغه شي چه کوی ئې تاسې (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسې د عمل سره به سمه جزا درکړي).

تفسير: يعني که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بدسلوکې او جنګونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بچ کړی) نو الله تعالیٰ ستاسی له ګردو (ټولو) خبرو څخنی خبردار دی، د نیکی ثواب به هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښی اعراض او خپګان نه پیښیږی. او رضا کولو او له خپل حق څخنی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میړونو ـ خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښی) په مابین د ښځو خپلو کښی اګر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه ګرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ ګرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د ځوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقوئ! او نه د میړانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که څو ښځی ستاسی په نکاح کښی وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زړه مینه، او په هر امر کښی بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه کړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئیږئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسی په منځ کښی ځوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی.

وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!،(وساتی) نو الله تعالیٰ بښونکی دی.

وَاِنْ يَّتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهٖ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيْمًا ﴿١٣٠﴾

او که سره بیل شول دواړه (زوجین په طلاق سره) نو بې پروا به کاندي الله هر یو له دوی نه له فراخۍ خپلې؛ او دی الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبیر والا (چه هر کار له حکمت او مصلحت سره سم کوي).

تفسیر: یعنې که زوجین بیلوالی غوره کړي او د طلاق وار ورسیږي، نو هیڅ حرج نشته، الله تعالیٰ د هر یوه کار جوړونکی دی، او د ګردو (ټولو) حاجاتو پوره کوونکی دی، په دې کښې دې لوري ته اشاره ده، چه ښځې زوجه په راحت او هوسائۍ (آرام) کښې وساتله شي! او ایذاء او ربړ (تکلیف) ورته ونه رسوي! او که داسې ښه ژوندون ئې له لاسه پوره نه وي، نو بیا ښه ده چه طلاق ورکړي. والله اعلم.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيْدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿١٣٢﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هر هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او خامخا په تحقیق حکم کړی دی موږ هغو کسانو ته چه ورکړی شوي دي دوی ته کتاب پخوا له تاسې او (هم خاص حکم کړی دی موږ) تاسې ته د دې چه وویریږئ! له الله او که تاسې کافران شئ! نو بیشکه خاص الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً) او دی الله غني (ډیر بې پروا له هر چا او هر شي) ښه ستایلي شوی (په ډیرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دي هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او بس دی الله وکیل (ښه کار جوړوونکی).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاري وه. یعنی د الله تعالیٰ د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) گردو (تولو) ته ضروري دی او د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې د بل چا خبرې ته غوږ کیښودل له سره روا نه دي. په منځ کښې ئې د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسې حکمونه بیان کړل چه خلق پرې اخته وو اوس بیا همغه ترغیب او ترهیب بیانوي. د دې دواړو آیتونو خلاصه دا ده چه تاسې او له تاسې څخه گردو(تولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ! او د ده له احکامو څخې نافرماني مه کوئ! او ترې غاړه مه غړوئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه مني نو الله جل جلاله د گردو (تولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لري یعنی دی خپل ځان ته نقصان رسوي او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشي رسولی که د الله تعالیٰ احکام ومنئ! نو په دې باور ولرئ! چه الله جل وعلیٰ شانه چه د گردو (تولو) شیانو مالک دی. ستاسې گرد (تول) کارونه درجوړوي. درې ځلې ئې وفرمایل هر هغه شیان چه په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښې دي د الله تعالیٰ دي.

له (۱) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعنی د هغه په دربار کښې د هیڅ یو شي کمی نشته.

له (۲) نه د بي نیازي او بي پروایي بیان مقصود دی. یعنی که تاسې منکران یئ، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لري.

له (۳) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دې شرط سره چه تاسې پرهیزگاران او متقیان اوسئ!

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

که اراده وفرمایي (الله د بیولو او مړه کولو ستاسې) نو بوبه ځي تاسې (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولي نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لري).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر دې باندې هم قادر دی چه تاسې گرد (تول) سره فناء کړي او د دنیا له مخې څخه مو لرې کړي او ستاسې په ځای نور مطیعان او حکم منونکي خلق پیدا کړي. له دې ځنې هم د الله تعالیٰ د بي پروایي او د استغناء اظهار ډېر ښه راڅرگندېږي او غاړه غړوونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ

هر څوک چه وی چه وغواړی ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسیر: یعنی که تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت وکړئ!. نو تاسی ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجرونه درکول کیږی نو بیا یواځی په دنیا پسی ګرځیدل او د الله تعالیٰ د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بی برخی ګرځول لویه نادانی ده.

وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾ ع

او دی الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی ګرد (ټول) کارونه وینی او ستاسی ګردی (ټولی) خبری اوری هر شی چه غواړئ که اراده وفرمایی نو همغه به درکوی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوّٰمِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محکم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله اګر که وی (دا شاهدی) پر نفسونو ستاسی (چه زیان مو وی پکښی) یا «په» والدینو (مور او پلار ستاسی) یا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسیر: یعنی ښایی چه په رښتیا او د الله تعالیٰ له حکم سره سمه شاهدی ورکړئ! اګر که په دی حقه شاهدی کښی ستاسی یا ستاسی د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وی هره هغه خبره چه رښتیا وی ښایی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره اظهار کړه شی! او د دنیوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلئ!

إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا ۚ

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله ډیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریږئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهدی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندی ورحمیږئ! او حقه خبره پټه کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووایئ الله تعالیٰ له تاسی څخنی زیات د هغوی د خیر او ښیگنی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندی ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَإِن تَلْوُۥٓا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

که واړوئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنګ وکړئ تاسی (له شاهدی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (یی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووایی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کړیو الفاظو چه د هغو له اوریدلو څخنی اوریدونکی په شبهه کښی لویږی یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او ځان تری ژغورل (بچ کول) او په څنګ (ډډه) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پریږدی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وجی) گنهگاریږی او ښائی چه هرومرو (خامخا) شاهدی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واړوئ!، او پټ ئی کړئ!).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى رَسُوْلِهٖ
وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ﴿١٣٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) ثابت او خالص کړئ تاسي ایمان (یقین) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه کتاب (قرآن) چه توته توته ئی نازل کړی دی پر رسول خپل (محمد) باندی او پر هغه کتاب چه تول ئی یو ځل نازل کړی دی پخوا (له قرآنه پر نورو رسولانو) او هر څوک چه کافر شی پر الله او پر ملائکو (پرښتو) د دغه (الله) او پر کتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورځی آخری (چه قیامت دی) نو په تحقیق ګمراه شوی دی په ګمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ایمان راوړی نو ضرور دی چه د الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احکامو او ارشاداتو د زړه یقین ولری که د الله تعالیٰ له احکامو او ارشاداتو ځنی پر یوه حکم هم یقین ونه کړی، نو هغه مسلمان نه دی. او تش د ژبی وینا او د خولی اظهار هیڅ کوم اعتبار نه لری.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ ازْدَادُوْا
كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَھُمْ وَلَا لِيَهْدِيَھُمْ سَبِيْلًا ﴿١٣٧﴾ ۭ

بیشکه هغه کسان (یعنی یهودان) چه ایمان ئی راوړی دی (په موسیٰ) بیا کافران شوی دی (په عبادت د خسی سره) بیا ئی ایمان راوړی دی (په توبه ایستلو سره) بیا کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ باندی) بیا زیات شوی دی له جهته د کفره (په محمد باندی) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښیی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی په خپل کفر کښی دوام لری).

تفسیر: یعنی په ظاهر کښی مسلمانان او په زړه کښی مذبذب پاتی وو. او په آخر کښی بی له یقین کولو مړه شول نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کیږی دوی کافران دی او ظاهری

مسلمانی ئی هیڅ په کار نه ورځی له دی نه منافقین مراد دی او ځینی وایی چه دا آیت د یهودانو په باره کښی نازل شوی دی چه ړومبی ئی ایمان راوړ بیا د خسی په عبادت کولو سره کافران شول بیا ئی توبه وکړه او مؤمنان شول بیا له عیسیٰ علیه السلام څخه منکران او پری کافران شول وروسته له دی د محمد رسول الله (صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم) له رسالته ئی هم انکار وکړ او په کفر کښی ئی لا پسی ترقی وکړه.

بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿١٣٩﴾

زیری ورکړه (ای محمده!) منافقانو ته په دی چه بیشکه شته دوی ته عذاب دردناک هغه کسان چه نیسی دوی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو؛ آیا لټوی دا (منافقان) په نزد د دی (کفارو) عزت پس بیشکه (دنیوی او اخروی) عزت خاص الله لره دی ټول.

تفسیر: یعنی منافقان چه له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) کیږی او که کافرانو سره دوستی کوی د هغوی له پاره سخت عذاب دی. د منافقانو دغه خیال چه «مونږ ته د کفارو د ناستی او ولاړی له امله (وجی) دنیوی عزت رسیږی» بیخی غلط دی. ځکه چه ګرد (ټول) عزتونه د الله تعالیٰ له خوا دی هر څوک ئی چه اطاعت کوی د ده په برخه عزت رسیږی. خلاصه ئی داسی شوه چه داسی خلق به په دنیا او آخرت دواړو کښی خوار او ذلیل اوسی.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِيْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۖ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ فِيْ جَهَنَّمَ جَمِيْعًا ﴿١٤٠﴾

او په تحقیق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسی په کتاب (قرآن) کښې دا «حکم هر کله چه واوریدل تاسی (په یوه مجلس کښې) آیاتونه د الله چه کفر (او انکار) کولی شي په دی آیتونو او مسخری کولی شي په هغو پوری نو مه کینئ تاسی له دوی سره (ای مؤمنانو)! تر هغه پوری چه مشغول شي دوی په خبره بله کښې (که نه) په تحقیق تاسی به (هم) په دی وخت کښې د هغو په شان شئ! (په گناه کښې) بیشکه چه الله یو ځای کوونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کښې د تولو (په یو ځای کښې).

تفسیر: یعني ای مسلمانانو! الله تعالیٰ پخوا له دی نه په قرآن عظیم الشان کښې تاسی باندی داسی حکم نازل کړی دی؛ «په هر هغه مجلس کښې چه د الله تعالیٰ پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کیږی هلته له سره مه کینئ که نه تاسی هم همغسی گنل کیږئ. هو! که هغوی په نورو خبرو که مشغول دی نو په هغه وخت کښې له هغوی سره د کیناستلو هیڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مرکو کښې د الله تعالیٰ له احکامو او آیتونو څخه انکار او وربادندی تمسخر کیده نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو او دا چه ئی وفرمایل حکم نازل شوی دی پر تاسی باندی دی آیت ته اشاره ده ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ ﴾ الآیة ـ چه پخوا له دی نه نازل شوی ؤ.

(فائده): له دی نه معلومه شوه هر هغه څوک چه په مجلس کښې په خپل دین باندی طعن او عیب آوری او بیا هلته کینی او آوری ئی اگر که هغه په خپله څه ونه وایی «منافق» دی.

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

هغه منافقان چه همیشه منتظر دی (حوادثو) ستاسی ته، نو که ؤ تاسی ته بری له (لوری) د الله نو وایی دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آیا نه وو مونږ له تاسی سره؟ او که وه کافرانو ته برخه (د بری) نو وایی دا (منافقان کفارو ته) چه آیا غالب شوی نه وو مونږ پر تاسی او (آیا) ومو نه ژغورلئ (بچ مو نه کړی) تاسی له مؤمنانو څخنی؟

تفسیر: یعني دا منافقان هغه کسان دی چه پرله پسی ستاسی د کمی په انتظار کښې دی. بیا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی « آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی(غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنګ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی « آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی څخنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ؤلجه (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!»
(فائده): له دی څخنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له ګمراهانو سره پټی خبری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَلَنْ يَّجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكٰفِرِيْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ سَبِيْلًا ﴿١٤١﴾

نو الله به فیصله وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه ګرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی او د دوی په منځ کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وګوری. مګر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ

بیشکه چه منافقان تګی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکوونکی دی د دوی (د دوی د تګی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواؤ له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواؤ ګټی او فائدی واخلی؛ (حق سبحانه وتعالیٰ) د دوی د دی غولونی او تګی دا سزا ورکړه چه د هغوی ګرد (تول) شرارتونه او پټ خباثت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وړ (لایق) نه شول. او ګرد (تول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښې وررسیږی هغه ئې هم را څرګنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښې ئې ذکر راځی خلاصه ئې دا چه د دوی له دغې تګې څخنې هیڅ ونشو او د الله تعالیٰ له لوری دوی په داسې یوه مغالطه کښې ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾

او هر کله چه پاڅیږی دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږی سست کاهلان ښیی دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مګر (ریایی یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چه نهایت ضروری او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښې هیڅ یو قسم ځانی او مالی ضرر او اندیښنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسی او که کله ئې له مجبوریته کوی هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئې کوی، څو نور د دوی له کفر څخنې خبر نشی او مسلمانان وګڼل شی. نو بیا له داسې خلقو څخنې د څه خبرې توقع کیدی شی او دوی څرنګه مسلمانان کیدی شی؟

مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ وَمَن
يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

په دې حال کښې چه دوی متحیران مترددان دی په منځ د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخی) په طرف د دغو (مؤمنانو دی په باطن کښې) او نه بیخی په طرف د هغو (کفارو) دی (په ظاهر کښې)؛ او هر څوک چه ګمراه (ئې) کړی الله نو له سره به نه مومی ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان خو بیخی په تردد او حیرت کښې دی نه دوی په اسلام باندې اطمینان لری او نه په کفر داده دی او په سخته پریشانی کښې مبتلا دی. کله یوه لوری ته تمائل کوی او کله بل لوری ته خپل میلان ښکاروی. او الله تعالیٰ چه د هر چا د ګمراهی او پریشانی اراده

وفرمايي نو هغه به د نجات لاره چيرې ومومي؟

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِي ٱلدَّرۡكِ ٱلۡأَسۡفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمۡ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو!) مه نيسئ! تاسې كافران دوستان (خپل) بې له مؤمنانو څخه؛ آيا اراده لرئ تاسې (اى مؤمنانو!) د دې چه پيدا كړئ الله لره پر تاسې برهان (حجت صريح الزام) ښكاره. بيشكه منافقان دي په طبقه ډيره ښكته كښې له اوره (د دوزخ) او له سره به نه مومې ته دوى ته مددګار (له عذابه خلاصوونكى).

تفسير: يعني له مسلمانانو څخه جلا (جدا) كيدل، او له كفارو سره دوستي او يو ځاى كيدل، د نفاق دليل دى. لكه چه منافقان ئې كوي، نو تاسې لره اى مسلمانانو! داسې كار بيخي نه ښائي! كه نه د پاك الله صريح الزام، ښكاره برهان او پوره حجت به په تاسې باندې قائم شي چه تاسې هم منافقان يئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ ډيره ښكته طبقه مقرره ده او هيڅوك له دوى سره مرسته (مدد) او مددګارى نشي كولى، چه دوى له هغې طبقې څخه وكاږي، يا ئې په عذاب كښې څه تخفيف راولي مسلمانانو لره ښائي چه له داسې خبرې څخه بيخي لرې وګرځي.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَٱعۡتَصَمُواْ بِٱللَّهِ وَأَخۡلَصُواْ دِينَهُمۡ لِلَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَسَوۡفَ يُؤۡتِ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَجۡرًا عَظِيمٗا ﴿١٤٦﴾

مګر هغه كسان چه توبه وباسي (له نفاقه) او اصلاح كړي (اعمال خپل) او منګلې ښخې كړي په (دين د) الله او خالص كړي دين خپل (له ريا او ښودنې) خاص الله لره نو دغه (تائبين، مصلحين، معتصمين، مخلصين) به وي سره له مؤمنانو (په دارينو كښې) او ژر به وركړي الله (تولو) مؤمنانو ته (په دنيا او په عقبٰى كښې) ثواب ډير لوى.

تفسير: یعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړی. او د الله تعالیٰ غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسی. او پر پاک الله توکل وکړی او له ریا او له نورو خرابیو څخنی خپل دین پاک او صاف وساتی نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کښی به له نورو مؤمنانو سره وی، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقی مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وی چه له نفاقه ئی په رښتیا توبه ایستلی وی.

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيْمًا ﴿١٤٧﴾

څه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر وباسئ تاسی او ایمان یقین ولرئ تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر کردو (تولو) شیانو).

تفسير: یعنی الله تعالیٰ د ښو کارونو قدر کوی او د بندګانو پر کردو (تولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالیٰ عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالیٰ سرکښان او غاړه غړوونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم انانشکرک ونؤمن بک فقنا العذاب وارزقنا الثواب وکان الله شاکراً علیما»

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوْٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا عَلِيْمًا ﴿١٤٨﴾

نه خوښوی الله ښكاره ویل د بدی خبری (لكه چه نه خوښوی پټ ویل د دی بدو هم) مګر (ښكاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونكی (د ګردو(تولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښكاره ؤ)

تفسیر: یعنی كه په چا كښی كوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور كړ شی. الله تعالیٰ د ګردو (تولو) خبری اوری او پر تولو كارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا وركوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل كیږی هو! مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلقو ته بیان كړی. هم دا رنګه په ځینو نورو صورتونو كښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حكم ییځ دلته د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لازم چه د كوم «منافق» نوم مشهور او په ښكاره ډول (طریقه) ئی بدنام كړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سركښه ، بیباكه او بی‌پروا نه شی. بلكه مبهم نصیحت دی وكړ شی. «منافق» به په خپله وپوهیږی. یا دی ځانته په ګوښه (تنهاییځ) كښی نصیحت ورته وكړی په دی سره ممكن دی چه هدایت ومومی او پند واخلی لكه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی كول او د هیچا نوم به ئځ نه مشهوراوه.

اِنْ تُبْدُوْا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوْهُ اَوْ تَعْفُوْا عَنْ سُوْٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿١٤٩﴾

كه ښكاره كوئ تاسی خیر (نیكی ـ طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفوه كوئ ! له بدی ـ (چه ظلم دی) نو بیشكه الله (هم) دی ښه عفوه كوونكی (د ګنهګارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت كښی مظلوم ته د معافولو ترغیب وركول منظور دی چه الله تعالیٰ سره له قدرت او زبردستی د خطا كوونكو خطاګانی ورمعافوی نو عاجز او لاس‌لاندی بنده ته په اولیٰ طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف كړی (او په دغه ربانیهٔ صفاتو سره خپل ځان

موصوف کړی چه د هغو صفاتو د خواصو د فیضان لائق شی) خلاصه ئی دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مګر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور څخنی تیر شی! په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پته سره دوی وپوهوئ ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره دول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کیږی پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منځ د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کیږو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منځ د دی (کفر او اسلام کښی) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. څرنګه چه په یهودانو کښی (نفاق ډیر ؤ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئی له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئی کار کاوه نو ځکه ئی په پاک قرآن کښی زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښی فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئی ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئی ومنی او ځینی ئی ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښی یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاخه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ منل بی فائدی دی. او څه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام تکذیب ګڼل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام په تکذیب کوونکو کښی ګډ او ډیر سخت کافران وګڼل شول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوْا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٥٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (ټولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفریق (بیلتون) په مینځ د هیڅ یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په ټولو مؤمن به شیانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه (ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په منځ د هیڅ یو له انبیاؤ علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر ګردو (ټولو) رسولانو علیهم السلام باندی ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ به خپل فضل او مرحمت سره دوی ګردو (ټولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی ځنی هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو ټولو رسولانو علیهم السلام او نورو ګردو (ټولو) مؤمن به شیانو باندی ئی ایمان راوړی دی.

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوْٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ ۚ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له آسمانه نو په تحقیق سوال کړی
وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) له موسیٰ څخه ډیر لوی له دغه (سواله)
پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونیول
دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال ؤ په دنیا
کښې) بیا ونیوه دوی خسی (په خدائی سره) پس له هغه چه راغلی دوی ته
ښکاره معجزې (په توحید) پس عفوه وکړه (تیر شو) مونږ له دی گناه (د
دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو څو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شول او ویې ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئی نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلی له آسمانه راوړه ! لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی ؤ» نو پر دغې ، خبری دا آیت نازل شو ، او د دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په ځواب کښې ذکر کیږی او وروسته له هغه تحقیقی ځواب ورکوی، د آیت مطلب دا دی ای محمده! صلی الله علیه وسلم یهودان چه له تا څخنی عناداً د هسی کتاب مطالبه کوی، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دی څخنی هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبی موسیٰ علیه السلام څخنی کړی وه چه مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول جزء د البقرة د سورت په (٥٥)آیت ٦ رکوع کښې تیر شو، نو څکه پر داسی ویونکو باندی تکه ولویده. او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندی کړل ، د دومره عظیم‌الشانو معجزو له لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښې مشغول شول بیا الله تعالیٰ دوی وبښل دا واقعه د البقرة په سورت کښې لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده.

وَاٰتَيۡنَا مُوۡسٰى سُلۡطٰنًا مُّبِيۡنًا ﴿١٥٣﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په
حکم اویا زره تنو د خسی عبادت کونکو په یوه څاښت کښې خپل ځانونه
طوعاً ووژل)

تفسیر: له ښکاره غلبې څخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور کښې ئی وسوځاوه او ایره ئی د سیند په هوا کښې وغورځوله او (٧٠٠٠٠) له هغو کسانو څخه (چه د خسی په عبادت کښې مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعۡنَا فَوۡقَهُمُ الطُّوۡرَ بِمِيۡثَاقِهِمۡ

او پورته کړی ؤ مونږ برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکی) وعدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کړی وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونږ ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له ځمکی څخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی ځوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومنی ! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لوېږی.

وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه راښکته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناتیو وښوریدل او وښوئیدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی وبا او طاعون گډ شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

او ویلی وو مونږ دوی ته چه مه تیریږی له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی ؤ چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو څخه دیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حیله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوړونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالیٰ له دوی څخنی بیزوگان جوړ کړل چه په څناورانو کښی دیره خسیسه محیله (حیله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِم بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی انبیاؤ لره (لکه یحییٰ،زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو کښې پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښې فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (ډیر) سخت سخت عذابونه نازل کړل. کله چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه ، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښې دی، او ستا خبری هلته نه رسیږی. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وجی) ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمی دروغ ډیر غټ (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله (په گومان خپل)

تفسیر: او له دی جهته چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه منکران شول او بل ئی کفر ځانونو ته غوره کړ او پر حضرت بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ئی لوی تهمت (تور) وکړ او د دوی پر دی خبری باندی چه په افتخار سره به ئی ویل «مونږ وژلی دی عیسیٰ زوی د مریمی چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالیٰ رسول ؤ» نو د دی ګردو (تولو) جهتونو له امله (وجی) پر یهودانو باندی عذابونه او مصیبتونه نازل شول. (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وی نو استهزا ده. او که د الله جل جلاله وی استیناف یعنی ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله نو فرمایی الله په تکذیب د یهودانو کښی)

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

حال دا چه نه ؤ وژلی دوی دغه (عیسیٰ واقعاً) نه پر دار کړی ؤ دغه (یقیناً) و لیکن مشتبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسیٰ سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چه اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسیٰ کښی خامخا په شک کښی دی په (شان) د ده کښی نشته دوی ته په (شان) د ده کښی هیڅ علم مګر تش متابعت د ګومان (خپل) او نه ؤ وژلی دوی عیسیٰ (په وژلو یقینی سره)، بلکه پورته کړی ؤ دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوی غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت کوی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دوی د دی وینا تکذیب کوی او فرمایی چه دغو یهودیانو په واقع کښی حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دی وژلی او نه ئی په دار کړی ؤ. هغه مختلفی خبری چه یهودان ئی په دی باره کښی کوی له خپله فکره او اټکله ئی وایی او د الله تعالیٰ له لوری په شبهه کښی اچول شوی دی. او له دوی څخه هیڅوک په اصلی خبری نه دی خبر رښتیا خبره دا ده چه الله تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه او الله تعالیٰ پر ګردو (ټولو) شیانو باندی قادر او په هر کار کښی ئی یو حکمت دی. خبره دا ده کله چه یهودانو د حضرت عیسیٰ علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ ، نو ړومبی یو سری د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوت کله چه

الله تعالیٰ عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه نو پاک الله د دی سړی شکل لکه د عیسیٰ علیه السلام غوندی واړاوه او ورسره مشابه ئی کړ. څرنګه چه نور یهودان هغه پسی د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوتل هغه سړی ئی چه نوم ئی طیطاؤش ؤ مسیح وګڼه او و ئی واژه وروسته له هغه دوی ته داسی یو خیال پیدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډیر مشابه دی. او نور بدن ئی زمونږ د ملګری په شان راښکاری» چا وویل «که دا مقتول مسیح وی نو زمونږ سړی «طیطاؤش) چیری لاړ؟ او که دا زمونږ سړی دی نو مسیح چیری دی؟ تش په اټکل او ګومان هر چا هر څه ویل او اصلی خبره له دوی څخنی هیڅا ته ښکاره نه وه رښتیا خو هم دا ده چه په یقین سره عیسیٰ علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی. بلکه الله آسمان ته پورته کړی دی او یهودان ئی په شبهه کښی اچولی دی.

وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَـٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِۦ قَبْلَ مَوْتِهِۦ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَـٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

او نیشته هیڅوک له اهل د کتابه مګر قسم دی هرومرو (خامخا) چه ایمان به راوړی دوی خامخا (په وخت د نزعی خپلی یا په وخت د نزول د عیسیٰ پر دغه (عیسیٰ) په خوا له مرګه د ده څخه او په ورځ د قیامت کښی به وی (عیسیٰ) پر دوی باندی شاهد (چه یهودانو ونه منلم او نصرانیانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عیسیٰ علیه السلام پر آسمان کښی ژوندی موجود دی کله چه (دجال پیدا شی نو هله به عیسیٰ علیه السلام بیا دغی ځمکی ته تشریف راوړی او (دجال) به وژنی او یهودان او نصرانیان به په ده باندی صحیح ایمان راوړی چه بیشکه عیسیٰ ژوندی دی، مړ شوی نه دی او د قیامت په ورځ کښی به حضرت عیسیٰ علیه السلام د دوی دغه ګرد (ټول) اعمال او حالات اظهاروی چه یهودانو زما تکذیب او مخالفت کاوه او نصرانیانو ماته د الله جل جلاله زوی ویل»

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَـٰتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَوٰا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَٰلَ النَّاسِ

بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٦١﴾

نو په سبب د ظلم له هغو كسانو چه يهودان دي حرام كړل مونږ پر دوى باندى طيبات (هغه ډير پاک شيان) چه حلال كړى شوى وو دوى ته او (په سبب د) اړولو (منع كولو) د دوى له لارى د الله څخه ډير (خلق) او (په سبب د) اخيستلو د دوى سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقيق منع كړى شوى وو دوى (په تورات كښى) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوى مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شيان دى) او تيار كړى دى مونږ له پاره د كافرانو له دوى څخه عذاب ډير دردناک.

تفسير: د يهودانو د گردو (تولو) پخوانيو او وروستنو سختو شرارتونو ذكر ئى وفرمايه چه له هغو څخنى د دوى سركښى او په گناهونو باندى ځغردوالى (تينگ والى) او زړه‌ورتيا ښكاره شوه اوس فرمايي چه مونږ دوى باندى سخت شريعت هم كيښود چه سركښى ئى ماته شي، نو هيڅ شبهه نشوه پاتى چه د طيباتو تحريم په دوى باندى په «تورات» كښى شوى ؤ او له حضرت عيسىٰ عليه السلام سره مخالفت او (بي‌بي مريمى) باندى اتهام ، د «تورات» له نزوله خورا (ډير) وروسته شوى دى، نو له جرمه څخه پخوا څرنگه سزا مقدمه شوه؟ د دى گردى (تولى) ركوع خلاصه داسى شوه د حضرت موسىٰ عليه السلام د زمانى راهسى اهل د كتاب پرله پسى په خورا (ډير) لويو شرارتونو او ډيرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبياؤ عليهم السلام په ايذا او ضرر رسولو كښى مشغول وو. اى محمده صلى الله عليه وسلم ! اوس كه دوى د عناد له مخى له تا څخه د «تورات» غوندى يو كتاب دفعتاً يو ځلى طلب كړى او پر قرآن عظيم باندى (چه له گردو (تولو) كتابونو څخنى افضل دى). كفايت ونه كړى. نو له دى متعصبو او نالائقو څخنى هيڅ لرى او مستبعد نه دى، د دوى له هسى ناوړو (بيكاره) او نالائقو حركاتو څخه تعجب مه كوه ! او مه حيرانيږه! د دوى گرد (تول) پخوانى او وروستنى وړوكى او لوى حركات مونږ ته ښه معلوم دى، مونږ د دوى دپاره په دنيا كښى خورا (ډير) سخت شريعت معين كړى او په اخرت كښى مو هم ډير سخت عذاب ورته مقرر او تيار كړى دى.

لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٦٢﴾

لیکن هغه (کسان) چه پاخه دی په علم کښې له دوی ځنی او ایمان لرونکی ایمان لری په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ایمان لری) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تا څخه او (ایمان راوړی پر تولو انبیاؤ) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکوونکی دی زکات لره (یا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکوونکی دی زکات لره او ایمان راوړونکی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) دغه (کسان چه د صحیح ایمان او صالح عمل لرونکی دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډیر لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسیر: یعنی د بنی اسرائیلو هغو کسانو چه مضبوط علم ئی درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم او هغه خلق چه د ایمان خاوندان دی ، دوی قرآن ، تورات، انجیل او نور ګرد (تول) منی ، د لمانځه د سم اداء کوونکی له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنی کوی، او زکات ورکوونکی او ایمان لرونکی په الله او په قیامت چه دی، مونږ دغو ستایلیو شویو کسانو ته خورا (ډیر) لوی ثواب او اجر ورکوو. پرته (علاوه) له ړومبنی فریقی چه د هغوی دپاره خورا (ډیر) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښې د «المقیمین الصلوة» دوه ترجمې لیکلی شوی دی

۱. چه «المقیمین» په ﴿ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ ﴾ عطف او تری انبیاء مراد شی. یعنی **یؤمنون بالکتٰب و بالانبیاء المقیمین الصلوة.**

۲. چه یؤمنون خبر شی د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقیمین» په مدح سره منصوب شی چه د هغه ترکیب تقریر اوس تیر شو.

اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ

بیشکه چه مونږ وحی مو کړی ده تاته (ای محمده !)

تفسیر: اهل د کتابو او د مکی معظمې مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجید په حقانیت او صداقت کښې راز راز (قسم قسم) خوشی چتی (بیکاره) شبهې پیدا کولی. وګورئ ! چه دلته ئی داسی وویل لکه چه تورات یو ځای او یو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښایی هم هغسی ته هم یو کتاب له آسمانه راوړی، بیا تا رښتینی نبی ګڼو څه ښه ویلی دی هر چا چه ویلی دی

د نابود سړی پلمی (تدبیرونه) ډیری زده وی
بدئ کار او چپ ئ چاره هره خبره ئی کږه وی

نو الله تعالیٰ په څو ځایونو کښې آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی راښکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرګند کړ، او د کفارو د ګردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهودهٔ خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالیٰ د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر ګردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښې نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښې تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه ګمراه او بی دین دی. اوس له دی ځایه تحقیقی ځواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

كَمَآ اَوۡحَيۡنَآ اِلٰى نُوۡحٍ وَّالنَّبِيّٖنَ مِنۡۢ بَعۡدِهٖ‌ۚ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاؤ ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط، شعیب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالیٰ حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلیږی او همغسی چه پر پخوانیو انبیاؤ باندی د الله جل جلاله وحی نازله شوی ده، همغسی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالیٰ خپله وحی نازله کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هرومرو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی ځنی انکار کوی، ګواکی له ګردو (تولو) ځنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده ځنی له وروستنیو انبیاؤ علیهم السلام سره د مشابهت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښې وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، ګواکی په ړومبنی حالت کښې هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وګرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غړونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاؤ علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالیٰ له وحی څخه پر غاړه غړونکو باندی اول ځلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاؤ علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور ګڼل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښې کیده او ډیر زیات کوښښ به د دوی په پوهولو کښې صرفیده ، د

حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې کله چه مذهبی تعلیم ښه ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالیٰ
د احکامو په متابعت کښې هیڅ یوه خفاء پاتې نه شوه نو دلته پر غاړه غړونکو باندې عذاب
نازل شو ، اول د نوح علیه السلام په زمانه کښې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود
علیه السلام او حضرت صالح علیه السلام او حضرت شعیب علیه السلام په زمانو کښې کافرانو
باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د
وحی تشبیه څخه د هغو پخوانیو انبیاؤ له وحیو سره اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو ته
پوره تنبیه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرګنده کړی شوه هر څوک چه د محمد صلی الله
علیه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه منی نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق
ګرځی.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ
وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾
وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

او (لکه چه) وحی کړی وه مونږ ابراهیم ته او اسمٰعیل ته او اسحٰق ته او
یعقوب ته او اولادی (د یعقوب) ته او عیسیٰ ته او ایوب ته او یونس ته او
هارون ته او سلیمٰن ته او ورکړی ۆ مونږ داؤد ته زبور او (لیږلی وو مونږ نور
داسی) رسولان چه په تحقیق سره قصه کړی ده مونږ د دوی پر تا (ای
محمده !) پخوا له دی نه او (لیږلی وو مونږ نور داسی) رسولان چه نه مو دی
کړی قیصی د هغوی پر تا ، (ای محمده) او کلام کړی دی الله له موسیٰ
سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح علیه السلام څخه وروسته انبیاء علیهم السلام ئی په اجمال، او هغه انبیاء
علیهم السلام ئی چه په دوی کښې مشهور او جلیل القدر او اولوالعزم دی، په تخصیص او تفصیل
سره ذکر کړل چه له دی څخنی دا ښه معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله علیه
وسلم باندې نازله شوی ده ، د هغی حقانیت او د هغی منل هم داسی ضروری دی، لکه چه د
نورو اولوالعزمو او مشاهیرو انبیاؤ علیهم السلام وحی منل ضروری ۆ او دا هم راښکاره شوه چه پر
نورو انبیاؤ باندې چه وحی راتلله کله به دوی ته پرښتو پیغام راوړ او کله به هغوی ته لیکلی

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلی پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبری کولی مگر په دی گردو (تولو) صورتونو کښی څرنگه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندگانو باندی د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دی چه تر بندگانو پوری د هغه د رسیدلو طریقه تحریری وی، که تقریری وی، او که پیغام وی، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسی د تورات غوندی یو کتاب یو ځلی له آسمانه په مونږ نازل کړئ! نو مونږ به تا رښتینی گڼو که نه، نو، دا ډیره د ناپوهی او بی‌ایمانی او حماقت خبره ده. هر کله چه وحی د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغی د نزول صورتونه متعدد دی په هر صورت سره چه وحی راشی د هغی په منلو کښی تردد او انکار. یا داسی ویل «که په هغه ځانته طریقی سره راشی، نو مونږ ئی منو ، که نه وی، نو نه ئی منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

(او لیږلی مو دی) رسولان چه زیری کوونکی دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکی دی (د کفارو په جحیم) له پاره د دی چه پاتی نشی خلقو ته پر الله باندی هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسی خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی، چه مؤمنانو ته زیری ورکړی، او کافران وویروی، تر څو د قیامت په ورځ کښی خلقو ته د دی عذر او بهانی ځائی پاتی نشی، چه ووائی «ای ربه! مونږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که رامعلومه وی نو هرومرو (خامخا) به مو په هغو باندی تگ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزی ورکړی ، او ور وئی لیږلی او رسولانو هم د حق لاری خلقو ته وروښودلی. نو وروسته له دی نه د حق دین په منلو کښی د هیڅا عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږی د الله جل جلاله وحی داسی قطعی حجت دی چه د هغی په مقابل کښی هیڅ یو سند او حجت نشی چلیدی ، بلکه نور گرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوی او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستی وکړی نو څوک ئی منع کولی شی، مگر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوی. (او ډیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښی) (اگر که یهودان ستا په نبوت شاهدی نه ورکوی او تری انکار کوی).

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يَشْهَدُوْنَ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ۝١٦٦

لیکن الله شاهدی لولی (اظهار اقرار کوی) په هغه شی چه نازل کړی ئی دی تاته (ای محمده) چه نازل کړی ئی دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائکی هم شاهدی لولی (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر کوونکی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسیر: یعنی وحی به په هر رسول باندی نازلیده ، دا کومه نوی خبره نه ده او ګردو (تولو) ته معلومه ده لیکن په دی قرآن کښی الله تعالیٰ خپل خاص علم رالیږلی دی، او الله تعالیٰ به دا حق ظاهروی. لکه پوهان چه پری پوهیږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظیم څخه حاصل شوی دی ، او پرله پسی حاصلیږی هغه له نورو کتابونو څنی له سره په لاس نه دی راغلی ، او هومره هدایت چه خلقو ته د محمد صلی الله علیه وسلم له وجوده رسیدلی دی، د بل چا له وجوده نه دی رسیدلی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوْا ضَلٰلًا بَعِيْدًا ۝١٦٧
اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَظَلَمُوْا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيْقًا ۝١٦٨
اِلَّا طَرِيْقَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ۝١٦٩

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی (د محمد له نبوت څخه) او اړولی منعه کړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) څخه په تحقیق سره ګمراه شوی دی په ګمراهی ډیری لری سره (د حق له لاری نه) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او ظلم ئی کړی دی (په پټولو د نعت د محمد یا په منعه د مؤمنانو له ایمانه) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښیی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی کافران دی) مګر (وبه ښیی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کښې تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کښې موجود وو، هغه ئی ګرد (تول) پټ کړل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورخرګند کړل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واړول، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کښې منحصر دی. او ګمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترټنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ ! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی یئ تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښې دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق ، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تضلیل ئی بیان کړ، اوس ګردو (ټولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتینی کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کښې دی ، چه د هغه ګردی (ټولی) خبری ومنئ ! او که ئی ونه منئ!، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه ګرد (ټول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کښې دی. او الله جل جلاله ستاسی په ګردو (ټولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د تولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل ئی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو ځنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلی شوی دی. او د هغی څخه انکار کول کفر دی.

يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ ۚ إِنَّمَا ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۖ وَلَا تَقُولُوا۟ ثَلَٰثَةٌ ۚ ٱنتَهُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ سُبْحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٌ

ای اهل د کتابو! مه کوئ! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی کښی او مه وایئ تاسی پر الله مګر (ویل) حق (ریښتیا) ، بیشکه هم دا خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله دی او (داسی) کلمه د ده ده، چه غورځولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح دی له جانبه د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)!، او مه وایئ تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شئ تاسی (له دی وینا، اختیار کړئ توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله حق معبود یو دی (بی‌شریکه بی‌عیبه) پاکی ده ده لره له دی چه شی ده ته (نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاؤ علیهم السلام په تعریف کښی له مبالغی څخه کار اخیست او له حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام ئی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالیٰ فرمایی چه د دین په خبرو کښی مبالغه مه کوئ !او په هغه چا چه اعتقاد لرئ ! د هغه په تعریف کښی له حده تیری مه کوئ ! هومره خبره چه محققه وی له هغی څخه څه زیاتوالی مه کوئ! او د الله تعالیٰ د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایئ چه بیخی ریښتیا او محققی دی او له خپله ځانه هیڅ شی مه وایئ ! له تاسی ځنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی یئ ! یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو ځنی مو خولی ونیسئ ! او الله تعالیٰ واحد احد دی هیڅوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی څوک اولاد کیدی شی. د ده پاک ذات له دی ګردو (تولو) شیانو ځنی پاک او منزه او مقدس دی دا ګردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کړ که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسل محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل‌الکتب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاخه کافران به نه کیدئ!.

(فائده): د کتابیانو یوی ډلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وتړلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شو بلی ډلی له دی نه تیری کړی، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وګانه او دواړه ډلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د ګمراهی سبب هم دا شو چه له وحی ځنی ئی مخالفت وکړ ، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ وَکَفٰی بِاللّٰهِ وَکِیْلًا ﴿۱۷۱﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً ، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی تول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندګان دی، او بیا ووایئ چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی څوک او څرنګه کیدی شی ؟ او الله تعالیٰ د ګردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د ګردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس ووایئ چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنګه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځائیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو ځنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخی وی.

(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د ګردو (تولو) موجوداتو پیدا کونکی نه ګنی او ګرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د ګردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافی نه گڼی او گواکی الله جل جلاله د الوهیت له مرتبی څخه وباسی او په مخلوقاتو او ممکناتو کښی ئی داخلوی نو اوس د هغی ناپاکی پته ولگیده چه د
﴿ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞ ﴾ په ارشاد کښی ورته اشاره شوی وه او څرنگه چه دغه ناپاکی په حقیقی او مجازی او ظاهری زامنو په گردو (تولو) کښی یو شانی موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دی څخه پاک دی چه زوی ولری او دی له دی نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو څخی کوم یو خپل زوی وگرځوی.

لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ

له سره ننگ (او عار) نه کوی مسیح له دی نه چه شی بنده دپاره د الله او نه (ننگ او نه عار کوی) پرښتی چه مقربی دی (د الله له بندگی څخه)

تفسیر: یعنی د الله جل جلاله ، عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلیٰ درجه شرافت او عزت دی ، د دی لوی نعمت د قدر ، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دی له حضرت مسیح علیه السلام او نورو انبیاؤ علیهم السلام او مقربینو ملایکو څخه وکړی شی ! نو دوی د الله تعالیٰ په عبادت ولی شرمیږی ؟ او عار او ننگ تری کوی؟ هو ! ذلت او بی غیرتی خو د ما سواء الله په بندگی کښی ده لکه چه نصرانیان حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او خپل معبود ئی تاکلی (مقرر کړی) دی، او مشرکان پرښتی د الله تعالیٰ لونی گڼی ، د دوی او د بتانو عبادت کوی. او د دوی دپاره تل ترتله عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ﴿١٧٢﴾
فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡ
وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡتَنكَفُواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ

فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۙ وَّلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

او هر هغه چه ننگ (او عار) وکړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی) وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته تول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننگ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هیڅ مددگار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سری چه د الله تعالیٰ له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی گرد (تول) د الله تعالیٰ په مخ کښی تول کړل شی، او حساب به ورسره وشی، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندگی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالیٰ په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (ډیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی ، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددگار نه وی چه دوی هغه د الله تعالیٰ په بندگی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربړو (سختو) کښی پراته وی، هیڅوک او هیڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا ﴿١٧٤﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ
مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه د) رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رڼرا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او منګولی ئی خښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (وبه ښیی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر ؤ او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ذکر وشو، چه د هغه قائلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت گردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب العٰلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روښانه رڼا (رڼرا) در رسیدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخی کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان، اوس د هیڅ یو تامل او تردد ځای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلیږی او مستقیم به د ده په حضور مشرفیږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی گمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت گڼل کیږی.

يَسْتَفْتُوْنَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيْكُمْ فِي الْكَلٰلَةِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده! د کلالی) نو ووایه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کلالی کښی،

تفسیر: په (٤) جزء د دی «النسآء» د سورت په (١٢) آیت (٢) رکوع کښی د «کلاله» د میراث ذکر تیر شوی دی، وروسته له هغه ځینو لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د دی مسئلی په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلاله» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مړی دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په «علاتی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمائی، که دوی خویندی وی دوه ثلثه که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخی او ښځی ته یوه برخه وررسیږی. که تش یو ورور وی، خور هیڅ نه وی، نو دی د خور د مال

وارث کیږی یعنی ده ته هیڅ یوه برخه معینه نه ده ، بلکه تول وړی. ځکه چه هغه «عصبه» دی لکه چه په راتلونکی آیت کښی دا ګرد (تول) صورتونه مذکور دی ، اوس پاتی شو ، هغه خور او ورور چه یوازی په مور کښی سره شریکان وی ،چه دوی ته«اخیافی» وائی نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کښی فرمایل شوی دی او برخه ئی معینه ده.

إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که یو سړی مړ شی چه نه وی ده لره زوی (او نه پلار) او وی ده لره یوه خور (عینیه یا علاتیه) نو (مقرر) دی دی ته نصف «نیم» د هغه مال چه پریښی وی «مړی».

تفسیر: یعنی که یو سړی مړ شی او یوه خور ولری نه زوی تری پاتی وی او نه پلار نو دی ته د میراث نیمایی مال وررسیږی.

وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهَا وَلَدٌ

او دا ورور میراث وړی له دی خور ښځه که نه وی دی لره زوی (او ځوځات)

تفسیر: یعنی که د دی په عکس کومه ښځه بی ولده مړه شی او له دی ځنی «اعیانی» یا «علاتی» ورور پاتی شی، نو دا ورور د خپلی خور د مال وارث کیږی ، ځکه چه «عصبه» دی. او که له دی ښځی ځنی زوی پاتی وی نو ورور ته ئی هیڅ نه وررسیږی او که تری لور پاتی وی، نو هغه مال چه د لور د برخی له ورکولو څخه وروسته پاتی وی ورور ته وررسیږی که «اخیافی» ورور یا خور ئی پریښی وی نو هغه ته شپږمه برخه معینه ده، لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی ارشاد وشو.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثٰنِ مِمَّا تَرَكَ

نو که وی دا خویندی دوه (یا زیاتی) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چه پریښی دی (مړی)

تفسیر: او که دوه یا له دوو ځنی زیاتی خویندی تری پاتی شی، نو دوی ته دوه ثلثه رسیږی.

وَإِنْ كَانُوٓاْ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ

او که وو دا(وارثان) ورونه او خویندی نارینه او ښځي پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخی د دوو ښځو

تفسیر: یعنی څه ورونه او څه خویندی پریږدی ، نو ورور ته دوه برخی او خور ته ئی یوه برخه وررسیږی لکه چه د اولاد حکم دی.

يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّواْ

بیانوی الله تاسی ته (احکام د میراث) چه گمراه (او خطا) نه شئ تاسی

تفسیر: یعنی رحیم او کریم خدای محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایی، لکه چه دلته ئی د «کلاله» میراث بیان کری دی. په دی کښی د الله تعالیٰ هیڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غنی او بی نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالیٰ د داسی مهربانی قدر ونه کری بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکری، نو هغه تل تر تله کمبخت او شقی پاتی کیږی. له دی ځنی دا راښکاره شوه چه بندگانو ته ښایی چه د گردو (تولو) احکامو متابعت وکری او که په کوم معمولی او جزوی امر کښی هم مخالفت کوی، نو گمراه کیږی. نو بیا هغه کسان چه د ده په پاک ذات او په کمالیه ؤ صفاتو کښی، د ده له حکم څخه مخالفت کوی، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کښی د ځان مقتدا گرځوی ، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دی نه قیاس کرئ چه په څه اندازه به وی.

وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿١٧٦﴾

او الله پر هر شی ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کښی ورته معلوم دی)

تفسیر: پخوا له دی نه معلومه شوی وه چه الله تعالیٰ د خپلو بندگانو هدایت خوښوی، اوس فرمائی چه ده ته تول شیان معلوم دی، نو مطلب ئی داسی شو چه په دینی مسائلو کښی که تاسی ته کوم ضرورت درپیښ شی ، د هغه پوښتنه کوئ! کله چه د دی ارشاد په تعمیل کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د «کلاله» د مسئلی پوښتنه وکره نو د هغوی د تحسین په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږی ، او دا هم تری مفهومیږی چه الله جل جلاله ته ګرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشئ ښوولئ چه په «کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرری شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ(لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالیٰ په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکړی، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالیٰ په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له ښوونی څخه څرنګه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی راښکارولی شی؟

(فائده) دلته د «کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری رامعلومی شوی

۱ـ دا لکه چه پخوا ئی ﴿ وَلَن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾ وفرمایل وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ ﴾ الآیة ـ له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل ، څو له وحی څخه د انحراف کونکو ګمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کوونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږی.

۲ـ د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالیٰ ذات دپاره ئی شریک او اولاد وتاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وګرځاوه . او د الله تعالیٰ په وحی کښی ئی وراندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئیه ؤ معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوٰة والتسلیم خولی ته ګوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه ګنی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریږی او پرله پسی پوښتنی او ګروینی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور
څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

۳ـ دا راښکاره شوه چه حضرت سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه ؤ، نو ویل به ئی چه «د وحی

تر نزوله پورې ښائی انتظار وکړئ!»کله چه وحی راتله ، نو سم له هغی سره به حکم کیده له دی نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسوىٰ بل هیڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ﴾ او په نورو متعددو آیتونو کښی دا خبره په ښکاره ډول (طریقه) سره مذکوره ده. نور هر څوک چه دی ګرد (تول) واسطی دی، چه د هغو په وسیله نورو ته د الله تعالىٰ احکام رسیږی. هو! دومره توپیر(فرق) پکښی شته چه ځینی وسیلی ئی نژدی او ځینی ئی لری دی. لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزیران، نظامی مشران، نائب الحکومګان ، اعلىٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او ګرد (تول) کارداران درجه په درجه وسیله دی، بیا به له دی نه لویه ګمراهی څه وی؟ چه په یوه کار کښی د الله تعالىٰ د وحی په خلاف د کوم ګمراه خبری ته غوږ کیښود شی؟ او په هغه عمل وکړی شی؟

هر څوک چه ستا په ځای، نورو ته دی ګوری تل
لند لیدو نکی بولم دی، پور په نغدی اخلی تل

٤ـ اشاره ده دی لوری ته چه که ګرد (تول) کتاب یو ځلی نازل شی، لکه چه اهل الکتاب وایی، په هغه کښی څه ښیګڼه (فایده) نشته. بلکه په دی کښی ډیر محاسن او ډیری ښیګڼی (فایدی) دی، چه د حاجت او موقع سره سم توته توته په متفرق ډول (طریقه) سره نازل شی. ځکه چه په دی صورت کښی هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنی کولی شی او د متلو وحی (چه په لمانځه کښی هم لوستلی کیږی) په ذریعه د هغو ځواب ورکول کیدی شی. لکه چه په دی موقع کښی او د قرآن کریم په نورو ډیرو مواقعو کښی دا امر موجود دی او دا صورت برسیره پر زیاتی افادی، د الله تعالىٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وحی) هسی عظیم فخر لره مشتمل دی، چه بل هیڅ یو امت لره نه دی په نصیب شوی. ﴿ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾ د هر هغه صحابی په ښیګڼه (فایده) یا د هغه د سوال په ځواب کښی چه کوم آیت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښی شمیرل کیږی او د اختلاف په مواقعو کښی د هر یوه له رأیی او وینا سره چه متلو وحی سمه نازلیده نو تر قیامت پوری به دا د هغه په ښیګڼو (فایدو) کښی حساب او ښه نوم ئی پاتی دی. نو د «کلاله» په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئی وفرمایه او په دی ډول (طریقه) ئی د عمومی پوښتنو او ځوابونو په لوری اشاره وفرمایله. او ښایی چه د هم دی اشاری له امله (وجی) سوال ئی په مطلق ډول (طریقه) سره وی او مسئول عنه ئی له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښی ئی پری تصریح وفرمایله چه د هغه بل نظیر په قرآن شریف کښی نشته، او هم ئی ځواب بالتصریح د حق تعالىٰ په لوری منسوب وفرمایه. والله اعلم. والله الهادی.

الحاصل د ګردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحی ده، او تول هدایتونه او لار ښوونی د وحی پر متابعت باندی موقوفی دی او کفر او ضلالت فقط د وحی په مخالفت کښی

منحصر دی، او څرنګه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی د یهودانو او نصرانیانو او ګردو (تولو) مشرکانو او نورو ګمراهانو د ګمراهی اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالیٰ د خپل پاک کلام په ډیرو ځایونو کښی د وحی د متابعت فضایل او د هغی د مخالفت په رذائلو باندی تنبیه وکړه او بالخصوص په دی موقع کښی ئی خو دوه رکوع مهتم بالشان مضمون دپاره نازلی کړی، او په تفصیل او تمثیل سره ئی بیان فرمایلی دی او ښایی چه له هم دی وجی نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښی «د کیف کان بدء الوحی الی رسول صلی الله علیه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښی د ﴿إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ﴾ آیت ئی په «ترجمة الباب» کښی داخل کړی دی او دی دواړو رکوعو ته ئی اشاره فرمایلی ده. ګواکی مطلب ئی دا دی و قوله تعالیٰ ﴿إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ﴾ الی آخره مضمون الوحی» والله اعلم

تمت سورة «النسآء» بفضل الله خالق الارض والسماء!
و نرجومنه فی الدنیا النعماء وفی الاخرة اللقاء!

سورة المآئدة مدینة الا آیة «٣» فنزلت بعرفات فی حجة الوداع وهی (١٢٠) آیة و (١٦) رکوعاً رقمها (٥) تسلسلهاحسب النزول (١١٢) نزلت بعد «الفتح»

د «المآئدة سورت مدنی دی پرته

(غیر) له (٣) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښی نازل شوی دی په تلاوت کښی (٥) په نزول کښی (١١٢) سورت دی (١٢٠) آیتونه «١٦) رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوْفُواْ بِٱلْعُقُودِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی ګرد (تول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ګرد (ټول) ارشادات صحیح او صادق وګڼئ! او د هغه تسلیم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کیږدئ! د دې تسلیمي جزء په لحاظ ایمان في الحقیقت د الله جل جلاله د ګردو (ټولو) قوانینو او احکامو د منلو او د ټولو حقوقو د ادا کولو یو مضبوط عهد او اقرار دی. ګواکې د حق تعالیٰ د کامله ربوبیت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله کښې اخیستی شوی ؤ د هغه ښکاره اثر د انسان په فطرت او خټه کښې تر نن پورې شته، او د هغه تجدید او تشریح په شرعي ایمان سره کیږي بیا هغه څه اجمالي عهد او تړون چه په شرعي ایمان کښې ؤ، د هغه پوره تفصیل په قرآن او سنت کښې راښکاره شوی دی په دې صورت کښې د ایمان د دعوی مطلب داسې شو چه «بنده په ټولو الٰهي احکامو کښې که د هغه تعلق مستقیماً له الله جل جلاله سره وي، یا له بندګانو سره له جسماني تربیت سره وي، که له روحاني اصلاح سره، له دنیوي مفاده سره وي، که له اخروي فلاح سره، له شخصي ژوند سره وي، که له اجتماعي حیات سره، له روغې سره وي، که له جنګ سره، د دې خبرې عهد کوي په هر ډول (طریقه) چه وي زه به له خپل مالک سره وفا کوم نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغه عهد او پیمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت، یا نورو عمده‌ؤ خصائلو او خیریه‌ؤ امورو په نسبت د لویو اصحابو څخه د بیعت په شکل اخیستل، هغه د دې ایماني عهد یو محسوس صورت ؤ، او څرنګه چه د ایمان په ضمن کښې بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحیح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان، او د مواعیدو صداقت، ښکاره، او ښخې پوره یقین هم پرې حاصل شوی دی او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښایي دی د بد عهدۍ د مهلکو عواقبو څخه وویرېږي او خپل هغه ګرد (ټول) مواعید چه له الله جل جلاله یا له بندګانو یا له خپل نفس سره ئې کړي دي، په داسې ډول (طریقه) سره پوره کړي، چه د حقیقي مالک په وفاداري کښې هیڅ فرق رانشي» له هم دې تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کښې هغه مختلف شیان چه له اسلافو څخنې منقول دي، هغه ټول سره تطبیقیږي، او په دې آیت کښې د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیږي.

أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ

حلال کړی شوي دي تاسې ته (پس له شرعي ذبحې بې ژبې) چارپایان د انعامو (لکه اوښان، غوایان او پسونه)

تفسیر: په (٦) جزء د «النسآء» د سورت په (١٦٠) آیت (٢٢) رکوع کښې مونږ ولوستل چه پر یهودانو باندې د دوی د ظلم او بد عهدۍ په سزا څینې حلال او طیب شیان حرام، او دوی ترې محروم کړی شوي وو ﴿فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ﴾ چه تفصیل ئې د «الانعام» په سورت کښې راځي. دې مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره له دې

شیانو څخنی د انتفاع اجازه هم ورکړی شوی ده یعنی اوښ، غوبی پسه، وزه، او له دی جنسه څخه ګرد (تول) اهلی او وحشی (کورنی او ځنګلی) چارپایان لکه هوسی، غش غویی او نور ستاسی له پاره په هر حالت کښی حلال کړی شوی دی. بی له هغو حیواناتو یا حالاتو چه د هغو په متعلق یا حق تعالیٰ په قرآن عظیم ، یا د خپل نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کښی ستاسی د جسمانی یا روحانی یا اخلاقی مصالحو له امله (وجی) ممانعت فرمایلی وی.

إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ

مګر (حلال نه دی) هغه چه لوستی به شی په تاسی باندی (وروسته له دی نه)

تفسیر: غالباً له دی څخه مراد هغه شیان دی چه د هم دی سورت په دریم آیت کښی بیان کړی شوی دی یعنی «حرمت علیکم المیتة» څخه نیولی تر «ذلکم فسق» پوری.

غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ

حال دا چه نه ئی تاسی حلال ګڼونکی د ښکار حال دا چه تاسی احرام تړونکی یئ!،

تفسیر: د محرم له پاره یوازی د وچی د ساکښانو (ذی روحو) ښکار روا نه دی. او د سیند د ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعایت شوی دی، چه په هغه کښی ښکار کول ممنوع ګرځول شوی دی، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښایی له دی نه په درجو زیات وی یعنی د حرم د ساکښانو (ذی روحو) ښکار ته د محرم او غیر محرم د ګردو (تولو) له پاره حرام وی لکه چه د ﴿لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ﴾ له عمومه څخه معلومیږی.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بیشکه الله حکم کوی (په تحلیل او تحریم کښی) د هر هغه څه چه اراده وفرمایی

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله چه ګرد (تول) مخلوقات ئی پیدا کړل بیا ئی پخپل حکمت او کمال سره د دوی په منځ کښی د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کښی ئی سم د هغه له

استعداده بیل بیل فطری خواص او قواوی په ودیعت کیښودی، د حیات او د ممات مختلف صورتونه ئی تجویز کړل، بیشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کښی دا حق هم حاصل دی، چه د خپل کامل اختیار، محیط علم ، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چه هر چا ته په هر حالت کښی اراده وفرمایی حلال یا ئی حرام کړی. ﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحِلُّوا۟ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ګڼی حلال (مه بی حرمته کوئ!) شعائر (نښی د دین) د الله (چه د حج مناسک دی)

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د حق تعالیٰ د عظمت او معبودیت دپاره خاص علامات او نښی مقرری شوی دی د هغوی بی حرمتی مه کوئ! چه دی کښی حرم محترم بیت الله شریف، جمرات، صفا ، مروه ، هدی، احرام، مساجد. آسمانی کتابونه او نور ګرد (تول) حدود او فرائض او دینی احکام شامل دی، وروسته له دی علائمو او نښو ځنی د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایی چه په مناسکو پوری تړلی دی. لکه چه له دی آیت څخه پخوا په بل آیت کښی د محرم ځینی احکام ذکر شول.

وَلَا ٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ

او مه (بی عزته کوئ!) میاشتی حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت والا میاشتی شلور دی لکه چه د «التوبة» د سورت په (۳٦) آیت (۵) رکوع کښی «منها اربعة حرم» مذکور او هغه محرم، رجب، ذی القعده ، ذی الحجه دی. او تعظیم او احترام ئی دا دی چه ښایی په دی میاشتو کښی له نورو میاشتو ځنی د نیکی او تقویٰ زیات التزام وکړ شی! او ښایی چه له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) دپاره ډیر اهتمام وشی! خصوصاً نه ښایی چه حجاج ورېروی، یا د بیت الله له حج څخه ئی ستانه (واپس) کړی. اګر که دا امور د کال په دولسو میاشتو کښی واجب العمل دی، مګر بالخصوص په دی محترمو میاشتو کښی ډیر زیات تاکید شوی دی. باقی د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی د هجوم او تعرض ممانعت په دی میاشتو کښی اوس نه دی پاتی او دا د جمهورو مذهب دی، لکه ابن جریر رحمة الله علیه په دی باندی اجماع رانقل کړی ده د دی بیان به هم انشاء الله تعالیٰ د «التوبة» په سورت کښی راشی.

وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ

او مه (بې حرمته کوئ!) هغه ساکښ (ذی روح) چه د کعبې هدیه وی (بې قلادې او نه هغه «هدیه») چه په غاړه ئې قلادې وی (او د کعبې په لوری بیولې کیږی)

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده چه له هغې څخه هغه طوق یا هار یا غاړکې یا غړوندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاړه کښې د علامې او نښې په ډول (طریقه) اچول کیږی څو د «هدی» حیوان پرې وپیژندلی شی او له تعرض څخه مامون وی او لیدونکی ته د هسې عمل د کولو ترغیب هم وشی، قرآن کریم د دی شیانو تعظیم او حرمت باقی پریښود او د «هدی» او د هغې د علائمو او نښو سره تعرض کول ئې ممنوع کړل.

وَلَآ آٰمِّیْنَ الْبَیْتَ الْحَرَامَ یَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بې عزته کوئ!) قصد کوونکی (ورتلونکی) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمری له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له(جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښی

تفسیر: په ظاهر کښې دغه ویاړ (فخر) یوازی د مسلمانانو دی. یعنی هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمری دپاره ځی، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښې ډبری (روړی) مه اچوئ! او ربړ (تکلیف) مه وررسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راتلل هم د دی آیت په عموم کښې داخل شی (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سره سم د الله تعالیٰ د قرب او فضل او خوښی طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پخوا دی چه د ﴿ إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ﴾ منادی کړی شوی وه.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسی (که مو خوښه وی)،

تفسیر: یعنی د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښې کړی شوی ؤ ، د احرام له اتمام نه وروسته پاتی نشو.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کړی ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کړی چه له خپله حده تیر شئ او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په ړومبنی آیت کښی د الله تعالیٰ له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نژدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدینی منوری څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبیی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام ، او نه د «قلائد» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر څومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کړی وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی ځایه نه ؤ ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په ځوښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندی ئی لاس پوری کړی وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر اداری لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په ځوښ (جوش) راځی ، او د خپل ځان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائل چه ښایی د خورا(ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واګی مو له لاس څخه خوشی نه شی.

(دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی ځایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقویٰ (پرهیزګاری)

کښې او مه کوئ تاسې مرستې (مدد) يو تر بله پر ګناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسير: که کوم سړی بالفرض د انتقام په ځوښ (جوش) کښې راشي او تيری وکړی نو د هغه د ممانعت تدبير دا دی چه د مسلمانانو جماعت دی نه يوازی له ده سره په هغه ظلم او عدوان کښې مرسته (مدد) ونه کړی، بلکه ګرد (تول) سره دی لاس يو، او د نيکی او تقویٰ مظاهره دی وکړی! او د ده د زيادت او بی اعتدالی مخه دی ونيسی!.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيۡدُ الۡعِقَابِ ۝٢

او ويرېږئ تاسی له الله څخه بيشکه چه الله ډير سخت دی عذاب (د ده متخلفينو لره)

تفسير: يعنی د حق پرستی او انصاف خوښولو او د ګردو (تولو) ښو اخلاقو بيخ د پاک الله څخه ويره ده. او که د الله جل جلاله څخنی ويره ، او په نيکی کښې تعاون او په بدی کښې عدم تعاون نه وی، نو د عمومی عذاب د وقوع انديښنه وه (اعاذناالله منه)! څرنګه چه الله جل جلاله د هغو شيانو د بيان اراده وفرمايله، چه وعده ئی په «الا مايتلیٰ» کښې کړی شوی وه، نو دا آيت نازل شو

حُرِّمَتۡ عَلَيۡكُمُ الۡمَيۡتَةُ وَالدَّمُ وَلَحۡمُ الۡخِنۡزِيۡرِ وَمَاۤ اُهِلَّ لِغَيۡرِ اللّٰهِ بِهٖ وَالۡمُنۡخَنِقَةُ وَالۡمَوۡقُوۡذَةُ وَالۡمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيۡحَةُ وَمَاۤ اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيۡتُمۡ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنۡ تَسۡتَقۡسِمُوۡا بِالۡاَزۡلَامِ ؕ ذٰلِكُمۡ فِسۡقٌ ؕ

حرام کړی شوی دی پر تاسی (خوراک د) مردار (حيوان) او (د بهيدونکی) وينی او د غوښی د خنزير او د هر هغه (حلال کړی شوی حيوان) چه آواز کړی شوی وی بی له (نامه) د الله (د بل شی) په هغه باندی (د ذبحی په وخت کښی) او د خپه کړی شوی او د کوتک (او د نورو) وهلی شوی او د

غورځیدلی (له پاسه ژوری ته) او د خیری شوی په وهلو د ښکر او د هغه چه (تری) خوړلی وی ځناورانو مګر (روا دی) هغه چه حلال (یی) کړئ تاسی او (پکښی روح وی) ، او (حرام دی) هغه چه حلال کړی شوی وی (په نامه د کوم ممنوعه ځای یا شی) او دا چه تقسیم وکړئ تاسی په غشو د قمار سره، دغه (تیر محرمات یا تقسیم یا تفاؤل په دی غشو سره ګناه او) فسق دی،

تفسیر: یعنی حرام کړی شوی دی پر تاسی دغه لس شیان

۱. «میته» یا مرداره چه بی ذبحی مړه شوی وی (بی له ماهی او ملخه) حرامه ده. «میتة» هغه واجب الذبح حیوان ته وایه شی، چه بی له حلالؤلو په خپل مرګ مړ شی، او وینه او غریزی حرارت ئی په غوښه کښی محتقن او جذب شوی پاتی شی، چه د هغه له سمیت او ګندګی ځنی څو راز (قسم) بدنی او دینی ضررونه پیدا کیږی. «ابن کثیر»ـ ښایی د دی تعمیل د تنبیه فرمایلو له امله (وجی) له «میته» څخه وروسته د وینی حرمت ذکر شو، وروسته د حیواناتو د یوی خاصی نوعی د (خنزیر) د تحریم ذکر وشو، چه د هغه بی انتهاء نجاست خوړل ، او زیاته بی حیائی. عمومی شهرت لری، ښایی د هم دی امله (وجی) زمونږ حقه شریعت د وینی په شان (خنزیر) هم (نجس العین) مقرر کړی دی د دغو دری واړو شیانو له ذکر څخه وروسته چه د دوی په وجود کښی مادی خباثت او ګندګی موندله کیږی، د بل یو قسم محرماتو ذکر فرمائی یعنی هغه حیوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طیب وی، مګر له حقیقی مالک او معنوی څیښتن (مالک) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نیاز په ډول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی نو د هغه خوراک هم د نیت د خباثت او د عقیدی د ګندګی له امله (وجی) حرام دی. د کوم ساکښ (ذی روح) او سا یوازی د هغه مالک او خالق په حکم او نامه اخیستله کیږی چه د هغه په حکم او اراده پری موت او حیات راځی. باقی (منخنقه) او نور غیر مذبوحه حیوانات تول د میتی (مرداری) په حکم کښی داخل دی لکه چه د ﴿وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ﴾ ﴿وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ سره ملحق دی په جاهلیت کښی د دی ګردو (تولو) شیانو خوراک معتاد ؤ نو ځکه ئی په داسی تفصیل سره بیان وفرمایه

۲ـ د بهیدونکی وینی خوراک حرام دی لکه چه په (۸) جزء د الانعام په (۱٤٦)آیت (۱۸) رکوع کښی ﴿دَمًا مَّسْفُوحًا﴾ راغلی دی.

۳ـ د خنزیر د غوښی خوراک حرام دی او د خنزیر د نورو ګردو (تولو) اجزاؤ څخه تر نوکانو او ویښتانو پوری هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دی.

٤ـ د هغه مذبوح خوراک حرام دی چه بی د الله تعالیٰ له نامه څخه د بل چا نوم پری یاد کړی شوی وی.

۵ـ د هغه مړه خوراک حرام دی چه په خپه کیدلو سره ئی روح (سا) ختلی وی.

٦ـ د هغه مړه خوراک حرام دی چه په کوتک یا په غونده تیږه (ګټه) چا وهلی وی.

٧ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښې.
٨ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه بل غوایي په ښکر سره وهلی وی.
٩ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه خوړلی وی تری درندګانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی.
(مګر هغه مر له دی پنځو واړو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کړی نو د هغه خوراک روا دی.)
١٠) د هغه مره خوراک حرام دی چه په هغو تیږو (ګټو) ذبح کړی شوی وی چه د «کعبې شریفې» نه ګیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لږ څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکښ (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له ګردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمې ته د نذر په ډول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښې د هغه ساکښ (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسواء په بل کوم ځای کښې د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیږی.(موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښې د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اګر که د ذبحې په وخت کښې له ژبې څخه «بسم الله ، الله اکبر» هم وویل شي. سم له دی تقریر سره د «وماأهل لغیر الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمة الله علیه
﴿ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا۟ بِٱلْأَزْلَـٰمِ ﴾ = او حرام کړی شوی دی دا چه تقسیم وکړئ تاسی د قمار په غشو سره) ځینی مفسرین د «ازلام» ځنی د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښې د ذبحې غوښې او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاتری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو محقیقینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمې مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښې به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکره پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښې د قریشو خورا (ډیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرنی ربی»= حکم راکړی دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ربی» = منع کړی یم زه رب زما= هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اټکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښې څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرنی ربی» والا ، غشی به ئی په لاس ورته ، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار ځنی به تښتیدل، وعلیٰ هذاالقیاس ګواکی دا له بتانو ځنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ څرنګه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل ، اوهام پرستی ، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښې په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.
سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وینی او خنزیر او نورو دیرو خبیثو او ګنده ؤ شیانو د تحریم له سلسلې سره منسلک ، او دا ئی راښکاره کړه چه د دوی معنوی او اعتقادی نجاست او خباثت ، د دی شیانو له پلیتی څخنی لږ نه دی. لکه چه په یو بل آیت کښی د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرګندیږی.

اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

نن ورځ نا امیده شول هغه کسان چه کافران شوی دی له (ابطاله د) دین ستاسی نو مه ویریږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او وویریږئ له مانه (چه ستاسی خالق یم)

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په تولو څانګو او د هدایت د علومو د هری موضوع په متعلق کښی اصول او قواعد داسی ممهد ، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافی تفصیل او جامعیت سره منظم شوی ؤ چه د اسلام پیروانو ته تر قیامت پوری د الٰهی قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بیخی د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه ؤ پاتی شوی. د نبی کریم علیه وعلیٰ آله و اصحابه افضل الصلوة والتسلیم د تعلیم او تربیی له اثره له الله منونکو ، سر څارونکو، څان پلورونکو هادیانو او معلمانو څخه داسی عظیم الشان فوځونه جوړ شوی وو چه شمیر ئی له زرګونو نه زیات وو او هر یو د قرآنی تعلیم مجسمه او نمونه وه.
مکه معظمه فتحه شوی وه، اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سره له کاملی وفا له خپل الله **جل و علا شانه** سره خپل عهد او پیمان پوره کاوه هغه قوم چه د ګنده او پلیتو غذاګانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو)، له مادی او معنوی طیباتو څخه خوند اخیستی ؤ، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښی راسخ او تینګ شوی ؤ د ګومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدی بیخی شلیدلی وی او شیطان د تل له پاره له دی څخه چه په جزیرة العرب کښی ئی عبادت وشی بیخی مایوس شوی ؤ نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ﴾
یعنی نن کفار له دی خبری څخه مایوس کړی شوی دی چه تاسی له خپل قیم دین څخه واړوی او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوری بوځی. یا د اسلامی دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښی وګرځوی. یا په دینی احکامو کښی د تحریف او تبدیل امیدونه ولری. نن تاسی ته یو کامل او مکمل دین دررسیدلی دی، چه وروسته په هغه کښی د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسی پوره شوی دی، چه وروسته له دی نه ستاسی له طرفه د هغه د ضائع کیدلو هیڅ اندیښنه نشته. پاک الله تر ابده پوری هم دا د اسلام دین ستاسی دپاره غوره کړی دی، نو څکه وروسته له دی نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو ځنی وویریږئ ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هو! د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی - څخه تل وویریږئ چه د ده په واک او اختیار کښی ستاسی فلاح او نجاح او گټه (فائده) او زیان دی. گواکی په ﴿ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ﴾ کښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندیښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کښی د الله **جل و علا شانه** ویره، او د تقویٰ شان موجود وی، له «الیوم» ځنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او ورپوری متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیگر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کښی پوره صداقت ، او په بیان کښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم گنجائش پکښی له سره نشته

وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له گردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الا نبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم دربښلی دی. د روحانی غذاگانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمهیا کړی دی.

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کړ ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (ډیر پاکېزه په تولو ادیانو کښې)،

تفسیر: یعنی له دی عالمگیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبیه: دغه د ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ﴾ الآیة - آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملی څخه یو نعمت دی. نو ځکه ځینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کښې عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر گرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغی ورځی کښی چه دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفی او جمعی په ورځی د مازیگر په وخت په داسی حالت کښی نازل شو، چه د «عرفات» په میدان کښی د نبی کریم صلی الله علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوښی په چپ چاپیر کښی له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راتول شوی وو، وروسته له دی نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځی په دنیا کښی تشریف درلود (لرلو).

فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ③

نو هر څوک چه اړ شو (خوراک د حرام شی ته) په سخته لوږه کښی حال دا چه نه وی مائل گناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (چه نه ئی نیسی په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کښی هیڅ دول (طریقه) تغییر او تبدیل نشی کیدی. هو! مضطر چه د لوږی او تندی له شدته بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شی وخوری، یا ئی وڅښی، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوری (وساتی)، په دی شرط چه د ضرورت له مقداره متجاوز نشی، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهربانی سره ورمعاف کړی. گواکی هغه شی خو همغسی حرام پاتی دی، مگر هغه سړی چه د دی حرامو خوړونکی او څښونکی وی، د

الله تعالیٰ په نزد مجرم نه ګڼل کېږي دا هم د نعمت د اتمام یوه نوعه ده.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَٰتُ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شی حلال کړی شوی دی دوی ته؟ ووایه حلال کړی شوی دی تاسی ته طیبات (پاک شیان)

تفسیر: په پرومبي آیت کښي د حرامو شیانو بیان وشو. نو په طبیعي ډول (طریقه) سره داسی یو سؤال پیدا کېږي، چه حلال شیان کوم کوم دي؟ نو ځواب ئې ورکړ شو ، چه د حلالو دائره خو ډیره وسیعه ده ، هغه شیان پرېږدي چه به هغو کښي دیني یا بدني نقصانونه دي، نور د دنیا ګرد (ټول) پاکیزه او ستره شیان حلال دي. څرنګه چه د ښکاري ساکښانو (ذی روحو) په نسبت ځینو خلقو په خصوصیت سره پوښتني کړي وې، نو ځکه د دې آیت په راتلونکی برخه کښي ئې د هغه څه تفصیلات هم راښولي دي.

وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا
مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړی وی ورته تاسی له (ټولو اقسامو) ښکار کوونکو (حیواناتو یا مرغانو) څخه چه ښوونه کوونکی اوسئ تاسی (په ښکار ځغلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسی ورته له هغه نه چه ښوولی دی تاسی ته الله پس خورئ تاسی له هغه ښکاره چه نیولی وی تاسی ته (له انعامو او طیورو نه) او یادوئ تاسی نوم د الله په هغه (ښکاری حیوان کله چه ښکار ته ئې لېږئ !(یا) او یادوئ تاسی نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کښي که ژوندی مو مینده کړ).

تفسیر: د ښکاري سپي او باز او نورو ښکار کوونکو ساکښانو (ذی روحو) ښکار په دې شرطونو سره حلال دی

۱. د ښکار کوونکو ساکښ (ذی روح) ښه روږدی (عادت) کول، چه تعلیم ئې موندلی وی.

۲. پر ښکار باندی خوشي کړ شي.

۳. په همغه طریقه سره تعلیم ورکړی شوی وی، چه په شریعت کښي د اعتبار وړ (لائق) وی یعنی سپی او نورو ته داسی تعلیم ورکړی شوی وی. چه ښکار ونیسی، او همغسی ئې خپل خاوند ته

وروړی، او وئی نه خوری، او باز ته داسی تعلیم ورکړی شوی وی، چه د بلنی په وخت کښی خپل خاوند او بلونکی ته ژر بیرته ورشی که سپی ښکار په خپله وخوری یا باز چه په بلنه سره بیرته رانشی، نو داسی فهمیږی کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بیرته نه راځی او د ده په خوله نه کیږی نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئی کړی دی حضرت شاه صاحب د هم دی په نسبت لیکلی دی «کله چه هغه د بنیادم څخه خوی زده کړی دی، نو ګواکی بنیادم هغه ښکار ذبح کړی دی.»

٤- د خوشی کولو په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم یاد کړ شی! یعنی بسم الله ووایی! او ورخوشی ئی کړی، د دی څلورو واړو شرطونو تصریح خو په قرآنی نص کښی شوی ده.

٥- شرط چه زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد معتبر دی هغه دی چه ښکاری ساکښ (ذی روح) هغه ښکار داسی زخمی کړی، چه تری وینه وبهیږی د دی په لوری د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادی په اعتبار مشعر دی که له دی شرطونو څخنی یو شرط هم مفقود شی ، نو هغه ښکار چه ښکاری ساکښ (ذی روح) وژلی وی حرام دی. هو! که مړ شوی نه وی او ذبح کړ شی. نو د ﴿وَمَآ أَكَلَ ٱلسَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ﴾ په قاعدی سره به حلالیږی.

وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٤﴾

او ویریږئ تاسی له الله بیشکه چه الله ډیر چابک دی حساب (د ده چه ډیر ژر د ګردو (تولو) مخلوقاتو حساب خلاصوی)

تفسیر: یعنی په هر حالت کښی له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! چه چیری د «طیبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شیانو د منتفع کیدلو په وخت کښی له شرعی حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنیادم په دنیوی لذاتو کښی ډوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښی مشغول او بوخت (لګیا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافلیږی نو ځکه د تنبیه ضرورت پیدا شو چه الله تعالیٰ له یاده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هیروئ! چه ژر رسیدونکی ده. د الله تعالیٰ انعامات او ستاسی د شکر ګزاری موازنه او د عزیز عمر د یوی یوی شیبی (ساعت) حساب هم کیدونکی دی.

ٱلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ ۖ وَطَعَامُ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَٱلْمُحْصَنَٰتُ

مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ
مُحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْٓ اَخْدَانٍ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ
بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ ؗ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝٥

نن ورځ حلال کړی شوی دی تاسی ته تول طیبات (پاکیزه شیان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی میړه ـ بی خاوند) پاک لمنی اصیلی ښځی له مومنانو ښځو څخه او پاک لمنی (بی میړه ـ بی خاوند) اصیلی ښځی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکړی دغو (ښځو) ته مهرونه د دوی (ای میړونو (خاوندانو) د نکاح د قید راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی یئ تاسی نه زنا کوونکی (ښکاره) او نه نیوونکی د یارانو (په پته سره)، او هر څوک چه کافر (منکر) شو په ایمان (او مؤمن به شیانو) پس په تحقیق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زیانکارانو څخنی وی.

تفسیر: لکه چه نن کامل دین تاسی ته درکړی شوی دی، د دنیا ګرد (تول) طیبات او پاکیزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترتله داسی حلال کړی شوی دی چه له سره به نه منسوخیږی دلته له «طعام» څخنی مراد «ذبیحه» ده یعنی که کوم یهودی یا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده یهودی یا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکښ (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غیر الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بیل دی. په دی مقام کښی د ﴿وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په دول (طریقه) استطراداً وفرمایه. یعنی هغه چه په څینو احادیثو کښی راغلی **لایاکل طعامک الا تقی** و دی نه خوری خوراک ستا مګر پرهیزګار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهیزګارانو نورو ته ستاسی خواړه حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبحی اجازه وشوه، نو د یوه موحد مسلم ذبیحه او خواړه به نورو ته ولی حرام وی؟ د (والمحصنٰت= پاک لمنی) دغه استحبابی قید ښائی چه له ترغیب له پاره وی. یعنی یوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی ړومبی د ښځی عفت ـ او پاکلمنی او عصمت ته وګوری. او دا مطلب ئی نه دی چه

پرته (علاوه) له پاکلمنی څخنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږی.
د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح تړل په شریعت کښی جائز، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوهم جزء د البقرة په (۲۲۱) آیت ۲۷ رکوع کښی مو ﴿ وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ﴾ ولوست، مګر دا خبره په یاد ولرئ چه زمونږ په زمانه کښی «نصارىٰ» عموماً په نامه «نصارىٰ» پاتی دی په دی نصرانیانو کښی زیاتره داسی کسان دی، چه نه پر کوم آسمانی کتاب قائلان دی، نه الله جل جلاله منی، نه رسول، نه مذهب لری، نو څکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی. لهٰذا د دوی په مذبوحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږی، چه د حقیقی کتابیانو په ذبائحو او ښځو مرتب دی. دا خبره دی هم په نظر کښی وی! چه د یوه شی د حلالیدلو دا معنی ده، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجی اثرات او حالات داسی وی، چه له هغه حلال شی څخه په ګټه (فائده) اخیستلو کښی د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع کیږی بلکه په کفر کښی د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی څخنی د ګټی (فائدی) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږی په موجوده زمانه کښی له یهودو او نصاراؤ سره خوړل او څښل، او بی له ضرورته اختلاط او ګډون کول او د دوی د ښځو په جال کښی ځان بندول، هسی خطرناک او ویروونکی نتائج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دی. نو د داسی بدی. او بی دینی له اسبابو، او ذرائعو څخه هرومرو (خامخا) اجتناب په کار دی!
ګواکی په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره شوی ده چه نکاح یو ظاهری قید دی لیکن دا قید له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دی چه د هغه په طلب کښی د څاروی په څیر انسانان د ازدواج سلسله له ستة او بیخه باسی او بیخی ئی فنا او معدوم کول غواړی.
همغسی چه ړومبی ئی د ښځی د پاک لمنی ذکر وفرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایی چه پاک او عفیف دی اوسی! څو د هغو ﴿ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ﴾ مصداق شی چه په (۱۸) جزء د «النور» په (۲٦) آیت (۳) رکوع په آخره کښی مذکور دی. له دغه احصان او پاک لمنی او ښه انسانی ژوندون له توصیی څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالىٰ په نزد د نکاح غرض د بشری عصمت د جوهر حفاظت او د انسانی عفت د مرغلری صیانت دی څو چه د تزویج مقصد پوره او د اجتماعی ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازی شهوت پرستی او هوا او هوس تری مقصود نه دی له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح تړلو اجازه شوی ده د هغه فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامی اخلاق د ښځی په زړه کښی ځای ونیسی داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانی متاع له لاسه وباسی او په سپیره ډاګ میدان کښی کینی او د ﴿ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ﴾ مصداق شی. کله چه له کافری ښځی سره د دی فتنی احتمال قوی کیدی شی، نو څکه د
﴿ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ﴾ تحدید خورا (ډیر) مناسب او پر خپل ځای کښی دی. دا زما خیال دی باقی حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو څخنی په دوه حکمو کښی

مخصوص کړل چه دا یوازې په دنیا کښې دی او په آخرت کښې د هر کافر حال خراب دی، اګر که نیک عمل ئې هم کړی وی خو هغه نه قبلیږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چه پاځیږئ تاسې لمانځه ته (او بې اوداسه یئ) نو ووینځئ تاسې مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنګلو پورې (سره له څنګلو) او مسح وکړئ تاسې په سرونو خپلو او (ووینځئ تاسې) پښې خپلې تر پړکیو پورې (سره له پړکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدی امت باندې شوی دی د هغو د بیاناتو له آوریدلو څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکی مؤمن زړه د شکرګزارۍ او وفادارۍ. له اظهاره او جذباتو څخه ډکیږي او په فطرې ډول (طریقه) دا غواړي چه د هغه حقیقی منعم په لوی دربار کښې لاس په نامه حاضر شي، او د عجز او نیاز وچولی (تندی) پر ځمکه ورته کیږدي او د خپل انتهایي عبودیت او د عبودیت د امتثال عملی ثبوت وروړاندې کړي، نو ځکه د الله جل جلاله له جانبه ارشاد وشو کله چه تاسې اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شئ! یعنې لمانځه ته پاځیږي نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ ! او بیا راشئ! د اوداسه له دې آیت څخه پخوا د هغو دنیوی لذائذو او طبعی مرغوباتو ځنې د تمتع اجازه چه په ړومبي آیت کښې ورکړې شوې ده (یعنې طیبات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پورې انسان له ملکوتی صفاتو څخه لرې او بهیمی لوازمو سره نژدې کوونکی دي او ټول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له استعماله د لازمی نتیجې په ډول (طریقه) پیدا کیږي نو ځکه ئې وفرمایل کله چه له نفسانی مرغوباتو څخه راګرځئ ! او زمونږ د دربار په لورې د راتلو قصد کوئ! نو ړومبي د بهیمیت له اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسې په وجود کښې پیدا کیږي پاک او ستره شئ! دا پاکی له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځي نه یوازې دا چه په اوداسه سره د مؤمن بدن پاک او صاف کیږي بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهی د کتابونو له ښوونې سره په اخلاص اودس کوي نو د اوداسه د اوبو له څاڅکو سره د ده ګناهونه هم لرې کیږي.

﴿إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ﴾ کله چه پاځیږئ تاسې لمانځه ته یعنې که له خوبه پاځیږئ یا دنیوی مشاغلو ځنې لاس وباسئ او لمانځه ته ولاړ شي، نو ړومبي اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دی

چه سري اودس ونه لري د دې آيت په آخر کښې د دې احکامونو هغه غرض او غايې څخه چه په ﴿ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ ﴾ کښې فرمايلې شوي دي معلوميږي چه د لاسونو، خولې، او نورو اعضاؤ د وينځلو وجوب د دې دپاره دي چه حق تعالىٰ تاسي پاک کړي او په خپل دربار کښې تاسي ته ځاى درکړي نو که دا پاکي لا له پخوا څخه حاصله وي او د اوداسه کوم ماتوونکې شي په مينځ کښې پيښ شوي نه وي نو د پاکو اندامونو د بيا پاکولو هيڅ ضرورت نيشته بلکه د هغه په ضروري کولو سره په «امت» باندې حرج پېښيږي چه د هغه نفي په ﴿ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ ﴾ کښې کړې شوې ده. هو! که زيات نظافت ، نورانيت او نشاط حاصلولو دپاره نوي اودس وکړي شي نو مستحب دى، ښايي د هم دې له امله (وجې) په ﴿ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ ﴾ کښې د کلام سياق داسې ايښود شوي وي چه له هغه څخه هر ځلې د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت کښې د نوي اوداسه کولو ترغيب کيږي.

﴿ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ ﴾ او مسح وکړئ تاسي په سرونو خپلو» يعنې لوند لاس پر سر باندې راکاږئ! له نبي کريم صلى الله عليه وسلم څخه په تول عمر کښې د ناصيې له مقداره لږ مسح نه ثابتيږي د ناصيې مقدار د سر د څلورمې برخې اندازې ته نژدې ده. مونږ حنفيان هم دې قدر «مسحى» ته فرض وايو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصيلاتو د تحرير دا موقع نه ده.

﴿ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ﴾ او وينځئ تاسي پښې خپلې تر بړکيو پورې» شيخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه ليکلو سره يوه نهايته لطيفه اشاره وکړه چه د «ارجلکم» معطوف عليه مغسولات دي. يعنې همغسې چه د مخ او د لاسونو د وينځلو حکم دى پښې دې هم تر بړکيو پورې وينځلې شي او د سر غوندې مسح ورته کافي نه ده لکه چه زمونږ «اهل السنت والجماعة» پرې اجماع کړې ده او له ډيرو احاديثو څخه هم دا ثابته شوې ده چه که په پښو موزې نه وي نو وينځل ئې فرض دي. (مګر پر بوټونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهي کتابونو کښې مذکور دي مقيم لره يوه شپه او ورځ او مسافر لره تر درې شپو او ورځو پورې مسح کول هم روا دي.)

وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا

او که وئ تاسي جنبان (يعنې په جنابت کښې) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسير: يعنې له جنابت څخې د پاکيدلو دپاره يوازې د هم دې څلورو واړو اعضاؤ وينځل او مسح کول کافي نه دي بلکه د بدن تولې سطحې ته تر هغو ځايونو پورې چه د اوبو رسونه ورته بې له ضرره ممکن وي د اوبو رسونه ضروري ده د هم دې له امله (وجې) مونږ احناف په غسل کښې مضمضه او استنشاق هم فرض بولو. يعنې په غسل کښې د خولې او پوزې وينځل ضروري ګڼو. حال دا چه په اوداسه کښې د هغو وينځل فرض نه بلکه سنت دي.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ أَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِّنْهُ ط

او كه وئ تاسى مريضان (رنځوران او اوبه درته مضرى وى) يا په سفر «كښى وئ» يا راغى يو له تاسى له ځايه د بولو څخه (يعنى بى اودسه شوئ) يا جماع وكړئ تاسى له ښځو سره نو ونه مومئ تاسى اوبه نو قصد وكړئ تاسى د خاورى پاكى نو (ووهى لاسونه دوه ځلى پر ځمكه او) ومښئ تاسى (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغى (خاوړى) څخه،

تفسير: يعنى كه تاسى ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وى، يا اوبو ته ورتلى نشئ! يا په مسافرى كښى د كفايت په اندازه اوبه ونه مومئ! يا مثلاً څوک د حاجت له قضاء څخه راشى او اودس كولو ته ئى ضرورت پيښ شى يا د جنابت له وجى د غسل حاجت ورته پيښ شى، مگر له كومى وجى د اوبو په حصول يا استعمال قادر نه وى (يعنى يا ترى يوه كروه لرى وى يا د دښمن يا د غلو يا د ليوانو ويره وى يا د كوهى بوكه او رسئ. نه وى يا اوبه خرڅيږى او پيسى نه وى، نو په دى صورتونو كښى د اوداسه يا د غسل په ځاى دى تيمم وكړى) د اوداسه او غسل په تيمم كښى هيڅ فرق نشته، ځكه د تيمم له مشروعيت څخه چه كوم غرض دى هغه په هر صورت كښى په يو شان حاصليږى د تيمم اسرار او مسائل او د دى آيت تفسير په (٥) جزء د النسآء په (٤٣) آيت (٧) ركوع كښى مفصل بيان شوى دى.

تنبيه: د ﴿ أَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوى ده، د ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه او ابو موسىٰ اشعرى رضى الله تعالىٰ عنه له تفسير سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضى الله تعالىٰ عنه هم هغه سكوتاً منلى ده. (كمافى البخارى) مغفور شيخ الهند د ﴿ فَتَيَمَّمُوا ﴾ په ترجمه كښى د «قصد وكړئ!»په ويلو سره دى ته اشاره كړى ده چه د اصلى لغت په اعتبار د تيمم په معنى كښى قصد معتبر دى او هم دى لغوى معنى په مناسبت په شرعى تيمم كښى هم قصد يعنى د علماؤ له خوا نيت فرض او ضرورى امر گڼلى شوى دى.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ

اراده نه لرى الله (د تطهير په دى تكليف كښى پر تاسى دا) چه مقرر كړى

پر تاسی څه حرج (تنګوالی یا سختی)

تفسیر: څکه په هغو احداثو او بی اودسیو کښې چه کثیر الوقوع دی، د ګرد بدن وینځل ئی ضروری ونه فرمایل ، او یوازی د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئی فرض کړل څکه چه د اکثرو متمدنو هیوادونو اوسیدونکی د دغو اندامونو په بربنډ پرېښودلو کښې هیڅ اندیښنه او مضائقه نه کوی تر څو له هغوی څخه کومه تنګی او دقت پیښ نشی. هوا د «حدث اکبر» یعنی «جنابت» د ازالی دپاره چه کله کله پیښیږی ، او په دغه حالت کښې د نفس ویښول او د ملکوتی صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لری نو د ګرد(تول) بدن وینځل ئی فرض کړل. بیا ئی په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کښې لږ څه آسانی وفرمایله اول ئی د اوبو په ځای «خاوره» مطهره پاک کوونکی وګرځوله او بل ئی د اوداسه په اعضاؤ کښې تخفیف وکړ یعنی د سر مسح ئی بیخی ساقطه کړه، او ښائی چه د پښو مسح ئی د دی له امله (وجی) ساقطه کړی وی، چه پښی عموماً په خاورو کښې یا خاورو ته نژدی وی، او د بدن د ګردو (تولو) اعضاؤ په نسبت په ګرد او غبار سره د پښو ککړیدل ډیر زیات وی، نو پر پښو باندی په خاورو سپیره لاس تیرول، تحصیل د حاصل دی. پاتی شوی دوه عضوی لاس ـ او مخ چه د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږی.

وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

او لیکن اراده لری (الله د دی) چه پاک کړی تاسی (له صوری او معنوی پلیتی نه) او د دی لپاره چه پوره کړی «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دی چه تاسی شکر ګزار شئ!.

تفسیر: څکه چه الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکی خوښوی (نو څکه ئی په عبادت کښې چه د تقرب سبب دی، پاکی شرط کړی ده) په رومبنی رکوع کښې د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چه د هغو له اوریدلو څخه د بنده په زړه کښې څوښ (جوش) پیدا کیږی چه د هغه حقیقی منعم بندګی ته فوراً قیام وکړی نو همغه ئی وروښوده ای مؤمنانو! کله چه زمونږ په لوری راځئ! نو په کومی طریقی سره به خپل ځانونه پاکوئ!؟ او راځئ به!؟ دا ښوونه هم فی حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهری بدن باندی له اوبو تیرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطنی پاکی ورکول بل نعمت دی، بنده لا د رومبنیو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ ، چه په دی نویو نعمتونو فائض شو، نو څکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

﴿تَشْكُرُونَ﴾ یعنی د پخوانیو نعمتو له یادولو څخه پخوا د دی جدیدو نعمتونو شکر ښائی اداء کړئ اَچه د اوداسه د احکامو په ضمن کښی پر تاسی شوی دی. ښائی د هم دی ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ څخه حضرت بلال د «تحیة الوضوء» سراغ لګولی وی. د دی منځنی نعمت په شکریه باندی د متوجه کولو څخه وروسته د ړومبنی آیت د هغو پخوانیو نعمتونو او لویو احسانونو ذکر اجمالاً بیا را په یادوی، چه د هغو د شکرګزاری له پاره ښائی چه بنده د خپل مولیٰ په حضور کښی ودریږی لکه چه داسی فرمائی

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑦

او یاد کړئ تاسی نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسی (چه اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالی کړی دی (الله) له تاسی سره په هغه سره کله چه وویل تاسی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او وویریږئ له الله (په هیرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کښی) بیشکه چه الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آیت ٤٠ رکوع کښی ئی د مؤمنانو له ژبی څخه نقل فرمایلی ؤ، ﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ کله چه اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کاوه، په دی وخت کښی ئی هم داسی اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسی هره خبره اورو. او منو ئی برابره ده چه هغه څمونږ له طبیعت سره موافقه وی او که مخالفه.» دا خو عمومی عهد ؤ وروسته له دی اسلام د ځینو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصی عهد هم له دوی څخه اخیست کیده. ګواکی د (الانعام) د سورت په شروع کښی چه ﴿أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ ئی فرمایلی ؤ. ورسته له هغه د زیاتو احساناتو ذکر ئی وفرمایه، چه د هغو له اوریدلو څخه د ایفاء بالعهد لا ترغیب کیږی. بیا ئی همغه اصلی سبق را په یاد کړ. (ځینی وائی چه له دغه عهد څخه د لیلة العقبه یا بیعة الرضوان عهد مراد دی.)

یو شریف او حیادار سړی باید د خپل لوی منعم په مخ کښی سر ښکته کړی ! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزیدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسی ده چه بنده دی د حقیقی منعم د فرمان بیخی تابع شی، خصوصاً چه په خپله ژبه ئی د اطاعت او وفاداری پوخ عهد او اقرار هم کړی وی. امکان لری چه سړی د الله تعالیٰ د زیاتی مهربانی له لیدلو څخه مغرور شی، او د الله

تعالیٰ د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار څه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایل:«تل له الله تعالیٰ څخه وویریږئ!» چه هغه د سترګو په رپ کښی دغه ګرد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی ـ او د ناشکری ـ او بد عهدی ـ په سزا کښی ډېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالیٰ په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری څرګند کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او ریاء یا د زړه په نیاز باندی په ښه ډول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا ﴾ ووایو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسئ تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په ړومبنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالیٰ د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم راکړی ؤ. دلته دا ښیی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رنګ له دوی څخنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالیٰ بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ ! او د هغه ریښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورښولو ته هر وقت ملاتړلی اوسئ او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته درورسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شئ! او د الله تعالیٰ د حقوقو له اداء کولو سره، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جداوجهد او اهتمام وکړئ ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (٥) جزء د «النسأء» په (١٣٥) آیت (٢٠) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «لله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د«حقوق الله) تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «لله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دښمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو ځکه هلته له ګردو (تولو) ځنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعْدِلُوا۟ ۚ

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف به ونه کړئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفریطه همغسی معامله وکړئ چه هغه واقعی د هغی وړ (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله ښائی داسی سمه او برابره وی چه نه خورا (ډیر) زیاته دوستی او نه خورا (ډیر) سخته دښمنی وکولی شی چه د هغی یوه پله درنه کړی.

ٱعْدِلُوا۟ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ

عدل (انصاف) وکړی تاسی!، هم دا (عدل) ډیر نژدی دی تقویٰ (پرهیز ګاری) ته

تفسیر: «تقویٰ» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنی (ساتنی) ځنی حاصلیږی چه شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیږی. د «تقویٰ» د تحصیل نژدی او لری اسباب ډیر دی. ګرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقویٰ» له اسبابو او معداتو ځنی شمیرلی شی! لیکن معلومیږی چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول. او د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقویٰ» د حصول د خورا (ډیر) مؤثرو او د ډیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی ځکه ﴿ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾ وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقویٰ» ته ډیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقویٰ» کیفیت ډیر ژر حاصلیږی.

وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

او وویریږئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی داسی عدل او انصاف وکړئ! چه مخه ئی هیڅ ډول (طریقه) دوستی یا دښمنی نشی نیولی. او د هغه له غوره کولو ځنی انسان په آسانی سره متقی کیدی شی د «تقویٰ» د حصول یوازنی لار د الله تعالیٰ ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی. او دا خوف د ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ په مضمون کښی له ځو ځو ځلی تفکر او مراقبت کولو ځنی پیدا کیږی کله چه د کوم مؤمن په زړه کښی دا یقین مستحضر شی، چه زما هیڅ پټ او ښکاره حرکت او خبره له حق تعالیٰ څخه نه ده پټه. نو د هغه په زړه کښی د الله جل جلاله له ویری اضطراب او ریږدیدنه پیدا کیږی، او د هغی نتیجه به داسی شی چه دی به په ګردو (تولو) معاملو کښی د عدل او انصاف لاره غوره کړی. او د الله تعالیٰ د احکامو په امتثال کښی به لکه یو خاص مربی تیار ودریږی بیا په نتیجه کښی ده ته همغه نتیجه او ثمره ور په برخه کیږی، چه د هغه بیان په هم دغه راتلونکی آیت کښی راځی چه اوس ئی مونږ داسی لولو

وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ۙ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ⑨

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه د دی چه مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډیر لوی (په جنت کښی)

تفسیر: یعنی نه یوازی دا چه د هغوی هغه قصور به وروبښو چه د بشریت په اقتضاء له هغوی ځنی صادریږی بلکه عظیم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمایو.

وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ⑩

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتو زمونږ ته هم دغه کسان دی صاحبان (ملګری د اور) د دوزخ.

تفسیر: د پخوانی ډلی په مقابل کښی د هغی ډلی د سزا ذکر کاوه شی، چه د قرآن کریم صاف او صریح حقائق ئی دروغ بللی دی، یا ئی د هغو دلائلو او علایمو تکذیب کړی دی چه د حق، رښتیا او د پاک خدای جل جلاله لوری ته لار ښوونه کوی.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا
إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کړئ تاسی احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد وکړ یوه قوم د دی چه راوغځوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مړه کړی) نو منع کړل لاسونه د دوی له تاسی څخه، او وویرېږئ تاسی (په هیرولو د نعمتونو کښی) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکړی مؤمنان (چه الله کافی دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو څخنی وروسته خصوصی احسانات هم را په یادوی. یعنی د مکی معظمی قریشو او د دوی مددګارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته ربړونه (تکلیفونه) ورپېښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی ډیری پټی او لاسونه وهل. مګر د الله تعالیٰ فضل او رحمت د دوی د هغو چلونو او فریبونو مخه ونیوله نو ښائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او تیری څخنی محفوظ وساتی! او د انتقام په څوښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه کاږه نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکړ شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ ځکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو څخنی د مسلمانانو په خلاف د شریرانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د هغه ازاله ئی په ﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا (ډیر) لوی سیاست «تقویٰ» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدل او پری توکل کول دی له الله جل جلاله څخنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه سره خپله معامله صافه ولرئ! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کړی دی، خپله تینګه علاقه او پوره وفاداری ورښکاره کړئ! بیا نو لله الحمد له هیچا۔ او له هیڅ لوری ۔ هیڅ یوه خطره مونږ ته نشته. په ورستنی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایی چه هغه له الله تعالیٰ څخه بی ویری شوی ؤ ، بد عهدی ۔ او غداری ۔ ئی کړی وی، او په پای (اخر) کښی په ډیرو بدو ډولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ

او خامخا په تحقيق اخيستى ده الله وعده محكمه له بنى اسرائيلو (اولادى د يعقوب نه)

تفسير: دا يوازى د محمدى صلى الله عليه وسلم د امت خصوصيت نه دى، بلكه له نورو امتو څخنى ئى هم داسى عهد اخيستى دى.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا ۭ وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّىْ مَعَكُمْ ۭ
لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ
بِرُسُلِىْ وَعَزَّرْتُمُوْهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا
لَّاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ⑫

او ولېږل (مقرر كړل) مونږ له دوى نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوى په وفا د وعدى سره) او وفرمايل الله (اسرائيلو ته) بيشكه زه له تاسى سره يم (په معاونت او نصرت سره،) (او وى فرمايل قسم دى) خامخاكه قائم كړئ تاسى (سم اداء كړئ سره له تولو حقوقو لمونځ او وركړئ تاسى زكوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ايمان راوړئ (يقين وكړى) تاسى په رسولانو زما او مدد (او تعظيم) وكړئ تاسى د دوى او قرض وركړئ تاسى الله ته قرض نيک (ښه وركړه بىمنته بىاحسانه بىضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لرى به كړم زه هرو مرو (خامخا) له تاسى څخه ګناهونه ستاسى او خامخا داخل به كړم هرومرو (خامخا) زه تاسى (هسىى) جنتونو ته چه بهيږى له لاندى د (ونو او مانيو د) هغو ويالى، نو هر څوک چه كافر شو وروسته له دى (وعدى) له تاسى نه نو په تحقيق وركه كړى ئى ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: د بنی اسرائیلو له (۱۲) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ علیه وعلیٰ نبینا السلام والصلوٰة غوره کړی وو چه مفسرینو د دوی نوم‌ونه هم له (تورات) څخه نقل کړی دی نو پر دوی باندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم باندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کړی وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «لیلة العقبه» کښی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په لاس بیعت وکړ، نو له دوی څخنی هم (۱۲) نقیبان غوره شوی وو، او هم دی (۱۲) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت وکړ د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په یوه حدیث کښی چه په محمدی امت کښی د (۱۲) خلیفګانو پخوا ویل کړی شوی دی، د هغو شمیر د بنی اسرآئیلو د نقیبانو له شمیر سره موافق دی. مفسرینو له تورات څخنی نقل کړی دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمٰعیل علیه السلام ته فرمایلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (۱۲) سرداران پیدا کوم غالباً دا به همغه (۱۲) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی شوی دی. یا خو دا د ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائیلو دوولسو سردارانو ته دی. یعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمایت او امداد له تاسی سره دی. یا ګردو (تولو) بنی اسرآئیلو ته دی چه زه له تاسی سره یم. یعنی هیڅ وخت ما له خپل ځانه لری مه ګڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پټه یا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی ګورم او اورم یی. نو ځکه هر شی چه کوئ! ښایی چه په پوهه او هوښیاری سره ئی وکړئ!

﴿ وَآمَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ ﴾ او ایمان راوړئ یقین وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظیم وکړئ تاسی د دوی) یعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه وروسته راځی. د هغوی د تولو تصدیق او د زړه له کومی د دوی تعظیم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ.

﴿ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله ته) یعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دین له قرض ورکولو څخه مراد دا دی چه د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسی چه قرض ورکوونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بیرته وررسیږی او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه ګرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکړی شوی مال څخنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لړ او نه ورک کیږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کړی ده چه هغه شی به سره له ډیری ګټی (فائدی) در ورسوی

﴿ قَرْضًا حَسَنًا ﴾ پور (قرض) نیک ښه ورکړه بی‌منته، بی‌احسانه بی‌ضرره د زړه له اخلاصه) له نیک څخنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغوبو شیانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو څخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿ لَأُكَفِّرَنَّ عَنۡكُمۡ سَيِّاٰتِكُمۡ ﴾ نو خامخا لری به کړم له تاسی څخه ګناهونه ستاسی) یعنی کله چه نیکی ډیری شی بدی بدلوی او محوه کوی یی. کله چه انسان د الله تعالیٰ د عهد په پوره کولو کښی زیار باسی (محنت کوی) او کوښښ کوی نو حق تعالیٰ تری نوری کمزوری او نیمګرتیاوی لری کوی. او د خپلی خوښی او قرب په مقام کښی ورته ځای ورکوی.
﴿ فَمَنۡ كَفَرَ ﴾ الآیة ـ نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی وعدی له تاسی نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره د حق یعنی له هسی صاف او پاخه عهد او پیمان څخه وروسته هم که څوک د الله تعالیٰ په عهد وفا ونه کړی، او غدر او خیانت ته ملا وتړی ، نو وپوهیږئ چه ده د کامیابی او د نجات سمه لاره ورکه کړی ده او معلومه نه ده چه دی به د هلاکت په کومه کنده کښی ولویږی پر کومو شیانو باندی چه له بنی اسرآئیلو څخنی د عهد اخیستلو ذکر دلته شوی دی، هغه دا شیان دی د لمانځه او زکوٰة اداء کول. پر انبیاؤ باندی ایمان راوړل. په خپلو مالو او ځانو له انبیاؤ علیهم السلام سره مرسته (مدد) کول په دغو کښی اول بدنی عبادت دی. دوهم مالی عبادت دی. دریم د زړه او د خولی عبادت دی. څلورم عبادت، فی الحقیقت د دریم عبادت اخلاقی تکمیل دی. ګواکی د دی شیانو په تذکر سره ئی دغی لوری ته اشاره فرمایلی ده ، چه په ځان او په مال ، په قلب او قالب او په هر شی سره د الله تعالیٰ د اطاعت او له ده سره د وفاشعاری اظهار وکړئ! لیکن بنی اسرآئیلو په خپله خوښه او اختیار په پرله پسی ډول (طریقه) د عهدونو په ماتولو شروع وکره او په خپل هیڅ یو قول او اقرار باندی ټینګ ونه دریدل او له دی عهد ماتولو څخنی کومه نتیجه چه راڅرګنده شوی ده د هغی بیان په دغه آیت کښی فرمائی چه

فَبِمَا نَقۡضِهِمۡ مِّيۡثَاقَهُمۡ لَعَنّٰهُمۡ وَجَعَلۡنَا قُلُوۡبَهُمۡ قٰسِيَةً ۚ يُحَرِّفُوۡنَ الۡكَلِمَ
عَنۡ مَّوَاضِعِهٖ ۙ وَنَسُوۡا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوۡا بِهٖ ۚ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلٰى خَآئِنَةٍ مِّنۡهُمۡ اِلَّا قَلِيۡلًا مِّنۡهُمۡ
فَاعۡفُ عَنۡهُمۡ وَاصۡفَحۡ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۱۳﴾

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکی وعدی خپلی لعنت وکړ موږ پر دوی او ګرځولی دی موږ زړونه د دوی سخت (چه هیڅ پند نه آخلی) چه اړوی (لری کوی) دوی کلمی (د تورات مخصوصاً محمدی نعت) له ځایونو خپلو (او په خپلی ناپاکی مدعا ئی اړوی) او هیره کړی ده دوی (غته) برخه اخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره (په تورات کښی چه هغه متابعت د محمد ؤ) او همیشه به ئی ته (ای محمده !) چه خبریږی په کوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مگر لږ (کسان) له دوی نه نو عفوه وکړه «ای محمده !» له دوی نه او مخ وګرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوښوی احسان کوونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کیښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿ فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسبباتو مرتبول څرنګه چه د الله تعالیٰ کار ؤ نو په دی لحاظ د ﴿ وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗ ﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا) یعنی د الله تعالیٰ په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه ګرد (تول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپائی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿ وَنَسُواْ حَظّٗا ﴾ الآیة ـ او هیره کړی ده کتابیانو غته نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته) یعنی لازم خو دا ؤ چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو څخنی فائدی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتګ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مګر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا ګرد (تول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخی ئی هم ورکی کړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکی «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی ـ ۱ـ «ملعونیت» ۲ـ «قسوةالقلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ ممسوخ شو ، تر دی چه له نهایت بیباکی او بدعقلی څخنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبلولو او له پند څخنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٖ مِّنۡهُمۡ ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه) یعنی د دوی د دغابازی او خیانتکاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغابازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبریږئ. (په ـ خائنة ـ کښې «ة» له پاره د مبالغې ده لکه علامة او نسابة کښې.)
﴿ اِلَّا قَلِيۡلًا مِّنۡهُمۡ ﴾ : مګر لږ کسان له دوی نه چه هغوی خیانت نه دی کړی او نه ئې کوی لکه عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کښې داخل شوی دی رضی الله تعالیٰ عنهم.
﴿ فَاعۡفُ عَنۡهُمۡ ﴾ الآية ـ نو عفوه وکړه! ای محمده له دوی نه.) یعنی کله چه د هغوی پخوانی عادت هم دا دی نو له داسې خلقو سره په هره جزئی خبره کښې د لګیدلو او د هغوی د خیانت د پردو لری کولو او شلولو ته هیڅ ضرورت نشته ـ دوی پرېږدئ او تری تیر شئ! او د دوی د خرابی بدل په عفوه او احسان سره اداء کړئ ! ګوندی چه له دی څخنی لږ څه متاثر شی. قتاده او نورو رحمة الله علیهم ویلی دی چه دا آیت په ﴿ قَاتِلُوا الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ ﴾ الآية ـ سره منسوخ شوی دی. مګر دی ته هیڅ حاجت نشته ځکه د قتال له حکمه دا نه لازمیږی چه په هیڅ وخت او هیڅ موقع کښې دی هم د داسې قوم په مقابله کښې له عفوی او اغماض او تالیف القلوب او تیریدلو څخنی کار وانخیست شی. (بیضاوی وائی چه عفو او صفح مشروط دی په دی شرط سره چه دوی توبه وباسی او ایمان راوړی یا صلح وکړی او جزیه ومنی، نو په دی تقدیر نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سیف په آیت سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِيۡنَ قَالُوۡۤا اِنَّا نَصٰرٰٓى اَخَذۡنَا مِيۡثَاقَهُمۡ فَنَسُوۡا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوۡا بِهٖ فَاَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ الۡعَدَاوَةَ وَالۡبَغۡضَآءَ اِلٰى يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ ؕ وَسَوۡفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوۡا يَصۡنَعُوۡنَ ﴿۱۴﴾

او ځینو له هغو کسانو څخنی چه وایی دوی بیشکه مونږ نصرانیان یو اخیستی ؤ مونږ محکم عهد د دوی نو هیره کړه دوی (غته) برخه آخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښې عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) تر ورځې د قیامته پوری او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې.

تفسیر: یعنی **(واخذنا من النصاریٰ میثاقهم کما اخذنا ممن قبلهم)** د نصاریٰ د کلمې مأخذ یا خو «نصر» دی چه معنی ئې مدد کول دی. یا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په شام کښې د هغې قریې نوم دی چه هلته مسیح علیه السلام هستوګنه درلوده (لرله)، نو ځکه ورته ناصری مسیح علیه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئې «نصاریٰ» بلل ګواکی دوی د دی خبری مدعیان وو چه مونږ د الله تعالیٰ د حق دین او د انبیاؤ علیهم السلام رښتینی حامیان

او ناصران یو! او د ناصری مسیح له متابعانو څخنی یو. د ژبی د دعوی او ظاهری افتخار سره سره هغه لاره چه دوی د دین په چارو کښی غوره کړی وه په آینده کښی به ذکر شی.
﴿ اَخَذۡنَا مِيۡثَاقَهُمۡ ﴾ الآیة - اخیستی ؤ مونږ محکم عهد له نصرانیانو نه هم په انجیل کښی چه هغه د محمد صلی الله علیه وسلم متابعت و) یعنی د یهودانو په شان له دوی څخنی هم کلک عهد اخیستلی شوی لیکن دوی هم په عهد ماتولو او بی وفایی کښی له خپلو پخوانیو څخه هیڅ کم نه وو. دوی هم له هغو ښو پندونو څخنی هیڅ یوه فائده وانخیسته چه پر هغو ابدی فلاح او نجات مرتب ؤ بلکه په «انجیل - بائبل» کښی ئی د نصائحو هغه برخه بیخی پری نښوده چه فی الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلی الله علیه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احکام ونه منل.)
﴿ فَاَغۡرَيۡنَا ﴾ الآیة - نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښی عداوت ، دښمنی او بغض کینه) یعنی د نصرانیانو په منځ کښی یا د یهودو او نصارىٰ ؤ په منځ کښی به تل تر تله جګړی او عداوتونه قائمیږی. او د اسمانی تعلیماتو له ضایع کولو او هیرولو څخنی کومه نتیجه چه پیښیدونکی وه هغه پیښه شوه. یعنی کله چه د الله تعالیٰ د وحی اصله رڼا (رنړا) له هغوی سره پاتی نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تیارو کښی یو له بله سره ولګیدل. مذهب هغوی ته پاتی نشو، ولی مذهبی جګړی تر اوسه پوری پاتی دی. په دوی کښی په شلهاو فرقی پیدا شوی دی، چه دوی ګردی (تولی) په تیارو کښی یو له بلی سره نښتی دی. هم دا د فرقه واری تصادم چه بالاخره د دوی په منځ کښی په خورا (ډیر) سختو عداوتونو او کینو سره منتهی شو. په دی خبره کښی د شبهی ځای نشته چه نن د مسلمانانو په منځ کښی هم بیحده تفرق او تشتت او مذهبی تصادم شته، لیکن څرنګه چه له مونږ سره د الله تعالیٰ وحی او اسمانی قانون لله الحمد بی له زیادته او نقصانه محفوظ شته، نو ځکه سره له دومره اختلافاتو بیا هم د مسلمانانو یو لوی جماعت د حق او صداقت پر مرکز برابر قائم پاتی دی او پاتی به وی. بالعکس د یهودو او نصارىٰ ؤ اختلافونه یا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن کاتولیک» او د نورو فرقو یو له بله سره په مخالفت کښی هیڅ یوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لویه لاره نه ده روانه او نه به د قیامت تر ورځی پوری هم په سمه لاره روانه شی، ځکه چه دوی د الله تعالیٰ د وحی هغه رڼا (رنړا) د خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو په سبب له لاسه ایستلی ده چه بی له هغه هیڅ یوه انسان ته د الله تعالیٰ او د ده د قوانینو صحیح معرفت په لاس نشی ورتلی. اوس تر هغه پوری چه دوی د هغه محرف «انجیل بائیبل په لمن منګولی لګولی وی محاله ده چه تر قیامته پوری به هم دوی د پندو او محض بی‌اصولو اختلافاتو او فرقهواری د بغض او عناد له ظلمته ووځی او د حقانیت لاره ومونډلی شی او د ابدی نجات پر لویه لاره لاړ شی. باقی هغه کسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عیسویت» پوری مسخری کوی او ملندی وهی او له هغه څخه توکی جوړوی او هغه کسان چه د «مسیحیت» لفظ یا موجوده «انجیل بائیبل» ئی محض د خو سیاسی ضرورتونو له پاره پریښی دی په دی آیت کښی د هغو نصارىٰ ؤ ذکر نشته، او که ومنل شی چه هغوی هم د دی آیت لاندی داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کښی یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کښینول، او مکر او حیلی چلول او ښکاره محاربی هم د پوهانو له نظره پټ نه دی.
﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ تر ورځی د قیامت پوری) یعنی څو دوی پاتی وی (د آراؤ د تفرقی او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسی لویدلی وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کښی موجود وی.
دلته د «تر قیامته» لفظ داسی دی لکه چه په محاورو کښی ویل کیږی «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلی» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتی وی او په هغه کار کښی به بوخت (مشغول) وی. مراد ئی دا دی چه که تر قیامته پوری هم ژوندی پاتی شی له دی کار څخه لاس نه اخلی نو په دی تقدیر په آیت کښی د ﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږی چه د یهودو او نصاریٰ ؤ وجود به تر قیامته پوری پاتی وی. لکه چه زمونږ په زمانه کښی ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کښی لیکلی دی.
﴿ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ ﴾ الآية - او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی په آخرت کښی به په ښه ډول (طریقه) سره او په دنیا کښی به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ورمعلومه شی (چه کول به ئی له خیانت او د نعت له اخفاء ، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوی دوی ته).

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَن كَثِيرٍ ۚ

ای اهل د کتابو ! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وئ تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوی (تیریږی) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا ګردو (تولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راؤړ ، چه د ده د راتګ بشارت ستاسی په کتابونو کښی سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئی تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتی وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبری چه تاسی پټولی او تغیر او تبدیل مو پکښی کاوه له هغو څخه ګردی (تولی) ضروری خبری هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهری کړی دی او له هغو خبرو ځنی تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتې او یا په اظهار کښې ئې څه مصلحت نه ؤ.

قَدْ جَآءَكُم مِّنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ
مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ السَّلَٰمِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَٰتِ
إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِۦ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله څخنی نور رڼا (رڼړا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتی ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا (رڼړا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق،) خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید.)

تفسیر: ښایي د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الٰهی وحی رڼا (رڼړا) ضایع کړی ده او د اهواؤ او آراؤ په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کندو کښی لویدلی او په داسی تیلماتیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی ، نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم ووایه دوی ته چه د الله تعالیٰ په ډیری زورورۍ رڼا (رڼړا) سره ګرد (تول) جهان روڼ شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رڼا (رڼړا) کښی د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی حاصلولو پسی شئ! چه د سلامتی ګردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومئ! او له تیارو څخنی به وځئ! په دغه رڼا (رڼړا) کښی به بی له ربړه (مصیبت) او تکلیفه تللی شئ! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یئ د هغه په لار ښوونی او لاس نیوونی سره به ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ بی تکلیفه طی کولی شئ!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسیر: یعنی الله بی له مسیح علیه السلام څخه کوم بل شی نه دی (معاذ الله) وائی چه په نصرانیانو کښی دا د «یعقوبیه ؤ» د فرقی عقیده ده چه د دوی په نزد د مسیح علیه السلام په قالب کښی الله تعالیٰ حلول کړی دی (معاذالله) یا داسی ویلی شی کله چه «نصاریٰ» د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت د «الوهیت» قائلان دی او ورسره په خپلو ژبو د توحید اقرار هم کوی، یعنی وائی چه الله جل جلاله یو دی، نو د دی دواړو دعواؤ لازمی نتیجی دا دی چه د دوی په نزد ما سوا له مسیح علیه السلام بل خدای نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخیست شی د دی عقیدی د کفر په تصریح کښی هیڅ شبهه نشی کیدی.

قُلۡ فَمَنۡ يَّمۡلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيۡـًٔا اِنۡ اَرَادَ اَنۡ يُّهۡلِكَ الۡمَسِيۡحَ ابۡنَ مَرۡيَمَ وَاُمَّهٗ وَمَنۡ فِى الۡاَرۡضِ جَمِيۡعًا ؕ

ووایه (ای محمده لدغو نصرانیانو ته) نو څوک به مالک شی (د منعی) له الله څخنی د یوه شی؟ که اراده وفرمایی (الله) د دی چه هلاک کړی مسیح زوی د مریمی او مور د ده او هومره خلق چه په ځمکه کښی دی گرد (تول) سره تول (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی!)

تفسیر: یعنی فرض کړئ که قادر او قهار الله جل جلاله داسی اراده وفرمائی چه حضرت مسیح علیه السلام او بی‌بی مریم او گرد (تول) وړاندنی او وروستنی د ځمکی اوسیدونکی سره یو ځای کړی او په یوه شیبه (یو ساعت) کښی گرد (تول) سره مړه کړی، نو هم دا تاسی وښیئ! چه څوک به ئی د ارادی مخه ونیولی شی؟ یعنی که له ازله تر ابده پوری گرد (تول) انسانان هم سره فرضاً تول کړل شی، او الله جل جلاله په یوه آن کښی د دوی د هلاکولو اراده وفرمائی نو د دوی گرد (تول) اجتماعی قوت هم د الله تعالیٰ د ارادی مخه د لږ وخت له پاره هم نشی ځندولی (ملتوی کولی)، ځکه چه د مخلوقاتو محدود او ورکړی شوی قوت او قدرت د الله تعالیٰ د لامحدوده او ذاتی قوت او قدرت په مقابل کښی داسی پوره عاجز او لاشی دی چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف کوی چه د دوی په رد کښی دا خطاب کیږی، بلکه په خپله مسیح ابن مریم علیه السلام هم چه هغه خلق ئی خدای بولی هم په دی باندی معترف دی لکه چه د «مرقس» په «انجیل» کښی د حضرت مسیح علیه السلام دا مقوله موجوده ده «ای پلاره! هر شی ستا تر قدرت لاندی دی. ته له مانه دا (د موت) جام واړه وه! نه په دی شان چه زه ئی غواړم. بلکه په هغه دول (طریقه) چه ستا اراده ده.» نو کله چه هغه حضرت مسیح علیه السلام چه تاسی ئی خدای بولئ او د هغه ماجده والده صدیقه بی بی مریمه چه ستاسی په زعم د خدای مور ده. که دا دواړه هم سره له گردو (تولو) هغو کسانو چه د ځمکی په سر هستوگنه لري، یو ځای شی د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اتکل وکړئ !، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول څومره گستاخی او سپین سترگی توب وی؟
د آیت په دی تقریر کښی مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مگر د «جمیعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جمیعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کښی د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمة الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوپنا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوپنا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د گردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوپنا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایی نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.
هغه کیږی چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کښی بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایی چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کښی د انبیاؤ علیهم السلام په حق کښی داسی ارشاد فرمایی څو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندگی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وړ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وگرځی.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کښی دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایی د (پیدا کولو یی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر دول (طریقه) چه اراده وفرمایی هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له موره او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له موره او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑰

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او بی له والدینو ئی هم پیدا کوی)

تفسیر: د هیڅ زور د الله جل جلاله په مقابل کښی نه چلیږی، ګرد(ټول) ابرار او اخیار هم هلته مجبور دی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصٰرٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چه مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کښی) او دوستان د ده یو،

تفسیر: ښایی دوی د دی له امله (وجی) خپلو ځانونو ته د خدای ځامن وایی چه د دوی په «انجیل بائبل» کښی خدای (اسرائیل یعقوب علیه السلام)خپل ړومبنی زوی او خپل ځان ئی د هغه پلار بللی دی، له بل لوری نصارىٰ حضرت مسیح علیه السلام ابن الله بولی (معاذ الله) نو ښایی غالباً به ئی د دی له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستایلی وی چه د اسرائیل اولاده او د حضرت مسیح امت وګڼل شی او دا هم ممکن دی چه د «زوی» له ویلو ځنی دا مراد وی چه مونږ د خدای په نزد د زیات خصوصیت او محبوبیت له امله (وجی) ده ته د ده د اولادی په شان یو په دی صورت کښی به د «ابناء» حاصل همغه شی کیږی چه د «احباء» د لفظ دی.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوْبِكُمْ

ووایه (ای محمده! دی کتابیانو ته) نو ولی په عذابوی (الله) تاسی په سبب د ګناهونو ستاسی؟،

تفسیر: (حال دا چه نه عذابوی پلار زوی خپل او نه دوست خپل نو دروغجنان یئ تاسی) څرنګه چه د حقیقت له مخی د کوم مخلوق «ابن الله» کیدل بالکل محال او بدیهی البطلان دی او د ﴿ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗ ﴾ (٦ جزء د المآئدة (٥٤) (آیت (٨) رکوع) د مضمون له مخی الله تعالىٰ محبوب ګرځیدل ممکن دٔ نو ځکه په دی جمله کښی اول د «محبوبیت» د دعوی تردید وشو، یعنی هغه قوم چه د ښکاره بغاوتونو او ډیرو شدیدو ګناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائیګانو او عذابونو کښی نیولی شوی دی او په آخرت کښی هم عقلاً او نقلاً د حبس دوام د سزا استحقاق لری آیا د داسی باغی او عاصی قوم په نسبت د یوی لمحی دپاره هم کوم ذی شعور داسی خیال کولی شی چه دا به د الله تعالىٰ محبوب او مکرم وی؟ پاک الله له هیڅ سره نسبی علاقه نه لری. د ده مهربانی او محبت یوازی له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلیدلی شی. داسی

پخو مجرمانو ته چه د خورا (ډېر) ډيرو سختو سختو سزاګانو مستحق او مورد شوی دی له دی څخه شرم او حيا په کار ده چه دوی د «نحن ابناؤالله - او - احباؤه» دعوی وکړی، د حضرت نوح عليه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمايل چه ﴿ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ﴾ (۱۱ د هود (٤٦) آيت ٤ رکوع) وګډېږی له نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر ومومی له اور څخه نجات نو الله جل جلاله د کتابيانو د دی وينا ترديد چه «مونږ د الله ځامن او دوستان يو» فرمايی چه داسی نه ده

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ۚ

بلکه تاسی (هم) يو بشر (بنيادم) يئ د هغو مخلوقاتو نه چه الله پيدا کړی دی،

تفسير: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وايی. د هم دی لږ څه تناسب له سببه انسان ته «بشر» ويل کيږی ښای د دی لفظ له غوره کولو څخه په دی ځای کښی دا نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ ځامن او محبوبان ويل لا څه چه شريف او ممتاز انسان هم نه ويلی کيږی، هم دا يوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ يو معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کيدی شئ اچه پيدايښت مو هم په همغی معتادی طريقی سره شوی دی لکه چه د نورو عمومی انسانانو شوی دی. نو بيا د «ابنيت» وهم له کوم ځای څخنی پيدا کيدی شی؟

يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمايی (د مغفرت يی) او عذابوی هغه څوک چه اراده وفرمايی (د عذاب يی)

تفسير: ځکه چه همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم يوه ته سزا ورکړه شی؟

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۫ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿١٨﴾

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شيانو چه په منځ د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بیا ورتلل (د تولو، نو وربه کړی هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائی یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولری، په دی کښی څوک له ده سره مزاحم کیدی نه شی. نه کوم مجرم ته د دی خبری توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او ځمکی او آسمان څخه د باندی ووځی او نه دا چه په آخرت کښی چیری تری وتښتی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُواْ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٖ وَلَا نَذِيرٖۖ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞۗ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زموږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښی چه بیا چیری ونه وایئ تاسی (په قیامت کښی) چه نه ؤ راغلی موږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعیم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زموږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصارىٰ و) د راز راز(قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کړه چه اوس زموږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو څخنی باسی او د رڼا (رڼړا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایی چه اوس د هدایت د رڼا (رڼړا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالىٰ صحیح معرفت حاصل کړئ! او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدی مه لرئ له
﴿ لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم څیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ ! چه د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الهی شرائعو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ ﴾
الآیة ـ کښی کړی شوی دی. ﴿ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞ ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی،) له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (٦٠٠) کاله وروسته د انبیاؤ د

راتګ سلسله منقطع شوی وه. او ګرده (توله) دنیا تر ما شاءالله پوری د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تیارو کښی لویدلی وه د هدایت ډیوه مړه شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکی توری وریځی پر ګرد (تول) آفاق خوری شوی وی په دی وخت کښی د ګرد (تول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له ګردو (تولو) څخنی لوی «هادی» او بشیر» او «نذیر» راولیږه ! چه جاهلانو ته د دارینو د فلاح لاری ور وښیی او غافلان په خپل تخویف او انذار سره ویښ کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولی، په دی شان په ګردو (تولو) مخلوقاتو کښی د الله تعالیٰ حجت تمام شو. که څوک ئی ومنی، او که ئی ونه منی.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑲

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغی جملی نه د نبیانو علیهم السلام د سلسلی له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه وریئ نو الله تعالیٰ قدیر دی چه بل یو قوم ستاسی په ځای ودروی چه د الله تعالیٰ پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالیٰ له رسول سره پوره ملګرتیا وکړی د الله تعالیٰ کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فِيْكُمْ اَنْۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُمْ مُّلُوْكًا ۖۗ وَّاٰتٰىكُمْ مَّا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ⑳

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړیئ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وګرځول (الله) په تاسی کښی (ډیر) انبیاء او وګرځول (الله) په تاسی کښی (یا له تاسی نه) باچایان او در ئی کړ تاسی ته هغه چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانی ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښی دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پریښود او د الله تعالیٰ په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئی هستوګنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکړ چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) ځمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین ، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کښی ږدم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کښی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیگاره وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی دوب کړل سبطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه ؤ) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک ځانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سړی چه د بنی اسرآئیلو په دوولسو قبائیلو باندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو ځنی دا ښرگنده شوه چه د (شام) په ملک کښی خورا (ډیر) زیات محاسن او ښیگڼی (فائدی) شته او د هغو (عمالقه ؤ) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مگر د دښمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی ځنی یواځی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زړه شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر ځلویښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کښی ځنډ (تعطل) پیښ شو په دی موده کښی دوی په میدانونو کښی سرېداله گرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سړی مړه شول نو د همغو دوو سړیو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه گان شوی وو.

﴿ إِذْجَعَلَ فِيكُمْ أَنۢبِيَآءَ ﴾ کله چه وگرځول الله جل جلاله په تاسی کښی ډیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری څومره ډیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کښی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمٰعیل، اسحٰق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوږدی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿ وَجَعَلَكُم مُّلُوكًا ﴾ او وگرځول (الله په) تاسی (کښی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (ډیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وگرځولئ! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته ښرنگه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطاء فرمائلی ؤ. بیا وریسی مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کړل گواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کښی خورا (ډیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کښی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان (**الله جل وعلا شانه**) تاسی ته ای بنی اسرایلو درعطاء او مرحمت فرمائلی دی.

﴿ وَءَاتَىٰكُم ﴾ الآیة - او در ئی کړ تاسی ته ای بنی اسرآئیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ

یوه ته له خلقو د زمانی ستاسی) یعنی هر کله چه موسیٰ علیه السلام ته ئی دا خطاب وفرمایه چه پر بنی اسرآئیلو باندی د دنیا له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالیٰ زیاته مهربانی او لوریدنه شوی ده (لکه من، سلویٰ، د وریځی سوری، بهول د اوبو له تیږی (گټی) او د بحر څیرول) د ﴿ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِیْنَ ﴾ حمل پر عمومو باندی په څکه صحیح نه وی چه زمونږ د محمدیه صلی الله علیه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کښی تصریح ده ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ (٤ جزء د آل عمران ١١٠ آیت ١٢ رکوع) ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ ﴾ (٢ جزء د البقرة ١٤٣ آیة ١٧ رکوع).

يٰقَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِیْ كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوْا عَلٰۤى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِیْنَ ﴿٢١﴾

ای قومه (زما) ننوځئ تاسی ځمکی پاکی کړی شوی (د بیت المقدس یا د شام یا د ایلیا یا د اریحا) ته هغه ځمکه چه مقرره کړی ده الله تاسی ته (په لوح محفوظ کښی په شرط د ایمان ستاسی) او بیرته مه ځئ تاسی په شاؤ خپلو (له جهاده) نو وبه گرځئ تاسی زیان‌کاران (په سعی خپلی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په خوا له دی نه له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی وه چه ستا اولادی ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره کیدونکی ده، هغه خلق به نیکمرغه او بختور وی چه د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شی.
(نو ننوځئ! دی پاکی ځمکی ته! او شا مه گرځوئ له جهاده که نه سخت نقصان به وگالئ! «برداشت کړئ») یعنی په جهاد فی سبیل الله کښی بی‌زړه‌توب، ویره او بی همتی مه کوئ! او د مریتوب (غلامی) د ژوندون په لوری مندی مه وهئ!

قَالُوْا يٰمُوْسٰۤى اِنَّ فِيْهَا قَوْمًا جَبَّارِیْنَ ۖۗ وَاِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا فَاِنَّا دٰخِلُوْنَ ﴿٢٢﴾

وویل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسیٰ بیشکه په دی ځمکه کښی یو قوم دی ډیر زورور (چه مونږ ئی د مقابلی طاقت نه لرو) یعنی ډیر قوی هیکل، میړنی، پیاوړی او له رعبه ډک او ویروونکی دی او بیشکه مونږ له سره نه

ننوځو په دغې ځمکې کښې تر هغې پورې چه ووځي دوی له دې (ځمکې نه) نو که ووځي دوی له دې ځایه (بې له جنګه) نو بیشکه مونږ ننوتونکي یو.

تفسیر: یعنې د مقابلې همت په مونږ کښې نشته. هو! بې د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پخه او تیاره خوروـ تاسې د خپلې معجزې په زور دوی وباسئ!

قَالَ رَجُلٰنِ مِنَ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوْا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوْهُ فَاِنَّكُمْ غٰلِبُوْنَ ۚ

وویل دوو سړیو له هغو کسانو چه ویریدل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوځئ پر دوی (حمله کوونکی) په دروازو کښې، نو کله چه ورننوتئ تاسې دروازې ته نو بیشکه هم دا تاسې به غالبان یئ (پر هغوی ځکه چه دوی بې‌زړه دي)

تفسیر: دا دوه سړي یو حضرت یوشع بن نون رحمة الله علیه او بل کالب ابن یوفنا رحمة الله علیه وو چه له الله تعالیٰ څخه ویریدل ـ نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هیڅ نه ویریدل. له الله څخه ویریده متقی شه مسلمان چه وتښتي له تاجن وانس خبیث شیطان یعنې همت وکړئ! او د ښار تر وره پورې خو لاړ شئ! نو بیا به الله تعالیٰ هم تاسې ته بري درکړي ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کښې دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړي.

وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۲۳﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسې ! که یئ تاسې مؤمنان (باور لرونکي په وعده د الله).

تفسیر: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پرېښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کښې انتهائی سعی او کوښښ او آخری جداوجهد وکړ شي بیا د هغه په مثمر او منتج (نتیجه) کیدلو کښې پاک الله ته هیله (امید) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار (محنت) او کوښښ ونه نازیږئ! او مه مغروریږئ! باقي د مشروعو اسبابو پرېښودل او تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره«توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوره ! كه كوښښ ونه كړې! په جداوجهد او عمل
هغه كالي به اغوستلي نه شې! چه درګندلي دي خياط د ازل

قَالُوا يٰمُوسٰىٓ إِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَآ أَبَدًا مَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَآ إِنَّا هٰهُنَا قٰعِدُونَ ﴿٢٤﴾

وويل دغو (بني اسرآئيلو) اى موسىٰ بيشكه چه مونږ له سره نه ننوځو دې ښار ته هيڅكله څو چه وى دغه (عمالقه) پكښې پس ځه ته او (ځى دې) رب ستا (يا ته او مشر ورور او مربى ستا چه هارون دى) نو جنګ وكړئ تاسى دواړه بيشكه مونږ دلته ناست يو (له جنګه، په انتظار د برى ستا)

تفسير: دا د هغه قوم مقوله او وينا ده چه د ﴿نَحْنُ أَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَأَحِبّٰٓؤُهُ﴾ مدعيان وو. مګر داسى ګستاخى او سپين سترګى كول د دوى د دائمى تمرد او پرله پسى سركشى او طغيان څخنى هيڅ لرى او مستبعده نه دى.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِينَ ﴿٢٥﴾

وويل (موسىٰ) اى ربه (زما) بيشكه زه مالک نه يم (اختيار نه لرم) مګر د ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دى) نو بيلتون (جدائى) وكړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم فاسقانو كښې (چه د فرمان له دائرى نه وتلى دى)

تفسير: حضرت موسىٰ عليه السلام د دوى د دې وينا څخه خورا (ډير) زيات خپه شو، او د خپګان په حالت كښې ئې دا پورتنى دعاء وكړه. څرنګه چه له ګردو (ټولو) قومونو څخه د حكم نه منل او بې زړه توب او عصيان ليده كيده، نو ځكه ئې په دعاء كښې پرته (علاوه) له خپل ځان او له خپل ورور چه هغه هم يو معصوم نبى ؤ ، د بل چا ذكر ونه فرمايه يوشع رحمة الله عليه او كالب رحمة الله عليه هم د دوى دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

نو وفرمایل (الله) پس بیشکه دغه (مقدسه ځمکه) حرامه کړې شوې ده پر دوی باندې (ننوتل هغې ته) څلویښت کاله چه حیران سرګردان به ګرځي دوی په (هم دې) ځمکه کښې، نو مه خپه (او متأسف) کیږه پر قوم فاسقانو (وتونکي له فرمانه).

تفسیر: یعنې د بیلتون دعاء په حسي او ظاهري ډول (طریقه) سره خو قبوله نشوه. هو! معناً بیلتون وشو چه دوی تول سره په الٰهي عذاب کښې اخته شول حیران او سرګردان به سره ګرځیدل او حضرت موسیٰ او هارون علیهم االسلام د رسالت په پوره اطمینان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتې شول. لکه چه په کوم کلي کښې عمومي طاعون یا وبا ګډه شوې وي. او د زړهاؤ ناروغانو په منځ کښې دوه درې تنه پیاوړي (مضبوط) او قوي القلب سړي وي چه د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو کښې مشغول وي که د ﴿ فَافْرُقْ بَيْنَنَا ﴾ معنی د «بیلتون وکړه» په ځای په «فیصله وکړه» سره شوې وي، نو دا مطلب به لا زیات واضح شوی وي. حضرت شاه صاحب لیکي چه دا ګرده (توله) قصه ئې کتابیانو ته واوروله، په دې مناسبت که تاسې هم د نبي آخرالزمان صلی الله علیه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چه ستاسې نیکه ګانو د موسیٰ علیه السلام له رفاقته سر غړولی ؤ او له جهاده څخه ئې ځانونه بیرته ایستلي وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کیږي لکه چه په برخه ئې هم شو.
که تاسې د یوې لمحې له پاره دا ګرده (توله) رکوع تر نظره تیره کړئ! او د محمدي امت پر احوالو غور وکړئ! نو درښکاره به شي، چه پر مونږ باندې د الله تعالیٰ هغه انعامونه شوي دي چه نه په پخوانیو امتونو شوي دي او نه به ورستنیو باندې کیږي زمونږ له پاره ئې خاتم الانبیاء سیدالرسل صلی الله علیه وسلم ته ابدي شریعت ورکړ او راویې لیږه او په مونږ کښې ئې هغه عالمان او امامان پیدا کړل، چه سره له دې چه د نبوت منصب نه لري، د انبیاؤ علیهم السلام وظائف په ډیر ښه ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته رسوي د نبي علیه السلام نه وروسته د ده په امت کښې داسې ښه ښه خلیفګان مشران او قائدان شوي دي چه ګرد (تول) جهان ته ئې د اخلاقو، سیاست او نورو د اصولو هدایت ورکړی دی هم دې امت ته د «جهاد» امر هم شوی دی نه یوازې له (عمالقه ؤ) سره، بلکه د ګرد (تول) جهان د جبارینو سره. تش د (شاماتو) د ځمکو د فتح کولو له پاره نه، بلکه په شرق او غرب کښې د «کلمة الله» د اعلا او د فتنې د منځه ایستلو له پاره.
له بنی اسرآئیلو سره الله تعالیٰ د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمایلې وه، لیکن له دې محمدي امت سره ئې داسې وعده فرمایلې ده ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

﴿ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه چه خامخا به خلیفګان کړی دوی په ځمکه کښی لکه چه خلیفګان کړی ئی وو هغه کسان چه پخوا له دوی نه وو او خامخا به ثابت کړی دوی لره دین د دوی هغه دین چه غوره کړی ئی دی دوی لره او خامخا به بدل ورکړی دوی لره پس له ویری د دوی امن ، عبادت به کوی دوی زما ، شریک به نه پیدا کوی دوی له ما سره هیڅ شی، او هر څوک چه کافر شو وروسته له دی نه پس دغه کسان هم دوی دی فاسقان» (١٨ جزء د النور ٥٥ آیت ٧ رکوع)

که موسیٰ علیه السلام بنی اسرائیلو ته له جهاده ځنی د تښتیدلو ممانعت فرمایلی ؤ نو زمونږ محمدی صلی علیه وآله وسلم امت ته هم الله تعالیٰ هم داسی خطاب فرمایلی دی

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴾ ای مومنانو کله چه ملاقات وکړئ (مخامخ شئ په جنګ کښی) تاسی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی حال دا چه دوی غوند وی د جنګ په دګر کښی، نو مه ګرځوئ دوی ته شاوی خپلی په نیت د تیښتی» (٩ جزء١٥ آیت د الانفال ٢ رکوع).

انجام ئی دا شو چه د حضرت موسیٰ علیه السلام رفیقان له (عمالقه ؤ) څخه وویریدل او هسی بی‌زړه‌توب ئی وکړ، چه خپل نبی علیه السلام ته ئی داسی وویل ﴿ فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ ځه ته او رب ستا نو وجنګیږئ تاسی! دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو».

لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو د خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم په حضور کښی د «بدر» د غزا په مشوره کښی په لوړ غږ او جګ (اوچت) آواز داسی عرض وکړ «پر الله تعالیٰ قسم دی چه که تاسی د ترخه سیند (لوی بحر) په موجونو کښی د ننوتلو حکم مونږ ته وکړی مونږ به په هغه کښی هم خپل ځانونه ورګوزار کړو، او یو تن به هم له مونږ ځنی پاتی نشی. او امید دی چه الله تعالیٰ به تاسی ته زمونږ له پلوه داسی شیان دروښیی ، چه د هغو له لیدلو څخه به ستاسی سترګی خوشاله او روښانه شی، مونږ به له خپل پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره ملګری یو، او له ده سره به یو ځای جهاد ته ځو، او له ده نه به وړاندی ، وروسته، ښی او کیڼ طرف ته جنګیږو، او جهاد به کوو. د الله تعالیٰ په فضل مونږ له هغو کسانو ځنی نه یو، چه موسیٰ علیه السلام ته ئی ویلی وو ﴿ فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ د دی تعهد نتیجه داسی شوه چه په هومره موده کښی چه بنی اسرائیل له فتوحاتو ځنی بی برخی او د (تیه) په صحرا او میره کښی سرګردانه ګرځیدل، له هغه څخه په لږه موده کښی زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب کښی د هدایت او د ارشاد بیرغونه ودرول ﴿ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمده !) پر دغو (بنی اسرائیلو یا پر قوم خپل) خبر د دواړو ځامنو د آدم (چه هابیل او قابیل وو) په حقه سره

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام د دوو صلبی ځامنو (قابیل) او (هابیل) قصه او واقعی حال دوی ته واوروه ! ځکه چه په دی قصه کښی د هغه یوه ورور ذکر دی چه د خپل بل ورور پر مقبولیت او تقویٰ ئی حسد او رخه (کینه) کړی وه او په هم دی غیظ او قهر سره ئی هغه په ناحقه سره وواژه او د ناحقی وینی د عواقبو بیان پکښی کړی شوی دی
په ړومبی رکوع کښی راښودلی شوی وو کله چه (بنی اسرآئیلو) ته دا حکم ورکړ شو چه له ظالمانو او جابرانو سره قتال وکړئ! نو دوی وویریدل او تری وتښتیدل اوس د (هابیل) او (قابیل) قصه اوړول د دی خبری له پاره تمهید دی چه د متقیانو او مقبولو بندګانو قتل له ډیرو شدیدو جرائمو څخه دی او له هغه ځنی خلق په ډیر بی انتهاء تهدید او تشدید سره منع کړی شوی دی، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنګه تل مستعد او تیار په نظر راځی. پخوا له دی نه هم دوی ډیر انبیاء وژلی وو. او اوس هم د الله تعالیٰ د ډیر لوی رسول صلی الله علیه وسلم په خلاف د بغض او حسد له لاری راز راز(قسم قسم) پلمی (منصوبی) او حیلی جوړوی. ګواکی د ظالمانو او شریرانو له مقابلی ځنی ځانونه ایستل او د معصومو او بیګناهو بندګانو وژل او د هغوی پر خلاف د قتل او بندی کولو سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړول د دی قوم دود (رواج) او دستور دی. او سره له دی د ﴿ نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ﴾ دعوی هم کوی. له دی تقریره سره سم د (قابیل) او (هابیل) قصه او بیا پر دی باندی د ﴿ مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴾ الآیة - تفریع، دا ګرد (ټول) په د هغه مضمون له پاره تمهید وی چه د دی قصی او د تفریع په پای (اخر) کښی ئی فرمایی ﴿ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ﴾ الآیة -

اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ ؕ

کله چه نژدی کړه دواړو قربانی (د پسه او د غنمو د ستری الله ته) نو قبول کړ شو (پسه) له یوه د دی دواړو نه (چه هابیل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو ستری) له بله (چه قابیل ؤ)

تفسیر: یعنی د هغی جینئ نکاح چه آدم علیه السلام له خپل دستور سره سم له (هابیل) سره وتړله (قابیل) د هغی غوښتونکی شو، آخر د آدم علیه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله

تعالیٰ په دربار کښی څه نذر ورانـدی کړ، تر څو دغه جینئ د همغه چا شی چه نذر ئی د پاک الله په دربار کښی مقبول شی. آدم علیه السلام ته داسی یقین پیدا شوی ؤ چه هم دا د (هابیل) نذر به ومانه شی لکه چه هم داسی هم وشو او آسمانی اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر ئی یووړ او هم دا په هغه وخت کښی د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ۖ

وویل (قابیل) چه خامخا به ووژنم تا هرومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دی مقبولیت له لیدلو ځنی د حسد او رخی (بغض) په اور کښی وسوځید. او د دی په ځای چه د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړی، له ډیره غیظه او غضبه ئی په خپل حقیقی ورور باندی د وژلو توربرینښ وکړ.

قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چه بیشکه هم دا خبره ده چه قبلوی الله (قربانی) له پرهیزګارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چه په دی کښی زما څه قصور دی ، د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیچا زور او قوت نه چلیږی او یواځی هلته تقویٰ پکاریږی، ګواکی زما هغه نذرانه چه مقبوله شوه ، د هغی سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړی نو الله تعالیٰ له تا سره څه مخالفت نه لری.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ ۖ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

قسم دی خامخا که دی راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دی چه ته ووژنی ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چه ووژنم تا بیشکه زه ویریږم له الله چه رب (پالونکی د ګردو (تولو)) عالمیانو دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی که څوک په ناحقه سره بل وژنی، نو ده ته اجازه شته چه هغه ظالم ووژنی او که صبر وکړی، نو د شهادت درجه به مومی» او دا حکم د خپل مسلمان ورور په مقابل کښی دی که نه چیری چه شرعاً د انتقام او شرعی مدافعی مصلحت او ضرورت وی هلته مات لاس او پښه کیناستل جائز نه دی، مثلاً له باغیانو او کافرانو سره قتال په کار دی ﴿ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾ «۲۵» جزء د الشوریٰ (۳۹) آیت ٤ رکوع) ﴿ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ﴾ الآیة - بیشکه زه ویریږم له الله چه پروردګار د ګرد (تول) جهان دی) یعنی زه له تا څخه نه ویریږم. بلکه له الله تعالیٰ څخه ویریږم او غواړم تر هغه پوری چه شرعاً امکان وی، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لړم. ایوب سختیانی رحمة الله علیه به ویل په محمدی صلی الله علیه وسلم امت کښی هغه ړومبی سړی چه په دی آیت ئی عمل وکړ، او خلقو ته ئی خپل دا تعمیل ورښکاره کړ، صاحب الحیاء والایمان ، جامع آیاة القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی الله عنه ؤ «(ابن کثیر)» چه ده خپل سر جار (قربان) کړ ولی په دی باندی خوښ او رضاء نشو، چه د ده د سر په مقابل کښی د یوه مسلمان ګوته هم پری شی. رضی الله تعالیٰ عنه.

إِنِّي أُرِيدُ أَن تَبُوأَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

په تحقیق زه اراده لرم د دی چه رجوع وکړی (اخته شی) ته په ګناه د (وژلو) زما او په ګناه خپلی (چه پخوا دی کړی ده) نو شی به ته له صاحبانو (ملګریو) د اور (د دوزخ) او هم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چه په ناحقه وینی تویوی،

تفسیر: یعنی زما د قتل ګناه هم له خپلو نورو ګناهو سره یو ځای کړه، ستا د ګرد (تول) عمر ګناهونه ستا پر غاړه ثابت دی. او زما د وینی ګناه به هم لا پری زیاته شی، او د مظلومیت له امله (وجی) به زما ګرد (تول) ګناهونه رامعاف شی. «موضح القرآن» ابن جریر رحمة الله علیه د مفسرینو اجماع نقل کړی ده چه «باثمی» معنی هم دا ده. باقی هغه کسان چه دا ئی لیکلی دی، چه په قیامت کښی به د مظلوم ګناه په ظالم باندی اچوله کیږی، هغه مضمون هم په یوه حیثیت سره صحیح دی. مګر د محققینو په نزد هغه د دی آیت تفسیر نه دی. اوس د (هابیل) د کلام حاصل دا دی «که تا هم داسی نیت کړی وی، چه زما د وژلو وبال پر خپله غاړه واخلی، نو ما داسی اراده کړی ده چه د خپل ځان هیڅ مدافعه له خپله لوری ونه کړم، تر څو چه د عزیمت د ترک خبره هم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتۡ لَهٗ نَفۡسُهٗ قَتۡلَ اَخِيۡهِ

نو ښائسته کړ دغه (قابیل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابیل ؤ)

تفسیر: ښائی په ابتداء کښی لږ څه ویره او خوف ور پیدا شوی وی او ورو ورو اماره نفس به دا خیال پوخ کړی وی. او هم دا کیفیت عموماً د معاصیو په ابتدا کښی پیدا کیږی.

فَقَتَلَهٗ فَاَصۡبَحَ مِنَ الۡخٰسِرِيۡنَ ﴿۳۰﴾

بیا وواژه (قابیل) دغه (هابیل) نو وګرځید (قابیل په دنیا او عقبیٰ کښی په سبب د قتل د هابیل) له زیان کارانو

تفسیر: دنیوی خسران خو دا دی چه داسی یو ښه ورور ئی له لاسه وایست چه د ده مټ او ملاتړ ؤ او پخپله لیونی او مړ شو.
په حدیث شریف کښی راغلی دی «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسی ګناهونه دی چه له آخرته پخوا په هم دی دنیا کښی د هغو سزا ورکوله کیږی» او اخروی خسران ئی دا دی چه په دنیا کښی د ظلم، قطع رحم ، قتل عمد ـ او د بدامنی د دروازی له خلاصولو څخه (قابیل) د هغو ګردو (تولو) ګناهونو د سزا مستوجب هم کیږی، چه وروسته له دی نه له دی نوعی ګناهونو څخنی په دنیا کښی وکړی شی، او دی به په هغو ګردو (تولو) کښی د بانی کیدلو له وجی شریک ګانه شی، لکه چه په حدیث شریف کښی هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَّبۡحَثُ فِى الۡاَرۡضِ لِيُرِيَهٗ كَيۡفَ يُوَارِىۡ سَوۡءَةَ اَخِيۡهِ‌ ؕ قَالَ يٰوَيۡلَتٰٓى اَعَجَزۡتُ اَنۡ اَكُوۡنَ مِثۡلَ هٰذَا الۡغُرَابِ فَاُوَارِىَ سَوۡءَةَ اَخِىۡ‌ ۚ فَاَصۡبَحَ مِنَ النّٰدِمِيۡنَ ۚ ۛ ﴿۳۱﴾

نو ولیږه الله یو کارغه چه کوګاڼی ئی کاوه په ځمکه کښی (په منقار او پنجو خپلو سره) له پاره د دی چه وښیی دغه (قابیل) ته چه څرنګه پټه کړی

جثه د ورور خپل (هابيل)، وويل (قابيل) ای افسوسه زما راشه دغه دی وخت دی (يعنی افسوس دی ماته) آيا عاجز وم زه له دی چه کيدی په شان د دی کارغه (په پوهه کښی) نو پته کړی به می وه جثه د ورور خپل، نو وګرځيد (قابيل په دی قتل د هابيل سره) له پښيمانی کوونکو څخه.

تفسير: کله چه پخوا له دی نه بل کوم انسان نه ؤ مړ. نو ځکه (قابيل) پس له وژلو د (هابيل) څخه نه پوهيده چه دی د خپل ورور له مړی سره څه وکړی؟ تر څو چه ئی يو کارغه وليد چه په ځمکه کښی کنده کينی ـ او د بل کوم کارغه مړی په کښی پټوی، نو د هغه له ليدلو ځنی د (قابيل) سر ته څه عقل ورغی او له خپله ځانه سره ئی وويل چه «ښائی زه هم د خپل ورور مړی په ځمکه کښی هم داسی ښخ کړم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغی چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږی او همدردی ـ کښی له دی کارغه څخه هم ښکته يم.» ښائی چه حق تعالیٰ د دی له امله (وجی) د يوه ادنیٰ ساکښ (ذی روح) په وسيله (قابيل) ته داسی تنبيه ورکړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشرميږی ، او متآثر شی په ساکښانو (ذی روحو) کښی د کارغه دا خصوصيت دی چه دی د خپل ورور د مړی په ښکاره پاتی کيدلو باندی ډير زيات شور ماشور کوی.

﴿ فَأَصْبَحَ مِنَ النَّٰدِمِينَ ﴾ نو وګرځيد قابيل په دی قتل د هابيل سره له پښيمانی کوونکو څخه) هغه افسوس او ارمان ښه نافع دی چه له ګناه ځنی معذرت او انکسار او فکر او تدارک هم وی. په دی موقع کښی د (قابيل) افسوس او ارمان کول د الله تعالیٰ په عصيان او نافرمانی نه ؤ بلکه په خپل هغی بدحالی باندی ؤ چه د خپل هغه ورور (هابيل) له وژلو څخه وروسته ور رسيدلی وه.

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِى ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا

په سبب د دی (قتل) ليکلی وو (حکم کړی ؤ) مونږ پر بنی اسرائيلو (اولاده د يعقوب) چه بيشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی يو نفس بی له (عوض، بدل د) بل نفس نه (يا بی) له فساده په ځمکه کښی (چه په ملک کښی ئی فساد کړی وی) نو ګواکی وژلی ئی دی خلق تول، او هر چا چه ژوندی کړو دغه (يو نفس چه سبب شی د ژوندون يی) نو ګواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،

تفسیر: یعنی په ناحقه قتل کښې ډیر دنیوی او اخروی خسران دی. او خورا (ډیر) خرابی نتیجې وربانْدی مرتبیږی. تر دی چه په خپله قاتل هم د دی حرکت څخه وروسته ډیر افسوس او ارمان کوی او یو لاس پر بل لاس موښی نو له دی سببه مونږ بنی اسرائیلو ته داسی هدایت ورکړ (چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له عوض او بدل د بل نفس څخه یا بی‌فساده په ځمکه او ملک کښې نو ګواکی وژلی ئی دی خلق تول،) یعنی بی له دی چه هغه څوک وژلی وی او پری قصاص ئی کړی. په ملک کښې د فساد اچولو ډیر صورتونه دی. مثلاً العیاذ بالله اهل حق له حق دین څخنی منع کړی یا د انبیاء علیهم السلام اهانت وکړی یا مرتد شی او د دی خبری وسیله وګرځی چه نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بی دینی ته ئی ترغیب کړی، (یا لاره وهل یا زنا د محصن) وقس علیٰ ذلک.(او هر چا چه ژوندی کړ یو نفس چه سبب شی د ژوندون ئی نو ګواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،) ړومبی د ځمکی په مخ کښې لویه ګناه هم دا پیښه شوه چه «قابیل» د «هابیل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځکه په «تورات» کښې داسی فرمایل شوی دی «که څوک یو سړی ووژنی ګواکی چه ګرد (تول) خلق وژنی» یعنی د یوی ناحقی وینی له تویولو څخنی نور هم پر هغه جرم زړور کیږی نو په دی حیثیت سره هر هغه سړی چه بل ووژنی ګواکی د بدامنی تاداو (بنیاد) ږدی او هغه د ګردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومی بدامنی ور، پرانیځی او هغه څوک چه یو سړی ژوندی کوی یعنی د کوم ظالم قاتل له لاسه ئی ژغوری (ساتی) ګواکی دی په خپل دی عمل سره نورو ګردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتی کیدلو دعوت ورکوی او دغی نیکی ته دوی ګرد (تول) سره رابولی.

وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته رسولان زمونږ په حکمونو ښکاره بیا په تحقیق سره ډیر له دوی نه پس له دی (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کښې خامخا مسرفان (له حده تیریدونکی) دی.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه له «بینات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی او دا هم ممکن دی چه له «بینات» څخه هغه ښکاره معجزی او دلائل مراد وی چه هغو سره د کوم رسول د ﴿ مِنْ عِنْدِ اللهِ ﴾ کیدلو تصدیق وکړی شی. یعنی د (بنی اسرائیلو) ډیرو خلقو داسی ښکاره آثار لیدلی دی او ډیر هسی ښکاره حکمونه ئی اوریدلی دی. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طغيانه او تيرى څخه ئى لاسونه نه دى اخيستى. د معصومو انبياؤ عليهم السلام وژل او په خپلو منځو کښې ناحقې وينې تويول، د دوى دائمى عادت دى او نن ورځ هم د خاتم الانبياء صلى الله عليه وسلم د قتل (معاذالله) يا ايذاء او د مسلمانانو آزار او تذليل له پاره هر راز (قسم) ناولى پلمى (منصوبى) او سازشونه کوى او دومره نه پوهيږى کله چه د «تورات» له حکم سره سم د يو سړى وژل په هر ډول (طريقه) سره چه وى دومره لوى جرم دى چه ګواکى د هغه قاتل د ګرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دى نو د دنيا له ګردو (تولو) څخه زيات کامل او اکمل انسان او له ګردو (تولو) څنى د مقبول او مقدس جماعت قتل او ايذاء پسى لويدل او له دوى سره جنګ او مقابلې ته ملا تړل د الله تعالىٰ په نزد ډير درونډ او لوى جرم دى. د الله تعالىٰ له رسولانو او استاځيو سره جنګيدل ، په حقيقت کښى له حق تعالىٰ سره جنګيدل دى. ښايى د دى له امله (وجى) په دغه راتلونکى آيت کښى د هغو خلقو د دنيوى او اخروى سزاګانو ذکر کړى شوى وى چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنګيږى يا په دنيا کښى راز راز(قسم قسم) فسادونه خوروى او خپل ځانونه د «**مسرفون فى الارض** مصداق ګرځوى.

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ يُصَلَّبُوٓاْ أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ لَهُمۡ خِزۡيٞ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٣٣

بيشکه هم دا خبره ده چه جزا د هغو کسانو چه جنګ کوى دوى له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعى کوى (منډى وهى) دوى په ځمکه (په ملک) کښى له پاره د فساد (او بدامنى غورځولو) چه دوى وژلى شى يا دى په دار کړ شى يا دى پرى کړى شى لاسونه د دوى او پښى د دوى سره مخالفى (يعنى ښى لاس او کينه پښه يا عکس د دى) يا دى وشړلى شى له ځمکى (په حبس سره يا له هغه ځايه بل لرى ځاى ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوايى ده په دنيا کښى او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کښى عذاب ډير لوى،

تفسير: اکثر مفسرين له دى څخه لاره شوکول او داړه اچول مرادوى مګر که دا الفاظ په خپل عموم باندى پريښود شى نو مضمون لا وسيع کيږى د دى آيت هغه شان نزول چه په صحيحو

احاديثو كښې راغلې دي هغه هم د هم دې مدعا مقتضي دي چه دا الفاظ پر خپل عموم پرېښود شي. «له الله جل جلاله يا د ده له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنګ كول» يا «په ځمكه كښې فساد يا بدامني خورول» دا دواړه لفظونه داسې دي چه په دې كښې د كفارو حملې د ارتداد، فتنې، لار شكول، داړه اچول ناحق قتل، نهب مجرمانه پلمې(منصوبې)، اغوا كوونكې نشرات مضر، تبليغات ګرد (تول) سره داخليدى شي او له دې ځنې هر يو جرم داسې دى چه د هغه مرتكب له دې څلورو واړو سزاګانو څخه چه پاس په دې آيت كښې ذكر شوې دي د يوې نه يوې هرومرو (خامخا) مستحق ګرځي د غلو احوال څلور صورتونه لري

١. چه مرګ ئې كړى وي مګر مال وړلو ته ئې وار نه وي رسيدلى. (نو داسې غله دې مړه كړى شي!)

٢. چه هم ئې مرګ كړى وي او هم ئې مال وړى وي. (نو داسې غله دې وروسته له وژلو پر دار كړى شي!)

٣. چه مال ئې لوټ كړى وي خو مرګ ئې نه وي كړى.(نو د داسې غله دې لاسونه او پښې سره مخالفې پرې كړى شي.)

٤. چه نه ئې وژل كړى وي او نه ئې مال وړى وي. او د قصد او تيارى نيولو څخه وروسته نيول شوى وي، (نو داسې غله دې په بندى كولو سره د مځكې له مخ څخه ورك شي) په دغو څلورو حالتونو كښې بالترتيب هم دا څلور سزاګانې مقرر دي چه پاس (په آيت او بين القوسين كښې) ذكر شوې دي. د غلو بل كوم لرى ځاى ته فرارول او هلته ئې بندى كول او قيد ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنيفه نعمان بن ثابت بن زوطى بن ماه رحمه الله) مذهب دى.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾

مګر هغه كسان چه توبه وباسي پخوا له هغه نه چه قادر شئ (تاسې) پر هغوى باندې (نو دا حدود الله ترى ساقطيږى) نو پوه شئ په دې چه بيشكه الله ښه مغفرت كوونكى ډير رحم والا دى.

تفسير: يعنې دا پاس ذكر شوې سزاوې چه د حدودالله او «حق الله» پر دول (طريقه) دي، دا ګردې (تولې) پخوا له نيولو څخه په توبه ايستلو سره معافيدى شي مګر حقوق العباد نشي معافيدلى يعنې كه د چا مال ئې اخيستى وي نو ضمان وركول پرې اوړي كه قتل ئې كړى وي نو قصاصيږى. هو د دې شيانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولي حق دى.

تنبيه: له دې حد څخه ماسوا نور حدود په توبه باندې له سره نه ساقطيږى لكه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقی حد، د قذف حد.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) ووېرېږئ تاسی! له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسیلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابووائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلی لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولتوئ! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «**ای تقربوااليه بطاعته والعمل بما يرضيه** د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی اذاغفل الواشون عدنا لوصلنا - و عادالتصافی بيننا والوسائل
په دی کښی هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کښی راغلی دی چه «وسیله» په جنت کښی یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته وررسیږی. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله څخنی زما له پاره هم دغه مقام وغواړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسیله» د هم دی له امله (وجی) ایښی شوی دی چه د جنت له ګردو (تولو) منازلو څخنی هغه مقام (عرش الرحمٰن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کښی له ګردو (تولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال ړومبی ئی وفرمایل چه ووېرېږئ! له الله جل جلاله څخنی ، لیکن دا وېرېدل داسی نه دی لکه چه سړی له مار یا لړم یا ځمری یا لیوه یا نورو څخنی وېرېږی.؟ او تری لری تښتی بلکه له دی خبری څخه ووېرېږئ چه د ده له خوښی او رحمت څخه لری چیری ونه لوېږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿ اتَّقُوا اللَّهَ ﴾ څخه ﴿ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لرېوالی او بیلتون څخه ووېرېږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو ګردی (تولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تللو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایی ﴿ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ ﴾ وکړئ د ده په لاره کښی یعنی پر هغی باندی د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ خو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسیږئ او بریالیان (کامیاب) شئ!»

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝٣٥

او جهاد وکړئ په لاره د ده کښی (د کلمة الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسیږی (خلاص شئ له عذابونو)

تفسیر: په پورتني رکوع کښې ئې د هغو کسانو د دنیوی او اخروی سزاګانو بیان وفرمایه چه له الله او د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنګونه کوی او په ملک کښې بدامني او فساد اچوی په دې رکوع کښې مسلمانان له هماغو سزاګانو څخه ویروی او ورښیي کله چه شقي او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنګ وکړی نو تاسې د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښې فساد خوروی نو تاسې په خپل کوښښ او ښه عمل سره د امن او آرامي د قائمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو) چه په ځمکه کښې دی ټول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیه وکړی دوی په هغه سره له عذابه د ورځې د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیه) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: په پخوانی آیت کښې دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله څخنی په ویریدلو او د ده د قرب په حاصلولو ـ او د ده په لاره کښې په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دی آیت کښې ئې تنبیه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالیٰ څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښې د ځمکی د منځ ګردی (تولی) خزانی، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کړی ـ او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی ـ الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقویٰ»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی ـ او په رشوت او فدیه او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیږی.

يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

اراده به کوی (غواړی به) دوی چه ووځی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتهاء بلا انقطاع)

تفسیر: له ډیرو احادیثو څخه ثابته شوی ده چه ډیر ګناهګار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی ـ او بیا به ایستلی کیږی ـ او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلیږی ـ دا آیت له دغو احادیثو څخه مخالف نه دی ـ ځکه دلته په دی آیت کښی له ابتداء څخه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

او غل (نارینه) او غله (ښځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دیاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله ډیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول ځلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفاصیل ئی د فقهی په کتابونو کښی موندل کیږی، په پخوانی رکوع کښی د داړی او نورو سزاګانو ذکر شوی ؤ ـ په منځ کښی د ځینو مناسباتو له امله (وجی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی ـ یعنی هلته د داړی سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کښی د غلا سزا راښیی ﴿ جَزَآءً ﴾ الآیة ـ یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله ویښ او تنبیه شی. بلاشبهه په هر هغه ځای کښی چه دا حدود جاری کیږی نو دوه ـ دری غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا ور بیخی بندیږی نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مهذب کار» نه وی ـ نو یقیناً د دوی «مهذبه» سزا د دی غیر مهذب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کښی له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره ډیر غله مهذب شی ـ نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی ـ ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوښښ کښی دی چه « **قطع الید** لاس پری کول» د غلا انتهائی سزا وتاکی! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفيفه سزا له حق شريعت څخه حاصله او استخراج کړی مګر مشکل خو دا دی چه له دی څنی ښکته سزا نه په قرآن کريم کښی چيری شته ـ او نه د نبوت په عهد او د لويو اصحابو په زمانو کښی د هغی کوم نظير او مثال ليدلی شوی دی. آيا کوم سری داسی دعوی کولی شی چه په دومره اوږده زمانه کښی په هغو غلو کښی چه نيولی شوی دی يو تن هم ابتدائی غل نه ؤ، چه پر هغه باندی يواځی د جواز په ملحوظ د لاس پری کولو په ځای کومه ابتدائی سزا تطبيق او جاری شوی وی؟ ـ کوم ملحد په پخوانی زمانه کښی پر «حدالسرقه» داسی يوه شبهه کړی وه «کله چه شريعت د يوه لاس د بت پنځه سوه ديناره مقرر کړی دی، نو داسی يو قيمتدار لاس (چه په پری کولو ئی پنځه سوه ديناره واجبيږی) د پنځو يا لسو روپيو په غلا کولو به څرنګه امکان ولری چه پری کړی شی؟» يوه عالم د ده په ځواب کښی څنګه ښه ويلی دی «**انها لما کانت امينة ـ کانت ثمينة، فلما خانت، هانت** کله چه هغه لاس امين ؤ قيمت ئی درلود (لرلو)، کله چه ئی غلا وکړه او خائن شو ـ نو ذليل شو» ﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ او الله ډير قوی غالب دی ښه حکمت والا» لکه چه غالب دی نو ځکه حق لری هر هغه قانون چه اراده ئی وکړی، جاری ئی کړی ـ او هيڅوک د ده په مقابل کښی څه نشی ويلی. او څنګه چه ورسره حکمت والا هم دی نو ځکه د دی خبری هيڅ احتمال نشته چه تش د خپل کامله اختياره کار واخلی يا بی ځايه قانون نافذ کړی. او د خپلو ناتوانو بندګانو د مالونو د ساتنی له پاره څه انتظام ونه کړی ـ دا د ده له عزت او غلبی سره منافی دی ـ او د غلو او داړه مارانو هم داسی خوی او آزاد (او بی له نښی) پريښودل د ده له حکمت څخه مخالف کار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ ۗ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾

نو هر چا چه توبه وويسته (له بدو کارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح (ښه ئی کړ عمل خپل) پس بيشکه الله رجوع کوی (په رحمت سره) په ده بيشکه الله ډير مغفرت والا دی (د خطياتو) ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعنی توبه که رښتيا او د زړه وی چه د هغی له پاره دا هم ضروری ده چه د غلا مال دی د هغه مالک ته بيرته ورکړی. او که تری تلف شوی وی نو ضمان دی ورکړی او که ضمان هم نشی ورکولی نو ښښنه دی تری وغواړی، او پر خپل دغه فعل دی نادم او پښيمانه شی. او وروسته له هغه دی تری د ځان ژغورنی (بچ کولو) عزم وکړی. نو له داسی توبی ايستلو څنی هيله (امکان) او اميد شته چه حق تعالیٰ له ده څخه أخروی عقوبت هم لری کړی چه د هغه په مقابل

کښې دنيوی سزا هيڅ اهميت نه لری.

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۴۰

آيا نه پوهيږې (ای محمده ! يا ای سامعه) چه بيشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکې په عذابوی (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او مغفرت کوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (نو په تعذيب او مغفرت هم قادر دی)

تفسير: کله چه حقيقی سلطنت او حکومت د الله تعالیٰ دی ـ نو بلا شبهه دی اختيار لری، هر هغه څوک چه مناسب وګڼی ، معاف ئی کړی ـ او هر هغه چاته چه په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړی سزا ورکوی ـ او نه يوازې دا چه د ده په معافولو او سزا ورکولو کښې ده ته کلی اختيارات حاصل دی بلکه د دی اختياراتو له استعمالولو څخه ئی هيڅوک نشی منع کولی ـ ځکه چه دی پر هر شی باندی پوره قوت او قدرت لری.

يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوْبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا ۛ سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ سَمّٰعُوْنَ لِقَوْمٍ اٰخَرِيْنَ ۙ لَمْ يَاْتُوْكَ ۭ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ

ای(زما) رسوله (محمده !) په غم کښې دی نه آچوی تا (فعل د) هغو کسانو چه جلتی کوی (او عناداً ځانونه غورځوی) په کفر کښې له هغو کسانو چه ويل دوی ايمان راوړی دی مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ايمان نه ؤ راوړی زړونو د دوی، او ځينی له هغو کسانو چه يهوديان دی (يعنی د بنی قريظی يهوديان او د مدينی منافقان) ډير اوريدونکی دی (د خبرو ستا يعنی

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبر بنی نضیر) آړوی دوی کلمی(د تورات) وروسته له هغو ځایونو خپلو څخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داړی، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدودالله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وګرځول «بغوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه ـ زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په ګتو سره ویشتل) ؤ مګر د دی دواړو اعتبار او لویی د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وګرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سړی چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو ځنی څو سړی ورولیږئ! ځکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایګان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال رامعلوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خبری له پاره ولیږل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه ـ او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی ـ «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلئ او ومنئ او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منئ!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ ؟» دوی اقرار وکړ چه «هو!» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راوړ مګر هغوی له خپل اقراره بیرته وګرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوریا) څنګه سړی دی؟ ګردو (تولو) وویل چه «نن په ګرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو ډیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت ـ او په ډیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی ګناه څه سزا مقرره ده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پټولو کښی له هر ممکن کوښښ څخه کار اخیست ـ ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوریا» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خبری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوریا) هغه ګرد (تول) حقائق هم څرګند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خره باندی دی چپه سپوره ګرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاري کړ. او وئی فرمايل «ای الله! زه نن هغه ړومبنی سړی يم چه ستا دا حکم می په داسی حال کښی په دنيا کښی جاری کړ. چه هغه مړ شوی ؤ». د «سماعون» معنی ډير اوريدونکی. او غوږ جارايستونکی ده نو بيا ده ډيرو اوريدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کيږی او کله ئی معنی په «زيات قبول کوونکو» هم کيږی لکه «**سمع الله لمن حمده**» يعنی د اوريدلو معنی قبول کول دی. شيخ الهند رحمة الله عليه دلته اوله معنی مراد کړی ده ليکن ابن جرير رحمة الله عليه او نورو محققينو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للکذب» يعنی د دروغو او باطلو ډير منونکی او قبول کوونکی. «سماعون لقوم آخرين» يعنی بل جماعت (چه د خيبر يهودان دی) چه د (بنی قريظه) سری ئی ليږلی ؤ- او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زيات منونکی (او دغه يهوديان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښی تحريف کوی، يا د يو ځای خبری په بل ځای پوری لګوی. (لکه د «رجم» آيت پټوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښيی)

يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ

وائی دغه (د خيبر يهوديان خپلو ليږليو شويو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وايی خلئ ! (او وئی منئ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا(حکم) نو ويريږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسير: يعنی که د دری وهلو حکم ومومئ، هغه ومنئ! که نه نه! ګواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شريعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ

او هر هغه څوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د ګمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هيڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسير: هدايت او ضلالت ، خير او شر ، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجوديدی دا داسی يو اصل دی چه انکار ئی له تسليم څخه ډير مشکل دی فرض ئی کړئ ! يو سړی د غلا کولو اراده کوی، ليکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سړی په خپله اراده کښی بری مومی نو لازميږی چه (معاذالله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښی عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لازميږی چه په دنيا کښی دی هيڅری د

غلا او د نورو بدو کارونو هیڅ نوم او اثر پاتې نشي ـ او که الله تعالیٰ د خیر او د شر د هیڅ یوه اراده نه کوي، نو له هغه څخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لازمیږي «**تعالیٰ الله عن کل الشرور و تقدس**» پر دغو ګردو (ټولو) شقوقو باندې له غور کولو څخه وروسته بیا ناچاره د همغې خبرې منل لازمیږي چه هیڅ یو شی بې د ده د تخلیق د ارادې څخه موجود کیدی نشي. دغه مسئله ډیره مهمه او اوږده ده، زمونږ قصد دا دی چه په دې راز (قسم) مسائلو باندې یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمۡۚ لَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا خِزۡيٞۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٤١﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دي چه اراده نه ده فرمایلې الله (د دې) چه پاک کړي زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښې ذلت (شرمنده‌ګي) او شته دوی ته په آخرت کښې عذاب ډیر لوی.

تفسیر: اول ئې د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کړ چه هغو کښې د څو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوری کږیدل، د اهل حق په خلاف جاسوسي کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښې تحریف او تبدیل کول، د خپلې غوښتنې او خوښې له امله (وجې) د کومې حقې خبرې نه منل، دا ګرد (ټول) داسې خصلتونه او خویونه دي چه که په قوم کښې وموندل شي، نو د هغه مثال د هغه رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسې ګرځي او نه له مهلکو او مضرو شیانو څخه پرهیز کوي د طبیبانو او ډاکټرانو په هدایت او وینا ګانو پورې خاندي او ملندې پرې وهي پوهانو ته کنځلې کوي، د دوا نسخې څیروي او په خپله دواء هیسته غورځوي یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوي. او له خپل ځان سره داسې عهد هم کوي هر هغه دوا چه زما له غوښتنې او خوښې او مذاقه څخنې مخالفه وي هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسې حالاتو کښې کوم ډاکتر او طبیب اګر که د ده پلار هم وي، د ده له معالجې څخه لاس واخلي، او داسې اراده وکړي چه اوس ښایي دا مریض د خپلو بې‌اعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزورۍ نتیجه او ثمره وګوري نو آیا دا به د طبیب د بیرحمۍ یا بې‌اعتنائۍ دلیل او ثبوت وي؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل ګڼل شي؟ اوس که هغه مریض له هغې رنځورۍ څخه مړ شي، نو طبیب پرې نه ملزم کیږي چه د ده علاج ئې نه دی کړی ـ او روغتیا پسې ئې نه دی ګرځیدلی بلکه په خپله همغه رنځور ګرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئې خپل ځان وژلی دی، او طبیب ته ئې موقع نه ده ورکړې چه د ده د صحت په اعاده ئې کوښښ وکړي. بیخي د هم دې په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿ وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ ﴾ الآیة - د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی او ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالیٰ د دی اراده نه ده فرمائلی چه د دوی زړونه پاک کړی.» د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی ځنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راتګ او د پاکی قبلولو توقع له دوی څخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی ځوروئ! لقوله تعالیٰ ﴿ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ ﴾ الآیة - باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه ګرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کړی او دوی مجبور وګرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کړی. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (۱۱) جزء د یونس د سورت په (۹۹) آیت ۱۰ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ﴾ لیکن د دی دنیا ګرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندګان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازی د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالیٰ ډیر صفات به نه راڅرګندیدل - او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک یوم الدین، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو - حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالیٰ د ګردو (تولو) کمالیه ؤ صفاتو مظاهره وشی، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالیٰ فاعل مختار ګنی، د خپلی دی دعوی په پای (اخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض څخه بل شی نشی ښوولی. ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ (۲۹ جزء د الملک (۲) آیت (۱) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع ځنی زیات دی.

سَمَّٰعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّٰلُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِن جَآءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۖ

(دوی) ډیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو ډیر خوړونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی یا مخ وګرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم څخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی ؤ، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکړه!» مطلب دا چه د اعراض او د ځان په څنګ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَإِن تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيْئًا ۖ وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

او که مخ وګرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هیڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست ګڼی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم څو څو ځلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه ښائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هیچا په جبر، ظلم ، تجاوز او بی‌انصافی ککړه شی اګر که هغه سری ډیر شریر ظالم او خراب هم وی، ځکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د ګرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

او څرنګه به حکم (منصف) وګرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا ګرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وګرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی(نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب ئی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هیڅ یو کتاب باندی ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندی پخوانی رکوع کښی ئی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه ئی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکښې ډير علوم او هدايات ؤ) قدر ونه کړ، او داسې ئې ضائع کړ چه نن د اصلي شي پته لګول هم پکښې مشکل شوی دی بالاخره الله تعالیٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بيخي په آخره زمانه کښې داسې يو کتاب را نازل کړ چه د هغو ګردو (تولو) پخوانيو کتابونو د اصلي مطالبو محافظ او مصدق دی، او د ده د ابدي حفاظت انتظام الله تعالیٰ په خپله ذمه اخيستی دی. فلله الحمد والمنة!

إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بيشکه مونږ نازل کړی (ليږلی) مو دی تورات (چه شته) په هغه کښې هدايت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (رڼرا) (چه شرعي احکام پرې منکشف کيږي)

تفسير: يعنې د وصول الی الله طالبانو ته هدايت ـ او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تيارو کښې بند پاتې دی د رڼا (رڼرا) کار ورکوی

يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبياؤ (د بنیاسرآئيلو) هغو چه حکم منونکي وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چه يهوديان وو او (حکم به کاوه پرې) رباني عارفانو او عالمانو (د دوی)

تفسير: يعنې په «تورات» کښې داسې عظيم الشان دستورالعمل او د هدايت آئين ؤ چه ډيرو انبياؤ ، اهل الله ؤ او علماؤ به د هغه له هدايتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جګړو پريکړې به ئې په هغو سره کولې.

بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَـٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ

په سبب د هغه شي چه طلب د حفاظت ئې شوی ؤ له دوی څخه چه کتاب د الله دی (يا) د دوی دپاره چه دوی ساتونکي درولي شوی وو پر کتاب د الله باندې او وو دوی په هغه باندې شاهدان (په حقانيت ئې يا ساتونکي له تبديله)

تفسير: يعنې دوی د «تورات» د ساتنې ذمه واران ګرځولي شوی وو۔ او زمونږ د قرآن کريم په شان د ﴿ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوی ـ نو تر هغې پورې چه علماؤ ، احبارو

او نورو د خپلو ذمه واریو احساس کاوه «تورات» محفوظ او معمول ؤ ـ آخر د دنیا خوښوونکو بدو علماؤ په لاسونو تحریف او ضایع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ

نو مه ویرېږئ تاسې له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کښې) او وویرېږئ له ما (په پټولو د حق کښې) او مه پېرئ (مه اخلئ) تاسې په آیتونو زما قیمت لږ (چه هغه رشوت او جاه دی)

تفسیر: یعنی د خلقو له خوفه یا د دنیوی طمعې له امله (وجې) په آسمانی کتاب کښې تبدیل او تحریف مه کوئ ! او د هغه احکام او اخبار مه پټوئ! او د الله تعالیٰ له تعذیبه او انتقامه وریرېږئ! د «تورات» د عظمت شان او مقبولیت له څرګندولو څخه وروسته دا خطاب یا خو د یهودانو هغو رئیسانو او عالمانو ته کړی شوی دی چه د قرآن کریم د نزول په وخت کښې وو څکه چه هم دوی د «رجم» له آیت څخه انکار کړی ؤ، او د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په نسبت پخوا ویل ئې پټ کړی وو او د هغه په معناګانو کښې ئې عجیب قسم تحریف او تبدیل او وړاندی او وروسته والی کړی ؤ. یا په دی منځ کښې امت مسلمه ته نصیحت دی چه تاسې د نورو اقوامو په شان په هیڅ وجه له هیچا څخه مه ویرېږئ! یا د مال او جاه په محبت کښې په دغه اندازه مه اخته کیږئ! چه آسمانی کتاب ضایع کړئ! لکه چه لله الحمد دغه محمدی امت د خپل لوی قرآن یو توری هم نه دی لږ کړی او نه ئې ورک کړی او تر نن پوری د پاک قرآن مطالب له هر راز تغییر او تحریف څخه محفوظ او مصون دی او تل به په دی مقصد لکه نن او پرون بریالی او کامیاب وی. او د مبطلینو او محرفینو هر راز (قسم) زیار (محنت) او کوښښ به په دغه مورد کښې بی اثره او ناکامه ثابتیږی.

وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله نو دغه کسان هم دوی دی کافران

تفسیر: د ﴿ مَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ ﴾ سره سم له حکم نه کولو څخنی غالباً دا مراد دی چه د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړی او د هغه په ځای نور احکام په خپله رایه او غوښتنه سره منځ ته راوړی لکه چه یهودانو د «رجم» د حکم په نسبت هم داسی کړی وو نو د داسی خلقو په کفر کښې هیڅ شبهه نشته او که داسی مراد وی چه ﴿ مَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ ﴾ عقیدتاً منی، او پر خلاف د

هغه عملاً فیصله کوی، نو له کافر ځنی به عملی کافر مراد وی. یعنی د هغه عملی حالت د کافرانو په شان دی.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ بِالْأَنفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ط

او لیکلی (فرض کړی) وو مونږ پر دغو (یهودانو) په دی «تورات» کښی چه بیشکه نفس دی ووژلی شي په(بدل د بل) نفس کښی او سترګه دی (ړنده شی) په (بدل د بلی) سترګی او پوزه دی (پریکړه شی) په (بدل د بلی) پوزی او غوږ دی (پریکړی شی) په «بدل د بل» غوږ او غاښ دی (وویستلی شی) په (بدل د بل) غاښ کښی او پرهارونه قصاص (بدل) دی برابر،

تفسیر: د قصاص دا حکم په موسوی شریعت کښی ؤ او د اصولو ډیرو علماؤ تصریح کړی ده. چه هغه پخوانی شرائع چه زمونږ قرآن کریم یا زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه نقل کړی دی، په دی شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار یا ترمیم نه وی فرمائلی د دی امت په حق کښی هم تسلیم دی. ګواکی بی له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول دلیل دی.

فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ ط

نو هر چا چه عفوه وکړه د دی قصاص نو دغه عفوه کفاره ده ده ته (یعنی دی په دغی عفوی سره له ګناه پاکیږی

تفسیر: یعنی د جروحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د ګناهونو کفاره ګرځی ـ لکه چه په ځینو احادیثو کښی د دی خبری تصریح شوی ده. او ځینو مفسرینو دا آیت د جارح په حق کښی ګڼلی دی ـ یعنی که مجروح جارح ته معافی وکړی ، نو د جارح ګناه معافیږی والراجح هو الاول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٤٥﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شي چه نازل کړی (لیږلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښی «بنی نضیر» چه دیر معزز او قوی ګڼل کیده له «بنی قریظه» څخه ئی پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیی نوبت راته نو نیمایی دیت به ئی ادا کاوه ځکه چه «بنی قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسی معاهده تړلی وه. اتفاقاً د «بنی قریظه» له خوا د«بنی نضیر» سړی وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بنی قریظه» د دوی په ځواب کښی وویل «ځئ! هغه زمانه تیره شوه چه مونږ ستاسی د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لری چه مونږ د هغه دیت په مقابل کښی چه له تاسی څخنی ئی آخلو دوه چنده ئی تاسی ته درکړو» د دی وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښی محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لتاړ (چیت) او تر پښو لاندی کړی یا ئی وځپیښی ځکه چه په دی خبره باندی د ګردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایی او د اقویاؤ د ظلم او تیری په مقابل کښی د ضعفاؤ مرستی (مدد) او لاس نیوی کوی د دی معاملی پای او انجام داسی شو چه دوی ګرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیی ته وروراندی شول او د «بنی قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئی کړی ؤ کټمټ (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ الآیة ـ له فرمائلو څخه د دی واقعی په لوری اشاره ده. او څرنګه چه ئی د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کړی بلکه وروسته له مفاهمی او مشاوری به ئی د شرعی حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکی عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئی د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیست شی.

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ ۪ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ فِيْهِ هُدًى وَّنُوْرٌ ۙ وَّمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَهُدًى وَّمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٦﴾ ؕ

او ولیږه مونږ وروسته له دغو انبیاؤ (یا پر پلو د دوی) عیسیٰ زوی د مریمې (یعنی چه د هغوی د پښو پر مندو، دی هم رهی (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتیا کوونکی) ؤ د هغه کتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوی کتاب دی) او ورکړی ؤ مونږ ده (عیسیٰ) ته انجیل (حال دا) چه په هغه کښی هدایت ؤ (حق ته) او نور (رڼا (رڼرا) وه (بیان ؤ د شرعی احکام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه کتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدایت (لارښوونکی) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق وفرمایه او هغه کتاب «انجیل» چه هغوی ته ورکړی شوی ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دی او د «انجیل» نوعیت هم په رڼا (رڼرا) او هدایت او لارښوونه کښی د «تورات» په شان ؤ د احکامو او شرایعو په اعتبار هم د دی دواړو په منځ کښی لږ څه فرق ؤ لکه چه په ﴿ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾ کښی اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لری لکه چه نن مونږ عظیم الشان قرآن منو او یواځی د هغه د احکامو په تسلیمولو سره لله الحمد د گردو (تولو) سماوی کتابونو د من‌عندالله‌توب تصدیق هم کوو.

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

او (فرمایلی ؤ الله) حکم دی وکړی اهل (عالمان) د انجیل په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله په هغه (انجیل) کښی او هر چا چه و نه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی دی الله نو دغه کسان هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو عیسائیانو ته چه د انجیل د نزول په وخت کښی موجود ؤ ورکړی شوی ؤ چه د هغه نقل دلته فرمایی او کیږی چه هغو عیسایانو ته به چه د قرآن عظیم د نزول په وخت کښی مخاطب وو ویلی شوی وی هر هغه څه چه الله تعالیٰ په «انجیل» کښی نازل کړی دی سم له هغه سره دی عادلانه حکم وکړی! یعنی د هغو پخوا ویلو په پټولو یا په لغوو او مهملو تاویلاتو او بدلولو سره دی کوښښ نه کوی! چه په «انجیل» کښی د آخرالزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی ویلی شوی دی. دا به د الله تعالیٰ سخته نافرمانی وی چه د هغه جلیل هادی او لوی مصلح په نسبت چه حضرت

مسيح عليه السلام داسي فرمايلي دی «کله چه هغه حق روح راشي نو تاسی ته به د رښتینی گردی (تولی) لاری دروښیی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه تړئ! او ابدی خسران مه قبلوئ آیا د مقدس مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او ځینی مفسرین وایی چه دغه امر د «انجیل» له نسخی څخه پخوا ؤ)

وَاَنۡزَلۡنَاۤ اِلَيۡكَ الۡكِتٰبَ بِالۡحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ الۡكِتٰبِ وَمُهَيۡمِنًا عَلَيۡهِ

او نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق گڼونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کښی له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسی بیان کړی شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالیٰ هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ هغه له زوائدو سره په قرآن کښی محفوظ دی چه په هغه کښی هیڅ خیانت نه دی شوی او هغه ځنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کښی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال ؤ هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخی څخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم ؤ منصرف شو او سترگی ئی تری واړولی.

فَاحۡكُمۡ بَيۡنَهُمۡ بِمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شي چه لیږلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منځ کښی څه جگړه سره پیښه شوی وه یوه ډله ئی (چه په هغی کښی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل ؤ) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه او د هغی جگړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه گرد (تول) یهودان زمونږ په واک او اختیار کښی دی. که تاسی خپله فیصله سم زمونږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ ګرد (تول) مسلمانیږو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمایه نو په دی مناسبت (او د دی نظریی په تائید) دا آیت نازل شو.(ابن کثیر)

وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلۡحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوګانو د دوی (او مه اوړه) له هغه شی څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسیر: په تیره فائده کښی د دی آیتونو کوم شان نزول چه مونږ لیکلی دی له هغه څخه صاف ښکاریږی چه دا آیت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمایه نو دا آیتونه د دوی د استقامت د تصویب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کیدلو د تاکید له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آیتونه زمونږ د نبی علیه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی ډیر ناپوه او قاصر الفهم دی.

۱. له یوه شی څخه د چا منع کول د دی خبری دلیل نشی کیدی چه د هغه شی مرتکب کیدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

۲. د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له معصومیت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالیٰ معصیت نشی صادریدلی یعنی په هر کار باندی چه وپوهیږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هیره او خطا یا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجح او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختیار کړی یا غیر مرضی، مرضی وګڼی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وایی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاؤ علیهم الصلوة والسلام واقعات د دی قضیی شاهد دی. د دی حقیقت له پوهیدلو څخه وروسته د ﴿ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلۡحَقِّ ﴾ او ﴿ وَٱحۡذَرۡهُمۡ أَن يَفۡتِنُوكَ عَنۢ بَعۡضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيۡكَ ﴾ او د دی په شان د نورو آیتونو د مطلب په پوهیدلو کښی هیڅ قسم تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی ځکه چه په دغو آیتونو کښی یواځی د دی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلمیع او له خبرو جوړولو څخه بیخی مه متأثر کیږئ او داسی کومه رایه مه قائموئ چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پیدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آیتونو شان نزول دی یهودانو په څه عیاری او له فریبو ډکو صورتونو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی یوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی څرګنده کړه چه که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغوی له رایو سره سمه فیصله وکړی نو ګرد (تول) یهودان به مسلمانان شی دوی

پوهيدل چه له اسلام ځنی بل هيڅ يو شی د رسول الله صلی الله عليه وسلم په نزد محبوب او عزيز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (ډير) لوی او مستقيم انسان هم دا رايه قائمه کړی وی ځکه کله چه د دوی د داسی يوی وړوکی غوښتنی له منلو ځخه د داسی يو عظيم الشان دينی منفعت توقع کيدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوئدلو) موقع کښی قرآن کريم محمد صلی الله عليه وسلم ته تنبيه ورکوی چه وګوره! په هير او نسيان سره هم داسی يوه رايه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقوىٰ او انتهائی فهم او تدبير خو د دی آيت له نزوله پخوا د دی ملاعينو د مکر او فريب ترديد کړی دی و ليکن فرض ئی کړئ که داسی نه کيدی نو بيا هم د آيت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقرير وکړ د رسول الله صلی الله عليه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) يو شريعت (اصول) او لاره روښانه

تفسير: يعنی الله تعالىٰ د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طريقه مقرره کړی ده او سره له دی ګرد (ټول) انبياء او ملل په هغو دينی آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی يو له بل سره متحد او يو د بل مصدق دی بيا هم د جزئياتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدايات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحيح بخاری» له يوه حديث ځخه چه فرمايي ګرد (ټول) انبياء يو بل سره علاتی ورونه دی چه د دوی پلرونه سره يو وی او ميندی سره بيلی وی ـ د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی ګرد (ټول) اصول سره يو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او څرنګه چه د مولود په توليد کښی پلار فاعل او مفيض او مور قابله او د افاضی‌محل ګرځی نو په هغه سره د دی په لوری يوه لطيفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شرائعو اختلاف د مخاطبينو پر قابليت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبدءالفياض کښی هيڅ اختلاف او تعدد نشته. د ګردو (ټولو) آسمانی اديانو او شرائعو منبع همغه يو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُم

او که اراده فرمايلی وی الله نو خامخا به ئی ګرځولی وئ تاسی امت يو

(متفق په یو دین) او مګر (یی بیل بیل کړئ) ځکه چه وازمویی تاسی په هغه کښی چه تاسی ته ئی درکړی دی (له مختلفو شرائعو چه مطیع او عاصی سره بیل کړی)

تفسیر: یعنی چه کوم یو له تاسی څخه د الله تعالیٰ پر مطلق مالکیت، محیط علم او بالغه حکمت یقین کوی او هر یو نوی حکم ئی حق او صواب ګنی او په رضاء او رغبت سره ئی قبلوی او د یوه وفادار بنده په شان د هر نوی حکم په مقابل کښی هم د اطاعت له پاره تیار ولاړ او غاړه ایښودونکی دی!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ط

پس وړاندی شئ تاسی یو تر بله نیکیو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو څخه په اجتناب کښی تلوار کوئ!)

تفسیر: یعنی د شرائعو د اختلاف له لیدلو څخه په قیل او قال، جنګ او جنجال او کړو بحثونو کښی مه لویږئ! او وخت مه ضایع کوئ! او د وصول الی الله د اراده کوونکو عملی ژوندون د تعقیب له پاره مندی ووهئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښیګنو (فائدو) په اخیستلو کښی چالاکی ښکاره کړئ! چه د آسمانی شریعت له خوا تاسی ته دروړاندی کړی شوی دی.

اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿٤٨﴾ لا

(خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله دی ستاسی د ټولو نو خبر به کړی تاسی (په قیامت کښی) په هغه (امر د دین) چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه

تفسیر: یعنی د انجام خیال وکړئ! او د حسناتو او د خیراتو په تحصیل کښی خپل تیاری ښکاره کړئ! د دغو اختلافاتو او جګړو ګرد (تول) حقائق به د قیامت له ورتللو څخه وروسته درڅرګندیږی.

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

اَنْ يَّفْتِنُوْكَ عَنْۢ بَعْضِ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ ؕ

او (ته لیږلی ئی مونږ او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه ! په منځ د دوی کښې په هغه شی چه نازل کړی(لیږلی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوګانو د دوی او ویره کوه ! (ځان ساته) له دوی نه چه وا (نه) ړوی (ونه ګرځوی) تا له ځینې هغه شی څخه چه نازل کړی (لیږلی) دی الله تاته (ای محمده !)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کښې که څه هم توله دنیا سره لاس او ګریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیڅ پروا مه کوئ.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّصِيْبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوْبِهِمْ ؕ

نو که وګرځیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده !) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کښې) په سبب د ځینو ګناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کښې مومی لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کښې هم مجرم ته ورکوله کیږی تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغی ځنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

او بیشکه چه ډیر له خلقو څخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت څخه متمردین دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف ځنی ډیر مه خپه کیږئ په دنیا کښې تل فرمانبردار بندګان لږ وی.

﴿ وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴾ (۱۲ جزء د یوسف «۱۱» رکوع (۱۰۳) آیت.)

اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُوْنَ ؕ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿٥٠﴾

آیا پس حکم د جاهلیت غواړی دوی؟ (او د الله له حکمونو ښنګ کوی) او ښوک ډیر ښه دی له الله ښخه له جهته د حکم هغه قوم ته چه یقین لری (په الله یعنی هیڅوک نه دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په مالکیت او شهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندی کامل یقین لری. د دوی په نزد په دنیا کښی د هیڅا حکم د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی د التفات وړ (لائق) نشی کیدی نو بیا ولی دا خلق د الله تعالیٰ د احکامو د رڼا (رنړا) له راتللو ښخه وروسته د ظنونو او اهواؤ او آراؤ او کفر او جاهلیت د تیارو په لوری تلل خوښوی؟

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوْلِيَآءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړئ!)

تفسیر: «اولیاء» د ولی جمع ده «ولی» دوست ته هم وایی د «قریب، ناصر، مددګار» په معنی هم راځی مقصد دا دی چه مسلمانان له یهودو او نصاریٰ ؤ بلکه له ګردو (تولو) کفارو سره (لکه چه په (٥) جزء د نساء د سورت په (٢١) رکوع (١٤٤) آیت کښی تصریح شوی وه چه مسلمانان دی له کفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموی) په دغه موقع کښی دی دا ملحوظ وی چه موالات، مروت، حسن سلوک، مصالحت، رواداری، عدل او انصاف دا ګرد (تول) شیان سره بیل بیل دی. د اسلام اهل که مصلحت وګوری، نو له هر کافر سره مشروع صلح او عهد او پیمان تړلی شی، ﴿ وَإِن جَنَحُوا۟ لِلسَّلْمِ فَٱجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ﴾ (١٠) جزء د أنفال (٨) رکوع (٦١) آیت د عدل او انصاف حکم لکه چه له تیرو آیتونو ښخه معلوم شوی دی د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کښی لازم دی د مروت حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کیدی شی، چه د اسلامی جماعت په مقابل کښی د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړی، لکه چه د «الممتحنه» په سورت کښی به هم دی خبره تصریح شوی ده. پاتی شو «موالات» یعنی دوستانه اعتماد او یو له بل سره د ورورګلوی مرسته (مدد) او معاونت، نو هیڅ یو مسلمان حق نه لری چه دغسی تعلقات له کم غیر مسلم سره قائم کړی ـ هو! د صوری مؤالاتو چه تر ﴿ إِلَّآ أَن تَتَّقُوا۟ مِنْهُمْ تُقَىٰةً ﴾ لاندی داخل دی، او عمومی تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویږی له ځینو راشده ؤ خلیفګانو ښخه چه په دی مورد کښی فوق العاده تشدید او تضییق منقول دی هغه دی محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وګڼل شی.

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۘ

(دوی یو تر بله) ځینی دوستان دی د ځینو نورو (ځکه چه تول سره په کفر کښی شریک دی او ګرد (تول) سره تاسی ته متفق دی)

تفسیر: یعنی د مذهبی ګوندونو (ډلو) او په خپل منځ کښی بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوی او دوستانه تعلقات لری. یهودی له یهودی، نصرانی له نصرانی سره دوستی کولی شی. د اسلامی جماعت په مقابل کښی ګرد (تول) سره دوستان او معاونان او ملګری دی او د «**الکفرملة واحدة**» مصداق تمثیلوی.

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۘ

او هر چا چه دوستی وکړه له دوی سره له تاسی ځنی نو بیشکه چه دی له هم دوی ځنی دی (نو مؤمنان دی ځان وساتی له دوستی د کفارو)

تفسیر: یعنی د هم دوی په ډله کښی شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کښی نازل شوی دی. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسی ګمان ؤ که پر مسلمانانو باندی کومه پیښه یا ربړ (تکلیف) واقع شی. او محمدی جماعت مغلوب شی نو له یهودانو سره به زمونږ دا دوستی په ښه راشی د هم دی واقعی په لوری په پخوانی آیت کښی اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلی منشا، هم دا وه چه یهودان د اسلامی جماعت مقابل او د اسلامی مذهب ډیر بد دښمنان وو، ظاهره ده هر هغه څوک چه له یهودو او نصاریٰ ؤ یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دی نیت او حیثیت موالات وکړی، چه هغه د اسلام دښمنان وی. نو د هغه په کفر کښی هیڅ شبه نشته. په منافقانو کښی ځینی نور کسان هم وو چه هغوی په «احد» کښی کله چه د جنګ وضعیت بدل شو او د حرب فضاء ئی مکدره او خره پړه ولیده، داسی ویناوی ئی کولی چه اوس به مونږ له فلانی یهودی او فلانی نصرانی سره دوستی او ملګرتیا کوو، او که ضرورت پیښ شو د هغو په دین کښی به هم داخلیږو، نو د دا رنګ خلقو په نسبت هم د ﴿ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ﴾ ظاهری مدلول علانیه صادقیږی پاتی شول هغه مسلمانان چه ئی له داسی نیت او منشاء څخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموی څرنګه چه د دوی په نسبت هم قوی خطره موجوده ده، چه دوی د کفارو له ډیری ناستی ولاړی او اختلاط نه متاثر کیږی، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروی، یا لږ تر لږه د کفر له شرکیه شعائرو او رسومو څخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتې کیږي نو په دی اعتبار د ﴿فَإِنَّهُ مِنْهُمْ﴾ اطلاق پر دوی باندی هم کیدی شی لکه چه د **(المرء مع من احب)** حدیث د هم دی مضمون په لوری اشاره کوی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

بیشکه الله هدایت نه کوی قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوی په ځانونو خپلو په دوستی کولو د کفارو سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د اسلام له دښمنانو سره موالات او دوستی کوی او دی له امله (وجی) پر خپل ځان او مسلمانانو ظلم کوی او د اسلامی جماعت د مغلوب او مقهور کیدلو په انتظار کښی وی نو د داسی بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسی امید نشی کیدی چه هغوی به د هدایت په لاره راشی.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَن تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ

نو وبه وینی ته هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (رنځ د نفاق) دی چه ځغلی به په (دوستی د) دوی کښی وائی به دوی(په عذر کښی چه) ویریږو له دی نه چه وبه رسیږی مونږ ته کومه حادثه

تفسیر: دا همغه کسان دی چه د دوی په زړونو کښی د شک او نفاق مرض دی او د الله تعالیٰ پر وعدو باندی اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لری. نو ځکه په مندو مندو ځی او د کافرانو په غیږو کښی پناه نیسی تر څو د موهومی غلبی په وخت کښی د فتحی له ثمراتو ځنی متمتع شی او د دوی په زعم کښی له هغو آفاتو او گردشونو څخه چه پر اسلامی جماعت راتلونکی دی محفوظ پاتی شی. د ﴿نَخْشَىٰ أَن تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ﴾ معنی هم دا ده چه د دوی په زړونو کښی مکنونه وه لیکن هم دا د ﴿نَخْشَىٰ أَن تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کښی له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ویل نو د زمانی د گردش مطلب به ئی معذرتاً داسی ظاهراوه چه یهودان زمونږ بیپاریان او معامله داران دی مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو که مصیبت یا قحط یا بله کومه پیښه راشی نو دوی د هم دی دوستانه تعلقاتو له امله (وجی) زمونږ په ښه او کار راځی او د اړتیا (احتیاج) په وخت کښی زمونږ لاس نیسی» د هم دی خیالاتو ځواب وروسته له دی

ورکاوه کیږي.

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

نو نژدې ده چه الله به راتله وکړي په برۍ (د رسول خپل په تقويت د اسلام سره) يا (به راوړي بل) يو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقينو) نو وبه ګرځي دوی په هغه شي چه پټ کړي دي دوی په نفسونو خپلو کښې (له شک او دوستۍ د کفارو) پښېمانه.

تفسير: يعنی هغه وخت نژدې دی چه الله تعالیٰ خپل نبي صلی الله عليه وسلم ته قاطعه فتوحات او ځرګند بری عطا کړي او مکې معظمې ته چه د ګردو (تولو) عربو يو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزي يا ماسوا له دې په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړي چه د هغو امورو له ليدلو څخه د منافقانو دا ګرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومي او دوی ته دا ورڅرګنده شي چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستۍ نتيجه بې له دنيوي ذلت او رسوايي او اخروي دردناک عذاب څخه بل هيڅ شی نشته کله چه د فضيحت او خسران دا نتائج ورپيښ شي نو هلته به بې له افسوسه او ارمانه بل هيڅ شی په لاس نه ورځي.
(لګيا وی تل په لوبو له نن ورځي وی بيغم) (الان قد ندمت وما ينفع الندم) لکه چه هم داسې وشو د اسلام د عمومي فتحې او غلبې او د مکې معظمې د نيولو او د نورو کاميابيو له ليدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او ډير يهودان ووژل شول او نور له وطنه وشړل شول د منافقانو ګردې (تولې) هيلې او اميدونه برباد شول او د مسلمانانو په مخ کښې ښکاره دروغجنان ثابت شول هغه ګرد (تول) کوښښونه چه د يهودانو په موالاتو کښې ئې کړي وو. بيخي خراب او ابته شول. د دنيوي خسران او اخروي هلاکت طوقونه ئې په غاړو کښې ولويدل په وروستنۍ آيت کښې هم دا مضمون بيانيږي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

اٰمَنُوْا مَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَسَوْفَ يَاْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ز يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُوْنَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ط

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښی، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وګرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وګرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولی الله داسی یو قوم چه محبت کوی (الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویریږی دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښی د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښی له کفارو سره د موالاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د موالاتو له سببه صریحاً له اسلامه وګرځی، لکه چه په ﴿ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَاِنَّهٗ مِنْهُمْ ﴾ کښی تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی. نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښی داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دښمنانو په مقابل کښی به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښی پوره کیږی، د ارتداد خورا (ډیر) لویه فتنه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښی ودریدل، مګر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاروونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او ګرد (تول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسی ګورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی ځنی خارجیږی، نو له دوی ځنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوږ تاوولو او سرزنش له

پاره داسې وفاداران او سرجاروونکي مسلمانان منځ ته راولي چه د الله تعالیٰ په لاره کښې د هيچا د ملامتي او طعن او تشنيع څخه هيڅ پروا نه کوي.

تنبيه: د رسول الله صلی الله عليه وسلم د وفات په تقريب د دې آيت د دغې پخوا وينا په تصديق د عربو درې طائفې مرتدې شوې.

۱- بني اسد (د طليحه بن خويلد) قوم چه د پيغمبرۍ دعوې ئې کړې وه او خالد بن وليد رضي الله تعالیٰ عنه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له جانبه د دوی په جهاد مامور شو چه طلحه تری شام ته وتښتيد او بيا ئې اسلام راوړ.

۲- بني مدلج د يمني (ذوالحمار الاسود العنسي) قوم چه ده هم د پيغمبرۍ دعوې کړې وه او پر تمام (يمن) متصرف شو بيا د نجاشي د خوريي (فيروز الديلمي) په لاس د رسول الله صلی الله عليه وسلم د وفات په شپه کښې ووژلی شو.

۳- بني حنيفه د (مسيلمة الكذاب) قوم چه ده هم د پيغمبرۍ دعوې کړې وه بيا دی د رسول صلی الله عليه وسلم له وفاته وروسته د (صديق اکبر) په خلافت کښې د وحشي بن حرب د امير حمزه رضي الله تعالیٰ عنه د قاتل په غشي او د (عبد الله بن زيد الانصاریٰ) په توری ووژلی شو او د صديق اکبر رضي الله تعالیٰ عنه په عهد کښې (۷) طائفې نورې هم مرتدې شوې.

۱- فرازه ۲- کينده ۳- غطفان ٤- بنو بکره- بنو ير بوع ٦- بنو سليم ۷- د بنو تميم ځينې سري. او د عمر فاروق رضي الله تعالیٰ عنه په عهد کښې غسان د (جبله بن الايهم) قوم نصرانيان شول، او (شام) ته وتښتيدل.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٤﴾

دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوی ئې هغه چا ته چه اراده وکړی او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په تولو احوالو)

تفسير: د انسان لوی سعادت او برې او د الله جل جلاله فضل دا دی چه دی په خپله د فتنې په وخت کښې د حق پر لاره ثابت قدم پاتې شي او په دې فکر کښې وی چه نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوري (وساتي)، هغو بندګانو ته چه د پاک الله اراده وی له دې اعلیٰ سعادت او لوی فضل ځنې وافره برخه ورکوی، د ده فضل غير محدود دی او هغه عليم او خبير ذات ته ښه معلوم دی چه کوم يو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُوْنَ ﴿٥٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی(خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی(په لمونځ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونځ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له موالاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریدلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی ؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملګری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زمونږ قوم له مونږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کری. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو مونږ څرنګه ژوندون وکړو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﴾ «رضينا بالله وبرسوله و بالمؤمنين اولياء» د ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړ او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

۱ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ یا بدل وی له تیره ﴿ الَّذِينَ ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.

۲ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ ﴾ الآیة ـ ځانته جمله شی.)

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ ع

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه ډله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو څخه ممکن ؤ چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له ګردی (تولی) دنیا سره د موالاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرمایل چه د مسلمانانو ظاهری بی‌سری او بی‌سامانی او قلت ته مه ګورئ! په هره خوا کښی چه الله تعالیٰ او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی.
په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عباده ابن صامت رضی الله تعالیٰ عنه په صفت کښی نازل شوی دی، څکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه ؤ مګر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موالاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کړل رضی الله عنه)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَٱلْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ هغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسئ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو څخه مشرکین مراد دی لکه چه له عطف څخه ظاهر دی

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

او وویریږئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له موالاتو څخه منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له موالاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښې هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئی وښوول چه یهود او نصاریٰ او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیعو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرگندوی بلکه خوښیږی. د کفارو پر دغو احمقانه ؤ او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښې د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څخنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له ډیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بیعقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښې د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د گردو (ټولو) سابقینو انبیاؤ او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت گردو (ټولو) اوضاعو ته جامع او د بندگی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د ډیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښې نشته بیا نو په آذان کښې د خندا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سړی کار دی چه دماغ ئی بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.

په ځینو روایتونو کښې راغلی دی چه په مدینی منوری کښې یوه نصرانی کله چه به په آذان کښې «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده ـ نو ویل به ئی. «**قد حرق الکاذب** ـ په تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څخنی هر څه چه ؤ ـ ؤ به مگر په

واقع کښې دا خبره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، ځکه چه هم دا خبیث په خپله دروغجن ؤ او د اسلام د عروج او شیوع له لیدلو څخه د حسد په اور کښې سوځیده، اتفاقاً کومه جینی سره له اوره د ده کورته په داسې وخت کښې راغله چه دی له خپل کور او کهول سره ویده ؤ د اور کوم بڅرکی په ناپوهی سره د دی جینی له لاسه هلته ولویده چه د هغه له لګیدلو څخه هغه کور له تولو وسیدنکو سره چه پکښې ویده وو وسوځید. او په دی دول (طریقه) سره الله تعالیٰ مونږ ته دا راښکاره کړه چه دروغجنان د دوزخ له اوره پخوا په دنیا کښې هم په اور کښې سوځی. له آذانه سره د استهزاء کولو یوه بله واقعه په صحیحو روایتونو کښې هم منقوله شوی ده چه د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له (حنین) څخه بیرته راته په لاره کښې حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه آذان وکړ څو تنو وړوکو هلکانو چه په دوی کښې ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ پر آذان باندی وخندل او په تمسخر ئی پیښې کولې رسول الله مبارک د هغوی د نیولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخری نتیجه ئی دا شوه، چه د ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه په زړه کښې الله تعالیٰ د اسلام مینه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالیٰ په قدرت هغه توکی رښتیا او هغه نقل اصل شو.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾

ووایه (ای محمده) چه ای اهل د کتابو! آیا عیب ګڼئ تاسی له مونږه (او کینه کوئ یعنی نه کوئ) مګر په دی سبب چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر هغه کتاب چه لیږلی شوی دی مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چه لیږلی شوی دی پخوا (له دی نه) او (بل په دی سبب) چه بیشکه زیات له تاسی فاسقان دی.

تفسیر: پر کوم کار چه طعن یا خندا کیږی له دوه سببونو څخه به خالی نه وی یا به همغه کار په خپله دا ستهزاء وړ (لایق) وی یا به د کار کوونکی حالت د استهزاء وړ (لایق) وی په پخوانی آیت کښې دا ښوولی شوی ده چه په آذان کښې داسی یو شی نشته چه پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفیف العقله بل څوک طعن یا استهزاء وکړی، په دی آیت کښې د آذان کوونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبیه ورکړی شوی ده، یعنی استهزاء کوونکی سره له دی چه د کتاب او په شریعتونو باندی د پوهی دعوی کوی دوی دی لږ څه فکر وکړی! او د انصاف له مخی دی راواوښیی! چه دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کینه ولی کوی؟ او په داسی یو بد

دول (طریقه) چه دوی اسلام ته ګوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بی له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر تولو منزلو کتابونو او د ده پر ګردو (تولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کوونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په رښتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی ووایئ چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندګانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع به څرنګه وی؟ او تر کومه ځایه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ ۚ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کړم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد(عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب ګڼئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه څوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او ګرځولی ئی دی له ځینو د دوی څخه بیزوګان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندګی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د ځای (چه دوزخ دی) او ډیر ګمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه ګناه ده او له دی له امله (وجی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد ګرځوئ نو راځئ چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکړم، چه په خپل شرارت او ګندګی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوګان او بد ځناوران ګرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندګی څخنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او ګمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یئ!

وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُوا۟ بِٱلْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا۟ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

او كله چه راشي (دا منافقان) تاسي ته وائي دوی چه ايمان راوړی دی مونږ حال دا چه په تحقيق ننو تلي دی دوی (ستاسی په مجلس كی) په كفر سره او دوی په تحقيق وتلی هم دی (ستاسی له مجلس څخه) په كفر سره او الله ښه عالم (ښه خبر) دی په هغه چه وو دوی چه پټول (به ئی له نفاقه)

تفسير: دلته د ځينو هغو مخصوصو استهزاء كوونكو افرادو بيان دی چه په غياب كښی به ئی پر اسلامی مذهب طعن او تشنيع او پر مسلمانانو به ئی مسخری كولی ليكن كله به ئی چه له نبی كريم صلی الله عليه وسلم يا له مخلصو مسلمانانو سره ليدل نو د نفاق له لاری څخه به ئی خپل ځان مسلمان ښكاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د يوی شيبی له مخی هم د دوی تعلق له اسلامه سره نه ؤ۔ او نه به د رسول الله صلی الله عليه وسلم زبانی وعظ او تذكير پر دوی څه اثر غورځاوه ـ نو آيا دوی د ايمان او د اسلام په تش لفظ ويلو سره (معاذالله) الله تير ايستی شي؟ كه د هغه عالم الغيب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پټو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان داسی وی چه د ده خوشالی تش په لفظی ايمان او يواځی د خولی په وينا سره حاصلولی شو نو له دی ځنی پورته بل كوم يو حركت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواكی له دی ځايه د يهودو او نصاراو د هغو خندوونكو افعالو او حركاتو بيان شروع شو چه د هغو له تنبيه څخه وروسته د مسلمانانو د استهزاء كولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لايق) گرځی، په وروستينو آيتونو كښی هم د هم دی مضمون تتميم او تكميل دی.

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

او ته به وينی ډير له دغو (منافقانو) څخه چه مندی به وهی په گناه كښی (چه حصول د حرامو يا دروغ ويل دی) او په ظلم كښی (چه زيادت دی په معاصيو كښی) او په خوراك د دوی حرامو لره (لكه رشوت) خامخا بد دی هغه كار چه وو دوی چه كاوه ئی

تفسير: غالباً له «اثم» څخه لازمی او له «عدوان» څخه متعدی گناه مراد ده. يعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په ډیر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوری منډی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی - یا نورو ته هم وروړسیږی د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی - او په حرام خوړلو کښی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کښی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهٰهُمُ الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ؕ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿٦٣﴾

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا ډیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالیٰ کوم قوم تباه کوی نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کښی ډوبیږی او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ گونگی شیطانان گرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شهواتو کښی لگیا او د الله تعالیٰ عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کړل او هغه کسان چه علماء او مشائخ گڼل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کړه ځکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کښی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غږ د پورته کولو مانع وگرځیدل د هم دی سکوت او مداهنت په سبب پخوانی قومونه تباه شوی دی - نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیم د قرآن او حدیث په ډیرو نصوصو کښی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کښی او د هر سری په مقابل کښی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کړی او سترگی تری پټی نه کړی

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُوْلَةٌ ؕ

او وایی یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنگه کړی ده)

تفسیر: یعنی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د بعثت په وخت کښې د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوي وو چه د الله تعالیٰ په دربار کښې له سپین سترګۍ او ګستاخۍ څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولي انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالیٰ په دربار کښې به ئې بې تکلفه داسې واهي او خوشې چتې (بیکاره) خبرې کولې چه د هغو له آوریدلو څخه د هر چا ویښتان جګ (نیغ) دریدل کله به ئې ویل ﴿قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ﴾ بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولې څخه وتل ﴿وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوا ان الله فقیر» څخه ئې مراداوه چه معاذ الله الله تعالیٰ فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کښې څه نه دي پاتې یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وي، یعنی فقیر شوی خو نه دی، مګر په دې ورځو کښې بخیلي او کنسکي (کنجوسي) کوي (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه ترې واخیستل شي د دې د کفر کلمې منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کښې الله تعالیٰ پر دې ملاعینو ذلت، نکبت، تنګسه، ضیقت، بدحالي ورانۍ او نور بلیات مسلط کړل، نو د دې په ځای چه دوی په خپلو دې بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شي بالعکس دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې په ګستاخۍ او سپین سترګۍ شروع وکړه، ښائی داسې کوم خیال دوی ته پیدا شوی وي چه مونږ د انبیاؤ اولاده بلکه په خپله د الله تعالیٰ ځامن او خپلوان یو ـ نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بنی اسمٰعیل علیه السلام اولاده په دنیا کښې انتشار مومي، ارضي فتوحات ئې په برخه کیږي او سماوي برکات پرې نازلیږي او مونږ چه بنی اسرائیل او الله زمونږ او مونږ د الله جل جلاله یو داسې ذلیل، مغلوب، بدحال، پریشان، سرګردانه او در په در خاورې په سر ګرځو. مونږ د هغو بنی اسرائیلو اولاده یو او نن هم همغه ﴿أَبْنَٰٓؤُا۟ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ﴾ یو، چه پرون وو، مګر معلومیږي چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کښې چه مونږ ئې اولاده او محبوب یو معاذالله څه کمې راغلی دی یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلی دی» دا احمقان په دې نه پوهیږي چه د الله تعالیٰ خزانې لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهي دي که (معاذالله) د ده په خزانه کښې څه نه وي پاتې، یا ئې د مخلوقاتو له اعانت او تربیې څخه لاس اخیستی وي نو د دې دنیا نظام به څرنګه قائم پاتې شوی وي، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسې ئې په خپلو سترګو سره ګورئ د کومې خزانې او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهٰذا ښائی تاسې وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هو لستاسې د ګستاخیو او شرارتو له نحوسته د الله تعالیٰ هغه لعنت او ترټنه چه پر تاسې نازله شوې ده د هغې په سبب د الله تعالیٰ دا ځمکه د هغې له وسعت سره پر تاسې تنګه کړې شوې ده او وروسته له دې لا دربانډې تنګیږي او د خپلې تنګسې او نیستۍ نسبت الله تعالیٰ ته کول ستاسې انتهائي جهالت او ناپوهي ده.

غُلَّتۡ اَیۡدِیۡهِمۡ وَلُعِنُوۡا بِمَا قَالُوۡا ۘ بَلۡ یَدٰهُ مَبۡسُوۡطَتٰنِ ۙ یُنۡفِقُ کَیۡفَ یَشَآءُ ؕ

تړلي دی وی (یا تړلي شوی دی) لاسونه د هم دوی او لعنت کړی شوی دی پر دوی په سبب د هغه چه وائی دوی بلکه یدین د ده غځولی (کشاده) دی روزی ورکوی (هر چا ته او صرفوی ئی) هر رنګه چه اراده وفرمائی

تفسیر: دا د ښیرا په ډول (طریقه) پخوا ویل یا د دوی د واقعی احوالو څخه خبر ورکول دی لکه چه واقعی بخل او جبن (یا ذلت او مسکنه) د دوی د خیراتونو استعداد ورک کړی او د خیر لاسونه ئی بیخی بند کړی ؤ ﴿ بَلۡ یَدٰهُ مَبۡسُوۡطَتٰنِ ﴾ داسی نه ده لکه چه دوی وائی بلکه یدین د ده غځولی او جود ئی ډیر او کرم ئی له حده تیر دی) چیری چه الله تعالیٰ ته وجه» «یدین» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کړی شوی دی نه ښائی چه سړی تیروځی داسی توهم وکړی چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسمانی اعضاء لری حال دا چه داسی نه دی پس هم داسی چه د الله تعالیٰ ذات او وجود بیمثال او بی نظیر او بی ساری وحده لا شریک دی. د ده جل جلاله حیات علم، او نور ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هیڅ یو نظیر، مثال او کیفیت نه لری او نظیر او مماثل ئی ما سوا له همغه څخه بل شی نشی کیدی جل جلاله، اعظم شانه اعلیٰ برهانه! اولیٰ سلطانه.

ای له وهمه له خیاله له ګمانه له قیاسه څنی پورته
ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته
دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول ګرد (تول) عمرونه
په اول د وصف ستا کښی یو لا پاتی، رب ئی پورته

هم داسی د الله تعالیٰ ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وګڼئ خلاصه هم داسی چه د الله تعالیٰ ذات بی له «کم او کیف» دی همغسی د الله د وجه، سمع بصر، ید او د نورو نعتونو، او صفاتو معانی هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلیٰ شان سره وړ (لائق) دی او زمونږ د «کم او کیف» او تعبیر او بیان له احاطی څخه بالکل وتلی او وراء الوراء دی. ﴿ لَیۡسَ کَمِثۡلِهٖ شَیۡءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِیۡعُ الۡبَصِیۡرُ ﴾ (۲۵) جزء د الشوریٰ «۱۱» آیت (۲ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه پر دی آیت کومه فائده چه لیکلی ده په هغی کښی له دوو لاسونو څخه د «مهر لورینه» او د «قهر ترټنه» لاس مراد اخیستی دی. یعنی نن ورځ د الله تعالیٰ د «مینی لاس» په (محمدی امت) باندی ـ او د «قهر لاس» ئی پر بنی اسرآئیلو باندی پرانیستلی دی ـ لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی اشاره، وشوه.

﴿ یُنۡفِقُ کَیۡفَ یَشَآءُ ﴾ روزی ورکوی هر چاته او صرفوی ئی هر رنګه چه اراده وفرمائی په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنی په دی باندی هم دی ښه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په چا، او په څه او څومره صرف کړه شی؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنگسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښی له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو ورونه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متمرد ته پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنگسی د ژوند د تنگوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور څخنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر څنډو (غاړو) ډک کړی او د انتهایی سزا مستحق شی د دی مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښی د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجی قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی ـ لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجی احوالو او قرائنو له مخی پوهیدلی شو چه هغه د سزا دول (طریقه) ، او دغه د دواء په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ

او خامخا زیاتوی هرومرو (خامخا) ډیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښی او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترگی او گستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاؤ تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی تینگار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج ورانی او خرابی به وی. ﴿ كَثِيرًا ﴾ د ﴿ لَيَزِيدَنَّ ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿ مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ ﴾ دی مقدم دی.)

وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ

او غورځولی دی مونږ په منځ د دوی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اگر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصارئ ؤ د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکیږی، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَآ أَوْقَدُوا۟ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا ٱللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مړ کاوه به هغه (اور) الله او سعیه کوی (ځغلی) دوی په ځمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر څو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد څخنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابتیږی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَٰهُمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی څخنی گناهونه د دوی او خامخا ننویستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدیدو جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبی کريم صلی الله عليه وسلم او قرآن عظيم ايمان راوړی او تقویٰ اختيار کړی، نو د توبی ور نه دی بند شوی حق تعالیٰ د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وجی) دوی ته له خپلو اخروی او دنيوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمايی. د ده رحمت ډير لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم ورورﺍندی شی نه ئی مايوسوی او نه ئی بی هيلی (نا اميده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ۚ

او که بيشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجيل (د احکامو په تعميل سره يی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلی الله عليه وسلم» په وسيله) نو خامخا خوړلی به ئی (ميوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسير: يعنی که د قرآن کريم ئی (چه له تورات او انجيل څخه وروسته د دوی د تنبيه او هدايت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه بی د قرآن کريم له تسليم څخه د «تورات» او د «انجيل» او د ګردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کيدی شی چه قرآن عظيم او رسول کريم صلی الله عليه وسلم ومنی، چه د پخوانيو کتابونو له پيښ بينيو او پخوا ويلو سره سم راليږلی شوی دی ګواکی د «تورات» «انجيل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبيه ئی وفرمايله چه که دوی قرآن کريم ونه منی ـ نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَأَكَلُوا﴾ الآية ـ نو خامخا خوړلی به ئی ميوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه يعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فيضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له ګردو (تولو) برکاتو څخنی متمتع کيدل او د ذلت او بدحالی او د معيشت د تنګوالی هغه سزا به تری پورته کيده چه دوی ته د عصيان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ ۖ

ځينی له دوی نه يو امت دی مقتصد (منصف او ميانه تلونکی،)

تفسير: دا هغه معدود افراد دی چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وجی) د حق غږ ته لبیک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه ښیی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسير: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو ګردو (ټولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تعمیل ترغیب ورکړی شوی ؤ وروسته له دی نه په ﴿ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ﴾ سره د کتابیانو په ټولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ﴾ الآیة - کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی څخنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی ګڼه کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شبهی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.
زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا دوریشتو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسی زحمت او کوښښ ، صبر او استقلال، جداوجهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښې ډیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شي.
زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته د ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ ﴾ په خطاب سره یواځې هم دغه هومره فرمایلي شوي دي چه په فرض محال سره که په تبلیغ کښې لږ څه قصور وشو نو وپوهیږه چه ته د خپل منصبي فرضو په ادا کولو کښې کامیاب نه ئې ـ او ظاهر دي چه ستا زیاتره کوششونه او د قربانیو یوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښې د رسالت د انجامولو په فریضه کښې ډیر اعلیٰ برۍ حاصل کړي دي، لهٰذا دا په هیڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هیڅ یو پیغام کښې لږ څه هم کوتاهي وکړې.
عموماً دا په تجربې رسیدلې ده چه انسان د تبلیغ د فریضې په اداء کولو کښې د څو وجوهو له امله (وجې) مقصر پاتې کیږي یا خو له ده سره د خپلې فریضې د اهمیت کافي احساس او مینه نه وي ـ یا د خلقو له عمومي مخالفت څخه د شدید نقصان رسیدلو ـ یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وي ـ یا د مخاطبینو د عمومي طغیان او تمرد له امله (وجې) (لکه چه په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کښې د کتابیانو په نسبت ښوولي شوي دي) د تبلیغ له مثمر او منتج کیدلو ځنې مایوسي وي ـ د (۱) وجه ځواب په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ ﴾ تر ﴿ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ﴾ پورې ـ او د (۲) په ﴿ وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ﴾ او د (۳) په ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴾ سره ورکړی شوی دی یعنی ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د ګردې (تولې) ځمکې د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړي چه ستا په مقابل کښې د برۍ لاره ومومي ـ باقي هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښې دي، داسې قوم چه فقط کفر او انکار ته ئې خپلې ملاوې تړلې وي که په سمه لاره رانشي نو ته غم مه کوه! او مه مأیوسه کیږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پریږده! زمونږ نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دې رباني هدایاتو او آسماني اصولو سره سم ګرد (تول) امت ته د هر وړوکي او لوی شي تبلیغ وفرمایه ـ او د انساني نوعي خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هرې طبقې ته لائقه، او د هر چا له استعداده سره موافقه وي، بې له تزئیده او تنقیصه او بې له خوفه او خطره وروښوده، او وئې رسوله ـ او د الله تعالیٰ حجت ئې پر بندګانو تمام کړ او له وفاته څخه تقریباً دوه نیمې یا درې میاشتې پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښې چه هلته له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ محبانو اجتماع درلوده (لرله) دوی «**علی رؤس الاشهاد**» اعلان وفرمایه چه ای الله ! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه !»

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ ۗ

وواېه ته (ای محمده) چه ای کتابیانو ، نه یئ تاسي پر هیڅ شي(له حقه

دینه) تر هغه پورې چه قائم کړئ تاسی (ودروئ په عمل سره ګرد (تول) احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاسو ته له (لوری د) ربه ستاسی

تفسیر: یعنی قرآن کریم د ګردو (تولو) سماوی کتابونو خاتم او مهیمن دی. په ٦ جزء د المآئده په (۳۸) آیت ۷ رکوع کښی د دی آیت تفسیر تیر شوی دی

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او خامخا زیاتوی هرومرو (خامخا) ډیرو ته له دوی څخه هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاته له جانبه د رب ستا (یعنی قرآن زیاتوی دوی ته) سرکشی او کفر نو مه خپه کیږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو

تفسیر: یعنی د دی غم او افسوس له کبله (وجی) مه خپه کیږئ! خپل فرض په امن او اطمینان سره ادا کوئ!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چه یهودیان دی او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم هم داسی دی) هر څوک چه ایمان راوړی په الله او په ورځ آخره (چه ورځ د قیامت ده د زړه په صدق سره) او عمل وکړی نیک (عمل) نو نشته (هیڅ قسم) ویره پر دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د اجر په نقصان سره)

تفسیر: یعنی هغه قوم چه مسلمانان بلل کیږی یا یهود یا نصاریٰ یا صابی یا نور دی (دلته

تمثیلاً د څو مذاهبو ذکر کړی شوی دی) هیڅ یو سړی د دی نومونو یا نسلونو یا رنګونو یا کارونو یا وطنونو یا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقیقی فلاح او دائمی بری نشی حاصلولی. د بریالیتوب (کامیاب) او مأمون او مصون پاتی کیدلو له پاره یواځی یو شی شته چه ایمان او صالح عمل دی. هر هغه قوم چه د پاک خدایٔ د تقرب یا د بری مدعی وی، هغه دی خپل ځان پر دغه محک معلوم کړی که دوی کره او سره وو تل ـ نو بی خوفه او خطره بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدلی دی که نه هر وخت دی خپل ځانونه د الله تعالیٰ تر قهر او غضب لاندی وګڼی. په پخوانیو آیتونو کښی خاص کتابیانو ته تبلیغ ؤ، په دی آیت کښی د تولو اقوامو او مللو په نسبت بی له لحاظه او رعایته داسی عجیب او غریب، معقول او منصفانه قانون بیان شوی دی چه وروسته له دی به هیڅ یوه سلیم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعیت کښی هیڅ یوه شبهه پاتی نشی، یو سړی تر هغه پوری چه پر الله تعالیٰ (یعنی د رب العالمین جل جلاله پر وجود، وحدانیت ، کمالیه صفاتو، د قدرت په دلائلو، ګردو (تولو) احکامو او قوانینو په تولو رسولانو او انبیاؤ (علیهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندی ایمان رانه وړی او نیکی اختیار نه کړی آیا سلیم عقل دا قبلولی شی چه هغه به دائمی نعیم او د الله تعالیٰ رضا او ابدی سرور او تکریم ومومی؟. د «ایمان بالله» لاندی دا ګرد (تول) شیان داخل دی.

فرض کړیٔ ! یو سړی د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول صلی الله علیه وسلم توهین کوی (او دیٔ د نبوت په دعوی کښی دروغجن ګڼی، چه هم دا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب ، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ هم داسی وپوهیږیٔ هر هغه څوک چه د یوه رښتین رسول علیه السلام تکذیب کوی او هغه نه منی دغه فی الحقیقت د الله تعالیٰ د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی چه د ده د نبوت د تصدیق له پاره ئی نازل کړی دی ﴿ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴾ ۷جزء د الانعام (۳۳) آیت (٤) رکوع. آیا د الله تعالیٰ د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ ګڼلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتی کیدی شی؟ د هغو تفصیلاتو په لوری چه قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلی ده په نورو مواضعو کښی هغه په ښه شرح او بسط مذکور دی.

زما په نزد زیات صحیح او قوی قول هم دا دی چه «صابئین» په عراق کښی یوه فرقه وه چه د هغو مذهبی اصول عموماً د اشراقی حکماؤ او طبیعی فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دی خلقو د روحانیاتو په نسبت زیات غلو او ډیره مبالغه بلکه د هغو عبادت به ئی کاوه. د دوی خیال داسی ؤ چه یواځی د مجردو ارواحو او تش د فلکی مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد مونږ تر «رب الاربابه» یعنی لوی معبود پوری رسیدی شو. نو څکه مونږ ته ښائی چه په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کښی تجرد او صفائی پیدا کړو، او له روحانی عالم سره خپله علاقه تینګه کړو بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر خدای پوری رسیدی شو د انبیاؤ د اتباع ضرورت نشته د کواکبو د مدبره ارواحو او هم داسی د نورو روحانیاتو په خوشالولو کښی به ئی

له خپله ځانه د هغوی هیکلونه (تصویرونه) جوړول ـ او د دوی په ارواحو به ئی لمونځ روژه، قربانی او نور شیان کول. خلاصه دا چه د «حنفاؤ» په مقابل کښی د «صابئینو» جماعت ؤ۔ چه د هغه ډیره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندی وه، د حضرت حنیف ابراهیم د بعثت په وخت کښی (د نمرود) قوم صابی‌العقیده ؤ چه د دوی په تردید او ابطال کښی د الله تعالیٰ خلیل د فداکاری ـ او ایثار اظهار وکړ.

لَقَدْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږه وعده ټینګه له بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) څخه

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه معیار چه د قبول عندالله له پاره بیان شوی ؤ ـ یعنی ایمان او صالح عمل، دلته دا راښوول کیږی چه یهود پر دی حکم او معیار تر کومه حده پوری راتلی شی؟

وَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ رُسُلًا ؕ كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌۢ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْ ۙ فَرِيْقًا كَذَّبُوْا وَفَرِيْقًا يَّقْتُلُوْنَ ۟

او لیږلی وو مونږ دغو (بنی اسرائیلو) ته رسولان (چه وریاد کړی دغه عهد او وربیان کړی شرعی احکام) هر کله چه به راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعی حکم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حکم) نفسونو د دوی ځینی رسولان (لکه موسیٰ او عیسیٰ) ئی دروغجن وګڼل او ځینی رسولان (لکه یحییٰ، زکریا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی کښی دی چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولیٰ او مالک او لوی څیښتن (خاوند) **جل وعلا شانه** رضا پکښی نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاک الله تابع وګرځوی، که نه د داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی خو څه کمال نه دی.

وَحَسِبُوْٓا اَلَّا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ فَعَمُوْا وَصَمُّوْا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوْا وَصَمُّوْا كَثِيْرٌ مِّنْهُمْ ؕ

وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

او گومان كړى ؤ دغو (بنى اسرائيلو) د دى چه نه به وى (او نه به رسيږى دوى ته) هيڅ فتنه (خرابى د انبياؤ په دغه تكذيب او قتل كښى) پس ړانده شول (د حقى لارى له ليدلو څخه) او كانه شول (د حق له اوريدلو څخه) بيا رجوع (په رحمت سره) وكړه الله په دوى باندى بيا (دوهم ځلى) ړانده او كانه شول(د حق له ليدلو او اوريدلو څخه) ډير له دوى ځنى (په انكار سره له محمده) او الله ښه ليدونكى (عالم) دى په هغو كارونو (هم) چه كوى (يى) دوى.

تفسير: يعنى بنى اسرائيلو پوخ عهد او پيمان مات او له الله تعالىٰ سره ئى بدعهدى او غدارى وكړه. د ده رسولان ئى دروغجنان كړل، او ځينى ئى ووژل دا خو د دوى د «ايمان بالله او صالح عمل» حال ؤ، د «ايمان باليوم الاخر» اندازه ئى له دى نه قياس كړئ! چه د دومره شديدو مظالمو او ياغيانه جرائمو له ارتكاب سره سره بيخى هوسا (خوشاله) او بىغمه ناست دى، گواكى دوى په دى فكر كښى هيڅ نه دى چه دوى د دغو خپلو بدو چارو د سزاؤ گالونكى (برداشت كونكى) دى، يا د دى ظلم او بغاوت خرابى نتيجى به كله د دوى مخى ته راتلونكى وى په هم داسى خيالاتو او چرتونو كښى د الله تعالىٰ له دلائلو او كلام څخه بيخى ړانده او كانه شول، او داسى كارونه ئى وكړل چه د كولو نه ؤ تر دى چه ځينى انبياء عليهم السلام ئى قتل او ځينى ئى بنديان كړل آخر الله تعالىٰ پر دوى «بخت نصر» مسلط كړ بيا د يوى اوږدى مودى څخه وروسته د «پارس» ځينو باچاهانو دوى د «بخت نصر» د ذلت او رسوايى له قيده خلاص كړل او له (بابل) څخه ئى د(بيت المقدس) په لورى بيرته وليږل، په دى وخت كښى دى خلقو توبه وويسته او د خپل حال د اصلاح په لورى متوجه شول او الله تعالىٰ هم د دوى توبه قبوله كړه ليكن لږ څه موده وروسته بيا دوى په خپلو همغه شرارتونو او بدو چارو لاس پورى كړ او بيخى ړانده او كانه شول او د حضرت زكريا او يحيىٰ عليهما السلام په قتل ئى جرائت وكړ او د حضرت عيسىٰ عليه السلام قتل ته هم تيار شول.

﴿ وَاللَّهُ بَصِيرٌ ﴾ الآية - او الله ښه ليدونكى عالم دى په هغو شيزونو چه كوى ئى دوى يعنى كه څه هم دوى د الله تعالىٰ له غضب او قهر څخه بى پروا او ړانده شوى دى، ليكن الله تعالىٰ د دوى تول حركات درگرده (تول) گورى لكه چه د هغو حركاتو سزا دوى ته اوس د محمدى امت په لاسونو وركوى، (او اخروى جزا هم دوى ته تياروى).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٧٢﴾

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی (له ډیره جهله) چه بیشکه الله هم دغه مسیح زوی د مریمې دی او ویل به مسیح چه ای بنی اسرآئیلو، (اولادی د یعقوبه!) عبادت کوئ تاسی د (یواځی هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، بیشکه شان دا دی هر چا چه شریک ونیو له الله سره (په عبادت کښې بل شی) نو په تحقیق حرام کړی دی الله په دغه (مشرک) باندی جنت او ځای د ده اور (د دوزخ دی) او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکی (چه عذاب تری دفعه کړی)

تفسیر: له دی ځایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږی چه تر کومه ځایه پوری د حقانیت پر معیار منطبق کیږی د دوی د ایمان بالله حال دا دی چه د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د حضرت مسیح علیه السلام له تصریحاتو ځنی مخالف د مسیح علیه السلام د بی‌بی مریمې له زوی ځنی په خپله خدای جوړوی، «یو دری او دری یو» ګنل کړی وړی خبری دی په حقیقت کښې ګرد (تول) زور او قوت یواځی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت په اثبات کښې لګوی حال دا چه په خپله حضرت مسیح علیه السلام د الله تعالیٰ په ربوبیت او لکه نور انسانان په خپل مربوبیت بندګی باندی ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوی. او د هغه شرک خرابی او ورانی ئی په ډیر زور او شور سره بیان کړی دی، چه په هغه کښې د ده امت مبتلا کیدونکی ؤ ـ بیا هم دا ړانده عبرت نه آخلی.

لَّقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ ۘ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی چه بیشکه الله دریم له دریو (معبودانو) څخه دی،

تفسیر: یعنی حضرت مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضی الله تعالیٰ عنها او الله جل جلاله دری واړه خدایان دی (العیاذ بالله) په دوی کښې یوه برخه د الله شوه ـ بیا هغه دری واړه یو او هغه یو دری دی.

د عامو عیسویانو عقیده هم دا ده او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجیبو تاو کړو او پیچلو عباراتو سره اداء کوی او کله چه په دغه مفهوم څوک نه پوهیږی، نو هغه یو ماوراء العقل حقیقت بولی. رښتیاده. «لن یصلح العطار ما افسده الدهر»

د بدبختو شړی جوړه وی له وړیو تکو تورو
نه سپینیږی د زمزمو او کوثرو په اوبو هم

وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّآ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ؕ وَاِنْ لَّمْ يَنْتَهُوْا عَمَّا يَقُوْلُوْنَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٧٣﴾ اَفَلَا يَتُوْبُوْنَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُوْنَهٗ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧٤﴾

حال دا چه نشته (بل) هیڅ لائق د عبادت مګر (خو شته) معبود یو (چه الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغی خبری چه وائی نو خامخا وبه رسیږی هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چه کافران (پاتی) شوی دی له دوی څخه عذاب دردناک آیا نو توبه نه کوی دوی الله ته (د درو خدایانو له دی ویلو) او (نه) غواړی ښښنه له ده څخه (له دی بدی وینا یعنی توبه دی وباسی او معافی دی وغواړی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی چه داسی یاغی او ګستاخ مجرم هم کله چه په زړه کښی وشرمیږی، او د حقیقی اصلاح په عزم او ارادی حاضر شی نو په یوه شیبه (ساعت) کښی د ده د ګرد (ټول) عمر جرائم ورمعافوی.

مَا الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُوْلٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ؕ وَاُمُّهٗ صِدِّيْقَةٌ ؕ كَانَا يَاْكُلٰنِ الطَّعَامَ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿٧٥﴾

نه دی مسیح زوی د مریمی مگر یو رسول دی (او خدای نه دی اگر که پلار نه لری او مړی ژوندی کوی) په تحقیق تیر شوی دی پخوا له ده څخه (نور ډیر) رسولان او مور د ده صدیقه (ډیره رښتینی) وه وو دوی دواړه (مور او زوی) چه خوړه به ئی طعام (په شان د نورو مخلوقاتو نو څرنگه به خدای شي؟) وگوره څرنگه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وگوره (دوی ته) چه څرنگه چپ کاوه شی دوی (له حقه)

تفسیر: یعنی له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی نو دی خدای گرځول ستاسی سفاهت دی. د جمهور امت تحقیق هم دا دی چه په ښځو کښی نبوت نه دی راغلی ـ او دا لوی او لوړ منصب نارینه ؤ لره مخصوص دی.

﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِم مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰٓ ﴾ (١٣ جزء د یوسف د سورت ١٠٩ آیت ١٢ رکوع) بتول حضرت بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها هم یوه ولیه بی بی وه، نبی نه وه. له غور کولو څخه وروسته معلومیدی شی، هر هغه څوک چه خوړلو او څښلو ته اړ (مجبور) وی، نو دی د دنیا هر شی ته محتاج وی، ځمکه، هوا، اوبه، لمر حیوانات حتی له بولو او غائطو او نورو ضروریاتو څخه هم نشی مستغنی کیدلی، د یوی نمری. خوړو ته وگورئ کله چه گیدی ته ورسیږی تر هضمیدلو پوری خیال وکړئ چه بالواسطه او بلاواسطه څه څه شیانو ته ضرورت پیښیږی؟ بیا له خوړلو څخه هغه اثرات او نتائج چه پیدا کیږی ، د هغو سلسله تر کومو ځایو پوری رسیږی؟ دا د احتیاج او افتقار اوږده سلسله تر نظر لاندی ونیسئ نو مونږ د مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د الوهیت ابطال د استدلال په شکل داسی بیانولی شو. چه مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د خوړلو او څښلو له ضروریاتو څخه مستغنی نه وو چه په مشاهده او تواتر سره ثابت دی او هر هغه چه له خوړلو او څښلو مستغنی نه وو نو دی د دنیا له هیڅ یو شی څخه نشی مستغنی کیدی. نو بیا هم تاسی ووایئ هغه ذات چه د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء له پاره له عالم اسباب څخه مستغنی نه وی، . نو دی څرنگه خدای کیدی شی؟ دا داسی قوی او واضح دلیل دی چه عالم او جاهل یو شان پری پوهیدی شی. یعنی خوړل او څښل له الوهیت سره منافی دی اگر که نه خوړل هم د الوهیت دلیل نه دی که نه گردی (تولی) پرښتی به خدای وگرځی (معاذ الله).

قُلۡ أَتَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا نَفۡعٗاۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ٧٦

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا عبادت کوئ تاسی بی له الله څخه د هغه

شي چه مالک نه دی دپاره ستاسی د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع او الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو احوالو)

تفسیر: یعني کله چه مسیح علیه السلام ته ئی خدای ووایه نو لازم دی چه معبود هم ورته ووائی مګر معبود ګرځیدل یوازی د هغه له ذات سره مختص دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وی، ځکه چه عبادت د انتهائی تذلل نوم، او انتهائی تذلل د هغه ذات په مقابل کښی اختیار کولی شی چه د انتهائی عزت او غلبی لرونکی وی په هر آن کښی د ګردو (تولو) خبرو آوریدونکی او د تولو پر احوالو پوهیدونکی وی، په دی سره د تثلیث د شرکیی عقیدی او د ګردو (تولو) مشرکینو د نورو باطله عقائدو تردید هم وشو.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا۟ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا۟ كَثِيرًا وَضَلُّوا۟ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابو مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دین خپل کښی په ناحقه سره او مه کوئ متابعت د چټی (بیکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چه (له ډیره جهله) په تحقیق ګمراه شوی دی په خوا (له دی نه) او ګمراهان کړی دی دوی ډیر(خلق) او ګمراه شوی دی دوی له سمی صافی لاری.

تفسیر: د عقیدی تجاوز او مبالغه دا ده چه یو بشری مولود خدای وګرځوی. او په عمل کښی مبالغه دا ده چه هغه ته «رهبانیة» وائی ﴿ وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ ﴾ (۲۷ جزء د الحدید ۲۷ آیت ٤ رکوع) د یهودانو له هغو قبائحو څخه چه بیان کړل شول ظاهریږی چه په دنیاپرستی کښی د ډوبیدلو له سببه د دوی په نزد کښی د دین او دیندارانو هیڅ څه عظمت او وقعت نه ؤ- تر دی چه د انبیاؤ علیهم السلام اهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاؤ علیهم السلام په تعظیم کښی دومره غلو وکړه ، چه له دوی ځنی ځینو ته ئی د الله زوی هم وویل - او دنیا ئی پریښوده او «رهبانیت» ئی اختیار کړ ﴿ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ ﴾الآیة - او مه کوئ تاسی متابعت د چټی (بیکاره) خواهشونو د قوم) یعنی په اصلی «انجیل» او نورو حقو آسمانی کتابونو کښی د دی شرکی عقیدی هیچیری څه اثر او پته

نه وه لګیدلی، وروسته بیا د «یونانی بت پرستانو په تقلید هغه د (پولوس) له خوا ایجاد شوه ـ چه پر همغې غلطۍ لاری نور ګرد (تول) سره رهی (روان) او تینګ پاتی شول» له داسی ړانده تقلید څخه د نجات هیله (امید) او توقع لرل، هیڅ یو عاقل لره نه ده په کار.

لُعِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوٗدَ وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٧٨﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چه کافران شوی دی له بنی اسرائیلو څخه په ژبه د داؤد سره او (په ژبه د) عیسیٰ زوی د مریمې، دا(لعنت پر دوی) په سبب د دی ؤ چه نافرمانی ئی کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چه تیریدل به (له حدودو د الله)

تفسیر: هسی خو په ګردو (تولو) آسمانی کتابونو کښی پر کافرانو لعنت ویل شوی دی لیکن د بنی اسرآئیلو پر کافرانو څنګه چه دوی په عصیان او تمرد کښی په داسی شان له حده تیر شول ـ چه نه مجرم په هیڅ ډول (طریقه) سره د جرائمو له ارتکابه بیرته ګرځیده او نه غیر مجرم د مجرم مخه نیوله بلکه ګرد (تول) سره د شودو او شکرو په شان شوی وو او بی تکلفه یو له بل سره په قول او عمل، په خوراک او څښاک په ناسته او ولاړه او نورو کښی دوستان او ملګری شوی وو او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبینو باندی د هیڅ یو قسم انقباض، تکدر، او خفګان اظهار هم نه کیده ـ نو دلته الله تعالیٰ د حضرت داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی لعنت ووایه همغسی چه په ګناهونو کښی د دوی جسارت له حده او اندازی تیری او تجاوز کړی ؤ نو دا لعنت هم د داسی جلیل القدرو انبیاؤ په توسط پر دوی وویل شو. چه په فوق العاده ډول (طریقه) سره تباه کوونکی ثابت شو. غالباً د هم دی لعنت په نتیجه کښی له دوی څخنی ډیر افراد ظاهراً او باطناً د بیزوګانو او بدو څناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول. د باطنی مسخی دائره خو دومره وسیعه شوه چه له دوی څخنی ډیرو کسانو نن هم له هغو مسلمانانو څخنی مخ آړولی دی چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) سماوی کتابونه منی، او د تولو رسولانو او انبیاؤ علیهم السلام تصدیق کوی، او د مکی معظمی له هغو مشرکانو سره ئی خپله یارانه او خپلوی ترلی ده چه خالص بت پرستان، او له نبوت او نورو الٰهی احکامو څخه بیخی ناپوه او جاهلان دی. که کتابیانو پر الله جل جلاله ، پر نبی صلی الله علیه وسلم او پر الٰهی وحی باندی واقعی اعتقاد درلود (لرلو)، نو دابه چیری ممکنه وه چه د داسی یو قوم په ضد او مخالفت کښی چه ګرد (تول) آسمانی او حقانی شیان په یو مکمل ډول (طریقه) سره منی، له بت پرستانو سره ـ اتحاد، ارتباط (ګډون او ترون) وکړی ـ دا بی‌حسی او بدذوقی ـ او له الله پرستانو څخه تښتیدل

ـ او له بت پرستانو سره دوستی کول، د هغه لعنت او ترټنی اثر دی چه دوی ئی د الله تعالیٰ له لوی رحمت نه ډیر لری غورځولی دی، په پخوانیو آیاتونو کښې ئی د دوی د تیرو کفریاتو او جرائمو بیان وکړ، او د «غلو فی الدین» او د ګمراهانو له ړندو تقلیدونو ئی ممانعت فرمایلی ؤ تر څو که اوس هم دوی له خپلو دی ملعونو حرکاتو څخه لاس واخلی، او توبه وباسی ـ او د حق او صداقت پر لاره د سم تللو کوښښ وکړی نو دوی ته به ډیر ښه وی، په دی رکوع کښې ئی د دوی له موجوده حالت څخه تنبیه ورکړه او دا ئی راوښوده، چه د هغه آثار چه د داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی کړی شوی ؤ تر نن پوری موجود دی ـ له اهل الله او عارفینو څخه نفرت او عداوت او له جاهلو مشرکانو سره محبت او اخوت دا د دی خبری ښکاره دلیل دی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د لعنت له اثره بالکل ممسوخ شوی دی. که اوس هم دوی د خپلو حالاتو په اصلاح او سنبالولو پسی ونه ګرځی او د حق په لوری رجوع ونه کړی نو د داسی یو سخت لعنت مورد به وګرځی چه هغه به الله تعالیٰ د سیدالانبیاء خاتم الرسل صلی الله علیه وسلم په ژبه دوی ته ورولیږی.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوی چه یو بل به ئی سره نه منع کول له هغه بد عمله چه کاوه به دوی هغه ،

تفسیر: د «لا یتناهون» دوه معنی کیدی شی (۱) نه ستانه (واپس) کیدل «کمافی روح المعانی» (۲) یو بل به ئی ستناوه (واپس کوو) (کماهوالمشهور) کله چه بدی په یوه قوم کښې منتشره او خوره شی او په هغوی کښې کوم یو منع کوونکی او ستنوونکی هم نه وی نو د عمومی عذاب اندیښنه شته.

لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

(قسم دی) خامخا بد ؤ هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی ، ته به وینی ډیر له دوی چه دوستی به کوی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی.

تفسیر: له کافرانو څخه مراد مشرکین دی او د دی آیتونو مصداق د مدینی منوری یهودان وو چه دوی د مکی معظمی له مشرکانو سره جوړه کړی او له مسلمانانو سره ئی جنګ کړی وه.

لَبِئۡسَ مَا قَدَّمَتۡ لَهُمۡ اَنۡفُسُهُمۡ اَنۡ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيۡهِمۡ وَ فِى الۡعَذَابِ هُمۡ خٰلِدُوۡنَ ۝٨٠

(بیا قسم دی چه) خامخا بد ؤ هغه شی چه پخوا لیږلی ؤ دوی ته ځانونو د دوی (چه هغه شی موجب ؤ) د دی چه په غضب شو الله پر دوی او په عذاب کښی دوی به تل وی

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چه پخوا له مرګه ئی آخرت ته لیږی داسی ده چه دوی د الٰهی غضب او د ابدی عذاب مستحق ګرځوی.

وَلَوۡ كَانُوۡا يُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِىِّ وَمَاۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡهِ مَا اتَّخَذُوۡهُمۡ اَوۡلِيَآءَ

او که وی دوی چه ایمان ئی راوړی وی (د زړه نه) پر الله او نبی (محمد یا موسیٰ) او په هغه کتاب چه نازل شوی دی ده ته نو نه به وو نیولی دوی دا مشرکان دوستان

تفسیر: له «النبی» څخه ځینی مفسرین حضرت موسیٰ علیه السلام او ځینی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوی. مطلب ئی داسی شو که یهودانو په رښتیا سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلودی (لرلی) له مشرکانو سره به ئی دوستی نه کوله. یا که دوی پر نبی علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوړی وی نو داسی حرکت به له دوی ځنی نه صادریده چه د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړی. په دی دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کښی وی.

وَلٰـكِنَّ كَثِيۡرًا مِّنۡهُمۡ فٰسِقُوۡنَ ۝٨١

او لیکن ډیر (کسان) له دوی ځنی فاسقان دی (د ایمان له دائری څخه وتونکی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د خپل منلی رسول سره د ډیری نافرمانی کولو له امله (وجی) دوی ته داسی یو حالت پیدا شو چه اوس د موحدینو په مقابل کښی مشرکینو ته ترجیح ورکوی. د افسوس ځای دی چه نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان هم داسی دی چه د مسلمانانو او د

کفارو د مقابلې په وخت کښې له کفارو سره دوستي کوي، او د کفارو حمايت او وکالت کوي.

اللهم احفظنا من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا.

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الْيَهُوْدَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْاۚ وَلَتَجِدَنَّ
اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰىؕ ذٰلِكَ بِاَنَّ
مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا وَّاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٨٢﴾

خامخا مومې به ته ډير سخت له ټولو خلقو، له جهته د عداوت (دښمنۍ) له هغه کسانو سره چه مؤمنان دي يهوديان او (بل) هغه کسان چه مشرکان دي. او خامخا مومې به ته ډير نژدې له ګردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د دوستۍ. له هغو کسانو سره چه مؤمنان دي هغه کسان چه وائي بيشکه مونږ نصارئ يو، دا (دوستي) په سبب د دې ده چه بيشکه ځينې له دوی ربتين عالمان او زاهدان پوهان دي او بيشکه چه دوی نه کوي تکبر او لويي (له منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ
تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ ۖ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ
الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾
فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

او کله چه واوری دوی هغه (کلام د الله قرآن) چه نازل (رالیږلی) شوی دی طرف د رسول ته (نو) وینی به ته سترګی د دوی چه بهیږی (تویوی) له اوښکو له جهته د دی چه وپیژانده دوی له حقو (خبرو د الله) وائی دوی ای ربه زمونږه ایمان راوړی دی مونږ (په قرآن او رسول د تا) نو ولیکه مونږه له شاهدانو (منونکو) او څه باعث دی پر مونږ چه نه به راوړو ایمان په الله او په هغه چه راغلی دی مونږ ته له حق څخه (چه رسول او قرآن دی) حال دا چه طمع (هیله (امید) لرو د دی چه داخل به کړی مونږ رب زمونږ سره له قوم صالحانو (چه محمدی امت دی په جنت کښی) پس بدل ورکړ دوی ته الله په سبب د هغه چه ویلی دوی جنتونه چه بهیږی له لاندی (د ونو او ماڼیو) د دوی ویالی چه تل به وی دوی په هغو کښی او دا (جنت) جزاء د محسنانو (نیکی کوونکو) ده او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی او نسبت د دروغ ئی کړی آیتونو زمونږ ته هم دغه کسان صاحبان د جحیم (ملګری د دوزخ) دی.

تفسیر: په دی آیتونو کښی دا ښوولی شوی دی چه د یهودانو دوستی له مشرکینو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده. د هغو قومونو له جملی څخه چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورسره زیاته سابقه درلوده (لرله) یهودانو او مشرکینو دواړو قومونو په ترتیب سره

له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو). د مکی معظمی د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «اظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له دیرو سپکو او ناوړو (غلطو) حرکاتو څخه لاس نه آخیسته په داسی حال کښی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او داده ناست ؤ لویه تیږه (ګټه) ئی پری وروړغړوله چه په شهادت ئی ورسوی، په طعام کښی به ئی زهر وراچول، سحر او کودی به ئی پری کولی، لنده ئی دا چه یو غضب به ئی وروسته له بل غضب او یو لعنت به ئی پس له بل لعنته ځانته ګاته. بالمقابل سره له دی چه نصارئ هم په کفر کښی مبتلا وو او له اسلام سره ئی حسد او رخه (کینه) درلوده (لرله) او داسی سترګی ئی نه درلودی (لرلی) چه په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شی، بیا هم په دوی کښی د حق منلو استعداد له دی دواړو فرقو ځنی زیات ؤ، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینی ته نسبتاً ژر مائل کیدل او سبب ئی دا ؤ چه تر هغه وخته پوری د علم زیاته ترقی او پرمختګ د دوی په منځ کښی نظر نورو اقوامو ته دیر ؤ او د دوی له طریقی سره سم تارکالدنیا او د زاهدانه ژوندانه غوره کوونکی کسان پکښی زیات وو، رقت القلب، د زړه نرمی او تواضع د دوی خاص صفت ؤ. په هر هغه قوم کښی چه دا صفات او خصال زیات وی ښایی چه د هغو لازمی نتیجی هم داسی وی چه په دوی کښی د قبول الحق او تسلیم او امانتداری ماده زیاته وی چه د حق له قبوله عموماً دری شیان ممانعت کوی جهل، حبالدنیا یا حسد او تکبر او نور د قسیسانو وجود د جهل مانع و. او د رهبانانو وجود د حبالدنیا، کبر، نخوت او د نورو د تکثر او زیادت سره مخالف او د رقت القلب، تواضع او لورینی له صفتونو سره نسبتاً موافق ؤ،

لکه چه د روم (قیصر) او د مصر باچا (مقوقس) او د حبشی تولواک (باچا) نجاشی هغه سلوک چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی د دی خبری شاهد دی چه په هغه وخت کښی د حق منلو او د مسلمانانو د دوستی صلاحیت او استعداد په دوی کښی د نورو اقوامو په نسبت زیات ؤ.

کله چه د اصحابو یوه ډله د مشرکانو د ظلم او تیری له لاسه پکو (تنګه) شوه نو د (حبشی) په لوری ئی هجرت وکړ او مشرکان تر هغه ځایه پوری هم د مسلمانانو په تعقیب کښی وو او (نجاشی) ته ئی د دوی په خلاف ویناوی وکړی نو (نجاشی) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل او څه پوښتنی ئی له دوی څخه وکړی او د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم د دوی عقیدی ځان ته ښکاره کړی، حضرت جعفر رضی الله تعالیٰ عنه د «مریم» د سورت څوآیتونه ورته ولوستل، او خپلی عقیدی بی په صاف ډول (طریقه) وربیان کړی په (نجاشی) ئی ډیر زیات تاثیر وکړ او اقرار ئی وکړ «څه شیان چه د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلی شوی دی، بیخی رښتیا او بالکل صحیح دی» (نجاشی) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخرالزمان نبی ومانه دا قصه اوږده ده لنده ئی دا چه له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشی باچا یوه جرګه (چه پر اویا تنو جدیدالاسلامو عیسائیانو

مشتمله وه) د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اقدس خدمت ته ولیږله کله چه دا جرګه مدینی منوری ته ورسیده او د قرآن کریم له اوریدلو څخه خوندوره شوه نو د الٰهی کلام له اوریدلو څخه دوی ته زیات رقت پیدا شو او په ژړا شول او په داسی حالت کښی چه د دوی له سترګو اوښکی بهیدی پر ژبو ئی د «ربنا آمنا» کلمات جاری وو.

په دی آیتونو کښی د همغی جرګی حال بیان شوی دی خو هیڅ خبر نه دی ورکړی شوی چه تل به د عیسائیانو او یهودانو او مشرکانو او د نورو تعلقات له اسلام او مسلمینو سره تر قیامته پوری هم داسی پاتی کیږی، نن ورځ په هغو کسانو کښی چه عیسائیان بلل کیږی قسیسان او رهبانان او متواضعان او نرم مزاجه کسان له سره نشته او بیخی داسی سری نه دی پاتی چه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی ته رقت پیدا، او له سترګو څخنی ئی اوښکی وبهیږی کله چه هغه ﴿اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً﴾ علت له سره نشته چه په ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ﴾ کښی بیان فرمایل شوی دی نو معلول یعنی «قرب المودة» به ولی موجود وی؟

په هر حال هغه اوصاف چه د نبوی عصر د عیسائیانو، یهودانو او مشرکانو په باره کښی بیان شوی دی، هغه هر کله او هر چیری او په هره اندازه سره چه موجود شی د هغو په نسبت دی له اسلام او مسلمینو سره د دوی عداوت او محبت هم قیاس کړی شی!

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُحَرِّمُوْا طَيِّبٰتِ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوْا ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ﴿۸۷﴾ وَكُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۠ وَّاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿۸۸﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه حراموئ تاسی پاک لذیذ له هغو شیانو نه چه حلال کړی دی الله له پاره ستاسی او مه کوئ تیری تاسی (له حدودو د الله) بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حدودو. او خورئ تاسی له هغه څیزه چه رزق (روزی) درکړی ده تاسی ته الله (چه) حلاله پاکیزه (ده) او وویریږی له الله څخه هغه (الله) چی تاسی پری ایمان لرونکی یئ!

تفسیر: د دی سورت په شروع کښی د«عهدونو د ایفاء» له تاکید نه وروسته د حلالو او حرامو بیان شروع شوی ؤ، په همغه ضمن کښی د خاصو مناسباتو له امله (وجی) (چه مونږ د هغو ذکر ځای په ځای کړی دی) د نورو ګټورو مضامینو سلسله شروع شوی ده، «الشئ بالشئ یذکر ـ خبره له خبری څخنی پیدا کیږی» اوس نور تول استطرادی مضامین ئی تمام کړل، د دی سپاری د

اولی رکوع د ربط له کبله (وجی) بیا د بحث اصلی موضوع ته رجوع کیږی او لطف په دی کښی دی چه له دی رکوع سره متصل په پخوانی رکوع کښی کوم مضمون چه تیر شوی دی، له هغه سره هم د دی رکوع مضمون په پوره ډول (طریقه) سره ربط لری، ځکه چه په پخوانی رکوع کښی د یهودانو او نصرانیانو فضیحتونه (رسوائی) او خرابی چه بیان کړی شوی د پوهانو په نزد د هغو خلاصه دوه شیان وو یعنی په دنیوی لذاتو او شهواتو او حرام خوړلو کښی د یهودانو انهماک چه د «تفریط فی الدین» سبب شو. او په دین کښی د نصرانیانو غلو او افراط چه بالاخره په «رهبانیت» او نورو منتهی شو. بلا شبه د «رهبانیت» په شان دینداری ته شائی د دیانت وبا وویل شی اگر که د نیت او اصلی منشاء په اعتبار فی‌الجمله محمود گانه (گڼل) شی، نو ځکه ﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا ﴾ من وجه د مدح په معرض کښی وړاندی کړی شوی دی، لیکن څرنگه چه دا ډول (طریقه) تجرد او ترک الدنیا د هغه عظیم مقصد او د قدرت د قانون په لاره کښی حائل ؤ، چه د عالم پیدا کوونکی د هغه مراعات د کائناتو په تخلیق کښی فرمایلی دی نو ځکه عالم نیوونکی دین ته (چه په ابدی ډول (طریقه) سره د گردو انسانانو د دارینو د فلاح او د معاش او معاد د اصلاح متکفل دی) ضروری وه چه د عبادت په دی ډول (طریقه) مبتدعانه (نوی بدعت) لاره باندی تنقید او سخت اعتراض وکړی.

هیڅ یو آسمانی کتاب تر نن پوری داسی جامع، معتدل او فطری تعلیم د انسانی ترقیاتو د هری شعبی په نسبت نه دی وړاندی کړی لکه چه په دغو دوو آیتونو کښی د قرآن کریم له خوا وړاندی شوی دی. په دی آیتونو کښی الله تعالیٰ مسلمانان په صاف ډول (طریقه) سره له دی نه منع کړی دی چه دوی کوم لذیذ، حلال او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وگرځوی، نه یوازی هم دا بلکه دوی ته الله تعالیٰ له حلالو او طیبو نعمتونو ځنی د متمتع کیدلو ترغیب هم ورکړی دی ـ مگر سره له سلبی او ایجابی شرطونو (۱) چه اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تیر نه شی. (۲) چه تقویٰ اختیار کړی او له الله جل جلاله ووېرېږی.

د اعتداء (حد نه تجاوز) دوه مطلبه کیدی شی له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول. او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کښی مبتلا کیدل ـ یا د لذائذو او طیباتو په متمتع کیدلو کښی د اعتدال له حده تیریدل ـ تر دی چه په لذتونو او شهوتونو کښی داسی لگیا او منهمک کیدل چه د یهودانو په شان یوازی دنیوی ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وگرځوی.

الغرض د غلو (مبالغی) او جفا او افراط او تفریط په منځ کښی یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دی. نه په دنیوی لذتونو کښی د ډوبیدلو اجازه شته، او نه د«رهبانیت» له لاری د مباحاتو او طیباتو پریښودل په کار دی. د «رهبانیت» له لاری قید مو ځکه کیښود. چه په ځینو وختونو کښی د بدنی یا نفسی علاج له امله (وجی) له کوم مباح څخه پرهیز کول په عارضی ډول (طریقه) سره په ممانعت کښی داخل نه دی او هم دا راز (قسم) مسلمان په تقویٰ سره مامور دی چه د هغی معنی دا ده چه له الله جل جلاله ځنی ووېرېږی او له ممنوعاتو ځنی اجتناب وکړی. له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو

کښې د کوم حرام یا ممنوع شی ارتکاب ته مفضی کیږی. د داسی مباحاتو پریښودل نه د عهد یا تقرب او قسم (لوړی) په توګه (طور) سره بلکه د احتیاط په دول (طریقه) ښه دی. که کوم سړی ئی په کوم وخت کښې سره د اباحت له اعتقاده ترک کړی نو دغه «رهبانیت» نه دی بلکه په ورع او تقوىٰ کښې شامل دی. **«لایبلغ العبد ان یکون من المتقین حتّٰی یدع مالاباس به حذراً ممابه باس. الترمذی»** الحاصل د اعتدأ ترک او د تقوىٰ د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طیباتو څخه استفاده کیدی شی او د ژوندانه په هر اړخ کښې د پرمختګونو وورونه پرانیستلی دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغوه سره په قسمونو ستاسی کښې.

تفسیر: یعنی پر دوی په دنیا کښې څه کفاره نشته، لکه چه په «منعقد یمین» کښې واجبه ده. د«لغو» او بیهوده قسم تفسیر په (٢) جزء د البقرة په (٢٢٥) آیت (٢٨) رکوع کښې پخوا لیکلی شوی دی، څرنګه چه پاس د طیباتو د تحریم ذکر ؤ، او تحریم هم یو قسم «یمین» دی نو ځکه اوس د «یمین» د احکامو ذکر کیږی

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُّمُ الْاَيْمَانَ ۚ
فَكَفَّارَتُهٗٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسٰكِيْنَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُوْنَ
اَهْلِيْكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ ۭ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ۭ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ ۭ وَاحْفَظُوْٓا
اَيْمَانَكُمْ ۭ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٨٩﴾

ولیکن نیسی تاسی په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چه کلک کړی وی تاسی قسمونه (پر هغه په قصد د زړه سره) نو کفاره (د ماتولو) د دی (قسم) طعام ورکول دی لسو مسکینانو ته له اوسطی (درجی) د هغو خوړو چه طعام ورکوئ تاسی (په هغه سره) کورنیو خپلو ته یا جامی ورکول دی دغو (لسو

مسکینانو) ته یا آزادول د (یوی) غاړی دی (د مرئی) نو هر څوک چه ونه مومی (له دغو درو واړو کفاراتو یو هم) نو روژه نیول د درو ورځو دی دا (مذکور شیان) کفارت د قسمونو ستاسی دی کله چه قسم یاد کړئ تاسی (او بیا ئی مات کړئ) او ساتئ تاسی قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، هم داسی (چه د یمین احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاږئ په دی نعمت او احسان او شرعی بیان

تفسیر: یعنی له قسم ماتولو څخه وروسته کفارت اوری چه هغه یو له دغو څلورو واړو کارونو څخه دی

(۱): طعام ورکول دی لسو تنو مسکینانو ته په طعام ورکولو کښی اختیار لری چه لس تنه مسکینان په خپل کور کښی میلمانه کوی او مړوی ئی یا د «فطر» د صدقی په اندازه هر مسکین ته غله یا د هغی قیمت ورکوی (له اوسطی نه د دوو وختو طعام مراد دی، سره د (نکلی - کتغ) ځکه چه اعلیٰ ئی (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی او ادنٰی ئی یو وخته سپوره ډوډی ده).

(۲): داسی جامه ورکول دی چه په هغی سره د مسکین د بدن اکثره برخه پټه شی مثلاً کمیس (قمیص)، یا پرتوګ یا تیکری (یا هغه چه د عورت ستر راولی او لمونځ پری وشی).

(۳): د یوه مریی آزادول دی، په دغه کښی ایمان شرط نه دی (مومن وی که کافر او په دغو درو واړو کښی سری مخیر دی چه هر یو کوی.)

(٤): روژه نیول دی چه متواتر پرله پسی دری ورځی دی روژه ونیسی، د ﴿فَمَن لَّمْ يَجِدْ﴾ د نه میندلو څخه مراد دا دی چه د نصاب خاوند نه وی. کما فی روح المعانی ﴿وَاحْفَظُوٓا۟ أَيْمَـٰنَكُمْ﴾ او ساتئ تاسی قسمونه خپل یعنی اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ. او که ئی کله وکړئ او په ماتولو کښی ئی خیر نه ؤ نو بیا ئی له ماتولو څخه وساتئ او که درڅخه مات شو نو بیا ئی د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ په بل عبارت د قسمونو حفاظت دا دی چه پر هری خبری بی له ضرورته قسم ونه خوری چه دغه ښه عادت نه دی او که قسم ئی وکړ نو تر مقدوره دی وساتی (که په ماتولو کښی ئی خیر وی مات دی کری او کفاره دی ورکړی!) او که له کومه سببه ئی مات کری نو کفارت دی ادا کری، دا ګرد (تول) شیان د یمین په حفاظت کښی داخل دی. ﴿كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ﴾ الآیة - هم داسی چه د یمین احکام ئی بیان کړل بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاږئ تاسی په دی نعمت او احسان د شرعی بیان دا څومره لوی احسان دی کله چه مونږ له طیباتو څخنی مخ واړاوه الله تعالیٰ مونږ ته له دغه مخ اړولو څخه منع وکره، او که چا په غلطه سره په خپل ځان «طیبات» حرام کړل، نو د یمین (قسم) له حفاظت سره د هغو د حلالیدلو طریقه ئی هم راښودلی ده.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٩٠﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعني اى مؤمنانو) بيشكه هم دا خبره ده چه شراب او قمار او بتان او غشي (د فال، دا څلور واړه تول) پليت دى له كار د شيطان څخه دى نو ځان وساتئ تاسى له دى څخه له پاره د دى چه نجات وموموئ تاسى (په دى ځان ساتلو سره)

تفسير: د «انصاب» او د «ازلام» تفسير په (٦) جزء د (المآئدة) د سورت په (٣) آيت په اوله ركوع كښى د ﴿ وَمَاذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوْا بِالْاَزْلَامِ ﴾ په ذيل كښى تير شو، له دى آيت څخه پخوا هم ځينى آيتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوى وو اول دا آيت نازل شوى ؤ ﴿ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيْهِمَآ اِثْمٌ كَبِيْرٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا ﴾ (٢) جزء د البقرة (٢١٩) آيت (٢٧) ركوع اگر كه په دغه آيت كښى هم د خمر د تحريم په لورى صريحه اشاره شته ـ مگر څرنگه چه په هغه كښى په صاف طور سره د خمر د پريښودلو حكم نه ؤ. نو ځكه حضرت عمر رضى الله تعالىٰ عنه د هغه له اوريدلو څخه وروسته وويل «اللهم بين لنابياناشافيا» وروسته له دى نه بل آيت راغى ﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكٰرٰى ﴾ الآية ـ (٥) جزء د النسأ (٤٣) آيت (٧) ركوع، په دى كښى هم د خمرو د تحريم تصريح نه وه، اگر كه د نشى په حالت كښى له لمانځه ځنى ممانعت شوى دى او دغه قرينه وه په دى خبرى باندى چه غالباً دا شى عنقريب بيخى حرام كيدونكى دى. مگر څنگه چه په عربو كښى د شرابو د څښلو رواج دير زيات ؤ، او له هغو څخه دفعتاً ځان ژغورل (بچ كول) د مخاطبينو په لحاظ سهل او آسان نه ؤ نو ځكه په نهايت حكيمانه دول (طريقه) سره ئى متدرجاً رومبى د شرابو نفرت په زړونو كښى ورواچاوه او بيا ورو ورو د تحريم له حكم سره ئى مأنوس كړل. لكه چه حضرت عمر رضى الله تعالىٰ عنه د دى دوهم آيت له اوريدلو څخه بيا هغه الفاظ تكرار كړل چه «اللهم بين لنابياناً شافيا» خو د (المآئدة) دا آيتونه چه موږ ئى په تلاوت سره اوس مشرف يو له ﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّمَا الْخَمْرُ ﴾ څخه تر ﴿ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّنْتَهُوْنَ ﴾ پورى نازل شول چه د بت پرستى په شان په دى كښى په دير صاف او ښكاره دول (طريقه) سره له دى ناولى او مردار شى څخه د اجتناب كولو هدايت راكړى شوى دى. لكه چه حضرت عمر رضى الله تعالىٰ عنه د ﴿ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّنْتَهُوْنَ ﴾ له اوريدلو څخه وروسته په زوره نارى كړى «انتهينا انتهينا يا ربنا!» او خلقو د شرابو چاټى گانى ماتى كړى، او شرابخانى له شرابو څخه تشى شوى. د مدينى منورى په كوڅو كښى لكه د باران اوبه شراب وبهيدل، تولو عربو دغه ناولى او مردار شراب پريښودل، او د ربانى معرفت، او د نبوى اطاعت او محبت له طهورو شرابو څخه مخمور شول، او د دى ام الخبائث په مقابل كښى د محمد صلى الله عليه وسلم

جهاد داسي کامیاب شو، چه د هغه بل کوم نظیر په تاریخ کښي نشي پیدا کیدی. د الله تعالیٰ دی قدرت ته وګورئ! دغه شی چه د پاک قرآن له خوا په دومره شدت، له ډیرو پیریو را په دی خوا منع کړی شوی دی، نن ورځ له ګردو (ټولو) څخه زیاتو شراب څښونکو هیوادونو (لکه امریکه او نور هم) د هغو خرابی ورانی او ضرر محسوس کړی دی او د شرابو په تقلیل او امحاء کښي زیار (محنت) او کوښښ کوی ـ فلله الحمد والمنه.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَٰوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِي الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَوٰةِ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾

بیشکه چه هم دا خبره ده، غواړی شیطان چه واچوی په منځ ستاسی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) په څښلو د شرابو کښی او (کولو د) قمار کښی او واړوی تاسی له یاده د الله او له لمانځه څخه نو آیا یئ تاسی منع کیدونکی (اوښتونکی له دی بدو کارونو؟ بلکه واوړئ)

تفسیر: کله چه د شرابو د څښلو له اثره د سری عقل او سد (هوش) له سر څخه لاړ شی نو ډیر ځلی شرابیان د لیونیانو په شان په خپلو منځو کښی جنګونه او جګړی سره کوی او یو له بل سره وهی تر دی چه په ځینو وختونو کښی له سد کیدلو څخه وروسته هم د جنګ آثار په دوی کښی پاتی وی او یو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوی. هم دغه حال بلکه له دی څخه زیات د قمار (جواری) دی. د قمار په ورلو او بایللو کښی سختی جګړی، منازعی او فسادونه پیښیږی، چه د هغو په وسیله شیطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو له پاره په لاس ورځی، دا خو ئی ظاهری خرابی شوه باطنی نقصان ئی دا دی چه د هسی شیانو په مشغولیدلو سره انسان د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه بیخی غافلیږی او د دی خبری دلیل مشاهده او تجربه ده، شطرنج کوونکو ته وګورئ چه نه یواځی لمونځ بلکه خوراک او څښاک او ژوندون او کور او کهول ئی هم له یاده وتلی وی. کله چه دا شیان د داسی ظاهری او باطنی نقصانونو لرونکی دی، نو آیا یو مسلمان به د دی شیانو له اوریدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم تری ځان نه ژغوری (بچ کوی)؟ بلکه و دی ژغوری (بچ د کړی)!

فائده: په دغو دواړو آیتونو کښی د شرابو او قمار د حرمت تائید او تاکید په لس ډوله (قسمه) شوی دی

(۱): دا چه جمله ئی په «انما» سره شروع فرمایلی ده تاکید فائده کوی.

(۲): د بت پرستی په شان ئی وفرمایل.
(۳): پلیت ئی وبلل.
(٤): د شیطان عمل ئی وباله.
(٥): د اجتناب امر ئی تری صادر کړ.
(٦): دا چه اجتناب ئی د نجات سبب دی.
(۷): دا چه د بغض، عداوت او کینی موجب دی.
(۸): دا چه د خدای له ذکر او یاد څخه ګرځوونکی دی.
(۹): دا چه حصاروونکی دی له لمانځه.
(۱۰): دا چه صریح امر صادر شوی دی چه د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واوړئ!

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۹۲﴾

او ومنئ تاسی (حکم د) الله او ومنئ تاسی (حکم د) رسول (د الله) او وساتئ تاسی (ځان له مخالفت د دوی) پس که وګرځیدلئ تاسی له احکامو د دوی) نو یوه شئ چه بیشکه هم دا خبره ده چه پر رسول زمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنی که د یوه شی ګټی او ضررونه تاسی نشئ احاطه کولی نو بیا هم د الله تعالیٰ د احکامو امتثال وکړئ او د الٰهی قانون له تخلفه ځان وساتئ! او که مو ځانونه تری ونه ساتل نو زمونږ رسول الٰهی احکام او قوانین تاسی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره دررسولی دی، د تخلف نتیجی ته تاسی په خپله فکر وکړئ! چه څه به کیږی؟ د هغه اضرار یقیناً تاسو ته رسیدونکی دی.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوا وَّآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوا وَّآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوا وَّأَحْسَنُوا ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۹۳﴾

نشته پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وی او کړی ئی وی ښه (عملونه) هیڅ ګناه په هغه شي کښې چه خوړلی دی دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چه راتلونکو څخه ځان وساتی او ټینګ وی په ایمان کښې او کوی ښه (عملونه) بیا ځان ټینګ کړی (له محرماتو) او ایمان راوړی (په تحریم د محرماتو هم) بیا (وروسته له هغه) پرهیز کوی (له شبهاتو هم) او احسان کوی (له خلقو سره یا ښه کړی ګرد (ټول) اعمال خپل) او الله خوښوی نیکی کوونکی (نو ښه جزا ورکوی)

تفسير: په نهایت قوی او صحیحو احادیثو کښې راغلی دی کله چه د خمر د تحریم آیتونه نازل شول نو اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم سؤال وکړ چه «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم» د هغو مسلمانانو احوال به څه وی چه د تحریم له حکم څخه پخوا ئی شراب څښلی او په همغه حالت کښې مړه شوی دی؟» مثلاً هغه ځینې اصحاب چه شراب ئی څښلی وو او د «احد» په غزا کښې شریک شوی وو او په هغه حالت کښې په شهادت ورسیدل چه په معده کښې ئی شراب هم موجود و نو د دوی په ځواب کښې دا آیت نازل شو. د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دی آیت مطلب دا دی هغه کسان چه د ایمان او د نیک کار او صالح عمل خاوندان وی ژوندی وی که مړه هغوی ته د یوه مباح شي په خوړلو کښې د اباحت په وخت کښې هیڅ مضایقه نشته خصوصاً هغو کسانو ته چه په عامو احوالو کښې په تقویٰ او د ایمان په خصائلو سره متصف وی. او بیا په هم دی خصائلو کښې ئی پرله پسی ترقی کړی وی تر دی چه د ایمان او تقویٰ په مدارجو کښې ئی دومره ترقی کړی وی چه د احسان تر مرتبې پوری رسیدلی وی چه هغه د یوه مؤمن په روحانی ترقیاتو کښې د انتهائی ترقیاتو مقام کیدی شي. او هغه ځای ته د رسیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ له داسی بنده سره خصوصی مینه کوی **(وفي حديث جبريل: الاحسان ان تعبدالله كانك تراه)** نو هغه متقی او پاک اصحاب چه په ایمان او تقویٰ کښې ئی خپل عمرونه تیر کړی دی او د احسان نسبت ئی حاصل کړی دی، او د الله تعالیٰ په لاره کښې شهیدان شوی دی، د هغو په نسبت د داسی خلجانونو او توهماتو د پیدا کیدلو له سره ضرورت او امکان نشته، چه دوی د داسی یوه شي له استعمالولو څخه وروستو له دنیا انتقال وکړ چه په هغه وخت کښې نه ؤ حرام مګر وروسته حرام شو. محققینو لیکلی دی چه د تقویٰ (یعنی له هغو شیانو څخه اجتناب کول چه دین ته ضرر رسوی) له پاره څو درجې دی او د ایمان او یقین مراتب هم د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لری. له تجربو او شرعی نصوصو څخه ثابته ده څومره چه سړی په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد فی سبیل الله کښې ترقی وکړی په همغه اندازه د الله تعالیٰ خوف او زړه ئی د ده د عظمت او جلال له تصوره معمور او ایمان او یقین ئی مضبوط او مستحکم کیږی د سیرالی‌الله مراتبو او د هغه ترقی او عروج ته په هم دی آیت کښې د تقویٰ او ایمان په تکرار سره اشاره وشوه. او د سلوک آخری مقام

«احسان» او د ده ثمرى ته ئى هم تنبيه وفرمايله. او د هغه سؤال په نسبت چه د اصحابو په باره كښې كړى شوى ؤ په يوى عامى او تامى ضابطى د هغه ځواب ورکړى شوى دى او په داسى يوه عنوان سره ځواب ورکړى شوى دى چه په هغه كښې د هغو مرحومانو د فضيلت او منقبت په لورى هم يوه لطيفه اشاره شوى ده د صحيحو احاديثو په ذخيره كښې دوه داسى ځايونه دى چه اصحابو كرامو رضى الله تعالىٰ عنهم داسى پوښتنى كړى دى.

(۱): هم دا د خمر د تحريم په متعلق (چه پاس تير شو.)

(۲): د قبلى د تحويل په وخت كښې چه «يا رسول الله! هغه مسلمانان چه پخوا د قبلى له تحويل څخه وفات شوى دى، او يو لمونځ ئى هم د بيت الحرام په لورى نه دى كړى، د هغو د لمنځونو حال به څرنګه وى؟» د دې پوښتنى په ځواب كښې دا آيت نازل شو ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيْعَ اِيْمَانَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾ (۲ جزء د البقرة (۱٤۳) آيت ۱۷ ركوع) له غور كولو څخه معلوميږى چه هم دا دوه مسئلى دى چه د هغو په نسبت د داسى صاف او ښكاره حكم له نازليدلو څخه پخوا، ډير واضح او قطعى آثار او قرائن موجود ؤ چه د هغو په ليدلو سره اصحاب كرام رضى الله تعالىٰ عنهم هر وخت د صريح حكم د نزول په انتظار كښې وو. د خمر په متعلق اوس مونږ څو داسى روايتونه نقل كړل چه زمونږ دا دعوى په هغو ښه ثابتيږى. او د «تحويل القبلى» په نسبت د قرآن كريم آيات ﴿قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰهَا﴾ چه د سيقول په شروع (د البقرة ۱٤٤ آيت ۱۷ ركوع) كښې تير شو، خبر وركوى چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم هر وخت منتظر ؤ، چه د«تحويل القبلى» حكم به كله نازليږى؟ او ښكاره ده چه داسى واضح حالات له اصحابو څنى پټ پاتى كيدى نشول، نو ځكه د «تحويل القبلى» خبره كله چه يوه سړى د كومى كوڅى مسجد ته واوروله نو ګردو (تولو) لمونځ كوونكو د هم دى خبر واحد په آوريدلو سره د بيت المقدس په ځاى (د بيت الحرام) په لورى مخونه واړول، او لمنځونه ئى ادا كړل، حال دا چه د بيت المقدس استقبال هغو ته په قطعى ډول (طريقه) سره معلوم ؤ او ظنى خبر واحد د قطعى خبر ناسخ كيدى نشى. نو ځكه د اصولو علماؤ تصريح كړى ده چه هغه خبر واحد چه په قرائنو مشتمل وى د محفوف‌بالقرائن‌توب (په قرائنو كښې د پتوالى) له سببه قطعى ګڼلى كيږى نو هغه آثار او قرائن چه په حتمى ډول (طريقه) سره خبر وركوى چه د«تحريم الخمر» د (شرابو حرمت) يا د «تحويل القبلى» حكم نن يا سبا رارسيدونكى دى، ګواكى د حكم له نزول څخه پخوا هغو قرائنو او اماراتو اصحاب رضى الله تعالىٰ عنهم د حضرت الهٰى له مرضى څخه فى‌الجمله مطلع كړى ؤ. نو ځكه په دى دواړو مسئلو كښې د حكم له نزوله پخوا د هغه حالت په نسبت پوښتنى كول د استبعاد محل كيدى نشى خصوصاً د خمر په نسبت چه د هغو د ممانعت واضح اشارات په ﴿وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا﴾ او نورو كښې شته والله سبحانه وتعالىٰ اعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَيَبۡلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلصَّيۡدِ تَنَالُهُۥٓ أَيۡدِيكُمۡ وَرِمَاحُكُمۡ لِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٞ ۝٩٤

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) خامخا ازمویی تاسی هرومرو (خامخا) الله په یوه شی له ښکاره (په وخت د احرام کښی) چه رسیږی (ځینو د) هغو ته لاسونه ستاسی (چه واړه دی) او (ځینو د هغو ته) نیزی ستاسی (چه غټ دی. دغه ازمیښت کوی) دپاره د دی چه ښکاره (معلوم) کړی الله هغه څوک چه ویریږی له ده په غیب سره (بی له لیدلو او بیل ئی کړی د ضعیف الایمان څخه) نو هر هغه چه له حده تیری وکړی (په کولو د ښکار په احرام کښی) پس له دی (منعی له ښکاره) نو دی ده ته عذاب دردناک

تفسیر: په ړومبنی رکوع کښی ئی له «تحریم الطیبات» او له «اعتداء» څخه منع فرمایلی وه او پکښی د ځینو شیانو د اجتناب حکم ئی ورکړی ؤ چه په دائمی ډول (طریقه) سره حرام دی په دی رکوع کښی د ځینو هغه شیانو له ارتکابه منع کړی شوی ده چه دائمی حرمت په کښی نشته بلکه له ځینو احوالو او اوضاعو سره مخصوص دی، یعنی د احرام په حالت کښی د ښکار له نه کولو څخه مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ له طرفه په مطیعو او امر منونکو بندګانو دغه امتحان دی چه دوی د احرام په حالت کښی کله چه له ښکاره سره مخامخ شی او په آسانی سره د هغه په ویشتلو او نیولو هم قادر وی، نو څوک دی چه بی له لیدلو څخه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او د هغه د حکم امتثال وکړی؟، او له اعتداء (د الٰهی احکامو له تجاوز کولو) څخه د الٰهی سزا له امله (وجی) وویریږی؟

د اصحاب السبت قصه (په اول جزء د البقرة په (٦٥) آیت (٨) رکوع کښی) تیره شوی ده چه حق تعالیٰ خاص د شنبی (خالی) په ورځ کښی دوی د ماهی (کب) له ښکاره منع کړی وو، مګر دوی په مکر او حیلو له هغه حکم څخه غاړه وغړوله او له خپله حده ئی تیری او تجاوز وکړ، الله تعالیٰ پر دوی ډیر رسوا کوونکی عذاب نازل کړ، په دی ډول (طریقه) سره حق تعالیٰ له محمدی امت څخه هم لږ څه امتحان په دی مسئله کښی واخیست چه د احرام په حالت کښی ښکار ونه کړی (د حدیبیی) په موقع کښی کله چه دا حکم نازل شوی ؤ نو ښکار دومره ډیر او نژدی ؤ چه په لاسونو او نیزو سره هم د هغو اخیستل او وژل ممکن ؤ، مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم دا په ثبوت ورسوله چه د الله تعالیٰ په داسی امتحان کښی هم هیڅ یو قوم د دوی په اندازه نشی بریالی (کامیاب) کیدی. د «**لیعلم الله**» له لفظ څخه چه د باری تعالیٰ د علم د حدوث توهم پیدا کیږی د هغه د ازالی له پاره (په دوهم جزء د

البقرة (١٤٣) آیت (١٧) رکوع د ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ ﴾ تفسیر ولوستل شی!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقْتُلُواْ ٱلصَّيْدَ وَأَنتُمْ
حُرُمٌۚ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ
يَحْكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًۢا بَٰلِغَ ٱلْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّٰرَةٌ طَعَامُ
مَسَٰكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِۦۗ عَفَا ٱللَّهُ
عَمَّا سَلَفَۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنْهُۚ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وژنئ تاسی ښکار حال دا چه تاسی محرمان اوسئ او هر هغه چه ووژنی دا (ښکار) له تاسی څخه په قصد سره نو (پری) بدل دی په مثل د هغه چه وژلی (یی) دی له چارپایانو څخه چه حکم به کوی په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف) له تاسی (مسلمانانو) ځنی په دی حال چه هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول (طریقه) ورسولی شی کعبی ته یا (پری کفاره ده طعام د (څو تنو) مسکینانو یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دی له پاره د دی چه وڅکی سختی د عمل خپل عفوه کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی او هر هغه چه بیرته وګرځیده (ښکار کولو ته په احرام کښی) نو بدل به واخلی الله له ده څخه او الله ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسیر: یعنی مه وژنئ ای مؤمنانو! ښکار کله چه تاسی په احرام کښی اوسئ! یعنی هر هغه حیوان چه له تاسی څخه ترهیدونکی وی غوښه ئی حلاله وی او که حرامه بی له تپوس، غټ کارغه، لړم، موږک او خوړونکی سپی چه د دی پنځو واړو قتل په احرام کښی هم روا دی. او په یو روایت کښی د لړم په ځای مار، او د سپی په ځای لیوه راغلی دی. او هر څه چه میاشی، وروږی، کنی، شمشتی او میږی دی، زمونږ د حنفیانو په مذهب عفوه دی «احمدی» د دی په متعلق ځینی احکام په (٦) جزء د المآئدة په (١١) آیت (١١) رکوع کښی هم تیر شوی دی.
﴿ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا ﴾ او هر هغه چه ووژنی دا ښکار له تاسی په قصد سره له دغه قصد

څخه دا مطلب دی چه خپل احرام ئی په یاد وی او په دی هم مستحضر وی چه د احرام په حالت کښی ښکار جائز نه دی دلته ئی یواځی د«متعمد»حکم وفرمایه چه د ده د فعل سزا دا ده. او الله تعالیٰ کوم انتقام چه آخلی هغه بیل دی لکه چه په ﴿ وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ ﴾ سره ئی تنبیه وفرمایله او که په هیره سره ئی ښکار وکړ نو سزا ئی هم دغه ده یعنی «هدی» یا «طعام» یا صیام هو! الله تعالیٰ له ده څخنی انتقامی سزا نه اخلی. زمونږ د حنفیانو په نزد که په احرام کښی ښکار ونیوه شو نو خوښی کول ئی فرض دی که ئی وواژه نو دوه د بصیرت او تجربی خاوندان دی قیمت کړی. او له همغه قیمت سره دی برابر یو حیوان واخلی (مثلاً پسه، غوئی اوښ او نور) او کعبی شریفی ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی ورسوی! او هلته دی ذبح کړی او په خپله دی له هغه څخه نه خوری! یا په هغه قیمت سره دی غله واخلی! او هر محتاج ته دی د صدقة الفطر په اندازه تقسیم کړی! یا پر څومره محتاجانو چه رسیږی د هغو له شمیر سره برابر دی روژی ونیسی! ﴿ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ﴾ عفوه کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی یعنی د حکم له نزوله پخوا، یا ړومبی له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښی که چا داسی حرکت کړی وی نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوی. حال دا چه له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کښی داسی ښکار کول دیر بد ګانه ـ نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بیځایه نه وه چه هغه شی چه ستاسی د زعم سره سم هم په جرائمو کښی داخل ؤ د هغه ارتکاب ولی کړی شوی دی؟ ﴿ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ﴾ او الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو، څیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمینو څخه یعنی نه کوم مجرم د ده د قدرت له قبضی څخه تښتیدلی شی، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو څخنی چه د سزا ورکولو وړ (لائق) دی تیریدونکی دی (مګر هغه چاته چه اراده وفرمائی.)

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

حلال کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر له پاره د نفع اخیستو ستاسی او دپاره د (نورو) مسافرانو (چه وچ ئی کاندی) او حرام کړی شوی دی په تاسی ښکار د وچی څو چه اوسئ تاسی محرمان او وویریږئ تاسی له الله هغه چه هم ده ته به ورټول کړل شئ (په جمع به وروستی شئ) تاسی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په احرام کښی د دریاب ښکار یعنی ماهی (کب) حلال دی او د سیند خواړه یعنی هغه ماهی چه له اوبو څخنی بیل او مړ شوی وی او ده هغه نه وی نیولی،

هم حلال دی الله تعالیٰ وفرمایل چه دا مو ستاسی د فائدی له امله (وجی) روا کړی دی. بیا دی شوک داسی گومان ونه کړی چه دا د حج په طفیل حلال شوی دی. وئی فرمایل چه د نورو گردو (تولو) مسافرانو د فائدی له پاره ماهی اگر که په تالاؤ کښی وی هغه هم د سیند د ښکار حکم لری. دا د ښکار حکم معلوم کړی شو. په احرام کښی (د مکی معظمی) په لوری قصد دی چه په هغی او د هغی په شاو خوا کښی تل ښکار کول حرام دی. بلکه هلته د ښکار ویرول او تښتول هم حرام دی».

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيٰمًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَآئِدَ ؕ

گرځولی ده الله کعبه چه کوته ده د بزرگی (او عبادت) (باعث) د قیام (او انتظام) له پاره د خلقو او میاشته بزرگه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبی ته (هم) او آمیل داره چارپایان (هم چه بیولی شی کعبی ته)

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دینی او دنیوی دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده. حج او عمره خو هغه عبادتونه دی چه د دوی اداء مستقیماً په کعبی شریفی پوری اړه (احتیاج) لری ـ لیکن د لمانځه له پاره هم د قبلی استقبال شرط دی. په دی ډول (طریقه) سره کعبه شریفه د خلقو د دینی عباداتو د قیام سبب شوی ده. بیا کله چه په حج او نورو مواقعو کښی له گردو (تولو) اسلامی ملکونو ځنی په لکونو مسلمانان هلته سره تولیږی نو دوی بیشماره تجارتی، سیاسی، اخلاقی، مذهبی او روحانی فوائد هم حاصلولی شی الله تعالیٰ دغه ځای «حرم آمن» گرځولی دی نو ځکه نه یواځی هلته انسانانو، بلکه نورو ساکښانو (ذی روحو) ته هم امن په برخه کیږی. د جاهلیت په زمانه کښی چه ظلم او وینی تویول او فتنه او فساد خورول محض د عادی او معمولی خبرو په شان ؤ ـ یوه سړی د خپل پلار له قاتل سره هم په حرم شریف کښی تعرض نشو کولی. له مادی حیثیته هر انسان د دی منظری او ننداری له لیدلو څخه حیرانیږی او په چرت (خیال) کښی لویږی، چه په «وادی غیر ذی زرع» کښی په دومره افراط سره د خوړلو او څښلو او د فواکهو او میوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو ځایونو څخه راوړل کیږی؟ دا گرد (تول) حیثیتونه په «قیاماً للناس» کښی معتبر کیدی شی. او له تولو ځنی لویه خبره دا ده چه په الٰهی علم کښی لا له پخوا څخه دا مقدره شوی وه چه بنی نوع انسان ته له هم دی ځایه د ابدی هدایت عالم نیوونکی چینه بهیدونکی ده. او د مصلح اعظم، مبلغ اکرم، امام القبلتین، سیدالکونین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولد او مسکن گرځیدلو شرف په تول جهان کښی د هم دی بختوری خاوری په برخه کیږی نو د دی

تولو وجوهو له امله (وجی) مونږ کعبی شریفی ته ﴿قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ ویلی شو، ځکه چه کعبه شریفه د ځمکی د مخ د ګردو (تولو) انسانانو په حق کښی د اخلاقو د اصلاح او د روحانیت د تکمیل او د هدایت د علومو مرکزی نقطه ده. او د هیڅ شی قیام بی له خپله مرکزه نشی کیدی علاوه پر دی د محققانو په نزد د ﴿قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ مطلب دا دی چه د کعبی شریفی مبارک وجود د کل عالم د قیام او د بقاء باعث دی. د دنیا ودانتیا تر هغه وخته پوری ده څو بیت الحرام او د ده احترام کوونکی مخلوقات موجود وی او کله چه الله تعالیٰ داسی اراده وفرمائی چه دی عالم او د هغه کارخانی ته خاتمه ورکری نو له ګردو (تولو) کارونو څخه د مخه هم دا مبارک محل چه «بیت الله شریف» ورته وایی پورته کاوه شی، لکه چه د ځمکی د جوړولو په وخت کښی له ګردو (تولو) څخه د مخه هم دا متبرک محل جوړ شوی ؤ، ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيۡتٖ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية . د بخاری رحمة الله علیه په حدیث کښی دی چه یو تک تور وحشی (چه د «ذوالسویقتین» په نامه ئی لقب یاد کری دی) د کعبی د عمارت یوه یوه ډبره (ګټه) به ونړوی اما تر څو پوری چه الله تعالیٰ د دی جهان د نظام او قوام اراده لری هیڅ یو زورور او خورا قوی قوم هم د کعبی شریفی د انهدام په مقصد کښی نشی بریالی (کامیاب) کیدی او هیڅوک او هیڅ ملت په داسی ناپاکی ارادی له سره نشی کامیابیدی. د «اصحاب فیل» له قصی هر مسلمان خبر دی وروسته له هغو په هره زمانه کښی څومره اقوام او اشخاص چه په داسی ناپاکو ارادو پسی لویدلی دی یا کومه پلمه (تدبیر) یی جوړه کری ده یا ئی پس له دی نه جوړه کری دوی تول سره پاتی او ناکامه شوی دی او ناکامه به شی. دا د الله تعالیٰ د حفاظت او د اسلامی صداقت عظیم الشان نښان دی چه د ظاهری اسبابونو او سامانونو له فقدان سره تر نن ورځی پوری هیڅا په دغه ابلیسی مقصد کښی بری نه دی موندلی او نه به بری ومومی او کله چه د کعبی شریفی د عمارت په نړولو کښی د قدرت له لوری مخ نیوی ونشی نو وپوهیږئ چه د عالم د ورانی حکم رارسیدلی دی. د دنیا حکومتونه د خپلو دارالسلطنتونو او شاهی ماڼیو په حفاظت کښی په لکونو سری وژلو ته ورکوی، مګر که دی په خپله خپل شاهی قصر د کوم مصلحت له امله (وجی) وران یا تبدیل یا ترمیموی نو د معمولی او عادی مزدورانو په وسیله د هغه د نړولو حکم ورکوی. بنائی چه د هم دی خبری له امله (وجی) امام بخاری رحمة الله علیه د ﴿جَعَلَ ٱللَّهُ ٱلۡكَعۡبَةَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ الآية - په باب کښی د «ذوالسویقتین» حدیث درجوی او د ﴿قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ مطلب ته ئی هم داسی اشاره کری ده چه مونږ پاس ولیکل (نبه علیه شیخنا المترجم قدس الله روحه فی دروس البخاری). په هر حال په دغه تر بحث لاندی آیت کښی د «محرم» د احکامو له بیانولو څخه وروسته د کعبی شریفی د عظمت او حرمت بیانول مقصود دی، بیا ئی د «کعبی شریفی» او د «احرام» په مناسبت د **«شهرالحرام»** او **(هدی)** او **(قلائد)** ذکر هم وفرمایه، لکه چه د دی سورت په شروع کښی ئی د ﴿غَيۡرَ مُحِلِّي ٱلصَّيۡدِ وَأَنتُمۡ حُرُمٌ﴾ سره ﴿لَا تُحِلُّواْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهۡرَ ٱلۡحَرَامَ وَلَا ٱلۡهَدۡيَ وَلَا ٱلۡقَلَٰٓئِدَ﴾ ملحق فرمایلی ؤ. والله اعلم.

ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۹۷﴾

دا (تیر بیان) دپاره د دی دی چه پوه شئ تاسی چه بیشکه الله عالم دی په هر هغه شی چه دی په آسمانونو کښی او په هر هغه شی چه دی په ځمکه کښی او بیشکه الله په هر شی باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی کعبه شریفه «قیاما للناس» گرځول چه په هغی کښی دینی او دنیوی مصالح رعایت شوی دی او هغه خورا (ډیره) لویه پیشگویی چه په ظاهر کښی له قیاس څخه مخالفه ښکاری د دی دلیل دی چه په ځمکه او آسمانونو کښی هیڅ شی د پاک خدای له غیر محدود علم څخه وتلی نشی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۸﴾

پوه شئ تاسی چه بیشکه الله ډیر سخت دی عذاب د ده (هغه ته چه تل د حرامو ارتکاب کوی) او بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه د احرام په حالت کښی یا د کعبی شریفی د احترام او نورو په متعلق ورکړی شوی دی که له هغو څخنی عمداً مخالفت وکړئ! نو وپوهیږئ! چه د الله تعالیٰ عذاب ډیر سخت دی او که په سهوی او نسیان سره تقصیر درڅخنی وشی نو په کفاره او نورو سره ئی تلافی وکړئ! بیشکه چه الله جل جلاله لوی ښونکی او مهربان دی.

مَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ﴿۹۹﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول زما مگر رسونه (د پیغام) ده او الله عالم دی په هغه شی (هم) چه ښکاره کوئ ئی تاسی او په هغه شی (هم) چه پټوئ ئی تاسی

تفسیر: رسول الله علیه الصلوٰة والسلام د الله تعالیٰ د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء کړ او د حق تعالیٰ حجت په گردو (ټولو) بندگانو تمام شوی دی. اوس هر څه او هر هغه عمل چه په

ظاهر او باطن کښې وکړئ! الله تعالیٰ ته معلوم دی د حساب او جزاء په وخت کښې به یوه یوه ذره هم ستاسی په مخ کښې ښکاره او در ایښوده کیږی.

قُلْ لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه برابریږی خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اګر که ښه درښکاره شی تاته ډیروالی د خبیث (ناپاکه)، نو وویریږئ تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو له پاره د دی چه تاسی نجات ومومئ.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښې ئی فرمایلی ؤ چه (طیبات) مه حراموئ! بلکه له هغو څخنی په اعتدال سره متمتع شئ! د دی مضمون د تکمیل څخه وروسته د خمر او د نورو ناولو او خبیثو شیانو حرمت ئی بیان وفرمایه په دغه سلسله کښې د محرم ښکار هم وګڼئ! د محرم په مناسبت د څو نورو ضمنی شیانو له بیانولو څخه وروسته اوس تنبیه فرمائی چه طیب او خبیث یو شان نه دی (او بیخی بد له ښو سره نه برابریږی یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک کره او ناکره په اموالو کښې او هم داسی طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کښې نه دی برابر بلکه دغه حکم عام دی او په هر څه کښې جاری کیږی) لږ شی چه طیب او حلال وی له ډیرو خبیثو او حرامو شیانو څخه ښه او بهتر دی عقلمن ته لازم دی چه همیشه طیب او حلال شی اختیار کړی! او د خرابو شیانو په لوری له سره ونه ګوری! اګر که ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه هم ښکاره شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسی پوښتنی له (هغو) شیانو که ښکاره کړ شی تاسی ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کړی تاسی (هغه ځواب) او که پوښتنی وکړئ تاسی له (حاله) د هغو

«شیانو» په داسی وخت کښې چه نازل کاوه شي قرآن (یعني وحی راځي نو) ښکاره به کړی شي تاسي ته عفوه کړی ده الله له هغو (تیرو پوښتنو) او الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر تحمل والا دی (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: د پخوانیو دوو رکوعګانو حاصل په دیني احکامو کښې له مبالغی او تساهل څخه امتناع وه. یعني هغه «طیبات» په خپلو ځانونو مه حراموئ! چه د الله تعالیٰ له خوا تاسي ته حلال کړی شوی دی او له هغو شیانو څخه چه خبیث او حرام دی (اعم له دی چه په دائمی طور سره وی یا په خاصو وختونو کښې)، په پوره ډول (طریقه) اجتناب وکړئ! په دی آیتونو کښې تنبیه فرمایي چه هغو شیانو په متعلق فضول، چټی (بیکاره) او له موضوع څخه لری سوالونه مه کوئ،! چه په هغو کښې شارع تصریحاً څه شي نه دی بیان کړی همغسی چه د تحلیل او تحریم په سلسله کښې د شارع بیان د هدایت او بصیرت موجب دی د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی. هر هغه شي چه الله تعالیٰ په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی همغه حلال یا حرام شوی دی. او له هغه شي څخه ئې چه سکوت فرمایلی دی په هغه کښې توسع او پراختیا شته!، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتي او د هغه په فعل او ترک کښې عامل آزاد دی، اوس که د داسي شیانو په نسبت خامخا څیړنه (کتنه) او پلټنه (تحقیق) وشي او د مباحثی او سوال او ځواب ورونه پرانیستل شي په دغسی حال کښې چه د قرآن شریف د نزول سلسله جاری ده او د تشریع باب مفتوح دی نو ډیر امکان لری چه د ډیرو پوښتنو په ځواب کښې څنې داسي احکام هم نازل شي چه د هغو له نزول څخه وروسته تاسي ته د ازادی او اجتهاد ځای پاتي نشي، بیا به دا د ډیر شرم ځای وی هر هغه شي چه تاسي په خپله غوښتی دی د هغه په تعمیل کښې په مشکلاتو اخته شئ! له سنت الله څخه دا معلومه ده په هره معامله کښې چه ډیری پوښتنی او څیړنی (تحیق) وشي او خامخا شقوق او احتمالات پکښې ولټول شي نو په هغه کښې تشدید او سختي لا زیاتیږی. ځکه چه له داسي پوښتنو څخه دا ظاهریږی چه ګواکی سائلین په خپلو نفسونو داده او مطمئن دی او د هغه حکم ادا کولو ته بیخي حاضر او تیار دی، نو دا قسم دعوی چه د بنده د ضعف او افتقار سره هیڅ مناسبت نه لری هغه د دی خبری وړ (لائق) او مستحق ګرځوی چه د الله تعالیٰ له لوری په هغه حکم کښې څه تشدید وشي او په هره اندازه سره چه بنده خپل لیاقت او قابلیت ښکاره کړی سم له هغه سره د الله تعالیٰ امتحان ورباندی هم سختیږی لکه چه د بني اسرائیلو د«ذبح البقرة» په قصه کښې هم داسي وشو. په حدیث کښې دی چه «نبی کریم صلی الله علیه وسلم» ارشاد وفرمایه چه «ای خلقو الله تعالیٰ پر تاسي حج فرض کړی دی» یوه سړی پوښتنه وکړه «ایا په هر کال کښې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم!» ویی فرمایل «که ماویلی وی (هو!) نو هر کال به واجبیده او بیا به تاسي د هغه په اداء نه قادریدی. په هر هغه شي کښې چه زه تاسي آزاد پریږدم تاسي هم له ما څخه پوښتني مه کوئ» په یوه حدیث کښې

ئی فرمایلی «په مسلمانانو کښې هغه سړی لوی مجرم دی چه د ده په پوښتنې داسې یو شی حرام شوی وی چه هغه حرام نه و». په هر حال دا آیت د شرعی احکامو په نسبت د داسې بې‌ضرورته او له موضوع څخه لرې سوالونو ورونه بندوی. پاتې شوه دا خبره چه په ځینو احادیثو کښې مذکور ده چه «څو تنو سړیو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه چه د جزئی واقعاتو په نسبت لغو او چټی (بیکاره) سوالونه کول په دی آیت کښې له هغو ځنې ممانعت کړی شوی دی». نو هغه هم زمونږ د دی تقریر څخه مخالف نه دی. مونږ په ﴿لَاتَسْـَٔلُوْاعَنْ اَشْيَاۤءَ﴾ کښې اشیاء عام اخلو چه واقعاتو او احکامو دواړو ته شامل دی او په ﴿تَسُؤْكُمْ﴾ کښې هم چه د بد لګیدلو په معنی ده هم تعمیم واخیستل شی حاصل به ئی داسې شی چه نه د احکامو په باب کښې فضولی او چټی (بیکاره) پوښتنې وکړئ او نه د واقعاتو په سلسله کښې. ځکه ممکن دی هغه ځواب چه تاسې ته درکړ شی هغه ناوړ (ګنده) او ناګوار ولویږی، مثلاً که کوم سخت حکم راشی یا کوم قید زیات شی. یا د داسې کومې واقعې اظهار وشی چه په هغې کښې ستاسې فضیحت وی یا پر چټی (بیکاره) پوښتنې ترټنه او توبیخ وکړ شی دا تول احتمالات تر ﴿تَسُؤْكُمْ﴾ لاندې داخل دی. باقی د ضروری خبری پوښتنه یا د هسې شبهې رفع کول چه ناشی عن الدلیل وی هیڅ مضایقه نه لری. ﴿عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا﴾ عفوه کړی ده الله له هغو تیرو پوښتنو د اشیاؤ خو وروسته له دی نه نوری داسې چټی (بیکاره) پوښتنې مه کوئ) له دی نه خو یا مراد دا دی چه له دی شیانو څخه تیر شو. یعنی کله چه الله تعالیٰ د هغو په نسبت څه حکم نه دی راکړی نو انسان په هغو کښې آزاد دی او الله تعالیٰ به د داسې شیانو پوښتنې نه کوی لکه چه له دی ځنې د اصولو ځینې عالمانو دا مسئله استخراج کړی ده چه په ګردو (تولو) اشیاؤ کښې «اباحت» اصل دی یا دا چه له هغو فضولو سؤالاتو څخه چه پخوا کړی شوی دی الله تعالیٰ تیر شوی دی خو وروسته له دی نه احتیاط وکړئ!

قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوْا بِهَا كٰفِرِيْنَ ﴿۱۰۲﴾

په تحقیق پوښتنه کړی وه د داسې خبرو یو قوم پخوا له تاسې بیا وګرځیدل پری کافران (منکران)

تفسیر: (لکه چه ثمودیانو صالح علیه السلام ته ویلی وو چه له کانې څخه مونږ ته اوښه راوباسه او لکه بنی اسرائیلو چه له (اشموئیل) ځنې باچا غوښتی ؤ له پاره د غزا کولو کله چه (طالوت) باچا شو نو بیا ئی غزا ونه کړه او د عیسٰی علیه السلام نه د ده قوم خنچه طلب کړی وه) په صحیح حدیث کښې دی چه پخوانی قومونه د سوالو له کثرته او د خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاک شول.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيْرَةٍ وَّلَا سَآئِبَةٍ وَّلَا وَصِيْلَةٍ وَّلَا حَامٍ ۙ وَّلٰكِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۗ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰۳﴾

نه دی روا کړی الله له هیڅ بحیری او نه سائبی او نه وصیلی او نه حام ولیکن هغه کسان چه کافران شوی دی تړی دوی پر الله دروغ (بهتان) او ډیر له دوی څخنی نه پوهیږی (په حق او باطل).

تفسیر: بحیره ـ سائبه ـ وصیله او حام دا ګردی (تولی) د جاهلیت د زمانی له رسومو او شعائرو سره تعلق لری. مفسرینو د دغو په تفسیر کښی ډیر اختلاف سره کړی دی. ممکن دی له دوی څخنی د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندی وشی. مونږ یواځی د سعید بن المسیب رحمة الله علیه تفسیر له صحیح بخاری رحمة الله علیه څخه نقلوو «بحیره» هغه ساکښ (ذی روح) ؤ چه شودی ئی د بتانو په نامه کیدی او له هغو څخنی بل هیچا فایده نه آخیستله. «سائبه» هغه ساکښ و چه د بتانو په نامه لکه د هندوانو «ساند» خوشی کیده. «وصیله» هغه ښځه اوښه وه چه پرله پسی ئی څو داسی جونګی (بچی) څیږولی وی چه په منځ کښی به ئی یو نر جونګی (بچی) نه ؤ او بیا به د بتانو په نامه خوشی ګرځیده. «حام» هغه نر اوښ و چه پر خاصو څو اوښو باندی به ختلی ؤ او بیا به خوشی کیده علاوه پر دی چه دا شیان د شرک د شعائرو څخنی وو د هغو ساکښانو (ذی روحو) غوښی او شودی او سپرلی (سورلی) او نور شیان چه الله جل جلاله حلال کړی دی او ښائی چه خلق له هغو څخنی منتفع شی پر هغو باندی د حل او حرمت قیود له خپل لوری ایښودل، ګواکی د خپل ځان له پاره د تشریع منصب تجویز کولو په شان ؤ. د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا ؤ چه د خپل شرک رسوم ئی د الله تعالیٰ د خوښی او قربت ذریعه ګڼله، نو دغه ځواب داسی ورکړ شو چه الله تعالیٰ دا رسوم نه دی مقرر کړی، د دوی مشرانو په الله تعالیٰ دا بهتان تړلی ؤ چه اکثرو بی عقلانو او عامو خلقو هم هغه منلی ؤ الغرض دلته ئې تنبیه فرمایلی ده، همغسی چه فضول او بیکاره سوالونه او په شرعی احکامو کښی تشدید او سختی پیښول جرم دی، له هغه څخنی زیات لا دغه جرم دی چه بی د شارع له حکمه یواځی په خپلو آراؤ او اهواؤ سره حلالو او د حرامو تجویزونه وکړی.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُوْلِ قَالُوْا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ۗ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۱۰۴﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه راشئ تاسی هغه شی ته چه نازل کړی

(رالیږلی) دی الله او (راشئ) په لوری (د حکم) د رسول (د الله) نو وائی دوی بس دی موږ ته هغه دین چه موندلی دی موږ پر هغه (دین) پلرونه خپل آیا (بس دی دوی ته) اګر که وو پلرونه د دوی چه نه به پوهیدل په هیڅ شی او نه به ئی لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له ګردو (تولو) ځنی لوی حجت هم دغه دی «هغه کار چه موږ ته له پلرونو او نیکه‌ګانو ځنی راپاتی دی، آیا موږ له هغه ځنی څرنګه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول «که ستاسی اسلاف له بی‌عقلی یا ګمراهی د هلاکت په ژوره کنده کښی لویدلی وی، نو آیا تاسی هم د همغو پر قدم (پله) باندی درومئ؟» حضرت شاه صاحب لیکی «که د پلار حال معلوم وی، چه د حق تابع او د علم خاوند ؤ نو د هغه لاره دی ونیسی! که نه (د پلار متابعت) عبث دی.» یعنی کیف مااتفق د ړندو په شان تقلید جائز نه دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٠٥

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لازمه ونیسئ پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو هیڅ زیان نه رسوی تاسی ته (ګمراهی د) هغه چا چه ګمراه شوی دی کله چه په سمه صافه لاره اوسئ تاسی (خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی (الله په قیامت کښی) تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که کفار د خپلو پلرونو او نیکه‌ګانو له چتی (بیکاره) تقلیده، له دومره پند او پوهی سره هم نه راګرځی، نو تاسی مه غمجن کیږئ! زیات له دی نه خپل ځان مه ربړوئ (تکلیف کوئ) د بل چا له ګمراهی ځنی تاسی ته هیڅ زیان نه دررسیږی! په دی شرط چه تاسی پر سمه لاره تګ وکړئ! سمه لاره هم دا ده چه انسان ایمان او تقویٰ غوره کړی او له بدی څخه خپل ځان وژغوری (وساتی)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بچ کولو) له پاره امکانی زیار (محنت) وکاږی او کوښښ وکړی، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلی نو هغه هیڅ زیان نه لری. که له دی آیت ځنی داسی یو مطلب واخیست شی«کله چه یو سړی خپل لمنځونه او روژی او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی، نو د «**امر بالمعروف نهی عن المنکر**» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسیږی بیخی غلط دی.» د «اهتداء» لفظ

«امر بالمعروف» او د هدایت نورو گردو (تولو) وظائفو لره شامل دی. او له سره نه ښائی چه یو مسلمان سری داسی ووائی «د بل چا گمراهی ماته ضرر نه رسوی» ځکه چه دغه خو په خپله ښه خبره نه ده چه سری د بل له منکره مانع نشی.

که تا لید چه راغی ړوند په کوهی باندی

چوپ گناه ده غېږ پری وکړه لاله وراندی

اگر که په دی آیت کښی د خبری مخ د مسلمانانو په لوری دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده چه د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لاری ځنی کاږه شوی هم وی نو بیا هم تاسی عمداً د هغو پیروی کوئ!؟ ولی خپل ځانونه په دغه چتی (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کښی اچوئ!؟ اوس هغوی پرېږدئ - او د خپلو عاقبتونو په فکر کښی ولوېږئ!- او په خپلو گټو او نقصانونو په ښه شان وپوهېږئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وی - او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکړی - نو د پلار او نیکه نه داسی مخالفت اولادی ته له سره مضر نه دی - داسی خیالات بیخی ناپوهی او جهالت دی چه «په هیڅ یوه حال کښی اولادی ته نه ښائی چه د پلار او نیکه له طریقی څخه خپل قدم چپ او مخالف کېږدی، که نه پوزه به ئی پری شی؟». عقلمنو لره ښائی چه د انجام خیال ولری! ځکه چه وراندی او وروسته د الله تعالیٰ په مخ کښی تول سره یو ځای وراندی کیدونکی دی او هلته به له هر چاسره خپل عمل مل وی او خپله جزا به ومومی او خپل کرلی به ریبی. ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾ الآیة - خاص طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کری الله په قیامت کښی تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو) یعنی هغه چه گمراه پاتی شوی او هغه چه لاره ئی موندلی د هغو تولو نیک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ

ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُم

مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِن بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي

بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) شهادت په منځ

ستاسي کښې کله چه حاضر شي يوه د ستاسي ته (علامې د) مرګ په وخت
د وصيت کښې (شهادت) د دوو تنو دی چه دواړه خاوندان د عدل (انصاف)
وی له تاسي (مسلمانانو) څخه يا دوه تنه نور شاهدان غير له تاسي
(مسلمانانو يعني د غير مسلم) که تاسي سفر مو کاوه په ځمکه کښې بيا
ورسيږی تاسي ته مصيبت د مرګ (هسي دوه تنه نور) چه بندوئ به تاسي دغه
دواړه وروسته له لمانځه (د مازيګر) نو قسم دی وکړی دواړه په الله که شکمن
يئ تاسي (په شهادت د دوی کښې او وائی به) نه بدلوو په دی قسم سره مال
اګر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پټوو مونږ شاهدی د
الله بيشکه مونږ په وخت د پټولو د شهادت کښې خامخا له ګناهګارانو به يو.

تفسير: يعني (شاهدان درول په وخت د ځنکدن په وصيت کښې دوه تنه دی چه دواړه خاوندان د عدل او انصاف له خپلوانو ستاسي يا له نورو مسلمانانو وی. او) دا بهتر دی. باقي که دوه تنه نه وی يا معتبر نه وی، بيا هم هغه «وصی» درولی شی. او له شاهد ځنی دلته مراد «وصی» دی د هغه اقرار او اظهار ئی په شاهدی سره تعبير وفرمايه (اثنان په اعتبار د شهادت محذوفه سره خبردی). ﴿ مِنۢ بَعۡدِ الصَّلٰوةِ ﴾ يعني وروسته د مازيګر له لمانځه څخه چه هغه د اجتماع او قبول وخت دی. ښائی چه دوی وويريږی او په دروغو سره قسم ونه خوری. يا پس له بل کوم لمانځه يا «وصی» چه پر هر مذهب وی د هغه د لمانځه پسی. ﴿ اِنَّاۤ اِذًا لَّمِنَ الۡاٰثِمِيۡنَ ﴾ بيشکه مونږ په وخت د پټولو د شهادت کښې خامخا له ګناهګارانو به يو) يعني کله چه د تولو ورتګ الله جل جلاله ته دی نو له ورتګه پخوا ښائی چه ګرد (تول) کارونه برابر کړل شی! چه له هغو ځنی يو ضروری او اهم کار وصيت او د هغه متعلقات دی. په دی آيتونو کښې ئی د وصيت ديری ښی طريقی تلقين فرمايلی دی يعني که مسلمان د مړ کيدلو په وخت کښې خپل مال او نور شيان بل چاته حواله کړی نو دا بهتره ده چه دوه معتبره مسلمانان دی پری شاهدان ونيسیـ که مسلمانان پيدا نشی. لکه چه په سفر يا نورو مواقعو کښې داسی اتفاق ولويږی نو دوه کافران دی« وصی» ودرول شیـ بيا که وارثانو ته شبه ولويږی چه دغو کسانو به څه مال پټ کړی وی او وارث پری دعوی وکړی. او د دغی دعوی له پاره شاهدان ونه لری نو هغه دواړه کسان دی قسم وخوری چه مونږ هيڅ نه دی پټ کړی او مونږ د کومی طمعی او قرابت له سببه دروغ نه شو ويلی او که ئی وواېو نو ګنهګار به يو.

فَاِنۡ عُثِرَ عَلٰۤى اَنَّهُمَا اسۡتَحَقَّاۤ اِثۡمًا فَاٰخَرٰنِ يَقُوۡمٰنِ مَقَامَهُمَا
مِنَ الَّذِيۡنَ اسۡتَحَقَّ عَلَيۡهِمُ الۡاَوۡلَيٰنِ فَيُقۡسِمٰنِ بِاللّٰهِ

لَشَهَادَتُنَآ أَحَقُّ مِنۡ شَهَادَتِهِمَا وَمَا ٱعۡتَدَيۡنَآ إِنَّآ إِذٗا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٠٧

نو كه اطلاع حاصله كړه شوه پر دې چه بيشكه دا دواړه مستحق شوي دي د گناه (حقي خبرې د پټولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دې ودريږي په ځان د دې دواړو (حلف ته او كه يو تن وي هم څه مضايقه نه لري) له هغو كسانو چه ثابت شوي دي پر هغو (وصيت يا شاهدي دغسي دوه تنه نور چه) قريبان وي (ميت ته يا غوره وي) نو قسم دې وكړي دا دواړه په الله چه خامخا شاهدي زمونږ ښه حقه (او رښتيا) ده له شاهدي د هغو (ړومبنيو) څخه او څه تجاوز مو نه دى كړى بيشكه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) كښي خامخا له ظالمانو به يو.

تفسير: يعني كه له قرائنو او آثارو ځني د وصيانو كوم قسم (لوړه) دروغ ښكاره شي او دوى د شرعي شهادت په ذريعه خپل صداقت ثابت نشي كړى، نو د ميت وارثانو ته دې قسم وركړى شي چه دوى ته د وصيانو د دې دعوى د واقعيت هيڅ علم او خبر نشته او دا چه دغه شاهدي د وصيانو له شهادت ځني زيات احق بالقبول (يعني د قبول دپاره ډير مستحق دى) د دې آيتونو شان نزول دا دى يو مسلمان چه (بديل) نوميده له دوو سريو (تميم) او (عدى) سره «چه په هغه وخت كښي نصرانيان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهي (روان) شول، كله چه (شام) ته ورسيدل (بديل) رنځور شو او د خپل مال فهرست (نومليك) ئې وليكلو او په خپلو اسبابونو كښي ئې كيښود او د هغه نومليک اطلاع ئې خپلو دغو دواړو ملګرو ته ور نه كړه، كله چه مرض ئې شدت وكړ نو ده خپلو دغو دواړو نصراني ملګرو ته وصيت وكړ چه زما دا تول اسباب زما وارثانو ته ورسوئ! لكه چه دوى هغه ګرد (تول) اسبابونه له ځانه سره يووړل او د ده وارثانو ته ئې وروسپارل، مګر يو د سپينو زرو جام ئې (چه پرى د سرو زرو ملمع او نقش او سينګار ؤ) ترى ستون كړ، كله چه د وارثانو په لاس كښي هغه فهرست (چه د اسبابونو په منځ كښي وو) هم ولويد دوى له هغو وصيانو ځني پوښتنه وكړه چه «آيا مړي د دې مالونو له منځه څه مال خرڅ كړى هم دى؟ يا ئې ناروغي ډيره ځنډيدلې (اوږده شوے) او پرى دارو درمل شوي؟ او څه مال ئې په معالجه كښي لګيدلى دى؟» دوى د دې دواړو سوالو ځواب په نفي سره وركړ. آخر دا معامله د حضرت فخر كائنات رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور كښي تقديم شوه، څرنګه چه له وارثانو سره شاهدان نه وو نو هغو دې دواړو نصرانيانو ته په دې الفاظو سره قسم وركړ، چه «مونږ د هغه مړي په مال كښي هيڅ ډول (طريقه) خيانت نه دى كړى او نه مو څه شى له هغه څخه پټ كړى دى،» نو د دې قسم خوړلو له امله (وجى) د دغو وصيانو په ګټه فيصله وكړى شوه ځو موده وروسته دا خبره څرګنده شوه چې دوى هغه جام په يو زرګر باندې په مكه معظمه كښي خرڅ كړى (پلورى) دى د دغې خبرې پوښتنه چې له دوى ځني وشوه نو دوى وويل

چه «هغه مو له (بدیل) څخه په بیع اخیستی (پیرودلی) ؤ» کله چه د پیرودلو شاهد نه ؤ موجود نو ځکه مو په هغه باندی په خپل اول اظهار کښی اقرار ونه کړ څو زمونږ تکذیب ونه کړ شی،» د «بدیل» وارثان بیا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول او خپله دعوی ئی مرافعه کره، دا ځلی د اول صورت په عکس وصیان د شراء «د پیرودلو» مدعیان وو او وارثانو له هغه څخنی انکار درلود (لرلو)۔ او د شاهدانو د نشتوالی له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چه له میت سره ئی ډیر نژدی قرابت درلود (لرلو) قسم یاد کړ چه هغه جام د هغه میت مملوک و. او دی دواړو نصرانیانو په دروغو سره قسم یاد کړی دی. په پای (آخر) کښی هغو نصرانیانو همغه قیمت (یو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړی چه له هغه زرگر څخه ئی د هغه جام په بدل کښی اخیستی وی.

ذٰلِكَ اَدْنٰىٓ اَنْ يَّاْتُوْا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَآ اَوْ يَخَافُوْٓا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌۢ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوْا ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۱۰۸﴾

دا (تیر حکم چه رد کول د قسم دی پر وارثانو) ډیر نژدی دی دی ته چه راتله وکړی دا «شاهدان» په شاهدی سره په هغه شان چه حق دی د دی او (نژدی دی دی ته) چه وویریږی دوی له دی نه چه بیرته به رد کړل شی قسمونه (په ورثه ؤ) پس له قسمونو د دغو (وصیانو) او وویریږئ تاسی له الله (او په دروغو قسم مکوئ!) او واورئ تاسی (د الله احکام) د زړه په غوږونو سره) او الله نه ښیی سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که وارثانو ته شبهه پیدا شی نو د قسم ورکولو حکم ورته شته. څو د قسم له ویری اول دروغ ونه وائی بیا که د دوی خبری دروغ ښکاره شی نو ورته دی قسم وخوری، دا هم د دی له امله (وجی) چه دوی هم په قسم کښی (تګی) ونه کړی او وپوهیږی چه هم دا قسم پر مونږ هم اوړی. کذا فی «موضح القرآن». ﴿وَاتَّقُوا اللّٰهَ﴾ الآیة ۔ او وویریږئ تاسی له الله ځکه چه) د الله تعالیٰ د نافرمانی کوونکو انجام رسوائی او ذلت دی او دوی د حقیقی بری او کامیابی مخ له سره نشی کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اُجِبْتُمْ ۗ

(یاد کړئ) هغه ورځ چه جمع به کړی الله تول رسولان پس ویه وائی (الله رسولانو ته) چه څه ځواب درکړی شوی و تاسی ته (له طرفه د امتیانو ستاسی په دنیا کښی چه بلل تاسی دوی توحید ته)

تفسیر: دغه پوښتنه به محشر کښی د ګردو (تولو) په مخ کښی له انبیاؤ علیهم السلام څخنی کیږی یعنی لکه چه په دنیا کښی تاسی د حق تعالیٰ له حق پیغام سره خلقو ته تللی وئ نو دوی ستاسی د هغه دعوت ځواب څرنګه درکړی دی او تر کومه ځایه پوری د دعوت الله اجابت ته حاضر شوی دی؟. په پخوانی رکوع کښی ئی دا راښوولی وه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی پخوا له ورتګه د وصیت او نورو په ذریعه تاسی د دنیوی امورو سرشته او انتظام برابر کړئ اوس دا فرمائی چه دآخرت سوال او ځواب ته ځانونه تیار کړئ!

قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾

وبه وائی (ګرد (تول) رسولان الله ته) نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکښی یا الله!) بیشکه ته چه ئی هم ته ئی لوی عالم په غیبو (اسرارو هم نو بی له ویلو زمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دی)

تفسیر: د محشر په هولناکه ورځ کښی چه د قهار الله جلالی شان په خپل انتهائی ظهور سره وی د لویانو او اکابرو فکر او هوښ به په ځای نه وی د اولوالعزمو انبیاؤ په ژبو به هم «نفسی» «نفسی» الفاظ جاری وی په دغه وخت کښی به د انتهائی خوف او خشیت له سببه د (حق تعالیٰ) د سوال ځواب په «لاعلم لنا - نشته هیڅ پوهه مونږ ته» سره ورکوی. او له دی نه ماسوا بل څه نشی ویلی. بیا کله چه د بنیادمانو د فخر زمونږ د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم په برکت پر ګردو (تولو) د الله تعالیٰ د لطف او رحمت کتنه کیږی، نو وروسته له هغه د عرض کولو لږ څه جرئت د نورو پیغمبرانو له پاره هم پیدا کیږی له حسن او مجاهد او نورو (رحمهم الله تعالیٰ) څخنی هم داسی منقول دی لیکن د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد د «لاعلم لنا» مطلب دا دی چه ای خدایه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کښی زمونږ هیڅ پوهه او علم نشته ګویا دا الفاظ د «خدای سره د ادب» په ډول (طریقه) وائی د ابن جریج رحمة الله علیه په نزد د «لاعلم لنا» څخه دا مراد دی چه مونږ ته نه دی معلوم چه وروسته له مونږ څخنی هغو څه کړی! او څه ئی نه دی کړی؟ ځکه چه مونږ یواځی د دوی په هغو افعالو او احوالو خبریدلو چه دوی زمونږ په مخکښی ظاهراً کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یواځی له تا علام‌الغیوب سره

دی. د هم دی سورت په راتلونکی (۱٦) رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی نه هغه ځواب چه په (۱۱۷) آیت کښی نقل شوی دی «وکنت علیهم شهیدا» دا وروستی معنی تائیدوی او په صحیح حدیث کښی دی کله چه په حوض باندی د ځینو په باره کښی زمونږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسی وفرمائی چه «هؤلاء اصحابی!» نو داسی ځواب به اوری «لا تدری ما احدثوا بعدک؟» نه ئی خبر چه له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړی دی.

تنبیه: غالباً دغه د «المآئدة» (۱۱۰) آیت د هم دی (۱۵) رکوع (چه له دی کرښی څخه (۳) کرښی وروسته شروع کیږی د راتلونکی (۱٦) رکوع د (۷) کرښی څخه شروع مومی) تمهید دی ړومبی خپل لوی احسانات ور په یادوی او ورسته هغه پوښتنی کیږی چه په هم دغه (۱۵) رکوع کښی راځی.

اِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِيْ عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ ۘ

(یاد کړئ) هغه وخت چه وبه فرمائی الله ای عیسٰی زوی د مریمی یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (چه غوره کړی می وه پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندی احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چه پر (حضرت صدیقی بی‌بی مریمی) تهمتونه کول حق تعالیٰ د دی د برائت او نزاهت له پاره حضرت عیسٰی علیه السلام برهان مبین وګرځاوه او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته ئی حضرت بی‌بی مریمی ته عجیبی او غریبی نښی ورښکاره کړی چه ګردی (تولی) د دوی د تقویی او تسکین باعث شوی دی، دغه احسانات بلاواسطه پر دی باندی وو.

اِذْ اَيَّدْتُّكَ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ۣ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۚ وَاِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ ۚ وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّيْنِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِاِذْنِيْ فَتَنْفُخُ فِيْهَا فَتَكُوْنُ طَيْرًۢا بِاِذْنِيْ وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنِيْ ۚ وَاِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنِيْ ۚ

کله چه قوت می درکړی ؤ تاته (ای عیسٰی) په روح القدس (جبریل یا انجیل

یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چه خبری به دی کولی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانګو یا په طفولیت) کښی او په حال د کهولت (پوره عمر) کښی، او کله چه می درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چه جوړه به دی کړله له ختو ځنی په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پوکول به دی په هغه صورت کښی پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دی مورزادی ړوند او برګ (پس) په اذن (حکم) زما ، او کله چه راایستل به دی مړی (له قبرونو څخه او ژوندی کول به دی) په اذن (حکم) زما

تفسیر: «په طفولیت کښی به دی خبری کولی» د دی ذکر په (١٦) جزء د «مریم» د سورت په (٣٠) آیت (٢) رکوع کښی راځی. ﴿ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰهِ اٰتٰىنِیَ الْكِتٰبَ ﴾ الآیة - تعجب دی چه عیسایان د حضرت مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هیڅ ذکر نه دی کړی. هو! دا ئی لیکلی دی چه مسیح علیه السلام په دولس کلنی د یهودانو په مخ کښی داسی حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلی دی چه ګرد (تول) علماء تری عاجز او مبهوت پاتی شوی دی. او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندی پیل (شروع) وکړ، هسی خو په «روح القدس» سره حسب‌المراتب ذکر د انبیاؤ علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تائید هم کیږی، لیکن حضرت عیسیٰ علیه السلام ته چه وجود ئی هم د«جبرئیلیه نفخی» څخه شوی دی کوم خاص قسم فطری مناسبت او تائید حاصل دی چه هغه د انبیاؤ د تفضیل په صدد کښی بیان شوی دی
﴿ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجٰتٍ وَاٰتَیْنَا عِیْسَى ابْنَ مَرْیَمَ الْبَیِّنٰتِ وَاَیَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ﴾ (د ٣ جزء ابتداء د البقرة د٢٥٣ آیت ٣٣ رکوع) د «روح القدس» مثل په (عالم الارواح) کښی داسی وګڼئ لکه چه د مادیاتو په عالم کښی کهربائی (برقی) خزانه ده. د دی خزانی مدیر له معینه اصولو سره سم کرنت (قوه) پیدا کوی او په هغو اشیاؤ کښی چه د برق اثر ورسیږی، دغه کنکشن جوړوی او فوراً لاړ او ساکن مشینونه په ډیر زور او شور سره ګرځوی او چورلوی ئی، که پر کوم رنځور باندی د برقی عملیاتو اجراآت وکړی شی نو په شلو او شوتو اعضاؤ او بیحسه اعصابو کښی د برق له رسیدلو ځنی حس او حرکت پیدا کیږی. په ځینو وختونو کښی د داسی یوه رنځور په حلقوم کښی چه ژبه یی بیخی بنده او له خبرو پاتی وی د برقی قوت په رسیدلو سره د وینا قوت پیدا کیږی تر دی چه ځینی عالی ډاکتران خو داسی دعوی هم کوی (لکه چه فرید وجدی په دائرة المعارف کښی لیکلی دی) چه د هر ډول (طریقه) ناروغتیا علاج په برقی قوی سره کیدی شی کله چه د دی عادی مادی برق «بریښنا» حال داسی دی، تاسی په خپله اندازه وکړئ چه د «عالم الارواح» په برق کښی چه د هغه خزانه «روح القدس» ده څومره قوت او طاقت به وی؟ حق تعالیٰ د حضرت عیسیٰ

عليه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر یوه داسی خاص نوعیت او اصول لاندی ایښی دی چه د هغه تاثیر د روحیت او تجرد په غلبه او د حیات په خاصو آثارو کښی ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کیدل، په وړوکتوب، ځلمیتوب او زړښت کښی یو شانی خبری کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حیات د افاضی د قبلولو له پاره د خاورین کالبوت تیارول او په کښی باذن الله د حیات روح پوکول، د مأیوس العلاجو ناروغانو بی د عادی اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بیعیبه او مفید ګرځول حتّٰی د مړی په تش تور کالبوت کښی باذن الله بیا روح اچول، د بنی اسرآئیلو ناپاکی پلمی (تدبیرونه) د الله په امر سره ورانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حیات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لویدل او داسی نور دا ګرد (تول) آثار د همغه خصوصی تعلق ځخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په یوه مخصوص نوعیت او اصول د ده او د «روح القدس» په منځ کښی قائم فرمایلی دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازی معاملی وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسی شیانو ځنی کلی فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوهیت» ثابت شی. په «اذتخلق من الطین» کښی د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقی خالق خو له «احسن الخالقین» ځنی ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وجی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلی راغلی دی او په «آل عمران» کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کښی حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو ځنی انکار یا پکښی تحریف یواځی د همغه ملحد کار کیدی شی چه «آیات الله» د خپل شخصی عقل تابع ګرځول غواړی. باقی همغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» ځخه انکار کوی د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کښی ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعی ځخه ان شآء الله د تولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شی.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾

او کله چه می بند کړ (شر د) بنی اسرائیل له تانه (ای عیسٰی چه ستا د قتل اختیار ئی کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی ځنی چه نه دی دغه معجزی ستا مګر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسیر: معجزاتو او فوق العاده تصرفاتو ته به ئی سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (اخر) کښې ئی د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی دول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (اخر) ته رسولو کښې ناکام شول.

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چه په زړونو کښې می ور واچول (او امر می وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسی په ما (چه ستاسی الله یم) او په رسول زما (چه عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ) او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاړه ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسیٰ زوی د مریمی آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلی کړی پر مونږ دکی خونچی له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ) وویریږئ له الله (په داسی سوالونو کښې) که یئ تاسی مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسیر: «یستطیع» ئی ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په دول (طریقه) نه دی معلوم چه داسی کولی شی؟ که نشی کولی؟.

﴿ مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ﴾ ډکې خونچې‌له طرفه دآسمانه) یعنی‌دآسمان‌له لوری‌بې‌له زحمته روزی راورسېږی. داضروری نه‌ده‌چه هغه دې فقط دجنت‌له دستر خان څخه وی .

﴿ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ وویل عیسیٰ چه وویریږئ له الله په داسی سوالونو کښې که یئ تاسی مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسی فوق‌العاده غوښتنی وکړی او پاک الله وازمائی اګر که د ده له لوری د ډیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشی، ښائی چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شي چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرری شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ څخنی وویریږی او تقویٰ اختیار کړی او یواځی په الله تعالیٰ باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسی ځایه روزی وررسوی چه له هغه ځایه ئی وهم او ګمان هم نه وی ﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ الآیة - (۲۸) جزء دالطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشّٰهِدِينَ ﴿۱۱۳﴾

وويل (حواريونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خوړو د دغې (خونچې) او مطمئن شي (په دغه خوراک سره) زړونه زمونږ او پوه شو مونږ په دې چه په تحقيق رښتيا ويلې ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله يم د دې معجزې په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دې (خونچې) له شاهدانو ځنې (هغوی ته چه غائبان دي يا له کتونکو).

تفسير: يعنې د ازموينې له پاره ئې نه غواړو، بلکه د برکت په اميد ئې غواړو چه له غيبه بې محنته روزي راورسيږي څو د زړه په اطمينان او ډاډينه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښې لګيا شو او د هغو غيبي خبرو ځنې چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کړې دي يوه وړوکې نمونه په سترګو هم وګورو او کامل يقين حاصل کړو او د يوه عيني شاهد غوندې مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتې شي. ځينې مفسران نقل کوي چه حضرت مسيح عليه السلام وعده فرمايلې وه چه تاسې الله تعالیٰ ته ديرش ورځې روژې ونيسئ! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شي! حواريونو روژه ونيوله او مائده (خونچه) ئې وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا » څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.
(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواريونو د تعنت او سرکشی له پلوه نه دی بلکه د يقين د زياتوالي له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرّٰزِقِينَ ﴿۱۱۴﴾

وويل عيسیٰ زوی د مريمې ای الله! ربه زمونږ رانازله (راښکته) کړه پر مونږ باندې ډکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شي (وخت د نزول د دغې ډکې خونچې) مونږ ته اختر له پاره د ړومبنيو زمونږ او د وروستنيو زمونږ او (بل دا چه شي دغه خونچه) دليل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزی راکړه مونږ ته او هم ته ئی (خیر) غوره د روزی ورکوونکو.

تفسیر: یعنی هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښې نازله شي) زمونږ د پخوانیو او وروستنیو په حق کښې به اختر شي چه تل زمونږ قوم هغه ورځ د یادگار په دول (طریقه) اختر وگرځوی. له دی تقریر سره سم د ﴿ تَكُونُ لَنَا عِيدًا ﴾ اطلاق داسی شو لکه چه د ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ﴾ دآیت په متعلق په (بخاری) شریف کښې د یهودانو دغه مقوله نقل شوی دی «انکم تقرؤن آیة لونزلت فینالا تخذناها عیدا» همغسی چه دآیت له اختر گرځولو څخه مطلب د هغه آیت د«یوم النزول» عید گرځول دی (کماهومصرح فی الروایات الاخر) پر هم دی باندی د مائدی اختر هم قیاس کړئ. وائی چه هغه مائده (خونچه) په یکشنبه (اتبار) کښې نازله شوه چه د نصرانیانو په نزد همغه د هفتی (اونی) اختر دی لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴾ او روزی راکړه مونږ ته او هم ته غوره د روزی ورکوونکو ئی! یعنی بی له ستومانی او کسبه رزق او روزی راعطا کړه! چه ستا په دربار کښې د هیڅ شی کمی نشته او تاته دغه عطا ډیره آسانه ده.

قَالَ اللّٰهُ اِنِّیْ مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۚ فَمَنْ يَّكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنِّیْٓ اُعَذِّبُهٗ عَذَابًا لَّآ اُعَذِّبُهٗٓ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١١٥﴾ ع

وفرمایل الله زه نازل کوونکی یم د دی خونچی پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکری وکړی وروسته (له نزوله د دی خونچی) له تاسی څخه نو بیشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسی عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هیڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چه نعمت فوق‌العاده او عجیبه وی نو د هغه د شکر گذاری تاکید هم ښائی چه له معمول څخه زیات وی، او د هغه په ناشکری هم فوق‌العاده او عجیبه عذاب راتلونکی وی «موضح القرآن». ځینی وائی چه هغه مائده تر (۴۰) ورځو پوری نازلیده خو ځینو پری ناشکری وکړه، یعنی داسی حکم شوی ؤ چه له هغی څخه دی فقیر او مریض وخوری، خو له هغی څخه مرو، روغو رمتو سړیو هم خوړله. بیا نژدی اتیا تنه له دوی څخه بیزوگان او بدځناوران شول، دا عذاب پخوا له دی نه پر یهودانو هم نازل شوی ؤ وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی. او ځینی وائی چه دوی د دی تهدید له اوریدلو څخه وویریدل او د هغی له غوښتنی څخه پښیمانه شول او وئی نه غوښتله. لیکن د رسول دعاء عبث نه وی او نقل ئی په دی کلام کښې بی حکمته نه دی او ښائی چه د هم دی دعاء اثر وی چه د حضرت عیسٰی علیه السلام په امت کښې تل

هوسائی (خوشالی) او مالداری ده. او هر هغه چه له دوی څخنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی. بلکه په گناه اخته شی نو ښائی چه په آخرت کښی به له گردو(تولو) څخنی زیات عذاب وموومی په دی کښی مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د «خرق العادت» له لاری څخنی ونه غواړی چه بیا د هغه شکر گذاری دیره مشکله ده که پر ظاهری اسبابو قناعت وکړئ ښه دی. په دی قصه کښی دا هم ثابته شوه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی د هیچا حمایت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ

او کله چه وویل الله ای عیسیٰ زوی د مریمی! آیا تا ویلی ؤ خلقو ته چه ونسیئ ما او مور زما (دواړه) خدایان بی له الله نه،

تفسیر: حقیقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱٦) رکوع تمهید وه الله تعالیٰ په ړومبنی رکوع کښی ﴿ يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ ﴾ الآیة ـ فرمایلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قیامت په ورځ کښی به له تمامو مرسلانو څخنی د دوی د امتیانو په مخ کښی علی روس الاشهاد سوال او ځواب کیږی بیا د دوی په منځ کښی ئی خاص د حضرت مسیح علیه السلام ذکر وفرمایه چه هغه ته په کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده څخه بالخصوص د دی باطلی عقیدی په نسبت پوښتنه کیږی، لیکن اول هغه عظیم‌الشان احسانات او ممتاز انعامات په یادوی چه پر مسیح علیه السلام او د مسیح علیه السلام پر ماجدی والدی بی‌بی مریمی مبذول شوی دی، بیا به داسی ارشاد کیږی ﴿ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي ﴾ الآیة ـ آیا تا خلقو ته ویلی ؤ چه ما او زما مور هم ماسوا له الله څخنی د خپلو معبودانو په ډول (طریقه) ومنئ؟. حضرت مسیح علیه السلام به د دی سوال په مقابل کښی وریږدی او په دیره وارخطائی سره به ودریږی او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښی به ارشاد کیږی ﴿ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «یوم یجمع الله الرسل» کښی مذکوره شوه. په هر حال دا تولی واقعی د قیامت د ورځی دی چه د هغه له یقینی راتگ څخه قرآن او احادیثو د ماضی په صیغه یعنی «قال» سره تعبیر فرمایلی دی.

قَالَ سُبْحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِن كُنتُ قُلْتُهُۥ فَقَدْ عَلِمْتَهُۥ

تَعۡلَمُ مَا فِیۡ نَفۡسِیۡ وَ لَاۤ اَعۡلَمُ مَا فِیۡ نَفۡسِکَ ؕ اِنَّکَ اَنۡتَ عَلَّامُ الۡغُیُوۡبِ ﴿۱۱۶﴾

ویه وائی (عیسیٰ) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووایم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کښې دی او نه پوهیږمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کښې دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیبو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنګه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتونو څخنی پاک او منزه دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کښې هیڅوک له تا سره نشی شریکیدی او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راوباسی پس ستا سبوحیت او څما د عصمت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چتی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له ګردو(تولو) دلایلو څخنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی‌الواقع ما داسی ویلی وی نو ستاپه علم کښې به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پته او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی څخنی نه ده ایستلی بلکه څما په زړه کښې د داسی ناکاره او چتی (بیکاره) خیالاتو خطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخفی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پټ.

مَا قُلۡتُ لَہُمۡ اِلَّا مَاۤ اَمَرۡتَنِیۡ بِہٖۤ اَنِ اعۡبُدُوا اللّٰہَ رَبِّیۡ وَ رَبَّکُمۡ ۚ
وَ کُنۡتُ عَلَیۡہِمۡ شَہِیۡدًا مَّا دُمۡتُ فِیۡہِمۡ ۚ فَلَمَّا تَوَفَّیۡتَنِیۡ کُنۡتَ
اَنۡتَ الرَّقِیۡبَ عَلَیۡہِمۡ ؕ وَ اَنۡتَ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ شَہِیۡدٌ ﴿۱۱۷﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مګر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کښې پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته څارونکی (خبردار) پر دوی او ته پر هر شی باندی ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تش ستا د بندگی په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسی ښوونه کوله چه زما او ستاسی د گردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالیٰ دی چه **(وحده لاشریک له)** او یوائحی د معبودیت وړ (لائق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل ـ بائیبل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یوائحی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده څو کومه غلطه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی څخنی واخستم **(کمایظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم)** نو بیا یوائحی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (۵۵) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (٦) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستلم» سره کړی ده چه د محاوری په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندی صادقیدی شی. گواکی تنبیه ئی وکړه چه نه د «توفیٰ» لفظ دپاره «موت» لازم دی او نه خاص هغه «توفیٰ» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالیٰ صالح بنده عیسیٰ علیه السلام ویلی و ﴿ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ﴾ له داسی تشبیهاتو څخنی د دی خبری ایستل (چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفیٰ» دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنگ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکی معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندی خپلی وسلی ځړولی وی، اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم مونږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسیٰ علیه السلام «اجعل لناالها کمالهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسیٰ علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «مونږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکړه! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو څخنی داسی گمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کړی وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیدل یواځې د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسې ارشاد شوی دی ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ﴾
نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنې او ګمراهی او دپاره د طلب د معنی د هغې).

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۱۸﴾

که عذاب ورکړی ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندګان ستا دی (او ته ئې مالک ئې نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسې) او که ببښنه وکړی دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئې ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندګانو ظلم او بیځایه سختی نه کوی که دوی ته سزا ورکړی نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی وبښی نو دغه عفوه هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاهت له کبله (وجی) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئې! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضې څخه نه وتلی او نه تښتیدلی شي او ته په هرچا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لری او څرنګه چه «حکیم» حکمت والا ئې نو دا هم هیچیری امکان نه لری چه کوم مجرم به بی موقع خوشې کړی. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښې وفرمائې هغه بیخی ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنګه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښې ویل کیږی چه هلته به د کفارو په حق کښې هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښې د خپل پروردګار په حضور کښې عرض کړی ؤ « ﴿رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ ۖ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي ۖ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ای پروردګاره! دی بتانو دیر خلق ګمراهان کړی دی نو هر یو له دوی څخنی چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما څخنی غاړه وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئې» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبې او د رجوع الی الحق توفیق وروبښې! او پخوانی ګناهونه ورمعاف کړی!

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصّٰدِقِيْنَ صِدْقُهُمْ ؕ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۱۹﴾

وبه فرمائی الله (په قیامت کښې) دا ورځ د دی ده چه نفع به رسوی صادقینو ته صدق د دوی (چه په دنیا کښې ئی کړی وی،) (مقرر) دی دوی ته (هسی) جنتونه چه بهیږی له لاندی (ونو او مانیو د) د هغو ویالی (د اوبو، شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کښې همیشه راضی شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله څخه (په موندلو د ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتین او صادقان پاتی دی لکه حضرت مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورځ وررسیږی (چه هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) یعنی لویه کامیابی د الله تعالیٰ رضا ده، او جنت هم د دی له امله (وجی) مطلوب دی چه د الله تعالیٰ د رضا محل دی.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ ؕ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۲۰﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په دوی کښې دی او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دی)

تفسیر: یعنی له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کیږی چه د یوه مطلق شهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعانة واليه الاعادة ونسأله فى البيان حسن الافادة والاجادة وفى البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهی مائة وخمس وستون آية و عشرون رکوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (٦) تسلسلهاحسب النزول (٥٥)

د «الانعام» سورت مکی دی په استثناء د نهو آيتونو چه د ځينو علماؤ په نزد مدنی دی او هغه ۲۰-۲۳-۹۱-۹۳-۱۱٤-۱٤۱-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳- دی يو سل او پنځه شپيته آيتونه او شل رکوع لری وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوی دی په تلاوت کښی (٦) سورت دی او په نزول کښی (٥٥) په روايتونو کښی راغلی دی چه دا گرد (تول) سورت په يو وخت کښی سره له بيشميره پرښتو نازل شو. مگر ابن صلاح رحمة الله عليه په خپلی فتاویٰ کښی د دی رواياتو له صحته انکار کړی دی چه د پوره سورت پر يو ځای نازليدلو دلالت کوی. «والله اعلم» ابواسحٰق اسفرائينی رحمة الله عليه وائی چه دغه سورت د توحيد پر گردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ۬ ثُمَّ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ یَعْدِلُوْنَ ①

گردی (تولی) ثناوی او ستاينی (صفتونه) خاص هغه الله لره دی چه پيدا کړی ئی دی آسمانونه (بی له نمونی) او ځمکه (بی له مادی) او پيدا کړی ئی دی (رنگارنگ) تياری او رڼا (رڼرا) بيا (هم) هغه کسان چه کافران شوی دی په رب خپل سره برابروی (نور شيان په عبادت کښی يا د الله له عبادت څخه د غير الله عبادت ته عدول کوی).

تفسير: مجوسيان دنيا ته دوه خالقان (خدايان) دروی «يزدان» چه د خير خالق او «اهريمن» چه د شر خالق ئی گنی او دواړه په ئی د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشرکان په دری ديرش کروړو خدايانو قائلان دی (چه هر يو خپل بت خدای بولی) د (اريه سماج) فرقه سره له دی چه د توحيد ادعا کوی «ماده» او «روح» هم لکه خدای غوندی غير مخلوق او ازلی بولی او الله تعالیٰ د تکوين او تخليق او په څه نورو صفاتو کښی دی دواړو ته (نستغفر الله) محتاج گنی. عيسايانو د پلار او زوی د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دريؤ نه يو، او يو له دريؤ نه مشهوره عقيده غوره کړه، يهودان د الله تعالیٰ له پاره داسی صفات تجويز کړل چه يو عادی انسان هم نه يوائځی (العياذ بالله) له هغه سره اندول (ترلی) او برابر بلکه بهتر

هم کیدی شي. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کښې تر دې ځایه پورې خپل سخاوت
وښود چه ښائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (ګټه) هم د انسانانو د معبود ګرځیدلو
صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیږه (ګټه) او نور هیڅ یو شی ئی پری
نښودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی ځنی څه نه څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت
او په نورو وختونو کښې به دوی د خدای په ځای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالیٰ پاک ذات
د ګردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیګنو (فائدو) د خالقیت
او منبع والی له امله (وجی) د ګردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی
د نورو له شرکته وړ (لائق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی،
یعنی ګرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د ګردو (تولو) عالمیانو عقول د
هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رنړا)، هدایت او ضلالت، موت او
حیات لنده ئی دا چه ګرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته
د ده په ګردو (تولو) افعالو کښې د هیڅ یوه یار مددګار،حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو
ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کښې هیڅوک ورسره شریکیدی نشی او په ربوبیت
کښې هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شی او په ده د هیڅچا قوت او زور چلیدی نشی، بیا د
تعجب ځای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول
(طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کښې مشغولیږی؟
(یا د دغه خالق‌الکل او مالک‌الکل له وجوده بیخی منکران کیږی).

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَکُمْ مِّنْ طِیْنٍ ثُمَّ قَضٰۤی اَجَلًا ؕ وَ اَجَلٌ مُّسَمًّی عِنْدَهٗ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُوْنَ ۝۲

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز
کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرګ) او یوه موده
معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او
بعث کښې)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر ؤ، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د
انسان د خلقت بیان فرمائی چه وګورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام
کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ،
او نن ورځ هم له هم دی خاوری ځنی ګرد (تول) خواړه وځی او له غذا ځنی نطفه او له نطفی
ځنی انسان جوړیږی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم ځنی تاسی په وجود راوړی یئ،

بیا ئې د هر سړي د مرګ له پاره یو وخت مقرر کړ، کله چه انسان بیا په خاورو کښې خښ او بیا له همغې سره ګډیږي چه تری پیدا شوی ؤ نو په هم دی باندی تاسی قیاس کولی شئ چه د «عالم الکبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قیامت الکبریٰ» وایی «قیامت الصغریٰ» یعنی ځانګړی او انفرادی مرګونه څنګه چه مونږ ته تل راځی نو د هغه علم هم خلقو ته نه وی، لیکن د «قیامت الکبریٰ» د صحیح او برابر وخت علم یواځی پاک الله ته دی نو تعجب دی چه د «عالم الصغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلی له لیدلو سره سره بیا هم چه انسان د «عالم الکبیر» په فناء کښې څرنګه تردد کوی؟

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوٰتِ وَفِي الْاَرْضِ ۚ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُوْنَ ③

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښې او په ځمکه کښې عالم دی الله په پټ (حال) ستاسی او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسی او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کوئ (ئې) تاسی.

تفسیر: یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو کښې یواځی همغه مطلق موجود او برحق معبود مالک، باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځی د همغه متعالی‌الصفاتو د ذات له پاره مخصوص دی بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راغی؟ څنګه چه په ځمکه او آسمانونو کښې د همغه حکومت دی او همغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شیانو په پتو او په ښکاره، وړوکو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کښې غیر الله شریک وګرځوی، مشرکانو به چه داسی ویل ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مګر کوو ئې د دی دپاره چه نژدی کړی مونږ الله ته په نژدیوالی سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملګرو ځواب شو او ړومبی په «اجل مسمیٰ» سره د قیامت په لوری اشاره وه، دلته ئې د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله چه په ځمکه او آسمان کښې زمونږ حکومت دی او ستاسی ګرد (تول) پټ او ښکاره، نیک او بد عملونه زمونږ په علم کښې شته بیا نو هیڅ وجه نشته چه تاسی هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریښودی شئ.

وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ④
فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ⑤

او نه راځي دی (کفارو) ته هیڅ کوم (تکویني یا تنزیلي آیت) له آیتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوی مګر وی دوی له هغه څخه مخ ګرځوونکي (تغافل کوونکي). نو په تحقیق نسبت د دروغو وکړ دوی حق ته کله چه راغی دوی ته نو ژر به راشي (ظاهر به شي) دوی ته اخبار (حقیقت) د هغه شي چه وو دوی چه پرې خندل به ئې.

تفسیر: له حق څخه غالباً «قرآن کریم» مراد دی چه د هغو کسانو بدانجامي او دنیوي او اخروي سزاوي بیانوي چه د قدرت له دلائلو څني تغافل او تجاهل کوي او هر کله چه هغه اوري ترې اعراض او انکار کوي او تکذیب او استهزاء پرې کوي او داسي ښکاروي چه په هغو خبرو چه تاسي خاندئ او تمسخر پرې کوئ ـ هغه به ډير ژر یو ثابت حقیقت وګرځي او تاسي ته به په مخه درشي، وروسته له دی نه د هغو اقوامو احوال وربیانوي چه د آیت الله د تکذیب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوي دي.

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ
وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِن
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ⑥

آیا نه دي کتلي (نه دي خبر شوي) دوی چه څومره (ډیره) هلاک کړي دي مونږ په خوا له دوی نه له (نورو امتونو) قرنونو څني چه ښه قوت ورکړی ؤ مونږ دوی ته په ځمکه کښي دومره قوت چه نه مو دی درکړی تاسي ته او

راښکته کړی ۇ مونږ باران پر دوی پرله پسی اوریدونکی او گرځولی مو وی ویالی چه بهیدلی له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسی څخنی وو، او دوی ته ستاسی په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکړی شوی ۇ، د بارانونو او ویالو له امله (وجی) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خروب وو او د عیش او خوشالی په دوره کښی ئی ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وتړلی او د قدرت په نښو ئی خندل او مسخری ئی پری کولی نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسی سخت ونیول چه نوم او نښان ئی هم نه دی پاتی، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسی فنا کیدل خو د دنیا په ودانی کښی هیڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوی زمانی اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعین کښی ډیر اقوال دی څخینی (١٢) څخینی (٢٠) څخینی (٣٠) څخینی (٧٠) څخینی (٨٠) څخینی (١٢٠) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښی قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخخه عبارت دی چه زیاتره د یوی زمانی اهل پکښی ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د څخیگیدلو څخنی پکښی یو تن هم ژوندی پاتی نشی او گرد (تول) سره ومری خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِىْ قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوْهُ بِاَيْدِيْهِمْ لَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترگو ئی هم لیدلی وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مگر خو سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسیر: د مکی معظمی څخینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څخلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښی شاهدی ادا کړی چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسی ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښی دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودي او راوړونکي ته ئې ساحر او کودګر وائي که په واقع سره مونږ په کاغذ ليکلی شوی داسي کتاب هم له آسمانه وروليږو چه دوی ئې د خپلو لاسونو په مښلو سره هم معلوم کړی او ښه وپوهيږي چه څه تخييل او نظر بندي پکښې نشته نو بيا به هم دوی (عناداً) هم داسي وائي چه دا خو صريح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدايت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکيږي.

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ﴿٨﴾

او ويلي (کفارو) ولی نه نازليږي په دغه (محمد) پرښته (له آسمانه)؟ او که نازله کړی وی مونږ پرښته نو خامخا فيصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بيا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسير: يعني کفارو ويل چه ښائي پرښته مونږ ته مخامخ ودريږي او د ده پر صداقت شاهدي ورکړي نو الله تعالیٰ فرمائي «که پرښتي په خپل اصلي صورت سره راشي نو دا خلق د يوی شيبي له پاره هم د هغوی تحمل نشي کولی د پرښتو له رعب او هيبت او داره به د دوی ساوی ووځي. دا يواځي د انبياؤ عليهم السلام ظرفيت او قوت دی چه د پرښتو د ليدلو تحمل په اصلي صورت سره کولی شي، زمونږ نبي کريم (عليه افضل الصلوٰة والتسليم) په خپل تول عمر کښي دوه ځلي حضرت جبريل عليه السلام په خپل اصلي صورت سره ليدلی دی او د بل کوم (نبي) په نسبت يو ځلي هم نه دی ثابت شوی. که د دی خلقو داسي عظيم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شي او بيا ئې هم ونه مني لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بيا قطعاً دوی ته هيڅ مهلت نه ورکاوه کيږي او د داسي سخت عذاب غوښتونکو باندی خامخا همغسي سخت عذاب نازليږي چه په هغه سره به دوی بيخي فنا کيږي نو په دی لحاظ د داسي غوښتني نه پوره کول هم ښائي د الله تعالیٰ عين رحمت وګڼه شي.

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

او که ګرځولی وی مونږ دا رسول پرښته (نه بشر) نو خامخا ګرځولی به وه مونږ دغه پرښته (په صورت د يوه) سړی او (که ګرځولی وی مونږ پرښته په صورت د سړی نو) خامخا په شبهه کښي به اچولی وو مونږ دوی په همغسي اشتباه کښي چه اوس پکښي پراته دی.

تفسير: څرنگه چه په پرومبنی آیت کښې د پرښتو د لیږلو ځنی په اصلی صورت سره نفی وشوه اوس نو د دوهم احتمال ځواب ورکوی او هغه دا دی چه باید پرښتی د انسانانو په شکل ولیږلی شی ځکه چه په دی صورت کښې د صوری مجانست په بناء خلق د دوی د نمونی او تعلیم ځنی منتفع کیدی شی لیکن په دی تقدیر سره هم د منکرانو د شبهاتو ازاله نشی کیدی. هغه شکونه او شبهې چه د رسول په بشریت کښې ئی کوی همغه به په ملک کښې هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ
بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۱۰﴾

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپیر او محیط شو په هغو کسانو پوری چه مسخری ئی کولی په دوی پوری هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسير: د معاندانو د غوښتنی له ځواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله علیه وسلم» ته تسلی ورکوله کیږی چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر ځنی مه خپه او مه متأثر کیږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانیو انبیاؤ ته هم داسی حالات ورپیښ شوی وو بیا هغه سزاوی او هیدادونه (عذابونه) چه مکذبینو او د پیغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه گردو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانیو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالیٰ همغسی سزاوی ورکوی.

قُلْ سِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانیو قرنو) وگرځئ تاسی په ځمکه کښې بیا وگورئ چه څرنگه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسير: یعنی د ملکونو د سیر او سیاحت او گرځیدلو او د تباه شویو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضی واقعاتو ته وگورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او څرگند شی چه د انبیاؤ تکذیب ته ئی ملاوی تړلی وی نو په همغو ئی

قیاس کړئ! کله چه د مکذبینو حال هغسی شو نو د استهزاء کوونکو حال به څرنګه وی؟.

قُلْ لِّمَنْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلْ لِّلّٰهِ ؕ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ؕ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ؕ اَلَّذِيْنَ خَسِرُوْۤا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه چا لره دی (خلقاً ، ملکاً او عبیداً) هغه شیونه چه په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه خاص الله لره دی (بل ځواب نشته) لازم کړی دی الله (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول به کړی (الله) هرومرو (خامخا) تاسی په ورځ د قیامت کښی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته (د اصلی فطرت او سلیم عقل په ضیاع) نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: کله چه په ګردی (تولی) زمکی او آسمانونو کښی د الله تعالیٰ حکومت دی. لکه چه مشرکان هم داسی اقرار کوی نو مکذبانو او مستهزآنو ته کله له فوری سزا څخه نجات او پناه ورکوله کیږی؟ دا یوائی د الله جل جلاله عمومی رحمت دی چه د جرائمو د لیدلو سره سره فوراً مجرم ته سزا نه ورکوی، نو د قیامت په ورځ کښی چه یقیناً او بلا شبهه راتلونکی ده یوائی همغو بدبختانو ته به سزا ورکوی چه په قصد سره ئی خپل ځانونه د هلاکت په کنده کښی اچولی دی.

وَلَهٗ مَا سَكَنَ فِی الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ؕ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۱۳﴾
قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ؕ قُلْ اِنِّیْۤ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ
اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۴﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسیږی (آرام کوی) په شپه کښې او په ورځ کښې (یعنی دا تول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د تولو اقوالو) ښه عالم (پر ګردو (تولو) احوالو) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسم زه (بل ولی) دوست مددګار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (ګردو (تولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلی شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿ قُلْ لِمَنْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ﴾ کښې د مکان تعمیم ؤ. په ﴿ وَلَهٗ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴾ کښې د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښې پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښې په آرامی او هوسائی (آرام) سره ژوندون کوی او له ډیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو ځنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالیٰ د کامله رحمت له آثارو ځنی دی ﴿ قُلْ مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ﴾ (۱۷) جزء د الأنبياء (٤٢) آیت (٤) رکوع الله تعالیٰ هغه مجمع‌الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپی په تپو (تورو)تیارو او چوپه چوپتیا کښې هم د هر یوه غږ آوری او د ګردو (تولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښیئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریږدئ او له نورو ځنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار ګڼئ؟ ﴿ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی ګردو(تولو) مخلوقاتو ته او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښې همغه ته محتاج یئ او الله تعالیٰ په خورا ډیر ادنیٰ شی کښې هم مونږ (او ګردو(تولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله ځنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددګار) ګرځول که انتهائی حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟. ﴿ قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ ﴾ ووایه ای محمده! دوی ته بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه ګرد تول بندګان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی! او له ګردو (تولو) ځنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهائی انقیاد او تسلیم حکم دی چه ګردی (تولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه رالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم!».

قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ⑮

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه ویریږم که نافرمانی وکړم له رب خپله له عذابه د ورځې ډیرې لوئې نه (چه قیامت دی).

تفسیر: په حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ئې ایښې او نورو ته یې اورولي دی یعنی که په فرض محال سره د الله تعالیٰ له ډیرو معصومو او خورا (ډیرو) غوره بندګانو ځنې هم کوم دول (طریقه) عصیان صادر شي نو د الله تعالیٰ د عذاب اندیښنه ورته شته. نو بیا نورو ته کله لائق او وړ (مناسب) ده چه سره له شرکه او د انبیاؤ د تکذیبه او د نورو زرهاؤ دولونو (طریقو) جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالیٰ له عذابه بیفکره او مامون کښینی.

مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ⑯

هر هغه څوک چه چپ (بچ) کړی شي له عذابه په دی ورځ کښې نو په تحقیق رحم (مهربانی) کړی ده (الله) په ده او دا (مهربانی) بری دی ښکاره.

تفسیر: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلیٰ او خورا (ډیر) لوړ مقام دی، که له چا ځنې د آخرت عذاب لری شي نو دغه هم لوی بری او ښه کامیابی ده. کماقال عمر رضی الله تعالیٰ عنه! «کفافا لالی ولاعلی».

وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ
لَهُ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ⑰ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ⑱

او که ورسوی تاته الله څه سختی (لکه مرض او فقر) نو نشته هیڅ لری کوونکی د هغه مګر هم دی دی او که ورسوی تاته څه خیر (لکه صحت او غناء) نو دی پر هر شي (چه اراده وفرمائيء) ښه قادر دی (نو تل خیر او شر نفع او ضرر هم د الله په اراده رسیږی) او هم دی غالب زورور دی د پاسه د بندګانو خپلو (په قدرت، قوت، قهر، غلبه نه په مکان) او هم دی ښه حکمت

والا ښه خبردار دی له هر شی).

تفسیر: هر چاته چه الله تعالیٰ په دنیا یا په آخرت کښی کوم تکلیف یا راحت ورسوی نه ئی څوک په مقابله سره ستنولی (واپس کولی) شی او نه د ده له غلبی او اقتداره چیری تښتیدلی شی هم دا الله تعالیٰ له بنده څخه ښه خبردار دی چه څه څه اعمال او حالات لری او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراآت او بدل لازم او مناسب او له حکمت سره قرین دی؟ (دغه لاندی آیت هله نازل شو چه زموږ رسول صلی الله علیه وسلم ته وویل شو چه ته په خپل صداقت باندی کوم شاهد لری؟ ځکه چه کتابیان ستا له نبوته انکار کوی).

قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً ۖ قُلِ اللّٰهُ ۙ شَهِيْدٌۢ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۚ

(ووایه ای محمده! دوی ته) چه کوم یو شی لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووایه (په ځواب کښی دوی ته) چه الله (لوی دی د شهادت له جهته بل ځواب نشته!) (او الله) ښه شاهد دی زما او ستاسی په منځ کښی.

تفسیر: کله ئی چه داسی وفرمایل چه فقط الله تعالیٰ د ګردو (ټولو) منافعو او اضرارو مالک دی او پر ګردو (ټولو) بندګانو غالب او قاهر او تر ذری ذری پوری هم له هر شی څخه خبردار دی نو د ده له شهادته زبردست او پاک شهادت بل شهادت نشی کیدی. نو زه هم د خپل ځان او ستاسی په منځ کښی همغه شاهد دروم. ځکه چه ما د رسالت دعویٰ وکړه او ټول هغه پیغامونه چه د پاک الله وو تاسی ته می درورسول نو د هغه په مقابل کښی هغه سلوک چه تاسی له ماسره وکړ او هغه وضعیت چه تاسی له دغو ربانی پیغامونو سره وکړ هغه ټول ستاسی تر سترګو لاندی دی په خپله پاک الله به له خپل محیط علم سره سم زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی.

وَاُوْحِيَ اِلَيَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ۭ اَىِٕنَّكُمْ
لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰى ۭ قُلْ لَّآ اَشْهَدُ ۚ قُلْ اِنَّمَا
هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّاِنَّنِيْ بَرِيْۗءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿١٩﴾

او وحی کړی شوی ده ماته دا قرآن له پاره د دی چه وویرؤم (خبردار کړم) تاسی په دی سره او هغه څوک چه ورورسیږی (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کښی) آیا بیشکه تاسی خامخا شاهدی لولئ په دی چه شته سره د الله

خدايان نور؟ووايه (اى محمده! دوى ته) زه خو شاهدى (په دى سره) نه
وركوم، ووايه خبره هم دا ده چه الله دى معبود يو او بيشكه زه بيزار يم له
هغو شيونو چه شريكان كوئ ئى تاسى (له الله سره)

تفسير: يعنى كه وپوهيږئ نو زما په صداقت د الله جل جلاله يقينى او ښكاره شهادت هم دا موجود عظيم الشان قرآن دى چه په خپله په دى باندى دليل دى چه الٰهى كلام دى. «د لمر دليل په خپله دغه لمر دى» زما كار دا دى چه تاسى او هر هغه چاته چه دا د الله تعالىٰ كلام وررسيږى هغه د الله تعالىٰ له پيغامه خبردار كړم چه د توحيد او معاد او د دين نور تمام اصول پكښى هدايت كړى شوى دى. آيا د داسى حجت له اتمام او د داسى قطعى او صريح توحيد د پيغام له اوريدلو څخه وروسته بيا هم تاسى هم دا وايئ چه غير له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟تاسى اختيار لرئ هر څه چه مو زړونه غواړى هغه ووايئ زه خو له سره داسى حرف په خپله ژبه نشم راوړى، بلكه صاف اعلان كوم چه د عبادت لائق او ور يواځى هغه يو پاك الله دى. باقى هر هغه څه چه تاسى ئى ورسره شريكان ګڼئ. زه له هغو څخه بيخى خپله بيزارى او نفرت څرګندوم.

تنبيه: په «ومن بلغ» سره ئى وښود چه د نبى كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم رسالت د ګردو (ټولو) انسانانو، پيريانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب او ټولو مللو او اقوامو له پاره دى (د نزول له وقته تر قيامته پورى. او د پاك قرآن ليدل داسى دى لكه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ليدل)،

ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمُ
ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

هغه كسان چه وركړى دى مونږ دوى ته كتاب پيژنى دوى دا (رسول) لكه چه
پيژنى دوى ځامن خپل هغه كسان چه زيان ئى رسولى دى ځانونو خپلو ته نو
دوى ايمان نه راوړى.

تفسير: يعنى علاوه په دى چه زما په صداقت الله تعالىٰ شاهد او قرآن كريم ناطق دى او پرى غير قابل ترديد شهادت وركوى هغه اهل‌كتاب يعنى يهود او نصارىٰ هم (چه خلق هغوى ته د آسمانى كتابونو د عالمانو په حيث زما د خبرو او معاملو په باره كښى رجوع كوى) په خپلو زړونو كښى داسى پوره يقين لرى چه بلاشبهه زه همغه (آخرالزمان نبى) يم چه زما زيرى پخوانيو انبياؤ عليهم السلام پرله پسى كړى دى. دوى همغسى چه په ډيرو هلكانو كښى خپل هلكان ژر

پیژنی او پکښې څه ربړ (زحمت) او تکلیف نه کوی هم داسې دوی د نبی کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کښې هم هیڅ څه شک او شبهه نه لری او گرد(تول) حقائق دوی ته ښکاره دی، هوا حسد، کبر، او د پلرونو تقلید او د جاه او مال مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوی چه په ایمان مشرف شی او خپل ځانونه له دائمی نقصان او ابدی هلاکت ځنی وژغوری (وساتی).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۗ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه وتړی پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی ظالمان

تفسیر: یعنی چه نبی نه وی او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړی، یا د داسې صادق نبی تکذیب وکړی چه پر صداقت ئې واضحه دلائل موجود وی او د الله تعالیٰ پیغام خلقو ته اوروی له دی دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کیدی نشی او د الله جل جلاله سنت هم داسې جاری دی چه په پای (اخر) کښې بری او کامیابی ظالمانو ته نه په برخه کیږی نو فرض ئې کړئ که معاذالله زه مفتری یم نو له سره به بری ونه مومم او که تاسې مکذبان یئ لکه چه له دلائلو ځنی ښکاریږی نو تاسې به د خیر مخ ونه وینئ! نو له دی کبله (وجی) ښائی چه پر گردو (تولو) حالاتو کښې ښه غور او دقت وکړئ! او د آخرت او د انجام په فکر کښې شئ! او د هغی ورځی له عاقبته وویریږئ چه وروسته ئې ذکر راځی. ابن کثیر رحمة الله علیه د دی ایت معنی هم داسې اخیستی ده. او ځینو نورو مفسرینو د«افتراء علی الله» څخه د مشرکانو شرک مراد کړی دی لکه چه وړاندی په ﴿ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾ کښې اشاره شوی ده. والله أعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ
الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړو دوی (یعنی عابدان او معبودان) تول بیا به ووایو (زجراً) هغو کسانو ته چه شرک ئې کړی دی چه چیرته

دی؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسی هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه ګڼل به
مو (د الله شریکان).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د هغو په نسبت تاسی دعوی درلوده (لرله) چه د خدائی حصه‌دار او په شدائدو کښی ستاسی شفیعان او مددګاران دی، نو نن ورځ په داسی سختی او د مصیبت په وخت کښی دوی له تاسی څخنی چیری لاړل؟ چه ستاسی هیڅ په کار نه درځی؟

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ وَٱللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

بیا به نه وی (عاقبت د) فتنی (کفر، فریب، غدر) د دوی مکر دا چه وائی
به دوی چه قسم دی په الله چه رب زمونږ دی چه نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنی د واقعاتو له انکار څخنی پرته (علاوه) بله چاره نه لری. د هغو باطلو معبودانو حقیقت چه ګرد (تول) عمر د هغو په عقیده او محبت کښی بیخی محو او مفتون شوی وو، هم دغومره پاتی کیږی چه د هغوی د ګرد (تول) عمر له تعلق او عقیدی څخه هم منکریږی.

ٱنظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ ۚ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه دروغ ئی وویل پر ځانونو خپلو (په نفی د شرک
له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه تړل به ئی دروغ (پر الله
په نیولو د شریکانو سره)

تفسیر: یعنی له دی صریحو دروغو څخنی به د مشرکانو انتهائی بدحواسی او د شریکانو بیخی بیچارګی او ناتوانی څرګندیږی، کشکی مشرکان له دی رسوا کوونکو عواقبو څخنی په دنیا کښی خبر او ځانونه ئی تری ژغورلی (ساتلی) وی.

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۖ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن
يَفْقَهُوهُ وَفِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا۟ بِهَا ۚ

او ځینی له کفارو هغه څوک دی چه غوږ نیسی تاته (د قرآن د قرائت په

وخت کښې) او اچولي دي موږ په زړونو د دوی پردې (له دې جهته) چه ونه
پوهيږی دوی په دې (قرآن) او (اېښې مو دي) په غوږونو د دوی کښې
درونوالي (کونوالي چه حق خبره وانه وری) او که ووينې دوی ګرد (ټول)
دلائل (د قدرت نو بيا هم) ايمان نه راوړی دوی پر دغه (هر قسم معجزو
عناداً)

تفسير: دا د هغو کسانو ذکر دی چه د اعتراض او عيب لټولو له امله (وحی) به ئی قرآن کريم او د رسول الله مبارک خبری اوريدلې او له هدايت څخه ګټه آخستل او د حق منل د دوی مقصود نه ؤ. له نصيحت او هدايت څخنی د ممتد اعراض او د دوی د اقبال‌الی‌الحق څخه د مسلسلو تعطيلو قدرتی نتيجه داسی شوه، چه د دوی د قبول‌الحق وسائل او قواوی بيخی بيکاره او مهملی وګرځيدی، او د حق او د حقيقت له منلو څخه د دوی زړونه بی برخی پاتی شول د هدايت د پيغام آوريدل به د دوی پر غوږونو سخت او درونډ لګيده، د دوی سترګی د عبرت له کتلو څخنی داسی ړندی شوی وی چه د هر راز (قسم) نښو او علائمو د ليدلو سره سره بيا هم د ايمان راوړلو توفيق دوی ته پاتی نه ؤ او لطف دا دی چه په هم دغه حالت کښی په مرګ قانع او مسرور هم وو، بلکه د فخر په لهجه سره به ئی داسی اعلان کاوه ﴿ فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴾ (٢٤) جزء د حٰم السجده يا (فصلت) «٥» آيت «١» رکوع) له دی آيت څخنی معلومه شوه چه د آيتونو د آوريدلو څخه عدم انتفاع او پر زړونو ئی پردی لويدل، په خپله د دوی د اعراضو نتيجه وه او دغه اعراض او مخ اړول د هم دغه کيفيت د حدوث سبب شوی دی ﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ﴾ (٢١) جزء د لقمان (٧) آيت (١) رکوع څرنګه چه پر اسبابو د مسبباتو مرتبول ماسواء له الله تعالیٰ څخنی د بل چا کار نه دی نو ځکه په دغه آيت کښی ﴿ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً ﴾ د پردی دآچولو او د نورو نسبت د الله تعالیٰ په لوری کړی شوی دی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

تر هغه پوری کله چه راشی دوی تاته چه جګړی کوی له تا سره وائی هغه
کسان چه کافران شوی دی نه دی دا قرآن مګر باطلی قصی دی د پخوانيو

خلقو. او دا کسان منع کوی (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (په خپله هم) لری کیږی له ده (چه ایمان پری نه راوړی،) او نه هلاکوی دوی مگر ځانونه خپل او نه پوهیږی دوی (په دی چه ضرر ئی هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کښی نه فهم پاتی دی او نه انصاف. ایمان راوړل او له ربانی هدایتونو ځنی انتفاع لا چیری؟. د حضرت پیغمبر په حضور کښی د دوی د راتللو څخه غرض یواځی مجادله، جگړه، تعریض، توکی او تفریح کول دی. کله چه قرآنی حقائقو او بیاناتو ته به ئی معاذالله ﴿ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله او تمسخر ئی اکتفا نه کوله او کوښښ ئی کاوه چه د نورو په اذهانو کښی هم دغه رنځوری سرایت وکړی لکه چه خلق ئی له حق ځنی ستنول (واپس کول)، او دوی په خپله هم له حقائقو ځنی لری تښتیدل څو د دوی له لیدلو ځنی نور کسان هم د حق له منلو ځنی متنفر او بیزاره شی. مگر له دغو تولو ناپاکو کوښښونو ځنی «لله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسیدی شی او هغه هرومرو(خامخا) غالبیږی، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږی ځکه چه د ده د عصمت او رفعت تکفل په خپله حق سبحانه و تعالیٰ کړی دی. هو! دغه احمقان خپل ابدی هلاکت ته سامان برابروی . او نه پوهیږی چه دوی په خپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی!

وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذۡ وُقِفُواْ عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُواْ يَٰلَيۡتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٢٧﴾

او که ووینی ته (ای محمده!) کله چه ودرولی شی دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر نو وبه وینی یو لوی امر) نو وبه وائی دوی (د عذاب د انواعو د لیدلو وروسته) ای کاشکی مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکیو نه).

تفسیر: یعنی دآیات الله تکذیب او استهزاء او نور گرد (تول) شورماشور به تر هغه وخته پوری وی څو چه دوی د الله تعالیٰ د سزا له ویروونکی او سدوړونکی منظری او ننداری سره مخامخ شی، څه مهال (وخت) چه د دوزخ لږ څه هوا دوی ته ورسیږی نو گرد (تول) تکبر او غرور او لوئی به د دوی له سر څخه ووځی، او په زرهاؤ ځلی به هیله (امید) او آرزو کوی او په ارمانونو سره به دا غواړی که مونږ بیا دنیا ته ولیږلی شو څو هلته بیا د خپل رب دآیتونو تکذیب ونه

کړو او بیخي له تینګو ایماندارانو څخه شو

لګیا وې تل په لوبو له نن ورځې وې بیغم
الان قد ندمت ومایـنفع الندم

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ

(داسې نه ده لکه چه دوی وائي) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چه وو دوی چه پټول به ئې پخوا (له دې نه په دنيا کښې چه کفر او معاصي دي)

تفسير: يعنې دوی اوس هم په صحيح عزم او ايماني شوق او رغبت دنيا ته د بيرته ورتګ هيله (اميد) نه کوي بلکه کله چه ئې د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره وليدله چه د ښکاره دلائلو سره سره ئې ترې انکار کاوه او الهٰی عذاب ئې د سر په سترګو مشاهده کړ او د دوی تول هغه بد عملونه چه د خلقو له سترګو څخه پټ وو د لمر غوندې څرګند او د دوی اوسنی دروغ چه «والله ربنا ماکنا مشرکين» وايي ښکاره شول او د دوی د شرارت پټ او له سترګو پناه آثار چه د دغو نالايقانو په زړونو کښې ئې وده کړې وه مختل (مخې ته) شول او د يوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخې ته ئې ودريدل نو اوس دوی تش د ځان نجات له پاره دنيا ته د بيرته ورتګ هيله (اميد) کوي.

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

او که بيرته بوتله شي دوی (دنيا ته) نو خامخا به بيا هم راوګرځي دوی همغه شي ته چه منع کړې شوي وو دوی له هغه شي څخه (چه کفر او معاصي دي) او بيشکه دوی هرومرو دروغجنان دي (په دغه دعویٰ د ايمان کښې)

تفسير: يعنې اوس هم دروغ وائي چه که مونږ دنيا ته بيرته لاړ شو ايماندار به وګرځو او له سره به د آيات الله تکذيب ونه کړو. خو دا اشقياء که بيرته دنيا ته هم ستانه (واپس) کړل شي نو بيا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلي، او هغه رذيله قوتونه چه د دوی په وجود کښې شته، بيا به ئې په کار اچوي، او له هغه مصيبت څخه چه ويريدلي وو او د بيرته تللو تمنا ئې کړې وه هغه به لکه يو خوب او خيال هيروي. لکه چه ډير ځلې کله چه سرې په دنيوی مصائبو او مهالکو کښې آخته کيږي نو انابت او توبه غوره کوي ولې هم دا چه څو ورځې تيرې شي. بيا ئې هيڅ شي په ياد نه پاتې کيږي، چه په هغه وخت کښې مې څه عهد او پيمان کړی

و كَاَنْ لَّمْ يَدْعُنَآ اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ

وَقَالُوْٓا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ﴿۲۹﴾

او وائی دوی نه دی ژوندون مگر هم دا ژوندون زمونږ دنیوی (چه لږ او نژدی دی) او نه یو مونږ بیا راپاڅولی شوی (راپاڅیدونکی له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعنی ښی مزی کوئ! او دنیوی عیش او عشرت مو د آخرت په فکر او اندیښنه کښی مه خرابوئ. هم دا حال نن ورځ د اروپائی (یورپین) ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلٰى رَبِّهِمْ ؕ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ
قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿۳۰﴾

او که ووینی ته (ای محمده!) هغه وخت چه ودرولی شی دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کښی د حساب له پاره نو وبه وینی یو لوی امر) فرمائی به (الله) آیا نه دی دا (دوهم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وائی دوی هو! حق دی! قسم مو دی په رب خپل (نو بیا به) وفرمائی (الله) پس وڅکئ تاسی دا عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران شوی وئ (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه حقیقت د دوی تر سترګو لاندی راشی او د«بعث بعدالموت» او نورو له اقراره څخه چاره ورپاتی نشی، نو دلته دوی ته ویل کیږی، چه اوس د حقیقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وڅکئ!.

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَآءِ اللّٰهِ ؕ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوْا يٰحَسْرَتَنَا
عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيْهَا ۙ وَهُمْ يَحْمِلُوْنَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُوْرِهِمْ ؕ اَلَا سَآءَ مَا يَزِرُوْنَ ﴿۳۱﴾

په تحقیق زیانکاران (او تباه) شوی دی هغه کسان چه دروغ گڼی ملاقات له الله سره (په عقبا کښې)، تر هغه پورې کله چه راشی دوی ته قیامت ناڅاپه (نو) وائی به دوی ای افسوسه (او پښیمانی) زمونږ په هغه شی چه تقصیر کړی ؤ مونږ په دنیا کښې (چه هغه ایمان ؤ) حال دا چه دوی به واخلی (پیتی د) گناهونو خپلو پر شاؤ خپلو واورئ خبردار شئ چه بد دی هغه شی چه په شا ئی گرځوی دوی.

تفسیر: یعنی د انسان لوی شقاوت او بدبختی دا ده چه له «لقاء الله» څخه انکار وکړی. او د ژوندانه دا ډیر لوی مقصد دروغ وگڼی. تر څو چه مرگ پرې راشی. یا ئې قیامت پر سر ودرېږی. بیا نو هلته د حسرت او د افسوس لاسونه سره مښی چه های افسوس ما په خپل دنیوی ژوندون کښې د یوم‌القیامت د تیاری له پاره څومره غیر قابل تلافی تقصیر کړی دی، په دی وخت کښې به له دی حسرت او افسوس څخه هیڅ شی په لاس نه ورځی. د جرمونو او شرارتونو هغه دروند پیتی به چه د ده شا کړوپوی، له دی ناوخته تأسف او تحسر سره هیڅ نه سپکیږی.

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۳۲﴾

او نه دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) مگر لوبی (د هلکانو) او ساعت تیری (د لیونیانو) دی او خامخا دار آخرتی خیر (بهتر) دی دپاره د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی نو آیا عقل نه چلوئ تاسی (چه دنیا ښه ده که عقبٰی؟ چه ایمان راوړئ!).

تفسیر: کفارو خو داسی ویل چه د دنیوی ژوندون څخه ماسواء بل هیڅ ژوندون نشته لیکن واقعه دا ده چه دغه فانی او مکدر ژوندون د اخروی ابدی حیات په مقابل کښې بیخی هیڅ او بی‌حقیقته دی. د دی دنیا په ژوندون کښې یوازې همغی شیبې او برخی ته ژوندون ویلی شی چه د آخرت له پاره پکښې څه تیاری او کار وکړ شی، باقی نور تمام وختونه چه د آخرت له فکره او تیاری څخه تش وی، یوه عاقبت اندیش ته له لهو او لعب څخه څه زیات اهمیت نه لری. پرهیزگاران او پوهان پوهیږی چه د دوی اصلی کور د آخرت کور دی او د هغوی حقیقی ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه)

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي
يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّٰلِمِينَ بِآيَٰتِ اللَّهِ
يَجْحَدُونَ ٣٣ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ
مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَىٰهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ
لِكَلِمَٰتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَآءَكَ مِن نَّبَإِي۟ الْمُرْسَلِينَ ٣٤

په تحقیق مونږ پوهیږو بیشکه شان دا دی چه خامخا خپه کوی تا (ای محمده !) هغه شی چه وائی دوی (ستا په تکذیب کښی) نو بیشکه دوی نه کوی تکذیب ستا (په واقع کښی) ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخری) کوی (نو ته مه خپه کیږه ! ځکه چه) او خامخا په تحقیق دروغجن بللی شوی دی ډیر رسولان پخوا له تانه نو صبر به ئی کاوه پر دروغجن بلل کیدلو او ضرر رسیدلو (د کفارو له جانبه) تر هغه پوری چه راغی دوی ته مرسته (مدد) زمونږ او نشته هیڅ اړوونکی د کلماتو د الله او خامخا په تحقیق راغلی ده تاته (څه خبره) له حالاتو د (تیرو) رسولانو (چه پری متسلی شی)

تفسیر: د مخلوقاتو په حال شفقت او همدردی لرل له ګرد (تول) جهان څخه زیات د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په زړه کښی اچولی شوی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی بدبختانو د تکذیب او اعراض، او د دوی له مستقبلی تباهی، او د مشرکانه او ملحدانه کلماتو ځنی زیات رنځ او صدمه محسوسه فرمایله، په دغو آیتونو کښی اول ده ته تسلی او هغو اشقیاؤ ته ډار (ویره) او انذار ورکړی شوی دی یعنی تاسی د دوی له دی اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پریشانیږئ! دا خلق چه ستا تکذیب کوی فی‌الحقیقت ستاسی تکذیب نه دی. ځکه چه تاسی لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پیژندلی شوی یئ بلکه دوی د الله تعالیٰ د هغو آیتونو او ښو تکذیب کوی. چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ له پاره لیږلی شوی دی او په قصد سره او د ظلم او عناد له لاری تری انکار کوی نو تاسی هم د دی ظالمانو معامله الله تعالیٰ ته وسپارئ! او مطمئن او ډاډه اوسئ چه الله تعالیٰ د دوی د ظلم نتیجه او ستاسی د صبر ثمره خامخا درکوی له پخوانیو انبیاؤ سره هم (چه د هغوی څه حالات تاسی ته آورولی شوی دی) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړی وه چه پر هغو د الله تعالیٰ هغو معصومو او نهایت اولوالعزمو رسولانو صبر کاوه تر دی چه د الله تعالیٰ له وعدی سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسیده او د ډیرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کښی

دوی مظفر او منصور وګرځول شول. له تاسي سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدی چه شوی دی، ګردی (تولی) یو په یو پوره کیدونکی دی، غر به له خپله ځایه وخوځیږی مګر د الله تعالیٰ وعده هیڅ وړاندی او وروسته کیدونکی نه ده او هرومرو (خامخا) په ځای کیږی. او هیڅوک او هیڅ قوت او قدرت د دی خبری طاقت نه لری، چه د الله تعالیٰ خبری واړوی او تبدیل ئی کړی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ فرمایلی وی، هغه به هرومرو (خامخا) کیدونکی وی او د الله تعالیٰ له ارادی څخه پرته (علاوه) هیڅ یو کار واقع کیدونکی نه دی. مکذبین دی په یاد ولری چه د دوی جنګ حقیقتاً د (محمد صلی الله علیه وسلم) له ذاته سره نه دی، بلکه د ده له ربه سره دی، چه دی د هغه له لوری اعظم رسول او لوی معتمد تاکلی (مقرر) شوی، او سره له ښکاره دلائلو او علائمو لیږلی شوی دی. د محمد صلی الله علیه وسلم تکذیب د الله تعالیٰ د آیتونو او دلائلو تکذیب دی.

وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ ۚ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

او که وی چه سخت وی پر تا باندی مخ ګرځول د دوی (له حق دین څخه) پس که توان لری ته چه ولتوی ته کوم سوری (سرنګ) په ځمکی کښی(چه پکښی کوز شی ځمکی ته) یا (ولتوی) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چه پری وخیژی آسمان ته) نو راوړی ته دوی ته کومه معجزه (چه دوی یی غواړی پس رایی وړه، خو فائده نه کوی نو د دوی په ایمان حرص مه کوه او تل خپل تبلیغ کوه) او که اراده کړی وی الله (د هدایت د دوی) نو هرومرو (خامخا) به ئی راټول کړی وو دوی ګرد(تول) په سمه صافه لاره پس له سره مه کیږی له ناپوهانو څخه (چه د ازلی کفارو په ایمان حرص کوی او د دوی په جهالت پخسیږی (حسد کوی)

تفسیر: «فان استطعت» ځواب په آیت کښی محذوف او په ترجمه کښی په «پس رائی وړه» سره مذکور دی د کفارو دا مطالبه وه کله چه دی نبی دی نو ښائی چه له ده سره تل داسی یوه علامه او نښه وی چه د هغی په لیدلو سره هر سړی پری یقین وکړی ـ او په ایمان راوړلو مجبور شی. څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردی (تولی) دنیا پر هدایت حریص ؤ، ښائی د دوی په زړه کښی داسی کومه خبره تیره شوی وی چه د کفارو دا مطالبه پوره کړه شی، نو ځکه حق

تعالیٰ دا تربیت وفرمایه چه په تکوینیاتو کښې د الله تعالیٰ د مشیت تابع اوسه! تکوینی مصالح د دی خبری مقتضیٰ نه دی چه گرده (توله) دنیا په ایمان راوړلو مجبوره کړی شی که نه «الله تعالیٰ» په دی باندی هم ښه قادر ؤ چه بی له رسولانو او علائمو له ابتدا څخه گرد (تول) په سمه صافه لاره بوځی او پوره هدایت ئی ور په برخه کړی. کله چه د الله تعالیٰ حکمت د داسی مجبوروونکو معجزاتو او فرمائشی علائمو د ښوولو له پاره تیار او مقتضی نه دی نو د الله تعالیٰ د سنت او مشیت پر خلاف به بل څوک داسی طاقت او قوت له کومه ولری چه په ځمکی کښې سرنگ وکینی، یا په آسمان کښې زینه ودروی (یا پری وخیژوی) او داسی فرمائشی او مجبور،کوونکی معجزی ښکاره او وروښیی د الله تعالیٰ د تدبیر او حکمت له قوانینو څخنی پرته (علاوه) د کوم بل شی د وقوع توقع لرل، د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

بیشکه قبلوی بلنه ستا (ایمان ته) هغه کسان چه اوری (پند ستا ، او کفار ئی نه آوری لکه مړی) او مړی به لاړ (ژوندی) کړی الله بیا خاص هم ده ته به وروستی شی دوی (د حساب او جزاء له پاره)

تفسیر: یعنی تاسی له گردو (تولو) څخنی داسی توقع مه لرئ چه هغوی به ستاسی خبری ومنی، د هر چا د زړه غوږونه چه کانه شوی وی، هغه نه اوری نو بیا به ئی هغه څرنگه ومنی. هو!، دغه کافران چه د قلبی او روحانی حیثیته د مړو په شان دی په قیامت کښې به د حقائقو په لیدلو یقین کوی او هغه گرد(تول) شیان به ومنی چه له هغو څخنی ئی انکار کاوه.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ

او وائی کفار ولی نه نازلاوه شی په دغه (محمد) باندی کومه معجزه (دلیل د قدرت) چه مونږ ئی غواړو) له (جانبه د) رب د ده،

تفسیر: یعنی له دغو دلایلو څخنی یو دلیل ولی راونه لیږه شو چه دوی غوښتی ؤ کما فی قوله تعالیٰ ﴿ وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ

عَلَيْنَا كِتٰبًا نَّقْرَؤُهٗ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيْ هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوْلًا ﴿۱۵﴾ جزء د بنی اسرائیل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ آیت) او که نه هسی نوری علمی او عملی معجزی او علامی د باران په شان ډیری پر تاسی وریدلی دی او اوری به

قُلْ اِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يُّنَزِّلَ اٰيَةً وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۷﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه الله قادر دی په دی خبره چه نازل کړی (راولیږی) (مطلوبه) معجزه لیکن اکثره کسان له دوی ځنی نه پوهیږی (چه هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د فرمائشی معجزاتو له ښوونو ځخه عاجز نه دی. لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چه د تکوینیاتو نظام قایم او مبنی دی، له تاسی ځنی ډیر کسان د هغو له پوهیدلو ځخه قاصر دی د دغو قوانینو اقتضاء هم دا ده چه ګردی (تولی) فرمائشی معجزی ورته ونه ښودلی شی.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ۭ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ﴿۳۸﴾

او نشته هیڅ (حیوان خوځیدونکی تلونکی په ځمکه کښی او نه هیڅ مارغه چه الوځی په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کښی) مګر (تول سره) امتونه (مخلوقات) دی په شان ستاسی نه دی پریښی مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کښی هیڅ شی (بلکه ګرد (تول) لیکلی دی مونږ) بیا به (دا ګرد(تول)) رب خپل ته ورتول کړی شی (د حساب او جزاء دپاره).

تفسیر: په دی آیت کښی پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده چه د فرمائشی معجزاتو په نه ورښولو کښی مرعی ده. یعنی ګرد (تول) هغه حیوانات چه پر ځمکه خوځیږی یا په هوا کښی الوځی، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی. له دوی ځنی هره نوعه الله تعالیٰ په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړی ده، چه دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کښی کار کوی. او هیڅ یو ساکښ (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودی حلقی له دائری ځخه یو پل هم د باندی نه ږدی چه د قدرت له لوری د ده د فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او تاکلی (مقرر) شوی دی. لکه چه د پیدایښت له ابتدا ځخه تر نن پوری هیڅ یو حیوان د خپلی

نوعی د عمل په محدوده دائره کښې هیڅ قسم ترقی نه ده کړی هم داسې د هر شی استعداد او فطرت ته خیال وکړئ! د الله تعالیٰ په قدیم علم او لوح محفوظ کښې د ګردو (تولو) انواعو او اجناسو د تدبیر او تربیت اصول او فروغ منضبط شوی دی. هیڅ یو شی نه په ژوندانه او نه په مرګ کښې له دی مکمل انضباط او انتظام څخه د باندی وتلی شی، انسان د حیواناتو په جنس کښې یو مختار او مترقی حیوان دی او د هم دی کسب او اختیار او ترقی کوونکی عقل او تمیز په لرلو سره د ده نظام تکوینی او د حیات قانون له نورو ګردو(تولو) حیواناتو څخنی داسی اعلیٰ او ممتاز جوړ کړی دی. چه که اوس دی خپل ځان ته حیوان ووائی، شرمیږی انسان د نورو حیواناتو پر خلاف د خپلو لیدلو آوریدلو او پوښتلو په اثر ځانته نوی نوی نور معلومات هم حاصلوی. او په «فکری قوه» سره ئی ترتیبوی او د «نوی ژوند» په لوری پرله پسی ترقی کوی. انسان د نیکو او بدو په تمیز او د مفیدو او مضرو په پیژندلو او د آغاز او انجام په پوهیدلو قادر او د کوم عمل په کولو یا پریښودلو کښې فی‌الجمله آزاد دی، نو ځکه ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی علامی ښوولی کیږی چه په هغو کښې د فکر او غور کولو موقع ومونده‌له شی. او د فکر او کسب د فطری آزادی سلب کوونکی نه وی او که انسان د الله تعالیٰ په ورکړی شوو عقلی قواؤ سره په ښه ډول (طریقه) پکښې غور وکړی. نو ده ته به د حق او باطل او د نیک او بد په تمیز کښې هیڅ مشکلات نه پیښیږی نو د داسی فرمائشی دلائلو او معجزو غوښتنه، چه له هره حیثه په ایمان راوړلو سری مجبور کړی، د انسان د فطری آزادی له سلبولو او د ده د ترکیبی نظام له تباه کولو، بلکه د عادی حیواناتو په ډله کښې د انسانانو له ښکته غورځولو سره مرادفه ده، که فرمائشی علامی په تولو وجوهو سره مجبوری کوونکی نه وی، نو د هغو ښوونه عبث او بیکاره ده، ځکه چه په هغو کښې هم همغه «غیر ناشی عن دلیل» شکونه او شبهات پیدا کیدی شی چه د زرهاؤ غیر فرمائشی علامو په نسبت کړی شوی دی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چه دروغ ګڼی آیتونه زمونږ کانه دی او ګونګیان دی (د حق له اوریدلو او ویلو نه) په تیارو کښې دی (د کفر او جهل)، او هر چاته چه اراده وفرمائی الله (د ګمراهی ئی) نو ګمراه کوی ئی (او د هدایت توفیق تری اخلی) او هر چاته چه اراده وفرمائی (الله د هدایت د ده) نو ګرځوی هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: (کانه او ړانده دی چه) نه د ویونکی څخنی آوری. او نه په خپله له نورو څخنی پوښتنه

کوی، او نه په تیارو کښې څه شی لیدلی شی کله چه د دوی گردی (تولی) قواوی د بیٰ‌اعتدالیو له امله (وجی) بیکاره کړی شوی دی، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبلولو له پاره څه وسیله لری؟ الله تعالیٰ د هغو کسانو د گمراه کولو اراده فرمائی چه دوی به خپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندی مسدود کړی وی ﴿ وَلَوْشِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ﴾ ((۹) جزء (۲۲) رکوع د الاعراف « (۱۷۶) » آیت).

قُلْ اَرَءَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُوْنَ ۚ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٤٠ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُوْنَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُوْنَ اِلَيْهِ اِنْ شَآءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُوْنَ ۝٤١

ووایه (ای محمده! دوی ته) خبر راکړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله یا راشی پر تاسی قیامت آیا بی له الله بل څوک به بولئ تاسی (بلکه نه ئی بولئ)، که یئ تاسی صادقان (رښتینی په خپله وینا کښی) بلکه خاص هم دغه الله بولئ تاسی بیا لری کوی الله له تاسی هغه (مصیبت) چه بولئ تاسی (الله) د هغه دپاره که اراده وفرمایی او هیروئ تاسی (په وخت د سختی کښی) هغه (باطل معبودان) چه شریکوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: کله چه ړانده، کانه او گونگیان شئ او د «الله تعالیٰ» آیتونه دروغ وگڼئ او د گمراهی په ژوری (خکته) کندی کښی ولویږئ که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کښی په سخت عذاب اخته شئ، نو رښتیا ووایئ چه بی له الله جل جلاله څنی به تاسی بل کوم یوه ته ناری وکړئ؟ د دنیا د ډیرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چه مخامخ شئ نو مجبوراً همغه یوه خدای جل جلاله ته ناری کوئ، او نور گرد (تول) شریکان ستاسی له یاده وځی ﴿ فَاِذَا رَكِبُوْا فِى الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ﴾ له هر هغه چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو هغه مصیبت تری لری کوی. نو له دی څنی اندازه وکړئ چه د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ څخه بل څوک وژغوری (وساتی)؟ نو بیا دا څومره حماقت او ړوندوالی دی چه د هغه پاک الله عظمت او جلال هیروئ او د ده د نازل کړی شویو آیتونو تکذیب او د فرمائشی آیتونو غوښتنه کوئ؟

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾
فَلَوْلَآ إِذْ جَآءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا۟ وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ
مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا۟ مَا ذُكِّرُوا۟ بِهِۦ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَٰبَ كُلِّ شَىْءٍ
حَتَّىٰٓ إِذَا فَرِحُوا۟ بِمَآ أُوتُوٓا۟ أَخَذْنَٰهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

او خامخا په تحقیق استولي وو مونږ (رسولان) ډیرو امتونو ته پخوا له تانه (ای محمده! پس دوی تکذیب وکړ د هغوی) نو ونیول مونږ دوی په سختیو او تکلیفونو سره دپاره د دی چه دوی زاری عاجزی وکړی (خپل رب ته او مؤمنان شی) نو ولی کله چه راغی دوی ته عذاب زمونږ عاجزی ونه کړه دوی (چه تری لری شوی وی عذاب) او لیکن سخت شوی ؤ زړونه د دوی (نو ځکه ئی تری عبرت وانخیست) او ښایسته کړی وه دوی ته شیطان هغه کارونه چه وو دوی چه کول به ئی پس کله چه هیر کړ دوی هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو وپرانیست مونږ پر دوی باندی ورونه (لاری) د هر قسم نعمت تر هغه پوری کله چه خوشال شی دوی پر هغو شیانو چه ورکړی شوی وو دوی ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه پس ناڅاپه په دی وخت (د لیدلو د عذاب) کښی دوی ناامیده شی.

تفسیر: په تیر آیت کښی د عذاب راتللو احتمال بیان شوی ؤ، اوس د واقعاتو حواله راکوی چه په پخوانیو زمانو کښی هم داسی د عذابونو واقعات راغلی دی. او هم ئی تنبیه وکړه کله چه مجرم ته اول ځلی یوه سپکه تنبیه ورکړ شی نو ښائی دی سمدلاسه پاک الله ته رجوع وکړی. او هغه د زړه د سختی او د شیطان د اغواء له امله (وجی) سپک او معمولی ونه ګڼی (که نه شیطان به دغه بد اعمال ورته ښائسته او د شرک، کفر او عصیان په بلا کښی به ئی اخته کړی او د کبر، عجب لوئی او غرور دروازی به ئی پر مخ پرانیځی او ابدی هلاک به ور په برخه کړی).

شیطان چه لوئی وکړه په لعنت شو تر ابده
په لوئی کښی نور هیچاته خیر نشته بی له بده

په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله تعالیٰ ګنهګار ته لږ څه تنبیه ورکوی که دی ورته په زاری او عاجزی شو، او توبه ئی وایسته ـ نو خلاصیږی، او که په هغی سپکی نیونی ویښ نه

شو، نو بیا ئی په هیره او مغالطه او تفریح کښې غورځوی، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازې ورپرانیځی کله چه د نعمتو د شکر گزارۍ او د انعام او احسان ځنی د متأثر کیدلو په ځای ښه په گناه کښې ډوب شو ـ نو ناڅاپه بیخبره نیول کیږی نو دلته دغه لارښودنه کیږی چه که چاته پر گناه تنبیه ورسیږی نو ژر دی توبه وکړی او دی ته دی نه گوری چه که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

نو پرې کړی شو بیخ د قوم هغه (قوم) چه ظلم ئی کړی ؤ او گردی (تولی) ثناوی او صفتونه خاص الله لره دی چه پالونکی د تولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره)

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعی له پاره لوی رحمت دی نو ځکه دلته ئی د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

خدایه شکر چه ظالم دی کړ بدحال
چه ئی لری د مغزو نه شی لوی خیال
خدای رسول چه نه منی او ظلم کاندی
عنقریب به ئی برباد شی سر او مال

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خبر راکړئ ماته که واخلی الله (قوت د) اوریدلو ستاسی (چه کانه شئ) او (قوت د) لیدلو ستاسی (چه ړانده شئ) او مهر ولگوی الله پر زړونو ستاسی (چه نه اوریدلی او نه لیدلی او نه په هیڅ شی پوهیدلی شئ) (نو بل) کوم معبود دی بی له الله نه چه بیرته راوړی (درکړی) تاسی ته هغه (اخستل شوی غوږونه، سترگی، زړونه او عقلونه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی په توبه کښې ځند (تاخیر) مه کوئ، ښائی چه دا غوږونه سترگی او زړونه په هغه وخت کښې بیا ونه مومئ» او د هغه له امله (وجی) د توبی او

استغفار توفیق درپیدا نشی.

أُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُوْنَ ﴿٤٦﴾ قُلْ اَرَءَيْتَكُمْ اِنْ
اَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٤٧﴾

وگوره (ای محمده !) چه څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو دلائل (د وحدانیت) بیا (هم) دوی (تری) څنګ (ډډه) کوی. ووایه (ای محمده ! دوی ته) خبر راکړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله ناڅاپه (د شپی) یا ښکاره (د ورځی یعنی په هر شان چه راشی) آیا هلاک به کړی شی (په دغه عذاب سره بل څوک؟ مګر قوم ظالمان (یعنی هم دغه مشرکان پری هلاکیږی).

تفسیر: ناڅاپه یعنی داسی عذاب چه د هغه هیڅ علامی له پخوا څخه درښکاره نه وی نو له دی سببه د«جهرة» څخه به مراد هغه عذاب وی چه د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامی ئی څرګندی شی یا به له «بغتة» څخه شپه او له «جهرة» څخه ورځ مراد وی (یعنی په هر شان او هر تقدیر سره چه وی). (ځینو مفسرینو د «هل یهلک ـ الایة» ترجمه داسی کړی ده آیا هلاک به کړی شی پری بل څوک هم یعنی هلاک به نه کړی هغه شی مګر قوم چه ظالمان دی.) یعنی په توبه ایستلو کښی ځنډ (تاخیر) کول نه دی په کار، ښائی چه په دغه تعطیل کښی د الله تعالیٰ عذاب ورورسیږی چه د هغه تکلیف یواځی همغو ظالمانو ته ور په غاړه کیږی که له ظلم او عدوانه ئی لا تر مخه توبه ایستلی وی. نو له دی عذاب څخه نجات مومی.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّا مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۚ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا
بِاٰيٰتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٤٩﴾

او نه لیږو مونږ رسولان مګر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کفارو ته په جحیم سره) پس هر چا چه ایمان راوړ او اصلاح ئی

کړ (عمل په طاعت سره) نو نشته (هيڅ قسم) ويره په دوی باندې او نه به دوی (هيڅکله) خپه کيږي (د ثواب په نقصان سره) او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی دوی آيتونو زمونږ ته وبه رسيږي دوی ته عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو)

تفسير: يعنې تاسې چه د الله تعالىٰ د عذاب څخه بې ويرې او بې‌فکره شوې يئ او په چټی (بيکاره) فرمائشونو او بې‌ځايه پوښتنو سره رسول الله عليه الصلوٰة والسلام خپه کوئ! او د دوی د تصديق له پاره له خپله ځانه جوړ کړی معيار مو تراشلی دی ښه وپوهيږئ چه رسول صلى الله عليه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دی له پاره ليږل شوی دی چه فرمان منونکو ته زيری ورکړی او نافرمانان د دوی له انجامه خبردار او هښيار کړی بيا نو د هر چا عمل د هغه د لاری مل دی، هر چا چه د انبياؤ عليهم السلام په خبرو يقين او باور وکړ او اعتقاداً او عملاً ئی خپل حالت سم او سنبال کړ، حقيقی او دائمی امن، هوسائی (آرام) او اطمينان ئی ور په برخه شو او هغه کسان چه د الله تعالىٰ آيتونه ئی دروغ وبلل او د الله تعالىٰ له هدايته ئی مخ واړاوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العياذ بالله»

قُلْ لَّآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ اِنِّيْ مَلَكٌ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۚ اَفَلَا تَتَفَكَّرُوْنَ ۝٥٠

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه وايم زه تاسی ته چه ما سره خزانی د الله دی (چه درکړم تاسی ته هر څه چه غواړئ!) او نه (وايم چه زه) پوهيږم په غيب باندې (چه خبروم به تاسی له هر شی نه بی له وحی) او نه وايم تاسی ته چه په تحقيق زه پرښته يم (چه وکړم په ملکی قوت سره هغه امور چه ملائک ئی کوی) نه کوم پيروی (د هيڅ شی) مگر د هغه شی چه وحی کړی شوی ده ماته (د هغه) ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا برابر کيدی شی ړوند او ليدونکی؟ (نه! نه سره برابريږی!) آيا نو فکر (غور) نه کوئ تاسی (چه حق له باطله بيل کړئ! او ايمان راوړئ!)

تفسير: په دی آيت کښی د رسالت د منصب پر حقيقت رڼا (رنړا) اچولی شوی ده، يعنی هر څوک چه د نبوت مدعی دی د ده دعویٰ داسی نه وی چه د الله تعالىٰ د مقدراتو گردی (تولی)

خزانی د ده په قبضه کښې دی چه هر کله له ده څخه د کوم امر خواهش وکړ شی هغه به ئی هرومرو (خامخا) همغسی وکړی او نورو ته به ئی وروښیی، یا پر ګردو (تولو) غیبی او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پوری تعلق ولری یا نه دی مطلع کړی شوی دی چه هر شی ورڅخه وپوښتی همغه سمدلاسه هغوی ته وروښیی یا دی د بشر له نوعی څخه برسیره کوم بل نوع مخلوق دی چه د بشری لوازمو او خواصو څخنی د خپل برائت او نزاهت ثبوت درووړاندی کړی.
کله چه دی له دی ګردو (تولو) خبرو څخنی د یوی خبری مدعی هم نه دی نو له ده څخنی د فرمائشی معجزاتو غوښتل یا د تعنت او عناد له لاری دا راز (قسم) پوښتنی کول چه «قیامت به کله راځی؟» یا د دوی داسی ویل چه «دا څنګه رسول دی چه دوډی خوری؟ او بازارو ته د پیرودلو او پلورلو (بیع او شراء) (خریدوفروخت) له پاره ځی؟» دغه امور د تکذیب او تصدیق له پاره معیار ګرځول صحیح نه دی. ﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴾ ووایه ای محمده! دوی ته آیا برابر کیدی شی ړوند او لیدونکی؟ نه! نه برابریږی آیا نو، فکر، غور نه کوئ تاسی! چه حق له باطله بیل کړئ؟ او ایمان راوړئ؟! یعنی اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم بی د بشر له نوعی څخنی له بلی کومی نوعی څخه نه دی، لیکن د ده او نورو انسانانو په منځ کښې د ځمکی او آسمان فرق دی. انسانی قوتونه دوه قسمه دی علمی، عملی. د علمی قوتونو په اعتبار د نبی او غیر نبی په منځ کښې د ړانده او لیدونکی په شان فرق شته، د انبیاؤ علیهم السلام د زړه سترګی هر وخت د الٰهی مرضیاتو او د ربانی تجلیاتو د لیدلو له پاره پرانستلی وی چه د هغو له بلاواسطی مشاهدی څخه نور انسانان بی برخی دی، او د عملی قوتونو حال داسی وی چه رسول صلی الله علیه وسلم په خپل قول او فعل او هر یوه حرکت او سکون کښې د الله تعالیٰ د رضاء او د ربانی حکم تابع او منقاد وی، د سماوی وحیی او د الٰهی احکامو په خلاف نه د ده قدم پورته کیدی او نه ئی ژبه خوځیدی شی، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په ګردو (تولو) واقعاتو کښې د ربانی تعلیماتو او د الٰهی مرضیاتو روڼ تصویر او ډیر ښه ممثل دی، چه د هغه له لیدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د خدای جل جلاله له طرفه د ده په مامور ګرځیدلو کښې لږ څه شک او شبهه نشی پاتی کیدی.

وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

او وویروه (ای محمده!) په دی وحی سره هغه کسان چه ویریږی دوی له دی چه تول به کړل شی دوی رب خپل ته په داسی حال چه نه وی دوی ته بی له دغه (الله) هیڅ ولی دوست (ناصر په دنیا کښې) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کښې مګر د الله په اذن سره) دپاره د دی چه دوی

وساتي ځانونه (خپل ستا په دغه آورولو سره له معاصيو)

تفسير: يعني له هغو كسانو ځني تاسي صرف نظر وكړئ چه د فرمايشي معجزاتو په ورښوولو خپل ايمان موقوفوي، او د تعنت او عناد له لورى د آيات الله په تكذيب پسي دي. ځكه چه د تبليغ فرض تاسي اداء كړى دى او وروسته له دى نه له دوى څخه داسي توقع نه كيږى، چه په سمه صافه لاره به راشي. اوس د الهٰى وحيي قرآن كريم په ذريعه د هغو خلقو ويښولو او تنبيه كولو ته زيات اهتمام وكړه! چه د هغو په زړونو كښى د محشر خوف او د عاقبت فكر دى ځكه چه له هم داسي خلقو څخه دا اميد كيدى شي چه له پند او نصيحت څخه به مستفيد او له قرآنى هداياتو څخه به منتفع شي.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِّن شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

او مه شړه هغه كسان چه بولي دوى (عبادت كوى د) رب خپل په اول د ورځي او په آخر د ورځي (يعني سبا او بيگا) كښى چه غواړى دوى په دى عبادت سره رضاء د) ذات د الله نشته په تا له حسابه (د اعمالو) د دوى هيڅ شي او نه له حسابه (د عمل) ستا په دوى هيڅ شي نو چه وشړى ته دوى پس شي به ته له ظالمانو څخه.

تفسير: يعني هر كله چه د دوى ظاهرى حال دا راښيي چه دوى شپه او ورځ د الله تعالىٰ په عبادت او رضاء غوښتلو كښى مشغول دى نو سم له دى له دوى سره مناسبه معامله وكړئ! د دوى باطنى حال څه دى يا به ئې آخرى انجام څه كيږى؟ د دوى پر دغه تفتيش او محاسبه باندى معاملات نشي موقوفيدى، نه ستاسي دغه حساب د دوى په غاړه دى او نه د هغو حساب ستاسي په غاړه لهٰذا بالفرض كه تاسي د دولتمندانو د هدايت په طمع داسي غريبان مخلصان له خپله مجلسه وشړئ. نو دا به د بې‌انصافى خبره وى په «موضح القرآن» كښى راغلى دى چه «د كفارو ځينو سردارانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دا وغوښتل چه زمونږ زړونه غواړى چه ستاسي خبرى واورو، ليكن له تاسي سره خوار او غريب كسان (لكه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهيب، خباب، سلمان رضى الله عنهم) ناست وى، نو مونږ د هغوى تر څنگ نشو كيناستى (كه دوى له ځانه بيرته كړئ نو مونږ به له تا سره كينو او پاڅو، گوندى ستا دين هم قبول كړو او

له دوی سره یو ځای په کیناستو شرمیږو نو د عمر رضی الله تعالیٰ عنه په مصلحت سره د نبی علیه السلام په زړه هم دغه خبره راغله چه هم داسی وشی څو د دغو کفارو صدق او کذب معلوم شی) په دی خبره باندی دا آیت نازل شو. یعنی «د الله تعالیٰ د طالب لحاظ او خاطر (اګر که غریب هم وی)، پر دغو غنیانو او دولتمنو کفارو باندی مقدم دی».

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓا أَهٰٓؤُلَآءِ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنْۢ بَيْنِنَا ۗ أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِالشّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾

او (لکه چه ازمویلی مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنګه ازمویلی دی مونږ ځینی (غنیان) د دی امت په ځینو (نورو فقیرانو) له پاره د دی چه ووائی (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منځ زمونږ کښی (په هدایت سره) آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلاً احسان پری کوی).

تفسیر: یعنی د دولتمندانو ازموینه ئی په غریبانو مسلمانانو وکړه، چه دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل ګوری او تعجب کوی چه آیا دوی څرنګه د الله تعالیٰ د فضل لائق دی ـ او الله تعالیٰ د دوی زړونو ته ګوری چه د الله تعالیٰ حق منی.

وَإِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيٰتِنَا فَقُلْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ
رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۙ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوٓءًا بِجَهٰلَةٍ
ثُمَّ تَابَ مِنْۢ بَعْدِهٖ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ ع

او کله چه راشی تاته (ای محمده!) هغه کسان چه تصدیق کوونکی دی په آیتونو (د قرآن) زمونږ نو ووایه (ای محمده! دوی ته) سلام دی پر تاسی لیکلی (لازم کړی) دی رب ستاسی پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسی ئی لازم کړی دی چه) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وکړی له تاسی ځنی

بدی په ناپوهی سره (حقیقتاً یا حکماً) بیا توبه وکړی پس له (کولو د) هغی (بدی) او اصلاح کړی (ښه کړی عمل خپل) نو بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره) او هم داسی (چه مو بیان کړل) په تفصیل سره بیانوو آیتونه او دپاره د ده چه ښکاره شی (حق او ظاهره شی) لاره د گناه‌گارانو.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه رسول د تبشیر او انذار له پاره راځی، لکه چه د دی رکوع په شروع کښی په ﴿ وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ ﴾ الآیة - کښی د انذار د شان استعمال ؤ، اوس د مؤمنانو په شان کښی د تبشیر اظهار دی. یعنی مؤمنانو ته د کاملی سلامتی او رحمت او مغفرت بشارت ورکړه! چه د هغو غریبانو زړونه مطمئن او ډاډه شی او د دولتمنو متکبرانو له طعن او تشنیع او له تحقیر او بدسلوک څخه خپه نشی! څکه چه مونږ احکام او آیتونه هم د دی دپاره په تفصیل سره بیانوو، چه د مؤمنانو په مقابل کښی د مجرمانو طریقه واضحه شی.

تنبیه: دا ئی چه فرمایلی دی «هر څوک چه په ناپوهی له تاسی څخنی بدی وکړی». ښائی چه له دی څخنی دا غرض وی چه هر مؤمن چه بدی او معصیت کوی که په ناپوهیځ وی یا په عمد او قصد سره وی هغه فی‌الحقیقت د هغی بدی او گناه له بد عاقبته تر یوه حده پوری ناواقفه او بی‌خبره وی چه ئی کوی. که دی د گناه د تباه کوونکو نتائجو څخه په پوره ډول (طریقه) خبر او مستحضر وی، نو ولی بی ئی د هغی په کولو جرأت کاوه؟

(روایت دی چه د مؤمنانو یو تولی رسول علیه السلام ته راغی او ویی ویل چه له مونږه ډیر لوی گناهونه او تقصیرات شوی دی. نو آیا زمونږ د غفران او ښښنی څه امکان شته؟. رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته هیڅ التفات ونه فرمایه او دغه مومنان ناامیده لاړل نو دغه پاس آیت نازل شو او داسی توبه کوونکی ته په دنیا کښی د سلامتی زیری او په عقبا کښی د رحمت بشارت ورکړ شو او د رب العزت له خوا د مغفرت لزوم تفضلاً ور مرحمت شو).

پرښتی که په مونږ ښکلی گناهونه
پاک الله دی په څان ښکلی رحمتونه
که گناه له مونږه ډیره شی چاپیره
پاک الله لری «غفور» «رحیم» نومونه
او رحمت ئی په غضب باندی غالب دی
څه شو څه شو که ئی دواړه دی وصفونه
څکه نیک په لسو بد په یوه ښکل شی
په قرآن کښی دی راغلی آیتونه
په رښتینی عذر زر گناوی تولی
ښښی دی، په دی ناطق دی حدیثونه

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۚ قُل لَّا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چه عبادت وکړم د هغو شیانو چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) چه غیر دی له الله ووایه (ای محمده دوی ته) چه متابعت نه کوم زه د خواهشونو ستاسی (په عبادت د دوی کښی) په تحقیق به گمراه شم زه په دغه وخت کښی او نه به یم زه له لاری موندونکو څخه.

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه شیان بیان شول چه مؤمنانو ته د ویلو وړ (لائق) دی. په دی رکوع کښی د هغو امورو تذکر دی چه د مجرمانو او مکذبانو په حق کښی د خطاب قابل دی. یعنی تاسی وفرمایئ چه زما ضمیر، زما فطرت، زما عقل، زما د شهود نور (رڼرا) او د الٰهی هغه وحی چه پر ما نازلیږی دا ټول ما له دی خبری څخه منع کوی چه زه د کامل توحید له لاری څخه لږ څه قدم هم هیسته کیږدم، اگر که تاسی دیر څه تدبیرونه او حیلی او پلمی (بهانی) هم وکړئ خو زه هیڅکله ستاسی د خوښی او غوښتنی متابعت له سره نشم کولی، که په فرض محال کوم نبی په کومه معامله کښی الٰهی وحی پریږدی او د عوامو د غوښتنو متابعت وکړی نو الله تعالیٰ چه څوک هادی گرځولی او لیږلی ئی وی معاذ الله هغه په خپله گمراه شی؟ بیا نو د هدایت تخم په دنیا کښی څرنگه پاتی کیدی شی؟

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُم بِهِ ۚ مَا عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ الْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه په ښکاره دلیل (حجت) یم له ربه خپله (چه قرآن او وحی ده) او تاسی دروغ گڼلی دی هغه دلیل نشته ما سره هغه (عذاب) چه غواړئ تاسی په تلوار سره هغه نه دی حکم (په تعجیل او تاخیر د عذاب او نورو کښی) مگر (خاص) الله ته دی بیانوی (الله) حقه (خبره) او دی خیر (بهتر) د فیصله کوونکو (یا د بیانوونکو) دی.

تفسير: یعنی ماته د الله تعالیٰ صاف او صریح شهادت او واضح دلائل رارسیدلی دی چه د هغو له منلو څخه زه د یوه ویښته په اندازه هم نشم منحرف کیدی تاسی چه هغه ته د دروغو نسبت کوئ نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ! ﴿ مَا عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ﴾ نشته ما سره هغه عذاب چه غواړئ په تلوار سره تاسی هغه) یعنی د الٰهی عذاب د نزول واک (اختیار) زما په قدرت کښی نه دی لکه چه کفارو ویل ﴿ اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾ ای الٰهه که دا حق وی چه مونږ ئی دروغ ګڼو نو له آسمانه پر مونږ تیږی (ګټی) راوروره یا پر مونږ سخت عذاب راولیږه!»

قُل لَّوْ أَنَّ عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چه تاسی په تلوار سره غواړئ هغه (چه عذاب دی نو) خامخا فیصله شوی به وه جګړه په منځ زما او په منځ ستاسی کښی (په هلاک ستاسی لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی)

تفسير: یعنی الله تعالیٰ پر هر چا او په هر وخت او هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی عذاب لیږی، یا ئی نه لیږی یا ورته د توبی او استغفار توفیق مرحمت فرمائی، دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اختیار او قبضه کښی دی، او ماسواء له الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیږی الله جل جلاله په دلائلو او براهینو سره حق بیانوی بیا ئی که څوک ونه منی نو د دوی په نسبت ډیر ښه فیصله کوونکی هم دی دی، که دغه فیصله کول یا سزا ورکول زما په قبضه او اختیار کښی وی او د دغه نزول عذاب ژر غوښتونکو له ما څخه داسی په شدت سره د عذاب د نزول مطالبه کولی نو ما به لا له پخوا څخه دا جګړه پای (آخر) ته رسولی وی، دا خو د الله تعالیٰ د محیط علم، عظیم حلم بالغه حکمت او کامله قدرت رڼا (رنړا) او الطاف دی چه د ډیرو مصالحو او حکمتونو رعایت کوی او سره له ښه پوهیدلو او قدرت لرلو پر ظالمانو فوراً عذاب نه نازلوی، په راتلونکو آیتونو کښی د دی محیط علم او کامله قدرت ذکر راځی څو ثابت شی چه د عذاب تاخیر د جهل یا عجز په بناء نه دی.

وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ ۭ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿۵۹﴾

او خاص هم دغه الله سره دی کلی گانی (کنجیانی) د خزانی د غیب چه نه پوهیږی په هغو (بل هیڅوک) مگر (عالم دی پری) هم دی او پوهیږی الله په هغه چه په بر (وچه) کښی او په بحر (دریاب) کښی دی او نه لویږی هیڅ یوه پانه (له ونی) مگر چه عالم دی په هغه الله او نه (لویږی کومه) دانه په تیارو د ځمکی کښی او نه دی هیڅ لوند او نه هیڅ وچ مگر (ثابت شوی دی) په کتاب مبین (لوح محفوظ) کښی

تفسیر: یعنی د هر شی احوال په لوح محفوظ کښی مندرج دی. او هر هغه شیان چه په لوح محفوظ کښی دی هغه تول په علم الله کښی لا له پخوا څخه موجود وو. په دغه اعتبار د دی آیت مضمون حاصل داسی شو چه د ﴿ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾ هیڅ یو وچ او لوند وړوکی او لوی شی د الله تعالیٰ د ازلی علم له محیط نه خارج کیدی نشی، بناء په دی د دی ظالمانو د ظاهری او باطنی احوالو، او د دوی د سزا ورکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحیح علم له ده سره شته.

تنبیه: هغه علماء چه «مفاتح» د «مفتح» بفتح المیم جمع وائی دوی د «مفاتح الغیب» ترجمه په «غیبی خزانو» سره کړی دی او د هغوی په نزد چه د مفتح بکسر المیم جمع ده هغوی د «مفاتح الغیب» ترجمه سم د شیخ الهند رحمة الله علیه له ترجمی سره په غیبی کلی گانو (کنجیانو) کوی. مطلب دا چه غیبی خزانی او د هغو کلی گانی (کنجیانی) یوازی د الله تعالیٰ په قدرت کښی دی هم دی له دغو خزانو ځنی هر وخت، هر څومره او هر چاته چه اراده وفرمائی وریرانیځی بل هیڅوک داسی قدرت نه لری چه د خپلو حواسو او عقل او د نورو ادراکی آلاتو په ذریعه تر غیبی علومو پوری ورسیږی، یا په هومره غیبو کښی چه په ده منکشف کړی شوی وی، له خپله لوری څه زیاتوالی وکړی. ځکه چه د غیبی علومو کلی گانی (کنجیانی) ده ته په لاس نه دی ورکړی شوی. اگر که په لکونو او کروړونو غیبی جزئیاتو او واقعاتو کوم یو بنده مطلع کړی شوی وی خو بیا هم د غیب اصول او کلیت (چه «مفاتیح الغیب» او «مفاتح الغیب» ورته ویل کیږی) حق تعالیٰ خپل ځانته مخصوص کړی دی.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفّٰىكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضٰى أَجَلٌ مُّسَمًّى
ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چه وفاتوی (حصاروی او ویده کوی) تاسی په شپه کښې او پوهیږی په هر هغه څه چه کسب کړی وی تاسی په ورځې کښې (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوی تاسی (له خوبه) په دغه (ورځ) کښې چه پوره کړ شي اجل (نیته) مقرره شوی، بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی (الله) تاسی په (جزاء) د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو. (په دنیا کښې له خیر او شره)

تفسیر: یعنی د شپې د ویدیدلو په وخت کښې ظاهری احساس او شعور نه پاتی کیږی او انسان له خپلې شاؤخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بی‌خبره پاتی وی ـ گواکی په دغه وخت کښې دغه قوه له ده څخه اخیستی شوی ده. (او پوهیږی الله په هر هغه څه چه کسب کړی دی تاسی په ورځې کښې له طاعت او معصیت څخه) یعنی په ورځ کښې څومره تگ، راتگ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چه واقع کیږی هغه تول په پوره تفصیل سره د الله تعالیٰ په علم کښې موجود دی. (بیا پاڅوی تاسی له خوبه په دی ورځ کښې دپاره د دی چه پوره کړی شي اجل «نیته» مقرره شوی). یعنی که ده اراده کړی وی نو تاسی همغسی چه ویده وئ، ویده به پاتی وی ـ لیکن د مرگ د نیتی تر پوره کیدلو پوری تاسی در گرده (تول) راویښوی. (بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی دی تاسی په جزا د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کښې له خیر او شره) یعنی د ورځې کار کول او د شپې ویدیدل. او بیا سبا پاڅیدل، دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوی ژوندون او وروسته مړ کیدلو او بیا ژوندی کیدلو، یوه لنده نمونه ده نو ځکه د خوب او بیداری د یادونی په وسیله د«معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوی ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتّٰى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

او هم دی دی غالب د پاسه په بندگانو خپلو او لیږی پر تاسی ساتونکی (له ملائکو چه هغه لیکونکی د اعمالو ستاسی کرام‌الکاتبین دی) تر هغه پوری کله

چه راشي يو ستاسي ته مرګ قبضوی روح د ده ليږلي شوی (پرښتي زمونږ چه ستاسي د ارواحو د قبضولو دپاره ليږلي کيږی) او دوی هيڅ تقصير نه کوی (د امر په امتثال کښي د اجل له پوره کيدلو څخه وروسته).

تفسير: «حفظة» يعني هغه پرښتي چه تاسي او ستاسي اعمال ساتي.
فائده: د دغو ملائکو په ليږلو کښي ښائي دغه حکمت او مصلحت وی چه مؤمنان د قيامت له شرمندګی او رسوائی څخه وويريږی، او له سره ګناه ته زړه ښه نه کړی او د خپلي اعمالنامي له لوستلو څخه په محشر کښي د عامو په محضر کښي غافل او بي پروا نشي! څو د قيامت د ورځي له شرمندګي او رسوائي څخه مأمون او مصون پاتي شي.

ويره وکړه له شرمونو د قيامته
چه تری زړونه ويني کيږی له هيبته
د عمل کاغذ به درکړی شي چه لوله
نن دی ډکه کړه نامه له ښه خصلته
چه سبا بيا ژړا وير نه پکاريږی
نن ژړا کړه دم په دم له معصيته

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشي يو ستاسي ته مرګ قبضوی روح د ده ليږلي شوی پرښتي زمونږ چه ستاسي د ارواحو د قبضولو دپاره ليږلي کيږی او دوی هيڅ تقصير نه کوی د امر په امتثال کښي د اجل پوره کيدلو څخه وروسته) يعني په هر ډول (هرقسم) چه ستاسي د روح د قبضولو حکم کيږی په هغه کښي دوی هيڅ قسم رعايت يا تقصير، (او د روح په قبضولو کښي هيڅ ډول (طريقه) تعجيل او تاخير نه کوی کله ئی چه اجل په سر رسيدلی وی.)

ثُمَّ رُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوۡلَىٰهُمُ ٱلۡحَقِّۚ أَلَا لَهُ ٱلۡحُكۡمُ وَهُوَ أَسۡرَعُ ٱلۡحَٰسِبِينَ ﴿٦٢﴾

بيا نه بيرته وروستل شي دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزا له پاره) چه مولیٰ (مالک) د دوی دی حق (عادل) واوریځ! خبردار شیځ! خاص هم ده ته دی حکم او هم دی ډير جلت دی له تولو حسابګرو.

تفسير: يعني په يوه رپ (لحظه) كښې د انسان د ټول عمر حسنات او سيئات ورښكاره كوي.

قُلْ مَنْ يُّنَجِّيْكُمْ مِّنْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُوْنَهٗ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً ۚ لَئِنْ اَنْجٰنَا مِنْ هٰذِهٖ
لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيْكُمْ مِّنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووايه (اى محمده!) څوک به خلاص كړى تاسى له تيارو د بر (وچى) او د بحر (درياب څخه په هغه وخت كښى چه) دعاء كوئ تاسى الله نه په ښكاره او په پټه سره (او داسى وايئ چه قسم دى) كه خلاص كړى (الله) مونږ له دى تيارو (او سختيو) څخه نو هرومرو شو به مونږ خامخا له شكر ايستونكو څخه (د نجات په دغه نعمت) ووايه (اى محمده! دوى ته) چه الله خلاصوى تاسى له دى (تيارو او سختيو) او له هرى سختى څخه بيا هم (پس له دغه نجاته) تاسى شريكوئ (له الله سره نور په عبادت كښى).

تفسير: يعني حق تعالىٰ سره له هغه محيط علم او كامل قدرت چه (لږ څه) بيان ئې پاس وشو، فوراً ستاسى د بد عمليو او شرارتونو سزا نه دركوى، بلكه څه مهال (وخت) چه د مصائبو او شدائدو په تيارو كښى اخته كيږئ! او هغه په عاجزى او زارى سره يادوئ! او پخه وعده كوئ! چه «د دى مصيبت څخه له وتلو وروسته به بيا هيڅيرى شرارت نه كوؤ، او تل به ستا احسان په ياد لرو» نو ډير ژر الله جل جلاله ستاسى لاس نيسى، او له دغو مهالكو او هر قسم سختيو څخه مو ژغورى (محفوظوى)، ليكن بيا هم تاسى په خپلو وعدو ټينگ نه دريږئ، او د مصيبت له آزادى څخه وروسته بيا سمدلاسه په بغاوت او ياغيتوب لاس پورى كوئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰٓى اَنْ يَّبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ
شِيَعًا وَّيُذِيْقَ بَعْضَكُمْ بَاْسَ بَعْضٍ ۗ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُوْنَ ﴿٦٥﴾

ووايه (اى محمده!) هم دغه (الله) قادر دى په دى چه ولیږى په تاسى عذاب له

پاسه ستاسی (لکه د لوط قوم او اصحاب فیل) یا له لاندی د پښو ستاسی (لکه فرعونیان او قارون) یا ګډ کړی تاسی فرقی فرقی (چه هره فرقه به بیله بیله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی) او وروڅکوی (الله) ځینو ستاسی ته جنګ (او سختی) د ځینو (نورو) وګوره (ای محمده) څرنګه راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (خپل) له پاره د دی چه دوی پوه شی (پری او پند تری واخلی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د دی مهلت او ګذشت له لیدلو څخه بیخی مامون او بی فکره مه کیږئ همغسی چه له دی سختیو او مصیبتونو څخه نجات درکولی شی په دی هم قادر دی چه یو بل راز (قسم) عذاب هم پر تاسی مسلط کړی. ﴿ مِّن فَوۡقِكُمۡ ﴾ الآیة ـ له پاسه ستاسی لکه د لوط قوم او اصحاب‌الفیل یا له لاندی د پښو ستاسی لکه قارون او فرعونیان یا ګډ کړی تاسی فرقی فرقی چه هره فرقه بیله بیله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی او الله وروڅکوی ځینو ستاسی ته جنګ او سختی د ځینو نورو په دی کښی ئی د دری ډولو (قسمو) عذابونو بیان وفرمایه،

(۱): هغه چه له پاسه راځی لکه د تیږو (ګټو) وریدل، یا طوفانی هوا یا باران.

(۲): هغه چه له پښو لاندی راځی لکه خسف، زلزله، سیلاو یا نور (یا مراد له «فوق» څخه نه وریدل د باران دی او له «تحت» څخه نه زرغونیدل د غلی دی)، دا دواړه خارجی او د باندنی عذابونه دی چه پر پخوانیو اقوامو مسلط شوی وو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء سره زمونږ محمدی امت له داسی عمومی عذاب څخه محفوظ شوی دی، یعنی داسی عام عذاب چه د دی امت استیصال او بیخ‌کنی وکړی لکه چه په پخوانیو امتونو مسلطیده (بفضل الله وکرمه) په دی امت نه نازلیږی، که جزئ او خصوصی واقعی پیښی شی نو د هغو نفی نه ده شوی.

(۳): عذاب چه ښائی داخلی عذاب ورته وویل شی، د دی امت په حق کښی باقی پاتی دی چه هغه ګوند او ګوندبازی (پارتی بازی) او په خپلو منځو کښی سره جنګ، جنجال، جګړی او وینی تویول دی. په «موضح القرآن» کښی دی چه په «قرآن شریف کښی زیاترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړی شوی ده دلته ئی دا راڅرګنده کړه چه دا هم عذاب دی چه پر پخوانیو امتو باندی له آسمانه یا له ځمکی څخه نازل شوی دی او دا هم عذاب دی چه انسانان یو او بل په جنګ سره واچوی، او دوی قتل وکړی یا ئی قید یا ئی ذلیل کړی رسول الله مبارک وپوهید چه پر دغه امت وروستنی عذاب نازلیږی. ﴿ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ او «عذاب مهین» او «عذاب شدید» او «عذاب عظیم» زیاتره هم دغو وروستنی عذاب ته ویل کیږی او د آخرت عذاب هم یوازی پر همغو کسانو همیشه مسلط کیږی چه په کفر کښی مړه شوی دی او (مړه کیږی).

﴿ انظُرۡ كَيۡفَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَفۡقَهُونَ ﴾ وګوره ای محمده! څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو آیتونه خپل له پاره د دی چه دوی پوه شی پری یعنی په قرآن کریم یا د عذاب په راتګ، ځکه دوی

داسی ګڼل چه دا ګردی (تولی) دروغ او چتی (بیکاره) ویروونکی خبری دی عذاب یا نور شیان له سره نه راځی.

وَكَذَّبَ بِهٖ قَوۡمُكَ وَهُوَ الۡحَقُّ ؕ قُلۡ لَّسۡتُ عَلَيۡكُمۡ بِوَكِيۡلٍ ؕ ﴿٦٦﴾
لِكُلِّ نَبَاٍ مُّسۡتَقَرٌّ وَّسَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَ ﴿٦٧﴾

او دروغ وباله دا قرآن (یا دغه عذاب) قوم ستا (یعنی قریشو) حال دا چه دغه (قرآن یا عذاب) حق دی ووایه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه په تاسی وکیل (ساتونکی) هری خبری ته یو وخت مقرر دی او ژر به (پری) وپوهیږئ تاسی.

تفسیر: یعنی زما وظیفه دا نه ده چه ستاسی په تکذیبونو زه په خپله پر تاسی عذاب نازل کړم یا د هغه وخت یا نوعیت یا ئی نور تفصیلات دروښیم ـ زما کار یواځی پوهول او تنبیه کول دی (دا د قتال د امر څخه پخوا ؤ) له دی نه زیات د هر شی د وقوع خصوصیات د الله تعالیٰ په علم کښی مقدر، او وخت ئی مقرر دی، هر وخت چه ئی نیته ورسیږی نو تاسی به په خپله پری خبر شئ، چه هغه شیان چه ما تاسی تری ویرولئ هغه تر کومه ځایه پوری رښتیا دی؟.

وَاِذَا رَاَيۡتَ الَّذِيۡنَ يَخُوۡضُوۡنَ فِىۡۤ اٰيٰتِنَا فَاَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ حَتّٰى
يَخُوۡضُوۡا فِىۡ حَدِيۡثٍ غَيۡرِهٖ ؕ وَاِمَّا يُنۡسِيَنَّكَ الشَّيۡطٰنُ فَلَا تَقۡعُدۡ
بَعۡدَ الذِّكۡرٰى مَعَ الۡقَوۡمِ الظّٰلِمِيۡنَ ﴿٦٨﴾

او کله چه ووینی ته هغه کسان چه جګړی کوی (طعن وریوری تړی، مسخری پری کوی ننوځی غوتی وهی) په آیتونو زمونږ کښی نو مخ واړوه له دوی نه (او ورسره مه کښینه! او که ناست وی تری پاڅیږه)! تر هغی پوری چه مشغول شی دوی په خبرو (نورو کښی) غیر له قرآن څخه او که هیر کړ له تانه (دا اعراض او څنګ کول) شیطان نو مه کښینه وروسته له یادیدلو (د دی منعی) سره له قوم ظالمانو.

تفسير: يعني هغه خلق چه د آيات الله په طعن، استهزاء او په ناحقه تنقيدونو كښې مشغول دى، او خپل ځانونه د عذاب مستحق گرځوى، تاسى له هغو سره ناسته ولاړه مه كوئ! او ګډون او راشه درشه ورسره مه كوئ! څو تاسى هم د هغو په ډله كښې ګډ نه شئ! او د عذاب مورد ونه ګرځئ! لكه چه په بل ځاى كښې فرمائى! ﴿ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ﴾ د يوه مؤمن د غيرت تقاضا دا نه ده چه په داسى مجلسونو كښې ګډون وكړى لازم دى چه تل ترى كناره او په څنګ وى! او كه كله ناځاپه يا سهواً پكښې شريک شى، نو له يادېدلو څخه وروسته له هغه ځايه پاڅيږى ځكه چه په هم دى كښې د عاقبت سمون (برابرى)، د دين سلامتى او طعن او استهزاء كوونكو ته عملى نصيحت او تنبيه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

او نشته پر هغو كسانو چه پرهيزګارى كوى له حسابه د دغو (جګړه كونكو په آيات الله تمسخراً) څخه هيڅ شى (له ګناه) وليكن (دوى باندى) پند وركول دى دپاره د دى چه ځان وساتى دوى (د هغو كسانو د مجلس له ګډون څخه چه په قرآن پورى تمسخر كوى)

تفسير: د دى آيت دوه معناګانى كيدى شى يعنى كه پرهيزګاران د جګړى كوونكو او طعنوېونكو له مجلس څخه پاڅيږى، او له دوى څنى جلا (جدا) كيږى، نو د طاعنينو له ګمراهى او د دوى د ضلالت له دوام څخه هيڅ يوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقيانو نشى راتلى هو! د دوى په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصيحت كول دى ښائى چه هغه بدبختان د نصيحت له اورېدلو څخه په خپل خير او شر وپوهيږى، او له خپله انجامه وويريږى. يا دا مطلب دى چه كه پرهيزګارانو او محتاطانو ته د كومى معتد به دينى يا دنيوى واقعى د ضرورت له امله (وجى) د دوى په مجلس كښې د دخول او د ورتګ ضرورت پيښ شى ـ نو دوى ته د طاعنينو د ګناه او پوښتنو هيڅ يو اثر نه ورسيږى ـ هو! د دوى په ذمه د قدرت په شرط نصيحت كول دى ممكن دى چه كوم وخت په دوى باندى د نصيحت اثر ولويږى.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

وَ ذَكِّرۡ بِهٖۤ اَنۡ تُبۡسَلَ نَفۡسٌۢ بِمَا كَسَبَتۡ ۖ لَيۡسَ لَهَا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَلِىٌّ وَّلَا شَفِيۡعٌ ۚ وَاِنۡ تَعۡدِلۡ كُلَّ عَدۡلٍ لَّا يُؤۡخَذۡ مِنۡهَا ؕ اُولٰٓـئِكَ الَّذِيۡنَ اُبۡسِلُوۡا بِمَا كَسَبُوۡا ۚ لَهُمۡ شَرَابٌ مِّنۡ حَمِيۡمٍ وَّعَذَابٌ اَلِيۡمٌۢ بِمَا كَانُوۡا يَكۡفُرُوۡنَ ۞

او پرېږده ته هغه کسان چه ګرځولی دی دوی دین خپل (چه پری مکلف وو) لوبی او عبث (چه پری مسخری کوی) او غره کړی (غولولی) دی دوی لره حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شی(هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی. حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی (دوست مانع د آفت په دنیا کښی) او نه شفاعتګر (دافع د مصیبت په عقبا کښی)، او که فدیه ورکړی (دا نفس) هر قسم فدیه نو وابه نه خیستی شی دا (فدیه یعنی قبوله به نشی له دی نفس څخه) دا (مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل له ډیرو ګرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی خپل هغه دین چه قبلول ئی د دوی په ذمه فرض ؤ او هغه د اسلام دین دی.
﴿ وَّغَرَّتۡهُمُ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا ﴾ او غره کړی (غولولی) دی دوی لره دنیوی حیات او ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) یعنی د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت ئی هیر کړ، او مطمئن او بیغمه زړه کیناستل. ﴿ وَذَكِّرۡ بِهٖۤ اَنۡ تُبۡسَلَ نَفۡسٌۢ بِمَا كَسَبَتۡ ﴾ الآية ـ
او پند ورکوه په دغه قرآن سره خلقو ته څو ونه سپارل شی هلاک ته هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی ـ حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی دوست مانع د آفت په دنیا او نه شفاعتګر دافع د مصیبت په عقبا کښی او که فدیه ورکړی دا نفس هر قسم فدیه نو وا به نه خیستی شی دا فدیه او قبوله به نشی له دی نفس څخه یعنی داسی خلقو ته چه د تکذیب او استهزاء په ګناهونو نیولی شوی وی هیڅ دوست او ملګری نه پیدا کیږی چه له دوی سره څه مدد او مرسته وکړی، او په زور ئی له الهی عذابه وژغوری (محفوظ کړی)، او نه به کوم سپارښت کوونکی ولری، چه په سعی او سپارښت سره د دوی څه کار وکړی شی او نه تری کوم قسم فدیه او معاوضه قبلیږی. بالفرض که کوم مجرم وغواړی چه توله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه

کښې ورکړی، او ځان خلاص کړی، بیا هم نشي خلاصیدی. ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا ﴾ الآية - دا مذکورین چه دین ئې لهو او لعب نیولی دی هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی هلاک ته په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل (څکل) له ډیرو ګرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل. په تیرآیت کښې خاص د هغو کسانو له مجلس څخه د په څنګ کیدلو حکم ؤ چه پکښې ئې د آیات الله په نسبت طعن، استهزاء او ناحقه جګړی کولی په دی آیت کښې د داسی خلقو له عمومی مجالست او مصاحبت کولو څخنې د ممانعت ارشاد دی ـ مګر داسی حکم هم ورسره شوی دی چه هغو ته نصیحت هم کوئ! څو هغوی هم له خپل انجام څخه خبر شي.

قُلْ أَنَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ط

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا عبادت وکړو مونږ غیر له الله نه هغه شي ته چه نه نفع رسولی شي مونږ ته او نه تاوان رسولی شي مونږ ته او بیرته وګرځولی شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چه سمه صافه لاره وښووله مونږ ته الله په شان د هغه سړی چه بیولی وی دی پیریانو په ځمکه (چول بیابان) کښې په داسی حال کښې چه (له ورکیدلو د لاری) حیران وی، ده لره ملګری وی بولی دوی دا سړی (له ډیره شفقته) په لوری د سمی صافی لاری چه (ورته وائی) راځه مونږ ته!

تفسیر: یعنی د مسلمانانو شان دا دی چه ګمراهانو ته نصیحت وکړی، او په سمه صافه لاره ئې راولی. او تل د دغی خبری په فکر او اندیښنی کښې وی چه هغه کسان چه له الله جل جلاله څخه تښتیدلی دی او د غیر الله په ورونو (دروازو) کښې ئې خپل سرونه ایښی دی چه څه شان سره ئې د واحد خدای دربار ته نژدی کړی، او دی ته ئې راواړوی چه الله تعالیٰ ته سر په سجده کیږدی. ښه! نو له داسی موحد، مبلغ او مجاهد بنده څخنې دا توقع کول، فضول ده چه دی به د ماسواء الله په مخ کښې خپل سر ټیټ کړی چه د دغو غیرالله په قبضه کښې نه نفع شته نه نقصان یا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجی) د توحید او ایمان سمه لاره پریږدی، او د شرک او نورو غولونکو شیانو په لوری به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شي که معاذ الله داسی وشو، نو د ده مثال د هغه مسافر په شان دی چه په لاره بلدو خپلو ملګرو سره په یوه چول او بیابان کښې سفر

کوی او ناڅاپه بیابانی غول (خبیث جن) ئی وغولوی ـ او لاره تری ورکه کړی ـ دی په څلورو خواؤ کښی پریشان او سرګردان ګرځی ـ او د ده ملګری د ده د خیر غوښتلو له پاره ورناری کړی چه، «زمونږ په لوری راځه! چه سمه صافه لاره، دا ده» مګر دی د حیرانی او مخبوط الحواسی په حالت کښی په هیڅ شی نه پوهیږی، او د دوی په لوری هم نه ورځی. هم داسی وپوهیږئ! چه د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحید سمه صافه لاره تاکلی (مقرر) شوی ده ـ او هغه څوک چه د هغه په رفاقت او معیت سره دغه سفر طی کیږی هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده تابعان دی ـ کله چه دا بدبخت د شیطانانو او مضلانو په منګلو کښی ورشی او د ضلالت په بیدیا کښی سرګردانه ګرځی ـ د ده هادیان او رفیقان د همدردی له لاری دی د حق د لاری په طرف رابولی، مګر دی هیڅ نه آوری او نه پوهیږی. نو ای د اشرارو دلی! ستاسی هم دا مقصد دی چه مونږ له خپلو ځانونو څخه هم داسی مثال جوړ کړو؟ دا آیت د هغو مشرکانو په ځواب کښی نازل شوی دی چه دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کړی وه.

قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ۖ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوهُ ۚ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ الْحَقُّ ۚ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دا دی هدایت (نه نور)، او امر (حکم) کړی شوی دی مونږ ته چه اسلام راوړو (غاړه کیږدو) رب (پالونکی) د تمامو عالمیانو ته. او بل په دی (حکم شوی دی مونږ ته) چه قائموئ (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) تاسی لمونځ او وویریږئ تاسی له دغه (الله) نه او دغه (الله) همغه ذات دی چه ده ته به ورتول کړل شئ تاسی (په قیامت کښی). او دغه (الله) همغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بی فائدی) او (یاده کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله هر شی ته) چه موجود شه! (یعنی پیدا شه!) نو موجود (یعنی پیدا) به شی خبره د دغه (الله) حقه (رښتیا) ده او خاص دغه (الله)

لره دی ملک (سلطنت) په هغه ورځ کښې چه پوکی وکړ شي په صور (شپیلی) کښې عالم دی (الله) په تولو پټو او ښکاره ؤ او هم دی دی ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خبردار (ښه پوه په هر شي).

تفسیر: په دغی ورځی د قیامت کښې به په ظاهری او مجازی ډول (طریقه) هم د ماسواء الله څخه د بل چا سلطنت نه وی. ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ یعنی هغه الله جل جلاله چه داسی صفات لری چه ذکر ئی په دغو دریو آیتونو کښې وشو هغه د دی لائق دی چه مونږ ئی د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کښې خپل انتهائی عبودیت اظهار او اختیار کړو» او په هره شیبه کښې تری ویریږو او د هم دی خبری حکم پر مونږ شوی دی چه له دغه حکم څخه په هیڅ حالت کښې مخ نشو گرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً ۖ إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾

او (یاد کړه! ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته آیا نیسی ته بتان په خدائی سره، بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښې.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښې د توحید اثبات او د شرک نفی او د مسلمانانو له ارتداده کافران مایوس کړی شوی وو- دلته د موحد اعظم (حضرت ابراهیم علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام) په واقعه سره د هغو تاکید مطلوب دی او ضمناً مسلمانانو ته د دی خبری پوهول مقصود دی چه مکذبانو او معاندانو ته په څه ډول (طریقه) سره پند او نصیحت ورکول په کار دی؟ او څرنگه له دوی څخه بیلیدل لازم دی؟ او یو قانت مؤمن په واحد خدای څنگه اعتماد او توکل ولری؟ او له هم ده څخه وویریږی او د همغه د حکم او فرمان تابع اوسی. ﴿ لِأَبِيهِ آزَرَ ﴾ پلار خپل آزر ته) د انسابو عالمانو د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار نوم«تارخ» لیکلی دی ممکن چه «تارخ» ئی نوم او «آزر» ئی لقب وی ابن کثیر رحمة الله علیه له مجاهد رحمة الله علیه او نورو څخنی نقل کړی دی چه «آزر» د بت نوم ؤ، ښائی د هغه بت په خدمت کښې د ډیر پاتی کیدلو له امله (وجی) د ده لقب «آزر» کیښود شوی وی. والله اعلم. ﴿ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً ﴾ الآیة - آیا ته نیسی بتان په خدائی سره بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښې. له دی نه به صافه او صریحه گمراهی بله څه وی؟ چه اکرم المخلوقات «انسان» د

خپلو لاسونو جوړی کړی تيږو (ګټو) او نورو ته د خدائی نوم او درجه ورکړی او د هغه په مخ کښی سر په سجده پريوځی او له هغه څخه خپل مراد وغواړی.

وَكَذٰلِكَ نُرِيٓ اِبْرٰهِيْمَ مَلَكُوْتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُوْنَ مِنَ الْمُوْقِنِيْنَ ﴿٧٥﴾

او (لکه چه مو وروښوده ابراهيم ته د ده د قوم د ګمراهی قبحه) هم دا رنګه ښيو مونږ ابراهيم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکی (دپاره د دی چه دليل ونيسی په وحدانيت زما) او له پاره د دی چه شی له يقين کوونکو (عياناً هم لکه چه ؤ بياناً).

تفسير: يعنی همغسی چه د بت پرستی شناعت او قبح او بدی مونږه حضرت ابراهيم عليه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پری قائل کړ، هم داسی د علوياتو او سفلياتو د ترکيبی نظام له اعماقو او نهايت محکمو او عجيبو او غريبو اسرارو څخه هم مونږ ابراهيم عليه السلام مطلع کړ، چه د هغو په ليدلو د الله تعالیٰ پر وجود او وحدانيت او د الوهيت په نورو صفاتو او د ارضی او سماوی مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بيچارګۍ استدلال ونيسی او د خپل قوم د کواکب پرستی او هيکل سازی عقيده هم علیٰوجهالبصيرت رده کړی، او دی په خپله هم د حقالیقين په اعلیٰ مرتبه فائز شی. بلاشبهه د جهان دا اکمل او احکم او ډير ښه نظم او نسق هم داسی يو شی دی چه د هغه له ليدلو څخه بالبداهت هر څوک په دغسی اقرار کولو مجبوريږی چه د دی عظيم الشان مشين جوړوونکی او چلوونکی او په ډير مضبوط ترتيب او سليقه د دی پرزو نښلوونکی او سازوونکی او د زرهاؤ او لکونو کلونو رائيسی ئی پر هم دغی يوی اندازی ساتونکی ډير زبردست حکيم او لوی قدير صانع دی چه د هغه د حکيمانه تصرف او نفوذ او اقتدار څخه د دی مشين هيڅ يوه وړوکی يا لويه پرزه د باندی نشی وتلی، دا کار هم داسی په خپل سر له اتفاقه يا له بيشعوره طبيعته يا د ړندی او کڼی مادی له لاسه نه دی پوره د يوروپ مشهور او معروف حکيم «نيوټن» وائی «د کواکبو اوسنی حرکات ممکن نه دی چه محض د جاذبی د عام قوت د فعل نتيجه وی، دا د جاذبی قوت خو کواکب د لمر په لوری ورتيل وهی، نو ځکه د کواکبو د حرکت ورکولو له پاره د لمر په چار چاپير کښی د خدائی قوت او قدرت وجود ضروری دی، چه دوی د جاذبی قوت د عام کشش سره سره په خپلو مداراتو قائم ودروی او هم داسی ئی په حرکت کښی وساتی، هيڅ يو داسی طبيعی سبب نشته چه د هغه په اثر ګرد (تول) کواکب په تشه فضا کښی داسی منظم او مرتب يو له بل ترلی وساتی، او يو له بل سره ئی داسی وتړی چه تول د لمر په اطرافو کښی سره حرکت وکړی، او تل په معينو مداراتو او په يوه خاصه خوا، جهت کښی حرکت وکړی، او په هغه کښی له سره تخلف پيښ نشی، بيا د کواکبو په حرکاتو او د درجاتو په سرعت کښی حرکت او د لمر تر منځ د مسافی له کتلو څخه هغه دقيق تناسب

او عمیق توازن چه قائم ایښود شوی دی هیڅ یو طبیعی سبب نشته چه په هغو باندی مونږ دغه منظم او محفوظ نوامیس وتړلی شو، نو ضرور دغه اقرار ته مجبور او اړ کیږو چه دا ګرد (تول) نظام د داسی یو زبردست حکیم او علیم تر قدرت او حکم لاندی دی چه دا د ګردو (تولو) سماوی اجرامو په موادو او د هغو په کمیاتو پوره عالم او واقف دی، همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له کومی مادی ځنی او له کوم مقدار ځخه څومره د جاذبی قوت صادریږی؟ هغه په خپل زبردست قوت او اندازی سره د کواکبو او شمس په منځ کښی داسی مختلف مسافتونه او د حرکت مختلف مدارج مقرر کړی دی چه له سره د یوه له بل سره تصادم او تزاحم نه وی، او جهان د داسی تصادم او تکر څخه په اثر تباه او فنا نشی. هر یو وړوکی او لوی ستوری د نهایت مضبوط نظام په اساس په معین وخت طلوع او غروب کوی. کله چه کوم ستوری غروب، او دنیا له خپله هغه فیضه او تاثیره محرومه کړی چه د هغه د طلوع په وخت کښی حاصل ؤ، نو نه د هغه ستوری او نه د نورو مخلوقاتو په واک (اختیار) او قدرت کښی دغه خبره شته چه هغه ستوری د یوی شیبی له مخی هم بیرته راولی، یا ئی له غروبه ستون کړی.»

دا د ربالعٰلمین شان دی چه په هر وخت کښی پر هر قسم افاضه قادر او پر هر شی او له هیڅ یوه عمل ځخه عاجز نه دی بلکه قادر دی ﴿ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ لَا الشَّمْسُ يَنبَغِي لَهَا أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾ او بله نښه د قدرت زمونږ دغو منکرانو لره لمر دی چه ځی او روان دی همیشه هغه قرارګاه ته چه مقرره ده ده لره په خپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی، دغه جریان د لمر، اندازه کول د هغه الله دی چه ښه غالب او قوی دی په باچاهی خپله کښی ښه دانا دی په مخلوق خپل او سپوږمی لره اندازه کړی دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چه بیرته وګرځی یعنی شی دا سپوږمی پس له کماله هم نری او هم کږه لکه وچه کلکه ښانګه د خرما چه له ډیر وچوالی کږه شوی وی لکه لینده، نه دی لمر داسی چه ښائی ده لره یعنی صحیح او آسانه وی چه لاندی کړی سپوږمی او ورته وررسیږی په زمان یا مکان یا صفت یا په کمال یا په منافع او نه شپه ړومبی کیدونکی ده په ورځی او دا تول چه دی یعنی لمر سپوږمی او ستوری ګرد (تول) په فلک کښی لامبو وهی او فراخ پکښی روان دی. «۲۳ جزء د یٰسین ۳۸ تر ٤٠ آیت ۳ رکوع» دا د علویاتو حال دی نو د سفلیاتو اندازه هم له هم دی ځخه ولګوئ!. هم دغه تکوینی عجائب او ملکوت السمٰوات والارض دی چه د هغو له لیدلو ځخه د ابراهیم علیه السلام پر ژبه ﴿ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴾ او د ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ ﴾ الآیة - جملی ناځاپه بیساخته جاری شوی چه په وروستنی آیت کښی ئی لولو (کماتدل علیه الفاء فی قول الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا جَنَّ ﴾

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾

نو کله چه تیاره شوه په ده باندې شپه نو ولید (ابراهیم) یو ستورى، ویې ویل دا رب زما دې، (ستاسې په زعم سره)، نو کله چه غروب ئې وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) چه زه دوست نه ګڼم غروب کوونکي (غائبیدونکي چه په خدائي ئې ونیسم بلکه بد ئې ګڼم).

تفسیر: آیا څوک دا خبره خوښوي چه یو مجبور بندې او بیګاري سړی د شهنشاهۍ پر تخت کینوي؟ پاتې شو د «ابراهیم علیه السلام» ﴿ هٰذَا رَبِّیْ ﴾ ویل، یا خو د استفهام انکاري په لهجه دي. یعنې آیا هم دا زما رب دی؟ یا د تهکم (قهر) او تبکیت (سرزنش) په ډول (طریقه) ئې ویلي دي یعنې هم دا دی رب زما ستاسې له عقیدې او ګمان سره سم، لکه چه موسیٰ علیه السلام فرمایلي دي ﴿ وَانْظُرْ اِلٰۤى اِلٰهِكَ الَّذِیْ ظَلْتَ عَلَیْهِ عَاكِفًا ﴾ اى فى زعمک پرته (علاوه) له دې نه د مفسرینو نور اقوال هم شته مګر زمونږ په خیال هم دا راجح ده. والله اعلم.

فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبِّیْ ۚ فَلَمَّاۤ اَفَلَ قَالَ لَىِٕنْ لَّمْ یَهْدِنِیْ رَبِّیْ لَاَكُوْنَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّآلِّیْنَ ﴿۷۷﴾

پس کله چه ولیده (ابراهیم سپوږمۍ راختونکې ځلیدونکې وویل (ابراهیم) دا رب زما دې (ستاسې په زعم سره)، نو کله چه غروب ئې وکړ (غائبه شوه) وویل (ابراهیم) قسم دی که هدایت ونه کړي ماته رب زما نو هرومرو (خامخا) به ګرځم ضرور له قومه ګمراهانو.

تفسیر: څرنګه چه سپوږمۍ ډېر حسین او ځلیدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سړي لاس ونه نیسي نو بیشکه چه انسان د هغه په ځلیدلو او ښائست مفتون کیږي.

فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّیْ هٰذَاۤ اَكْبَرُ ۚ فَلَمَّاۤ اَفَلَتْ قَالَ یٰقَوْمِ اِنِّیْ بَرِیْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿۷۸﴾

بیا کله چه ولید (ابراهیم) لمر راختونکی (ځلیدونکی) وویل (ابراهیم) دا

دی رب زما (ستاسی په زعم سره) دا (له گردو (تولو) څخه) لوی دی، پس
کله چه (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) ای قومه زما
بیشکه زه یم بیزار له هغو شیانو چه تاسی (ئی) شریکوئ (له الله سره)

تفسیر: یعنی په فلکی نظام کښی له گردو (تولو) څخه لویه او له تولو ځنی فیض رسوونکی سیاره لمر دی او ښائی د مادی عالم هیڅ یو شی به بالواسطه یا بلاواسطه د دغه د تاثیر له فیضه مستغنی نه وی. مګر دغه گرد (تول) لمر، سپوږمی، ستوری او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د هغه تابعان دی، چه په معین وخت زمونږ په نظر راځی او هیڅ یو له دوی څخه داسی قدرت او توان نه لری چه یوه شیبه هم له خپله ځایه څه تقدیم او تاخیر وکولی شی، یا په خپل سر کوم حرکت وکړی نو بیا دی مخلوق ته د خالق تعالیٰ حقوق ورکول او شریک گرځول څومره سپین سترگی او گستاخی؟ او په کومه اندازه د نفرت وړ (لائق) یو کار دی؟

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَٰوٰتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَآ أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

بیشکه ما گرځولی (متوجه کړی) می دی مخ خپل هغه ذات ته چه پیدا کړی
ئی دی اسمانونه او ځمکه حال دا چه حنیف یم (گرځیدونکی یم له گردو
(تولو) باطلو ادیانو څخه حق دین ته) او نه یم زه له مشرکانو.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) مخلوقو ځنی یوه لوری ته شوی، صرف د خالق جل وعلا لوی دربار ئی تینگ ونیو چه د هغه په قدرت کښی گرد (تول) علویات او سفلیات دی

وَحَآجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَٰٓجُّوٓنِّي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنِ

او جګړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحید کښی) وویل (ابراهیم) آیا
جګړه کوئ تاسی له ما سره په (وحدانیت د) الله کښی حال دا چه په تحقیق
هدایت کړی (لاره د توحید ښوولی ده الله) ماته

تفسیر: یعنی هغه چاته چه الله تعالیٰ پوهه ورکړی وی، او د «ملکوت السمٰوات والارض سیر علیٰ وجه البصیرت» ئی کړی وی نو آیا له ده څخه داسی امید لرئ چه دی به ستاسی له داسی جګړو او چتی (بیکاره) جنگونو او له بی فائدی مباحثو ځنی به بی لاری کیږی؟ هیڅکله به داسی نه

کیږی.

وَلَآ اَخَافُ مَا تُشْرِكُوْنَ بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ رَبِّیْ شَيْـًٔا ؕ وَسِعَ رَبِّیْ كُلَّ شَیْءٍ عِلْمًا ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۸۰﴾

او نه ویریږم له (ضرره د) هغو (بتانو) چه تاسی ئی شریکان کوئ له الله سره (په هیڅ وخت) مګر چه اراده وفرمائی رب زما د څه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی ئی شی)، احاطه کړی ده رب زما په تولو شیانو له جهته د علم آیا نو تاسی پند نه آخلئ (فکر نه کوئ او عاجز له قادره نشئ بیلولئ)

تفسیر: د «حضرت ابراهیم علیه السلام» قوم به ویل چه ته زمونږ د معبودانو توهین کوی، نو وویریږه چه چیری ته د هغه له وباله لیونی نشی (معاذالله)، یا په بل کوم مصیبت کښی اخته نشی نو د هغه ځواب داسی ورکوی چه «زه به له دوی نه ولی ویریږم؟ ځکه چه د دوی په لاس کښی نفع، نقصان، راحت او زحمت هیڅ یو شی نشته، هوا که زما پروردګار ماته څه تکلیف راورسوی نو له هغه څخه په دنیا کښی هیڅوک نه دی مستثنیٰ هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده چه کوم یو سری په کوم یو حالت کښی ښائی ژوندون وکړی او کوم شی به ورته وړ (لائق) او مناسب وی».

وَكَيْفَ اَخَافُ مَآ اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُوْنَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ عَلَيْكُمْ سُلْطٰنًا ؕ

او څرنګه به ویریږم زه له هغو (بتانو) چه شریکان کړی دی تاسی (له الله سره په عبادت کښی) او نه ویریږئ تاسی له دی چه بیشکه تاسی شریک کړی دی له الله سره هغه شی چه نه دی رالیږلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسی هیڅ برهان (دلیل سند)

تفسیر: یعنی ستاسی له معبودانو څخنی به زه ولی ویریږم حال دا چه د دوی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه نفع ده نه ضرر او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی چه له هغه څخه به زه اندیښنه کوم هوا تاسی د الله تعالیٰ باغیان او مجرمان یئ، او الله تعالیٰ د نفع او ضرر مالک هم

دی نو تاسی ته له خپلو جرائمو ځنی ویره په کار ده.

فَاَیُّ الۡفَرِیۡقَیۡنِ اَحَقُّ بِالۡاَمۡنِ ۚ اِنۡ کُنۡتُمۡ تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۸۱﴾ اَلَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا
وَلَمۡ یَلۡبِسُوۡۤا اِیۡمَانَهُمۡ بِظُلۡمٍ اُولٰٓئِکَ لَهُمُ الۡاَمۡنُ وَهُمۡ مُّهۡتَدُوۡنَ ﴿۸۲﴾

نو کومه یوه له دی دواړو ډلو څخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله ووایئ!) که یئ تاسی چه پوهیږئ (په دی چه له چانه ویره پکار ده؟ کله چه دوی لاځواب شول، نو په خپله الله ځواب فرمائی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین لرونکی دی) او نه دی ګډ کړی دوی ایمان (یقین) خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چه شرک دی) دغه کسان (چه خپل ایمان ئی له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دی لار موندونکی.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی منقول دی چه کریم نبی علیه افضل الصلوٰة والتسلیم دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلی دی، لکه چه په (۲۱ جزء) د لقمان د سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی دی ﴿ اِنَّ الشِّرۡکَ لَظُلۡمٌ عَظِیۡمٌ ﴾ ګواکی د ظلم تنوین د تعظیم له پاره دی. نو د مضمون حاصل به داسی کیږی چه «مأمون او مهتدی یواځی همغه کسان کیدی شی چه داسی یقین ولری چه په هغه کښی د شرک هیڅ اثر او نښه نه وی» او که سره له یقین لرلو په الله تعالیٰ شرک پری نږدی، نو هغه شرعی ایمان نه دی او نه ئی د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کیدی شی، وهو کماقال الله تعالیٰ ﴿ وَمَا یُؤۡمِنُ اَکۡثَرُهُمۡ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمۡ مُّشۡرِکُوۡنَ ﴾ (۱۳ جزء د یوسف علیه السلام د سورة ۱۰۶ آیت ۱۲ رکوع) څرنګه چه د شرک او د ایمان یو ځای کیدل په ظاهر ډول (طریقه) سره مستبعد ؤ نو ځکه محقق شیخ الهند قدس سره د تسهیل او تفهیم په غرض د ایمان ترجمه په یقین سره او د ظلم په نقصان سره کړی ده چه د عربی لغت په لحاظ بیخی سمه او موافقه ده، کمافی قوله تعالیٰ ﴿ وَلَمۡ تَظۡلِمۡ مِّنۡهُ شَیۡئًا ﴾ او له دی نقصان څخه به مراد هم دغه شرک وی، لکه چه په احادیثو کښی تصریح شوی ده او په خپله د کلام په نظم کښی د«لبس» لفظ د هغه قرینه ده، منقول دی کله چه دغه آیت نازل شو اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سخت وویریدل. او دغه امر پر هغوی ډیر شاق او دروند واقع شو، بالاخر ئی د رسول علیه السلام په حضور کښی عرض وکړ، «**اینالم یظلم نفسه یا رسول الله**» صلی الله علیه وسلم! په مونږ کښی کوم یو سړی به داسی وی چه پر خپل ځان باندی ئی ظلم نه وی کړی» نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرد (تول) د الله جل جلاله له عذابه غیر مأمون، او له هدایته محروم شوو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کښی داسی ارشاد وفرمایل

«لیس ذلک ! انماهو الشرک . الم تسمعوا قول لقمان لابنه ﴿ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴾
یعنی په ﴿ وَلَمْ يَلْبِسُوٓا إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ ﴾ کښی له ظلم څخه شرک مراد دی او مطلقه
گناه تری مراده نه ده نو په دغه صورت تاسی ته هیڅ تردد او اندیښنه نه ده په کار. اګر که
مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړی دی. مګر په دغه
ترجمه کښی د هغو ګرد (تول) مطالب پکښی ثابت پراته دی.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

او دا (چه تیر شو) دلیل زموږ دی چه ورکړی ؤ موږ هغه ابراهیم ته په
(مقابله د) قوم د ده چه پر دوی غالب شی پورته کوو موږ درجی هر چاته
چه اراده وفرمایو (د پورته کولو ئی) بیشکه رب ستا ډیر حکمت والا دی
(چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام ته داسی قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندی بری
عطا کول، او په دنیا او آخرت کښی هغه سرلوړی ګرځول، د همغه علیم او حکیم له کارونو
څخه کیدی شی چه د هر سړی استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او په خپل حکمت سره هر
شی د هغه په مناسبه موقع او مقام کښی ږدی.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۖ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ
دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾

او وباښه موږ ابراهیم ته اسحٰق (چه د ده زوی او د اسرائیلی انبیاؤ پلار
دی) او یعقوب (مو هم وروباښه چه لمسی ئی ؤ، دغو) تولو ته هدایت کړی
ؤ موږ، او نوح ته مو هدایت کړی ؤ له (ابراهیم څخه) پخوا او (هدایت مو
کړی ؤ) اولادی د ده څخنی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسیٰ
او هارون ته او هم داسی لکه چه (دغو انبیاؤ ته مو بدل ورکړ) بدل ورکوو

مونږ محسنانو (نیکوکارانو ته).

تفسیر: یعنی نه یوائې دا چه مونږ ابراهیم علیه السلام په ذاتی علم او فضل سره سرلوړی کړ، بلکه په زړښت کښې د اسحٰق علیه السلام په شان زوی او یعقوب علیه السلام غوندی لمسی مو هم وروباښه، یعقوب علیه السلام همغه (اسرائیل) دی چه ده ته د دنیا یو عظیم الشان قوم، بنی اسرآئیل منسوب دی چه په زرهاؤ انبیاء پکښې مبعوث شوی دی. بلکه همغسی چه د قرآن کریم په یو بل ځای کښې مذکور دی وروسته له ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ له جانبه نبوت د ده په اولاده کښې ایښود شوی دی. ﴿ وَنُوحًا هَدَيْنَا ﴾ او نوح ته مو هدایت کری ؤ پخوا له ابراهیم څخه پخوا د ابراهیم علیه السلام د ځینو فروعو ذکر وشو، اوس د ده د ځینو اصولو ذکر هم فرمائی، ځکه چه نوح علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام له اجدادو ځنی دی (او د پلار نیکه شرافت ځامنو ته هدایت او سعادت دی) هم داسی چه وروسته له ابراهیم علیه السلام څخه د نبوت او کتاب انحصار یوائې د ده په ذریاتو کښې پاتی دی، همغسی وروسته له نوح علیه السلام څخه د انسانی نوعی انحصار د نوح علیه السلام په نسل کښې منحصر دی. ګواکی پس له طوفانه نوح علیه السلام دی دنیا ته (آدم) ثانی شو. ﴿ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴾ ﴿ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ ﴾ الآیة - او هدایت مو کری ؤ له اولادی د ده ځنی داؤد او سلیمان ته او ایوب أو یوسف ته او موسیٰ او هارون ته د ظاهری ملک او سلطنت په اعتبار په انبیاؤ علیهم السلام کښې داؤد او سلیمان علیهما السلام یو شان دی، او د مصائبو او شدائدو د صبر کولو په لحاظ د ایوب او یوسف علیهما السلام په منځ کښې خاص مشابهت دی، نور د موسیٰ او هارون علیهما السلام د وروړئ او قرابت په نسبت د څه وینا ضرورت نشته په خپله حضرت موسیٰ علیه السلام له الله تعالیٰ څخه هارون علیه السلام د خپل وزیر په صفت طلب کری ؤ، محقق مترجم رحمة الله علیه له دوی د هر یوه د دوو نومو په آخر کښې د «ته» توری راوړی، او په هغه سره ئی د دی لطائفو په لوری اشاره فرمائلی ده والله علم.

تنبیه: سلیمان علیه السلام د داؤد زوی، او داؤد علیه السلام (د یهودا) بن یعقوب علیه السلام له اولادی دی. ایوب علیه السلام د «اموض» زوی ؤ او د «عیص» بن اسحاق علیه السلام له اولادی دی. یوسف د یعقوب علیه السلام زوی ؤ موسیٰ او هارون سره ورونه او د اول عمران ځامن او د (لاوی بن یعقوب علیه السلام له اولادی وو.)

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ

وَإِخْوَانِهِمْ ۚ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾
ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ
أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

او (هدایت مو کړی ؤ) زکریا او یحیٰی ته او عیسٰی او الیاس ته دوی ګرد (تول) دی له صالحانو (کاملانو) څخنی او (هدایت مو کړی ؤ) اسماعیل او الیسع ته او یونس او لوط ته، او دا تولو ته فضیلت ورکړی ؤ مونږ پر تمامو عالمیانو او (فضیلت مو ورکړی ؤ په نبوت او اسلام سره) ځینو ته له پلرونو د دوی او له اولادی د دوی او له ورونو د دوی، او غوره کړی وو مونږ دا تول انبیاء او لار ښوونه کړی وه مونږ دوی لره لاری سمی صافی ته دا (دین د انبیاؤ) هدایت د الله دی چه لار ښوونه فرمائی (الله) په دی سره هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندګانو خپلو نه او که (فرضاً) شریک کړی وی دوی له (الله سره نور) نو خامخا به ضایع شوی وی له دوی نه هغه عمل چه وو دوی چی کاوه به ئی.

تفسیر: یعنی د خالص توحید او د الله تعالیٰ د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده چه پر هغی الله تعالیٰ خپل مقبول بندګان په خپل فضل او توفیق سره بیائی او په صله او جزا د هغه کښی د دوی درجی د دوی استعداد او لیاقت سره سم لوړوی ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا﴾ الآیة ـ او که «فرضاً» شریک کړی وی دوی له الله سره نور په عبادت کښی نو خامخا ضائع شوی به وی له دوی څخه هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی دا مونږ ته خبر راکړی شوی دی چه شرک (داسی لویه ګناه ده چه) د انسان تمام ښه عملونه حبط او باطلوی د نورو به څه حیثیت پاتی شی که معاذالله په فرض محال سره داسی حرکت د پیغمبرانو او مقربانو څخه صادر شی د دوی عمل به هم ضائع شی (اما صدور ئی له دوی څخه ممکن نه دی لکه چه مو په فرض محال سره دی خبری ته اشاره وکړه).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِن يَكْفُرْ
بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

دغه (تیر پیغمبران) هغه کسان دی چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتابونه او

حکمت (علم د شریعت) او پیغمبری، پس که کافر (منکر) شي په دی (آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکي) پس په تحقیق مقرر کړی دی مونږ په (ایمان او عمل) د دی داسی یو قوم (تولګی) چه نه دی دوی په دی (قرآن) کافران.

تفسیر: یعنی که د مکی کافران یا نور منکران له دی شیانو (کتاب، شریعت او نبوت) څخه انکار وکړی نو زمونږ دین په هغو پوری موقوف او تړلی نه دی ځکه چه مونږ یو بل قوم چه مهاجرین او انصار رضی الله تعالیٰ عنهم او اتباع د دوی دی له پاره د منلو ـ ساتنی او ترویج د دی شیانو مقرر کړی دی چه دوی زمونږ د هیڅ خبری څخه مخ اړوونکی نه دی.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقْتَدِهْ ۗ قُل لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٠﴾

دغه (انبیاء) هغه کسان دی چه هدایت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووایه چه زه نه غواړم له تاسی په دغه (تبلیغ د قرآن) څه اجر (مزدوری) نه دی دا (قرآن) مګر یوازی ذکر (پند، وعظ) دی له پاره د ټولو عالمیانو.

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) انبیاء علیهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او په کلی مقاصدو کښی سره متحد دی. نو د ګردو (ټولو) دستور یو دی، او هر یو نبی د هغو پر عمل مامور دی، تاسی هم مامور یئ چه پر همغی مستقیمی طریقی تګ وکړئ! ګواکی په دی آیت سره ئی تنبیه وکړه چه په اصولی ډول (طریقه) ستاسی لاره د سابقینو انبیاؤ له اصوله او لاری بیله نه ده پاتی شول فرعی اختلافات نو هغه د هری زمانی د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دی هم واقع کیدل که اوس هم واقع شی نو هیڅ مضائقه نه لری.

فائده: د اصولو علماؤ د دی آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلی ده چه که کریم نبی صلی الله علیه وسلم په کومه معامله کښی د سابقه ؤ شرائعو ذکر وفرمایی نو هغه د ده د امت په حق کښی هم سند دی په دی شرط سره چه شارع له هغه څخه په کلی یا جزئی ډول (طریقه) سره انکار نه وی فرمایلی. ﴿ قُل لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴾ الآیة ـ ووایه چه زه نه غواړم له تاسی څخه په تبلیغ د قرآن څه اجر (مزدوری) نه دی دا قرآن مګر یوازی پند، وعظ دی له پاره د ټولو عالمیانو) یعنی که تاسی نه منئ، نو زما هیڅ یوه نفع نه فوتیږی ځکه چه زه له تاسی څخه د هیڅ یو ډول (طریقه) مزدوری او اجرت غوښتونکی نه یم، زما اجر خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ثابت دی.

هو! كه تاسي له نصيحت څخه انحراف وكړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان ورسوئ! په ګرد (تول) جهان كښې يو نه يو خو به دا نصيحت ومني هر هغه څوك انكار چه وكړى هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوى، او ښائى چه په خپلى دغى محرومۍ، بدبختۍ او بدحالۍ وژاړى.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ ؕ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰى نُوْرًا وَّ هُدًى لِّلنَّاسِ تَجْعَلُوْنَهٗ قَرَاطِيْسَ تُبْدُوْنَهَا وَتُخْفُوْنَ كَثِيْرًا ۚ وَعُلِّمْتُمْ مَّا لَمْ تَعْلَمُوْٓا اَنْتُمْ وَلَآ اٰبَآؤُكُمْ ؕ

او نه دى كړى تعظيم دغو (يهودانو) د الله په حق د تعظيم د ده سره كله چه ووېل دوى چه نه دى نازل كړى الله پر هيڅ بشر (انسان) باندى هيڅ شي ووايه (اى محمده دوى ته) چا نازل كړى ؤ كتاب هغه چه راوړى ؤ هغه موسىٰ حال دا چه نور(رڼرا) او هدايت دى دپاره د خلقو چه ګرځوئ تاسى هغه (كتاب) پاڼه پاڼه ښكاروئ ئى (خلقو ته هغه چه ستاسى خوښى وى) او پټوئ تاسى ډيرى (ترى چه ستاسى نه وى خوښى لكه محمدى نعت). او ښوولى شوى دى تاسى ته هغه (احكام د تورات) چه پوه نه وئ (پرى) تاسى او نه پلرونه ستاسى

تفسير: ﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ ﴾ الآية - يعنى نه كتاب نه وحى او نه شرعى احكام بلكه هيڅ شى الله تعالىٰ نه دى رالېږلى په پخوانى ركوع كښى د نبوت د منصب او د ډيرو انبياؤ عليهم السلام يادونه نامه په نامه وه او دا چه (نبى كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم) هم د توحيد او معرفت د هم دى صراط المستقيم د لارى په تللو مامور دى چه پر هغى باندى پخوانيو انبياؤ عليهم السلام ته هم د تللو امر شوى ؤ، د رسولانو لېږل د خلق الله د هدايت د پاره د حق تعالىٰ قديمى عادت دى په دى آيتونو كښى د هغو جاهلانو او معاندانو ترديد كړى شوى دى چه له بدفهمى جهل او غباوت يا نبى كريم صلى الله عليه وسلم د عداوت په جوش او غصه كښى بى واكه شوى د حق تعالىٰ له دى صفت څخه هم چه ګوندى الله تعالىٰ كوم انسان په خپلى وحى او خاصى مكالمى سره مشرف ګرځوى بېخى انكار كوى ګواكى د«انزال الكتب» او «ارسال الرسل» له سلسلى څخنى بيخى انكار او د دوى نفى كوى. ﴿ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰى ﴾ الآية - ووايه اى محمده! دوى ته چا نازل كړى ؤ هغه كتاب چه راوړى ؤ هغه

کتاب موسیٰ حال دا چه نور(رڼرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه کتاب پانه پانه ښکاروئ ئی خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی او پټوئ تری ډیری چه ستاسی نه وی خوښی لکه د محمد صلی الله علیه وسلم نعت او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه احکام د تورات چه پری پوه نه وئ تاسی او نه پلرونه ستاسی یعنی که په رښتیا سره الله تعالیٰ پر هیڅ یو انسان هیڅ یو شی نه دی نازل کړی نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چه په الهٰی احکامو او مرضیاتو ئی بندگان خبرول او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رڼا (رڼرا) ئی په خپل منځ کښی لرله، او د هغو شیانو علم ئی تاسی ته درعطا کاوه چه پری نه تاسی او نه ستاسی پلار نیکه بلکه تول انبیاؤ علیهم السلام حتیٰ تول بنیآدمان هم بی د الله تعالیٰ له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسیٰ علیه السلام نازل کړی دی؟ دا منل کیږی چه نن ورځ تاسی هغه کتاب پانی پانی او توک توک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلی خوښی سره ښوولی دی او د هغه ډیر احکام او اخبار مو پټ کړی دی او د هغه اصلی رڼا (رڼرا) همغسی چه وه اوس نه ده پاتی، بیا هم هغه برخه ئی چه پاتی ده همغه دا راښیی، کله چه د هغی عظیم الشانی مانی کندوالی هم داسی دی، نو خدای خبر چه په خپله زمانه کښی به ئی عروج څومره عظیم الشان ؤ؟ (نو کله چه دوی د دی سوال ځواب تاسی ته ای زما رسوله در نه کړی نو پاک الله فرمائی چه).

قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِىْ خَوْضِهِمْ يَلْعَبُوْنَ ﴿٩١﴾

ووایه (ای محمده !) چه الله (نازل کړی ؤ ! بل ځواب نشته) بیا پریږده دوی چه په خرافاتو خپلو کښی لوبی کوی (او په باطلو خپلو کښی غوپی وهی مشغولیږی).

تفسیر: یعنی هسی نور او رڼا (رڼرا) او هدایت به پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له لوری د بل هیچا له خزانی څخه نشی راتلی که دا خلق داسی صافه او بدیهی خبره هم نه منی، نو تاسی خپل تبلیغ کوئ او تنبیه ورکړئ او خپله وظیفه پای (انجام) ته ورسوئ بیا نو دوی پریږدئ چه په هم دی خرافاتو او لهو لعبو کښی لگیا وی کله چه وخت راشی په خپله الله جل جلاله دوی ته هر شی ورښیی.

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِىْ
بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ؕ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ

بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۹۲﴾

او دا قرآن كتاب دى چه نازل كړى دى مونږ هغه بركتناك (فائده ناك) تصديق كوونكى د هغه (كتابونو) دى چه وړاندى له ده دى او دپاره د دى چه وويروى ته اصل د تولو كليو (كلو) (يعنى اهل د مكى) او هغه چه چاپير دى له دى او هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى (يقين ئى كړى دى) په آخرت ايمان لرى دوى په دغه (قرآن يا په محمد) حال دا چه هم دوى په لمونځونو خپلو ساتنه كوى (د تولو حقوقو د دوام او رعايت سره يى).

تفسير: يعنى كه الله تعالىٰ كوم شي نه دى نازل كړى نو دغه مبارک كتاب له كوم ځاى څخه راغلى دى؟ چه نوم ئى قرآن او د ګردو (تولو) پخوانيو كتابونو د مضمونو تصديق كوونكى دى، كه دغه كتاب آسمانى كتاب نه دى نو راوښيئ چه دا د چا تصنيف دى؟ كله چه د هغه په مثل راوړلو جن او انس قادر نه دى، نو آيا دا د يوه امى تصنيف څرنګه كيدى شي؟.
﴿ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ او له پاره د دى چه وويروى ته اصل د تولو كليو (كلو) يعنى مكيان (مكى واله) او هغه چه چاپير له دى دى «ام القرىٰ» د كليو (كلو) اصل او بيخ ته وائى، مكه معظمه د ګردو (تولو) عربو دينى او دنيوى مرجع وه له جغرافيائى حيثيته هم د پخوانى دنيا د وسطى مركز په دول (طريقه) واقع ده، نوى دنيا (امريكا) ترى لاندى پرته ده د حديثو د رواياتو په مطابق له اوبو ځنى ځمكه جوړه شوى ده نو ړومبى هم دغه ځاى څرګند شوى ؤ، نو بنا پر دغو وجوهاتو مكه معظمه په «ام القرىٰ» سره ياده كړه شوه، او له شاؤخوا څخه ئى مراد يا عرب دى، ولى چه په دنيا كښى ړومبنى مخاطبان هم دوى ؤ، او د دوى په وسيله د دنيا نورو خلقو ته خطاب وشو يا به ګرد (تول) جهان مراد وى، لكه چه فرمايلى ئى دى.
﴿ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ ﴾ الآية - او هغه كسان چه ايمان ئى راوړى يقين ئى كړى دى په آخرت دوى ايمان لرى په دى (قرآن يا محمد صلى الله عليه وسلم) حال دا چه هم دوى په لمونځونو خپلو چه نښانه د ايمان او ستن د دين ده ساتنه كوى سره له دوام او رعايت د تولو حقوقو ئى هر څوک چه د آخرت پر ژوندون متيقن او د بعث بعد الموت فكر ورسره وى نو ده ته د هدايت او د نجات د لارى د ميندلو تلاش وى او هم دوى د الله تعالىٰ پيغام منى او د لمونځ، روژى او د نورو عباداتو ساتنه كوى.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوْحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوْحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَّمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ

او څوک دی ډیر ظالم؟ (یعني هیڅوک نشته!) له هغه چانه چه تړی پر الله دروغ یا وائي چه وحی کړی شوی ده ماته حال دا چه وحی نه وی کړی شوی ده ته د هیڅ شي او (بل څوک دی ډیر ظالم یعنی نشته له) هغه چه وایي ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له ځانه) په مثل د هغه کتاب چه نازل کړی دی الله (تاته ای محمده ! چه قرآن دی)

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان تړلو څخه ښائی دا مراد وی، چه د الله جل جلاله په لوری د داسی خبری نسبت وکړ شی، چه د ده د لوړ شان سره هیڅ نسبت ونه لری او وړ (قابل) او لایق ئی نه وی مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وګرځوی یا ورته د زوی او ښځی تجویز وکړی، یا داسی ووائی ﴿ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٖ مِّن شَيۡءٖ ﴾ یعنی الله تعالیٰ د بندګانو د هدایت هیڅ سامان نه دی مهیا کړی، نو هر څوک چه داسی ووایی سخت ظالم دی هم داسی هغه څوک چه د نبوت او د رسالت دعویٰ په دروغو سره وکړی، یا داسی یوه غته خبره وکړی چه د الله تعالیٰ د کلام په شان زه هم خبری راوړی شم لکه چه ځینو مشرکانو به ویل «ولو نشاء لقلنامثل هذا» دا ګردی (تولی) خبری انتهائی ظلم او بدسترګی ده چه د هغی د سزا حال لږ څه وروسته راځی.

وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي غَمَرَٰتِ ٱلۡمَوۡتِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓاْ أَيۡدِيهِمۡ أَخۡرِجُوٓاْ أَنفُسَكُمُۖ

او که ووینی ته (ای محمده!) ظالمان یعنی کافران په هغه وخت کښی چه ظالمان په (باطنی او روحانی) سختیو د مرګ کښی وی حال دا چه پرښتی (د عذاب) غځوونکی وی د لاسونو خپلو (د روح د قبض دپاره نو وائی دوی ته چه) راوباسئ تاسی ارواح خپل (چه ئی قبض کړو مونږ که ئی ایستی شئ یا ئی له عذابه وباسئ!)

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو دپاره لاسونه غځوی او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار دپاره وائی چه راوباسئ خپلی ارواحی (چه هغه مو لکه ډیرو ورځو راهیسی په ډول ډول (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) سره ساتلی وی).

ٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ ٱلۡهُونِ بِمَا كُنتُمۡ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيۡرَ ٱلۡحَقِّ وَكُنتُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِهِۦ تَسۡتَكۡبِرُونَ ٩٣

نن ورځ به جزا درکړه شي تاسي ته عذاب سپکوونکی (یعني چه له سخت
تکلیف سره ذلت او رسوائي هم وي) په سبب د هغه چه وئ تاسي چه ویل به
مو پر الله (وینا) ناحقه او وئ تاسي چه له آیتونو د ده څخه به مو تکبر
کاوه (او نه به مو منل، نو وبه ګورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعني د تکبر له لاری د الله تعالیٰ آیتونه او نبي دروغجني کوئ (او وبه ویل شي کفارو
ته کله چه بیا ژوندی شي په قیامت کښي داسي چه)

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ
لَقَد تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلي یئ تاسي مونږ ته یوازی یوازی (دپاره د حساب او
جزا) لکه چه پیدا کړی مو وئ تاسي اول ځلي او پریښودل تاسي (په دنیا
کښي) هغه (شیان) چه درکړی ؤ مونږ تاسي ته وروسته د شاوو خپلو او نه
وینو مونږ له تاسي سره شفاعت کوونکي ستاسي هغه چه ګمان کاوه تاسي چه
بیشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت د) ستاسي کښي شریکان دي (له
الله سره) خامخا په تحقیق پری شو (هغه پیوند چه ؤ) په منځ ستاسي کښي
او ورک شو له تاسي څخه هغه شي چه وئ تاسي چه ګنل به مو (چه دا
شفیعان دي).

تفسیر: ﴿ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ ﴾ او په تحقیق راغلي یئ تاسي مونږ ته یوازی یوازی لکه چه مو
پیدا کړی وئ اول ځلي او پریښودل تاسي هغه شیان چه درکړی مو وو تاسي ته وروسته د شاوو
خپلو یعني نه به ستاسي په سر خوالي (توپي) او نه به ستاسي په پښو پڼي وي ماته به تش تور
لاس راځئ، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چه فخر او ویاړ کاوه، هغه مو له ځانه سره نه دي
راوړي او هلته مو پریښي دي. ﴿ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ ﴾ الآیة ـ او نه وینو مونږ له تاسي
سره شفاعت کوونکي ستاسي هغه چه ګمان کاوه تاسي چه بیشکه دوی په تربیه او استحقاق د
عبادت د ستاسي کښي شریکان دي له الله سره خامخا په تحقیق پری شو هغه پیوند چه ؤ په منځ
ستاسي کښي او ورک او بي فائده شول له تاسي څخه هغه شیونه چه وئ تاسي چه ګنل به مو چه

دا زمونږ شفیعان دی یعنی هغه شیان چه تاسی د مصیبت او اړتیا (احتیاج) په وخت کښې د خپلې مرستی (مدد) دپاره تاکلی (مقرر کړی) وو هغوی چیری لاړل؟ چه نن مونږ دوی ستاسی د حمایت او سپارښت (سفارش) او مرستی (مدد) دپاره حاضر نه وینو او د نصرت او حمایت هغه کړدی (تولی) علاقی او اړیکی له منځه ورکی دی چه تاسی پری لاقی او باتی وهلی.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ ۖ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

بیشکه الله چوونکی (څیروونکی) د دانې دی (په ایستلو د ډکی سره) او د زړی (په ایستلو د نیالګی (تیغی) سره) راباسی ژوندی له مړی (لکه شین ډکی له وچی دانی ولد له نطفی، مؤمن له کافر عالم له جاهل نه) او ایستونکی د مړی دی له ژوندی (لکه وچه دانه له شین ډکی، نطفه له حیوان. کافر له مؤمن، جاهل له عالم نه) دغه (ژوندی کوونکی او مړ کوونکی) الله دی نو کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی؟ (د الله له عبادت څخه)

تفسیر: یعنی زړی او دانه ئی په ځمکه کښې د ښوولو څخه وروسته چولی، او څیرلی او تک شین ډکی تری زرغونوی. له ځانداره د بیځانه، او له بیځانه د ځانداره ایستل داسی دی لکه چه انسان له نطفی او نطفه له انسان څخه پیدا کوی، دا د هم دی الله تعالیٰ کار دی، بیا تاسی چه هغه پریږدئ نو چیری ځئ؟ آیا بل داسی کوم لوی ذات موندلی شئ چه د داسی قدرتونو او کمالاتو څښتن (مالک) او دا ډول (طریقه) لوی کارونه په سر ورسولی شی؟

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾

چوونکی (د رڼا (رڼړا) د سبا دی (بیوونکی د تیارو د شپی او د جهل، راوستونکی د رڼا (رڼړا) د ورځی او د علم دی)، او ګرځولی ئی ده شپه آرامځی او (ګرځولی ئی دی) لمر او سپوږمی (نښی د) حساب (دپاره د اوقاتو) دغه (ذکر شوی شیان) اندازه کول دی د ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه عالم (خبردار په تدبیر د عالم).

تفسیر: یعنی د شپې له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چه راځرگندیږی د هغه راایستونکی هم دا پاک الله دی د شپې او د ورځې، د لمر او د سپوږمۍ، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تګ او رفتار هغه شمیر او حساب چه ده ټاکلی (خوښ کړی) او مقرر کړی دی، په هغه کښې د یوه ویښته په اندازه هم لاندې باندې او زیاتوالی او نقصان له سره نه پیښیږی.

وَهُوَ الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ النُّجُوْمَ لِتَهْتَدُوْا بِهَا فِىْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٩٧﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته ستوری له پاره د دی چه لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچی په بیابانو کښې) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کښې په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی).

تفسیر: یعنی په دوی سره بلاواسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیی آلات.

وَهُوَ الَّذِىْٓ اَنْشَاَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَّمُسْتَوْدَعٌ ؕ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّفْقَهُوْنَ ﴿٩٨﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (ګرد- تول) له نفس یوه څخه (چه آدم دی) نو (شته تاسی ته یو) ځای د قراری (په شاګانو د پلرونو یا په سر د ځمکی کښې) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کښې) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) له پاره د هغه قوم چه ښه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی)

تفسیر: «مستقر» د دریدلو هسی ځای چه په هغه کښې هستوګنه وشی او «مستودع» د سپارلو او د امانت کیښودلو ځای ته وائی. دا ئی لغوی معنی شوله د دی دواړو د مصداق په تعیین

کښې د مفسرينو اختلاف دی، خو زمونږ هغه مضمون ډير ښه خوښيږی چه حضرت شاه صاحب په «موضح القرآن» کښې ليکلی دی «يعنی ړومبی سپارلی کيږی د مور ګيډی ته چه هلته ورو ورو دنيوی اثرات پکښې پيدا کړی، بيا ئی دنيا ته راولی، او دلته ورته هستوګنه او تقرر ورکوی، بيا ئی قبر او هديری ته سپاری او ورو ورو هلته د اخروی ژوندون اثرات پکښې پيدا کوی او بيا قرار ورته ښې په جنت کښې يا ئی وراچوی په دوزخ کښې.»

وَهُوَ الَّذِيٓ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنّٰتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَّالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۗ انْظُرُوٓا إِلٰى ثَمَرِهٖٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكُمْ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٩٩﴾

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چه نازلی (راښکته) کړی ئی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه نو راايستلی دی مونږ په دی (اوبو) سره زرغونه د هر شی (زرغونيدونکی) نو راايستلی دی مونږ له هغه (زرغونه) شخه شين (کښت فصل) چه بيا راباسو مونږ له دی (شنه ډکی) شخه دانی يو په بل سوری (لکه وږی). او (راباسو) له (جنسه د) خرما شخه (داسی خرما چه راووځی) له غلافه (د وږی) د هغی شخه وږی نژدی (ځمکی ته يا يو د بل سره) او (راباسو) باغونه له انګورو او (راباسو) زيتون (ښون) او انار په دی حال چه يو له بل سره مشابه وی (په پانو کښې) او نه وی متشابه (بلکه بيل وی په خوند کښې) وګورئ تاسی طرف د ميوی د هری ونی ته کله چه ميوه ونيسی او پوخوالی د هغی ته بيشکه په دغو (تيرو تولو) کښې خامخا دلائل (د قدرت او وحدت) دی له پاره د هغه قوم چه ايمان لری (تصديق کوی).

تفسير: يعنی دآسمان له جانبه الله تعالیٰ وريځی وورولی چه د نباتاتو د زرغونيدلو سبب دی (پس راايستلی دی مونږ په دغو اوبو سره زرغونه د هر شی. وروسته له دغه اجماله لږ څه داسی تفصيل فرمائی چه بيا راباسو له دی شنه ډکی شخه دانی چه يو په بل سوری وی لکه وږی او راباسو له

جنسه د خرماؤ څخه داسې خرما چه راووځي له غلافه د وړی د هغې څخه وړی نژدی ځمکې ته یا یو د بل سره) یعنې د ډیر بار او د وړو د لرلو په سبب د ځمکې په لوری راښکته او نژدی شوی وی (او راباسو باغونه له انګور او زیتون (ښون) او انار په دی حال کښې چه یو د بل سره مشابه وی په پاڼو کښې او نه وی متشابه بلکه بیل بیل وی په خوند کښې) یعنې د صورت، شکل، مقدار، رنګ، بوی، مزی په اعتبار ځینې میوی نورو ته ورته او متشابه دی، او ځینې نه دی (یعنې مخالفې وی سره په خوند کښې داسې چه یوه به خوږه وی، بله تروه بله میخوشه او یوه به دانه داره وی بله به بیدانه وی وګوریځ، میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغې ته) یعنې په ابتدا کښې کله چه میوه راوباسی نو څرنګه وړه، اومه، بیخونده او غیرقابل انتفاع وی بیا له پوخوالی او رسیدو څخه وروسته څرنګه لذیذه خوندوره خوشبویه، خوشرنګه او د کار شی ګرځی؟ دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت مظاهر او نښې دی.

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ ﴾ الآية ـ بیشکه په دی ټیرو تولو کښې خامخا دلائل د قدرت او وحدت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان لری او تصدیق کوی. د الله تعالیٰ هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چه په دی رکوع کښې بیان شوی دی د ده پر وجود، وحدانیت او کامل الصفات والی واضح استدلال دی، مګر که غور وکړ شی نو د وحی او د نبوت مسئله هم تر ډیره ځایه پوری تری حل کیږی ځکه کله چه حق تعالیٰ پخپل فضل او رحمت سره زمونږ د دنیوی ژوندون، او د مادی حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضی او سماوی اسباب مهیا کړی دی، نو داسی ویل به څومره غلط او چټی (بیکاره) وی چه زمونږ د اخروی او روحانی ضروریاتو د پوره کولو هیڅ وسیله او سامان ئی نه دی راپیدا کړی، یقیناً هغه کریم رب چه زمونږ د جسمانی غذا د ودی او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړی دی، نو زمونږ د روحانی تغذیی لپاره ئی هم د نبوت له وریځو د وحی او الهام باران (وریا) نازل کړی دی. لکه چه پاک الله د بر او بحر په تیارو کښې د ستورو په وسیله ظاهری هدایت او لارښوونه کوی، نو څرنګه امکان لری چه د باطنی هدایت او لارښوونی لپاره یو ستوری هم د روحانیت په آسمان کښې نه وی روڼ کړی. پاک الله وروسته د شپی له تیاری بیا د صبح صادق رڼا (رنړا) راولی، او مخلوقاتو ته ئی موقع ښښلی ده چه په خپلو دنیوی کارونو او چارو کښې د لمر او سپوږمی له رڼا (رنړا) څخه په یوه معین حساب سره منتفع او مستفید شی، نو بیا څنګه ویلی کیدی شی چه د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تپه تیاره شپه کښې د هغه مطلق هادی له لوری هیڅ یوه د هدایت کومه سپوږمی نه ده پیدا کړی؟ او نه ئی د صبح صادق نور خپور (خور) کړی او نه د هغی شپی د خاتمه ورکولو دپاره ئی کوم لمر راخیژولی دی، او د الله تعالیٰ مخلوقات، تر ابدا لا بده پوری د جهل او ضلالت په تورو تیارو او امواجو کښې لالهاند او سرګردان پریښودل شی آیا کله چه کریم خدای د غنم دانه او د خرما زړی څیری کړی د غنمو وړی، او د خرما ونه تر باسی نو د انسان په زړه کښې د ربانی معرفت هغه د استعداد تخم چه فطرتاً شیندلی (نوستلی) شوی دی څرنګه ابته، بیکاره، (چټی)، خوشی او ضایع پریښودی شی. چه نه به خوځیږی، نه به غټیږی،

نه به پخیږی، او نه به تیاریږی، کله چه د جسمانی حیثیت له کبله (وجی) په دنیا کښې د حیات او ممات او د مرګ او ژوند سلسله قایمه ده، او پاک الله له مړی څخنی ژوندی او له ژوندی څخنی مړی پیدا کوی، نو په روحانی نظام کښې ولی د الله تعالیٰ له دی عادته انکار کاوه شی؟ بیشکه په روحانی ډول (طریقه) سره هم ډیر ځلی له یوه ژوندی قوم څخه مړ قوم او له مړه قوم څخنی ژوندی افراد پیدا کوی. همغسی چه الله تعالیٰ زمونږ د دنیوی ژوندون د «مستقر» او «مستودع» حکیمانه انتظام او بندوبست فرمایلی دی، د اخروی حیات د مستقر او مستودع سامان له هغه څخه ډیر زیات تیار او مهیا کړی دی. (فلله الحمدوالمنة وبه الثقة والعصمة)ـ له هم دی ځایه دا هم فهمیږی، هم داسی چه الله تعالیٰ په داسی افعالو او صفاتو سره پیژندلی کیږی ـ یعنی هغه کار چه دی ئی پخپل کامل قدرت سره کوی هیڅ یو مخلوق طاقت نه لری چه د هغه په شان همغسی کار وکړی عیناً په هم دی شان د ده کلام مونږ په همغه معیار سره برابر منلی، سنجولی (کتلی) ګڼلی شوـ چه د پاک الله کلام همغه کیدی شی چه د هغه مثل او نظیر که ګرد (ټول) مخلوقات ټول سره یو ځای شی هم نشی جوړولی، بیا د «سانزل مثل ما انزل الله» ادعا تر کوم ځایه پوری صحیح کیدی شی، ګواکی په دی رکوع کښې د الله تعالیٰ د صفات او افعالو په بیانولو سره د هغو ګردو (ټولو) مسائلو پر حقیقت تنبیه ورکړی شوی ده چه د هغو تغلیط په تیره رکوع کښې کړی شوی وو.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

او مقرر کړی دی (کفارو) الله ته شریکان جنیان (جنات) حال دا چه پیدا کړی دی(الله) دغه (جن او شیاطین هم) او تړی (جوړوی ځینی کفار) دپاره د الله زامن او لونی بی له علمه (له خپل جهالت نه) پاکی ده الله لره (له ګردو (ټولو) عیبونو) او ډیر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چه بیانوی (ئی ورته) دوی

تفسیر: له «جن» څخه دلته مراد «شیاطین» دی څرنګه چه د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کیږی، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول ګواکی د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کښې فرمایلی وو ﴿ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ﴾ (سورة مریم ۳ رکوع) په یو ځای کښې ارشاد شته چه ﴿ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ ﴾ ملائکی به په قیامت کښې فرمائی ﴿ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴾ (۲۲ جزء د سباء سورت،

(٥) رکوع (٤١) آیت یا به له «جن» څخه د جنیانو قوم مراد شی چه د دوی له ځینو مشرانو ځنی به د جاهلیت په زمانه کښی استعانت او پناه غوښتل کیده ﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ (۲۹ جزء د الجن (٦) آیت (١) رکوع). په هر حال هغوی پخپله زمونږ په شان د الله تعالیٰ عاجز مخلوق دی نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنګه د خالق تعالیٰ شریکان شی. ﴿سُبْحَٰنَهُۥ﴾ الآیة - یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت څخه او د الله تعالیٰ شان ډیر پورته او لوړ دی او له ترکیب او تحلیل څخه بیخی پاک او منزه دی. نو د پلار او زوی تصور د ده په نسبت څرنګه کیدی شی؟.

بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ صَٰحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

(الله) بی له نمونی پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی څرنګه به وی ده ته زوی، لور حال دا چه نشته ده ته هیڅ ښځه او پیدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شی ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: هغه چه یواځی آسمان او ځمکی ئی بی له کومی نمونی او بی د آلاتو او اسبابو او نورو شیانو په وسیله په داسی بدیع او بی مثله طرز پیدا کړی دی، نو نن هغه ذات ته د دی شریکانو کومک، (امداد) او د زوی او د لمسی د مرستی (مدد) لتولو څه ضرورت پاتی دی. تعجب دی لکه چه تاسی حقیقتاً د الله له پاره اولاد تاکئ (خوښوی) نو د ده د اولاد له پاره به مور څرنګه تجویزوئ؟ او د دی مور تعلق به له الله تعالیٰ سره په څه ډول (طریقه) سره قبلوئ؟ نصرانیان حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ زوی وائی - لیکن داسی جسارت هغوی هم نشی کولی چه صدیقه بی‌بی مریمه (العیاذبالله) د «الله تعالیٰ» ښځه وبولی، او د میره (خاوند) او ښځی په تعلقاتو قائلان شی. کله چه داسی نه ده نو د (بی‌بی مریمی) له ګیدی ځنی پیدا شوی هلک څرنګه د الله تعالیٰ زوی کیدی شی؟ په دنیا کښی نور کوچنیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له ګیدو ځنی پیدا کوی او دوی معاذالله د الله تعالیٰ نسلی اولاد نه ګڼل کیږی. او دا فرق چه یو هلک یوازی له (جبرئیلی) نفخی څخه بیا د عادی اسبابو له واسطی څخه پیدا کړ شی، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شی، دا بوت او بنوت (پلارتوب او زویتوب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشی اچولی، دغه تخلیق په اسبابو یا مسبباتو سره وی، یا د خارقه عاداتو په وسیله د دغو ګردو (تولو) خالق همغه پاک الله دی او همغه پوهیږی چه د کوم شی پیدا کول په څه ډول (طریقه) او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوْهُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿١٠٢﴾

هم دغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسی، نشته هیڅ معبود (لایق د عبادت) مګر هم دی، پیدا کوونکی دی د هر شی نو عبادت کوئ د دغه (الله یوازی) او هم دی پر هر شی وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: ښائی د الله جل جلاله عبادت د دی له امله (وجی) وکری شی چه دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتی طور سره د معبودیت استحقاق لری او له دی وجهی هم چه د ګردو (تولو) مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کښی دی.

لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ ۫ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿١٠٣﴾

نشی موندلی (او احاطه نشی کولی) پر الله سترګی او الله مومی سترګی (وینی ئی) او هم دی نهایت لطیف ښه خبردار دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی اخیستی دی چه «په سترګو کښی دا قوت نشته چه الله تعالیٰ وګوری ـ هو! که دی د لطف او کرم له لاری د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمائی نو سترګو ته همغسی قوت هم ورعطا کوی» مثلاً په آخرت کښی به مؤمنانو ته حسب‌المراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږی، لکه چه د کتاب له نصوص او سنتو ځنی ثابته ده. یا له ځینو روایاتو سره سم کریم نبی صلی الله علیه وسلم ته په «لیلة الاسراء» کښی رؤیت ور په برخه شوی دی علی اختلاف الاقوال، په باقی مواضعو کښی څرنګه چه کوم نص نشته، نو ځکه د عامی قاعدی سره سم د رؤیت نفی یعنی د نه لیدلو اعتقاد ضروری دی. د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطی سره کری ده یعنی سترګی له سره هغه نشی احاطه کولی او په آخرت کښی به رؤیت وی او احاطه به نه وی، هو! د ده شان هم دا دی چه په ګردو (تولو) ابصارو او مبصراتو ئی احاطه کری ده. په دی تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له «لا تدرکه» سره او د«خبیر» ارتباط به له «وهو یدرک» سره وی.

قَدْ جَآءَكُمْ بَصَآئِرُ مِنْ رَّبِّكُمْ ۚ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ عَمِىَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَآ أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿۱۰۴﴾

(ووایه ای محمده ! دوی ته) په تحقیق راغلی دی تاسی ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسی نو هر څوک چه ووینی (دغه واضح دلائل او ایمان پری راوړی) نو نفع ئی د خپل ځان ده او هر څوک چه ړوند شو(له دغو دلائلو او ایمان پری رانه وړی) نو ضرر ئی) په ده (بار) دی او نه یم زه په تاسی ساتونکی (چه ستاسی اعمال به ساتم، او بیا به تاسی ته پری جزا درکوم بلکه زه رسول الله یم او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اگر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مگر د ده د بصیرت زیاتوونکی علامی او دلائل زمونږ په مخ کښی شته هر څوک چه خپلی سترگی پرانیځی نو ضرور الله تعالیٰ مومی او هر څوک چه له خپل ځانه ړوند جوړ کړی نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوی آیا دا زما په غاړه ده چه څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ وَلِيَقُوْلُوْا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهٗ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۱۰۵﴾

او هم داسی راز راز (قسم قسم) بیانوو (پوهوو) مونږ آیتونه (د قدرت خپل دپاره د عبرت) او له پاره د دی چه ووائی دغه (کفار چه) لوستلی زده کړی دی تا (له بل چا څخه) او له پاره د دی چه واضح بیان کړو دا قرآن له پاره د هغه قوم چه پوهیږی.

تفسیر: یعنی خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو دولونو (طریقو) سره ځکه بیانوو چه تاسی ئی گردو (تولو) خلقو ته ورسوئ او په دوی کښی به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلی جوړی شی، ضد کوونکی او ناپوهان خو به داسی وائی چه داسی علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو امی او نالوستی سړی له خولی څرنگه وځی، هرومرو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کښی دا خبری له بل چا څخه زده کوی، او بیا ئی مونږ ته راآوروی. مگر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کیږی او داسی شیطانی شکوک او شبهات زائلیږی. (یا دا چه دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضاء د بالغه

حکمت خپل سره پس له دی هم کله له خوفه کله له رجا کله له وعده کله له وعیده چه آوریدونکی پری عبرت واخلی، او چه دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او له پاره د دی چه بیان کړو دا قرآن دپاره د هغه قوم چه مؤمنان دی په دی چه دا کلام الله دی.)

اِتَّبِعْ مَآ اُوْحِیَ اِلَیْكَ مِنْ رَّبِّكَ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِیْنَ ﴿۱۰۶﴾

پیروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چه وحی کړی شوی ده تاته له رب ستا نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی، او مخ ګرځوه له مشرکانو (او په خبرو ئی پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسی پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ! او د ده پر حکم ټګ وکړئ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترګی واړوئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه ولی دوی د هسی روښانو او واضحو دلائلو او بیاناتو د آوریدلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځی؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكُوْا ؕ

او که اراده فرمایلی وی الله (د عدم شرک د دوی) نو شرک به نه وی کړی دوی

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضیٰ نه دی چه دی ګرد (تول) عالم په جبر سره مؤمنان کړی. بیشکه که اراده وفرمائی نو پر ګرد (تول) جهان کښی به یو مشرک هم پاتی نشی ـ لیکن له شروع څخه د انسانی فطرت نظام ئی داسی ایښی دی چه که انسان کوښښ وکړی نو یقیناً هدایت قبلولی شی خو بیا هم په منلو باندی ئی بیخی مجبور او مضطر نه دی. د دی مسئلی تقریر پخوا تیر شوی دی.

وَمَا جَعَلْنٰكَ عَلَیْهِمْ حَفِیْظًا ۚ وَمَآ اَنْتَ عَلَیْهِمْ بِوَكِیْلٍ ﴿۱۰۷﴾

او نه ئی ګرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه ئی ته پر دوی وکیل (کتونکی چه په ایمان ئی مجبور کړی).

تفسیر: یعنی ستاسی فرض تبلیغ او د الٰهی د احکامو اتباع ده. د دوی د اعمالو ذمه وار او ځواب ویونکی خو تاسی نه یئ!.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

او کنځل مه کوئ (ای مؤمنانو) هغو (معبودانو) ته چه عبادت کوی دغه (کفار د هغو) بی له الله نو کنځل به وکړی دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بی له پوهی (له خپل جهالته)

تفسیر: یعنی تاسی خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه دول (طریقه) سره ادا کړئ! وروسته له دی نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندی دوام وکړی نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی. او ذمه واری ئی پر تاسی نشته. هو! دا خبره ضروری ده چه تاسی پخپله بی‌ضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه ګرځئ. مثلاً فرض ئی کړئی که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظری په سلسله کښی تاسی په غصه شئ او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنځل وکړئ چه د دی نتیجه به داسی شی، چه هغوی به هم په ځواب کښی ستاسی د برحق معبود او محترمو لویانو په نسبت بی ادبی کوی او له جهالته به دوی ته زیاړی او کنځلی کوی، په دی صورت کښی به د خپل واجب‌التعظیم معبود او د قابل الاحترامو لویانو د اهانت سبب تاسی پخپله وګرځئ، نو ځکه له دی نه تل احتراز وکړئ! د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولی طریقی سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقی او الزامی طریقو سره تنبیه کول بیل شی دی. لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په دول (طریقه) زړه دردوونکی خبری ښی نه دی او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولی.

كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ
إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښائسته کړی مونږ هر امت

(فرقي) ته عمل د دوی (نيک وی که بد) بيا رب د دوی ته بيا ورتگ د دوی دی(په آخرت کښې) پس خبر به کړی (الله) دوی په هغه شي چه وو دوی چه کاوه به (ئې په دنيا کښې نو په جزا به ئې رسوی).

تفسير: يعني څرنگه چه دنيا دارالامتحان دی، او د هغې نظام مونږ داسي ايښې دی او داسي اسباب مو سره راټول کړی دی چه دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو او دستورونو نازيږی او فخر پرې کوی. او د انسان دماغ داسي نه دی جوړ شوی چه فقط د صداقت پر قبلولو او منلو باندی مجبور شي او د غلطي په لوری د تللو هيڅ ځای ورته پاتې نه وی، هو! کله چه د پاک الله په دربار کښې حاضر شي او له گردو (ټولو) حقائقو سره مخامخ شي، نو هلته به وپوهيږی او د دی خبرې پته به ورته ولگيږی، چه هغه کارونه چه په دنيا کښې ئې کړی دی څرنگه وو؟

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ ۖ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

او قسمونه خوری دغه (کفار) په الله باندی په ډيرو سختو قسمونو خپلو سره چه خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چه ئې غواړی دوی) نو هرومرو (خامخا) به ايمان راوړی پرې ووايه (ای محمده! دوی ته) بيشکه خبره دا ده چه معجزې په نزد د الله دی (او زه نه يم پرې قادر) او څه شي خبر کړی يئ تاسي (ای مؤمنانو بلکه بي خبره يئ چه) بيشکه دا (مطلوبې) معجزې کله چه راشي (دوی ته) (بيا هم) نه راوړی ايمان دوی.

تفسير: ځينو مسلمانانو ته داسي خيال پيدا شو، چه ډير ښه! که د دوی دا غوښتنې پوره شي او دغه حجت هم تمام شي، نو څه کيږی؟ لهٰذا د دی په نسبت فرمائی چه تاسي نه يئ خبر چه دغه سرکښان او ضد کوونکی کسان د دی فرمائشي علامو له ليدلو نه وروسته بيا هم ايمان راوړونکی نه دی ـ او بيا به سم له سنت‌الله سره دوی د دی خبرې مستحق وگرځي چه فوراً پوپنا شي لکه چه د دی سورت په شروع کښې مو په تفصيل سره هغه وليکل (فرمائشي معجزی لکه دا چه د صفا غر زر وگرځوی يا نور).

وَنُقَلِّبُ أَفْـِٔدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

او آړوو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترګی د دوی (له لیدلو د حق نه نو ایمان نه راوړی) لکه چه ایمان ئی نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری او پریږدو مونږ دوی په ګمراهی د دوی کښی حال دا چه دوی متحیران او مترددان دی.

تفسیر: یعنی کله چه په کفر او سرکشی باندی همیشه والی او دوام وشی نو نتیجه به ئی داسی کیږی چه مونږ د دوی زړونه او سترګی کږه وو، بیا د حق د پوهیدلو او لیدلو توفیق نه مومی، «په موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله جل جلاله هغو کسانو ته چه هدایت ورکوی، په همغه اول ځلی چه حق آوری، هغه په انصاف سره قبلوی او هغه چه له اوله ضد او هنده کوی که علامی ئی هم وګوری، نو څه حیلی او پلمی (تدبیرونه) ورته جوړوی.

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَ
حَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْٓا اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ
اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُوْنَ ﴿١١١﴾

او كه بيشكه مونږ راليږلي مو وى دغو (كفارو) ته (په غوښتنه د دوى) پرښتي او خبرى كړى وى له دوى سره مړيو (لكه چه دوى وائى) او جمع كړى وى مونږ دوى ته هر شي (چه په دنيا كښې دى) مخامخ نو نه به وو دغه (كفار) چه ايمان راوړى (په هيڅ وخت كښې) مگر (په وقت د) ارادى فرمايلو د الله (د ايمان د دوى) وليكن زيات د دوى جاهلان دى (نه پوهيږى).

تفسير: يعنى كه د دوى له دى فرمايش سره موافق بلكه زيات له دى بالفرض له آسمانه پرښتي راشى، او د پيغمبر تصديق وكړى، او مړى له هديرو (مقبرو) څخه ژوندى كړل شى، هغه گرد (تول) امتونه چه مړه شوى دى بيا ژوندى كړل شى، او له دوى سره مخامخ ودرول شى چه له دوى سره خبرى وكړى، بيا هم دوى د بد استعداد او تعنت او عناد له سببه د حق منونكى نه دى. بيشكه كه الله تعالىٰ اراده فرمائلي وى نو په زور به ئى ير دوى قبلاوه مگر داسى كار د ده له تكوينى نظام څخه خلاف دى، چه په هغه باندى د دوى زياتره خلق د خپل جهل او ناپوهى له سببه نه پوهيږى. د دى موضوع تشريح پخوا تيره شوى ده د ﴿وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُوْنَ﴾ ترجمه ځينو مفسرينو داسى كړى ده: «ليكن زيات مسلمانان نه پوهيږى په دى چه دغه كفار ايمان نه راوړى اگر كه داسى معجزى هم ووينى» او ځينى مفسرين داسى ترجمه كوى، وليكن اكثر د دى كفارو نه پوهيږى په نه راوړلو د ايمان خپل باندى اگر كه راوړلى شى دوى ته داسى معجزى هم).

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ؕ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿١١٢﴾

او هم داسى گرځولى (پيدا كړى) ؤ مونږ هر نبى ته دښمن شيطانان د انس

(انسانانو) او د جن (پيريانو) ورښوولي به «او وسوسه به ئی آچوله» ځينو د دوی ځينو (نورو) ته ښائسته کړی شوی خبری دپاره د غلولو او که اراده فرمائلی وی رب ستا نو نه به وو کړی دوی دا (کارونه چه د زخرف وحی او غرور دی) پس پريږده دوی او هغه چه دوی له ځانه دروغ جوړوی (چه کفر دی).

تفسير: څرنګه چه د الله تعالیٰ بالغه حکمت د تکوين له حيثه د دی خبری مقتضی دی چه د خير او شر له قوتو ځنی هيڅ يو قوت تر هغو بيخی ورک او بی اثره نشی چه د دی عالم د نظام بقا منظور وی، نو ځکه د نيکی او بدی او د هدايت او ضلالت حريفانه جنګ تل تر تله قائم پاتی دی، هم داسی چه دغه مشرکان او معاندان په داسی چتی (بيکاره) فرمائشونو تاسی ربړوی (تکليف درکوی) ، او په راز راز (قسم قسم) حيلو او پلمو (بهانو) د حق له لاری د خلقو ښويول غواړی هم داسی د نورو رسولانو په مقابل کښی هم شيطانی قوتونو کار کاوه، تر څو هغه رسولان هم پری نږدی چه پخپلو پاکو مقاصدو (د خلق الله په هدايت) کښی بريالی (کامياب) شی د دی فاسد غرض له پاره شياطين الجن او شياطين الانس يو له بل سره مرستی (مدد) او تعاون کوی او يو بل ته د خطا ايستلو او ملمع جوړولو او تملق (غوړه مالی) خبری ورښيی او د دوی دغه عارضی آزادی د هغه عام حکمت او تکوينی نظام په اساس ده، چه د عالم په تخليق کښی الله تعالیٰ د هغه رعايت فرمايلی دی، نو ځکه تاسی د اعداء الله د داسی فتنی آچولو او پلمی، حيلی، (بهانی) اغواء او ياغيتوب له کبله (وجی) زيات په فکر او غم کښی مه لويږئ! له دوی ځنی او د دوی د کذب او افتراء ځنی قطع نظر وفرمائی او د دوی معاملی پاک الله ته وسپارئ!.

وَلِتَصْغَىٰٓ إِلَيْهِ أَفْـِٔدَةُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا۟ مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

او له پاره د دی چه ميل وکړی دی دروغو ته زړونه د هغو کسانو چه ايمان نه راوړی (يقين نه کوی) په آخرت (قيامت باندی) او له پاره د دی چه خوښ (هم) کړی دا دروغ او دپاره د دی چه وکړی دوی (له ګناهونو) هغه چه دوی ئی کسب کوونکی دی (چه پری کره شی)

تفسير: يعنی شياطين يو بل ته د تيرايستلو ملمع او غوړی خبری د دی له امله (وجی) ورښيی چه د هغو د آوريدلو په سبب هغه خلق (وګړی) چه د دنيا په ژوندون کښی ډوب دی او په

اخروی ژوندون یقین نه لری، د دی ناپوهانو د تیرایستلو او خطا ایستلو خبرو ته ورمائل شی، او هغه د زړه له کومی (منځ) ومنی، او بیا له سره د خرابو کارونو او فسق او فجور له دلدل او جبی د باندی ونه وځی.
کله چه له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا خبره وغوښتل شوه چه د خپل ځان او د کفارو په منځ کښی دی یو حکم کوونکی منصف مقرر کړی نو دا لاندی آیت نازل شو او الله جل جلاله وفرمایل چه ووایه دوی ته ای محمده!)

أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ
وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ
بِالْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ
صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

آیا پس بی له الله وغواړم زه حکم کوونکی عادل (چه زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی) حال دا چه دغه (الله) هغه (ذات دی) چه نازل کړی (رالیږلی) ئی دی تاسی ته کتاب (قرآن) حال دا چه واضح کړی شوی دی (پکښی حق او باطل) او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږی دوی چه بیشکه دا (قرآن) نازل کړی (رالیږلی) شوی دی له (لوری د) رب ستا په حقه سره نو مه کیږه (ای سامعه!) هیڅکله له شک کوونکو (په قرآن کښی) او تمامه شوی ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالی) او له جهته د عدل (انصاف یعنی کمال ته رسیدلی دی صدق د اخبارونو او عدل د احکامو د ده)، نشته هیڅ بدلوونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیع ته یوازی جاهلان او بدعقیدگان انسانان غوږ ږدی، یوازی رسول صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چه په هره مسئله او معامله کښی فقط یو خدای جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنی د دی خبری هیله (امید) کیدی شی چه دوی به الله تعالیٰ پریږدی، او د بل چا تر اثر لاندی به راشی؟ یا تملق او خوشامندی اغیزه (اثر) پری کولی شی؟ یا نورو بی ځایه او چتی (فضول) خبرو ته به غوږونه ږدی؟ یا معاذ الله) د غیر الله د فیصلی په مقابل کښی به غاړه ږدی؟ حال

دا چه د پاک الله له لوري داسي معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی چه د گردو (تولو) اصولي شیانو ضروري توضیح او تفصیل پکښي موجود دی. چه د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لري او ښه پري پوهیږي چه په یقین سره دا پاک قرآن اسماني کتاب دی چه گردي (تولي) خبري ئي رښتیا او حکمونه ئي معتدل او منصفانه دي او هیڅوک نشي کولی چه څه تبدیل او تحریف پکښي وکړي. نو د داسي محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنگه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلي قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کیدی شي؟ څرنگه چه دوی پوهیږي هغه الله تعالیٰ چه مونږ ئي په خپلو ځانونو حکم منلی، او لوی کتاب ئي مونږ دستور العمل گرځولی دی، دی زمونږ د هري خبري اوریدونکی، او په هر قسم مواقعو او احوالو کښي په مناسبو احکامو او موزونو نتائجو یي پوره پوهیدونکی او ښه عالم دی.

وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

او که متابعت وکړي (ته) د زیاترو د هغو کسانو چه په ځمکه کښي دي (له کفارو جهلاؤ) نو وابه ړوي دوی تا (ای محمده!) له لاري د الله، او نه کوي پیروي دوی مگر د گمان او نه دي دوی مگر دروغ تړي (پر الله).

تفسیر : مشاهده او تاریخ دا راښیي چه په دنیا کښي فهیم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو او اکثریت د همغو خلقو ؤ چه تش د خیالي بي اصولو او چتي (فضول) خبرو پیروي به ئي کوله که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوږ کیږدی او پر بي اصولو خبرو باندي تگ شروع کړي نو د الله تعالیٰ د دربښوولي سمي صافي لاري څخه په یقین سره بي لاري کیږي. د دی خبري مخاطبه اگر که له تاسي سره ده، خو فی الحقیقت نورو ته آوروله کیږي. د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بي اصولو او چتي (فضول) خبرو څخني یوه دا وه چه هغو د ذبیحي پر مسئلي باندي تنقیدونه کول. او سره ویل به ئي: «هغه ساکښ (حیوان) چه په خپل مرگ ومري، یعني مردار شي، دغه ته مسلمانان مردار وائي، حال دا چه هغه د پاک الله وژلی شوی ساکښ (ذی روح) دی بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله گڼي چه پخپله ئي ذبحه کړي وي. نو دا عجیبه کار دی» د دی خبري ځواب په وروستنیو آیتونو کښي ورکړی شوی دی. چه ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾ دی حضرت شاه صاحب فرمائي چه: «دغه څو آیتونه په دی مناسبت نازل شوی دی چه کفارو به ویل: مسلمانان د هغو ساکښو (ذی روحو) غوښي خوري چه دوی پخپله حلال کړي وي، او د هغو ـ نه خوري چه د پاک الله له لوري ئي سا ایستلي شوی وي. نو د داسي له

ځانه جوړی کړیو خبرو چه له فریبونو او تلمیع څخه ډکی وی انسانان د شیطان په ښوونه او لمسون په شکونو او شبهاتو کښی لویږی، او شیطان دوی په ګمراهی کښی غورځوی، ښه وپوهیږئ چه په حل او حرمت او نورو احکامو کښی یوازی د پاک الله حکم چلیږی. او په دغو مواردو کښی تش داسی عقلی اتکلونه، او له خپل ځانه جوړ کړی دلیلونه څه اهمیت او اعتبار نه لری. وروسته له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره دا راښیی، چه د ګردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) وژونکی پاک الله دی. لیکن د ده په نامه کښی هسی برکت دی چه هره یوه مذبوحه په هغه سره حلاله او پاکیږی او هره یوه مذبوحه چه بی د ده د نامه اخیستلو په خپل سر مړه شی مرداره ده (موضح القرآن بتغیر یسیر).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾
فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چه ښوئیدلی دی له لاری د ده او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمی لاری صافی موندونکو نو وخورئ تاسی له هغه مذبوحی څخه چه یاد کړی شوی وی نوم د الله پر هغی باندی که یئ تاسی په آیتونو د الله ایمان لرونکی.

تفسیر: کله چه د دی واضحو او صحیحو دلائلو په بنا تاسی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت او د قرآن کریم حقانیت تسلیم کړ، او په کلی ډول (طریقه) سره مو د هغه پر احکامو ایمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئیاتو د صحت تسلیمول هم ضروری دی که د هر اصل او فرع او کلی او جزئی شیانو قبول زمونږ پر قیاس باندی موقوف وی نو د وحی او د نبوت ضرورت هیڅ نه پاتی کیږی.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ

او څه مانع ده تاسی ته چه نه خورئ تاسی له هغی مذبوحی څخه چه یاد کړی شوی دی نوم د الله پر هغی (په وخت د ذبحی کښی) حال دا چه په تحقیق واضح کړی دی (الله) تاسی ته هغه چه حرام کړی دی پر تاسی (او

دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مگر هغه محرمات چه اړ (محتاج) کړی شوئ تاسی (خوراک د) هغو ته (نو هغه هم حلال دی):

تفسیر: یعنی د اضطراری او مجبوری حالت په استثناء هغه شیان چه حرام دی د هغو تفصیل (په (٦) جزء د المائده په ۳ آیت اوله رکوع کښی) تیر شوی دی. په هغو کښی هغه ساکښان (ذی روح) نه دی داخل چه د پاک الله په نامه ذبح کړی شوی وی، نو بیا له هغه څخه نه خوړل په څه دلیل دی؟ او څه سند لری؟.

وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَآئِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

او بیشکه ډیر له خلقو خامخا گمراه کوی (خلق په تحلیل او تحریم) په آرزوگانو خپلو بی له پوهی (او تحقیقه او برهانه، له جهله)، بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تیریدونکو (له شرعی حدودو هم).

تفسیر: زمونږ د مسلمانانو عقیده دا ده چه هر شی بالواسطه یا بلاواسطه هم دا پاک الله یی پیدا کوی. او هم دا پاک الله ئی وژنی، بیا همغسی د ده د پیدا کړو شیانو څنی د ځینو شیونو خوړل مونږ ته مرغوب او مفید دی لکه منه، انگور، انار، خرما، انځر، مته، سنتره، مالته او نور او له ځینو شیانو څنی نفرت او کرکه کوو یا ئی مضر گنو، لکه ناپاک او گنده شیان او زهر او سنکهیا او نور، هم داسی د پاک الله وژلی شوی شیان هم پر دوه قسمونو دی: یو هغه چه سلیم فطرت تری نفرت کوی، یا ئی خوراک زمونږ بدنی یا روحی روغتیا ته د الله تعالیٰ په نزد مضر وی، مثلاً هغه مړ حیوان (وینه لرونکی ساکښ «ذی روح») چه په خپل طبیعی مرگ (پخپل سر) مړ شی او د ده وینه په غوښه کښی جذبه شوی پاتی شی. بل هغه حلال او طیب ساکښ (ذی روح) چه له شرعی اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وی، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالیٰ مذبوحه ده چه یوه مسلمان د چړی په وسیله حلاله کړی وی مگر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغی مذبوحی د تخصص په نوعیت سره) ئی غوښه پاکه او صافه او سپیڅلی شوی ده نو هر هغه سړی چه دغه دواړه قسمونه سره یو شی گڼی، هغه معتدی (له حده تیریدونکی) دی.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ

يَكۡسِبُونَ الۡإِثۡمَ سَيُجۡزَوۡنَ بِمَا كَانُوا يَقۡتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

او پرېږدئ تاسې ظاهره (ښکاره) ګناه او باطنه (پټه) ګناه (يعنی مطلق ګناه) پرېږدئ!، بيشکه هغه کسان چه کسب کوی د ګناه (ظاهراً يا باطناً) ژر به سزا ورکړه شي دوی ته په سبب د هغو ګناهونو چه وو دوی چه کسب کاوه به (ئی).

تفسير: يعنی ښائی د کفارو په ښوولو او ښوېولو باندی نه په ښکاره ډول (طريقه) سره عمل وکړئ او نه پخپلو زړونو کښې څه شک او شبهه پيدا کړئ! «کذا فی موضح القرآن» (لکه چه پخوا وليکل شو مشرکانو مرداره حلاله ګڼله، او ويل به ئی چه: «ای مؤمنانو! هغه حيوان چه پخپله مړ کيږی د هغه وژونکی څوک دی؟» مؤمنانو به ويل چه: «الله تعالیٰ!» نو مشرکانو به بيا ويل چه: «تعجب دی هغه شي چه انسان او ښکاری سپی او باز او باښه او نور ئی وژنی هغه تاسی حلال ګڼئ! او هغه چه الله تعالیٰ ئی وژنی، هغه حرام بولئ! دا ولی؟» او له داسی خبرو څخه راز راز (قسم قسم) وسوسی د ځينو ضعيف الاعتقادو مسلمانانو په زړونو کښې پرېوتی، نو په دغه آيت چه اوس ئی مونږ په دغه مخ کښې په تلاوت سره افتخار مومو نازل شو)

وَلَا تَأۡكُلُوا مِمَّا لَمۡ يُذۡكَرِ اسۡمُ اللَّهِ عَلَيۡهِ وَإِنَّهُ لَفِسۡقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ
لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوۡلِيَائِهِمۡ لِيُجَادِلُوكُمۡ ۖ وَإِنۡ أَطَعۡتُمُوهُمۡ إِنَّكُمۡ لَمُشۡرِكُونَ ﴿١٢١﴾

او مه خورئ تاسی له هغی (مرداری) چه نه وی ياد کړی شوی نوم د الله پر هغی باندی (عمداً) او بيشکه چه دا خوراک خامخا ګناه ده، او بيشکه شيطانان خامخا وسوسی اچوی دوستانو خپلو ته (چه کفار دی) له پاره د دی چه جګړه وکړی دغه (کفار) له تاسی سره (ای مسلمانانو!) او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بيشکه تاسی به (هم) خامخا مشرکان شئ.

تفسير: يعنی مه خورئ له هغی مری چه پری نه وی ياد کړی شوی نوم د الله تعالیٰ نه حقيقتاً او نه حکماً مونږ حنفيان د هغی مذبوحی په مسئله کښې چه د خدای جل جلاله نوم سهواً ورباندی نه وی اخيست شوی دعوی کوو چه حکماً ورباندی ذکر شوی دی. (يعنی که سهواً تسميه ترکه

شوی وی، خوراک ئی روا دی، که عمداً ئی تسمیه نه وی ویلی نو خوراک ئی حرام او ناروا دی، او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی آچوی دوستانو خپلو ته چه کفار دی له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه کفار له تاسی سره ای مسلمانانو او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به هم خامخا مشرکان شئ) یعنی شرک یوائحی هم دا نه دی چه د ما سواء الله عبادت وکړ شی، بلکه شرک په حکم کښی هم دی، چه د کوم شی په تحلیل او تحریم کښی شرعی استناد پریښود شی او تش د خپلو آراؤ، هوسونو او افکارو تابع شی لکه چه د ﴿ إِتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ په تفسیر کښی مرفوعاً منقول دی چه کتابیانو د الله تعالی وحی پریښی وه او یوازی د احبارو او رهبانانو وینا ئی د تحلیل او تحریم مدار او اساس گرځولی وه لکه چه د بخاری او مختصر الزبیدی شروح ځینی د هرقل د حدیث په متعلق او ځینی په کتاب التفسیر کښی لیکی چه عدی بن حاتم وویل چه مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه دا هم عبادت دی چه په تحلیل او تحریم کښی یوازی د دوی متابعت وکړئ).

أَوَمَن كَانَ مَيۡتٗا فَأَحۡيَيۡنَٰهُ وَجَعَلۡنَا لَهُۥ نُورٗا يَمۡشِي بِهِۦ فِي ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ لَيۡسَ بِخَارِجٖ مِّنۡهَاۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلۡكَٰفِرِينَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

آیا هر هغه څوک چه وی مړ (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگرځوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رڼړا) چه تگ کوی دی په دی سره په خلقو کښی په شان د هغه چا دی چه حال د هغه (داسی وی چه واقع وی) په تیارو کښی حال دا چه نه وی وتونکی له هغه (تورتم؟ بلکه نه دی. دا رنگه حال د مؤمن او کافر دی) هم داسی، (لکه چه ښائسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښائسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چه دی دوی چه کوی (ئی له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: ړومبی ئی وفرمایل چه شیاطین د خپلو ملگرو په زړونو کښی داسی خبری غورځوی چه دوی له مسلمانانو سره جگړی وکړی یعنی بحث، جدل، تلبیس، تلمیع او وسوسی وراچوی، او دوی د حق له لاری لری کوی. لیکن دوی ته ښائی چه دغه خام او فضول هوسونه له خپلو زړونو

ثخه وباسی، هغه دله یا هغه سری چه د جهل او ضلالت په مرگ مړ شوی وی، او بیا حق تعالیٰ دی د ایمان او عرفان په روح سره ژوندی او د قرآن کریم رڼا(رنړا) ورعطا کړی چه د هغی په لرلو سره دی د خلقو په هجوم کښی بی تکلفه په سمی صافی لاری تلی شی، نو آیا د ده حال د شیطانی اغواؤ په قبلولو کښی د هغو «اولیاؤ الشیاطینو» په شان کیدی شی، چه د جهالت او ضلالت په تورو تیارو کښی تپرپیږی، او در گرده بدری خوری او له هغو ثخه د باندی د وتلو هیڅ یوه لاره نشی موندلی څکه دی هم دغه تیاره رڼا(رنړا) او قبح حسن گڼی. او داسی له سره نشی کیدی څینی مفسرین وائی چه دغه آیت د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه یا حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه یا د حضرت عمار رضی الله تعالیٰ عنه او ابوجهل په حق کښی نازل شوی دی.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكٰبِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾

او (لکه چی موگرځولی دی فاسقان د مکی مشران) هم داسی گرځولی دی مونږ په هر قریه (ښار) کښی مشران فاسقان د هغی قریبی دپاره د دی چه مکرونه (او حیلی) وکړی دوی په هغو کلیو (ښارونو) کښی او نه کوی مکرونه (او حیلی) دوی مگر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چه نه پوهیږی دوی (چه ضرر ئی دوی ته دی).

تفسیر: یعنی یوازی داسی حیلی او پلمی (بهانی) د مکی معظمی رئیسانو له خپل ځانه نه دی جوړی کړی بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسی پلمی(بهانی) او حیلی کولی، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشی. لکه چه فرعون د موسوی معجزو له لیدلو ثخه داسی پلمه (تدبیر) او حیله (بهانه) جوړه کړه چه موسی نعوذ بالله د سحر او کودو په زور د سلطنت نیولو په فکر کښی دی. لیکن د دوی دا پلمی (منصوبی) او حیلی بحمد الله پر پخو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوی او پلمی (منصوبی) او حیلی کوونکی خپل پای (انجام) او عاقبت په خپله خرابوی، او په خپلو لاسونو خپلو ځانونو ته داسی زیانونه رسوی چه د هغو احساس اوس دوی نشی کولی.

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ ۘ اللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا

صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

او کله چه به راغی دوی ته کوم آیت (وحی) نو ویل به دوی له سره مونږ ایمان نه راوړو (په دغی وحی) تر هغه پوری چه راکړی شی مونږ ته په شان د هغو آیتونو چه ورکړی شوی وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چه ږدی رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسیږی هغو کسانو ته چه مجرمان دی (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کښی) عذاب سخت په سبب د هغه چه وو دوی چه مکرونه بی ئی کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو او پلمو (منصوبو) لتولو یو مثال دا دی چه د انبیاؤ علیهم السلام د صدق کومه نمونه چه گوری نو وائی چه مونږ په دغو دلائلو او علائمو باندی نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو چه په مونږ کومه پرښته راښکته شی، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالیٰ پیغام راواوروی، یا دی پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شی:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ نَرٰى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِيٓ أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴾

(۱۹ جزء د الفرقان ۲۱ آیت ۳ رکوع) خیر دغه خبره خو الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه څوک د دی وړ (لایق) او اهل دی چه د رسالت په منصب مشرف شی او د الله تعالیٰ د دی عظیم الشان امانت حامل وگرځی؟ دا نه کوم کسبی شی دی چه په دعا او ریاضت یا په دنیوی جاه او دولت سره حاصل شی او نه هر یو پاک او پلیت سری پرداسی یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندی فائز او بریالی (کامیاب) کیدی شی، هو! داسی سپین سترگی متکبران، پلمه گران، (بهانه بازان) حیله بازان او مکاران ښائی وپوهیږی او خبردار شی چه ژر به د دی معزز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورکړی شی.

تنبیه : پر دغه (وقف لازم) باندی چه «الله اعلم» څخه پخوا پر «رسل الله» واقع دی، دوه اسم ذاته سره یو ځای راغلی دی د دعا د قبلیدلو ځای دی. **(اللهم ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الاخرة حسنة وقنا عذاب النار)**.

فَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ أَنْ يَّهْدِيَهٗ يَشْرَحْ صَدْرَهٗ لِلْإِسْلَامِ ۚ وَمَنْ يُّرِدْ أَنْ يُّضِلَّهٗ يَجْعَلْ صَدْرَهٗ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَآءِ ۚ

پس هر هغه چه اراده وفرمائی الله چه هدایت وکړی ده ته نو پراخوی سینه

(زړه) د ده له پاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه چه اراده وفرمائي (الله) د ګمراه کولو د هغه (د ایمان له لاري) ګرځوی (الله) سینه (زړه) د ده تنګ نهایت تنګ ګواکي پورته درومي دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته،

تفسیر: یعني په زور سره آسمانونو ته ختل غواړي، ولی نشي ختلی ځکه زړه ئی تنګیږي.
(یعني د حق له قبوله داسي تښتي او لري کیږي چه وائی آسمان ته تري وختي یا لکه چه د یوه سړی په مخکښي یو ډیر لوړ او مشکل کار وی چه ورته ګوري او توان ئی ورته نه رسیږي او زړه ئی ورته تنګیږي، هم داسي ده ته هم اسلام سخت ښکاري.)

كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيْمًا ۭ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ ﴿١٢٦﴾

هم داسي (چه تنګ کړي ئی دی زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوی الله عذاب پر هغو کسانو چه نه راوړي ایمان. او هم دا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړي دی مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پند تري اخلي (پکښي غور کوي).

تفسیر: هغه کسان چه د ایمان راوړلو اراده نه لري، وربان‌دی داسي عذاب او تباهي راځي چه ورو ورو د دوی سیني دومره تنګیږي چه په هغو کښي د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتي کیږي بیا نو هم دغه سینه تنګي (ضیق الصدر) داسي عذاب دی چه د قیامت په ورځ کښي په محسوس ډول (طریقه) ور په مخه کیږي. محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړي ده، چه دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی، عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمة الله علیه هم د «رجس» معني په عذاب سره کړي ده مګر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما دلته له (رجس) ځني شیطان مرادوی ښائي دا به له دی امله (وجي) وی چه رجس پلیتي ته وائی، او له شیطان څخه ډیر پلیت او ناپاک بل څوک نشته. په هر حال له دی تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسي کیږي: هم دغسي چه پاک الله له ایمان ځني د ویریدونکو سینه تنګوی، هم داسي پر هغوی باندی د بی ایماني له وجي شیطان هم مسلط کاوه شي چه له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتي کیږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وایي: «اول ئی فرمایلي وو چه کافران قسمونه خوري چه که آیتونه او نبني وګوري نو هرومرو (خامخا) یقین او باور کوی اوس فرمائي چه مونږ دوی ته ایمان نه ور په برخه کوو. نو څرنګه به خپل آیتونه او نبني ورښیو. په منځ کښي یی د مړي د حلال ګڼلو حیلي ئی نقل کړي، اوس ئی د هغي خبري ځواب وفرمایه، د هر چا

عقل چه په دی لوری درومی چه خپله خبره پری نه پړدی او هر هغه دلیل چه واوری څه نه څه پلمه (تدبیر) او حیله جوړوی نو هغه د ګمراهی علامه ده. د هر چا عقل چه انصاف منی او د الهٰی حکمونو اطاعت کوی، هم دا د هدایت علامه ده. څرنګه چه په دغو خلقو کښی د ګمراهی نښه شته، نو پر دوی باندی به هیڅ یو آیت اثر نه کوی» باقی پاتی شوه دا خبره چه د ضلالت او هدایت د ارادی نسبت الله تعالیٰ ته شوی دی د دی په متعلق مونږ په متعددو مواضعو کښی خبری کری دی، او وروسته له دی به هم حسب الموقع لازمی لیکنی کیږی، خو دغه مسئله ډیره اوږده ده او معرکة الاراء ده. او مونږ غواړو چه په دی موضوع کښی یوه مستقله رساله ولیکو چه د هغی له لوستلو څخه به د دی تفسیر لوستونکو ته نوری فائدی هم ورسیږی.

لَهُمْ دَارُ السَّلٰمِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

شته دی دغو (پند آخیستونکو) ته دار (کور) د سلامتیا (جنت) په نزد د رب د دوی او هم دغه «الله» ولی (مددګار) د دوی دی په سبب د هغو (اعمالو) چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه د اسلام او اطاعت په سمی صافی لاری درومی، هم دی به د سلامتیا کور ته ورسیږی او پاک الله به د ده ولی او دوست او مددګار شی. دا خو د هغو کسانو حال شو چه د دوی ولی او دوست الله تعالیٰ دی یعنی «اولیاؤ الرحمٰن» دی وروسته له دی د «اولیاؤ الشیطان» بیان کاوه شی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ۚ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِّنَ الْإِنْسِ ۚ

او (یاده کړه) هغه ورځ چه جمع به کری (الله) دوی تول، (او وبه ویل شی) ای جماعته د جنیانو (د پیریانو) په تحقیق چه ډیر مو تابع کری دی تاسی له انسانانو.

تفسیر: یعنی ای شیاطین الجن! تاسی ډیر بدبخت انسانان خپل لوری ته متوجه کری دی او په خپله لاره مو هغه روان کری دی.

وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِّنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَّبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِيٓ أَجَّلْتَ لَنَا ۚ

او وبه وایي دوستان د دوی له انسانانو څخنی، ای ربه زمونږ نفع اخیستی ده څینو زمونږ په څینو (نورو) او رسیدلی یو مونږ نیتی خپلی ته هغه نیته چه مقرره کړی وه تا مونږ ته (چه قیامت دی او مونږ تری منکران وو نو اوس به زمونږ څه حال وی؟)،

تفسیر: په دنیا کښی هغه انسانان چه د بتانو او نورو عبادت کوی، دوی فی الحقیقت د خبیثو پیریانو (شیاطینو) عبادت کوی، او دغو به په دی ګمان د شیاطینو عبادت کاوه چه دوی به زمونږ په کار او ښه راشی، نو ځکه به یی د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول. برسیره په دی د اهل جاهلیت ډیرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کښی له پیریانو څخنی هم استعانت غوښت لکه چه د «الجن» په سورت کښی ورته اشاره شوی ده او ابن کثیر رحمة الله علیه او نورو داسی روایتونه هم نقل کړی دی چه کله د آخرت په ورځ کښی دغه شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونیولی شی، او د ګردو (تولو) حقائقو انکشاف وشی، نو هلته به مشرکان داسی عذر کوی چه ای زمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی، مګر خو پخپلو منځونو کښی مو سم د لاسه موقتی کارونه کول او د مرګ د وعدی له راتللو څخه لا پخوا مونږ په دنیوی کارونو او خپلو چارو کښی د پر مخ بیولو دپاره یو د بل کارونه چلول او څینی ترتیبونه مو سنجول(سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه ؤ.

قَالَ النَّارُ مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ

او وبه فرمائی (دوی ته الله) چه اور ځای ستاسی دی حال دا چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کښی مګر (کله) چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته)،

تفسیر: دا ئی «کله چه اراده وفرمائی الله» د دی دپاره وفرمایه چه د دوزخ عذاب چه دائم دی، خو د هم ده په اراده سره دی هر کله چه اراده وفرمائی د هغه پر موقوفولو هم قادر دی. لیکن پر هغه شی ئی چه اراده کړی ده، او د هغی خبر ئی د رسولانو په ژبه ورکړی دی هغه له سره تبدیل کیدونکی نه دی.
عموماً مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده: «وبه فرمائی دوی ته الله چه اور ځای ستاسی دی چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کښی مګر کله چه اراده وفرمائی الله د ایستلو د دوی زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کښی به په اور کښی نه وی» چه هم دغه ترجمه غوره ده: څینو نورو په دغه مورد کښی داسی لیکلی دی، چه شیخ الهند رحمة الله علیه

هغه ليکلی دی يعنی «وبه فرمائی اور دی کور ستاسی تل به اوسيږئ په هغه کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله،».

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

بيشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډير خبردار) دی.

تفسير : يعنی د مجرمانو له جرائمو څخنی په ښه ډول (طريقه) سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوی.

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

او هم داسی (چه په دنيا کښی انسی او جنی کفار مو يو په بل باندی مسلط کړی دی په عقبا کښی هم) مسلطوو مونږ څينی ظالمان په څينو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسير: لکه چه تاسی د «شياطين الجن» او د دوی د انسی اولياؤ حال واوريده، هم داسی مونږ گرد (تول) ظالمان او گنهگاران د دوی د ظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کښی يو له بله سره نژدی کوو، او د هری درجی ظالم، او گنهگار چه وی دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کښی اچوو. بيا به وويل شی دوی ته داسی چه:

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ

ای جماعته د جنيانو (پيريانو!) او انسانانو! آيا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسی ته رسولان له هم دا تاسی نه چه بيانول به دوی پر تاسی آيتونه (احکام) زما او ويرولئ به ئی تاسی له ملاقات د ورځی ستاسی څخه چه دا ده،

تفسير: پاس د پيريانو او د انسانانو د شرارت او سزا بيان ؤ، او فی الجمله د «اولياؤ الجن»

ژبنی (زبانی) معذرت هم نقل کړی شوی ۆ، اوس دا راښوولی کیږی چه د دوی هیڅ یو معذرت معقول او د اوریدلو لائق نه دی، په دنیا کښی په دوی د الله تعالیٰ حجت تمام شوی ۆ چه پر هغه باندی به دوی پخپله هم اقرار وکړی. دغه د ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ ﴾ خطاب به د قیامت په ورځ کښی وی او مخاطب پیریان او انسانان یعنی د مکلفانو توله مجموعه ده هر جماعت بیل بیل مخاطب نه دی، چه داسی اعتراض وارد شی چه رسولان خو تل په انسانانو کښی مبعوث شوی دی او په پیریانو کښی هیڅ یو رسول نه دی لیږلی شوی، نو بیا د «رسل منکم ـ رسولان له هم دا تاسی نه» ویل به څرنګه صحیح وی؟ اصل دا دی که د مخاطبینو په مجموعه کښی په ظاهری یوی نوعی کښی د رسل اتیان او راتګ متحقق شی، چه غرض ئی ګردو (تولو) مخاطبینو ته بلا تخصیص فائده رسول وی، نو تولی مجموعی ته په خطاب کولو کښی هیڅ اشکال نه پاتی کیږی مثلاً که څوک ووائی چه «ای د عربو او عجمو اوسیدونکو او د مشرق او مغرب ساکنانو! آیا هم دا ستاسی له منځه پاک الله لکه محمد صلی الله علیه وسلم کامل انسان نه دی پیدا کړی؟» د دی عبارت مطلب د هیچا په نزد داسی کیدی نشی چه یو محمد صلی الله علیه وسلم په عربو کښی پیدا شوی دی، بل ئی ښائی چه په عجمو کښی وی، هم داسی به د مشرق بیل او د مغرب به جلا (جدا) محمد وی نو هلته به دا عبارت صحیح وی، علیٰ هذا القیاس دلته داسی وپوهیږئ چه د ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ ﴾ الآية ـ مدلول یوازی هم دغومره دی چه د جن او انس له مجموعی څخنی رسول لیږلی شوی دی. پاتی شو دا تحقیق چه په هره نوع کښی بیل بیل رسول راشی، یا هر یو رسول د جن او انس ګردو (تولو) افرادو دپاره مبعوث شوی وی، نو دا آیت له دی بیانه ساکت دی، د نورو نصوصو له مخی ګردو (تولو) عالمانو هم دا ثابته کړی ده چه نه د هر یوه رسول بعثت عمومی دی او نه الله تعالیٰ کوم یو جن د مستقل رسول په حیث لیږلی دی د معاش او معاد په اکثرو معاملو کښی دوی حق تعالیٰ د انسانانو تابع ګرځولی دی، لکه چه د «جن» د سورت آیتونه او احادیث او نور پری دلالت کوی. دا کومه ضابطه نه ده چه د مخلوق د هری نوعی دپاره د همغی نوعی کوم سری رسول ولیږل شی. باقی د انسانانو په لوری د پرښتو لیږل د رسالت په دول (طریقه) د دی په نسبت هغه انکار چه د پاک قرآن په متعددو مواضعو کښی شوی دی، د هغو اصلی منشأ هم دا ده چه عام انسان د پرښتو د لیدلو تحمل په خپل اصلی هیئت سره نشی کولی او د بی اندازی خوف او هیبت له وجی نشی تری مستفید کیدی او که د انسان په صورت راشی نو بلا ضرورت التباس واقع کیږی. په هم دی قیاس سره که د پیریانو په قوم کښی د نبوت د منصب اهلیت وی نو دوی به د انسانانو دپاره له سره نه مبعوث کیدل، ځکه چه هلته به هم دغه اشکال ۆ هو! د انسی رسول مبعوثیدل (راپورته کیدل) د پیریانو په لوری د دی له امله (وجی) مشکل نه دی چه د پیریانو په حق کښی د انسانانو رؤیت نه خو غیر قابل تحمل دی او نه د انسانانو صوری خوف او رعب د استفادی مانع کیدی شی. له بل لوری حق تعالیٰ خپل رسول ته داسی د زړه قوت عطا فرمایلی دی چه لکه د پیریانو د یوه هیبتناک مخلوق ویره او رعب هم هیڅ پری نه لویږی.

قَالُوْا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا

نو وائی به چه شاهدی وایو پر (ګناهونو د) ځانونو خپلو (او په راتګ او تبلیغ د رسولانو نو وبه فرمائی الله چه) او غره کړی (او غولولی ؤ دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوی ژوندون)

تفسیر: یعنی دنیوی لذتونو او شهوتونو دوی له آخرت څخه غافل کړی دی، دغه خبره ئی له سره په خیال کښی هم نه ګرځی چه له هغه احکم الحاکمین سره مخامخ کیدونکی یو چه د یوی یوی ذری حساب اخلی.

وَشَهِدُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِيْنَ ﴿١٣٠﴾

او شاهدی ورکړه دوی پر ځانونو خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران (په دنیا کښی).

تفسیر: په دی سورت کښی پورته ذکر شو چه اول به کافران له خپله کفره انکار کوی بیا به الله تعالیٰ پخپل تدبیر دوی قائلوی.

ذٰلِكَ اَنْ لَّمْ يَكُنْ رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا غٰفِلُوْنَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلٍّ
دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۭ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٣٢﴾

دغه (ارسال د رسل) دپاره د دی دی چه نه دی رب ستا هلاک کوونکی د (اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره حال دا چه اهل د دی (کلیو او ښارونو) غافلان (بی خبران) وی او هر چاته درجی دی (په ثواب او عقاب کښی) له (جزا د) هغو اعمالو چه کړی وی دوی او نه دی رب ستا غافل (بی خبره) له هغو شیانو چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دا عادت نه دی چه بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په

گناه باندی په دنیا یا آخرت کښې ونیسی او هلاک ئې کړی نو ځکه پیغمبران او ویروونکی یی ولیږل چه په ښکاره ډول (طریقه) تولو جنیانو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ور څرګند او ګرد (تول) پری خبردار کړی بیا چه د چا عمل په کومه درجه او اندازه وی الله تعالیٰ به له هغه سره همغسی معامله وکړی.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ ۖ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

او رب ستا غنی (بی پروا) دی (له بندګانو او د دوی له عباداتو) څیښتن (خاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لیږلو) که اراده وفرمائی نو بوځی به تاسی او خلیفه (ځای نیوونکی ستاسی) به کړی وروسته له تاسی هر هغه چه اراده وفرمائی لکه چه پیدا کړی ئی یئ تاسی له اولادی د قوم نورو نه، بیشکه هغه شی چه له تاسی سره ئی وعده کولی شی (چه قیامت دی) ضرور راتلونکی دی او نه یئ تاسی عاجز کوونکی (د الله تعالیٰ په قدرت د ده کښې).

تفسیر: الله تعالیٰ خپل حجت پر تاسی د رسول په لیږلو تمام کړ، اوس که تاسی د الله تعالیٰ احکام نه منئ او په سمه صافه لاره نه درومئ، نو الله جل جلاله غنی دی او د تاسی او د نورو هیڅ پروا نه لری، که پاک الله اراده وکړی نو تاسی ګرد (تول) به په یوه شیبه (دقیقه) کښې له منځه یوسی او د ستاسی په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروی، چه د الله تعالیٰ مطیع او وفادار وی، او دغه ستاسی بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لری، دا چه نن تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یئ، د پاک الله کار دی چه دوی ئی عقبیٰ ته بیولی او تاسی ئی په دغه دنیا کښې د دوی په ځای کښینولی یئ او ځای یی درکړی دی. په هر حال د الله تعالیٰ کار بیرته پاتی کیدونکی او ستنیدونکی (واپس کیدونکی) نه دی. که تاسی ئی په ځای رانه وړئ پر بل به ئی په ځای کړی. هو! دغه خبره له خپلو ځانونو سره ښه وسنجوئ، (غور وکړئ) که د ستاسی هم دغه شرارت دوام کوی نو د پاک الله عذاب هرومرو (خامخا) پر تاسی راتلونکی دی او تاسی تری نجات موندونکی نه یئ دغه انکار محض حماقت دی. که ګرد (تول) مخلوقات هم لاس سره یو کړی او ورته متفق شی، بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادی او مشیت مخه نشی نیولی.

قُلْ يٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّىْ عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ
مَنْ تَكُوْنُ لَهٗ عَاقِبَةُ الدَّارِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿١٣٥﴾

ووایه چه ای قومه زما عمل کوئ تاسی پر حالت خپل سره (چه کفر او عداوت دی) بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (پخپل حال سره چه ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شئ تاسی چه څوک چه وی به ده ته (محمود) عاقبت د دار (د آخرت بالیقین) شان دا دی نه مومی بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی په خیر او شر، نفع او ضرر، نیک او بد گردو (تولو) مطلع او خبر کړی یئ، که سره له هغه هم تاسی پری ونه پوهیږئ او پر خپلو ځانونو ظلم وکړئ او له دی تیری او تجاوز څخه لاس وانه خلئ نو تاسی په دغه شرارت کښی دوام وکړئ زه به هم خپله فریضه اداء کړم او عنقریب به دا خبره ښکاره شی، چه د دی دنیا انجام د چا په لاس کښی دی؟ بی له شکه او شبهی د ظالمانو پای (اخر) او انجام ښه نه دی وروسته له دی د دوی د هغو څو اعتقادی او عملی ظلمونو بیان کاوه شی چه په دوی کښی رائج وو، او له گردو (تولو) څخه خورا (ډیر) لوی ظلم هغه دی چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی. ﴿ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴾

وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيْبًا فَقَالُوْا هٰذَا لِلّٰهِ
بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَآئِنَا ۚ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى
اللّٰهِ ۚ وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَآئِهِمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿١٣٦﴾

او مقرر کړی دی دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شی چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو یوه برخه نو وائی دوی دا برخه دپاره د الله ده په زعم (عقیده) د دوی سره او دا (بله برخه) دپاره د شریکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چه وی دپاره د شریکانو د دوی، پس (هغه) نه رسیږی الله ته او هغه برخه چه وی دپاره د الله نو هغه رسیږی شریکانو د دوی ته (چه بتان دی، ډیر) بد دی هغه حکم (انصاف) چه کوی ئی دوی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «کافرانو به له خپلو کښتونو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو څنی د الله تعالیٰ په نامه نذرونه او نیازونه ایستل او د بتانو په نامه به ئی هم نیازونه او نذرونه تاکل (مقررول). نو بیا کله چه هغه ساکښ (ذی روح) چه د الله پاک په نامه تاکلی (مقرر) شوی ؤ څه قدر به ئی بهتر لیدو نو هغه به ئی د بتانو له ساکښو (ذی روحو) سره بدلاوه، مگر د بتانو له لوری به ئی د الله تعالیٰ په لوری نه بدلاوه او له هغو دیر ویریدل» هم داسی په کښت (فصل) او کر، په غلو او دانو. میوو او نورو شیانو کښی هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخی سره گډه کیده، نو هغه به ئی تری بیلاوه، او د بتانو په لوری به ئی ورستناوه که د الله پاک برخه د بتانو په برخو کښی ورتله، نو هغه به ئی نه ستنوله او داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی به ئی جوړولی چه الله تعالیٰ خو غنی دی که د هغه له برخه څخه څه کمه شی هیڅ پروا نه لری په خلاف د بتانو چه هغوی داسی نه دی. د تماشی خبره دا وه چه دوی له داسی ویناؤ څخه هم نه شرمیدل چه هغه بتان چه په دی اندازه محتاج وی نو بیا دوی خرنگه معبود او مستعان درواه شی؟ او د داسی شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟ په هر حال په دی آیت کښی په ﴿ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴾ سره د مشرکینو د دی تقسیم تردید وکړ شو. یعنی د الله تعالیٰ په پیدا کړو شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کښی اول د غیر الله د برخی تاکل (مقررول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول څومره ظلم؟ او بی انصافی ده؟.

وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا۟ عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ؕ

او (لکه چه مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسی ښائسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چه شیطانان دی) دپاره د دی چه هلاک کړی دوی او (بل) له پاره د دی چه گډ کړی (دا شیطانان) پر دوی باندی (ابراهیمی) دین د دوی،

تفسیر : (« شرکاء» مرفوع او د «زین» فاعل دی) دلته د (شرکاء) تفسیر مجاهد رحمة الله علیه په «شیاطین» سره کړی دی. د مشرکانو د انتهائی جهالت، ظلم او تیری یوه نمونه دا وه چه څینو د دوی به خپلی نجونی (جینکۍ) د څوم له شرمه، او د خسر گرځیدلو له عیبه، او څینو خپل نور حقیقی اولادونه د دی اندیښنی له سببه چه له کومه او څه به وخوری، وژل او کله کله به ئی په خپلو ځانونو باندی داسی نذرونه منل، که دومره اولاد زما کره وشی، یا می فلانی

مراد پوره شي، نو خپل يو ولد به د فلاني بت په نامه ذبح کړم، او دغه ظلم او تيري او بې رحمي به ئې لوی عبادت او قربت ګڼه، لکه چه شياطينو هم دغه بد رسم دوی ته د الٰهي خليل د سنت پشان ښايسته ورخرګند کړی ؤ، په يهودانو کښې تر يوی مودی پوری د اولادونو قتل د قربت او عبادت په ډول (طريقه) جاری ؤ چه د هغه ترديد د بني اسرآئيلو انبياؤ عليهم السلام او علماؤ په ډير شدت او قوت سره وکړه په هر حال په دی آيت کښې يې د اولاد د قتل د هغو ګردو (ټولو) صورتونو شناعت بيان فرمايلی دی چه په جاهليت کښې رائج ؤ يعني شياطينو د اولاد د قتل تلقين او تزئين د دی له امله (وجی) کاوه، چه په هغه سره په دنيا او آخرت په دواړو کښې خلق تباه او برباد کړی، او د دوی په دين کښې اختلال او جنجال پيښ کړی، هغه کار چه د ابراهيمي او اسماعيلي ملت سره بيخي متضاد او منافي دی، هغه د يوه ديني کار په شان عبادت او قربت معرفي کړی (العياذ بالله) چيری ابراهيمي سنت او چيری دا حماقت او جهالت؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳۷﴾

او که اراده فرمايلی وی الله (په نه کولو د دی کار) نو نه به ؤ کړی دوی دا کار نو پريږده دوی او هغه چه دروغ وائي دوی (پر الله باندی).

تنبيه : هم داسې يو آيت په (٨) جزء د «الانعام» د سورت په (لومړی آيت ١٤ رکوع) او په نورو ځايونو کښې هم په هم دی مضمون نور آيتونه شته، هر هغه شي چه د دغو متحد المضامينو آيتونو په تفاسيرو کښې هلته ليکل شوی دی، هغه دی دلته بيا وکتل شي!.

وَقَالُوْا هٰذِهٖٓ اَنْعَامٌ وَّحَرْثٌ حِجْرٌ لَّا يَطْعَمُهَآ اِلَّا مَنْ نَّشَآءُ بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُوْرُهَا وَاَنْعَامٌ لَّا يَذْكُرُوْنَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَآءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيْهِمْ بِمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او وائي دوی چه (دغه برخه د بتانو که) چارپايان دی او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دی چه نه به خوری له دی مګر هغه څوک چه زمونږ خوښ وی په ګمان د دوی سره سم او (ځيني) چارپايان دی چه حرامې کړی شوی دی شاګاني د دوی (له سوريدلو) او (ځينو نور) چارپايان دی چه نه يادوی دغه (مشرکان په وخت د ذبح کښې) نوم د الله پر دوی بلکه (نوم د

بتانو پرې يادوى او نسبت کوى د دغو احکامو الله ته) په طريقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړى دوى ته (الله) په سبب د دى چه وو دوى دروغ به ئى تړل (پر الله).

تفسير : مثلاً چه نارينه ئى وخورى او ښځى ئى ونه خورى. يا دى نذرانى يوازى همغه کسان وخورى چه د بتخانو مجاوران وى، دا قيود ئى يوازى په خپلو خيالونو سره د ځينو چارپايانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړى وو چه د بتانو په نامه به ئى وقفول، هم داسى يى سورلى او بار وړل هم د ځينو ساکښانو (چارپايانو) په شا حرام گڼل، د ځينو مواشيو په نسبت ئى داسى فيصله کړى وه چه د ذبحى يا د سورلى يا لوشلو په وخت کښى پر هغوى د الله تعالىٰ نوم وانخيست شى، او هيچيرى د بتانو په شيونو کښى الله تعالىٰ شريک نشى. برسيره په دى، لوى غضب دا ؤ چه د هسى خرافاتو او جهالتونو نسبت ئى د الله تعالىٰ په لورى کاوه، گواکى (معاذ الله) هم ده داسى احکام صادر فرمايلى دى او په هم دغو طريقو سره د ده خوښى او خوشالى حاصليدى شى، له داسى بدو عناوينو سره ئى داسى بهتان او افتراء هم کوله ژر به دوى د داسى گستاخى او سپين سترگى له سزاوو سره مخامخ شى.

وَقَالُوا۟ مَا فِى بُطُونِ هَٰذِهِ ٱلْأَنْعَٰمِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰٓ أَزْوَٰجِنَا ۖ وَإِن يَكُن مَّيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَآءُ ۚ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۚ إِنَّهُۥ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

او وائى دوى چه هغه شى چه په گيډو د دى چارپايانو کښى دى خالص دى لپاره د نارينه ؤ زمونږ او حرام کړى شوى دى پر ښځو زمونږ، او که وى هغه، مرداره نو دوى (نر او ښځه) پکښى شريکان دى، ژر به سزا ورکړى (الله) دوى ته د (دى) تقرير د دوى، بيشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دى (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوى) ښه علم والا (په هر شى دانا)

تفسير: يوه داسى مسئله ئى هم له ځانه جوړه کړى وه که بحيره او سائبه ئى ذبح کړه او د هغو له گيډو ځنى کوم ژوندى بچى ووت نو د هغه له غوښى ښځه دى نارينه وخورى! او ښځى دى نه خورى او که مړ ووت، تول ئى ترى خوړى شى. د داسى بى سندى مسئلى د جوړوونکو له حاله پاک الله بى خبره نه دى. هو! دى به له خپل حکمت سره سم په مناسب وخت کښى هغو ته مناسبه سزا ورکوى. (او بيشکه الله څيښتن (خاوند) د حکمت دى په حکم د حلالو او حرامو

بلکه په هر شی کښې او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کښې).

قَدۡ خَسِرَ الَّذِيۡنَ قَتَلُوۡۤا اَوۡلَادَهُمۡ سَفَهًۢا بِغَيۡرِ عِلۡمٍ وَّحَرَّمُوۡا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افۡتِرَآءً عَلَى اللّٰهِ‌ؕ قَدۡ ضَلُّوۡا وَمَا كَانُوۡا مُهۡتَدِيۡنَ ۞

بیشکه زیان کړی دی هغو کسانو چه وژلی ئی دی اولاد خپل له جهته د بی عقلی بی له پوهی او حرام کړی ئی دی هغه شیونه چه رزق (روزی) ورکړی دی دوی ته الله له جهته د دروغ تړلو پر الله پوری، بیشکه ګمراهان شوی دی دوی او نه دی دوی لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: له دی نه لویه خرابی، ګمراهی، نقصان او خسران به نور څه وی چه دوی خوشی چتی (فضول) په ناحقه په دنیا کښې له خپلو اولادونو او اموالو څنی بی برخی او محروم شول او په کلک زړه توب، بداخلاقی، او جهل سره مشهور وګرځیدل. او د آخرت دردناک عذاب ئی په خپلو ځانونو واخیست نه ئی له عقله کار واخیست، او نه ئی شرع وپیژندله، نو بیا که دوی سمی لاری ته د راتګ په فکر کښې کیدل، نو څرنګه به وررسیدل؟.

وَهُوَ الَّذِىۡۤ اَنۡشَاَ جَنّٰتٍ مَّعۡرُوۡشٰتٍ وَّغَيۡرَ مَعۡرُوۡشٰتٍ وَّالنَّخۡلَ وَالزَّرۡعَ مُخۡتَلِفًا اُكُلُهٗ وَالزَّيۡتُوۡنَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَّغَيۡرَ مُتَشَابِهٍ‌ؕ كُلُوۡا مِنۡ ثَمَرِهٖۤ اِذَاۤ اَثۡمَرَ وَاٰتُوۡا حَقَّهٗ يَوۡمَ حَصَادِهٖ‌ۖ وَلَا تُسۡرِفُوۡا‌ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الۡمُسۡرِفِيۡنَ ۞

او الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه (د انګورو له څمکی) هسک (اوچت) کړی شوی (پر لرګیو) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (پراته پر څمکه) او د خرما ونه او کښت (فصل) چه مختلفی وی میوی (حاصل) د هغو (په رنګ او خوند کښې) او زیتون (ښون) او انار (نرګوسی) چه متشابه وی (په ونو او پانو کښې) او غیر متشابه وی (میوی د هغو په مزو کښې)، خورئ تاسی له میوی د هغی څنی کله چه میوی ونیسی او اداء کړئ حق د هغی په ورځ د ریبلو (شوکولو) د دی، او بی ځایه یی مه صرفوئ تاسی،

بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (تیریدونکی له حدودو).

تفسیر : هسک (اوچت) کړی شوی لکه انګور چه پر چیلو او نورو هسکیږی (اوچتیږی) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (چه په خپله هسک (اوچت) وی) لکه خرما، منه، بادام او پسته او نوری دد (تنه) لرونکی ونی یا (غوړیدلی په ځمکه لکه) ختکی، هندوانی او نور چه د هغو ځیلی (جوړنګ) بی د بل کوم شی له اتکاء د ځمکی پر مخ غځیږی او خوریږی.
(﴿أُكُلُهُ﴾: اکل میوو او دانو او نورو هغو شیانو ته وائی چه خوړل کیږی.) «متشابهاً» یعنی په صورت او شکل کښی یو له بل سره مشابه او ورته وی، خو په خوند او مزه کښی سره بیل او جلا (جدا) وی.
(﴿كُلُوا مِن ثَمَرِهِ﴾، خورئ له میوی د هغی) یعنی هغه غلی او میوی چه الله تعالیٰ پیدا کړی دی د هغوی له خوړلو څخه بی له کومه سنده ځان مه ساتئ هو! د دی دوه خبرو فکر او خیال تل ولری چه د ریبلو او تولولو په وخت کښی هغه حق چه د الله تعالیٰ دی، هغه ورکړئ او نور فضول او بی موقع صرفول او ښندل (نوستل) مه کوئ!. د الله تعالیٰ له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دی په نسبت عالمان مختلفی خبری کوی. د ابن کثیر رحمة الله علیه له روایت ځنی دا څرګندیږی چه ابتداء په مکی معظمی کښی د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کښی څه برخه ایستل واجب ؤ، چه په مساکینو او فقراؤ صرفیدله وروسته په مدینی منوری کښی د هجرت په دوهم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنی د للمی ځمکی په حاصلاتو (په دی شرط چه خراجی نه وی) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو ځمکو ځنی شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۚ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

او (پیدا کړی مو دی) له چارپایانو بار وړونکی او غځیدونکی (په ځمکه)، خورئ تاسی له هغو ځنی چه رزق کړی (درکړی دی) تاسی ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځئ) تاسی په قدمو د شیطان، بیشکه دا (شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاری.

تفسیر : بار وړونکی لکه اوښ او نور، او په ځمکه غځیدونکی لکه کوچنوتی (واړه) ساکښان (ذی روح) میږی وزی (یا د فرش معنی دا ده چه د وړیو او وژغنو او ویښتانو څخه ئی فرشونه جوړیږی یا دپاره د حلالولو پر ځمکه څملول کیږی یا «حمولة» د انعامو کبار دی او فرش د دوی صغار دی. ځکه چه ځمکی ته د فرش په شان نژدی دی.) د الله تعالیٰ له دی راکړو نعمتونو

ځنی منتفع کیدل، بهره اخیستل په کار دی، د شیطان پر قدمونو تګ دا دی چه دغه شیان هرو مرو بی له شرعی حجته حرام وګرځول شی یا د شرک او بت پرستی وسیله ئی جوړه کړی له دی نه به بله د شیطان ښکاره دښمنی څه وی چه له دی نعمتونو ځنی ئی تاسی په دنیا کښی بی برخی ګرځولی یئ؟، او په آخرت کښی د هغو له امله (وجی) په سخت عذاب اخته کیږئ.

ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۚ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ؕ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ؕ نَبِّـُٔوْنِىْ بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۙ﴿۱۴۳﴾

(الله پیدا کړی دی حلال) اته جوړی (نر او ښځه) له میږو (ګډو) ځنی دوه (نر او ښځه) یعنی په هره نوع کښی یوه ښځه او بل نر په دی ډول (طریقه) دوه دوه جوړه شول چه ګرد (تول) سره اته کیږی) او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه آیا (الله) دواړه نران حرام کړی دی (د میږو (ګډو) او وزو (بیزو) څخه) که دواړه ښځی (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړی یی دی) هغه بچی چه مشتمل وی په هغو باندی رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسی ماته سند (چه علم دی) که یئ تاسی صادقان (رښتني په نسبت د تحریم د دی شیونو کښی الله ته).

تفسیر : یعنی د کوم یوه شی حلال او حرام ګڼل یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی، بیا په دوی کښی نر یا ښځه یا هغه بچی چه د مور په ګیډه کښی دی که تاسی د ګردو (تولو) انسانانو یا د ځینو په حق کښی حرام وګرځوئ لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو، آیا له تاسی سره د دی خبری کوم سند شته؟ کله چه له تاسی سره د الله تعالیٰ کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراؤ او نفسی تمایلاتو سره د الله تعالیٰ په پیدا کړو شیانو کښی له خپله ځانه حلال او حرام تاکل (مقررول) له دی خبری سره مرادف دی چه د الوهیت مقام د خپل ځان له پاره تعیین کړئ یا په الله تعالیٰ باندی عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووایئ دا دواړه صورتونه ډیر مهلک او تباه کوونکی دی.

وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ؕ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ؕ

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ ٱلنَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٤﴾

او (الله پیدا کړی دی) له اوښانو دوه (نر او ښځه) او له غوایانو دوه (نر او ښځه)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه آیا دواړه نران حرام کړی دی الله که دواړه ښځی یا هغه (بچی ئی حرام کړی) چه مشتمل دی پری رحمونه د دغو دواړو ښځو، آیا وئ تاسی حاضران (لیدونکی) کله چه وصیت (حکم) کاوه تاسی ته الله په دی شیانو، نو څوک دی ډیر ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه تړی پر الله باندی دروغ دپاره د دی چه گمراه کړی خلق بی له علمه (تحقیقه) بیشکه الله نه کوی هدایت قوم ظالمانو ته (چه د جاهلیت په دین ولاړ وی).

تفسیر : د اشیاؤ تحلیل او تحریم یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی او د الله تعالیٰ حکم د انبیاؤ علیهم السلام په وسیله رارسیږی یا حق تعالیٰ بلاواسطه څوک مخاطب گرځوی نو له دی نه معلومه شوه چه دلته دواړه صورتونه منفی دی د پخوانی شق انتفاء ته ئی په ﴿ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ ﴾ الآیة - سره او د دوهم شق نفی ته ئی په ﴿ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ﴾ الآیة - سره تنبیه وفرمایله، نو د مشرکانو په دغو دعواؤ کښی د افتراء او اضلال څخه ماسواء بل هیڅ شی پاتی نه شو، بلا شبهه له دی نه بل هیڅوک زیات ظالم نشی کیدی چه پر الله تعالیٰ باندی بهتان او افتراء تړی، او د علم او تحقیق له نشتوالی سره سره خلقو ته باطل او غلط مسائل بیانوی او گمراه کوی ئی نو هر څوک چه دا دومره بی حیایی او سپین سترگی خپل ځان ته غوره کړی او د داسی لوی ظلم کولو ته ملا وتړی نو د هغه په نسبت د هدایت موندلو توقع لرل بیخی چټی (بیکاره) او فضول کار دی.

قُل لَّآ أَجِدُ فِى مَآ أُوحِىَ إِلَىَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ ۚ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه نه مومم زه په هغه شی کښی چه وحی کړی شوی ده ماته (تر اوسه پوری) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکی چه خوری هغه مګر که وی دا شی مرداره یا وینه بهیدونکی یا غوښه د خنزیر نو بیشکه دغه خنزیر پلیت دی یا ناجائزه ذبیحه وی چه غږ کړی شوی وی بی د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغی، بیا که څوک (له لوږی) بی اختیاره شی په دغه حال چه نه وی ظالم (پر بل کوم مضطر باندی) او نه تیریدونکی (په خوراک کښی د ضرورت له قدره) نو بیشکه رب ستا لوی ښښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی له هغو ساکښانو (ذی روحو) څخه چه د غوښو خوراک یی رواج درلود (لرلو) هم دا حرام دی.» په دی آیت کښی کفارو ته دا خبره ښووله کیږی، دغه شیان چه پاس ذکر شول ګرد (تول) حلال وو، خو تاسی هغه په خپل سر حرام وګرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږی چه حقیقتاً حرام دی، او تاسی هغه حلال ګڼئ باقی د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (٢) جزء د البقرة په (١٧٣) آیت (٢١) رکوع او په «٦» جزء د «المائدی» د سورت په (٣) آیت (١) رکوع د ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ ﴾ الآیة ـ په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

او پر هغو کسانو باندی چه یهودان دی حرام کړی ؤ مونږ هر نوکداره (جانداره) او له غوایانو او له میږو (ګډو) حرام کړی ؤ مونږ پر دوی باندی وازدی د دی دواړو مګر هغه وازده چه بار کړی وه (لګیدلی وه په) شاګانو د دوی دواړو یا کلمو باندی به وه یا هغه وازده چه لګیدلی به وه له هډوکی سره: دا (تحریم د دی شیونو) جزا ورکړی وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی او بیشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکی یو (په دی ویلو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی اصلی حرمت خو په هم دغو شیانو کښی شته چه پاس ذکر شول، هوا د موقتی

مصالحو له امله (وجې) ځینې شیان په عارضي ډول (طریقه) سره پر ځینو اقوامو پخوا له دی نه حرام کړی شوی وو مثلاً پر یهودانو باندی د دوی د شرارتونو د سزا له امله (وجی) هر نوک لرونکی حیوان چه نوکان ئی له منځه نه وی جلا (جدا) شوی، لکه اوښ، شتر مرغ، مرغاوی او نور حرام کړی شوی وو، او هم د غوائی او وزی (بیزی) هغه وازده چه پر شا یا کلمو ئی لګیدلی نه وی یا له هډوکی سره متصله نه وی پر دوی باندی حرامه کړی شوی وه. لکه د پښتورګی وازده. د بنی اسرائیلو دغه دعوی غلطه ده چه دغه شیان د نوح او ابراهیم علیهما السلام له زمانی راهیسی په مستمر ډول (طریقه) سره پرله پسی حرام پاتی دی. رښتیا خبره دا ده چه له دغو شیانو ځنی هیڅ یو شی د ابراهیم علیه السلام په عهد کښی نه ؤ حرام. او د یهودانو د نافرمانی او شرارتونو له امله (وجی) دا ګرد (تول) شیان حرام شول نو هر هغه څوک چه د دی په خلاف دعوی کوی دروغ وائی لکه چه د (٤) جزء په شروع د آل عمران په (۹۳) آیت (۱۰) رکوع کښی په: ﴿قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰىةِ فَاتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صٰدِقِينَ﴾ کښی دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی چه د دی خبری اثبات راځرګند کړی!.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَّاسِعَةٍ ۚ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُۥ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغی وحی کښی) نو ووایه (ای محمده دوی ته) چه رب ستاسی څیښتن (مالک) د رحمت واسع (ډیر پراخ) دی (چه تلوار نه کوی په تعذیب ستاسی)، او نه ګرځاوه شی عذاب د الله له قومه ګنهګارانو (کافرانو نو مه مغروریږئ په دی امهال).

تفسیر: تاسی تر اوسه پوری د الٰهی رحمت د پراخی له کبله (وجی) نجات موندلی دی نو داسی مه ګڼئ چه عذاب له تاسی ځنی لری شوی دی کذا فی «موضح القرآن».

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَآءَ اللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ ۚ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَآ ۖ إِن تَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ
فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

ژر به ووائی هغه کسان چه شرک یی کړی دی که اراده فرمائلی وی الله (په طریقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه ؤ غوره کړی مونږ او نه پلرونو زمونږ او نه به حرام کړی ؤ مونږ هیڅ شی، لکه هم دغه (مکذبان) نسبت د دروغو کړی ؤ هغو کسانو چه پخوا له دوی څخنی وو تر هغه پوری چه وڅاکه دوی عذاب زمونږ، ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا شته تاسی سره څه علمي سند چه راوباسئ تاسی هغه مونږ ته، پیروی نه کوئ تاسی (د هیڅ شی)! مگر د تش گمان (اتکل خپل، نه له علمه) او نه یئ تاسی مگر خو دروغ وایئ (په الله) ووایه (ای محمده! دوی ته که نه وی تاسی سره څه دلیل) نو الله لره دی دلیل کامل (دپاره د الزام ستاسی) نو که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی نو) خامخا هدایت به ئی فرمایلی ؤ تاسی تولو ته.

تفسیر : په تیره رکوع کښی له مشرکانو څخنی مطالبه کړی شوی وه چه هغه حلال او طیب شیان چه تاسی حرام گرځولی دی او دغه د تحریم نسبت الله تعالیٰ ته کوئ د هغه سند او دلیل راوړئ دلته هغه دلیل بیان کړی شوی چه دوی یی وړاندی کوونکی وو. یعنی که الله تعالیٰ اراده کړی وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چه مونږ او زمونږ اسلاف یی نه یوازی له دغه تحریم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو څخنی هم ژغورلی (ساتلی) وی کله چه ئی نه یو ژغورلی (ساتلی) او مونږ همغسی پری پاتی او دوام لرو نو ثابته شوه چه د هغه په دربار کښی زمونږ دا گردی (تولی) چاری مقبولی او ښایسته دی. او که زمونږ دغه کارونه (چه له قدیمه راهیسی ئی کوو) د ده په نزد خراب او نامناسب وی نو مونږ یی ولی داسی خوشی او آزاد او په خپل سر پریښی یو؟.
دغه خبره د پوهیدلو وړ (قابل) ده چه یو نیکنام او مدبر حکومت هغه څوک چه په تحریک او بغاوت کښی شریک وی د یقینی اطلاع او کافی قدرت سره یی هم په همغه اوله ورځ نه نیسی او د سیاست په دار ئی نه ځړوی او د ده د حرکاتو کتنه او نگرانی کوی او کله کله ورته د خپلی رویی د اصلاح کولو په نسبت هدایت هم ورکوی او موقع ورکوی چه د خپلو حرکاتو نتیجو ته فکر وکړی او ښه ئی وسنجوی (غور وکړی) او خپل ځان پخپله بیرته سم کړی او کله چه د ده له اصلاح څخنی مأیوس شی، نو یی خوشی کوی او پریږدی ئی تر څو خپل مطلبونه عملی کړی، او د بغاوت مکمل اسناد دلایل او مواد یی پیدا شی، چه د هغو په اساس او استناد د ده د جرم

او غداری انتهائی نتیجه د اصول او قانون له مخی علیٰ رؤس الاشهاد ثابت شی، په دغو گردو (تولو) صورتونو کښی د مجرم د ملونو (زمام) له خوشی پریښودلو او سم د لاسه د سزا له نه ورکولو څخنی آیا دا ثابتیږی چه د حکومت په نظر کښی د هغه اعمال او اجراآت جرم او بغاوت نه دی؟.

لومړی له هغه قانون څخه چه پخپله حکومت خپور (خور) کړی دی معلومیږی چه دغه افعال د حکومت په نظر کښی گناه وه. دوهم کله چه دغه مجرم د مهلت له تیریدلو څخه وروسته د عدالت محکمی ته وړاندی شی او له قانونی اثبات او په گناه باندی له اقرار کولو څخه وروسته په اعدام یا په دایمی حبس باندی محکوم شی نو په دغه وخت کښی به د سر په سترگو ولیدل شی چه د حکومت په نظر کښی د ده جرم په کومه اندازه و؟!

په هر حال د حکومت سم د لاسه سزا نه ورکول سره له دی چه پر جرم باندی پوره یقین هم لری او د کافی زور او قوت خاوند هم دی د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغه جرم له سره جرم نه گانه کیږی، په هم دی قیاس کړئ چه هغه احکم الحاکمین جل جلاله د دنیا د پیدائښت له اوله تر نن پوری د خپلو صادقو او پاکو نائبانو او رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو څخنی خپلو بندگانو ته اطلاع ورکوی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) دوی ته دا وربنیی چه کوم اعمال د ده په دربار کښی غوره او کوم ئی ناغوره دی؟ کله پرله پسی او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږی، په دی منځ کښی تر هغی اندازی پوری چه له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لایق) و ورسره مسامحت وشو او سترگی ورباندی پټی شوی، کله چه د معمولی تنبیهاتو ضرورت پیښ شوی دی نو گړی په گړی هغه هم ورکړی شوی دی او هغو کسانو ته یی لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی چه د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غاړو) ډک شوی ۆ او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل الله جل جلاله د انتهائی سزا مستحق گرځیدلی او په خپله سزا او هیداد باندی د رسیدلو وړ (مستحق) او لائق گڼلی شوی وو. لکه چه ډیرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دی دنیا کښی څکلی دی، نو بیا د دغسی حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخی د کوم قوم په کومو جرائمو کښی د سزا له نه مبتلا کیدلو او سم د لاسه د دوی په عذاب له نه آخته کیدلو څخه څرنگه دغسی استدلال کیدی شی چه گواکی (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دی. که نه الله تعالیٰ به د یوی گړی له مخی هم ورته مهلت نه ورکاوه.

پاتی شوه دغه خبره چه پاک الله انسان د پیدائښت له ابتداء څخه ولی داسی نه دی پیدا کړی چه دی طبعاً د ناکارو کارونو په لوری قطعاً نه ورتلی او په دی ډول (طریقه) سره دی فطرتاً مجبور کیده چه د نیکی او ښیگڼی څخه ئی ماسواء بل هیڅ شی نه شوی غوره کولی؟ که په غور او دقت سره وکتل شی نو د دی سوال مطلب دا دی چه: انسان ولی په داسی یوه صورت سره نه دی پیدا کړی شوی چه انسان نه وی؟ یا خو د ځښتی او تیږی (گټی) په شان جوړ شوی وی چه له ادراک او شعور او کسب او اختیار څخه بیخی تش او عاری وی یا د سپیو، خرو، آسونو او

نورو ساکښانو (ذی روحو) په شان لږ څه جزوی احساس او شعور لرونکی حیوان وی چه له ازله تر ابده پوری د خپلو مخصوصو او متشابه ؤ افعالو او احوالو په محدودو دایرو کښی چورلیدی، یا ئی ورته ډیر زیات عزت او کرامت ور په برخه کړی وی او د ملائکو په ډله کښی ئی شامل کړی وی چه هغو یوازی د طاعت او عبادت په غوره کولو کښی مجبول او مطفور دی. الحاصل دغه د کلی ادراکاتو او عظیم الشان کسبی تصرفاتو لرونکی ترقی او په مخ تلونکی نوع له سره د شتوالی په ډګر کښی نه دروله کیده.

زه پوهیږم چه هیڅ یو انسان به چه په لوړ غږ سره د خپل شرافت او کرامت دعوی کوی داسی جرائت ونه کړی چه بیخی د خپلی نوعی له وجود ځنی مخالفت وکړی، بیا که د انسانی نوعی پیدا کول له دغو عقلی او عملی قوتونو او د کسب او اختیار له آزادی سره د عالم د نظام د تکمیل له پاره ضروری وی، نو د دی تکوینی نظام د آثارو او نتائجو قبلول هم ضروری دی دا څرنګه کیدی شی چه د ژوندانه په مادی او معاشی شعبو کښی انسانو ته د عقلی او کسبی روحانیت په میدانونو کښی د همغه زړه، دماغ، کسب او اختیاری قوت لرونکی انسانان ګرد (تول) سره د یوی سمی او صافی لاری په تللو مجبور شی او هیڅ یو له دوی ځنی داسی قدرت او حق ونه لری چه یو قدم دی خوا او هغی خوا وړاندی یا وروسته کیږدی

که د عالم په مجموعه کښی د انسانی نوعی موندل په خپل موجوده حقیقت سره ضرور دی نو د نیکو او بدو له اختلافه هم لا بدی ده او د هم دغه اختلاف وجود د هم دی خبری لوی دلیل دی هر هغه فعل چه واقع کیږی ضروری نه دی چه د الله تعالیٰ په نزد دی غوره هم وی که نه د مختلفو او متضادو افعالو په موجودیت کښی به د دی خبری تسلیم ضروری وی چه مثلاً خوش اخلاقی هم د الله تعالیٰ خوښه ده او بد اخلاقی هم، ایمان راوړل ئی هم خوښ دی او بی ایمانی هم، چه دا صراحتاً باطل دی. بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو د انسان خلقت به ئی داسی کاوه چه ګرد (تول) به سره د نوی لاری پر تللو مجبور وو لیکن کله چه داسی نه ده واقع شوی نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چه ﴿ لَوْشَآءَاللّٰهُ مَآاَشْرَكْنَا ﴾ الآیة - په ویلو سره په الهٰی مشیت او رضاء کښی د تلازم اثبات کوی. ځکه چه د دومره شدیدو اختلافاتو له موجودیت سره د دوی له اصوله سره موافق د دی خبری منل لازمیږی چه مثلاً خالص توحید هم د الله تعالیٰ په نزد صحیح او مرضی دی او د هغه نقیض جلی شرک هم، وقس علیٰ هذا له دغو دلائلو ځنی ثابته شوه چه د مشرکانو دغه استدلال چه ﴿ لَوْشَآءَاللّٰهُ مَآاَشْرَكْنَا ﴾ الآیة - خوشی لغو او چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ یو داسی برهان او علمی اصول له هغوی سره نشته چه هغه د عاقلانو په مخ کښی وړاندی کړی شی او یوائی اتکلی غشی او تخمینی خبری دی چه د الله تعالیٰ بالغه حجت پری تردیدوی چه د هغه په لوری په ﴿ فَلَوْشَآءَلَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴾ کښی اشاره فرمایلی ده، یعنی انسانی فطرت داسی نه دی پیدا کړی شوی چه ګرد (تول) سره سم د هدایت پر لاره برابر لاړ شی، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادی ور په برخه فرمایلی ده چه د هغی اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو ځکه لازم دی

چه د دی آزادی د استعمال په وخت کښی لاری مختلفی وی، څوک په نیکی پسی مندی ووهی او څوک د بدی په لوری وځغلی، یو د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی مظهر وګرځی او بل د ده د قهر او غضب مورد شی، په دی ډول (طریقه) سره هغه آخری مقصد چه د کائناتو خالق د دی عالم د پیدا کولو څخه اراده فرمایلی ده یعنی د خپل جمالی، او جلالی صفاتو اظهار علی الوجه الاتم سره، پوره شو ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ که نه چه ګرد (تول) عالم پر یوه حال فرض کړ شی نو د ځینو الهٰی، صفاتو اظهار به ممکن کیده او د ځینو نورو د ظهور له پاره به هیڅ یو ځای او محل نه پاتی کیده تر دی ځایه پوری هر څه چه مونږ ولیکل هغه پر دغه تقدیر وو چه د مشرکانو ﴿ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا ﴾ له قوله څخه دا غرض ؤ چه دوی د خپلو کفریاتو او خرافاتو د استحسان اثبات پسی لویدلی وو، لکه چه د دوی له احوالو څخه ظاهر دی، که د دی کلام ځنی د دوی مقصد یواځی معذرت وی یعنی چه الله تعالیٰ د هر شی اراده فرمائی همغسی پر مونږ باندی کوی، ښه وی که خراب په هر حال د ده په مشیت سره دی نو بیا ولی انبیاء او رسولان زمونږ سره د الله تعالیٰ د مشیت په مقابل کښی مزاحمت کوی؟ او ولی مو د الله تعالیٰ له عذابونو څخه ویروی؟ نو د هغه ځواب دا دی چه: د هغه پاک الله په اراده سره چه تاسی د دی شنیعو افعالو مرتکب او مکتسب کیږئ نو د هغه په مشیت سره انبیاء او رسل علیهم السلام هم ستاسی مزاحمت کوی، او همغه مشیت دی چه ستاسی له مکتسباتو سره مناسب عذاب درلیږی، څرنګه چه الله جل جلاله پخپل قدرت سره مار پیدا کړی دی، همغسی ئی د مار چیچلی په حق کښی د ربړیدلو یا مړ کیدلو اثر هم مرتب کړی دی که د مار په چیچلو کښی د مار خوړلی فعل او اختیار څه مداخله کړی وی او که ئی نه وی کړی، هم داسی ستاسی په شرک او کفر کښی دائمی هلاکت، او په ایمان او صالح عمل کښی د ابدی سعادت تاثیر آچول هم د همغه الله جل جلاله د قدرت او مشیت کار دی چه له هغه ځنی د ګردو (تولو) اسبابو او مسبباتو د سلسلی تخلیق شوی دی که چیری تاسی د خپلو مشرکانه ؤ اطوارو سره احتجاج کولی شئ! نو د رسولانو ارسال او د عذاب انزال او نور ځنی په بیرته ګرځیدلو کښی د الله تعالیٰ د مشیت په عمومیت ګرد (تول) امر هم د هغه مشیت د کار فرمایلو نتیجه وګڼئ!، او د الله تعالیٰ بالغه حجت تمام وبولئ! بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو تاسی ګرد به ئی د هدایت په سمه لاره برابر کړی وی لیکن الله تعالیٰ ستاسی د سوء استعداد لامله (له وجی) داسی اراده ونه فرمایله، آخر ستاسی له بده اختیاره هغه افعال چه صادر شوی دی د هغه طبیعی اثر د عذاب په صورت هرومرو (خامخا) مرتب کیدونکی دی (العیاذ بالله)

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِن شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ

لَا یُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ وَهُمۡ بِرَبِّهِمۡ یَعۡدِلُوۡنَ ﴿۱۵۰﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) راولئ شاهدان خپل هغوی چه شاهدی ورکوی دوی (په دی) چه بیشکه الله حرام کړی دی دا شیونه، نو که شاهدی ورکړه دوی نو ته شاهدی مه وایه له دوی سره (مه ئی قبلوه اعتبار پری مه کوه !) او مه کوه متابعت د آرزوګانو (خواهشونو) د هغو کسانو چه نسبت د دروغو کوی آیتونو (احکامو) زمونږ ته او د هغو کسانو چه نه راوړی ایمان (نه کوی یقین) په آخرت باندی حال دا چه دوی له ربه خپله سره برابروی (نور شیان په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی عقلی دلیل خو پاس معلوم شو اوس که پر دغه له خپله ځانه جوړ کړی تحریم باندی تاسی کوم نقلی دلیل لرئ نو هغه راوړئ!، آیا له تاسی سره داسی شاهدان موجود دی؟، چه داسی بیان وکړی، چه هوا د دوی په مخ کښی پاک الله دغه شیان حرام کړی وو، ظاهره ده چه داسی واقعی شاهد چیری پیدا کیدی شی؟ او که دوه ، څلور داسی ګستاخ، سپین سترګی او بی حیاء کسان د داسی شاهدی ورکولو دپاره چمتو (تیار) هم شی نو د داسی کسانو شاهدی ته له سره غوږ مه ږدئ!، او مه د دوی د خواهشونو څه پروا کوئ. تر دی ځایه پوری د هغو شیانو بیان ؤ چه مشرکانو پخپله رأیه او هوا او هوس حرام کړی وو بیا د هغو له پاره ئی له خپله ځانه حیلی، پلمی (بهانی) او باطله عذرونه وړاندی کول، وروسته له دی نه هغه شیان بیانیږی چه د پاک الله له خوا حرام شوی دی او له پخوا راهیسی یی تل حرام ګڼلی او حرام پاتی دی لیکن دغه مشرکان پکښی مبتلا دی.

قُلۡ تَعَالَوۡا اَتۡلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمۡ عَلَیۡكُمۡ اَلَّا تُشۡرِكُوۡا بِهٖ شَیۡـًٔا وَّ بِالۡوَالِدَیۡنِ اِحۡسَانًا ۚ وَلَا تَقۡتُلُوۡۤا اَوۡلَادَكُمۡ مِّنۡ اِمۡلَاقٍ ؕ نَحۡنُ نَرۡزُقُكُمۡ وَاِیَّاهُمۡ ۚ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه راشئ! چه زه ولولم (در واوروم) هغه چه حرام کړی دی رب ستاسی پر تاسی باندی چه شریکان مه نیسئ تاسی له دغه (الله) سره هیڅ شی، او (نیکی کوئ تاسی) له مور او پلار سره په نیکی کولو سره او مه وژنئ تاسی اولاد خپل له (ویری د فقر او) خواری نه، مونږ رزق (روزی) درکوو تاسی ته او هم دی ته،

تفسیر: عربیانو به د مفلسی لامله (له وجی) ځینی وختونه خپل اولادونه وژل او ویل به ئی چه

مونږ پخپله خواړه نه مومو نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو او وربانددی وئی خورو؟. نو ځکه فرمائی رزق ورکونکی خو پاک الله دی چه تاسی او هم ستاسی اولادی او هم نورو مخلوقاتو ته ئی ورکوی، په بل ځای کښی د «املاق» په ځای «خشیة املاق» فرمایلی دی یعنی د مفلسی له ویری به ئی هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وی چه اوس مفلسان نه دی مګر ویریږی کله چه مو آل او عیال زیات شی نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پیدا کوو؟. څرنګه چه پخوانی طبقی ته پخوا له عیاله د خپل ځان د دودی فکر او سخته اندیښنه پیدا شوی وه او دوهمه طبقه د عیال دیروالی پریشانه کړی وه، ښائی له هم دی کبله (وجی) ئی دلته له «من املاق» سره ﴿نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾ او په هغه آیت کښی ئی له «خشیة املاق» سره (نرزقهم وایاکم) ارشاد فرمایلی وی والله اعلم.

تنبیه : په قرآن کریم کښی دری ځایه په توحید پسی د والدینو احسان متصل راغلی دی له دی جهته لکه چه پروردګار حقیقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسی مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مربی او روزونکی دی. نو ځکه د خالق جل وعلیٰ شانه د توحید او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کښی له ګردو (تولو) نه پخوا او زیات د مور او پلار حقوق او خدمت دی.

حضرت وائی که جنت د چا په کار وی - د مؤمنو تر پښو د مور او پلار وی
ځان دی خاوری کړی د دوی تر قدمونو - که د چا د جنت عیش ګلزار په کار وی

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ

او مه نژدی کیږئ، فواحشو (بی حیائی، ناکارو کارونو) ته هغه چه ښکاره وی له دی (فواحشو) او هغه چه پټ وی،

تفسیر: له «مه نژدی کیږئ» څخه ښائی دا مراد وی چه د داسی کارونو له مبادیو او وسائلو څنی هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دی. مثلاً همغسی چه له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ کوئ) ، له بدو کتلو، بد لیدلو بد ویلو، بد کولو څنی هم اجتناب او پرهیز په کار دی.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

او مه وژنئ تاسی نفس هغه نفس چه حرام کړی دی الله (وژل ئی) مګر (وژنئ ئی) په حقه سره

تفسیر : د «الا بالحق» استثناء ضروری وه ځکه چه د «قاتل العمد» او «زانی المحصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل پکښی داخل دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی د هغو تصریح وارده

شوی ده، او مجتهدینو، ائمه ؤ هم پری اجماع فرمایلی ده.

ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿١٥١﴾

دا (خلور نهی او یو امر) حکم کړی دی الله تعالیٰ تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه عقل وچلوئ (پکښی) تاسی.

تفسیر : له دی آیت څخه د دی ګردو (تولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرک بالله (۲) له مور او پلار سره بدسلوکی (۳) قتل الاولاد. (٤) د بی حیایی ګرد (تول) کارونه مثلاً زنا او نور (٥) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ ۚ

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم (پلار مړی) ته مګر (ورنژدی شئ) په هغی طریقی سره چه هغه ډیره ښه وی تر هغه پوری چه ورسیږی دغه یتیم قوت (ځلمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مړی) په مال کښی بی ځایه تصرف حرام دی، هو! په بهتری او مشروعی طریقی او احتیاط سره د یتیم په مال کښی د ده «ولی» او «وصی» تصرف کولی شی هر کله چه یتیم ځلمی او قوی شو او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وګرځید، نو مال دی ور وسپارل شی.

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ۚ

او پوره کوئ تاسی پیمانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مګر په اندازه د توان (طاقت) د هغه

تفسیر : یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په ځای راوړلو کښی کوښښ وکړئ او په هم دغو تاسی مکلف یئ، الله تعالیٰ هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوی.

وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ

او کله چه خبری کوئ تاسی (په کوم شی کښی) نو حق (رښتیا) ووایئ اگر که وی (مقول له یا مقول علیه) خاوند د خپولی (هم)،

تفسیر: یعنی ښائی د هیڅ قرابت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه گرځی.

وَبِعَهۡدِ ٱللَّهِ أَوۡفُواْۚ

او په عهد د الله وفا کوئ تاسی،

تفسیر : ښائی د الله تعالیٰ په اوامرو او نواهیو باندی په کلکی عقیدی سره عمل وکړئ! که د الله تعالیٰ په نامه نذر پر ځان ومنئ! یا قسم وخورئ!، ښائی چه هغه پر ځای کړئ! ولی په دی شرط سره چه په کومی نامشروعی خبری نه وی.

ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ۝١٥٢ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ

دا (دری امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په هغه سره له پاره د دی چه پند واخلئ تاسی! او (حکم کړی دی الله چه) په تحقیق دغه (د دی سورت ذکر شوی احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسی د دغی (لاری)، او مه کوئ متابعت د (نورو کږو) لارو نو تار په تار به کړی (دغه متابعت) تاسی له لاری (سمی) د الله نه (چه د وحی اتباع او د برهان اقتفاء ده)،

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکوره احکامو تعمیل او د الله تعالیٰ د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، هم دغه سمه لاره (صراط المستقیم) ده، چه د هغی د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کښی په «اهدنا الصراط المستقیم» سره شوی دی، دغه لاره تاسی ته درښوولی شوی ده، اوس پر هغی سم برابر تلل ستاسی کار دی، هر خوک چه پرته (علاوه) له دی لاری تګ وکړی نو د الله تعالیٰ له لاری ځنی بی لاری او گمراه کیږی.
تنبیه: له عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه روایت دی چه دغه دری مذکوره آیتونه چه په لسو احکامو مشتمل دی له محکماتو ځنی دی چه په هیڅ شریعت کښی ئی نسخ نه ده راغلی.

ذٰلِكُمْ وَصّٰكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْٓ اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَّهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٥٤﴾

دا (اتباع د سمی لاری) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه ځان وساتئ تاسی (له ګمراهی نه). پس (له دی نه دا واورئ چه) ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) دپاره د تمام (پوره کولو د نعمت) پر هغه چا باندی. چه نیکی کوی او (دپاره د بیان او) تفصیل د هر (دینی) شی او (دپاره د) هدایت او رحمت دپاره د دی چه دوی په ملاقات د رب خپل ایمان راوړی.

تفسیر : معلومیږی هغه احکام چه پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾ څخه تر دی ځایه پوری مونږ ته آورولی شوی دی، دغه همیشه جاری او ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام او شرائع پری متفق وو، وروسته الله تعالیٰ پر موسیٰ علیه السلام تورات نازل کړ چه شرعی احکام پکښی په زیات تفصیل سره مندرج وو د تورات له اعطاء څخه وروسته د هغی زمانی پر نیکی کوونکو باندی الله تعالیٰ خپل نعمتونه پوره او کامل کړل، د هر یوه ضروری شی احکام ئی په شرح او بسط سره بیان وفرمایل او د هدایت او رحمت ورونه ئی مفتوح کړل تر څو خلق پری په ښه شان سره وپوهیږی او پری عمل وکړی او له خپل الله تعالیٰ سره د ملاقات پوره یقین حاصل کړی.

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿١٥٥﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک ډیر ګټور) دی نو متابعت وکړئ تاسی د دغه (قرآن) او وویریږئ (له عذابه او ځان وساتئ له مخالفته ئی) له پاره د دی چه په تاسی رحمت وکړ شی.

تفسیر: یعنی تورات خو همغسی محترم کتاب ؤ چه ؤ، لیکن دا عظیم الشان قرآن خو داسی یو مقدس او لوی کتاب دی چه پخپل روښان هدایت او ظاهری او باطنی حسن او جمال او کمال سره ستاسی په مخ کښی ځلیږی د ده د محاسنو او فضائلو او کمالاتو په نسبت څه ولیکل شی.

د لمر دليل پخپله لمر دی د پاک قرآن د ظاهری او باطنی برکاتو او صوری او معنوی کمالاتو په نسبت بی اختیاره د هر چا له خولی څخه داسی د تعریف او ستاینی الفاظ راوځی:
(ډیری ښیګڼی (فایدی) لری، محمدی پاک قرآن ، د زړو سرور، د سترګو نور، معنی صورت ئی روښان)
اوس ښی او کیڼ ته د کتلو هیڅ ضرورت نه دی پاتی، که څوک غواړی چه د الله تعالیٰ، له رحمت څخنی زیاته حصه او پوره برخه واخلی نو پر دغه آخری او مکمل کتاب باندی دی عمل وکړی! او له پاک الله څخنی دی وویریږی! او زیار (کوشش) دی وکاږی! چه د دی کتاب د هیڅ یوی برخی څخه مخالفت ونه کړی.

أَنْ تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلْكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ لَغَٰفِلِينَ ﴿١٥٦﴾

(او نازل کړی ؤ مونږ دا کتاب لپاره د دی) چه و (نه) وایئ (ای عربو په قیامت کښی) بیشکه خبره دا ده چه نازل کړی شوی ؤ کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاریٰ ؤ) پخوا له مونږه او بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چه زمونږ په ژبی نه ؤ).

تفسیر : یعنی د دی مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو امیانو ته د داسی وینا موقع نه ده پاتی شوی چه هغه پخوانی آسمانی کتابونه چه د الله تعالیٰ پر شرائعو مشتمل دی او پخوا له دی نه نازل شوی دی زمونږ له علم او پوهی سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو، نصرانیانو باندی نازل شوی دی چه هغه خلق ئی پخپلو منځونو کښی سره لولی او لولوی ئی او ځینو د هغو ترجمه په عربی سره هم کوله. مثلاً ورقه بن نوفل او نور له ډیری مودی راهیسی په دغه شوق، رغبت، فکر او اندیښنه کښی مشغول او لګیا وو چه عرب یهود کړی یا ئی نصرانی وګرځوی. مګر مونږ د دوی له هغو تعلیماتو، تدریساتو ښوونو او ویناؤ سره هیڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو)، بحث په دی کښی نه دی چه کوم شی چه یهودان او نصرانیان لولی او لولوی ئی تر کومی اندازی پوری پخپل اصلی سماوی صورت محفوظ پاتی دی بلکه یواځی مقصود هم دغومره دی چه د دی شرائعو او کتابونو اصلی مخاطبان فقط بنی اسرائیل ؤ اګر که د هغو د تعلیم ځینی اجزاء لکه د توحید او دینی اصولو دعوت د خپلی پراختیا او تعمیم په اثر له بنی اسرائیلو څخه ماسواء د نورو اقوامو په حق کښی هم عام شوی وی او سره له دی کوم شریعت او سماوی کتاب چه په مجموعی هیئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وی، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندی یو غیور او

ځان باندې ځانمننی قوم څه علاقه او اړه (مجبوری) ونه لری څه مستبعد نه دی، نو ځکه دوی ویلی شوی چه کوم آسمانی کتاب او شریعت زمونږ په لوری نه دی راغلی، او مونږ له هغو شرائعو سره چه د بل کوم مخصوص قوم له پاره لیږلي شوی دی. دومره علاقه نه لرو نو بیا به مونږ د شرائعو پر ترک ولی ماخوذ کیږو! مگر نن دوی ته د داسی حیلو او پلمو (تدبیرونو) کولو موقع نه ده پاتی، د الله تعالیٰ حجت د ده د روښان کتاب د عمومی هدایت او رحمت باران مخصوصاً د دوی پر کورونو نازل کری شوی دی، تر څو دوی پخپله هم تری ړومبی مستفید شی او بیا دا د الله تعالیٰ امانت او رحمت تمام سور تور زیر سپین نسلونو او تکمو او د مشرق، لمرخاته، مغرب، لمر پریواته، شمال، ښی، او جنوب، سهیل گردو (تولو) هستیدونکو ته په ډیر احتیاط او حفاظت سره ورسوی، ځکه چه دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک له پاره نه دی لیږلی شوی، او د ده مخاطب گرد (تول) جهان دی لکه چه د الله تعالیٰ په فضل او توفیق د عربو په وسیله د ملک العلام دغه آخری او عام پیغام د دنیا تولو ځایونو ته تبلیغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علیٰ ذلک.

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَاءَكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ ۚ

یا چه و (نه) وایئ (ای عربو په قیامت کښی) که وی مونږ چه نازل کری شوی وی پر مونږ باندی کتاب (لکه چه په دوی نازل شوی دی) نو هرومرو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکی له دوی نه نو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حجت ښکاره (عربی قرآن) له رب ستاسی او هدایت او رحمت (له جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوئ د ده)

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو د احوالو له اوریدلو څخه ښائی ستاسی په زړونو کښی داسی یو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پیدا شوی وی که پر مونږ باندی د الله تعالیٰ کتاب نازل شوی وی، نو مونږ به له نورو ځنی زیات عمل پری کاوه او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار ورښوول، نو ځکه تاسی ته له هغوی ځنی ډیر ښه کتاب درکړ شو. څو اوس په علم الشهود سره هم وگورو چه څوک ښه عمل پری کوی؟ او خپل محاسن ښوولی شی؟.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

نو څوک دی زیات ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په آیتونو د الله او څنګ کوی (ګرځی) له دی (آیتونو) څخه، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چه څنګ کوی ګرځی دوی له آیتونو زمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دی چه وو دوی چه څنګ به ئی کاوه (ګرځیدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسی روښان او بی مثاله کتاب له درتللو څخه څوک چه د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړی یا ئی له قبلولو څخنی غاړه وغړوی یا د نورو مخه ونیسی چه پری ایمان رانه وړی نو له ده څخنی لوی ظالم به بل نه وی.

تنبیه : د ﴿وَصَدَفَ عَنۡهَا﴾ دوه معناګانی له اسلافو څخنی منقولی دی «امتناع» او «اعراض» دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کری ده.

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ أَوۡ يَأۡتِيَ رَبُّكَ أَوۡ يَأۡتِيَ بَعۡضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَۗ يَوۡمَ يَأۡتِي بَعۡضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفۡسًا إِيمَٰنُهَا لَمۡ تَكُنۡ ءَامَنَتۡ مِن قَبۡلُ أَوۡ كَسَبَتۡ فِيٓ إِيمَٰنِهَا خَيۡرٗاۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓاْ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

نه کوی انتظار دوی (د هیڅ شی) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (پرښتی د موت یا د عذاب) یا راشی (عذاب د) رب ستا یا راشی څینی دلائل (د قدرت) د رب ستا (چه علامی د قیامت دی): په هغه ورځ کښی چه راشی څینی دلائل د (قدرت) د رب ستا نه به رسوی فائده (نفع) هیڅ نفس ته ایمان راوړل د ده چه نه وی دا نفس چه ایمان ئی راوړی وی پخوا (له دی نه) یا (نه وی) چه کسب ئی کړی وی په ایمان خپل کښی څه خیر (نیکی)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه انتظار کوئ تاسی بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له لوری د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول او آسمانی کتابونه راښکته شول: تر دی چه د پاک الله وروستنی کتاب هم راغی

نو بيا هم ئې دوى نه قبلوى نو ښائي چه دوى دى خبرى ته سترګى په لارى ناست وى چه پخپله پاک الله يا پرښتى راشى، يا د قدرت کومه لويه علامه (لکه قيامت يا کوم بل لوى دليل) ښکاره شى. نو بايد پوه شئ چه د قيامت له علائمو څخنى يوه علامه دا هم ده چه د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ايمان راوړل او نه د عاصى توبه کول معتبر دى. د صحيحينو احاديث دا راښيى چه دغه علامه د مغرب له لورى د لمر ختل دى يعنى کله چه د پاک الله اراده د دنيا په ختمولو باندى وشى او د موجوده عالم نظام سره ګډوډ او ويجاړ کړ شى نو د موجوده طبيعى قوانينو په خلاف به ډير عظيم الشان خوارق او لوئى بى مثاله او بى سارى پيښى واقع شى چه د هغو له جملى نه يوه دا ده چه لمر به د مشرق په ځاى له مغربه راختګند شى، غالباً له دى مقلوبى حرکت او تهقرى رجعت څخه به په دغه لورى اشاره مقصود وى چه د هغو قدرتى قوانينو او طبيعى نواميسو (چه د دنيا په پخوانى نظم او نسق کښى سره بوخت او لګيا وو) ميعاد ختم شوى دى او د «شمسى نظام» د ګډوډ او لاندى باندى کيدلو وخت رارسيدلى دى، ګواکى له هغه وخت راهيسى د «عالم الکبير» يعنى د دنيا د ځنکدن او نزعى وخت شروع کيږى، او همغسى چه (عالم الصغير» يعنى د انسان د ځنکدن په وخت کښى ايمان او توبه نه قبليږى ځکه چه هغه توبه چه فى الحقيقت واقعى او اختيارى توبه نه وى. هم داسى د «مغرب له خوا د لمر ختلو» څخه وروسته به د ګرد (تول) عالم په حق کښى هم دغه حکم وى چه د هيچا ايمان او توبه به معتبره نه وى، په ځينو رواياتو کښى د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځينى نورى علامى هم بيانى شوى دى مثلاً «خروج الدجال خروج الدابه» او نور. د دى رواياتو څخه داسى مطلب څرګنديږى: کله چه د دغو علائمو ګرده (توله) مجموعه متحققه شى او دغه هلته کيدى شى چه «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شى نو د توبى ور تړل کيږى او بيل بيل پر هره علامه باندى دا حکم نه دى متفرع. زمونږ د زمانى ځينو ملحدانو چه هرى يوى فوق العاده واقعى ته د استعارى په رنګ ورکولو سره عادى دى دوى د «طلوع الشمس من المغرب» د استعارى جوړولو په فکر کښى هم دى. غالباً د دوى په فکر کښى به د قيامت راتګ هم تش يو دول (طريقه) استعاره وى. (العياذ بالله!)

تنبيه : دا چه فرمائى «راشى پرښتى يا راشى رب ستا» د دى تفسير په دويم جزء د بقرة په (۲۱۰) آيت (۲۵) رکوع کښى د ﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِى ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ ﴾ الآية - کښى تير شوى دى، هلته دى ولوستل شى! او د ﴿ أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ﴾ د جملى عطف پر ﴿ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ ﴾ دى. او د عبارت تقدير د ابن المنير رحمة الله عليه او نورو محقيقنو رحمهم الله په نزد داسى دى:

«لا ينفع نفسا ايمانها او کسبها خيرا لم تکن امنت من قبل او لم تکن کسبت فى ايمانها خيراً» يعنى هغه چه لا له پخوا ئې ايمان نه وى راوړى په هغه وخت کښى به ئې ايمان نه نافع کيږى او هغه چه لا له پخوا ئې د خير کسب نه وى کړى، د ده د خير کسب به نافع نه وى يعنى توبه ئې نه قبليږى.

﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ۚ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ ﴿١٥٩﴾

بیشکه هغه کسان چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل (چه ځینی ئی منی او ځینی ئی نه منی) او شول دوی فرقی فرقی نه ئی ته له دوی نه په هیڅ شی کښی (یعنی هیڅ تعرض ورته مه کوه!)، بیشکه هم دا خبره ده چه امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی له ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - څخه دیر احکام بیان او ارشاد کړل : ﴿وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ﴾ یعنی صراط المستقیم د دین سمه لاره همیشه هم دغه یوه لاره ده، که څوک له هغی سمی لاری څخه وښوئیږی نو د گمراهی لاری ډیری دی، تول انبیاء او مرسلین علیهم السلام د اصولو له حیثه پر همغی یوی لاری تللی دی او خلقو (وگړو) ته ئی دعوت (بلنه) کړی ده (﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ۖ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۱۳) آیت (۲) رکوع) د دین په اصولو کښی دوی یو له بل سره هیڅ تفریق نه لری، د زمان او مکان او خارجی احوالو له اختلافه هغه تفاوت چه په شرعی فروعو کښی شوی دی هغه تفرق نه دی بلکه د یوه واحد او مشترک مقصد د وصول له پاره د هر وخت سره مناسب په رنگ کښی د ذرائعو تنوع ده. له هغه دین سره چه پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام راوړی ؤ د موسیٰ علیه السلام کتاب هم مخالفت نه دی کړی بلکه تورات د هغه د تکمیل او تفصیل په مقصد نازل شوی دی له گردو (تولو) ځنی په آخر کښی قرآن کریم نازل شو چه د تولو پخوانیو کتابونو متمم او مصدق او د هر راز (قسم) علومو او معارفو محافظ او معلم دی. ضمناً ئی له دی کتابونو ځنی د اعراض کوونکو حال بیان کړ، او په ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ﴾ سره ئی بیا اصل مطلب ته رجوع وکړه، یعنی د الهٰی دین لاره (صراط المستقیم) یوه ده. هغه کسان چه د دین په اصل کښی تفرقه پیدا کوی، او په خپل سر بیلی بیلی لاری راباسی، او د گوند (ډله) او گوند بازی (ډله بازی) په بلا آخته کیږی، که دوی یهودیان وی یا نصرانیان یا هغه د اسلام مدعیان چه په مستقبل کښی د دینی عقائدو د څادر څیرونکی دی، له دغو خلقو سره ستاسی هیڅ غرض او کار نشته. دا گرد (تول) په ﴿فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ﴾ کښی داخل دی تاسی له دوی ځنی د برائت او بیزاری اعلان وکړئ، او د پاک الله په همغسی سمی صافی لاری (صراط المستقیم)

باندی تینګ رهی (روان) اوسئ! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ! الله تعالیٰ به په دنیا یا په آخرت کښی دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورښرګند کړی. (چه انتقام تری آخلی په دنیا کښی او که آخرت ته ئی پرېږدی او که توبه پری باسی) حضرت شاه صاحب د «فرقوا دینهم» په توضیح کښی فرمائی «هغه» خبری چه د باور کولو دی (لکه د دین اصول) نه ښائی چه په هغی کښی فرق وکړ شی! او هغه چه د کولو دی (لکه د دین فروع) که د هغوی طریقی متعددی وی نو بدی نه دی

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١٦٠﴾

هر هغه چه راتله ئی وکړه په یوه نیکی نو ده ته ده (جزا د) لسو (نیکیو په) مثل د هغی (نیکی) او هر هغه څوک چه راتله ئی وکړه په بدی نو سزا نشی ورکولی (ده ته) مګر په مثل د همغی (بدی) او په دوی به ظلم ونه کړی شی (په تنقیص د ثواب یا په تزئید د عقاب)

تفسیر : په ﴿ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴾ کښی د دوی د شنیعو اعمالو په مجازاتو تنبیه شوی ده او د هر نیک او بد د عمومی مجازاتو قانون ئی هم ورسره راښوولی دی چه د نیکی بدل لږ تر لږه لس چنده او د بدی بدل زیات له زیاته سم له هغه سره دی، یعنی هر هغه څوک چه یوه نیکی وکړی نو لږ تر لږه به د همغی نیکی په شان د لسو نیکیو ثواب ئی ور په برخه شی او زائد ثواب ئی حد او اندازه نه لری ﴿ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ او هغه چه د یوی بدی مرتکب شی، نو د همغی بدی له پاره کومه سزا چه مقرر ده پر هغی به زیادت ونه شی، هو! د تخفیف یا د بیخی معافیدلو امید او توقع ئی شته. او پاک الله مختار دی بیا چیری چه رحمت دومره ډېر وی نو هلته له سره د ظلم امکان نشته.

قُلْ اِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٦١﴾

ووایه (ای محمده! دغو متفرقانو ته) بیشکه زه هدایت (ښوونه) کړی ده ماته رب زما لاری سمی برابری ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم حال

دا چه حنيف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته او د واحد الله خالص بنده ؤ) او نه ؤ له مشركانو (لكه چه مشركان وائى).

تفسير : يعنى تاسى په دين كښې ښومره لارى چه غواړئ، جوړى ئى كړئ!، او ښومره معبودان چه دروئ، وئى دروئ!، ماته خو زما پاک الله: صراط المستقيم برابره لاره راښوولى ده او هغه د خالص توحيد او كامل تفويض او توكل داسى سمه صافه لاره ده چه پرى لوى موحد او د پيغمبرانو لوى پلار ابراهيم خليل الله په ډير قوت او خلوصيت سره تللى دى، چه د ده نوم نن هم په تولو عربو او گردو (تولو) سماوى اديانو كښې په ډير عظمت او احترام سره ياديږى.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

ووايه (اى محمده) دوى ته بيشكه لمونځ زما او قربانى زما او (طاعتونه د ژوندون زما او مرگ زما (پر صالح عمل) خاص الله لره دى چه رب (پالونكى) د تولو عالميانو (د جهان) دى نشته هيڅ شريک ده لره (په دغو تيرو عبادتونو كښې) او په هم دى (توحيد) امر (حكم) كړى شوى دى ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړى ايښودونكو) ښخه يم.

تفسير : په دى آيت كښې د توحيد او د تفويض د خورا (ډير) لوړ مقام سراغ او پته وركړى شوى ده، چه پر هغه زمونږ سردار او بادار محمد مصطفىٰ صلى الله عليه و آله وسلم فائز او كامياب شوى دى، د لمانځه او د قربانى له ذكره په خصوصيت سره د هغو مشركانو ترديد بالتصريح وشو چه بدنى عبادت او قربانى به ئى د غير الله په نامه كوله. تول مفسرين د ﴿ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ مطلب داسى آخلى چه د دى محمدى امت په اعتبار دوى له اول المسلمين ځنى دى. ليكن د «جامع ترمذى» د دى حديث په مطابق: «كنت نبيا و آدم بين الروح والجسد» محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اول الانبياء دى، نو د ده په اول المسلمين توب كښې څه شبهه كيدى شى؟ بلكه نشى كيدى. (برسيره پر دى ممكن دى چه دلته زمانى اوليت نه وى مراد، بلكه رتبى تقدم مراد وى. يعنى زه د گرد (تول) جهان د فرمانبردارانو په صف كښې اول لمبر او له گردو (تولو) ځنى وراندى يم. ښائى چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه پخپلى ترجمى كښې د «زه له گردو (تولو) ځنى پخوانى فرمانبردار يم» په ځاى «له گردو (تولو) ځنى اول فرمانبردار يم» په ليكلو سره په هم دى لورى اشاره فرمايلى وى، ځكه چه د محاورى په اعتبار له دى تعبير ځنى رتبى اوليت ډير ښه ځرگنديږى). والله اعلم.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا بی له الله غواړم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه ئی غواړم) حال دا چه هم دی رب د هر څیز دی،

تفسیر : پخوا د توحید فی الالوهیت ذکر ؤ، اوس د توحید فی الربوبیت تصریح فرمائی. یعنی هم داسی چه معبود ماسوا له ده بل څوک نه دی، مستعان هم بل هیڅوک نشی کیدی، ځکه چه استعانت پر عام ربوبیت باندی متفرع دی.(﴿ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ﴾ د الفاتحه د سورت (٤) آیت).

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٦٤﴾

او کسب نه کوی (د بدی) هیڅ یو نفس مګر (ضرر ئی دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروی هیڅ نفس ګنهګار ګناه د بل نفس (بلکه هر څوک خپل بار وړی)، بیا خاص طرف د رب ستاسی ته بیرته ورتلل ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به کړی تاسی په هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه (په دنیا کښی په دینی امورو کښی).

تفسیر : کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کښی جګړی کولی، او ویل به ئی چه راشئ د توحید لاره پریږدئ او زمونږ د شرک په لاری رادرومئ که په دی کښی په تاسی باندی څه ګناه راشی هغه دی زمونږ په غاړه وی. ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ۭ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴾ (٢٠ جزء د العنکبوت (١٢) آیت (١) رکوع دلته د هغه ځواب ورکړی شوی دی چه د هر چا ګناه د ده پخپله غاړه ده، یو د بل د ګناه ذمه واری نشی کولی او نه د بل بار وړی شی، باقی ستاسی دا جګړی او اختلافونه کله چه د الله تعالیٰ په حضور کښی وړاندی شی ګرد (تول) سره فیصله کیږی (او هلته به غالب او مغلوب (وړ- پر) دربشکاریږی) دا دنیا د فیصلی ځای نه دی. بلکه د امتحان او ازموینښت کور دی. لکه چه په پخوانی آیت کښی ئی خبر راکړ.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه گرځولی یی یئ تاسی خلیفگان د ځمکی او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو (نورو په) درجو مرتبو کښی د دی د پاره چه وازمویی تاسی په هغو (حکمونو) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته، بیشکه رب ستا ډیر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چه اراده وفرمائی) او بیشکه الله خامخا ښه ښښونکی دی (د شاکرینو) ډیر رحم والا (په شکر کوونکو د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی په ځمکه کښی خپل خلیفه گان او نائبان درولی یئ تر څو تاسی د ده له درکړو اختیاراتو څخه څرنگه کار اخلئ؟ او په څه ډول (طریقه) حاکمانه تصرفات اجراء کوئ؟ یا ئی تاسی یو له بله نائبان او وکیلان گرځولی یئ چه یو قوم ځی او بل قوم د هغه په ځای کینی.

(﴿ وَرَفَعَ ﴾: او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو نورو په درجو مرتبو کښی) یعنی ستاسی تر مینځ ئی بی حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چه په شکلونو، صورتونو، رنگونو، لهجو، اخلاقو ملکاتو. محاسنو. مزایاؤ. رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او ممیزاتو او خصلتونو کښی د انسانی افرادو په منځ کښی بیشماره درجی شته (چه څوک ئی عالمان کړل، څوک ئی جاهلان، څوک ئی بادشاهان کړل، څوک ئی غریبان، څوک ئی ماړه کړل، څوک ئی وږی.)

(﴿ لِّيَبْلُوَكُمْ ﴾ : د دی دپاره چه وازموئی تاسی په هغه (حکم) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته یعنی چه درښکاره شی په داسی حالاتو کښی کوم یو تر کومه ځایه پوری د الله تعالیٰ حکم منی او وازموئی تاسی په هر هغه شی کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته لکه مال او جاه چه معلوم او بیل شی شاکر له صابره ابن کثیر رحمة الله علیه له﴿ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ ﴾ ځنی هغه مختلفی درجی او احوال مرادوی چه الله تعالیٰ حسب الاستعداد او لیاقت په انسانانو کښی ایښی دی. په دی تقدیر به د ازموینی حاصل داسی کیږی، مثلاً غنی د خپلی غناء په حالت کښی تر کومه ځایه پوری شکر باسی؟ او فقیر د فقر په حالات کښی تر کومی اندازی د صبر ثبوت راڅرگندوی؟ وقس علیه البواقی)

په هر حال هغه چه په دغه ازموینت کښی بیخی نالایق ثابت شی، حق تعالیٰ د ده په حق کښی «سریع العقاب» دی، او هر چا چه لږ قصور کړی وی د هغه په حق کښی «غفور» دی او هر چا چه خپلی وظیفی پوره سر ته رسولی وی د هغه په حق کښی «رحیم» دی.

(تمت سورة الانعام بعون الله الملک العلام)
(و نطلب منه فی الدنیا حسن الاقدام و فی العقبا حسن الاکرام)

(سورة «الاعراف» مکیة الامن آیة (۱٦۳) الی غایة آیة)
((۱۷۰) فمدنیة وهی (۲۰٦) آیات و (۲٤) رکوعا عدد تلاوتها «۷»)
(وعدد نزولها (۳۹) نزلت بعد «ص»)
(د «الاعراف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ((۱٦۳) تر (۱۷۰) آیت پوری چه مدنی دی.)
((۲۰٦) آیتونه (۲٤) رکوع لری)
په تلاوت کښی (۷) او په نزول کښی (۳۹) سورت دی)
(د «ص» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓصٓ ﴿۱﴾ كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) کتاب دی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاته (ای محمده !) نو نه دی وی په سینه ستا کښی تنگی (د رسولو) د ده (چه له اولو به ئی څوک نه منی)

تفسیر : ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د «حرج» معنی په شک سره کړی ده، گواکی ﴿ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ ﴾ به له ﴿ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴾ سره یوه معنی ولری. رسول الله چه الله تعالیٰ خپل کتاب پری نازل فرمایلی دی د ده له شانه څخه لری ده چه د هغه د احکامو او اخبارو په نسبت لږ څه اندیښنه یا شک او شبهه د ده په زړه کښی لاره وموی نورو مفسرینو دغه الفاظ پر خپلی ظاهری معنی گانو باندی پریښی دی لکه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه هم دغه اختیار کړی ده. یعنی هغه ته (چه له گردو (ټولو) خلائقو څخنی غوره شوی، او کتاب الله پری نازل شوی دی) وړ (مستحق) او لائق نه دی چه د احمقانو او معاندانو له طعنو، بدو او

چتی (فضول) سوالاتو ځنی متأثر شی او د دی کتاب د تبلیغ له کومی برخی ځنی منقبض او زړه تنګی شی، ﴿ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعۡضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيۡكَ وَضَآئِقُۢ بِهِۦ صَدۡرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٞۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٌ ﴾ (۱۲ جزء د هود (۱۲) آیت (۲) رکوع) که په فرض محال سره پخپله د رسول صلی الله علیه وسلم په زړه کښی د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهایت وثوق او انشراح سره قلبی اطمینان حاصل نه وی نو دی به خپله د انذار او تذکیر فریضه په کوم قوت او جرائت سره اداء کړی؟.

لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٢﴾

له پاره د دی چه وویروی (ته ای محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم څخه) او (له پاره د دی چه پند ورکړی پری) په پند ورکولو سره مومنانو ته (یا دا قرآن پند دی له پاره د مومنانو).

تفسیر: یعنی د کتاب له نزوله دا غرض دی چه تاسی ګردی (تولی) دنیا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام ځنی خبر ورکړئ، او دغه د مومنانو په حق کښی په خاص طور سره د یوی مؤثری وینا او پند په شان ثابت شی.

ٱتَّبِعُواْ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ وَلَا تَتَّبِعُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَۗ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

متابعت کوئ (ای مکلفانو!) د هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی او مه متابعت کوئ تاسی بی له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چه شیاطین دی)، لږ شانی پند اخلئ تاسی.

تفسیر: ﴿قَلِيلٗا﴾ مفعول مقدم دی د ﴿تَذَكَّرُونَ﴾ او ﴿مَّا﴾ زائده ده،) انسان که د حق تعالیٰ د لوی تربیت په برکت د خپل ابتدا او انتهاء، او د طاعت او معصیت پر نتائجو په پوره دول (طریقه) فکر او دقت وکړی نو هیچیری به داسی جرائت ونه کړی چه د خپل کریم پروردګار نازل شوی هدایات پریږدی او د شیاطین الانس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکړی له تیرو اقوامو ځنی د هغو کسانو چه د الله تعالیٰ د کتابونو او د رسولانو په مقابل کښی یی داسی رویه غوره کړی وه او هغوی ته کومی دنیوی سزا وی چه ورکړی شوی دی. وروسته راځی.

وَكَمۡ مِّنۡ قَرۡيَةٍ اَهۡلَكۡنٰهَا فَجَآءَهَا بَاۡسُنَا بَيَاتًا اَوۡ هُمۡ قَآٮِٕلُوۡنَ ④ فَمَا كَانَ
دَعۡوٰٮهُمۡ اِذۡ جَآءَهُمۡ بَاۡسُنَاۤ اِلَّاۤ اَنۡ قَالُوۡۤا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيۡنَ ⑤

او ډير له (اوسيدونكو د) قريو (د كفارو او فجارو) ځنى هلاك كړى دى مونږ دوى نو رابه غى (اهل د) هغو ته عذاب زمونږ حال دا چه دوى اوده (غافل) به وو د شپى (لكه قوم د لوط) يا اوده (غافل) به وو په غرمه كښى (لكه قوم د شعيب) نو نه به وه وينا د دوى كله چه رابه غى دوى ته عذاب زمونږ مگر دا چه ويل به دوى بيشكه چه مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو چه د رسولانو تكذيب مو كاوه.)

تفسير : يعنى كله چه د دوى ظلم او عدوان، كفر او عصيان له حده تير شو، نو په دنيوى لذاتو او شهواتو كښى آخته او غرق او د الله تعالىٰ له عذابه بالكل بى فكره او د استراحت اخيستلو په مزو كښى دوب شول. چه ناڅاپه زمونږ عذاب پرى نازل شو بيا نو له دوى ځنى په دى دهشتناكى منظرى او هلاك كوونكى نندارى او اله گوله كښى گردى (تولى) لوئى او ځانمنى (لويى) او تكبر هير شول او له هر لورى د ﴿ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيۡنَ ﴾ چيغه پورته او پرته (علاوه) له زارى ننواتى او ژړا او انگولا ځينى بل هيڅ شى به نه آوريدل كيږى. گواكى په دغه وخت كښى دوى ته واضح او څرگنديږى او دوى پخپله اقرار كوى چه پاك الله په هيچا باندى ظلم نه كوى مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم كړى دى.

تنبيه : د ﴿ فَجَآءَهَا بَاۡسُنَا ﴾ د (ف) په نسبت د مفسرينو څو اقواله دى. غالباً محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هغه د ﴿ اَهۡلَكۡنٰهَا ﴾ تفسير او تفصيل مقرر كړى دى. لكه چه ويلى شى **«توضأ فغسل وجهه و ذراعيه»** هغه سړى اودس وكړ نو ئى وويناځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور اعضاء په دى مثال كښى د مخ او لاسونو وينځل، د اودس كولو تفصيل او تفسير دى. هم داسى دلته د هلاك كولو د تفسير او تفصيل كيفيت په عذاب سره بيان كړ شو، والله اعلم عامو مفسرينو د دى آيت ترجمه داسى كړى ده او ډير دى له اوسيدونكو د كليو د كفارو او فجارو چه هلاك كړى دى مونږ يعنى چه اراده كړى وه مونږ د هلاكولو د دوى پس راغلى دى اهل د هغه ښار ته عذاب زمونږ د شپى چه وخت د غفلت او خوب دى يا به دوى د غرمى په خوب اوده وو چه وخت د ارام او راحت دى او عذاب پكښى ډير سخت دى.

فَلَنَسۡـَٔلَنَّ الَّذِيۡنَ اُرۡسِلَ اِلَيۡهِمۡ وَلَنَسۡـَٔلَنَّ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ⑥

نو خامخا وبه پوښتو (په قيامت کښې) هرومرو (خامخا) هغه (امتونه) چه
ليږلي شوي دي دوی ته (رسولان چه څه اجابت ئې کړی) او خامخا وبه پوښتو
هرومرو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دی
چه ستاسی امتونو څرنګه اجابت وکړ؟)

تفسير : له هغو امتونو څخه چه پيغمبران پکښې مبعوث ورليږلي شوی دی پوښتنه کيږی. ﴿ مَاذَآ أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴾ تاسی زمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پوری منلی ده؟» او له مرسلانو څخه پوښتنه کيږی چه ﴿ مَاذَآ أُجِبْتُمْ ﴾ تاسی د امت له لوری څه ځواب درکړی شوی و؟».

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ۝٧

نو خامخا بيان به کړو مونږ هرومرو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په
علم سره او نه يو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی بلکه عالمان او حاضران يو).

تفسير : يعنی ستاسی هيڅ يو لوی او وړوکی دير او لږ عملونه يا ظاهری او باطنی احوال زمونږ له علمه غائب نه دی مونږ بی د نورو له وسيلی له يوی يوی ذری خبردار يو له خپل ازلی محيط علم سره سم ګرد (تول) پخوانی او وروستنی احوال او افعال په ښکاره ډول (طريقه) تاسی ته مخامخ کيښودی شو. هغه اعمالنامی چه د ملائکو له خوا ليکلی شوی دی د يوه ويښته په اندازه هم له علم الله څخه نشی مخالفی کيدی او د هغو په وسيله اطلاع ورکول يوازی د ضابطی مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده. که نه الله تعالیٰ پخپل علم کښې معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجيږی.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝٨ وَمَنْ
خَفَّتْ مَوَازِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَظْلِمُونَ ۝٩

او تول (د عملونو) په دغی ورځی کښې حق (او برابر) دی (دپاره د قطع د
عذر) نو د هر چا چه درانه وختل تولونه (يا تللی شوی نيک عملونه) د ده
نو دغه کسان هم دوی دی په مراد رسيدلی (بريالی) او د هر چا چه سپک
وختل تولونه (يا تلل شوی بد عملونه) د ده (يعنی له نظره ولويد) نو دغه

کسان هغه دی چه زیان رسولی دی دوی نفسونو (ځانونو) خپلو ته(په رسولو یی اور ته) په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی ظلم (او تری انکار به یی) کاوه.

تفسیر : د قیامت په ورځ کښې د ګردو (تولو) خلقو اعمال وزن کیږی. هغه کسان چه قلبی اعمال او د جوارحو افعال ئی درانه وی دوی به بریالی (بامراده) وی او د هر چا وزن چه سپک شی دی به په خساره کښې پاتی وی. حضرت شاه صاحب فرمائی: «د هر چا عمل له وزن سره موافق لیکل کیږی. که یو کار له اخلاص او محبت او شرعی احکامو سره موافق او سم وکړی شی او پخپل وخت کښې اداء کړ شی نو د هغه وزن به زیاتیږی او که همغه عمل په ریا او ریب ځان ښودانی یا له حکمه ځنی چپ یا ئی پخپل وخت کښې کړی نه وی نو وزن ئی کمیږی. په آخرت کښې هغه کاغذونه تللی کیږی (چه پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قید او ضبط وی) نو که حسنه اعمال درانه وختل نو له سیئاتو څخه ئی تیریږی او که حسنات ئی سپک وختل نو بیا نیول کیږی.

د ځینو علماؤ خیال دا دی : «اعمال چه نن اعراض دی، هلته به داعیانو په صورت مجسد، او هم دغه اعمال بالذات تلل کیږی ویل کیږی چه زمونږ اعمال خو داسی غیر قادر الذات اعراض دی چه د هغوی هر جزء سم له وقوعه سره متصلاً معلوم کیږی نو بیا به د دوی تولیدل، او تلل کیدل څه معنی لری؟»

زه وایم چه نن ورځ په «ګراموفون» کښې چه دغه ډیری لوئی او اوږدی ویناوی قید او ضبطیږی، آیا دغه تقاریر له اعراضو ځنی نه دی؟ چه د هغه یو حرف زمونږ له ژبی هلته اداء کیږی چه پخوانی حرف ئی لا له پخوا زمونږ له ژبی څخه وتلی او فناء شوی وی، نو بیا د دغه تقریر ګرده (توله) مجموعه په څه ډول (طریقه) سره په «ګراموفون» کښې سره تولیږی؟ او تل ساتله کیږی؟ له دی نه وپوهیږئ، هغه پاک الله چه د ګراموفون د موجد هم موجد دی، د ده له قدرته دا خبره هیڅ لری نه ده چه د ګردو (تولو) انسانانو د اعمالو یو یو پوره او مکمل ریکارډ تیار کیږدی چه په کښې ګرد (تول) وړوکی او لوی شیان محفوظ او ساتلی او د تل لپاره مضبوط او حاضر وی، او یوه وړوکی ذره او بخرکی او خاشه هم تری پاتی نشی. هو! د دوی د اعمالو وزن کیدل د نصوصو له مخی مونږ ته دومره راڅرګند شوی دی چه وزن له داسی یو میزان (تلی) سره کیږی چه پکښې کفتین (پلی) او شاهین (ډنډی) او لسان (موتی) او نور شته، لیکن د دغه میزان، او تلی دا دواړه کفتین به څه نوعیت او کیفیت لری؟ او د هغو د تول معلوم‌ولو طریقه او اصول به څرنګه وی؟ د داسی خبری احاطه کول زمونږ د عقولو او افهامو له اندازی څخه لری دی، او زمونږ پوهه ورته نشی رسیدلی نو ځکه د هغو په پوهیدلو سره مونږ نه یو مکلف کړی شوی. بلکه یو میزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شیان چه دی غیر له دی چه مونږ ئی یوازی په نامه خبر یو او آورو ئی او د هغو په نسبت همغسی عقیده او دومره اجمالی معلومات لرو چه

مفهوم ئې مونږ ته پاک قرآن او یا مبارک سنت راښوولي دی. له هغه څخه پر زیاتو تفصیلاتو زمونږ مطلع کیدل زمونږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلي او خارج دی. ځکه د هغو نوامیسو او قوانینو لاندی به چه د هغه ابدی عالم وجود نظم او نسق وی پر هغو باندی مونږ سره له دی چه اوس په دی فانی عالم کښې هستوګنه لرو نشو پوهیدی. د هم دی وړی دنیا موازینو (تلو) ته وګورئی! چه څو انواع او اقسام لری؟ یوه تله میزان هغه ده چه طلا، نقره او جواهرات پکښې تلل کیږی، بله هغه ترازو ده چه غلې دانی، لرګی، میوی او نور شیان پکښې تلل کیږی بله هغه عمومی تله ده چه لوی تجارتی پیتی او بارونه پرې تلل کیږی (او اوزان په هغو ستنو (عقربونو) سره راښرګندوی چه د ساعت د ستنې په شان وی او بله هغه تله ده چه ښی او کیڼ لور ته په سانتیګرامونو او دیسیګرامونو خطونو سره ویشلی شوی ده او په یوه وړوکی لنګر سره هیسته راهیسته دی خوا هغې خوا کاوه شی.) برسیره په دی «مقیاس الهوا، مقیاس المیاه، مقیاس الحراره، مقیاس الرطوبه مقیاس الارتفاع میزان التضییق» او نور هم یو یو دول (طریقه) موازین دی چه په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخی او د لندبلو او د لوړوالی او د تضییق او د حرارت او برودت او نورو شیانو درجی ځانته راښرګندوو. ترمامیتر، زمونږ د بدن د داخلی حرارت (چه له اعراضو څخنی دی) داسی اندازه او تول راښکاروی چه اوس زمونږ په وجود کښې دومره درجه تودوخی شته، کله چه په دنیا کښې مونږ په شلهاؤ داسی جسمانی موازین وینو چه په هغو سره داعیانو او اعراضو اوزان او درجی او د هغو تفاوت او توپیر (فرق) معلوموو نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق له پاره به دا خبره څه اشکال لری چه دی داسی یوه حسی تله هم قائمه کړی چه په هغې سره زمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپیر (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او راښرګند شی. ﴿ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴾ په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئې ظلم او تری به ئې انکار کاوه) او هم دا له آیتونو څخنی انکار کول د هغه حق تلفی ده چه هغه ئې په﴿ يَظْلِمُونَ ﴾سره اداء وفرمایله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

او خامخا په تحقیق ځای (او قدرت او تصرف) درکړی دی مونږ تاسی ته (ای انسانانو!) په ځمکه کښې او پیدا (مقرر) کړی دی مونږ تاسی ته په دغې ځمکی کښې، (هر هر قسم اسباب د) ژوندانه، لږ شانی شکر وباسئ تاسی.

تفسیر : (دغه «قلیلاً» هم منصوب او «ما» زائده ده) له دی ځایه د ځینو آفاقیه ؤ او انفسیه

ؤ آیتونو ذکر او بیان شروع کیږي، چه په هغو سره له یوی لوري د حق تعالیٰ پر وجود باندي د دي جهان د کارخانی په حکیمانه نظم او نسق سره استدلال او د الله تعالیٰ د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمائی، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوري توجه ورکړی شوی ده او له بل لوري د نبوت ضرورت او د انبیاؤ علیهم السلام د راتګ او د دوی د سیرت، او د هغوی د متبعینو او د مخالفینو پای (اخر) او انجام (چه د دی سورت اصلی موضوع راښکاری) بیانیږی چه دغه آیتونه د هغو د توطیی او تمهید په دول (طریقه) مقدم کړی شوی دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ لَمْ يَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۱۱﴾ قَالَ
مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ ؕ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۚ خَلَقْتَنِيْ
مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۱۲﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُوْنُ
لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړ مونږ (پلار) ستاسی بیا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسی بیا وویل مونږ پرښتو ته چه سجده (د تحیت) وکړئ تاسی آدم ته. نو سجده وکړه دوی (تولو) مګر ابلیس «سجده ونه کړه او» نه ؤ دی له سجده کوونکو څخنی. وویل (الله ابلیس ته) څه شی منع کړی ته «زما د حکم له تعمیل څخه» چه سجده دی ونه کړه کله چه امر (حکم) وکړ ما تاته!؟ وویل («ابلیس») زه غوره یم له آدمه، چه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی تا دغه (آدم علیه السلام) له ختی څخنی. وویل (الله ابلیس ته) نو کوز شه! له دغه (آسمان یا جنت) څخه نو نه دی لائق تاته «ای ابلیسه! دا کار» چه تکبر «لوئی نافرمانی» وکړی! په دی ځای کښی نو ووځه (تری) بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو.

تفسیر : یعنی ستاسی له تخلیقه پخوا ئی ستاسی د هستوګنی، ژوندانه، خوړلو او چښلو وسایل تیار او تهیه کړی دی بیا ئی ستاسی ماده پیدا کړه او دغی مادی ته ئی داسی ښایسته شکل او حسین او جمیل صورت عطا کړ چه بل کوم مخلوق ته ئی نه دی ورعطا کړی، بیا دغه

خاورين تصوير ته داسي روح او حقيقت ور مرحمت شو، چه د هغه په وسيله ستاسي پلار آدم عليه السلام «خليفة الله» او «مسجود الملائکه» وګرځيد او وجود ئی د ګردو (تولو) انسانی افرادو پر وجود اجمالاً مشتمل ؤ بيا ئی شيطان (چه په دغه وخت کښی يی د آدم عليه السلام د تعظيمی سجدی څخه په دغه سبب غاړه غړولی وه چه زه غوره يم له آدمه نو سجده ورته لائقه نه ده او زه غوره يم له ده چه پيدا کړی دی يم زه له اوره او اور لطيف علوی نورانی جوهر دی او پيدا کړی دی دی آدم عليه السلام له ختی او خته کثيف ظلمانی جسم دی) ازلی مردود، وګرځاوه، ځکه چه هغه سجود د الٰهی خلافت د علامی په دول (طريقه) ؤ، «ملائکة الله» چه وروسته له بحثه او تمحيصه او صريح امتحانه د (آدم) پر علمی فضيلتونو او روحانی کمالاتو مطلع شوی وی، څنګه يی چه د الله تعالیٰ حکم واوريد، ګردی (تولی) په تعظيمی سجده ولويدی، او په دغه صورت سره يی د «خليفة الله» په مخ کښی د خپل (الله) سره کامله وفا شعاری او اطاعت ثابت کړ او لعين ابليس چه ناری الاصل جنی ؤ مګر د ډير عبادت او نورو لامله (له وجی) د ملائکو په ډله کښی شامل کړی شوی ؤ، بالاخر د خپل اصل په لوری وګرځيد، او د ده نظر د (آدم) له مادی جوړښت څخه د ﴿ وَنَفَخۡتُ فِيهِ مِن رُّوحِي ﴾ تر سر او راز پوری تجاوزونه کړی شو، نو ځکه يی د حضرت الٰهی د صريح حکم په مقابل کښی د ﴿ أَنَا۠ خَيۡرٞ مِّنۡهُ خَلَقۡتَنِي مِن نَّارٖ وَخَلَقۡتَهُۥ مِن طِينٖ ﴾ دعوی وکړه د دی په پای (اخر) کښی ئی اباء او استکبار او د صريح قاطع نص ترديد يوازی پخپلی رأيی او هویٰ او هوس سره وکړ، او له الله تعالیٰ سره د بحث او مناظری د ارادی او تصميم لامله (له وجی) د هميش لپاره د قربت له مرتبی څخنی ښکته ولويد او د الله جل جلاله له رحمته ډير لری وغورځيد، فی الحقيقت پر هغه شی چه شيطان ډير فخر او وياړ کاوه، هغه د ده خلقت من النار ؤ، او هم دغه خبره د ده د ابدی هلاکت سبب شوه.

د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طيش، علو او افساد دی، خلاف له خاوری چه په مزاج کښی يی استقلال، متانت، تواضع، حلم او ثبات شته، ابليس چه ناری الاصل ؤ د سجدی د حکم له آوريدلو څخه د اور تکه سره لمبه شو، او په رأی قائمولو کښی ئی تلوار او جلتی وکړه او په پای (اخر) کښی د سرعت، تکبر او تعالیٰ له لاری د رخی (کينی) او حسد په اور کښی ولويد چه د هغه له سببه د دوزخ په اور کښی هم نسکور شو، د ده په خلاف کله چه له آدم عليه السلام څخه غلطی صادره شوه، نو دغه خاورين عنصر ته الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د عاجزی، انکسار، انقياد، استکانت او استغفار لار ښوونه وکړه، لکه چه د ده استقامت او انابت د ﴿ ثُمَّ ٱجۡتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيۡهِ وَهَدَىٰ ﴾ نتيجه پيدا کړه، نو ځکه ويل کيږی چه لعين ابليس د خپلی مادی او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضيل او لويی په ادعا کښی وغوليد، لکه چه «حافظ شمس الدين ابن القيم رحمة الله عليه په «بدائع الفوائد» کښی په (١٥) وجوهو سره د خاورو افضليت پر اور باندی ثابت کړی دی ومن شاء فليراجعه.

﴿ فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا ﴾ الآية - نو نه دی لائق تاته ای ابليسه! دا کار چه تکبر لوئی

نافرمانی وکړی په دی ځای کښی نو ووځه ترې بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو سپک شویو له جهته د کبر) یعنی په جنت یا پر آسمانونو باندی د الله تعالیٰ هغه مخلوق اوسیدلی شی، چه د ده پوره مطیع او فرمانبردار وی، د نافرمانانو او متکبرانو ځای هلته نشته او دوی هلته له سره نشی اوسیدلی. په هر حال لعین ابلیس له هغه مقامه چه د ډیر عبادت او نورو لامله (له وجی) تر اوسه پوری پکښی فائز ؤ، د خپل تکبر او لویی له سببه لاندی وغورځاوه شو.

تنبیه : د ابلیس تر یوی اوږدی مودی پوری د پرښتو په ډله کښی د شاملیدلو څخه دی خبری ته تنبیه ده چه الله تعالیٰ په مکلفینو کښی د هیچا فطرت حتیٰ د شیطان هم داسی نه دی جوړ کړی چه هغه خامخا د بدی په لوری تللو ته مجبور او مضطر شی، بلکه خورا (ډیر) لوی خبیث موجود هم د خپل اصلی فطرت په اعتبار د دی صلاحیت لری چه پخپل کسب او اختیار سره په نیکی او پرهیزگاری کښی انتهائی ترقی وکړی تر دی چه د ملائکو په ډله کښی هم داخل شی.

قَالَ أَنظِرْنِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

وویل (ابلیس چه ای الله!) وگوره (مهلت راکړه) ماته (او مه می وژنه) تر هغی ورځی (قیامت) پوری چه مخلوق بیرته ژوندی کاوه شی (او له خپلو قبرونو پاڅاوه شی)!. وویل (الله) بیشکه ته له کتلو (مهلت ورکړو) شوو څخنی ئی (تر اولی نفخی پوری).

تفسیر : یعنی څرنگه چه تا داسی غوښتنه وکړه نو وپوهیږه چه دغه خبره لا له پخوا څخه په الهٰی علم کښی موجوده وه چه تاته به مهلت درکړی شی کله چه د الله تعالیٰ حکمت مقتضی شو چه خپل کمالی صفات او مالک الملکوتی (شهنشاهی) عظمت او جبروت ښکاره کړی نو دغه عالم ئی پیدا کړ، ﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًۢا ﴾ ، (۲۸) جزء د الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع) یعنی د ځمکی او آسمان تخلیق او د دغو گردو (تولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی چه د الله تعالیٰ کامل قدرت او د محیط علم او د نورو صفاتو معرفت خلقو ته حاصل شی هم دغه الهٰی معرفت دی چه ﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ له آیت څخه د ځینو اسلافو د تفسیر سره سم په عبادت تعبیر کړی شوی دی. او ښکاره ده چه د عالم د تخلیق دغه غرض هلته په ډیر کامله وجه سره پوره کیدی شی چه په عالم کښی مطیع او وفادار، باغی او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وی او هم «اعداءالله» پوره زور او قدرت ولری، او د دوی د فطری اختیار او قوت د گردو (تولو) وسائلو په استعمال کښی تر آخره حده پوری خپلواک (خپل اختیار) وی او کافی مهلت او آزادی هم ولری او د کار په اختتام کښی د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (بامراده) شی او دښمن پخپلی سزا او هیداد ورسیږی او له امتحانه

وروسته آخرنی بری او کامیابی د الله تعالیٰ د دوستانو په برخه شی، غیر له دی نه د گردو (تولو) کمالی صفاتو د اظهار بل کوم صورت نشته، نو خیر او شر او د خیر او شر د منبع پیدا کول پر هم دغه حکمت بنا دی چه د عالم د تخلیق غرض یعنی د کمالی صفاتو اظهار دی او هغه بی له دغه له سره نشی پوره کیدی، د ﴿ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ﴾ (۱۲ جزء د هود ۱۱۸، ۱۱۹ آیت، ۱۰ رکوع) نو ځکه ضروری شوه چه لوی دښمن لعین ابلیس ته (چه د شرونو منبع دی) پوره مهلت ورکړ شی، چه د قیامت تر ورځی پوری خپلی گردی (تولی) قواوی او وسیلی همغسی ئی چه زړه غواړی استعمال کړی، لیکن دا خبره ښکاره ده چه په سمه لاره او مستقیم دول (طریقه) د هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه، نو د دی لامله (له وجی) ضروری شوه چه د الله تعالیٰ له لوری د نیابت او خلافت په دول (طریقه) یو داسی مخلوق په مقابله کښی ودراوه شی چه له هغه سره لعین ابلیس په آزادی سره جنگ وکړی شی، او د زور آزمایلو ښه موقع په لاس ورشی، ﴿ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴾ (۱۵ جزء د «بنی اسرائیل» ٦٤ آیت ۷ رکوع) او تر هغه پوری چه دغه مخلوق د نیابت حق او د خلافت وظیفه ادا کوی د الله تعالیٰ خاص لښکر (ملائک) د هغوی مرستی (مدد) ته ورسیږی او هر کله چه انسانان له ضعف او قلت سره د پاک الله په فضل او کرم او رحمت د کار په انجام کښی د دښمنانو په مقابله کښی مظفر او منصور وګرځاوه شی، بیا نو ښه وپوهیږئ! چه دغه ځمکه د ابلیس او د آدم علیه السلام د جنگ میدان دی او څرنګه چه پوره او ښه مقابله هلته کیدی شی چه د دواړو حریفانو په لاسونو کښی پوره قوت وی او یو له بله ویره او اندیښنه ولری نو ځکه تکویناً داسی دوه صورتونه وړاندی شول چه له هغو څخه د هر یوه په زړه کښی د بل په نسبت دښمنی پرته وی ابلیس آدم علیه السلام ته د سجدی نه کولو لامله (له وجی) لاندی ولوید او آدم علیه السلام د ابلیس د وسوسی آچولو له سببه له جنته ووت د داسی واقعاتو لامله (له وجی) د هر یوه په زړه کښی د بل د عداوت ریښی ځای ونیو او د جنگ او جنجال ډګر تود شو «والحرب سجال وانما العبرة للخواتیم.»

قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

وویل (ابلیس) نو قسم دی په گمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چه خامخا به کینم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله (له وجی)) په لاره ستا کښی (اسلام) چه سمه صافه ده.

تفسیر : یعنی د غلو په شان به د دوی په ایمان باندی داړی غورځوم ځکه چه د دوی لامله (له

وجی) زه دغی بدی ورځی سره مخامخ شوی یم.

ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُم مِّنۢ بَيۡنِ اَيۡدِيۡهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ وَعَنۡ اَيۡمَانِهِمۡ وَعَنۡ شَمَآئِلِهِمۡ ؕ وَلَا تَجِدُ اَكۡثَرَهُمۡ شٰكِرِيۡنَ ﴿۱۷﴾

بیا خامخا راځم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (په هر وخت) له وړاندی د دوی او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی او له کینو (طرفو) د دوی او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی (مؤمنان).

تفسیر : یعنی له هر لوری به پر دوی باندی یرغلونه (حملی) کوم، د څلورو جهاتو ذکر د جهاتو د تعمیم په لوری اشاره ده،

﴿ وَلَا تَجِدُ اَكۡثَرَهُمۡ شٰكِرِيۡنَ ﴾ او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی مؤمنان دا د لعین ابلیس اتکل او تخمین ؤ چه سم وخوت، ﴿ وَلَقَدۡ صَدَّقَ عَلَيۡهِمۡ اِبۡلِيۡسُ ظَنَّهٗ فَاتَّبَعُوۡهُ اِلَّا فَرِيۡقًا مِّنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴾ (۲۲) جزء د «السبا» (۲۰) آیت (۲) رکوع).

قَالَ اخۡرُجۡ مِنۡهَا مَذۡءُوۡمًا مَّدۡحُوۡرًا ؕ لَمَنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۱۸﴾

وویل (الله ای ابلیسه) ووځه له دی ځایه په دغسی حال کښی چه بدحال غمجن کړی شوی مردود رټلی شوی (لری کړی شوی ئی له رحمته). (قسم دی) خامخا هر څوک چه متابعت وکړی ستا له دغو (انسانانو) خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسی (له تابعانو ستا او له تا له) تولو.

تفسیر : یعنی زیاتره انسانان به ناشکره وی نو دوی به مونږ ته څه زیان ورسوی؟ په آخر کښی همغو لږو وفادارانو لره بری، فلاح او کامیابی ور په برخه کیږی او د ناشکرانو کثرت به د دوزخ په برخه کیږی. ګواکی په دی ډول (طریقه) سره واضح کاوه شی چه «جنود الشیطان» له دومره کثرت سره هم د «خلیفة الله» لږ لښکر نشی مغلوب او مقهورولی.

وَيٰٓاٰدَمُ اسۡكُنۡ اَنۡتَ وَزَوۡجُكَ الۡجَـنَّةَ فَكُلَا مِنۡ حَيۡثُ شِئۡتُمَا وَلَا تَقۡرَبَا
هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُوۡنَا مِنَ الظّٰلِمِيۡنَ ﴿۱۹﴾

او (ووېل الله) اى آدمه اوسه ته او (اوسي دى) ښځه ستا «حوا» په جنت کښې نو خورئ تاسي دواړه له هر ځايه (او هر شي ځنى) چه خوښه مو وشي او مه نژدى کيږئ تاسى دواړه دى ونى ته (په قصد د خوراک او که له دى جنسه وخورئ) نو شئ به تاسى دواړه له ظالمانو (په خپلو ځانونو).

تفسير : يعني آدم عليه السلام او حوا رضي الله تعالىٰ عنها ته اجازه وه چه بى له هيڅ ممانعته هر څه چه د دوى زړونه غواړى ودى خورى او ودى چښى پرته (علاوه) له يوى معينى ونى څخه چه د هغى خواړه د جنتي ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو نو ځکه ئى ووېل چه هغى ته مه نژدى کيږئ! که نه نقصان به درورسيږى.
زما په فکر کښى دلته د ﴿فَتَكُوۡنَا مِنَ الظّٰلِمِيۡنَ﴾ ترجمه داسى وکره شى دير به ښه او موزونه وى: «بيا به شئ تاسى له زيان موندونکو ځنى» ځکه چه «ظلم» د نقصان، زيان، کمى او لندون په معنى هم راځى، لکه چه ﴿وَلَمۡ تَظۡلِمۡ مِّنۡهُ شَيۡــًٔا﴾ ۱۵ جزء د «الکهف» په (۳۳) آيت (۵) رکوع کښى په هم دى معنى راغلى دى.

فَوَسۡوَسَ لَهُمَا الشَّيۡطٰنُ لِيُبۡدِيَ لَهُمَا مَا وٗرِيَ
عَنۡهُمَا مِنۡ سَوۡاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰٮكُمَا رَبُّكُمَا عَنۡ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ
اِلَّاۤ اَنۡ تَكُوۡنَا مَلَـكَيۡنِ اَوۡ تَكُوۡنَا مِنَ الۡخٰلِدِيۡنَ ﴿۲۰﴾ وَقَاسَمَهُمَاۤ اِنِّىۡ
لَـكُمَا لَمِنَ النّٰصِحِيۡنَ ﴿۲۱﴾ فَدَلّٰٮهُمَا بِغُرُوۡرٍ‌ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتۡ لَهُمَا
سَوۡاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخۡصِفٰنِ عَلَيۡهِمَا مِنۡ وَّرَقِ الۡجَـنَّةِ‌ ؕ وَنَادٰٮهُمَا رَبُّهُمَاۤ اَلَمۡ
اَنۡهَكُمَا عَنۡ تِلۡكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَّـكُمَاۤ اِنَّ الشَّيۡطٰنَ لَـكُمَا عَدُوٌّ مُّبِيۡنٌ ﴿۲۲﴾

نو وسوسه واچوله دوى دواړو ته شيطان دپاره د دى چه ښکاره کړى دوى دواړو ته هغه چه پټ کړى شوى دى له دى دواړو ځنى له غليظه ؤ عورتونو د

دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه یئ منع کړی تاسی رب ستاسی له (خوراک) د دی ونی څخنی مګر له دی جهته چه نه شئ تاسی دواړه پرښتی (په مرتبه یا په ښائست یا په بی پروائی له خوراکه) یا چه نشئ تاسی له تل پاتی کیدونکو (په جنت کښی). او سخت قسم یی وکړ دوی ته (په نامه د الله) چه بیشکه زه تاسی دواړو ته خامخا له «دوستانو» نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کړل «ابلیس» دوی دواړه (له عالی مرتبی نه ښکته مرتبی ته او مائل ئی کړل خوراک ته له هغی ونی) په فریب (او په وسوسه په دی دروغ قسم سره) نو کله چه وڅکله دغو (دواړو میوه د دغی ممنوعی) ونی (نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولګیدل دواړه چه سره نښلولی دوی پر عورتونو خپلو باندی له پانو (د ونو) د جنت څخه (چه پټ کړی ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسی) چه آیا ما نه وئ منع کړی تاسی له «خوراکه د» دغی ونی څخه او (نه ؤ) ویلی ما تاسی ته «(چه پام وکړئ پوه شئ)» چه بیشکه شیطان تاسی دواړو ته دښمن دی ښکاره (بلکه منع کړی مو وئ او ویلی مو وو تاسی ته!)

تفسیر : یعنی آدم او حواء علیهما السلام د شیطان له قسمونو څخه متاثر شول او ویی ویل چه د پاک الله په نامه به ولی په دروغو جرئت وکړی شی؟ ښائی چه دوی به داسی ګڼلی وی چه په رښتیا سره مونږ به د دی ونی په خوړلو ملائک ګرځو یا به له سره نه فنا کیږو او د الله تعالیٰ د هغی نهی چه فرمایلی ئی وه تعلیل یا تاویل به یی کړی وی، لیکن غالباً د ﴿ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ او ﴿ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ ﴾ او نور به تری هیر شوی وی او دا به ئی هم په خیال نه وی ګرځیدلی کله چه دی د ملائکو مسجود ګرځیدلی دی نو بیا پرښته کیدلو ته څه ضرورت پاتی کیږی ﴿ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴾ (١٦) جزء د «طٰهٰ» د سورت (١١٥) آیت (٦) رکوع) ښکاره ده چه امر او نهی کله خو تشریعاً وی او کله شفقتاً او دا داسی مثال لری لکه چه د اور ګادی سفر بی تکته ممنوع دی او دا قانونی حیثیت لری چه د اور ګادی د شرکت په حقوقو تاثیر آچوی او د اور ګادی په کوټو کښی داسی کتباً اعلان کیږی: (لاړی مه توکوئ چه ورڅخه مرض پیدا کیږی) څنګه چه د مریضی له تعلیل څخه څرګندیږی دغه منع د شفقت له مخی ده. هم داسی بلا شبه د الله تعالیٰ اوامر او نواهی هم ځینی تشریعی دی چه له هغو څخه مخالفت کوونکی قانوناً مجرم ګڼلی کیږی، او ارتکاب یی له هغو حقوقو څخه منافی دی چه ساتنه یی د تشریع منشا ده. بل هغه اوامر او نواصی دی چی د هغوی منشا تشریع نه ده او یوازی شفقت او زړه سوی دی. لکه چه په نبوی طب او نورو کښی ډیرو احادیثو تصریح فرمایلی ده ښایی چه آدم علیه السلام هم د «اکل الشجره» ممانعت ، د شفقت نهی ګڼلی وی، نو ځکه به یی د شیطان له وسوسی اچولو څخه

وروسته د هغې مخالفت دومره زيات شي نه وي گڼلی خو څرنګه چه د انبياؤ عليهم السلام ډير لوړ ښوييدل هم د دوی د تقرب الی الله له لحاظه عظيم او زيات شميرل کيږي، نو ځکه د خپلې غلطۍ د ظاهری نقصان ګاللو (تيرولو) څخه برسيره تر يوی اوږدی مودی پوری په توبې او استغفار او په ژړا، واويلا کښې مشغول ؤ، بالاخره د هم دی انابت په سبب د ﴿ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴾ نتيجې ته ورسيده.

(ؤ آدم د سترګو تور له انوارو د قديم
چه ويښته لويږی په سترګو ښکاری غر غوندی عظيم)

﴿ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ ﴾ الآية - نو کله چه وڅکله دغو دواړو ميوه د دغې ممنوعې ونې نو ښکاره شول دواړو ته غليظه عورتونه د دوی.) يعنی د حکم له عدول څخه جنتی لباس له دوی څخه وويست شو، ځکه چه جنتی لباس په حقيقت کښې د ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ يو محسوس صورت ؤ نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چه ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ خيری شوی وی. په همغه اندازه به جنتی له لباسه بی برخی کيږی، الغرض شيطان کوښښ وکړ چه آدم عليه السلام نافرمانی ته واړوی او په عصيان کښې ئی اخته او مبتلا کړی چه د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طريقه تری وايستل شی. دا زما خيال دی. ليکن شاه صاحب «نزع اللباس» د «اکل شجرة» د يوه طبيعی اثر په شان څرګند کړی او ليکلی ئی دی چه. «په جنت کښې د استنجاء او د شهوت حاجت نه ؤ، د دوی پر بدن هغه کالی (جامې) چه ؤ له سره نه بدليدل، ځکه چه د هغو د ايستلو لپاره هيڅ يو حاجت او ضرورت نه ؤ، آدم او حواء عليهما السلام له خپلو اعضاؤ څخه واقف نه وو. کله چه دغه ګناه له دوی څخنی څرګنده شوه نو بشری لوازم دوی ته پيدا او له خپلو انسانی حوائجو څخه خبردار شول او خپل اعضاء ئی وليدل.» ګواکې د دی ونې له خوراکه هغه پرده چه د دوی پر انسانی کمزوريو لويدلې وه پورته شوه د﴿ سَوْءَةَ ﴾ په لغوی معنی ګانو کښې ډير وسعت شته د قابيل او هابيل په قصه کښې ئی «سوأة اخيه» فرمايلي دی. په حديث کښې «احدی سوأتک يا مقداد!» راغلی دی. تر اوسه د آدم عليه السلام په نظر کښې يوازی د ده سادګی او معصوميت ؤ او د ابليس په نظر کښې يوازی د هغه خلقی کمزوری وه. ليکن د «**اکل الشجرة**» څخه وروسته آدم عليه السلام هغه خپله خلقی کمزوری په خپلو سترګو وليده نو کله چه پس له دی غلطۍ څخه دوی توبه او انابت غوره کړ نو لعين ابليس ته هم د دوی اعلیٰ کمال او انتهائی نجابت او شرافت ورښکاره شو. او ښه وپوهيد چه دغه مخلوق سره له ښوئيدلو هم زما په پنجو کښې نه لويږی ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ﴾ ښائی په هم دی لحاظ په تورات کښې (د ابن قتيبه د معارف د کتاب خاوند له نقله سره سم) دغه ونه د «شجرة علم الخير والشر» په نامه سره موسومه کړی شوی وی. والله اعلم

﴿ وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ ﴾ او ولګيدل دغه دواړه چه سره نښلول ئی پر

غلیظو عورتونو خپلو باندی له پانو د ونو د جنت څخه چه پټ کړی ځان خپل) یعنی بربنډ شول او له ډیر شرم او حیا ئی په پانو سره خپل بدن پټاوه. له دی نه معلومیږی. اګر که انسان د پیدا کیدلو په وخت کښی لوڅ لغړ وی مګر فطری حیا د دی خبری مانع ده چه همغسی لوڅ پوڅ پاتی شی.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ
الْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِى
الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

نو وویل دواړو (یعنی) آدم او حواء) ای ربه زمونږ ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړی ته مونږ ته او رحمت (مهربانی) ونه کړی ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل «الله» چه کوز شئ «له جنته» حال دا چه ځینی ستاسی ځینو نورو ته به دښمن یئ. او (مقرر دی) تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوګنی او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرګ) پوری.

تفسیر : د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس ګردو (تولو) ته دی، ځکه اصلی عداوت آدم او ابلیس سره لری او د دوی د عداوت ډګر زمونږ دغه ځمکه ګرځولی شوی ده چه خلافت ئی آدم علیه السلام ته سپارلی شوی ؤ.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

وفرمایل (الله) چه په دی ځمکه کښی به ژوندون کوئ تاسی او په هم دغی ځمکه کښی به مرئ تاسی (او خښیږئ) او له هم دغی ځمکی څخه به راایستل کیږئ تاسی (په قیامت کښی جزا ته)

تفسیر : یعنی عموماً ستاسی اصلی او معتاد مسکن هم دغه ځمکه ده. که د خرق عادت په دول (طریقه) کوم یو کله تر یوی معینی مودی له دی ځایه پورته کړی شی، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافی نه دی. آیا کوم سړی د څو ورځو یا د څو کړیو له مخی له ځمکی څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کښی مسافرت وکړی یا هملته پکښی مړ شی نو آیا هغه به

د ﴿ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ ﴾ څخه مخالف وي؟ ځکه چه دي په دغه وخت کښې پر ځمکه نه دي. په بل ځای کښې داسي ارشاد دی چه ﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ ﴾ نو هغه سړي چه په ځمکه کښې مړ او په ځمکې کښې خښ نشي هغوی به څرنګه په ﴿ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ ﴾ کښې داخل شي؟ معلومه شوه چه داسي قسم قضايا د کليي په ډول (طريقه) نه دي استعمال شوي.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا يُوَٰرِي سَوۡءَٰتِكُمۡ وَرِيشٗاۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ ذَٰلِكَ خَيۡرٞۚ ذَٰلِكَ مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

ای ځامنو د آدم! په تحقيق نازل کړی (ليږلی) دی مونږ پر تاسي لباس «کالی» چه پټوی عورتونه ستاسي او «درليږلي مو دي لباس د ښايست او» د زينت کالي، او لباس (کالي) د تقویٰ (چه خلاصي پری راځي له عذابه) دغه «لباس د تقویٰ» خير «بهتر ډير غوره» دی (له نورو) دغه «راليږل د پوښاک» له آيتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلي (غور وکړی او قدر د دی نعمت وپيژني)

تفسير : له ﴿ أَنزَلْنَا ﴾ څخنی مراد د مادی او نورو پيدا کيدل او د هغی د جوړولو د تدبير ښوول دي اګر که د ﴿ أَنزَلْنَا ﴾ لفظ ډير ځلي په داسي ځايونو کښې ويل کيږی چه يو شی له پاسه ښکته خوا ته ليږل يا راوړل کيږی، مګر ډير ځلي له هغه څخنی دغه مکاني فوق او تحت نه وي مراد بلکه هغه مراديږی چه د مرتبي په اعتبار پورته وي. او په هغه شي چه د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کيږی د هم دغه لفظ اطلاق کاوه شي. لکه چه فرمايلي ئې دي ﴿ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ﴾ يا ﴿ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ﴾ ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ﴾ او کالي د تقویٰ چه دی دغه لباس التقویٰ ډير غوره دی له نورو) يعنی برسيره په دی ظاهری لباس چه په هغه سره د بدن ستر او زينت حاصليږی او ځان پری پټيږی او ډول (طريقه) او سينګار پری کيږی يو معنوی لباس هم شته، چه عظيم الشان قرآن ئی ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ بولي او د باطني زينت او ښايست وسيله ګرځي او په هغه سره د انسان هغه باطني کمزوری د ظهور او فعليت درجه نه مومي چه په ده کښې ئی استعداد شته او د خفاء په پرده کښې دی. او د ظهور او فعليت په ډګر کښې نشي راتلی او هم دغه معنوی لباس دی چه قرآن کريم په ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ سره ياد کړی دی او د باطني زينت، ښائست او سينګار ذريعه ګرځي بلکه که غور وکړی شي نو ظاهری بدني لباس هم د هم دی باطني لباس د تامين، تطهير او تنظيف لپاره شرعاً مطلوب دی. حضرت شاه صاحب ليکي چه: دښمن له تاسي څخنی د جنت

لباس وویست، بیا مونږ تاسی ته په دنیا کښې د لباس تدبیر دروښود، اوس همغه لباس واغوندئ! چه پکښې تقوىٰ او پرهیز ګاری وی. یعنی نارینه دی وریښمین لباس نه آغوندی! او اوږده لمن دی نه لری! او هغه شیان چه ممنوع شوی دی هغه دی نه کوی او ښځه دی داسی ډیر نری لباس وانه غوندی چه بدن ئی تری ښکاره شی، او نه دی خپل ډول سینګار نورو ته ښکاروی.

﴿ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴾ دغه رالیږل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل رحمت قدرت د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی او پرهیز وکړی له صوری او معنوی بربنډ والی څخه) یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالیٰ د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندی معترف او شکر ګذار اوسئ.

يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ۗ اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ هُوَ وَقَبِيْلُهٗ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٧﴾

ای ځامنو د آدم فریب دی در نه کړی تاسی ته شیطان لکه چه ایستلی یی دی مور او پلار ستاسی له جنته (په فریب سره) په دی حال چه ایسته ئی له دی دواړو لباس د دوی لپاره د دی چه وښیی دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه «شیطان» وینی تاسی (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه مونږ ګرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر : د اخراج او نزع اضافت د سبب په لوری کړی شوی دی، یعنی له جنت څخنی د آدم او حواء علیهما السلام د بیلیدلو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب هم دا شیطان شو، نو هوښیار اوسئ چه اوس تاسی تیر نه باسی! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ!.

﴿ لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ ﴾ الآیة - لپاره د دی چه وښیی دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی، بیشکه وینی دغه شیطان تاسی هم پخپله دی او هم قوم لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینئ تاسئ،) یعنی هغه دښمن چه مونږ ته له داسی پټونی څخه ګوری، چه مونږ ئی له سره نه وینو نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه ئی ډیره ګرانه ده. نو ځکه تاسی ته ښائی چه تل مستعد او بیدار اوسئ! د داسی دښمن علاج دا دی چه مونږ د داسی یوه ذات په پناه کښی ځای ونیسو چه دی هغه وینی او هغه دی نشی لیدی ﴿ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ ۫ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴾

تنبیه : د ﴿ إِنَّهُ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ﴾ قضیه مطلقه ده دائمه نه ده، یعنی دیر ځلی داسی وی چه مونږ دوی نشو لیدلی، او دوی مونږ ته ګوری له دی وینا ځنی دا خبره نه لازمیږی چه په هیڅ یو وخت کښی به هیڅوک او په هیڅ صورت سره دوی نشی لیدلی، نو په دغه آیت سره د جن له رؤیته په کلی نفی باندی استدلال کول، قصور او لند لیدل دی.

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ ﴾ الآیة ـ بیشکه مونږ ګرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی،) یعنی کله چه دوی له خپلی بی ایمانی د شیطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره کړ، لکه چه وروسته له دی په (۸۶۱) مخ کښی راځی ﴿ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴾ نو مونږ هم په دغه انتخاب کښی هیڅ مزاحمت ونه کړ، او هر چا چه دوی د خپل ځان ملګری ګرځولی وو همغه ور ملګری کړل شول.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او کله چه وکړی دوی کوم فاحشه (ناکاره کار لکه شرک) نو وائی دوی موندلی دی مونږ پر دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر «حکم» کړی دی مونږ ته په (کولو د) دی سره، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه الله نه کوی امر (حکم) په فحشاء «ناکاره کارونو»، آیا وایئ «دروغ تړئ» تاسی پر الله باندی هغه شی چه نه پوهیږئ (پری) تاسی.

تفسیر : یعنی خراب او د بیحیایی کار، لکه د نارینه او ښځی بربند طواف کول چه د دی آیتونو شان نزول دی، او له هغه شخه سلیم عقل او صحیحه فطرت نفرت کوی (د الله قدوس) له شانه دا تصور دیر لری دی، چه د داسی شیانو تعلیم ورکړی د ده پاک ذات د پاکی او حیا منبع او سرچینه ده، دی به د ګندګی، چتلی او بیحیایی د کارونو حکم څرنګه ورکوی؟ اصلاً د بی حیایی او بد کاری معلمان هغه شیطانان دی، چه دوی د خپلو ځانونو رفیقان ګرځولی دی، وګورئ له ګردو (تولو) شخه پخوا ستاسی مور او پلار د هم دغه شیطان له لوری تیروتل، او لوځ لغړ وګرځیدل، مګر هغوی د شرم او حیاء لامله (له وجی) د ونو پانی پر خپلو ځانونو باندی تپلی نو څرګنده شوه چه بربندتیا د شیطان له خوا، او د تستر (د ځان پټولو) کوښښ ستاسی د پلار له خوا شوی دی. بیا په بربند طواف کولو کښی د خپلو پلرونو سند وړاندی کول څرنګه صحیح کیدی شی، او هم د حضرت شاه صاحب قول «تاسی واورید چه ستاسی لوی پلار د شیطان په چل او فریب تیروت نو بیا تاسی د خپلو پلرونو سندونه ولی وړاندی کوئ؟ دا

ځومره د بیحیایی خبره ده؟ هغه کار چه د شیطان په حکم سره کیږی، د هغه په نسبت وویل شی چه دغه حکم مونږ ته پاک الله راکړی دی، العیاذ بالله!»

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب زما په قسط «عدل انصاف» سره «چه توحید او ښه کارونه دی. نه په افراط نه په تفریط» او (بل الله حکم کړی دی) چه سم واړوئ «برابر کړئ» تاسی مخونه خپل «عبادت د الله ته» په نزد «د وخت» د هر لمانځه او بولئ (عبادت کوئ) تاسی د ده حال دا چه مطیع خالص کوونکی اوسئ ده ته دین «خپل له عجب او ریا او هر نقصان څخه» لکه چه اول ځلی یی پیدا کړی یئ تاسی (له نشت نه) بیا به هم داسی پیدا شئ تاسی «پس له مرګه».

تفسیر : په «روح المعانی» کښی دی «القسط علیٰ ما قال غیر واحد ـ العدل، و هو الوسط من کل شئ ـ المتجافی عن طرفی الافراط والتفریط» د آیت حاصل داسی شو چه: الله تعالیٰ په هر کار کښی پر توسط او اعتدال د پاتی کیدلو، او له افراط او تفریط څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) هدایت کوی، نو بیا به په څه شان سره د فواحشو او رذائلو حکم ورکوی؟.»

غالباً محقق شیخ الهند رحمة الله علیه «مسجد» میمی مصدر ګڼلی او د (سجود) معنی ئی تری اخیستی ده تجوزاً ئی په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» ئی په خپلی ظاهری معنی پریښی دی، یعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کښی خپل مخونه سم د کعبی شریفی په لوری وګرځوئ.

مګر ځینی نور مفسرین له ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ څخه داسی مطلب آخلی چه د الله تعالیٰ د عبادت په لوری تل په استقامت او له زړه متوجه اوسئ. د ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد د دی مطلب دا دی چه: پخپلو عبادتونو سم او مستقیم اوسئ! او له هغی سمی لاری ځنی چه د حضرت محمد علیه الصلوة والسلام ده مه کږیږئ! د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (۱) چه خالص د الله تعالیٰ لپاره وی، چه وروسته ئی په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ سره یادونه کوی. (۲) چه له هغی مشروعی طریقی سره موافقه وی چه انبیاء او مرسلینو علیهم الصلوة السلام تجویز کړی ده او دلته هغه په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ سره ادا کړی شوی ده. په هر حال په دغه آیت کښی د شرعی احکامو د ګردو (تولو) هغو انواعو په لوری اشاره کړی شوی ده چه د بندګانو له معاملاتو سره متعلق دی او هغه تول تر «قسط» لاندی راغلل او هغه شیان چه په الله تعالیٰ پوری تعلق لری که «بدنی» وی نو په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ کښی که «قلبی» وی نو په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ

الدِّيْنَ ﴾ كښې مندرج دي.

﴿ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ ﴾ لکه چه اول ځلي ئې پيدا کړی يئ تاسې له نشت نه بيا به هم داسې پيدا شئ تاسې وروسته له مرګه) يعني لکه چه په اول کښې الله جل جلاله ستاسې له پيدا کولو څخه عاجز نه ؤ هم داسې ستاسې له اعادې او بيا ژوندی کولو څخه هم عاجز نه دی او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لاری تللو ته د دې لامله (له وجې) اړتيا (احتياج) او ضرورت لري چه وروسته له مرګه بل ژوندون راتلونکی دی چه په هغه کښې د دې موجوده حيات نتائج ور وړاندې کيږي نو ښائې د هغه «بعث بعد الموت» فکر لا له اوسه وکړی شي! ﴿ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ﴾

فَرِيْقًا هَدٰى وَ فَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ؕ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۳۰﴾

يوې ډلې ته هدايت وکړ (الله په توفيق د ايمان سره او) هدايت ئې نه دی کړی بلې ډلې ته چه مقرره شوې ده پر دوی ګمراهي، بيشکه چه دوی نيولي دي شيطانان دوستان (خپل معبودان) بې له الله څخنې او ګمان کوي دوی چه بيشکه هم دوی هدايت موندونکي دي (سمې صافې لارې ته او واقع کښې داسې نه ده.)

تفسير : يعني پر هغو باندې چه ګمراهي مقرره شوې ده هغوی هغه خلق دي چه پاک الله ئې پرې ايښې او شيطان ئې خپل دوست او رفيق ګرځولی دی چه د ده په خوله کوي او خبرو ته ئې غوږ ږدي او د تعجب ځای دا دی چه سره د دې صريحې ګمراهي دوی داسې ګومان کوي چه مونږ پر سمې صافې لارې باندې روان يو او له مذهبي حيثيته کومه د عمل رويه چه مونږ اختيار کړې ده هغه ډيره مناسبه او درسته ده لکه چه په بل ځای کښې يې فرمايلي دي ﴿ اَلَّذِيْنَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُوْنَ صُنْعًا ﴾ (١٦ جز د الكهف ١٠٤ آيت ١٢ رکوع).

تنبيه : د دې آيت له عمومه ظاهره شوه چه د «معاند کافر» په شان «مخطي کافر» هم چه د خپلې واقعي غلطې لامله (له وجې) باطل حق ګڼي په ﴿ وَفَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ﴾ کښې داخل دی، که دغه غلط فهمي د پوره فکر او غور نه کولو له وجې وي يا له دې سببه وي، چه اګر که ده په ښکاره ډول (طريقه) سره خپل پوره قوت، غور او فکر چلولی دی خو په مقصد نه دی رسيدلی ځکه چه پر داسې صريحو حقائقو او واضحو دلائلو د فکر د نه رسيدلو څخنې دغه خبره ښرګنده ده چه ده في الحقيقت په استدلال او د خپل فکر په کار آچولو او استعمال کښې

تقصير كړي دي، ګواكې هغه شيان چه پرې ايمان راوړل د نجات مدار دي دومره روښانه او واضحه دي چه له هغو څخه انكار غير له عناده او د فكر او تامل له قصوره بل هيڅ شي نه دي. په هر حال شرعي كفر داسي زهر دي چه كه په قصد يا په سهوه په هر ډول (طريقه) سره چه وخوړل شي د انسان د وژلو لپاره كافي دي زمونږ د «اهل السنة والجماعة» مذهب هم دا دی او په «روح المعاني» كښې چه د ځينو د څه اختلافاتو نقل پر دغې مسئلې باندې كړی شوی دی له هغو څخنې مراد «جاحظ» او «عنبري» دی، چه په «اهل السنة والجماعة» كښې نه دي داخل بلكه سره له دې چه معتزله ګڼل كيږي، په خپله معتزله هم د دوی په اسلام كښې خبرې كوي نو ځكه د «روح المعاني» خاوند د دوی مذهب د نقلولو څخه وروسته داسي ليكلي دي: «ولله تعالىٰ الحجة البالغة والتزام ان كل كافر معاند بعد البعثة و ظهور امر الحق كنار علىٰ علم».

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿٣١﴾

اى ځامنو د آدمه! واخلئ تاسي زينت (ښائست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاكو كاليو (جامو) د عورت ستر) او خورئ او چښئ او اسراف «بى ځايه خرڅ» مه كوئ تاسي، بيشكه چه الله نه خوښوی مسرفان (بى ځايه خرڅ كوونكى)

تفسير : دغه آيتونه د هغو كسانو په ترديد كښې نازل شوي دي چه د كعبة الله طواف به ئې په بربنده كاوه او هغه ئې لوی قربت، ثواب او پرهيزګاری ګڼانه او د اهل جاهليت ځينو كسانو د حج په ورځو كښې د سد رمق څخنې زيات شي نه خوړ او د غوړيو او نورو دسوماتو استعمال به ئې پريښوده، ځينو به د وزی د غوښې او شودو له استعماله ځان ساته نو دغه ګرد (تول) شيان ئې راوښوده چه دا شيان له سره د نيكي او تقوىٰ خبرې نه دي. د الله جل جلاله وركړی شوی لباس (چه په هغه سره ستاسي د بدن تستر (پټول) او تزين (ښائست په عمل راځي) د عبادت په وخت كښې د نورو وختونو په نسبت لا زيات قابل الاستعمال دي، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار كښې د ده د ګردو (تولو) نعمتونو له اثر او نښو سره حاضر شي او هر هغه شيان چه الله تعالىٰ د خوراك او پوښاك لپاره دركړی دي له هغو څخنې متمتع شئ! په دې شرط سره چه اسراف پكښې ونه كړئ! د اسراف معنى له حده تجاوز، او له ميچه تيريدل دي. او هغه څو ډوله دي: لكه چه حلال حرام وګڼې يا له حلالو تير له حرامو هم متمتع شي، يا په خوړلو او چښلو كښې له حرص او بى تميزي څخه كار واخلي، او له اندازې ئې زيات وخوري، يا ئې بى له اشتهاء وخوري، يا ئې ناوخته وخوري يا دومره لږ وخوري چه د جسماني صحت او قوت

عمل لپاره کافي نه وي، يا د صحت مضر شيان استعمال کړي او غير ذلک. د اسراف لفظ دغو گردو (تولو) امورو لره شامليدی شي، بيځايه خرڅونه هم په اسراف کښې شامل دي. د هم دی تعميم په لحاظ ځينو اسلافو فرمايلي دي (جمع الله الطب کله فی نصف آية) الله تعالیٰ گرد (تول) طب په نيم آيت کښې سره تول کړی دی.)

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِيٓ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَالطَّيِّبَٰتِ مِنَ الرِّزْقِ ۚ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ ۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۳۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه چا حرام کړی دی زينت د الله هغه چه ايستلی ئې دی دپاره د بندگانو خپلو؟ او (چا حرام کړی دی) پاک لذيذ شيان له رزقه ځنی (چه د خوړلو او څښلو دی؟ يعنی دا يو هم نه دی حرام)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دغه (زينت او طيبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دی چه ايمان يې راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دی ژوندون لږ خسيس کښې حال دا چه خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د قيامت کښې هم دا رنگه (لکه دا پاس تفصيل) په تفصيل بيانوو مونږ آيتونه له پاره د (هغه) قوم چه پوهيږی «پری».

تفسير : يعنی ای محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ! ته دوی ته ووايه چه چا حرام کړی دی هغه زينت د الله جل جلاله چه له جامو وی که له نورو وی چه ايستلی دی الله تعالیٰ دپاره د بندگانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حيواناتو لکه وريښم يا وړئ او له کانونو لکه ځغره. او بل پاکيزه شيان له اقسامو د روزی که د خوراک وی لکه غوښی، وازدی، غلی دانی يا د څښلو (څکلو) وی لکه اوبه، شوده، يعنی دا يو هم نه دی حرام، ووايه ای ځما رسوله! دغو ته چه دغه زينت او طيبات او نور نعمتونه خاص دپاره د مؤمنانو دی، يعنی هم دوی ته پيدا شوی دی اما په دنيا کښې کفار هم تبعاً ورسره شريک دی ولی دائمی او ابدی نعمتونه خاص مؤمنانو ته دی بی شريکه په عقبا کښې هم داسی چه مونږ دغه مفصل حکم بيان کړ مفصل بيانوو باقی تول احکام د دين بالخاصه د حلال او حرام احکام دپاره د هغه قوم چه پوهيږی او فهمولی شی. د دنيا گرد (تول) شيان ځکه پيدا شوی دی چه انسانان له هغو څخه په شرعی او په مناسبه طريقه گته (فائده) واخلی او د خالق تعالیٰ جل و علا شانه په عبادت او وفاداری او شکر گذاری کښې مشغول اوسی، په دغه اعتبار د دنيا تول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطيعانو د استفادی لپاره

پيدا شوی دی هوا کافران هم د دغو شیانو له استعمال څخه نه دی ممنوع شوی، دوی هم د خپلو دنیوی اعمالو او تدابیرو په اثر له هغو ځنی مفاد حاصلولی شی. بلکه څه وخت چه د ایمان خاوندان په ایمانی قوت او تقویٰ کښی کمزوری شی، نو دغه غاصبان په خپلو عملی هلو ځلو کښی ظاهراً ډیر بریالی او کامیاب په نظر راځی چه ځینی له هغو ځنی دی د کفارو د فانی اعمالو ثمره وګڼله شی او څه نور دی یی د مؤمنانو په حق کښی تنبیه او توبیخ.

﴿مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ

أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْأٰخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

(۱۲ جزء د هود ۱۵ او ۱٦ آیت ۲ رکوع). پاتی شول د آخرت نعمتونه هغه خالص د اهل الایمان په برخه دی. ځینی عالمان د ﴿خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ﴾ معنی داسی کوی چه «دنیوی نعمتونه خالص نه دی، ځکه چه له هغو سره ډیر غم او فکر او تکالیف مومی، او د آخرت نعمتونه به له هر راز (قسم) کدورتونو ځنی پاک وی او له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه په «در منثور.» کښی د دی آیت داسی معنی نقل شوی ده چه دنیوی نعمتونه په داسی شان سره چه د آخرت وبال وګرځی یواځی د مؤمنانو لپاره دی، او د کفارو په حق کښی د دی جهان عیش او عشرت او تنعم د کفر او حق نه پیژندلو له وجی عذاب او وبال ګرځی.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۳﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی رب زما فواحش (کبیره ګناهونه چه موجب د لوی عذاب دی) هغه چه ظاهر وی له هغو څخه او هغه چه باطن وی او (حرام کړی ئی دی) ګناه «صغیره چه حد نه لری» او (حرام کړی ئی دی) ظلم په ناحقه سره (بل دا چه) شریک ونیسئ تاسی په الله پوری، هغه شی چه نه دی نازل کړی (لیږلی الله) په (شریکولو د) هغه باندی هیڅ برهان (علمی سند) او (بل دا ئی حرام کړی دی چه) ووایی تاسی پر الله هغه خبری چه تاسی نه پوهیږی «پری»

تفسیر: له «اثم» ځنی عامه ګناه مراده ده. او ځینی مخصوصی ګناوی د دی مقام په مناسبت یا د اهمیت له سببه بیان فرمایلی شوی دی. او د ځینو په نزد (اثم) هغه ګناه ده چه د هغی تعلق د ګناه کوونکو څخه ماسواء نورو سره نه وی، والله اعلم. دروغ تړل په الله جل جلاله دا دی

چه په تحلیل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کښې داسې خبرې له خپله ځانه جوړې کړې چه بیخې شرعي اساس ونه لرې او بیا د هغو نسبت الله تعالیٰ ته وکړې لکه چه د فحشاؤ په متعلق به کفارو ویل «والله امرنا بها»

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

او هر یوه امت ته یو اجل (نیته) شته (د مرګ یا د عذاب که ایمان رانه وړي) نو کله چه راشي اجل (نیته) د دوی نه به وروستې کیږي دوی (ترې) یو ساعت او نه ړومبې کیږي دوی (ترې).

تفسیر : په ظاهره سره دا شبهه کیږي. کله چه د وعدې وخت ورسیږي نو تأخیر یې عقلاً ممکن ؤ نو ځکه د هغه نفي ضروري شوه مګر تقدیم ئې خو عقلاً هم ممکن نه دی نو د هغه له نفي څخه څه فائده ده؟ د دې شبهې له سببه مفسرینو د ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ﴾ منلی دی. او ځینې د ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ﴾ څخه (قرب) او نژدیوالی) مرادوی. زما په نزد دغو تکلفاتو ته هیڅ حاجت نشته، په عمومي محاوراتو کښې د یوه شي د تاکید ثبوت او قوت لپاره چه په مقابل کښې ئې دوه خواوې وي ډیر ځله د هغې خوا نفي خو مقصوداً کیږي چه محتمل الثبوت وي، او د بلې خوا نفي چه لا له پخوا غیر محتمل وي یواځې د مبالغې، تاکید او تحسین الکلام په ډول (طریقه) استطراداً ذکر کیږي. لکه چه یو خریدار له دکاندار ځنې د یوه شي د قیمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کښې وائي چه د هغه شي په قیمت کښې هیڅ زیادت او کمي او لاندې او باندې نشته؟ او هم دغه ئې قیمت دی! دکاندار ورته وائي هو! خانه! په دغه ویلې شوی قیمت کښې هیڅ زیادت او کمي او لاندې او باندې نشته! او هم دغه قیمت ئې واجبي او تاکلی (مقرر) شوی دی په دغو دواړو محاورو کښې مقصود بالذات (کمي) دی، مګر د (زیادت) لفظ یواځې د قیمت د تعیین او تاکید او مبالغې لپاره استطراداً ذکر کړی شوی دی. دلته هم د دې کلام څخه اصلي غرض هم دا دی چه د الله تعالیٰ وعده هر کله چه ورسیږي بیا تأخیر پکښې نشته، او له سره وروسته کیدونکې نه ده او یوه شیبه هم په هغه کښې د تقدیم او تأخیر امکان واقع کیدونکی نه دی دلته د «تأخیر» نفي مقصود ده، ځکه چه (تقدیم) لا له پخوا څخه ظاهراً لانتفاء ؤ د هغه انتفاء یواځې د وعدې په ټینګوالي د زور آچولو یو اسلوب دی یعنې پر الله تعالیٰ دروغ تړونکي او د هغه د لورې د حرامو حلال کوونکي او نور متمردین دې د الله تعالیٰ پر دغه تأخیر، مهلت او حلم نه مغروریږي. او نه دې بې فکره اوسي، ځکه چه د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالیٰ له جانبه یوه تاکلې (مقرره) موده مقرره شوې ده. هر کله چه د دوی د سزا نیته او وعده ورسیږي نو بیا هغه خامخا اجرا کیدونکې ده او له سره وړاندې وروسته کیدونکې نه ده.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصۡلَحَ
فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا
وَٱسۡتَكۡبَرُواْ عَنۡهَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٣٦﴾

ای ځامنو (اولاده) د آدم! كه راشي تاسي ته رسولان له تاسي ځني چه لولي دوی پر تاسي باندی آيتونه «د كتاب» زما «يعني شرعي احكام» نو هر څوک چه ځان وساتي (له تكذيب څخه) او اصلاح «نيک» كړی (عمل خپل) نو نه به وی هيڅ قسم ويره پر دوی باندی او نه به دوی غمجن كيږی «په نقصان د جزا سره». او هغه كسان چه نسبت ئی د دروغو كړی آيتونو زمونږ ته او كبر «سركشي كوی» له «قبلولو د» هغی آيتونو هم دغه كسان صاحبان «ملګری» د اور «د دوزخ» دی هم دوی به په دغه اور كښي تل وی.

تفسير : ابن جرير د ابو يسار سلمي رحمة الله عليه ځني نقل كړی دی چه دغه خطاب د ﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ ﴾ الآية - ګردو (تولو) بني آدمانو ته په عالم ارواح كښي شوی دی. لكه چه د اول جزء د البقرة ۳۸ آيت ٤ ركوع له سياق څخه معلوميږی ﴿ قُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ مِنۡهَا جَمِيعٗاۖ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى ﴾ الآية - او د ځينو محققينو په نزد هر كله هر خطاب چه په هره زمانه كښي هر قوم ته شوی دی دا د هغو څخه حكايت دی. زما په نزد هغه مضمون چه له دوه ركوع ګانو څخه پخوا جريان لری د هغه د ترتيب او تنسيق څخه دغه خبره پخپله ظاهريږی كله چه آدم او حواء عليهما السلام له خپل اصلي مسكن (جنت) څخه چه هلته دوی ته، آزادی، هوسائی (ارام) او فراخي ور په برخه وه او بی له كوم مزاحمت او ممانعت څخه د ژوندانه د وخت د تيرولو حكم وركړی شوی ؤ په عارضي دول (طريقه) سره محروم كړی شو. بيا د دوی د مخلصانه توبی او انابت په نسبت دا مناسبه وليدله شوه چه د دوی د هغه حرمان د تلافي او د آدم عليه السلام تمامي اولادی ته د پلرني ميراث د اعادی په نسبت څه هدايتونه وركړل شي لكه چه د آدم عليه السلام د هبوط د قصی د ختمولو سره سم يی د ﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا ﴾ الآية - خطاب ور شروع كړ، تر دری څلورو ركوع ګانو پوری د همغو هداياتو سلسله جاری وه. په دغو آيتونو كښي د آدم عليه السلام تولی اولادی ته چه ګواكي په يوه وخت كښي ګرد (تول) سره موجود ګڼل شوی دی عام خطاب شوی دی چه د جنت له وتلو څخه وروسته مونږ تاسي ته د جنتي لباس او طعام په ځای د ځمكی د لباس او طعام تدبير فرمايلی دی. اګر كه د جنت خوشالي او اطمينان دلته در ميسر نه دی بيا مونږ د

هر راز (قسم) راحت او هوسائی (ارام) له سامانونو ځنی د منتفع کیدلو موقع تاسی ته درکری ده، چه تاسی دلته په اطمینان سره د خپل هغه اصلی مسکن او آبائی میراث د اعادی او بیرته لاس ته راوستلو تدبیر وکری شئ. ښائی چه د لعین شیطان له مکر فریب ځنی هوښیار اوسئ! چه تاسی د تل لپاره د هغه له میراث څخه بی برخی نه کری! او ځانونه مو له بی حیائی «اثم» ، «عدوان» او نورو گناهونو ځنی وژغورئ (وساتئ) او د اخلاص او د عبودیت لاره اختیار کرئ! او د الله تعالیٰ له درکړو نعمتونو څخه متمتع او منتفع کیږئ! مگر له هغو حدودو او قیودو ځنی (چه د حقیقی مالک له جانبه معین او تاکلی (مقرره) شوی دی) تیری او تجاوز مه کوئ! بیا وگورئ چه هر قوم خپله، خپله موعوده وعده پوره کوی، او په څه څه ډول (طریقه) خپلو ځایونو ته خپل ځان رسوی، په دی ضمن کښی که الله تعالیٰ په کوم وخت کښی له هم دغه ستاسی ځنی کوم رسول مبعوث وفرمائی چه د الله تعالیٰ آیتونه تاسی ته آوروی او په هغو سره تاسی ته ستاسی د پلار اصلی میراث (جنت) د حاصلولو ترغیب او تذکیر درکوی او د حقیقی مالک د خوشالی لاری پکښی در ښکاره شوی دی نو د هغه مرسته (مدد) او پیروی وکرئ! او له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ! او ناکاره کارونه پریږدئ! او تری بیزاره شئ! او صالحه اعمال اختیار کرئ! نو بیا ستاسی مستقبل بیخی بیخوفه او بی خطره کیږی! او تاسی به داسی یوه مقام ته ورسیږئ چه هلته به د عیش او عشرت، امن، سکون او اطمینان څخه ماسواء بل هیڅ شی نه وی، هو! که زمونږ آیتونو ته تاسی د دروغو نسبت وکړ، او د تکبر او لوینی له مخو تاسی پری عمل ونه کړ او له هدایته گوښی (بیل) پاتی شوئ نو له اصلی مسکن او آبائی میراث څخه به بی برخی کیږئ! او د دائمی محرومی او ابدی عذاب او هلاکت ځنی به ما سواء بل هیڅ شی ستاسی نه په برخه کیږی په هر حال هغه کسان چه له دی آیت ځنی د ختم النبوت د قطعی نصوصو په خلاف تر قیامته پوری د انبیاؤ او رسولانو د راتگ ورونه خلاصول غواړی، د هغو لپاره په دغه ځای کښی د خپل مطلب حاصلولو دپاره هیڅ یوه موقع پاتی نه ده.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه تړی پر الله باندی دروغ (چه ښځه، ځوی، لور او شریک لری) یا نسبت د دروغو کوی آیتونه د دغه (الله)

ته (بلکه نشته بل ظالم)، دغه «مکذبان مفتریان پر الله» وبه رسیږی دوی ته برخه د دوی له هغه لیکل شوی «عمر، رزق، اجل او نورو» څخه تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ (ملک الموت او اعوان ئی) حال دا چه قبضوی دوی «ارواح د» هغوی وائی (دا ملائک دی کفارو ته د ملامتی په توګه (طریقه))، چیرته دی هغه «معبودان» چه وئ تاسی چه بلل به مو «عبادت به مو کاوه د هغوی» غیر له الله «چه اوس دفع کړی عذاب له تاسی»؟، نو وبه وائی دغه «کافران» ورک شول له مونږ «او هیڅ نفعه مو تری ونه مونده» او شاهدی به ورکړی دوی پر نفسونو «ځانونو» خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران «په دنیا کښی».

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د صادقو او رښتینو رسولانو تصدیق کول ضروری دی چه د الله تعالیٰ واقعی معجزی درښیی او دلائل یی در آوروی، باقی که څوک د رسالت دعوی په دروغو وکړی او په دروغو آیتونه له خپله ځانه جوړوی او پر الله تعالیٰ دروغ تړی یا کوم رښتین رسول یا د هغه راوړی آیتونه او کتاب ته د دروغو نسبت کوی. نو د دی دواړو ځنی بل هیڅوک ظالم نه دی.

﴿ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ ﴾ الآیة - دغه مکذبان او مفتریان پر الله وبه رسیږی دوی ته برخه د دوی) یعنی په دنیا کښی عمر او رزق او نور هر څومره چه مقرر او مقدر دی، یا د دی ځای ذلت او رسوائی چه د دوی دپاره لیکلی شوی ده، هغه ګرد (تول) دوی ته رسیدونکی دی، بیا وروسته له مرګه هغه معامله چه له دوی سره کیدونکی ده، د هغی ذکر وروسته له دی نه راځی که د ﴿ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ ﴾ ځنی دنیوی عذاب نه، بلکه اخروی مراد واخستل شی، نو د «حتیٰ اذا جاءتهم - الایة» څخه پر دی تنبیه کیږی چه د هغه عذاب د مبادیو سلسله د دغه دنیوی ژوندانه په آخری شیبو کښی شروع کیږی.

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ﴾ الآیة - تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ چه قبضوی ارواح د دوی) یعنی کله چه پرښتی په ډیره سختی د دوی روح قبضوی او په بد صورت ئی بیائی نو دوی ته ویلی کیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی هغه شیان چه تاسی بلل هغوی چیری دی؟ چه اوس ستاسی په داد او فریاد نه درسیږی؟ او ستاسی خبر نه آخلی؟ هغوی در وبولئ! چه تاسی له دی مصیبت څخه وژغوری (وساتی)، ! په دی وخت کښی به کفار اقرار کوی او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کیږی چه مونږ ډیره سخته غلطی کړی وه چه مونږ داسی شیان خپل معبودان او مستعان تاکلی (مقرر کړی) وو چه هغوی د دی کار وړ (لایق) او مستحق نه وو، او نن زمونږ په دغه مصیبت کښی د هغوی هیڅ سراغ او پته نشته. خو دغه بی وخته اقرار او ندامت دوی ته هیڅ ګټه (فائده) او نفع نه رسوی، او پر دوی داسی حکم صادریږی ﴿ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ ﴾ الآیة - باقی هغه چه په نورو مواضعو کښی راغلی دی چه دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوی د دی آیت سره منافی نه ده ځکه چه د قیامت مواقف او

احوال به سره بیل بیل او جلا جلا (جدا جدا) وی او جماعتونه به هم بیشماره ولاړ وی په یوه ځای کښی د یوه موقف او جماعت بیان راځی او په بل ځای کښی د بل جماعت او موقف ذکر کیږی.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ

وبه فرمائی (الله یا پرښته په قیامت کښی دوی ته) چه ننوځئ په هغو امتونو (د کفارو) کښی چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له تاسی له (کفارو د جن) پیریانو او له (کفارو د) انسانانو په اور «د دوزخ» کښی،

تفسیر : (مطلب ئی دا دی چه تاسی هم د پخوانیو کفارو په ملگرتیا د دوزخ اور ته ننوځئ)! یعنی هغه وړاندی او وروسته گرد (تول) کفار به په هم دغه دوزخ کښی داخلیږی.

كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا

هر کله چه ننوځی (د دوزخ اور ته) یو امت نو لعنت به وائی دغه امت پر هغه بل وړاندی امت چه په مثل د ده ؤ (د کفر په خاص مشرب کښی)،

تفسیر : یعنی په دی مصیبت کښی یو له بله سره همدردی به چیری وی بلکه دوزخیان یو پر بل باندی لعن او طعن وائی او مسخری کوی او ملندی سره وهی، ښائی چه تابعان به خپلو سردارانو ته وائی چه د الله لعنت دی پر تاسی وی چه تاسی مونږ هم د خپلو ځانونو سره په عذابونو او ربړونو (تکلیفونو) کښی ډوب کړو! سرداران به خپلو اتباعو ته وائی ای ملعونانو! که مونږ په کنده کښی ولویدو. ستاسی خو سترگی وی، نو تاسی ولی د ړندو په شان مونږ پسی راولویدئ! وغیر ذلک.

حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

تر هغه پوری کله چه یو ځای شی دوی په دی «اور» کښی تول نو وبه وائی وروستنی د دوی (یعنی تابعان) په (باب د هغو) ړومبنیو (متبوعانو) خپلو

کښی (الله ته چه) ای ربه زمونږ دغو (مشرانو متبوعانو) گمراه کړی وو مونږه نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (زمونږ) له اوره (د دوزخ) وبه فرمایی الله چه دی لپاره د هر یوه دوچند لیکن نه پوهیږئ تاسی (پری او نه خبریږئ د یو بل له عذاب نه)

تفسیر : یعنی په یوه حساب د پخوانیو د گناهونو عذاب دوچند شو چه هم پخپله دوی گمراهان شوی وو، او هم ئی راتلونکو لره لاری جوړی کړی، او په بل صورت د ورستنیو گناه دوه چنده شوه چه دوی په دغسی حال کښی گمراهان شول چه د پخوانیو امتونو احوال د دوی په مخ کښی ښکاره پراته وو، او دوی تری هیڅ پند او عبرت نه اخیست. یا څرنگه چه د هر دوزخی احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زیاتیږی، نو ځکه ئی وفرمایل چه د هر یوه عذاب به پرله پسی برابر دوچند کیږی او لا به پسی زیاتیږی، اوس د تعذیب په ابتداء کښی تاسی د تعذیب له انتهاء څخه بی خبره یئ یعنی د پخوانیو د عذاب د دوچند کیدلو څخه به وروستنیو ته څه راحت، هوسائی (ارام) او شفاء نه په برخه کیږی، دا تقریر به په هغه صورت کښی موافق راځی چه د ﴿ لِكُلٍّ ضِعْفٌ ﴾ څخه دواړه فرقی مرادی شی، خو د «ابن کثیر رحمة الله علیه» په نزد په دی آیت کښی وروستنیو ته اطلاع ورکړی شوی ده چه بیشکه مونږ له پخوانیو څخه هر یوه ته سم د هغه له درجی سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چه په بل ځای کښی ئی خبر ورکړی دی ﴿ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ زِدْنَٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ ٱلْعَذَابِ بِمَا كَانُواْ يُفْسِدُونَ ﴾ (١٤ جزء د النحل ٨٨ آیة ١٢ رکوع) ﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عَمَّا كَانُواْ يَفْتَرُونَ ﴾ (٢٠ جزء د عنکبوت (١٣) آیة (١) رکوع) ﴿ لِيَحْمِلُوٓاْ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴾ (١٤ جزء د النحل (٢٥) آیة (٣) رکوع).

وَقَالَتْ أُولَىٰهُمْ لِأُخْرَىٰهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ ع

او وبه وائی هغه ړومبنی «متبوعان» د دوی په حق د وروستنیو (تابعانو) د دوی کښی چه پس نه ؤ تاسو ته پر مونږ باندی هیڅ فضل (بهتری په تخفیف د عذاب او مونږ او تاسی برابر یو په کفر کښی) نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی له شرک او کفر څخه)

تفسیر : یعنی زمونږ د سزا د زیاتونی د خواهش څخه تاسی ته څه په لاس درغله؟ آیا ستاسی په عذاب کښی څه تخفیف راغی؟ نه، تاسی هم د خپلو چارو نتیجی وګالئ (برداشت کړی) او خوند ئی وڅکئ!.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

بیشکه هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته او تکبر کوی (له قبول) د هغو وبه نه پرانیستلی شی دوی ته ورونه د آسمان «چه پورته یوړی شی نیک عملونه او ارواح د دوی» او نه به داخل شی دوی جنت ته تر هغه پوری چه ننوځی اوښ په سوری د ستنی کښی، او هم داسی «لکه جزا د متکبرانو» جزا ورکوو مونږ مجرمانو «کافرانو» ته.

تفسیر : یعنی نه په ژوند کښی د دوی اعمالو ته آسمانی قبول او رفعت حاصل دی او نه وروسته له مرګه د دوی ارواحو ته اجازه شته چه د آسمان په لوری وخیژی په حدیث کښی راغلی دی چه «له وروسته د کافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجین» په لوری شړل کیږی چه تر ځمکی لاندی دی، او د مومنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «علیین» پوری خیژی، مفصل احوال دی د احادیثو په کتابونو کښی ولوستل شی.!

﴿ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ﴾ تر هغه پوری چه ننوځی اوښ په سوری د ستنی کښی) دا ئی «د تعلیق بالمحال» په ډول (طریقه) وفرمایل. د هری ژبی په محاورو کښی داسی امثال شته، چه په کښی د یوه شی محال توب په بل محال شی باندی معلق وی او دا تری ظاهریږی. همغسی چه هغه شی لا ممکن دی، دغه شی هم ناممکن دی یعنی لکه چه دغه خبره د کیدلو نه ده چه اوښ سره له خپل لوی جسامت د ستنی په سوم کښی سره د هغه د وړوکوالی او صغارت ننوځی، هم داسی د دغو مکذبینو او متکبرینو په جنت کښی داخلیدل محال دی. ځکه چه حق تعالیٰ په جهنم کښی د دوی د «خلود» خبر راکړی دی او په علم الله کښی هم دا سزا دوی ته تاکلی (مقرر) شوی ده نو بیا د الله تعالیٰ د علم او اخبار څخه مخالف کار څرنګه واقع کیدی شی.؟

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

مقرر دی دوی ته له دوزخ ځنی فرش او وی به د پاسه د دوی آغوستنی «پردی د اور»، او هم داسی (لکه جزا د دی خلقو) جزا ورکوو مونږ ظالمانو ته.

تفسير : يعنی له هری خوا به تری اور چاپير وی او له هيڅ لوری او په يوه دده به هم دوی ته راحت او هوسائی (آرام) نه ور رسيږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه «عملونه» تکليف نه فرمايو (بار نه آچوو) په هيڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده دغه «مؤمنان» صاحبان «ملگری» د جنت دی هم دوی به په هغه «جنت» کښی تل وی.

تفسير : ﴿ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ جمله معترضه ده چه په دی سره ئی په منځ کښی تنبيه وفرمايله چه ايمان او صالح عمل چه پری دومره عظيم الشان صله مرحمت کيږی داسی کوم مشکل شی نه دی چه د انسان له طاقته وتلی وی يا يی دا مطلب چه له هر انسان ځنی دومره صالح عمل مطلوب دی چه د هغه طاقت او قدرت وی، له هغه څخه زياته مطالبه نه کيږی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چه په سينو د دغو «جنتيانو» کښی دی له کينو څخه.

تفسير : ﴿ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ ﴾ څخه يا خو داسی مراد دی چه د جنتيانو په منځ کښی به په جنتی نعمتونو کښی يو له بله سره هيڅ قسم شک، شبهه، حسد، رخه (کينه) نه وی. او هر يو به خپل ځان او نور جنتيان داسی گوری لکه چه يو ورور، خپل بل خوږ ورور گوری او په ليدلو به ئی خوشاليږی، په خلاف د دوزخيانو چه دوی به د هغه مصيبت په وخت کښی يو بل ته پيغور ورکوی، او لعنتونه او کنځلی به کوی، لکه چه پخوا وليکل شو يا به مراد داسی وی چه د داسی صالحانو په منځ کښی په دنيوی ژوندون کښی که پر کومه خبره کوم خپگان او انديښنه

پیښه شوی وی او یو د بل په نسبت څه انقباض او تاثر لری، هغه ګرد (تول) به د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو څخنی ایستل کیږی. هلته به ګرد (تول) یو د بل په نسبت سلیم الصدر او خویش وی حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی دی «زه امید کوم چه زه او عثمان، طلحه، او زبیر رضی الله تعالیٰ عنهم به له هم دغو خلقو څخنی اوسو» محقق شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د هم دغی وروستنی معنی په اعتبار د «غل» ترجمه په خپګان سره فرمایلی ده.

تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ ۖ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ۖ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ

بهیږی به له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی ویالی، او وائی به دغه «جنتیان» ګردی (تولی) ثناوی او احسانات خاص الله لره دی هغه (الله) چه برابر ئی کړو مونږ دی (مقام) ته او نه وو مونږ پخپله چه موندلی مو وی دا لاره که نه ؤ هدایت کړی (لار ښوولی) مونږ ته الله په تحقیق راغلی ؤ رسولان د رب زمونږ په حقه سره،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په مهربانی او توفیق او د رسولانو په سمه لارښوونه او لاس نیونه مونږ دغه اعلیٰ مقام ته رسیدلی یو، او دغه مرتبه مو په برخه شوی ده که نه مونږ چیری او دغه لوړی مرتبی چیری؟

داالله په توفیقاتو شی موندلی سمه لار   چه جزا ئی ده جنت ښائسته ګلزار
خورا (ډیر) ښه پکښی انعام کړی نعمتونه   په دا ګردو (تولو) به وی زیات د رب دیدار

وَنُودُوا أَن تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

او آواز به وکړ شی دغو (جنتیانو) ته داسی چه دغه جنت په میراث «ویړیا» درکړی شوی دی تاسی ته هغه په سبب د هغه چه وئ تاسی چه کول به مو «له حسناتو په دنیا کښی».

تفسیر : دغه غږ کوونکی به د پاک الله له لوری کومه پرښته وی، یعنی نن د ګرد (تول) عملی جد او جهد نتیجه در ښکندیږی او تاسی د خپلو کوښښونو او زیارونو (محنتونو) په سبب او د الله تعالیٰ په فضل او کرم له خپلی تمنا سره خپل پلرنی میراث مو د تل دپاره حاصل او خپل

کړ. په حدیث کښې راغلی دی چه «هیچا لره خپل عمل په جنت کښې نه داخلوی» د دی مطلب داسی دی چه د جنت د داخلیدلو حقیقی سبب عمل نه دی او فقط ظاهری سبب ئی ګانه شی، ځکه چه د جنت د دخول حقیقی سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چه په هم دغه حدیث کښې راغلی دی او د «الا ان یتغمدنی الله برحمته» له الفاظو ځنی ظاهریږی. هو! پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږی چه د عمل روح پکښې موجود وی. شیخ الهند رحمة الله علیه په تل فرمایل «دغه ګادی د الله تعالیٰ په قدرت سره درومی او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دی چه په هغو سره دغه ګادی حرکت کوی او دریږی ځینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی هم کوی» او غږ به وکړ شی جنتیانو ته چه دا جنت درکړی شوی دی تاسی ته ویریا لکه میراث چه ویریا وی، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسی ته میراث پاتی شو. لکه چه ستاسی برخه دوزخ هم دوی ته پاتی شو په سبب د هغو اعمالو چه وئ تاسی چه کول به تاسی په دنیا کښې چه هغه استقامت او مواظبت ؤ په اوامرو او اجتناب ؤ له نواهیو ځخه.

وَنَادٰٓى اَصۡحٰبُ الۡجَـنَّةِ اَصۡحٰبَ النَّارِ اَنۡ قَدۡ وَجَدۡنَا مَا وَعَدَنَا
رَبُّنَا حَقًّا فَهَلۡ وَجَدْتُّمۡ مَّا وَعَدَ رَبُّكُمۡ حَقًّا ‌ؕ قَالُوۡا نَعَمۡ‌ ۚ فَاَذَّنَ
مُؤَذِّنٌۢ بَيۡنَهُمۡ اَنۡ لَّعۡنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِيۡنَ ۙ‏ ﴿۴۴﴾ الَّذِيۡنَ يَصُدُّوۡنَ
عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ وَيَبۡغُوۡنَهَا عِوَجًا ‌ۚ وَهُمۡ بِالۡاٰخِرَةِ كٰفِرُوۡنَ‌ ۘ‏ ﴿۴۵﴾

او غږ به وکړی صاحبان د جنت (د خپه کولو له پاره) صاحبانو د اور ته داسی چه په تحقیق موندہ کړ مونږ هغه (ثواب) چه وعده کړی وه رب له مونږ سره زمونږ په حقه (رښتیا) سره نو آیا وموند تاسی (هم) هغه «عذاب» چه وعده کړی وه رب ستاسی په حقه (رښتیا) سره، «نو» وبه وائی دوزخیان چه هو! (هغه مو همغسی بیا موندہ!) نو غږ به وکړی یو غږ کوونکی (اسرافیل) په منځ د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کښې. داسی چه وی دی لعنت د الله په ظالمانو «کافرانو» باندی هغه ظالمان چه آړوی دوی (خلق) له لاری د الله او لټوی دوی په دغی «لاری» کښې کوږوالی «عیب» او هم دوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندی کافران «منکران» و.

تفسیر : په دغو آیتونو کښې د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی چه د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او اصحاب الاعراف په منځ کښې سره کیږی، د ړومبنیو او وروستنیو

خبرو او اترو څخه چه د «اصحاب الجنة» او د «اصحاب النار» په منځ کښې د دې لورې یا د هغې لورې کیږی له ورا څرګندیږی چه دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو څخنی وروسته کیږی. نو ځکه د کلام نظم داسی اقتضاء لری چه د «اصحاب الاعراف» ضمنی او منځنی خبری او اترې هم وروسته له هغه ومنلی شی. په هر حال جنتیان د جنت له رسیدلو وروسته پر خپل حال د خوشحالی اظهار کوی، او د دوزخیانو د تقریع او ترتلو او نکایت او شرمولو دپاره به وائی «هغه څه وعدی چه الله تعالیٰ د خپلو رسولانو په ژبو له موږ سره فرمایلی وی چه ایمان راوړونکو ته دایمی نعیم ورسیږی نو موږ هغه په رښتیا او ښی سمی وموندلی ای اهل الجهنم تاسی ووایئ چه ستاسی پر کفر او عصیان کومی ویری او تهدیدونه چه درکاوه کیدل. آیا تاسی هم هغه رښتیا او صحیح وموندل؟ ظاهر دی چه کفار په ځواب کښی پرته (علاوه) له «هو!» څخه بل هیڅ شی نشی ویلی. په دغه وخت کښی به د الله تعالیٰ له لوری یو «منادی» ودریږی. او داسی غږ به کوی «اګر که ګنهګاران ډیر دی» مګر د الله تعالیٰ لوی لعنت او ډیره ترتنه پر هغو ظالمانو ده، چه دوی پخپله هم ګمراهان او د آخرت له انجامه بیخی بی فکره وو او هم نور به ئی د حق له لاری څخه بی لاری کول او پخپلو کږو بحثونو سره به شپه ورځ په هم دغه فکر کښی وو چه سمه او صافه لاره هرومرو (خامخا) کږه او خرابه معرفی او ثابته کړی.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

او په منځ کښی د دغو دواړو (جنت او دوزخ یو دیوال) پرده ده، او پر اعراف باندی به سړی وی چه پیژنی دوی هر یو (جنتی او دوزخی) په علامو د دوی سره او غږ به وکړی دغه «اعرافیان» صاحبان د جنت ته داسی چه سلام دی وی پر تاسی باندی، حال دا چه داخل شوی به نه وی دغه (اعرافیان) جنت ته او دوی به طمع (امید د جنت) لری.

تفسیر : د «حجاب» معنی پرده او پناهی ده. او دلته له پردی څخنی دیوال مراد دی چه د حدید په سورت کښی په دی تصریح شوی ده «فضرب بينهم بسورله باب» دغه دیوال به داسی یو مانع او حاجز وی چه د جنت له خوندونو او لذتونو څخنی دوزخیان بی برخی کوی او د دوزخ له عذابونو، ربړونو (تکلیفونو) او کلفتونو څخنی جنتیان بی خبره کوی چه د هغه تفصیلی علم موږ نه لرو.

﴿ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ﴾ الاية - ای علی اعراف ذالک الحجاب رجال یعنی دا الف لام عوضی دی. «اعراف» جمع د «عرف» ده چه د هر شی سر ته وائی. معنی ئی

دا چه وی به په کنګرو د دی قلعی باندی سری چه دوی به هم جنتیان وینی او هم دوزخیان او پیژنی به جنتی په تک سپین نورانی مخ د ده سره او دوزخی په تک تور ظلمانی مخ د هغه سره ګواکی) د دغه منځنی دیوال د لوړی څوکی نوم «اعراف» دی. د «اعراف اصحاب» څوک دی؟ «قرطبی رحمة الله علیه» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړی دی زمونږ په نزد راجح قول همغه دی چه له حضرت حذیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین غونډی جلیل القدرو اصحابو او نورو اکثرو اسلافو او اخلافو څخنی منقول دی. یعنی د اعمالو له وزن کیدلو څخه وروسته جنتی هغه دی چه د ده «حسنات» ډیر وخیژی او دوزخی هغه دی چه «سیئات» ئی زیات شی. او هغه کسان چه حسنات او سیئات ئی مساوی او یو برابر څرګند شی هغوی به د «اعراف» اصحاب کیږی. له روایاتو څخنی معلومیږی چه بالاخره «اصحاب الاعراف» هم جنت ته ځی. او برسیره په هغه دا خبره له دغی مسئلی څخه هم فهمیږی کله چه هغه ګنهګاران مؤمنان چه د دوی سیئات پر حسناتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کښی غورځول کیږی، او دوی وروسته د خپلو سزاؤ د ګاللو (تیرولو) څخه بیرته جنت ته بیول کیږی نو «اصحاب الاعراف» چه د دوی حسنات او سیئات سره برابر دی ښائی له دوی څخنی ړومبی جنت ته لاړ شی، ګواکی «اصحاب الاعراف» د «اصحاب الیمین» یو کمزوری قسم وګڼل شی، همغسی چه (سابقین المقربین) فی الحقیقت د «اصحاب الیمینو» داسی یو قسم دی چه د خپلو اولوالعزمیو په سبب له نورو (اصحاب الیمین) څخه وړاندی تللی دی، د دوی په مقابل کښی «اصحاب الاعراف» یو بیرته پاتی شوی قسم دی، چه د خپلو اعمالو د کثافت له امله (وجی) له نورو «اصحاب الیمین» څخه وروسته پاتی دی نو دغه کسان څرنګه چه د (اهل جهنم) او «اهل جنت» په منځ کښی اوسیږی نو دوی د هغو دواړو طبقو خلق د هغوی په مخصوصو علامو سره پیژنی یعنی جنتیان د دوی له تکو سپینو نورانیو ښکلو څیرو او دوزخیان د دوی د تکو تورو ظلمانیو ناولیو څیرو پیژنی چه له ورا معلومیږی. په هر حال کله چه د دوی سترګی پر جنتیانو ولګیږی سلامونه به وراچوی چه له تبریک ورکولو سره به مرادف وی. او څرنګه چه دوی پخپله لا په جنت کښی نه دی داخل شوی. نو د هغه طمع او آرزو کوی چه د دوی دغه هیلی، (امیدونه) اسری، او تمنا بالاخره پوره کیږی.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

او کله چه وګرځولی شی سترګی د دغو «اعرافیانو او وګوری» په لوری د صاحبانو «ملګرو» د اور نو وبه وائی دغه «اعرافیان له ډیره هیبته» ای ربه زمونږ مه ګرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسیر : ښرنګه چه اعرافیان د جنت او دوزخ په منځ کښې اوسیږی نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کښې وی. کله چه جنتیانو ته ګوری نو خوشالیږی او هیله او امید ئی پیدا کیږی او کله چه پر دوزخیانو د دوی سترګی ناڅاپه ولګیږی نو له الله تعالیٰ څخه ویریږی، او تری پناه غواړی څو دوی د دوزخیانو په ډله کښې ونه غورځولی شی (په ﴿ صُرِفَتۡ اَبۡصَارُهُمۡ ﴾ کښې اشاره ده دی ته چه اعرافیان عمداً دوزخیانو ته نه ګوری، بلکه بی اختیاره به ئی پری نظر واقع کیږی).

وَنَادٰۤی اَصۡحٰبُ الۡاَعۡرَافِ رِجَالًا یَّعۡرِفُوۡنَهُمۡ بِسِیۡمٰىهُمۡ قَالُوۡا مَاۤ اَغۡنٰی عَنۡکُمۡ جَمۡعُکُمۡ وَمَا کُنۡتُمۡ تَسۡتَکۡبِرُوۡنَ ﴿۴۸﴾

او غږ به وکړی صاحبان د اعراف هغو سړیو ته «له دوزخیانو» چه پیژنی به دا (اعرافیان) هغوی په علامو د «ظلمانی مخونو د» هغو سره وبه وائی دا (اعرافیان دوزخیانو ته) هیڅ دفع ونه کړه له تاسی ډیر والی «د مال یا د رجالو» ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی لوئی به مو کوله «له حقه»

تفسیر : یعنی برسیره په دی چه په دوزخ کښې معذب کیږی، د دوی په څیرو کښې به د دوزخیتوب علامی هم ښکاری. یا ئی دا مطلب دی چه دوی به داسی خلق وی چه د «اصحاب الاعراف» سره پیژندګلوی لری او په دنیا ئی لیدلی وی، نو ځکه کله ئی چه په هغه ځای کښې ووینی نو په څیره ئی پیژنی «او داسی به وائی دوی ته چه هیڅ دفع ونه کړه له تاسی څخه ډیر والی د مال یا د رجالو ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی چه کبر، لوئی به کوله تاسی له حقه) یعنی د دی مصیبت په وخت کښې ستاسی هغه ملاتړی جماعتونه او ډلی چیری لاړی؟، او په دنیا کښې هغه ځان منی او لوئی چه تاسی کوله هغه اوس څه شوه؟

اَهٰۤؤُلَآءِ الَّذِیۡنَ اَقۡسَمۡتُمۡ لَا یَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحۡمَةٍ ؕ اُدۡخُلُوا الۡجَنَّةَ لَا خَوۡفٌ عَلَیۡکُمۡ وَلَاۤ اَنۡتُمۡ تَحۡزَنُوۡنَ ﴿۴۹﴾

(وبه وائی اعرافیان چه) آیا دغه «په جنت کښې» هغه «ضعیفان مسلمانان» دی چه قسمونه به خوړل تاسی (په دنیا کښې) چه وبه نه رسوی دوی ته الله

رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کښې دی، او الله هغو ته فرمايلی دی چه) ننوځئ جنت ته چه نه به وی هيڅ ويره پر تاسی باندی او نه به تاسی غمجن کيږئ.

تفسير : په دغه سره د «اهل الجنت» په لوری اشاره کوی او دوزخيانو ته به ويلی کيږی چه هغه ګوډ مات او له کاره وتلی مساکين او ضعيف الحال کسان چه تاسی هغوی حقير او خوار او اکرب ګڼل او داسی به مو ويل چه آيا د پاک الله مهربانی په ګرد (تول) عالم کښې فقط په هم دغسی کسانو کيږی! ﴿ اَهٰٓؤُلَآءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنْۢ بَيْنِنَا ﴾ نن هغو ته وګورئ چه د ﴿ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ ﴾ الآية - مصداق ګرځيدلی دی. يعنی ننوځئ په جنت کښې بی له خوف او ويری، حال دا چه تاسی په دغه عذاب کښې اخته او مبتلا يئ ځينی مفسرين ﴿ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ ﴾ د اعرافيانو مقوله بولی. او ځينی ئی د الله تعالیٰ مقوله ګڼی چه الله تعالیٰ به اعرافيانو ته فرمائی چه ننوځئ ای اعرافيانو جنت ته الخ

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ النَّارِ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيْضُوْا عَلَيْنَا مِنَ الْمَآءِ اَوْ مِمَّا
رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ؕ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۝۵۰ الَّذِيْنَ
اتَّخَذُوْا دِيْنَهُمْ لَهْوًا وَّلَعِبًا وَّغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ
نَنْسٰىهُمْ كَمَا نَسُوْا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا ۙ وَمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ۝۵۱

او غږ به وکړی صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسی چه راتوی کړئ تاسی پر موږ باندی. له اوبو نه يا (راواچوئ) له هغو شيونو چه روزی کړی دی تاسی ته الله، وبه وايي جنتيان «د دوزخيانو په ځواب کښې» چه بيشکه الله حرام کړی دی دا دواړه «اکل او شرب» پر کافرانو هغه کافران چه نيولی دی دوی دين خپل تماشا او لوبی او غولولی وو دوی ژوندانه لږ خسيس، نو نن ورځ به هيروو (پريږدو) موږ دوی لکه چه هير کړی وو دوی ملاقات د ورځی خپلی چه دغه ده او (لکه چه) وو دوی چه په آيتونو زموږ به ئی انکار کاوه (چه الله نه دی راليږلی).

تفسير : دوزخيان د ډير اضطراب او بد حواسی له امله (وجی) د جنتيانو په لوری د سوال لاس غځوی چه موږ سوځو، لږ څه اوبه پر موږ راتوئی کړئ يا له هغو نعمتونو څخنی چه الله تعالیٰ

تاسي ته درکړی دی، مونږ ته هم لږ څه راکړئ چه ترې ګټه (فائده) واخلو نو ځواب مومي چه په
کافرانو باندی دغه ګرد (ټول) شیان بند دی، دغه کافران هغه کسان دی چه له دین څخه ئې
تماشي او لوبی جوړی کړی وی او په دنیوی عیش او تنعم کښې ډوب او وړباندی پرېښلی وو چه
دوی هلته په دنیوی خوندونو او عیشونو کښې اخته وو او له سره د آخرت خیال ئې نه درلود،
(لرلو) نن مونږ هم له سره د دی خیال او پروا نه کوو، او همغسی چه دوی زمونږ له آیتونو
څخنی منکران شوی وو، نن مونږ هم د دوی د غوښتنو له منلو څخه انکار کوو.

وَلَقَدْ جِئْنٰهُمْ بِكِتٰبٍ فَصَّلْنٰهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو «کفارو» ته کتاب چه واضح بیان
کړی دی مونږ «معانی د» ده حال دا چه عالمان وو مونږ «په معانی د ده»
حال دا چه دغه کتاب هدایت او رحمت دی له پاره د «هغه» قوم چه ایمان
(پری) لری.

تفسیر : د قرآن کریم په شان د یوه مقدس کتاب په موجودیت چه په کښې د ګردو (ټولو)
ضروریاتو عالمانه تفصیلات شته او د هری خبری پوره تنبیهات په ښکاره دول (طریقه) سره پکښې
بیان کړی شوی دی، لکه چه مؤمنان له هغو څخه پوره منتفع کیږی نو ډیره د افسوس خبره ده
چه دوی ولی ترې نه منتفع کیدل؟ او دغو متکبرانو معاندانو خپل دغه پای (اخر) او انجام ته
هیڅ فکر او اندیښنه نه کولی نو بیا اوس له داسی افسوس او حسرته څه په لاس ورځی. ځینی
مفسرین د دی آیت ترجمه داسی کوی «او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته
یو کتاب یعنی قرآن چه په تفصیل په کښې بیان کړی دی مونږ عقائد او دینی احکام او مواعظ
او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه د تفصیل په دی حال کښې چه رهنما او مهربانی ده
دپاره د هغه قوم چه ایمان پری راوړی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا تَاْوِيْلَهٗ ؕ يَوْمَ يَاْتِيْ تَاْوِيْلُهٗ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ
نَسُوْهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَلْ لَّنَا مِنْ
شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوْا لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ قَدْ
خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٥٣﴾

آیا انتظار کوی دوی (بلکه نه کوی) مګر عاقبت د هغه «شی ته چه په دغه کتاب» کښې دی «له ثواب او عذابه چه وربشکاره شی» په هغې ورځې کښې چه راشي عاقبت د ده «په قیامت کښې» وائی هغه کسان چه هیر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دی نه «په دنیا کښې» په تحقیق راغلي وو رسولان د رب زمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وګڼل) نو آیا شته مونږ لره «اوس» له شفاعت کوونکو چه شفاعت وکړی دوی له پاره زمونږ یا بیرته بوتله شو (دنیا ته) نو «ښه» عمل به وکړو غیر له هغه «بد» عمل چه وو مونږه چه کاوه به مو (دنیا کښې)، (وبه فرمائی الله) په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر او ورک (او بی فائده) شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ بی ئې ویلي (د شرک).

تفسیر : هغه د عذاب ویره چه په کتاب الله کښې ورکړی شوی ده آیا دوی هغه ته منتظر دی؟ کله چه د هغه انذار له مضمون «مصداق» سره مخامخ شی بیا به ئې قبلوی. حال دا کله چه دوی له هغه مضمون سره هلته مخامخ ـ یعنی په عذاب کښې اخته شی نو قبلول ئې هیڅ یوه فائده نه وررسوی. په دغه وخت کښې به شفاعت کوونکو پسې ګرځی چه د هغو په وسیله د پاک الله څخه د خپلی سزا عفوه وغواړی، خو څرنګه چه کفارو ته داسی شفاعت کوونکی له سره په لاس نه ورځی نو داسی هیله (امید) او تمنا کوی: که مونږ بیرته دنیا ته بوتلی شو او بیا تر ازموینی لاندی ونیولی شو چه دا ځلی مونږ د خپلو جرائمو په خلاف څرنګه د نیکی او د پرهیزګاری اعمال کوو؟ خو اوس د دوی له دغی اسری او تمنا ځنی هیڅ په لاس نه ورځی، ځکه چه دوی پخپلو لاسونو سره خپلو ځانونو ته نقصان او تاوان رسولی دی او هغه چتی (فضول) خیالونه چه دوی پخپلو مغزو کښې لرل بیخی چتی (فضول) او بیکاره څرګند شول.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ
أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ
حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ
أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه «الله» چه پیدا کړی ئې دی آسمانونه او

ځمکه (او هغه شیان چه د دوی په منځ کښی دی) په «مقدار د» شپږو ورځو کښی بیا ئی استواء وکړه پر عرش پتوی (تیاره د) شپې په «رڼا د» ورځې چه طلب کوی هره یوه بل لره په تلوار سره او «پیدا کړی ئی دی» لمر او سپوږمی او ستوری حال دا چه مسخر «منقاد» کړی شوی دی امر «حکم» د الله ته، خبردار شئ چه «خاص» الله لره دی پیدا کول او امر (حکم فرمایل) لوی برکت والا دی الله چه رب «پالونکی» د ګردو (تولو) عالمیانو «د جهان» دی.

تفسیر : په پخوانی آیت کښی د «معاد» ذکر ؤ. په دغی رکوع کښی «مبدأ» معرفی شوی ده هلته په ﴿ قَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلۡحَقِّ ﴾ سره دا ښوولی شوی وه هغه خلق چه په دنیا کښی له انبیاؤ او رسولانو څخه منحرف کیږی دوی به هم د قیامت په ورځ کښی د انبیاؤ علیهم السلام صداقت مجبوراً تصدیق کوی، دلته په ډیر لطیف اسلوب سره د الله تعالیٰ د حکومت د یادونی او د انبیاؤ او د رسولانو د ضرورت په لوری له اشاره کولو څخه وروسته د ځینو مشهورو انبیاؤ د احوالو او واقعاتو یادونه کیږی چه د دوی د مصدقانو او مکذبانو انجام پخوا له آخرته په هم دغی دنیا کښی څرنګه شو؟ ګواکی دغه رکوع د راتلونکو څو رکوع ګانو د تمهید په شان ده. ﴿ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ﴾ په مقدار د شپږو ورځو کښی» یعنی په دومره وخت کښی چه له شپږو ورځو سره برابر ؤ پیدا ئی کړل ځکه چه دغه متعارفی ورځې او شپې خو د لمر له طلوع او غروب سره تړلی دی نو کله چه لمر په هغه وخت کښی پیدا شوی نه ؤ نو شپه او ورځ له کومه پیدا شوی وو یا داسی وویل شی چه د عالم الشهادت شپه ورځ نه ده مراد بلکه د عالم الغیب شپه او ورځ مراد دی.

د غیبو وریځ او اوبه بل شان دی　　قمر لمر سما غبراءئی واړه بل شان دی

په اول صورت کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی چه له شپږو ورځو ځنی دلته د شپږو ورځو مقدار مراد دی یا د زرو کلونو یوه یوه ورځ مقصود ده چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ وَإِنَّ يَوۡمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلۡفِ سَنَةٖ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾ زما په نزد دغه آخری قول راجح دی. په هر حال مقصود داسی شو چه ځمکه او آسمان دفعتاً یو ځلی جوړ او درولی شوی نه دی، نو ښائی ړومبنی به ئی ماده جوړه کړی وی بیا به د دوی له استعداده سره سم متدرجاً په مختلفو اشکالو او صورتونو سره برابر منتقل شوی وی. تر دی چه په شپږو ورځو «شپږو زرو کلونو» کښی دوی سره له خپلو ګردو (تولو) متعلقاتو په موجوده مرتبو اشکالو سره پیدا شوی وی. لکه چه نن ورځ د انسانانو او حیواناتو او نباتاتو او نورو د تولید او تخلیق سلسله په هم دغو تدریجی اصولو جاری ده او دغه سلسله د ده د ﴿ كُن فَيَكُونُ ﴾ له شان سره منافی نه ده. ځکه چه د ﴿ كُن فَيَكُونُ ﴾ مطلب خو یوازی دا دی چه خدای د هر شی ایجاد په هره درجه سره چه وغواړی د ده له ارادی سره سم په همغه درجه سره پیدا کیږی. او دا ئی مطلب نه دی چه الله

تعالیٰ د کوم شي د وجود له مختلفو مدارجو څخه د تیریدلو اراده نه فرمائي بلکه هر شي بې د اسبابو او عللو له واسطې دفعتاً هم موجودولی شي.

﴿ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ بیا ئې استواء وکړه پر عرش» د الله تعالیٰ د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښائي تل په یاد وساتله شي چه د قرآن او حدیث په نصوصو کښې کوم الفاظ چه د الله تعالیٰ د صفاتو د بیانولو له پاره اختیاراوه شي، په هغو کښې علی الاکثر همغه شیان دي چه د مخلوقاتو په صفاتو کښې هم استعمالیږي ـ مثلاً الله تعالیٰ ته حي، سمیع، بصیر، متکلم ویلی شوی دی چه پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شي، مگر په دغو دواړو مواقعو کښې د استعمال حیثیت بیخي بیل او جلا (جدا) دی، کوم مخلوق ته سمیع او بصیر ویل داسې مطلب لري چه دی د لیدلو سترگې او د آوریدلو غوږونه لري اوس په دې کښې دوه شیان پیدا شول، یوه هغه آله چه ورته «سترگه» ویل کیږي چه د لیدلو مبدأ او وسیله ده. دوهم د هغې نتیجه او غرض او غایه «لیدل» دی، یعنی هغه خاص علم چه له «بصري رؤیت» څخه حاصلیږي ـ کله چه مخلوق ته «بصیر» ویلی کیږي نو دغه مبدأ او غایه دواړه معتبر شول او د دواړو کیفیتونه معلوم شول، لیکن هم دغه لفظ کله چه د الله تعالیٰ په نسبت استعمالوه شي نو یقیناً هغه مادي او جسماني کیفیات ترې نه مرادیږي چه د مخلوقاتو له خواصو څخه دي او له هغو څخه قدوس خدای قطعاً پاک او منزه دی. هو داسې اعتقاد لرل به په کار وي چه د (ابصار) یعني د لیدلو مبدأ د ده په اقدس ذات کښې شته او د هغه نتیجه یعني هغه علم چه «له بصري رؤیت» څخه حاصلیدی شي ده ته د کمال په درجه حاصل دی. پاتې شو دا چه د هغه مبدأ څرنگه ده؟ او د لیدلو کیفیت څه دی؟ نو پرته (علاوه) له دې خبرې څخه چه د هغه لیدل او نور صفات د مخلوقاتو په شان نه دي نور څه ویلی نه شو ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴾ نه یوازې «سمع» او «بصر» بلکه د ده گرد (تول) صفات ښائي هم داسې وگڼلی شي. چه د صفت د خپل اصل المبدء او غایت په اعتبار ثابت دي مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشي بیان کیدی او د سماوي شرائعو له خوا داسې څه حکم صادر شوی نه دی چه انسان په داسې ماوراء العقولو حقائقو کښې هم غور او خوض وکړي او ځان په ربړونو (تکلیفونو) کښې اخته کړي، د دې خبرې څه خلاصه مو په (٦) جزء د المائده په (٦٤) آیت «۹» رکوع کښې د ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُوْلَةٌ ﴾ لاندې بیان کړې ده. په ﴿ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ هم له دې سره سم وپوهیږئ. د عرش معنی تخت او لوړ مقام دی «استواء» ترجمه اکثرو محققانو په «استقرار او تمکن» سره کړې ده «چه د هغه ترجمه شیخ الهند په قرار نیولو سره تعبیر فرمایلی ده» گواکې دغه لفظ د حکومت پر تخت داسې قبضه کول راښکاروي، چه د هغه هیڅ یوه برخه او څنډه (حصه) د ده د نفوذ او اقتدار له احاطې د باندې نه ده پاتې، او نه د ده په قبضه او تسلط کښې کوم قسم مزاحمت او اختلال مونده کیږي، گرد (تول) کارونه او انتظام ئې سم او برابر دي اوس په دنیا کښې د پاچاهانو په تخت کیناستل خو یوه مبدأ او ظاهري صورت لري او بل خو ئې حقیقت یا غرض یا غایت دی، یعني پر ملک د پوره تسلط، اقتدار، نفوذ، تصرف

او قدرت حصول، د حق تعالی په ﴿ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ﴾ کښې دغه حقیقت، غرض او غایت د کمال په درجه شته، یعنې د آسمان او ځمکې «تولو علویاتو او سفلیاتو» له پیدا کولو څخه وروسته پر هغو باندې کامله قبضه او اقتدار او د هر راز (قسم) مالکیت او شهنشاهیتوب تصرفات بې له مزاحمت او ممانعته ورحاصل دي، لکه چه په بل ځای کښې د ﴿ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ﴾ څخه وروسته د ﴿ یُدَبِّرُ الْاَمْرَ ﴾ او نورو الفاظو او دلته په ﴿ یُغْشِی الَّیْلَ النَّهَارَ ﴾ الآیة سره په دغه مضمون تنبیه فرمائی. پاتې شوه د ﴿ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ﴾ مبدأ او ظاهری صورت د هغه په متعلق همغسې عقیده لرل په کار دي چه مونږ د «سمع، بصر» او نورو صفاتو په متعلق ليکلي دي چه د هغه هیڅ صورت داسې نشي کیدی چه په هغه کښې د مخلوقاتو صفات، یا د حدوث د علائمو لږ څه شائبه هم وی نو بیا دغه مسئله څرنګه ده؟ د هغه ځواب هم دا دی.

ای له وهمه له خیاله له قیاسه څخنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته

دفترونه مو شول بشپړ او تمام شول ګرد (تول) عمرونه

مونږ لا پاتې په اول د وصف ستا کښې رب ئې پورته

(﴿ یُغْشِی الَّیْلَ النَّهَارَ یَطْلُبُهٗ حَثِیْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ ﴾ پټوی تیاره د شپې په رنا(رڼا) د ورځې چه طلب کوی هره یوه بلې لره په تلوار سره یا لټوی هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنې متصل وروسته راځی لکه طالب. او پیدا کړی دی مونږ لمر او سپوږمی او ستوری) یعنې د شپې تیاره د ورځې په رنا(رڼا) سره یا د ورځې رنا(رڼا) د شپې په تیاری سره پټوی او هم داسې پرله پسې یو د بل تعاقب کوی او په تلوار سره اوړی را اوړی، هم دا چه شپه پای (اخر) ته ورسیږی وروسته جوخته ورځ راځی، یا چه ورځ ختمه شی وروسته سمه شپه رسیږی. د دی دواړو په منځ کښې د یوی شیبې فرق او وقفه نه راځی، ښائی په دی سره ئې داسې تنبیه فرمایلی وی: هم داسې کله چه د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شی، نو هغه وخت الله تعالیٰ د ایمان او عرفان په لمر سره هری خوا ته رنا(رڼا) خوروی، او تر څو چه د حقانیت د لمر رنا(رڼا) راښکاره نشی د نبوت سپوږمی او ستوری د شپو په تیارو کښې رنا(رڼا) او لارښوونه کوی.

(﴿ مُسَخَّرٰتٍۭ بِاَمْرِهٖ ﴾ چه مسخر، منقاد اوایل وی حکم د الله ته) یعنې هیڅ یو ستوری بې د الله تعالیٰ له حکمه نشی خوځیدلی. (او تول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کښې مشغول دی).

(﴿ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ۭ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ﴾ وارورئ! خبردار شئ! چه خاص الله لره دی پیدا کول او امر (حکم کول) لوی برکت والا دی الله چه رب پالونکی د ګرد (تول) جهان دی.) پیدا کول «خلق» دی. او د پیدا کولو څخه وروسته تشریعی یا تکوینی احکام ورکول «امر» دی. او دغه دواړه د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښې دی، نو په دی شان د ګردو (تولو) محاسنو او برکاتو منبع شو. بیشکه چه الله تعالیٰ دیر لوی ذات دی په وحدانیت او

الوهیت او ربوبیت او نور جلالی او جمالی صفاتو خپلو کښې جل جلاله عم نواله واعظم برهانه

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً

بولئ تاسی رب خپل «هر وخت» په زاری عذر او په پټه سره «ځکه چه په پټه بلل د اخلاص دلیل دی»،

تفسیر : کله چه د «عالم الخلق» او د «عالم الامر» مالک او د ګردو (تولو) برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دی نو پخپلو دنیوی او اخروی حوائجو کښې ښائی چه په الحاح، اخلاص، خشوع او خضوع سره بی له ښوولو او ریا څخه ورو ورو وباله شی! له دی نه معلومیږی چه په دعاء کښې اصل اخفاء ده او هم دغه په اسلافو کښې معموله وه. په ځینو مواضعو کښې جهر او اعلان به د کوم عارض له مخی وی. چه د هغه تفصیل په «روح المعانی» او نورو کښې شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی «له شرعی حدودو په دعاء بلکه په هر څه کښې»

تفسیر : یعنی په دعاء کښې دی د ادب له حدودو تیری ونه کړی شی ـ مثلاً هغه شیان چه عادتاً یا شرعاً محال وی هغه وغواړی یا د معاصیو او لغو شیانو طلب وکړی یا داسی کوم سؤال وکړی چه د ده له شان او حیثیته سره څه مناسبت نه لری. (یا به مراد تری پورته کول د غږ وی یا به ډیر اوږدول د دعا وی) دا ګرد (تول) په «اعتداء فی الدعاء» کښې داخل دی.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او مه کوئ فساد «ای انسانانو!» په ځمکه کښې وروسته له اصلاح د دی (د انبیاؤ په بعثت سره) او بولئ تاسی الله (عبادت ئی کوئ) په خوف (ویری) سره «له عذابه د الله» او په طمع (امید د رحمت د الله) بیشکه چه رحمت (مهربانی) د الله ډیره نژدی ده محسنانو (نیکی کوونکو) ته.

تفسير : په پخوانيو آيتونو کښي يي په هر حاجت کښي د الله تعالیٰ د بللو طريقه ښوولی وه، په دغه آيت کښي د خالق او مخلوق د دواړو حقوق او رعايت ښوول کيږی، يعنی کله چه په دنيا کښي د معاملاتو سطحه اصلاح، برابره او درسته شي، نو بيا تاسی په هغی کښي اختلال او اشکال مه آچوی! او سره له خوف او رجاء د پاک الله په عبادت کښي لګيا او مشغول اوسئ! مه د الله تعالیٰ له رحمته مايوس او نااميده شئ او مه د الله تعالیٰ له عذابه مامون او بی فکره وګرځئ! او مه ککروئ خپل ځانونه په ګناهونو او مه پری جرئت کوئ! زما په نزد هم دغه راجح ده چه دلته په «وادعوه» کښي له «دعاء» څخه عبادت مراد شي لکه چه د صلوة التهجد په باره کښي ئی فرمايلی دی: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ﴾

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

او هم دغه «الله» هغه ذات دی چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښي د رحمت د ده «چه باران دی»، تر هغه پوری چه راواخلی (دغه بادونه) وريځی درنی (په اوبو سره) چه روانوو مونږ دغه (وريځی زرغونولو د) هغه ځمکی ته چه مړه «وچه بی ګیاه» وی پس نازلوو مونږ له دی وريځو څخه اوبه نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم ميوو څخه هم داسی (چه دغه مړه وچه ځمکه ژوندی کوو) راباسو مونږ مړی (له ځمکی) دپاره د دی چه پند واخلئ (او لازم دی چه غور پکښي وکړئ). او ځمکه پاکه «خوړه صالح الزراعته» راوځی زرغونه د دی «ښه کامله» په اذن (حکم) د رب د ده، او هغه ځمکه چه خرابه ښوره ناکه وی نه راوځی (زرغونه ئی) مګر لږ ناقصه، په شان د دی (پاس مثالونو) بيا، بيا، بيانوو آيتونه دپاره د قوم (مؤمنانو) چه شکر باسی.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښې د ﴿ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ﴾ سره په فلکیاتو لمر، سپوږمی ستوری او نورو کښې د الله تعالیٰ د ځینو تصرفاتو بیان ؤ ـ وروسته له هغه ئې خپلو بندګانو ته نور څه مناسب هدایتونه ورکړل اوس د «سفلیاتو» او د «کائنات الجو» په متعلق د خپلو ځینو تصرفاتو ذکر فرمائی تر څو خلق پرې ښه وپوهیږی چه د ګردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او جویاتو اسمان، ځمکه او د دوی دواړو په منځ او شاؤ خوا کښې د ګردو (تولو) موجوداتو عمومی حکومت د پاک الله رب العٰلمین د قدرت په قبضه کښې دی. د بادونو چلیدل، د بارانونو، واوری، ږلی وورول، د راز راز (قسم قسم) ګلانو، شنیلیو او نباتاتو پیدا کول د هری ځمکی له استعداد سره سم پکښې کښتونه (فصلونه) د څړ ځایونه، باغونه، ریاحین، اشجار اثمار او نور شیان پیدا کول دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د کامله قدرت او بالغه حکمت علامی او نښی دی. په دی ترغ کښې د مړو بیا ژوندی پاڅیدل هم راوفهمیده. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د مړو پاڅیدل یو په قیامت کښې دی او بل په دنیا کښې. یعنی په جاهل او ادنٰی خلقو کښې ئی چه د جهالت او ذلت په موت سره مړه شوی وو عظیم الشان نبی علیه السلام ولیږه او دوی ته ئی علم ورکړ او د دنیا سرداران ئی تری جوړ کړل. بیا ښه استعداد لرونکی سړی یی د کمال په درجه ورسول. او هغو ته چه یی استعداد خراب ؤ هم فائده وررسیده مګر په ناقص دول (طریقه). یعنی په دغه توله رکوع کښې دا ښوولی شوی دی: کله چه الله تعالیٰ په خپل رحمت او شفقت سره توره تیاره شپه په ستورو، سپوږمی او لمر سره رڼا(رنړا) کوی او له وچی ځمکی څخه شنیلی او نباتات زرغونوی او له هغو څخه د انسانانو او حیواناتو د ژوندون سامان تیاروی او د ګردو (تولو) سفلیاتو د حیات او نشاط د مهیا کولو لپاره له آسمانه وریا «باران» رانازلوی نو څرنګه کیدی شی چه داسی مهربان الله د خپل مخلوق بنی آدمانو له پاره داسی کوم ستوری، سپوږمی، او لمر به ئی نه وی پیدا کړی چه دوی د جهل او ظلم له تیارو څخه هم وباسی او د روحانی غذاء د تیارولو د معنوی کښتونو (فصلونو) د سیرابولو (اوبولو او لوبولو) دپاره به ئی د رحمت باران نه وی نازل کړی؟ بلاشبه پاک الله د هری زمانی د ضرورت او له خپل حکمت سره موافق انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی چه د دوی له منورو سینو څخه دنیا ته روحانی رڼا(رنړا) ورسوی او د الهٰی وحی پرله پسی بارانونه اوروی لکه چه په دغی بلی رکوع کښې د انبیاؤ د ارسال ذکر کړی شوی دی. او لکه چه د باران او د ځمکی په مثال کښې اشاره کړی شوی ده چه مختلفی ځمکی د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوی، هم داسی وپوهیږئ چه انبیاء علیهم السلام د هغه خیر او برکت له پاره چه لیږلی شوی وو له دوی ځنی منتفع کیدل هم په ښو استعدادنو پوری موقوف دی هغه خلق چه تری انتفاع نه آخلی یا پوره نه منتفع کیږی دوی ته ښائی پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړی.

د باران طبع ښکاره ده بی له هغه هیڅ ژوند نشته

باغ کښې ګل ترې زرغونېږي په شوره کښې ئې خوند نشته

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا
لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾
قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

قسم دی په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح په لوری د قوم د ده نو وویل «نوح» ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له دغه «الله»، بیشکه زه ویریږم په تاسی باندی له عذاب د ورځی لویی «طوفان یا د قیامت». نو وویل مشرانو له قومه د نوح بیشکه مونږ وینو (یا ګنو) تا په ګمراهی ښرګنده کښې (چه پلرنی دین دی پریښی او ډیر خدایان منی)

تفسیر : د آدم علیه السلام قصه د دی سورت په ابتداء کښې تیره شوه وروسته له آدم علیه السلام ړومبنی اولوالعزم او مشهور رسول نوح علیه السلام ؤ چه د اهل الارض د مشرکانو د اصلاح او هدایت له پاره ولیږل شو اګر که د نوح علیه السلام د خاص شریعت په اعتبار د ده بعثت خاص د ده د قوم په لوری ؤ خو بیا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چه د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام په اصولو کښې سره ګډ او مشترک دی د هغه مخاطبان ګرد (تول) انسانان دی لکه د توحید او اقرار بالمعاد په تعلیم کښې ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام له تکذیب سره مرادف دی. په هر حال نوح علیه السلام د توحید او د نورو اصلاحاتو عمومی دعوت ورکړ. وائی چه د آدم علیه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه ګرد (تول) اولاد د توحید پر کلمه تینګ ولاړ وو د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضی الله تعالیٰ له قول سره موافق داسی شروع شوه چه د ځینو صالحانو د انتقال څخه وروسته چه د دوی نومونه (ود، سواع، یغوث، یعوق، او نسر) وو او د نوح په سورت کښې مذکور دی خلقو د هغو ځیری جوړی کړی، تر څو د دی د احوالو، عباداتو او نورو خصوصیاتو یادونه پری وشی ـ لږ څه وروسته د هغو تصاویرو په شان څو مجسمی تیاری شوی، او متدرجاً خلق د دغو مجسمو په عبادت کښې لګیا شول چه د همغو مشرانو په نامه موسومی شوی وی. کله چه د بت پرستی وبا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالیٰ نوح علیه السلام ولیږه. نوح علیه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نیم سوه کاله پوری د توحید او د تقویٰ په لوری دعوت ورکړ ـ او د دنیا او آخرت له عذابونو څخه ئې دوی وویرول، مګر خلقو د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح علیه السلام په تضلیل او تجهیل ئې لاس پوری کړ تر څو د طوفان لوی عذاب دوی ګرد (تول) سره ونیول او همغسی چه د نوح علیه السلام دعا وه:

﴿ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا ﴾ د ځمکی د مخی هیڅ یو کافر له الهٰی عذابه خلاص نشو «بستانی» پخپل «دائرة المعارف» کښی د اروپائی محققانو اقوال هم د طوفان او هم د طوفان د عموم په نسبت نقل کړی دی نوح علیه السلام زوی د لمک زوی د متوشلخ زوی د اخنوخ یعنی ادریس علیه السلام دی.

قَالَ يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ ضَلٰلَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۶۱﴾
أُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۲﴾

وویل (نوح) ای قومه زما نشته په ما کښی «له سره» هیڅ ګمراهی ولیکن زه یم رسول «استاځی» له جانبه د رب (پالونکی) د ګردو (تولو) عالمیانو. رسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسی ته (محض دپاره د نفع ستاسی) او پوهیږم له (جانبه د) الله (په وحی سره) په هغه چه پری نه پوهیږئ تاسی.

تفسیر : یعنی زه خو لږ څه هم نه یم بی لاری شوی، بلکه تاسی پخپله ګمراهان شوی یئ چه د پاک الله رسول نه پیژنئ! چه په ډیر فصاحت او بلاغت سره د الله تعالیٰ پیغام تاسی ته دررسوی او ستاسی ښیګڼه (فایده) غواړی او تاسی ته ډیر ښه پندونه درکوی او د الله تعالیٰ له جانبه ئی تاسی ته داسی علوم او هدایت راوړی دی چه تاسی له هغو څخه ناپوهان او جاهلان یئ!

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِّنْكُمْ
لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوْا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۶۳﴾

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند د وحی) له لوری د رب ستاسی پر (ژبی د) یو سړی له «جنسه د» ستاسی دپاره د دی چه وویروی دی تاسی او دپاره د دی چه پرهیزګاران شئ تاسی او دپاره د دی چه پر تاسی باندی رحم وکړی شی.

تفسیر : یعنی په دی کښی کومه خبره د تعجب وړ (لائق) ده چه پاک الله هم دا ستاسی له منځه یو سړی د خپل پیغام رسولو له پاره غوره کړی؟ ځکه چه له ګردو (تولو) مخلوقاتو ځنی

پاک الله د خلافت د منصب له پاره آدم علیه السلام د مخصوصو استعدادونو پر بنا غوره کړ، نو بیا په دی کښی څه اشکال پاتی دی چه د آدم علیه السلام له اولادی څخنی نور کامل الاستعداد انسانان هم د نبوت او رسالت د منصب دپاره انتخاب کړل شی، تر څو دوی مستقیماً د پاک الله له لوری مستفیض شی، او نور خلق هم د هغوی څخه مستفید وګرځی او ګرد (تول) انسانان، دوی د مبدأ او معاد څخه خبر او مطلع کړی ـ چه هغوی د دغی د لارښوونی او خبریدلو په اثر له «هغی» بدی او خرابی څخنی خپل ځان وژغوری (وساتی) چه په سبب د کفر او معصیت پر دوی راتلونکی دی او په دغی وسیلی سره د الله تعالیٰ د رحم او کرم مورد وګرځی، او د ده له قهر او غضب څخه خپل ځان وساتی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته نو نجات مو ورکړ دغه «نوح» او هغو کسانو ته چه له ده سره (ملګری) وو په بیړی کښی او غرق مو کړل هغه کسان چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو یو قومړانده (له حقه).

تفسیر : یعنی له هغو سره د نفعی او نقصان، او د حق او باطل هیڅ فکر او اندیښنه نه وه. ګردو (تولو) ځانونه ړانده کړی وو، او پرله پسی په سرکشی، تکذیب او بغاوت کښی یی تینګار(همیشه والی) کاوه او له بت پرستی او نورو متمردانه حرکاتو څخنی ئی لاس نه آخیستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښی سواره شوی وو ـ نور ګرد (تول) مکذبین سره ډوب شول. اوس هومره انسانان چه په دنیا کښی شته، دوی د هم دی اهل السفینی بلکه د حضرت نوح علیه السلام له ذریاتو څخنی دی. (اهل السفینه «۸۰» مؤمنان وو «۴۰» تنه نارینه (۴۰) تنه ښځی. ځینی وائی چه ۹ تنه وو دری زامن د نوح علیه السلام سام، حام، یافث او شپږ تنه نور، او تول راکبین «۱۶۰» ذوی الارواح وو).

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

او (لیږلی ؤ مونږ قوم د) عاد ته «قومی» ورور د دوی هود، وویل «هود» ای قومه زما! عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ (حق) معبود بی له الله!، نو آیا تاسی نه ویریږئ (له عذابه د الله او پرهیز نه کوئ له شرکه).

تفسیر: هود علیه السلام زوی د عبدالله ابن رباح بن خلود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح ؤ. او ځینی ئی پلار شالخ بن ارمخشد بن سام بن نوح علیه السلام وائی. «عاد» د حضرت نوح علیه السلام لمسی او د ارم له اولادی څخه ؤ او هم ده ته منسوب دی. د دغه قوم سکونت د یمن په «احقاف» کښی ؤ. څرنګه چه حضرت هود علیه السلام له هم دی قوم څخه ؤ نو په هم دی لحاظ د دوی قومی او وطنی ورور شو. په دغو خلقو کښی بت پرستی منتشره شوی وه. روزی ورکولو، ورولو، روغولو او د نورو مختلفو حاجاتو او مطالبو او متعددو مقاصدو له پاره دوی بیل بیل بتان جوړ کړی وو، او د هغوی په عبادت کښی ګرد (تول) سره لګیا وو، نو هود علیه السلام وغوښتل چه دوی له هغو څخه ستانه (واپس) کړی او د دی عظیم جرم له سزا څخه ئی وویروی.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾

نو وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (هود) بیشکه مونږ خامخا وینو تا (خښ) په بی عقلی کښی او بیشکه مونږ خامخا ګمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسیر: یعنی معاذ الله ته پخپله بی عقل ئی چه د خپلو پلرونو او نیکه ګانو دود او دستور دی پریښی دی او د ګردو (تولو) له اخوت او ورور ګلوی څخه بیل شوی ئی او دروغجن هم ئی چه د خپلو اقوالو نسبت الله تعالیٰ ته کوی او مونږ له لوی عذاب څخه هم ویروی!.

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾
أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ

أَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِّنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ ۚ
وَاذْكُرُوْٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْ ۢ بَعْدِ قَوْمِ نُوْحٍ وَّزَادَكُمْ
فِى الْخَلْقِ بَصْۜطَةً ۚ فَاذْكُرُوْٓا اٰلَآءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٦٩﴾

وويل «هود» ای قومه زما نشته په ما کښې (له سره) هيڅ بې عقلي وليکن زه يم رسول «استاځی» له جانبه د رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالميانو دررسوم تاسې ته پيغامونه د رب خپل او زه تاسې ته نصيحت کوونکی ښه امانت گر يم.
آيا تعجب کوئ تاسې له دې چه راغلی دی تاسې ته ذکر (پند) له «لوری د» رب ستاسې پر «ژبه د» يوه سړی له تاسې دپاره د دې چه وويروی دې تاسې، او ياد کړئ تاسې هغه وخت چه گرځولی وئ (الله) تاسې خليفگان (په ځمکه کښې) وروسته له «غرقيدلو د» قوم د نوح او زيات کړی ئې دی تاسې ته په پيدائښت کښې قوت، قامت اوږدوالی، نو يادوئ تاسې نعمتونه (احسانونه) د الله ښائی چه تاسې خلاصی ومومئ! (له عذابه د الله).

تفسير : هود عليه السلام د خپل قوم په ځواب کښې وويل زما هيڅ يوه خبره د بې عقلی خبره نه ده هو! هغه د رسالت منصب چه د الله تعالیٰ له خوا ماته راکړی شوی دی، زه د هغه حق اداء کوم، دا ستاسې بې عقلی ده چه خپل هغه حقيقی خير غوښتونکی هم نه پيژنئ! چه د ده امانت او ديانت لا له پخوا څخه د اعتماد او دادينې او اطمينان وړ (لائق) ؤ. اوس تاسې په خپلې دغې وينا سره چه ماته بې عقل وايئ خپلو ځانونو ته زيان او نقصان رسوئ آيا تعجب کوئ تاسې له دې نه چه راغلی دی تاسې ته پند له جانبه د رب ستاسې پر ژبه د يوه سړی له جنسه ستاسې دپاره د دې چه وويروی تاسې له عذابه د الله او ياد کړئ تاسې هغه وخت چه گرځولی وئ الله تاسې خليفگان په ځمکه کښې وروسته د غرقيدلو د قوم د نوح عليه السلام يعنی الله تعالیٰ پس له نوح عليه السلام په دنيا کښې ستاسې حکومتونه قائم کړل او د ده په ځای ئې تاسې ودرولئ او هلته مو ودانی وکړه ښائی چه هود عليه السلام دغه احسان دوی ته ور په ياد کړی وی، او د دغې خبرې تنبيه ئې ورته ورکړی وی چه د بت پرستی او تکذيب الرسول له امله (وجی) هغه پيښې چه هغوی ته ورپيښې شوی وی نه ښائی چه تاسې ته هم درپيښې شی.
او زيات کړی دی الله تاسې ته په پيدائښت کښې قوت او قامت او اوږدوالی چه د جسمانی قوت، طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسې ډير يو نوميالی او مشهور قوم يئ نو ياد کړئ تاسې نعمتونه د الله ښائی چه تاسې خلاصی ومومئ له عذابه د الله دغه احسانات چه مذکور شول او برسيره پر هغو نور بې شماره احسانات ئې ور په ياد کړل او ور په زړه ئې کړل چه ښائی

د هغه پاک الله شکر گذاری وکړئ! او ګرد (تول) احکام ئی ومنئ! او له سره تاسی ته نه ښائی چه د هغه حقیقی منعم په مقابل کښی بغاوت وکړئ او غاړه تری وغړوئ!.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ ٱللَّهَ وَحْدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٧٠﴾

وویل عادیانو (هود ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته د دی دپاره چه عبادت وکړو مونږ د الله یواځی او پریږدو هغه (بتان) چه وو چه عبادت به کاوه «د هغو» پلرونو زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته «پری» ویروی مونږ که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په خبرو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی له هغه عذابه چه مونږ ویروی که ته رښتین ئی نو ئی ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پریږدو او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه آخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ أَتُجَٰدِلُونَنِى فِىٓ أَسْمَآءٍ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ ۚ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

وویل «هود» په تحقیق واقع «واجب» شو پر تاسی له (لوری) د رب ستاسی عذاب او قهر، آیا جګړه کوئ تاسی له ما سره په هغو «تشو» نومونو کښی چه ایښی دی هغه «نومونه» تاسی او پلرونو ستاسی حال دا چه نه دی رالیږلی الله. په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمی سند، نو انتظار کوئ تاسی (د عذاب) بیشکه زه چه یم له تاسی سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر : یعنی کله چه ستاسی سپین سترګی، سرکشی، ګستاخی او بی حیائی تر دی حده پوری رسیدلی ده نو وپوهیږئ چه د الله تعالیٰ قهر او غضب پر تاسی نازل شوی دی. او اوس د هغه په راتلو کښی هیڅ ځنډ (تاخیر) او ډیل کیدونکی نه دی.

تاسی چه بتانو ته داسی وایئ: هغه روزی ورکوی، او دغه باران اوروی او دا اولاد زیږوی وقس علیٰ هذا. دغه تش یو نوم او یوازی بی حقیقته یو مفهوم دی او بیخی واقعیت او حقیقت نه لری د الوهیت صفات په تیږی (ګټی) او نورو مخلوقاتو کښی له کومه راغلل؟ بیا نو د داسی معبودانو په نسبت چه په هغوی کښی د معبودیت هیڅ یو عقلی او نقلی سند نشته بلکه په تولو عقلی او نقلی اسنادو سره ئی تردید کیږی له ماسره د توحید په مسئله کښی ولی جګړی او بحثونه کوئ؟ کله چه ستاسی د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډک شوی وی، نو انتظار وکړئ چه الله تعالیٰ د دغو ګردو (تولو) جګړو فیصله «پریکړه» وکړی، زه هم د همغه فیصلی ته منتظر یم.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَمَا كَانُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چه له ده سره وو په رحمت سره له (جانبه) زمونږ او پری کړ مونږ بیخ د هغو کسانو چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو زمونږ او نه وو دوی مؤمنان «یقین کوونکی په وحدت او نبوت».

تفسیر : یعنی پر دوی اووه شپی او اته ورځی مسلسل د سخت باد طوفان (سیلئ) راغله، چه د هغی په اثر ګرد (تول) کفار توتی توتی او هلاک او پو پناه شول. دا خو د «عادالاولیٰ» انجام ؤ. او د دغه قوم بله پیښه او څانګه «ثمود» چه هغوی ته «عاد الثانیه» هم وائی د هغه ذکر په دغه مبارک آیت کښی راځی چه هم دا اوس ئی مونږ په تلاوت افتخار مومو.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِىٓ أَرْضِ ٱللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

وَاذْكُرُوْٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ وَّبَوَّاَكُمْ فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْ سُهُوْلِهَا قُصُوْرًا وَّتَنْحِتُوْنَ الْجِبَالَ بُيُوْتًا ۚ فَاذْكُرُوْٓا اٰلَآءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿۷۴﴾

او «لیږلی ؤ مونږ» ثمودیانو ته «قومی» ورور د دوی صالح. وویل «صالح» ای قومه زما، عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ «حق» معبود بی له دغه «الله»، په تحقیق راغلی ده تاسی ته ښکاره معجزه له «لوری د» رب ستاسی، دا اوښه د الله ده تاسی ته نښه نو پریږدئ تاسی دغه «اوښه» چه خوری «واښه» په ځمکه د الله کښی او مه وروړئ تاسی لاسونه دی ته په «نیت د» بدی «یعنی ضرر مه وررسوئ» نو وبه نیسی تاسی عذاب دردناک. «وویل صالح» او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وګرځولئ «الله» تاسی خلیفګان وروسته له عادیانو او ځای ئی درکړو تاسی ته په ځمکه کښی چه نیسئ «جوړوئ» تاسی له هوارو نرمو ځایونو د دی ځمکی هسکی (اوچتی) مانی او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو، نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه ګرځئ «کوښښ مه کوئ» تاسی په ځمکه کښی حال دا چه قصد کوونکی د فساد یئ.

تفسیر : یعنی هغه دلیل چه تاسی غوښت دررسید. د صالح علیه السلام قوم له ده سره عهد او اقرار کړی ؤ چه که ته د یوی غتی لوئی تیږی (ګټی) څخه یوه بلاربه اوښه راوباسی، نو مونږ به پر تاسی ایمان راوړو. الله تعالیٰ د صالح علیه السلام په دعاء هم داسی وکړه. نو صالح علیه السلام چه زوی د عبید زوی د اسف زوی د ماسح زوی د عبید زوی د حاذر زوی د ثمود ؤ دوی ته وویل چه ځئ! اوس خو پاک الله ستاسی له غوښتنی سره سم هغه اوښه له دغی کلکی لوئی تیږی (ګټی) څخه راوویسته. نو اوس په ایمان راوړلو کښی ولی ډیل او تامل کوئ؟ دغه اوښه د الله تعالیٰ د قدرت او زما د صداقت نښه ده، چه زما په دعاء په غیر معتاده طریقه سره الله تعالیٰ پیدا کړه - نو د دی د حقوقو رعایت وکړئ! مثلاً د الله تعالیٰ په ځمکه کښی د مباحو وښو له خوراکه او د وار د اوبو د څښلو څخه ئی مه منع کوئ! الغرض د الله تعالیٰ دی نښی ته چه ستاسی په غوښتنی سره په وجود راغلی ده، په بده وضع سره مه وړاندی کیږئ! که نه تاسی ته به هم خیر نه در پیښیږی او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وګرځولئ الله جل جلاله تاسی خلیفګان پس له عادیانو او ځائ درکړ تاسی ته په ځمکه کښی چه جوړوئ تاسی له هوارو نرمو ځایونو د

دی ځمکی هسکی (اوچتی) مانی او کنډ تاسی غرونه دپاره د کورونو نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه گرځئ او کوښښ مه کوئ تاسی په ځمکه کښی حال دا چه تاسی قصد کوونکی د فساد یئ یعنی مه له خیره منکریږئ! او مه شرک او کفر سره په ځمکه کښی فتنه او فساد خوروئ! بلکه د الله تعالیٰ په وحدانیت او زما په نبوت شهادت ورکړئ! او د اصلاح او مصالحت په طرف مسارعت وکړئ!

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر «او سرکشی» ئی کړی وه «له ایمانه» له قومه د دغه «صالح» ښخه هغو کسانو ته چه ضعیف «او کمزوری» گڼلی شوی وو هغه چاته چه ایمان یی راوړی ؤ له دوی ښخه آیا یقین لرئ تاسی په دی چه بیشکه صالح مرسل «رالیږلی شوی دی تاسی ته» له «لوری د» رب د ده وویل دغو «ضعفاؤ چه هو!» بیشکه مونږ په هغه «توحید او عبادت» چه رالیږلی شوی «صالح» په هغه مؤمنان «یقین لرونکی» یو. وویل هغو کسانو چه لوئی تکبر ئی کړی ؤ بیشکه مونږه په هغه شی چه ایمان راوړی دی تاسی په هغه باندی کافران «منکران» یو.

تفسیر : یعنی په قوم کښی هغه چه لویان، متکبران او مشران معاندان وو، دغو غټانو به غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه آیا لوی سری تر اوسه پوری نه دی پوهیدلی مگر دغه خبره یواځی تاسی ته معلومه شوی وه، چه صالح د الله تعالیٰ رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کښی دوی ته ویل چه معلومیدل څه معنی لری ـ دغه خبره خو تاسی ته هم معلومه ده. هو! مونږ خو حضرت صالح علیه السلام د زړه له کومی او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پری راوړی دی متکبران به د داسی حکیمانه ځوابونو له آوریدلو څنی شرمیدل او ویل به ئی هغه شی چه تاسی قبول کړی دی مونږ ئی نه قبلوو. نو ستاسی د څو تنو ضعفاؤ او بی وزلانو د ایمان راوړلو څنی کوم لوی بری په لاس راتلی شی؟.

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۷۷﴾

نو زخمي او مړه کړه دوی اوښه او سرکشي وکړه دوی له امره (حکمه) د رب خپل او وویل دغو (کفارو چه) ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروی مونږ ترې که ئې ته له مرسلانو «په حقه سره»

تفسير : وائی دغه اوښه دومره عظيم الجثه لويه او ببره وه چه په هر ځنګله کښې به څر ته ورتله نو نور مواشي به له دی ځنې ويريدل او لرى به ترى تښتيدل او په خپل وار به په هر يوه کوهی باندی چه درېدله د هغه کوهی تولی اوبه، به ئې چښلی او هغه به ئې تش او خالی پرېښود: ګواکی همغسی چه د دی پيدائښت فوق العاده ؤ، ګرد (تول) لوازم او د ژوندانه آثار ئې فوق العاده وو، بالاخره کافران پری په قهر او غصه شول، او د دی پر وژلو ئې اتفاق او ترون وکړ او بدبخت (قذار بن سالف) ئې ړومبنی پړکی پری کړل او بيا يې ووژله وروسته د صالح عليه السلام وژلو ته هم تيار شول او په دی دول (طريقه) د صالح عليه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چه صادر شوی وو، د هغو مخالفت ئې وکړ او دغو کفارو وويل چه ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ويروی مونږ ترى که ئې ته له مرسلانو په حقه سره داسی کلمات د انسان له ژبی څخه په هغه وخت کښې وځی چه د الله تعالىٰ له قهر او غضبه بيخی بی خوفه او بی پروا شي. «د عاد الاولیٰ» په شان «ثمود» هم داسی يوی مرتبی ته ورسيدل، چه د الٰهی عذاب مورد وګرځيدل، چه د دی ذکر دا دی:

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۷۸﴾

پس ونيول دوی زلزلی (پس له آوريدلو د سختی چيغی) نو وګرځيدل دوی «ګهيځ سحر» په کورونو خپلو کښې مړه پړمخی پراته.

تفسير : په بل آيت کښې ئې د دوی هلاک په «صيحی» يعنی چغی سره بيان فرمايلی دی، ښائی چه له لاندی به زلزله او له پاسه به ډيره سخته ويروونکی چغه شوی وی.

فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ

رِسَالَةَ رَبِّيْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُحِبُّوْنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۷۹﴾

نو وګرځیده (صالح) له دوی «او لاړ تری متأسفاً» او وویل ای قومه زما قسم دی خامخا په تحقیق ورساوه ما تاسی ته پیغام د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته ولیکن نه خوښوئ تاسی پند ورکوونکی.

تفسیر : وائی چه حضرت صالح علیه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکی معظمی یا د شام په لوری لاړ او د خپل تګ په وخت کښی ئی د دوی د مړو انبارونه ولیدل او داسی خطاب ئی وکړ لکه چه زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د بدر مقتولینو ته خطاب کړی ؤ. یا یوازې د تحسر او تاسف په ډول (طریقه) به ئی یو فرضی خطاب کړی وی. لکه چه د ادباء، شعراء خرابو، اطلالو (کنډوالو) او نورو سره داسی خبری اتری او مخاطبی کوی ځینی وائی چه دغه خطاب پخوا له هلاکته ؤ یعنی کله چه ثمودیانو هغه اوښه حلاله کړه او د عذاب الله ور ئی پر خپلو ځانونو وپرانیستله نو په دی صورت به په کلام کښی د واقعاتو د ترتیب مراعات نه وی شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبیه او آورول مقصود ؤ- چه ښائی تاسی د خپلو معتبرو خیر غوښتونکو خبری قبولی کړئ او هر څوک چه د خپل حقیقی خیر غوښتونکی خبرو ته غوږ نه ږدی او نه ئی منی او قدر ئی نه کوی نو هم داسی له بدی نتیجی سره مخامخ کیږی.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۰﴾

او «یاده کړه ای محمده دوی ته قصه د» لوط کله چه وویل قوم خپل ته آیا راتګ کوئ تاسی ډیر بد کار «لواطت» ته چه نه دی ړومبی شوی له تاسی څخه دی کار ته هیڅ یو له تولو خلقو «نو تاسی ئی هم مه کوئ!».

تفسیر : لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره ؤ. چه له ده سره عراق څخه شام ته راغی او د الله تعالیٰ له خوا د سدوم او د هغه د شاؤ خوا د کلیو په لوری مبعوث شوی ؤ چه د هغو ځایونو د خلقو اصلاح وکړی او دوی له هغه خراب ګنده خلاف الفطرت او د بی حیایی له کارونو څخه وژغوری (وساتی) چه په هغو سره د هغو ځایونو خلق نه یوازې اخته او مبتلا وو بلکه دوی د دغی بی حیائی موجدان او مبتکران هم وو. او پخوا له دوی نه په دنیا کښی په دغی اخلاقی ناروغی هیڅوک نه ؤ مبتلا او نه تری خبر وو- اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسیدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ځایه نورو ځایونو ته تیت (خور) او منتشر شو. حضرت لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبردار او تنبیه ورکړه او غوښتل ئی چه دغه پلیتی او ګندګی له دنیا محوه او ورکی شی. سری ته د موجوده

انجیل (بائیبل) په لیکونکی او تولوونکی باندی قهر راځی چه هغوی د داسی پاک معصوم او سپیڅلی رسول په نسبت چه له دنیا څخه د دی بی حیائی او ګندګی د ورکولو لپاره زیات زیار (کوشش) ایستلی دی د داسی نامناسبو او ناولیو حرکاتو نسبت کړی دی العیاذ بالله چه د هغو د اوریدلو او لوستلو څخه د هر حیاناک سړی غوڼی څیږیږی، ویښتان ئی دریږی او زنګنونه ئی ریږدی:

﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۚ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ «۱۵ جزء د الکهف ۵ آیت ۱ رکوع»

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه تاسی خامخا راځئ سړیو ته د پاره (د قضاء) د شهوت په دی حال کښی چه تجاوز کوونکی یئ له (خپلو) ښځو «نو نه یئ په حقه لاره، دا لا څه بلکه یئ تاسی یو قوم اسراف کوونکی «له شرعی حده تیریدونکی په هر شی کښی»».

تفسیر : یعنی یواځی هم دا نه ده چه د هم دی یوی ګناه مرتکب شوی یئ، بلکه د دی خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دی خبری دلیل دی چه تاسی د انسانیت له حدوده هم وتلی یئ.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

او نه ؤ ځواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کښی) مګر خو داسی چه ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کښی چه) وباسئ «وشړئ» تاسی دغه «لوط او تابعان ئی» له قریی ستاسی (سدوم»)، بیشکه دوی داسی خلق دی چه په تکلف سره ځان پاکوی (زمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه «لوط» ته او اهل «اتباعو» د ده ته مګر ښځه د ده، چه وه له پاتی کیدونکو (په عذاب کښی).

تفسیر : یعنی دوی بالاخر داسی وویل: هر کله چه لوط علیه السلام مونږ ګرد (تول) پلیت او نجس ګڼی او خپل ځان پاک بولی او له مونږ څخنی ډډه کوی نو له بدانو سره د نیکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی ګرد (تول) سره په دی فکر کښی ولویدل چه لوط علیه السلام له خپله

منځه وباسی ـ او خپل ځانونه له دغی هری ورځنی جگړی څخه بیخی وژغوری (وساتی). خو د دغو ملعونانو له لاسه کله دغه خبره پوره وه، هو! الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره لوط علیه السلام د متعلقینو سره صحیح، سالم په عزت او عافیت، له دغه کلی څخه وویست، او په دغو کلی والو ئی عذاب مسلط کړ چه ذکر ئی وروسته راځی، د لوط علیه السلام د متعلقینو ځنی یواځی د ده ښځه ورځنی بیله پاتی شوه او د نورو معذبینو سره هلاکه شوه، ځکه چه د دی دود او دستور د هم دغو معذبینو په شان ؤ د لوط علیه السلام کره به چه کوم میلمه راته یا به کومه خبره پیښیده، د هغی اطلاع به هم دی ښځی کفارو ته ورکوله او کفارو ته ئی د بدو کارونو په لوری ترغیب ورکاوه. یا لکه چه ځینو لیکلی دی د نارینه ؤ په شان په ښځو کښی هم د «مساحقه» رواج عمومیت موندلی ؤ په هر حیث عذاب پر گردو (تولو) هغو کسانو نازل شو چه په دغه مهلک مرض کښی مبتلا او اخته وو. او په پوره زور او قوت سره د خپل نبی په مقابل کښی ولاړ شوی وو او د ده تکذیب به ئی کاوه یا د کفر او فحش په اصولو کښی د دوی معاونین او مرستیالان (مدد گاران) وو.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

او اووراوه مونږ په دوی باندی باران «د کانو هلاک مو کړل»، پس وگوره ته چه څرنگه شو عاقبت (بده خاتمه) د گنهگارانو «چه هلاک شول په عذاب سره».

تفسیر : په بل ځای کښی مذکور دی چه دیر کلی واړول شول او د تیږو (گتو) باران اوریده. د ځینو ائمه ؤ په نزد اوس هم ښائی چه لوطی ته هم داسی سزا ورکړه شی. چه له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شی او له پاسه په کانو وویشتل شی او په دیر سخت بوی ناک او گنده ځای کښی بندی کړی شی. او زمونږ د حنفیانو په مذهب کښی دغه سزاگانی تعزیراً جواز لری نه حداً

﴿ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴾ وگوره ته چه څرنگه شو عاقبت او بده خاتمه د گنهگارانو کافرانو چه هلاک شول په عذاب سره) یعنی د گناه د ارتکاب او کولو په وخت د هغی بد انجام د دوی تر سترگو لاندی نه راځی، د عاجلو شهوتونو او لذتونو د غلبی په وخت کښی د لیونیانو په شان د داسی منیاهیو په کولو کښی لگیا کیږی چه له عقل او انسانیت څخه بیخی مخالف دی. لیکن عقلمن سړی ته ښایی چه د نورو د واقعاتو له لیدلو او اوریدلو څخه پند او عبرت حاصل کړی! او د بدی بد انجام دی همیشه تر نظر لاندی ونیسی!

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ

او (لیږلی مو ؤ) مدین ته «قومی» ورور د دوی شعیب،

تفسیر : د قرآن کریم په بل ځای کښی ذکر شوی چه حضرت شعیب علیه السلام «اصحاب الایکه» ته مبعوث شوی دی ـ که اهل المدین او (اصحاب الایکه) دواړه سره هم دغه یو قوم وی فبها ونعمت او که سره دوه بیل بیل قومونه وی نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وی. په دغو دواړو قومونو کښی به په تول او پیمانه کښی د کمولو مرض مشترک وی په هر حال حضرت شعیب علیه السلام د توحید او نور عمومی دعوت او بللو ښخه سربیره خلق یی د معاشرتی معاملاتو د خصوصی اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډیر تاکید او فعالیت سره متوجه ګرځولی لکه چه په وروستنیو آیتونو کښی مذکور دی. د ډیر فصاحت او کامل بلاغت له امله (وجی) شعیب علیه السلام په «خطیب الانبیاء» سره ملقب دی او د مکیل بن یشجر بن مدین بن ابراهیم زوی ؤ.

قَالَ يٰقَوۡمِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ مَا لَـكُمۡ مِّنۡ اِلٰهٍ غَيۡرُهٗ ؕ قَدۡ جَآءَتۡكُمۡ بَيِّنَةٌ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ

وویل (شعیب چه) ای قومه زما عبادت کوئ د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له ده، په تحقیق راغلی دی تاسی ته دلیل ښکاره له (لوری د) رب ستاسی.

تفسیر : یعنی زما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خبره تاسی ته وکړم هغه قبوله کړئ! او په هغو خطرناکو عواقبو چه تاسی خبروم، له هغو ځنی ځان وژغورئ!(وساتئ) او د خپل خیر او شر په باره کښی هوښیار اوسئ.

فَاَوۡفُوا الۡكَيۡلَ وَالۡمِيۡزَانَ وَلَا تَبۡخَسُوا النَّاسَ اَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تُفۡسِدُوۡا
فِى الۡاَرۡضِ بَعۡدَ اِصۡلَاحِهَا ؕ ذٰلِكُمۡ خَيۡرٌ لَّـكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ مُّؤۡمِنِيۡنَ ۚ ﴿۸۵﴾

نو پوره کوئ تاسی پیمانه «خلقو ته» او تله (تول هم) او کم مه ورکوئ تاسی خلقو ته شیونه (حقونه) د دوی او فساد «خرابی» مه کوئ تاسی په ځمکه کښی (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دی دغه «اصلاح او امانتداری» خیر «ډیر بهتر» دی تاسی ته که یئ تاسی ایمان راوړونکی.

تفسیر : د بندګانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنی مزیت چه نن زمونږ د زمانی پرهیزګاران هم چندانی توجه ورته نه لری، د الله تعالیٰ په نزد دومره اهم شی دی، چه هغه ئی د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقرره کړه او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوپناه شو۔ په دغو آیتونو کښی د حضرت شعیب علیه السلام په ژبه خبر راکړی شوی دی چه خلقو ته د ډیر لږ مالی ضرر، تاوان رسونه او په وطن کښی وروسته د اصلاحی حالت له قیامه خرابی، فتنه او فساد آچول که د شرک او کفر په صورت وی، یا د ناحقه وژلو۔ لوټ کولو او نورو مناهیو په شکل وی، دا ګرد (تول) ممنوع دی او د هیڅ یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نشی کیدی چه خلقو ته د دوی حقوق ورکړی ـ او په امانت کښی خیانت وکړی ـ یا په وطن کښی اله ګوله او شور ماشور جوړ کړی

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ

او مه کینئ تاسی پر هر لاره «له پاره د شکولو» حال دا چه ویروئ تاسی (خلق) او منع کوئ تاسی (خلق) له لاری د الله هغه څوک چه ایمان راوړی په الله باندی او لټوئ تاسی دی «لاری» ته کوږوالی «عیب»،

تفسیر : پر لارو ناستی دوه سببونه درلودل (لرل) ـ یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل او بل د حضرت شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالیٰ له توحید او دین څخه د مؤمنانو منع کول او د الٰهی دین په نسبت د عیب لټولو او اعتراض کولو په فکر کښی اوسیدل.

وَاذْكُرُوا إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾

او یاد کړئ تاسی. هغه وخت چه وئ تاسی لږ «په سړیو او مالونو کښی» نو ډیر کړئ (الله) تاسی او وګورئ تاسی چه څرنګه شو عاقبت «بده خاتمه» د فساد کوونکو «چه وو پخوا له تاسی».

تفسیر : یعنی په سړیو او په دولت دواړو کښی تاسو لږ وئ، الله تعالیٰ تاسی ته له دواړو خواؤ نه تزئید در په برخه کړ، ستاسی شمیر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوئ تاسی د الله تعالیٰ د دی احسانانو شکر ادا کړئ! او د پاک الله شکر هلته ادا کیږی چه تاسی د

خالق تعالىٰ او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپيژنئ! او قولاً او عملاً په اصلاحاتو کښې مشغول اوسئ او په نعمتونو مغرور نه شئ! او د فساد کوونکو او خرابى آچونکو هغه انجام چه پخوا له دى نه واقع شوى دى، هغه تل تر سترګو لاندى ونيسئ، او د الله تعالىٰ له انتقام او نيولو څخه تل ووېرېږئ.

وَإِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنْكُمْ اٰمَنُوْا بِالَّذِيْٓ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۸۷﴾

او که وه يوه طائفه له تاسي چه ايمان ئى راوړى ؤ په هغه شي چه راليږلى شوى يم زه په هغه سره او (وه بله) طائفه چه ايمان ئى نه ؤ راوړى (عناداً) نو صبر کوئ تاسى «اى مؤمنانو!» تر هغه پورى چه حکم (فيصله وکړى) الله په منځ زمونږ کښې او هم دى خير «بهتر» دى له تولو حکم (فيصله) کوونکو «چه ظلم نشته د ده په حکم کښې»

تفسير: يعنى هغه شي چه ما له خپله ځانه سره راوړى دى، که تاسى په متفق ډول (طريقه) نه منئ بلکه دا خبره مو غوته کرى ده چه خامخا له هغه سره اختلاف وکړو، نو لږ څه صبر وکړئ! چه د آسمان له لورى زما او ستاسى د اختلاف فيصله وشى.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر (او سرکشي) ئې کړی وه «له ایمان راوړلو څخه» له قومه د دغه شعیب خامخا وباسو مونږ تا «ای شعیبه!» او هغه کسان (هم درسره وباسو) چه ایمان ئې راوړی دی له تا سره له «دی» کلی (ښار) زمونږ څخه یا خامخا به راګرځئ تاسی دین زمونږ ته؛ نو وویل «شعیب» آیا (ګرځو به مونږ ستاسی دین ته) او اګر که اوسو مونږ ناخوښه (هم بلکه نه ګرځو!)

تفسیر: «عود» د یوه شي څخه وتل او بیا د هغه په لوری بیرته ورتللو ته وائی د حضرت شعیب علیه السلام د ملګرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقیدی شي. ځکه چه هغوی له کفره وتلی او په اسلام کښې داخل شوی وو نو په خپله د حضرت شعیب علیه السلام په نسبت دغه تصور له سره نشي کیدی چه معاذ الله دی ړومبی د کفارو په ملت کښې داخل ؤ او بیا مسلمان شوی دی لامحاله یا خو به د حضرت شعیب علیه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیباً وی ـ یعني د عامو مؤمنانو په حق کښې هغه الفاظ چه استعمال شوی، غالبه اکثریت ئې مرجع ګڼلی دی او د حضرت شعیب علیه السلام له پاره ئې بیل الفاظ نه دی اختیار کړی، یا دغه لفظ د حضرت شعیب علیه السلام په حق کښې د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی. ځکه چه پخوا له بعثته تر هغه وخته پوری چه حضرت شعیب علیه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه ؤ شروع کړی نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو ځني ښائی دغو کفارو ته به داسی ګمان پیدا شوی وی، چه دی هم زمونږ له حاله سره شامل او زمونږ په طور او طریقی راضي او خوښ دی یا «عود» مجازاً د مطلق صیرورت په معنی واخیستی شي کما قاله بعض المفسرین. ﴿ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴾ نو وویل شعیب آیا ګرځو به مونږ ستاسی دین ته اګر که اوسو مونږ ناخوښه هم؟ بلکه نه ګرځو!» یعني د دلائلو او براهینو په رڼا (رڼرا) کښې ستاسی د دی مهلکو کفریاتو څخه اګر که مونږ ډیر ناخوښه، بیزاره او توبه ګاره یو نو آیا تاسی بیا هم د زهرو جام په زوره پر مونږ باندی څښئ؟

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِيْ مِلَّتِكُمْ بَعْدَ اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ؕ وَمَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّعُوْدَ فِيْهَآ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ؕ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ؕ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ؕ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ ﴿۸۹﴾

په تحقيق به تړلی وی مونږ پر الله دروغ «بهتان» که وګرځو مونږ په دين د تاسی کښی وروسته له هغه چه نجات راکړ مونږ ته الله له هغه «دين» نه او نه ښائيږی مونږ ته دا چه بيرته وګرځو په هغه (دين) کښی مګر کله چه اراده وفرمائی الله چه رب زمونږ دی؛ احاطه کړی ده رب زمونږ پر هر شی له جهته د علمه؛ «خاص» پر الله توکل کړی دی مونږ؛ ای ربه زمونږه فيصله وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم زمونږ کښی په حقه سره او هم دا ته ئی غوره بهتر د فيصله کوونکو.

تفسير: باطل او دروغ مذهب ته رښتيا ويل پر الله تعالیٰ افتراء او بهتان تړل دی. نو بيا د يو جليل‌القدر نبی او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسی ممکن دی چه هغوی معاذالله له رښتيا څخه وتلی د دروغو په لوری بيرته ولاړ شی او خپلی تولی رښتينی دعواګانی چه د خپل حقانيت او د الله له لوری د خپل مامور کيدلو په باره کښی يی کولی دروغ او افتراء وګڼی.
﴿ بَعْدَ اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ﴾ وروسته له هغه چه نجات راکړو مونږ ته الله له هغه دين نه» ځينو ته ئی له ابتداء څخه نجات ورکړی ؤ چه له سره په هغه دين کښی نه دی داخل شوی لکه حضرت شعيب عليه السلام او ځينی ئی وروسته له دخوله د هغه څخه ايستلی او نجات ئی ور په برخه کړی ؤ لکه د هغی زمانی عام مؤمنان ﴿ وَمَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّعُوْدَ فِيْهَآ ﴾ الآية ـ او نه ښائيږی مونږ ته دا چه بيرته وګرځو هغه دين کښی) يعنی په خپل اختيار يا ستاسی په اکراه او اجبار سره ممکن نه دی چه مونږ معاذ الله د کفر په لوری لاړ شو. هو! که فرضاً د الله تعالیٰ مشيت زمونږ د يوه تن په نسبت داسی وشی نو د ده اراده هيڅوک نشی آړولی ـ که د هغه د حکمت اقتضاء هم داسی وشی نو هلته هيڅوک هيڅ شی نشی ويلی ـ ځکه چه د الله تعالیٰ علم پر تولو مصالحو او حکمتونو محيط دی ـ په هر حال ستاسی له ويرولو څخه مونږ له سره نه ويريږو، ولی چه زمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او ډاډينه (يقين) پر يوه الله جلا جلاله ده. د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هيڅ يو شی کيدونکی نه دی، هر شی چه کيږی فقط د پاک الله په مشيت او د ده د محيط علم تر اثر لاندی به کيږی، هم دا ده چه مونږ د خپلو او ستاسی د

فیصلی له پاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو ـ ځکه چه د داسی یوه قادر، علیم، حکیم، الله له فیصلی څخه بله کومه فیصله نشی غوره کیدی.

که شعیب که ابراهیم که محمد و داسی نور چه نازولی د احد وو

له جلاله د الله به ویریدل دوی هر شیبه به پاک الله ته ژړیدل دوی

دیر افسوس اوس داسی وخت او زمانه شوه چه دا ویره له هر چانه بیگانه شوه

په سرو سترګو نن ژړیږه ای نادانه ګوره بیابه په خپل ځان شی دیر ستومانه

د حضرت شعیب علیه السلام له دغو الفاظو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی، چه د انبیاؤ علیهم السلام په زړونو کښی د الله تعالیٰ عظمت او جبروت او د خپل عبودیت او افتقار څومره یو عظیم او عمیق احساس پروت دی ـ او څرنګه چه په هر آن او هر حال کښی د دوی توکل او اعتماد له ګردو (تولو) وسائطو څخه منقطع کیږی او یواځی پر هغه **وحده لا شریک له** ذات باندی داسی تینګ، مضبوط او غیر متزلزل وی چه د غرونو ثبات او استحکام هم د هغه په مقابل کښی بیخی سپک او بی اثره دی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

او وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه شعیب قسم دی خامخا که متابعت وکړ تاسی د شعیب بیشکه تاسی به په دغه وخت کښی خامخا له زیان کارانو یئ.

تفسیر: یعنی د خپلو پلرونو او نیکه ګانو زوړ مذهب پریښودل دینی خرابی او زیان دی. او په تجارت کښی د وزنی او کیلی شیانو پوره ورکول دنیائی ورانی او نقصان دی، کله چه دوی سره له دیر نصیحت له کفر او خیانت څخه منع نه شول نو عذاب پری راغی لکه چه فرمائی!

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾

نو ونیول دوی زلزلی «په توره تیاره کښی او جبرئیل هم پری چیغه وکړه»

نو وګرځیدل دوی «ګهیځ (سحر وختی)» په کورونو خپلو کښې مړه پرمخې پراته.

تفسیر: د متعددو آیتونو له مجموعي څخه ظاهرېږي چه پر دوی باندې درې ډوله (قسمه) عذابونه لیږلي شوي وو «۱» ظله. «۲» رجفه، (۳) صیحه یعنې ړومبی وریځې پر دوی باندې د ځمکې مخ داسې تک تور وګرځاوه چه په هغه کښې د اور بڅرکي او لمبې هم وې ۰ بیا د آسمان له لوري سخت ویروونکي زړه خوځوونکي غږونه واوریدل شول او سم له هغه سره د ځمکې له خوا سخته زلزله هم څرګنده (ښکاره) شوه (ابن کثیر).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

هغه کسان چه تکذیب ئې کړی ؤ د شعیب «داسې هلاک شول» لکه چه له سره نه وو اوسیدلي په دغو (کورونو خپلو) کښې هغه کسان چه تکذیب ئې کړی ؤ د شعیب وو دوی هم دوی زیانکاران (چه په دنیا کښې مردار او په عقبا کښې په انګار شول).

تفسیر: دوی شعیب علیه السلام او تابعان یې له کلي څخني په ویستلو سره ویرولي وو خو دوی نه په خپله ژوندي پاتې شول او نه د دوی هغه کلي او ښارونه ودان او هغو خلقو چه تل به ئې ویل (د شعیب علیه السلام اتباع خراب کیدونکي دی.) هغوی په خپله وران، خائبان او خاسران شول. کله چه شعیب علیه السلام د عذاب علائم ولیدل. نو د خروج اراده ئې وکړه لکه چه فرمائي

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ
فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

نومخ وګرځاوه شعیب له دوی څخه او وویل ای قومه زما! خامخا په تحقیق رسولي دي ما تاسې ته پیغامونه د رب خپل او پند مې درکړ تاسې ته «پس تاسې ایمان را نه وړ» نو څرنګه به زه خپه شم پر (هلاک کیدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کیږم).

تفسیر: یعنی اوس هغوی هلاک شوی دی، نو هغو پسی غمجن کیدل او ارمان کول فائده نه رسوی. ځکه چه دوی ته ډیر مؤثر پندونه ورکړی شوی دی، او په رنګارنګ صورتونو پوهولی شوی دی او له راتلونکو نتائجو او عواقبو څخه ویرولی شوی دی، مګر دوی هیڅ یوی خبری ته غوږ کینښود او له هیڅا څخه یی وانه وریده ـ بلکه له مخلصو خیر غوښتونکو سره ئی خپړی ولګولی (لاسونه ولګول).
(دا ئی د خپلی تسلی له پاره وویل د ځینو تیرو قومونو د اهلاک له ذکر څخه وروسته اوس د عبرت له پاره په عامه طریقه سره کفار ویروی او داسی فرمائی)

وَمَآ أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾
ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَّقَالُوا قَدْ مَسَّ
آبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ فَأَخَذْنَاهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ په هیڅ قریه «ښار» کښی هیڅ نبی (چه دوی ئی تکذیب کړی وی) مګر وبه نیول مونږ اهل د هغی (قریی) په سختیو «لکه فقر» او تکلیفونو «لکه مرض» دپاره د دی چه دوی زاری «عاجزی» وکړی (ایمان راوړی). بیا بدله کړه مونږ په ځای د بدی (سختی) کښی نیکی (آسانی) تر هغه پوری چه ډیر شول «هم ئی مال هم ئی سړی» او وویل دوی «په ناشکری» چه په تحقیق رسیدلی وی پلرونو زمونږ ته سختی او خوشالی (په شان زمونږ او دغه د زمانی عادت دی. کله چه دوی زاهل او غافل شول) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهیدل «چه پر مونږ به عذاب راشی».

تفسیر: یعنی د انبیاؤ د بعثت په وخت کښی کله چه عموماً خلقو د دوی تکذیب او مخالفت ته ملاوی وتړلی، نو د پاک الله له لوری د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) په بیماری قحط او د رېړونو او تکلیفونو په مختلفو دولونو (طریقو) اخته او مبتلا کیږی چه مکذبین پری وینښ شی او له خپلو شرارتونو څخه لاس وکاږی. او د الله تعالیٰ دربار ته سر ښکته کړی کله چه دوی له دغو تنبیهاتو څخه نه متاثر کیږی نو سختی او مصائب تری لری کیږی او عیش، عشرت، پراخی او خوشالی دوی ته ور په برخه کیږی، چه یا له احساناتو څخه متاثر او وشرمیږی او د الوهیت

دربار ته متوجه شي یا د عیش او ثروت په نشه کښې لا مست او بیخي غافل، زاهل او بی پروا شي، ګواکې هومره چه د دوی صحت، اولاد، دولت او حکومت پسې زیاتیږی د هغه په تناسب د دوی هم هغومره نخوت غفلت او شرارت هم ورسره ترقی کوی تر دی پوری چه د پخوانیو زمانو تکالیف ئی بیخي هیریږی، او داسی وائی چه د تکلیفونو او راحتونو سلسله له پخوا راهیسی جاری ده ـ او زمونږ په کفر او تکذیب پوری څه اړه (احتیاج) نه لری که نه دغه وروستنی خوشالي به څرنګه زمونږ په برخه کیده؟، دا ګرد (تول) د زمانی اتفاقیات دی چه زمونږ اسلافو ته هم داسی پیښی ورپیښیدی.

(راځی کله خوشالي کله غمونه

همیشه د زمانی دی دا رسمونه)

کله چه دوی دغی اندازی ته ورسیږی ناڅاپه د پاک الله عذاب پری نازلیږی او داسی ئی ځبیښی چه د دی ځبیښلو فکر او تصور دوی سره د خپل عیش او عشرت په زمانه کښې له سره نه ؤ ـ حضرت شاه صاحب څرنګه ښه لیکلی دی

که بنده ته په دنیا کښې د ګناه سزا ورسیږی نو هیله (امید) دی چه دی به توبه وکړی او کله چه له ګناه څخه ضرر ونه وینی یعنی په نتیجه کښې یی نیکی ولیده نو دغه د الله تعالیٰ هیرول (او په تاخیر غورځول او استدراج) دی نو دلته د هلاکت ویره ده. لکه چه څوک زهر وخوری سم د لاسه کانګی «قی» وکړی نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کیږی ـ او که په معده کښې ئی پاتی شو، نو کار له کاره تیریږی.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

او که خلقو د دی کلیو (ښارونو) ایمان راوړی وی او تقویٰ ئی (غوره) کړی وی نو خامخا پرانیستلی به وی مونږ پر دوی باندی (دروازی د) برکتونو له لوری د آسمانه (د باران په اورولو) او له «لوری» د ځمکی «په زرغونولو د محصولاتو» ولیکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبیاؤ ته) نو ونیول مونږ هغوی په سبب د هغو چه وو دوی چه کول به ئی «د کفر او معاصیو څخه».

تفسیر: یعنی مونږ له بندګانو سره څه ضد او دښمنی نه لرو ـ هغه کسان چه په الٰهی عذاب کښې اخته کیږی، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده که دغو خلقو زمونږ رسولان قبول کړی وی ، او د حق په مقابل کښې ئی غاړه ایښی وی او له کفر او تکذیبه او له نورو مناهیو څخه ئی ځان

ژغورلی (بچ کړی) وی ، او د تقویٰ لار ئی غوره کړی وی ، نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکی په برکاتو معمور کړی وی .
زمونږ امام رازی علیه رحمة الله الباری فرمائی چه د برکت لفظ په دوو معانیو کښی استعمالیږی، کله باقی او دائم خیر په برکت سره تعبیریږی او کله د فاضله آثارو پر کثرت د دغه لفظ اطلاق کیږی. لهٰذا د دی آیت مراد به داسی شی د ایمان او د تقویٰ په اختیارولو سره د هغو آسمانی او ځمکنی نعمتونو وروته پرانیستلی کیږی چه دائمی او لا ینقطع وی ـ یا چه فاضله آثار ئی دیر زیات وی ـ داسی خوشالی به نوی چه مکذبینو ته د امهال او استدراج په دول (طریقه) حاصلیږی؛ او په آخره خاتمه کښی به په دنیا کښی او که نه په آخرت کښی خامخا د ده د ځان وبال گرځی.

أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾

آیا نو په امن کښی دی (بلکه مأمون نه دی) اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ د شپی حال دا چه دوی اوده «غافل» وی. آیا په امن کښی دی اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ په څاښت کښی حال دا چه دوی په لوبو مشغول وی.

تفسیر: یعنی کله چه په عیش او عشرت او آرامی کښی غافل پراته وی یا په دنیوی چارو او لهو او لعبو کښی مشغول وی، نو په داسی وخت کښی الٰهی عذاب دوی ناڅاپه چار چاپیر راگیر کړی له دغی خبری څخه دا خلق ولی بی خوفه او بی فکره شوی دی؟ حال دا چه د کومو اسبابو په بناء چه پر پخوانیو اقوامو د الله تعالیٰ عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کښی هم شته ـ یعنی کفر او تکذیب او له سید الانبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کښی هم مرکوز او متمکن دی.

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾

آیا نو په امن کښی دی دوی «بلکه نه دی» له مکره «ناڅاپه نیولو» د الله، نو نه په امن کیږی له مکره د الله مگر قوم زیانکاران «په کفر او نفاق سره».

تفسیر: د الله تعالیٰ هغه ناڅاپه نیول چه له دنیوی خوشالی او عیش څخه وروسته واقع کیږی

همغه ئى په «مكرالله - د الله تعالىٰ چال» سره تعبير وفرمايل، او همغه خلق د الله تعالىٰ له ناڅاپه نيولو څخه غافل او بى فكره كيږى چه په عيش او تنعم كښى اخته شوى وى او د دوى هم دغه اعمال دوى په همغه لورى تيل وهلى وى. د مؤمنانو شان دا دى چه دوى په هيڅ حال كښى د الله تعالىٰ له ياده نه غافليږى.

(زه ئى بولمه ناپوه او دير بيرا
كه دى بولى ځان خاوند د فهم او ذكا)
چه په عيش كښى نه يادوى پاک الله
او په طيش كښى نه ويريږى له الله)

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ
أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾
تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَائِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ
كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

آيا نه ده ظاهره «ښكاره» شوى (بلكه ښكاره ده) هغو كسانو ته چه وارثان شوى دى د (ځمكى او اوسى پكښى) وروسته (له هلاک) د اهل د هغى دا خبره كه اراده فرمائلى وى مونږ «د نيولو د دوى» نو رسولى به ؤ مونږ دوى ته (عذاب) په سبب د ګناهونو د دوى سره «لكه چه مو معذب كړى دى پخوانى خلق» او مهر به ولګوو پر زړونو د دوى نو دوى به نه اورى (حق او نافع وعظ په اوريدلو سره). دغه قريى (او ښارونه د تير شويو امتونو) بيانوو مونږ پر تا له ځينو حالاتو د دى «قريو»، او هرومرو (خامخا) په تحقيق راوړى وى دوى ته رسولانو د دوى ښكاره معجزى نو نه وو (له شانه) د دوى چه ايمان راوړى په هغه شى چه نسبت د دروغو ئى «ورته» كړى ؤ پخوا (له هم دغو معجزاتو) هم دا رنګه (لكه مهر اېښودل پر زړونو د پخوانيو كفارو) مهر لګوى الله په زړونو د كافرانو باندى.

تفسیر: یعنی له یوه شی چه یو ځلی انکار وکړی بیا چه هرڅومره معجزی او دلائل وګوری او دنیا له یوه مخه په بل مخ واوړی امکان نه لری چه دوی اقرار وکړی، هر کله چه د حق تعالیٰ په مقابل کښی کوم قوم دومره ضد او عناد وکړی، او د دوی مخالفت تر دغی آخری درجی پوری ورسیږی، نو عادتاً د حال اصلاح او د حق د قبول امکان نه وی پاتی، پر زړونو باندی د مهر لګیدلو صورت هم دغه دی. دلته ئی واضح وفرمایل چه د الله تعالیٰ له خوا پر زړونو د مهر لګولو څخه څه مطلب دی؟

تنبیه: له ﴿ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ﴾ څخه معلومه شوه. هغه انبیاء علیهم السلام چه قوم د نوح ـ عاد ـ ثمود ـ لوط او اهل د مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوی وو، هغوی ګرد (تول) د بیناتو «ښکاره دلائلو» لرونکی وو او له واضحو معجزاتو سره راغلی وو نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چه ﴿ يَٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ ﴾ الآیة - یواځی د تعنت او عناد له لاری ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَآ أَكْثَرَهُمْ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

او نه دی موندلی مونږ له پاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بیشکه موندلی دی مونږ زیاتره د دوی خامخا، فاسقان (ماتوونکی د عهد).

تفسیر: له عهد ځنی ممکن دی چه عام عهدونه مراد وی، یا به خاص د(الست) عهد اراده کړی شوی وی. یا به هغه عهد وی چه د مصائبو او سختیو په وخت کښی ئی کوی چه دغه سختی که له ما ځنی لری شی ـ نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره دروم، لکه چه فرعونیانو به ویل ﴿ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا ٱلرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴾
«۹ جزء د الاعراف ۱۳٤ آیت ۱٦ رکوع»
د ﴿ وَإِن وَجَدْنَآ ﴾ ان له مثقلی نه مخفف دی او ځینو مفسرینو د دغی اخیری جملی ترجمه داسی کړی ده او په تحقیق سره معلومه شوی ده مونږ ته چه اکثر د دوی خامخا فاسقان عهد ماتوونکی دی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسیٰ سره له (نهو) معجزو زمونږ فرعون «د مصر» او اتباعو د ده ته نو ظلم وکړ «کافر شول» دوی په هغو

(معجزاتو)، نو وګوره څرنګه شو عاقبت «آخره خاتمه» د مفسدينو.

تفسير: يعني د هغو رسولانو ذکر چه پخوا له دى نه وشو (نوح، هود، صالح، لوط، شعيب عليهم السلام) له دغو ټولو څخنى موسٰى عليه السلام وروسته تشريف راوړ، د هغو رسولانو د ذکر کولو څخه وروسته ئى په منځ کښې د هغه سنة الله او عادت ذکر وفرمايه چه د مکذبينو په متعلق تل جريان لرى او د هغه په ضمن کښې يى د کفارو موجوده جماعت ته تنبيه ورکړه د دغه ضمنى مضمون له فراغته وروسته بيا ئى د بعث الرسل د سلسلى د يوى عظيم الشانى کړى په ذکر کولو شروع وکړه لکه چه فرمائى بيا وليږه موږ وروسته له دغو رسولانو موسٰى عليه السلام سره له نهو معجزو زمونږ فرعون د مصر ته او اتباعو د ده ته نو ظلم ئى وکړ او کافران شول دوى په هغو معجزاتو نو وګوره اى محمده چه څرنګه شو عاقبت او آخره خاتمه د مفسدينو؟ هو!) له دى نه به زيات مفسد څوک وى چه د الله تعالىٰ تکذيب او د نورو حق تلفى کوى. او د الله تعالىٰ په مخلوقاتو د خپل ځان عبادت کوى. وروسته د ضرورى واقعاتو ذکر فرمائى او د دى انجام تفصيل ورکړى شوى دى.

وَقَالَ مُوسٰى يٰفِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾
حَقِيقٌ عَلٰٓى أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ
مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِيٓ إِسْرٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾

او وويل موسٰى اى فرعونه! بيشکه زه رسول يم له (لورى) د رب د عالميانو. قائم ثابت لايق ټينګ ولاړ يم پر دغه خبره چه نه وايم پر الله مګر «وايم» حق (رښتيا)؛ په تحقيق راوړى ده ما تاسى ته څرګنده (ښکاره) معجزه له «لورى د» رب ستاسى نو وليږه له ماسره بنى اسرائيل «چه ئى بوځمه شام ته».

تفسير: اکثرو مفسرينو د «حقيق» معنى په جدير «لايق» يعنى په وړ سره کړى ده، د(علىٰ) معنى ئى په (باء) سره اړولى ده يعنى زما له شانه سره هم دغه خبره وړ (لائق) او حقه ده چه د الله تعالىٰ په لورى کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وايم، ځينى د(حقيق) معنى په (حريص) کوى ليکن محقق شيخ الهند رحمة الله عليه د «حقيق» معنى «قايم او ثابت» فرمايلى ده چه مطلب ئى داسى کيږى چه بى له ادنى تزلزل او تذبذب په ډيرى مضبوطى او استقلال سره پر دى قائم او ثابت يم چه بى له رښتيا هيڅ يو شى له خپلى ژبى ونه باسم او د الله تعالىٰ پيغام بى له تزئيد او تنقيص څخه تاسى ته دورسوم او ستاسى د تخويف او تکذيب له سببه لږ څه متردد او متذبذب

نه شم.

قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَأْتِ بِهَاۤ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۰۶﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰۷﴾

وویل (فرعون) که ئی ته «ای موسیٰ!» چه راوړی دی وی کومه معجزه نو راحاضره «راوړاندی» کړه هغه (ماته) که ئی ته له صادقانو (رښتینو په دی دعوی خپله کښی). نو وغورځوله «موسیٰ» همسا خپله نو له واره هغه اژدها وه ښکاره «چه پکښی نه ؤ شک د چا».

تفسیر: اګر که حضرت موسیٰ علیه السلام فرعون ته راز راز (قسم قسم) نصائح وکړل لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی ـ ﴿فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰۤى اَنْ تَزَكّٰى وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى﴾ خو یو لوی مهم شی دا ؤ چه بنی اسرائیلو ته چه د لویو انبیاؤ له اولادی څخه وو او د فرعون له لوری لکه ذلیل او سپک حیوانات ګڼل کیدل او دوی ئی خپل مریان او غلامان ګرځولی وو د ده له مظالمو او شدائدو څخه نجات ورکړی په دغی موقع کښی ئی فرعون مخاطب وګرځاوه او دغه لوری ته ئی متوجه کړ چه بنی اسرائیلو ته له خپل قید او بیګار څخه نجات ورکړی چه دوی په آزادی ـ او خپلواکی سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شی. او له ما سره خپل مالوف وطن (شام) ته لاړ شی. ځکه د دوی اعلیٰ جد (مشر نیکه) حضرت ابراهیم خلیل الله له عراق څخه هجرت کړی او په شام کښی ئی سکونت اختیار کړی ؤ ـ وروسته له هغه د حضرت یوسف علیه السلام له سببه بنی اسرائیل (سبطیان) مصر ته راغلل او هلته ودان شول ـ بیا ځرنګه چه د دی هیواد قوم قبطیانو (فرعونیانو) پر دوی راز راز (قسم قسم) ظلمونه کول نو د دی خبری ضرورت پیدا شو چه اسرائیلیان د قبطیانو له ذلت او مړئیتوبه خلاص کړی او خپل پلرنی هیواد (د پلار وطن) ته بیرته لاړ شی.

وَّنَزَعَ يَدَهٗ فَاِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾

او وویست «موسیٰ ښی» لاس خپل «چه ئی په ګریوان کښی کیښ تخرګ (ترخ) ته وروړی ؤ» نو ناڅاپه هغه تک سپین (ځلیدونکی د تعجب موجب) ؤ دپاره د کتونکو.

تفسیر: یعنی خپل لاس یی په خپل ګریوان کښی ننویست، او په خپل تخرګ (ترخ) کښی ئی

تینګ ونیو، او بیرته ئې وویست نو ګردو (تولو) مخلوقاتو په خپلو رڼو سترګو سره ولید چه لاس ئې فوق العاده تک سپین، ډیر ځلیدونکی نورانی ؤ چه د لمر په رڼا (رڼرا) غالب شو دغه رڼا (رڼرا) او ځلیدل د برص، د ناروغی یا د بل کوم شی څخه نه ؤ. ګواکی داسی معلومیده چه د ده د منور زړه رڼا (رڼرا) د اعجاز په طریقه د ده په لاس کښی سرایت کړی دی.

قَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾

وویل مشرانو له قومه د فرعونه «سره له فرعونه» چه بیشکه دا «موسیٰ» خامخا جادوګر دی ډیر پوه «چه له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوی»

تفسیر: معلومیږی چه فرعون د موسیٰ علیه السلام له معجزاتو څخه ډیر زیات وویریده او ګرد (تول) خلق ئې راغوند کړل، او ړومبی ده په خپله بالذات (کما فی الشعرآء) او بیا د ده له لوری د ده نورو مشرانو خپلی آراء داسی اظهار کړی چه معاذ الله موسیٰ علیه السلام کوم لوی جادوګر او ماهر ساحر دی ـ ځکه هغه خوارق چه له موسیٰ علیه السلام څخه ظاهر او څرګند (ښکاره) شوی وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشوه موندلی.

يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

غواړی «موسیٰ» دا چه وباسی تاسی (ای قبطیانو!) له ځمکی ستاسی «چه مصر دی» نو «وویل فرعون مشرانو ته» څه امر «مصلحت او مشوره» کوئ تاسی!؟

تفسیر: یعنی موسیٰ د سحر او د کودګری په عجیبی او غریبی ننداری سره خلق خپل لوری ته متمائل کوی او په پای (اخر) کښی په وطن کښی خپل اثر او اقتدار زیاتوی او د سبطیانو د آزادی او حمایت په نامه ګرد (تول) قبطیان چه د دی وطن اصلی اوسیدونکی دی، د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه بی برخی کوی تاسی دغه ګرد (تول) حالات تر خپلو سترګو لاندی ونیسئ! او بیا مشوره راته راکړئ! چه څه وکړو؟

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

وويل «قبطيانو فرعون ته» مهلت ورکړه دغه «موسٰی» ته او ورور د ده ته او ولیږه په ښارونو کښې راټولوونکی «د ساحرینو». چه راولی تاته هر ساحر (جادوګر) ډیر پوه «ماهر جادوګر».

تفسیر: د جرګی او مشوری په پای (اخر) کښې دغه خبره د ګردو (ټولو) له لوری ومنله شوه، چه له فرعون څخنی دی استدعا وکړه شی چه د دغو دواړو «موسٰی او هارون» په معامله کښی له سره تلوار ونه کړ شی د دوی د ماتولو له پاره ډیر ښه او مؤثر ځواب داسی کیدی شی چه محصلان دی ګردو (ټولو) ولایاتو او حکومتونو «پرګنو» ته ولیږل شی ـ او له ګردو (ټولو) ملکو څخه دی ډیر ښه کودګران ـ او خورا (ډیر) لوی ساحران او جادوګران چه په سحر کښی له ده څخنی له حده تیر ماهر «سحار» وی سره راټول کړل شی نو بیا دی د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشی ـ لکه چه هم داسی هم وکړل شول.

وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿١١٣﴾

او راغلل ساحران «جادوګران» فرعون ته وویل دغو جادوګرانو «فرعون ته» چه آیا بیشکه وی به مونږ ته خامخا ښه مزدوری که شوو مونږ هم دا مونږه غلبه کوونکی «پر موسٰی».

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿ اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا ﴾ په ویلو سره په ړومبنی مجلس کښی دغه خبره څرګنده (ښکاره) کړه چه د انبیاؤ علیهم السلام ړومبنی لفظ ﴿ قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ﴾ وی او دوی د کومی کسبی او کاریګری طائفی څخه نه دی.

قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿١١٤﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته) هو! «وی به تاسی لره مزدوری» او بیشکه تاسی به خامخا اوسئ زما له مقربینو څخه «په مرتبه کښی».

تفسیر: یعنی مزدوری څه شی دی؟ هغه خو هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوله کیږی، برسیره (سیوا) پر دی تاسی زما د دربار په مصاحبینو او مقربینو کښی هم داخلیدونکی یئ!

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ ﴿١١٥﴾

وویل جادوګرانو چه ای موسیٰ آیا ته غورځوی «همسا خپله» او یا دا دی چه شو مونږه هم دا مونږه «ړومبی» غورځوونکی (د ړیو او همساګانو خپلو).

تفسیر: دا خبره ئی ښائی د دی لامله (له وجی) ویلی وی چه پخوا له دی نه موسیٰ علیه السلام د فرعون په مخ کښی خپله همسا غورځولی وه، او هغه د الله تعالیٰ په اذن او حکم سره ښامار ګرځیدلی وه.

قَالَ اَلْقُوْا ۚ فَلَمَّاۤ اَلْقَوْا سَحَرُوْۤا اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۱۶﴾

وویل موسیٰ ساحرانو ته «تکرما تسامحا معتمداً علی الله» چه وغورځوئ تاسی خپل ړیی او همساګانی، نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترګو د خلقو او وویرول دوی دا «خلق» او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسیر: یعنی کله چه تاسی هم دغه مقابله منظوره، او خبره مو پر دغه غوته او په هم دغه باندی مو خپله فیصله منحصره کړی ده، نو ړومبی تاسی خپلی چاری پر میدان واچوئ! او خپل پوره قوت او قدرت وازمویئ ـ ځکه چه د باطل د پوره ازموینی او کامل نمائش څخه وروسته هغه د حق غلبه چه مشاهده شی امید شته چه هغه به زیاته مؤثره او اوقع فی النفوس ثابته شی دغه خو فی الحقیقت د موسیٰ علیه السلام له لوری له سحر سره د معجزی د مقابلی اجازه نه وه بلکه له دواړو صورتونو څخنی د یوه داسی ښه صورت انتخاب او غوره کول مقصود ؤ چه د باطل پوره خمود (یخیدل) او کامل جمود (منجمد کیدل) په کښی ځرګند (ښکاره) وی، او د حق د غلبی او د صداقت د وضوح (ښکاره کیدو) خورا (دیر) مؤثر صورت پکښی له ورا ښکاره وی.
﴿فَلَمَّاۤ اَلْقَوْا﴾ الآیة ـ نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترګو د خلقو او وویرول دوی دا خلق او راتله ئی وکړه په جادو لوی سره) یعنی د کودو او سحر په زور د ګردو (تولو) ننداره کوونکو سترګی وترلی شوی او پر تولو حیرت طاری شو او عام خلق وویریدل. په بل آیت کښی راغلی دی چه هغوی خپل ړیی او همساګانی پر ځمکه وغورځولی، چه د هغو په اثر په هغی ځمکی کښی پرته (علاوه) له ځغلیدونکو، ځغاستونکو او یو په بل باندی سوریدونکو مارونو او منګورونو څخنی بل هیڅ شی په نظر نه راته. ﴿يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى﴾
له دغو آیتونو څخنی ښکاره شوه چه د فرعون ساحرین په دغه وخت کښی کومه شعبده چه ښووله

په هغی کښی له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندی وه، له دی نه دغه نه لازمیږی چه د سحر گرد (تول) اقسام به په همغه کښی منحصر وی، ښائی چه دوی داسی گمان کړی وی چه مونږ به په هم دغومره کار سره موسٰی علیه السلام پر او مغلوب کړو، که څه نور فرصت دوی ته میسر شوی وی نو ممکن چه له دغه لوی سحر څخه به ئی کوم بل لوی سحر هم ورښودلی وی مگر موسوی اعجاز سحر ته په ړومبنی سنگر کښی داسی سخته بی هیلی ماته ورکړه چه کودگرانو ته بله څه موقع او هیله (امید) پاتی نشوه چه په هغی سره د بلی مقابلی له پاره ځان تیار او بل کوم سحر وکړی.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُوْنَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ
وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوْا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوْا صٰغِرِيْنَ ﴿١١٩﴾ وَ
اُلْقِىَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿١٢٠﴾ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿١٢٢﴾

او وحی (حکم) مو ولیږه موسٰی ته داسی چه وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغی همسا ښوی تیرول «نغړودل» هغه شیان چه جوړ کړی وو دغو (جادوگرانو په جادو سره) نو ثابت «او د پاسه» شو حق او باطل «ورک» شو هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی. نو مغلوب شول دا «ساحران» په هغه ځای کښی او وگرځیدل دوی خوار سپک. او وغورځول شول ساحران په دی حال کښی چه سجده کوونکی وو. وویل جادوگرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسٰی او «رب د» هارون.

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام له همسا ځنی داسی یو لوی ښامار (اژدها) جوړ شو چه د کردو (تولو) کودگرانو تول پری او همساگانی ئی له خپل ستونی څخه کرد (تول) سره یو ځلی او یو ځائی ښوی تیری کړلی او گردی (تولی) جوړی شوی لوبی ئی پای (اخر) ته ورسولی او په هغه سره تول کودگران متنبه شول چه له کودو او جادو ځنی پورته یو بل حقیقت هم شته. په پای (اخر) کښی فرعون د داسی یوی لوئی مجمع په مخ کښی ماتی وخوړه، او په ډیر ذلت او سپکتیا سره د مقابلی له ډگر څخه بیرته ستون (واپس) شو. کودگران د پاک الله د دغو دلائلو له لیدلو څخه بی اختیاره پرمخی په سجده ولویدل. وائی چه موسٰی او هارون علیهما السلام د دغه

حقیقت د ظهور په نسبت د شکر سجده وکره. او په هم دغه وقت کښې ساحرین هم بی واکه سر په سجده پریوتل ـ د ﴿ وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ ﴾ لفظ دا راښيي چه داسی یو قوی حال پر دوی باندی طاری شوی ؤ چه د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته (علاوه) له خشوع او خضوع او استسلام څخه بله چاره نشوه پاتی. د الهٰی رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شی؟ وګورئ هغه خلق چه هم دا اوس د الله تعالیٰ له انبیاؤ علیهم السلام سره د جنګ او جګړی او مقابلی له پاره دریدلی وو ـ وروسته له دی نه چه خپل سرونه ئی له سجدی څخه پورته کړل. اولیاءالله او کامل عارفان شوی وو (چه هغه هم دغه ساحران د فرعون وو).

﴿ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا ﴾ الآیة ـ وویل جادو ګرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو رب د موسٰی او رب د هارون) ځرنګه چه فرعون خپل ځان ته ﴿ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴾ ویل نو دلته له (برب العٰلمین) سره د «رب موسٰی او هارون» ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دی سره دغه لوری ته هم اشاره وشوه. چه بیشکه د ګرد (تول) جهان پروردګار او پالونکی همغه ذات دی چه د خپل خاص ربوبیت په قدرت سره یی موسٰی او هارون علیهما السلام بی دظاهری اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لویو متکبرانو په داسی یو محیر العقول صورت علیٰ رؤس الاشهاد غالب او بریالی (فتحمند) وګرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِى ٱلْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا۟ مِنْهَآ أَهْلَهَا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾

وویل فرعون آیا ایمان راوړ تاسی په دغه «موسٰی» پخوا له هغه چه اذن «اجازه» وکړم زه تاسی ته، بیشکه دا کار خامخا یو مکر «فریب» دی چه مکر (بنا) کړی دی تاسی هغه په دا ښار کښې دپاره د دی چه وباسئ تاسو له دی ښاره اهل د دی نو ژر به پوه شئ تاسی «چه زه څه درسره کوم؟»).

تفسیر: یعنی دغه تاسی خو د کودګرانو «ساحرانو» یوه غوره جرګه (اتحادیه) یئ غالباً موسٰی ستاسی لوی استاذ دی چه هغه مو د مخه استولی دی او بیا تاسو ګردو (تولو) هغه ته ځانونه پره او مغلوب کړل چه عام خلق تری متأثر او ودار شی د دغی ژوری پلمی (پلان) او پټ سازش نه ستاسی مقصود دا دی چی د دغه وطن اصلی اوسیدونکی قبطیان تری وباسئ او تاسی سبطیان او اسرائیلیان په خپله پری متصرفان شئ او د مصر سلطنت اشغال کړئ دغه وینا فرعون ځکه وکره چه پر خپلی دغی لوئی ماتی پرده واچوی او له خلقو څخه ناپوهان او بیراګان (بی عقله) جوړ کړی (فاستخف قومه فاطاعوه) مګر له هغه شی نه چه فرعون او فرعونیان ویریدل بالاخره همغه د الله تعالیٰ په تقدیر وریپېښ شو ـ ﴿ وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَحْذَرُونَ ﴾

«۲۰ جزء د القصص ٦ آية (۱) رکوع».

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾
قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

خامخا به پرې کړم زه هرومرو (خامخا) لاسونه ستاسي او پښې ستاسي سره مخالفي بیا به خامخا په دار کړم زه ضرور تاسي تول. وویل جادوګرانو بیشکه مونږ په لورې د رب خپل بیرته ورتلونکي یو (پس له مرګه نو پروا نه لرو ستا له دغه تعذیبه)

تفسیر: ساحرین د توحید او د لقاء الله د تمنا له شرابو مخمور شوي وو. جنت او دوزخ ګواکي د دوی سترګو ته حاضر ؤ نو ځکه دوی له دغو ویرولو او ډارولو څخه بیخي بي خوفه او بي پروا شوي وو ـ دوی په زړورتیا او لوړه وینا سره وویل «مونږ هیڅ پروا نه کوو که ته هره سزا چه مونږ ته راکړې هغه پر مونږ تیرېږي ـ او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضرېږو، ای فرعونه! ته دي خپل پټ او سیاست وساته! پر مونږ باندي د اخروي عذاب په مقابل کښي دنیوي عذاب ډېر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښي او رحمت په لاره کښي ډېر لوی لوی تکالیف او مصائب هم د عاشقانو له پاره آسان دي.

(هنیئا لارباب النعیم نعیمهم
وللعاشق المسکین ما یتجرع)

(بختور وي منعمانو ته نعمت
د مسکین عاشق په برخه وي زحمت)

(پاچهان به اوبه څکي په جام د زرو
ما غریب لره د خاورو کندولی دی)

وَمَا تَنقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا ۚ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا
وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

او عیب نه ګڼې «ته ای فرعونه!» له مونږه مګر دغه کار چه ایمان راوړی دی مونږ په آیتونو د رب خپل کله چه راغله مونږ ته ای ربه زمونږ راتوی کړه پر

مونږ صبر او مړه کړه مونږ په داسي حال کښي چه مسلمانان يو «يعني خاتمه مو په اسلام کړه»

تفسير: يعني د هغه پاک الله د آيتونو د قبلولو له سببه چه مونږ ستا په سترګو کښي مجرم ښکاره شوي يو، مونږ له همغه الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو چه مونږ ته ستا د هر راز (قسم) ظلم، تجاوز او سختي په مقابل کښي جميل صبر او ښه توفيق راعطا کړي او د مړ کيدلو تر وخته پوري مونږ پر اسلام مستقيم ولري، او داسي دي ونشي چه مونږ د خوف او ويري لامله (له وجي) داسي کومه خبره يا حرکت وکړو چه د تسليم او رضاء له اصوله مخالف وي.

وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوْسٰى وَقَوْمَهٗ لِيُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ ط

او وويل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آيا «ته» پريږدي موسیٰ او قوم د ده له پاره د دی چه فساد وکړی دوی په ځمکه «په ملک د مصر» کښي او پريږدي «عبادت» ستا او د خدايانو «بتانو» ستا؟؛

تفسير: کله چه ساحرين د الله تعالیٰ د آيتونو د ليدلو په اثر پرمخي په سجده ولويدل ـ او بني اسرائيلو سبطيانو د موسیٰ عليه السلام په ملګرتيا او اتحاد لاس پوري کړل، بلکه د ځينو قبطيانو «فرعونيانو» ميلان هم د اسلام په لوري پيدا شو نو فرعوني مشران وويريدل او په خپلو ويناؤ سره يي فرعون تشدد او ظلم ته ولمساوه او ګردو (تولو) ته ئي وويل چه موسیٰ او د ده قوم بني اسرائيلو ته داسي موقع په لاس مه ورکوئ چه هغوی آزاد او خپلواک شي او په خپل سر په وطن کښي شور ماشور جوړ او فساد پکښي واچوی او عام خلق خپل لوری ته متمائل کړی، او د حکومت په مخالفت د بغاوت بيرغ هسک (وچت) کړی. او وروسته له دی نه ستا او ستا د تجويز کړی شوو معبودانو عبادت له دی وطنه موقوف کړی.

﴿ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ ﴾ او پريږدي عبادت ستا او د خدايانو «بتانو» ستا؟) فرعون خپل ځان لوی رب معرفي کړی ؤ، غالباً ده د دغه موهوم «علويت» د ثبوت له پاره څه ادنیٰ ارباب هم تجويز کړی وو لکه چه د(الهتک) کلمه د هم دی مطلب مؤيده ده ځيني وائي چه دغه بتان د غوائی او نورو اشياؤ مجسمي وی. ځيني وائي چه په دغه کلمه ئي لمر او ستوری اراده وو ـ د ځينو په نزد فرعون خپلي مجسمي روغي کړی، او د عبادت له پاره ئي پر خلقو ويشلي وی. هر شي چه ؤ بلا پسي ـ خو د فرعون مقصد دا ؤ چه ګرد (تول) خلق ده ته (رب اعلیٰ) او نورو ته «ادنیٰ رب» ووائي. او په ﴿ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِىْ ﴾ ويلو سره به ئي د الله تعالیٰ د وجود

نفی کوله ـ العیاذ بالله!.

قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبۡنَآءَهُمۡ وَنَسۡتَحۡیٖ نِسَآءَهُمۡ ۚ وَاِنَّا فَوۡقَهُمۡ قٰهِرُوۡنَ ﴿۱۲۷﴾

وویل فرعون ژر به ووژنو مونږ ځامن د دوی (چه نسل ئی ورک شی) او ژوندی به پریږدو مونږ ښځی «لونی» د دوی «خپل خدمت ته». او بیشکه مونږ (قبطیان) د پاسه د دغو «سبطیانو» زوروز یو.

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام د پیدا کیدلو څخه پخوا فرعون پر بنی اسرائیلو داسی ظلم او تیری جاری کری ؤ ـ چه د دوی ځامن به ئی له دی ویری وژل چه په دوی کښی چیری همغه اسرائیلی نه وی چه د هغه له لاسه د ده د سلطنت د زوال خبر منجمینو ورکری ؤ، او د دوی لونی ئی د خدمتونو او نورو چارو له پاره ژوندی ساتلی ـ کله چه د موسیٰ علیه السلام آثار ئی په خپلو سترگو سره ولیدل، نو داسی یوه اندیښنه ورته پیدا شوه نه چه د ده له تربیت او اعانت څخه بنی اسرائیل زور پیدا کری ـ نو ځکه د دوی د ویرولو او ربرولو (تکلیف ورکولو) له پاره ئی د خپل زور او قوت په نشه کښی بیا د همغو پخوانیو اصولو په جریان امر صادر کړ، بنی اسرائیل د دی سفاکی تجویزونو له اوریدلو څخه به طبعاً ویریدلی او سخت پریشان شوی به وی. نو موسیٰ علیه السلام د دغه علاج دوی ته داسی وروښود چه اوس ئی مونږ داسی لولو

قَالَ مُوۡسٰی لِقَوۡمِهِ اسۡتَعِیۡنُوۡا بِاللّٰهِ وَاصۡبِرُوۡا ۚ اِنَّ الۡاَرۡضَ لِلّٰهِ ۙ۟ یُوۡرِثُهَا مَنۡ یَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖ ؕ وَالۡعَاقِبَةُ لِلۡمُتَّقِیۡنَ ﴿۱۲۸﴾

وویل موسیٰ قوم خپل ته (دپاره د تسلی) مدد غواړئ له الله څخه او صبر کوئ «په طاعت او مصیبت او له معصیت نه»، بیشکه چه دغه ځمکه خاص الله لره ده وارث گرځوی «الله» د دی (ځمکی) هغه څوک چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو څخه او عاقبت «ښه خاتمه» پرهیزگارانو ته «له کفر او معاصی «څخه» ده.

تفسیر: یعنی هیڅ د ویریدلو خبره نه ده. د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیچا زور او قوت نه چلیږی ملک او سلطنت د الله تعالیٰ دی چه په هر چا ئی پیرزو شی هغه ته ئی (وریا) ورکوی ـ نو ځکه د ظالمانو په مقابل کښی له پاک الله څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړئ او همغه ته د امید سترگی ونیسئ ـ او تل تری ویریږئ او د صبر او تقویٰ لاره اختیار کړئ یقین او باور

ولړئ چه وروستنی کامیابی (دنیوی نعمت او اخروی جنت) او بری یوائحې د متقیانو له پاره دی. یعنی الله تعالیٰ به دغه قبطیان هلاک کړی او د دوی ملک، سلطنت او ځایونه به تاسی سبطیانو ته میراث کړی.

قَالُوْٓا اُوْذِيْنَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَاْتِيَنَا وَمِنْۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۭ قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۹﴾

وویل بنی اسرائیلو «موسٰی ته» چه ایذاء رسولی شوی ده مونږ ته پخوا له هغه چه راغلی وی ته (ای موسٰی!) مونږ ته او له وروسته د هغه چه راغلی ته مونږ ته وویل (موسٰی) نژدی ده چه رب ستاسی هلاک کړی دښمن ستاسی او خلیفه کړی تاسی په دغی ځمکی «ملک د مصر یا شام کښی پس له هلاکه د قبطیانو» بیا به گوری (الله) چه څرنگه عمل کوئ تاسی «شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چه هم هغسی جزا درکړی»

تفسیر: یعنی مونږ تل په مصیبتونو او ربړونو (سختو) کښی اخته یو ـ ستاسی له راتگه پخوا له مونږه ذلیل کارونه او د سپکاوی بیگارونه اخیسته کیدل ـ او زمونږ ځامن وژل کیدل ـ ستاسی له راتگه وروسته هم پر مونږ راز راز (قسم قسم) سختی کیږی، او زمونږ د ځامنو د وژلو (او د لونو د وینځو گرځولو) مشوری دائری دی ـ وبه گورو چه زمونږ دغه مصائب او ابتلاء کله پای (اخر) ته رسیږی؟.
حضرت موسٰی علیه السلام دوی ته دادینه او تسلی ورکړه او وویل تاسی مه ویریږئ ـ د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ژر دررسیدونکی ده تاسی به گورئ چه دغه دښمن به مو هلاکاوه شی ـ او د دوی د اموالو او املاکو مالکان او خاوندان به تاسی وگرځول شئ لکه چه نن په سختی او غلامی کښی ستاسی امتحان اخیست کیږی، هلته به په خوشحالی او آزادی کښی هم ستاسی ازموینه وکړه شی، چه تر کومی اندازی پوری به د الله تعالیٰ د نعمتونو قدر، او د ده د احساناتو شکر گذاری وکړئ؟.
حضرت شاه صاحب وایی چه دغه کلام د مسلمانانو د آورولو له پاره نقل شوی دی دغه سورت مکی دی او په دغه وخت کښی مسلمانان هم داسی مظلومان وو د نورو د خبرو په منځ کښی ئی هم داسی یو زیری او بشارت دوی ته واوراوه.
(اوس الله تعالیٰ د دښمنانو د هلاک له وعدی څخه وروسته د دوی د اهلاک مقامات راښیی نو

داسی فرمائی چه)

وَلَقَدْ اَخَذْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِيْنَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿١٣٠﴾
فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوْا لَنَا هٰذِهٖ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَّطَّيَّرُوْا بِمُوْسٰى وَمَنْ مَّعَهٗ ؕ اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣١﴾

او خامخا په تحقیق نیولی ؤ مونږ قوم د فرعون په کلونو د قحطی سره او په نقصان سره. د میوو دپاره د دی چه پند واخلی دوی نو کله چه به راغله دوی ته حسنه (ښیګڼه «فائده» پراخی او غنا) نو ویل به دوی چه مونږ لره ده هم دا «یعنی له مونږه سره لائقه ده دغه ښیګڼه (فائده)» او که وبه رسیدله دوی ته سیئه «کومه بدحالی لکه قحط او فقر» نو بدفالی به ئی نیوله په موسیٰ باندی او په هغه چا چه وو به له ده سره «له مسلمانانو» واوریځ خبردار شئ بیشکه هم دا خبره ده چه سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی ولیکن زیات د دوی نه پوهیږی «په دی چه سبب ئی د دوی اعمال دی».

تفسیر: په تیر آیت کښی ئی فرمایلی وو نژدی دی چه الله تعالیٰ ستاسی دښمن هلاک کړی له دی ځایه د هغه موعود اهلاک د ځینو مبادیو تفصیل شروع کړی شوی دی. یعنی د هغه سنة الله سره موافق چه د هغه بیان د دی سپاری په شروع د ﴿ وَمَآ اَرْسَلْنَا فِىْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّبِىٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَاْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ ﴾ الآیة - په آیت کښی تیر شوی دی، الله تعالیٰ د ابتدائی تنبیه په دول (طریقه) فرعونیان په قحط، وچکالی او نورو معمولی تکالیفو او سختیو کښی مبتلا او اخته کړل چه د غفلت له خوبه راویښ شی او د موسیٰ علیه السلام نصائح قبول کړی مګر هغوی دغو پندونو ته غوږونه کینښودل او د دغو تنبیهاتو ئی هیڅ پروا ونه کړه بلکه له پخوا څخه لا زیات سپین سترګی او بی شرمه شول، لکه چه د ﴿ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ ﴾ له قاعدی سره سم کله چه له دوی څخه قحط او وچکالی او نور مصائب لری او دوی ته هوسائی (ارام) ارزانی او خوشالی حاصله شوه نو په داسی ویناؤ ئی پیل (شروع) وکړ چه زمونږ له بخت، طالع او اقبال سره دغه حالات ور (قابل) او لایق ؤ، بیا به هر کله چه له کومی خرابی او نامناسبی پیښی سره مخامخ کیدل نو داسی به ئی ویل چه دغه ګرد (تول) د موسیٰ او د ده د ملګرو نحوست او د دوی د تقدیر شومتیا ده، نو د دوی د دی خبری ځواب الله تعالیٰ داسی

فرمائی ﴿ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمۡ عِنۡدَ اللّٰهِ ﴾ یعنی تاسی خپله بدبختی او نحوست، مقبولو بندګانو ته ولی منسوبوئ؟ ستاسی د واقعی نحوست سبب خو د الله تعالیٰ په علم کښی دی ـ او هغه هم دا ستاسی ظلم، عدوان، بغاوت او شرارت دی نو بنا پر همغه سبب د الله تعالیٰ له درباره د هغه نحوست څه برخه د موقتی سزا او تنبیه په ډول (طریقه) تاسی ته دررسیږی، باقی الله تعالیٰ ستاسی د ظلم او کفر اصلی نحوست او شومتیا یعنی پوره سزا اوس محفوظه ساتلی ده چه په دنیا یا آخرت کښی به په خپلی ټاکلی (مقرر کړی) وعدی او نیتی دررسیږی چه له هغی څخه اوس علی الاکثر خلق نه دی خبر.

وَقَالُوۡا مَهۡمَا تَاۡتِنَا بِهٖ مِنۡ اٰيَةٍ لِّتَسۡحَرَنَا بِهَا ۙ فَمَا نَحۡنُ لَكَ بِمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۳۲﴾

او ویل به دوی (موسیٰ ته) هر شی چه راوړی ته مونږ ته هغه «شی» له دلیل «معجزی» څخه له پاره د دی چه جادو وکړی ته پر مونږ باندی په هغه سره نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکی (په نبوت).

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کښی به دوی داسی ویل چه هر څومره سخت جادو چه ته پر مونږ وکړی او سم له خپله خیاله سره هومره معجزی چه مونږ ته راوښیی مونږ په هیڅ ډول (طریقه) ستا خبری نه منو، کله چه دوی خپله دغه آخری فیصله وروړاندی کړه او د حق د قبول ګرد (تول) ورونه ئی په خپلو ځانونو پسی وتړل ـ پس موسیٰ علیه السلام دوی ته ښیره وکړه نو پاک الله پر دوی څو قسم عظیم الشانی بلاوی وار په وار یوه په بله پسی نازلی کړی چه د هغو تفصیلات مونږ اوس په دغه آیت کښی داسی تلاوت کوو

فَاَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ الطُّوۡفَانَ وَالۡجَـرَادَ وَالۡقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ
مُّفَصَّلٰتٍ فَاسۡتَكۡبَرُوۡا وَكَانُوۡا قَوۡمًا مُّجۡرِمِيۡنَ ﴿۱۳۳﴾

نو ولیږل مونږ (آفتونه وار په وار) پر دوی طوفان «د اوبو یا د مرګ» او ملخان او سپږی (یا وربږی یا کونی یا بروږی) او چونګښی (چیندخی) او وینی حال دا «چه دغه شیان» دلائل وو واضح سره بیل بیل کړی شوی نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم ګنهګاران.

تفسير: پس ولیږل مونږ پر دغو باندی پنځه آفتونه وار په وار.
(١): د باران او سیلاو طوفان ؤ چه اوه شپی او ورځی به باران پرله پسی پری وریده، چه د قبطیانو په کورونو او فصلونو کښی دومره اوبه ودریدی چه په ولاړی به ئی تر مری رسیدی، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو او هلکان به ئی په هسکو (وچتو) ځایونو کښی کینولی وو. او د سبطیانو کوتی به هم ورسره پیوستی وی او په هغو کښی به یو تکی اوبه هم نه ننوتلی یا د طاعون له وجی د موت طوفان. علیٰ اختلاف الاقوال.
(٢): ملخ وو چه دا هم یوه هفته پری مسلط وو. او د دوی فصلونه او باغونه او د کوتو تیران او لاړی ئی تول وخواړه. او د سبطیانو په کورونو کښی یو هم نه ؤ ننوتلی.
(٣): کونی یا وروی یا پیاده ملخ وو چه د دوی په طعام او په شرابو او په کتخ او نګولی کښی به لویدل او په جامو کښی به ئی ګرځیدل، او چیچل به ئی او دا هم یوه هفته ؤ له «قمل» څخه مراد بروړه «بتوکه، پیتکه» منګوړ (خمندک) او کونی (کنه) وی. لکه چه شیخ الهند رحمة الله علیه هم لیکلی دی یا سپړی یا هغه نور چنجیان دی چه په غلو او دانو او میوو «په تیره بیا په ګنیو» کښی پیدا کیږی، او په هغو سره غله او نور خرابیږی، یا په بدن کښی سپړی یا په کالیو (کپرو) کښی او بزی «کویه» لویږی - یعنی د دوی په بدنونو او کالیو (کپرو) کښی خوځندی او سپړی ولویدی، او په غلو کښی ئی بتوکی څرګندی شوی.
(٤): چونګښی (چیندخی) وی او دا هم یوه هفته وی چه په جامو او په طعام او د نګولیو په کتوو کښی او په بسترو او په خولو د دوی کښی په وخت د خبرو به وتی او ننوتی.
(٥): وینی وی چه اوبه د دوی بیخی وینی شوی. تر دی حده پوری چه که قبطی او سبطی «اسرائیلی» به په یوه لوښی سره جمع شول نو پر همغه یو جام کښی به د سبطی طرفته اوبه او د قبطی طرف ته به وینی وی. او که فرعونی به د اسرائیلی له خولی اوبه راوویستی نو د ده په خوله کښی به وینی شوی په دی حال کښی چه دا پنځه واړه نښی وی زمونږ د قدرت جدا کړی شوی یو له بله چه د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چه به پری راغله نو ډیری سختی سختی وعدی به ئی وکړی چه دا آفت راڅخه لری کړه، نو ایمان به درباندی راوړو. بیا چه تری پورته به شو نو ویل به ئی چه ته ډیر لوی جادوګر ئی پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه زمونږ او وو دوی قوم مجرمان معاندان چه سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړی.
یعنی وار په وار متدرجاً دا ګردی (تولی) علامی وروښوولی شوی. مګر دوی داسی متکبران او جرائم خوښوونکی او پاخه ګنهګاران وو، چه له سره تری متأثر نه شول - او په هیڅ ډول (طریقه) د اصلاح په لوری رانه غلل، له سعید بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه څخنی منقول دی «کله چه فرعون د موسیٰ علیه السلام مطالبه (د بنی اسرائیلو آزادی) تسلیم نه کړه نو الله تعالیٰ د باران لوی طوفان «شپان» نازل کړ چه په هغه سره د دوی ګردو (تولو) کښتونو (فصلونو) او ونو او نورو شیانو ته د لویو لویو زیانونو اندیښنه پیدا شوه - بالاخره دوی وویریدل او له حضرت موسیٰ

علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه له الله تعالیٰ څخه استدعا وکړه چه دغه د طوفان بلا له مونږه پورته کړی نو مونږ به ایمان راوړو او بنی اسرائیلو ته به آزادی ورکړو، او له تا سره به ئی پریږدو چه لاړ شی.

د موسیٰ علیه السلام په دعاء سره دغه د باران طوفان بند شو، او د نقصان په ځای ئی حاصلاتو ته ډیر گټه (فائده) وړورسیده او ډیر زیات شول. نو فرعونیان کله چه له عذابه بی فکر شول او پخپلو عهدونو قائم پاتی نشول ـ نو بیا الله تعالیٰ د دوی په تیارو کښتونو (فصلونو) باندی ملخان ورنازل کړل چه دوی د هغو له لیدلو څخه ډیر زیات وویریدل او په خپلو منځونو کښی به ئی سره ویل چه دغه نوی آفت بیا له کومه راباندی نازل شو؟ بیا ئی له موسیٰ علیه السلام څخه دعاء وغوښته، او تینگه وعده ئی ورسره وکړه ـ که دغه عذاب له مونږه لری شو نو مونږ به ضرور مؤمنان شو، او بنی اسرائیل به خوشی کړو او مستقل به ئی وگرځوو. کله چه دغه عذاب هم له دوی څخنی لری شو ـ نو بیا سره داده او مطمئن شول ـ او د گردو (تولو) وعدو ایفاء ئی هیره شوه ـ نو کله چه دوی خپل درمندونه واخیستل او توبری (بوریٔ) ئی پری ډکی کړی او په خپلو کورونو کښی ئی کیښودلی دلته د الله تعالیٰ په حکم سره په دوی کښی چنجیان سپږی «بتوکی، پیتکی» پیدا شوی بیا ئی له موسیٰ علیه السلام څخه دعاء وغوښته او کلک عهد او پیمان ئی ورسره وکړ خو هم دا چه هغه حالت هم ختم شو ـ دوی بیا لکه پخوا په خپله وعده خلافی او سر غړونو کښی لگیا شول، دلته الله تعالیٰ د دوی د خوړو او څښلو شیان بی خونده او ورخرابه کړل، او چونگښی (چیندخی) دومره زیاتی پیدا شوی چه د خوړلو او څښلو په هر شی او هر لوښی کښی ډیری زیاتی په نظر راتلی ـ کله به چه دوی د وینا یا خوراک یا څښلو یا نورو له پاره خپلی خولی پرانیتلی، سم د لاسه به چونگښی (چیندخی) د دوی خولو ته ورټوپ کړ ـ او د چونگښو (چیندخو) له کثرته پر دوی ملاسته ناسته ولاړه او تگ او راتگ ډیر سخت او مشکل شو، له بل لوری هغه اوبه چه دوی د څښلو له پاره اخیستی، د الله تعالیٰ په حکم سره به د دوی په لوښو او خولو کښی پس له رسیدلو څخه وینی گرځیدی یا به د دوی له پوزو څخنی وینی بهیدی لنده ئی دا چه دوی په خپلو خوړو، څښلو او گردو (تولو) حرکاتو او افعالو کښی به سختو ربړونو (تکلیفونو) او مشکلاتو اخته شوی وو، خو سره له هغه هم دوی له لوئی او تکبر څخه لاس نه اخیست.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۖ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾

او کله چه واقع شو پر دغو «فرعونیانو» کوم عذاب «له دغو ذکر شویو عذابونو» ویل به دوی ای موسٰی دعاء وکړه له پاره زمونږ له رب خپل څخه په هغه سره چه وعده ئی کړی وه له تا سره، قسم دی خامخا که لری کړ تا له مونږه دغه عذاب نو خامخا «مونږ» به ایمان راوړو هرومرو (خامخا) په تا او خامخا به ولیږو له تا سره بنی اسرائیل «چه بیرته ئی خپل وطن ته بوځی».

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثری طریقی چه پاک الله تاسی ته درښوولی دی په همغه شان سره دعاء وکړه! یا د ﴿ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ﴾ مطلب دا دی چه د خپل نبوت په وسیله دعاء وکړه! ـ ګواکی د عهد اطلاق پر نبوت وشو ځکه د الله تعالیٰ او د نبی په منځ کښی یو راز (قسم) معاهده وی چه الله تعالیٰ به نبی ته د اکرام په خلعت او اعانت سره سر لوړی ورکوی ـ او نبی ته د الله تعالیٰ په پیغام رسولو کښی هیڅ کمی او قصور نه کوی. او ممکن دی له ﴿ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ﴾ څخه هغه عهد مراد وی چه د انبیاؤ علیهم اسلام په واسطه له اقوامو سره کاوه شی چه که تاسی له کفر او تکذیبه مخ واړوئ نو د الٰهی عذاب به هم له تاسی پورته کیږی. والله اعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

نو کله چه لری کړ مونږ له دوی دغه عذاب «او مؤخر مو کړ» تر هغی نیتی پوری چه دوی رسیدونکی وو هغی ته ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دی مودی څخه تر موت او تر غرقیدلو پوری موده مراد ده، یا ممکن له یوی بلا څخه وروسته د بلی بلا تر راتلو پوری وخت مراد وی.

فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا۟
عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه نو غرق کړل مونږ دوی «تول له ځرمی» په بحر «دریاب کښی» په سبب د دی چه دوی به تکذیب کاوه په آیتونو «دلائلو د قدرت او عبرت» زمونږ او وو دوی له هغو «آیتونو څخنی» غافلان (چه فکر به ئی پکښی نه کاوه).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړی ده، لکه چه په ځینو احادیثو کښی

هم د دی لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی. لیکن اکثرو مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان گرځولی دی. په «موضح القرآن» کښې راغلی دی چه دغه گرد (تول) بلیات به پر دوی په یوه یوه هفته (اونی) کښې وراندی وروسته نازل شوی وی، رومبی به حضرت موسٰی علیه السلام فرعون ته ویل چه دغه بلا پر تاسی فرعونیانو راتلونکی ده، بیا به همغه بلا پر دوی نازلیده، بیا به دوی مضطر او مضطرب کیدل او د حضرت موسٰی علیه السلام خوشامندی به ئی کولی، کله چه هغه مصیبت به د حضرت موسٰی علیه السلام په دعاء سره لری کیده دوی به بیا منکریدل، بالاخر پر دوی وباء نازله شوه، تر نیمی شپی پوری په گرد (تول) ښار کښې د هر سری رومبنی هلک مړ شو. کله چه دوی د خپلو مړو په ویر او غم کښې اخته شول نو حضرت موسٰی علیه السلام له خپل قوم سره ووت، بیا څو ورځی وروسته فرعونیان هم پر دوی پسی ووتل او د قلزم بحر (دریاب) ته نژدی دوی پسی ور ورسیدل اسرائیلیان روغ رمټ له دریاب څخه پوری وتل، او فرعون له خپل فرعونی فوج سره پکښې غرق شول.

وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا يُسْتَضْعَفُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا

او وروسته له پخوانیو څخه ورکړه مونږ هغه قوم (د بنی اسرائیلو) ته چه وو دوی چه کمزوری گڼل کیدل مشرقی «اطراف د» ځمکی او مغربی «اطراف د» ځمکی هغه چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښې «چه شامات دی».

تفسیر: د اکثرو مفسرینو په نزد له دغی ځمکی څخه مراد د (شام) ملک دی چه په هغه کښې الله تعالیٰ ظاهری او باطنی ډیر برکات په ودیعت ایښی دی، ظاهر خو ئی دا دی چه ډیر زرغون، ودان، حاصل خیز ښکلی او خورا (ډیر) لوړ او گټور (فائده‌مند) مملکت دی، او باطن ئی دا دی چه د ډیرو انبیاؤ علیهم السلام مسکن، او مدفن گرځولی شوی دی. کله چه بنی اسرائیل له مصر څخنی ووتل نو تر یوی مودی پوری د «تیه» په صحرا (میره) کښې سرگردانه گرځیدل لکه چه ذکر ئی پخوا تیر شو، بیا له حضرت یوشع علیه السلام سره ملگری شول او له «عمالقه» ؤ سره ئی جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وگرځیدل. ځینو مفسرینو له دغی ځمکی څخه مصر مراد کړی دی. یعنی د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بنی اسرائیل د مصر د حکومت وارثان وگرځول، چه په آزادی او خپلواکی او استقلال سره تری متمتع او گټور شی، کما قال الله تعالیٰ ﴿ كَمْ تَرَكُوْا مِنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ وَّزُرُوْعٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ وَّنَعْمَةٍ كَانُوْا فِيْهَا فٰكِهِيْنَ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنٰهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴾ «۲۵ جزء د دخان «۲۵» تر ۲۸ آیة ۱ رکوع» ﴿ وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَىِٕمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ

﴿ الْوٰرِثِيْنَ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ﴾

٢٠ جزء د القصص «٥ او ٦» آية «١» ركوع) په دغه تقدير سره د مصر ظاهري بركات خو ظاهر دي، او باطني بركات به ئې له دې حيثيته وي چه حضرت يوسف عليه السلام هملته مدفون دی، او حضرت يعقوب عليه السلام هم هلته تشريف وړی ؤ، او په آخر كښې حضرت موسٰى او هارون عليهم السلام هم له وړوكتوبه تر زوړتوبه پوه اوږده زمانه هلته تيره كړې ده. امام بغوى «رحمه الله» د مفسرينو دغه دواړه اقوال سره جمع كړي او په دغه ځای كښې ئې مصر او شام دواړه مراد كړي دي.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ۗ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ﴿١٣٧﴾

او پوره شوه كلمه (او وفاء ته ورسيده وعده) د رب ستا چه نيكه ده «دا احسان» پر بني اسرائيلو په سبب د صبر كولو د دوی «پر ظلمونو د فرعونيانو» او خرابي كړې مونږ هغه «كلكي ودانی» چه وی چه ودانولی به فرعون او قوم د ده او هغه (پخي پخي ودانی) چه وو دوی چه لوړولی به دوی «هغه».

تفسير: يعني كله چه اسرائيليانو د فرعونيانو پر سختو مهلكو او سپكوونكو شدائدو صبر وكړ، او د موسٰى عليه السلام له هدايت سره ئې سم له الله تعالٰى څخني استعانت وغوښت، او د الله تعالٰى له رسول حضرت موسٰى عليه السلام سره ئې ملگرتوب وكړ نو پاك الله هغه نيكي وعدی چه له دوی سره ئې كړې وی، ﴿ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ ﴾ الآية - او ﴿ وَنُرِيْدُ أَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا ﴾ الآية - پوره كړې، او نورو ته ئې هم وروښوولی، هغه مناظر او مظاهر چه فرعون او فرعونيانو د كبر، او نخوت د اظهار دپاره جوړ كړی وو هغه گرد (تول) تباه او خراب او پوپنا شول، د دوی تول سرايونه او كلاگانی او پخي پخي مانی او لوړی لوړی بنگلی خرابی او ړنگی كړی شوی رښتيا ده ﴿ إِنَّ الْمُلُوْكَ إِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً أَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْٓا أَعِزَّةَ أَهْلِهَآ أَذِلَّةً ﴾ (١٩ جزء د النمل سورت ٣٤ آيت «٢» ركوع).

وَجٰوَزْنَا بِبَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَّعْكُفُوْنَ

عَلَىٰٓ أَصۡنَامٍ لَّهُمۡۚ قَالُواْ يَٰمُوسَى ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٞ مَّا هُمۡ فِيهِ وَبَٰطِلٞ مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

او تیر کړل مونږ بنی اسرائیل له بحره نو راغلل دوی پر یوه قوم چه تل به ولاړ ؤ په «عبادت د» بتانو چه وو دوی لره، نو ویل «بنی اسرائیلو» ای موسٰی! جوړ کړه مونږ لره (هم) یو معبود لکه چه دی دوی لره معبودان وویل «موسٰی» بیشکه تاسی داسی یو قوم یئ چه نه پوهیږئ «چه بت پرستی د عاقلانو کار نه دی». بیشکه دغه (بت پرستان) هلاک «او مات» دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل «غلط» دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی «ئی».

تفسیر: ځینی وائی چه دغه د «لخم» د قبیلی سری وو او ځینو «کنعانی عمالقه» د دی مصداق گرځولی دی، وائی چه دغه بتان د غوا په شکل وو. والله اعلم.

(او کله چه بنی اسرائیلو دغه بت پرستی ولیده نو حضرت موسٰی علیه السلام ته ئی وویل چه مونږ ته هم داسی بتان جوړ کړه چه مونږ ئی هم عبادت وکړو لکه چه شته دوی ته بتان چه عبادت ئی کوی نو وویل موسٰی علیه السلام بیشکه تاسی داسی قوم یئ چه ناپوهی کوئ چه بی له الله د بل چا عبادت هم روا گڼئ) یعنی د حق تعالیٰ د عظمت له شان او د ده له تنزیه او تقدیس څخه تاسی بیخی ناپوه او جاهلان ښکارئ. دغه واقعه داسی وه چه تر یوی اوږدی مودی پوری له مصری بت پرستانو سره د هستوگنی لامله (له وجی) د بنی اسرائیلو میلان د بت پرستی د افعالو او شرکیه ؤ رسومو په لوری زیات شوی ؤ. او څو څو ځلی ئی خپل تمایل هم دغه لوری ته ښکاره کړ. نو دغه چتی (بیکاره) او د ناپوهی پوښتنه د مصر د اوبو او هواء او د دی ځای د بت پرستانو د صحبت تأثیرات ښکاروی حضرت شاه صاحب لیکی چه «جاهل انسان ته د غیر مرئی او بی صورت معبود له عبادت څخه هیڅ ډادینه او تسکین نه حاصلیږی او هم دا غواړی چه خامخا یو صورت او شکل ئی په مخ کښی وی. دوی یو قوم ولید چه د غوا شکل ته ئی عبادت کاوه نو دوی ته هم داسی یوه مینه او هوس پیدا شو، بالاخره دوی هم له سرو زرو څخنی یو خسی جوړ کړ او د هغه په عبادت کښی لگیا شول».

﴿ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٞ ﴾ الآیة - بیشکه دغه بت پرستان هلاک او مات دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی ئی) یعنی وروسته له دی د دوی د بت پرستی مذهب زما او د اهل الحق په لاسونو تباه او پنا کیدونکی دی او هغه مکر او فریب او نقلونه چه تاسی تراوسه پوری جوړ کړی دی هغه بیخی باطل، غلط بیکاره او بی حقیقته دی.

قَالَ اَغَيۡرَ اللّٰهِ اَبۡغِيۡكُمۡ اِلٰهًا وَّهُوَ فَضَّلَكُمۡ عَلَى الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۱۴۰﴾

وویل «موسیٰ» آیا بی له الله ولټوم زه تاسی ته (بل) معبود حال دا چه هم دغه الله فضیلت درکړی تاسی ته «غوره کړی ئی یئ» پر ګردو (ټولو) خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: یعنی د الله د لویو انعامونو شکر ګزاری او حق پیژندل آیا هم داسی کیدی شی چه د غیر الله عبادت وکړ شی؟ او له الله تعالیٰ ځنی باغی شی؟ بلکه نشی کیدی ! دا خو ډیر د شرم ځای دی هغه مخلوق چه ده ته الله تعالیٰ پر ګرد (ټول) جهان فضیلت ښښلی دی په خپل لاس جوړ کړیو بتانو او شیانو ته پرمخی سر په سجده ولویږی. نو آیا مفضول د افضل معبود کیدی شی؟ حال دا چه الله تعالیٰ فضیلت درکړی تاسی ته، په انواعو د نعمتونو سره چه یو له هغو څخه دا دی

وَاِذۡ اَنۡجَيۡنٰكُمۡ مِّنۡ اٰلِ فِرۡعَوۡنَ يَسُوۡمُوۡنَكُمۡ سُوۡٓءَ الۡعَذَابِۚ يُقَتِّلُوۡنَ اَبۡنَآءَكُمۡ وَ يَسۡتَحۡيُوۡنَ نِسَآءَكُمۡ‌ؕ وَفِىۡ ذٰ لِكُمۡ بَلَاۤءٌ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ عَظِيۡمٌ ﴿۱۴۱﴾

او «یاد کړئ» هغه وخت چه نجات درکړی ؤ مونږ «نیکونو د» تاسی ته له تابعانو د فرعون چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب، چه وژل به ئی ځامن ستاسی (چه نسل مو قطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی «لونی» ستاسی «دپاره د خدمت» او په دغه (عذاب یا نجات یا ګردو (ټولو) کښی نعمت یا مصیبت یا) ازمیښت ؤ له «طرفه د» رب ستاسی څخه ډیر لوی.

تفسیر: د دی آیت تفسیر په اول جزء د البقرة په «٤٩» آیت (٦) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی. هلته دی وکوت شی. یعنی هغه پاک الله چه هم دا اوس ئی پر تاسی داسی عظیم الشان احسان فرمایلی دی نو آیا تاسی ولی د هغه له درباره باغی کیږئ؟ او تری مخ آړوئ؟ او لرګیو او تیږو (ګټو) او نورو شیانو ته ولی تاسی خپل سرونه ښکته کوئ؟

وَوٰعَدۡنَا مُوۡسٰى ثَلٰثِيۡنَ لَيۡلَةً وَّاَتۡمَمۡنٰهَا بِعَشۡرٍ فَتَمَّ مِيۡقَاتُ رَبِّهٖۤ اَرۡبَعِيۡنَ لَيۡلَةً‌ ۚ وَقَالَ مُوۡسٰى لِاَخِيۡهِ

هٰرُوْنَ اخْلُفْنِيْ فِيْ قَوْمِيْ وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيْلَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴۲﴾

او (ياد كړه هغه وخت چه) وعده كړې وه مونږ «له پاره د وركولو د تورات» له موسٰى سره ديرش شپې او بيا پوره كړې مونږ هغه ديرش شپې په لسو «نورو» نو پوره شوه وعده د رب د ده څلويښت شپې (او ورځې)، او وويل موسٰى ورور خپل هارون ته (طور ته د خپل تګ په وخت كښې د تورات او مناجات له پاره) چه خليفه اوسه زما په دې قوم زما كښې «په غياب زما» او اصلاح كوه (حال د دوى) او متابعت مه كوه د لارې د مفسدانو.

تفسير: كله چه بني اسرائيلو ته له راز راز (قسم قسم) پريشانيو څخنې اطمينان په برخه شو نو دوى له حضرت موسٰى عليه السلام څخه داسې غوښتنه وكړه چه اوس تاسې مونږ ته كوم آسمانى شريعت راوړئ!، چه مونږ پرې په اطمينان سره عمل او خپل صداقت ښكاره كړو، موسٰى عليه السلام د دوى دغه معروضه د پاك الله په دربار كښې تقديمه كړه. الله تعالىٰ له ده سره ادنٰى وعده چه كړې وه د ديرشو ورځو او شپو وه او له اوږدو څخنې اوږده وعده د څلويښتو ورځو او شپو چه كله دومره موده ته روژې ونيسې او د طور پر غره معتكف واوسې نو تاته به تورات شريف درعنايت شي. د دې زياتي او كمې نيتې له كيښودلو څخه ښائي دغه مطلب ؤ كه د رياضت په منځ كښې د عبوديت په وظائفو او د تقرب د آدابو د اداء كولو په اعتبار هيڅ قسم كمى او تقصير ظاهر نشي نو كمه موده ديرش ورځې به بس وي كه نه اكثر الاجلين (۴۰) ورځې به پوره كيږي. يا له شروع څخه تر ديرشو ورځو پورې ضرورى او لازمى ميعاد به ګرځولى شوى وي او د څلويښتو ورځو پوره كول به له اختيارې او استحبابي حيثيته د اصلي ميعاد د تكميل او تتميم په دول (طريقه) تاكلى (مقرر) شوي وي لكه چه شعيب عليه السلام موسٰى عليه السلام ته د خپلې لور د وركولو په وخت كښې فرمايلي ؤ، ﴿ عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِيْ ثَمٰنِيَ حِجَجٍ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَيْكَ ﴾ «۲۰ جزء د القصص ۲۷ آيت ۳ ركوع» او زمونږ د زمانې څينې مصنفين داسې وائي چه اصلي ميعاد هم دغه څلويښت شپې وي لكه چه د البقرة په سورت كښې مذكور دي، او دلته په ﴿ فَتَمَّ مِيْقَاتُ رَبِّهٖٓ ﴾ كښې ورته اشاره كړې شوې ده دا د هغو څلويښتو ورځو د بيان يو اسلوب دى چه مونږ د ديرشو شپو وعده كړې وه چه د هغه تتمه لس ورځې نورې هم وې څو اشاره وشي چه يوه پوره مياشت د «ذى القعدة الحرام» لس شپې نورې هم ور زياتې كړې شوې دي چه په دغه دول (طريقه) د ذى القعدة الحرام په اوله كښې اعتكاف شروع او په لسمه د ذى الحجة الحرام تمام شو، لكه چه له اكثرو اسلافو څخنې هم دا منقول دى. والله اعلم، موضح القرآن وائي چه حق تعالىٰ له موسٰى عليه السلام سره

وعده وفرمایله چه پر غره تر دیرشو شپو معتکف شه چه ستا قوم ته تورات درعطا کرم په دغه موده کښې موسٰی علیه السلام یوه ورځ مسواک استعمال کړ پرښتو چه د ده د خولې له خوشبوئی سره مینه درلوده (لرله) د هغه له فقدانه متاثری شوی نو د هغه په بدل کښې لس شپې نوری هم پری ور زیاتی شوی او موده ئی پوره کره.».

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ اخْلُفْنِي ﴾ الآیة - او وویل موسٰی ورور خپل هارون ته په وخت د تلو خپلو کښې طور ته له پاره د تورات او مناجات چه خلیفه زما اوسه په دی قوم زما کښې او اصلاح کره حال د دوی او متابعت مه کوه د لاری د مفسدینو) یعنی زما په غیاب کښې زما برخه کار هم دا ته وکره! ګواکی د اوامرو او نواهیو او شرائعو هغه اختیارات چه موسٰی علیه السلام سره مخصوص ؤ د موسٰی علیه السلام د غیاب په موده کښې هغه هارون علیه السلام ته ور وسپارل شول او څرنګه چه موسٰی علیه السلام د بنی اسرائیلو د تلون مزاجی او سست اعتقادی پوره تجربه درلوده (لرله) نو ځکه یی په زیات تصریح او ډیر تاکید سره هارون علیه السلام ته تنبیه ورکره چه که وروسته زما دغه سبطیان (بنی اسرائیل) شور ماشور وکری نو ته ئی په اصلاح کښې کوشش وکره!، او تل زما په طریقه سره تګ وکره! او د مفسدینو په لاره له سره مه ځه!، د الله تعالیٰ مشیت وګورئ چه موسٰی علیه السلام له دغه وصیت نه وروسته د طور په لوری لاړ دلته بنی اسرائیلو د خسی په عبادت پیل (شروع) وکړ، مګر حضرت هارون علیه السلام د موجوده انجیل لیکونکو علی الرغم دوی ته داسی وویل ﴿ يَٰقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِۦ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوٓا۟ أَمْرِي ﴾ او هارون علیه السلام د دوی د ګمراهی او د خپلی بیزاری اعلان په صاف ډول (طریقه) سره وکړ او د حضرت موسٰی علیه السلام له وصیت سره ئی سم د هغو د حال د اصلاح له پاره څو چه امکان ؤ ډیر کوښښونه وکرل.

وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِى وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحَٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

او کله چه راغی (راورسید) موسٰی موعود وخت زمونږ ته او کلام وکړ له دغه

«موسٰی» سره رب د دغه موسٰی نو وویل «موسٰی» ای ربه زما وښیه ماته «ځان خپل» چه زه وګورم تاته وفرمایل (الله) له سره به ونه وینی ته ما «په دنیا کښی» ولیکن وګوره ته «دی» غره ته که قرار پاتی شو هغه «غر» په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم ووینی ما، نو کله چه (بلاکیف) تجلی وکړه رب د دغه «موسٰی ظاهر ئی کړ نور خپل» غره ته نو وئی ګرځاوه هغه «غر» ذری ذری «برابر له ځمکی سره» او پریووت موسٰی بیخوده «له ډیره هیبته تر ۳٤ ساعته» نو کله چه په خود شو «موسٰی نو» وویل چه پاکی ده تاته «یا الله له تولو عیبونو» توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کښی).

تفسیر: د څلویښتو ورځو له پوره کیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ په کوم مخصوص او ممتاز رنګ سره موسٰی علیه السلام ته د مکالمی شرف وروباښه په دی وخت کښی حضرت موسٰی علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطی اوریدلو څخه ډیر زیات خوند او لذت حاصل شو نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا ئی وکړه، او په ساده ډول (طریقه) سره ئی تری غوښتنه وکړه چه ﴿ رَبِّ أَرِنِيٓ أَنظُرۡ إِلَيۡكَۚ ﴾ ای ربه! زما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لری کړه! او خپله نورانی او دیدار وجه دی بی حجابه راوښیه چه زه ئی یو ځلی لږ ووینم!

قَالَ لَن تَرَىٰنِي وفرمایل الله له سره به ته ونه وینی ما په دنیا کښی یعنی په دنیا کښی به هیڅ مخلوق دغه فانی وجود او فانی قواوی د هغه ﴿ ذُو ٱلۡجَلَٰلِ وَٱلۡإِكۡرَامِ ﴾ او د «**لم یزل او لایزال**» د لیدلو تحمل ونشی کولی له دی نه ثابته شوه چه په دنیا کښی هر چا ته پخوا له مرګ څخه د الله تعالیٰ د لقاء او دیدار شرف حاصلیدل شرعاً ممتنع دی، اګر که عقلاً ممکن هم وی ځکه که عقلی امکان ئی هم ونه منی شی، نو د موسٰی علیه السلام په شان د یو جلیل القدر رسول په نسبت به څرنګه دغسی خیال کیدی شی چه ده به د یوه محال عقلی شی غوښتنه کړی وی؟ زمونږ د «اهل السنت والجماعت» عقیده هم دا ده چه د باری تعالیٰ رؤیت په دنیا کښی عقلاً ممکن او شرعاً ممتنع الوقوع دی او په آخرت کښی د هغه وقوع په قطعی نصوصو سره ثابت دی. پاتی شو زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم رؤیت په لیلة المعراج کښی هغه اختلافی مسئله ده چه ذکر به ئی انشاء الله تعالیٰ په «۲۷» جزء د النجم د سورت په «۱٦» آیت اوله رکوع کښی راشی.

﴿ وَلَٰكِنِ ٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡجَبَلِ ﴾ الآیة - ولیکن وګوره ته ای موسٰی! دی غره ته که قرار پاتی شو هغه غر په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم ووینی ما) یعنی ته د غره په لوری وګوره چه مونږ د خپل جمال یو بڅرکی تجلی پری غورځوو که د غره غوندی یو سخت او مضبوط شی د هغه لږ څه تجلی تحمل وکړی شی، نو امکان لری چه ته هم د هغی متحمل شی که نه وپوهیږه چه د هغه شی تحمل چه غر ئی هم ونه شی کړی نو د یوه انسان مادی ترکیب او جسمانی سترګی به

څرنګه د هغه تحمل وکړی شی؟ اګر که د قلبی او روحانی طاقت په اعتبار د ځمکی، آسمان، غرونو او ګردو (ټولو) شیانو څخنی انسان فائق هم وی، نو ځکه موسیٰ علیه السلام د هغی الٰهی وحی چه حامل ؤ بلکه نور انسانان هم د هغه عظیم امانت چه حاملان یی دی، غرونه او نور موجودات د هغه په پورته کولو قادر نه دی ﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ (۲۲ جزء د الاحزاب د سورت ۷۲ آیة ۹ رکوع) ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ﴾ (۲۸ جزء د الحشر ۲۱ آیت ۳ رکوع) بیا هم په هغو شیانو کښی چه د هغو تعلق په ظاهری سترګو یا د بدن په مادی قوت سره وی په دغو کښی انسان د نورو عظیم الخلقت شیانو په مقابل کښی ډیر ضعیف کمزور او کم قوت واقع شوی دی ﴿ لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (۲٤ جزء د المؤمن ۵۷ آیت ٦ رکوع) ﴿ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا ﴾ ۵ جزء د النساء ۲۸ آیت ۵ رکوع په دی ځای کښی موسیٰ علیه السلام ته د انسانی وجود د هم دغی کمزوری په لوری توجه ورکړی شوی ده.

﴿ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ ﴾ الآیة - نو کله چه بلاکیف تجلی وکړه رب د ده ظاهر ئی کړ نور خپل هغه غره ته نو وئی ګرځاوه ذری ذری برابر له ځمکی سره او پریووت موسیٰ بیخوده.) د حق تعالیٰ تجلیات ډیر انواع او اقسام لری. او دغه د الله تعالیٰ ارادی فعل دی چه پر هر شی په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی، تجلی کوی، پر غره باندی کومه تجلی چه شوی ده، سم د لاسه د هغی په اثر د غره خاصه برخه بخرکی بخرکی شوی ده او څرنګه چه موسیٰ علیه السلام د تجلی محل ته نژدی ؤ په دی باندی دغه د محل قرب او د غره هیبتناکی منظری داسی تاثیر وغورځاوه چه بیخوده ولوید. بلا تشبیه داسی ئی وګڼئ کله چه بریښنا پر کوم شی لویږی هغه څرنګه سوځوی او په یوه رپ «ثانیه» کښی ئی تکه توره خاوره وګرځوی او هغه کسان چه د دغه ځای په شا وخوا کښی وی ډیر ځله هغوی ته هم څه لږ یا ډیره صدمه او زیان هم وررسیږی.
﴿ فَلَمَّا أَفَاقَ ﴾ الآیة - نو کله چه په خود شو موسیٰ نو وئی ویل چه پاکی ده تاته ای الله! له ټولو عیبونو توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یقین کوونکی یم په زمانه خپله کښی په نه لیدلو ستا په دنیا کښی) یعنی الله تعالیٰ له دی نه پاک دی چه له کوم مخلوق سره مشابه وی او دغه فانی سترګی د هغه د باقی ذات د لیدلو متحملی شی، ستا د پاکی او برتری اقتضاء دا ده چه د هیڅ شی طلب بی د ستا له اجازی ونه کړی شی، زه توبه کوم چه د اشتیاق له فرطه (زیاتوځ) بی د ستا له اجازی یوه داسی نامناسبه غوښتنه می له تا څخه وکړه، زه په خپله زمانه کښی له ګردو (ټولو) څخنی پخوا ستا پر عظمت او جلال یقین لرم او هغه ړومبی سړی یم چه ماته په ذوقی او عیانی ډول (طریقه) دغه امر منکشف شوی دی چه د پاک الله لیدل په دغه دنیا کښی په دغو ظاهری سترګو سره نشی کیدی .

قَالَ يٰمُوْسٰٓى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِىْ وَ بِكَلَامِىْ ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۱۴۴﴾

وفرمایل (الله چه مه خپه کیږه په نه لیدلو زما او نعمتونه می یاد کړه) ای موسیٰ بیشکه ما غوره کړی ئی ته پر تولو خلقو (د زمانی ستا) په پیغامونو خپلو او په کلام خپل سره «بی له واسطی» نو ونیسه! هغه څه چه درکړی می دی تاته او اوسه له شکر ایستونکو.

تفسیر: یعنی که لیدل ونشول خیر دی! آیا دغه شرف او امتیاز خو لږ شی نه دی چه ته می خپل رسول وګرځولی او تورات می درعطا کړ او بلا واسطه می درسره کلام وفرمایه. نو هغومره عطا او احسانات چه زمونږ له لوری پر تا شوی دی هغه نورو ته وروسپاره !، او په هغو بندګانو کښی شامل شه! چه الله تعالیٰ د شاکرینو په امتیاز سره هغوی ممتاز فرمایلی دی.

وَكَتَبْنَا لَهٗ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا بِاَحْسَنِهَا ۚ سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۱۴۵﴾

او لیکلی ؤ مونږ دغه (موسیٰ) ته په تختو «د تورات» کښی له هر «دینی» شی څخنی موعظه «پند» او تفصیل دپاره د هر شی «له احکامو» (بیا مو وفرمایل موسیٰ ته) پس واخله دا «تختی د تورات» په کامل قوت (زور، عزم، کوښښ) سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی «عمل وکړی» په ډیر غوره «احکامو» د دی ژر به وښیم زه تاسی ته ځای د هستوګنی د فاسقانو.

تفسیر: ځینی وائی چه تورات شریف پر دغو تختو باندی لیکلی شوی ؤ د ځینو علماؤ خیال داسی دی چه دغه تختی پر تورات علاوه وی چه د تورات له نزوله پخوا ورمرحمت شوی وی په هر حال د خدای جل جلاله لیدل وریه برخه نشوه هغه خپګان، او تأثر چه موسیٰ علیه السلام ته د خدای جل جلاله سره د نه لقاء له کبله (وجی) حاصل شوی ؤ د هغه تلافی او جبران ئی د الواحو په عطا سره وفرمایل چه پکښی هر ډول (طریقه) نصائح او د ګردو (تولو) ضروری

احکامو تفصیلات وو «ابن کثیر».
﴿ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ ﴾ الآية - نو وفرمایل موږ واخله دا تختې په قوت، کامل کوښښ سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسي عمل وکړي په ډیر غوره احکامو د دې، ژر به وښیم زه تاسې ته ځای د هستوګنې د فاسقانو» یعنې ته په خپله هم دغه الواح په کلکه او احتیاط سره وساته چه چیرې در ځخه ونه لوېږي او خپل قوم هم په ښه شان سره وپوهوه چه دوی د دغو الواحو پر خورا (ډیرو) ښو هدایاتو باندې ډیر مضبوط او کلک عمل وکړي او داسې ښه شي له سره له خپله لاسه ونه باسي.
تنبیه: د ﴿ بِأَحْسَنِهَا ﴾ له لفظ ځخه ئې یا خو پر دغې خبرې تنبیه فرمایلې ده چه په هغو کښې ماسواء له (احسن) ځخه بل هیڅ شی نه ؤ، یا خو هغه احکام چه پکښې ورکړې شوې دي ګرد (تول) ئې فی حد ذاته ښه دي مګر ځینې ئې له ځینو ځخه احسن دي. مثلاً له ظالم ځنې انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دي لیکن صبر کول او ښښل ئې عزیمت او احسن دي. ګواکې بنی اسرائیل ئې د عزایمو او مندوباتو په اکتساب باندې مامور کړل چه په هغو کښې ډیره سعې او کوښښ وکړي او د پاک الله پوره امر منونکي شي او که نافرماني وکړي نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورښوول کیږي یعنې په آخرت کښې دوزخ، او په دنیا کښې تباهي او رسوائي **«اعاذنا الله منهما»** ابن کثیر او بغوی او ځینو نورو د نافرمانانو له کورونو ځنې مصر یا شام مراد کړی دی چه د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه ؤ ملکونه وو او نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بنی اسرائیلو دپاره بشارت وی چه که په پوره دول (طریقه) سره فرمانبرداري وکړئ نو د نافرمانانو ملک به تاسې ته درکاوه کیږي، **والراجح هوالاول کمارجحه** «ابن کثیر»

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِن يَرَوْا
كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا
وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

ژر به واړوم (زه قبلولو د افاقي او انفسي) آیتونو خپلو ځخه هغه کسان چه تکبر کوی په ځمکه کښې په ناحقه سره او که ووینی (دغه متکبران) هر قسم آیت «د قرآن یا د نبوت معجزې نو» نه راوړی ایمان پر هغو «عناداً» او که ووینی لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته) نو نه نیسی دوی هغه لاره «او نه ځی پر هغه طریقه» او که ووینی دوی لاره د ګمراهي

نو نیسي دوی هغه لاره «او طریقه د تګ خپل او ځي پرې» دغه «ګرځیدل له سمې صافي لارې په سبب د دې دی چه دوی نسبت د دروغو کړی ؤ آیتونو زمونږ ته او وو دوی له هغو (آیتونو) څخه غافلان «بې خبره چه فکر به ئې پکښې نه کاوه».

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښې ناحقه تکبر کوی او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوی چه د الله جل جلاله احکام ومنی مونږ به هم د دوی زړونه د خپلو آیتونو له لوری وګرځوو چه په آینده کښې له هغوی څنې د ګتې توفیق ونه مومی د داسې کسانو کیفیت داسې وی چه دوی څومره آیتونه او دلائل او معجزې چه وګوری او وائی وری هیڅ تری نه متأثر کیږی. د هدایت لاره څومره چه ارته او صافه وی بیا هم دوی پر هغې نه ځي هو! د ګمراهی پر لاره او د خپلو نفسانی غوښتنو په متابعت په مندو روان وی کله چه د تکذیب له دوام دار عادت او له اوږده غفلت څخه زړه مسخ شي نو هلته انسان ته دغه حالت پیدا کیږی.

وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ؕ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴۷﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو یې کړی دی آیتونو زمونږ ته او ملاقات د آخرت ته خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشي جزا ورکولی دوی ته مګر جزا د هغه عمل چه وو دوی چه عمل به «ئې» کاوه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په احکامو باندی به د تللو توفیق نه مومی او هغه کارونه چه له خپله عقله ئې کوی هغه به د الله تعالیٰ په دربار کښې نه قبلیږی دوی څه چه کوی هم هغه به ګالی (برداشت کوی) او څه چه کری هم هغه به ریبی پاتی شوه د دوی بې اساسه نیکی، د هغو هر هغه بدل چه دوی ته رسیدونکی دی هغه به په هم دغی دنیا کښې دوی ته وروړسیږی.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوْسٰى مِنْۢ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ ؕ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهٗ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيْهِمْ سَبِيْلًا ۘ اِتَّخَذُوْهُ وَكَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿۱۴۸﴾

او ونیوه «جوړ کړ» قوم د موسیٰ وروسته «د تللو» د ده (میقات ته) له زیوراتو (ګانو) خپلو خسی مجسم چه ده لره غږ ؤ لکه د خسی «جوړ ئی کړ له پاره د عبادت» آیا نه لیدل (نه پوهیدل) دوی چه بیشکه دغه «خسی» خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره ونیو دوی هغه «خسی په خدائی سره» او وو دوی ظالمان «پر خپلو ځانونو».

تفسیر: دغه ګانی (زیورات) چه ویلی «ذوب» شوی وی او د خسی مجسمه تری جوړه شوی وه په اصل کښی د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وی، چه له هغوی ځنی پاتی او د بنی اسرائیلو په لاسونو کښی لویدلی وی ـ لکه چه د «طٰهٰ» په سورت کښی راغلی دی ﴿ حُمِّلْنَآ اَوْزَارًا مِّنْ زِيْنَةِ الْقَوْمِ ﴾

﴿ جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ ﴾ الآیة ـ مجسم چه ده لره غږ ؤ لکه د خسی جوړ ئی کړ له پاره د عبادت آیا نه لیدل، نه پوهیدل دوی چه بیشکه دغه خسی خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره، ونیو دوی هغه په خدائی او وو دوی ظالمان) د «طٰهٰ» په سورت کښی به د دی خسی مفصله قصه راشی، دلته ئی د دوی پر حماقت او سفاهت باندی تنبیه ورکړی ده چه هغوی یو له خپله ځانه جوړی شوی مجسمی ځنی، د خسی په غږ آوریدلو باندی مفتون شوی دی او هغه خسی خپل معبود ګڼی، حال دا چه په دغه بی معنی غږ کښی نه کوم کلام ؤ او نه څه خطاب، نه دینی او دنیوی هدایت او نه منفعت تری حاصلیده ـ داسی یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجی ته هم نشی رسولی، دا لا څه چه د هغه په وسیله انسانان د الله تعالیٰ جل وعلا د معرفت تر درجی پوری خپل ځانونه ورسوی. نو دغه څومره لوی ظلم او بی موقع کار دی چه د یوه معمولی ساکښ (ذی روح) مجسمی ته خدای وویل شی، خبره خو دا ده چه دغه قوم ته لا له پخوا د داسی بی موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی ؤ. لکه چه پخوا له دی نه د ﴿ اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ﴾ غوښتنه ئی له موسیٰ علیه السلام څخه کړی وه.

وَلَمَّا سُقِطَ فِيْٓ اَيْدِيْهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوْا ۙ قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾

او کله چه پښیمانه شول (په عبادت د خسی باندی) او پوه شول چه بیشکه دوی په تحقیق ګمراه شوی دی نو وی ویل قسم دی خامخا، که رحم ونه کړی پر مونږ رب زمونږ او ښښنه ونه کړی مونږ ته «رب زمونږ نو» خامخا به

شو مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو.

تفسیر: یعنی د خپلو بی عقلیو او کړو تللو لامله (له وجی) دوی داسی بی لاری او بی اصوله او بدشکله کار غوره کړی ؤ چه د موسٰی علیه السلام له تنبیه څخه وروسته کله چه د دوی د بطلان جوش سوړ شو او لږ څه عقل او هوښ ئی په ځای شو، نو دوی په خپله هم له خپل دغه حرکت څخه وشرمیدل او د ډیر افسوس او ندامت له سببه ئی خپلی ګوتی وچیچلی او د ډیری ویری او خوف لامله (له وجی) د دوی له لاسونو هغه موهومه باښه والوتله، او له ډیری وارخطائی او تاسف په داسی ویناؤ ئی خوله پرانیستله «که الله جل جلاله پر مونږ باندی رحم ونه فرمائی او د ښښنی او توبی کوم صورت مونږ ته راونه ښیی، نو مونږ به یقیناً په ابدی خسران او دائمی هلاکت کښی ولویږو» (ځینو د ﴿وَلَمَّا سُقِطَ فِيٓ أَيۡدِيهِمۡ﴾ ترجمه داسی هم کړی ده «او کله چه وغورځولی شو خپګان او پښیمانی په لاسونو د دغو بنی اسرائیلو کښی یعنی په دی کار خپل ډیر پښیمان شول.»)

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ غَضۡبَٰنَ أَسِفٗا قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓۖ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡۖ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأۡسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيۡهِۚ قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ إِنَّ ٱلۡقَوۡمَ ٱسۡتَضۡعَفُونِي وَكَادُواْ يَقۡتُلُونَنِي فَلَا تُشۡمِتۡ بِيَ ٱلۡأَعۡدَآءَ وَلَا تَجۡعَلۡنِي مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾

او کله چه بیرته راغی موسٰی (د طور له غره) قوم خپل ته په دی حال کښی چه ډک ؤ له ډیر قهر او غصی افسوس کوونکی. وویل «موسٰی قوم خپل ته» بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما (دا خلافت دی) وروسته له ما، آیا تلوار وکړ تاسی (په دی شرک سره او پریښود تاسی حکم) امر د رب خپل «نو تاسی داسی ولی وکړه» او وغورځولی «موسٰی هغه» تختی «د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین» او وئی نیوه سر د ورور خپل چه راښکود ئی هغه ځان خپل ته؛ نو ویل (هارون موسٰی ته ای) ځویه د مور زما! بیشکه چه «دغه» قوم ضعیف کړی وم زه او نږدی وو دوی چه وژلی ئی وم

زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره !

تفسیر: کله چه موسٰی علیه السلام له «طور» څخه بیرته راغی له غصی ډک ؤ ځکه چه الله تعالٰی په همغه «طور» کښی موسٰی علیه السلام ته خبر ورکری ؤ چه د «سامری» له لاسه ستا قوم ګمراه شو ـ د دی خبری له اوریدلو څخه موسٰی علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.

﴿ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِي ﴾ وویل موسٰی بد خلافت چه خلافت کری دی تاسی زما وروسته له ما دا خلافت دی ـ یا وویل موسٰی قوم خپل ته بد کار دی دغه عبادت د خسی چه کری دی تاسی پس له تګه (تلو) زما د طور غره ته) دغه خطاب د خسی عبادت کوونکو ته ؤ. یعنی وروسته له ما څخه تاسی په ښه ډول (طریقه) څما نیابت وکړ؟ «بلکه ومو نه کړ» د هغی خبری په نسبت چه ما پر تاسی زیات تاکید کری ؤ «یعنی د الله تعالٰی توحید او تفرید» تاسی د هغه په ځای د خسی مجسمه ودروله او د هغه په نسبت مو داسی وویل. ﴿ هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ ﴾ فی الحقیقت هم دغه ستاسی او د موسٰی معبود دی.) او ممکن دی چه دغه خطاب هارون علیه السلام ته هم وی چه تا زما د هغه نیابت حق چه ﴿ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي ﴾ می درته ویلی ؤ او هغه می درسپارلی ؤ په ښه شان سره اداء نه کړ او د دوی مخه دی ونه نیوله ـ او په ټینګه سره دی د دغی فتنی مقابله ونه کړه، لکه چه د «طٰهٰ» په سورت کښی په تفصیل سره راځی.

﴿ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ﴾ آیا تلوار وکړ تاسی په شرک سره او پریښود تاسی امر، حکم د رب خپل نو دا مو ولی داسی وکړه؟) یعنی زه الله تعالٰی ته ستاسی په غوښتنه د احکامو راوړلو له پاره تللی وم چه نیته ئی د الله تعالٰی له خوا څلویښت ورځی مقرری شوی وی تاسی د الله تعالٰی د هغی مقرری شوی وعدی د پوره کیدلو او د ده د احکامو د راتللو انتظار مو هم ونه کړ، دومره ډیره زمانه خو لا نه وه تیره شوی چه تاسی وویریدئ او دومره ژر مو د الله تعالٰی قهر او غضب وغوښت ﴿ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي ﴾ «۱٦ جزء د طٰهٰ «۸٦» آیت ٤ رکوع».

﴿ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ ﴾ الآیة ـ او وغورځولی موسٰی هغه تختی د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین او ونی نیوه سر د ورور خپل چه راښکود ئی هغه ځان خپل ته؛) حضرت موسٰی علیه السلام د دی مشرکانه اوضاعو له لیدلو څخه د هارون علیه السلام په نرمی او تساهل شکمن او له حده زیات په قهر او متاسف او د دینی حمیت او غیرت په ځوښ کښی دومره متأثر او بیخوده شو چه هارون علیه السلام ته ئی لاس ور واچاوه او د ایمانی حرارت له خورا (ډیر) ځوښه (جوشه) ئی د ده ږیره او د سر ویښتان ټینګ ونیول ـ معاذ الله د هارون علیه السلام د اهانت په نیت نه «بلکه د عتاب او ګیلی په طرز ؤ» ځکه چه هارون علیه السلام په خپله مستقل نبی او په عمر کښی دری کاله له موسٰی علیه السلام څخه مشر ؤ ـ بیا نو د یو اولوالعزم نبی الله

ځني دا شرنګه ممكنه ده چه د بل يو نبي الله چه د ده مشر ورور هم ؤ او سره د هغه د يوی ذرې په اندازه د ده د توهين اراده وكړي؟ نه د موسٰی عليه السلام له لوری دغه معامله په هغه وخت كښې شوی وه چه دی د خپل قوم له دغه بد كار څخه سخت په قهر ؤ او د بغض في الله او غصي لامله (له وجې) بيخي بې واكه او بې اختياره شوی ؤ او د حضرت هارون عليه السلام په نسبت ئې داسې يو خيال پيدا شوی ؤ چه ده د اسرائيليانو د حال په اصلاح كښې خپل پوره كوښښ نه دی صرف كړی حال دا چه ده ته د هغوی د اصلاح په نسبت ډيره زياته توصيه او تاكيد هم شوی ؤ ـ بيشكه چه هارون عليه السلام نبي ؤ او په عمر كښې هم هغه له موسٰی عليه السلام ځني مشر ؤ مګر په رتبه كښې موسٰی عليه السلام له ده څخه لوی او په مذهبي او شرعي امورو كښې هارون عليه السلام د ده تابع او د وزير حيثيت ئې درلود (لرلو) نو په دغه موقع كښې له موسٰی عليه السلام له لوری دا سخته نيونه او شديده پوښتنه د حضرت هارون عليه السلام د مظنون تقصير په نسبت يو قسم فعلي ملامتيا وه چه په هغه سره قوم په ښه شان سره متنبه كړ شو چه د كليم الله عليه السلام زړه د توحيد له نشې ځني په څه اندازه سرشار او د كفر او شرک له دسائسو څخه څومره زيات متنفر او بيزار دی چه په دغې معاملې كښې ډير لږ تساهل او سكوت هم لوی جرم ګڼي او د هغه زغمل له سره نشي كولی تر دی كه د يوه نبي په نسبت هم داسې وهم پيدا شي چه هغه د شرک په مقابل كښې خپل غږ نه جګوی. يا د تبليغ په فرائضو كښې لږ څه قصور كوی نو د ده لوئي او عند الله وجاهت هم دی له هغې سختي پوښتني څخه نشي خلاصولی په هر حال موسٰی عليه السلام په دغه حالت كښې شرعاً معذور ؤ، د دی قهر او غضب په ځوښ (غصه) او شور ماشور په ضمن كښې هغه الواح «د تورات تختي» د دوی له لاسونو ولويدلې چه د الله تعالىٰ له لوری دوی ته مرحمت شوي وی چه د هغو د عدم تحفظ له سببه تغليظاً هغه په القاء سره تعبير شوی دی ځكه چه ظاهراً ئې د ﴿فَخُذۡهَا بِقُوَّةٍ﴾ امتثال ونشوی كړی يا لكه چه د ځينو مفسرينو خيال دی د هارون عليه السلام په لوری د وړاندی كيدلو په وخت كښې د خپلو لاسونو د خلاصولو له پاره ئې په ډير تعجيل او تلوار سره هغه تختي په يوه لوری كيښودی. مګر شرنګه چه دغه دواړه معاملی چه د هارون عليه السلام يا د تختو په نسبت وشوی صورتاً ښې او غوره نه وی، اګر كه موسٰی عليه السلام په خپل نيت معذور هم ؤ نو ځكه وروسته ئې ﴿رَبِّ اغۡفِرۡ لِي﴾ الآية ـ وويل او له الله تعالىٰ څخه ئې عفوه وغوښته والله سبحانه وتعالىٰ اعلم.

﴿قَالَ ابۡنَ أُمَّ﴾ الآية ـ نو وويل هارون ای ځويه د مور زما! بيشكه چه دغه قوم ضعيف كړی وم زه او نژدی وو چه دوی وژلی وم زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری كوه ما له قوم ظالمانو سره.) اګر كه هارون عليه السلام د حضرت موسٰی عليه السلام سكه ورور دی، مګر د مور د نسبت له يادولو څخه مقصد د نرمی، شفقت او مهربانی په لوری د موسٰی عليه السلام اړول دی، دی آيت كښې د هارون عليه السلام د معذرت بيان دی. حاصل ئې داسې دی (ما سم له خپله مقدوره بني اسرائيل ډير وپوهول، ليكن دوی زما حقاني خبرو ته هيڅ غوږ

کینښود، او برسیره پر هغه زما د وژلو له پاره هم تیار شول اوس تاسی په دغی معاملی کښی هغوی پر ما مه خوشالوئ! او دوی ته داسی موقع مه ورکوئ! چه پر ما وخاندی او د قهر او عتاب په وخت کښی ما د ظالمانو په دله کښی مه شاملوئ!.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

وویل «موسٰی» ای ربه زما ببښنه وکړه ماته (د دی عمل چه ومی کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور زما ته «هم ببښنه وکړه که ئی تقصیر کړی وی په منع کښی» او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کښی «چه دنیوی عصمت او اخروی جنت دی» او هم دا ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو نه.

تفسیر: یعنی د غضب په شدت کښی که له ما څنی کومه بی اعتدالی یا اجتهادی غلطی شوی وی، سره له دی چه زما نیت په هغه کښی ښه هم وی نو ته هغه راوبښه! او زما له وروره هارون څخه هم که د هغه د درجی او شان سره سم کوم قسم قصور د قوم په اصلاح کښی شوی وی، هغه هم ورووبښه!.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

بیشکه هغه کسان چه نیولی دی دوی خسی «په معبودیت» ژر به ورسیږی دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت «خواری» په دی ژوندون لږ خسیس کښی؛ او هم داسی «لکه سزا د عابدانو د خسی» سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چه ذکر ئی په اول جزء د «البقرة» په ٦١ آیت ٦ رکوع کښی تیر شوی دی. یعنی د خسی عابدان دی د هغو خلقو له لوری ووژلی شی چه هغوی د خسی په عبادت کښی نه دی شامل شوی او د خسی د عبادت کوونکو په منع کښی یی برخه نه ده اخیستی. له دی نه معلومه شوه چه د مرتدانو سزا وژل دی او له ذلت څخه هغه خواری مراد ده چه د نفی بلد

او د جزيي په دول (طريقه) پر دوى تطبيقيږي او تر قيامته په مسكنت او سپكوالى محكوم دي.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

او هغه كسان چه كوى دوى ناكاره كارونه (صغيره يا كبيره گناه) بيا توبه وباسى پس له كولو د هغو «سيئاتو» او ايمان راوړى «تصديق وكړى د تولو مؤمن به شيانو نو توبه ئى قبليږى ځكه» بيشكه چه رب ستا پس له دى «توبى» خامخا ښه ښښونكى (د خطياتو) ډير رحم والا دى (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعنى پاک الله د ناكارو كارونو كوونكى ښښى تر دى كه وروسته له كفر او شركه په صدق سره كافر او مشرک توبه وباسى او په رښتيا سره ايمان راوړى، نو د ﴿ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ په دربار كښى ئى توبه قبليږى، ځكه چه د الله تعالىٰ په لوى دربار كښى هر شى زيات دى. دغه ښښنه او نور په آخرت پورى متعلق دى، گواكى اشاره ئى وفرمايله چه د خسى عبادت كوونكو ته چه هغه د وژلو سزا وركړى شوى ده، هغه د دوى په حق كښى د دوى د توبى د قبليدلو شرط گڼلى شوى و. ﴿ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ﴾ (اول جزء د البقرة «٥٤» آيت ٦ ركوع) اوس پر هغوى څه اخروى مؤاخذه نه ده پاتى. له دنيوى سزا څخه وروسته د اخروى حالت بيان په دغه ځاى كښى هم داسى دى، لكه چه په ٦ جزء د المائدة په «٣٨» آيت «٦» ركوع كښى ﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا ﴾ الآية - پسى وروسته ئى ﴿ فَمَن تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ فرمايلى دى.

وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ

مِنَّا ۚ إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ ۖ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ۖ وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

او کله چه قرار «سوړ» شو له موسٰی قهر نو وائی خیستی هغه تختی (د تورات)، او په لیک د دغو «تختو» کښی هدایت او رحمت ؤ له پاره د هغو کسانو چه دوی له رب خپل څخه ویریږی. او غوره کړل موسٰی له قومه خپله اویا «تنه» سړی (چه د خسی له عابدانو څخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چه ونیول هغوی زلزلی «په دنیا کښی د الله د رؤیت د سوال په سبب» نو وویل «موسٰی د اتهام له ویری» ای ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا «د هلاکولو د دوی نو» هلاک کړی به وو تا دوی پخوا له دی نه او زه به دی هم (هلاک کړی وی) آیا هلاکوی ته مونږ په هغه کار چه کړی دی بی عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر ازمویښت دی ستا؛ گمراه کوی په دی سره یاالله! هر هغه څوک چه اراده ئی وکړی ته (د ضلالت) او هدایت کوی ته «یاالله» هر هغه چا ته چه اراده وکړی ته «د هدایت ئی» هم دا ته ئی ولی (واکدار) زمونږ نو ښښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو زمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ او هم دا ته ئی بهتر غوره د تولو ښښونکو.

تفسیر: هم دغه خبره راجح معلومیږی چه دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی چه موسٰی علیه السلام ته د تورات د ورکولو له پاره مقرر شوی ؤ. او هم د حاضرو آیتونو له ترتیبه ظاهراً مفهومیږی چه دغه واقعه د خسی د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پیښه شوی ده لیکن د سورت النساء د ﴿ فَقَالُوٓا أَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَٰتُ ﴾ الآیة - آیت په ډیر ښکاره صورت سره دا راښیی چه د خسی عبادت وروسته له دی پیښ شوی دی، والله اعلم بالصواب د دی واقعی خلاصه په اول جزء د البقرة د سورت په ٥٥ آیت ٦ رکوع کښی پخوا تیره شوی ده بنی اسرائیلو حضرت موسٰی علیه السلام ته ویلی وو چه مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو چه د الله تعالٰی خبری مونږ په خپلو غوږونو واورو، حضرت موسٰی علیه السلام د دوی له منځه اویا تنه سړی چه گرد (تول) مشران وو، انتخاب کړل، او د طور د غره په لوری لاړل بالاخر دوی د الله تعالٰی خبری په خپلو غوږونو سره واوریدلی، بیا ئی وویل که مونږ پاک الله بی حجابه په خپلو سترگو ونه وینو نو یقین مو ښه نه راځی د دی بی ادبی او گستاخی په مقابل کښی د ځمکی له لوری سخته زلزله وشوه او د آسمان له لوری د بریښنا او تالندی سخت غږ راپورته شو چه د هغی په اثر دوی گرد (تول) وریږدیدل او تول ځای په ځای مړه شول یا د مړو په شان یو حالت او وضعیت دوی ته پیښ شو، موسٰی علیه السلام په ډیر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بی

نیاز خالق په دربار کښې په همغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندې او یوه ښه دعاء یې وکړه چه حاصل ئې داسې ؤ «**ای الله العٰلمینه!** که ستا اراده شوی وی نو دوی به دې پخوا له دې نه هلاک کړی وی بلکه له دوی سره به دې زه هم هلاک کړی وم، چه هم دا زه د دوی د راتګ موجب دغه ځای ته شوی یم که دوی دی د دې بللو او ستا د دې پاک کلام له اوریدلو څخه پخوا هلاک کړی وی نو د چا به څه مجال او قدرت وی چه ستا د هغه مشیت مخه ئې نیولې وی ؟ کله چه تا داسې اراده ونه فرمایله بلکه ماته دې د هغوی د راوستلو او هغوی ته دې د خپل کلام د اوریدلو اجازه وکړه نو څرنګه ګمان کیدی شي چه تا مونږ دلته راوبللو او تش د ځینو بیوقوفانو او احمقانو په سزا زمونږ د ټولو د هلاکولو اراده دې وفرمایله یقیناً دا «**رجفه او صاعقه**» هم ستا په واک او قبضه کښې ده ـ په داسې خطرناکو او مزلت الاقدامو مواقعو کښې یوازې ستا په اعانت او لاس نیونه سره مونږ بریالي (کامیاب) کیدی شو ـ او تش ستا د منبع الخیرات ذات څخه امید کیدی شي چه زمونږ له ګردو (ټولو) تیرو تقصیراتو او بې اعتدالیو راتیر شې! او آینده په خپل فضل او مرحمت سره مونږ د داسې خطاګانو او اغلاطو مورد ونه ګرځوې! د حضرت موسٰی علیه السلام د دې دعاء په اثر هغه ګرد (ټول) سرې وبښل شول او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ور مرحمت کړ کما قال الله جل وعلیٰ

﴿ ثُمَّ بَعَثْنٰكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴾

وَاكْتُبْ لَنَا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا
هُدْنَآ اِلَيْكَ ؕ قَالَ عَذَابِيْٓ اُصِيْبُ بِهٖ مَنْ اَشَآءُ ۚ وَرَحْمَتِيْ
وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ؕ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ وَيُؤْتُوْنَ
الزَّكٰوةَ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِاٰيٰتِنَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۵۶﴾

او ولیکه (مقرره کړه) مونږ ته په ژوندون لږ خسیس کښې نیکی «ښه معیشت او توفیق د طاعت» او په آخرت کښې «هم نیکی جنت» بیشکه مونږ راجع (او توبه ګار) شوی یو تاته نو وفرمایل (الله چه) عذاب زما ویه رسوم دا (عذاب) هر هغه چاته چه اراده وکړم زه «د رسونی ئې»؛ او رحمت زما شامل دی هر شي ته (په دنیا کښې)؛ نو ژر به ولیکم «ور به کړم په آخرت کښې » دا (رحمت) هغو کسانو ته چه ځانونه ساتی له کفره او معاصی او ورکوی دوی زکوٰة او هغه کسان چه دوی په آیتونو زمونږ ایمان لری «او یقین پری کوی».

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي چه ښائي حضرت موسٰى عليه السلام د خپل امت په حق کښې د دنيا او آخرت ښيګڼې (فايدې) چه غوښتل يې مراد به ئې داسې وي چه «زما امت دې په ګردو (تولو) امتونو په دنيا او آخرت کښې مقدم او فايق وي.» جواباً الله تعالىٰ وفرمايل چه زما عذاب او رحمت د هيڅ يوې فرقې له پاره مخصوص نه دي. نو عذاب مې په هغه چا دې چه زه ئې اراده وفرمايم، او عام رحمت مې ګردو (تولو) مخلوقاتو لره شامل دې. ليکن هغه خاص رحمت چه ته ئې غواړې «چه هغه قبول د توبې يا توفيق د طاعت يا رزق حلال يا مقال دې په دنيا کښې او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دې په عقبا کښې » د هغو کسانو په برخه ليکلې شوې دې چه له الله تعالىٰ څخه ويريږي او له خپلو اموالو ځنې زکوٰة اداء کوي يا د نفس په تزکيه کښې مشغول او لګيا وي او د الله تعالىٰ پر ګردو (تولو) احکامو او خبرو د زړه له کومې باور لرې يعنې دا آخرې امت پر ګردو (تولو) کتابونو ايمان راوړي. د حضرت موسٰى عليه السلام له امت ځنې هغه کسان چه په آخرې کتاب باندې ايمان راوړي نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کيږي او د حضرت موسٰى عليه السلام د دعاء مورد ګرځي.

اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِيْ يَجِدُوْنَهٗ مَكْتُوْبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ يَاْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهٰىهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلٰلَ الَّتِيْ كَانَتْ عَلَيْهِمْ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

(دا متقيان مؤمنان چه مقرر دي دوی ته رحمت) هغه کسان دي چه متابعت کوي دوی د (دين د) هغه رسول چه نبي امي دی هغه رسول چه مومي دوی «نوم او صفت د» ده ليکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجيل کښې (هغه رسول چه حکم) امر کوي دوی ته په معروف «نيکی» سره او منع کوي دوی له منکر «بدی» څخه او حلالوی دوی ته ګرد (تول) طيبات (پاک

شیونه چه حرام کړی شوی وو پر دوی پاندی) او حراموی پر دوی پاندی خبیث (پلیت) شیان او لری کوی له دوی څخه درانه بارونه د دوی او قیدونه د سختیو هغه چه وو پر دوی پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه «محمد» او عزت (تعظیم رفاقت) کوی د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوی له دغه «محمد» سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له (متابعته د) دغه «محمد» نو دغه «ستایلی شوی کسان» هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: (یعنی هغه څوک چه زه دغه رحمت ورته مقرروم له هر قوم او تبر او ملت او مذهب څخه چه وی هغه خاص هغه کسان دی چه پیروی کوی دوی د هغه چا چه موصوف وی په دغو لسو صفاتو سره چه محمد صلی الله علیه وسلم دی).

(۱): دا چه هغه رسول او لیږلی زما دی. رسول ئی وباله په نسبت د ځان خپل.

(۲): دا چه هغه نبی او پیغمبر دی. نبی ئی وباله په نسبت د خلقو.

(۳): دا چه هغه رسول امی یعنی نالوستونکی او نالیکونکی دی او دا ئی معجزه او عین الکمال دی چه بی له لوستلو او لیکلو لوی عالم دی.

امی یا خو د «ام ـ مور» په لوری منسوب دی، همغسی چه وړوکی د مور له ګیدی څخنی پیدا کیږی او د هیڅا شاګرد نه وی، نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم هم په خپل ګرد (تول) عمر کښی له هیچا څخنی هیڅ شی نه دی زده کړی او نه له چا سره شاګرد شوی دی. سره له هغه کمال دا دی د هغو علومو او معارفو او حقائقو او اسرارو افاضه چه ده فرمایلی دی د هیڅ یوه مخلوق له قوت او حوصلی څخه نه ده پوره چه د هغه عشر عشیر وړاندی کړی ـ د «نبی امی» لقب له دی حیثیته زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاره د سلهاؤ افتخارونو او ویاړونو پنګه ده. یا د امی نسبت د «ام القریٰ» مکی معظمی په لوری دی. چه د ده مبارک شریف مولد ؤ!.

(٤): دا هغه رسول دی چه مومی دا مؤمنان د بنی اسرائیلو ـ نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم په تورات او هم په انجیل کښی یعنی د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه، نعتونه او صفتونه په سابقه سماوی کتابونو کښی مذکور دی تر دی چه له هغه وخته تر نن ورځی پوری چه «۱۳۷٦» ق کاله زمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له بعثته تیر شوی دی او خورا (دیر) زیات تغیرات، تزئیدات او تنقیصات هم په هغو کتابونو کښی شوی دی خو بیا هم په اوسنیو انجیلو کښی دیر بشارتونه او اشارات موندل کیږی چه هغه د هری زمانی علماؤ د کتابونو په حواله راښوولی دی ولله الحمد علیٰ ذلک.

(٥): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه امر «حکم» کوی دوی ته په معروف او نیکی سره چه هغه توحید او نور فضائل دی.

(٦): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه منع کوی دوی له منکر او بدی څخه چه هغه شرک او نور رذائل دی.

(۷): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حلالوی دوی ته ګرد (تول) طیبات او پاکیزه شیان چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی لکه وازده چه حرامه وه پر یهودانو، او لکه بحیره او سائبه او وصیله چه حرام کړی ؤ پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(۸): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حراموی پر دوی خبیث پلیت شیان لکه خنزیر او مرداره او بهیدونکی وینه.

(۹): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه ږدی یعنی لری کوی له دوی نه درانه بارونه د دوی، چه قتل ؤ د خپل ځان یا له وطن څخه جلا والی (جدا والی) ؤ په قبول د توبی کښی او پریکول د هر هغه اندام ؤ چه ګناه تری صادریده او پریکول د پلیت ځای ؤ له جامی څخه، او داسی ډیر نور سخت کارونه.

(۱۰): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه لری کوی قیدونه چه وو پر دوی او هغه سخت طوقونه چه پراته وو په غاړو د دوی کښی له وخته د موسٰی علیه السلام څخه تر اوسه پوری لکه لزوم د قصاص بی له صحته د عفوی او بی دیته په قتل د عمد او د سهوی دواړو کښی او سوځول د غنائمو او داسی نور سخت احکام یعنی پر یهودانو هغه سخت حکمونه چه نافذ وو او د دوی د خوړو په شیانو کښی د دوی د شرارتونو له وجی هغه مضیقه او تنګی چه وه، هغه ګرد (تول) په دغه دین کښی پورته یا آسانه شوی دی ﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ ﴾ (٦ جزء د النساء «١٦٠» آیت (٢٢) رکوع) او هغه ناپاک شیان لکه لحم الخنزیر، یا ګنده خبری مثلاً رشوت، سود او سوائی او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړی وو، چه د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم راښکاره کړ. الغرض له دوی ځنی ډیر درانه بارونه لری او سپک کړی شوی دی او ډیر قیود تری پورته کړی شوی دی، لکه چه په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «بعثت بالحنیفیة السمحة».

﴿ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ ﴾ هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظیم رفاقت کوی د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مرسته (مدد) کوی له ده سره او متابعت کوی د هغه نور «رڼا» چه نازله کړی شوی ده سره له متابعته د ده نو دغه ستایلی شوی کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی بریالی)، له «نور» ځنی «وحی» مراد ده اعم له دی چه متلو وی «چه په لمانځه کښی لوستله کیږی» یا غیر متلو «چه په لمانځه کښی نه لوستله کیږی».

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي

وَيُمِيتُ ۖ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

ووايه «اى محمده ! چه» اى خلقو بيشكه زه رسول د الله يم تاسى تولو ته (نه بعضو ته لكه نور انبياء) هغه الله چه «خاص» ده لره دى ملک «پاچاهى» د آسمانونو او د ځمكى، نشته هيڅ لايق د عبادت «په حقه سره» مګر هم دى دى چه ژوندى كول كوى او مړه كول كوى نو ايمان راوړئ «يقين وكړئ» پر الله «چه واحد او لا شريک دى» او په رسول د دغه (الله) چه نبى امى (نالوستونكى ناليكونكى دى) هغه رسول چه ايمان لرى په الله او په ګردو (تولو) خبرو د الله او متابعت وكړئ د ده دپاره د دى چه تاسى لاره ومومئ.

تفسير: يعنى ستا بعثت د دنيا ګردو (تولو) خلقو ته عام دى، د عربو په اميونو يا يهودو او نصارىٰ ؤ پورى نه دى محدود، همغسى چه پاک الله مطلق شهنشاه دى ته هم د هغه مطلق رسول ئى اوس د هدايت او كاميابى صورت پرته (علاوه) له دى نه په بل شى كښى نشته چه د هغه دير جامع او عالم نيوونكى شريعت متابعت او پيروى وكړى شى چه تاسى ته هغه راوړى دى ـ هم دغه رسول الله صلى الله عليه وسلم دى چه ايمان پرى راوړل په ګردو (تولو) انبياؤ او مرسلينو عليهم السلام او تمامو سماوى كتابونو باندى د ايمان راوړلو سره مرادف دى.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

او ځينى له قومه د موسىٰ نه يو امت «تولى» دى چه لاره ښيى (خلقو ته) په حقه او په دى حق انصاف كوى «په منځ د خلقو كښى لكه چه دوى په خپله هم پرى عمل كوى».

تفسير: اګر كه اكثره يهودان د سركښى او بى انصافى لارى غوره كوى خو سره له هغه ځينى داسى نيكمرغى ارواحى هم په دوى كښى شته چه نورو ته د الله جل جلاله په لورى او د حقانيت په طرف دعوت وركوى او دوى هم بالذات د حق او انصاف په لاره تګ كوى لكه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ

او بیل بیل کړل مونږ دغه (بنی اسرائیل) دولس قبیلی تولی تولی؛

تفسیر: یعنی د اصلاح او انتظام له پاره په دولس قبیلو سره چه د دولسو پلرونو اولادی وی ویشل شوی دی بیا په هره قبیله کښی یو یو مشر او نقیب مقرر کړی شوی دی چه د دوی پر احوالو کتنه وکړی او تل د دوی د اصلاح خیال ولری ﴿ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا ﴾

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰىهُ قَوْمُهٗٓ اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۚ
فَانْۢبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۭ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَّشْرَبَهُمْ ۭ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ
الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۭ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ۭ وَ
مَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۱۶۰﴾ وَاِذْ قِيْلَ
لَهُمُ اسْكُنُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُوْلُوْا حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ
لَكُمْ خَطِيْٓـٰٔتِكُمْ ۭ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۶۱﴾

او وحی «حکم» مو ولیږه موسٰی ته کله چه اوبه وغوښتې تری قوم د ده «په میدان د تیه کښی» چه ووهه په همسا خپله تیږه (ګټه) نو «چه موسٰی په همسا ووهله تیږه(ګټه)» راوخوټیدلی له هغی تیږی (ګټی) څخه دولس چینی (د قبیلو په شمار) په تحقیق وپیژانده هری قبیلی «له دوی څخه» ځای (چینه) د اوبو چښلو خپلو؛ او سیوری کړی ؤ مونږ پر دوی وریځ «په میدان د تیه کښی» او نازل (راښکته) کړی وو مونږ پر دوی من «ترنجبین» او سلوٰی (مرغان؛ نو وویل مونږ دوی ته چه) وخورئ تاسی له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته؛ او نه ؤ کړی ظلم دوی پر مونږ «په دغه کفران او عصیان سره» ولیکن وو دوی چه په خپلو ځانونو به ئی ظلم کاوه او (یاد کړه) هغه وخت چه وویل شو دوی ته اوسئ تاسی په

دغی قریبې «د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس» کښې او خورئ تاسی له (میوو د) دی ځخه له هر ځای «او له هر شی» ځخه مو چه خوښه وی او ووایئ راوبښه «گناهونه زمونږ» او ننوځئ تاسی دروازی «د دی قریبې - ښار» ته سجده کوونکی نو وبه بښو مونږ تاسی ته گناهونه ستاسی؛ ژر به زیات کړو محسنانو (نیکانو) ته «اجر».

تفسیر: یعنی اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به گرد (تول) ملک هم په لاس درشی کذا فی الموضح - یا ئی دغه مطلب دی چه خطاگانی به مو وبښی، د نیکانو اجر او ثواب به ورته زیاتوی کذا فی عامة الکتب.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ «په خپلو ځانونو» له دوی ځخه خبره غیر له هغی خبری چه ویلی شوی وه دوی ته نو ولیږه مونږ پر دوی عذاب له آسمانه په سبب د هغه چه وو دوی چه ظلمونه به ئی کول.

تفسیر: دغه د «تیه» د میدان واقعات دی، چه ذکر ئی په اول جزء د البقرة ۵۷ تر ۶۱ رکوع کښې تیر شوی دی، د هغه ځای په تفاسیرو کښې ئی ولولئ!.

وَسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُم بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له «حاله د» قریبې «ښار» ځخه هغه چه وو په غاړه د بحر کښې کله چه له حده تیریدل دوی له «فرمانه په ښکار د ماهیانو» په ورځی د خالی کښې کله چه راتله دوی ته ماهیان د دوی په ورځ د خالی د دوی کښې ښکاره (په سر د اوبو) او په هغه ورځ کښې چه

داخل به نه وو په خالي کښې نو نه به راتله (ماهيان) دوی ته هم داسې (لکه چه په خالي کښې راتلل يا په مثل د دغه امتحان) آزمويو مونږ دوی په سبب د دې چه وو دوی چه فسق به ئې کاوه «د الله له اطاعت څخه به وتل».

تفسير: يعنې د خپلې زمانې له يهودانو ځنې د تنبيه او توبيخ په دول (طريقه) د هغه کلي د اوسيدونکو يهودانو د هغې قصې پوښتنه وکړئ! چه د داؤد عليه السلام په زمانه کښې پيښه شوې وه، د اکثرو مفسرينو په نزد له دغې قريې ځنې د «ايله» ښار مراد دی چه د قلزم د درياب پر غاړه کښې د مدين او د طور په منځ کښې واقع وه ـ د دغه ځای اوسيدونکو د سيند د نژديوالي له امله (وجې) د کبانو (ماهيانو) د ښکار عادت درلود (لرلو).
حق تعالیٰ پر يهودانو د خالي «شنبې» د ورځې ښکار کول حرام ګرځولي وو د (ايله) د ښار اوسيدونکي د احکامو په عدول او نافرماني عادي «روږدي» وو نو د الله تعالیٰ له لوري د دوی سخته ازموينه شروع شوه، چه د خالي په ورځ کښې داسې دير زيات کبان «ماهيان» موجود وو، چه د سيند د پاسه سطح باندې به ګرځيدل او په نورو ورځو کښې به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشې شو، او د الله جل جلاله د صريح حکم په خلاف ئې په حيله او بهانه کولو شروع وکړه ـ د سيند په غاړه کښې يې ډندونه جوړ کړل، کله چه د خالي په ورځ کبان په دغو جوړ شوو ډندونو کښې ننوتل نو هغوی به د دوی د وتلو لارې بندولې او په بله ورځ يعنې يکشنبې کښې به ئې نيول چه د خالي د ورځې ښکار پرې صادق نشي، ګواکې دوی په دغه حرکت سره معاذ الله تعالیٰ تيرايسته بالاخر ئې په هم دغې دنيا کښې د دغه مخالفت سزاوی ومونده، چه مسخ شول او خورا (دير) سپک بيزوګان وګرځيدل. له دې نه ښکاره شوه چه پلمې (بهانې) جوړول حيله او مکاري د الله تعالیٰ په دربار کښې له سره نه چليږي.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له يهودانو) کله چه وويل يوی فرقې له دوی «چه نه به ئې په خپله ښکار کاوه او نه به ئې نور منع کول مانعينو ته» ولې نصيحت کوئ تاسې هغه قوم ته چه الله هلاک کوونکی د دوی دی «په دنيا کښې» يا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت «د اور سره په عقبا کښې په سبب د نافرماني د دوی» وويل دوی «چه وعظ کوو مونږ» دپاره د عذر پيدا کولو «خپل» رب ستاسې ته او له پاره د دې چه ښايي دوی وويريږي «له عذابه».

تفسیر: معلومیږی کله چه دوی د الله تعالیٰ د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه، نود ښار اوسیدونکی پر څو قسمونو منقسم شول لکه چه عموماً په داسی حالاتو کښی هم داسی کیږی.

(۱) ـ هغه خلق چه د دغی پلمی (منصوبی) په سیوری کښی ئی د الٰهی حکم صریح مخالفت کاوه.

(۲) ـ هغه نصیحت کوونکی چه تر آخره پوری په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳) ـ هغه کسان چه لږ او ډیر نصائح یی کول، خو څو ورځی وروسته مایوس او د هغوی له سرکښی څخنی ستړی شول او په خپل سر ئی پریښودل.

(٤) ـ هغه کسان وو چه نه په دغه بد عمل کښی شریک شول او نه ئی د هغه په منع کولو کښی خپله ژبه خوځوله او بیخی ځان له جلا (جدا) او چپ پاتی شول ـ دغو مؤخرالذکرو ډلو به هغو ستړو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسی ویل «ولی تاسی خپل سر خوږوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چه په دوی کښی د حق د قبلولو امید او توقع نشته». د دوی په نسبت له دوو خبرو څخنی یوه خبره معلومیږی چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده، یا به الله تعالیٰ دوی بیخی تباه او هلاک کړی، یا به ئی په کوم ډیر سخت عذاب کښی اخته کړی، ځکه چه دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدی.

﴿ قَالُوا۟ مَعۡذِرَةً ﴾ الآیة ـ وویل دوی چه وعظ کوو مونږ دپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی وویریږی دوی له عذابه د الله تعالیٰ او ځان وساتی له گناه څخه) یعنی ښائی له پوهولو سره لږ څه وویریږی، او له خپلو بدو حرکاتو څخنی ستانه (واپس) شی، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالیٰ په حضور کښی دومره معذرت وکړی شو، چه یا الله! مونږ خو تر آخره پوری دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کښی څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر واجب مو اداء کړی دی) څرنگه چه دوی زمونږ خبره نه ده منلی، نو پر مونږ ئی څه الزام دی؟ گواکی ړومبنی ناصحان خو بیخی مایوس نه وو ـ کله چه مایوس شول هم پر عزیمت یی عمل وکړ چه سره له مایوسی یی هم د دوی تعاقب پری نښود.

فَلَمَّا نَسُوا۟ مَا ذُكِّرُوا۟ بِهِۦٓ أَنجَيۡنَا ٱلَّذِينَ يَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ وَأَخَذۡنَا ٱلَّذِينَ
ظَلَمُوا۟ بِعَذَابِۭ بَـِٔيسِۭ بِمَا كَانُوا۟ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

نو کله چه پریښود دوی (لکه چه ئی هیر کړی وی) هغه «نصیحت» چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره «او منع نشول د ښکار څخه په خالی کښی نو» نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه منع کول دوی (دا نور) له

بدی «چه ښکار ؤ په خالی کښی » او ومو نیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ «په کولو د ښکار او له کولو د نهی» په عذاب سخت سره په سبب د هغه چه وو دوی چه گناهونه به ئی کول.

تفسیر: یعنی کله چه دغو نالائقانو د گردو (تولو) نصیحت کونکو پندونه داسی هیر کړل ـ لکه چه له سره ئی نه وو آوریدلی، نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل) او ظالمان مو په سخت عذاب کښی گرفتار کړل ﴿ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوٓءِ ﴾ د الفاظو عموم دلالت کوی چه هغو کسانو ته چه له نصیحت څخنی ستړی شوی وو او ﴿ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ﴾ الآیة ـ به ئی ویل او هغو کسانو ته چه تر آخره پوری ئی د وعظ او نصیحت سلسله جاری ساتله هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو او یوازی ظالمان ونیول شول. هم دغه له عکرمه رضی الله تعالیٰ عنه څخنی منقول دی. او ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ده پر فهم او پوهه باندی تحسین او آفرین ویلی دی. باقی هغه کسان چه له اوله تر آخره پوری ساکت پاتی وو ـ الله تعالیٰ هم د دوی له ذکره سکوت وفرمایه. «ابن کثیر» څه ښه لیکلی دی **(فنص علیٰ نجاة الناهین وهلاک الظالمین وسکت عن الساکتین لان الجزاء من جنس العمل فهم لا یستحقون مدحاً فیمدحوا ولا ارتکبوا عظیما فیذموا** (ابن کثیر) **ورجح بعد ذلک قول عکرمة والله اعلم**
(نو تصریح وفرمایله الله تعالیٰ په نجات د نصیحت کوونکو له عذابه ـ او په هلاک او عذابیدلو د ظالمانو او سکوت ئی وفرمایه له حاله د هغو کسانو چه دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو څخه ځکه چه جزا د هری گناه موافق او مناسب د هغی گناه سره وی ـ نو دوی نه مستحق د مدحی دی او نه دوی په خپله په گناه کښی شامل شوی دی چه د دوی مذمت بیان شی. اوس الله تعالیٰ د دوی د عذاب خبر راکوی؛)

فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

نو کله چه سرکشی وکړه دوی له «پریښودلو د» هغه شی څخه چه منع شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه ښکار د ماهی ؤ په خالی کښی نو) وویل مونږ دوی ته چه شئ بیزوگان شړلی رټلی سپک کړی شوی.

تفسیر: ښائی پخوا له دی نه به څه نور عذاب راغلی وی، کله چه بیخی له حده تیر شول، نو گرد (تول) ذلیل شادوگان «بیزوگان» وگرځول شول ـ یا دی ﴿ فَلَمَّا عَتَوْا ﴾ الآیة ـ د تیر آیت ﴿ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ ﴾ الآیة ـ تفسیر وگرځول شی ـ یعنی هغه ﴿ بِعَذَابٍ بَئِيسٍ ﴾ هم دغه له دوی څخنی د بیزوگانو جوړول وو ـ حضرت شاه صاحب لیکی چه «منع کوونکو له ښکار کوونکو سره ناسته ولاړه او ملاقات پریښود او په منځ کښی ئی دیوال وواهه. یوه ورځ گهیځ (سحر

وختی) چه خپل سرونه ئی له دیواله اوچت کړل وئی لیدل چه په هر کور کښی بیزوګانی دی، دغو بیزوګانو خپل او پردی تول پیژاندل او د خپلوانو په ښو کښی لویدل او خپل تاثر به ئی ښکاراوه او ژړل به ئی، آخر په ډیر بد صورت سره دری ورځی وروسته مړه شول.»

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

او (یاد کړه) هغه وخت چه خبر ورکړی ؤ رب ستا «د دی خبری» قسم دی خامخا مسلط به کړم هرومرو (خامخا) په دغو «یهودانو» تر ورځی د قیامت پوری هغه څوک چه رسوی به دوی ته سخت عذاب (لکه وژل شړل جزیی پری مقررول)؛

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له طرفه صریح اعلان شوی ؤ چه که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پریږدی، نو حق تعالیٰ تر قرب قیامت پوری وقتاً فوقتاً پر دوی باندی داسی خلق مسلط کوی چه دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوی. بد عذاب ئی د یهودانو د دی دنیا محکومانه ژوندون وفرمایه ـ لکه چه د یهودانو قوم کله د یونانی او کله د کلدانی پادشاهانو تر حکومت لاندی وو. او کله دبخت نصر او د نورو د شدائدو د مشق تخته ګرځیدلی وو ـ په آخر کښی د حضرت نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم تر مبارک عهد پوری دوی مجوسیانو ته باج ورکوونکی وو ـ بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول ـ غرض له هغه وخته راهیسی تر نن ورځی پوری دوی ته من حیث القوم د عزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چیری چه اوسیدل د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوری به ئی سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه ګالل (تیرول) د دوی مال او دولت او نور هیڅ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی ـ او نه به دوی تر قیامته پوری نجات موندلی شی، په آخر کښی کله چه دغه خلق د دجال مددګاران کیږی او له هغه سره راوځی، نو د حضرت مسیح علیه السلام د مسلمانو ملګرو له لاسه به وژل کیږی. کما ورد فی الحدیث.

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

بیشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چاته چه د عذاب اراده ئی وفرمائی) او بیشکه دغه «الله» خامخا ښه ښښونکی «د خطیاتو» ډیر رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره».

تفسير: يعني هغوى چه له شرارته لاس وانخلى، الله تعالىٰ ځينى وختونه پر دوى باندى په هم دغه دنيا كښې عذاب نازلوى ـ او هغومره سخت او بدرنگ مجرم چه توبه وباسى او په ندامت سره د الله تعالىٰ په لورى رجوع وكړى نو د الله تعالىٰ مغفرت او رحمت هم لا يتناهى دى او په معافى كښې ئى هيڅ ځند (تاخير) نشته.

وَقَطَّعْنَٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِّنْهُمُ ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَٰهُم بِٱلْحَسَنَٰتِ وَٱلسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

او متفرق كړل مونږ دوى په ځمكه كښې فرقى فرقى «چه هيڅ ملك ترى خالى نه دى» ځينى له دوى څخه نيكان دى او ځينى له دوى څخه راښكته له دى «مرتبى د صلاح» او وآزمويل مونږ دوى په نيكيو «نعمتونو لكه صحت، غنا» او په بديو «زحمتونو لكه مرض فقر» ښائى چه دوى وگرځى «الله ته».

تفسير: د يهودانو دولت برهم شو، نو په خپلو منځونو كښې د بى اتفاقى او مخالفت له كبله (وجى) هر طرف ته سره تيت او پرک (منتشر) شول هيڅ يو اجتماعى قوت او شوكت ئى پاتى نشو او مختلف مذاهب پيدا شول. «دغه احوال زمونږ محمدى امت ته د عبرت له پاره اورول شوى دى.» خو سره له هغه هم ځينى افراد په دوى كښې نيک هم وو. مگر اكثر ئى كافران او فاسقان وو. د دغو اكثرو له پاره هم مونږ د رجوع او انابت الى الله ډيرى مواقع پيدا كړى دى ـ كله مو دوى ته د عيش او تنعم ژوندون وركړى دى ـ او كله مو دوى په سختى او تكليف مبتلا كړى دى چه ممكن دى دوى احسان ومنى، يا له سختيو ځنى وويرېږى او توبه وباسى، او د الله تعالىٰ په لورى رجوع وكړى.

فَخَلَفَ مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا ٱلْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُۥ يَأْخُذُوهُ ۚ

نو پاتى شول وروسته له دوى نه (داسى) بد خليفگان چه وارثان شول د كتاب «تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چه» اخلى دوى مبلغ «او اسباب» د دى لږى خسيسى «دنيا په رشوت د اخبارو او احكامو د تحريف په بدل» او

وائی دوی ژر به ښښنه وکړه شي مونږ ته او، حال دا که راشي دوی ته مبلغ «او اسباب نور» په مثل د دی نو اخلی دوی هغه «هم»؛

تفسیر: یعنی د دوی په ړومبنیو پلرونو او نیکونو کښی څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنی اولاده او ځوځات داسی ناخلفه شو چه د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وګرځیدل د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره ئی، د ده په آیتونو کښی په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه ئی واخیستل او د تورات د احکامو په خلاف به ئی فیصلی صادرولی ـ بیا برسیره پر دی لوی ظلم او د تعجب ځای دا دی چه د داسی نالائقو او رذیلو حرکاتو له ارتکابه سره سره دوی داسی عقیده او دعوی هم کوله چه له دغو خبرو ځنی مونږ ته د هیڅ ضرر اندیښنه نشته، مونږ خو د الله تعالیٰ اولاد او محبوبان یو، هر څه چه وکړو نو الله تعالیٰ به ضرور زمونږ له بی اعتدالیو ځنی راتیریږی د هم دغی عقیدی په بناء، تل تیار اوسیږی چه په آینده کښی هر کله چه موقع پیدا شی، بیا رشوت واخلی او هم داسی د بی ایمانی په لوری اعاده وکړی ـ ګواکی د دی خبری په ځای چه پر خپلو دغو تیرو حرکاتو نادمان شی، او په آینده کښی عزم ولری چه د داسی حرکاتو اعاده به نه کوی دوی بیخی له الله تعالیٰ ځنی مأمون کیږی او د همغو شرارتونو او بی ایمانیو د اعادی عزم کوی له دی نه زیات حماقت او بی حیائی به نور څه وی؟

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَاقُ الْكِتَابِ أَن لَّا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

آیا نه وه اخیستی شوی له دوی څخه کلکه وعده په دی کتاب کښی «بلکه آخیستی شوی وه داسی» چه نه به وائی دوی پر الله مګر حق «رښتیا خبره» او لوستی «او لولولی» وو دوی هغه احکام چه په دغه (تورات) کښی وو؛ او دار د آخرت «جنت» خیر «ډیر غوره بهتر دی» دپاره ده هغه کسانو چه ویریږی (له عذابه او ځان ساتی له حرامو)؛ آیا نو تاسی عقل نه کوئ نه پوهیږئ «چه دنیا فانی او عقبا باقی ده»

تفسیر: یعنی په تورات کښی هغه عهد چه اخیستی شوی ؤ چه د الله تعالیٰ په نسبت پرته (علاوه) له رښتیا څخه د بل شی نسبت مه کوئ! آیا دوی ته دا نه دی معلوم چه د الله تعالیٰ جل جلاله له کتابونو او احکامو څخه سترګی پټوی او په الله جل جلاله پوری افتراء کوی حال دا چه دغه

خلق چه کتاب الله تورات لولی او لولوی ئی نو بیا څرنګه ویلی شی چه د هغه مضمون دوی ته نه دی معلوم یا ئی نه دی په یاد، حقیقت هم دغه دی چه د فانی دنیا په متاع «او د حرام رشوت» په عوض دوی دین او ایمان پلورلی دی او د آخرت له تکلیف او راحت څخنی ئی سترګی پټی کړی دی، دوی دومره هم نه پوهیږی چه له الله تعالیٰ څخنی وویریږی او د تقویٰ لاره اختیار کړی دوی ته د آخرت کور او د هغه ځای عیش او تنعم د دنیا له خوشالی څخه ډیر بهتر او فائق دی. کشکی اوس هم دوی ته عقل راشی (او له دنیا نه تیر او عقبا ته ګیر شی).

وَالَّذِيْنَ يُمَسِّكُوْنَ بِالْكِتٰبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿١٧٠﴾

او هغه کسان «له دوی څخنی» چه ښه ټینګ نیسی کتاب او قائموی «سم اداء کوی سره له تولو حقوقو» لمونځ؛ بیشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب «عوض، بدل» د نیکوکارانو «له دوی څخه».

تفسیر: یعنی د توبی او د حال د اصلاح ور اوس هم پرانستلی دی، هغه کسان چه د شریرانو لاره پریږدی او د تورات د اصلی هدایاتو لاره ټینګه نیسی او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینګه نیسی او د الله تعالیٰ د بندګی «لمانځه او نورو» حقوق په ښه دول (طریقه) سره اداء کوی. الغرض چه د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کیږی؛ نو الله تعالیٰ د هغوی اجر نه ضایع کوی او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محنتونو د خوږو میوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکی دی.

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهٗ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۚ
خُذُوْا مَآ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿١٧١﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چه راپورته کړ مونږ غر «د طور» د پاسه د دوی ګواکی دغه غر یو سایبان ؤ «لکه چتری د دوی په سر وه» او غالب ګمان وکړ «وویریدل» دوی چه بیشکه هغه غر راپریوتونکی دی پر دوی «له هوا که تورات ونه منی او ومو ویل دوی ته چه» ونیسئ تاسی هغه «تورات» چه درکړی مو دی تاسی ته په قوت (زور ښه کوښښ) سره او

یاد کړئ هغه احکام چه په ده کښې دی ښائی تاسی ته چه ځانونه وساتئ تاسی! «له ګناهونو».

تفسیر: یعنی هغه میثاق الکتاب ـ عهد او اقرار چه له دوی څخه اخیستی شوی ؤ او اوس دوی ته ور په یاداوه شی هغه په داسی یوه اهتمام سره اخیستی شوی ؤ چه غر د دوی په سرونو باندی ځوړند شوی ؤ. او دوی ته داسی ویلی شوی وو هغه شی تورات او نور چه تاسی ته درکاوه شی، هغه ښه تینګ ونیسئ!، او په ښه عزم سره ئی وساتئ! او هغه نصائح چه تاسی ته شوی دی هغه تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پری وکړئ که نه د انکار په صورت کښی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ دغه غر پر تاسی غورځوی او هلاک کوی مو. افسوس دی چه هغه عهد او اقرار مو بیخی هیر کړی دی چه په دومره اهتمام، تخویف او تاکید له تاسی څخه اخیستی شوی ؤ. د «رفع الجبل» قصه په اول جزء د البقرة په «۸» رکوع کښی تیره شوی ده هلته ئی وګورئ!

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا۟ بَلَىٰ شَهِدْنَآ أَن تَقُولُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَٰفِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه واخیست رب ستا له بنی آدمو څنی له شاګانو د دوی څخه اولادی د دوی او شاهدان یی کړل دوی پر ځانونو خپلو باندی، (او وفرمایل الله دوی ته) آیا نه یم زه رب ستاسی! وویل دوی «او اقرار ئی وکړ» هو! «ته رب زمونږ ئی، په ربوبیت د الله» ګواه کړه مونږ خپل نفسونه، «د دی جهته» چه و «نه» وایئ تاسی په ورځ د قیامت کښی چه بیشکه مونږ وو له دغه «توحیده» غافلان (ناخبران) یا «د دی جهته چه» و «نه» وائی تاسی چه بیشکه هم دا خبره ده چه شرک غوره کړی ؤ پلرونو زمونږ پخوا له «مونږه» او وو مونږ اولاده پس له دوی نه «نو اقتدا کړی وه مونږ په هغو پسی» نو آیا هلاکوی (په عذابوی ته یا الله!) مونږ په

هغه کار باندی چه کړی ؤ باطله عمل کوونکو «مشرکانو».

تفسير: له خاص ميثاق ځخه وروسته دلته د عام ميثاق ذکر کوی، چه د ګردو (تولو) حقه ؤ عقائدو او سماوی اديانو د اساس تيږه (ګټه) هم دغه ده چه انسان د الله تعالیٰ پر وجود او عمومی ربوبيت اعتقاد ولری، د مذهب ګرد (تول) عمارت يوائځی پر هم دغه تاداو (بنياد) او تيږه (ګټه) ولاړ او ودان دی. کله چه دغه اعتقاد نه وی، په مذهبی ميدان کښی د عقل او فکر لار ښوونه او د انبياؤ او مرسلانو هدايات هيڅ نفع نه شی رسولی. که په پوره غور او تأمل سره وکتل شی نو د آسمانی مذهب تمام اصول او فروع بالاخر د الله تعالیٰ «عمومی ربوبيت» تر هم دغی عقيدی پوری منتهی کيږی. بلکه په هم دی کښی پيچلی شوی دی. سليم عقل، وحی او الهام د هم دغه اجمال شرح کوی نو ډير ضروری ؤ چه دغه د هدايت تخم چه ښائی د ګردو (تولو) آسمانی تعليماتو مبدأ او منتها او د تولو ربانی هداياتو د وجود مجمل ورته وويل شی، په عامی فياضی سره د انسانی نوعی په ګردو (تولو) افرادو کښی وشيندلی (ونوستلی) شی ځو هر انسان د عقل او فهم او وحی او الهام په اوبولو (پتولو) سره هغه تخم د شجرة الايمان والتوحيد تر درجی پوری ورسولی شی، که د قدرت له لوری ابتداء دغه تخم د انسانانو په زړونو کښی نه شيندلی (نوستلی) کيدی او د اساسی او جوهری عقدی حل د عقولو او فکرونو نوکانو ته سپارلی کيدی ، نو يقيناً به دغه مسئله هم د منطقی استدلالونو په ملاعبو او لوبو کښی ننوتله، يوه نظری مسئله به تری جوړيده چه پر هغی باندی تول لا چيری بلکه اکثره خلق هم متفق کيدی نشی، لکه چه تجربه راښيی چه د فکر او استدلال شورماشور علی الاکثر د اتفاق په ځای زياتره د آراؤ پر اختلاف منتج کيږی نو ځکه چيری ئی چه د غور او فکر د قوت، او د وحی او الهام د رڼا د قبولو استعداد په انسانانو کښی په وديعت سره ايښی دی. هلته د دی اساسی عقيدی له تعليمه هم دوی فطرتاً ګټه (فائده) کړی ده چه د هغه په اجمال کښی د تولو آسمانی هدايتونو تفصيل منطوی (نغختی) او مندمج (راغوند) دی ـ او چه بی له هغه د مذهب د عمارت هيڅ ستن نشی دريدلی ـ دا د همغه ازلی او ربانی تعليم اثر دی چه د آدم عليه السلام اولاده په هر قرن او په هره ګوښه کښی د حق تعالیٰ د عمومی ربوبيت په عقيدی باندی تر يوه نه تر يوه حده پوری پرله پسی متفق پاتی دی ـ او هغه معدود افراد چه د کومی عقلی او روحی ناروغی له سببه ئی د دی عمومی فطری احساس په خلاف غږ پورته کړی دی ـ دوی بالاخر نه يوازی دنيا ته بلکه په خپل نظر کښی هم داسی دروغجن ثابت شوی دی، لکه چه يو صفرائی رنځور د لذيذو او ښو خوندورو خوړو په ترخو او بد خوندو ښکارولو کښی دروغجن ثابتيږی. په هر حال د پيدايښت له ابتداء ځخه تر نن ورځی پوری د الله جل جلاله په کبری ربوبيت باندی د هری درجی او طبقی انسانانو عمومی اتفاق او اجماع د دی خبری زبردست سند او لوی دليل دی چه دغه عقيده د عقولو او افکارو د ځغليدلو او مندو وهلو ځخه لا پخوا د هم دغه حقيقی فاطر له جانبه د آدم عليه السلام اولادی ته بلا واسطه تلقين شوی ده، که نه د فکر او استدلال له لاری د داسی

يوه اتفاق پيدا كيدل تقريباً ناممكن ؤ. د قرآن كريم دغه امتيازى خصوصيت دى چه په حاضرو آيتونو كښې د دى عقيدى د دغه فطرى مساوات پر اصلى اسرارو باندى رڼا (رڼرا) اچوى.
بلاشبهه زمونږ نه دى په ياد چه د دى اساسى عقيدى تعليم كله، چيرى او په كومو اطرافو او اكنافو كښې راكړى شوى دى؟ ولى همغسى چه يو خطيب، نطاق، منشى او محرر يقين لرى چه هرومرو (خامخا) ده ته چا د عمر په ابتداء كښې د كلماتو ادا وربښوولى ده، چه د هغو په اثر يى پر مخ تګ او ترقى كړى ده او نن ورځ تر دغى اندازى پورى رسيدلى دى اګر كه د ړومبنى لفظ ښوونكى ـ او د ښوولو وخت او ځاى او نور محلى خصوصيات بلكه بالذات په خپله همغه ښوونه ئى هم ور په ياد نه دى، خو بيا هم له دغو موجوده آثارو څخه يقين دى چه دغه امور ضرور بالضرور واقع شوى دى. هم داسى دى د الٰهى ربوبيت په عقيدى باندى د انسان اتفاق چه د اقوامو او زمانو دغه ټول اختلافونه د دى خبرى ښكاره شاهد دى، چه دغه شى د فطرت په ابتداء كښې د كوم معلم په ذريعه دوى ته ور رسيدلى دى. باقى د تعليمى خصوصياتو او احوالو محفوظ نه پاتى كيدل په دغه تسليم او قبول كښې هيڅ خرخشه او خلل نشى آچولى دغه ازلى او فطرى تعليم چه تر نن ورځى پورى د هغه ښكاره آثار د انسانانو په فطرت كښې پرله پسى شته هر انسان د الله جل جلاله د حجت په مقابل كښې ملزم او ملامتوى. هر څوک چه خپل غفلت بى خبرى يا د پلرونو او نيكونو په پټو سترګو تقليد د الحاد عذر او د خپل حقانيت دليل ګڼى د هغه په مقابل كښې د بى زوال خداى دغه قاطع حجت چه انسان خپل اصلى فطرت ته متوجه ګرځوى فيصله كوونكى ځواب دى. حضرت شاه صاحب فرمائى چه (الله تعالىٰ د آدم عليه السلام له شا څخنى د ده اولاده او د اولادى له شاګانو څخنى ئى د دوى اولاده وويسته، له ګردو (تولو) څخنى ئى د خپل الوهيت اقرار واخيست بيا ئى بيرته په همغو شاګانو كښې ور داخل كړل، له دى نه دغه مدعا ده چه د الله تعالىٰ په مطلق رب منلو كښې هر انسان د خپل ځان له پاره كفايت كوى، د پلرونو تقليد نه دى پكار، كه پلار مشرک شى نو په ځوى باندى ئى لازم دى چه ايمان راوړى! كه چا ته داسى يوه شبهه پيدا شى چه هغه عهد خو زما په ياد نه دى پاتى، نو بيا څه حاصل؟ نو داسى دى وپوهيږى چه د هغه نښه خو د هر انسان په زړه كښې ده او په ګردو (تولو) ژبو باندى د هغه خبره جارى ده چه د ګردو (تولو) شيانو پيدا كوونكى الله جل جلاله دى او پر دى باندى ټول جهان قائل دى او هر چيرى مشهور دى ـ او هغه كسان چه منكران يا مشركان شوى دى نو دوى د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونى شرک غوره كړى دى، نو بيا دوى په خپله دروغجنان دى.)

وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

او هم داسى «لكه قصه د ميثاق» په تفصيل سره بيانوو مونږ آيتونه د قدرت خپل) او دپاره د دى چه دوى ښائى را وګرځى «له چتى (بيكاره) تقليده

او خپل فکر وچلوی».

تفسیر: په موضح القرآن کښې راغلي دي چه دغه قصه ئې يهودانو ته واوروله چه هغوی هم له خپل عهده همغسې ګرځيدلي وو لکه چه مشرکان ګرځيدلي دي.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِيٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿۱۷۵﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ۚ فَمَثَلُهٗ
كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ؕ
ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۱۷۶﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو «يهودانو يا قوم خپل» خبر «او حال» د هغه «سړی» چه ورکړی ؤ مونږ هغه ته «علم» د آيتونو خپلو نو راووت «او بې زار شو په کفر او اعراض سره» له هغو آيتونو، نو ورپسې شو شيطان «او تير ئې ايست» نو شو له ګمراهانو او که اراده فرمائلې وی مونږ نو خامخا پورته کړی به ؤ مونږ دی په دی آيتونو سره «مقام الابرار ته» وليکن ده مينه وکړه ځمکې ته او متابعت ئې وکړ د هوا خپلې نو مثال د ده «په خساست کښې» په شان د سپی دی، چه که حمله وکړې پرې «يا ئې کوری، چغه کړې او وئې شړې» نو ژبه راباسی او غاپې او که ئې پرېږدې «او څه ورته ونه وائې هم» ژبه راباسی او غاپې؛ دغه «تير مثل» مثال د قوم هغه دی چه دوی «له ډيره کبره او عناده» نسبت د دروغو کوی آيتونو زمونږ ته، نو بيان کړه «دوی ته» دغه قصې «او احوال» ښائی چه دوی فکر وکړی «په کښې او ايمان راوړی».

تفسیر: د اکثرو مفسرينو په نزد دغه آيات د «بلعم بن باعوراء» په حق کښې نازل شوی دي چه يو صالح عالم او متصرف فقير ؤ وروسته ده د الله تعالىٰ آيات او هدايات پرېښودل، او د يوی ښځې په اغوا او د دولت په طمع د حضرت موسىٰ عليه السلام په مقابل کښې د خپلو تصرفاتو په

چلولو او ناپاکو تدابيرو په کار آچولو لگيا شو. آخر ئې موسٰى عليه السلام ته هيڅ زيان او نقصان ونه شو رسولی او دی په خپله ابدی مردود شو. د هغه الهٰی آيتونو علم چه «بلعم» ته ورکړی شوی ؤ، که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو دی به د هغه په وسيله ډيرو لوړو مرتبو ته رسيدلی ؤ، او دغه هلته کيدی شو چه ده په خپل علم عمل کړی وی . او د الله تعالیٰ د آيتونو د اتباع توفيق ور په برخه کيده خو داسی ونه شو، ځکه چه ده په خپله له آسمانی برکاتو او آيتونو څخه مخ واړاوه، او د ځمکی د شهواتو او لذاتو په لوری متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسی رهی (روان) ؤ، او شيطان ده پسی لويدلی تعاقب ئې کاوه، تر دی چه د پخو کړو تلونکو او گمراهانو په سلسله کښی ورننووت، په دغه وخت کښی د ده حال د هغه سپی په شان شو چه ژبه ئې د باندی وتلی وی، او در گرده غاپی او هونگيږی که حمله پری وکړی او کوری ئې کړی ـ يا ئې همغسی خوشی پريږدی، په هر صورت سره هغه پرله پسی غاپی، هونگيږی او خپله ژبه يی ويستلی وی، ځکه چه په طبيعی دول (طريقه) د زړه د کمزوری له وجی د تودی هوا په د باندی ايستلو او د سړی هوا په ننه ايستلو باندی په سهولت قادر نه دی ـ هم داسی په سفلی غوښتنو کښی ئې د سخت سا وهونکی سپی حال شو، چه د اخلاقی کمزوری له سببه په آيات الله پوهيدل او نه پوهيدل ـ تنبيه کول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کښی برابر شول ﴿ سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴾ د دنيا له حرصه د هغه ژبه د باندی راوتلی او ځړيدلی وه، او د آيات الله د ترک له نحوسته د بدحواسی او د زړه د پريشانی نقشه او حال د پرله پسی غپيدلو په مثال کښی ظاهر شو. ممکن دی چه د «بلعم» د باطنی او معنوی کيفيت د ظاهرولو له پاره يوازی د يو مثال په دول (طريقه) د ﴿ إِن تَحۡمِلۡ عَلَيۡهِ يَلۡهَثۡ أَوۡ تَتۡرُكۡهُ يَلۡهَثۚ ﴾ مضمون ذکر کړی شوی وی او کيدی شی چه په دنيا يا آخرت کښی د ده له پاره هم دغه سزا تجويزه شوی وی، چه په ظاهری او حسی دول (طريقه) ژبه يی د سپی په شان د باندی وتلی وه، او تل لکه د ويريدلی ـ بد حواس او پريشان انسان په شان وئيږی او غاپی ـ العياذ بالله. ځينی وائی چه دغه سړی اميه بن ابی الصلت ؤ چه ده ته هم د ځينو پخوانيو کتابو علم ورکړی شوی ؤ او په دی ښه خبر ؤ چه محمد صلی الله عليه وسلم آخر الزمان نبی دی، خو سره له هغه له ډيره کبره او حسده او عناده پری کافر شو. د آيتونو شان نزول هر څه چه وی په هر حال دلته د هوا پرستانو انجام ښوولی شوی دی چه د حق له قبلولو، يا له ښه پوهيدلو څخه وروسته، يوازی په دنيوی طمع او د سفلی غوښتنو په متابعت الهٰی احکام پريږدی، او د شيطان پر اشاراتو درومی او د الله تعالیٰ د عهد او ميثاق هيڅ پروا نه کوی. گواکی يهودانو ته تنبيه وفرمايله شوه چه يواځی علم الکتاب دومره نافع نه شی کيدی ، تر څو پوری چه په صحيحه معنی سره د هغه اتباع ونه شی.

﴿ مَثَلُ ٱلَّذِينَ حُمِّلُواْ ٱلتَّوۡرَىٰةَ ثُمَّ لَمۡ يَحۡمِلُوهَا كَمَثَلِ ٱلۡحِمَارِ يَحۡمِلُ أَسۡفَارَۢاۚ ﴾ «٢٨» جزء د الجمعة «٥» آيت (١) رکوع بدو عالمانو لره په دغو آيتونو کښی لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته که پری غور او فکر وکړی.

سَآءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿١٧٧﴾

بد مثال دی ((مثال د)) قوم هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی وی آیتونو زمونږ ته او په ځانو خپلو وو دوی چه ظلم به ئی کاوه (په کفر او معاصیو سره).

تفسیر: د مشرکینو او نورو په تردید کښی په لوی قرآن کښی ځای په ځای د عنکبوت ذباب ـ غنی ـ مچ او نورو مثالونه بیان شوی دی مګر د دغو خلقو مثال په داسی بد ډول (طریقه) سره بیان شوی دی چه هیڅ یو غیرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشی ګرځولی، او هغه بی حیا او غدار چه خپل ځان د هغه مثال ګرځوی، نو هغه فقط د خپل ځان له پاره زیان رسوی.

مَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِيْ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٧٨﴾

هر چا ته چه هدایت وکړی (سمه صافه لاره وښیی) الله نو همغه د هدایت (او سمی صافی لاری) موندونکی دی، او هر هغه څوک چه ګمراه کړی (ده لره الله) نو دغه ګمراهان هم دوی دی زیان کاران.

تفسیر: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځی چه د الله تعالیٰ په هدایت او مرسته (مدد) له صحیح علم سره موافق د عمل توفیق ور په برخه شی. هغه علم چه انسان موافق نه کړی چه د هغه په ښوونه په سمه لاره باندی لاړ شی، نو هر څومره چه دغه عالم علمی فضیلت او قابلیت ولری ودی پوهیږی چه پرته (علاوه) له زیان او خساری څخه بل هیڅ شی به د ده په لاس ورنشی نو ځکه انسان دی په خپل علم او فضل باندی مغرور نشی، بلکه تل دی له الله تعالیٰ څخه هدایت او توفیق وغواړی.

وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا
يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا
يَسْمَعُوْنَ بِهَا ؕ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿١٧٩﴾

او خامخا په تحقيق پيدا كړي دي مونږ دپاره د جهنم (دوزخ) ډير كسان له جن «پيريانو» او له انسانانو چه دي دوى لره «داسې بې معنى» زړونه چه هيڅ نه پوهيږي دوى په هغو سره (حق له باطله) او دي دوى لره «داسې بې فائدې» سترګي چه نه ويني دوى په هغو سره «نښې د قدرت» او دي دوى لره «داسې بې كاره» غوږونه چه نه اورى په هغو سره (آيتونه د الله) دغه كسان په شان د چارپايانو دي «د نفساني امورو په اتباع» بلكه دوى «چه مكلفان دي» ډير ګمراهان دي (له چارپايانو څخنې) دغه كسان هم دوى دي غافلان «كاملان په بې خبرى كښې».

تفسير: دغه آيت په ښكاره ډول (طريقه) د ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ له آيت سره معارض معلوميږي نو ځكه ځيني مفسرين هلته د ﴿ لِيَعْبُدُونِ ﴾ لام د «غايت» له پاره او دلته په ﴿ لِجَهَنَّمَ ﴾ كښې لام د «عاقبت» له پاره مرادوى يعني د ګردو (تولو) له پيدا كولو څخنې اصلي مطلب خو عبادت دى ليكن څرنګه چه ډير انسانان او پيريان په دغه مطلب پوره نه كړى شي. نو عاقبت په دوزخ ته ليږلي كيږي نو د دغه عاقبت په لحاظ ويلي شو چه ګواكې دوى دوزخ له پاره پيدا شوى دي كمافي قوله تعالىٰ ﴿ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ﴾ خو د محققينو په نزد دغه تكلف ته هيڅ حاجت نشته او دوى په دواړو ځايونو كښې لام د (غايت) له پاره بللى دى ـ مګر په ﴿ لِيَعْبُدُونِ ﴾ كښې «تشريعي غايت» او دلته په ﴿ لِجَهَنَّمَ ﴾ كښې «تكويني غايت» دى.

﴿ لَهُمْ قُلُوبٌ ﴾ الآية ـ چه دي دوى لره داسې بې معنى زړونه چه هيڅ نه پوهيږي په هغو سره حق له باطله الخ) يعني زړه، غوږونه، سترګي او نور ګرد (تول) شيان ئې شته دي، خو نه په خپلو زړونو كښې په آيات الله كښې غور كوى او نه د قدرت نښې د عمق او اعتبار په نظر مطالعه كوى ـ او نه الهٰى خبرې د قبول په غوږونو سره آورى. څرنګه چه د چارپايانو (حيواناتو) ګرد (تول) ادراكات يوازې د خوړلو او څښلو او بهيمي جذباتو په دائره كښې محدود وى هم دغسې د دوى حال هم دى چه خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پښې، سترګي او غوږونو الغرض د الله تعالىٰ نورى وركړى شوى قواوى يوازې د دنيوى لذائذو او مادى غوښتنو د تحصيل او تكميل له پاره پكار اچوى ـ او له انساني كمالاتو او د ملكوتي خصائلو له اكتساب سره هيڅ سر او كار نه لرى، بلكه كه غور وكړ شي نو د دوى حال له يوه لورى د حيواناتو له حاله هم بدتر دى ـ ځكه چه حيوان د خپل خاوند په بللو راځي او د ده په رټلو او شړلو اوړى، مګر دوى له سره د خپل حقيقي مالك په غږ باندى غوږ نه يږدى بل دا چه حيوانات له خپلو فطرى قواؤ څخنې همغه كار اخلي چه د قدرت له لورى د هغوى له پاره پيدا شوى دى او له هغه څخنې زيات استعداد په هغوى كښې له سره نشته ـ ليكن هغه فطرى قوت او استعداد چه د روحاني او عرفاني ترقياتو له پاره په دغو خلقو كښې په وديعت ايښود شوى دى، دوى هغه د خپل مهلك غفلت او بې لارى

لامله (له وجی) په خپلو لاسونو سره ضایع او معطل کړی دی.

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِیْنَ یُلْحِدُوْنَ فِیْٓ اَسْمَآئِهٖ سَیُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸۰﴾

او خاص الله لره دی (تول) نومونه ډیر ښه نو وبولئ دغه «الله» په همغو «ښو نومونو» سره او پریږدئ هغه کسان چه «له ډیره جهله» الحاد «کوږوالی» کوی په نومونو د الله کښې ژر به سزا ورکړه شي دوی ته د هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: د غافلینو حال ئی بیان کړ او په هغه سره ئی مؤمنانو ته تنبیه ورکړه چه تاسی غفلت مه اختیاروئ، هغه شي چه غفلت لری کوی د پاک الله یاد دی، نو تاسی پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو ئی وستایئ! او هغه کسان چه د الله جل جلاله د اسماؤ او صفاتو په نسبت کوږ تګ کوی هغوی پریږدئ! دوی څه چه کوی همغه به مومی ـ د الله تعالیٰ د نومونو او صفتونو په متعلق کوږ تګ دا دی چه په الله تعالیٰ باندی د داسی نامه او صفت اطلاق وکړی شي چه د هغه اجازه شریعت نه وی ورکړی ـ او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لائق نه وی یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندی وشی ـ یا د هغو د معنی ګانو په بیانولو کښې بی اصوله تاویل ـ لاندی باندی او وړاندی وروسته وکړی شي یا ئی په معاصی مثلاً سحر او په نورو مواقعو کښې استعمال کړی یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوی، لکه چه یهودان ئی ابوالمکارم ـ پلار د کرمونو او ابیض الوجه ـ سپین مخی بولی. او نصاریٰ ئی ابوالمسیح ـ پلار د مسیح بولی او حکماء ئی علة الاولی ړومبنی علت بولی دغه ګرد (تول) کاره تلل دی. کله چه د دوزخیانو بحث تیر شو. نو اوس د جنتیانو حال بیانیږی

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ یَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ یَعْدِلُوْنَ ﴿۱۸۱﴾

او ځینی له هغو کسانو چه پیدا کړی دی موږ یو امت (جماعت) دی چه لاره ښیی خلقو ته په حقه او په هم دی «حق» سره برابری «او انصاف» کوی (په ګردو (تولو) معاملاتو کښې).

تفسیر: دغه جماعت محمدی مرحومه امت دی علیٰ صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیم چه دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کږو تللو څخه بیل شوی دی، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف

او نورو محاسنو طریقه ئی اختیار کړی ده، او د همغو فضائلو په لوری نورو ته هم دعوت ورکوی وروسته له دی نه د دی امت مخالفینو او د حق تکذیب کوونکو ذکر راځی.

وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸۲﴾
وَاُمْلِيْ لَهُمْ اِنَّ كَيْدِيْ مَتِيْنٌ ﴿۱۸۳﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسی لوری چه نه به پوهیږی دوی او مهلت ورکوم زه دوی ته؛ بیشکه چه کید (حیله، نیونه) زما ډیر سخت دی.

تفسیر: دروغجنو مجرمانو ته ډیر ځلی علیالفور سزا نه ورکوله کیږی، بلکه د دنیوی عیش او عشرت او پراخی ورونه ور پرانیستلی شی، تر دی چه له الٰهی سزا ځنی بی فکره او د جرائمو په ارتکاب کښی لا زړور شی، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی انتهایی سزا مستحق کرځوی چه په دوی باندی جاری کیدونکی ده، هم دغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی. مګر دوی له حماقت او بی حیائی نه داسی ګومان کوی چه دا پر مونږ باندی د الله تعالیٰ لورینه او مهربانی ده. حقیقت دا دی چه الله تعالیٰ دوی د انتهائی عذاب له پاره تیاروی. د الله کید ـ حیله یا پټ تدبیر دی ته وائی چه داسی کار وکړی چه د هغه ظاهر رحمت او باطن ئی قهر او عذاب وی، بیشکه چه د الله تعالیٰ تدبیر ډیر مضبوط او پوخ دی او د هغه مدافعه په هیڅ یوه حیله او تدبیر او نورو سره نه شی کیدی .
وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه شپه تر ګهیځ (سحر وختی) پوری د صفا په غره په تبلیغ او تبشیر او انذار مصروف ؤ، او د قریشو هر تولی ئی بیل بیل د اسلام په لوری باله، بله ورځ یو مشرک مسلمانانو ته وویل ـ ستاسی دغه ملګری لیونی شوی دی ځکه چه تیره شپه تر سحاره پوری غریده نو د دوی په رد دغه آیت چه اوس ئی لولو نازل شو

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيْرٌ
مُّبِيْنٌ ﴿۱۸۴﴾ اَوَلَمْ يَنْظُرُوْا فِيْ مَلَكُوْتِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ
اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ وَّاَنْ عَسٰۤى اَنْ يَّكُوْنَ قَدِ اقْتَرَبَ اَجَلُهُمْ فَبِاَيِّ

حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿۱۸۵﴾

آیا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چه پوه شوی به وی په دی باندی) چه نشته په صاحب «ملګری» د دوی پوری هیڅ یو حال د لیونتوب نه دی دغه «صاحب» مګر «خو دی» یو ویروونکی ښکاره. آیا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقی سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکی کښی او په هغه کښی چه پیدا کړی دی الله له هر شی څخه او (بل په دی کښی فکر نه کوی) چه ښائی چه وی (دا خبره) چه په تحقیق نژدی شوی به وی وعده د دوی، نو په کومی یوی خبری پس له دی «قرآنه» ایمان به راوړی دوی.

تفسیر: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلیدو سبب څه شی دی، د دغو آیتونو راوړونکی حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم عاقل کامل او امین فاضل دی معاذ الله کوم بی عقل او مجنون نه دی، هغه ګرد (تول) عمر له تاسی سره اوسیدلی دی، د هغه د تول وړو او لویو احوالو څخه تاسی واقف یئ. د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی. او له هغه ذات څخه چه دغه کتاب راوړی شوی دی، هغه د ګرد (تول) عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی. د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام سلطنت، بلکه پر تولو وړو او لویو شیانو چه د الله تعالیٰ مخلوقات دی غور او فکر وکړئ مثلاً هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ چه پکښی «۱۲» برجونه او رنګارنګ بیشماره ستوری دی، چه ځینی یی سیارات او ځینی ئی ثوابت دی، لمر او سپوږمی لری، او دقت وکړئ د ځمکی په ارت او لوی ملک کښی چه په کښی دول دول (قسم قسم) ونی سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خزندی، الوتونکی او راز راز (قسم قسم) بادونه، وریځی او بارانونه شته او هر هغه شیان چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ هغه هم دوی وینی له هر شی چه د صانع جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شی نو د دغو «تکوینی» او «تنزیلی» آیتونو تصدیق به وکړی، بیا نو د آیات الله په تسلیم کښی څه عذر باقی دی. ښائی دوی وپوهول شی چه د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وی، لهٰذا په هغه تیاری کښی چه بعث بعد الموت له پاره وکړی شی ښائی چه جلتی او تیزی وشی! او ښائی چه له بدو کارونو توبه ګار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړی!

ای مؤمنه! چه شته نن په کالبوت کښی دی حیات

فکر من شه! د اسبابو د نجات

مرګ نژدی دی، غافل مه اوسه ژر ویښ شه!

بی فائدی وی بیا هیهات په سکرات

﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾ نو په کومی خبری به پس له دی قرآنه دوی ایمان راوړی؟)

یعنی که په قرآنی آیتونو دوی ایمان رانه وړی نو په دنیا کښې بله کومه داسې خبره او کلام شته چه پر هغه باندی د دوی د ایمان راوړلو امید وکاوه شی، داسی وپوهیږئ چه د دغو بدبختانو له پاره د ایمان دولت له سره نه دی مقرر شوی.

مَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهٗ ۚ وَيَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۱۸۶﴾

هر هغه چا لره چه گمراه کړی الله نو نشته هیڅ لار ښوونکی د «حق» ده ته؛ او «الله» پریږدی دوی په شرارتونو خپلو کښې په دی حال کښې چه حیران او سرگردانه گرځی.

تفسیر: هدایت او ضلالت دواړه لکه نور شیان د الله تعالیٰ په قبضه کښې دی ـ که الله جل جلاله اراده ونه فرمائی نو گرد (تول) د هدایت سامان همغسی پاتی کیږی او سړی له هیڅ لوری نه منتفع کیږی هو عادتاً هلته الله تعالیٰ د توفیق هدایت ورکوی چه بنده په خپل کسب او اختیار سره پر هغې لیاری تگ وکړی او تلل پری وغواړی او هغه چه په لوی لاس یوائځی بدی او شرارت ته ملا وتړی نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندی پریږدی.

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ۚ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ ۚ لَا يُجَلِّيْهَا لِوَقْتِهَاۤ اِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَا تَاْتِيْكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ۚ يَسْـَٔلُوْنَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۚ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸۷﴾

پوښتنه کوی (منکران د قیامت) له تا نه «ای محمده» له «حاله د» قیامت چه کله به وی وخت د قیام «ښکاره کولو د هغه» ووایه «ته دوی ته» بیشکه خبره هم دا ده چه علم د ده په نزد د رب زما دی، نه ښکاروی دا قیامت «هیڅوک» په وخت د ده کښې مگر «ښکاروی ئی» هم دغه «الله» دروند دی (د قیامت ډار) په «مخلوقاتو د» آسمانو او «په مخلوقاتو د» ځمکی کښې را به نشی دغه (قیامت) تاسی ته مگر «دربشی» ناڅاپه «بی خبره» پوښتنه کوی دوی له تا نه «ای محمده» گواکی ته مبالغه کوونکی ئی «په

سؤال كښې » له قيامته (يعنى ته عالم ئې په قيامت) ووايه چه بيشكه علم د دغه «(قيامت خاص)» په نزد د الله دى او ليكن زياتره خلق نه پوهيږى «په دى چه علم ئې خاص الله لره دى)».

تفسير: رومبى په ﴿ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَدِ ٱقۡتَرَبَ أَجَلُهُمۡ ﴾ كښې خاص د هغه قوم د اجل او موت ذكر ؤ چه هغوى ته هيڅ معلوم نه ؤ چه اجل كله راځى، نو بيا دلته د ګردى (تولى) دنيا د اجل قيامت په نسبت تنبيه فرمائى. كله چه چا ته د خپل مرګ د وخت او نيتى اطلاع او خبر نه وى چه كله به راځى؟ نو د دنيا د موت او اجل په نسبت څوک څه ويلى شى چه په كوم تاريخ او په كومه نيته راځى. د دى تعين علم پرته (علاوه) د علام الغيوب الله جل جلاله بل هيڅ يو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معين او مقدر وخت كښې قيامت واقع كوى او دغه را ښكاروى چه د الله تعالىٰ په علم كښې د هغه وخت هم دغه دى. پر آسمان او ځمكه باندى به دغه واقعه ډيره درنه وى او د هغه علم هم ډير دروند دى چه ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دى، اګر كه د دغى واقعى ډير قرائن او امارات شته چه نبيانو عليهم السلام بالخاصه زمونږ آخر الزمان پيغمبر محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم بيان فرمايلى دى خو بيا هم د دغو ګردو (تولو) علائمو له ظهوره وروسته كله چه قيامت واقع كيږى، نو هغه به بيخى په بى خبرى يو ناڅاپه او دفعتاً پيښيږى لكه چه د بخارى شريف او د نورو په احاديثو كښې تفصيلاً مذكور دى.

﴿ يَسۡـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنۡهَا ﴾ الآية - پوښتنه كوى دوى له تا نه ګواكى ته مبالغه كوونكى ئې په سؤال كښې له قيامته يعنى ته عالم ئې په قيامت يا مهربان ئې په پوښتنه كوونكو باندى او خوشاليږى په سؤال له دى قيامته او حال دا چه ته خپه كيږى په دى پوښتنه، ووايه بيشكه چه علم د ده په نزد د الله دى وليكن زياتره خلق نه پوهيږى په دى خبره چه علم ئې خاص الله لره دى.» د دى خلقو د سؤال له طرزه ظاهريږى چه ګواكى دوى ستاسى په نسبت داسى خيال كوى چه ته د دى خبرى په تحقيق، تفتيش، پته او سراغ لګولو كښې مشغول ئې او له تلاشه وروسته دى د هغه علم ته ځان رسولى دى. حال دا چه دغه علم حق جل وعلىٰ شانه سره مخصوص دى او انبياء عليهم السلام په هغو شيانو پسى دومره نه ګرځى چه هغه د الله تعالىٰ له جانبه د كوم مصلحت لامله (له وجى) پټ ساتل شوى وى او نه دغه كار د دوى په اختيار كښې شته چه كه هر څه وغواړى هغه په كوښښ سره ضرور معلوم كړى د دوى منصب او وظيفه دا ده هغه بيشماره علوم او كمالات چه د الله تعالىٰ له لورى افاضه كيږى، هغه په ډيره شكر كولو او قدر پيژندلو سره تل قبول كړى مګر په دغو خبرو باندى عوام كالانعام څه پوهيږى؟.

قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ وَمَا مَسَّنِيَ

السُّوٓءُ ۚ اِنۡ اَنَا اِلَّا نَذِيۡرٌ وَّبَشِيۡرٌ لِّقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ﴿١٨٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه زه نه لرم واک دپاره د نفس (ځان) خپل د «رسولو د» نفع او نه د «دفع کولو د» ضرر مګر هغه څه چه اراده وفرمائی الله او که وی زه چه پوهیدلی په (خبرو د) غیب باندی نو خامخا حاصل کړی به می وی ډیر له خیر «نفعی» ځنی، او نه به ؤ رسیدلی ماته کوم زیان، نه یم زه مګر «خو یم» ویروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زیری کوونکی دپاره د «هغه» قوم چه مؤمنان دی (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کښی دا راښوول شوی دی چه هر بنده اګر که ډیر لوی هم وی مستقل اختیار او محیط علم نه لری، سید الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته چه د اولینو او آخرینو علومو حامل او د ځمکی خزائنو د کلیګانو (کنجیانو) امین ګرځولی شوی ؤ د دی خبری د اعلان کولو حکم شوی دی چه زه نورو ته لا څه چه خپل ځان ته هم څه ګټه (فائده) نشم رسولی او نه ځان له زیان څخه ساتلی شم مګر څومره چه الله تعالیٰ وغواړی هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر ګردو (تولو) غیبی خبرو پوهیدی نو ډیری هغه ښیګنی (فائدۍ) به می د خپل ځان لپاره حاصلولی چه د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیږی او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پیښیده، مثلاً د «افک» په واقعه کښی د څو ورځو له مخی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پریشانی ورپیښه شوه ـ په حجة الوداع کښی ئی صاف وفرمایل
«**لو استقبلت من امری ما استدبرت لما سقت الهدی** ـ که زه لا له پخوا پوهیدی په دغه شی باندی چه وروسته راپیښ شو، نو له سره به می د (هدی) حیوان له ځان سره نه راووست» داسی په سلهاؤ نوری واقعی دی، چه د هغوی مخ نیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په ډیره آسانی سره ممکن ؤ، له دی ګردو (تولو) ځنی لویه او مهمه واقعه دا ده چه د جبریل د حدیث په ځینو روایتونو کښی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم تصریحاً فرمایلی دی چه دغه ړومبنی موقع ده چه ما جبریل علیه السلام د ده د تللو تر وخته پوری ونه پیژانده، کله چه هغه ودرید او لاړ دلته دی وپوهیده چه هغه جبریل علیه السلام ؤ دغه واقعه د محدثینو په تصریح سره بیخی د ده په آخر عمر کښی پیښه شوی ده؛ په دغه حدیث کښی د قیامت د سؤال په ځواب کښی «**ماالمسئول عنها باعلم من السائل**» ارشاد فرمایلی شوی دی ـ ګواکی دا ئی ښوولی ده چه «علم المحیط» پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیچا ته نه دی حاصل ـ او علم الغیب خو لا پریږدی؟ د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالیٰ په عطا کولو سره حاصلیږی، که الله تعالیٰ اراده ونه فرمائی نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی ـ په هر

حال په دغه آیت کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره راښوول شوی دی چه مستقل اختیار یا محیط
علم د نبوت له لوازمو څخنی نه دی، لکه چه ځینې جاهلان ئې اټکلوی ـ هو! د شرعیاتو علم چه
د انبیاؤ علیهم السلام له منصب او وظیفې سره ربط لری، ښائی هغه کامل کړی، او د تکوینیاتو
علم په هره اندازه سره چه الله تعالیٰ مناسب وګنی، عطا کوی ئې ـ په دغې نوعې کښې زموږ
پاک رسول محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له ګردو (ټولو) اولینو او آخرینو څخنې فایق او
پورته دی. دوی ته حق تعالیٰ دومره بیشماره علوم او معارف مرحمت فرمایلی دی چه د هغه
احصاء او شمار د ټولو مخلوقاتو له طاقته وتلی دی.

هُوَ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا ۚ
فَلَمَّا تَغَشّٰىهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيْفًا فَمَرَّتْ بِهٖ ۚ فَلَمَّآ اَثْقَلَتْ
دَّعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَّنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۱۸۹﴾
فَلَمَّآ اٰتٰىهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَا ۚ فَتَعٰلَى اللّٰهُ
عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۱۹۰﴾

هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئې یئ تاسی له نفس یوه څخه او
پیدا کړی ئې ده له دی نفس څخه ښځه د ده دپاره د دی چه آرام ونیسی له
دی سره، نو کله چه نارینه پټه کړه دغه ښځه «یعنی جماع ئې ورسره وکړه»
نو حامله شوه په حمل خفیف «سپک سره» نو ګرځیده (تله راتله) به له دی
حمل سره، نو کله چه درونده شو حمل نو سؤال وکړ دواړو له الله رب د دوی
نه چه قسم دی خامخا که راکړی ته مونږ ته صالح «کامل روغ ولد» نو
خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له شکر ایستونکو (په دی نعمت) نو کله
چه ورکړ «الله» دوی ته صالح «ولد» نو وګرځول دوی دواړو الله ته شریکان
په «نامه د» هغه کښې چه ورکړ دوی ته «الله» نو پورته (لوی) دی الله له هغه
چه دوی (او اولاده د دوی) ئې شریکوی «له ده سره».

تفسیر: الله تعالیٰ ګرد (ټول) انسانان له آدم علیه السلام څخه پیدا کړل ـ او د آدم علیه السلام
د انس او سکون او د قرار د حصول له پاره ئې د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضی الله تعالیٰ

عنها پیدا کړه بیا له دوی دواړو ځنې نوره اولاده او ځوځات پیدا شول ـ کله چه نارینه له ښځې خپله فطری غوښتنه حاصله کړه نو ښځه حامله شوه. د حمل په ابتدائی حالت کښې هیڅ دروندوالی نه ؤ ـ او حسب المعمول به ښځه تیریده او راتیریده او ناسته ولاړه به ئې کوله ځکه چه تشه نطفه وه کله چه ګیده ئې د ولد د لوئیدلو په سبب راپورته او شلمه (دکه) شوه نو په دی باندی هیڅوک خبر نه ؤ چه د دی په منځ کښې څه شی پټ دی. آیا انسان دی که حیوان؟ نو نارینه او ښځې دواړو د حق تعالیٰ په دربار کښې عرض وکړ، که ته له خپله فضله یو ښه روغ رمټ او د کار وړ (لائق) او صالح وړوکی مولود راعنایت کړی نو مونږ دواړه بلکه زمونږ نسل به هم تول ستا شکر اداء کوو ـ کله چه الله تعالیٰ د دوی دغه تمنا پوره کړه نو دوی زمونږ په ورکړی شوی شی کښې د نورو د برخو په تاکلو (مقررؤلو) یې شروع وکړه مثلاً ځینی په دی عقیده شول چه دغه اولاد فلانی ژوندی یا مړ مخلوق مونږ ته راکړی دی. ځینی په دی عقیده نه وو خو عملاً به یې د هغه په نذر او نیاز شروع وکړه یا به یې د مولود وچولی (تندی) د هغه په مخکښې په سجده کیښوده یا به یې په مولود باندی داسی نوم کیښوده چه له هغه څخه به د شرک بوی راته لکه عبد العزیٰ، عبدالشمس او نور، لنده دا چه په دغه صورت کښې به د حقیقی منعم حق اعتقاداً یا فعلاً یا قولاً نورو ته ورکول کیده.

ښه وپوهیږئ چه حق تعالیٰ د شرک د ګردو (تولو) انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوی او اعلیٰ دی په دغو آیتونو کښې د حسن بصری رحمة الله علیه او نورو له رایه سره موافق خاص آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها مقصود نه دی بلکه د عامو انسانانو د حالت نقشه ایستلی شوی ده بیشکه ابتداء په ﴿ هُوَالَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا ﴾ کښې د تمهید په دول (طریقه) د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها ذکر ؤ ـ مګر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځې ذکر شوی دی، او داسی په دیرو ځایونو کښې کیږی چه د شخص له ذکره د جنس په لوری انتقال مرادوی لکه په ﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ ﴾ کښې هغه ستوری چه په ﴿ بِمَصَابِيْحَ ﴾ سره یاد شوی دی، هغوی لویدونکی ماتیدونکی ستوری نه دی، چه په هغو د شیاطینو ویشتل په عمل راځی مګر له شخص د ﴿ بِمَصَابِيْحَ ﴾ څخه جنس مصابیح ته د کلام انتقال کړی شوی دی ـ له دی تفسیر سره موافق په ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ ﴾ کښې هیڅ اشکال نشته مګر له زیاترو اسلافو ځنی هم دغه منقول شوی دی چه په دغو آیتونو کښې یوازی د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها د قصی بیان شوی دی، وائی چه ابلیس د یوه نیک مخلوق په صورت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته راغی او دا ئې تیر ایستله او وعده ئې تری واخیسته چه که تری هلک پیدا شو، د هغه نوم دی عبدالحارث کیږدی، بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها آدم علیه السلام هم راضی کړ ـ نو کله چه هلک پیدا شو نوم ئې عبدالحارث کیښود حارث د ابلیس هغه نوم ؤ چه په ملائکو کښې په دغه نامه سره بلل کیده. ظاهره ده چه د اعلامو په تعیین کښې لغوی معنی نه ده معتبره ـ او که وی هم خو د «عبد» اضافت د «حارث» په لوری د دی خبری مستلزم نه دی چه «حارث» معاذ الله معبود

ګټلی شوی دی یوه میلمه پالونکی انسان ته عرب «عبدالضیف ـ د میلمه بنده» وائی د هغه مطلب داسی له سره نه وی چه ګواکی کور والا د میلمه عبادت کوی، نو که د عبدالحارث د نامه ایښودلو دغه واقعه صحیح هم وی نو نشی ویلی کیدی چه آدم علیه السلام معاذ الله په حقیقت کښی د شرک ارتکاب کری دی، چه دا کار د انبیاؤ علیهم السلام له شان او عصمت سره منافی دی ـ هو! په مولود باندی دغسی ناموزونه نوم کیښودل چه له هغه ځنی په سطحی ډول (طریقه) سره د شرک بوی راشی ـ د معصوم نبی له رفیع شان او د توحید له جنبی سره مناسب نه ؤ. د قرآن عظیم دغه عادت دی چه د مقربینو انبیاؤ خورا (دیر) لږ لغزیدل او ښوئیدل او دیر کوچنی (وړوکی) ذلت د(حسنات الابرار سیئات المقربین) د قاعدی سره مطابق زیاتره په سخت عنوان سره تعبیروی لکه چه د یونس علیه السلام په قصه کښی ئی فرمایلی دی
﴿ فَظَنَّ اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ عَلَيْهِ ﴾ او په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿ حَتّٰۤى اِذَا اسْتَيْــَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوْا ﴾ علیٰ توجیه بعض المفسرین هم داسی دلته هم د آدم علیه السلام د رتبی له لحاظه دغه د شرک موهومه «وهم آچوونکی» تسمیه ئی تغلیظاً په دغو الفاظو سره ادا وفرمایله ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَاۤ اٰتٰىهُمَا ﴾ د الله تعالیٰ په ورکری شوی شی کښی د حصی په بیلولو پسی وګرځیدل، یعنی د دوی له شانه سره لائق او مناسب نه ؤ چه داسی نوم کیږدی چه د هغه ځخه شرک وهم کیږی، اګر که حقیقتاً شرک نه دی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) ئی «فقد اشرکا» او نور مختصر عبارتونه ئی پریښودل او هغه د ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَاۤ اٰتٰىهُمَا ﴾ طویل عنوان ئی اختیار وفرمایه ـ والله اعلم.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی چه د عبد الحارث د نامه کیښودلو هغه مرفوع حدیث چه په (ترمذی) کښی دی، هغه د دری جهته معلول دی، پاتی شو آثار هغه د اهل الکتاب له روایتونو ځنی ماخوذ دی والله اعلم.

اَيُشْرِكُوْنَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ﴿۱۹۱﴾

آیا شریک ګرځوی دوی «له الله سره» هغه شی چه نشی پیدا کولی هیڅ ځیز حال دا چه دغه (بتان) پیدا کاوه شی «نو ځرنګه به خالق د بل چا شی»

تفسیر: پخوا له دی نه د یوه راز (قسم) شرک ذکر ؤ د هغه په مناسبت په دغو آیتونو کښی د بت پرستی تردید کوی یعنی هغه چه بل نشی پیدا کولی، بلکه پخپله ستاسی له لوری جوړ شوی دی هغه ستاسی معبود ځرنګه کیدی شی؟

وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ لَهُمْ نَصْرًا وَّلَاۤ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُوْنَ ﴿۱۹۲﴾ وَاِنْ

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ
أَمْ أَنتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ
عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ ۖ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ
بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
بِهَا ۗ قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

او طاقت نه لري دا «بتان» له پاره د دغو «عابدانو خپلو» د مرستې کولو او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شي او که تاسي رابولئ دوی سمی صافی لاری ته نو نه کوی متابعت ستاسی برابره ده پر تاسی «دغه خبره» چه آیا بولئ تاسی «دوی» او که یئ تاسی چپ «د دوی له بلنی څخه» بیشکه هغه کسان چه عبادت کوئ تاسی (ای مشرکانو! د دوی او بولئ یی) بی له الله مملوکان دی په شان ستاسی نو وبولئ تاسی دوی نو ودی منی دوی «دغه بلنه» ستاسی که یئ تاسی صاد قان «رښتینی په دغه دعوی کښی چه دوی خدایان دی» آیا شته دوی ته «داسی» پښی چه تلل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» لاسونه چه نیول کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» سترګی چه لیدل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته (داسی) غوږونه چه آوریدل کوی دوی په هغو سره «بلکه دا شیان دوی لره نشته پس له تاسی څخه هم بدتر شول نو تاسی څنګه د دوی عبادت کوئ» ووایه «ای محمده! دوی ته» چه را وبولئ تاسی شریکان خپل (د امداد له پاره) بیا «په خپلو تدبیرونو سره» ضرر ورسوئ ماته پس مهلت مه راکوئ تاسی ماته (هیڅ قدر).

تفسیر: هغه بتان چه تاسی خپل معبودان ګرځولی دی، او د خدائی حق تاسی هغوی ته ورکری دی. هغوی ستاسی په څه کار درځی؟ دوی د خپلو ځانونو په حفاظت باندی هم قادر نه دی. او د مخلوقیت سره سره له هغو کمالاتو څخنی هم محروم دی چه په هغو سره یو مخلوق پر بل مخلوق باندی تفوق او امتیاز حاصلولی شی. اګر که د دوی ظاهری لاسونه او پښی او سترګی او نور

تاسي جوړ کړي دي، ليکن د دوی په اعضاؤ کښې هغه قوتونه نشته چه د هغو په سبب هغو اعضاؤ ته، اعضاء وويلی شي، او نه ستاسي په بللو سره په خپلو مصنوعي پښو راتلی شي، او نه په خپلو لاسونو سره کوم شي اخيستی شي، نه په خپلو سترګو سره کوم شي ليدلی شي، نه پخپلو غوږونو سره کومه خبره اوريدلی شي، که له ديرو بللو او غږونو څخه ستاسي ستونی څيري هم شي، خو بيا هم دوی ستاسي د غږ اوريدونکي نه دي او پری له سره درتلونکي يا ځواب درکوونکي نه دي. تاسي د دوی په مخ کښې په زوره زوره دوی وبولئ! يا په ورو ورو ورناری کړئ! يا ساکت او چپ اوسئ؟ دغه دری واړه حالتونه دوی ته برابر دي. نه له دی نه کومه فائده او نه ورڅخه کومه نفعه متصوره ده. تعجب دی چه دوی په مملوکيت او مخلوقيت کښې ستاسي په شان عاجز او درمانده دي، بلکه په وجود، او د وجود په کمالاتو کښې هم ستاسي څخنی ښکته او دير وروسته پاتي دي، نو دوی به څرنګه خدايان وګرځولی شي؟ او هر هغه څوک چه ترديد ئی وکړی ولی به نقصان ووينی؟ لکه چه د مکی معظمی مشرکانو زمونږ نبی کريم صلی الله عليه وسلم ته ويل چه تاسي زمونږ د بتانو له بی ادبی څخه لاس واخلئ! که نه تاسي ته دی معلومه وی چه دوی به څه آفت او بلا پر تاسي نازله کړی ﴿ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ﴾ (٢٤ جزء د الزمر ٣٦ آيت ٤ رکوع) د دغه ځواب په ﴿ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ﴾ سره ورکړی شوی دی. يعنی تاسي خپل ګرد (تول) شريکان راوبولئ! او زما په خلاف ګردی (تولی) حيلی، پلمی (بهانی) او تدابير وکړئ! او پوره ئی کړئ! بيا ماته د يوی شيبی له پاره هم مهلت مه راکوئ؟ نو وبه ګورم چه تاسي ماته څه ضرر رسولی شئ؟ زه ستاسي او ستاسي د معبودانو پروا نه لرم ځکه چه

إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

بيشکه ولی «(ناصر او ساتونکی)» مي الله دی هغه چه توته توته ئی نازل کړی دی کتاب او هم دغه «(الله حمايت)» ساتنه کوی د صالحانو (او کارونه يی جوړوی).

تفسير: يعنی هغه الله جل جلاله زما ولی ـ بادار او مرستيال دی چه پر ما باندی ئی وار په وار کتاب (قرآن) نازل کړی دی. او د رسالت پر منصب باندی ئی فائز کړی يم. هم دغه پاک الله به زما حمايت، حفاظت او صيانت د ګردی (تولی) دنيا په مقابل کښې وکړی، ځکه چه هم دغه الله تعالیٰ د خپلو نيکو بندګانو حفاظت او اعانت کوی، بالخاصه د انبياؤ عليهم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا

أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا ۖ
وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

او «بیشکه» هغه «معبودان» چه ئی بولئ تاسی بی له الله طاقت نه لری دوی د نصرت «مرستی کولو» ستاسی او نه د ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شي «نو زه یی څه پروا لرم» او که راوبولئ تاسی دوی په جانب د هدایت (د سمی صافی لاری) نو هیڅ نه اوری دوی او وینی به ته «ای محمده!» دوی چه ګوری به دوی تا ته حال دا چه دوی به هیڅ نه وینی.

تفسیر: یعنی په ښکاره سره دوی د سترګو خاوندان دی، خو په کښی د لیدلو قوت او د کتلو قدرت او د بینائی نور او د بصارت ظهور چیری دی؟
(د ﴿ تَدْعُوهُمْ ﴾ فاعل که مشرکین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر بتانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته نو دوی نه اوری او که د ﴿ تَدْعُوهُمْ ﴾ فاعل مؤمنین شی نو د﴿هم﴾ ضمیر مشرکانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارو ته نو دوی ستاسی بلنه نه منی).

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ
الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

ونیسه «ای محمده ! عادت د» عفوی کولو او امر «حکم» وکړه په معروف (نیکو کارونو) سره او مخ وګرځوه! «په څنګ شه!» له جاهلانو «ناپوهانو لیونیانو» څخه. او که باعث او تیز کړی تا «په معصیت» له طرفه د شیطان کومه وسوسه نو پناه وغواړه په الله پوری بیشکه دغه «الله» ښه اوریدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په ګردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: د ﴿ خُذِ الْعَفْوَ ﴾ څو معناګانی شوی دی. د زیاترو حاصل دا دی چه له سختګیری او تند خوئی څخه پرهیز وکړه د مؤمنانو په مقابل کښی څو د قهر او غضب له امله (وجی) دوی درڅخه تار پتار نشی او محقق شیخ الهند رحمة الله علیه هم دغه معنا د «عفوی په عادت نیولو» سره تعبیر کړی ده. په تیرو آیتونو کښی د بت پرستانو کوم تحمیق او تجهیل چه کړی شوی ؤ. دیر ممکن ؤ چه جاهلان مشرکان په هغه په قهر شی او نامناسب حرکات وکړی - یا خراب

الفاظ له خپلو خولو څخه وباسي. نو ځکه الله جل جلاله په دغه آیت سره چه د مکارم الاخلاق جامع دی خپل پاک رسول ته هدایت وفرمایه چه ای محمده صلی الله علیه وسلم د عفوی او له خطاؤ څخنی د تیریدلو عادت ونیسه! او له پند ورکولو څخه خوله مه نیسه! او تل خپلی معقولی خبری کوه! او له جاهلانو څخه په څنگ شه! یعني د دوی د جاهلانه حرکاتو له کبله (وجی) هره ورځ دوی سره لاس او گریوان کیدلو ته ضرورت نشته کله چه وخت ئی راشی، نو په لږ وخت کښی به د دوی گرد (تول) حساب او کتاب پای (اخر) ته ورسیږی. که کوم وخت د بشریت په مقتضاء د دوی پر کوم نالائق حرکت په قهر شی، او لعین شیطان وغواړی چه له لری څخه تاسی داسی یوی معاملی او کار ته آماده او تیار کړی چه له مصلحت نه مخالف وی یا ستاسی له عظیم خلق او حلم او متانت سره لائق او وړ (قابل) نه وی، نو ته فوراً په الله تعالیٰ سره پناه وغواړه! له دی وسوسی څخه ستاسی د عصمت او وجاهت په مقابل کښی د هغه هیڅ یو کید مکر او چل نشی چلیدلی ـ ځکه قدیر خدای جل جلاله چه د هر مستعیذ د خبرو (سمیع) اوریدونکی، او په هر حالت «علیم» پوهیدونکی دی، هم ده ستاسی د صیانت تکفل کړی دی. ځینی د دی آیت ترجمه داسی هم کوی واخله ای محمده! د غنیانو هغه زیاتی مالونه او هغه چه آسان وی دوی ته او دا حکم د زکوٰة له وجوب څخه پخوا ؤ او امر وکړه خلقو ته په نیکی سره او مخ وگرځوه له ناپوهانو او مه کوه ورسره جنگ او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا ؤ او که ورسیږی تاته ای محمده! له طرفه د شیطانه څه وسوسه چه په جگړه کښی دی واچوی له جاهلانو سره پس پناه ونیسه په الله سره چه درڅخه دفع کړی هغه وسوسه الخ.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَٰٓئِفٌ مِّنَ الشَّيْطَٰنِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم
مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَٰنُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له گناه) کله چه ورسیږی دوی ته کومه وسوسه «او گذر» له طرفه د شیطانه، نو یاد کاندی دوی (حکم د الله او ویښ شی) پس ناڅاپه دوی لیدونکی وی (د حق) او وږونه د دوی (چه شیطانان دی) راکاږی «چلوی» دغه «کفار» په گمراهی کښی بیا نه کوی دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوی په متابعت د شیاطینو کښی).

تفسیر: اکر که د استعاذی حکم گردو (تولو) لره شامل دی خو خطاب ړومبی یواځی رسول

اکرم صلی الله علیه وسلم ته ؤ اوس د عامو متقیانو او د گردو (تولو) پرهیزگارانو د حال بیان فرمائی یعنی د عامو متقیانو په حق کښې دغه محال نه دی چه، د شیطان گذر د هغوی په لوری وشي، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کښې واچوی هو! د متقیانو شان داسی وی، چه د شیطان له اغواء او تیر ایستلو ځنې تل په غفلت کښې نه پاتی کیږی بلکه که لږ څه غفلت ورپیښ شي دستي پاک الله یادوی، ویښ او په سد کیږی، که ولغزی نو سم د لاسه ځان نیسی! او هم دا چه ځان ئې سنبال کړ سترگی ئې خلاصیږی، او د غفلت پرده ئې له مخې څخه لرې کیږی، د نیکی او د بدی پای (اخر) او انجام ئې سترگو ته دریږی، او ډیر ژر د نامناسبو کارو له کولو څخه مخ آړوی. باقي د غیر متقیانو چه د دوی په زړو کښې د الله تعالیٰ ویره نه وی او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتی، او ښائی دوی ته د شیطان ورونه وویل شي د دوی حال دا دی چه شیطان تل دوی د گمراهي په لوری کشوی او وربښائسته کوی یی او د دوی په تیر ایستلو کښې هیڅ قصور او کمی نه کوی. له بل لوری دغه خلق هم د دوی په اقتداء او پیروی کښې هم لږ څه کمی او تقصیر نه کوی. او د دی لامله (له وجی) دغه شیاطین د دوی غرور او سرکشي لا زیاتوی، په هر حال د متقي شان دا دی چه کله ئې شیطان خپه او متأثر کړی فوراً له پاک الله ځنې پناه غواړی ـ که نه په اوږده غفلت کښې لویږی او د رجوع الی الله توفیق ورته نه پاتی کیږی.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

او تر هغه وخته پوری چه رانه وړی «ته ای محمده!» دوی ته کومه معجزه «چه دوی ئې غواړی نو» وائی دوی ولی دی (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسی معجزه؟ نو ووایه بیشکه هم دا خبره ده چه زه متابعت کوم د هغه څه چه وحی کولی شي ماته له طرفه د رب زما (او زه نه یم راوړونکی د معجزی له خپله ځانه)، دغه «قرآن تول دلائل د» پوهنی دی له «جانبه د» رب ستاسی او هدایت او رحمت دی له پاره د (هغه) قوم چه مؤمنان دی دوی.

تفسیر: کله چه به د وحی په نزول کښې تاخیر پیښیده، نو کفارو به تمسخراً ویل چه «اوس ته ولی کوم آیت له خپله ځانه نه جوړوی؟ او نه ئې راوړی؟ آخر گرد (تول) قرآن خو هم دا تا جوړ کړی دی» العیاذ بالله! هم داسی به دوی کله د خپه کولو له پاره داسی معجزی غوښتلی چه

د هغوی په ښوولو کښی به د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء نه وه. کله به چه رسول صلی الله علیه وسلم د هغو له ورښکاره کولو څخه انکار کاوه نو داسی به ئی ویل چه ﴿لَوۡلَا اجۡتَبَيۡتَهَا﴾ یعنی له خپل الله څخه زمونږ غوښتلی شوی معجزی ولی نه غواړی؟ او ولی ئی نه غوره کوی او نه یی راوړی؟ د دغو دواړو خبرو په ځواب کښی ئی وفرمایل ﴿قُلۡ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ مِن رَّبِّيۚ﴾ یعنی ووایه کفارو ته ای محمده! چه «د نبی کار دا نه دی چه له خپل لوری په الله تعالیٰ باندی افتراء وکړی. یا د خلقو په ویلو او اورولو سره کوم کار ته اقدام وکړی او له الله تعالیٰ څخه هسی شی وغواړی چه د هغه وجود د الله تعالیٰ له حکمت سره منافی وی. یا د هغه د غوښتلو اجازه نه وی» د نبی وظیفه یوازی هم دغه ده چه هر هغه شی چه الله تعالیٰ په وحی سره نازلوی قبول ئی کړی. او پری تګ او عمل وکړی. او نورو ته هم پر هغه باندی د عمل کولو دعوت ورکړی. باقی هغه تنزیلی او تکوینی آیتونه چه تاسو ئی له ما ځنی غواړئ، نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن ځنی لویه او لوړه وی؟ ځکه چه دغه عظیم الشانه معجزه د ګرد (تول) جهان له پاره د بصیرت زیاتوونکو حقائقو او مواعظو خزانه ده! او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منځ کښی لری. تاسی دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چه بیا به هغه فرمائشی معجزه ومنئ؟

وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ۝٢٠٤

او کله چه ولوستلی شی قرآن نو غوږ کیږدئ تاسی هغه ته او چپ اوسئ تاسی له پاره د دی چه رحم درباندی وشی.

تفسیر: کله چه قرآن کریم داسی بی بها دولت او د علم او هدایت کان او ثروت دی نو د هغه د قرائت حق پر سامعینو باندی دا دی چه په پوره فکر او توجه سره دی ورته غوږ کیږدی! او د هغه آیتونه او هدایات دی د قبول په غوږ سره واوری او نوری هر قسم خبری اتری، شور ماشور او ذکر او فکر دی پریږدی! او په ډیر ادب او احترام سره دی ورته چپ او قرار اوسی څو د الله تعالیٰ د رحمت او مهربانی وړ (لائق) او مستحق شی. که کافر په هم دغه ترتیب سره پاک قرآن واوری، نو ډیر لری نه ده چه د الله تعالیٰ په رحمت سره به په ایمان مشرف شی، او که له پخوا ځنی مسلمان وی د ولایت په مرتبه رسیږی، یا اقلاً د دغه فعل په اجر او ثواب سره خوشالیږی. له دغه آیت ځنی ډیرو علماؤ دا مسئله ایستلی ده چه په لمانځه کښی څه وخت چه امام قرائت لولی نو ښائی چه مقتدیان ئی په دقت سره واوری! او قرار چپ دی ورته ودریږی! لکه چه د ابو موسیٰ او ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنهما په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**إذاقرأ فانصتوا** ـ کله چه امام په لمانځه کښی قرئت لولی نو تاسی چپ اوسئ» دلته د دغی مسئلی د تفصیل ځای نه دی. د صحیح مسلم په شرح کښی مونږ به ډیر تفصیل او شرح او بسط

سره د دی مسئلی پر «ما له» او «ما علیه» باندی بحث کړی دی.

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کښی په زاری او ویری سره او کم له هسکه (وچته) غږه له وینا په ړومبنیو برخو د سبا کښی او په وروستنیو برخو د بیگا کښی او مه کیږه (ای زما بنده) له غافلانو (بی خبرانو!)

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چه د هغه د ادب بیان اوس تیر شو. په دغه آیت کښی د «ذکرالله» څه آداب په عمومی توگه (طریقه) بیان فرمائی یعنی د «ذکرالله» اصلی روح هم دا دی هغه شی چه په ژبه ویل کیږی د زړه توجه دی هم د هغه په لوری وی، څو د (ذکرالله) پوره خوند او نفع ظاهره شی او ژبه او زړه دواړه د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول شی، د ذکر په وخت کښی ښائی چه په فکر کښی دقت او په زړه کښی رقت وی او په صحیح رغبت، مینه او رهبت (ویره) سره د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول او لگیا شی! او داسی وضعیت او هیئت دی خپل ځان ته غوره کړی لکه چه کوم ویریدونکی خوشامند کوونکی انسان یو لوی بی مثله ذات ته عرض او فریاد کوی. ښائی چه د ذاکر په لهجه، غږ او هیئت کښی دی د تضرع او ویری او خوف اثر او رنگ محسوس وی د ذکر او مذکور، له عظمت او جلاله د غږ ورو کیدل یو طبیعی او قدرتی امر دی ﴿ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴾ (۱۶ جزء د طٰهٰ سورت ۱۰۸ آیت ۶ رکوع) نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلی دی. که په ورو غږ او توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالیٰ ذکر وکړی نو الله تعالیٰ به هم د هغه ذکر کوی. نو عاشق ته به له دی نه زیاته نیکمرغی او سعادت څه وی؟

إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾ السجدة

بیشکه هغه «ملائکی» چه په نزد د رب ستا کښی «مقربی» دی نه کوی تکبر (لوئی) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه او پاکی وائی په هر وخت د

دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدی کوی.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بیگا په اوقاتو کښی د الله تعالیٰ له یاده مه غافل کیږئ! کله چه مقربی ملائکی د الله تعالیٰ له بندگی څخنی عار نه کوی، بلکه همیشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کښی لگیا او مشغولی دی او هم دغه رب العٰلمین ته سجدی کوی، نو انسانانو ته لا ضروری ده چه د اله العٰلمین جل جلاله له ذکر او فکر، او عبادت او ریاضت، سجود او وجود څخه غافل نشی! بنا پر دی د دی آیتونو له لوستلو څخه وروسته ښائی چه د تلاوت سجده هم وکره شی!.

(تمت سورة (الاعراف) بفضل الله ذی الالطاف والاعطاف ونسأله لاحيائنا الاتفاق والايلاف ولامواتنا المغفرة والاعفاف اللهم جنبنا الاختلاف والاعتساف وارزقنا حسن الانصاف ونعم الاوصاف ياغافر الاسلاف وهادی الاخلاف!)

سورة (الانفال) مدنية الا من آية (۳۰) الى غاية آية «۳٦» فمكية وهی «۷۵» آية.
و«۱۰» رکوعات رقمها «۸» تسلسلهاحسب النزول «۸۸» نزلت بعد البقرة.
د «الانفال» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له «۳۰» آیت څخه د (۳٦) آیت تر آخره پوری. چه مکی دی. (۷۵) آیتونه او «۱۰» رکوع لری، په تلاوت کښی (۸) او په نزول کښی «۸۸» سورت دی د(البقرة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

دغه سورت د «بدر» له غزا څخه وروسته په مدینی منوری کښی نازل شوی دی هغه دردناک او له طاقت نه پورته مظالم چه د مکی معظمی مشرکانو د دیارلسو کلونو په موده کښی د مسلمانانو پر وړوکی جماعت وکړل، او مظلومو مسلمانانو چه خاص د خدای له پاره په صمیمیت، صبر، استقامت او معجز ډوله استقلال او ثبات او عشق او محبت سره تر مسلسلو دیارلسو کلونو پوری د دغو هولناکو مصائبو او دردناکو نوائبو تحمل وکړ، هغه د دنیا په تاریخ کښی یوه بیمثاله واقعه ده. قریشو د خپلو نورو ملگرو په اتفاق د ظلم او تیری هیڅ یوه لوبه او چاره پری نه ښوده. او گردی (تولی) ئی پر مسلمانانو باندی اجراء کړی. خو سره د هغه الله تعالیٰ مسلمانانو ته اجازه ورنه کره، چه د دی وحشی ظالمانو په مقابل کښی لاس پورته کړی. د صبر، تحمل، او د ابتلاء او امتحان آخری حد دغه ؤ چه مسلمانان خپل مقدس وطن، اقارب، عزیزان، خپلوان، اهل، عیال، کور، کهول مال، منال، دولت، ثروت، تجارت صنعت او نور گرد (تول) دنیوی شیان هم پریږدی، او خاص د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خوښی او رضاء له پاره فی سبیل الله له خپلو کورونو څخنی هم ووځی. کله چه د مشرکانو ظلم او تکبر او د مسلمانانو مظلومیت او بیکسی له حده تیره شوه، او له بل لوری د اهل الایمان زړونه له وطن، قوم، ښځی، وړوکی، مال، دولت، او له «ماسوی الله» څخنی له گردو (تولو) نورو دنیوی تعلقاتو

ځنی تش او پاک شول. او یوازی د الله جل وعلا او د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم له محبته او د اخلاص او د توحید له دولته داسی ډک شول چه ګواکی د غیر الله ځای په هغو کښی له سره پاتی نشو؛ نو دلته دغو مظلومانو ته (چه پوره دیارلس کاله یی د کفارو هر راز (قسم) حملی او ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) ـ او د وطن له پریښوولو او هجرت سره یی هم امن او هوسائی (آرام) حاصله نشوه کړی) اجازه وشوه چه له هغو ظالمانو سره جهاد وکړی او خپل بدل او کسات تری واخلی

﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۳۹، ٤۰ آیت ٦ رکوع) اذن ورکړی شوی دی هغو کسانو ته چه جنګ ورسره کولی شی په دی چه بیشکه پر دوی ظلم کړی شوی دی، او بیشکه چه الله په نصرت د دوی باندی خامخا ښه قادر دی. دوی هغه کسان دی چه ایستلی شوی دی له کورونو خپلو څخه په ناحقه مګر چه ووائی رب زمونږ الله دی) د مکی معظمی ادب او حرمت د دی خبری مانع ؤ چه مسلمانان لومړی په هغه ځای هجوم او یرغل (حمله) وروړی. نو ځکه له هجرته وروسته تقریباً تر یوه نیم کاله پوری د مسلمانانو د عمل طرز داسی ؤ چه د مکی معظمی د مشرکانو هغو تجارتی روابطو او سلسلو ته چه له شام، یمن او نورو هیوادونو سره قائمی وی ماتی ورکولی، چه د هغو په وسیله د ظالمانو اقتصادی حالت کمزور او د مسلمانانو مالی وضعیت پیاوړی شی. د هجرت په ړومبنی کال کښی د «ابواء، بواط، عشیره» غزاګانی او نوری وړی وړی غزاګانی او سرایا چه د هغو تفصیلات د احادیثو او سیرو په کتابونو کښی شته په هم دغی سلسلی کښی واقع شوی. د هجرت په دوهم کال کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلومه شوه چه یوه لویه تجارتی قافله د ابو سفیان په مشری له شام څخه رهی (روانه) شوی ده. د ابوسفیان دغه تجارتی قافله «جویه» چه په هغی کښی تقریباً «٦۰» تنه قریش او یو زر اوښان او پنځوس زره دیناره مال ؤ کله چه له شام ځنی د مکی معظمی په لوری د کاروان د بیرته راګرځیدلو خبر نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو د صحیح مسلم له یوه روایت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه چه آیا پر دغه جماعت باندی تعرض وکړو؟ د طبری رحمة الله علیه له بیانه سره موافق ډیرو کسانو له دغه جنګه خپل ځانونه بیرته کړل ځکه چه دوی د لوی جنګ له پیښیدلو څخه په اندیښنه او په خطره کښی نه وو چه ښائی د هغه له پاره لویه اجتماع او ښه اهتمام وکړ شی. بل د انصارو په نسبت عموماً داسی خیال کیده چه دوی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د نصرت او حمایت معاهده یوازی په هغه صورت کښی کړی وه چه که کوم قوم پر مدینی منوری باندی حمله او یرغل وکړی ـ یا تاسی ته لاس درواچوی، نو مونږ به له تاسی سره امداد او مرسته (مدد) کوو. د جنګ د شروع او تعرض خبره اعم له دی چه په هر صورت سره وه، په دغه معاهده کښی شامله نه وه، د دغی جرګی د دی وضعیت له لیدلو ځنی ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق او رئیس الانصار سعد بن عبادة رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین حوصله زیاتوونکی خطبی وویلی او ښی ویناوی ئی وکړی. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له دری

سوو او څو تنو مجاهدینو سره د قافلې په لورې رهی (روان) شول. څرنګه چه له کوم لوی مسلح لښکر سره د جنګیدلو توقع نه وه، نو ځکه د جمعیت ـ سامان، اسلحې او د نورو شیانو په نسبت زیات اهتمام نه ؤ کړی شوی. هغه کسان چه په هماغه وخت کښې سره تول شوی وو له خپلو همغو معمولی سامانونو سره رهی (روان) شوی وو. په دې باره کښې د بخاری شریف په روایت کښې حضرت کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی هغه کسان چه د بدر په غزا کښې شریک شوی نه وو پر هغوی باندې کوم عتاب نازل نشو، ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوازی د تجارتی قافلې د مهم له پاره وتلی وو. اتفاقاً الله تعالیٰ د یوه اساسی جنګ صورت ورپیدا کړ.

ابو سفیان د رسول الله مبارک له دغې ارادې څخنې خبر شو او سم د لاسه ئې مکې معظمې » ته سړی واستاوه، له هغه ځایه تقریباً د زرو تنو لښکر چه د قریشو لوی لوی سرداران او مشران هم پکښې شامل وو، له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهیزاتو سره د مدینې منورې په لورې رهی (روان) شو. رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کښې ؤ چه دا خبره ورمعلومه شوه چه د ابو جهل او د نورو لویو لویو ائمة الکفر تر مشرۍ لاندې لوی لښکر په ډیر زور او شور او غیظ او غضب د اسلام د مقابلې له پاره را رهی (روان) شوی دی. د دې غیر متوقع صورت له پیښیدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بیا خپلو اصحابو کرامو ته د دې خبرې اطلاع هم وکړه، چه په دغه وخت کښې دوه جماعته ستاسی په مخکښې دی

«۱»: تجارتی قافله.

«۲»: فوځی لښکر. د الله تعالیٰ اراده داسی ده چه له دغو دوو تولیو څخه پر یوه باندې به تاسی مسلط وګرځئ؛ تاسی دا راوښئ چه له دغو دواړو دلو څخنې پر کومې باندې تعرض او یرغل (حمله) کول غواړئ!؟ او د هغه د مقابلې له پاره تیار یئ؟! څرنګه چه دغه اسلامی لښکر خپل پوره تیاری لوی جهاد ته نه وه کړی ځینو افرادو چه خپل لږ سامان، وسلو او اسبابو او د تعداد قلت ته وکتل نو داسی رایه یې ورکړه چه پر تجارتی قافلې باندې یرغل (حمله) زیات مفید او آسان دی مګر دغه رایه د رسول الله مبارک نه وه خوښه. حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر فاروق او حضرت مقداد بن الاسود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په ډیر ځوښ (جوش) سره غیرت راوړونکی نطقونه او ښې ویناوې وکړې. او ښې په زړه پورې خبرې ئې بیان کړې، او ځوابونه ئې وویل. په آخر کښې حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه تقریر وکړ.

وروسته داسی فیصله وشوه چه د عسکریت په ډګر کښې ښائی چه مونږ د اسلامی شجاعت جوهر وښیو. څنګه چه د بدر په مقام کښې دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول الله تعالیٰ مسلمانانو ته لوی بری عنایت او ورپه برخه کړه. د کافرانو «۷۰» تنه لوی لوی سرداران ووژل شول او «۷۰» تنه ئې بندیان شول. په داسی دول (طریقه) د کفارو زور مات شو.

په دغه سورت کښې عموماً د هم دغې غزا جزئیات او متعلقات بیان شوی دی. هغه کسان چه داسی خیال کوی چه په دغه غزا کښې رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکری قوت د

مقابلې له پاره وتلي ؤ چه د تعرض په مقصد د مدينې منورې په لورې رهي (روان) شوى ؤ او د قريشو په تجارتي قافلې باندې د حملې په نيت له اوله تر آخره پورې هيڅ نه ؤ وتلى نو د دې عقيدې خاوندان في الحقيقت غواړي چه د حديثو، سيرو او د قرآنى اشاراتو تولې ذخيرې له خپلو مجعولاتو ځنى قربان كړي.

دا څه منطق دى چه هغو محاربينو كفارو ته چه د هغو د تعرض او د لاس اچولو لامله (له وجې) د مسلمانانو ځان او مال او هيڅ شى مامون او مصون نه ؤ پاتې او نه وروسته له هغه د هغو د مصونيت توقع وه. ځانى او بدنى نقصان رسونه جائزه وګڼله شي ليكن تجارتي او مالي نقصان رسونه ورته له انسانيت او تهذيب څخه مخالفه وي؟ يعنى د دوى ځانونه د ظلم او شرارت او د كفر او طغيان لامله (له وجې) محفوظ او مصون نه وي مګر مالونه دې يې خامخا محفوظ پاتې وي، ګواكى كه دوى د ژوندانه له حقوقو محروم او بې برخې پاتې كيږي پاتې دې شي؛ ليكن د ژوندانه له سامانه دې محروم نشي. ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴾ او دغه خبره له سره د منلو نه ده. باقي دغه دعوى چه پر هغو كسانو چه حمله يې نه ده كړې د مسلمانانو تعرض او يرغل (حمله) وروړل نه دي جائز ـ ځكه چه دغه تعرض د ﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ ﴾ څخه به مخالف وي قطع نظر له دې نه چه دغه مسئله له موجودې واقعي سره بې تعلقه ده، ځكه چه د مكې معظمې كفار لا له پخوا څخه هر ډول (طريقه) منظم ظلمونه او تعرضات او حملات پر مسلمانانو كړي ؤ او د راتلونكي زمانې له پاره هم هر قسم انذار او ويرول ئې كول بلكه په دغه مورد كښې د دوى پلمو (تدابيرو)، مراسلاتو او نورو تشبثاتو هم جريان درلود (لرلو) في نفسه هم صحيح نه ده، ځكه چه دغه آيت د هجرت په ابتداء كښې نازل شوى دى. او روسته له دې نه نور آيتونه هم نازل شوي دي، چه په هغو كښې د قتال مطلق حكم شته. بيا دا هم د غور او دقت وړ (لائق) ده ـ چه يوازې په هم دومره ويلو سره چه د متعرضينو مدافعه وكړئ! دغه خبره نه لازميږي چه په هيڅ يو حالت كښې له سره تعرض مه كوئ! او د هغه اجازه نشته. د دې مسئلې تفصيل په «الجهاد الكبير» او «الشهاب» كښې ليكلى شوى دى او ځاى په ځاى په دغو صفحاتو كښې هم نور لازم معلومات د هغه په نسبت ليكلى كيږي انشاءالله تعالىٰ .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ ؕ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ۚ فَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۪ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗۤ اِنْ كُنْتُمْ
مُّؤْمِنِيْنَ ۝۱ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ
قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰى
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۚ ۝۲ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا
رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۝۳ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ لَهُمْ
دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۚ ۝۴

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له «حکمه د» غنائمو څخه ووایه «دوی ته چه اموال د» غنیمتونو خاص الله لره دی او رسول (د الله) لره دی (چه تقسیم ئی کړی سم له شرعی اصولو سره) پس وویریږئ تاسی له الله نه او اصلاح وکړئ تاسی د هغه حال چه په منځ ستاسی کښی دی «یعنی په خپلو منځونو کښی سره دوستی وکړئ! او نزاع پریږدئ» او حکم ومنئ تاسی د الله او «حکم ومنئ تاسی» د رسول د الله که یئ تاسی مومنان (په حقه سره) بیشکه خبره هم دا ده چه حقانی مؤمنان هغه کسان دی کله چه یاد کړی شی (دوی ته نوم د) الله نو ویریږی زړونه د دوی او کله چه ولوستی شی پر دوی باندی آیتونه «کلام» د الله نو زیاتوی دغه (آیتونه) دوی لره ایمان (د دوی) او پر رب «پالونکی» خپل باندی توکل «اعتماد» کوی دوی. (دوی) هغه (مومنان) دی چه قائموی «سم اداء کوی سره له تولو حقوقو» دوی لمونځ او له ځینی د هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی «لګوی په لاره د الله کښی» دغه کسان هم دوی دی مؤمنان په حقه سره شته دوی ته درجی په نزد د رب د دوی او مغفرت (ښښنه) او رزق نیک (د عزت).

تفسیر: «انفال جمع د نفل دی او غنائمو ته ځکه نفل وایه شي چه د رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده» په بدر کښي هغه د غنیمت مال چه په لاس راغلی ؤ په اصحابو کرامو کښي د هغه په نسبت نزاع وه؛ هغه ځلمیان چه مخکښي وړاندی تللی، او جنګونه ئی کړی وو؛ دوی د غنیمت ګرد (تول) اموال خپل حق ګانه، پاخه او سپین ږیری سړی چه د ځلمیانو تر شا ولاړ وو داسي به ئی ویل چه زمونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسی ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښائی چه غنیمت مونږ ته هم راکړ شي هغه جماعت چه د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم حفاظت کاوه او د دوی په مبارک حضور کښي حاضر ولاړ وو دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل. په دغو آیتونو کښي دغه خبره ښوولی شوی ده چه فتح یوازی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) ستاسی په برخه شوی ده د بل هیڅ یوه په توره، زور، تدبیر لارښوونه او اعتماد سره تاسی هغه نه ده حاصله کړی؛ نو د دغو اموالو مالک الله ذوالجلال دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک الله نائب دی. څرنګه چه الله جل جلاله د خپل رسول په وسیله حکم ورکړی دی، ښائی چه له همغه حکم سره موافق دی غنائم هم وویشل شي. د دی حکم تفصیل به وروسته راشي.

صادق او کامل مسلمانان دی باید په هره معامله کښي له الله جل جلاله څخه وویریږی! او په خپلو منځونو کښي دی په صلح او پخلا واوسیږی! او په وړو وړو خبرو کښي دی جنګ او جګړه نه کوی او له خپلو اراؤ او جذباتو څخه دی نظر قطع کړی! محض د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام دی ومنی! کله چه د الله تعالیٰ نوم یاد شي، نو له خوف او هیبته دی وریږدی! د الله تعالیٰ د آیتونو او احکامو د آوریدلو څخه دی د دوی ایمان او یقین لا مضبوط او زیات شي او دومره مضبوط او قوی دی وګرځی چه په هره معامله کښي د هغو اصلی اعتماد او توکل او هیله (امید) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل پر هیچا باندی پاتی نشي خالص مؤمن د الله تعالیٰ په حضور کښي د عبودیت سر ښکته کوی. او د الله تعالیٰ په پاک نامه خپل ځان، مال ـ دولت او ګرد (تول) موجودیت لګوی. الغرض په عقیده، خلق، عمل، مال او هر شي سره د الله تعالیٰ د خوښي حاصلولو په لاره کښي کوښښ کوی، نو هم داسي کسانو ته کامل، صادق، رښتین او پاخه مسلمانان ویلی شي چه د الله تعالیٰ په دربار کښي به له خپلو خپلو درجو سره سم د قرب پر لویو لویو مقاماتو او مراتبو باندی فائز کیږی او الله تعالیٰ به د دوی له معمولی قصور څخه تیریږی او د عزت او رفعت په روزی او رزق سره به افتخار او سر لوړی ورته ورکوی. رزقنا الله منه بفضله ومنه وکرمه!

كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ

إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾

(دا د قسمت کراهیت دوی ته داسی ؤ) لکه چه ایستلی وی ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره. حال دا چه بیشکه یوه (ډله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دی ایستلو چه ورته تیار نه وو) حال دا چه جګړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کښی «چه جهاد ؤ» وروسته له هغه چه ښکاره شوه «دوی ته فتح ستا په بشارت، داسی جګړه ئی کوله په کولو د جهاد کښی» ګواکي بیولی کیږی دوی طرف د مرګ ته په داسی حال کښی چه دوی وینی «عیناً مرګ په سترګو».

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چه په هم دغه د بدر په جنګ کښی له شروع څخه تر آخره پوری په څه دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ تحریک، امداد، تائید او توفیق د مسلمانانو په برخه ؤ، هم دغه پاک الله ؤ چه د نصرت صادقه وعده یی د اسلامی دین په نسبت وفرمایله او خپل نبی صلی الله علیه وسلم ئی د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو له پاره له مدینی منوری څخه د باندی د بدر په ډګر کښی په داسی وخت کښی راوویست، چه د مسلمانانو یوه ډله د قریشو له لښکرو سره پر جنګیدلو راضی او خوښه نه وه دغو خلقو د داسی رښتیا او فیصله شوی شی او د الله تعالیٰ د قطعی وعدی په نسبت خپل تردد او تذبذب ښکاراوه په هغه امر کښی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واسطه ښکاره شوی ؤ دلیلونه وړاندی کول چه هغه یقیناً خدای فرمایلی او ضرور واقع کیدونکی ؤ. یعنی د جهاد په وسیله د اسلام او د اسلام د تابعانو غالب کیدل او د ابوجهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندی دومره شاقه او ګرانه وه، لکه چه چا ته په رڼو سترګو د مرګی په خوله کښی ورتلل سخت او مشکل ښکاری. بیا هم الله تعالیٰ په خپل توفیق سره دوی د جنګ ډګر ته بوتلل. او په خپل امداد سره ئی مظفر او منصور وګرځول، او له غنیمت سره یی سالم بیرته راوستل نو څرنګه چه د الله تعالیٰ په مرستی (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پوری پای (اخر) ته رسیدلی دی، نو د غنیمت اموال هم ښائی چه د هغه مال وګڼل شی او د هغه هر هغه مصرف چه پاک الله د خپل رسول په وسیله درښیی، ښائی چه همغلته دی تقسیم او صرف کړ شی!

تنبیه: د ﴿ كَمَآ أَخۡرَجَكَ ﴾ کاف می په خپل تقریر کښی یوازی د تشبیه له پاره نه دی اخیستی بلکه د ابوحیان رحمة الله علیه له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندی می مشتمل کړی دی لکه چه په ﴿ وَاذۡكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمۡ ﴾ کښی علماؤ تصریح کړی وه او د ﴿ كَمَآ أَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيۡتِكَ ﴾ الی آخر الایات مضمون می د ﴿ قُلِ ٱلۡأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ﴾ یو سبب ګرځولی دی. او د ابوحیان رحمة الله علیه او د نورو په شان می «اعزک الله» او نور می مقدر نه دی منلی او هم می

د آیت په تقریر کښې د «روح المعاني» د صاحب رحمة الله علیه له تصریح سره سمه اشاره کړی ده، چه د ﴿كَمَآ أَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيۡتِكَ﴾ کښې د دوی یوازی خروج عن البیت مراد نه دی. بلکه له «خروج من البیت» څخنی تری (دخول فی الجهاد) پوری اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده چه پکښې ﴿وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ يُجَٰدِلُونَكَ فِي ٱلۡحَقِّ﴾ او نور ګرد (تول) احوال او وقائع سره شامل او واقع شوی دی. د یوی ډلی کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کښې لا ښکاره شوی ؤ، لکه چه د صحیح مسلم شریف او د طبری شریف په حواله د الانفال د سورت په اوله مقدمه کښې د(۹۸٤) مخ له «۲۲» سطر څخه بیان شوی دی. او د مجادلی صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځېدلو د اطلاع رسیدلو په وخت کښې د «صفراء» په مقام کښې واقع شوی وی، له دی پوهیدلو څخه به د ځینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول (طریقه) سره وشی.

وَإِذۡ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحۡدَى ٱلطَّآئِفَتَيۡنِ أَنَّهَا لَكُمۡ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيۡرَ ذَاتِ ٱلشَّوۡكَةِ تَكُونُ لَكُمۡ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقۡطَعَ دَابِرَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ۝٧ لِيُحِقَّ ٱلۡحَقَّ وَيُبۡطِلَ ٱلۡبَٰطِلَ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ۝٨

او «یاد کړئ!» هغه وخت چه وعده کوله له تاسی سره الله یو د دوو طائفو (ډلو څخه چه قافله یا لښکر ؤ) چه بیشکه دغه تاسی لره ده او ستاسی خوښه وه چه بیشکه هغه بی وسلی بی زحمته «بی اغزی ډله دی» وی تاسی ته او اراده لری الله د دی چه ښکاره ثابت کړی رښتیا په کلامونو خپلو سره او پری کړی بیخ د کافرانو له پاره د دی چه ظاهر غالب کړی حق «دین د اسلام» او «له پاره د دی چه» ظاهر کړی بطلان د باطل (کفر) او اګر که بده منی «دا خبره» مجرمان (کافران او پری خپه کیږی).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چه پر تجارتی قافلی باندی دی حمله وشی چه یو اغزی هم د دوی په پښو کښې چوخ نشی او ډیر مال او اسباب هم په لاسونو ورشی لیکن د الله تعالیٰ رضا داسی وه چه دغه وړوکی کم قوته او بی سامانه تولی ته پر یوه کثیرالتعداد او مرتب او منظم او له شوکته ډک لښکر باندی فتح او بری ورعطا کړی او خپلی ګردی (تولی) کلمی او خبری په دغی وسیلی سره په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) رښتیا او ثابتی کړی. او د مکی معظمی د کفارو بیخ له

سته وکاړی چه په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د وعدی صداقت په یو حیرت زیاتوونکی اصول سره ظاهر شی او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف دول (طریقه) سره ښکاره شی لکه چه هم داسی هم وشو او په بدر کښی د قریشو اویا تنه نور مشران ئی بندیان شول او په دی دول (طریقه) سره د کفارو ملاوی ماتی شوی او د مکی معظمی د کفارو بنیادونه سره ولړزیدل. فلله الحمد والمنه!.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ
مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ
بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

«یاد کړئ» هغه وخت چه استغاثه به کوله تاسی رب خپل ته نو الله دورورسیده له پاره د(فریاد) ستاسی چه بیشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسی سره په زرو تنو له پرښتو ځنی یوه په بلې پسی راتلونکی. او نه وه ګرځولی «نه وه ورکړی» دغه «مرسته (مدد)» الله مګر (ورکړی ئی وه فقط) دپاره د دی چه زیری شی «د نصرت» او له پاره د دی چه مطمئن «آرام» شی په دغی مرستی (مدد) سره زړونه ستاسی او نه ده مرسته (مدد) مګر «خو ده» له جانبه د الله، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په «٤» جزء د آل عمران په «١٢٦» آیت (١٣) رکوع کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم همغه تفسیر بیا وکتلی شی! هو! دومره ده چه هلته د پرښتو تعداد له (٣٠٠٠) څخه تر (٥٠٠٠) پوری بیان کړی شوی ؤ، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وی نو ویلی کیږی چه اول ځلی به یو زر کسیزه ډله راغلی وی، بیا به وروسته له هغی بله ډله راغلی وی چه د هغی تعداد به له درو زرو ځنی تر پنځو زرو پوری رسیدلی وی. ښائی د ﴿مُرْدِفِينَ﴾ له لفظ ځنی هم دی لوری ته اشاره وی.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم
مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ

الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿۱۱﴾

«یاد کړئ» هغه وخت چه واچوله «الله» په تاسی باندی پرکالی (د خوب پرمښکی) دپاره د امن «تسکین» ستاسی له خپله جانبه او نازلی کړی (الله) پر تاسی له (طرفه د) آسمانه اوبه دپاره د دی چه پاک کړی تاسی په دغو «اوبو» سره او لری کړی له تاسی نجاست د شیطان او دپاره د دی چه قوت واچوی په زړونو ستاسی کښی او محکم کړی په هغو «اوبو» سره قدمونه ستاسی.

تفسیر: د بدر غزا فی الحقیقت د مسلمانانو له پاره ډیره سخته ازموینه او د عظیم الشان امتحان موقع وه. مجاهدین په دغه غزا کښی لږ، ډیر بی وسلی، بی لوازمه او بی سامانه وو ځکه چه دوی د کوم لوی لښکر د مقابلی له پاره لازم تجهیزات او ترتیبات نه وو نیولی، او د دوی په مقابل کښی یو په دری د کفارو مکمل او مجهز داسی لښکر ولاړ وو چه په پوره وسلو او سامانونو سره سمبال او د کبر او فخر او غرور او ځانمنی (خود رائی) له نشو ځنی مست او بیخوده وو. د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کښی دغه ړومبنی مهم او قابل الذکر تصادم ؤ او بیا ئی صورت هم داسی واقع شوی ؤ چه کفارو لا له پخوا ښخه پر ښو ښو ځایونو او د اوبو او نورو حاکمه ؤ نقاطو باندی قبضه کړی وه. او مسلمانانو په یوه تیت ځای کښی موقع نیولی وه چه پکښی ډیری داسی زیاتی شګی وی چه تګ او راتګ پکښی سخت مشکل او د تلونکی پښی به پکښی ډیری خښیدی. د ګرد او غبار او دوړو لامله (له وجی) هم سخت تکلیف او ربړ وررسیده د اوبو د نشتوالی له سببه له یوه جانبه د اوداسه او غسل تکلیف او له بل طرفه له تندی ځنی مسلمانان ډیر زیات وارخطا شوی وو. د دغو شیانو له لیدلو ښخه مسلمانان ویریدل او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی د ماتی آثار لیدل. شیطان د دوی په زړونو کښی داسی وسوسی ورواچولی چه که په رښتیا سره تاسی د الله تعالیٰ مقبول بندګان یئ نو ښائی چه بالضرور به د الله تعالیٰ تائید او مرستی (مدد) له تاسی سره وی او داسی پریشان کوونکی او یاس پیښوونکی صورت به مو نه په برخه کیده. په دغه وخت کښی الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سره یو زوړور باران اوراوه. چه په هغه سره هغه ګردی (تولی) شګی کلکی شوی او د غسل او اوداسه له پاره اوبه ډیری شوی او له ګرد او غبار او دوړو ښخه هم وژغورل (وساتل) شول. بالعکس په هغه ځای کښی چه د کفارو لښکر ؤ داسی سختی چیکړی او ختی پیدا شوی چه دوی به درګرده پکښی ښوئیدل او خښیدل. کله چه دغه ظاهری پریشانی ګردی (تولی) لری شوی نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندی یو قسم پرمښکی او د خوب د پرکالی او بی سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چه له هغی د دوی سترګی خلاصی شوی نو د دوی له زړونو ځنی خوف، هراس او ویره بیخی ورکه شوه، په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک او حضرت ابی بکر

الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه توله شپه په عریش کښې په زاری او دعا مشغول ؤ په پای (اخر) کښې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه لږه پرکالی راغله، کله چه له هغی څخه ئی سترګی خلاصی شوی نو وئی فرمایل خوشحاله اوسې! چه جبرئیل علیه السلام ستاسی د مرستی (مدد) له پاره راځی!) کله چه له «عریش» څخه یی د باندی تشریف راووړ، نو د ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاری ؤ په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه ئی له بی اودسیو او زړونه ئی له شیطانی وسوسو څخنی پاک کړل. له بل لوری د شګو له کلکیدلو څخه په ظاهری دول (طریقه) سره هم د دوی قدمونه تینګ او ثابت شول، او د دوی له زړونو څخه خوف او ویره بیخی ووته او بیخی داده او مطمئن او زړور شول.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

«یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه وحی وکړه رب ستا پرښتو ته (چه وواییې مؤمنانو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم «په نصرت او اعانت» نو ثابت کړئ تاسی هغه کسان چه مؤمنان دی (په نصرت او بشارت) ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی ویره نو ووهئ تاسی (سرونه د دی کفارو) د پاسه د ورمیږونو او ووهئ تاسی له دغو «کفارو څخه هر هر بند» او تولی ګوتی. دغه «وهل د کفارو» د دی دپاره دی چه بیشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پریښودلو (د شرعی) او هر هغه چه مخالفت کوی له الله او له رسول د الله نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبیٰ کښې) دغه «ستاسی دنیوی عقوبت دی» نو وڅکئ تاسی دا (دنیوی عذاب ای کفارو!) او «وپوهیږئ چه» بیشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کښې).

تفسیر: د بدر د غزا د اهمیت اندازه له دی نه ښه لګیدی شي چه په خپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار سراقه بن مالک مدلجی په صورت ممثل شوی ابوجهل ته راغی او د مشرکانو زړونه ئې ډیر مطمئن او ښه داده کړل او هغوی ته ئې اطمینان ورکړ چه نن پر تاسی باندی هیڅوک بری او غلبه نشي موندلی او زما ګرده (توله) قبیله له تاسی سره ده. د ابلیس تر بیرغ لاندی د شیطانانو ډیر لوی لښکر ؤ د دی واقعی تفصیل وروسته راځی، د دوی په مقابل کښی الله تعالیٰ د مسلمانانو د مرستی (مدد) او امداد له پاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیهما السلام تر مشری لاندی ولیږل. او وئی فرمایل چه زه له تاسی سره یم که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوی دی او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلی زیاتوی، او د دوی له لوری جنګیدلو ته تیار دی او د مسلمانانو په زړونو کښی وسوسی وراچوی. او دوی ویروی نو تاسی ای پرښتو! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټینګ کړئ! له دی لوری تاسی د دوی همت ور زیاتوئ! د هغه لوری به زه د کفارو په زړونو کښی دهشت، رعب او خوف او ویره اچوم تاسی د مسلمانانو په مرسته (مدد) د دغو ظالمانو اورمیږونه (مرئ) ووهئ! (یعنی پری ئې کړئ!) او بند په بند او پیوند په پیوند یی جلا (جدا) او اندی، اندی (توټی توټی) ئې کړئ!.

ځکه چه نن ګرد (تول) انسی او جنی کافران سره یو شوی دی، او د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی دریدلی دی، نو ښائی دوی ته معلوم شي چه د الله تعالیٰ مخالفانو ته څرنګه سختی سزاوی ور په برخه کیږی؟ کومه سزا چه په آخرت کښی دوی ته ورکوله کیږی، هغه ډیره سخته ویروونکی ده لیکن د هغی یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی هم وینی او د الهٰی عذاب څخه څه خوند څکی، په روایتونو کښی مذکور دی چه په بدر کښی خلقو پرښتی په خپلو سترګو سره لیدلی. او هغه کفار چه د پرښتو له لاسه وژلی شوی وو د هغو کفارو ځنی چه مسلمانانو وژلی وو جلا (جدا) او له ورا پیژندل کیدل. الله تعالیٰ یوه نمونه ورو ښووله چه که چیری شیاطین الانس والجن په داسی یوه فوق العاده دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ په مقابل کښی سره تول شي، نو الله تعالیٰ اهل الحق او خپلو مقبولو بندګانو ته هم په داسی یو فوق العاده دول (طریقه) سره د پرښتو په مرسته (مدد) سره کمک او امداد وررسوی. باقی نور هر قسم فتح او غلبه او بری، بلکه هر لوی او وړوکی کار د پاک الله په اراده او مشیت او قدرت سره انجام مومی. پاک الله نه پرښتو ته احتیاج لری. او نه انسانانو ته. که له پرښتو ځنی کوم کار اخلی نو دوی ته ئې داسی یو قوت او طاقت ور عطا کړی دی، چه یوازی یوه پرښته ډیر لوی کلی او ښارونه له ځمکی ځنی پورته کولی شي او په بل مخ ئې ویشتلی شي. دلته خو ئې په عالم تکلیف او اسباب کښی د لږی یوی تنبیه په شان د شیاطینو د فوق العاده مندی وهلو او تولیدو ځواب ورکول منظور ؤ او بس!.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ

كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» کله چه یو ځای شئ تاسی (یا مخامخ شئ یا پیښ شئ په جنګ کښی) هغو کسانو سره چه کافران شوی دی «د جنګ په ډګر کښی » په دغه حال کښی چه دوی غونډ (او ګڼ) وی نو مه ګرځوئ تاسی دغو (کفارو) ته شاوی خپلی «د تیښتی په نیت».

تفسیر: «**فرار من الزحف**» یعنی له جهاده ځنی وتل او تیښتیدل او په جنګ کښی کفارو ته خپله شا اړول ډیره لویه ګناه او له اکبر الکبائرو ځنی ده. که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمیره یو په دوه وی بیا هم فقهاؤ مسلمانانو ته د شا آړولو اجازه نه ده ورکړی.

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

او هر هغه چه وګرځوی دغو «کفارو» ته په دغه ورځ «د مخامخ کیدلو د جنګ» شا خپله مګر په دی حال کښی چه بیرته ګرځیدونکی وی (په هنر سره) له پاره د جنګ یا حال دا چه یو ځای کیدونکی وی په طرف د بلی طائفی «د مجاهدینو» نو په تحقیق رجوع ئی وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له «جانبه د» الله او ځای د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تیښته او په شا کیدل که د کوم جنګی مصلحت له پاره وی، مثلاً له بیرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل ډیر مؤثر وی یا جولان کوونکی وی دپاره د تودولو د جنګ یا دپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چه په تیښته ئی تیر باسی او بیا پری یرغل (حمله) وروړی یا که د غازیانو یوه ډله له خپل مرکزی فوځ څخه بی له لښکری مصلحتونو بیل شوی وی او دوی د خپل ځان د ساتنی لامله (له وجی) تیښته کوی او له خپلو نورو ملګرو سره ځان ګډوی نو داسی تیښته جرم نه دی او ګناه فقط په هغه وخت کښی ده چه تیښته یواځی له ویری

او د ځان د ژغورنی (محفوظ کولو) او د حقیقی تیښتی په نیت وی.
(وفرمایل الله که تاسی فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

نو نه دی وژلی تاسی دغه «کفار په خپل قوت سره په بدر کښی» ولیکن الله وژلی دی دغه «کفار چه مرسته (مدد) ئی تاسی ته درکړی ده» او نه دی ویشتل کړی تا «ای محمده! دغه ویشتل چه د بشر له شان څخه نه دی» په هغه وخت کښی چه (ظاهری) ویشتل کړی وو تا ولیکن الله دغه ویشتل کړی وو او(دا کار کړی ؤ الله) د دی له پاره چه وازموئی مؤمنان له نزده خپله په ازموینه «یا د دی له پاره چه احسان وفرمائی پر مؤمنانو له دربار خپل ښه احسان او انعام په اکرام د مرستی (مدد) او ولجی» نیکه سره «چه د نصرت او غنیمت نعمت دوی ته ورکړی» بیشکه الله ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دانا دی «په تولو احوالو».

تفسیر: کله چه جنګ سخت شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو د لښکرو په لوری یو موټی شګی وشیندلی (وغورځوله) او دری ځلی ئی «شاهت الوجوه ـ قبیح شول مخونه د دښمنانو!» وویل ـ د الله تعالیٰ په قدرت د دغو شګو ذری د هر یوه کافر په سترګو کښی ولویدلی او ګرد (تول) د خپلو سترګو په مښلو باندی لګیا شول، له بل لوری مسلمانانو سم د لاسه یرغل (حمله) وروړ، بالاخره ډیر کفار (لکه شین فصل) وریبل او ووژل شول، په هم دغه نسبت فرمائی چه اګر که په ښکاره ډول (طریقه) سره شګی تا په خپل لاس سره وشیندلی، لیکن عادتاً هیڅ بشر داسی کار نشی کولی چه د یوه موټی شګی ذری د هر یوه کافر محارب سترګو ته ور ورسوی، او د یوه مسلح لښکر د تیښتی سبب وګرځی. دا یوازی د الله تعالیٰ قدرت ؤ چه یو موټی شګی یی د ګردو (تولو) کافرو محاربینو په سترګو کښی وغورځولی. په تاسی بی وسلی او بی سامانه او لږو مسلمانانو کښی دومره قوت او قدرت چیری ؤ چه یوازی ستاسی په مټ او زور سره کفارو داسی ماتی وخوړه دا خو د الله تعالیٰ د قدرت اثر او اغیزه وه چه داسی متکبر او سرکشان ئی د موت او فناء او ذلت او قید په کنده کښی وغورځول. هو! دا خبره ښکاره ده چه ظاهراً دغه کار ستا د لاسونو په وسیله شوی او ستا په لاسونو کښی داسی یو فوق العاده قوت او قدرت پیدا

کړ شو چه تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو دغه واړه د دی لامله (له وجی) وکړل شول چه د الله تعالیٰ قدرت ظاهر شي ـ او پر مسلمانانو باندی پوره مهربانی او په ښه ډول (طریقه) سره احسان وشي. بیشکه الله تعالیٰ د مؤمنانو دعاء او فریاد اوری ـ او د دوی افعال او احوال په ښه ډول (طریقه) ورمعلوم دی. او دی هم ښه پوهیږی چه پر مقبولو بندگانو په کوم وخت او څه ډول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوْهِنُ كَيْدِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٨﴾

دغه (تیر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چه بیشکه الله ضعیفوونکی د تدبیر د کفارو دی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی هم الله تعالیٰ د مکی معظمی د کفارو پلمی (فریبونه) او تدبیرونه ویجاړ او له خاورو سره ئی برابر او لتاړ کړل ـ او وروسته له دی نه هم د دوی گرد (تول) تدبیرونه خراب او سستوی.

اِنْ تَسْتَفْتِحُوْا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ ۚ وَاِنْ تَنْتَهُوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَ
اِنْ تَعُوْدُوْا نَعُدْ ۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَّلَوْ كَثُرَتْ ۙ
وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٩﴾

که غواړئ تاسی فتح (فیصله د جانبینو څخه د ښه لار موندونکی په خوا ای کفارو) نو په تحقیق راغله تاسی ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکی په خوا) او که تاسی منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنگه) نو دغه «منع بهتره او» خیر دی تاسی ته، او که بیا راوگرځیدئ تاسی «جنگ او کفر ته» نو مونږ به هم راوگرځو (نصرت د مؤمنانو ته) او له سره به دفع ونه کړی له تاسی ډله ستاسی هیڅ شی «له عذاب د الله نه» او اگر که ډیره لویه هم وی دا (ډله ستاسی) او «پوه شئ» چه بیشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کښی).

تفسیر: دغه خطاب د مکی معظمی کفارو ته دی. دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل ﴿ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴾ زمونږ ستاسی په منځ کښی به دغه

فیصله کله کیږی؟ که تاسی رښتین یئ!) که څه هم د دغی خبری پوره فیصله به د قیامت په ورځ کښی کیږی، مګر یو دول (طریقه) فیصله ئی نن د بدر په میدان کښی هم تاسی ولیده چه په څه یو خارق العاده طریقی سره تاسی ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسیده؟ که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلئ نو بهتر دی او دنیوی او اخروی ګټی به ستاسی په برخه شی او که بیا هم تاسی هم داسی وجنګیږئ نو مونږ به بیا هم په هم دی قسم د مسلمانانو سره مرسته (مدد) کوو. او په پای (اخر) کښی به تاسی ذلیل او خواریږئ! کله چه د الله تعالیٰ تائید له مسلمانانو سره دی نو ستاسی دلی او لښکری که هر څومره ډیری وی ستاسی په کار به هیڅ درنشی په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه ابوجهل او نورو کفارو د مکی معظمی څخه د بدر په لوری د رهی کیدلو په وخت کښی د کعبی شریفی پردی په خپلو لاسونو نیولی داسی دعاوی ئی کړی وی چه یا الله! له دواړو فریقو څخه هره یوه چه اهدی، علیا او اکرمه وی فتحه او بری د همغی دلی روزی کړی! او فساد اچوونکی مغلوب کړی! نو په ﴿ فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ ﴾ کښی د هغه ځواب ورکړ شو. یعنی همغی دلی ته چه واقعی علیا او افضله وه، فتحه او بری نصیب شو او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوْا۟ عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ!) د رسول د الله او مخ مه ګرځوئ تاسی له دغه «اطاعت د رسول الله څخه» حال دا چه تاسی اورئ (قرآن).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه الله تعالیٰ له مؤمنانو سره دی په نصرت او ثواب ورکولو کښی اوس مؤمنانو ته هدایت فرمائی چه د مؤمنانو معاملات له الله تعالیٰ او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره څرنګه ښائی؟ څو د هغه په وسیله د نصرت او حمایت وړ (لائق) او مستحق شی، نو ئی راوښودل چه د یوه صادق مؤمن کار هم دا دی چه دی له سره تر پایه پوری د زړه په اخلاص د الله جل وعلیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او فرمان منونکی وی، اګر که ډیر احوال او حوادث ورته پیښ شی. کله چه مؤمن د الله تعالیٰ کلام واوری او تسلیم ئی کړی نو ښائی چه قولاً او عملاً په هیڅ یو حال کښی له هغه څخه مخ وانه ړوی.

وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

او مه کیږئ تاسي (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه وائي واوریده مونږ حال دا چه دوی نه آوری (په ګټورو اوریدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وائي چه واموورېده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا!) حال دا چه هغه اوریدل او منل به څرنګه وی چه انسان سمه خبره واوری او پری ونه پوهیږی؟ یا خو پری وپوهیږی خو قبوله ئی نه کړی. پخوا یهودانو موسٰی علیه السلام ته ویلی وو ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ وامو وریده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره) او د مکی معظمی د مشرکانو قول چه وروسته د هم دی سورت په «۳۱» آیت کښی راځی ﴿قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَا﴾ به تحقیق وامو وریده دغه قرآن ای محمده! چه ته ئی را اوروی مونږ ته خو بس کړه! نور ئی مه لوله! چه مونږ پری وپوهیدو. که مو زړه وغواړی نو مونږ به هم د هم دغه په شان خبری جوړی کړو او رابه یی وړو.» د مدینی منوری د منافقانو اصول داسی وو چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مسلمانانو په مخکښی به ئی تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به تری منکران وو په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی چه په زړه او په خوله او په عمل او په غیاب او په حضور کښی پر الهٰی او نبوی احکامو عمل وکړی، او تر اسلامی هدایاتو ځان جار کړی.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

بیشکه بدتر د تولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دی چه) کانه دی (د حق له اوریدلو څخه) «او» ګونګیان دی «د حق له ویلو څخه» هغه کسان دی چه عقل نه لری دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چه الله تعالیٰ د ویلو له پاره ژبه او د اوریدلو له پاره غوږونه او د پوهیدلو له پاره زړه او دماغ ورعطا کړی وو بیا دوی دغه ګرد (تول) قوتونه معطل کړل نه په ژبی سره د حق ویلو ـ او د حق موندلو له پاره موفق شول او نه ئی په غوږونو سره د حق غږ واوریده او نه ئی په زړه او دماغ سره د حق د پوهیدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالیٰ ګردی (تولی) ورکړی شوی قواوی یی چه په حقیقت کښی د هغو لوړو مقاصدو له پاره ورکړی شوی وی په خپل اصلی کار کښی صرف نه کړی بلا شبهه داسی خلق له حیواناتو څخنی هم بدتر دی.

وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيْهِمْ خَيْرًا لَّاَسْمَعَهُمْ ۭ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۳﴾

او كه معلوم وى الله ته په دوى كښې څه خير نو خامخا اورولى به يې وى دوى «په سماع قبول سره» او كه اورولى وى دوى ته (الله سره له دى چه ور معلوم دى دا چه په دوى كښې هيڅ خير نشته) نو هرومرو (خامخا) به گرځيدلى وو دوى حال دا چه دوى به څنگ كوونكى وو «له قبوله د حق عناداً او انكاراً»

تفسير: يعنې اصلي خبره دا ده چه په دغو خلقو كښې د نيكى ريښه (ريشه) او اساس (جر) له سره نشته. ځكه چه حقيقي نيكى هلته د انسان په برخه كيږي، چه د ده په زړه كښې د حق د غوښتلو مينه او د هداياتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لياقت وى. هغه قوم چه د حق غوښتلو هيڅ روح پكښې نه وى او د الله تعالىٰ ورعطا شوى قوتونه په خپلو لاسونو خرابوى، نو ورو، ورو په دوى كښې د حق د قبول لياقت او استعداد نه پاتى كيږي. نو ويې فرمايل چه الله تعالىٰ د دوى په زړونو كښې د خير او هدايت د قبلولو لياقت ونه ليد ـ كه په دوى كښې ئې څه لياقت ليدى ـ نو له خپل عادت سره موافق به ئې ضرور هغوى ته خپل آيتونه آورول ـ او دوى به ئې پرى پوهول. باقى په دغه موجوده حالت كښې كه دوى ته آيتونه واوروى، او دوى پرى وپوهوى نو دغه ضد او عناد كوونكى خلق سره له پوهيدلو هم د هغو قبلوونكى نه دى.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَجِيْبُوْا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيْكُمْ ۚ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَحُوْلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ وَاَنَّهٗٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو! غوږ ږدئ) حكم منئ تاسى «(خاص)» د الله او (حكم منئ خاص) د رسول «د الله». كله چه وبولى تاسى له پاره د هغه كار چه ژوندى كوى تاسى «په دنيوى او اخروى ژوندون سره» او پوه شئ تاسى چه بيشكه الله پرده كيږي په منځ د انسان او

د زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم ده ته تاسی جمع کیږئ.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه عمل په لوری تاسی ته دعوت درکوی (مثلاً جهاد او نور) چه په هغه کښې له اوله تر آخره ستاسی خیر او ګټه (فائده) ده د دوی دغه دعوت او بلنه ستاسی له پاره په دنیا کښې د عزت او اطمینانی ژوند وسیله او په آخرت کښې د ابدی سعادت او د قلبی حیات ذریعه ده (ځکه چه په ربانی علومو او صمدانی فیوضاتو سره مو ژوندی کوی، په شهادة علیه او عقائد صحیحه مو پوهوی او د حق او احسان په قرآن مو خبروی.) نو د مؤمنانو شان دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت په مقابل کښې علی الفور (لبیک) ووائی! او له زړه یی ومنی! هر وخت او هر ځای ته چه پاک الله دوی وبولی، ښائی دوی خپل ګرد (تول) کارونه او مشغولتیاوی پریږدی او همغلته خپل ځانونه ورسوی ﴿ وَاعْلَمُوٓا ﴾ الآیة - او پوه شئ تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منځ د انسان او زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم دغه الله ته تاسی جمع کیږئ.) یعنی د الهٰی حکم په ځای کولو کښې تعطیل او ځند (ډیل) مه کوئ! ښائی چه لړ وروسته ستاسی زړه هم داسی پاتی نشی، ځکه چه انسان پر خپل زړه باندی واک او قبضه نه لری بلکه زړه د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی، په هر لوری ئی چه اراده وفرمائی آړوی ئی. بیشکه الله تعالیٰ ابتداء په خپل رحمت هغه نه اړوی ـ او نه مهر پری لګوی. هو! کله چه بنده د اسلامی احکامو په امتثال او تعمیل کښې سستی او لتی وکړی نو په سزا کښې یی هغه اړوی. یا که حق غوښتل پریږدی او ضد او عناد غوره کړی نو مهر پری لګوی. کذا فی الموضح. ځینو ﴿ یَحُولُ بَیْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ ﴾ د قرب د بیان له پاره ګڼلی دی. یعنی حق تعالیٰ خپل بنده ته دومره قریب دی چه د ده زړه هم ورته دومره قریب نه دی ﴿ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَیْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِیدِ ﴾ (۲٦ جزء د ق سورت ۱٦ آیت ۲ رکوع) نو د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام له زړه قبول کړئ! الله تعالیٰ له تاسی څخه زیات ستاسی د زړونو له احوالو او پټو اسرارو څخه خبر دی. خیانت د الله جل جلاله په مخ کښې له سره وړاندی نشی تلی. د حق جل وعلیٰ شانه په حضور کښې ګرد (تول) سره تولیږئ او هلته به ګرد (تول) مکنونات او اسرار سره منکشف او ښکاره شی او د هر چا په مخ کښې به د هغه ګرد (تول) اعمال او احوال کیښودل شی.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِیبَنَّ الَّذِینَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

او ځان وساتئ تاسی له هغی فتنی (فساد ګناه) څخه چه نه رسیږی (عقوبت

ئې یوازې) همغو کسانو ته چه ظلم ئې کړی وی «په کولو د ګناه سره» له تاسې ځنې خاص «او یوازې بلکه عمومي به وی»، او پوه شئ چه بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبا کښې).

تفسیر: یعنې (له داسې ګناه ځنې تاسې ځان ډیر ساتئ چه کوونکې او نه کوونکې دواړه پکښې لاهو کیږی لکه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت کښې سستی) فرض ئې کړئ که د یوه قوم اکثرو افرادو د ظلم او د عصیان اصول اختیار کړه، او څه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتې شول ـ او غوږه مالی ئې غوره کړه ـ نه ئې نصیحت وکړ ـ او نه ئې تری د نفرت اظهار، نو دغه فتنه ده، چه د دی په ضمن کښې هغه ظالمان او دغه پټی خولې خوشامندګران به ګرد (تول) سره راځی نو کله چه عذاب راشی، ګرد (تول) به علی حسب المراتب په هغه کښې شامل وی، او هیڅوک به تری نه وی خلاص له دی تفسیر سره موافق د دغه آیت مقصود به داسې وی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم د منلو له پاره هم په خپله تاسې تیار اوسئ! او هم سرکښانو ته نصیحت کوئ او پوهوئ ئې! که دوی ستاسې نصیحت ونه منی، نو د هغوی ځنې د خپلې بیزاری اظهار وکړئ حضرت شاه صاحب د دی آیت مطلب داسې لیکلی دی «مسلمانانو ته له فساد په تیره بیا له داسې ګناه ځنې ځان ساتل پکار دی چه د هغې خراب اثر د ګناه کوونکو څخه تیریږی او تر نورو پورې هم رسیږی. پخوا ئې وفرمایل چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په منلو کښې ادنٰی تاخیر او لټی ونه کړئ نه چه چیری د ځنډ (ډیل) کولو لامله (له وجې) ستاسې زړه وګرځی، اوس تنبیه فرمائی چه که نیک خلق لټی وکړی، نو عام خلق به هغه بیخی پریږدی، نو بد رسم به نشریږی او هر چیری به خوریږی، او د هغه ګناه او وبال به د ګردو (تولو) تر غاړه کیږی. لکه چه که په جنګ کښې یو زړور سری سستی وکړی نو بی زړه او ویریدونکی به تښتی، بیا به په لښکر داسې ماتې ګډیږی چه هغه زړور به هم د هغې له اداری څخه عاجز شی.

وَاذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او یاد کړئ تاسې هغه وخت چه تاسې لږ ضعیفان (مغلوبان) کړی شوی وئ په ځمکه کښې ویریدئ تاسې له دی نه چه وبه تښتوی په جلتی سره تاسې خلق

«یعنی مغلوب به کړی تاسی قریش یا پارس یا روم» نو ځای درکړ «الله» تاسی ته او قوت ئی درکړ تاسی ته په کومک (مدد) خپل سره او روزی یی درکړه تاسی ته له طیباتو «پاکو شیانو لکه غنائم» له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ!

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له ګمانه د الله تعالیٰ په حکم (جهاد) کښی سستی مه ښکاروئ وګورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسی شمیر لږ ؤ - وسله او سامان هم تاسی نه درلود (لرلو)، کله چه خلقو ستاسی کمزوری لیدله نو طمع یی کوله چه تاسی وخوری او هضم مو کړی - او تاسی ته هر وخت هم دغه اندیښنه درپیښه وه نه چه د اسلام له دښمنانو سره زمونږ جنګ او جګړه ونښلی او مونږ د هغوی په لاس کښی ولویږو او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منګلو او منبوکو سره چیری وتښتوی مګر الله تعالیٰ تاسی ته په مدینه منوره کښی هستوګنه درکړه - او د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د ورور ګلوی بی ساری سلسله قائمه کړه. بیا ئی د بدر په غزا کښی تاسی ته څرنګه غیبی مرسته (مدد) درورسوله چه د کفارو بیخ مو وویست. تاسی ته ئی ای مسلمانانو شانداره بری او فتح درکړه!
د غنیمت مال او د بندیانو فدیه ئی هم درکړه الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام ئی درعطاء کړل چه تاسی د الله تعالیٰ شکرګزار بندګان شئ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه کوئ خیانت له الله سره او «مه کوئ خیانت د الله» له رسول سره او «مه» کوئ خیانت تاسی په امانتونو خپلو کښی حال دا چه تاسی پوهیږئ چه د امانت ساتل واجب دی».

تفسیر: د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی چه د هغو د احکامو مخالفت وکړ شی. په ژبی سره خپل ځان مسلمان وبولی او د کفارو عمل وکړی. یا هر هغه کار باندی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مامور شوی وی په هغه کښی تګی برګی وکړی یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړی. یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړی. یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړی. په هر حال په هغو ګردو (تولو) امانتونو کښی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندګانو له خوا تاسی ته سپارلی

شوی وی له خیانت څخه تاسی ځان وژغورئ (بچ کړئ) په دغو کښې هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل. په روایاتو کښې مذکور دی چه د بنی قریظه یهودان کله چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د خندق یا د احزاب د غزا په پای (اخر) د هجرت په پنځم کال کښې د روغی او د دی خبری غوښتنه وکړه «چه له دوی سره دی همغه سلوک وکړ شی چه بنی نضیر سره شوی دی» او رسول الله مبارک ارشاد وفرمایه چه «زه تاسو ته دومره حق درکوم چه سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل حکم او منصف وګرځوئ هر هغه فیصله چه سعد رضی الله تعالیٰ عنه وکړی. همغه ستاسی په نسبت منظوره ده.» بنی قریظه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اجازه حضرت ابولبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپل ځان ته وباله - او پوښتنه ئی تری وکړه چه ستا رایه په دغی معاملی کښې څه ده؟ آیا مونږ دسعد بن معاذ حکمیت ومنو؟ څرنګه چه د ابولبابه رضی الله تعالیٰ عنه اموال او اهل او عیال په بنی قریظه ؤ کښې پراته وو نو ځکه ده د هغوی خیر غوښت. نو ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپلی مری ته اشاره وکړه او په خپل حلقوم باندی ئی ګوته راښکووله یعنی که د سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه حکمیت تاسی ومانه نو دغه ستاسی قتل او حلالول دی. اګر که ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپله اشاره وکړه مګر سم د لاسه متنبه او پښیمان شو، چه ولی می له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت وکړ؟ نو بیرته راغی او د مسجد په یوی ستنی پوری ئی خپل ځان تینګ وتاړه او له خوړلو او څښلو ئی قسم وکړ - چه تر مرګه پوری به نه خورم او نه څښم یا دا چه الله تعالیٰ زما توبه قبوله کړی. اوه، اته ورځی ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه همغسی تړلی ولاړ ؤ څو د ډیری لوږی او تندی لامله (له وجی) بیخوده شو دلته زیری ورورسید، چه پاک الله ستا توبه ومنله، ده بیا قسم یاد کړ چه زه به هم داسی تړلی اوسم څو می رسول الله مبارک په خپل پاک لاس سره خوشی او ایله نه کړی بیا نو رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ او په خپل مبارک لاس ئی هغه خلاص کړ الی اخرالقصه! ابن عبدالبر رحمة الله علیه دعوی کوی چه دغه واقعه د تبوک د غزا د نه شریکیدلو لامله (له وجی) واقع شوی ده والله اعلم.

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿٢٨﴾

او پوه شئ تاسی چه بیشکه مالونه ستاسی او اولاد ستاسی ابتلاء «ازموینه» ده او بیشکه الله په نزد د ده اجر «ثواب» ډیر لوی دی. «بهتر له هر شی نه نو په طلب کښې ئی اوسئ».

تفسیر: یعنی ستاسی اموال او اولاد فتنه ده چه مو منع کوی له کارونو د آخرت څخه او سبب

دی د واقع کیدلو ستاسی په گناه او په عذاب کښی یا سبب دی د محنت چه تاسی الله تعالیٰ پری ازموئی نو له ډیره محبته د دوی خیانت مه کوئ انسانان علی الاکثر د مال او اولاد لامله (له وجی) له نورو بندگانو څخه غلا کوی، نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د امانتداری هغه قدر او قیمت او لوړوالی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی شته، هغه په دنیوی مال او اولاد او نورو شیانو کښی له سره نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو» که ووېرېږئ تاسی له الله (او پرهیزگاری اختیار کړئ له گناهونو څخه) وبه کړی ستاسی له پاره فیصله «د مؤمنانو په عزت او د کافرانو په ذلت» او لری به کړی له تاسی گناهونه ستاسی او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله څښتن (خاوند) د فضل «رحمت، احسان» ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی که له الله تعالیٰ څخنی ووېرېږئ! او د تقویٰ لاره غوره کړئ! نو الله تعالیٰ به تاسی او ستاسی د مخالفانو په منځ کښی فیصله وکړی. په دنیا کښی به تاسی ته عزت درکړی. او هغوی به ذلیل یا هلاک کړی. لکه چه په بدر کښی ئی وکړ او په آخرت کښی به هم تاسی ته دائمی نعیم درکوی. او د هغوی د هستوگنی ځای به دائمی جحیم وی ﴿وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ﴾ «۲۳ جزء د یٰس ۵۹ آیت ٤ رکوع» ﴿هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۖ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ﴾ «۲۹ جزء د المرسلات ۳۸ آیت اوله رکوع» بله خبره دا ده چه د تقویٰ له برکته به الله تعالیٰ ستاسی په زړونو کښی یو نور «رڼا» اچوی چه د هغی په وسیله تاسی ذوقاً او وجداناً د حق او باطل او د نیک او بد په منځ کښی به فیصله وکړی شئ! برسیره پر دی حضرت شاه صاحب دا خبره هم لیکلی ده چه «ښائی په بدر کښی به د مسلمانانو په زړونو کښی گرځیدلی وی چه دغه بری خو اتفاقی دی نو ښایی چه له رسول الله مبارک څخه په پټه او په مخفی ډول (طریقه) مونږ له کفارو سره څه احسان وکړو، څو دوی زمونږ کورونو ته په مکه معظمه کښی څه زیان ونه رسوی. او زمونږ اهل او عیال ونه ربړوی (تکلیف نه کړی) نو په ړومبنی آیت کښی ئی د خیانت منعه وفرمایله. او په دوهم آیت کښی ئی تسلی ورکړه چه وروسته له دی نه به فیصله کیږی. او ستاسی کور کهول به هم داسی د کفارو په لاسونو کښی گرفتار نه پاتی کیږی.» او در به کړی تاسی ته «فرقان» یعنی هدایت چه په هغه سره به حق له باطله بیلوئ! یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو یا خلاصی له شبهاتو ـ یا ستاسی ظهور او شهرت په تمام عالم کښی».

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه مکر فریب به کاوه له تاسره هغو کسانو چه کافران شوی وو له پاره د دی چه بندی کړی تا یا ووژنی تا یا وباسی تا «له مکی نه» او پټ فریب کوی دوی «له تاسره» او جزا د فریب ورکوی الله «دوی ته» او الله بهتر د جزا ورکوونکو د مکر دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکی معظمی کفار په «دارالندوه» کښی سره تول شول او مشوره ئی سره وکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړی شی چه د هغه له لاسه د کفارو ګرد (تول) قوم ډیر پریشان او سربداله شوی دی. او د نورو ملکونو ځینی خلق هم د ده په لومه کښی درګرده نښلی که دغه وضعیت هم داسی دوام وکړی هغه ورځ به لری نه وی چه محمد صلی الله علیه وسلم به ورو ورو داسی یو لوی قوت پیدا کړی، چه له هغه سره به مقابله خورا (ډیر) ګران وی.

په دغه وخت کښی د کفارو آراء او نظریی د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت مختلفی او راز راز (قسم قسم) وی ځینو به ویل چه «بندی دی کړی شی او ښه دی ژوبل هم کړی شی!» د ځینو رأیه داسی وه چه «له وطنه دی وشړل شی! چه مونږ د تل له پاره د ده له اندیښنی څخه نجات ومومو!» په پای (اخر) کښی د ابوجهل له رایی سره موافقه داسی فیصله وشوه چه «د عربو د ګردو (تولو) قبائلو څخه دی یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شی! او دغه قوی او پیاوړی (بهادر) ځلمیان دی سره تول لاس یو کړی! او یو ځلی دی په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ګزار وکړی! څو بنی هاشم له ګردو (تولو) عربو سره جنګ ونه کړی شی او پر عربو باندی د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړی. او پر ګردو (تولو) قبیلو باندی وویشل شی.»

دلته دغه بد بختان د دغو تدبیرونو په ترلو کښی مصروف وو، له بل لوری د دوی پر خلاف د الله تعالیٰ ډیر ښه او لطیف تدبیر خپل کار کاوه. محمد صلی الله علیه وسلم ته پرښتو اطلاع ورکړه چه «په خپله بستره باندی حضرت علی کرم الله وجهه ویده کړئ او د دغی تولنی په سترګو کښی چه ستاسی د قتل له پاره سره تول شوی دی خاوری واچوئ! او د باندی د هجرت په قصد ووځئ!» داده اوسئ! چه ستاسی او حضرت علی کرم الله وجهه یوه ویښته ته به هم هیڅ ضرر او نقصان ونه رسیږی او ستاسی ګرد (تول) دښمنان به زیانمن او نا امیده شی. لکه چه هم دغه کسان د بدر په غزا کښی ووژل شول چه په «دارالندوه» کښی ئی زمونږ د محمد رسول الله

صلی علیه وسلم د قتل مشوره سره کړی وه.

اوس دلته پاک الله هم دغه واقعه بیانوی　　کله چه الله تعالیٰ له چاسره مل وی
نو د هیچا له لاسه هیڅ نه کیږی.　　که لښکری درسره وی یک تنها ئی
چه الله درسره مل نه وی «رحمانه»!

همغسی چه الله تعالیٰ خپل پاک رسول ته نجات ورکړ، ستاسی د هغه اهل او عیال او کور کهول حفاظت چه په مکه معظمه کښی دی، هم الله تعالیٰ کوی.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه ولوستلی شی پر دوی باندی آیتونه زمونږ نو وائی دوی په تحقیق واوریده مونږ «دغه کلام» که وغواړو مونږ نو خامخا وبه وایو مونږه هم په مثل د ده نه دی دغه «کلام» مگر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو.

تفسیر: نضر بن الحارث به ویل که مونږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو. په دغه قرآن کښی خو پرته (علاوه) له چټی (بیکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته مگر پاک قرآن هم د گردو (تولو) جگړو فیصله پر هم دغی خبری کړی ده چه ده بیا ولی دغه خپله ادعا پای (اخر) ته ونه رسوله؟ یو چا وویل چه زما آس که وځغلی په یوه ورځ کښی له کابله تر واشنگټنه پوری رسیدی شی، مگر ځغلیدلی نشی یو بل وویل چه ما سل گزه توپ وهلی دی بل ورته وویل دا گز دا ئی میدان. په هر حال دا چه کفارو به د پخوانیو اقوامو د احوالو د اوریدلو په وخت کښی ویل چه دغه گردی (تولی) چټی (بیکاره) قصی او افسانی دی اوس په بدر کښی گرد (تول) سره ولیدل شول، چه هغه خو یواځی افسانی نه وی. د عذاب هغه وعده پر تاسی باندی هم راغلی ده لکه چه پر پخوانیو مکذبینو اقوامو راغلی وه.

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائۡتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيۡمٍ ﴿٣٢﴾

او «یاد کړه» هغه وخت چه وویل دغو «کفارو» یا الله! که چیری وی دغه «قرآن یا دین» هم دغه حق «لکه چه محمد یی وایی نازل شوی» له نزده ستا نو راووروه پر مونږ باندی کانی له آسمانه یا راوړه «راولیږه» «بل کوم قسم» عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کښی د مکی معظمی د مشرکانو د انتهائی جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی. یعنی دوی به ویل چه یا الله که په واقع کښی هم دغه محمدی دین چه مونږ په دغومره اوږده موده کښی په دیر شد او مد سره د هغه په تکذیب کښی لگیا یو حق وی، نو ولی د عذاب په نزول کښی دومره ځنډ (تاخیر) کیږی؟ او ولی د تیرو اقوامو په شان پر مونږ باندی د کانو باران نه وریږی؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولی نه اخته کیږو؟ یا زمونږ بیخی استیصال او بیخ کنی ولی نه کیږی؟ ولی مو بیخ او بکر له سته نه باسی؟ وائی چه دغه دعاء ابوجهل د مکی معظمی څخه د وتلو په وخت کښی کعبی شریفی ته مخامخ کری وه. بالاخر هغه شی ئی چه غوښتی ؤ د هغه یوه نمونه ئی په بدر کښی ولیده، او دی په خپله سره له «٦٩» تنو نورو مشرانو د کمزورو او بی وسلی او بی سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو. او اویا تنه نور مشران هم د اسارت او بندی توب په ذلت کښی گرفتار شول او په دغه ډول (طریقه) سره الله تعالیٰ د دغو کفارو بیخ او بنسټ (بنیاد) وویست. بیشکه د لوط علیه السلام د قوم په شان پر دوی له آسمانه تیږی (گټی) ونه وریدی، لیکن د یوه موټی شگو په اثر چه د الله تعالیٰ له لوری د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس پر دوی باندی وشیندلی شوی، هم داسی ولیدلی شوی، لکه د آسمانی تیږو (گټو) د اورولو یوه وړوکی نمونه. ﴿ فَلَمۡ تَقۡتُلُوۡهُمۡ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمۡ وَمَا رَمَیۡتَ اِذۡ رَمَیۡتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰی ﴾ (د هم دی سورت ۱۷ ـ آیت).

«اوس الله تعالیٰ د دغی تیری ښیرا د قبول د مهلت او توقف سبب داسی بیانوی»

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمۡ وَاَنۡتَ فِيۡهِمۡ ؕ

او نه دی الله چه په عذاب کاندی دوی حال دا چه ته (ای رسوله) په دوی کښی ئی!

تفسیر: سنة الله هم دا دی چه هر کله پر کوم قوم د انبیاؤ علیهم السلام د تکذیب لامله (له وجی) عذاب نازلوی، خپل رسول د دوی له منځه باسی. کله چه الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکی معظمی څخه بیل کړ نو وروسته له هغه د مکی معظمی مشرکان د بدر په

عذاب کښې مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

او (بل دا چه) نه دی الله عذابوونکی د دوی حال دا چه دوی مغفرت غواړی.

تفسیر: یعنی په دوی کښې مستغفران دی هغه ضعفاء د مومنانو چه په دوی کښې پاتی شوی دی، یا دوی په خپله استغفار وائی نو ځکه عذاب پری نه راځی ولی چه دوه شیان د عذاب د نزول مانع دی

(۱): د یو قوم په منځ کښې د رسول موجودیت

(۲): استغفار یعنی په مکی معظمی کښې دمحمد صلی الله علیه وسلم د قدم له برکته عذاب نه نازلیده ـ اوس پر هغوی باندی عذاب راغی. هم داسی تر هغه پوری چه گنهگار نادم وی او توبه باسی نو نه نیول کیږی اگر که دیر لوی گنهگار هم وی. رسول الله مبارک فرمایلی دی چه د گنهگارانو پناه دوه شیان دی «۱»: زما وجود.

«۲»: استغفار. کذا فی الموضح.

تنبیه: د ﴿ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ ﴾ هغه معنی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه کړی ده د ځینو مفسرینو له تفسیره سره موافقه ده. لیکن د اکثرو په نزد د دغه مطلب داسی دی چه مشرکینو هر قسم خارق العادة عذاب چه غوښت چه گرد (تول) قوم سره یو ځای تباه او بوپناه شی ـ پر دوی باندی د داسی عذاب له لیږلو څخه دوه شیان ممانعت کوی

«۱»: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وجود، چه د هغوی له برکته پر دغه امت باندی که څه هم (امت دعوت) وی هسی خارق العادة مستاصل او بیخ ایستونکی عذاب نه راځی. که کوم وخت پر افرادو او آحادو باندی راهم شی نو هغه د دی کلیی قاعدی منافی نه دی.

«۲»: د استغفار کوونکو موجودیت، اعم له دی چه مسلم وی یا غیر مسلم لکه چه منقول دی د مکی معظمی مشرکینو به هم په تلبیه او طواف او نورو کښې غفرانک! غفرانک! ویل باقی د غیر خارق او معمولی عذاب لکه قحط، وباء قتل کثیر او د نورو نزول د رسول او د ځینو مستغفرینو (بخنه غوختونکی) له موجودیت سره هم ممکن دی. بالاخر کله چه دغه خلق خورا (زیات) دیر شرارتونه وکړی نو د الله تعالیٰ له لوری به په جزاء سره ولی متنبه نشی؟ وروسته له دی نه د دوی همغه عقوبت بیانوی.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا أَوْلِيَآءَهُۥٓ ۚ إِنْ أَوْلِيَآؤُهُۥٓ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۴﴾

او څه دی دوی ته چه به نه په عذابوی دوی الله (پس له وتلو ستا او مومنانو له دوی نه) حال دا چه دوی منع کوی (خلق) له «دخول د» مسجد حرام څخه او نه دی دوی واکداران د دغه (مسجد حرام) نه دی واکداران د ده مګر «دی» متقیان او لیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (په دی چه دوی لره واکداری نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دی چه پاس مذکور شول که نه ستاسی شرارتونه او ظلم او شقاوت داسی شیان دی چه د هغو په مقابل کښی ښائی فوراً عذاب راشی له دی نه به زیات ظلم څه وی چه موحدین حرم شریف ته له راتګ او د خدای له عبادت څخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) او حیلو منع کوی، او دوی هلته نه پریږدی چه لاړ شی ـ بلکه دوی له خپل وطنه مکی معظمی څخه باسی. او تل کوښښ کوی چه د الله تعالیٰ دغه پاک او عبادت کوونکی بندګان د همیشه له پاره دلته رانشی. د دوی لوی ظلم او تیری دا دی چه د دی ظلم د جواز له پاره دغه سند وړاندی کوی چه مونږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چه زړه مو وغواړی د راتلو اجازه ورکوو، یا ئی نه پریږدو چه راشی او دغه د دخول او عدم دخول اجازه زمونږ په واک او اختیار کښی ده. حال دا چه اول دغه حق او اختیار متولی ته نشته چه خلق د مسجد له لمانځه او عبادت څخه منع کړی. او بل د «تولیت» حق هم دوی ته نه رسیږی، ځکه چه د حرم شریف متولی یوازی متقیان او پرهیزګاران کیدی شی، مشرک او بد عمل سړی له سره د هغه حقدار نشی کیدی لیکن له دوی څخه ځینی کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسی وایی چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاده یو. او له فلانی قبیلی څخه یو، او د کعبی شریفی «تولیت» زمونږ موروثی حق دی، چه د هغه له پاره کوم خاص قید او شرط نه دی په کار ـ نو دائی راوښوول چه په اولاده د ابراهیم علیه السلام کښی دغه حق د هغه کیدی شی چه متقی وی ـ او د داسی بی انصافانو حق نشی کیدی چه له هر چا څخه چه دوی خپه وی، نو هغه ته د کعبی شریفی د راتللو اجازه نه ورکوی.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۳۵﴾

او نه ږ لمونځ (عبادت) د دغو «كفارو» په نزد د كعبي كښې مگر شپيلي وهل او لاسونه تكول؛ «الله فرمائي» نو وڅكئ تاسي عذاب په سبب د هغه چه وئ تاسي چه كفر به مو غوره كاوه.

تفسير: يعني حقيقي لمونځ كوونكي له مسجده منع كوي، نو په خپله د دوی لمونځ به څه ارزښت (قيمت) ولري؟ د كعبي شريفي بربند طواف كول ـ د ذكر الله په ځای شپيلي وهل او لاسونه تكول، لكه چه نن هم دير اقوام ناقوس وهل او زنگونه شرنگول لوی عبادت گڼي الغرض نه دوی په خپله عبادت كوی نه نور خلق پريږدی چه عبادت وكړی، او دغه بی معنی او چټی (بيكاره) خبری عبادت گڼي. ځيني وائي چه دغه شپيلي وهل، او لاسونه تكول، د دی دپاره ږ، چه د مسلمانانو په عبادت كښې خلل واچوی او د تمسخر او استهزاء (توكے تكالے) له لاری به ئی داسي كول والله اعلم، «نو الله تعالیٰ فرمائي كله چه ستاسي دا نيت او عمل ږ نو پس وڅكئ عذاب د قتل او د بند په ورځ د بدر كښې؛ او «زقوم» او اور او نور په آخرت كښې».

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ

بيشكه هغه كسان چه كافران شوی دی نفقه كوی «لگوی» دوی مالونه خپل دپاره د دی چه منع كړی دوی (خلق) له لاری د الله څخه.

تفسير: د بدر په غزا كښې د كفارو له مشرانو ځنی دولسو سردارانو دا په غاړه اخيستي وه چه هر يو تن به په يوه ورځ كښې گردو (تولو) لښكرو ته دوډی پخوی؛ لكه چه لس اوښان به هره ورځ د يوه له لوری حلاليدل او پر لښكرو به خوړل كيدل ـ بيا چه دوی ماتی ومونده له نو د دغه مات شوی لښكر مجمع كله چه مكی معظمی ته ورسيده، ابو سفيان او د كفارو نورو مشرانو ته ئی وويل هغه مال چه تجارتی قافلی له شامه راوړی دی، هغه دی گرد (تول) د اسلام پر خلاف، او له محمد څخه د انتقام اخيستلو په لاره كښې ولگاوه شی! لكه چه پر دغه خبره گرد (تول) سره راضي شول، نو د داسي مال لگولو ذكر په دغه آيت كښې راغلی دی.

فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

نو ژر به نور هم ولگوی دغه مالونه بيا به شي «دغه انفاق» پر دوی حسرت (پښيماني چه مال ئی ځی او مطلب ئی پری نه حاصليږی) بيا به په آخر

کښي مغلوب شي؛ او هغه کسان چه کافران شوي دي (او په کفر کښي مړه شي) دوزخ ته شړلي «بيولي» کيږي.

تفسير: يعني کله چه په دنيا کښي مغلوب او مقهور، او په آخرت کښي معذب شي، نو د افسوس او حسرت لامله (له وجې) به خپلې گوتې چيچي - چه مال مو هم له لاسه ووت - او برى مو هم په برخه نشو. لکه چه ړومبى په بدر کښي او بيا په احد او نورو غزاگانو کښي د کفارو گرد (ټول) مالي او جسماني قوتونه صرف شول، او هيڅ يوه گټه (فائده) ئې په لاس ورنغله او بالاخر هلاک يا د رسوايي په حال کښي له کفره توبه گار شول.

(او دغه مغلوبيدل د کفارو او شړل د دوى د جهنم په لورى)

لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۳۷﴾

دپاره د دې دي چه بيل کړي الله خبيث «ناپاک کافر»، له طيب «پاک مؤمن» څخه او بيا کيږدي خبيث (ناپاک سره لاندې باندې) ځيني د ده په ځينو نورو باندې نو راجمع به کړي دا «خبيثان» ټول نو وبه ئې غورځوي په دوزخ کښي ؛ دغه (خبيثان يا مال لگوونکي) هم دوى زيانکاران دي.

تفسير: په «موضح القرآن» کښي دي چه الله تعالىٰ به ورو ورو اسلام غالبوي. په دغه ضمن کښي به کافران خپل بدني او مالي زور لگوي، چه نيک او بد سره بيل شي، يعني د هغو په قسمت کښي چه اسلام ليکلي شوى دى، هغوى به گرد (ټول) مسلمانان کيږي، او د هغوى مرگ چه په کفر کښي ليکلي شوى دى، هغوى به گرد (ټول) په کفر کښي مري، او ټول به دوزخ ته لاړ شي. «هم دغه خبيثان يا مال لگوونکي هم دوى زيانکاران دي» يعني د دنيوي او اخروي دواړو قسمونو نقصان او خساره ئې ومونده.

قُلْ لِّلَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ يَّنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ۚ وَإِنْ يَّعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿۳۸﴾

ووايه (اى محمده !) هغو کسانو ته چه کافران شوي دي، که واوړي «بس

کړی له کفره» نو وبه ښښلی شي دوی ته هغه بدی چه په تحقیق پخوا تیری شوی وی، او که بیا وګرځی (کلک شي په کفر او جنګ) نو په تحقیق تیره شوی ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو «په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو».

تفسیر: یعني که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوته لاس واخلي، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کړی، نو ړومبی د کفر په حالت کښې څه ګناه او معاصي چه دوی کړی وی، هغه ګردی (تولی) ورمعافیږی. الاسلام یهدم ماکان قبله. هو! حقوق العباد به نه ورمعافیږی، ځکه چه د هغو مسئله خو بیله ده. او که بیا عود وکړی قتل او عداوت او کفر او معصیت ته نو په تحقیق تیره شوی ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کښې یعني څرنګه چه د پخوانیو رسولانو علیهم السلام له تکذیبه او عداوته خلق تباه شوی دی، په دوی به هم تباهي راځي. یا دا مطلب دی لکه چه په بدر کښې د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړی شوه، دوی ته به هم سزا ورکړی شي.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

او وجنګیږئ (ای مؤمنانو!) له دغو «کفارو» سره تر هغه پوری چه نشي پاتی فتنه «فساد په ځمکه کښې» او شي دین «حکم» تول خاص الله لره (او نور تول باطله ادیان ورک شي) نو که واوړی دوی «له کفره او اسلام راوړی» نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی (بینا دانا) دی. او که مخ وګرځوی دوی «له ایمانه» نو پوه شئ «ای مؤمنانو!» چه بیشکه الله مولیٰ «بادار ساتونکی» ستاسی دی (الله) ښه مولیٰ «او نیک بادار حامی او ساتونکی» دی او «الله نیک» او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعني تر هغه پوری له کفارو سره وجنګیږئ چه په ځمکه کښې فتنه او فساد پاتی نشي، او د کافرانو زور پاتی نشي چه له ایمانه خلق منع کړی یا د حق دین له محو کولو څخه

مسلمانان وویرېږي چه که اظهار ئې وکړو وبه وژلې شو لکه چه تاریخ شاهد دی څه وخت چه غلبه او قوت د کفارو په لاس ورته، نو د مسلمانانو ایمان او مذهب به په خطر کښې لویده، د «هسپانیی (اسپین)» مثال دنیا ته څرګند (ښکاره) دی چه وروسته له دی نه چه قوت او قدرت د مشرکانو په لاس ورغی، دوی په څه ډول (طریقه) د(هسپانیی) مسلمانان تباه یا مرتدان کړل، په هر حال د «جهاد» او قتال ړومبنی مقصد هم دا دی چه د اسلام اهل دی مامون او مطمئن وی او د الله تعالیٰ عبادت په ښه شان سره وکړی شی. او د ایمان او توحید دولت د کفارو له لاسونو محفوظ شی او د اسلام کلمه علیاء او لوړه شی او اسلامی بیرغ مرتفع او لوړ شی لکه چه د(فتنه) هم دغه تفسیر د احادیثو په کتابونو کښی له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین څخه هم منقول دی».

﴿ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ﴾ او جهاد وکړئ څو شی دین او حکم ټول خاص الله لره او نور باطل ادیان ورک شی) دا د جهاد وروستنی مقصد دی چه د کفر شوکت پاتی نشی او یوازی د الله تعالیٰ حکم جاری وی او د اسلام حق دین پر ګردو (تولو) ادیانو غالب شی. ﴿ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ﴾ اعم له دی نه چه د نورو ادیانو په موجودیت کښی وی. لکه چه د راشده ؤ خلفاؤ په وخت کښی شوی ؤ. یا ګرد (تول) باطله مذاهب له منځه ورک کړی، لکه چه د مسیح علیه السلام له نزول څخه وروسته کیږی. په هر حال دغه آیت د دی خبری واضح دلیل دی چه جهاد او قتال عام له دی نه چه تعرضی وی که دفاعی مسلمانانو له پاره تر هغه وخته پوری مشروع دی تر څو چه دغه دواړه عالی مقصدونه پوره شوی نه وی، ځکه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی «الجهاد ماض الی یوم القیامة» حاصل «د جهاد احکام او شرائط او نور تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!».

﴿ فَإِنِ انتَهَوْا ﴾ الآیة - نو که واوړی دوی له کفره او اسلام راوړی نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئې کوی ښه لیدونکی بینا دانا دی.» یعنی له هغو سره چه په ښکاره ډول (طریقه) له کفره او شرارته بیرته وګرځی قتل نشته. د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفیات دی الله تعالیٰ ته وروسپارل شی! هر ډول (طریقه) عمل او کار چه دوی وکړی، هغه د پاک الله له علمه نه پټیږی او تل ورته معلوم دی. مسلمان یواځی له ظاهری حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی. وفی الحدیث «**امرت ان اقاتل الناس حتیٰ یقولوا لا اله الا الله، فاذا قالوها عصموا منی دماءهم واموالهم الا بحقها، وحسابهم علی الله عز وجل**» - زه ماموریم په دی چه جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چه ووائی دوی کلمه د **لا اله الا الله** نو کله چه وویله دوی دا کلمه نو وئی ساتلی ځما نه وینی خپلی «چه نه به وژل کیږی» او مالونه خپل مګر په حق سره «چه قصاص دی» او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عزوجل ته (که ئې ښښی یا ئې نه ښښی).

﴿ وَإِن تَوَلَّوْا ﴾ الآیة - او که مخ وګرځوی دوی له ایمانه نو پوه شئ تاسی چه بیشکه الله مولیٰ، بادار، حامی او ساتونکی ستاسی دی الله ښه مولیٰ نیک بادار ساتونکی دی او الله نیک او ښه مددګار دی.» یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) او حمایت باندی

اطمينان او اعتماد ولری! او جهاد وکړی! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب څخه دی له سره ونه ویرېږی! لکه چه د بدر په غزا کښی ئی ولیدل، چه الله تعالیٰ د مسلمانانو څومره ښه مرسته (مدد)، حمایت او امداد وفرمایه! **(علمنا ان الله مولٰینا نعم المولٰی ونعم النصیر)**

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَ
لِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ
السَّبِيْلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ
الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۱﴾

او پوه شئ «ای مسلمانانو!» بیشکه هر هغه شی چه په غنیمت واخیست تاسی «له کفارو په غلبی سره» له یوه شی نه نو بیشکه الله لره دی (حکم کول په) خمس د هغه (کښی) او (دغه خمس ثابت دی) له پاره د رسول (د الله) او له پاره د خپلوانو (د رسول الله) او (له پاره د) یتیمانو او (له پاره د) مسکینانو (محتاجانو) او (له پاره د) مسافرانو «او پاتی څلور برخی دی له پاره د غازیانو او صبر وکړئ پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!» که ایمان لرئ په الله او په هغو «آیتونو یا ملایکو یا نصرت» چه نازل کړی دی مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلی کښی (د حق له باطل څخه چه د (بدر ورځ وه) هغه ورځ چه سره مخامخ شولی دواړه جمعی (ډلی)؛ او الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه څینی ئی غلبه د لږو پر ډیرو ده).

تفسیر: د دی سورت په ابتداء کښی ئی فرمایلی و ﴿قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ﴾ دلته د هغه لږ څه تفصیل کوی چه هغه د غنیمت مال چه د کفارو له جنګه وروسته د مسلمانانو په لاس راشی د هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نیاز دی چه هغه رسول الله د پاک خدای د نائب (بمعنی رسول) په حیثیت وصوله‌وی، او دی ئی پر دغه پنځو مصرفونو لګوی شی:

«۱»: په خپل ځان باندی.

«۲»: پر خپلو خپلوانو باندی چه بنی هاشم او بنی المطلب دی چه له پخوا راهیسی دوی د الله تعالیٰ په لاره کښی کار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم نصرت او امداد ئی کړی دی. او د اسلام له خاطره یا یوازی د قرابت او خپلوی له وجی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی مرستی (مدد) کړی دی. او د زکوٰة او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندی حرام شوی دی.

«۳»: پر یتیمانو پلار مړیو باندی.

«٤»: پر محتاجانو مسلمانانو باندی.

«٥»: پر مسافرانو باندی بیا هغه نور څلور برخی غنیمت چه پاتی کیږی پر غازیانو باندی

تقسیم کیږی سور ته (سوا) دوی برخی او پلی (پیاده) ته یوه برخه ورکوله کیږی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د خمس د دغو پنځو مصارفو څخه زمونږ حنفیانو په نزد یوازی یتیمان، محتاجان او مسافران چه ګرد (تول) سره دری کیږی پاتی دی. ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د دوی د ذات مصارف نه دی پاتی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل القرابت هغه برخه پاتی شوه چه دوی ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پخوانی نصرت او امداد په بناء ورکوله کیده. هو! د مساکینو او محتاجانو له هغو برخو څخه چه دوی ته مقرری دی د رسول الله مبارک مساکین او اهل الحاجت خپلوان ښائی مقدم وګڼل شی، د ځینو علماؤ په نزد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلت څخه وروسته د امیر المؤمنین د مصارفو له پاره ښائی چه خمس الخمس ورکړ شی. والله اعلم په ځینو روایتونو کښی راغلی دی کله چه له غنیمت څخه خمس د الله تعالیٰ د نامه پنځمه برخه ایستله کیده نو نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم اول په هغه کښی څه برخه د بیت الله کعبی شریفی له پاره بیلوله. ځینو فقهاؤ لیکلی دی چه په هغو ځایونو کښی چه له کعبی شریفی څخه لری وی، څه برخه دی د مساجدو له پاره هم بیله شی!. له ﴿ يَوْمَ الْفُرْقَانِ ﴾ د فیصلی له ورځی څخه مراد یوم البدر دی چه په هغه کښی د حق او باطل ښکاره فیصله وشوه په دغه ورځ کښی حق تعالیٰ خپل دیر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد یی ورولیږه او د سکون او اطمینان کیفیت ئی نازل وفرمایه. نو هغه کسان چه پر الله تعالیٰ او د الله تعالیٰ پر غیبی تائیداتو ایمان لری، نو پر دوی باندی له غنائمو ځنی د الله تعالیٰ پر نامه «خمس ـ پنځمه برخه» ایستل دومره دروند نه ښکاری. ﴿ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴾ او الله پر هر شی باندی چه اراده ئی وفرمائی ښه قادر دی چه ځینی ئی غالبول د لږو دی پر ډیرو باندی» یعنی لکه چه الله تعالیٰ په هغه ورځ کښی تاسی مظفر او منصور ګرځولی یئ هم دا اوس او په راتلونکی زمانه او په هر وخت کښی ښه قادر دی چه تاسی ته غلبه او فتوحات عنایت وفرمائی.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَ
الرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدْتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي
الْمِيعٰدِ ۙ وَلٰكِنْ لِّيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُوْلًا ۙ لِّيَهْلِكَ
مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَّيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ
اللّٰهَ لَسَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٤٢﴾

«یاد کړئ ای مسلمانانو» هغه وخت چه وئ تاسی په څنډی (غاړی) د

«کندی» نژدی «مدینې ته» او وو دغه «کفار» په څنډې «د کندی هسې څنډه (غاړه) چه» لرې «وه له مدینې نه» حال دا چه سواره «قافله» ښکته وو له تاسې؛ او که یو تر بله وعده کړې وی تاسې (د جنګ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسې په دغه وعده کښې ولیکن «بې له وعدې جمع کړئ تاسې الله» دپاره د دې چه پوره کړې الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی (په ازلي علم د ده کښې چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی) لپاره د دې چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئې هلاک وی پس له قیامه د حجت روښان څخه او ژوندې پاتې شی هغه څوک چه له شان ئې ژوندون وی پس له قیامه د روښانه حجت؛ او بیشکه الله خامخا ښه اوریدونکی (د ګردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم دی «په ټولو احوالو».

تفسیر: له نژدې څنډې (غاړې) څخه مراد د جنګ د میدان هغه جانب دی چه مدینې طیبې ته قریب ؤ هم داسې له لرې څنډې(غاړې) څخه مقصد هغه طرف دی چه له مدینې منورې څخه لرې ؤ، یعنې د ابوسفیان تجارتی قافله مخ په ځوړې (خکته) د سمندر په څنډه څنډه (غاړه غاړه) کښې تلله، د قافلې او مسلمانانو په منځ کښې د قریشو فوځ حائل شوی ؤ. «او که یو تربله مو وعده کړې وی د جنګ نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسې په دغه وعده کښې» یعنې که فریقین له پخوا څخه د جنګیدلو له پاره کوم وخت او نیته مقررول غوښتل، نو ممکن ؤ چه په هغه کښې څه اختلاف واقع کیده یا د وعدې د رسیدلو په وخت کښې به ئې یوه دله وړاندې وروسته کوله، ځکه چه له یوه جانبه مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهرې اسلحې او سامان څخه ویره کښې وو. او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زړور توب ځنې ویریدل نو دواړو ته د جنګ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کښې تردد او تقاعد پیښیدی شو، (ولیکن بې له وعدې سره جمع کړئ تاسې الله دپاره د دې چه پوره کړې الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی په ازلي علم د ده کښې چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی له پاره د دې چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئې هلاک وی پس له قیام د روښان حجت څخه او ژوندې پاتې شی هغه څوک چه له شان ئې ژوندون وی پس له قیام د روښانه حجت) یعنې قریش د خپلې قافلې د مدد له پاره او تاسې پر قافلې باندې د حملې کولو له پاره راغلې وئ قافله تیره شوه او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غاړه) باندې سره ونښتل، حال دا چه یو د بل له حال څخه نه ؤ خبر دغه د الله تعالیٰ تدبیر ؤ که تاسې قصداً ورتلئ نو داسې په مناسب وخت به پر دوی نه رسیدی، او د دغې فتحې څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت ورښکاره شو۔ هغه چه مړه شول هم په یقین سره پوهیدلی مړه شول، او هغه چه ژوندې پاتې شول هغوی هم حق په ښه دول (طریقه) سره وپیژند او وپوهیدل چه د الله تعالیٰ الزام پوره شو. کذافی الموضح. او ممکن دی له مړکیدلو او ژوندې پاتې کیدلو څخه کفر او ایمان مراد وی ۔ یعنې

اوس څوک چه ایمان راوړی ـ او هغه چه په کفر همغسی تینګ پاتی شی، د دواړو ایمان او کفر د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته دی. ﴿ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ او بیشکه چه الله ښه اوریدونکی د ګردو (تولو) اقوالو، ښه عالم دی په تولو احوالو) یعنی الله تعالیٰ د کمزورو مظلومانو فریاد اوریدونکی دی، او دغه خبره هم ورته ښه ورمعلومه ده چه په کومه طریقه سره د دوی امداد وکړی شی وګورئ په بدر کښی د مسلمانانو فریاد ئی څرنګه واوریده؟ او په څه ډول (طریقه) سره ئی مدد او مرسته (امداد) وکړه؟.

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

(یاد کړه) هغه وخت چه وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کښی لږ؛ (چه اصحاب پری خبر کړی، او دوی پری ډاډه شی او برابر پری ورشی) او که ښوولی وی «الله» تاته «ای محمده!» دوی ډیر (او بیا تا ویلی وی اصحابو ته) نو خامخا بی زړه شوی به وی تاسی (ای اصحابو) او خامخا جګړی به مو کولی په کار کښی «د جنګ چه تری په څنګ شوو یا ورسره جنګ وکړو» ولیکن الله سلامت وساتلئ «تاسی له بی زړه توب او نزاع» بیشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چه په زړونو کښی دی.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ پر مدد ـ حمایت او مرسته (امداد) اعتماد ولری، او جهاد وکړی. او د کفارو له کثرت، سامان او وسلو څخنی ونه ویریږی ـ لکه چه د بدر په غزا کښی مو ولیدل چه الله تعالیٰ له مسلمانانو سره څومره ښه امداد او معاونت وکړ.
﴿ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا ﴾ او که ښوولی وی الله تاته دغه کفار ډیر) یعنی که تاسی دوی زیات ګڼلی وی ځینو به د جنګیدلو همت کاوه ـ او ځینو به نه کاوه او داسی اختلاف به واقع کیده او په کار کښی به خلل او بی انتظامی پیدا کیده ـ الله تعالیٰ رسول الله مبارک ته په خوب کښی لږ تعداد وروښود، او له ویری او بی زړه توب څخه ئی وژغورلی (وساتلئ) هغه ښه پوهیږی چه له کوم شی څخنی په زړونو کښی همت او شجاعت پیدا کیږی؟ او له کومی خبری څخنی بی زړه توب او ویره پیدا کیږی؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ

فِىٓ اَعۡيُنِهِمۡ لِيَقۡضِىَ اللّٰهُ اَمۡرًا كَانَ مَفۡعُوۡلًا ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرۡجَعُ الۡاُمُوۡرُ ﴿۴۴﴾

او (یاد کړئ) کله چه وښوول تاسی ته «الله» هغه «دښمنان ستاسی» په هغه وخت کښی چه سره مخامخ شوئ په سترګو ستاسی کښی لږ او لږ ښکاره کړئ تاسی (الله) په سترګو د دښمنانو کښی دپاره د دی چه وکړی ته هغه کار چه ؤ مقرر کړی شوی «په ازلی علم د الله کښی» چه وکړی شی «چه هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی» او خاص الله ته بیرته ګرځولی شی تول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کښی د کفارو شمیر تر نظر لږ راغلی ؤ او مسلمانانو ته هم د مقابلی په وخت کښی لږ ښکاریده څو په جرأت، زړورتیا او میرانی (بهادرئ) وجنګیږی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشی غلط کیدی ځکه چه په دوی کښی کافر پاتی کیدونکی سړی ډیر لږ ؤ، زیاتره هغه کسان وو چه وروسته بیا مسلمانان شول او د خوب تعبیر هم داسی کیدی شی چه د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وی ـ باقی د کفارو په نظر کښی چه د مسلمانانو تعداد لږ ښکاریده نو هغوی واقعاً لږ وو ـ دا د هغه وخت واقعه ده، کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول ـ بیا کله چه مسلمانانو په میرانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پرښتو د لښکر مرسته (مدد) وررسیده، په دغه وخت کښی د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترګو کښی د دوی په نسبت یو په دوه ښکاریده ﴿وَاُخۡرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوۡنَهُمۡ مِّثۡلَيۡهِمۡ رَاۡىَ الۡعَيۡنِ﴾ (۳) جزء د آل عمران (۱۳) آیت (۲) رکوع».

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا لَقِيۡتُمۡ فِئَةً فَاثۡبُتُوۡا وَاذۡكُرُوا اللّٰهَ كَثِيۡرًا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُوۡنَ ﴿۴۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه مخامخ شئ کوم فوځ «د دښمن» سره (چه جنګ درسره کوی) نو ثابت قدم اوسئ تاسی (او مه تری تښتئ) او یادوئ تاسی الله ډیر (په خوله او زړه) ښائی چه تاسی په مراد ورسیږئ (په بری سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دی کښی لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دی د الله د ذکر تاثیر دا دی چه د ذاکر زړه ورباندی قوی او داده کیږی، چه دغه دادګیرنی ته په جهاد کښی له هر

شي شخه زيات ضرورت شته د اصحابو كرامو رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين له كردو (تولو) شخه لويه وسله هم دغه دادينه وه! ﴿ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ﴾ (۱۳ جزء د «رعد» ٤ ركوع «۲۸» آيت)

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَا تَنَازَعُوْا فَتَفْشَلُوْا وَتَذْهَبَ رِيْحُكُمْ وَاصْبِرُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ۚ﴿۴۶﴾

او حكم ومنئ تاسي د الله او د رسول د دغه (الله) او مه كوئ جګړه په خپلو منځونو (په كار د جهاد كښي) پس بى زړه به شئ تاسي او لاړ به شي باد «د نصرت او قوت او د دولت» ستاسي او صبر كوئ (په قتال او سختيو)، بيشكه الله له صابرانو سره دى «په جنګ كښي په نصرت او حفاظت»

تفسير: يعني ورک به شي زور او قوت ستاسي، او د برى او مرستي (مدد) باد به مو لاړ شي، اقبال او رعب به مو كميږى، او له بد رعبى شخه به وروسته فتح او ظفر شرنګه حاصلولى شئ؟ هغه تكليفونه او سختي چه د جهاد په وخت كښي ورانديِ كيږى هغه په صبر او استقامت سره وګالئ (برداشت كړئ)! او همت او ميرانه (بهادرى) له لاسه مه باسئ متل دى چه (د ميرونو (خاوندانو) مل الله دى). «شوک چه لرى مله شه پروا كوى له غله» په دغه آيت كښي مسلمانانو ته ښوولى شوى دى چه د برى كلى ګانى (چابيانى) كوم كوم شيان دى؟ يوازي په دولت، لښكر، جبه خانى، لوازمو او تجهيزاتو سره فتح برى او نصرت نه حاصليږى؛ بلكه په ثابت قدمى، صبر، استقلال، قوت د زړه داد د الله تعالىٰ او د رسول الله په ياد او د دوى د خليفه ګانو په اطاعت او فرمان بردارى د يو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځى، په دغه موقع كښي مى زړه بى اختياره وغوښتل چه د اصحاب الكرامو رضى الله عنهم په نسبت د «ابن كثير» شو الفاظ نقل كړم چه د اخلاص او ايمان له انتهائى عمق شخه وتلى دى «وقد كان للصحابة رضى الله عنهم فى باب الشجاعة والائتمار بما امرهم الله ورسوله به وامتثال ما ارشدهم اليه ما لم يكن لاحد من الامم والقرون قبلهم ولا يكون لاحد ممن بعدهم فانهم ببركة الرسول صلى الله عليه وسلم وطاعته فيما امرهم فتحوا القلوب والاقاليم شرقاً وغرباً فى المدة اليسيرة مع قلة عددهم بالنسبة الى جيوش سائر الاقاليم من الروم والفرس والترک والصقالية والبربر والحبوش واصناف السودان والقبط وطوائف بنى آدم قهروا الجميع حتىٰ علت كلمة الله وظهر دينه علىٰ سائر الاديان وامتدت الممالک الاسلامية فى مشارق الارض ومغاربها فى اقل من ثلاثين سنة فرضى الله عنهم وارضاهم اجمعين وحشرنا فى زمرتهم انه كريم تواب».

وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَّرِئَآءَ النَّاسِ وَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۴۷﴾

او مه کيږئ (اى مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه رآووتل له کورونو خپلو دپاره د فخر او ښودنى خلقو ته (شوکت، دبدبه خپله) او آړوى دوى (خلق) له لارى د الله څخه او الله پر هغو کارونو چه کوى ئى دوى محيط (چاپير دى علم او قدرت د ده نو جزا به پرى ورکړى).

تفسير: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او دولونو او نغارو په دير شان او شوکت سره د بدر جنگ ته وتلى ؤ چه مسلمانان وويريږى، او د عربو په نورو قبائلو باندى هم د مشرکانو ويره او اثر ولويږى، په لاره کښى د ابو سفيان پيغام وررسيد چه «قافلى له سختى خطرى څخه نجات ومونده او درغله اوس تاسى هم د مکى په لورى بيرته ستانه (واپس) شئ!» ابوجهل په انتهائى غرور سره وويل چه مونږ به هلته بيرته لاړ شو چه د بدر پر چينو او رنو اوبو باندى ورسيږو او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کړو، سازندگانى او نغمى ويونکى ښځى د خوښى او برى سندرى ووائى او په زړه پورى اتنونه پرى واچوو، شرابونه وڅښو او ښه سيلونه او مزى وکړو او تر درى شپو او ورځو پورى اوښان حلال کړو. او عربى قبائلو ته ښه ميلمستيا ورکړو او داسى ښى چرچى وکړو چه دغه ورځ د عربو په منځ کښى د هميشه دپاره يادگار پاتى وى او په آينده کښى د دغو لړو او کمزورو مسلمانانو حوصله بيخى ماته شى، چه بيا له سره زمونږ د مقابلى جرائت او زړورتوب ونشى کړى، دى له دى څخه څه خبر ؤ چه هغه اميدونه او هيلى (طمعى) چه کوى او هغه تجويزونه چه ابو جهل ورته چرتونه او فکرونه وهل، هغه گرد (تول) د الله تعالىٰ په قبضه او اختيار کښى دى چه پر مخ ئى بوځى يا ئى مهمل او بى اثره وگرځوى، بلکه که اراده وفرمائى دغه گردى (تولى) معاملى او چارى به بالعکس او چپه کړى، لکه چه هم داسى هم وشو. د بدر د اوبو او د شرابو د جام په ځاى دوى د خپلو وينو د کندول په سر اړولو باندى مجبور شول ـ د سرور او نشاط محافل ئى جوړ نه کړى شول خو د هغه په ځاى د نوحى او ماتم او وير او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکى معظمى پورى وترل شول ـ همغه مال چه دوى د تفاخر، تظاهر او ښودنى لپاره لگاوه د مسلمانانو د غنيمت نمرى او لقمه شوه د ايمان او توحيد د دائمى غلبى د تاداو (بنياد) تيږه (گته) د بدر په ډگر او ميدان ودروله شوه گواکى په دى دول (طريقه) سره په دغى وړوکى ځمکى کښى الله تعالىٰ د تولى نړى د گردو (تولو) ملتونو او اقوامو د قسمتونو فيصله وفرمايله ـ په هر حال په دغه آيت کښى ئى مسلمانانو ته خبر ورکړى چه جهاد يوائى د وژلو او وينو تويولو د هنگامى نوم نه دى، بلکه عظيم الشان عبادت

دی، په عبادت کښې هر څوک چه ریا یا ښودنی وکړی، نو هغه نه قبلیږی، لهٰذا تاسی په فخر، غرور، ښودنی او تظاهر کښې کفارو پسی مه درومئ!

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَٰنُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چه ښایسته کړی وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وی ویل چه نشته هیڅ غالب پر تاسی نن ورځ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسی، نو کله چه سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بیرته ئی منډی کړی په پوندو خپلو «یعنی وتښتیده» او وئی ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنی) ستاسی او بیشکه زه وینم هغه (فوځ د ملائکو چه راغی په معاونت د مؤمنانو) چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه زه ویریږم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو ـ لیکن د دوی جنګ او جنجال ډیر ځلی له (بنی کنانه) سره پیښیده نو اوس هم د دوی په زړونو کښې داسی یوه خطره پیدا شوی وه ـ نه چه «بنی کنانه» زمونږ د دغه بری په لاره کښې څه مشکلات پیدا کړی ـ دلته سم د لاسه شیطان د دوی د شا تپولو او همت زیاتولو له پاره د(کنانه) د لوی سردار «سراقه بن مالک» په صورت د خپلو ذریاتو له فوجه سره یو ځای ورښکاره شو او ابوجهل او نورو مشرکانو ته ئی اطمینان ورکړ چه مونږ ګرد (ټول) ستاسی د مرستی (مدد) او حمایت له پاره راغلی یو، او د (کنانه) له طرفه بیخی بی غمه اوسئ مونږ له تاسی سره یو. کله چه په بدر کښې د زور او قوت مسابقی شروع شوی او د شیطان په نظر کښې حضرت جبرئیل علیه السلام او نوری پرښتی راغللی، نو د ابوجهل له لاسه یی خپل لاس وښکل او ژر په خپلو پوندو بیرته وګرځید ـ او ابوجهل ورغږ کړ «ای سراقه! د جنګ او جګړی په دغه شدت کښې په چل او فریب سره چیری تښتی راځه بیرته راوګرځه او لښکر مه بی زړه کوه!» سراقه وویل «زه ستاسی سره نشم پاتی کیدی ـ زه هغه شیان وینم چه تاسی ئی نه شئ لیدی یعنی (پرښتی) د الله تعالیٰ (یعنی د دی حزب الله) له ویری څخه می زړه ریږدی (ریږی) او اندامونه می لړزیږی ـ اوس په ما کښې د دریدلو قوت نشته ـ زه

داریږم چه په کوم سخت عذاب او آفت کښې اخته نشم.» قتاده رحمة الله علیه وائی چه دغه ملعون دروغ وویل د ده په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره نه وه ـ هو! هغه پوهیده چه اوس د قریشو لښکرې د هلاکت په کنده کښې لویدلی دی، او هیڅ یو قوی دوی نشي ژغورلی(ساتلی) ـ دا د هغه قدیمی عادت دی چه خپلو پیروانو ته کړی لاری ښیی او دوی غولوی ـ کله چه هغوی د هلاکت په کنده کښې وښویوی نو دلته خپله پښه بیرته راکاږی چه سم له هغه سره ئی دلته هم داسی وکړل ﴿يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾ (٥ جزء د النساء «١٢٠» آیت ١٨ رکوع ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ (٢٨ جزء د الحشر ١٦ آیت ٢ رکوع) ﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُم مَّا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم سورت «٢٢» آیت ٤ رکوع

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

(یاد کړئ!) هغه وخت چه ویل منافقانو (د مدینې) او هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښې مرض ؤ (د اعتقاد ضعف) چه مغرور کړی دی دغو مؤمنانو لره دین د دوی (چه سره د لږوالی او بی اسبابی پر ډیرو وسلو لرونکو ورځی؛ وفرمایل الله په ځواب د دوی کښې) او هر څوک چه توکل وکړی په الله نو (غالبیږی ځکه چه) بیشکه الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د مسلمانانو لږ جمعیت او د لوازمو او تجهیزاتو لږوالی او عمومی فقر او مسکنت، او له هغه سره د داسی زړورتوب او شجاعت له لیدلو څخه منافقینو او ضعیف القلبو کلمه لوستونکو به ویل چه دغه مسلمانان په خپل خیال پخپل دین او حقانیت باندی داسی مغرور دی، چه د مرګ خولی ته ځان ورکوی الله تعالیٰ د دوی په ځواب کښې داسی فرمائی، چه دغه غرور نه بلکه توکل دی، هغه څوک چه د الله تعالیٰ په زبردست قوت او قدرت باندی اعتماد او یقین لری او پوهیږی هر هغه شی چه د ده له جانبه کیږی، عین حکمت او ثواب دی. نو دی د حق په معامله کښې هم داسی زړور او شجاع وی.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَٰرَهُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

او که ووینی (ای محمده!) هغه وخت چه قبض د روح کوی د هغو کسانو چه کافران شوی دی پرښتې (د عزرائیل مددګاران) په دی حال کښې چه وهی به مخونه د دوی او شاګانی د دوی، او (وائی به ورته) وڅکئ تاسی عذاب د (اور) سوځوونکی (نو وبه ګوری یو له شرمه ډک حال).

تفسیر: یعنی پرښتې د ځنکدن د عذاب په وخت کښې دوی ته وائی چه اوس خو دغه درواخلئ او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وڅکئ. ډیرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کښې داخل کړی دی یعنی په هغه وخت کښې هر هغه کافر چه وژل کیده، نو له هغه سره پرښتو هم داسی معامله کوله. مګر د آیت الفاظ ګردو (تولو) کفارو ته عام دی. نو ځکه دغه راجح معلومیږی چه دغه واقعه به په عالم برزخ کښې وی، نو د دی تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسی وی چه په دنیا کښې د دغو کفارو حال داسی شو، او په برزخ کښې به داسی کیږی نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شی چه هغه به څرنګه مدهش وی.

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چه وړاندی لیږلی ؤ لاسونو ستاسی او بیشکه الله نه دی هیڅ ظلم کوونکی په بندګانو خپلو (چه بی ګناه ئی په عذاب کړی).

تفسیر: دغه ګرد (تول) ستاسی د اعمالو نتیجه او سزا ده، که نه د الله تعالیٰ له لوری د ظلم او تیری هیڅ یوه معامله کیدونکی نه ده ـ او «ظلام» ئی ځکه وفرمایه چه که معاذ الله د هغه د لوری د یوی ذری سره په اندازه د ظلم امکان وی نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه وی بلکه ظلام به وی ځکه چه د کامل هر صفت هرومرو (خامخا) ښائی چه کامل وی. اوس الله تعالیٰ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی له پاره فرمائی چه د قریشو حال ستا سره داسی دی

كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسٰی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چه وو په خوا له دوی نه (له انبیاؤ خپلو سره؛ هغه عادت دا ؤ) چه کافران شوی ؤ په آیتونو د الله نو نیولی ؤ دوی لره الله په گناهونو د دوی بیشکه الله قوی (زورور) دی ډیر سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی له پخوا راهیسی هم دغه دستور پاتی دی. کله چه خلق د آیت الله تکذیب یا له هغه څخه انکار وکړی ـ یا له انبیاؤ سره په جنگ کولو کښی تینگار (ضد) ښکاره کړی، نو الله تعالٰی دوی په یوه نه یوه عذاب اخته کوی.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۙ ﴿٥٣﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دی دی چه په تحقیق الله نه دی بدلوونکی د(هغه) نعمت چه انعام کړی ئی وی پر یوه قوم باندی تر هغه پوری چه بدل (نه) کړی دوی هغه حال چه په نفسونو د دوی کښی دی او بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی کله چه خلق په خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو خپله فطری نیکه قوه او استعداد بدلوی، او د الله تعالٰی وربښلی داخلی او خارجی نعمتونه د الله تعالٰی په ورښوولی کار کښی په ښه موقع او ښه صورت نه لگوی بلکه بالعکس ئی د ده په مخالفت کښی صرفوی، نو الله تعالٰی هم خپل هغه ورکړی نعمتونه تری بیرته آخلی ـ او د انعام حال په انتقام سره بدلوی. الله تعالٰی د بندگانو گردی (تولی) خبری آوری او د دوی په گردو (تولو) احوالو باندی پوهیږی او هیڅ یو شی له ده څخنی پټ نه دی ـ لهٰذا هر چا سره چه هره معامله وکړی هغه به بیخی سمه او پر خپل ځای وی. حضرت شاه صاحب لیکی «تر هغه پوری چه نیت او اعتقاد بدل نشی؛ نو د الله تعالٰی ورعطا شوی نعمتونه بیرته نه اخیستل کیږی» ـ گواکی له «ما بانفسهم» څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی لکه چه له ترجمی څخه ظاهریږی والله اعلم.

كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿۵۴﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی «له الله سره» او «لکه حال» د هغو کسانو دی چه پخوا له دوی نه وو؛ (او هغه عادت دا ؤ) چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو د رب خپل نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د ګناهونو د دوی او غرق (ډوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) ټول وو ظالمان.

تفسیر: فرعونیان او له دوی څخه پخوانی اقوام ئی د دوی د جرائمو په بدل کښې هلاک کړل او په خاصه توګه (طریقه) ئی د فرعونیانو جاله ډوبه کړه ـ دا ګرد (ټول) په هغه وخت کښې وشول کله چه دوی له الله تعالیٰ څخه باغیان شول، او شرارت ئی د خپلو ځانونو له پاره غوره ـ او پر خپلو ځانونو ئی ظلم وکړ، که نه الله تعالیٰ هیڅ یوه مخلوق سره څه ذاتی عداوت نه لری.

اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۵﴾ اَلَّذِيْنَ عٰهَدْتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَهُمْ فِيْ كُلِّ مَرَّةٍ وَّهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۶﴾

بیشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دی چه کافران شوی دی نو دوی ایمان نه راوړی. هغه کسان چه معاهده تړلی وه تا له دوی سره بیا ماتوی دوی عهد خپل په هر کرت کښې او دوی نه ویریږی (له دی عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چه لکه ابوجهل ـ نضر ـ عتبه او کعب د اشرف ځوی د تل لپاره کفر او بی ایمانی غوره کړی ـ او له انجامه بالکل بی خوفه شوی دی او هغه کسان چه (لکه بنی قریظه) په غداری او بدعهدی سره معتاد شوی دی، دوی د الله تعالیٰ په نزد دیر بد حیوانان دی. د فرعون حال په بد عهدی او غداری کښې هم داسی ؤ ﴿ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوْا يٰمُوْسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بٰلِغُوْهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُوْنَ ﴾ (۹ جزء د

الاعراف ۱۳٤ او ۱۳٥ آيت ١٦ رکوع) او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په زمانه کښې د «بني قريظه» د يهودانو او د نورو هم دغه خصلت ؤ چه له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره به ئې عهد کاوه چه مونږ د مکې معظمې له مشرکانو سره مرستې (مدد) نه کوو. بيا به ئې له دوی سره مرسته (مدد) کوله او ويل به ئې چه عهد مو په ياد نه ؤ۔ هر کرت به ئې هم داسې کول ـ وروسته دا راښيي چه له داسې غدارانو سره څرنګه ښائي چه معامله وکړه شي.

فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾

نو که ومومې ته (ای محمده!) دوی په جنګ کښې پس تيت کړه (سزا ورکړه) او ووېروه په سبب د تيتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چه وروسته له دوی نه دی (د کافرانو محاربانو نه) لپاره د دې چه دغه وروستني خلق عبرت واخلي. او که وېرېږې (ای محمده!) له کوم قوم (چه وعده ئې کړې ده له تا سره) د خيانت نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسې ډول (طريقه) چه شئ تاسې او هغوی سره) برابر؛ بيشکه الله نه خوښوی خيانت کوونکي.

تفسير: يعني که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدې تر شا وغورځوی او ستاسې په مقابل کښې د جنګ ميدان ته راشي، نو دوی ته داسې سخته سزا ورکړئ او په قتل او جرح او نورو سره ئې داسې وترهوئ چه د هغې له ليدلو څخه د دوی هغه بيرته وروسته پاتې شوی ملګری يا له دوی نه وروسته راتلونکې نسلونه هم عبرت واخلي او د عهد ماتولو جرائت ونشي کړی که يوه قوم ښکاره خيانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرګنده شوه چه دوی عهد ماتولو ته تيار دی، نو تاسې ته هم اجازه شته چه د مصلحت په تقدير د دوی عهد بيرته ورکړئ او د معاهدې د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ! او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رويه وکړئ چه د دواړو ډلو په زړونو کښې د پخوانيو معاهداتو په نسبت هيڅ يو شک او اشتباه پاتې نشي او دواړه په مساويانه ډول (طريقه) سره خبردار او بيدار او هوښيار اوسي، او د خپلو ځانونو په تياری او حفاظت کښې مشغول اوسي او ستاسې له جانبه څه غلا او خيانت ونشي او ګردی (تولی) معاملې سره ښکاره او صافې وی. الله تعالیٰ خيانت اګر که له کفارو سره هم وی نه خوښوی په سننو کښې روايت دی چه امير معاويه رضی الله تعالیٰ عنه له «روم» سره ميعادی

معاهده درلوده (لرله) د دغه ميعاد په منځ كښې امير معاويه رضى الله تعالىٰ عنه له خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لورى د پرمختګ امر وركړ، مقصد ئې داسې ؤ چه اسلامي فوځ دى د روميانو سرحداتو ته دومره نژدې او بالكل تيار اوسي، چه د معاهدې د نيتې د تيريدلو سره متصل دوى پخپلو تعرضونو پيل (ابتدا) وكړي، څه وخت چه دغه كار جارى ؤ، يو سپين ږيرى په داسې حال كښې چه په آس سور ؤ راغى چه داسې ئې ويل «الله اكبر الله اكبر! وفاءاً لا غدراً!» يعنې عهد پوره كړئ او عهد مه ماتوئ! رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلى دى كله چه كوم قوم سره معاهده ولرئ نو هيڅ يوه غوټه دې ونه پرانستله شي! او نه دې وتړله شي ـ تر هغه پورې چه د معاهدې نيته پوره شي يا مقابلي ډلې ته په مساويانه حيثيت سره معاهده ورمسترده شي!» كله چه معاويه رضى الله تعالىٰ عنه ته دغه خبر ورسيد نو ژر له خپله فكره بيرته وګرځيد، او چه وئې ليد هغه سپين ږيرى حضرت عمرو بن عنبسه رضى الله تعالىٰ عنه ؤ.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

او نه دې كوى ګمان هغه كسان چه كافران شوى دى چه دوى به وتښتي (له عذابه او خلاص به شي)! بيشكه دوى له سره نشي مغلوبولى (الله له تعذيب خپل)

تفسير: د نبذالعهد هغه حكم چه پاس ذكر شو ممكن چه كفار هغه د مسلمانانو په ناپوهى او ساده توب حمل كړى او خوښ شي كله چه د مسلمانانو په دين كښې غدر او خيانت ناروا دى نو مونږ ته د مدافعې د خبردارى او بيدارى پوره موقع او د مسلمانانو په خلاف د تيارى فرصت په لاس راځى نو د هغه ځواب ئې وركړ چه څومره تيارى او انتظامات چه وكړى، كله چه الله تعالىٰ د مسلمانانو په لاسونو ستاسې د مغلوبولو او رسوا كولو او په دنيا يا په آخرت كښې د سزا وركولو اراده وكړى نو تاسې به په هيڅ يوه تدبير سره هغه نشئ عاجزولى ـ او نه د ده د قدرت او تسلط له احاطې څخه د باندې تښتيدلى شئ! ګواكې مسلمانانو ته تسلى وركوى چه دوى دې په الله تعالىٰ اعتماد ولرى او د ده د احكامو امتثال دې وكړى، نو پر ګردو (تولو) به غالبيږى «وانتم الاعلون ان كنتم مؤمنين». آل عمران ـ ١٤ ركوع ، آيت ١٣٩

وَ اَعِدُّوْا لَهُمْ مَّا اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَّ مِنْ رِّبَاطِ الْخَيْلِ
تُرْهِبُوْنَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ اٰخَرِيْنَ مِنْ دُوْنِهِمْ
لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَ مَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَيْءٍ فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَ اَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿٦٠﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو) لپاره (د جنگ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) څومره چه توانیږئ (جمع کولی شئ) تاسی له قوت (اسباب د جنگ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چه ویروئ تاسی په دغه (قوت او تیاری) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی؛ او هر هغه څه چه نفقه کوئ (لگوئ) تاسی له یوه شی په لاره د الله کښی (لپاره د ترقی د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړ شی تاسی ته حال دا چه پر تاسی به ظلم ونه کړی شی (د ثواب په لږوالی او د عذاب په ډیر والی)

تفسیر: په الله تعالیٰ د اعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده چه ضروری او مشروع اسباب دی ترک کړی شی ځکه چه په مسلمانانو فرض دی تر هغه پوری چه قدرت لری د جهاد سامان او لوازم دی تیاروی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د آسونو سورلی، توره وهل، غشی ویشتل او نور جنگی مشقونه، د جهاد له لوازمو څخه وو. نن توپک، مشین گن توپ، تینک، راکټ، زره پوښ او نوری ارابی، آلوتکی، جنگی او گوټ، کروزر، تحت‌البحری، او بتل او نور جنگی مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال آچول او چلول او د حربی او عصری فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دی. هم داسی هغه نوری وسلی او د حرب او ضرب گرد (تول) آلات او اسباب چه وروسته له دی نه ایجاد او اختراع کیږی، هغه تول د دی آیت په منشاء کښی داخل دی. باقی د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیر الیٰ یوم القیامة ـ د آسونو په تندی کښی خیر ایښود شوی دی تر قیامته پوری» په احادیثو کښی راغلی دی، هر هغه چه آس د جهاد په نیت روزی او ساتی ئی د ده په خوړلو او څښلو، بلکه په هر قدم پورته کولو باندی اجر وررسیږی، او د ده تر خوړو او نورو پوری به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کښی تللی کیږی. «او تیاروئ ای مؤمنانو لپاره د جنگ د دغو ماتوونکو

د عهد یا مطلق کفار، څومره چه توانیږئ او جمع کولی شئ تاسی له قوت او اسباب د جنګ او له روزل شوو ساتل شوو آسونو لپاره د جهاد چه ویروئ تاسی په دغه قوت او تیاری سره دښمنان د الله او دښمنان د ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی او الله ته معلوم دی عداوت د هغوی» یعنی دغه ګرد (تول) سامان، لوازم، تجهیزات او تیاری پر دښمنانو باندی د ویری، خوف او دهشت اچولو لپاره یو ظاهری سبب دی باقی د فتحی او ظفر او بری اصلی سبب خو د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ده چه د هغی بیان پخوا له دی نه شوی دی، او هغه خلق چه تاسی ئی بالتعین نه پیژنئ، منافقان دی چه د مسلمانی په پرده کښی ئی ځانونه پټ کړی وو، یا د (بنی قریظه) یهودان یا روم او فارس یا نور هغه اقوام دی چه له هغو سره وروسته له دی نه ستاسی مقابله واقع کیدونکی ده. ﴿وَمَاتُنفِقُوامِن شَيۡءٍ﴾ الآیة ـ او هر څه چه نفقه کوئ لګوئ تاسی له یوه څیزه په لاره د الله کښی پوره بدل او جزاء د هغه به درکړی شی تاسی ته حال دا چه په تاسی به ظلم ونه کړی شی د ثواب په لږ والی او د عذاب په ډیر والی) دغه د مالی جهاد په طرف اشاره ده. یعنی د جهاد په تیاری کښی هغومره مال چه تاسی ولګوئ د هغه پوره بدل او معاوضه به ومومئ! د یوه درهم په مقابل کښی اوه سوه درهم. «والله یضاعف لمن یشاء والله واسع علیم» او ډیر ځلی په دنیا کښی هم د هغه معاوضه بلکه له هغه څخه لا زیات اجر هم درکاوه کیږی.

وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٦١﴾

او که میل وکړی کفار صلحی (روغی) ته نو ته هم میل وکړه دی (صلحی) ته او توکل (اعتماد) وکړه په الله (او مه ویریږه له مکره د دوی) بیشکه چه دغه (الله) هم دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (دانا پر ګردو (تولو) احوالو).

تفسیر: د مسلمانانو دغه تیاری او تجهیزات او مجاهدت او ځان جارول (قربانول) او د نور چارو د لیدلو څخه ډیر امکان لری چه کفار مرغوب او وویریږی او صلحه، روغه وغواړی، نو تاسی ته ارشاد دی چه سم له صوابه او مصالحو تاسی هم هغوی ته د صلحی او روغی لاس وروغځوئ ـ ځکه چه له جهاد څخه وینی تویول نه، بلکه د کلمة الله اعلاء او د فتنی دفع مقصود دی. که دغه عالی مقصد بی د وینی له تویولو څخه حاصل شی، نو خامخا د وینو تویولو لپاره هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. که داسی کوم احتمال وی چه شاید کفار د صلحی په پرده کښی غواړی چه مونږ تیر باسی نو هیڅ پروا مه کوئ او پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد وکړئ ـ

پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پټی مشوری اوری د الله تعالیٰ د حمایت په مقابل کښی د هیڅا بدنیتی چلیدی نشی ـ تاسی خپل نیت صاف وساتئ!.

وَإِن يُرِيدُوٓاْ أَن يَخۡدَعُوكَ فَإِنَّ حَسۡبَكَ ٱللَّهُۚ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾

او که اراده کوی دوی دغه چه فریب درکړی تاته (په دغه روغه کښی) نو بیشکه کافی دی تاته الله؛ هم دی هغه ذات دی چه قوت ئی درکړی دی تاته په مرستی (مدد) خپلی سره (په لیږلو د پرښتو په بدر کښی) او په مؤمنانو سره.

تفسیر: که وروسته له روغی څخه دغه خلق د خیانت او د عهد ماتولو اراده وکړی نو تاسی مه خواشینی (خفه) کیږئ، د الله تعالیٰ مرسته (مدد) تاسی ته کافی دی، د دوی هغه ګرد (ټول) مکرونه او فریبونه خدای جل جلاله به شنده کړی، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کښی غیبی امداد درکړ، او په ظاهری دول (طریقه) سره ئی د ځان جاروونکو او سر ښندونکو مسلمانانو په مټ ستاسی تائید وفرمایه.

وَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡۚ لَوۡ أَنفَقۡتَ مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا مَّآ أَلَّفۡتَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٣﴾

او الفت محبت ئی واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کښی! که لګولی وی تا هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی ټول نو نه به دی شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کښی ولیکن الله الفت محبت واچاوه په منځ د (زړونو د) دوی کښی؛ بیشکه چه دغه (الله) ښه غالب (قوی د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کښی د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود ؤ په خوشی خوشی چټی (بیکاره) خبرو باندی د قبائلو په منځ کښی تصادمات او جنګونه کیدل، کله چه به د دوه دلو په منځ کښی جنګ شروع کیده نو تر څو پیړیو پوری به د هغه اور نه مړ کیده د

مدینې منورې د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د ګوندې جنګونو او د پخوانی عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسیده! یو به د بل وینو ته تږی ؤ، او هر یوه به د خپل عزت او پت وږی ؤ، په دغو حالاتو کښې زمونږ پاک رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو. خلقو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره د یوه بل مخالف فریق په شان وګانه، او ګردو (تولو) سره لاس یو کړ، او د خلاف او شقاق اصول ئې ځان ته اختیار کړل، خپل هغه پخوانی عداوتونه ئې سره هیر کړل او د رسول الله مبارک په مخ کښې په مخالفت ودریدل، او د ده عداوت ئې د خپل مدنظر وګرځاوه، دوی به د ده له پند او نصیحت څخه په تکلیفیدل او له سیورې به ئې تښتیدل، د دنیا هیڅ یو طاقت نه ؤ چه د دغو داړونکو لیوانو او څیروونکو حیواناتو په پاده کښې د الهٰی معرفت او دنیوی محبت روح وربو کړی، او د توحید له شرابو ئې ماړه او مست کړی، او تول سره یو وار د اخوت او الفت په ځنځیر وتړی، او د هغه مقدس وجود، صمیمی امتیان، او ځان جاروونکی مینان ئې وګرځوی چه څو ورځې پخوا له دوی څخه دیر مبغوض سړی نور څوک نه ؤ بلا شبه که د ځمکې ګردې (تولې) خزانې لګولې شوې وی، خو بیا هم داسې یو لوی مقصد تری حاصلیدی نشو، چه د الله تعالیٰ په رحمت او اعانت سره په داسې سهولت سره حاصل شوی دی. الله تعالیٰ د حقیقی ورونو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کښې واچاوه، او بیا د دغو ګردو (تولو) الفتونو اجتماعی مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم منبع البرکات ذات ئې وګرځاوه د دوی زړونه داسې یو وار سره اړول د الله تعالیٰ د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسې یوه وقت کښې، دوی ګرد (تول) د محبت او الفت په یوی نقطې کښې سره تولول، د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٤﴾

ای نبی کافی (بس) دی تاته الله او هغه چا ته چه متابعت کوی ستا له مؤمنانو څخه

تفسیر: دا آیت په دوه دوله (قسمه) سره معنی کیدی شی د اکثرو اسلافو په نزد ئې مطلب دا دی (ای نبی صلی الله علیه وسلم الله تعالیٰ تاته او ستا ملګرو ته کافی دی!) یعنی د عدد او د سریو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه ویره نه ده په کار ځینو علماؤ د هغه معنی داسې کړی ده (ای نبی صلی الله علیه وسلم! تاته په حقیقت کښې یواځې الله تعالیٰ کافی دی او د ځینو ظاهری اسبابو په اعتبار د مخلصو مسلمانانو جماعت اګر که دیر لږ هم وی کافی دی) پخوا ئې فرمایلی وو ﴿ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ ګواکی دا د هغه خلاصه ده.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلَى الْقِتَالِ ؕ اِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ عِشْرُوْنَ صٰبِرُوْنَ يَغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفًا مِّنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿۶۵﴾

اى نبى! تيز كړه (او ترغيب وركړه) مؤمنانو ته پر جنګ (د كفارو)؛ كه وو له تاسى څنى شل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غلبه دى وكړى پر دوو سوو كافرانو (يعنى داسى جنګ دى وكړى چه نتيجه ئى فتح او غلبه كيدى شى) و كه وو له تاسى څنى سل تنه (صابران ثابت قدمان) نو غالب دى شى پر زرو تنو له هغو كسانو چه كافران شوى دى په سبب د دى چه بيشكه دوى (داسى) قوم دى چه نه پوهيږى (يعنى جاهلان دى په الله او په قيامت).

تفسير: الله تعالىٰ په دغه آيت سره مسلمانانو ته د جهاد په لورى ترغيب وركوى چه كه لږ يئ هم مه بى زړه كيږئ! د الله تعالىٰ په فضل او مرحمت سره تاسى پر لس چندو دښمنانو باندى هم غالبيدى شئ سبب ئى دا دى چه مسلمانان د الله تعالىٰ لپاره جنګيږى او دوى الله تعالىٰ پيژنى او يقين پرى لرى او د ده د مرضى متابعت كوى او په داسى يوى عقيدى د جنګ په ډګر كښى قدم ږدى چه د الله تعالىٰ په لاره كښى مرګ اصلى ژوندون بولى. هر مسلمان متيقن دى چه زما د ګردو (ټولو) مجاهداتو ثمره په آخرت كښى ضرور رارسيدونكى ده كه زه غالب شم او كه مغلوب او د كلمة الله د اعلا لپاره هر هغه تكليف چه پر ځان واخلم، هغه فى الحقيقت ما له دائمى خوښى او ابدى مسرت سره يو ځاى كوى. تر هغه پورى چه مونږ مسلمانان په دغى عقيدى د خداى له دښمنانو سره جنګ وكړو نو الهٰى تائيد به زمونږ مددګار وى او له مړينى او مرګ څخه هيڅكله نه ويريږو نو ځكه په ډير زړورتوب او ميرانى (بهادرى) سره جنګيږو. هر كله چه كافران پر دغه حقيقت نه دى معتقد، نو ځكه تش د حقيرو او فانى اغراضو لپاره د حيواناتو په شان جنګيږى او د دغه قلبى قوت او غيبى امداد څخه محروم پاتى كيږى بناء عليه د خبر او زيرى په ډول (طريقه) حكم راكړى شوى دى چه مؤمنانو ته ښائى چه د لس چندو دښمنانو په مقابل كښى په ډير صبر او استقامت سره وجنګيږى، كه مسلمانان شل تنه وى ښائى چه د دوو سوو كفارو له مقابلى څخه مخ ونه ګرځوى، كه سل تنه وى نو زرو تنو ته دى خپلى شاوى ونه ګرځوى.

تنبيه: دغه د شلو او د سلو عددونه ئى ښائى د دى لامله (له وجى) بيان فرمايلى وى چه د هغه وخت د مسلمانانو د تعداد په لحاظ په (سريه) كښى لږ تر لږه شل او په (جيش) كښى لږ تر لږه تر يو سل تنو لښكريان به وو- وروستنى آيت پس له هغه موعده نازل شوى دى چه د مسلمانانو

شمیر زیات شوی ؤ، نو ممکن د سریه شمیر اقلاً یو سل او د محمدی جیش لښکر شمیر به تر زرو پوری رسیدلی وی ـ د دغو دواړو آیتونو د نسبت او وختونو څخنی دغه توپیر (فرق) او تفاوت راښکاریږی چه د وړومبنی آیت په نسبت د وروستنی آیت د نزول په وخت کښی د مسلمانانو تعداد زیات شوی ؤ.

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا ۚ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۶۶﴾

اوس آسانتیا وکړه الله په تاسی (او تیر شو له سختی) او معلومه ئی کړه چه بیشکه په تاسی کښی سستی ده نو که وو له تاسی څخنی سل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر دوو سوو (کافرانو یعنی داسی جنګ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) او که وو له تاسی څخنی زر تنه غالب دی شی په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره او الله ملګری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت، اثابت).

تفسیر: په بخاری شریف کښی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی په دغه تیر آیت کښی چه مسلمانانو ته د لس چندو کفارو په مقابل کښی د ثابت قدمی امر ورکړی شوی ؤ، هر کله چه پر خلقو دغه حکم دروند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو ﴿ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ یعنی الله تعالیٰ ستاسی د کمزوری او سستی له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لری کړ، اوس یوازی د خپل دوچند تعداد په مقابل کښی ثابت قدم اوسیدل ضروری، او تری تښتیدل حرام دی. دغه سستی او کمزوری چه د هغی له وجی په حکم کښی تخفیف راغلی دی له څو وجوهو څخه کیدی شی. د هجرت په ابتداء کښی لږ او غوره مسلمانان موجود وو، چه د هغوی قوت او جلادت معلوم وو څه وخت چه وروسته له دوی څخنی زیات افراد سپین پیری او کمزوری شول، او هغه نوی ځلمیان چه سرونه ئی پورته کړی وو، په دوی کښی د پخوانیو مهاجرینو او انصارو په شان بصیرت، استقامت، تسلیم او تفویض نه وو، او د تعداد د زیاتوالی لامله (له وجی) تر یوی اندازی پوری پر خپل کثرت باندی داده، او په **(توکل علی الله)** کښی بئی لږ شانی کمی شوی وی او برسیره په دی د انسانی طبیعت دغه خاصه ده هغه سخت کار چه پر لږو سریو ولویږی، نو په کار کوونکو کښی د عمل څوبښ (جوش) زیاتوی او هر سری له خپل قوت او قدرت څخه زیات زحمت او زیار (کوشش) کوی. لیکن که همغه کار په یوه لوی تولګی

باندی واچاوه شی، نو هر یوه به د بل په انتظار کښې وی، او ټول سره داسې فکر کوی چه آخر زه خو یوازې د دغه کار مسئول او ذمه وار نه یم، نو په همغه تناسب سره د عمل په څوښ (جوش) او حرارت او همت کښې قلت څرګندیږی. حضرت شاه صاحب فرمائی په ړومبنیو مسلمانانو کښې یقین کامل وو، نو پر دوی داسې حکم شوی وو چه له خپلو ځانونو څخه لس چندو کفارو سره دې جهاد وکړی، څرنګه چه وروستنی مسلمانان له دوی ځنې یو قدم وروسته ؤ، نو پر دوی داسې حکم وشو چه له دوو چندو سره جهاد وکړئ! هم دغه حکم تر اوسه باقی دی لیکن که له دوو ځنې پر زیاتو حمله وکړی لوی اجر لری، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کښې یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنګیدلی دی. د «موته» په غزا کښې دری زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کښې ټینګ ولاړ وو، له داسې واقعاتو څخه لله الحمد اسلامی تاریخ ډک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

نه ښائی نبی لره دا چه وی ده لره بندیان (چه تری فدیه واخلی) تر هغه وخته چه قوی شی په ځمکه کښې (د کفارو د ډیر قتل او جرحی په سبب) اراده کوئ تاسی «ای مؤمنانو» اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیی سره) او الله اراده لری (تاسی لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: د بدر په غزا کښې اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول د الله تعالیٰ له لوری د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکښې وړاندی شول، (۱): وژل (۲): تری فدیه اخیستل، او خوشی کول، په دغه شرط سره چه په بل کال کښې به له تاسی څخه هم دغومره سړی وژل کیږی په حقیقت کښې د الله تعالیٰ له جانبه د دغو دوو صورتونو وړاندی کیدل د یوه صورت د انتخاب له پاره د امتحان او ازموینې په ډول (طریقه) ؤ، څو ظاهر شی چه د مسلمانانو رأی او طبیعت کوم لوری ته میلان او ترجیح لری؟ لکه چه ازواجو مطهراتو ته په دوو صورتونو کښې تخییر ورکړی شوی ؤ ﴿إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ﴾ الآیة - «۲۱ جزء د الاحزاب ۲۸ آیت ٤ رکوع» یا په معراج کښې د رسول الله مبارک په مخ کښې شوده او شراب په دوو لوښو کښې وړاندی کړی شول، خو زمونږ پاک نبی صلی الله علیه وسلم شودی اختیار کړی، جبرئیل علیه السلام وویل که بالفرض تاسی شراب غوره کړی وی، نو ستاسی امت به بې

لاری کیده، په هر حال رسول الله مبارک په دغی معاملی کښی له اصحابو څخنی رأیه وغوښته. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه گرد (تول) بندیان مو خپلوان او ورونه دی، بهتره دا ده چه له هغو څخه فدیه واخلو. او خوشی ئی کړو چه بیرته لاړ شی، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دی چه څه خلق له دوی څخنی مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره زمونږ لاس او مټ وگرځی، او هغه مال چه د دوی له لوری بالفعل زمونږ په لاس راشی په هغه به مونږ جهاد او نور دینی کارونه او لازمی چاری په مخ بوځو. باقی که په بل کال کښی زمونږ اویا تنه سری په شهادت ورسیږی هغه دغومره د اندیښنی ځای نه دی ځکه چه په شهادت به ورسیږی، د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم میلان هم د فطری زړه سوی، شفقت، او صلة الرحمی په بناء د هم دی رایی په لوری ؤ. بلکه د اصحابو کرامو عمومی رأیه هم په هم دی جانب وه، زیاتره اصحاب د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه له دی بیان سره متفق وو. حضرت عمر او سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنهما له دغو آراؤ سره اختلاف وکړ حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دی دوی تول دی ووژل شی نو د کفر او شرک سر به مات شی او پر گردو (تولو) مشرکانو به هیبت ولویږی او وروسته له دی نه به د مسلمانانو د ربړولو (تکلیفولو) او د الله تعالیٰ له لاری څخنی د خلقو د گرځولو جرائت په دوی کښی پاتی نه شی او د الله تعالیٰ په دربار کښی به له مشرکانو سره زمونږ انتهائی نفرت او بغض، او کامله بیزاری ښکاره شی چه مونږ د الله تعالیٰ په لاره او د حق په معامله کښی د خپلو د خپلوی او قرابت او د مالی فوائدو او د هیڅ څیز هیڅ پروا هم ونه کړه. نو ځکه مناسب ده چه په دغو بندیانو کښی هر هغه چه له مونږ څخنی د کوم یوه عزیز او قریب وی، هغه دی همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووژنی». لنډه دا چه له بحث او غور نه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر مشوری باندی عمل وشو ځکه چه د آراؤ کثرت د هغه د رأی په لوری ؤ، او په خپله رسول کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم هم د خپل طبیعی رأفت او رحمت په بناء د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خبری لوری ته مائل ؤ او برسیره په هغه د اخلاقی او کلی حیثیت او عمومی حالاتو په ملحوظ همغه د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه رأیه حق ته نژدی ښکاریده خو که په هغه وخت کښی د اسلام حالات په نظر کښی نیول شوی وی نو د هغه وخت تقاضا هم دا وه چه د کفارو په مقابل کښی له سختی نه کار واخیستل شی ځکه دا لومړنی موقع وه چه له دیارلسو کلونو نه وروسته مظلومو مسلمانانو ته د ظالمو بت پرستانو په مقابل کښی په لاس ورغله څو ورته ثابت کړی چه اوس ستاسی د خپلوی تعلقات، اموال، جمعیت، قوت، قدرت او نور هیڅ یو شی تاسی د الله تعالیٰ له انتقام څخه نشی ژغورلی(ساتلی)، ابتداء یوه مرتبه پر دغو ظالمانو مشرکانو دبدبه، رعب او ویره او خوف غورځول په کار ؤ، ځکه چه وروسته له دی نه، د لطف، نرمی، صلة الرحمی او د نورو ښیگڼو له پاره ډیری مواقع پاتی وی، له بل لوری د اویا تنو مسلمانانو په قتل راضی کیدل هم کومه معمولی او چتی (بیکاره) خبره نه وه خو ځکه د

دغو رأيه د الله تعالىٰ په دربار كښې غوره نه شوه په ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِى ٱلْأَرْضِ ﴾ كښې د دې نه غوره والي په لوري اشاره ده ـ او دغه د اصحابو
كرامو رضى الله تعالىٰ عنهم اجمعين يوه سخته خطرناكه اجتهادي غلطي وګڼله شوه او هغو خلقو ته په صاف دول (طريقه) سره په ﴿ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا ﴾ سره خطاب كړى شوى دى، يعنى تاسي د دنيا فاني ګټي په نظر كښې نيسئ حال دا چه بايد مؤمنان باقي ژوندون په نظر كښې ونيسي. كه د الله تعالىٰ حكمت مقتضىٰ شي نو ستاسي كارونه په خپل قدرت سره بې له ظاهري اسبابو هم په سر رسولى شي په هر حال په فديه اخيستلو سره د كفارو پريښودل، د هغه وخت حالاتو په اعتبار ډيره غته غلطي وګڼله شوه. بايد وويل شي چه د روايتونو له مخي يوازې دومره ثابتيږي چه حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم خاص د صله رحمي او مهرباني د ترجيح لامله (له وجې) د دوى له مشوري سره موافقه كړې وه هو! له اصحابو كرامو څخه ځينو يوازي مالي حيثيت تر نظر لاندې نيولى ؤ او زياترو اصحابو كرامو له ديني مصالحو او اخلاقي عواملو سره ضمناً مالي احتياجات هم په نظر كښې نيولي وو او دا مشوره ئې وړاندې كړې وه ګواكې ځينو كلاً او زياترو جزاً مالي حقيقت په نظر كښې نيولى ؤ د لوى مالي ګټي له كبله (وجې) هر خومره چه وي په «بغض فى الله» كښې قصور، او له اصلي مقصد (جهاد) څخه غفلت كول، او د اويا تنو مسلمانانو په وژلو باندې په خپل اختيار راضي كيدل، د اصحابو غوندې مقربينو له عالي شان او جليل منصب ځنې منافي ګڼلى شوى دى نو ځكه په دغو آيتونو كښې سخته عتاب آميزه لهجه اختيار كړى شوې ده په حديث كښې راغلي دي، په كوم جنګ كښې د يوه مجاهد سر زخمي شو- دلته دغه زخمي ته د غسل ضرورت هم وريپښ شو، څرنګه چه د اوبو استعمال ده ته ډير مضر ؤ نو له خپلو ملګرو ځني يي د مسئلې پوښتنه وكړه دوى ورته وويل چه د اوبو په موجوديت كښې مونږ تاته هيڅ لاره نشو ښوولى، دغه مجروح ولمبل، او د دغو لمبيدلو په اثر مړ شو. كله چه په دغي واقعې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مطلع شو، نو ئې وفرمايل «قتلوه ـ قتلهم الله ـ الحديث» له دې نه ظاهره شوه چه كه اجتهادي غلطي ډيره واضحه او خطرناكه وي، نو پر هغه عتاب كيدى شي ـ ګواكې داسي معلوميږي چه مجتهد د خپل پوره اجتهاد د قوت په صرف كولو كښې قصور كړى دى.

لَّوْلَا كِتَٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

كه نه وى ازلي حكم له جانبه د الله چه ړومبى ليكل شوى دى (په لوح محفوظ كښې) نو خامخا رسيدلى به ؤ تاسى ته په عوض د) هغى (فديى) كښې چه اخيستې ده تاسى عذاب ډير لوى.

تفسير: يعنى دغه غلطي په خپل ذات كښې داسي وه چه هغوى دنيوى مال او متاع په نظر كښې

نیولی وو داسی مشوره ئې ورکړی وه نو لازمه وه چه سخته سزا ورکړی شوی وی خو لومړی د سزا مانع هغه دی چه پاک خدای بیان کړی دی او دغه لاندنی شیان هم کیدی شی چه د سزا مانع وګرځی
(۱): په مجتهد باندی به په دا قسم اجتهادی غلطی او خطاء کښی څه عذاب نه وی.
(۲): تر هغه پوری چه الله تعالیٰ په کوم شی باندی ښکاره امر او یا له هغه څخه ښکاره منع ونه کړی، د هغه مرتکب نه په عذابوی.
(۳): د اهل البدر ګردی (تولی) خطاوی ئې ورمعافی کړی دی.
(٤): کومه رویه چه په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کړی شوی ده یعنی په فدیه سره د بندیانو خوشی کول د الله تعالیٰ په علم کښی فیصله شوی وه چه وروسته له هغه به د دی اجازه ورکوی ﴿ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً ﴾ ۲٦ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع آیت ٤
(٥): دغه هم فیصله شوی وه تر هغه پوری چه رسول علیه السلام په دوی کښی موجود وی، یا خلق د زړه له صدقه استغفار وائی نو عذاب به پری نه راځی.
(٦): له دغو بندیانو څنی د ډیرو په قسمت کښی مسلمانیدل لیکل شوی وو. الغرض که داسی موانع نه وی نو دغه غلطی دومره لویه او سخته وه چه ښائی پری ډیر سخت عذاب نازل شوی وی - په یوه روایت کښی راغلی دی چه د دغی قولی تنبیه څخه وروسته هغه عذاب چه ښائی د دغسی خوفناکی غلطی له امله (وحی) نازل شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخی ته وروړاندی او وښود شو، نو په دی ترتیب دغه قولی تنبیه لا زیاته مؤثره وګرځیده. رسول الله مبارک د هغی منظری له لیدلو څخه په ژړا شو، حضرت عمر رضی الله عنه د ژړا له سبب څخه پوښتنه وکړه ده وفرمایل چه «ماته هغه عذاب راوښودل شو چه که دغه پورته موانع ئې نه وی نو د راتللو امکان ئې ؤ»
تنبیه: درسول الله صلی الله علیه وسلم نظر ته دا عذاب داسی وړاندی شو لکه چه د کسوف د لمانځه د اداء په وخت کښی چه د قبلی په دیوال کښی جنت او دوزخ ورته تمثیل کړی شوی ؤ یعنی مقصد دا ؤ چه د هغه متوقع عذاب منظره ور وښوول شی او بس.

فَكُلُوا۟ مِمَّا غَنِمۡتُمۡ حَلَٰلًا طَيِّبًاۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾

نو خورئ تاسی له هغه ماله چه غنیمت اخیستی دی تاسی حلال طیب (پاکیزه) او وویریږئ له الله بیشکه الله ښه ښبونکی د (خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسير: له رومبنی عتاب او تهدید څخه مسلمانان دومره وویریدل چه ویې ویل ځایي د غنیمت په اموالو کښې چه د بندیانو فدیه هم پکښې شامله ده لاس ونه وهل شي نو په دغه آیت کښې ئې تسلي وفرمایله چه هغه د پاک الله عطا ده په خوښی سره ئې خورئ ـ هو! په جهاد کښې غنیمت او نورو شیانو ته دومره اهمیت ورکول یا ئې دومره په نظر کښې نیول نه دي پکار چه له عالي مقاصدو او کلي مصالحو څخه سترګې پتې شي، بیشکه د موقتي حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسي څخنې یوه غلطي وشوه مګر په خپله په مال کښې څه خبث او پلیتي نشته نو د الله تعالیٰ څخه وویریږئ او له مخالفت نه ئې ځانونه وساتئ هغه به په خپل مرحمت سره ستاسي غلطي درمعافوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّمَن فِيٓ أَيۡدِيكُم مِّنَ ٱلۡأَسۡرَىٰٓ إِن يَعۡلَمِ ٱللَّهُ فِي قُلُوبِكُمۡ خَيۡرٗا يُؤۡتِكُمۡ خَيۡرٗا مِّمَّآ أُخِذَ مِنكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٧٠ وَإِن يُرِيدُواْ خِيَانَتَكَ فَقَدۡ خَانُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ فَأَمۡكَنَ مِنۡهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ٧١

ای نبی! ووایه ته هغه چا ته چه په لاسونو ستاسي کښې دي له بندیانو (قیدیان) که معلوم کړی الله په زړونو ستاسي کښې کوم خیر «ایمان» نو دربه کړی تاسي ته خیر «بهتر، غوره» له هغه (مال) څخه چه اخیستی شوی دی له تاسي نه او مغفرت به وکړی تاسي ته؛ او الله ښه ښښونکی د «خطیاتو» ډیر رحم والا دی «د اجر او ثواب په انعام سره» او که اراده وکړی دغه «بندیان» د خیانت ستاسي «په ظاهری اسلام سره» نو په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره) نو قادر کړی «ته الله» پر دوی «په قتل او جبس د دوی سره» او الله ښه عالم دانا «په تولو احوالو» ښه حکمت والا دی.

تفسير: او که اراده لري هغه بندیان چه اسلام ئې راوړی دی د دی چه له تا سره خیانت وکړی او بیرته مرتد شي، یا هغه فدیه درنه کړی چه دوی ئې ضامنان شوی دي پس په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی په کفر سره پس انتقام ئې واخیست له دوی په ورځ د بدر کښې چه اویا تنه ئې تری مړه، او اویا تنه ئې بندیان کړل. یعنی که بیا ئې خیانت وکړ، نو بیا به هم پری تا مسلط کړی، او الله ښه دانا دی په مآل د بندګانو خپلو، حکیم دی په تولو

اوامرو او نواهیو کښې ځینو بندیانو (قیدیان) د اسلام اظهار کړی ؤ لکه حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ته وویل شول چه الله تعالیٰ ته معلوم دی چه په رښتیا سره ستاسی په زړونو کښې ایمان او تصدیق شته نو هغه فدیه چه اوس له تاسی څخه اخیستل شوی ده له هغی څخه به لا زیات او غوره تاسی ته مرحمت کوی، او ستاسی پخوانی ګناهونه به وبښی او که د اسلام د دی اظهار په وسیله د رسول الله صلی الله علیه وسلم تیر ایستل مو مقصود وی، یا د چل او فریب اراده لرئ، نو پخوا چه مو له الله تعالیٰ سره کومه تګی کړی وه، یعنی د ﴿أَلَسْتُ﴾ فطری عهد په خلاف مو کفر او شرک اختیار کړی ؤ، یا ځینو «بنی هاشمو» چه د ابوطالب په حیات کښې عهد کړی ؤ چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حمایت کښې به متفق وی، او اوس له کفارو سره ملاترلی راغلی دی، او د هغه انجام ئی په خپلو سترګو سره ولید چه نن په څه ډول (طریقه) د مسلمانانو په قید او واک کښې دی. وروسته له دی نه هم د تګی هم داسی سزا ورکوله کیږی، له الله تعالیٰ څخه خپلې پټی خبری او نیتونه نشئ پټولی او نه د هغه د حکیمانه ؤ انتظاماتو مخه نیولی شئ. حضرت شاه صاحب لیکی د الله تعالیٰ وعده پوره شوه له دوی ځنی هغه کسان چه مسلمانان شول، الله تعالیٰ هغوی ته بیشماره دولتونه ورعطا کړل او هغه چه مسلمانان نشول خراب او تباه شول.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په مالونو خپلو سره او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی «مهاجرینو ته» او مددګاری ئی کړی ده «له دوی سره» دغه کسان ځینی د دوی

دوستان دی د ځينو نورو «په نصرت او ارث» او هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او هجرت ئی نه دی کړی نشته تاسی ته له ولايت (نصرت او ارث) د دوی څخني هيڅ شی تر هغه پوری چه هجرت وکړی او که طلب د نصرت (او مرسته (مدد) وکړی دغه (غير مهاجر مؤمنان د کفارو په جنګ کښی) له تاسی څخنی په دين کښی نو لازمه ده په تاسی مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دين کښی) مګر (نه دی لازم ستاسی نصرت او ورتګ) پر هغه قوم باندی چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی معاهده وی؛ او الله په هغه کار چه کوئ (ئی) تاسی ښه ليدونکی دی (په پټو او ښکاره ؤ پوه).

تفسير: په دغو بنديانو (قيديان) کښی ځينی داسی کسان هم وو، چه په زړه کښی مسلمانان وو خو له حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم سره ئی هجرت نه ؤ کړی، او په زور او بی له خپلی خوښی له کفارو سره بدر ته راغلی وو، په دغه آيت کښی دا راښوولی شوی دی، چه د داسی مسلمانانو حکم څه دی؟ حضرت شاه صاحب ليکی چه د حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم اصحاب دوه فرقی وی مهاجرين (کور او کهول پريښوونکی) او انصار (ځای ورکوونکی) (مرسته (مدد) کوونکی). په دغو دواړو فرقو کښی رسول الله مبارک مواخات (وروروولی) قائمه کړی وه د آيت مضمون داسی شو څومره مسلمانان چه له رسول صلی الله عليه وسلم سره حاضر دی د دوی ګردو (تولو) صلحه او جنګ سره يو دی. د يوه موافقت د ګردو (تولو) موافقت او د يوه مخالفت د ګردو (تولو) مخالفت دی، بلکه د هجرت په ابتداء کښی د مواخاتو د سلسلی په لحاظ يوه له بل څخه ميراث هم وړ. او هغه مسلمان چه په خپل هغه ملک کښی اوسيږی چه هلته د کفارو زور او تسلط وی، يعنی له دار الحرب ئی هجرت نه وی کړی، د هغو په صلحه او جنګ کښی د دارالاسلام اوسيدونکی مسلمانان (مهاجرين او انصار) نه شريک کيږی که د دارالحرب مسلمانان صلحه يا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړی، نو د دارالاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغی معاهدی تعميل نشی کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخی لا جنګ هم کولی شی، هو! دغه ضروری ده که د دارالحرب مسلمانان په دينی معاملاتو کښی له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړی، نو له دوی سره حسب المقدور مرسته (مدد) کول په کار دی مګر له هغه جماعت سره چه د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوی ده د هغو په مقابل کښی د معاهدی تر ادامی پوری د دارالحرب له مسلمانانو سره امداد نشی کولی، او هم په خپلو منځونو کښی ميراث په هغه سلسله کښی چه د مهاجرينو او انصارو سره ئی قائمه کړی وه د دارالحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۭ اِلَّا تَفْعَلُوْهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيْرٌ ۝۷۳

او هغه كسان چه كافران شوى دى ځينى د دوى دوستان دى د ځينو نورو (په امداد كښى يو له بله سره)؛ كه ونه كړئ تاسى دا (دوستي په خپلو منځونو كښى او دښمنى له كفارو سره) نو پيدا به شى (لويه) فتنه په ځمكه كښى او (خور به شى) فساد لوى.

تفسير: يعنى د كافر او مسلمان په منځ كښى نه حقيقى رفاقت شته او نه يو د بل وارث كيدى شى. هو! كافر د كافر رفيق او وارث دى. بلكه ګرد (تول) كافران له تاسى سره په دښمنى كولو كښى سره يو دى، هر چيرى چه پر ضعيفو مسلمانانو د دوى لاس بر شى، ربړوى (تكليفوى) ئى. د دوى په مقابل كښى كه مسلمانان يو له بل سره ملګرى او مدد ګار نه وى يا كمزورى مسلمانان دا كوښښ ونه كړى چه آزاد مسلمانان د خپل ځان ملګرى او مدد ګار كړى، نو سخته خرابى او فتنه پيدا كيږى (يعنى موجبات به ئى پيدا كيږى) يعنى ضعيف مسلمان مأمون نشى پاتى كيدى او حتىٰ د ايمان ويره ئى شته. ځكه چه د مؤمنانو بى اتفاقى د كفر د غلبى موجب او د اسلام د ذلت سبب دى.
اوس الله جل جلاله د هجرت او د نصرت د جزا بيان داسى فرمائى

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ۭ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝۷۴

او هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى او هجرت ئى كړى دى او جهاد ئى كړى دى په لاره د الله كښى او هغه كسان چه ځاى ئى وركړى دى (مهاجرينو ته) او مدد ګارى ئى كړى ده (له رسول الله او مهاجرنيو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوى دى مؤمنان په حقه (رښتيا) سره دوى لره دى مغفرت (ښښنه) او رزق (روزى) نيكه «د عزت چه جنت دى»

تفسير: يعنى هغه مجاهدين چه د خداى په لاره كښى له خپل مشر سره ملګرى وى په دنيا او هم په آخرت كښى له كور كيناستونكو ښخه غوره دى. په آخرت كښى دوى ته لوى بخشش دى او په دنيا كښى د عزت روزى يعنى غنيمت او نور پوره حقوق (دوى ته بى له احسانه او نقصانه پريمانه) وررسيږى.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ ۚ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړ وروسته (له دغه لومړنی هجرت څخه) او هجرت ئی وکړ او جهاد ئی وکړ په ملگری توب ستاسی نو دغه (ستایل شوی په دغو صفاتو) له تاسی څخه دی؛ او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی غوره دی (د میراث په وړلو سره) په ځینو نورو په حکم د الله کښی؛ بیشکه الله پر هر شی باندی ښه عالم دی (او هم ده ته معلوم دی چه د هر یوه څومره حق دی نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی)

تفسیر: یعنی په مهاجرینو کښی څومره چه وروسته له دی نه شاملیږی، هغه گرد (تول) د احکامو په اعتبار په (لومړنیو مهاجرینو) کښی داخل دی، د هجرت تقدم او تاخر په صلحه او جنگ یا په میراث او نورو احکامو هیڅ اثر نه اچوی خو که د مخکنیو مهاجرینو کوم خپلوان وروسته مسلمان شی، یا پسته هجرت وکری نو دغه جدید وارث پر هغه قدیمی مهاجر اولیت او اولویت لری، که څه هم له نورو سره ملگرتیا ولری د اصحابو د اولیت او اولویت په نسبت په (۱۱) جزء د (التوبة) په (۱۰۰) آیت د «۱۳» رکوع په تفسیر کښی لازم توضیحات شته (من اراد مطالعته فلیراجع).

سورة (التوبة) مدنية الا الآيتين الأخريين فمكيتان وهى مائة وتسع وعشرون آية وستة عشر ركوعا رقمها «۹» تسلسلها حسب النزول «۱۱۳» نزلت بعد (المائدة)

د «التوبة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو څخه چه «مکی» دی (۱۲۹) آیتونه او (۱٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۹).

او په نزول کښی (۱۱۳) سورت دی د «المائدة»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

د (الانفال) سورت د هجرت په اوائل کښی او دا (د التوبه یا د براءة) سورت د هجرت په اواخرو کښی نازل شوی دی. د رسول اکرم صلی الله وآله وصحبه وسلم دا عادت ؤ چه د هر قرآنی آیت په نسبت چه نازلیده داسی به ئی فرمایل چه دغه آیت دی د هغه سورت په هغه موقع کښی کیښود شی! د دغو آیتونو په نسبت چه اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته

ویلی شی رسول الله مبارک څه تصریح ونه فرمایله، چه په کوم سورت کښې دی درج کړی شی. له دی نه ظاهرېږی چه دغه مستقل سورت دی او د بل کوم سورت جزء نه دی. لیکن عمومی قاعده داسی وه، کله چه به کوم نوی سورت نازلیده، نو له پخوانی سورت څخه د جلا (جدا) کیدلو له پاره ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ به هم راتله د (التوبة) د سورت په شروع کښې ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ رانغله څو مشعر وی چه دغه بیل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کښې د دغه سورت په شروع کښې ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نه ده لیکلی شوی. لیکن په کتابت کښې د ده او د (انفال) په منځ کښې فصل کړی شوی دی چه نه په پوره ډول (طریقه) سره د هغه استقلال ښکاره شی او نه ئی له بل سورت سره جزویت ثابت وی، باقی له (انفال) سره د ده د اتصال وجه دا ده چه (انفال) په نزول کښې مقدم دی نو بی کومی خاصی وجی څخه ولی مؤخر کړی شی او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لری چه ګواکی (براءة) ته د (انفال) تتمه او تکمله ویلی شی. د (انفال) سورت زیاتره د بدر په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی (یوم البدر) ته قرآن (یوم الفرقان) ویلی دی ځکه چه هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخی سره بیل او جلا (جدا) کړ. د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکی او تینګی وروری د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیږه (ګټه) ده. او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده، د انفال د سورت په آخر کښې د ﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍۚ ﴾ په مقابل کښې د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿ إِلَّا تَفۡعَلُوهُ تَكُن فِتۡنَةٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَفَسَادٞ كَبِيرٞ ﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده چه په حسی ډول (طریقه) سره هم د دغه اسلامی ورورۍ د تینګولو له پاره یو قوی مرکز وټاکل (مقرر) شی او دا هم معلومه ده چه دغه مرکز له جزیرة العرب څخه پرته (علاوه) چه مکه معظمه ئی زړه دی بل ځای نشی کیدی. د (انفال) په آخر کښې دا هم څرګنده شوی وه هغه مسلمانان چه له مکی معظمی او نورو ځایونو څخنی ئی هجرت نه دی کړی، او د کفارو تر سیوریو لاندی ژوندون تیروی د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندی د هغوی د ولایت او رفاقت هیڅ یوه ذمه واری نشته. ﴿ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ ﴾. هو! د توان په اندازه له دوی سره مرسته (مدد) په کار ده. له دی نه دغه نتیجه ووته چه د اسلام په مرکز کښې د اسلامی موالاتو او اخوت د کړیو د کلک ارتباط له پاره له دوو خبرو څخنی یوه خبره ضروری ده. یا د عربو ګرد (تول) مسلمان دی خپل وطنونه پرېږدی او مدینی منوری ته دی راشی او په اسلامی اخوت کښې دی بی له کوم ممانعته شامل شی یا دی آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهداتو او سر جارولو په وسیله د کفر قوت مات کړی او د جزیرة العرب سطحه دی داسی پاکه او صافه او هواره کړی چه هیڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتی نشی یعنی تقریباً ګرده (توله) جزیرة العرب دی د خالص اسلامی اخوت داسی یو قوی مرکز او غیر مخلوط مستقر وګرځی چه نور ادیان پکښې نه وی، او د هغه تر حمایت لاندی د اسلامی اخوت د دیر تینګ او شانداره مستقبل هیله (ارزو) او امید وکړی شی. دغه دوهم صورت

هم داسي يوه وسيله وه چه په هغې سره ورځ په ورځ د فتنې او فساد بيخونه ايستل كيدل، او د اسلام مركز د كفارو له داخلي فتنو څخې بيخي پاک او صاف كيده او د هرې ورځې له وعدې ماتولو او د ظلمونو له كولو څخه بيخي مأمون او مطمئن كرځيده، او تمامي دنيا ته په ټول عالم نيوونكې اخوت كښې د داخليدلو بلنه وركول كيده، د دغه اعلىٰ او پاک مقصد له پاره مسلمانانو د هجرت په دوهم كال كښې اول قدم د (بدر) د ميدان په لورې واخيست چه بالاخره د هجرت په اتم كال كښې د مكې معظمې لويې فتحې ته منتهي شو. هغه فتنې چه د اسلام په اشاعت يا حفاظت كښې مزاحمې كيدې، د مكې فتحې له مينځه يوړې، نو ضروري وه چه د ﴿ وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ ﴾ په امتثال سره د اسلامي اخوت مركز او د حكومت مستقر (جزيرة العرب) د فتنې او فساد له جراثيمو څخه بيخي صاف او پاک كړى شي څو له هغه ځايه كردې (ټولې) دنيا ته د اسلامي ديانت او د حقيقي تهذيب د دعوت په وخت كښې تقريباً كرد (ټول) جزيرة العرب قولاً او عملاً قلباً او جسماً سره متحد او متفق شي، او هيڅ يوه داخلي كمزوري او بې اتفاقي مينځ ته رانشي څو د خارجي مزاحماتو په مرسته (مدد) دغه مقدس جمعيت ته نقصان ونه شي رسولى، د هر ډول (طريقه) فساد او فتنې څخه د جزيرة العرب د پاكولو او د دې له پاره چه اسلامي مركز د اسلامي عامې ورورۍ د بلنې له پاره مساعد شي لازم ؤ چه د اسلامي دعوت خالص مركز په اسلامي رنګ سره رنګ كړى شي چه د ده د قلب او ځيګر څخې د حق له دعوت څخه پرته (علاوه) بل كوم غږ پورته نشي او د دنيا غوږونو ته ونه رسي او دغه كرده (ټوله) جزيره د ټول جهان معلم او هادي شي او د كفر او د ايمان جګړه تل تر تله په دې ځاى كښې خاتمه ومومي او ټوله دنيا د اسلام په نور سره منوره وګرځي.

د (براءة) د سورت د مضامينو حاصل هم دا دى چه په څو ورځو كښې د الله تعالىٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مركز له هر ډول (طريقه) دسيسو كفر، شرک، او نورو څخه پاک شو، او كرد (ټول) عرب لكه يو تن سره متحد شول او په كرد (ټول) عالم كښې د هدايت رنا (رڼا) او د عالم نيوونكې اسلامي اخوت د انتشار كفيل او ضامن وګرځيد فلله الحمد علىٰ ذلک.

الغرض د (انفال) په سورت كښې د هغه شي ابتداء چه شوې ده د (التوبة) يا (براءة) په سورت كښې هغه انتهاء ده، نو د دې اول او آخر تناسب په لحاظ (براءة) د (انفال) د تكملې په شان ملحق كړى شوى دى په دغه سورت كښې د تسميې د نه ليكلو يوه وجه دا هم ليكلې شوې ده چه تسميه دپاره د امان ده او دغه سورت د هجرت په نهم كال په هغه وخت كښې چه د عربو ځينو اقوامو له مسلمانانو سره خپلې معاهدې ماتې كړې وې، د امان د له منځه وړلو له پاره راغلى دى او له هم دې امله (وجې) ده ته مخزيه مشرده، منكله، او فاضحه هم ويلې شي د دې سورت په نسبت مفسرينو نور مناسبات هم ليكلي دي (على الاكثر قاريان د دغه سورت په ابتداء كښې داسي وائي)

اعوذ بالله من النار ومن شرالكفار، ومن غضب الجبار، العزة لله ولرسوله وللمؤمنين.

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖۤ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ① فَسِيْحُوْا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْۤا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكٰفِرِيْنَ ②

(دا) بیزاری (یا صاف ځواب) دی له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو کسانو ته چه عهد ورسره کړی دی تاسی له مشرکانو نو ګرځئ تاسی په (دغه) ځمکه کښی څلور میاشتی او پوه شئ (ای مشرکانو په دی!) چه بیشکه تاسی نه یئ عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل چه شوکت مهلت ئی درکړ) او (پوه شئ په دی چه) بیشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی.

تفسیر: د هجرت په شپږم کال کښی د حدیبیی په مقام کښی کومه معاهده چه د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم او د قریشو په منځ کښی وشوه نو بنی خزاعه د مسلمانانو او بنی بکر د قریشو په حلیفانو کښی شامل شول بنی بکرو د معاهدی څه پروا ونه کړه او پر بنی خزاعه ﯾ ئی حمله وکړه او قریشو په وسلو او نورو شیانو له دوی سره کومک (مدد) وکړ، او د دی له امله (وجی) قریش او د دوی حلیف دواړه د حدیبیی پر معاهده قائم پاتی نه شول چه د هغه په مقابل کښی د هجرت په اتم کال نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مکی معظمی باندی حمله وکړه او هغه ئی په آسانی سره فتح کړه له دغو قبائلو څخه پرته (علاوه) له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو میعادی او غیر میعادی معاهدی وی چه له هغوی څخه ځینی به خپلو معاهدو ولاړ وو، دیر قبائل داسی هم وو چه له هغوی سره هیڅ یو قسم معاهده نه وه شوی د دغه سورت مختلف آیتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوی دی. په ړومبنیو آیتونو کښی غالباً د هغو مشرکینو ذکر دی چه له هغو سره خو معاهده شوی وه مګر غیر میعادی، دوی ته خبر ورکړ شو، چه مونږ وروسته له دی نه له تاسی سره معاهدی ته دوام نه ورکوو او ماتوو ئی او تاسی ته څلور میاشتی مهلت درکوو چه په دغه موده کښی به یا په اسلامی اخوت کښی داخلیږئ، یا به دغه وطن پریږدئ او د ایمان او توحید له مرکز څخه به وځئ، یا به د جنګ له پاره تیاریږئ؟ لیکن ښه وپوهیږئ چه تاسی د الله تعالیٰ مشیت او اراده له سره نشئ منع کولی، که تاسی اسلام رانه وړئ، نو الله تعالیٰ به مو په دنیا او آخرت کښی رسوا کړی او تاسی به خپلو تدابیرو او حیلو او پلمو (منصوبو) سره هغه نشئ عاجزولی، باقی هغه قبائل چه معاهده ورسره نه وه شوی، ممکن

چه هغوی ته هم د څلورو میاشتو مهلت ورکړی شوی وی دغه ابلاغ او هم دا رنګه د راتلونکو آیتونو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د ګردو (ټولو) قبائلو په منځ کښی حضرت علی کرم الله وجهه وکړ چه په دی وخت کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه) امیر الحجاج ؤ،

وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُ ۚ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾

او خبرول (آورول) دی له (طرفه د) الله او رسول د دغه «الله» ټولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کښی په دی چه الله بیزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد). او رسول د دغه (الله هم بیزاره دی) نو که توبه وویسته تاسی له (شرکه او غدره) نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسی ته (له شرکه او غدره) او که مخ واړاوه تاسی (له توبی په شرک مو دوام وکړ) نو پوه شئ (ای مشرکانو!) بیشکه تاسی نه یئ عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل)؛ او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه کافران شوی دی په عذاب دردناک (د آخرت) سره.

تفسیر: (حج اکبر) ئی ځکه وفرمایه چه (حج اصغر) عمره ده او له (یوم الحج الاکبر) څخه د ذیحجة الحرام لسمه د لوی اختر ورځ یا نهم تاریخ د عرفی ورځ مراد ده. دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کښی دی چه هغوی میعادی معاهده کړی وه بیا ئی په خپله ماته کړه (لکه بنی بکرو یا قریشو او نورو) یعنی له داسی خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه وباسی نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږی که نه د الله تعالیٰ هغه اراده چه کړی ئی ده (د جزیرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کیدونکی ده هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشی مغلوبولی او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدی سزا هرومرو (خامخا) رسیږی.

تنبیه: که څه هم د مکی معظمی له فتحی څخه پخوا یعنی د هجرت له اتم کال نه مخکښی د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی ؤ چه د هغه په سزا کښی مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کښی وکړ شو، څو دغه خبره لا

ثرګنده او واضحه شي، چه له دغسي خلقو سره هيڅ قسم معاهده باقي نه ده پاتي.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

مګر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسي (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو بيا ئی نقصان نه دی کړی له تاسي سره هيڅ شی (د وعدی په شرطونو کښي) او نه ئی مرسته (مدد) کړی ده ستاسي په مقابل کښي له هيچا سره (ستاسي له دښمنانو ځنی) نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تماميدلو د مقرري) وعدی د دوی پوری بيشکه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بيوفائی)

تفسير: دغه استثناء د هغو قبائلو له پاره ده چه معاهده ئی ميعادی وه بيا دوی پری ټينګ ولاړ وو او د عهد په ايفاء کښي ئی هيڅ قصور نه ؤ کړی، نه دوی په خپله له عهد څخه مخالفه کارروايي کوله او نه ئی له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بني ضمره او بني مدلج) د دوی په نسبت اعلان وکړ شو چه د معاهدی د ميعاد له ختميدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه ترله کيږی او په هغه وخت کښي له دوی سره هم همغه لاره ده چه د نورو له پاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

نو کله چه تيری شوی (خلور) مياشتي حرامي نو وژنئ (ای مؤمنانو عهد ماتوونکی مشرکان په هر ځای کښي چه ومومندل تاسي دوی او نيسئ (بنديان ـ قيديان ـ کړئ) دوی او حصار کړئ دوی (په کلاګانو کښي) او کينئ دوی ته

(منتظر) په هر ځای د ښارلو او تیریدلو کښې نو که توبه وویسته دوی (له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکات نو خوشې کړئ تاسې لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ) بیشکه الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی) د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: د استثناء له فراغته وروسته د مستثنٰی منه حکم بیانوی، یعنی که څه هم له د غو عهد ماتوونکو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتې او له هغوی سره سم د لاسه جنګ کیدی شي خو بیا هم د (اشهر الحرم) رعایت یا د دی له امله (وجی) پر دوی باندی له فوری حملې څخه مانع ؤ چه تر هغه وخت پوری په (اشهر الحرم) کښې په جنګ باندی لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا ؤ چه د یوی ووکی خبری له امله (وجی) د عامو خلقو په منځ کښې ولی تشویش پیدا شي؟ ځکه چه په دغو میاشتو کښې د قتال حرمت په دوی کښې معروف او مسلم او له پخوا راهیسې یوه منلې شوی خبره وه په هر حال د محرم الحرام تر ختمیدلو پوری هغوی ته مهلت ورکړ شو، چه هر دول (طریقه) د دوی زړه غواړی همغسې دی خپل ترون او بندوبست وکړی، وروسته له هغه د جزیرة العرب د تطهیر په مقصد له جنګ کولو څخه چاره نشته، نو هغه ګردی (تولی) معاملې چه په جنګ کښې کیدونکی دی (لکه وژل، نیول، چل او پلمی (منصوبی) په مورچلونو (مورچو) او پټونو کښې غلیم ته څار کول او نور) کیږی به هو! که دوی ظاهراً له کفره توبه وباسی او په اسلامی اخوت کښې داخل شي، چه د هغه لویه نښه د لمانځه اداء او د زکوٰة ورکره ده نو بیا به مسلمانان په هغوی باندی هیڅ تعرض او غرض نه کوی او دوی به له لاری څخه نه ګرځوی پاتې شوه باطنی معامله هغه الله تعالیٰ ته ورسپارلی شوی ده د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی د ظاهری اعمالو په اساس وی. له دی آیت ځنی معلومه شوه، که کوم سړی کلمه ووایی، او لمونځ ونه کړی یا زکوة ور نه کړی نو مسلمانان د هغه لاره نیوی شی. د امام احمد، امام شافعی او امام مالک رحمة الله علیهم په نزد پر اسلامی حکومت لازم دی که تارک الصلواة توبه ونه باسی هغه دی ووژنی د امام احمد په نزد د مرتدوالی له امله (وجی) او د امام مالک او امام شافعی په نزد حداً او تعزیراً او زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وایی چه ښه دی ئی ووهی او بیا دی ئی تر هغه پوری په بندیخانه کښې بندی وساتی چه یا له ترک‌الصلوٰة څخه توبه وباسی یا همغلته مړ شی په هر حال هم داسی پریښودل ئی د هیچا په نزد نشته. پاتی شول د زکوٰة مانعین د دوی له اموالو ځنی دی حکومت جبراً زکوٰة تحصیل کړی! که دغه خلق لاس سره یو کړی او د حکومت پر خلاف وجنګیږئ نو سمی لاری ته د دوی د راوستلو له پاره دی جنګ هم وکړ شی! حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هغه جهاد چه د زکوٰة له مانعینو سره کړی دی د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ په کتابونو کښې مشهور او معروف دی.

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ
اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

او که یو تن له مشرکانو څخه امن (پناه) وغواړی له تا(له قتله) نو پناه ورکړه ته! هغه ته څو چه واوری دی کلام د الله بیا ورسوه، ته دی ځای د امن (وطن) د ده ته (که ایمان ئی را نه وړ) دغه (امان دپاره د اوریدلو د قرآن) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (په قرآن او ایمان باندی).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه که دوی له خپلو کفریاتو څخنی توبه وکړی او په اسلام کښی داخل شی نو په امن کښی به شی، ممکن ؤ چه کوم یو سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بیخبره وی او د تحقیق او د شکونو د لری کولو له پاره مسلمانانو ته راتلل وغواړی نو د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی چه ته دغسی کسانو ته پناه ورکړه او ویی ساته! او د الله تعالیٰ کلام او د اسلام حقایق او دلائل ور واوروه! که قبول ئی نه کړی مه ئی وژنه! بلکه هغه د خپلی هستوګنی او د امن ځای ته ورسوه چه هلته مامون او مطمئن شی وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو ګردو (تولو) کافرانو په شان دی دغه د امن ورکولو حکم ځکه ورکړی شوی دی چه له اسلامی اصولو او حقائقو څخنی دغه وګړی نه دی خبر، نو ښائی هغوی ته حق په ډیر واضح او ښه دول (طریقه) سره ورښکاره کړ شی که وروسته له هغه دغه مستامنان او پناه غوښتونکی د عناد له لاری وا نه وښتل او همغسی معاند پاتی شول نو د ﴿ قَدْ تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ﴾ څخه وروسته په دین کښی څه زور او زیاتی او جبر او اکراه نشته او د امان له رفعی څخه وروسته به له هغوی سره د نورو کفارو په شان معامله وشی.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِن
يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ يُرْضُونَكُم
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

ځرنګه به وي مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله) (یعني نه به وي) مګر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسي (ای مومنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا ئی نه دی مات کړی) نو څو چه برابر ولاړ اوسي دوی تاسي ته (په عهد خپل) نو برابر ولاړ اوسئ تاسي (هم په عهد خپل) له هغوی سره؛ بیشکه چه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی نه) ځرنګه (به وي دوی ته عهد او څه اعتبار دی پری) حال دا که لاس بر شي د دوی پر تاسي نه ګوري (لحاظ نه کوی) دوی په باب ستاسي کښي (نه) قرابت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسي برید (شور) به دربانده وکړی) راضي کوی دوی تاسي په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره او منع کوی زړونه د دوی (د وعدی له وفاء) او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکی) دی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښي چه براءة اعلان شوی ؤ دلته ئی حکمت بیانوی یعني د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتي کیدی شي؟ او وروسته له دی نه ځرنګه صلح ورسره کیدی شي؟ چه د هغوی احوال ستاسي مسلمانانو سره داسي دی که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړی او لاس ئی پر تاسي باندی بر شي نو په ربړولو (تکلیف ورکولو) او نقصان رسولو کښي مطلقاً نه د قرابت لحاظ کوی او نه د قول او اقرار. خو ځرنګه چه ئی په تاسي غلبه او بری نه دی حاصل کړی نو ځکه له تاسي سره تش د ژبي عهد او پیمان کوی او تاسي خوښوی، که نه دوی په زړونو کښي یوه شیبه هم پر دغه عهد باندی راضي نه دی او هر وخت د عهد ماتولو موقع او فرصت لټوی ځرنګه چه په دوی کښي زیاتره وعده ماتوونکی غداران او بد عهدان دی که څه هم د دوی په منځ کښي یو یا دوه تنه د عهد د وفا خیال هم کوی خو د اکثریت په مقابل کښي د هغو له لاسه هیڅ نه کیږی په هر حال له داسي تګانو او بد عهد قوم سره ځرنګه د الله تعالیٰ د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کیدی شي، هو! له هغو قبائلو سره چه تاسي بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کښي معاهده کړی ده نو تاسي ابتداء د هغی په ماتولو کښي اقدام مه کوئ تر هغه پوری چه دوی د وفاداری په لاره باندی سم روان دی تاسي هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ او ډیر احتیاط وکړئ چه هیڅ یوه ناوړه (غلطه) ، او کوچنی (وړه) خبره هم داسي پیښه نشي چه د هغی په وسیله ستاسي لمن د عهد ماتولو په پلیتی او نجاست ککره او داغی شي الله تعالیٰ ته همغه کسان محبوب دی چه پوره احتیاط کوی لکه بنی کنانه (او بنی ضمرة) او نور چه له مسلمانانو سره ئی بد عهدی نه وه کړی نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه د براءة د اعلان په وخت کښي د دوی د معاهدی د نیتی تیریدو ته لا(۹) میاشتي پاتي وی خو په دغو نهو میاشتو کښي هم دغه معاهده محترمه او معموله وه.

اِشۡتَرَوۡا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيۡلًا فَصَدُّوۡا عَنۡ سَبِيۡلِهٖ ؕ
اِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ ۝٩ لَا يَرۡقُبُوۡنَ فِىۡ مُؤۡمِنٍ اِلًّا
وَّلَا ذِمَّةً ؕ وَاُولٰٓٮِٕكَ هُمُ الۡمُعۡتَدُوۡنَ ۝١٠

پیرودلی (او اخیستی) دی دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ نو منع کوی دوی (خلق یا په خپله ځنګ کوی) له لاری د الله (یعنی له دین یا حج یا عمری څخه)؛ بیشکه دوی بدکار دی هغه شی چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه دا دی چه). نه ګوری (نه ساتی لحاظ نه کوی) دغه عهد ماتوونکی په (حق د هیڅ) مؤمن کښی د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد؛ او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی (له حده په شرارت کښی).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان هغه وګری (خلق) دی چه دوی د دنیا په لږه طمعه او د خپلو نفسی غوښتنو او اغراضو لامله (له وجی) د الله تعالیٰ احکام او هدایات تردید کری او نه ئی دی منلی. نو څکه هم دوی په خپله د الله تعالیٰ په سمه لاره باندی نه ځی او نور خلق هم پر هغی لاری باندی تللو ته نه پریږدی نو دوی د عهد ماتولو له ګناه څخه څه ویریږی؟ او په خپلو خبرو، قولونو او اقرار باندی به څرنګه تینګ پاتی کیږی؟. نه ګوری او نه ساتی او لحاظ نه کوی دغه عهد ماتوونکی په حق د هیڅ مؤمن د قرابت یا د قسم او نه د عهد او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی له حدودو څخه په شرارت کښی یعنی دوی تش ستاسی سره دښمنی او عداوت نه لری، بلکه د اسلام او مسلمانی له نامه سره هم سخت بغض او عداوت لری. هر یوه مسلمان باندی ئی چه لاس بر شی فرصت او موقع ومومی نقصان وررسوی او د نقصان رسولو په وخت کښی د هیڅ تعلق، قرابت خپلوی عهد، پیمان، قول، اقرار او ترون لحاظ او خاطر نه کوی په دغه مورد کښی د دوی ظلم او تجاوز له حده زیات تیری کری دی.

فَاِنۡ تَابُوۡا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخۡوَانُكُمۡ فِى الدِّيۡنِ ؕ وَنُفَصِّلُ
الۡاٰيٰتِ لِقَوۡمٍ يَّعۡلَمُوۡنَ ۝١١ وَاِنۡ نَّكَثُوۡۤا اَيۡمَانَهُمۡ
مِّنۡۢ بَعۡدِ عَهۡدِهِمۡ وَطَعَنُوۡا فِىۡ دِيۡنِكُمۡ فَقَاتِلُوۡۤا
اَٮِٕمَّةَ الۡكُفۡرِ ۙ اِنَّهُمۡ لَاۤ اَيۡمَانَ لَهُمۡ لَعَلَّهُمۡ يَنۡتَهُوۡنَ ۝١٢

نو که توبه وویسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم ئی اداء کړ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکوٰة نو ورونه ستاسی دی په دین (حکم د شریعت) کښې او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکمونه د قرآن) دپاره د (هغه) قوم چه پوهیږی (او فکر پکښې کوی). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی (له تاسی سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه ئی ولګول) په دین ستاسی کښې نو وجنګیږئ تاسی له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وئی وژنئ) بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم ئی له سره قسم نه دی) له پاره د دی چه دوی واوړی (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنی که اوس له کفره توبه وباسی او دینی احکام (لکه لمونځ زکوٰة او نور) په ځای کړی نو نه یوازی په آینده کښې مأمون او محفوظ پاتی کیږی بلکه په اسلامی دین کښې به هم شامل وی او د هغو حقوقو مستحق ګرځی چه نور مسلمانان ئی مستحق دی.

او هغه ګردی (تولی) بد عهدی او شرارتونه چه پخوا له دی نه ئی کړی وی تول ورمعاف کیږی.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی (چه دوی د شریعت په حکم ورونه دی، له دی نه معلومیږی هر هغه څوک چه په ظاهر کښې مسلمان بریښی او په زړه کښې یقین نه لری نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وګڼئ! مګر دوست او معتمد ئی مه ګرزوئ!.)

(او که مات کړی دغه مشرکان قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی له تاسی سره او پیغورونه درکړی او عیبونه ولګوی په دین ستاسی کښې ای مؤمنانو، نو وجنګیږئ تاسی له دغو مشرانو د کفر سره او وئی وژنئ بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته او قسم ئی له سره قسم نه دی) یعنی که عهد او پیمان ئی مات کړی لکه چه «بنی بکرو» د معاهدی په خلاف پر «بنی خزاعه ؤ» حمله وکړه او قریشو له دغو حمله کوونکو سره مرسته (مدد) وکړه او له کفره ئی لاس وانخیست بلکه د حق دین په نسبت په طعن ویلو او ګستاخی کولو او عیبونو لتولو باندی ئی دوام وکړ، نو وپوهیږئ چه دغسی وګړی (خلق) او عالم «ائمة الکفر- د کفر مشران» دی ځکه چه نور خلق د دوی دغه حرکات او اعمال وینی او خبری ئی اوری او ډیر بی لاری او ناپوه کسان د هغو تقلید کوی، نو له داسی مشرانو سره په ښه ډول (طریقه) مقابله وکړئ، ځکه چه د دوی هیڅ قول، قسم، عهد او پیمان باقی نه دی پاتی، ممکن دی چه ستاسو له لاسونو څخه دوی ته څه سزا ور ورسیږی او په هغی سره له خپلو شرارتونو سرکشی څخه بیرته وګرځی.

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوٓا۟ أَيْمَـٰنَهُمْ وَهَمُّوا۟ بِإِخْرَاجِ ٱلرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ

أَتَخۡشَوۡنَهُمۡۚ فَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخۡشَوۡهُ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٣﴾

آیا نه جنگیږئ تاسی (ای مؤمنانو بلکه ضرور وجنگیږئ) له داسی قوم سره چه مات کړی دی دوی قسمونه خپل او قصد کړی دی دوی په ایستلو د رسول (زما له مکی نه) حال دا چه هم دوی شروع کړی دی له تاسی سره (جنګ او ماتول د عهد) اول کرت آیا ویریږئ تاسی له دوی نه، نو الله ښه لایق دی په دی سره چه وویریږئ تاسی تری (او له کفارو سره قتال وکړئ) که یئ تاسی مؤمنان (باور کوونکی).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدی ماتی کړی وی، ځکه چه د خپل عهد په خلاف ئی د «خزاعه ؤ» په مقابل کښی د (بنو بکرو) سره مرسته (مدد) کړی وه (حال دا چه دوی قسمونه کړی وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی له هیچا سره ملا نه تړو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به ئی رنځوو او بیا ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چه «بنی خزاعه» وو، جنګ وکړ). کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له هجرت څخه پخوا د دوی له مقدس وطن مکی معظمی څخه د دوی د ایستلو په باره کښی ئی تجویزونه نیول او هم دوی د فخر المرسلین او خاتم النبیین صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د وتلو سبب شول، ﴿ إِذۡ أَخۡرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ثَانِيَ ٱثۡنَيۡنِ ﴾ الآیة ـ (۱۰ جزء د التوبة سورت ٤٠ آیت ٦ رکوع) په مکه معظمه کښی ئی په مسلمانانو بی له کوم سبب او موجب څخه په ظلمونو شروع وکړه که څه هم د ابو سفیان قافله له خطر څخه وژغورله (وساتله) شوه، خو یوازی د کبر او غرور له لاری د بدر میدان ته د مسلمانانو سره د جنګ په نیت لاړل او د حدیبیی د صلحی څخه وروسته دوی په عهد ماتولو باندی لاس پوری کړ او د مسلمانانو د حلیفانو (بنی خزاعه ؤ) په مقابل کښی ئی بنی بکر تشجیع، تحریک کړل او په وسلو او تجهیزاتو او نورو شیانو ئی له هغوی سره مرسته (مدد) وکړه بالاخر مسلمانانو له هغو سره غزا وکړه او مکه معظمه ئی د دوی له قبضی څخه خلاصه کړه د ﴿ أَلَا تُقَٰتِلُونَ قَوۡمٗا ﴾ الآیة ـ څخه دغه غرض معلومیږی هر قوم چه دا قسم احوال لری له هغوی سره په جنګیدلو کښی مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تامل او تردد نه دی په کار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلی او سامان او نورو څخنی ویره وی، نو مؤمنانو لره له ګردو (تولو) څخه زیات د الله تعالیٰ خوف او ویره په کار ده. کله چه د الله تعالیٰ ویره په زړونو کښی راشی نو بیا ګردی (تولی) نوری ویری له زړونو څخه ووځی او د الله جل جلاله له قهر او غضب څخنی ویره او لړزه پیدا کیږی، ځکه چه نفع او ضرر ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قدرت او واک کښی دی. او هیڅ یو مخلوق د الله تعالیٰ له مشیت څخه پرته (علاوه) لره ګته (فائده) او زیان هم چا ته نشی رسولی او نه پری قدرت لری.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

وجنگيږئ تاسی له دغو «کفارو» سره «ای مؤمنانو» چه په عذاب کړی دوی الله په لاسونو ستاسی (په قتل سره) او رسوا کړی دوی (په مغلوبيت او مقهوريت سره) او مرسته (مدد) درکړی تاسی ته پر دغو «کفارو» باندی او شفاء ورکړی «زخمی» سينو د قوم مؤمنانو ته (او يخ او روغ کړی زخمی زړونه د دوی). او لری کړی (بوځی) قهر (او خفگان) د زړونو د دغو (مؤمنانو چه د کفارو له ايذاء څخه پيدا ؤ) او رجوع کوی الله په رحمت سره پر هغه چه اراده وفرمائی «د هدايت ئی» او الله ښه عالم دی «په تولو احوالو او اشياؤ» ښه حکمت والا دی.

تفسير: په دغه آيت کښی ئی د جهاد د مشروعيت پر اصلی حکمت تنبيه وفرمايله په عظيم الشان قرآن کښی د پخوانيو اقوامو هغه قصی چه بيان شوی دی له هغو ځنی ظاهريږی کله به چه کوم قوم په کفر او شرارت او د انبياؤ عليهم السلام په تکذيب او عداوت کښی له حد او اندازی څخه تيری کاوه نو د قدرت له جانبه به داسی تباه کوونکی آسمانی عذاب پر دوی باندی نازليده چه په هغه سره به د دوی د گردو (تولو) مظالمو او کفرياتو يو ناڅاپی خاتمه راتله ﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت ۴۰ آيت ٤ رکوع) هيڅ شبهه نشته چه د عذاب دغه اقسام ډير سخت مهلک او د راتلونکو نسلونو (تکمو) له پاره ډير عبرتناک وو، ليکن په دغو صورتونو کښی معذبينو ته په دنيا کښی د خپل ذلت او رسوائی مشاهده نه ميسريده او نه په مستقبل کښی د توبی او د رجوع له پاره کومه موقع او امکان باقی پاتی کيده ـ د جهاد د مشروعيت اصلی غرض او غايه دا ده چه مکذبينو او فتنه آچوونکو ته الله تعالیٰ د بلاواسطی عذاب ورکولو په ځای د خپلو مخلصو وفادارو بندگانو په لاس سزا ورکړی د سزا ورکولو په دغه صورت کښی د مجرمينو تذليل او رسوائی او د مخلصينو تقدير او سر لوړی ډيره زياته کيږی او د وفادارو بندگانو نصرت او غلبه علانيه ظاهريږی د دوی زړونه د دغی منظری له ليدلو څخه يخيږی چه هغه وگړی (عالم) او خلق چه تر پرون پوری ئی مونږ ته د حقارت او سپکتيا په سترگو سره کتل او

پر مونږ باندې ئې ظلم، تيرى، استهزاء او تمسخر کاوه او پر مونږ باندې ئې ملنډې وهلې نن د الله تعالیٰ په تائيد او رحمت سره هم دا زمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف او انسانيت ته سپارلې شوى دى، د کفر او باطل د شوکت او ننداری له ليدلو څخه اهل الحق پخسيدل او ويليدل يا هغه ضعيف او مظلوم مسلمانان چه د کفارو د مظالمو انتقام ئې نشو اخيستلى او له دې سببه د دوى په سرونو کښې قهر او غصه، غيظ او غضب جوش کاوه او دوى خپلې شونډې هم نشوى خوځولى اوس د جهاد فى سبيل الله په وسيله د دوى زړونه تسکين مومى آخرى خبره دا ده چه په خپله د مجرمينو په حق کښې هم دغه د سزا ورکولو طريقه نسبتاً ډيره نافع ده، ځکه چه د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبې دروازې پرانستلې دى او ډير ممکن دى چه له حالاتو څخه عبرت حاصل کړى او ډيرو مجرمينو ته توبه ور په برخه شى لکه چه د رسول الله مبارک په زمانه کښې هم داسې وشول چه په لږه موده کښې گرد (تول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول. ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ او الله ښه عالم ښه حکمت والا دى چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوى) يعنې په هر يوه حالت باندې ډير ښه پوهيږى، په حکمت سره معامله کوى. او په هره زمانه کښې د هغه د اقتضاء سره سم احکام ليږى.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

آيا گمان کوئ تاسې (اى مؤمنانو) داسې چه (هم داسې) به پريښود شئ؟ حال دا چه له سره نه دى معلوم کړى الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چه جهاد ئې کړى له تاسې څخه او چه نه دى نيولى دوى پرته (علاوه) له الله او پرته (علاوه) له رسول د دغه (الله) او پرته (علاوه) له مؤمنانو د پټو خبرو دوست؛ او الله ښه خبردار دى په هغو (کارونو) چه کوئ (ئې) تاسې (د نيکۍ او بدۍ).

تفسير: (آيا گمان کوئ اى مومنانو چه له قتاله ويريږئ يا اى منافقانو داسې چه پرى به ښود شئ په دى حال سره يعنې داسې له سره گمان مه کوئ، چه تشه دعوى د اسلام به ستاسې الله تعالیٰ منظوره کړى او جلا (جدا) به نه کړى په تاسې کښې مخلص له غير مخلص څخه، الله تعالیٰ) د جهاد د مشروعيت يو بل حکمت دلته بيان فرمائى يعنې هغه کسان ډير دى چه په خولې سره د ايمان او بندگۍ دعوى کوى خو که دوى د امتحان پر محک (کرکانى) باندې ونه

سولول شي نو سره او ناسره (چل او ناچل) ئې له سره نه څرګندیږي د جهاد په ذریعه الله تعالیٰ
په علم ظهور سره هم دا معلوموي چه څومره مسلمانان داسي دي چه د ده په لاره کښې خپل سر
او مال جارولو او ښندلو ته تیار دي؟ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه
وسلم بل هیڅوک خپل رازدار بادار (سردار) او خصوصي یار نه ګرځوي، اګر که هغه ډیر نژدي
خپل او قریب ئې هم وي هم دغه داسي یو معیار دي چه په هغه سره د مؤمنانو ایمان تلل او وزن
کیږي تر هغه وخته پوري چه جهاد ونشي تش د خولې په خبرو او د ژبې په جمع او خرچ سره
بري نه حاصلیږي بیا هر راز (قسم) عمل هم چه وکړ شي پر هغه هم الله تعالیٰ ښه خبردار دی چه
هغه د صدق او اخلاص له مخې شوي دي؟ یا د ښودنې او ریا له کبله (وجې) شوي؟ د هر چا
چه هر دول (طریقه) عمل وي سم له هغه سره به په آخرت کښې معامله ورسره کیږي. رښتیا
خبره ده (د هر چا عمل د لاري مل)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ
شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ
وَفِى ٱلنَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ
وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ ۖ
فَعَسَىٰٓ أُو۟لَٰٓئِكَ أَن يَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

نشته مشرکانو ته «یعني نا روا دي یا نه دي له شانه د مشرکانو» دا چه ودان
کړي مسجدونه د الله «په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره» حال دا چه
شاهدان وي دوي پر نفسونو خپلو په کفر سره؛ دغه «مشرکان ابته او» خراب
دي عملونه د دوي «چه ایمان نه لري» او په اور کښې به دوي همیشه وي.
بیشکه هم دا خبره ده چه ودانوي «په عبادت ناسته ولاړه په تعمیر سره»
مسجدونه د الله هغه څوک چه ایمان ئې راوړي وي په الله او په ورځې آخري
«د قیامت» او قائموي «سم ادا کوي سره له تولو حقوقو» لمونځ او ورکوي
زکوٰة او نه ویریږي «په دیني امورو کښې له هیچا» مګر له الله څخه، نو
امید دی چه دغه کسان به وي له سمې لاري موندونکو څخه.

تفسير: پخوا ئې فرمايلي وو چه مسلمانان بې له امتحانه هم داسې خوشې نشي پاتې کيدلې بلکه په لويو لويو کارونو (لکه جهاد او نورو امورو) سره به د دوی ثابت قدمي ښکاره او دا به څرګنده شي چه د ګردی (تولی) دنيا پر تعلقاتو باندی الله او رسول الله صلی الله عليه وسلم ته څرنګه ترجيح ورکوی؟ په دغی رکوع کښې ئې دا راوښوده چه د الله تعالیٰ مساجد «معابد» حقيقتاً د هم داسې اولوالعزمو مسلمانانو په توجه ودان پاتې کيدی شي. د مساجدو حقيقي ودانی دا ده چه په هغو کښې د يوه الله عبادت د هغه له شانه سره لايق وشي د الله جل جلاله ذکر کوونکي په کثرت سره پکښې موجود وی څو بې له څه ممانعت او تکليف څخه د الله تعالیٰ په ياد مشغول اوسی، له بربادو او لغوياتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وی، دغه مقصد له کفارو او مشرکينو څخه کله حاصليدی شي؟ وګورئ چه د مکې معظمې مشرکينو به دير فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متوليان او خادمان بلل ـ مګر د دوی لوی خدمت دا ؤ چه د تيرو (ګټو) دير بتان ئې په کعبې شريفې کښې ايښي وو او د همغو نذرونه او نيازونه به ئې ورکول او د دوی نذرونه به ئې پر خپلو غاړو اخيستل. ديرو کسانو به لوڅ پوڅ (بربند) طوافونه کول ـ د ذکر الله په ځای به ئې شپيلې وهل او لاسونه به ئې تکول، او د الله تعالیٰ رښتينو بندګانو ته به ئې اجازه نه ورکوله چه هلته ورشي. د هغوی لوی عبادت هم دا ؤ چه حاجيانو ته به ئې د څښلو اوبه ويريا ورکولی ـ يا به ئې د حرم شريف ډيوی لګولی ـ يا به ئې په کعبې شريفې پردی ځړولی ـ يا به ئې د ضرورت په وخت کښې د هغې د نړيدلو او لويدلو ځايونو ترميم او ودانولو ته توجه کوله ـ مګر دغه اعمال ګرد (تول) بې روحه او بې معنی وو ـ ځکه کله چه مشرک ته د الله تعالیٰ صحيح معرفت نه دی حاصل ـ نو په هيڅ يوه عمل کښې د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د وحده لا شريک له د منبع الکمالات ذات نشي کيدی ـ نو ځکه د کافر هيڅ يو عمل د الله تعالیٰ په نزد روح نه لری او د اعتناء وړ (لايق) نه دی هم دغه ئې په ﴿ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ ﴾ سره تعبير وفرمايه الغرض هغو کفارو او مشرکانو چه په خپل حال او قال سره ئې په خپل کفر او شرک هر وخت شهادتونه ورکول د دی وړ (مستحق) او لايق نه دی چه د دوی په لاسونو د مساجد الله بيا خاص د مسجد الحرام حقيقي تعمير (ودانی) وکړی شي ـ دغه کار يوازی د هغو کسانو دی چه له زړه ئې پر الله تعالیٰ او د آخرت په لويه ورځ ايمان راوړی دی، په خپلو جوارحو سره د لمونځونو په اقامت کښې تل مشغول دی، له خپلو مالونو څخه سم له شريعته زکوٰة ادا کوی، او له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) له بل چا څخه له سره نه ويريږی، نو ځکه د مساجدو د صيانت او تطهير لامله (له وجی) د جهاد له پاره خپل ځانونه تل تياروی ـ داسې مؤمنان چه په زړونو او ژبو، په لاسونو او پښو په مال او دولت په هر شي د الله تعالیٰ مطيع او حکم منونکي دی، د هغو منصبې فرض دا دی چه مساجد ودان وساتی، او په دروغو د مساجدو د تعمير دعوی کوونکي اګر که ئې خپلوان (اهل القرابت) هم وی، د هغه ځايه دی د باندی وشړی، ځکه چه د دوی له وجوده د مساجد الله ودانی نه، بلکه ورانی ده.

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

آیا ګڼلی «ګرځولی» دی تاسی اوبه ورکول حاجیانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل «د ایمان» د هغه چا چه ایمان «او یقین» لری په الله او «په» ورځی آخری «د قیامت» او جهاد ئی کړی وی په لاره د الله نه دی برابر دوی په نزد د الله او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکانو به دی باندی ډیر افتخار درلود (لرلو) او نازیدل چه مونږ د حاجیانو خدمتونه کوو۔ او دوی ته اوبه او ډودی او کالی (کپړی) ورکوو۔ د مسجد الحرام ترمیم یا د کعبی شریفی د کسوت (پوښ) یا تیل او باتی او د نورو انتظام کوو. که مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندی نازیږی، نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخیره شته په یوه زمانه کښی حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه له حضرت علی کرم الله وجهه سره هم دغه مباحثه په هم دغه شان کړی وه. بلکه په صحیح مسلم کښی راغلی دی چه یو ځلی ځو تنو مسلمانانو په خپلو منځو کښی جګړی سره کولی لومړنی وویل چه زماپه خیال له اسلام راوړلو نه وروسته حاجیانو ته د اوبو له ورکولو څخه بل ښه کار نشته دوهم وویل چه زما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته ډیر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی مثلاً د هغه جارو کول، ډیوی ئی لګول، حاجیانو ته اوبه او ډوډی ورکول او نور دریم وویل چه د خدای په لار کښی جهاد له ګردو (ټولو) عبادتونو او اعمالو ځنی افضل او اشرف دی. حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دوی باندی قهر شو، او وئی ویل چه تاسی چه د جمعی د لمانځه دپاره راغلی یئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منبر ته نژدی ناست یئ ولی سره داسی مباحثی کوئ لږ څه صبر وکړئ ـ کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی له لمانځه څخه فارغ شو۔ نو د دغی خبری پوښتنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وکړئ! د جمعی له لمانځه څخه وروسته کله چه له رسول الله مبارک څخه دغه پوښتنه وشوه. نو دغه آیت نازل شو ﴿ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ الآیة ـ یعنی حاجیانو ته اوبه ورکول او په ظاهری ډول (طریقه) د مسجد الحرام ترمیم او ودانول له ایمان بالله او جهاد فی سبیل الله له هیڅ یو سره نشی برابر کیدی (نو د افضلیت پوښتنه ولی کوئ؟) دلته له جهاد سره د ایمان بالله ذکر یا د دی لامله (له وجی) راغلی دی چه د مشرکانو د فخر او غرور ځواب هم وشی چه په خدای جل جلاله باندی ایمان د ګردو (ټولو) عبادتونو روح دی ـ بی له دی روح څخه حاجیانو ته اوبه ورکول او په اوبو باندی

د تیرو مرول یا د مسجد الحرام خدمت یو بی تاداوه (بنیاده) او بی روحه عمل دی نو دغه بی روحه او بی سا عمل د یوه ژوندی او دائم عمل سره څرنګه برابری کولی شي ﴿ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ﴾ (٢٢ جزء د فاطر ٢٢ آیت ٣ رکوع) او که یواځې د مؤمنانو یو تر بله د اعمالو موازنه کول وی، نو د ایمان بالله ذکر به د جهاد فی سبیل الله د تمهید له پاره وی ـ اصلی مقصود د جهاد او د نورو لویو لویو اعمالو د افضلیت بیان فرمایل دی. د ایمان په ذکر سره ئې تنبیه وفرمایله چه بی له ایمانه د خدای جل جلاله په لار کښې جهاد یا بل کوم عمل هیڅ ګټه (فائده) نه لری او محض لاشی دی د دغو لویو لویو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ایمان بالله پوری اړه (حاجت) لری. او په دغه نکته همغه خلق پوهیږی چه د سلیم فهم خاوندان وی، د ظالمانو (بی ځایه کار کوونکو) فهم دغو حقائقو ته نشی رسیدی.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ هَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَّجَنّٰتٍ لَّهُمْ فِيْهَا نَعِيْمٌ مُّقِيْمٌ ﴿٢١﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿٢٢﴾

هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی «په ټولو مؤمن به شیانو» او هجرت ئې کړی دی او جهاد ئې کړی دی په لاره د الله کښې «د دین د ترقی له پاره» په مالونو خپلو «چه په جهاد کښې ئې لګوی» او په ځانونو خپلو «چه په غزا کښې ئې قربانوی» ډیر لوی دی «له نورو نه» له جهته د درجې په نزد د الله او هم دغه «ستایل شوی» کسان هم دوی دی په مراد رسیدونکی زیری کوی په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندی سره او په جنتونو سره چه وی به دوی ته په دغو «جنتونو» کښې نعمتونه همیشه «دائم بلا انقطاع». حال دا چه همیشه به وی دوی په دغو «جنتونو» کښې تل تر تله بیشکه الله هم ده سره دی اجر «ثواب» ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښې د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته چه هر څومره اراده وفرمائی ورکوی ئې ـ په ړومبنی آیت کښې د دریو شیانو ذکر ؤ «١»: ایمان. «٢»: جهاد. «٣»: هجرت. پر دغو باندی د دریو شیانو بشارت ئې هم مرحمت وفرمایه: «١» رحمت. «٢»: د خدای رضا. «٣»: په جنت کښې تل پاتی کیدل. ابوحیان رحمة الله علیه لیکی

چه «رحمت» په ایمان مرتب دی هغه څوک چه ایمان نه لری نو په آخرت کښی د الله تعالیٰ له رحمت او مهربانی څخه بی برخی پاتی کیږی او «رضوان» چه ډیر یو اعلیٰ مقام دی د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی. لکه چه مجاهد فی سبیل الله د نفسانی ګردو (تولو) خوندونو او تعلقانو په ترک سره د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی او د الله تعالیٰ د خوښی د حصول له پاره خپله انتهائی قربانی وړاندی کوی نو ښائی چه د هغه صله او انعام هم انتهائی وی، او هغه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه د رضا مقام دی پاتی شو «هجرت» چه هغه د الله جل جلاله له پاره د کور کورنی او وطن د پریښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زیری ورکړی شوی دی چه ستا له وطنه ډیر ښه وطن او ستا له کوره ډیر ښه کور درکول کیږی چه پکښی همیشه اعلیٰ درجه هوساینه (آرام) او راحت وی او تل به پکښی اوسیږی او له هغه څخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبوریږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَابَآءَكُمۡ
وَإِخۡوَٰنَكُمۡ أَوۡلِيَآءَ إِنِ ٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡكُفۡرَ عَلَى ٱلۡإِيمَٰنِۚ
وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿۲۳﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی «ای مؤمنانو!» مه نیسئ تاسی پلرونه خپل او وروڼه خپل دوستان که محبوب ګڼه دوی کفر پر ایمان او هر چا چه دوستی وکړه له دغو «کفارو» سره له تاسی نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ئی دا راښوولی وو چه جهاد او هجرت له ډیرو لویو او افضلو اعمالو څخه دی. او ډیر ځله په دغو دواړو اعمالو کښی د اقاربو او خپلوانو او کورونو او کهولونو او د وروګلوی تعلقات خللونه واقع کوی. نو ځکه ئی وفرمایل «هغو کسانو ته چه له ایمان څخنی کفر ډیر عزیز وی، یو مؤمن به هغوی څرنګه خپل عزیزان ګڼی؟» د مسلمان له شان سره دغه کار مناسب نه دی چه له هغو سره د رفاقت او دوستی خیال ولری، په تیره بیا چه داسی تعلقات سری له جهاد او هجرت څخه هم ستون کړی ـ نو دغسی سری خپل ځان ګنهګاروی او په خپل ځان په خپله ظلم کوی.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

ووايه «ای محمده ! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه» که وی پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی او ورونه ستاسی او ښځی ستاسی او خپلوان ستاسی او هغه مالونه چه ګټلی دی تاسی هغه او «هغه» تجارت «سوداګری» چه ویرېږئ تاسی د ناچلیدلو د هغی او هغه ځایونه د هستوګنی چه خوښوئ تاسی هغه ډیر محبوب تاسی ته له الله نه او له رسول د الله نه او له جهاده په لاره د الله کښی «له پاره د ترقی د دین» نو انتظار کوئ تاسی تر هغه پوری چه راولی «راولیږی» الله امر «حکم د عذاب» خپل او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په اطاعت او د هجرت او جهاد په کولو کښی دغه خیال مانع وی چه کور او کهول مو پاتی کیږی، مالونه مو ضایع کیږی، تجارت مو کوته یا بندیږی ـ د آرام لرونکو ځایونو ځنی به ووځو او په بی راحته او نا آرامو ځایونو کښی به اوسیږو. نو بیا د الله تعالیٰ له لوری د هغی سزا د حکم انتظار وکړئ چه پر داسی لټانو او دنیا طلبانو باندی راتلونکی دی ـ هغه کسان چه د مشرکانو په موالاتو او دوستیو یا په دنیوی غوښتنو کښی اخته شوی وی او د الهٰی احکامو تعمیل نه کوی، هغوی ته د حقیقی بری او کامیابی لار نه ښودله کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه تاسی د غوائی په لکئ پسی روان شئ او غوبیی له لکئ څخه ونیسئ او یواځی په کښت (فصل) او کر باندی راضی شئ ـ او له جهاده غافل شئ ـ نو پاک الله به پر تاسی داسی یو ذلت مسلط کړی چه له هغه څخه به له سره نشئ بچ کیدی ـ تر هغه پوری چه بیا د دین «یعنی فی سبیل الله جهاد» په لوری بیرته وګرځئ!

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُۥ
عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ الْكَـٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾

خامخا په تحقیق مدد کړی دی له تاسی سره الله په ځایونو ډیرو کښی او «خصوصاً» په ورځ د حنین کښی کله چه تعجب کښی واچولئ ډیر والی ستاسی نو د فع نه کړ «ډیر والی» له تاسی څخنی هیڅ شی «له حملی د دښمن نه» او تنګه شوه «له ویری» پر تاسو باندی ځمکه سره د ارتوالی د دی بیا شا کړه تاسی «دښمن ته» حال دا چه شا ګرځوونکي «تښتیدونکی» وئ بیا راولیږه الله تسکین خپل «چه د مؤمنانو د زړونو د آرامی سبب شی» پر رسول خپل «چه یواځی د غزا په ډګر ولاړ ؤ» او پر مؤمنانو «چه بیرته وګرځیدل غزا ته» او راولیږلی «الله» لښکری «د ملائکو» چه نه وی لیدلی تاسی دا لښکری او په عذاب ئی کړل هغه کسان چه کافران شوی ؤ او هم دا (تعذیب) سزا ده د کافرانو.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی تنبیه شوی ده چه د «جهاد فی سبیل الله» په وخت کښی مؤمنانو ته نه ښائی چه د کور - کورنی - ورورئ - مالونو - ملکونو او نورو شیانو څه خیال او پروا وکړی دلته خبرداری ورکوی چه مجاهدینو ته دا هم نه ښائی چه په خپل لښکری جمعیت او کثرت باندی غرور او تکبر وکړی، ځکه چه نصرت او بری یواځی د الله تعالیٰ په مرسته (امداد) او مدد پوری ترلی دی چه دغسی تجربه تاسی پخوا له دی نه په څو څو نورو میدانونو کښی هم کړی ده - هغه نتائج چه په بدر، قریظه، نضیر، حدیبیه او نورو کښی ستاسی په برخه شوی دی هغه او نور امداد چه ځینو مفسرینو تر اتیا ځایو پوری شمیرلی دی هغه ګرد (تول) تش د الٰهی امداد او د غیبی تائید محصول ؤ - او اوس په آخره کښی د «حنین» د غزا واقعه خو داسی یوه صریحه عجیبه او غریبه د آسمانی نصرت او امداد نښه ده چه پر هغی سختو معاندو دښمنانو هم اقرار کړی دی.

د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راورسید چه د هوازن او ثقیف او نورو عربی قبائلو یو جرار او قوی لښکر سره تول او تیار کړی دی، او غواړی چه په ډیره دبدبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وکړی - نو سم د لاسه له مهاجرینو او انصارو څخه

همغه لس زرى زورور لښکر چه د مکى معظمى د فتحى له پاره له مدينى منورى څخه راغلى ؤ، د «طائف» په لورى ور روان شو هغه دوه زره طلقاء «آزاد شوى» چه د مکى معظمى د فتحى په وخت کښى مسلمانان شوى ؤ، هم له دوى سره مله وو ـ دغه اول ځل دى چه دولس زره مجهز عظيم الشان اسلامى لښکر د جهاد د ميدان لورى ته (رهى) کيږى ـ د دى منظرى د ليدلو څخه ځينو صحابه ؤ خپل ځان د دى خبرى د ويلو څخه ونشو ساتلى، او په ښکاره ئى وويل «کله به چه مونږ دير لږ وو نو په هغه وخت کښى به تل بريالى (کامياب) وو، نن چه مونږ دومره ډير يو نو هيڅوک مونږ ته ماتى نشى راکولى.» د ميړنيو (بهادرانو) موحدينو له خولى څخه د دغو جملى وتل د پاک خداى په دربار کښى ناوړه واقع شول دوى لا د مکى معظمى څخه دومره لرى نه وو تللى چه دواړه لښکرى سره مخامخ شوى چى د مخالفى ډلى لښکر څلور زره تنه وو چه خپل کفنونه ئى پر سر ترلى وو او له خپلو ښځو او کوچنيانو (ماشومانو) سره د جنګ ميدان ته چمتو (تيار) او حاضر شول او د يوه فيصله کوونکى جنګ له پاره بيخى تيار او منتظر وو او له اوښانو ـ آسونو ـ مواشيو ـ او د خپلو کورونو ګرد (تول) پنډ پنډ مالونو او اسبابونو سره د جګړى ډګر ته وتلى وو. د «هوازن» قبيلى د غشو ويشتلو په فن کښى په ګرد (تول) عربستان کښى شهرت درلود (لرلو)، د دوى ډيرو ماهرو او غښتلو غشو ويشتونکو د «حنين» د وادى په لښکرو او مورچلو کښى دير تينګ، تينګ ځايونه نيولى او په کښى پټ ناست وو.

په صحيحينو کښى د «براء ابن عازب» روايت دى چه په ړومبنى معرکه او جنګ کښى کفارو ماتى وکړه او ډير زيات مال، اسباب او سامان ورڅخه پاتى شو، او دوى ترى وتښتيدل دلته مسلمانان مجاهدين غنيمت او ولجى ته متوجه شول، په دغه ترڅ کښى د هوازن غشو ويشتونکو ښارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ويشتلو باندى لاسونه پورى کړل او په مسلمانانو پسى ووتل او سخته غلبله او شور ماشور جوړ شو او په يوه شيبه کښى له څلورو خواؤ لکه ږلى غوندى د غشو اوريدل شروع شول خبره تر دى حده پورى ورسيده چه مسلمانانو ته هلته دريدل او پښه تينګول مشکل شول، ړومبى «طلقاء» وتښتيدل ـ وروسته له هغه د نورو پښى هم ولړزيدلى او وښوئيدلى ـ او ځمکه له ارتوالى سره په دوى تنګه شوه، چه په هيڅ يوه ځاى کښى دوى ته د پناه ځاى نه پيدا کيده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له څو تنو اصحابو سره د دښمنانو تر محاصرى لاندى راغلل، حضرت ابوبکر، عمر، عباس، على، عبدالله بن مسعود او نور اصحابان رضى الله تعالىٰ عنهم نژدى اتيا يا سل تنه، بلکه د «اصحاب السير» له تصريح سره سم تول لس تنه پاک ذوات «عشره مبشره کامله» د جنګ په ميدان کښى پاتى شول ـ چه دوى ګرد (تول) د غره په شان تينګ او ثابت ښکاريدل ـ دغه يوه خاصه موقع وه چه دنيا زمونږ د پاک رسول الله صلى الله عليه وسلم د معجز او محير العقول توکل، صداقت، شجاعت او ديانت نظاره وکړه او د محمدى نبوت د ثبات او استقامت مؤثره ننداره ئى په خپلو سترګو وليدله.

محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په يوه سپين قچر سور ؤ چه د هغه يو رکاب حضرت عباس او بل رکاب حضرت ابو سفيان بن الحارث تينګ نيولى ؤ ـ د کفارو دغه څلور زره لښکر د

انتقام اخیستلو له پاره په پوره جوش مخ په یرغل او برید دی له څلورو خواوو څخه د غشو باران وریږی ـ اسلامی لښکر بیخی خور، وور او تیت پیت (منتشر) شوی دی ـ مګر یواځی له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلیٰ شته. د ربانی تائید او آسمانی داد غیر مرئی باران پر دوی پر ځو تنو غوره اصحابو اوری چه د هغه اثر بالاخر تر تښتیدونکو پوری رسیږی، له هغه لوری چه د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وړاندی بهیږی، په هغه لوری د محمدی سورلی مخ دی او در ګرده (توله) په هغه طرف روانه او پرله پسی خپل قچر په مهمیز سره وهی په زړه کښی ئی د الٰهی محبت شغلی بلی دی ـ او په ژبه ئی په نهایت استغناء او اطمینان سره د «اناالنبی لا کذب انابن عبدالمطلب» وینا جاری ده. یعنی بیشکه زه په رښتیا سره رسول او د عبدالمطلب له اولادی څخه یم ـ

په هم دغه حالت کښی دوی خپلو اصحابو ته ناری کړی «الی عباد الله الی انا رسول الله ـ ای د الله تعالیٰ بندګانو ماته راشئ! او زما په لوری رادرومئ چه زه د الله تعالیٰ رسول یم.»

بیا زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه چه د ډیر لوړ غږ خاوند ؤ «اصحاب السمرة» ته ورناری کړی چه هغوی تر ونی لاندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی ؤ د مجاهدینو غوږونو ته د دی غږ په رسیدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنګ د میدان په لوری وګرځول د هر سړی اوښ چه بیرته ګرځیدلو کښی لږ څه معطلی یا ډیل کاوه نو دی به سم د لاسه خپلی وسلی سره د اوښ له شا څخه کوزیده او خپله سورلی او کالی (سامان) به ئی هملته خوشی پریښودل او ځان به ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کښی رسول الله مبارک لږ څه خاوری او شګی په لاس کښی واخیستی او د کفارو د لښکرو په لوری ئی وروشیندلی چه هغه د الله تعالیٰ په قدرت د هر کافر په مخ او سترګو کښی ولویدی ـ له بل لوری الله تعالیٰ له آسمانه پرښتی ور ولیږلی چه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره د هغوی نزول د مسلمانانو د تقویت او همت زیاتولو او د کفارو د ویری او مرعوبیت سبب شو بیا نو څه وشو؟ کفارو د هغو شګو له اثره خپلی سترګی مښلی او هغه مسلمانان چه دوی ته ورنژدی وو، مخ په بیرته پر هغوی ئی حمله ور وړه او آناً فآناً مطلع صافه شوه، او ډیر تښتیدلی لښکر بیرته ستانه (واپس) او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی ورحاضر شول ـ او وی کتل چه جنګ پای ته رسیدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی! ـ او په زرهاوو بندیان د پاک رسول په مخ کښی تړلی ولاړ دی او د غنیمت او ولجو ډیر مالونه د دوی په شاوخوا کښی پراته دی ﴿فَسُبْحٰنَ الَّذِیْ بِیَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَیْءٍ﴾ په دی ډول (طریقه) سره کفارو ته په دنیا کښی سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوْبُ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۷﴾

او بیا به رجوع وکړی الله «د توبی په قبول» پس له دی «د حنین له جنګه» پر هغه چا چه اراده وفرمائی«د رجوع» او الله ډیر ښښونکی (د خطیئاتو) ښه رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره»

تفسیر: لکه چه هوازن او نورو ته وروسته له دی نه توبه وربه برخه شوه او زیاتره مسلمانان شول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡمُشۡرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقۡرَبُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ بَعۡدَ عَامِهِمۡ هَٰذَاۚ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةً فَسَوۡفَ يُغۡنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦٓ إِن شَآءَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه هم دا خبره ده چه مشرکان نجس «پلیت» دی نو نه دی نژدی کیږی دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چه دغه «۹ کال د هجرت دی»، او که ویریږئ تاسی له فقره په «سبب د منع د دوی» نو ژر به غنیان کړی تاسی الله له فضله خپله که اراده وفرمائی «د غنا ستاسی»؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د شرک زور او قوت مات کړ او د جزیرة العرب مرکز «مکه معظمه» ئی د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کښی ئی راوستله ـ او عربی قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کښی په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کښی اعلان وشو چه وروسته له دی نه دی هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کښی نه داخلیږی، بلکه هغه ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی هم نه راځی! ځکه چه د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلیت او ګنده شوی دی چه حق نه لری دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شی برسیره په دی له صحیحو احادیثو ځنی هم ثابته ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیرة العرب ځنی د ګردو (ټولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی. لکه چه زمونږ د پاک نبی له وروستنی وصیت سره سم د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی دغه حکم عملاً نافذ شو اوس مسلمانانو ته روا نه دی چه په دی راضی شی چه کفار د عربو په خاوره کښی د استیلاء یاد توطن په دول (طریقه) پاتی شی بلکه د جزیرة العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده، هو! زمونږ د حنفیانو په نزد که کوم کافر د

امام په اجازه د مسافرۍ په ډول (طریقه) په عارضي صورت د حرم محکۍ ته لاړ شي نو تللی شي په دې شرط چه امام دا اجازه خلاف المصلحت ونه ګڼي باقي د حج او د عمرې په قصد د هیڅ یو کافر داخلیدل نه دي جائز، کما ورد في الحدیث «الا لایحجن بعد العام مشرک».
﴿ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً ﴾ الآیة ـ او که ویریږئ تاسي له فقره په سبب د منع د دوی نو ژر به غنیان کړي تاسي الله جل جلاله له فضله خپله که اراده وفرمائي د غنا ستاسي بیشکه چه الله ښه عالم دی په تولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي» حرم شریف ته د مشرکینو د تګ او راتګ له بندیدلو څخه مسلمانانو ته داسي اندیښنه پیدا شوه چه په تجارت او نورو دنیوي چارو کښي به لوی تاوان راورسیږي ـ او هغه شیان چه دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دې نه به ئې نه راوړي ـ نو ځکه ئې تسلي وفرمایله چه تاسي له دغو خبرو څخه مه ویریږئ ځکه چه ستاسي غنا یواځي د «رب الاعلیٰ» په مشیت پوري موقوفه ده. که الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو په هغه کښي به هیڅ ځنډ (تاخیر) رانشي لکه چه هم داسي هم وشول، الله تعالیٰ ګرد (تول) مسلمانان کړل او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتي مالونو راتلل شروع شول ـ ښه بارانونه واوریدل، چه د هغو لامله (له وجې) حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازې پرانستل شوې. د کتابیانو او نورو ځني د جزیې پیسې ورجاري شوې، الغرض الله تعالیٰ له مختلفو لارو د مسلمانانو له پاره د غناء اسباب پیدا کړل. بیشکه چه د الله تعالیٰ هیڅ یو حکم له حکمته خالي نه دی.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

وجنګیږئ تاسي له هغو کسانو سره چه نه راوړي ایمان پر الله او نه په ورځي آخري باندي «ځکه چه په پاک محمد ئې ایمان نه دی راوړی» او نه حرام ګڼي دوی هغه چه حرام کړي دي الله «په قرآن کښي» او رسول د دغه «الله په حدیثونو کښي» او نه قبلوي دوی دین حق «د اسلام دغه مذکورین» له هغو کسانو نه «دي» چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب «جنګ ورسره کوئ» تر هغه پوري چه ورکړي دوی جزیه له «خپله» لاسه حال دا چه دوی ذلیل وي.

تفسیر: کله چه د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه نو حکم وشو چه د کتابیانو «یهودو او نصاریٰ ۇ» شوکت او قوت مات کړئ لومړنی مقصد خو دا ۇ چه

د عربستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بیخي پاکه شي لیکن په دغه وخت کښې د یهودو او نصاراێ ۇ په حصه کښې دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه چه دوی د اسلام په مقابل کښې د زور او قوت خاوندان نشی، او د اسلام د خپریدو (خوریدو) او ترقی په لاره کښې خند نشی ـ نو ځکه اجازه ورکړی شوه که دغه کتابیان تر لاس لاندی رعیت پاتې کیږی او جزیه ورکول قبلوی نو هیڅ مضائقه نشته قبول ئې کړئ نو په دغه وخت کښې دی اسلامی حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړی ـ که نه د دوی علاج هم همغه دی چه د مشرکانو ۇ «یعنی جهاد او قتال» ځکه چه دوی هم لکه چه ښائی په الله او د آخرت په ورځ باندی ایمان نه لری، نه د الله تعالیٰ او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو څه خیال او پروا کوی. محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خو لا څه چه دوی په رښتیا سره د خپل منلی نبی حضرت عیسیٰ علیه السلام په پیریو کښې راغلی ۇ او نه دغه دین منی چه اوس محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله ځانه سره راوړی دی، بلکه پر هیڅ یو حقانی دین باندی هم قایل نه دی. او په دغه کوښښ کښې لګیا دی چه د الله تعالیٰ لګولی ډیوه رڼا (رڼړا) د خولی په پوکولو سره مړه کړی. لکه چه ژر به ئې ذکر وشی که داسی خبیثان نالائقان هم داسی خوشی پریښودل شی نو په ملک کښې د فتنی ـ فساد ـ کفر ـ تمرد او بغاوت لمبی پر له پسی پورته کیږی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝

او وائی یهودان چه عزیر ځوی د الله دی او وائی نصرانیان چه مسیح ځوی د الله دی دغه چټی (بیکاره) وینا د دوی ده په خولو خپلو سره «چه وائی ئی بی دلیله» مشابه ده «خبره» د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوی وو پخوا «له دوی یعنی پلرونه د دوی»؛ هلاک دی کړی دوی له الله چه څرنګه ګرځولی شی دوی «له سمی لاری څخه».

تفسیر: له روایاتو څخه معلومیږی چه په دغه وخت کښې د ځینو یهودانو داسی عقیده وه چه حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځوی دی. لیکن دغه عقیده د عامو یهودانو نه وه ـ بلکه په وروستنیو زمانو کښې خو ځینو علماؤ لیکلی دی چه اوس هیڅ یو یهودی پر دغی عقیدی نه دی پاتی که د نبی صلی الله علیه وسلم په عهد کښې د یهودانو کومه فرقه په دی خبری قائله نه وی، نو ضرور به په دغه وخت کښې یهودانو د قرآن د حکایت تکذیب کړی وی ـ لکه چه

د ﴿ اِتَّخَذُوٓا اَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَانَهُمۡ اَرۡبَابًا مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ﴾ له آوریدلو څخنی «عدی بن حاتم»
اعتراض کړی ؤ چه «هیڅوک احبار او رهبان رب نه گڼی» چه د هغه ځواب نبی کریم علیه افضل
الصلواة والتسلیم داسی ورکړ چه وروسته راځی. یهودو ته د دی عقیدی نسبت کول چه عزیر علیه
السلام د خدای ځوی دی او له دی خبری څخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچیری نه منقولیدل
د دی خبری دلیل دی چه ضرور په هغه وخت کښی د دغسی عقیدی خاوندان موجود وو هو!
همغسی چه د زمانی په تیریدو ډیر مذاهب او فرقی محوه شوی او له منځه تللی دی که دغه
عقیده هم له منځه تللی وی نو لری خبره نه ده یو ډیر ثقه بزرگ مرحوم حاجی امیر شاه خان
ویل چه د «فلسطین» او نورو ځایونو په سیاحت کښی زما ملاقات له داسی یهودانو سره شوی
دی چه هغوی ته به ئی د دی رنگ عقائدو په نسبت «عزیری» ویل. والله اعلم.
﴿ یُضَاهِـُٔوۡنَ قَوۡلَ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ قَبۡلُ ﴾ مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره
چه کافران شوی وو پخوا له دوی» یعنی د مسیح د ابنیت «ځویتوب» او الوهیت «خدائی» او
نوری عقیدی د پخوانیو مشرکینو «چه د دوی پلرونه وو» له عقیدی سره مشابه دی، بلکه د
هغوی په تقلید ئی دغه عقیده غوره کړی ده لکه چه د «٦» جزء د المائدة په «١٦» او «١٧»
آیت «٣» رکوع په تفسیر کښی مو نقل کړی دی.
﴿ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ هلاک دی کړی دوی لره الله یا لعنت د الله دی وی پر دوی چه څرنگه
گرځولی شی دوی له لاری سمی څخه یا چه څرنگه چپ کړی شوی دی له لاری د حق نه.» یعنی
الله تعالیٰ دی دوی ووژنی او غارت دی کړی «او لعنت دی پری نازل کړی» چه سره د توحید د
صافی او زوروری رڼا (رڼرا) د رسیدلو څخه بیا هم دوی د تیارو په لوری ولی درومی؟.

اِتَّخَذُوٓا اَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَانَهُمۡ اَرۡبَابًا مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَالۡمَسِیۡحَ
ابۡنَ مَرۡیَمَ ۚ وَمَآ اُمِرُوۡٓا اِلَّا لِیَعۡبُدُوۡٓا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ سُبۡحٰنَهٗ عَمَّا یُشۡرِكُوۡنَ ﴿٣١﴾

نیولی دی دغو «کتابیانو» عالمان خپل او عابدان خپل خدایان بی له الله
«چه متابعت ئی کوی په تحلیل او تحریم کښی» او مسیح ځوی د مریمی
«هم په خدائی نیسی چه د الله ځوی ئی بولی»؛ حال دا چه امر «حکم» نه
دی شوی دوی ته «په توریٰت او انجیل کښی» مگر د دی چه عبادت وکړی
دوی د معبود یوه، چه نشته هیڅ برحق معبود مگر خو هم دی دی؛ پاکی ده
الله لره له هغه شی نه چه شریکوی دوی «هغه د الله سره».

تفسیر: هره مسئله به چه د دوی علماؤ او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته ئی حرام یا حرامو ته ئی حلالو هم ویل، هغوی به همغه سند ګانه؛ او داسی خیال به ئی کاوه چه بس هم دغه مونږ د الله تعالیٰ له پوښتنی څخه ژغوری(ساتی)، او د آسمانی کتابونو له قبلولو سره ئی هیڅ علاقه او معامله نه لرله ـ او یوازی د احبارو او رهبانانو پر حکمونو به ئی عمل کاوه ـ او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسی ؤ چه د لږ دنیوی مال د فائدی او د جاه او رتبی په مقابل کښی به ئی شرعی حکمونه بدلول ـ لکه چه له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دی نو د الله تعالیٰ منصب «یعنی د حلالو او حرامو تشریع» ئی علماؤ او مشائخو ته ورکړی ؤ. نو په دغه ملحوظ ئی وفرمایل چه دوی خپل عالمان او شیخان خدایان درولی ؤ. نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د «عدی بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کښی هم داسی تشریح فرمائلی وه. او له حضرت حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه ځنی هم داسی منقول دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی د عالم قول تر هغه پوری عوامو ته سند دی چه د شرعی له مخی خبری کوی کله چه معلومه شی چه هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعی یا د نورو شیانو له کبله (وجی) خبری کوی، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾

اراده لری دغه «کتابیان» دا چه مړ کړی نور (رڼا) شریعت د الله په خولو خپلو او منع راوړی «نه خوښوی» الله مګر دا چه پوره کړی نور «رڼا» خپله «چه شعلی ئی په هر طرف خوری شی» او اګر که بد ګڼی «دا کار» کافران

تفسیر: یعنی لکه چه د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشی راخرګندی شوی دی، بیا نو دغه ګدی ودی خبری او د شرک دعوی چیری پر مخ تلی او خوریدلی شی. دا چه څوک کوښښ کوی چه بی حقیقته او بی معنی خبری جوړی کړی، او د بی ځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور «رڼا» بی رونقه «تته» کړی داسی مثال لری چه کوم ناپوه سړی غواړی د خولی په پوکی د لمر یا د سپوږمی رڼا (رڼرا) مړه یا تته کړی هر څومره که دی وسوځی ـ او خپل ځان نیینی، نیینی کړی ـ مګر بیا هم د الله د دین نور په پوره ډول (طریقه) سره خوریږی ـ او خپلو پلوشو او وړانګو سره نړی روښانوی.

چه رب بل کړی غټ څراغ له ښه تدبیره

چاچه پو کړ ـ نو به سوځی خپله ږیره

او دا ځکه چه د رب څراغ خو نه مري

او چه پو شي نو لنبه شي مستديره.

هُوَ الَّذِىٓ اَرۡسَلَ رَسُوۡلَهٗ بِالۡهُدٰى وَدِيۡنِ الۡحَـقِّ لِيُظۡهِرَهٗ عَلَى الدِّيۡنِ كُلِّهٖ ۙ وَلَوۡ كَرِهَ الۡمُشۡرِكُوۡنَ ﴿۳۳﴾

الله هغه ذات دی چه لیږلی ئی دی رسول خپل «محمد» په هدایت سره «چه قرآن دی» او په دین حق سره «چه اسلام دی» دپاره د دی چه غالب کړی دغه «دین» پر نورو دینونو تولو «اګر که آسماني هم وي» او اګر که بد ګڼي «دا کار» مشرکان

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده دغه خو په هره زمانه کښی لله الحمد په ښکاره ډول (طریقه) سره حاصله ده. باقي د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پوری حاصله وه او وی به چه مسلمانان پر اسلامي اصولو باندی په ښه شان عاملان ـ او د ایمان او تقوی پر لاره تینګ او سم روان ـ او په جهاد في سبيل الله کښی ثابت قدمان وو، او وی، او د حق دين داسی غلبه چه باطل اديان مغلوب، او بيخی ئی د هستی له صفحی څخه محوه کړی، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته، چه قیامت نژدی کیږی، کیدونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِنَّ كَثِيۡرًا مِّنَ الۡاَحۡبَارِ وَالرُّهۡبَانِ لَيَاۡكُلُوۡنَ اَمۡوَالَ النَّاسِ بِالۡبَاطِلِ وَيَصُدُّوۡنَ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه ډیر له عالمانو «د یهودانو» او عابدانو «د نصرانیانو» خامخا خوری دوی مالونه د خلقو په باطل «رشوت» سره او منع کوی «خلق» له لاری د الله څخه؛

تفسیر: یعنی روپی آخلی شرعی احکام او الهی اخبار بدلوی او له بل لوری عوام الناس «لکه چه پخوا مو ولیکل» دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوی. او هر څه غلط ملط چه دوی وایی همغه د هغوی په نزد سند دی. هم داسی د دوی علماء او مشائخ هم د نذر او نیاز اخیستلو په مقابل

کښې جعلي اسناد او ساختګي روايات او بدې چارې ورښيي ـ او د خپل سيادت او رياست د تينګولو او ساتلو له پاره عوام الناس د مکر او فريب په جال کښې بندوي او له سمې لارې څخنې ئې ستنوي(واپس کوي). ځکه که عوام د دوی له جاله ووځي ـ او حق دين اختيار کړي، نو پر دوی ګردې (تولې) ګټې دريږي. دغه حال مسلمانانو ته آوراوه شي چه مسلمانان هوښيار او خبردار شي، چه د امتونو او د اقوامو د خرابۍ او تباهي ډير لوی سبب د دريو جماعتونو خرابي او ګمراهي او د خپلو فرائضو پر ييښودل دي «۱»: علماء «۲»: مشايخ. «۳»: اغنياء ـ رؤساء له دوی څخنې د دوو ډلو ذکر پخوا له دې نه تير شو د دريم جماعت «رؤساؤ» ذکر وروسته راځي. ابن المبارک ښومره ښه ويلي دي. «وهل افسدالدين الاالملوک واحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان چه خزانه کوي سره زر او سپين زر او نه لګوي هغه په لاره د الله کښې «د دين د ترقي له پاره» نو زيرې ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره؛

تفسير: هغه خلق چه دولت او ثروت تولوي ـ اګر که په حلاله طريقه سره هم وي خو د الله تعالیٰ په لاره کښې ئې نه صرفوي. «مثلاً زکات نه ورکوي ـ واجبه حقوق ترې نه باسي» د دوی سزا دغه ده. نو د دې له مخې د هغو احبارو او رهبانانو انجام معلوم کړئ چه حق به ئې پټاوه يا حق به ئې بدلاوه، او بالمقابل به ئې ګټې کولې او بډې به ئې خوړې او د خپل رياست د قيام د حرص او طمعې له پاره به ئې عوام الناس د الله تعالیٰ له لارې څخه ستنول(واپس کول). په هر حال ښه دولت هغه دی چه د آخرت وبال او د ځان جنجال نشي.

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿۳۵﴾

په هغې ورځې چه سختې سرې به کړې شي دغه خزانې په اور د جهنم «دوزخ» کښې نو داغلې به شي په هغه سره وچولي (تندی) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانې د دوی «او ويلي به شي ورته» دا هغه شی دی چه خزانه

کړی وه تاسی دپاره د نفسونو «ځانونو» خپلو نو وڅکئ تاسی «خوند د سزا د» هغه «مال» چه وئ تاسی چه خزانه کاوه به مو «په دنیا کښی اوس درته بلا شوه په عقبا کښی».

تفسیر: کله چه بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کښی د مال د لګولو په نسبت څه وویل شی نو د ده په وچولی (تندی) کښی ګونځی پیدا کیږی، او که ډیر ورته ووائی نو اعراض کوی او مخ تری آړوی او خپل اړخ ورګرځوی او که په دغه سره هم خلاص نشو نو خپله شا ورګرځوی او خپله مخه نیسی او ځی ـ نو ځکه سپین او سره زر «طلا او نقره» سره کوی «تودوی» او د ده هم دغه دری ځایونه «وچولی(تندی) ، اړخ ، شا» پری داغوی چه په دی وسیلی سره د خپل د هغه تول کړی مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅکی ـ او خپله سزا په ښه شان سره ومومی.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۚ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

بیشکه چه مقدار «شمار» د میاشتو «چه معتبر دی» په نزد د الله کښی دوولس میاشتی دی په کتاب د الله «لوح محفوظ» کښی هغه ورځ «وخت» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه د هغو «له جملی» څنی څلور میاشتی محرمی دی؛ دغه «حساب یا تحریم» دین دی سم. نو مه کوئ ظلم په دغو کښی په ځانونو خپلو «په کولو د ګناه» او جنګونه کوئ تاسی «ای مؤمنانو» له مشرکانو سره تول «له ټرمی (سیلمی) او په هر حال کښی» لکه چه جنګونه کوی دوی له تاسی سره تول له ټرمی(سیلمی)؛ او پوه شئ چه بیشکه الله سره له پرهیزګارانو دی «په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره».

تفسیر: زما په فکر د دی مضمون سلسله له پاسه داسی راغلی ده چه په تیره رکوع کښی ئی د مشرکینو څخه وروسته د کتابیانو «یهودانو او نصرانیانو» سره د جهاد کولو حکم ورکړی ؤ بیا

په دی رکوع کښی ئی راوښوده چه د دوی عقائد او طور او طریقه هم مشرکینو ته ورته ده، ځکه چه هغوی عزیر علیه السلام او میسح علیه السلام ته ابن الله وائی لکه چه مشرکین «ملا ئکة الله» ته د الله تعالیٰ لونی وائی ـ بلکه په نصاریٰ ۆ کښی د مسیح علیه السلام د «ابنیت ـ ځویتوب» عقیده د مشرکانو په تقلید پیدا شوی ده مشرکان بتانو ته د خدائی درجه ورکوی نصرانیان مسیح او روح القدس په خدائی منلی دی ـ او د کتابیت له دعوی سره احبارو او رهبانانو د الهیٰ شریعت د احکامو تغییر او تبدیل جائز کړی دی یعنی احبار او رهبانان رشوت «بډی» آخلی ـ او حرام اموال خوری، او بالمقابل ځینی حرام شیان حلالوی او حلالوی شیان حراموی او د آسمانی احکامو په ځای ئی قبلوی، د دوی دغه طریقه بیخی د مشرکینو طریقی ته ورته ده چه د مشرکینو مشرانو به هم هر څه چه غوښتل هغه به ئی حلالوی یا حرام ګرځول او د دغه حل او حرمت نسبت به ئی رب العزت ته کاوه چه د هغه ذکر په «۸» جزء د الانعام په ۱۳۷ او ۱۳۸ آیت ۱٦ رکوع کښی مفصل تیر شوی دی ـاو دلته هم د هغه یو مثال بیانیږی په عربو کښی له قدیمه دغه دود او دستور جاری دی چه د کال د دولسو میاشتو ځنی په څلورو میاشتو کښی وینی تویول، جدال او قتال قطعاً بندیږی چه دغو ته به ئی «اشهرالحرم ـ محرم الحرام او رجب المرجب وی» چه په هغو کښی به ئی د حج او عمری او تجارتی کاروِنو له پاره په امن او امان ـ آزادی او اطمینان سره سفر کاوه ـ هیڅ یو سړی به په دغو میاشتو کښی د خپل پلار په قاتل باندی به هم تعرض نه کاوه، بلکه ځینو عالمانو لیکلی دی چه اصلاً په ابراهیمی ملت کښی دغه څلور میاشتی «اشهر الحرم» مقرری شوی وی. له اسلامه یو څه موده مخکښی کله چه د عربو وحشت او جهالت له حده تیر شوی ۆ ـ او یو تر بله په جدال او قتال کښی مشغول وو ـ او د ځینو قبائلو د وحشت او سبعیت او د انتقام جذبات د هیڅ یوه آسمانی یا مځکنی قانون تابع نه وو، نو د «نسیء» رسم ئی وایسته ـ یعنی څه وخت به چه کومی زوروری قبیلی په اشهرالحرم کښی د قتال اراده لرله، نو د هغی مشر به داسی اعلان کاوه چه سږکال مونږ دغه «محرم» له «اشهرالحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفری» میاشت حرام ګرځوو ـ او په بل کال کښی به ئی ویل چه سږکال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام، «او صفره» حلاله ګڼو او په دغه دول (طریقه) به ئی په هر کال کښی د څلورو میاشتو شمیر پوره کاوه، لیکن د هغو په تعیین کښی به ئی له خپلی غوښتنی سره سم تغییر او تبدیل کاوه. د ابن کثیر رحمة الله علیه له تحقیقه سره سم د «نسیء ـ د میاشتو د وړاندی وروسته کولو» رسم یواځی په «محرم» او په «صفره» کښی کیده ـ او د هغه صورت همغه ۆ چه پاس ذکر شو. امام مغازی محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه لیکلی دی هغه ړومبی سړی چه دغه رسم ئی جاری کړی دی «قلمس» کنانی ۆ. بیا دغه رسم د ده په اولاده کښی نسلاً بعد نسل جاری شو، په آخر کښی د ده له نسله د «کنانی له قبیلی څخه د ابو ثمامه جناده بن عوف» دا عادت ۆ چه په هر کال کښی به ئی د حج په موسم کښی اعلان کاوه چه سږ کال به «محرم» او «صفره» کله حلاله او کله حرامه کیدله او په عمومی دول (طریقه) به خلقو هغه مانه ګواکی د جاهلیت په زمانه کښی د کافرانو

د کفر او گمراهی د زیاتوالی سبب یو دا هم ؤ، چه د الله تعالیٰ د حلالو او حرامو کړو میاشتو د بدلولو حق د «کنانی» یوه سردار ته ورسپارل شوی ؤ. کتمت (هوبهو) هم داسی د یهودانو او نصرانیانو حال ؤ چه هغوی د حل او حرمت واک طمع کوونکو او غرض لرونکو احبارو او رهبانانو ته ورکړی ؤ، دلته د نسیء د رسم ذکر د دی له پاره راغلی دی چه د دغو دواړو دلو په مینځ کښی مشابهت وښئی او ﴿ اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُوْرِ عِنْدَ اللّٰهِ ﴾ الآیة ـ د دغه درد تمهید دی. یعنی له نن ورځی څخه نه بلکه له هغه وخته راهیسی چه الله تعالیٰ آسمان او ځمکه پیدا کړی ده، د الله تعالیٰ له جانبه د ډیرو شرعی احکامو د جاری کولو په غرض د هر کال له پاره دولس میاشتی مقرری شوی دی چه په هغو کښی څلور میاشتی «اشهرالحرم ـ د ادب میاشتی» دی، او په هغو کښی له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او ډیر اهتمام په کار دی او هم دغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿ فَلَا تَظْلِمُوْا فِيْهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِيْنَ كَآفَّةً ﴾ الآیة ـ نو مه کوئ تاسی ظلم په دغو کښی پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه او جنگونه کوئ تاسی ای مؤمنانو له مشرکانو سره تول له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی الخ» حضرت شاه صاحب لیکلی چه له دی آیت څخنی دغه مسئله څرگندیږی چه له کافرانو سره هر وخت جنگیدل روا دی، «لکه چه د «تبوک» غزا چه ذکر ئی وروسته راځی د رجب المرجب په میاشت کښی شوی ده.» او یو له بل سره ظلم او تیری کول د تل له پاره گناه ده ـ او په دغو میاشتو کښی لا زیاته گناه لری، د زیاترو علماؤ هم دغه رایه ده لیکن بهتره خو دا ده که کافر د دغو میاشتو ادب وکړی، نو ښائی چه مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

اِنَّمَا النَّسِیْٓءُ زِیَادَةٌ فِی الْكُفْرِ یُضَلُّ بِهِ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا یُحِلُّوْنَهٗ عَامًا وَّ یُحَرِّمُوْنَهٗ عَامًا لِّیُوَاطِـُٔوْا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَیُحِلُّوْا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ ؕ زُیِّنَ لَهُمْ سُوْٓءُ اَعْمَالِهِمْ ؕ وَ اللّٰهُ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الْكٰفِرِیْنَ ﴿۳۷﴾

بیشکه چه دغه تاخیر «د حرمت د یوی میاشتی بلی میاشتی ته» ډیروالی دی په «زمانه د» کفر کښی چه گمراه کاوه شی په دی «عمل» سره هغه کسان چه کافران شوی دی حلالوی دوی دغه «حرامه میاشت» یو کال «پکښی جنگ کوی» او حراموی دوی «پریږدی په حرمت» دغه «حرامه میاشت» بل کال «او دغه د نسیء عمل کوی» له پاره د دی چه پوره کړی دوی شمار د هغو میاشتو چه حرامی کړی دی الله نو حلالوی «په زعم او عمل خپل» هغه میاشتی چه حرامی کړی دی الله ښائسته کړی شوی دی دوی ته ناکاره عملونه

د دوی او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم کافرانو ته

تفسیر: یعني کافران خراب کار ښه ګڼي کله چه د دوی پوهه منقلبه او چپه شي نو د نیکۍ سمه صافه لاره به له کومه ومومي؟ په دغه آیت کښې د «نسيء» د رسم ذکر چه راغلی دی د هغه تفصیل په هغه تفسیر کښې ولیکل شو چه د ﴿ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ﴾ تر آیت لاندی شوی دی.
تنبیه: هغه اقوام چه د خپلو میاشتو د حساب د سمولو او درست کولو له پاره د «کبیسی» ورځی په هر څلورم کال کښې زیاتوی هغه په «نسيء» کښې نه دی داخل. د اسلافو ځینو اکابرو څخه د «نسيء» په نسبت داسی منقول دی چه عربو به په جاهلیت کښې د کال د میاشتو عددونه بدلول ـ مثلاً له دولسو میاشتو څخه به ئې څوارلس میاشتي جوړولی ـ یا به ئې په حساب کښې داسی بی انتظامی پیښوله چه له ذی القعدی څخه به ذوالحجه جوړیده تر دی چه د هجری د نهم کال حج پخپله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هم «چه امیر الحاج ؤ او حضرت ابی الحسین علی کرم الله وجهه هم د براءة د احکام د اورولو له پاره دوی پسی لاړل» د هم دی جاهلیت په حساب د ذی القعدة الحرام په میاشت کښې اداء کړ او د «ان الزمان قد استدار کهیئته ـ الحدیث» تقریر هم سم له هم دغه اصول سره کړی شوی دی. پر دغو ګردو (تولو) شیانو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه تعقیب کړی دی. من شاء فلیراجعه. دلته د تفصیل ځای نشته که د قرآن کریم د مستقل تفسیر د لیکلو توفیق را په برخه شو. لکه چه اراده می ده نو هلته به پری مفصلی خبری وشي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَا لَكُمْ اِذَا قِيْلَ لَكُمُ انْفِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ ؕ
اَرَضِيْتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيْلٌ ﴿۳۸﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی «یعني ای مؤمنانو!» څه باعث دی په تاسی کله چه وویل شي تاسی ته چه ووځئ تاسی په لاره د الله کښې «غزا ته» درانه «او مائل» کیږئ ځمکی ته «او غزا ته نه ځئ» آیا راضي شوي یئ تاسی په دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس تیریدونکی» له «نعمتونو» د آخرت نه. او نه دی نفع اخیستل د دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس» په «مقابل د نعمتونو د» آخرت کښې مګر لږ «حقیر» دی.

تفسیر: له دی ځایه د تبوک د غزا له پاره مؤمنان تشویق، او جهاد ته تیزاوه شي د تیری رکوع

د ١٠٦٨ مخ کرښې ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴾ الآية - څخه د کتابیانو په مقابل کښې د «جهاد» په لوری ترغیب ورکړی شوی ؤ په منځ کښې هغه ضمنی مضامین چه راغلی دی، د هغو ربط موقع په موقع ظاهر کړی شوی دی، ګواکی هغه ګرد (تول) د دغی رکوع تمهید وو. او دغه حاضره رکوع د «تبوک» د غزا د بیان تمهید دی.

د مکی معظمی د فتحی او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته معلومه شوه چه د شام نصرانی باچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدینی منوری باندی د تعرض او یرغل (حمله) په فکر کښې دی، نو رسول الله مبارک مناسب وګڼل چه مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کښې ونیسی، او پخوا له دی نه چه دوی اسلامی خاوری ته پښه ورواندی کړی د هغوی مدافعه وکړی شی، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومی دول (طریقه) ګردو (تولو) مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره تیار شئ! سخته تودوخه او قحطی وه، خرماوی (کجوری) پخیدو ته نژدی شوی وی سیوری دیر ښه لګیده، نو په دغسی وخت کښې دومره اوږده مسافه پری کول او نه یوائځی د «غسان» له باچا سره، بلکه د روم د قیصر د دیرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامی مرکز څخه لری، د هغه لوی غلیم (دشمن) په خاوره کښې جګړه کول کوم آسان امر او د لوبو کار نه ؤ. په دغسی یو ستر اقدام او لوی مهم کښې پرته (علاوه) له مخلصو مؤمنانو څخه بل څوک د داسی حوصلی خاوند نه ؤ چه په هسی سر جاروونکی اقدام څخرد (تینګوالی) او برید (ابتدا) وکړی. لکه چه منافقانو د دروغو پلمی (منصوبی) او بهانی جوړولی او خپل ځانونه ئی له جنګ څخه ایستل ځینی مسلمانان هم په داسی سخت وخت کښې له داسی یوه اوږده او سخت سفر څخه په ویره کښې وو، چه له هغو نه زیاتو کسانو بالاخر له نورو غازیانو سره ملګرتوب وکړ. او یوائځی څو تنه په شمار سری پاتی شول چه سستی او له کار څخه ځان بیرته ایستلو دوی له دغه لوی شرف څخه بی برخی کړل نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدی له (٣٠٠٠٠) تکره مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوری رهی (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کښې ئی سنګرونه ونیول او د «روم» د قیصر په نامه ئی یو مبارک لیک واستاوه او د اسلام په لوری ئی ورته دعوت ورکړ. د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کښې ځای ونیوه، مګر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه - نو ځکه د اسلام له قبوله محروم پاتی شو. کله چه د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دی ارادی څخه خبر شول نو دغه خبره ئی د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه - مګر قیصر له هغوی سره مرسته (مدد) ونه کړه نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ - او اسلام ته ایل (مائل) شول. مګر اسلام ئی رانهووړ- لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو او د فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښې د «شام» ګرد (تول) ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونیول شول. لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بیرته تشریف راووړ - الله تعالیٰ په تولو لویو لویو سلطنتونو د اسلام د رعب شهرت وغورځاوه - او د مدینی منوری منافقان دیر زیات فضیحت او رسوا شول او

هم هغه څو تنه صادقان مسلمانان چه يوائحې د سستى لامله (له وجې) غزا ته نه وو تللى، دير زيات پښيمانه ارمانجن او خفه وو. د دې رکوع له شروع څخه تر ديره ځايه پورې د هم دغو واقعاتو ذکر دى. مگر زياتره د منافقينو د بدو حرکاتو بيان کړى شوى دى په ځينو ځايونو کښې مسلمانانو ته خطاب او د منافقينو احوالو ته اشاره شوې دى.
په دغه آيت کښې مسلمانانو ته دير زيات تشويق، ترغيب، تحضيض ورکړى شوى دى؛ او دا ئې ښکاره کړې ده ـ چه د لږ څه عيش او آرام له پاره جهاد پريښودل گواکې له لوړې څخه د ژورې په لورې له لويدلو سره مرادف دى د صادق مؤمن په نظر کښې د دنيا عيش او آرام د آخرت په مقابل کښې هيڅ اهميت او وقعت نشائى ونه لرى. په حديث کښې راغلى دى که د الله تعالىٰ په نزد د دنيا وقعت د ماشى د وزر په اندازه وى، نو هيڅ يو کافر ته به ئې يو غړپ اوبه هم نه ورکولى.

إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ
وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

که ونه وځئ تاسى «غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشئ» نو په عذاب به کړى الله تاسى په عذاب دردناک سره او بدل به راولى «بل» قوم چه غير له تاسى وى او نه به رسوئ ضرر تاسى دغه الله «يا رسول الله» ته د هيڅ شى؛ او الله پر هر شى «چه اراده وفرمائى» ښه قادر دى.

تفسير: يعنى د الله تعالىٰ کار پر تاسى نه دى موقوف، که تاسى سستى وکړئ نو الله تعالىٰ به په خپل کامل قدرت سره بل قوم د حق دين د خدمت له پاره ودروى، او تاسى به له دغه سعادت څخه بې برخى پاتى شئ، چه دغه ستاسى زيان دى.

مه ږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د ملک　　ملک ږدى احسان په تا چه کوى خدمت د ملک

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ
الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ
لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

که ونه کړئ تاسی مرسته (مدد) له دغه «رسول الله» سره «نو الله به ورسره مرسته (مدد) وکړی ځکه چه» پس په تحقيق مرسته (مدد) فرمايلی وه له دغه رسول الله سره الله کله چه راوويست دی «له مکی» هغو کسانو چه کافران شوی وو حال دا چه دی دوهم د دوو ؤ کله چه دوی دواړه په غار کښی وو کله چه ويل «محمد» ملګری خپل «ابوبکر صديق» ته مه خپه کيږه بيشکه چه الله له مونږ سره دی په ساتنه ثواب ورکولو او نصرت کښی؛ نو نازل کړ «راوليږه» الله تسکين «رحمت ډاډينه» خپل په دغه «محمد يا صديق» او تائيد وفرمايه «الله» د رسول الله په «داسی» لښکرو سره چه نه ليدلی تاسو هغوی او وګرځوله الله کلمه د هغو کسانو چه کافران شوی دی «چه شرک يا د کفر دعوت دی» ښکته؛ او کلمه د الله «توحيد او د اسلام دعوت» هم دغه ده لوړه غالبه «هميشه»؛ او الله ښه غالب قوی دی «د احکامو په انفاذ» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی».

تفسير: يعنی که فرضاً تاسی نبی کريم صلی الله عليه وسلم سره مرسته (مدد) ونه کړئ باک نشته، د رسول الله مرسته (مدد) او بری پر تاسی موقوف نه دی. پخوا له دی نه يو داسی وخت هم تير شوی دی چه پرته (علاوه) له يو يارغار څخه بل هيڅوک له ده سره نه ؤ- څو تنه نور مسلمانان چه وو دوی هم د مکيانو له ظلمونو څخه په تنګ شوی وو، او هجرت ئی کړی وو. بالاخر په خپله په رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د هجرت حکم وشو، د مشرکانو وروستنی مشوره او جرګه پر دغی خبری غوته شوی وه چه «له هری قبيلی څخه دی يو يو ځلمی منتخب شی! او هغوی ټول دی لاسونه سره يو کړی او په يوه وخت کښی دی په خپلو تورو پر محمد باندی ګزارونه وکړی څو چه د محمد صلی الله عليه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندی ديت واوړی، او ګرد (ټول) قومونه هغه ديت په تقسيم سره ورکړي، او د بنی هاشمو له لاسه دا ونشی چه د محمد صلی الله عليه وسلم د وژلو د انتقام له کبله (وجی) د عربو د ګرد (ټول) قبائلو سره جنګ وکړی او د ګرد (ټول) عربستان دښمنی ځان ته وګټی او قصاص پری واخلی په هغه شپه کښی چه د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملی کيدلو له پاره تجويزونو جريان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله عليه وسلم حضرت علی کرم الله وجهه ته امر وکړ چه د دوی پر بستره باندی ويده شی او مامور شو چه د خلقو هغه امانتونه چه د رسول الله کره ايښودل شوی وو، په دير

احتیاط د هغو خاوندانو ته ورسوی، او حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته ئی تسلی ورکړه چه ته به دیره دادینه او اطمینان سره زما په بستره څمله او یقین ولره چه ستا یوه ویښته ته به هم څه زیان او ضرر ونه رسیږی. وروسته له دے نه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسی حال کښی ووت چه «**شاهت الوجوه**»یی ویل او د دوی په سترګو کښی ئی خاوری شیندلی. او حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه ئی له خپل ځان سره ملګری کړ، او له مکی معظمی څخه څو میله لری لاړ او د «ثور» په غار کښی ئی «چه سری په نیم ساعت کښی له مکی معظمی نه هلته رسیږی او پر یوه لوړ غره باندی واقع دی» ځای ونیوه دغه غار د دی غره په سر په یوی لوئی مجوفی تیږی (ګټی) کښی دی، چه هغه ته د ننوتلو له پاره یواځی «په لاندینی برخه کښی ئی» یوه داسی تنګه لاره وه چه انسان په ولاړی یا ناستی نشو ورننوتلی او تش په تتر «سینه» سره سری پکښی ننووت نو ړومبی حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه غار کښی ننووت، او هغه یی ښه پاک او صاف او ګرد (تول) سوری ئی په زړوکو سره بند کړل چه کوم حشره یا خوځنده تری رسول الله مبارک ته څه ضرر او نقصان ونه رسوی زړوکی خلاص شول او یو سوری پاتی شو، نو په هغه کښی ئی خپله پښه کیښوده کله چه د دی غار ګرد (تول) داخلی انتظامات تمام شول، نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته ئی عرض وکړ چه دننه تشریف راوړئ،رسول الله مبارک د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه پر ورانه خپل مقدس سر کیښود، او استراحت ئی وفرمایه په دی وخت کښی مار د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پښه وچیچله سره د دی چه د صدیق په پښه بلکه په ګرد (تول) وجود کښی د دی مار د چیچلو څخه دیر سخت درد او سوی ؤ مګر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خپله پښه نه خوځوله چه د رسول الله مبارک په استراحت کښی څه خلل واقع نشی کله چه پاک رسول الله خپلی سترګی پرانستلی.، او دغه پیښه ورته معلومه شوه، نو د خپلی مبارکی خولی ئی لاړی د صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر پښی پوری کړی، چه د هغو په اثر ئی باذن الله سم د لاسه شفا وموندله.
له هغه لوری کفار د هغه «قائف ـ پل وهونکی» په لارښوونه چه د قدمونو په پیژندلو کښی دیر ماهر ؤ، د پاک رسول الله په لټولو پسی رهی (روان) شول. او هغه د دوی د قدمونو نښی تر غاره پوری ورسولی مګر د الله تعالیٰ په قدرت د هغه غار په لاره کښی غنی «عنکبوت» خپله لویه تنسته وځغلوله او هندسی اشکال ئی تری جوړ کړل او وحشی کوتری هلته ځاله جوړه کړه او هګی ئی پکښی وکړی د دی وضعیت له لیدلو څخه ګردو (تولو) کفارو «قائف» دروغجن وګڼه، او په خپلو منځونو کښی ئی سره وویل چه دغه د غنی ځاله خو دومره پخوانی راښکاری چه هدو د محمد صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه به هم د مخه او بدلی شوی وی او که څوک په دغه غار کښی ننوتلی وی، نو دغه تارونه به ولی روغ پاتی کیدل؟ او دغه هګی به څرنګه نه ماتیدلی؟
ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته دننی له لوری د کفارو قدمونه په نظر ورتلل، او په دغه فکر او ویره کښی ؤ، چه د ده د ځان څخه محبوب او عزیز آغا او بادار او لوی سردار د سیدالابرار او مخزن الانوار هغه مبارک ذات ته څه ضرر او نقصان ونه رسیږی، او د دښمنانو بد نظر پری ونه

لګیږی، چه د هغه په مقابل کښی دنیا او مافیها هیڅ دی او په خپله صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم خپل ټول مال او شته لکه خپل ځان تری جار (قربان) کړی ؤ؛ نو له ډیری ویری ئی وویل «یا رسول الله! که دوی لږ څه ښکته شی ـ او د خپلو قدمونو په لوری وګوری ـ نو مونږ به ووینی» پاک رسول الله وفرمایل «ای ابابکره! ستا خیال د هغو دوؤ په نسبت چه دریم ئی الله تعالیٰ دی، څه دی؟» یعنی کله چه د الله تعالیٰ «نصرت، اعانت، حمایت او حفاظت» له مونږه سره دی نو بیا له چا څخه ویریږی؟» په دغه وخت کښی پاک الله یو خاص قسم سکون او اطمینان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارک قلب، او د ده په برکت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر پاک قلب نازل کړ. او د پرښتو په فوځ سره ئی د هغوی حفاظت او تائید وکړ.
او دغه د الله تعالیٰ د غیبی تائید یوه کرشمه وه چه د غنی په هغو تارونو سره چه ﴿ اَوۡهَنَ الۡبُيُوۡتِ ﴾ ئی فرمایلی دی، د دوی ساتنه وکړه او هغه ئی د ډیرو لویو مضبوطو کلاګانو څخه زیات د تحفظ ذریعه وګرځول، او په دی ډول (طریقه) الله تعالیٰ د کفارو خبره ښکته، او د دوی ګرد (ټول) تدبیرونه ئی له خاورو سره برابر کړل.
دوی تر دریو ورځو پوری په دغه غار کښی اقامت وفرمایه او وروسته له هغه د مدینی منوری په لوری روان شول او په سلامتی او عافیت سره هلته ورسیدل.
بیشکه د کارونو په انجام کښی د الله تعالیٰ کلمه علیا کیږی او الله جل جلاله پر هر شی غالب او قوی دی او د پاک الله هیڅ یو کار له حکمت څخه خالی نه دی.
تنبیه: ځینو د ﴿ وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوۡدٍ لَّمۡ تَرَوۡهَا ﴾ څخه د «بدر» او «حنین» او نوری غزاګانی مراد کړی دی، چه په هغو کښی د ملائکو نزول شوی دی، مګر له ظاهری سیاقه همغه ښکاری، چه مونږ پاس بیان کړل والله اعلم.

اِنۡفِرُوۡا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوۡا بِاَمۡوَالِكُمۡ وَاَنۡفُسِكُمۡ فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكُمۡ خَيۡرٌ لَّكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۴۱﴾

ځئ تاسی (غزا ته) حال دا چه سپک اوسئ او درانه او جهاد کوئ تاسی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) دغه تګ (غزا ته) خیر بهتر دی تاسی ته که یئ تاسی چه پوهیږئ (په خپله ګټه (فائده) او تاوان)

تفسیر: (خفافاً وثقالاً) یعنی سواره او پلی (پیاده) ماړه او عاجزان ـ زاړه او ځلمیان (سپک او درانه ـ روغ او رنځوران ـ بی وسلی او وسله والا ـ خواران او چاغ ـ مریونه او اصیلان ـ بی ښځی او د ښځو خاوندان) په هر حال کښی چه وئ ښایی چه غزا ته ووځئ! او د عمومی لښکر

کشې په وخت کښې هيڅ يو عذر او پلمه (بهانه) مه وړاندې کوئ! (او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توښه او په وسله او په ځانونو خپلو چه ځان ربړوئ دپاره د اعلاء د کلمة الله ځکه چه دغه ستاسې تګ غزا ته ډېر غوره دی تاسې ته) يعنې هم له دنيوی او هم له اخروی حيثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ وَلَٰكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

که وی مال نژدې (آسان) او سفر سهل (منځنی) نو خامخا متابعت به کړی ؤ دوی ستا وليکن لرې شوی دی په دوی باندې هغه مسافه (نو ځکه ئې مخالفت وکړ) او ژر به قسمونه وکړی منافقان په الله که طاقت وی زمونږ (د سفر) نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسې سره؛ هلاکوی دوی نفسونه خپل (د دروغو په قسمونو)؛ او الله عالم دی چه بېشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دی اظهار کښې)

تفسير: دا ئې منافقينو ته وفرمايل چه که سفر سپک وی او بې له ربړه غنائم او ولجې د دوی لاس ته ورځې يا ئې توقع وی نو په تلوار سره وردرومی ليکن که کوم سخت او مشکل مزلونه ئې په مخ کښې وی نو ځانونه ترې بېرته کاږی او د هغو د طې کولو او وهلو همت په دوی کښې نه وی او ورته دروند او مشکل ښکاری او هغه سفر له دوی نه ممکن نه وی.

(وسيحلفون -الاية - او ژر به قسمونه وکړی منافقين په الله کله چه تاسې دوی ته بېرته راشئ له تبوک نه که طاقت وی زمونږ د سفر نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسې سره غزا ته) يا له وتلو څخه پخوا دغه قسمونه دوی يادوی او راز راز (قسم قسم) حيلې، پلمې (تدبيرونه) او بهانې کوی چه تاسې هغوی ته اجازه ورکړئ چه په مدينې منوری کښې پاتې شي يا ستاسې د بېرته راتګ په وخت کښې په دروغو دروغو قسمونه خوری او له خپله ځانه خبرې جوړوی څو په خپل نفاق پرده واچوی حال دا چه له الله تعالیٰ جل جلاله څخه د دوی دروغ او نفاق پټ نشي پاتې کيدی. دغه نفاق او تيرايستل او د دروغو قسمونه بالاخر د دوی په حق کښې د ځان وبال او د روح جنجال ګرځی.

عَفَا اللّٰهُ عَنْكَۚ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۴۳﴾

عفوه وکړه الله له تا نه، د څه دپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتې کیدلو او ولې دې پرې نښودل) تر هغه پورې چه ښکاره شوی وی تاته هغه کسان چه رښتینی دی (په دغه عذر کښې) او معلوم کړی وی تا دروغجنان.

تفسیر: منافقین په دروغو سره عذرونه وړاندې کوی. کله چه دوی مدینې منورې د پاتې کیدلو اجازه له تا څخه غواړي نو تاسې د دوی له مکر او کید او نفاق څخه سترګې پټوئ او داسې ګڼئ چه د هغوی په رفاقت او ملګرتوب کښې پرته (علاوه) له فساده بل هیڅ کومه ښیګڼه (نفع) او ګټه (فائده) نه ده متصوره او د هم دی له امله (وجې) تاسې هغوی ته اجازه ورکړه نو پاک خدای جل جلاله دغه وفرمایل چه که تاسې دوی ته اجازه نه وی ورکړې نو هغه به ډیره بهتره او ښه وه ځکه چه هلته به ظاهره کیده چه د دوی نه ورتګ ستاسې په اجازه پورې موقوف نه ؤ بلکه دوی ته د ورتګ توفیق له سره نه ؤ. هو! ستاسې په مخ کښې به د دوی رښتیا او دروغ ښکاره کیدل نو په اجازه ورکولو کښې هیڅ ګناه نه وه خو اجازه نه ورکول د حاضرو مصالحو په اعتبار زیات موزون ؤ نو د دغه اعلیٰ او اکمل صورت د ترک له سببه ئې خطاب په «عفا الله عنک» سره شروع کړ. دا خبره ضروری نه ده چه د عفوی لفظ خامخا د ګناه په مقابل کښې استعمالیږی. ځینو محققینو د «عفاالله عنک» جمله لکه چه د عربو محاوره ده د کلام په سر کښې یوازې د دعا او تعظیم له پاره بللی ده مګر له اسلافو څخه هغه څه منقول دی چه مخکښې مو بیان کړل او د «لم اذنت لهم» لفظ د هغه تائید کوی. والله اعلم. (ځینې مفسرین د «لم اذنت لهم» ترجمه داسې کوی ولې دې اذن ورکړ د پاتې کیدلو د غزا نه دوی ته بلکه اذن به دې ورته نه کاوه او ځینې ئې داسې کوی ولې اذن ورکړ تا دوی ته د پاتې کیدلو د غزا نه بې مهلته بلکه مهلت به دې کړی ؤ په دې اذن کښې).

لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۴﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ ﴿۴۵﴾

نه غواړی اجازه له تا نه هغه کسان چه مؤمنان دی په الله او په ورځی آخری (د قیامت په پته او ښکاره په وروسته پاتی کیدلو له دی نه) چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره؛ او الله ښه عالم دی په پرهیزګارانو (ځان ساتونکو له بیرته پاتی کیدلو څخه) بیشکه هم دا خبره ده چه اجازه غواړی له تا نه (ای محمده د تخلف) هغه کسان چه ایمان نه لری (په پته) په الله او پر ورځی آخری باندی (چه قیامت دی) او چه شکمن دی زړونه د دوی (د دین په حقانیت کښی) نو دوی په شک خپل کښی سرګردانه (او متحیره) دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په زړونو کښی ئی د ایمان او تقویٰ نور او رڼا (رڼرا) ده د هغوی شان دا نه دی چه له جهاده د ځان ژغورنی (محفوظونی) له پاره د مسابقی په ډول (طریقه) دغسی اجازه وغواړی. د هغوی حال خو داسی دی لکه چه د هم دغه (۱۰) جزء «التوبة» په (۹۲) «آیت» (۱۲) رکوع په «تولوا واعینهم تفیض من الدمع حزنا الا یجدوا ما ینفقون» کښی ئی بیان راځی یعنی که د وسائلو او وسائطو د نشتوالی او د نورو معاذیرو له امله (وجی) د «فی سبیل الله جهاد» له شرفه محرومیږی نو د هغه فضل او شرف د فوتیدلو له سببه د هغوی سترګی له اوښکو څخه ډکیږی. او بی حیایی سره له جهاده د ځان ژغورنی (ساتنی) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله په وعدو یقین نه لری او په اخروی ژوندون ئی څه باور نه وی او د الله تعالیٰ جل جلاله بشارتونو ته چه د اسلام او مسلمانانو د غلبی او بری په نسبت شوی دی تل د شک په نظر ګوری.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره) نو هرومرو (خامخا) تیار کړی به وو دوی دپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تیاری ولیکن نه ؤ غوره کړی الله پورته کیدل د دوی (غزا ته) نو سست کړل (الله) دوی او وویل شول دوی ته چه کینئ تاسی له (کور) کیناستونکیو (ښځو، هلکانو، سپین ږیرو) سره

تفسیر: هغوی هیڅکله د کور څخه د وتلو اراده نه درلوده (لرله) که نه د غزا له پاره به ئی څه

سامان او اسباب تیار کړی وی او د (جهاد) د حکم د اوریدلو په وخت کښې به د دروغو عذرونو پسی منډی نه وهلی، خبره دا ده چه الله تعالیٰ جل جلاله د هغوی اشتراک په غزا کښې نه خوښوی که دوی له غازیانو سره تللی وی نو فتنې او فسادونه به ئې پورته کړی وی او د نه ورتګ په صورت کښې به هغوی ته دغه خبره څرګنده شی چه مؤمنانو ته د الله تعالیٰ په فضل د یوه بڅرکی په اندازه هم د هغوی د نه تللو څخه څه اندیښنه او پروا نه لری، نو ځکه الله تعالیٰ جل جلاله دوی د مجاهدینو په صفونو کښې له شاملیدلو څخه محروم کړل خو د دی راز (قسم) محرومیت وبال د هم دوی په غاړه دی. ګواکی هغوی ته تکویناً وویل شول چه ځئ له ښځو ـ سپین ږیرو کوچنیانو (بچو) او بی کارو او لټانو سره په کورونو کښې ننوځئ. او دا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی د دروغو عذرونو په ځواب کښې هغوی ته په کور کښې د کیناستلو اجازه ورکړه دا هم د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه یو راز (قسم) امر دی نو ځکه د تکویناً قید هم دومره ضروری نه دی.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو که وتلی وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسی کښې نو نه به ؤ زیات کړی دوی تاسی ته (هیڅ شی) مګر شر ، خرابی، فساد او چغلی او خامخا چابکی به کړی وه دوی په منځ ستاسی کښې (په چغلی او نورو بدیو کښې) حال دا چه غوښتله به دوی تاسی ته فتنه (ستاسی په منځ کښې د دښمنی په اچولو او له کافرانو څخه ستاسی په ویرولو کښې)

تفسیر: یعنی که منافقان له تاسی سره تللی وی نو د خپل جبن، بی زړه توب او ویری له سببه به ئې د نورو غړی هم سست کړی وی او یو له بل سره به ئې د اچولو له امله (وجی) د مسلمانانو په منځ کښې جدایی او تفریق اچول او د نفاق اچولو په لاره کښې به ئې کوښښونه کول او د دروغو افواهاتو په وسیله به ئې مسلمانان له دښمنانو څخه ویرول الغرض د دغو منافقانو له وجود څخه د ګټی او فائدی هیڅ یوه هیله (ارزو) او امید نه ؤ بلکه زیان او ضرر به زیاتیده او د فتنې اچولو زیاته اندیښنه موجوده وه، نو د هم دغو. سببونو له امله (وجی) الله تعالیٰ جل جلاله هغوی ته توفیق ورنه کړ چه له تاسی سره غزا ته لاړ شی.

وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

او شته په تاسی کښې جاسوسان د دوی دپاره (یا آوریدونکی د خبرو د دوی په ضرر ستاسی) او الله ښه عالم (پوه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنی اوس هم جاسوسان یا ځینی داسی ساده او احمقان په تاسی کښې شته چه د هغوی خبری اوری او لږ ډیر تری متاثر کیږی «ابن کثیر- رحمة الله علیه» اگر که دوی هغسی فتنه او فساد نشو اچولی چه د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کیدی شوه بلکه له تاسی سره د داسی جاسوسانو یو ځای تلل له یوه حیثه مفید دی، ځو هغوی په خپلو سترګو د مسلمانانو تینګ عزم، شجاعت میرانه (بهادری)، زړورتوب او نور محامد وګوری او خپلو مشرانو او امیرانو ته ئی خبر ورکړی ځو د هغوی پر زړونو ئی د مسلمانانو ویره او هیبت هم پیدا او ځای ونیسی.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتّٰى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿۴۸﴾

خامخا په تحقیق لټولی وه دوی فتنه (خرابی) پخوا (له دی نه په احد او خندق کښې) او اړولی ئی وو تاته ټول کارونه (په تدبیرونو او حیلو ستا د دین د ابطال له پاره) تر هغه پوری چه راغی حق (رښتیا وعده - د الله نصرت) او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم - دین) د الله حال دا چه دوی بد ګڼونکی وو (نارضا په زړه او ظاهراً په اسلام کښې داخل شول)

تفسیر: څه مهال چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړ، د مدینی منوری یهودانو او منافقانو د حضرت پیغمبر علیه السلام په مخالفت کښې راز راز (قسم قسم) فتنی، حیلی او پلمی (منصوبی) جوړولی او د اسلام د ورځ په ورځ او زیاتو ترقیاتو د مخ نیوی له پاره ئی ډیر تدبیرونه او چلونه وکړل مګر څه وخت چه په بدر کښې د کفر او شرک ډیری لویی ستنی ولویدلی او د کفارو غټان او مشران ووژل شول او په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل د اسلام فتح او غلبه ښکاره شوه نو (عبدالله بن ابی) او نورو وویل «ان هذا امر قد توجه - یعنی داسی ښکاری چه نور د دی کار مخه نیول ګران او مشکل دی.» لکه چه ډیر خلق وویریدل او د ویری له امله (وجی) ئی تش په خوله د کلمی په ویلو پیل (شروع) وکړ مګر ځرنګه چه د دوی په زړونو کښې کفر پټ ؤ نو ځکه هر چیری چه به ئی د اسلام او مسلمانانو بری او غلبه لیدله نو دوی به د غیظ او غضب، بغض او حسد په اور کښې سوځیدل. الغرض د هغوی دغه مکاری او فتنه او شرارت کومه نوی خبره نه وه له شروع څخه د هغوی وضعیت هم داسی ؤ. د «احد» په جنګ کښې هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لاری څخه

بیرته راګرځیدلی وو او د «خندق» په غزا کښې به ئې ویل «یا اهل یثرب لا مقام لکم فارجعوا» مګر په پای (اخر) کښې دوی ولیدل چه حق په څه دول (طریقه) غلبه او نصرت ومومند؟ او باطل په څه دول (طریقه) ذلیل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي ۚ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دی چه وائې اذن (اجازه) راکړه ماته (د پاتې کیدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ګمراهې) کښې (نو الله وفرمایل چه) خبردار شئ چه په ګمراهې کښې (لا له پخوا) لویدلې دی دوی او بیشکه چه جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محیط (چاپیر کیدونکې) دی په کافرانو.

تفسیر: یو لوی منافق (جد بن قیس) وویل چه ما هم دلته په مدینه کښې پریږدئ چه د روم ښځې دیرې ښکلې او پیمخې دی که زما سترګې په هغوی ولګیږي نو ځان به تری نشم ساتلی نو هلته مې مه بیایئ چه د ګمراهې په کوهې کښې ونه لویږم. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل چه هغه د دی لفظ په ویلو او په خپل بې زړه توب، ویرې، کفر او په دروغجنې پرهیزګارې باندی د پردی په اچولو سره لا د ګمراهې په کنده کښې لویدلې دی او له دی نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کښې لویدونکې دی. ځینو دغه آیت د ګردو (تولو) منافقانو په حق کښې ګڼلې دی. او د «ولا تفتنی» څخه ئې دا مطلب اخیستې دی چه «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بیایئ! او د مالونو او نورو شیانو په زیان کښې مو مه اخته کوئ!» نو د دی ځواب ئې په «الا فی الفتنة سقطوا» سره ورکړ.

إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا وَّهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

که ورسیږي تاته (په کومه غزا کښې لکه بدر) کومه ښیګڼه (لکه نصرت یا غنیمت) نو خفه کوی دوی (دغه نیکی له دیره حسده) او که ورسیږي تاته (په کومه غزا کښې لکه بدر) کومه سختې (لکه زخم یا مرګ) نو وایې دوی په تحقیق نیولې ؤ مونږ کار (د احتیاط) خپل لا له پخوا څخه (چه جنګ ته

لاړ نشوو) او شا ګرځوي دوی (ځی ستا له مجلسه) حال دا چه دوی خوشحاله وی (ستاپه مصيبت)

تفسير: د منافقانو عادت داسی ؤ کله به چه فتح او بری د مسلمانانو په برخه کیده نو ډیر به خفه کیدل، کریدل او سوځیدل او که کوم وخت به دوی ته کوم تکلیف او زحمت ورپیښیده مثلاً ځینی مسلمانان به شهیدان یا ټپیان (زخمیان) کیدل نو په ډیر فخر، کبر او لوئی سره به ئی ویل چه شکر مونږ د خپلو وړاندینیو تدابیرو او احتیاط له امله (وجی) په امن او خوندی پاتی شو مونږ لا له پخوا څخه د خپلو ځانونو د ساتنی فکر او انتظام کری ؤ، مونږ پوهیدو چه په پای (آخر) کښی هم داسی یوه بلا راتلونکی ده نو ځکه مونږ له هغوی سره لاړ نشوو. مطلب دا چه هم داسی تکبر او لویی به ئی ښکاره کوله او لاپی به ئی وهلی او له ډیری خوښی او خوشحالی ځنی به ئی اتڼونه اچول او له خپلو مرکو (مجلسونو) څخه په برابر خپلو کورو ته تلل.

قُلْ لَّنْ یُّصِیْبَنَاۤ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ
مَوْلٰىنَاۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾ قُلْ
هَلْ تَرَبَّصُوْنَ بِنَاۤ اِلَّاۤ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِؕ وَنَحْنُ
نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُّصِيْبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖۤ
اَوْ بِاَيْدِيْنَاۖ فَتَرَبَّصُوْۤا اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُوْنَ ﴿۵۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) له سره به ونه رسیږی مونږ ته مګر همغه چه لیکلی دی الله زمونږ له پاره هم دغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) زمونږ، او (خاص) پر هم دغه الله باندی دی نو توکل (اعتماد) کوی مؤمنان (د هیلو په تر سره کیدلو، د اړتیاؤ (احتیاج) په پوره کیدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو (محفوظولو) کښی ووایه (ای محمده دغو منافقانو ته) چه آیا انتظار کوئ مونږ ته(یعنی نه کوئ) مګر د یوی له دوو نیکیو څخه (چه شهادت یا نصرت دی) او مونږ انتظار کوو تاسی ته (د یوی له دوو بدیو څخه) چه ورسوی تاسی ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلی خوا (لکه زلزله یا تندر یا نور) یا په لاسونو زمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور) او انتظار کوئ تاسی بیشکه چه مونږ هم له تاسی سره انتظار کونکی یو.

تفسير: یعنی سختی او اسانی چه د کوم وخت له پاره مقدره ده هغه له سره بیرته ګرځیدونکی

نه ده او نه په دنیا کښې د هغه چاره کیدی شي مګر څرنګه چه مونږ په ظاهر او باطن کښې خپل حقیقي مولیٰ او رب، الله تعالیٰ جل جلاله ګڼو، نو ځکه مونږ خپلې غاړې د ده د فیصلې او حکم په مقابل کښې ایښې دي او هیڅ یوه سختي مونږ د ده د حکم له منلو څخه نشي منع کولی او مونږ یوازې په هم دغه الله تعالیٰ جل جلاله توکل او اعتماد لرو چه الله تعالیٰ جل جلاله دغه عارضي سختي په آخرت کښې په یقیني ډول (طریقه) او ډیر ځله په دنیا کښې هم په راحت او خوښۍ سره بدلوي. په دغه صورت کښې تاسي زمونږ په نسبت د دوو نیکیو څخه ضرور د یوې نیکۍ هیله (ارزو) او امید کولی شئ! که د الله تعالیٰ جل جلا له په لاره کښې ووژلی شو، نو شهادت او جنت را په برخه کیږي او که بیرته روغ رمټ راغلو، نو د غازي لوی خطاب او اجر یا غنیمت او ولجه مو ضرور په برخه کیږي لکه چه په صحیح حدیث کښې راغلي دي چه الله تعالیٰ جل جلاله د مجاهدینو په نسبت د دغو شیانو ذمه وهلې ده، د دې په خلاف مونږ ستاسي په برخه کښې داسي انتظار لرو چه د دوو خرابیو څخني به یوه خرابي هرومرو (خامخا) تاسي ته رسیږي، یا به د قدرت له خوا په تاسي د نفاق او شرارت له امله (وجې) بلا واسطه کوم عذاب مسلط شي یا به الله تعالیٰ جل جلا له تاسي ته زمونږ په لاس سخت عذاب درکړي چه په هغه به رسوا شئ او ستاسي د نفاق او شقاق پرده به پورته شي، په هر حال مونږ او تاسي دواړه یو د بل د پای او انجام د لیدلو له پاره انتظار باسو، آخر به معلومه شي چه په مونږ او تاسي کښې د کوم یوه خاتمه او انجام ښه دي؟ او کوم یو ډیر محتاط او د عاقبت په فکر کښې دي.

قُلْ اَنْفِقُوْا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَّنْ يُّتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ۭ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۵۳﴾

ووایه (ای محمده! منافقانو ته) چه لګوئ (خپل مالونه په هر شان ئې چه لګوئ) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړی شي له تاسي؛ بیشکه چه تاسي یئ یو قوم فاسقان (د اسلام له دائرې نه وتونکي)

تفسیر: (جد بن قیس) منافق چه د رومي ښځو فتنه ئې پلمه (بهانه) کوله دا ئې هم ویلې ؤ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه په خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تلی ـ لیکن مالي مرسته (مدد) درسره کولی شم نو ځواب ئې داسي ورکړ چه د بې اعتقادانو مال نه قبلیږي، په خوښۍ سره ئې لګوي یا په ناخوښۍ ځکه په خوښۍ سره د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې د مال لګولو توفیق په دوی کښې نشته! «ولاینفقون الا وهم کارهون» خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښۍ سره څه مال د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې ولګوي نو الله تعالیٰ جل جلاله هغه نه قبلوي او سبب ئې په وروستني آیت کښې راښوول شوی دي.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقٰتُهُمْ إِلَّآ
أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِۦ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ
إِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كٰرِهُونَ ﴿۵۴﴾

او نه دی منع کړی دوی له دی چه قبول کړی شی له دوی نفقی (ورکړی) د دوی (هیڅ شی) مګر هم دی خبری چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د دغه (الله) او نه راځی دوی لمانځه ته مګر په دی حال چه دوی سست وی او نه لګوی دوی (د الله په لاره کښی هیڅ مال) مګر په دی حال کښی چه دوی ناخوښه وی

تفسیر: د نه قبلیدلو اصلی سبب خو د هغوی کفر دی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو ځایونو کښی د څو آیتونو په تفاسیرو کښی ورته اشاره کړی ده چه د کافرانو هر یو عمل مړ او بی روحه وی. باقی په اخلاص سره لمانځه ته نه راتلل یا په بد زړه سره مال لګول دغه ګرد (تول) د کفر ظاهری آثار دی.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كٰفِرُونَ ﴿۵۵﴾

نو په تعجب کښی دی نه آچوی تا (ډیر) مالونه د دوی او نه (ډیر) اولاد د دوی (ځکه چه دغه ګرد (تول) استدراج دی)؛ بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه عذاب ورکړی دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه ژوندانه دنیوی کښی او (په سختی او غم) راووځی ارواح (ساوی) د دوی حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر کښی مړه شی)

تفسیر: داسی شبهه پیدا کیدی شوه هر کله چه دوی دومره مردود دی نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولی بریالی (کامیاب) شوی دی؟ نو د هغه ځواب ئی ورکړ چه دغه نعمتونه د هغوی په حق کښی لوی عذاب دی لکه چه یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمټ سړی صحت، روغتیا او قوت زیاتوی او فاسدالاخلاط رنځور هلاکت ته ورنژدی کوی، هم دغه حال د هغو دنیوی نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وګڼئ! د یوه کافر په حق کښی دغه شیان د هغوی د بدو مزاجونو له امله (وجی) د هلاهلو زهرو په شان دی، څرنګه چه کافران د دنیا په حرص او

مینه کښې غرق او ډوب وی نو ځکه لومړی د هغی په تولولو کښې بی حده ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برادشت کوی)، بیا که لږ څه زیان وروړسیږی نو څومره مینه او محبت چه له دغو شیانو سره لری هم هغومره غم او درد هم ور رسیږی او هیڅ وخت یی د هغه له فکر، اندیښنی او خفګان څخه زړه نه خالی کیږی نو بیا کله چه مرګ دوی له دغو محبوبو شیانو ځنی جلا (جدا) کوی نو د دغه وخت د صدمی، حسرت او افسوس کولو اټکل ډیر ګران او مشکل کار دی.

مطلب دا چه د دنیا عاشق او حریص ته هیڅکله حقیقی هوسایی (ارام) اساسی اطمینان نه په برخه کیږی لکه چه د (اروپا) او (امریکا) او نورو ډیرو لویو لویو پانګو (سامایه) لرونکو (سرمایه دارانو) ویناوی په دغی خبری شاهدی دی. پاتی شول مؤمنین چه مال او اولاد او نور دنیوی شیان خپل معبود او د ژوندون اصلی نصب العین نه ګڼی، څرنګه چه د دوی په زړونو کښې د دنیا د محبت مرض نه وی نو ځکه دغه شیان د هغوی په حق کښې نعمت او له دین سره د مرستی (مدد) ذریعه ګرځی، برسیره په دی زیاتره کافران د مال او اولاد په ډیر والی مغروریږی او په کفر او طغیان کښې ئی لا پسی شدت او زیاتوالی راځی او د دی خبری سبب ګرځی چه هغوی تر آخری سلګی پوری کافر پاتی وی او د مدینی منوری د منافقانو حال چه د هغو په حق کښې دغه آیتونه نازل شوی دی هم داسی ؤ چه په ناخوښی سره به ئی په جهاد او نورو ځایونو کښې د ریاء او نفاق له پاره مالونه لګول او د دوی په اولادونو کښې ځینی داسی مخلصان مسلمانان هم وو چه له نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم سره به ئی یو ځای په جهاد کښې ګډون کاوه. دغه دواړه شیان د منافقانو د زړه له هیلو څخه بیخی مخالف وو نو ځکه مالونه او اولادونه د هغوی له پاره په دنیا کښې عذاب ګرځیدلی وو.

حضرت شاه صاحب لیکی (یعنی تعجب مه کوه چه بے دینانو ته ولی الله تعالیٰ جل جلاله مال او نعمت ور په برخه کړی دی؟ د بے دینانو په حق کښې اولاد فساد او مال وبال او دولت زحمت دی او د هغه په نسبت د دوی زړونه تل پریشان اوسیږی او له سره تر مرګه پوری د هغه له فکره او ذکره نه خلاصیږی څو چه توبه وکړی یا نیکی او تقویٰ ځان ته غوره کړی).

وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

او قسمونه کوی په الله چه بیشکه دوی خامخا له (ډلی) ستاسی (مسلمانانو) څخه دی حال دا چه نه دی دوی له (ډلی) ستاسی څخه (د باطنی کفر په

سبب) ولیکن دوی (داسې یو) قوم دی چه ویریږي (له تاسي نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاروي) که وموسي دوی ځای د پناه یا غارونه (چه پکښې پټ شي) یا بل کوم ځای د ننوتلو(او د پناه نو) خامخا ګرځیدلی به وو دوی هغه ته حال دا چه دوی به منډې وهلی (له ویرې د مسلمانانو لکه پېرې شکولی آسونه چه هیڅ شی به دوی نشو راګرځولی)

تفسیر: منافقانو یوازې د دې ویرې له امله (وجې) که مونږ د خپل کفر اظهار وکړو نو له مونږه سره همغسې معامله کیږي لکه چه له کفارو سره کیدونکې ده نو دوی به قسمونه خوړل چه مونږ ستاسې «مسلمانانو» له ډلې څخه یو! حال دا چه د دوی دغه وینا بیخي غلطه ده. که چیرې هغوی ته د پناه کوم ځای په لاس ورشي یا په کوم غار کښې په پټیدلو سره خپل ژوندون په سر ورسولی شي یا لږ تر لږه د سر ننه ایستلو کوم ځای په لاس ورشي، لنډه دا که د اسلامي حکومت خوف نه وي نو له ګردو (تولو) دعوو څخه دوی لاس اخلي او همغه لوری ته منډې وهي څرنګه چه دوی نه د اسلامي حکومت په مقابل کښې څه زور او طاقت لري او نه د پناه کوم ځای موندلی شي نو ځکه قسمونه خوري او دروغو پلمې (تدبیرونه) جوړوي.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّلْمِزُكَ فِي الصَّدَقٰتِۚ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَآ إِذَا هُمْ يَسْخَطُوْنَ ﴿٥٨﴾

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه دي چه عیب وائي ستاپه (تقسیم) د صدقاتو (او د غنائمو) کښې نو که ورکړه شي دوی ته (د دوی له غوښتنې سره سم) له هغې څخه راضي کیږي (په دې قسمت سره) او که ور نه کړی شي دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنې) نو هغه وخت دوی په قهریږي

تفسیر: ځینو منافقانو او ځینو اعرابو (بانده چیانو) به د صدقاتو او ولجو (غنیمتونو) د ویش په وخت کښې د دنیوي حرص او شخصي عرضونو له امله (وجې) د رسول الله صلی علیه وسلم په نسبت د طعن ژبې خوځولې چه د تقسیم په وخت کښې د انصاف لحاظ نه دی شوی مګر دغه اعتراض به تر هغه وخت پورې ؤ چه هغوی ته د دوی د غوښتنې سره سم صدقې او خیراتونه نه ورکول کیدل که هغوی ته د دوی د طمعې او حرص سره سم برخې ورکولی کیدې نو خوشالیدل او هیڅ اعتراض به ئې نه کاوه، ګواکې له هر حیثه مال او دولت ئې د خپل مقصود قبله ګڼله. وروسته دا څرګندیږي چه د ایمان مدعي لره نه ښائي چه داسې غوښتنې وکړي یا مد نظر ئې داسې وي.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ
سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

او كه په تحقيق دوى راضي شوي وى په هغه (مقدار د ولجى (غنيمت) او صدقى) چه وركړى ؤ دوى ته الله او رسول د دغه (الله) او ويلي وى دوى كافي (بس) دى مونږ ته الله ژر به راكړى مونږ ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل او رسول د دغه (الله له بل غنيمته) بيشكه مونږ الله ته رغبت (تمه) كوونكي يو (چه پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو بى پروا وګرځوى نو دا به ورته بهتر ؤ)

تفسير: يعنى ډيره ښه طريقه خو دا ده هر شي چه الله تعالىٰ جل جلاله د خپل رسول صلى الله عليه وسلم په لاس چا ته وركړ سرى دى پر همغه راضي او قانع اوسي! او يوائحى په الله تعالىٰ جل جلاله دى توكل كوى! او داسي عقيده دى ولرى كه د پاك الله جل جلاله اراده وى نو په آينده كښي به د خپل فضل او مرحمت نور ډير شيان هم ورته وركوى. مطلب دا چه نه ښائى دنيوى فانى متاع ته سترګى ونيسى او لازم دى چه هر انسان يوازى د مهربان الله جل جلاله غوښتونكى وى او هر هغه ظاهرى او باطنى دولت چه د الله تعالىٰ جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له درباره ورته ورسيږى په هغه دى خوشاله او داده اوسى.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا
وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

بيشكه هم دا خبره ده چه صدقى (زكات صرفيږى) لپاره د فقيرانو او مسكينانو او عاملانو (مقررو) پر هغه (تحصيل د صدقى) او هغو ته چه الفت (آشنائى) اچولى شي په زړونو د دوى كښي (له اسلام سره) او (صرفيږى) په (خلاصولو د) غاړو (د نادارو مكاتبانو) كښي او پور وړو (تاوان موندونكو) او (صرفيږى) په لاره د الله كښي او (صرفيږى لپاره د) مسافرانو (چه مال ورسره نه وى)؛ (مقرره او لازم كړى شوے ده دغه) فريضه (زكات) له

(جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)؛ او الله په هر څه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنګه چه د صدقو په ویش کښې په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی ؤ نو ځکه خبرداری ورکوی چه د صدقو طریقه د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه مقرره کړی شوی ده. او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لګښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) او د هغه فهرست ئې د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په لاس ورکړی دی چه له هغه سره ئې سم ویشی او د هیچا د غوښتنې تابع نشی کیدی. په حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «الله تعالیٰ جل جلاله د صدقو (زکات) د ویش اختیار نبی ته نه دی پریښې بلکه بالذات ئې په خپله د هغه د لګښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) چه دغه اته دی

۱ـ فقراء (چه له هغوی سره څه شی نه وی)

۲ـ مساکین (چه له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وی. ځینو علماؤ د فقیرانو او مساکینو تعریف د دی په عکس کړی دی).

۳ـ عاملین (چه د اسلامی حکومت له لوری د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندی مامور شوی وی).

٤ـ مؤلفة القلوب (هغه کسان چه د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کیږی یا په اسلام کښې کمزوری وی یا نور داسی. د اکثرو علماؤ په نزد د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته مؤلفة القلوبو ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتی.)

٥ـ فی الرقاب (یعنی د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد ئې کړی یا ئې وپیری (واخلی) او بیا ئې آزاد کړی یا د بندیانو ـ قیدیانو ـ فدیه ورکړی او خوشی ئې کړی.)

٦ـ غارمین (هغه کسان چه پر دوی کومه حادثه راغلی وی او د هغی په اثر پور وړی شوی وی یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجی) تر بار لاندی لویدلی وی.)

۷ـ فی سبیل الله (په جهاد او نورو ښو کارو پسی د تلونکو سره مرسته (مدد) وکړی شی.)

۸ـ ابن السبیل (د هغه مسافر او پردیسی سره مرسته (مدد) کول چه د سفر په حالت کښې د نصابو مالک نه وی. اګر که په خپل کور کښې د مال او شتو خاوند هم وی.)

د حنفیانو په نزد تملیک په هر صورت کښې ضروری او فقر شرط دی. د دغو مسائلو تفصیلات دی د فقهی په کتابونو کښې وکتل شی!.

وَمِنْهُمُ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ النَّبِيَّ وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ
قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ

وَرَحۡمَةٌ لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡۚ وَٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ رَسُولَ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝٦١

او څېنی له دوی هغه کسان دی چه آزار رسوی دوی نبی ته او وائی چه دغه (رسول تول) غوږونه دی (چه هره خبره آوری او تصدیق پری کوی) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دی آوریدونکی د نبی نیکی (خبری) ستاسی دی باور یقین لری دی په (کلام د) الله او باور کوی دی په (خبرو د خالصو) مؤمنانو او (دی) رحمت دی دپاره د هغو کسانو چه (یواځی ئی په ژبه سره ظاهراً) ایمان راوړی دی له تاسی او هغه کسان چه آزار رسوی رسول الله (محمد) ته مقرر دی دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کښی)

تفسیر: منافقان به چه په خپلو منځونو کښی سره کیناستل اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به ئی بد ویل، که چا به هغوی ته وویل چه داسی خبری مه کوئ! نه چه ستاسی دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولی شی، نو دوی به ویل چه هیڅ پروا نشته مونږ به د هغه په مخکښی د خپلو دغو خبرو د دروغو تاویلونه وکړو او د خپلو ځانونو پاکی او براءة به ورښرګند کړو ځکه چه هغه خو تول غوږونه دی، هره خبره چه اوری سم د لاسه ئی منی، په خبرو د ده تیرایستل دومره ګران نه دی. خبره داسی وه چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلی حیا، وقار او کریم النفسی له کبله (وحی) سره له دی چه دروغ به ورته ښرګند معلومیدل خو بیا به ئی هم د هغه د ویونکی پت او عزت ساته او نه به ئی رسوا کاوه او د خپل عظیم خلق په بناء د مسامحت او تغافل له لوری به ئی له هغه سره معامله کوله خو دغو احمقانو به داسی ګڼل چه ګواکی رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره زمونږ په دغو دروغو، نه دی پوهیدلی، نو الله تعالیٰ جل جلاله د دوی ځواب داسی ورکوی «که دی بیخی غوږ دی خو ستاسی د خیر او ښیګڼی له پاره دی»، د نبی صلی الله علیه وسلم دغه صفت خو ستاسی دپاره دیر ښه دی او که نه ړومبی نه تاسی نیول شوی وی او دغه هم ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه اغماض او لوی خلق به کله نا کله تاسی په خپله پوه شئ او د هغه له امله (وحی) به د هدایت په لاره راشئ! د نبی صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسی پر دروغو خبرو د دی له پاره نه ده چه دوی په رښتیا ستاسی خبری یقینی او واقعی ګڼی بلکه د هغوی یقین او باور د الله تعالیٰ جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دی. هو! ستاسی په منځ کښی د هغو کسانو په حق کښی چه د ایمان مدعیان دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دی ځکه چه سم د لاسه د هغوی تکذیب نه کوی او نه ئی رسوا کوی مګر د منافقانو بد کارونه د الله تعالیٰ جل جلاله نه پټ نه دی، پسی شا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بد وائی یا د دوی په نسبت «هواذن» وائی او ځوروی ئی نو د سختو سزاؤ منتظر اوسی!.

يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوْكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَحَقُّ اَنْ يُّرْضُوْهُ اِنْ كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿۶۲﴾

قسمونه خوری دوی په الله تاسی ته (چه مونږ منافقان نه یو) دپاره د دی چه راضی کړی دوی تاسی، او الله او رسول د دغه (الله) ډیر حق دار (لائق) دی د دی خبری چه راضی کړی دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وی دوی ایمان راوړونکی (په حقه سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر او دغابازی ښکاره کوله نو دوی به د مسلمانانو په مخکښی قسمونه خوړل چه زمونږ په زړونو کښی کومه بده خبره او خراب نیت نه ؤ څو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداری کړی او نه پوهیږی چه دغه چل بازی له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیخی نه پکاریږی» که دوی د ایمان په دعوی کښی رښتینی وی نو نور خلق دی پریږدی او یوازی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښی او رضا پسی دی ولویږی.

اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّهٗ مَنْ يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاَنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيْمُ ﴿۶۳﴾

آیا نه دی پوه شوی دوی په دی چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه مخالفت کوی د الله او (مخالفت کوی) د رسول د الله پس بیشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چه همیشه به وی دی په دغه دوزخ کښی او هم دغه (خلود) رسوائی ده ډیره لویه.

تفسیر: یعنی له هغی رسوائی څخه چه د ځان د ژغورلو (محفوظولو) له امله (وجه) دوی نفاق اختیار کړی دی د هغی نه دا رسوایی لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنٰفِقُوْنَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُوْرَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ ؕ قُلِ اسْتَهْزِءُوْا ۚ اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُوْنَ ﴿۶۴﴾

ویریږی دغه منافقان له دی نه چه نازل کړی شی پر دغو (مومنانو د قرآن داسی یو) سورت چه خبروی دغه (مومنان) په هغه (کفر او نفاق) چه په زړونو د دوی کښی دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوی)؛ ووایه (ای محمده ! دوی ته توبیخاً) چه کوئ تاسی (دغه) مسخری (چه په سزا ورسیږئ) بیشکه چه الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خبائثو ستاسی) چه ویریږئ (له ښکاره کولو نه د هغو)

تفسیر: منافقینو به په خپلو مجلسونو کښی د اسلام او د اسلام د پیغمبر علیه السلام بد ویل او په رښتینو مومنانو پسی به ئی د تمسخر غړونه کول. د دین په مهمو مسئلو به ئی توکی کولی هر کله چه به دوی ته داسی خیال پیدا شو چه ممکن دغه خبری به د رسول الله صلی الله علیه وسلم غوږونو ته ورسیږی نو داسی به ئی ویل چه هیڅ مضایقه نشته، هغه خو بیخی غوږ غوږ دی مونږ د ده په مخکښی هر هغه تاویل او خپلو خبرو ته رنګ ورکړو هغه ئی اوری او هرومرو (خامخا) ئی قبلوی هم. مګر څرنګه چه زیاتره وخت د الله تعالیٰ جل جلاله د وحی په وسیله د دوی د نفاق او بدنیتی قلعی لری کیده نو ځکه دوی ویریدل نه چه کوم داسی قرآنی سورت نازل شی چه زمونږ پټی خبری او نیتونه څرګند کړی. اصلی خبره دا ده چه د منافقینو زړونه د ویری بی زړه توب او کمزوری له امله (وجی) په هیڅ یوه لوری ثابت ولاړ نه وو او د دوی زړونه به تل لړزیدل او که له یوی خوا به د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اغماض او نفسی کرامت له لیدلو څخه ډاډه کیدل مګر له بلی خوا به د قرآن د صاعقی او تنهار له ویری به پریشانی کښی لویدل نو ځکه ئی وفرمایل چه ښه خو داسی ده چه تاسی هم داسی توکی کوئ! او ملندی وهئ! او په خپل تمسخر او استهزاء باندی دوام ولرئ! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت «هواذن» ووایئ! او ډاډه اوسئ! لیکن پاک الله جل جلاله هغه شی ضرور څرګندوی چه تاسی تری ویریږئ او هغه ستاسی د مکر او فریب او خداع ګرد (ټول) تارونه شلوی.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړی ته له دوی نه (چه تاسی ولی استهزاء کوئ په دی حال چه دوی تبوک ته تلل) نو ضرور به وائی خامخا دوی چه بیشکه هم دا خبره ده چه وو مونږ چه مجلس او لوبی مو کولی؛

تفسیر: د (تبوک) غزا ته د تللو په وخت کښی ځینو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقه داسی وویل «دغه سړی محمد صلی الله علیه وسلم ته وګورئ چه د شام د قصرونو او د روم د

ښارونو د فتح کولو خوبونه وینی ده د رومیانو سره جنگ هم د عربو په جنگونو قیاس کری دی، مونږ یقین لرو چه سبا به تول د رومیانو په مخ کښی لاس ترلی ولاړ یو. دا زمونږ قاریان صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم چه خیته ور، دارن او دروغ جنان دی ځرنگه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنگیږی» وغیر ذلک من الهفوات. دوی دا دول (طریقه) ویناوی د دی له پاره کولی چه مسلمانان له رومیانو ځخه وویروی او زړونه ئی مات کری کله چه دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسیدی نو دوی منافقان جلب او احضار کرل او له هغوی ځخه ئی د دی حقیقت پوښتنه وکرله دوی وویل (یارسول الله صلی الله علیه وسلم که رښتیا مو پوښتی نو مونږ دغسی عقیده کله لرله خو داسی ویناوی مونږ یوازی د توکو او ساعت تیری په دول (طریقه) کولی او غوښتل مو چه په دی توگه په آسانی سره مزل ووهو او لار لنده شی.

قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته چه) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پوری وئ تاسی چه استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د توکو او مسخرو او ساعت تیرولو موقع او محل هم دا دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشی؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری استهزاء او د الٰهی احکامو سپکاوی داسی شیان دی که یوازی په ژبه د توکو په دول (طریقه) هم وی لوی کفر دی، بالخاصه چه د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطنی پلیتی له امله داسی حرکت صادر شی.

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

عذرونه مه کوئ تاسی (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوی یئ (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسی که عفوه وکړو مونږ له یوی دلی له تاسی ځخه نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلی دلی ته په سبب د دی چه دوی بیشکه وو گناهگاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذره، حیلو، پلمو (تدبیرنو) او بهانو جوړولو ځخه هیڅ فائده په لاس نه ورځی ځوک چه د نفاق او استهزاء د سزا وړ لایق) وی هغه به خامخا ور رسیږی هو! که اوس

هم څوک د زړه په صدق توبه وکړی او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلی الله تعالیٰ جل جلاله هغه بښی یا که ئی له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره سره، له داسی فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلی وی، نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه ورکوله کیږی.

اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوْفِ وَيَقْبِضُوْنَ اَيْدِيَهُمْ ؕ نَسُوا
اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ؕ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٦٧﴾

سړی منافقان او ښځی منافقاتی ځینی د دوی له ځینو نورو دی (او په کفر او نفاق کښی ګرد (تول) سره یو شان دی) امر (حکم) کوی پر منکراتو (بدیو چه ښیی ئی نورو ته) او منع کوی دوی (خلق) له نیکیو څخه او کلک نیسی دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه) هیر کړی دی دوی الله (او طاعت ئی) نو (الله) بی برخی کړی دی دوی (له خپل رحمت نه) بیشکه چه منافقان هم دوی دی فاسقان (یا دوی هم دغه وتونکی دی له دائری د ایمان نه)

تفسیر: یعنی له تولو څخه لوی یاغیان او غاړه غړوونکی نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دی چه د دوی نارینه او ښځی سره له دی چه په ژبو د اسلام اظهار کوی، شپه او ورځ په دی هڅه کښی دی چه هر ډول (طریقه) حیلی او پلمی (تدبیرونه) جوړی کړی او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو کارونو څخه بیزاره او بدو کارونو ته ئی تیار کړی، د پیسو لګولو په اصلی ځایونو کښی خپل موټی کلک نیسی. مطلب دا چه دوی کلمه وایی لیکن نه د دوی له ژبی چاته څه خیر او ښیګڼه رسیږی او نه له ماله. هر کله چه دوی د الله تعالیٰ جل جلاله لاره داسی پری ایښی ده نو پاک الله جل جلاله هم دوی پری ایښی دی، د دغو پریښودلو څخه وروسته دا چه دوی چیری غورځول کیږی د هغه ذکر په وروستنی آیت کښی راځی.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ
فِيْهَا ؕ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿٦٨﴾ ۙ

وعده کړې ده الله له منافقانو سړيو سره او له منافقاتو ښځو سره او له (ټولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وی (دوی) په دغه (دوزخ) کښې هم دغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخې)؛ او لعنت کړی دی په دوی الله او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتې کیدونکی).

تفسیر: یعني دغه داسې یوه کافي سزا ده چه وروسته له هغه بلې کومې سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتې کیږی (لعنهم الله) ښایي چه مطلب ئې داسې وی چه په دنیا کښې به هم د الله تعالیٰ جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږی یا به دغه جمله د پخوانی جملې تاکید وی والله اعلم.

كَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَٰلًا وَأَوْلَٰدًا فَٱسْتَمْتَعُوا۟ بِخَلَٰقِهِمْ

(تاسې ای منافقانو) په شان د هغو کسانو یئ چه پخوا له تاسې څخه وو؛ وو هغوی سخت له تاسې له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو؛ نو نفع واخیسته دوی په برخې خپلې (له دنیوی لذتونو)

تفسیر: یعني د دنیوی خوندونو کومه برخه چه د دوی له پاره مقدره وه له هغې څخه ئې ګټه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر ئې ونه کړ.

فَٱسْتَمْتَعْتُم بِخَلَٰقِكُمْ كَمَا ٱسْتَمْتَعَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُم بِخَلَٰقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَٱلَّذِى خَاضُوٓا۟

نو ګټه (فائده) واخیسته تاسې په برخې خپلې لکه چه ګټه (فائده) آخیستی وه هغو کسانو چه پخوا وو له تاسې څخه په برخې خپلې سره او ډوب شوی تاسې په باطلو کښې په شان د هغو کسانو چه ډوب شوی وو په باطلو کښې پخوا له تاسې

تفسیر: یعني تاسې هم لکه هغوی د عاقبت له تصوره غافل شوی یئ! او له فاني متاع څخه څومره برخه چه ستاسې دپاره مقدره ده همغه دررسیږی او ستاسې ټول کارونه بیخي د هغوی په

شان دی، نو ښه وپوهیږئ چه ستاسی حشر هم د هغوی په شان دی. له هغوی سره مال، اولاد او جسمانی قوتونه له تاسی څخه زیات ؤ خو سره له هغه هم د الله تعالیٰ جل جلاله د انتقام او نیونی څخه ئی ځان ونشو ژغورلی(ساتلی) ، نو تاسی پر کوم شی باندی دادینه او اطمینان لرئ چه په داسی اندازه د الله تعالیٰ جل جلاله له سزا او پوښتنی څخه بی پروا ناست یئ؟.

أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (یا دوی هم دغه بی برخی دی له هره بابه).

تفسیر: یعنی هیڅ یو دنیوی او اخروی برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقی د دنیوی لذتونو هغه حصه چه ظاهراً د هغوی په برخه شوه هغه فی الحقیقت د دوی په حق کښی استدراج او عذاب ؤ لکه چه دوه رکوع ړومبی په (٥٤) آیت کښی د (فلا تعجبک اموالهم ولا اولادهم) په تفسیر کښی تیر شو او له هغه څخه پخوا هم په څو نورو ځایونو کښی هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۙ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ ۚ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چه پخوا وو له دوی نه قوم د نوح او عاد او ثمود. او قوم د ابراهیم او څښتنان د (ښار د) مدین او چپه شوو آړول شوو کلیو (د لوط)؛

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر باد (سیلئ) د (ثمود) قوم په صیحه (غیبی چغه) هلاک شول، الله تعالیٰ جل جلاله د حضرت ابراهیم علیه السلام تائید په عجیب او غریب ډول (طریقه) وفرمایه چه د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی باچا (نمرود) په ډیر بد حال او خراب مرګ سره وواږه شو، د مدین د ښار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباه شول، د لوط علیه السلام د قوم کلی بیخی په بل مخ واړول شول او د کانو باران پری وشو. د دغو ګردو (ټولو) اقوامو قصی بی د ابراهیم علیه السلام له قومه د

الاعراف په سورت کښې تيرې شوې دي.

اَتَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ‌ ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلٰـكِنۡ كَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ يَظۡلِمُوۡنَ‏ ﴿۷۰﴾

چه راوړی وې دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزې (نو تکذيب وکړ دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه ؤ الله چه ظلم به ئې کاوه په دوی وليکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئې ظلم کاوه (په کفر او تکذيب سره).

تفسير: يعنی الله تعالیٰ جل جلاله هيڅوا ته بی سببه او بی ځايه سزا نه ورکوی، دغه خلق په خپله په داسی گناهونو بوخت (مشغول) او لگيا دی چه د هغو په اثر پر دوی د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب راتلل ضروری دی.

وَالۡمُؤۡمِنُوۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتُ بَعۡضُهُمۡ اَوۡلِيَآءُ
بَعۡضٍ‌ ۘ يَاۡمُرُوۡنَ بِالۡمَعۡرُوۡفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ الۡمُنۡكَرِ
وَيُقِيۡمُوۡنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤۡتُوۡنَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيۡعُوۡنَ اللّٰهَ
وَرَسُوۡلَهٗ‌ ؕ اُولٰۤـئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ اللّٰهُ‌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ‏ ﴿۷۱﴾

او سړی مؤمنان او ښځې مؤمنانی ځينی د دوی دوستان دی د ځينو نورو (او په ايمان کښې تول سره يو شان دی) حکم کوی دوی په نيکيو (چه د الله او د رسول الله اطاعت دی) او منع کوی له بديو چه (د الله او د رسول الله نه مخالفت دی) او دروی (له تولو حقوقو سره سم ادا کوی) لمونځ او ورکوی دوی زکات او حکم منی د الله او (حکم منی) د رسول الله دغه کسان ژر به رحم وکړی په دوی الله؛ بيشکه چه الله ښه غالب قوی دی (د حکمونو په جاری کولو کښې) ښه د حکمت خاوند (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د دغی رکوع په سر کښی د منافقانو صفتونه بیان شوی وو، دلته د مقابلی په ډول (طریقه) د مؤمنانو د صفتونو ذکر هم وکړی شو یعنی منافقان خلق له نیکی څخه منع کوی، او د بدی په لوری ترغیب ورکوی او مومنان خلق له بدی نه ژغوری (بچ کوی) او د نیکی په لوری ئی تشویق کوی د منافقانو موټی کلک دی او د مومنانو لاسونه پرانیستی دی. منافقان د شومتیا له امله (وجی) خپل مال نه لګوی او مومنان د الله تعالیٰ جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو څخه زکات، صدقی او خیرات ورکوی، له منافقانو څخه بیخی الله تعالیٰ جل جلاله هیر دی ولی مومنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوی او په ټولو معاملو کښی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی علیه وسلم له حکمونو سره سم تګ کوی، نو ځکه منافقان د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول او مومنان د پاک خدای جل جلاله د ثواب او خصوصی رحمت وړ (لائق) او مستحق وګرځیدل.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۷۲﴾

وعده کړی ده الله له نارینه ؤ مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی او (وعده کړی ده الله) د ځایونو پاکو (چه ثابت دی) په جنتونو د تل اوسیدلو کښی؛ او رضاء له (جانبه د) الله ډیره لویه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)؛ دغه (رضاء د الله) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د ټولو دنیوی او اخروی نعمتونو څخه ډیر لوی نعمت د الله تعالیٰ جل جلاله رضاء او خوښی ده جنت هم له هم دی امله (وجی) غواړی چه هغه د الله تعالیٰ جل جلاله د رضاء مقام دی. او حق سبحانه وتعالیٰ جل جلاله به په جنت کښی مومنانو ته هر ډول (طریقه) جسمانی او روحانی نعمتونه او خوشالی ورکوی مګر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقیقی محبوب دائمی رضاء وی. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه حق تعالیٰ جل جلاله به جنتیانو ته غږ کوی چه (ای جنتیانو!) جنتیان به په ځواب کښی عرض وکړی (لبیک) بیا به پوښتنه وکړی چه (هل رضیتم - آیا اوس خوښ شوی یئ؟) جنتیان به داسی عرض کوی (ای پروردګاره! ولی به نه یو خوشاله حال دا چه تا خپل انتهائی انعام او مهربانی پر مونږ کړی ده) بیا به داسی پوښتنه وشی

(هل اعطیتم افضل من ذلک؟ ـ هر هغه شیان چه تر اوسه پوری تاسی ته درکړی شوی دی آیا د هغو څخه د بل کوم ښه شي د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟) جنتیان به سوال وکړی چه (یاالله جل جلاله له دغو نعمتونو او مهربانیو څخه به بل کوم غوره، اعلیٰ او خورا (ډیر) ښه نعمت وی؟) دلته به الله تعالیٰ جل جلاله فرمائی ـ (احل علیکم رضوانی فلا اسخط علیکم بعده ابدا ـ خپله دائمی رضاء او خوشی تاسی ته درلیږم چه له هغه وروسته به هیڅ خفګان او ناخوښی نه وی.

رزقنا الله وسائر المؤمنین هذه الکرامة العظیمة الباهرة

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

ای نبی (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختی کوه پر دوی؛ او (آخری) ځای د ورتلو د دوی دوزخ دی؛ او بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شي په دفع کولو کښی انتهائی کوښښ کول دی، دغه کوښښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وی. د منافقانو مقابل کښی (چه په ژبه د اسلام اظهار کوی او له زړه مسلمانان نه دی) د محمدی امت د جمهورو په نزد (جهاد بالسیف) مشروع نه دی او نه د نبوت په زمانه کښی داسی واقع شوی دی.
نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کښی عام دی. یعنی په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول (طریقه) مقابلی سره چه مصلحت وی، جهاد دی وشی! د ځینو علماؤ دا رایه ده که د منافقانو نفاق بیخی ښکاره او عیان شی نو پر دوی باندی هم (بالسیف) جهاد کیدی شی. په هر حال څرنګه چه د ـ تبوک په غزا کښی د منافقانو نفاق بیخی ښکاره شوی ؤ نو ځکه په دغه آیت کښی د دوی سره د لړی سختی رویی غوره کولو هدایت ورکړی شوی دی زمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فطرتاً ډیر حلیم او خورا (ډیر) نرم خویه او مهربان ؤ لکه چه په خپله پاک الله جل جلاله فرمایی ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ﴾
(٤ جزء د آل عمران (۱۵۹) آیت (۱۷ رکوع) د الله تعالیٰ له جانبه پری
حکم شوی ؤ «واخفض جناحک لمن اتبعک من المؤمنین (۱۹ جزء د الشعراء (۲۱۵ آیت ۱۱ رکوع»

څرنګه چه منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کښې شامل وو. نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفوه کوله او ورنه تیریده او نرمی به ئی ور سره کوله (د تبوک) په غزا کښې کله چه منافقانو په پوره ښکاره ډول (طریقه) سره بیحیائی، عناد، عداوت او دښمنی اختیار کړه نو داسی حکم وشو چه اوس د منافقانو په مقابل کښې سختی اختیار کړئ! ځکه چه دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمی سره په لاره نه راځی.

يَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُواْ
وَلَقَدۡ قَالُواْ كَلِمَةَ ٱلۡكُفۡرِ وَكَفَرُواْ بَعۡدَ إِسۡلَٰمِهِمۡ وَهَمُّواْ
بِمَا لَمۡ يَنَالُواْۚ وَمَا نَقَمُوٓاْ إِلَّآ أَنۡ أَغۡنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ
مِن فَضۡلِهِۦۚ فَإِن يَتُوبُواْ يَكُ خَيۡرٗا لَّهُمۡۖ وَإِن يَتَوَلَّوۡاْ
يُعَذِّبۡهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَمَا لَهُمۡ
فِي ٱلۡأَرۡضِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ ٧٤

قسمونه خوری دوی په الله باندی چه نه دی ویلی دوی (دا خبری چه تاته دررسیدلی دی) او خامخا په تحقیق ویلی وو دوی کلمه (الفاظ) د کفر او کافران شوی دی دوی (ظاهراً هم) ورروسته له (اظهار د) اسلام خپل او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور ونه رسیدل دوی (هغه ته). او عیب نه لګاوه دوی (په الله او رسول الله) مګر له دی جهته چه غنیان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله؛ نو که توبه وویسته دوی (له دغه نفاقه) نو وی به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بیرته وګرځی دوی (له توبی) نو عذاب به ورکړی دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کښې (په وژلو) او په آخرت کښې (په سوځولو سره)؛ حال دا چه نه به وی دوی ته په (تمامه) ځمکه کښې هیڅ ولی (دوست ساتونکی له بلاګانو) او نه مددګار (خلاصوونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسی شا په خپلو منځونو کښې یو تر بله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامی دین سپکاوی کاوه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښې به راشی کله چه کوم مسلمان د منافقانو دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولی نو منافقانو به هغه دروغجن ګڼانه او

قسمونه به ئی خوړل چه مونږ داسی خبری نه دی کړی الله تعالیٰ جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ چه بیشکه منافقانو هم داسی خبری کړی دی او د اسلام له دعوی څخه وروسته ئی هم داسی کلمی د اسلام او د اسلام د نبی صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلی دی چه داسی وینا یوازی د هم دغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شی.

«و هموابمالم ینالوا» ـ او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور ونه رسیدل دوی هغه ته) یعنی د (تبوک) د غزا څخه د بیرته راتللو په وخت کښی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بیل شوی ؤ او په هغه لاره تلو چه په غره کښی تیره شوی وه، تقریباً دولسو تنو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) ترلی وو، د شپی په تیاره کښی ئی غوښتل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوی او معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم له کومی لوړی څخه ژوری ته وغورځوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما وو منافقان د عمار نه چپ چاپیره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوښانو مخونه بل لوری ته واړول. څرنگه چه د هغو مخونه پټ وو، حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ونه پیژندل وروسته رسول الله حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما ته د هغوی تولو نومونه او شهرتونه وروښودل او پوره ئی ورمعرفی کړی. مگر تاکید ئی وکړ چه دا حال چاته مه وایئ، د دغی واقعی په لوری په (و هموا بمالم ینالوا) کښی اشاره ده چه هغه ناپاک قصد چه هغو کړی ؤ د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته ونه رسید، ځینو علماؤ لیکلی دی چه په یو ځای کښی د اسلامی لښکرو په منځ کښی څه کورنی جګړه او جنګ نښتی ؤ منافقانو دلته په شیطانی او اغواء باندی لاسونه پوری کړل او غوښتل ئی چه د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د نفاق او اختلاف په اچولو کښی کوښښ وکړی ولی ناکامه پاتی شول او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کښی جوړه وکړه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښی ئی تفصیل راځی.

﴿وَمَانَقَمُوٓا﴾ الآية ـ او عیب نه لګاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مگر له دی جهته) یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالیٰ دوی بدایان (مالدار) کړل. د پور له باره ئی اوړی سپکی شوی، مسلمانانو سره د ناستی او ولاړی له امله (وجی) په ولجو (غینمت) کښی د حصو او برخو خاوندان شول او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کښی له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، چل، فریب او تګی کوله او په هر ډول (طریقه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو ربړولو (تکلیفولو) ته ئی ملاوی ترلی وی نو که دوی اوس هم توبه وباسی او له خپلو شرارتونو او احسان هیرولو څخه لاس واخلی نو دغه کار به د دوی په حق کښی ډیر ښه وی که نه الله تعالیٰ جل جلاله به په دنیا او عقبا کښی دوی ته داسی سزا ورکړی چه د ځمکی په مخ به هیڅوک نه موندل کیږی چه له هغی څخه دوی خلاص کړی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه (جلاس) نومی یو سړی د دغو آیتونو د اوریدلو په اثر د زړه له اخلاصه توبه وویستله او خپل پاتی ژوند ئی له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ
اٰتٰىنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّآ اٰتٰىهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧٦﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عهد ئی کړی ؤ له الله سره قسم دی چه خامخا که راکړی (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله نو خامخا خیراتونه به ورکوو هرومرو (خامخا) (زکوٰة به تری باسو) او خامخا به شو مونږ هرومرو (خامخا) له صالحانو څخه نو کله چه ورکړ(الله) دوی ته (مال) له فضله خپله نو بخل ئی اختیار کړ په هغه (مال) او بیرته وګرځیدل دوی حال دا چه دوی څنګ کوونکی ؤ (له حقه).

تفسیر: (ثعلبه بن حاطب) نومی انصاری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی عرض وکړ چه (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زما په حق کښی دعا وکړئ چه مالدار او شتمن شم!) رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (ای ثعلبه! هغه لږ شی چه ته پری د الله تعالیٰ شکر اداء کری ښه دی له هغه دیر شی څخه چه ته د هغه حقوق اداء نشی کری) ده بیا همغسی غوښتنه وکره، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (آیا ته دا نه خوښوی چه زما د سنت او د عمل طریقه غوره کری؟) څومره چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم دی منع کاؤ د ده تینګار (ضد) لا زیاتیده او وعده ئی وکره (که الله تعالیٰ جل جلاله ما د مال او د شتو خاوند کری. نو زه به د هغو پوره حقوق اداء کوم) بالاخر رسول الله صلی الله علیه وسلم د ده په حق کښی دعا وکره چه د هغی په اثر د ده په بیزو کښی دومره برکت او کثرت پیدا شو چه دی د خپلو دیرو رمو له امله (وجی) له مدینی منوری څخه د باندی ووت او په یوه کلی کښی ئی هستوګنه غوره کره او د دیرو مالونو او شتو له امله (وجی) دومره مصروف او مشغول شو چه ورو ورو ئی د جومی او جمعی لمونځونه پریښودل، څو ورځی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا د زکات اخیستلو عامل ورغی نو ده وویل چه (زکات خو د جزیی خور ښکاری) یو دوه ځلی ئی نن او سبا وویل او بهانه به ئی کوله بالاخر ئی د زکات له اداء څخه په صاف دول (طریقه) سره انکار وکر. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی وضعیت (حالت) په مقابل کښی دری ځلی (ویح ثعلبه) وفرمایل او دغه آیتونه نازل شول کله چه د ده ځینو خپلوانو ده ته دغه خبر ورساوه نو هغه نازره، سره له زکوٰته ورحاضر شو، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه الله تعالیٰ جل جلاله ستا د زکات له قبلولو نه منع کری یم!» ده د دی خبری په اوریدلو په شور ماشور او ژړا او واویلا

شروع وکړه ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوری د ده د زکات نه قبلیدل، د لوی عیب، عار، شرم او د ننګ خبره وه (ثعلبه) د بدنامی له امله (وجی) په خپل سر باندی خاوری بادولی مګر په زړه کښی ئی نفاق پټ ؤ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رد کولو نه وروسته، دی سره له زکاته حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته ورغی. صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم د هغه له قبلولو انکار وکړ، بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه او د حضرت عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه حضور ته هم ورغی مګر دوی هم د ده د زکات له قبلولو انکار وکړ او هر یوه به هم داسی ویل (هغه شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره مردود شوی وی مونږ له سره هغه نشو قبلولی) بالاخر (ثعلبه) د هم دی نفاق په حالت کښی د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی مړ شو.

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

پس وګرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کښی (چه هیڅ به لری نشی) تر (هغی) ورځی پوری چه یو ځای کیږی به له الله سره (په قیامت کښی) په سبب د هغه چه مخالفت کړی ؤ دوی له الله د هغی خبری چه وعده کړی وه دوی له الله سره او په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ جل جلاله سره د ځرګندی وعده خلافی او دروغ ویلو په سبب د دوی د بخل او اعراض اثر داسی شو چه د تل له پاره د نفاق ونه، د دوی په زړونو کښی قایمه شوه او تر مرګه پوری لری کیدونکی نه ده او د خدای جل جلاله عادت په دی جاری دی چه که کوم سړی ښه یا بد خصلت ځان ته غوره کوی نو د بیا بیا کولو له امله (وجی) هغه دایمی ګرځی. د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام څخه کله کله په ختم او طبع (مهر لګولو) سره تعبیر کیږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

آیا نه دی پوهیدلی دغه (وعده خلافان) چه بیشکه الله عالم دی په پټو (نیتونو) د دوی او په پټو مجلسونو د دوی او (نه دی پوهیدلی دوی په دی خبره چه) بیشکه الله ښه عالم دی په ټولو پټو (خبرو هم).

تفسیر: یعنی هر قسم وعدی چه وکړی او هر ډول (طریقه) خبری چه جوړی کړی یا د مجبوریت له امله (وجی) مال ورانډی کړی، الله تعالیٰ جل جلاله د دوی په ارادو او نیتونو باندی ښه پوهیږی! او له خپلو ملګرو سره کومه مرکه، جرګه او مشوره چه کوی پر هغو باندی په ښه صورت سره خبر دی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښه معلوم دی چه د (لنصدقن و لنکونن من الصالحین) وعده او بیا په ویره سره د زکات ورانډی کول په کوم قصد، اراده نیت او زړه سره وو.

اَلَّذِیْنَ یَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِیْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ فِی الصَّدَقٰتِ وَالَّذِیْنَ لَا یَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَیَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۷۹﴾

هغه منافقان چه عیب وائی په (ډیرو) خیرات کوونکو باندی له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کښی او (بل) د هغو (بی وزلو عیب وائی) چه هیڅ نه مومی دوی مګر په قدر د وس (او زیار (کوشش) خپل پس مسخری کوی دغه (منافقان) په دوی پوری؛ سزا به ورکړی الله دوی ته (د مسخرو). او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقی ورکولو په نسبت ترغیب ورکړ «چه په دغو صدقاتو د تبوک د لویی غزا تیاری وکړی، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هر څه چه به کاله کښی موندل هغه ئی ټول ورکړل، حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه خپل نیمایی مال ورکړ، حضرت جامع القرآن عثمان رضی الله تعالیٰ عنه دری سوه اوښان له بارونو سره ورکړل، حضرت علی مرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه زر اشرفی ورکړی، حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالیٰ عنه څلور زره درهم (یا دینار) ورکړل. عاصم بن عدی رضی الله تعالیٰ عنه سل وسقه خرما (چه قیمت ئی څلور زره درهم کیده) ورکړی.» نو منافقانو د دغو صدقی ورکونکو بد ویل شروع کړل او ویل به ئی چه دغو نوموړو معظمو اصحابو دغه ډیری روپی او زیات مال په ریا او ځان ښودنی ورکړی دی او یو غریب مفلس صحابی ابو عقیل حبحاب چه

په خوارۍ او مزدورۍ او مشقت سره به ئې لږ شی ګټل یوه پیمانه خرما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندې خندل او ملنډې به ئې پرې وهلې چه دې خامخا په زور سره خپل ځان ښیي او ځان په وینو لړلو شهیدانو کښې داخلوی که نه یوې پیمانې خرماؤ ته د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه احتیاج؟ خو نوم ئې کاوه. مطلب دا چه لږ او ډیر شی ورکوونکي دواړه د دوی له ژبو شخه نه ؤ خلاص. ځینو ته به ئې پیغورونه ورکول او په ځینو به ئې مسخرې کولې. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل «سخر الله منهم» - الله تعالیٰ جل جلاله به د دې پیغورونو او مسخرو سزا ورکړې) که څه هم ظاهراً دوی څو ورځې د توکو، مسخرو او ملنډو (توقو) له پاره آزاد پریښودلي شوي وو، خو په حقیقت کښې په پټه کښې د دوی د امن او هوسایي (ارام) ټولې ریښې او رګونه پرې کیږي او دوی ته ډیر دردناک عذاب تیار دی.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۸۰﴾

بښنه وغواړه دپاره د دغو(منافقانو) یا مه غواړه بښنه (دپاره د دغو (منافقانو)؛ که بښنه وغواړې ته دوی ته اویا کرته نو له سره به بښنه ونه کړي الله دوی ته؛ دغه (نه بښل) په سبب د دې دی چه بیشکه دوی کافران شوي دي په الله او په رسول د الله؛ او الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی د منافقانو له پاره چه تاسې هر څومره استغفار او بښنه وغواړئ هغه د دوی په حق کښې بیخي بې اثره او بې فائدې ده الله تعالیٰ جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هیڅکله نه بښي. دا پېښه داسې وشوه چه په مدینه منوره کښې د منافقانو رئیس عبدالله ابن ابی مړ شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفن دپاره خپل مبارک کمیس ورکړ او د خپلې خولې مبارکې لاړې ئې په خوله کښې ورواچولې او د ده د جنازې لمونځ ئې اداء کړ او د مغفرت دعا ئې ورته وکړه، حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه معامله کښې مداخله او مخالفت وکړ او وې ویل چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خو همغه خبیث دی چه په هغه او دغه وخت کښې ئې دغسې او هغسې ناوړې کارونه کړي وو او تل د کفر او نفاق مشر او بیرغ پورته کوونکی ؤ، آیا الله تعالیٰ جل جلاله نه دی فرمایلي ﴿اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «ای عمره! زه له استغفاره نه

یم منع شوی بلکه آزاد پرېښودل شوی یم چه ښځنه وغواړم یا ونه غواړم او دغه د الله تعالیٰ جل جلاله کار دی چه ښځنه ورته کوی که ئی نه کوی یعنی که زما استغفار هغه ته گټه (فائده) ونه کړی نو ودی نه کړی ښایی چه زما دا کار د نورو په حق کښې گټور ثابت شی. که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت ووینی نو مسلمانان به شی لکه چه هم داسی هم وشول. د صحیح بخاری شریف په یو روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی (که زه پوهیدی چه په اویا ځلی استغفار سره هغه ته ښځنه کیدلی نو ما به له اویا ځلی څخه هم زیات استغفار ورته غوښتلی وی) گواکی په دغی جملی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم تنبیه وفرمایله چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار گټور نه گڼانه یوازی دومره قدری فرق شته چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه نظر یوازی د (بغض فی الله) له کبله (وجی) په هم دغی نه ښځنی پوری مقصور ؤ مگر نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مړی د گټی (فائدی) څخه صرف نظر کړی د نبوت د عمومی شفقت اظهار او د ژوند یو فائده ئی په نظر کښی نیولی وه بالاخر د الله تعالیٰ وحی «ولا تصل علیٰ احد منهم مات ابدا ولا تقم علیٰ قبره» په تصریح سره د منافقانو د جنازی کولو یا د دوی په تکفین، تدفین او تجهیز کښی له برخی اخیستلو څخه ئی منع کړ، ځکه چه له دغه وضعیت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کیدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتیدلو احتمال ؤ، نو د دی آیت له نزوله وروسته بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅ یو منافق جنازه اداء نه کړه.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

خوشاله شوی وو بیرته پاتی شوی (له غزا د خپل نفاق له امله (وجی) په کیناستو خپلو بیرته له رسول د الله څخه او بده گڼله دوی دا چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی او ویل به دوی (پخپلو منځونو کښی یا مؤمنانو ته) چه مه ځئ تاسی (د تبوک دی غزا ته) په دغی گرمی کښی ووایه (ای محمده! دوی ته) چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی (دوی ته له دی حرارته) که وی دوی چه پوهیدی (نو نافرمانی به ئی نه وه کړی)

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی چه د (تبوک) په غزا کښی ئی گډون نه ؤ کړی یعنی د

منافقانو دغه حال چه د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوښیږی او له ښو کارونو څخه کرکه کوی او لری تری تښتی لکه چه زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوی او مسخری پری کوی،
دغسی قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفاره څه گټه (فائده) رسیدی شی؟ له دی ځایه د گنهگارو او بد اعتقادو په منځ کښی فرق پیدا کیږی.
داسی هیڅ یوه گناه نشته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه ښښله شی.
﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴾
«٥ جزء د النساء (٦٤) آیت (٩) رکوع» لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اویا ځلی استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږی.
(وقالوا لا تنفروا فی الحر - او ویل به دوی په خپلو منځونو کښی مؤمنانو ته چه مه ځئ تاسی دغی غزا د تبوک ته په دغی گرمی کښی) یعنی یا منافقانو دغسی ویناوی په خپلو منځونو کښی سره کولی یا خو ئی ځینو مؤمنانو ته، څو د دوی زړونه مات او همتونه ئی سست شی.
﴿ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَّوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ - ووایه ای محمده! دوی ته چه اور د دوزخ دیر سخت دی له جهته د گرمی دوی ته له دی حرارته که وی دوی چه پوهیدی نو نافرمانی به ئی نه وه کړی) یعنی که دغو منافقانو پوهه لرلی نو داسی فکر به ئی کاوه چه دوی د هغه حرارت، تودوخی څخه ځان ژغوری (ساتی) خو د هغه په ځای د داسی حرارت په لوری ورځی چه د هغه گرمی د دی گرمی څخه ډیره زیاته او نهایته سخته ده. د دغه مثال خو داسی کیدی شی چه کوم لیونی له لمره وتښتی او په اور کښی ننوځی. په مبارک حدیث کښی راغلی دی چه د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (٩٧) درجی زیات دی. نعوذ بالله منها.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

نو ودی خاندی دوی لږ (په دنیا کښی) او ودی ژاړی ډیر (په آخرت کښی له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی

تفسیر: یعنی دوی دی څو ورځی په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشحال اوسی! او ودی خاندی! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کښی تل تر تله وژاړی!.

فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا ۖ إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾

نو كه بيرته راوستي ته الله (مديني ته) يوى طايفي ته له دغو وروسته پاتي شو يو خلقو څخه (چه منافقان دي) نو بيا اجازه وغواړي دوی له تا څخه د وتلو (بلي غزا ته) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چه له سره به ونه وځئ تاسي له ما سره هيڅكله (هيچيري جنگ ته) او له سره به ونه جنگيږئ په ملگرتيا زما د هيڅ دښمن سره؛ بيشكه چه تاسي راضي شوی يئ په كيناستو (او بيرته پاتي كيدلو) اول واری (په غزا د تبوک كښي) نو بيا ناست اوسئ تاسي سره د بيرته پاتي شويو (ښځو او هلكانو)

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم په (تبوک) كښي او منافقان په مدينه منوره كښي وو ممكن ؤ چه ځيني منافقان د رسول الله صلى الله عليه وسلم له راتگه پخوا مړه شي نو ځكه ئې «الى طائفة منهم» وفرمايل يعني كه اوس دغه منافقان بلي كومي غزا ته د تلو اجازه وغواړي نو ته دوی ته داسي ووايه بس دي ستاسي ميرانه (بهادري) او توره ښه راڅرگنده شوه او ستاسي د زړونو حال لا ړومبی له دي ښكاره شوی دی نو وروسته تر دي له مونږه سره وتلي نشئ! او نه د اسلام د دښمنانو په مقابل كښي څه ميرانه (بهادري) ښوولی شئ نو د بی لاسو او بی پښو ضعيفانو او ناتوانو سپين ږيرو او هلكانو، جونو او ښځو سره په خپلو كورونو كښي كينئ او هغه شي چه اول ځلي تاسي د خپلو ځانونو له پاره غوره كړی دير ښه دی چه پر همغه حالت باندی ومرئ! څو د الله تعالىٰ جل جلاله د عذاب خوند ښه وڅكئ!.

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او مه كوه لمونځ (د جنازی) په هيڅ يو تن له دغو (منافقانو) چه مړ شي هيڅكله او مه دريږه په قبر د ده (د دعا، استغفار، يا د تدفين د اهتمام له

پاره) بیشکه چه دغه (منافقان) کافران شوی دی په الله (چه شرک ئی کړی دی) او په رسول د الله (چه له زړه ئی نه دی منلی) او مړه شول حال دا چه دوی فاسقان وو

تفسیر: دغه آیت د عبد الله ابن ابی له واقعی څخه وروسته نازل شوی دی لکه چه د هم دی سورت د (۸۰) آیت په تفسیر کښی مونږ هغه په تفصیل سره لیکلی دی. د دی آیت له نازلیدلو نه وروسته د منافقینو جنازه کول بیخی منعه شوه. حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه به احتیاطاً د هغه سړی په جنازه کښی ګډون نه کاوه چه د هغه په جنازه کښی به حضرت حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه ګډون نه ؤ کړی ځکه چه حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د ډیرو منافقانو نومونه ورښوولی وو او ښه ورمعرفی کړی وو نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم) ؤ.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

او نه دی په تعجب کښی اچوی تا مالونه د دغو (منافقانو که څه هم ډیر وی) او اولادونه د دوی (که څه هم قوی او زورور وی) بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه په عذاب کړی دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنیا (لږ خسیس ژوندن) کښی او ورځی (له بدنه ساوی) ارواح د دوی (په ډیر سختی او غم سره) حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر ومری)

تنبیه: په هم دی جزء د (التوبة) په (۵۵) آیت ۷ رکوع کښی په هم دی مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی، دلته دی همغه تفسیر بیا وکتل شی.

وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُن مَّعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

او کله چه نازل کړ شی کوم سورت په دی خبره چه ایمان راوړئ تاسی په الله او جهاد وکړئ تاسی په ملګرتوب د رسول د الله نو غواړی اجازه له تا نه (د

بیرته پاتی کیدلو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی او وائی دغه (منافقان) پریږده مونږ چه اوسو سره د (کور) کیناستونکو (ښځو، هلکانو)

تفسیر: کله چه د قرآن کریم په کوم سورت کښی خبرداری ورکول کیږی چه په پوره اخلاص او په تینګه ایمان راوړئ! ښایی د هغه پوره اثر داسی ښکاره شی چه له نبی صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړئ! نو دغه منافقان تری ځان په ځنګ کوی او په دوی کښی د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه غواړی چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته اجازه راکړئ چه هم دلته په مدینه کښی پاتی شو، ګواکی د ډیری بی غیرتی او نامردی له امله (وجی) پر دغه باندی راضی شوی دی چه د جنګ یا د خطری د نامه له اوریدلو څخه لکه په پرده کښی کیناستونکو ښځو غوندی په کورونو کښی ننوځی، هر کله چه د جنګ خطر له منځه لاړ شی او د اطمینان او آرامی وخت راشی نو بیا په خبرو جوړولو کښی لکه بیاتی (قینچی) غوندی په ژبه ښورولو له تولو ځنی وړاندی وړاندی ځی ﴿ فَإِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِى يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ ﴾ (٢١) جزء د الا حزاب (١٩) آیت (٢) رکوع)

رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

راضی شول په دی چه وی دوی سره له بیرته پاتی شوو (ښځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهیږی دوی (د جهاد په اجر)

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بیرته پاتی کیدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی چه اوس ډیر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاری او د دی په ځای چه په دغه بی غیرتی وشرمیږی ناز او خوشالی پری کوی.

لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ

الْخَيْرٰتُ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۸۸﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۸۹﴾

ليكن رسول (د الله) او هغه كسان چه ايمان لرونكي دي له ده سره جهاد ئې وكړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو؛ او دغه كسان هم دوى لره دي ښيګڼې (فائدې) او دغه كسان هم دوى دي په مراد رسيدلي (برياليان). تيار كړي دي الله دوى ته جنتونه چه بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو (ځلور قسمه) ويالې تل به وي دوى په دغو (جنتونو) كښې؛ دغه (ننوتل د جنت) بري دى لوى (په نفس او شيطان).

تفسير: دلته الله تعالىٰ جل جلاله د منافقينو په مقابل كښې د مخلصينو بيان فرمايي چه وګورئ دغه دي د الله تعالىٰ جل جلاله وفادار بندګان چه د پاك الله جل جلاله په لاره كښې نه په خپل ځان اړ (ايسار) دي او نه خپل مالونه منع كوي بلكه له سر او مال دواړو تير دي او كه هر څومره سخت خطرونه موجود وي، دوى د اسلام حمايت او د رسول الله صلى الله عليه وسلم ملګرتيا كوي او هر دول (طريقه) قرباني او ځان جارولو ته حاضر او تيار وي. نو بيا كه د داسې خلقو له پاره فلاح او برى نه وي نو د چا له پاره به وي؟.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا
اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۭ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۹۰﴾

او راغلل د دروغو عذر كوونكي له (صحرائي) اعرابو څخه دپاره د دې چه اذن وركړ شي (د پاتې كيدلو) دوى ته او كيناستل هغه كسان چه دروغ ئې ويلې وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوى د ايمان كښې)؛ ژر به ورسيږي هغو كسانو ته چه كافران شوي دي له دوى ځنې عذاب دردناك.

تفسير: يعنې همغسې چه د مدينې منورې په اوسيدونكو كښې منافقان هم شته او مخلصان هم، داسې په كليوالې ناپوهو اعرابو كښې هم هر راز (قسم) خلق پيدا كيږي. له هغو ځنې ئې دلته دوه قسمه ذكر دي. د مخلصينو كليوالو ذكر د دغې ركوع په پاى (اخر) كښې په ﴿وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ﴾ الآية - (۹۹) آيت كښې راځي دلته د كليوالو د هغو

دوو ډلو ذکر دی چه معذرون او قاعدون دی. د معذرونو د ډلی په مصداق کښی د سلفو مفسرینو په منځ کښی اختلاف دی چه آیا له هغو څنی د دروغو، بهانو او پلمو (تدبیرونو) جوړوونکی منافقین مراد دی (لکه چه له ترجمی څخه ښکاری) یا په رښتیا سره عذر کوونکی مسلمانان مقصود دی چه واقعاً د جهاد له ګډون څخه معذور وو که ړومبنی شق اختیار کړ شی نو په آیت کښی به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وی او معذرون هغه کسان شول چه سره له نفاقه تش د ظاهری رسم او ښودانی له پاره ئی په دروغو پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی اجازی غوښتلی او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وی چه هغو ړومبی د ایمان په دعوی کښی دروغ ویل او بیا ئی د ظاهری رسم او د ریائی دستور پروا هم دومره ونه کړه او د جهاد د نفیر (اعلان) د اوریدلو سره هم په خپلو کورونو کښی کیناستل، بی باکه او بی حیا شول او د عذر کولو له پاره هم رانغلل نو په دی تقدیر به ﴿ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ ﴾ د منافقانو دغو دواړو ډلو ته شامل وی او معنی به ئی داسی کیږی هغه کسان چه له دغو دواړو ډلو څخه په خپل کفر باندی تر آخره قائم پاتی کیږی دوی ته دردناک عذاب مقرر دی او هغه کسان چه د توبی توفیق ور په برخه کیږی تر دغه وعید لاندی نه راځی. که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شی چه واقعاً معذور وو نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وی او د ﴿ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ ﴾ وعید به یوازی د هم دوی په حق کښی وی. نو ګواکی د ړومبنی ډلی ذکر به د عذر د قبول په ډول (طریقه) وی.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ
لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ
مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چه نه مومی دوی هغه (مال) چه ئی ولګوی دوی (په غزا کښی) هیڅ ګناه (له غزا څخه په وروسته پاتی کیدلو کښی) کله چه اخلاص کوی دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه ئی صاف وی)؛ نشته په نیکو کارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه بښونکی (د ګناهونو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوی. حاصل ئی دا دی چه عذر خو کله په شخصی ډول (طریقه) لازم بالذات وی مثلاً لکه د زړښت کمزوری چه عادتاً په

هیڅ صورت له سری څخه نشی بیلیدی او کله عارضی وی بیا عارضی یا بدنی وی لکه ناجوړتیا او نور یا مالی وی لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی څه رنګه چه د تبوک په غزا کښی مجاهدین ډیر لری او اوږده سفر ته تلل او په جبری ډول (طریقه) سره ئی هلته خپل ځانونه رسول نو ځکه د سورلی د نشتوالی عذر هم معتبر او معقول ګڼل کیده لکه چه وروسته ئی ذکر راځی.

﴿ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ او الله جل جلاله ښه بښونکی د ګناهونو ډیر رحم والا دی د اجر او ثواب په انعام سره) یعنی هغه کسان چه واقعاً معذور دی که د هغوی زړونه صاف وی او له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سمه او ښه معامله کوی او د اسلام ټول احکام منی مثلاً که دوی په خپله د تللو قدرت او طاقت نه لری خو د نورو حوصله او همت زیاتوی او له خپل طاقت سره سم تل د نیکی کولو او د صدق او اخلاص د اثبات له پاره خپل همت او استعداد ښکاره کوی نو په دوی باندی په جهاد کښی د نه ګډون له امله (وجی) هیڅ الزام نشته که له داسی مخلصانو څخه د بشریت په اقتضاء کومه کوتاهی او تقصیر هم وشی نو د بښونکی او مهربان خدای جل جلاله له دربار څخه هیله (ارزو)، امید او توقع شته چه وبښل شی او له ګناهونو څخه بی تیر شی.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾

او نشته (ګناه په وروسته پاتی کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چه راغلل دوی تاته دپاره د دی چه سورلی ورکړی ته دوی ته نو وویل تا ورته چه نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چه سواره کړم تاسی په هغه نو بیرته وګرځیدل دوی حال دا چه سترګی د دوی بهیدی (یعنی تویولی) له اوښکو له جهته د غمه له دی وجی چه نه مومی دوی هغه څه چه ئی ولګوی (په جهاد کښی).

تفسیر: سبحان الله! د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت فیض د اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم په زړونو کښی له الله تعالیٰ جل جلاله سره داسی عشق او مینه او نشه پیدا کړی وه چه مثال ئی د بل هیڅ قوم او ملت په تاریخ کښی نشته. هغو د قدرت او شتو خاوندانو اصحابو ته وګورئ چه خپل ځانونه، مالونه او ګرد (ټول) شیان ئی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښی بیخی لګول او هر راز اسلامی خدمت ته هر وخت تیار او په انتظار کښی وو، او ډیرو لویو ځان جارولو او قربانی ورکولو ته لاس په نامه ولاړ وو، او په ډیر شوق، ذوق، ولوله او اشتیاق

سره په دغسې مواردو کښې یو پر بل باندې وړاندې کیدل او مسابقه ئې کوله، او بې قدرت او ناتوانه اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم له ډیر غم، اندیښنې او ژړا څخه خپل ځانونه له لاسه ورکړي وو چه په مونږ کښې ولې دومره استطاعت نشته چه د هغه په وسیله د خپل حقیقي محبوب په لاره کښې د ځان جارولو او قربانۍ ورکولو له پاره خپل ځانونه وړاندې کړو. په صحیح حدیث کښې راغلي دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د (تبوک) مجاهدینو ته وویل تاسې په مدینه کښې داسې یو قوم پریښې دی چه له تاسې سره د هر قدم په اجر او ثواب کښې شریک دی، هر هغه قدم چه تاسې د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې اخلئ یا له کومې بیدیا څخه تیریږئ یا چه په کومه لوړه خیژئ! یا کومې ژورې ته ښکته کیږئ! نو هغه قوم په دغو ګردو (ټولو) مواقعو کښې له تاسې سره ملګري او یو ځاې دي، دا هغه خلق دي چه د حقیقي مجبوریتونو له امله (وجې) ستاسې له ملګرتوبه بیرته پاتې شوي دي د (حسن) په (مرسل) کښې د دغه مضمون له بیان څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دغه آیت تلاوت کړی دی ﴿ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ ﴾ الآیة .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

خبره هم دا ده چه لاره د ملامتۍ په هغو کسانو ده چه اذن (د بیرته پاتې کیدلو) غواړي له تا نه حال دا چه دوی غنیان وي، راضي شول په دې چه وي دوی (ناست) سره له بیرته شوو(ښځو، جونو) او مهر لګولی دی الله په زړونو د دوی نو دوی نه پوهیږي (په خپلې بدې خاتمې).

تفسیر: یعنې له قدرت او وس سره سره له جهاد څخه څنګ کوي او په ډیره بې غیرتۍ دغه شرم او عار په ځان اخلي، د ښځو په شان په کور کښې ناست باهوګان په لاس کوي، په تل او همیشه ګناه کولو سره د انسان زړه داسې مسخ او توریږي چه په کښې د ښو او بدو عیب او هنر، پوهه او تمیز نه پاتې کیږي کله چه د ډیرې بې شرمۍ او بې عزتۍ له سببه کوم انسان په دغې اندازې لیونی او پاګل شي چه د ندامت او تأسف په ځاې بالعکس په ګناه فخر کوي او خوښیږي نو دلته ښائي وپوهیږئ چه د ده په زړه باندې د الله تعالیٰ جل جلاله مهر لګیدلی دی العیاذ بالله.

يَعۡتَذِرُوۡنَ اِلَيۡكُمۡ اِذَا رَجَعۡتُمۡ اِلَيۡهِمۡ ؕ قُلۡ لَّا تَعۡتَذِرُوۡا لَنۡ نُّؤۡمِنَ لَكُمۡ قَدۡ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنۡ اَخۡبَارِكُمۡ ؕ وَ سَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُوۡلُهٗ ثُمَّ تُرَدُّوۡنَ اِلٰى عٰلِمِ الۡغَيۡبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمۡ بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۹۴﴾

عذرونه به کوی دغه (منافقين) تاسی ته (د بیرته پاتی کیدو خپلو د غزا نه) کله چه بیرته راوګرځئ تاسی (له تبوکه) دوی ته ووایه (ای محمده دوی ته مه) کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو مونږ ستاسی په تحقیق خبر کړی یو مونږ الله له (ځینو) احوالو ستاسی (چه شر او فساد د زړونو ستاسی دی) او ژر به ووینی الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسی او رسول د ده (به هم ووینی چه له خپل نفاقه راګرځی که نه ګرځی بیا به بیرته بوتلی شئ تاسی (په قیامت کښی هغه) عالم د پټو او ښکاره ؤ (الله) ته نو خبر به درکړی تاسی ته په هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسیر: یعنی لکه چه د «تبوک» د تلو په وقت کښی منافقینو راز راز (قسم قسم) حیلی او پلمی (بهانی) جوړولی کله چه تاسی مدینی ته راستانه (راواپس) شئ، نو هلته به هم دغه منافقین هم داسی باطل عذرونه دروړاندی کوی، او غواړی چه تاسی مطمئن او داده کړی، او قسمونه به خوری چه :«یا رسول الله! زمونږ نیت هم دا ؤ چه له تاسی سره لاړ شو، مګر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندی شول، او مونږ دلته مجبوراً پاتی شو.» تاسی هغوی ته ووایئ چه د دروغو جوړولو هیڅ فائده نشته، ستاسی دغه ګرد (تول) عذرونه لغو، چتی (فضول) او بیکاره دی، مونږ د الله تعالیٰ له جانبه ستاسی پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوی یو، نو ستاسی پر دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څرنګه باور کولی شو؟ اوس هغه تیری خبری هیری کړئ! وروسته له دی نه به ستاسی طرز عمل ولید شی، چه تاسی دغه خپله دعوی تر کومی اندازی پوری تر پای (انجام) رسولی شئ؟ آیا دغه ګرد (تول) دعاوی به په ریښتینی صورت سره ظاهریږی یا خیر؟ په هر حال د هغه «عالم الغیب والشهادة» څخه ستاسی هیڅ یوه پټه خبره او عمل یا نیت پټ پاتی کیدی نشی د الله تعالیٰ حضور ته (په قیامت کښی) د ګردو (تولو) خلقو ورتګ دی، او د جزا ورکولو په وخت کښی ستاسی د هر وړوکی او لوی او ظاهری عمل

هغه په ښكاره ډول (طريقه) سره درظاهروى، او د هغه سره موافق به تاسى سره معامله او جزا سزا به دركړه شي.

سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

ژر به قسمونه خورى دوى پر الله تاسى ته كله چه بيرته راشئ تاسى (له غزا نه) دوى ته دپاره د دى چه څنګ وګرځئ تاسى له (عتاب د) دوى نه، نو څنګ وګرځئ تاسى له دوى نه (په ترک د عتاب سره)، بيشكه چه دوى پليت دى او ځاى د ورتلو د دوى جهنم (دوزخ) دى، دپاره د جزا وركولو په هغو كارونو چه وو دوى چه كول بى ئى (له كفره او نفاقه).

تفسير: د «تبوک» د بيرته راتلو په وقت كښى به منافقينو د دروغو قسمونه خوړل، او له هغو دروغو پلمو (تدبيرونو) او حيلو (بهانو) جوړولو څخه د دوى دغه غرض ؤ چه رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ويلو سره راضى او مطمئن كړى، چه د رسالت له درباره پر دوى باندى څه عتاب او ملامتيا او پوښتنه عائده نشى. او د پخوا په شان هم داسى معامله په ابهام كښى پټه پاتى شى، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه كړى، حق سبحانه وتعالىٰ فرمائى چه دغه بهتر دى چه تاسى له هغو سره څه تعرض مه كوئ! ليكن دغه اغماض او تغافل (تعرض نه كول) پر دغه بنا نه دى چه مسلمانان له هغوى څخنى راضى او مطمئن دى. بلكه د دوى د نهايت پليتى او شرارت لامله (له وجى) دى. دغه خلق دومره نجس او پليت واقع شوى دى، چه د هغوى د پاكى او صفائى هيڅ توقع نشى كيدى (او په وينځلو سره نه پاكيږى، نو ستاسى عتاب هم دوى ته هيڅ فائده نه رسوى) لهٰذا د غلاظت او د نجاست دغه پوستكى ښائى بيخى لرى وغورځولى شى! او له دوى څخه بيلتون ډير ښه دى، پاک الله به دوى د دوى د هستوګنى ځاى ته هرومرو (خامخا) رسوى.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِن تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

قسمونه خورى دغه (منافقان په دروغو سره) تاسى ته لپاره د دى چه راضى

شئ تاسي له دوی نه، نو كه راضي شئ تاسي له دوی نه (په قسم سره) نو بيشكه الله نه راضي كيږي له قومه فاسقانو

تفسير: د منافقينو لوی كوښښ په دې كښې دی چه په مكر او فريب او كذب سره مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال كړی، فرض ئې كړئ كه په چل او فريب او بهانو سره مخلوق راضي شي نو له هغه ځيني څه فائده در رسيدی شي؟ كله چه پاک الله له ده څخه راضي نه وی. د الله تعالیٰ په دربار كښې هيڅ قسم چل ول، مكر فريب، نه چليږی ګواكې تنبيه فرمائی له هغه قوم ځنې چه الله تعالیٰ راضي نه وی، نو هيڅ يو قانت مؤمن هم له هغه ځنی له سره راضي كيدی نشی، نو ځكه ښائی چه دغه خبری او خبط او خطا د هغو له دماغو څخه وويستلی شی. چه په دروغو خبرو او پلمو (بهانو) د رسول الله صلى الله عليه وسلم او د نورو مسلمانانو خوښی غواړی كه له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوی ده نو دغه اغماض له سره د دې خبری دليل كيدی نشی چه مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم وی. حضرت شاه صاحب ليكی: «د هر هغه سړی حال چه معلوم وی چه منافق دی، نو د ده له لوری تغافل روا دی. ليكن دوستی، محبت، خپلوی او اتحاد ورسره ناروا دی.»

اَلۡاَعۡرَابُ اَشَدُّ كُفۡرًا وَّ نِفَاقًا وَّاَجۡدَرُ اَلَّا يَعۡلَمُوۡا حُدُوۡدَ مَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوۡلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ﴿۹۷﴾

(ځينی له صحرائی) اعرابو ډير سخت دی له جهته د كفره او له جهته د نفاقه (له ښاريانو نه) او ډير لائق دی له دې سره چه پوه نشی دوی په حدودو د هغو (احكامو) چه نازل كړی دی الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوی)

تفسير: تر دې ځای پورې د مدينې منورې د منافقينو او د مخلصينو مؤمنينو احوال بيان شو، اوس د كليوالو صحرائيانو د څه حال ذكر فرمائی چه په دوی كښې هم څو دوله (قسمه) خلق دی: كفار، منافقين، مخلصين مسلمانان څرنګه چه د كلي اوسيدونكی په قدرتي دول (طريقه) سره عموماً تندخوی او سخت مزاج وی، (لكه چه په حديث كښې راغلی دی:«**من سكن البادية جفا**» او د علم او د حكمت د مجالسو ځنی د لريوالی لامله (له وجی) د تهذيب او تمدن اثر او د علم او عرفان رڼا (رنړا) ډيره لږه قبلوی، نو د هغوی كفر او نفاق د ښارونو د كفارو او منافقينو څخه ډير سخت دی. هغو ته داسی مواقع ډير لږ په لاس ورځی چه د علم او د صلاح د خاوندانو په صحبت كښې پاتی شی او د ديانت او د تهذيب هغه قوانين او قواعد زده كړی، چه

د الله تعالىٰ له جانبه پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوی دی علم او معرفت هم داسی يو شی دی چه د انسان زړه نرموی، او مهذب ئی گرځوی هغه خلق چه په دغی اندازی سره په جهالت کښی غرق وی نو ضرور دی، چه د هغوی زړونه هم سخت وی او د کفر او نفاق پر هری يوی لاری چه رهی (روان) وی، د بهائمو او سباعو په شان بی له عقله او بی له فکره په پټو سترگو تگ کوی. د اعرابو د بی رحمی او غټ زړه‌توب ذکر په متعددو احاديثو کښی راغلی دی. په يو حديث کښی دی چه يوه اعرابی له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه: «تاسی له هلکانو (بچو) سره مينه او محبت هم کوئ» خدای گو چه مونږ هيڅ کله له خپلو هلکانو سره مينه او محبت نه کوو!» رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «زه څه وکړم چه پاک الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ايستلی دی» «والله عليم حکيم» او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی) يعنی د الله تعالىٰ علم د بنی‌آدمانو پر گردو (ټولو) طبقاتو محيط دی، او دی سم له خپله حکمته د هری طبقی سره د دوی د استعدادو او قابليتونو سره موافقه معامله کوی. حضرت شاه صاحب ليکی: «د اعرابو په طبيعت کښی بی حکمی غرض خوښول او جهالت شديد وی، نو الله تعالىٰ حکمت والا دی چه له دوی څخه هغه مشکل کار نه آخلی او لوړی درجی ئی هم نه ور په برخه کوی.»

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

او ځينی له (صحرائی) اعرابو هغه دی چه نيسی (گنی شميری) هغه شی چه لگوی (ئی په لاره د الله کښی (محض يو) تاوان او انتظار کوی په تاسی د گردشونو د زمانی (چه گوندی دربانِدی چپه شی) پر هم دوی دی وی گردش د بدی (نه په تاسی)، او الله ښه اوريدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په گردو (ټولو) احوالو).

تفسير: يعنی په «منافقينو اعرابو» کښی هغه خلق هم شته چه کوم وقت د الله تعالىٰ په لاره کښی څه شی ولگوی. نو په داسی کراهيت سره ئی لگوی، لکه چه دوی کومه جريمه (جرمانه) ورکوی يا تاوان گالی (برداشت کوی)، دوی تر اوسه پوری هم منتظر دی چه مسلمانان د دهر په حوادثو کښی په کوم گردش او آفت کښی مبتلا او اخته شی، چه مونږ پر دوی باندی خوښی وکړو، او د خوشالی اتنونه واچوو او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دی نه دی خبر چه پخپله د دوی، په قسمت کښی گردشونه راتلونکی دی. اسلام خو تل غالب او فائق اوسيږی او دغه منافقان دير سخت ذليل او رسوا کيدونکی دی. الله تعالىٰ د هر يوه خبری او دعاوی

آوری، او ښه ورته معلوم دی چه کوم یو د عزت او د بری اهل دی؟ او کوم یو د ذلت او رسوائی وړ (لائق) او مستحق دی؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

او ځینې له (صحرائی) اعرابو څخه هغه دی چه ایمان لرونکی دی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) او نیسی (ګڼی شمیری) هغه شی چه لګوی (ئی په لاره د الله کښې) (اسباب) د نژدی والی په نزد د الله او (سبب د) دعاؤ د رسول د الله، خبردار شئ چه دغه (نفقات یا صلوٰة سبب د) نژدی والی دی دوی ته، ژر به داخل کړی دوی الله په رحمت خپل کښې بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د متصدقانو) ډیر مهربان دی (پر متقربانو)

تفسیر: دلته ئی د قرآن کریم معجزانه تاثیر، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حیرت غورځوونکو تعلیماتو نندازه راښوولی ده، چه په هم دغه ځیږو مزاجو، غټ زړو، تندخویو او بی‌لارو کلیوالو او صحرائیانو کښې چه د کفر او نفاق، جهل او طغیان لامله (له وجی) د دی خبری له سره لائق او وړ (مستحق) نه وو چه د الله تعالیٰ په ښوولو آدابو او قواعدو باندی وپوهیدی شی، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د تعلیمه او د قرآن عظیم له غږ او تفهیمه په دوی کښې داسی عارفان او مخلصان مسلمانان پیدا شول چه پر مبدأ او معاد او نورو ګردو (تولو) مؤمن به شیانو ایمان لری، او د پاک الله په لاره کښې هر شی چه لګوی. خالص د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا د ګټلو په غرض ئی کوی. الله تعالیٰ دوی ته زیری او بشارت ورکوی چه بیشکه دوی په دغو خپلو امیدونو او هیلو (ارزوګانو) کښې حق بجانب دی. یقیناً دوی ته همغه شی ور په برخه کیږی، چه د هغه نیت ئی په خپلو زړونو کښې کړی وی (یعنی د الله تعالیٰ قرب) او پاک الله خامخا دوی پخپل رحمت کښې داخلوی. پاتی شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره آوری، او پخپلو سترګو ئی ګوری، چه هر کله کوم سړی ښه کار کوی او سم له اسلامی احکامو سره زیار (کوشش) کوی، یا صدقات او نور خیرات ورحاضروی (او مستحقینو ته ئی ورکوی)، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په حق کښې دعاء کوی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغی دعاء ثمره هم همغه د الله تعالیٰ رحمت او تقرب دی، چه د هغه وعده لا له پخوا څخه شوی ده.

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ ۙ رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٠٠﴾

او هغه وړاندني اولني (ايمان لرونكي) له مهاجرينو نه او له انصارو نه او (نور) هغه كسان چه متابعت كړى دى دوى د (سابقانو) په احسان (نيكى) سره راضي شوى دى الله له دوى نه (په قبول د طاعت سره) او راضى شوى دى دوى له الله نه (په اعطاء د نعمت) او تيار كړى دى (الله) دوى ته جنتونه چه بهيږى لاندى د (ونو او مانيو د) دوى (څلور قسمه) ويالى چه تل به وى دوى په هغو كښى هميشه، دغه (رضا او جنت) برى دى ډير لوى.

تفسير: د «اعرابو مؤمنانو» د ذكر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه چه د مؤمنينو د زعماؤ او اعيانو او مشرانو څه ذكر هم وكړ شي يعنى هغه مهاجرين چه په هجرت كښى ئې د سبقت او اوليت او اولويت شرف حاصل كړى دى، او هغه انصار چه په نصرت او اعانت كښى د سبقت او اوليت او اولويت افتخار لرونكى دى. الغرض هغو كسانو چه د حق په قبوليت، او د اسلام په خدمت كښى هومره چه د تقدم او وړاندى والى حصه او برخه آخيستى ده، بيا هغه خلق چه له ښو كارونو او حسن نيت د اسلام د دغو مقتدايانو متابعت او پيروى كوى، هم دغو ګردو (تولو) ته درجه په درجه د الله تعالىٰ رضا او خوښى او حقيقى برى حاصل شوى دى، همغسى چه هغوى په پوره خوښى او خوشالى او د قلب په انشراح سره د الله تعالىٰ د تشريعى احكامو او د تكوينى قضاؤ په مقابل كښى خپلى غاړى ږدى، په همغه ډول (طريقه) الله تعالىٰ هم دوى ته د خپلى خوښى او رضا سند ورعطا كوى، او په غير محدود انعام او اكرام ئې سر لوړوى.

تنبيه: د اسلافو مفسرينو اقوال د «والسابقون الاولون» په تعيين كښى مختلف دى. ځينى وائى چه هغه مهاجرين او انصار مراد دى چه پخوا له هجرته په اسلام سره مشرف شوى دى د ځينو په نزد هغه ذوات مراد دى چه د دواړو قبلو (بيت الحرام او بيت المقدس) په لورى ئې لمنځونه كړى دى ځينى وائى د «بدر» تر غزوى پورى ګرد (تول) مسلمانان «سابقين الاولين» دى. ځينى تر «حديبيى» پورى اسلام لرونكى د ده مصداق دروى. او ځينو مفسرينو دا رأيه ده چه ګرد (تول) مهاجرين او انصار د اطرافيو او وروستنيو مسلمانانو او راتلونكو نسلونو په اعتبار سابقين الاولين دى. زمونږ په نزد په دغو اقوالو كښى دومره تعارض نشته «سبقت» او «اوليت» خو اضافى شيان دى. يو سړى يا يو جماعت د يوه شى په اعتبار سابق، او د بل شى په نسبت لاحق كيدى شى.

لكه چه مونږ پاس په دغه تفسير کښې اشاره وکړه، هر هغه شخص يا جماعت په هره درجه کښې چه سابق او اول شو په همغه اندازه د الله تعالیٰ د رضاء مستحق او په حقيقي برې کښې ئې برخه مونډلې ده ځکه چه د «سبقت» او «اوليت» په شان په رضاء او برې کښې هم ډير مدارج پيدا کيدې شي. والله اعلم.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ ۛ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِيْنَةِ ۛ مَرَدُوْا عَلَى النِّفَاقِ ۖ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّوْنَ إِلٰى عَذَابٍ عَظِيْمٍ ﴿١٠١﴾

او ځينې له هغو کسانو چه په شاؤخوا د تاسې (اهل المدينې) کښې دي له (صحرائي) اعرابو ځنې منافقان دي، او ځينې له خلقو د مدينې نه (يو قوم دی چه) عادت ئې نيولې دی پر منافقت نه پيژنې ته دوی، مونږ عالمان يو پر (نفاق د) دوی، ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بيا به بوتلل شي دوی عذاب ډير لوی ته.

تفسير: پخوا له دې نه د کليوالو اعرابو ذکر جاري ؤ، په منځ کښې د مؤمنينو اعرابو له تذکر څخه د مهاجرينو او انصارو په لوری کلام منتقل شو اوس په دغه آيت کښې خاص د «مدينې» او د هغې چارچاپير د اوسيدونکو بيان دی، يعنې ځينې له اهل المدينې او د هغې د شاؤخوا ساکنين په نفاق سره عادي او روږدي شوي دي. او پر هغه تينګ ولاړ دي ليکن دغه نفاق دومره غريق او عميق دی چه سره له دغه قرب مکاني او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د کمال فطانت او فراست هم تاسې بالتعيين او په قطعي طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشې، مطلع کيدی. د هغو په پوره ډول (طريقه) سره تعيين او معلومول يواځې د الله تعالیٰ په علم کښې شته. څرنګه چه د عامو منافقينو پته او سراغ له ځيرو شوندو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه مونډل کيږي ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ﴾ د دوی نفاق دومره ژور او عميق (ډونګی) دی چه له هسې ظاهري علائمو سره د دوی پرده نه لرې کيږي.

«سنعذبهم» الايت ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بيا به بوتلل شي عذاب ډير لوی ته چه هغه) لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ (٦ جزء د النساء (١٤٥) آيت (٢١) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلي په عذاب کښې مبتلا کيږي يو د قبر عذاب او دوهم هغه عذاب چه په دغه دنيوی ژوندون کښې ور رسيدونکي دي مثلاً

د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له یوه روایته سره سم رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ په منبر ولاړ شو د شپږ دیرشو سړیو نومونه ئی په زوره ورياد کړل او وئی فرمایل چه «اخرج فانک منافق ـ ته منافق ئی له مسجد د باندی وځه» دغه رسوائی هم یو شان ته عذاب ؤ یا پخوا له دی نه د دغه سورت په ابتداء کښی تیر شو چه اموال او اولاد د دوی په حق کښی عذاب ګرځولی شوی دی : ﴿ فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ﴾ الآية ـ
یا ځنی له دوی څخه په لوړی او نورو ارضی او سماوی آفتونو کښی
مبتلا شوی د ذلت په مرګ سره مری، یا د اسلام د ترقی او عروج د لیدلو څخه د حسد او رخی (کینی) او غیظ په اور کښی سوځی او غابښونه او ګوتی سره چیچی، چه هغه هم د دوی په حق کښی (د روح د سوان په شان ؤ. زما په نزد دغه ګرد (تول) اقسام عذاب د «مرتین» په احاطه کښی داخل دی او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په «ثم ارجع البصر کرتین» کښی یا له دوو ځلی څخه نوعی اثنینیت مراد دی. یعنی «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب والله اعلم).

وَءَاخَرُونَ ٱعْتَرَفُوا۟ بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا۟ عَمَلًا صَٰلِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

او (ځینی) نور (خلق) دی چه قائلان شوی دی په ګناهونو خپلو (چه عذر د تخلف ئی وړاندی نه کړ) ګډ کړی دی دوی نیک عمل (چه توبه او پښیمانی ده) او بل بد عمل (چه تخلف عن الجهاد دی)، قریب دی چه الله به رجوع وکړی په دوی باندی (په قبول د توبی)، بیشکه چه الله ښه ښونکی د خطیاتو ډیر رحم والا دی (پر تائبانو).

تفسیر: په اهل المدینه کښی که له یوه لوری دغه منافقین او متمردین دی چه خپل شرارتونه او جرمونه د نفاق په پرده کښی پټوی، او په هغو باندی په سختی سره ولاړ دی نو د بل لوری ځینی هغه مسلمانان دی چه له هغو ځنی د بشریت په مقتضیٰ که کومه خطا او قصور واقع کیږی، نو نادمان کیږی او بلا تامل پخپلو ګناهونو اقرار کوی، د دوی نیکی او بدی سره ګډوډ (مخلوط) دی. بدی خو مثلاً دغه ده چه سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول بیا په دغه غیر حاضری باندی له زړه پښیمانیدل او متاسف کیدل او ظاهراً او باطناً توبه ایستل او د نورو صالحه ؤ اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکوٰة، حج یا په نورو غزواتو کښی شرکت او نور په ځای راوړل، دغه ګرد (تول) د دوی د نیکیو په فهرست کښی داخل دی نو داسی حضراتو ته الله تعالیٰ د معافی امید ورکړی دی.

مفسرينو ليکلي دي چه دغه آيت د حضرت ابولبابه او د ده د څو نورو ملګرو په حق کښې نازل شوی دی چه محض د کسل (راحت) او د هوسائي (ارام) خوښولو لامله (له وجې) «تبوک» ته حاضر نه شول ليکن کله چه د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله عليه وسلم د بيرته راتګ څخه خبر شول، نو په ډير ندامت او افسوس سره دوی ګردو (تولو) خپل ځانونه د مسجد تر ستنو پوری کلک وتړل، او ګردو (تولو) قسم سره ياد کړ، تر څو چه مو رسول الله صلی الله عليه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړی او ګناهونه مو ونه بښی مونږ به هم داسی کلک تړلي ولاړ اوسو، کله چه رسول الله صلی الله عليه وسلم دوی په داسی حال کښې وليدل نو ئی وفرمايل والله تر څو چه الله تعالیٰ د دوی د پرانيستلو حکم را نه کړی زه ئی نشم پرانيستلی بالاخر دغه آيت نازل شو نو رسول الله صلی الله عليه وسلم د هغو غوتی وپرانيستلی او د توبی د قبول بشارت ئی ورکړ، وائی چه دغه کسان له خلاصيدلو څخه وروسته د توبی د تکميل په ډول (طريقه) له څه اموالو سره حاضر شول چه د الله تعالیٰ په لاره کښې ئی تصدق کړی، نو په دی مناسبت دغه وروستنی آيت نازل شو.

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکوٰة يا خيرات)

تفسير: محقق شيخ الهند د «صدقی» ترجمه په «زکوٰة» سره کړی ده ليکن که د «صدقی» لفظ عام واخسته شي چه زکوٰة او نورو نافلهؤ صدقاتو لره هم شامل شي نو ښه به وی ځکه چه له اکثرو روايتونو سره سم دغه آيت د هم هغو سړيو په حق کښې نازل شوی دی چه وروسته له معافی د توبی د تکميل په ډول (طريقه) له صدقاتو سره حاضر شوی وو لکه چه اوس په ړومبنی فائدی کښې نقل شوی دی هو د الفاظو د عموميت په لحاظ د دغه حکم مقصوريت او حصرولو ته د نص په مورد کښې څه ضرورت نشته نو ځکه اسلاف رضی الله تعالیٰ عنهم د زکات په مسئله کښې هم دغه آيت وړاندی کوی.

تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

چه ښه پاک کړی ته دوی له ګناهونو (يا له محبته د مال) او بابرکته کړی ته دوی د هغه په وسيله او دعا (د نيکی) دوی ته، بيشکه چه دعا ستا تسکين دی دوی ته، او الله ښه آوريدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په ګردو

(تولو) احوالو).

تفسير: په «توبه» سره گناه معافيږي، يعني مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې کيږي ليکن يو قسم باطني کدورت او ظلمت او نور (چه د گناه د طبيعي اثراتو څخه ده) ممکن دی چه پاتې وي، چه بالخصوص له صدقې او عموماً د حسناتو په کولو سره زائله کيږي، نو په دې لحاظ سره ويلې شو چه صدقه د گناهونو له اثراتو څخه سړی بيخي پاک او صاف گرځوي او د اموالو برکت زياتوي. (د «زکوٰة» لغوي معنی «نماء» يعني زياتيدل دي) او په صدقه کولو کښې يوه لويه فائده دغه وه چه متصدقينو ته به رسول الله صلی الله عليه وسلم دعاوې کولې چه په هغو سره به د متصدق زړه ډاډه، او قلبي سکون او اطمينان به ورحاصليده، بلکه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د دعا اثرات او برکات به د متصدقينو تر اولادو او احفادو پورې هم رسيده. اوس هم د ائمه ؤ په نزد مشروعه ده چه امام المسلمين د صدقه کوونکو په حق کښې په دې حيث چه دی د نبي صلی الله عليه وسلم وارث دی دعاء وکړي. البته د جمهورو په نزد دا ده چه د «صلوٰة» د لفظ استعمال دې ونه کړي چه لفظ د صلوٰة د نبي کريم صلی الله عليه وسلم مخصوص حق ؤ.

أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَأْخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

آيا نه پوهيدل دغه (تائبان) په دې چه بيشکه الله هم دی قبلوی توبه له بندگانو خپلو او آخلي، قبلوي، صدقات (زکوٰتونه خيراتونه) او (نه پوهيږي په دې چه) بيشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه رحم والا دی.

تفسير: يعني د توبې او د صدقاتو قبلول يوازې د الله تعالیٰ په اختيار کښې دي. ځکه چه همغه ته ښه معلوم دی چه کوم يوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعايته سره سمه توبه ايستلې، يا صدقه ئې ورکړې ده. لکه چه پخوا له دې نه پر ځينو باندې عتاب صادر شوی دی او د هميشه لپاره د دوی د صدقاتو منل مردود درولی شوی دی. او د دوی په حق کښې دعا او استغفار هم بې فائدې ښوولی شوی دی. بلکه د دوی جنازه کول هم ممنوع گرځولی شوی دی د دغو کسانو ذکر چه دلته کړی شوی د هغو توبه ئې منظوره او د صدقاتو د قبوليت حکم ئې ورکړ چه رسو ل الله صلی الله عليه وسلم د دوی په حق کښې (حياً او ميتاً) دعا وکړي.

وَقُلِ ٱعْمَلُوا۟ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُۥ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۖ

وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) عمل كوئ تاسى (د څه شي چه مو زړه وى) نو ژر به ووينى الله عمل ستاسى (پعلم الشهودهم) او رسول د ده (به هم ووينى) او مؤمنان (به هم ووينى نيک او بد عملونه ستاسى)، او ژر به بيا بوتلى شئ تاسى (په بعث سره) عالم د پټو او ښكاره ؤ (الله) ته نو خبر به كړى (الله) تاسى په هغه سره چه وئ تاسى چه كول به مو (نو جزا به دركړى).

تفسير: يعنى په توبه او نورو شيانو سره ستاسى تير تقصيرات معاف شول وروسته به وليده شى چه تاسى تر كوم ځاى پورى د صدق او استقامت عملى ثبوت راوړاندى كوئ؟ كه په دغه جهاد كښى له تاسو څخه قصور صادر شوى دى، وروسته له دى نه نور جهادونه هم كيدونكى دى، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د راشدينو خلفاؤ په مخ كښى به له تاسى څخه امتحان واخيسته شى او وبه كتل شى، چه تاسى څه ډول (طريقه) عمل كوئ؟ بيا به په قيامت كښى له پاک الله سره مخامخ كيږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به ومومئ ځكه چه همغه پر ګردو (تولو) پټو او ښكاره ؤ شيانو او ظاهرو اعمالو او باطنى نياتو باندى خبردار او مطلع دى. او له هر يوه سره د ده د واقعى حالت سره موافق معامله كوى (د دى آيت دغه تقرير د حضرت شاه صاحب د مذاق سره سم كړى شوى دى، ځكه چه اوفق بالسياق دى والله اعلم).

وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

او نور كسان دى (له دغو پاتى شويو له غزا نه) چه وروسته كړى شوى دى (له قبول د توبى) دپاره د امر (حكم) كولو د الله (په دوى كښى) يا به په عذاب كړى (الله) دوى يا به مهربانى وكړى پر دوى (په عطا د توفيق د توبى)، او الله ښه عالم دى (په تولو احوالو) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى).

تفسير: د اهل‌المدينى څخه دلته د يوه وړوكى جماعت ذكر فرمائى. اصلى خبره دا ده چه د «تبوک» د غزوى متخلفين يعنى هغه كسان چه په «تبوک» كښى نه ؤ شريک شوى درى قسمه وو: (١): منافقين چه د شک او نفاق لامله (له وجى) بيل پاتى شوى وو. (٢): هغه لتان چه د

سستي او ځان هوسائی (اسانتيا) لامله (له وجې) په غزا کښې نه ؤ شريک شوی، بيا په دوی کښې هم دوه قسمه سړی وو علی‌الاکثر هغه کسان وو چه د پاک رسول صلی الله عليه وسلم د بيرته راتللو په وقت کښې دوی خپل ځانونه د مسجد په ستنو پوری تړلی ؤ چه د هغو ذکر په پخوانيو آيتونو کښې تير شو. يوائځې يو جماعت د دری سړيو داسی ؤ چه نه دوی خپل ځانونه په ستنو وتړل او نه کوم عذر او بهانه ئې ورووړاندی کړه او يوائځې همغه حقيقی واقعه ئې بی له تزئيده او تنقيصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کښې عرض کړه. نو د دوی په باره کښې دغه د «واخرون مرجون لامرالله» الآية ـ آيت نازل شو. يعنی د دوی په معاملی کښې اوس تعطيل او انتظار دی. تر څو ورځو پوری د پاک الله حکم ته منتظر اوسئ يا به الله تعالىٰ هغو ته سزا ورکوی يا به ئې ببښی او معافوی بی ئې د دغو واقعاتو او د دری واړو نومونو تفصيل د وروستنی رکوع په خاتمه کښې شروع کيږی.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ ۖ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

او (ځينی) هغه (منافقان) دی چه نيولی (جوړ کړی) دی دوی مسجد دپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او دپاره د کفر او دپاره د بيلتون آچولو په منځ د مؤمنينو کښې او دپاره د انتظار دپاره د هغه چا چه جنګ ئې کړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دی نه) او خامخا قسمونه خوری هرومرو (خامخا) دوی چه اراده نه ده کړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره) (د هيڅ څيز) مګر د (خصلت) نيک، او الله شاهدی اداء کوی چه بيشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دغو خپلو قسمونو کښې).

تفسير: پخوا له دی نه د هغو کسانو ذکر ؤ چه له دوی ځنی په ظاهر کښې يو خراب کار (تخلف عن الجهاد) شوی ؤ. مګر د اعتقاد په صحت او د خطاء د اعتراف په وسيله هغو ته معافی او ښښنه وشوه. دلته د داسی يوه جماعت ذکر دی چه په ښکاره سره هغوی ښه کار (تعمير د مسجد) کړی دی، ليکن د بد اعتقادی لامله (له وجې) هغه د دوی د ځان وبال وګرځيده. دغه واقعه داسی وه کله چه نبی کريم صلی الله عليه وسلم له مکی څخه هجرت وکړ، او مدينی ته ئې عزيمت او قصد وفرمايه، نو د مدينی څخه د باندی د «بنی عمرو بن عوف» په محلی کښې ئې واړول او څو ورځی وروسته ئې د مدينی منوری ښار ته تشريف راوړ او (د نبوی مسجد) ئې

تعمير کړ په هغې محلې کښې چه پخوا دوی آړولی ؤ او لمونځ ئې کړی ؤ خلقو يو مسجد ودان کړ چه د «قباء د مسجد» په نامه مشهور دی رسول الله صلی الله عليه وسلم به علی‌الاکثر د خالی په ورځ کښې هلته تله، او دوه رکعته لمونځ به ئې کاوه او د هغه ډير فضايل به ئې بيان فرمايل. ځينو منافقينو نه غوښتل چه د پخوانيو په خلاف او په ضد هغه مسجد ته نژدې يو بله ودانی د مسجد په نامه جوړه کړی. او خپل جماعت سره بيل کړی. او ځنی ناپوه او ساده مسلمانان يې هم د مسجد قباء څخه بيل او له خپلو ځانونو سره يې مل کړل فی الحقيقت د دغه ناپاک تجويز اصلی محرک يو (خزرجی) سړی (ابو عامر) راهب ؤ پخوا له هجرته دغه سړی نصرانی شوی ؤ. او د راهبانو ژوندون ئې غوره کړی ؤ. د مدينې منورې د شاوخوا خلق خصوصاً د (خزرج) قبيله د ده د زهد او فقيری معتقدان وو او د ده ډير زيات عزت، تعظيم او احترام به ئې کاوه. د رسول الله د بختور قدوم څخه وروسته چه په مدينې منورې کښې د ايمان او عرفان لمر راوخوت، او د اسلام په پلوشو سره شاوخوا رڼا (رڼا) شوله، نو د داسې فقيرانو کلائين هم ويلی شو. ځکه چه د لمر د روښانه نور او رڼا (رڼا) په مقابل کښې د مړی شوی ډيوی په رڼا (رڼا) پسې څوک ګرځی؟ ابو عامر د دغو اوضاعو د ليدلو څخه ډير زياد خفه شو، او د حسد او رخې (کينې) په اور کښې نينی نينی شو. هغه ته رسول الله صلی الله عليه وسلم د اسلام راوړلو دعوت ورکړ او وئې فرمايل چه: «ماله خپله ځانه سره حقيقی او صحيح ابراهيمی ملت راوړی دی.» ابو عامر وويل چه «زه لا له پخوا څخه پر هغه ملت قايم وم، ليکن تا له خپل لوري په ابراهيمی ملت کښې مخالف شيان ګډ کړی دی. رسول الله صلی الله عليه وسلم په ډير زور سره د هغه ترديد وفرمايه. بالاخر د ابوعامر له ژبې دغه خبره ووته «هر يو چه له مونږ ځنې دروغجن وی پاک الله دی هغه له وطنه لرې يواځې او ګوښی (بيل) په غربت او مسکنت کښې مړ کړی!» رسول الله مبارک وفرمايل «آمين» يعنې الله تعالیٰ دی هم داسې وکړی. د «بدر» د غزوی څخه وروسته چه د اسلام اساس لا مضبوط او کلک شو او د مسلمانانو عروج او فروغ د حاسدانو سترګی وسوځولی نو ابوعامر وارخطا شو او مکې معظمې ته وتښتيد د دې دپاره چه کفار د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مقابل ولمسوی او پورته ئې کړی. او د اسلام د جنګ لپاره ئې تيار کړی لکه چه د «احد» په غزوه کښې هم دغه ابو عامر هم له قريشو سره راغلی ؤ او د مقابلې د شروع کيدلو څخه پخوا راوړاندی شو او د مدينې انصارو خصوصاً خزرجيانو ته ئې چه د جاهليت په عهد کښې د ده لوی مريدان ؤ خطاب وکړ او په خپل لوري ئې د دوی ميلان وغوښت مګر دغه احمق په دې نه پوهيده چه د پاک رسول د تصرف په مقابل کښې هغه پخوانی جادو او کوډی کله چليدی شی، بالاخر انصاريانو چه پخوا له دې نه ده ته «راهب» ويل داسې جواب ئې ورکړ او فاسقه! او د پاک الله دښمنه! الله تعالیٰ دی ستا سترګی له سره نه رڼوی! مونږ به څرنګه رسول الله صلی الله عليه وسلم پريږدو؟ او له تا سره به ملګرتوب کوو؟ د انصارو د دغه مايوس کوونکی جواب له اوريدلو څخه ابو عامر سخت په قهر شو او داسې ئې وويل ای محمده وروسته له دې نه هر هغه قوم چه ستا مقابلې ته راشی، او ستا په مخ کښې ودريږی، زه به برابر د هغو په

مرسته (مدد) ستا جنګ ته حاضریږم لکه چه د «حنین» تر جنګه پورې دې بې له ناغې د کفارو په ملګرتوب له مسلمانانو سره جنګیده په «احد کښې د هم ده د شرارت لامله (له وجې) رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بدې سترګې ورسیدې ځکه چه ابو عامر د دواړو صفو په منځ کښې په پټه سره یوه کنده کنستلې وه چه همغلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارکه څیره ژوبله، او مبارک غاښ ئې په شهادت ورسیده د (حنین) څخه وروسته چه ابو عامر محسوس کړ چه اوس هیڅ یوه عربې قوه د مسلمانانو په مخ کښې نشې دریدلې نو په تیښتې سره ئې ځان (شام) ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته ئې خط ولیکه چه زه به د (روم) له قیصر سره ملاقات کوم، او د هغه د یوه زورور لښکر سره د محمد صلی الله علیه وسلم مقابلې ته راتلونکی یم چه د سترګو په رپیدو کښې به ئې د ده ګردې (تولې) هیلې (امیدونه) او چارې له خاورو سره برابره وې، او مسلمانان به بیخې لتاړ او خواروزار کړې (العیاذ بالله) تاسې فی‌الحال یو عمارت د مسجد په نامه ودان کړئ چه هلته د لمانځه په پلمه (بهانه) سره راتول شئ او د اسلام په مخالفت هر قسم په زړه پورې خبرې او مشورې وکړې شئ او زما قاصدان همفلته تاسې ته خطونه او پیغامونه دررسوي او که زه هم بالذات پخپله درشم نو هم دغه به یو موزون ځای د کتنې او د هستوګنې لپاره وې د هم دغو خبیثو مقاصدو په اقتضاء د قباء د مسجد په مقابل کښې د ضرار مسجد ودان شو. او د رسول الله په مخ کښې داسې بهانه وکړه شوه چه «یا رسول الله! قسم په الله تعالیٰ چه زمونږ نیتونه بد نه دې خو د باران او یخنئ او نورو لامله (له وجې) او بالخصوص د رنځورانو او ناتوانانو او ارباب‌الحوائجو ته «د قباء» تر مسجده پورې تلل ډیر سخت او مشکل دې. نو ځکه دغه مسجد ودان کړ شو، چه لمونځ کوونکو ته سهولت او د قباء د مسجد د تنګې شکایت لرې شې، که تاسې یو ځلې هلته ولاړ شئ او لمونځ ادا کړئ نو ستاسې دغه مرحمت به زمونږ دپاره د سعادت او برکت موجب شې» او دغه غوښتنه ئې د دې لامله (له وجې) وکړه چه ځینې ساده او ناپوه مسلمانان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې طرز عمل د لیدلو څخه د حسن ظن په بناء د دوی د مکر او فریب په جال کښې ونښلې. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه وقت کښې د «تبوک» د تللو لپاره تیار ؤ. نو وئې فرمایل که الله تعالیٰ اراده وکړې نو د بیرته راتګ په وقت کښې به داسې کیدې شي. کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه فارغ او بیخې مدینې ته نژدې شو نو جبرئیل علیه السلام دغه آیت راوړ چه په دې کښې ئې د منافقینو پر ناپاکو اغراضو باندې رسو ل الله صلی الله علیه وسلم مطلع کړ او د ضرار د مسجد غوته ئې وپرانستله رسول الله صلی الله علیه وسلم څلورو تنو (١)مالک بن خشم (٢) معن بن عدی (٣)عامر بن سکن (٤)وحشي ته حکم ورکړ چه دغه عمارت (چه نوم ئې د خداع او فریب له لورې مسجد ایښود شوی دی) ونړوی او له ځمکې سره ئې بیخې هوار کړئ دوی علی‌الفور د هغه حکم په تعمیل په هغه عمارت اور ولګاوه، او له هغه څخه ئې د ایرو او سکرو لوئې ډیرې جوړې کړې په دې ډول (طریقه) د منافقینو او د فاسق ابو عامر ګرد (تول) ارمانونه د دوی په زړونو کښې پاتې شول او ابو عامر پخپلې دعا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له آمینه سره سم د

(شام) په (قنسرين) كښې يوائځې او كوښې (بيل) د پرديسى توب په مرګ سره مړ شو ﴿ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴾ .
په دى آيت كښې د «لمن حارب الله ورسوله» نه هم دغه فاسق ابو عامر مراد دى.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ۝

مه دريږه ته په دغه (مسجد كښې دپاره د لمانځه) له سره هيڅكله، خامخا هغه مسجد (د قباء) چه ايښى شوى دى (تاداو «بنياد» ئى) پر تقوىٰ (پرهيز ګارى) له اولى ورځې ډير لايق د دى دى چه ودريږى ته په هغه كښې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) كښې هسى سړى دى چه خوښوى دوى دا چه ښه پاک وساتى دوى (ځانونه خپل د ګناهونو او نجاساتو نه)، او الله خوښوى ښه ځان پاكوونكى (چه ډير ثواب وركوى).

تفسير: يعنى په دغه مسجد كښې چه د هغه تاداو (بنياد) محض په ضد، كفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مخالفت باندى ايښى شوى دى تاسى له سره د لمانځه لپاره مه دريږئ» ستاسى د لمانځه وړ (لائق) هغه مسجد دى چه د هغه تاداو (بنياد) له اولى ورځې راهيسى پر تقوىٰ او پرهيز ګارى قائم شوى دى (اعم له دى چه د نبوى مسجد وى كه د قباء مسجد وى) چه د هغو لمونځ كوونكى له هر راز (قسم) ظاهرى او باطنى نجاستونو او ګناهونو او شرارتونو نه د خپلو ځانونو د پاكولو او صاف ساتلو اهتمام كوى، نو ځكه پاک الله هم دوى خوښوى. په حديث كښې راغلى دى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د اهل قباء نه پوښتنه وكړه چه: «تاسى د طهارت او پاكيزه ګى څه خاص اهتمام كوئ چه پاک الله ستاسى د تطهير مدح فرمايلى ده؟» دوى وويل چه «مونږ وروسته د لوټى د استعمالولو نه په اوبو سره هم استنجاء كوو» يعنى چه له عمومى ظاهرى او باطنى طهارت نه برسيره دغو خلقو د دى شى اهتمام د عادت نه زيات كاوه. له دى نه ظاهريږى چه په دغه آيت كښې د قباء د مسجد ذكر دى. ليكن په ځينو روايتونو كښې بالتصريح راغلى دى چه د ﴿ لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى ﴾ نه نبوى مسجد مراد دى علماؤ پر دغه ډيرى خبرى كړى دى. مونږ د صحيح مسلم شريف په شرح كښې د دى په متعلق خپل ناقص خيال ظاهره او په روايتونو كښې سره تطبيق كړى دى. دلته د هغو بياناتو د تذكر ځاى نشته.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾

آيا نو هغه څوک چه ایښی ئی وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل پر تقویٰ (ویری) باندی له الله څخه او په رضا (د الله سره) خیر غوره دی یا هغه څوک چه ایښی ئی وی تاداو، «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل په غاړی د کندی باندی (هسی غاړه چه تری لاندی سیند بهیږی او وی) نړیدونکی نو ونړیږی (دا غاړه د کندی په سیند کښی) سره له جوړوونکی په اور د دوزخ کښی او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمینو ته

تفسیر: یعنی د هر هغه کار تاداو او بنیاد چه په تقویٰ، یقین، اخلاص او د الله تعالیٰ پر رضاء غوښتلو باندی وی، هغه ډیر مستحکم او ټینګ وی. په خلاف د هر هغه کار چه بنا ئی په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندی وی، هغه د خپلی ناپایداری، سستی او بدانجامی په لحاظ داسی دی لکه چه کوم عمارت د یوه داسی خاورین پاڼ (کمر) په سر باندی ولاړ وی، چه د رود اوبو د هغه بیخ بیخی وړی وی چه که لږ شانی دغه په یوه ویښته ولاړ پاڼ (کمر) وخوځیږی، یا د سیلاب کومه چپه وروړسیږی، نو دغه عمارت سره له پانه (کمره) یو ځای لاندی په اوبو کښی لویږی، او بالاخر د دوزخ کندی ته وررسیږی ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته) یعنی که په ظاهر سره کوم ښه عمل هم وکړی (لکه د مسجد جوړول) نو د ظلم او بی‌انصافی له شامته هغه سر ته نه رسیږی، او همغسی ویجاړ او شاړ پاتی کیږی.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

همیشه به وی مانی (د نفاق د) دوی هغه چه بناء کړی ده دوی موجب د شبهی، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کښی مګر چه ټوټی ټوټی شی زړونه د دوی (یعنی چه مړه شی) او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسير: د «ريبت» ترجمه ئې په «شبهه» سره کړې ده چه له هغې څخه مراد نفاق دی. يعنی د دغه بد عمل اثر داسې شو چه تل د هغو په زړونو کښې (تر هغه پورې چه مرګی دوی توتې توتې نه کړی) نفاق ټينګ او قايم پاتې کيږی لکه چه د دې سورت په ابتداء کښې تير شوی دی

﴿ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾

ځينو مترجمينو د «ريبت» معنی په چخيدو او ويريدلو سره کړې ده. يعنی هر هغه عمارت چه دوی د ناپاکو مقاصدو لپاره جوړ کړی وو، الله تعالىٰ خپل پاک رسول مطلع کړ، او د دوی هغو ګردو (تولو) ناپاکو مقاصدو ته ئې خاتمه ورکړه. چه د هغه خيال د تل دپاره د هغو په زړونو کښې لکه اغزی غوندې چخيده. والراجح عند السلف هوالاول كما حكى ابن كثير رحمة الله عليه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ ۚ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

بيشکه چه الله پيرودلی (آخيستلی) دی له مؤمنينو څخه نفسونه د دوی او مالونه د دوی (چه خپل ځان او مال په جهاد کښې ښندی (قربانوی)) په عوض د دې چه بيشکه شته (په بدل د دغه جهاد) دوی ته جنت، (دغه پيرودل (اخيستل) په دې شان دی چه) جنګونه کوی دوی په لاره د الله کښې نو (کله) وژنی مؤمنان دا (کفار) او (کله د کفارو له لوری) وژلی شی دغه مؤمنان وعده ده په دغه (الله) باندې وعده حقه په توريت کښې او په انجيل کښې او په قرآن کښې، او څوک دی ښه وفا کوونکی په وعدې خپلې سره له الله څخه (بلکه هيڅوک نشته) نو خوشاله شئ تاسې (ای مؤمنانو) په بيع ستاسې باندې هغه چه معامله کړې ده تاسې له الله سره په هغې (بيع او شرى سره)، او دغه (بيعه چه ده) هم دغه برې دی ډير لوی.

تفسير: له دې نه زيات ګټور او فائده من تجارت او عظيم الشان برې به څه شی وی چه زموږ د حقيرو ځانونو او فانی مالونو خريدار الله قدوس ګرځيدلی دی. زموږ ځان او مال چه

فی‌الحقیقت د همغه پاک الله مملوک او مخلوق دی. محض په ادنیٰ ملابست سره زمونږ په لوری نسبتوی او (مبیعه) ئی دروی چه په «عقد د بیع» کښی مقصود بالذات وی او د جنت په شان یو ډیر اعلیٰ مقام ئی د هغه «ثمن» راوښود چه «مبیعی» ته د رسیدلو وسیله ده. په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی چه «په جنت کښی به هسی نعمتونه وی چه سترګو به هغه له سره نه وی لیدلی، او غوږونو به ئی وصف نه وی آوریدلی. او نه به د کوم بشر پر قلب د هغه کیفیاتو خطور کړی وی» اوس خیال وکړئ چه ځان او مال ئی چه هسی تش د نامه لپاره زمونږ باله شی د جنت «ثمن» ونه دراوه او نه ئی داسی وفرمایل چه الله تعالیٰ «بایع» او مونږ مشتریان کیدلو نو په دغه کښی د الله تعالیٰ تلطف او نوازش له حده تیر دی چه د دغه لږ وړوکی یوه شی په معاوضه کښی ئی (چه هغه هم فی الحقیقت د همغه الله دی) د جنت په شان یو بی‌زواله او قیمتداره شی زمونږ لپاره مخصوص ګرځولی دی لکه چه د «بالجنة» په ځای «بان لهم الجنة» له فرمایلو څخه دغه راښکاری.

نیمه سا مو آخلی او سل سا ښښی نور شیان بی حده او ویریا ښښی

بیا داسی هم نه دی کله چه زمونږ ځان او مال له مونږ وپیری (واخلی)، نو سم د لاسه ئی زمونږ له تصرف او قبضی څخه وباسی. بلکه د ده جل وعلا مطلوب یواځی هم دغه شی دی، کله چه موقع او وقت راشی نو ځان او مال د پاک الله په لاره کښی په اخلاص سره وړاندی کړئ. او د دغه عالی مقصد دپاره مو ځانونه او مالونه تل تیار او مهیا ولرئ! او د هغو په ورکولو کښی بخل، او شومتیا مه کوئ! اعم له دی نه چه هغه ئی واخلی که ئی وانه خلی. ښائی چه هغه د ده په دربار کښی تل حاضر او تیار اوسی. نو ځکه ئی وفرمایل ﴿ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ﴾ یعنی مقصود د الله تعالیٰ په لاره کښی د ځان او مال حاضرول دی. وروسته له هغه که ووژنئ کفار یا ووژل شئ د کفارو له لاسه په دغو دواړو صورتونو کښی د «بیع عقد» پوره کیږی او په یقینی دول (طریقه) سره د «ثمن» یعنی د جنت مستحق ګڼل کیږئ ممکن دی چه ځینو ته دغسی کومه وسوسه ور په زړه شی چه معامله خو بیشکه ګټوره او فائده منه ده لیکن نقد «ثمن» ئی چیری دی؟ د هغه جواب ئی داسی ورکړ ﴿ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ ﴾ یعنی د ثمن او د زړو د سوځیدلو هیڅ یوه ویره او خطر نشته. الله تعالیٰ په ډیر تاکید او اهتمام سره پوخ سند او دستاویز لیکلی دی چه د هغه خلاف غیر ممکن دی آیا له الله تعالیٰ څخه بل څوک صادق القول، رښتین، او پخپلی پخی وعدی باندی کلک ولاړ شته؟ له سره نشته! نو ځکه د الله تعالیٰ پور (قرض) د نورو څخه په زرهاؤ درجو غوره او پوخ دی. نو بیا مؤمنانو لره د خوښیدلو او پر خپلو قسمتونو باندی د نازیدلو لپاره له دی نه به کومه یوه موقع په لاس ورنشی چه بالذات پخپله رب العزت د دوی خریدار شی او په هسی شان او شوکت سره ئی وپیری (واخلی) عبدالله بن رواحه رحمت الله علیه څرنګه ښه او رښتیا فرمایلی دی «دا هغه بیع وه چه وروسته له هغه مونږ نه غواړو چه هیڅ یو صورت د اقالی پاتی وی» الله تعالیٰ دی پخپل فضل اوکرم سره مونږ ناتوانان د دغو مسلمانانو په دله کښی محشور وفرمائی آمین ثم آمین

(اوس الله تعالىٰ د دغو مؤمنانو مدح او ستاينه (صفت) په دغو نهو راتلونکو خصلتونو سره فرمائي چه پاس ئې د دوی د جهاد تمثيل په بيع او شرى سره فرمايلى)

اَلتَّآئِبُوْنَ الْعٰبِدُوْنَ الْحٰمِدُوْنَ السَّآئِحُوْنَ الرّٰكِعُوْنَ السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

(دوی) توبه کوونکی دی (له معاصيو) عبادت کوونکی شکر کوونکی (الله ته په اخلاص) بی تعلق پاتې کيدونکی دی (د دنيوی لذائذو نه) رکوع کوونکی دی سجدی کوونکی دی (په لمونځونو خپلو کښې حکم کوونکی دی په معروف (ښيګڼو- ښو) او منع کوونکی دی (خلقو لره) له منکرو (بدو کارونو (او ساتونکی دی د حدودو د الله (يعني د احکامو ئې چه عمل پرې کوی) او زيری ورکړه (ای محمده) مومنينو ته (چه موصوف دی په دغو صفاتو په جنت سره)

تفسير: ځينی له «السائحون» څخه «روژه نيوونکی» مرادوی، ځکه چه روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانيو لذائذو، نفسانی مرغوباتو ځنی بی تعلقه وی او د روحانی مدارجو او ملکوتی مقاماتو سير کوی. د ځينو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرين» دی چه د خپلو کورونو او کهولونو څخه بی تعلقه شوی دی، او په «اسلام» کښې ئې هستوګنه کړی ده. ځينی له دی څخه «مجاهدين» اراده کوی ځکه چه مجاهد له خپله ځانه بی تعلقه کيږی، او د الله تعالىٰ په لاره کښې د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځی. د ځينو په رايه کښې دغه لفظ د علم د طالبانو لپاره دی چه وطن، کور، کهول، راحت او نورو ګردو (تولو) شيانو څخه تيريږی، او د علم د طلب لپاره پرديسی کيږی، او د مسافری سختی، ستومانی، ګالی (برداشت کوی) په هر حال سره هغه ترجمه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه فرمايلی ده په هغه کښې د دغو ګردو (تولو) اقوالو ګنجايش شته. مګر د اکثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده. والله اعلم. حضرت شاه صاحب فرمايلی دی «ښائی د بی تعلقه پاتی کيدلو څخه دا مراد وی چه په دنيا پوری زړه ونه تړی».

(﴿ الرّٰكِعُوْنَ السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ﴾ دوی سجده کوونکی دی په لمونځو خپلو کښې امر، حکم کوونکی دی په معروف او ښيګڼو (نيکو) او منع کوونکی دی خلقو لره له منکرو او بدو کارونو ځنی) يعنی د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو

ځانونه هم اصلاح کوی او سنبالوی. ګواکې د دوی کار د خالق تعالیٰ عبادت او د خلق الله خیر غوښتنه ده (﴿ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾ او دوی ساتونکی دی د حدودو د الله یعنی د احکامو ئې چه عمل پرې کوی. او زیری ورکړه ای محمده مومنینو ته چه موصوف په دغو صفاتو دی په جنت سره) یعنی د نیکی او بدی هغه حدود چه الله تعالیٰ معین فرمایلی دی له هغه څخه دی تجاوز ونه کړی لنده ئې دا چه بې له شرعی حکمه دی هیڅ یو کار ونه کړی. دغه ګرد (ټول) صفات د هغو مؤمنینو دی چه خپل ځانونه او مالونه ئې پر الله تعالیٰ پلوردلی (خرڅ کړی) دی.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿١١٣﴾

نه دی (لایق او روا) نبی ته او (نه دی لایق او روا) هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی دغه چه مغفرت وغواړی دوی دپاره د مشرکانو او اګر که وی دا (مشرکان) خاوندان د خپلوی وروسته له دی خبری چه ښکاره شی دوی ته چه بیشکه دوی صاحبان دی د دوزخ (او په کفر مړه دی)

تفسیر: هر کله چه مؤمنینو خپل ځانونه او مالونه پر الله تعالیٰ پلورلی (خرڅ کړی) دی، نو دغه خبره ضروری ده چه له نورو ګردو (ټولو) څخنی ځانونه راټول کړی او یواځی پاک الله ته خپل ځان وسپاری. له اعداءالله ؤ څخه دی چه د هغوی دښمنی له الله سره او جهنمی او دوزخیتوب ئې معلوم شوی دی، د خپلو مهربانیو او محبت سلسله وشلوی. اګر که دغه د الله تعالیٰ دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار (مالک)، ترور او نګور، تره او تربور، نیکه او نیا او نور مخصوص خپلوان هم وی. ځکه هغه چه له الله تعالیٰ څخه باغی او د ده دښمن وی نو هغه د مؤمنانو څرنګه دوستان او خپلوان کیدی شی؟ نو د هر هغه چا په نسبت چه داسی معلومات حاصل شی چه بالیقین دوزخی دی اعم له دی چه د الله تعالیٰ په وحی سره وی یا چه په ښکاره ډول (طریقه) سره پر کفر او شرک کښی مړ شی نو د دوی په حق کښی استغفار او د ښېنې غوښتنه منع ده په څېنو روایتونو کښی راغلی دی چه دغه آیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور حضرت بی بی آمنې په باره کښی نازل شوی دی، په څېنو احادیثو کښی راغلی دی چه د رسول الله مبارک د تره ابوطالب په حق کښی نازل شوی دی، او څېنو داسی نقل کړی دی چه مسلمانانو وغوښتل چه د خپلو هغو مشرکینو پلرونو لپاره چه مړه شوی دی استغفار وغواړی. نو په دغه آیت سره دوی د هغوی له استغفاره منع شول. په هر حال د دی آیت شان نزول هر څه چه وی حکم خو هم دغه دی چه د هغو کفارو او مشرکینو په حق کښی چه د هغوی خاتمه پر کفر او شرک

باندې معلومه شي، استغفار ناجائز دی.
تنبیه: د رسول اکرم د والدینو په نسبت د اسلامي علماؤ اقوال ډیر سره مختلف دي. ځینو د دوی پر ایمان او نجات باندې مستقلې رسالې لیکلې دي. او د حدیثو شارحانو پرې محدثانه او متکلمانه بحثونه کړي دي. د احتیاط او سلامتی ښه طریقه او لاره په دغې مسئلې کښې دا ده چه سړی پکښې چپ وي، او سکوت غوره کړي، او په داسې دقیقو، باریکو مباحثو کښې دې د ډیرې څیړنې (تحقیق) څخه احتراز وکړي، او ځان دې وساتي. د داسې مسائلو حقیقت یواځې پاک الله ته معلوم دی. او همغه د ګردو (ټولو) مسائلو په ښه ډول (طریقه) سره فیصله کوونکی دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ۚ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

او نه وه ښېښنه غوښتل د ابراهیم دپاره د پلار د خپل مګر په سبب د وعدې چه کړې وه (پلار) هغه وعده له دغه (ابراهیم) سره (چه مسلمانیږم)، نو کله چه معلومه شوه ابراهیم ته چه بیشکه دغه پلار د ده دښمن دی د الله (چه مړ شو په کفر کښې) نو بیزاره شو له هغه، بیشکه ابراهیم خامخا ډیر آه کوونکی (په زړه پوست) ډیر تحمل والا ؤ.

تفسیر: (د «وعدها ایاه» ترجمه ځینو داسې کړې ده: کړې وه دغه وعده ابراهیم د خپل پلار سره لکه چه) د «مریم» په سورت کښې راغلې دي کله چه د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ او د ضد او عناد له سببه ئې حضرت ابراهیم علیه السلام په وژلو سره ویراوه نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه ئې وفرمایل: ﴿سَلَٰمٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّىٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ بِى حَفِيًّا﴾ یعنې زه د الله تعالیٰ له درباره ستا دپاره استغفار غواړم نو دوی سم له دغې وعدې سره تل استغفار کاوه، لکه چه په بل ځای کښې د «واغفرلابی» د فرمایلو تصریح هم شته د دې مطلب داسې نه دی چه ابراهیم علیه السلام د یوه هسې مشرک لپاره ښېښنه غواړی چه هغه د شرک په حالت کښې قایم ؤ. نه غرض ئې داسې ؤ چه هغه ته داسې یو توفیق ور په برخه شي چه د شرک له حالته ووځي، او د اسلام په غیږ کښې ننوځي او د اسلام قبول د هغه د خطاؤ د معافۍ سبب شي. «ان الاسلام یهدم ماکان قبله» کله چه لویو اصحابو د ابراهیم علیه السلام دغه استغفار په قرآن کښې ولوست نو د دوی په زړونو کښې هم دغه خیال پیدا شو چه مونږ ته هم ښائي چه د خپلو مشرکینو پلرونو په حق کښې استغفار وکړو. د دې خبرې جواب الله تعالیٰ داسې ورکړ چه ابراهیم علیه السلام د خپلې یوې وعدې په بناء یواځې تر هغه وقته پورې د خپل

پلار لپاره ښنه غوښتله، چه په يقيني دول (طريقه) سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوى چه د ده پلار (آزر) پر كفر او شرک او د الله تعالىٰ پر دښمنى باندى مرى ځكه چه پخوا له مرګه احتمال ؤ چه توبه وباسى، او په اسلام مشرف شى، او وبښلى شى. نو كله چه ابراهيم عليه السلام ته دغه خبره څرګنده (ښكاره) شوه چه د هغه خاتمه په كفر او شرک سره وشوه او تر مرګه پورى ئى د الله تعالىٰ د دښمنى څخه لاس وانه خيست نو ابراهيم عليه السلام هم ترى بيخى بيزاره شو. او دعاء استغفار او نور ئى ترک كړل. پخوا ئى د زړه د نرمى او شفقت لامله (له وجى) دعا كوله. كله چه د توبى او د رجوع ګرد (تول) احتمالات منقطع شول، نو ده هم د هغه د خير غوښتلو څخه لاس واخيست او دغه حادثه ئى د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله. په حديث كښى راغلى دى چه په محشر كښى به حضرت ابراهيم عليه السلام عرض كوى چه :يا اله العٰلمينه! تا زما سره داسى وعده فرمايلى وه چه ابراهيم به نه رسوا كوم مګر له دى نه به بله كومه رسوائى وى چه نن زما پلار د ګردو (تولو) خلقو په مخ كښى په دوزخ كښى غورځاوه شى په دغه وخت كښى به د ده د پلار څيره مسخ كيږى، او د كوړ (ضبع) په شكل به اوړى او پرښتى به په كشولو (راښكلو) سره هغه د جهنم په لورى بيائى. ښائى دغه به د دى لامله (له وجى) وى چه خلق ئى ونه پيژنى. ځكه چه د رسوائى دار او مدار پر پيژندلو باندى دى. كله چه د پيژندګلوى آثر په منځ كښى پاتى نشى او څوک ونه پوهيږى چه څه شى ئى په دوزخ كښى وغورځاوه نو بيا به د هغه ځوى ولى رسوا كيږى؟

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

او نه دى الله چه بى لارى كړى هيڅ يو قوم وروسته له هغه وقت چه لاره ئى وښووله دوى ته (د اسلام) تر هغه پورى چه بيان كړى دوى ته هغه څيز چه ځان ترى وساتى (او دوى بيا ځان ونه ساتى)، بيشكه الله پر هر څيز باندى ښه عالم دى.

تفسير: يعنى د حجت له اتمامه وړاندى او د حق له اظهاره پخوا پاک الله هيڅوک نه ګمراه كوى. ګمراهى دغه ده كله چه الله تعالىٰ خپل احكام په صاف او ښكاره دول (طريقه) بيان كړى او بيا د هغه امتثال ونشى، ګواكى اشاره ئى وفرمايله هغو كسانو چه پخوا له ممانعته ئى د مشركينو لپاره ښنه غوښتلى ده پر هغو باندى هيڅ يوه مؤاخذه نشته. ليكن وروسته له خبريدلو څخه داسى كار كول ګمراهى ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ
وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

بیشکه چه الله (خاص) ده لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، ژوندی کول او مړه کول کوی، او نشته تاسی ته بی له الله څخه هیڅ ولی (دوست ساتونکی له آفاتو) او نه مددګار (خلاصوونکی له بلیاتو).

تفسیر: کله چه سلطنت د ده دی نو ښائی چه د هغه حکم هم پری وچلیږی دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چه نافذ کړی د بندګانو تکلیف او کار دا دی چه بی خوفه او بی خطره د هغه په تعمیل او اجراء کښی بوخت (مشغول) او لګیا شی. او په هغه کښی د هیچا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ورنه کړی. ځکه چه بی له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَد تَّابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ
الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِن بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُ
بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

خامخا په تحقیق رجوع کړی ده الله پر نبی باندی او (پر) مهاجرینو او انصارو هغو کسانو باندی چه متابعت کړی وو دوی د نبی په وقت د تنګسی (او سختی) کښی وروسته له هغه چه نژدی شوی وو چه کاږه شی زړونه د یوی ډلی له دوی (له متابعته د نبی) بیا رجوع په رحمت سره وکړه (الله) پر دوی! بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان زیات رحم والا دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق قبوله کړه الله تعالیٰ توبه او مهربانی ئی وفرمایله پر نبی چه اذن ئی ورکړی ؤ منافقانو ته د بیرته پاتی کیدو او په مهاجرینو او په انصارو چه نفرت ئی کیده له غزا اما طبعی نه عنادی هغه مهاجرین او انصار چه پیروی ئی کړی وه د رسول صلی الله علیه وسلم په وقت د تنګسی کښی هم له طرفه د مرکب چه په لسو تنو یو اوښ رسیدلی ؤ، او هم له طرفه د توښی چه دوو تنو ته په یوه دانه د خرما ورغ تیروله، او هم له طرفه د اوبو چه سره له قلته د

مرکب اوښ به ئې حلال کړ، او د هغه په رطوباتو به ئې ساعت تیراوه، لنده ئې دا چه) د دې مشکل ساعت څخه مراد د «تبوک» د غزوې زمانه ده چه په هغې کښې څو ډوله (قسمه) مشکلات راتول شوي ؤ، سخته ګرمي، اوږده مسافه، د خرماؤ موسم د هغې زمانې د عظيم الشان يو سلطنت سره مقابله او پرې د اسلامي لښکر تعرض بيا د ظاهرې بې سروساماني داسي حالت ؤ چه يوه يوه دانه خرما به هر ورځ پر دوو تنو غازيانو باندې ويشله كيده په آخره كښې دې خبرې ته هم وار ورسيده چه ډيرو مجاهدينو به فقط يوه دانه خرما په خوله ځبيښله او بيا به ئې پرې اوبه څښلې بيا د اوبو د فقدان او نشتوالي لامله (له وجې) د اوښانو د فضلاتو په لندبلو (رطوباتو) به ئې ساعت تيراوه. سورلې په دغه اندازه لږه وه چه په لسو لسو تنو به يو اوښ وررسيده چه په نوبت سره به يو سوريده او بل به ترې ښكته كيده. د همغه ايثار جذبه او د ځان جارولو (قربانولو) جوش ؤ چه د اسلامي ډير يو وړوكي جماعت ته داسې قوت او قدرت ور په برخه كړې شوې ؤ چه په هغه سره د دنيا پر ګردو (تولو) اقوامو باندې غالب او ګرد (تول) جهان د علم او عرفان او عدل او احسان په رڼا (رنړا) سره روڼ شو. لله الحمد والمنه!

﴿ مِنۢ بَعۡدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٖ مِّنۡهُمۡ ﴾ الآية ـ وروسته له هغه چه نژدې شوې ؤ چه كاږه شي زړونه د يوې ډلې له دوى له متابعته د نبي صلى الله عليه وسلم بيا رجوع په رحمت سره وكړه الله پر دوى بيشكه چه الله پر دوى باندې ډير مهربان دى زيات رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) د الله تعالیٰ مهرباني او مراحم په محمد صلى الله عليه وسلم بيشماره دي او د دوى له بركته پر مهاجرينو او انصارو هم د الله تعالیٰ مخصوصه توجه او مهرباني ده چه دوى ئې په ايمان او عرفان مشرف فرمايلي دي د نبوي اتباع او د في سبيل الله جهاد او د مهمو امورو، د لويو عزائمو په پاى (انجام) رسولو همت او توفيق ئې وربښلى دى. بيا په هسې مشكل وقت كښې چه د ځينو مؤمنينو زړونه هم د مشكلاتو او صعوباتو سختيو له هجومه ږركيدل او لړزيدل او نژدې ؤ چه د نبي له رفاقته وروسته پاتې شي. الله تعالیٰ بيا پر دوى مهرباني وكړه او لاسونه ئې ونيوه چه دوى له سره پر داسې خطراتو او وساوسو باندې عمل ونه كړى او محفوظ ترې پاتې وى او د مؤمنينو همتونه ئې مضبوط او د دوى ارادې ئې لوړې كړې.

وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلۡجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيۡهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوبُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

او (خصوصاً) پر هغو درې تنو چه بيرته پاتې شوي وو (له قبوله د توبې) تر هغه پورې چه تنګه شوه پر دوى ځمكه (په سبب د بې التفاتى د خلقو) سره

له ارتوالی د دی (ځمکې) او تنگ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډیره غمه) او يقين ئی وکړ چه نشته ځای د پناه له (قهره د) الله (هیڅا ته) مگر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفيق د توبی سره) دپاره د دی چه توبه وباسی دوی، بیشکه چه الله هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: (يعنی بیشکه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی بالخاصه پر هغو دریو تنو چه بیرته پاتی شوی وو له تبوک نه او د الله تعالیٰ حکم ته منتظر او حیران ناست وو، او هیڅا به ورته التفات نه کاوه تر ځلویښتو ورځو پوری او بیا خپلی ښځی هم تری منع کړی شوی هم داسی رټلی ترټلی به گرځیدل تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی ځمکه) دغه دری سړی كعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربيع دی چه سره له دی چه مؤمنان او مخلصان ؤ خو د ځان آسانی او هوسائی (ارام) خوښولو په اثر بی له شرعی عذره د «تبوک» د غزوی له شرکته محروم پاتی شول کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړ نو دوی نه د منافقينو په شان د دروغو عذرونه وړاندی کړل او نه ئی د ځینو صحابه ؤ غوندی خپل ځانونه په ستنو وتړل، بلکه هغه حقیقی واقعه ئی په صافو الفاظو سره عرض کړه او پخپل قصور او کوتاهی باندی ئی په ښکاره او علانیه ډول (طریقه) اعتراف او اقرار وکړ. نتيجه داسی شوه چه د منافقينو له لوری په ښکاره ډول (طریقه) سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالیٰ ته وسپارلی شول او د «اصحاب السواری» يعنی هغو کسانو چه خپل ځانونه ئی پر ستنو پوری ترلی وو، توبه قبوله کړه شوه او د دغو دری واړو فیصله د څه مدی لپاره تادیباً ملتوی پاتی شوه وروسته د پنځوسو ورځو د تیریدلو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه د بیرته پاتی کیدلو څخه په «الذين خلفوا» کښی هم دغه مطلب دی لکه چه په بخاری شریف کښی د هم دغه كعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل شوی دی.

له دغو دری واړو څخه كعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه خپله واقعه په ډیر ښه شرح او بسط او په خورا (ډیر) مؤثر طرز سره بیان فرمایلی ده چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی دی وکتله شی دلته د هغه ځینی اجزاء نقل کاوه شی:

كعب بن مالک فرمائی: «څرنگه چه د تبوک مهم جنگ ډیر سخت او ربړ پیښوونکی ؤ، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم گردو (ټولو) اصحابو ته د عمومی تیاری حکم ورکړ، گرد (ټول) خلق د خپل طاقت او استطاعت سره موافق د سفر په سامان او اسباب جوړولو کښی مشغول او لگیا وو مگر زه قرار بيفکره او بی اندیښنی ناست وم او داسی می له خپله ځانه سره غوټه کړی وه هر کله چه وغواړم نو سم د لاسه به ځان تیاروم او له نورو غازیانو سره به گډ حرکت کوم ځکه چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره په هغه وقت کښی له ما سره هر راز (قسم) سامان او اسباب تیار ؤ او د یوه په ځای دوه سورلی له ماسره موجودی وی زه د هم دغه غفلت په نشه کښی

دوب تللي وم چه د نبي كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم له حضوره د ديرش زرو اسلامي مجاهدينو د كوچيدلو (روانيدلو) حكم صادر شو، په دغه وقت كښې هم زه په دغه چرت (خيال) كښې وم اګر كه رسول الله صلى الله عليه وسلم تللي دى، خو زه هغوى سره ملګرى يم هره ورځ به مى ويل چه نن به ځم او صبا به ځم په هم دغه نن او صبا كښې ډيرى شپې تيرى شوى كله چه رسول الله صلى الله عليه وسلم (تبوک) ته ورسيد نو ئى وفرمايل «مافعل كعب بن مالک څه وكړه كعب ځوى د مالک؟» د بني سلمه يو سړى وويل «يا رسول الله عيش او عشرت او اعجاب او غرور هغه ته اجازه نه وركوى چه له كوره د باندى ووځى» معاذ بن جبل رضى الله تعالىٰ عنه وويل چه «تا ډيره بده خبره وكړه قسم په الله خورم چه مونږ په كعب كښې پرته (علاوه) له نيكى بل هيڅ شى نه دى ليدلى» رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ګردى (تولى) خبرى په سكوت واوريدى كعب رضى الله تعالىٰ عنه وائى چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د تشريف وړلو څخه وروسته ډير زيات وحشت ماته له دغى خبرى څخه پيدا شو چه په ګردى (تولى) مدينى منورى كښې پرته (علاوه) له منافقينو او معذورانو مسلمانانو څخه بل هيڅوک په نظر نه راته په هر حال دلته زما په زړه كښې راز راز (قسم قسم) خبرى تيريدى او پرله پسى هر قسم پلمى (بهانى) مى جوړولى چه د رسول الله مبارک په حضور كښې به داسى وايم هغسى به وايم او په يوه عذر سره به خپل ځان خلاصوم څه مهال (وخت) چه دا رامعلومه شوه چه رسو ل الله صلى الله عليه وسلم په خير او عافيت سره بيرته تشريف راوړونكى دى. نو زما له زړه څخه ګرد (تول) دروغ او فريب محوه شو او دغه مى په خپل زړه كښې غوته كړه چه پرته (علاوه) له رښتيا څخه بل هيڅ شى د ده په دربار كښې په كار نه راځى او نه مى ژغورلى (بچ كولى) شى رسول الله صلى الله عليه وسلم په مسجد كښې تشريف درلود (لرلو) د دوى په حضور كښې د اصحابو لويه مجمع مشرف وه منافقينو د دروغو راز راز (قسم قسم) پلمى (تدبيرونه) او بهانى جوړولى او په هغو سره بى ئى خپل ځانونه له تنقيداتو څخه ژغورل (بچ كول) دلته زه د پاک رسول الله صلى الله عليه وسلم سره مخامخ شوم دوى ماته په غضب سره ګډ مسكى شول او په تبسم سره ئى زما د غير حاضرى پوښتنه وكړه ما عرض وكړ يا رسول الله صلى الله عليه وسلم كه په دى وقت كښې زه د دنياداراانو ځنى د كوم يوه دنيادار په مخ كښې وى نو تاسى به ليده چه په څه طلاقت او سلاست او غوړى ژبى سره به مى د دروغو پلمى (بهانى) او حيلى او حوالى جوړولى او ځان به مى بيخى صاف و پاک ګرځولى ؤ مګر دلته خو معامله داسى يوه پاک ذات سره ده چه كه زه په دروغو سره هغه له خپله ځانه موقتاً خوښ هم وګرځوم، نو لږه موده وروسته الله تعالىٰ ئى له رښتيا خبرى ځنى خبروى او په ګردو (تولو) حقائقو ئى مطلع كوى او له ما ئى خفه كوى په خلاف د هغه په رښتيا ويلو كښې اګر كه لږه شيبه تاسى له ما څخه خفه كيږئ او زه هم ناچاره ستاسى دغه خفګان پر ځان آخلم ليكن هيله (خواهش) او اميد لرم چه د الله تعالىٰ له لورى به د دغه خاتمه ښه كيږى او بالاخر هم دغه رښتيا ويل به مى د الله تعالىٰ او د رسول الله له قهره او غضبه وژغورى (بچ كړى) يا رسول الله! اصلى واقعه دغه ده چه ما سره د

دغی غیرحاضری هیڅ یو عذر نشته. په هغه وقت کښې چه زه ستاسی د هم رکابی له شرفه محروم شوم له هغه وقته څخه ماسواء په بل وقت کښې ماته هغسی دولت، شته فراخی او مقدرت نه ده په برخه شوی ، زه مجرم یم! تاسی واک (حق) او اختیار لرئ چه هر دول (طریقه) حکم زما په نسبت صادروئ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «هم دغه یو سړی دی چه رښتیا خبره ئی وکړه ښه ده! ځه! او د الله تعالیٰ فیصلی ته منتظر اوسه!»، زه پاڅیدم او له تحقیقه راڅرګنده (ښکاره) شوه چه (هلال بن امیه) او (مرارة بن الربیع) دغه دواړه سړی د واقعی په اظهار کښې ما غوندی دی نو زمونږ دری واړو په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر صادر کړ چه هیڅوک دی له دوی سره خبری نه کوی او تول دی تری بیل شی. لکه چه وروسته له دی نه هیڅ یوه مسلمان له مونږ سره خبری نه کولی او نه ئی زمونږ د سلام جواب راکاوه هغه دواړه خو په خپلو کورونو کښې کیناستل او هلته شپه او ورځ په ژړا او واویلا بوخت (مشغول) وو. زه لږ سخت او قوی وم نو د لمانځه لپاره مسجد ته حاضریدم او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به می سلام اچاوه او د دوی مبارکو شونډو ته به می کاته چه آیا زما د سلام د جواب په مقابل کښې خوځیږی که نه؟ کله چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کتل نو هغو به ماته نه کتل، مخصوص اقارب، خورا (دیر) محبوب دوستان او خپلوان هم له ما څخه پردی شوی وو په دی منځ کښې یو ورځ یوه سړی د «غسان» د باچا خط ماته راکړ چه په هغه کښې زما په دغه مصیبت باندی د همدردی او خواخوږی اظهار کړی شوی وو. او ماته ئی بلنه راکړی وه چه د هغه ملک ته ورشم چه هلته به زما دیر ښه «هرکلی» او «ښه راغلی» او عزت او احترام کیږی کله چه می هغه خط له سره تر پایه ولوست په زړه کښې می وویل چه په دغه کښې هم زما بله آزموینه او مستقل امتحان دی په پای (انجام) کښې می هغه خط وسوځاوه وروسته له څلویښتو ورځو د رسالت له درباره یو نوی بل حکم راورسیده چه زه می له خپلی ښځی څخه هم بیل شم لکه چه خپلی کدی ته می وویل چه ته دی خپلی پلارګنی کره لاړه شه! او تر هغه پوری چه د پاک الله له درباره زما په نسبت کومه فیصله صادریږی ته هملته اوسه له ګردو (تولو) څخه لویه اندیښنه او فکر ماته له دغی خبری څخه وه چه که زه په هم دغه حالت کښې مړ شم، نو رسول الله مبارک به می جنازه نه کوی او که بالفرض په هم دغو ورځو کښې (الله تعالیٰ دی نه کوی) پاک رسول الله وفات شی مسلمانان به څما تر مرینی پوری له ما سره هم دغه وضعیت (حالت) کوی. او څما مړی ته به هیڅوک نه نژدی کیږی لنده دا چه تر پنځوسو ورځو پوری زه په هم دغه مصیبت او ابتلا کښې اخته وم د پاک الله ځمکه سره له دیر ارتوالی پر ما تنګه شوه بلکه د ژوندانه دګر هم پر ما باندی بیخی تنګ شوی ؤ. ژوندون ماته له مرګ څخه سخت ښکاریده. چه یو ناڅاپه د «سلع» د غره له لوری یوه چغه وشوه «یا کعب بن مالک! ابشر یا کعب ځوی د مالک زیری دی په تا خوشاله اوسه» د دی غږ اوریدلو څخه سم د لاسه زه په سجده ولویدم، معلوم شو چه د شپی په آخره شومه کښې د پاک الله له لوری نبی علیه السلام ته خبر ورکړی شوی دی چه زمونږ توبه مقبوله شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره وروسته د صبا له لمانځه لویو اصحابو ته دغه اطلاع ورکړه شوه یو

سور زما په لوری په منده راغی، او دغه بشارت ئی ماته ورساوه مګر بل یوه سړی په ډیر اوچت آواز سره د غره له لوری هم دغه زیری راباندی وکړ. چه دغه غږ ماته د سور له راتللو څخه مخ کښی رارسیدلی وو، ما کالی (جامی) له ځانه وویستل او زیری راکوونکی ته می ورکړه او هغه می تینګ په غیږ کښی ونیوه بیا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شوم خلق دلی دلی راتله او ماته ئی تبریکات راکول له مهاجرینو څخه حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه زما مخ ته ودریده، او مصافحه ئی راسره وکړه. د رسول الله څیره له ډیری خوشالی لکه سپوږمی داسی ځلیده. او وئی فرمایل چه: «الله تعالیٰ ستا توبه قبوله کړه» ما عرض وکړ چه: «د دغی توبی تتمه دا ده چه زه خپل ګرد (تول) مال او شته د الله تعالیٰ په لاره کښی صدقه کوم» دوی وفرمایل چه: «تول نه لږ څه د ځان لامله (له وجی) هم وساته!» لکه چه ما د خیبر برخه رابیله، او نور ګرد (تول) می صدقه کړل څرنګه چه یواځی د رښتیا ویلو له برکته ماته نجات په برخه شوی ؤ. نو ځکه می له خپله ځانه سره عهد وکړ چه په هر حال او هر وقت کښی به تل رښتیا وایم، او له سره به دروغ نه وایم د دغه عهد څخه وروسته ډیر لوی او سخت امتحانات راته پیښ شول. مګر لله الحمد زه تل رښتین وم، او له رښتیاؤ څخه می ژبه نه ده اړولی. او انشاء الله تر هغه پوری چه ژوندی یم له رښتیا څخه به خوله نه اړوم د هم دغی واقعی په لوری په دغو آیتونو کښی اشاره کړی شوی ده. ګواکی پر دغو دری واړو باندی د الله تعالیٰ ړومبنی مهربانی دغه وه چه ایمان او اخلاص ئی وربښلی ؤ، او له نفاقه ئی ساتلی ؤ اوس نوی مهربانی پری دا وشوه چه د نصوح د توبی توفیق ئی هم ور په برخه کړ او بیا ئی خپل لوری ته وبلل، او د هغو ګرد (تول) تقصیرات ئی ورمعاف کړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو) وویریږئ تاسی له الله (او هسی مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چه محمد او اصحاب ئی دی)

تفسیر: یعنی له رښتینو سره صحبت وکړئ! او د هغو په شان کارونه کوئ! او وګورئ چه دغه دری سړی د رښتیا ویلو په سبب وبښل شول او مقبول وګرځیدل (او همیشه اوسئ تاسی له رښتینو سره په ایمان یا په عهد یا نیت او قول یا په دین د خدای یا په توبه کښی) منافقانو دروغ وویل او د الله تعالیٰ ویره ئی له خپلو زړونو څخه وویستله نو د (درک اسفل) مستحقان شول. (له صادقینو څخه مقصد پخپله رسول الله او د ده لوی اصحاب دی یعنی له رسول الله او د ده له لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم او ملګرو سره ملګری اوسئ! او مخالفت تری مه کوئ! ځینی وائی چه صادقین ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه وائی

چه حضرت علي ترې مطلوب دی. علی الاکثر دغه صادقين، راشده خلفاء بولی په تفسیر وحیدی کښې ليکلی دی چه سید علامه رحمة الله عليه ويلی دی له دی آیت نه معلومه شوه چه اجماع حجت دی).

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

نه دی روا دپاره د خلقو د مدينې او هغه چاته چه چاپېر د دوی دی له (صحرائی) عربو څخه دا کار چه بيرته پاتی شی دوی (يعنی نه دی بيرته پاتی کيږی) له رسول د الله نه (په تلو د غزا کښې) او نه (دا چه) مينه به کوی دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه (چه خپل ځانونه د رسول له ځانه زيات وبولی او خپل ځانونه د جهاد له شدائدو څخه وساتی) دغه (وجوبی متابعت او نهی د مخالفت) په سبب د دی دی چه بيشکه دوی چه دی نه رسيږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوږه په لاره د الله کښې او نه ږدی دوی قدمونه پر کوم ځای (له ځايونو د کفارو داسی قدمونه) چه په قهر سره راولی (دغه قدمونه) کفارو لره او نه رسيږی دوی هيڅ دښمن ته په رسيدلو سره (چه وژل يا بنديان کول يا لوټ کول د هغو دی) مگر ليکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر يوه له دغو مذکوره‌ؤ شيانو عمل نيک، بيشکه چه الله نه خرابوی اجر (ثواب) د نيکی کوونکو.

تفسير: يعنی داسی نه دی په کار چه رسول الله صلی الله عليه وسلم تکليفونه او رېړونه (زحمتونه) وگالی (برداشت کړی) او مونږ په آرامی او هوسائی(آسانۍ) سره کينو. په حديث کښې راغلی دی چه ابوخثيمه رضی الله عنه هم د «تبوک» له غزوی څخه بيرته پاتی شوی ؤ. او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د روانيدلو څخه وروسته خپل باغ ته ولاړ او هلته په يوه گڼ يخ

سوری کښې پر خپل پالنګ باندی وغځيده د ده خپله ښځه چه ډيره حسينه او جميله وه په مخ کښې ګرځيدله او په شاؤخوا ځمکې باندی ئی اوبه شيندلې او ښه ئی يخه کړی وه او بيا ئی پرې پوځی (بوريا) وغوړوله د خرماؤ تازه واښکې (وړی) ئی په مخ کښې ورته کيښودل يخی اوبه او نور خوندور خواړه ئی ورحاضر کړل يو ناځاپه ابوخثيمه رضی الله تعالىٰ عنه د دی عيش او استراحت د سامان د ليدلو ځخه وترهيده او د بريښنا په شان د ده په وجود کښې يو اور بل شو او له خپله ځانه سره ئی وويل: توبه له دغسی ژوندون چه زه په يخ سوری کښې ناست يم او يخی اوبه څښم او د يخی وياله او سيوری او باغ او ميوی ځخه مستفيد کيږم او د پاک الله محبوب رسول صلی الله عليه وسلم په داسی سخته ګرمی او تودی سيلی کښې د تندی او لوږی په شدت په ډاګ او چول بيابان، کندو او رغو کښې غزا ته رهی (روان) دی. په مجرد د پيدا کيدلو د دی خيال سم د لاسه خپل د سورلی اوښه ئی وغوښتله او چاړه ئی په خپل غاړه کښې واچوله او نيزه ئی په لاس کښې واخيستله او د غازيانو د پلو په کرښو رهی (روان) شو. د ده اوښه ډيره ګرندی د باد په شان تله بالاخر د غازيانو له لښکر سره يو ځای شو، رسول الله صلی الله عليه وسلم له لری ځخه وليد چه يو سور د شګو پر کوڅو ډير ژر ژر رادرومی نو وئی فرمايل: «کن ابا خثيمه ـ شه ابو خثيمه» يعنی ابو خثيمه دی وی، لږ څه وروسته ګردو (تولو) وليده چه همغه سور ابوخثيمه ووت رضی الله تعالىٰ عنه وعن سائرالصحابة و رضوا عنه.

﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ﴾ الآية ـ دغه وجوبی متابعت او نهی د مخالفت په سبب د دی دی چه بيشکه دوی چه دی نه رسيږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوږه په لاره د الله کښې او نه ږدی دوی قدمونه په کوم ځای له ځايونو د کفارو داسی قدمونه چه په قهر راولی دغه قدمونه کفارو لره او نه رسيږی دوی هيڅ دښمن ته په رسيدلو سره چه وژل يا بنديان کول يا لوټ کول د هغو دی مګر ليکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر يوه له دغو مذکوره‌ؤ شيانو عمل نيک بيشکه چه الله نه خرابوی اجر او ثواب د نيکی کوونکو.) سره له دی چه په دغو پيښو کښې اکثره شيان لکه لوږی، تندی رسيدل او تکاليف او ربړونه (زحمتونه) ګالل (برداشت کول) اختياری امر نه دی. سره له دی د جهاد د نيت په برکت د دغو غيراختياری شيانو په مقابل کښې هم صالحه اعمال د دوی د حسناتو په دفتر کښې ليکلی کيږی او په هغو باندی پاک الله دوی ته لوی ثواب او ښه اجر مرحمت فرمائی

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

او نه لګوی دوی (په جهاد کښې) هيڅ يوه نفقه وړه (يعنی لږه) او نه لويه او نه قطع کوی هيڅ يو ميدان (يا کنده يعنی ځمکه په کفارو پسی) مګر

خو ليکلی شی (ثواب د) هغه دوی ته (دغه ليکل) لپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ډيرو ښو نيکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی (په لاره د الله کښی)

تفسیر: (یعنی نه صرفوی دوی صرفول لږ لکه پاتی تمرئ، یا نعل د آس یا کوم پاو غله یا میوه لکه ابو عقیل رضی الله تعالیٰ عنه په شان او نه ډیره لکه عثمان بن عفان او عبدالرحمٰن رضی الله تعالیٰ عنهما پشان او نه قطع کوی دوی کومه کنده په کفارو پسی مگر چه لیکلی کیږی دوی ته ثواب د هغه او دا لیکل لپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ډیرو غورو او نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی په لاره د الله کښی) یعنی د ډیر ښه عمل به ډیره ښه جزا ورکوی.

ښکاره دی د غازیانو لوی عزت په ژوندون د دی دنیا او آخرت

کله چه پر متخلفینو د جهاد دغسی عتابونه راغلل نو مومنانو پخپلو منځونو کښی سره وویل چه که پس له دی نه بیا غزا پیښه شوه نو تول به ځو له ځرمی (سیلمی) غزا ته نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

او نه دی مؤمنان داسی چه ووځی تول له ځرمی «سیلمی» (غزا یا د علم طلب ته په هر وقت کښی)، نو ولی نه ځی له هری ډلی له دی مؤمنانو نه یو تولی (او نور دی پاتی شی په کور) دپاره د دی چه پوه پیدا کړی دغه (تلونکی) په دین کښی او دپاره د دی چه خبر ورسوی قوم خپل ته کله چه بیرته راشی دوی په لوری د هغوی لپاره د دی چه هغوی وویریږی (له الله او ځانونه وژغوری (بچ کړی) له معاصیو)

تفسیر: په تیرو رکوعاتو کښی «جهاد» ته د تللو فضیلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر ؤ. ممکن ؤ چه چا داسی گڼلی وی چه تل په هر جهاد کښی د گردو (تولو) مسلمانانو وتل فرض العین دی، په دغه آیت کښی ئی وفرمایل چه تل دغسی عمومی وتلو ته څه ضرورت نشته.

او نه مصلحت دی چه ټول مسلمانان سره یو دم د جهاد لپاره ودرېږي او ور ووځي بلکه دا مناسب دی چه له هرې قبیلې او هر قوم ځنې یو ډله «جهاد» ته ووځي او نور ګرد (ټول) دی پخپلو کارونو او ضروریاتو کښې مشغول او لګیا اوسي. اوس که نبي کریم صلی الله علیه وسلم په خپل نفیس نفس «جهاد» ته تشریف یوسي، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ځي دوی به د نبي الله په صحبت کښې په سلهاؤ حوادثو او واقعاتو عبور کوي او د دینیه ؤ احکامو پوه او علم به حاصل کړي، او د بیرته راتګ په وخت کښې به خپلو پاتې شویو اقوامو ته د خپل زیات علم او تجربې په بناء له نیکۍ او بدۍ ځنې خبر ورکوي او فرض ئې کړئ که رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله په مدینې منورې کښې تشریف ولري نو هغه خلق چه جهاد ته نه دي تللي. د دوی له صحبته مستفید کیږي، او دیني خبرې ورځنې زده کوي. او د مجاهدینو په غیاب کښې به هغه د وحی او معرفت خبرې چه اوریدلې او زده کړې ئې دي، هغه به مجاهدینو ته د بیرته راتګ په وقت کښې آوروي، او دوی به پرې پوهوي د آیت په الفاظو کښې د عربي ترکیب په اعتبار دواړه احتماله شته کما فی روح المعاني وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: «ښائي چه له هره قومه ځنې څه خلق او سرې د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په صحبت کښې واوسي چه دیني علم زده کړي. او نورو پاتې شویو ته ئې هم وروښیي. اوس رسول الله مبارک په دغې دنیا کښې نه دی موجود لیکن دیني علوم او علماء موجود دي. او د علم طلب فرض کفائي دی. او جهاد هم فرض کفائي دی. هو! که په کوم وقت کښې د امام له لورې نفیر عام وشي، نو فرض العین ګرځي په «تبوک» کښې هم دغه صورت ؤ نو ځکه د هغو کسانو ځنې چه بیرته پاتې شوي وو پوښتنه وشوه والله اعلم. د ابو حیان رحمة الله علیه په نزد دغه آیت د «جهاد» لپاره نه دی بلکه د علم د طلب په مورد کښې دی د جهاد او طلب العلم د آیتونو په منځ کښې دا مناسبت دی چه په دواړو کښې خروج فی سبیل الله دی او د دواړو غرض او غایه د دین احیاء او د کلمة الله اعلاء ده. په یوه کښې (چه جهاد دی) د توري په ذریعه او په بل کښې (چه د علم طلب دی) د قلم او ژبې او نورو په وسیله.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَٰتِلُوا۟ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا۟ فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) جنګ کوئ تاسې له هغو خلقو سره چه نژدې (او خرمې) دي تاسو ته له کفارو او ودې مومې دوی په تاسې کښې کلکوالی (زیږ والی، تندی په اقوالو او افعالو)، او پوه شئ (ای مؤمنانو) چه بیشکه الله له پرهیزګارانو سره دی (په اثابت، حفاظت او اعانت کښې)

تفسير: جهاد فرض كفائي دى چه له طبيعي ترتيبه سره موافق پرومبنى له هغو كفارو سره وكړ شي چه مسلمانانو ته ډير نژدې وى، بيا له هغو سره چه دوى ته نژدې وى، هم داسې درجه په درجه ښائي چه د جهاد حلقه او دائره وسيعه او ارته شي. د نبى كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم او د راشده‌ؤ خلفاؤ رضى الله تعالىٰ عنهم جهاد په هم دغه ترتيب سره شوى دى. په دفاعي جهاد كښې هم د فقهي عالمانو هم دغه ترتيب غوره كړى دى. چه پر هغه اسلامي ملك باندى چه كفار چپاو (حمله) وروړى د هغه ملك په مسلمانانو واجب دى چه د هغو دفاع وكړى. كه هغوى كافي نه وى يا لتى (ناراستى) يا سستى كوى، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبيږى چه دوى ته متصل او نژدې پراته وى كه هغه هم كافي نه وى. نو بيا پر هغو هم لازميږى چه له دوى سره متصل پراته وى هم داسې كه ضرورت واقع شي نو درجه په درجه له مشرقه نيولى تر مغرب پورى به جهاد پرله پسې فرضيږى.

«وليجدوا فيكم غلظة ـ او ودې مومى دغه كفار په تاسى كښې اى مسلمانانو كلكوالى تندى زيږ والى او هم په اقوالو هم په افعالو كښې او د جنګ په وقت كښې ښائي چه بالخاصه له تاسى څخه صبر او شجاعت او ميړانه (بهادرى) ښكاره شي او سختى راولوئ تاسى پر كفارو باندى. په رښتيا سره چه) د مؤمن شان دا دى چه د خپل اسلامي ورور په مقابل كښې نرم بردبار وى او د الله تعالىٰ او د رسول الله د دښمنانو په معاملې كښې ډير كلك، تند، څيږ او شديد وى. تر څو د هغه د نرمي او سستي له ليدلو څخه دښمنان پرى زړور او جرئ نشي: ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (٦ جزء د المائدې ٥٤ آيت (٨) ركوع) ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ (٢٦ جزء د الفتح ٢٩ آيت (٤) ركوع) ﴿جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ (١٠ جزء د التوبة ٧٣ آيت (١٠) ركوع)

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ او پوه شئ اى مؤمنانو چه بيشكه الله له متقيانو پرهيزګارانو سره دى په اثابت حفاظت او اعانت كښې) يعنى د الله تعالىٰ څخه ويريدونكو كسانو ته نه ښائي چه له هيڅ كوم يوه كافر قوم څخه وويريږى يا د هغو په مقابل كښې ځان ښكته وګڼى او هر څومره چه مسلمانان د الله تعالىٰ څخه وويريږى، تر هغه وقته پورى او په همغى اندازى دوى به كفارو باندى برى او غلبه مومى اى پاک الله ته زمونږ زړونه له خپلي ويرى او مينى څخه ډک كړى!

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا ۚ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم

مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

او كله چه نازل كړى شي كوم سورت (برخه د قرآن) نو ځيني له دغو منافقانو هغه دي چه وائي (په منځ خپل كښي تمسخراً) كوم يو دى له تاسو چه زيات كړ هغه ته دى سورت ايمان (وفرمايل الله) نو هر څه هغه كسان چه ايمان لرونكي دي نو زيات كړ (دغه سورت) دوى ته ايمان حال دا چه دوى خوشاليږي. او هر څه هغه كسان چه په زړونو د دوى كښي مرض (د نفاق، شك او كفر) دى نو زياتوى (دا سورت) دوى ته گندگي پر گندگي د دوى (چه كفر او شك دى) او مرى دوى په دى حال چه دوى كافران دي.

تفسير: هر كله چه كوم قرآني سورت نازليده نو منافقينو به په خپلو منځونو كښي يو له بله سره، يا له ځينو ساده او ضعيف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لورى ويل: څرنگه صاحبه! په تاسي كښي د كوم كوم سړي ايمان دغه سورت در زيات كړ؟ مطلب به ئي داسي ؤ چه معاذ الله په دغه سورت كښي څه شي ايښي دي؟ او كوم حقائق او معارف پكښي شته چه د ايمان او ترقي موجب وگڼل شي؟ پاك الله د دوى د دغي وينا داسي جواب وفرمايه: بيشكه چه د مؤمنانو ايمان ته د الله تعالىٰ د كلام له آوريدلو څخه ترقي، تازه‌گي او تزئيد ور په برخه كيږي او د هغو زړونه مسرور او منشرح كيږي هو! د هغو كسانو په زړونو كښي چه د كفر او نفاق رنځوري او گندگي وي. نو د دوى په رنځوري او گندگي كښي تزئيد كيږي، تر دى حده پوري چه دغه رنځوري به د دوى ساه وباسي بيا به ئي پريږدي.

د باران طبع ښكاره ده بى له ده نه هيڅ ژوند نشته
باغ كښي گل ترى زرغونيږي په شوري كښي ئي خوند نشته

حضرت شاه صاحب په بل ډول (طريقه) سره د دى آيت تقرير كړى: «يعني د الله تعالىٰ كلام چه د هر مسلمان د زړه د خطرى سره موافق واقع كيږي، نو دوى خوښيږي، او وائي سبحان الله! دغه آيت زما ايمان او يقين لا زيات كړ. هم داسي كله چه په كوم سورت كښي د منافقينو پټ عيوب ښكاره شي، نو دوى له ډيري شرمندگي ځانونه ناغرضه اچولي وائي بيشكه دغه كلام زمونږ يقين او ايمان زيات كړى دى. ليكن څرنگه چه دغه وينا له خوښي او انشراح څخه نه وه او يواځي د خجالت د لرى كولو لپاره ئي ويل نو ځكه ئي داسي توفيق ونه موند چه وروسته توبه وكړي او په اخلاص د زړه او رښتيا سره د حق پيروى وكړي. بلكه لا له پخوا څخه زيات د خپل عيب د پټولو په فكر او تدبير كښي لويدل. هم دغه دى په گندگي باندى گندگي عيب والاؤ ته لازم دى چه د نصيحت له آوريدلو څخه وروسته د خپل ځان اصلاح وكړي نه دا چه بالعكس له ناصحه خپل ځان پټ كړى.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

آيا (فکر نه کوی) او نه ګوری دوی چه بیشکه دوی مبتلا کولی شی (په دول دول (قسم قسم) مصائبو) په هر یوه کال کښې یو کرت یا دوه کرته بیا له سره هغوی نه کوی توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلی (په دی ابتلاء)

تفسير: یعنی لږ تر لږه په هر کال کښې یو ځلی یا دوه ځلی دغه منافقین په فتنه او آزموینه کښې غورځول کیږی مثلاً قحط رنځوری او په نورو ارضی یا سماوی آفتونو کښې مبتلا کیږی. یا د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانیه او ښکاره څرګندیږی یا د جنګ او جهاد په وخت کښې د دوی ویره، بې‌زړه‌توب او نفاق او د زړه شیره ښکاره کیږی مګر دوی داسی بې‌حیا او بدباطن واقع شوی دی چه له سره ئی سترګی نه شرمیږی، او سره له تنبیهاتو بیا هم په سمه لاره نه راځی او نه له خپلو پخوانیو خطاؤ څخه توبه وباسی او نه وروسته له دی نه پند او نصیحت قبلوی.

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (چه پکښې عیب وی د منکرینو) نو وګوری ځینی د دوی ځینو نورو ته (په قهر له آوریدلو د عیبونو خپلو، حال دا چه وائی) آیا وینی تاسی کوم یو (د مسلمانانو که چا دوی نه لیدل نو پاخیدل به) بیا به لاړل (له مجلسه)، ګرځولی دی الله زړونه د دوی (له تولو نیکیو) په سبب د دی چه دوی هسی قوم دی چه نه پوهیږی (په ګټه (فائده) او تاوان خپل)

تفسير: یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلسه څه ګرځی الله تعالیٰ د دوی زړونه ګرځولی دی چه دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان او عرفان د خبرو پوهیدل او قبلول نه غواړی.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

خامخا په تحقيق راغلى دى تاسى ته يو رسول له جنسه ستاسى چه ډير سخت درونډ دى پر ده باندى هغه كار چه تاسى تكليف مومئ (له هغه) ډير حرصناک دى په (هدايت د) تاسى خاص پر مؤمنينو باندى نهايت شفيق ډير مهربان دى.

تفسير: (يعنى خامخا په تحقيق راغلى دى تاسو ته اى انسانانو له جنسه د تاسى، يا خامخا په تحقيق درغلى دى تاسى ته اى عربو له هم ژبى د تاسى، يا خامخا په تحقيق درغلى دى تاسى ته اى قريشو له نسب د تاسى څخه رسول او استاځى) چه د هغه حسب، نسب، اخلاق، اطوار، ديانت او امانت او نور ګرد (تول) صفات تاسو ته معلوم دى، او ښه پرى پوه او واقف يئ (چه ډير سخت او درونډ دى په ده هر هغه كار چه په محنت او مشقت كښى لوېږئ پرى تاسى) يعنى له هر هغه شى څخه چه تاسى ته تكليف يا سختى رسيږى، هغه پر ده باندى ډير سخت او درونډ دى په هرى ممكنى طريقى سره رسول الله هم دا غواړى چه د ده پر امت باندى آسانى وى. او دنيوى او اخروى عذاب څخه محفوظ پاتى وى نو ځكه هغه دين چه دوى له خپله ځانه سره راوړى دى هغه سهل او آسان او بى تكليفه او پوست دى. او خپلو كاردارانو ته هم دغه نصيحت كوى چه «يسروا ولا تعسروا آسانى كوئ! سختى مه كوئ پر خلقو».

«حريص عليكم» الايه - ډير حرصناک دى په هدايت د تاسى اى مؤمنانو يعنى په ايمان او صلاحيت د تاسى پر مؤمنانو باندى كه له تاسى وى كه له پخوانيو امتونو وى نهايت شفيق او مهربان دى) يعنى ستاسى د خير غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتياق او بيقرارى د دوى په زړونو كښى شته هغه خلق چه د دوزخ په لورى منډى وهى هغوى له ملاوو څخه پرله پسى نيسى او د هغه څخه ئى ستنوى (منع كوى). د ده لوى كوښښ او آرزو دا ده چه د الله تعالىٰ بنده‌ګان اصلى ښيګنو (نيكو) ته ورسيږى، او حقيقى برى وعمومى د جهاد او د نورو مقصد هم يواځى وينى تويول نه دى. بلكه د مجبوريت په حالت كښى د ډيرى سختى جراحى (آپريشن) په وسيله د بنى نوع انسانى فاسد او مسموم اعضا پرى كاوه شى. او خراب جراثيم ترى تعقيم او رتل كيږى او د عمومى مزاج په صحت او اعتدال سره ساتى.

كله چه رسول اكرم په دغى اندازى پر ګرد (تول) عالم مهربان او د دوى خير غوښتونكى دى، نو ظاهر دى چه دوى مخصوص د ايماندارانو پر حال بې‌اندازى شفيق او مهربان دى.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

نو كه وګرځيدل دا (خلق له ايمان راوړلو په تا باندى) نو ووايه كافى دى ماته الله نشته هيڅ لايق د عبادت مګر هم دى، (خاص) پر هم ده توكل (اعتماد) كړى دى ما حال دا چه هم دى رب (مالک) د عرش عظيم دى.

تفسير: يعنى كه ستاسى د دى عظيم الشان شفقت او خير غوښتلو او زړه سوى قدر، خلق ونه كړى نو هيڅ پروا نشته فرض ئى كړئ كه ګرد (تول) جهان له تاسى څخه مخ وګرځوى نو يواځى پاک الله تاته بس او كافى دى، چه ماسوا له هغه بل هيڅوک نه د عبادت او د بنده ګى وړ (مستحق) او لائق، او نه د توكل او اعتماد مستحق كيدى شى، ځكه چه د ځمكى او آسمان سلطنت او د عرش عظيم (شهنشاهى تخت) مالک هم دى دى او ګردى (تولى) نفعى او اضرار، هدايت او ضلالت د هم ده په قدرت كښى دى.
فائده: په ابو داؤد شريف كښى له ابوالدرداء رضى الله تعالىٰ عنه څخه روايت دى: هر هغه سرى چه صبا او بيګاه اوه اوه ځلى ﴿ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴾ ولولى، الله تعالىٰ به د ده د ګردو (تولو) همومو او غمومو دپاره كافى شى باقى د عرش د عظمت په متعلق كه مو د تفصيلاتو د لوستلو شوق وى، نو د هم دى آيت په ذيل او لمن كښى دى د «روح المعانى» مضامين ولوستل شى!

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالىٰ وحسن توفيقه اللهم تب علينا واجعل لنا براءة من النار انک انت التواب الرحيم.

سورة يونس مكية وهى مائة وتسع آيات واحد عشر ركوعا
عدد تلاوتها «١٠» وعدد نزولها «٥١» نزلت
بعد بنى اسرآئيل
د «يونس» سورت مكى دى يو سل او نهه آيتونه او يوولس ركوع لرى. په تلاوت كښى (١٠) او په نزول كښى (٥١) سورت دى د «بنى اسرائيل»
له سورت څخه وروسته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ①

دغه (سورت) آيتونه دى د كتاب (قرآن) ډک له حكمته

تفسير: دغه آيتونه د داسې مضبوط او محکم کتاب دي چه د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده الفاظ ئې د دې لامله (له وجې) محکم او مضبوط دي. چه تل له تبديلې او تحريفه محفوظ دي علوم ئې له دې جهته مضبوط او پاخه دي چه ډير زيات سم له عقله او حکمته سره دي احکام ئې له دې سببه ښه او جيد دي چه وروسته له دې بل کوم ناسخ کتاب راتلونکې نه دې اخبار او قصص ئې هم بيخي ښه او درست او د واقعي سره موافق دي. کله چه عليم او حکيم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم په زور رانازل کړې دې نو ولې به هم داسې نه وي.

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا
إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ
قَدَمَ صِدْقٍ عِندَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾

آيا دې خلقو ته تعجب (له دې خبرې) چه وحي وکړه مونږ يو سړي ته له (ښتينو د) دوى نه چه وويروه خلق (کفار له عذاب د الله) او زيرى ورکړه هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړى دى چه بيشکه شته دوى ته مرتبه لويه ښتينى (د قول او د عمل خپل) په نزد د رب د دوى، نو وائى دا کافران چه بيشکه دغه (محمد) خامخا کودګر دى ښکاره

تفسير: يعني په دغه کښې د حيرانتيا او تعجب څه خبره ده؟ چه پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدايت لپاره همغسې يو انسان مامور کړى، او هغه ته ئې خپل داسې پيغام ورليږلى وى چه پر هغه نور کسان بلاواسطې خبر نشي او دغه رسول صلى الله عليه وسلم ګرد (تول) مخلوق د خالق د نافرمانۍ د مهلکو نتائجو او عواقبو څخه خبروي او د الله تعالىٰ د احکامو منونکو ته زيرى او بشارت ورکړي چه د رب العزت په دربار کښې د صالحو نيکو اعمالو په برکت په ايمان او طاعت او شفاعت د حضرت او نورو ډيرو لويو مرتبو او خورا (ډيرو) هسکو درجو ته رسيږي. او ډير اعلىٰ سعادت او اقصى کرامت او ازلي فلاح او ابدي صلاح د دوى په برخه کښې ليکلى شوى ده. (نو وائى کافران پس له راتلو د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم چه په تحقيق دا سړى خامخا ساحر او کودګر دى ښکاره) يعني قرآني وحي ته د ده د فوق العاده مؤثريت او بى نهايته بلاغت له سببه کودى (جادو) او د هغه راوړونکي ته ساحر (کودګر) وائي.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه (په کامله قدرت خپل سره) په شپږو ورځو کښی بیا ئی استویٰ وکړه پر عرش باندی تدبیر کوی د تولو کارونو (په بالغه حکمت خپل سره)، نشته هیڅ شفیع (چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی) مګر وروسته له اذنه د الله دغه الله (چه موصوف دی په دی صفاتو) رب ستاسی دی نو عبادت کوئ تاسی د هم ده، آیا (فکر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسیر: (فی ستة ایام) یعنی په دومره یوه مدت کښی چه د شپږو ورځو سره برابر ۇ (په تعین د مقدار د دغو (٦) ورځو کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی د اکثرو علماؤ په نزد له دغو ایامو څخه مراد مقدار د ایام د ورځو د دنیا دی چه متقرر ۇ په علم د الله کښی) او یوه ورځ د (ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه) د تفسیر سره موافق د یو زر کلونو سره برابره اخیسته کیږی. ګواکی په شپږو زرو کالو کښی اسمان او ځمکه او نور ګرد (تول) سره تیار شوی دی. بلاشبه پاک الله قادر ۇ چه په یوه آن کښی ئی ګرد (تول) مخلوقات پیدا کړی وی، لیکن د ده د حکمت اقتضاء هم داسی وشوه چه په تدریج سره ئی پیدا کړی ښائی چه خپلو بندګانو ته په دی سره ښوونه کوی چه سره له قوته او قدرته لازم دی چه هر کار دی په پوهی تأنی او متانت سره وکړئ، او هم په تدریجی تخلیق کښی د یو ناڅاپه او دفعتاً پیدا کولو په نسبت د دغی خبری اظهار په ښه ډول (طریقه) سره کیږی چه الله تعالیٰ بالاضطرار بلا اختیار فاعل نه دی بلکه د هر څیز وجود بالکلیه د ده له مشیت او اختیار سره تړلی دی هر کله چه وغواړی او په هر ډول (طریقه) چه وغواړی هممغسی ئی کوی.

«ثم استوی علی العرش» بیا ئی استویٰ وکړه په عرش باندی) د الاعراف د سورت د (٧) رکوع کښی هم داسی آیت تیر شوی دی، دلته دی هم د هغو فوائدو څخه فائده واخیستله شی.

«یدبرالامر» تدبیر کوی د تولو کارونو په بالغه حکمت خپل سره) یعنی د ګردو (تولو) مخلوقاتو تدبیر او انتظام د الله تعالیٰ په بالغه حکمت او قاهره قوت کښی دی.

«ما من شفیع الامن بعد اذنه» نشته هیڅ شفیع چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی مګر شفاعت کولی شی وروسته له اذنه د الله) یعنی شریک او حصه دار د ده په الوهیت کښی څوک چیری کیدی شی هم دغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کښی بی د ده د حکم او اجازی

څخه امکان نه لري او هيڅوک بې د الله تعالیٰ د ارادې څخه د سپارښت دپاره هم شوندې نشي خوځولی.
«ذلکم الله ربکم» الايه دغه الله چه موصوف دی په دې صفاتو رب ستاسې دی نو عبادت کوئ د هم ده، آیا فکر نه چلوئ نو پند نه آخلئ تاسو) يعني ښه فکر وکړئ چه د داسې رب څخه ماسواء چه صفات ئې پاس بيان شول، بل څوک شته چه هغه د بندګۍ او عبادت وړ (لائق) وي؟ بيا نو تاسې څرنګه جرائت او ځغردی (ضد) کولی شئ چه د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاه او برحق حکيم له احکامو او د ده د رسول له احکامو څخه محض د وهمونو او ګمانونو په اثر انکار، او هغه ګرد (تول) سره دروغجن کوئ؟

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ④

خاص هم ده ته ورتله ستاسې دی د تولو وعده کړې ده الله وعده حقه، بيشکه دی اول پيدا کوي دا مخلوق بيا ژوندي کوي ئې (پس له مرګه) لپاره د دې چه جزا ورکړي هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) په عدل، انصاف سره (چه خورا (ډيره) وړه نيکي هم نه ضائع کيږي)، او هغه کسان چه کافران شوي دي شته دوی ته څښل له ايشيدلو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دې چه وو دوی چه کافران کيدل.

تفسير: يعني له هم ده څخه ستاسې ابتداء او د هم ده په لوري ستاسې انتهاء ده او په آخر کښې تول د ده په لوري ورتلونکي يئ بيا د ده او د ده د رسولانو د احکامو څخه څرنګه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ
يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ⑤

الله هغه ذات دی چه گرځولی ئی دی (تکلیځ د) لمر رون (ځلیدونکی) او (تیکلیځ د) سپوږمی روښانه او مقدر (مقرر) کړی ئی دی هر یوه ته منزلونه لپاره د دی چه پوه شئ تاسی په شمیر د کلونو او په حساب (د میاشتو او ورځو او نورو)، نه دی پیدا کړی الله دا څیزونه مگر په حقه (او تدبیر سره، په تفصیل سره بیانوی (ظاهروی الله) دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه پری پوهیږی

تفسیر: د ځینو په نزد «نور» له «ضیاء» څخه عام دی. «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وائی چه زیات رون او ځلیدونکی وی. ځینی وائی هغه چه رنا ئی ذاتی وی «ضیاء» ده، او هغه چه له بل شی مستفاد او مستنار او رنا (رنړا) کیږی هغه «نور» دی. د لمر رنا (رنړا) په دغه عالم الاسباب کښی د بلی کړی ځنی نه حاصلیږی، د سپوږمی رنا (رنړا) البته د لمر له رنا (رنړا) څخه مستفاده ده او ځینو محققانو په دواړو کښی دغه فرق راښوولی دی چه «نور» مطلق رنا (رنړا) ته وائی «ضیاء» او »ضوء» د هغی د انتشار (خوریدلو) نوم دی. د لمر د رنا (رنړا) انتشار څرنگه چه زیات دی نو ځکه هغه ئی په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه والله اعلم بمراده.

«وقدره منازل»- او مقدر او مقرر کړی دی الله تعالیٰ دی هر یوه ته منزلونه) یعنی هره ورځ ئی په تدریج سره تنقیص او تزئید کوی. ﴿وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾ (۲۳ جزء د یٰسٓ شریف (۳۹) آیت (۳) رکوع) د هیئت علماؤ د سپوږمی دوری شمیرلی دی او اته ویشت منازل ئی ورته مقرر کړی دی چه پر دوولسو برجونو منقسم دی. په قرآن کریم کښی خاص د هغو مصطلحات نه دی مراد بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج تری مراد دی.

«لتعلمواعددالسنین والحساب» - لپاره د دی چه پوه شئ تاسی په شمیر د کلونو او په حساب د میاشتو او ورځو او نورو) یعنی د کلونو حساب او د میاشتو او ورځو وړوکی او لوی شمیر گرد (تول) د لمر او سپوږمی په حرکاتو تړلی دی. که لمر او سپوږمی نه وی، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتی، کال او نور به څرنگه متعین کیدل؟ حال دا چه برسیره پر دنیوی ژوندون او د معاشی چارو، د ډیرو شرعیه ؤ احکامو د اوقاتو تاکل (مقررول) او تعین هم په هم دغه لمر او سپوږمی سره کیږی (اسلام وقت ته ډیر قیمت او اهمیت ورکوی او د اکثریه ؤ شرعیه ؤ امورو اداء او انجام په اوقاتو پوری منوط دی.)

«ما خلق الله ذلک الا بالحق» - نه دی پیدا کړی الله تعالیٰ دا څیزونه مگر په حقه او تدبیر سره) یعنی د فلکیاتو سلسله هم داسی خوشی چتی (بیکاره) شی او کیف ما اتفق نه ده بلکه له ډیر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندی چلیږی، او په زرهاؤ فوائدو او حکمتونو باندی مشتمله ده.

«یفصل الآیات لقوم یعلمون» - په تفصیل سره بیانوی الله تعالیٰ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم

چه پری پوهیږی) یعنی پوه خلق او عقلاء د مصنوعاتو د دغه نظام له کتلو څخه د پاک قادر حکیم الله سراغ او پته لګوی او د مادیاتو له انتظامه د روحانیاتو د عالم په متعلق هم اندازه لګوی. چه په هغی روحانی دنیا کښی څرنګه لمر او سپوږمی پاک الله پیدا کړی دی او هم دغو ته انبیاء او مرسلین وائی.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

بیشکه په اختلاف د شپی او ورځی کښی (چه تل اوږدیږی او لنډیږی او یوه په بلی پسی راځی یخ او ګرمیږی او په هغو څیزونو کښی چه پیدا کړی دی الله په آسمانونو کښی او ځمکه کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) دپاره د قوم چه ویریږی (له رحمانه او ځان ساتی له عصیانه).

تفسیر: بلا شبهه د دنیا په هر وړوکی او لوی شی کښی د الله تعالیٰ د وجود او د وحدانیت دلیل موجود دی

وفی کل شئ له آیة تدل علیٰ انه واحد

په هر شی کښی دی دلیل چه الله دی بی مثیل

هم داسی یو بل آیت په (۲) جزء د «البقرة» په (١٦٤) آیت (۲۰) رکوع کښی تیر شوی دی چه د هغه په ذیل کښی په بسط او تفصیل دغه د قدرت نښی بیان شوی دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

بیشکه هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات زمونږ (او له آخرته منکران دی) او خوښ دی په دی ژوند لږ خسیس او آرام ئی نیولی (راضی شوی دی) په دی (ژوند پوری او له حشره غافلان دی) او هغه کسان چه دوی له آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ نه غافلان دی. دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د

دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسير: يعنی له دنيا سره ئی داسی زړه ونښلاوه او هسی په کښی مشغول او لګيا شول چه له آخرته او د الله تعالیٰ د مخامخ کيدلو او ليدلو څخه بيخی بی‌پروا شول او هم دغه د خو ورځو ژوندون ئی د ځان مقصود او معبود وګرځاوه او د قدرت په هغو نښو او دلائلو ئی چه پاس ياد شول له سره هيڅ غور او تامل ونه کړ چه داسی مضبوط او حکيمانه نظام خو هم داسی بيکاره او چټی (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دی لويی کارخانی څخه کوم خاص مقصد او مدعا شته. بيا نو هغه ذات چه اول ځلی ئی داسی عجيبه او غريبه کارخانه او مخلوقات پيدا کړی دی هغه ته د هغه بيا پيدا کول هيڅ ګران او مشکل نه دی.
«اولئک مأوٰهم النار» الايه ـ دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور د دوزخ دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول به ئی) يعنی هر هغه شی چه دوی په زړه او دماغ سره او په ژبو او لاسو او پښو سره ګټلی دی، د هغه بدل د دوزخ اور دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَانِهِمْ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی او کړی ئی دی ښه (عملونه) وبه ښيی دوی ته رب د دوی (په آخرت کښی) لاره د جنت په سبب د (نور د) ايمان د دوی، چه بهيږی له لاندی (د کورونو او باغونو) د دوی (څلور قسمه) ويالی په باغونو د آرامی (ډک له نعمتونو)

تفسير: يعنی د ايمان په برکت او د هغه په رڼا (رڼرا) کښی پاک الله مؤمنين خپل اصلی مقصد ته (چه جنت دی) رسوی.

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

دعاوی (ويناوی) د دوی په دی جنتونو کښی (دا وی) چه په پاکی سره يادوو تا ای الله او پيشکشی د دوی به په دغه (جنت) کښی سلام وی، او

خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالميانو دی.

تفسير: يعنی كله چه جنتيان د جنت نعمتونو او د الله تعالیٰ فضل او احسان ته گوری «سبحان الله» به ووائی، او كله چه د پاک الله څخه د كوم شی د غوښتلو مينه او آرزو كوی مثل كه كوم مرغه (طير) يا ميوه يا بل شی ئی وليد او ورته ئی رغبت پيدا شو نو «سبحانک اللهم» به وائی د دی الفاظو د آوريدلو سره متصل پرښتی به هم همغه شی علیالفور ورحاضر كری. گواكی هم دغه لفظ به د گردو(تولو) دعاؤ قائم مقام وی. په دنيا كښی هم د لويو سريو كره داسی دود (رواج) او دستور دی چه كه كوم شی د ميلمه خوښ شی او تش ئی ستاينه (صفت) وكری، نو غيرتمن كوربه زيار(محنت) كوی او كوښښ به كوی چه هغه شی سم د لاسه خپل دغه ميلمه ته ورحاضر كری.

«دعوٰهم فيها سبحنک اللهم» - وينا د دوی به په دی جنتونو كښی دا وی چه په پاكی سره يادوو تا ای الله! او پيشكشی د دوی به په دی جنت كښی سلام وی.) يعنی جنتيان به د ملاقات په وقت كښی يو بل ته سلامونه اچوی. لكه چه په دنيا كښی هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی. او هم د پرښتو سلام اچول جنتيانو ته بلكه بالذات د الله تعالیٰ له لوری د سلام تحفی راتلل په پاک قرآن كښی منصوص دی: «سلام قولاً من رب رحيم» (۲۳ جز، د يٰسين شريف (۵۸) آيت ٤ ركوع «والملٰئكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» (۱۳ جز، د الرعد (۲۳) آيت ۳ ركوع).

«وآخر دعوٰهم ان الحمد لله رب العٰلمين» - او خاتمه د دعا او وينا د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی او ستاينی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب او پالونكی د تولو عالميانو دی.) وروسته د جنت له رسيدلو څخه دنيوی تفكرات او كدورات خاتمه مومی، او تش په يوه «سبحٰنک اللهم» ويلو سره هر شی سم د جنتيانو له غوښتنی سره وررسيږی، نو د دوی د هری دعا او وينا خاتمه به په «الحمد لله رب العٰلمين» سره وی. او ښائی چه طبعادی هم داسی وی.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾

او كه جلت ورسوی الله خلقو ته بدی په شان د جلتی د غوښتنی د دوی نيكی لره نو خامخا راليږلی شوی به ؤ دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پريږدو مونږ هغه كسان چه نه لری اميد دوی د ملاقات زمونږ (په قيامت كښی) په سركشی د دوی كښی چه سرگردانه به وی دوی.

تفسیر: دوه آیته پخوا له دی نه ئی فرمایلی ؤ، هغه کسان چه په غفلت کښی لویدلی دی، او زمونږ د اخروی ملاقات هیله(آرزو) او امید نه لری، د هغوی د هستوګنی ځای دوزخ دی. دلته دا ښوول کیږی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی دا مجرمین فوراً نه نیسی بلکه مهلت ورکوی. حال دا چه د نورو خلقو عادت داسی دی چه دیر ځلی بیباکه او بی حیا کیږی او پر خپلو ځانونو د عذاب د نزول مطالبه کوی مثلاً وائی ﴿ اللّٰهُمَّ إِن كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ ﴾ ۹ جزء د الانفال ۳۲ آیت ٤ رکوع) کله د دنیوی حوادثو څخه په تنګ کیږی او د خپل ځان یا د اولاد او نورو په حق کښی ښیری کوی. لکه چه له تجربی څخه ظاهر دی نو اوس که الله تعالیٰ سم د دوی له غوښتنی سره فوراً لاس په لاس عذاب یا بدی ژر هغو ته وروروسوی، څومره چه دوی ژر د نیکی د رسیدلو غوښتنه کوی، نو د بدی له وبال څخه یوه لحظه هم فرصت نه مومی او د ژوندون مزی به ئی هغه ګړئ وشلیږی مګر د الله تعالیٰ له درباره په نیکی او بدی کښی مصلحت سره موافق تاخیر او تحمل کیږی څو نیکان تربیت ومومی او بدکاران په غفلت کښی ولویږی او د هغو د شرارت جام تر څندو (غاړو) پوری ډک شی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنۢبِهِۦٓ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُۥ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَآ إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُۥ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾

او کله چه ورسیږی انسان ته ضرر (تکلیف) نو بولی مونږ (لپاره د دفعی د ضرر) (پروت) په اړخ خپل یا ناست یا ولاړ (یعنی په هر حال)، نو کله چه لری کړو له ده څخه ضرر تکلیف د ده نو درومی (پاتی کیږی په کفر خپل باندی) لکه چه نه ئی وو بللی مونږ (دفع کولو د) هغه ضرر (تکلیف) ته چه رسیدلی ؤ ده ته، هم داسی (په مثل د دی تزئین) ښائسته کړی شوی دی دغو اسراف کوونکو ته هغه(عصیان) چه وو دوی چه کاوه به ئی (چه دعا ده په شدت کښی او ترک ئی دی په راحت کښی).

تفسیر: یعنی انسان اول د خپلی بیباکی څخه پخپله د عذابونو غوښتنه کوی او پخپلی ژبی بدی غواړی مګر دومره کمزور او ناتوانه هم دی، چه که لږ څه تکلیف ور ورسیږی نو ژر تر ژره ویریږی، او زمونږ په بللو سره پیل (شروع) کوی. او تر هغه وقته پوری چه پری مصیبت وی. په ولاړه ناسته ملاسته او په هر حالت کښی پاک الله یادوی او تری استمداد غواړی مګر کله چه

تکلیف تری لری کړ شي نو تری هغه ګرځي(تولی) ویناوی او حذر او زاری هیریږی او داسی یو وضعیت ښکاروی چه ګواکی ده له سره الله تعالیٰ ته خپل احتیاج او اړتیا (مجبوری) نه وه وروړاندی کړی او پخپل همغه تکبر، غرور، لوئی، غفلت او د ځانمنی(خودنمائی) په نشو کښی مست ګرځی او په همغه ضد، عناد لګیا اوسیږی، چه پخوا له دی نه پکښی اخته او مبتلا ؤ. په حدیث کښی راغلی دی چه ته په عیش او عشرت هوسائی (خوشالی) او آرامی کښی خپل الله یادوه! نو الله تعالیٰ به هم تا په سختیو او مصیبت او تکلیف کښی (په اثابت حفاظت اعانت او نورو سره) یادوی. د مؤمن له شانه دا دی چه په هیڅ وقت کښی پاک الله نه هیروی. تل په سختی او مصیبت کښی صابر او په وقت د عیش او فراخی او وسعت کښی شاکر اوسیږی او د الله جل وعلا حمد او ثناء اداء کوی. دا همغه شی دی چه د هغه توفیق پرته(علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه کیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ۙ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړی ؤ مونږ اهل د زمانو چه وو پخوا له تاسو (ای مکی والو) کله چه ظلم ئی کړی ؤ او حال دا چه راوړی وو هغو ته رسولانو د هغو ظاهری معجزی او له سره نه وو دوی چه ایمان ئی راوړی وی، هم داسی (په مثل د دغی سزا) سزا ورکوو مونږ قوم مجرمانو(کافرانو) ته.

تفسیر: یعنی که سم د هغو د غوښتنی سره ژر عذاب ورنشی یا خو تری تکلیف او مصیبت لری شی، نو ښائی چه بی فکره نشی ځکه د ظلم او شرارت او بی ایمانی سزا هرومرو(خامخا) ژر یا په ځنډ(ایسارتیا) وررسیدونکی ده. سنت الله له قدیمه راهیسی په هم دی باندی جاری دی، کله چه خلقو سره له دی چه د انبیاؤ او مرسلینو ښکاره دلایل او معجزی ئی وکتلی، خو وروسته له هغه ئی هم ظلم او تکذیب ته ملاوی وتړلی او په هیڅ دول(طریقه) د ایمان او تسلیم په لوری متمائل نشول، نو هغوی آسمانی عذاب هلاک کړی دی. او تل مجرمینو ته په یوه قسم نه په بل قسم سزا رسیدلی ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

بیا مونږ وګرځولئ تاسی (ای محمدی امته!) خلیفګان په ځمکه کښی وروسته له (هلاک د) هغو څخه دپاره د دی چه وګورو مونږ (په ښکاره هم) چه

څرنګه عمل کوئ تاسي (د نيکۍ که د بدۍ).

تفسير: يعني د پخوانيو په ځاى تاسو ته ئى د ځمکى په سر هستوګنه درکړه. تر څو وکتل شي چه تاسي تر کومه حده پورى د خالق او د مخلوق حقوق پيژنئ، او اداء کوئ ئى؟ او د الله تعالىٰ له رسولانو سره څرنګه معامله کوئ؟ نيک که بد؟ هر ډول(طريقه) عمل چه وکړئ سم له هغه سره تاسي سره مناسبه معامله کوله کيږى وروسته له دى نه د هغى معاملى ذکر دى چه کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظيم يا له رسول کريم يا له الله قدوس سره کړى وه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۖ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

او کله چه ولوستل شي پر دغو (کفارو) آيتونه (د قرآن) زموږ حال دا چه واضح دى نو وائى هغه کسان چه نه لرى اميد د (اخروى) ملاقات زموږ چه راوړه يو (بل) قرآن چه غير وى له دى قرآن نه يا ئى بدل کړه (چه د بتانو عيبونه او دغه احکام پکښي نه وى)، ووايه (اى محمده دوى ته) چه نه ښائيږى ماته دا چه بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله متابعت نه کوم زه مګر د هغه (حکم) چه راليږلى شوى دى ماته (بى له زيادت او نقصان)، بيشکه زه ويريږم که بى فرمانى وکړم د رب خپل (په تبديل د قرآن سره) له عذاب د ورځى لوئى.

تفسير: د پاک قرآن عمومى پند او نصيحت خو کفار ډير خوښوى ليکن هر کله چه د بت پرستى يا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو ترديد کاوه شي نو کفار متوحش او ترهور کيږى. او په ډير نفرت او کراهيت سره رسول الله ته وائى چه پاک الله ته ووايه چه «بل کوم هسى قرآن درکړى چه پکښي دغسى مضامين نه وى او که هم دغه قرآن پاتى کيږى نو دومره برخه ئى ښائى چه هرومرو(خامخا) اصلاح او ترميم وکړئ چه بت پرستى او نورو په متعلق پکښي خبرى شته» د هغو خلقو له ذهنيت څخه دغه غوښتنى دومره زياتى مستبعدى نه ښکارى چه د تيږو(ګټو) او لوتو په بتانو باندى ئى د خدائى تصرفات، اختيارات تقسيم کړى ؤ چه يو رسول

هم د داسي تصرفاتو او اختياراتو مالک فرض کړي. يا به دغه وينا تشه د الزام او استهزاء په دول(طريقه) وي. په هر حال د دې تحقيقي جواب دا دی چه پخپله ئې پاک الله داسي فرمائي: (ووايه ای محمده دوی ته چه نه ښائيږي ماته چه بدل کړم دغه قرآن بيشکه زه ويريږم که نافرماني وکړم د رب خپل په تبديل د قرآن سره د عذاب د ورځې لوئی) يعني د کومې پرښتي يا رسول کار دا نه دی چه له خپل لوري د الله تعالىٰ په کلام کښې ترميم وکړي. يا ئې يو تکی يا حرکت تبديل يا لاندې باندې کړي. د رسول الله صلی الله عليه وسلم وظيفه دا ده هغه وحي چه الله تعالىٰ له لوري راشي هغه بې له تزئيده او تنقيصه د ده د حکم سره موافق ورسوی او تعمل ئې وکړي رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالىٰ د وحي تابع وی الله تعالىٰ د رسول تابع نه دی چه څرنګه کلام چه تاسي غواړئ همغسې د الله تعالىٰ له درباره ئې راوړي د الله تعالىٰ په وحي کښې له ادنىٰ ځنې ادنىٰ تصرف قطع او پريکول ډير لوی معصيت او سخته ګناه ده بيا هغه معصوم بنده‌ګان انبياء عليهم السلام چه له ګردو(تولو) څخه زيات له الله تعالىٰ څخه ويريږي هغوی داسي معصيت ربي او نافرماني ته کله نژدې ورتلی شي په ﴿ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنۡ عَصَيۡتُ رَبِّي عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ﴾ کښې ګواکي پر دغو خوښي غوښتونکو باندې تعريض وکړ شو چه د داسي سختي نافرماني کولو لامله(له وجې) ښائي د لويې ورځې له عذابه ډير زيات وويريږي.

قُل لَّوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوۡتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَدۡرَىٰكُم بِهِۦۖ فَقَدۡ لَبِثۡتُ فِيكُمۡ عُمُرٗا مِّن قَبۡلِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) که اراده فرمايلي وی الله نو ما به نه ؤ لوستی دا (قرآن) پر تاسي او نه به عالمان کړي وی (الله) تاسي په دې (قرآن) نو په تحقيق اوسيدلی وم زه په تاسي کښې ډير عمر (چه ٤٠ کاله ؤ) پخوا له (نزوله د) قرآنه، آيا نو عقل نه لرئ تاسي.

تفسير: يعني هر هغه چه د الله تعالىٰ اراده ده همغه زه ستاسي په مخ کښې لولم او هومره چه د ده اراده وی ځما په وسيله تاسي پرې خبروي. که د ده اراده پرته(علاوه) له دې نه وی، نو ځما څه طاقت او توان ؤ چه له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم او بيا هغه د ده په لوري منسوب کړم، آخر ځما څلويښت کاله عمر ستاسي تر سترګو لاندې تير شوی دی، او په دغومره اوږد مدت کښې تاسي ته ځما د ګردو(تولو) حالاتو په متعلق هر قسم تجربې او معلومات حاصل شوي دي ځما صداقت، عفت، امانت، ديانت، او نور حسنه اخلاق په تاسي کښې ضرب‌المثل دي، ځما امي‌توب او د کوم معلم په مخ کښې د شاګردی دپاره نه کيناستل، يوه معرفه او مسلمه واقعه ده. نو بيا چا چه تر څلويښت کلنی پوری نه کومه قصيده ليکلی وی او نه

په مشاعراتو کښې شريک شوی وی او نه ئې چيرې کوم کتاب پرانستلی وی او نه ئې قلم په لاس کښې اخيستی وی او نه په کومې مدرسې، مکتب، او نورو کښې د لوستلو دپاره ناست وی او يو ناڅاپه داسې يو کلام جوړ کړی چه پخپل فصاحت، بلاغت، شوکت، جزالت، سلاست، روانی او د اسلوب په جدت کښې ګرد(ټول) پيريان او انسانان عاجزان کړی او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل کښې د ګرد(ټول) جهان علم او عرفان بيرته پاتې شي. او داسې مکمل او عالم نيوونکی د هدايت قانون د انسانی نوعې په لاسو ورسوئ، چه د هغه په مخ کښې ګرد(ټول) پخوانی قوانين منسوخ او رد او ناچل شي. د لويو لويو قومونو او ملکونو په مړو قالبونو کښې نوی او تازه روح پوکی، او د ابدی حيات او نوی ژوندون سامان ور برابر او تيار کړی. نو دغه خبره د چا په فهم او پوه کښې راتلی شي؟ تاسی ته ښائی چه په ښه ډول(طريقه) سره فکر وکړئ هغه پاک او صاف انسان چه تر څلويښتو کلونو پورې ئې پر هيڅ بنی آدم پورې دروغ نه دی ويلی، نو آيا هغه به يو ناڅاپه يو ځلی څرنګه دومره جسارت وکړی شي چه (معاذ الله) په پاک الله پورې دروغ ووائی، او افتراء پرې وتړی؟ ناچاره ښائی دغه خبره ومنله شي هغه د الٰهی کلام چه زه ئې تاسو ته آوورمه د هغه په جوړولو يا رسولو کښې زه له سره اختيار نه لرم هر هغه شي چه پاک الله اراده وکړی، هغه تاسی ته زما په ژبې سره آوروی. په هغه کښې د يوه تکی يا د کسری يا د فتحی د تبديل حق هم هيڅ يوه سړی ته نه دی حاصل (نو آيا پس تاسی عقل نه لرئ او نه پوهيږئ چه ما له ځانه نه دی ساز کړی دغه قرآن. او ولې به زه تړم دروغ په الله تعالیٰ پورې ځکه چه)

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۱۷﴾

نو څوک دی ډير ظالم له هغه چا نه چه تړی پر الله باندی دروغ يا نسبت د دروغو کوی آيتونو د ده ته (بلکه نشته)، بيشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی مجرمان (کافران له عذابه).

تفسير: يعنی ګنهګارانو او مجرمانو ته حقيقی بری، فتحه او ښيګڼی(فائده) نشي حاصليدی اوس تاسی پخپله فيصله وکړئ چه ظالم او مجرم څوک دی؟ که په فرض محال زه دروغ جوړ کړم، او هغه پاک الله ته ئې منسوب کړم، نو ما غوندی بل هيڅوک ظالم نشي کيدی. ليکن له هغه دليل څخه چه په تير آيت کښې تير شوی دی، ثابته شوه، چه دغه احتمال بالکل باطل دی. نو کله چه زما صداقت ثابت او تاسی د جهل او يا د عناد لامله(له وجی) د الله تعالیٰ کلام دروغجن کوئ، نو اوس د ځمکی په مخ کښې له تاسی څخنی هيڅوک لوی ظالم نشي کيدی.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَآءِ شُفَعَآؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ؕ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

او عبادت کوی دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چه نشی رسولی هیڅ ضرر دوی ته (که ئی عبادت ونه کړی) او نه نفع رسولی شی دوی ته(که ئی عبادت وکړی) او وائی دغه (کفار) چه دغه (بتان) شفاعت ګران زمونږ دی په نزد د الله کښی، ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه څیز چه نه دی معلوم ده ته (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی (یعنی داسی شی هیچری نشته)، الله پاک او ډیر پورته دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی دوی (هغه له الله سره په عبادت کښی).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالیٰ او د هغه له رسوله سره وه. اوس تاسی د هغو د خدای پرستی حال واورئ! چه پاک الله ئی پریښی او د داسی شیانو عبادت کوی چه د هغو په قبضه او اختیار کښی هیڅ یوه نفعه او ضرر نشته. کله چه پوښتنی کیږی نو وائی بیشکه چه لوی الله خو همغه یو او لاشریک ذات دی چه آسمان او ځمکه ئی پیدا کړی دی، مګر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو خوشاله ساتل د دی لامله(له وجی) ضرور دی چه دوی زمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کښی کوی. پاتی شوه نور وړوکی کارونه چه هغه د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی دی، د هغو تعلق یوائځی له هم دوی سره دی. بناء علیه مونږ لره ښائی چه د دوی عبادت وکړو. (نو ووایه ای محمده دوی ته آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه څیز چه نه دی معلوم ده ته نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی یعنی داسی کوم شی نشته. الله پاک او برتر دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی ئی دوی له الله سره په عبادت کښی انتفاء د علم له جهته د انتفاء د معلوم ده یعنی الله تعالیٰ له سره شریک او سیال نه لری، نو ځکه ورته معلوم نه دی). یعنی د بتانو شفاعت، او د شفیع د عبادت کولو استحقاق. دغه دعاوی بی‌اصله او غلطی دی. او ښکاره ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی همغه شی وی چه صحیح او واقعی وی. لهٰذا د الله تعالیٰ د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعی او له ځانه جوړ کړی اصول حق ثابتول. ګواکی الله تعالیٰ ته د داسی شیانو د واقعیت څخه معاذ الله خبر ورکول دی، چه د هغو وقوع په آسمان او ځمکه او په هیڅ یوه ځای کښی ده ته معلوم نه دی یعنی هیڅیری د هغه وجود نشته. که وی نو هرومرو(خامخا) به د هغه په علم کښی وی. بیا نو د هغه څخه مو الله تعالیٰ ولی منع کوی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

او نه ؤ دغه خلق مگر امت يو (متفق په يو دين د اسلام) نو اختلاف وکړ دوی! او که نه وی هغه کلمه چه پخوا ثابته شوی ده له رب ستا (په علم د رب د تا په تاخير د جزا) نو خامخا به حکم کړی شوی ؤ په منځ د دوی کښې په همغه څيز کښې چه په هغه کښې اختلاف (جگړی) کوی دوی.

تفسير: ممکن ؤ چه مشرکينو به ويل چه که الله تعالیٰ دغه امر ستاسی په دين کښې منع کړی وی زمونږ په دين کښې ئی خو نه دی منع کړی. د هغه جواب ئی ورکړ چه د الله تعالیٰ دين له ازله تر ابده پوری تل يو دی. په حقه ؤ اعتقاداتو کښې هيڅ يو فرق نشته. هغه خلق چه په منځ کښې گمراهان او بی‌لياری او سره جلا(جدا) شوی دی. الله تعالیٰ د دوی د پوهولو او پر حقه لياره راوستلو لپاره انبياء ئی ليږلی دی په هيڅ يوه زمانه او په هيڅ يوه ملت کښې الله تعالیٰ شرک نه دی جائز کړی. پاتی شوه دغه خبره چه د خلقو يو له بل سره اختلافات او جگړی ولی يو ځلی نه ورکوی؟ نو ځکه دا ئی بالجبر نه دی لری کړی چه د پاک الله په علم کښې دغه خبره فيصله شوی ده چه دغه دنيا دارالعمل (او د وارداتو ځای دی) د قطعی او آخری فيصلی ځای نه دی دلته ئی انسانانو ته کسب او اختيار ورکړی دی. او نور ئی لږ څه آزاد او خپلواک پری ايښی دی چه دوی د عمل هره لياره چه غواړی، اختيار کړی. که دغه خبره لا له پخوا څخه طی او پری کړی شوی نه وی نو د گردو(تولو) اختلافاتو فيصله به يو ځلی کيده. (ځينی د «امة واحدة» ترجمه داسی هم کوی: او نه وو آدميان مگر خو تولی يو متفق په کفر باندی نو ورته وليږل پاک الله انبياء پس سره مختلف شول دوی چه ځينو ايمان راووړ لکه اتباع د ابراهيم عليه السلام او ځينی همغسی پاتی شول لکه نمروديان په کفر خپل سره. مگر غوره همغه ترجمه ده چه په «يو تولی متفق په يو دين د اسلام» سره شوی ده لکه پخوا د قتل د هابيل يا پس له طوفانه)

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

او وائی دوی ولی نه ده نازله کړی شوی پر دغه (محمد باندی هغه) معجزه (چه مونږ ئی غواړو) له ربه د ده، نو ووايه بيشکه هم دا خبره ده چه (علم د

غيب خاص الله ته دی (چه څه مصلحت به وی په نه راليږلو د دغی معجزی كښی) نو منتظر اوسئ تاسی (نزول د هغی معجزی ته)، بيشكه زه (هم) له تاسی سره له منتظرينو څخنی يم (ستاسو عذاب ته).

تفسير: يعنی د هغو معجزاتو غوښتنه چه دوی كوی چه له هغو څخنی يوه معجزه ولی نه ده رانازله شوی؟ د جواب حاصل دا دی چه: دوی د صداقت ډير دلائل لا له پخوا څخه ليدلی دی، د فرمائشی معجزو ورښكارولو ته هيڅ ضرورت نه دی پاتی. او نه دومره مفيد دی. وروسته د هری معجزی ښوونه چه د پاک الله مصلحت وی، ورښكاروی ئی. الله تعالىٰ سره دغه علم شته چه په مستقبل كښی به د كوم شان او نوعيت معجزی ظاهروی. نو تاسی هم منتظر اوسئ. مونږ به هم انتظار كوو په «موضح القرآن» كښی دی «يعنی كه ووائی چه مونږ له څه شی څخه وپوهيږو چه د تاسی خبری رښتيا دی. نو وئی فرمايل چه پاک الله به دغه دين روښانوی او مخالفانو ته به ذلت ورپيښوی او بربادوی ئی لكه چه هم داسی هم وشوه. د رښتيا نښه يو ځلی كافی ده. او كه هر ځلی مخالفانو ته ذلت ورپيښ شی نو خبره بيخی فيصله كيږی حال دا چه د فيصلی ورځ په دغی دنيا كښی نه ده.

وَإِذَآ أَذَقۡنَا ٱلنَّاسَ رَحۡمَةٗ مِّنۢ بَعۡدِ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُمۡ إِذَا لَهُم مَّكۡرٞ فِيٓ ءَايَاتِنَاۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسۡرَعُ مَكۡرًاۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكۡتُبُونَ مَا تَمۡكُرُونَ ﴿٢١﴾

او كله چه ور وڅكوو مونږ خلقو ته كوم قسم رحمت (لكه صحت او غناء) وروسته له سختی (لكه مرض او عناء) چه رسيدلی دی دوی ته نو ناڅاپه وی به دوی لره مكر (بد ويل حيله جوړول) په (دفع د) آيتونو زمونږ كښی، ووايه (ای محمده ! دوی ته چه) الله ډير جلت دی له جهته (د جزا وركولو) د مكر، بيشكه رسولان (كرام الكاتبين) زمونږ ليكی مكر د تاسی (نو جزا به دركړو تاسی ته د دغه مكر)

تفسير: حق تعالىٰ په مكی والو اوه كاله قحط مسلط كړ. كله چه هلاكت ته ورنژدی شول نو له ډيری ويری ئی رسول اكرم صلی الله عليه وسلم ته التجاء او له دوی نه ئی د دعا استدعاء وكړه او وعده ئی ورسره وكړه كه دغه عذاب له مونږ څخه لری شو. نو مونږ به هم ايمان راوړو. د رسول الله صلی الله عليه وسلم د دعا په بركت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بيخی لری شوه. نو بيا دوی په همغو شرارتونو باندی پيل (شروع) وكړ. او د الله تعالىٰ د آيتونو په تكذيب ئی لاس پوری كړل. او د الله تعالىٰ قدرت او رحمت ته ئی نظر ونه كړ. بلكه د الله تعالىٰ انعامات

ئی له ظاهری اسبابو او حیلو او محض بی‌اصولو خیالاتو او اوهامو په لوری نسبت کړل. نو د هغه جواب ئی ورکړ چه ښه ده تاسی ښه مکر او فریب او حیله بازی وکړئ. مګر په یاد ئی ولرئ چه ستاسی دغه حیله بازی یو په یو لیکله کیږی او هغه ګرد(تول) دفتر به د قیامت په ورځ ستاسی په مخ کښی کیښود کیږی. بیا کله چه ستاسی هیڅ یوه حیله بازی له پرښتو څخه پټه نه ده، نو د الله تعالیٰ د محیط علم څخه به څرنګه خارج پاتی کیدی شی؟ تاسی په خپل مکر او حیله بازی مغرور یئ حال دا چه د الله تعالیٰ جوابیه مکر (پټ تدبیر) ستاسی له مکره او تدبیره ډیر ژر او سریع‌الاثر دی.
پاک الله د مجرم د کسب او اختیار دائری ته استدراجاً دومره وسعت ورکوی چه دی د غفلت په نشو کښی بیخی مست او بیخوده او د سزا له تصوره هم بالکل بی پروا شی. کله چه ئی د شقاوت جام تر خندو (غاړو) پوری ډک شی نو ئی یو ناځاپه کلک تر ستونی نیسی. لهٰذا عاقل ته ښائی چه د الله تعالیٰ د نرمی، تحمل او زړه خوښوونکو حالاتو د لیدلو څخه مغرور نشی ځکه چه ده ته نه دی معلوم چه ورسته د دغی نرمی څرنګه سختی راتلونکی ده. حضرت شاه صاحب بیان کړی دی چه «د سختی په وقت کښی د انسان نظر له اسبابو نه پورته کیږی او یواځی د الله تعالیٰ په لوری وی. هم دا چه د سختی زمانه تیره شوه او کار ئی تر سره ورسیده، بیا ئی الله تعالیٰ هیریږی او په اسبابو او وسائلو پوری اسره کوی او له سره نه ویریږی چه الله تعالیٰ به بیا همغسی د تکلیف او سختی یو سبب ورپیدا کړی. د هم دغه خالق الافلاک په بالغه قدرت او قاهره قوت کښی د ګردو(تولو) وسائلو او اسبابو واک(مجاز) او اختیار دی. لکه چه ورروسته د بحری سفر په مثال کښی ئی یو صورت داسی بیان فرمائی.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا كُنتُمْ فِي الْفُلْكِ
وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ
وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا
اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّا أَنجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ ۗ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰ أَنفُسِكُم ۖ مَّتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ
ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

الله هغه ذات دی چه گرځوی تاسی (په خپلو پښو یا په سورلی) په وچه او په بحر (سیند په لامبو یا مرکوب)، تر هغه پوری چه سواره شئ، په کشتیو کښی، او روانه شی (دا بیړی) سره له دغو (خلقو چه ناست وی پکښی) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتی سره) او خوشاله شی په هغه سره نو راشی هغه کشتی ته باد سخت (مخالف د مراد جګړ) او راشی دوی ته موج (چپی د سیند) له هر ځایه (او له هر لوری) او وګنی دوی دا چه بیشکه دوی احاطه وکړه شوه پر دوی (په موجباتو د هلاک) دعا وکړی وبولی دوی الله (دپاره د نجات خپل) چه خالص کوونکی وی ده ته دین خپل (او وائی) قسم دی که نجات دی راکړ موږ ته له دی (سختی) نو خامخا به شو موږ هرومرو(لازماً) له شکر کوونکو (په دغه نعمت د نجات ستا) نو هر کله چه نجات ورکړی دوی ته (الله له غرقه او وچی ته راشی) ناڅاپه دوی فساد شرارت کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره، ای خلقو بیشکه هم دا خبره ده چه جزاء د شرارت ستاسی پر نفسونو (ځانونو) ستاسی ده (اوس کوئ تاسی دا) عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص موږ ته راتله ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وئ تاسی چه کاوه به مو (په جزا ورکولو سره).

تفسیر: په ابتداء کښی هوا ښه نرمه، او د بیړیو کشتیو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وی. مسافران په کښی خاندی، لوبی کوی او په ډیره آرامی او هوسائی (خوشالئ) سره پکښی ناست وی. یو ناڅاپه یو زورور طوفان (څپان) پیدا شی، او د څلورو خواؤ د اوبو غرونه راپورته کړی، او له کشتی یا له جهازه سره ئی وهی نو کله چه دغه د لوی سیند (بحر) مسافران وپوهیږی چه له هره لوری د مرګ موجباتو راچاپیر کړی یو او د تښتیدلو او وتلو هیڅ کومه لار نه ده پاتی، نو دوی فرضی او مصنوعی معبودان پریږدی، او یواځی واحد لوی الله د خپل نجات دپاره رابولی، لکه چه د انسانی د اصلی فطرت تقاضا ده هر کله چه له هر څیز څخه مایوس شی، نو خاص د الله تعالیٰ بندګی ځان ته غوره کوی او ډیر پوخ عهد او کلکه وعده وکړی چه که له مصیبته پاک الله ماته نجات راکړی، نو زه به ئی شکر کوونکی تابع او طائع اوسم او له سره به د کفران لوری ته نه ورځم او عصیان او طغیان ته به نه نژدی کیږم، لیکن هر کله چه لږ څه امن او دادینه (قلاری) ئی ور په برخه شی، او وچی ته ئی پښه ورسیږی، نو په شرارتونو باندی لاس پوری کوی، او په ملک کښی شور او شر او فتنه او فساد اچوی، د لږ څه مدت دپاره هم په خپل عهد او پیمان تینګ نه پاتی کیږی.

تنبیه: په دغه آیت کښی د اسلام هغو مدعیانو ته لوی عبرت دی چه د جهاز د طوفانی کیدلو په وقت کښی هم د واحد احد الله څخه مخ آړوی، او له غیر الله څخه مدد غواړی. او هغوی

خپلی مرستی(مدد) ته رابولی. د مکی معظمی د فتحی څخه وروسته، د ابوجهل ځوی عکرمه چه لا نه ؤ مسلمان شوی له مکی معظمی څخه وتښتید، او د سیند سفر ئی اختیار او غوره کړ لږ څه لری نه ؤ تللی چه د هغه بیړی د طوفانی باد له خوا محاصره شوه، کشتیوان (ملاح) مسافرانو ته وویل چه «یوه واحد احد الله ته غږ وکړئ! دلته ستاسی نور معبودان هیڅ په کار نه درځی»
عکرمه وویل «دا خو همغه الله دی چه د هغه په لوری محمد مونږ وربولی که په سیند کښی بی د محمد له ربه نجات نه راپه برخه کیږی نو په وچه کښی هم بی د هغه د لاس نیونی او اعانته نجات موندل محال دی.
ای الله العالمینه! که می ته له دغه مصیبته وباسی، نو زه بیرته ځم او د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت کوم. زه هیله(ارزو) او امید لرم چه دی په خپلو کریمه ؤ اخلاقو سره زما د تولو تقصیراتو بښنه له پاک الله څخه وغواړی.» لکه چه عکرمه د رسول الله په حضور کښی مشرف شو او اسلام ئی ومانه رضی الله عنه.
﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم ﴾ الآية ـ ای خلقو! بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د شرارت ستاسی پر نفسونو، ځانونو ستاسی ده اوس کوځ تاسی دا عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی په قیامت کښی نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وی. تاسی چه کاوه به مو، په جزا ورکولو سره) یعنی ستاسی د شرارتونو وبال پر تاسی لویږی. که څو ورځی مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنیوی ګټه(فائده) مو هم حاصله کړه نو د کار په پای (انجام) کښی د پاک الله دربار ته ورتګ دی. هلته به ستاسی ګرد(تول) اعمال ور د مخه کیږی رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکړی، او تاسی ته به دا درښکاروی، چه ستاسی اعمال څرنګه ؤ.

إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مثال د دی ژوندون لږ خسیس (په ژر تیریدلو

کښې) پشان د اوبو دی چه نازلې کړی دی مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه نو خلط شی په (سبب د) دی اوبو سره (هر قسم) زرغونه د ځمکې له هغه (قسم) چه خوری ئی بنیادمان (لکه غلې میوی سابه) او چارپایان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پورې کله چه واخیست ځمکې زینت خپل او ښه ښایسته شی (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنګونو) او ګمان وکړی خاوندان د دی (ځمکې) چه بیشکه دوی قادر دی (په هر شانتې ګټه(فائده) اخیستلو سره) په دی ځمکه باندې ناڅاپه راشی دی (ځمکې) ته امر (حکم) زمونږ د شپې یا د ورځې (په خرابې د دی غلو او میوو) نو وګرځوو مونږ دغه (فصل د ځمکې) (لکه) ریبلی شوی (له بیخه لوړولی) ګواکې نه ؤ (دغه کښت په دغې ځمکې کښې) پرون، هم داسې (لکه مذکوره بیان) په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه فکر کوی (په مثال کښې او عبرت تری اخلی).

تفسیر: ځینی د «فاختلط به نبات الارض» معنی د پیداوارو کثرت اخیستی دی. ځکه هر کله چه د ځمکې پیداوار زیات قوی کیږی، نو یو جزء ئی له بل سره ګډیږی او یو له بله سره نښلی. ځینی علماؤ د «به» باء د مصاحبت لپاره اخیستی ده، دغسې معنی ئی کړی ده چه د ځمکې زرغونه له اوبو سره ګډ او مرکب کیږی، ځکه چه د نباتاتو غذا ګرځی د شیخ الهند رحمه الله تعالیٰ له صنیع څخه مترشح کیږی چه له اختلاطه داسې مراد آخیستی دی چه د ځمکې او اوبو د یو ځای کیدلو څخه هغه نباتات چه راوځی په هغه کښې د انسانانو او حیواناتو غذا مخلوطه او ګډه وډه وی. مثلاً د غنمو په بوټی کښې دانه د بنیادمانو غذا ګرځی او واښه ئی هم د حیواناتو آذوقه کیږی هم داسې په ونو کښې هم میوی او پاڼې وی چه د دوی خوړونکی هم سره بیل انواع لری، او سره جلا جلا(جداجدا) دی.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا ﴾ الآیة ـ تر هغه پورې چه واخیست ځمکې زینت خپل او ښائسته شی په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنګونو او ګمان وکړی خاوندان د دی ځمکې چه بیشکه دوی قادر دی په هر شانتې ګټه اخیستلو سره په دی ځمکه باندې) یعنی مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د ځمکې مخ مزین او ښائسته کړی وی او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسې تیار شوی وی چه په هغه د هغوی د خاوندانو پوره ډاډینه (تسلی) او اعتماد پیدا شوی وی چه اوس له هغه څخه د فائدی آخیستلو پوره وقت او نیته رارسیدلی ده

﴿ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا ﴾ الآیة ـ ناڅاپه راشی دی ځمکې ته حکم زمونږ د شپې یا د ورځې په خرابې د دی غلو او میوو، نو ګرځوو مونږ دغه فصل د ځمکې لکه ریبلی شوی له بیخه لوړولی ګواکې نه ؤ دغه کښت (فصل) په دغې ځمکې کښې پرون، هم داسې لکه مذکوره بیان په تفصیل سره بیانوو مونږ دلایل د قدرت خپل دپاره د قوم چه فکر کوی په مثل کښې او عبرت تری اخلی) یعنی

ناڅاپه د الله تعالیٰ په حکم د شپې یا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سیلۍ یا ږلۍ یا ملخ یا نور وروروسیږي)، او علیٰ هذا القیاس دغه آفت هغه زراعت بیخي داسي پنا کړي ګواکي له سره هلته یوه خاشه نه وه زرغونه شوې کټ مټ (هوبهو) د هم دې په شان د دنیا ژوندون هم مثال لري. اګر که دغه ژوندون ډیر حسین او ترو تازه په نظر راشي، تر دې چه بې وقوف خلق د دې په رونق او ښائست باندي مین او مفتون شي، او اصلي حقیقت بیخي هیر کړي. لیکن د هغه د زرغونتیا، ښائست، زینت د څو ورځو له مخې دې چه ډیر ژر د فناء او زوال په لاس نسیا منسیا کیږي حضرت شاه صاحب دغه مثال په نهایت لطیف طرز خاص په انساني حیات منطبق کړی دی. یعني د اوبو په شان روح له آسمانه (د علوي عالمه) راځي. او په خاورین کالبوت کښي ننوځي او هلته قوت مومي او د دغو دواړو ګډون څخه آدمي په وجود راځي. بیا په انساني او حیواني دواړو کارونو کښي مشغولیږي. کله چه پر هر هنر او کار کښي پوره شو، او د دې د متعلقینو اطمینان او اعتماد پرې پیدا شو ناڅاپه مرګي ورسیږي، چه هغه دغه ګردي(تولی) روغي جوړي کړي لوبي پای (انجام) ته رسوي. او ورانوي ئې بیا داسي بې نامه او بې نښانه کیږي ګواکي په څمکه کښي له سره ژوندون او ودان شوی نه ؤ.

فائده: «لیلاً او نهاراً»- په شپه او ورځ کښي» ئې ښائي د دې لامله(له وجې) فرمایلي وي چه شپه د غفلت وقت وي او په ورځې کښي خلق عموماً ویښ وي مطلب ئې دا دی کله چه د الله تعالیٰ حکم راورسیږي بیا که څوک ویښ وي که اوده. غافل وي که هوښیار هیڅ یو سړی په هیڅ یوه حالت کښي د هغه مخه نشي نیولی.

وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلٰى دَارِ السَّلٰمِ ؕ وَيَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۲۵﴾

او الله بولي (بندګان خپل) کور د سلامتیا ته (چه جنت دی)، او لاره ښیي هغه چاته چه اراده وفرمائي(د هدایت د ده) لاري سمي ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعني د دنیا پر زائل او فاني ژوندون مه نازیږئ، او مه پرې تیر وځئ! او د دارالسلام یعني د جنت په لوري راشئ! پاک الله تاسي د سلامتي کور ته بولي او تر هغه ځایه پوري ئې د رسیدلو لیار هم درښوولي ده همغه کور دی چه اوسیدونکي ئې له هر راز(قسم) رنځ، غم، پریشاني، تکلیف، نقصان، آفت، فنا، زوال او نورو عوارضو څخه صحیح او سالم پاتي کیږي، او پرښتي پرې سلام آچوي او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفی وررسیږي.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

(شته) دپاره د هغو كسانو چه نيكي ئې كړې (ايمان ئې راوړى) نيكه (جزا جنت) او زيادت (له اجره هم شته)، او نه به پټوى مخونه د دوى هيڅ تور گرد او غبار او نه هيڅ ذلت (رسوائى)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دى، هم دوى په دغه جنت كښې تل اوسيدونكى دى.

تفسير: يعني ښه كار كوونكو ته هلته ښه ځاى (جنت) وررسيږي او له هغه څخه څه زيات هم ور په برخه كيږي يعني د الله تعالىٰ رضاء او د ده لقاء (ديدار، رزقنا الله تعالىٰ) د «زيادت» تفسير په لقاء الله سره په څو صحيحه ؤ احاديثو كښې وارد شوى دى. او له ډيرو صحابه ؤ او تابعينو رضى الله تعالىٰ عنهم اجمعين څخه منقول دى حضرت صهيب رضى الله عنه وائى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه آيت ولوست، او وى فرمايل: كله چه گرد(تول) جنتيان په جنت او تول دوزخيان په دوزخ كښې داخل شي، نو يو غږ كوونكى به غږ وكړي: «اى جنتيانو ستاسى دپاره د الله تعالىٰ يوه وعده باقي ده چه هغه اوس پوره كىدونكې ده.» جنتيان به وائى چه «هغه څه شي دى؟ آيا پاک الله په خپل فضل سره زمونږ د حسناتو پنگه نه ده درنه كړې؟ آيا زمونږ مخونه ئې سپين او نورانى نه دى كړي؟ آيا ده مونږ له دوزخه نه يو ژغورلي(بچ كړى)؟ او جنت غوندى يو لوى مقام ته ئې نه يو داخل كړي»؟ (بلكه دغه گرد(تول) شيان شوى دى. او هيڅ يو ئې نه دى باقي) دلته د دوى له منځه به پرده لرى كړه شي او جنتيان به د الله تعالىٰ په لورى نظر وكړى نو قسم په الله دى چه د الله تعالىٰ له هر قسم وركړيو شويو نعمتونو څخه جنتيانو ته د الله تعالىٰ د لقاء دولت به زيات محبوب او مطلوب وى. او د دى په اندازه به بل هيڅ شى د دوى په سترگو كښې ښه نه ورځى او د دوى سترگى به نه يخوى او نه ئې زړونه پاک الله مو دى خپله لقاء پخپل فضل او كرم سره روزى كړى او سترگى مو دى روښانه او زړونه مو دى پرى خوښ كړى آمين ثم آمين.

﴿ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ ﴾ الآية ـ او نه به پټوى مخونه د دوى هيڅ تور گرد او غبار او نه هيڅ ذلت رسوائى، دغه محسنان صاحبان د جنت دى هم دوى په دغه جنت كښې تل اوسيدونكى دى) يعني د عرصات په محشر كښې همغسى چه د فجارو كفارو پر مخونو سخت د ذلت، ظلمت، خوارى او رسوائى نښى او آثار به ښكارى، بالمقابل د هغه به د جنتيانو ځيرى ډيرى نورانى، ښايسته او رونقدارى وى. او بيخى د ملاحت او صباحت څخه به ډكى وى.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّاٰتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍۭ بِمِثْلِهَا ۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۭ مَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ كَاَنَّمَآ اُغْشِيَتْ وُجُوْهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ مُظْلِمًا ۭ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان چه کسب ئی کړی دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی (د دوی) په قدر د بدی ده (نه تری زیاته) او پټوی به دوی لره ذلت (رسوائی)، نه به وی دوی ته له (عذابه د) الله هیڅ ساتونکی ګواکی پټ کړی شوی دی مخونه د دوی په قطعو (ټوټو) د شپی سره حال دا چه تک تور به وی، دغه (مسیئان) صاحبان د اور (د دوزخ) دی، هم دوی په دغه دوزخ کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی له بدی څخه به ئی سزا زیاته نه وی. لږه سزا به ورکوله کیږی. یا به ئی ځینی خطاوی ښښلی کیږی، الله تعالیٰ بیخی مختار او اختیارمن دی.

(﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ او پټوی به دوی لره ذلت او رسوائی) یعنی د دوی څیری به دومره توره تیاره وی ګواکی د توری تیاری شپی توروالی د دوی په مخونو باندی لګیدلی دی. پاک الله مو دی له دغه مخ توروالی او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيْعًا ثُمَّ نَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ وَشُرَكَاۗؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاۗؤُهُمْ مَّا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۲۸﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راجمع به کړو دا خلق ټول بیا به ووایو هغو کسانو ته چه شرک ئی راوړی دی (ټینګ ودریږئ) په ځایونو خپلو کښی تاسی او (هم) شریکان ستاسی، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کښی او وبه وائی شریکان د دوی (دوی ته) چه نه وئ تاسی چه خاص مونږ لره به مو عبادت کاوه (په امر زمونږ سره بلکه تابع وئ تاسی د خپلی هوا).

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه پخپل خیال کښی د الله تعالیٰ لپاره شریکان درولی وو یا ځینو ته

ئی د الله ځامن او لونی ویل مثلاً مسیح علیه السلام چه د نصارئ ؤ په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» ؤ، یا «ملائکة الله» یا «احبار» یا «رهبان» چه دوی ته هم له یوه حیثیته د خدائی منصب ورکړی شوی ؤ. یا اصنام او اوثان چه د مکی مشرکانو پر دوی هم د خدای اختیارات تر یوی اندازی پوری تقسیم کړی وو. نو دغو ګردو(ټولو) ته به پخپلو ځایونو کښی حسب المراتب د دریدلو حکم وشی.

فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًۢا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغٰفِلِيْنَ ﴿٢٩﴾

نو کافی (بس) دی الله شاهد په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له عبادت ستاسی خامخا بی خبران.

تفسير: یعنی په دی وقت کښی به عجیبه پریشانی (نول) او نفسی نفسی (ځان ځانی) وی، د عابدینو او معبودینو په منځ کښی په بیلتون لویږی، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزی چه پخپل خیال سره ئی سم په دنیا کښی تړلی وو، هغه ګرد(ټول) به شلیږی. په دغه هولناک وقت کښی کله چه مشرکینو د خپلو دغو فرضی خدایانو ځنی ډیر زیات توقعات (هیلی) درلودلی(لرلی)، هغوی به په ښکاره ډول(طریقه) سره جواب ورکوی، چه تاسی له مونږ سره څه تعلق لرئ. تاسی دروغ وایئ چه مونږ د دوی عبادت کاوه تاسی سم له خپلی عقیدی سره د هغو شیانو عبادت چه کاوه او د هغو دپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چه په دوی کښی له سره موجود نه ؤ. نو په حقیقت کښی هغه بندګی د «مسیح» یا د ملائکو» عبادت نه ګڼه شی، او نه دغه عبادت په واقع سره د بی روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کاوه او هغه به مو پرښتی یا کوم نبی یا کوم ولی یا کومی خیری یا نورو ته منسوبوه، پاک الله شاهد دی چه زمونږ په خوښه یا رضاء او اذن تاسی دغه حرکت نه دی کړی. مونږ نه وو خبر چه تاسی د خپل انتهائی حماقت او سفاهت او ناپوهی لامله(له وجی) مونږ د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبودان دروئ.

تنبيه: دغه ویناوی که د حضرت مسیح علیه السلام او نورو ذوی‌العقولو مخلوقاتو له لوری وګڼل شی نو هیڅ یو اشکال پکښی نشته. او که د «اصنامو» او بتانو له خوا وی، نو هیڅ بعید نه دی چه الله تعالیٰ د مشرکینو د منتها مایوسی او حسرتناکی، درماندګی او رسوائی او د خپل عظمت او قدرت د اظهار لپاره دغه تیږی(ګټی) او بتان او نور په خبرو راولی. ﴿قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِیْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَیْءٍ﴾ (٢٤ جزء د حٰم السجده ٢١ آیة (٣) رکوع).

هُنَالِكَ تَبْلُوْا كُلُّ نَفْسٍ مَّآ اَسْلَفَتْ وَرُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ

مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٣٠﴾

په دغه ځاى كښې به ښكاره وومومى (او وڅكى) هر يو نفس جزا د هغه عمل چه پخوا ئى ليږلى دى او بيرته به بوتله شى دوى الله ته چه مولىٰ د دوى د حق (او واقعي واكدار د دوى دى) او ورك به شى له دوى نه هغه دروغ چه ؤ دوى چه جوړول به ئى (له شفاعت د بتانو)

تفسير: يعنى ګرد(تول) دروغ او بې‌اصله توهمات به بيخى له منځه ورك شى. او هر څوك به په رأى‌العين ګورى چه پرته(علاوه) له هغه حقيقى مالك څخه د بل په لورى د رجوع كولو ځاى نشته، او د هر يوه سرى به د خپلو ښو او بدو په اندازه كولو باندى علم ورسيږى، چه هغه څومره وزن او اندازه لرى.

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَّمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُّخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُّدَبِّرُ الْاَمْرَ فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿٣١﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) څوك رزق روزى دركوى تاسى ته له جانبه د آسمانه (په باران) او له ځمكى (په نباتاتو) بلكه آيا څوك دى چه مالك دى د (پيدا كولو د) غوږونو او د ستر ګو او څوك دى چه راوباسى ژوندى (لكه بچى، مؤمن، عالم، كښت) له مړى (لكه هګى، كافر، جاهل، دانه)؟ او راوباسى مړى (لكه نطفه) له ژوندى (لكه حيوان)؟ او څوك دى هغه چه تدبير كوى (د هر كار په منځ د خلقو كښې)؟، نو ژر به ووائى دوى (چه هغه) الله دى، نو ووايه (اى محمده ! دوى ته) نو آيا نه ويريږئ تاسى (له عذابه د الله).

تفسير: د آسمان له لورى باران، او د لمر حرارت او رڼا(رنړا) او نور رارسيږى، او د ځمكى مواد له هغو سره ګډيږى، او په دغو وسائلو سره د انسان روزى او رزق ورمهيا كيږى. (بلكه آيا څوك دى چه مالك دى د پيدا كولو د غوږونو او د ستر ګو؟) يعنى په داسى عجيبه او غريبه محيرالعقوله طريقه سره كوم ذات ستاسى غوږونه او ستر ګى پيدا كړى دى، بيا ئى د دوى د

حفاظت سامان پيدا کړی دی. هغه کوم ذات دی چه د دغو ګردو(تولو) انسانی قواؤ حقيقی مالک دی؟ هر کله چه اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. او هر کله چه اراده وفرمائی بيرته ئی اخلی.
(او څوک دی چه راوباسی ژوندی لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت (فصل) له مړی لکه هګی، کافر، جاهل، دانه، او راوباسی مړی لکه نطفه له ژوندی لکه حيوان؟ يعنی) مثلاً له نطفی يا بيضی څنی حيوان بيا له حيوان څنی د نطفی او بيضی پيدا کول. يا په روحانی او معنوی دول(طريقه) سره د هغه سړی يا قوم څنی چه مړه شوی وی د ژوندی زړونو افراد پيدا کوی. او د ژونديو اقوامو پر اخلاقو د دوی د بدبختی لامله(له وجی) موت طاری کوی. (او څوک دی چه تدبير کوی د هر کار په منځ د خلقو کښی) يعنی د دنيا د ګردو(تولو) کارونو تدبير او انتظام څوک کوی؟ (په جواب کښی دوی پخپله وائی چه الله دی).

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ﴿٣٢﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو سره) الله رب ستاسی دی حق، نو څه شی دی وروسته له حقه (هيڅ نشته) مګر ګمراهی نو کوم خوا ته ګرځولی شئ تاسی (له حقه سره د قيام د برهان په حقانيت د اسلام)

تفسير: مشرکينو به هم اعتراف کاوه چه دغه کليه امور او عظيم الشان کار ماسواء د الله تعالیٰ څخه بل هيڅوک ئی نشی کولی. نو ځکه ئی وفرمايل کله چه اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسی هم دغه پاک الله ګڼئ، بيا نو ولی نه ويريږئ چه ماسواء د دغه الله څخه نور خپل معبود ګرځوئ؟ ښائی چه معبود داسی يو لوی ذات وی، چه خالق‌الکل مالک‌الملک رب مطلق او علی‌الاطلاق متصرف وی. وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چيری ژر تر ژره پر خپلو پوندو بيرته ګرځئ؟ کله چه په رښتيا سره همغه ذات واحد احد الله دی، نو وروسته له رښتيا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتی؟ د رښتيا پريښودل او دروغو پسی سرګردانه ګرځيدل د پوهانو او عاقلانو کار له سره نشی کيدی.

كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٣٣﴾

هم داسی (لکه چه ربوبيت لايق دی الله ته) لايق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی (او ډوب دی په کفر کښی) په سبب د دی چه بيشکه دوی ايمان نه راوړی.

تفسير: يعني الله تعالیٰ په ازل کښې د دغو متمردينو او سرکښانو په قسمت کښې ايمان نه دی ليکلی، چه د دوی د ايمان د نه ليکلو سبب د الله تعالیٰ په علم کښې د هغو سرکښې او نافرمانی ده. په دی شان د الله تعالیٰ ښکلی خبره پر دوی د فسق او نافرمانی لامله(له وجی) منطبقه شوه.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ۭ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿۳۴﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا شته له دی شريکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه پيدا کړی دی خلق په اول کښې بيا ژوندی کړی دوی (پس له مرګه) ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه الله اول پيدا کوی خلق بيا ژوندی کوی ئی (بعدالموت) نو کوم لوری ته آړول کيږئ تاسی (له سمی لاری، چپی ته؟).

تفسير: تر دی ځايه پوری د «مبدأ» ثبوت ؤ اوس د «معاد» ذکر دی يعنی کله مو چه اعتراف وکړ چه د ځمکی او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حيات او د ګردو(تولو) پيدا کوونکی او اداره کوونکی هم دغه پاک الله دی، نو ظاهر دی چه د مخلوقاتو بيا پيدا کول او وروسته له مرګه بيا ژوندی کول او د دوی اعاده هم د همغه فعل کيدی شی بيا د انبياؤ عليهم السلام په ژبو کله چه دوی په خپله د هغه د اعاده کولو خبر ورکوی د هغه په تسليم کښې څه عذر شته؟ نو وروسته د «مبدأ» د اقرار څخه د «معاد» له لوری کومی خوا ته تاسی درومئ؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ ۭ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ ۭ اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا يَهِدِّيْٓ اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى ۚ فَمَا لَكُمْ ۣ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿۳۵﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه آيا شته له دی شريکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه لاره وښيي حق ته؟، (بيا هم) ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه الله لاره ښيي حق ته، آيا نو هغه څوک چه لاره ښيی حق ته ډير لايق دی د دی

چه متابعت ئی وکړی شی؟ او که هغه چه (په خپله هم) لاره نشی موندلی؟ مګر چه ده ته لاره وښوولی شی، نو څه باعث دی تاسی لره، څرنګه حکم کوئ (مخالف له مقتضا د عقل).

تفسير: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کښی د هدايت د واسطو او وسائلو ذکر کوی. يعنی همغسی چه ړومبنی پيدا کوونکی او وروستنی ژوندی کوونکی همغه يو الله تعالىٰ دی او بل څوک نه دی. نو هم دغه پاک الله د خپلو بندګانو د «معاد» صحيح او رښتيا لار ښوونکی دی نه بل څوک او په مخلوقاتو کښی لوی دی که ووړکی. ګرد(تول) د ده لارښوونی ته محتاج دی. د ده پر هدايت او لار ښوونه باندی ښائی چه ګرد(تول) لاړ شی. مسکين بت په څه حساب کښی دی چه چاته لار ښوونه وکړی. يا دی پخپله بی د بل چا له هدايته او مرستی(مدد) او لاس نيولو يو پل هم واخيستی شی. نو ځکه د ده لار ښوونه د بندګانو په حق کښی د قبول قابله او وړ نه ده چه ګوندی الله تعالىٰ بی واسطی د هغو لار ښوونه کړی وی. بيا دا څومره بی‌انصافی ده چه انسان هغه مطلق هادی پريږدی او د دغو باطلو او کمزورو معاونينو او لار ښوونکو پسی لوېږی او د هم دوی اسره او هيله(اميد) ونيسی يا مثلاً د احبارو او رهبانو او برهمنانو او پادريانو او نورو په خولو او ښوونو د ړندو په شان تګ کوی او در ګرده په همغه لاره په مندو روان وی (دغه څلورم «يهدی» په اصل کښی «يهتدی» ؤ. بيا «ت» په «د» بدله شوه او «د» په بل «د» کښی مدغم شو او «هـ» مکسوره شوه چه التقاء د ساکنين رانشی).

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او نه کوی متابعت اکثر د دوی مګر د (فاسد اتکل) ګمان، بيشکه ګمان (اتکل) نه بی پروا کوی (هيڅوک) له حقه د هيڅ څيز، بيشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چه کوی (ئی) دوی (نو جزا به ورکړی).

تفسير: کله چه معلوم شو چه «مبدی» او «معيد» او «هادی» همغه الله تعالىٰ دی، نو د هغه په خلاف د شرک د لاری غوره کوونکو ته فکر کول په کار دی چه د دوی په لاس کښی کوم دليل او برهان شته؟ چه د هغه په بناء د «توحيد» قويم او قديم مسلک پريږدی او د ګمراهی او ضلالت په کوهی کښی ځانونه اچوی، رښتيا خبره خو دا ده چه د دوی سره پرته(علاوه) له ظنونو او اوهامو او چټی(بيکاره) او مهملو خبرو څخه بل هيڅ دليل او برهان نشته، نو د اتکل غشی د حق او صداقت په بحث کښی څه کار ورکولی شی؟.

وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۷﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسی فصاحته، بلاغته او اعجازه) چه په دروغو جوړ کړ شي غير له الله نه وليکن دی تصديق (رښتينی) کوونکی د هغه (کتاب) چه تير شوی دی په مخکښی د ده او دی تفصيل کوونکی د هغه څه چه ليکلی شوی دی (پر تاسو) نشته هيڅ شک په ده کښی (چه راغلی دی) له لوری د رب د عالميانو

تفسير: په پخوانيو آيتونو کښی ئی فرمايلی ؤ چه مشرکين محض د ظن او تخمين پيروی کوی حال دا دی چه د پيروی قابل هغه خبره ده چه صحيح لار راښيی. په هم دی مناسبت ئی دلته د لوی قرآن ذکر شروع کړ چه نن په دنيا کښی همغه يو داسی کتاب دی چه صحيح لار ښوونکی او د ظنونو او اوهامو په مقابل کښی د رښتيا حقايقو وړاندی کوونکی دی. هو! زمونږ د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانين او معجز او محيرالعقول فصاعت او بلاغت او جزالت باندی له نظر اچولو څخه دغه راڅرګنديږی چه دغه پاک قرآن بيشکه هم داسی يو کتاب دی چه د پاک قدوس الله له لوری رانازل شوی دی، او د ماسواء الله څخه بل هيڅوک داسی يو معظم کتاب نشی راوړاندی کولی. پوره قرآن دی خو پخپل ځای کښی پاتی وی د هغه د يوه سورت له مثل راوړلو څخه هم تول انسانان او پيريان عاجزان او ناتوانان دی لکه چه وروسته راځی (او نه دی دا قرآن چه لولی ئی محمد صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم په تاسی داسی چه جوړ کړی شی د ځانه بلکه هيڅوک ئی نشی ويلی د ځانه غير له الله تعالیٰ نه يعنی داسی نه شائی چه دا کلام وی د بشر وليکن راليږلی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصديق د هر هغه کتاب چه تير شوی دی په مخکښی د ده او په صدق ئی هر څوک قايل دی چه تورات او انجيل او زبور دی او له دغو سره سم او مطابق دی د دين په اصولو کښی ډير تعجب دی چه هغه حق شو او دغه نشو بلکه د لوی قرآن کلام الٰهی‌توب له دی نه ظاهر دی چه د ګردو(تولو) پخوانيو آسمانی کتابونو مصدق او د هغو د اصلی مضامينو حفاظت او د هغو د پخوانيو ويلو صداقت په علانيه ډول(طريقه) سره کوی.

(او مفصل بيانوونکی دی د هر هغه څيز چه ليکل شوی دی په تاسی له اوامرو او نواهيو څخه نشته هيڅ شک په دی کښی چه راغلی دی له جانبه د پروردګار د عالميانو خو کفار نه منی دا خبره) يعنی د الله تعالیٰ احکام او د ده هغه حقايق او معارف (چه په پخوانيو کتابونو کښی په نهايت اجمالی ډول(طريقه) سره مذکور شوی ؤ) په پوره تفصيل سره ئی بيانوی رښتيا خبره خو

دغه ده چه په دغه کتاب کښې هيڅ يوه عاقل او پوه ته د شک او شبهې هيڅ ځاى او ګنجايش نه دى پاتې او دغسې جامع، بليغ او ډک له حکمته او بلاغته او مشعشع او د صداقت او حقانيت له رڼا(رنړا) څخه ډک يوازې هم دغه د رب العالمين کلام کيدى شي او بس.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

بلکه آيا وائى دوى چه (محمد) له ځانه جوړ کړى دى دغه، (قرآن)، ووايه (اى محمده! دوى ته) چه نو راوړى يو (لنډ) سورت په شان د ده (په اعجاز کښې) او راوبولئ تاسى هغه څوک چه ستاسى له لاسه کيږى (دى معارضى ته دپاره د معاونت خپل) غير له الله څخه که يئ تاسى صادقان (رښتينى په دغه دعوى د افتراء کښې).

تفسير: يعنى که ما دغه قرآن جوړ کړى وى. نو تاسى هم چه ما غوندى بشر يئ ګرد(ټول) سره راټول شئ او د ده د يوه سورت پشان يو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان ليکونکى او لوستونکى او اميان سره راغوند شى، او يو وړوکى سورت لکه قرآن غوندى راوړاندى کړى، نو وبوهيږئ چه قرآن عظيم الشان هم د کوم يوه بشر کلام دى. چه د هغه مثال نور خلق جوړولى شى. مګر دغه خبره محاله ده چه تر ابدالاباد پورى کوم مخلوق داسى حوصله وکړى شى.
قرآن کريم خو هغه کتاب دى چه پکښې تهذيب، اخلاق، تمدن، معاشرت، حکومت، سياست، معرفت، روحانيت، تزکية النفوس، تنويرالقلوب، الغرض د وصول الى الله لارى او د خلق الله د تنظيم او رفاهيت د چارو هغه ګرد(ټول) قوانين او اصول شته چه په هغو د عالم د تخليق غرض تکميل او پوره کيږى او د هغه په ترتيب او تدوين کښې د يوه امى قوم د يوه امى فرد څخنى هيڅکله داسى اميد نشى کيدى بيا د دغه ګردو(ټولو) علومو او هداياتو تکفل سره، د دى کتاب غلغله آچوونکى فصاحت او بلاغت، جامع او مؤثر (زړه وړونکى) طرز بيان د سيند په شان تموج، سهل الممتنع سلاست او روانى، او د اساليب الکلام تفنن او د هغه لذت او حلاوت او شهنشاهى توب شان او شوکت، دا ګرد(ټول) داسى شيان دى چه هغو په ډير زور او شور او لوړ غږ سره ګرد(ټول) جهان ته د مقابلى اعلان وکړ له هغه وقته راهيسى چه د لوى قرآن جهان ښائسته کوونکى جمال د غيب له مخى نقاب لرى کړ او د آدم اولاد ئى له خپله ځانه سره آشنا کړ د هغه پرله پسى همغه دعوى ده چه زه د الله قدوس کلام يم او همغسى چه د الله تعالىٰ د ځمکى په شان بله ځمکه او د الله تعالىٰ د لمر په شان بل لمر او د الله تعالىٰ د آسمان په شان بل آسمان له پيدا کولو څخه ګرد(ټول) جهان عاجز او حيران دى همغسى د الله تعالىٰ د قرآن په

شان د بل بیان د اتیان څخه هم ټول جهان عاجز او حیران دی. د دغه قرآن کریم د امحاء لپاره به خلق سازشونه کوی، او مکرونه او پلمی (تدبیرونه) به جوړوی او د مقابلی او مناقشی په جوش کښی به خپل ځانونه په مرګ کښی غورځوی، او د خپلی مرستی(مدد) لپاره د دنیا ډیر لوی قوتونو ته بلنه او دعوت ورکوی، مګر هیڅ یوه حیله (مکر) ، هیڅ یو تدبیر او هیڅ یو فریب او چل به د پاک قرآن په مقابل کښی نه چلیږی. او خوشی به دوی ځانونه او نور په مصائبو کښی آچوی. او متاعب پر ځانونو اخلی مګر پرته(علاوه) له مصاعبه او متاعبه او دواهی او سرګردانی، بل هیڅ شی به د دوی په برخه نه کیږی او د قرآن کریم د یوه وړوکی سورت راوړل به هم هغو ته ممکن نه وی: ﴿ قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرآئیل (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغی مسئلی مو په هغی رسالی کښی چه په (اعجازالقرآن) سره موسومه ده په زړه پوری خبری کړی دی شائقین دی هغه ووائی. (بیا دوی یو سورت هم را نه وړ نو الله فرمائی)

بَلْ كَذَّبُوْا بِمَا لَمْ يُحِيْطُوْا بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَاْتِهِمْ تَاْوِيْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۳۹﴾

بلکه نسبت د دروغو ئی وکړ په هغه قرآن چه پوره نه ؤ رسیدلی دوی په علم د هغه او نه ؤ راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دی قرآن، هم داسی (لکه هم دغو مکذبانو) تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاؤ) هغو کسانو چه وو پخوا له دوی نه نو وګوره ته چه څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاؤ)

تفسیر: یعنی پاک قرآن ته «مفتری» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلت تدبر له جهته دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوی چه په سره سینه او قرار زړه د قرآن پر حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړی! د بدفهمی یا د فکریه ؤ قواؤ د ښه نه استعمالولو لامله(له وجی) کله چه د پاک قرآن پر دلائلو او عجائبو په پوره ډول(طریقه) سره نشئ پوهیدی نو د هغه پر دروغجن کولو باندی لاس مه پوری کوئ! (او حال دا چه لا نه ؤ راغلی دوی ته یعنی لا نه وه برسیره شوی معنی او حقیقت د دی قرآن) ځینو مفسرینو د «تاویل» معنی په «تفسیر» سره کړی ده. یعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کښی په پوره ډول(طریقه) سره نه دی لویدلی. او ځینی له هغه قرآنی پخوا ویل مرادوی. یعنی د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کښی دا هم ده چه د مستقبل په نسبت هغه

اخبار چه پاک قرآن ورکړی دی، د هغو وقوع تر نن پورې نه ده شوې، نو څکه دوی منتظر دی چه د هغو ظهور به کله کیږی مګر لږ فکر کول به کار دی چه دغه د تکذیب سبب څرنګه کیدی شي؟ زائد له زائده دا دی که دا د توقف وجه شي نو شي دی (مګر خو د تکذیب وجه نشي کیدی).

وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

او ځینی له دی (مکذبانو) هغه دی چه ایمان راوړی پر دغه (قرآن) او ځینی له دوی نه هغه دی چه ایمان نه راوړی په دغه (قرآن هیڅکله)، او رب ستا ښه عالم (دانا) دی پر (حال د) مفسدانو

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه له دوی څنی ځینی کسان مسلمان کیدونکی دی له هغو څخه تاسی سترګی واړوئ! باقی هغه کسان چه پر خپلو شرارتونو قایم پاتی کیږی (بلکه په کفر به ومری) پاک الله پر هغو ګردو(تولو) عالم دی. او په مناسبو موقعو کښی به هغوی ته مناسبه سزا ورکوی. (ځینی د دی آیت ترجمه داسی کوی: او ځینی له دی مکذباتو هغه څوک دی چه باور لری په دی قرآن چه له جانبه د الله تعالیٰ حق راغلی دی اما پټ په زړه کښی او اظهار ئی له دیره عناده نه کوی، او ځینی نور له دوی هغه څوک دی چه ایمان نه راوړی او باور نه لری په دی قرآن له دیر جهل او ناپوهی.)

وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ
أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او که تکذیب وکړی دوی ستا نو ووایه (ای محمده دوی ته چه) ماته (جزا د) عمل څما ده او تاسی ته (جزا د) عمل ستاسی ده، تاسی بیزاره یئ له (جزا د) هغه کار چه کوم ئی زه او زه هم بیزاره یم له (جزا د) هغه کارونو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی که د داسی دلائلو او براهینو د آوریدلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسی تکذیب

وکړی نو تاسی ووایئ چه ما خو خپل فرض اداء کړی دی مګر که تاسی سره له پوهولو هم نه پوهیږئ نو اوس زمونږ او ستاسی لیار سره بیله ده. تاسی د خپل عمل ذمه وار یئ او زه د خپل عمل هر چاته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کیږی. حضرت.شاه صاحب لیکی چه: «معاذالله که زه د الله تعالیٰ حکم په غلطه درورسوم نو زه به ګنهګاریږم او که زه ئی په رښتیا سره راوړونکی اوسم او تاسو ئی ونه منئ نو د هغه ګناه ستاسی په غاړه ده په هر حال په منلو کښی ستاسی هیڅ دول(طریقه) نقصان نه دی» (ځینی وائی چه دا آیت منسوخ دی په آیت د سیف سره).

وَمِنۡهُمۡ مَّنۡ یَّسۡتَمِعُوۡنَ اِلَیۡکَ ؕ اَفَاَنۡتَ تُسۡمِعُ الصُّمَّ وَلَوۡ کَانُوۡا لَا یَعۡقِلُوۡنَ ﴿۴۲﴾
وَمِنۡهُمۡ مَّنۡ یَّنۡظُرُ اِلَیۡکَ ؕ اَفَاَنۡتَ تَهۡدِی الۡعُمۡیَ وَلَوۡ کَانُوۡا لَا یُبۡصِرُوۡنَ ﴿۴۳﴾

او ځینی له دی کفارو هغه کسان دی چه غوږونه نیسی تاته (تمسخراً یا ظاهراً)، آیا نو ته آوروی (مادر زاده) کاڼه (بلکه نشی کولی) او اګر که وی دوی چه هیڅ عقل هم نه لری (سمع او عقل ئی دواړه ورک وی). او ځینی له دوی هغه دی چه ګوری تاته (د سر په سترګو) آیا نو ته به لاره وښیی (مادر زادو) ړندو ته او اګر که وی دوی چه هیڅ بصیرت (او پوه) نه لری (یعنی نه ئی شی پوهولی).

تفسیر: ځینی خلق اګر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوری او د دوی معجزات او کمالات ګوری، مګر هغه اوریدل او لیدل نافع دی چه د زړه په غوږونو او د زړه په سترګو سره وی دا ستاسی په اختیار کښی نه ده چه کڼو زړونو او کڼو غوږو ته خبره واوروی. په دی حال کښی چه دوی د زیات کاڼه توب لامله(له وجی) قطعاً په حق کلام باندی نشی پوهیدی یا ړندو زړونو ته د حق لیار وښوولی شی کله چه په دوی کښی د بصیرت ماده نشته. په «موضح القرآن» کښی لیکی: «یعنی غوږونه لری او په خپلو سترګو سره په دغی توقع ګوری چه تاسی زمونږ په زړونو باندی تصرف وکړئ، لکه چه پر ځینو وکړ شو خو دغه خبره د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده ځینو مفسرینو له «لا یعقلون» څخه د مطلق عقل او له «لا یبصرون» څخه د بصیرت نفی مراد کړی ده مطلب دا دی چه داسی ړانده او کاڼه دی چه برسیره پر نه اوریدلو او نه لیدلو له هر راز(قسم) پوه او ادراک څخه هم محروم او بی برخی دی، نو تاسی په څه دول(طریقه) سره دوی ته خبری آورولی او ورښکاره کولی او حق پری قبلولی شئ؟.

اِنَّ اللّٰهَ لَا یَظۡلِمُ النَّاسَ شَیۡئًا وَّلٰکِنَّ النَّاسَ اَنۡفُسَهُمۡ یَظۡلِمُوۡنَ ﴿۴۴﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم پر خلقو هیڅ قدر ولیکن خلق پر نفسونو (ځانونو) خپلو ظلم کوی (چه خپل عقل او حس په ملاهیو کښې په کار آچوی).

تفسیر: یعنی د هغو په زړونو کښې چه اثر نه غورځوی دا د دوی تقصیر دی چه په خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو سره ئی خپلی ادراکی قوی تباه کړی دی، که نه په اصل فطرت کښې هر انسان ته الله تعالیٰ د پوهیدلو او قبلولو استعداد ښښلی دی.،

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾

او هغه ورځ چه (پس له مرګه الله) راجمع کړی کفار حال دا لکه چه مدار نه ؤ کړی دوی (په دنیا یا په قبر کښې) مګر په قدر د یوه ساعت له ورځی پیژنی به دوی یو تر بله پخپلو منځونو کښې (په دغی ورځی کښې)، په تحقیق زیانمن شوی دی هغه کسان چه تکذیب ئی کړی دی د ملاقات د الله او نه ؤ دوی سمه صافه لاره موندونکی.

تفسیر: یعنی د محشر د هولناکو اهوالو او حوادثو د لیدلو څخه د ګرد(تول) عمر عیش، عشرت، آرمتیا او هوسائی (خوشالی) دومره حقیره او قلیله په نظر ورځی چه ګواکی په دنیا کښې ئی د یوه ګړی څخه زیاته هستوګنه نه وی کړی، او افسوس به کوی چه ګرد(تول) عمر می څومره په فضول او بیکاره تیر شوی دی لکه چه سری یوه ګړی یا دوه ګړی هم داسی په چتی(بیکاره) او چپو خبرو اترو کښې تیروی. او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د لیدلو څخه داسی خیال کوی چه ګواکی په دنیا کښې دومره زیات نه دی پاتی شوی او دغه ویروونکی وقت یو ناڅاپه رارسیدلی دی هلته تش یو ساعت یا دوه ساعته پاتی شوی یم، او دغه دی چه سم د لاسه دلته رسیدلی، او په دغو ربړو (تکلیفونو) کښې اخته شوی یم کاشکی د هغه ځای د قیام مدت می لږ څه دیر وی. او دغی بدی ورځی ته دغسی ژر نه وی رسیدلی. ځینی مفسرین وائی چه د برزخ (قبر) هستیدلو مدت به ورته لکه یوه ګړی ښکاری والله اعلم.
(په دی حال کښې چه پیژنی به دوی یو تر بله سره پخپلو منځونو کښې اما دا معرفت به په وقت د خروج کښې وی له قبورو، او بیا چه له هوله د قیامته سختی پری دیره شی نو دا تعارف به سره ورک شی، او یو له بله سره به) هیڅ مدد ونه کړی شی. او نفسی نفسی غږونه به پورته

کيږي. ورور به ورور او پلار به د ځوی په کار نه ورځي: ﴿ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴾ (١٨ جزء د المؤمنون (١٠١) آيت (٦) رکوع) ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ﴾ (٣٠ جزء د عبس د سورت ٣٤ آيت)(په تحقيق زيانکاران دي هغه کسان چه نه مني ملاقات د الله تعالىٰ يعني منکران دي د حشر له حسابه او نه دي دوی لاره موندونکی) پاتي شول هغه کسان چه د لقاء الله تصديق ئی کړی. او په سمی لاری تللی دی، نو دوی بيخی په فائدو کښی ګټور دی.

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ ٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

او که وښيو خامخا تاته ځينی له هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره (نو هغه خو به وګوری په حيات خپل کښی) او که وفات کړو تا (پخوا له تعذيب د دوی نه) نو خاص مونږ ته بيا راتله د دوی دی بيا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چه کوی ئی دوی (نو د دوی تعذيب به تاته دروښيو په آخرت کښی)

تفسير: يعني هغه وعدی چه مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور ګرځولو کړی دی اګر که د هغو ځينی وعدی تر يوه حده پوری ستاسی په موجوديت پوره درښوولی شوی دی، لکه د «بدر» او نورو مظفريت يا وروسته د وفات ستاسی به په عمل راځی نو بنا پر دغه که ستاسی په حضور کښی د هغو ظهور رانشی په هر صورت دغه يقينی دی چه هغه ګرد(تول) پوره کيدونکی وی. که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنيا کښی سزا ورنه کړه شی نو په آخرت کښی به وررسيږی، زمونږ له لاسه دوی نجات نشی موندلی او نه تښتيدلی شی او د ګردو(تولو) بيرته راتلل زمونږ په لوری دی او د تولو مخلوقاتو ګرد(تول) اعمال زمونږ په مخ کښی پراته دی، حضرت شاه صاحب ليکی: «د اسلام غلبه تر يوی اندازی پوری د رسول الله په حضور کښی په ظهور ورسيده او نوری د دوی د وفات څخه وروسته د دوی د خلفاؤ په لاسونو کښی وشوی ګواکی په «نتوفينک» کښی هم دغه لوری ته اشاره ده. والله اعلم

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ ۖ فَإِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او لپاره د هر امت يو رسول دی نو کله چه را به غی (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه) نو حکم به وکړ شو په منځ د دوی کښې په انصاف سره (چه رسول او مؤمنانو نجات مونده او مکذبين هلاکيدل) حال دا چه دوی به مظلومان نه ؤ (په دغه تعذيب کښې).

تفسير: پخوا له دی نه د دی امت او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ذکر وو اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه راښيی چه هر جماعت او هری فرقی ته د الله تعالىٰ پيغام رسوونکی رسول (استاځی) ورليږلی شوی دی تر څو د الله تعالىٰ حجت تمام شی. د حجت د اتمامه څخه پخوا هيچا ته عذاب نه ورکاوه کيږی خلق عمل لا له پخوا څخه کوی مګر په دنيا کښې هغو ته سزا وروسته د رسول د رسيدلو او د حجت له اتمامه ورکوله شی. د الله تعالىٰ له لوری ظلم، تيری او بی‌انصافی نه ده چه بی د پخوا خبرولو او الزام آړولو او د جرم د اثباته، مجرمانو ته د دوی فيصله واوروی په قيامت کښې سم د عدل او انصاف له قواعدو سره د دوی دعوی وړاندی کيږی، او د دوی د هر هر فرد بيل بيل جرمونه توضيح کيږی او شاهدان تيريږی، او له هر قوم سره به د دوی رسولان وړاندی کيږی، او د دوی د بياناتو د آوريدلو څخه وروسته به په دير ښه انصاف سره فيصله صادريږی: ﴿ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾ (٢٤) جزء الزمر (٦٩) آيت (٧) رکوع) مجاهد او نورو دغه آيت د قيامت پر احوالو حمل کړی دی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وائی دوی (په مسخرو يا په استبعاد) کله به وی دغه وعده که يئ تاسی (ای رسوله ای مؤمنانو) صادقان (په دغه وعده کښې نو رائی‌ولئ)

تفسير: يعنی د عذاب د راتللو څخه کوم ويرول چه کيږی دغه بيخی دروغ او بی اصله دی که واقعی ته رښتينی ئی نو ولی هغه عذاب نه راولی؟ آخر دغه وعده به کله پوره کيږی؟

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده!) نه يم مالک دپاره د ځان خپل (د دفع کولو) د ضرر او

نه (د رسولو) د نفعی مګر د هغی (نفعی او ضرر) چه اراده وفرمائی الله، لپاره د هر امت یوه نیته ده (د هلاک)، کله چه راشی هغه اجل (نیته د مرګ) د دوی نو نه به وروستی کیږی دوی (د دغی نیتی خپلی) یو ساعت (یوه ګړی) او نه ړومبی کیږی دوی (پری)

تفسیر: یعنی د عذابونو او نورو درلیږل د الله تعالیٰ کار دی، او هغه ځما په قبضه او اختیار کښی نه دی. زه خو د خپلی نفعی او نقصان یواځی دومره مالک یم چه هومره د الله تعالیٰ اراده او رضاء وی نو بیا پر نورو د نیکی یا د بدی د وارد کولو مستقل اختیار ماته له کومه شو؟ د هر قوم لپاره یو مدت او میعاد د الله تعالیٰ په علم کښی مقرر دی، کله چه هغه میعاد پوره شی، نو هغه وقت به ورسیږی د بنو د یوه رپ په اندازه تخلف پکښی نه کیږی، الغرض د عذاب د ژر غوښتلو څخه تاسی ته هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی هغه وقت چه د الله تعالیٰ په علم کښی غوته او تاکلی(مقرر) او معین شوی دی، هغه یوه دقیقه نه وړاندی او نه وروسته کیږی او پوره په همغه وقت کښی رسیدونکی او ورځکیدونکی دی. د «زمخشری» په نزد ﴿ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴾ او ﴿ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ له دی نه کنایه ده چه د عذاب پخپل معین وقت کښی راتلل مقرر او معین او غوته شوی دی په کنایه کښی د تقدم او تاخر حقیقت ته نفیاً یا اثباتاً څه اعتبار او تعرض نه وی. فتنبه له

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُهُۥ بَيَٰتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته چه) آیا وینئ تاسی (یعنی خبر راکړئ ماته) که راشی تاسو ته عذاب د الله د شپی یا د ورځی نو څه به وی هغه (عذاب) چه په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو) (یا) نو څه به وکړی پخوا له هغه څخه مجرمان (ګنهګاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چه تلوار کوی په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی که د شپی اوده وی، یا د ورځی کله چه په دنیوی کارونو کښی لګیا وی، که یو ناڅاپه د الله تعالیٰ عذاب ئی ونیسی نو که مجرم په دغه صورت کښی جلتی هم وکړی نو ځرنګه به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وکړی شی؟ کله چه خپل ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) نو بیا د وقت د پوښتنی کولو څخه څه فائده وررسیږی؟ شیخ الهند رحمة الله علیه د ﴿ مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴾ ترجمه د حضرت شاه صاحب د مذاق سره موافقه کړی ده. لیکن نورو مفسرانو

د هغه مطلب داسې ليکلی دی چه «د الله تعالىٰ د عذاب په راتللو کښې کومه د خوښۍ داسې خبره او د خوند واقعه ده؟ چه د هغې په وسيله مجرمين د هغې مطالبه په جلتۍ او تلوار سره وکړی، بيا دا څه د تعجب ځای دی چه مجرمين د داسې خوفناک شی په مطالبه کښې څرنګه تلوار او جلتی کوی، حال دا چه د يوه مجرم لپاره خو وړ (مستحق) او لايق دا ؤ چه هغه د راتلونکی سزا له تصوره لړزيدی او د ويرې لامله(له وجی) مړ کيدی (البحر المحيط).

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنتُم بِهِ ۚ آلْآنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

آيا کله چه واقع شی (دغه عذاب) نو ايمان به راوړئ تاسی په هغه، (الله فرمائی) آيا اوس (ايمان راوړئ چه عذاب نازل شو) حال دا چه په تحقيق وئ تاسی چه په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتی کوله

تفسير: يعنی د عذاب دغه ژر غوښتنه د دی لپاره کوی چه هغوی د عذاب په نزول نه دی متيقن که دوی په دغه وقت کښې متيقن کيدل نو فائده ئې ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به ئې کوښښ کاوه. که د عذاب د راتګ څخه وروسته ئې يقين راشی نو څه فائده به ور ورسيږی په دغه وقت کښې به د الله تعالىٰ له لوری ويل کيږی چه ښه اوس خو تاسی قائلان شوئ، حال دا چه پخوا مو دغه دروغ بلل ځکه چه تقاضا کول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو کولو په نيت ؤ که نه دغه وقت د اقرار کولو څخه هيڅ يوه فائده به در ونه رسيږی.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴾ (٢٤ جزء د المؤمن (٨٤-٨٥) آيت (٩) رکوع).

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

بيا به وويل شی هغو کسانو ته چه ظلم ئې کړی وی وڅکئ عذاب (دائم) د هميشګۍ، آيا سزا به درکولی شی تاسی ته (نشی به درکولی) مګر په سبب د هغه شرک او تکذيب چه وئ تاسی چه کول به مو (يا) نه درکولی شی جزاء مګر په سبب د هغې چه وئ تاسی چه کول به مو (چه هغه شرک او تکذيب ستاسو دی).

تفسير: هغه كفر او شرك او تكذيب مو چه كولو، اوس د هغه خوند د تل دپاره وڅكئ! دغه به په قيامت كښى وويله شى.

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ ۖ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ ۖ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾

او پوښتنه كوى له تا نه چه آيا حق دى دا (قرآن يا دعوى د نبوت يا عذاب؟ كه مسخرى كوى؟)، ووايه (اى محمده! دوى ته) هو! قسم دى وى زما په رب خپل چه بيشكه دغه خامخا حق دى، او نه يئ تاسى عاجزوونكى (د الله چه له عذابه ئى ځان خلاص كړئ).

تفسير: يعنى د غفلت په نشه كښى بى سده شوى په تعجب سره پوښتنه كوى چه آيا دغه خبره رښتيا ده چه مونږ وروسته له مرګه بيا ژوندى كيږو؟ او د دائمى عذاب خوند به وڅكو؟ آيا په رښتيا سره وروسته له بخركى بخركى كيدلو او له خاورو سره ګډيدلو به بيا له نوى سره ژوندى كيږو. (اى محمده!) تاسو وفرمايئ دوى ته چه دا څه د تعجب خبره ده؟ دغه پيښه خو هرومرو(خامخا) باليقين كيدونكى ده ستاسى ګډ كيدل په خاورو كښى او بخركى بخركى كيدل الله تعالىٰ له دغه څخه نه شى عاجزولى چه د پخوا په شان بيا تاسى همغسى پيدا كړى او د شرارتونو خوند مو دروڅكوى. ممكن نه دى چه تاسى د ده د قبضى څخه بهر لاړ شئ يا چيرته په تيښته سره وتښتئ، او (معاذالله) پاك الله عاجز كړى شئ.

تنبيه: د دى آيت سره مشابه دوه نور آيتونه په پاك قرآن كښى شته يو د «سبا» په سورت كښى ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ دوهم د «تغابن» په سورت كښى ﴿زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ دغه دواړه د قيامت او معاد په متعلق دى. په هم دغه مناسبت دغه حاضر آيت حافظ ابن كثير رحمة الله عليه د معاد په متعلق ايښى دى.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ۗ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۖ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

او كه بيشكه (مملوك شى) دپاره د هر نفس چه ظلم ئى كړى وى (پخپل ځان باندى په كفر او شرك سره) هغه چه دى په ځمكه كښى نو خامخا به فديه وركړى دغه نفس په دغه (هر څه سره له عذابه)، او وبه مومى دوى (په زړونو خپلو كښى (په ترك د ايمان) پښيمانى كله چه ووينى دوى عذاب او

فيصله به وکړه شي په منځ د دوی (يعنی د خلائقو) کښې په انصاف او حال دا چه دوی به مظلومان نه وی.

تفسير: يعنی که فرضاً د ځمکی د مخ ګردی(تولی) خزانی د ده په قبضه کښې وی، نو کوښښ به وکړی چه هغه تول ورکړی او د الله تعالیٰ له عذابه ځان وژغوری(بچ کړی) (کله چه دوی لره مالکيت د «مافی الارض» نشته، نو فديه ورکول هم نشته او له عذابه هم نجات نه مومی. او ښکاره به کړی دوی پښيمانی يا پټه به ئی کړی او وبه مومی دوی په زړونو خپلو کښې پښيمانی په ترک د ايمان سره او دا ځکه چه دا لفظ د «اسروا» له اضدادو شخه دی نو ځکه اطلاق ئی پر دواړو صحيح دی يعنی او بيا مومی دوی په زړونو خپلو کښې درد او پښيمانی او) پخپلو حرکاتو به پښيمانيږی، او غواړی به چه نور خلق د دوی پر دغی پښيمانی خبر نشی مګر بالاخر بی‌اختياره به هغه ښکاروی او په هغه وقت کښې به ووائی: ﴿ يٰحَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُ فِىْ جَنْۢبِ اللّٰهِ ﴾ او ﴿ يٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِىْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا ﴾

أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾

واورئ خبردار شئ چه بيشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبيداً) واورئ خبردار شئ چه بيشکه وعده د الله حقه ده وليکن زيات له خلقو (چه کفار دی) نه پوهيږی (پری)

تفسير: يعنی په ګرد(تول) جهان کښې يوازی د پاک الله حکومت دی او د عدل او انصاف اجراآت کيږی او هيڅ يو مجرم به تری ونشی تښتيدی. او نه هيڅ يو مجرم به په رشوت او بدی ورکولو سره خپل ځان ژغورلی(بچ کولی) شی. (او نه الله تعالیٰ له چا فديه قبلوی ځکه چه دی غنی او بی‌پروا دی له هر چا او هر څيز څخه او ښه قادر دی په ثواب او عقاب لکه چه فرمائی واورئ خبردار شئ چه بيشکه وعده د الله حقه او رښتيا ده وليکن زيات له خلقو چه کفار دی نه پوهيږی په خير او شر خپل) يعنی د بدو استعدادو، بدفهمی او غفلت لامله(له وجی) اکثر خلق پر دغو حقائقو نه پوهيږی نو ځکه هر څه ئی چه په ژبه راځی همغه وائی، او د چتی(بيکاره) خبرو له ويلو څخه خوله نه نيسی او هر څه ئی چه په زړه ګرځی، او له خولی ئی وځی همغه کوی او وائی ئی.

هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝٥٦

هم دغه (الله) ژوندی کول او مړه کول کوی او هم ده ته بیا بیولی کیږئ (په قیامت کښی لپاره د جزا)

تفسیر: کله چه ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ فعل او کار دی، نو د دوهم ځلی ژوندی کول به ورته څه اشکال وی؟

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۝٥٧

ای خلقو! په تحقیق راغلی ده تاسی ته موعظه (پند) له جانبه د رب ستاسی او شفاء(دارو) دپاره د هغو (تولو روحانی امراضو (چه دی په سینو (د خلقو کښی د جهالت) او هدایت او رحمت دی دپاره د مؤمنینو.

تفسیر: دغه ګرد(تول) د قرآن کریم صفات دی. «قرآن عظیم له اوله تر اخره پوری داسی پند دی چه خلق له مضرو او مهلکو خبرو ځنی ژغوری (بچ کوی) د زړونو د روحانی رنځوری لپاره د شفاء نسخه ده د وصول‌الی‌الله او د الله تعالیٰ د رضاء لپاره ښوونکی دی. او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ د رحمت وړ(لائق) او مستحق ګرځوی، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کښی د انسانی نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده یعنی هر هغه سړی چه قرآن کریم خپل تمسک وګرځوی، په دغو ګردو(تولو) مراتبو باندی کامیاب کیدی شی:

(۱) خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوری د «موعظة» په لفظ کښی اشاره ده

(۲) خپل باطن د فاسدهؤ عقائدو او ردیه ؤ ملکاتو څخه تش کول له شفاء لما فی الصدور څخه مفهومیږی.

(۳) خپل نفس په حقه ؤ عقائدو او فاضله ؤ اخلاقو سره ښایسته کول چه د هغه لپاره د «هدی» لفظ زیات مناسب دی.

(٤) د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د رحمت انوار پر نفس فایز کیدل چه د «رحمة» د لفظ مدلول دی. زمونږ د امام فخرالدین رازی علیه رحمة الله الباری له تقریره له دغو څلورو واړو لفظونو څخه شریعت، طریقت، حقیقت او نبوت او خلافت علی‌الترتیب څرګندیږی. چه دلته د هغه د تفصیل لیکلو موقع نه ده. او نه دا قسم مضامین د خالص تفسیر په مد کښی راتلی شی.

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ﴿٥٨﴾

ووايه (اى محمده! مؤمنانو ته چه خوشحاله اوسئ) په فضل (قرآن) د الله سره او په رحمت (دين) د الله سره نو په هم دغه (فضل او رحمت) دى خوشحاله شي مؤمنان، (ځکه چه) دغه (فضل او رحمت) ډير غوره دى له هغو مالونو چه جمع كوى (ئى) دوى.

تفسير: يعنى ووايه اى محمده! مؤمنانو ته چه خوشاله اوسئ په هغه فضل د الله تعالیٰ سره چه په تاسي دى چه هغه قرآن كريم يا معرفه يا خلود دى يا لقاء او رضاء د الله تعالیٰ ده او په رحمت او مهربانى د الله تعالیٰ سره چه پر تاسي دى، او هغه رحمت محمد رسول الله يا توفيق يا عصمت يا نجات دى پس په دى راليږلى.شوى ښائى چه خوشاله دى شي دوى ځکه چه دا مذكور ډير غوره دى له هغو فانيه ؤ اموالو څخه چه جمع كوى ئى دوى ځکه چه دنيوى مال او متاع لره هيڅ بقاء او وفا نشته). «فرح» خوښيدل هم محمود دى او هم مذموم. پر كوم نعمت له دى حيثيته خوښيدل چه د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ئى ومومى محمود دى. لكه چه دلته فرمائى ﴿ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ﴾ او پر دنيوى حطامو او اموالو خوښيدل او پرى تفخر او ځان لويول خصوصاً دغسى خيال لرل چه ماته دغه مقام په خپل لياقت راحاصل شوى دى ډير بد او مذموم دى قارون د خپل مال او دولت په نسبت ويلى ؤ ﴿ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِيْ ﴾ د هغه په نسبت ئى فرمايلى دى ﴿ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِيْنَ وَابْتَغِ فِيْمَآ اٰتٰىكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ﴾ الآية - (نو بائده ده چه خوشاله دى شي مؤمنان په دى ځکه چه دغه مذكوره شيان چه قرآن عظيم الشان او اسلام او نور مقدسات دى ډير غوره او خير دى له هغو اموالو چه دوى ئى تولوى) يعنى اصلى څيز د الله تعالیٰ فضل او رحمت دى. ښائى چه تل هغه ولټوى، مال او دولت جاه او حشم او نور ګرد(تول) د هغه په مقابل كښى هيڅ دى.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ؕ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٩﴾

ووايه آيا وينئ تاسى (يعنى خبر راكړئ ماته د) هغه څيز چه نازل كړى دى الله تاسو ته له (انواعو د) رزق څخه نو ګرځولى دى تاسى له دغه رزق څخه (ځينى) حرام او (ځينى) حلال، ووايه (اى محمده! دوى ته) آيا الله اذن كړى دى تاسى ته (په دغه تحليل او تحريم كښى نه) بلكه په الله پورى دروغ

ترئ تاسى (له ځانه).

تفسير: يعني پاک قرآن چه د نصيحت، شفاء او هدايت او رحمت په صورت رانازل شوى دى همغه د استناد او تمسک كولو وړ(مستحق) او لايق دى. د الله تعالىٰ د احكامو معرفت او د حلالو او حرامو تميز په هم دغه سره كيدى شي، دغه بابيزه (خوشي) خبرى او واهيات دى چه الله تعالىٰ ستاسى د انتفاع لپاره هر قسم روزى پيدا كړى ده، بيا تاسى تش پخپلو آراؤ او اهواؤ چه په هغو كښى يو شي حلال او بل شي حرام دروى. آيا تاسى د دى خبرى څه حق لرئ چه پخپل سر او له خپله ځانه د تحليلولو او تحريمولو په نسبت فيصلى كوئ؟ آيا تاسى د داسى خبرو كولو جرائت كولى شئ چه الله تعالىٰ داسى حكم مونږ ته راكړى دى؟ يا هم داسى له خپله ځانه پر الله تعالىٰ دروغ ترئ؟ په وروستنى آيت كښى ئى په صاف ډول(طريقه) سره اشاره فرمايلى ده چه دغه پرته(علاوه) له افتراء على‌الله بل هيڅ شي نه دى.

تنبيه: د هغو شيانو مفصله تذكره چه دوى هغه په خپل سر حلال او حرام درولى وو د «المائدى» او د «الانعام» په سورتونو كښى تير شوى دى.

وَمَا ظَنُّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۶۰﴾

او څه شي دى گمان د هغو كسانو چه له ځانه ترى پر الله باندى دروغ په ورځ د قيامت كښى (چه څه به ورسره وكړى الله)، بيشكه الله خامخا څيښتن (خاوند) د فضل دى پر خلقو (په ارسال د رسلو او انزال د كتابونو او تاخير د عذاب)، وليكن اكثره خلق نه وباسى شكر (په دغو نعماؤ)

تفسير: يعني دا خلق د قيامت په نسبت څه خيال كوى؟ چه له دوى سره به څه قسم معامله كيږى په سختى سره به ونيول شي؟ كه ورو به خوشي كړل شي؟ عذاب او رېړ(تكليف) نه به وگالى(برداشت كړى)؟ كه نه؟ په څه څه خيالاتو كښى ډوب تللى دى؟ ښائى چه دوى دغه خبره ښه په ياد ولرى، هر هغه سزا چه دوى ته وركوله كيږى، هغه خامخا دوى ته رسيدونكى ده او له سره هغه بيرته كيدونكى نه ده (بيشكه چه الله تعالىٰ خامخا څيښتن(مالک) د فضل دى پر خلقو په ارسال د رسولانو او انزال د كتابونو او تاخير د عذابونو وليكن زيات د خلائقو نه وباسى شكر په دغو نعماؤ او له زړه ايمان نه راوړى). يعني الله تعالىٰ پخپل فضل سره خلقو ته په دنيا كښى ډير مهلت وركوى. او له ډيرو تقصيراتو څخه ئى تيريږى. ليكن ډير خلق د الله تعالىٰ د دغه اغماض او تلطيف په مقابل كښى د شكر ايستلو او متنبه كيدلو په ځاى لا زيات زړور(دلير)

او بې خوفه کیږي بالاخر دوی بیخي د سزا ورکولو وړ(لائق) او مستحق گرځي.
پاک الله دیر له هر څا سره الطاف او مواساء کړي
که له حده بنده تیر شي نو ئې خوار سپک رسوا کړي.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِن
قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٦١﴾

او نه ئې ته (مشغول) په کوم کار کېښې (له خپلو کارونو) او نه لولې ته (هیڅ آیت، سورت) له دې نه (یعنې) له قرآنه او نه کوئ (اې انسانانو کوم کار) له کارونو څخه مگر اوسو مونږ پر تاسې شاهدان (ساتونکې) کله چه مصروف (بوخت) اوسیږئ تاسې په هغه کښې! او نه غائب کیږي له ربه ستا په اندازه د یوې ذرې (واړه میږې یا پوټې د گرد نه) په ځمکه کښې او نه په آسمانونو کښې او نشته ډیره وړوکې له دغې ذرې څخه او نه ډیر غټ (له دې نه) مگر (دا ټول لیکلې پراته دې) په کتاب واضح (ښکاره په لوح محفوظ) کښې

تفسیر: پخوا له دې نه د قرآن کریم د اوصافو بیان و چه هغه له ابتداء څخه تر انتهاء پورې ځلیدونکې نور او رڼا(رنړا) هدایت د قلوبو شفاء، عظمیٰ نعمت، کبریٰ رحمت دې. بیا ئې اشاره وفرمایله چه د هدایت او بصیرت د دغسې صافې رڼا(رنړا) څخه سترگې پټول، او د خپلو اوهامو او خیالاتو په تیارو کښې د خلقو بې لارې تلل او پاک الله باندې افتراء ترل. او د الله تعالیٰ د فضل او انعام بې قدرې او ناشکرې کول څومره خراب او نامناسب کار دې. په دغه آیت کښې دغه تنبیه هم شته چه خلق په څه حال او کار کښې دې؟ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه شان دې؟ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دې شپه او ورځ د حقیقي مالک د وفاداري او خلائقو د همدردې د هغو عظیمو شیونو مظهر چه کیږي بالخاصه د دوې هغه امتیازې شان چې د پاک قرآن د لوستلو او لولولو په وخت کښې ظاهریږي یعنې د پاک قرآن په وسیله هغه جهاد چه دوې یې کوې هغه ټول به الله تعالیٰ په حضور کښې دې او خلق هغه ښې یا بدې معاملې چه کوې هغه هم ټولې د الله تعالیٰ په حضور کښې ظاهرې پرتې دې هر کله چه کوم مخلوق په کوم کار کښې

لاس پورې کوي او په هغه کښې مشغول او لګيا کيږي اګر که د دوی په فکر او خيال د پاک الله فکر او تصور هم تير نشي ليکن الله تعالیٰ يې له ابتدا څخه تر انتها پورې ګوري (فان لم تکن تراه فانه يراک) په زمکه او آسمان هر څړې چه د يوې ذرې په اندازه يا له هغه څخه وړوکې يا لوی کوم شی هم وی هغه ټول د الله تعالیٰ په علم محيط کښې شته او له سره ترې نه غائبيږي بلکه د الله تعالیٰ د علمه راښکته هم د ټول (ما کان وما يکون) حال په کتاب مبين يعنی لوح محفوظ کښې ثبت دی چه هغه د تدبير په عالم کښې ښايي د الله تعالیٰ د علم صفحه وويلی شی کله چه له الله تعالیٰ نه هيڅ له ادنیٰ څخه ادنیٰ خبره پټه نه ده نو د دغه مکذبينو او معاندينو معاملات او احوال څرنګه پټ پاتی کيدی شی بيا د جزا د ورځی د کاروائی په نسبت څه خيال کوی؟ دوی دی ښه وپوهيږی چه د دوی هر وړوکی او لوی حرکت د پاک الله په علم کښی پروت دی هلته هيڅ يو خيانت او غله نشی چليدی د هر عمل جزا به خامخا ورکولی کيږی هم هغسی چه د دښمنانو تولی معاملی دده په حضور وی بالمقابل د دوستانو په ډيرو وړو وړو معاملو او چارو باندی هم عليم او خبير دی

اوس الله تعالیٰ په دغه راتلونکی آيت کښی خپلو دوستانو ته دغه زيری آوروی

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

واورئ خبردار شئ چه بيشکه دوستان د الله نيشته هيڅ قسم يره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کيږی (هيچری له فوت د کوم مامول نه)

تفسير: ابن کثير رحمة الله عليه د حديثيه ؤ رواياتو په بنا دغه مطلب بيان کړی دی چه اولياءالله(د الله دوستانو) ته به په آخرت کښی د محشر د اهوالو او يرو څخه هيڅ خوف او يره نه وی او نه د دنيا د پريښودلو څخه دوی خفه کيږی ځنی مفسرينو دغه آيت عام ايښی دی يعنی په هغو به د انديښنی او د پريشانی او د حوادثو وقوع په دنيا کښی او نه په آخرت کښی وی او نه د کوم مصلوب فوتيدلو څخه به مغموم او متاثر کيږی ګواکی د خوفه د الله خوف يا له غمه د آخرت د غم نفی مراده نه ده بلکه په دنيا کښی د دنياوی خوف او غم نفی مراده ده چه د هغی احتمال د أعداؤ او د نورو په مخالفت باندی کيدی شی چه هغه به کاملينو مؤمنينو ته له سره نه پيښيږی او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمينان لری او د تولو تکوينيه ؤ واقعاتو په نسبت داسی اعتقاد لری چه هغه خامخا په يو حکمت او مصلحت مبنی وی نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هيڅ تکليف نه رسوی زما په نزد «لا خوف عليهم ولا هم يحزنون» مطلب دی داسی واخيست شی چه په اولياءالله هيڅ يو خوفناک شی(هلاکت يا معتدبه نقصان) په دنيا او آخرت کښی واقع کيدونکی نه دی فرض يی کړئ که په دنيا کښی صورتاً کوم نقصان هم ورپيښ شی مګر څرنګه چه د نتيجی له مخی هغه د ده په

حق كښي د عظيمي نفعي ذريعه كرځي نو ځكه هغه ته معتدبه نقصان نشي وئيلى پاتي شو د كوم دنياوى يا اخروى وجوهو له امله(وجى) دوى ته په كوم وخت د خوف او يرى لاحق كيدل نو هغه به ددى آيت د تقريره سره څه منافات نه لرى ځكه چه دا آيت يواځي دغه خبر راكرى دى چي په دوى به كوم خوفناك شي نه لويږى دا يى نه دى وئيلى چه هغو ته به په هيڅ وخت كښي خوف او يره نه لاحقه كيږى. ښائى د لايحزنون په مناسب د لا يخافون نه فرمايل او د لا خوف عليهم تعبير په اختيارولو كښي هم دغه نقطه وى باقي د لايحزنون تعلق زما په خيال د مستقبل سره دى يعنى د مرگ په وخت كښي او د مرگ څخه وروستو به دوى نه غمجن كيږى لكه چه فرمايلي دى ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ ۲٤ جزء د حمٓ السجده ۳۰ آيت ٤ ركوع او فرمايلي دى ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ ۱۷ جزء د الانبياء ۱۰۳ آيت ۷ ركوع والله تعالىٰ اعلم بمراده.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

(دغه دوستان) هغه كسان دى چه ايمان لرى او وى دوى چه ځان ساتى (له معاصيو او يريږى له الله نه)

تفسير: دا د اولياءالله تعريف فرمائى يعنى متقى مومن د الله تعالىٰ ولى دى پخوا له دى نه به څو ځايونو كښي معلوم شوى دى چه د ايمان او تقوىٰ ډير مدارج دى نو د ايمان او تقوىٰ هره درجه چه په هر چا كښي موجوده وى په هغى درجي به د ولايت يوه برخه ورثابتيږى مثلاً لس شل او سل روپى هم مال دى او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، يو لك، يو مليون هم مال دى ليكن په عام عرف كښي د لس او شل او سل روپى لرونكى مالك ته شته من او مالدار نه وئيل كيږى تر څو چي معتدبه د مال او دولت مقدار د چا سره نه وى هم داسى وپوهيږئ چه ايمان او تقوىٰ هم په هره مرتبه كښي چه وى هغه د ولايت يوه شعبه ده او په دى حيثيت تولو مومنانو ته فى الجمله ولى وئيل كيدى شي ليكن په عرف كښي ولى هغه ته وئيلى شي چه پكښي د ايمان او تقوىٰ يوه خاصه درجه موندلى شي په حديثو كښي د ولايت څه علامات او آثار ذكر شوى دى مثلاً د هغو د ليدلو څخه د پاك الله ذكر په ياد راشى يا له خلق الله سره به دوى بى لوثه محبت او مينه ولرى عارفينو هر يو سم د خپله مذاقه سره د ولى تعريفونه كرى دى چه د هغو د تفصيل ليكلو ځاى دلته نشته

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٦٤﴾

دوی ته زیری په دغه ژوندن لږ خسیس کښې او په آخرت کښې، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالیٰ) ته، دغه (زیری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: (یعنی هغه کسان چه دوستان د رحمان دی په دواړو جهانو کښې خوښ او فرحان دی، او دوی ته بشارت دی په دنیا کښې په قرآن په ژبه د رسول علیه السلام په صالحه رؤیا په مکاشفات په لسان د ملائکو په وقت د مرګ او په آخرت کښې چه ملائک به ورته راځی او سلام به پری آچوی او مبارکی د فوز او د کرامت به ورته ورکوی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله ته یعنی هیڅ خلاف نشته په وعده د ده کښې دغه بشارت د دواړو دارینو بری دی لوی او له ادراکه زښته پورته هو!) اولیاؤ ته په دنیا کښې څو ډوله(قسمه) بشارات دی مثلاً حق تعالیٰ هغو ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه د «ولاخوف علیهم» او نورو زیری ورکړی دی یا به پرښتی د موت په قریبیدلو هغو ته وائی ﴿ وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِیْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴾ (٢٤ جزء د حٰم السجده (٣٠) آیة (٤) رکوع) یا به ډیر ښتین او مبارک خوبونه وینی یا د هغو په نسبت به د الله تعالیٰ نور بندګان له ښه خوبونه ورته وینی چه د صحیح حدیث سره موافق د شپږ څلویښتمی اجزاؤ څخه یو جزء دی یا د دوی په معاملاتو کښې د الله تعالیٰ له لوری به یو خاص قسم تائید او امداد کیږی یا په خواصو کښې، او کله له خواصو څخنی تجاوز کوی په عوامو کښې هم ده ته مقبولیت حاصلیږی، او خلق الله د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه (صفت) کوی دغه ګرد(تول) شیان تر دنیوی بشاراتو لاندی درجه په درجه راتلی شی مکر په اکثریه ؤ روایاتو کښې د ﴿ لَهُمُ الْبُشْرٰی فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ﴾ تفسیر په صالحه ؤ رؤیاؤ سره کړی شوی دی. والله اعلم. پاتی شول اخروی بشارات هغه پخپله په پاک قرآن کښې منصوص دی. ﴿ بُشْرٰىكُمُ الْیَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ﴾ او په حدیث کښې هم دغه تفسیر منقول دی.

(او دغه زیری د دواړو جهانو هم دغه دی بری ډیر لوی) یعنی د الله تعالیٰ خبری او د هغه وعدی ګردی(تولی) پخی او کلکی دی. هغه زیری او بشارات ئی چه راکړی دی هغه ضرور بالضرور کیدونکی دی.

وَلَا یَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِیْعًا ؕ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ﴿٦٥﴾

او نه دی خفه کوی تا (ای محمده!) خبری د دوی (چه الله نه منی ستا تکذیب کوی او ډاروی دی) بیشکه چه زور خاص الله لره دی تول، هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو(تولو) اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو)

تفسير: له پاسه د مكذبينو اعداؤ ذكر كيده بالمقابل ئى د مصدقينو احباؤ تذكره فرمائى او د دوى د دواړو دارينو د محفوظيت بشارت آوروى. په دغى سلسلى كښى رسول الله ته هم تسلى وركوى، چه تاسى د احمقانو او شريرانو له خبرو څخه مه خفه كيږئ! ګرد(تول) زور، او غلبه د الله تعالىٰ په قدرت كښى ده. الله جل جلاله به په خپل زور او تائيد سره حق غالب او منصور او مخالفين به ذليل او رسوا كرى، الله جل وعلىٰ شانه د دوى خبرى ښى آورى او په ګردو(تولو) حالاتو ښه خبردار دى.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

واورئ خبردار شئ چه بيشكه خاص الله لره دى هر هغه څوك چه په آسمانونو كښى دى (لكه پرښتى) او هغه څوك چه په ځمكه كښى دى (لكه انسانان، پيريان سره له آسمانونو او ځمكى ملكاً خلقاً او عبيداً) او نه كوى متابعت هغه كسان چه بولى (عبادت كوى) دوى غير الله د هغو شريكه نو (چه په واقع كښى شريكان نه دى له الله سره)، متابعت نه كوى دوى د (هيڅ شى) مګر د ګمان (خپل چه دا بتان شريكان دى د الله) او نه دى دوى مګر دروغ وائى (اتكلونه چلوى په دى نسبت د شرك كښى).

تفسير: يعنى په ګردو(تولو) آسمانونو او ځمكو كښى د واحد احد الله سلطنت دى. ګرد(تول) انس او جن او ملك د الله تعالىٰ مملوك او مخلوق دى د مشركانو دغه غير الله بلل او دوى د خدائى حصه دار ګرځول. يوائځى په توره تياره كښى غشى وهل او واهى، تباهى خيالات دى د دوى په لاسونو كښى نه كوم حقيقت شته او نه څه حجت او برهان. تش د اوهامو او ظنونو په تيارو كښى خپل سرونه او پښى ژوبلوى.

هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

الله همغه ذات دى چه ګرځولى ئى ده تاسى ته شپه (تياره) دپاره د دى چه

آرام شئ تاسی په دی کښی او (گرځولی ئی ده) ورځ ښوونکی (روښانه)، بیشکه په دغه (ظلمت او نور) کښی خامخا ډیر دلایل (د قدرت او وحدانیت) دی دپاره د قوم چه آوری دغه قرآن (په غوږونو د زړه).

تفسیر: د شپی او د ورځی او د نور او ظلمت پیدا کوونکی همغه یو الله دی. خیر او شر او د گردو(تولو) متقابلو اشیاؤ خالق هم دی دی. په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردیده شوه او په دی لوری هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسی چه د شپی له تیارو ځخه وروسته پاک الله روښانه ورځ راولی او د لمر په رڼا(رڼرا) کښی گرد(تول) هغه شیان صاف په نظر راځی چه د شپی په تیاره کښی نه ښکاریده، هم داسی د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردی لری کیدلو ځخه وروسته د قرآن کریم د لمر رڼا(رڼرا) وځلیږی چه خلقو ته د وصولالیالله پوره سمه لیاره ښوونکی دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ۭ هُوَ الْغَنِيُّ ۭ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ اِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍۢ بِهٰذَا ۭ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَي اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝۶۸

وائی کفار نیولی دی الله ولد (ځوی لور، نو فرمائی الله په رد د دوی کښی) پاک دی الله (په پاکی)، هم دی غنی (بی پروا دی) خاص ده لره دی هر هغه ځه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه ځه چه په ځمکی کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکو، ملکاً خلقاً و عبیداً) نشته تاسی ځخه هیڅ برهان حجت سند په دی (چه الله تعالیٰ ولد نیولی دی)، آیا وایئ تاسی پر الله هغه خبری چه نه پوهیږئ تاسی (پری)

تفسیر: په دغه کښی د عیسائیانو د شرک تردید دی چه حضرت مسیح علیه السلام ئی د الله تعالیٰ ځوی تاکلی (مقرر کری) ؤ. دغه خبره د پوهیدلو وړ(لائق) ده، که دوی په واقعی ډول(طریقه) «مسیح» معاذالله صلبی ځوی وگنی، نو له دی نه لویه گستاخی او سپین سترگی او کفر به ځه وی؟ الله قدوس بالبداهه له ښځی او اولاد ځخه پاک او منزه دی. که له ځوی ځخه مراد متبنی وی، نو پاک الله دغه ته ځه ضرورت لری چه یو مخلوق خپل متبنی وگرځوی؟ آیا معاذ الله له ده سره د اولاد حسرت او د ځوی د نشتوالی ځه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چه وروسته له دی نه معاذ الله د ده د مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسی! یا دا چه د زوړتوب او حرج په وقت کښی ورته تکیه او د مرستی(مدد) وسیله وی. العیاذ بالله، دی خو له دغو گردو(تولو) شیانو ځخه بی نیازه او بیپروا دی. او نور تول خلق په هر وقت او هر

ځاى كښې ده ته محتاج دى. دى به ځوى، لمسى، متبنى(ځوى نيوى) او نورو ته څرنگه احتياج او اړتيا (مجبورى) ولرى. گرد(تول) شيان د الله تعالىٰ مخلوق او مملوک دى. نو بيا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ كښې د داسى نسبى علائقو گنجايش او ځائيدل له كومه كيږى؟ دا لويه سخته خبره ده چه د الله تعالىٰ په نسبت محض له جهالته داسى دروغ او بى سنده خبرى وويلى شى.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بيشكه هغه كسان چه له خپله ځانه تړى پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شريک سره) خلاص به نشى (له عذابه او په مراد به ونه رسيږى). نفع آخيستل دى په دنيا كښې بيا مونږ ته راتله د دوى دى (پس له مرگه) بيا به وروڅکوو مونږ دوى ته عذاب سخت په سبب د دى چه وو دوى چه كافران كيدل (په الله او په رسول الله).

تفسير: يعنى پر الله تعالىٰ دروغ تړونكى اگر كه د ډير دنيوى قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانو او وسائلو مغرور هم وى، ليكن ده ته حقيقى نيكى او برى له سره په برخه كيدى نشى. البته د لږو ورځو له مخى به په دنيا كښې مزى كوى او بالاخر ئى د پاک الله په لورى رجوع ده، چه هلته به د خپلو جرائمو په بدل كښې د نهايت سخت عذاب خوند وشكى.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

او ولوله (اى محمده !) پر دوى حال د نوح كله چه وويل (نوح) قوم خپل ته چه اى قومه زما كه چيرى وى سخت پر تاسى اوسيدل زما (ډير وقت په تاسى

کښې) او پند درکول زما (تاسې ته) په آیتونو د الله (او بې موجبه مې آزاروئ) نو خاص په الله باندې توکل کړی دی ما نو راغونډ (او کلک) کړئ تاسې کار خپل او (راټول کړئ) شریکان خپل بیا دی نه وی کار ستاسې په تاسې باندې پټ (یعنې ټول ښکاره راپسې ملا وتړئ) بیا راورسوئ ماته هر قسم ضرر او مهلت مه راکوئ ماته (هیڅ قدر څو خلاص شی زما دغه اقامت او ستاسې دغه محنت)

تفسیر: یعنې ای محمده اهل د مکې معظمې ته د نوح علیه السلام او د ده د قوم حال واوروه! چه ورمعلوم شی چه مکذبینو او مفتریینو ته حقیقي بری او فتحه نشي حاصلیدی او د دوی منډی او ښائست او سینګار یوائحې د څو ورځو له مخې وی. او په پای (انجام) کښې په ابدی هلاک باندې منتهي کیږی د مکې معظمې هستیدونکو ته ښائي چه د نوح علیه السلام د قوم قصه واوروی څو تری عبرت حاصل کړی. که دوی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم پر تکذیب او عداوت هم داسې ملا تړلې وی او له خپلو شرکیاتو ځنې لاس نه اخلی، نو د دوی انجام به هم همغسې کیدی شی چه د نوح علیه السلام د تکذیب کوونکو وشو. او هم د دی واقعې له بیانولو څخه د نبي علیه السلام تسلي ورکول دی چه تاسې د خلقو د دښمنۍ او شرارت څخه دومره زیات خفه او متاثر مه کیږئ، ځکه چه هر نبي ته داسې حوادث ور د مخه شوی او تولو د هم دی قسمو حالاتو مقابله فرمایلې ده. مګر په آخر کښې فقط حق غالب شوی دی. او د حق او صداقت دښمنان تباه او برباد شوی دی. او نورو عامو سامعینو ته د دغو واقعاتو د داسې مفصل بیان څخه ښائي دغه خبره ورزده کړی چه نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره له امي‌توبه او د هیڅ یوه مخلوق په مخکښې د یوی دقیقې له مخې هم شاګردی نه کولو، د پخوانیو اقوامو دومره صحیح او پاخه احوال بیان فرمائي چه ظاهراً بې له تعلیمه او طویلې استفادې هغسې وینا ممکنه نه ده. نو ناچاره دغه خبره منله کیږی چه د ده معلم او ښوونکی هیڅ یو انسان نه دی، بلکه هغه پاک الله ئې ښوونکی دی چه د ګردو(ټولو) علومو، فنونو او انسانانو او موجوداتو خالق او موجد دی. او دغه ئې د صداقت یو بل لوی دلیل دی.

﴿ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ﴾ الآیة ـ کله چه وویل ده مشرانو د قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی داسې کار چه ډیر لوی او سخت شوی وی پر تاسې اوږدوالی د مدت د اقامت زما په تاسې کښې او دا ځکه چه نهه نیم سوه کاله ئې دوی ته د دین دعوت کړی ؤ، او له دوی څخه ئې ډیری جفا او سختي لیدلې وی، او سخت شوی وی هغه پند چه زه ئې درکوم تاسې ته په ښکاره دلایلو د قدرت د الله تعالیٰ په وحدانیت او په تصدیق د نبوت زما او بې موجبه راته آزار رسوئ. پس خاص پر الله تعالیٰ مې توکل کړی دی په دفع د شر ستاسې کښې پس راغونډ او محکم کړئ کار خپل او راګرد (راټول) کړئ مشرکان خپل او هغه شریکان خپل چه تاسې له الله سره مقرر کړی دی یعنې ټول قوت خپل راغونډ کړئ! بیا دی نه وی دا کار ستاسې په باب زما کښې په

تاسي پټ يعني تول راپسي په ښکاره ملا وتړئ! بيا اورسوئ ماته هر قسم ضرر چه ستاسي زړه غواړي، او هيڅ قدر مهلت مه راکوئ ماته!) يعني ستاسي د خوښي او خفګان او د موافقت او مخالفت د يوى ذرى په اندازه هم زه پروا نه لرم. د نورو انبياؤ عليهم السلام په شان زما هيله(اميد) او اسره هم صرف پر الله واحد احد صمد ده. که تاسي زما په پوهنه او پند نه پوهيږئ، يا ئى نه منئ نو واک(اختيار) لرئ زه خو د خپل منصبى فرض په ادا کولو کښي هيڅ قصور نشم کولى. که تاسي زما دغه وضعيت بد منئ او دښمنى راسره کوئ او نقصان رارسوئ نو دغه شيان قطعاً زما پر دغو ارادو څه اثر نشي غورځولى هر هغه شي چه ستاسي په امکان کښي شته په ډير شوق او مينه سره ئى پر ما اجراء کړئ، زما پر خلاف جرګى او مشورى وکړئ! او کوم تجويز پوخ يا کومه خبره غوټه کړئ! د خپل د کار ملګرى، بلکه فرضى معبودان مو هم راټول کړئ او ټول سره لاس او فکر يو کړئ! او پر يوه غير مشکوک او غير مشتبه رأى قائم شئ! بيا په خپلو متفقه ؤ طاقتونو سره هغه راجارى کړئ! او د يوى شيبى مهلت راته مه راکوئ! نو بيا وګورئ چه زما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کښي د ګردى(ټولى) دنيا قوتونه او تدبيرونه څرنګه بيکاره او لتاړه او څنګه ئى بڅرکى په هوا الوځى؟

فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾

نو که وګرځيدئ تاسي (له پنده او وئى نه منئ) پس نه ده غوښتى ما له تاسو څخه هيڅ اجر (مزدورى) نه دى اجر ځما (په دى چه بولم تاسو ايمان ته) مګر پر الله دى او امر (حکم) شوى دى ماته په دى چه اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ايښودونکو څخه الله ته).

تفسير: يعني ستاسي په مقابل کښي نه د جانى او بدنى تکاليفو څخه ويريږمه او نه د مالى نقصان څه فکر او انديښنه راسره شته زه د تبليغ او د دعوت د خدمت څه معاوضه هم له تاسي څخه نه غواړم چه دغه انديښنه راته پيدا شي چه ستاسي په خفګان به زما تنخا بنده شي. يا کم له کمه تاسي ته به د داسي وينا موقع په لاس درشي چه زما ګرد(ټول) جداوجهد د مال له حرصه او د پيسو په طمع دى. زما اجرت او مزدورى د هغه لوى ذات په ذمه ده چه زه ئى کار کوم. او احکام ئى په ځاى راوړم. کله چه زه د هغه امر منونکى يم او خپل مفوضه خدمت بى له خوفه او خطره پاى (انجام) ته رسوم، نو څرنګه ممکن دى چه هغه به د خپل فضل او مرحمت ابواب (ورونه) نه راپرانيځى؟

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَعَلْنَٰهُمْ خَلَٰٓئِفَ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾

نو نسبت د دروغو وکړ دوی نوح ته پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چاته چه وو له ده سره په بیړی کښی (له غرقه) او وګرځول مونږ دوی خلیفګان (د غرق شویو په ځمکی کښی) او غرق کړل مونږ (په طوفان کښی) هغه کسان چه تکذیب ئی کړی وو د آیتونو زمونږ، نو وګوره چه څرنګه شوه آخره خاتمه د ویرولیو شویو (یعنی هلاک شول).

تفسیر: یعنی له هر چا سره چه د عبرت سترګی وی هغه دی وګوری چه د مکذبینو انجام څرنګه شوی ؤ؟ دغو خلقو ته په سلهاؤ کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ. او نصیحت ئی وکړ. او له نفعی او ضرر څخه ئی خبردار کړل. کله چه هیڅ یوه خبره ئی مؤثره ونه لویده او قبوله نشوه بلکه بالعکس د دوی ذاتی عناد او فرار لا ورپسی زیات شو. نو دلته د پاک الله له لوری د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو. او په هغه کښی ګرد(تول) مکذبین سره ډوب شول یواځی نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چه پر بیړی سواره وو) محفوظ پاتی شول او د انسانانو وروستنی نسل له هم دوی څخنی پاتی شو. او د ډوب شویو خلقو په ځای کښی هم دغه د بیړی سواره مسلمانان ودان شول. د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الاعراف» په سورت کښی هم تیره شوی ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

بیا لیږلی وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهیم، لوط، شعیب) نو راوړی وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره پس (مستعد) نه وو دوی (دی ته) چه ایمان ئی راوړی وی په هغو (دینیه ؤ اصولو) چه تکذیب ئی کړی وو د هغو (اصولو)) پخوا (له بعثت د رسولانو)، هم داسی (لکه چه مهر مو لګولی ؤ په زړونو د دوی) مهر لګوو مونږ زړونو د تیریدونکو (له شرعی حدودو).

تفسير: يعني د نوح عليه السلام څخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهيم، شعيب او نور انبياء عليهم السلام ئې د خپلو اقوامو په لوری سره له ښکاره ؤ نښو او دلائلو لیږلی ؤ، لیکن د هغه جهالت او کفر په حالت کښې چه دغه خلق د خپلو انبیاؤ د بعثت څخه پخوا وو. او د هغو شیانو په سبب چه پخوا له دی نه ئې پرله پسی د انبیاؤ تکذیب کړی وو بیا ئې دا توفیق ونه موند چه د نورو انبیاؤ چه د تشریف راوړلو او د دوی د پوهولو څخه وروسته پر حقائقو وپوهیږی او اسلام ومنی بلکه د هغو صحیحه ؤ اصولو تکذیب چه پخوا له دی نه قوم د نوح کړی وو. دوی گردو(تولو) هم د هغو د منلو څخه انکار وکړ. او همغه یوه «نه» چه یو ځلی د ړومبنیو د خولی څخه وتلی وه، ممکن نه ؤ چه بیا د نورو وروستنیو له خولو په «هو!» سره بدله شی. دوی هم په همغی بی ایمانی او تکذیبالحق تر آخره پوری کلک ولاړ وو.
هغه کسان چه د حق په تکذیب او عداوت کښې ئې تیری کړی دی، د هغو په زړونو باندی د مهر لگولو هم دغه صورت کیدی شی چه اول تکذیب کوی. بیا پر هغه داسی ضد او اصرار کوی چه محض د دښمنی او عناد رویه ځان ته غوره کړی. تر دی ځایه پوری چه د دوی د زړونو گردی(تولی) قواوی ورانیږی. او د حق د قبول استعداد پکښې بیخی نه پاتی کیږی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُّوسٰى وَهٰرُوْنَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ بِاٰيٰتِنَا فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿٧٥﴾

بیا ولیږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) څخه موسیٰ او هارون (دواړه ورونه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو زمونږ نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم مجرمان (کافران زړور په گناهونو).

تفسير: يعني جرائم کوونکی خلق وو. د نافرمانی خوی (رشه) د حق قبلولو اجازه کله ورکوی؟ تکبر مانع شو چه د الله تعالیٰ دلائل او نښی وکتلی شی. یا د الله تعالیٰ د رسولانو خبرو ته غاړه کیږدی: ﴿ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴾
١٩(جزء د النمل ١٤ آیت اوله رکوع) هم دغه تکبر وو چه د فرعون له خولی څخه ئې دغه الفاظ وویستل: ﴿ قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ فِيْنَا وَلِيْدًا وَّلَبِثْتَ فِيْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِيْنَ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (١٨) آیت (٢) رکوع)

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْٓا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧٦﴾

نو کله چه راغی دوی ته حق (رښتیا خبره) له نزده زمونږ نو وویل دوی

بیشکه دا خامخا سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسير: یعنی د «عصا» او د «یدبیضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د لیدلو او د موسیٰ علیه السلام زښته زیات تاثیردارو خبرو د آوریدلو څخه ئی وویل چه: «دغه ګرد(تول) امور ښکاره جادو دی» ځکه چه د ده په خیال کښی د ګردو(تولو) فوق‌العاده شیانو آخری درجه هم دغه جادو کیدی شو.

قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۖ أَسِحْرٌ هَٰذَا وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّٰحِرُونَ ﴿٧٧﴾

وویل موسیٰ (دغو قائلانو ته) آیا وایئ تاسی دغه حق (رښتینی معجزی) ته کله چه راغله تاسی ته (چه معجزه نه ده سحر دی) آیا سحر دی دا (بلکه نه دی)، حال دا چه نه مومی بری ساحران (له عذاب د نیران)

تفسير: یعنی حق ته جادو وایئ آیا جادو داسی کیدی شی؟ او آیا جادوګر، کوډګر څرنګه د نبوت دعوی کولی شی؟ او د حق او باطل په کشمکش کښی بریالی(کامیاب) کیدی شی؟ د سحر او معجزی په منځ کښی فرق او توپیر (امتیاز) نه کول، د دوی د لندو پوهیدلو کار دی. چه د طلا او سرو زرو او ژیرو په منځ کښی فرق نشی کولی. د نبی روښانه مخ، سوچه اخلاق، د تقویٰ رڼا، له شوکته او عظمته ډکو احوالو کښی داسی ښکاره ګواهی موجوده ده، چه کوډګری او شعبده‌بازی له سره له دوی سره هیڅ یو نسبت نه لری. نو بیا نبی‌الله ته «ساحر» ویل په کومی اندازی بیحیائی او لیونتوب دی.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

وویل فرعونیانو (موسیٰ ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه واړوی مونږ له هغه کاره چه موندلی دی مونږ پری پلرونه خپل او چه شی تاسی دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کښی، او نه یو مونږ ستاسی دواړو (په نبوت) باور کوونکی

تفسير: یعنی معاذ الله ته د دنیا حریص او بدنیت ئی یو سیاسی تحریک په مذهبی رنګ سره وړاندی کوی. ستا مقصد او غرض هم داسی معلومیږی چه له مذهبی حیثیته یو لوی انقلاب جوړ

کړی، او په دغه ملک کښې خپله سرداری او حکومت ټینګ کړی. او د دی ځای پخوانی سرداران (قبطیان) برطرف کړی نو په یاد ئی ولړه چه ستا دغه غوښتنه پوره کیدونکی نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو او نه دی له سره مشرتیا تسلیموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

او وویل فرعون (مقربانو خپلو ته چه) راولئ تاسی ماته هر هغه ساحر چه ښه (پوه او) ماهر وی.

تفسیر: دغه د موسیٰ علیه السلام د تقریر جواب ؤ یعنی پاتی شوه د سحر او د معجزی جګړه د هغې تصفیه هم عملاً کوو چه د دی ملک ډیر لوی ماهر کوډګران راټول کړل شی. بیا دغه کوډګران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کښې خپلی نندارې درښکاره کړی نو ګرد(ټول) به سره ووینی چه تاسی نبیان یئ؟ که (معاذالله) کوډګران؟ نو ځکه د فرعون په توله پاچاهی کښې سړی خواره شول او هر لوری ته نو محصلان لاړل چه ښه پوهان، مشاقان او ماهران کوډګران چه هر چیری وموندل شی ژر دی راحاضر کړل شی! د دی مفصله واقعه د «الاعراف» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾

نو کله چه راغلل ساحران (د معارضی میدان ته) وویل دوی ته موسیٰ چه وغورځوئ هغه څه چه تاسو (ئی) غورځوونکی یئ.

تفسیر: په بل ځای کښې مذکور دی چه کوډګرانو له موسیٰ علیه السلام څخه پوښتنه کړی وه چه ته دی خپله نندارہ پخوا راښیی؟ که ئی مونږ اول دروښیو؟ د دوی په جواب کښې موسیٰ علیه السلام وفرمایل: «د هر هغه شی ښوونه مو چه په زړه کښې وی، رومبی تاسی هغه راوښیئ!» ځکه چه د باطلو د پوره زور ښوولو څخه د حقو راتلل او د باطلو لاندی غورځول، او مغلوب او مقهور او ویجاړ ښرګندول ئی لا زیات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضح کوی.

فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ ۖ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

نو كله چه وغورځول ساحرانو (پړی او همساګانی خپلی) نو وويل موسىٰ هغه
څيز چه راوړی دی تاسو هغه يوازی سحر دی (نه بل شی)، بيشكه چه الله ژر
تباه كوی دغه (سحر)، بيشكه چه الله نه جوړوی كار د فساد كوونكو.

تفسير: كودګرانو خپل پړی او همساګانی پر ځمكه وغورځولی او په تخيل او نظربندی سره ئی ليدونكو ته داسی ورځرګند(ښكاره) كړل چه ګواكی ګرد(ټول) ميدان له ژونديو مارانو، منګورانو څخه ډک دی. نو موسىٰ عليه السلام وويل: «دغه دی جادو، او هغه له سره جادو نه وه چه فرعون او د ده خوشامدګرانو به هغه ته جادو ويل» (بلكه جادو او كوډی هم داسی دی چه تاسو راوړی دی او بل شی نه دی بيشكه چه الله تعالیٰ ژر تباه كوی دغه سحر او بيشكه الله نه جوړوی كار د فساد كوونكو) يعنی بس دی! تاسو خپل ګرد(ټول) زور او قوت صرف كړ. اوس خپل ځانونه سنبال كړئ! چه پاک الله به ستاسی دغه له خپله ځانه جوړی كړی لوبی داسی ورانی او خرابی كړی، چه بيا له سره په مقابل كښی نه د هغه بل كوم نظير او مثال او جوړه نشی جوړيدی، ځكه چه د پاک الله د عادت او حكمت څخه دغه خلاف دی چه د مصلح او مفسد د مقابلی په وقت كښی كله چه له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وی، چه د مفسدانو او شريرانو خبرو ته څه اثر او قوت وركړی. يا د حق كلمه مغلوبه او شكته كړی.

وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَمَآ اٰمَنَ لِمُوْسٰٓى
اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهِمْ اَنْ يَّفْتِنَهُمْ ط
وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٨٣﴾

او (بيا ژر) رښتيا كوی الله حقه خبره (چه زما راوړی دين دی) په كلماتو (او حكمونو) خپلو سره او اګر كه ئی بد ګڼی مجرمان (كافران) نو ايمان نه ؤ راوړی (ړومبی) په موسىٰ باندی مګر څو اولادو (ځلميانو) له قومه د ده سره د ويری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی و(نه) ښويوی، او بيشكه چه دغه فرعون خامخا جابر متكبر ؤ په ځمكه (د مصر) كښی، او بيشكه چه دی خامخا له حده تيريدونكو څخه ؤ (تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وكړه)

تفسير: بنی اسرآئيلو د فرعونيانو له لاسه سخت مصيبتونه او ربړونه(تكليفونه)، ذلت او سپكتيا

ګاللی(برداشت کولی) او د همغو ړومبنیو پخوا ویلو سره سم منتظر وو چه د فرعون د مظالمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس آړولو لپاره همغه اسرائیلی نبی مبعوث شی. موسیٰ علیه السلام سم په همغه شانی تشریف راوړ چه عام خلق د هغه په انتظار کښی وو. نو ځکه ګرد(تول) «بنی اسرآئیل» په قدرتی ډول(طریقه) سره د موسیٰ علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی ګانه او د زړه له صدقه ئی موسیٰ رښتینی شماره او د هغه عزت او حرمت ئی په انتهائی درجه سره کاوه مګر ډیر سری له فرعونه او له فرعونیانو سردارانو ځنی ویریدل نو له هم دی لامله(له وجی) په ابتداء کښی په شرعیه ؤ اصولو سره ئی ایمان رانه وړ. او وقت او زمان ته ئی منتظر وو. چه هر کله او هر مهال (وخت) چه د حق غلبه وشی، نو ګرد(تول) به سره مسلمانیږی د بنی‌اسرائیلو لږ څه ځلمیانو همت وکړ او د فرعون د خوف او ویری سره ئی د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ. څو شمیرلی او غوره شوی قبطیان هم چه د فرعون له قومه وو، په اسلام مشرف شول. په آخره کښی کله چه د موسیٰ علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه نو دلته د بنی اسرائیلو ګرد(تول) هغه قومونه سره مسلمانان شول چه نژدی په شپږو لکو بالغو نارینه ؤ پوری رسیدل دلته د هغو د ابتدائی قصی بیان دی.

﴿ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ ﴾ الآیة - سره د ویری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی ونه ښویوی او بیشکه چه فرعون خامخا جابر، متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ تر دی حده چه د خدائی دعوی ئی هم وکره) له دغو سردارانو څخه مراد یا خپله د فرعون حکام او عمال دی. یا خو د بنی اسرائیلو هغه سرداران مقصد دی چه د خوف یا طمعی او نورو له سببه خپل قوم او تبر ئی د فرعون د مخالفت څخه ویرول او تخویف ئی کاوه. او ربړولو (تکلیف کولو) څخه مطلب دا دی چه فرعون به د دوی د ایمان راوړلو د خبر آوریدلو ځنی دوی ته سختی ایذاوی او ربړونه (تکلیفونه) ورکول، چه د همغو ربړو (تکلیفونو) له ویری ممکن وو چه ځینی ضعیف‌القلب کسان به د حق له لاری ښوئیدل. (ځکه چه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه فرعون خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکره) یعنی د دوی ویریدل هم دومره بی ځایه نه وو. ځکه چه په هغه وقت کښی په ملک کښی د فرعون مادی قوت، قدرت او طاقت ډیر زیات او خورا(ډیر) زوړور ؤ او د ده ظلم او عدوان، کفر او طغیان له حده متجاوز شوی ؤ او د ده لاسونه د کمزورانو د ربړولو (ازارولو) او تعذیب لپاره بیخی خلاص او آزاد وو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰقَوْمِ إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾

او وويل موسیٰ (مؤمنانو د خپل قوم ته کله چه آثار د خوف ښکاره شو) ای قومه ځما که يئ تاسي چه ايمان مو راوړی دی پر الله (چه خير او شر او نور هر شي د ده په قدرت دی) نو خاص پر هم ده توکل وکړئ که يئ تاسي مسلمانان(حکم منونکی د الله)

تفسير: يعنی د خوف او ويری هيڅ ضرورت نشته د يوه فرمان منونکی مؤمن کار دا دی چه د خپل مالک پر قوت معتمد وی. هر هغه څوک چه د پاک الله پر لامحدود قدرت او رحمت متيقن وی دی په هری معاملی کښی يقيناً په الله تعالیٰ اعتماد او توکل کوی. او د دغه اعتماد اظهار هلته کيدی شی چه بنده خپل ځان بيخی پاک الله ته وسپاری او د ده پر حکم رفتار او تګ وکړی. او په ګرد(تول) جداوجهد کښی يواځی په هم ده باندی نظر ولری.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

نو وويل دوی خاص پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه زمونږه مه ګرځوه مونږ (سبب د) فتنی (ضلالت) دپاره د قوم ظالمانو

تفسير: د موسیٰ عليه السلام پر نصيحت دوی د خپل اخلاص اظهار وکړ، او وی ويل چه بيشکه زمونږ توکل او اعتماد خالص پر الله تعالیٰ باندی دی او د همغه له درباره غواړو چه مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص کړی چه زيات له دی نه مو په عذاب نه کړی. په دغه شانی چه دوی تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت، او ظلم وچلوی، او زمونږ له لاسه د دوی په مقابل کښی هيڅ شی نه وی پوره په دغه صورت کښی زمونږ دين هم په ويره او خطر کښی دی او دغه ظالمانو او نورو ليدونکو ته د داسی خبرو او لاقو او باتو وهلو موقع هم په لاس راځی چه که مونږ پر حق نه وی روان، نو پر تاسی به ولی د داسی تسلط او تفوق خاوندان اوسيدو؟ او تاسی به ولی دومره ذليل او ښکته او ناتوانان پاتی کيدئ؟ دغسی چتی(بيکاره) خيالات به دغه ګمراهان لا پسی ګمراه او بی لاری کوی. ګواکی له يوه حيثيته زمونږ وجود به د هغوی لپاره فتنه وګرځی.

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نجات راکړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم کافرانو نه.

تفسير: يعنی د دوی له غلامی او محکومی څخنی مونږ ته نجات راکړه! او د آزادی او خپلواکی

او استقلال له دولته مو ماړه او خوشحال کړه!

وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰى مُوۡسٰى وَاَخِيۡهِ اَنۡ تَبَوَّاٰ لِقَوۡمِكُمَا بِمِصۡرَ بُيُوۡتًا
وَّاجۡعَلُوۡا بُيُوۡتَكُمۡ قِبۡلَةً وَّاَقِيۡمُوا الصَّلٰوةَ ؕ وَبَشِّرِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۸۷﴾

او وحی وکړه مونږ موسیٰ ته او ورور د ده ته داسی چه جوړ (مقرر) کړئ تاسی د پاره د قوم خپل په مصر کښی کوتی (دپاره د عبادت) او وګرځوئ کوتی خپلی (مخامخ) قبلی (ته) او سم ودروئ (ادا کوئ) تاسی لمونځ، او زیری ورکړه (ای موسیٰ) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه د فرعون د هلاکت وقت نژدی شو، نو حکم وشو چه د بنی‌اسرائیلو قوم دی له هغوی سره ګډ او شامل نشی. او په خپلو محلو کښی دی بیل اوسیږی چه وروسته له دی نه پر دوی آفتونه راتلونکی دی خو په هغه وقت کښی ستاسی قوم په ظاهری دول(طریقه) هم له آفتونو څخه بیخی بیل اوسی» مفسرین له ﴿ اَنۡ تَبَوَّاٰ لِقَوۡمِكُمَا بِمِصۡرَ بُيُوۡتًا ﴾ څخه دغه مراد آخیستی دی چه په خپلو کورونو کښی اوسیږئ! او له دغو څخه ځینی کوتی د عبادت لپاره مخصوصی کړئ! (او دا ئی هله وفرمایل چه) فرعون ګرد(تول) مسجدونه او معابد خراب کړی وو. هیڅوک به د باندی وتلی، او عبادت به ئی کولی نشو. نو مجبوراً حکم وشو چه په خپلو کورونو کښی دی داسی ځایونه د لمانځه لپاره تیار کړی چه قبلی ته مخامخ وی. او لمونځ مه پریږدئ چه د همغه په برکت سره مو نصرت په برخه کیږی ﴿ وَاسۡتَعِيۡنُوۡا بِالصَّبۡرِ وَالصَّلٰوةِ ﴾ د هجرت څخه پخوا په مکی معظمی کښی د مسلمانانو حال هم داسی وو. (﴿ وَبَشِّرِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴾ او زیری ورکړه ای موسیٰ مؤمنانو ته) په دنیا کښی د فتح او نصرت او په آخرت کښی په نجات او د الله تعالیٰ په خوښی او رضاء.

وَقَالَ مُوۡسٰى رَبَّنَاۤ اِنَّكَ
اٰتَيۡتَ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَاَهٗ زِيۡنَةً وَّاَمۡوَالًا فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ۙ
رَبَّنَا لِيُضِلُّوۡا عَنۡ سَبِيۡلِكَ ۚ رَبَّنَا اطۡمِسۡ عَلٰۤى اَمۡوَالِهِمۡ وَاشۡدُدۡ
عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُوۡا حَتّٰى يَرَوُا الۡعَذَابَ الۡاَ لِيۡمَ ﴿۸۸﴾

او وویل موسیٰ (تضرعاً) ای ربه زمونږ بیشکه تا ورکړی دی دی فرعون او سردارانو د ده ته زینت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسیس کښې ای ربه زمونږ (ورکړی دی دی دوی ته دغه اموال) دپاره د دی چه گمراه کړی دوی (خلق) له لیاری ستا نه ای ربه زمونږ محوه (کړه هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوی او سختی راوله په زړونو د دوی نو ایمان نه راوړی دوی تر هغه چه وویني دوی عذاب دردناک

تفسیر: یعنی د هر قسم سامان رونق، آسایش، سینګار دی ورکړی دی مثلاً د صورت ښائست، سورلی، عمده پوښاک، اثاثالبیت او نور او د مال او د دولت خزانی د سرو او د سپینو زرو درنګونه (کانونه) او نور دی وربښلی دی.

که په (لیضلوا) کښې لام د تعلیل دپاره ونیسو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه په تکوینی دول(طریقه) سره دغه سامان دغو شریرانو ته ځکه ورکړی شوی دی چه ګرد(تول) سره مغروران او ګمراهان شی. او نور وګړی (خلق) هم بی لاری کړی. او په بدو کارونو کښې ئی ولګوی. او په خلاص زړه او پرانیستلی لاس هر څه چه غواړی همغه وکړی. بیا به په آخر کښې ورښکاره شی چه هغه ګرد(تول) مالونه او شته ئی هیڅ نه دی په کار ورغلی کله چه د خیر او شر خالق پاک الله دی. او ظاهر دی چه د الله تعالیٰ هیڅ یو کار له حکمته او مصلحته تش نه دی نو لامحال په «خلق الشر» کښې هم د عالم د مجموعی په اعتبار کوم حکمت او مصلحت به خامخا وی، نو همغه حکمت شریرانو ته د دومره سامان او وسائل ورکولو کښې هم منطبق کړئ

﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ ۱۵ جزء د سبحن الذی (۲۰) آیة (۲) رکوع)

﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴾

(٤ جزء د آل عمران (۱۷۸) آیة (۱۸) رکوع) ځینو مفسرانو

په «لیضلوا» کښې لام د «عاقبت» لپاره اخیستی دی لکه چه په «فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدوا وحزنا» کښې لام د «عاقبت» لپاره دی، نو په دغه وقت کښې به ئی مطلب داسی وی چه دغه ساز او سامان ئی ځکه ورکړی وو، چه په خیریه ؤ امورو کښې ئی ولګوی. او د دغو نعمتو په لرلو خپل حقیقی منعم په ښه شان سره وپیژنی او د الله تعالیٰ له شکر کوونکو بندګانو ځنی شی. مګر په خلاف د هغه دوی له خپلی بدبختی د الله تعالیٰ د دغو نعمتو سره نور خلق بیلاری او ګمراهان کړل او په دغه لاره کښې په خلاص زړه او لاس داسی بی پروا لګوی. لکه چه ئی خاص هم دغه کار لپاره ورکړی وی. پر دغه تفسیر هیڅ یو اشکال نه واردیږی.

کله چه موسیٰ علیه السلام تر یوی اوږدی مودی پوری هر راز (قسم) هدایت وکړه او عظیم الشانی معجزی ئی ورښکاره کړی مګر د معاندینو جحود او عناد لا پسی زیاتیده تر دی حده پوری چه د تجربی، یا د صحبت د طول یا د الله تعالیٰ د وحی په وسیلی په پوره دول(طریقه) ثابته شوه چه دغه خلق له سره ایمان راوړونکی نه دی. نو دلته د دوی د هلاکت لپاره ئی دعاء وکړه څو

د دوی له پلیتی څخنی دنیا ژر پاکه شي او نور د دوی له بدی خاتمي څخنی د عبرت درس واخلي موسیٰ علیه السلام داسي ښيرې وکړی چه «ای ربه! د دوی مالونه محوه او فناه کړه او د دوی په زړونو باندی داسي سخته غوټه واچوه! چه له سره پکښي ایمان او یقین اثر او نفوذ ونه شي کړی! او فقط په همغه وقت کښي دوی ته یقین حاصل شي چه د عذاب‌الیم ننداری پخپلو سترګو وګوری! دغه ښيرې د دوی په حق کښي داسي وګڼئ لکه چه ابلیس ته «لعنه الله» یا کفارو ته «خذ لهم الله» ویلی کیږی حال دا چه د هغه د ملعونیت او د خذلان قطعي فیصله لا له پخوا څخه شوی ده. حضرت شاه صاحب د دی آیت تقریر په بل صورت سره کړی دی چه «د ر ښتینی ایمان امید له هغو څخه نه کیده مګر څه مهال (وخت) چه کوم آفت او مصیبت چه پر دوی نازلیده نو په دروغو به ئی ویل چه اوس ئی منو که دغه عذاب له مونږ څخنی لری کړی شي! دلته به هغه عذاب له دوی څخنی دفع کیده، ولی خبره به ئی نه فیصله کیده. دغه ښيرا ئی څکه وفرمایله چه دوی په دروغو دعوی ونه کړی شي. او د دوی زړونه دی سخت اوسیږی څو عذاب واقع، او خبری سره فیصله او پری شي».

قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

وفرمایل (الله) په تحقیق قبوله کړه دوه دعا ستاسی نو سم ولاړ اوسئ (په تبلیغ خپل) او متابعت مه کوئ تاسی د لاری د هغو کسانو چه نه پوهیږی (په حق یا ناپوهان دی په حکمت د تاخیر)

تفسیر: له روایاتو څخنی معلومیږی چه حضرت موسیٰ علیه السلام به ښيرې کولی او حضرت هارون علیه السلام به آمین ویل. نو په دغه لحاظ سره ئی «دعوتکما» فرمایلی دی.
یعنی خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کښي څه ځنډ(ایسارتیا) دربنکاره شي، نو د ناپوهانو په شان تلوار او بیره مه کوئ! په مقدر وقت او مقرری نیتی کښي هم داسي چه ته ئی غواړی کیدونکی دی، مګر له ویریدلو او وارخطا کیدلو څخنی هیڅ شي په لاس نه درځي.

وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ بَغْيًا وَعَدْوًا ۖ

حَتّٰٓى اِذَآ اَدۡرَكَهُ الۡغَرَقُ قَالَ اٰمَنۡتُ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِىۡۤ اٰمَنَتۡ بِهٖ بَنُوۡۤا اِسۡرَآءِيۡلَ
وَاَنَا مِنَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ﴿۹۰﴾ آٰلۡـٰٔنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ قَبۡلُ وَكُنۡتَ مِنَ الۡمُفۡسِدِيۡنَ ﴿۹۱﴾

او تیر کړل مونږ بنی‌اسرائیل له بحره (د قلزم روغ رمټ) نو چه پسی ورسیده په دوی پسی فرعون او لښکر د ده دپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چه ورسیده دغه (فرعون) ته غرق (ډوب شو او وویرید په هلاک خپل) نو وی ویل چه ایمان راوړ ما په دی چه بیشکه نشته هیڅ برحق معبود مگر یواځی هغه ذات دی چه ایمان راوړی دی پر هغه بنی‌اسرائیلو او زه یم له مسلمانانو (غاړه ایښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون په ژبه د پرښتی) آیا اوس (دی ایمان راوړ) حال دا چه په تحقیق نافرمانی دی کوله پخوا (له دی نه د رسول زما) او وی ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه

تفسیر: موسیٰ علیه السلام سره له څو لکو بنی‌اسرائیلو له مصره ووت. کله چه فرعون خبر شو نو یو زورور لښکر ئی د هغو د تعاقب لپاره واستاوه څو دوی د ده د ظلم له منگلو څخه خلاص نشی. کله چه بنی‌اسرائیل د (قلزم د بحیری) څنډی(خوا) ته ورسیدل نو ډیر زیات وارخطا او پریشان شول. ځکه چه وړاندی لوی بحر او تر شا ئی د فرعون زورور لښکر راته. موسیٰ علیه السلام دوی ته تسلی ورکړه. او د الله تعالیٰ په حکم ئی پخپل همسا بحر وواهه د بحر اوبه دی خوا او هغه خوا شوی او غوندی غوندی ودریدلی او د ده په منځ کښی دوولس وچی لاری د پاک الله په حکم جوړی شوی بنی اسرائیل گرد(تول) سره له بحره پوری وتل. د بل لوری فرعون سره له خپلو لښکرو د «قلزم» څنډو (غاړو) ته ورسیدل. او پر دغو وچو لارو ئی خپل آسونه رهی(روان) کړل. کله چه گرد(تول) فوجونه په دغو دوولسو لارو کښی تلل، او بیخی د بحر منځ ته داخل شول، نو د بحر په اوبو حکم وشو چه بیا سره یو ځای شئ، سم د لاسه د اوبو هغه بیل شوی طبقات سره یو ځای شول، او دغه گرد(تول) افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر په قعر (تل) کښی ډوب شول. کله چه فرعون ولیده چه زه هم اوس ډوبیږم، نو ډیر زیات ویریده او د ایمان او د اسلام لفظ ئی په ژبه راوړ، چه گوندی د بنی‌اسرائیلو الله له ما څخنی د «ایمان» د لفظ د آوریدلو په سبب د بحر موجونه لری، او روغ رمټ می له اوبو وباسی. دلته د پاک الله داسی ارشاد صادر شو: ﴿ آٰلۡـٰٔنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ قَبۡلُ ﴾ الآیة - یعنی تا په گرد(تول) عمر کښی مخالفت کاوه او له شرارت څخه دی لاس نه اخیسته اوس چه دی عذاب په عین‌الیقین سره ولیده، نو ایمان راوړی؟ د دی وقت ایمان بیکاره او یقین ئی بی‌اعتباره دی

﴿ فَلَمۡ يَكُ يَنۡفَعُهُمۡ اِيۡمَانُهُمۡ لَمَّا رَاَوۡا بَاۡسَنَا ؕ سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِىۡ قَدۡ خَلَتۡ فِىۡ عِبَادِهٖ ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الۡكٰفِرُوۡنَ ﴾ (۲٤

جزء د المؤمن (۸۵) آیة ۹ رکوع).

ای ناپوهه! نن ژړا کړه پخپل ځان

ځنکدن کښې بیا سود نه کړی هیڅ ارمان

تنبیه د قبض روح او د عذاب د معاینی په وقت کښې ایمان راوړلو ته د «غرغری ایمان یا د بأس ایمان یا د یأس ایمان» وائی چه زمونږ د «اهل السنتو والجماعتو» په نزد نافع نه دی. شیخ عبدالوهاب شعرانی رحمة الله علیه په «الیواقیت والجواهر» کښې د «فتوحات مکیه» ځخه عبارت نقل کړی دی، چه په کښې د فرعون د ایمان په نسبت هم دغه تصریح ده. په دیباچه کښې ئی لیکلی دی چه د فتوحات په نسخو کښې ملحدانو او زنادقهؤ ډیر عبارتونه په دسیسه باندی خراب کړی دی. هغه ډیره مستنده او معتبره نسخه د «فتوحات چه له ما سره ده په هغی کښې د دغو عباراتو هیڅ پته (اثر) نشته. والله اعلم

فائده: په آخر وقت الله تعالیٰ د فرعون له خولی ځخه د «آمنت» لفظ وویست، او د حضرت موسیٰ علیه السلام د هغی دعا د مقبولیت اثر ئی وروښود: ﴿فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً ۚ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

نن ورځ به خلاصی درکړو تا ته په بدن ستا سره (بی روحه او وبه دی باسو له بحره لوخ لغړ) دپاره د دی چه شی ته دپاره د هغه چا چه وروسته له تا راځی (لوی) آیت (دلیل د عبرت)، او بیشکه چه ډیر له خلقو د آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ ځخه خامخا غافلان دی (چه توجه پری نه کوی).

تفسیر: په «موضح القرآن» کښې دی: «هم داسی چه د فرعون بی وقته ایمان راوړل بی فائدی ؤ همغسی پاک الله د ده له مړ کیدلو ځخه وروسته د هغه بدن ئی له بحر ځخه د باندی د شګو په سر وغورځاوه چه بنی اسرائیل ئی وګوری، او شکر وباسی، او نور وروسته راتلونکی د ده له حال عبرت واخلی که نه د هغه د مړی د نجات ځه فائده متصوره وه. لکه چه ایمان ئی بی فائدی ؤ همغسی بی فائدی نجات ئی هم په برخه شو، د جدیدهؤ تحقیقاتو له مخی ثابته شوی ده چه د فرعون کالبوت تر نن ورځی پوری همغسی محفوظ پاتی دی. لیکن د قرآنی الفاظو صحت د دی خبری پر ثبوت نه دی موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۹۳﴾

او خامخا په تحقیق ځای ورکړ مونږ بنی‌اسرائیلو ته (پس له اهلاکه د فرعونیانو) ځای د صدق (رښتینی لایق په مصر او شام کښې) او غوره رزق روزی مو ورکړه دوی ته له طیباتو (پاکیزهؤ ښیزونو لذتناکو) نو اختلاف ونه کړ دوی (په دین کښې) تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم (پر احکامو د تورات او دوی پکښې تغیر وکړ)، بیشکه رب ستا حکم (فیصله) به وکړی په منځ د دوی کښې په ورځ د قیامت کښې په هغه ښیز کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئی اختلاف کاوه (له احکامو د دین ښخه).

تفسیر: یعنی فرعون ئی هلاک او بنی اسرائیلو ته ئی ږومبی د مصر مملکت ورکړ بیا لږ ښه مدت وروسته (عمالقه) ئی وویستل او د شام مملکت ئی هم ورکړ دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون او سیراب (ماړوب) دی چه پکښې ښائسته او لذیذ شیان په افراط سره پیدا کیده. الغرض بنی‌اسرائیل ئی په حلالو او طیبو نعمتونو بیخی ماړه او ډک کړل.

﴿ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ﴾ الآیة - پس اختلاف ونه کړ دوی په دی کښې یا پشان د سید المرسلین کښې تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم په احکامو د تورت یا په محمدی صفاتو او بیا دوی تغیر او تبدیل په دغو دواړو کښې وکړ بیشکه چه رب ستا حکم به وکړی په منځ د دوی کښې په ورځی د قیامت کښې په هغه ښیز کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئی اختلاف کاوه.) یعنی د مادی انعاماتو او اکراماتو سره په دینی او روحانی نعمتونو سره ئی هم سرلوړی ورکړه، د تورات شریف علم ئی ورکړ چه په کښې د دین اصول او فروع بیان شوی ؤ. او د پخوانیو او وروستنیو په نسبت ئی اخبار درلودل(لرل) له دغو واضحهؤ حقائقو د خبریدلو ښخه وروسته دغه وړ(مستحق) او لایق نه ؤ چه دوی په داسی صافو شیانو کښې اختلاف وکړی. او پخپلو منځونو کښې سره مناقشی او جگړی وکړی او د گوند او گوندبازئ په نحوست (شومتیا) کښې سره آخته شی مگر دوی سره د صحیح علم د لرلو او صادق خبر د رسیدلو په راز راز(قسم قسم) اختلافاتو کښې مبتلا او هر ډول(طریقه) مناقشی ئی پیدا کړی او پرله پسی په نفاق او تفرقه اچولو کښې لگیا دی. په ځینو احکامو کښې ئی له خپل نبی موسیٰ علیه السلام سره هم ژبه او سوال او جواب وکړل لکه چه د غوا د حلالولو په واقعی کښې چه په مخ کښې

تير شو. وروسته د نورو انبياؤ بالخاصه زمونږ د خاتم النبيين سيدالمرسلين صلى الله عليه وسلم د رسالت ځينې له دوى څخه تصديق وكړ. او على‌الاكثرو ئې تكذيب وكړ، حال دا چه د دوى په متعلق پر ډيرو ښخوا ويلو مطلع شوى وو. بلكه د محمدى صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه ښخوا د نبى‌آخرالزمان د راتګ منتظران وو. او له مشركانو سره به ئې ويل چه مونږ به د آخرالزمان نبى سره ملګرى كيږو او تاسى به هم سمى لارى ته راولو نه يواځې په هم دغى مسئلى كښې اختلاف واقع شو بلكه دوى ښخپل مذهب كښې زيات تحريفات وكړل او د هغه اصول او فروع ئې سره بدل كړل او ورو ورو په دوى كښې ډيرى فرقى پيدا شوى. د مسيح عليه السلام څخه درى سوه كاله وروسته (قسطنطين اعظم) چه يو فلسفى مزاجه پاچا وو، د نفاق له لارى د نصرانيت په دين كښې داخل شو نو پادريانو د (قسطنطين) له خاطره نوى قوانين وضع او نوى شريعت ئې جوړ كړ (قسطنطين) پادريانو ته لوئى لوئى ګرجى معابد او مشاهد تعمير كړل او د مسيحى دغه نوى دين ته ئې (چه اصلى د مسيحى دين ئې آړولى او وران كرى ؤ) ښه اشاعت وكړ. پرته (علاوه) له څو تارك‌الدنيا راهبانو چه له كليو او ښارونو څنې جلا(جدا) او بيل په بيديا او ځنګلونو او غرونو كښې اوسيدل، بل هيڅوك د مسيحى په اصلى دين پاتى نشو د صليبونو عبادت د مشرق (لمرخاته) په لورى لمونځ كول په كليساؤ د مسيح او بى‌بى مريمى د تصاويرو تعظيم او تكريم كول د خنزير او نورو محرماتو حلال ګڼل او د هم دى په شان نورو تحريفاتو د مسيحى دين اصلى حقيقت بيخى له منځه ورک او مسخ كړ. او هم دغه مسخ شوى مسيحيت په ګردى(تولى) دنيا كښې خور شو. په هم دغى زمانى كښې په شام، روم، بيت المقدس او الجزيره او نورو كښې د نصرانيانو تسلط او زور ؤ تر څو چه د (فاروق اعظم) په عهد كښې د محمدى اصحاب معظم رضى الله تعالىٰ عنهم اجمعين په توره دغه ممالک د نصرانيانو له قبضى څخه وويستل شول ولله الحمد والمنة.

فَإِن كُنتَ فِى شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ
ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ
فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ
يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

نو که فرضاً ئې ته (یعنی امت ستا) په شک کښې له هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چه لولی دوی کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل الکتابو نه)، خامخا په تحقیق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کیږه ته(یعنی امت ستا) له سره له شک راوړونکیو څخه. او مه کیږه ته (یعنی امت ستا) له سره له هغو کسانو چه تکذیب کوی دوی د آیتونو د الله نو به شی ته (یعنی امت ستا) له زیان کارانو. بیشکه هغه کسان چه حقه (ثابته) شوی ده (په علم الله یا لوح محفوظ کښې) پر دوی کلمه(حکم د عذاب) د رب ستا (په دی سره چه مری به په کفر) نو نه راوړی ایمان دوی. او اگر که راشی دوی ته دلیل د وحدانیت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پوری چه ووینی دوی عذاب دردناک (په نزع یا قیامت کښې)

تفسیر: اگر که ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته دی لیکن په حقیقت کښې د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته آورول مقصود دی چه د یوه امی له ژبی داسی عظیم الشان حقائق او واقعات آوری. او حق حیران ورته پاتی کیږی او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعیت په نسبت د شک او تردد اظهار کوی که نه ښکاره ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به په خپله پخپل راوړی کلام کښې څرنگه شک او شبهه کولی شی. او د هغه مقدس شی په نسبت چه گردی(تولی) دنیا ته دعوت ورکوی، او له غرونو څخنی زیات تینگ یقین د آوریدونکو په زړونو کښې پیدا کوی، دی به څرنگه هغه په خپله ژبه دروغ گڼی؟ څو آیته وروسته ښکاره فرمائی ﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى ﴾ الآیة - دغه آیت صاف راښیی چه شک او شبهه کوونکی نور خلق وو چه د هغو په مقابل کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپلی غیر متزلزلی او کلکی او قاطعی عقیدی سره داسی اعلان کوی په هر حال په دغو آیتونو کښې د رسول الله په ژبه هر یوه مخاطب ته تنبیه ورکړی شوی ده چه د کفر او تکذیب رنځوری ړومبی له شکه شروع کیږی. که تاسی ته د پاک قرآن په بیان کړیو واقعاتو کښې څه شک او شبهه پیدا کیږی نو ژر تر ژره د هغه علاج وکړئ! یعنی هغه خلق چه پر سابقه ؤ کتابونو پوه دی او علم لری له هغو څخنی تحقیق وکړئ! آخر په دوی کښې څه کسان رښتینی او انصاف خوښوونکی هم دی. هغوی به دا درښیی چه دغه امی نبی څه چه فرمائی هغه تر کومه ځایه پوری درست او صحت لری؟ بلاشبهه هر هغه شی چه تا راوړی دی هغه پرته (علاوه) له رښتیا څخنی بل هیڅ شی نه دی هغه د پاک الله رالیږلی شوی کلام دی چه په کښې د شک او تردد هیڅ ځای نشته که د دغو چتی(بیکاره) او بیهوده شکوکو علاج ونه کړ شی نو په څو ورځو کښې به دغه شک دومره ترقی وکړی چه «امتراء» نزاع جگړی(جدل) ته ورسیږی بیا به (امتراء) تر دی اندازی پوری ترقی کوی چه د «تکذیب» تر حده پوری رسیږی، چه د هغه نتیجه پرته (علاوه) له خسرانه او خرابی

بل هيڅ نه دی. له تکذيبه وروسته يوه بله درجه ده چه د هغی په رسيدلو سره پر زړه مهر لګيږی او د پرله پسی تکذيب کولو څخه د قبول الحق استعداد بيخی په هغو کښی نه پاتی کيږی داسی سړی که د دنيا ګردی(تولی) نښی وګوری خو بيا هم ايمان نه راوړی د ده يقين به هلته راځی چه عذاب‌اليم وګوری خو په دغه وقت کښی به دغه يقين هيڅ يوه فائده ور ونه رسولی شی.

فائده: له «کلمة ربک ـ د رب له کلام څخه» مراد غالباً هغه دی چه په بل ځای کښی ئی فرمايلی دی. ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ يعنی دوزخ به له پيريانو او انسانانو څخنی ډکوم پر هغو خلقو چه له بد بختی، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښی ثابته شوی ده دلته د هغو ذکر دی.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾

نو ولی نه وه اهل د يوی(نافرمانی) قريبی چه ايمان ئی راوړی وی (پخوا له نزوله د عذابه) پس نفع رسولی وی ورته ايمان د (اهل د) دی (قريبی) مګر قوم د يونس کله چه ايمان راوړ هغو (په ليدلو د علائمو د عذاب) نو دفع پورته کړ موښږ له دوی نه عذاب و ذلت په دی ژوندون لږ خسيس کښی او فائده ورسوله موښږ دوی ته تر وقت د مرګ پوری.

تفسير: يعنی هغومره کلی چه د انبياؤ د تکذيب او د خپلو شرارتونو لامله(له وجی) د پاک الله د عذاب مستوجب شوی دی د هغو له منځه هيڅا ته د داسی ايمان راوړلو نوبت نه دی راغلی چه دوی د الله تعالیٰ له عذابه وژغوری(بچ کړی)، يواځی د يونس عليه السلام د قوم يو مثال شته، چه هغو په ايمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالیٰ د هغه رسيدونکی عذابه ژر نجات ورکړ چه بيخی د دوی په سر وګرځيده نو پاک الله د ايمان راوړلو په برکت په دنيوی ژوندانه کښی له دوی څخنی هغه راتلونکی عذاب ستون (واپس) کړ او تر هغه وقته پوری چه دوی په دنيا کښی اوسيدل، دوی ئی د دنيوی فوائدو او برکاتو څخنی منتفع کړل. مفسران نقل کوی چه حضرت يونس عليه السلام په (موصل) کښی د (نينویٰ) خلقو ته مبعوث شو. د دی ځای خلق بت پرستان وو. يونس عليه السلام متصلاً تر اوو کالو پوری هغوی ته پند او نصيحتونه کول مګر دوی له سره د ده خبرو ته غوږ نه کيښود يوماً فيوماً د دوی انکار او تکذيب لا پسی زياتيده آخر حضرت يونس عليه السلام په تنګ شو. نو دوی ته ئی ښيری وکړی (که له دغو چارو څخه

مو لاس وانخيست نو د دري ورځو په منځ کښې پر تاسو باندې عذاب راتلونکي دی) کله چه دريمه شپه راغله يونس عليه السلام په نيمه شپه کښې له دغه کلي څخه ووت د سپيده داغ په مهال (وخت) کښې د عذاب آثار او علائم ورښکاره شو په آسمان کښې تکه توره ويروونکې وريځ وخته چه له هغې څخه سخت دود او لوګي پورته کيده او خوريده او کليو او کورونو ته نژدې راته تر دې چه د کورونو چتونه ئې بيخي تياره شول. د دغو اثارو د ليدلو څخه کله چه د دوی يقين پر خپل هلاکت راغی نو د يونس عليه السلام په لټولو پسې ولويدل هر کله چه هغه ئې ونه موندلو نو ګرد(ټول) خلق سره له ښځو ووړکيو بلکه له خپلو بودګانو(څاروو) او مواشيو سره د باندې بيديا ته ووتل او په خلاص زړه او صافي عقيدې ئې د پاک الله په لوری رجوع وکړه. او له ډيرې ويرې ئې ژړل او چغې ئې وهلې او په ډيره تضرع او اخلاص سره ئې د الله تعالىٰ په دربار کښې دعاوې کولې له څلورو خواؤ د آه ؤ او بکاؤ غږونه پورته کيدل. او ګردو(ټولو) به سره ويل چه «آمنا بماجاء به يونس ايمان مو راوړی دی پر هغه څه چه يونس عليه السلام له خپله ځانه سره راوړی دی» حق تعالىٰ په سبب د دغې تضرع، بکاء، واويلا پر دوی باندې رحم وفرمايه او د عذاب هغه آثار ئې چه ورڅرګند(ښکاره) کړی ئې وو بيرته لرې کړل له دې ځايه وروسته د سلفو علماؤ دلته دوه قوله دی اکثر علماء وائي چه تر دغه وقته پورې دوی د اصلي عذاب معائنه نه وه کړې او تش د هغه د علائمو او آثارو په ليدلو باندې پوه شوي وو. د داسې وقت ايمان شرعاً معتبر او نافع دی هغه «ايمان بأس» چه مقبول او معتبر نه دی له هغه څخه مراد دا دی چه عين عذاب وګوري او په کښې اخته شي او بيا ايمان راوړي لکه چه فرعون د سيند په موجونو او څپو کښې راګير شوی ؤ او هلته ئې اقرار وکړ د ځينو علماؤ په نزد د يونس عليه السلام د قوم ايمان هم د فرعون په شان د «بأس» ايمان ؤ چه د عمومي ضابطې سره موافق ښائي چه نه به نافع کيده، ليکن الله تعالىٰ محض په خپل فضل او کرم سره خلاف القاعده استثناء د دغه قوم ايمان ته اتبار وباښه د فرعون د ايمان په شان مردود ئې ونه فرمايه. بيا په دې کښې سره اختلاف دی چه آيا د دوی د ايمان اعتبار يوازې په دنيوي ژوندانه پورې محدود ؤ چه په دنيا کښې هغه راتلونکي عذاب له هغو ستون (واپس) شو. يا په آخرت کښې هم د نجات موجب ګرځي؟ (ابن کثير رحمة الله عليه) دغه دوهم احتمال ته ترجيح ورکړې ده. يعنې په دنيا او آخرت په دواړو ځايونو کښې به مفيد او معتبر وي والله اعلم. حضرت شاه صاحب په نهايت لطيف او دقيق طرز د دې آيت تفسير کړی دی «يعنې په دنيا کښې د عذاب په ليدلو سره يقين کول د هيچا په کار رانغی مګر د يونس عليه السلام د قوم، ځکه چه پر هغو عذاب لا نه ؤ رسيدلی، د حضرت يونس عليه السلام د جلتې او عجلت لامله(له وجې) محض د عذاب صورت ورښکاره شو (څو د دوی په نظر کښې د يونس عليه السلام خبره بې حقيقته څرګنده نشي) کله چه هغو ايمان راوړ نو نجات ئې ومونده او د عذاب صورت هم ترې لرې شو هم داسې د مکې معظمې د مشرکينو ايمان هم قبول شو او امان ئې ور په برخه شو کله چه اسلامي مجاهدين د دوی د قتل او لوټ لپاره تللې وو» د حضرت يونس عليه السلام پاتې قصه د الصافات په سورت

او نورو ځايونو كښې راځي.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

او كه اراده فرمائلې وې رب ستا (ايمان د تولو خلقو) خامخا ايمان به راوړې وې هغو كسانو چه په ځمكه كښې دي تولو په اجتماع سره، آيا نو ته مجبوره كوې (بې له ارادې ځما) خلق تر هغه چه شي دوې (تول) مؤمنان (يقين لرونكې) بلكه نه ئې شي

تفسير: يعني تاسي داسي قدرت نه لرئ چه په زور او زياتي د چا په زړه كښې ايمان واچوئ، كه الله تعالىٰ اراده فرمائلې وې نو د گردو(تولو) انسانانو په زړونو كښې ئې ايمان اچولى شو. مگر څرنگه چه په متعددو مواضعو كښې تقرير كړى شوى دى، كله چه داسي كول د الله تعالىٰ د تكويني حكمت او مصلحت څخه خلاف ؤ نو ځكه ئې ونه فرمايل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

او نه دى (ممكن) لپاره د هيڅ نفس دا چه ايمان راوړي مگر (ممكن دى) په اذن (اراده) د الله، (او اراده كوي الله ايمان د ځينو) او آچوي پليتي (غضب خپل) په هغو كسانو چه نه چلوي عقل (او فكر په دلائلو او آيتونو د الله كښې)

تفسير: بې د الله تعالىٰ له مشيت او توفيقه او تكويني حكم هيڅوك ايمان نشي راوړى او دغه حكم او توفيق د همغو په حق كښې كيږي چه د الله تعالىٰ د قدرت په نښو او آيتونو غور او فكر وكړي. او له عقله او فهمه كار واخلي، هغه كسان چه د پوهيدلو او سنجولو (غور كولو) تكليف پر ځان نه تيروي، نو الله تعالىٰ دوى همغسي د كفر او شرك په نجاست كښې دوب او ككړ پريږدي.

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۰۱﴾

ووايه (اى محمده ! دى مشركانو ته) چه وګورئ چه څه (قسم عجيبه عجيبه دلائل د وحدانيت) دى په آسمانونو او ځمكه كښى، او نه دفع كوى (عذاب) دلائل (د وحدانيت) او (آوريدل د كلام د) ويرووونكيو له هغه قوم څخه چه ايمان راوړونكى نه دى دوى.

تفسير: يعنى د غور كولو او پوهيدلو لپاره په آسمان او ځمكه كښى د الله تعالىٰ د قدرت، حكمت، توحيد، تفريد او نورو ډيرى نښى موجودى دى بلكه هره ذره، هر بڅركى، هر پانه د ده پر توحيد دلالت كوى

هر پانه هر بڅركى په نظر كښى د هوښيار

د الله د پيژندلو لوى دفتر دى لوړ آثار

ليكن هغه چه د كومى خبرى منونكى او تسليم كوونكى نه وى نو د ده لپاره دغه ګردى(تولى) نښى او دلائل بيكاره دى. او د ويرووونكو انبياؤ تنبيه او تخويف هم پر دوى غير مؤثر ثابتيږى.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ
قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿۱۰۲﴾

نو آيا انتظار كوى دا (مشركان په سبب د تكذيب ستا، بلكه انتظار نه كوى هيڅ څيز ته) مګر (انتظار كوى) په شان د هغو بدو ورځو(وقايعو) د هغو كسانو چه تير شوى دى پخوا له دوى نه، ووايه (اى محمده ! دوى ته) نو انتظار كوئ تاسى بيشكه زه هم له تاسى سره له انتظار كوونكو څخنى يم.

تفسير: د داسى ضدى او معاند قوم لپاره چه د هيڅ يوه دليل او نښى منونكى نه وى، نو هيڅ شى نه دى باقى پرته (علاوه) له دى نه چه تيرو مكذبينو هغه آفات او حوادث چه نازل شوى دى، دوى دى هم د همغه په انتظار كښى اوسى. نو ښه خو دا دى چه تاسى او مونږ دواړه سره ګډ د هغه وقت منتظر اوسو څو چه د صادق او د كاذب همغه وروستنى فيصله وړاندى شى.

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۳﴾

بیا نجات ورکړ مونږ رسولانو زمونږ ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئې راوړی وو هم داسی (چه نجات ورکړ مونږ هغو ته)، ثابته ده پر مونږ (تلطفاً دا چه) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسیر: یعنی همغسی چه له پخوانیو قومونو سره زمونږ عادت جاری وو چه مکذبین به مو هلاکول او انبیاء او مؤمنینو ته به مو نجات ورکاوه، هم داسی د موجودهؤ او مستقبلو مؤمنینو په نسبت زمونږ وعده هم دا ده چه هغو ته به نجات ورکاوو، په آخرت کښی د عذاب الیم څخه او په دنیا کښی به د کفارو له مظالمو او سختیو څخه مامون او مصؤن وی. ولی شرط دا دی چه مؤمنین، صادق مؤمنین وی. یعنی د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وی چه په پاک قرآن او په حدیث کښی د مؤمنینو په نسبت بیان شوی دی.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى
شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ
وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ
ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾

ووایه (ای محمده!) ای خلقو که یئ تاسی په شک کښی له دینه زما (چه صحیح دی که غلط) نو (ئې درښکاروم چه) عبادت نه کوم زه د هغو(بتانو او نورو) چه عبادت (ئې) کوئ تاسی غیر له الله څخه ولیکن عبادت کوم زه د الله هغه چه وفات کوی تاسی (وباسی روح ستاسی په شدت سره)، او امر حکم شوی ماته داسی چه یم له مؤمنانو (یقین لرونکو) نه. او (داسی حکم راباندی شوی) چه سم ودروه مخ (ذات) خپل دین ته) حال دا چه مائل ئې له باطلو ادیانو څخه (حق دین ته)، او مه کیږه (یعنی نه دی کیږی امت ستا) له سره له مشرکانو او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سیوا) له الله هغه چه نفع نه رسوی تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولی شی تاته (بلنه د هغه)، نو

که بالفرض دی وکړ عبادت د غير الله نو بيشکه ته هم په دغه وقت کښې ئې له ظالمانو

تفسير: يعنی که زما طريقه او دينی مسلک ستاسی په فکر کښې ځای نه دی نيولی او تاسی پری نه پوهيږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کښې لويدلی يئ، نو زه د خپل دين اصل‌الاصول (چه خالص توحيد دی) درښيم او درپوهوم ئې خلاصه دا چه زه ستاسی د دغو فرضی معبودانو له عبادته سخت نفور او بيزار يم، چه د هغو اختيارول زما له لوری له سره امکان نه لری او نه ښائی چه تاسی دغسی تصورات په خپلو زړونو کښې وګرځوئ! زما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دی چه د هغه په قبضه او واک(اختيار) کښې ستاسی ارواح او ساوی دی. تر هغه وقته چه د ده حکم او اراده وی هغه ستاسی په جسمونو کښې پريږدی، او هر کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه ئې درځنی راکاږی ګواکی د موت او حيات تار چه د هر هغه ذات په قدرت او اختيار کښې دی، د همغه عبادت کيدی شی نه يواځی دا چه په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروری دی بلکه ښائی چه په زړه کښې هم د ده په توحيد او تفريد پوره يقين او ايمان وی، او په ظاهر او باطن کښې پر دغه حنيف دين چه د ابراهيم خليل الله دين دی په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دی او د جلی او خفی شرک نښې او آثار ښائی بيخی له منځه ورک وی، همغسی چه عبادت د همغه «وحده لاشريک له» ذات ته کوو، ښائی چه استعانت او مرسته(مدد) هم له همغه لوی ذات څخه وغواړو، ځکه چه هر قسم نفع او نقصان او نيکی او بدی او نور تول يواځی د ده په واک(اختيار) او قبضه کښې دی. د مشرکينو په شان له داسی شيانو ځنی مدد او مرسته(امداد) غوښتل چه د هيڅ يوه قسم نفعی او نقصان مالک نه وی سخته بی موقعه خبره ده بلکه د ظلم عظيم (يعنی د شرک) يوه شعبه ده. که په فرض محال سره له نبی صلی الله عليه وسلم څخه داسی کوم حرکت صادر شی، نو د هغه عظيم الشان شخصيت په لحاظ به هغه خورا(ډير) لوی ظلم وی.

وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ ۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

او که ورسوی تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر) نو نشته لری کوونکی د هغه (هيڅوک) مګر هم دی دی، او که اراده وکړی تاته د خير (لکه صحت او غنا) نو نشته هيڅ منع کوونکی د فضل د ده! رسوی (الله) دا (خير) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندګانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب)

تفسير: کله چه د دغو شیانو د بلنی او دعوت څخه ئی وفرمایل چه د دوی په قبضه کښی نه ستاسی خیر او نه شر شته، نو مناسب شو چه د هغه په مقابل کښی د مالک علی‌الاطلاق ذکر هم وکړ شی! چه د تکلیف او راحت، د خیر او شر پر پوره سلسله کامل اختیار او اقتدار او پوره قبضه او قوت لری او د هغه رالیږلی تکلیف هیڅوک له دنیا نشی لری کولی. او په هر چا چه د خپل فضل او مرحمت اراده وفرمائی نو هیڅ یو طاقت ئی له هغه څخه نشی محرومولی.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾

ووايه (ای محمده !) ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حق (قرآن او رسول) له جانبه د رب ستاسی نو هر چا چه سمه لیاره ومونده (ایمان او طاعت ته) نو بیشکه هم دا خبره ده چه لیاره مومی دپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چه گمراه شو نو بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ځان خپل (چه ضرر ئیوررسیږی)، او نه یم زه پر تاسی باندی وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسی).

تفسير: یعنی حق په واضح ډول(طریقه)، سره له دلائلو او براهینو در رسیدلی دی. چه د هغه په نه قبلولو کښی هیڅ یو معقول عذر د هیچا سره نشته. د پاک الله آخری حجت هم پر بندګانو تمام شوی دی. نو اوس دی هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوی (سوچ وکړی) . او د هغه فکر دی له خپله ځانه سره وچلوی. هر هغه چه د پاک الله په ښوولی سمی لیاری لاړ شی، په دنیا او آخرت کښی کامیاب او بریالی کیږی. او هر هغه څوک چه دغه سمه لیاره پریږدی. او دغه لوری هغه لوری ته لالهانده او سرګردانه ګرځی، نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بی مقداره کوی. نو خپل خیر او شر دی هر سړی وسنجوی (معلوم کړی) ! او د خپل مستقبل فکر او اندیښنه او لازم انتظام دی وکړی! هره هغه لیاره ئی چه غوره او پسنده وی همغه دی اختیار کړی. رسول صلی الله علیه وسلم داسی آزاد او خپلواک او خپل سری سړی نه دی درلیږلی شوی، چه ستاسی د دغو افعالو تعهد او ذمه واری پخپله غاړه واخلی. یا ستاسی په ځای دی جواب ورکړی. د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دی. پر هغه تلل پخپله د تلونکی کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه څیز چه وحی کولی شی تاته او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پوری چه حکم وفرمائی الله (په نصرت او غلبه ستاسی)، او هم دغه الله خیر غوره د تولو حکم کوونکو دی.

تفسیر: په دی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه که دا خلق حق نه قبلوی، نو تاسی د دوی په غم کښی خپل ځان له لاسه مه وباسئ! تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت کوئ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کښی تل لګیا اوسئ! او پر هغو شدائدو چه په دغه لیاره کښی تاسی ته ورسیږی، صبر کوئ! او د مخالفینو پر ایذاء او تکذیب تحمل وکړئ تر هغه پوری چه پاک الله د دوی او ستاسی په منځ کښی ښه فیصله وکړی. یعنی سم له خپلی وعدی سره تاسی مظفر او منصور کړی. یا د جهاد حکم درولیږی.

تمت سورة یونس علیه السلام بمنه تعالیٰ وفضله فلله الحمد علیٰ ذلک

سورة هود مکیة الا الآیات ١٢ و ١٧ او ١١٤ فمدنیة وهی مائة وثلٰث وعشرون آیة
وعشر رکوعات عدد تلاوتها (١١) وعدد نزولها (٥٢) نزلت بعد سورة یونس علیه السلام
د هود سورت مکی دی پرته (علاوه) له ١٢ او ١٧ او ١١٤ آیتونو چه مدنی دی
(١٢٣) آیتونه (١٠) رکوع لری په تلاوت کښی (١١) او په نزول کښی (٥٢) سورت دی وروسته د
یونس له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا(ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓر ۚ كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

(دا) کتاب دی چه محکم کړی شوی دی آیتونه د ده (چه ورته لاره نه مومی هیڅ نقصان او خلل) بیا په تفصیل سره بیان شوی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه

تفسير: يعنى دغه قرآن كريم هغه عظيم الشان او جليل القدر كتاب دى چه ګرد(تول) آيتونه ئى د لفظى او معنوى او نورو حيثيتونو بيخى ثابت، قائم، آزمويلى شوى دى. تللى (وزن كړى شوى) او ښه سنجولى (تحقيق) شوى دى، نه په هغه كښى څه تناقص شته او نه كوم مضمون ئى د حكمت او واقعيت په خلاف دى. او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت، او نورو له پلوه په يوه تورى او حرف ئى څه تنقيد او اعتراض كيدى شى هر هغه مضمون ئى چه په هر عبارت سره اداء فرمايلى دى، محال دى چه له هغه څخه بهتر او ښه تعبير وكړى شى. د الفاظو قباء د معانيو پر قامت نه لږ څه ارته او نه تنګه ده پر هغو اصولو، فروعو، اخلاقو، اعمالو او قيمتدارو پندونو او نصيحتونو چه دغه قرآنى آيات مشتمل دى او هغه دلائل او براهين چه د دعاويو د اثبات لپاره استعمال شوى دى. هغه ګرد(تول) د علم او حكمت په تله كښى تللى شوى دى قرآنى حقايق او دلائل داسى مضبوط او محكم دى چه هر څومره زمانه تيره شى او شپى او ورځى سره وچورلى د هغو د بدليدلو يا غلط كيدلو هيڅ امكان نشته، د عالم د مزاج پوره تشخيص ئى كړى دى او تر قيامته پورى په مخكښى راتلونكى تغيرات او حوادث ئى من كل الوجوه ازمويلى او تللى او داسى يو معتدل او ابدى روحى غذا ئى د قرآنى مائدى په ذريعه تولى دنيا ته وړاندى كړى دى چه د تناول كوونكو لپاره په هر وقت او هر حالت كښى مناسب او ملائم دى. سره د دغو ګردو(تولو) حكيمانه ؤ ښيګنو (فايدو) داسى هم نه دى چه د اجمال او ابهام له سببه كتاب د معما او چيستان(معمى) او قيصى شكل ئى غوره كړى وى. بلكه د معاش او معاد تمام مهمات ئى ښه په ښكاره صاف ډول(طريقه) سره بيان كړى او ګرد(تول) لوستونكى ئى پرى پوهولى دى او موقع په موقع ئى د توحيد دلائل، احكام، مواعظ، قصص او نور شيان په ډير ښه صورت او قرينى سره بيل بيل ايښى دى او د ګردو(تولو) ضرورياتو كافى تفصيل ئى بيان فرمايلى دى. په نزولى حيثيت كښى هم دغه حكمت مرعى دى چه تول قرآن يو ځلى نه دى نازل شوى. بلكه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا(جدا جدا) آيتونو نزول شوى دى د پاک قرآن دغو ګردو(تولو) دقائقو او حقائقو ته په مجموعى ډول(طريقه) سره چه انسان ورته ګورى حق حيران پاتى كيږى مګر د حيرت ځاى نه دى كه د مطلق حكيم، او د برحق خبير په كلام كښى دغه ګرد(تول) حكمتونه او محاسن سره مجموع نه وى، نو د هغه توقع په بل كوم كلام كښى كيدى شى؟ بلكه له سره نشى كيدى.

أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ ۚ

چه عبادت مه كوئ (د هيچا) مګر (يوائحى) د الله،

تفسير: يعنى د دى محكم او مفصل كتاب د نازلولو لوى مقصد دا دى چه ګرد(تول) عالم

يواځې د الله واحد د عبادت په لوري متوجه شي، او د هغه بلنه نورو ته وکړي او طريقه ئې وروښيي. نو د دغه عظيم او جليل مقصد لپاره ړومبي انبياؤ تشريف راوړی ؤ
﴿ وَمَآ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ مِنۡ رَّسُوۡلٍ اِلَّا نُوۡحِىۡۤ اِلَيۡهِ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاعۡبُدُوۡنِ ﴾ (١٧ جزء د الانبياء (٢٥) آية (٢) ركوع)
﴿ وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِىۡ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوۡلًا اَنِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ وَاجۡتَنِبُوا الطَّاغُوۡتَ ﴾ (١٤ جزء د النحل (٣٦) آية (٥) ركوع)

اِنَّنِىۡ لَـكُمۡ مِّنۡهُ نَذِيۡرٌ وَّبَشِيۡرٌ ۝٢

(او ووايه اى محمده) چه بيشكه زه تاسى ته له (طرفه د) الله ويروونكى يم (له جحيمه) او زيرى وركوونكى يم (په نعيم سره)

تفسير: يعني هغه چه كتاب الله ومني، او شرك او كفر پرېږدي او د الله واحد احد صمد عبادت وكړي نو ده ته د دارينو د فلاح زيري او بشارت آوروي او هغه چه نه ئې مني او كفر او شرك ځان ته غوره كوي، نو هغه د الله تعالیٰ له عذابه ويروي.

وَّاَنِ اسۡتَغۡفِرُوۡا رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوۡبُوۡۤا اِلَيۡهِ يُمَتِّعۡكُمۡ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّ يُؤۡتِ كُلَّ ذِىۡ فَضۡلٍ فَضۡلَهٗ ؕ وَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاِنِّىۡۤ اَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ كَبِيۡرٍ ۝٣

او (پس له توحيده امر كوم) چه مغفرت وغواړئ له ربه خپله (د تيرو ګناهونو) بيا رجوع وكړئ الله ته (په طاعت سره له ګناه نه) چه فائده دررسوی تاسی ته په نفع غوره سره تر هغی نيتی تاكلی (مقرر كړی) شوی پوری او ور به كړی (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او كه وګرځيدئ تاسی (اى كفارو له اسلامه) نو بيشكه زه ويريږم پر تاسی له عذابه د ورځی لوئی نه (د قيامت).

تفسير: هغه څوک چه د خپلو پخوانيو تقصيراتو معافی وغواړی او د مستقبل لپاره د الله تعالیٰ په لوری د زړه په صدق سره رجوع وكړی نو دنيوی ژوندون ئې په ښه ډول(طريقه) تيرېږی. ځكه چه قانت مؤمن په هر حال كښی د پاک الله فضل او كرم ته لوی لوی اميدونه، هيلی (ارزوګانی) او اسری كوی. دی د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو او د مستقبل د عظيم الشانی خوشالی او مسرت

په تصور کښې دومره محظوظ او مستغرق اوسيږي چه د دې دنيا له ډيرو ربړو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متاثر کيږي. دې چه کله خيال کوي چه زه به خپل ژوندون کښې خپله فريضه په صحيح ډول(طريقه) سره پای (انجام) ته رسوم، چه د هغه صله به خامخا يوه ورځ د عرش العظيم د لوی څښتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کيږي، نو پخپل بری او د حق تعالىٰ په وعدو اعتماد کوی او د هغه زړه د مسرت له جوشه ترپيږي، او په سخت غورځنګ کښې اوسيږي او ده ته د دی دنيا په لوړه پنګه(منافع) کښې هغه قلبی سکون او باطنی راحت په برخه کيږي. چه پاچاهانو ته له بيشمارو سامانونو او ډيرو اموالو او زياتو خزائنو څخه نشی حاصليدی بلکه په څينو اوقاتو کښې د دی دنيا په څو ورځنيو تکليفونو او سختيو کښې دی هغه خوند او مزه مومی چه اغنياء او ملوک هغه په خپل عيش او عشرت، راحت، او تنعم کښې هم نشی محسوسولی:

څوک چه الله پيژنی له سر او زر تيريږی

له کور کهول او مال و ملک تر خپل تبر تيريږی

روغ ليونی تری کری جوړ دواړه جهان وربښی

له دوو جهانه ليونيان يی لکه نر تيريږی

دوی رنج کښې ګنج په غم کښې خوند مومی الله غواړی تل

رضا د حق ئی وی مقصد له کوز او بر تيريږی

په ذکر فکر د الله اوسه مشغول «برهانه!

فنا فی الله له بحر فضا او سم او غر تيريږی

﴿ وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾ او ور به کړی الله هر خاوند د فضل ته فضل د هغه) يعنی هومره ئی چه عمل ور زياتيږی په همغه اندازه د الله تعالىٰ له فضله زياته برخه مومی په آخرت کښې اجر او ثواب او په دنيا کښې زيات طمانيت او دادينه (سکون) وربه برخه کيږی.

﴿ وَإِن تَوَلَّوْا ﴾ الآية ـ او که شا وګرځوئ تاسی ای کفارو له اسلامه يا له متابعته څما پس بيشکه زه ويريږم په تاسی له عذابه د هغی ورځی چه لويه ده چه ورځ ده د قيامت) يعنی که زما خبره نه منئ نو د قيامت عذاب يقينی دی. باقی داسی فرمايل چه زه ويريږم په تاسی، له دی نه مقصود د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم عمومی شفقت او د خلائقو سره د همدردئ او خواخوږئ اظهار دی (تولوا په اصل کښې «تتولوا» ؤ بيا يوه «ت» تری حذف شوی ده.)

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ

ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

خاص الله ته بيرته ورتله ستاسي دى، او الله په هر څيز باندى ښه قادر دى (چه اراده وفرمائى نو ستاسي اعاده هم ورته آسانه ده) خبردار شئ بيشکه دا (کفار دوه قته کوى) تاووى سينى خپلى (او پټوى عداوت د رسول په زړونو خپلو کښى) لپاره د دى چه پټ کړى (دا عداوت) له الله نه، واورئ خبردار شئ په هغه وقت کښى چه واغوندى دوى جامى خپلى عالم دى (الله) په هغه څيز چه پټوى ئى دوى (په سينو خپلو کښى) او هغه څيز چه ښکاروى ئى په ژبو خپلو) بيشکه الله ښه خبردار دى په پټو خبرو د سينو (هم)

تفسير: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضرورى ده چه مجرم حاضر وى، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختيار حاصل وى. مجرمينو ته پر ګردو(تولو) کارونو او اجراآتو ئى علم حاصل وى. په «اليه مرجعکم» کښى دا راښوولى شوى دى چه مجرم او غير مجرم ګرد(تول) د پاک الله په دربار کښى حاضريږى. په «وهو علىٰ کل شى قدير» کښى ئى د عمومى قدرت او اختيار بيان ئى فرمايلى دى او د «الا انهم يثنون» څخه تر «بذات الصدور» پورى د ده د محيط علم وسعت ظاهر شوى دى چه پر پاک الله ظاهرى او باطنى ګردى (تولى) خبرى يو شان ته ظاهرى او هيڅ يو شى ترى پټ نه دى. او پر هر شى باندى ښه پوه او خبردار دى، تر دى پورى چه د زړونو د کومى له پټو خبرو، نياتو او اراداتو څخه هم باخبر دى. نو بيا مجرم خپل جرم په څه دول(طريقه) له ده څخنى پټولى شى.

تنبيه: د دى آيتونو په شان نزول کښى مفسرين اختلاف لرى. ډير صحيح روايت د ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه څخه په «بخارى شريف» کښى شته چه پر ځينو مسلمانانو شرم او حياء دومره زياته غلبه کړى وه چه د استنجاء، جماع او نورو بشرى ضرورياتو په وقت کښى به د خپل بدن د کومى برخى د بربنډ پريښودلو څخه ډير زيات شرميدل چه پاک الله مو وينى. که چيرى ځانونه ئى بربندول نو د حياء د غلبى لامله(له وجى) به پرمخى لويدل او خپل غليظه عورت به ئى په دى دول(طريقه) سره پټاوه چه خپله سينه به ئى پرى تاووله. کله کله داسى آثار د غايت تأدب مع الله او د حياء د غلبى لامله(له وجى) کيدئ شى داسى کسانو ته د «صوفيه ؤ» په اصطلاح کښى «مغلوب الحال» وائى. څرنګه چه د صحابه ؤ رضى الله عنهم په کومه مسئله کښى داسى غلو او تعمق راتلونکى ملت په ضيق او حرج کښى اخته او مبتلا کولى شو. نو ځکه لوى قرآن په «الا حين يستغشون ثيابهم» د دوى اصلاح وفرمايله يعنى که د ضرورت په وقت کښى د بدن د بربندولو لامله(له وجى) له الله تعالىٰ څخه شرميږئ نو ځکه خپل تترونه(سينى) پرى ښکته کوى نو غور وکړئ چه په دغه حالت کښى چه ډير کالى (جامى) مو آغوستى او ښه مو ځانونه پټ کړى وى نو آيا ستاسى پټ او ښکاره او نور د پاک الله څخنى پټ دى؟ کله چه د انسان هيڅ شى په هيڅ وقت کښى او په هيڅ دول(طريقه) له الله تعالىٰ څخنى نشى پټيدلى نو بيا د

بشرى ضروریاتو په وقت کښې له دومره غلو شخه کار آخیستل ښه کار نه دی. واضح دی وی چه د آیتونو په ربط کښې دغه خبره ضروری ده چه د یوه آیت مضمون د بل آیت له مضمونه سره مناسبت ولری او د نزول د سبب سره ئی مناسبت ضروری نه دی.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ۝

او نشته هيڅ تلونکی (خوځيدونکی ذی روح) په ځمکه کښې مګر چه دی پر الله رزق (روزی) د هغه (تفضلاً ترحمأنه وجوباً) او عالم دی (الله) په ځای د اوسيدلو د هغه او ځای د سپاريدلو د هغه، ټول (دا مذکوره اشياء) په کتاب واضح کښې دی.

تفسير: رومبی د الله تعالیٰ د علم د وسعت بيان ؤ. دا د همغه مضمون تکمله ده يعنی پر ځمکه د هر ساکښ (ذی روح) تلونکی او خوځيدونکی چه طعام او خوړو ته احتياج لری، د هغو د ګردو (ټولو) رزق او روزی رسول پاک الله محض پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه لازمه فرمايلی ده. هومره روزی چه د هر يوه لپاره مقدره ده، هغه يقيناً وررسيدونکی ده هغه وسائل او اسباب چه بنده ئې اختياروی ګرد (ټول) د روزی رسولو ابواب او ورونه دی، که د انسان نظر د اسبابو او د تدابيرو د اختيارولو په وقت کښې پر مسبب الاسباب جل وعلیٰ شانه وی، نو دغه له توکل سره څه منافات نه لری. هو د الله تعالیٰ قدرت په دغو عاديهؤ اسبابو کښې محصور او مقيد ونه ګنه شی. ځکه چه الله تعالیٰ کله نا کله پرته (علاوه) د اسبابو له سلسلی هم روزی رسوی او څه نه څه يو کار برابروی. په هر حال کله چه د ګردو (ټولو) ذوی‌الارواحو (روح لرونکی) او ساکښانو (جاندارو) معاش د هغو د غذا او خوړو د استعداد سره سم مهيا کول د حق تعالیٰ کار دی، نو ضروری ده چه د پاک الله علم پر هغو ګردو (ټولو) محيط وی. که نه د دوی له روزی رسولو څخه خبريدل به څنګه ممکن کيدی شی؟

﴿وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا﴾ الآية - او عالم دی الله په ځای د اوسيدلو د هغه او ځای د سپاريدلو د هغه) حضرت شاه صاحب ليکی «مستقر» هغه ځای دی چه هستوګنه پکښې کيږی، لکه جنت او دوزخ او «مستودع» هغه ځای دی چه انسان پکښې سپارل کيږی، لکه قبر، پاس په «وما من دآبة» الآية ـ کښې د دنيوی ژوندون بيان ؤ، دلته د «برزخ» او د آخرت بيان دی، مطلب داسی شو چه الله تعالیٰ ته له ابتداء څخه تر انتها پوری ستاسی د ژوندون ټول درجات معلوم او ښکاره دی او دی ښه خبردار دی . د «مستقر» او د «مستودع» په تعيين کښې د مفسرينو ډير اقوال دی. چه د هغه په نسبت مونږ د الانعام په سورت کښې څه ليکلی دی. ابن کثير رحمة الله عليه ليکلی دی تر هغه پوری چه انسان په ځمکه کښې ګرځی او خوځيږی نو د ده د سير منتهاء ته «مستقر» او د ګرځيدلو او تللو په پای (آخر) کښې د هستوګنی کوم ځای ته چه راځی هغه ته «مستودع» وائی. د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد په دغه ژوندون کښې هر چيری چه

انسان اوسیږی هغه «مستقر» او له موت څخه وروسته چیری چه خښیږی هغه «مستودع» دی. مجاهد رحمة الله علیه له «مستقر» څخه د مور رحم او له «مستودع» څخه د پلار صلب مراد کری دی. عطاء رحمة الله علیه د دی تعبیر په عکس سره دعوی کری ده د ځینو متفلسفینو (فلسفه خیالو) خیال دا دی چه په ځمکه کښی د حیواناتو هغه مسکن چه بالفعل دی، هغه «مستقر» او له فعلی وجود څخه پخوا هغه مواد او مقار (قرار ګاوی) چه پاتی شوی دی او بیا له هغه ځایه راغلی دی هغه «مستودع» ویلی شوی دی یعنی حق تعالیٰ پر هغو ګردو (تولو) مختلفو موادو او اطوارو او ادوارو پوه او عالم دی، چه له هغو ځنی کوم حیوان تیر شوی، او خپل دغه موجوده کذائی هیئت پوری رسیدلی دی همغه پاک الله پخپل محیط علم سره د وجود په هره مرتبه کښی هغه ته د هغه د استعداد سره مناسب وجود او د وجود په کمالاتو ئی فائض کوی.

﴿ كُلٌّ فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴾ تول دا مذکوره اشیاء په کتاب واضح کښی دی) یعنی په لوح محفوظ کښی چه د الله تعالیٰ د علم صحیفی دی، نو بیا د الله تعالیٰ په علم کښی به هر شی ولی نه وی چه علیم برحق او خبیر مطلق دی.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَآءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ مِنۢ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په (مقدار د) شپږو ورځو کښی حال دا چه ؤ عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړی دی الله دا تول آسمانونه او ځمکه او ما فیهما لپاره د منافعو ستاسی او) لپاره د دی چه وازمویی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی له جهته د عمل، او قسم دی چه خامخا که ووائی ته (خپل قوم ته) چه بیشکه تاسی بیا ژوندی کیدونکی یئ پس له مرګه نو هرومرو (خامخا) وبه وائی خامخا هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دغه (قرآن چه بیا ژوندون وائی) مګر سحر (جادو) ښکاره.

تفسیر: په پیدائښت د آسمانونو او ځمکه کښی د الله تعالیٰ له علم څخه وروسته د ده د قدرت بیان دی د دی تفسیر په ۸ جزء د الاعراف په (٥٤) آیة (٧) رکوع کښی تیر شوی دی.

﴿ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَآءِ ﴾ حال دا چه ؤ عرش د ده د لا پخوا له پیدا کیدلو د ځمکی او آسمانونو پر اوبو باندی) یعنی د ځمکی او آسمان له پیدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوی چه

په مستقبل کښې د ګردو (تولو) اشیاؤ د ژوندانه ماده ګرځیدونکی شوی «وجعلنا من الماء کل شئ حی» (۱۷ جزء د الانبیاء (۳۰) آیة (۳) رکوع) په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ عرش د دی د پاسه ؤ لکه چه اوس د آسمانونو د پاسه دی. ګواکی دغه یو صورت ؤ چه دغه حقیقت ئی ښکاروه چه د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلیه د ربالعرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندی دی والله اعلم.

یعنی د دی ګرد (تول) نظام له تخلیق او ترتیب څخه مقصود ستاسی دلته ودانول او ازمویل دی. چه تاسی تر کوم ځای پوری په دغه عجیب او غریب نظام او د مصنوعاتو په سلسله کښې غور او فکر کوئ؟ او د هغوی د حقیقی خالق او مالک صحیح معرفت ځان ته حاصلوئ؟ او له ارضی او سماوی مخلوقاتو څخه منتفع کیږئ؟ او د محسن د پیژندلو او شکر کولو فطری فرض په ځای راوړئ؟ دغه مقام ستاسی د سختی ازموینی ځای دی، ستاسی حقیقی مالک مو ګوری چه په تاسی کښې کوم یو بنده د صدق او اخلاص او سلیقی د مخی ښه کار کوی؟ او د خپل عبودیت فرایض په ښه شانی انجاموی؟ کله چه دغه دنیا د امتحان او ازموینی ځای دی نو ضروری ده چه وروسته له هغه د مجازاتو (یعنی د انعامونو او انتقامونو) سلسله هم وی څو شاکرینو او کافرینو دواړو ته د دوی د اعمالو نتائج ور ورسیږی. نو ځکه دلته د بعث بعد الموت ذکر کړی شوی دی. یعنی د مکی معظمی کفار چه مشرکان دی یقین نه کوی چه وروسته له مرګه بیا ژوندون شته، او دوی ته د دوی د اعمالو او جرائمو سزا خامخا ورکوله کیږی کله چه دوی په قرآن کښې یا د رسول الله له ژبی د «بعث بعد الموت» نهایت مؤثر بیان آوری، نو وائی چه دا بیان ستاسی ښکاره جادو دی، چه له هغه ځنی دیر کسان ویریږی، او مرعوب او مسحور کیږی. مګر په یاد ئی ولرئ چه پر مونږ له سره دغه جادو نه چلیږی، او نه څه اثر راپوری کوی (ابن کثیر رحمة الله علیه).

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٨

او قسم دی چه خامخا که وروستی کړو مونږ له دوی څخه (هغه) عذاب (چه موعود دی) تر راتلو د اوقاتو شمیرلیو شویو (لږو) پوری نو هرومرو (خامخا) به وائی دوی (استهزاءً) څه څیز بند کړی دی دا (عذاب له نزوله نو فرمائی الله) خبردار شئ واورئ، هغه ورځ چه راشی دا (عذاب) دوی ته نو نه به وی (دا عذاب) دفع کړی شوی له دوی څخه او چاپیر به شی له دوی نه هغه

عذاب چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (او په جلتی به ئی غوبښت)

تفسیر: یعنی کله چه دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالیٰ له عذابه ویره ورکوله کیږی نو د تکذیب او استهزاء په ډول (طریقه) وائی چه راوړه هغه عذاب دی چیری دی؟ ولی نه رانازلیږی؟ او د څه لامله (له وجی) ځنډ (ایسارتیا) پکښی کیږی؟ او د چا له لوری هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمائی چه آیا تاسی په داسی ویناؤ سره توکی او مسخری کوئ؟ او نه پوهیږئ چه هغه عذاب د الله تعالیٰ د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر یوه تاکلی (مقرر کړی) مدت پوری معطل شوی دی؟ او پخپل معین وقت کښی به خامخا داسی در ورسیږی چه هیڅوک به ئی مخه نشی نیولی او له هری لوری څخه به په عذاب چار چاپیر کړی شئ، او ګرد (تول) به فنا کیږئ.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر یا ناشکر انسان) ته له نزده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چه اثر ئی ښکاره وی) بیا بیرته راتول کړو مونږ دا نعمت له ده نه، بیشکه دی خامخا ناامیده (له کرمه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وی.

تفسیر: یعنی اوس وائی چه عذاب چیری دی؟ او ولی نه راځی؟ او ولی بنیآدم دومره ساده او بی زړه او ویریدونکی دی، چه که د څو ورځو له مخی ئی الله تعالیٰ د خپلی مهربانی په عیش او عشرت او آرامی کښی وساتی، او بیا ئی په کوم ربړ (زحمت) او تکلیف کښی اخته او مبتلا کړی، نو دی هغه پخوانی هوسائی (آرام) او مهربانی هم بیخی له زړه وباسی او هیروی ئی، او بی هیلی (مایوسه) او ناامیده کیږی، او د مستقبل په نسبت بیخی بی آسره او مایوس کیږی، په تیره باندی ناشکری، او له راتلونکی څخه مایوسی، هم دا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر یا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسائی (آرام)) وروسته له (هغه) ضرره چه رسیدلی ؤ ده ته

نو هرومرو (خامخا) وائی به دی خامخا لاړی سختی (چه رارسیدلی وی) له ما ځنی، بیشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر فخر کوونکی دی (پر خلقو)

تفسیر: یعنی که له مصیبته وروسته بیا پاک الله ده ته آرامی او هوسائی (راحت) ور په برخه کړی نو بیا داسی ګڼی چه ګواکی اوس بیخی مصائبو او تکالیفو خاتمه موندله، او بیا هغه پخوانی کیفیت له سره راتلونکی نه دی. نو په دغه وقت کښی د غفلت او غرور په نشو کښی مستیږی، او فخر او تکبر او ځانمنی (خودنمائی) کوی. او حال دا چه ده لره داسی په کار ؤ چه هغه خپل پخوانی حالت به ئی تل په یاد درلود (لرلو) او د الله تعالیٰ شکر به ئی اداء او د ده د لطف او احسان په مقابل کښی به ئی د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

مګر هغه کسان چه صبر کوی (په سختی له قوته د ایمان) او کوی ښه (عملونه دپاره د شکر د نعمت)، دغه (صابرین او شاکرین) شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: هغه حال چه پاس د عامو انسانانو بیان وشو، له هغه ځنی د الله تعالیٰ هغه بندګان مستثنیٰ دی چه د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوی، او د امن او راحت په وقت کښی سره له شکر ایستلو په صالحه ؤ اعمالو کښی هم خپله مستعدی ښکاروی د هم داسی اولوالعزمو او وفادارانو تولی د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی او په ډیر لوی اجر چه ادنیٰ ئی جنت او اعلیٰ ئی دیدار دی فائز کیږی.

مؤمنان په آخرت له خلده حوره
سر تر پایه (آخره) نعمتونو کښی معموره
نه به ئی درد نه به ئی مرګ نه به خفګان وی
دوی به تل وی لذتونو کښی مخموره
چه لقاء د پاک الله دوی ته ښکاره شی
نو د خلد حوری به ئی ووځی له شعوره

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ

صَدۡرُكَ أَن يَقُولُوا۟ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

نو ښائی ته به پریښودونکی ئی (یعنی مه پریږده) ځینی د هغه قرآنه چه وحی کولی شی تاته او تنګیدونکی ده په (تبلیغ د) هغه سره سینه (زړه) ستا (له دی ویری) چه وائی به دوی ولی نه ده نازله شوی په ده باندی خزانه (چه پری وکړی عشرت) یا (ولی نه ده) راغلی له ده سره پرښته (چه ورکړی شهادت د نبوت)، بیشکه هم دا خبره ده چه ته ویروونکی ئی (له جحیمه نه ښارونکی د اعمالو د دوی)، او الله پر هر شی باندی وکیل (ښه ساتونکی) دی (د هغه چا چه ور وسپاری ځان خپل نو له سره مه ویریږه له عناد د دوی نه).

تفسیر: د مکی معظمی مشرکان د شرک او بت پرستی له تردیده او بدو ویلو څخه ډیر په قهریدل او په غیظ او غضب راتلل د مشرکیت پر خرافاتو په هره اندازه چه د هغو تحمیق (حماقت) او تجهیل کیده، په همغه اندازه به دوی د غصی په اور کښی سوځیدل کله به ئی کوښښ کوه چه پاک رسول په دغی معاملی کښی لږ څه سست او پوست شی او د دغی اساسی او لوئی مسئلی په تبلیغ کښی له لږ څه نرمی او تساهل څخه دی کار واخلی. کله چه له دی لوری مایوس او بیهیلی (نا امیده) شول نو تش د ربړولو (تکلیفولو) او محض خفه کولو دپاره په عجیبو چتی (بیکاره) غوښتنو پسی لګیا شول، مثلاً ویل به ئی چه ته خو رښتین او د رسالت پر منصب مامور ئی، نو له تا سره د پاک الله له درباره ښائی چه د مال او دولت لویه خزانه راغلی وی یا له آسمانه له تا سره یوه پرښته راتلی چه هر چیری به درسره د تصدیق دپاره تللی وی ﴿لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ﴾ کله چه ته د خپلو خبرو د تصدیق او ښکارولو دپاره نه د مادی قوت او نه د روحانی قدرت خاوند ئی، نو بیا ئی مونږ څرنګه ومنو؟ رسول الله مبارک له داسی چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو څخه ډیر زیات مغموم او متأثر کیده. امکان لری چه کله ئی داسی کوم خیال هم په زړه کښی تیر شوی وی چه که د دوی د معبودانو په حق کښی د پاک الله له لوری د دومره سختی اختیارولو په ځای موقتاً د لږ څه نرمی او مساهلی حکم شوی وی نو ښائیږی چه اوس دغه د نرمی وضعیت زیات مؤثر او مفید واقع شی. یا دغه غوښتنی چه دغه خلق ئی راځخه کوی، که د دوی دغه ضد هم تر یوه حده پوری پوره کړ شی، نو امکان لری چه دوی هم مسلمانان شی. په هر حال دغه داسی نازک او پرخطر وقت ؤ چه ګرده (توله) دنیا د باطل پرستی له شورماشور ځنی ډکه وه او ګرد (تول) مشرکین په ملاهی او مناهی بوخت (مشغول) او لګیا ؤ او تول ورته هک پک ؤ. صرف یو مقدس ذات ؤ چه د ده له حلقوم څخه د حق غږ پورته کیده او د هغه په اثر د شرک او کفر او باطل تینګی کلاوی ګردی (تولی) سره

خوځیدی. دوی له څلورو خواو د موذی دښمنانو په احاطه او چمبو کښی لویدلی ؤ. ځینو به دروغجن باله، ځینو به پری طعنی ویلی او ځینو به پری توکی او مسخری کولی. تاسی د هسی یو کثیف او مکدر محیط تصور وکړئ او بیا د هغه اعظم مبلغ د زړه قوت او لوی، همت او ستر قوت او ښه میړانه (بهادری) اندازه کړئ چه اعتماد او اتکال ئی له ظاهری اسبابو څخه لری شوی ؤ، او کامل او بیخی د الله قدوس پر وعدو پوری ئی توکل او اعتماد ؤ دی هر وقت چه خفه او محزون کیده نو یوائی د پاک الله په غېږ سره ئی تسلی او اطمینان مونده. او د ګردی (تولی) دنیا په مقابل کښی تازه دم دریده. په هم دغی سلسلی کښی دغه آیتونه نازل شول چه حاصل ئی دا دی «ته د دی خلقو د دغو چټی (فضول) او بیکاره غوښتنو لامله (له وجی) مه غمجن او مه فکرجن او مه خفه کیږه او مه پخپل زړه کښی د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال وګرځوه! کله داسی کیدی شی، هغه شیان چه د الٰهی وحی تاته درښوولی دی او د هغه د تبلیغ حکم ئی بی خوفه او بی خطره درکړی دی چه ته د هغه ځینی برخی د دی خلقو له خرافاتو څخه تنګ زړه شوی پریږدی حال دا چه دغه کار امکان نه لری ځکه چه د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت ئی مانع دی نو بیا له زړه تنګی څخه څه فائده؟ ستاسی کار تش له خیر او شر څخه خبرول دی. د دوی د هدایت ذمه واری پر تاسی نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالیٰ ته وروسپاره چه ګرد (تول) شیان هغه ته سپارلي شوی او د ده په واک (اختیار) کښی دی او د صبر او استقامت سره د تبلیغ د فرائضو په انجام کښی مستقیم او ثابت قدمه اوسه.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چه تصدیق ئی وکړی)؟ ووایه (ای محمده! دوی ته) نو راوړئ تاسی لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځانه جوړ کړی شوی او راوبولئ هغه کسان چه توانیږئ تاسی (دپاره د کومک) غیر له الله څخه که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغی ادعا د افتراء کښی). نو که جواب درنه کړ دوی تاسی ته (ای رسوله او مسلمانانو) نو پوه شئ (ای مسلمانانو) چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی) او (بل پوه شئ په یقین سره او پری ثابت پاتی شئ) چه نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی، نو آیا یئ تاسی مسلمانان (غاړه

ایښودونکی اسلام ته بلکه راسخ اوسئ په اسلام)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی هم کړی ده «نو که جواب درنه کړ دغو بللو شویو تاسو ته ای مشرکینو! نو پوه شئ ای کفارو چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره د بنده کلام نه دی او پوه شئ تاسی په یقین سره چه نشته لائق د عبادت هیڅوک مګر هم دی، آیا نو یئ تاسی مسلمانان غاړه ایښودونکی اسلام ته بلکه اسلام راوړئ! یعنی فرمائشی معجزی غواړی، چه د هغو ورکول مصلحت نه دی، او له هغو ګردو (تولو) ځنی لویه معجزه قرآن چه د دوی په مخ کښی دی نه منی. او وائی (معاذالله) دغه خو له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی، نو د هغه ځواب ورکوی چه آخر تاسی هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کوونکی یئ، ګرد (تول) سره راتول شئ! او د دی پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ. او په دغه کار کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره ګرد (تول) مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولئ، چه تاسی ئی په الوهیت کښی شریکان ګڼئ او که ونه کړی شئ، او له سره به ونه کړی شی، نو وپوهیږئ چه داسی کلام یواځی د پاک الله کلام کیدی شی، چه د هغه له مثل راوړلو څخه ګرد (تول) مخلوقات عاجز پاتی کیږی.
یقیناً په واقع سره دا هغه مبارک کلام دی چه پاک الله پخپل کامل علم سره پر خپل رسول نازل فرمایلی دی. بیشکه هغه ذات چه د کلام مثل ئی نشی پیدا کیدی، نو د ده په ذات او صفاتو کښی څوک شریک کیدی شی داسی بی مثله کلام د هغه بی مثاله الله تعالیٰ کلام دی چه هیڅ سیال او شریک نه لری. آیا له داسی واضحه ؤ دلائلو څخه وروسته په مسلمان کیدلو او حکم منلو کښی د کوم شی په انتظار کښی یئ؟.
تنبیه: د اعجازالقرآن څه تفصیل د یونس علیه السلام په سورت کښی لیکلی شوی دی. په ابتداء کښی د پوره قرآن تحدی ورکړی شوی وه، بیا د لسو سورتونو وشوه بیا د یوه سورت لکه چه د «البقرة» د سورت په ۲ رکوع او د «یونس» د سورت په ۳ رکوع کښی تیر شو ګواکی د دوی عجز په تدریج سره ښکاره کړی شوی دی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

هر څوک چه وی (له خپلی کم همتی) چه غواړی یواځی ژوندون لږ خسیس او ښائست د ده (او د آخرت فکر نه کوی) نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دی دنیا کښی حال دا چه دوی په دی دنیا کښی نه شی کم کیدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی)

تفسیر: یعنی له داسی واضح ثبوت څخه وروسته څوک چه په قرآن ایمان نه راوړی، یا د هغه پر ښوولی لاری نه ځی. بلکه د دنیا څو ورځی ژوندون او فانی دول او سینګار ئی د خپل مقصود قبله درولی وی، او عملی جداوجهد ورته کوی. که په ښکاره کوم نیک کار لکه خیرات او نور کوی، نو له هغه څخه هم د آخرت بهتری او د الله تعالیٰ خوښی مقصود نه وی، او یواځی د دنیوی فوائدو حاصلول ئی تر سترګو لاندی وی، د داسی خلقو په نسبت اعم له دی چه یهود وی که نصاریٰ مشرکین وی که منافقین یا دنیا خوښوونکی ریاکار مسلمانان. دا ئ راښوولی دی چه په دنیا کښی د دغو ګردو (تولو) معامله پای (آخر) ته رسولی شی. هغه اعمال او کوښښونه چه دوی ئی د دنیا د حصول دپاره اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. له احادیثو څخه معلومیږی چه کافران چه څه خیرات او مبرات وکړی نو د دوی دغه فانی او صوری حسنات چه د ایمان له روح څخنی بیخی خالی دی، په دنیا کښی تش او ویریا نه ځی. د هغه په بدل کښی به پاک الله ورته صحت، مال، دولت، عزت حکومت او نور ورکوی، او ګردی (تولی) مطالبی او غوښتنی ئی هم دلته پای (آخر) ته رسیږی. او له مړ کیدلو څخه وروسته په بل ژوندون کښی د هغه هیڅ یو شی ئی په کار راتلونکی نه دی. د هر کافر دپاره هره سزا او د مجازاتو هره درجه چه تاکلی (مقرر کړی) شوی وی هغه به بی له تزئیده او تنقیصه برابره وررسیږی

﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴾

(۱۵ جزء د بنی اسرائیل (۱۸) آیت ۲ رکوع) د ریاکار دنیا خوښوونکی عالم، مجاهد او متصدق په حق کښی کوم وعید چه راغلی دی، د هغه حاصل هم دغه دی. چه هغو ته به په محشر کښی وویلی شی د هغه غرض او مقصد دپاره چه تا علم زده کړی ؤ، یا صدقه او جهاد دی کړی ؤ هغه خو په دنیا کښی درحاصل شوی دی. اوس له ماسره ستا هیڅ برخه نشته او پرښتو ته به وویل شی چه هغه دی په دوزخ کښی وغورځوی اعاذنا الله منها.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه نشته دوی ته په آخرت کښی مګر اور (د دوزخ) او خراب (ابته) شوی دی هغه (نیک عمل) چه کړی ؤ دوی په دی دنیا کښی او باطل دی (په آخرت کښی) هغه عمل چه وو دوی چه کوو به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شی مستحق نه دی. کفار به ابدی

صورت او رياکاران مسلمانان به تر محدوده مدت پوری په دوزخ کښې پاتې کيږي. هو! که الله تعالیٰ ځنی مؤمنان محض پخپل فضل او کرم سره وبښي، نو هغه بيله خبره ده.
(او خراب شو هغه نيک عمل چه کړی ؤ دوی په دنيا کښې او باطل دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئې) يعنې په دنيا کښې کوم کارونه چه تاسې د دنيوی اغراضو دپاره کړي ؤ وروسته د آخرت له رسيدلو څخه درشکاريږي چه هغه ابته (خراب) او برباد تللي دي، او د رياکاري او د دنيا خوښولو په سلسله کښې ظاهراً هغه نيکي او محاسن چه کړي ئې وي هغه ګرد (تول) سره خراب او توی ځي او هلته به ئې هيڅ يو شي په کار نه ورځي.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُولَٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ ۚ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

آيا پس هغه څوک چه دی پر صاف برهان (واضح عقلي دليل) له جانبه د رب خپل او تابع وی د دی (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله او پخوا له دی (شاهده چه قرآن دی) کتاب د موسیٰ (توريت شاهد ؤ) په دی حال کښې چه پيشوا او رحمت ؤ، (مؤمنانو ته دغه توريت ايا هغوی د دنيا غوښتونکو سره برابر دی؟ بلکه نه دی برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه کسان ايمان لري په دی (قرآن)، او هر څوک چه کافر شو په دی (قرآن) له ګردو (تولو) فرقو (د کافرو) څخه نو اور (د دوزخ) ځای د وعدی د هغه دی (چه خامخا ورته ورځي) نو مه کيږه په شک کښې له دی) قرآن يا موعد نه) بيشکه چه هغه حق دی له جانبه د رب ستا وليکن اکثر د خلقو نه راوړي ايمان (په دی خبره باندی چه منزل من الله دی).

تفسير: يعنې دغه سړی او هغه رياکار دنيا پرست چه پخوا ئې ذکر وشو څرنګه برابريدی شي؟ له سره نه دی برابر له «بينه ـ صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده چه هر انسان پخپل اصلي او صحيح فطرت سره موافق تلنه وغواړي. په دی شرط چه د اطرافو او حواليو له حالاتو او خيالاتو ځنې متأثر نشي او هغه د اسلام او د توحيد او د قرآن سمه لاره ده ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ

﴿أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (٢١ جزء د الروم (٣٠) آيت (٤) ركوع) او په حديث كښې راغلى دى «**كل مولود يولد على الفطرة فابواه يهودانه او ينصرانه او يمجسانه - الحديث**» او «شاهد منه» ګواه د پاک الله له لورى لوى قرآن دى چه ګواهى وركوى چه د فطرت پر دين توحيد او اسلام باندى تلونكى بيشكه پر سمه لاره تلونكى دى. او همغه قرآن چه پر خپل حقانيت باندى هم پخپله ګواه دى د لمر دليل پخپله دى لمر.
څرنګه چه د پاک قرآن راوړونكى حضرت جبرئيل امين عليه السلام او آخيستونكى ئى حضرت محمد امين عليه السلام دى، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ويلى شى بلكه پخپله د رسول الله مبارک شان دغه دى چه د ده اخلاق، عادات، معجزات، مباركه ژبه، نورانى څيره او له نورو ګردو (تولو) شيانو څخه ئى معلوميږى او هر يو بيل بيل شهادت وركوى. د هغه دين حامل چه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دى هغه حقيقتاً بيخى حق او رښتيا دى. وروسته د «ومن قبله كتاب موسىٰ اماما ورحمة» دغه مطلب دى چه پخوا له قرآنه هره وحى چه پر هر نبى راغلى ده هغه هم د فطرت د دين پر صداقت ګواه ده خصوصاً هغه عظيم‌الشان كتاب توريت چه پر موسىٰ عليه السلام نازل شوى دى پخوا له قرآنه هغه يو لوى شاهد د هغو خلقو پر حقانيت ښائى وويلى شى چه د فطرت د دين پر صافه لاره تلونكى دى.
﴿أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ الآية - دغه كسان چه په دليل روان دى ايمان لرى په دى قرآن الخ) يعنى يهود او نصارىٰ،بت پرست،عرب عجم،ايشياء افريقا امريكا يورپ استريليا او نور له هرى فرقى او هر جماعت چه د هر ملک او ملت څخه وى، تر څو پاک قرآن ونه منى، نو له سره ئى نجات په برخه كيدى نشى لكه چه د صحيح مسلم او د نورو په احاديثو كښى رسول الله صلى الله عليه وسلم په ډيره تصريح او تعميم سره دغه بيان فرمايلى دى.
﴿فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ﴾ الآية - نو مه كيږه ته په شک كښى له دى قرآن يا موعود څخه الخ) دغه خطاب هر هغه سرى ته دى چه پاک قرآن آورى، يا خو ئى رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خطاب فرمايلى دى او ذاتاً د نورو خلقو او وګړو آورول مقصود دى چه د قرآن عظيم الشان په صداقت والى او منزل من الله والى كښى قطعاً د شک او شبهى ځاى او ګنجائش نشته. نو هغه كسان ئى چه نه منى هغوى احمقان يا معاندان دى.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۚ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ
أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه تړی له ځانه پر الله پوری دروغ (چه نسبت د ولد یا د شریک ورته کوی بلکه نشته)، دغه (دروغ تړونکی) وړاندی به کړل شی (په قیامت کښی) په رب د دوی او وبه وائی شاهدان (کرام الکاتبین او نور) چه هم دوی دی هغه کسان چه دروغ ئی تړلی وو په رب خپل (په نیولو د ولد او شریک سره، نو فرمائی الله) واورئ خبردار شئ لعنت د الله دی وی پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چه آړوی خلق له لاری (د دین) د الله او لټوی (ستائی) دا لاره خلقو ته په کوږوالی سره، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کیدونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رښتیا پیغام دی چه قبلول او منل ئی ضروری دی، او ښه وپوهیږئ چه له هغه سړی څخه زیات ظالم بل هیڅوک نشی کیدی چه پر الله تعالیٰ باندی دروغ وتړی، مثلاً که د الله کلام نه وی، او دی ووائی چه دغه د الله کلام دی یا واقعی د پاک الله کلام وی او پخپله الله تعالیٰ څو څو کرته وفرمائی چه دغه زما کلام دی. مګر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوی، او در ګرده (توله) هم دا وائی چه دا له سره د الله کلام نه دی.

﴿ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ﴾ الآیة - دغه دروغ تړونکی به وړاندی کړی شی په قیامت کښی په رب د دوی) په محشر کښی کله چه دوی د پاک الله په مخ کښی علی رءوس الاشهاد وړاندی کیږی او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شی نو په دغه وقت کښی شاهدی ورکوونکی (ملائکی، انبیاء، صالحین بلکه د دوی خپل لاسونه او پښی او رئیسه اعضاء) به ووائی چه دوی همغه بدبختان ظالمان دی چه د خپل پاک الله په نسبت ئی دروغ تړلی وو او چتی (بیکاره) خبری به ئی کولی.

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ دا د حق تعالیٰ ارشاد دی. یعنی هغه خلق چه په ظلم او ناانصافی سره د الله تعالیٰ کلام دروغ ګڼی او له ګردو (تولو) څخنی زیات د آخرت منکران دی، او نور خلق د الله تعالیٰ له لاری څخه ستنوی (واپس کوی) او غواړی چه پری لاړ نشی، او په دغه تلاش او لټولو پسی لویدلی دی، چه دغه سمه صافه لاره کږه وږه ثابته او ورښکاره کړی، نو پر داسی ظالمانو باندی د پاک الله خصوصی لعنت دی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ۘ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ ۚ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

دا كفار نه دي دوى عاجز كوونكي (د الله) په ځمكه (دنيا كښې په تيښته سره) او نه به وى دوى ته غير له الله هيڅ دوستان (چه عذاب ترې دفع كړي كه اراده وفرمائي بلكه) دوچند به كړ شي دوى ته عذاب، نه وو دوى چه طاقت ئي وى د آوريدلو (د حق د زړه له كونوالي) او نه وو دوى چه ليدلي ئي وى (دلائل د قدرت د زړه له ړوندوالي).

تفسير: يعني په دومره وسيعې او ارتې ځمكې كښې نه چيرې تښتيدى شي. او نه په كوم ځاى كښې پټيدى شي، او نه به ئي څوك مددګار او حمايت او مرسته (مدد) كوونكي كيدى شي. چه دوى د الله تعالىٰ له عذابه وژغورى (بچ كړى). ځكه چه دوى هم پخپله بې لارى او ګمراهان شوى دى، او هم نور خلق ئي ګمراهان كړى دى

﴿ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴾ نه وو دوى چه طاقت ئي وى د آوريدلو د حق د زړه له كونوالي او نه وو دوى چه ليدلي ئي وى دلائل د قدرت د زړه له ړوندوالي يعني په دنيا كښې داسې ړانده او كانه شوى دى چه نه د حق د خبرو د اوريدلو توان لري او نه د الله تعالىٰ د قدرت دلائل او نښې ليدلى شي، چه د هغو په ليدلو سره ممكن دى چه د هدايت سمه صافه لاره ومومى.

حضرت شاه صاحب د دى مطلب داسې بيان كړى دى چه «دوى پر الله تعالىٰ باندى دروغ ويلى دى او بې اصله او فضول خبرى ئي د ده په لورى منسوبې كړى دى يا ئي له كوم ځايه راوړى دى؟ له غيبه ئي نه دى آوريدلى او نه ئي له غيبه ليدلى دى، نو بيا د دوى ماخذ څه شي دى؟

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

هم دوى دي هغه كسان چه زيان ئي رسولى دى نفسونو (ځانونو) خپلو ته او ورك شول له دوى هغه چه وو دوى چه دروغ ئي تړل (چه بتان زمونږ شفاعت ګران دى)

تفسير: خپل ځان ته زيان پيښول دغه دى چه په ابدي او دائمي عذاب كښې اخته او ګرفتار شول او د دوى ګردى (تولى) دروغي دعاوى دلته نسياً منسياً او وركې شوى دى.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصّٰلِحٰتِ وَاَخْبَتُوْٓا اِلٰى رَبِّهِمْ ۙ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۳﴾

حقه خبره دا ده چه بیشکه دوی په آخرت کښې هم دوی ډیر زیانکاران دی (له نورو نه). بیشکه هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) او عاجزی کوی دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکی) د جنت دی، دوی به په دی جنت کښې همیشه وی.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامی او د خرابی خاتمی په مقابل کښې ئې د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمی بیان وفرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت او خصوصیت اطمینان او تجنب عن الغیر) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمی خوښی مقام ئې ورعطا کړ.

مَثَلُ الْفَرِيْقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيْرِ وَالسَّمِيْعِ ۗ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ۗ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۴﴾

مثال د دی دواړو فرقو (داسی دی) لکه د ړانده او د کاڼه او (لکه) د لیدونکی او د اوریدونکی، آیا برابر دی دغه دواړه له جهته د مثاله (او صفته؟ بلکه نه دی سره برابر)، آیا نو نه آخلئ پند تاسی؟ (په دغو مثالونو سره او فکر پکښې نه کوئ).

تفسیر: یعنی منکرین ړانده او کاڼه دی لکه چه دری آیته پخوا له دی نه ئې وفرمایل ﴿ مَا كَانُوْا يَسْتَطِيْعُوْنَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوْا يُبْصِرُوْنَ ﴾ بیا هغه چه نه پخپله څه لیدلی شی، او نه له بل چا څخه څه شی اوریدلی شی. د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی روڼ ضمیر له ایماندارانو سره څرنګه برابریدی شی هغه کسان چه د بصیرت په سترګو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کښې تمیز کوی. او د خپلو هادیانو خبرو ته غوږونه نیولی غور وکړی چه د دواړو پای (آخر) او انجام څرنګه یو شان کیدی شی، بلکه نشی کیدی وروسته د حضرت نوح علیه السلام د قوم قصه د دی مضمون په تائید کښې وړاندی کوی.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ٢٥ أَن لَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ أَلِيمٖ ٢٦

او هرومرو (خامخا) په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چه ویونکی ؤ) بیشکه زه تاسی ته یم ویروونکی (له جحیمه) ښکاره چه مه کوئ تاسی عبادت (د بل چا) بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی له عذابه د ورځی دردناکی (د قیامته) څخه

تفسیر: یعنی په نهایت وضاحت سره زه هغه شیان درښیم چه د هغو په ارتکاب سره د مهلک عذاب د نازلیدلو اندیښنه ده یا د هغه عذاب د محفوظیت ذرائع دی.
﴿ أَن لَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَ ﴾ مه کوئ عبادت د بل چا بی له الله! یعنی د (ود) او (سواع) او (یغوث) او (یعوق) او (نسر) چه ذکر ئی د نوح علیه السلام په سورت کښی راځی عبادت پریږدئ! او د واحد احد الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شئ! که نه د غیر الله له عبادت څخه د بیرته نه ګرځیدلو په صورت کښی د سخت عذاب د راتلو خوف دی. له دردناکی ورځی څخه هغه ورځ مراد ده چه پکښی د المناکو او درد پیدا کوونکو حوادثو وقوع وی مثلاً د قیامت ورځ یا هغه ورځ چه پکښی د نوح علیه السلام قوم ډوب او مغروق شو.

فَقَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ مَا نَرَىٰكَ إِلَّا بَشَرٗا مِّثۡلَنَا وَمَا نَرَىٰكَ ٱتَّبَعَكَ إِلَّا ٱلَّذِينَ هُمۡ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ ٱلرَّأۡيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمۡ عَلَيۡنَا مِن فَضۡلِۭ بَلۡ نَظُنُّكُمۡ كَٰذِبِينَ ٢٧

نو وویل هغو مشرانو چه کافران شوی ؤ له قومه د دغه (نوح) چه نه وینو مونږ تا (ای نوحه په هیڅ صفت) مګر یو بشر پشان زمونږ (بل څه مزیت نه لری) او نه وینو مونږ تا چه متابعت کړی ستا (هیچا) مګر هغه کسانو چه دوی د لاندی (ښکته) زمونږ دی په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسی لره پر مونږ باندی هیڅ بهتری بلکه ګمان کوو مونږ پر تاسی د دروغجنانو

تفسیر: یعنی ښائی چه رسول د گرد (تول) قوم په مقابل کښی د کومی ښکاره نښی او امتیاز لرونکی وی. لیکن مونږ گورو چه ته هم زمونږ په شان د بشر له جنسه ئی. او د آسمان پرښته نه ئی چه د هغی په مقابل کښی خامخا انسان خپل سر ښکته کړی، بیا په بشریت کښی هم ته داسی یو سړی نه ئی چه په تا کښی کوم خاص تفوق او لوئی پر مونږ باندی وی، مثلاً لوی دولتمن، یا د شان او شوکت خاوند، یا د حکومت او قوت مالک اوسی. هغه کسان چه ستا پیروان او تابعان شوی دی هغو هم گرد (تول) سره داسی خواران او غریبان او مفلسان او رذیلان دی چه له هغو سره مونږ شرفاء او غتان خپل ملاقات او خبری کول شرم او ننگ بولو. نو آیا په گردو (تولو) انسانانو کښی هم دا ته پیدا شوی ئی چه د الله تعالیٰ د رسالت د منصب وړ (مستحق) او لائق وی؟ حال دا چه مونږ د تا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پیدایښت) خلق (رشه، خوی، عادت) او په نورو شیانو کښی له هیڅ پلوه له تا څخه کم نه یو، نو ولی زمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوی منصب د رسالت باندی منتخب او غوره نشو؟ یا لږ تر لږه ستاسی تابعین او پیروان ښائی چه کوم معزز او لوی سړی خو وی. ښه د دغو جولایانو، موچیانو او ډمانو تابع کیدل تاسی لره د فضل او شرف څه موجب کیدی شی؟ او څرنگه د صداقت دلیل جوړیدی شی؟ د داسی سطحی او سپکو او تیتو خلقو چه د هغو سپکوالی او رذالت بیخی ښکاره او عیان دی، بی له فکره او اندیښنی، او بی له غور او تامل په ظاهری او سرسری ډول (طریقه) سره ایمان راوړل، ستاسی له کمالاتو څخه نه حسابیږی، بلکه زمونږ خیال خو داسی دی چه ته سره د ملگرو دی دروغجنان یئ تاسی یوه خبره جوړه کړی ده او څو بی وقوفانو ستاسی له «هو» سره هو کړی او یو له بل سره مو خبره یوه کړی ده، څو په دی وسیلی سره یو نوی تحریک جوړ کړئ چه په دغه صورت سره یو امتیاز او لوئی او مشرتیا حاصله کړئ.

دا د هغو ملعونانو د تقریر ماحصل ؤ نوح علیه السلام کوم جواب چه دوی ته ورکړی دی، دا دی

قَالَ يٰقَوۡمِ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ كُنۡتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنۡ رَّبِّىۡ وَاٰتٰىنِىۡ رَحۡمَةً مِّنۡ عِنۡدِهٖ فَعُمِّيَتۡ عَلَيۡكُمۡ ؕ اَنُلۡزِمُكُمُوۡهَا وَاَنۡتُمۡ لَهَا كٰرِهُوۡنَ ۝۲۸

وویل (نوح) ای قومه زما آیا وینئ خبر راکړئ تاسی (ماته) که یم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله او راکړی ئی وی ماته رحمت له نزده خپله نو پټ کړی شوی دی (حقیقت د دی دلیل) پر سترگو د تاسی، آیا مجبور کولی شو مونږ تاسی په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چه تاسی دغه (برهان) لره بد گنونکی انکار کوونکی یئ:

تفسیر: (یعنی غوښتونکی ئی نه یئ او پری خفه کیږئ هوا) دا خبره صحیحه ده چه نبی له عامو انسانانو ځنی ښائی بیخی ممتاز وی، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنیوی شان او شوکت کښی نه وی، بلکه په اعلیٰ اخلاقو، ډیرو ښو ملکاتو، تقویٰ، د الله تعالیٰ ویره، حق خوښول، له خلائقو سره دړدمنی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره ؤ آیتونو او نښو له وړاندی کولو ځخه ورته امتیاز حاصل وی چه حق تعالیٰ هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول (طریقه) په هغو کښی قائموی، یا د هغو په وسیله ئی ښکاروی. نبی علیه السلام د الله تعالیٰ د وحی او د ربانی دلائلو او براهینو په رڼا کښی پر صافه سمه لاره درومی، او شپه او ورځ د الله تعالیٰ خصوصی رحمتونه پری لکه باران (وریا) ووری نوح علیه السلام وویل «که دغه ګرد (تول) شیان په ما کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره موجود وی او یقیناً موجود هم دی لیکن همغسی چه ړوند د لمر رڼا نشی لیدلی نو که ستاسی سترګی هم د الله تعالیٰ د دی نور له لیدلو ځخه قاصری وی نو آیا زه به په زور سره تاسی ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا ئی بالجبر پر تاسی اقرار کولی شم؟ حال دا چه تاسی له هغه ځخه دومره نفور او بیزاره یئ چه خپلی سترګی ورته نه غړوئ، او نه ئی غواړئ، چه وئی ګورئ» خلاصه ئی داسی شوه چه زما لوئی او برتری چه ستاسی په نظر کښی نه راځی د دغه سبب دا دی چه ستاسی د زړونو سترګی ړندی یا ترلی شوی دی.

وَيٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْاؕ اِنَّهُمْ مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۹﴾

او ای قومه زما نه غواړم زه له تاسی په دغه (تبلیغ) ځه مال (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مګر په الله باندی او نه یم زه شړونکی د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په وینا د تاسو، ځکه چه) بیشکه دوی ملاقات کوونکی دی له ربه خپله سره (پس جګړه به وکړی له ما سره که دوی وشړم) ولیکن زه ګورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یئ (له عاقبته خپله او له شرف د دغو مؤمنانو)

تفسیر: یعنی زه د تبلیغ په مقابل کښی له تاسی ځخه ځه تنخواه او طلب نه غواړم، چه د مالی خود غرضی اندیښنه تاسی ته پیدا شی زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر راکاوه کیږی. الحمد لله زه نه ستاسی د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه ځرنګه فقراء او مساکین پریږدم او تاسی ته به خپل تمائل (میلان) درښکاروم؟ که تاسی زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادی کارونو له سببه حقیر او ذلیل ګڼئ، نو ښه وپوهیږئ چه

زه له هغو کسانو څخه نه یم چه د ایمان د دولت پنګی (سرمایه) لرونکو ته د دوی د ظاهری پریشانی او بی وزلی (کمزوری) لامله (له وجی) په سپکه وګورم یا هغوی لکه د حیواناتو په شان تیل ووهم، او له خپله ځانه ئی لری وشړم. دوی به یوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کښی مشرفیږی، او زما شکایت به د ده په دربار کښی کوی. چه ستا رسول د متکبرانو دنیادارانو په خاطر مونږ وفاداران غریبان ئی له خپله حضوره لری کړی وو. زه د ظاهری وضعیت په خلاف به څرنګه پوهیدی شم چه د هغوی ایمان یواځی ظاهری او سطحی دی د زړونو څیرول او د هغه لیدل زما کار نه دی او د دغو امورو اطلاع او پته یواځی پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهیږی چه د دوی د زړونو احوال څه دی؟

﴿وَلَٰكِنِّيٓ أَرَىٰكُمۡ قَوۡمٗا تَجۡهَلُونَ﴾ او لیکن زه ګورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یئ له عاقبته خپله او له شرف د دغو مؤمنانو) یعنی د جهل او حماقت لامله (له وجی) د دوی پای (آخر) او انجام ته نه ګوری، او یواځی د دوی ظاهری پریشانی، مسکنت ته ګوری او حقیر او خوار ئی ګڼی. او داسی مهمله او چتی (بیکاره) غوښتنه کوی چه دوی له خپله ځانه لری کړه چه مونږ تاته راشو. آیا غربت او حلال کسب څه عیب او نقصان لری؟ هم داسی شیان خو له سره د حق د قبلولو په لاره نه مزاحم کیږی. عموماً د دولت او د جاه نشی او مستی انسان د حق له قبوله بی برخی کوی، ځکه د «هرقل» په حدیث کښی راغلی دی چه د انبیاؤ متبعین ضعفاء وی. په هر حال تاسی نه پوهیږئ چه ګرد (تول) سره د الله تعالیٰ په حضور کښی تولیږئ، او د هغه په لوی دربار کښی به دا ښکاریږی چه دغه ستاسی تکبر، لوئی، غرور د هغوی په مقابل کښی خوشی چتی (بیکاره) یو د جاهلیت فخر او غرور وو.

وَيَٰقَوۡمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمۡۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ٣٠

او ای قومه زما څوک به مرسته (مدد) وکړی له ما سره (چه ما وساتی) له عذابه د الله که وشړم زه دوی (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی)، آیا (فکر نه کوئ) نو پند نه آخلئ تاسی.

تفسیر: یعنی زه ستاسی له کبره او غروره او جهالته متاثر شوی څرنګه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسی په رعایت زه د الله تعالیٰ مخلصو بندګانو ته څه ووایم یا ئی وشړم، نو د هغه د سزا او له پوښتنی څخه به می څوک ژغورلی (خلاصولی) شی؟

وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّي مَلَكٞ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزۡدَرِيٓ أَعۡيُنُكُمۡ

لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ۚ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِيْۤ اَنْفُسِهِمْ ۚ اِنِّيْۤ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٣١﴾

او نه وايم زه تاسو ته چه ما څخه خزانې د الله دي او نه (وايم دا چه) پوهيږم په غيب باندي (په علم‌اليقين سره) او نه وايم زه چه بيشكه زه پرښته يم او نه وايم زه په حق د هغو (فقيرانو مؤمنانو) چه سپک ورته ګورې ستر ګې ستاسي چه له سره به ورنه كړي دوى ته الله هيڅ خير، الله ښه عالم دى په هغه (اخلاص) چه په نفسونو د دوى كښي دى، (كه زه دغه ووايم) نو زه به په دغه وقت كښي خامخا له ظالمانو څخه به يم

تفسير: كفارو نوح عليه السلام ته ويلي ؤ «چه ته خو زمونږ په شان يو بشر ئې، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتياز نه لرې» نو نوح عليه السلام د دى خبرى جواب په ډير متانت او انصاف سره وركړ چه «بيشكه هغه امتياز چه تاسو ئې ليدل غواړئ زه ئې مدعى نه يم بلا شبهه زه خو يو بشر يم پرښته نه يم نه الله تعالىٰ خپلې ګردى (تولى) خزانې زما په تصرف او اختيار كښي ايښي دي او نه ئې د غيب پر ګردو (تولو) خبرو مطلع كړى يم. ليكن سره د دغو ګردو (تولو) خبرو د اعتراف سره زه ستاسي په شان له سره داسي نشم ويلى چه هغه خلق چه ستاسي په نظر كښي معيوب او حقير دى (يعنى زه او زما ملګرى) هغوى ته به له سره پاک الله هيڅ كله څه خير او ښيګنه (فائده) نشي وركولى مثلاً له هغو څخه ئې ځينو ته نبوت او حكمت عطا فرمايلى دى او نور ئې د ايمان او عرفان په دولت سره ګټور (نفع مند) كړى دى. ښه وپوهيږئ چه الله تعالىٰ د دوى د زړونو پر استعدادونو او كيفياتو ښه پوهيږى، او هر يوه ته د ده له استعداده سره مناسب فيض وررسوى، او د دوى له باطنى احوالو او كيفياتو سره موافق معامله ورسره كوى. پاک الله هغه خاصه مهربانى چه له ماسره يا د زما له ملګرو سره ئې فرمايلى ده هغه ستاسى له ستر ګو ځنى پټه ده. كه زه داسى ووايم چه هغه كسان چه ظاهراً تاسو ته حقير، فقير، ذليل او ګوډ او مات ښكارى، الله تعالىٰ هم چه د بواطنو او پټو احوالو ځنى ښه عالم او پوه او ښه خبردار دى هغوى ته هيڅ يو عزت او شرف نه دى وربښلى، نو دغه به نهايت د بى اصولئ او ناانصافئ خبره وى»

تنبيه: د دى آيت ابتدائى درى جملى په (٧) جزء د الانعام د سورت په (٥٠) آية (٤) ركوع كښى تيرى شوى دى د هغه ځاى په تفاسيرو كښى دى بيا ولوستلى شى.

قَالُوْا يٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا
فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَاۤ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٣٢﴾

وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جګړه دی وکړه له مونږ سره پس ډیره دی کړه جګړه زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه وعده ئی کوی ته له مونږ سره که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دی وعید خپل کښی)

تفسیر: حضرت نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کښی شپه او ورځ په پټه او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه او د هری شبهی جواب ئی ورکاوه د تبلیغ، تفهیم، بحث، مناظری، خبرو اترو سلسله جاری وه، په دغو جګړو کښی په سلهاؤ کلونه تیر شول کفار د نوح علیه السلام د دغو حقانی مباحثو او د شپی او د ورځی ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او پکو (تنګ) شول او ګردو (تولو) سره وویل چه اوس دغه سلسله رابنده کړه! که په رښتیا سره ته رښتیا وائی نو هغه عذاب ژر رانازل کړه! چه مونږ د عذاب له نزول څخه تل ویروی! څو دغه د هری ورځی جګړه بیخی پای (آخر) ته ورسیږی او دا مناقشه بالکل ختمه شی.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ اللَّهُ إِن شَاءَ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾

نو وویل نوح بیشکه هم دا خبره ده چه رابه ولی تاسی ته دا عذاب خاص الله (نه بل څوک) که اراده وفرمائی (د راوستلو ئی اوس یا وروسته) حال دا چه نه یئ تاسی عاجز کوونکی (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تیښتی سره)

تفسیر: یعنی د دغه عذاب نزول زما په قبضه کښی نه دی څه مهال (وخت) چه پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمائی نو عذاب نازلوی، زما فرض یوائځی خبرول دی پاتی شو عذاب هغه خو داسی هولناک او عظیم الشان شی دی چه د هغه راوړل، یا ئی مخه بیرته آړول، دواړه د بشری له قوی څخه خارج دی، کله چه الله تعالیٰ مشیت وفرمائی نو څوک تری نشی تښتیدلی او نه تری چیری پټیدی شی. داسی څوک دی چه (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کړی او ځان تری وژغوری (بچ کړی).

وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ ۚ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

او نه نفع در رسوی تاسی ته نصیحت زما که اراده وکړم زه چه نصیحت

وکړم تاسی ته که وی الله چه اراده لری د دی چه ګمراه وفرمائی تاسی، هم دی دی رب ستاسی (هر څه چه غواړی هغه ستاسی سره کولی شی)، او خاص هم ده ته بیرته بیولی کیږئ (پس له مرګه په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی پر کفر باندی دومره اصرار او ضد او سپین سترګی او انتهائی شوخی، او د عذاب د نزول له استدعاء کولو څخه دغه خبره راڅرګندیږی چه د الله تعالیٰ اراده پر هم دغه تللی ده چه تاسی په هم دغی ګمراهی کښی پراته اوسئ، او بالاخر به هلاک کړی شئ، پس که ستاسی د دی بد کرداری لامله (له وجی) د الله تعالیٰ اراده پر هم دی تللی وی، نو که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو وکړم. او تاسی ته ګټه (فائده) دررسونه وغواړم له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږی. ستاسی رب همغه ذات دی چه د هغه په ملکیت او تصرف کښی هر شی دی. له هر چا سره چه هره معامله وفرمائی. هیڅوک ئی مخه نشی نیولی. د ګردو (تولو) رجوع او ورتګ د هم ده په لوری دی همغه د ګردو(تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوونکی دی. (ربط) حضرت شاه صاحب لیکی تر دی ځایه پوری هومره سؤالات او اعتراضات چه د نوح علیه السلام د قوم ؤ، همغه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د قوم هم ؤ. ګواکی دغه ګرد (تول) جوابونه هغوی ته هم ورکړل شول. بل د هغو یوه نوی دعوی وه چه هغه له دی نه وروسته د قصی په منځ کښی بیان فرمائی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

(وفرمایل الله) بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه یی جوړه کړی ده دغه (وحی)، ووایه (ای رسوله دوی ته) که می له ځانه جوړه کړی وی دغه وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د ګناه زما او زه بیزاره (غیر مسئول) یم له هغی ګناه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: دغه خبری اتری د مکی معظمی د کفارو وی له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چه دغه قرآن تاسی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، حضرت نوح علیه السلام کتاب نه ؤ راوړی چه د نوح علیه السلام قوم داسی خبری وکړی (کذا فی الموضح) لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصی جز ښوولی دی. یعنی د نوح علیه السلام قوم وویل هغه خبری چه نوح د الله تعالیٰ په لوری منسوبوی، هغه ئی له خپله ځانه ترلی دی. ځینی وائی چه دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره مګر د هغه

تعلق خاص د نوح علیه السلام له قصی سره ۋ. ګواکی هغوی ویل چه دغه داستان تاسی په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کښی په دغو قصو کښی له سره حقیقت نشته او اصل نه لری.
﴿قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي﴾ الآیة - ووایه ای رسوله دوی ته که له ځانه می جوړه کړی وی دا وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د ګناه زما او زه بیزاره او غیر مسؤل یم له هغی ګناه چه تاسو ئی کوئ) قرآن ته د (مفتری) ویلو تحقیقی جواب د دغه سورت په (١٣) آیت (٢) رکوع کښی پرومبی تیر شوی دی دلته ئی آخری خبره وفرمایله یعنی د لوی قرآن کلام الٰهی توب په نهایت واضحو او محکمو دلائلو سره څو څو ځلی ثابت کړی شوی دی د داسی روڼ او روښان شی له تکذیبولو سره هغه ګناه چه تاسی ګټلی ده د هغی وبال پر تاسی لویږی، نو له هغی څخه وویریږئ او د خپلو ځانونو په فکر او غم کښی ولویږئ ما کافی او پوره تبلیغ کړی او ځان می برئ الذمه ګرځولی دی. نو په سر د هغه هم که تاسی نوری غلطی کوئ نو د هغو ذمه واری زما په غاړه نه ده. په فرض محال که ما افتراء کړی وی، نو د هغه ګناه خو زما په غاړه کښی لویږی. نو الحمد لله داسی کوم کار هم شوی نه دی.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او وحی کړی شوی وه نوح ته چه بیشکه شان دا دی چه له سره به ایمان رانه وړی له قومه د تا مګر هغه چه په تحقیق ایمان ئی راوړی دی (پخوا له دی نه) نو مه غمجن کیږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چه وو دوی چه کول به ئی (او رسول ئی درته)

تفسیر: کله چه د قوم ایذاوی او ربړونه (تکلیفونه) له حده تیر شول، نوح علیه السلام د سلهاؤ کلونو د ربړ (تکلیف) تیرولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کښی شکوه وفرمایله چه «انی مغلوب فانتصر- زه مغلوب او ضعیف یم ته له دوی نه بدل واخله!» ارشاد وشو چه د هغو څو شمیرلیو غورو خلقو په قسمت کښی چه ایمان لیکلی شوی ۋ، هغوی خو ګردو (تولو) ایمان راوړ، وروسته له دی نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانیږی. نو ځکه اوس تاسی د دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کیږئ عنقریب د الله تعالیٰ د انتقام توره راوځی، او د دوی دغو ګردو (تولو) شرارتونو ته سره له دغو شریرانو خاتمه ورکوی.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

او جوړه کړه ته بیړی په اعین (یعنی په حضور او حفاظت) زمونږ او په (حکم) زمونږ او مه کوه خبری ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو چه ظالمان (کافران) شوی دی، چه بیشکه په دوی باندی حکم کړی شوی د غرقیدلو (نجات ئی نشته)

تفسیر: حق تعالیٰ نوح علیه السلام ته وفرمایل چه زما په اعین یعنی زمونږ په حضور، زمونږ په حفاظت او نگرانی کښی او زمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بیړی تیاره کړه! ځکه چه عنقریب د اوبو یو ډیر سخت طوفان (څپان) راتلونکی دی چه په هغه کښی دغه گرد (تول) ظالمین او مکذبین بالیقین ډوبیږی او د دوی په حق کښی دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کیدونکی ده ته د هیڅ یو ظالم او د نورو سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت دپاره ماته مخ مه گرځوه! ځکه چه راتلونکی عذاب له سره منع کیدونکی نه دی بلکه بیخی قطعی او حتمی دی. کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام د لوط علیه السلام د قوم په حق کښی د شفاعت غوښتنه وکړه. هغه ته هم داسی ارشاد شوی ؤ ﴿ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا ۖ إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴾ د هود ۷ رکوع آیت ۷٦ (۱۲۸۲ مخ)

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾

او جوړوله (نوح) بیړی حال دا هر کله چه تیریدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح نو مسخری به ئی کولی په دغه (نوح) پوری، نو وویل (نوح) که مسخری کوئ تاسی پر مونږ پوری نو بیشکه مونږ به هم مسخری وکړو په تاسی پوری لکه چه اوس مسخری کوئ تاسی (پر مونږ پوری)

تفسیر: وایی چه دغه بیړی، د څو کلونو په مدت کښی تیاره شوه، او بیړی نه وه بلکه یو لوی جهاز ؤ چه پکښی څو طبقی او بیلی بیلی درجی وی مفسرینو د دی په تفاصیلو کښی ډیر اغراق او مبالغی او عجیب او غریب روایات بیان کړی دی چه له هغو څخنی علی‌الاکثر اسرائیلیات هم دی چه وگورئ له نبوته د ده کار ترکانی ته ورسید. کله به ئی چه دغه عجیب شی (بیړی)

لیدله، نو له نوح علیه السلام څخه به ئی پوښتنه کوله چه «ته دغه څه جوړوی؟» دوی به ویل چه «یو داسی کور جوړوم چه د اوبو په سر به درومی، او له ډوبیدلو څخه به مونږ بچ کوی» کفار به د دی خبری له آوریدلو ځنی له خندا شنه او په مسخرو کښی به سره لګیا کیدل، او پخپلو منځونو کښی به ئی ویلی چه دغه سپین ږیری ته وګوریٔ چه له اوبو څخه لری په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کښی له اوبو څخه د نجات په فکر کښی ډوب تللی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «کفارو به خندل چه نوح علیه السلام په وچه ځمکه کښی له ډوبیدلو څخه د نجات په فکر کښی لویدلی دی. نوح علیه السلام پر دوی باندی خندل چه مرګ د دوی پر سر باندی ځوړند او ولاړ دی او دوی ورته خاندی» د دغه تفسیر سره موافق شیخ الهند رحمة الله علیه د «فانا نسخر منکم» ترجمه د حال په صیغه سره کړی ده ابن کثیر رحمة الله علیه په «نسخر منکم» کښی د استقبال معنی مرادوی یعنی نن تاسی پر ما باندی د ناپوه او احمق خیال کویٔ او راپوری خاندیٔ، لیکن هغه زمانه قریبه ده چه د هغه په جواب کښی ستاسی دغه حماقت او سفاهت پوری به مونږ ته هم موقع په لاس راشی چه مونږ به هم پر تاسی باندی وخاندو، کله چه تاسی د خپلو جرائمو په بدل کښی په سزا ورسیږیٔ.

فَسَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَ مَنۡ يَّاۡتِيۡهِ عَذَابٌ يُّخۡزِيۡهِ وَيَحِلُّ عَلَيۡهِ عَذَابٌ مُّقِيۡمٌ ﴿۳۹﴾

نو ژر به وپیژنیٔ تاسی هغه څوک چه رابشی ورته (داسی) عذاب چه وبه شرموی ده لره په (غرق سره) او راکوزیږی به په ده عذاب دائم (په حرق سره)

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته او ژر تر ژره به درښکاره شی چه د دنیا رسوا کوونکی، او د آخرت دائمی عذاب پر چا باندی نازلیږی؟

حَتّٰۤى اِذَا جَآءَ اَمۡرُنَا وَفَارَ التَّنُّوۡرُ ۙ قُلۡنَا احۡمِلۡ فِيۡهَا مِنۡ كُلٍّ زَوۡجَيۡنِ اثۡنَيۡنِ وَاَهۡلَكَ اِلَّا مَنۡ سَبَقَ عَلَيۡهِ الۡقَوۡلُ وَمَنۡ اٰمَنَ ؕ وَمَاۤ اٰمَنَ مَعَهٗۤ اِلَّا قَلِيۡلٌ ﴿۴۰﴾

تر هغه پوری کله چه راغی امر (حکم د عذاب) زمونږ او راوخوتیده تنور (یعنی اوبه له تناره بیا چه عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دی بیړی کښی له هری (نوعی نافعی د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل خپل (د بیت دی هم سواره کړه) مګر مه سوروه

هغه چه ړومبی شوی ده په ده وینا (او حکم د ډوبیدلو) او هغه (هم سواره کړه) چه ایمان ئی راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مګر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنی نوح علیه السلام تر هغه وقته پوری د بیړی په جوړولو کښی مشغول ؤ چه د الله تعالیٰ له وعدی سره موافق ګردو(تولو) وریځو ته حکم ورسید چه «تولی سره ور وورېږئ او ځمکی ته وویل شو چه خپلی ګردی (تولی) اوبه وخوتوه او پرېښتو ته وویل شو چه تاسی د خپل تعذیب او نورو منصبی فرائضو په ځای راوړلو کښی متوجه شئ»! بالاخر له پاسه سخت بی دریغه باران ووریده، له ښکته د ځمکی له سطحی د زوروړو او سختو خوتیدونکو چینو او تنلوبی (فواری) په شانی په جوش وهلو او خوتیدلو باندی شروع وکړه. تر دی چه د ډودی پخولو له تنورونو څخه هم چه له اور ځنی ډک یک ؤ هم اوبه راووتی.
تنبیه: د «تنور» په معنی کښی اختلاف دی. ځینی تری مطلق د ډودی پخولو تنور مرادوی ځینی وائی چه یو تنور له حضرت بی بی حواء څخه منتقل شوی او حضرت نوح علیه السلام ته رسیدلی ؤ، او هغه د ده په کور کښی د طوفان نښه تاکلی (مقرر کړی) شوی وه چه هر کله له دغه تناره څخه اوبه وخوتیږی نو ته دی په بیړی کښی سور شه! د ځینو په نزد «تنور» کومه خاصه چینه وه په «کوفه» یا «جزیره» کښی ځینو دعوی کړی ده چه «تنور» ئی د سحار د سپیده داغ رڼا ته ویلی دی یعنی کله چه د سبا رڼا ډیره ښه وځلیږی «ابوحیان رحمة الله علیه» وائی چه (فار التنور) ممکن دی چه د عذاب له ظهور او د هول له شدته څخه کنایه وی، لکه چه «حمی الوطیس» د حرب له شدته کنایه ده. له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه د «تنور» معنی وجه الارض او د ځمکی مخ دی مونږ پاس کوم تفسیر چه کړی دی هم دغه معنی مو مقدمه ایښی ده، او د نورو معانیو په لوری مو هم اشاره کړی ده. حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د هم دغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمائی «**وهذا قول جمهورالسلف وعلماء الخلف والله اعلم**».

﴿ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ﴾ بیا چه عذاب سر راوړ نو وویل مونږ نوح ته چه سپاره (سواره) کړه په دی بیړی کښی له هری نوعی نافعی د حیواناتو څخه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) یعنی له هغو ساکښانو (زنده سرو) چه ضرورت ورته پیښیږی، او د هغوی نسل پاتی کیدل مقدر دی. یوه یوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بیړی کښی ئی سواره کړه!
﴿ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ ﴾ او اهل د بیت خپل هم سواره کړه په دی بیړی کښی مګر مه سوروه هغه چه ړومبی شوی ده په ده وینا او حکم د ډوبیدلو) یعنی دغه مقدره او مقرره شوی ده چه هغه د ظالمانو په زمره کښی د داخلیدلو له سببه غرق شی. له ﴿ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه ځوی مقصود دی چه نوم ئی (یام) او لقب ئی کنعان ؤ او بل د کنعان مور مقصوده ده چه (واعله) نومیده او د نوح علیه

السلام له کورنی ځنی هم دغه مور او ځوی دواړه بیل او په طوفان کښی ډوب شوی دی.

﴿ وَمَآ اٰمَنَ مَعَهٗٓ اِلَّا قَلِيْلٌ ﴾ او نه وو ایمان راوړی سره له نوح مګر خو لږو خلقو) یعنی اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډیر د نوح علیه السلام د بیړی د اراکینو په نسبت ډیر اقوال دی اما آخری دا دی چه یو پخپله نوح علیه السلام ؤ او یوه ئی مسلمانه ښځه او دری ئی ځامن سام، حام، یافث او دری د دوی ښځی دا اته شو او له قوم ئی ۳٦ نارینه ښځی چه دا ټول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوْا فِيْهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖىهَا وَمُرْسٰىهَا ۭ اِنَّ رَبِّيْ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۴۱﴾

او وویل نوح چه سپاره (سواره) شئ پر دغی (بیړی او وایئ) په نامه د الله دی روانیدل د دی (بیړی) او دریدل د دی (بیړی)، بیشکه چه رب زما خامخا ښه ښښونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملګرو ته وویل چه د پاک الله په نامه پر بیړی، سواره شئ! او هیڅ فکر او اندیښنه مه کوئ، د دغی بیړی روانیدل او دریدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دی او د دی د ډوبیدلو هیڅ اندیښنه نشته. زمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوی او پر دوی بی حده مهربان دی. دی به پخپل فضل او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمټ او صحیح او سلامت راکوزوی. له دی آیت څخه دغه خبره استخراجیږی چه په کشتئ او نورو نقلیه ؤ وسائلو باندی د سوریدلو په وقت کښی ښائی چه «بسم الله» وویلی شی.

وَهِيَ تَجْرِيْ بِهِمْ فِيْ مَوْجٍ كَالْجِبَالِ ۣ وَنَادٰي نُوْحُۨ ابْنَهٗ وَكَانَ فِيْ مَعْزِلٍ يّٰبُنَيَّ ارْكَبْ مَّعَنَا وَلَا تَكُنْ مَّعَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۴۲﴾

او دی (بیړی) به وړل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کښی په شان د غرونو، او ناری کړی نوح (له ډیره شفقته) ځوی خپل ته حال دا چه ؤ هغه په کناره (له پلاره یا له ایمانه یا له بیړی نه) ای بچوړیه زما راځه سور شه! (په بیړی کښی) له مونږ سره او مه کیږه له کافرانو سره (چه غرق به شی).

تفسیر: یعنی بیړی به د غرونو غوندی موجونه او چپی څیرولی، او پخپل تکر سره به ئی وهلی او بی له خوفه او خطری به پری روانه وه، وروسته له سوریدلو نوح علیه السلام خپل ځوی (یام -

کنعان) ته ورغږ کړ چه له خپله پلاره او ورونو او نورې کورنۍ څخه بېل او له کفارو سره ایل او غیل (ملګری) ؤ چه «د دغو بدبختانو کفارو ملګرتوب پرېږده له مونږ سره راشه! څو له دغه لوی مصیبت څخه نجات وموندلی شی».

تنبیه: یا خو نوح علیه السلام پر کنعان د مؤمن خیال کاوه، نو ځکه ئې ورغږ کړ. اګر که دی په واقع مؤمن نه ؤ. یا به ئې کافر ګڼانه مګر داسې هیله (امید) او توقع ئې درلوده (لرله) شائې چه د دغو هولناکو دلائلو له لیدلو څخه به مسلمانیږی، یا د «اهلک» په عموم کښې د دخول لامله (له وجې) او د پلارتوب د شفقت له جوشه به ئې داسې کړې وی. او «الامن سبق علیه القول» به ئې د اجمال په سبب پرې منطبق نه وی ګڼلی والله اعلم.

قَالَ سَاٰوِيْٓ اِلٰى جَبَلٍ يَّعْصِمُنِيْ مِنَ الْمَآءِ ۭ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِيْنَ ۝

وویل (کنعان ځوی د نوح) چه ژر به لاړ شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندی چه وساتی می له اوبو نه، وویل (نوح) چه نشته ساتونکی نن ورځ له امره (حکمه او له عذابه) د الله مګر هغه څوک چه رحم وکړی الله پرې او پرده شو د دوی دواړو په منځ کښې موج (چپه د اوبو) نو وګرځید (کنعان) له جملې د غرق کړیو شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسې خیال کاوه لکه چه سرې د عادی او معمولی سیلاب (ځپان) په اوقاتو کښې پر کومه لوړه (اوچته) خیژی او خپل ځان ژغوری (بچ کوی)، نو زه به هم پر کومې لوړې (اوچتې) څوکې د غره وخیژم او خپل ژوندون به وساتم. ﴿قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ﴾ الآیة ـ نو وویل نوح علیه السلام له سره نشته ساتونکی نن ورځ له امره او حکم او له عذابه د الله څخه ولیکن هغه څوک چه رحم وکړی الله پرې او وئې ساتی له عذابه نو نجات مومی) یعنی ته په کوم خبط او خطاء کښې لویدلی ئې، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولی سیلاب نه، بلکه د الله تعالیٰ د عذاب طوفان دی. د لوړو (اوچتو) غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشی موندلی. هو! د همغه چا په برخه کښې نجات کیدی شی چه د پاک الله فضل او کرم پرې وی. مګر په دغه لویه او مهیبه هنګامه او انتقام په مقام کښې به پر غتو مجرمانو څه رحم او شفقت کیدی شی؟ د پلار او ځوی په منځ کښې لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسیدلې چه د اوبو یوه لویه چپه او موج د دوی تر منځ حائله شوه او دوی دواړه ئې د تل دپاره سره بېل کړل.

(بیا هر کله چه واقعه د طوفان نهایت ته ورسیده او کفار غرق شول، نو د پاک الله داسې امر صادر شو)

وَقِيلَ يَٰٓأَرۡضُ ٱبۡلَعِي مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقۡلِعِي وَغِيضَ ٱلۡمَآءُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ وَٱسۡتَوَتۡ عَلَى ٱلۡجُودِيِّۖ وَقِيلَ بُعۡدٗا لِّلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٤٤

او وویل شو چه ای ځمکی جذب کړه (بیرته ښکته ونغړه) اوبه خپلی او ای آسمانه بندی کړه (اوبه خپلی) او کمی کړی شوی اوبه (له مخ د ځمکی) او پوره کړ شو هغه حکم (د اهلاک د اشرارو او انجاء د ابرارو) او ودریده بیړی پر غره د جودی او وویل شو (هلاک) لریوالی دی وی (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته

تفسیر: تر یوه مدت پوری دومره زیاتی اوبه له آسمانه راتوئی شوی چه ګواکی د آسمان ګرد (تول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوی دی او د ځمکی ګردی (تولی) پولی او پردی سره شلیدلی، او بیرته شوی وی، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پوری هم اوبه وختلی او هغه ګرد (تول) پکښی دوب او پټ شول. بی د کشتی له سورو څخه نورو ګردو (تولو) کفارو ته چه د دوی په حق کښی نوح علیه السلام د ﴿ رَّبِّ لَا تَذَرۡ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت ۲٦ آیت دوهمه رکوع) ښیرا کړی وه، غرق شول. په دغه وقت کښی الله قدوس جلت عظمته ځمکی ته امر ورکړ چه اوس دی خپلی اوبه بیرته درجذبی کړه، او درکش ئی کړه!، او ای آسمانه نور بس کړه او مه وریږه! او ای وریځو لری شئ!، نو بیا څه مجال ؤ چه دغو ګردو (تولو) د هغه حکم امتثال نه وی کړی او په تعمیل کښی ئی د یوی لمحی دیل او معطلی کړی وی لکه چه د اوبو وچیده شروع شول، او بیړی د (جودی) پر غره باندی ودریده چه د ځینو په نزد په (موصل) کښی دی. او د هغه امر اراده چه پاک الله د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت فرمایلی وه پوره شوه د ظالمانو په حق کښی دغسی وویل شو چه د پاک الله له رحمته د تل دپاره لری شئ! او د همیشه دپاره د مصیبت او هلاکت په غارونو او کندو کښی پراته اوسئ!

تنبیه: په دغی خبری کښی اختلاف دی چه د نوح علیه السلام طوفان پر ګردی (تولی) دنیا باندی ختلی ؤ؟ یا په خاصو ملکونو کښی واقع شوی ؤ؟ د دی خبری د فیصلی کولو ځای دلته نه دی، مګر په یاد ئی ولرئ چه په «دائرة المعارف» کښی د (یورپ) د ځینو محققانو داسی اقوال او دلائل نقل شوی دی چه له هغو څخه د عمومی طوفان د وقوع تائید کیږی. هغه کسان چه د عمومی طوفان قائلان دی له دوی څخه د اکثرو په نزد د موجوده عالم ګرد (تول) انسانان د نوح علیه السلام د دریو ځامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادی څخه دی «وجعلنا ذریته هم الباقین» له طوفانه هغه وړوکی او حیوانات چه هلاک شوی دی د هغوی اهلاک د تعذیب

په دول (طريقه) نه ؤ، بلكه همغسي چه پاک الله د نورو طبعيه ؤ اسبابو په وسيله پر هغوی باندی موت طاری کوی، او هغه ظلم نه دی، هم داسی دلته هم د دوی موت په هم دغی ذريعی سره واقع شوی دی. لکه چه اوس هم څه مهال (وخت) چه سيلاب (ځپان) او نور طوفانونه راځی په هغو کښی ځومره حيوانات او وړوکی او نور مړه کيږی.

وَنَادٰى نُوحٌ رَّبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِى مِنْ أَهْلِى وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ الْحٰكِمِينَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يٰنُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ ۖ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صٰلِحٍ ۖ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۖ إِنِّىٓ أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ الْجٰهِلِينَ ﴿٤٦﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته نو وی ويل ای ربه زما بيشکه چه ځوی زما له اهله زما څخه دی او بيشکه چه وعده ستا حقه ده او ته ئی ښه عالم عادل لوی حاکم له تولو حکم کوونکو څخه. وفرمايل (الله) ای نوحه! بيشکه چه هغه ځوی نه دی له اهله ستا (چه مؤمنين دی) بيشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی نو سوال مه کوه له مانه د هغه څيز چه نه وی تاته په هغه څيز کښی څه علم پوه، بيشکه زه پند درکوم تاته چه (نه) شی ته له جاهلانو (په دی ناجائز سوال سره)

تفسير: نوح عليه السلام دغه عرض په کوم وقت کښی کړی دی؟ د کنعان له ډوبيدلو څخه پخوا؟ يا وروسته له هغه؟ دغه دواړه احتمالات شته! دوهم د کنعان د منافقی اوضاعو او اطوارو د ليدلو په غلط فهمی سره ښائی چه هغه به ئی مومن ګڼلی وی يا به ئی کافر پيژندلی وی. او د ربالعزت جل جلاله په دربار کښی داسی سؤال به ئی کړی وی. د دغو دواړو احتمالاتو امکان شته که ئی مؤمن ګڼلی وی، او له غرقيدلو څخه ئی پخوا عرض کړی وی نو مقصود به ئی د ده د اضطرابی کيفيت اظهار، او د پاک الله له حضوره د هغه د نجات سرشته او انتظام وی او که له ډوبيدلو څخه وروسته دغه وينا شوی وی، نو محض د دغی معاملی د اصلی حقيقت د معلوملو په غرض خپل خلجان يا اشکال به ئی ور وړاندی کړی وی. يعنی يا الله العالمينه! تا خو زما د کورنی د نجات وعده راسره کړی وه، او کنعان د مؤمن توب لامله (له وجی) د «الامن سبق عليه القول» په استثناء کښی ظاهراً نه ؤ داخل، نو بيا د هغه د مغروقيت راز به څه وی؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده هيڅ‌چا ته له سره داسی کوم خيال نشی پيدا کيدی چه معاذ الله تا

وعده خلافي كړي ده. ته «احكم الحاكمين» او مطلق شهنشاه ئې كه څوك ستا د احكامو په راز وپوهيږي او كه نه پوهيږي په دواړو صورتونو كښې هغه حق دي او هيڅوك هيڅ حق نه لري چه ستا د فيصلې په مقابل كښې دم ووهلى شي يا تا په وعده خلافي مجبور كړي. نه د چا دا منصب دى چه ستا د ناطق حكم په متعلق څه تنقيد وكړى شي. فقط د قلبي اطمينان دپاره د استعلام او استفسار په ډول (طريقه) د دغې واقعې راز معلومول غواړم. جواب ئې داسې واوريد چه دى ستا له هغې كورنۍ څخه نه ؤ چه د دوى د نجات وعده درسره شوې وه، بلكه په «الامن سبق عليه القول» كښې شامل دى. ځكه چه د هغه عمل خراب دى ته د ده له كفر او شرك څخه خبر نه ئې د تعجب ځاى دى چه ته سره د نبوت له فراسته او رڼا او د كفر د صريحو آثارو د موجوديت سره د يوه كافر د احوالو په نسبت پوره معلومات نه لرې، او تر اوسه پورې د هغه حال تاته مشتبه دى. د هغه سړي واقعي احوال چه تاته نه وي معلوم، نو د هغه په باره كښې له مونږه داسې نامناسبه رعايت، يا دا ډول (طريقه) كيفيت مه غواړه! مقربينو ته وړ (مستحق) او لائق نه دى چه بې له فكره او انديښنې، او وړاندې او وروسته كتلو، د ادب ناپيژندونكو جاهلانو په شان خبرې وكړي.

ډير افسوس دى د ازل په بد قسمت

چه بدليږي نه د چا په شفاعت

چه نوح خلاص نه كه خپل ځوى د طوفانه

پخپل ځان ويره كوه په هر ساعت

د دې آيت دغه تقرير په هغه صورت كښې دى چه نوح عليه السلام كنعان مؤمن ګڼلى وى. او كه ئې كافر ګڼلى وى نو ښائي د دې غوښتنې يا سؤال به دغه منشاء وى چه د انجاء په ذكر كښې څرنګه چه اهل ئې له عامو مؤمنينو څخه بيل ذكر فرمايلي ؤ. له هغه څخه نوح عليه السلام داسې خيال كړى ؤ چه زما اهل ته له دغه دنيوى عذاب څخه د محفوظيت شرط ايمان نه دى. او «الامن سبق عليه القول» مجمل ؤ نو ځكه ئې مصداق تعين نشو كړى. بناء عليه د پلارتوب د شفقت په جوش كښې ئې عرض وكړ چه «يا الله العالمينه!» زما ځوى يقيناً زما په اهل كښې داخل دى چه د هغه د نجات وعده تا فرمايلې ده. نو بيا ولې هغه غرقاوه شي. يا غرق كړى شوى دى؟ جواب وروروسيد چه ستا ړومبى مقدمه «ان ابني من اهلي» غلطه ده، د هغه اهل د ژغورنې (بچ كولو) وعده چه شوې ده، دى په هغې كښې نه دى داخل، ځكه چه د ده اعمال او چارې ډيرې خرابې دي او هم د «الامن سبق عليه القول» د مصداق څه علم او پوه له تا سره نشته چه هغوى كوم خلق دي؟ نو بيا د هغه شي علم چه له تا سره نشته، د هغه په نسبت د داسې جګړې په رنګ سره سؤال يا غوښتنه كول تاته له سره وړ (لائق) او مناسب نه دى.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِكَ أَنۡ أَسۡـَٔلَكَ مَا لَيۡسَ لِي

بِهٖ عِلْمٌ ۗ وَاِلَّا تَغْفِرْ لِيْ وَتَرْحَمْنِيْٓ اَكُنْ مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۴۷﴾

وويل (نوح) اى ربه زما بيشكه زه پناه نيسم په تا پورى له دى چه سؤال وكړم له تانه د هغه څيز چه نشته ماته په هغه څيز علم پوه، او كه مغفرت ونه كړى ته ماته او رحم ونه كړى پر ما نو شم به زه له زيانكارانو

تفسير: حضرت شاه صاحب ليكى «انسان د همغى خبرى پوښتنه كوى چه ورته نه ده معلومه ليكن ښائى چه د مسؤل منه مرضى ځان ته معلومه كړى دا ښه كار نه دى چه د لوى مرضى ته نه ګورى او ترى پوښتنه كوى» مرضى ئى ولى نه وه هغه مو اوس وليكل. نوح عليه السلام د كبرياء په لوى دربار كښى عرض وكړ چه اى ربه زما بيشكه زه پناه نيسم په تا پورى چه سؤال وكړم له تانه د هغه څيز چه نشته ماته په هغه كښى پوه او علم او كه مغفرت ونه كړى ته ماته او رحم ونه كړى پر ما نو شم به زه له زيانكارانو. يعنى حضرت نوح عليه السلام سخت وويريده او دير وريږديده (ورپيده)، او ژر ئى توبه وويسته ليكن داسى ئى ونه ويل چه بيا به داسى نه كوم چه په هغه كښى دعوى وځى بنده څه مقدور لرى. ده ته ښائى چه له الله تعالىٰ څخه پناه وغواړى چه له ما څخه به بيا داسى كار صادر نشى، او په زړه كښى د هغه د نه كولو عزم ولرى د حضرت آدم او يونس عليهما السلام او نورو د توبى كوم الفاظ چه په پاك قرآن كښى نقل شوى دى په هغو كښى هم دغه ادب ملحوظ شوى دى.

قِيْلَ يٰنُوْحُ اهْبِطْ بِسَلٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَكَ ۗ وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۴۸﴾

وويل شو اى نوحه كوز شه (له دى بيړى) سره له سلامتى له جانبه زمونږ او سره له بركتونو (زمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چه له تا سره دى، او څه نورى فرقى (كافرى له اولادى د هغه چا چه له تا سره دى) ژر به نفع وركړو هغوى ته (په دى دنيا كښى) بيا به ورسيږى دوى ته زمونږ له جانبه عذاب دردناك (په آخرت كښى په سبب د كفر)

تفسير: يعنى له بيړى څخه په «جودى» باندى بيا له «جودى» څخه پر ځمكه ښكته شول، بركات او سلامتى وروسته له دى نه پر تاسى او پر هغو اقوامو به وى چه ستاسى له ملګرو څخه پيدا كيږى. اوس چه ځمكه د طوفان له سببه بيخى خرابه او ويجاړه شوى ده الله تعالىٰ به ئى بيا

ودانوی، او د هغه رونق سینګار ته به بیا عودت ورکوی. د «بسلام» په لفظ ګواکی حق تعالیٰ تسلی فرمایلی ده چه بیا به پر ګردو (تولو) انسانی نوعو پخوا له قیامت داسی عمومی هلاکت نه دی راتلونکی مګر ځینی فرقی به هلاکیږی.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ ۖ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَاصْبِرْ ۖ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

دغه (قصه د نوح) له ځینو اخبارونو د غیب ده چه رالیږو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وی ته چه پوهیدی په دی قصی (نه) ته او نه قوم ستا پخوا له دی (اخباره زمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دی دوام ورکړه)، بیشکه چه عاقبت (ښه خاتمه) دپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت له دلائلو څخه دی چه د یوه امی له ژبی څخه د سابقه ؤ اممو داسی مستند او مفصل واقعات درآوروی. (او له ځینو اخبارو د غیبو څخه دی په وحی سره خبروی، نو صبر وکړه په ایذاء د قوم او تبلیغ ته دی دوام ورکړه بیشکه چه عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزګارانو ده).
همغسی چه د نوح علیه السلام او د ده د ملګرو خاتمه ښه شوه، ستاسی د ملګرو مستقبل هم دیر روڼ او له بری او کامیابی څخه ډک دی. تاسی د کفارو پر ایذاؤ صبر وکړئ مه ویریږئ او مه خفه کیږئ لکه چه نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

او لیږلی ؤ مونږ قوم د عاد ته (قومي) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله (ځکه چه) نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یئ تاسی مګر دروغ تړونکی (پر الله پوری په دعوی د شرک کښی)

تفسیر: (افتراء مو دا ده چه وایئ) چه د تیږو (ګټو) بت هم بااختیاره حاکم بلکه معبود دی.

د اعراف په سورت کښې هم د هود د قوم قصه تیره شوی ده.

يٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذِيْ فَطَرَنِيْ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٥١﴾

ای قومه زما نه غواړم له تاسی پر دی تبلیغ د رسالت څه اجر (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر پر هغه الله چه پیدا کړی ئی یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسی (چه حق له باطل او رښتین له دروغجن څخه بیل کړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی مال ته زه څه ضرورت نه لرم. زما د گردو (تولو) دنیوی ضروریاتو او د اخروی اجرونو او ثوابونو کفیل پاک الله دی چه زما خالق، فاطر، پیدا کوونکی دی. دغه خبره هر یوه نبی خپل قوم ته کړی ده څو پند او نصیحت ئی بی لوثه او مؤثر شی، او خلق د هغه ربړ (تکلیف) او محنت په دنیوی طمعی محمول ونه کړی. یعنی تاسی دومره ناپوه او غبی یئ چه په دومره غټی خبری باندی هم نه پوهیږئ چه هغه سړی ته چه بی له طمعی او بی له غرضه تش د زړه سوی او د خیر غوښتلو له سببه ستاسی د دارینو د فلاح خبری کوی، خپل دښمن او بدخواه گڼئ، او له هغه سره تل منگولی لگوئ او په جگړه ورسره اخته او بوخت یئ.

وَيٰقَوْمِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَآءَ
عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا وَّيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿٥٢﴾

او ای قومه زما مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل بیا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چه وبه لیږی (الله له جانبه د) آسمان پر تاسی (باران) اوریدونکی (په شیبو شیبو) او در زیات به کړی الله تاسی ته قوت پر قوت ستاسی او مخ مه گرځوئ تاسی (له ایمانه او توبی) حال دا چه گنهگاران اوسیږئ.

تفسیر: د دغی جملی تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنی په شروع کښی تیر شوی دی. یعنی موقع په موقع ښه بارانونه اوروی څرنگه چه دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شیونو سره ډیره مینه او علاقه درلوده (لرله)، نو ځکه د ایمان راوړلو همغسی ظاهری فوائد

او برکات ئې بیان فرمایلي دي چه د دوی په حق کښې په خصوصي ډول (طریقه) سره د تشویق او ترغیب موجب شي. مفسرین لیکي چه دغه خلق له دریو کالو د وچکالي (سوکړې) او د باران د امساک په مصیبت کښې اخته ؤ، هود علیه السلام وعده وکړه که تاسي ایمان راوړئ او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ نو دغه مصیبت به له تاسي څخه لرې کیږي. او په راز راز (قسم قسم) نعمت، بخششونو او راحت به مخامخ کیږئ. او د پاک الله په انواع د الطاف، اقسام د اعطاف سر لوړي مومئ مالي او بدني قوت به مو زیاتیږي په اولاد به مو برکت شي په خوښي او خوشالي کښې به مو ترقي وشي، او له مادي قوت سره په روحاني او ایماني قوت کښې به مو هم اضافه کیږي. په دې شرط سره چه د پاک الله په لوري رجوع وکړئ او د مجرمانو په شان د الله تعالیٰ له اطاعته او انقیاده مخ ونه ګرځوئ.

قَالُوا يٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا نَحْنُ بِتَارِكِيْٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٣﴾

وویل دوی ای هوده نه دې راوړې تا مونږ ته دلیل ظاهر او نه یو مونږ پرېښودونکي د (عبادت د) خدایانو خپلو له جهته د وینا ستا او نه یو مونږ پر تا باندې ایمان راوړونکي (په نبوت ستا).

تفسیر: یعني دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشي ده چه دوی ویل چه تاسي کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبي چه د پاک الله له جانبه د نبوت پر عهده فائز کیږي. نو ضرور دي چه د دغه تقرر دپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته ورعطا کړی، لکه چه په حدیث کښې دي «د هر نبي الله سره چه مبعوث شوی دی داسي واضحه نښه هم لیږلې شوې ده چه که انسان پرې ایمان راوړي، راوړي ئې شي» نو ځکه یقیناً ویلی شي چه هود علیه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندې کړې وي مګر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوري او بې حیائي لامله (له وجې) هغه نه وي منلې. او هم داسي به ئې ویل چه تاسي کومه ښکاره نښه نه ده راوړې ښائي چه داسي مراد به ئې درلود (لرلو) چه داسي نښه دې نه ده راوړې چه دا ګرد (تول) له ورمیږو (مرو) څخه ونیسي. او پر ایمان راوړلو ئې مجبور کړي په هر حال مونږ تش ستا په وینا سره خپل معبودان نشو پرېښودی، او ستا پر رسالت له سره ایمان نشو راوړی.

إِنْ نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْٓءٍ ۗ قَالَ إِنِّيْٓ أُشْهِدُ اللّٰهَ

وَاشْهَدُوٓا أَنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِن دُونِهِۦ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ
عَلَى ٱللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

نه وایو مونږ (د تا په حق کښې) مګر (دا لفظ وایو) چه رسولی دی تاته ځینو خدایانو زمونږ څه ضرر (لیونتوب)، نو وویل هود بیشکه زه شاهد کوم الله او شاهدان شئ تاسی (هم) چه بیشکه زه بیزار یم له هغو خدایانو چه شریکوئ ئې (له الله سره). غیر له الله نو حیلې (تدبیرونه) جوړې کړئ تاسی (هلاک) زما ته تول بیا نو مهلت مه راکوئ ماته بیشکه ما توکل کړی دی پر (هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، نشته هیڅ تلونکی (ذی روح خوځیدونکی په ځمکه کښې) مګر هم دغه (الله) دی نیوونکی له (ویښتو د وچولی (تندی) د ده، بیشکه رب زما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی. (یا په حقې لارې سړی برابروی).

تفسیر: دغه چټی (بیکاره) خبری چه ته ئې کوی، او ګرد (تول) جهان بې وقوفه او ناپوه بولی او له خپله ځانه سره ئې دښمنان کوی. زمونږ خیال دا دی چه زمونږ له معبودانو به کوم یوه څه رنځ یا ربړ (تکلیف) درپیښ کړی وی او له تا څخه ئې لیونی او پاګل او مجنون جوړ کړی دی (العیاذ بالله) ته چه د لیونیانو په شان خبری کوی، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوی او هغوی ته بدی او ردی خبری کوی نو هغوی تاته د دغو بې‌ادبو او سپین سترګیو او ګستاخیو په بدل کښې سزا درکړی ده چه اوس بیخی د لیونیانو په شان خبری او اتری کوی نو هود علیه السلام د دغو مشرکانو په جواب کښې یوه خورا (ډیر) موثره تردیدیه وینا وکړه چه لنده ئې دا ده هغه بیچارګان د تیږو (ګټو) او نورو شیانو بتان ماته څه ربړ (زحمت) او تکلیف رارسولی شی تاسی چه له ګردو (تولو) څخه زورور، قوی، او طاقتور په نظر راځئ که د خپلو معبودانو له فوجونو سره یو ځای پر ما یوائې یو سړی په پوره قوت، او قدرت ګرد (تول) سره په یوه وقت کښې ناڅاپه حمله او یرغل راوړئ، نو یقین وکړئ چه زما یوه ویښته ته به هم څه نقصان او زیان ونشئ رسولی.

ښه واورئ چه زه پاک الله شاهدوم او اعلان کوم او تاسی هم شاهدان اوسئ چه زه ستاسی د دغو دروغو معبودانو څخه قطعاً بیزاره یم. تاسی ګرد (تول) سره راتول شئ، او هغه ربړ (تکلیف) او ضرر رسول چه ماته ئې رسولی شئ راورسوئ او لږ څه قصور او کوتاهی هم پکښې مه کوئ او نه یوه شیبه مهلت راکړئ او ښه وپوهیږئ، چه زما اعتماد پر همغه (وحده لاشریک له الله) دی چه زما رب دی، او هغه هم ستاسی رب او مالک او حاکم دی. اګر که تاسی له بدفهمی څخه نشئ

پوهيدی چه نه يواځی زه او تاسی بلکه هر وړوکی او لوی شی چه په ځمکه کښی ګرځی او خوځيږی او شته سره له آسمانونو او هغو شيانو چه په دوی کښی دی او شته، ګرد (تول) د پاک الله په قبضه او تصرف کښی دی ګواکی د دوی د سرونو د ويښتو سرونه هم د الله تعالیٰ په قدرت کښی دی، هر چيری ئی چه اراده وی په همغه لوری ئی په کشولو سره بيائی هيڅوک له سره هيڅ مجال نه لری چه د ده د اختيار له قبضی څخه د باندی ووځی، يا چيری وتښتی نه ظالم، کاذب د ده له نيولو څخه خلاصيدی شی، او نه عادل صادق چه د ده په پناه کښی اوسيږی رسوا کيږی بلاشبهه زما پروردګار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوری نه ظلم کيږی او نه چاته بی موقع انعام او اکرام ورکوی. خپلو بندګانو ته ئی د نيکی او خير کومه لاره چه ښوولی ده بيشکه پر هغی باندی له تلو څخه د الله تعالیٰ په حضور رسيږی. او د دغی لاری د تلونکی د حفاظت دپاره دی هر وقت حاضر دی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾

نو که مخ واړوئ تاسی (له ايمانه او کلک اوسئ په عصيان) نو په تحقيق رسولی دی ما تاسی ته هغه پيغام چه راليږلی شوی وم هغه سره تاسی ته (چه توحيد دی، نو هلاک به مو کړی الله) او خليفه به وګرځوی رب زما (رابه ولی ستاسی په ځای) يو قوم غير له تاسی، او ضرر به ونه رسوئ تاسی الله ته د هيڅ څيز، بيشکه رب زما پر هر څيز (د اعمالو ستاسی او نورو) ښه ساتونکی (شاهد) دی.

تفسير: يعنی سره له داسی صافی او ښکاره خبری د آوريدلو که بيا هم د الله تعالیٰ وحدانيت او زما رسالت نه منئ، نو ماته هيڅ يو ضرر او نقصان نشئ رسولی. ځکه چه ما خپل د تبليغ فرض پوره کړی دی اوس نو تاسی د خپل ځان فکر وکړئ ضرور دی چه د داسی عناد او ضد، او سرتمبګی (سرکشی) او تعصب په مقابل کښی له آسمانه پر تاسی عذاب نازل شی، او تاسی ګرد (تول) سره هلاک کړی. ځکه چه د پاک الله ځمکه ستاسی له تباهی څخه نه ورانيږی او نور خلق به ستاسی د اموالو او نورو وارث وګرځاوه شی او ستاسی قصه به بيخی پای (آخر) ته ورسيږی په ياد ئی ولرئ چه تاسی پاک الله او د پاک الله رسولانو ته هيڅ نقصان او ضرر نشئ ور رسولی او نه ئی پر تاسی ابدی ملک او سلطنت خرابيږی کله چه دی پخپله د هر شی محافظ او ساتونکی دی، نو د هر قابل حفاظت شی د حفاظت سامان همغه پخپل کامل قدرت سره پيدا کوی.

وَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَنَجَّيْنَاهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾

او کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نجات مو ورکړ (وموساته) هود او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذابه سخته

تفسیر: یعنی اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده. لکه چه د «اعراف» په سورت کښې مو لیکلی دی. کورونه ئی ګرد (تول) سره ونړیدل سقفونه (چتونه) پشتونه ئی تول والوتل ونی له بیخه ووتلی او ډیری لری لری سره ولویدلی، باد هم داسی زهرناک او مسموم ؤ چه د ساکښانو (جاندارو) په پوزه کښې به داخلیده او د لاندنی مخرجه د باندی ووت، او جسمونه به ئی توتی توتی کول له دغه هولناک عذابه مونږ هود علیه السلام او د ده ملګری چه په آخره کښې تر څلورو زرو پوری رسیدلی وو بیخی محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ایمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُۥ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾

او دغه (په قبرونو کښې پراته) عادیان دی چه منکران شوی ؤ په آیتونو د رب خپل او نافرمانی کړی وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوی ؤ دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا

تفسیر: یعنی د دوی ورانو مینو او کندوالو (کندرو) ته د عبرت په سترګو وګوره! چه د هغو عادیانو د هستوګنی ځای دی چه د دوی مشرانو په ډیر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړی وه او د ده د نبی علیه السلام له احکامو څخه ئی سرونه غړولی وو. او د هغو کشرانو د دغو لویو شیطانانو متابعت وکړ چه بالاخر دواړه تباه او برباد شول.
تنبیه: «رسله» ئی ځکه وفرمایل چه د یوه رسول تکذیب د ګردو (تولو) رسولانو تکذیب دی. ځکه چه دوی ګرد (تول) په توحید او نورو دینی اصولو کښې سره متفق او یو د بل مصدق دی.

وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اَلَاۤ اِنَّ عَادًا كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ؕ اَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُوْدٍ ﴿٦٠﴾

او ولیږلی شو (په دوی پسی) په دغی دنیا کښی لعنت (چه هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قیامت کښی (هم په اور کښی سوځی)، خبردار شئ بیشکه عادیان کافران شوی ؤ په رب خپل، بیا واورئ خبردار شئ چه لری والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لعنت په دنیا کښی په دوی پسی گرځی، هر چیری چه لاړ شی هغه هم ورسره ځی او تر قیامته پوری هر چیری چه د هغوی ذکر وی لعنت به هم ورسره وی بلکه له قیامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی او د لعنت غاړکی (طوق) به تل د دوی په غاړو کښی لویدلی وی ځینو مفسرینو ویلی دی چه د قیامت په ورځ کښی به داسی غږ کیږی ﴿ اَلَاۤ اِنَّ عَادًا كَفَرُوْا ﴾ الآیة ـ

تنبیه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ یا خو د دی لامله (له وجی) وراضافه شوی دی چه د دواړو تصور یو ځای د آوریدونکو په دماغ کښی راشی، یعنی د هود څه حال ؤ، او دا هم هغه قوم ؤ چه حشر ئی داسی شو او ممکن دی چه پر دی ئی تنبیه ورکړی وی چه عاد دوه دی یو اولیٰ او بل اخریٰ نو څکه ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿ وَاَنَّهٗۤ اَهْلَكَ عَادًا ࣙالْاُوْلٰى ﴾ (۲۷ جزء د النجم ۵۰ آیت ۳ رکوع) دلته عاد اولیٰ مراد دی چه د هغوی دپاره هود علیه السلام مبعوث شوی ؤ او د هغو قصه د «الاعراف» په ۹ رکوع ۸ جزء کښی تیره شوی ده والله اعلم.

وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا ۘ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيْهَا فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تُوْبُوْۤا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ ﴿٦١﴾

او (لیږلی ؤ مونږ) ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح. وی ویل ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له ده، هم دغه (الله) پیدا کړی یئ تاسی له ځمکی (چه آدم یا ماده د نطفی ده) او اوږده عمرونه ئی درکړی دی تاسی ته په دغی (ځمکی) کښی نو مغفرت

وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت ئې ومنئ) بيا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو،) بيشکه رب زما ډير نژدې دى (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکى د دعا دى.،

تفسير: د دوى قصه هم په ۸ جزء د «الاعراف» په لسمه رکوع کښې تيره شوى ده. يعنى ړومبى ئې آدم له خاورى څخه پيدا کړ، بيا ئې له ځمکې څخه اغذيه پيدا کړه چه له هغو څخه نطفه او نور پيدا کيږى او د انسان د پيدا کيدلو ماده ده. يعنى پيدا ئې کړل، باقى ئې پريښودل او د بقاء سامان ئې ور برابر کړ د ځمکې د ورانولو ترکيبات ئې وروښوول، او تدابير ئې ور الهام کړل. کله چه هغه داسى يو منعم او محسن دى نو ښائى چه انسان د ده په لورى د ايمان او اطاعت رجوع وکړى او له کفره او شرکه او نورو گناهونو ځنى چه کړى ئې دى توبه وکړى، دى مونږ ته ډير نژدې دى او زمونږ هره خبره پخپله آورى او هغه توبه او استغفار چه د زړه له صدق وکړ شى هغه آورى او قبلوى ئې.

قَالُوا يٰصٰلِحُ قَدْ كُنْتَ فِيْنَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ اَتَنْهٰنَآ اَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا وَاِنَّنَا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ مُرِيْبٍ ﴿٦٢﴾

وويل ثموديانو اى صالحه! په تحقيق وى ته په مونږ کښې اميد کړى شوى پخوا له دى (دعوى د نبوت يعنى له تانه مو د پوهى هيله (اميد) درلوده «لرلو») آيا ته مو منع کوى له دى چه عبادت وکړو د هغو بتانو چه عبادت به ئې کاوه پلرونو زمونږ او بيشکه مونږ خامخا په شک کښې لويدلى يو له هغه توحيده چه ته بولى مونږ هغه ته داسى شک چه واقع کوونکى دى د زړونو په اضطراب کښې

تفسير: يعنى له تا څخه زمونږ هيله (طمع) او اميد داسى کيده چه ته به په راتلونکى زمانى کښې داسى لوى فاضل او ښه سړى کيږى چه د معززو او مشرانو په ځاى به ورسيږى. او د ملک او د قوم به د سترگو تور وگرځى. د تا له وچولى (تندى) څخه رشد او صلاح آثار ښکاريدل او د گردو (تولو) توقع داسى کيده چه په قريب مستقبل کښې به لويه فائده له تا ځنى نورو ته راورسيږى. په تدبير، صلاح او مشورى د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کيږى او د زړه په قوت سره د خپل پلارنى مذهب په حمايت او تائيد کښې به زيار (کوشش) کوى! په رښتيا سره چه ابتداء تاته بت پرستى مبغوضه وه او عمومى مذهب څخه بيل او جلا (جدا) گرځيدى، خو بيا هم مونږ ستاسى په فطرى قابليت او طبعى پوهى اعتماد درلود (لرلو)، او هيله

(امید) مو کوله چه وروسته د عقل د پوخوالي او د تجربې د زیاتوالي به ته دا خپله رویه پریږدې، لیکن د افسوس ځای دی چه تا یو په یو په داسې خبرو باندې شروع وکړه چه د هغو په آوریدلو سره زمونږ پر هغه ګردو (تولو) هیلو (ارزوګانو) او امیدونو د مایوسي اوبه توی شوی تا زمونږ د آباؤ او اجدادو او د قدیمي مذهب په خلاف علانیه او ښکاره جهاد شروع کړ او زمونږ هغه ګرد (تول) توقعات دی په خاورو او ایرو کښې وغورځول! آیا ته دا غواړې چه مونږ فقط یو الله ومنو؟ او نور ګرد (تول) خپل پخوانی معبودان پریږدو؟ زمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسې مسلک اختیارول سخت شبه ناک ځیز دی، چه زمونږ زړونه ئې له سره نه مني په «موضح القرآن» کښې دی «ته داسې هښیار راښکاریدې چه د خپلو پلرونو او نیکونو دین روښانوی مګر ته ئې اوس ورانوی».

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهٗ فَمَا تَزِيْدُوْنَنِيْ غَيْرَ تَخْسِيْرٍ ﴿٦٣﴾

وويل (صالح) ای قومه زما آیا وینئ تاسې یعنې خبر راکړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانبه د رب خپل او راکړی ئې وی ماته له نزده خپله رحمت (نبوت) نو څوک به مدد وکړی له ما سره (او خلاص به می کړی) له عذابه د الله که نافرمانی وکړم زه له ده نه (په نه رسولو د احکامو کښې او عجب دا چه زه بولم تاسې الله ته او تاسې می بولئ بتانو ته)، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه

تفسیر: یعنې ستاسې د شک او د شبهې لامله (له وجې) زه یوه داسې صافه او سمه لاره څرنګه پریښودی شم پاک الله ماته عقل او پوه راکړی ده او پخپل عظیم رحمت ئې د نبوت منصب راعطا کړی دی. اوس فرض ئې کړئ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغړوم او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کښې چه زه ئې په رسولو سره مامور شوی یم سستي وکړم او وئې نه رسوم نو ما به د هغه له سزا او پوښتنې څخه څوک وژغوری (بچ کړی)؟ که زه نافرمانی وکړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کښې او عجب دا چه زه بولم تاسې الله تعالىٰ ته او تاسې می بولئ بتانو ته نو نه زیاتوئ تاسې ماته غیر له نقصانه یعنې د دی په ځای چه تاسې د خپل صادق خیر غوختونکی او محسن قدر وپیژنئ ماته داسې مشوری راکوئ چه د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامي دعوت له چارو څنې لاس واخلم. او له دی پلوه ماته داسې لوی زیان وررسوئ چه تلافي ئې له سره نه کیږی. ځینو اسلافو د دی جملې مطلب داسې اداء کړی دی چه «ستاسې له دغو خبرو او اترو څنې په ما کښې بل هیڅ شی نه زیاتیږی پرته (علاوه) له دی یقینه چه تاسې خپل

نقصان کوئ» مگر له سیاقه سره مناسب همغه پخوانی معنی ده.

(کله چه قوم د صالح علیه السلام پس له ډیری جګړی نه له صالح علیه السلام نه معجزه وغوښتله، او په دعا د ده سره اوښه د ګټی نه راووته، او صالح علیه السلام پری په حکم د الله سره حجت ونیوه نو په باب د اوښی کښی ئی وصیت وکړ او داسی ئی وویل:)

وَيَٰقَوْمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِىٓ أَرْضِ ٱللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا۟ فِى دَارِكُمْ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾

او ای قومه زما دا اوښه د الله ده (چه پیدا کړی ئی ده) تاسی ته معجزه نو پریږدئ دا (اوښه) چه خوری (څری) په ځمکه د الله کښی (له مباحو وښو څخه او شودی تاسی ته درکوی) او لاس مه وروړئ دی ته په بدی (او که مو بدی ورته اختیار کړه) نو ویه نیسی تاسی عذاب نژدی (یعنی متصل په آزارولو د دی پسی). پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو وویل صالح فائده واخلئ تاسی په کورونو خپلو کښی دری ورځی (له ژوندانه څخه)، دا (راتګ د عذاب په څلورمی ورځی کښی) داسی وعده ده چه هیڅ دروغ پکښی نشته.

تفسیر: له حضرت صالح علیه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتی وه چه ده هغه وروښوده د دی واقعی پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د الاعراف په سورت د اتمی پاری په خاتمه کښی لیکلی شوی ده هلته دی بیا وکتلی شی (٧٧ آیت (١٠) رکوع.

فَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَٰلِحًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْىِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلْقَوِىُّ ٱلْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾

بیا کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نو (وموساته او) نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره په رحمت (او

فضل) سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی) او له رسوائی د دغی ورځی (یا د قیامت)، بیشکه رب ستا هم دی دی قوی (په انجاء د مؤمنانو) ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاک د کافرانو).

تفسیر: کله چه د عذاب حکم ورسید نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له ځه شی ځخه مو نجات ورکړ؟ د هغی ورځی له رسوائی ځخه، «ومن خزی یومئذ» د «نجینا» شرح او تفصیل دی. یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی هلاکوی ئی. او د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی ساتی ئی.

وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾
كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾

او ونیول هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغی (هیبتناکی د جبرئیل) بیا ګهیځ (سحر) وګرځیدل دوی په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پر ځنګنونو پړمخی پراته. لکه چه نه وو اوسیدلی دوی په دی کورونو کښی (له سره)، واورئ خبردار شئ چه بیشکه ثمودیان کافران شوی ؤ په رب خپل، واورئ خبردار شئ لری والی دی له رحمته ثمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بی‌نامه او بی‌نښانه شول. حضرت شاه صاحب لیکی «پر دوی داسی عذاب راغی چه دوی د شپی ویده وو، چه پرښتی سخته چغه وکړه چه د دوی اینی ځیګرونه وچاودل. په ځینو آیتونو کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزلی او ریږدیدنی (رپیدنی)سره ووژلی شول په اتم جزء د الاعراف د سورت په ۷۸ آیت (۱۰) رکوع کښی مونږ د دی په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی. یعنی هغه کسان چه د پاک الله له آیتونو او احکامو ځخه منکران شوی وو. او دغسی د لعنت مورد وګرځیدل چه تاسی ئی احوال آورئ ښائی چه عبرت تری واخلئ.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا ۖ
قَالَ سَلَامٌ ۖ فَمَا لَبِثَ أَن جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق راغلي وو رسولان زمونږ (ملائک) ابراهیم ته په زیری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط) نو وویل (ملائکو) سلام (آچوو پر تاسي په سلام آچولو سره)، وویل (ابراهیم) سلام (دی وی پر تاسی) نو ځنډ (ایسارتیا) ئې ونه کړ چه رائې وړ (دوی ته) خسی وریت کړی شوی.

تفسیر: د دی سورت د قصصو ترتیب د «الاعراف» له ترتیبه سره موافق دی. یوائځی د لوط د قوم له قصی څخه پخوا دلته د ابراهیم علیه السلام لږ څه قصه ئې بیان فرمایلی ده. مگر تعبیر ئې داسی ایښی دی چه داسی تری راښکاری چه اصلی مقصود د لوط علیه السلام د قصی بیانول دی. څرنگه چه په دغی قصی او د ابراهیم علیه السلام په قصی کښی له څو جهاتو مناسبت او تعلق موندل کیږی نو ځکه د تمهید او توطیی په شان د ابراهیم علیه السلام قصه مذکوره شوه «لوط» علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام د ترور ځوی ؤ چه د ده په ملگرتوب ئې له عراقه هجرت کری ؤ د پرښتو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلیږلی شوی وه، هغه بحث چه حضرت ابراهیم د لوط علیهما السلام د قوم د هلاکت په مسئلی کښی کری دی، وروسته له دی نه راځی. دغو پرښتو د پیمخو او ښایستوو حسینو او جمیلو ځنکیانو (هلکانو) په شکل د لوط علیه السلام په لوری د تللو په وقت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته زیری او بشارت ورکړ چه پاک جلیل دی، خپل دوست او خلیل گرځولی دی. او په دغه زوړتوب کښی د حضرت بی‌بی ساری له گیدی څخه هلک ورعطا کوونکی دی او هم دغه چه د لوط علیه السلام د قوم د شریرانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کره شی چه د دوی په منځ کښی د حضرت ابراهیم او حضرت لوط علیهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسیږی پرښتو ابراهیم علیه السلام ته سلام واچاوه او ده د هغو د سلام جواب په سلام سره ورکړ، مگر په اوله شیبه (لحظه) کښی ابراهیم علیه السلام دوی ونشو پیژندلی. لکه چه په ابتدائی حالت کښی حضرت لوط علیه السلام هم دوی نه ؤ پیژندلی بلکه د صحیحینو په حدیث کښی راغلی دی چه یو ځلی جبرئیل د انسان په شکل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره سؤال جواب وکړ نو کله چه دی د دوی له حضوره مرخص شو او لاړ، نو دلته دوی مطلع شول چه دغه سائل جبرئیل ؤ، گواکی تنبیه ورکره شوه چه انبیاؤ علیهم السلام ته هم د پرښتو او د نورو ضروری علومو علم او پوه د پاک الله له پوهولو څخه په لاس راځی. که پاک الله په کوم وقت کښی د دغو نورو اشیاؤ د مخفی او پټ ساتلو اراده وفرمائی، نو هیڅوک د دی خبری قدرت نه لری چه هغه ځان ته معلوم کری شی. په هر حال ابراهیم علیه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ. او د دوی د میلمستیا سررشته (انتظام) ئې هم وفرمایله او یو ښه څربه او چاخ خسی ئې ورته حلال کړ او وریته کری غوښه ئې ورحاضره کره.

فَلَمَّا رَآ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۚ قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾

نو كله چه وليده (ابراهيم) لاسونه د دوى چه نه رسيږى دغى (وريتى غوښى) ته نو نااشنا ئى وګڼل (او ونه ئى پيژندل) دوى او په زړه كښى ئى راوسته له دوى نه ويره، وويل (ملائكو) چه مه ويريږه بيشكه چه مونږ ليږلى شوى يو قوم د لوط ته (چه هلاك ئى كړو).

تفسير: آخر دوى څوک؟ او د څه غرض دپاره راغلى دى؟ مونږ دوى ته ډوډى وروړاندى كوو او دوى تش لاس هم نه ور وړاندى كوى؟ د هغى زمانى له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه ميلمه چه د خوراک د خوړلو څخه ئى انكار كاوه. داسى ښكاريده چه ګواكى هغه د كوم ښه قصد دپاره نه دى راغلى ابراهيم عليه السلام ووېريده چه كه دوى انسانان دى نو له خوراک څخه د دوى انكار هرومرو (خامخا) كومه معنى او مقصد لرى. او كه ملائكى دى نو نه دى رامعلوم چه د څه مطلب دپاره راليږلى شوى دى؟ آيا له ما څخنى كومه غلطى صادره شوى ده؟ يا زما د قوم دپاره ئى كوم نامناسب شي راوړى دى؟ په دغو چرتونو او انديښنو كښى ده پخپلى ژبى سره داسى اظهار هم وفرمايه ﴿ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴾ (١٤ جزء د الحجر ٥٢ آيت ٤ ركوع) يعنى مونږ له تاسى څخنى په انديښنه كښى لويدلى يو عموماً مفسرينو د ابراهيم عليه السلام د خوف هم دغه توجيهات كړى دى. مګر حضرت شاه صاحب زما په نزد ډيره ښه او نهايته لطيفه توجيه كړى ده «يعنى هغه د الله تعالىٰ عذاب چه له دغو پرښتو سره ؤ او د غضب شان او د انتقام مظهر ګرځيدلى ؤ او د لوط عليه السلام د قوم په لورى رهى (روان) ؤ د دى طبيعى اثر هم دغه ؤ چه د ابراهيم عليه السلام پر زړه يو راز (قسم) د خوف او خشيت كيفيت طارى شو چه د هغه اظهار ئى په «انا منكم وجلون» سره وفرمايه يعنى مونږ له تاسى ډاريږو والله اعلم.
(ځكه چه په دوى كښى قاعده دا وه د هر چا به چه د بل چا سره په زړه كښى دښمنى وه نو د هغه طعام به ئى نه خوړ بيا چه ملائک د حضرت ابراهيم عليه السلام په ويره باندى پوه شول نو ورته ئى وويل مه ويريږه! له مونږه بيشكه چه مونږ راليږلى شوى يو دپاره د هلاكولو د قوم د لوط) يعنى د ويريدلو هيڅ يوه خبره نه ده مونږ ملائک او د لوط عليه السلام د قوم تباه كولو ته ليږلى شوى يو تاسى د هيڅ يو قسم ضرر انديښنه مه كوئ.

وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِن وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

او ښځه د دغه (ابراهیم ساره) ولاړه وه نو وئي خندل (په زوال د خوف یا هلاک د کفارو) نو زیری ورکړ مونږ هغې ته (په ژبې د ملائکو) په (تولد د اسحٰق، او بیا پس له اسحٰق په (تولد د لمسی د ده) یعقوب

تفسیر: حضرت بي‌بي ساره رضی الله تعالیٰ عنها چه د میلمنو د خدمت کولو، یا د بل کوم کار دپاره هلته گوښی (بیله) ولاړه وه، د دی ویری د لری کیدلو لامله (له وجی) خوشاله شوه او وی خندل. الله تعالیٰ پر دغی خوښی نوری خوشالی هم د پرښتو په ژبه ور واورولی چه ته په هم دغه عمر (منگ) کښی د اسحاق علیه السلام په شان یو ځوی مومی او د ده له نسله یعقوب علیه السلام غوندی یو لمسی به هم درعطاء شی چه له هغه څخه یو زورور او لوی قوم (بنی‌اسرائیل) پیدا کیدونکی دی. دغه زیری حضرت بي‌بي ساره ته ځکه واوراوه شو چه د حضرت ابراهیم علیه السلام یو بل ځوی اسمٰعیل علیه السلام د حضرت بي‌بي هاجری له گیدی لا له پخوا موجود ؤ. د بي‌بي ساره هم دغه تمنا وه که چیری زه هم د ځوی مور شمه مگر د زوړتوب له سببه بیخی بی هیلی (نا امیده) او مایوسه شوی وه. نو دغه ده چه په دی مهال (وخت) کښی ئی داسی زیری واورید. ځینی علماؤ د بي‌بي ساره د خندلو نور توجیهات هم کړی دی مگر ظاهر خو همغه ده چه مونږ د هغه بیان پاس وکړ.
علماؤ له (ومن ورآء اسحٰق یعقوب) څخه داسی استدلال کړی دی چه حضرت اسحٰق علیه السلام ذبیح نه ؤ بلکه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ؤ (راجع ابن کثیر)

قَالَتْ يَٰوَيْلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ وَأَنَا۠ عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِى شَيْخًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾

نو وویل (ساره) ای تعجب زما آیا ځیږومه زه (ولد) حال دا چه زه زړه یم (۹۹ کلنه) او دغه (ابراهیم) میړه (خاوند) زما دی زوړ (سل یا ۱۲۰ کلن) بیشکه چه دغه (تولد له دوؤ زړو) یو شی دی ډیر عجیب (عادتاً نه قدرتاً).

تفسیر: دلته «یٰویلتیٰ» داسی یو لفظ دی لکه چه زمونږ په محاورو کښی ښځی د حیرت او استعجاب په مواردو کښی «ویش» وائی. یعنی دا ډیر د حیرانی او تعجب ځای دی چه زه په دغه زوړتیا کښی وړوکی وځیږوم، وائی چه د بي‌بي ساری رضی الله تعالیٰ عنها عمر په دغه وقت کښی د (۹۹) کلونو، او د حضرت ابراهیم علیه السلام عمر سل کاله یا له سلو کلونو ځنی هم متجاوز ؤ.
یعنی که داسی وشی چه زه په دغه زوړتوب د ځوی مور شمه، نو دغه عادتاً بیخی یوه نوی او

عجیبه او غریبه خبره به وی

قَالُوٓا۟ أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۖ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَـٰتُهُۥ عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ ۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوی له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله وی او برکتونه د ده دی وی پر تاسی ای خاوندانو د کورونو (د خلت او نبوت)، بیشکه چه الله ښه ستایلی شوی ښه لوئ والا دی.

تفسیر: یعنی پر هغی کورنی باندی چه پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کری وی او تل ئی دوی د معجزاتو او خوارقو د لیدلو مورد گرځولی وی، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ (مستحق) او لائق کیدی شی؟ بلکه هم دغه د هم دوی تعجب کول پخپله د تعجب وړ (لائق) دی. دوی لره وړ (مستحق) او لائق دغه خبره وه چه د دی بشارت د آوریدلو په مقابل کښی ئی د الله تعالیٰ تحمید او تمجید کری وی چه گردی (تولی) لوئ او ښیگنی (فائدی) د ده په ذات او په دربار کښی سره مجموع دی.
تنبیه: ځینی محققین لیکی چه په لمونځونو کښی هغه درود چه لولو د هغه الفاظ له دی آیت څخه اقتباس شوی دی.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَـٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَـٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَـٰذَآ ۖ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

نو کله چه لاړه له ابراهیم څخه ویره او راغی ده ته زیری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط) نو بیا ئی جگړه کوله (له رسولانو) زمونږ سره په (حق) د قوم د لوط کښی بیشکه ابراهیم خامخا تحمل والا آه کوونکی لوی نرم زړه رجوع کوونکی ؤ (الله ته). ای ابراهیم واوړه له دی جگړی څخه، بیشکه شان دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلاک د قوم د لوط)، او بیشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چه نشی بیرته گرځولی (له دوی

نه په هيڅ شان).

تفسير: يعني څه مهال (وخت) چه له دی لوری مطمئن شو، نو فوراً د لوط عليه السلام د قوم په مسئله کښې له پرښتو سره ئې بحث شروع کړ چه د هغه خلاصه د عنکبوت په سورت کښې بيان فرمايلی ده چه پرښتو ابراهيم عليه السلام مطلع کړ چه مونږ د دغو کليو د اهلاک دپاره راغلی يو، ابراهيم عليه السلام ووېل چه په هغه کښې خو پخپله لوط عليه السلام موجود دی، بيا د يوه نبی په موجوديت کښې هغوی څرنګه وژلی کيدی شی؟ پرښتو ووېل چه مونږ پر ګردو (ټولو) هغو کسانو خبر کړی شوی يو چه هلته اوسيږی، لوط عليه السلام سره له متعلقينو خپلو له هغه ځايه لری کاوه شی، او وروسته له هغه عذاب نازليږی. په تفاسيرو کښې د بحث هغه تفاصيل چه بيان شوی دی الله تعالیٰ پری ښه خبر دی، چه تر کومه ځايه پوری به صحيح وی. په هر حال دغه بحث ئې مبالغتاً د «يجادلنا» په لفظ سره تعبير وفرمايه چه له هغه څخه صافه دغه خبره مترشح او راوځی چه ابراهيم عليه السلام د خپل فطری شفقت، پوست زړه توب، حلم، لطف او کرم لامله (له وجی) د هغه قوم پر دغه حالت وويريده او د پاک الله په دربار کښې د هغوی د سپارښت کولو په فکر کښې ولويد، نو داسی جواب واوريد چه له دغه خياله تير شه! د دغو ظالمانو د ژوندانه جام ډک شوی دی، اوس د پاک الله صادر شوی حکم بيرته نشی ګرځيدی. او خامخا هغه عذاب واقع کيدونکی دی، او د هيچا په سپارښت يا دعا او نورو اسبابو سره نشی لری کيدی.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَّقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾

او کله چه راغلل رسولان زمونږ لوط ته (او د دوی ښائست ئې وليد) نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنګه شوه له جهته د دوی سينه د ده (چه څه بی عزتی دوی ته ونه رسی) او ووېل لوط دغه يوه ورځ ده ډيره سخته.

تفسير: دغه پرښتی د ډيرو حسينو او جميلو او د ډيرو ښکلو پيمخو ځنکيانو (هلکانو) په شکل سره متشکلی شوی وی. په اول کښې حضرت لوط عليه السلام دوی ونه پيژندلی چه پرښتی دی، بلکه د عادی ميلمنو په شان ئې وګڼلی. له بل لوری د هغه قوم بی حيائی او بده رشه (عادت) او خراب اخلاق ئې هم ورښکاره وه، نو سخت غمجن او تنګ زړه شو، او په فکر کښې ولويد، چه دغه بدکاران او شريران زما په دغو ميلمنو پسی هم رالويږی، او دوی به راڅخه بی عزته او بی پته کوی، د ميلمنو پريښودل هم ورته مشکل ؤ، او د دوی ژغورل (بچ کول) د دغو خبيثانو له لاسه هم ورته ګران ښکاريده ګواکی د ګرد (ټول) قوم د جنګ او جګړی د پيرودلو (اخيستلو) وقت

ور د مخه شوی ؤ.

وَجَآءَهٗ قَوۡمُهٗ يُهۡرَعُوۡنَ اِلَيۡهِ ؕ وَمِنۡ قَبۡلُ كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ السَّيِّاٰتِ ؕ قَالَ يٰقَوۡمِ هٰٓؤُلَاۤءِ بَنَاتِىۡ هُنَّ اَطۡهَرُ لَـكُمۡ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخۡزُوۡنِ فِىۡ ضَيۡفِىۡ ؕ اَلَيۡسَ مِنۡكُمۡ رَجُلٌ رَّشِيۡدٌ ﴿۷۸﴾

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چه راځغاست (بی اختیاره ځغلیدل) ده ته (دپاره د بدکاری)، او پخوا (له دی نه هم) وو هغوی چه عملونه ئی کول د ناکارو کارونو! (نو چه دوی راورسیدل او طلب د میلمنو ئی وکړ) نو وویل لوط ای قومه زما دا ښځی لونی زما دی (په نکاح ئی واخلئ) چه دوی ښی پاکی دی تاسی ته نو وویریږئ له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د میلمنو زما کښی، آیا نشته له تاسی کوم سړی پوهنده (نیک کرداره چه تاسی ته پند درکړی).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف‌الفطرتو فواحشو کوم عادت چه لویدلی ؤ هغه به دوی ته د آرام کیناستلو فرصت کله ورکاوه نو کله چه دوی د داسی پیمخو ځنکیانو (هلکانو) له راتګه خبردار شول په نهایتی بی حیائی سره د لوط علیه السلام کره په مندو مندو سره ځغلیدل او په پوره قوت او شدت سره ئی تری مطالبه وکړه چه دغه میلمانه ځنکیان (هلکان) ورپریږدی ولی چه مونږ پخوا له دی نه تاته ویلی وو چه ته به هیڅ یو نارینه خپل کره میلمه نشی ساتلی، هومره میلمانه چه دلته راځی هغه ګرد (تول) مونږ ته راپریږده! څو هر شی مو چه زړه غواړی همغه پری وکړو!.
حضرت لوط علیه السلام د میلمنو د پت ساتلو دپاره هر راز (قسم) کوښښ وکړ او بالاخر دغه خبره ئی هغو شهوت خوښونکو ظالمانو ته وکړه «ای ظالمانو! دغه زما جونی تاسی ته حاضری دی په نکاح سره ئی اخیستی شئ. او په حلالی طریقی سره تری متمتع کیدی شئ! چه دغه نهایت پاکیزه او ښکلی طریقه ده. له الله تعالیٰ څخه ویره پکار ده او تاسو لره له سره دغه کار وړ (لائق) او مناسب نه دی چه پاکه او مشروعه طریقه پریږدئ، او په داسی خلاف‌الفطرت او چتلو (خرابو) کارونو کښی ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه زما رعایت خو وکړئ! چه زه د دغو مقدسو میلمنو په مخ کښی شرمنده او رسوا نشم. ځکه چه د میلمه بی‌عزتی کټ مټ (هوبهو) د «کوربه» بی عزتی ده. آیا په تاسو کښی یو سړی هم داسی نشته چه په داسی سمو سمو خبرو وپوهیږی. او د نیکی او تقویٰ لاره غوره کړی.»

تنبیه: که د «هئولاء بناتی» څخه په عمومی ډول (طریقه) سره د دغه قوم جونی مرادی وی. چه هغوی ته تجوزاً جونی ویلی شوی دی ځکه چه نبی د خپل امت په حق کښی روحانی پلار وی. لکه چه په عمومی محاورو کښی هم د قوم صوری او معنوی مشران گردی (تولی) جونی خپلی لونی او هلکان خپل ځامن بللی شی او که د لوط علیه السلام خاصی صلبی لونی مرادی وی، نو ښائی چه له هغوی څخه ځینو ممتازو سړیو ته ځینی د نکاح دپاره وروړاندی کړی شوی وی، ځکه چه په هغه وقت کښی د کافرانو نکاح له مسلمانانو ښځو سره روا وه. د ځینو مفسرینو په نزد د لوط علیه السلام مقصود له دی قوله د نکاح او نورو هیڅ مقصود نه ؤ بلکه د دوی له تجاوز او تیری څخه عاجز او پکو (تنگ) شوی وی د دغو میلمنو د پت او آبرو ساتلو دپاره د خوشامندی او زاری په دود (طور) او په توگه (طریقه) ئی په دغسی الفاظو سره خپله انتهائی تواضع ورښکاروله څو که په دوی کښی د عزت او حیاء لږ څه شائبه او د سړی توب لږه ذره هم موجوده وی، نو د دغو الفاظو په آوریدلو سره لږ څه مړاوی او سست شی او له خپله زوره ولویږی او نسبتاً د پوستوالی او انسانیت په لوری وگرځی مگر دوی داسی حیاءدار او شرم ناک له سره نه وو هومره چه دوی ته ویل کیدل، د دوی په غوږونو کښی به ئی ځای نه نیو او له پخوا ځنی لا زیات سپین سترگی او بیباکه گرځیدل، او د بیباکی او بی غیرتی په مظاهراتو کښی به ئی لا پسی زیاتوالی کاوه.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ ۚ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

وویل قوم د لوط هرومرو (خامخا) په تحقیق پوه ئی ته چه نشته مونږ لره په لونو ستا کښی هیڅ حاجت، او بیشکه ته خامخا پوهیږی په هغه کار چه مونږ ئی غواړو (چه لواطت دی)

تفسیر: نو دومره ولی غږیږی او حجت او تکرار د څه دپاره کوی؟ مونږ تر هغه پوری چه خپله دغه ناپاکه اراده پوره نه کړو، له دغه ځایه له سره نه بیرته کیږو.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾

نو وویل لوط کاشکی وی ماته پر تاسی زور یا می پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبی څخه د انتهائی خوف او پریشانی په حالت کښی بی له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل «کاشکی په ما کښی بالذات دومره قوت

وی چه له تاسی گردو (تولو) سره جنگیدم. یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکوونکی می لرلی».
یعنی زما قوم او تبر او خپل دلته وی په حدیث کښې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی
«**یرحم الله لوطاً لقد کان یأوی الی رکن شدید** الله تعالیٰ دی پر لوط علیه السلام رحم
وفرمائی بیشکه چه هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځان ته حاصلوله» یعنی «الله قدوس» مگر
په دغه وقت کښې د سختی ویری او بی حده ضیق له وجه دغه لوری ته ئی خیال ونشو او بی
ساخته پر ظاهری اسبابو ئی نظر وغورځوه، د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چه
مبعوث شوی دی هغوی گرد (تول) د قوم قبیلی او د تبر خاوندان ؤ.

قَالُوا يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوٓا۟ إِلَيْكَ ۖ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ ٱلَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ ۖ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمْ ۚ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ ٱلصُّبْحُ ۚ أَلَيْسَ ٱلصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

وویل ملائکو ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستایو له سره به ونه رسیږی دوی تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دی ښاره) په یوی توتی د شپی کښې او نه دی گوری بیرته له تاسی هیڅ یو مگر (مه بیایه هغه) ښځه ستا (چه کافره ده)، بیشکه شان دا دی چه رسیدونکی دی دی ته هغه عذاب چه رسیږی دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه دی صباح نژدی (بلکه نژدی دی نو ته تلوار مه کوه!)

تفسیر: کله چه د لوط علیه السلام غم، اندیښنه، اضطراب له حده تیر شو، نو دلته دغو میلمنو پری غږ وکړ چه «یا نبی الله! تاسی په څه فکر کښې تللی یئ؟ مطلق مه پریشانیږئ! مونږ د الله تعالیٰ رالیږلی شوی پرښتی یو. چه د دوی د اهلاک دپاره راغلی یو. دغه خبیثان زمونږ خو هیڅ شی نشی خرابولی، بلکه تاسی ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشی دررسولی.» په تفاسیرو کښې راغلی دی کله چه دغو شریرانو ورونه او دروازی ورماتی کړی. یا له دیواله واوښتل، او دننه د لوط علیه السلام انگړ ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه السلام له دوی څنی جدا کړ. او خپل مټ ته ئی لږ څه د دوی په لوری حرکت ورکړ چه د هغه په اثر گرد (تول) سره ړانده شول او په چغو سره ئی وویل «هله! ژر وتښتئ! چه د لوط علیه السلام دغه میلمانه لوی جادوگران راښکاریږی». کله چه لوط علیه السلام له ډیری تنگدلی د عذاب د وقت د راتلو پوښتنه وکړه، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه په تحقیق وقت د عذاب د دوی صباح دی. یعنی پر دوی گهیځ (سحر وختی) عذاب راتلونکی دی. کله چه لږه شپه پاتی شی، نو

ته سره له متعلقينو دى له دى ځايه تشريف يوسه او خپلو ملګرو ته هدايت ورکړه! چه په ډير تلوار سره دى درومى او هيڅ يو له دوى ځنى دى بيرته مخ نه ګرځوى. او نه دى ګورى هو! يواځى ستا ښځه دى له تا سره لاړه نشى يا به بيرته مخ ګرځوى او ګورى به او په دى ډول (طريقه) به په دغه عذاب کښى اخته کيږى. چه پکښى هغه ګرد (تول) قوم اخته کيدونکى دى وائى چه دغى ښځى خپل قوم د دغو ميلمنو په راتګ مطلع کړى ؤ. بيا لوط عليه السلام وويل چه تر صباح پورى خو ډير وقت دى. نو جبرئيل عليه السلام ورته وويل چه اى لوطه! آيا نه دى صباح نژدى؟ بلکه نژدى دى! يعنى خوشاله شئ. اوس د دغو ظالمانو په هلاک کيدلو هيڅ دومره ځند (ايسارتيا) نه دى پاتى هم دا چه صباح شو په ګهيځ (سحر وختى) کښى دوى ګرد (تول) سره وژلى کيږى.

فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ ۙ مَّنْضُوْدٍ ﴿۸۲﴾ مُّسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ؕ وَمَا هِىَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ بِبَعِيْدٍ ﴿۸۳﴾

نو څه وقت چه راغى امر (حکم، عذاب) زمونږ نو وګرځاوه مونږ پورته طرف د دى (ښار) ښکته طرف ته (يعنى نسکور کړ مونږ پر دوى دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارو باندى کانى له ختو جوړ شوو په اور پخو شوو لاندى باندى (پرله پسى). (داسى ګټى چه) نښى کړى شوى وى په نزد د رب ستا، او نه دى دا (ګټى يا ښارونه) له ظالمانو (کافرانو) څخه لرى.

تفسير: يعنى جبرئيل عليه السلام د دوى کلى پورته، او تر آسمانه پورى ئى نژدى ورسول او بيا ئى له هغه ځايه چپه کړل او په دغه ډول (طريقه) هغه ګرد (تول) کلى سره لاندى باندى شول، بيا د دوى د نکايت او ذلت او رسوائى د تکميل دپاره له پاسه پر دوى کرتکانى او تودى دوزخى تيږى (ګټى) هم ووروولى شوى، او هغه کسان هم پر هم دغو تيږو (ګټو) ووژل چه له هغه ښارونو څخه د باندى په نورو ځايونو کښى اوسيدل (العياذ بالله)

تنبيه: هغه سزا چه دغه قوم ته داسى ورکړى شوى ده چه پورته خوا ئى ښکته او ښکته خوا ئى پورته کړى شوى ده، هغه د دوى د هغه ظاهرى شرمناک حرکت سره هم څه مناسبت لرى.

د «منضود» معنى محقق شيخ الهند رحمة الله عليه «لاندى باندى» سره کړى ده ځينو ئى معنى پى درپى او مسلسلى او پرله پسى د تيږو (ګټو) وريدل آخيستى دى.

«مسومة» يعنى کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندى وه چه هغه ئى له نورو تيږو (ګټو) څخه ممتازه اوښکاروله، چه دغه د الله تعالىٰ د عذاب تيږه (ګټه) ده. ځينى وائى چه پر هرى تيږى (ګټى) د هغه سړى نوم ليکلى ؤ چه هغه پرى واژه کيده. او د هغه د اهلاک سبب ګرځيده والله

اعلم.

﴿ وَمَا هِيَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ بِبَعِيْدٍ ﴾ یعنی دغه د لوط د قوم واقعه د زمانی په اعتبار هم قریب دی ځکه چه وروسته له «عاد» او «ثمود» او د «نوح علیه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پیښه شوی ده. او د مکان په اعتبار هم ځکه چه د دوی کلی د مدینی منوری او شام تر منځ ؤ، تیریدونکو قافلو او جوپو به د هغوی ورانی او نړیدلی کورونه او کندری لیدلی یا د «وما هی من الظلمین ببعید» د جملی مطلب دا دی چه داسی عذاب له هسی ظالمانو کافرانو څخنی اوس هم دومره لری نه دی ښائی چه دوی تل د پاک الله له قهره وویریږی د دی قصی ځینی اجزاء پخوا له دی نه د الاعراف په سورت کښی تیر شوی هلته دی بیا ولوستل شی!

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۚ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيْزَانَ اِنِّيْۤ اَرٰىكُمْ بِخَيْرٍ وَّاِنِّيْۤ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيْطٍ ﴿۸۴﴾

او (لیږلی ؤ مونږ ښار یا اولاده د) مدین ته (قومی) ورور د دوی شعیب، وویل (شعیب) ای قومه زما عبادت کوئ (یوائحی) د الله نشته تاسی لره هیڅ (برحق) معبود بی له دغه (الله)، او مه کموئ پیمانه او تله بیشکه چه زه وینمه تاسی په خیر (خوشاله ماړه په شتو) او بیشکه زه ویریږم پر تاسی (په سبب د دی خیانت) له عذابه د ورځی چاپیریدونکی (په تاسی پوری په سختی او عذاب سره).

تفسیر: دغه قصه په ۸ ؤ ۹ جزء د الاعراف د سورت ۱۱ رکوع کښی پخوا هم تیره شوی ده یعنی کله چه پاک الله تاسو ته فراغت او هوسائی (آرام) درعنایت کری ده، نو ډیر وویریږئ چه د عصیان او نافرمانی لامله (له وجی) هغه له تاسی څخه وانه خیسته شی او دغه خوښی او خوشالی مو سلبه او دنیوی او اخروی عذاب درباندی مسلط نشی ځکه چه تاسو ګرد (تول) په خیر او عافیت یئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت یئ، او له سره اهل د حاجت نه یئ نو ولی داسی خیانت کوئ.

وَيٰقَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿۸۵﴾

او ای قومه زما پوره ورکوئ تاسی پیمانه او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموئ تاسی خلقو ته څیزونه (مالونه) د دوی او مه لتوئ تاسی (خرابی) په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی تر اوسه پوری د ظلم او عدوان هغه معیار او قانون چه ؤ هغه اصلاح کړئ! ﴿وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ او مه لتوئ خرابی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یئ) یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانی کولو او تللو څخه، یا په نورو دولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تیری او تجاوز په ځمکه کښی فتنه او فساد مه آچوئ او خرابی مه کوئ! وائی چه دغو خلقو داړی اچولی او په امانت کښی به ئی خیانت کاوه.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ

هغه باقی رزق پاتی کړی د الله (تاسو ته له حلاله) خیر ډیر غوره دی تاسی ته (له هغه چه تاسو ئی تولوئ په خیانت سره) که یئ تاسی مؤمنان (باور کوونکی په خبره زما)

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چه وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتی وی، اگر که لږ هم وی، له هغه کثیر څخه بهتر دی چه د حرامو په طریقه حاصلیږی یا په کښی د نورو خلقو حقوق تلف کیږی د حلالو په اموالو کښی چه په ښه دول (طریقه) سره پیمانه او وتلل شی سم د لاسه برکت پیدا کیږی او د پاک الله له درباره اجر وررسیږی.

وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾

او نه یم زه پر تاسو ډیر ساتونکی (له منهیاتو)

تفسیر: یعنی ما تاسو ته پند او نصیحت وکړ وروسته له هغه د دی خبری ذمه وار نه یم چه په زور او زیاتی ئی پر خلقو تعمیل یا هغوی د هغه پر تعمیل سره مجبور هم کړم.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَن نَّفْعَلَ

فِىٓ اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا ۭ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيْمُ الرَّشِيْدُ ﴿۸۷﴾

نو وویل قوم د ده ای شعیبه آیا دغه ډیر لمونځ کول ستا (دربنیی) امر کوی تاته په دی چه پریږدو مونږ هغه بتان چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ یا (په دی امر کوی چه پریږدو مونږ) دا چه وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چه غواړو ئی (د ډیر اخیستلو او لږ ورکولو) بیشکه ته خامخا هم ته ئی لوی باوقاره سم په لاره (نیک کرداره).

تفسیر: دغه خبری به ئی د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) کولی، چه «بس کړه صاحبه! زیات له دی نه مه مشر کیږه! آیا په ګرد (تول) قوم کښی هم دا یواځی ته لوی عقلمن باوقاره نیک کردار ئی؟ او باقی مونږ او زمونږ مشران ګرد (تول) جاهلان او احمقان دی؟» حضرت شعیب علیه السلام ډیر زیات لمونځ کاوه، نو دوی ورته وویل چه:«ښائی ستا دغه ډیر لمونځ کول تاته داسی حکم درکوی چه له مونږ ځنی زمونږ د پلرونو او نیکونو دین پردی کړی او زمونږ د ملکیت اختیار زمونږ په مملوکه ؤ مالونو کښی لری کړی. بس ته دی خپل لمونځ کوه! او زمونږ په دینی او دنیاوی معاملاتو وزن او کیل او تللو کښی ستا د مداخلی هیڅ ضرورت له سره نشته» حضرت شاه صاحب لیکی «د جاهلانو دستور دی چه دوی د نیکانو کار پخپله نشی کولی نو د نیکانو توصیفونه او تعریفونه کوی هم دغه د کفر خصلت دی» ځینو مفسرینو ﴿ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيْمُ الرَّشِيْدُ ﴾ ئی پر استهزاء نه دی محمول کړی، بلکه پر واقعیت ئی حمل کړی دی یعنی ته خو یو پوه، باوقاره نیک کرداره سړی ئی، نو بیا داسی بی موقعه او چټی (بیکاره) خبری ولی کوی؟ لکه چه صالح علیه السلام ته به هم د هغه قوم هم داسی ویل ﴿ قَدْ كُنْتَ فِيْنَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ اَتَنْهٰىنَآ اَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا ﴾ الآیة ـ

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّىْ وَرَزَقَنِىْ مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا ۭ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَآ اَنْهٰىكُمْ عَنْهُ ۭ اِنْ اُرِيْدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۭ وَمَا تَوْفِيْقِىْٓ اِلَّا بِاللّٰهِ ۭ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ ﴿۸۸﴾

وویل شعیب ای قومه زما آیا وینئ تاسی (خبر راکړئ ماته) که یم زه په

برهان (واضح بیان) له جانبه د رب خپل او راکړی ئی وی ماته له درباره خپله رزق روزی ښائسته نیکه (د نبوت او اسلامیت نو روا دی ماته دا چه مخالفت وکړم له احکامو د الله؟ بلکه نه ښائی)، او نه لرم اراده د دی چه مخالفت وکړم له تاسی (او راشم) هغه کار ته چه منع کوم تاسی له هغه کاره، اراده نه لرم زه مګر د اصلاح (ستاسی) څو چه توان کیږی زما، او نه دی توفیق زما (په اصلاح ستاسی کښی) مګر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او د هم ده په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهری روزی مراده ده. یعنی بی د پیمانی او د تلی، وزن د تزئید او تنقیصه په حلالی طریقی سره ئی روزی عطا کړی ده، یا باطنی روزی مقصوده ده، یعنی علم او حکمت او نبوت ئی عطا کړی دی. خلاصه ئی دا ده که ماته حق تعالیٰ فهم او بصیرت راکړی وی، او داسی سمه صافه لاره ئی راښوولی وی چه تاسی ئی نشئ لیدلی، او په دولت او ښته والی ئی موړ کړی یم چه له هغه ځنی تاسی بی برخی یئ، نو آیا د هغه حق دا دی چه معاذ الله زه ستاسی پشان ړوند شم، او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسی له دغی استهزاء او تمسخر (توکی تکالی) څخه وویریږم، او پند ورکول او پوهول پریږدم زه به له سره داسی نه کوم.

﴿ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَآ أَنْهَىٰكُمْ عَنْهُ ﴾ او اراده نه لرم د دی چه مخالفت وکړم له تاسی او راشم هغه کار ته چه منع کوم تاسی د هغه نه یعنی د دی دپاره تری تاسو نه منع کوم چه ګوندی زه پخپله ئی وکړمه یا) له هغو خرابو کارونو څخه چه زه تاسی منع کوم زه له سره نه غواړم چه ځان له تاسی ځنی بیل کړم او پخپله د هغه مرتکب شم. مثلاً تاسی تارک‌الدنیا وګرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کړم. نه هغه پند او نصیحت چه زه ئی تاسی ته کوم، زه له تاسو څخه لا ړومبی د هغو په تعمیل کښی مشغول او لګیا یم تاسی دغه الزام پر ما باندی نشئ اړولی چه زما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ ﴾ الآیة - اراده نه لرم زه مګر د اصلاح ستاسی څو چه توان کیږی زما او نه دی توفیق زما په اصلاح ستاسی کښی مګر په هدایت او نصرت د الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او په طرف د هم ده رجوع کوم زه) زما زیاتر کوښښ دا دی چه ستاسی دینی او دنیوی حالت ښه شی، او اصلاح وموبی او دغه موجوده خراب حالت مو لری شی. او د ایمان او عرفان په لوړه (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چه زه می خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پوری په هیڅ یو حالت کښی له سره نشم پریښودی. پاتی شوه دغه خبره چه زما دغه مقصد تر پایه (آخره) هم ورسیږی او زه په دغه کوښښ کښی بریالی (بامراده) هم شم دغه ګرد (ټول) د قدوس الله په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. او د پاک الله په امداد او توفیق سره ګرد (ټول) کارونه تر سر رسیدی شی. زما اعتماد او توکل پر همغه پاک الله دی او په هری معاملی کښی هغه ته رجوع کوم.

وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيْٓ اَنْ يُّصِيْبَكُمْ مِّثْلُ مَآ اَصَابَ قَوْمَ نُوْحٍ اَوْ قَوْمَ هُوْدٍ اَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ؕ وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ ﴿۸۹﴾

او ای قومه زما حاصل دی نه کړی تاسی ته دښمنی (ستاسی) ما لره دا خبره چه ورسیږی تاسی ته پشان د هغه (عذاب) چه رسیدلی ؤ قوم د نوح ته (چه غرق ؤ) یا قوم د هود ته (چه سخت باد ؤ) یا قوم د صالح ته (چه زلزله وه)، او نه دی (نسکور شوی) قوم د لوط له تاسی څخه (ای کفارو دومره) لری (په زمان مکان نو پری عبرت واخلئ)

تفسیر: یعنی زما د ضد، عناد او عداوت په جوش کښی داسی حرکات مه کوئ، چه تاسی د هغه په سبب د تیرو اقوامو پشان د ډیرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شئ! د نوح، هود او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله (له وجی) هغه عذاب چه نازل شوی دی هر چاته ښکاره دی. د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو ګردو (تولو) څخه وروسته په هم دغی نږدی زمانی کښی واقع شوی ده، او د هغی یاد به ستاسی په حافظه کښی موجود وی نو دغه نظائر له سره مه هیروئ. یعنی که تاسی د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له تعذیب څخه په سبب د لری والی د زمانی عبرت نشئ اخیستی نو نه دی قوم د لوط له تاسی لری نه په زمان سره نه په مکان کښی نو په هغه خو خامخا عبرت واخلئ!

وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَّدُوْدٌ ﴿۹۰﴾

او مغفرت وغواړئ تاسی له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع وکړئ تاسی په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره)، بیشکه رب زما ډیر مهربان لوی محبت والا دی.

تفسیر: هومره چه قدیمی او په هره اندازه چه سخت مجرم او لوی ګناهګار هم وی کله چه دی د زړه په صدق او اخلاص سره د الله دربار ته رجوع وکړی او معافی ښښنه تری وغواړی نو ئی پخپل فضل او کرم سره ښښی. بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوی.

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَاِنَّا

لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا ۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۫ وَمَاۤ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيْزٍ ﴿۹۱﴾

وویل قوم (د ده په جواب کښی) ای شعیبه نه پوهیږو مونږ په ډیرو هغو خبرو چه ته ئی وائی (مونږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف) او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره، او که نه وی دغه خپلوان ستا (چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی) نو خامخا سنګسار کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک (او ګران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم).

تفسیر: دوی خو پر ګردو (تولو) شیانو ډیر ښه پوهیدل. لیکن د ضد، عناد او حق پټولو لامله (له وجی) به ئی داسی خبری کولی چه مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو چه ته څه وائی او د مجنونانو په شان تل ګرېږی او په خپل سر ویېږی العیاذ بالله. او که په رښتیا سره دوی به همغی سمی صافی خبری باندی له خپلی بی‌توجهی یا د غباوت له وجی نه پوهیدل نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندی محمولیده.

﴿ وَاِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا ﴾ او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره ضعیفه ناتوانه) یعنی یو کمزور او بی حقیقته سری ته نه ښائی چه ګرد (تول) عالم له خپل ځان سره دښمن کړی، بلکه ورته لازم دی چه پر خپل حال باندی رحم وکړی او خپل هوسا (آرام) ځان په ربړو (تکلیفونو) اخته نه کړی. او په لوی لاس خپل ځان د مرګ په خوله کښی ونه غورځوی چه هیڅ یوه فائده او ګته (منافع) ورته نه رسوی.

تنبیه: ځینی اسلاف وائی چه دلته «ضعیف» د «ضریر البصر ړوند» په معنی دی. ښائی چه په کوم خاص وقت کښی په عارضی ډول (طریقه) سره موقتاً د ده د سترګو په لیدلو کښی څه نقصان او فتور واقع شوی وی، لکه چه د یوسف علیه السلام په فراق کښی د حضرت یعقوب علیه السلام سترګی سپینی شوی وی. په ځینو روایتونو کښی نقل کوی چه حضرت شعیب علیه السلام به ډیر ژړل تر دی چه د سترګو په لیدلو کښی ئی نقصان پیدا شو. پاک الله وفرمایل «ای شعیبه! ته ولی دومره ژاړې؟ د جنت شوقمن ئی؟ که له دوزخه ویرېږی؟» عرض ئی وکړ چه «ستا د لقاء په خیال کښی ژاړم چه په کوم وقت به زه درسره مخامخ شم، نو ته به له ما سره څه معامله وکړی؟» ارشاد وشو چه «زما لقاء دی تاته درمبارکه شی، ای شعیبه! ځکه می خپل کلیم موسیٰ علیه السلام ابن عمران ستا خدمت دپاره درولی دی» وائی چه پاک الله ده ته د لیدلو باصره بیرته وروبښله! والله اعلم بصحته!.

﴿ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ﴾ او که نه وی دغه خپلوان ستا چه په کفر کښی له مونږه سره شریکان دی نو خامخا سنګساره کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک ګران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم) یعنی که ستا د کورنی او د ټبر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چه له

مونږ سره اوسیږی، نو لا له پخوا څخه به مو ته سنګسار کړی وی.

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاتَّخَذْتُمُوْهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ؕ اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۹۲﴾

وویل (شعیب) ای قومه زما آیا دغه خپلوان زما ډیر عزیز (مخور) دی پر تاسی له الله، او ګرځولی مو دی دغه (الله) وروسته د تاسی شاته غورځولی شوی (چه هیڅ پروا ئی نه کوئ)، بیشکه رب زما پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د تولو به درکړی)

تفسیر: یعنی د افسوس او تعجب ځای دی چه زما د کورنی له سببه می د رعایت وړ (لائق) او مستحق بولئ مګر د دی لامله (له وجی) می هیڅ لحاظ او خاطر نه کوئ چه زه د پاک الله نبی، او تاسی ته درلیږلی شوی یم، او صاف او صریح دلائل او نښی د خپل تصدیق دپاره درښیم ګواکی د تاسی په سترګو کښی زما د کورنی عزت، قوت، قدرت، او نور له الله قدوس څخه زیات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسی هیر کړی دی چه په تصور کښی مو هم له سره نه راځی.

هیروئ تاسی فرمان د لوی اکبر
بی فائده می یادوئ کهول تبر

دغه څومره بی عقلی او ناپوهی ده
چه فرق نه کړئ د اصغر او د اکبر

هغه قوم چه پاک الله (معاذ الله) هیروی، او وروسته د شاؤ خپلو ته ئی اچوی او غورځوی ئی. ښائی چه دوی ئی په یاد ولری چه د دوی ګرد (تول) افعال، اقوال، اعمال، او نور د الله تعالیٰ د علم او قدرت په احاطه کښی دی تاسی هر کار چه کوئ او په هر حالت کښی چه اوسیږئ یوه شیبه هم د هغه له قدرته او احاطی څخه خارج نه یئ.

وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ۭ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ
مَنْ يَّاْتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۭ وَارْتَقِبُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ ۹۳

او ای قومه زما عمل کوئ په ځای خپل (یعنی په حالت خپل چه شرک او معصیت دی) چه بیشکه زه هم عمل کونکی یم په حال خپل (چه توحید او طاعت دی) ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه راځی ده ته عذاب چه رسوا کوی هغه او (وبه پیژنئ) هغه څوک چه دروغ ویونکی دی، او انتظار کوئ (د عاقبت خپل) بیشکه زه هم له تاسی سره انتظار کوونکی یم د عاقبت خپل

تفسیر: یعنی ښه ده تاسی پر خپل ضد او عناد ټینګ اوسئ! زه د پاک الله په توفیق سره د هدایت پر لاری ثابت قدم یم عنقریب تاسی ته به ښکاره شی چه له موږ څخه کوم یوه ته د الله تعالیٰ عذاب رسیږی؟ او رسوا کوی ئی؟ او کوم یو دروغجن ثابت کیږی؟ اوس موږ او تاسی دواړه آسمانی فیصلی ته ګورو او انتظار کوو.

وَلَمَّا جَاۗءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ
ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ۹۴ ۙ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ۭ اَلَا
بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ۹۵

او کله چه راغی امر (حکم، عذاب) زموږ نو خلاص کړ موږ شعیب او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله او ونیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ (په کفر سره) غږ سخت (د جبریل) نو ګهیځ (سحر وختی) وګرځیدل دوی (تول) په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پراته پر زنګنونو خپلو. (داسی تباه شول) لکه چه نه وو اوسیدلی په دغو کورونو کښی (پخوا له دی نه)، خبردار شئ واورئ لری والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدین ته لکه چه لری او هلاک شول ثمودیان (چه دواړه په صیحه سره هلاک شول)

تفسیر: دلته د حضرت شعیب علیه السلام د قوم په صیحه (سخته چغه) سره هلاکیدل مذکور دی.

او په «الاعراف» کښې د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزله سره وژلی شوی دی، او د «الشعرآء» په سورت کښې «عذاب یوم الظلة» راغلی دی چه مطلب ئې دا دی د عذاب وریځ لکه سایوان پر دوی محیطه شوی وه ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی چه دغه دری واړه عذابونه د دی قوم په حق کښې سره جمع شوی ؤ بیا په هر صورت کښې د هغه ځای په سیاق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی. په «الاعراف» کښې ؤ چه هغو خلقو شعیب علیه السلام ته وویل چه مونږ تاسی او ستاسی ملګری له دغی خپلی ځمکی څخه وباسو نو هلته ئې درونوده چه له هغی ځمکی څخه چه تاسی مسلمانان تری وباسئ، د همغی ځمکی د زلزلی له اثره به ووژلی شئ. کله چه دلته د هغو د سختو بې‌ادبیو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه ئې د هغه په مقابل کښې د آسمان «صیحی» یعنی سختی چغی ذکر وفرمایه، ګواکی د الله تعالیٰ د عذاب په یوی چغی کښې د هغو ګرد (تول) شورماشور او ویناوی ورکی شوی. د «الشعراء» په سورت کښې د دوی دغه قول نقل کړی دی ﴿ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴾ یعنی که ته رښتینی ئې، نو پر مونږ باندی د آسمان یوه ټوټه راوغورځوه! نو د هغه په مقابل کښې د «عذاب یوم الظلة» تذکره وفرمایله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ (په ښکاره نهو) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته او متابعت وکړ دغو (مشرانو) د امر (حکم) د فرعون، حال دا چه نه ؤ حکم د فرعون برابروونکی پر سمی لاری.

تفسیر: له نښو څخه غالباً معجزات او هغه (۹) نښی مرادی دی چه د هغو ذکر په ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ ﴾ کښې شوی دی. د هغو له منځه د عصاء معجزه ئې چه نهایته ظاهره او قاهره معجزه وه شاید «سلطان مبین» یعنی واضح سند فرمایلی وی، یا له «سلطان مبین» څخه هغه روښانه دلائل مراد دی چه موسیٰ علیه السلام هغه د فرعون په مخ کښې د الله تعالیٰ د وجود او توحید او نورو په متعلق وړاندی کړی ؤ. چه د هغو ذکر په نورو مقاماتو کښې راځی، او ممکن دی چه له «سلطان مبین» څخه د هغه لغوی معنی مراد وی یعنی ښکاره بری یا ظاهره غلبه ځکه چه د فرعونیانو په مقابل کښې حضرت موسیٰ علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین څو څو کرته حاصله شوی ده. یعنی سره د ښکاره او واضحو نښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالیٰ د نبی علیه السلام خبره وانه وریده، او د همغه الله د دښمن فرعون پر حکم به ئې تګ

او عمل کاوه حال دا چه د فرعون هیڅ یوه خبره داسی جوته او صحیحه نه وه چه د هغی په قبلولو سره انسان نیکی او ښیګڼه (فائده) حاصله کړی شی.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

مخکښی به شی (دغه فرعون) د قوم خپل په ورځ د قیامت کښی نو ننه به باسی هغوی په اور کښی، او بد ځای د ورتلو (د دوی هغه) دی چه وروستل شی دوی (هغه ته چه اور دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه فرعون دلته په کفر او تکذیب کښی د دوی امام او قائد ؤ په قیامت کښی به هم د هغو امام او قائد وی. هغو خلقو چه په دنیا کښی د ړندو پشان د فرعون تقلید کاوه دوی به د ده تر شا تر اخری منزل (جهنم) پوری ورسیږی، دا همغه کنده ده چه هلته به د یخو اوبو په ځای دیر سوځوونکی ایری کوونکی اور وررسیږی.

وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

او وروسی لګولی شوی دی په دغه دنیا کښی لعنت او په ورځ د قیامت (هم)، بد انعام دی (هغه چه دوی ته) ورکړی شوی (دی).

تفسیر: یعنی تر څو چه دنیاوی خلق به پر فرعون او فرعونیانو لعنت لیږی بیا په قیامت کښی د ملائکة الله او اهل‌الموقف له لوری به هم پر دوی لعنت وریږی. الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پرله پسی جریان لری او هیڅ به تری نه بیلیږی. ګواکی استهزاء دغه یو انعام دی چه د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ ۖ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾

دا (تیری شوی خبری) له (جملی د) احوالو د قریو دی چه بیانوو مونږ هغه پر تا باندی چه ځینی له هغو قریو ولاړی دی (کندوالی د دوی او اهل ئی هلاک دی) او ځینی ئی ریبلی شوی دی (سره د اهل خپل لکه کښت (فصل) چه په لرونو سره ریبلی شوی وی).

تفسیر: یعنی د هغو قومونو قصی چه مونږ تاسی ته درواورولی چه په څه شانی هغوی د انبیاؤ

علیهم السلام تکذیب او له هغو سره ئی بی ادبی او سپین سترګی وکړه؟ او بیا څرنګه تباه شول؟ د هغوی ځینی کلی اوس هم ودان دی لکه مصر چه د فرعون دارالسلطنت ؤ، او ځینی وران شوی دی مګر د هغوی څه کندوالی لا پاتی دی لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښی هم د دنیا له مخی بیخی لری او ورکی شوی دی.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَمَآ اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِيْ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَّمَّا جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۭ وَمَا زَادُوْهُمْ غَيْرَ تَتْبِيْبٍ ﴿۱۰۱﴾

او ظلم نه ؤ کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) ولیکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هیڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو خدایانو د دوی هغه چه بلل به دوی غیر له الله (او د هغوی عبادت به ئی کاوه) هیڅ شی (د عذاب) کله چه راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو خدایانو دوی ته (هیڅ شی) غیر له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چه د ظلم وهم پری وشی، کله چه دوی د جرائمو په ارتکاب کښی له حده تیر شول، او په دغه دول (طریقه) ئی خپل ځانونه علی رؤس الاشهاد د سزا وړ (لائق) او مستحق وګرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو. بیا وګورئ پر هغو باطلو معبودانو چه دوی ډیر داده او مطمئن وو او له هغو څخه ئی لوی توقعات او امیدونه درلودل (لرل) هغوی هم د داسی سختو مصیبتونو په وقت کښی د دوی هیڅ پکار وره نهغلل. باطل معبود ئی څه پکار ورغی؟ بالعکس د دوی د هلاک سبب وګرځید. کله چه دغو مشرکانو دغه باطل معبودان د نفعی او ضرر خاوندان وګڼل او امیدونه ئی تری وکړل او نذرونه ئی ور وړاندی کړل، سجدی، تعظیمونه او سلامونه ئی ورته کول نو دغه بده ورځ ئی ورپه برخه شوه. د انبیاؤ علیهم السلام او نورو په تکذیب کوم عذاب چه دوی ته رسیدونکی دی د شرک او بت پرستی عذاب لا پر هغه عذاب زیات او مزید دی.

وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۭ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ ﴿۱۰۲﴾

او پشان د هم دغو (نیولو) نیول د رب ستا دی کله چه ونیسی الله اهل د قریو حال دا چه دا (اهل د قریو کافر) ظالم وی، بیشکه نیول د الله ډیر دردناک سخت زورور دی.

تفسیر: یعنی ظالمانو ته تر ډیره حده او اندازی پوری مهلت ورکاوه کیږی کله چه په هیڅ ډول (طریقه) له خپلو هغو بدو چارو څخه لاس وانخلی نو تر مری ئی نیسی او خفه کوی ئی. که مجرم وغواړی چه لږ څه ربړ (زحمت) او تکلیف راورسیږی یا له دغه مصیبت او جنجال څخه خپل ځان وژغوری (وساتی) نو دغه خیال ئی محال او جنون دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾

بیشکه په دی (مذکوره ؤ قصو) کښی خامخا ډیر عبرت دی دپاره د هغه چا چه ویریږی له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قیامت داسی یوه ورځ ده چه جمع به کړی شی په دی کښی تول خلق او دا ورځ ده چه حاضر به شی ورته تول مخلوقات

تفسیر: یعنی هر کله چه په دنیا کښی چه دارالعمل دی پر شرک او کفر او د انبیاؤ پر تکذیب سختی سزاوی ورکولی کیږی، نو دغه د دی خبری د معلومولو نښه ده چه په آخرت کښی چه خالص (دارالجزاء دی) څومره سختی سزاوی به وررسیږی؟ او د ژغورنی (بچ کیدو) صورت به ئی څه وی؟ هغه عقلمن سړی ته چه د خپل انجام او خاتمی په فکر او اندیښنی کښی وی. او تری ویریږی په دغه خیز کښی لوی عبرت او نصیحت دی. یعنی د ګردی (تولی) دنیا فیصله په یوه وقت کښی په هغه ورځ کښی کیږی چه تول اولین او آخرین سره تول شی او هیڅ یو تن به غیر حاضر پاتی کیدی نشی ګواکی د الله تعالیٰ جل جلاله په حضور کښی د وړاندی کیدلو لویه او وروستنی موقع به هم دغه ورځ وی.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مګر دپاره د پوره کیدلو د نیتی معلومی (په نزد د الله)

تفسير: يعني د الله تعالىٰ په علم کښې کوم ميعاد چه مقرر دی هغه ضرور پوره کيدونکی دی. او بيا هغه لويه ورځ راتلونکی ده. له دغه تاخير څخه داسی مه اټکل کوئ چه دغه خبری محض فرضی او وهمی خبری دی (العياذ بالله).

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

په هغه وقت کښې چه راشی (هيبت د) قيامت نه کوی خبری هيڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو ځينی له دغو خلقو به بدبخته او (ځينی به) نيکبخته وی.

تفسير: يعني هيڅوک به هغه خبره چه مقبوله او نافعه هم وی، بی د الله تعالىٰ له اذنه او حکمه نشي ويلی. او د محشر په ځينو مواقفو کښې خو مطلقاً يو حرف هم بی له اذنه او اجازی له خولی نشی ايستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۖ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

نو هر څه هغه کسان چه بدبختان شوی دی نو په اور کښې به وی. وی به هغوی ته په هغه اور کښې جگ (وچت) سخت غږ او ټيټ نرم غږ (لکه د خرو). هميشه به وی دوی په دغه اور کښې څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه بوځی له سعيره زمهرير ته)، بيشکه رب ستا کوونکی دی (په کمال د قدرت سره) د هر هغه کار چه اراده وفرمائی (له اقسامه د تعذيب). او هر څه هغه کسان چه نيک بختان شوی دی نو په جنت کښې به وی هميشه به وی په هم دغه جنت کښې تر څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه ئی بوځی رضوان او

لقاءالرحمٰن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بی انتهاء (بلا انقطاع).

تفسیر: د دغو آیتونو دوه معنی کیدی شی. یوه دا چه هومره مدت چه آسمان او ځمکه په دنیا کښی پاتی وی، تر همغه مدت پوری اشقیاء په دوزخ کښی او سعداء په جنت کښی اوسیږی. مګر هغه چه د زیادت اراده وکړی رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی. ځکه کله چه مونږ له طویلو څخه د طویلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاؤ خوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت هم دغه په خیال کښی راځی.·. نو ځکه ﴿مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کښی د دوام د مفهوم د اداء کولو دپاره ویلی کیږی. باقی د دوام او ابدیت اصلی مدلول چه ورته لامحدوده زمانه شائی وویلی شی نو هغه د پاک الله د هغه لامتناهی علم سره مختص دی چه هغه ئی په ﴿مَاشَآءَ رَبُّكَ﴾ سره اداء فرمایلی ده. د آیت دوهمه معنی دا کیدی شی چه د ﴿مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخیست شی یا له آسمانه او ځمکی څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شی، لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم ٤٨ آیت ٧ رکوع) مطلب ئی داسی شو چه اشقیاء په دوزخ کښی او سعداء په جنت کښی تر هغه وقت پوری اوسیږی چه د آخرت ځمکه او آسمان باقی وی. یعنی همیشه مګر که اراده ئی وکړی رب ستا نو موقوفوی ئی لیکن دا اراده ئی نه کیږی او محال وقوعی ده ځکه چه د جنتیانو او د دوزخیانو خلود هم د پاک الله په مشیت او اختیار کښی دی، مګر خپله دغه اراده ئی لا له پخوا څخه فرمایلی ده چه د کفارو او مشرکینو عذاب، او د اهل‌الجنت ثواب له سره موقوف کیدونکی نه دی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنَ النَّارِ﴾ د البقرة آیت ١٦٧ (۲۰) رکوع او ﴿يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنْهَا﴾ د المائده آیت ۳۷ ٦ رکوع او ﴿لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ﴾ د البقرة آیت ١٦٢ (۱۹) رکوع او ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ﴾ ٥ جزء د النساء ١١٦ آیت ۱۸ رکوع، او پر هم دغه د ګرد (تول) اهل الاسلام اجماع ده زمونږ د زمانی ځینی تش په نامه سره مفسرین هغه څه چه د ده په خلاف ئی لیکلی دی، هغه خو یا ضعیف او موضوع روایات دی. یا غریب او مؤول روایات دی. یا ځینی هغه آیتونه او احادیث دی چه د هغو پر مطلب د لند کتلو او خراب پوهیدلو لامله (له وجی) غلط پوهیدلی شوی دی. که الله تعالیٰ توفیق راسره مل کړ، او د مستقل تفسیر د لیکلو وار راغی نو پر دی به مفصل کلام وکړو. د اختصار له سببه دلته د څه لیکلو موقع نشته. پاتی شوه د «**عصاة الموحدين**» مسئله یعنی هغه مسلمانان چه د خپلو ګناهونو لامله (له وجی) په دوزخ کښی غورځولی کیږی (العیاذ بالله) نو د هغوی په متعلق صحیحو احادیثو مونږ د پاک الله پر مشیت مطلع کړی یو چه یوه ورځ هرومرو (خامخا) دی له دوزخ څخه ایستلی کیږی او جنت ته رسول کیږی. ولی له جنته هیڅ یو جنتی د باندی نه ایستل کیږی. شائی په هم دی لحاظ د جنتیانو په ذکر کښی ﴿عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ﴾ او د اشقیاؤ په ذکر کښی ﴿اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ﴾ ارشاد فرمایلی وی، څو

معلوم شي چه ځينې اشقياء به له دوزخه ايستل کيږي. مګر هيڅ يو سعيد به له جنته نه ايستل کيږي.

تنبيه: په «الا ما شاء ربک» سره ئې تنبيه فرمايلې ده چه د پاک الله په هميشه پاتې کيدلو او د مخلوق په هميشه پاتې کيدلو کښې فرق شته. د کوم مخلوق هميشه پاتې کيدل من کل الوجوه د پاک الله پر مشيت موقوف دي. الله تعالىٰ هر وقت چه وغواړي فناء کولې ئې شي. او هم دا ئې راوښودله چه جزا او سزا ورکول دواړه د الله تعالىٰ د اختيار او مشيت تابع دي او د «اريه سماج» او د نورو له عقيدې سره موافق الله تعالىٰ پر هغه نه دی مجبور.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَآءِ ۚ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُهُم مِّن قَبْلُ ۚ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

پس مه کيږه ته (يعنې نه دې شي امت ستا) په شک کښې له هغو بتانو چه عبادت ئې کوي دغه کسان، نه کوي عبادت دوی مګر لکه چه عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دې نه)، او بيشکه چه مونږ پوره ورکوونکي يو دوی ته د برخې د دوی (له عذابه) بې له نقصانه (کامله تامه).

تفسير: يعنې د دومره مخلوقاتو د شرک او بت پرستۍ پر لاره لويدل، او تر اوسه پورې د دوی په سزا نه رسيدل، داسې يو شی نه دی چه پرې انسان وغوليږي او په شبهه کښې ولويږي دغه خلق د خپلو پلرونو او نيکونو په بې اساسه تقليد کښې مشغول او لګيا دي هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځي؟ يقينا دغو ټولو ته په آخرت کښې پوره سزا وررسيږي چه پکښې هيڅ زيادت او نقصان به نه وي. ګواکې د «غير منقوص» لفظ د «عطآء غير مجذوذ» په مقابل کښې ايښې شوی دی. بعض مفسرين وائي چه په دنيا کښې د رزق او نورو کومه برخه چه مقدره ده، هغه پوره ورسيږي. بيا د شرک پوره سزا هم مومي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾

او خامخا په تحقيق ورکړې ؤ مونږ موسىٰ ته کتاب (توريت) نو اختلاف وکړ شو په دغه (توريت) کښې، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چه ړومبی شوی ؤ

له ربه ستا (د تاخير د جزا تر قيامته پورى) نو خامخا فيصله به شوى وه په منځ د دوى كښى (په دنيا كښى)، او بيشكه دوى خامخا په شک كښى دى له دى (قرآنه) پراته دى په داسى شک كښى چه غورځوونكى د زړونو دى په اضطراب كښى)

تفسير: موسىٰ عليه السلام ته ئى كتاب وركړ، او راوئى ليږه، نو بنى‌اسرائيلو پخپلو منځونو كښى اختلاف سره وكړ. ځينو هغه ومانه او ځينو ترى سر وغړوه لكه چه نن ورځ د لوى قرآن په نسبت هم داسى اختلاف د انسانانو په منځ كښى شته. بيشكه چه پاک الله د دى خبرى قدرت درلود (لرلو) چه دغو اختلافاتو او تفريقونو ته موقع ور نه كړى. يا د هغه له پيدا كولو څخه وروسته د ګردو (تولو) مكذبينو فورى استيصال او تولى جګړى له يوى مخى لرى كړى. مګر د ده تكوينى حكمت د دى خبرى اقتضاء ونه كړه يوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرره او تاكلى (مقرر كړى) شوى ده چه انسان ته ئى تر يوه خاص حد پورى د كسب او اختيار آزادى او خپلواكى وركړى ده، او د امتحان په ميدان كښى ئى خوشى كړى دى، او ورته ګورى چه دى په كومه لاره درومى؟ آيا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول (طريقه) سره پيژنى، او د پاک الله د رحمت او كرامت وړ (لائق) او مستحق ګرځى؟ كه كږه لاره غلطه چاره ځان ته غوره كوى او د صحيح فطرت لارښوونى ته څه اهميت نه وركوى او خپل ځان د الله تعالىٰ د غضب او سخط مظهر ګرځوى ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ د هم دغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسى ايښى شوى دى چه دى د نيكى او بدى. په اختيارولو كښى بالكل مجبور او مضطر نه وى. نو د دغه لازمى نتيجه دا ده چه په دنيا كښى د خير او شر او د نيكيو او بديو مقابله يو له بل سره جارى او تل ارتباط ولرى چه وروسته د دوى له منځه مغضوب او مرحوم سره بيل كړل شى خو د ﴿ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ﴾ سره د ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴾ والا خبره هم پوره شى. غالباً دا هغه لفظ دى كه ئى نه وى فرمايلى نو د ګردو (تولو) اختلافاتو خاتمه به بيخى يو ځلى سره كيده. عامو خلقو ته د دغو خبرو د حكمتونو د نه پوهيدلو لامله (له وجى) په شک كښى لويدلى دى. چه وروسته له دى نه به هم د دغو اختلافاتو فيصله سره كيږى كه نه؟

وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

او بيشكه هر فرقه (د مؤمنينو او د كافرينو) ځنى قسم دى چه خامخا پوره به وركړى دوى ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوى، بيشكه چه الله پر هغو كارونو چه كوى (ئى) دوى ښه خبردار دى.

تفسير: يعنى تراوسه پورى هغه وقت نه دى راغلى چه د هر يوه د عمل پوره جزاء او سزاء وركړه

شي او د هغو د استيفاء مراتب اجراء شي. ليکن کله چه وقت ئی راشي نو يقيناً د يوی يوی ذری حساب به هم وکړی شی نه ښائی چه د عذاب له تاخيره داسي وپوهيدی شي چه هغه ستاسی له اعمالو څخه خبردار نه دی.

ځينی مفسرين وائی چه «لما» په اصل کښی «لمن ما» ؤ. چه لام ئی قسميه او «من» ئی جاره او «ما» ئی موصوله ده يعنی «والله لمن» «الذين» بيا دا نون ميم شو. نو دری ميمه جمع شول. نو ړومبی تری حذف شو.

فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا۟ ۚ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

نو مستقيم او ثابت اوسه لکه چه حکم کړی شوی دی تاته او (هم مستقيم او ثابت دی اوسی) هغه څوک چه توبه ئی ايستلی ده لتا سره او مه تيريږئ له حده، بيشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه ليدونکی (بينا) دی.

تفسير: يعنی ته د دغو مشرکينو په جګړو او دعواؤ او دنګلونو کښی خپل ځان مه غورځوه ښائی چه تاسی او هغه مسلمانان چه له کفره او شرکه او نورو څخه ئی توبه ايستلی ده او ستاسی رفاقت او ملګرتوب ئی غوره کړی دی او د پاک الله په لوری ئی په صدق سره رجوع کړی ده، د الله تعالیٰ پر احکامو په نهايت ميرانی (بهادرئ) او استقلال او استقامت سره تل ټينګ او کلک ولاړ اوسئ! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبليغ او نورو ګردو (تولو) شيانو کښی له افراطه او تفريطه بيل اوسئ! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهی (روان) شئ! په هيڅ يوی معاملی کښی د افراط او تفريط خوا مه نيسئ او له شرعی حدودو د باندی مه وځئ! او يقين ولرئ! چه الله جل وعلا هره شيبه (لحظه) ستاسی اعمالو ته ګوری.

وَلَا تَرْكَنُوٓا۟ إِلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ فَتَمَسَّكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾

او مه مائليږئ تاسی (په دوستی سره) په طرف د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی دی نو وبه رسيږی تاسی ته اور (د دوزخ) حال دا چه نه به وی تاسی ته پرته (علاوه) له الله هيڅ دوستان (چه ومو ساتی له عذابه) بيا به ونه کړه شی درسره مرسته (مدد).

تفسير: پخوا په «ولا تطغوا» کښې ئې له حده د باندې او بهر وتلو څخه منع کړې وه. اوس دا راښيي چه هغو ظالمو خلقو (له حدودو وتونکو کسانو) ته نه ښائي چه د تاسې لږ ميلان، رجحان او نوروې د دوی له موالاتو، مصاحبتو، تعظيمو، تکريمو، مدحو، او ثناؤ، ظاهري تشبهو، د عمل اشتراک او له هرې خبرې څخه حسب‌المقدور محترز او حتی‌الامکان مجتنب اوسئ! نه چه دغه د اور لمبه تاسې ونه نغاړي. بيا ما سواء د الله او د رسول الله تاسې ته بل هيڅوک مدد نشي رسولی او نه د الله تعالیٰ له لورې به تاسې ته مدد دررسيږي.

وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾

او قائم کړه (سم ودروه سره له تولو حقوقو په ترتيب) لمونځ په دواړو طرفونو د ورځې او په ساعاتو له شپې (چه نژدې وي ورځې ته)، بيشکه چه نيکی (پنځه وقته لمونځ) لرې کوي بدی (کوچنی (واړه) گناهونه)، دغه (فرمان او وعده) پند دی دپاره د پند قبلوونکو

تفسير: ظالمانو ته سر مه ټيټوئ! بلکه وحده لاشريک له الله ته خپل سرونه ښکته کړئ! يعنی صباح، ماښام، او د شپې په تياره کښې په خشوع او خضوع سره لمونځونه اداء کوئ! چه همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو ډيره لويه ذريعه ده.

تنبيه: د ورځې د دوه طرفونو يعنی طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دي يا يو طرف فجر او بل طرف مغرب کيښود شي چه هغه هم بالکل له غروب سره متصل وي. او د ځينو اسلافو په نزد په دغه کښې فجر، ظهر، او عصر درې واړه لمونځونه داخل دي. گواکې ورځ ئې په دوو برخو سره ويشلې ده چه ړومبی برخه ئې فجر او وروستنی برخه ئې چه له نصف النهار څخه شروع کيږي او په غروب ختميږي د ظهر او عصر دواړه لمونځونه شميرلي دي له «وزلفاًمن اليل» څخه فقط عشاء يا مغرب او عشاء دواړه مو مراد دي «ابن کثير رحمة الله عليه» دغه احتمال ليکلی دی چه له «طرفی النهار» څخه فجر او عصر او له «وزلفاً من اليل» څخه به تهجد مراد وي. ځکه د اسلام په ابتدا کښې هم دغه درې واړه لمونځونه فرض شوي ؤ وروسته د تهجد فرضيت منسوخ شو. او د پاتې دوو سره د درې نورو وقتونو تزئيد وکړ شو والله اعلم.

﴿ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ﴾ بيشکه چه نيکی پنځه وقته لمونځ لرې کوي بدی واړه گناهونه، دغه فرمان او وعده پند دی دپاره د پند قبلوونکو په ياد ساتونکی) يعنی د لمونځونو قائمول د الله تعالیٰ يادونه ده لکه چه په بل ځای کښې ئې فرمايلي دي ﴿ وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ لِذِكْرِي ﴾ يا دا

مطلب چه د ﴿ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ﴾ ضابطه د یاد کوونکو دپاره د یادونې ځیز دی، چه ښائی له سره ونه هیراوه شی ځکه له دی ځنی مؤمن ته د نیکیو په لوری خاص ترغیب کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی «نیکی پر دری دوله (قسمه) بدی لری کوی. هر څوک چه نیکی کوی د هغه بدی معافیږی. او هر هغه چه نیکی ځان ته غوره کوی د بدی عادت تری لری کیږی. او په هر ملک کښی چه د نیکیو رواج وی هلته هدایت راځی او ګمراهی تری لری کیږی. لیکن په دغو دری واړو کښی ښائی چه وزن ئی غالب وی. هومره چه خیری وی هومره صابون».

﴿ وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾ ﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه چه الله نه ضائع کوی ثواب د نیکی کوونکو.

تفسیر: په قرآن کریم کښی له غور کولو ښخه ظاهریږی چه د الله تعالیٰ په امداد او اعانت حاصلولو کښی دوو شیانو ته خاص دخل دی: صلوٰة او صبر ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ ﴾ د البقرة آیت ۱۵۳ ۱۹ رکوع. دلته ئی هم وروسته له صلوٰة نه د صبر حکم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی چه مؤمن دی د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی مستقیم اوسی. او د هیڅ درد او رنځ پروا دی ونه کړی، نو هلته د الله تعالیٰ مرسته (مدد) او نصرت ورحاصلیږی د ده په لوی دربار کښی د هیڅ یوی نیکی اجر نه ضائع کیږی. بلکه زیات له اندازی ښخه هم وررسیږی.

﴿ فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ ﴾

نو ولی نه ؤ (یعنی نه ؤ) له اهله د هغو زمانو چه وو پخوا له تاسی نه خاوندان د فکر او عقل چه منع کول ئی (خلق) له (کولو د) فساد په ځمکه کښی (چه عذاب پری نه وو راغلی) مګر چه منع وکړه لږ له هغو خلقو نه چه خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانیو ښخه (ځکه چه نهی عن المنکر به ئی کول) او متابعت وکړ هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ (په فساد یا ترک د نهی سره) د هغی لاری چه آسوده کړی شوی وو دوی په هغی

کښې او وو دوی ګنهکاران کافران

تفسیر: د پخوانیو امتونو حال ئې راواوروه او مونږ محمدی امت ته ئې ترغیب او تشویق راکړ چه په مونږ محمدیانو کښې «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» کوونکی ښائی چه ډیر وی پخوانی اقوام ځکه تباه او فنا شول چه په عمومی ډول (طریقه) سره خلق د عیش او عشرت په نشو کښې مست او بی خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کښې معتاد (روږدی) شول او هغو لویو بااثرو سړیو چه په دوی کښې لږ څه د خیر اثر باقی ؤ، د دغو منکرانو له ممانعته سترګی پټی کړی او هیڅ به ئې ورته نه ویل، او په دی ډول (طریقه) له کفر او طغیانه او ظلمه او عصیانه د دنیا اخلاقی حالت داسی خراب شوی و چه د هغه اصلاح کوونکی هیڅوک نه ؤ څو تنو شمیرلیو شویو سړیو اګر که د «امر بالمعروف» دپاره خپل غږ پورته کړ. مګر په نغاره خانه کښې څوک د طوطی غږ اوریدی شی. نتیجه ئې داسی شوه چه منع کوونکی له عذابه محفوظ پاتی شول، او نور ګرد (تول) قوم سره تباه او فنا شول، حضرت شاه صاحب لیکی «که د نیکانو غلبه وی نو قوم به نه هلاکیده، ځرنګه چه لږ وو نو دوی پخپله نجات وموند» په صحیح حدیث کښې دی «کله چه د ظالم لاس له ظلمه وانه خیست شی او منع ئې ونه کړی، او خلق «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» ترک کړی او پریږدی نو قریب دی چه الله تعالیٰ داسی یو عمومی عذاب نازل کړی چه هیڅوک تری نه خلاصیږی العیاذ بالله حاصل دا چه واوریٔ خبردار شیٔ ای مرحومه محمدی امته چه سبب د اهلاک د تیرو امتونو چه مذکور دی په دی سورت کښې (۱) کفر (۲) ظلم (۳) اشتغال په مقتضیاتو د نفس (٤) ترک د نهی له منکراتو دی، نو ښائی چه تاسی ځان وساتیٔ له دغو ځلورو څخه اخته او مبتلا نشیٔ په استیصال او بیخ کښې سره.

مملکت سره له کفره پاتی کیږی د تیری او ظلم له لاسه ورانیږی

مسلمان ته تل په کار دی عدل نیاو تل هواد له عدله نیاوه ودانیږی.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا مُصْلِحُوْنَ ﴿١١٧﴾

او له سره نه دی رب ستا، (اراده کوونکی د دی) چه هلاک کړی (اهل د) قریو په ظلم کفر سره حال دا چه وی اهل د دغو قریو (نیکان مؤمنان) مصلحان.

تفسیر: یعنی د هغو ښارونو او کلیو خلق چه خپل حالت ښه کړی او د اصلاح په لوری متوجه شی او نیکی ته رواج ورکړی او د ظلمه او فساده ځانونه وژغوری (وساتی)، نو د قدوس الله شان

دا نه دی چه خامخا دوی بالجبر ونیسی او هلاک ئی کړی. عذاب هلته نازلیږی چه خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کښې له حده تیر شی.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ ٱلنَّاسَ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾

او که اراده فرمایلی وی رب ستا نو هرومرو (خامخا) به ئی ګرځولی ؤ دا خلق تول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت طوعاً) او همیشه به وی دوی اختلاف کوونکی (په دین کښې). مګر هغه څوک چه رحم پری وفرمائی رب ستا (او له اختلافه ئی وساتی)، او دپاره د دی (اختلاف او رحمت) پیدا کړی دی الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چه خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګډ.

تفسیر: یعنی لکه چه څو ځلی پخوا له دی نه لیکلی شوی دی د الله تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه ګرده (توله) دنیا یو شانی پر یوی لاری برابره کړی، نو ځکه د حق په قبلولو او نه قبلولو کښې همیشه اختلاف دی. او اختلاف به وی. مګر فی‌الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکی هغه کسان دی چه هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوی. که د فطرت سلیمه سره ګرد (تول) سم تلل نو هیڅ اختلاف به په منځ کښې نه پیدا کیده. نو ځکه ئی په ﴿ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ﴾ سره تنبیه وفرمایله چه پر هغه کسانو چه الله تعالیٰ د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی. هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنیٰ دی ﴿ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ﴾ الآیة ـ او دپاره د دی اختلاف او رحمت پیدا کړی دی الله دوی یعنی د دنیا له پیدا کیدلو څخه هم دغه غرض دی چه د الله تعالیٰ د هر قسم د «جلالیه ؤ» او «جمالیه ؤ» صفاتو ظهور وشی نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروری شو. څو یو جماعت خپل لوی څیښتن (مالک) ته خپله وفاداری او اطاعت ورڅرګند کړی. او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وګرځی چه د «الا من رحم ربک» مصداق دی. او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالیٰ د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شی، او د حبس دوام سزا وګالی (برداشت کړی) او پر هغو باندی د الله جل جلاله هغه خبره پوره شی چه «لاملئن جهنم من الجنة والناس اجمعین» دی. په هر حال د دغی دنیا د خلقت تشریعی مقصد عبادت دی «وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون» (۲۷ جزء د الذاریات ۵۶ آیت ۳ رکوع) او تکوینی غرض ئی دا دی چه د

تشریعي مقصد پخپل کسب او اختیار سره پوره کوونکي، او پرېښودونکي دواړه جماعتونه داسې موجود وي چه د الله تعالیٰ د جمالیه ؤ او جلالیه ؤ یا په نورو الفاظو د لطف او د قهر مظهر وګرځېدی شي.

د قدرت په ګارخانه کښې ګافران هم پکارېږي
څوک به سوځي په دوزخ کښې که لهب او بوجهل نه ؤ

د اغزو ګلانو دواړو زرغونتیا مو ده پکار
چه کارغان پر اغزو کېني، بلبل ګل ته کړي چغهار

بیا د لطف او کرم مظاهر هم د خپل مدارجو له استعداده او د عمل په اعتبار مختلف دي.

د ګلانو دول دول ډېر ښائسته کړي باغ اطراف
ننداري د دنیا کېږي، په جګړو په اختلاف

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

او دا ټول (محتاج الیه) اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تیرو رسولانو هغه چه کلکوو قوی مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزئید د یقین سره) او راغلي دي تاته په دغو اخبارونو کښې حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه دپاره د مؤمنانو.

تفسیر: پاس د ډیرو انبیاؤ او رسولانو قصي مذکوري شوي. اوس د سورت په خاتمه کښې د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمائي یعني د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له آوریدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کېږي. او محمدي امت ته داسي تحقیقي خبري معلومیږي چه پکښې د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته. انسان کله چه آوري چه زما نور نوعي ابناء په پخوانیو زمانو کښې په دغه او هغه جرم سره هلاک شوي دي، نو د هغوي څخه د ځان ساتلو په فکر کښې لوېږي او کله چه ګوري چه د هغې لاري له غوره کولو څخه هغو ړومبنیو اقوامو نجات موندلی دی نو طبعادي هم هغه لوري ته ځغلي. فيالحقیقت په لوی قرآن کښې د قصصو برخه دومره مؤثره او مذکره واقع شوي ده چه د هغو له اوریدلو څخه هر هغه انسان چه لږ څه د آدمیت څه اجزا پکښې وي او د پاک الله لږ څه خوف او درد په زړه کښې ولري. نو هرومرو (خامخا) متأثر کېږي. باقي د قصصو یا د نورو مضامینو د تکرار په نسبت چه په پاک قرآن کښې لیدل کېږي مولٰینا شبیر احمد عثماني د «القاسم» د رسالي په ابتدائي دوره کښې یو مستقل مضمون لیکلی دی شائقین دي هغه ولولي.

وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانتَظِرُوا إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

او ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ایمان نه راوړی چه عمل وکړئ پر ځای خپل (په حال د شرک خپل)، بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (په حال خپل چه اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو (عاقبت د کار ته).

تفسیر: په هم دغه مضمون یو بل آیت هم په هم دی سورت کښی تیر شوی دی مطلب ئی دا دی که تاسی زما خبره نه منئ، نو ښه خو به دا وی چه تاسی پخپل هم دغه ضد او عناد باندی تینګ ودریږئ زه هم پر خپل ځای تینګ او مستقیم ولاړ یم. او هم تاسی ماته د دهر د حوادثو په انتظار کښی یئ نو زه هم د تاسی د بدی خاتمی منتظر یم په څو ورځو کښی به درښکاره شی چه دغه د ظلم سپینه اوښه د کوم یوه د کور په مخکښی چو کیږی؟ ﴿وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د اسمانونو او (په پټو د) ځمکی (هم) او خاص هم ده ته بیرته ګرځولی شی امر (کار د بندګانو) ټول نو عبادت کوه د الله (چه مرجع د ټولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا بی‌خبره د هغو کارونو څخه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی تاسی د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کیږئ! او په خپل تبلیغ او دعوت کښی لګیا اوسئ! او د دوی فیصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چه تری د ځمکی او آسمان هیڅ یوه پټه او ښکاره او وړوکی او لویه خبره نه ده پټه، او د ګردو (ټولو) معاملاتو بیرته ورتګ او رجوع هم ده ته کیږی نو هلته به دوی ګرد (ټول) سره وپوهیږی چه څرنګه په خبط او خطاء کښی لویدلی او سخت تیروتلی دی تاسی خو د زړه له کومی په اخلاص او عقیدت سره د پاک الله په اطاعت او عبادت کښی مشغول اوسئ! او یواځی د هم ده په اعانت، اعتماد او

توکل وکړئ! ځکه چه الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه ؤ اعمالو څخه بی خبر نه دی او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره وکړی. په حدیث کښی راغلی دی چه لويو اصحابو رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين سؤال وکړ «یا رسول الله! پر تاسی د زوړتوب آثار ډیر ژر راښکاره شول؟» رسول الله مبارک وفرمایل «**شیبتنی هود واخواتها** د هود سورت او د ده نورو خویندو په زوړتوب کښی اچولی یم» هغه آیت چه زمونږ پاک رسول ئی ډیر زهیر او سپین ږیرتیا ته نژدی کړی دی دا دی ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

رزقنا الله سبحانه وتعالیٰ الاستقامة علیٰ دینه وسنة نبیه صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله الکرام واصحابه العظام

تمت سورة «هود».

سورة يوسف مكية الا الآيات ۱، ۲، ۳، ۷ فمدنية وهی (۱۱۱) آية
و (۱۲) رکوعا عدد تلاوتها (۱۲) وعدد نزولها (۵۳) نزلت بعد سورة هود

د «يوسف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱ ؤ ۲ ؤ ۳ ؤ ۷ آیتونه چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری. په تلاوت کښی (۱۲) او په نزول کښی (۳۵) سورت دی وروسته د یونس له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓر ۚ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿١﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾

دا (مخکښی آیتونه چه لوستی کیږی) آیتونه دی د کتاب واضح (چه د هغه من عندالله توب بالکل واضح دی او پر هغو احکامو او شرائعو یا مواعظو چه هغه مشتمل دی نهایت روښان او صاف دی). بیشکه چه مونږ نازل کړی دی دا کتاب په دی حال کښی چه قرآن عربی دی دپاره د دی چه تاسی پوه شئ (پری).

تفسیر: یعنی عربی ژبه چه له ګردو (تولو) ژبو څخه زیاته فصیحه او وسیعه او منضبطه او ډکه د شوکته او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول دپاره منتخبه شوی ده. کله چه رسول الله مبارک ذاتاً عرب دی نو ښکاره ده چه په دنیا کښی به ړومبی مخاطب عرب وی. بیا د عربو په ذریعه د دنیا په څلورو خواؤ کښی دغه رڼا خپره (خوره) شوه د هم دی په لوری په «لعلکم تعقلون»

کښې ئې اشاره فرمايلي ده چه ستاسي په ژبه د قرآن د نزول يوه وجه دا ده تاسي چه د رسول الله مبارک قوم يئ اول د ده د علومو او معارفو خوند وڅکئ! او بيا ئې نورو ته وروڅکوئ! لکه چه هم داسي هم وشو. ابن کثير رحمة الله عليه ليکي «**انزل اشرف الکتب باشرف اللغات علیٰ اشرف الرسل بسفارة اشرف الملئکة وکان ذلک في اشرف بقاع الارض وابتداء انزاله في اشرف شهور السنة وهو رمضان فکمل من کل الوجوه** نازل کړی شوی دی غوره د کتابونو (چه قرآن دی) په غوره د لغتونو (چه عربي ژبه ده) پر غوره د رسولانو (چه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دی) په سفارت د غوره د ملائکو (چه حضرت جبرئيل دی) او ۇ دا انزال په غوره حصو د ځمکي کښې او اول د انزال ئې په غوره د مياشتو د کال کښې ۇ چه مياشته د رمضان ده نو کامل شو قرآن له هری لوری څخه»

نَحۡنُ نَقُصُّ عَلَيۡكَ أَحۡسَنَ ٱلۡقَصَصِ بِمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ وَإِن كُنتَ مِن قَبۡلِهِۦ لَمِنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ۝٣

مونږ بيانوو (لولوو) پر تا باندی ډيره ښه قصه له تولو قصو (ځکه چه خاوند ئې ښه دی) په سبب د وحی زمونږ تاته دغه قرآن او بيشکه شان دا دی چه وی ته پخوا (له نزوله) د دی قرآن خامخا له ناخبرانو (په دی قصي)

تفسير: يعني د همغي وحي په ذريعه چه د قرآن کريم په صورت پر تا نازليږی مونږ يو نهايت ښه بيان پر حسين طرز سره تاته آوروو چه له هغه ځني تر اوسه پوری ته هم لکه د خپل قوم بي خبره وی اگر که دغه واقعه د تاريخ په کتابونو کښې او په (بائبل ـ انجيل) کښې پخوا له دی نه مذکوره وه. مگر محض د يوی افساني په صورت وه. قرآن کريم د هغي ضروری او مفيدی اجزاء په داسي يو عجيب او غريب او بليغ او مؤثر ترتيب او اصول سره بيان فرمايلي دی چه په هغه سره نه يوازې د پخوانيو تذکره ليکونکو پر قصور ئې اطلاع فرمايلي دی بلکه موقع په موقع د اعلیٰ نتائجو په لوری ئې هم لارښوونه کړی ده او د قصي په ضمن کښې ئې د علومو او هداياتو ابواب پرانستلي دی. دغه خبره چه د الله قدوس تقدير هيڅ يو شی نشي گرځولی او کله چه الله تعالیٰ پر چا باندی د فضل او کرم اراده وکړی، نو که گرد (تول) جهان هم سره لاس يو کړی نو پخپلو گردو (تولو) امکاني تدابيرو هم هغه نشي محرومولی. صبر او استقامت د دنيوی او اخروی کاميابي او بری کلي او مفتاح ده. د حسد او عداوت خاتمه غير له خذلان او نقصان څخه بل شی نه دی. انساني عقل داسي لوی شريف جوهر دی چه د هغه په وسيله انسان پر ډيرو مشکلاتو غالبيږی. او خپل ژوندون پری ښائسته او ښه کوی. اخلاقي شرافت او عفت او طهارت بالاخر انسان د دښمنانو او حاسدانو په نظر کښې هم معزز او موقر گرځوی. پر دغه او د دغه

قسم نورو ډيرو حقائقو باندی د دی احسن‌القصص په ضمن کښې تنبيه فرمايلی ده مفسرينو د دی سورت په شان نزول کښې څو روايتونه نقل کړی دی چه د ګردو (تولو) له يو ځای کولو څخه دا معلوميږی چه يهودانو د مکی معظمې د مشرکانو په ذريعه زمونږ له رسول صلی الله عليه وسلم څخه امتحاناً داسی پوښتنه وکړه. چه حضرت ابراهيم عليه السلام او د ده ځامن خو په شام کښې اوسيدل. نو بيا بنی‌اسرائيل مصر ته څرنګه ورسيدل؟ چه په هغه کښې د موسیٰ عليه السلام او د فرعون مقابلی ته وار ورسيد. امکان لری چه مسلمانان هم د داسی يوی ښې مفصلی تاريخی واقعی آوريدلو ته مشتاق وی، چه له بصائرو او عبرتونو ځنی ډک وی. له بل لوری د دی قصی په ضمن کښې د هغو احوالو او حوادثو چه تذکره کيدونکی وه هغه له څو جهاتو د نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود (لرلو)، چه د هغه ذکر د رسول الله مبارک په حق کښې د تسکين او اطمينان موجب او د دوی د قوم په حق کښې د پند او عبرت سبب ؤ د دغو وجوهو لامله (له وجی) دغه پوره واقعه په بسط او تفصيل سره قرآن کريم بيان وفرمايله څو سائلينو ته معلوم شی چه اسرائيل يعنی يعقوب عليه السلام او د ده د اولادی د راتګ سبب له شامه مصر ته د حضرت يوسف عليه السلام واقعه ده چه بيا هملته ئی نسل منتشر او خور شو. تر هغه چه حضرت موسیٰ راغی او دوی ته ئی د فرعون او قبطيانو له غلامی څخه نجات ورکړ.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ۝٤

(ياد کړه) هغه وقت چه وويل يوسف پلار خپل (يعقوب) ته ای پلاره زما بيشکه ما وليدل (په خوب کښې) يوولس ستوری او لمر او سپوږمی وليدل ما دوی چه ماته سجده کوونکی وو.

تفسير: يعنی يوولس ستوری او لمر او سپوږمی زما په مخکښې سرونه ښکته کوی او راتيتيږی دغه خوب ئی په هلکتوب کښې ليدلی ؤ. هو! د پوهی او بری نښې، آثار او علامی د وړکيو په سترګو کښې له ورا بريښې.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا ۖ إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝٥

ووېل (يعقوب) اى بچوړيه زما مه بيانوه (مه ښكاروه دا) خوب خپل ورونو خپلو ته نو حيله (تدبير) به وكړى دوى (هلاک د) تاته په حيله (تدبير) كولو سره، بيشكه چه شيطان انسان ته دښمن دى ښكاره (نه چه د دوى په زړونو كښې كينه واچوى تاته)

تفسير: يعني شيطان هر وقت انسان ته په پټونى كښې ناست دى او په زړونو كښې وسوسې ورآچوى ورونه به ستا په خلاف درته پورته كوى. څكه چه د ده د خوب تعبير ډير ظاهر ؤ او د يوسف عليه السلام ورونو ته چه په هر حال د نبوت له كورنى څني وو، د داسى يوه واضح خوب په تعبير پوهيدل دومره مشكل نه ؤ. چه يوولس ستورى ئى يوولس ورونه دى، او سپوږمى او لمر مور او پلار ئى دى. ګواکى دوى ګرد (ټول) به په كوم وقت كښې د يوسف عليه السلام د شان د عظمت په مقابل كښې سرونه ښكته كوى. لكه چه د دى سورت په آخر كښې ﴿ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأۡوِيلُ رُءۡيَٰيَ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَعَلَهَا رَبِّي حَقّٗاۖ ﴾ په ويلو سره دغه لورى ته اشاره وكړه.

معلوميږى چه حضرت يعقوب عليه السلام له دى خوبه پخوا هم دغه خبره محسوسه كړى وه چه له يوسف عليه السلام سره ئى خصوصى محبت كاوه چه د هغه له ليدلو څخه د ده علاتى ورونه پټ په زړونو كښې سره سوځيدل او له ده سره به ئى رخې (كينى) كولى، نو څكه يعقوب عليه السلام ته داسى يو خيال پيدا شو، كه هغوى دغه خوب واورى نو لا د حسد او رخې (كينى) په اور كښې به د دوى زړونه سوځى او شيطان به د دوى په زړونو كښې لا د حسد او رخې (كينى) لمبى بلى او وچتى كړى امكان لرى چه دوى داسى حركت وكړى چه په هغه كښې د يوسف عليه السلام اذيت او پخپله د دوى د رسوائى او بد انجامى موجب وى نو څكه يعقوب عليه السلام يوسف عليه السلام منع كړ چه خپل خوب دى نورو ورونو ته مه ښكاروه تر دى چه يوسف عليه السلام ته ئى اجازه ور نه كړه چه خپل سكه ورور «بنيامين» ته هم د هغه خوب ذكر وكړى اګر كه له هغه څنى د كومى خرابى انديښنه نه وه ليكن ممكن ؤ چه هغه ئى په بى احتياطى سره نورو ته ووائى، او په دى دول (طريقه) دغه خبره په خلقو كښې خوره او شائع شى.

تنبيه: حافظ ابن تيميه رحمة الله عليه په يوى مستقلى رسالى كښې ليكلى دى چه نه قرآن نه لغت نه عقلى اعتبارات او نه بل شى د دى خبرى تائيد كوى چه **«اخوان اليوسف انبياء»** ؤ او نه رسول الله مبارک داسى فرمايلى دى، او نه له اصحاب الكرامو څنى كوم يو د دغى خبرى قائل ؤ. په رښتيا سره عقوق الوالدين، قطع‌الرحم، د مسلمان ورور قتل ته اقدام، او هغه مريى ګرځندول او پلورل (خرڅول) ئى او د دارالكفر په لورى ئى ليږل. بيا صريح دروغ ويل او حيلى او پلمى (تدبيرونه) جوړول او نور داسى شنيعه حركات څرنګه د يوه نبى په طرف، اګر كه پخوا له بعثته هم وى، منسوبيدى شى. (العياذ بالله) هغه كسان چه د اخوان اليوسف عليه السلام د نبوت خيال ګرځندوى له هغوى سره ماسواء د (اسباط) له لفظ بل كوم دليل نشته حال دا چه

(اسباط) خاص صلبي اولاد نه دی بلکه اقوامو او اممو ته وائی او د بنی‌اسرائیلو تقسیم په اسباط سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په زمانه کښې وشو.

وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

او هم دا رنګه (چه په دغه خوب سره غوره شوی ئی ته) غوره به کړی تا رب ستا او وبه ښیی تاته څه له ګرځولو د خبرو (خپلو ځایونو ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او پوره به کړی نعمت خپل پر تا او پر (نوری) کورنی د یعقوب (په نبوت) لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو (په نیکه او ور نیکه) ستا پخوا له تانه چه ابراهیم دی او اسحٰق دی، بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی (پر تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.)

تفسیر: یعنی هم داسی چه دغه ښه خوب ئی دروښود، همغسی محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کښې تاته خصوصی مقام عطا فرمائی لکه چه نبوت ئی درعطا کړ او په راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو سره ئی وپاللی.

﴿ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ﴾ او وبه ښیی الله تعالیٰ تاته له ګرځولو د خبرو خپلو ځایونو ته) مثلاً د رؤیاؤ تعبیر یعنی چه د خوب پیښه واوری، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کښې ولګوی یا د هری خبری په محل او موقع پوهیدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتائجو پوهیدل سم له لاسه ئی سنجول (حل کول) یا د پاک الله او انبیاء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله ؤ کتابونو د مضامینو تر ژورو معانیو پوری رسیدل دغه ګرد (تول) شیان د «تاویل الاحادیث» لاندی مندرج کیدی شی.

﴿ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ ﴾ او پوره به کړی الله نعمت خپل پر تا او پر نوری کورنی د یعقوب په نبوت) یعنی له اخروی نعمتونو سره دنیوی نعمتونه به هم عطا کوی. له نبوت سره په سلطنت کښې به هم برخه ورته ورکوی. او له شدائدو او محنتونو څخه به ورته نجات ورکوی او د خوښی او خوشالی او هوسائی (آرام) ژوندون به ور په برخه کوی. د یعقوب علیه السلام کورنی به له دنیاوی مکروهاتو او مادی تکالیفو څخه خلاصوی او وروسته له دی نه د ده په نسل کښې به لوی لوی انبیاء او بادشاهان پیدا کوی.

﴿ كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيْكَ ﴾ لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو په نیکه او ور نیکه ستا پخوا له تانه چه ابراهیم علیه السلام او اسحٰق دی) حضرت یعقوب علیه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خیست، او د خپل پلار اسحٰق او د هغه پلار حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر ئی وفرمایه. الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام خپل نبی او خلیل گرځولی ؤ، او د ده دښمن نمرود ئی هلاک کړ. او د اور شعلی ئی پری گلزاری کړی. حضرت اسحٰق علیه السلام ته ئی نبوت ورعطا کړ بیا د ده له صلبه ئی د حضرت یعقوب علیه السلام په شان یو نبی پیدا کړ چه له هغه څخه د بنی‌اسرائیلو د گردو (تولو) انبیاؤ سلسله پیدا شوی ده په صحیح حدیث کښی راغلی دی **الکریم ابن الکریم ابن الکریم یوسف بن یعقوب بن اسحٰق بن ابراهیم**

تنبیه: هغه پخوا ویل چه حضرت یعقوب علیه السلام کړی دی، د هغه څه برخه خو غالباً د حضرت یوسف علیه السلام له خوبه پوهیدلی دی چه هغه په دغه لږ عمر کښی داسی موزون او مبارک خوب لیدلی ؤ او څه ئی د حضرت یوسف علیه السلام له خصائلو او شمائلو ویلی دی یا به پری د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه مطلع شوی وی.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی پر تولو احوالو او ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او د هر یوه د مناسبت او استعداد څخه باخبر دی، او پخپل حکمت هر چا ته مناسب فیض وررسوی.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِۦٓ ءَايَٰتٌ لِّلسَّآئِلِينَ ﴿٧﴾

خامخا په تحقیق چه ؤ په (قصی د) یوسف او ورونو د ده کښی دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) دپاره د پوښتنو کوونکو

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د داسی واقعاتو پوهیدلو پسی گرځی. او کومی نتیجی پوری رسیدل غواړی، هغوی ته د یوسف علیه السلام او د یوسف علیه السلام د ورونو په قصه کښی د هدایت او عبرت لوی دلائل شته. د دی قصی له آوریدلو څخه په زړونو کښی د الله تعالیٰ د عظیم قدرت او حکمت نقش کلک تینگیږی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځی. چه دوی سره له امیتوبه. او بی له کومه معلمه یا کتابه یا نورو څخه د استفاده کولو داسی منقح او منضبطه تاریخی حقائق انکشاف فرمایی چه د هغو د بیان توجیه غیر له ربانی اعلامو په بل شی نشی کیدی. خصوصاً د مکی قریشو ته چه د یهودانو په لمسون د دغی قصی په متعلق له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی پوښتنی کولی په دغی واقعی کښی ډیر لوی عبرت ښوونکی درس دی چه په همغه ډول (طریقه) چه حضرت یوسف علیه السلام ئی ورونو د دوی له کوره وویست او د حسد له لوری د ده د وژلو یا له وطنه د فرارولو مشوری ئی سره کولی. او

راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئې وررسول او د ده په اهانت او استخفاف کښې ئې هیڅ قصور او کمی ونه کړ بالاخر یو ورځ داسې هم راغله چه د یوسف علیه السلام په لوری سره له ندامته او احتیاجه راغلل. او الله تعالیٰ یوسف علیه السلام ته د دین او دنیا اعلیٰ مناصب ور په برخه کړل، او ده د خپل عروج او اقتدار په وقت کښې له خپلو ورونو له جرائمو څخنې سترګې پټې کړې، او په ډیر لوی زړه سره ئې د دوی کرد (تول) قصورونه ورمعاف کړل. عیناً په هم دغه ډول (طریقه) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قومي ورونو د دوی په نسبت هم ناپاکې پلمې (تدبیرونه) او حیلې جوړې کړې. درد او ربړ (تکلیف) ئې ور ورساوه. پر عزت، پت او حیثیت ئې حملې وکړې څو ئې مجبور کړ چه خپل وطن هم پرېږدي لیکن ژر تر ژره هغه ورځ راتلونکې وه کله چه دې له وطنه جدا شو. او د برې او د شان د رفعت لمر ئې روڼ وځلید، او څو کاله وروسته د مکې معظمې د فتحې هغه تاریخي ورځ ورسیده چه په هغې کښې دوی د خپلو ګردو (تولو) قومي او وطني ورونو له تیرو تقصیراتو څخه ورتیر شول او عیناً همغه د حضرت یوسف علیه السلام کلمات ﴿لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ﴾ ئې وفرمایل او پر هغو ګردو (تولو) تقصیراتو ئې د عفوې قلم راکښو.

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِن بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغو (لسو ورونو یو بل ته) خامخا یوسف او ورور ئې (بنیامین) ډیر ګران دې پلار زمونږ ته له مونږ څخنې حال دا چه مونږ ډله یو قوتناکه (د مینې وړ)، بیشکه پلار زمونږ خامخا په خطا ښکاره کښې دی (نو پر دغه خبره ئې سره تړون وکړ) ووژنئ یوسف یا وغورځوئ تاسې هغه په کومې ځمکې (لرې) کښې چه وزګار (او خالص) شي تاسې ته مخ (د توجه) د پلار ستاسې، او شئ به تاسې وروسته له دې (کار) یو قوم صالحان.

تفسیر: حضرت یعقوب علیه السلام له حضرت یوسف علیه السلام او د ده د عینې ورور «بنیامین» سره زیات محبت کاوه. ځکه چه دوی دواړه له خپلو نورو علاتي ورونو څخنې وړوکي ؤ. او د دوی مور هم مرحومه شوې وه او خاص د حضرت یوسف علیه السلام په نسبت د فراست له نوره، یا له رباني الهامه پوهیدلی ؤ چه د ده مستقبل ډیر روڼ او ځلیدونکی دی او د نبوت د کورنۍ سلسله د ده له ذاته سره تړلې ده او پخپله د یوسف علیه السلام ښائسته صورت او سیرت،

ظاهری او باطنی کمالاتو د ده د لوی پلار خصوصی محبت خپل لوری ته ورجذباوه. حال دا چه هغه وضعیت پر نورو ورونو ډیر سخت تیریده. دوی به سره ویل چه د ضرورت په وقت د کار سړی خو مونږ یو او زمونږ دله د قوت او قدرت خاونده چه د پلار د ضعیفۍ په وقت کښې هم په کار ورتلی شو. له دغو وړوکو هلکانو څخه هیڅ هیله (طمع) او امید نشی کیدی. نو د هم دغو خیالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به ئې ویل چه دی په دغه معامله کښې په سخته غلطۍ او صریحه خطا کښې دی. او د خپلی نفعی او نقصان صحیحه موازنه نه کوی.

﴿ اقْتُلُوا يُوسُفَ ﴾ الآية - ووژنئ تاسی یوسف یا وغورځوئ تاسی هغه په کومی لری ځمکی کښې چه وزګار او خالص شی تاسی ته مخ د توجه د پلار ستاسی) یعنی د حسد او رخی (کینی) اورونه د دوی په زړونو کښې دننه لګیدل. بالاخر دوی په خپلو منځونو کښې سره مشوری وکړی چه د یوسف علیه السلام په موجودیت کښې امکان نه لری چه د خپل لوی پلار خصوصی محبت او توجه مونږ خپل لوری ته کش کړی شو. نو ځکه ښائی چه د یوسف علیه السلام خبره هم دلته پای (آخر) ته ورسوو یا خو دی ووژلی شی یا دی په کوم لری ملک کښې وغورځاوه شی. چه له هغه ځایه بیا بیرته رانشی کله چه دی نه وی نو د پلار ګرده (تولـه) توجه به زمونږ په لوری متوجه کیږی او د ده د ګردو (تولو) مهربانیو یواځی مونږ حقداران پاتی کیږو د «بنیامین» معاملی ته دوی غالباً څه اهمیت نه ورکاوه لکه چه د هغه محبت ئې د یوسف علیه السلام د محبت ضمیمه ګڼاته.

﴿ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴾ او شئ به تاسی وروسته له دی کار یو قوم صالحان) یعنی یو ځلی د قتل او نورو ګناهونو ارتکاب واقع کیږی، او وروسته د هغه له فراغته بیا به توبه کوو او ښه نیک سړی به کیږو یعنی هم په رندانو کښې رند حسابیږو، او هم جنت به له لاسه نه ورکوو. ځینو مفسرینو د «وتكونوا من بعده قوما صالحين» معنی داسی اخیستی ده چه وروسته له یوسف علیه السلام زمونږ ګرد (تول) کارونه پخپله ښه کیږی، ځکه چه د لوی پلار د شفقت لاس له یوسف علیه السلام څخه لنډ او مایوس کیږی، او یواځی زمونږ پر سرونو به راکش کیږی.

قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾

وویل یوه ویونکی له دوی څخه چه مه وژنئ یوسف (چه لویه ګناه ده) او (بلکه) وغورځوئ تاسی هغه په تیاره بیخ د ګمنامی کوهی کښې چه وائی خلی ځینی تیریدونکی (د لاری چه کوم لری ملک ته ئې یوسی) که یئ تاسی کوونکی (د دی بیلتون).

تفسير: داسي ويونكي «يهودا» ؤ يعني وژل ئې لويه گناه او غته خبره ده، او زمونږ مقصد بې له قتله هم حاصليدى شي كه تاسي د يوسف عليه السلام بيلتون له دې ځايه غواړئ نو آسان صورت ئې دغه دى چه له كلي څخه ئې لرې په كوم تياره گمنامه كوهي كښې وغورځوئ.
ابوحيان رحمة الله عليه له ځينو اهل‌اللغت څخه نقل كړى دى چه «غيابت الجب» هغې تاخچې او نورو ته وائي چه په كوهي كښې له اوبو څخه لږ څه پاس ئې جوړ كړى وي. غرض ئې داسي ؤ چه هرومرو (خامخا) د عمداً هلاكولو گناه په سر اخيستل نه دي پكار، او په دغسي يوه كوهي كښې له غورځولو څخه وروسته ممكن دى چه كوم مسافر په هغه تير شي، او له ده ځني خبر شي او ترى وئې كاږي. نو په دغه صورت كښې زمونږ مقصد پخپله حاصليږي او په ناحقي وينى مو لاسونه نه ككړيږي گواكې منگور (مار) وژلى كيږي او همسا نه ماتيږي. (پس دوى تول سره په دى متفق شول او پلار ته راغلل)

قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ⑪

نو وويل دوى اى پلاره زمونږ څه باعث دى تا لره چه امين نه گرځوى ته مونږ پر يوسف باندې حال دا چه بيشكه مونږ ده ته خامخا نصيحت گران (خير غوښتونكي) يو.

تفسير: له دې نه معلوميږي چه پخوا له دې نه هم دوى داسي غوښتنه له خپله پلاره كړې وه مگر د دوى زړه مطمئن نه ؤ چه يوسف عليه السلام له هغوى سره پريږدى.

أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ⑫

وليږه دى له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چه وخورى ډيرى ميوى او لوبى وكړى او بيشكه مونږ ده لره خامخا ساتونكي يو (له هر تكليفه).

تفسير: يعني د داسي پيمخى، ښايسته او قوى هلك گرد (تول) قواء له كوره كښيناستو څخه له كاره وځي. مناسب دى چه له مونږ سره د پسو د څر دپاره صحرا ته لاړ شي. او هلته د صحرائي گلانو ښه سيلونه وكړى، او ميوى ئې وخورى، او ښى لوبى وكړى، او توپونه او مندى ووهى او وځغلي، او نور ښه جسماني ورزشونه وكړى. وائي چه د هغوى لوبى مندى وهل او غشي ويشتل ؤ. او برسيره پر هغو د وړكيو دپاره تر مناسبى اندازى پورى لكه چه ابوحيان رحمة الله عليه ليكى لوبى او مستي كول د نشاط او خوښي او خوشالي سبب دى. الغرض د يوسف عليه السلام د صحرا بيولو اجازه ئې په ډيرى زوروري غوښتنې سره له يعقوب عليه السلام څخه وكړه، او په

نهايت مؤكده طريقه سره ئې ورته اطمينان وركړ چه مونږ به د ده پوره حفاظت كوو مفسرينو ليكلي دي چه دوی يوسف عليه السلام بيل ليدلی او لمسولی ئې ؤ څو دی پخپله هم له پلاره اجازه وغواړی چه هرومرو (خامخا) له خپلو ورونو سره صحرا ته لاړ شي.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَن تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَن يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾

وويل (يعقوب) بيشكه زه چه يم خامخا غمجنوی مې دا چه بيول د تاسی دی يوسف لره او ويريږم له دی نه چه وبه خوری يوسف لره ليوه حال دا چه تاسی به له ده نه غافلان يئ.

تفسير: يعنی د يوسف عليه السلام بيلتون او له تاسو سره د هغه د تللو تصور ما له حده زيات غمجن كوی او پر هغه برسيره له دی نه هم ويريږم چه دی هلك دی. نه چه د تاسی له بی خبری او غفلت څخه كوم ليوه يا بل كوم داړونكی ئې در څخه ونه داړی. او وئی نه خوری. ليكی چه په هغی صحرا (بيديا) كښې ليوان ډير زيات ؤ. حضرت شاه صاحب ليكی «څرنګه چه دوی وروسته له دی نه د ليوه بهانه جوړوونكی ؤ نو د هم دی لامله (له وجی) د يعقوب عليه السلام په زړه كښې هم د ليوه ويره ولويده» د ځينو محققينو خيال دا دی چه د ﴿وَأَخَافُ أَن يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ﴾ فرمايل د حضرت يعقوب عليه السلام په شان د يوه نبی د توكل او تفويض له درجی څخه لږ څه نازله خبره ده، نو د هغو جواب ئې داسی ور ورسيد چه د ده ځامنو هم د ده هم دا د خولی خبره تينګه كړه او همغه انديښنه چه ده ورښكاره كړی وه. هغه ته ئې د واقعی صورت وركړ او همغسی يوه پلمه (بهانه) ئې ورجوړه كړه.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

(نو بيا ورونو د يوسف) ووبل قسم دی كه وخوری يوسف لره ليوه حال دا چه مونږ ډله قوتناكه يو نو بيشكه مونږ به دغه وقت كښې خامخا له زيان كارانو (عاجزانو) څخه يو.

تفسير: يعنی كه زمونږ په شان د يوی قوتناكی ډلی په موجوديت كښی زمونږ وړوكی ورور ليوه وخوری، نو وپوهيږئ چه مونږ له كاره وتلی او بيكاره ځلميان يو. او له دغی خبری ځنی بله كومه خرابه او نقصانمنه خبره به وی چه د لسو يولسو قوتناكو ورونو په منځ كښې يو وړوكی

هلك د ليوه خولي ته ورسيږي او كه داسي كومه پيښه واقع شي نو البته چه مونږ خپل گرد (تول) شيان له لاسه وركړي دي.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

نو كله چه بوتلو دوى يوسف لره (نو ئى ډير په تكليف كړو) او اتفاق ئى سره وكړ په دى چه وغورځوى دى په تياره بيخ د كوهى (گمنامى كښى، نو وئى غورځاوه) او وحى وكړه مونږ يوسف ته (چه وبه دى باسو د كوهى او عاجز دركينوو دغه ورونه) چه ته به خامخا خبر وركړى دوى ته په كار د دوى چه دغه دى حال دا چه دوى به نه پوهيږى (چه ته يوسف ئى).

تفسير: مفسرينو ډيرى داسى ضمنى قصى په داسى درد زياتوونكى او رقت غورځوونكى ډول (طريقه) سره نقل كړى دى، چه د هغو له آوريدلو شخه د تيږى (گټى) زړه هم خوږيږى او د هغو لوستل سرى ډير ژړوى خداى خبر چه هغه به تر كومه حده پورى صحيح وى. لوى قرآن د خپل خاص نصب‌العين په اعتبار دا قسم تفصيلاتو ته زياته اعتناء نه ده كړى، او نه ئى د يادولو وړ (لائق) گڼلى ده. ځكه چه له دغو اجزاؤ سره هيڅ يو مهم مقصد نه دى تړلى. قرآن كريم د خپل سامعينو په زړونو كښى هغه رقت پيدا كول غواړى چه منشا ئى خاص ايمان او عرفان وى. عام رقت چه په هغه كښى هر كافر او هر مؤمن بلكه تر حيواناتو پورى هم طبعاً گډ او شامل دى. پر هغه لكه عامو خطباؤ زور اچول د پاك قرآن عادت نه دى. نو دلته هم هغه گردى (تولى) ضمنى خبرى ئى حذف كړى، اخرى خبره ئى دا وښوده چه د يوسف عليه السلام ورونه په لطائف‌الحيل سره له پلاره ځنى يوسف عليه السلام يووړ. او سم له تړلى شوى قرارداده د هغه كوهى په منځ كښى د غورځولو ترتيبات ئى ونيول. په دغه وقت كښى مونږ يوسف عليه السلام ته داسى اشاره وكړه چه پر هغه باندى له سره نور خلق ونه پوهيدل چه بيخى مه ويريږه ځكه چه داسى يو وقت هم راتلونكى دى چه دغه گردى (تولى) چارى به ته دوى ته ور په يادوى. او په هغه وقت كښى به ته په داسى يو لوړ (اوچت) مقام او لويه مرتبه كښى ئى چه دوى به دى له سره نشى پيژندلى. يا د عهد د طوالت لامله (له وجى) به دى دوى نشى پيژندلى. دغه غيبى اشاره په خوب كښى شوى يا په ويښه كښى؟ د الهام په ذريعه شوى كه د پرښتى په وسيله؟ د دغه تفصيل په لوى قرآن كښى نشته. البته د ظاهرو الفاظو له ليدلو شخه دا ويلى شو چه د وحى راتلل په ځلوېښت كلنى پورى نه ده موقوفه ځكه چه د حضرت يوسف عليه السلام عمر په دغه وقت كښى ډير لږ ؤ. والله اعلم.

وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ عِشَآءٗ يَبۡكُونَ ﴿١٦﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بیگا (په تیاره کښې) چه ژړل ئې (په دروغو سره)

تفسیر: ځو چه دوی خپلو کورونو ته بیرته راغلل تیاره شوه. یا قصداً په تیاره کښې راغلل، چه د ورځې په رڼا کښې د پلار مخ ته کتل دوی ته ډیر مشکل ښکاریده، او د شپې تور تکری (څادر) تر یوی اندازې پورې د بې حیائی، بې رحمی. او د دروغو ژړا او انګولا څه پرده داری کولې شي.

(اعمش رحمة الله علیه) څرنګه ښه فرمایلي دی چه «د یوسف علیه السلام د ورونو د ژړا او بکاء اوریدلو څخه وروسته مونږ هیڅ یو سړی په تشی ژړا سره رښتین نشو ګڼلی.»

قَالُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبۡنَا نَسۡتَبِقُ وَتَرَكۡنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئۡبُۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾

وویل دوی چه ای پلاره زمونږ بیشکه چه مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کښې او پریښود مونږ یوسف (یواځی) په نزد د اسباب خپل نو وخوړ ده لری لیوه، او نه ئې ته باور کوونکی مونږ لره (په دی خبری) او اګر که یو مونږ رښتینی.

تفسیر: یعنی مونږ په حفاظت کښې هیڅ قصور نه دی کړی چیری چه زمونږ کالی (جامی) او اسباب او نور د کار او د ساتنی وړ (لائق) شیان ایښی شوی ؤ، مونږ همغلته یوسف علیه السلام یواځی کیناوه او مونږ صحرا ته لاړو چه یو تر بله وړاندی شو په منډو او غشو ویشتلو کښې، نو چه لږه شیبه زمونږ سترګی تری واوښتی لیوه راغی او یوسف ئې له مونږ څخه وتښتاوه، حال دا چه په داسی یوه لږه موقع کښې له سره د داسی احتمال امکان نه ؤ چه سم له لاسه لیوه ور ورسیږی او علی‌الفور یوسف علیه السلام ښکار کړی.

﴿ وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴾ او نه ئې ته باور کوونکی مونږ لره په دی خبره اګر که یو مونږ رښتینی هم) یعنی د یوسف په معامله کښې لا له ابتداء څخه تاسی پر مونږ بدګمانه یئ! که مونږ تاسی ته بیخی صحیح او رښتیا خبره هم وکړو، خو بیا هم تاسی په دغه مخصوصه معامله کښې زمونږ پر خبرو باور کوونکی نه یئ په هیڅ شان.

وَجَآءُوْ عَلٰى قَمِيْصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ ۭ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۭ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۭ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ۝۱۸

او راوړه دوی د پاسه په کميس د يوسف باندی وينه دروغه، نو ووېل (يعقوب خپلو ځامنو ته چه دا تول دروغ دی) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی يو (لوی بد) کار، نو کار زما صبر جميل دی (چه پکښی هيڅ شکايت ونه کړم خلقو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شی په (تحمل د) هغی (خبری) کښی چه تاسی ئی بيانوئ (له هلاکه د يوسف).

تفسير: يو وځګوړی (چيلی) يا هوسی يا بل حيوان ذبح کړ، او د يوسف عليه السلام يو کميس ئی د هغه په وينو سره ولاړه، او هغه ئی پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وينو سره ئی کوښښ کاوه چه د پلار يقين پر خپله دغه خبره راولی چه دغه دی ليوه يوسف عليه السلام ئی داړلی او خوړلی چه کميس ئی په وينو سره لړلی دی. نو ووېل يعقوب خپلو ځامنو ته چه دا تول دروغ دی، بلکه ښائسته کړی دی تاسو ته نفسونو ستاسی يو لوی بد کار، نو کار زما صبر جميل دی چه پکښی هيڅ شکايت ونه کړم خلقو ته او له هم دغه الله څخه مدد غوښتلی شی په تحمل د هغی خبری کښی چه تاسی ئی بيانوئ، له هلاکه د يوسف ښه هغه لوی سړی چه په شام کښی ناست له مصر څخنی د يوسف عليه السلام د کميس ښه وږم باندی پوهيده، هغه وځګوړی (چيلی) پر وينه څرنګه د يوسف عليه السلام د وينی ګمان کولی شو. ځکه په مجرد د آوريدلو د دی خبری ئی د دروغو حکم پری وکړ او لکه چه په ځينو تفاسيرو کښی دی چه يعقوب عليه السلام ووېل هغه ليوه په رښتيا سره عجيب حليم او متين او انصاف داره وه چه له کميسه سره ئی هيڅ غرض نه دی کړی او يوسف عليه السلام ئی صحيح او سالم په ډير احتياط سره تری ايستلی او تښتولی او خوړلی دی. په رښتيا سره چه «دروغجن د ياد خاوند نه وی» کميس ئی خو په وينو سره ولاړه، مګر دومره ئی خيال ونه کړ، چه هغه کميس به ئی په بی ترتيبی سره هم څيرلی او شلولی وی. او بيا ئی سره له دغو ويناؤ خپل پلار ته وړاندی کړی وی، نو حضرت يعقوب عليه السلام په صاف ډول (طريقه) سره وفرمايل چه دغه ګردی (تولی) ستاسی حيلی او پلمی (تدبيرونه) او له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی. په هر حال زه جميل صبر ځان ته اختياروم چه په هغه کښی نه د بل چا په مخ کښی به شکوه او شکايت وکړم، او نه له تاسی څخه د انتقام په کوښښ کښی يم. يواځی د خپل پاک الله له درباره غواړم چه په دغه صبر کښی زما مدد وفرمائی او په خپل غيبی اعانت سره د هغی خبری حقيقت چه تاسی ئی ظاهروئ په داسی شان راښکاره کړی چه په سلامتی سره بيا يوسف عليه السلام سره وګورم، او د هغه لقاء

می په برخه شی. معلومیږی چه یعقوب علیه السلام ته اطلاع ورکړی شوی وه چه په دغه ابتلاء کښی په پوره دول (طریقه) سره د دوی ازموینه کیږی، او د یوه تاکلی (مقرر کړی) مدت څخه وروسته له دغه مصیبته به نجات مومی. فی‌الحال له لتولو. او د انتقامی تدابیرو له غوره کولو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه راځی. او یوسف علیه السلام ئی اوس په لاس کښی نه لویږی. البته زما نور ځامن په ګرد (تول) جهان کښی رسوا کیږی. او امکان لری چه دوی په قهر او غضب کښی پخپله یعقوب علیه السلام ته هم د څه ضرر رسولو دپاره کوښښ وکړی. کذا قال امامنا الرازی رحمة الله علیه فی تفسیره الکبیر والله اعلم.

وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُۥ ۖ قَالَ يَٰبُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَٰمٌ ۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةً ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

او راغله قافله (له مدین چه مصر ته تله) نو ولیږه دوی اوبه راوړونکی خپل (مالک) نو (ځوړنده) خوشی ئی کړه بوکه خپله (په کوهی کښی نو ونښت یوسف په دغی بوکی پوری کله چه وئی لیده) نو وی ویل ای خوشالیه زما (راحاضره شه! چه دغه دی وقت دی) چه دا یو هلک دی دیر ښائسته، او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طور)، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چه کول (ورونو د یوسف له بی رحمی).

تفسیر: وائی چه تر دری ورځو پوری یوسف علیه السلام په هغه کوهی کښی د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دیره ؤ، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کښی دغه خبره ولویده چه هره ورځ ورته په همغه کوهی کښی ډوډی، ورسوی، او برسیره په هغه نورو ورونو ئی هم خبر اخیست چه هلته مړ نشی، او د کوم بل ملک مسافر ئی تری وباسی، او له ځان سره ئی بوځی او زمونږ له منځه دغه اغزی ورک شی، رښتیا ده چه «د غلیمانو (دښمنانو) په سترګو اغزی ښکاری ګل» بالاخر له مدین څخه یوه قافله د مصر په لوری تله، کله چه د دغه کوهی له خوا تیریده. او د هغوی نظر پر هغه کوهی ولوید نو یو سړی ئی د اوبو آخیستلو دپاره ورولیږه. ده چه خپله بوکه وغورځوله نو حضرت یوسف علیه السلام چه وړوکی هلک ؤ ژر په هغی بوکی کښی کیناست او پړی ئی په خپل لاس تینګ ونیو. او له کوهی څخه ووت کله چه د بوکی کښوونکی سترګی پری ولګیدی نو د یوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنی له حده تیر خوشال شو. او ناڅاپه ئی له خولی څخه دغه غږ پورته شو چه عجیبه هلک دی او په دیر ښه قیمت پلورل (خرڅول) کیږی!.

﴿ وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةً ﴾ او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طریقه)) یعنی بوکه کښوونکی

د دغی خبری له خپلو نورو ملگرو څنی د پټولو په فکر کښی ۇ چه که نور پری خبر شول نو گرد (تول) به راسره شریکیږی ځکه ئی چه داسی ئی ورښکاره کړی وی چه دغه غلام ماته د ده مالکینو راکړی دی چه د مصر په بازار کښی ئی هغوی ته وپلورم او په ښو پیسو ئی ورخرڅ کړم.)

یعنی د ورونو مطلب داسی ۇ چه یوسف علیه السلام له وطنه لری وشړی او پردیسی ئی کړی. او د قافلی خاوندانو اراده کړی وه چه یوسف علیه السلام وپلوری (خرڅ کړی) الله تعالیٰ اراده فرمایلی وه چه هغه د مصر د خزائنو مالک وګرځوی که د پاک الله اراده شوی وی، نو دغه گردی (تولی) چاری ئی په یوه شیبه (لحظه) کښی هم بندولی شوی، لیکن د هغه مصلحت په تاخیر کښی ۇ. نو ځکه پر گردو (تولو) شیانو سره له پوهیدلو او لیدلو. هغوی ته ئی مهلت ورکړ.

وَشَرَوۡهُ بِثَمَنٍۭ بَخۡسٖ دَرَٰهِمَ مَعۡدُودَةٖ وَكَانُواْ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ۝٢٠

او وپلوره (خرڅ کړ) دوی هغه (ورور خپل) په پیسو ناکارو سره چه یو څو روپی وی شمیرلی شوی (لږی)، او ۇ دوی په حق د یوسف کښی له بی رغبتانو.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام ورونه خبر شول چه قافلی یوسف علیه السلام له کوهی څخه وویست او له ځان سره ئی بوته نو ژر ورپسی ورغلل، او دا ئی ورښکاره کړه چه دغه زمونږ مریی دی چه په تیښته سره راغلی دی. څرنگه چه د ده عادت دی چه تل تښتی نو ځکه مونږ نه غواړو چه وروسته له دی نه ئی وساتو که ئی پیرئ (اخلئ) نو پیرودلی (اخیستلی) ئی شئ. مگر دیر کلک ئی وساتئ چه چیری درڅخه ونه تښتی وائی چه په اتلسو درهمو یا په لږ څه دیرو یا کمو ئی وپیرود (خرڅ کړ) ، نو هر یوه ورور په سر دوه دوه درهم (نژدی دوه دوه روپی) وررسیدی، یو ورور ئی چه (یهودا) نومیده هیڅ برخه ئی وانه خیسته.

﴿ وَكَانُواْ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴾ او وو دغه ورونه په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو. یا وو دغه کاروانیان په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو له جهته د بی فرمانی او د تیښتی د ده) یعنی له دومره ارزانو پلورلو (خرڅولو) څخه مه متعجب کیږه! دوی له یوسف علیه السلام څخه دومره بیزاره ۇ چه که ویریا ئی ور پریښی وی خو لا هم مستبعد او لری تری نه ۇ او هومره پیسی چه د دوی په لاس ورغلی هغه ئی غنیمت وگڼلی څینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د هغه پلورلو (خرڅولو) ذکر دی چه د قافلی خاوندانو وروسته د مصر له رسیدلو څخه وکړل. که داسی وی نو ویلی شی چه د لویدلی څیز قدر ئی ونه کړ. او له دغی اندیښنی څخه چه بیا څوک پری دعوی ونه کړی، او هم د تښتیدلو (آبق توب) عیب ئی آوریدلی ۇ نو ځکه ئی په ارزان قیمت وپلوره (خرڅ کړ) . والظاهر هوالاول والله اعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِيْ مَثْوٰىهُ عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا ؕ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ فِي الْاَرْضِ ۫ وَلِنُعَلِّمَهٗ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ ؕ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۱﴾

او وویل هغه سړی (عزیز) چه ئی آخیستی ؤ یوسف او ؤ له (اهله د) مصره ښځی خپلی ته چه په عزت لره ځای د دغه (یوسف او ښه قدر او عزت ئی کوه!) ښائی چه نفع ورسوی مونږ ته یا به ونیسو مونږ دی ځوی (چه دواړه اولاد نه لرو)، او هم داسی (لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی څخه او عزیز مو مهربان کړی ؤ پر ده) ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه (د مصر) کښی (دپاره د دی چه عدل وکړی) او وښیو مونږ یوسف ته څه له ګرځولو د خبرو (خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او الله غالب دی په کارونو خپلو (چه هیڅوک ئی نشی رد کولی) ولیکن زیات خلق نه پوهیږی (په دی)

تفسیر: وائی کله چه دغه قافله مصر ته ورسیده، لیلام شروع شو او د مصر د عزیز (چه د هغه ځای قائد او مدارالمهام ؤ) پر بولی دغه معامله پای (آخر) ته ورسیده ده خپلی ښځی زلیخا یا راعیل ته وویل «چه دغه هلک ډیر غوره محبوب، هوښیار، او پوه رابریښی، نو ښائی چه ته ئی ښه په عزت او احترام او پت وساتی! او د مریانو په شان سلوک ورسره ونه کړی. کیږی چه وروسته له لوئیدلو څخه زمونږ په کار راشی. او خپل کاروبار وروسپارو. یا څرنګه چه اولاد نه لرو، دی د خپل ځوی په ځای ودروو.

﴿ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ ﴾ الآیة - او هم داسی لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی نه او عزیز مو پری مهربان کړ. ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه د مصر کښی دپاره د دی چه عدل وکړی او لپاره د دی چه وښیو مونږ یوسف ته څه له ګرځولو د خبرو خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو) یعنی مونږ پخپل کامل قدرت او لطیف تدبیر یوسف د ده د ورونو د حسد او رخی (کینی) له ربړو (تکلیفونو)، او د کوهی له بندی خانی څخه وساته، او د مصر د عزیز کره مو ورساوه بیا مو د عزیز په زړه کښی د هغه محبت او شفقت وغورځاوه. او په دغه ډول (طریقه) مو هغه ته په مصر کښی یو معزز ځای ورکړ. او د مصریانو په سترګو کښی

مو هغه وجيه او محبوب وګرځاوه څو دغه د راتلونکو ترقياتو او اعتلاؤ د اساس په منزله وګرځي، او د بني اسرائيلو دپاره د مصر د هستوګنې وسيله شي. له هغه سره دا هم منظور ؤ چه د مصر له عزيز سره واوسيږي، او له لويانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړي څو د سلطنت په رموزو او اشاراتو وپوهيږي او د ګردو (ټولو) خبرو پر ځايونو باندې د لګولو او کولو کامله سليقه او تجربه حاصله شي.

تنبيه: د دې سورت په اوله رکوع کښې د «تاويل الاحاديث» لفظ تير شوی دی د هغه تفسير دې هلته بيا ولوست شي.

﴿ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ او الله غالب دی په کار خپل چه هيڅوک ئې نشي رد کولی ليکن زيات خلق نه پوهيږي په دې) يعنې ورونو غوښتل چه يوسف عليه السلام ښکته وغورځوی ليکن پاک الله يوسف عليه السلام د عزت آسمان ته وخيژوه. زيات کسان له خپلو لنډ ليدلو څخه نشي ليدلی چه د انساني تدابيرو په مقابل کښې د الله تعالىٰ تدبير او اراده څرنګه غالبيږي او برې مومي؟.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۲۲﴾

او کله چه ورسيد يوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او هم داسې جزا (بدل) ورکوو نيکوکارانو ته

تفسير: يعنې څه مهال (وخت) چه د يوسف ګرد (ټول) قواء د کمال حد ته ورسيده نو د پاک الله له درباره د عظيم علم او حکمت فيض ور ورسيد. نهايت مشکله عقدې (غوټې) ئې په خپل رسيدونکي فهم سره حل کولې په ډيره ښه توګه (طريقه) او پوه سره ئې د خلقو جرګې او جګړې سره جوړولې. پر ديني دقائقو په ښه ډول (طريقه) سره پوهيده. کومه خبره ئې چه په ژبه سره ويله. هغه به ئې عملاً هم کوله او نورو ته به ئې ورښووله د بې عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف ؤ. په علم الشرائعو پوره ماهر ؤ. علم الرؤيا او د خوب تعبير د ده مخصوصه برخه وه هو! هغه خلق چه د فطرت په لار ښوونه، يا د صالحينو په تقليد او توفيق پر ازلي نوائبو او حوادثو صابر وي. عمده اخلاق او ښې رشې (عادتونه) او معاملې ئې ځان ته غوره کړې وي، نو ځکه الله تعالىٰ پرې داسې انعام فرمائي.

(کله چه يوسف عليه السلام کور د عزيز ته راغی، او عشق د زليخا نهايت ته ورسيد، نو خپل مراد ئې ترې طلب کړ،)

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِىْ هُوَ فِىْ بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ

وَقَالَتۡ هَيۡتَ لَكَۚ قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ رَبِّيٓ أَحۡسَنَ مَثۡوَايَۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾

او طلب د فریب وکړ ده لره هغه (ښځې) چه دغه یوسف په کور د هغې کښې ؤ دپاره د نفس د ده او کلکې ئې پورې کړې تولې دروازې او بیا وویل دغې ښځې هله زر راشه ته! زه تا لره یمه، وویل یوسف پناه نیسم په الله پورې چه بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چه ښه ئې کړې ده ساتنه زما) نو زه به ولې خیانت کوم په اهل د ده کښې،) بیشکه شان دا دی چه نیکې نه مومی ظالمان) چه د نیکی په ځای بد کوی یا زانیان).

تفسیر: له دی لوری غیبیه الطافاتو (غیبی مهربانیانو) د حضرت یوسف علیه السلام تربیت په داسی عجیبی او غریبی طریقی سره فرمایه له بل لوری د عزیز ارتینی (ښځې) زلیخا د ده په مخ کښې د ډیر مزلة الاقدام (قدمونه خویدونکی) امتحان موقع پیدا کره.

یعنی د حضرت یوسف علیه السلام پر حسن او جمال زلیخا مفتونه او مینه شوه.

او د زړه وړلو، او مینه کښولو او سد لری کولو گرد (تول) سامان او اسباب ئی تول کړل. او غوښت ئی چه د یوسف علیه السلام زړه هم بی واکه کری. د یوه لوری د عیش او نشاط سامان او د نفسانی جنباتو د پوره کولو دپاره هر راز (قسم) سهولتونه او د بل لوری د یوسف علیه السلام شا مدام اوسیدل د زلیخا په کور کښې او د زلیخا انتهائی مینه او محبت او شفقت له ده سره. او په گوښه (بیله) کوټه کښې په خپله د ښځې له لوری په بیتابی او بی صبری سره داسی غوښتنه کوله او د خپلو او پردیو د تللو او راتللو گرد (تول) ورونه ئی وتړل. له بل لوری د ځلمیتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون دغه گرد (تول) دواعی، او اسباب داسی وو چه د هغو له تصادمه او تماسه د ډیرو لویو زاهدانو تقوئ هم گرد گرد آلوزی. مگر هغه څوک چه د پاک الله له طرفه محسن تاکلی (مقرر کری) شوی وی. او د علم او حکمت په رنگ سره ئی رنگین کری وی، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وی، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولری او څرنگه به د شیاطینو په چمبو (فریبونو) کښې راشی ده یو د «معاذ الله» لفظ ووایه چه «په الله پورې پناه نیسم» سم له لاسه گرد (تول) شیطانی جالونه اود کری گرد (تول) ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چه د الله تعالیٰ پناه ونیوله په هغه د بل هیچا وار نه چلیږی.

﴿قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِ﴾ الآیة ـ وویل یوسف چه پناه نیسم په الله پوری الخ) یعنی له پاک الله څخه پناه غواړم زه داسی قبیح حرکت کله کولی شم. علاوه پر دی عزیز زما داسی مربی دی چه ما په ډیر عزت، پت، راحت او هوسائی (آرام) کښې ساتی نو ښه زه د خپل محسن پر ناموس باندی څرنگه لاس واچوم؟ داسی محسن هیروونکی او بی انصافی کوونکی له سره د نیکی او ښیگڼی (فائدی) او بری مخ نشی لیدلی. او څرنگه چه د مجازی مربی دومره قدر او لحاظ کاوه شی، نو وپوهیږه چه له هغه حقیقی مربی څخه په څه اندازه مونږ ته لازم دی چه وشرمیږو. او تری حیاء

وکړو. چه هغه رب العالمين دی او محض پخپل فضل او کرم سره ئی زمونږ تربيت فرمايلی دی، او خپل نور مخلوقات ئی زمونږ د خدمت او راحت دپاره درولی دی.
تنبيه: ځينو مفسرينو د «انه ربی» ضمير د الله په لوری راجع کړی دی.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۲۴﴾

او خامخا په تحقيق قصد کړی ؤ دغه (يوسف) ته (د جماع) او (يوسف) به قصد کړی وی دی ښځی ته که نه وی ليدلی يوسف برهان (قاطع دليل) د رب خپل، هم داسی (ساتلی دی مونږ يوسف په عصمت سره) دپاره د دی چه وګرځوو مونږ له ده ځنی بد او ناکاره فعل (چه خيانت او زنا ده)، بيشکه دغه (يوسف) له بندګانو مخلصو (غورو پاکو) زمونږ څخه ؤ.

تفسير: ځينو مفسرينو د ﴿ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ ﴾ الآية - داسی ترجمه کړی ده او خامخا په تحقيق ښځی فکر کړی ؤ د يوسف او يوسف فکر کړی ؤ د ښځی يعنی زليخا د يوسف عليه السلام د راګيرولو فکر وکړ، او يوسف عليه السلام داسی فکر وکړ چه زه د ښځی د مکر په لومه (دام) کښی ونه نښلم. که يوسف عليه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وی معاينه کړی، نو استقامت او ثابت قدمی به ئی مشکله وه. ځينو مفسرينو «وهم بها» ئی له «ولقد همت به» څخه بيل کړی دی. او له «لولا ان رآبرهان ربه» سره ئی متعلق کړی دی لکه چه په «ان کادت لتبدی به لولا ان ربطنا علیٰ قلبها» ترکيب کښی دی. په دغه وقت مقصود د يوسف عليه السلام په حق کښی د «هم» ثابتول نه، بلکه نفی کول دی، او ترجمه به ئی داسی کيږی. چه ښځی د يوسف عليه السلام اراده وکړله، او يوسف عليه السلام به هم د ښځی اراده کړی وی. که د خپل رب قدرت او حجت ئی نه وی ليدلی. ځينی په «هم بها» کښی د «هم» لفظ ئی د رغبت او طبعی ميلان په معنی اخيستی دی. يعنی د يوسف عليه السلام په زړه کښی بی اختياره څه رغبت او ميلان پيدا شو. لکه چه روژه‌دار ته په ګرمی کښی د يخو اوبو په لوری طبعاً رغبت پيدا کيږی. ليکن دی نه د هغو د څښلو اراده کوی او نه دغسی بی اختياری رغبت چندانی مضر دی. بلکه سره له طبيعی رغبت له هغه څخه قطعاً احتراز د مزيد اجر او ډير ثواب موجب ګرځی، هم داسی وپوهيږه چه د داسی قوی اسبابو او دواعيو په موجوديت سم له بشری طبعی سره بی‌اختياره او بی‌ارادی د يوسف عليه السلام په زړه کښی د کوم قسم رغبت او ميلان احساس پيدا کيدل نه له عصمته سره منافی ده او نه ئی مرتبه ښکته کوی. بلکه په «صحيح مسلم شريف» کښی د ابوهريره رضی الله تعالیٰ عنه حديث دی «که د بنده ميلان د کومی بدی په لوری وی

خو پر هغه عمل ونه کړی نو د ده د حسناتو په دفتر کښې يوه نيکي ليکله کيږی» الله تعالیٰ فرمايي چه هغه سره له رغبته او ميلانه زما له ويری هغه بدی ته لاس ونه غځاوه. په هر حال سره له لفظی اشتراکه د زليخا «هم» د يوسف عليه السلام له «هم» سره لکه د ځمکی او آسمان فرق لری. نو ځکه لوی قرآن دغه دواړه «هم» ئی په يوه لفظ کښې سره جمع نه کړل، او نه د زليخا د «هم» په شان د يوسف عليه السلام پر «هم» ئی «لام» او «قد» داخل کړل. بلکه په سياق او لحاق کښې ئی ډير دلائل د يوسف عليه السلام پر طهارت او نزاهت قائم کړل. چه له غور کوونکو څخه پټ نه دی. تفصيلات ئی په «روح المعانی» او زمونږ د امام فخرالدين رازی په «تفسير کبير» او نورو تفاسيرو کښې شته.

«برهان» دليل او حجت ته وائی. يعنی که يوسف عليه السلام په دغه وقت کښې د خپل رب دليل نه وی ليدلی، نو پر قلبی ميلان به ئی تګ کاوه. ښه! نو دليل څه ؤ؟ د زنا هغه عين‌اليقين حرمت او شناعت ؤ چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ يا هغه دليل دی چه يوسف عليه السلام د بی‌بی زليخا په مقابل کښې وويل چه ﴿ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴾ ځينی وائی چه په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ په قدرت خپل پلار ئی وليد چه ولاړ دی، او له حيرته خپلی ګوتی چيچی، يا پر کوم غيبی ليک ئی نظر ولويد چه په هغه کښې د دغه فعل شناعت مرقوم او دی تری ممنوع شوی ؤ، والله اعلم اما اصح دا دی چه هغه برهان يواځی د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه عصمت ؤ، د دغه «برهان» ښوول او داسی ئی ثابت قدم ساتل د دی دپاره ؤ چه يوسف عليه السلام زمونږ له غورو بندګانو څخه ؤ، يا ئی جبرئيل وليد. يا غږ پری وشو، چه خبردار! ته نبی الله ئی!. لهٰذا هيڅ يوه وړوکی او لويه بدی، اګر که د ارادی په درجه هم وی ور ونه رسيد.

کله چه يوسف عليه السلام د زليخا نه په تيښته شو نو هری بندی دروازی ته چه به رسيده نو په حکم د الله تعالیٰ سره به ورته پخپله بيرته کيده او زليخا هم داسی وريسی ځغاسته تر اوومی دروازی پوری

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِن دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ ۚ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَن يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او سره منډی وهلی دواړو دروازی ته او څيری کړ (ښځی) کميس د دغه (يوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه ميړه (خاوند) د زليخا (عزيز) سره دروازی څخه، وويل (زليخا عزيز ته) چه نه ده جزاء د هغه چا چه اراده ئی کړی ده په اهل ستا د بدی مګر دا چه بندی کړ شی يا عذاب دردناک دی.

تفسير: وړاندی يوسف عليه السلام ؤ چه ژر ور وپرانيځی او د باندی لاړ شی او وروسته زليخا د ده په تعاقب کښی وه اتفاقاً د يوسف عليه السلام د کميس وروستنی برخه د زليخا په لاس کښی ولويده، نو تينګ ئی ونيو، او خپل لوری ته ئی راکش کړ. په دغه کش او کوک (راښکلو) کښی کميس وشليد مګر يوسف عليه السلام په هر ډول (طريقه) چه ؤ له کوټی څخه د باندی ووت. نو له يوی خوا دوی دواړه سره وړاندی او وروسته په دروازه کښی ورسيدل او له بلی خوا د زليخا ميړه (خاوند) د مصر عزيز هم راورسيد. نو ژر تر ژره زليخا په خبرو جوړولو خپله خوله وپرانستله. زليخا الزام پر يوسف واړاوه چه ده له ماسره د بدی اراده کړی وه، نو د داسی سړی سزا ښائی دا وی چه په بندی خانه کښی وغورځاوه شی يا بل کوم سخت هيداد (سزا) ورته وټاکلی (مقرر) شی.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَّفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَٰذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّٰدِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

وويل (يوسف) چه هم دی طلب (او فريب) کړی دی له ما سره دپاره د نفس زما (مراد خپل او شاهدی ورکړه (يوه تی رودونکی) شاهد له کورنی د زليخا څخه (داسی چه ای عزيزه وګوره) که ؤ کميس د يوسف څيری کړی شوی د مخی له خوا نو رښتيا وائی زليخا او دغه (يوسف) له دروغجنانو څخه دی. او که ؤ کميس د دغه (يوسف) څيری کړی شوی د شا له لوری نو دروغ وائی زليخا او يوسف له رښتيا ويونکو څخه دی. نو کله چه وليد (عزيز) کميس د يوسف چه څيری شوی دی د شا له لوری نو وويل (عزيز) چه بيشکه دغه (يو فريب دی) له فريبونو ستاسو ښځو څخه، بيشکه فريب د تاسو ښځو ډير لوی دی. ای يوسف! واوړه له دی کاره (او پټ د زليخا وساته، او بيا ئی زليخا ته وويل) او مغفرت وغواړه ګناه خپلی ته بيشکه چه

ته ئي (اى زليخا !) له خطاكارانو.

تفسير: اوس نو يوسف عليه السلام ناچاره شو چه اصلي خبره ورښكاره كړي چه زليخا اراده كړې وه چه زما نفس زما له واكه (اختياره) وباسي، زه وتښتيدم او ځان مي ترې وژغوره (بچ كړو). دغه جګړه لا پاى (آخر) ته نه وه رسيدلې چه د زليخا له كورنى څخه يو شاهد په عجيبي طريقي سره د يوسف عليه السلام په حق كښي شاهدي وركړه له ځينو روايتونو څخنى معلوميږي چه دغه شاهد يو تى رودونكى هلك ؤ چه د الله تعالىٰ په قدرت د حضرت يوسف عليه السلام د برائت او وجاهت عندالله ښكارولو دپاره په غږيدلو پيل (شروع) وكړ. او ځينى علماء وايي چه هلك نه ؤ بلكه كوم پوه سړى ؤ چه داسې يوه پته او نښه ئي ور وښوده والله اعلم كه شاهد تى رودونكى هلك ؤ لكه چه په ځينو معتبرو روايتونو كښي دي نو په دغه صورت كښي هم دغه د يوه تى رودونكى وينا او داسې شاهدي وركول چه په خاتمه كښي د يوسف عليه السلام په حق كښي مفيد شي بالاستقلال د يوسف عليه السلام د صداقت دليل ؤ. د كميس له وراندى يا له وروسته څيريدلو له شهادته په زائد ډول (طريقه) د يوى علامي او قرينى په شان ښائي وګڼلى شي او كه كوم پوه سړى ؤ نو په ښكاره سره داسې معلوميږي چه دى به په خارجي طريقي سره د حال په حقيقت مطلع شوى وى. مګر ده په نهايت پوه په داسې يو اصول سره شاهدي اداء كړه. چه هغه د بى طرفانو په نزد هم ډيره معقوله وه ځكه كه سم د ښځي له دعوى سره «معاذ الله» يوسف عليه السلام د دى په لورى اقدام كړى وى، نو د ده مخ به د ښځي په لورى وه، نو ښكاره ده چه په دغه كش كوك (معارضه) كښي د يوسف عليه السلام كميس به هم د مخى له لورى څيرى شوى ؤ او كه د يوسف عليه السلام وينا صحيحه ده چه ښځي زه خپل لورى ته بللم او زه د دروازې په لورى وتښتيدم او دى زما د نيولو په مقصد زما تعاقب وكړ، نو ښكاره خبره ده چه د ده كميس به د شا له لورى څيرى شوى وى. ځكه چه په دغه صورت كښي يوسف عليه السلام د دى په لورى له سره متوجه نه ؤ بلكه هغى ته ئي خپله شا ګرځولى په تيښته ؤ په هر حال كله چه وليد شو چه كميس د مخى له لورى نه بلكه د شا له لورى څيرى كړى شوى ؤ نو عزيز وپوهيد چه دغه ګرد (تول) د ښځي مكر او فريب دى. يوسف عليه السلام هيڅ قصور نه لرى لكه چه ښكاره ئي وويل چه د زليخا دغه ډک له فريبه چاره له هغه قسمه ده چه عموماً ښځي ئي كوى. نو عزيز له يوسف عليه السلام څخه استدعاء وكړه چه څه تير شوى دى، هغه هير كړه! او وروسته له دى نه د دى خبرى ذكر مه كوه! چه د سختى رسوائى او بدنامى موجب دى. او زليخا ته ئي وويل چه له يوسف عليه السلام څخه يا له خدايه د خپل قصور معافي وغواړه! چه باليقين هم دا ستا قصور دى.

اګر كه عزيز ډير تاكيد كړى ؤ په يوسف باندى د پټولو د دى خبرى، اما داسې خبرى كله پټى پاتى كيږى نو دا خبره د مصرى ښځو په خولو كښي پريوته. او د زليخا د بدنامى آوازه لاړه او خوره شوه لكه چه وائى

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِيْنَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ تُرَاوِدُ فَتٰىهَا عَنْ نَّفْسِهٖ ۚ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ؕ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۰﴾

او وويل يو شو ښځو (له خواصو د باچا) په ښار (د مصر) کښې چه ښځه د عزيز طلب کوی مريي خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقيق ځيرې کړې ده پرده د زړه د دې ښځې له جهته د محبت (د يوسف يعنی ننوتلی دی محبت د يوسف په غلاف د زړه د زليخا کښې)، بيشکه مونږ خامخا وينو زليخا په ګمراهۍ ښکاره کښې (چه خپل ميړه (خاوند) لرې او مريي پسې ګرځي).

تفسير: يعنی ورو ورو د تول ښار په ښځو کښې داسې ويناوې شروع شوې چه د عزيز ښځه پر خپل ځلمي کنعانی غلام مفتونه او مينه شوې ده، او غواړی چه وئی لمسوی او پر خپل ځان ئی وغولوی او د هغه نفس د ده له واکه (اختياره) وباسی، د دې مرئی مينی د هغی د زړه په منځ کښې ځای نيولی دی. حال دا چه د داسې يوه معزز منصبدار ښځې ته دغسې يو حرکت ډيره د شرم خبره ده چه دا پر خپل مريي مينه شي او ترې خپل نفسانی مقصد وغواړی. زمونږ په فکر په دغی معاملی کښې زليخا په علانيه غلطۍ او ښکاره ناپوهۍ کښې ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيْنًا وَّقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَاَيْنَهٗۤ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ ۫ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ؕ اِنْ هٰذَاۤ اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ ﴿۳۱﴾

نو کله چه واوريد (زليخا غيبت) مکر (فريب) د دوی، نو وليږه (زليخا يو څوک) دغو (طعنګرو ښځو) ته او تيار ئی کړ دغو ښځو ته مجلس (يا ميلمستيا يا بالښتونه چه ډډې پرې واچوی) او ور ئی کړې هرې يوې ښځې ته له دغو (ښځو) نه چړوکۍ او وويل (زليخا يوسف ته) راووځه په دوی (نو راووت) نو کله چه وليد دوی دغه (يوسف) نو ډير لوی ښائسته ئی وموند (هک پک پاتې او ځانونه ترې هير شول) او غوڅ ئی کړل لاسونه خپل او وويل دوی پاکی ده الله ته (له عجز او نقصانه چه داسې صورت ئی هم جوړ

کړی دی) نه دی دغه (ځلمی) انسان، نه دی دغه (ځلمی) مګر پرښته ده لویه.

تفسیر: د ښځو دغو ویناؤ ته ځکه مکر فریب وائی چه د مکارانو په شان به یی پټی پټی خبری کولی، او پر زلیخا به ئی بد ویل، ګواکی دوی به د خپلی پاکی او عفت اظهار کاوه. حال دا چه یوسف علیه السلام د بی مثال حسن او جمال شهرت چه د هری ښځی غوږونو ته رسیده، نو هغوی به د ده په لیدلو پسی کریدی او ترپیدی او پری ویلیدی هیڅ بعید او لری نه دی چه پر زلیخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلی د زړه مقصد هم دا وی، چه زلیخا په قهر کړی، او داسی یوه حرکت ته ئی تیاره کړی چه د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وګرځی، یا د زلیخا په زړه کښی د هغه نفرت واچوی، او هغوی د خپل ځانونو په لوری د هغه د مائل کیدلو موقع راپیدا کړی. او دا هم ممکن دی چه زلیخا په دغی معاملی کښی له ځینو ښځو سره د زړه خبری کړی وی، او هغوی د دی د دغو پټو او د زړه د خبرو د ساتلو په ځای هغه برسیره کړی وی، او په تنقید او پیغور ویلو به ئی لاس پوری کړی وی. په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو شخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کښی دغه ټول احتمالات موجود دی.

﴿ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ ﴾ الآیة - نو ولیږه زلیخا یو څوک دغو طعنګرو ښځو ته) یعنی ښځو ته ئی بلنه وکړه او میلمستیا ته ئی راوغوښتی، او یو مجلس ئی ترتیب کړ. چه د هغه د مأکولاتو او خوړو په منځ کښی ځینی خواړه داسی هم ؤ چه په چړوکیو سره ګریدل. یا پوتکی به ئی تری لری کیدل. لکه چه د خوړو ګردی (تولی) میوی او نوری د دوی په مخ کښی واوښتلی شوی او په ښه ترتیب سره کیښودی شوی، او د هری یوی ښځی په لاس کښی یوه یوه چړوکۍ ورکړه شوه څو د تراشولو وړ (لائق) شیانو په خوراک کښی د بلی ښځی د انتظار له کلفته بی غمه وی کله چه دغه ګرد (ټول) شیان ئی جوړ او پوره ترتیبات ئی ونیول. حضرت یوسف ته چه هم هغلته چیری نژدی موجود ؤ غږ وکړ چه دلته راشه په مجرد د راتلو د هغه پر ګردو (ټولو) میلمنو ښځو باندی د بریښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو او ښځی د یوسف د حسن او جمال له دغی یو ناڅاپی ننداری څخه بیخی بی‌هوشی او بی‌حواسی شولی، او د بیهوشی په حال کښی د میوو په ځای ئی خپل لاسونه پری کړل. ګواکی قدرت یو مستقل دلیل د یوسف علیه السلام پر نزاهت او صداقت ودراوه، چه د هغه ځلمی د بی مثله جمال د لږ پلوشی په اثر د غولیدونکو ښځو خپل حواس ورک کړل. حال دا چه یوسف بیخی هغوی ته خپلی سترګی هم ونه غړولی او د دغو ښځو پیمخی او سینګار ته ئی له سره ونه کتل، او له سره ئی لږ څه التفات هم ورته ونه کړ نو ګرد (ټول) سره وپوهیدل بالیقین اصلی واقعه به هم داسی وی چه زلیخا د دی سد (هوش) وړونکی جمال د ننداری څخه خپل عقل، فکر، سد (هوش) او حواس او نور له لاسه ایستلی وی او یوسف علیه السلام د معصومی پرښتی په شان د خپل عفت امن ساتلی، پاک او صاف تری وتلی دی.

﴿ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا ﴾ الآیة - او وویل دغو ښځو پاکی ده الله ته له صفاتو د عجز او

نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ کړی دی نه دی دغه ځلمی انسان، نه دی دغه ځلمی مګر پرښته ده لویه) یعنی د حسن او جمال او نورانی صورت په اعتبار لکه پرښته معلومیږی یو چا ډیر ښه ویلی دی:

قوم اذا قوبلوا کانوا ملائکة

حسناوان قوتلوا کانوا عفاریتا

ښېتانه دی پرښتی په محل د عیش عشرت کښی

توریالیان دی لکه ځمریان په ډګر د جنګ غیرت کښی

یا هغه حیاء او عفت چه د ده له څیری او وضعیت او هیئت څخه راڅرګندیده، او د هغه د لیدلو څخه ئی داسی وویل چه دغه بنی آدم نه دی بلکه د کومی معصومی پرښتی په شان راښکاری. (بیا چه زلیخا دا ښځی ولیدی چه له ډیر حیرته ځان او جهان تری ورک شوی دی)

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِىْ لُمْتُنَّنِىْ فِيْهِ ؕ وَ لَقَدْ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَ ؕ وَ لَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَاۤ اٰمُرُهٗ لَيُسْجَنَنَّ وَ لَيَكُوْنًا مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

نو وویل (زلیخا دغو ښځو ته) دا همغه ځلمی دی چه ملامته کړی ومه تاسو زه په (محبت د) ده کښی، او خامخا په تحقیق طلب کړی ؤ ما له ده له نفسه د ده (مدعا خپله) نو ځان ئی وساته (او زما مطلب ئی ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه امر کوم زه ده ته (او وایم زه) نو خامخا به بندی (قید) کړی شی هرومرو (لازماً) او خامخا شی به دی له ذلیلانو (بی عزتانو په دی بندی خانه کښی)

تفسیر: اوس زلیخا موقع وموندله چه د ښځو د هغو طعنو او تشنیعو غشی بیرته پر هم دوی ورغوځار کړی ګواکی په دغه وقت کښی ﴿فَذٰلِكُنَّ الَّذِىْ لُمْتُنَّنِىْ فِيْهِ﴾ په ویلو سره د یوسف صفت وکړو د دی تولنی د رنګ او وضعیت له لیدلو څخنی زلیخا بیخی ځان له لاسه ورکړ او د هغی پیښی ګرد (تول) واقعات ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره تکی په تکی وویل «چه بیشکه ما غوښت چه د دی کنعانی ځلمی زړه په لاس راوړم مګر دغه د پاک الله بنده په داسی ډول (طریقه) سره خپل ځان له ما څخنی وژغوره (وساته) او لاس ئی له ما څخنی ووینځه چه زه ورته حقه حیرانه یمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بیان تاسی ته له سره نشم کولی» ګواکی الله تعالیٰ د ګرد (تول) ښار د خواصو ښځو په تولنه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت ئی ور وړاندی کړ د زلیخا حال په دغه وقت کښی همغسی ؤ لکه چه چا ویلی دی.

لا تخف ما صنعت بک الاشواق واشرح هواک فکلنا عشاق

﴿ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ ﴾ الآية - او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه ورته وایم زه نو خامخا به بندی کړ شی هرومرو (لازماً) او خامخا به شی له ذلیلانو په دی بندی خانه کښی) د زلیخا مقصود په دغو خبرو او اترو کښی لږ څه نورو ښځو ته د خپلی معذوری او نامرادی، اظهار ؤ څو د هغوی زړه‌خوږی او همدردی حاصله کړی شی. او لږ څه په تحکمی ډول (طریقه) په ویرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت ؤ چه هغه وویریږی او وروسته له دی نه د زلیخا په مراد او مطلب کار وکړی. او تری سر ونه غړوی. او ځان دی ورته سنبال کړی حال دا چه

نه کیږی عنقا ښکار، ونغاړه ژر لومه دی

پرته به وی په خاورو کښی باد نیسی تل لومه دی

کله چه دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چه امر ومنه د مولاګئ خپلی که نه بندی (قیدی) کیږی او ربړونه (تکلیفونه) به تیروی

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ۖ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾

نو وویل (یوسف) ای ربه زما بندی خانه ډیره خوښه ده زما له هغه کاره چه بولی دا ښځی ما هغه کار ته، (ای الله وګرځوی مکر، فریب د دوی له مانه) او که ونه ګرځوی ته له ما څخنی مکر فریب د دی ښځو نو میلان به وکړم زه دوی ته او بیا به وګرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومیږی چه د زلیخا دغه د مایوسی غصی، او د مظلومیت ډکی وینا د دی پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه یا لا له پخوا د دوی په منځ کښی سره څه خبری او اتری به هم شوی وی. په هر حال لیکلی دی چه په دغه وقت کښی ګردو (تولو) ښځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندی داسی ژبی وپرانستلی «چه تاته لازم دی چه د خپلی دغی محسنی او سیدی میرمنی خبره ومنی! آخر ته ولی پر دغی غریبی باندی ظلم او تیری کوی! او ښائی چه دغی خبری ته هم ښه فکر وکړی چه د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا ربړونه (تکلیفونه) او مصیبتونه درواندی کړی او بل هیڅ یوه ګټه (فائده) درته نه رسوی» وایی چه په ښکاره ډول (طریقه) دوی به هری یوی د زلیخا سپارش کاوه مګر په حقیقت کښی دوی هری یوی غوښته چه د یوسف علیه السلام زړه خپل لوری ته راکش کړی کله چه یوسف علیه السلام ولید چه دغو ښځو په ډیر بد صورت راپسی شوی دی او ګردی (تولی) راپسی لویدلی دی او شیطان په هر لوری ماته سختی لومی غوړولی دی په ډیر عزم او استقامت او د نبوت په استقلال

او ارادی ئی د احدیت له درباره غوښتنه او دعاء کوله چه «یا اله العٰلمینه! ما د دوی له مکرونو او فریبونو ځنی وژغوره (وساته)! که په دغی سلسلی کښی ماته بندی کیدل راپیښیږی، نو زه په ډیری خوشالی سره هغی بندیګری ته د معصیت پر ارتکاب ترجیح ورکوم که ته زما لاس ونه نیسی، نو ویریږم چه زه به بی عقله شمه او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمائل وکړم» دلته د یوسف علیه السلام دغه وینا دا راڅرګندوی چه د انبیاؤ علیهم السلام عصمت هم د پاک الله په اعانت او لاس نیونی سره کیږی او دوی پر خپل عصمت نه مغروریږی، بلکه د عصمت او عفت پر هغی منشأ «چه د پاک الله حفاظت او صیانت دی» دوی تل نظر اچوی.

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

نو قبوله کړه ده ته رب د ده (دا دعا) نو وئی ګرځاوه له ده څخه فریب د دوی، بیشکه الله هم دی ښه آوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ګردو (ټولو) افعالو).

تفسیر: یعنی دی ئی په عصمت او عفت په پوره ډول (طریقه) سره ثابت قدم او مستقیم کړ، او د هیڅا مکر او فریب پری ونه چلید، او هیڅ اثر ئی پری ونه کړ.
(بیشکه الله تعالیٰ ښه آوریدونکی د ټولو اقوالو ښه عالم دی په ګردو (ټولو) افعالو) یعنی د ګردو (ټولو) دعاوی ښی آوری، او ټری ښه خبردار او پوه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ظاهراً معلومیږی چه دی پخپلی غوښتنی او دعاء سره بندی شوی دی لیکن الله تعالیٰ د ده دومره دعا قبوله فرمایلی ده چه د هغوی فریب ئی تری دفع کړی. نور بندی کیدل د ده په قسمت کښی ؤ. انسان لره ښائی چه د ویری په وقت کښی د خپل ځان دپاره بدی ونه غواړی. او پوره د نیکی سؤال دی کوی. اګر که کیږی خو همغه چه په قسمت کښی لیکلی شوی دی». په ترمذی شریف کښی راغلی دی چه له یوه سړی څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه دعاء واوریده **اللهم انی اسالک الصبر** ای الله زه له تانه صبر غواړم رسول الله مبارک وفرمایل «**سالت الله البلاء فاساله العافية** تا له الله تعالیٰ ځنی د بلاء طلب وکړ. ځکه چه صبر خو پر بلاء کیږی، نو ټری عافیت وغواړه!»

ثُمَّ بَدَا لَهُم مِّن بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

نو بیا ښکاره شو دوی ته (یعنی عزیز او تابعانو د عزیز ته) وروسته له هغه چه ولیدل دوی دلائل (د پاکئ د یوسف) چه خامخا په بندی خانه کښی به واچوی هرومرو (خامخا) دی تر یو وقت پوری (چه قطع شی خبری د خلقو

پس بندي کړ شو يوسف)

تفسير: يعني سره له دې چه د حضرت يوسف عليه السلام د برائت او نزاهت ډير دلائل ئې ليدلي ؤ بيا هم دوی په دغه کښې مصلحت وليد چه تر يوې مودې پورې يوسف عليه السلام بندي کړي، څو عام وګړي او خلق داسې وګڼي چه هم دغه يوسف پړ ؤ، او همغه کمبخته ښځه بې سببه بدنامه شوه ګواکې هغه تخويف او ويرول چه د زليخا له لورې په بنديتوب سره ورکړی شوی ؤ په سر ورسوله شوه. له دغې بنديګرې څخه به د دغو خلقو غرض داسې وي چه په دې سره به له ښځې څخه دغه بدنامي ورکيږي او هم تر يوې مودې پورې به يوسف د دوی له سترګو څخنې پټيږي. او د ښځې اصلي مقصد به له دې بنديتوبه داسې وي چه ګوندې يوسف عليه السلام د لږ څه ربړ (تکليف) ګاللو (زغملو) په اثر لږ څه مات او نرم شي. او زه په دې ډول (طريقه) سره کولی شم چه خپل مقصد تری حاصل کړم او د عزيز او د نورو مقصد به له دغه بنديتوبه داسې وي چه په هغه سره دغه محبت ورک يا کم شي.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ؕ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّيۡۤ اَرٰىنِيۡۤ اَعۡصِرُ خَمۡرًا ۚ وَقَالَ الۡاٰخَرُ اِنِّيۡۤ اَرٰىنِيۡۤ اَحۡمِلُ فَوۡقَ رَاۡسِيۡ خُبۡزًا تَاۡكُلُ الطَّيۡرُ مِنۡهُ ؕ نَبِّئۡنَا بِتَاۡوِيۡلِهٖ ۚ اِنَّا نَرٰٮكَ مِنَ الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۳۶﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کښې دوه ځلميان، وويل يو له دې دواړو بيشکه زه وينم ځان خپل (په خوب کښې) حال دا چه نچوړوم انګور دپاره د شرابو، او وويل هغه بل چه بيشکه زه وينم ځان خپل (په خوب کښې) حال دا چه بار کړې مې ده د پاسه په سر خپل ډوډۍ چه خوري مرغان له هغې (ډوډۍ)، خبر کړه ته مونږ په تعبير د دې (هر يوه خوب)، بيشکه مونږ وينو تا له نيکو کارانو (له بنديانو سره يا د بنديخانې يا له ښو علماؤ د تعبير څخه).

تفسير: يعني په هم دغو ورځو کښې دوه ځلمي بنديان هم په بندي خانه کښې واچول شول. چه له دوی څخنې يو د مصر د باچا (ريان بن الوليد) ډوډۍ پخوونکی او بل ئې ساقي ؤ او دواړه په دغه الزام چه باچا ته د زهر ورکولو اراده ئې درلودله (لرله) بنديان شوي ؤ. په بندي خانه کښې د حضرت يوسف عليه السلام د مروت، امانت، رښتيا ويل، ښه اخلاق، زيات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبير، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه. دغه دواړه بنديان هم له حضرت يوسف عليه السلام سره ډير مأنوس (روږدي) شول او د ډير محبت او اخلاق

اظهار به ئې ورته کاوه يوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل ساقي وويل چه ما خوب ليدلي چه باچا ته شراب ورکوم نانوائي وويل چه زه ګورم ځما په سر لوی پټنوس ايښی (چه پکښې خواړه دی) او له هغه څخه مرغان پخپلو مښوکو سره ټونګې وهی او تری خوری ئې. يوسف عليه السلام ئې لوی سړی ليدلی د دغو خوبونو تعبير ئې تری وغوښت.

قَالَ لَا يَأۡتِيكُمَا طَعَامٌ تُرۡزَقَانِهِۦٓ إِلَّا نَبَّأۡتُكُمَا بِتَأۡوِيلِهِۦ قَبۡلَ أَن يَأۡتِيَكُمَا ۚ ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّيٓ ۚ إِنِّي تَرَكۡتُ مِلَّةَ قَوۡمٍ لَّا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿٣٧﴾

وويل (يوسف) چه لا نه به وی راغلی تاسی ته طعام چه روزی درکوله شی تاسی ته هغه (طعام) مګر چه خبر به کړم تاسی په تعبير د دی خوب پخوا له راتلو (د دی طعام) تاسی ته، دا تعبير (چه کوم ئې تاسی ته) له هغه علم نه دی چه ښوولی دی ماته رب زما ، بيشکه ما پريښې می دی دين د هغو خلقو چه ايمان نه راوړی پر الله او حال دا چه دوی په آخرت هم دوی کافران کيدونکی دی.

تفسير: يوسف عليه السلام ړومبی هغوی ته تسلی ورکړه چه هرومرو (خامخا) د دغو خوبونو تعبير تاسی ته ډير ژر معلوميدونکی دی، او له دغو هرو ورځو خوړو څخه د مخه چه تاسی ته درکول کيږی هغه به زه دروښيم. ليکن د خوب د تعبير کولو څخه د مخه يوه ډيره ضروری او مفيده خبره در آوروم او هغه دا ده چه دغه د تعبير علم او نور ماته له کومه ځايه حاصل شوی دی؟ نو په ياد ئې ولرئ چه زه کوم کسب ګر کاهن يا منجم نه يم بلکه زما د علم سرچينه ربانی وحيه او الهام دی چه ماته پاک الله دغه علم او کمال ځکه راښوولی دی چه ما د هميشه دپاره د کافرانو او باطل پرستانو دين او ملت پری ايښی دی او د خپلو مقدسو پلرونو او نيکونو د حضرت ابراهيم، حضرت اسحٰق، حضرت يعقوب غوندی انبياؤ او مرسلانو د توحيد پر دين ځم. او د هغوی لاره می ځان ته غوره کړی ده. زمونږ له ګردو (ټولو) خبرو څخه لويه او مقدسه د نظر مطمح هم دغه خبره ده چه د دنيا هيڅ يو څيز په هيڅ يوه درجه له پاک الله سره شريک ونه ګرځوو نه په ذات کښی نه په صفاتو کښی نه په افعالو کښی نه په ربوبيت او معبوديت کښی. يواځی د هغه په حضور کښی سر ښکته کوو. او له هغه سره محبت لرو او پر هغه باندی توکل او اعتماد کوو. او خپل مرګ او ژوندون او نور ټول همغه پاک الله ته ورسپارو، په هر حال يوسف عليه السلام مناسبه موقع ليدلی په نهايت مؤثر ډول (طريقه) سره دغو بنديانو ته د ايمان

او توحید په جانب ترغیب او تشویق ورکړ د انبیاؤ هم دغه کار او عادت وی چه د دعوت او د حق د تبلیغ هیڅ یوه مناسبه موقع له لاسه نه ورکوی. یوسف علیه السلام ولید چه د دغو قیدیانو زړونه زما په لوری متوجه دی او هم له ماسره مانوس شوی دی، او د بندیگری (قیدئی) په مصیبت کښی گرفتار دی. ښائی چه لږ پاسته او نرم شوی به هم وی. راشه! په دغه وقت کښی ته دی د تبلیغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده تری واخله! ړومبی دوی ته دینی خبری وروښیه بیا ئی د خوب تعبیر ووایه! دغه تسلی ئی خو ورته لا له پخوا څخه ورکړی وه چه د دودی تر وقت پوری تعبیر به درمعلومیږی څو دوی د پند او نصیحت له اوریدلو څخه ځانونه ونه باسی، او ښه غوږونه ورته کیږدی.

تنبیه: دیرو مفسرینو د ﴿ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ ﴾ معنی داسی اخیستی ده چه لا نه به وی راغلی تاسی دواړو ته طعام مگر چه خبر به کړم زه تاسی په احوال د هغه طعام چه کوم قسم طعام دی او رنگ او خوند به ئی څرنگه وی، نو دغه تعبیر کول ماته څه اشکال لری. گواکی ړومبی حضرت یوسف علیه السلام د معجزی په لوری د دوی توجه ورکش کره، او دوی ئی پخپل نبوت باندی مطمئن او داده کړل. څو راتلونکی نصیحت ئی زیات مؤثر او ښه اوقع‌فی‌النفس شی. په دی تقدیر سره د یوسف علیه السلام دغه معجزه به داسی وی لکه چه حضرت مسیح علیه السلام فرمایلی ؤ ﴿ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ ﴾ شیخ الهند رحمة الله علیه پخوانی تفسیر اختیار کړی دی. والله اعلم. حضرت شاه عبدالقادر صاحب لیکی «حق تعالیٰ په قید کښی دغه حکمت ایښی دی چه د دوی زړونه د کافرانو له محبته تش شی یعنی هغه کافران چه له دوی سره ئی محبت او مدارات کاوه. او د الله تعالیٰ په علم سره روښان شی یوسف علیه السلام وغوښت چه ړومبی هغوی ته دینی خبری وښیی او وروسته د خوبونو تعبیر ورښکاره کړی. نو ځکه ئی تسلی ورکړه چه مضطرب او پریشان نشی او وی ویل چه د دودی تر وقته پوری به هغه هم دروښیم.»

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَاءِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَن نُّشْرِكَ بِاللَّهِ مِن شَيْءٍ ذَٰلِكَ مِن فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

او متابعت کړی دی ما د دین د پلرونو خپلو چه ابراهیم او اسحٰق او یعقوب دی، نه ښائیږی مونږ ته چه شریک ونیسو په الله پوری، هیڅ شی په هیڅ څیز کښی، دا (توحید) له فضل د الله دی پر مونږ باندی او پر نورو خلقو ولیکن زیات له خلقو شکر نه وباسی (په دی راتلو د انبیاؤ).

تفسیر: یعنی زمونږ خالص توحید او په ابراهیمی ملت باندی زمونږ قایم پاتی کیدل نه یوائحی زمونږ په حق کښی بلکه د ګرد (تول) جهان په حق کښی فضل او رحمت دی څکه چه د ابراهیمی کورنی له انوارو څخه روحانی ګردی (تولی) رڼاوی خوری او نورانی ډیوی لګیدلی شی. لیکن افسوس دی چه ډیر کسان د الله تعالیٰ د دغه لوی نعمت قدر نه کوی. لازم خو داسی ؤ چه د پاک الله احسان ئی منلی وی، او د توحید په سمه او صافه لاره تللی وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصیان لاره ئی نه وی غوره کړی. حال دا چه دوی بالعکس د ناشکرئ، شرک او عصیان لاری خپل ځانونو ته غوره کوی.

يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْنَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾

ای دواړو ملګرو زما د زندان آیا خدایان متفرق (تار په تار) غوره دی که (هغه الله (غوره دی چه) یو دی؟ (بی له شریک په الوهیت کښی) ډیر قوی غالب دی (پر تولو او په هر څیز کښی).

تفسیر: یعنی ای د مختلفو انواعو او اشکالو وړوکیو او لویو بتانو او له باطلو معبودانو سره چه د الوهیت اختیارات پری تقسیم کړی دی سره له دی چه هغوی هیڅ اختیار په هیڅ شی کښی نه لری مینه او محبت لرل او له هغوی سره اخلاص او عقیدت پالل ښه دی؟ که له هغه زبردست الله سره چه پر ګردو (تولو) مخلوقاتو ئی پوره اختیار، او کامل تصرف او قبضه حاصله ده، او د ده په مخ کښی نه د چا حکم چلیدی شی او نه څه واک او اختیار لری، او نه څوک تری چیری تښتیدی شی، او نه ورسره د مقابلی توان لری چه مغلوب او پړ ئی کړی. نو تاسی پخپله فکر او چرت (خیال) ووهئ چه په دغو کښی کوم یو د عبودیت وړ (لائق)؟ او د سر ورته ښکته کولو لائق دی؟

مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلَّاۤ اَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوْهَاۤ اَنْتُمْ وَ
اٰبَآؤُكُمْ مَّاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ
اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْۤا اِلَّاۤ اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٠﴾

عبادت نه کوئ تاسی غیر له الله مګر د څو نومونو چه نومونه مو ایښی دی د هغو تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی (رالیږلی) الله په (عبادت د)

هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هیچا) مگر خاص د الله دی، امر ئی کړی دی په دی چه عبادت مه کوئ تاسی مگر د هم ده، دا (عبادت د ده) دین دی سم (او حق دی ښکاره) ولیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په لاره حقه).

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) بی سنده او بی ځایه له خپل ځانه څه نومونه مو ایښی دی چه تر هغو لاندی د یوی ذری په اندازه هم څه حقیقت نشته او تاسی د هم دغو تشو نومونو عبادت کوئ او تش ئی په نامه سره خدای بولئ! په داسی جهل او نادانی ښائی چه سری وشرمیږی یعنی له قدیمه راهسی د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو دغه حکم مو لیږلی دی چه د پاک الله په عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ! ﴿وَسْئَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُّعْبَدُوْنَ﴾ (٢٥ جزء د الزخرف (٤٥) آیت (٤) رکوع) یعنی د خالص توحید په لیاره کښی هیڅ یوه لوړه ژوره (نشیب و فراز) نشته سم صاف سړک دی، چه پر هغه باندی د تللو په وسیله انسان بی له ویری په اطمینان تر الله تعالیٰ پوری رسیږی. لیکن ډیر کسان له حماقته یا تعصبه پر داسی سمی خبری هم نه پوهیږی.

يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّآ اَحَدُكُمَا فَيَسْقِىْ رَبَّهٗ خَمْرًا ۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَّاْسِهٖ ۭ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِيْ فِيْهِ تَسْتَفْتِيٰنِ ﴿٤١﴾

ای دواړو ملګرو زما د بندی خانی! هر څه یو له تاسی دواړو (چه د باچا ساقی دی) نو وبه څښوی مالک بادار خپل ته شراب (لکه د پخوا پشان) او هر څه دا بل (د باچا خباز) نو په دار به شی نو خوری به مرغان (غوښی) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چه په هغه کښی فتوٰی او تعبیر غوښت تاسی له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه. هغه چه په خوب کښی باچا ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په ویښتیا کښی هم بیا خپل باچا ته شراب ورڅښوی او هغه بل چه په خوب کښی ئی لیدلی دی چه د پاسه د ده له سره مرغان ډوډی خوری، د هغه مطلب دا دی چه پر دار باندی خیژولی کیږی، او ځناوران د ده د سر پوستکی هم شکوی او خوری به ئی د قضا او قدر فیصله هم دغه ده چه هغه له سره بیرته ګرځیدونکی نه ده. د هغی خبری پوښتنه چه تاسی کوله، هغه می وروښوله دغه بالکل یوه قطعی او یقینی او پری کړی شوی خبره ده چه پکښی له سره تخلف نشی

کیدی. لکه چه هم داسی هم وشو او ساقی د زهرو ورڅښولو له تهمته بیخی پاک او بریء ووت او نانوائی (دودی پخونکی) د خپل جرم په سزا غرغره، او په دار ځوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

او وویل یوسف هغه یوه ته چه یقین ئی درلود (لرلو) چه بیشکه دی خلاصیدونکی دی له دی دواړو نه (چه ساقی دی) چه یاد کړه (مظلومیت زما) په نزد د مالک بادار خپل (چه خوشی می کړی له بنده) نو هیر کړ تری شیطان یادول د یوسف هغه بادار خپل ته نو پاتی شو یوسف په بندی خانه کښی څو کاله (یعنی اوه کاله).

تفسیر: دلته ظن د یقین په معنی دی لکه چه په ﴿ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو رَبِّهِمْ ﴾ کښی دی یعنی یوسف علیه السلام د دغو دواړو په منځ کښی د هغه په نسبت چه متقین ؤ چه بریء کیدونکی دی کله چه له بندی خانی څخه ووت وویل چه د باچا په مخ کښی زما یادونه هم وکړه چه داسی یو بی قصوره سړی د کلونو کلونو راهسی په بندی خانی کښی پروت دی. د مبالغی هیڅ ضرورت نه دی زما کوم حال او احوال چه تا پخپلو سترګو لیدلی دی کټمټ (هوبهو) همغه ووایه!.
﴿ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ﴾ الآیة - نو هیر کړل تری شیطان یادول د یوسف بادار (آقا) خپل ته الخ) یعنی شیطان د دغه خلاص شوی بندی په زړه کښی مختلفی وسوسی او خیالات وغورځول، او داسی ئی غافل کړ چه د خپل دغه لوی محسن «یوسف علیه السلام» تذکره ئی تر کلونو کلونو پوری ونه کړه او له سره ئی په یاد هم پاتی نشو. او بالنتیجه یوسف علیه السلام څو کاله نور هم په بندی خانه کښی پاتی شو له ډیرو مدتونو څخه وروسته کله چه باچا یو خوب ولید چه د هغه په تعبیر باندی هیڅوک ونه پوهیدل نو دلته د دغه سړی (ساقی) یوسف په یاد شو. لکه چه وروسته راځی ﴿ وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ ﴾ الآیة - د هیرولو نسبت د شیطان په لوری ځکه وکړ شو چه د وساوسو او د نورو د القاء ذریعه ده چه د نسیان سبب ګرځی. د حضرت موسیٰ علیه السلام د سفر ملګری هم ویلی ؤ ﴿ وَمَا أَنسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ ﴾ (۱۵ جزء د الکهف (٦٣) آیت ۹ رکوع) لیکن په هر شر کښی الله تعالیٰ کومه د خیر خوا هرومرو (خامخا) ږدی. دلته هم اګر که د نسیان نتیجه د بندیګری د تطویل په صورت راڅرګنده شوه خو بیا هم د حضرت شاه صاحب د نکتی له پیدا کولو سره سم داسی یو تنبیه ورته وشوه چه یو نبی لره نه ښائی چه تش پر ظاهری اسبابو او وسائلو زړه وتړی بلکه ابن جریر او بغوی او

نورو له څينو اسلافو څخه نقل کړی دی چه هغوی د ﴿ فَأَنسَٰهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ ذِكۡرَ رَبِّهِۦ ﴾ ضمير د يوسف عليه السلام په لوري راجع کوی. ګواکی ﴿ ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ ﴾ ويل يو راز (قسم) غفلت ؤ چه يوسف عليه السلام ته عارض شوی ؤ يوسف عليه السلام هغه بندی ته وويل چه خپل بادار (آقا) ته زما ذکر وکړه! حال دا چه پر ده لازم ؤ چه ګرد (تول) ظاهری اسباب او وسائل ئی پريښی او پخپله د پاک الله په دربار کښی به ئی خپل عرض او غوښتنه کوله. بيشکه د شدائدو د کشف په وقت کښی له خلقو څخنی د ظاهری استعانت او اسبابو مباشرت مطلقاً نه دی حرام ليکن د ابرارو حسنات مقربينو ته سيئات ګرځی. هغه خبری چه عوام الناس ئی بی له انديښنی کولی شی د انبياؤ عليهم السلام د عالی منصب په اعتبار، همغه خبره په يوه ډول (طريقه) تقصير اوړی. د امتحان او ابتلاء په مواقعو کښی د انبياؤ رفيع شان د هم دی خبری مقتضی دی چه پر رخصت دی نظر ونه کړی او د عزيمت پر انتهائی لاره دی درومی څرنګه چه د حضرت يوسف عليه السلام ﴿ ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ ﴾ ويل د عزيمت خلاف ؤ، نو ځکه عتاب اميزه تنبيه ورته وشوه، چه تر څو نورو کلونو به هم په بندی خانه تفصيل په «روح المعانی» کښی دی، له «بضع» څخه د ډيرو پوهانو په نزد دلته اوه کاله مقصد دی. او د «بضع» د لفظ اطلاق له دريؤ څخه نيولی تر نهو پوری کيږی. په حديث کښی دی چه «مهربان دی شی الله پر ورور زما يوسف عليه السلام باندی که ئی نه وی ويلی چه «زمايادونه وکړه خپل بادار (آقا) ته» نو نه به ؤ پاتی شوی په بندی خانه کښی اوه کاله.

وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ إِنِّيٓ أَرَىٰ سَبۡعَ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ أَفۡتُونِي فِي رُءۡيَٰيَ إِن كُنتُمۡ لِلرُّءۡيَا تَعۡبُرُونَ ۝٤٣

او وويل باچا (ريان وروسته له اوو کلونو) بيشکه ما وليدلی په خوب کښی اووه غواوی څربی (چه له وچی ويالی ووتلی) چه خوری دا څربی اوو نورو خوارو غواوو او (بيا می وليدل) اوه وږی شنه او نور اووه می وليدل وچ (چه پر دغو شنو لمدو ورتاو شول)، ای ډلی د درباريانو! فتوی (تعبير) راکړئ تاسی تول ماته په دی خوب زما کښی که يئ تاسی چه د خوب تعبير کولی شئ.

تفسير: يعنی ومی ليده چه هغه وچ وږی له هغو شنو وږو څخه چاپير شول او هغه ئی هم وچ کړل، دغه خوب د مصر تولواک او باچا ريان بن وليد ليدلی ؤ چه بالاخر د حضرت يوسف عليه

السلام د خلاصي او ظاهري عروج سبب شو د يوسف عليه السلام په قصه کښې ئې ځاى په ځاى داسې تنبيه هم فرمايلې ده چه د کومې خبرې د پرې کيدلو چه د پاک الله اراده تللې وى، نو په غير متوقعې طريقې سره د هغه داسې اسباب او وسائل ورتولوى چه د هغه په لورى له سره د انسان فکر او خيال هم نه وى تللى.

﴿ إِن كُنتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴾ که يئ تاسې چه د خوب تعبير کولى شئ!) يعنى که په دغه فن کښې څه پوهه او مهارت لرئ. نو ځما د دغه خوب تعبير وکړئ! او مطلب ئې راوښيئ!

قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍ ۖ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ ٱلْأَحْلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

نو وويل (دغو درباريانو) دا ګډوډ (تخيلى) خوبونه دى، او نه يو مونږ په تعبيرونو د خوشې خيالى خوبونو باندې پوهيدونکى

تفسير: معلوميږى چه هغه خلق له دى فن څخه جاهلان ؤ، نو ځکه د خپلى ناپوهى په اقرار کښې وشرميدل. او داسې يوه خبره ئې جوړه کړه چه دا له سره خوب نه بلکه خوشې چټى (بيکاره) او پريشان خيالات دى. چه ډير کله انسان ته د خوب په حالت کښې داسې ګډوډ خيالات او چرتونه ورپيښيږى چه له سره د دقت او اعتناء وړ (قابل) او لائق نه دى. او نه مونږ د داسې خوبونو په تعبير کښې څه علم لرو، ځکه چه دغه د علم التعبير تر اصولو لاندى نه راځى. (کله چه باچا په دى خوب خپل کښې ډير فکرجن شو او ساقى د تولواک (باچا) له دغى انديښنى څخه متحسس شو نو يوسف عليه السلام ئې ورپه ياد شو.).

وَقَالَ ٱلَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِۦ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

او وويل هغه سړى چه خلاص شوى ؤ له هغو دواړو (يعنى ساقى) او په ياد ئې شو (يوسف) پس له ډيرى مودى چه زه به خبر کړم تاسې په تعبير د دى خوب نو وليږئ تاسې ما (يوسف زندانى ته).

تفسير: اوس د خوب په سلسله کښې د هغه ساقى چه له بنديګرى، څخه خوشې شوى ؤ حضرت يوسف عليه السلام په ياد کښې راغى ده تولواک (باچا) او نورو واکوالانو (وزراؤ) او اهل دربار ته ئې وويل که ماته لږ څه تر بندى خانى پورى د تللو اجازه راکړه شى، نو زه به ډير ژر د دى خوب ډير صحيح تعبير تاسې ته راوړم. په بندى خانه کښې يو مقدس پرښته صورت بزرګ

شته چه په علم‌التعبير کښې ډير ماهر دی ممکن دی چه ده به د خپل خوب قصه هم هغوی ته کړی وی زه د دغه تعبير دپاره د ده بابرکت خدمت ته حاضريږم وروسته له دی نه چه ورته اجازه ورکړه شوه نو د تولواک (باچا) ساقی د يوسف عليه السلام په خدمت کښې مشرف شو او داسی عرض او غوښتنه ئی ورخخه وکړه.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ
سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ
يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾

ای يوسفه! ای ډيره رښتينه! حکم راکړه مونږ ته په اووو غواؤ څربو کښې چه وخوری دی څربو لره اووه (نوری) خواری غواوی او په اووو وږيو شنو کښې او اوو نورو وچو وږيو کښې (چه له هغو شنو چاپير دی) ښائی چه زه بيرته لاړ شم (سره له تعبيره) خلقو ته (چه باچا او درباريان ئی دی) دپاره د دی چه دوی پوه شی (په تعبير د خوب د باچا او قدر ستا).

تفسير: د ﴿أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ له ويلو څخه دغه غرض ؤ چه تاسی مجسم رښتيا يئ! هره هغه خبره چه ستا له ژبی څخه وځی، هغه هرومرو (خامخا) کيږی. هيله (اميد) شته چه هر هغه تعبير چه تاسی د دی خوب وکړئ هغه به هم کټمټ (هوبهو) همغسی کيږی څو زه بيرته لاړ شم سره له تعبيره خلقو ته دپاره د دی چه دوی پوه شی د دغه خوب په ډير ښه تعبير او د هغه په ذريعه ستاسی قدر او منزلت هم معلوم شی. دغه لفظ راښکاروی چه د انبياؤ عليهم السلام د صدق او ديانت نقش په څه ډول (طريقه) سره د خاصو او عامو په زړونو کښې وهلی کيږی.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا
مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا
قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ
عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

وویل (یوسف) چه کرئ به تاسی (هر قسم فصل) اووه کاله پرله پسی په ډیر زیار (کوشش) سره ډیر، نو هر هغه چه وریبل تاسی نو پرېږدئ هغه غله په وږی خپل کښې مګر لږ شانی له هغه چه تاسی ئی خورئ (نو همغومره قدر تری پاک کړئ). بیا به راشي وروسته له دغو (اووه کلونو ودانو) اووه نور (کلونه) سخت چه وبه خوری (اهل د دی اوو سختو کلونو) هغه غلی چه پخوا ذخیره کړی وی تاسی دپاره د دی مګر لږ شانی له هغه چه تاسی ساتئ (ئی تخم ته). بیا به راشي وروسته له دی (کلونو د قحط) یو کال (چه پنځلسم به وی) چه په هغه کښې به فریاد رسی وکړه شی د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دی کښې به ونښیځی (نچوړ کړی) خلق (میوی او غوړی دانی).

تفسیر: یوسف علیه السلام د خوب د تعبیر په ورښوولو کښې نه څه ځنډ (ایسارتیا) ولګوه او نه ئی کوم شرط ورته کېښود او نه ئی هغه سری شرمنده کړ. چه ته می وروسته له دغومره کلونو اوس ولی خبر اخلی! له دی نه د انبیاؤ علیهم السلام د اخلاقو او مروتو اندازه له ورا معلومیږی. بیا هغه یواځې د خوب تعبیر غوښتی وو. مګر ده دری شیان ورعطاء کړل تعبیر، تدبیر، تبشیر د یوسف علیه السلام د کلام حاصل داسی دی چه اووه غټی څربی غواوی او اووه شنه وږی هغه اووه کلونه دی چه په کښې پرله پسی متواتر خوښی او هوسائی (آرام) به وی د ځمکو حاصلات به ډیر کیږی، حیوانات او نباتات به ډیره ترقی او وده کوی. وروسته له دی نه به اووه کلونه قحط راځی چه په هغه کښې هغه ګردی (تولی) پخوانی ذخیری خوړلی کیږی او بیخی به ئی په پای (آخر) رسوی. یواځې د راتلونکی کال د تخم شیندلو (نوستلو) دپاره به لږ څه پاتی کیږی دغه اووه کاله همغه خواری غواوی او وچ وږی دی چه څربی غواوی او شنه وږی به خوری او ختم کوی ئی. د تعبیر ښوولو په ضمن کښې یوسف علیه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علیٰ خلق الله لامله (له وجی) د یوه تدبیر تلقین هم وفرمایه چه په ړومبنیو اوو کلونو کښې هغه ښه او ډیر حاصلات چه په لاس ورځی ښائی چه په ډیر حفاظت سره ئی وساتئ او په کفایت شعاری سره ئی ذخیره وکړئ هومره غله مو چه د خوړلو او کرلو لپاره په کارېږی هغه بیله کړئ او لږ لږ ئی په ډیر احتیاط سره خورئ او نوری غلی همغسی په خپلو وږیو کښې پرېږدئ چه له چنجیانو او نورو مضره ؤ حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شی او د اوو کلونو حاصلات د څوارلسو کلونو په کار ورشی که داسی ونه کړئ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډیره ګرانه وی. د دغه تعبیر او تدبیر ښوولو څخه وروسته ئی هغوی ته یو بشارت هم واوروه چه غالباً به ورته د وحی په وسیله معلومه شوی وی. یعنی وروسته له اووو کلونو قحطی څخه کوم کال چه راځی. په هغه کښې به د الله تعالیٰ له خوا ستاسی فریاد رسی کیږی. او ښه پریمانه بارانونه به اوری. کښتونه، (فصلونه)

غلي، داني، ميوې او نور محصولات به په ډير افراط سره پيدا کيږي. د ساکښانو (ذی روحو) غلانځي به له شودو څخه ډکيږي. له انګورو (کورو) خرما او نورو نښيځونکو (نچوړونکو) شيانو څخه به خلق شراب جوړوي دغه وروستني خبره ئې د سائل له حاله سره موافقه وکړه. ځکه د ده کار هم دغه ؤ.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ۝٥٠

او وويل باچا راولئ تاسي ماته دغه (يوسف)، نو کله چه راغی دغه (يوسف ته) استاځی (د باچا) وويل يوسف چه بيرته لاړ شه! مالک بادار (آقا) خپل ته نو پوښتنه وکړه ته له ده چه څه حال ؤ د ښځو هغو چه غوڅ کړی ئې ؤ لاسونه خپل، بيشکه چه رب زما په کيدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسير: باچا پخوا له دی نه د خپل ساقی د تذکری په اثر د حضرت يوسف عليه السلام معتقد شوی ؤ. اوس چه داسي موزون او په زړه پوري تعبير او د رعاياؤ خواخوږی او زړه سوی او ښه تدبير ئې واوريد، نو د يوسف د علم، فضل، عقل، پوه، ښه اخلاق سخت اثر د باچا په زړه ولويد او علی‌الفور ئې امر صادر کړ چه «داسي پوه سړی دی ژر تر ژره زما حضور ته راحاضر کړ شي چه زه ئې زيارت وکړم، او تری مستفيد شم او سم د ده د مرتبی او قابليته سره ئې عزت وکړم» قاصد سم له لاسه دغه شاهی پيغام د حضرت يوسف عليه السلام په خدمت کښی ورساوه مګر د يوسف عليه السلام په نظر کښی د ده د دينی او اخلاقی وضعيت برتری او صفائی له ډير اعلاالاعلی دنيوی عزت او وجاهت څخه هم ډير لوړ (اوچت) او مهم وو دی ښه وپوهيده چه د نبی الله په نسبت د خلقو ډيره لږه بدګمانی هم د هدايت او ارشاد په کارونو کښی ډير زيات اشکال او سخت ضرر پيښولی شي. که زه د باچاهی فرمان په اثر په پټه خوله له بندی خانی څخه ووځم. او د هغه تهمت په سلسله چه زه له کلونو کلونو راهسی د قيد او بندی ګری ذلت تيروم د هغه په قطعی دول (طريقه) سره استيصال ونشی، نو ډير امکان لری چه ډير ناواقفه خلق به زما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولری. او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له هم دغو بی‌اصلو اثراتو څخه بيا څه استفاده وکړی، بيا به کومه حيله (بهانه) او پلمه (تدبير) راته جوړه کړی. نو د دغو مصالحو لامله (له وجی) يوسف عليه السلام د باچاهی حکم په امتثال کښی چالاکی ونه کړه. بلکه د نهايت صبر او استقلال مظاهره ئې وکړه، او قاصد ته ئې وويل چه ته

دی خپل بادار (آقا) ته لاړ شه او تری پوښتنه وکړه چه «آیا تاسی ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چه د میلمستیا په موقع کښې ئې خپل لاسونه پری کړی ؤ» حضرت یوسف علیه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پیژندګلو به له کومه معلوم وی او داسی خیال به ئې کړی وی چه دغسی مهمی (خاص) واقعی به هرومرو (خامخا) خپل عمومی شهرت حاصل کړی وی، نو ځکه د هغی واقعی یو ممتاز جزء د لاسونو پری کول ئې ظاهر کړه. او باچا ته ئې توجه ورکړه چه د دغی مشهوری او معروفی قصی تفتیش او تحقیق وکړی غالباً اوس به هغه ښځی تاسی ته دغه خبره درڅرګنده کړی چه تقصیر د چا دی؟ د صحیحینو شریفینو په حدیث کښې نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د صدیق یوسف ستاینه (صفت) په دغو الفاظو سره فرمایلی «**لو لبثت فی السجن ما لبث یوسف لاجبت الداعی** که زه دومره مدت بندی پاتی کیدم چه یوسف علیه السلام بندی پاتی و، نو د بلونکی اجابت به می کړی وه یعنی فوراً به ورسره تلم» محققین وائی چه په دی کښې د حضرت یوسف علیه السلام د صبر او تحمل تعریف، او په لطیف رنګ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د رب‌العزت په دربار کښې دی. مولیٰنا شبیر احمد عم فیضه د دی مضمون تفصیل د صحیح مسلم شریف په شرحه کښې لیکلی دی. دلته د اختصار په لحاظ له دی نه څه زیات نشو لیکلی.

حضرت یوسف علیه السلام «بکیدهن د دوی مکرونه» وفرمایل ځکه چه فریب خو ؤ د یوی مګر نوری له دی سره مؤیدانی او مرستیانی (ملګری) وی او د اصلی مکر کوونکی نوم ئې ښائی د پالنی او روزنی لامله (له وجی) نه وی یاد کړی. او د حیاء په وجه سره به ئې پټ فرمایلی وی ځکه چه دی پوهیده چه اصلی حقیقت به پخپله څرګندیږی. کذا فی الموضح.

لنده ئې دا چه ساقی راغی او باچا ئې له ګردی (تولی) ماجرا څخه پوره خبردار کړ نو باچا هغه ښځی سره له زلیخا راحاضری کړی او

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ قُلْنَ حَـٰشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِن سُوٓءٍ ۚ قَالَتِ ٱمْرَأَتُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْـَٔـٰنَ حَصْحَصَ ٱلْحَقُّ أَنَا۠ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفْسِهِۦ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿٥١﴾

وویل (باچا هغو ښځو ته) چه څه ؤ حال ستاسو کله چه تاسی طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته دپاره د تیر ایستلو د (حفاظت د) نفس د ده (نو میلان ئې وکړ تاسی ته؟ که نه)، وویل تولو ښځو پاکی ده الله ته نه یو پوهیدلی مونږ په دغه (یوسف) باندی له هیڅ بدی، وویل ښځی د عزیز (زلیخا) چه اوس ظاهر شو حق (رښتیا خبره) ما طلب کړی ؤ په فریب

دپاره د تیر ایستلو د نفس د ده (چه خپل مراد تری واخلم) او بیشکه یوسف خامخا له صادقینو (رښتینو) څخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنی عنوان داسی غوره کړ چه ګواکی دی له دی پیښی نه لا له پخوا څخه خبر دی څو دوی د باچا په مخکښی دروغ ویلو ته څغرد (کوشش) ونه کړی او هم د حضرت یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پری لویدلی وی چه هغه بی د برائت له اظهاره له بندی خانی څخه وتل نه خوښوی. او په ﴿ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴾ فرمایلو سره د دوی کید راښکاروی. او له بل لوری ساقی او نورو به اصلی واقعات ده ته آورولی وی. چه له هغو څخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تائید په لاس ورغلی وی.
د ګردو (تولو) ښځو له متفقه شهادت څخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف ډول (طریقه) سره اقرار وکړ چه قصور زما دی یوسف بیخی رښتین دی. بیشکه ما د هغه میلان خپل لوری ته غوښت مګر دی کله داسی یو سړی دی چه زما په لمسولو سره تیروځی یا پښه ئی ولغزیږی.
بیا باچا یوسف علیه السلام ته جواب ورولیږه چه ښځی په خپلی ګناه قائلی شوی راشه چه ستا په مخکښی دوی ته سزا ورکړم نو یوسف علیه السلام وویل زما غرض له دغه عرض څخه اجراء د تعزیر او سزا نه بلکه اظهار او اعلان د حق او رښتیاوه او

ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾

دغه (پوښتنه می ځکه وکړه) چه پوه شی (عزیز) چه بیشکه ما خیانت نه دی کړی د ده سره په پسی شا هم او بیشکه چه الله په لاره نه برابروی کید مکر د خیانت ګرانو (او په مقصد ئی نه رسوی).

تفسیر: یعنی دغومره تحقیق او تفتیش د دی لامله (له وجی) وکړ شو چه د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شی او ګرد (تول) خلق سره وپوهیږی چه د خائنانو او دغابازانو فریب ته پاک الله بری نه ورکوی لکه چه د دغو ګردو (تولو) ښځو فریب ونه چلیدو او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودرید.
کله چه له دغو خبرو څخه یو قسم تکبر او غرور معلومیده په عمل خپل باندی نو وویل یوسف علیه السلام دپاره د دفعی د دغی چه:

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفۡسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دی شان چه نه کوی میل بدی ته ځکه چه) بیشکه نفس خامخا ډیر امر کوونکی دی (هر وقت) په بدی سره مګر هغه (نفس) چه رحم مهربانی پری کړی وی رب زما (چه بیشکه رب زما ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: څرنګه چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل برائت باندی ډیر زور غورځولی ؤ لکه چه پخوا مو ولیکل امکان ئی درلود (لرلو) چه کوم سطحی سړی هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړی نو ځکه یوسف علیه السلام په خپله خپل د نزاهت حقیقت څرګند (ښکاره) کړ، چه زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم ـ دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی چه یو نفس له بدی څخه منع کوی هم دغه خصوصی رحمت د انبیاؤ علیهم السلام کفیل او ضامن دی که نه د انسانی نفس کار عموماً د بدی پر لوری ترغیب ورکول ؤ ـ که د الله تعالیٰ خصوصی توفیق او لاس نیونه نه وئ، نو زما نفس به هم د نورو بشریه ؤ نفوسو په شان وئ. په ﴿ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ سره ئی اشاره وکړه کله چه «نفس اماره» توبه وکړی «نفس لوامه» ګرځی ـ نو الله د ده ګرد (تول) پخوانی تقصیرات ښښی بلکه ورو ورو پخپلی مهربانی سره یئ د «نفس مطمئنه» تر درجی پوری رسوی.

تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه او ابن کثیر رحمة الله علیه او نور له ﴿ ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ أَنِّي لَمۡ أَخُنۡهُ ﴾ څخه تر ﴿ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ پوری د زلیخا مقوله دروی. یعنی زلیخا د «انا راودته عن نفسه» اقرار وکړ او وی ویل چه په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزیز ته د دغی خبری ورڅرګندول (ښکاره کول) غواړم چه ما د عزیز په غیاب او نشتوالی کښی کوم لوی خیانت نه دی کړی بیشکه د یوسف علیه السلام لمسولو ته می اراده کړی وه، مګر زما دغه مراودت پر یوسف علیه السلام باندی هیڅ کوم اثر ونهغورځاوه که ما زیات له دی نه کوم خیانت کړی وی نو هرومرو (خامخا) د هغه پرده به شلیده ـ ځکه چه الله تعالیٰ د خائنانو مکر او فریب ته بری او پرمختګ (ترقی) نه ور په برخه کوی هو! زه می خپل نفس نشم پاک ښولی، هومره غلطی چه له ما څخه صادره شوی ده، پر هغی اقرار کوم. د نورو خلقو په شان زه د نفس له شرارتونو څخه پاکه نه یم، له نفسانی بدو کارونو ځنی خو د یوسف علیه السلام په شان یو پاک او معصوم نبی الله محفوظ پاتی کیدی شی، چه پری د پاک الله خاصه مهربانی او ځان ته رحمت وی ابو حیان رحمة الله علیه هم دغه ته د زلیخا مقوله وایی ـ لیکن د﴿ لِيَعۡلَمَ ﴾ او د﴿ لَمۡ أَخُنۡهُ ﴾ ضمائر د عزیز

په ځای د یوسف علیه السلام په لوری اړوی یعنی زه پخپلی خطا باندی ځکه په صاف ډول (طریقه) سره اقرار کوم څو یوسف علیه السلام ته معلوم شی چه زه د هغه په غیاب کښی کومه غلطه خبره نه کومه ـ او نه خپل جرم بیا هغه ته منسوبوم

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي ۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾

او وویل باچا چه راولی (تاسی ای مقربینو زما) ماته دغه (یوسف) چه خالص کړم دغه (یوسف) دپاره (د کارونو) د ځان خپل (یعنی زما به مشیر خاص وی) نو کله چه خبری وکړی (باچا) له دغه (یوسف) سره وویل (باچا یوسف ته) چه بیشکه ته نن ورځ په نزد زمونږ خاوند د مرتبی آمانتګر یی.

تفسیر: باچا ئی څه لا له پخوا څخه معتقد شوی ؤ ـ کله ئی چه بالمشافه خبری ورسره وکړی نو بیخی ئی مخلص او معتقد شو، او حکم ئې ورکړ چه له نن ورځی څخه وروسته تاسی له مونږ سره په ډیر عزت او احترام ډیر معتبر او پتیالی (عزتمند) اوسیږئ ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «اوس ئی د عزیز سره علاقه پری کړه ـ او دی ئی خپل مصاحب وګرځاوه.» کله چه یوسف علیه السلام باچا ته وویل چه اوس تاسی ته داسی ښایی چه په دی اووه کلونو کښی غلی جمعه کړئ، بیا چه د قحط کلونه راغلل نو له اطرافو به مخلوق راځی او دا غلی به در څخه پیری (اخلی) ، نو داسی خزانی به جمعه کړی، چه بل هیچا نه وی جمعه کړی. نو باچا یوسف علیه السلام ته وویل دغه سررشته (انتظام) به څوک وکړی؟

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾

وویل(یوسف علیه السلام باچا ته) چه مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکی(د مصر) بیشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه یم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فوائدو، نو باچا یوسف ته د خزائنو کنجی ګانی وروسپارلی او د سلطنت تول اختیارات ئی ورته ورکړل)

تفسیر: یعنی د دولت حفاظت هم په پوره ډول (طریقه) سره کولی شم ـ او د هغه د عوائدو او مخارجو له ذرائعو او له حسابه او کتابه هم ښه باخبره او واقف یم. یوسف علیه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدی او د جنسی او د حاصلاتو د ځمکی اداری امور په خپل لاس کښی

واخیستل شو په دغه وسیله سره عامةالناس ته پوره گټه (فائده) ورسولی شي ـ خصوصاً په راتلونکی قحط کښې په ډیر ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نیونه وکړی شي ـ او د حکومت مالي وضعیت په ښه ډول (طریقه) سره ټینګ او مضبوط وساتلی شي. له دی نه ظاهریږی چه انبیاء علیهم السلام دنیوی عقل هم پوره لری او دغه هم څرګنده (ښکاره) شوه چه د خلائقو د خدمت لپاره مالیاتی په چارو کښې لاس وهل د نبوت له مقامه یا د عظمت له شان سره مخالفت نه لری. که یو سړی سره له نیک نیتۍ داسی وګڼی چه د هغه منصب لپاره زه اهل یم ـ او له نورو څخنی به دغه کار په ښه شان سره نه جوړیږی، نو دغه د مسلمانانو د خیر غوښتلو او نفع رسولو له امله (له وجی) که د هغه غوښتنه یا مطالبه وکړی کولی ئی شي، او که حسب الضرورت خپل د ځینو حسنه ؤ خصالو او حمیده ؤ اوصافو بیان او تذکره هم وکړی، نو دغه به په کومی ناجائزی مدحی کښې نه وی شامل او نه به په ممنوعه تزکیه د نفس کښې داخل وی ﴿ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴾ د عبدالرحمٰن بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه له یوه حدیثه معلومیږی «هر څوک چه پخپله د امارت طالب شي، نو د هغه بار د ده پر اوږو باندی اچولی کیږی (او غیبی اعانت ورسره مدد او مرسته (امداد) نه کوی) او دغه په هغه وقت کښې ده چه دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالی د خوښولو او نورو دنیوی اغراضو په بناء وی. والله اعلم.

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ۚ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ ۖ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه (د مصر) کښې، چه ځای به ئی نیوه (یعنی اوسیده) له دغی ځمکی (د مصر) څخه هر چیرته چه به ئی خوښه شوه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چه اراده وفرمایو مونږ او نه ضائع کوو مونږ اجر (بدل) د محسنانو (نیکو کارانو)

تفسیر: یوسف علیه السلام هر چیری چه غوښته ښکته کیده ـ او هر هغه شي ئی چه زړه غوښته په ئی تصرف کاوه ـ ګواکی «ریان بن ولید» په نامه سره باچا ؤ او په حقیقت کښې یوسف علیه السلام باچاهی کوله او د «عزیز» په نامه سره یادیده لکه چه وروسته له دی نه راځی. ځینی علمآء لیکی چه باچا د یوسف علیه السلام په لاس مسلمان شو او هم په دغه زمانه کښې د مصر پخوانی عزیز مړ شو ـ نو د هغی ښځی (زلیخا یا راعیل) نکاح له دوی سره وترله شوه ـ والله اعلم ولی محدثین پر دغه خبره باندی اعتماد نه لری.

وَلَاَجۡرُ الۡاٰخِرَةِ خَيۡرٌ لِّلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَكَانُوۡا يَتَّقُوۡنَ ﴿۵۷﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خير(ډير غوره) دى (له دنيوى اجره) هغه کسانو ته چه ايمان ئى راوړى دى او وو دوى چه پرهيزگارى ئى کوله (له شرک او فواحشو)

تفسير: هر هغه چه د نيکى او ښيگڼى (فائدى) لپاره غوره کړى ده الله تعالىٰ هغه ته په دنيا کښى که اراده وفرمائى د هغه خوږه ثمره ورکوى ـ اعم له دى چه ثروت (مالدارى) وى يا حکومت ـ عيش وى يا عشرت خوږ ژوندون وى يا لذت ـ قلبى غنا وى يا قناعت. نو حضرت يوسف عليه السلام ته دغه گرد (ټول) شيان ورعنايت فرمايلى شوى ؤ پاتى شول د آخرت اجرونه هغه يو ايماندار او پرهيزگار ته هلته له دنيوى اجرونو څخه خورا (ډير) بهتر اجرونه ور په برخه کيږى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى
«دغه جواب شو د هغه سؤال چه د ابراهيم عليه السلام اولاده په څه ډول (طريقه) له شام څخه مصر ته راغله او بيان وشو چه ورونو په څه ډول (طريقه) سره حضرت يوسف عليه السلام له کوره لرى وغورځوه؟ چه خوار او ذليل شى او الله تعالىٰ څرنگه ورته عزت وباښه او پر ملک ئى واک او اختيار ورکړ؟ او هم داسى ځمونږ محبوب رسول حضرت محمد صلى الله عليه وسلم سره هم وشو»
کله چه يوسف عليه السلام ته ټول کارونه د سلطنت وروسپارلى شو، نو ده خلق په بزگرى (زميدارئ) او په منظم او فنى جمع کولو د غلو سره تر اوو کلونو پورى ماموران کړل نو کله چه فراخى تيره شوه او قحط سالى راغله ـ او چرچه د قحط تر کنعانه پورى هم ورسيده نو ورونو د يوسف عليه السلام له پلاره اجازه وغوښته او بينامين اعيانى ورور د يوسف عليه السلام ترى پلار خپل خدمت لپاره ستون (واپس) کړ او دوى لس اوښان دپاره د ځان او يو اوښ دپاره د (بنيامين) سره د څه مبلغ له ځانه سره واخيستل، او مصر ته لاړل لکه چه فرمائى

وَجَآءَ اِخۡوَةُ يُوۡسُفَ فَدَخَلُوۡا عَلَيۡهِ فَعَرَفَهُمۡ وَهُمۡ لَهٗ مُنۡكِرُوۡنَ ﴿۵۸﴾

او راغلل ورونه د يوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (يوسف) باندى پس وپيژندل (يوسف) دوى او دوى دغه (يوسف) لره ناپيژندونکى وو (په سبب د حجاب يا اوږدوالى د زمانى)

تفسير: په «مو ضح القران» کښى دى کله چه حضرت يوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له همغه خوب سره په اوو وړومبنيو کلونو کښى ئى ښه ودانى وکره او د

ګردو (تولو) څمکو غلې او دانې ئې راغونډې او ذخيره ئې کړې، بيا د قحط په اوو ورستنيو کلونو کښې يو متوسط نرخ ئې وټاکه (مقرر که) او هغه به ئې پر مصريانو او نورو پرديسيانو برابر پلورلې (خرڅولې) مګر پرديسيانو ته ئې سرې په سر له يوه اوښ بار (څختې) څخه زيات نه ورکاوه نو په دغه وسيله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند - او د باچاهي خزانه ډکه شوه او په هر لورې کښې دغه انګازه (اوازه) خوره شوه چه غله په مصر کښې ارزانه ده نو څکه د ده ورونه هم د غلې پيرودلو دپاره مصر ته راغلل د دوی هيئت او قيافه او وضع او قطع کښې دومره تغيير او تبديل نه ؤ شوی دلته يوسف به هم پرله پسې د خپلو ورونو تفقد او پوښتنه او پلټنه (تحقيق) کوله - او وروسته له هغه ځای د رسيدلو څخه د دوی د نامه او د نسبې پوښتنه به ئې هم کړې وې - لکه چه د سلاطينو او اعيانو ملا قات کښې عموماً دغه اصول جريان لري لکه چه په ځينو تفاسيرو کښې راغلې دی چه هغوی يوسف عليه السلام ته خپل نوم او صفات بيان کړل - څرنګه چه يوسف عليه السلام د بيلتون په وقت کښې ډير ووړوکی ؤ، او هم د ده د ورونو فکر او خيال دې لورې ته نه تلو چه ګونډې دا به يوسف عليه السلام وی - او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسې جرائت کولې شي چه له دوی څخنې د هغوی د نامه نسب او نورو شيانو پوښتنې وکړې شي نو څکه دوی يوسف و نه شو پيژندلی.

وَ لَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُمْ مِّنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾

او کله چه تيار کړ(يوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وويل (يوسف ورونو خپلو ته) چه راولئ تاسې ماته هغه ورور ستاسې چه له پلار ستاسې دی! آيا نه وينئ تاسې چه بيشکه زه پوره درکومه پيمانه او زه غوره د ميلمستيا ورکوونکو يم.

تفسير: حضرت يوسف عليه السلام د خپلو ورونو ښه ميلمستيا عزت او مدارات وکړه - او د سرې په سر يو اوښ بار غله ئې دوی ته ورکړه د دغه عالي اخلاق او خاصې مهربانۍ د ليدلو په اثر وائي چه دوی داسې غوښتنې وکړې چه زمونږ يو علاتي ورور(بنيامين) څمونږ د سپين ږيري غمجن پلار له لورې د ده د خدمت او تسکين دپاره په (کنعان) کښې پاتې دی - څکه چه د ده بل عيني ورور يوسف عليه السلام چه پر پلار بې‌اندازې ګران ؤ ډيره موده پخوا له دی نه په کومې بيديا کښې هلاک دی - که د (بينامين) د برخې غله هم مونږ ته مرحمت وکړې شي نو ډيره مهربانې به وی يوسف عليه السلام وفرمايل چه په دی دول (طريقه) سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دی څکه چه زه ورکوم بار په شمار د انسانانو نه په شمار د حيواناتو کله چه

تاسی بیا راځئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راولئ نو هلته به د هغه برخه هم تاسی ته درکوله کیږی تاسی ځما د اخلاقه او د میلمانه پاللو له وضعیت څخه بالمشاهده خبر شوی یئ چه زه پوره ورکومه پیمانه او بیرته نه نیسم حق د هیچا نو آیا وروسته له دی نه تاسی ته د خپل وړوکی ورور په راوستلو کښی څه تردد او اندیښنه پیښیدلی شی؟ بلکه هیڅ تردد او اندیښنه له سره مه کوئ او له ځانه سره ئی راولئ

فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِندِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾

نو که را نه وست تاسی ماته دغه (علاتی ورور خپل) نو له سره نشته پیمانه (د غلی) تاسی ته ما سره او مه رانژدی کیږئ تاسی بیا ماته (په مصر کښی)

تفسیر: یعنی که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست نو داسی ګڼلی شی چه تاسی دروغ وایئ او خلاف الاصول د یوه اوښ شته (بار) وړل مو مقصد دی ـ نو د هغه په سزا کښی وروسته له دی نه نه یوازی ستاسی برخی سوځی بلکه ماته یا ځما په مملکت کښی ستاسی د راتګ اجازه هم سلب کیږی.

قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾

وویل دوی ژر به په کوښښ سره غواړو دی له پلاره د ده او بیشکه مونږ خامخا کوونکی یو(د دی کار).

تفسیر: یعنی اگر که له پلاره د هغه بیلتون (جدائی) ډیر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوښښ کوو چه خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضی کړو هیله (امید) شته چه په یو ډول (طریقه) په دغه مقصد کښی بری ومومو.

وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

او ویل (یوسف) مریو(پیمانه ګرو) خپلو ته چه کیږدئ هغه پنګه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کښی په پټه سره ښائیږی چه دوی وپیژنی دا(پنګه

خپله او احسان زما) کله چه بیرته لاړ شي دوی اهل خپل ته ښائیږی چه دوی به بیا بیرته راشي(او را به ولی وروړ زما)

تفسیر: یعنی کومه پنګه (سرمایه) چه دوی ورکړی وه، او د هغی په بدله کښی ئی غله پیرودلی (اخستلی) وه حکم ئی ورکړ چه هغه دی هم په پټه سره د دوی په اسبابونو کښی بیرته کیږدی - ځو کله چه بیرته خپل کور ته وررسیږی او اسبابونه پرانیځی نو وګوری چه له غلی سره د هغوی پنګی (سرمایی) هم بیرته ورکړی شوی دی چه بیا دوهم ځلی راتګ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شی - او پخپلو زړونو کښی ووائی چه داسی کریم النفس باچا چیری پیدا کیږی. او ممکن دی چه د قیمت د نه پیدا کیدلو له سببه بیا دوی د مصر له راتګه واوړی او که پنګه (سرمایه) ئی په لاس وی نو هرومرو (خامخا) به بیا راځی - نو ځکه ئی هغه پنګه (سرمایه) ورمسترده کره ځینی وائی چه یوسف علیه السلام له خپلو وروڼو څخه د غلی قیمت اخیستل له مروته او کرمه لری لیده نو ځکه ئی بیرته ورمسترده کره.

فَلَمَّا رَجَعُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَبِيهِمْ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
ٱلْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَآ أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٦٣﴾

نو کله چه بیرته وګرځیدل دوی پلار خپل ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ منعه کړی شوی ده (بیا) له مونږ نه پیمانه (که راسره لاړ نشی (بنیامین) نو ولیږه له سره وروړ زمونږ چه پیمانه واخلو(هم د ده او هم خپله) او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو(له مضراتو).

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندیښنه او تردد مه کوئ اوس مونږ پخپله ویریدلی او هوښیار شوی یو او په پوره ډول (طریقه) سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ ءَامَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنتُكُمْ عَلَىٰٓ أَخِيهِ مِن قَبْلُ
فَٱللَّهُ خَيْرٌ حَٰفِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٦٤﴾

وویل (یعقوب) آیا امینان کرم تاسی په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان ګرځولی په ده باندی په هیڅ شان سره) مګر(په دی شان سره) لکه چه

امینان کړی می وئ تاسی پر ورور د ده(یوسف) پخوا له دی نه(یعنی د اعتبار وړ (لائق) نه یئ) نو الله خیر(ډیر غوره) دی له جهته د ساتنی او هم دی دی ډیر مهربان د تولو مهربانانو

تفسیر: یعنی هم دغه د ﴿ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴾ الفاظ تاسی د یوسف د بیولو په وقت کښی هم ویلی ؤ نو بیا به زه ستاسی پر دغی وعدی څرنګه اعتبار کولی شم. هو اوس شدید ضرورت دی چه له هغه څخه اغماض (چشم پوشی) نشی کیدلی نو ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمی دی نو زه ئی پر پاک الله سپارم چه همغه الله ئی پخپل حفاظت او مهربانی کښی روغ رمټ وساتی او ما د یوسف علیه السلام له بیلتون څخه وروسته له بل مصیبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی.

وَلَمَّا فَتَحُوْا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوْا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ؕ قَالُوْا يٰۤاَبَانَا مَا نَبْغِيْ ؕ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيْرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيْرٍ ؕ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴿۶۵﴾

او کله چه پرانستل دوی بارونه خپل وموندله دوی پنګه (سرمایه) خپله چه بیرته راالیږلی شوی وه دوی ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه به (لا زیات احسان) غواړو مونږ، دا ده هغه پنګه (سرمایه) زمونږ چه بیرته رد کړی شوی ده مونږ ته او(بیا څو چه) غله راوړو اهل خپل ته او ساتو به ورور خپل او زیات به راوړو بار د اوښ (یعنی د بنیامین برخه) دا (یو بار د اوښ) پیمانه ده اسانه (په دغه سخی باچا).

تفسیر: یعنی د داسی آسانی پیمانی پریښودل نه دی په کار ـ په هر ډول (طریقه) چه کیږی (بنیامین) له مونږ سره پریږدئ چه لاړ شی. ځینو د ﴿ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴾ اشاره د هغی غلی په لوری کړی ده چه پخوا ئی راوړی وه او «یسیر» ئی د «قلیل» په معنی اخیستی دی. یعنی هغه غله چه پخوا له دی نه راوړی شوی ده، هغه د حاجت په اعتبار لږه ده او د دی قحط په زمانه کښی تر کاله پوری به بس کیږی؟ ـ لهٰذا ضرور دی چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه مونږ بیا لاړ شو او د ګردو (تولو) برخی له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِيْ بِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ

يُّحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿٦٦﴾

وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته) له سره ونه لیږم هغه (بنیامین) له تاسی سره تر هغه پوری چه راکړئ تاسی ماته عهد محکم د الله (په دی خبره) چه خامخا بیرته به راولی ماته هرومرو (خامخا) دی مګر که چاپیر والی وکړ شی پر تاسی باندی (چه مړه یا مغلوب شئ) نو کله چه ورکړه دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله نو وویل(یعقوب ځامنو خپلو ته) چه الله په هغه چه وایو ئی مونږ وکیل (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ له تقدیر سره کومه داسی حادثه ور د مخه شوه چه په هغی کښی تاسی ګرد (تول) سره پره او مغلوبان شوئ او د نجات هیڅ یوه لاره در پاتی نشی، نو هلته زه هیڅ شی نشم ویلی. هو، سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پوری د بنیامین په حفاظت کښی څه قصور او لندون مه کوئ، سره د دی پوخ عهد او پیمان اخیستلو او قسمونو یادولو د زیات تاکید او اهتمام په دول (طریقه) ئی وفرمایل ﴿اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ﴾ یعنی هغه عهد او پیمان چه مونږ په دغه وقت کښی کوو، هغه ګرد (تول) پاک الله ته سپارو ـ که چا په هغه کښی څه خیانت یا بد عهدی وکړه، نو همغه الله به ئی په سزا رسوی. یا دا چه قول او اقرار سم له خپل مقدوره سره خو پوخ کوئ ـ لیکن له دغو خبرو څخه کوم اصلی مقصد چه دی هغه د الله تعالیٰ له حفاظته او ساتنی څخه پوره په لاس راتلی شی ـ که د پاک الله اراده نه وی نو ګرد (تول) اسباب او تدابیر خوشی چتی (فضول) او بیکاره دی، او هیڅ به په لاس نه راځی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «ظاهری اسباب ئی پاخه کړل ـ او توکل ئی پر الله وکړ ـ هم داسی حکم دی پر هر چا»

وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ؕ وَمَآ اُغْنِيْ عَنْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٦٧﴾

او وویل (یعقوب) له شفقته ای ځامنو زما مه ننوځئ تاسی(مصر ته) له دروازی یوی (چه نظر وانخلئ) او ننوځئ(دوه دوه یا دری دری) له دروازو بیلو بیلو څخه، او نشم دفع کولی زه له تاسی نه له (قضا) د الله نه (په تدبیر

سره) هیڅ شی، نه دی حکم (په قضا سره) مګر خاص الله ته دی خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او هم په هم ده باندی نو توکل دی وکړی توکل کوونکی.

تفسیر: د یوسف علیه السلام وروته اول ځلی مصر ته تللی وو لکه د نورو عامو مسافرانو په شان بلا امتیاز په ښار کښی داخل شوی وو. لیکن د یوسف علیه السلام د خاصو توجهاتو او الطافو د لیدلو له سببه یقیناً د هغه مملکت د خلقو سترګی به د دوی پر لاره لګیدلی وی ـ اوس بیا دغه راتلل په خاص شان او اهتمام سره بلکه داسی وویلی شی چه یو راز (قسم) د یوسف علیه السلام پر بلنه او دعوت سره ؤ ـ (بنیامین) چه د هغه حفاظت او محبت حضرت یعقوب علیه السلام وروسته له یوسف علیه السلام څخه دیر زیات کاوه، هم له خپلو ورونو سره ؤ حضرت یعقوب علیه السلام ته داسی خیال پیدا شو چه د یوه پلار یوولسو وجیهه ؤ او ښائسته ؤ ځامنو په یوه خاص شان او اجتماعی هیئت سره په ښار کښی ننوتل ـ خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چه د مصر عزیز یوسف علیه السلام له لوری له هغوی سره شوی ؤ، او خلقو هغه مشاهده کړی ؤ داسی یو شی دی چه د هغه په لوری د عمومو سترګی هرومرو (خامخا) اړولی کیږی ـ «العین حق» نظر لګیدل هم یو حقیقت لری. او نن ورځ د «مسمریزم» عجائبات خو عموماً د کتلو د قوت له کرشمو څخه دی یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنی (بچ کوونی) دپاره دغه ظاهری تلقین وفرمایه چه سره تیت او پرک (منتشر) شئ او په معمولی حیثیت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځئ ـ نه چه خامخا د عواموالناسو له جانبه تاسی نظر شئ او له دی سره ئی متصل دغه وفرمایل چه د کومی چاری او تدبیر په کولو سره هم هیڅوک د قضا او قدر فیصلی نشی ګرځولی ـ په ګردو (تولو) کائناتو کښی یواځی د پاک الله حکم چلیږی ـ زمونږ دغه ګرد (تول) انتظامات د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی بیکاره دی. هو، تدبیر او چاره لتول هم د هغه په حکم سره کولی شی ځکه چه هغه ئی راجائز درولی دی ـ انسان ته لازم دی چه خپل د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی تدبیر وکړی مګر اعتماد او توکل دی یواځی پر پاک الله ولری. ګواکی دغه خبره ئی خپلو ځامنو ته واوروله چه تاسی هم زما پشان د زړه له کومی (منځ) د الله تعالیٰ پر حفاظت متوکلان اوسئ، او تش پر تدابیرو مه غره کیږی،

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَّا كَانَ يُغْنِي عَنْهُم مِّنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا ۚ وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

او کله چه ننوتل دوی (مصر ته) له هغه ځایه چه امر کړی ؤ دوی ته پلار د دوی (چه له مختلفو دروازو ننوځئ) نه ؤ دغه ننوتل له بیلو بیلو دروازو چه دفع کړی له دوی نه له قضا د الله څخه هیڅ څیز لیکن یو حاجت چه په نفس د یعقوب کښی ؤ ادا ئی کړ هغه، او بیشکه دغه (یعقوب) خامخا خاوند د پوه ؤ په سبب د دی چه خبردار کړی ؤ مونږ دی لیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په دی چه نه اوړی تقدیر په تدبیر).

تفسیر: یعنی څرنګه ئی چه ویلی ؤ همغسی ننوتل ـ اګر که دوی ته څه نظر او ضرر له سترګو ور ونه رسید لیکن له بل لوری تقدیر ور ورسید چه (بنیامین) د غلا په الزام کښی ستون (واپس) کړ شو. هو! تقدیر نه دفع کیږی نو هغه کسان چه د علم خاوندان دی دوی پر تقدیر یقین او د ده د نجات پر اسبابو پر دواړو ئی پوه حاصل کیدی شی لیکن بی علمه سری پر یوه پوهیږی او له دوهمه بی خبره پاتی کیږی ـ یا بیخی پر اسبابو باندی اتکا کوی او له تقدیره منکریږی ـ یا پر تقدیر باندی د یقین لرلو معنی داسی ګڼی چه ګرد (تول) اسباب معطل کړل شی ـ البته عارفان او پوهان تقدیر او تدبیر دواړه تولوی ـ او هر یو هغه پر درجه ږدی .

نه پرانیځی په ترون سره ترنه

خو ترون لره په کار دی بیا ترنه »

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ

أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

او کله چه ورننوتل دغه (ورونه) پر یوسف نو رانژدی ئی کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنیامین) وویل(یوسف په عبرانی ژبه پته بنیامین ته) زه چه یم هم دا زه یم ورور ستا(یوسف) نو مه خفه کیږه په هغو کارونو چه ؤ دوی چه کول ئی (پخوا له مونږ سره).

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام (بنیامین) سره ممتازه معامله وکړه او په پته ئی دی پوه کړ چه زه ستا حقیقی ورور(یوسف) یم. هغه مظالم چه پر مونږ دغو علاتی ورونو کړی دی چه زه ئی له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهی کښی ئی وغورځولم، او زه ئی مریی څرګند (ښکاره) کړم، او زمونږ پلار او نور ئی زما د فراق په صدمو کښی مبتلا کړل ـ یا اوس د دی لوری د راتلو په وقت کښی چه لتا سره کومه سختی کړی ده له دغه خبرو څخه له سره مه خفه کیږه ـ اوس وقت را رسیدلی دی چه زمونږ دغه ګرد (تول) غمونه غلط او پورته او ورک شی ـ او وروسته

له سختيو پاک الله تعالیٰ مو راحت عزت او پت را په برخه کړی حضرت شاه صاحب ليکی، «پر دغه ورور چه يوسف عليه السلام پر مينه او محبت سره رابللی ؤ نور ورورنو ته حسد او رخه (کينه) ورپيدا شوه او په دغه سفر کښی به پر هره خبره ورسره لگيدل او طعنی به ئی ورکولی نو دغه دی چه اوس يوسف عليه السلام ورور ته تسلی ورکوی وائی چه بنيامين حضرت يوسف عليه السلام ته وويل چه زه خو بيا له تانه نه بيليږم نو يوسف عليه السلام وويل چه پلار لا له پخوا هم ځما له جهته غمجن دی، او په دغه پاتی کيدلو ستا کښی به لا ويرجن شی آما خو په يوه بهانه به دی تر دوی ستون (واپس) کړم. لکه چه وائی

فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾

نو کله چه تيار ئی کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی نو کيښوده جام د اوبو څښلو (د باچا پت) په بار د ورور خپل کښی نو غږ وکړ غږ کوونکی او (خلقو د) قافلی (ودريږی چه) بيشکه تاسی خامخا غله يئ.

تفسير: يعنی کله چه د يوسف عليه السلام په حکم د دوی غلی ئی ور بار کړی ـ او د سفر گرد سامان ئی ور تيار شو ـ نو يو جام د اوبو څښلو ئی د خپل ورور(بنيامين) په اسباب کښی کيښود (چه د زرو يا زبرجدو په جواهرو جړاؤ ؤ بيا چه غله ډيره گرانه شوه نو هغه ئی پيمانه کړه څه مهال (وخت) چه کاروان (جوپه) له ښاره د باندی ووته نو پيره‌داران د هغه جام په لټولو پسی ولويدل بالاخر هغوی ته پر دغی قافلی شبهه پيدا شوه ـ ځرنگه چه قافله ښائسته لری تللی وه ، نو پيره‌دارانو ورپسی ناری سوری کړی چه ای کاروانيانو ودريږئ چه تاسی يقينا غله په نظر راځئ .

تنبيه: که دغه لفظ يوسف عليه السلام په حکم سره ويلی شوی وی نو مطلب به ئی داسی شی چه نور خو مال او اسباب غلا کوی ـ تاسی خو هغه سړی يئ چه له خپله پلاره مو خپل ورور غلا کړ او په پټه مو هغه د مړئ په نامه ويريا(مفت) خرڅ کړ.

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾

وويل (ورونو د يوسف) او مخونه ئی راواړول پر دغو (نوکرانو د يوسف) چه څه شی دی هغه چه تاسی ورک کړی دی (او لټوئ ئی؟)

تفسير: يعني مونږ ولی خامخا غله بولئ؟ که ستاسی کوم شی ورک شوی وی، نو هغه راوښيئ مونږ خو چيری لری نه یو تللی راشئ زمونږ مالونه او اسبابونه راولټوی

قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَن جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾

وويل دوی ورک کړی دی (لټوؤ) مونږ پیمانه د باچا او دی هغه چاته چه را ئی وړه پیمانه بار د یوه اوښ او زه په دی (بار) ضامن یم (چه ور ئی کړم پیدا کوونکی ته

تفسير: پیره دارانو وویل چه مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلی پیمانه لټوو چه ورک شوی دی (یعنی پخوا له دی نه پکښی باچا اوبه څښلی او اوس په دغه وقت کښی په همغه د سرو زرو جام دپاره د عزت د طعام د پیمانی کار هم انجام مومی. که کوم سړی ئی بی له حیلی او حجته راحاضر او راوړی نو د اوښ د څختی (بار) غله به ورانعام او وروبښو او زه ئی ذمه وار یمه چه ور رسوم به ئی.

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُم مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾

وویل دوی قسم دی په الله خامخا په تحقیق پوه یئ تاسی چه نه یو راغلی مونږ دپاره د دی چه فساد وکړو په ځمکه (مصر) کښی او هرګز(نه یو مونږ غلا کوونکی) د دی جام.

تفسير: یعنی په مصر کښی زمونږ وضعیت او ګذاره ګردو (تولو) خلقو ته په عمومی دول (طریقه) ور معلومه ده چه فساد کوونکی نه یو ـ او که وائی نو د خپلو اوښانو خولی به مو ولی تړلی چه په لاره کښی د چا مال ونه خوری مونږ دلته هیڅ یو شرارت نه دی کړی او نه د فساد او شرارت له امله (وجی) دلته راغلی یو ـ او نه د غلو له کورنی څخه یو او که وی نو له کنعانه به مو هغه پانګه (سرمایه) بیرته نه راوړه چه زمونږ په بارونو کښی تللی وه.

قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِن كُنتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾

نو وویل (بیا دغو نوکرانو) چه څه به وی جزاء د هغه (جام یا د سارق) که (ښکاره) شوئ تاسی دروغجنان.

تفسیر: محافظینو وویل چه تاسی خوشی چتی (بیکاره) خبری ولی کوئ؟ اوس مونږ ستاسی کالی (جامی) او اسباب لټوو که دغه مسروقه مال له تاسی څخه ووت، نو بیا به څه ووایئ؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وی ؟

قَالُوا جَزَٰٓؤُهُۥ مَن وُجِدَ فِى رَحْلِهِۦ فَهُوَ جَزَٰٓؤُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٥﴾

نو وویل(بیا وروڼو د یوسف) چه سزا د دی (غلا نیول د) هغه چا دی چه وموندلی شوه (دغه پیمانه) په بار د ده کښی نو هم دی دی سزا د هغه (چه مریی شی) هم داسی سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنی دغه چه غل مریی کیږی د مال د خاوند په ابراهیمی شریعت کښی د غلو سزا وه یعنی له هر چا څخه چه د غلا مال ووځی هغه به تر یوه کال پوری د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتی کیږی ـ د یوسف علیه السلام وروڼو سم له خپله شرعی قانونه سره بی له تامله د سزا ذکر وکړ، ځکه چه دوی پوره متیقن وو چه مونږ نه غله یو ـ او نه د غلا مال امکان لری چه له مونږ څخه ووځی نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونیول شول او بیرته د مصر ښار ته بوتلل شول د باچا د دربار سره مخامخ بارونه ئی تری واړول

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ أَخِيهِ ثُمَّ ٱسْتَخْرَجَهَا مِن وِعَآءِ أَخِيهِ ۚ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِى دِينِ ٱلْمَلِكِ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچی په لټولو د) بارونو د دوی ړومبی له باره د ورور د ده(لپاره د دفعی د تهمت نو بیا ئی ونه موند په هغو کښی بیا ئی را وویستله دغه (پیمانه) له باره د (سکه) ورور خپل، هم دا رنګه تدبیر ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف داسی) چه ونیسی (مریی بی له ښوونی د الله) ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کښی مګر چه اراده وفرمایله الله (دغه تدبیر ئی وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت

سره) مرتبې د هر چا چه اراده وفرمایو موږ، او د پاسه د هر خاوند د علم لوی دی (ان تر الله پورې خو له الله سره نه برابر شته او نه ترې پورته).

تفسیر: یعنې د دغو ویناؤ څخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل - او دغه گرده (توله) پیښه ئې ور واوروله. یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کړ - ړومبې ئې د نورو ورونو د بارونو په سپړدلو شروع وکړه او د دوی ښتې بسترې څورې او نور ئې ولیدل خو له دوی څخه هغه جام را ونه ووت - بالاخر د بنیامین د اسبابو د لټولو وار راغی او هغه جام ترې راووت.

﴿ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ ﴾ الآیة - هم دا رنگه تدبیر حکمت او لاره مو ورزده او وروښوده یوسف ته نه ؤ یوسف داسې چه ونیسې مریې ورور خپل په دین او قانون د باچا د مصر کښې مگر چه اراده وفرمایله الله چه دغه تدبیر ئې وروښود ځکه چه حکم د مصر د غلو په حق کښې وهل او عذابول او دوچنده ترې مسروقه مال اخیستل ؤ نه مریې گرځول یعنې د ده د ورونو له ژبې څخه په خپله دغه خبره راووته چه له هر چا څخه چه دغه مال ووځي، هغه غلام وگرځوه! نو پر هم دغې ونیوه شو که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه ؤ که داسې تدبیر نه کیده چه پخپلو اقرارونو کښې سره راگیر شي نو د مصرې قانون له مخې هیڅ یو داسې کوم صورت چه د هغه له مخې د بنیامین د بیرته ستنولو (راواپس کولو سند کیدی شو نه ؤ موجود

(﴿ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ﴾ - پورته کوو موږ مرتبې د هر چا چه اراده وفرمایو موږ د پورته کولو ئې) یعنې د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائې حکمت او تدبیر ورښیې یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوی وگوره هغه ځلمیان چه په غلا سره ئې له خپله پلاره یوسف غلا کړ - او په څو روپو ئې وپلوره (خرڅ کړو) نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کښې ولاړ دی ښائې په دې دول (طریقه) سره د دوی د پخوانیو غلطیو کفاره وی

(﴿ وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴾ - او د پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی ان تر الله پورې خو له الله تعالىٰ سره نه برابر شته - او نه ترې پورته) یعنې په دنیا کښې له یوه انسان څخه زیات پوهنده دوهم څخه دریم ښه پوهنده او خبردار دی اما د تولو پوهانو سره پورته یو لوی او پوهه شته چه هغه ته عالم الغیب والشهاده وائی.

تنبیه: واضحه وی چه په دغه توله واقعه کښې هیڅ یو لفظ د یوسف علیه السلام له ژبې څخه له واقع څخه مخالف نه دی وتلی - او نه د شرعې څخه مخالف کوم حرکت ترې صادر شوی دی فقط یوائې توریه ئې کړې ده د «توریه» مطلب دا دی چه کومه داسې خبره ووائی یا ئې وکړی چه د هغه د لیدلو یا آوریدلو څخه ذهن ته یو ظاهری او نژدی مطلب راشی لیکن د متکلم مقصد بل داسې یو شی وی چه له ظاهری او قریبی مطلب لری وی - که دغه «توریه» د کوم نیک او محمود مقصد لپاره وکړی شي، نو د هغه په جواز بلکه په محمودیت کښې هیڅ د شبهې ځای

نشته او که د کوم مذموم او قبیح کار لپاره وی نو هغه «توریه» نه بلکه مکر او فریب دی. دلته د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه د یعقوب علیه السلام ابتلا او امتحان تکمیل شی ـ د یوسف علیه السلام شخه وروسته ئی (بنیامین) هم تری بیل کری او له بل لوری وروسته له یوی اوږدی مودی څخه شکیدلی او لری شوی دوه سکنی ورونه هم سره یو ځای ووینی او ملاقی شی، او له یوسف سره هم وروسته له دی نه چه دی د امتحان له کندو او ژورو څخه ووځی رومبی د ده د علاتی ورونو ـ بیا د عینی ورور او بالاخر د لوی پلار او گرد (تول) کور او کهول متدرجاً ملاقات وشی ـ او له بل لوری د یوسف له ورونو ځنی هغه اغلاط او خطاوی چه شوی وی، ښائی چه هغوی هم لږ څه ربړونه (تکلیفونه) وگالی (برداشت کری)، او بیا د عفوی او رحم دروازی ته ورسیږی ـ او برسیره پر دی نه دی معلوم چه نور څه څه حکمتونه به هم وی ـ چه د هغو له امله (له وجی) یوسف علیه السلام ته لږ څه د «توریئ» په نسبت هدایت ورکری شوی ؤ چه د دوی جام د خپل ورور په اسبابو کښی کیښود بیا ئی نه پر بل چا د غلا الزام واړوه نه ئی داسی وویل چه هغه سری ته مو د غلا په الزام کښی سزا ورکړه ـ بلکه طبعاً داسی صورتونه څرگند (ښکاره) شول چه د هغو په وسیله (بنیامین) ته د خپل ورور کره په عزت ـ راحت او هوسائی (آسانی) سره د اوسیدلو لاره پیدا شوه. هو! مصلحتاً ځینی داسی الفاظ هم استعمال شوی دی چه د هغوی متبادری معانی نه وی مراد یا پر ځینو شیانو سکوت کری شوی دی چه که د هغو په نسبت ئی څه ویل نو هغه پته خبره به څرگندیده او اصلی مقصد به له لاسه وتو والله اعلم.

قَالُوٓا۟ إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُۥ مِن قَبْلُ ۚ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى
نَفْسِهِۦ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ ۚ قَالَ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا ۖ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾

نو وویل (ورونو د یوسف) که غلا وکړه دغه (بنیامین نو هیڅ عجیبه نه ده ځکه چه) پس په تحقیق سره غلا کړی وه (سکنی) ورور د ده هم پخوا له دی نه، نو پټه وساتله دغه (خبره) یوسف په نفس خپل کښی او ښکاره ئی کړه (هغه خبره) دوی ته، وویل (یوسف پټ په خپل زړه کښی) چه تاسی ډیر بد یئ له جهته د مرتبی (چه ورور مو له پلاره غلا او د مریی په نامه مو سودا کړ) او الله ښه عالم دی په هغه خبره چه تاسی ئی بیانوئ (په حق د یوسف کښی)

تفسیر: دغه اشاره د یوسف علیه السلام په لوری ده دوی د خپلی پاکی ښوولو دپاره محض د ناحقه ویلو او عناد څرگندولو (ښکاره کولو) دپاره د بنیامین جرم پوخ کړ او د دومره مودی له تیریدلو څخه وروسته هم پر معصوم یوسف علیه السلام باندی د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمیدل.

مفسرينو په دغې موقع کښې ډيرې قصې بياني کړې دي چه د هغو په لوري د يوسف عليه السلام ورونو د غلا په لفظ کښې اشاره کړې وه او د هغوی د نقل حاجت دلته نشته

(﴿ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ ﴾ الآية - نو پته وساتله دغه خبره يوسف عليه السلام په نفس خپل کښې او ښکاره ئې نه کړه هغه خبره دوی ته. وويل يوسف عليه السلام پټ په زړه خپل کښې چه تاسي ډير بد يئ له جهته د مرتبې چه ورور مو له پلاره غلا او د مرئې په نامه مو سودا کړ) يعني سره د داسې سخت لفظ اوريدلو بيا هم يوسف عليه السلام خپل ځان وساته - ځکه چه د الله تعالیٰ مصلحت د دوی د پټې خبرې په ښرګنديدلو (ښکاره کيدلو) او افشاء مقتضی نه وه. يوسف عليه السلام دغه خبره هم پخپل زړه کښې پټه وساتله، او پخپل جواب کښې ئې د دوی د اتهام حقيقت ور ښرګند (ښکاره) نه کړ - بلکه پخپل زړه کښې ئې وويل ﴿ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴾ يعني بالعکس غله پر کوتوال خوله آچوی، او تاسي ما هم غل بولئ - حال دا چه تاسي داسي يوه غلا کړې ده چه خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپيو ويريا سودا کړی دی باقي زما د غلا حال خو پاک الله ته معلوم دی. ځينو مفسرينو له ﴿ شَرٌّ مَّكَانًا ﴾ الآية - څخه داسي مطلب اخيستی دی چه يوسف عليه السلام هغوی ته خطاب کوی چه تاسي خورا ډير بد خلق يئ - اوس خو مو وويل چه ﴿ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴾ مونږ له غلو څخه نه يو - اوس چه مو د يوه ورور له کاليو (جامو) څخه هغه مال راښرګند (ښکاره) شو، هغه سره هغه بل بيګناه ورور ئې هم ملوث کوی، ګواکې غلا کول ستاسي د کورنۍ کسب دی (العياذ بالله) الله تعالیٰ ښه پوهيږی چه تاسي پخپلې دغې وينا کښې تر کوم ځای پورې رښتين يئ - همغه به تاسي ته د دغه غلط بيان سزا درکوی

(کله چه يوسف عليه السلام بنيامين خپلو سريو ته ورکړ - نو ورونه ئې په زاری شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

وويل دوی ای عزيزه بيشکه ده لره يو پلار دی زوړ ډير معمر (چه پس له يوسفه له ده سره مينه کوی) نو ونيسه يو له مونږه په ځای د ده(يرغمال او دی راپرېږده)، بيشکه مونږ وينو تا له احسان کوونکو څخه.

تفسير: يعني زمونږ سپين ږيری پلار ته به سخته صدمه وررسيږی. ځکه چه هغه زمونږ له ګردو (ټولو) څخه هم دغه (بنيامين) او د ده سکني ورور يوسف عليه السلام سره مينه او محبت کاوه. وروسته له يوسف عليه السلام د هغه د زړه تسلي يواځې پر هم ده وه - تاسي که د ده په ځای له مونږ ځني يو تن ستون (واپس) کړئ، نو پر مونږ به ستاسي ډيره لويه مهرباني وی - تاسي تل پر

مخلوقاتو احسان کوئ او بالخاصه پر مونږ دی خصوصی احسان هم کړی دی ـ نو مونږ امید لرو چه د خپل له کرمه مو مه بی هیلی کوئ،.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗۤ ۙ اِنَّاۤ اِذًا لَّظٰلِمُوْنَ ﴿۷۹﴾

وویل(یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) پناه غواړو په الله پوری چه ونیسو مونږه (بیګناه) مګر(به نیسو) هغه څوک چه موندلی دی مونږ اسباب خپل په نزد د هغه،(که ونیسو په ځای د هغه بل څوک) نو مونږ به په هغه وقت کښی خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعنی مونږ پرالله تعالیٰ له دی نه پناه نیسو چه بی له سببه د یوه په ځای بل ونیسو ـ مونږ خو یواځی همغه سړی راستنوو (واپس کوو) چه له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی او هغه بنیامین دی چه د عینی وروروليځ لامله (له وجی) به له مونږ سره پاتی کیږی دلته هم د ﴿ اِلَّا مَنْ وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗۤ ﴾ په ځای «الا من سرق» نه دی ویلی چه لنده او مختصره وه ځکه چه هغه له واقع څخه مخالفه وه او که د هغه په ځای بل څوک ونیسو نو بیشکه چه مونږ به دغه وقت کښی خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمی دین کښی ځکه چه دی خو مونږ ستاسی په فتوی نیولی دی یعنی که د مجرم په بدله کښی بل کوم بی قصوره ونیسو ـ نو ستاسی له خیاله او قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوْا مِنْهُ خَلَصُوْا نَجِيًّا ؕ قَالَ كَبِيْرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوْۤا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَّوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُّمْ فِيْ يُوْسُفَ ۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَاْذَنَ لِيْۤ اَبِيْۤ اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۸۰﴾

نو کله چه نا امیده شول دوی له دغه (یوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د بنیامین) نو ګوښه (بیل) شول دوی په دی حال کښی چه مشوره کوونکی ؤ(پخپلو منځونو کښی) وویل مشر د دوی (په عمر کښی یا په فکر کښی) آیا نه پوهیږئ چه بیشکه پلار ستاسی په تحقیق اخیستی وه له تاسی(په بیرته

بيولو د بنيامين) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنيامين كښې او اوس دا حادثه راپيښه شوه) او پخوا له دی نه تقصير كړی ۋ تاسی په حق د يوسف كښې، نو له سره به زه نه خوځيږم له دی ځمكی (مصر څخه تر هغه پوری چه اذن راكړی ماته پلار زما (په رجوع سره كنعان ته) يا حكم راكړی الله ماته (په وتلو سره له مصره يا په خلاصيدو د ورور زما)، او هم دغه(الله) ډير غوره د حكم كوونكو دی.

تفسير: ﴿ مَا فَرَّطْتُمْ ﴾ كښې «ما» زائده ده ځينی وائی مصدريه ده او كيږی چه موصوله شی. كله چه دوی له حضرت يوسف عليه السلام څخه دغه جواب واوريد او مأيوس شول، نو له ډلی څخه گوښی (بيل) شول، پخپلو منځونو كښې ئی سره مشوره وكړه د اكثرو رأيه پر دغه قرار ونيوه چه ښائی وطن ته بيرته لاړ شو. د دوی په منځ كښې هغه چه د عمر يا د عقل يا د نورو وجوهو په اعتبار لوی ۋ، وے ويل چه مونږ به خپل پلار ته په كومو ستركو او مخ سره مخامخ شو؟ چه هغه له مونږ څخه عهد اخيستی ۋ ـ او د هغه جواب څه ووايو؟ يو تقصير خو له مونږ څخه پخوا له دی نه د يوسف عليه السلام په معامله كښې شوی دی چه د هغه اثر تر نن ورځی پوری موجود دی، اوس كه مونږ (بنيامين) هم دلته پريږدو، او ټول لاړ شو نو ډيره سخته بی غيرتی او بی حميتی به وی، نو واضح دی وی چه زه خو له سره له دی ځايه هيچيری خوځيدونكی نه يم، تر څو چه خپل لوی آبا ماته د بيرته راتللو حكم راكړی، يا په دغه منځ كښې د پاك الله تعالىٰ له لوری بله كومه فيصله وشی، مثلاً له تقديره زما د مرگ نيته پوره شی او مړ شم يا په بل تدبير سره (بنيامين) ته نجات وركړم.

تنبيه: دغه ويونكی به غالباً همغه ورور وی چه د يوسف عليه السلام په معامله كښې ئی ړومبی هم پسته مشوره وركړی وه چه ﴿ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ ﴾

ارْجِعُوا إِلَىٰ أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

بيرته لاړ شئ تاسی پلار خپل ته نو ووايئ (ورته) ای پلاره زمونږ په تحقيق ځوی ستا(بنيامين) غلا وكړه، او مونږ نه ۋ ويلی بل شی مگر هغه مو وويل چه پری خبر وو (چه د باچا جام ووت له باره د ده) او نه وو مونږ پټ كار دپاره ساتونكی

تفسير: يعنی ما هم دلته پريږدئ او تاسی گرد (ټول) لاړ شئ او د خپل پلار په حضور كښې

عرض وکړئ چه دغسی یوه واقعه راپیښه شوه چه له سره ئی توقع نه وه او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکی چه دغه جام پخپله بنیامین پټ کړی ؤ او که بل چا د ده په بار کښی ایښی ؤ؟
حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی مونږ خو له تاسی سره پر خپل پوه قول او عهد کړی ؤ ـ او له دی نه نه وو خبر چه (بنیامین) به غلا کوی او په غلا کښی به نیولی کیږی ـ یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار وروړښوولّه، او له دی نه نه وو خبر چه زمونږ وروړ پخپله غل دی»

وَسۡـَٔلِ ٱلۡقَرۡيَةَ ٱلَّتِي كُنَّا فِيهَا وَٱلۡعِيرَ ٱلَّتِيٓ أَقۡبَلۡنَا فِيهَاۖ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿٨٢﴾

او پوښتنه وکړه پخپله (قاصد په ژبه له خلقو) د هغی قریی(د مصر یا بل کوم ورته نژدی کلی څخه) چه وو مونږ په هغه کښی او(پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چه مونږ مخ کړی ؤ(راغلی وو کنعان ته) په دغه (قافله) کښی، او بیشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنی تاسی یو معتبر سړی ولیږئ او له هغو کلیو څخه د دغی خبری ښه تحقیق وکړئ چه هلته دغه واقعه پیښه شوی ده ـ او اوس بیرته راغلی دی، نو تاسی ته به دغه خبره بیخی ثابته شی چه مونږ پخپله په دغی وینا کښی بالکل رښتینی یو.
(الغرض چه راغلل دا وړونه په حکم د مشر وروړ خپل سره چه روئیل یا یهودا ؤ کنعان ته او داسی عرض ئی وکړ خپل پلار یعقوب علیه السلام ته چه پاس مذکور شو، نو په جواب کښی حضرت یعقوب علیه السلام داسی وویل دوی ته)

قَالَ بَلۡ سَوَّلَتۡ لَكُمۡ أَنفُسُكُمۡ أَمۡرٗاۖ فَصَبۡرٞ جَمِيلٌۖ عَسَى ٱللَّهُ أَن
يَأۡتِيَنِي بِهِمۡ جَمِيعًاۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

وویل(داسی نه ده چه تاسی ئی وایئ) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو کار(چه اراده مو ورته کړی وه)، نو(اوس کار زما) صبر دی بهتر، نژدی دی دا چه الله راولی ماته دوی تول، بیشکه دغه الله جل‌جلاله هم دی دی ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا(چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د ﴿فَصَبۡرٞ جَمِيلٌ﴾ ترجمه مفسرینو په څو دوله (قسمه) سره کړی ده چه هغه دلته لیکله

کیږی

(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی چه هیڅاته به څه نه وایم».

(۲): «نو صبر زما ښه صبر دی».

(۳): «نو اوس هم دغه صبر زما په کار راځی»

(٤): «نو اوس له هم دغه صبر ښخه زما کار جوړیږی».

(٥): «پس صبر دی ماته ښه».

(٦): «پس ښائی ماته صبر نیک»

(۷): «پس کار زما صبر ښه دی».

(۸): «پس کار زما صبر ډیر ښه دی». د اول ځلی د بی‌اعتباری له امله (له وجی) دا ځلی هم یعقوب علیه السلام د خپلو ځامنو پر خبرو اعتبار ونه کړ- لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کیدی شی - ځکه چه په واقع سره دغه خبری د ده ځامنو له خپله ځانه جوړی کړی - او ښخپله یوسف هم د ده ځوی ؤ. کذا فی الموضح. ګواکی د «لکم» خطاب د ځامنو د جنس په لوری وشو. والله عالم. ځینو مفسرینو د دی مطلب داسی لیکلی دی چه تاسی دلته د هغه د ساتنی څومره کلکی وعدی راسره وکړی - او په ډیر اصرار سره مو هغه بوتلو او هلته مو د هغه له لوری هیڅ دفاع او خبره ونه کړه، او ومو نه ویل چه د هغه له اسبابو ښخه د جام پیدا کیدل څرنګه د هغه د غلا دلیل کیدی شی - کیږی چه بل چا هغه جام د ده په اسبابو کښی پټ کړی وی نو د دغی خبری ویل ضروری ؤ تاسی خو ښخپلی دغی وینا سره چه د ده هغه بل ورور هم غلا کړی وه، نو د هغه جرم مو لا کلک کړ - که د تاسی په زړونو کښی ضد او عناد نه وی، نو دغه خبره به مو ولی ویله؟ اوس له بنیامین ښخه راغلی او ماته له ځانه خبری جوړوی؟ په هر حال زه په دی باندی هم صبر کوم - او د شکایت هیڅ یوه خبره به له ژبی ونه باسم - د پاک الله له قدرته او رحمته هیڅ لری نه دی چه یوسف علیه السلام او (بنیامین) او هغه ورور چه د (بنیامین) له خاطره هلته پاتی دی ګرد (تول) ماته راولی - او تول سره راتول کړی شی - او زه د ګردو (تولو) له احواله باخبره شم پا ک الله له تولو امورو ښخه ښه عالم - او له هر یوه سره سم له خپله حکمته سره معامله کوی. له دی نه اندازه کیدی شی - چه په هر قسم مأیوسی - او په هر دول (طریقه) احوال سره هم د انبیاؤ علیهم السلام قلوب نه بی هیلی (ناامیده) کیدی شی - او دوی تل د الله تعالیٰ پر واسع رحمت توکل او اعتماد کوی - او د ده له الطافه او اعطافه او احسانه او منته امیدوار وی.

وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَٱبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ ٱلْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ۝٨٤

او مخ وګرځاوه (يعقوب) له دغو(ځامنو خپلو) نه او وی ويل او افسوسه او غم زما پر(بيلتون د) يوسف راشه دغه د وقت دی) او تکی سپينی شوی دواړه سترګی د دغه (يعقوب) له غمه نو دی ډک ؤ له قهره(او پټ ئی ځغموونکی ؤ.)

تفسير: د دی نوی زخم له رسيدلو څخه د ده هغه پخوانی زخم بيا تازه شو ـ او بی‌اختياره ئی له خولی څخه دا چغه ووتله ﴿ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ ـ های افسوس پر يوسف» يعنی ای افسوسه زما پر يوسف راحاضر شه دغه دی وقت دی او تکی سپينی شوی دواړه سترګی د يعقوب عليه السلام له غمه يعنی بی‌رونقه يا بی‌نوره شوی. **علی اختلاف القولين**. پس دغه يعقوب ډک ؤ په زړه کښی د قهره د ځامنو نه خو وئ ځغملو او پټ ئی وساتلو په حديث کښی دی «**نحن معاشر الانبياء اشد بلاء ثم الامثل فالامثل**» يعنی د انبياؤ جماعت د پاک الله له جانبه په ډيرو سختو امتحانونو کښی مبتلا کاوه شی ـ بيا د امتحانونو ډير اقسام دی حق تعالیٰ هر نبی سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره ئی چه اراده وفرمائی اخته او مبتلا کوی ئی.

د يعقوب عليه السلام په زړه کښی ئی د يوسف عليه السلام فوق‌العاده مينه وغورځوله ـ بيا داسی يوه ـ هښيار ـ محبوب ـ او مطلوب هلک ئی چه د ابراهيمی کورنی غته سترګه او رڼه ډيوه وه، په داسی يوی دردناکی طريقی سره له ده څخنی بيل کړ ـ او سره له دی نه چه د يعقوب عليه السلام غم ويشتلی ځيګر ـ او زخم خوړلی تتر ـ او پرهاری زړه دغی روح وژونکی صدمی خوړلی وو، خو بيا هم ده نه د کوم مخلوق په مخ کښی څه وويل، او نه ئی د شکايت کوم حرف په ژبه راوړ، او نه له چا څخه د انتقام اخيستلو ـ او د خپل زړه تشولو په فکر کښی ؤ ـ او نه د غم او خفګان خبری به ئی له خولی څخه وتلی ـ هو کله چه دی د غم او انديښنی له لاسه ډير کړيده او ويلی کيده، نو د ده د زړه بخار د سترګو له لاری ووت، او له خپله ځانه سره به ژړيده. تر شلهاؤ کلونو پوری دی سره له دغو ژړيدونکو سترګو او د پاخه زړه د خپلو فرائضو او حقوقو په اداء کښی مشغول او لګيا ؤ او له ده هيڅ يو خلل او بی انتظامی په هيڅ شی کښی واقع نه شوه په هره اندازه چه د ده زړه يوسف عليه السلام په فراق کښی پخسيده، او له سترګو څخه ئی اوښکی توئيدلی، ده به هومره د پاک الله په دربار کښی د عجز او نياز، او توبی او استغفار اظهار کاوه. د درد او غم شدت ـ او د اوښکو تويولو کثرت هومره چه د ده «بصارت» ضعيف کاوه، په همغی اندازی سره د ده د «بصيرت» نور به لا پسی زياتيده ـ د بيتابيو او د اضطراباتو هغومره سخت طوفانونه چه پری راچليده ـ ده به هومره خپل زړه ټينګاوه او پر خپل ځيګر (ينه) به ئی پښه کيښوده ـ او له ژبی څخه به ئی تش يو «اف» هم نه ايسته. د (بنيامين) له بيلتون څخه کله چه پخوانی زخم (تپ) ته نوی درد او بريښ ورسيده، نو دلته بی‌اختياره هم دغه د ﴿ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ ـ ای افسوسه او غم زما په بيلتون د يوسف»

الفاظ ئی له ژبی ووتل. د حضرت شاه صاحب په قول «داسی یو سخت درد تر دومره اوږده مدت پوری ساتل، پرته (علاوه) له نبی علیه السلام څخه د بل هیچا له وسه نه دی پوره او نه ئی شی ساتلی» بیا چه ځامنو د یعقوب علیه السلام د خپل پلار پریشانی او اضطراب ولید نو

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهٰلِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللّٰهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

وویل (ځامنو د یعقوب پلار خپل ته) قسم دی پر الله چه همیشه ئی ته چه یادوی یوسف (په زاری او فریاد سره) تر هغه پوری چه شی ته قریب الموت (ناجوړ له ډیره غمه) یا شی ته له هلاک شوو نه وویل (یعقوب) بیشکه هم دا خبره ده چه شکایت کوم (او ژاړم د لوی او واړه) غم (او اضطراب) او خفګان خپل طرف د الله ته (یوائځی) او پوهیږم زه له جانبه د الله په هغه چه تاسی پری نه پوهیږئ (لکه حیات د یوسف)

تفسیر: په «موضح القران» کښی راغلی دی «آیا تاسی ماته صبر راښیئ؟ بی صبره خو هغه څوک دی چه د مخلوق په مخ کښی د خالق د رالیږلی شوی درد شکایت وکړی زه خو له هغه سره مناجات کوم چه درد او رنځ (تکلیف) ئی راکړی دی ـ او پر دی هم ښه پوهیږم چه یوسف علیه السلام ژوندی دی ـ او ضرور به ورسره وینم. او د ده هغه لیدلی خوب هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی دغه زما ابتلاء او ازموینه ده ـ و به ګورم چه تر کومه حده پوری دغه ابتلاء ځندیږی (ایساریږی) ؟».

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَايْئَسُوا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يَايْئَسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُونَ ﴿٨٧﴾

ای ځامنو زما، لاړ شئ نو لټونه وکړئ له (حاله د) یوسف او له حاله د ورور د ده او مه نا امیده کیږئ له فیضه د الله بیشکه شان دا دی چه نه نا امیده کیږی له فیضه د الله څخه مګر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسير: يعني د الله تعالىٰ له مهربانى او فيضه نااميده كيدل د كافرانو دود (طريقه) دى چه هغوى د ده له لوى رحمت او كامل قدرت څخه صحيح معرفت نه لرى. د يوه مسلمان كار دا وى چه كه د غرونو د پېټتو په اندازه، او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مأيوس كوونكى حالات هم وروپېښ شى خو بيا هم د پاک الله د رحمت اميدوار اوسى ـ او په امكانى كوښښ كښى بى‌همتى او بى‌زړه‌توب نه كوى نو ځئ د يوسف عليه السلام سراغ او پته ولګوئ او د ده ورور (بنيامين) د خلاصولو ذرائع ولټوئ ـ د الله تعالىٰ له رحمته هيڅ لرى نه دى چه مونږ بيا سره راټول كړى د دريم ورور ذكر ئى ښايى د دى لامله (له وجى) ونه فرمايه چه هغه پخپل اختيار يواځى د بنيامين له سببه ستون (واپس) شوى ؤ كه بنيامين خلاص شى، نو هغه به بلا سببه ولى هلته پاتى كيږى.
(بيا ورونه د يوسف عليه السلام دريم كرت د يعقوب عليه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مكتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۖ إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

نو كله چه ورننوتل ورونه پر يوسف نو وويل دوى(يوسف ته) چه اى عزيزه، رسيدلى ده مونږ ته او اهل(عيال) زمونږ ته سختى(او لوږه) او راوړى ده مونږ پنګه (سرمايه) ناقصه نو پوره راكړه مونږ ته پيمانه او خيرات وكړه پر مونږ(په قبول د نقصان يا تزئيد د احسان) بيشكه چه الله جزاء(بدل د دارينو وركوى خيرات وركوونكو ته.

تفسير: دوى سم د خپل پلار له ښوونى سره د مصر په لورى بيا روان شول، څرنګه چه د يوسف عليه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو ړومبى د هغه چا(بنيامين) د نجات په فكر كښى ولويدل چه ځاى ئى معلوم ؤ او څرنګه چه د قحط له سببه غلى ته هم د دوى ډير ضرورت ؤ نو داسى ئى سره وتاكل (مقرر كړل)، ښائى چه عزيز ته په دى لورى هم توجه وركړو ـ كه د راكړه او وركړه په معاملو كښى مو عزيز پوست او نرم وموند، نو د (بنيامين) په نسبت به هم ورسره خبره كوو لكه چه ړومبى خبرى دوى له عزيز سره داسى وكړى
اى عزيزه، په دى ورځو كښى د قحط له سببه پر مونږ او زمونږ پر كورنى ډير زيات تكليف او زحمت تيرېږى زمونږ د كورونو مال او اسباب ګرد (ټول) وپلورل (خرڅ) شول ـ اوس ډيره لږه بيكاره او حقيره پنګه (سرمايه) پاتى ده چه هيڅوک ئى نه اخلى هغه مو د غلى پيرودلو

(اخستلو) دپاره له ځان سره راوړی ده ستا د ښو اخلا قو، له لويو مکارمو او له پخوانيو مهربانيو څخه هيله (اميد) لرو چه زمونږ دغو ناقصو شيانو ته مه ګورئ، او د دغو لږو شيانو په بدل کښی د پخوا پشان د غلی پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چه را ئی کړی، دغه رعايت په حقيقت کښی يو راز (قسم) خيرات دی چه تاسی ئی پر مونږ کوئ، برسيره په دی د خيرات په توګه (طريقه) هم څه شی راکړئ چه الله تعالیٰ درسره ښه وکړی،

حضرت يوسف عليه السلام د دغه احوال له اوريدلو څخه بی‌اختياره په ژړا شو ـ او د ده د شفقت ـ رحم ـ عنايت او زړه سوی چينه د ده له زړه څخه وخوتيده او د سترګو له لاری په بهيدلو شوه او په دغه وقت کښی د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته ورښکاره کړ ـ چه زه څوک يم؟ او تاسی چه کومه معامله له ما سره کړی وه وروسته له هغی زه اوس کومی مرتبی ته رسيدلی يم؟ وروستی آيت د دغه اظهار دپاره تمهيد دی.

تنبيه: ځينو د«تصدق» معنی مطلق احسان اخيستی دی. لکه چه د **«قصر الصلوٰة»** په حديث کښی دی **«صدقة تصدق الله بهاعليكم»**

(کله چه يوسف عليه السلام د خپل پلار کاغذ ولوست او د خپلو ورونو دغه عاجزی او زاری ئی وليدلی نو لکه چه پخوا مو وليکل ژړا پری زور راوست او رحم پری غالب شو او طاقت د پټولو ورته پاتی نشو نو)

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيْهِ اِذْ اَنْتُمْ جٰهِلُوْنَ ﴿٨٩﴾

وويل(يوسف عليه السلام ورونو خپلو ته) آيا پوهيږئ تاسی چه څه فعل کړی ؤ تاسی له يوسف او له ورور د ده سره (چه خوار، زار او رټلی به مو ساته) کله چه تاسی ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسير: يعنی د دی دواړو په منځ کښی مو بيلتون (جدائی) وغورځوله او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ په هغه وقت کښی چه تاسی ناپوهان وئ، يعنی د ځلميتوب په نشو کښی بی سده (بی هوشه) وئ او بی التفاته له قباحته د دی فعل ـ يا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د ورورولئ او دا ئی په طريقه د نصيحت ورته وويل نه دپاره د راښکلو او شرمولو الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو ډيره لوړه (اوچته) مرتبه ده چه د دغه تول عمر د ربړو (تکليفونو) او شکايتونو دپاره يو توری ئی هم پخپله ژبه را نه ووړ او دومره سوال ئی هم د دی لامله (له وجی) وکړ، څو دوی پخپلو زړونو کښی شلهاؤ کلونو پخوانی احوال يو ځلی مستحضر کړی، چه د ماضی او حال موازنی څخه د الله تعالیٰ د هغو احساناتو حقيقت ښه روښانه شی چه پر يوسف عليه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی، او د هغه په لوری وروسته په ﴿قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا﴾ کښی اشاره شوی ده ـ بيا د سؤال اسلوب ئی داسی نرم او لطيف اختيار کړی

دی چه په هغه کښې له جرمه زیات د معذرت خوا، خورا (ډیر) ښکاره ده یعنی هغه حرکت چه ستاسی څخه صادر شوی دی د ناپوهی او بیوقوفی لامله (له وجی) ؤ - تاسی ته کله دغه خبره معلومه ده چه د یوسف علیه السلام هغه خوب هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی، او دغه هلال خامخا یوه ورځ د بدر په شکل راختونکی دی او سم له دی ویلو سره ئې پرده له مخه بیرته کړه - کله چه د دوی نظر پری ولګیده او وئ پیژاند نو

قَالُوٓا۟ أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ ۖ قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهَـٰذَآ أَخِى ۖ قَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَآ ۖ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾

وویل (ورونو د یوسف) آیا بیشکه ته چه ئې خامخا دا ته ئې یوسف وویل (هو!) هم دا زه یم یوسف او دغه (بنیامین) می سکه ورور دی په تحقیق احسان فرمایلی دی الله پر مونږ باندی (په سلامت او کرامت) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وویریږی له الله او صبر وکړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه الله نه ضائع کوی اجر (بدل عوض) د نیکو کارانو.

تفسیر: ممکن دی چه له دغه سوال څخه دوی ډیر سخت ویریدلی وی - چه وروسته له دومره زیاتی مودی څخه دغه د کور پته خبره چا ورڅرګنده (ښکاره) کړی ده بیا د مصر عزیز د یوسف علیه السلام له قصی سره څه کار لری؟ څرنګه چه دوی د یوسف علیه السلام فوق‌العاده مراحم او له (بنیامین) سره ئې خصوصی سلوک لا له پخوا څخه لیدلی وو، نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوری ته منتقل کړی وی - چه نه یوسف علیه السلام به چه مونږ پر مصری کاروان پلورلی (خرڅ کړی) ؤ هم دغه وی - کله چه دغه لوری ته متوجه شوی وی نو په غور سره به ئې کتلی وی او ممکن دی چه دا ځلی یوسف علیه السلام هم خپل ځان په واضح دول (طریقه) سره دوی ته ورانلدی کړی وی - یا ئې تصریحاً ویلی وی چه زه یوسف علیه السلام یم، الغرض چه دوی سخت متعجب او حیران شول او په حیرت سره ئې پوښتنه وکړه «﴿أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ﴾ - رښتیا اوښیه آیا هم دا ته یوسف ئې ؟» نو وویل یوسف علیه السلام چه هو! په رښتیا سره هم دا زه یوسف یم او دغه می سکه ورور دی (بنیامین) یعنی له هغه څخه چه تاسی زه بیل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

(په تحقیق منت او احسان بار کړی دی الله تعالیٰ پر مونږ باندی چه پس له اتیا کاله بیا ئې سره یو ځای کړو او همغه الله بیلتون په ګدون - ذلت په عزت - تکلیف په راحت - تنګی په فراخی - طیش په عیش بدلوی - هغه ته چه د مریی په نامه په څو پیسو خرڅ شوی ؤ نن پاک الله د مصر حکومت وربښلی دی.او بیشکه شان دا دی هر څوک چه ویریږی له الله او صبر کوی په

طاعت او مصیبت او له معصیت پس بیشکه الله نه ضائع کوی اجر بدل عوض د نیکو کارانو
حضرت شاه صاحب لیکی «پر هر هغه چه تکلیف واقع شو ـ او له شرعی حدودو څخه د باندی
ونه ووت او ونه ویرید نو بالاخر له بلا څخه زیاته عطا ورکوله کیږی بیا چه ورونو یوسف علیه
السلام وپیژندلو ـ نو هیبت او خجالت پر دوی غالب شو ـ نو

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِئِيْنَ ﴿٩١﴾

وویل(ورونو د یوسف هغه ته) قسم دی پر الله خامخا په تحقیق غوره کړی ئی
ته الله پر موږ(په صورت او سیرت) او بیشکه چه وو موږ خامخا له خطا
کوونکو(په هغه عمل کښی چه کړی ؤ موږ له تا سره).

تفسیر: یعنی الله جل‌جلاله تاته له هر حیثیته پر موږ درجه او فضلیت درکړی دی ـ ته د هم دی
مقام وړ (قابل) او لائق وی ـ موږ له خپلی غلطی او تیری ستا قدر ونه پیژنده بالاخر ستا خوب
رښتیا او زموږ حسد او رخه (کینه) بیکاره ښکاره شوه.

قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ۖ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ ۖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٩٢﴾

وویل(یوسف ورونو خپلو ته) نشته هیڅ ملامتی (زور او نه الزام له جانبه ځما)
پر تاسو نن ورځ مغفرت دی وکړی الله تاسی ته (چه مقر شوئ په ګناه
خپلی) او هم دی دی ښه غوره مهربان د تولو مهربانی کوونکو.

تفسیر: یوسف علیه السلام له سره داسی اراده نه درلوده (لرله) چه دومره یوه خبره هم له خپلو
ورونو څخه واوری، نو وئ فرمایل چه دغه تذکری مه کوئ! زه نن پر تاسو هیڅ ملامتی نه اړوم
او ستاسی ګرد (تول) اغلاط می دربښلی دی ـ هغه لفظ چه ما ووایه یواځی د الله تعالیٰ د
احسان او د صبر او تقویٰ د نتیجی د ظاهرولو په نیت سره می ووایه، وروسته له نن ورځی
ستاسی د تقصیر ذکر به هم نه کیږی. زه دعا کوم چه پاک الله ستاسی دغه خطاوی چه کړی مو
دی در وبښی، ځکه چه هغه ډیر مهربان دی له تولو مهربانی کوونکو او دغه ځما مهربانی هم
یوه پلوشه ده د ده د مهربانیو څخه.

څوک چه عجز د مولا په در کښی راوړی
اعتراف پخپل تیر شوی قصور راوړی
رب له تولو مهربانو زیات ارحم دی
په هغه چه په اخلاص له بدو واوړی

کله چه یوسف علیه السلام د خپلو ورونو د تسلي او ډاډگیرنې څخه وزگار شو نو د خپل مهجور او سپین ږیری پلار له حال څخه ئې هم تپوس او پوښتنه وکړه چه څرنگه دی؟ دوی وویل چه له ډیری ژړا سترگی ئې ړندی شوی دی. نو یوسف علیه السلام دوی ته وویل

اِذْهَبُوْا بِقَمِیْصِیْ هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰی وَجْهِ اَبِیْ یَاْتِ بَصِیْرًا ۚ وَاْتُوْنِیْ بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِیْنَ ﴿۹۳﴾

یوسئ قمیص زما دغه(قمیص) نو واچوئ هغه پر مخ د پلار زما نو وبه گرځی بیا لیدونکی او راشئ تاسی ماته سره له اهله خپل تول.

تفسیر: یعنی زه په موجوده حالت کښی د شام په لوری نشم درتلی ـ تاسی لاړ شئ او والدین سره له تولو گردو نورو متعلقینو می دلته راولئ ځکه چه ډیر مدت پر مونږ او تاسی باندی غمونه او مشقتونه تیر شوی دی ـ نو اوس له خیره سره دلته راشئ چه له ما سره لږ څه معاش وگورئ او مونږ گرد (تول) سره یو ځای شو او یو د بل له وصاله او گډون څخه متمتع او گټور شو څرنگه چه د خپل لوی پلار په نسبت د وحیی په وسیله، یا د ورونو له بیانه دا ورمعلومه شوی وه چه بصارت ئې نه دی وریاتی ـ یا ئې په لیدلو کښی څه فرق پیدا شوی دی ـ نو ځکه ئې خپل قمیص ورکړ، او وئې فرمایل چه دا قمیص ځما چه جبرئیل علیه السلام له جنته راوړی ؤ له ځان سره یوسئ او ځما د پلار په سترگو ئې ومښئ نو بیا به ئې بصارت پخپل حالت راشي. حضرت شاه صاحب لیکی «د هر مرض دپاره الله تعالیٰ یوه دوا مقرره کری ده، څرنگه چه د ده بصارت د یوه سړی له بیلتون څخه تللی ؤ ـ نو د هغه د بدن د یوه څیز له موندلو څخه هغه بیرته روغ شو ـ دغه د یوسف علیه السلام کرامت ؤ» او که کرامت ئې ونه بولئ، نو بیا هم له نن ورځی د واقعاتو او مشاهداتو په بناء دغه خبره منلی شوی ده، چه د کومی سختی صدمی یا فوق العاده خوښی له اثره ځینی ړانده یو ناڅاپه د سترگو خاوندان شوی دی.کله چه یوسف علیه السلام خپل قمیص ورکړ او اسباب او خوراک د لاری ئې دپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ او ورونو ته ئې وسپارل نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِیْرُ قَالَ اَبُوْهُمْ اِنِّیْ لَاَجِدُ رِیْحَ یُوْسُفَ لَوْلَاۤ اَنْ تُفَنِّدُوْنِ ﴿۹۴﴾

او کله چه بیا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وویل پلار د دوی (یعقوب خپلو مصاحبینو ته په کنعان کښې) بیشکه زه چه یم خامخا مومم بوی د یوسف که چیری نسبت د کم عقلی(د زوړوالی) نه کوئ ماته.

تفسیر: د الله تعالیٰ قدرت ته ځیر شئ (غور وکړئ) چه یوسف علیه السلام په مصر کښې موجود دی ـ او یعقوب علیه السلام په کنعان کښې ـ خو په دومره کلونو کښې هیچیری یعقوب علیه السلام ونه ویل چه د یوسف علیه السلام ښه ورمه رارسیږی ـ ځکه چه د پاک الله امتحان لا پای (آخر) ته نه ؤ رسیدلی ـ اوس چه د پاک الله اراده د ده بللو ته غوټه شوی ده، او له هغه لوری کاروان له مصره د کنعان په لوری روان دی ـ او د یوسف علیه السلام قمیص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د یوسفی قمیص ښه ورمه یعقوب علیه السلام روح معطره کوی دا یوه واقعه لا څه ـ بلکه دغه گرده (توله) قصه د قدرت د عجائبو یوه لویه مرقع ده، د یعقوب علیه السلام پشان یو مشهور معروف نبی علیه السلام په شام کښې هستوګنه ولری ـ او د یوسف علیه السلام پشان یو جلیل القدر ذات په مصر کښې حکومت وچلوی او یوسف علیه السلام ورونه څو ځلی مصر ته راشی، او پخپله د یوسف علیه السلام کره میلمانه شی، او سره له هغه د الله قدوس جل‌جلاله غامضه حکمت او قاهره مشیت، دغه پلار او ځوی سره تر شلهاؤ کلونو پوری بیل وساتی، او د وینی په اوښکو ئی وژړوی، او خپل امتحان پری تکمیل کړی جلت قدرته! وعز سلطانه‌ ‌له‌ په هر تقدیر نو وویل پلار د دوی یعقوب علیه السلام هغو حاضرینو ته چه په کنعان کښې ورسره ناست وو چه بیشکه خامخا زه مومم بوی د یوسف علیه السلام که نسبت د کم عقلی نه کوئ تاسی ماته او داسی راته نه وایئ چه ته اوس زوړ شوی ئی ـ نو فضول او چتی (بیکاره) خبری کوی یعنی د دغی خبری په ویلو سره شرمیږم، ځکه چه د هغه پر کیفیت ستاسی فکر نه رسیږی او تاسی گرد (تول) به سره ووایئ چه دغه سپین ږیری ته وگورئ چه بیخی بی سده (بیهوشه) او پاگل شوی دی او اپلتی وائی او چتی (بیکاره) خبری کوی او د زړبودی (بوداتوب) خوبونه وینی.

قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِیْ ضَلٰلِكَ الْقَدِیْمِ ﴿۹۵﴾

وویل(حاضرینو یعقوب ته) قسم دی پر الله بیشکه ته چه ئی خامخا په همغه خطا او سرگردانی پخوانی خپلی کښې(همغسی لا پروت) یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام مینه او محبت ـ او د هغه د بیا ژوندی کیدلو ـ او بیا ورسره د لیدلو او ملاقات کولو یقین ستا په زړه کښې ځای نیولی دی او د همغو پخوانیو خیالاتو هوا ده چه د یوسف علیه السلام ښه ورمه ستا دماغ (سپږمو) ته رسیږی او له ډیره محبته

او مینی ئی هر وقت یادوی ـ او د ملاقات په طمعی ئی لا هم پروت ئی

فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلْبَشِيرُ أَلْقَىٰهُ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ فَٱرْتَدَّ بَصِيرًا ۖ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

نو کله چه راغی زیری کوونکی نو واچوه ده هغه (قمیص) پر مخ د دغه (یعقوب) باندی نو وګرځیده (یعقوب) لیدونکی، وویل(یعقوب) آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه، بیشکه زه پوهیږم له(ښوونی د) الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی (چه حیات او ملاقات د یوسف او د نورو دی).

تفسیر: یعنی بینائی او لیدل ئی بیرته وګرځیدل ـ او بیا لکه د پخوا هر شی به ئی لیدلو ـاو بینا شو نو وویل یعقوب علیه السلام هغو خلقو ته چه ملامتی ئی پری ویلی وه آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه بیشکه زه پوهیږم له ښوونی د الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی چه حیات او ملاقات دی له یوسف علیه السلام او نورو سره یعنی ما نه ؤ ویلی چه ښه بوی راځی! بالاخر زما هغه خبره رښتیا شوه ـ یا ئی خپلو ځامنو ته ویلی ؤ چه د یوسف علیه السلام له لټولو څخه لاس مه اخلئ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لری نه ده چه بیا مونږ ګرد (تول) سره راتول کړی ګورئ! چه همغه صورت را د مخه شو.

(بیا نو ورونه په اتفاق سره پلار ته ورغلل او په ډیری عاجزی او زاری سره)

قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا ٱسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَٰطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾

وویل(ورونو د یوسف) ای پلاره زمونږ مغفرت وغواړه له الله زمونږ دپاره د ګناهونو زمونږ بیشکه چه مونږ ؤ خطا کوونکی (ګنهګاران ستا او د یوسف په حق کښی).

تفسیر: یعنی اوس توبه وښکله مونږ نو تاسی توجه او دعا وکړئ او له الله تعالیٰ څخه زمونږ د دی ګناهونو ښښنه وغواړئ! چه له مونږه لویه خطا شوی ده. مطلب ئی دا دی چه ړومبی مو تاسی وبښئ بیا په صاف زړه او اخلاص سره له پاک الله څخه زمونږ مغفرت وغواړئ! ځکه خو چه تاسی مونږ ونه ښښئ نو الله تعالیٰ به مو څرنګه وبښی.

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيْ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٩٨﴾

وويل (يعقوب ځامنو خپلو ته) ژر به مغفرت وغواړم تاسی ته له ربه خپله، بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی صبر وکړئ! چه د قبول ساعت او ګړئ راشی، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کښی لاسونه پورته کوم. وائی د جمعی د شپی یا د تهجد د وقت په انتظار کښی ؤ یا ئی غوښت چه وروسته د یوسف علیه السلام د ښښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چه هلته به تول په ګده سره له الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو. بیا روان شول دوی مصر ته کله چه یوسف خبر شو نو سره له مشرانو د پلار استقبال ته ووتل

فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلٰى يُوْسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوْا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ ﴿٩٩﴾

نو کله چه رانںوتل دوی پر یوسف علیه السلام په مانی او مجلس د یوسف علیه السلام نو رانژدی ئی کړل ځان ته مور او پلار خپل او وویل یوسف علیه السلام چه ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمائی الله حال دا چه په امن کښی به شئ (له هری سختی) .

تفسیر: له ښاره د باندی د خپل مور او پلار د استقبال او هرکلی او ښه راغلی دپاره ووت خپل مور او پلا ر ته ئی له خپل ځان سره نژدی ځای ورکړ ـ په دی کښی مفسران سره اختلاف لری، ځینی وائی چه د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مره شوی وه لکه چه پخوا مذکور شو ـ او دلته ئی د توړئ (خاله) ذکر دی ـ ځکه چه عرب توړئ ته هم مور وائی لکه چه تره ته هم پلار وائی ـ او ځینی وائی چه لا مور ئی (راحیله) هم ژوندی وه، او له حضرت یعقوب علیه السلام سره ئی مصر ته تشریف راوړ، او ګردو (تولو) ته ئی وویل چه ښار ته لاړ شئ، او له قحط او سختی او مشقت او نورو شیانو څخه اندیښنه مه کوئ انشاء الله تعالیٰ بالکل په زړه جمعی او راحت او اطمینان اوسیږئ! ځینی مفسرین وائی دغه الفاظ ئی وروسته د ښار له رسیدلو څخه ویلی دی. ګواکی د ﴿ ادْخُلُوْا مِصْرَ ﴾ معنی داسی شوه چه په مصر کښی بی له کومی وسوسی او اندیښنی اوسیږئ!.

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوْا لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ يٰۤاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ مِنْ
قَبْلُ ۡ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ حَقًّا ؕ وَقَدْ اَحْسَنَ بِيْۤ اِذْ اَخْرَجَنِيْ
مِنَ السِّجْنِ وَجَآءَ بِكُمْ مِّنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَّزَغَ
الشَّيْطٰنُ بَيْنِيْ وَبَيْنَ اِخْوَتِيْ ؕ اِنَّ رَبِّيْ لَطِيْفٌ لِّمَا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ۝١٠٠

او پورته ئی کړل مور پلار خپل(کښېنول له ځانه سره) پر تخت خپل او پریوتل(دغه «۱۱» ورونه او والدین) دغه(یوسف ته) سجده کوونکی، او وویل(یوسف) ای پلاره زما دا(سجدی) بیان (تعبیر) دی د هغه خوب زما (چه لیدلی می ؤ) پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وګرځاوه دا خوب رب زما حق (او رښتینی)، او په تحقیق احسان انعام ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئ ایستم زه له بندیخانی (یا کوهی نه) او را ئی وستئ تاسی له میری (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولی وه شیطان په منځ زما او په منځ د ورونو زما کښی، بیشکه رب زما چه دی باریک تدبیر والا دی دپاره د هغه چه اراده وفرمائی، بیشکه الله هم دی دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یوسف علیه السلام له خپل طرفه د خپلو والدینو تعظیم وکړ۔ او دوی پر خپل تخت (پلار) کښېنولو ۔ لیکن څرنګه چه د پاک الله اراده پر دغه تللی وه چه د یوسف علیه السلام تعظیم به پر دوی کوی نو له هغه ځنی ممانعت د یوسف علیه السلام له لاسه کله پوره کیدی شو، نو سم د هغه وقت له دود (رواج) او دستور سره مور او پلار او ټول ورونه د یوسف علیه السلام په مخ کښی په سجده ولویدل دغه تعظیمی سجده وه چه د حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه له وینا سره د ادم علیه السلام له زمانی راهیسی د مسیح علیه السلام تر زمانی پوری جائزه وه، او یواځی محمدی شریعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله ۔ لکه چه ډیر احادیث پری شهادت ورکوی. بلکه حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه ﴿ وَاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ ﴾ الآیة ۔ څخه د دی د حرمت په نسبت اشاره ایستلی ده، ځینو مفسرینو په دغه ځای کښی له سجدی ځنی د هغه متبادره معنی نه ده مراد کړی او تش سر ښکته کول او یواځی لږ څه تیټیدل تری اخلی. ځینی وائی چه دغه سجده د یوسف علیه السلام دپاره نه وه، بلکه د یوسف علیه السلام له عظمت او

عزت لیدلو لامله (له وجی) د پاک الله په دربار کښی د شکر اداء کولو سجده وه نو په دغه تقدیر دغه لام به سببی وی چه په ﴿ وَخَرُّوا۟ لَهُۥ سُجَّدًا ﴾ کښی دی یعنی د یوسف علیه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار کښی دوی د شکرانی سجدی وکړی.

تنبیه: تعظیم او عبادت دواړه سره بیل شیان دی. د غیر الله تعظیم په کلی ډول (طریقه) نه دی ممنوع هو! د غیر الله عبادت جلی شرک دی، چه د هغه اجازه د سترګو د یوی رپی په اندازه هم نشته، او نه کیدی شی. «**سجود العبادة**» یعنی د غیر الله مستقل او مالک ګڼل په نفع یا په ضرر کښی په هره درجه چه وی، او ورته سجده کول جلی شرک دی، چه د هغه اجازت په هیڅ یو سماوی شریعت او هیڅ یو موحد ملت دپاره نه دی شوی. هو! «**سجود التعظیم**» یعنی پرته (علاوه) له پاسنی عقیدی محض د تعظیم او تکریم دپاره سر په سجده کیدل په سابقه ؤ شرائعو کښی جائز ؤ ـ خو محمدیه شریعت علیٰ صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیمات د هغه بیخ پری کړ ـ پر دغه موضوع حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغه» کښی د شرک پر اقسامو کوم دقیق بحث چه کړی دی ـ د هغه کتل پکار دی

(﴿ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ ﴾ الآیة ـ او وویل یوسف علیه السلام ای پلاره ځما دا سجدی بیان او تعبیر دی د هغه خوب زما چه لیدلی می ؤ پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وګرځوه دا خوب رب ځما حق رښتینی) یعنی په دی کښی زه هیڅ مداخله نه لرم ځرنګه چه زما د هغه خوب د تعبیر پوره کیدل ضروری ؤ، نو پاک الله هغه پوره کړ ـ او تاسی ګردو (تولو) ته ئی دروښود او په تحقیق احسان ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئی ایستم زه له بندیخانی یا له کوهی نه او رائی وستئ تاسی له میری او صحرا نه مصر ته وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولی وه شیطان په منځ ځما او په منځ د ورونو ځما کښی بیشکه رب ځما باریک تدبیر والا دی لپاره د هغه چه اراده وفرمائی بیشکه دغه الله هم دی دی ښه عالم په تولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی. د الله تعالیٰ د احساناتو ذکر ئی وفرمایه او د ده هغه لطیف تدبیر ته ئی توجه وکړه چه الله زه په څه لطیف ډول (طریقه) له بندیګری څخه وویستم، او د دی مملکت مختار عزیز ئی وګرځولم ـ او د هغی جګړی څخه وروسته چه د شیطان له لوری زمونږ ورونو په منځ کښی لویدلی وه کله چه هیڅ هیله (طمعه) او امید زمونږ او ستاسی د بیا لیدلو نه وه ـ بیا ئی ځرنګه د لیدلو او سره د یو ځای کیدلو اسباب او وسائل راغونډ کړل ـ په دغی موقع کښی یوسف علیه السلام د خپلو هغو مصائبو تکالیفو هیڅ یو شکایت او ذکر ونه کړ ، چه پری تیر شوی ؤ ـ بلکه د ورونو د واقعی په لور یی هم په داسی یوه عنوان سره اشاره وکړه چه په هغه د هیڅ یوی ډلی تقصیر او زیادت ورځرګند (ښکاره) نشو ـ څو د ده ورونه د هغه له اوریدلو څخه خجل، محجوب او خړ نشی «الله اکبر!» داسی عالی اخلاق پرته (علاوه) له انبیاؤ علیهم السلام په بل کوم یوه کښی پیدا کیدی شی؟.

رَبِّ قَدۡ اٰتَيۡتَنِيۡ مِنَ الۡمُلۡكِ وَعَلَّمۡتَنِيۡ مِنۡ تَاۡوِيۡلِ الۡاَحَادِيۡثِ ۚ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۟ اَنۡتَ وَلِيّٖ فِى الدُّنۡيَا وَالۡاٰخِرَةِ ۚ تَوَفَّنِيۡ مُسۡلِمًا وَّاَلۡحِقۡنِيۡ بِالصّٰلِحِيۡنَ ﴿۱۰۱﴾

ای ربه زما په تحقیق راکړی دی ده ماته څه له باچاهی (او تصرف د مصر) او ښوولی دی دی ماته څه له ګرځولو د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کوونکیه د اسمانونو او د ځمکی (بی له نمونی) هم ته ئی ولی (دوست واکدار کار جوړوونکی) زما په دنیا او په آخرت کښی، وفات کړه ما په دی حال کښی چه مسلمان یم او یو ځای می کړه (په مرتبه او کرامت کښی) له صالحانو سره.

تفیسر: د دی سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی. یا خو ئی د لقاء الله په شوق کښی فی‌الحال د موت تمنا وکړله ـ یا خو دا مطلب دی کله چه زه مرم ښائی چه موت په داسی حال کښی رابانندی راشی چه زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم.
تنبیه: په حدیث کښی راغلی دی چه «هیڅ یو انسان دی د مصیبت او تکلیف له ویری د موت تمنا نه کوی»! له دی نه داسی مفهومیږی چه د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض دپاره د موت تمنا کیدی شی. لکه چه د فرعون ساحرینو داسی دعا کړی وه ﴿ رَبَّنَاۤ اَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرًا وَّتَوَفَّنَا مُسۡلِمِيۡنَ ﴾ یا حضرت مریمی ویلی ؤ ﴿ يٰلَيۡتَنِيۡ مِتُّ قَبۡلَ هٰذَا وَكُنۡتُ نَسۡيًا مَّنۡسِيًّا ﴾ جزء (١٦) د مریم سورة رکوع ٢ آیت (٢٣) ـ او د معاذ رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی دی **«اذا اردت بقوم فتنة فاقبضنی الیک غیر مفتون»**.
د احمد په مسند کښی حدیث دی **«یکره الموت والموت خیر للموٴمن من الفتن»**.
حضرت علی کرم الله وجهه د فتن د هجومو په وقت کښی دعا کړی وه **«اللّٰهم خذنی الیک فقد سئمتهم وسئمونی»** کله چه د امام بخاری جګړه د خراسان له امیر سره ونښتله نو دی داسی دعاء کولو ته مجبور شو **«اللّٰهم توفنی الیک»** په حدیث کښی دی چه د دجال د خروج په وقت کښی یو سړی به پر کوم قبر تیریږی، او د دغو فتنو او زلازلو له لیدلو څخه به ووائی **«یا لیتنی مکانک** ـ کشکی ای مړیه! زه ستا په ځای وی».
(﴿ وَّاَلۡحِقۡنِيۡ بِالصّٰلِحِيۡنَ ﴾ ـ او یو ځای می کړه په مرتبه او کرامت کښی له صالحانو سره) دغه داسی لفظ دی لکه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم چه پخپل مرض‌الموت کښی فرمایلی ؤ **«اللّٰهم فی الرفیق الاعلیٰ»** حضرت شاه صاحب لیکی «کامل علم ئی وموند ـ او کامل دولت ئی ور په برخه شو نو بیا ئی شوق او رغبت پیدا شو چه د خپلو پلرونو او نیکونو په مراتبو هم ورسیږی» ګواکی له ﴿ وَّاَلۡحِقۡنِيۡ بِالصّٰلِحِيۡنَ ﴾ څخه دا غرض شو چه زما مرتبه د اسحاق علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام له مراتبو سره یو ځای کړه! د حضرت یعقوب علیه السلام

تر ژوندانه پوري يوسف عليه السلام په ملکيه ؤ انتظاماتو مشغول ؤ ورروسته د هغوى له وفاته ئى هغه پخپل واک (اختيار) پريښود. مفسرين ليکي چه حضرت يعقوب عليه السلام وصيت کړى ؤ - چه زما مړى دى شام ته يوړ شي - او هلته دى دفن کړ شي! لکه چه د دوى جنازه هم هغلته يوړه شوه. حضرت يوسف عليه السلام ويلي ؤ چه «يوه داسي زمانه به هم راشي چه بني‌اسرائيل به له مصر څخه وويستل شي - نو په دغه وقت کښې دى زما تابوت هم دوى له خپله ځانه سره يوسى» لکه څه مهال (وخت) چه حضرت موسٰى عليه السلام سره له بني اسرائيلو له مصره ووت، نو د حضرت يوسف عليه السلام تابوت ئى هم له خپلو ځانونو سره يووړ. والله اعلم.

ذٰلِكَ مِنْ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ نُوۡحِيۡهِ اِلَيۡكَ‌ۚ وَمَا كُنۡتَ لَدَيۡهِمۡ اِذۡ اَجۡمَعُوۡۤا اَمۡرَهُمۡ وَهُمۡ يَمۡكُرُوۡنَ ﴿۱۰۲﴾

دغه (قصه د يوسف) له خبرو د غيبو ده چه (اعجازاً) وحيه کوو مونږ هغه تاته (اى محمده!)، او نه وى ته (اى محمده !) له دغو(ځامنو د يعقوب) سره کله چه دوى راټول کړ فکر خپل (په غورځولو د يوسف په کوهي کښې) حال دا چه دوى مکر فريب کاوه (له يوسف سره نو چه تا غوندى امى په دى سره اخبار کوى نو دغه اعجاز دى)

تفسير: يعنى کله چه د يوسف عليه السلام ورونو دى له پلاره د بيلولو، او په کوهي کښې د غورځولو دپاره مشورى او تدابير جوړول، او پخپلو منځونو کښې سره جرګې کولى، او خبرى سره غوټه کولى، تاسى له هغوى سره نه وئ - چه د دوى خبرى به مو اوريدلى - او هغه حالات به مو کتل - نو بيا داسى صحيح واقعات پرته (علاوه) د الله تعالىٰ له وحيى څخه تاته چا دربنوولى دى؟ تاسى په رسمى دول (طريقه) لوستونکى او ليکونکى نه يئ او نه له کوم ظاهرى معلم څخه مو څه استفاده کړى ده، نو بيا دغه ګرد (تول) حقائق چه د هغو په دغه اندازه سره تفصيل په (بائبيل - انجيل) کښې هم نشته تاسى ته ماسواء له الله تعالىٰ څخه بل کوم سرى دربنوولى دى؟.

وَمَاۤ اَكۡثَرُ النَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۰۳﴾

او نه دى زياتره خلق او اګر که حرص وکړى ته (اى محمده! په ايمان راوړلو د دوى) ايمان راوړونکى (عناداً)

تفسیر: یعنی سره له دی چه ستاسی پر صداقت داسی ښکاره او واضح دلائل هم موجود دی بیا هم زیات خلق هغه کسان دی چه په هیڅ دول (طریقه) سره ایمان نه راوړی .

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

او نه غواړی ته (ای محمده!) له دوی څخه په دغه (ابلاغ د قران) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی دا قران مګر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د تولو خلقو(جن دی که انس).

تفسیر: یعنی که نه ئی منی، ودی نه منی ـ تاسی ته څه نقصان رسوی؟ د تبلیغ څه طلب او تنخاه ته له دوی څخه نه غواړی چه هغه به پر تا بنده کری ـ پند او نصیحت او پوهول خو هم دا دی چه تاسو هغوی ته وکره ـ او پرله پسی یی کوئ.

وَكَأَيِّن مِّنْ ءَايَةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾

او ډیر دی له دلائلو (چه دلالت کوی په کامله قدرت او وجود د رب العزت) په اسمانونو او په ځمکه کښی (چه دغه معاندین) تیریږی پری (او په سترګو ئی وینی) حال دا چه دوی له هغو نښو ځنی تل څنګ کوونکی دی (چه نه پکښی فکر کوی او نه تری عبرت اخلی).

تفسیر: یعنی همغسی چه د تنزیلیهؤ ایتونو په اوریدلو سره دوی ایمان نه راوړی هم داسی د تکوینیهؤ ایتونو په لیدلو سره هم د الله تعالیٰ د توحید سبق نه زده کوی اصلی خبره خو هم دا ده چه د دوی اوریدل او لیدل خوشی چتی (بیکاره) او محض سطحی دی ـ که په ایات الله کښی دوی لږ څه غور او فکر چلولی وی، نو څه نه څه ګټه او فائده به تری وررسیده ـ کله چه دوی فکر او تمیز نه لری، نو ایمان به له کومه راوړی.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾

او ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او

خالقیت د) الله مګر په دی حال کښې چه دوی شریک نیوونکی (له الله سره د بل څیز).

تفسیر: په ژبې سره ګرد (تول) وائی چه خالق او مالک همغه الله تعالیٰ دی مګر سره له هغه دوی ځینی بتان د خدائ حصه داران ګرځوی ـ لکه چه د عربو مشرکانو به په تلبیه کښې دا الفاظ ویل «کقول مشرکی العرب: لبیک اللهم لبیک لا شریک لک الا شریکا هو لک تملکه وماملک» ځینی د هغه دپاره هلک او جونی تجویز کوی ـ ځینی هغه روح او مادی ته اړ (مجبور) او محتاج بولی ـ ځینو احبارو او رهبانانو ته ئی د خدائ اختیارات ورکړی دی ډیرو کسانو د تعزیه داری ـ مجاوری قبر پرستئ ـ پیر پرستئ د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغړنه او خرابه کړی ده ـ څومره داسی موحدین به پیدا کیږی چه له ریا او هوا او هوس څخه پاک وی؟ ـ الغرض تش په ژبه د ایمان داری دعوی ډیره ګرانه ده، او داسی پاک، سوچه او چاندی مسلمانان ډیر لږ پیدا کیږی چه د عقیدی او عمل په درجه کښې د جلی یا د خفی شرک ارتکاب نه کوی. **(اعاذنا الله من سائر انواع الشرک)**

اَفَاَمِنُوْٓا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَّ هُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۰۷﴾

آیا نو په امن کښې دی دا (مشرکان) له دی نه چه راشی دوی ته (عقوبت) چاپیریدونکی پټوونکی له عذابه د الله نه یا راشی دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چه دوی پری خبر نه وی (او څه تیاری نه وی کړی ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسی بیفکره، او بی خوفه ولی کیږی ـ آیا دوی د الله تعالیٰ له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتی کیدلو څه انتظام کړی دی؟.

قُلْ هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ ؔ عَلٰى بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِيْ ؕ وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۰۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چه

(تینگ پری ولاړ یم او) بولم زه تول خلق طرف د(توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چه متابعت پیروی کوی زما ، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پوری).

تفسیر: یعنی زما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده ـ زه ګردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوم چه ګرد (تول) چتی (بیکاره) خیالات او اوهام پریږدی ـ او د یوه واحد احد الله تعالیٰ لوری ته راشی! د ده توحید د ده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیحه لاره پیدا کړی! ـ زه او زما ملګری پر هم دغی سمی صافی لاری باندی رهی (روان) یو ـ او د حجت او برهان ـ او بصیرت او وجدان په رڼا درومو پاک الله ماته داسی یو نور او رڼا راعطا کړی ده چه په هغی سره زما او زما د ګردو (تولو) ملګرو دماغ منور او روښان شوی دی دلته له سره د ړندو تقلید او پیروی نشته. د خاص توحید تلونکی پخپل هر قدم کښی پخپل باطن کښی د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوی ـ او په ډیر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسی مخلصانه ناری وهی
﴿ وَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴾ !
کله چه کفارو وویل چه الله تعالیٰ ښخه خو ډیری ملائکی دی نو هغه ئی ولی نه رالیږلی چه ته او نور سړی ئی رالیږلی یئ نو دغه آیت نازل شو

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِم مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰٓۗ
أَفَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ
مِن قَبۡلِهِمۡۗ وَلَدَارُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ١٠٩

او نه ۏ لیږلی مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مګر سړی (بنیادم نه ملائک نه جن نه ښځی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو(او ښارونو نه له صحرایانو او بیابانیو) آیا نو نه ګرځی (دا کافران) په ځمکه (ملکونو) کښی پس ودی وینی دوی (په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ۏ عاقبت (آخره خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چه پخوا تیر شوی دی له دوی نه، او خامخا کور د آخرت (جنت) ډیر غوره دی دپاره د هغو کسانو چه ځان ساتی (له شرکه او له نافرمانی او ویریږی له الله) ، ایا نو تاسی عقل نه چلوئ (په بهتری ئی) .

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه هم مونږ له آسمانی پرښتو څخه کوم نبی نه دی منتخب کړی ـ او نه لیږلی ـ پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د هم دغه انسانی کلیو او د ښارونو له هستیدونکو سړیو څخه ؤ ، نو بیا وویئ ! چه د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کښی څرنګه شو؟ حال دا چه په دنیا کښی علی‌الاکثر کفارو ته ډیر اوقات عیش او عشرت نصیب شوی دی ـ البته د آخرت ښیګڼه (نفعه) او بهتری خالص د هغو کسانو په برخه ده چه له کفر او شرکه خپل ځان ساتی . دغه د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ده چه د پخوانیو کفارو له احوالو څخه عبرت واخلی.

تنبیه: له دی آیت څخه دغه خبره راوځی چه هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسیدلی ـ حضرت بی‌بی مریمی ته پاک قران د «صدیقی» مرتبه ورښئلی ده، او هم له دی آیت څخه ظاهریږی چه له اهل البوادی (صحرائیانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبی نه دی معبوث شوی.

پس ښائی چه مغروره نشی معاندان د زمانی ستا ای محمده! ځکه چه هغو تیرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغیان او تکذیب خپل کښی مهلت ورکاوه او رسولانو به تبلیغ کاوه او نصرت به ئی مؤخر کیده.

حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسۡتَيۡـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ كُذِبُواْ جَآءَهُمۡ نَصۡرُنَا فَنُجِّيَ مَن نَّشَآءُۖ وَلَا يُرَدُّ بَأۡسُنَا عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١١٠﴾

تر هغه پوری چه نا امیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب) او ګمان به وکړ دوی چه بیشکه دوی په تحقیق دروغ ویلی شوی دی دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی یا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ایمان په هم دی وقت کښی) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد زمونږ نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چاته چه اراده به وفرمایله مونږ (یعنی رسولان او مؤمنان)، او نشی دفع کیدلی عذاب زمونږ له قوم ګنهګارانو (کافرانو) څخه.

تفسیر: یعنی د عذاب له تاخیره مه خطاء وځئ ـ پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړی شوی ؤ ـ او د عذاب په راتللو کښی به دومره زیات ځنډ (ایسارتیا) پیښیده چه منکرین بیخی یاغی او بیفکره کیدل او ډیر زیات شرارت او له حده تیر شرارتونه او بغاوتونه به ئی کول ـ او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاء علیهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخی مایوس کیدل ـ او له بل لوری به الله تعالیٰ هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه چه تر ډیر

زیات اوږده مدت پورې به هم د عذاب هیڅ یوه نښه او آثار دوی ته نه ښرګندیدل (ښکاره کیدل). الغرض د دواړو خواؤ حالات او آثار به د انبیاؤ دپاره نااميدی ښوونکی او بی‌هیلی کیدونکی ؤ. د دغی منظری له لیدلو څخه کافرانو به په یقینی دول (طریقه) سره داسی خیال کاوه چه له انبیاؤ سره هغه وعدی چه د دوی د نصرت او مرستی (مدد) او زمونږ د ادبار او د اهلاک دپاره شوی دی هغه ګردی (تولی) چتی (بیکاره) او دروغ دی - د عذابونو او نورو ګرد (تول) چل ول او مکر او فریب تش زمونږ د ویرولو دپاره ؤ. هیڅ لری به نه وی چه په داسی مأیوس کوونکو او اضطراب غورځونکو حالاتو کښی د انبیاؤ علیهم السلام په زړونو کښی به هم داسی خیالات راغلی وی چه په هغه رنګ او دول (طریقه) سره چه مونږ د عذاب وعدی له خلقو سره کړی وی ښائی صحیحی نه وی؟ یا د وساوسو او خطراتو په درجه کښی به بی اختیاره داسی وهم ور پیدا شوی وی چه هغه وعدی چه زمونږ د نصرت او د منکرینو د هلاکت په نسبت کړی شوی وی آیا هغه به نه پوره کیږی؟ لکه چه د البقرة په (۲٦) رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ﴾ کله چه د مجرمینو بی خوفی - او د انبیاؤ علیهم السلام تشویش تر دی اندازی ورسید نو په دغه وقت کښی یو ناڅاپه آسمانی مدد راغی بیا د هر چا په نسبت چه د الله تعالیٰ اراده وشوه یعنی فرمان وړونکی مؤمنین یی محفوظ او مأمون وساتل او د مجرمینو بیخ یی وویست.

تنبیه: د الله تعالیٰ له غیر محدود رحمت او مهربانی څخه مأیوسی کفر دی. لیکن د ظاهری حالاتو او اسبابو په اعتبار مأیوسی کفر نه ده. یعنی داسی ویلی شی چه مثلاً د هغه شیز په نسبت تر هغه ځای پوری چه د ظاهری اسبابو تعلق دی مأیوسی شته - لیکن د حق تعالیٰ له کامل رحمت څخه مأیوسی نه ده پکار. په ﴿حَتّٰى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ﴾ ایت کښی هم دغه مأیوسی مراد ده چه د ظاهری حالاتو او اثارو په اعتبار ده چه د کفارو له ایمان او اصلاح څخه مأیوس شوی دی که نه انبیاء علیهم السلام د الله تعالیٰ له رحمت څخه کله مأیوس کیدی شی

تنبیه: د کفر وسوسه چه هاجس او خاطر ورته وایه شی په حق د عامو مسلمانانو کښی کفر نه دی. او نه په کومه درجه د ایمان یا د عصمت منافی ده په حدیث کښی راغلی دی چه اصحابو کرامو رضی الله عنهم اجمعین عرض وکړ «یا رسول الله ! مونږ پخپلو زړونو کښی بی اختیاره داسی شیان مومو چه د هغو په ژبه راوړلو په مقابل کښی مونږ دغه بهتره ګڼو چه وسوځیږو او تک تور سکاره وګرځو» نو رسول الله مبارک وفرمایل « آیا تاسی داسی شیان پخپلو زړونو کښی مومئ؟» دوی عرض وکړ چه « هو!» نو ئی وفرمایل «**ذالک صریح الایمان** » دغه ښکاره ایمان دی.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾ ع

خامخا په تحقیق شته په قصه د دوی (یوسف یا د نورو انبیاؤ یا اممو) کښې عبرت (پند) دپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قران) یوه داسی خبره چه له ځانه په دروغو ویلی شوی وی لیکن دی دغه قران تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی (چه محتاج الیه وی په دین کښی) او هدایت دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه افسانه او رومان نه دی. بلکه تاریخی حقائق دی ښائی چه له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلی او نه دی دغه قران یوه داسی خبره چه په دروغو ویلی شوی وی ولیکن دغه قران تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی چه محتاج الیه دی په دین کښی او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی پر الله تعالیٰ او رسول الله یعنی پاک قران چه په هغه کښی قصص بیان شوی دی کوم له خپل ځانه جوړی کړی خبری نه دی د ګردو (تولو) پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی. او د هر ضروری شی په ښکاره دول (طریقه) سره بیان کوونکی دی څرنګه چه ایمانداران له هغه څخه نفع اخلی. نو په دغه لحاظ د دوی په حق کښی په خاص دول (طریقه) سره د هدایت او رحمت ذریعه ده

نفعنا الله بعلومه ورزقنا تلاوته آناءالیل و آناءالنهار وجعله حجة و برهانا لنا لاعلینا امین

تمت سورة یوسف علیه السلام بعون الله تعالیٰ

(سورة الرعد مدنية الا الايتين ۳۱ و۳۲ ولو ان قراناً الى)
(فكيف كان عقاب اياتها (٤۳) ركوعاتها (٦) رقمها (۱۳) تسلسهاحسب النزول(٩٦)
نزلت بعد سورة محمد صلى الله عليه وسلم)

د «رعد» سورت مدنی دی. پرته (علاوه) له دوو ایتونو څخه چه ۳۱ و ۳۲ دی او له «ولو ان قرانا» څخه نیولی تر «فکیف کان عقاب» پوری دی. ایات ئی (٤۳) او رکوع ئی (٦) په تلاوت کښی (۱۳) ـ په نزول کښی(٩٦) سورت دی او وروسته د محمد «صلی الله علیه وسلم» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

الٓمّٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ ۭ وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ①

دا ایتونه د کتاب (قران) دی، او هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی تاته له (طرفه د) رب ستا حق دی ولیکن زیات خلق نه کوی یقین پری (چه له جانبه د الله دی).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه په دغه سورت کښی لوستل کیږی، هغه ګرد (ټول) د عظیم الشان کتاب ایتونه دی دغه کتاب چه پر تا د الله تعالیٰ له لوری نازل کړی شوی دی یقیناً حق او صواب دی لیکن ډیر د تعجب او حیرانی ځای دی چه د داسی صافو او واضحهؤ حقائقو له منلو څخه هم اکثر خلق انکار کوی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۭ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاۗءِ رَبِّكُمْ تُوْقِنُوْنَ ②

الله هغه ذات دی چه پورته کړی ئی دی اسمانونه (او درولی ئی دی) بی له ستنو چه وئ وینئ تاسی بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (په هم هغه شان چه د ده د الوهیت له شان سره وړ (لائق) ده) او مسخر کړی ئی دی لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دی تر نیتی معلومی پوری، تدبیر کوی د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل) بیانوی (ظاهروی) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) دپاره د دی چه تاسی په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعنی د دی دنیا داسی عظیم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چه تاسی ئی هم گورئ ـ او لطف په دی کښی دی چه هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او گادر یعنی یو د تکیی او استناد شی زمونږ په نظر نه راځی چه پر هغه باندی دومره لوی تعمیر او بی سره او بی‌سامان چت درولی شوی دی ـ پرته (علاوه) له دی نه بل څه ویلی شی چه محض د قدرت د غیر مرئی‌ستنو په قوت دریدلی دی لکه چه جزء (۱۷) د حج په (٦٥) اية ۹ رکوع کښی فرمائی ﴿ وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴾ که د اجسامو د راښکوولو (جاذبی) نظریه صحیح وی، نو هغه له دی آیت سره څه منافات نه لری ـ ځکه چه راښکوولو ته عرفاً عمد نه وائی او که عمد وویلی شی، نو هغه مرئی‌نه دی. و روی عن ابن عباس و مجاهد رضی الله تعالیٰ عنهما والحسن وقتادة وغیر واحدرضی الله عنهم «**انهم قالوا لهاعمد ولکن لا تری**» (ابن کثیر) یعنی دغو مشرانو فرمایلی دی چه اسمانونه داسی ستنی لری چه مونږ ئی نشو لیدلی. والله اعلم . د «**استواء علی العرش**» په متعلق په اتم جزء د «الاعراف» په (٥٤) اية (۷) رکوع کښی کلام شوی دی هلته دی بیا ولوست شی ! ﴿ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ ﴾ الآیة ـ ـ او مسخرکړی دی لمر او سپوږمی هر یو له دوی نه روان دی تر نیتی معلومی شوی پوری یعنی لمر خپله دوره په یوه کال کښی او سپوږمی ئی په یوه میاشت کښی پوره کوی ـ یا د ﴿ لِأَجَلٍ مُسَمًّى ﴾ معنی تر مقرر وقت پوری واخیسته شی، نو مطلب به ئی دا شی چه لمر او سپوږمی هم داسی روان دی تر قیامت پوری

﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾ تدبیر کوی د هر امر او کار د ملکوت او سلطنت خپل لکه ایجاد اعدام اعزاز ـ اذلال ـ احیاء ـ امانت او نور یعنی هغه ذات چه داسی عظیم الشان مخلوقات ئی پیدا کړی دی ـ ایا هغه ته ستاسی بیا ژوندی کول مشکل دی؟ او هم یو باخبره ـ مدبر ـ ویښ ـ مغز لرونکی طاقتور حکومت باغیان او مجرمان به د همیشه دپاره هم داسی او خپل سر او ازاد پریږدی او نه د وفادارو او امن خوښوونکی رعایاؤ د راحت او هوسائی رسولو څخه سترگی پټولی شی ـ نو بیا څرنگه ممکن دی چه هغه الله قدوس چه د ځمکی او د اسمان د تخت یواځی مالک او څښتن (خاوند) هم دی دی، او پخپل حکمت او تدبیر سره د گردو (تولو) علوی او سفلی مخلوقاتو انتظام په دیر ښه دول (طریقه) او اسلوب سره قائم ساتونکی دی، مطیع او عاصی به هم

داسي مهمل پرېږدي نو ضروري ده چه يوه ورځ وفادارانو ته د وفادارئ صله ور ورسيږي او مجرمانو ته د دوی د جرم سزا ورېه غاړه شي نو هر كله چه په دغه ژوندون كښي مونږ د مطيع او عاصي په مينځ كښي داسي صاف او ښكاره عادلانه تفريق او توپير (فرق) ونه كړو، نو باليقين دغه خبره د تسليم وړ (لائق) گرځي چه وروسته له دې ژوندانه هرومرو (خامخا) يو بل عالي او اساسي ژوندون هم شته چه په هغه كښي گرد (تول) سره د سماوي عدالت په مخ كښي حاضر او درولي كيږي ـ او د گردو (تولو) عمرونو د اعمالو نتيجه به گوري ـ او د هغو د ثمراتو خوند به څكي.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا ۖ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ
يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَ
فِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ
صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا
عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چه غوړولې ئې ده ځمكه او پيدا ئې كړه په دغې ځمكې كښي غرونه ثابت (درانه چه د مضبوطو ميخونو په شان ولاړ دي) او ويالې (د اوبو)، او هرو قسمو ميوو نه ئې پيدا كړې دي په دغې ځمكې كښي جوړه دوه (لكه سور سپين ـ ژير تور ـ خواږه تروه ـ واړه غټ)، پټوي په تياره د شپې سره ورځ ، بيشكه په دې مذكوره ؤ خبرو كښي خامخا دلائل دي (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چه فكر كوي (په مصنوعاتو د الله كښي). او په ځمكه كښي توټې دي (مختلفې) څنگ په څنگ پيوستې يو له بل سره او (نور) باغونه دي(په دې ځمكې كښي) له انگورو او كښتونه (فصلونه) دي او وني د خرما دي چه ځيني له يوه بيخه پورته شوي دي او ځيني ځان ځان ته بيخ لرې چه اوبه كولې شي په اوبو يو قسم سره او غوره كوو ځيني له هغو څخه په ځينو نورو باندې په خوراك (خوند ـ رنگ او وړم

کښي) بیشکه په دغو (مذکوره ؤ اشیاؤ) کښي خامخا دلائل (د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی پکښي.

تفسیر: یعني (او دغه الله همغه ذات دی چه غوړولی ده ځمکه او پیدا ئی کړه په دغی ځمکی کښي ثابت) غرونه چه تل په همغه یو ځای کښي کلک ولاړ دی، او سیندونه چه هر وقت بهیږی او له هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ځمکی کښي جوړه دوه یعني لوی، وړوکی، خواږه او تروه ـ تور ، سپین ، گرم ـ یخ ـ او سم له جدیدهؤ تحقیقاتو سره په هر یوه کښي نر او ښځه هم موندلی کیږی. د ﴿ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ ﴾ معنی په اتم جزء د «الاعراف» په (٥٤) آیت (۷) رکوع کښي پخوا له دی نه لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوسته شی. د هسکو (وچتو) اسمانونو په مقابل کښي د تیتی ځمکی بیان هم ذکر کړ ـ له اسمان سره د لمر او سپوږمی بیان هم وشو چه د هر یوه تگ سره بیل دی ـ او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی ـ د یوی تودی او تیزی اشعی او پلوشی هسی کارونه اجراء کوی، چه د هغی بلی د یخی او سپکی روښانی ضیا او وړانگی (پلوشی) څخه هغه په لاس نه راځی. هم داسی دلته د ځمکی د مختلفو احوالو او له هغی سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر وفرمایه ـ چیری غر ولاړ دی. چیری سیند بهیږی ـ هغه میوی او ثمرات چه پیدا کیږی په هغو کښي هم د شکل ـ صورت ـ رنگ ـ خوند ـ وړوکوالی ـ او لویوالی بلکه په نر او ښځه کښي هم اختلاف دی ـ کله ځمکه د ورځی له رڼا څخه رنه کیږی ـ کله شپی تک تور نقاب پتونی پر خپل مخ اچولی دی بیا عجیبه ننداره او غریبه منظره خو دا ده چه د ځمکی هغه څو قطعی چه یوه له بل سره نښتی دی یا ځنگ په ځنگ سره پرتی دی ـ او ځینی ئی متی او ځینی ئی شگلوړی ـ او ځینی ئی خورا (ډیری) ناپاکی ـ او ځینی ئی پاکی ـ او ځینی د کرلو وړ (لائق) او ځینی ئی د نیالگیو (بوزغلی) د کیښولو لائقی ـ او ځینی ئی خوږی او ځینی تروی دی دغه تول په یو اوبو سره سیراب (پڼ) کیږی ـ او د یوه لمر پلوشی اشعه گردو (تولو) ته وررسیږی ـ او یوه هوا د ځمکی پر مخ چلیږی او تری محاطه دی او سره له دی دومره قدر مختلفی میوی او گلان تری پیدا کیږی او یو له بل سره د حاصلاتو په تزئید او تنقیص کښي دومره فرق او توپیر (تفاوت) لری چه لیدونکی ورته هک پک حیران پاتی کیږی ـ غور او فکر کوونکی د قدرت د دغو دلائلو او نښو له لیدلو څخه پوهیږی چه له همغی یوی د رحمت له وریځی څخه اوبه څښونکی دی، یا له همغه یوه د هدایت د لمر د اشعه او پلوشی څخه رنیږی، نو له هم دغی رحمانی وریا (باران) او فیضانی رڼا له هدایت او لاربنوونی څخه د انسانانو د مادی او روحانی احوالاتو اختلاف او توپیر (فرق) هم دومره مستبعد او مستنکر نه دی ، او پر دغه هم یقین او باور کوی چه د لامحدوده قدرت کوم زبردست لاس له اسمانه تر ځمکی پوری د گردو (تولو) مخلوقاتو ترکیبی نظام پخپله قبضه کښي داسی نیولی دی چه د هر شی له استعداد سره سم د هغه د عمل د دائره او د اثر منطقه ډیر کلک او مضبوط حد بندی او ویش سره ټرلی دی، نو بیا داسی لامتناهی قدرت او اختیار لرونکی الله

ته دغه کار به څه اشکال لري چه مونږ وروسته له مره کیدلو څخه بیا ژوندی کړی ـ او د دی عالم د مخلوطو عناصرو د کیمیاوی تحلیل او تجزیی څخه هر خیر او شر هغه مستقر ته ورسوی

(سبحان من تحیر فی صنعه العقول سبحان من بقدرته یعجز الفحول)

وَإِن تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ

او که تعجب لری (ای محمده ! له دی نه چه دوی تا نه منی) نو لا عجیبه ده (دا) خبره د دوی چه (وائی) آیا کله چه شو مونږ خاوری آیا شو به مونږ خامخا په پیدایښت نوی کښې،

تفسیر: یعنی له دی نه به زیاته عجیبه خبره څه وی چه هغه ذات چه ړومبی یو شی جوړ کړی وی نو هغه به بیا په دوهم ځلی جوړولو باندی ولی قادر نه وی؟ (العیاذ بالله)

أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْأَغْلَٰلُ فِىٓ أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ۝

دوی همغه کسان دی چه کافران شوی دی په رب خپل او هم دغه گمراهان دی چه د اور طوقونه به وی (په قیامت کښې) په غاړو د دوی کښې او دغه (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملگری) د اور دی، دوی به په دی اور کښې همیشه وی.

تفسیر: گواکی دغه خلق له «**بعث بعد الموت**» څخه انکار کوی، او د پاک الله له مالک الملکوتۍ او شهنشاهۍ څخه منکریږی ـ نو د داسی باغیانو انجام لازم دی چه هم داسی وشی چه د دوی په غاړو کښې د اور طوق او غاړکۍ او په لاسونو او پښو کښې ئی الچکۍ او بیړۍ واچولی شی، او په هغی ابدی بندیخانی کښې وغورځول شی چه په حقیقت کښې د هم داسی مجرمانو دپاره جوړه کړی شوی ده

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَٰتُ ۗ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ۞

او ژر غواړی دوی له تانه بدی (عذاب) پخوا له نیکی (رحمت) څخه حال دا چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثال د دوی چه موجب د عبرت دی او دوی تری عبرت نه آخلی)، او بیشکه رب ستا خامخا څیښتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی (که ایمان راوړی او بیشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو ته).

تفسیر: یعنی دوی حق نه قبلوی چه په هغه کښی د دنیا او آخرت ښیګڼی(فایدی) ور په برخه شی، او کفر اختیاروی او ژر غواړی له تانه زحمت پخوا له راحت نه او وائی چه هغه موعود عذاب دی راوله . او حال دا دی چه په تحقیق سره تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه په پخوانیو دروغجن کوونکو باندی یعنی پخوا له دی نه پر ډیرو اقوامو عذاب نازل شوی دی لکه غرق ـ خسف ـ زلزله ـ صیحه ـ مسخ او نور نو پر تاسی د عذاب نزول آیا مشکل ؤ . خبره دومره ده چه ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوی له شانه په هر لوی او وړوکی جرم سمدستی نیول نه کوی. دی د خلقو ظلم او تیری ګوری او پرله پسی تری تیریږی تر هغه پوری چه د مظالمو او شرارتونو سلسله له خپل حده تیریږی ـ نو په دغه وقت د ده له تباه او سپیره کوونکی عذاب څخه د نجات هیڅ یو صورت نه پاتی کیږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۗ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ ۖ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ۞

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلوه شی په دغه محمد باندی کومه معجزه (یا صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چه مونږ ئی غواړو)، (نو وفرمایل الله په رد د دوی کښی) بیشکه هم دا خبره

ده چه ته ویروونکی ئی او دپاره د هر قوم لار ښوونکی (خاوند د خاصی معجزی مقرر) دی.

تفسیر: یعنی هغه دلائل د قدرت او نښی چه مونږ ئی غواړو ـ ولی نه نازلیږی ؟ چه د هغی له لیدلو څخه مونږ په ایمان راوړلو مجبور کیږو نو وفرمایل رب العزت جل‌جلاله په تردید د دوی کښی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ته ای محمده ویروونکی ئی یعنی د آیتونو نزول ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه دی هغه خو د پاک الله کار دی ـ هر هغه آیت معجزه او دلیل چه د رسول د تصدیق دپاره د هری زمانی په اقتضاء سره مناسب وی همغه ورښکاروی نه دا چه هر څه چه منکرین غواړی همغسی به ئی ورکوی ـ ستاسی په غاړه هم دغومره کار دی چه د خیر غوښتلو خبری هغوی ته واوروئ! او د بدی له مهلکو انجام څخه خلق باخبره کړئ! پرومبی به هم د هر قوم دپاره هادی (لار ښوونکی) او نذیر(ویروونکی) راتلو چه له هغوی څخنی هیڅ یوه داسی دعوی نه کوله هر هغه نښه چه معاندین وغواړی هغه به هرومرو (خامخا) ورښکاره‌وی . هو! د پاک الله لاره هغوی ته وربښوول د دغو انبیاؤ کار ؤ ـ چه هم دغه ستاسی فریضه هم ده. هو! دومره دی چه هغوی د خاصو خاصو اقوامو دپاره هادیان وو او تاسی د هر قوم او ګردی (تولی) دنیا دپاره هادی یئ !.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ؕ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهٗ بِمِقْدَارٍ ۝۸

الله عالم دی (لا پخوا له تولده) په هغه څه چه بار اخلی هره ښځه او(الله عالم دی) په هغه څه چه کموی ئی ارحام (او ناقص ئی څیړوی) او(الله عالم دی) په هغه چه زیاتوی ئی (من حیث الاعضاء والجثة والعدد والمدة)، او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی.

تفسیر: چه نارینه دی که ښځه؟ پوره دی که نیمګری؟ ښه دی که خراب؟ **و غیر ذلک من الاحوال** دغه ګرد (تول) پاک الله ته لا پخوا له تولده پوره ښکاره دی او ښه ورمعلوم دی چه هر هغه چه بار اخلی هره ښځه او هر چه کموی ئی د الله تعالیٰ په اراده ارحام یا ئی زیاتوی **من حیث الا عضاء والعدد والمدة)** یعنی د حاملی په ګیده کښی یو مولود دی؟ که دیر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدت کښی به پیدا کیږی یا په دیر؟ الغرض د ارحامو د تزئید او تنقیص د ګردو (تولو) اسرارو ـ اسبابو ـ اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی او سم له خپل محیط علم سره هر شیز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازی او استعداد سره موافق

ساتي ـ هم داسي هغه آيات او نښې چه الله تعالیٰ د انبیاؤ علیهم السلام د تصدیق دپاره نازلی کړی دی په هغوی کښې خاصه اندازه ـ مصالح او حکمتونه ملحوظ ؤ او دی په هر وقت او په هره اندازه چه د بنیادمانو له استعداد سره صلاحیت او مناسبت درلود (لرلو) هومره نښې یی ورڅرګندی کړی دی او په هغو کښې هیڅ تقلیل نه دی واقع شوی باقی د قبلولو او منتفع کیدلو په لحاظ د خلقو اختلاف هم داسی دی لکه چه د حامله ؤ او امیدوارو په ګیډو کښې د موالیدو احوال د تربیت او استعداد په تفاوت او توپیر (فرق) سره مختلف وی.

عٰلِمُ الْغَیْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِیْرُ الْمُتَعَالِ ﴿۹﴾

عالم دی په پټو او ښکاره ؤ چه (ګردو (ټولو) څخه) ډیر لوی لوړ برتر دی (په قدرت او غلبه خپله کښې).

تفسیر: دغه د الله تعالیٰ د علم د لامحدوده وسعت او احاطی بیان دی یعنی د ټولی دنیا هیڅ یو پټ او ښکاره شی له هغه څخه پټ نه دی، او ګرد (ټول) عالم د ده تر حکم او تصرف لاندی دی.

سَوَآءٌ مِّنْكُمْ مَّنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍۭ بِالَّیْلِ وَسَارِبٌۢ بِالنَّهَارِ ﴿۱۰﴾

یو شان دی له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوک چه پټوی خبره (په زړه خپل کښې) او هر هغه چه ښکاره کوی دا خبره او هر هغه څوک چه پټیدونکی دی په شپه کښې او هر هغه څوک چه ظاهروونکی (د عمل خپل) دی په ورځ کښې.

تفسیر: د الله تعالیٰ د علم عموم ئی بیان کړ ـ او د مقام په مناسبت د مکلفینو د خاصو احوالو په نسبت دا راښیی چه ستاسی پر هر قول او فعل زمونږ علم محیط دی، هره هغه خبره چه تاسی پخپلو زړونو کښې پټه کړئ یا ئی په ورو سره ووایئ یا په علانیه او په چغه سره ناری کړئ یا کوم کار د شپی په تیاره کښې په پټه سره وکړئ! یا دا چه په ورځ په ډانګ پیلی (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر ئی ووایئ په ګردو (ټولو) احوالو او ټولو حیثیتونو الله تعالیٰ خبردار او د ده د علم په اعتبار سره یو برابر او یو شان دی ځینی مفسرین دغه آیت پر دری راز (قسم) سریو مشتمل راښیی

(۱): ﴿ مَّنۡ أَسَرَّ ٱلۡقَوۡلَ ﴾ (هغه چه خبره پټوی)
(۲): ﴿ وَمَن جَهَرَ بِهِۦ ﴾ (هغه چه ښکاروی ئې)
(۳): ﴿ وَمَنۡ هُوَ مُسۡتَخۡفِۭ بِٱلَّيۡلِ وَسَارِبُۢ بِٱلنَّهَارِ ﴾ (هغه چه خپل کار په شپه کښې پټوی مثلاً هغه غل چه د شپې د مخې غلا کوی او هغه بل چه په ورځ کښې ئې ښکاروی مثلاً په ورځ کښې لمونځ کوی روژه نیسی) نو دغه ګرد(ټول) پاک الله ته یو شان معلوم دی. لنده ئې دا چه هیڅ قول او فعل چه پټ وی که ښکاره هغه مخفی نه دی له الله تعالیٰ نه بلکه ګرد (ټول) سره ورښکاره دی

لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٞ مِّنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ يَحۡفَظُونَهُۥ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡۗ وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ سُوٓءٗا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٍ ﴿١١﴾

انسان لره (له جانبه د الله ملائکی دی) نوبت په نوبت راتلونکی دی یوه له بلی پسی د مخی له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان) چه ساتنه کوی د ده په امر حکم د الله سره، بیشکه الله نه بدلوی حالت د هیڅ قوم (چه عافیت او نعمت دی) تر هغه پوری چه بدل کړی دوی هغه ښه حالت (طاعت) چه په نفسونو ځانونو د دوی کښی وی (په بد حالت سره چه معصیت دی) او کله چه اراده وکړی الله پر کوم قوم باندی د بدی (آفت) نو نشته بیرته ګرځیدل د هغه، او نشته دوی ته بی له الله څخه هیڅوک متولی (مدد ګار)

تفسیر: یعنی له هر بنده سره د الله تعالیٰ پرښتی ماموری دی ـ چه له هغوی ځینی د ده ګرد (ټول) پخوانی او وروستنی اعمال لیکی، او ځینی د الله تعالیٰ له حکم سره سم ذریعه ګرځی چه له هغوی څخه هغه بلاوی دفع کړی چه د هغو د اندفاع اراده الله تعالیٰ له بندګانو څخه ولری ـ همغسی چه په دغه عالم کښی د الله تعالیٰ عام عادت دی چه د هر هغه شی چه د پیدا کولو اراده وکړی د هغه ظاهری اسباب هم ورمهیا کوی هم داسی الله تعالیٰ څه داسی باطنی او مخفی اسباب او ذرائع هم پیدا کوی چه د هغو له لیدلو څخه زمونږ سترګی ناتوانه دی او نه ئې شو کتلی ـ لیکن د الله تعالیٰ د مشیت اجراء او تنفیذ د هغه په وسیله سره کیږی بیشکه چه الله تعالیٰ تغییر نه ورکوی هغه نعمت او عافیت ته چه کومی طائفی سره وی تر هغه پوری چه تغییر ورکړی دوی هغه حالت د طاعت ته چه په نفسونو د دوی پوری وی په بد حالت سره چه معصیت

دی. یعنی الله تعالیٰ پخپلې هغې ساتنې او مهربانۍ سره چه تل د ده له لورې کیږي هیڅ یو قوم محروم او بې برخې نه ګرځوي تر هغه وقته پورې چه دوی خپل ښه تګ ـ طاعت او عبادت ـ جمیله عادت او حسنه رویه نه وي بدله کړې ـ او کله چه دوی خپل هغه حالت په بد وضعیت ـ قبیحه اخلاق ـ معصیت سره بدل کړي نو داسې آفت پر دوی نازلیږي چه له سره بیرته ګرځیدونکې نه وي، او نه د هیچا مدد هلته په کار ورتلی شي.

تنبیه: دلته د اقوامو د عروج او زوال قانون راښیې نه د افرادو او اشخاصو. د قوم د ښه او خراب حالت په تعیین کښې تل د اکثریت او غلبې لحاظ وي

(د تبرو ښه ژوندون هلته بد اوړي

چه ښه پریږدي او بدیو ته تول واوړي)

هُوَالَّذِيْ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿۱۲﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه درښیي تاسې ته برق بریښنا (چه نښه د باران ده دپاره د خوف (او ویرولو د هغه چا چه ضرر ورسوي) یا دپاره د طمع (او امید د هغه چا چه فائده وررسوي او پیدا کوي) راپورته کوي وریځې درنې (په اوبو په هوا کښې).

تفسیر: پخوا د بندګانو د حفاظت ذکر ؤ بیا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصیبت چه نازل کیدونکې دی د هغه ذکر وشو او دغه په ښه شان سره رامعلومه شوه چه د الله تعالیٰ شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی ـ په هم دی مناسبت دلته د قدرت د ځینو داسې نښو په لورې توجه ورکړې شوې ده چه په هغو کښې په یو آن کښې تواماً هیله (امید) او ویره خوف او رجا د دواړو متضادو کیفیتونو د پیدا کولو صلاحیت شته ـ یعنی کله چه بریښنا بریښي نو خلق هیلمن (امیدوار) کیږي چه اوس به باران اوریږي او پرله پسې ویره هم ورته پیدا شي چه د هغه په اثر چیرې تندر او تکه (چرق) ونه لویږي او د هلاکت سبب ونه ګرځي کله چه درنه وریځ له اوبو څخه ډکه راشي، نو خلق پرې خوشالیږي چه هغه د باران د رحمت د نزول سبب وګرځي او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خیال) هم ور ولویږي چه چیرې د اوبو طوفان ځپان رانشي، او د ربړ (زحمت) او تکلیف موجب نشي عیناً هم داسې انسانانو لره ښائي چه د پاک الله رحمت ته هم امیدوار شي، خو ورسره د الله تعالیٰ له مکره هم مامون او بې فکره نشي .

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهٖ ۚ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيْبُ بِهَا

مَنْ يَّشَآءُ وَهُمْ يُجَادِلُوْنَ فِي اللّٰهِ ۚ وَهُوَ شَدِيْدُ الْمِحَالِ ؕ ﴿۱۳﴾

او تسبيح وائی رعد (پرښته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبيح وائی نوری گردی (تولی) پرښتی له ويری (او له هيبته د الله) نه او ليږی (الله) تندرونه نو رسوی (غورځوی دغه تندرونه) پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جگړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه الله سخت دی عقوبت د ده (په جگړه کوونکو باندی يا سخت دی نيول د ده)،

تفسير: يعني غوريدونکی وريځ يا پرښته د حال يا د قال په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبيح او تحميد وائی لکه چه په (١٥) جزء د بنی‌اسرائيل په (٤٤) آيت په (٥) رکوع کښی مونږ داسی يو آيت لولو ﴿ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ﴾ او گردی (تولی) پرښتی له هيبته او خوفه د ده په حمد او ثنا او تسبيح او تحميد کښی مشغولی او لگيا دی.

تنبيه: د «رعد» او «برق» او نورو په متعلق د نن ورځی تحقيقات دا دی چه په وريځو کښی د کهربائيه (بجليء) موجبه قوت مونډلی کيږی، او په ځمکه کښی د کهربائيه سالبه قوت دی هغه وريځ چه له ځمکی سره زياته نژدی وی، نو په هغی کښی کله نا کله د ځمکی سالبه کهر بائيه قوت سرايت کوی بيا پر دغی وريځی باندی ډير ځلی هغه وريځ تيريږی چه په هغی کښی موجبه کهر بائيه قوت موجود وی او دغه قاعده له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د مختلفو اقسامو «کهر بائيه» لرونکی دوه جسمه کله چه سره مخامخ شی، نو هر يو پخپل ځان هغه بل کهر بائيه قوت جذبوی خو دغه دواړه کهر بائيه قوتونه سره متحد شی. سم له دی قاعدی سره لاندنی او باندنی وريځ کله چه يو د بل کهر بائيه قوت خپل لوری ته راکاږی نو د دغو دواړو له يو ځای کيدلو څخه شديد حرارت پيدا کيږی او له دی شديد حرارت څخه د دغو دواړو وريځو د حجم په تناسب يوه اور تويوونکی لمبه راپورته کيږی چه هغی ته صاعقه او تندر وائی او د دغی صاعقی بريښنا او رنا ته «برق» وائی او هغه اواز ته چه د دی له سرايته هوا کښی پيدا کيږی «رعد» وائی د «کهر باء» دغه اور تويوونکی شراره کله وريځی او هوا هم څيروی (شلوی) او لاندی لويږی چه له هغی څخه نهايت غريب او عجيب افعال او آثار مشاهده کيږی ـ علاوه پر دی هغه عمارتونه غورځوی ـ غرونه سره څيروی (شلوی) د ساکښانو (جاندارو) او ذوی‌الارواحو د هلاکت موجب گرځی. ځينی اوقات ليدلی شوی دی چه هغه په نهايت احتياط سره د يو سړی له بدن څخه کالی (جامی) راکاږی، او د يوی ونی پر څانگه ئی ږدی، مگر د اغوستونکی جسم ته هيڅ يو ضرر او صدمه نه ور رسوی د (فريد وجدی دائره المعارف) دی وکوت شی چه د هغه له ليدلو څخه سړی ته داسی خيال پيدا کيږی چه د بريښنا په دغی اور غورځوونکی لمبی کښی ذی شعور او ذی‌اختيار قوت شته چه په غير مرئی‌طريقی سره کار کوی. مونږ دی ته نه يو اړ (محتاج) او نه

څه ضرورت ورته لرو چه له پاس بیان شوی نظریې څخه انکار وکړو لیکن پر دغی خبری پخپله هغه بیان کوونکی هم اقرار کوی چه د روح په شان د «کهر بائیه قوت» پر اصلی حقیقت باندی تر اوسه پوری پرده لویدلی ده. د انبیاؤ علیهم السلام او نورو ارباب الکشف والشهود هم دغه بیان دی چه د عالم په نظام کښی علاوه پر ظاهری او علتی اسبابو د باطنی او سری اسبابو یوه عظیم الشانه سلسله هم حکم کوونکی ده ـ دغه ګرد (تول) شیان چه مونږ ئی وینو، هغه خو یواځی ظاهری او صوری اشکال دی. لیکن په دغو صورتونو کښی هغه غیر مرئی او پټ حقائق چه پراته دی، د هغو ادراک ته د عمومو افکار او آراء نه وررسیږی ـ یواځی هغه ذوات چه د باطنی سترګو خاوندان دی نو هغه کتلی شی بالاخره هغه نظریات چه تاسی ئی بیانوئ مثلاً د کهر بائیه ؤ قوت موجبه او سالبه توب او نور د هغه علم هم د ځو طبیعی حکماؤ څخه ماسواء بلا واسطه بل هیچا ته نه دی ور څرګند (ښکاره) شوی نو ښائی چه اقلا هم دغومره وثوق د انبیاؤ علیهم السلام پر خبرو، مشاهداتو او تجرباتو وکړی شی، نو یقین دی چه دغه ګرد (تول) اختلافات به له منځه لری کیدی شی.

له احادیثو څخه دغه خبره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د نورو طبیعیه ؤ نوامیسو په شان د وریځو او وریا (باران) د انتظاماتو دپاره هم د پرښتو دلی مقرری دی. چه دوی وریځی په مناسبو مواقعو رسوی او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لګیا دی. که سم د تاسی له بیان سره د وریځو او د ځمکی او نورو د کهر بائیه ؤ مدیر کومه غیر مرئیه پرښته وی، نو په دغه کښی د انکار څه وجه ده؟ هغه شی ته چه تاسی د «کهر بائیه شراره» وایئ کله چه هغه د پرښتی له خاصو تصرفو څخه پیدا کیږی، لهٰذا هغه ته چه د «وحی» په ژبه سره «**مخاریق من نار** ـ د پرښتو اور تویوونکی متروکه» ویلی شوی ده، نو په دغه کښی تاسی ته کوم ربړ (تکلیف) او اشکال در پیښیږی ـ په شدت او سخت اشتعال سره کوم تنهار او کرنګهار چه پیدا کیږی که د حقیقت په لحاظ هغه ته د پرښتو په غږ سره تعبیر وکړی، نو دغه به دیر ښه او موزون تعبیر وی. په هر حال د هغه شی په یواځی صورت باندی چه «سائنس» پوهیدلی دی، «وحی» د هغه په روح او حقیقت باندی مونږ پوره پوه او مطلع کړی یو ـ نو څه ضرورت پاتی دی چه خامخا دغه دواړه یو د بل حریف او مقابل سره ودراوه شی. علامه محمود الالوسی رحمة الله علیه په روح المعانی د «البقرة» په شرح کښی په دغه موضوع باندی معقول بحث کړی دی فلیراجع

(﴿ وَيُرۡسِلُ ٱلصَّوَٰعِقَ ﴾ الآیة ـ او لیږی الله تندرونه نو رسوی او غورځوی دغه تندرونه پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جګړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه سخت دی عقوبت د ده چه) پر دغو جګړه کوونکو د عذاب تندورنه غورځوی. په حدیث کښی دی چه پاک رسول الله صلی الله وسلم د یوه عرب متکبر رئیس ته یو سړی ولیږه چه هغه ماته راوله قاصد د رسول الله صلی الله وسلم دغه پیغام هغه ته ورسوه او ورته یې وویل چه رسول الله صلی الله وسلم تا بولی. هغه وویل چه رسول الله صلی الله وسلم څوک دی؟ او الله څه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که

د سپینو؟، که د مسو ؟ العیاذ بالله. دری ځلی همغه خبره ئی وکړله دریم ځلی کله چه هغه دغه چتی (بیکاره) خبری وکړی نو یو ناڅاپه یوه وریځ پورته شوه، او علی‌الفور تندر (تکه) پری ولویده او د هغه کوپړی ئی له سر څخه جلا (جدا) کړه په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه عامر بن طفیل او اربد بن ربیعه د رسول الله مبارک په خدمت کښی حاضر شول او وی ویل چه مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو چه وروسته له تاسی اسلامی خلافت مونږ ته ورسیږی، رسول الله صلی الله وسلم د دوی له دغی غوښتنی څخه انکار وفرمایه دوی دا خبره وکړه او له مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ به د مدینی وادی ستاسی د مقابلی دپاره له سپرو او پلیو (سورو او پیادو) څخه ډکه کړو رسول الله صلی الله وسلم وفرمایل چه پاک الله به د هغوی مخه ونیسی او د مدینی انصار به د هغوی مقابلی دپاره ووځی دوی دواړه لاړل په لار کښی پر «اربد» باندی تندر او تکه ولویده او «عامر» پمن شو او په طاعونی خارښت (گرگ) سره په هلاکت ورسید. فائده د رعد د غږ اوریدلو په وقت کښی ښائی چه داسی وویل شی «**سبحان من یسبح الرعد بحمده و الملائکة من خیفته**»

اللّٰهم لا تقتلنا بغضبک و لا تهلکنا بعذابک و عافنا قبل ذالک.

لَهٗ دَعْوَةُ الْحَقِّ ۭ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَسْتَجِيْبُوْنَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَاۗءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ ۭ وَمَا دُعَاۗءُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۱۴﴾

خاص هم دغه (الله) ته دی دعوت (او بلنه) د حق او هغه شیان چه بلنه (عبادت کوی کفار د هغوی) بی له دغه (الله) نه قبلوی دوی (جواب نه ورکوی دغه اشیاء) دغو بلونکو ته په هیڅ شی سره مگر داسی قبلول لکه قبلول د غځوونکی د دواړو (لاسونو غوړوونکی د) ارغویو خپلو طرف د اوبو ته (د کوهی بی رسی او بی‌بوکی) دپاره د دی چه ورسیږی دغه اوبه خولی د ده ته حال دا چه نه دی دغه اوبه رسیدونکی خولی د ده ته او نه ده دعا د کافرانو (بتانو لره) مگر په زیان او بطلان کښی دی.

تفیسر: یعنی د هغه ذات بلل پکار دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک دی د عاجزانو د بلنی څخه څه فائده په لاس درځی؟ ماسواء له الله جل‌جلاله څخه بل څوک دی چه د هغه په قبضه کښی ځما یا د بل چا څه نفع او ضرر وی؟ د غیر الله بلل خپل مدد لپاره داسی دی لکه چه کوم تږی د کوهی او څاه پر سر کښی ودریږی او خپل لاسونه اوږده کړی، او د اوبو په لوری خپل

دواړه ارغوی وغوړوی او خوشامد وکړی چه هله ژر شه! بلکه که اوبه د ده په لپه کښې هم وی، نو هغه پخپله د ده خولې ته نه شي تلی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «هغه کسان چه کفار ئې بولی او عبادت ئې کوی ځينی خو محض خيالات او اوهام دی ـ او ځينی پيريان شيطانان دی ـ او ځينی داسی شيان دی چه په هغو کښې ځينی خواص دی ليکن د خپلو خواصو مالکان نه دی، نو بيا د هغوی د بلنې څخه څه حاصل؟» لکه اور يا اوبه او ښائی چه ستوری به هم په هم دغه قسم کښې داخل وی.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّظِلٰلُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿١٥﴾ السجدة

او خاص الله ته سجده کوی هر هغه څوک چه په اسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی (تعبداً و انقياداً سره له اسمانونو او ځمکو ځينی) په خوښه او(ځينی) په زور او (سجده کوی) سوری د دغو (مخلوقاتو) په صبا او بيګا کښې (يعنی هميشه).

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «هغه چه پر الله تعالیٰ باندی يقين کوی نو په خوښی سره ورته سر ږدی او حکم ئې منی ـ او هغه چه پری يقين نه لری نو پر هغه باندی بی اختياره د هغه حکم جاری دی او سوری چه صبا او بيګا پر ځمکه باندی غوړيږی هم دا دی د هغوی سجدی» مطلب ئې داسی شو چه که جواهر وی ـ يا اعراض، هيڅ يو شی د الله تعالیٰ د تکوينی حکم څخه نشی خارج کيدی ـ د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کښې ګرد (تول) سره مطيع او منقاد، او سر په سجده دی ـ د سوری تزئيد او تنقيص او د خپل اصل په متابعت او د لمر د حرکت پر مخالفت د ښی او کيڼ په لوری ميلان، ګرد (تول) د الله تعالیٰ په مشيت او اراده سره دی. د صبا او بيګا ذکر ښائی د دی له امله (له وجی) فرمايلی وی چه په دغو اوقاتو کښې د سوری امتداد او انتشار ډير زيات او خورا (ډير) ښه ښکاره وی.

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ قُلِ اللّٰهُ ۭ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَاۗءَ لَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ۭ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پيدا کوونکی) د

اسمانونو او د ځمکې، ووايه (اى محمده! په جواب کښې) چه الله دى! (ځکه چه بل جواب نشته) ووايه (اى محمده! دوى ته کله چه تاسى پره او ملزم شوئ) نو آيا پس نيولى دى تاسى بى له دغه (الله) شخه دوستان چه نه دى مالک (نه لرى اختيار دوى) دپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو د شه نفع (رسولو) او نه د شه ضرر(د دفع کولو)،

تفسير: يعنى کله چه د ربوبيت اقرار يواځې د پاک الله دپاره کوئ، نو بيا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مربيانو تجويز د شه دپاره کوئ؟ حال دا چه هغوى د يوى ذرى په اندازه هم د نفعى او د ضرر مستقل اختيار او واک (مجاز) نه لرى .

قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡبَصِيرُ أَمۡ هَلۡ تَسۡتَوِي ٱلظُّلُمَٰتُ وَٱلنُّورُ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا برابر دى ړوند (چه کافر دى) او ليدونکى (چه مومن دى) . بلکه آيا برابرى دى تيارى (چه شرک او انکار دى) او نور رڼا (چه توحيد او معرفت دى ؟ (بلکه نه دى سره برابر ،)

تفسير: يعنى د موحد او د مشرک په منځ کښې داسى يو فرق او توپير (تفاوت) شته لکه د ليدونکى او ړانده او د توحيد دوستان داسى وګڼئ لکه نور (رڼا) او ظلمت (تياره) نو آيا يو ړوند مشرک چه د شرک په ظلماتو کښې پروت وى ـ او هر لورى ته لاس او پښې اچوى هغه مقام ته رسيدى شى چه هلته هغه موحد رسيږى چه د فهم او بصيرت او د ايمان او عرفان په رڼا کښې د انسانى فطرت په سمه صافه لاره روان وى . له سره دغه دواړه پر يوه نتيجه نه شى رسيدى.

أَمۡ جَعَلُواْ لِلَّهِ شُرَكَآءَ خَلَقُواْ كَخَلۡقِهِۦ فَتَشَٰبَهَ ٱلۡخَلۡقُ عَلَيۡهِمۡۚ قُلِ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُوَ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّٰرُ ﴿١٦﴾

آيا ګرځولى دى دوى الله لره شريکان چه پيدا کول ئى کړى دى په شان د پيدا کولو د دغه (الله) نو بيا مشتبه شوه (پيدا کول د دى شريکانو سره د پيدائښت (د الله سره) پر دوى باندى ، ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله پيدا کوونکى د هر شيز دى او هم دى دى يو قوى غالب (پر هرشيز او هر چا).

تفسیر: یعنی لکه چه الله تعالیٰ گرد (تول) مخلوقات پیدا کړی دی ، نو ستاسی دغه بتان او باطل معبودان داسی کوم شی پیدا کړی دی ؟ چه د هغه په لیدلو سره د دوی پر خدائئ ستاسی څه شبهه پیدا شوی وی ؟ دوی خو د مچ یو وزر او د میاشی یوه پښه هم نه شی پیدا کولی او جوړولی ـ بلکه دوی پخپله هم د ګردو (تولو) نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد ـ احد ـ صمد مخلوق دی ، نو بیا داسی عاجز او مجبور شیان د خدائئ پر تخت کښینول څومره ګستاخی او سپین سترګی او بی عقلی او حماقت دی ؟

أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهُ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً ۖ وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

نازلی کړی دی (الله) له اسمانه اوبه نو وبهیدل خوړونه په اندازه (د ډکیدو) د دوی سره نو په سر راواخیست دی سیلاب ځګ (او خیری) اوچت شوی (په سر د اوبو) ، او له هغو څیزونو چه بلوی پری (دا خلق لمبی او ویلی کوی) په اور کښی دپاره د طلب د ګانی یا نور اسباب ځګ (خیره) په شان د هغه (ځګ) ، په مثل د دی (مذکورو مثالونو) بیانوی الله (مثالونه د) حق او د باطل ، نو هر څه ځګ او خیری نو لاړ به شی په دغه حال کښی چه پریوتی وی له نظره (او بی نفعی به وی) او هر څه هغه څیز چه نفع رسوی خلقو ته (لکه اوبه او ویلی شوی بی غشه فلزات) نو پاتی کیږی په ځمکه کښی (للا نتفاع) ، هم داسی بیانوی الله مثالونه (د حق او د باطل دپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوری باران نازلیږی چه له هغه څخه نهرونه ، ویالی ، خوړونه ، سیندونه ، دریابونه بهیږی په هر نهر او خوړ کښی سم د هغه له ظرفیته او ګنجائشه هومره چه د پاک الله اراده وی ، اوبه بهوی په وړوکی کښی لږ ـ او په لوی کښی ډیر ، کله چه اوبه بهیږی نو د خاوری ـ خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو شیانو له امتزاجه او ګډون څخه خړ او مکدر او

خیرن کیږی ـ بیا دغه خره او خیری او ځګ ئی پرسیږی ، او د اوبو په سر راپورته کیږی لکه چه پر سخت تود اور کښی سور او سپین زر مس ژیر ـ قلعی ـ جست ـ اوسپنه فلزات او نور معدنیات ویلی کوی چه ګانی (کالی) ـ لوښی ـ وسلی توری ـ چړی چوړکی ـ چاکوګان ـ بیاتیګانی (قینچۍ)ـ تبی ـ نغری ـ هرکاری ـ توپ ـ توپک ـ تینکونه ـ طیاری ـ جهازونه ـ موټر ـ ریل ـ یوم ـ تبر او نور د معاش لوازم ـ اسباب او شیان تری جوړ کړی ، نو په هغه کښی هم داسی لوخره او ځګ پورته کیږی ـ مګر لږ څه وروسته هغه وچیږی یا خوریږی ـ او هغه ځګ او خیری ئی تری لری او ورک شی ـ او هغه چه اصلی او کارامد شی دی یعنی اوبه یا ویلی شوی معدنی فلزات خالص اوبه به په ځمکه یا د ځمکی د خاوندانو په لاس کښی باقی پاتی کیږی چه له هغه څخه په مختلف ډول (طریقه) سره خلق منتفع کیږی ، هم دغه مثال دی د حقو او د باطلو ـ کله چه اسمانی وحیی سره حق دین نازلیږی نو د بنیادمانو زړونه هر یو د خپل ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوی بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلی ، نو دوړی او خیری پورته کیږی ـ او په ظاهر کښی باطل د هم هغه خیری او ځګ په شان حق باندی راخیژی لیکن د هغه دا جزوی جوش او پرسیدل سطحی او عارضی او بی بنیاده شی دی ، او لږ څه مدت وروسته د دی د دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه اثر او پته نه پاتی کیږی او الله خبر دی چه چیری ځی ؟ او هغه اصلی او د کار شی چه د هغو ځګونو لاندی پټ ؤ یعنی حق او صداقت پس همغه پاتی وی . وګورئ چه د پاک الله بیان کړی مثالونه څرنګه عجیب وی ؟ او په څومره یوی مؤثری طریقی سره مو پوهوی چه کله په دنیا کښی حق او باطل کذب او صدق سره ونښلی یعنی د دغو دواړو په منځ کښی جنګی مقابله کیږی نو اګر که د څو مودی له مخی باطل پاس او پرسیدلی په نظر راځی ، لیکن بالاخر باطل سره تیت او پرک (منتشر) او همغه حق ظاهر ـ غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځی ، نو هیڅ یو مومن ته نه ښائی چه د باطلو پر عارضی بری او ننداری وغولیږی هم داسی څه وقت چه د کوم انسان په زړه کښی حق ځای ونیسی نو که د څه مودی دپاره پری اوهام او وساوس زور او شور ولګوی ، او خپل قوت ښکاره کړی ، نو نه ښائی چه سری تری ویریږی ـ ځکه چه لږ څه مدت وروسته دغه ځګ او پرسیدل پخپله ورک کیږی او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتی کیږی . په پخوانیو آیتونو کښی کله چه د توحید او شرک سره مقابله کړی شوی وه ، په دغه مثال کښی د حق او باطل د مقابلی کیفیت ئی راوښووه او د دواړو انجام بیخی په واضح ډول (طریقه) سره اوس بیان فرمائی

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ

شته لپاره د هغو کسانو چه حکم قبول کړی دی دوی د رب خپل (جزا) نیکه (چه جنت دی)،

تفسیر: یعنی ایمان او صالح عمل ئی اختیار کړ - نو د دوی دپاره د دنیا او آخرت نیکی ده او حقیقی خوښی او قلبی طمانیت او سکون غیر له دوی څخه د بل هیچا نه روزی کیږی .

وَالَّذِيْنَ لَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهٗ لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ سُوْٓءُ الْحِسَابِ ۙ وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

او هغه کسان چه نه وی قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیری وی دوی ته هر هغه څه چه دی په ځمکه کښې تول (او نور هم وی په مثل د دی له دی سره (او په تصرف د دوی کښې وی په قیامت کښې) نو خامخا به فدیه ورکړی دوی په هغو (تولو سره نو نه به خلاصیږی له عذابه) دغه کسان مقرر دی دوی لره بد (سخت) حساب (چه نه به ئی نیکی قبوله او نه به ئی بدی محو کیږی) او ځای د استوګنی د دوی دوزخ دی او بد ځای د آرام (او خرابه بستره) ده (دغه دوزخ)،

تفسیر: یعنی دلته خو خیر دی په هر قسم چه وی تیریږی ، لیکن په آخرت کښې د دوی حالت به داسی پریشانوونکی او ویروونکی وی که د ګردی (تولی) دنیا خزائن له نقده ، له جنسه ، له شرقه تر غربه ، له شماله تر جنوبه او په مثل د دی مذکورو نور هم وی له ده سره او دا تول بیا په تصرف د کفارو کښې شی په ورځ د قیامت کښې او غوښتنه او تمنا وکړی چه موږ دغه ګرد (تول) د خپل ځان په فدیه کښې ورکوو چه د هغه په بدل کښې له عذابه خلاص شو او له دغی پریشانی څخه نجات ومومو ، نو له سره به ئی دغه هیله (امید) او ارمان په سر ونه رسیږی «انی لهم ذلک» . او نه په حساب او کتاب کښې به هیڅ قسم رعایت او تیریدل کیږی - په هره یوه خبره به په پوره دول (طریقه) سره نیول وی - او تنقیدات کیږی - او جزا به پری ورکولی کیږی

اَفَمَنْ يَّعْلَمُ اَنَّمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰى ؕ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿١٩﴾

آیا نو هغه څوک چه پوهیږی په دی خبره چه بیشکه هغه (قرآن) چه نازل

کړی شوی دی تاته له طرفه د رب ستا حق دی (رشتیا) په مثل د هغه چا دی چه دی ړوند وی (د زړه په سترګو ! یعنی نه د هغه په شان !) بیشکه خبره هم دا ده چه پند اخلی (په دی قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو .

تفسیر: د مومن او د کافر د دواړو انجام بیل بیل د ذکر فرمایلو څخه وروسته تنبیه ورکوی چه داسی انجام د عین عقل او حکمت سره موافق دی هیڅ یو عقلمن داسی نشی ویلی چه یو پوخ ړوند چه هیڅ څیز ئی په نظر نه راځی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) په تیاره کښی لویږی او جګیږی (وچتیږی) او بودری (تکری) خوری له هغه سړی سره برابری کولی شی چه د هغه د زړه سترګی هم رونی وی او په پوره بصارت او کامل بصیرت سره د حق له رڼا څخه مستفید کیږی .

الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾

هغه کسان چه وفا کوی په عهد د الله باندی (چه په ورځی د میثاق ئی ورسره کړی دی) او نه ماتوی دوی (هغه) تینګ عهد . او هغه کسان چه وصل کوی هغه (شی) چه امر(حکم) کړی دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کړی شی (چه د خپلوی پالنه له خپلوانو سره دوسره دوستی ده له مومنانو ایمان دی په ټولو مومن به شیانو باندی) او ویریږی دوی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه (د قیامت)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ سره هغه عهد چه په ازل کښی شوی دی (یعنی د الست عهد) او پر هغه باندی پخپله د انسان فطرت شاهد دی ، او هغه عهد چه د انبیاؤ علیهم السلام له ژبی اخیستی شوی دی ، هغه ګرد (ټول) دوی پوره کوی او د هغه هیڅ یو نه ماتوی ـ او هم بالذات پخپله په هیڅ یوه معامله کښی چه له الله تعالیٰ سره یا د ده له بندګانو سره ئی تړی مشروط په دی چه معصیت نه وی له عهده مخالفت نه کوی او هغه کسان چه وصل کوی هغه شی چه امر او حکم کړی دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کړی شی یعنی صلةالرحم کوی . یا خپل ایمان له عمل سره یا حقوق‌العباد له حقوق‌الله سره یو ځای کوی . یا اسلامی اخوت تینګ او قائم ساتی . یا د انبیاؤ علیهم السلام په منځ کښی له سره تفریق نه کوی چه یو ومنی په نبوت سره او بل ونه منی او ویریږی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه د قیامت یعنی د الله تعالیٰ د عظمت او جلال له تصوره ډاریږی . او تل تری په فکر او اندیښنه کښی وی ـ او همیشه به په هم دغه چرت (خیال) کښی ډوب تللی وی چه آیا هلته ځما څه حال دی چه د یوی یوی ذری

حساب او كتاب كيږي او ځما وضعيت به په دغه وقت كښې څه وي ؟.

وَالَّذِيْنَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً وَّيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۲﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُوْنَ عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿۲۳﴾ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۴﴾

او هغه كسان چه صبر كوي لپاره د طلب د رضا د رب خپل (په مالي او جاني مصائبو يا د شرعي يا د جهاد په تكاليفو) او قائموي (سم اداء كوي له تولو حقوقو په ترتيب سره) لمونځ او نفقه كوي (لګوي په لاره د الله كښې) ځيني له هغه (حلالو اموالو) نه چه وركړي دي مونږ دوى ته هم په پټه او هم په ښكاره (خفيتاً او ظاهراً) او دفع كوي دوى په نيكۍ سره بدى دغه كسان موصوف په دغو صفاتو شته دوى ته (ښه) عاقبت د دار(د آخرت چه) جنتونه دي د تل اوسيدلو چه ننوځي به دوى په هغو كښې او (ننوځي به پكښې بل) هغه څوک چه صالح (مؤمن) وي له پلرونو د دوى او له ښځو د دوى او له اولادى د دوى (اګر كه عمل ئې د هغو په درجه نه وي) او پرښتي به ورننوځي پر دوى (سره له تحائفو او زيرى او رضوان) له هرى دروازى (مانيو د دوى او وائي به ورته چه) سلامتيا دي وي پر تاسي په سبب د صبر كولو ستاسي (په طاعت او مصيبت او له معصيته) نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت د تاسي دي)

تفسير: يعني پر مصائبو او شدائدو او د دنيا پر مكروهاتو صبر وكړ۔ له كومي سختۍ له ويرى د طاعت له لياري څخه خپل پل ئې غلط كښينښود ۔ او د معصيت په لورى ئې ميلان ونه كړ او دغه صبر او استقلال ئې محض د الله تعالىٰ د رضاء او خوشي د حاصلولو دپاره وكړ ۔ او د دى لامله (له وجې) ئې ونه كړ چه په دنيا كښې خلق ورته ډير صابر او مستقل مزاج ووائي ، او نه د دى لپاره ئې وكړ چه غير له صبر څخه بله څه چاره نه وه ور پاتي نو مجبوراً صبر ئې وكړ ۔

او د صابرانو په شان کیناست
(او نفقه کوی لګوی په لاره د الله کښې ځینی له هغه حلالو اموالو نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره) پټه ئی ښائی له دی سببه مقدم ایښی ده چه په پټه سره خیرات ورکول افضل دی ـ الا چه چیری شرعی مصلحت په علانیه ورکولو کښې وی
(او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دی صفاتو شته دوی ته ښه عاقبت د دار د آخرت چه جنتونه د تل اوسیدلو دی) یعنی د بدی جواب په نیکی سره ورکوی ، د سختی مقابله په نرمی سره ښکاروی که د چا له لوری پری ظلم او تیری وشی ، نو دی تری تیریږی ، وربښی ئی په دی شرط چه د هغه معافی څخه د بدی د ترقی اندیښنه نه وی له بدی څخنی ځان ژغوری (بچ کوی) او نیکی غوره کوی ـ که کله تری کوم بد کار صادر شی ، نو د هغه په مقابل کښې ښه کار کوی یعنی تری توبه وباسی او د هغی ګناه په عبادت او سخاوت سره تلافی هم کوی نو د دی حسنه ؤ اعمالو کوونکی لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کیږی

ښوک چه دفع د بدی کړی په نیکی سره ای یاره
او کوی دی تل تر تله په دنیا کښې اته کاره)
د بدی په ځای نیکی کړی او د ظلم په ځای عفوه
او د قطع په ځای وصل کړی د الله رضاء دپاره
او که شی تری معصیت ژر طاعت وریسی وکا
او که ښوک ئی کړ محروم نو دی ورکړی بیشماره
او که شی تری کوم ګناه نو دی توبه وباسی جلته
او که ووینی منکر نو کوی منع له بدکاره
او که مات شی په کوم جنګ کښې د کفارو له لښکره
نو بیا بیرته شی راستون او نه ویریږی له کفاره
ښوک چه دا اته افعال کا اته ورونه د جنت ژر
پری به پرانیځی خالق د دی عمل له اختیاره
﴿ یَدۡخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ ﴾ الآیة ـ چه ننوځی به دوی په هغه کښې او ننوځی به پکښې بل هغه ښوک چه صالح مؤمن وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی اګر که عمل ئی د هغو پلرونو په درجه نه وی) یعنی چه په همغه جنت کښې به همیشه اوسیږی او پرښتی به ننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری د رضوان له هری دروازی د مانیو د دوی او وائی به ورته چه سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی په طاعت او مصیبت او له معصیته نو ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت د تاسی دی. «د آباء- پلرونو» لفظ ئی تغلیباً ویلی دی چه په هغه کښې امهات ـ میندی هم شاملی دی ـ د جنت د زیری سره دغه زیات بشارت یی هم واوروه

چې داسې کاملینو ته د هغو پاس بیان شوی ښو خویونو او خصالو په بدل یو دغه نعمت او خوشالي به هم حاصل وي چه دوی سره له خپلو هغو میندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چه د خپل ایمان او نیکی لامله (له وجې) د جنت د دخول لائق شوی وي . گرد (تول) سره یو ځای کیږي ، تر دې که د دغو متعلقینو د کوم یو رتبه کم هم وي نو حق تعالیٰ پخپله مهربانی سره د هغه رتبه هم لوړوي (وچتوي) ، او دغه کامل سړي سره ئې نژدې کوي لکه چه په (۲۷) جزء د «الطور» په (۲۱) آیت اوله رکوع کښې راغلی دی ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ﴾ له دې نه معلومه شوه چه بې له ایمان او بې له صالح عمله محض د کاملینو قرابت کافي نه دی هو! که ایمان او صالح عمل موجود وي نو د قرابت له تعلقه د درجاتو څه ترقي ممکنه ده والله اعلم

﴿ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴾ او پرښتې به ورننوځي پر دوی سره له تحائفو او زیری او رضوان له هرې دروازې د مانیو د دوی .) په صحیح حدیث کښې د جنت اته ورونه بیان شوي دي . مطلب دا دی چه د دغو کاملینو د تعظیم او تکریم دپاره د الله تعالیٰ پاکې پرښتې به له هر طرفه سره له تحائفو او هدایاؤ راحاضریږي . په احادیثو کښې دي چه له خلق الله ځنې ړومبی به هغه فقراء او مهاجرین په جنت کښې داخلیږي چه په سختیو او مصائبو او جنگونو کښې حاضر شوي دي ، او د دښمن په مخ کښې په ډير شجاعت او حمیت سره دریدلي دي ، او د هر هغه حکم د تعمیل دپاره به تل حاضر او منتظر او مستعد ولاړ وو ، چه هغوی ته ورکول کیده او د دوی دنیوی حوائج او د زړه ارمان د هغوی په زړونو کښې پاتې شوی وفات ئې موندلی وي . الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښې وفرمائي ځما هغه بندگان چیرې دي راحاضر دې شي ! چه ځما په لیاره کښې جنگیدلي دي . او ځما لپاره ئې تکالیف گاللي (برداشت کړي) دي او جهاد ئې کړی دی ـ ځئ بې فکره او اندیښنې په جنت کښې داخل شئ ! بیا پر پرښتو حکم کیږي چه ځما د دغو بندگانو په حضور ورحاضرې شئ ! ـ او سلام ور واچوئ ! دوی د تعجب او استفادې په طریقه نه اعتراضاً داسې عرض کوي الٰها ! مونږ ستا له بهترینو مخلوقاتو څخه یو ـ آیا مونږ ته چه ستا د قرب د دربار هستیدونکي یو حکم راکوې چه د دغو د ځمکو هستیدونکو په حضور کښې ورحاضرې شو ـ او سلامونه ورواچوو ؟ ارشاد کیږي چه هو! دا ځما د هغو بندگانو څخه دي چه پر توحید باندې ئې خپل ځانونه جار (قربان) کړي دي ـ او سره له دې چه د دوی زړونه له دنیوی ارمانونو څخه ډک ؤ ـ دوی ځما په لیاره کښې جهاد کړی دی ، او هر تکلیف ئې په ډیرې خوښی سره پر خپل ځان اخیستی دی د دې خبرې د اوریدلو په اثر گردې (تولې) پرښتې به له هر لورې د دوی په خدمت کښې حاضریږي ـ او وائي

﴿ سَلَامٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴾ . په حدیث کښې دي چه نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د هر کال په ابتداء کښې د شهیدانو پر قبورو تشریف وروړ ، او داسې به ئې فرمایل «سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبى الدار» او د هم دې پاک سنت متابعت به د حضرت ابوبکر ـ عمر او عثمان رضی الله تعالیٰ عنهم له لورې هم کیده

وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾

او هر څه هغه کسان چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه (په قبول او اقرار سره) او پری کوی دوی هغه شي چه امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چه وصل دی کړی شي او فساد کوی دوی په ځمکه کښی (په کفر او ظلم سره) دغه (مذکور) کسان شته دوی ته لعنت لری والی له رحمت د الله (دنیوی عذاب) او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چه اور دی).

تفسیر: د سعداؤ او نیکبختانو په مقابل کښی دلته د اشقیاؤ عادات او خصال او د دوی آخری پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی . د اشقیاؤ کار دا دی چه له الله تعالیٰ سره بد عهدی کوی . د هغو شیانو د وصل او پیوند کولو حکم چه صادر شوی وی ، هغه ماتوی . په ملک کښی د فتنی او فساد اور اچوی . پر خپل ځان او نورو باندی له ظلم کولو څخه لاس نه اخلی هم دغه خلق دی چه د الله تعالیٰ له رحمته لری غورځولی شوی دی او له ډیرو بدو ځایونو څخه یو ځای ته رسیدونکی دی.

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی د (فراخی ئی) او تنګوی (ئی پر هغه چا چه اراده وفرمائی د تنګولو ئی)

تفسیر: یعنی د دنیا د عیش او راحت او ارتوالی د لیدلو څخه د سعادت او شقاوت فیصله نه کیږی ـ او نه دغه خبره ضروری ده چا ته چه الله تعالیٰ په دنیا کښی زیاته پیسه او رزق ورکړی وی نو همغه د ده په دربار کښی مقبول هم دی ډیر زیات مقبول بندګان د ازموینی او امتحان په دول (طریقه) دلته په تنګسه او عسرت سره ژوندون کوی ـ او مردودو مجرمانو ته دلته مهلت او فرصت ورکول کیږی ـ څو هغوی دلته ښی مزی او تفریح وکړی . هم دغه لوی دلیل دی چه د دی ژوندون څخه وروسته یو بل ژوندون هم شته ـ چه هلته به هر سړی د خپل د نیکو او بدو اعمالو پوره پوره بدل او ثمر مومی په هر حال د دنیا تنګی او فراخی د مقبولیت او د مردودیت

معيار له سره نشي كيدى

وَفَرِحُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿۲۶﴾

او خوشاله شوى دى (كفار) په دى ژوندون لږ خسيس ، او نه دى دا ژوندون لږ خسيس په (مقابل د) آخرت كښې مګر لږ متاع (حقير مال)

تفسير: يعنى هغه خپل مقصود ګڼى . تكبر لوئ او ځانمنمى (خود نمائى) كوى حال دا چه د آخرت په مقابل كښې د دنيا ژوندون بيخى هيڅ او لاشى دى لكه چه يو سړى خپله ګوته د سمندر په اوبو لونده كړى ، نو هغه لوندوالى چه د ده ګوتى ته رسيږى د سمندر په مقابل كښې هيڅ حقيقت نه لرى نو د دنيا حقيقت د آخرت په مقابل كښې دغومره هم نشته . لهٰذا عقلمنو لره ښائى چه پر فانى باندى باقى مقدم كړى . حقيقت دا دى چه دنيا د آخرت مزرعه ده ، او دنيا بالذات پخپله مقصود نه دى ـ نو لازم دى چه د دى ځاى له سامانونو او وسائلو څخه داسى تمتع او استفاده وكړى شى چه هغه په آخرت كښې د برى او كاميابى ذريعه وګرځى لكه چه لويو اصحابو رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين كړى وو .

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿۲۷﴾

او وائى هغه كسان چه كافران شوى دى ولى نه ده راليږلى شوى پر دغه (محمد) باندى (هغه معجزه په نبوت د ده چه مونږ ئى غواړو) له (طرفه) د رب د ده ؟ ووايه (اى محمده دوى ته بيشكه الله ګمراه كوى هغه څوک چه اراده وفرمائى (د ګمراهى ئى) او هدايت كوى په طرف خپل (سمه صافه لاره ښيى بى د ليدلو د ايت) هغه ته چه رجوع وكړى (الله ته)،.

تفسير: مشركينو به په سلهاؤ معجزى او نښى كتلى مګر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوښتل چه هغه معجزه او نښه چه مونږ ئى غواړو راوښيه ـ مثلاً د مكى معظمى غرونه څمونږ له شاؤ خوا څخه لرى كړه ! چه د كرلو او زراعت لپاره څه وسعت پيدا شى ـ يا ځمكى څيرى كړه چينى او ويالى راوبهوه ! يا څمونږ پخوانى مشران بيا راژوندى كړه ! او له مونږه سره ئى په خبرو او اترو راوله الغرض كومه داسى يوه معجزه راوښيه چه مونږ په ايمان راوړلو باندى مجبور كړى . نو د هغه جواب داسى وركوى چه بيشكه الله تعالىٰ د داسى معجزى او نښى پر ښوولو

قدرت لري ليکن د ده حکمت او عادت د دې خبرې مقتضي نه دی چه ستاسې د داسې غوښتنې تکميل وکړي ـ د انبياؤ عليهم السلام د تصديق دپاره هومره چه ضرورت دی له هغه څخه زائدې نښې او معجزې دربنوولي شوې دي ، او دربنوولې کيږي ـ د نورو سلهاؤ معجزاتو څخه سترگې واړوئ يواځې هم دغه پاک قرآن د نبي الله د صداقت يو عظيم الشان نښان دی کله چه تاسې سره د دغو د ليدلو سره پر سمه لياره رانغلئ ، او د حق په لوري مو رجوع ونه کړه نو معلومه شوه چه سم له قديمي قانون سره د پاک الله مشيت پر هم دی خبرې تللي دی چه تاسې په همغه چه تاسې غوره کړي لياره چه گمراهي ده خوشي کړي بلاشبهه تاسې سره له دومره لوئ معجزې او نښې د ليدلو سره بيا هم ايمان نه راوړئ او د هغه په لوري رجوع نه کوئ ـ نو دی سم له خپله عادته سره تاسې پر مخ بيائي او تر حقيقي کاميابي پورې مو د رسيدلو لياري دربنيي ـ کله چه تاسې پخپله هغه نه غواړئ نو د هغه حکمت هم د هم دی خبرې مقتضي دی چه تاسې مجبور نه کړي ، نو بيا د فرمائشي معجزې ښوولو ته څه ضرورت پاتې کيږي بلکه د هغو په نه دربنوولو کښې ستاسې فائده ده ځکه چه سنت الله هم دا دی چه فرمائشي معجزې هلته ښوولې کيږي کله چه د کوم قوم تباه او سپيره کول مقصود وي په حديث کښې دي چه الله تعالیٰ فرمايلي دی «ای محمده ! که ته غواړې نو مونږ دغه فرمائشي معجزې هم دوی ته وربنيو ـ که سره له هغه هم دوی ئې ونه مني ، نو بيا داسې يو سخت عذاب به پر دوی نازليږي چه په دنيا کښې بل هيڅ نه وي راغلي ـ او که ته غواړې نو د رحمت او د توبې دروازې به پرانستلي پريږدو» نو رسول الله مبارک دغه دوهم شق غوره کړ ـ لکه چه له هم دغو معاندانه فرمائش کوونکو څخه ډير کسان وروسته له هغه په اسلام سره مشرف شول

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللَّهِ

(دغه رجوع کوونکي) هغه کسان دي چه ايمان ئې راوړی دی او ارام نيسي زړونه د دغو (مومنانو) په ذکر د الله سره ،

تفسير: دا د الله تعالیٰ په طرف د رجوع کوونکي بيان دی . يعنې د چا چه د ايمان دولت په برخه کيږي نو له ذکر الله يعنې د الله تعالیٰ له ياده اطمينان او ډاډينه (سکون) حاصلوي ـ ځکه چه له گردو (تولو) څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ چه د هغه په لوستلو په زړونو کښې د يقين کيفيت پيدا کيږي او شيطاني شبهات او وسوسې لرې کيږي ـ او سکون او اطمينان ورميسر کيږي ، له يوه جانبه که د الله تعالیٰ عظمت او مهابت په زړونو کښې خوف او خشيت پيدا کوي ، نو له بل طرفه د رب العٰلمين لامحدود رحمت او مغفرت د قلبي سکون او راحت سامان وررسوي ، الغرض د دوی زړونه له هر لوري څخه مات وي او يواځې د پاک الله په لوري گرځي ، او د همغه په لوئي او قدرت باندې ځان سپاري او

د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول (طریقه) دنیوی وحشت او ویره ورکه کوی .

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

واورئ خبردار شئ چه په ذکر د الله سره مطمئن کیږی ارام نیسی زړونه (د مومنانو) ،

تفسیر: یعنی دولت حکومت ـ منصب ـ جائداد او د فرمائشی معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقی سکون ، اطمینان او ارام نشی یو ځای کولی ـ یواځی له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق راحاصلیږی چه له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لری کیږی .

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) طوبیٰ (ښه حال) دی دوی ته (له هر حیثه) او ښه ځای د هستوګنی (جنت) دی

تفسیر: محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «طوبیٰ» لغوی معنی داسی اخیستی ده «صالح مومنانو لره خوشالی خوښی او د هستوګنی ښه ځای دی» چه په دغه کښی د جنت هغه ونه هم راغله چه په صحیح حدیث کښی د «طوبیٰ» په نامه سره موسومه شوی ده .

كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ
الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ ۚ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

هم دا رنګه (لکه چه مو لیږلی وو انبیاء پخوا له تا) لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده) په داسی یو امت کښی چه په تحقیق تیر شوی دی په خوا له دی نه ډیر امتونه چه ولولی ته پر دوی هغه (قرآن) چه وحی کړی ده مونږ تاته حال دا چه دوی کافران دی په رحمٰن ، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (رحمٰن) رب زما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مګر یواځی هم دی دی ،

پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع زما دی

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ په خپل لوری رجوع کوونکو ته د بری سمه او صافه لیاره ښیو هم داسی مونږ د هغه امت لیار ښوونی دپاره ته ای رسوله زما مبعوث کړی ئی . ته هغه کتاب چه ما پخپل کامله رحمت سره پر تا نازل کړی دی هغوی ته واوروه ! ای محمده صلی الله علیه وسلم ! ستا تاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندی کومه عجیبه او نوی خبره نه ده ، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوی دی ، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چه د هغو مکذبینو شوی ده ښائی چه هغه احوال دی د دغو خلقو تر نظر لاندی هم وی
(﴿ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ ﴾ حال دا چه دوی کافران دی په رحمٰن باندی) یعنی رحمٰن پخپل کامل رحمت دغه عظیم‌الشان قران نازل کړی دی ﴿ اَلرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴾ او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمة اللعالمین گرځولی او لیږلی ئی ! مگر دوی سختی ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوی تړلی دی . د رحمٰن د حق منلو څخه منکران شوی دی بلکه د رحمٰن او رحیم له نامه څخه هم سخت وحشت خوری او تری ترهیږی . نو ځکه د «حدیبیه» په صلحنامی (روغلیکه) کښی دوی پر ﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴾ لیکلو باندی جگړی وکړی .
﴿ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوْا وَمَا الرَّحْمٰنُ ﴾ (۱۹ جزء د الفرقان (۱٦) اية (٥) رکوع د لوی قرآن اومه سجده
(﴿ قُلْ هُوَ رَبِّيْ ﴾ الآية ـ ووایه ای محمده دوی ته چه دغه رحمٰن رب ځما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر هم دی دی پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع ځما ده) یعنی له هغه رحمٰن څخه چه تاسی انکار کوئ همغه ځما رب دی ـ او هم دی همغه الله دی چه بل هیڅ شریک نه لری ﴿ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ﴾
(۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع د ځلورمی سجدی څخه وروستی آیت)
زما ابتداء او انتهاء گرد (تول) د همغه الله تعالیٰ د قدرت په واک (قبضه) او اختیار کښی دی ، زه همغه باندی توکل کوم ـ نه ستاسی د دغه انکار او تکذیب څخه ماته د کوم ضرر اندیښنه شته ـ او نه د هغه له امداد او اعانت څخه بی هیلی (ناامیده) او مایوسه یم

وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى ؕ بَلْ لِّلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيْعًا ؕ

او که په تحقیق یو قرآن (داسی وی په عالم کښی چه) روان کیدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه یا څیریدلی توتی کولی شو پری ځمکه یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مړی (نو بیا هم ایمان نه وو راوړی دوی بلکه

(خاص) الله ته دی (اختیار د دی) امر تول (او الله ئی کولی شی هر کله چه اراده وفرمائی)،

تفسیر: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی ـ لکه چه په یو حدیث کښې پر «زبور» شریف د قران د لفظ اطلاق شوی دی ـ یعنی که کوم داسی یو کتاب لیږلی کیدی چه په هغه سره ستاسی دغه غوښتلی شوی معجزی او نښې پوره کیدی ، نو هغه به پرته (علاوه) له هم دغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کیدی شو ، هم دغه قرآن عظیم دی چه په روحانی دول (طریقه) سره د غرونو په شان وچ کلک خلق ئی له خپلو ځایونو څخه وخوځول ـ د بنیادمانو د زړونو ځمکه ئی څیری کړه او د الله تعالیٰ د معرفت چینی ئی ورڅخه راوبهولی ـ او د وصول الی الله لیاری ئی د کلونو په ځای په څو شیبو (لحظو) کښې پر دوی پری کړی ـ په مړو قومونو کښې او په مړو زړونو کښې ئی د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته ـ کله چه له داسی لوی قرآن څخه تاسی ته شفاء او هدایت روزی نه شو نو فرض ئی کړئ که ستاسی د غوښتنی سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادی او حسی دول (طریقه) سره هم هغه ګرد (تول) شیان تاسی ته درښیی چه تاسی ئی غواړئ ، نو بیا هم له تاسی داسی هیله (ارزو) او امید نشی کیدی چه تاسی به ایمان راوړئ او نوی نوی حجتونه او کاږه بحثونه به ونه کړئ ـ تاسی داسی ضدیان او سرکشان یئ چه د هیڅ یو برهان ، دلیل او معجزی د لیدلو څخه ایمان نه راوړئ ! اصلی خبره خو هم دا ده چه ګرد (تول) کارونه هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په قدرت او واک (اختیار) کښې دی . د هر چا په نسبت هر څه چه اراده وفرمائی همغسی کوی نو یو ګمراه بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه تر قیامته پوری هم هدایت نشی موندلی ـ لیکن د هدایت نعمت د هغه په برخه کوی چه د ده په زړه کښې د حق د قبول غوښتنه او د هغه مینه او محبت پروت وی

اَفَلَمْ يَايْـَٔسِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ لَّوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ

آیا لا نا امیده شوی نه دی هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (له ایمان د دغو کسانو په داسی حال کښې چه دغه مومنان پوهیږی) که اراده فرمایلی وی الله (د هدایت د تولو خلقو) نو خامخا به ئی هدایت فرمایلی وی تولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړی مګر هغه چه الله اراده د ایمان راوړلو ئی وفرمائی)،

تفسیر: ښائی د ځینو مسلمانانو په زړونو کښې داسی خیال پیدا شوی وی چه که یو ځلی د دوی دغه غوښتنی ور پوره کړی شوی وی ګوندی دوی به هم په ایمان مشرف کیدی ـ نو دلته دوی ئی وپوهول چه داده اوسئ که د الله تعالیٰ اراده پر دغه تللی وی چه دوی ګرد (تول) مسلمانان کړی ، نو بی د کومی معجزی د ښکارولو څخه ئی هم دوی ګرد (تول) په سمی

لیاری راوستل لیکن دغه امر د الله تعالیٰ د عادت او حکمت څخه مخالف دی ـ الله جل‌جلاله هر انسان ته تر یوی اندازی پوری د کسب او اختیار اراده ورکوی او د هدایت کافی اسباب ور جمع کوی ، چه که دی وغواړی چه تری منتفع شی ـ نو څه ضرورت دی چه د دوی دغه غوښتنی هم ور پوره کړی شی که سره له دی نه چه د هدایت کافی سامان موجود دی او معاندین ئی ونه منی او خپل ایمان پر چتی (بیکاره) او بیهوده ؤ غوښتنو معلق کړی ـ نو مونږ هم داسی اراده نه ده فرمایلی چه دغه به پر ګرد (تول) عالم باندی هرومرو (خامخا) ورقبلولو ځکه چه د ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾ مصداق هم هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی .

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

او همیشه هغه کسان چه کافران شوی دی رسیږی دوی ته په سبب د هغو عملونو چه کړی دی (د عناد او تکذیب نه) زړه تکوونکی یا خوځوونکی عذاب یا چه ښکته شی (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدی کورونو د دوی ته تر هغه پوری چه راشی وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین) بیشکه چه الله هیڅری نه کوی خلاف له وعدی (خپلی).

تفسیر: یعنی دغه د مکی معظمی کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکی نه دی ـ دوی خو به داسی هغه ومنی چه برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاؤ خوا خلقو ولویږی او دوی د هغه د لیدلو څخه عبرت حاصل کړی ـ مثلاً په جهاد کښی د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سړی مړه شی ، یا ئی څه سړی بندیان شی ، او څه ئی د څه نورو مصائبو په منګلو کښی ولویږی ـ دغه سلسله به تر هغه وقته پوری دوام ولری چه د پاک الله وعده پوره شی ـ یعنی مکه معظمه فتحه شی او جزیرةالعرب د شرک له ګندګی څخه پاکه او صافه شی بیشکه د الله تعالیٰ وعده قاطعه او یقینی ده ـ او هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده ـ ځینو مفسرانو په «او تحل قریباً من دارهم» کښی د رسول الله په لوری خطاب منلی دی یعنی چه تاسی د دوی کلی ته نژدی ورښکته شئ ـ لکه چه په «حدیبیه» کښی وشو ، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» څخه به هغه سرایا مراد وی چه په هغوی کښی رسول الله مبارک بالذات شرکت فرمایلی دی ـ له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه دغه آیت د ګردو (تولو) کفارو په حق کښی عام دی او په مکیانو (مکی والاؤ) پوری څه تخصیص نه لری والله اعلم.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی وی له (نورو ډیرو) رسولانو سره (چه وو) پخوا له تانه (لکه چه ستا قوم په تا پوری کوی) نو مهلت می ورکړی ؤ هغو کسانو ته چه کافران شوی وو (پس له تمسخره څه مدت په عشرت کښې) بیا می ونیول دوی (په عذاب سره) نو څرنګه به ؤ عقوبت (عذاب زما یعنی ډیر سخت ؤ).

تفسیر: یعنی که په سزا رسیدلو کښې څه ځنډ (ایسارتیا) وشی نو داسی مه ګڼئ چه نجات مو وموند پخوانیو مجرمینو ته هم ډومبی مهلت ورکړی شوی ؤ بیا کله چه ونیول شول نو وګورئ چه په داسی بده ورځ آخته شول چه تر ننی ورځی پوری د دوی د تباهی او بربادی قصی د خلقو پر ژبو باندی جاری دی.

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ

آیا نو هغه ذات چه وی دی ولاړ (ساتونکی) پر هر نفس (صالح او طالح باندی) سره له هغه عمل چه کړی وی (او په جزا ئی هم رسوی دا داسی دی لکه هغه څوک چه داسی نه وی بلکه داسی نه دی) او ګرځولی دی (کفارو) الله ته شریکان؛ ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه واخلئ نومونه د دوی (او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او شرکت دی که نه دی؟)

تفسیر: یعنی هغه الله چه د هر انسان هر عمل په هر وقت کښې لیدی شی او هر شی د ده د قدرت تر کتنی لاندی دی او یوه شیبه (لحظه) له هیڅ شی نه نه غافلیږی که څوک لږ څه شرارت هم وکړی په همغه وقت کښې ئی جزا ورکوی او هم ورته تنبیه ورکولی او په سزا ئی رسولی شی، نو آیا مجرم له دی نه ځان خلاصولی شی؟ او چیری تری تښتیدلی شی؟ آیا العیاذ بالله د ده مثال د هغو د تیږو (ګټو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کیدی شی چه دوی نه لیدلی شی او نه آوریدلی شی ـ او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع کولی شی او نه

څه ګټه (فائده) وررسولی شي ـ او نه ئی څه اختیار شته دیر تعجب دی چه د داسی واحد او احد الله له موجودیت سره دوی د داسی عاجز او حقیر مخلوق په مخ کښی ولی سر ښکته کوی؟ او د ده د الوهیت اختیارات ولی هغوی ته پخپل زعم او چرت (خیال) ورسپاری؟ آیا د دی ظلم دپاره څه حد او انتهاء شته چه د علیم الکل او په ګردو (تولو) صفاتو سره موصوف الله شریکان داسی شیان وګرځولی شي چه دوی له خپلو ځانونو څخه هم نه دی خبر ښه وپوهیږئ هر هغه څه چه تاسی په پته یا په ښکاره سره کوئ هغه تول پاک الله ته معلوم دی الله د خلقو د دغو د مشرکیت ګستاخیو څخه بی خبره نه دی او ژر یا په ځند (ایسارتیا) هغوی ته هرومرو (خامخا) سزا ورکوی.

(﴿ قُلْ سَمُّوهُمْ ﴾ ووایه ای محمدا رسوله دغو مشرکانو ته چه واخلئ تاسی نومونه د دوی او اداء کرئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او د شرکت دی له الله سره؟ که نه دی؟) یعنی لږ څه خو ورانده لاړ شئ او د دغو شریکانو نومونه خو واخلئ! او سراغ او پته ئی راوښیئ! آیا د پاک الله د دغو صفاتو له آوریدلو څخه چه پاس مو واوریدل کوم حیاءداره سری به د هغو تیرو (ګټو) نوم هم اخیستی شي! او که کوم مشرک له بی حیائی څخه د «لات» او «عزیٰ» نوم واخلی نو آیا کوم عاقل به په هغه لوری التفات هم کولی شي؟.

أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ط

بلکه آیا اخبار کوئ تاسی الله ته په هغه باطل معبودانو باندی چه نه دی معلوم الله ته په ځمکه کښی (یعنی نشته که وی نو معلوم به ؤ الله ته.) بلکه (مسمیٰ کوی دوی شرکاء) په ظاهره وینا سره (بی له اعتباره د معنی)؛

تفسیر: یعنی پاک الله ته د تولی ځمکی په مخ کښی د خپل الوهیت هیڅ یو شریک او حصه دار نه دی معلوم ځکه چه هغه خو له سره نشته چه معلوم وی نو آیا تاسی هغه ته داسی شی ښوولی شئ؟ چه ده ته نه دی معلوم ؟ العیاذ بالله.

تنبیه: د ځمکی قید ئی ځکه ولګاوه چه د بتپرستانو په نزد د شرکاؤ او اصنامو دیره ځای هم دغه ځمکه ده. ابوحیان رحمة الله علیه د (لایعلم) ضمیر د (م) په طرف اړولی دی یعنی آیا الله ته دغه خبره ښوولی شئ چه ستا په الوهیت کښی حصه داران هغه بتان دی چه لږ څه علم هم نه لری.

(﴿ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ﴾ بلکه مسمیٰ کوی دوی شرکاء په ظاهره وینا سره بی له اعتباره د معنی) پخوا ئی وفرمایل چه د دغو شرکاؤ خو لږ څه نومونه راوښیئ! بیا ئی تنبیه وفرمایله چه د هغه شی چه په واقع کښی له سره ثبوت نشته. نو تاسی به ئی نوم څرنګه اخیستی شئ اوس دا راښیی چه د کوم څیز پاک الله ته شریک پیدا کول تش الفاظ محض او یو غږ دی چه د هغه

لاندې هيڅ يو حقيقت نشته له مجردو ظنونو او تخمينو او باطلو اوهامو څو بې‌معنی الفاظ له سره بامعنی نه شي کيدی. ښائی په ﴿ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ﴾ کښې دی لوری ته هم اشاره وی چه هغه د شرک خبری چه دوی ئې کوی، که د پرندو له تقليده او تعصبه تش کړی شي او د خپل زړه او وجدان په لوری رجوع وکړی نو پخپله د دوی ضمير به هم له دغو لغوياتو او چټی (بيکاره) خبرو څخه انکار کوی ـ نو د دی له امله (له وجی) ښائی چه وويلی شي چه دغه ګردی (ټولی) داسی سطحی او سرسری خبری دی چه انسانی ضمير او د بشريت فطرت هغه مردود او ملعون درولی دی.

بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ

(داسی نه دی) بلکه ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی مکر دروغ د دوی او بند (او اړولی) شوی دی دوی له سمی لاری (د دين څخه) ،

تفسير: يعنی هيڅ هم نشته ـ د شرک په حمايت کښې د دوی دغه مستعدی او د توحيد په مقابل کښې دغومره جداوجهد تش د نفس او د شيطان فريب دی چه هم دغه دوی د حق له لياری څخه ستانه (واپس) او کاږه کړی دی .

وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

او هر څوک چه ګمراه کړی الله (هغه لره) نو نشته ده لره هيڅ لار ښووونکی (د سمی صافی لياری) .

تفسير: يعنی هر هغه چا ته چه الله تعالیٰ د هدايت توفيق ور نه کړی دی به څوک په سمه لياره راوستی شي ! او الله تعالیٰ همغه ته توفيق ور په برخه کوی چه پخپل اختيار د هدايت ورونه پر خپل ځان نه تړی .

لَّهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ ۖ وَمَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٣٤﴾

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لږ خسیس کښې (په قتل ، حبس ، قحط او نورو ربړو (تکلیفونو) سره) او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی (له عذابه د دنیا)، او نه به وی دوی ته له عذابه د الله څخه هیڅ ساتونکی .

تفسیر: یعنی مقرر دی کافرانو ته دنیوی عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د قدرت له طرفه او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او نه به وی دوی ته له عذابه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ساتونکی یعنی بی له سزا ورکولو څخه به ئی نه پریږدی نو بیا د هغه ځای د سزا ورکولو څخه څه پوښتنه کوئ؟

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا ۚ

مثال (صفت) د جنت هغه چه وعده کړی شوی ده (په هغه سره) پرهیزګاران (دا دی چه) بهیږی (همیشه) له لاندی (د باغونو او مانیو) د هغه (څلور قسمه) ویالی، میوی د هغی (به همیشه بی انتهاء بلا انقطاع) وی او سوری د هغه (به هم همیشه وی بی زواله)،

تفسیر: چه د هغه هیڅ نوعه هیڅکله نه ختمیږی ، او تل به همغه شی وررسیږی چه دی ئی وغواړی « لامقطوعة ولا ممنوعة» (د الواقعة اوله رکوع ۳۳ اية ۲۷ جزء)

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوا ۖ وَّعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

دا(جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چه پرهیزګاری کوی او عاقبت (کښې ځای) د کافرانو اور (د دوزخ) دی .

تفسیر: یعنی سیوری به هم د تل لپاره راحت او هوسائی (آرام) بښونکی وی نه به هیڅکله د لمر د ګرمی او سورت نه زحمت وی ـ او نه د یخنی تکلیف «لا یرون فیها شمساولا زمهریرا» (د الدهر(۱) رکوع ۱۳ اية ۲۹ جزء) او عاقبت کښې ځای د کافرانو اور د دوزخ دی یعنی له الله جل‌جلاله څخه ویریږئ شرک او کفر پریږدئ په دغه آیت کښې د اهل‌الحق او د اهل‌الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کښې سره بیان وفرمایه و **بضدها تتبین الاشیاء**

وَالَّذِيۡنَ اٰتَيۡنٰهُمُ الۡكِتٰبَ يَفۡرَحُوۡنَ بِمَاۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡكَ وَمِنَ الۡاَحۡزَابِ مَنۡ يُّنۡكِرُ بَعۡضَهٗ ؕ

او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا ئی اسلام هم راوړی دی) خوشالیږی په هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته او ځینی له فرقو (د اهل الکتب) شخه هغه دی چه نه منی ځینی احکام د دی (قرآن)،

تفسیر: هغوی ته چه اوس قرآن کریم ورکړی شوی دی یعنی مسلمانان او هغوی ته چه پخوا له دی نه تورات ـ انجیل او نور ورکړی شوی دی یعنی یهودان او نصرانیان د هغه شی د اوریدلو شخه خوشالیږی چه پر تاسی نازل کړی شوی دی د مسلمانانو خوښیدل خو ظاهر دی چه دوی هم دغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) گڼی باقی په یهودو او نصاریٰ ؤ کښی هغه خلق چه اهل العلم او د انصاف خاوندان او فی الجمله حق منونکی وو نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه ځکه چه هغوی به لیدل چه لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلی کتابونو په تصدیق او د انبیاؤ په تعریف او تعظیم کښی رطب‌اللسان دی ، بلکه د رښتینو احبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کښی معروض شوی دی
﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنۡهُمۡ قِسِّيۡسِيۡنَ وَرُهۡبَانًا ﴾ (د المائده ١١ رکوع) لکه چه هم داسی قسم منصف او حق خوښونکی یهود او نصاریٰ بالاخره په اسلام سره هم مشرف شول .
(او ځینی له فرقو د اهل الکتاب هغه دی چه نه منی ځینی احکام د دی قرآن) یعنی یهود او نصاریٰ یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دی چه له پاک قرآن شخه ځکه ناخوښ دی چه دوی د دی قرآن د ځینو شیانو شخه انکار کړی دی ـ او دا همغه شیان دی چه د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراؤ او اهواؤ په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمائلی دی .

قُلۡ اِنَّمَاۤ اُمِرۡتُ اَنۡ اَعۡبُدَ اللّٰهَ وَلَاۤ اُشۡرِكَ بِهٖ ؕ اِلَيۡهِ اَدۡعُوۡا وَاِلَيۡهِ مَاٰبِ ۝٣٦

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه عبادت کوم زه د الله او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کښی)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص هم ده ته دی ورتله (ځما او د تولو په عقبیٰ کښی)

تفسیر: یعنی که څوک خوښ وی یا ناخوښه وی زه د هغه وحده لاشریک له الله جل وعلا بندگی

کوم چه هغه گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او مللو بالاتفاق منلی دی ـ د ده د احکامو او مرضیاتو په لوری گرد (تول) جهان ته دعوت ورکوم ، او ښه پوهیږم چه ځما خاتمه د هغه د قدرت په لاس کښې ده او زه د همغه په لوری رجوع کوونکی یم ـ او هملته ځما د هستوگنی ځای دی او همغه به بالاخر ما غالب او منصور او مخالفین می مغلوب او مقهور گرځوی ، نو ځکه د هیچا د خلاف او انکار څخه زه له سره پروا نه کوم .

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم بَعْدَمَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

او لکه (چه نورو انبیاؤ ته پخوا مو کتابونه لیږلی ؤ په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربی ژبه، او قسم دی که متابعت وکړی ته (ای محمده !) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی) نو نه به وی تاته له جانبه د الله څخه هیڅ ولی (یار مددگار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی لکه چه رومبی پخوانی کتابونه رالیږلی شوی دی ، په دغه وقت کښې دا قرآن رانازل کړ شو چه پر لوړ (وچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخری فیصله کوونکی دی بیا همغسی چه هر نبی ته په همغه ژبه کښې کتاب ورکړی شوی دی چه د هغه قومی ژبه وه ، هم داسی محمد عربی صلی الله علیه وسلم ته هم عربی قرآن ورکړی شوی دی ـ بلاشبهه د دی عظیم‌الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښائی په هم داسی یوی ژبی نازلیده چه نهایت بلیغ ـ وسیع جامع ـ منضبط ـ واضح او پرمغز وی او د پرشوکت‌توب له امله (له وجی) د «ام الالسنه» او ملکة اللغات ویلو وړ (لائق) او مستحق وی .

(﴿ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم ﴾ الآیة ـ او قسم دی که متابعت وکړ تا ای محمده ! د خواهشونو د دغو مشرکانو او کتابیانو وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم په توحید او په نسخ د دین د دوی نو نه به وی تاته له جانبه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ولی یار مددگار او نه ساتونکی له عذابه) یعنی د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوی ذری په قدر پروا مه کوئ ! هغه کامل او عظیم علم چه الله تعالیٰ تاته درکړی دی د همغه متابعت کوئ ! که بالفرض د دی خلقو د دغو غوښتنو په لوری متمائل شوئ نو د هغه له وبال څخه به دی څوک وژغورلی (بچ کړی) شی ؟ دغه خطاب د حق گردو (تولو) طالبانو ته دی ـ اگر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی ، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده په صواب لکه چه پخوا له دی

نه په څو نورو ځایونو کښې د ده اشباه او نظائر تیر شوی دی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ډیر رسولان (انسانان) پخوا له تانه (لکه چه رالیږلی مو ئی ته) او ورکړی ؤ مونږ دوی ته ښځی او اولادونه ، او نه ښائیږی دپاره د هیڅ رسول (او نه توانیږی) دا کار چه راوړی داسی یوه معجزه (چه خلق ئی غواړی) مگر په اذن (تقدیر) د الله سره ، دپاره د هر وقت او حادثی یو حکم دی (چه پخپله نیته همغسی کیږی).

تفسیر: یعنی عربی رسول ته نوی کتاب او نوی احکام ورکول او مبعوثول کومه نوی او عجیبه خبره ده ؟ چه دومره حجتونه پیدا کوی ـ آخر مونږ پخوا له دی نه هغه انبیاء علیهم السلام چه لیږلی دی ، هغوی د اسمان پرښتی نه وی . او د هم دی دنیا له هستیدونکو څخه انسانان ؤ ، چه ډوډی به ئی خوړه او خپل گرد (تول) ضروریات به ئی پخپلو لاسونو سره پوره کول ـ او د ښځو او ووړوکیو خاوندان به ؤ ـ په دوی کښې هیڅ یوه د دی خبری قدرت نه درلود (لرلو) چه هرومرو (خامخا) همغه خلقو ته وروښیی چه هغوی ئی غواړی بلکه د موجوده رسول الله په شان هر شی کښې د پاک الله اذن ته منتظر ؤ ـ او همغه معجزی به ئی ورښولی ـ او همغه احکام به ئی اورول چه د هغه اذن د الله تعالیٰ له درباره کیده . د الله تعالیٰ د اذن حال دا دی چه د ده په دربار کښې د هری زمانی او هر قرن په تناسب سره بیل بیل احکام لیکلی شوی دی ـ او یوه داسی وعده تاکلی (مقرر کړی) شوی ده چه د هغی د اړولو او تبدیلولو صلاحیت نه انبیاؤ ته شته او نه پرښتو ته ـ بیا کله چه هر نبی د خپلی زمانی سره مناسب احکام راوړی ، او د خپل صداقت ورښوولو دپاره د عمومو د غوښتنو تکمیل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وی ـ او نه ئی خپل ځان د بشریه ؤ حوائجو او معاشرتی تعلقاتو څخه بی پروا او پورته ظاهر کړی وی ، نو د هم دغو شیانو موجودیت په محمد رسول الله کښې د دوی له نبوت څخه د انکار دلیل څرنگه کیدی شی ؟.

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ ۖ وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

محوه کوی الله هغه چه اراده وفرمائی (د امحا ئی) او ثابتوی (هر هغه چه اراده وفرمائی د اثبات ئی) او په نزد د الله اصل د هر کتاب (علم الله یا

لوح محفوظ) دی (چه هر شی پکښې ليکلی شوی دی).

تفسير: يعنی سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخيت ـ يا د هر حکم د دوام اراده چه وفرمائی ـ او هر قوم د محوه کولو ، او د هغو په ځای د بل قوم د درولو ـ او د هغو اسبابو د تاثير د بدلولو ، او د هغو وسائلو د تاثير د پريښوولو ـ او سره د موجوديت د شرائطو د يوی وعدی اظهار او بی د شرائطو له موجوديت د بلی وعدی د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبديل او تغيير، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده د قدرت او مشيت په لاس کښې دی ـ د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کښې دی او د گردو (تولو) تفصيلاتو او دفاترو اساس ته ښائی چه «ام الکتاب» ووايه شی، له ده سره دی ام الکتاب يعنی د «ازلی محيط علم» چه له هر راز (قسم) تبديل او تعبير څخه قطعاً منزه او مبری او د لوح محفوظ ماخذ دی . حضرت شاه صاحب ليکی «په د نيا کښې هر شی په اسبابو سره دی ـ ځينی اسباب ښکاره ځنی پټ دی ـ د اسبابو تاثير يوه طبيعی اندازه لری ـ کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغو تاثير له اندازی څخه کم يا زياتوی ، او کله ئی همغسی پريږدی ـ انسان کله په گټو (شکو) سره مری ـ أو کله مردک او گولی څخه هم ژوندی پاتی کيږی ، او د هر شی يوه اندازه د الله تعالیٰ په علم کښې شته چه هغه له سره نه بدليږی . اندازی ته «تقدير» وائی دغه سره دوه تقديرونه شول ـ يو هغه چه بدليږی ـ او بل هغه چه نه بدليږی هغه «تقدير» ته چه بدليږی «معلق» او هغه ته چه نه بدليږی «مبرم» وائی

له هغو احاديثو او آثارو څخه چه ځينو افاضلو ته د مبرمی قضاء د بدليدلو شبهه پيدا شوی ده ـ د هغه متعلق دلته د تفصيل موقع نشته ، هغه به انشاء الله تعالیٰ په مستقل تفسير کښې ليکل شی . که الله تعالیٰ توفيق راکړ . هوالموفق والمستعان.

وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾

او که وښيو مونږ خامخا تاته (په حيات د تا) ځينی له هغه (عذابه) چه وعده ئی کوو مونږ له دغو (کفارو) سره (د دی عذاب نو هغه به ووينی) يا که وفات کړو مونږ تا (په خوا له دی تعذيبه د کفارو نو پر تا څه ملامتيا نشته بس) نو بيشکه هم دا خبره ده چه په تا رسونه د پيغامونو (او بيانول د احکامو) دی او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسير: يعنی هغه وعده چه مونږ له دوی سره کړی ده مونږ اختيار لرو چه له هغو ځينی اوس

ستاسي په ژوندون پوره کړو ، یا د تاسي له وفاته ئې وروسته ظاهره کړو ـ نه ښائي چه تاسي د هغو د ظهور په فکر کښي ولوېږئ ـ او نه هغو خلقو لره لازم دي چه د دغه تأخیر او امهال له لیدلو څخه بیفکره شي ـ د الله تعالیٰ په علم کښي د هر شي دپاره یو مناسب وقت مقرر دی ، چه د هغو په رسیدلو سره هغه خامخا ښکارېږي تاسي د خپل تبلیغ فریضه اداء کړئ، د مکذبینو حساب مونږ پخپله ګورو او خلاصوو ئې .

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾

ایا نه ګوری (کفار) چه په تحقیق مونږ راځو مونږ ځمکی (د دوی) ته چه کموو ئې (فتحه کوو ئې مسلمانانو ته) له څندو (غاړو) د دی ، او الله حکم کوی (په هر څه چه اراده وفرمائی) نشته هیڅوک رد کوونکی دپاره د حکم د الله او الله ډیر ژر دی حساب (د ده نو ژر حساب به ورسره کوی په آخرت کښي هم).

تفسیر: یعني د مکی معظمی د ځمکی په شاؤ خوا کښي د اسلام اثر خورېږي ، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمیږي ـ د لویو لویو قبائلو او اشخاصو په زړونو کښي د اسلام نور او تاثیر ځای نیسي ـ د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کښي مفتوح شوی دی ـ هم داسي مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو ـ او قوت او قدرت ئې کموو نو آیا دغه روښانه آثار دغو مکذبینو ته دا نه ورښیي چه د پاک الله فیصله د دوی د مستقل په متعلق شوی ده . یو عقلمن سړی پر دی ښه پوهیږی په هغه تګ چه نن اسلام پری پر مخ ځی ، د هغه مخه هیڅ یو طاقت نشي نیولی ـ لهٰذا د خاتمی خیر او ښېګنه (فایده) په هم دی کښي ده چه هغه راتلونکی شی ، راغلی او واقعی شی وګڼی

(﴿ وَاللَّهُ يَحْكُمُ ﴾ الآیة ـ او الله تعالیٰ حکم کوی په هر څه چه اراده وفرمائی الخ) یعني د الله تعالیٰ تکوینی حکم او فیصله قاطع او له خپله ځایه له سره خوځیدونکی نه ده هر کله ئې چه وقت راشي ، نو هیڅ یو طاقت او قوت د هغه مخه نشي نیولی ، او نه د یوی شیبي (لحظی) دپاره ئې ملتوی کولی شي .

(﴿ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾ او الله تعالیٰ ډیر ژر دی حساب د ده) یعني څه مهال (وخت) چه د حساب وقت راشي ، نو بیا به هیڅ ډیر او ځند (تاخیر) نه لګیږی ـ یا هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی ، نو هغه خامخا جلت وبوله .

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيْعًا ۖ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفّٰرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۴۲﴾

او په تحقیق مکر فریب کړی ؤ (له خپلو انبیاؤ سره) هغو (کفارو) چه پخوا له دغو (کفارو) څخه ؤ (لکه چه دغه کفار مکر کوی له تاسره ای محمده) نو خاص الله لره ده (جزا) د مکرونو ټولو ، معلوم دی الله ته هر هغه (ښه او بد) کار چه کوی ئی هر نفس ، او ژر به پوه شی (په قیامت) کفار چه چاته به و (ښه) خاتمه د دار (د آخرت) .

تفسیر: یعنی که د پاک الله اراده نه وی نو ګرد (ټول) مکر او فریب بی اثره پاتی کیږی ـ یا دا چه الله تعالیٰ د دوی هغه ګرد (ټول) فریب او مکر ماتوی . «مکر» په اصل کښی خفیه تدبیر ته وائی . که د بدی دپاره وکړ شی بد دی ، او که د ښو چارو او د بدی د لری کولو دپاره وکړ شی ښه دی ـ یعنی دوی په پټه پټه سره ناپاکه تدابیر وکړل ـ لیکن د الله تعالیٰ تدبیر پر ګردو (ټولو) باندی غالب شو او سر چپه (التـه) هغه ګرد (ټول) تدابیر پر دوی باندی غورځوی . «ولا یحیق المکر السیئ الا باهله» (۲۲ جزء د فاطر (۴۳) اية (۵) رکوع)

﴿ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ﴾ معلوم دی الله ته هر هغه ښه او بد کار چه کوی هر نفس) یعنی چه له هغه څخه هیڅ یو حرکت او سکون پټ او ښکاره کار نه دی پټ ـ د ده په حضور کښی د هیچا مکر او فریب نشی چلیدی ، او دی به پر دغو مکارانو باندی ډیر بدمزه خوند وڅکوی .

﴿ وَسَيَعْلَمُ الْكُفّٰرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴾ او ژر به پوه شی په قیامت کښی کفار چه چاته به وی ښه خاتمه د دار د آخرت یعنی لکه چه پخوانیو د خپلو مکرونو او فریبونو پای (آخر) او انجام لیدلی دی نو موجوده ؤ کفارو ته به هم د وروستنی عافیت قدر ورښکاریږی او سخت سخت مصیبتونه او ربړونه (تکلیفونه) به وګالی (برداشت کړی).

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَسْتَ مُرْسَلًا ۗ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ۢ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۙ وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْكِتٰبِ ﴿۴۳﴾

او وائي هغه کسان چه کافران دی (تاته ای محمده !) چه نه ئي ته لیږلی شوی (د الله له لوری په نبوت سره) ، ووایه (ای محمده دوی ته) بس کافی دی الله شاهد په منځ زما او ستاسی او بل (کافي دی په شاهدی کښی) هغه څوک چه په نزد د ده علم د کتاب دی (جبرئیل).

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ نه کیږی ، ځکه چه الله قدوس زما د صداقت لوئ لوئ نښی درښیی ـ قرآن کریم چه د الله تعالیٰ کلام دی لکه چه پخپل کلام الله توب باندی شهادت ورکوی هم داسی زما د نبوت پر حقانیت هم شاهد دی ـ که سترګی وغړوئ نو په سختو ناموافقو حالاتو کښی د صداقت په داسی ښه شان سره خوریدل ـ او د دښمنانو تر زړونو پوری دغه خپل اثر غورځول ـ او د دروغو مغلوب او مقهور کیدل ـ او په یوه لوری سره غوندیدل او د اسلام نور موفقیت د الله تعالیٰ له جانبه زما پر حقانیت باندی ښکاره دلیل او شهادت دی ﴿ وَمَنْ عِنْدَهُۥ عِلْمُ الْكِتَٰبِ ﴾ . او بل کافی دی په شاهدی کښی هغه څوک چه په نزد د ده دی علم د کتاب یعنی د لوح محفوظ دغه جبرئیل او مؤمنان دی یعنی هغه څوک چه د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانیت مطلع دی ، دی هم د دی شاهد دی چه ماله خپله ځانه څه دورغ نه دی جوړ کری لکه اهل د بلاغت او فصاحت له مومنانو یا عالم په علم د لوح محفوظ لکه جبرئیل علیه السلام او هم هغه کسان لکه عبدالله بن سلام او ملګری د دوی چه له پخوانیو سماویه ؤ کتابونو ـ او د هغو له پخوانیو ویلو څخه اطلاع لری ، د هغو زړونه ګواهی ورکوی چه محمد صلی الله علیه وسلم سم له همغه پخوا ویلو سره سم تشریف راوړی دی چه په سلهاؤ کلونو پخوا له دی نه موسیٰ او عیسیٰ علیهما وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام فرمایلی ؤ .

«ای اله العٰلمینه! ته شاهد اوسه د هغه شی شهادت چه تا او ستا کتاب لرونکو ورکری دی دغه عاجزان او خاطیان هم د زړه له کومی او په پوره صداقت همغه شهادت اداء کوی

فاکتبنا مع الشاهدین والصادقین والشاکرین
تمت سورة «الرعد» بعون الله و حسن توفیقه

سورة ابراهيم مكية الا الايتين ٢٨ و ٢٩ فمدنيتان
وهى اثنتان و خمسون آية و سبعة ركوعات رقمها (١٤) تسلسلهاحسب النزول (٧٢) نزلت بعد سورة «نوح»

د ابراهيم سورت مكى دى پرته (علاوه) له (٢٨) او (٢٩) آيتونو څخه چه مدنى دى. (٥٢) آيته او (٧) ركوع لرى . په تلاوت كښى (١٤) او په نزول كښى (٧٢) سورت دى . وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوى دى)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى

الٓرٰ ۚ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى
النُّوْرِ ۙ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۙ① اللّٰهِ الَّذِىْ لَهٗ مَا
فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ وَوَيْلٌ لِّلْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيْدِ ۙ②
الَّذِيْنَ يَسْتَحِبُّوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ
سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۗ اُولٰٓئِكَ فِىْ ضَلٰلٍ ۢ بَعِيْدٍ③

(دا قرآن) يو كتاب دى چه نازل كړى (ليږلى) دى مونږ تاته دپاره د دى چه راوباسى خلق (په دى كتاب سره) له تيارو د كفر څخه رڼا د ايمان ته په اذن (اراده ، توفيق) د رب د دوى (طرف د) لارى د هغه الله ته چه ښه غالب دى (په انفاذ د احكامو) ښه تل ثنا ويلى شوى دى (په محامدو) هغه الله چه خاص ده ته دى هر هغه چه په اسمانونو كښى دى (له علوياتو) او هر هغه چه په ځمكه كښى دى (له سفلياتو سره د اسمانونو او د ځمكو) او خرابى (عذاب ، مصيبت ، اور) دى دپاره د كفارو له عذابه سخته ، هغه كفار چه خوښوى (او غوره كوى له ډيره حماقته) ژوندون لږ خسيس پر آخرت او اړوى (خلق) له لارى د الله (چه دين او متابعت د رسول الله دى) او لټوى دوى دغى لارى ته كوږوالى ، دغه كسان په ګمراهى لرى كښى دى

(له حقه)

تفسیر: یعنی د دی کتاب د شان عظمت له دغی خبری څخه ښائی وکړ شی چه مونږ د هغه نازل کوونکی یو ، او ستاسی په شان یو رفیع‌الشان شخصیت د هغه حامل او راوړونکی دی ـ او مقصد ئی هم دومره اعلیٰ او ارفع دی چه له هغه څخه بل لوړ او لوی مقصد نشی جوړیدی ، او هغه دا دی چه د الله تعالیٰ په حکم او توفیق د تمامی دنیا خلق اعم له دی نه چه عرب وی یا عجم ـ تور وی که سپین ـ مزدور وی که په شتو معمور ـ باچا وی که رعایا ګرد (تول) سره د جهالت له لوګیو ـ دوړو ـ خاورو څخه را ایستل ، او د ایمان او ایقان په رڼا کښی د درولو کوشش کاوه شی .

(﴿ إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴾ طرف د لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی په انفاذ د احکامو ښه تل ثنا ویلی شوی دی په محامدو) یعنی د صحیح معرفت په رڼا کښی پر هغی لاری لاړ شئ چه د زبردست او غالب او په ستایلو شویو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالک الملک الله له جانبه ښوولی شوی ده او د ده د رضاء تر مقام پوری رسوونکی ده

(﴿ وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴾ او خرابی عذاب مصیبت اور دی دپاره د کفارو له عذابه سخته) یعنی هغه خلق چه د داسی کتاب له نازلیدلو څخه وروسته هم د کفر او شرک او جهالت له ظلماتو څخه نه وځی ، نو هغوی ، سخت عذاب او هلاکت او مصیبت سره په آخرت یا په دنیا کښی مخامخ کیدونکی دی.

(﴿ الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ ﴾ الآیة ـ هغه کفار چه خوښوی غوره کوی له ډیره حماقته ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی خلق له لیاری د الله چه دین او متابعت د رسول الله دی او لټوی دوی دغی لیاری ته کوږوالی دغه کسان په ګمراهی لری کښی دی له حقه) دغه د کفارو د حال بیان فرمائی ، چه د هغوی برستن او نیالی (تولایی) هم دغه دنیا ده او د آخرت په مقابل کښی همغه غوره کوی او ترجیح ورته ورکوی ـ او شپه او ورځ د همغه په مینه او محبت کښی دوب تللی دی ، او غواړی چه نور خلق هم د هغه په مینه او محبت کښی سره اخته کړی او د الله تعالیٰ له خوښی شوی لاری څخه ئی منع کړی ـ نو ځکه دوی په هم دغه چرت (خیال) او فکر کښی دی چه د الله تعالیٰ په دین کښی څه ناڅه عیب وباسی او د همغه سمه صافه لاره کږه او خرابه ثابته او ښکاره کړی فی‌الحقیقت دغه خلق له لاری څخه داسی بی لاری شوی او ډیر لری غورځیدلی دی چه د هغوی د بیرته راتګ او هدایت هیڅ هیله (امید) او توقع نشی کیدی ، او کله چه د الله تعالیٰ په سخت عذاب او عقوبت کښی اخته شی ، نو هلته به د دوی سترګی خلاصیږی .

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ

مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ④

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مګر خو په ژبه د قوم د ده دپاره د دی چه بیان کړی دوی ته (امر او نهی د الله) ، نو ګمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د ګمراهي ئی) او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او هم دی ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) .

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ تاسی ته د خلقو د هدایت دپاره دغه عظیم‌الشان کتاب عطاء فرمایلی دی پخوا له دی نه هم په هره زمانه کښی مونږ د هدایت وسائل خلقو ته ورلیږلی او رسولی دی ـ کله چه له طبیعی ترتیب سره موافق د هر نبی ړومبنی مخاطب د هغه قوم خلق وی چه په دوی کښی هغه نبی مبعوثیږی ، نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لیږله کیږی څو د الله تعالیٰ د احکامو په پوهولو کښی پوره سهولت او آسانی وی . د نبی کریم علیه السلام په امت دعوت کښی اګر که د جهان ګرد (تول) انسانان او پیریان شامل دی خو بیا هم په هغه قوم کښی چه دوی مبعوث شوی دی ، د هغوی ژبه عربی وه او د طبیعی ترتیب په موافق د هدایت د شیوع هم دغه یو صورت مقدر ؤ چه د دوی ړومبنی مخاطبین، او مقدم زده کوونکی په داسی سهولت او ښه والی سره په قرانی تعلیماتو او حقائقو باندی وپوهیږی چه ښه ئی په یاد او محفوظ کړی، څو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکی نسلونه درجه په درجه په قرآنی رنګ سره رنګ کړی شی ـ لکه چه هم داسی هم وشو ـ عربو د خپل نبی په صحبت پخپل قومی ژبی کښی چه له هغه سره دوی بیحده مینه او محبت او صمیمیت درلوده (لرلو) پر قرآنی علومو پوره علم او پوه حاصله کره بیا دوی په مشرق او مغرب کښی خپاره (خواره) شول او په روم او فارس کښی د کلمة الله د اعلاء دپاره خپاره (خواره) شول ـ په دغه وقت کښی د الله تعالیٰ قدرت په عجمی اقوامو کښی داسی زبردست جوش او د الله تعالیٰ د کلام د معرفت داعیه او په عربی ژبه کښی د پوه او مهارت حاصلولو داسی شوق پیدا فرمایلی ؤ چه له لږ مدت څخه وروسته دوی د قرآنی علومو په شرح او تبیین کښی له خپلو معاصرو عربو څخه ډیر پرمخ لاړل ـ بلکه عموماً د دینیه ؤ او ادبیه ؤ علومو مدار تر ثریا پوری الوتونکی عجمیانو ته پاتی شول او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ حجت پر بندګانو په اتمام ورسید ـ او وقتاً فوقتاً له قرآنی آیاتونو څخه د مسستفید کیدلو اسباب به سره برابر کیدل فالحمد لله علیٰ ذلک. په هر حال د خاتم الانبیاء علیه السلام د عربو په خاص قوم کښی د مبعوث کیدلو که څه وجوه موجود دی او یقیناً هم شته نو د هم دغو وجوهو په نتیجه کښی د دی سوال جواب هم راځی چه د قرآن کریم نزول په عربی ژبه سره ولی شوی دی ؟ د لوی قرآن له نزول څخه په عربی ژبه کښی د عربو رعایت ولی وفرمایه شو ؟

(﴿ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنۡ يَشَآءُ ﴾ الآية - نو گمراه كوى الله هر هغه چه اراده وفرمائى د گمراهى ئى او هدايت كوى هر هغه ته چه اراده وفرمائى د هدايت ئى او هم دغه الله ښه قوى غالب دى په انفاذ د احكامو ښه حكمت والا چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى) يعنى مونږ د تبيين او هدايت گرد (تول) سامان مكمل كړى دى بيا نو هر چا چه له دغو سامانونو څخه د منتفع كيدلو اراده وكړه نو مونږ د هغه لاس نيوى وكړ او توفيق مو ور په برخه كړ ـ او په سمه لاره مو ور برابر كړ او هر هغه چه ترى مخ واړاوه ، هغه مو په گمراهى كښى پريښود الله تعالىٰ زبردست او غالب دى ، كه اراده وفرمائى نو گرد (تول) خلق به په زور او جبر سره د هدايت پر لاره برابروى ـ ليكن د ده د حكمت اقتضاء داسى شوى ده چه انسان ته د كسب او اختيار آزادى او خپلواكى تر يو ځاى پورى وركړى ـ او د رحمت او غضب د دواړو مظاهر په دنيا كښى باقى پريږدى .

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ أَنۡ أَخۡرِجۡ قَوۡمَكَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَذَكِّرۡهُم بِأَيَّىٰمِ ٱللَّهِۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٖ ۝٥

او خامخا په تحقيق ليږلى ؤ مونږ موسىٰ په ښكاره معجزو زمونږ چه راوباسه قوم خپل له تيارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او يقين) ته او وریاد كړه (پند وركړه دوى ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله ، بيشكه په دغو (يادولو د سختيو او نعمتونو) كښى خامخا دلائل د قدرت دى دپاره د هر ډير صبر كوونكى (په زحمتونو) ډير شكر كوونكى (په نعمتونو).

تفسير: يعنى د هغو معجزاتو له وركولو سره مونږ موسىٰ عليه السلام ليږلى ؤ چه د (تسعه ؤ آيتونو) په نامه سره مشهورى دى. يا به د (توريت) آيات مراد وى (او وریاد كړه او پند وركړه دوى ته په هغو سختو ورځو د الله) يعنى د هغو ورځو واقعات ئى ورپه ياد كړه كله چه پر دوى باندى د شدائدو او مصائبو غرونه ولويدل بيا نو الله تعالىٰ دوى ته له هغه څخه نجات وركړ ـ او خپله مهربانى ئى پرى وفرمايله ـ ځكه چه د دواړو قسمو حالاتو له اوريدلو څخه صابرو او شاكرو بندگانو ته عبرت حاصليږى او د مصيبت په وقت كښى ويريدل ـ او د راحت په وقت كښى مغروريدل نه دى په كار ـ هغه خلق چه پخوا له دى نه په برى او كاميابى رسيدلى دى يواځى په دى ؤ چه هغوى پر سختيو صابران او د الله تعالىٰ پر نعمتونو باندى شاكران ؤ (كمامرفى الجزء ـ (۹) والاية (۱۳۷) والركوع (۱٦) من سورة الاعراف)

﴿ وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلۡحُسۡنَىٰ عَلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُواْۖ وَدَمَّرۡنَا مَا كَانَ يَصۡنَعُ فِرۡعَوۡنُ وَقَوۡمُهُۥ وَمَا كَانُواْ يَعۡرِشُونَ ﴾ .

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته یاد کړئ نعمت د الله (چه احسان ئی کړی دی) پر تاسی کله چه خلاص ئی کړل نیکونه د تاسی له تابعانو (عملی) د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته بد سخت عذاب او ذبح کول (وژل) به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی؛ او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی نصرت مصیبت یا نعمت یا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه.

تفسیر: مثلاً له تاسی څخه ئی مریان جوړ کری ؤ ـ او پر تاسی ئی سخت سخت بیګارونه اجرا کول ـ او ذبح کول وژل به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی او په دی حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مدد مصیبت نعمت یا ابتلاء وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه چه تاسی ئی د مریتوب له ذلته وویستلئ او د خپلواکی آزادی له دولت څخه ئی مستفید کړئ.

د «بلا» اصلی معنی ازموینه ده په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کښی د بندګانو ازموینه په صبر او شکر کښی ده ﴿وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ (۱۷) جزء د الأنبيا (۳۵) اية ۳ رکوع ﴿وَبَلَوْنَاهُم بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ﴾ (۹ جزء د الاعراف (۱٦۸) اية ۲۱ رکوع) کله چه د فرعونیانو څخه نجات لوی نعمت ؤ نو دلته ئی ازموینه په انعام سره وشوه لکه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د معنی د حاصل په دول (طریقه) «بلاء» ئی په «مدد» سره تعبیر کری دی هم داسی بل آیت هم د البقرة او الاعراف په سورت کښی تیر شوی دی ـ ښائی هلته دی د هغو فوائد ولوستل شی!.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ۖ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾

او یاد کړه هغه وقت چه خبر درکړ تاسی ته رب ستاسی په دی چه قسم دی که چیری شکر وویست تاسی (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کړم تاسی ته نعمت او قسم دی که بیقدری ناشکری وکړه تاسی (د نعمتونو احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی .

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام مقوله ده ـ یعنی ای بنی اسرائیلو ! هغه وقت هم په یاد ولرئ چه ستاسی رب اعلان وفرمایه «که زما احسان مو ومانه ! او په ژبه او په زړه مو زما د نعمتونو شکر اداء کړ ! نو خامخا روحانی او جسمانی ـ اخروی او دنیوی هر قسم نور نعمتونه به هم د تاسی په برخه کړم او قسم دی که بیقدری او ناشکری وکړئ تاسی د نعمت زما نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی) یعنی ای بنی اسرائیلو د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کاوه شی ـ او د ناشکری مزیده سزا به بیله درکړه شی . په حدیث کښی راغلی دی چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی یو سائل راغی ، نو دوی هغه ته یوه دانه خرما (کجوره) ورکړه مګر سائل هغه کجوره وانخیسته ـ یا ئی لری وغورځوله بیا بل سوالګر راغی هغه ته هم پاک رسول الله یوه دانه کجوره ورکړه ـ ده وویل «سبحان الله تمرة من رسول الله صلی الله علیه وسلم » یعنی دغه کجوره یوه تبرکی ده د رسول صلی الله علیه وسلم له خوا رسول الله مبارک جاریی ته امر ورکړ چه هغه څلویښت روپی چه د ام سلمه (د رسول الله له بی‌بی) سره ایښی شوی دی هغه دی هم دغه شاکر سائل ته ورکړی شی .

وَقَالَ مُوسَىٰ إِن تَكْفُرُوا أَنتُمْ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ⁽٨⁾

او وویل موسیٰ (ای قومه زما) که کافران (منکران) شئ (بیقدری وکړئ) تاسی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (له انسانانو او پیریانو) ټول نو بیشکه الله خامخا غنی دی (بی پروا له هر څیز او له هر چا) تل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو ! د کفران ضرر به هم تاسی ته رسیږی ، او د پاک الله هیڅ شی نه کمیږی ، او هغه ستاسی شکر کولو ته له سره حاجت نه لری که څوک ئی شکر اداء کړی که ئی اداء نه کړی په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هیڅ تنقیص نه واقع کیږی . «صحیح مسلم شریف» یو حدیث قدسی نقل کړی دی چه حاصل ئی داسی دی «ای زما بندګانو ! که تاسی ګرد (ټول) پخوانی او وروستنی جن او انس ټول د یوه ښه پرهیزګار سړی په نمونه شئ نو له هغه څخه هیڅ زما مملکت نه زیاتیږی . او که تاسی پخوانی او وروستنی جن او انس سره ټول

یو ځای شئ او په فرض محال د یوه بدترین انسان په شان شئ (العیاذ بالله) نو له هغه ځنی د یوی ذری په اندازی زما په مملکت کښی هیڅ نقصان نه واقع کیږی .

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ ۛ لَا
يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ ۚ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا
أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ
وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يَدْعُوكُمْ
لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ
قَالُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا
عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾

آیا نه دی راغلی تاسی ته خبر د هغو کسانو چه (تیر شوی دی) پخوا له تاسی نه چه قوم د نوح او عاد (چه قوم د هود دی) او ثمود (چه قوم د صالح دی) او هغه کسان چه ؤ پس له دوی څخه چه نه دی خبر پر دوی (هیڅوک) مگر یو الله ، چه راوړی وو دوی ته رسلانو د دوی ښکاره دلائل (د قدرت) نو رد کړل (وگرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاؤ کښی چه ونه غږیږی) او وویل دوی چه بیشکه مونږ کافران شوی یو په هغه چه لیږلی شوی یئ تاسی په هغه سره او بیشکه مونږ خامخا په شبهه شک کښی یو له هغه (توحید) نه چه بولئ تاسی مونږ هغه ته (په داسی شک) چه واقع کوونکی دی (زمونږ په اضطراب او خلجان کښی). وویل رسولانو د دوی آیا په (وجود د) الله کښی شبهه شک دی (هسی الله چه) پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکی (او مافیهما) دی (بلکه شک نشته)،بولی تاسی (لره الله په ژبه زمونږ ایمان ته) دپاره د دی چه وبښی تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی (چه حقوق الله دی) او چه مهلت درکړی تاسی ته (له

عذابه) تر وقته معينه پورى (چه وقت د نزعى دى) ، وويل (كفارو) چه نه يئ تاسى مگر آدميان پشان زمونږ (نو ولى به تاسى انبياء گڼو) اراده لرئ تاسى د دى چه منع كړئ واړوئ مونږ (په دعوى د نبوت سره) له هغو شيانو څخه چه ؤ چه عبادت به كاوه (د هغو) پلرونو زمونږ نو راوړئ مونږ ته كوم برهان ښكاره (حجت واضح په صحت د دى دعوى او استحقاق د فضل خپل).

تفسير: دا د موسىٰ عليه السلام د كلام تتمه ده ـ يا هغه ئى پريښى حق تعالىٰ دغه محمدى امت ته خطاب فرمائى ـ په هر حال په دى كښى ئى ښوولى دى چه هغه بى شماره اقوام چه پخوا له دى نه تير شوى دى د هغوى تفصيلى اطلاع او احوال بى له الله تعالىٰ څخه هيچا ته معلوم نه دى ، البته هغه څو قومونه چه د عربو په نزد ډير مشهور ؤ ، د هغو نومونه ئى واخيستل ، او بقيه ئى په «والذين من بعدهم» كښى درج كړى تنبيه فرمائى چه د دغو اقوامو څه حال او حشر شوى دى ، آيا د هغو احوال تاسى ته نه دى رسيدلى ؟ د تعجب ځاى دى چه پخوا له دى نه دومره اقوام سپيره او تباه شوى دى ، او د دوى له حال څخه تراوسه پورى تاسى ته عبرت نه دى حاصل شوى .

تنبيه: ابن عباس رضى الله عنه ﴿ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ ﴾ ولوست او وى ويل «**كذب النسابون**» يعنى د انسابو د پوره معرفت دعوى كوونكى دروغجنان دى ـ عروة بن الزبير فرمائى چه مونږ هيڅوك داسى نه دى موندلى چه له معد بن عدنان څخه پورته په حقيقى طور د نسب حال او احوال راوښيى والله اعلم .

(﴿ وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ ﴾ الآية ـ چه راوړى وو دوى ته رسولانو د دوى ښكاره دلائل د قدرت نو رد كړل ، وگرځول دغو كفارو لاسونه خپل په خولو خپلو يا په خولو د انبياؤ كښى چه چپ شئ نور څه مه وايئ) يعنى كفار له ډيره غيظه او غضبه خپلى گوتى چيچى . په بل ځاى كښى ئى فرمايلى دى ﴿ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ مِنَ ٱلْغَيْظِ ﴾ يا د انبياؤ د خبرو له اوريدلو څخه له نهايت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدى ، خپل لاسونه د خپلو خولو په لورى وړى او اشارى كوى چه بس دى اوس خو چپ اوسئ ـ يا زمونږ له دى ژبى څخه ماسوا له دى جوابه د بل كوم شى د اوريدلو توقع مه كوئ چه ورروسته له دى نه بيان راغى يا د نبى الله د خبرو د اوريدلو په وقت كښى خندل ، او كله د خندا د مخى نيولو لامله (له وجى) پر خپلو خولو به ئى خپل لاسونه كيښودل . او دا هم ممكن دى چه د «ايديهم» ضمير د كفارو په لورى او د «افواههم» د رسل په طرف راجع وى يعنى دغو ملعونانو خپل لاسونه د انبياؤ پر خولو كيښودل ، چه هغوى بيخى هيڅ شى ونشى ويلى . يا به دواړه ضميرونه د «رسل» په طرف وى يعنى د سختى بى ادبى او گستاخى له امله (له وجى) د انبياؤ لاسونه اخلى او په زوره ئى د دوى پر خولو باندى ږدى د ځينو په نزد دلته له «ايدى» څخه مراد نعمتونه دى . يعنى هغه عظيم الشان نعمتونه چه انبياؤ عليهم السلام دوى ته وروړاندى كړى ؤ مثلاً د الله تعالىٰ شرائع او نور ، دوى د هغو بيقدرى او

ناشکری وکره او بیرته ئی ور وغورځول ـ ، او هیڅ یو ئی ونه مانه ـ لکه چه زمونږ په محاورو کښې هم ویلی کیږی چه د هغه سری هغه شی ئی د هغه په مخ کښې ور وواهه یا می د هغه خبره بیرته په خوله ور ووهله یا می لنده کره ـ په هر حال هره معنی چه واخیسته شی ، د گردو (تولو) حاصل هم دغه دی چه دوی د الله تعالیٰ د نعمت ناقدری وکره او د انبیاؤ علیهم السلام دعوت ئی قبول نه کر ـ بلکه له هغو سره ئی په ډیری بیقدری او سپین سترگی او گستاخی سره معامله وکره

(﴿ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ ﴾ آیا په وجود د الله کښې شبهه شک دی هسی الله چه بی له نمونی پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکو او مافیهما دی ؟ بلکه د ده په واجب الوجودی کښې له سره شک او شبهه نشته!) یعنی د الله تعالیٰ وجود او وحدانیت خو داسی یو شی نه دی چه په هغه کښې د شک او شبهی لږ څه ځای او گنجائش وی پخپله انسانی فطرت د رب العزت پر وجود شاهد دی د علویاتو او سفلیاتو عجیب او غریب نظام شهادت ورکوی چه د دغه مشین پرزی د وجود په قالب او سانچه کښې اچوونکی او بیا ئی جوړوونکی او په نهایت محکمی او منظمی طریقی سره چلوونکی قوت او قدرت ښائی چه ډیر قوی او نهایت زبردست وی چه په کامل حکمت او اختیار سره د عالم مشین پخپل واک (اختیار) او قابو کښې ساتی ـ نو ځکه خورا ډیرو لویو لویو مشرکانو ته په یو نه په بل رنگ د دغی خبری له اعترافه چاره نشته هغه لوی الله چه اسمانونه او ځمکی او نوری کری ئی پیدا کری دی هغه الله تعالیٰ له گردو (تولو) وړوکو بتانو او معبودانو څخه په ډیره لوړه (اوچته) مرتبه کښې دی . د انبیاؤ علیهم السلام تعلیم هم دغه دی کله چه د انسانی فطرت د یوه علیم او حکیم او قادر او توانا منبع الکمالاتو الله تعالیٰ د مجمع الصفاتو ذات پته او سراغ او نښه لگولی او پیدا کری ده نو بیا ولی د اوهامو او ظنونو په ختو او دلدلو کښې خپل ځان غورځوی او خښوی ؟ او دغه ساده فطرت او ښکاره دلیل څخه لوبی قیصی او معمی جوړوئ ؟ انسانی ضمیر ، د بشریت وجدان شهادت اداء کوی چه د یوه قادر مطلق او عالم الکل الله تعالیٰ له موجودیت سره د کومی تیږی (گتی) یا ونی یا انسانی تصویر یا فلکی ستوری یا د بل کوم مخلوق په الوهیت کښې شریکول ، د فطرت د غږ بندولو یا خرابولو سره مرادف دی ، نو آیا د الله پاک په ذات او صفاتو کښې معاذ الله د څه نقصان احساس شوی دی چه د هغه تلافی د ده مخلوق د خدایانو په جمعیت سره کوی.

(﴿ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ ﴾ الله بولی تاسی په ژبه ځمونږ ایمان ته دپاره د دی چه مغفرت وکری تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی چه حقوق الله دی) یعنی مونږ نه رابولو فی‌الحقیقت زمونږ په ذریعه پاک الله تاسی د خپل په طرف رابولی چه د توحید او ایمان پر لاره لاړ شئ! او د ده د قرب تر مقام پوری ځان ورسوئ! ـ که تاسی له خپلو دغو حرکاتو څخه لاس واخلئ! ـ او د ایمان او ایقان طریقه ځان ته غوره کرئ! ـ نو له ایمان راوړلو څخه پخوا ستاسی گرد (تول) گناهونه (په استثناء د حقوق العباد او زواجرو) درمعافوی بیا وروسته له ایمان راوړلو څخه هر رنگه عمل مو چه وکر ـ د هغه په موافق له تاسی سره معامله کیږی .

(﴿ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ﴾ او چه الله مهلت درکری تاسی ته له عذابه تر وقته معینه پوری چه وقت د نزعی دی) یعنی په کفر او شرارت باندی د قائم پاتی کیدلو په صورت کښی له ژر تباه کیدلو څخه به محفوظ پاتی کیږئ! او هومره مدت چه په دنیا کښی پاتی کیږئ، په سکون او اطمینان سره به ژوندون وکړئ

(﴿ قَالُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ﴾ وویل کفارو چه نه یئ تاسی مگر آدمیان په شان زمونږ نو ولی مونږ تاسی انبیاء وگڼو اراده لرئ تاسی چه منع کړئ واړوئ مونږ په دعوی د نبوت سره له هغو شیانو څخه چه ؤ پخوا له دی نه چه عبادت به کاوه د هغو پلرونو زمونږ الخ) یعنی ښه ! د الله تعالیٰ بحث پریږدئ ـ او د خپل ځان په نسبت ووایئ! آیا تاسی د اسمان پرښته یئ! یا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه یئ! کله چه بل هیڅ شی نه یئ ـ او فقط زمونږ په شان بنیادم یئ نو بیا په څه دول (طریقه) مونږ ستاسی پر دغو خبرو یقین وکړو ـ ستاسی غوښتنه به داسی وی چه مونږ خپل قدیمی مذهب څخه مخ واړوو ـ او ستاسی تابعان شو ـ نو زړونه مو جمع کړئ ـ چه دغه به له سره نه کیږی . که تاسی د خپل امتیاز ثابتول غواړئ او په دغه مقصد کښی خپله کامیابی او بری غواړئ نو داسی کوم یو ښکاره سند او د الٰهی فرمان راوښیئ! چه د هغه په مقابل کښی مونږ هرومرو (خامخا) خپلی غاړی کیږدو او دغه کار هلته امکان لری چه تاسی زمونږ له غوښتنی سره سم معجزی او ښکاره نښی راوښیئ .

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ
عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَانٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

وویل دوی ته رسولانو د دوی (چه هو!) نه یو مونږ مگر آدمیان یو په شان ستاسی ولیکن الله احسان کوی (په ایمان او نبوت سره) پر هر چا چه اراده وفرمائی (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چه پر مونږ ئی فرمایلی دی)، . او نه ښائی مونږ ته (او نه توانیږو) دا چه راوړو مونږ تاسی ته کوم برهان (سند معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره ، او خاص پر الله نو توکل دی وکړی مومنان.

تفسير: يعني د تاسي دغه خبرى گردى (تولى) داسي دى چه نه مونږ پرښتي يو او نه بل كوم مخلوق بلكه په نفس د بشريت كښي مونږ ستاسي پشان يو ليكن د بشر د نوعى په افرادو كښي د احوالو او مدارجو په اعتبار آيا د ځمكي او د اسمان توپير (فرق) او اعتبار نشته ؟ ـ آخر دا خو تاسي هم گورئ چه الله تعالىٰ د جسماني ـ دماغي ـ اخلاقي او معاشي حالاتو په اعتبار ځينو انسانانو ته پر ځينو نورو څومره فضيلت او عظمت وربښلي دى ـ بيا كه داسي وويلي شي چه پاک الله خپل ځيني بندگان د دوى د فطرى قابليت او اعلىٰ ملكاتو په سبب د روحاني كمال او باطني قرب هغه لوړ مقام ته رسولي دى چه هغه ته د «نبوت» يا «رسالت» منصب وائى ، نو په دغه كښي څه اشكال او استبعاد دى په هر حال د نبوت له دعوى څخه دغه نه لازميږى چه د خپل ځان په نسبت د ماسواء البشر د بل كوم نوعيت دعوى كوونكى يو . هو ! دومره قدر ثابتيږى چه الله تعالىٰ له خپلو بندگانو څخه ځينو ته پر ځينو داسي خصوصي احسان فرمايي چه هغه په نورو كښي نه وى (لكه نبوت ـ رسالت ـ ولايت ـ علميت ـ درايت ـ كفايت ـ اهليت)
(﴿ وَمَا كَانَ لَنَآ أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَٰنٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ﴾ او نه ښائى مونږ ته او نه توانيږو دا چه راوړو مونږ كوم برهان فرمان مگر په اذن او حكم د الله تعالىٰ سره ـ او خاص پر الله ښائى چه توكل دى وكړى مؤمنان) يعني اوس پاتي شو د برهان او سند معجزه او د فرمان راوړلو خبره نو د الله تعالىٰ په حكم مونږ لا پخوا د خپل نبوت سند او روښانه نښي او دلائل درښولي دى **كما قال** ﴿ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ﴾ د هر هغه سرى زړه چه د هغه منل وغواړى ، نو د ده د اطمينان دپاره هغه بس او كافي دى ـ پاتي شو ستاسي د غوښتنو پوره كول نو دغه شي د الله تعالىٰ په اختيار كښي دى زمونږ په قبضه او واک (اختيار) كښي نشته او نه زمونږ تصديق په دغه پورى، عقلاً مربوط دى ـ پاک الله سم له خپل حكمت سره د هر هغه سند او معجزى اراده چه وفرمائى ، تاسو ته به ئى درښيي د غوښتلو شويو معجزو له ليدلو څخه ايمان په لاس نه درځي ـ او خاص د الله تعالىٰ په وركړه سره په برخه كيږى لهٰذا ښائى چه يو ايماندار پر دغه اعتماد وكړى ـ او كه بيا هم تاسي دغه خبره نه منئ ـ او زمونږ په عداوت او ايذاء رسولو ځان تياروئ ، نو زمونږ توكل او اعتماد د همغه الله تعالىٰ پر مهرباني او امداد دى .

وَمَا لَنَآ أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

او څه عذر دى مونږ ته په دى كښي چه توكل به نه كوو پر الله حال دا چه ښوولي ئى دى مونږ ته لارى (د دين) زمونږ ، او قسم دى چه صبر به وكړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسي مونږ لره ، او خاص پر الله نو تل دى توكل وكړى متوكلان .

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ مونږ ته د توحید جام راڅښولی دی ، او د حقیقی بری او کامیابی لاره ئی راښوولی ده ، نو بیا څرنګه ممکن دی چه مونږ به پری توکل او اعتماد نه کوو .(او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان) یعنی تاسی هومره ضرر او ایذاء چه راورسوئ ، د پاک الله په فضل سره زمونږ په توکل کښی هیڅ فرق نه لویږی د متوکلینو دغه کار نه دی چه د سختیو په لیدلو سره د توکل او استقامت له لاری څخه واوړی یا بی هیلی شی .

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ اَرْضِنَاۤ اَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِىْ مِلَّتِنَا ؕ فَاَوْحٰۤى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۳﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِىْ وَخَافَ وَعِيْدِ ﴿۱۴﴾

او وویل هغو کسانو چه کافران شوی ؤ رسولانو خپلو ته چه خامخا وبه باسو مونږ تاسی هرومرو (خامخا) له ځمکی خپلی یا به خامخا وګرځئ تاسی هرومرو (خامخا) په دین زمونږ کښی پس وحی وکړه دوی ته رب د دوی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان ، او خامخا به واوسوو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته (د هلاک) د دوی ، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) دپاره د هغه چا چه ویریږی له دریدلو په مخ زما کښی او ویریږی له وعدی (د عذاب زما)

تفسیر: یعنی اوس خپل د تو کل او استقامت خبری پریږدئ! او خپله زیاته لوئی او مشرتیا مه ښکاروئ! بس او بس له دوو خبرو څخه یوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ! یا تاسی له بعثته څخه پخوا په شان پټه خوله او قرار له مونږ سره ګډ او مخلوط اوسئ او هغه کسان مو چه پخوا له دی نه له مونږ ځنی بی لاری کړی دی هغوی دی بیرته زمونږ په هم دغه پخوانی دین کښی راشی! که نه تاسی تول زمونږ له ملکه د باندی لاړ شئ! او مونږ مو له دی وطنه نورو ملکونو ته شړو. پس وحیه وکړه دوی ته رب د دوی داسی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان. یعنی تاسی به څنګه دوی له دی ملکه وباسئ ـ مونږ به هم دغه ظالمان د تل دپاره داسی فنا کړو چه بیا له سره بیرته نه شی راتلی او د دوی په ځای کښی به تاسی او ستاسی نور مخلص وفاداران

ودانوو ـ وګورئ چه د مکې معظمې کفارو د همیشه دپاره نبي کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم او نور مسلمانان له هغه ځایه وویستل ـ چه هم دغه اخراج بالاخر د دوی د اخراج سبب او وسیله وګرځیده او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمي تسلط قائم او د کفر او کفارو هیڅ یو اثر او نښه نه شوه پاتي. او هم دغه نۍ داسي وفرمایله چه او خامخا به اوسوو مونږ تاسي په ځمکه د دوی کښي وروسته له اهلاله د دوی
(﴿ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴾ دغه اهلاک د اشرارو او اسکان د ابرارو حق دی دپاره د هغه چا چه ویریږي له دریدلو په مخ ځما کښي او ویریږي له وعدی د عذاب ځما نه یا) دغه پاس ذکر شوی بری او کامیابي هغو خلقو لره ده چه له پاک الله څخه ویریږي ـ او داسي ګڼي چه الله جل‌جلاله زمونږ ګرد (تول) حرکات تلویني ـ او یوه ورځ به هرومرو (خامخا) مونږ د حساب او کتاب ورکولو دپاره د ده په مخ کښي دریږو، چه هلته به د ده د بې‌ځاري عذاب څخه د نجات او خلاصیدلو هیڅ منجي (نجات ورکونکي) او ژغورونکي (خلاصونکي) نه وي.

وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِّن وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِن مَّاءٍ
صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِن كُلِّ
مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۖ وَمِن وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾

او فیصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبیاؤ نو منصور او مامون شول سره له مومنانو) او نامراده زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکښ (ضدي عناد کوونکي له حق سره) چه وراندی د ده دوزخ دی پس له مرګه او په کښي سوځي) او ورڅښولي به شي (پرې په زوره) له اوبو (چه زوی ويني سره ګډې وی او د دوزخیانو له ګیدو نه بهیږي) چه غړپ غړپ به ئې (په تکلیف سره) څښي او نه به وی نژدی چه تیر کړی هغه (زوی په آساني سره له ډیر تریخوالي او بدبوئي) او رابه شي ده ته (سختي د) مرګ له هر طرف (او له هر ځایه) حال دا چه نه به وی دی مړ کیدونکي (چه په آرام شي) او له شا او په مخ د ده کښي به عذاب ډیر سخت وي.

تفسیر: یعني انبیاؤ له الله تعالیٰ څخه مدد وغوښت او د فیصلي طالبان شول ـ لکه چه نوح علیه السلام ویلي ؤ ﴿ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي ﴾ او لوط علیه السلام وویل ﴿ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴾ شعیب علیه السلام عرض کړی ؤ ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ ﴾ او موسیٰ علیه السلام دعاء فرمایلي وه ﴿ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ ﴾ الآیة ـ او کفارو کله چه

وليدل چه له دومره طويل مدت راهيسى مونږ له عذابه ويرول كيږو ـ ليكن د هغه هيڅ يوه نښه او آثار نه ښرگنديږى (ښكاره كيږى) نو په تمسخر او استهزاء سره ئى په داسى ويناوُ سره خوله ويرانيستله ﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴾ (٢٣ جزء د ص (١٦) آية ١٢ ركوع) او ﴿ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾ (٩ جزء ٣٢ آية د الانفال ٢ ركوع) دغه خو د قريشو مقولى وى. د نوح عليه السلام قوم ويلى ؤ ﴿ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا ﴾ د شعيب عليه السلام قوم وويل ﴿ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا ﴾ و غير ذلك الغرض د دواړو طرفو د فيصلى د ژر صادر كيدلو تقاضا وشوه

(﴿ وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴾ او نامراده زيانكاره نا اميده شو هر يو متكبر سركښ ضدى عناد كوونكى له حقه سره) يعنى په مجرد د دى چه د انبياوُ له لورى د الله تعالىٰ په دربار كښى داسى عرض او استدعا وشوه چه يو ناڅاپه د الله تعالىٰ مدد راغى ـ او هر يو سركښ او ضد كوونكى نامراده شو ـ او گرد (تول) هغه خيالات چه دوى پخپلو ماغزو كښى پخول په يوى نيونى سره له منځه لاړل او ورک شول ـ نه دوى پاتى شول او نه د دوى توقعات ـ او گرد (تول) سره يو ځاى سره سپيره او فناه شول .

(بد عمل بده وينا ځيږوى سخته بلا

هلاک كړى تل هلاكو ريز مريز كړى تل چنگيز)

(﴿ مِّن وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِن مَّاءٍ صَدِيدٍ ﴾ چه وړاندى د ده دوزخ دى او پس له مرگه پكښى سوځى او ورڅښولى به شى پرى په زوره له اوبو چه زوى او وينى سره گدى وى او د دوزخيانو له گيډى څخه بهيږى) يعنى دغه خو د دى دنيا عذاب ؤ ـ وروسته له دى د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده چه دوى پكښى غورځول كيږى او سوځى چه د تږى كيدلو په شدت كښى زوى يا د زوو په شان اوبه پر دغو كفارو وڅښول شى.

(﴿ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ ﴾ چه گوټ گوټ به ئى په تكليف سره څښى او نه به وى نژدى چه تيرى كړى هغه زوى په آسانى سره له ډير تريخوالى او بدبوئى) يعنى پخپلى خوښى سره ئى كله څښلى شى. په حديث كښى دى چه پرښتى ئى د اوسپنى په گرزونو سره په سر وهى او په زوره ئى پرى څښى او په خوله كښى ئى ورتويوى څه مهال (وخت) چه دوى خپلى خولى ته ورنژدى كوى نو د هغه د حرارت له شدته د دوى د دماغو او د ماغزو تر پوټكى پورى هم بيل شى او لاندى ځوړند شى ـ كله چه هغه د دوى خولى ته ورسيږى نو د دوى له ستونى (حلق) څخه تيريږى او هلته بند پاتى كيږى ـ په ډير مصيبت او ربړ (تكليف) سره ئى يو يو گوټ يو يو غرپ، له ستونى (حلق) څخه تيروى ـ كله چه هغه د دوى نس كښى ولويږى نو سم له لاسه د دوى كلمى توتى توتى غوڅى شى او د باندى ترى ولويږى ﴿ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴾ (٢٦ جزء د محمد (١٥) آية ٢ ركوع)

﴿ وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ ﴾ (١٥جزء د الكهف (٢٩) آية ٤ ركوع) **اعاذنا الله منها وسائر المؤمنين.**

(﴿ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ ﴾ الآية ـ او را به شي ده ته سختي د مرگ له هر طرفه او له هر ځایه حال دا چه نه به وی دی مر کیدونکی چه په آرام شی او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډير سخت وی) يعنی د دوی ځښل به څه وی؟ ـ له هر لوری به د مرگ سره لاس او گریوان او مخامخ وی له سره تر پښو پوری په هر یوه عضو به د موت سکرات طاری وی ـ له شپږو جهاتو (اطرافو) به پر دوی سخت مهلک عذاب مسلط شی او پری نازلیږی ـ پر دغه ژوندون به مرگ ته ترجیح ورکوی ـ لیکن مرگ به هم د دوی په برخه نه کیږی، چه د دوی دغو گردو (تولو) تکالیفو ته خاتمه ورکړی ـ له یوه عذابه وروسته بل نوی عذاب به پری پرله پسی راځی

﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ﴾ (٥ جزء د النساء ٥٦ آية ٨ ركوع)

﴿ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴾ (٣٠ جزء د الاعلیٰ (١٣ آية ١ ركوع)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

مثال (حال ـ صفت) د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عملونه د دوی په شان د (ډیری د) ایری دی چه سخت را والوځی پری باد په هغه ورځ چه سخت او ښورونکی وی باد ئی، نه به قادریږی دوی د هغو عملونو چه کړی دی دوی په هیڅ شی، دا (گمان د نیکی د دوی (هم دغه گمراهي ده لری (له حقه)

تفسير: ځینو کفارو ته به داسی خیال پیدا کیده چه مونږ خو په دنیا کښی ډير ښه ښه کارونه د صدقاتو او خیراتونو په سلسله کړی دی زمونږ ښه اخلاق په خلقو کښی مشهور دی ـ له ډیرو خلقو سره مو په مصیبت او تکلیف کښی مرستی (مدد) او کومکونه کړی دی ـ او په یوه نه یو صورت سره مو د الله تعالیٰ عبادت هم کړی نو آیا دغه گرد (تول) کړی او په نورو کولی او راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځی؟ د هغه جواب ئی په دغه تمثیل سره ورکړ ـ یعنی هر هغه څوک چه د پاک الله صحیح معرفت نه لری او یواځی د فرضی او وهمی معبودانو عبادت کوی د هغه گرد (تول) اعمال محض یو بی روحه او بی وزنه شی ته ورته دی او هغه به په محشر کښی داسی الوزی، او له منځه ورک کیږی لکه چه د لوی باد او سیلی په وقت کښی د ایرو بخرکی الوځی نو هلته به کفار د نیک عمل څخه بیخی تش لاس وی ـ حال دا چه داسی یوه موقع به وی چه هلته د نیکو عملونو ضرورت له هر شی څخه زیات وی . الله اکبر! دغه به څرنگه د

حسرت او افسوس وقت وی، هغه اعمال چه دوی ئی د قرب او نجات وسیله گڼی ، هغه د ایرو د ډیری په شان په عین موقع کښی بی حقیقت ثابتیږی ، او بالمقابل نور خلق د خپلو نیکو له خوږو ثمراتو څخه خوندور کیږی

هومره چه بازار موړ وی

د بی وزلو زړه تری سوړ وی

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی ای لیدونکیه!) چه بیشکه الله پیدا کړی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) په حقه سره (لکه چه اراده ئی وه) ، که اراده وفرمائی (الله د هلاکولو د تاسی) نو بو به ځی تاسی (په مړینه سره) او رابه ولی نور خلق نوی (یعنی پیدا به ئی کړی). او نه دی دغه (اهلاک د تاسی او پیدا کول د نورو) په الله باندی سخت او مشکل (بلکه آسان دی) .

تفسیر: یعنی ښائی کفارو ته داسی خیال پیدا شی کله چه مونږ په خاورو کښی سره گډ او خاوره شو ، نو بیا به بل ژوندون څرنگه وی ؟ د قیامت او عذاب او ثواب خبری گردی (تولی) افسانی دی ، نو د دغه خیال په تردید کښی دا ورښیی ، هغه الله ته چه اسمان او ځمکه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره پیدا کړی دی ، ستاسی بیا ژوندی کول ـ یا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسی په ځای کښی هیڅ سخت او مشکل نه دی که د اسمان او ځمکی د محکم نظام له لیدلو څخه دغه یقین در حاصلیږی چه د هغو پیدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسی ذات شته چه صانع او حکیم دی لکه چه د «بالحق» په لفظ سره ئی تنبیه فرمایلی ده ، نو څرنگه ویلی شئ چه هغه به اشرف المخلوقات (انسان) محض یو بی نتیجی شی پیدا کړی وی ؟ ـ او د ده د تخلیق او ایجاد سره به بل کوم عظیم الشان مقصد متعلق نه وی ؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وی چه په هغه سره د آدم د پیدایښت عظیم مقصد په اکمله او اتمه طریقه سره ښکاره شی .

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا
كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ
شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ ۖ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ
صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ
إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ
لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا
تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ ۖ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۖ
إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ ۗ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

او ظاهر به شي (خلائق له قبورو د) دوی الله ته تول ، نو وبه وائی کمزوران (د کفارو) هغو کسانو ته چه کبر لوئ به ئی کوله (په کفر کښې) چه بیشکه مونږ وو تاسی ته (په دنیا کښې) تابعان نو آیا اوس ئی تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له (دغه اخروی) عذابه د الله څخه څه څیز ، نو وبه وائی (دغه مشرکان) که هدایت کړی (لاره ښوولی) وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت (لارښوونه) به کړی وه مونږ تاسی ته ، برابر دی (اوس) پر مونږ چه آیا شور ، فریاد وکړو ؟ یا که صبر وکړو نشته مونږ ته هیڅ ځای د خلاصی . او وبه وائي شیطان کله چه فیصله شی امر (د حساب په قیامت کښې) بیشکه چه الله وعده کړی وه له تاسی سره (په دنیا کښې) وعده د حق (چه بعث او جحیم او نعیم دی) او وعده کړی وه ما له تاسی سره بیا نو خلاف می وکړله تاسی سره (په وعده کښې لکه چه اوس درښکاره شو) ، او نه ؤ ماته پر تاسی هیڅ حکومت (او غلبه) مګر دا قدر چه وبللئ ما تاسی (ګمراهی ته) نو قبول کړ تاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما ، نو مه ملامتوئ تاسو ما او ملامت کړئ نفسونه (ځانونه) خپل نه یم زه اوس فریاد

رس (له عذابه خلاصوونکی) ستاسی او نه یئ تاسی فریاد رس (له عذابه خلاصوونکی) زما ، بیشکه زه کافر (منکر بیزاره یم) له هغه اشراکه د تاسی ما لره (له الله سره په طاعت کښی) پخوا (له دی نه په دنیا کښی)، (نو فرمائی الله) بیشکه چه ظالمان شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) څنی په یوه لویه عدلیه محکمه کښی به گرد (تول) خلائق کله چه له خپلو قبورو څخه ژوندی پاڅولی کیږی او راوړاندی کیږی ، او په خورا (ډیر) ښکاره صورت په عرصات کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی گرد (تول) سره تولیږی ، نو وبه وائی د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چه کبر ئی کاوه چه بیشکه مونږ وو تاسی لره تابعان نو آیا پس یئ تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له عذابه د الله څخه د څه څیز ؟ یعنی اتباع به خپلو متبوعینو ته داسی وائی چه «په دنیا کښی تاسی له خپلو ځانونو څخه لویان او مشران جوړ کړی ؤ ، نو ځکه مونږ ستاسی ډیر اطاعت او متابعت وکړ نو نن د دغه مصیبت په وقت کښی مونږ ته څه گټه (نفعه) او فائده راورسوئ! آیا داسی کیدی شی چه د دغه الله تعالیٰ د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لری یا سپکه کړئ ؟» دغه وینا به وروسته د دوزخ له ورتگه وکړی ـ یا به د حشر په میدان کښی ووائی ـ ابن کثیر رحمة الله علیه اول احتمال ته ترجیح ورکړی ده لقوله تعالیٰ ﴿وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا﴾ الآیة ـ وغیر ذلک من الایات والله اعلم

(﴿قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ﴾ نو وبه وائی دغه مشران که هدایت کړی لاره ښوولی وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت ، لار ښوونه به کړی وه مونږ تاسی ته ـ الخ) یعنی که الله تعالیٰ په دنیا کښی مونږ ته توفیق راپه برخه کړی وی نو مونږ به تاسی هم له خپلو ځانونو سره یو ځای په سمه لاره بیولی وی لیکن مونږ پخپله وښویدو او تاسی مو هم له خپلو ځانونو سره د ضلالت په سیند کښی ډوب کړئ ـ یا به ئی دا مطلب وی که الله تعالیٰ مونږ ته داسی کومه لاره راوښوده چه له دغه عذابه ووتو ، نو مونږ به تاسی ته هم همغه لاره وښیو اوس خو مونږ هم ستاسی پشان په سخت مصیبت کښی مبتلا یو ـ او مصیبت هم داسی دی چه له هغه څخه د ژغورنی (خلاصیدلو) هیڅ صورت نه ښکاری ـ نه له صبر کولو او چوپ (چپ) کیناستلو څنی څه گټه (نفعه) او فائده رارسیږی او نه له ویریدلو او چغو وهلو څخه څه په لاس راځی

(﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ﴾ الآیة ـ او وائی شیطان کله چه فیصله وشی د گردو (تولو) کارونو) یعنی له حسابه او کتاب څخه وروسته کله چه داسی فیصله صادره شی چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان دوزخ ته لاړ شی ، نو هلته پخوا له دی نه چه دوزخیان په دوزخ کښی ولویږی ، دوزخیان به پر لعین ابلیس باندی الزام اړوی ، چه ای مردوده تا په دنیا کښی مونږ تیر ایستو ، او له لاری څخه دی بی لاری کړو ـ او په دغه مصیبت کښی دی ککر کړو نو اوس زمونږ څه تدبیر او چاره هم وکړه ! مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چه د الله تعالیٰ له دغه عذابه

ژغورنه (نجات) مو په برخه شي ـ دلته لعین ابلیس دوی ته به داسي یوه وینا وکړي چه د هغې حاصل دا دی «بیشکه الله تعالیٰ د صادقالقولو انبیاؤ په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسي رښتیا وعدې فرمایلي وې چه د هغوی صداقت په دنیا کښې د دلائلو او براهینو له مخې ثابت ؤ ـ او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی ـ ما د هغه په مقابل کښې تاسي ته د دروغو خبرې او غلطي وعدې کړې وې چه د هغو کذب او دروغ هم په دنیا کښې په ادنٰی فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کیدی شو ـ او دلته خو ستاسي تر سترګو لاندې د هغې بدې نتیجې راڅرګندې (ښکاره) دی ـ له ما سره نه د حجت او د برهان قوت ؤ ـ او نه داسي بل کوم طاقت او قوت ؤ چه په زور او زیاتي سره مې تاسي داسي یوې وړوکي خبرې ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی ـ بلاشبه ما تاسي ته د بدئ تحریک کړی دی ـ او تاسي ته مې د خپلې ډلې په لورې د راتلو بلنه کړې ده تاسي پخپله په منډه او ډیرې خوښې زما په لورې راوګرځیلدئ ـ او هر لورې ته چه ما تاسي راوغوښتئ ـ تاسي همغه لورې ته په ډیرې خوښي او مینې روان شوئ ـ که ما تاسي اغواء ، ګمراه او بې لارې کړئ ـ نو تاسي ولي ړانده شوئ ؟ نه مو دلیل واورید ، نه مو برهان ولید ـ نه په دعوی باندې وپوهیدئ ـ او نه مو اول او نه مو آخر ته وکتل ـ سترګې مو پټې کړې او زما تر شا مو منډې وهلې د انصاف خبره خو دا ده چه له ما څخه پر خپلو نفسونو باندې زیات الزام او ملامتي واړوئ ! زما د اغواؤ غولولو ، لمسولو او تیر ایستولو جرم پر خپل ځای پاتي دی ـ لیکن زما پر مجرمولو تاسي کله پاک او برې کیدی شئ نن تاسي ته مدد رسونه چیرې ـ پخپله له تاسي څخه مدد اخیستل هم امکان نه لري ـ مونږ او تاسي دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کښې نیولې کیږو ـ هیڅ یو به د بل په داد او فریاد نه شي رسیدی ـ تاسي له خپله حماقته په دنیا کښې زه د الله تعالیٰ شریک ودرولم یعني ځینې مستقیماً د شیطان په عبادت کښې لګیا شول ـ او ډیر کسان د شیطان پر خبرو داسي وغولیدل ـ او د ده د احکامو انقیاد ئې په داسي ډول (طریقه) سره وکړو چه هغسي د الله تعالیٰ د احکامو اطاعت او انقیاد به ئې کاؤ پر هر حال زه له هغه شرک او کفره چه تاسي پخپل جهل او غباوت سره کړی دی بیخي منکر او بیزاره یم . یا «بما اشرکتمون» کښې باء سببیه واخیسته شي ، او داسي مطلب ترې وویست شي «تاسي ماته د خدائ رتبه راکړه او له دې سببه مو له ما ځنې هم ډیر لوی کافر جوړ کړ ـ که چا زما خبرو ته اهمیت نه ورکاوه زما په عبادت کښې نه لګیا کیده ، نو زه به د کفر او طغیان دغې درجې ته کله رسیدم ـ نو اوس هر ظالم او مشرک لره ښائي چه د خپلو اعمالو او د کړیو چارو (کارونو) سزاوې د دردناک عذاب په صورت وګالي (برداشت کړي) ـ ! له شر شور نښلولو او الزام اړولو څخه هیڅ شي مو په لاس نه درځي» .

په تیر آیت کښې د ضعفاؤ او متکبرینو د کشرانو او مشرانو د خبرو او اترو نقل وکړی شو ، د هغه په مناسبت د دوزخیانو د خورا (ډیر) لوی مشر لعین ابلیس تقریر او وینا نقل فرمائي ـ کله چه د عوامو الزام او د دوی استدعا په دغو دواړو ځایونو کښې یو شان وه نو ښائي ځکه د

شیطان د خبرو او اترو په منځ کښې د هغه ذکر کول ضروری معلوم نشو والله اعلم .
د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چه خلق د دغه اضطراب او پریشانی له تصوره او اندیښنې د شیاطین الجن والانس له اتباع او پیروی څخه مخ وګرځوی .

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

او داخل به کړی شی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په هسی) جنتونو کښې چه بهیږی لاندی له (مانیو او ونو د) هغو (څلور قسمه) ویالی په دی حال چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو کښې داخل به کړی شی دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پیشکشی د دوی (به په وقت د ملاقات کښې) په دغه جنت کښې لفظ د سلام وی.

تفسیر: دغه ئی د مقابلې په ډول (طریقه) سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه انجام او خاتمه وفرمایله حضرت شاه صاحب لیکی چه په دنیا کښې «سلام» دعاء ده د سلامتیا غوښتلو دپاره ـ او په آخرت کښې سلام ویل مبارکی ده پر سلامتی موندلو .

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً
طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾
تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ ﴿٢٦﴾

آیا وینی ته (ای بنده) څرنګه بیانوی الله یو مثال کلمه پاکیزه (چه لا اله الاالله ده) په شان د هغې ونې پاکیزې (د خرما ده) چه بیخ د دی ځنبښ وی (په ځمکه کښې) او څانګې ئی (پورته) په (جانب د) اسمان (تللی) وی ، چه ورکوی (دا ونه) خوراک (میوه) خپله هر مقرر وقت په اذن (حکم) د رب خپل ، او بیانوی الله مثالونه دپاره د خلقو دپاره د دی چه دوی پند پری

واخلی . او مثال د کلمی خبیثی (چه کلمه د کفر ده) په شان د هغی ونی خبیثی (بدبوئی بدخوندی لکه د مرغونی د بوتی) دی چه ایستلی شوی وی له سر د ځمکی چه نه وی ده ته هیڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وګورئ او غور وکړئ څرنګه باموقعه او معنی پیدا کوونکی مثال دی عقلمن هومره چه په ده کښی غور وکړی هغومره په سلهاؤ دقائق مسلسلاً تری پیدا کیږی . په پاکیزه خبری کښی د توحید کلمه ـ د الله تعالیٰ د معرفت خبری ـ ایمان او ایمانیات ـ قرآن ـ حمدـ او ثنا ـ تهلیل ـ تسبیح او رښتیا ویل ګرد (تول) سره داخل دی .
په اکثرو روایاتو او آثارو کښی دلته د پاکیزه ونی مصداق د خرما (کجوری) ونه درولی شوی ده ګواکی نوری پاکیزه ونی هم تر دی لاندی داخلی کیدی شی .
(﴿ اَصۡلُهَا ثَابِتٌ وَّفَرۡعُهَا فِی السَّمَآءِ ﴾ چه بیخ د دی خښ وی په ځمکه کښی او څانګی ئی پورته په جانب د اسمان تللی وی) یعنی د هغی بیخ د ځمکی په ژوره (خکته) کښی غوړیدلی وی چه په ډیر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږی ـ او د هغی څانګی اسمان ته رسیدلی دی یعنی څانګی ئی ډیری لوړی او د ځمکی له کثافتونو څخه لری وی

(﴿ تُؤۡتِیۡۤ اُکُلَهَا کُلَّ حِیۡنٍۭ بِاِذۡنِ رَبِّهَا ﴾ چه ورکوی دغه ونه میوی خپلی هر وقت کښی چه ورته مقرر کړی وی الله په اذن او حکم د رب خپل سره چه اول «بسر» او په وسط کښی «رطب» او په اخر کښی «ثمر» ورکوی او «تمر» ئی خو هر کله موجود وی) یعنی هیڅ یو فصل له میوو او ثمراتو څخه تش نه وی پاتی یا ئی فرض کړئ چه په دولسو میاشتو کښی ګهیځ (سحر) او ماښام به پری تازه میوی څوړندی وی په «کلمة خبیثة» کښی د کفر کلمه ـ دروغی خبری ـ او هره هغه خبره چه د الله تعالیٰ له مرضی څخه مخالفه وی ، داخله ده . او علیالاکثره له دی نه حنظل (مرغونی ، زار زنګی تربوز ابوجهل) مرادوی ـ ګواکی د لفظ په عموم کښی هره خرابه ونه شامله کیدی شی یعنی لکه چه هیڅ بیخ ونه لری او په لږ اشاره سره له ځمکی څخه وځی ګواکی د هغه کم قوتی او ناپایداری ښکاره کړی ده ، د دواړو مثالونو حاصل داسی شو چه مسلمانانو د توحید او ایمان دعوی پخه او رښتیا ده چه د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دی او د دی له امله (له وجی) چه د فطرت سره موافقه ده د هغی ریښی د زړونو ژورو ته راښکته کیږی او د. صالحه ؤ اعمالو څانګه عین د قبول تر اسمانه پوری لګیږی
﴿ اِلَیۡهِ یَصۡعَدُ الۡکَلِمُ الطَّیِّبُ وَالۡعَمَلُ الصَّالِحُ یَرۡفَعُهٗ ﴾ (۲۲ جزء د فاطر (۱۰) اية ۲ رکوع) د هغه د لطیفو او خوږو ثمراتو څخه د موحدینو ژبه او خوله خوږه او خوندوره کیږی ـ الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همیشه بهارونه او پسرلی ورځ په ورځ وده کوی ، او لوئیږی او په ډیری پائداری سره لوړیږی او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطنی دعوی بیخ هیڅ نه وی ـ د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځی ، د ناحقی خبری په اثبات کښی هومره زور چه

ولګولی شی لیکن د انسانی ضمیر او فطرت د مخالفت له امله (له وجی) د هغه بیخ د زړونو تر بیخه نشی رسیدی ـ د لږ څه فکر کولو په اثر غلط راښکاری نو ځکه مشهور دی چه دروغ پښی نه لری ، یعنی د رښتیا په شان پر خپلو پښو نشی تلی او نه له هغو څخه په زړونو کښی څه نور پیدا کیږی زمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه د صوفیه ؤ په طرز د دغو مثالونو په بیان کښی له ډیر اطنابه کار اخیستی دی ـ چه دلته د هغو د نقلولو ځای او ګنجائش نشته

یُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَفِی الْاٰخِرَةِ ۚ وَیُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِیْنَ ۙ وَیَفْعَلُ اللّٰهُ مَا یَشَآءُ ﴿۲۷﴾

مضبوطوی الله هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په خبره ثابته سره په ژوندون د دنیا (په وقت د فتنی او مرګ) کښی او په آخرت کښی (یعنی په قبر کښی) او ښویوی الله ظالمان (له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبیٰ کښی) او کوی الله هر هغه څه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی له اهداء د مومنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ د توحید او ایمان په خبرو (چه د هغو مضبوطی او پایداری په پخوانی مثال کښی ظاهره کړی شوی ده) مومنان په دنیا او آخرت کښی مضبوط او ثابت قدموی ـ پاتی شو د قبر منزل چه د دنیا او آخرت په منځ کښی «برزخ» دی هغه په دنیا یا په آخرت کښی ګډ شمیرلی شوی لکه چه له اسلافو څخو دغه دواړه اقوال منقول دی . غرض دا دی چه مومنین د دنیا له ژوند څخه نیولی تر محشر پوری د هم دغی طیبی کلمی په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتی کیږی ـ په دنیا کښی له هومره حوادثو او آفاتو سره چه مخامخ شی ـ او هر رنګه سخت امتحان او ازموینه چه تری واخیسته شی ـ په قبر کښی چه د نکیرینو سؤال او جواب وشی ـ د محشر هولناکه منظره سره له دی چه فکر او هوش وړونکی وی ـ په هره موقع کښی هم دغه د توحید کلمه د ده د میړانی ـ ثبات او استقامت ذریعه ګرځی .

﴿ وَیُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِیْنَ ﴾ او ښویوی اړوی الله ظالمان مشرکان له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبیٰ کښی له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دی ـ دوی په دنیا کښی هم وښوئیدل ـ او په آخرت کښی هم ښوئیږی ، او له سره د حقیقی بری او کامیابی مخه به ونه وینی .

(﴿ وَیَفْعَلُ اللّٰهُ مَا یَشَآءُ ﴾ او کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د کولو ئی) یعنی سم له خپل حکمت سره هره معامله چه له چا سره وړ (لائق) او مناسبه وی ، همغه ورسره کوی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾

آیا نه ئی خبر نه گوری ته هغو کسانو (د کفارو) ته چه بدل کړی ئی دی نعمت د الله په ناشکری سره(په اختیار د کفر) او راښکته کړی دی دوی قوم خپل په دار د هلاک کښی ، چه دوزخ دی ، داخل به شی دوی په هغه کښی ، او بد ځای د قرار او هستوګنی دی (دا دوزخ) او ګرځولی ؤ دوی الله ته شریکان دپاره د دی چه ګمراه کړی (واړوی خلق) له لاری (د توحید) د الله ووایه (ای محمده دوی ته) چه نفعه واخلئ تاسی (په شهواتو سره په دنیا کښی) نو بیشکه بیرته ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی.

تفسیر: له دی نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دی خصوصاً د قریشو رئیسان چه د دوی په لاس کښی په هغه وقت کښی د عربو واک (قبضه) او اختیار ؤ . یعنی الله تعالیٰ پر دوی څومره انعام او احسان فرمایلی دی ـ د دوی د هدایت دپاره ئی محمد صلی الله علیه وسلم لیږلی دی ـ قرآن ئی نازل کړی دی ـ د بیت الحرام مجاوران ئی ګرځولی دی ـ د عربو مشرتیا ئی ورته روزی کړی ده دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احساناتو مقابله په دی سره وکړه چه د الله تعالیٰ پر ناشکری ئی ملاوی وتړلی او د ده خبری ئی دروغ وبللی ـ د ده له رسول سره وجنګیدل ـ په آخر کښی ئی خپل قوم له خپلو ځانونو سره یو ځای بیولی د هلاکت په کنده کښی ولویدل .

(﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ ﴾ او ګرځولی وو دوی شریکان دپاره د دی چه ګمراه کړی او واړوی خلق له لیاری د توحید د الله تعالیٰ نه) یعنی که دوی د الله تعالیٰ له نعمتونو او احساناتو څخه متاثر شوی وی او د حقیقی منعم په شکر ګزاری او اطاعت شعاری کښی لګیا وی نو ډیر به ښه ؤ ـ مګر دوی داسی ونه کړل ـ بلکه بالعکس بغاوت ئی غوره کړ ـ او د پاک الله په مقابل کښی ئی نور داسی شیان ودرول ـ چه پر هغو ئی د الوهیت اختیارات ویشلی ؤ ـ او هغه عبادت ئی چه واحد الله ته مخصوص ؤ ، په مختلفو عنوانونو سره د دوی دپاره ثابت کړ ـ څو په دغی سلسلی کښی له خپلو ځانونو سره نور خلق هم بی لاری کړی ـ او ګمراهی ته ئی واړوی او د خپل سیادت په لومه (دام) کښی ئی راګیر کړی

(﴿ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾ ووایه ای محمده ! دوی ته چه نفع واخلئ تاسی په شهواتو سره په دنیا کښی نو بیشکه ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی) یعنی ښه دی دغه

بیوقوفان پخپلو لومو د کفر او شرک کښې راګیر کړئ ، او څو ورځې ښه عیش او عشرت او دنیوی ښې مزې او خوښې وکړئ مګر تر کله پورې ؟ بالاخر تاسې به د دوزخ په اور کښې تل اوسیږئ ، ځکه چه د هسې دنیوی عیش او عشرت نتیجه به هم دا وی ـ ګواکې دغه جمله داسې شوه لکه چه یو طبیب له یو بد پرهیز مریض څخه خفه شی او ورته ووائی «کل ما ترید فان مصیرک الی الموت ـ څه چه دی زړه غواړی وئ خوره ځکه چه هم دغه مرض هرومرو (خامخا) ستا ساه وباسی»

قُل لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾

ووایه (ای محمده) هغو بندګانو زما ته چه ایمان ئې راوړی دی چه سم دی دروی (ادا کړی) لمونځ او ورکړه دی کوی ځینی له هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب ؤ) او په ښکاره (که فرض ؤ یا واجب) پخوا له راتلو د هغې ورځې چه نشته سودا پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغې کښې او نه دوستی.

تفسیر: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصینو مؤمنینو د تنبیه دپاره ئې داسې وفرمایل څو دوی په پوره ډول (طریقه) سره ویښ شی ، او د عبودیت په وظائفو کښې یوه ذره هم فرق او توپیر (تفاوت) رانه ولی ـ په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړی ، چه هغه ډیر ښه عبادت دی ـ لمونځونه دی د هغو له حقوقو او حدودو د رعایت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړی ـ د پاک الله له ورکړی څخه یوه برخه خفیه یا علانیه پر مستحقینو ولګوی . الغرض د هغو کفارو په مقابل کښې چه په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکری کښې ډوب تللی دی ، مؤمنانو ته لازم دی چه په خپلو ځانونو او مالونو د الله تعالیٰ په عبادت او شکر ایستلو سره خپله مستعدی څرګندنه (ښکاره) کړی
﴿ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴾ پخوا د راتللو د هغې ورځې چه نشته سودا او پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغې کښې چه مقصر څه ورکړی او ځان پرې واخلی او نه به پکښې دوستی وی کفارو لره چه ګوندی خلاص شی د چا په دوستی سره) یعنی لمونځ او فی سبیل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په کار ورځې بیع او شرې او تش د دوستی او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورځې ـ نه به هغه څوک نیک عمل پیرودی (اخستلی) شی ـ او نه به داسې کوم دوست او خپلوان پیدا کیږی چه بی له ایمانه او صالح عمله تش د دوستی د تعلقاتو لامله (له وجی) د ده د نجات ذمه پر خپل ځان واخلی . ربط پخوا د

کفارو د ناشکری ذکر ؤ ـ بیا د مومنینو د طاعت د مراسمو د اقامت حکم ئی ورکړ او د شکر گزاری په لوری ئی تشویق ورکړ ـ وروسته د الٰهیه ؤ نعماؤ څخه د څو عظیم‌الشانو نعمتونو ذکر فرمائی چه د هر مؤمن او کافر په حق کښی عام او تام دی ـ څو د هغو له اوریدلو څخه مؤمنینو ته د شکر ایستلو دپاره لا ترغیب وشی او کفار هم غور وکړی او پخپلو زړونو کښی وشرمیږی چه دوی څرنگه د داسی لوی منعم او اکبر محسن او مالک الملکوت څخه بغاوت کوی ؟ په دغه ضمن کښی د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت دلائل هم بیان شول ـ او امکان لری چه د هغو له اوریدلو څخه کوم عاقل او منصف له شرکیاتو څخه مخ واړوی یا د ده د عظمت او جبروت په دغو نښو کښی غور او دقت وکړی او د ده له نیولو او سزا ورکولو څخه وویریږی ، او مسلمان شی .

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ
مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ
بِاَمْرِهٖ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهٰرَ ﴿۳۲﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
دَآئِبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿۳۳﴾ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا
سَاَلْتُمُوْهُ ۗ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ۗ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴿۳۴﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) او نازلی کړی ئی دی (له طرفه) د اسمانه اوبه ، نو رایستلی ئی دی په دی اوبو سره له هر قسمه میوو څخه رزق (روزی) تاسی ته ، او مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه گرځی په سیند کښی په امر (حکم) د دغه (الله) سره او مسخر کړی (لگولی) دی تاسی ته ویالی او مسخر کړی (په کار لگولی) دی دپاره د منافعو ستاسی لمر او سپوږمی په دی حال چه گرځیدونکی دی سم له دستور سره برابر ، او په کار کښی ئی لگولی دی تاسی ته شپه او ورځ ، او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز چه سوال کړی دی تاسی د هغه (شی سم له مصلحته) ، او که وشمیرئ تاسی (تول انواع او گرد (تول) افراد د) نعمت د الله نو وبه نه شمیرلی شئ تاسی دا نعمتونه د الله (تر آخره پوری) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم ډیر ناشکره

دی

تفسیر: یعنی له آسمان ئی اوبه رانازلی کړی یا ئی دا مطلب چه د ورښت (باران) په نزول د بخاراتو او نوررو ظاهری اسبابو څخه برسیره نور غیر مرئیسماوی اسبابو لره هم دخل شته ـ وګورئ د لمر پلوشی (اشعه) د سپوږمی وړانګی (ضیاء) د ستوری ځلیدل ـ د هوا چلیدل ـ د اوبو بهیدل د اور بلیدل ـ د ځمکی غوړیدل انسانانو ته څومره زیاتی ګټی او منافع رسوی؟ وګورئ چه د لمر پلوشی (اشعه) د نورو اشیاؤ په شان پر اور ورکوونکی هنداری (شیشه اتشی) هم لوېږی لیکن هغه د خپل مخصوص جوړښت او استعداد په وسیله له همغو اشعاتو څخه په غیر مرئیدول (طریقه) سره په دی اندازه د ده له حرارت څخه استفاده کوی چه نور شیان ئی له هغه څخه نشی کولی ـ سپوږمی له سمندره څومره لری ده لیکن د دی له تزئیده او تنقیصه د سمندر په اوبو «مد» او «جزر» پیدا کیږی ـ هم داسی که وریځی هم د کومی سماوی خزانی څخه په یوی غیر مرئیطریقی سره مستفید شی نو د انکار دپاره څه دلیل په لاس شته ؟،

(﴿ فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ ﴾ نو رایستلی دی الله په دی اوبو سره له هر قسمه میوو رزق روزی تاسی ته ای انسانانو !) یعنی الله تعالیٰ د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اوبو کښی داسی یو قوت پیدا کړی دی چه د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودی او نشوونما او حاصل ورکولو سبب ګرځی ـ او د همغو په ذریعه مونږ د هغو له میوو او حاصلاتو څخه مستفید کیږو .

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ ﴾ او مسخر تابع کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه وګرځی په سیند کښی په امر او حکم د دغه الله سره) یعنی د سمندر په خوفناکو چپو او موجونو کښی په یوی وړوکی بیړی باندی سپریږئ ؟ او له کومه ځایه تر کومه ځایه پوری رسیږئ او په څه اندازه سره تجارتی او غیر تجارتی فوائد تری حاصلوئ دغه خو د الله تعالیٰ په قدرت او حکم سره دی چه د سمندر په لویو لویو چپو او هسکو هسکو موږو او غتو غتو شپیرو کښی یوه وړوکی (د پیاز د پوتکی په شان) بیړی یا جهاز نه یواځی ساتی بلکه له یوی لوئ وچی څخه ئی بلی لوئ وچی ته هم بیائی

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ ﴾ او مسخر کړی لګولی ئی دی تاسی ته ویالی چه تصرف پکښی کوئ ـ او نفع پری اخلئ) یعنی په ویالو او خوړونو او سیندونو او ویالو او لښتیو او نورو کښی د اوبو راتلل او لری ځایونو پوری رسیدل ـ اګر که د بیړی په شان ستاسی د فکر او ارادی تابع نه ده خو بیا هم ستاسی په کارونو کښی بوخت او لګیا دی ـ هم داسی لمر او سپوږمی او ستوری هم د یوه معین نظام او ضابطه سره سمه د خپل تاکلی (مقرر کړی) دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قیامه د قیامت پوری پخپلو حرکاتو او ورسپارلیو شویو خدماتو کښی مصروف دی او له سره نه ستومانه او نه ستړی کیږی ـ او نه د دوی په حرکاتو او تاثیراتو کښی لږ څه فرق او توپیر (تفاوت) راښکاریږی ـ یا شپه او ورځ یوه پسی بله په همغه تاکلی (مقرر کړی)

عادت سره سم او تل راځی او ځی ـ دغه ګرد (تول) شیان اګر که په دی معنی ستاسی په تصرف او اختیار کښی نشته چه کله مو او چیری مو چه زړه وغواړی ، د هغوی د قدرتی حرکاتو او تاثیراتو مخه ونیسئ، خو بیا هم تاسی داسی دیر تصرفات او تدابیر په کار اچولی شئ چه د هغو تاثیراتو څخه بیشماره فوائد حاصل کړئ او لکه چه کوئ ـ د انسانی تصرفاتو او تدابیرو څخه ماسوا دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دی دنیا په یو نه یو خدمت کښی مشغول او لګیا دی مونږ او تاسی په هوسائی (آسانی) سره ژوندون کوو ـ او دوی سرګردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کښی مداومت کوی

اور او باد او خاوره باړه — سپوږمی او لمر دواړه

شپه ـ ورځ ـ تاوده ـ ساړه — اسمان ځمکه لوی واړه

بوخت ځمونږ په چارو واړه — خورو میوی دانی نور خواړه

یو هوسا ـ ارام ـ ماړه — لوی څیښتن ته کیږدو غاړه

(﴿ وَآتَاكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ ﴾ الآیة ـ او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز څخه چه سوال کړی دی تاسی د هغه شی سم له مصلحته) یعنی هغه شیان چه تاسی د حال یا د قال په ژبی سره غوښتی دی ، له هغو ځنی له هر شی څخه هومره حصه چه له حکمت او مصلحت سره موافقه وه په مجموعی دول (طریقه) تاسی ګردو (تولو) ته مو درکړه .
(﴿ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ ﴾ او که وشمیرئی تاسی تول انواع او ګرد (تول) افراد د نعمت د الله نو وبه نه شمیرلی شئ تاسی دا نعمتونه د الله تر آخره پوری) یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه دومره بیشماره او غیر متناهی دی چه که تاسی ګرد (تول) سره یو ځای شئ ـ او په اجمالی دول (طریقه) سره د هغو په شمیرلو سره پیل (شروع) وکړئ ـ نو ګرد (تول) به سره ستړی او ستومانه کیږئ . په دغه موقع کښی ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله الباری د الله تعالیٰ د نعماؤ په بی شمارتیا ـ او علامه ابو السعود د هغو د غیر متناهی توب په نسبت لږ څه شرح او بسط فرمایلی دی او د روح المعانی خاوند پر هغو باندی لږ څه مفید اضافه کړی ده چه دلته د هومره تطویل ځای نشته .
(﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴾ بیشکه انسان خامخا لوی ظالم دیر ناشکره دی) یعنی د انسان په جنس کښی دیره زیاته بی انصافی او بی شکری او بیقدری شته چه سره د دومره بیشماره احساناتو له لیدلو بیا هم د حقیقی منعم حق نه پیژنی او شکر ئی نه اداء کوی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَّعْبُدَ الْأَصْنَامَ ﴿۳۵﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل ابراهیم ای ربه ګرځوه دا ښار (د مکې) امن والا او لرې وساته ما او ځامن ځما له دې نه چه عبادت به کوو د بتانو

تفسیر: یعنی د قریشو هغو مشرانو چه د دوی د کفران او شرک او کفر بیان پاس په ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللهِ ﴾ الآیة - کښې شوی ؤ هغوی ته د ابراهیم علیه السلام قصه ور په یادوی، او تنبیه ورکوی چه تاسې د هغه د اولادیت لامله (له وجې) د کعبة الله او لوی حرم مجاوران شوی یئ، هغه د دې کعبې اساس خاص پر توحید ایښی ؤ، د هم ده د دعاؤ په اثر الله جل‌جلاله دغه د مکې معظمې ښار ودان کړ - او په دغو کلکو پرښو (ګټو) او شګلنو ځمکو کښې د ظاهري او باطني نعمتونو امباروڼه ئې جوړ کړل حضرت ابراهیم علیه السلام له دنیا ځنې په داسې حال کښې لاړ چه داسې دعاوې او وصیتونه یې کول چه د ده اولاده د شرک طریقه اختیار نه کړي - اوس تاسې ته فکر کول او شرمیدل په کار دي چه تر کومه ځای پورې مو د ده د وصیتونو رعایت کړی دی؟ یا د ده له دعاء څخه مو برخه اخیستې ده او تر کومه حده پورې مو د الله تعالیٰ پر احساناتو شکر ایستلی دی.

(﴿ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا ﴾ الآیة - ای ربه ځما وګرځوه دا ښار د مکې معظمې امن والا او وساته ما او ځامن ځما له دې نه چه عبادت کوو د بتانو) یعنې مکه معظمه «حرم آمن» وګرځوې لکه چه الله تعالیٰ مأمونه هم وګرځوله او هم زه او هم ځما اولاده د تل دپاره د بت پرستې څخه وژغورې (محفوظ کړې). او ترې مو لرې وساتې غالباً دلته به له اولاده ځنې خاص صلبي اولاد مراد وي نو ځکه د دوی په صلبي اولاد کښې دغه مرض رانغی او که عام ذریات ترې مراد وي، نو ویلی کیږي چه دغه دعاء د ځینو په حق کښې نه ده قبوله شوې - سره له دې چه حضرت ابراهیم علیه السلام معصوم رسول ؤ مګر دا د دعاء له آدابو څخه ده چه له نورو ځنې پخوا سړی خپل ځان ته دعاء وکړي. دا راز (قسم) دعاوې چه له انبیاؤ څخه منقولې دي په هغو کښې دغې خبرې ته هم اشاره ده چه د انبیاؤ عصمت هم د دوی له لورې نه دی پیدا شوی، بلکه د الله تعالیٰ له حفاظته او صیانته موجود شوی دی نو ځکه دوی تل د همغه په دربار کښې التجاء کوي چه هغه د دوی د عصمت (تلطفاً) ضامن او کفیل شوی دی.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد ابراهیم علیه السلام دغه دعاوې د معظمې مکې د ودانۍ او د کعبې شریفې د تعمیر څخه وروسته کړې دي په اول جزء البقرة په ۱۲۶ تر ۱۲۹ آیاتونو او (۱۵)رکوع کښې د کومو دعاؤ چه ذکر شوی دی، هغه ئې د کعبې شریفې د بناء په وقت د اسمٰعیل علیه السلام په معیت فرمائلې دي. او دغه دعاوې ئې ډیره موده وروسته په

سپین ږیرتیا کښې کړی دی

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ۖ فَمَن
تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي ۖ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ
ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ
وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

ای ربه څما بیشکه دغو (تیرو (کتو) بتانو) لغزولی دی ډیر له خلقو (چه سبب د ګمراهي د دوی شوی دی) نو هر چا چه متابعت کړی دی څما نو بیشکه هغه له (اهل د ملت) څما دی، او هر چا چه نافرماني کړی ده څما نو بیشکه چه ته ئی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ای ربه څمونږ بیشکه چه ما اوسولی دی څینی له اولاد خپل (چه اسمٰعیل او اولاد ئی دی) په داسی یوه وادی (ناو) کښې چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوټی ستا چه حرمت (عظمت) والا ده ای ربه څمونږه (ومی اوسول دوی دلته) د دی دپاره چه سم ودروی (اداء کړی سره له تولو حقوقو) لمونځ نو وګرځوه (مائل کړه) زړونه د څینو خلقو په مینه چه راځغلی (په محبت سره میلان کوی) دوی ته او رزق روزی ورکړه دوی ته له هر قسمه میوو څخه دپاره د دی چه دوی شکر وباسی.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د خالص توحید لیاره غوره کړی ده او څما خبری ئی منلی دی، هغه زما په ډله کښې شامل دی. او هغه کسان چه څما خبری ئی نه دی منلی او څمونږ له لیاری څخه بیل شوی دی، نو ته دوی ته پخپلی مهربانی او ښښنی سره د توبی توفیق ورکولی شی ـ که ستا لطف او مهربانی وی نو هغه به هم ایمان راوړی، او خپل ځان به د خصوصی رحمت او ابدی نجات مستحق ګرځولی شی ـ یا دا مطلب چه ته قدرت لری چه هغه هم په هم دغه موجوده حالت کښې وبښی اګر که ستا له حکمته د هغه وقوع ونشی.
تنبیه: د «المائدة» د سورت په آخر کښې د حضرت خلیل د دی قول او د حضرت مسیح علیه

السلام په مقوله کښې مو فرق بیان کړی دی هغه دی بیا وکتلی شي.
(﴿ رَبَّنَآ إِنِّيٓ أَسۡكَنتُ ﴾ الآية ـ ای ربه ځمونږه بیشکه چه ما اوسولی دی او دیره کړی دی ځینی له اولادی خپلی په داسی یو وادی او ناو کښې چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا حرمت والا الخ) یعنی حضرت اسماعیل علیه السلام ځکه چه بل اولاد ئی حضرت اسحاق علیه السلام او نور په شام کښې وو. د الله تعالیٰ په حکم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د تی رودلو په وقت کښې د د والدی (بی‌بی هاجری) سره په دغه تور سپیره ډاګ او ډبر ډګر (میدان) کښې پریښود، او دی تری لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلی څه خلق هلته ورسیدل ځکه چه الله تعالیٰ د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د تندی او د بی بی هاجری رضی الله عنها د تلوسی او مندی له امله (له وجی) د پرښتی په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولی ده. نو د «جرهم» کوچیانو چه دغه اوبه ولیدی، هلته شکته شول ـ او د بی بی هاجری رضی الله عنها په اجازه همغلته مسکون شول کله چه اسمٰعیل علیه السلام لوی شو نو په هم دغی قبیلی کښې ئی واده وشو. په دی ډول (طریقه) چیری چه نن ورځ مکه معظمه ده یو کلی ودان شو حضرت ابرهیم علیه السلام به هم کله کله له «شام»څخه دلته تشریف راوړ او د دی ښار او د دی ښار هستیدونکو ته به ئی داسی دعاوی فرمایلی چه «ای الها ما خپل یو ځوی په دغه لامزروعه (بی کرونده) او ډاګ ډبر میدان کښې ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدی دیره کړی دی، چه دی او د ده نسل ستا او ستا د دی کور حق اداء کړی، نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دی لوری ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشی، او ستا عبادت وکړی ـ او د دی ښار رونق زیات شي او هم د دوی د روزی او زړه جمعی دپاره له غیبه داسی سامان ور برابر کړه چه برسیره پر غلو او اوبو چه د ژوندانه له ضروریاتو څخه دی، عمده ثمرات او ښی میوی هم دلته په افراط سره پیدا شي چه خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر ګزاری کښې مصروف شي» پاک الله دغه ګردی (تولی) دعاوی قبولی کړی لکه چه تر نن ورځی پوری هر کال په زرګونو زرګونو انسانان له ګرده (توله) جهانه هلته سره تولیږی ـ او د اعلیٰ قسم میوو او عمده ثمراتو په مکی معظمی کښې دومره کثرت او افراط وی چه ښائی د دنیا په کومی بلی برخی کښې د هغه ساری او نمونه لږ وی ـ حال دا چه پخپله په مکه معظمه کښې یوه باثمره ونه به نه وی موجوده. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام پخپله دعاء کښې « ﴿ أَفۡـِٔدَةٗ مِّنَ ٱلنَّاسِ ﴾ د څه خلقو زړونه» فرمایلی ؤ که نه ګرد (تول) عالم به هغه لوری ته تلل.

رَبَّنَآ إِنَّكَ تَعۡلَمُ مَا نُخۡفِي وَمَا نُعۡلِنُۗ وَمَا يَخۡفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ٣٨

ای ربه ځمونږ بیشکه چه تاته معلوم دی هغه چه پټوو ئی مونږه او په هغه چه

ښکاره کوو ئې، او نه دی پټ پر الله باندې هيڅ څيز (نه) په ځمکه کښې (له سفلياتو نه) او نه په اسمان کښې (له علوياتو نه).

تفسير: يعنى په ځمکه او اسمان کښې هيڅ له تا څخه پټ نه دی، نو بيا ځمونږ ظاهر او باطن له تا څخنې څرنګه پټ او مخفي پاتې کيدی شي؟ داسې چه فرمايلی دی «هغه چه پټوو ئې مونږ او هغه چه ښکاره کوو ئې» په دغه کښې د مفسرانو څو اقوال دی ـ ليکن د تخصيص هيڅ وجه نه ده الفاظ عام دی چه ګردو (تولو) ښکاره ؤ او پټو شيانو ته شامل دی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه فرمائی «په ظاهر کښې دعاء ئې د ګردو (تولو) دپاره کړی ده ليکن په زړه کښې ئې دغه دعاء د اخر الزمان رسول الله لپاره فرمائلی ده»

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ وَهَبَ لِىْ عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ ۗ اِنَّ رَبِّىْ لَسَمِيْعُ الدُّعَآءِ ﴿۳۹﴾

(تول صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چه رابښلی دی ماته سره له زوړ والی اسماعيل او اسحاق، بيشکه چه رب زما خامخا ښه اوريدونکی د دعاء دی.

تفسير: يعنى په زوړتوب کښې اسحٰق عليه السلام د «ساری» او اسمٰعيل عليه السلام د «هاجری» له ګيډی څخه په غير متوقعه دول (طريقه) سره دی راعنايت فرمايلی دی لکه چه د اولاد په متعلق ځما د ﴿ رَبِّ هَبْ لِىْ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴾ دعاء دی واوريده ـ دغه دعاء هم راقبوله کړه! اسمٰعيل عليه السلام په ۹۹ کلنی او اسحٰق عليه السلام په ۱۱۲ کلنی ابراهيم عليه السلام ته عطا شوی دی.

رَبِّ اجْعَلْنِىْ مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِىْ ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ ﴿۴۰﴾

ای ربه ځما وګرځوی ما هميشه قائموونکی (اداء کوونکی) د لمانځه (سره له تولو حقوقو ئې) او څخنې له اولادی ځما (هم کلک کړی پر لمانځه) ای ربه زمونږ او قبوله کړی دعاء ځما.

تفسير: يعنى ځما په ذرياتو (اولاد) کښې دی داسې خلق تل وی چه په ښه دول (طريقه) لمونځونه دروی او په ښه شان سره ئې له تولو حقوقو سره اداء کوی. او قبوله کړی دعا ځما تولم.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

اى ربه څمونږ ببښنه وكړى ماته او مور او پلار څما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قيامت كښى) چه قائميږى حساب.

تفسير: دغه دعاء ئى غالباً پخوا د خپل پلار د مړ كيدلو چه د كفر په حالت مړ شو او وروسته دى پرى خبر شو، فرمايلى ده ـ نو مطلب به ئى داسى وى چه هغه ته د اسلام هدايت وركړى!. او د قيامت په ورځ ئى د مغفرت وړ (لائق) او مستحق وګرځوى! او كه د مړ كيدلو څخه ئى وروسته دعا فرمايلى وى، نو ښائى تر هغه وقته پورى به دى نه وى مطلع كړى شوى چه كفار د مغفرت وړ (لائق) نه دى. عقلاً د كافر مغفرت تر څو چه نقل نه وى وارد شوى محال نه دى، خو سمعاً ممتنع دى ـ نو د ده علم به پر سمع باندى موقوف وى. او پخوا له سمع ـ عقلى امكان به معتبر وى . څينو اهل التشيع داسى ليكلى دى چه په قران كښى چه د ابراهيم عليه السلام پلار ته كافر ويلى شوى دى، هغه د ده حقيقى پلار نه بلكه تره يا بل كوم لوى سړى د ده له كورنى څخه ؤ. والله اعلم.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۚ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ ۖ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾

او مه كوه ګمان (اى انسانه) په الله چه غافل (بى خبره) دى له هغو كارونو چه كوى ئى ظالمان، بيشكه هم دا خبره ده چه وروستى كوى دوى هغى ورځى ته چه خلاصى به پاتى وى (له ډيرى ويرى) په هغه كښى سترګى چه، مندى وهونكى به وى دا (مخلوقات) چه جګ (وچت) نيوونكى به وى د سرونو خپلو (په طرف د بلونكى محشر كښى) بيرته به نه ګرځى دوى ته رپول د سترګو د دوى، او زړونه د دوى به تش وى (له عقله او فهمه له ډيرى ويرى).

تفسير: يوه ركوع پخوا د ډيرو عظيمه ؤ نعماؤ د ذكر كولو په منځ كښى ئى فرمايلى ؤ « ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴾ ـ بيشكه انسان خامخا لوى ظالم او ډير ناشكره دى» وروسته له هغه د حضرت ابراهيم عليه السلام قصه ئى واوروله او د مكى معظمى كفارو ته څينى خصوصى نعمتونه

ور په یاد کړه ـ او د دوی د ظلم او شرک په لوری ئی اشاره وفرمایله په دغه رکوع کښې تنبیه فرمائی که د ظالمانو په تنبیه فرمایلو کښې څه ځنډ (ایسارتیا) وشی، نو داسی ئی مه ګڼئ چه الله تعالیٰ د دوی له حرکاتو څخه بی خبر دی. په یاد ئی ولرئ چه د دوی هیڅ یو وړوکی او لوی کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی. البته د ده عادت داسی نه دی چه فوراً مجرم ونیسی او تباه ئی کړی ـ دی ډیرو لویو ظالمانو ته هم مهلت ورکوی، چه یا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلی یا د جرائمو په ارتکاب کښې تر دی حده پوری ورسیږی چه له قانونی حیثیته د ده د سزا په مستحق کیدلو کښې هیڅ قسم خفاء پاتی نشی.

تنبیه: د ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چه داسی یو خیال ئی په زړه کښې پیدا کیدی شی او که پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب وی نو د دوی له دی مخاطبی څخه به نورو ته اورول مقصود وی. چه کله ئی خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی وفرمایل چه داسی خیال مه کوه ! حال دا چه داسی یو خیال له سره دوی ته قریب هم نشو راتلی نو د نورو په حق کښې داسی خیال به په څه اندازه واجب الاحتراز وی.

(﴿ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی په هغی کښې سترګی) یعنی د قیامت په ورځ کښې له ډیر هول ـ هیبت او دهشت څخه سترګی به هم داسی رډی بدی او تیغی پیغی راشکاری، او هم داسی بوتی وتلی، او پرانیستلی به پاتی وی یعنی رپولی به ئی نشی او هم داسی وازی به ختلی وی او هیڅ به ئی نشی پتولی

(﴿مُهْطِعِينَ﴾الآیة ـ منډی وهونکی ځغاستونکی به وی دا مخلوقات چه جګ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو په طرف د بلونکی په محشر کښې بیرته به نه ګرځی دوی ته رپول د سترګو د دوی ـ او زړونه د دوی به تش وی له عقله او له فهمه له ډیری ویری) یعنی په محشر کښې له سختی پریشانی خوفه ـ حیرته او اندیښنی ګرد (تول) خلق به تلوار کوونکی وی په غږ د اسرافیل علیه السلام چه دوی رابولی په دی حال کښې چه جګ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو طرف د بلونکی ته چه نه به راګرځی بیرته په طرف د دوی سترګی د دوی او هم داسی ګرد (تول) سره سترګی همغسی یوی نقطی پوری به داسی نښتی وی، هیڅ به ئی نه رپوی، او په ډیری ویری او دهشته سره به همغه لوری ته درومی چه د دوی سترګی لګیدلی وی، او له سره به له هغه ځایه بل ځای ته نه ورګرځی، هک پک به پاتی وی او منظماً او مسلسلاً به همغی یوی نښی ته ګوری، او له سره به د هیڅ یوه نظر لاندی باندی نه کیږی، او نه به خپل او نه به د بل ځان ته ګوری ـ د زړونو حال به داسی وی چه د عقل او فهم او د بهتری له هیلی (امید) او توقع څخه به بیخی خالی او تش وی ـ او د دهشت او خوف له فرطه به سخت ترپیږی، او در ګرده (توله) به غورځنګ وهی او الوځی ـ الغرض د ظالمانو دپاره دغه وقت به نهایت سخت او ډیر حسرتناک وی. پاتی شوه د قانتینو مؤمنینو خبره نو د دوی په حق کښې په (۱۷) جزء د «الانبیآ» په (۱۰۳)آیة (۷) رکوع کښې داسی ارشاد صادر شوی دی ﴿لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ﴾ .

وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ۗ

او ویروه (ای رسوله ځما) خلق له هغې ورځې څخه چه را به شي دوی ته عذاب (چه قیامت یا مرګ دی) نو ویه وائی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شرک او تکذیب سره) ای ربه ځمونږ وروستی کړه (مهلت راکړه) مونږ ته تر نیتی نژدی پوری چه قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو،

تفسیر: د (العذاب) څخه یا خو د قیامت ورځ او اخروی عذاب مراد دی یا د موت وقت او د ده د سکراتو او د روح د قبض شدت مقصود دی یا له دنیوی عذاب څخه د هلاک کیدلو ورځ اراده کاوه شي.

﴿ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ الآیة ـ وو به وائی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی په شرک او تکذیب سره مهلت راکړه مونږ ته تر نیتی نژدی پوری چه قبوله کړو دعوت او بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو که دغه وینا په دنیا کښې د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وقت کښې وی نو ئی مطلب ظاهر دی چه اوس خو ورځې نوری هم مونږ ته مهلت راکړه! مونږ درسره وعده کوو چه وروسته له دی نه خپله رویه او عمل ښه کوو ـ یعنی د حق دعوت قبلوو ـ او د انبیاؤ متابعت اختیاروو کما قال الله تعالیٰ ﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا ﴾ (١٨ جزء د «المومنون» ٩٩ - ١٠٠ آیة ٦ رکوع) او که د دوی دغه مقوله د قیامت په ورځ کښې وی، نو په دغه صورت کښې به د مهلت غوښتلو معنی داسی وی چه مونږ بیا دوهم ځلی د لږ څه مدت دپاره دنیا ته بیرته ولیږه، نو بیا وګوره چه مونږ په څه اندازه خپله وفاداری درښکاره‌وو کما قال الله تعالیٰ

﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴾ (٢١ جزء د «السجدة» (١٢) آیة (٢) رکوع).

أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾

(وبه فرمائی الله توبیخاً) آیا نه وئ تاسو چه قسم به کاوه تاسی پخوا له دی نه (په دنیا کښی) چه نشته تاسی ته هیڅ زوال (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره) او اوسیدلی وئی تاسی په کورونو د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره) او ښکاره شوی ده تاسی ته (دغه خبره) چه څرنګه کار کړی ۇ مونږ په دوی باندی (د عذابه او اهلاکه) او بیان کړی ۇ مونږ تاسی ته مثالونه.

تفسیر: یعنی تاسی هغه کسان یئ چه له تاسی ځینی مغرورانو او بی‌باکانو به د «قال» په ژبی یا د حال په ژبی علی‌الاکثرو قسمونه به یادول چه څمونږ دغه شان او شوکت او عیش او عشرت له سره زوال نه مومی ـ او نه به کله مرو . او نه به د الله تعالیٰ په مخ کښی د دریدلو وار رسیږی. ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (۱٤ جزء النحل(۳۸) آیة (٥) رکوع) دغه پاک الله د هغوی له جانبه فرمائی (﴿ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ الآیة ـ او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو په کفر او معاصیو سره او ښکاره شوی ده تاسی ته دغه خبره چه څرنګه کار کړی ۇ مونږ په دوی باندی د عذاب او اهلاک او بیان کړی ۇ مونږ تاسی ته مثالونه) یعنی ستاسی پخوانی په هم دغو کلیو کښی یا د هغو په شاؤ خواؤ کښی اوسیدل، چیرته چه پخوانی ظالمان اوسیدل، او د هم دوی عادات او اطوار ئی خپلو ځانونو ته غوره کړل ـ حال دا چه د تاریخی روایتونو او متواترو خبرو څخه پر دوی باندی دغه خبری ښی څرګندی (ښکاره) شوی دی چه مونږ پخوانیو ظالمانو ته څنګه سختی سزاوی ورکړی دی؟ او مونږ د پخوانیو امتونو دغه قصی په سماویه ۇ کتابونو کښی درج کړی دی. او د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو دوی مو خبردار کړی هم دی ـ مګر دوی ته له هغو څخه عبرت هم نه دی حاصل شوی او په همغه سرکشی، عناد او د حق په عداوت کښی پراته او پری تینګ ولاړ دی﴿ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴾ (۲۷ جزء د القمر آیة (٥) (۱) رکوع).

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِندَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

او په تحقیق سره کوشش د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل

حال دا چه الله سره ده (جزاء د) مکر د دوی، او نه ؤ مکر (فریب) د دوی (داسی لوی) چه له ځایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه (له خپله ځایه).

تفسیر: یعنی ګردو (تولو) پخوانیو او وروستنیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولی دی او د انبیاؤ په مقابل کښی د حق د مغلوبولو او لری کولو هیڅ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پریښی ـ دوی ګرد (تول) تدابیر، مکر فریب او چال د الله تعالیٰ په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دی او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوی.

(﴿ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴾ او نه دی مکر د دوی داسی لوی چه له ځایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه له خپله ځایه)، یعنی دوی ډیر زیات مکرونه او فریبونه کړی دی، او د هغو نتائج ئې لیدلی دی ـ مګر د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کښی هغه ګرد (تول) ناکامه او بی نتیجی پاتی دی آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ځایونو څخه وخوځولی شی؟ یعنی انبیاء علیهم السلام او حقه ؤ شرائع چه له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دی، د دوی د دغو مکاریو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شی؟ حاشاوکلا ـ د دی تفسیر سره موافق به
﴿ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ ﴾ کښی «ان» به «نافیه» وی او د آیت مضمون د
﴿ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۳۷ اية (٤) رکوع) سره به مشابه وی. ځینو مفسرینو «ان» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی او د دی آیت مطلب ئې داسی بیان کړی دی چه دوی ډیر لوی لوی داسی مکرونه او فریبونه وکړل چه د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کښی هیڅ ثابت شو ـ اګر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه فی حد ذاته داسی غټ او زبردست ؤ چه یو ځلی غرونه به ئې هم له خپل ځایه بیرته کولی شوی او له خپله ځایه ئې لړزولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ

نو مه کوه ګمان په الله باندی د خلاف کوونکی د وعدی خپلی رسولانو خپلو سره،

تفسیر: یعنی هغه وعده چه په ﴿ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا ﴾ او په ﴿ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ﴾ او نورو آیتونو کښی کړی شوی ده.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ﴿٤٧﴾

بيشکه الله ډير غالب ښه قوي دی (په انفاذ د احکامو) څيښتن (خاوند) د انتقام(سخت عذاب له اعداء الله)

تفسير: نه مجرم له ده څخه خلاصيدی او نه چيری تری تښتيدلی شی او نه دی پخپله داسی مجرمان هم داسی بی له سزا ورکولو څخه خوشی پريږدی.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

(ياد کړه) هغه ورځ چه بدل به کړه شی (په کښی) دغه ځمکه په بلی ځمکی سره او آسمانونه به هم بدل کړی شی په نورو آسمانونو سره) او را وبه وځی (ټول خلق له قبورو او په ښکاره ميدان به ودريږی خاص) الله ته چه يو ښه غالب ډير قوي دی.

تفسير: په قيامت کښی دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هيئت سره به باقی نه پاتی کيږی يا خو د دغو ذوات به بدل کړی شی ـ يا به يواځی په صفاتو کښی تغير کيږی ـ او له ځينو روایاتو څخه معلوميږی چه ښائی څو کرتی دغه تبديل او تغير ته به وار ورسيږی والله اعلم د «وبرزوا لله جميعاً د مخامخ دريدلو» مطلب به ﴿ فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا ﴾ الآية ـ په ذيل کښی پخوا ليکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

وَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِيْنَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾

او وينی به ته دغه ګنهګاران (کافران) په دغه ورځ کښی چه تړلی شوی به وی يو له بل سره په ځولنو (غاړکيو او ځنځيرونو) کښی،

تفسير: يعنی د يوه يوه نوعيت څو څو تنه مجرمان به په يوه ځنځير کښی تړلی کيږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۲۲) آية (۲) رکوع) ﴿ وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ﴾ ۳۰ جزء د التکوير ۷ آية).

سَرَابِيْلُهُمْ مِّنْ قَطِرَانٍ

قميصونه د دوی له نانزړو به وی

تفسير: چه پکښې اور په ډېره جلتی او سرعت اثر کوي او سخت بدبوئی(ددوزی) ترې خيژی، بيا څرنګه چه د جهنم اور دی همغسی د هغه ځای نانزړو يا ځرنه (ګوګړ) هم وګنئ.

وَّتَغۡشٰى وُجُوۡهَهُمُ النَّارُ ﴿۵۰﴾

او پټ به کړی مخونه د دوی اور (د دوزخ)

تفسير: مخ چه د حواسو او مشاعرو ځای، او د انسان په ظاهری اعضاؤ کښې له ګرد (تول) ؤ ښخه اشرف عضو دی، نو ځکه ئی په خصوصيت سره ذکر کړ، لکه چه په بل ځای کښې په ﴿ تَطَّلِعُ عَلَى الۡاَفۡـِٕدَةِ ﴾ کښې د قلب ئی فرمايلی دی.

لِيَجۡزِىَ اللّٰهُ كُلَّ نَفۡسٍ مَّا كَسَبَتۡ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيۡعُ الۡحِسَابِ ﴿۵۱﴾

(راوځی له قبورو دپاره د دی) چه جزاء ورکړی الله هر يوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چه کړی وی بيشکه الله ډير ژر دی حساب (د ده)

تفسير: يعنی د هغی خبری په مخ راتلل بالکل يقينی دی، او هغه له سره لری مه ګنئ کما قال الله تعالىٰ ﴿ اِقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِىۡ غَفۡلَةٍ مُّعۡرِضُوۡنَ ﴾ (۱۷ جزء د الانبياء (۱) آية (۱) رکوع) يا ئی دا مطلب کله چه حساب اخيست کيږی، نو بيا په هغه کښې هيڅ ځنډ (ايسارتيا) نه کيږی د ګردو (تولو) اولينو او آخرينو، پيريانو او انسانانو د ذری ذری عمل حساب کتاب به ډير ژر کيږی ـ ځکه چه نه پر الله باندی کوم شی مخفی دی ـ او نه دی يو شان (شی) له بل شان (شی) ښخه مشغولولی شی ﴿ مَا خَلۡقُكُمۡ وَلَا بَعۡثُكُمۡ اِلَّا كَنَفۡسٍ وَّاحِدَةٍ ﴾ (۲۱ جزء د لقمٰن ۲۸ آية (۳) رکوع).

هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنۡذَرُوۡا بِهٖ وَلِيَعۡلَمُوۡۤا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الۡاَلۡبَابِ ﴿۵۲﴾ ع

دغه قرآن خبر رسونه ده (کافی ده له جانبه د الله) دپاره د خلقو (چه پند پری واخلی) او لپاره د دی دی چه وويرولی شی (خلق) په (وعظ) د ده سره او چه وپوهيږی دوی په دی باندی چه بيشکه خبره هم دا ده چه الله معبود

واحد دی (بی شریکه) او چه پند واخلی (تری) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسیر: یعنی د غفلت له خوبه ویښ شئ او له الله څخه وویریږئ او د ده په آیتونو کښی غور وکړئ چه له هغه څخه د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی یقین حاصل شی او له عقل او فکر څخه کار واخلئ او پر نصائحو ئی عمل وکړئ

(تمت سورة ابراهيم عليه السلام ولله الحمد والمنه)

سورة «الحجر» مكية الاآية (۸۷) فمدنية وهى تسع و تسعون آية)
وست ركوعات رقمها (۱۵) تسلسلهاحسب النزول (٥٤) نزلت بعد سورة يوسف عليه السلام
د «حجر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۸۷) آیت څخه چه مدنی دی
(۹۹) آیت او (٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۵) او په نزول کښی(٥٤) سورت دی وروسته د یوسف علیه السلام له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓرٰ قف تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ①

دغه چه وروسته راځی آیاتونه د کتاب دی او د قرآن چه واضح (بیانوونکی د حق او د باطل) دی

تفسیر: یعنی دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب ایتونه دی چه د هغه په مقابل کښی به کوم بل کتاب، د کتاب ویلو وړ (لائق) او مستحق نه دی . او آیتونه دی د هغه قرآن کریم چه واضح بیانونکی د حق او د باطل دی او اصول ئی نهایت صاف ـ دلائل ئی روښان ـ احکام ئی معقول ـ د اعجاز وجوه ئی واضح ـ او بیانات یی عجیب او فیصله کوونکی دی نو وروسته له دی نه هر څه چه بیان کیدونکی دی ښائی چه مخاطبین هغه په پوره توجه سره واوری.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْ كَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ②

ډير ځلي به آرزو (تمنا) کوي هغه کسان چه کافران شوي دي(چه ووينې خپل احوال او د مؤمنانو او جنت او دوزخ) چه کشکي وي دوي مسلمانان

تفسير: که نن منکرينو د قرآن عظيم او د اسلام په شان د الله تعالیٰ د عظيم الشان نعمتونو قدر ونه کړ ليکن داسي يو وقت راتلونکي دی، چه دغه خلق به پر خپلي محرومي ژاړي، او د حسرت لاسونه به سره مښي، او وائي به کاشکي موږ مسلمان کيدو ـ هغه وقت به کله راځي؟ د دغه آيت په تفسير کښي مفسرينو سره اختلاف کړی دی. موږ د (ابن الانباري) له قوله سره موافق هغه عام ايښي دی يعني په دنيا او آخرت کښي په هغو مواقعو کښي چه د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کاميابی مناظر او مظاهر وردمخه شي په هره موقع کښي کفار د خپل پاتي کيدلو او ناکامی لامله (له وجي) د خپل مسلمان کيدلو تمنا کوی، او د اسلام له نعمته د محروم پاتي کيدلو حسرت او واويلا به کوي په دغه سلسله کښي ړومبني موقع خو د «بدر غزوه» وه چه هلته د مکې معظمې کفارو د مسلمانانو په لوری د ښکاره غلبې او غيبي تائيداتو د ليدلو څخه پخپلو زړونو کښي ئي داسي محسوس کړ، هغه اسلام چه مهاجرين فقراء او د اوس او خزرج بزګران ئي پر متکبرو او ځانمنمو (خود نمای کونکو) قريشي مشرانو باندی غالب او مظفر کړ۔ افسوس چه موږ له دغه دولت څخه محروم يو هم داسي د اسلامي فتوحاتو او ترقياتو په هر منزل کښي کفار پر خپل تش لاس او حرمان افسوس او حسرت او ندامت باندی متاثر او د ناامیدی د اوښکو بهولو موقع ور ورسيده د انتهائي حسرت او افسوس ځای به هلته وي کله چه پرښتي د دوی د روح قبض کولو دپاره ورمخامخ ودريږی، او د عالم غيب حقائق د دوی تر سترګو لاندی راشي، نو دلته به له ډيره غمه خپلي ګوتي چيچي، او تمنا کوي کاشکي موږ هم اسلام قبول کړی وی؛ څو نن د دغه بعدالموت له عذابه محفوظ پاتي کيدی شوی له دے نه لويه يأس غورځوونکي منظره به هغه وي چه د طبراني رحمة الله عليه په حديث کښي راغلي دی چه نبي کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم فرمايلي دی چه «ځما د امت ډير سری د خپلو ګناهونو له سببه په جهنم کښي لويږی او تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ اراده وی، هلته به اوسيږی نو بيا به مشرکين دوی ته طعني ورکوی چه ستاسي ايمان او توحيد تاسي ته څه فائده دررورسوله؟ چه تاسي هم نن ځمونږ په شان په دوزخ کښي پراته يئ! نو د دی پيغور له سببه پاک الله به هيڅ يو موحد په دوزخ کښي نه پريږدی» د دی فرمايلو څخه وروسته نبي کريم دغه آيت ولوست «ربما يود الذين کفروا لو کانو مسلمين» ګواکي دغه به آخری موقع وی چه کفار به د خپل د مسلمانيدلو تمنا کوی.

ذَرۡهُمۡ يَأۡكُلُوا۟ وَيَتَمَتَّعُوا۟ وَيُلۡهِهِمُ ٱلۡأَمَلُۖ فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ③

پرېږده دوی (ای محمده) چه خوری او ګټی فائدی اخلی او مشغول کړی دوی اوږد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو) نو ژر ده چه پوه به شی (په عاقبت خپل.

تفسير: يعنی کله چه هيڅ يو نصيحت پر دوی مؤثر او کارګر نشو، نو تاسی زياد له دے نه د دوی په فکر کښی مه لوېږئ!، بلکه څو ورځی ئی هم داسی خوشی کړئ! چه د بهائمو (چارپايو) په شان وخوری وڅښی، او په زړه پوری مزی وکړی، او خوندور شی، او د مستقبل په نسبت ښه لوی لوی اميدونه وتړی عنقريب به داسی وقت راشی چه دغه ګرد (تول) حقائق به هلته څرګند شی او د پخوانيو او وروستنيو ګرد (تول) خوړلی او څښلی به له دوی څخه راوځی لکه چه څه قدر حقيقت ئی په دنيا کښی د مجاهدينو په لاس ورښکاره شو او پوره تکميل به ئی په آخرت کښی کيږی. د «ذرهم» امر د اهانت لپاره دی يعنی هيله (اميد) او طمعه پری کړه له دوی نه او هم دی ته ئی ايله (خوشی) کړه چه لکه بهائمو (چارپايو) غوندی خوری او څښی او ګرځی

وَمَآ أَهۡلَكۡنَا مِن قَرۡيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعۡلُومٌ ④

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هيڅ کلی مګر خو دپاره (د هلاک) د هغه به يو وقت معلوم وو (ليکلی په لوح محفوظ کښی).

تفسير: يعنی هومره کلی ښارونه او اقوام چه پخوا له دی نه هلاک کړی شوی دی د الله تعالیٰ په علم کښی د هر يوه د هلاکت يو معين وقت ؤ چه په هغه کښی نه هيره او نه تيرواته او نه غفلت او نه د الله تعالیٰ د وعدی تأخير او تعطيل امکان ؤ هر کله چه د کوم قوم ميعاد پوره او د دوی د تعذيب وقت ور ورسيد يو ځلی ګرد (تول) سره سپيره او تباه شوی دی. موجوده کفار دی هم په دغه امهال او تاخير باندی نه مغروريږی کله چه وقت راشی دوی هم د الله تعالیٰ د سزاء څخه نشی خلاصيدی دغه تاخير چه کيږی په دغه کښی د الله تعالیٰ لوی لوی حکمتونه دی، مثلاً له دوی څخه د ځينو د خپلو يا د دوی د اولادی ايمان راوړل مقدر وی، او د فوری عذاب په صورت کښی به د هغه د وقوع هيڅ يو صورت نه وی.

مَّا تَسۡبِقُ مِنۡ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسۡتَـٔۡخِرُونَ ⑤

نه ړومبی کيږی هيڅ امت له وقته (د هلاک) خپل او نه (تری) وروستی کيږی.

تفسير: يعني د مهلکه ؤ اممو په منځ کښی څه تخصیص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال یا د موت او حیات دپاره کوم میعاد او نیته چه مقرره ده، هغه دی یوی ربی (ساعت) دپاره هم وړاندی او وروسته کیدی نشی (بلکه په هغه وقت کښی هرومرو (خامخا) هلاک کیږی نه تری پرومبی او نه وروستی کیدی شی).

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾

او ویلی (دغو کفارو محمد ته) ای هغه سړیه چه نازل کړی شوی دی پر هغه باندی ذکر (قرآن پند په زعم د منکرینو) بیشکه ته خامخا لیونی ئی.

تفسير: د مکی معظمی مشرکین به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طریقه سره ویل یعنی «ته له گردو (تولو) څخه ور د مخه شوی ئی، او د پاک الله له درباره دی قرآن راوړی دی، او نورو گردو (تولو) ته احمق او جاهل وایی، بلکه گردی (تولی) دنیا ته د ویری پیغام ورکوی او له هغه سره داسی دعوی هم کوی چه بالاخر به زه غالب یم او یو وقت به داسی راشی چه منکرین به له حسرته او ندامته داسی وائی کاشکی چه مونږ هم مسلمانان شوی وی! دا د کوم عقل او هوش خبری دی، دا خو ښکاره لیونتوب دی او دغه شی چه ته ئی لولی او اوروی ئی د لیونیانو له چتی (بیکاره) او چپوله (گدو ودو) له وینا څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی (العیاذ بالله)

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾

ولی نه راولی مونږ ته ملائکی (دپاره د تعذیب او تکذیب ځمونږ په تصدیق د تا) که ئی ته له صادقانو(رښتینو په دغه دعوی کښی).

تفسير: یعنی که د احدیت په دربار کښی تاته دومره قرب حاصل دی او له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالیٰ له لوری هم دا ته د رسالت د منصب دپاره غوره شوی ئی؛ نو د پرښتو خدائی فوج ولی ستاسی سره نه دی راغلی؟ چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ستاسی تصدیق کاوه، او پر مونږ باندی به ئی هم ستاسی خبری منلی وی، او د نه منلو په صورت کښی به ئی مونږ ته سزا راکوله.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾

(نو په جواب کښې الله فرمائی) چه نه نازلوو مونږ ملائکې مګر په حق (حکمت یا عذاب) سره او نه به وی په دغه وقت کښې مهلت ورکړی شوی (یعنی د ملائکو د نزول په وقت کښې به پر دوی هم فی الحال عذاب نازلیږی.

تفسیر: یعنی د قبول کوونکو دپاره اوس ښائسته ډیری نښې شته ـ پاتې شو هغه کسان چه د دوی اراده داسې نه ده چه دغه خبره ومنی نو هغوی به ئې د پرښتو د راتګ په وقت کښې هم نه منی نو بیا د هغو په نزول څه فائده مرتبیږی؟ الله تعالیٰ پرښتې سم له خپله حکمته سره د کوم صحیح غرض دپاره لیږی هم داسې خوشې چټې (بیکاره) د هغوی تماشا ورښوول خلقو ته مقصود نه وی د عادت الله عموماً داسې جریان لری ـ کله چه د کوم قوم بغاوت او سرکښې له خپله حده تیری کوی ـ او د تفهیم او هدایت ګرد (ټول) مراحل خاتمه مومی، نو د پرښتو فوج د دوی د هلاک دپاره ورلیږی ـ نو بیا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکاوه کیږی ـ که سم ستاسې له غوښتنې سره پرښتې ولیږلی شی نو له هغه څخه یواځې هم دغه مقصد کیدی شی چه تاسې ښائی بلا تاخیر هلاک کړی شئ چه هغه فی الحال (د الله تعالیٰ) له حکمته سره موافق نه دی. ځکه چه تر اوسه پوری ئې وقت نه دی راغلی ـ دغه خو هغه آخری صورت دی چه نور ګرد (ټول) منازل سره طی کیږی. او د ګردو (ټولو) چارو تر ختمیدلو څخه وروسته به ظهور رسیږی.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

بیشکه مونږ پخپله نازل کړی دی ذکر (پند قرآن) او بیشکه چه مونږ د ده خامخا ساتونکی یو (له تزئیده تنقیصه او نورو).

تفسیر: یعنی ستاسې استهزاء او تعنت ـ او د قرآن راوړونکی په لوری د جنون نسبت کول پر قرآن عظیم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هیڅ اثر نشی غورځولی ـ په یاد ئې ولرئ چه د دغه قرآن شریف نازلوونکی مونږ یو او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتنې ذمه پر خپله غاړه د قدرت اخیستی ده ـ په هغه شان او هیئت سره چه هغه نازل شوی دی ـ او بې له یوه ادنیٰ تغییر ـ تبدیل ـ تحریف او د فتحې ـ کسری ضمی او نورو د اړولو او راړولو څخه ګرد (ټول) عالم ته په کمال د صحت رسیدلی دی ـ وروسته له دی نه هم رسیږی ـ د ژبې د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چه پر مخ تګ او ترقی وکړی ـ خو د پاک قرآن په صوری او معنوی اعجازو کښې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کیږی، ډیر قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کښینولو یا ورکولو کښې ډیر زیار (کوشش) وکړی ـ لیکن د هغه یو تکی به هم تری نشی لری کولی ـ د عظیم الشان قرآن په نسبت د الله تعالیٰ دغه عظیم

الشانه وعده په داسې درستي او صفائي او حيرت غورځوونکي طريقې سره تکميله او پوره شوې ده او پوره کيږي به ـ چه د هغه د ليدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوي دي.

«ميور» وائي «تر هغه ځايه پورې چه مونږ معلومات لرو په ګرده (توله) دنيا کښې هم داسې يو کتاب نشته چه د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کښې له هر قسمه تحريفه پاک او سپيځلي پاتې وي».

يو بل اروپائي محقق ليکي «مونږ په هغه يقين سره قرآن بعينه د محمد صلی الله عليه وسلم د خولې وتلي الفاظ ګڼو ـ لکه چه مسلمانان ئې د خدای کلام ګڼي ـ» واقعات دا راښيي چه پر هره زمانه کښې د علماؤ داسې يو غفير جم موجود وو (چه د هغوی تعداد الله تعالیٰ ته معلوم دی) او هغوی د دغه لوی قرآن د علومو او مطالبو او غير منقضي (نه ختم کيدونکي) عجائبو حفاظت کړی دی. او کاتبانو د رسم الخط ـ او قاريانو د اداء د طرز ـ او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسې حفاظت کړی دی چه د نزول له وقته تر اوسه پورې د هغه يوه فتحه يا کسره يا ضمه يا نور هم نه دي تبديل شوي ځينو خدای ښپليو د قرآن رکوع شميرلي دي. ځينو د هغه آياتونه حساب کړي دي ـ ځينو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی ـ حتیٰ چه ځينو د هغه يو يو اعراب او يو يو تکی هم شميرلي دي پاک الله دغه مترجم عاصي «برهان الدين کشککي» ته داسې يو توفيق ورپه برخه کړی دی چه د تول قرآن کريم په معنوی فهرس باندی هم مشرف شوی دی. چه مثلاً ځما د دغه تصنيف له تشرفه هر قاري کولی شي چه ژر تر ژره هر راز (قسم) قرآني ارشاد او احکام پيدا کړي مثلاً د الله جل وعلا يا د محمد صلی الله عليه وسلم ـ آدم ـ نوح ـ ابراهيم ـ لوط ـ صالح ـ هود ـ اسحاق ـ اسماعيل ـ يعقوب ـ يوسف ـ موسیٰ ـ داود ـ سليمان عليهم السلام او د توحيد ـ لمونځ ـ زکوٰة ـ روژه حج بيع ـ شری ـ نکاح ـ طلاق ـ يا د نورو ديني يا دنيوی چارو په نسبت د قرآن کريم په کومو کومو آيتونو او سورتونو کښې تذکره شوی دی د رسول الله صلی الله عليه وسلم له زمانې څخه تر نن ورځې پورې هيڅ يوه شبهه او ګړی به داسې نه وی تيره شوی چه په هغه کښې د زرګونو او لکونو په شمير د پاک قرآن حفاظ نه وی فکر وکړئ چه علی الاکثر ځمونږ د مسلمانانو يو اته ـ يا لس کلن ووړکی پورې هم اقلا د پاک قرآن څو څو سورتونه چه علی الاکثر د متشابهاتو څخه ډک وی او د دوی دپاره يوه اجنبي ژبه ده داسې په ياد لري چه په ښه ډول (طريقه) سره ئې لولي او آوروی ئې حال دا چه هغوی پخپله ژبه کښې په دغه عمر او منګ کښې داسې شيان نشي يادولی، او نه ئې داسې لوستلی شي که بيا په کوم مجلس کسی د کوم وجيه عالم او حافظ څخه د قرآن کوم حرف پاتې شي يا په اعرابو کښې ئې څه التباس تری واقع شي نو تر يوه ووړکي پورې هم ده ته فتح ورکوی، او پری انتقاد نيولی شي حتی چه له څلورو خواؤ پرې د تصحيح غږونه کيږي او امکان نه لري چه هغه لوستونکی همغسې پخپل سر او خوښی پريږدی چه قرآن غلط ولولي. د لوی قرآن د حفظ په متعلق هم دغه اهتمام او اعتناء (توجه) د نبوت په عهد کښې ګردو (تولو) خلقو

ليدلي او د هم دغه حفاظت په لوری ﴿ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ اشاره فرمائی او د هغه وقت منکرانو ته توجه ورکوی.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ۝١٠ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝١١ ﴾

او خامخا په تحقیق لیږلي ؤ مونږ (رسولان) پخوا له تا په تولیو د پخوانیو (خلقو) کښې او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول مګر حال دا چه وو به دوی (د کبره او عناده) چه په هغه پوری به ئې مسخری کولی (لکه چه کوی ئې کفار په تا پوری).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کښې څمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کیږئ! دغه کومه نوی پیښه او خبره نه ده د منکرانو عادت تل هم داسی وه کله چه کوم نبی علیه السلام دوی ته راته ـ نو په هغه به ئې مسخری او توکی کولی کله به ئې ورته لیونی ویل ـ کله به ئې خپه کاوه او چتی (بیکاره) اوردی او ساره غوښتنی او مطالبی به ئې تری کولی. فرعون د موسیٰ علیه السلام په نسبت ویلی ؤ ﴿ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (٢٧) آية (٢) رکوع) او هم دغه د پرښتو د فوجونو راوستلو غوښتنه کړی وه ـ لکه چه قریشو څمونږ له رسول څخه کوله ﴿ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴾ (٢٥ جزء د الزخرف (٥٣) آیت ٥ رکوع).

﴿ كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝١٢ ﴾

هم داسی (لکه چه ننه ایستلی ؤ مونږ تمسخر د انبیاؤ په زړونو د پخوانیو کفارو کښې) ننه به باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفارو د زمانی ستاسی کښې هم).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوی ـ مونږ د دوی په زړونو کښې هم داسی د تکذیب او استهزاء عادت ټینګ کړی دی ـ لکه چه د دوی زړونو ته د غوږونو له لیاری د الله تعالیٰ وحی ورځی، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلویږی.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٣﴾

چه ایمان نه راوړی په دغه (نبی او قرآن) او په تحقیق تیره شوی ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چه تکذیب به ئی کاوه د رسولانو خپلو).

تفسیر: یعنی تل هم داسی دوی توکی او مسخری کوی، او پر دغه روږدی او عادی شوی دی. او سنة الله پر هم دغه جاری دی، چه تل متمردین هلاک او رسوا کیږی ـ او بالاخر د حق خبری ته غلبه او بری ور په برخه کوی. (کله چه ډیره مبالغه کوله کفارو په نازلیدلو د ملائکو کښی لپاره د شاهدی د نبوت د حضرت ختمی مرتبت نو پاک الله داسی فرمائی چه)

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ فَظَلُّوْا فِيْهِ يَعْرُجُوْنَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوْٓا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُوْرُوْنَ ﴿١٥﴾

او که پرانستلی وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضیٰ خپله (کومه دروازه له آسمانه پس تل ګرځیدلی وی دوی به هغه (دروازه) کښی چه تل ختل (آسمان ته) نو خامخا به ئی ویلی ؤ (له ډیره عناده) بیشکه هم دا خبره ده چه تړلی شوی دی سترګی څمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چه جادو راباندی کړی دوی دی

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د آسمان وروته خلاص کړو، او پرښتی پری وخیژوو، او ګرده (توله) ورځ دوی په هم دی ختلو کښی لګیا اوسی، خو بیا هم دغه ضد کوونکی او معاند خلق ئی نه تسلیموی، او په دغه وقت کښی به داسی وائی چه پر مونږ باندی نظر بندی یا جادو شوی دی ـ ښائی په ابتداء کښی ئی نظر بندی وکړی ـ او بیا ئی لوی جادو وبولی

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِى السَّمَآءِ بُرُوْجًا

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ په آسمان کښی (دولس) برجونه

تفسیر: ځینی له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوری مرادوی. ځینی تری د شمس او قمر منازل

مرادوی ځینی وائی چه بروج هغه آسمانی کلاوی (قلعی) دی چه په هغو کښی د پرښتو دلی پیری ورکوی

وَزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿١٦﴾

او ښائسته کړی دی مونږ دغه (آسمان په ستوریو سره) دپاره د کتونکیو (چه عبرت تری واخلی)

تفسیر: یعنی مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت آسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی د شپی چه وریځی او دوړی او غبار او دمه نه وی، نو د ستوریو د دغو بیشمارو واښکیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږی او د آسمان د ننداری کوونکی په نظر څومره ښائسته او له عظمته ډک معلومیږی، او غور او فکر کوونکی ته په هغه کښی د الله تعالیٰ د کامل صنعت، لوی حکمت مطلقه وحدانیت څومره نښی، دلائل موندلی کیږی مطلب ئی دا دی چه له آسمانه د پرښتو راښکته کول، یا د هغوی پر آسمان باندی د خیژولو هیڅ ضرورت نشته که د دوی زړه د اطاعت او قبول په لوری مائل وی، نو په آسمان او ځمکه کښی د قدرت ډیری نښی او دلائل شته چه د هغو د لیدلو څخه پوه او عاقل سړی د توحید سبق په ډیره آسانی حاصلولی شی دوی له داسی ـ روښانو مثالونو او ښکاره ؤ نښو او دلائلو د لیدلو څخه څه معرفت حاصل کړی دی؟ چه په مستقبل کښی د دوی په نسبت څه توقع وکړی شی.

وَحَفِظْنٰهَا مِنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ رَّجِيْمٍ ﴿١٧﴾
اِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٨﴾

او ساتلی دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطانه ویشتلی شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکی آسمان ته) چه غلا کړی (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس وریپسی شی ستوری ښکاره (روښانه نو وئی سوځوی پخپلی لمبی سره).

تفسیر: یعنی په آسمانونو کښی د شیاطینو هیڅ عمل او مداخله نه چلیږی، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسی د دوی ګزر او تیریده هم آسمان ته ممنوع دی. اوس د دوی انتهائی کوښښ په دی کښی دی چه یوه شیطانی سلسله قائمه کړی او آسمان ته ځان نژدی ورسوی او د ملکوتو له عالمه سره نژدی پر غیبیه ؤ اخباراتو اطلاعات حاصل کړی، دلته هم د

پرښتو پيرى درولى شوى دى ـ چه کله شياطين داسى کوښښ وکړى نو له پاسه د اور په لمبو وويشتلى شى، له قرآنى نصوصو او د نبوى له احاديثو څخه معلوميږى چه د تکوينى امورو په نسبت کله چه په آسمانونو کښى د کومى فيصلى اعلان کيږى او پاک الله په دغه سلسله کښى پرښتو ته وحى ليږى، نو هغه اعلان په يو خاص کيفيت له پاسه تر ښکته پورى درجه په درجه راځى، تر څو چه د دنيا آسمان ته ورسيږى. د«بخارى شريف» د يوه روايته سره مطابق په «عنان» وريځو کښى پرښتى د هغه مذاکره کوى، او شياطين زيار (کوشش) کوى چه د دغو معاملاتو په متعلق غيبى معلومات حاصل کړى.
همغسى چه نن ورځ کوم پيغام د بيسيمو (وائرلس) تليگرافو په ذريعه ليږلى کيږى، او له هغه څخه خلق په لياره کښى د جذب کولو او اخيستلو تدبير کوى، نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پرى لويږى ـ او د دغو غيبى پيغاماتو غلا کوونکى مجروح يا هلاکوى ـ په دغه کش او کوک (مندو رامندو) کښى چه په کومه يوه يا نيمه خبره باندى شيطانان پوهه حاصلوى نو دوى د هلاکيدلو څخه د مخه په ډير عجلت او تلوار سره ئى نورو شياطينو تهوررسوى او هغه ئى خپلو نورو انسانى دوستانو ته د وررسولو کوښښ کوى، کاهنان د هم دغه نيمگړى او ناتمامى خبرى څخه په سلهاؤ دروغ له خپله ځانه جوړوى او په عوامو کښى ئى د غيبى اخبارو په نامه خوروى. کله چه يوه نيمه خبره ئى رښتيا وځى، نو د دوى معتقدان هغه د دوى د رښتينى په ثبوت کښى ور وړاندى کوى، او له هغه سلهاؤ خبرو څخه چه دروغ ثابتيږى اغماض او تغافل کوى.

(۱). تنبيه: قرآن او حديث د دغو واقعاتو په بيانولو سره تنبيه ورکړى ده چه له ادنى ځنى ادنىٰ، او له وړوکى څخه وړوکى د صداقت او رښتيا سرچينه هم د ملکوتو په همغه عالم کښى ده. د شياطين الجن والانس په خزانو کښى پرته (علاوه) له کذبه او افتراء بل هيڅ څيز نشته ـ او هم دا ښکاروى چه آسمانى انتظامات دومره مکمل دى چه هيڅ يو شيطان د دى خبرى مجال او توان نه لرى چه هلته قدم کيښودى شى ـ يا سره له انتهائى جد او جهد د هغه ځاى پر انتظاماتو او فيصلو او بروجو کوم معتدبه لاس او غلبه پيدا کړى. پاتى شوه هغه يوه نيمه جمله چه دوى ئى د دى لورى او د هغه لورى له پرښتو څخه آورى، او بيا له هغه ځايه ئى په مندو سره تښتوى نو د دى په نسبت د الله تعالىٰ اراده پر دغه نه ده تللى چه هغه قطعاً بنده کړى شى او که د الله تعالىٰ اراده پر دى باندى تللى وى، نو هغه به ئى هم بندوله، مگر دغه خبره د الله تعالىٰ له حکمته سره موافقه نه وه، د شياطين الجن والانس په نسبت دى عليم او خبير دى چه هغوى له اغواء او اضلال څخه له سره نه اوړى او له دومره طويل مهلت ورکولو او د اغواؤ او اضلالو پر اسبابو او وسائلو باندى د لاس ورکولو څخه د څه نه څه حکمت د وجود څخه هيڅوک نشى انکار کولى هم داسى حکمت دلته هم وگڼئ

(۲). تنبيه: شياطين د شهابو په ذريعه هلاکيږى مگر همغسى چه د «جنوبى قطب» کاشفين او د«هماليى» د ډيرى لوړى څوکى صاعدين د خپلو تحقيقاتو او تتبعاتو په لياره کښى مره کيږى

او نور د دوی د دی عاقبت او انجام د لیدلو ځخه د هغه کار شا او تعقیب نه پرېږدی نو پر هم دغه باندی د شیاطینو هم دغه مسلسل جد او جهد هم قیاس کړئ! دا دی واضح وی چه قرآن او حدیث دغه نه دی راښوولی چه د شهابو وجود تش د هم دی شیاطینو د رجم دپاره دی، ممکن دی چه د هغوی په وجود پوری نور ډیر مصالح هم تړلی وی ـ او حسب الضرورت دغه کار هم تری اخیست کیږی والله تعالیٰ اعلم

وَالْأَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُوْنٍ ⁽١٩⁾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيْهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَّسْتُمْ لَهٗ بِرٰزِقِيْنَ ⁽٢٠⁾

او ځمکه غځولی (غوړولی) ده مونږ دغه (ځمکه) او غورځولی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی غرونه (درانه محکم لکه میخونه) او زرغون کړی دی مونږ پکښی له هر شي اندازه کړی شوی ځخه. او پیدا کړی مو دی تاسی ته په دغه (ځمکه) کښی (اسباب د) معیشت او هغه شیان چه نه یئ تاسی هغوی ته رزق روزی ورکوونکی (لکه عیال اولاد حیوانات او نور او مونږ ئی رازق یو).

تفسیر: یعنی نوکران، چاکران، حیوانات او نور چه له هغو ځخه مونږ خپل کار او خدمت آخلو او د هغوی روزی د پاک الله د لطف او مرحمت په ذمه کښی ده.

وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ وَمَا نُنَزِّلُهٗۤ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ⁽٢١⁾

او نشته هیڅ ځیز مگر په نزد ځمونږ دی خزانی د هغه او نه نازلوو (نه رالیږو) هغه شی مگر په اندازی معلومی سره(نه لږ نه ډیر سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنی هر هغه ځیز په هر مقدار سره چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی پیدا کوی ئی، نه څه ربړ (زحمت) او تکلیف ورپیښیږی، او نه پکښی ستری کیږی، له یوه لوری کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه هغه شیان موجودیږی. گواکی د گردو (تولو) شیانو خزانه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت دی، چه په هغه سره هر ځیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندی په تاکلی (مقرر کړی) اندازی بی له تزئیده (زیاتی) او تنقیصه (کمی) پرله پسی راوځی او راځی.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَسْقَيْنٰكُمُوْهُ وَمَآ أَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ ﴿٢٢﴾

او رالیږلی دی مونږ بادونه بلاربوونکی (ونو او وریځو لره یا پخپله بلاربه) پس نازله کړی (لیږلی) ده مونږ له آسمان (له وریځو) څخه اوبه نو وڅښولی مونږ تاسی ته دغه اوبه او نه یئ تاسی دغو اوبو لره خزانه کوونکی ساتونکی بلکه مونږ ئی درساتو).

تفسیر: یعنی اورونکی هواوی درنی درنی وریځی له اوبو څخه ډکی راولی، چه له هغه ځنی اوبه وریږی، او په ویالو، چینو او کوهیو او نورو کښی سره تولیږی، او ستاسی په کار درځی ـ که د الله تعالیٰ اراده وی، نو هغه به ئی د څښلو وړ (لائق) نه وی پریښی، لیکن ده د خپلی مهربانی څومره خوږی او لطیفی اوبه ستاسی د دولسو میاشتو د ضروریاتو دپاره د ځمکی په مساماتو کښی جمع کړی دی؟. ﴿وَمَآ أَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ﴾ او نه یئ تاسی دغو اوبو لره خزانه کوونکی ساتونکی بلکه مونږ ئی درساتو یعنی نه د پاسنی اوریا(باران) خزاین ستاسی په قبضه کښی دی، او نه د لاندنی چینی او کوهی مخازن ستاسی په اختیار کښی دی، کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی داسی اوریا (باران) وروی چه تاسی ئی مخه نشئ نیولی ـ او نه ئی سم له خپلی غوښتنی سره ورولی شئ ـ او که د کوهی او چینی اوبه وچی کړی ـ یا ئی داسی ښکته بوځی چه ستاسی لاس ور ونه رسی، نو تاسی به څرنګه پری قدرت او لاس حاصل کړئ؟.

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيٖ وَنُمِيْتُ وَنَحْنُ الْوٰرِثُوْنَ ﴿٢٣﴾

او بیشکه مونږ خامخا هم دا مونږ ژوندی کول او هم وژل کوو او هم دا مونږ وارث باقی پاتی کیدونکی یو (پس له فنا د عالمیانو هم).

تفسیر: یعنی دنیا به فناء کیږی او یو الله تعالیٰ به پخپلو کاملو صفاتو سره باقی پاتی کیږی حضرت شاه صاحب لیکی «هر څوک مری او د هغه ګتلی او اموال د پاک الله د قدرت په لاس کښی پاتی کیږی.»

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِيْنَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَاْخِرِيْنَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته ړومبنی له تاسی او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته وروستنی خلق (ستاسی هم).

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستنیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال څمونږ له علمی احاطی څخه خارج نه دی، الله تعالیٰ ته له ازله د هر شی د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گردی (تولی) پیښی او واقعات څرگندیږی (ښکاریږی) او سم له هغه سره به په آخرت کښی له گردو (تولو) مخلوقاتو سره عدل او انصاف کیږی

تنبیه: وړاندی تلل والی او بیرته پاتی والی عام دی چه په ولادت کښی وی که په موت کښی وی په اسلام کښی وی که په نیکو کاری کښی وی، د لمانځه په صفوفو کښی وړاندی یا وروسته دریدل هم د نیکو کاری په ذیل کښی راځی.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به راتولوی دوی (په محشر کښی دپاره د جزا) بیشکه چه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالیٰ په علم کښی شته. هر کله چه د ده علم او حکمت مقتضی شی نو گرد (تول) به په یوه وقت کښی سره تولوی او په دغه کښی هیڅ اشکال نشته ـ د قبر په خاورو او د ځناورانو په گیدو کښی ـ د سمندرو په ژورو کښی ـ او په فضاء کښی او هوا کښی ـ الغرض په هر ځای کښی هر څیز او د هغه هر جزء چه وی، هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره تولوی

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچی ختی چه کړنگیدی (لکه کودری چه وی) له توری ختی سخا کړی شوی.

تفسیر: د آفاقیه ؤ آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه ؤ آیتونو او دلائلو بیان فرمائی چه د هغه په ضمن کښی ښائی دغه تنبیه هم مقصود وی چه د منبع الکمالاتو هغه ذات چه تاسی ئی په داسی یوه عجیبه طریقه سره ړومبی ځلی پیدا کړئ، نو بیا ستاسی پیدا کول او په یوه میدان کښی مو سره راتولول هغه ته څه اشکال لری؟

تنبیه: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته ئی دوه الفاظ وفرمایل (١) «صلصال» یعنی هغه کرنګیدونکی خټه چه د اور د پخیدلو څخه دغه کیفیت پکښی پیدا کیږی ـ چه هم دغه ئی په بل ځای کښی «کالفخار» فرمایلی دی. (٢) «حمامسنون» یعنی هغه سخا شوی خټه چه تری بدبوئی خیژی. داسی خیال کیږی چه ړومبی به ئی له سخا شوی ختی څخه د (آدم) کالبوت تیار کړی وی او بیا به ئی وچ کړی وی، او بیا به ئی داسی پوخ کړی وی چه تری کرنګ ختلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغی درجی ته رسیدلی وی چه انسانی روح پکښی وپوکل شی. په «روح المعانی» کښی د ځینو علماؤ قول نقل شوی چه د هغه الفاظ دا دی

«کانه سبحانه افرغ الحما فصورمن ذلک تمثال انسان اجوف فیبس حتی اذانقر صوت ثم غیره طورا بعد طور حتی نفخ فیه من روحه فتبارک الله احسن الخالقین»

حضرت شاه صاحب لیکی «خاوره ئی په اوبو کښی خوشته کره ـ او خمیره ئی پورته کره چه د تنګهار غږ تری پورته شو، هم دغه د انسان بدن شو، او د هغه خاصیات په سختی او بار پورته کولو کښی پاتی شو؛ هم داسی ګرم کړ شو چه پیریانو (د حدت او خفت) خاصیت د ده په پیدایش کښی پاتی وی». راغب اصفهانی رحمة الله علیه د یوه طویل مضمون په ضمن کښی تنبیه کوی چه «حمامسنون» او «طین لازب» او نور الفاظ دا ښکاروی چه خاوره او اوبه ئی سره ګډ کړی دی ـ او بیا ئی وچ کړی دی او د «فخار» لفظ دلالت کوی چه تر یوی درجی پوری په اور کښی هم پخه شوی ده ـ هم دغه ناری جزء د بنی آدمو د شیطنت منشأ ده، په هم دغه مناسبت په ٢٧ جزء د الرحمٰن په ٤ آیت اوله رکوع کښی فرمایلی دی

﴿خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ﴾ د راغب رحمة الله علیه دغه مضمون دیر اوږد او خوږ دی، افسوس چه موږ ئی خلاصه دلته نشو لیکلی.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کړی دی موږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بی لوګی څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره ګډه کما قال الله تعالیٰ ﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ﴾ (٢٧ جزء د الرحمٰن (١٥) آیت اوله رکوع) یا داسی وبوله چه د اور په شان سوځیدونکی هوا څخه چه موږ ورته «جل» یا «برو» وایو بهر حال د انسانانو پلار له داسی یوی مادی څخه پیدا کړی شوی دی چه د خاورو عنصر پکښی غالب دی. او د پیریانو پلار له هسی یوی مادی څخه روغ شوی دی چه په هغه کښی د اور عنصر غلبه درلوده (لرله) چه (ابلیس) هم په هم دغه قسم کښی ؤ.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل رب ستا ملائکو ته چه بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنګیدونکو وچو څخه (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی څخه نو کله چه برابر می کړ دغه (بشر) او پو می کړ په ده کښې له روح خپل (او دی پری ژوندی شو) نو پریوځئ تاسی ده ته په دی حال کښې چه سجده کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دی قابل به ئی وګرځوم چه په انسانی روح سره فائض او کامیاب شی، بیا په هغه کښې به روح او ساه ننباسم، چه په هغه یو جماد انسان کیږی نو په دغه وقت کښې به تاسی ته حکم درکاوه کیږی چه ګرد (تول) ورته سجده وکړئ.

تنبیه: پاک الله چه د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انسانی روح د امتیاز ښکارولو لپاره دی، یعنی هغه خاص «روح» چه په هغه کښې ځما د (علم او تدبیر او نورو) صفاتو نمونه او په اصلی فطرت کښې ځما یادوونکی، او د خصوصی لطافت په سبب له ما سره نژدی علاقه لرونکی وه. امام غزالی رحمة الله علیه په بل عنوان پر دغه اضافت رڼا (رنړا) اچولی ده او فرمائی «که لمر د نطق او د وینا قوت ومومی او ووائی چه ما د خپل د نور او رڼا (رنړا) فیض ځمکی ته ورساوه، نو آیا دغه (د خپل نور) لفظ ویل به غلط وی؟ کله چه دغسی ویل صحیح دی، حال دا چه نه لمر په ځمکه کښې حلول کوی ـ او نه د هغه نور او رڼا (رنړا) له هغه څخه بیلیږی، بلکه له ځمکه څخه په ملیونو کروه لری دی، خو له هغه ځایه د رڼا (رنړا) اداره او زمام د ده په قبضه کښې دی او ځمکه هیڅ اختیار نه لری پرته (علاوه) له دی نه چه تری سم له خپله استعداه نفع حاصلوی، نو له وراء الوراء د پاک الله دغسی فرمایل چه ما په آدم علیه السلام کښې له خپل روح څخه وپوکل د حلول او اتحاد او نورو دلیل څرنګه کیدی. شی؟ د روح په متعلق مناسب کلام به انشاء الله وروسته له دی نه په

﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِ ۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى﴾ کښې وکړی شی.»

فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿٣٠﴾ اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ اَبٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ مَعَ
السّٰجِدِيْنَ ﴿٣١﴾ قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُوْنَ مَعَ السّٰجِدِيْنَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
لَمْ اَكُنْ لِّاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهٗ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ ﴿٣٣﴾

نو سجده وکړه ملائکو ټولو د دوی تمامو (یو کرت). مګر خو ابلیس؛ (چه له ډیره کبره) منع ئی راوړه له دی نه چه شی دی سره له سجده کوونکو (آدم ته نو) وفرمایل (الله) ای ابلیسه! څه (عذر) ؤ تا لره (په دی کښی) چه نه شوی ته سره له سجده کوونکیو؟. وویل (ابلیس) چه نه یم زه (لائق د دی کار) چه سجده وکړم (داسی) بشر ته چه پیدا کړی دی له کودرو کړنګیدونکیو وچ (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی.

تفسیر: یعنی شیطان وویل آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسیس» شی نه چه خاوری دی، او زه پیدا یم له «شریف» شی نه چه اور دی، نو روحانی لطیف څیز جسمانی کثیف څیز ته څرنګه سجده وکړی؟

دی احمق دی ته هیڅ ونه کړ نظر
چه په خاورو کښی مدفون وی سیم و زر
امانت دی کار د ځمکی اور خائن دی
له امین نه خائن چیرته وی بهتر

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿٣٤﴾ ۙ

نو وفرمایل (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دی ځایه نو بیشکه ته رټلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی له جنته، یا له آسمانه یا د ملائکو له ټولی یا له دغه عالی مقامه چه تر اوسه پوری ته هغه ځای ته رسیدلی وی (څه ووځه نو بیشکه ته رټلی شوی ئی) یعنی مردود او مطرود ئی. یا به «رجیم» اشاره وی هغه طرف ته چه پخوا تیر شو چه په «شهاب» د ستوری په لمبو شیاطین ویشتلی شی. ګواکی په دغه لفظ سره د هغی شبهی جواب ورکړی شوی دی چه ستا انکار له

سجدی څخه د عنصری شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چه پاک الله ورته سرلوړی او افتخار ورکړی، هو! ستا د دغی اباء او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختی ده چه ستا د بد استعداد لامله (له وجی) په تا کښی مضمر او مقدر دی.

وَّإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾

او بیشکه پر تا باندی دی (ای شیطانه) لعنت تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی ای شیطانه! د قیامت تر ورځی پوری د الله تعالیٰ له رحمته لریوالی، او د بندګانو له لوری به هم لعنت دربااندی وریږی، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خیره لری کیږی، کله چه تر قیامته پوری به د خیر توفیق ونه لری او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته ـ ځکه چه په آخرت کښی به هر سړی همغه ریبی چه دلته ئی کرلی وی. یا داسی ووایه چه د قیامت تر ورځی پوری به لعنتونه پری وریږی، او وروسته له هغه به په بیشمارو اقسامو عذابونو کښی اخته کیږی. یا به د «الیٰ یوم الدین» لفظ له دوامه کنایه وی.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٣٧﴾
إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما پس وګوره (مهلت راکړه) ماته تر هغی ورځی پوری چه بیا پورته کولی شی (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بیشکه چه ته له کتلیو (مهلت ورکړیو) شویو ئی تر (هغی ورځی د وقت معلومه (فناء د مخلوقاتو) پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه معلومه وقته پوری تاته مهلت درکاوه شی چه په ښه زړه پوری خپل ارمان وباسی د دغی واقعی تفصیل په «البقرة» او «الاعراف» په سورتونو کښی تیر شوی دی او مونږ د «الاعراف» په دوهمه رکوع کښی د دی پر اجزاؤ څه کلام هم کړی دی هغه دی هلته بیا ولوست شی، دلته د هغه د بیا اعادی څه ضرورت نشته.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

وويل (ابليس) اى ربه ځما قسم دى ما لره په ګمراه كولو د تا ما لره چه خامخا ښائسته به كړم هرومرو (خامخا) (ګناهونه) دوى ته په ځمكه كښې او خامخا زه به ګمراهان كړم هرومرو (خامخا) دوى ټول. مګر خو هغه بند ګان ستا له دوى څخه چه خالص كړى شوى دى (له ګناهونو)

تفسير: يعنى انسانانو ته به د دنيا پسرلى وربنكاروم ـ او د نفسانى غوښتنى په حال كښې به ئى راګيروم ـ او ستا د مخصوصو او منتخبو بندګانو څخه ماسواء نور ګرد (ټول) به له ليارى څخه بى ليارى كوم. لعين ابليس دغه كلمات د انتقام په جوش كښې ويلى دى چه مطلب ئى داسى ؤ چه زه خو ستا هيڅ شى نشم درخرابولى، ليكن په هغه سبب چه زه لرى غورځولى شوى يم. د خپل قدرت او بساط سره موافق د ده تر نسلونو پورى به هم خپل انتقام آخلم، د «الاعراف» په سورت كښې په دغه موضوع مونږ څه ليكلى دى هغه دى بيا ولوست شى!.

قَالَ هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾

نو بيا وفرمايل (الله) دغه (اخلاص په عمل كښې) ليارہ ده تر ما پورى برابره.

تفسير: يعنى بيشكه د بندګى او اخلاص ليارہ سمه برابره تر ما پورى رسيږى ـ او هم دغه ځما صافه او سمه ليارہ ده چه پكښې هيڅ لوړه (پورته) ژوره (ښكته) او كاږه واږه نشته، او هر چا چه د عبوديت او اخلاص طريقه اختيار كړه، همغه به د شيطان لعين له تسلط نه مأمون پاتى كيږى ـ او هر څوك چه د هغه ملعون متابعت كوى، له هغه سره به دوزخ ته ځى، ځينو مفسرينو ﴿ هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴾ پر تهديد حمل كړى دى ـ يعنى اى ملعونه! ته چه خلق له سمى ليارى څخه بى ليارى كړى چيرى به ئى بيايى؟ هغه به كومه ليارہ وى چه بالاخر ځما په لورى نه راځى؟ بيا ځما له سزا څخه ځان ژغورلى (بچ كړى) چيرى به تلى شى؟ په دغه وقت كښې دغه كلام به داسى وى لكه چه وائى «**افعل ماشئت فطريقك علي**» لكه چه د «الفجر» په (١٤) آيت (٣٠) جزء كښې هم فرمايلى دى ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴾ والله اعلم.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾

بیشکه خاص بندګان ځما چه دی نشته تاته پر دوی هیڅ تسلط (او غلبه په ګمراه کولو) مګر هغه څوک چه متابعت کوی ستا له ګمراهانو (چه ستا زور پری رسیږی).

تفسیر: یعنی بیشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندګانو چه د هغو ذکر پاس وشو ستا هیڅ زور نه چلیږی. یا به ئی دا مطلب وی چه پر هیڅ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشی کولی، هو! هر هغه څوک چه پخپله ګمراه او بی لیاری شی او د خپل جهله او حماقته تا پسی رهی (روان) شی، هغه به پخپل اختیار خپل ځان خراب او بربادوی، لکه چه په ١٣ جزء د ابراهیم په (٢٢) آیت (٤) رکوع کښی پخپله د شیطان مقوله تیره شوه

﴿ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَٱسْتَجَبْتُمْ لِي ﴾

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چه جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د ټولو.

تفسیر: یعنی تاته او ستا نورو ملګریو ته د دوزخ بندیخانه تیاره ده تاسی ګرد (ټول) په همغه کنده کښی غورځولی کیږی.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَٰبٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

چه دی دی (دوزخ) لره اوه دروازی دپاره د هری دروازی له دی (ګمراهانو) څخه یوه برخه به وی قسمت (او تعیین) کړی شوی.

تفسیر: ځینو اسلافو له «سبعة ابواب» څخه د دوزخ اوه طبقی لاندی او باندی مراد کړی دی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د هغوی نومونه داسی راښوولی دی (١) جهنم (٢) سعیر (٣) لظی (٤) حطمه (٥) سقر (٦) جحیم (٧) هاویه. او د جهنم د لفظ اطلاق پر یوی خاصی طبقی او پر ګردو (ټولو) طبقاتو پر دواړو کیږی د ځینو په نزد تری هغه اووه دروازی مراد دی چه په هغو کښی به بیل بیل مجرمان سره ننوځی والله اعلم.

حضرت شاه صاحب لیکی «لکه چه جنت اته دروازی لری او په نیک عملو کسانو ویشلی شوی دی، هم داسی د دوزخ دغه اووه ورونه هم پر بد عملانو ویشلی شوی دی ښائی د جنت یو ور

ځکه زیاد وی چه ځینی موحدین د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بی له عمله په جنت کښی داخلیږی، باقی په عمل کښی دروازی سره برابری دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾

بیشکه ځان ساتونکی (له متابعت د ابلیس) په جنتونو کښی به وی او په چینو کښی به وی.

تفسیر: هغه کسان چه له کفر او شرک او معاصیو او له ذنوبو څخه پرهیز کوی دوی به حسب المراتب په باغونو کښی اوسیږی، چه هلته به په دیری ښی قرینی او نزاکت او لطافت سره چینی او ویالی بهیږی د شیطان له متبعینو څخه وروسته په دغه آیت کښی د مخلصینو عبادو انجام او خاتمه بیان فرمائی.

ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ ﴿٤٦﴾

(او وبه ویلی شی دوی ته) ننوځئ دغو جنتونو ته په سلامتی له هره آفته په دغه حال کښی چه په امن به یئ (له زواله د نعمت)

تفسیر: یعنی فی الحال به له ګردو (تولو) آفاتو او عیوبو څخه صحیح او سالم ـ او په مستقبل کښی به د تل دپاره له هر قسمه بد فکری او پریشانی او خوف او ویری څخه بی فکره او بی خطری وی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾

او وبه باسو (لری به کړو) هر هغه چه په زړونو د دغو (جنتیانو) کښی دی له کینی څخه حال دا چه (لکه) ورونه به وی سره ناست به وی پر تختونو (د زرو جړاو په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعنی وروسته د جنت د رسیدلو څخه په اهل الجنت کښی به یو تر بله هغه پخوانی کدورتونه به له سره نه پاتی کیږی، او له ګردو (تولو) مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکیږی، او وروسته له هغه چه په جنت کښی داخلیږی. نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوی، بلکه ګرد (تول) لکه ورونه او خواره ملګری په انتهائی محبت او الفت سره اوسیږی، او هر یو به

د یو بل د لیدلو څخه د ډېر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوی (د دی څه بیان د «الاعراف» په ٥ رکوع کښی هم ښکلی شوی دی) او دغه اهل الجنت به د عزت او کرامت پر تختونو (پلازو) سره مقابل ناست وی، او یو له بل سره به خبری او اتری کوی ـ د ملاقاتونو او مجلسونو په وقت کښی به د دوی کیناستل داسی نه وی چه په هغه کښی به څوک وړاندی وی او څوک به وروسته وی.

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُم مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

نه به رسیږی دغو (جنتیانو) ته په دغه (جنت) کښی هیڅ قدر تکلیف او نه به وی دوی له دغه (جنته) ایستلی شوی هیچری.

تفسیر: په حدیث کښی دی چه جنتیانو ته به وویل شی ای اهل الجنت اوس تاسی ته دغه انعام دی چه تل روغ رمت او خوشاله اوسیږئ! نه به له رنځوری څخه څه رېړ (تکلیف) او زحمت درپیښیږی! او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندی کیږی! بلکه تل ژوندی آرام او خوشاله اوسیږئ! او له سره د سفر په تکلیف به نه مقابل کیږئ!

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندګان ځما (په دی) چه بیشکه زه هم دا زه ښه ښښونکی (د خطیانو) ډېر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره) او (بل په دی چه) بیشکه عذاب ځما هم دغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسیر: د مجرمینو او متقینو خاتمه او انجام ئی بیل بیل سره بیان وفرمایل او دلته ئی تنبیه کړی ده چه په هر صورت کښی د الله تعالیٰ د یوه نه یوه صفت او شان ظهور دی، هیڅ شبهه نشته چه الله تعالیٰ اصلاً پر خپلو ګردو (تولو) مخلوقو اراده لری چه بخشش او مهربانی وکړی، او په حقیقت کښی اصلی مهربانی د هم ده ده. د دنیا ګردی (تولی) مهربانی د ده د مهربانیو یوه پلوشه او تجلی ده لیکن هغه سری چه له خپل شرارت او بدکاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانی وروونه بندوی، نو بیا د هغه سزا هم دومره سخته ده چه د هغی مخه هیڅوک نشی نیولی. حضرت سعدی شیخ مصلح الدین څرنګه ښه فرمایلی دی.

په تهدید که چاره وکاړی د حکم

کرو بیلن به شي گرد (تول) سره صم وبکم

که د لطف وکرم عام وکړی یوست

عزازیل هم وائی ماته به څه ورسی رست

وروسته له دی نه د داسی یوی واقعی بیان فرمائی چه په هغی کښی د هغو پرښتو د نزول ذکر دی چه هم دوی په یو ځای کښی زیری ورکوی، او په بل ځای کښی تیږی (ګټی) وروی، څو معلوم شی چه د الله تعالیٰ دواړه صفات (رحمت او غضب) کامل دی ـ نو بندګانو ته ښائی چه نه مغرور او جسور شی، او نه بیخی نا امیده او مأیوس شی.

وَنَبِّئْهُمْ عَن ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾

او خبردار کړه دوی له (احواله د) میلمنو د ابراهیم څخه (چه څو پرښتی وی).

تفسیر: میلمه ئی ځکه وفرمایه چه ابراهیم علیه السلام په ابتداء کښی د هغو په نسبت د میلمنو خیال فرمایلی ؤ، خو وروسته ورښکاره شوه چه دوی پرښتی دی.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾

کله چه ننوتلی دغه (پرښتی) پر ده (ابراهیم) نو وویل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره نو وویل (ابراهیم کله چه دوی ډوډی ونه خوړه) بیشکه مونږ له تاسی څخه ویریدونکی یو.

تفسیر: په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی «و اوجس منهم خیفة» یعنی ویره ئی په زړه کښی پټه کړه، نو ویل کیږی چه په ابتداء کښی ئی د هغی ویری په پټولو کښی کوښښ وکړ، او بالاخر ئی نشوه ساتلی او په ژبه ئی هم ورظاهره کړه. یا به ئی مطلب داسی وی چه سره د هغی د پټولو، د خوف آثار د ده په څیره او نورو کښی داسی څرګند (ښکاره) ؤ چه ګواکی د حال په ژبه سره به ئی ویل چه زه خو له تاسی څخه ویریږم دغه ویره د څه لامله (له وجی) وه؟ د هغه تفصیل او د دغی واقعی پر نورو اجزاؤ کوم کلام چه شوی دی هغه ګردی (تولی) ښائی چه بیا په ۱۲ جزء د هود علیه السلام د سورت په (۷) رکوع کښی ولوست شی!.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾

نو وویل (ملائکو) مه ویرېږه بیشکه چه مونږ زیری کوو تاته په هلک ډیر پوه هوښیار سره (کله چه بالغ شي).

تفسیر: یعنی د ویریدلو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښی ځای دی چه په دغه زوړوالی کښی مونږ تاسی ته د الله تعالیٰ له جانبه د اولاد زیری درکوو. اولاد هم څرنګه؟ هلک! چه ډیر هوښیار لوی عالم دی چه د نبوت پر علومو پوه او د نبوت پر منصب فائزیږی؛ ﴿ وَبَشَّرْنَٰهُ بِإِسْحَٰقَ نَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۱۱۲) آیت (۳) رکوع).

قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰٓ أَن مَّسَّنِيَ ٱلْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾

وویل (ابراهیم) آیا زیری راکوئ ماته (ای پرښتو په ولد سره) سره د دی چه رسیدلی دی ماته زوړوالی نو په کومه وجه تاسی زیری راکوئ؟.

تفسیر: کله چه په غیر متوقع او فوق العاده ډول (طریقه) سره دغه زیری ئی واورید، نو خپل زوړتوب ته ئی کتلی دغه خبره څه عجیبه او غریبه ور څرګنده (ښکاره) شوه. دغه د انسانی طبیعت خاصه ده، کله چه انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناساپه فجأة ورسیږی نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کوی او د هغه په څیرنه کښی د تعجب لهجه اختیاروی څو خبر ورکوونکی په پوره تاکید او تصریح سره خپله خبره او زیری بیا په ښه ډول (طریقه) سره تکرار کړی ـ او دی ئی په ښه څیر سره بیا هم واوری چه په هغه کښی نه د هیڅ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه د تأویل او التباس جنجال پاتی شی ـ ګواکی د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د آوریدلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وی.

زه ویده یم؟ که یم ویښ؟ چه زه آورمه دا زیری
چه مقصود راته نژدی شو! ته دی بیا ووایه زیری

په هم دغه طرز سره حضرت ابراهیم علیه السلام د تعجب اظهار وفرمایه د (ابن کثیر رحمة علیه) الفاظ دا دی «**قال متعجبا من کبره وکبر زوجته ومتحققاللوعد فاجابوه مؤکدین لما بشروه به تحقیقا وبشارة بعد بشارة**» کله چه د کلام له سطحی څخه د ناامیدی توهم کیدی شو چه له اکابرو او بالخاصه د اولواالعزمو انبیاؤ له شان څخه بلکل خلاف دی نو ځکه ملائکو «فلا تکن من القانطین» وویل او تنبیه ئی وکړه حضرت شاه صاحب لیکی «معلوم شو چه کاملین هم تر یوی درجی پوری د ظاهری اسبابو خیال کوی.»

قَالُوا بَشَّرْنٰكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَّقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ ﴿٥٦﴾

وویل (ملائکو ابراهیم ته) چه زیری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره نو مه کیږه ته له جملې د ناامیدانو څخه وویل (ابراهیم چه زه نه یم نا امیده) او څوک دی؟ چه ناامیده کیږی به له رحمته د رب خپل (نه ناامیده کیږی هیڅوک) مګر خو ګمراهان (کافران)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له رحمته خو عام مسلمانان هم نشی ناامیده کیدی، نو انبیاؤ علیهم السلام ته به معاذ الله څرنګه له هغه تردد پیښیږی محض د عادیه ؤ أسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه یو عجیب شی رامعلوم شو ـ او د هغه په نسبت می د تعجب اظهار وکړ چه د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوړوالی کښې به زه د اولاد پلار کیږم؟ حضرت شاه صاحب لیکی «له عذابه د الله نه ویریدل او د الله تعالیٰ له فضله ناامیده کیدل دواړه د کفر خبری دی».
یعنی د وروسته خبر یوائځی الله تعالیٰ ته دی پر یوه خبره باندی دعوی کول او داسی یقین لرل چه دغسی نه کیږی، هم دغه د کفر خبره ده باقی په محض د زړه پر خیال او تصور هیڅ نیونه نشته کله چه په خوله سره دعوی وکړی نو ګناهګاریږی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٥٧﴾

وویل (ابراهیم) نو نور څه مقصود دی ستاسی (برسیره پر دی زیری) ای رالیږلی شویو (پرښتو له الله نه او چرته ځئ).

تفسیر: یعنی آیا محض تاسی د هم دغه بشارت آوروولو دپاره لیږلی شوی یئ؟ یا په بل کوم مهم کار هم مامور شوی یئ؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهیم علیه السلام پوهیدلی وی چه دوی د کوم بل غټ کار لپاره هم راغلی دی.
ممکن دی له هغه خوفه چه ده ته د دوی د راتللو څخه پیدا شوی وی له هغه څخه به داسی یو خیال په زړه کښې تیر شوی وی چه د دوی اصلی مقصد بل کوم شی دی، که نه د خالص زیری کوونکو څخه به ولی د سړی په زړه کښې ویره او خوف پیدا کیږی؟ هرومرو (خامخا) به له دوی سره کوم خوفناک امر وی والله اعلم.

قَالُوٓا۟ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾
إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَآ ۙ إِنَّهَا لَمِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٦٠﴾

نو وويل (ملائكو) چه بیشکه مونږ رالیږلی شوی یو(اهلاک د) هغه قوم (د لوط علیه السلام) ته چه مجرمان (کافران) دی مګر آل د لوط چه بیشکه هرومرو (خامخا) مونږ نجات ورکوونکی ساتونکی یو د دوی د ټولو (له عذابه) مګر ښځه د دغه (لوط) چه مقدره مقرره کړی وه مونږ (په حکم د الله سره) چه بیشکه دا له بیرته پاتی کیدونکیو ده په معذبینو کښی)

تفسیر: یعنی دغه ښځه به له نورو کفارو سره په عذاب کښی مبتلا کیږی.

تنبیه: ظاهر خو هم دغه دی چه «قدرنا انها لمن الغابرین» د هغو ملائکو مقوله ده چه سره له عذابه راغلی وی ـ کله چه دوی د قضاء او قدر د فیصلی نافذ کولو دپاره په رسمی دول (طریقه) سره راغلی وی، نو ځکه د تقدیر نسبت ئی نیابت پخپل طرف وکړ ـ او ممکن دی چه دغه «قدرنا» الایة د الله تعالیٰ کلام وی نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَآءَ ءَالَ لُوطٍ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٦٢﴾

نو کله چه راغلل آل د لوط ته (هغه) لیږلی شوی (ملائک). نو وویل (لوط) دوی ته بیشکه تاسی یو قوم یئ بل رنګ (ناآشنا ویروونکی).

تفسیر: یا خو ئی دا مطلب دی چه تاسی ماته فوق العاده سری راښکاره شوئ چه ستاسی د لیدلو څخه خامخا ځما په زړه کښی خرخشه (تردد) پیدا کیږی دغه ښایی داسی یو خرخشه (تردد) وی چه د ابراهیم علیه السلام په زړه کښی هم پیدا شوی وه ـ یا به ئی دا غرض وی چه تاسی د دی ښار د خلقو څخه اجنبی راښکارئ تاسی ته د دی ښار د خلقو بد خوی نه دی معلوم وګورو چه هغوی له تاسی سره څه سلوک کوی؟ یا به ئی دغه په هغه وقت کښی فرمایلی وی چه خلقو پر دغو پرښتو د ځنکیانو (ووړکو) او ښکلو هلکانو ګمان وکړ او د لوط علیه السلام پر کور ئی یرغل (حمله) وروړ لوط علیه السلام پر دوی د میلمنو تصور کاوه او د دوی په ممکنه مدافعه او ساتنه کښی ئی زیار (کوشش) ایسته تر دی چه په آخره کښی ئی په نهایت حسرت سره وفرمایل ﴿ قَالَ لَوْ أَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً أَوْ ءَاوِىٓ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴾ نو دی په دغه وقت کښی په تنګ راغلی ؤ او د خوف او ویری په حالت کښی به ئی دغو میلمنو ته داسی ویلی وی چه تاسی خو عجیب دول (طریقه) سری راښکارئ چه زه ستاسی د پت او عزت ساتنی دپاره

بیخی ستړی ستومانه او له ژونده ولویدم لیکن تاسی ځما په مرسته (مدد) لږ څه لاس او ژبه هم نه خوځوئ؟

قَالُوا بَلْ جِئْنٰكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾

وویل (پرښتو نه یو مونږ ناآشنا ډارونکی) بلکه (ملائک یو چه) راغلی یو تاته په هغه (عذاب) سره چه وه (قوم ستا) چه په هغه (عذاب) کښې به ئې شک کاوه (له ډیر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه ویریږه! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له آسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی چه په هغه کښې دا خلق له تا سره جګړی کوی. یعنی هغه مهلک عذاب چه ته په هغه سره در ګرده (توله) دوی ویروی، او دوی پرله پسی تری انکار کوی.

وَ اَتَيْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿٦٤﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چه عذاب دی) او بیشکه مونږ خامخا یو صادقان (رښتین په دغه خبره کښې).

تفسیر: یعنی اوس تاسی بالکل مطمئن شئ! دغه بالکل داسی پخه او غوته شوی خبره ده چه پکښې له سره د درواغو احتمال نشته.

فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ وَّامْضُوْا حَيْثُ تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٥﴾

نو بوځه (وباسه) عیال خپل (له دی ښاره) په یوه توته د شپی او ته (هم ځه) وروسته په دوی پسی او نه دی ګوری بیرته له تاسو څخه هیڅ یو (چه ونه ویریږی) او ځئ تاسی هغه ځای ته چه پری امر حکم شوی دی (تاسی ته).

تفسیر: یعنی کله چه د شپی لږ څه برخه پاتی شی نو ته سره د خپلی کورنی له دی ښاره ووځه! او تاسی له ګردو (تولو) څخه وروسته لاړ شئ څو پوره مطمئن شئ چه بل ستاسی هیڅوک

نه دی پاتی شوی یا له لیاری بیرته نه دی گرځیدلی نو په دغه صورت کښې به ستاسی زړه بالکل داده او مطمئن کیږی او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالیٰ په ذکر او شکر کښې مشغولیږئ! او د خپلو ملګرو له احواله به په ښه شان سره خبریږئ! د بل لوری ستاسی د دغه بیرته تللو لامله (له وجی) به وړاندی تلونکی ستاسی له ویری شا نه ګرځوی ـ او وروسته به نه ګوری ـ په دی دول (طریقه) به د ﴿ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ ﴾ پوره امتثال کیدی شی او دغه کسان به د خطر له ځایه لری پاتی کیږی او دوی به تاسی خپل ظاهری ملاتړ او ظهیر ګڼی (اوځئ تاسی هغه ځای ته چه پری حکم کړی شوی دی تاسی ته) یعنی د شام په ملک کښې! یا بل کوم ځای ته چه پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وی.

وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾

او وحی کړی وه مونږ دغه (لوط) ته د دی کار (چه تفسیر ئی دا دی) چه بیشکه بیخ د دی کسانو به پری کړی شی په دی حال کښې چه دوی به په صبا کښې داخلیږی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعی فیصله واوروله چه عذاب هیڅ لری نه دی، اوس د ګهیځ (سحر وختی) په وقت کښې به بالکلیه دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شی! او بیخی به فناه کیږی ښائی چه مطلب ئی داسی وی چه د صباح پر شروع کیدلو سره به عذاب هم شروع کیږی او تر لمر ختو (اشراق) پوری به ګرده (توله) معامله پای (انجام) ته ورسیږی ـ ځکه چه په بل ځای کښې د «مصبحین» په ځای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چه خوښی زیری ئی کاوه (یو په بل سره په چرت د لواطت کښې).

تفسیر: یعنی کله چه ئی واوریده چه د لوط علیه السلام کره ډیر حسین او جمیل هلکان میلمانه شوی دی نو د خپل بد عادت لامله (له وجی) په ډیر شوق او رغبت د هغه په لوری ور په منډه شول، او د ده د کور په شاؤ خوا کښې سره ورغونډ شول، او د لوط څخه ئی مطالبه وکړه چه دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبیه: په ﴿ وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ ﴾ الآية ـ کښې واو د مطلق جمع لپاره دی ـ دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی د «هود» او د «الاعراف» په سورتونو کښې دغه قصه تیره شوی ده،

هغه دی سره د هغو تفاسیرو دلته بیا ولوست شی!.

قَالَ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ ضَيۡفِي فَلَا تَفۡضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُخۡزُونِ ﴿٦٩﴾

وویل (لوط) چه بیشکه دا کسان میلمانه ځما دی نو مه شرموئ ما(په رسوائی د دوی ځکه چه د میلمه فضیحت د کوربه رسوائی ده) او وویریږئ تاسی له الله (او لواطت مه کوئ) او مه سپکوئ تاسی ما (د میلمنو په مخ کښی).

تفسیر: یعنی ای د سدوم خلقو تاسی له الله څخه وویریږی او دا بی ځایه کارونه پریږدئ او دا میلمانه مه خپه کوئ! ځکه چه زه به تاسی کښی اوسیږم نو تاسی ښائی چه ځما د پت (غیرت) او آبرو خاطر او لحاظ وکړئ! زه به د دغو میلمنو په نظر کښی څومره حقیر شم، کله چه دوی وپوهیږی چه په دغه کلی کښی یو سړی هم د ده عزت نه کوی او خبره ئی نه منی.

قَالُوٓاْ أَوَلَمۡ نَنۡهَكَ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٧٠﴾

بیا وویل (قوم د لوط لوط ته) آیا نه وی منع کړی مونږ ته له (پناه ورکولو د) خلقو نه؟.

تفسیر: یعنی مونږ تا نه بی عزته کوو او ته پخپله ځان بی عزته کوی، کله چه مونږ ته منع کړی وی چه ته هیڅ یو پردی او پردیس پخپل کور کښی مه میلمه کوه! مونږ اختیار لرو چه له باندی راتلونکو مسافرانو سره هر هغه کار چه څمونږ زړه غواړی وکړو نو بیا ته څه ضرورت لری چه خامخا دغه څڼکیان (هلکان) درکره ساتی، او ځان فضیحت کوی» له دی نه دا مترشح کیږی چه دغو خلقو به همیشه له پردی مسافرانو سره هم دغه شنیعه افعال اجراء کول او حضرت لوط علیه السلام به حتی المقدور د غریبانو او مسافرانو حمایت او پلوی (مدد) ئی هم کوله او د دغو نالائقانو له حرکاتو څخه به ئی ژغورل (بچ کول).

قَالَ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيٓ إِن كُنتُمۡ فَٰعِلِينَ ﴿٧١﴾

وویل (لوط) چه دغه (ستاسی ښځی) دی لونی ځما که یئ تاسی کوونکی (د نکاح له دغو سره).

تفسير: يعني بيشکه تاسی زه د اجنبی خلقو له حمایته منع کری یم، لیکن زه پوښتنه کوم چه آخر د دغی امتناع منشأ څه ده؟ آیا هم دغه خبره نه ده چه زه ستاسی د دغه خلاف الفطرت شهوانی کارونو په لیاره کښی حائل کیږم؟ تاسی خپله غور وکړئ چه آیا د شهوت د قضاء حلالی مواقع ستاسی په مخکښی موجودی نه دی چه د دغسی چټی (بیکاره) حرام کاری مرتکب کیږئ؟ دغه د ستاسی ښځی (چه ځما د لونو په شانی دی) ستاسی په کورونو کښی موجودی دی که تاسی ځما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقه لاړ شئ، نو د حاجت د قضاء دپاره هغوی کافی دی دا ښومره بده او خرابه خبره ده چه له حلال او طیب شی څخه تاسی مخ اړوئ او د حرامو په پلیتی کښی ځان ککړوئ!.

لَعَمۡرُكَ إِنَّهُمۡ لَفِي سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿٧٢﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا) ای محمده !) چه بیشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی د گمراهی) خپله کښی مدهوشان دی.

تفسير: ظاهر خو دغه دی چه دا خطاب د الله تعالیٰ له طرفه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی یعنی ستا په عمر او ژوند قسم دی چه د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کښی بیخی ویده (اوده) او ړانده شوی وو ـ دوی په ډیره بی پروائی سره د حضرت لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه بلکه تر پښو لاندی به ئی غورځاوه ـ دوی د خپلو قوتونو په نشو کښی مست وو شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخی مسخ او خراب کړی وو دوی په ډیر امن او اطمینان د الله تعالیٰ د نبی سره جگړی کولی ـ او نه پوهیدل چه تر سحره پوری دوی ته څه حال پیښیدونکی دی؟ د تباهی او د موت وریځی د دوی پر سر ورختلی وی دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل خو مرگ د دوی پر دغه وضعیت وخندیده.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی هیڅ یو حیات لکه د محمد صلی الله علیه وسلم حیات اکرم او اشرف نه دی پیدا کړی ـ ما نه دی اوریدلی چه پاک الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم له عزیز حیات څخه ماسواء پر بل کوم حیات قسم یاد کړی وی ـ د هغو قسمونو په نسبت چه په پاک قرآن کښی یاد شوی دی مونږ به بل کوم ځای کښی لږ څه مفصل کلام کوو انشاء الله تعالیٰ.

فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِينَ ﴿٧٣﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) حال دا چه داخلیدل دوی په وقت د ختلو د لمر کښی

تفسير: د دی په متعلق مونږ په هم دغه قریب ځای د «دابر هؤلاء مقطوع مصبحین» په تفسیر کښې کلام کړی دی. «ابن جریج رحمه الله» وائی هر هغه عذاب ته چه په هغه سره کوم قوم هلاک کاوه شي «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شي.

فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾

نو وګرځاوه مونږ پورته طرف د دی ښارونو ښکته طرف د دوی او ووروول مونږ پر هغوی کانی له کوتکانو شخه (چه په هر یوه به د خپل مرجوم (سنګسار) نوم ښکلی ؤ). بیشکه چه په دغه (مذکور کښې چه تیری قصی دی) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دی دپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کښې تیر شوی دی. «متوسم» په اصل کښې هغه شخص ته وائی چه د ځینو ظاهری علاماتو او قرائنو له لیدلو شخه یواځی په فراست سره د کوم شي سراغ لګوی. په حدیث کښې راغلی دی «**اتقوا فراسة المؤمن فانه ینظر بنور الله**» په ځینو روایتونو کښې د «بتوفیق الله» زیادت شته یعنی د مؤمنینو له فراسته تل ووېرېږئ چه مومن د الله تعالیٰ له عطاء کړی شوی رڼا په توفیق سره وینی ښائی د «کشف» او «فراست» په منځ کښې (ځمونږ د ضیاؤ الملة والدین) مرحوم امیر عبدالرحمٰن خان په قول دومره فرق وی لکه چه په تیلفون او تیلګراف کښې وی. په هر حال د آیت مطلب دا دی چه فکر او چرت وهونکو او سراغ لګوونکو دپاره د لوط علیه السلام د قوم په قصه کښې د عبرت ډیری نښی او دلائل شته، او انسان پوهیدی شي چه د بدی او سرکښی انجام څرنګه وی؟ د پاک الله د عظیمه قدرت په مقابل کښې دغه ګرد (تول) طاقتونه هیڅ دی. د ده کوتک غږ نه لری د ده په مهلت نه ښائی چه سړی مغرور شي ـ او نه له انبیاؤ علیهم السلام سره ضد او عداوت پکار دی که نه د هغه خاتمه به همغسی کیږی لکه چه د پخوانیو سرکښانو انجام شوی دی وغیر ذلک.

وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُّقِيمٍ ﴿٧٦﴾

او بیشکه دغه (قریی) خامخا پرتی دی په لاره سمه (چلنده) کښی.

تفسیر: له مکی معظمی څخنی د شام په لوری تلونکیو ته د دغو چپه (روان) شویو ښارو کندوالی

په نظر راتللی ﴿ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ وَبِالَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۱۳۷- ۱۳۸) آیت (٤) رکوع).

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

او بیشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کښی خامخا دلیل (د قدرت) دی مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنی د هغو کندوالو له لیدلو څخه بالخصوص مومنینو ته عبرت حاصلیږی ځکه چه هغوی پوهیږی چه د قوم لوط علیه السلام د بغاوت او بد کاری په سزا کښی دغه ښارونه سره د وسیدونکیو د هغو له یوه مخ په بل مخ اړولی شوی دی. د مؤمنینو څخه ماسواء نور خلق ممکن دی چه د هغو د لیدلو څخه داسی ووائی چه دغه ورانی محض اتفاقی یا طبیعی ـ یا د بخت او طالع (بدبختی) یا د نورو عواملو لامله (له وجی) واقع شوی دی.

وَإِن كَانَ أَصْحَٰبُ الْأَيْكَةِ لَظَٰلِمِينَ ﴿٧٨﴾

او په تحقیق شان دا دی چه وو خاوندان د ځنګل (له قوم د شعیب) خامخا له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنګل» وسیدونکی. یعنی د شعیب قوم چه د «مدین» په ښار کښی اوسیدل او هغوی ته نژدی د ونو ځنګل (بن) ؤ ـ او ممکن دی چه ځینی خلق به هلته هم اوسیدل ځینی وائی چه «اصحاب الایکه» او «اصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دی چه حضرت شعیب علیه السلام د دواړو په لوری مبعوث شوی ؤ. د دغو کسانو ګناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پیمانه کښی فریب ورکول او غولول ؤ. د دوی مفصله قصه د «هود» او د «الاعراف» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بیشکه دا(ښارونه د لوط او شعیب) خامخا پراته دی په لیاره لویه ښکاره کښی.

تفسیر: یعنی د شام او حجاز پر هغی لیاری چه د لوط علیه السلام د قوم کلی ؤ له هغو څخه لږ

څه ښکته د شعیب علیه السلام د قوم مسکن ؤ، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَٰبُ ٱلْحِجْرِ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن شمیرلی ؤ خاوندانو د حجر (چه کنده ده یعنی ثمودیانو) د الله رسولانو لره.

تفسیر: له اصحاب الحجر څخه مقصود «ثمودیان» دی چه د دوی د ملک نوم «حجر» ؤ، او د مدینی منوری په شمال کښی واقع دی، او د دوی په لوری حضرت صالح علیه السلام مبعوث شوی ؤ، هغوی دی دروغجن وګانه. چه هم دغه یوه نبی ته د دروغو نسبت کول ـ ګواکی ګردو (تولو) انبیاؤ ته د دروغو نسبت کول دی.

وَءَاتَيْنَٰهُمْ ءَايَٰتِنَا فَكَانُوا۟ عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾

او ورکړی دی مونږ دغو (ثمودیانو) ته دلائل (د قدرت) خپل نو وو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ ګرځوونکی.

تفسیر: یعنی هغه اوښه چه له تیږی (ګتی) څخه ایستلی شوی وه او برسیره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُوا۟ يَنْحِتُونَ مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا ءَامِنِينَ ﴿٨٢﴾

او وو دوی چه توږلی کینودلی به ئی له غرو څخه کوټی په دی حال کښی چه په امن کښی به وو (په هغو کښی له هره آفته).

تفسیر: یعنی پر دنیوی ژوندون مغرور وو، او د خپل تکبر او لویی د ښکارولو دپاره ئی غرونه توږل، او لوی عالیشان منازل به ئی جوړول، او داسی به ئی ګڼل چه مونږ له سره له دی ځایه بل چیری تلونکی نه یو، او پخپلو منځو کښی به ئی سره ویل چه «مونږ ته به په داسی مضبوطو او مستحکمو عمارتو کښی هیڅ یو آفت او مصیبت له سره نه وی رارسیدونکی».

فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) په دغه حال کښې چه داخلیدل دوی په صبا کښې نو دفع نه کړ له دوی نه (هیڅ عذاب) هغو شیانو چه وو دوی چه حاصلول به ئې (چه تینګی بناوی اموال رجال او نور وو).

تفسیر: یعنی مال ـ دولت ـ مستحکم عمارات ـ جسمانی قوت او نور اسباب او وسائل هیڅ یو شی هم د الله تعالیٰ عذاب نشی دفع کولی ـ د دوی قصه هم پخوا تیره شوی ده. په حدیث کښې دی چه نبی کریم د تبوک د تګ په وقت کښې کله چه د «حجر» پر وادی تیریده، نو خپل مبارک سر ئې پخپل څادر پټ کړ، او د خپلی سورلی تګ ئې تیز کړ ـ او اصحابو ته ئې امر وکړ ـ چه «د معذب قوم په کلیو کښې مه ننوځئ! مګر په داسی شان چه د الله تعالیٰ له ویری وژاړئ ـ او که ژړا نه درځی نو د ژړیدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالیٰ دی داسی ونه کړی چه تاسی ته هم داسی شی در ورسیږی، چه دغو ته رسیدلی ؤ» دغه ئې مسلمانانو ته ادب وروښود چه سړی ښائی د دغسی ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلی، او د پاک الله له ویری څخه لړزیدونکی او ویریدونکی وی، او د هسی ځایونو لیدل دی تش سیل او تماشا ونه ګڼی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ (دغه) آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چه په منځ د دوی کښې دی مګر په حق (او حکمت او تدبیر) سره؛ او بیشکه قیامت خامخا راتلونکی دی (نو الله تعالیٰ ستا انتقام اخلی له مکذبانو څخه) نو څنګ وکړه ته له دوی نه په څنګ کولو نیکو سره (یعنی عفوه ورته وکړه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د پخوانیو امتیانو حال ئې واوراوه چه دا جهان هم داسی تش نه دی ـ او پر سر ئې یو لوی مدبر شته چه د ده لوی ذات د هر شیز تدارک کوونکی دی. او د مکمل او آخری تدارک نوم قیامت دی او له کفارو څخه د په څنګ کیدلو امر ئې هلته وفرمایه چه د الله حکم ورسولی شی او د تبلیغ فرض اداء کړی شی ـ او کافران لا پخپل ضد او عناد باندی تینګ ولاړ وی، نو دلته حکم وشو چه د زیاتی جګړی کولو څخه هیڅ یوه فائده نشته ـ اوس نو د وعدی لاری ته ګوره ـ او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه ـ او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چه د پاک الله فیصله راشی.» (ځینو ویلی دی چه دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّٰقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾

بیشکه رب ستا هم دی دی ښه پیدا کوونکی ډیر علم والا.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا په صبر، او د هغوی له دغو ایذاؤ له ګردو (تولو) ښخه خبردار دی، او هر یوه ته د هغه د عمل سزا ورکوی. په دغه آیت کښی ئی ګواکی د معاد تقریر فرمایلی دی. یعنی هغه الله چه تاسی ئی یو ځلی پیدا کری یئ آیا دوهم ځلی بیا پیدا کول ده ته څه مشکل کار دی؟ او د هر هغه شی اجزاء چه منتشر شوی وی ـ دی د هغو له هر جزء ښخه ښه خبردار دی هر چیری چه وی هغه به ګرد (تول) سره تولوی لکه چه په ۲۳ جزء د یٰسین په (۱۸) آیت (٥) رکوع کښی ئی فرمایلی دی
﴿ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴾ الآیة -

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

او خامخا په تحقیق درکری دی مونږ تاته اوه آیته له وظائفو یا له فاتحی او (درکری دی مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا۔ ډیر۔لوی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی دغومره لوی نعمت ته وګوره چه تاته عطا شوی دی او د کفارو له ضده مه خپه کیږه!».
تنبیه: د «سبع المثانی» په مصداق کښی اختلاف دی. صحیحه او راجحه هم دغه ده چه له هغه ښخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دی چه د هر لمانځه په هر رکعت کښی تکراریږی. او د وظیفی په ډول (طریقه) هم ځو ځو کرته لوستل کیږی، (یا به تری اووه سورت «طوال» یا اووه «حوامیم» مراد وی) په حدیث شریف کښی دی چه الله تعالیٰ په توریٰت انجیل زبور او نورو هیڅ یوه کتاب کښی د هغه مثل نه دی نازل کری، په صحیحه ؤ احادیثو کښی تصریح ده چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلی دی چه هم دغه «سبع المثانی» او عظیم الشان قرآن دی چه ماته راکری شوی دی او دغه وروکی سورت ته «قرآن عظیم» یعنی لوی قرآن فرمایل د اعتبار په درجه دی دغه سورت ته «ام القرآن» هم په هم دغه لحاظ سره وائی چه ګواکی دغه یوه خلاصه او عماد دی چه ښائی د هغه پوره تفصیل او شرح، پاک قرآن ګڼلی شی. د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یواځی په هم دغه سورت کښی شته ـ برسیره په دی د «مثانی» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله (له وجی) پر پوره قرآن هم کری شوی دی، ﴿ اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ ﴾ الآیة - (۲۳ جزء د الزمر (۲۳) آیة (۳) رکوع) او ممکن دی چه نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو

«مثانی» وویلی شی مګر په دغه ځای کښی د «سبع المثانی» او «قرآن العظیم» مصداق هم دغه د «الفاتحه» سورت دی یا به له «المثانی» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وی او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وی پر خاص باندی یعنی او خامخا په تحقیق سره درکړی دی مونږ تاته ای رسوله ځما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه او درکړی دی مونږ تاته قرآن لوی چه ئی لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد ځمونږ.

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ

مه راکاږه او مه پورته کوه سترګی خپلی (په رغبت سره) هغو شیانو ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره حال دا چه هغه قسم قسم شیان دی دغو کفارو ته.

تفسیر: مشرکین ـ یهود ـ نصاریٰ او د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د څو ورځنی ژوندانه سامان چه ورکړی شوی دی، هغه ته مه ګوریٔ! چه دغو ملعونانو ته دغه سامان ولی ورکړی شوی دی؟ چه له هغه څخه د دوی شقاوت او شرارت لا پسی زیاتیږی او که دغه دولت مسلمانانو ته رسیده، نو هغه به ئی په ښه لاره کښی لګاوه. دوی پریږدیٔ چه څو ورځی مزی وکړی. تاسی ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکړی دی چه د هغه په مقابل کښی د دنیا نور دولتونه هیڅ دی. په روایاتو کښی راغلی دی «هر چاته چه الله تعالیٰ قرآن ورکړی او دی د نورو نعمتونو هوس کوی ګواکی ده د قرآن قدر ونه کړ.»

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَٱخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

او خفګان مه کوه په دغو (کفارو چه ایمان نه راوړی یا په دی چه مؤمنان په ظاهری نعمتونو کښی نه دی) او ښکته کړه وزر خپل دپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: غم مه خوره چه دوی ولی نه مسلمانیږی ـ تاسی د خپل تبلیغ فرض اداء کویٔ! او معاندینو پسی خپل ځان په زیات فکر او غم کښی مه مبتلا کویٔ! ستاسی د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دی ـ له دوی سره د ملاطفت، پوستوالی، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړیٔ!.

وَقُلْ إِنِّىٓ أَنَا ٱلنَّذِيرُ ٱلْمُبِينُ ﴿٨٩﴾

او ووایه (ای محمده!) چه بیشکه زه چه یم هم دا زه ویروونکی ښکاره یم (له عذابه د الله).

تفسیر: یعنی که ئی منئ یا ئی نه منئ زه د الله تعالیٰ پیغام صاف صاف تاسی ته رسوم او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) ښخه مو په ښکاره ډول (طریقه) سره آگاه کوم. حضرت شاه صاحب لیکی «ستا کار د زړونو آړول نه دی. دغه د الله له طرفه کیدی شی هر هغه چه ایمان رانه وړی نو ته ئی غم مه خوره!».

كَمَآ أَنزَلْنَا عَلَى ٱلْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ ٱلَّذِينَ جَعَلُوا۟ ٱلْقُرْءَانَ عِضِينَ ﴿٩١﴾

(درکړی مو دی تاته سبع المثانی یا لیږلی مو ؤ عذاب) لکه چه نازل کړی ؤ مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چه گرځولی ئی وو (دغه) قرآن توټی توټی (چه ځینی ته به ئی شعر او ځینی ته به ئی سحر ویل).

تفسیر: د دی آیت معنی په څو ډوله (قسمه) شوی ده. ځینو ویلی دی چه له «مقتسمین - ویشونکو» ښخه مراد د رسول الله صلی علیه وسلم د زمانی هغه یهودان او نصرانیان دی چه د قرآن تقسیم او تحلیل ئی کړی وو یعنی هغه قرآنی مضامین چه د دوی د تحریفاتو او آراؤ او اهواؤ سره موافق ولویږی، نو ئی منی. او هغه چه تری مخالف واقع شی، نه ئی منی - مطلب به ئی داسی شی چه مونږ تاسی ته «سبع المثانی» او «عظیم الشان قرآن» درکړی او لیږلی مو ئی - او همغسی چه پخوانیو انبیاؤ ته کتابونه لیږل یا وحی مو نازلوله (یا پر پخوانیو کفارو مو عذاب نازلاوه نو دغه) ارسال - یا د وحی انزال کومه نوی عجیبه خبره نه ده چه تری انکار وکړی شی. ځینو له «مقتسمین» ښخه یهود او نصاریٰ - او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړی دی. یعنی هغوی تحریفات وکړل او خپل کتابونه ئی ښیری کړل - ځینو ویلی دی چه هغه مشرکان تری مراد دی چه د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) په قرآن کښی ئی تقسیمات کول کله چه د قرآنی سورتونو نومونه به ئی آوریدل نو پخپلو منځو کښی دوی سره خندل او ویل به ئی چه «البقرة» یا «المائده» به زه آخلم «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم. دغو کسانو په یو بل قسم سره هم د قرآن عظیم په متعلق خپل خیالات تقسیم کړی وو. چا به ورته شعر ویل؛ چا به جادو گانه چا به د لیونیانو د اپلتو نسبت ورته کاوه. چا به «اساطیر الاولین» باله. نو دغو گردو (تولو) ته ئی خبر ورکړ چه زه تاسی گرد (تول) له داسی عذابه ویروونکی یم. لکه چه تیقناً پر دغو مسخرو کوونکیو باندی نازل کیدونکی دی. په دی تقدیر د «انزلنا» تعبیر به په دی لحاظ وی چه متیقن الوقوع او قریب الوقوع مستقبل گواکی ماضی فرض شوی

دی. ابن کثیر د «مقتسمین» معنی په قسم یادوونکو سره اخیستی ده یعنی هغو پخوانیو اقوامو چه د انبیاؤ په تکذیب او مخالفت باندی قسمونه یاد کری وو او پر دغو خبرو ئی قسمونه یادول ـ دوی سماوی کتابونه توتی توتی کری وو، همغسی چه مونږ پر هغوی باندی عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴾ هم تاسی ویروی. د «مقتسمین» د دی معنی په تائید کښی «ابن کثیر» دغه آیات وړاندی کری دی ﴿ تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ﴾ (١٩ جزء د النمل (٤٩) آیة (٤) رکوع) ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ﴾ ١٤ جزء د النحل ٣٨ آیة (٥) رکوع ﴿ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم (٤٤) آیة (٧) رکوع.) ﴿ أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ﴾ (٨ جزء د الاعراف ٤٩ آیة (٦) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ الربع

نو قسم دی په رب ستا چه خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی ټول. د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی د چا عبادت مو کری ؤ؟ او انبیاؤ سره څرنګه مخامخ شوی وئ؟ او څه معامله مو ورسره کری وه؟ «لا اله الا الله» مو ولی نه ؤ منلی او دغه حقه کلمه مو ولی نه وه اداء کری؟ او نه دی رامعلوم چه له دی قسمه به څومره نوری پوښتنی هم له دوی څخه کیږی.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

نو ښکاره (او په جهر کړه ای محمده!) هغه چه ته مامور ئی پری او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنی په ویلو کښی هیڅ کوتاهی مه کوئ او ښه پاک په ښکاره ډول (طریقه) سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسی هیڅ شی نشی خرابولی.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

بیشکه مونږ کافی شوی یو دپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس

شوی یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کښی هغه کسان چه گرځوی (شریکوی) دوی سره له الله (چه بر حق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی په دنیا او آخرت کښی مونږ گردو (تولو) مسخرو کوونکو ته سزا ورکوو ـ تاسی بی خوفه او خطره خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ ستاسی یوه ویښته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږی. ﴿الَّذِيْنَ يَجْعَلُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ﴾ هغه کسان چه گرځوی شریکوی دوی سره له الله چه برحق معبود دی معبود بل نو ژر به پوه شی دوی په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبا کښی) یعنی له رسول الله سره د استهزاء ـ او له الله تعالیٰ سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوری.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيْقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُوْلُوْنَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴿٩٩﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته چه بیشکه ته چه ئی تنگی راوړی سینه ستا په سبب د هغه خبرو چه وائی دغه (کفار) نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کوونکیو څخه او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین (یعنی مرگ).

تفسیر: یعنی که د کفارو له ضده او عناده او له دی نه چه شریک دروی الله تعالیٰ ته او طعن وائی په قرآن او تمسخر کوی په نبی صلی الله علیه وسلم ـ زړه تنگه شئ، نو تاسی هغوی څنی خپله توجه واړوئ او بیخی د الله تعالیٰ په تسبیح او تحمید کښی مشغول شئ! د الله تعالیٰ ذکر ـ لمونځ ـ سجده ـ د الله تعالیٰ عبادت هغه شیان دی چه د هغه له تاثیره قلب مطمئن او منشرح او دادینه مومی او فکر او غم تری لری کیږی نو ځکه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم عادت ؤ کله چه کومه مهمه خبره به ورپیښیده، نو دوی به په لمانځه مشغولیدل.
﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِيْنُ﴾ او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین) یعنی موت. د یقین لفظ د قرآن په بل ځای کښی هم په هم دغی معنی سره استعمال شوی دی ﴿وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ حَتّٰى اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ﴾ (٢٩ جزء د المدثر ٤٦ ؤ ٤٧ آیة ٢ رکوع) په حدیث کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه میت په نسبت داسی فرمایلی دی «**اما هو فقد جاءه الیقین وانی لارجو له الخیر**» د جمهورو اسلافو په نزد په دغه آیت کښی د «یقین» معنی په موت سره کیږی یعنی د مړینی تر وقته پوری د الله تعالیٰ په عبادت

کښې مشغول او لګيا اوسه!.

د الله په ليار کښې زيار (کوشش) کوه په فکر دَ عقبىٰ شه!
د مرينې تر سلګى پورې په ذکر د مولىٰ شه!

ځينو عارفينو په دغه ځاى کښې له «يقين» څخه د «قلبيه کيفيت» معنى مراد اخيستى ده د دى توجيه په «روح المعانى» کښې مذکوره ده هلته دى وکتله شى.

تمت سورة الحجر. ولله الحمد والمنة وهوالمسئول ان يتوفانا علىٰ اكمل الاحوال و احسنها فانه جواد كريم ملك بر رب رءوف رحيم

سورة «النحل» مكية الا الايات الثلاث الاخيرة فمدنية وهى مائة وثمان
وعشرون آية وست عشر ركوعات رقمها (١٦) تسلسلهاحسب النزول (٧٠) نزلت بعد الكهف
د (النحل) سورت (مکى) دى پرته (علاوه) له دوو وروستنيو آيتونو چه (مدنى) دى يو سل او اته ويشت آيتونه
او شپاړس رکوع لرى. په تلاوت کښې شپاړسم او په نزول کښې اويايم سورت دى وروسته د (الکهف)
له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى.

اَتٰۤى اَمْرُ اللهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ ؕ

راغى امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنين او قيام د يوم الدين) نو تلوار مه کوئ تاسى هغه ته (اى کفارو)

تفسير: يعنى د الله تعالىٰ د دغه حکم د وقوع وقت قريب رارسيدلى دى، چه «د رسول الله صلى الله عليه وسلم جماعت غالب او منصور ـ او د حق مخالفان به مغلوب او ذليل وى، او هغوى ته به په دنيا کښې د مجاهدينو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کښې د ﴿اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ﴾ د

دربار له لوری د شرک او کفر سزا ورسیږی او د قیامت ساعت هم لری نه دی» د هغه شی راتلل چه یقینی وی هغه ښائی راغلی وګڼلی شی. بیا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟ کفارو به د تکذیب او استهزاء له لیاری ویل چه د هغه عذاب یا د قیامت وعده چه تاسی راسره کوئ ولی ژر نه راځی؟ نو دوی ته ئی تنبیه فرمایلی ده چه ستاسی له داسی ویلو څخه هغه لری کیدونکی نه ده، بلکه په حتمی او یقینی دول (طریقه) سره هغه ژر راتلونکی ده، هر څومره چه پکښی ځنډ (تاخیر) هم ولګیږی هغه هم یو شان ستاسی په حق کښی مفید دی. ممکن دی په دی ضمن کښی ځینو ته د اصلاح او د توبی توفیق ور په برخه شی

﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ (٢١ جزء د العنکبوت (٥٣) آیت ٦ رکوع) ﴿ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴾ (٢٥ جزء د الشوری ١٨ آیة ٢ رکوع)

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

پاکی ده الله ته او لوی دی له هغه چه دوی شریک ورسره پیدا کوی (له بتانو او نورو).

تفسیر: یعنی کله چه د حق غلبه او پر کفر او شرک سزا ورکول یقینی دی، نو د توحید لیاره اختیار کړئ! او د شرک دود او دستور پریږدئ هغه شیان چه تاسی ئی د الله تعالیٰ شریکان بولئ له هغو څخه هیڅ یو د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی او نه د پاک الله د عذاب څخه ممانعت کولی شی.

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ②

نازلوی (الله) ملائکی سره له روح (اسرار د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی (د نبوت ئی) له بندګانو خپلو (او داسی فرمائی انبیاؤ ته) چه وویروئ (خبردار کړئ تاسی خلق) په دی چه بیشکه نشته برحق معبود مګر هم دا زه یم نو وویریږئ تاسی له ما نه

تفسیر: یعنی د پرښتو په جنس کښی ځینو ته لکه حضرت جبرئیل علیه السلام. یا حفظة الوحی

د هغو په لوری په ﴿ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴾ کښې ئې اشاره کړی ده (۲۹ جزء د الجن ۲۷ آية ۲ رکوع).

﴿ بِالرُّوحِ ﴾ سره له روح او اسرارو د وحی یا سره له نبوت یا قرآن چه هر یو له دغو څخه زړونه ژوندی کوی) دلته له «روح» څخه د الله تعالیٰ هغه وحی مراده ده چه د الله تعالیٰ له لوری انبیاؤ ته په غیر مرئی طریقی د یوی سری او پټی خبری په ډول (طریقه) راتله، لکه چه په ۲٤ جزء د المؤمن په ۱۵ آیت دوهمه رکوع کښې ئې فرمایلی دی ﴿ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴾ او په (۲۵) جزء د الشوریٰ (۵۲) آیت (۵) رکوع کښې یی فرمایلی دی «وکذلک اوحینا الیک روحا من امرنا» د قرآن یا د الٰهی وحی په «روح» سره تعبیر کولو کښې دغه اشاره ده چه همغسی چه مادی اجسامو ته له نفخی څخه ظاهری حیات حاصلیږی هم داسی هغه قلوب هم چه د جهل او ضلال له ناروغیو څخه مړه شوی دی، د الله تعالیٰ د وحی له رسیدلو څخه ژوندی کیږی.

﴿ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ﴾ په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی د نبوت ئې له بندگانو خپلو) هغه بندگان انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام دی چه پاک الله هغوی پر ګرد (تول) مخلوقاتو سم له خپل حکمت او کامل اختیار سره غوره کړی دی ﴿ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ﴾ جزء(۸) (د الانعام ۱۲٤آیت ۱۵ رکوع) ﴿ اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ﴾ (۱۷ جزء د الحج (۷۵) آية (۱۰) رکوع) ﴿ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴾ داسی چه وویروئ او خبردار کړئ خلق په دی چه نشته هیڅ برحق معبود مګر هم دا زه یم نو وویریږئ تاسی له ما نه. یعنی د توحید تعلیم د شرک تردید ـ د تقویٰ په لوری دعوت، دغه علی الدوام د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام مشترکه او متفقه نصب العین (ایدآل) دی. ګواکی دغه د توحید د اثبات نقلی دلیل دی وروسته له دی نه عقلی دلائل هم بیانیږی.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ تَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ③

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکی په حق (حکمت او رښتیا) سره پورته دی (الله) له هغه چه شریکان ورته نیسی دغه (مشرکان).

تفسیر: یعنی د ځمکی او آسمان نظام ئې داسی درست او استوار پیدا کړ چه د هغه د لیدلو څخه لا محاله یقین راځی چه د ګردو (تولو) کائناتو سلسله ښائی یواځی د یوه مختار مالک د قدرت په لاس کښې وی ـ او که د څو واک (اختیار) لرونکو خدایانو په لاسونو کښې د خدائی اختیارات وی، نو دغه محکم انتظام او ټینګ انضباط به په دغومره مدت کښې له سره قائم پاتی کیدی نه شوی، او ضرور به ئې پخپلو منځونو کښې سره تصادم او ټکر خوړلی وی، بلکه د څو آزادو خدایانو د کش کولو او راکش کولو له وجی به دغه موجوده د عالم نظام بیخی نه وی

پاتی ـ لکه چه په (١٧) جزء د الانبياء په (٢٢) آية (٢) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَوۡ كَانَ فِيۡهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ﴾ او په (١٨) جزء د المؤمنون په (٩١) آية (٥) رکوع کښی داسی يو آيت لولو ﴿ وَمَا كَانَ مَعَهٗ مِنۡ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعۡضُهُمۡ عَلٰى بَعۡضٍ‌ؕ سُبۡحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوۡنَ ﴾

خَلَقَ الۡاِنۡسَانَ مِنۡ نُّطۡفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيۡمٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۴﴾

پيدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفی (اوبو د منيو) نه نو ناڅاپه دغه (انسان) سخت جګړه کوونکی ؤ ښکاره (په ناحقه سره).

تفسير: يعنی د علوياتو او سفلياتو د انتظام څخه مو وروسته تاسی پيدا کړئ تاسی پخپله د خپل خلقت په لوری غور وکړئ! نو د الله تعالیٰ د عجيبو او غريبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به درښکاره شی ستاسی اصل څه ؤ؟ يو داسی بی سا څاڅکی چه نه پکښی حس او حرکت ؤ۔ او نه شعور او اراده (او نه د تشکل او تصنع وړ (لائق) ؤ له جهته د نرموالی) او نه د خبرو او کار کولو لائق ؤ ـ او نه د دی خبری قابل و چه په کومه معامله کښی په جګړه سره خپل حق په چا باندی ومنلی شی ـ يا په نورو باندی غلبه حاصله کړی، اوس وګوره چه الله تعالیٰ د هغه ناڅيزه څاڅکی څخه څرنګه يو ښه شی جوړ کړی دی؟ او څنګه يو عجيب صورت ئی ورعطاء کړی دی؟ او په څومره اعلیٰ قوتونو او کمالاتو ئی فائض کړی دی؟ هغه چه د يوه حرف په ويلو قادر نه ؤ وګوره چه اوس څنګه ښی ويناوی، نطقونه او کانفرنسونه کوی؟ په هغه کښی چه لږ ادنیٰ حس او حرکت نه ؤ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړی کولو۔ او حجت او دلائل ايستلو قدرت پکښی پيدا شوی دی ـ حتیٰ په ځينو اوقاتو له مخلوقه تير شوی ـ تر خپل خالق پوری هم خبری کوی او د ده په مقابل کښی تينګ دريږی، او احکام ئی نه منی، او دا ئی هم په ياد ونه ساتله چه د ده اصل څه ؤ؟ او دغه طاقت ئی څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟ ﴿ اَوَلَمۡ يَرَ الۡاِنۡسَانُ اَنَّا خَلَقۡنٰهُ مِنۡ نُّطۡفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيۡمٌ مُّبِيۡنٌ ۞ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَّنَسِىَ خَلۡقَهٗ‌ؕ قَالَ مَنۡ يُّحۡىِ الۡعِظَامَ وَهِىَ رَمِيۡمٌ ۞ قُلۡ يُحۡيِيۡهَا الَّذِىۡۤ اَنۡشَاَهَاۤ اَوَّلَ مَرَّةٍ‌ؕ وَهُوَ بِكُلِّ خَلۡقٍ عَلِيۡمُ ﴾ (٢٣ جزء د يٰسين شريف ٧٧ ، ٧٨ او ٧٩ آيتونه ٥ رکوع).

وَالۡاَنۡعَامَ خَلَقَهَا‌ۚ لَـكُمۡ فِيۡهَا دِفۡءٌ وَّمَنَافِعُ وَمِنۡهَا تَاۡكُلُوۡنَ ﴿۵﴾

او چارپايان ئی پيدا کړی دی (الله) دغه (چارپايان)، تاسی ته (ای انسانانو!) چه شته په دوی کښی اسباب د ځان ساتلو (له يخنی) او (نوری ډيری) نفعی او له ځينو دغو (چارپايانو) څخه خورئ تاسی.

تفسير: یعنی الله تعالیٰ اوښ ـ غويي ـ میږه(ګډه) ـ اوزه (بیزه) او نور ئې درپیدا کړل. (چه د هغو له وړیو او ویښتانو او نورو څخه کمبل چکمن ـ جرابې ـ شړې ـ تکر (څادر) ـ تغر ـ لمسې کیږدئ ـ او د یخنی نه د ژغورلو (محفوظولو) دپاره نور شیان جوړوئ ـ برسیره په دې د هغوی شودې څښئ ـ او د بزګرې چارې ترې آخلئ ـ د غوړیو کچو ـ کرتو او ماستو او شوملو افراط د هم دغو حیواناتو له وجوده دی چه تاسی ته لنګیږي ـ او تاسی پرې سوریږئ ـ او سوداګرې او کراکښې پرې کوئ) د دوی له څرمنې څخه څرنګه ښه ښه او بیش قیمته اسباب او سامان تیاروئ ـ د هغو حیواناتو غوښې چه خورئ په هغو کښې هیڅ کوم معتد به بدنی یا اخلاقی مضرت نشته. د دوی له غوښې او وازدو څخه څومره استفادې کیږي؟ او د څومره غریبانو نسونه پرې مړیږي؟ او هغه نور خواړه چه مونږ ئې خورو، د هغو په تیارې کښې تر کومه اندازې پورې د دغو حیواناتو دخل شته؟.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ⑥

او شته تاسې ته په دغو (چارپایانو) کښې زیب زینت کله چه بیرته ئې کور ته راولئ لپاره د راحت او کله چه بهر ته ئې د څر لپاره بیایئ.

تفسير: کله چه مواشي او حیوانات په کورونو کښې ولاړ وي ـ یا په صحراؤ کښې سره تیت او پرک (خواره واره) او په څر کښې لګیا او له سترګو څخه لرې وي، نو په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ د انعام داسې ښکاره او صافه مظاهره نه کیږي څه مهالې چه دوی ګهیځ (سحر وختی) په اوله د ورځې کښې د څر لپاره له کورونو وځي یا ماښام وروسته د څریدلو او ګیډې مړولو له صحراء څخه د کورونو په لورې راځي، نو یوه عجیبه رونق او خوښي، او ډیره ښه ننداره او خوشالې ترې محسوسیږي ـ نه یوائې خاوند د خپلو دغو مالونو د لیدلو څخه خوښیږي، بلکه نور کسان هم د هغو له لیدلو څخه خوشالیږي ـ او یو له بله سره وائي چه پاک الله هغه سړي ته څومره دولت او اقبال ورکړی دی.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ
الْأَنفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ⑦

او باروی دغه (چار پایان) درانه بارونه ستاسی (او رسوی ئی) هغه ښار ته چه نه وئ تاسی رسیدونکی هغه (ښار) ته مگر په سختی مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره؛ بیشکه چه رب (پالونکی) ستاسی خامخا لوی شفقت والا ډیر رحم والا دی (چه دغه حیوانات ئی هم پیدا کړی دی ستاسو د منافعو لپاره).

تفسیر: یعنی چیری چه تاسی جره بی له اسبابه او سامانه په ډیر مشکل رسیدی شوی دغه بودگان (ځناور) تاسی او ستاسی درانه درانه اسبابونه هم وړی ـ دا د الله تعالیٰ څومره لویه مهربانی ده چه دغه حیوانات یی ستاسی د خدمت دپاره خلق او درولی دی ـ او له دغو څخه د خدمت آخیستلو اجازه ئی درکړی ده څو خپل ډیر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حیواناتو په وسیله آسان کړئ ﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴾ (۲۳ جزء د یٰسین شریف (۷۱ و ۷۲) آیة (٥) رکوع)

وَّالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً ط

او (پیدا کړی دی الله) آسونه او قچر او خره لپاره د دی چه سوریږئ تاسی په دوی باندی او (زینت کوئ پر دغو) په زینت کولو سره،

تفسیر: یعنی پری سوریږئ او عزت او شان مو تری ظاهریږی.

تنبیه: په عربستان کښی د خره سورلی معیوبه نه ده، او د هغه ځای خره (څمونږ پښتنو د بلخی خرو په شان) ډیر غښتلی ـ قیمتداره، گرندی، چالاک او ښکلی وی ـ حتیٰ څینی خره د اس په شان مزل کوی، ډیر او ښه ځغلی.

وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝٨

او پیدا کوی (الله ډیر نور) څیزونه چه اوس ئی نه پیژنئ تاسی.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چه پاس وشو برسیره پر هغه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع دپاره داسی نور شیان هم پیدا کړی او پیدا کوی ئی چه له هغو څخه اوس تاسی بی خبره یئ ـ په دغه کښی هغه گرد (تول) د سورلی شیان داخل شول چه تر قیامته به جوړیږی. (او اوس د هغو یواځی وهم او تصور هم تاسی نشئ کولی او تش خطور او حضور ئی هم ستاسی په قلوبو کښی نشی راتلی. نو ځکه اکثرو مفسرینو د دی مبارک آیت په تفسیر کښی سکوت

غوره کړی دی).

وَعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ

او خاص پر الله دی بیان د لاری (برابری تفضلاً) او ځینی د لارو څخه کږی مائلی هم دی (له حقه)

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چه تاسی د حیواناتو پر شاؤ سوریږئ او هغه مو سره له اسبابه او سامانه په ډیرو سختتو او مشکلو ځایونو کښی هم وړی، او راوړی او د مقصود تر منزل پوری مو رسوی ـ دغه د بدنی او د حسی سیر او سفر حال ؤ ـ اوس د دی په مناسبت د روحانی او معنوی سیر او سیاحت په طرف کلام منتقل کړی شو ـ یعنی هغه شانی چه د ځمکی د لیاری پری کولو او د مقصود تر منزل پوری د رسیدلو وسائل در برابر کړی دی هم داسی تر الله پوری د رسیدلو سمه لیاره ئی هم در پرانستلی ده ـ د هر چا چه پوه او عقل سم وی نو هغه د پاس مذکور شویو دلائلو او بصائرو کښی له غور کولو څخه د الله تعالیٰ پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړی، او د توحید او تقویٰ په سمه لیاره بی له خرخشی (خطری) تر الله پوری رسیږی ـ لیکن د هر چا چه عقل سم نه وی نو پر دغه سم سرک باندی به د تللو توفیق له کومه ومونډلی شی، دی به تل د اهواؤ او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کښی لالهانده او سرگردانه گرځی ﴿ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا فَاتَّبِعُوْهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِیْلِهٖ ﴾ (٨ جزء د الانعام ١٥٣ آیت ١٩ رکوع) شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او تر الله پوری رسیږی سمی لیاری او ځینی لاری کږی هم دی» ځما نیکه مولٰینا مراد علی کاموی رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او خاص پر الله تعالیٰ دی لیکن تفضلاً نه وجوباً بیانول د میانه لاری چه رسوونکی ده حق ته او بعضی له دی لیارو چه ناپوه خلق پری رهی او روان دی چپی او کږی تللی دی له مقصوده لکه د کفر او د شرک او د هوا او د بدعت لیاری).

وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٩﴾

او که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی) نو خامخا سمه برابره لیاره به ئی ښوولی وه تاسی تولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دی خبری څخه نه دی عاجز چه گرده (توله) دنیا په همغه یوه لیاره کښی ولګوی. لیکن د ده حکمت مقتضی نه دی چه گرد (تول) د یوه اصول په اختیارولو باندی مجبور کړی. لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو مواقعو کښی د هغه تشریح کړی ده.

هُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَّكُمْ مِّنْهُ
شَرَابٌ وَّمِنْهُ شَجَرٌ فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ ⑩

الله هغه (ذات) دی چه نازل کړی رالیږلی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه چه دی تاسو ته له دی اوبو څخه څښل او له دغو اوبو څخه ونه (واښه) هم ده چه په دغو وښو کښی څروئ تاسی (حیوانات خپل).

تفسیر: یعنی د اوبو څښلو قابل ئی وګرځاوه ـ او له هغه څخه ئی ونی واښه او نور نباتات زرغون کړل چه پکښی ستاسی حیوانات څر کوی.

يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ
الثَّمَرٰتِ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ⑪

زرغونوی (الله) تاسی ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زیتون (خونه) او خرما ګانی او (تاکونه د کورو) انګورو او له هر قسمه میوو څخه بیشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره ؤ اشیاؤ) کښی خامخا لویه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چه (غور) فکر کوی (پکښی).

تفسیر: یعنی له یو رنګ اوبو څخه راز راز (قسم قسم) میوی زرغونوی چه د هغو شکل او صورت او رنګ او رائحه او خوند او تاثیر بیخی بیل دی، په دغه کښی غور کوونکی ته د الله تعالیٰ د کامل قدرت او غریبه صنعت لوئی نښی دی چه له یوی ځمکی ـ یو لمر ـ یوی هواء او یوه رنګ اوبو څخه څرنګه ډول ډول (قسم قسم) ګلان او میوی تل پیدا کیږی؟.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۭ وَالنُّجُوْمُ
مُسَخَّرٰتٌۢ بِاَمْرِهٖ ۭ

او مسخره کړی ئی ده (په کار ئی لګولی ده) تاسی ته شپه او ورځ او لمر

او سپوږمۍ، او ستوري مسخري (په کارونو کښې لګولی شوی) دی په امر حکم د دغه (الله) سره.

تفسیر: شپه او ورځ برابر یو له بله سره نښتي دي څو دنیوي کاراوبار پرې وچلیږي او خلق سکون او آرام ترې حاصل کړي شي ـ هم داسې لمر او سپوږمۍ هم تر یوه معین نظام لاندې راښکاري او پټیږي ـ د شپې او د ورځې د دغه تګ او راتګ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پریوتلو سره د انسانانو بیشماره فائدې ترلې دي، بلکه که په غور سره ولیده شي نو بې له دغو څخه د انسان ژوند محال دی الله تعالیٰ پخپل کامل اقتدار سره لمر ـ سپوږمۍ او نور ګرد (تول) ستوري ئې د ادنٰی مزدورانو په شان څمونږ په کارونو کښې لګولي دي ـ مجال نشته چه دوی لږ څه سستي وکړي یا غاړه ترې وغړولی شي لیکن څرنګه چه له لمر او سپوږمۍ سره څمونږ اړه بالکل په صریح دول (طریقه) متعلقه ده او له نورو ستوریو سره څمونږ د فائدو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دی، ښائي د هم دی لامله (له وجې) هغه ئې بیل کړل ـ او تر بل عنوان لاندې ئې بیان وفرمایل. والله اعلم.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ⑫
وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ۗ

بیشکه په دغو (علویه ؤ تصرفاتو) کښې خامخا ډیر دلائل(د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی (پکښې)، او (مسخر کړی ئې دی نور) هغه څیزونه چه پیدا کړی غوړولی دی (الله) تاسی ته په ځمکه کښې حال دا چه مختلف دی سره رنګونه (شکلونه او قسمونه) د دوی.

تفسیر: یعني هغه لوی او لوړ ذات چه اسماني شیان ئې ستاسې پکار لګولي دي، همغه ستاسې د فائدې دپاره په ځمکه کښې هم مختلف قسم نباتات پیدا کړي دي چه په ماهیت ـ شکل ـ صورت ـ رنګ ـ بوی منافع او خواصو او نورو ګرده (توله) کښې یو له بل سره بالکل جلا (جدا) او علیٰحده دي په دغه کښې ګرد (تول) حیوانات نباتات ـ جمادات ـ بسائط او مرکبات شامل شول.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ⑬ وَهُوَ الَّذِي
سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۚ

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

بیشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کښې خامخا (د قدرت لوی) دلیل دی دپاره د هغه قوم چه پند اخلي او الله هغه (ذات) دی چه مسخر کړی (په کار ئې اچولی) دی بحر دپاره د دی چه وخورئ تاسي له (ښکاره د) دی (بحره) غوښه تازه او راوباسی تاسی (په غوپه وهلو سره) له دغه (بحره) ګاڼه چه اغوندئ ئې تاسی (یعنی ښځی ستاسی)، او وینی به ته (ای کتونکیه) بیړی رهی (روانه) په دغه (بحر) کښې (چه څیروی په تېتر خپل اوبه) او چه طلب کړئ تاسی (رزق) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسی موج او څپی وهونکی خوفناک سمندر ئې هم (چه د هغه په مقابل کښې د ضعیف البنیان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسی په کار کښې لګولی دی چه په هغه کښې بی تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوئ ـ او ډیره لذیذه او ترو تازه غوښه تری حاصلوئ! د هغه د ځینو برخو څخه مرغلری درمرجان ـ حجرالبحر ـ او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوئ! چه له هغو څخه ډیری قیمتداری ګاڼی او زیورات تیاریږی، ښه! د سمندر دغو لویو موجو او څپو ته وګورئ! چه د هغه په مقابل کښې د ډیرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه خس او واښه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړوکی کشتی او بیړی څرنګه دغه موجونه څیروی؟ او پری درومی؟ دا د الله تعالیٰ د قدرت یوه نمونه ده چه انسان ته ئې عقل ورکړی دی او د داسی شیانو د جوړولو ترکیب ئې ورښوولی او پوهولی ئې دی چه د هغه په ذریعه سره تاسی پر سمندرونو باندی متصرف او له یوه سره تر بله سره پوری ځئ.

﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ او چه طلب کړئ تاسی رزق د فضله د الله څخه او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی پر دغو نعمتونو) یعنی پر جهازونو او کشتیو تجارتی مالونه بار کړئ! او له یوه ملک څخه ئې بل ملک او له یوه براعظم څخه ئې بل براعظم ته ورسوئ! او د الله تعالیٰ په فضل سره ډیره زیاته او فراخه روزی حاصله کړئ! بیا د الله تعالیٰ احسان ومنئ! او د ده د نعمتونو په مقابل کښې شکر وباسئ!.

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

او غورځولی (پیدا کړی) ئې دی په ځمکه کښې بارونه (غرونه میخونه محکم)

لپاره د دی چه ونه ښوریږی (چپه نشی ځمکه) پر تاسی باندی او (پیدا کړی دی الله په دی ځمکه کښی) ویالی او لیاری لپاره د دی چه لیاره وموموئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ځمکه دیر درانه لوی لوی غرونه ایښی دی، څو ځمکه د خپل اضطرابی حرکت څخه کراره (قلاره) شی ـ له روایاتو او آثارو څخه معلومیږی چه ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کښی مضطربه او بی واکه خوځیده او در ګرده (توله) لړځیده، الله تعالیٰ پر هغی باندی غرونه پیدا کړل چه د هغو د درونوالی په اثر د ځمکی هغه خوځیدل ورک شول، د نن پرون «سائنس» هم اقرار کړی دی چه د غرونو وجود تر دیره حده پوری د زلزلو له کثرته مانع دی په هر حال د ځمکی د هغه حرکت او سکون مسئله چه په حکماؤ کښی مختلف فیه ده له هغه سره دا آیت نفیاً یا اثباتاً هیڅ تعلق نه لری ځکه چه د غرونو په وسیله کوم حرکت چه بند شوی دی، هغه دا وضعی حرکت نه دی چه په هغه کښی اختلاف جاری دی.

﴿ وَأَنْهَٰرًا ﴾ او پیدا کړی دی الله په دغه ځمکه کښی ویالی) یعنی د ویالو او سیندونو او نهرونو سرچینه چیری په غرونو کښی وی، خو هغه د غرونو او میدانونو څخه تیریږی او په سلهاؤ او زرهاؤ میله مسافو کښی د الله تعالیٰ په حکم هغو کلیو او ښارونو ته رسیږی چه د هغوی رزق او روزی په هغو اوبو پوری متعلقه کړی شوی ده.

﴿ وَسُبُلًا ﴾ او پیدا کړی دی الله لاری) چه پری وکولی شئ چه له یوه ملکه څخه بل ملک ته لاړ شئ.

وَعَلَٰمَٰتٍ وَبِٱلنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

او (پیدا کړی دی الله په ځمکه کښی) علامی (د لیاری) او په ستوریو سره دغه (لار تلونکی) لیاره مومی.

تفسیر: یعنی غرونه چینی ـ ونی ـ د شګو غوندی ـ الغرض د مختلفو اقسامو علایم ئی قائم کړی دی چه د هغو په وسیله د مسافرانو قافلی د سمی لاری سراغ او نښه موندلی شی. ما پخپلو سترګو لیدلی چه ځینو اعرابو (بدوانو) د خاوری په بویولو سره د لیارو نښی پیدا کړی دی.

﴿ وَبِٱلنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴾ او په ستوریو سره دغه لار تلونکی لاره مومی) یعنی د شپی په وقت کښی لویو سیندونو او لویو بیابانونو په سفر کښی د ځینو ستوریو په ذریعه د لاری درک او طرف معلوموه شی ـ هغه لیار ښوونه چه د قطب نما او نورو آلاتو په وسیله کیږی هغه هم بالواسطه له ستوری سره تعلق لری.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَّا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

آيا هغه (ذات چه هر شی) پیدا کولی شی (چه الله دی) پشان د هغه دی چه نشی پیدا کولی (هیڅ څیز چه بتان دی بلکه نه لری سره مشابهت)؛ آیا نو پند نه آخلئ تاسی (چه خالق او مخلوق سره وپیژنئ! او په خالق ایمان راوړئ!)

تفسیر: یعنی فکر کول په کار دی چه دغه څومره حماقت دی هغه شیان چه د مچ یو وزر یا د ماشی یوه پښه بلکه د اوربشی یوه دانه یا د شگی د یوه بخرکی په پیدا کولو هم قادر نه وی، د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس سره ئی برابرول چه د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، ډیره لویه بی ادبی ده. نو تاسی دغی گستاخی او سپین سترگی ته وگورئ چه څومره د وقاحت او قباحت خبره ده؟. او بیا د پاک الله انعاماتو ته خیال وکړئ چه د هغو قدر او عزت څرنگه کاوه شی؟ په حقیقت کښی انسان له حده زیات ناشکره دی.

وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾

او که وشمیرئ تاسی نعمتونه د الله (چه پر تاسو ئی پیرزو کړی دی) نو نه به ئی شئ شمیرلی (نو څرنگه به ئی شکر اداء کړی شئ)؟ بیشکه چه الله خامخا ښه بښونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه نعمتونه چه پاس ذکر شول له ډیرو څخه لږ شی دی - نور د الله تعالیٰ دومره نعمتونه دی چه تاسی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی نشئ شمیرلی. نو د دغو بیشمارو نعمتونو شکر په پوره ډول (طریقه) سره څرنگه ادا کیدی شی؟ لهٰذا د شکر په اداء کښی کوم قصور چه پیښیږی - پاک الله له هغه څخه تیریږی - او د لږ شکر په مقابل کښی ډیر اجر تاسی ته اعطاء فرمائی - یا دا چه د نعمت د کفران څخه وروسته هر هغه سړی چه توبه وکړی او شکر ایستونکی شی - الله تعالیٰ د هغه پخوانی تقصیرات ښښی او په مستقبل کښی پری خپل نعمت مبذول فرمائی - بلکه د ناشکری په حالت کښی پخپل رحمت واسعه سره هغه بیخی له خپلو مراحمو څخه هم بی برخی او محروم نه گرځوی او په زرهاؤ اقسامو نعماؤ ئی فائضوی.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَ مَا تُعْلِنُوْنَ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دی هغه (عقائد) چه پټوئ ئی تاسی او هغه (اعمال) چه ښکاروئ ئی تاسی.

تفسير: يعني الله تعالىٰ له ګردو (ټولو) ظاهري او باطني احوالو څخه هم خبردار دی چه کوم سړی د الله تعالىٰ پر نعمتونو تر کومی اندازی پوری له زړه او تر کومی اندازی پوری په خپلو جوارحو (اعضاو) سره شکر وباسی؟ او کوم یو سړی داسی دی چه په ظاهر او باطن کښی د نعمت د حق ادا کولو څخه خالی دی؟ یا د پاس مذکوره ؤ دلائلو او نعمتونو له آوریدلو څخه کوم سړی له زړه او په رښتیا سره ایمان راوړی؟ او کوم یو داسی دی چه په ظاهر کښی له دلائلو څخه لاجوابه کیږی خو سره له هغه هم حق نه قبلوی؟. د پاک الله په علم کښی د هر چا حال چه هر قسم وی همغسی به ورسره معامله کوی.

وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ﴿٢٠﴾

او هغه (بتان) چه ئی بولی (عبادت ئی کوی دغه کفار) غیر له الله نه نشی پیدا کولی دوی هیڅ شیز حال دا چه دوی پخپله (هم) پیدا کاوه شی.

تفسير: يعني الله خو هغه ذات دی چه د هغه د عظيم الشان او غير محصور انعاماتو څه تذکره پاس وشوه. اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ چه د داسی الله عالم الکل او خالق الکل، شریک داسی شیان پیدا کوی چه د وښو د یوه ډکی په پیدا کولو باندی هم قادر نه دی، بلکه پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشیت او اراده سره پیدا شوی دی.

اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَآءٍ ۚ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٢١﴾

(دغه بتان پخپله) مړه دی (روح نه لری) نه دی ژوندی، او (په دی هم) نه پوهیږی دغه (بتان) چه کله به راولاړاوه شی دغه (بتان یا عابدان ئی).

تفسير: يعني ماسواء د الله تعالىٰ څخه د هغو بتانو عبادت چه تاسی کوئ هغه ګرد (ټول) مړه (بی ځانه) دی اعم له دی نه چه دواماً وی لکه بتان یا فی الحال وی لکه هغه بزرګان چه مړه شوی دی او د هغوی طاعت او عبادت کاوه شی یا د انجام او مال په اعتبار مړه وی، لکه حضرت مسيح روح القدس او ملائکة الله عليهم السلام چه د هغو عبادت به هم ځینو فرقو کاوه،

بلکه پیریان او شیطانان (چه ځینی ممسوخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوی) پر دغو گردو (تولو) باندی په یوه وقت کښی موت طاری کیدونکی دی. نو د هغه شی وجود چه د بل شی څخه عطاء شوی وی او هغه هر وقت چه وغواړی اخیستی ئی شی، نو هغه ته څرنگه الله ویلی شی؟ او څرنگه د عبادت لائق کیدی شی؟. ﴿ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴾ او په دی نه پوهیږی دغه بتان او دغه بزرگان چه پاس بیان شول چه کله به راولاړاوه شی دوی یا عابدان ئی) یعنی دغه خو عجیب خدایان دی چه له سره نه دی خبر چه قیامت به کله راځی؟ او پخپله دغه معبودان یا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب دپاره بیا ژوندی کیږی؟ دغسی بی ځانه او بی خبره شیانو ته خدای ویل، انتهائی درجه جهل او حماقت دی.

إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنكِرَةٌ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾

معبود ستاسی معبود یو دی، نو هغه (کسان) چه نه راوړی ایمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بی ایمانانو) منکر دی (له وحدانیت د رب العزت او له راتللو د آخرت) او دوی تکبر کوونکی (مغروران) دی (له ایمان راوړلو نه).

تفسیر: یعنی هغه دلائل او شواهد چه پاس بیان شول، داسی صاف او واضح دی چه په هغو کښی له ادنٰی غور کولو سره هر انسان پر توحید یقین کولی شی ـ لیکن ښائی چه غور او طلب هغه څوک وکړی چه ورسره د خپلی خاتمی فکر او د عاقبت ویره وی او هغه چه د بعد الموت په امورو باندی له سره یقین نه لری نو د آخری خاتمی په لوری به ئی څه فکر وی؟ هغه پر دلائلو کله غور پړدی؟ او د کفر او د ایمان د نیک او بد انجام په لوری به کله التفات کوی؟ بیا په زړونو کښی د توحید اقرار او د انبیاؤ علیهم السلام په مخ کښی په تواضع سره د سر ښکته کولو خیال کله د دوی په مغزو کښی گرځی؟.

لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

رښتیا واقعی خبره دا ده بیشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چه پټوی ئی دوی او هغه (جنگ او جگړه) چه ښکاره کوی ئی بیشکه چه دغه (الله) نه خوښوی تکبر کوونکی (سر غړوونکی له وحدانیت او رسالت او آخرت).

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږه چه کبر او غرور او لوئی کوم ښه او غوره شی نه دی او تاسی به د هغه نتیجه هرومرو (خامخا) ګورئ - د توحید هغه انکار چه تاسو پخپلو زړونو کښی ساتئ او هغه غرور - تکبر او ځانمنمی (خودنمائی) چه تاسی د هغی اظهار پخپلو چارو او اعمالو او افعالو او اطوارو او طریقو سره کوئ دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی دی او هغه به د هر پټ او ښکاره جرم سزاء درکوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او کله چه وویلی شی دغو (متکبرانو) ته څه شی دی هغه چه نازل کړی لیږلی دی رب ستاسی (په محمد باندی) نو وائی دوی (دغه) خوشی افسانی د پخوانیو (خلقو) دی،

تفسیر: یعنی که ناواقفه سری د تحقیق په غرض - یا واقف سری امتحاناً له دغو مکذبینو څخه پوښتنی کوی، یا دغه مکذبین پخپلو منځونو کښی یو له بله سره د تمسخر او استهزاء په ډول (طریقه) سؤال کوی چه «ووایئ ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟» مطلب ئی دا دی دغه قرآن چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د پاک الله له لوری منزل بولی، ستاسی په نزد څه شی دی؟ او محمد صلی الله علیه وسلم په دغه دعویٰ کښی تر کوم ځای پوری صادق دی؟ نو دوی وائی (معاذالله) په قرآن کښی نور څه شته؟ ماسواء له دی نه چه د پخوانیو کتابونو او پخوانیو ملتونو څه قدیمی بی سنده (د توحید - نبوت - جنت - دوزخ - او نوری) خبری (استغفر الله) او څو قصی پکښی نقل شوی دی او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دی.

لِيَحْمِلُوٓا۟ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۙ وَمِنْ أَوْزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾

(نو الله فرمائی دا وینا کوی دوی) دپاره د دی چه په شا واخلی پیټی (د ګناهونو) خپلو پوره په ورځ د قیامت کښی او (هم داسی واخلی) له پیټی (د ګناهونو) د هغو (کسانو) چه ګمراه کړی دی دوی هغوی لره په ناپوهی، واورئ خبردار شئ چه بد دی هغه څیز چه باروی ئی دوی (پر شاؤ خپلو)

تفسیر: یعنی له دغی وینا څخه دغه غرض دی چه معاذ الله لوی قرآن بی وقعته او بی اهمیته

ښکاره کړی او خپل نور ملګری هم بی لیاری کړی او په دی دول (طریقه) سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پیتی سره د هغو خلقو د اضلال، اغواء څه نور بار هم پری بار کړی چه دوی ئی ګمراهان کوی. خیال وکړئ چه دوی د بدی څومره یو دروند بار پخپلو سرونو باندی بار کړی دی؟. په حدیث کښی راغلی دی **«ومن دعی الی ضلالة کان علیه من الاثم مثل آثام من اتبعه لا ینقص ذلک من اثامهم شیئا»** قال الله تعالیٰ
﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ (٢٠ جزء د العنکبوت (١٣) آیة اوله رکوع).

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

په تحقیق مکر کړی ؤ (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چه (تیر شوی) دی پخوا له دوی نه نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) (د اوچتو) بناګانو د دوی له تاداوونو (د ودانیو د دوی) نو پریوت پر دوی چت (د کوټو د دوی) له پاسه د (سرونو د) دوی او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چه نه پوهیدل دوی (پری چه له دی طرفه به راځی عذاب).

تفسیر: یعنی د خلقو ګمراه کولو او د حق د پیغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابیر چه نن ورځ کیږی، له دوی نه پخوا ړومبنیو اقوامو هم د انبیاؤ علیهم السلام په مقابل کښی هم داسی تدابیر کړی وو ـ هغوی د مکر او تلبیس دیر لوی عمارات درولی وو ـ بیا څه مهال چه د الله تعالیٰ حکم ورسید نو د هغه نیول د دوی بنیادونه هم سره وخوځول ـ بالاخر د الله تعالیٰ په یوه خوځول سره د دوی دغه تیاری شوی مانی او محال پر هم دغو باندی داسی ولویدی چه دوی د هغه تر چت لاندی بند پاتی شول. مطلب دا دی چه د دوی دغه تدابیر پر هم دوی واوښتل او هغه سامان او وسائل چه دوی د خپلی غلبی او حفاظت دپاره تیار کړی وو د دوی د فناء او اهلاک سبب وګرځیدل ـ بلکه د ځینو اقوامو ښارونه او کلی په حسی دول (طریقه) سره هم لاندی باندی کړل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ

الْيَوْمَ وَالسُّوٓءَ عَلَى الْكٰفِرِينَ ﴿٢٧﴾

بیا په ورځ د قیامت کښې به (الله وشرموی) رسوا کړی دوی او وبه فرمائی (الله) چه چیرته دی شریکان ځما (په زعم ستاسی سره) هغه چه وئ تاسی چه مخالفت به مو کاوه (له انبیاؤ او مؤمنانو سره) په باب د دوی کښې وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنی ملائک - انبیاء علماء) چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی (یعنی عذاب ئی پر کافرانو دی.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاؤ په مرسته (مدد) او حمایت چه تاسی تل ځمونږ له انبیاؤ سره جنګ او جګړی کولی، هغوی نن چیری دی؟ او ستاسی د مدد لپاره ولی نه راځی؟.

﴿ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (٩٣ آية (٥) رکوع).

﴿ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴾ (٣٠ جزء د الطارق (١٠) آية (١) رکوع). دغسی وینا سره په واقع کښې د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دی - یا له رسوائی څخه په جهنم کښې له داخلولو څخه مراد دی. او د دوی د پټو مکاریو پرده لری کول دی.

﴿ إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ ﴾ (٤ جزء د آل عمران ١٩٢ آیت ٢٠ رکوع

﴿ قَالَ الَّذِينَ ﴾ الآیة - وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یعنی ملائک انبیاء - علماء چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی او عذاب ئی پر کافرانو دی.) یعنی هغوی به څه جواب ورکړی شی؟ هو! انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وقت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره آوروی چه وګورئ! هغه شیان چه مونږ به ویل همغسی وشو او د نن ورځی ګردی (تولی) خرابی او رسوائی یواځی د حق د منکرینو لپاره دی.

الَّذِينَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوٓءٍ بَلٰىٓ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوٓا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾

هغه (کافران) چه قبضوی (ارواح د) دوی ملائکی په دی حال کښې چه ظلم کوونکی دی دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره) نو وړاندی به کړی روغه (اطاعت او وبه وائی) نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی (نو وبه فرمائی الله ولی مو نه کاوه درواغ مه وایئ) بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا

کښي) (نو وبه ویلی شي دغو ظالمانو ته) چه ننوځئ اوس تاسي په دروازو د دوزخ کښي چه همیشه اوسئ په هغه کښي؛ نو خامخا بد ځای د هستوګنی د متکبرانو (دا دوزخ دی)

تفسیر: یعني کفر او شرک ئی اختیار او پخپل حق کښي ئی خرابی وکړه، آخر په دغه حالت کښي د موت پرښتی د دوی د روح وښکلو دپاره راغلي. خلاصه دا چه خاتمه ئی د کفر او شرک په حالت کښي وشوه العیاذ بالله نو په دغه وقت کښي به دغه ظلام (وړاندی به کړی روغه او اطاعت او وبه وائی نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی) یعني په دغه وقت کښي به د دوی ګرد (تول) تکبر، لوئی، او ځانمنمی (خودنمائی) لری شي او له هغو ګردو (تولو) شرارتونو او بغاوتونو څخه چه دوی په دنیا کښي کول، ځان ناګاره او بیخبره آچوی او تپ تری منکریږی او د اطاعت او وفاء داری اظهار به کوی او وائی به چه مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کړی او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه ؤ.

﴿ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ۭ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴾

(۲۸ جزء د المجادله (۱۸) آیت دریمه رکوع).

(هر کله چه دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شي نو وبه فرمائی الله په تردید د دی ویناوو د دوی چه دروغ مه وایئ! ولی مو نه کاوه معاصی بلکه کاوه تاسي معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسي چه کول به مو په دنیا کښي).

یعني آیا تاسي په درواغ ویلو سره پاک الله غولوئ؟ چه د ده په محیط علم کښي ستاسي ګرد (تول) حرکات دی نن ستاسي هیڅ یو مکر او فریب د الله تعالیٰ له سزا څخه نه پاتي کیږی، اوس هغه وقت راغلی دی چه تاسي پکښي د خپلو اعمالو خوند وڅکئ!.

﴿ وَقِيْلَ لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا مَاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۭ قَالُوْا خَيْرًا ۭ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۭ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ ۭ ﴾

او وبه ویل شي هغو کسانو ته چه ځان ئی ساتلی له شرکه (او ویریږی له الله) چه څه شیز دی هغه چه نازل کړی دی رب ستاسي؟ نو وائی دغه (مؤمنان) چه (رالیږلی ئی دی ځمونږ) خیر شته هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی ده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کښي نیکه جزا (چه عزت او نصرت دی) او خامخا کور د آخرت (جنت) خیر غوره دی (له دنیا او مافیها څخه)؛

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کښي ئی د متقینو (پرهیزګارانو) حال بیان فرمایلی دی چه

کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنی کیږی چه ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتی ښی عقیدی او آدابو به ووائی چه «څمونږ پاک الله داسی نیکه خبره رانازله کړی ده چه له سره تر پایه پوری پکښی خیر او برکت دی» داسی خلقو لره دی معلوم وی چه دوی خورا (ډیر) ښه کار کوی په دنیا کښی به د همغی نیکی خوندوره ثمره وررسیږی او د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅا محنت او د یوی ذری قدر نیکی هم نه ضایع کیږی او خامخا سرای د آخرت (جنت) ډیر غوره خیر دی له دنیا او مافیها نه.

وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لَهُمْ فِيْهَا مَا يَشَآءُوْنَ

او خامخا ډیر ښه سرای د پرهیزګارانو دی (دا دار، دغه دار) جنتونه دی د همیشه اوسیدلو چه ننوځی به دوی (په) هغو کښی چه بهیږی به له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی چه وی به(تل) دوی ته په دغو باغونو کښی هر هغه (نعمتونه) چه اراده ئی کوی دوی.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښیګنو او نعمتونو پوښتنه څه کوی چه هلته دومره حسنات او نعماء شته چه د هغو د ډیر یو وړوکی نعمت په مقابل کښی د دنیا خورا (ډیر) لوی نعمت هیڅ دی. جنتیان چه هر قسم جسمانی او روحانی مسرت وغواړی، هلته به ور ورسی
﴿ وَفِيْهَا مَا تَشْتَهِيْهِ الْاَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُ وَاَنْتُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴾

كَذٰلِكَ يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٣١﴾ الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِيْنَ يَقُوْلُوْنَ سَلٰمٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٣٢﴾

په شان د دغی (جزاء) جزاء ورکوی الله پرهیزګارانو ته. هغه (کسان) چه قبضوی ارواح) د دوی ملائکی په دی حال کښی چه پاک دی دغه (متقین له شرکه او معصیته) وائی به دغه (ملائک دوی ته چه د الله) سلام دی وی پر تاسی باندی ننوځئ! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه (په دنیا کښی).

تفسير: يعني دغو ګردو (تولو) خلقو ته چه له کفره ـ شرکه فسوقه او عصيانه پرهيز کوی هم داسی ښه بدل وررسيږی، د دوی ځانونه د موت تر وقته پوری د کفر او شرک له نجاسته پاک وی او د فسق او فجور له دوړو او ګردونو څخه پاک وی او د الله تعالیٰ د صحيح معرفت او محبت له وجی په ډيره خوښی او انشراح بلکه اشتياق سره خپلی ارواح (سا) هغه روح پيدا کوونکی ته ورسپاری (او د ځنکدن او روح سپارلو په وقت کښی به وائی دغه ملائک دوی لره چه سلام دی وی پر تاسی ننوځئ جنت ته تاسی په سبب د هغو نيکيو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه په دنيا کښی) له يوه حيثيته په روحانی ډول (طريقه) انسان وروسته له مرګه سم د لاسه په جنت يا دوزخ کښی داخليږی ـ هو! له جسمانی حيثيته به پوره ډول (طريقه) انسان وروسته له حشره داخل کيږی. ممکن دی په دغه زيری کښی د دخول دواړو قسمونو ته اشاره وی.
يعنی ستاسی عمل د جنت د ننوتلو عادی سبب دی ـ باقی حقيقی سبب د الله تعالیٰ حقيقی رحمت دی لکه چه په حديث کښی راغلی دی «**الا ان يتغمدنی الله برحمته**».

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ

آيا انتظار کوی دغه (کفار بلکه نه کوی د هيڅ څيز) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (د عذاب دپاره د قبض الروح) يا راشی ورته امر (حکم، عذاب) د رب ستا(دپاره د اهلاک د دوی).

تفسير: د جنت د محاسنو او د هغه د تفوق او امتياز له بيانولو څخه وروسته دغو غافلينو ته تنبيه ورکوله کيږی چه تش پر دنيوی سامانونو مست او بيخوده کيږی او آخرت بيخی هيروی او د خپل انجام په اصلاح او تعديل کښی هيڅ فکر او غور نه کوی. يعنی دغه خلق د دی خبری په انتظار کښی دی څه مهال چه پرښتی د دوی د روح قبضولو دپاره راشی، يا د الله تعالیٰ له حکمه سره موافق قيامت قائم شی ـ يا د مجرمينو د جزا ورکولو حکم ور ورسيږی او په موچنو او پنو د دوی سر وواهله شی نو هلته به ايمان راوړی او خپل حال به اصلاح کړی ـ حال دا چه د هغه وقت ايمان يا توبه او رجوع به له سره نافع نه وی ـ بهتر خو دا دی چه پخوا له موته د بعد الموت لپاره تياری وشی او پخوا د عذاب له راتګه (راتلو) د نجات تدبير وشی.

كَذَٰلِكَ فَعَلَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ
ٱللَّهُ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ
مَا عَمِلُوا۟ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٤﴾

په شان د دغې (کفر او تکذيب) کړي ؤ (شرک او تکذيب) هغو کسانو چه پخوا له دوی تير شوی وو (پس رسيدلي ؤ دوی ته هغه شي چه رسيدلی ؤ هغوی ته) او نه ؤ ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره) وليکن وو دوی چه په نفسونو (ځانونو) خپلو باندی ئی ظلم کاوه په کفر او معاصيو). نو ورسيده دوی ته جزاء د هغو بديو چه کړی وو دوی او احاطه وکړ (چاپير شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چه وو دوی چه په هغه (عذاب پوری) به ئی مسخری کولی.

تفسير: پخوانی معاندين هم د هم داسی غرور او غفلت په نشو کښی لويدلی وو، او په باطل خوښولو کښی بوخت (مشغول) او لګيا وو، او تمادی ئی پکښی کوله، او د توبی په وقت کښی ئی توبه ونه ايستله، او تر آخره پوری د انبياؤ عليهم السلام پر تکذيب او مخالفت ټينګ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به ئی خندل او مسخری به ئی کولی بالاخر څه ئی چه کړی وو، همغه ئی په مخه کښی ورغلل - او جزاء ئی وموندله، هغه عذاب او نور شيان چه دوی پری مسخری کولی، پخپلو سترګو ئی وليدل، د دوی هغه مسخری او خندا معکوساً (الته) پر هم دوی واقع شوی، او هيڅ يوه د تيښتی لياره ئی ونه موندله چه پری چيری وتښتی - او د خپلو شرارتونو او سرکښيو سزا ئی وموندله - او هغه ئی وريبل چه کرلی يی وو - پاک الله له دوی سره معاذ الله څه دښمنی او عداوت نه درلوده (لرلو)، او نه د پاک الله په نسبت (استغفر الله) د ظلم او تعدی تصور کيدی شی، او نه امکان لری دغه خلق پخپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی، دوی بل هيڅا ته هيڅ نقصان نه رسوی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُوْنِهٖ
مِنْ شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ

او وويل هغو کسانو چه شرک ئی اختيار کړی وو که اراده فرمايلی وی الله نو عبادت به نه وو کړی مونږ غير له دغه (الله) د هيڅ څيز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړی وو مونږ بی له حکمه د دغه (الله) هيڅ څيز.

تفسير: له دی ځايه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چتی (بيکاره) او مهملو خبرو او دلائلو ترديد شروع کيږی چه مشرکينو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د

تثبيت (ثابتولو) لپاره وړاندې کول خلاصه ئې دا ده که د غیرالله عبادت یا د ځینو حیواناتو (لکه بحیره ـ سائبه او نور) حرامول داسې بد او بې سنده خبرې او چارې وې چه بیخې پاک الله نه خوښولې، نو الله به مونږ نه پرېښودو چه ئې وکړو او هر کله چه مونږ د الله تعالیٰ له مرضي څخه مخالف کار کاوه نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو ـ یا به ئې مونږ ژر تر ژره په سزاء رسولو ـ کله چه داسې نه کیږي، نو دغه د دې خبرې دلیل دی چه دغه چارې د الله تعالیٰ خوښې دي د الانعام په ١٤٨ آیت (١٨) رکوع د ﴿سَیَقُولُ الَّذِینَ اَشْرَکُوا لَوْشَآءَ اللّٰهُ﴾ الآیة ـ تر آیت لاندې ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چه مونږ کړی دی، په هغه کښې د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل جواب بیان شوی دی، ښائي چه هغه دې بیا هلته ولوست شي.

كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ۝٣٥

په مثل د دغه (عمل د دوی) کړي وو هغو کسانو چه پخوا له دوی (تیر شوي) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پرې هیڅ) مگر رسونه ښکاره (چه سمه صافه لپاره خلقو ته وروښیي).

تفسیر: یعنی د مشرکینو دغه وینا غلطه ده چه ځمونږ دغه اعمال د الله تعالیٰ له لوري نه دي ممنوع شوي، ځکه چه د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء علیهم السلام لیږلي دي چه د هغوی کار او وظیفه هم دغه وه چه خلق له شرکیه ؤ اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړي او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره اعلان وکړي چه کوم کوم اعمال د پاک الله خوښ او پرې رضاء دي؟ کوم کوم افعال ئې نه دي خوښ؟ او له دوی ځنې به د هر یوه انجام څرنگه وي؟ باقي دغه خبره چه خلق یې ولې په تکویني ډول (طریقه) مجبور ونه گرځول چه له سره ئې د بدی لپاره نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالیٰ له حکمته سره منافي وه لکه چه مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کښې لیکلې ده، پاتې شوه دغه خبره هر هغه څوک چه د انبیاؤ خبرې ونه منې، ښائي چه هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شي نو ډیرو اقوامو ته په دنیا کښې سختې عبرتناکې سزاوې هم ورکړې شوي دي لکه چه په پخوانې آیت کښې مذکور دي. هو! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروري نه ده چه د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شي او مجرم ته د یوې شیبې (ساعت) دپاره هم مهلت ورنه کړ شي، او نه ورته د توبې او اصلاح دپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شي. حضرت شاه صاحب لیکي «دغه د ناپوهانو خبرې دي چه دغه کار که الله نه خوښوی، نو ولې مونږ د هغه کولو ته پریږدي؟ آخر د هرې فرقې په نزد ځینې کارونه خراب وي، نو دوی ئې ولې پریږدي چه واقع

شی» (آیا الله د هغه له منع کولو څخه عاجز دی بلکه قادر دی) دلته ئی مجمل جواب وفرمایه چه تل رسولانو ممانعت کړی دی - د هر چا په قسمت کښې چه هدایت ؤ هغه ئی وموند، او هر هغه چه خرابیدونکی ؤ، خراب شو- الله تعالیٰ ته هم دغه منظور دی (چه انسان ته فی الجمله د کسب او اختیار قوت ورکړی او آزاد (خپلواک) ئی پریږدی او د لوټو او تیږو (ګټو) په شان ئی مجبور، یا د حیواناتو غوندی ئی د عمل دائره محدوده نه کړی - بلکه په هر طرف کښې د پر مخ تګ او ترقی موقع ورته ورکړی.

وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ فَمِنۡهُم مَّنۡ هَدَى ٱللَّهُ وَمِنۡهُم مَّنۡ حَقَّتۡ عَلَيۡهِ ٱلضَّلَٰلَةُۚ فَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٣٦

او خامخا په تحقیق لیږلی (پورته کړی) وو مونږ په هر (پخوانی) امت کښې یو رسول (چه ووائی دوی ته) چه عبادت کوئ (یواځې) د الله او ځان ساتئ تاسی له شریرانو (باطلو معبودانو) څخه نو ځینی له دوی هغه وو چه ورته هدایت وکړ (لیاره وروښوده) الله او ځینی د دوی هغه وو چه ثابته شوه پری ګمراهی (نو قبول ئی نه کړل احکام د رسولانو) نو وګرځئ تاسی په ځمکه کښې (ای مشرکانو!) نو وګورئ په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ (عاقبت آخره خاتمه) د دروغجن کوونکو (د انبیاؤ؟).

تفسیر: یعنی پخپل وقت کښې مو په هر امت او قوم پخوانیو کښې یو رسول مبعوث کړی دی بیا په آخر کښې ئی رسول الثقلین، سیدالکونین صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین رامبعوث کړ.

تنبیه: له دغه آیت څخه دا نه لازمیږی چه په هر قوم او هر کلی کښې دی بلاواسطه یو رسول لیږلی شوی وی، کیدی شی چه یو نبی په یو قوم کښې مبعوث کړی شی او د ده نائب چه ورته «هادی» او «نذیر» ویلی شی په نورو اقوامو کښې ولیږلی شی - د هغه ورلیږل ګواکی بالواسطه د هغه رسول لیږل دی والله اعلم. «طاغوت» شریر فتنه اچوونکی فساد خوښوونکی، د حضرت شاه صاحب په وینا «هغه دی چه په ناحقه سره د سرداری او مشرتوب دعوی وکړی او هغه هیڅ یو سند ئی په لاس کښې نه وی نو داسی سړی ته «طاغوت» وائی بت، شیطان، لوی ظالم ګرد (تول) په دغه کښې داخل دی.»

إِن تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَن يُضِلُّ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

که ته ډیر حرص وکړی (ای محمده!) پر هدایت (لیار شوونه) د دوی نو بیشکه چه الله نه ښیی لیاره (د هدایت) هغه چاته چه گمراه کوی (ئی) او نه به وی دغو گمراهانو ته هیڅ له مددگارانو (مانع له عذابه د نیران).

تفسیر: یعنی پاک الله هر هغه څوک چه د قصور د استعداد یا د بد اختیاری په بناء گمراه (بی لیاری) کړی وی، هغه ته هیڅوک د هدایت لیاره نشی ښودلی او نه ئی هیڅوک د الله تعالیٰ له سزاء څخه ژغورلی (بچ کولی) شی ـ ستاسی دغه ډیره طمعه او زیات حرص هم د دوی د هدایت په نسبت، هیڅ فائده نشی رسولی، نو بیا تاسی د دوی په فکر او غم کښی ولی دومره زیات خپل ځان کړوئ؟ او ولی خپل سر دومره زیات ورپسی گرځوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ۚ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

او قسمونه کوی دوی پر الله په سختو غلیظو قسمونو خپلو چه بیا به نه کړی ژوندی الله هغه څوک چه (یو ځلی) مړ شی، (الله فرمائی په تردید د دوی کښی چه ولی به ئی ژوندی نه کړی) بلکه ژوندی به ئی کړی (ځکه چه وعده ئی کړی ده) په داسی وعده کولو چه لازمه ده پری (وفا ئی تفضلاً وعده) حقه ولیکن ډیر د خلقو نه پوهیږی (په دغه بعث بعد الموت).

تفسیر: یعنی قسمونه خوری کفار چه پس له مرگه بل ژوندون نشته، بیا نو له عذابه څه ویره ده؟ د دوی دغه گردی (تولی) بابیزه (داگی) خبری او تیرایستل دی. ځکه چه د کفارو او مشرکانو له دغه انکاره او د قیاسی او خیالی قسم خوړلو څخه د الله تعالیٰ هغه پخه وعده له سره وړاندی او وروسته کیدی نشی او هغه به هرومرو (خامخا) پوره کیږی خو تاسی د داسی ثابته حقائقو له انکاره د خپل د جهل ثبوت وړاندی کوئ ـ هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ د محیط علم او د قدرت او حکمت او د تکوین له رازه او د ده د غرض او غایت څخه خبردار وی، هغه له سره د «**بعث بعد الموت**» څخه انکار نشی کولی. «**الناس اعداء ما جهلوا**»

(او دغه بیا وروسته له مړ کولو څخه بیا ژوندی کول)

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾

دپاره د دې دې چه بیان (او ښکاره) کړي الله دوی ته هغه (حشر او نشر) چه جګړې کوی دوی په هغه کښې او (بل) د دې لپاره دې چه پوه شي هغه کسان چه کافران شوی دی (په دې خبره چه) بیشکه دوی وو دروغجنان (په دې انکار کښې له قیامته).

تفسیر: یعنی د معاد (قیامت) راتګ عین حکمت دی که وروسته له مرګه بل ژوندون نه وی نو په دنیا کښې هغه مختلف اعمال او احوال، چه موندلی شي د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنګه ظاهریږي؟- د دغه ځای د جګړو قاطعه فیصله خو هم هغلته کیږي او هلته به منکرینو ته معلوم شي چه د هغو خبرو انکار چه په قسمونو سره دوی کاوه، هغه بیخي صحیح او رښتیا وی، او قسم خوړونکی دروغجنان وو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په دغه جهان کښې د ډیرو خبرو په نسبت شبهه پاتی ده، ځینی کسان الله تعالیٰ منی او ځینی تری منکران دی نو د بل جهان وجود لازمی دی چه د ګردو (تولو) جګړو تحقیق پکښې وشي او رښتینی له دروغجن څخه بیل شي او مطیع او منکر د خپل عمل بدل ومومی»

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه خبره ځمونږ کوم څیز ته کله چه اراده وکړو (د پیدا کولو) د هغه دا ده چه ووایو هغه ته چه (پیدا) شه نو (پیدا) شي (نو د مړو بیا ژوندی کول هغه ته څه مشکل دی).

تفسیر: یعنی له دې نه مقصد یوازې هم دغومره خبره ده چه د الله تعالیٰ له ارادې څخه د یوی ثانیې دپاره هم د مراد تخلف نشي کیدی او د ارادې څخه وروسته په نهایت سرعت او سهولت سره د مراد واقع کیدل او د بل هیڅ یو مانع او عائق مزاحمت نه کول او نه توانیدل، په ځان سره د دغې جملې خلاصه ده.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چه هجرت ئی کړی دی په (لیاره د) الله کښی وروسته له هغه چه ظلم پرې وکړې شو نو خامخا ځای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کښی ښه (ځای) او خامخا اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی. که وی دغه (کفار) چه پوهیدی (په ثواب د هجرت نو دوی به هم ورسره موافقت کړی وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چه پوهیدی (پخپل هغه لوی اجر نو لا ډیر کوښښ او صبر به ئی کاوه). (او مهاجرین) هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او په مصیبته) او خاص پر رب خپل توکل کوی.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلی (د طاعت او د معصیت د پوره نتیجی اظهار) دپاره «**بعث بعد الموت**» ضروری دی ـ د الله تعالیٰ ښه وفادار بندگان چه په دغی دنیا کښی ډیر مصائب او شدائد تیروی او بیا مری نو آیا د دوی دغه قربانی ضایع کیدی شی؟ له سره به نه ضائع کیږی! هغه چه د حق حمایت وکړ او د الله تعالیٰ رضاء ئی وغوښته او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو ئی صبر او حوصله وکړه ـ تر دی حده پوری چه مجبوراً خپل کور خپلوان ـ کهول دوستان ـ عزت آشنایان ـ راحت او گرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ په لیاره کښی پریښودل نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفاداری ـ صله یقیناً وررسیږی اول هغه کسان چه له دوی ځنی ژوندی پاتی کیږی نو په هم دغی دنیا کښی د خپلو قربانیو لږ څه ثمره مومی او خوند ئی څکی. یعنی خپل کور کهول پریښوونکو ته د هستوگنی نور ډیر ښه ځای ورکاوه کیږی، له هغه کوره ښه کور، له وطنی ورونو څخه ډیر مهربانه خواخوږی نور وروڼه ـ له روزی څخه ئی بهتره روزی ـ له عزته ئی ښه عزت وررسیږی بلکه پر هغو خلقو غالب کیږی چه دوی ئی له وطنه ایستلی دی او پر دنیا باندی به ئی حاکم او د متقیانو به مشر او امام گرځی. بیا وروسته له دی نه هغه لوړ مقامات او عظیم الشان مدارج چه په آخرت کښی ور په برخه کیږی، دومره زیات دی چه د هغه اندازه له سره امکان نه لری که د اخروی اجر او ثواب پوره باور او یقین نورو خلقو ته هم پیدا شی نو هغوی به هم (چه اوس د هجرت له سعادته محروم دی) خپل گرد (تول) کور کهول پریږدی او د الله تعالیٰ په هم دغه لیاره به درومی او تول به د هجرت دپاره تیاریږی.

تنبیه: د آیت پر عمومو الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ (**و هو منقول فی روح**

المعانی عن بعضهم) عامو مفسرینو دغه آیت د هغو اتیاؤ اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په حق کښی ایښی دی چه د مکی معظمی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنګ شوی وو او ړومبی ئی د **(حبشستان)** په لوری هجرت کړی وو ـ ځکه چه د اکثرو په نزد دغه آیت مکی دی چه د منوری مدینی له هجرته څخه پخوا نازل شوی دی. دغو مهاجرینو ته بالاخر پاک الله د هستوګنی ډیر ښه ځای په (مدینی منوری) کښی ورکړ رضی الله عنهم و رضوا عنه!.

﴿ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ مهاجرین هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی. یا آفرین دی وی پر هغو مهاجرینو باندی چه صبر یی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی). یعنی له هیڅ راز (قسم) ظلم او تیری څخه ونه ویریدل او د محبوب وطن او د ګرانو خپلوانو او اقاربو د بیلتانه پروا ئی ونه کړه او د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء له لیاری څخه ونه ښوئیدل او له ګردو (تولو) څخه ئی وشکاوه او خپله علاقه ئی یواځی له پاک الله سره ونښلوله او خالص د الله پر امداد او قاطعه ؤ مواعیدو ئی اعتماد وکړ ـ تر هغه پوری چه وئی لید، هر څوک چه خپل ځان پاک الله ته سپاری، نو پاک الله به څرنګه پری خپل لطف او کرم نه مبذولوی؟.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِمْ ۚ فَسْـَٔلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ ۗ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده) مګر سړی (ستا په شان له انسانانو) چه وحی به کوله مونږ دوی ته نو پوښتنه وکړئ تاسی له اهل الذکر (خاوندانو د یاد یعنی له علماؤ او پوهانو یا له اهل الکتاب نه) که یئ تاسی چه نه پوهیږئ (لیږلی وو مونږ دغه رسولان) په ښکاره ؤ معجزو او په کتابونو سره او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن (یو) لپاره د دی چه بیان کړی ته خلقو ته هغه چه نازل شوی دی (په دی قرآن کښی) دوی ته او (بل دپاره د دی) چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی (پکښی چه دغه کلام الله دی).

تفسیر: یعنی د انبیاؤ الله علیهم السلام مظلومانو ملګریو ته چه د صبر او توکل په لیاره ثابت قدم وی په دواړو دارینو کښی بری او کومک ورکول ځمونږ کوم نوی عادت نه دی. پخوا له دی نه هم مونږ په پخوانیو انسانانو کښی رسولان لیږلی دی چه د هغو کار دا ؤ چه د الله تعالیٰ له

احکامو او د نیکی او بدی له انجامو خلق خبردار کړی ـ اوس که تاسی ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چه د پخوانیو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبیاؤ پر تاریخی معاملاتو علم لرونکی دی، تحقیقات وکړئ! چه آیا په رښتیا سره په تیرو پیریو کښی څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فایض شوی دی؟ او سره له بیناتو (معجزاتو) او زبرو (کتابونو) مبعوث شوی دی؟ که نه؟ او دغه چه آیا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنگه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنگه منصور او کامیاب شوی دی؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنگه پنا شوی دی؟

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴾ جزء (٩) (د الاعراف ١٣٧ آیت (١٦) رکوع) مونږ له ﴿ أَهْلَ الذِّكْرِ ﴾ څخه خاص اهل الکتاب نه دی مراد کړی، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی چه په هغه کښی اهل الکتاب هم شامل دی. په روح المعانی کښی مسطور دی **قال الرمانی والزجاج والازهری المراد باهل الذکر علماء اخبار الامم السالفة کائناً من کان ـ فالذکر بمعنی الحفظ** محقق محمود الحسن شیخ الهند **رحمة الله علیه** هم د «**اهل الذکر**» ترجمه د یاد په خاوندانو کړی ده ـ او ښائی چه په هغه سره ئی دی لوری ته اشاره کړی وی. په هر حال د آیت له عموم څخه دغه مسئله وځی چه غیر د اهل العلم ته ښائی چه له اهل الذکر څخه پوښتنه وکړی او د هغوی په وینا برابر کار وکړی اکثر علماء دغه د ائمه ؤ په تقلید کښی وراندی کوی والله تعالیٰ اعلم.

﴿ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ﴾ دا رسولان لیږلی وو مونږ په ښکارؤ معجزو او په اوراقو کتابونو سره) یعنی معجزات او هغه علوم چه په اوراقو کښی لیکلی کیږی.

﴿ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ ﴾ الآیة ـ او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن یو دپاره د دی) چه بیان کړی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم! خلقو ته هغه چه نازل شوی دی دوی ته ـ او بل دپاره د دی چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی پکښی چه دغه کلام الله دی) یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح دول (طریقه) بیانول دی او د خلقو کار دا دی چه په همغه کښی غور او فکر وکړی. له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی چه پخوانیو امتونو د ضروریه ؤ احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاؤ د علومو جامع او د تل له پاره د الله تعالیٰ د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوبه ویښوونکی دی. مطلب ئی داسی شو «همغسی چه پخوا له دی نه رسولان لیږلی شوی دی او کتابونه نازل شوی دی نن تاته هم (ای محمد صلی الله علیه وسلم) مونږ هم داسی کتاب درلیږلی دی چه د ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاؤ علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی ـ ستاسی کار دا دی چه د دنیا ګردو (تولو) خلقو ته د دی کتاب تول مضامین په صاف او ښکاره دول (طریقه) بیان کړئ! او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ» له دی نه معلوم شو چه د پاک قرآن همغه تاویل معتبر دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق دی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَن يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾

آیا نو په امن کښې شوی دی هغه کسان چه مکرونه ئې کړی دی ناکاره، له دی نه چه ډوب به کړی الله دوی په ځمکه یا چه را به شی دوی ته عذاب له داسی طرفه چه نه پوهیږی دوی (پړی چه له دی طرفه راځی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاؤ او د دوی د امتونو د احوالو د آوریدلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسی مکمل ذکر او یاداشت د رسیدلو څخه وروسته هم آیا د مکی معظمی کافران د حق په مقابل کښې د خپلو مکاریو او فریبونو او دغابازیو نه مخ نه ګرځوی؟ آیا د دی خبری امکان نشته چه الله تعالیٰ دوی د (قارون) په شان په ځمکه کښې ډوب کړی ـ یا له داسی یو جانب څخه کوم آفت پری ولیږی چه د دوی په وهم او ګمان کښې هم نه وی لکه چه د «بدر» په غزوه کښې کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسی سزا ورسیده؛ چه دوی خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾

یا له دی چه ونیسی (الله) دوی لره په وقت د ګرځیدلو د دوی (په ځمکه کښې نو نه دی دوی عاجز کوونکی (د الله).

تفسیر: یعنی د دی خبری هیڅ ضرورت نشته چه له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شی ـ یا د مقابلی دپاره څه افواج ولیږلی شی ـ پاک الله پر دغه هم قادر دی چه تاسی په تګ راتګ او په کاروبار کښې یا پخپلو بسترو په وقت د اوښتلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته، یو ځلی ونیسی او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړی ـ الله هر قسم قوت او قدرت لری او تاسی په هر ډول (طریقه) عاجزولی شی او په تاسی کښې د دی خبری توان نشته چه پاک الله عاجز او ناتوان کړئ.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ

یا (له دی) چه ونیسی (الله) دوی لره پر ویره (او ویرول په ورو ورو تنقیص سره)؛

تفسير: یعنی یو ناڅاپه به ئی وانخلی ـ بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لیدلو څخه پسته به داسی یو حالت کښی ئی نیسی چه خلق پری خبر او تری اطلاع وموهی او د عذابونو آثار وګوری او طبعاً وویریږی. یا د شاه ولی الله نور خلق، په سماویه ؤ عذابونو کښی اخته وګوری او په ویره کښی وی لیکن دغه خوف محض طبیعی وی او د توبی او ندامت سره نه وی چه د عذاب دافع کیدی شی ـ ځینو د «تخوف» معنی «تنقص» اخیستی ده ـ چه ورو ورو کمول دی ـ یعنی دغه هم ممکن دی چه دفعتاً ئی هلاک نه کړی او ورو ورو تاسی کموی او تیتوی مو.

فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٤٧﴾

نو بیشکه رب ستاسی خامخا ښه مهربان دی (پر بندګانو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: یعنی الله تعالیٰ هر شی کولی شی ـ مګر ولی ئی نه کوی؟ د ده نرمی او مهربانی مانع ده چه پر مجرمینو یو ناڅاپه عذاب نازل کړی. د الله تعالیٰ رأفت او رحمت مقتضی دی چه مجرمینو ته مهلت او د اصلاح موقع ورکړه شی ـ یا خو دغه جمله یواځی له ﴿ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ ﴾ سره متعلقه ده ـ په هغه تقدیر سره چه ﴿ تَخَوُّفٍ ﴾ د تنقص په معنی واخیست شی ـ نو مطلب به ئی دا شی چه ورو، ورو کمول او دفعتاً ئی نه هلاکول، د الله تعالیٰ د رحمت او شفقت له سببه دی، که نه په یوه آن کښی ئی هم پنا او خراب او تباه کولی شی.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِّلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

آیا نه ګوری دوی هغه ته چه پیدا کړی دی الله له کومه شیزه چه ګرځی سیوری د هغه له ښی طرفونو او کیڼ طرفونو (یعنی له هر طرفه) څخه په دی حال کښی چه سجده کوونکی دی (دغه سیوری) الله ته حال دا چه دغه سیوری عاجزی کوونکی دی الله ته.

تفسير: یعنی کله چه په تکوینی دول (طریقه) هر شی د پاک الله په مخ کښی عاجز ـ مطیع او منقاد دی، تر دی چه د سایه دارو شیانو سیوری هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم

اوړديږي او لنديږي او په دي لوري او په هغه لوري ځي راځي، نو بيا د داسي قدرت والا الله د عذاب مخه کوم يو قوت او طاقت نيولی شي؟ هر انسان لره ښائي چه په خپل واک او اختيار د الله تعالیٰ د تشريعي احکامو په مقابل کښي غاړه کيږدي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «هر شی په غرمه کښي برابر ولاړ وی او د هغوی سيوری هم ولاړ وی ـ کله چه لمر واوړی نو سيوری هم ورسره اوړی بيا پسی په اوږديدو اوږديدو له ځمکي سره سم شي ـ لکه چه په لمانځه کښي له قيامه سري رکوع ته او له رکوع څخه سجدی ته ځي، هم داسي هر شي پخپله ولاړ وی او په خپل سيوری سره لمونځ کوی ـ په هر ملک کښي او په هر موسم کښي کله ښی خوا ته او کله کيڼ خوا ته اوږديږي».

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٩﴾

او خاص الله ته سجده کوی هغه شيان چه په آسمانونو کښي دی او هغه شيان چه په ځمکه کښي دی له ګرځيدونکو (تلونکو په ځمکه کښي) او ملائکي حال دا چه دوی نه کوی کبر (لوئی سرکښي د الله تعالیٰ له عبادته).

تفسير: اول د هغو ولاړو شيانو ذکر وشو چه سيوری لرونکی وو، دلته اوس د عمومو ذوی الارواحو بالخصوص د پرښتو د سجدی په بيان تنبيه فرمائي چه داسي مقرب او معظم ذوات هم د ده په مخ کښي سر په سجده دی او هيڅ قسم تکبر، غرور او لوئي په دی کښي نه کوی چه د خپل الله تعالیٰ په مخ کښي د عجز او نياز سجده ږدی. حضرت شاه صاحب ليکي «مغرورو خلقو ته سر کيښودل پر ځمکه ډير سخت او مشکل ښکاری او نه پوهيږی چه د بنده لوئي فقط په هم دغه سجده کښي ده. «**من تواضع لله رفعه الله**»

يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴿٥٠﴾ السجدة

ويريږی دا(ملائک) له رب خپل (چه اعلیٰ دی پر دوی په قهر او غلبه) له پاسه د دوی او کوی دوی هغه (کار) چه امر (حکم) ورته کاوه شي.

تفسير: يعني پرښتي سره له دومره قربه او وجاهته د خپل الله تعالیٰ له لوئي او له جلاله ويريږی او هر هغه حکم چه دوی ته ورکولی کيږی هغه علی الفور اجرا کوی په «**موضح القرآن**» کښي راغلی دی «د هر بنده په زړه کښي دغه خبره شته چه ځما د سر له پاسه الله تعالیٰ دی او خپل

ځان شکته کښې هم دغه د پرښتو سجده هم ده او د نورو تولو هم.»)

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوْٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴿٥١﴾

او فرمايلي دى الله مه نيسئ تاسى معبودان دوه بيشكه هم دا خبره ده چه دغه (برحق معبود) معبود دى يو، نو خاص له ما څخه پس وويريږئ تاسى راڅخه.

تفسير: يعنى كله چه ګرد (تول) د آسمانونو او د ځمكو مخلوق د يوه الله جل وعلا په حضور كښې په تكوينى ډول (طريقه) بى اختياره سر په سجود او تول ورته عاجز او مقهور دى نو بيا په عبادت كښې ئى بل شريک له كومه پيدا شو؟ هغه پاک الله چه د ګرد (تول) جهان مالک او مطاع دى ښائى چه يواځى د همغه عبادت وكړى شى او خاص د همغه څخه خوف او ويره په كار ده.

وَلَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّيْنُ وَاصِبًا ۚ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُوْنَ ﴿٥٢﴾

او خاص هم دغه (الله) لره دى هر هغه څه چه په آسمانونو كښې دى او (هر هغه څه چه په) ځمكه كښې دى (له علوياتو او سفلياتو سره له آسمانونو او ځمكو ملكاً، خلقاً، عبيداً) او خاص هم ده ته دى طاعت (عبادت عدل) واجب لازم هميشه؛ نو آيا غير له الله څخه ويريږئ تاسى (له بل چا).

تفسير: يعنى په تكوينى ډول (طريقه) هر څيز خاص د الله تعالىٰ په اطاعت او عبادت مجبور دى ﴿ اَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴾ (٣ جزء د آل عمران ٨٣ آيت ٩ ركوع) يا دغه مطلب دى چه تل د الله تعالىٰ عبادت لازم دى ﴿ اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ﴾ (٢٣ جزء د الزمر ٣ آيت ١ ركوع) او ځينى د «**دين**» معنى په «**جزاء**» سره اخيستى ده يعنى د نيک او بد دائمى بدل د همغه يوه الله تعالىٰ له جانبه رارسيږى (نو د بل چا څخه به ولى ويريږو) والله اعلم

وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾

او هر هغه چه تاسی سره دی له (کوم قسم) نعمت نو له (طرفه د) الله دی بیا کله چه ورسیږی تاسی ته ضرر نو خاص هم دغه (الله) ته فریاد او زاری کوئ.

تفسیر: یعنی گردی (تولی) ښیگنی (فایدی) او نعمتونه د همغه له لوری دی او د هر یوی بدی او سختی دفع هم د همغه په واک (اختیار) او قبضه کښی ده ـ لکه چه کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسیږی نو له غلیظ څخه غلیظ مشرک هم په دغه وقت کښی له نورو گردو (تولو) وسیلو څخه لاس وباسی او یوائی د پاک الله په دربار کښی دعاء کوی او تری مدد غواړی، گواکی انسانی فطرت شاهدی ورکوی چه د مصائبو او سختیو څخه نجات ورکول ماسوا له دی نه چه د پاک الله واحد کار وی، د بل هیچا کار نه شی کیدی، بیا د هغه ذات په قبضه کښی چه هر قسم ضرر او نفع ـ نقمت (عذاب) او نعمت (چه پټ وی یا ښکاره ـ وړوکی وی یا لوی ـ دینی وی یا دنیوی علمی وی یا عملی ـ داخلی وی یا خارجی ـ جلبی وی یا سلبی او هر قسم نقمت او ضرر لکه مرض یا ناداری قحط یا غلاؤ حرق یا غرق او نور د ده په اختیار کښی) دی نو بل به څوک د ده په الوهیت کښی حصه دار کیدی شی؟ یا به داسی کیدی شی چه انسان تری وویریږی ـ یا څه هیله (امید) او اسره ورڅخه ولری.

ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

بیا هر کله چه دفع (لری) کړی (الله هغه) ضرر له تاسی څخه ناڅاپه یوه فرقه له تاسی له رب خپله سره شریکوی (بل) دپاره د دی چه کفران (ناقدری) وکړی په هغه څیز پوری چه ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلئ (ای منکرینو دنیوی نفع موقتاً). نو ژر به پوه شئ تاسی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چه تری سختی پورته شی نو خپل منعم حقیقی هیروی او په نهایت بیحیائی او بی شرمی د الوهیت د چارو په ویشلو پسی لویږی او له دی نه نه شرمیږی چه اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کښی د همغه په دربار کښی مو عرض او دعاء کوله نه یی د

حقيقي محسن احسان ومانه او نه ئې د دغې اندیښنه وکړله ـ چه زه به د ناشکرۍ په سزاء کښې ونیول شم ـ یا لږ تر لږه د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وګرځي، ګواکې هغه انعام چه وحده لا شریک له الله تعالیٰ فرمایلي ؤ بیخي د هغه په انکار باندې ټینګ ودرید. بهتر دی چه څو ورځې هغوی ته مهلت ورکړ شي چه په دغه دنیا کښې ښې مزې وکړي او خوندونه ئې وڅکي ـ بالاخر به دوی ته معلومیږي چه د دغه مشرکیت او د نعمت د کفران سخته سزا ورته څرنګه ورکوله شي.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَٰهُمْ ۗ تَٱللَّهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

او مقرروي دا (کفار) دپاره د هغو (بتانو) چه په هیڅ نه پوهیږي (علم نه لري) یوه برخه له ځینو د هغو شخه چه ورکړي دي مونږ دوی ته، قسم دی په الله چه خامخا پوښتیدلی به شئ تاسې هرومرو (خامخا) (په قیامت کښې) له هغه چه یئ تاسې چه دروغ تړئ (چه بتان مو خدایان دي).

تفسیر: دغه ئې هغو ته وفرمایل چه په خپل کښت او کار کښې ـ په تجارت او صنعت کښې ـ په مالدارۍ او جهاندارۍ کښې ماسواء له الله شخه د نورو دپاره نذر او نیاز مني (موضح القرآن) لکه چه د عربو د مشرکانو رواج او دستور ؤ چه د هغه ذکر (په ۸ جزء) د «الانعام» په (١٦) رکوع کښې تیر شو. له ﴿ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ ﴾ شخه مراد همغه اصنام او نور دي چه مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بیخبرۍ ـ خپل معبودان یا د نفعې او ضرر مالکان ګڼل ـ حال دا چه د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه ؤ ـ بیا دغه شرکاء ئې هم د دبرو (ګټو) له بتانو ځنې تجویز کړل چه له هر قسم علم او شعور شخه بې برخې دي ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴾
﴿ تَٱللَّهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴾ ـ قسم دی په الله چه خامخا به وپوښتلی شئ له هغه دروغو چه تاسو وېل) یعني په قیامت کښې به د دغه افتراء او د دروغو تړلو پوښتنه هرومرو (خامخا) له تاسې شخه کیږي ـ چه د الله تعالیٰ په ورکړي مال کښې مو څه حق درلود (لرلو) چه نور مو پکښې شریک او سهیم ګرځول؟ باقي چاته د ثواب رسولو مسئله، هغه خو بیله خبره ده او د دې آیت په ذیل کښې نه راځي.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ ٱلْبَنَٰتِ سُبْحَٰنَهُۥ ۙ وَلَهُم مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

او مقرروي (دا کفار) الله ته لوڼې پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او

(مقرروی) ځان ته هغه څیز چه د دوی خوښ وی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دغه پاک او منزه دی چه اولاد ورته ثابت کړی شی بیا په تیره لونی تعجب دی چه دغه خلق د حق تعالیٰ په نسبت څرنګه جراءت کوی، په دغه آیت کښی د«بنو خزاعه» او د «کنانه» د قبیلو رد وشو ـ چه پرښتو ته ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله)

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

او کله چه خبر ورکړی شی یو تن د دغو (کفارو) ته په (پیدا کیدو د) لور سره نو (توله ورځ) وګرځی مخ د ده تک تور له غمه حال دا چه دی ډک وی له قهره (خپلی ښځی ته چه لور دی ولی راوړه؟).

تفسیر: یعنی د خپلو ځانونو دپاره د لونو په پیدا کیدلو خوښ او راضی نه دی هر کله چه غواړی ځامن غواړی.

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ

پټ ګرځی له قومه (خپله) له سببه د ناخوښی د هغه شی څخه چه خبر ورکړی شوی دی (ده ته) په هغه سره، آیا وساتی (دی) هغه لور سره د سپکوالی او که ئی ومندی (ژوندی) په خاوره کښی)؟

تفسیر: له دوی ځنی که کوم یوه ته خبر ورکړی شی چه تا کره لور شوی ده نو له ډیر نفرت او غم او اندیښنی څخه ئی وچولی (تندی) تریو شی او ګرده (توله) ورځ له ډیره خفګانه په نظر په بله بنه (شکل) راځی او زړه ئی پخسیږی چه دغه د نه ویلو غبار او مصیبت له کومه رابانندی راغی؟

﴿أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ﴾ الآیة ـ آیا دی وساتی هغه لور سره د سپکوالی؟) یعنی له دغه رسمی او عرفی ننګ او عار له تصوره چه که دغه لور می ژوندی راپاتی شی نو بل څوک به می ځوم کیږی نو زه په هغه وقت کښی چاته خپل مخ ښوولی شم؟ او چیری به پټ ګرځم؟.

﴿أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ﴾ الآیة ـ او که ئی ومندی ژوندی په خاوره کښی) یعنی شپه او ورځ په فکر او تردد کښی مصروف او تجاویز جوړوی چه آیا زه دغه دنیوی عار قبول او دغه جینۍ

پریږدم چه ژوندون وکړی؟ یا ئی په ځمکه کښی خښه کړم؟ یعنی وئی وژنم ـ لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی ډیر غټ زړه او ظالم سړی به خپلی جینکۍ وژلی یا به ئی ژوندی په ځمکه کښی خښولی ـ کله چه اسلامی دین منتشر شو نو دغه قبیح رسم ئی له منځه ورک کړ ـ او په داسی دول (طریقه) ئی سره قلع او قمع وکړه ـ چه وروسته له اسلامه په ګرد (تول) ملک کښی د دغی بی رحمی یوه پیښه او مثال هم وړاندی نه شو څینی د ﴿ اَيُمۡسِكُهٗ عَلٰى هُوۡنٍ ﴾ معنی داسی کړی «بندیانی ساتی جینکۍ په ذلت او خواری سره» یعنی د ژوندی پاتی کیدلو په صورت داسی ذلیله معامله به ئی له دوی سره کوله لکه چه ئی له سره اولاد بلکه انسان هم نه وی.

اَلَا سَآءَ مَا يَحۡكُمُوۡنَ ﴿٥٩﴾

واورئ خبردار شئ چه بد دی هغه چه حکم کوی دغه (کفار چه نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیری فیصله چه د دغو کفارو ده له هغه څنی زیاته بده فیصله دغه ده چه الله تعالیٰ ته ئی د اولاد تجویز کاوه، بیا اولاد هم «**اناث**» چه له هغو څخه دوی پخپله کرکه او تنفر کاوه، ګواکی دوی د خپلو ځانونو دپاره ښه شیان او الله تعالیٰ ته ئی ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله)

لِلَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوۡءِ ۚ وَلِلّٰهِ الۡمَثَلُ الۡاَعۡلٰى ؕ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ﴿٦٠﴾

دی هغه کسانو ته چه نه راوړی ایمان په (ورځ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او هم دی دی قوی غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هغه مشرکین چه د خپلو ظلمونو او ګستاخیو او سپین سترګیو په بد انجام باور نه لری، خراب مثال یا خراب صفت د هم دوی دی. هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دی چه د درد ـ رنځ ـ او د ضعیفی په وقت کښی په ښه او په کار ئی ورشی ـ دوی لره په کار دی چه له خپلو ځامنو څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړی، د عار یا د افلاس یا د نورو ویرو په وجی د جونو وژل د دوی دود او دستور دی ـ بالاخر دوی د ظلم او شرک او د نورو د هغه بد

انجام شخه چه مقرر دی له سره ځان نشی ژغورلی (محفوظولی). الغرض هر ډول (طریقه) بد مثالونه او نقص او عیب نسبت ښائی چه د هم دوی په طرف وکری شی ـ د الله تعالیٰ په طرف د دغو صفاتو انتساب چه د مخلوقاتو خاصه ده او (معاذالله) د ځامنو او د لونو د تجویز ډیر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافی دی، د الله تعالیٰ دپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتیدی شی چه له اعلیٰ شخه اعلیٰ او له هر لوړ او لوی شی شخه لوړ او لوی وی.

﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ او هم دی دی قوی، غالب په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا) یعنی پاک الله خو داسی غالب او زبردست ذات دی چه ستاسی د دی بی ادبی او سپین سترگی سزا لاس په لاس او ژر تر ژره هم درکولی شی لیکن ځکه علی الفور تاسی ته سزا نه درکوی چه د ده د حکمت سره مناسب نه ده، نو تاسی ته مهلت او وار درکوی، څو په سمه لیاره راشئ او د اصلاح او توبی رویه ځان ته غوره او خپله رویه سمه کړئ.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَابَّةٍ وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره نو نه به ئی ؤ پری ایښی پر مخ د دی ځمکی کښی هیڅ خوځیدونکی (تلونکی) ولیکن وروستی کوی دوی تر هغه نیتی په نامه کړی شوی پوری نو کله چه راغی نیته (د موت یا عذاب) د دوی نه به وروسته کیږی (دوی له هغه نیتی شخه) (په قدر د) یو ساعت او نه (تری) ړومبی کیږی.

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ خلقو ته د دوی پر گستاخی ـ تیروتو او د ظلم د سزا ورکولو شروع وکړی، نو په څو ساعتو کښی د ځمکی د مخ دغه نظم او نسق او ودانی نشی پاتی کیدی ځکه چه په دنیا کښی لویه برخه د ظالمانو او بد کارانو ده او د وړو او لویو خطاؤ شخه خو هیڅ یو تن هم تش نه دی **(کلکم خطاءون)** کله چه گرد (تول) خطا کاران او بدان هلاک کړل شی، نو یواځی د معصومو انبیاؤ د مبعوثیت او د دوی د اعزام ضرورت د ځمکی په طرف نه پاتی کیږی بلکه د دوی هستوگنه د معصومو ملائکو سره زیاته موزونه ده. کله چه نیکان او بدان دواړه پر ځمکه نشی پاتی، نو د نورو حیواناتو وجود به هم بی فائدی وی ـ ځکه چه هغه گرد (تول) د انسانانو دپاره پیدا شوی دی او هم ئی فرض کړئ چه الله تعالیٰ د انسانانو په ظلم او عدوان

باران بند کړ نو آيا له انسانانو سره به حيوانات هم نه مري؟ په هر حال که پاک الله پر هره هره خبره په هم دغې دنيا هر يو ونيسي او سم د لاسه سزا ورکړي ـ نو د دغې دنيا ګرده (توله) سلسله به سره وشليږي او په څو دقيقو (شيبو) کښې به دغه دنيا پنا شي. مګر مجرمينو ته د توبې او اصلاح وار او موقع ورکوي او تر موعوده وقته پورې ئې خوشې پرېږدي ـ او مهلت او وار ورته ورکوي ـ کله چه هغه ټاکلې (مقرر کړې) نېټې ته ورسيږي ـ نو بيا هغه يوه ثانيه (ربه) نه وړاندې او نه وروسته کيدې شي.

تنبيه: ځيني مفسرين له ﴿ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَآبَّةٍ ﴾ څخه خاص ظالمه دابه مرادوي ـ که دغه صحيح وي، نو مطلب بيخې واضح دی او هيڅ اشکال نه دی پاتې. والله اعلم.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ ۖ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

او ثابتوي دا (کفار) الله ته هغه چه بد ئې ګڼي (دوی خپلو ځانونو لره لکه لونې يا شريکان) او بيانوي ژبې د دوی دروغ (چه داسې وائي) بيشکه شته دوی ته ښه حالت (په نزد د الله کښې)؛ حقه رښتيا (ثابته خبره دا ده) چه بيشکه شته دوی ته اور(د دوزخ) او بيشکه دغه (کفار په منده بيولی شي بيا هلته په اور کښې پريښودلی شي.

تفسير: يعني هغه شيان چه دوی ئې بد ګڼي او د خپلو ځانونو دپاره ئې نه غوره کوي لکه جينکۍ ـ يا په خپل ملک کښې د کوم پردي شرکت يا استهزاء يا استخفاف او نورې سپکې معاملې نو هغه د الله قدوس (جلت عظمته) دپاره ثابتوي.

﴿ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ ﴾ او بيانوي ژبې د دغو مشرکانو دروغ چه داسې وائي بيشکه شته دوی ته ښه حالت په نزد د الله کښې) يعني سره له داسې ګستاخيو او سپين سترګيو د دوی پر ژبو دغه دعوی ده چه مونږ په دنيا کښې د ښو ښو شيانو وړ (مستحق) او لايق يو او که د آخرت او د نورو دغه قصې رښتيا وي، نو هلته به هم ښې مزې کوو لکه چه په ٢٥ جزء د حٰم السجده په (٥٠) آيت (٦) رکوع کښې داسې يو آيت شته

﴿ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِن بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَٰذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِندَهُ لَلْحُسْنَىٰ ﴾

﴿ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴾ حقه رښتيا خبره دا ده چه بيشکه شته دوی ته اور د دوزخ الخ) يعني سره له داسې ګستاخيو هسې باطلې آرزوګانې لرل د دې خبرې دليل دی چه د هغوی دپاره هيڅ يوه ښيګڼه (فائده) او نيکي نشته، هو! د دوی دپاره د دوزخ اور تيار دی

چه دوی ورته په مندو بیولی او ځغلولی شی او کله چه هلته ورسیږی او پکښی ولویږی، نو ګواکی بیخی هیر شوی دی یعنی تر ابدالاباد پوری هیڅکله د مهربانی نظر به پر دوی نه کیږی حضرت شاه صاحب لیکی دا ئی د هغوی په نسبت وفرمایه چه ناکاره شیان د پاک الله په نامه کوی او سره له هغه داسی یقین هم لری چه مونږ جنت ته هم ځو حال دا چه دوی ورځ په ورځ دوزخ ته ورنژدی کیږی نو فرمائی الله تعالیٰ لپاره د تسلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیږلی وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (ای محمده نور رسولان) نو ښائسته کړی ؤ دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چه کلک پری ولاړ ؤ) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورځ او شته (په آخرت کښی) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکی معظمی د کفارو د ګستاخیو او چټی (بیکاره) دعاویو د ذکر څخه وروسته محمد علیه الصلوٰة والسلام ته تسلی ورکوی چه تاسی د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنګی شئ! مونږ له تاسی څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلی ؤ۔ لیکن تل هم داسی پیښه واقع شوی ده چه لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورڅرګند (ورښکاره) کړی دی او دوی به پرله پسی پخپلو شرارتونو کښی پر مخ تګ او ترقی کوله او نن هغوی د الله تعالیٰ په عذاب کښی اخته او ککړ دی او شیطان چه د دوی رفیق او ملګری ؤ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی ۔ او نه ئی په داد او فریاد ورسیدی شی ۔ هم دغسی به ستاسی د مکذبینو انجام هم کیږی. ځینی د ﴿ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ ﴾ مطلب داسی ښکاره وی هغه شیطان چه پخوانی امتونه د ده په لمسون ګمراه او بی لاری شوی وو همغه نن د دغو (کفارو د مکی) ملګری شوی هم دی، نو همغسی چه د هغوی حال او خاتمه شوی ده د دوی حال او خاتمه هم کیږی.

وَمَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ ۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

او نه دی نازل کړی (رالیږلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مګر دپاره د دی چه بیان (او ښکاره) کړی ته (ای محمده!) دوی ته هغه (څیز) چه اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کښی او (لپاره د) هدایت او (لپاره) د رحمت دپاره (د هغه) قوم چه ایمان لری (په تولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی لوی قرآن یواځی د دی لپاره نازل کړی شوی دی چه د هغو اساسی او رښتیا اصولو بیان په ډیر وضاحت او تحقیق سره وکړی چه خلق پکښی اختلاف او جګړی کوی (مثلاً توحید معاد د حلالو او حرامو احکام) او نور چه هیڅ اشکال او خفاء پکښی پاتی نشی - ګواکی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دغه لوی قرآن په وسیله د ګردو (تولو) منازعو او جګړو سمه او صافه فیصله آورولی ده - او د الله تعالیٰ پر بندګانو ئی د الله تعالیٰ حجت تمام کړی دی - وروسته له دی نه د دوی منل او نه منل - پخپله د مخاطبینو کار دی، هر څوک چه توفیق ومومی قبلوی به ئی. تاسی ته نه ښائی چه پر دوی پسی خپل ځان خفه یا پریشان کړئ!
﴿ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾ او لپاره د هدایت او لپاره د رحمت دپاره د هغه قوم چه ایمان لری) یعنی فیصله او بیان خو د ګردو (تولو) دپاره دی، لیکن د دی هدایت شخه منتفع کیدل - او د الله تعالیٰ د رحمت سره غاړه په غاړه کیدل - د همغه چا په برخه کیږی چه دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموی - او په طوع او رغبت سره په تولو مؤمن به شیانو ایمان راوړی.

وَاللَّهُ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

او الله نازلی کړی (لیږلی) دی له (طرفه) د آسمانه اوبه (باران) نو ژوندی (شنه) ئی کړه په دی (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګه (وچوالی) د هغی (ځمکی)؛ بیشکه په دغه (زرغونتیا) کښی پس له وچوالی خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه آوری (د الله احکام د زړه په غوږونو او په انصاف سره بیا عبرت هم تری اخلی).

تفسیر: یعنی وچه ځمکه په آسمانی باران سره زرغونوی ګواکی وچوالی د ځمکی موت او شین توب او خروپ توب ئی ژوندون او حیات دی
﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴾ بیشکه په دغه زرغونتیا کښی پس له وچوالی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه آوری احکام د الله د زړه په غوږونو په انصاف سره او

بیا عبرت هم تری آخلی) یعنی هم داسی د قرآن په وسیله جاهلان ـ عالمان او مړ زړونه ژوندی کوی که ئی د زړه په توجه او انصاف سره واوری.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهِ مِن بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِّلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾

او بیشکه چه دی تاسی ته په چارپایانو کښی ډیر لوی عبرت؛ چه درڅښوو مونږ تاسی ته له هغه ځینو شیزونو څخه چه دی په ګیډو د هغو (لنګو څاروو کښی) له منځه د غوشائیو او د وینو شودی صافی پاکی (له رنګه او بویه د غوشائیو او وینو) آسان تیریدونکی (له حلقه او خوش مزه) دپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنی اوښه ـ غوا ـ میښه او نور حیوانات چه بوس، پروړ او واښه خوری نو دغه خواړه کله چه د دوی په ګیډو کښی لویږی د درو شیانو په طرف مستحیل کیږی ـ قدرت د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کښی داسی یو مشین لګولی دی چه د غذا د ځینو اجزاؤ د تحلیل کولو څخه وروسته د فضلی (پچی او غوشائی) په شکل د باندی ئی غورځوی ـ او له ځینو اجزاؤ څخه وینه پیدا کوی او په رګونو کښی ئی خپروی (خوروی) چه د دوی د حیات او بقاء سبب ګرځی ـ له هم دغی مادی څخه چه ځینی ئی وینه ګرځیدلی ده، د دغو دوو ګنده ؤ شیانو په منځ کښی یو دریم شی (چه شوده دی) هم تیاروی چه نهایت پاک طیب سپیځلی او خوندور شی دی.

پخوا ئی د کتاب د نزول په مناسبت د اوبو د ښکته کولو ذکر وفرمایه په دغه آیات کښی د اوبو په مناسبت د نورو مشروباتو د انواعو ذکر هم وفرمایه ـ یعنی شوده ـ شراب نبیذ او شات ـ په ٢٦ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم د سورت په (١٥) آیت ٢ رکوع کښی چه هلته د جنت د ویالو ذکر راغلی دی د مشروباتو هم دغه څلور اقسام ذکر شوی دی

﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ﴾

دلته د دغو اقسامو د شیانو له ذکره مقصود دا دی چه د خلقو په خیال کښی هغه چه ډیر لوی لوی نعمتونه دی هغه ګرد (تول) د پاک الله پیدا او مخلوق دی بیا نو د تعجب ځای دی چه انسانان د خپل حقیقی منعم دغه مراحم او احسان ولی هیروی او د نورو شیانو خادمان او مریان کیږی. ګواکی د شرک د تردید په لوری اشاره وشوه. او دا هم تری راښکاره شوه چه هغه الله تعالیٰ چه په دغه ډول (طریقه) سره ستاسی د جسمانی هوسائی (آسانی) دپاره راز راز (قسم قسم) انتظامات او مناسب وسائل او سامان پیدا کړی دی نو هرومرو (خامخا) د روحانی ژوندون او د باطنی ترقی وسائل او ذرایع به هم په کافی اندازه سره تیار او مهیا کړی وی.

وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَكَرًا وَّرِزْقًا حَسَنًا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾

او له میوو د خرماګانو او (له میوو د) د تاکو (کورو) څخه (هم داسی در ښبوو مونږ پر تاسی) چه جوړوئ تاسی له دغو میوو څخه نشه کوونکی (بد) او رزق (روزی) ښه؛ بیشکه په دغو (انواعو د میوو او مشتقاتو) کښی (ئی) خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی او فکر او غور په کښی کوی.

تفسیر: یعنی له دغو میوو څخه نشه ئی باسئ ـ او د خوړلو او ښبلو نور ښه او عمده شیان تری جوړوئ لکه شربت ـ نبیذ ـ سرکه او وچه خرما او مویز او نور تری حاصلوئ.
تنبیه: دغه آیت مکی دی ـ د شرابو ښبل په مکه معظمه کښی لا نه ؤ حرام شوی ـ او شراب ښبونکی به هغه بلا تکلفه ښبل ـ د شرابو ښبل وروسته له هجرته حرام شو ـ بیا هیڅ یو مسلمان له سره لاس نه دی ور وړی ـ خو بیا په هم دغه مکی آیت کښی ئی هم د ﴿ سَكَرًا ﴾ څخه وروسته د ﴿ وَّرِزْقًا حَسَنًا ﴾ فرمایلو سره تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه شراب حرام کیدونکی دی، ځکه چه پر شرابو د «**رزق حسن**» اطلاق نه دی موزون.
﴿ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴾ بیشکه په دغو انواعو د میوو او مشتقاتو کښی ئی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی لپاره د هغه قوم چه عقل چلوی او غور او فکر پکښی کوی.) دلته د ﴿ يَّعْقِلُوْنَ ﴾ لفظ چه د عقل څخه مشتق دی د «**سکر**» له تذکری سره خاص مناسبت لری، کله چه نشه عقل زائل کوی، نو ځکه ئی اشاره وفرمایله چه د آیاتونو پوهیدل د عقلاؤ کار دی. او د نشه ښبوونکو او مستانو کار نه دی.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِيْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ﴿٦٨﴾

او په زړه کښی واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چه ونیسئ (او جوړوئ) تاسی په غرونو کښی کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چه خلق ئی لوړ جوړوی.

تفسیر: یعني د انګورو د پورته کولو دپاره هغه چیلي او اچي (څپرونه)چه تاسي ئې جوړوئ یا هغه عمارتونه چه خلق ئې تیاروي. د شاتو مچئ د ور په زړه کښي اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی چه د هغه فطرت داسي جوړ شوی دی چه سره د ادنیٰ حیوانتوبه په نهایت کاریګری ډیری چالاکی ـ ښه شعور ـ اعلیٰ ادراک ـ نری صنعت خپلي شکرګنی (ګبینونه) د غرو او ونو په سوریو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کښي تیاروي ـ او نوری تولی مچئ د یوی لوئی مچئ تر حکم لاندی په ډیر ښه اطاعت او انقیاد سره کار کوی ـ د دوی مشر ته «**یعسوب**» وائی چه د ده په متابعت د مچیو فوج هر لوری ته حرکت کوی کله چه دوی کومه ځاله (شکر ګنی) جوړوی، نو د دغی ځالی تولی خونی د «متساوی الاضلاع مسدس» په شکل وی. بی له مسطرو او بی له پرکارو او نورو مهندسی اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسی سم او برابر ـ منظم مرتبه او په همغه یوه شکل د دغو ګردو (تولو) کورونو جوړول داسی شی دی چه انسان ورته هک پک او حیران پاتی کیږی. حکماء وائی که بی له مسدسه کوم بل شکل ئې غوره کړی وی، نو خامخا به په منځ کښي څه ځای فضول او بیکاره پاتی وی ـ فطرت دی ته د داسی یوه شکل په لوری لار ښوونه کړی ده چه په هغه کښي هیڅ یوه فرجه او تشوالی هم خوشی او بیکاره نه وی پاتی.

ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

بیا نو خورئ تاسي (ای مچیو!) له هر قسمه میوو څخه نو ځئ (الوځئ) په لیاره د رب خپل په دغه حال کښي چه آسانه ده (صافه او خلاصه دربشکاری) راوځی له ګیډو د دوی د څښلو (شی شات) چه مختلف دی رنګونه د دی (شاتو) په دغو (شاتو) کښي شفاء ده دپاره د خلقو بیشکه په دغو (مچیو او شاتو کښي خامخا ډیر لوی دلیل دی (پر قدرت او حکمت د الله) دپاره د هغه قوم چه فکر کوی (او پر غرائبو ئې عقل چلوی).

تفسیر: ﴿كُلِي﴾ او ﴿فَاسْلُكِي﴾ ګرد (تول) تکوینی اوامر دی. یعني فطرت هغه ته هدایت ورکړی دی چه خپل خواهش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه میوو او ګلانو او نورو شیانو څخه خپل خواړه او غذا حاصله او غونده کړی. لکه چه دغه مچئ له خپلو ځالو څخه راوځی او له هر راز (قسم) ګلانو او میوو خپله غذا په ځبیښلو سره حاصلوی چه له هغه څخه شات او موم

او نور حاصلیږی.

﴿ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴾ نو ځئ الوځئ او تګ کوئ په لیاره د رب خپل په دغه حال کښې چه آسانه ده صافه او خلاصه درښکاری) یعنی د غذاء حاصلولو، او د خوړلو او څښلو څخه وروسته د بیرته راتللو لیاری صافی او خلاصی در پرتی دی او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسی په لیاره کښې نشته. لکه چه لیدلی شوی دی چه مچۍ خپلی د غذاء لټولو پسی بعض اوقات ډیرو لرو ځایونو ته ځی ـ او بیا بلاتکلفه خپلی شکرګنی (ځالی) ته برابر بیرته راځی ـ او لږ شانی هم تری لیار نه ورکیږی ـ او نه تری هیریږی. ځینی د ﴿ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه قدرت هغه فطری لیاری چه ستا د عمل او تصرف دپاره مقرری کری دی پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پری تل درومه! مثلاً د ګلانو او میوو څخه خپله غذا وڅکه او وځبیښه! او پخپله فطری قواؤ او تصرفاتو سره شات او نور تری جوړوه!.

﴿ يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ ﴾ راوځی له ګیډو د دوی د څښلو شی شات چه مختلف وی رنګونه د شاتو) یعنی د مختلفو رنګونو شاتونه تری وځی سپین، سره او ژیړ. وائی چه د رنګونو اختلاف پر موسم ـ غذاـ او د مچیو په عمر او نورو پوری اړه (احتیاج) لری. او د دغو مخالفتونو لامله (له وجی) دغه اختلاف پکښې څرګندیږی (ښکاریږی) . والله اعلم.

﴿ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ ﴾ په دغو شاتو کښې شفاء ده دپاره د خلقو) یعنی په ډیرو ناجوړیو کښې له یواځی خالصو شاتو څخه یا له بلی کومی دواء سره د ګډیدلو په اثر کله چه مریضانو ته ورکړ شی باذن الله د رنځورانو د شفاء وسیله ګرځی. په حدیث کښې راغلی دی چه یو سړی د نس کیناستلو (دستونه کیدلو) لامله (له وجی) ډیر سخت په تکلیف ؤ ـ د ده ورور ته ځمونږ پاک رسول الله مبارک وفرمایل چه پری شات وځښولی شی کله چه شات پری وځښول شو نو د هغه په اسهال کښې لا تزئید واقع شو نو هغه سړی بیا د رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شو او هغه واقعه ئی عرض کړه چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ځما د ورور د نس ناستی لا پسی زیاته شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «**صدق الله وكذب بطن اخيك**» الله رښتیا فرمایلی دی. او ستا د ورور ګیډه دروغجنه ده بیا ئی پری وځښوه بیا ورځښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ ـ نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکراره کړه ـ بالاخر د دریم ځلی شات ورځښولو څخه هغه اسهال بند شو او د هغه رنځور طبیعت درست شو. اطباؤ له خپلو اصولو سره سم ویلی دی چه ځینی اوقات په ګیډه کښې «**کیموس**» فاسدیږی چه د ګیډی هر راز (قسم) رسیدلی غذاء او خواړه او دواء فاسدوی ـ نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوی ـ نو د هغه علاج هم دغه دی چه مسهلات ورکړ شی څو هغه فاسد «**کیموس**» ووځی. د شات په مسهل توب کښې هیڅ شک نشته ـ ګواکی د رسول الله مبارک مشوره د هم دغه طبی اصول په اساس وه ـ د مامون الرشید په زمانه کښې کله چه «**شمامه عبسی**» ته هم داسی یو مرض لاحق شو، نو د دغی زمانی شاهی طبیب «**یزید بن یوحنا**» په مسهل د هغه علاج وکړ ـ او هم دغه وجه ئی ورڅرګنده (ورښکاره) کړه ـ د نن پرون طبیبان هم

د «**استطلاق البطن**» د علاج دپاره د شات استعمال بیحده مفید ښئ ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی چه «الله تعالیٰ په پاس آیتونو کښی له خرابو شیانو څخه د ښو شیانو وتلو دری نښی راوښودی د حیواناتو له ګیدو د وینی او د غوشیو له مادی څخه شوده ـ د نشی له مادی (کجورو او انګورو) څخه پاکه روزی ـ د مچئ له ګیدی څخه شات. په دغو درو واړو کښی دغی خبری ته اشاره ده چه الله تعالیٰ د هم دغه پاک قرآن په برکت د جاهلانو په اولاده کښی عالمان پیدا کوی لکه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په وقت کښی هم داسی هم وشو چه د کفارو اولاده کاملان عارفان شول».

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰىكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٧٠﴾

او الله پیدا کړی یئ تاسی (له عدمه) بیا به وژنی تاسی (بیا به وفات کړی تاسی په اجل خپل سره) او ځینی له تاسی هغه څوک دی چه رد کولی شی هغه ډیر خوار ژوندون ته دپاره د دی چه ونه پوهیږی (دغه زوړ) پس له علمه چه ئې درلود (لرلو) په ځلمیتوب کښی په هیڅ شی (لکه وړوکی)؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی (پر هر شی) ښه قادر دی (په کولو د هر شی چه اراده ئې وفرمائی).

تفسیر: د قدرت ډیری خارجی نښی ئې بیانی کړی او په هغوی یې مونږ انسانانو ته تنبیه وفرمائله چه تاسی پخپله پخپلو داخلی حالاتو کښی غور او فکر وکړئ؛ هغه چه ړومبی هیڅ شی نه ؤ پاک الله هغه ته خارجی وجودورویاښه ـ بیا ئې وواژه او هغه وربښلی ژوندون ئې تری بیرته واخیست او ده د هغه په مقابل کښی هیڅ ونشو کړی ـ او ځینی پخوا له مړینی په زوړوالی کښی داسی درجی ته رسوی چه د هغه ګرد (تول) هوش ـ سد ـ حواس ـ قواء بیخی زائلیږی او له لاسه وځی او د هغه په لاسو او پښو کښی له سره هیڅ توان او طاقت نه وی پاتی او بیخی زهیر او له کاره لویږی، نه په خبره پوهیږی او نه ئې هغه کړی خبری او پری تیری شوی تجربی په یاد پاتی وی له دی نه ثابته شوه چه علم او قدرت د هغه واحد ـ احد ـ خالق او مالک په لویه خزانه کښی دی ـ هر کله او په هره انداز ـ هر چاته او په هر وقت کښی چه اراده ئې وفرمائی ورکوی ئې ـ د حضرت شاه صاحب په نزد په دغه آیت کښی دغه طرف ته اشاره ده چه په دغه محمدی امت کښی به ړومبی کامل سړی پیدا کیږی او بیا به پکښی نقصانات پیدا کیږی ـ والله اعلم.

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ ۚ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾

او الله فضل (زيادت) ورکړی دی ځینی ستاسی ته پر ځینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملوکیت) کښی، نو نه دی هغه کسان چه فضل زیات ورکړی شوی دی دوی ته رد کوونکی د رزق (روزی، مال) خپل په هغه چا چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی (یعنی له خپلو ځانونو سره ئی نه شریکوی) آیا نو دا مالکان او مملوکان په دی (اموالو) کښی سره برابر دی؟ (بلکه نه دی سره برابر)؛ آیا نو په نعمت د الله باندی انکار کوی دغه (چه الله ته شریکان ثابتوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ راکړی روزی او ښښنه د تولو دپاره یو شان او یو برابر نه ده د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالیٰ پخپل بالغه حکمت ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی ـ ځینی ئی داسی مالداره او با اقتداره ګرځولی دی چه د هغوی تر لاسو لاندی ډیر مریان او نوکران او چاکران وی چه هغوی ته د هم ده په ذریعه روزیوررسیږی ـ یو خو هغه مریان دی چه بالذات د یوی پیسی یا د ادنیٰ اختیار مالکان نه دی ـ او هر وقت د خپل بادار (سردار) اشارو ته سترګی په لیاری دی نو آیا په دنیا کښی داسی کوم بادار په خپل ځان به داسی پیرزو او لورینه وکړی چه مریی یا نوکر یا چاکر ئی چه په هر حال د ده په شان انسان دی همغسی د خپل د مرئیتوب او نوکری ـ په حالت کښی د خپل بادار په دولت ـ ثروت ـ عزت ـ ښځی او نورو کښی برابر شریک شی؟ د مریی حکم خو شرعاً داسی دی چه د مرئیتوب په حالت کښی که د کوم شی مالک هم وګرځولی شی خو بیا هم دی د هغه شی مالک نه ګرځی ـ او د هغه مالک خامخا د ده همغه بادار (سردار) کیږی. فرض ئی کړئ که بادار (سردار) خپل مرئی آزاد کړی او پخپل دولت او نورو کښی ورته پوره او برابره برخه ورکړی، نو بیشکه دلته د دوی دواړو په منځ کښی مساوات قائمیږی، مګر په دغه وقت کښی هغه مریی، مریی نه دی پاتی. په هر حال د مرئیتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کښی سره نشی جمع کیدی. لکه چه د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کښی په مالکیت او مملوکیت کښی سره شرکت او مساوات نشی جمع کیدی نو بیا د حسرت او حیرت ځای دی چه د خالق او مخلوق په منځ کښی په معبودیت او نورو کښی څرنګه برابری او مساوات کاوه شی؟ او داسی شیان د حقیقی مالک شریک او سهیم تاکلی (مقرر کړی) کیږی چه پخپله

مشرکین هم هغه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک ګڼي او پرې داسي اقرار کوي «**الا شريكا هولك تملكه وماملك**» آیا د حقیقي منعم د نعمتونو شکریه هم دغه ده چه د هغو خبرو شخه چه د هغو په منلو کښي ستاسي وچولي (تندی) تریو کیږي او غړي مو وهلی کیږي او ډیر پرې خپه کیږئ له هغه شخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه دپاره تجویز وکړی شي، ـ همغسی چه په روزي او نورو شیانو کښي الله تعالیٰ ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی او ګرد (تول) ئي سره په یوه درجه کښي نه دي ایښي، که په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کښي هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکړی نو د الله تعالیٰ د دغه نعمت شخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لري.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدَةً وَّرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ۭ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُوْنَ ﴿٧٢﴾
وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَّلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿٧٣﴾

او الله پیدا کړي دي تاسي ته له جنسه ستاسي ښځي (چه زړه مو ورسره آرام شي) او پیدا کړي ئي دي تاسي ته له ښځو ستاسي ځامن او لمسي (یا لوني یا ځومان چه ستاسي د نوعي د بقاء ذرائع دي) او روزي رزق ئي درکړی دی تاسي ته له طیباتو پاکیزه ؤ (خوندورو شیانو نه چه ستاسي د شخصي بقاء وسائل دي) آیا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړي او په نعمت د الله (چه اسلام دی) دوی کافران کیږي، او عبادت کوي دغه (کفار) بې له الله د هغه (شیز) چه نه لري هیڅ واک (اختیار) دپاره د دوی د رزق (روزي ورکولو) له آسمانونو (په ورولو سره) او له ځمکي (په زرغونولو سره) د هیڅ شیز او نه طاقت لري (دغه باطل معبودان د هیڅ شي).

تفسیر: یعني له هم دغي انساني نوعي شخه ستاسي ښځي ئي پیدا کړي څو ستاسي په منځ کښي الفت او مؤانست قائم وي او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شي

﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ (٢١ جزء د الروم (٢١) آيت (٣) ركوع) ﴿ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ ﴾ آيا نو دغه كفار پر باطلو معبودانو ايمان راوړي او په نعمت د الله تعالىٰ چه اسلام دی دوی كافران كيږي؟) يعني د بتانو احسان منئ چه له ناروغی څخه مو په زعم ستاسی روغ كړی ـ يا ځامن دركړی ـ يا روزی در ورسوی چه دغه گرد (تول) سره دروغ دی او هغه ذات چه په رښتيا سره د دغو شيانو دركوونكی دی د هغه شكر نه اداء كوئ كذا في الموضح. او ښائی په دی لوری هم اشاره وی چه د فانی او زائل ژوندون د نوعی او شخصی بقاء د اسبابو او وسائلو منونكی يئ ـ او د الله تعالىٰ د ډير لوی نعمت (چه د رسول الله مبارك هدايات دی) او د ابدی بقاء او دائمی ژوندون واحده ذريعه ده نه منی «**الا كل شئ ماخلا الله باطل**».

﴿ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ الآية ـ او عبادت كوی دغه كفار بی له الله تعالىٰ څخه د هغه څيز چه نه لری هيڅ واك او اختيار دپاره د دوی د رزق او روزی وركولو له آسمانه او له ځمكی) يعني نه له آسمانه د باران ورولو اختيار لری ـ او نه له ځمكی څخه د غلی او دانی د زرغونولو قدرت د دوی په واك (اختيار) كښی شته نو بيا په معبوديت كښی د مطلق قادر او برحق قاهر شريكان څرنگه كيدی شی؟.

﴿ وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴾ او نه طاقت لری او نه توانيږی دغه باطل معبودان د هيڅ څيز) يعني نه في الحال دغه اختيار ور حاصل دی او نه په في المآل كښی د دغه قوت او قدرت خاوندان كيدی شی.

فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

نو مه بيانوئ (مه لگوئ) تاسی الله سره مثالونه (شريكان په خدايی كښی)؛ بيشكه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسی) او تاسی نه پوهيږئ (كه نه داسی به مو نه كوله).

تفسير: مشركانو به ويل چه حقيقی مالك خو الله تعالىٰ دی، دغه كسان د الله تعالىٰ په دربار كښی مختار دی او زمونږ كارونه هم دغو پوری اړه (احتياج) لری او هغه لوی خدای پوری مونږ نشو رسيدی. نو دغه مثال بيخی غلط دی چه انسانان دی د احديت له درباره سره بالكل څه تعلق او مناسبت ونه لری. الله تعالىٰ هر شی پخپله كوی اعم له دی چه بالواسطه وی يا بلاواسطه او هيڅ يو كار ئی هيچا ته داسی نه دی ورسپارلی لكه چه دنيوی سلاطين خپلو ماتحتو ـ حكامو ته اختيارات ور تفويض كوی چه تفويض ئی په اراده او اختيار سره وی، ليكن د تفويض څخه وروسته هغوی د هغو اختياراتو په استعمال كښی آزاد او مختار دی. د كوم شوریٰ ـ اعيان ـ وزير ـ معين ـ نائب الحكومه مجلس مشوره قاضی او حاكم د فيصلی په وقت كښی نه باچا او

نه وزراء او نه بل څوک ـ د هغې واقعي له جزوياتو او فيصلې څخه پوره خبردار وي، نه به هغه وقت کښې په جزئي ډول (طريقه) سره د باچا مشيت او ارادې ته د هغې فيصلې په صدور کښې څه دخل شته ـ دغه صورت د الله تعالیٰ په دربار کښې له سره نشته. بلکه هر يو لوی او وړوکی کار او له ادنیٰ څخه ادنیٰ جزئي شی ـ که د اسبابو په واسطه سره وي که بلا واسطه د ده د محيط علم او مشيت او ارادې سره سم واقع کيږي، نو بناء پر دې پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دي چه د هر کلي او جزئي خالق ـ فاعل او حقيقي مؤثر، همغه پاک الله تعالیٰ وبولي او يواځې بې له مله او شريکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وبيژني. او پر هم دغه اعتقاد تينګ او کلک ولاړ وي.

تنبيه: له ابن عباس رضي الله تعالیٰ عنه او نورو اسلافو څخه د ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ دغه مطلب منقول دی «تاسې هيڅ شی د پاک الله سره مماثل مه بولئ!»

﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ بيشکه الله تعالیٰ ته معلوم دی بطلان د قول ستاسې او تاسې نه پوهيږئ که نه داسې به مو نه کوله) يعنې تاسې په دغه نه پوهيږئ چه الله تعالیٰ دپاره کوم مثال ښائې وړاندې کړی شي چه د اصل الحقيقت او صحيح مطلب په تفهيم کښې ممد او معاون وي او د الله د عظمت او نزاهت په خلاف کومه شبهه پيدا نه کړي ـ که صحيح مثال غواړئ نو وروسته له دې نه دوه مثالونه بيان فرمائلي کيږي ـ تاسې هغه په ډير غور او دقت سره واورئ! او د هغه تمثيل پر غرض او غايه ځان ښه پوه کړئ! تر څو حق او باطل معبود په ښه شان سره وپيژنئ! اول مثال ترې دغه دی

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَّا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَن رَّزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوُونَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٧٥

ترې (بيانوي) الله يو مثال چه مريي وي مملوک (نه مکاتب او ماذون) چه نه قادر يږي په هيڅ شي (له نفعې او ضرره) او بل هغه څوک وي چه رزق روزي ورکړې وي مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزي ښه (ډير مال بې له شرکته) نو دغه سړی نفقه کوي له هغه ماله په پټه او ښکاره؛ آيا برابريږي سره دوی (نه برابر يږي) ټوله ثناء صفت الله لره دی (چه لوی څښتن (مالک) د ټولو نعماؤ دی)؛ بلکه زياتره يعنې ګرد (ټول) د دوی سره نه پوهيږي (چه نسبت د نعمتونو کوی نورو ته).

تفسير: يو سړی چه هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وی او د بل مربيی او مملوک وی او هيڅ دول (طريقه) قدرت او اختيار نه لری او په هر تصرف او کار کښی د مالک اجازی او اشاری ته اړ (مجبور) او محتاج وی او بلا اجازه د هغه ګرد (ټول) تصرفات غير معتبر وی. بل خپلواک (خود مختار) آزاد با اختياره سړی دی چه ورته پاک الله پخپل فضل او مرحمت ديره روزی رزق او مقدرت وربښلی دی ـ چه له هغه څخه شپه او ورځ په پټه او ښکاره (په هر دول (طريقه) ئی چه زړه غواړی) په خلاص لاس او په دير اخلاص ئی صرفوی او هيڅوک د هغه لاس نشی نيولی آيا دغه دواړه سړی سره برابر کيدی شی؟ هم داسی وپوهيږئ چه الله تعالیٰ د هر څيز حقيقی مالک دی ـ او ټول تعريفونه او ښيګڼی (فائدی) د ده په خزانه کښی دی هر چا ته هر څه چه اراده وفرمائی ورکوی ئی او هيڅوک ئی مزاحمت کوونکی نه دی په ذره ذره باندی هم کلی اختيار او کامله قبضه لری دغه به څومره د ظلم خبره وی چه تاسی له هغه الله جل جلاله سره د ډبری (ګټی) يا د ختو يا د نورو يو داسی بت برابروئ . چه هغه د هيڅ يو څيز مالک نه دی بلکه پخپله د بل چا مال دی کله چه مجازی مالک او مجازی مملوک سره نشی برابريدی نو بيا حقيقی مملوک به څرنګه د حقيقی مالک شريک کيدی شی؟ په دی باندی هم ښه وپوهيږی، چه د الله واحد عبادت کوونکی چه مالک ئی ورته علم او د ايمان دولت ورعطاء کړی دی او په خلقو کښی ئی په شپه او ورځ کښی د روحانی نعمتونو د تقسيمولو ذريعه ګرځولی دی آيا دی له هغه پليت مشرک سره چه د بت بنده او د اهواؤ او اوهامو غلام ـ او له مقبوله عمله بيخی تش لاس وی برابريدی شی؟ او له دغه موحد مؤمن سره يو ځای دريدلی شی؟ کلا! والله!. دوهم مثال تری دغه دی

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَّهُوَ
كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ ۙ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ۭ هَلْ يَسْتَوِيْ
هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٦﴾

او بيانوی الله يو مثال چه دوه سړی وی چه يو له دوی نه ګونګ (چاړا) وی (چه نه څه اوری او نه څه وائی) نه قادريږی په هيڅ څيز حال دا چه دغه ګونګ بار (پيتی) وی پر مولا (بادار) خپل هر چيرته چه وليږی (بادار) دغه (مربيی) نه راوړی نه راځی په خير سره (بلکه شر ورته رسوی) آيا برابريږی دغه (ګونګ بی خبره)، او هغه څوک چه امر کوی (خلقو ته) په عدل (انصاف بلکه له سره نه دی برابر) حال دا چه دی (پخپله هم) پر لياره سمه (روان وی چه ژر ورسوونکی ده مقصود ته).

تفسير: څوک چه ګونګی وی نو په لازمی دول (طريقه) سره کوڼ به هم وی ـ ګواکی دی به نه پخپله خبری کولی شی او نه له نورو څخه څه شی اوریدی شی (او هیڅ قوت او قدرت نه لری په هیڅ شی) ځکه چه نه حواس لری نه عقل او شل او شوټ هم وی چه هیچیری تلی راتلی هم نشی (حال دا چه دغه ګونګ پیتی وی د دواړو اوږو چه بار وی پر متولی او بادار خپل او هغه متولی ئی په هر کار کښی حیران وی ځکه چه هر طرف ته ئی چه مولیٰ ولیږی دغه کوڼ او چاړا غلام) د خپل مالک هیڅ یو کار نشی کولی هر چیری چه ئی ولیږی، یا ئی متوجه کړی، هیڅ قسم ښیګنه (نفع) او فلاح نشی وررسولی (او کار ئی تر سر نه رسوی او خپل بادار (سردار) د هغه په مقصد او کار نه بریالی کوی. نو آیا سره برابریږی دغه ګونګ او بیخبره او هغه څوک چه امر کوی خلقو ته په عدل او انصاف سره ځکه چه سلیم الحواس او فصیح اللسان او فهیم او رشید او دیندار او جامع د تولو فضائلو او مکارمو دی او حال دا چه دی پخپله هم روان دی پر سمه لاره چه جلت رسوونکی ده مقصود ته) یعنی پخپله هم پر سمه لیاره روان دی او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لیاره ورښیی او روانوی ئی، کله چه دغه دواړه کسان سره نه دی برابر نو یو له خپله ځانه جوړ کړی بت ته العیاذ بالله د خدائی درجه ولی ورکوله کیږی؟ یا یو ړوند او کوڼ مشرک چه د الله تعالیٰ پیدا کړی روزی څخه خوری او د یوی کودی په اندازه هم کار نه کوی، له هغه قانت مؤمن سره څرنګه برابر کیدی شی چه دی پخپله هم په سمه صافه لیاره روان دی او نور خلق هم له خپله ځانه سره یو ځای بیایی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی د الله تعالیٰ دوه مخلوق یو تیټ او سپک بت چه نه خوځیدی شی او نه تلی شی لکه ګونګی مریی او بل رسول چه د پاک الله لیاره په زرګونو خلقو ته ښیی او دی پخپله هم د الله تعالیٰ په بندګی قائم دی ـ د دغه رسول الله متابعت ښه او بهتر دی؟ که د هغه کوڼ چاړا بیرا مریی؟»).

(ای لویه څښتنه! ته مو پخپل عبادت او د خپل رسول په متابعت کښی لا کلک او تینګ وساته!)

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَآ أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٧﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د آسمانونو او د ځمکی او نه دی امر (قیام) د قیامت (په سرعت او سهولت کښی) مګر په مثل د پټولو یا خلاصولو د سترګو بلکه دا له هغه څخه هم دیر نژدی دی (لکه د رپولو د شروع آن ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی او ځینی له هغه بیا ژوندی کول د تولو مخلوقاتو دی).

تفسير: یعنی ګرد (تول) مخلوق سره یو شان نه دی. د یوه سړی حال د بل سړی له حاله بی انتهاء اختلاف لری. ګرد (تول) شیان پر یوه مستوی سطح نه دی درولی شوی ـ د دغو تولو شیانو اسرار او د هر یوه پټ استعدادات او مخفی حالات الله تعالیٰ سره دی لکه چه الله سم له خپل محیط علم سره په قیامت کښی له هر یوه سره بیله معامله کوی ـ او پر مختلفو احوالو به مختلفی نتیجی مرتب فرمائی.
(او نه دی امر یعنی قیام د قیامت له جهته د جلتی او آسانی مګر په مثل د رپولو د سترګی بلکه هغه قیام ډیر نژدی دی له دغه رپولو نه هم ځکه چه دغه دوه کاره دی او هغه یو) یعنی تاسی د قیامت راتګ مستبعد مه ګڼئ ـ پاک الله تعالیٰ ته هیڅ یو څیز مشکل نه دی ـ کله چه د ګردو (تولو) خلقو د بیا ژوندی کولو اراده وفرمائی، نو د سترګو د یوه رپ په اندازه به هم څه ځنډ (درنګ) نه لګیږی هم دا چه اراده ئی وفرمائی، په یوه طرفة العین کښی به ګرد (تول) جهان بیا موجودیږی.
تنبیه: د ﴿ كَلَمۡحِ الۡبَصَرِ اَوۡ هُوَ اَقۡرَبُ ﴾ مطلب دا دی چه د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبیر د سترګو په رپولو سره وکړی شو. لیکن په واقع کښی له دی نه به هم په ډیر لږ مدت کښی قیامت قائمیږی، ځکه چه «**لمح البصر**» په هر حال یو زمانی شی دی او د الله تعالیٰ پر اراده د مراد ترتیب هرومرو (خامخا) فوری او آنی دی.
(بیشکه چه الله تعالیٰ پر هر شی باندی ښه قادر دی) یعنی د هغه ذات چه د محیط علم حال او وصف ئی داسی وی چه د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) اسرار هم د ده په مخ کښی موجود او حاضر وی او د ده کامله قدرت پر یوی یوی ذری هم محیط وی ـ ښه نو د هغه شریک او څاری بل څرنګه کیدی شی ـ او د هغه پوره مثال به له کوم ځای څخه راوړی شی؟.

وَاللّٰهُ اَخۡرَجَكُمۡ مِّنۡۢ بُطُوۡنِ اُمَّهٰتِكُمۡ لَا تَعۡلَمُوۡنَ شَيۡـًٔا ۙ وَّ جَعَلَ لَـكُمُ السَّمۡعَ وَالۡاَبۡصٰرَ وَالۡاَفۡـِٕدَةَ ‌ۙ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُوۡنَ ﴿۷۸﴾

او الله راوویستئ تاسی له نسونو (ګیډو) د میندو خپلو حال دا چه نه پوهیدئ تاسی په هیڅ شی (څیز له خیره او شره) او پیدا کړی (درکړی) ئی دی تاسی ته غوږونه او سترګی او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) دپاره د دی چه شکر وکړئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی د پیدایښت په وقت کښی تاسی په هیڅ شی نه وئ خبر او نه په څه پوهیدئ ـ پاک الله تاسی ته د علم ذرائع او یوه لرونکی زړه درکړ چه هر یو د دغو بالذات پخپله هم لوی

نعمت دی او د لکونو نورو نعمتونو د متمتع کیدلو وسائل هم دی ـ که سترګی ـ غوږونه ـ عقل او نور حواس، اعضاء او جوارح نه وی، نو د ګردو (تولو) ترقیاتو ورونه به بندیدل هومره چه انسان وړوکی لوئیږی، هغومره د هغه علمی او عملی قوتونه هم بالتدریج لوئیږی او پسی زیاتیږی ـ نو د ده شکر ګزاری دغه ده چه دغه قوتونه ئی د الله تعالیٰ په طاعت کښی لګولی وی او د ده د حق په پیژندلو کښی له پوه او هوش څخه ئی کار اخیست نه داسی چه د احسان منلو په ځای بالعکس پر بغاوت او سرکشی ملا وتړی او د خپل حقیقی منعم څخه غاړه وغړوی او د کودړو او د ډبرو (ګټو) د بتانو عبادت وکړی.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

آیا نه ګوری دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چه مسخر کړی شوی (په حکم سره تړلی شوی) دی په جو (هوا) د آسمان کښی؛ نه ساتی دوی لره (په دی هوا کښی له پریوتلو څخه) مګر الله؛ بیشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی (ځکه چه سترګی د عبرت هم دوی لری).

تفسیر: یعنی لکه چه بنی آدم ته د هغه مناسب قوتونه ورعنایت فرمائلی دی، مرغانو او طیورو ته ئی هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطری قوتونه په ودیعت سره ورکړی دی، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کښی د قدرت د قانون تابع دی ـ او د الله تعالیٰ تکوینی احکامو ته مطیع او منقاد دی هغوی ته په هیڅ یوی مدرسی، کښی د الوتلو لوست او ښوونه نه ده ورکړی شوی قدرت د دغو مرغانو او طیورو وزرونه ـ لکئ ـ منګلی ـ مښوکی او نور اعضاء جوارح او حواس داسی جوړ کړی دی چه په نهایت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کښی الوتلی شی او داسی نه کیږی چه د هغه ثقیل جسم د لطیفی هوا فضا څیری کړی یا ئی وشکوی ـ او بی اختیاره لاندی ولویږی یا د ځمکی عظیم الشانه جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړی ـ او د هغو د الوتلو مخه ونیسی آیا د الله تعالیٰ څخه ماسواء د بل چا د قدرت لاس دی چه دغه طیور بی تکلفه په معمولی ډول (طریقه) سره په فضاء کښی ساتی ـ او د هوا په جو کښی ئی چپ چاپیر الوځوی؟ (بیشکه په دغه الوتنه او طیران او تسخیر د مرغانو کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان راوړی ځکه چه سترګی د عبرت هم دوی لری) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په ایمان راوړلو کښی ځینی اشخاص متردد کیږی او له دی کبله (وجی) چه دوی د معاش په امورو کښی مصروف دی د معاد له فکره غافل دی نو فرمائی چه د

مور له ګیدی څخه هیڅوک له خپله ځانه سره هیڅ شی نه راوړی، د ګټلو اسباب سترګی ـ غوږونه او نور حواس اعضاء او جوارح د همغه پاک الله تعالیٰ عطاء او د دغو ګردو (تولو) شیانو معطی او ورکوونکی همغه دی او الوتونکی مرغه په فضاء کښی د چا په اعتماد او مرسته (مدد) خپل وزرونه خوځوی؟.»

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْۢ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّوْنَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ۙ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَآ اَثَاثًا وَّمَتَاعًا اِلٰى حِيْنٍ ﴿٨٠﴾

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له کوتو (کورونو) ستاسی ځای د هستوګنی (یعنی د خښتی تیږی (ګټی) ـ لرګی او نورو شیانو عمارتونه) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چه سپک مومئ تاسی هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسی او په ورځ د اړوولو ستاسی (په ډیره ځاے کښی) او (الله پیدا کړی دی تاسو ته) له وړیو د دغو (چارپایانو ګډو) او له وړیو د دغو (چارپایانو اوښانو) او د ویښتو د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه(د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعی اخیستلو تری تر حین (تر وقته د مړ کیدو ستاسی یا د حیواناتو یا تر قیامته) پوری.

تفسیر: یعنی کله چه د خښتو او د تیږو (ګټو) عمارتونه بل چیری نشو منتقل کیدی نو د څرمنی او د وړیو او د نورو کیږدی او تمبوګان او خیمی جوړول مو ورروښودل چه په سهولت او آسانی سره منتقل کیدی شی په سفر او حضر کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی هلته ئی ودروئ ـ او هر وقت چه مو زړه غواړی راټول ئی کړئ او یوی خوا ته ئی کیږدئ. ځینو د ﴿ يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه د تګ په وقت کښی او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وقت کښی سپک وی او هیڅ تکلیف او ربړ (زحمت) نه درپیښوی. (او الله تعالیٰ پیدا کړی دی تاسو ته له وړیو د دغو چارپایانو چه میږی (ګډی) دی او له وړیو د دغو چارپایانو چه اوښان دی او ویښتو وچغنو د دغو چارپایانو چه وزی (بیزی) دی اسبابونه د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو او د نفعی اخیستلو تر وقته د مړکیدو ستاسی یا تر وقته د مړکیدو د دغو حیواناتو یا تر قیامته پوری) یعنی له دغو شیانو څخه ځومره د هستوګنی او هوسائی (آسانی) سامان او اسباب تیارولی شی، چه تر یوه معینه وقته یا تر اوږده مدته (یا ستاسی یا د دغو حیواناتو تر ژوندانه) پوری کار تری اخیست کیږی. که پاک الله مونږ او

تاسي او نورو ته ترقي كوونكي زړه او دماغ او سترګی او غوږونه (او نور حواس او جوارح) نه وی راكړی نو آیا دغه سامان به میسر كیدی شوی؟.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ تَقِيْكُمُ الْحَرَّ

او الله پیدا كړی دی تاسی ته له هغو څیزونو څخه چه پیدا كړی ئی دی سیوری مثلاً د وریځو ـ ونو ـ عمارتونو ـ غرونو او نورو سیوری د قدرت له قانونه سره سم پر څمكه لوېږی چه په هغه كښی (د حرارت په اوقاتو كښی) خلق آرام او هوسائی (آسانی) كوی او (الله) پیدا كړی دی تاسی ته له غرونو څخه ځایونه د پټیدلو (ګاری او سمڅی چه هلته مو سرونه ننباسئ او له بارانه له، لمره یا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلی شئ) او (الله پیدا كړی دی تاسی ته) قمیصونه (د پنبی وړیو كتانو او نورو) چه ساتی تاسی له ګرمی نه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیكی «همغسی چه د ګرمی په موسم كښی د ګرمی څخه د ځان ساتلو وسائل شته د یخنی په موسم كښی د یخنی څخه د ځان ساتلو وسائط هم شته خو كله چه په هغه ملک كښی ګرمی زیاته وه د هغه ذكر ئی په خصوصیت سره وفرمایه»

وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ

او (الله پیدا كړی دی تاسی ته) قمیصونه (د اوسپنی او ځغری) چه ساتی مو (له ضرره) د جنګه ستاسی؛

تفسیر: یعنی زره او ځغری چه په جنګونو كښی خلق له زخمی (ټپی) كیدلو څخه ساتی او د دښمن د وسلو له واره او د چړو او تورو له ګزاره مو ژغوری (بچ كوی).

كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ ﴿٨١﴾

هم داسی (چه تیر نعمتونه ئی تمام كړی دی) پوره كوی نعمت (احسان خپل

پر تاسی دپاره د دی چه تاسی اسلام راوړئ (د الله حکم ومنئ).

تفسير: يعنی وګورئ چه پاک الله پخپل فضل او کرم سره څرنګه ستاسی د هر قسم ضرورياتو انتظام فرمايلی دی؟ او څنګه علمی او عملی قوتونه ئی دربښلی دی؟ چه د هغو په کار اچولو او له هغو څخه د کار اخستلو په اثر ډير عجيب او غريب تصرفات کولی شئ نو بيا څرنګه امکان لری هغه الله چه په مادی او جسمانی دنيا کښی پر تاسی دومره مراحم او احسانات فرمائلی دی، د روحانی تربيت او تکميل په سلسله کښی به پر مونږ او تاسی خپل لطف او احسان نه وی پوره کړی؟ بيشکه چه هغه ئی هم راپوره فرمايلی دی لکه چه په ٦ جزء د المائدة په ٣ آية اوله رکوع کښی داسی يو آيت لولو ﴿ اَلۡيَوۡمَ اَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَاَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الۡاِسۡلَامَ دِينًا ﴾ ضرور دی چه د جهان ګرد (تول) خلق د دغه احسان په مقابل کښی خپلی غاړی کيږدی او د هغه حقيقی منعم جل جلاله او اعظم محسن (عم نواله) د زړه له کومی تل تر تله مطيع او منقاد اوسی.

فَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاِنَّمَا عَلَيۡكَ الۡبَلٰغُ الۡمُبِيۡنُ ﴿٨٢﴾

نو که شا وګرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هيڅ ضرر نشته) پس بيشکه چه خبره هم دا ده چه پر تا (ای محمده!) رسوونه ده ښکاره.

تفسير: يعنی که دوی سره د دومره احساناتو د اوريدلو بيا هم د الله تعالیٰ په مقابل کښی خپل سرونه ښکته نه کړی نو تاسی هيڅ غم او انديښنه مه کوئ۔ تاسی خپله فريضه او سپارلی شوی وظيفه اداء فرمائلی ده ۔ او په ډير صراحت او ښه وضاحت سره مو ګردی (تولی) ضروری خبری هغوی ته آورولی دی وروسته له دی نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!.

يَعۡرِفُوۡنَ نِعۡمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنۡكِرُوۡنَهَا وَاَكۡثَرُهُمُ الۡكٰفِرُوۡنَ ﴿٨٣﴾ ع

پيژنی دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چه اقرار پری کوی بيا انکار کوی له هغه څخه (عملاً چه د غير الله عبادت کوی) او زيات د دغو (منکرانو) څخه کافران دی.

تفسير: يعنی بيشکه څينی بندګان شکر ګزار هم دی ﴿ وَقَلِيۡلٌ مِّنۡ عِبَادِيَ الشَّكُوۡرُ ﴾ (٢٢ جزء د السباء (١٣) آية (٢) رکوع) ليکن د اکثرو دغه حال دی چه سره د الله تعالیٰ د انعاماتو او احساناتو د ليدلو او پوهيدلو خو بيا هم د الله تعالیٰ له شکر ګزاری او د اطاعت له اظهاره

غافلان كاهلان او ذاهلان دی ـ او شكر ئی نه اداء كوی او احسانات ئی هیروی، ګواكی له زړه
پری پوهیږی او عملاً تری انكار كوی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾

او (وویروه ای محمده ! دغه كفار له هغی) ورځی چه راپورته به كړو مونږ له
هر امت څخه یو شاهد (یعنی په ایمان او كفر د دوی) بیا به نه وركولی
كیږی اذن (حكم د معذرت یا د دنیا د رجوع) هغو كسانو ته چه كافران
شوی دی او نه به له دوی نه طلب د استرضاء كولی شی (له الله نه په منلو د
توبی سره).

تفسیر: دلته د كفر او ناشكری انجام راښیی. یعنی په یاد ئی ولرئ چه هغه ورځ هم راتلونكی
ده چه ګرد (تول) پخوانی او وروستنی امتونه به د احكم الحاكمین په وروستنی عدالت كښی سره
ودریږی او د هر امت نبی به د ګواه په ډول (طریقه) درولی كیږی څو د خپل امت د نیک او بد
او مطیع او عاصی په نسبت شهادت وركړی چه كوم یوه څه معامله كړی ده؟ او د الله تعالیٰ د
پیغام حق څرنګه اداء او له انبیاؤ سره ئی څرنګه سلوک كړی دی؟ په دغه وقت كښی به دغو
منكرانو ته له سره د خبری اجازه نه وی او نه به خپلی شوندی پرانستلی شی. یا اوس وروسته له
وقته په توبه ایستلو سره څرنګه خلاصیدی شی؟ دوی به خپلی شوندی وخوځوی؟ حال دا چه دوی
به پر خپل مجرم توب او د خپلو د هیڅ قسم نںواتو او معذرتونو نه قبلیدلو باندی پوره خبر او د
هغه انكشاف به دوی ته شوی وی. او دوی به په دغه وقت په دی باندی هم پوهیږی چه دا ځای
«**دار الجزاء**» دی او «**دار العمل**» نه دی چه اوس په پښیمانی او توبه ایستلو سره خطاوی
وبښلی شی.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٥﴾

او كله چه ووینی هغه كسان چه ظلم (شرک) ئی كړی دی (پر نفسونو خپلو)
عذاب نو سپک به نه كړی شی له دوی نه (دروند عذاب د دوزخ) او نه به
دوی ته مهلت وركړی شی (لپاره د اعتذار).

تفسیر: یعنی نه به د عذاب په سختی كښی څه تقلیل واقع كیږی ـ او نه به په منځ كښی څه

وار او مهلت ورکړ شي سم د لاسه به په بل عذاب کښې اخته کيږي. څينو د ﴿ وَلَاهُمْ يُنظَرُونَ ﴾ نخه دغه مراد کړی دی چه د جهنم د ليدلو نخه وروسته د يوی دقيقی (منت) دپاره هم دوی ته مهلت او فرصت نه ورکاوه کيږي. او جهنم علی الفور گرد (تول) مجرمان خپل طرف ته کش کوی او دوزخ به پر دغو مجرمانو داسي غوته (حمله) اچوی او اوچت ئی راپورته کوی او ځان ته ئی راجذبوی لکه چه يو قوتناک مقناطيس د اوسپنی نری بخرکی په دير سرعت او سهولت سره خپل ځان ته راکاږی يا لکه چه دير وړی چرگ دانی له ځمکی نخه تولوی او پخپله ژبه ئی نغاړی گواکی دغه اشاره د جهنم د دخول د سرعت په طرف ده.

وَ اِذَا رَاَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا شُرَكَآءَهُمْ قَالُوْا رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ شُرَكَآؤُنَا الَّذِيْنَ كُنَّا نَدْعُوْا مِنْ دُوْنِكَ ۚ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٨٦﴾

او کله چه ووينی هغه کسان چه شرک ئی (غوره) کړی دی شريکان (بتان وغيره) خپل نو وبه وائی دغه (مشرکان) ای ربه څمونږ دا دی شريکان (خدايان) څمونږ هغه چه وو مونږ چه بلل او عبادت مو کاوه (په دنيا کښې د دوی) بی له تا نه نو وبه غورځوی دغه (بتان) دوی ته خبره چه بيشکه تاسی خامخا دروغجنان يئ.

تفسير: يعنی مونږ د دوی له شامته ووژلی شو ښائی مطلب ئی داسی وی چه مونږ بالذات بی قصوره يو، يا دا چه دوی ته دوچنده سزا ورکړه! (پس بيرته به وغورځوی خبره د دوی او دا بتان به هم الله تعالیٰ گويان کړی او دغو مشرکانو ته به ووائی چه بيشکه تاسی خامخا دروغجنان يئ) يعنی تاسی دروغجنان يئ چه مونږ مو د پاک الله شريکان درولی وو ـ مونږ کله تاسی ته ويلی ؤ چه څمونږ عبادت وکړئ فی الحقيقت تاسی يوائې د خپلو اوهامو او د چتی (بيکاره) خيالاتو په عبادت کښې لگيا وئ چه هغه هيڅ اصل او حقيقت نه درلود (لرلو) يا د پيريانو او شيطانانو عبادت به مو کاوه مگر هلته شيطان هم به داسی وينا سره له دوی نه ځان بيلوی ﴿ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَٱسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوٓا أَنفُسَكُم ﴾
(١٣ جزء د ابراهيم (٢٢) آية (٤) رکوع) الغرض هغه شيان ئی چه خپل معبودان گرځولی وو هغوی گرد (تول) به د خپل د بيلتون او بيزاری اظهار او اعلان له هغو سره کوی څوک به په رښتيا سره او څوک به په دروغو سره ـ تيری (گتی) او د نورو شيانو بتان خو د دغه خبری نخه په قطعی دول (طريقه) خپله بيخبری ښکاروی، ملائکی او انبياء او صالحين به له شرکه او کفره د خپل د دائمی سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصی بندگی اقرار کوی پاتی شول شياطين اگر که د دوی دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وی خو بيا

هم له هغه شخه مشرکين به په کلی دول (طريقه) سره مايوس کيږی او پخپلو منځونو کښی به سره وائی چه نن ځمونږ هغه لوی رفيق هم ځمونږ په کار رانغی او زړه مو پری ښه نشو.

وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾

او وبه غورځوی دغه (مشرکان) الله ته په دغی ورځی کښی صلحه (او اقرار به وکړی په گناه خپلی په عاجزی سره) او ورک (غائب) به شی له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسير: يعنی تول شورماشور او طمطراق او افتراء تړل به په هغه وقت کښی غائبيږی گرد (تول) به عاجز او مقهور کيږی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د اطاعت او انقياد اظهار کوی ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا﴾ (١٦) جزء د مريم (٣٨) آيت (٢) رکوع).

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

هغه کسان چه پخپله کافران شوی دی او اړولی دی دوی (نور خلق هم په دنيا کښی) له لياری د الله زيات به کړو مونږ دوی ته (په اخرت کښی) يو عذاب د پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فساد به ئی کاوه (چه کفر او منع ده د اسلامه).

تفسير: يعنی يو عذاب د حق په انکار او بل په دی باندی چه نور خلق ئی د الله تعالیٰ له لياری شخه منع کړی دی. يا يو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعميم باندی. بهرحال له آيت شخه معلوم شو چه شرنگه په جنت کښی د اهل الجنت منازل او مدارج متفاوت وی په جهنم کښی به هم د دوزخيانو مدارج له کميت او کيفيت او نوعيت له پلوه سره متفاوت وی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا

عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۚ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ تِبۡيَانًا لِّكُلِّ شَيۡءٍ وَّ
هُدًى وَّرَحۡمَةً وَّبُشۡرٰى لِلۡمُسۡلِمِيۡنَ ﴿٨٩﴾

او (یاد کړه ای محمده دوی ته) هغه ورځ چه راپورته به کړو مونږ په هر امت کښې یو شاهد (نبی) په (ویلو او کولو د) دوی باندی له نفسونو (قومونو، قبیلو) د دوی او رابه ولو مونږ تا(هم ای محمده) شاهد پر دغو کسانو؛ او نازل کړی لیږلی دی مونږ پر تا (ای محمده! متدرجاً) کتاب (قرآن چه دی) بیان واضح دپاره د هر (دینی) څیز او هدایت (حق ته) او رحمت (له عذابه) او زیری (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته).

تفسیر: یعنی هغه هولناکه ورځ د یاد ساتلو وړ (لائق) ده کله چه هر یو نبی به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار کښې بیان ورکوی او څمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم به هم د دی امت حالات بیانوی، بلکه د ځینو مفسرینو له قوله سره موافق محمد صلی الله علیه وسلم به د ګردو (تولو) شهداؤ دپاره داسی شاهدی اداء کوی چه بیشکه دوی خپل منصبی فرائض په ښه شان سره اداء کړی دی. په حدیث کښې دی چه د امت اعمال هره ورځ د رسول الله مبارک په حضور کښې وړاندی کیږی دوی د هغوی د خیریه ؤ اعمالو په لیدلو سره د الله تعالیٰ شکر اداء کوی ـ او د دوی د بد عملیو پر مطلع کیدلو د هغوی دپاره مغفرت او ښښنه غواړی.

﴿ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ ﴾ الآیة ـ او په تدریج سره نازل کړی، (لیږلی) دی مونږ پر تا ای محمده! کتاب چه دغه قرآن دی او دی بیان واضح دپاره د هر دینی څیز او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی په قرآن کښې تمام د هدایت علوم ـ او د دین اصول ـ او د دارینو د فلاح په متعلق ضروری امور او نهایت مکمل او واضح بیان شته. په دغه کښې د قیامت هغه واقعات هم راغلل چه د هغو ذکر پاس تیر شو ـ په دغه صورت پر هغه نبی چه داسی جامع کتاب لیږلی شوی دی د هغه مسئولیت او ذمه واری به هم ډیره درنه او ثقیله وی ـ ګواکی د ﴿ شَهِيۡدًا عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ﴾ څخه وروسته ﴿ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ تِبۡيَانًا لِّكُلِّ شَيۡءٍ ﴾ ئی فرمائلی ـ د محمد صلی الله علیه وسلم عظیمه مرتبه او د هغی مرتبی سره مناسب د مسؤلیت په لوری ئی لطیفه اشاره وفرمایله ﴿ فَلَنَسۡـَٔلَنَّ الَّذِيۡنَ اُرۡسِلَ اِلَيۡهِمۡ وَلَنَسۡـَٔلَنَّ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴾ جزء (٨) (د الاعراف ٦ آیت (١) رکوع) ابن کثیر رحمة الله علیه دغه لړ څه په تفصیل سره بیان کړی ده.

(او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی دغه کتاب د ګرد (تول) جهان دپاره له سره تر پایه پوری هدایت او مجسم رحمت دی حکم منونکو بندګانو ته د شانداره مستقبل څخه زیری اوروی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه الله امر (حکم) کوی په عدل (انصاف کولو) سره او په احسان (نیکی کولو) سره او په ورکړی سره خاوندانو د خپلوی ته او منع کوی له قبیحه ؤ کارونو څخه او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوی تاسی ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (په دغو سره).

تفسیر: لوی قرآن ئی «تبیاناً لکل شئ» فرمایلی ؤ ـ دا آیت د هغه یوه نمونه ده. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه الله تعالیٰ د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کښی سره راغوند کړی دی ـ ګواکی هیڅ یوه داسی عقیده ـ نیک خلق ـ عمل ـ معامله ـ ښه ـ او بد به نه وی چه امراً یا نهیاً د دی آیت په تحت کښی رانشی.
ځینی علماء لیکی که د پاک قرآن بل آیت نه وی ـ نو یواځی هم دغه آیت د «تبیاناً لکل شئ» د تثبیت دپاره هم کافی ؤ.
ښائی د هم دی دپاره راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمة الله علیه دغه آیت د جمعی او د عیدینو په آخری خطبی کښی درج کړ او محمدی امت ته ئی یوه حسنه اسوه قائمه کړه (رحمه الله).
د دی آیت د جامعیت پوهولو دپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی خو بیا هم لږ څه اندازه دی داسی وکړی شی چه په دغه آیت کښی د دری شیانو امر فرمایلی شوی دی.
(۱): عدل (۲): احسان (۳): ایتاء ذی القربی ـ
(۱): د عدل مطلب دا دی چه د انسان تمام عقائد ـ اعمال ـ اخلاق ـ معاملات جذبات ـ د اعتدال او انصاف په تله (میزان) کښی تللی شوی وی او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله ئی لاندی باندی نه وی که له خپل کوم دیر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوی، ښائی چه د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړی! د ده ظاهر او باطن ښائی چه یو شان وی! هره هغه خبره چه د خپل ځان دپاره نه غوره کوی، هغه دی د خپل بل ورور دپاره هم غوره نه کړی.
(۲): د «احسان» معنی دا ده چه ښائی انسان بالذات د نیکی او ښیګڼی (فایدی) مجسمه شی ـ او د نورو دپاره هم ښه وغواړی! د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شی او د فضل او عفو او تلطف او ترحم عادت ځان ته غوره کړی ـ د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او تبرع په طرف قدم واخلی! له انصافه سره دی مروت جمع کړی! او یقین دی ولری هره هغه نیکی چه دی ئی کوی ـ الله تعالیٰ هغه ګوری ـ او د هغه د لوی دربار د ښیګڼی (نیکئ) جزاء هرومرو

(خامخا) د ښیګنی (نیکۍ) په صورت وررسیږی! لکه چه د «صحیح بخاری شریف» په یوه مبارک حدیث کښی راغلی دی ـ «**الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک**» او په ۲۷ جزء د «**الرحمٰن**» په ٦٠ آیت ۳ رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿ هَلۡ جَزَآءُ الۡإِحۡسَٰنِ إِلَّا الۡإِحۡسَٰنُ ﴾

(۳): «ایتاء ذی القربیٰ» یعنی ورکره او احسان او ښیګنه (نیکی) کول له خپلوانو سره هم د الله تعالیٰ خوښ دی. واقعاً چه عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردی او دوست او دښمن سره متعلق دی ـ لیکن د اقاربو حق دی له اجانبو څخه څه زیات وکړی شی! او هغه تعلقات چه قدرت په منځ کښی قائم کړی دی د هغه رعایت دی خامخا وکړی شی! بلکه له اقاربو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دی له پردیو څخه زیات وکړی شی، صلة الرحم یوه مستقله نیکی ده ـ چه ښائی د اقاربو او ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمال کړی شی. ګواکی وروسته له »احسان» د «ذی القربیٰ» په بالتخصیص ذکر کولو سره تنبیه ئی وفرمایله چه عدل او احسان ګردو (ټولو) لره یو شان دی، لیکن د مروت او احسان وقت له ځینو مواقعو څخه په ځینو کښی د زیات رعایت او اهتمام قابل دی. د مراتبو د فرق هیرول یو شان د قدرت قائم کړی قوانین هیرول دی. اوس د دغو دریو الفاظو جامعیت تر نظر لاندی نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شی چه هغه کومی نوری فطری ښیګنی او نیکی داسی په دنیا کښی به پاتی وی چه د دغو دری فطری اصولو له احاطی څخه د باندی وی؟ فلله الحمد والمنه!.

﴿ وَيَنۡهَىٰ عَنِ الۡفَحۡشَآءِ وَالۡمُنكَرِ وَالۡبَغۡيِ ﴾ الآیة ـ یعنی منع هم له دریو شیانو څخه فرمائی

(۱): «فحشاء» (۲): «منکر» (۳): «بغی» یعنی ځکه چه د انسان په وجود کښی هم دری قوتونه شته چه د هغو د بی موقعه او غلط استعمال څخه ګردی (ټولی) خرابی او بدی پیدا کیږی.

(۱): شهوانی بهیمی قوت.

(۲): شیطانی وهمی قوت.

(۳): سبعیه غضبی قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه د بیحیائی خبری مراد دی چه د هغو منشاء د شهوت او بهیمیت افراط وی. «منکر» د «معروف» ضد دی ـ یعنی هغه نامعقوله کارونه چه تری سلیمه فطرت او صحیح عقل انکار وکړی ـ ګواکی چه د شیطانی وهمی قوی د غلبی څخه د ملکیه عقلی قوه پره شی.

دریم شی ئی «بغی» یعنی سرکشی او یاغیتوب دی ـ چه سړی په بغاوت سره له حده تیر شی او په ظلم او تعدی ملا وتړی ـ او د شیروونکو ځناورانو په شان شیرولو داړلو ـ شکولو او ځغلیدلو پسی ولویږی او د نورو د ځان یا د مال ـ یا پت (عزت او آبرو) او نورو شیانو د نیولو دپاره په ناحقه سره لاس وغځوی داسی حرکات د خپلو ګردو (ټولو) اقسامو سره د سبعه غضبی قوت د بیځایه استعمال څخه پیدا کیږی. الحاصل په دغه آیت کښی ئی تنبیه فرمایلی ده تر هغه پوری

چه انسان دغه دری واړه قواء اداره نه کړی ـ او په خپل قابو کښی ئی ونه ساتی او ملکیه عقلی قوه پر دغو نورو قواؤ حاکمه ونه ګرځوی له سره پاک او مهذب کیدی نشی.! اکثم بن صیفی رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت کریمه د آوریدلو څخه وروسته خپل قوم ته وویل «زه ګورم چه دغه رسول صلی الله علیه وسلم د ګردو (تولو) عمده ؤ او اعلیٰ ؤ اخلاقو حکمونه صادروی او له تیتو او سپکو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت کوی نو د ده په منلو او اطاعت کښی جلتی وکړئ»! «**فکونوافی هذا الأمر رؤوساً ولا تکونوا فیه اذناباً**» تاسی په دغه سلسله کښی سر شئ! او لکئ مه کیږئ!» حضرت عثمان بن مظعون رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه د دی آیت د آوریدلو څخه ځما په زړه کښی ایمان راسخ شو او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم محبت می په زړه کښی تینګ شو.

وَ اَوۡفُوۡا بِعَهۡدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدۡتُّمۡ وَلَا تَنۡقُضُوا الۡاَیۡمَانَ بَعۡدَ تَوۡکِیۡدِهَا وَقَدۡ جَعَلۡتُمُ اللّٰهَ عَلَیۡکُمۡ کَفِیۡلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ یَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿۹۱﴾

او وفا کوئ تاسی په عهد د الله کله چه په خپلو منځونو کښی سره عهد وتړئ او مه ماتوئ تاسی قسمونه (عهدونه خپل) وروسته د محکم کولو د هغو (په قسم سره) حال دا چه په تحقیق ګرځولی دی تاسی الله پر خپلو ځانونو شاهد (ضامن ساتونکی په وفا سره)؛ بیشکه الله ته معلوم دی هر هغه څه (هم) چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د دری شیانو د کولو یا د پریښودلو حکم وشو، اوس د هغه ځینی افراد بالتخصیص بیان فرمائی یعنی د عهد د ایفاء تاکید ـ د غداری او بد عهدی څخه ممانعت چه دغه شی علاوه پر دی چه فی نفسه مهتم بالشان دی، د هغه وقت مخاطبینو له حاله سره زیات مناسب ؤ او د هغه اثر د مسلمانو اقوامو پر عروج او ترقی او د هغو د مستقبل بری او کامیابی باندی لویدونکی ؤ نو ځکه ئی حکم وکړ ـ لکه چه د الله تعالیٰ نوم یادوئ او قسمونه پری خورئ او معاهده پری تړئ نو د الله تعالیٰ د نامه حرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! که له کوم قوم یا له کوم سړی سره مو معاهده وی (په دی شرط چه خلاف الشرع نه وی) نو ستاسی او د هر مسلمان وظیفه دا ده چه هغه پوره کړئ ـ اګر که د هغی په ایفا کښی ډیر مشکلات او مصاعب هم درپیښ شی ـ ځکه چه وائی «د نرانو وینا پخه کلا ده» خصوصاً چه د الله تعالیٰ نوم هم پری یاد شوی وی او په قسم سره کومه معاهده هم ترلی شوی وی نو ښائی چه وپوهیږو د قسم یادول داسی دی لکه چه په هغه معامله کښی پاک الله شاهد کړئ ـ یا ئی ضامن وګرځوئ ـ الله تعالیٰ ته دغه خبره هم ډیره ښه معلومه ده چه تاسی ئی ولی شاهد دروئ؟ او په دی هم ښه خبردار دی چه

تاسی تر کوم ځای پوری د هغه د شهادت لحاظ کوئ ـ که تاسی خیانت او بد عهدی وکړه نو الله تعالیٰ د خپل محیط علم سره سم تاسی ته سزا درکوی، ځکه چه ستاسی هیڅ قسم پټه او ښکاره خبره ـ مکر ـ فریب او دغابازی تری پټ نه دی او مخفی نه پاتی کیږی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾

او مه کیږئ تاسی (په نقض د عهد کښی) په شان د هغی (ښځی) چه بیرته به ئی اومه کول تارونه وریشلی خپل وروسته د محکم والی (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چه توټی توټی وی حال دا چه نیسئ تاسی عهدونه خپل دخل (پلمه تگی مکر خیانت) (یو له بل سره) پخپلو منځونو کښی په سبب د دی چه شوه به یوه ډله دغه (ډله) ډیره زیاته له هغه بلی ډلی څخه (نو تاسی به خپل عهد ماتوه له یوی ډلی سره به یو ځای کیدئ) بیشکه هم دا خبره ده چه آزموئی تاسی الله په (وفا د) دغی (وعدی) سره؛ او خامخا بیان به کړی هرومرو (خامخا) (الله) تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه (په جزاء درکولو سره)

تفسیر: یعنی له عهد تړلو څخه وروسته د هغه ماتول داسی د حماقت کار دی، لکه چه کومه ښځه توله ورځ تار وریشی وغړی بیا دغه خپل جوړ، تیار وریشلی شوی تار یا اوبدلی یا گنډلی کالی (کپړی) د ماښام په وقت کښی بیرته اومه کړی یا ئی بیخی وشلوی یا ئی وشکوی او توټی توټی ئی کړی لکه چه په مکی معظمی کښی یوی لیونی ښځی (ریطه بنت سعده نامی) به هم داسی کول. مطلب ئی دا دی چه لکه د اوم تار په شان د معاهداتو گنډل چه هر کله مو زړه وغواړی همغسی ئی وریشئ او هر کله چه مو زړه وغواړی د خپلو گوتو په یوه ادنیٰ حرکت ئی وشکوئ نو دغه سخت ناعاقبت اندیشی او لیونتوب دی که هر لفظ او قول او عهد او پیمان ته اعتبار نشی پاتی، نو د دنیا نظام بیخی خراب او مختل کیږی ـ د هم دغه قول او اقرار له پابندی څخه د عدل تله سمه او برابره دریدلی شی ـ هغه اقوام چه د عدل او انصاف له قانونه مخ آړوی او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسی تل گرځی نو د دوی په نزد د معاهدی ماتولو دپاره تړلی کیږی او هر کله چه خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه ووینی نو گرد (تول) معاهدات څیروی او د ردیو په توکرئ کښی ئی غورځوی (پاک الله د دی بد عادت) په نسبت داسی فرمائی معاهدی او

قسمونه د فریب ـ دغابازی مکاری پلمی (تدبیر) او حیلی آله مه جوړوئ لکه چه د اهل جاهلیت عادت ؤ څه مهال چه کوم جماعت به ئی له خپلو ځانونو څخه قوی او طاقتور لیدل نو سم د لاسه به ئی د هغوی سره خپله معاهده غوته کوله ـ خو هر کله چه د دغو خلفاؤ د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو دپاره کوم فرصت او موقع ئی په لاس ورتله، نو سم د لاسه به ئی هغه معاهدات ماتول او هغه ګرد (تول) قسمونه او حلفونه به ئی د هیری په طاقچه کښی کیښودل کتمت (هوبهو) که هغه وضعیت چه نن پرون د اروپائی اقوامو معتاد او معمول دی.

﴿ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه ازموئی تاسی الله تعالیٰ په وفاء د دغی وعدی سره) یعنی په قوت او ضعف کښی د اقوامو اختلاف او له هغوی څنی د ځینو پاس خیژول او د ځینو لاندی غورځول دغه ګرد (تول) الله تعالیٰ ستاسی د امتحان او آزموینی دپاره ایښی دی او د ایفاء العهد په حکم ورکولو کښی هم ستاسی امتحان اخلی څو برأی العین ولید شی چه کوم یو جماعت او فرد له تاسی څخه ثابت قدم پاتی کیږی؟ او د خپل عهد په پوره کولو کښی خپلو خلفاؤ د قوت او د ضعف هیڅ پروا نه کوی؟ـ پاتی شو اقبال او ادبار هغه خو د چا په بد لیدلو سره نه بدلیږی ـ د اقبال په ځای د ادبار او د ضعف په ځای د قوت راوړل د الله تعالیٰ کار دی، که هغه ئی اراده وکړی، نو ئی کولی شی ـ هو! د بد عهدی خیال په زړه کښی راتلل د دغی خبری علامه ده چه ادبار راتلونکی دی.

﴿ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ الآية ـ او خامخا بیان به وکړی الله تعالیٰ تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه په جزاء درکولو سره) یعنی دلته د امتحان ځای دی او د امتحان نتیجه به د قیامت په ورځ کښی څرګنده (ښکاره) شی ـ کله چه د ضعف او طاقت ګردی (تولی) جګړی صافی او پری کړی شی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

او که اراده فرمائلی وی الله نو خامخا ګرځولی به ئی وئ تاسی یو امت (یو تولی متفق په اسلام) ولیکن (پاک الله) ګمراه کوی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د ضلالت ئی) او په لیاره (د حق) برابروی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او خامخا وبه پوښتیدلی شئ تاسی هرومرو (خامخا) له هر هغه عمله چه وئ تاسی (په دنیا کښی) چه کاوه به مو(او خامخا به وپوښتیدلی شی تری په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی قادر ؤ چه اختلاف ته به ئی له سره لیاره نه ورکوله ـ مګر

حکمت ئی د دی خبری مقتضیٰ نشو، لکه چه مو په ځو ځو مواقعو کښې دغه تقریر کړی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی ـ «له دی نه معلومه شوه چه له کافر سره دی هم غدر او بد عهدی ونه کړی شی کفر په دغو خبرو نه لری کیږی ـ مګر د دغی چاری د کولو ګناه او وبال د ده پر عامل لویږی.

وَلَا تَتَّخِذُوٓا أَيۡمَٰنَكُمۡ دَخَلَۢا بَيۡنَكُمۡ فَتَزِلَّ قَدَمُۢ بَعۡدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمۡ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَلَكُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ٩٤

او مه نیسئ تاسی قسمونه خپل (وعدی خپلی) دخل (مکر او فریب) پخپلو منځونو کښې نو وبه ښوییږئ قدم (ستاسی د لیاری د اسلامه) وروسته له تینګیدو د هغه نو وبه څکئ غم او رنځ (په دنیا کښې په سبب د منع راوړلو د تاسی او) په سبب د منع کولو ستاسی نورو خلقو لره له لیاری د الله نه (یعنی د وفا نه په وعدی باندی) او شته تاسی ته عذاب لوی (ای متخلفینو د وعدی په آخرت کښې).

تفسیر: یعنی په عهد ماتولو او قسم یادولو سره د بدعهدی لیاره مه پیدا کوئ او په دی سره اسلامی قوم مه بدناموئ چه ستاسی له دغسی خراب او تیټ (لاندی) سپک وضعیت د لیدلو څخه یقین راوړونکی به په شک کښې لویږی او غیر مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس) کیږی او پر تاسی د الله له لیاری د امتناع ګناه په غاړه کیږی چه د هغه سزا به ډیره سخته وی.

وَلَا تَشۡتَرُوا بِعَهۡدِ ٱللَّهِ ثَمَنٗا قَلِيلًاۚ إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٩٥

او مه پیریږئ (مه اخلئ) په عهد د الله (او بعثت د رسول الله) قیمت لږ؛ بیشکه هغه (ثواب) چه په نزد د الله کښې دی همغه خیر (غوره) دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (پخیر خپل).

تفسیر: پخوا له دی نه پخپلو منځونو کښې د قول ماتولو ذکر ؤ ـ اوس د الله تعالیٰ سره د قول ماتولو ذکر دی یعنی د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ ځکه چه بالاخر دغسی مال د

ځان وبال گرځي هر هغه شي چه د شرعي سره موافق ستاسي په لاسونو کښي راشي همغه بهتر دی کذا في «موضح القرآن» یا د ایفاء العهد کوم اجر چه د الله تعالیٰ له درباره ورکاوه کیږی، هغه د دغه قلیل ثمن څخه ډیر بهتر دی. ثمن ئی ځکه قلیل وفرمایه چه که ګرد (تول) جهان هم ورکړ شي، خو بیا هم هغه د آخرت په مقابل کښی قلیل او حقیر دی.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوٓا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

هغه (مال د دنیا) چه تاسي سره دی فناء کیږی او هغه (خزانی د رحمت) چه الله سره دی باقی دی (فناء نه لری)؛ او خامخا به جزا ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) (له خپل کبریائی درباره) هغو کسانو ته چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) اجر د دوی په ډیر ښه د هغو نیکیو سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: بیا نو د دائم او باقی پریښوودل او د فانی او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندی ده یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ پر عهد ثابت قدم پاتی کیږی او ګرد (تول) مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلی د هغه اجر له سره ضائع کیدونکی نه دی او د داسی ښو اعمالو بدل هرومرو (خامخا) ځمونږ له درباره ورکاوه کیږی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

هر چا چه وکړ نیک (عمل) له نارینه څخه یا له ښځی څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو خامخا ژوندون به ورکړو هرومرو (خامخا) هغه ته ژوندون طیبه (پاکیزه)، او خامخا جزا به ورکړو هرومرو (خامخا) دوی ته اجر د دوی په ډیر ښه د هغو (نیکیو) سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د صابرینو او پر عهد باندی د وفاء کوونکیو د اجر ذکر ؤ ـ دلته د ګردو (تولو) صالحه ؤ اعمالو په متعلق یوه عمومی ضابطه بیان فرمائی ـ حاصل ئی دا دی هر

هغه نارینه یا ښځه چه په نیکو کارونو کښې معتاد شي په دي شرط سره چه هغه کار یوائحې صورتاً نه؛ بلکه حقیقتاً نیک وي یعني د ایمان او د صحیحه معرفت روح پخپل منځ کښې ولري، نو مونږ به هغه ته هرومرو (خامخا) پاک ـ صاف ـ مطهر ـ او خوندور ژوندون ورعنایت کوو. مثلاً په دنیا کښې حلاله روزی قناعت ـ د زړه غناء سکون ـ طمانیت ـ د ذکر الله لذت ـ د الله تعالیٰ د محبت خوند ـ د عبودیت د فرض په اداء کښې خوښی او د کامیاب مستقبل د تصور هغه مزه ـ او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورمرحمت کوو چه یو عارف ته مو ځکلی ؤ ـ او د هغه په توصیف او ستاینه کښې ئې داسې ویلی ؤ

د سنجرئ چترئ په شان مې دی مخ تور شي!
که مې په زړه کښې وي هوس د سنجرئ باچاهي
د نیمې شپې چه مې موندلې باچاهي ده څه وقت
په یوې اوربشې به نه پیرم د «نیمروز» باچاهي

رښتیا ده! «**اهل اللیل فی لیلهم الذمن اهل اللهو فی لهوهم!**» نو ځکه یو لوی جناب ویلي دي چه که سلاطین پر دغه کیف خبر شي چه د شپې پاسیدونکیو او د شپې ویښ کښیناستونکو ته څرنګه عجیب لذت او ښه دولت حاصلیږي، نو د هغه د حاصلولو او په زور اخیستلو کښې به ئې هم داسې فوجونه ایستل، لکه چه د کوم ملک او وطن د اخیستلو پسې لښکر وباسي، په هر حال د قانت مؤمن پاک او خوندور ژوندون له هم دې ځایه شروع کیږي ـ وروسته د قبر د رسیدلو څخه د هغه رنګ لا ښائسته او منور کیږي. او هغه اخروی انتهاء پر همغه طیبه حیات کیږي چه د هغه په نسبت داسې ویلي شوي دي
«**حیات بلا موت وغنیٰ بلا فقر و صحة بلا سقم وملک بلا هلک و سعادة بلا شقاوة**» رزقنا الله تعالیٰ بفضله ومنه ایاها!.
تنبیه: په دغه آیت کښې ئې دغه راوښود چه د لوی قرآن په نظر کښې د ښځو او د نارینه ؤ نیکي او کامیابي دپاره یوه ضابطه ده یعني نارینه او ښځه بې له امتیازه د خپل حسب الحال سره سم په نیکي کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شي.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

نو کله چه لولې (ته) (پاک) قرآن نو پناه وغواړه (ته) په الله له شیطان رټلي شوي (په شعلو سره).

تفسیر: په حدیث کښې راغلي دي «**خیرکم من تعلم القرآن وعلمه**» ـ ډیر غوره له ستاسي

هغه څوک دی چه قرآن زده کوی او نورو ته ئی هم ورښيئ» معلوم شو چه د مؤمن دپاره د لوی قرآن قرائت ډير ښه کار دی او په پخوانيو آياتونو کښې پر ښو کارونو د دوو ځلو اجر ورکولو ذکر شوی ؤ ـ نو ځکه دلته د قرآن د قرائت ځينی آداب تعليم فرمائی څو کوم سړی د بی احتياطی د دغه ډير ښه کار له اجره بی برخی پاتی نشی او خپل ثواب ضائع نه کړی ـ د شيطان زيار (محنت) او کوښښ تل په دغه کښې دی چه د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوی تر څو ئی تری ستون کړی، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت پشان د يوه داسی متبرک او مقدس کار څخه چه د ګردو (تولو) نيکيو سرچينه ده هرومرو (خامخا) ممانعت کوی او په سړه سينه ورته نشی کتلی ـ او که ئی سړه له زياره او کوښښه د قرآن کريم په نه لوستلو باندی بری ونه موند، نو په داسی آفاتو او مشکلاتو کښې ئی مبتلا کوی چه د لوی قرآن قرائت د حقيقی فائدی له حاصلولو څخه مانع شی ـ له دغو ګردو (تولو) مغوی (تېښتونکو) تدابيرو او په مخ کښې راتلونکيو خرابيو د حفاظت طريقه هم دغه کيدی شی ـ کله چه مؤمن د قرآن د قرئت اراده کوی، نو ړومبی دی د زړه په صدق سره پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی او د مردود شيطان د پلمو (تدبيرونو) او وسوسو څخه دی وتښتی او د پاک الله په پناه کښې دی ځای ونيسی ـ اصلی استعاذه (په پناء کښې راتلل) په زړه سره کيږی ـ مګر د زړه او د ژبی د موافقت دپاره د لوی قرآن د قرائت په شروع کښې په ژبی سره هم **«اعوذ بالله من الشيطٰن الرجيم»** ويل ضروری دی.

تنبيه: (څرنګه چه د پاک قرآن ابتداء په **«تعوذ»** سره مسنونه ده، نو ځکه هر لوستونکی ته ښائی چه پخوا د عظيم الشان قرآن له لوستلو څخه **«تعوذ»** ووائی. د **«تعوذ»** ماثوره عبارت هم داسی دی لکه چه پاس وليکل شو. معنی ئی دا ده چه «پناه غواړم په الله تعالیٰ له شره د شيطان رټلی شوی» شيطان په وزن د فيعال له شطن شطونا څخه مشتق دی. (ای بعد بعيداً) د خدای خوار کړی عزازيل تسميه په شيطان سره د دی لامله (له وجی) شوی ده چه دی د الله تعالیٰ له رحمته لری دی. ځينی وائی شيطان په وزن د فعلان له شاط يشيط شيطا ځنی اشتقاق موندلی دی چه په دی تقدير معنی ئی هلک هلاکا سره کيږی).

إِنَّهُۥ لَيۡسَ لَهُۥ سُلۡطَٰنٌ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

بيشکه دا (شيطان) نشته ده ته (هيڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چه ايمان يی راوړی دی او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوی.

تفسير: يعنی هر څوک چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی او له هغه څخه پناه وغواړی، پر هغه، شيطان په زور او قوت سره نه حاوی کيدی شی ـ که داسی کوم سړی تش د څه لږ وقت له مخی د بشريت په مقتضیٰ د شيطان په پلمه (تدبير) کښې ولويږی، خو بيا هم شيطان پری خپله

كامله قبضه او تسلط نشي قايمولى ـ او ډير ژر به د ده سترګى د هم دغى استعاذى پر بركت خلاصيږى ـ او غفلت به ئى نه متمادى كيږى ـ لكه چه په ۹ جزء د الاعراف په (۲٤) ركوع ۲۰۱-۲۰۲ آيت كښى راغلى دى ﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ﴾

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ ع

بيشكه خبره هم دا ده چه تسلط د شيطان پر هغو كسانو دى چه دوستى كوى دوى له ده سره، او پر هغو كسانو دى چه دوى له دغه (الله) سره شريك ګرځوونكى دى (د بل شى).

تفسير: يعنى هغه كسان چه په لوى لاس شيطان خپل ملګرى او رفيق وګرځوى او د دى په ځاى چه پر پاك الله اعتماد او توكل وكړى پر شيطان زړه تړى او پرى مطمئن او داده كيږى ـ ګواكى شيطان له الله تعالىٰ سره شريك دروى ـ يا د ده په اغواء سره نور شيان له الله سره شريك كوى ـ نو پر داسى افرادو د شيطان پوره قبضه او تسلط دى او په هر دول (طريقه) ئى چه زړه وغواړى د خپلو ګوتو په اشارو سره ئى دى خوا او هغى خوا ته نڅوى او ګدوى ـ او هر لورى ته چه زړه ئى وشى بيائى ئى.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ ۙ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

او كله چه بدلوو مونږ (راليږو كوم ناسخ) آيت په ځاى د (بل منسوخ) آيت (لمصالح الوقت) حال دا چه الله ته ښه معلوم دى هغه چه راليږى نو وائى دا (كفار نبى ته) بيشكه هم دا خبره ده چه ته دروغ تړونكى ئى (په الله)؛ (نه ده داسى لكه چه دوى ئى وائى) بلكه زيات د دوى نه پوهيږى (په حكمت د نسخى).

تفسير: پخوا ئى حكم وركړ چه د قرآن عظيم الشان د لوستلو په وقت كښى د شيطان رجيم له تګى تورى څخه پناه وغواړئ چه هغه په دغه ښه او مبارك كار كښى څه موانع او مشكلات درورواندى نه كړى ـ دلته د هغه د ځينو موانعو ذكر كوى چه د پاك قرآن په متعلق ئى هغه پيدا كوى. واقعه خو دا ده چه پوره قرآن خو يو ځلى نه دى نازل شوى بلكه موقع په موقع د هغه

آیات نازلیده مثلاً په اول کښی ئی د کفارو له قتاله ممانعت فرمایلی ؤ ـ څه مدت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو چه له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړی. یا په ابتداء کښی ئی حکم فرمائلی ؤ ـ ﴿ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًا نِّصْفَهٗ ﴾ الآیة ـ لږ مدت وروسته په همغه «معظمه مکه» کښی دغه آیت نازل شو ﴿ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ﴾ الآیة ـ کفارو د داسی احکامو د آوریدلو څخه اعتراض کاوه ـ چه دغه څرنګه د پاک الله کلام کیدی شی؟ آیا الله تعالیٰ (معاذالله) له بیخبری څخه د هغی یوی خبری حکم درکری ؤ؟ بیا چه خبر شو نو بل حکم ئی صادر کړ؟ معلومیږی چه دغسی خبری ته له خپله ځانه جوړوی که نه د الله تعالیٰ کلام له سره پر دغسی احکامو نشی مشتملیدی چه یوه ورځی یو شی ووائی ـ او بله ورځ بل شی ووائی ـ ممکن ؤ چه هم داسی وساوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی القاء کړی، نو د هغه جواب ورکوی چه دغه ستاسی اعتراض محض جهالت او نادانی ده. که تاسی ته د نسخی حقیقت معلوم وی، نو له سره به مو داسی الفاظ له خپلی ژبی څخه نه وی ایستلی، د نسخی مطلب تش هم دغومره دی چه د یوه میعادی حکم د میعاد د پوره کیدلو څخه وروسته بل حکم ولیږلی شی ـ آیا که یو طبیب د لسو یا شلو ورځو دپاره د منضج نسخه تجویز کړی ـ او وروسته له هغه د مسهل تجویز وکړی ـ نو دغه تجاویز د هغه طبیب پر لا علمی محمول کاوه شی؟ یا که هغه سړی چه داسی خبری کوی پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالیٰ ته پخپله ښه معلوم دی چه په هر وقت کښی چه هر حکم ئی نازل فرمایلی دی همغه درست او صحیح دی ـ یعنی هغه روحانی غذاء یا دواء چه تجویز کړی شوی ده ـ تر کوم حده پوری د روحانی مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهٗ رُوْحُ الْقُدُسِ مِنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿١٠٢﴾

ووایه (ای محمده دغو کفارو ته چه) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبریل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سره (بلا شبهه) دپاره د دی چه ثابت کړی (په حقانیت د قرآن) هغه کسان چه مؤمنان دی او هدایت دی او زیری (د جنت) دی دپاره د مسلمانانو).

تفسیر: یعنی دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چه بلا شبهه ځما رب د روح القدس (پاکی پرښتی) جبریل الامین په ذریعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندی نازل فرمایلی دی ګواکی ﴿ مِنْ رَّبِّكَ ﴾ ئی وویل او تنبیه ئی وفرمایله چه د دغه لوی قرآن نازلوونکی هغه اعلیٰ او ارفع او اقدس ذات دی چه پخپله محمد

صلی الله علیه وسلم ئی په داسی یوی حیرت انګیزی طریقی سره او په داسی اعلیٰ او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه چه ستاسی په مقابل کښی دی. او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښائی چه په دی لوری اشاره وی هغه کلام چه حامل ئی ﴿ رُوحُ الْقُدُسِ ﴾ ګرځولی شوی دی ښایی چه د روحانیت طهارت ـ او د ملکیه ؤ صفاتو مجسمه وی ـ لکه چه وی ګوری چه په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندی بل داسی افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځی او دغه قرآن ئی ځکه نازل فرمائلی چه تینګ کړی په حقیقت د دی کلام باندی زړونه د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکی زړه قوی او اعتقاد ئی پخیږی چه ځمونږ رب ځمونږ له هره حاله او ځمونږ د ژوندانه له هر یوه دور څخه هم پوره واقف او ښه خبردار او په نهایت حکمت ځمونږ تربیت فرمائی څرنګه چه حالات ځمونږ رادمخه کیږی د هغه سره موافق ځمونږ هدایت او لیار ښوونه کوی. او پر هر کار باندی د هغه سره مناسب زیری آوروی.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دی مونږ ته چه بیشکه دوی وائی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ښوونه کوی ورته انسان. (او په واقع کښی داسی نه دی ځکه چه) ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره (فصیحه ـ بلیغه چه د عجمی کړکیچونو څخه بیخی مبراء ده).

تفسیر: یعنی منکرانو به ویل چه **(العیاذ بالله)** لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه دی ـ که نه نسخ به په دغه کښی ولی واقع کیدی او نه دغه ای محمده! ستا کلام کیدی شی ـ ځکه چه ستا امی توب خو ګردو (تولو) ته معلوم او مسلم ؤ، یو داسی امی چه نه ئی لاس پر کوم کتاب لګیدلی وی او نه ئی قلم پخپل لاس اخیستی وی، بلکه سره له اعلیٰ درجی قریشی توبه تر څلویښتو کلو پوری یو شعر یی هم پر ژبه نوی جاری شوی چه په شعر ویلو کښی د عربو تر وړکیو پوری هم فطری مهارت او ذاتی لیاقت درلود (لرلو) ـ او د ادبی قوت او قدرت او ملکی خاوندان وو، نو څرنګه ګمان به کیدی شی چه بی تعلیمه او تعلمه یو ناڅاپه به ئی داسی کتاب راجوړ کړی راوړی وی چه په دغه اندازه پر عجیبو او غریبو علومو او حکمو او وضعیتو او هیئت بدلوونکو قوانینو او احکامو باندی مشتمل وی ـ لاعلاجه ښائی چه منکر سړی داسی ووائی چه کوم بل چا به ده ته دغه خبری ورښودی او دغسی معجز کلام به ئی ورجوړاوه ـ نو دغه به څوک وی؟ چه د

هغه د دغه بی نهایته قابلیت څخه د دغه عظیم الشان قرآن پشان یو مستطاب کتاب تیار شوی دی ـ د ده په نامه د منکرینو په زعم اختلافات ؤ د جبر ـ یسار ـ عائش ـ یعیش ـ څو تنو عجمی مریو په نسبت ویلی شوی دی چه هغوی نصرانیت پریښی او د اسلام مذهب ئی قبول کړی ؤ ـ وائی چه دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف کیدل ـ یا به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی لیدل مگر دا ډیر د تعجب ځای دی چه د داسی لویانو او پوهانو انسانانو په نامه هم تاریخ نه دی خبر او هغه ئی په پوره تیقین او تعین سره ضبط او قید کړی نه دی. او د دوی ځنی د تش زده کوونکی او نقل کوونکی (یعنی ځموږ امجد محمد د الله صمد رسول احمد صلی الله علیه وسلم) پر قدمونو گرد (تول) جهان لوېږی ـ تر دی حده پوری چه هغه کسان چه د دوی په نبوت کښی څه تردید هم لری خو بیا هم دوی ته په لوړ غږ سره د دنیا لوی مصلح او کامل انسان وائی. په هر حال د مشرکینو د دغه د سفاهت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه چه د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله علیه وسلم أمی او نالوسته ؤ ـ او د دوی په زعم دغه یوه منلی شوی خبره وه چه قرآنی علوم او معارف د دوی د مسلمه امیت سره بیخی نشی تطبیق کیدی نو ځکه د دغی خبری ویل لازمیږی چه بل کوم سړی دغه عالی خبری ورښیی بلا شبهه چه زموږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسی خبری ورښولی وی، لیکن دغه ښوونکی.کوم یو بشر او انسان نه ؤ ـ بلکه هغه ځموږ دغه قدیر رب دی چه پخپله داسی ارشاد فرمائی ﴿ الرَّحْمَٰنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴾

﴿ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ ﴾ الآیة ـ ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره فصیحه ـ بلیغه چه د عجمی کړکیچونو څخه بیخی مبراء ده) یعنی که تاسی د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندی د خپل جهالت او غباوت لامله (له وجی) نه پوهیږئ نو د هغه د ژبی له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ څه کولی شئ چه د هغه په متعلق څو څو ځلی تاسی ته دعوت درکړی شوی دی او د دغی خبری اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی چه که تول پیریان او انسانان متفقاً سره راتول شی نو د دغه کلام یوه لږه نمونه او مثال هم نشی راوړاندی کولی ـ نو بیا د دی کلام چه د هغه د نظیر او مماثل راوړلو څخه د عربو تول شعراء ـ فصحاء ـ بلغاء او پوهان بلا استثناء گرد (تول) سره عاجز او پاتی وی نو یو مجهول او معلول بازاری اعجمی ـ مریی څخه څرنگه داسی یوه هیله (امید) کیدی شی چه داسی یو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شی؟ که په تمامو عربو کښی کوم سړی بالفرض داسی کلام جوړولی شوی نو هغه هم دا ځموږ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ مگر ماسواء له عظیم الشان قرآنه د محمدی صلی الله علیه وسلم کلام بله لویه ذخیره د لوی قرآن پر بیان کړی شوی موضوعاتو موجود دی چه سره له خپله انتهائی فصاحت د پاک قرآن له یوه ډیره وړوکی سورت سره هم برابری نشی کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (او نه وائی چه دا له طرفه د الله دی) نه ښیی دوی ته الله (لیاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک (په سبب د انکار د قرآن او نبی آخر زمان

تفسیر: یعنی سره د ښکاره ؤ دلائلو له وجوده که یو سړی دغه خبره په خپل زړه کښی تینګه کړی ـ چه زه به خامخا پری باور او یقین نه کوم نو الله تعالیٰ هم هغه ته تر مقصده پوری د رسیدلو لیاره نه ورښیی او هغه ګرځی (تولی) قواوی تری سلبوی څومره چه وپوهولی شی له سره پری ونه پوهیږی بد اعتقاده سړی تل له هدایته بی برخی پاتی کیږی او بالاخر د سختو سزاوو مستحق ګرځی.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه تړی دروغ هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (چه قرآن دی)، او هم دغه کسان هم دوی دی دروغجنان.

تفسیر: یعنی تاسی ته داسی وائی! ﴿إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ﴾ حال دا چه ستاسی امانت ـ صداقت ـ او دیانت لا له پخوا څخه ښکاره او مسلم او ستاسی له هر قول او فعل او وضع او هیئت څخه ظاهر ؤ ـ آیا د دروغو ویونکو څیره ـ طور ـ طریقه خبری او اتری هم داسی وی؟ دروغ جوړول خو د اشقیاؤ دود او دستور دی ـ هغه کسان چه سره د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو د لیدلو هم یقین او باور نه کوی هم دوی دروغجنان دی او له دغه څخه به بل کوم لوی دروغ وی چه انسان د پاک الله خبری ته دروغ ووائی.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ اِيْمَانِهٖٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهٗ مُطْمَىِٕنٌّۢ بِالْاِيْمَانِ وَلٰكِنْ مَّنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّٰهِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٠٦﴾

هر څوک چه کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو د ده (نو پری غضب دی د الله) مگر هغه څوک چه زور پری وکړ شو (او مجبوراً د کفر کلمه ئی وویله) حال دا چه زړه د ده آرام نیونکی وی په ایمان سره ولیکن هغه څوک چه ارته کړی په کفر سره سینه (خپله چه راضی شی پری اعتقاداً) نو پر دوی باندی غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروی په سبب د ارتداد).

تفسیر: یو خو هغه مجرمان دی چه د سلهاؤ دلائلو او آیتونو په لیدلو هم نه متیقن کیږی مگر له دوی څخه ډیر لوی مجرم هغه دی چه د یقین راوړلو او تسلیم کولو څخه وروسته د شیطانی شبهاتو او وساوسو څخه متأثر شی او له صداقته انکار وکړی لکه عبد الله بن ابی سرح چه د ایمان له راوړلو څخه وروسته مرتد شو (العیاذ بالله) د داسی کسانو سزا وروسته بیان فرمائی ـ په منځ کښی په ﴿ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ ﴾ الآیة ـ کښی یوه ضروری استثنا ئی وفرمایله یعنی که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ایمان قائم وی او د یوی لمحی له مخی هم ایمانی رڼا (رڼرا) او قلبی طمانیت د ده له زړه څخه بیل شوی نه وی مگر تش په کوم خاص حالت کښی د کوم خورا (زیات) ډیر زور او جبر او زبردستی لامله (له وجی) مجبور او لا علاجه شی او د ډیر شدید خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منکر شی یعنی کومه کلمه د اسلام په خلاف ووائی، خو په دی شرط چه په دغه وقت کښی هم زړه ئی مطمئن او هیڅ قسم شک، شبهه او تردد پکښی نه وی ـ بلکه د دغه د ژبی د الفاظو په نسبت هم سخت کراهیت او نفرت ولری نو داسی شخص مرتد نه دی ـ بلکه خامخا مسلمان ګڼلی کیږی هو! له دی نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چه انسان مرګ قبول کړی خو د خپلی ژبی څخه داسی یو لفظ نه باسی ـ لکه چه د حضرت بلال ـ حضرت یاسر ـ حضرت سمیه ـ حضرت حبیب بن زیدالانصاری او حضرت عبدالله بن حذافه رضی الله عنهم او د نورو واقعات په تواریخو او سیرو کښی شته او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو لیکلی ـ ښه خو به دا وی چه د دغو مطالبو د پوهیدلو دپاره تفسیر ابن کثیر ولوست شی.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٠٧﴾

دا (لوی اخروی عذاب) په سبب د دی دی چه دوی غوره کړی دی ژوندون لږ خسیس پر (اعلیٰ ژوندانه د) آخرت ـ او بیشکه الله نه ښیی لیاره (د استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنی داسی منکرانو ته چه دنیوی ژوندون د خپل مقصود کعبه وګرځوی ـ د بری او کامیابی لیار کله په برخه کیږی ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر څوک چه له ایمانه غاړه غړوی ـ یا د دنیوی غرض لامله (له وجی) یا د ځان له ویری یا د اخوت او قومیت په لحاظ، یا د پیسو په هیله (امید) د آخرت په مقابل کښی دنیا عزیزه وګڼی هغه ته به د آخرت ښیګڼه (فائده) څنګه ورسیږی؟ که د ځان د ویری تلفظ پری وکړی نو کله چه د ویری وقت تیر شی نو بیا دی توبه او استغفار وکړی او سم ثابت دی شی.»

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿١٠٨﴾

دا (کفار) همغه کسان دی چه مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چه نه قبلوی حق) او په غوږونو د دوی (چه نه اوری حق) او په سترګو د دوی (چه نه وینی آثار د قدرت)، او دغه کسان (یعنی کفار) هم دوی دی غافلان (له عقبیٰ).

تفسیر: یعنی د دنیا غوښتلو او هوا پرستی په نشه کښی داسی مست او بی هوشه شول چه د دوی د هوش او په سد کیدلو هیڅ هیله (توقع) او امید نشو پاتی دوی د الله تعالیٰ ګرد (تول) ورعطا شوی قوتونه ضائع کړل بالاخر پخپلو غوږونو د حق غږ د آوریدلو ـ او پخپلو سترګو د حق د دلائلو د لیدلو او پخپلو زړونو د حق د خبرو د پوهیدلو توفیق تری سلب کړی شو ـ د مهر وهلو مطلب پخوا له دی نه د «**البقرة**» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٠٩﴾

دا خبره واقعي ده بلا شبهه چه بیشکه دوی په آخرت کښې هم دوی دي زيانکاران (چه عمر ئې حبطه لاړ).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو څخه د پاک الله ورعطاء کړی قوتونه تباه او بیکاره کړی وی ـ او تش دنیا ئې د خپل مقصود کعبه گرځولی وی نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وی؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنۢ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَٰهَدُوا وَصَبَرُوٓا إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٠﴾

پس له دی بیا بیشکه رب ستا دپاره د هغو کسانو چه هجرت ئې کړی دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چه مفتون شوی دی (په عذابونو) بیا جهاد ئې کړی دی او صبر ئې کړی دی بیشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په مکی معظمی کښې ځینی کسان د کافرانو له ظلم او تیری څخه ښوئیدلی وو یا تش په ژبه ئې د کفر لفظ ویلی وو ـ وروسته له هغه ئې هجرت وکړ او جهاد ئې وکړ او په ډیر استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتې شول کله چه دوی دومره په اسلامی کارونو کښې برخه واخیسته، نو هغه تقصیر ئې ورمعاف شو او د الله تعالیٰ مهربانی پری مبذوله شوه.
یو بزرگ ؤ چه «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» نومیده د ده پلار «یاسر رضی الله تعالیٰ عنه» وه چه دغه میره (خاوند) او ښځه د کفارو د ډیر ربړولو (تکلیفولو) او رنځ او درد رسولو لامله (له وجی) اکر که شهیدان شول ـ خو بیا هم د کفر یو لفظ ئې هم ونه وایه ـ دغه د مسلمانانو ړومبی وینی دی چه د اسلام په لیاره کښې توئی شوی ـ لیکن د دوی ځوی «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» د خپل ځان له ویری هغه لفظ ووایه ـ خو وروسته له نجاته په ژړا او انګولا د رسول الله «صلی الله علیه وسلم» په حضور مشرف شو ـ نو دلته دغه پاس آیت نازل شو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین.

يَوْمَ تَأْتِى كُلُّ نَفْسٍ تُجَٰدِلُ عَن

نَّفۡسِهَا وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفۡسٍ مَّا عَمِلَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُوۡنَ ﴿١١١﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چه را به شي هر یو (نیک او بد) نفس چه جګړه (سوال او ځواب) به کوی لپاره د (نجات د) ځان خپل او پوره به ورکړ شي هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړ شي (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو)

تفسیر: یعنی د یوه په ځای به بل څه نشي ویلی. مور ـ پلار ـ خور ـ ورور ـ ښځه ـ اولاد ـ احباب او اقارب هیڅوک به نه پکاریږی . هر سړی به پخپل غم او فکر کښی اخته وی چه څه ډول (طریقه) د خپل ځان دپاره یو مخلص پیدا کړی راز راز (قسم قسم) دروغ او رښتیا خبری به د خپل ځان د برائت او عذر دپاره جوړوی او جواب او سؤال او جګړی به کوی ـ چه د ځان دپاره نجات حاصل کړی.

﴿ وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفۡسٍ ﴾ الآیة ـ او پوره به ورکړی شي هر نفس ته جزاء د هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړی شي په تقلیل د حسناتو یا په تکثیر د سیئاتو) یعنی د نیکی په اجر او ثواب کښی به هیڅ تقلیل نه واقع کیږی او د بدی سزا به له استحقاقه زیاته نه ورکوله کیږی.

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرۡيَةً كَانَتۡ اٰمِنَةً مُّطۡمَئِنَّةً
يَّاۡتِيۡهَا رِزۡقُهَا رَغَدًا مِّنۡ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتۡ بِاَنۡعُمِ
اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الۡجُوۡعِ وَالۡخَوۡفِ بِمَا كَانُوۡا يَصۡنَعُوۡنَ ﴿١١٢﴾

او بیانوی الله مثل د یو کلی چه ده (دا کلی) په امن کښی (له قتله او غارته) په آرام (او هوسا اهل د دی) چه راته دغه کلی ته رزق روزی (د اهل) د دی ډیره پریمانه له هر ځایه (له هره طرفه) نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله نو وشکاوه په (اهل د) دی باندی الله کالی (کپړی) د لوږی او ویری (چه لوږه او ویره ئی پری لازمه او محیطه وګرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چه وو (دوی چه کول به ئی.

تفسیر: (آمنة مطمئنة) یعنی نه د باندی د دښمن څه فکر او اندیښنه وه او نه د دننه څخه کوم

قسم فکر او تشویش، په ډیر امن او هوسائی (آرام) سره به ئی ژوندون کاوه او خوراک دپاره غلې - دانې - میوې او نور ور راوړلې کیدې او هر څیز به ئی په افراط ؤ. په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت وررسیده. نو د هغه کلي وسیدونکو د الله تعالیٰ د هغو نعمتونو قدر ونه کړ او په دنیوی خوندونو کښې داسې مشغول او مصروف شول چه په دغه غفلت او مستۍ کښې حقیقي منعم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کښې ئی بغاوت وکړ، بالاخر الله تعالیٰ د دغې ناشکرۍ او د نعمت د کفران خوند پر دوی وڅکاوه چه د امن او هوسائی (آرام) په ځای خوف، ویره او د روزی د ډیروالي او پریمانۍ په ځای د لوږې او قحط په مصیبت کښې ئی داسې اخته کړل، لکه چه کالی (کپړې) د خپل اغوستونکی چپ چاپیر احاطه کوی او یوه شیبه لوږه او ویره - قحط او خوف له دوی نه نه بیلیده.
شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسې فرمائلې ده «او ښیی الله یو مثال یو کلی وه په امن او دادینه راتله دې ته د فراغت روزی له هر ځایه بیا ناشکری ئی وکړله د الله د احسانونو بیا وڅکاوه پر دی باندی الله خوند چه د دی د اهل د ځان کالی (جامه) شوه لوږه او ویره په بدل د هغه چه دوی کاوه.»

وَلَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿١١٣﴾

او خامخا په تحقیق راغلې ؤ دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو ئی وکړ هغه ته نو ونیول دوی لره عذاب (د لوږې او ویرې) حال دا چه دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهری نعمتونو چه پاس مذکور شول یو ډیر لوی او مهم باطنی نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی ؤ - یعنی د دوی له قومه او له نسبه ئی یو داسې رسول ورلیږلی وو - چه د هغه د اتباع په وسیله ئی د الله د خوښی ډیر لوړ مقامات هم حاصلولی شو مګر دوی د اتباع او تصدیق په ځای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وتړله او هم داسې پرله پسې په کندو او ژورو کښې لویدل، بالاخر د قدیمی سنت الله سره سم ګرد (تول) ظالمان او ګنهګاران د الله تعالیٰ په عذاب کښې اخته او دوی ئی سره تول راګیر کړل بیا نو د دوی د نجات دپاره د هیچا هیڅ یو تدبیر پر مخ تګ ونه کړی شو - ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښې د کوم معین کلی تذکره نه ده محض د تمثیل په ډول (طریقه) د کوم تباه او ویجاړ شوی کلی لا علیٰ التعین حواله ئی ورکړی ده، یا خو د داسې یو فرضی کلی وجود ئی فرض کړی او د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ورکړی شوی وه چه که تاسی هم داسې وکړئ نو تاسی سره به هم داسې معامله

کیدی شی نو د کفران نعمت او د رسول الله د تکذیب او عداوت له سزا څخه مه بیفکره کیږئ! د ځینو علماؤ په نزد په دغه مثال کښې له کلی څخه مراد مکه معظمه ده چه هلته هر قسم امنیت او طمانیت ؤ او سره له دی چه یوه غیر ذی زرع وادی وه خو راز راز (قسم قسم) میوی دانی غلی او نور د دی په لوری راښکودلی کیدی ﴿ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ ﴾ (۲۰ جزء د القصص (۵۷) آیة (٦) رکوع) مگر مکیانو (مکی والؤ) د دغو نعماؤ هیڅ قدر ونه پیژندو، په شرک او عصیان او بیحیائی او اوهام پرستی کښې لگیا او منهمک شول، بیا الله تعالیٰ له گردو (تولو) نعمتونو څخه لوی نعمت د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په بعثت سره دوی ته ور ولیږه، نو دوی د هغه په انکار او تکذیب کښې هیڅ کمی ونه کره ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم د سورت (۲۸) آیت (۵) رکوع) بالاخر الله تعالیٰ د امن او اطمینان په ځای د مسلمانانو مجاهدینو ویره د دوی په زړونو کښې واچوله او د فراخی او پریمانی روزی په ځای اوه کاله قحط ئی پر دوی مسلط کړ چه په هغه کښې د سپیو او نورو مردارو تر غوښو پوری هم دوی وخوړل بیا د «بدر» په غزا کښې د اسلامی غازیانو له لاسه پر دوی د الله تعالیٰ عذاب ورگډ شو دلته خو داسی وشو ـ د بل لوری هغه خلق چه د دغو ظالمانو له جور، ستم او تیری څخه پکو (تنگ) شوی وو ـ د دیرو مصائبو او زړه تنگی لامله (له وجی) خپل کور او کهول به ئی پریښودل او تښتیدل، نو دغو کسانو ته پاک الله له پخوا څخه د هستوگنی دیر ښه ځایونه ور په برخه کړل ـ او د دښمنانو له خوفه ئی مامون او مصئون کړل د روزی ورونه ئی پری ورپرانستل، پر زورورو او زبردستو دښمنانو ئی فتح او بری ورپه برخه کړ بلکه دوی ئی د اقلیمونو باچا او د متقیانو امام وگرځاوه ښائی د هم دی لامله (له وجی) په دغو آیاتونو کښې د مکیانو (مکی والؤ) حال ئی واوراوه او په ورستنیو آیاتونو کښې په ﴿ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ ﴾ کښې ئی مسلمانانو ته خطاب فرمایلی دی چه تاسی له داسی حرکاتو څخه ځان ساتئ! چه د هغه له سببه پر مکیانو (مکی والؤ) مصائب نازل شوی وو.

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾

نو خورئ تاسی له هغو (طعامونو) څخه چه درکړی تاسی ته الله حلال طیب پاکیزه او شکر وباسئ (قدر وپیژنئ) د نعمت (احسان) د الله که یئ تاسی چه خاص هم ده ته عبادت کوئ (او فرمان ئی منئ).

تفسیر: یعنی هر څوک چه د الله تعالیٰ د عبادت مدعی وی ده لره دغه خبره وړ (مستحق) او

لائقه ده چه د الله تعالیٰ د ورکړی نعمت او حلالی او طیبی روزی څخه متمتع شی! او د هغه د احسان قدر وکړی! او د الله شکر گزاره بنده شی لـ حلال دی حرام نه گڼی، حرام دی حلال نه شمیری! د نعمتونو د منتفع کیدلو په وقت کښی حقیقی منعم دی نه هیروی! بلکه په هغه او د هغه پر لیږلی شوی رسولانو باندی دی ایمان راوړی! او د دوی د احکامو او هدایاتو په تعمیل کښی دی ډیر زیار وکاږی!

(د حلالو او طیبو او پاکیزه ؤ شیانو د استعمال له احکامو څخه وروسته اوس په دغه آیت کښی الله تعالیٰ د حرامو اشیاؤ ذکر فرمائی څو د هغو له استعماله ځانونه وژغورلی(وساتلی) شی).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ۖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) پر تاسی باندی (خوراک د) مردار او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د خنزیر او هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه غږ کړی شوی دی (د بل شی) بی له الله (د نامه) په (وقت د ذبح د) هغه، پس هغه څوک چه اړ (محتاج) شی (خوړلو د دی حرامو ته) حال دا چه ظالم نه وی (په بل چا) او نه تجاوز کوی (له قدره د کفافه) نو بیشکه الله لوی مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب).

تفسیر: د دی آیت تفسیر د «**البقرة**» او د «**الانعام**» په سورتونو او نورو ځایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی ځمونږ دی تفسیر کښی دی بیا ولوست شی دلته دا غرض دی لکه چه په پخوانی آیت کښی اشاره وه چه حلال دی پر خپل ځان نه حراموی! په دغه آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه حرام شیان دی هم نه حلالوی! خلاصه ئی دا چه یو شی حلال یا حرام مقررول، د همغه لوی الله حق دی چه د دغو گردو (تولو) شیانو خالق او مالک دی لکه چه په راتلونکو آیاتونو کښی په وضاحت سره د دغه مضمون بیان شوی دی (د اضطرار په تفصیل کښی ځینی مفسرین داسی لیکی چه د لوږی له جهته مرگ ته نژدی شوی وی یا له جهته د مرض چه طبیب حاذق په خوراک د دغه حرام شی سره ورته امر وکړی).

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا

حَلٰلٌ وَّهٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۠ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١١٧﴾

او مه وايئ تاسي له وجې د بيانولو د ژبو ستاسي دروغو لره (داسي) چه دا حلال دی او دا حرام دی دپاره د دی چه جوړ کړئ له ځانه پر الله دروغ بيشكه هغه كسان چه تړی دوی پر الله بهتان نه به مومي خلاصي (له عذابه د آخرت؛ دغه چه بهتان تړلي وو دوی پر الله د هغه شي دپاره هغه) نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعني بی له كوم شرعي مستنده د كوم شي په متعلق خوله سپړدل او داسي ويل چه حلال دی يا حرام ډير سخت جسارت او كذب او افتراء ده. حلال يا حرام خو همغه شيان كيدی شي چه هغه ته پاک الله حلال يا حرام فرمايلي وی ـ كه كوم سړی محض پخپلی رأيی سره كوم شی حلال يا حرام وتاكی (مقرر كړی) او د هغه نسبت الله تعالیٰ ته وكړی (لكه چه د معظمی مكی مشركانو كول) او د هغه ذكر د «**الانعام**» په سورت ځمونږ د دی مبارک تفسير كښی پخوا له دی نه تير شو نو هغوی فی الحقيقت پر الله تعالیٰ بهتان تړلی دی. مونږ مسلمانانو ته هدايت راكړی شوی دی چه ښائی هيڅكله داسي رويه ځان ته اختيار نه كړو او هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال كړی وی حلال ئی وبولو او هر هغه شی ئی چه حرام كړی حرام ئی وګڼو او بی له شرعی مأخذه پخپل سر د حل يا حرمت احكام ونه لګوو.

﴿ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۠ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾ دغه چه بهتان تړلی وو دوی پر الله تعالیٰ د هغه شی دپاره هغه نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک) يعني د معظمی مكی مشركين چه ځمونږ لوی رسول الله صلی الله عليه وسلم ته معاذ الله مفتری وويل په ياد دی ولری چه هغوی پخپله مفتريان دی ـ دوی د كذب او افتراء له لوری هر شی ته چه ئی وغواړی حلال يا حرام وائی او د هغه حلت يا حرمت نسبت پاک الله ته كوی دوی ته به عنقريب معلوميږی چه د دغسی رويی د اختيارولو څخه دوی هيڅ يوی ښيګڼی (فائدی) ته نشی رسيدی لږ څو ورځی نوری دی هم دنيوی مزی وكړی او د دغه لږ خسيس ژوندون څخه دی لږ څه خوندور شی بيا به دوی په هغه دائمی بنديخانی كښی اچول كيږی چه هغه هم دوی ته بيخی آماده او تيار دی.

وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ ۚ وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿١١٨﴾

او پر هغو کسانو چه يهودان شوی دی حرام کړی دی مونږ هغه څيزونه چه بيان کړی وو مونږ پر تا باندی پخوا له دی نه او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دی تحريم سره) وليکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په علمی عصيان سره).

تفسير: د دغه بيان د الانعام د سورت د ۸ جزء په (١٤٦) آيت (١٨) رکوع د ﴿ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا ﴾ الآية - آيت په تفسير کښی تير شوی دی هلته دی بيا وکوت شی. دلته دا مقصد دی هر هغه شی چه الله تعالىٰ گردو (تولو) ته يا کوم خاص قوم دپاره دائماً تل ترتله تر يوه معينه وقته پوری حرام کړی وی هغه عين حکمت او صواب دی هيڅ يو انسان د دغه حق نه لری چه په هغه کښی تصرف وکړی او حرام حلال يا حلال حرام وگرځوی.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

بيا بيشکه رب ستا (چه دی ای محمده) هغو کسانو ته چه ئی کړی دی بدی (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بيا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه (بد عمل) او نيک کړی عمل خپل بيشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی (د خطيئاتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: مثلاً حرام ئی حلال يا حلال ئی حرام وگڼل په «نادانی سره» ئی ځکه وفرمايل هر څوک چه د الله تعالىٰ له احکامو څخه غاړه غړوی اگر که ئی عملاً او په قصد سره هم وکړی هغه هم فی الحقيقت د هغه نادانی او بی عقلی ده چه له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوی او کوی ئی. که عاصی لږ څه له عقله کار واخلی - او د گناه بدو نتايجو ته وگوری او تصور ئی وکړی نو له سره به د معصيت په لوری اقدام ونه کړی د جزء (٤) «النساء» د سورت په (٣) رکوع ١٧ آيت کښی هغه تعليقات چه پر ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ﴾ باندی ليکلی شوی دی ښائی چه هغه دی بيا يو ځلی دلته هم ولوست شی.

﴿ ثُمَّ تَابُوا ﴾ الآية - بيا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه بد عمل او نيک کړی عمل خپل، بيشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی د خطياتو ډير رحم والا دی په انعام د اجر او ثواب سره) يعنی له کفرياتو څخه له توبی ايستلو او په اخلاص سره په

مسلمانیدلو ـ او په مستقبل کښې د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالیٰ د توبې کوونکو ګرد (تول) تیر ګناهونه ښښي اګر که ډیرې سختې او غتې ګناوې هم وي.
(پاک الله ګردو (تولو) ګناهګارانو ته د خپل رحمت او مغفرت په ژبه داسې ډاډینه او اطمینان ورکوي)

آدوب شویه! په ککړو ـ آ تور مخیه ماته راشه!
بت پرست ئې! که کافر ئې ـ که ئې ګبر! ماته راشه!
هیڅوک نه کرم نا امیده ـ زه ښښونکی لوی الله یم!
که توبې دې زرکرته ماته کړې ـ ماته راشه!
ښه انسان شه! مسلمان شه ګټه (فائده) نشته معصیت کښې!
ګناه مه کړه! متقي شه! چه ځای ومومې جنت کښې!

إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

بیشکه چه ابراهیم ؤ (اصلي او اساسي) پیشوا (جامع د تولو نیکیو لکه یو جماعت) فرمان منونکی خاص الله لره حنیف (مائل له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش وائي)،

تفسیر: دلته الله تعالیٰ جل وعلا د عربو د مشرکینو د شرکیاتو په تردید کښې د امام الموحدین ابو الانبیاء حضرت ابراهیم خلیل الله علیه وعلیٰ ذریته ونبینا الصلواة والسلام طور او طر یقه را په یادوي ځکه چه د عربو خلق د ده له ذریې او ځوځات (نسل) څخه وو ـ او خپل ځانونه ئې پر ابراهیمي دین باندې سم او برابر ګڼل ـ حال دا چه دوی د ابراهیمي دین سره له لرې هم څه علاقه او نسبت نه درلوده (لرلو) نو دوی ته دا وربښیي چه ابراهیم علیه السلام د موحدینو امام د ګردو (تولو) نیکیو معلم ـ د تولې دنیا په مقابل کښې یواځې پخپل سر د یوه عظیمه امت په برابر ولاړ ؤ او د دوی په مبارک ذات کښې پاک الله هغه ګرد (تول) محاسن او کمالات ورجمع کړي ؤ چه په یو لوی مجمع کښې په متفرق ډول (طریقه) سره موندلی کیږي.

ليس على الله بمستنكر ـ ان يجمع العالم فى واحد

عجب نه دی له الله نه چه قادر دی په هر څیز
چه دې تول پخپل قدرت کړي ګرد (تول) عالم په یو سړي کښې
او دا هم نه دی عجب د ده له زوره له قوته
چه دې ځای کړي سیند له شیرمې په یو دم پر یو ګړي کښې
ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ داسې کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده ؤ چه له ګردو

(تولو) ځنې شکولې او يوائې له الله تعالىٰ سره ئې نښلولي او ډير خاص مخلص مسلمان ؤ ممکن نه ؤ چه ده کوم څيز بې د الله تعالىٰ له حکمه محض له خپل لورى حلال يا حرام درولي وى. نو دى پخپله معاذ الله څرنګه د شرک ارتکاب کولي شي. ده د مشرکينو په کلي او جماعت کښې وسيدل هم نه خوښول ـ نو اوس هغه کسانو ته (چه دوى خپل ځانونه «حنيف» بولي او داسې ادعا کوى چه مونږ پر ابراهيمي دين يو) شرم او ننګ پکار دى چه څرنګه پر الله تعالىٰ بهتان تړى؟ آيا د حلالو حرام ګڼل، يا د حرامو حلال درول او د شرک په حمايت کښې له انبياؤ سره جنګيدل د يو «حنيف» او ابراهيمي سړى له شان سره مناسبت لرى؟ په ياد ئې ولرئ چه د حلالو او حرامو په بيان کښې او د دين په اصولو کښې ـ اصل خو هغه ابراهيمي ملت دى چه د همغه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصيل دپاره محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف راوړى دى. که غواړى چه پر اصلي دين د ابراهيم عليه السلام تګ وکړئ نو محمدى صلى الله عليه وسلم طريقه ځان ته غوره کړئ.

شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ ۚ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾

(ؤ ابراهيم قدردان) شکر کوونکى د نعمتونو (احسانونو) د الله غوره کړى ؤ (الله) دغه (ابراهيم لره په نبوت سره) او برابر کړى ؤ (الله) دغه (ابراهيم) سمې لياری (د توحيد او اسلام) ته.

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام د الله تعالىٰ شکر ګزاره بنده ؤ ـ تاسې سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکى يئ ـ لکه چه د ﴿ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً ﴾ الايت په تفسير کښې ښکلې شوى دى نو تاسې څرنګه د ابراهيم عليه السلام په دين او ملت او لياره کښې يئ؟ (چه حق پريږدئ او باطل خوښوئ له توحيده مخ اړوئ او شرک او کفر پسې ځغلئ ـ حال دا چه حضرت ابراهيم عليه السلام) د کامل توحيد او تسليم او رضاء پر سمه لياره روان ؤ ـ او الله تعالىٰ ده ته ډيره سمه صافه لياره ورښوولې وه او دى ئې پرى روان کړى ؤ.

وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

او ورکړى وه مونږ دغه ته (يعنې ابراهيم ته د خپل د الوهيت له درباره) په دغه دنيا کښې نيکى او بيشکه دغه (ابراهيم) په آخرت کښې هم خامخا له صالحانو (د لويو درجاتو د خاوندانو) څخه دى

تفسير: (نيکى) يعنې نبوت ـ پراخه روزى ـ اولاد ـ وجاهت ـ (يا جميل ذکر يا نيک اولاد يا

نبوت د محمد صلی الله علیه وسلم یا) عمومي مقبولیت چه گرد (تول) ادیان بالاتفاق د ده تعظیم کوی او هره فرقه هم دا غواړی چه خپله سلسله حضرت ابراهیم علیه السلام سره ولگوی (او بیشکه چه پخپله ابراهیم علیه السلام په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو د لویو درجاتو له خاوندانو څخه دی) یعنی هغه دعاء چه ده پخپل حق کښی کړی وه ﴿ وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴾ هغه قبوله شوه بیشکه چه دی په آخرت کښی هم د صالحینو په اعلیٰ طبقه کښی به شامل وه چه هغه د انبیاؤ علیهم السلام طبقه ده.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

بیا وحی (حکم) وکړ مونږ تاته (ای محمده! داسی) چه متابعت وکړه (په توحید کښی د (دین د) ابراهیم چه حنیف (مائل ؤ له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش ئی مشرک بولی).

تفسیر: د دی بیان د «الانعام» په سورت د ﴿ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ آیت باندی څمونږ دی تفسیر کښی تیر شو هلته دی بیا ولوست شی، مقصد دا دی چه به حلت او حرمت او دینی خبرو کښی ابراهیمی ملت او دین اصل دی. په منځ کښی یهودو او نصاریٰ ؤ ته د هغوی حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړی شوی دی بالاخر محمد صلی الله علیه وسلم ئی مبعوث کړ، څو هغه اصلی ابراهیمی دین بیا له سره ژوندی او روښانه کړی چه له غفلته او تحریفه او بی ځایه تصرفاتو څخه بیخی ضایع شوی ؤ او د شرک گرد (تول) رگونه پری کړی. په حدیث کښی راغلی دی «**بعثت بالحنیفیة السمحة**» د دی داسی پوره شرح او تفصیل حضرت شاه ولی الله په «**حجة الله البالغه**» کښی فرمایلی دی چه د لوستلو وړ (لائق) دی.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مقرر کړی شوی دی (تعظیم د ورځی د) خالی (په عبادت سره) پر هغو کسانو چه اختلاف یی کړی وو پکښی او بیشکه چه رب

ستا خامخا حکم به وکړي په منځ د دوی کښې په ورځ د قيامت کښې په هغه څيز کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئی اختلاف کاوه (چه هغه ورځ ده د عبادت).

تفسير: يعني په اصلي ابراهيمي ملت کښې د خالي (شنبې) د ورځې حکم نه ؤ - چه پر مونږ محمدي صلی الله عليه وسلم امت باندې هم نه دی. هو! په منځ کښې يهودانو د خپل نبي موسیٰ عليه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چه دوی دغه د خالي ورځ ځانته غوره کړه نو حکم وشو چه په ښه شان سره ئی تعظيم وکړئ! او په دغه ورځ کښې دی د ماهيانو ښکار ونه کړ شي! ځينو يهودانو دغه حکم قبول کړ او ځينو هغه ونه مانه چه هغه نامنونکي په دنيا کښې بيزوګان او خنزيران شول. او د دوی په نسبت کومه فيصله چه په آخرت کښې کيږي، هغه بيله ده، په هم دغه څه انحصار نشته هلته به نور ګرد (تول) اختلافات او جګړې هم سره فيصله کيږي مثلاً د حضرت ابراهيم عليه السلام په نسبت چه ځينو به يهودي ګانه او ځنو به نصراني باله، حال دا چه الله تعالیٰ دوی پوهولي دي چه ابراهيم عليه السلام حنيفي مسلم ؤ په هر حال په آخرت کښې د دغو ګردو (تولو) اختلافاتو فيصله کيږي او هر سړی به پخپلو سترګو سره ګوري چه کومه يوه ډله په غلطه تينګه وه؟ او کومه يوه په غلطه ليياره روانه وه.

ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ وَجَٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلقو ته) لياري د رب خپل ته (چه توحيد او اسلام دی) په حکمت (محکمې خبرې د قرآن) سره او په موعظه (پند) نيک سره په ښه ډول (طريقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغې (طريقې سره) چه هغه ډيره ښه وي؛ بيشکه چه رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه ګمراه شوی دی له لياري د الله څخه او دی ښه عالم دی په ليياره موندونکو (دين ته او پر تا تش تبليغ دی).

تفسير: په پاس آيتونو کښې ئی مخاطبينو ته دا ورښکاره کړه چه دغه رسول الله د اصلي ابراهيمي ملت او دين سره راغلی دی که تاسي د برئ او کاميابي غوښتونکي يئ او د «حنيفيت» په دعوی کښې رښتين يئ نو پر دغه سمي، صافي لياري لاړ شي! په ﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ

﴿ سَبِيلِ رَبِّكَ ﴾ الآية - کښې تر آخره پورې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم ته تعلیم ورکاوه کيږي چه ښائی خلق په څه دول (طریقه) په سمی لیاری باندی راولی؟ او د هغه دری طریقی ئی راښودلی دی (١): حکمت (٢): حسنه موعظه (٣): جدال بالتی هی احسن

(١): له «حکمت» څخه مراد دا دی چه د نهایتی پخی خبری - محکمی اتری - جازمه مضامین قاطعه براهین - مضبوط دلائل - معقول عوامل په قوت او ړنا (رڼا) کښې هغوی ته لیار ښوونه وشی - چه د هغو په آوریدلو او لیدلو او پوهیدلو سره، فهم او ادراک او علمی ذوق لرونکی طبقه (خواص) غاړه کیښودی شی او د دنیا خیالی فلسفی د ده په مقابل کښې ړی او مړی ولوېږی او هیڅ قسم علمی او دماغی ترقیات د الله تعالیٰ د وحی له بیان کړیو حقائقو یو بڅرکی هم تبدیل ونه کړی شی.

(٢): «حسنه موعظه» له هسی مؤقرو معتبرو او مؤثرو او رقت پیدا کوونکو پندونو څخه عبارت دی چه د نرم خوئی او زړه سوی له روحه ډک وی، له اخلاصه - همدردی شفقت - او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدله اسلوب او پیرایه سره کوم نصیحت چه وکړی شی، ډیر ځلی داسی واقع کیږی چه د تیږو (گټو) پشان سخت زړونه هم موم غوندی نرموی په مړو زړونو کښې نوی روح غورځوی. یوه مایوس - مړ او له کاره لویدلی قوم د هغه پند په اثر د یوه واښه په مرسته (مدد) ولاړیږی - خلق د ترغیبو او ترهیبو د مضامینو د اوریدلو څخه د مقصودی منزل په لوری په مندو، مندو ورځغلی - بالخصوص هغه کسان چه ډیر عالی دماغ او ذکی او فهیم هم نه وی - مگر د حق د طلب سکروتی پخپلو سینو کښې لری په دوی کښې د موثرو پندو او مواعظو نصیحتونو په وسیله داسی یو قوت او قدرت پیدا کیدی شی چه هغه د ډیرو لوړو عالمانه ؤ تحقیقاتو په ذریعه ممکن نه دی هو! په دنیا کښې تل ترتله داسی یو جماعت هم شته چه د هغوی کار هم دا وی چه هره خبره واړوی - او په هر څیز کښې جگړی وکړی - او کاږه واږه بحثونه وکړی - نو داسی خلق نه د حکمت خبری قبلوی او نه وعظ او نصیحت آوری، بلکه د دوی زړه هم دا غواړی چه په هره خبره باندی د مباحثی او مناظری او مناقشی بازار تودوی ځینی اوقات د فهم او د انصاف خاوندانو او د حق طالبانو ته هم ځینی داسی شبهات پیدا او احاطه یری کوی چه د هغوی تسلی او دادینه هم بی له بحثه نه کیږی، نو ځکه ئی ﴿ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ وفرمایل.

(٣): «**جدال بالتی هی احسن**» یعنی که داسی کومه موقع درواړاندی شی نو په ډیره ښه طریقه - تهذیب غوره والی - حق پیژندلو او عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ او پر خپل مقابل حریف الزام واړوئ او په ښه اسلوب او پیرایه سره ئی سمی لیاری ته دراواړوئ او ښائی چه خامخا زړه خوږوونکی او ربړوونکی (تکلیفونکی) خبری ونه کړئ! چه په هغه سره قضیه اوږدیږی او معامله طول ته رسیږی - ښائی چه بالذات د مقصود تفهیم او د حق احقاق وی ځکه چه له ځیږوالی او خشونت - بد اخلاقی - خبرو غتولو - ضد - عناد او هندی څخه هیڅ یوه ښه نتیجه په لاس نه ورځی.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ ﴾ الآية - بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په لیاره موندونکو دین ته او پر تا ای محمده تش تبلیغ دی) یعنی د دعوت او تبلیغ په طریق کښې تا ته ښائی چه د الله تعالیٰ په ورښولی لیاری باندی لاړ شی او تاته نه ښایی چه په دغه فکر او چرت (خیال) کښې ولویږی چه څوک ئی منی؟ او څوک ئی نه منی؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره! همغه د په لیار راتلونکو او په لیار نه راتلونکو وګړو(کسانو) له حالاتو څخه هم ښه خبردار دی او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوی.

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾

او که عذابوئ تاسی (څوک) نو عذاب ورکوئ په مثل د هغه عذاب سره چه عذاب کړی شوی یئ تاسی په هغه سره؛ او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسی (په طاعت، مصیبت او له معصیت او انتقامه) نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنی د تبلیغ او دعوت په لیاره کښې که تاته ډیره سختی او تکالیف در ورسولی شی نو د قدرت او قوت حاصلولو په وقت کښې ته اجازه لری چه سم برابر له هغوی سره معامله وکړی او په مساوی ډول (طریقه) تری بدل واخلی. لیکن د صبر مقام له دی نه لوړ او اعلیٰ دی، که صبر وکړی نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکی او هم د همغو متجاوزینو او تیری کوونکو په حق کښې ښه او بهتره دی

چه درلود (لرلو) محمونږ رسول خلق عظیم ـ نو مامور کړ دی په صبر پاک رحیم
وی به تل صبر کول کار د تسلیم ـ بیصبری دی کار د یو شیطان رجیم

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

او صبر کوه! او نه دی صبر ستا مګر په (توفیق) د الله سره او مه خپه کیږه پر دغو کفارو (چه ولی نه مسلمانیږی) او مه کیږه په زړه تنګی کښې له هغو څخه چه دوی مکرونه کوی (لتا سره).

تفسیر: یعنی پر مظالمو او شدائدو صبر کول ـ آسان کار نه دی، که الله تعالیٰ چاته توفیق ور په برخه کړی نو صبر او تحمل ئی هم ور په برخه کیږی او کولی شی چه ربړ (تکلیف) او ظلم وګالی (برداشت کړی) او آه ونه کاږی!.

کاږو بلاء مومو جفا ـ صبر او حمد کوو تل
د بد په ځای کوو نیکی ـ دغه عادت دی ځمونږ

إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوا۟ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

بیشکه الله ملګری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چه پرهیزګاری کوی (له کفر او معاصیو او ویریږی له الله) او له هغو کسانو سره چه دوی نیکی کوونکی دی.

تفسیر: یعنی انسان هومره چه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او تقویٰ او پرهیزګاری او نیکی اختیار کړی، هغومره د الله تعالیٰ امداد او اعانت ورسره وی، نو داسی متقیانو ته د کفارو له مکرونو او فریبونو څخه زړه تنګی کیدل یا غمجن والی نه دی په کار ځکه چه الله تعالیٰ دغه عاجزان او ضعیفان.هم له متقیانو او محسنانو سره پخپل فضل او کرم او مرحمت محشور فرمائی.

تمت سورة النحل بعونه وتوفیقه ولله الحمد.

سورة «بنی اسرائیل» مکیة الا الایات ۲٦و ۳۲و ۳۳و ۵۷ ومن آیة ۷۳
ای غایة ۸۰ فمدنیة وهی (۱۱۱) آیة و (۱۲) رکوعاً
نزلت بعد «القصص» عدد تلاوتها(۱۷) وعدد نزولها (۵۰)
د بنی اسرائیل سورت مکی دی. پرته (علاوه) له ۲٦ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۵۷ ـ او له ۷۳ آیتونو څخه تر ۸۰ آیته پوری چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری.
وروسته د «القصص» له سورت څخه نازل شوی دی په تلاوت کښی (۱۷) او په نزول کښی (۵۰) سورت دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

سُبْحٰنَ الَّذِيْٓ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِيْ بٰرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِيَهٗ مِنْ اٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ①

پاکی د هغه ذات چه بیولی ئی ؤ بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپی کښی له (منځه یا له څنګه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصیٰ پوری هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دی لپاره ؤ) چه (هلته) وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینی له دلائلو (د قدرت) خپل، بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ښه اوریدونکی (د ګردو «تولو» اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز (قسم) ضعف او عجز څخه پاک دی. هره هغه خبره چه ځمونږ په خیال کښی بی انتها عجیبه معلومیږی او ځمونږ ناقص عقول هغه پیچیده مستبعده ګڼی د الله تعالیٰ د قدرت او مشیت مقابله کښی هغه هیڅ مشکل نه دی.
﴿ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا ﴾ الآیة - چه بیولی ئی ؤ بنده خپل محمد په یوه برخه د شپی ـ الخ) یعنی یواځی د شپی په یوی محدودی برخی کښی خپل ډیر مخصوص او خورا (ډیر) مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د مکی معظمی له حرمه تر بیت المقدس پوری بوتلو. د

دغه سفر غرض څه ؤ؟ د هغه په لوری وروسته له دی نه په ﴿ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيٰتِنَا ﴾ کښی اشاره فرمایلی ده: حاصل ئی دا دی چه پخپله هم دغه سفر کښی له بیت‌المقدس څخه وړاندی بل چیری ئی بوتلو او د خپل د قدرت عظیم الشان نشان او ډک له حکمته د انتظاماتو عجیبی او غریبی نمونی وړښوول ئی منظور ؤ. د «النجم» په سورت کښی د دغو آیتونو څه ذکر شوی دی چه له هغو څخه ظاهریږی چه څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم تر سدرة‌المنتهیٰ پوری تشریف وړی ؤ. او نهایت عظیم الشان آیات ئی مشاهده فرمایلی ؤ: ﴿ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴾
(۲۷ جزء د النجم ۱۳ تر ۱۸ آیة (۱) رکوع) د

علماؤ په اصطلاح له مکی معظمی څخه تر بیت المقدس پوری سفر ته (اسراء) او له هغه ځایه تر سدرة‌المنتهیٰ پوری سیاحت ته «معراج» وائی. او ډیر ځلی د دغو دواړو سفرونو مجموعه په هم دغه یوه لفظ د (اسراء) یا (معراج) سره تعبیر کیږی.

د (معراج) احادیث تقریباً دیرشو تنو اصحابو څخه منقول دی چه په هغو کښی د (معراج) او (اسراء) واقعات په بسط او تفصیل سره بیان شوی دی.

د اسلافو او د اخلافو د جمهورو عقیده دا ده چه زمونږ پاک رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم په ویښه (بجسده‌الشریف) (معراج) ته بیولی شوی دی. یوائځی دوه دری تنو صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او تابعینو رحمة الله علیهم څخه منقول دی چه د (اسراء) او د (معراج) واقعه او پیښه د منام (ویدیدو) په حالت کښی د یوه عجیب او غریب رؤیا (خوب) پشان ده لکه چه په دغه سورت کښی وروسته له دی نه د ﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ ﴾ الآیة - کښی راځی. او دوی له هغه څخه دغه استدلال کوی.

له اسلافو ځینی د هیچا قول داسی نه دی چه (معراج) د ویښتوب په حالت کښی محض په روحانی ډول (طریقه) سره واقع شوی دی لکه چه د ځینو حکماؤ او صوفیه ؤ په مذاق د هغه دا تجویز کاوه شی.

په «روح المعانی» کښی راغلی دی: «**ولیس معنی الاسراء بالروح الذهاب یقظة کالانسلاخ الذی ذهب الیه الصوفیة والحکماء فانه وان کان خارقا للعادة و محلا للتعجب ایضا الا انه امر لا تعرفه العرب ولم یذهب الیه احد من السلف رحمة الله علیه**» بیشکه ابن القیم رحمة الله علیه په «زاد المعاد» کښی د عایشی صدیقی، معاویه او حسن بصری رضی الله تعالیٰ عنهم د مسلک توجیه په دغه شان سره کړی ده. مګر پر هغه باندی ئی کوم نقل نه دی وړاندی کړی او تش د ظن او تخمین څخه ئی کار اخیستی دی. ابن اسحاق او نورو هغه الفاظ چه له نورو مشرانو څخه نقل کړی دی په هغو کښی هیچیری د ویښتیا حالت نه دی تصریح کړی بهر حال قرآن عظیم الشان په هغه اهتمام او ممتاز او ځلیدونکی عنوان سره چه دغه د (اسراء) د واقعی ذکر فرمایلی دی او په هغومره جدیت او مستعدی سره چه مخالفین د هغه انکار او تکذیب په میدان دریدلی دی چه د هغه په اثر د ځینو موافقینو پښی هم ښوئیدلی دی. دغه د دی خبری دلیل دی چه د دغی واقعی نوعیت محض د یوه عجیب او غریب خوب یا

روحانی سیر پشان نه ؤ. د (اسراء) دعوی که د روحانی سیر او انکشاف په دول (طریقه) ومنلی شی نو دغه به کفارو ته د دومره تعجب او استغراب او حیرت خبره نه کیده. ځکه چه د هسی روحانی انکشافاتو او سیرو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل د بعثت له ابتداء څخه معلومات او اخبار ورکول. دغه د ده (معراج) یا (اسراء) تعجب پیدا کوونکی او حیرت غورځونکی واقعه چه په خصوصی دول (طریقه) سره د کفارو د تکذیب تردید ـ استهزاء او خندا سبب گرځیدلی ده علت ئی دا دی چه د هغه نوعیت، خصوصیت او کیفیت د دیر حیرت موجب شوی دی. لکه چه پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل: «راځئ! نن د دی د نبوت مدعی یوه بله نوی ادعا او دیره عجیبه او غریبه محیر العقوله وینا واورئ!» او که داسی نه وی، نو دوی به پخپله د دی واقعی پر اظهار ولی دومره متفکر او مشوش کیدل چه په ځینو صحیحه ؤ روایاتو کښی مذکور دی. په ځینو احادیثو کښی داسی صاف لفظ راغلی دی: «**ثم اصبحت بمكة**» یا «**ثم اتيت مكة**»یا د صباح په وقت کښی بیرته مکی ته ورسید، که (معراج) محض کوم روحانی کیفیت وی نو دوی په دغه شپه کښی له مکی معظمی څخه چیری غایب؟ او کوم ځای ته تللی ؤ؟. او د شداد بن اوس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له روایاتو سره سم د ځینو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی څه معنی درلوده (لرله) چه: «د شپی له مخی تاسی پخپل دیره ځای کښی ولتولی شوئ او وکتلی شوئ تاسی چیری تللی وئ؟

سفر وکاوه موسی طور سینیٰ ته	سفر وکاوه ادریس عیسٰی سما ته
محمد وخوت بالذاة «عرش اعلیٰ» ته	مقرب «قاب قوسین او ادنیٰ» ته
فکر وکره ته بیان د «ما اوحیٰ» ته	له زره ځیر شه ته برهان د «ما یغشیٰ» ته

زمونږ په نزد د «اسریٰ بعبده» څخه دغه معنی اخیستل چه: «الله تعالیٰ خپل بنده په خوب کښی یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مکی معظمی څخنی بیت المقدس ته بوتلو» دغه سره مشابه کیږی چه کوم سری د «فاسر بعبادی» معنی داسی وکری چه« ای موسیٰ ځما بندگان بنی اسرائیل په خوب کښی، یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مصره وباسه! او له ځان سره ئی بوځه.» یا د «الكهف» په سورت کښی چه حضرت موسیٰ د حضرت خضر علیهما السلام د ملاقات لپاره ته او په سفر روان ؤ، د هغه په څو ځایونو کښی د «فانطلقا» لفظ راغلی دی ـ نو د هغه مطلب دی هم داسی واخیست شی چه دغه گرد (تول) محض په خوب کښی یا د روحانی سیر په دول (طریقه) واقع شوی ؤ. باقی د «رؤيا» لفظ چه په قرآن کریم کښی راغلی دی د هغه په متعلق ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی: «رؤيا عين اريها الرسول صلى الله عليه وسلم.» مفسرینو د عربو له کلامونو څخه د دی شواهد وراندی کری دی چه د «رؤيا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤيت: ليدل» په معنی استعمالیږی. لهٰذا که له هغه څخه مراد هم دغه د «اسراء» واقعه وی نو د مطلق نظاره په معنی اخسیته کیږی چه په ظاهری سترگو سره شوی دی څو د نصوصو له ظواهره او د جمهور الامت له عقیدی څخه مخالفت ونشی. هو! د (شریک) په روایت کښی ځینی داسی الفاظ راغلی دی چه د هغو له مخی د «اسراء» وقوع د نوم (خوب) په حالت

کښې معلومیږي مګر محدثین پر دغه خبره ګرد (تول) سره متفق دي چه د (شریک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډیرو لویو لویو حفاظو د احادیثو په مقابل کښې د هغه روایت د استناد قابل نشي کیدی. حافظ ابن حجر رحمة الله علیه د (فتح الباری) په اواخرو کښې د (شریک) د حدیث اغلاط شمیرلی دي او دا ئی ښوولی ده چه د ده د روایت مطلب داسې کیدی شي څو د عمومي احادیثو څخه مخالف نشي. مونږ دا قسم تفاصیل دلته نشو درجولی. د (صحیح مسلم) په شرح کښې دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوی دی دلته تش دومره ښوولی کیږي چه راجح مذهب هم دا دی چه د (معراج) او د (اسراء) واقعه د ویښتوب په حالت کښې (بجسده الشریف) واقع شوی ده. هو! که پخوا له دی نه یا وروسته هم داسې واقعات په خوب کښې هم دوی ته ورښوولی شوی وی نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.
ویلی کیږي چه په یوه شپه کښې دومره اوږده مسافه به ئی څرنګه طی کړی وی؟ یا د ناری او زمهریری کری څخه به څنګه تیر شوی وی؟ یا د یوروپیانو له خیاله سره موافقه کله چه آسمانونه له سره نشته. نو دوی له یوه آسمانه دوهم دریم او نورو ته څرنګه تشریف یوړ؟ او دغه اخبار چه په روایتونو کښې مذکور دی څنګه به د تسلمیدلو وړ (لائق) او قابل وی؟ لیکن تر ننه پوری د ډې خبری هیڅ کوم یو دلیل نه دی راوړاندی کړی شوی چه په واقع سره د آسمان په نامه کوم شي نه دی موجود؟ که د دغو خلقو دغه دعوی تسلیم هم کړه شي چه دغه تک شین موجود په واقع کښې تشه فضا او هغه فی‌الحقیقت آسمان نه وی نو د دوی د دغه ادعا ثبوت به څه وی؟ آیا دوی داسې ادعا هم کولی شي چه د دغه تک شین تشتیا د پاسه د آسمانونو وجود نشي منلی کیدی؟
پاتی شوه دغه خبره چه په یوه شپه کښې دومره یو طویل سفر طی کول به څرنګه وی؟ نو ګرد (تول) حکماء دغه خبره تسلیموی چه د سرعت دپاره کوم حد او اندازه نه ده مقرره شوی. له نن (۱۳٦٤هـ ق) څخه سل کاله پخوا هیچا داسې یقین نشو کولی چه مثلاً فی ساعت (۳۰۰) میله لار وهونکی موټر به جوړیږي. یا به داسې طیاری (الوتکی) هم وی چه تر لسو زرو فیټو پوری جګ (وچت) ختلی شي د «مشین» او «بخار» او «برق» او نورو موجوده قوتونه او د هغو تأثیرات چا لیدلی ؤ؟ د نار کره نن ورځ د یوه بی‌معنی لفظ په شان ګڼلی کیږي. هو! پاس د ډیر سخت برودت او د نورو عوارضو سره مقابله کوونکی آلات په طیاراتو کښې منصوبیږي چه د طیاری د مسافرینو حفاظت له زمهریری رود نه کوی دا خو د مخلوق د جوړ کړیو مشینونو حال ؤ، د خالق تعالیٰ د بلاواسطې مشین د لیدلو څخه انسانی عقل بیخی هک پک او حیران پاتی کیږي ځمکی یا لمر ته وګورئ چه په (۲٤) ساعتو کښې څومره مسافه وهی؟ د شعاع رڼا په یوه دقیقه (منټ) کښې له کومه ځایه تر کومه ځایه رسیږي د وریځو بریښنا په مشرق کښې بریښي او په مغرب په یوه طرفة العین کښې لویږي (د اروپا خبری مونږ په ایشیا کښې آورو د ایشیا او اروپا پیښې په افریقه او استریلیا کښې خلق آوری او د لویو بحارو له وقائعو څخه په همغه آن کښې خبریږي او عکسونه په (تلویزیون) کښې ګورو او د اتومیک بم له خورا (ډیر) لری ځایه

څخه غورځی او په یوه رپه کښې یوه لویه جزیره له څرمی (سیلمی) څخه محوه کوی) چه د دغه سرعت او سیر په مقابل کښې غرونه، کندونه سیندونه بیدیا، ځنګل، ګرمی یخنی، د مسافی لریوالی او نور د یوی خاشی او خځلی په اندازه هم اثر نشی غورځولی، هغه لوی خالق جل جلاله چه د دغو شیانو پیدا کوونکی او خپل مخلوق ته ورښوونکی دی، نو د خپل حبیب صلی الله علیه وسلم په براق کښې داسی د بریښنا په شان تګ او د محیرالعقولو مشینونو د پرزو په شان آلات او د حفاظت نور ګرد (تول) سامان نه شی پیدا کولی؟ چه د هغو په وسیله زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په ډیر راحت او تکریم سره د سترګو په یوه رپولو سره له یوه مقامه بل مقام ته منتقل شی؟ ښائی د هم دغی د «اسراء» واقعی بیان په ﴿ سُبْحٰنَ الَّذِیٓ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَیْلًا ﴾ الآیة - سره شروع فرمایلی ده څو هغه خلق چه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت او قوت له خپلو لنډ لیدلو او تنګ خیالونو، د خپلو وهمونو او تخمینو په محدود دیوالونو کښې محصورول غواړی، لږ څه له خپلو دغه ګستاخیو، او عقلی لیونتوب څخه وشرمیږی (او دلته دی د خپل استدلال چړی لا څه، بلکه د منطق او فهم ډال دی هم هیسته وغورځوی!)

په هر چا باندی د توری ګزار نشی ځینی ځای کښې غورځول د سپر ښه دی.

﴿ الَّذِیْ بٰرَکْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِیَهٗ مِنْ اٰیٰتِنَا ﴾ هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه «بیول د محمد د دی لپاره ؤ» چه هلته وښیو مونږ محمد ته ځینی دلائل د قدرت خپل) یعنی په هغه ملک کښې چه «مسجد الاقصی» او بیت المقدس واقع دی الله تعالیٰ ډیر ظاهری او باطنی برکات ایښی دی. له مادی حیثیته د چینو، نهرونو، غلو، دانو، میوو او نورو افراطه او که د روحانی په اعتبار وکوت شی، نو د څومره انبیاؤ او رسولانو مسکن او مدفن او د دوی د فیوضو او انوارو سرچینه او مخزن ؤ. ښائی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بیولو څخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وی چه هغه ګرد (تول) کمالات چه د بنی‌اسرائیلو په انبیاؤ او نورو تقسیم شوی ؤ، د ده په مقدس ذات کښې سره تول شوی دی، پر هغه تولو نعمتونو چه پر بنی‌اسرائیلو مبذول شوی ؤ، بنی‌اسماعیل قبضه کوونکی دی. د کعبی شریفی او د بیت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل هم دغه یو محمدی صلی الله علیه وسلم امت کیدونکی دی. په احادیثو کښې مصرحاً راغلی دی چه رسول الله مبارک په بیت المقدس کښې د ګردو (تولو) انبیاؤ امامت وفرمایه. ګواکی د انبیاؤ هغه د سیادت او امامت منصب چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی ؤ د هغه یوه حسی نمونه دوی ته او نورو مقربینو ته دلته وروښوده شوه

﴿ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ ﴾ : بیشکه چه دغه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د ګردو (تولو) اقوالو ښه لیدونکی عالم په تولو احوالو) یعنی اصلی آوریدونکی او لیدونکی الله تعالیٰ دی، هغه هر چا ته د خپل د قدرت د علائمو او د ښو د ورښوولو اراده وفرمائی ورښیی ئی. پاک الله د خپل حبیب مناجات واوریده او رفیعه احوال ئی ولیده، آخر په (معراج شریف) کښې «بی بصر» والا سترګو سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هغه عظیمه آیات ورونبودلی شو چه د ده د کامل استعداد او رفیع شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

وَاٰتَیْنَا مُوْسَی الْکِتٰبَ وَجَعَلْنٰهُ هُدًی لِّبَنِیْٓ اِسْرَآءِیْلَ اَلَّا تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِیْ وَکِیْلًا ۝۲

او ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) او گرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدایت لپاره د بنیاسرائیلو (اولادی د یعقوب) چه مه نیسئ تاسی غیر له ما څخه هیڅ وکیل (دوست متولی جوړونکی د کارونو خپلو)

تفسیر : د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د فضل او شرف د بیان فرمائلو څخه وروسته د حضرت موسیٰ علیه السلام د ذکر په طرف ئی کلام منتقل کړه. کله چه د «اسراء» په ذیل کښی تر «مسجد الاقصیٰ» او «بیت المقدس» پوری د تللو ذکر ؤ، وروسته له هغه پر «مسجد اقصیٰ» او د هغه پر قدیمی متولیانو بنیاسرائیلو کومی مختلفی دوری چه تیری شوی وی، هغه د مسلمانانو د عبرت پخپله د بنیاسرائیلو د نصیحت لپاره بیانوه شی او دا آیت د هغه تمهید دی. د اسراء، په واقعه کښی اشاره ده چه د حجازی نبی امت یواځی د هم دی امانت مالک گرځیدونکی دی چه د (شام) په ځمکو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ. په دغو آیاتونو کښی بنیاسرآئیلو ته تنبیه ورکاوه شی چه که دوی د خپل خیریت غوښتونکی وی نو اوس د هم دی عربی رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړی ـ نو الله تعالیٰ به هم د دوی پر حال لطف او مهربانی فرمائی، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړه کیږی او د «مسجد اقصیٰ» له قولیته به هم محروموه شی.

﴿اَلَّا تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِیْ وَکِیْلًا﴾ چه مه نیسئ غیر له ما څخه وکیل دوست متولی، جوړونکی د کارونو خپلو) یعنی په توریت کښی داسی هدایت ورکړی شوی وو چه پر خالص توحید قائم اوسیږئ! او د الله تعالیٰ څخه ماسواء بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړونکی مه گڼئ! او تل پر همغه الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد وکړئ!.

ذُرِّیَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوْحٍ ؕ اِنَّهٗ کَانَ عَبْدًا شَکُوْرًا ۝۳

ای اولاده د هغه چا چه سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بیړی کښی په نعمتونو د الله شکر وباسئ بیشکه چه نوح ؤ بنده ډیر شکر ایستونکی (په هر حال کښی نو ښائی چه تاسی هم شاکر اوسئ!).

تفسیر : یعنی تاسی د هغو کسانو اولاده یئ چه له نوح علیه السلام سره پر بیړی سپاره

(سواره) شوی وو او د الله تعالیٰ له عذابه ئی نجات موندلی وو، هغه احسان چه مونږ ستاسی پر لویانو کړی دی مه ئی هیروئ. وګورئ نوح علیه السلام چه تاسی د هغه (او د هغه د تابعانو) له اولادی څخه یئ څرنګه احسان پیژندونکی او شکر ایستونکی بنده ؤ، نو تاسی لره هم ښائی چه د هغه متابعت وکړئ!.

وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فِى ٱلْكِتَٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾

او قطعی حکم لیږلی ؤ مونږ بنیاسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته په کتاب (تورات کښی داسی چه) خامخا به فساد وکړئ تاسی هرومرو (خامخا) په ځمکه (د شام) کښی دوه ځلی او خامخا سرکښی به وکړئ تاسی هرومرو په سرکښی ډیره لویه سره.

تفسیر : په توریت یا په بل آسمانی کتاب کښی دغه پخوا ویل شوی ؤ چه دغه قوم بنیاسرائیل دوه ځلی به په مملکت کښی سخته خرابی وکړی او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوی او د سختیو سرکښیو او تمردو مظاهره به کوی، لکه چه هم داسی هم وشو، او هر ځلی د الله تعالیٰ له جانبه د دردناکو سزاؤ خوند ورځکاوه کیده چه د هغه ذکر داسی فرمائی:

فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولَىٰهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا۟ خِلَٰلَ ٱلدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥﴾

نو کله چه راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه) نو مسلط کړل مونږ پر تاسی بندګان زمونږ (هغه چه ستاسی د سزا لپاره مو مسلط کړی ؤ) چه خاوندان د جنګ سخت وو نو ګرد (تول) ګرځیدل دوی (د وژلو او تالا کولو دپاره) په منځ د ښارونو (ستاسی)، او ؤ (دا کار یوه) وعده (خامخا) پوره کیدونکی.

تفسیر : یعنی په کلیو او ښارونو کښی د کورونو په منځ کښی ننوتل او ډیر خلق ئی ووژل او وینی ئی وبهولی او ګرد (تول) ئی سره لوټ او تالا کړل په دغه شانی هغه وعده چه الله تعالیٰ د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړی وه پوره شوه.

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَٰكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَٰكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ⑥ إِنْ أَحْسَنتُمْ أَحْسَنتُمْ لِأَنفُسِكُمْ ۖ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ

بیا بیرته وګرځوله (او درکړه) مونږ تاسی ته غلبه (دولت چه غالب شئ) پر دوی او مرسته (مدد) مو وکړه له تاسی سره په مالونو سره او په ځامنو سره او وګرځولی مونږ تاسی زیات له جهته د ملاتړه (لښکره). که نیکی وکړئ تاسی نو نیکی به کوئ تاسی لپاره د ځانونو خپلو. او که بدی کوئ تاسی نو (زیان ئی) پر نفسونو د تاسی دی.

تفسیر : یعنی کله چه تاسی ځما په طرف رجوع وکړه او د توبی او انابت طریقه مو غوره کړه مونږ بیا تاسی ته پر دښمنانو بری او کامیابی درکړه. له نیکی او بدی څخه هر څه نفع او نقصان چه رسیږی، هم دا تاسو ته دررسیږی.

له غنمو زرغونیږی تل غنم   غنم نه کیږی له اربشو   نه اربشی له غنم
د نیکی جزا نیکی ده بدی سزا ده بده   نیکی وکړه نیکی مومی د بدی سزا ده بده
د عمل له مکافاته غافل مشه   له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُـࣳۥٓـُٔوا۟ وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا۟ الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا۟ مَا عَلَوْا۟ تَتْبِيرًا ⑦

نو کله چه راغله وعده د وروستی (انتقام، فساد نو بیا می خپل بندګان مسلط کړ پر تاسی) دپاره د دی چه دوی بد کړی مخونه د تاسی یعنی د غم آثار پکښی ښکاره کړی) او دپاره د دی چه ننوځی مسجد د بیت المقدس ته لکه چه ننوتلی ؤ په هغه کښی اول ځلی او دپاره د دی چه هلاک (خراب) کړی هر هغه (ځای او شی) چه دوی غالب شوی وو (پری) په ډیر سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی په ډیر ووژلو او وهلو سره ستاسی رنګونه خړ او مخونه مو خراب کړل او په مسجد اقصیٰ بیت المقدس کښی ننوتل او د پخوا په شان لوی شور ما شور او بلوه ئی ونښلوله،

صورتونه، هیاکل او نور شیان ئی خراب او تباه کړل او په دی شان د بنی اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه ومونده.

عَسٰی رَبُّكُمْ اَنْ يَّرْحَمَكُمْ ۚ وَاِنْ عُدْتُّمْ عُدْنَا ۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ حَصِيْرًا ۝۸

نژدی دی رب ستاسی چه رحم وکړی پر تاسی (که توبه مو وکړه) او که بیرته وګرځیدئ تاسی (فساد ته) نو مونږ به هم راوګرځو (عقوبت ستاسی ته) او ګرځولی دی مونږ دوزخ دپاره د کافرانو بندی خانه.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی: «په توریت کښی ویلی شوی ؤ چه بنی‌اسرائیل به دوه ځلی شرارت وکړی د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږی هم داسی وشوه یو ځلی «جالوت» غالب شو بیا الله تعالیٰ هغه د حضرت داؤد علیه السلام په لاس هلاک کړ. بیا بنی‌اسرائیلو ته لا زیات قوت ورکړ شو. د حضرت سلیمان علیه السلام په سلطنت کښی دوهم ځلی د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دی نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه مونده. اوس فرمائی چه الله تعالیٰ په مهربانی راغلی دی که تاسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع شئ نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شی او که تاسی بیا شرارت وکړئ نو مونږ به بیا درسره همغسی وکړو، یعنی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسی غالبان کړو. او په آخرت کښی د دوزخ اور در تیار دی. ځینی علماء له ړومبنی وعدی څخه د بخت نصر حمله اخیستی ده چه ۱۲۰۸ کاله پخوا تر هجرته وه او له دوهمی وعدی څخه «طیطوس رومی» مرادوی چه ۵۵۱ کاله پخوا تر هجرته واقع شوی ده ځکه چه په دغو دواړو حملو کښی یهودان په پوره ډول (طریقه) سره تباه او برباد شول او «مقدس هیکل» ئی له لاسه وویست، والله اعلم.

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِيْ لِلَّتِيْ هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِيْنَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيْرًا ۝۹

بیشکه دغه قرآن هدایت کوی (ښیی نیکانو ته) هغه (لیاره) چه هغه ډیره برابر سمه صافه ښه ده او زیری ورکوی مؤمنینو ته هغه (مؤمنان) چه کوی

دوی ښه (عملونه) د دی چه شته دوی ته اجر ډیر لوی (نعمت جنت).

تفسیر : هسی خو «تورات» هم بنی‌اسرائیلو ته لیار ښوونکی ؤ، لکه چه پخوا ئی فرمایلی دی. «هدی لبنی‌اسرائیل» لیکن دغه قرآن عظیم‌الشان گردی (تولی) دنیا ته له گردو (تولو) څخه زیات او ښه سمه، صافه مضبوطه لیار ښیی او نور گردی (تولی) قومی لیاری د هم دغه «اقوام» لاندی مندرج شوی دی. لهٰذا که نجات او بری ستاسی پکار وی، نو د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم متابعت وکړئ! او پر دغه محمدی سم صفا سړک باندی درومئ! او هغه کسان چه په قلب او جوارح یعنی په ایمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه ارته لیاره تګ کوی، نو قرآن کریم په دنیا کښی هغه ته طیبه حیات، او په آخرت کښی د جنت عظیم‌الشان بشارات آوروی. باقی هغه کسان چه له هغوی سره بیخی د آخرت څه فکر او خیال نشته او د غفلت او غرور په نشو کښی په دنیوی لذاتو او شهواتو کښی ډوب تللی دی او اصلاً د آخرت په فکر او سودا کښی نه دی د هغوی د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسی فرمائی:

وَّاَنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۰﴾
وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهٗ بِالْخَيْرِ ۭ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُوْلًا ﴿۱۱﴾

او بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک. او دعاء کوی (غواړی) انسان شر (پر خپل ځان او اولاد د زړه تنګی په وقت کښی) په (مثل د) غوښتلو د ده د خیر، او دی انسان تلوار کوونکی (په غوښتلو د خیر او د شر د دواړو).

تفسیر : یعنی قرآن کریم خلق د ډیرو ښو ښیګنو (فایدو) په طرف بولی، د اجر کبیر بشارات اوروی. او د بدی د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروی. لیکن د نادان انسان حال دا دی چه هغه سره د دغو ګردو(تولو) خبرو د آوریدلو بیا د خپل ځان دپاره خرابی او بدی په همغه اشتیاق او الحاح سره غواړی لکه چه کومه نیکی خپل ځان دپاره غواړی دوی له انجام څخه خپلی سترګی پټوی او په ډیر تیزی او تلوار سره د بدیو او ګناهونو په طرف ورځغلی او مندی وربسی وهی. بلکه ځینی بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسی وائی:
﴿ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴾
ای الله! که دغه نبی پخپلی دغی دعوی کښی صادق او رښتین وی، نو پر مونږ باندی له آسمانه کانی واوروه! یا بل کوم سخت عذاب راباندی نازل کړه!» ځینی بیوقوفان له ډیره قهره او غضبه ربړدی (رپیږی). او شین او سور ګرځی، او په دغه حالت کښی خپل ځان یا خپل اولاد یا نورو

ته بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) ښیرا کوی، ځینی د دنیا عاجله نفعه خپل معبود او مقصود ګرځوی. او په حلالو او حرامو او په هره یوه طریقه سره چه لاس ئی ور ورسیږی د هغه په لوری مندی وهی او نه پوهیږی چه د دغه ښایسته او زړه ورونکی شی لاندی مار یا لړم پټ دی چه بالاخر سری د هلاکت په کنده کښی غورځوی. حقیقت دا دی چه بنیآدم د خپل تلوار او جلتی او د وړاندی او وروسته نه کتلو څخه د یو شی په ظاهری ښائست او سینګار، او وضعیت او هیئت غولیږی او د هغه پر بدو نتائجو هیڅ غور نه کوی پس هره خبره چه کوم وقت سانحه شوه فی‌الفور ئی وائی، یا په مندو یو لوری ته ځی او دی ته ئی فکر او فهم نه وی چه پښه ئی پر څه لګیږی. که انسان عجلت او جلتی پریږدی او له تدبر او متانت څخه کار واخلی او د هر کار عاقبت او انجام ته وګوری، نو له سره دغسی اغلاط او خطاوی ورڅخه نه صادریږی.

وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوْا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ۭ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنٰهُ تَفْصِيْلًا ﴿۱۲﴾

او ګرځولی ده مونږ شپه او ورځ دوه دلیله (د کامله قدرت خپل) نو محوه کړه مونږ علامه د شپی او وګرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه (چه هر شی پکښی لیدل کیږی) لپاره د دی چه طلب کړئ تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل او (دپاره د دی) چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی (په دغه اختلاف د دی شپو او ورځو کښی) شمار د کلونو او حساب (د اوقاتو) او هر شیز (چه تاسی ورته اړ «مجبور» یئ) بیان کړی دی مونږ هغه په بیانولو واضحو سره،

تفسیر : د شپی تیاره، د ورځی رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لوئیدل او کله د بل، بیا د شپی له مخی د میاشتی ورو ورو لوئیدل، او د سپوږمی ورو ورو وړیدل، د سپوږمی تته یخه وړانګی او د لمر تیزی او تودی پلوشی، دغه ګرد (تول) د الله قدوس د کامله قدرت نمونی دی چه د دوی ځنی د هر یوه نظام علیٰحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاؤ فوائد او مصالح تړلی دی او د دغو ګردو (تولو) مجموعی نظام سره بیل دی چه له شروع څخه تر اوسه او تر «ماشاء الله» پوری د نهایتو مضبوطو اصولو او تینګو قوانینو لاندی دور او حرکت کوی.

﴿ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ ﴾ : نو محوه کړه مونږ علامه د شپی) یعنی د شپی نمونه تیاره او ورکه ده او سپوږمی روښنایی د لمر په اعتبار سپکه روښنایی او لږ څه تیاره ښکاری لکه پخپله د سپوږمی

جرم (چکی او تیکلی) د کتونکی په نظر داغداره ښکاري.

﴿ وَجَعَلْنَآ ءَايَةَ ٱلنَّهَارِ مُبْصِرَةً ﴾ الآية - او وګرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه چه هر شی پکښی لیدل کیږی لپاره د دی چه طلب وکړی تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل) یعنی د ورځی په وقت کښی چه د لمر په اشعه ؤ (پلوشو) هر شی صاف او ښکاره په نظر راځی خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کښی لګیا کیږی او د رزق او روزی په تلاش او لټولو پسی لویږی او په رنګارنګ کارونو کښی مشغولیږی.. الغرض پر هغه شیانو چه د شپی له مخی د تیارو پرده لویدلی وی، د لمر پلوشی (اشعه) هغه ګرد (تول) سره بی پردی کوی. او د هغو کسانو سترګی خلاصوی چه تراوسه په درانه خوب کښی ویده او مدهوشه پراته وو چه دغه لوری او هغه لوری ته په تګ او راتګ او کاروبار کښی سره بوخت او لګیا په نظر راځی.

﴿ وَلِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ﴾ او دپاره د دی چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی په اختلاف د دی شپو او ورځو کښی شمار د کلونو او حساب د اوقاتو) یعنی د شپی او د ورځی د تګ او راتګ د لمر او سپوږمی د ختلو او پریوتلو سره د میاشتو او د کلونو حساب او نور دیر اقسام لوی او واړه حسابونه اړ (مجبور) او تعلق لری.

﴿ وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَٰهُ تَفْصِيلًا ﴾ او هر څیز چه تاسی ورته اړ (مجبور) یئ بیان کړی دی مونږ هغه بیانولو واضحو سره) تاسی ښه وپوهیږئ چه له ویریدلو، او شور ماشور لګولو، او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی، الله تعالیٰ د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسی مقدره او مقرره کړی ده لکه چه د شپی او د ورځی اندازی مقرری دی چه د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږی، او نه ورځ وړدیږی او ګرد (تول) پخپله همغه مقرر وقت کښی صبا او بیګا کیږی. د شر څخه وروسته د خیر ځنی پس ته د شر راتګ هم داسی وګنئ! لکه چه د ورځی پسی شپه او شپی پسی ورځ راځی. او د هغه سلسله لا ینقطع او پرله پسی ده. د دنیا د ګرد (تول) خیر او شر سلسله د یوی معینی ضابطی او نظام لاندی ده چه د هغه ماتول، یا لری کول د هیچا له واکه (اختیاره) نه دی پوره او نه امکان لری. د دغی دنیا مکدر او منغض ژوندون، د توری تیاری شپی په شان وګنئ چه د هغه په تیارو کښی انسان ته د خیر او شر نتائج بیخی په صاف دول (طریقه) سره نه ښکاري. بیشکه الله تعالیٰ انبیاء او مرسلین علیهم السلام رالیږلی دی، څو دوی د دغی شپی په توری تیاری کښی مخلوق ته سمه صافه او صحیحه لیاره وښیی، او د دوی په مخکښی سم د دوی له درجو سره رڼا وکړی چه په هغه سره خلق د خیر او شر په حقیقت وپوهیږی. او پری د حقائقو انکشاف په ښه شان سره وشی. لیکن داسی صریح او بدیهی انکشاف چه په هغه کښی د بشر هر فرد ته د انکار او د شبهو ځای او مجال پاتی نشی هلته به کیږی چه زمونږ د دغه دنیوی ژوندون شپه پای (آخر) ته ورسیږی او د محشر د صبا لمر وخیژی. هلته به د انسان هم هغه عمل چه د دنیا په تیاره ژوندون کښی هر وخت د ده د غاړی غږوندئ او غاړکئ وه څو د غفلت او جهالت او نورو په تیاره کښی نه په نظر ورتله، صاف او ښکاره ئی په نظر څرګندیږی (ښکاریږی). او د یوه واضح او روښان کتاب

په شان به ور د مخه کیږی چه د هغی ورځی په رڼا به ئی هر سری بی تکلفه لوستلی شی.
﴿ فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاۤءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾ (۲٦) جزء د «ق» ۲۲ آیة ۲ رکوع) په هغه وقت کښې چه خپل گرد (تول) واړه او لوی اعمال پخپل اصلی رنگ وگوری نو داسی به وائی:
﴿ مَالِ هٰذَا الْكِتٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً اِلَّاۤ اَحْصٰهَا ﴾ (۱۵ جزء د الکهف ٤٩ آیة ٦ رکوع)

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنٰهُ طٰۤئِرَهٗ فِىْ عُنُقِهٖ ؕ وَنُخْرِجُ لَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتٰبًا يَّلْقٰهُ مَنْشُوْرًا ﴿۱۳﴾
اِقْرَاْ كِتٰبَكَ ؕ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا ﴿۱۴﴾ ؕ

او هر انسان لازم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده په غاړه د ده کښی، او راوبه باسو ده ته په ورځی د قیامت کښی یو کتاب (لیکلی شوی) چه یو ځای به شی وبه وینی هغه غوړیدلی. (او وبه ویلی شی ده ته) ولوله (دا) کتاب د تا (عمل نامه خپله) ، کافی (بس) دی هم دا ځان ستا نن ورځ پر تا باندی حساب کوونکی (د نیکیو او د بدیو).

تفسیر : یعنی د قسمت شومی او د اعمالو بدی د ده د غاړی غروندی گرځیدلی دی چه له سره تری نه بیلیږی. او د قیامت په ورځ به ئی هم هغه په نظر ورځی او هر یوه انسان ته د ده اعمالنامه پخپل لاس کښی ورکاوه کیږی چه پخپله ئی ولولی او فیصله وکړی چه هغه کارونه چه ده پخپل گرد (تول) عمر کښی کړی دی، تول پکښی شته؟ یا تری څه شی پاتی دی؟ یا پکښی څه زیات شی لیکلی شوی دی نو هر سری به په دغه وقت کښی یقین کوی چه د هغه یوه یوه ذره عمل بی له تزئیده او تنقیصه پکښی شته. پخوا له دی نه دغه ذکر ؤ چه په دنیا کښی الله کتاب لوی قرآن لیږلی دی او هغه حساب چه له لمر او سپوږمی او له نورو سره متعلق دی، اوس په دغو لوستلیو شویو آیاتونو کښی ئی د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه چه پر هغه پخوانی حساب او کتاب باندی د نتیجی په ډول (طریقه) مرتب کیږی.

مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِىْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ؕ
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ؕ

هر چا چه سمه صافه لیاره ونیوله نو بیشکه هم دا خبره ده چه سمیږی دی

په لیاری دپاره د (نفعی د) ځان خپل او هر څوک چه گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلی هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا:

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ گردو(تولو) ته سمه صافه لیاره وربښولی ده، اوس که څوک پر هغی ځی که نه ځی اختیار لری او پخپله دی خپله نفعه او نقصان وگوری! ځکه چه د ده د عمل د طریقی نفع یا نقصان پخپله هم ده ته رسیدونکی دی. او د یوه سړی د گناه پیتی او بار به د بل په سر نه باریږی.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکی (هیڅ طائفی ته) تر هغه پوری چه ولیږو کوم رسول (چه لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کړی).

تفسیر : یعنی بلاشبهه بد عمل آفت راولی، خو الله تعالیٰ پخوا له پوهولو څخه هیڅوک نه نیسی نو ځکه رسولان لیږی چه خلق غافله او بیخبره پری نږدی او له نیکو او بدو څخه ئی په پوره دول (طریقه) خبردار کړی. د هغو خبرو زیاته تشریح او دیر توثیق د انبیاؤ په ژبه وکړی شی چه پری انسان محض د عقل او فطرت په لیار ښوونه پوهیدی شی (مثلاً د باری تعالیٰ وجود یا ئی توحید) او هغه شیان چه ادراک ئی په محض عقل سره نه وی کافی د وحی او الهام په رڼا کښی وراندی کړی شی، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالیٰ د وحی او د رسالت سلسله جاری فرمایلی ده څو د انبیاء علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کښی داسی یوه فضا پیدا کړی چه هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کښی د جهل او د ناپوهی عذر به وراندی نه کړی شی. او په دغه پلمه (تدبیر) د الله تعالیٰ له عذابه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی)

تنبیه : دلته مفسرانو د «اصحاب الفترة» او وړکیو پر تعذیب باندی بحثونه کړی دی چه مونږ ئی په دغه ځای کښی د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا۟ فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا ٱلْقَوْلُ فَدَمَّرْنَٰهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

او کله چه اراده وفرمایو مونږ د دی چه هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غتانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو

فسق وکړی دوی په هغه کښې نو حق (او ثابت) شي پر (ذمه د وسیدونکی د) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره (سره له ګډولو د کلیو او ښارونو د دوی).

تفسیر : یعنی کله چه د بدعملیو په سبب کوم کلی (یا ښار) تباه کیږی نو خلق ئی هم داسی یو ناڅاپی دفعتاً نه نیول کیږی، او نه هلاکیږی. بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کیږی. او د نبی یا د نبی د نائبینو په ژبه د الله تعالیٰ احکام هغوی ته رسولی کیږی. خصوصاً د هغه ځای مشرانو او بارسوخو خلقو ته چه د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر تولو لویږی خو هرومرو (خامخا) اطلاع ورکوله کیږی. کله چه دغه مغروران او متکبران سره له پوهی د الله تعالیٰ پیغام نه منی، او په توکو او مسخرو بلا تکلفه تری غاړی غړوی او په دغه وضعیت هغه کلی خراب او مسمومwی، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوی، او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق ګرځی نعوذ بالله من شرور انفسنا.

تنبیه : وقال بعض السلف ان الامر فی قوله تعالیٰ ﴿ اَمَرۡنَا مُتۡرَفِیۡهَا ﴾ امرتکوینی قدری بالفسق. وقوله تعالیٰ ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا یَاۡمُرُ بِالۡفَحۡشَآءِ ﴾ معناه نفی الامر التشریعی، فلا منافاة ، فافهم

وَكَمۡ اَهۡلَكۡنَا مِنَ الۡقُرُوۡنِ مِنۡۢ بَعۡدِ نُوۡحٍ‌ؕ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوۡبِ عِبَادِهٖ خَبِيۡرًۢا بَصِيۡرًا ﴿۱۷﴾

او ډیر هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) قرنو پس له نوح (لکه عادیان او ثمودیان)، او کافی (بس) دی رب ستا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر : د آدم علیه السلام له زمانی څخه د نوح علیه السلام تر زمانی پوری ګرد (تول) خلق مسلمانان وو. وروسته شرک او بت پرستی پیدا شوه. نو نوح علیه السلام د هغوی د اصلاح دپاره ولیږلی شو. نوح علیه السلام تر سلهاؤ کلونو پوری خلقو ته دعوت او تبلیغ وکړ مګر هیڅ اثر ئی پر دوی ښکاره نشو بالاخر هغوی ګرد (تول) په طوفان (ځپان) کښې هلاک کړل شول. وروسته له دوی نور ډیر اقوام (لکه عاد، ثمود او نور هم) هلاک کړل شو حاصل ئی دا چه د اقوامو د اهلاک سلسله د نوح علیه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿ وَكَفٰى بِرَبِّكَ ﴾ الآیة ـ او کافی بس دی رب د تا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پټو او ښکاره ؤ) یعنی هیڅوک بی قصوره نه نیول کیږی او هیڅ‌چا ته

نامناسبه سزا نه ورکوله کیږی. بلکه د هر چا گناهونو ته گوری او د هغه گرد (تول) اوضاع او اطوار په پوره ډول (طریقه) ورڅرگند (ښکاره) او معلوم دی او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوی او همغسی معامله ورسره کوی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿۱۸﴾

هر څوک چه وی چه غواړی (په عمل خپل سره فقط دغه دنیا نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دی دنیا کښی هومره چه مشیت وفرمایو مونږ دپاره د هغه چا چه اراده وفرمایو مونږ بیا به وگرځوو مونږ ده ته (عذاب د) دوزخ (په آخرت کښی) چه ننوځی به په هغه دوزخ کښی ملامت کړی شوی شړلی شوی (له رحمته).

تفسیر : یعنی دا ضروری نه ده چه د دنیا هر یو عاشق (مین) فوراً هلاک کړی شی. بلکه مونږ له دغو خلقو څنی هغو کسانو ته چه تش د دنیوی متاع دپاره سرگردانه گرځی، هر چا ته چه اراده وفرمایو او هغومره چه اراده وفرمایو سم له خپله حکمته او مصلحته د دنیا سامان ورکوو. څو د دوی د جداوجهد او د فانی نیکیو فانی ثمره ور ورسیږی. او که هغوی ته آخری سعادت مقدر نه وی نو د شقاوت جام ئی خو په پوره ډول (طریقه) تر څنډو (غاړو) پوری ورته ډک کړی شوی وی او په نهایت ذلت او رسوائی د دوزخ د ابدی بندی خانی خوا ته په تیل وهلو بیول کیږی.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿۱۹﴾

او هر څوک چه غواړی آخرت (جنت) او سعی کوی هغه ته سعی لائقه د ده (په طاعت د الله) حال دا چه دی (خالص) مومن هم وی نو دغه کسان ده سعی د دوی مقبوله (په نزد د الله کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا په زړه کښی چه یقین او ایمان موجود وی او په نیک نیت د الله تعالیٰ

رضاء او خوښی او د اخروی ثواب دپاره د رسول الله د ورښوولی لیاره باندی په عملی دول (طریقه) مندی وهی او ورځغلی، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او ابته (خراب) کوونکی نه یو. او یقیناً د احدیث په دربار کښی په حسن قبول سره به مفخر او سر لوړی کیږی.

كُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾

هر یوه (له دغو طلب ګرو د دنیا او عقبیٰ) سره مدد کومک کوو مونږ (په متوالی د عطاء سره) دغه (اولی تولی) سره (چه طالبان د دنیا دی) او د دغه دوهم تولی سره (چه طالبان د عقبیٰ دی) له ورکولو د رب ستا، او نه دی ورکول د رب ستا (په دنیا کښی) منع کړی شوی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ سم له خپله حکمته او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا. او د آخرت ګردو (تولو) طالبانو ته آخرت عطاء فرمائی. د الله تعالیٰ په عطاء کښی هیڅوک مانع او مزاحم نشی کیدی یا ئی دا مطلب چه د دنیا طالب وی یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوی امداد څخه حسب المصلحت حصه وررسیږی، محض د کفر او عصیان لامله (وجی) د دنیوی بخښښ دروازی او وروته نه پری ترلی کیږی.

انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجٰتٍ وَّاَكْبَرُ تَفْضِيْلًا ﴿٢١﴾

وګوره چه څرنګه فضیلت ورکړی (غوره کړی) دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کښی) او خامخا آخرت ډیر لوی دی له جهته د مرتبو او ډیر لوی دی له جهته د بهتر والی (له دنیا نه).

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیوی ژوندون کښی د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندی یوه اندازه فضیلت لری په هم دی باندی قیامت هم قیاس کړئ! چه په آخرت کښی به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وی. لکه چه له نصوصو څخه ثابت دی چه د جنت درجات، او د جهنم درکات سره بی حده متفاوت دی. په حدیث

کښې راغلي دي چه د جنت په دواړو درجو کښې به د ځمکې او آسمان تفاوت وي. لاندنی وسیدونکو ته به باندني وسیدونکې داسې ښکاري لکه چه مونږ ته له ځمکې څخه په افق کښې ستورې بریښي. پخوا ئې راښوولي ؤ چه د جنت دغه درجې د هغو کسانو په برخه کیږي چه د آخرت دپاره د هغه سره لائقې مندې وهلي وي او لازمه کوښښ او زیار (محنت) ئې وربښکلی وي. په ورستینو آیاتونو کښې تر لرې ځایه پورې د آخرت د سعې طریقه راښوولې شوې ده چه د هغې په تعمیل سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصلیږي. د ابن عباس رضي الله تعالیٰ عنه قول دی چه «حق تعالیٰ د (تورات) ګرد (تول) اخلاقي تعلیم د بنیاسرائیل د سورت په (۱۵) آیتونو کښې داخل کړی دی. هغه پینځلس آیتونه د دې سورت له دریمی رکوع له سره څخه شروع کیږي.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴿۲۲﴾

مه نیسه (ای بنده) سره له الله معبود بل (او که دې ونیو) نو (عاجز) به کینې (تل په دوزخ کښې) ملامت کړی شوی (د خلقو) بې ملګرې (بې برخې کړی شوی له خیره).

تفسیر : یعنې شرک داسې ظاهر البطلان څیز دی چه د هغه له اختیارولو څخه د الله تعالیٰ او د هغه پرښتې، بلکه د دنیا د ګردو (تولو) پوهانو په نزد تاسې مذموم او ملزم ګرځئ! لکه چه نن مونږ پخپلو سترګو سره ګورو په هغو مذاهبو کښې چه د شرک صریح تعلیم ؤ هغه هم د پوهانو په جرګو کښې د ځای حاصلولو دپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترمیم کړی دی او د توحید په لوري رانژدې کیږي. هر یو عاقل دغه محسوس کړی دی چه اشرف‌المخلوقات انسان دپاره به دغه ډیر د ذلت او رسوائي موجب وي چه له خپله ښکته، یا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کښې سر په سجده ولویږي، خصوصاً بیا هغو څیزونو ته د غوښتنې لاس وغځوي چه هغه ئې پخپله توږلي او جوړ کړي وي. هغه کسان چه پاک الله پریږدي او د غیر الله په مقابله کښې سرښکته کوي. نو بې نیازه الله جل جلاله د حقیقي نصرت او برکت دروازه پر دوی تړي او د کمزوري او بیکسي په حالت کښې ئې پریږدي. لکه چه د سخت مشکل او صعوبت په وقت کښې چه دې امداد او اعانت ته ډیر اړ (مجبور) او محتاج وي. هیڅوک به له ده سره مرسته (مدد) او معاونت ونه کړي. «ضعف الطالب والمطلوب»

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ؕ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ

اَحَدُهُمَآ اَوۡ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلۡ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنۡهَرۡهُمَا وَقُلۡ لَّهُمَا قَوۡلًا كَرِيۡمًا ﴿۲۳﴾ وَاخۡفِضۡ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحۡمَةِ وَقُلۡ رَّبِّ ارۡحَمۡهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيۡ صَغِيۡرًا ﴿۲۴﴾

او حکم فرمایلی دی رب ستا چه عبادت مه کوئ تاسی (د بل هیچا) مګر یواځی د هم دغه (الله) او (احسان کوئ) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره او که چیری هرومرو (خامخا) ورسید تا ځخه (حدودود) زوړوالی ته یو له دی دواړو یا دواړه د دوی (یعنی مور او پلار) نو مه وایه ته دی دواړو ته (کلمه د) اف (هم) او مه رټه دوی دواړه او وایه دی دواړو (والدینو) ته خبره پسته (ادبناکه). او ښکته کړه دپاره د دی دواړو (والدینو) وزر (اوږه) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانی او ووایه او ربه ځما مهربانی (او ښښنه) وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه (پالنه) ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر (کمکی) ووم.

تفسیر : په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمائی مګر والدین (مور او پلار) د ده د ایجاد ظاهری ذریعه ده نو ځکه پاک الله په خو آیاتونو کښی د خپلو حقوقو پسی د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی په حدیث کښی راغلی دی «هغه سړی له خاورو سره برابر او ذلیل شو چه خپل مور او پلار ومومی او د دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کړی» په بل حدیث کښی فرمایلی شوی دی چه «جنت د میندو تر قدمونو لاندی دی».

که جنت غواړی له ربه تابعدار د مور او پلار شه!

که اور غواړی له قهاره د دی دواړو په آزار شه!

له والدینو سره نیکی کول دا دی چه په ژوندون کښی پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړی او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړی او د مړکیدلو ځخه وروسته د هغوی جنازه اداء کړی، او د دوی دپاره دعاء وغواړی، او حتی‌المقدور د هغو عهد پوره کړی او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکړی او د دوی له اقاربو سره د صلةالرحمی او ښیګڼی (نیکی) چاری وکړی. وغیر ذلک.

﴿ اِمَّا يَبۡلُغَنَّ عِنۡدَكَ الۡكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوۡ كِلٰهُمَا ﴾ الآیة ـ او که چیری ورسید هرومرو تا ځخه حدود د زوړوالی ته یو د دی یا دواړه د دی یعنی مور او پلار نو مه وایه ته دی دواړو ته کلمه د اف هم او مه رټه دوی او وایه دی دواړو ته خبره پسته ادبناکه.) په زوړتوب کښی د خدمت احتیاج زیات وی چه د دی لامله آل او عیال هم زړه تنګی او پریشانه کیږی او په زوړوالی کښی هوښ او حواس هم پخپل ځای کښی نه وی پاتی. د ښه او سعادتمن اولاد کار دا

وی چه په داسی وقت کښی د والدینو له خدمت څخه زړه تنګه نشی، پاک قرآن تنبیه راکوی چه د مور او پلار رټل او ناکاره خبری کول چیری ، بلکه تش د «اف» کلمه دی هم د دوی په مقابل کښی له خولی څخه نه وباسی! چه د زړه تنګی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وقت کښی د دوی ادب او تعظیم دی په پوره دول (طریقه) سره وکړی! ابن مسیب رحمة الله علیه فرمائی چه «صالح ولد ته لازم دی چه له مور او پلار سره داسی خبری اتری وکړی لکه چه یو خطاکاره مریی، د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او ویره خبری کوی» (په «اما یبلغن» کښی «اما» په اصل کښی «ان ما» دی. چه «ان» ئی شرطیه دی او «ما» پری زائد شوی دی دپاره د تاکید، نو ځکه نون د تاکید ئی په فعل داخل شوی دی. او چه یواځی «ان» وی بی له «ما» نو د تاکید د نون دخول پری جائز نه دی.)

﴿ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ ﴾ الآیة - او ښکته کړه دپاره د دی داړو والدینو وزر (اوږه) د تواضع له مهربانی او ووایه ای ربه! مهربانی او ښښنه وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه او پالنه ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر او کمکی وم) یعنی څه وقت چه زه بیخی کمزوری او ناتوانه وم دوی ځما په تربیت او روزنه خپلی خولی بهولی دی، او وینی ئی څښلی، سم له خپله خیاله او توانه ماته د هر راز (قسم) راحت، خوشالئی او د ښیګنی (فایدی) د رسولو په فکر کښی وو. له زرګونو آفاتو او حوادثو څخه ځما د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی په فکر او کوښښ کښی وو. په څو څو ځلی ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی. نن چه د دوی د ضعیفی وقت راغلی دی نو څه چه ځما له قدرته او توانه کیږی زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم. خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعا کوم چه په دغه زوړوالی او وروسته له موته پر دوی باندی د رحمت نظر وفرمائی! په حدیث کښی راغلی دی چه «د پاک الله رضاء د مور او پلار په رضاء کیدلو کښی ده او په غضب کیدل د الله تعالیٰ د مور او پلار په غضب کښی دی.» او په بل حدیث کښی داسی راغلی دی چه «ځان وساتئ! له عاقوالی د مور او پلار نه ځکه بوی د جنت چه د یو زر کاله لیار له مسافی نه نیکانو ته رسیږی هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیږی» بل حدیث دی چه «یفعل البار ماشاء ان یفعل فلن یدخل النار و یفعل العاق ماشاء ان یفعل فلن یدخل الجنة» کوی دی نیکی رسوونکی مور او پلار ته هر څه چه کوی هیڅیری به ونه ننوځی اور ته او کوی دی عاق له مورو پلار نه هر څه چه کوی هیڅیری به ونه ننوځی جنت ته»

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

رب ستاسی ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چه په نفسونو (زړونو) ستاسی

کښې دی، که یئ تاسی نیکان (له خپلو میندو او پلرونو سره) نو بیشکه چه الله دی دپاره د توبه کوونکی ډیر مغفرت کوونکی (د خطیئاتو).

تفسیر : یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کښې تواضع او عاجزی کول ښائی چه د زړه په اخلاص او صمیمیت وی. الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوی! که فی‌الواقع تاسی نیک او سعادتمن یئ! او د الله تعالیٰ په لوری رجوع کوئ! او په اخلاص او حق پیژندلو د دوی خدمت کوئ نو الله تعالیٰ به ستاسی خطاوی او تقصیرات معافوی. فرض ئی کړئ که کوم وقت د نیک نیتی ، له زړه تنګی، یا د فکر او چرت (طبیعت) د خرابوالی لامله ستاسی څنی د مور او پلار د خدمت څخه څه څیز پاتی شوی وی، نو بیا توبه او رجوع تری وکړئ! نو پاک الله ډیر مغفرت کوونکی دی.

کومی ګناه ته چه ته شا کړی په اخلاص   د ما مضی عذابه څخه به شی خلاص

تنبیه : د دی خبری تفصیل دی په فقهیه ؤ او نورو کتابونو کښې وکوت شی چه د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کښې روا؟ او په کومو کومو ځایونو کښې ناروا دی؟ (چه د دوی امر د شرع څخه مخالف وی) په روح‌المعانی کښې هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی. فلیراجع!.

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيْرًا ﴿۲۶﴾

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او (ورکوه! بیخی) مسکین نادار ته او (ورکوه!) مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره.

تفسیر : یعنی د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالی او اخلاقی حقوق اداء کړئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چه پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شی یا په مباحاتو کښې بی فکره او بی له مصلحته او بی د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شی چه وروسته له هغه د حقوقو د فوتیدلو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځی.

اِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْٓا اِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ ؕ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِرَبِّهٖ كَفُوْرًا ﴿۲۷﴾

بیشکه چه اسراف کوونکی دی دوی ورونه د شیطانانو (یعنی په مثل د

شیطانانو دی په شرارت او اتلاف کښې)، او دی شیطان رب خپل ته ډېر ناشکره .

تفسیر : یعني مال د الله تعالیٰ لوی نعمت دی چه په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعي سره عبادت کیږي او د نورو اسلامي خدماتو او د نیکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځي. نو د مال بې ځایه لګول او صرفول داسې ناشکري ده چه د شیطان اغواء له تحریکه او په وقوع راځي، او انسان په ناشکري د شیطان سره مشابه او ورته کیږي، همغسې چه شیطان د الله تعالیٰ ورکړې قوتونه په عصیان او اضلال کښې صرفوي، دی هم د الله تعالیٰ ورکړې نعمتونه د هغه په عصیان او نافرماني او طغیان کښې لګوي.

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوی القربیٰ مساکین ابن السبیل او نورو نه) دپاره د طلب د رحمت (مهرباني) له (طرفه د) رب ستا چه ته امید لرې د هغه (رحمت) نو ووایه هغوی ته خبره پسته خوږه .

تفسیر : یعني هغه څوک چه تل سخاوت کوي او یو وقت له هغه سره څه شی نه وي، نو د الله تعالیٰ په نزد چه د امید کوونکي نا امیده تلل ښه نه ښکاري او د هغه محتاج قسمت الله تعالیٰ سخیانو ته رسوي نو ځکه که یو وقت دی څه شی ورنشي کړی، نو په پستي او خوږې ژبې سره دې تري معذرت او معافي وغواړي! مثلاً ورته وویلی شي، کله چه الله تعالیٰ ماته څه شی راکړي نو انشاء الله تعالیٰ زه به د تا خدمت وکړم! په سختي او بد اخلاقي سره له جواب ورکولو څخه دغه اندیښنه شته چه چیرې ستاسې پخواني خیراتونه ابته او باطل او برباد شي.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾

او مه ګرځوه (مه نیسه!) لاس خپل (لکه) تړلی شوی تر غاړې د تا پورې (یعني بخل او شومتیا مه کوه) او مه ئې غځوه په بېخي غځولو سره (یعني اسراف هم مه

کوه) نو کښيني به ته ملامت کړی شوی (په امساک کښې) بې ماله پښيمانه شوی (په اسراف کښې).

تفسير : يعنی چه ګرد (تول) ورته مخ واړوی چه کنسک بخل او مچ خوړونکی دی. يا دا چه دومره سخا او ورکړه دی ولی وکړه چه ته پخپله محتاج او ناداره پاتی شوی؟ الغرض په هره معامله کښې د توسط او اعتدال رعايت پکار دی. نه خپل لاس دی له شومتيا او بخله دومره کلک ونيسه! او راتولوه ئی چه ستا له غاړی سره ولګيږی. او نه له خپله طاقته او توانه زيات داسی خلاص لاس او پرانستلی موتی ولری چه وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سؤال خوله پرانيځی او ستا لاس همغسی خلاص پاتی شی (ابن کثير رحمة الله عليه) ليکی «فتعطی فوق طاقتک و تخرج اکثر من دخلک» يعنی له خپله طاقته زيات يا له خپله دخله زائد صرفول هم د «ولا تبسطها کل البسط» لاندی داخل دی. په حديث کښې راغلی دی «ما عال من اقتصد» نه محتاجيږی هغه څوک چه ځان ته اقتصاد غوره کړی.)

مه دی تره لاس په غاړه پوری له ډير بخله
او مه ئی پرانيځه له حده زيات په ورکړه او سخا
څوک چه منځنی کړی ګزاره له هره بابه
نه به شی ملوم نه به محسور نه به خطا

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

بيشکه رب فراخوی روزی دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی (د فراخی ئی) او تنګوی (ئی په هغه چا چه اراده وفرمائی د تنګی ئی)، بيشکه چه دغه (الله) دی په (مصالحو د بندګانو خپلو) ښه خبردار ښه ليدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسير : يعنی ستاسی له امساک او لاس نيولو څخه به نه تاسی غنيان کيږئ. او نه به نور فقيران ګرځی او نه ستاسی له سخاوته هغه غنی کيږی. او نه تاسی فقيران کيدی شئ، د فقر او د غناء د مختلفو احوالو راليږل د هغه مالک علی‌الاطلاق په لاس دی ستاسی کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کښې د الله جل جلاله د حکم امتثال دی حضرت شاه صاحب ليکی «يعنی د محتاجو د ليدلو څخه ته ډير مه وار خطا کيږه! د هغه حاجت پوره کول ستا په ذمه نه دی. د

الله تعالیٰ په ذمه دی. لیکن دغه خبری ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته وفرمایلی چه بی نهایته سخی واقع شوی ؤ. باقی د هغه چا له زړه څخه چه مال نه وځی هغه باندی ئی حکم فرمایلی دی چه هغه دی خامخا څه ورکړی. هو! حکیم هم ګرمی والا ته یخه دواء ورکوی، او یخنی والا ته توده دواء.»

﴿ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴾ بیشکه چه دغه الله دی په مصالحو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پټو او ښکاره ؤ) یعنی د هر یوه بنده د ظاهری او باطنی احوالو او مصالحو څخه خبر دی، سم له هغه ورسره معامله کوی. په حدیث قدسی کښی ئی فرمایلی دی چه ځما ځینی بندګان هغه دی چه د هغوی د حالونو درستی په فقر کښی ده که زه هغوی غنی وګرځوم نو د هغوی دنیا تباه کیږی ، او د هغه بالعکس ځینی کسان می غنی ګرځولی دی. که له دوی نه می فقیران جوړ کړی وی نو پر دین به نه وی قائم پاتی شوی، علاوه پر دی د ځینو اشقیاؤ په حق کښی ظاهری غناء د امهال او استدراج په ډول (طریقه) یا فقر او تنګسه د عقوبت په طریقه سره وی الله تعالیٰ مو له دغو دواړو څخه وساتی! مونږ پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی دغه تقریر کړی دی.

وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

او مه وژنئ تاسی اولاد خپل د ویری د فقره (او فاقه خپله چه که ډیر شی نو روزی به راباندی تنګه کړی ځکه چه هم دا مونږ روزی ورکوو دوی ته او تاسی ته هم، بیشکه چه قتل د دوی ده خطاء (ګناه) لویه (چه د نسل او د نوعی قطع ده).

تفسیر : ځینو کافرانو خپل اولادونه وژل چه د دوی خواړه او لګښت مونږ له کومه کړو په ۸ جزء د الانعام په (۱۹) رکوع کښی په هم دغه مضمون یو آیت تیر شوی دی تفصیل دی وکوت شی. او دغه د بی رحمی حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی. او دغه تعریف څرګندیږی (ښکاریږی) چه داسی کوونکی د الله تعالیٰ پر رزاقیت اعتماد نه لری.

وَلَا تَقْرَبُوا۟ ٱلزِّنَىٰٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

او مه نژدی کیږئ تاسی زنا ته بیشکه چه دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چه زیان او فتنه تری پیدا کیږی).

تفیسر : یعنی زنا کول خو ډیر سخت کار دی. تاسی زنا ته له سره مه نژدی کیږئ!. په «ولا تقربوا» کښی د زناء له دواعیو او مبادیو څخه د نه نژدیوالی او نه تقرب هدایت کړی شوی دی یعنی د پردی ښځی ته بی له شرعی عذره کتل او نظر کول مچی کول (قبله) او لاس وروړل (لمس) او نورو څخه ځانونه ژغورئ! (ساتئ) او بیخی د پردیو ښځو له مقاربته لری گرځئ! ځکه چه له زنا څخه په انسابو کښی بی نظمی او بی ترتیبی او اشکال پیښیږی او ډیر قسم جنگونه او جگړی تری پیدا کیږی، او د گردو (تولو) دپاره یوه بده لیاره په وجود راځی.
حضرت شاه صاحب لیکی «که دغه لیاره جوړه شی، نو یو سړی به د بل سړی پر ښځه نظر آچوی او هغه به د ده ښځی ته گوری،» د امام احمد رحمة الله علیه په مسند کښی راغلی دی چه «یوه سړی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چه «ماته اجازه راکړه چه زنا وکړم!» د دی خبری د اوریدلو څخه گرد (تول) حاضرین ورته په قهر شول چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکښی داسی گستاخی؟ خبردار چپ شه! رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل «ماته رانژدی شه!» کله چه دی ورنژدی شو، نو هغه ئی خپل خوا کښی کیناوه او وئی وفرمایل چه «آیا ته دغه حرکت د خپلی مور، خور، ترور، توړی او نورو په نسبت خوښوی؟» هغه عرض وکړه چه «یا رسول الله! الله دی ما له تا جار (قربان) کړی! له سره ئی نه خوښوم!» نو رسول الله مبارک وفرمایل چه «نور خلق هم تا غوندی دی، او له سره خپلو میندو، خویندو، ترورپانو، توریگانو او نورو په نسبت دغسی فعل نه خوښوی.» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه چه ای الله د ده گناه ورمعافه کړه! او زړه ئی ورپاک کړه! او فرج ئی وساته!» ابو امامه فرمائی چه له دغه دعاء څخه وروسته دغه سړی داسی متقی شو چه ښځو او نورو مناهیو ته بی ئی له سره نه کتل».
«اللهم صل علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آل سیدنا محمد وعلیٰ اصحاب سیدنا محمد وبارک وسلم!»

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾

او مه وژنئ تاسی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مگر په حقه سره (چه ارتداد او زناء مع الاحصان او قصاص دی)، او هر څوک چه ووژلی شو په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور (او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخستی شی) نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی (چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله)، په تحقیق دغه

(وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسیر : په صحیحینو شریفینو کښې راغلی دی چه د هیڅ مسلمان وینه تویول نه دی حلال، مګر په دری صورتونو کښې (۱) د ځان په بدل ځان. (۲) د محصن زانی. (۳) د هغه سړی چه دین پریږدی، یا مرتد شی او له جماعته بیل شی.

﴿ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا ﴾ الآیة - او هر څوک چه ووژلی شی په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق ګرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخیستی شی نو اسراف دی نه کوی په قتل کښې چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله) یعنی د مقتول اولیاء اختیار لری چه د حکومت په وسیله د هغی وینی بدل واخلی او هغه قاتل په قصاص ورسوی، لیکن د بدل اخیستلو په وقت کښې له حده تیری ونه کړی! مثلاً د قاتل په ځای دی غیر قاتل نه وژنی!، یا نور بی ګناهان دی له قاتل سره نه شاملوی! یا د قاتل پوزه غوږونه، او نور دی نه پری کوی! او مثله دی ونه کړی!.

﴿ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا ﴾ په تحقیق دغه وارث دی مدد ورسره کړی شوی.) یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه چه د بدل اخیستلو حق ئی ورکړ. او حاکمانو ته ئی امر وفرمایه چه د دغه وارث په حق رسونه کښې دی هیڅ قصور ونه کړی!. بلکه پر هر چا باندی لازم دی چه د وینی په بدل اخیستلو کښې له وارث سره معاونت او مرسته (مدد) وکړی! نه چه بالعکس د قاتل حمایت وکړی! او پر وارث باندی هم لازم دی چه د یوه په ځای دی دوه تنه نه وژنی!. یا که پخپله قاتل ئی په لاس ورنشی، د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور ووژنی. لکه چه د جاهلیت په زمانه کښې هم داسی بد رواج ؤ.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم ته (او تصرف پکښې مه کوئ) مګر په هغې طریقې سره چه وی هغه ډیره ښه (په حفاظت او زیادت کښې)، تر هغه پوری چه ورسیږی (یتیم) حد د بلوغ خپل ته (چه د رشد آثار دی) او وفا کوئ په عهد (د الله)، بیشکه چه عهد دی پوښتیدلی شوی (له عاهده).

تفسیر : یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ!. هو! که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خیر غوښتنه د تاسی مقصود وی، نو په هغه کښې هیڅ مضائقه نشته څه وخت چه دغه یتیم (پلار مړی) ځلمی شی او پخپل نفع او نقصان وپوهیږی، نو مال ئی وروسپارئ!

په دغه (اوفوا بالعهد) کښې ګرد (ټول) عهدونه داخل دی. که له الله تعالیٰ سره وکړی شی یا له بندګانو سره مشروط په دی چه غیر مشروع نه وی. حضرت شاه صاحب لیکی «له چا سره د صلحی قول او اقرار ورکولو څخه وروسته، بدعهدی کول ضرور ګناه ده او د هغه وبال خامخا پر مستخلف لویږی.»

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ۭ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ۝۳۵

او پوره ورکوئ تاسی پیمانه هر کله چه پیمانه کوئ تاسی او تول کوئ تاسی په تله (وزن) برابر سره (چه پکښې کوږوالی نه وی)، دغه (پوره کول د کیل او وزن) خیر ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له خیانته له جهته ده مآل (او عاقبت).

تفسیر : یعنی د وزن په وقت کښې ډنډی مه وهئ! په تللو او پیمانه کولو کښې له تزئید او تنقیصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کیږی، او پکښې ګډوډی راځی د شعیب علیه السلام د قوم د اهلاک قصه پخوا له دی نه تیره شوه د هغوی ډیره لویه عملی ګناه هم دغه بیان شوی ده. په روایاتو کښې راغلی دی. «د هر هغه سړی چه پر حرامو قدرت ومومی او محض د الله تعالیٰ له ویری هغه ونه کړی نو الله تعالیٰ پخوا له آخرته په دنیا کښې د هغه نعم البدل ورعطاء کوی. (دغه پوره کول د کیل او وزن خیر، امانت، ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له جهته د مال او عاقبت) یعنی اګر که دغابازی اول لږ څه چلیږی مګر کله چه خلق پری خبریږی، نو بیا ورسره معامله نه کوی او په سپکه ورته ګوری. او پوره حقورکونکی ته ګرد (ټول) خلق په درنو سترګو ګوری او ښه سړی ورته وائی او تجارت او معامله ئی په ښه شان سره چلیږی.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۭ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰۗىِٕكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔــوْلًا ۝۳۶

او مه کوه پیروی (تعقیب) د هغه کار چه نه وی تاته په هغه پوه (قول وی که فعل)، بیشکه غوږ او سترګه او زړه هر یو له دغو (دری واړو) دی له هغه څخه پوښتنه کړی شوی (په قیامت کښې چه تا په دنیا کښې ولی ګناه کوله).

تفسیر : یعنی بی له تحقیقه خبره له خپلی ژبی څخه مه وباسه! او نه په ناپوهی او په پټو سترګو د هغه متابعت وکړه! انسان ته ښائی چه له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلی! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړی! بیا دی یو خبره له خولی څخه وباسی! یا پر کومه خبره عمل وکړی! له اوریدلو شویو خبرو بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) څخه هم داسی په تش اټکل او چرت (خیال) سره کوم قطعی حکم صادر نه کړی! او نه پری عمل وکړی!. په دغه کښی د دروغو شهادت غلط تهمتونه لګول، بی له تحقیقه خبری اوریدل، بی له تحقیقه د کوم سړی د ربړولو (تکلیف رسولو) پسی لویدل، یا چټی (بیکاره) بغض او عداوت ورسره قائمول، د پلرونو او د نیکونو چټی (بیکاره) تقلید پسی لویدل، د رسم او رواج لامله (له وجی) د خلاف الشرع او ناحقی خبری حمایت کول، د نالیدلو او نااوریدلو شیانو، لکه لیدلی، یا اوریدلی څرګندول (ښکاره کول)، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسی دعوی کول چه زه پری پوهیږم، دغه ګرد (ټول) صورتونه د دغه آیت لاندی شامل دی. په یاد ئی ولرئ! چه د قیامت په ورځ کښی د دغو ګردو (ټولو) قوتونو په نسبت به سؤالونه کیږی چه تاسی دغه قوتونه په کومو ځایونو کښی لګولی دی؟ او ولی تاسی هغه قوتونه مو بی ځایه او بی موقعه صرف کړی دی؟.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿۳۷﴾

او مه ګرځه ته په ځمکه کښی په دی حال چه خاوند د خیال (او تکبر اوسی) ، بیشکه چه ته له سره به څیری نه کړی ځمکه (په دربولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږی (سرونو د) غرونو ته (په جګولو (وچتولو) د سر سره له ډیری نخری) له جهته د اوږدوالی.

تفسیر : یعنی د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاری. نه په زوره د پښو په دربولو سره ځمکه څیریدی شی، او نه د غاړی له هسکولو (اوچتولو) او د تتر د باندی ایستلو څخه سری د غرونو په قدر جګیدی (وچتیدی) شی نو بیا په داسی ضعف او عجز او په دغه بساط کښی خپل ځان دومره پړسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځی؟

كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿۳۸﴾

گرد (تول) دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهی ولاتجعل نه تر دی ځایه) دی بدی د هغه په نزد د رب ستا ناخوښه (مبغوضه).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو ممانعت چه پاس شوی دی، د هغو د کولو څخه د رب الْعٰلمین بیزاری او د هغو شیانو په کولو سره چه حکم شوی دی د هغو د نه کولو څخه د الله الْعٰلمین نارضائی او خفگان او بیزاری دی.

ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰۤى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ

دا (تول احکام) له داسی قسمه دی چه وحی کړی ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلی کارونو څخه).

تفسیر : یعنی پاس هغه پر مغز او بیش بها نصیحتونه چه شوی دی دا گرد (تول) هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقی خبری دی چه سلیمه عقول ئی قبلوی چه هغه گرد (تول) د وحی په وسیله نبی امی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالیږلی شوی دی.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِىْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿۳۹﴾

او مه نیسه ته له الله سره معبود بل (که دی ونیو) نو وبه غورځولی شی په دوزخ کښی ملامت کړی شوی رټلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر : د پاس ذکر شویو نصائحو له توحیده شروع شوی ؤ، د هغه په خاتمه کښی چه ﴿ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴾ ده بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوی ده څو قاری وپوهیده شی چه د تمامو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالیٰ د خالص توحید سره وی.

اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ؕ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا عَظِيْمًا ﴿۴۰﴾ ع

آیا نو غوره کړی یئ تاسی رب ستاسی په ځامنو سره او (پخپله الله ځان ته

په زعم ستاسی) نیولی دی له پرښتو څخه ښځی (لونی)، بیشکه تاسی چه یئ خامخا وایئ خبره ډیره لویه.

تفسیر : یعنی یو د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چه تاسی هغو ته په ډیره سپکه گورئ ډیر جسارت او لویه سپین سترگی او گستاخی ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا ۭ وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ﴿41﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دغه قرآن کښی دپاره د دی چه پند پری واخلی دوی او نه زیاتوی دوی ته (دغه مکرر بیان) مگر تیښته او لری والی (له حقه).

تفسیر : یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنگارنگ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین پوهوی لیکن دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په ځای لا زیات تور خوری او په وحشت تښتی او د بی‌لیاری په لوری مندی وهی او ورځغلی.

قُلْ لَّوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَبِيْلًا ﴿42﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه که وی له الله سره نور معبودان لکه چه وائی دغه مشرکان نو هلته به خامخا لټولی به ؤ دغو (معبودانو) طرف د څښتن (خاوند) د عرش (او مالک الملک ته) لپاره (د ورتلو لپاره د جنگ).

تفسیر : یعنی دغه اصنام او نور چه تاسی ئی ای مشرکانو د الوهیت شریکان او د خدائی حصه داران راښیئ که په واقع او رښتیا سره معبودان وی، نو دوی به د پردی محکومیت څرنگه خوښاوه، ښائی چه گرد (تول) به تولیدل او د الله تعالیٰ د سلطنت تخت به ئی په بل مخ اړوه که داسی ویلی کیږی چه د عرش د لوی څیښتن (خاوند) په مقابله کښی د دوی څه زور او قوت نه رسیږی نو د داسی یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهائی درجه حماقت دی. او که هغه معبودان پخپله د رب العرش خوښی او رضا خوښوونکی دی او د هغه د قرب حاصلولو پسی گرځی او د هغه خوشالی ځان ته ضروری بولی، نو د هغو عابدانو ته زیات د دی خبری ضرورت شته چه د الله اکبر د رضاء او د خوښی حاصلولو په فکر کښی ولویږی، لیکن الله تعالیٰ د گردو

(تولو) (انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د انسانی فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلی بیزاری اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی چه دغه احمقان پر کومه لیاره د ظالمانو او بی انصافانو په شان روان دی.

سُبۡحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوۡلُوۡنَ عُلُوًّا كَبِيۡرًا ﴿۴۳﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبۡعُ وَالۡاَرۡضُ وَمَنۡ فِيۡهِنَّ‌ؕ وَاِنۡ مِّنۡ شَىۡءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمۡدِهٖ وَلٰـكِنۡ لَّا تَفۡقَهُوۡنَ تَسۡبِيۡحَهُمۡ‌ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيۡمًا غَفُوۡرًا ﴿۴۴﴾

پاکی د الله او ډیر پورته دی له هغه څه چه وائی دوی په ډیری لوئی لویئی سره تسبیح وائی ده ته آسمانونه اوه واړه او ځمکه او هغه څوک چه په دوی کښی دی او نشته هیڅوک (له مخلوقاتو) مگر چه تسبیح وائی سره له ثناء د دغه (الله) مگر نه پوهیږئ تاسی په تسبیح د هغوی، بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی هر مخلوق د «قال» په ژبی، یا د «حال» په ژبی د الله تعالیٰ پاکی او ښیگنه (صفت) بیانوی لیکن تاسی پری نه پوهیږئ (ځکه ستاسی په لغت سره نه دی) یعنی د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله (له وجی) چه د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالی» تسبیح واورئ او پری وپوهیدی شئ، او که کوم سری سره له نه پوهیدلو هغه قبول ونه کړی یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړی نو دغه پوهیدل د نه پوهیدلو په حکم کښی دی.
﴿ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيۡمًا غَفُوۡرًا ﴾ بیشکه دغه الله دی ښه تحمل والا په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت ښه رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی هغه ذات چه گرد (تول) مخلوقات د هغه پاکی او تسبیح بیانوی تاسی ورته شریکان او لونی او اولاده تجویز کوئ نو دغه داسی گستاخی سپین‌سترگی ده چه د هغه په مقابله کښی ښائی تاسی سم د لاسه فوراً هلاک کړل شئ! لیکن الله تعالیٰ تاسی د خپل حلم په لحاظ په تلوار سره نه نیسی، او که توبه وباسئ نو ببښی مو هم.

وَاِذَا قَرَاۡتَ الۡقُرۡاٰنَ جَعَلۡنَا بَيۡنَكَ وَبَيۡنَ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ حِجَابًا مَّسۡتُوۡرًا ۙ﴿۴۵﴾

او کله چه لولی ته (ای محمده) قرآن نو گرځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کښې چه نه راوړی ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پټوونکی تا لره (له سترگو د دوی)

تفسیر : یعنی هغه سړی چه آخرت نه منی او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوی، نو هغه به د نصیحت په طرف ولی خپل فکر لگوی، کله چه دی له سره د نجات په فکر کښې نه دی، نو د نجات ورکوونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کښې د غور کولو یا د رسالت تر درباره پوری د رسیدلو څه ضرورت به ورپاتی وی. پس هم دغه په آخرت باندی ایمان نه راوړل او د انجام له طرفه بی فکری هغه معنوی پرده ده چه د دی سړی او د نبی علیه السلام (من حیث هو نبی) په منځ کښې ځرولی (لگولی) کیږی.

وَّجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهٗ وَلَّوْا عَلٰٓي اَدْبَارِهِمْ نُفُوْرًا ۝

او گرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردی (موانع) له دی خبری نه چه پوه شی دوی په دغه (قرآن) او (گرځوو اچوو) مونږ په غوږونو د دوی کونوالی (چه قرآن وانه وری) او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښې یواځی (په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی) نو بیرته گرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښې چه ترهیدونکی وی (له اوریدولو د توحید نه).

تفسیر : ړومبی دغه ذکر ؤ چه دوی د رسول الله د صداقت پوری نشی رسیدی. دلته د دی خبری بیان دی چه د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم تر زده کولو پوری هم نشی رسیدی. یعنی په دغه قرآن کریم کښې داسی یو قوی تاثیر شته خو پر کفارو باندی د هغه اثر ځکه نه لویږی چه دوی تری په پرده کښې دی. لکه چه لمر گرد (تول) جهان روښانوی، لیکن که کوم سړی په داسی یوه کوټه کښې ناست وی چه تر ځمکی لاندی جوړه شوی وی او د رڼا د ننوتلو گرد (تول) منافذ او سوری ئی بند وی او د دغی کوټی وسیدونکی، هیڅ له لمره نه وی خبر، نو په دغه اعتبار گواکی د لمر د رڼا اثر هیچیری نشته.

﴿ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ﴾ او گرځوو، اچوو مونږ په غوږونو د دوی کونوالی چه قرآن وانه وری) یعنی کله چه دوی نه غواړی چه د انتفاع او استفادی په نیت ئی واوری، نو گواکی اوریدونکی

نه دی.

تنبیه : دغه چه الله تعالیٰ حجاب او پردی او نور اچولی دی، دغه خو هم دغه شیان دی چه دوی د هغه وجود په ډیر خوشی او فخر د خپلو ځانونو دپاره ثابت کړی وو:

﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ﴾

« (۲٤) جزء د حٰم السجده آیت (۵) (۱) رکوع» پر آخرت ایمان نه لرل او له انعام څخه بی فکره کیدل د الله تعالیٰ له ذکره تښتیدل پر انبیاؤ الله تمسخر او ملندی وهل هغه شیان دی چه د «حجاب» ، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروی او هر کله چه د هر شی خالق الله تعالیٰ دی، نو ځکه د هغوی د خلقت نسبت هم رب العزت ته کاوه شی.

﴿وَإِذَا ذَكَرْتَ﴾ الآیة - او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی نو بیرته ګرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی له اوریدلو د توحید نه) یعنی د الله تعالیٰ له ذکره ترهیږی او تور ورڅخه خوری او شا تری آړوی او تښتی، هو! که د دوی د معبودانو تذکره وشی، نو ډیر خوشالیږی

﴿وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾

(۲٤ جزء د الزمر (٤۵) آیة (۵) رکوع).

نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٤٧﴾

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چه اوری دوی په سبب د هغه سره(دا قرآن چه استهزاءده) کله چه غوږ ږدی دوی تاته او کله چه دوی مشوری (پټی خبری) کوی کله چه وائی ظالمان (مشرکان اصحابو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) مګر د یوه سړی چه جادو پری شوی وی.

تفسیر : یعنی د دی پاک قرآن له آوریدلو څخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وی بلکه محض استخفاف او استهزاء ئی مطلوب وی. دوی پاک قرآن او ستاسی خبری ئی واوریدی او بیرته لاړل، او پخپلو منځونو کښی ئی مشوری وکړی چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښائی ووایو؟ بالاخر دا ئی سره غوته کړه چه پر دغه سړی جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لیونی شوی دی او دماغ ئی له سره په ځای نه دی (العیاذ بالله العظیم) ځینی دلته له «مسحور» ځنی د «ساحر» معنی اخیستی ده یعنی ګواکی د ده په خبرو کښی د جادو (کوډی) اثر شته.

تنبیه : د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چه دوی اخیستی د هغه له نفی څخه دغه نه

لازمیږي چه پر نبي علیه السلام باندي به هیڅ قسم سحر په هیڅ یوه درجه په عارضي دول (طریقه) هم اثر نشي اچولی. دغه آیت مکي دی او په مدیني منوری کښي زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندي د یهودانو د کوډي کولو د واقعي ذکر په «صحاح» کښي شته چه د هغو اثر تر څو ورځو پوري یواځي دومره قدر لیده کیده چه په ځینو دنیوي کارونو کښي کله ناکله د هیري (ذهول) آثار ښکاریده.

انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوي دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه د ساحر، شاعر، کاهن مجنون) نو ګمراه شول دوی نو طاقت نه لري دوی د سمي لیاري موندلو.

تفسیر : یعني کفارو به څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کله شاعر ویل کله به ساحر کله به کاهن، کله به مسحور یا مجنون، الغرض هرزه برزه (فضول) خبري به ئې کولي او پر هیڅ یوه خبره به تینګ نه وو ولاړ، هر وقت چه به خبره د دوی په خوله کښي ورتله همغه به ئې ویله، حقیقت دا دی چه سره له جداوجهده، د طعن او تشنیع داسي کومه لیاره دوی نشوه موندلی چه د هغه په وسیله د خپل اغواء او اضلال په مقصد کښي بریالي (کامران) او کامیاب شي.

وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾

او وائي دغه (منکران) آیا کله چه شو مونږ (پس له مرګه) هډوکي او خاوري میده شوي آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولاړ (او ژوندي) کړی شو په پیدا کولو نوي سره.

تفسیر : یعني پر تاسي د مسحور او مجنون یا شاعر او کاهن د مثالونو لګول څو هرومرو (خامخا) تعجب راوړونکي دي خو له هغه څخه لا زیات د تعجب وړ (لائق) هغه دلیل دی چه (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو دپاره دوی وړاندي کول چه د هغه خلاصه دا ده چه له مرګه وروسته مونږ ګورو چه د انسان بدن ورستیږي او تک سپین هډوکي تري پاتي کیږي چه لږ موده وروسته هغه هډوکي هم رژیږي او ذري ذري شي او له خاورو سره ګډوډیږي آیا کوم هوښیار

او پوه سړی داسی کوم تجویز کولی شی چه دغه هډوکی د وړو او د خاورو بخرکی به بیا سره راټولیږی او انسانی حیات به په دغه منتشره ذراتو کښی بیا راځی. که دغه نبی د داسی ناممکنی خبری اخبار ورکوی نو ثابتیږی چه (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ۝٥٠ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ ۚ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا ۖ قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَ ۖ قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَرِيبًا ۝٥١

ووایه (ای محمده ! دوی ته) شئ تاسی تیږی(ګټی) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چه ډیر لوی (او سخت) ښکاری په سینو (زړونو) ستاسی کښی (قبلول د هغی حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسی ژوندی کوو)، نو ژر به ووائی دوی څوک به بیرته راولی مونږ (او ژوندی به مو کړی پس له مرګه)، ووایه (ای محمده !) هغه (ذات به تاسی بیا ژوندی کړی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی اول کرت، نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل (له ډار استهزاء او تعجبه) او وبه وائی دوی (تمسخراً) کله به وی دغه (بیا ژوندون)، نو ووایه (ای محمده ! دوی ته) ښائی چه وی دغه (بیا ژوندون) نژدی (څکه چه راتلونکی دی).

تفسیر : یعنی دغه دوړی او د خاورو بخرکی خو په هر حال د هغه انسانی لاش آثار دی چه پخوا له دی نه ژوندی ؤ او پخپله د خاورو په ذراتو کښی د حیات آثار پیدا کیدل دومره لری او مستبعد نه دی زه تاسی ته اجازه درکوم چه د هډوکو دوړی نه، بلکه که ستاسی له لاسه پوره وی تیږی (ګټی) یا اوسپنی وګرځئ، چه د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شئ، یا کوم بل یو سخت شی جوړ شئ! او تجربه وکړئ! چه د هغوی ژوندی کیدل له اوسپنی او تیږی (ګټی) څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځی تر دی چه بیخی مجسم موت وګرځئ، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسی بیا ژوندی کول ډیر سهل او آسان کار دی.

﴿ فَسَيَقُولُونَ ﴾ الآية - نو ژر به ووائی څوک به بیرته راولی مونږ او ژوندی به مو کړی پس له مرګه ووایه ای محمده دوی ته هغه ذات به تاسی بیا ژوندی کړی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی اول کرت) یعنی هغه ذات چه ړومبی ئی تاسی له خاورو یا له نطفی څخه پیدا کړئ ، او لا یعقل جماد ئی په انسانی روح سره فائض کړی دی، آیا اوس په هغه کښی قدرت نه دی پاتی چه د

خاوری ذرات او د مړی د لاش اجزاء راجمع کړی او بیا ژوندون ورعنایت کړی؟.
﴿ فَسَيُنْغِضُونَ ﴾ الآیة - نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل له ډیر استهزاء او تعجبه او وبه وائی دوی تمسخراً کله به وی دغه بیا ژوندون) یعنی له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خوځوی او وایی هو! صاحبه په وراسته‌ؤ هډوکو او د خاورو په ذرو کښی به کله روح وپوکلی شی؟ او کله به مړی له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږی د حساب او کتاب دپاره؟.
﴿ قُلْ عَسَىٰ ﴾ الآیة ـ نو ووایه ای محمده! دوی ته ښائی چه وی دغه بیا ژوندون نژدی څکه چه راتلونکی دی.) یعنی د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالیٰ هیچا ته نه دی ښوولی، هو! د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کښی تاسی ته ظاهرولی شو ګواکی د دنیا پاتی عمر له هغه څخه لږ دی چه تر اوسه پوری تیر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ

په هغه ورځ کښی چه وبولی (الله) تاسی حساب ته نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلی قبول سره) په دی حال کښی چه ثنا ویونکی به یئ الله ته.

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ له طرفه غږ راپورته شی، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به ټول مړی له ځمکی څخه راوځی او د حشر په میدان کښی به سره راټولیږی، هیڅوک به د غاړی غړولو توان ونه لری، هر انسان به په دغه وخت کښی مطیع او منقاد کیږی او د الله حمد او ثناء به وایی او په ټلوار سره به حاضریږی اګر که کفارو ته له دغه اضطراری حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ور رسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د مومنینو پر ژبو به دغه الفاظ وی (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

او ګمان به کوئ (له ډیر هیبته) چه څنډ (تاخیر) نه دی کړی تاسی مګر لږ شانی (په دنیا یا قبر کښی).

تفسیر : یعنی اوس ټلوار کوئ خو په دغه وقت کښی به اندازه وکړئ، چه په دنیا کښی مو څه زیات څنډ (تاخیر) نه دی کړی دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرګونو کلونو په مقابل کښی څه معلومیږی (موضح القران) ځینی وائی چه د هولو او خوفونو له شدته به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاری یا له اولی نفخی څخه تر دوهمی نفخی پوری کله چه عذاب نه وی نو دغه منځنی مدت به لږ ګنی او داسی به وایی: «من بعثنا من مرقدنا» د یٰسین شریف (٤) رکوع).

وَقُلْ لِّعِبَادِىْ يَقُوْلُوا الَّتِىْ هِىَ اَحْسَنُ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿۵۳﴾

او ووایه (ای محمده!) (مؤمنانو) بندګانو ځما ته چه وائی دی (مشرکانو ته) هغه خبری چه هغه ډیر غوره دی، بیشکه چه شیطان دښمنی اچوی (او شر پورته کوی) په منځ د دوی کښی، بیشکه چه شیطان دی دپاره د انسان دښمن ښکاره (چه له سره په نیکی ئی روادار نه دی).

تفسیر : د مشرکانو د جهالت او د طعنو او مسخرو له اوریدلو څخه ممکن ؤ چه کوم مسلمان د نصیحت او د پوهولو په وقت کښی زړه تنګی یا قهرجن شی او په تشدد باندی لاس پوری کړی نو ځکه مسلمانانو ته ئی نصیحت وفرمایه چه په مذاکرو او خبرو او اترو کښی سخته زړه خوږوونکی او اشتعال اچوونکی طریقه مه اختیاروئ! ځکه چه له هغی څخه د ګټی (فائدی) په ځای نقصان در رسیږی. شیطان تل بل خوک لمسوی او له لیاری ئی وباسی او په جنګ کښی ئی اچوی بیا د مخاطب په زړه کښی له دغه تشدده داسی ضد او عداوت قائمیږی چه که ئی وپوهوی بیا هم ځان نه پوهوی.

رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ ؕ اِنْ يَّشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَّشَاْ يُعَذِّبْكُمْ ؕ وَمَاۤ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا ﴿۵۴﴾

رب ستاسی ښه عالم خبردار دی پر تاسی، که اراده وفرمائی (د رحمت ستاسی) نو رحمت به وکړی پر تاسی (په عطاء د ایمان او قبول د توبی) یا که اراده وفرمائی (د عذابولو د تاسی) نو عذاب به درکړی تاسی ته (په کفر او عصیان سره)، او نه ئی لیږلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

تفسیر : یعنی رحم به وکړی پر تاسی د ایمان په توفیق ورکولو سره یا به مو په عذاب کړی د کفر په حالت باندی په مر کولو سره. حضرت شاه صاحب لیکی: «په مذاکراتو کښی حق والا سری قهرجن کیږی کله چه وګوری بالمقابل سړی هغه حق نه منی نو ځکه ئی وفرمایل چه ته د هغه د هدایت ذمه وار نه ئی الله ښه پوهیږی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی لیاره به ورته ښیی.»

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ ۖ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه په آسمانونو کښې دی او چه په ځمکه کښې دی (له علویاتو او سفلیاتو)، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاؤ ته پر ځینو (نورو) او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور.

تفسیر : یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو هر یو سړی مو چه مناسب وګانه د بنیآدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ. حضرت شاه صاحب لیکی: «یعنی ځینی نبیان داسی ؤ چه (د خپل امت له زیات شرارت څخه بالاخر) په قهر شول ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړی ده (او پر ګردو (تولو) مو فضیلت درکړی دی) لهٰذا ښائی ستاسی دغه ښه اخلاق له خپلی عالی مرتبی سره موافق وی» او په خصوصیت سره د داؤد علیه السلام ذکر ئی وکړ ځکه چه هغه دغه دواړه شیان د پوهولو دپاره درلودل (لرل) جهاد هم او زبور هم (وفی الحدیث کان لا یفراذالاقی) همغه دواړه خبری دلته هم شته قرآن او جهاد. ځینی وائی چه دلته ئی د (زبور) ذکر کړی د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوری ئی اشاره فرمایلی ده ځکه چه د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الانبیاء توب او د ده د امت پر اشرف الامم توب مشتمل ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء (۱۰۵) آیة ۷ رکوع) یعنی د محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم مرحومه امت.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وبولئ تاسی هغه معبودان چه ګمان پری کوئ (د خدایانو) بی له الله څخه نو نه لری دوی اختیار د لری کولو د ضرر له تاسی څخه او نه د ګرځولو (د ضرر بل چا ته).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ خو هغه ذات دی چه هر چاته چه اراده وفرمائی عذاب ورکوی او په هر چا چه اراده وفرمائی مهربانی پری کوی په هر چا چه هغومره اراده وفرمائی هغومره پر نورو ورته

فضیلت عطاء کوی، د هغه قدرت کامل او علم ئی محیط دی. اوس دی مشرکان هغو خپلو معبودانو ته ناری کړی چه دوی ئی خپل خدایان گڼی، یا ئی جوړ کړی وی. آیا په هغوی کښی یو هم داسی مستقل اختیار لری چه لږ څه تکلیف له تاسی څخه لری کړی شی یا ئی لږ څه سپک کړی یا ئی له تاسی څخه لری او په بل چا ئی وغورځوی؟ نو بیا د داسی ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول په څرنگه روا وی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

دغه (معبودان) هغه دی چه عبادت (ئی) کوی کفار لټوی دغه (کفار) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدی والی) چه کوم یو له دوی څخه ډیر نژدی دی الله ته او امید لری د رحمت د دغه (الله) او ویریږی دوی له عذابه د دغه (الله نو څنگه ئی بولئ خدایان)، بیشکه عذاب د رب ستا (وړ او لائق ددی) دی چه ویره تری وکړی شی (تل ترتله).

تفسیر : په «بخاری شریف» کښی روایت دی چه څه خلقو د جاهلیت په زمانه کښی د پیریانو عبادت کاوه هغه پیریان خو مسلمانان شول لیکن د هغوی عابدین همغسی پخپل جهالت کښی قائم پاتی ؤ نو د هغوی په حق کښی دغه آیت نازل شو. ځینی وائی د پیریانو او د پرښتو او د مسیح او د عزیر او د نورو گردو (تولو) عابدین په دغه کښی شامل دی مطلب ئی دا دی هغه موجودات چه تاسی خپل معبودان او مستعانان گڼئ او بولئ ئی هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کښی ډیر زیات لویدلی دی او لټوی ئی، د هغوی زیار (محنت) او کوښښ په هم دی کښی دی چه د الله تعالیٰ د قربت په حاصلولو کښی کوم یو وړاندی او د مخه کیږی؟ د هغوی له منځه هر یو چه زیات مقرب وی همغه زیات د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو طالب دی. او په دغه فکر او چرت (خیال) کښی دی چه د کوم بل زیات مقرب مخلوق وسیله ځان ته پیدا کړم څو د هغه په دعاء او د نورو په ذریعه د تقرب الی الله لوړو درجو ته ځان ورسوم. نو کله چه ستاسی د دغو مجوزهؤ معبودانو حال د الله تعالیٰ په مقابل کښی داسی وی. نو تاسی له خپلو ځانونو سره د دغی خبری فیصله وکړئ چه د الله تعالیٰ خوښی او د ده د رضاء حصول تر کوم ځای پوری ضروری دی، او د غیر الله عبادته نه الله تعالیٰ خوښیږی او نه هغه خوشالیږی چه تاسی ئی عبادت کوئ او خوښی ئی غواړئ.

تنبیه : د (توسل) او د (تعبد) په منځ کښی فرق ظاهر دی بیا نو (توسل) هم تر هغه ځای پوری مشروع دی چه د شریعت له لوری مجاز دی.

﴿ وَيَرْجُوْنَ رَحْمَتَهٗ ﴾ الآیة ـ او امید لری د رحمت د دغه الله او ویریږی دوی له عذابه د دغه الله الخ) یعنی سره له انتهائی قرب د هغوی ګرد (تول) امیدونه محض د الله تعالیٰ پر لطف او مهربانی دی. او دوی تل تر تله د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او لړزیږی او په دی ښه پوهیږی چه د هر قسم نفع رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختیار کښی دی.

وَاِنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوْهَا عَذَابًا شَدِيْدًا ۭ

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکی په مخ کښی) مګر چه مونږ هلاک کوونکی (مړه کوونکی د اهل) د هغه یو پخوا له ورځی د قیامت یا په عذابو ونکی یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره ،

تفسیر : د دغه آیت مطلب په څو دوله (قسمه) اخستی شی:
(الف) : د دنیا هر یو کلی او ښار د هغوی د وسیدونکو د عظیم الشانو ګناهونو په بدل پخوا له قیامته مستأصلو عذابونو بیخی تباه او خرابوه شی که د دوی ګناه انتهائی درجی پوری نه وی رسیدلی نو د دوهمی درجی د جرائمو په سزا کښی د عمومی هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازلاوه شی باقی داسی کلی او ښار به چیری وی چه له ازله تر ابده پوری به ئی ګناه نه وی کړی؟ او نه په کوم آفت کښی به اخته شوی وی؟.
(ب) : پخوا له قیامته ضروری ده چه هر یو کلی او ښار ته د هغه طبیعی موت ورولیږلی شی او وران کړی شی، یا په کوم آفت او بلاء کښی مبتلاء شی. پر هغه طبیعی موت چه د تعذیب له رنګه تش وی د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیثه ثابت دی ﴿ حَتّٰٓى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُوْلًا ﴾ (۲٤ جز د المومن ۳٤ آیة ٤ رکوع) وفی الحدیث (کلما هلک نبی جاء نبی آخر).
(ج) : د کفارو کلی او ښارونه یا پخوا له قیامته پخپلو درنو ګناهونو په بدل نابود او لری کاوه شی یا به په کوم نه کوم بل وقت کښی (یعنی پخوا یا وروسته له قیامته) د سختو عذابونو خوند وڅکی.
په هر حال هره معنی چه تری واخیسته شی له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی ګواکی هغه ئی چه پخوا فرمایلی ؤ ﴿ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوْرًا ﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

كَانَ ذٰلِكَ فِى الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴿۵۸﴾

دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کښې لیکلی شوی.

تفسیر : یعني دغه فیصله بیخي حتمي او قطعي ده چه د الله تعالیٰ په علم کښې طی شوی ده او په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی ده او هیڅ یو طاقت د هغه مخه نشي نیولی. حضرت شاه صاحب لیکی «د هر ښار خلق د یو مشر خدمت کوی چه مونږ د هغه رعیت او په پناه کښې یو خو کله چه وقت راشي هیڅوک به هیچا ته پناه نشي ورکولی ﴿ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ ﴾

وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۚ

او نه دی منع کړی مونږ لره هیڅ څیز له دی نه چه ولیږو هغه معجزې (چه دوی ئې غواړی) مګر (دی خبری) چه تکذیب کړی وو په هغو معجزو پخوانیو (کفارو نو هلاک مو کړل)،

تفسیر : په حدیث کښې دی چه د مکی معظمې خلقو څمونږ له رسول الله څخه معجزې وغوښتې مثلاً دغه چه د (صفا) غر راته سره زر کړه! یا دغه غرونه څمونږ له شاؤ څخه لرې کړه! او د زراعت قابله سمه هواره څمکه تری سازه کړه! وغیر ذالک ، که داسی دی وکړه نو مونږ ستا دغه خبری منو. د دوی په جواب کښې دغه آیت نازل شو یعني د دغې فرمائشي معجزو ښوول الله تعالیٰ ته له سره مشکل نه دی. لیکن پخوانیو خلقو ته سره له دی چه سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسی معجزی ورښوولی وی خو هغوی نه یواځې ایمان رانه وړ، بلکه په سرکښۍ کښې ئې لا پسی ترقي وکړه آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتیجه داسی شوه چه هغوی بیخي سره مستاصل او فناه او په هلاک ورسیدل. اوس که ستاسی دغه غوښتنې هم پوره کړی شي نو د الله تعالیٰ په علم کښې شته، بلکه ستاسی له احوالو هم ظاهریږی چه تاسی بیا هم منونکی نه یئ، نو له سنت الله سره سم د دی نتیجه هم ښائی هم هغه استیصال او کلي اهلاک وی چه هغه د دوی په حق کښې خلاف له مصلحت او حکمت دی څکه د الله تعالیٰ اراده د دغه آخری امت په نسبت داسی نه ده چه د تیرو اقوامو او اممو پشان پر دوی هم مستاصل عذاب ولیږلی شي او بیخي تباه کړل شي. پخوانیو امتونو ته د فرمائشي معجزو ښوول پر دغه بناء جائز اینښی شوی ؤ چه د هغوی بالکلیه تباهي د الله تعالیٰ په نزد دومره د التفات وړ (لائق) نه وه او د وروستنیو راتلونکو امتونو دپاره د دوی څه نمونی ورښوول مقصود ؤ چه دوی وپوهیږی چه د فرمائشي معجزو غوښتلو نتیجه او احوال همغسی کیږی لکه چه په دغه آیت کښې د همغو تاریخي نظائرو په طرف اجمالي اشاره فرمایلی شوی ده چه که د دغو فرمائشي معجزو له لیدلو څخه وروسته تکذیب مو وکړ (او بالیقین ئې کوئ) نو کوم حال چه د پخوانیو شوی دی همغه به ستاسی هم

وشی، لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی مقتضی نه دی چه تاسی هم د هغوی پشان هلاک کړی نو ځکه د فرمائشی معجزو لیږل موقوف کړی شوی دی.

وَاٰتَيْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوْا بِهَا ؕ

او ورکړی مو وه (قوم) د ثمود ته اوښه ښکاره معجزه نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (عطش او عقر او اهلاک د) هغی،

تفسیر : د (ثمود) قوم له حضرت صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه د دغه غره له هغی غتی تیږی (ګټی) څخه یوه اوښه راوباسه. پاک الله هغه اوښه ئی له هغی پرښی (ګټی) څخه ورویسته مګر د دی په ځای چه هغوی د داسی فرمائشی معجزی له لیدلو څخه خپلی سترګی غړولی وی او قلبی بصیرت ئی حاصل کړی وی بالعکس د ظلم او عداوت لپاره ئی ملاوی وتړلی لکه چه هغه اوښه ئی ووژله او د حضرت صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توتیه (غور) کښی هم سره سم بوخت (مشغول) شول بالاخر د هغوی عاقبت او انجام څرنګه چه واقع شو هغه ګردو (تولو) ته ښکاره او معلوم دی او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتی دغه ئی د (ان کذب بها الاولون) یوه نمونه وروړاندی کړه.

وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ اِلَّا تَخْوِيْفًا ﴿۵۹﴾

او نه لیږو مونږ (دغه فرمائشی) معجزی مګر دپاره د ویرولو.

تفسیر : یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق‌العادهٔ معجزاتو د لیږلو څخه دغه مقصود وی چه د قاهرهٔ قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالیٰ څخه وویریږی او له ویری د پاک الله په طرف متمائل شی. که دغه مقصود حاصل نشی او فی‌الحال د هغه قوم تباه کول هم مصلحت نه وی نو د تشو فرمائشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځی باقی د عمومی تخویف او انذار دپاره د هغو آیاتونو او معجزاتو لیږل چه مصلحت دی هغه برابر لیږلی شوی دی.

وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ ؕ

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ تاته چه بیشکه رب ستا احاطه کړی ده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)

تفسیر : ښائی چه د رسول الله مبارک په خیال کښې دغې خبرې خطور کړی وی چه د دغو فرمائشی معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشی او داسی به وائی که دی په رښتیا سره نبی وی نو څمونږ له غوښتنې سره به ئې سم معجزې راښودلې وی نو ځکه ئې مطمئن کړل چه ستا د رب علم او قدرت ګرد (تول) خلق احاطه او راګیر کړی دی او هیڅوک د ده له علم څخه د باندی وتلی نشی. او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چیری خوځیدی شی او ګرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قبضه کښې دی تاسی د دوی د دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غوږ مهږدئ او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسی هیڅ یو شی نشی خرابولی تاسی په خپل کار کښې مشغول او لګیا اوسئ! او د دوی فیصلې بیخی مونږ ته راپریږدئ مونږ ته ډیر ښه معلوم دی چه دوی سره د فرمائشی معجزو د لیدلو هم ستاسی د خبرو منونکی نه دی او وروسته له هغه څمونږ له سزا او پوښتنې څخه خلاصیدونکی یا تری چیری تښتیدونکی نه دی او په دی هم علم لرو چه له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سم د لاسه د تباه کیدلو وړ (لائق) دی؟ او د کومو خلقو باقی پریښودل مصلحت دی؟ لهٰذا تاسی خپل ځان په دغو جګړو او جنجالونو کښې له سره مه اخته کوئ! دغه ګرد (تول) څمونږ تر محاصری لاندی دی بالاخر دوی به مسلمانیږی.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ

او نه ده ګرځولی مونږ (نظاره ښوونه) هغه چه ښوولی مو وه تاته (د کائناتو په نسبت په سترګو سره په شپه د معراج کښې) مګر ازموینه دپاره د خلقو د (مکی).

تفسیر: له نظاری څخه مراد د معراج د شپې هغه ننداری دی چه د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه صادقانو د هغو له آوریدلو څخه پری باور وکړ او وئې منل او بالعکس مکذبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکړ.

وَ الشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِي الْقُرْاٰنِ ط

او (هم دا رنګه فتنه ګرځولی ده مونږ) هغه ونه چه پری لعنت کړی شوی دی په قرآن کښې،

تفسیر : یعنی د (زقوم ونه) چه په قرآن کښې ویلی شوی ده چه هغه به د دوزخیانو خوراک وی د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وګرځیده او وی ویل

چه د دوزخ په اور کښې به ونه څرنګه زرغونیږی؟ دغه هم (لکه همغه د معراج ننداره) یوه ازموینه وه. له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چه د خوراقو په تصدیق کښې د طبائعو احوال څرنګه دی؟.

وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

او ویروو مونږ دوی نو نه زیاتوی دوی ته (دغه ویرول) مګر طغیان سرکښی لویه.

تفسیر : یعنی هغه زړونه چه د الله تعالیٰ له ویری څخه تش وی له ویرولو څخه هم نه ویریږی بلکه لا زیات پخپلو شرارتونو کښی پرمخ تګ او ترقی کوی. له هغوی څخه د فرمائشی معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبلولو هیله (توقع) او امید لرل، چتی (بیکاره) او بی موقعه دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ تاسی آدم ته (تعظیماً) نو سجده وکړه (تولو) مګر یواځی ابلیس (چه سجده ئی ونه کړه)، وویل (ابلیس په جواب د الله کښی) آیا سجده وکړم هغه چاته چه پیدا کړی دی تا له ختی،

تفسیر : دغه قصه په څو ځایونو کښی تیره شوی ده دلته په هغی باندی تنبیه ورکول مقصود دی چه د الله تعالیٰ د حکم بی له وړاندی وروسته کولو څخه منل (د پرښتو له طرفه) او په هغه کښی شبهی پیدا کول د شیطان کار دی. دغه کفار هم د همغه شیطان د اعمالو متابعت کوی چه په خبرو کښی ئی کاږه بحثونه کول مګر په یاد ئی ولرئ چه د دوی عاقبت او انجام هم همغسی کیدونکی دی چه د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم همغسی کیدونکی دی.

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾

وویل (ابلیس) خبر راکړه ماته دا (سړی) چه بهتر کړی دی دی په ما باندی قسم دی که وروستی دی کړم تر ورځی د قیامت پوری نو خامخا به زه بیخ وباسم هرومرو (خامخا) د اولادی د ده مګر لږ (د دوی چه ستا په عصمت او حمایت کښی دی).

تفسیر : یعنی لږ څه به ئی پریږدم او باقی ګرد (تول) به ئی مسخر او د خپل ځان تابع وګرځوم. لکه چه پر آس د ملونی او قیزی په وسیله سړی لاس مومی نو بیا دغه انسانان چه ځما په مقابل کښی دومره ضعیف او کمزوری دی نو تا دوی ته پر ما ولی لوئی او فضیلت ښبلی دی؟ آیا داسی کول هم جائز دی؟ حال دا چه زه غوره یم له ده نه ځکه چه آدم له خاوری پیدا دی او زه له اوره.

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾

(نو) وفرمایل (الله) چه ځه نو هر چا چه متابعت وکړ د تا له دوی نه (ای شیطانه) نو بیشکه دوزخ جزاء ستاسی ده جزاء پوره .

تفسیر : یعنی هومره زور چه لګولی شی وئی لګوه دلته تاته او ستا ملګرو ته بندی خانی تیاری دی.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ

او وخوځوه (راګیر کړه) هغه څوک چه طاقت دی رسیږی پر هغه باندی له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)

تفسیر : یعنی هغه غږ چه د الله تعالیٰ د عصیان په لوری خلقو ته دعوت او بلنه کوی. له دی نه په زړونو کښی وسوسی غورځول مراد دی. مزامیر (ساز او آواز) هم په دی کښی داخلیدی شی.

وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

او راکاږه (راتول کړه ګمراهی ته) پر دوی سواره خپل او پیاده خپل.

تفسیر : یعني خپل گرد (تول) زور او قوت ولگوه او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمخ تگ (وراندی تلو) امر ورکړه چه د الله تعالیٰ په معصیت کښې گرد (تول) جنگیدونکی شیطانان دی که سواره دی یا پلی(پیاده) ، جني وی، که انسي، پخپلو شیطاني چارو بوخت (مشغول) او لگیا شي !؟.

وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

او شریک شه له دوی سره په مالونو کښې او په اولادونو کښې .

تفسیر : یعني په زړه کښې دی ارمان مه ساته او دوی ته په هر شاني چه زړه دی غواړی ترغیب ورکړه چه په خپلو مالونو او اولادونو کښې هم تاته برخي درکړی. یعني دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ او په ناجائزو کښې ئی ولگوئ.

وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾

او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مگر (په) مکر باطل (او فریب سره چه خطاء ورته ثواب ښکاروی).

تفسیر : یعني چه شیطان انسان ته زرغونه باغونه ورښیی د ده په مکر او فریب او پلمو (تدبیرونو) کښې راتلل د احمقانو کار دی د شیطان گرد (تول) مواعید پر دغابازی او فریب مبتني دی لکه چه په قیامت کښې دی پخپله به هم اقرار کوی (ووعدتکم فاخلفتکم) د ابراهیم ٤ رکوع (۱۳ جزء) آیة رقم (۲۲)

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

بیشکه (خاص) بندگان ځما چه دی نشته تاته (ای شیطانه) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافي دی رب ستا (ای شیطانه) وکیل ساتونکی (د خالصو بندگانو خپلو له شره ستا)

تفسیر : یعني هر څوک چه پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی هغه د ده کار جوړوی او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه ئی راوباسی.

رَبُّكُمُ الَّذِىْ يُزْجِىْ لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ

رب ستاسی هغه (قادر مطلق) دی چه چلوی تاسی ته بیړی (جهازونه) په بحر کښې.

تفسیر : دغه ئی د الله تعالیٰ د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندی کړه چه په هغه کښې یو مشرک هم پر داسی اقرار کولو مجبور کیږی چه له ماسواء الله څخه بل هیڅوک د ګردو (تولو) مهماتو جوړوونکی او وکیل نشی کیدی ځکه چه

عارضی زور پکار نه دی ای کمزوره! بخپل لاس ګټه! ځان ساته تل له پوره!

لِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ

له پاره د دی چه ولټوئ (رزق او روزی) له فضله د ده څخه،

تفسیر : علی‌الاکثر په لوی قرآن کښې روزی ئی په فضل سره تعبیر فرمایلی ده. د فضل معنی زیادت دی ځکه چه د مسلمانانو دغه بندګی او عبادت خو د آخرت دپاره دی او دنیوی فوائد دوی ته محض د امتحان او تمائل دپاره ورکول کیږی.

اِنَّهٗ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿۶۶﴾ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُوْنَ اِلَّآ اِيَّاهُۚ فَلَمَّا نَجّٰىكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُوْرًا ﴿۶۷﴾

بیشکه دغه (الله) دی پر تاسی ډیر مهربان او کله چه ورسیږی تاسی ته سختی په بحر کښې (او ویریږئ له غرقه) ورک شی (له فکره) هغه کسان چه ئی بولئ (او عبادت ئی کوئ) مګر یواځی دغه (الله) ته (زاری او عبادت کوئ) نو کله چه ومو ژغوری (بچ مو کړی) تاسی (له غرقه او ومو رسوی) وچی ته نو بیا څنګ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر : یعنی هم دا چه انسان له مصیبت څخه نجات ومومند نو خپل حقیقی محسن بیخی له یاده وباسی. او هیروی ئی. څو دقیقی (منته) وړاندی د سیند په چپو او د بحر په امواجو کښې پرله پسی د الله تعالیٰ په یادونه کښې ؤ هم دغه چه د ګودر پر وچه باندی ئی پښه باندی ولګیده

نو بیا بیخی بی فکره کیږی او هغه ګردی (تولی) پیښی ئی هیری شی نو له دی نه لویه ناشکری او احسان هیرول به نور څه وی؟.

اَفَاَمِنۡتُمۡ اَنۡ یَّخۡسِفَ بِکُمۡ جَانِبَ الۡبَرِّ

نو آیا په امن (مطمئن او بی ویری) یئ تاسی له دی نه چه ډوب کړی تاسی په یو طرف د ځمکی وچی کښی.

تفسیر : یعنی د بحر په څندو (غاړو) په وچه کښی مو دوب کړی مثلاً چه زلزله راشی او په ځمکه کښی چاودی پیدا شی او د قارون په شان په ځمکه کښی خښ کړی شئ! خلاصه ئی دا چه ستاسی اهلاک د سیند په موجونو او چپو پوری موقوفه نه دی هر چیری چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هلته مو وژنی.

اَوۡ یُرۡسِلَ عَلَیۡکُمۡ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوۡا لَکُمۡ وَکِیۡلًا ﴿۶۸﴾ اَمۡ اَمِنۡتُمۡ اَنۡ یُّعِیۡدَکُمۡ فِیۡهِ تَارَةً اُخۡرٰی

یا ولیږی پر تاسی سخت باد وروونکی د وړو کانو بیا ونه مومئ تاسی د خپل ځان دپاره کوم ساتونکی آیا په امان کښی یئ تاسی (بلکه مأمون مه اوسئ) له دی نه چه بیا رانته باسی تاسی (الله) په دی (بحر) کښی (بل کرت) بیا دوهم ځلی.

تفسیر : یعنی داسی کوم ضرورت درپیښ کړی چه د هغه لامله (له وجی) لاعلاجه د سیند د سفر اراده وکړئ.

فَیُرۡسِلَ عَلَیۡکُمۡ قَاصِفًا مِّنَ الرِّیۡحِ فَیُغۡرِقَکُمۡ بِمَا کَفَرۡتُمۡ ثُمَّ لَا تَجِدُوۡا لَکُمۡ عَلَیۡنَا بِهٖ تَبِیۡعًا ﴿۶۹﴾

نو ناڅاپه راولیږی پر تاسی ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد نو غرق به کړی (الله) تاسی په سبب د کفر (شرک) د تاسی پس د هغه بیا به نه مومئ

د خپلو ځانونو دپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتیدونکی (راپسی ګرځیدونکی).

تفسیر : یعنی له الله تعالی څخه څوک پوښتنه کولی شی؟ یا د چا له واکه (اختیاره) او توانه دغه کار پوره دی چه د پاک الله تعقیب وکړی؟ او (استغفر الله) د مجرمینو دیت یا قصاص تری واخلی؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

او خامخا په تحقیق ډیر عزت ورکړی دی مونږ اولاده د آدم ته او سواره کړی مو دی دوی پر مرکوباتو باندی په بر (وچه) کښی او په بحر (سیند) کښی او رزق روزی مو ورکړی ده دوی ته له طیباتو پاکیزه ؤ شیانو او غوره کړی مو دی دوی پر ډیرو له هغه چا چه پیدا کړی مو دی په غوره کولو (ډیرو) سره.

تفسیر : یعنی انسان ته د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس، او نور ورعنایت فرمایلی دی چه د هغه په وسیله د خپل په دنیوی او اخروی مضارو او منافعو باندی پوهیږی او د ښو او بدو په منځ کښی سره تفریق کولی شی په هر طرف کښی د پرمخ تګ او ترقی لیاری ورته پرانستلی دی. نور مخلوقات تر خپل واک (اختیار) لاندی راوړی شی او خپلی چاری تری اخیستی شی. په وچه کښی د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز (قسم قسم) نواقلو او وسائلو سفر کوی. په سیندونو او بحرونو کښی پر بیړیو او جهازونو او نورو نقلیهؤ وسائلو سره بی تکلفه تګ راتګ مسافرت کولی شی، له قسماقسمو ښو ماکولاتو مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او تعمیراتو او د دنیوی نورو وسائلو او وسائطو او د هوسائی (ارام) او هستوګنی د هر راز (قسم) لوازمو او لواحقو څخه منتفع او ګټور کیږی د هم دغو انسانانو لوی پلار حضرت آدم علیه السلام ئی د پرښتو مسجود وګرځاوه او د دوی آخری رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم ئی د ګردو (ټولو) مخلوقاتو سردار او بادار غوره کړ. الغرض دغی انسانی نوعی ته ئی له ډیرو حیثیاتو عزت، لوئی او عظمت ورکړی دی. او پر خپلو ډیرو مخلوقاتو ئی ورته فضیلت ورکړی دی. په پاس رکوع کښی د آدم علیه السلام په نسبت د شیطان داسی وینا چه (هذا الذی کرمت علی) او آدم علیه السلام ته د پرښتو د سجود او د انسانانو بحری او بری مسافرت ذکر ؤ. د دی آیت د مضمون ارتباط د پاس مذکورهؤ مضامینو سره په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره دی.

تنبیه : مفسرین د دی آیت په ذیل کښی په دغه بحث کښی سره لګیدلی دی چه آیا پرښته افضله ده؟ که انسان پر پرښتو افضلیت لری؟ لیکن انصافی خبره خو دا ده چه له آیت څخه د دی خبری (د فاضل او مفضول) فیصله نه کیږی څمونږ د حنفیانو دغه رأیه نقل کړی شوی ده چه بشری رسولان پر (ملکی رسولانو) افضلیت لری (او ملکی رسولان) پر نورو ګردو (ټولو) پرښتو او انسانانو د (بشری رسولانو) په استثناء افضل دی. او عامو پرښتو ته پر عامو انسانانو افضلیت حاصل دی والله اعلم.

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وبه بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاء او مشرانو د دوی، نو هر هغه چاته چه ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو دغه (اصحاب الیمین) لولی به اعمالنامی خپلی (په ډیری خوشالی سره) او ظلم به ونه کړی شی (پر دوی) په اندازه د یو نری تار (چه په منځ د زړی د خرماؤ کښی وی).

تفسیر : دلته دا راښوولی کیږی چه په دنیا کښی له فطری حیثیته کوم عزت او فضیلت چه انسان ته ئی بښلی ؤ هغه ئی تر کوم ځای پوری قائم ساتلی دی؟ او څومره داسی انسانان دی چه هغوی خپل انسانی عزت او شرف ئی خاورو سره برابر کړی دی؟ . خلاصه ئی دا ده چه د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضریږی چه ده به د هغه پیروی او متابعت کاوه. مثلاً مؤمنین له نبی یا کتاب یا له دینی مشره سره. او کفار له مذهبی مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چه فرمایلی ئی دی ﴿ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴾ (۲۰ جزء د القصص (٤١) آیت ٤ رکوع) او په حدیث کښی راغلی دی« لا تتبع کل ما کانت تعبد» په دغه وقت کښی د ګردو (ټولو) انسانانو اعمالنامی به هغوی ته رسیږی، د ځینو اعمالنامی به د مخی له طرفه په ښی لاس کښی او د ځینو اعمالنامی به د شا له طرفه په کیڼ لاس کښی وررسیږی ګواکی دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت دپاره. «اصحاب الیمین» یعنی په ښی لاس کښی د عمل‌نامی اخیستونکی هغه کسان به وی چه په دنیا کښی ئی حق قبول کړی وی او خپل فطری شرافت او انسانی کرامت ئی باقی ساتلی وی. همغسی چه هغوی په دنیا کښی سره له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وی او خپل وړاندی وروسته ئی لیدلی وی په آخرت کښی هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځی په دغه ورځ کښی به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وی او په ډیر سرور او انبساط سره به خپلی اعمالنامی لولی

او نورو ته به هم وایی ﴿ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ ﴾ (۲۹) جزء د (الحاقه (۱۹) آية (۱) رکوع) راشئ! ځما دغه کتاب ولولئ باقی نور خلق یعنی «اصحاب الشمال» د هغوی احوال په وروستنی آیت کښې بیان فرمایلی شوی دی. ځینی د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوی ځکه چه هلته به خلق د هم دغی اعمالنامی پسی ورځی (لنده ئی دا چه په آخرت کښې به له هر چا سره همغه معامله وکړه شي چه وړ (لائق) او مستحق ئی وی او ظلم به ونه کړی شي پر دوی باندی په اندازه د هغه نری تار چه په منځ د زړیو د خرماؤ کښې وی). یعنی د خرماؤ د زړیو په چاودو کښې چه هغه نری شان ته تار وی د هغه په قدر هم پر چا ظلم او تیری نه کیږی د هر یوه د زیار (محنت) او کوښښ بدل به پوره بلکه له پوره ځنی به هم زیاته گټه (فائده) ثمره دوی ته رسیږی.

وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

او هر څوک چه وی په دغه (دنیا) کښې ړوند (له پیژندلو د حقه) نو هغه به په آخرت کښې هم ړوند وی (له لیاری د خلاصی) او ډیر لری به وی (د نجات او بری) له لیاری (د ړندو پشان).

تفسیر : یعنی دلته د هدایت د لیاری له لیدلو ځخه ړانده پاتی وی. او هلته به آخرت کښې د جنت د لیاری له لیدلو ځخه هم ړانده او ډیر لری تری پاتی کیږی «موضح القرآن» دغه د «اصحاب الیمین» په مقابل کښې د «اصحاب الشمال» ذکر دی ځینو د «اضل سبیلا» مطلب داسی اخیستی دی چه په دنیا کښې د مافات تلافی ممکنه ده ولی په آخرت کښې له هغه ځخه هم ډیر لری ولویدل ځکه چه په قیامت کښې د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَإِن كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ ۖ
وَإِذًا لَّاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾

او په تحقیق شان دا دی چه نژدی وو (کفار د ثقیف دی ته) چه واړوی تا له هغه (قرآن) ځخه چه وحی کړی ده مونږ تاته دپاره د دی چه وتړی ته پر مونږ بی له دی قرآنه او (که متابعت کړی وی تا د دوی نو) په دغه وقت کښې به (متابعت کړی وی دوی د تا او) خامخا نیولی به ئی وی دوی ته دوست.

تفسیر : له دغو باطنی ړندو څخه ځینی شریران خو هغه کسان دی چه پخپله بیخی پر سمه لیاره نه راځی بلکه نور غتی غتی سترگی لرونکی پوهان او هوښیاران هم غواړی چه وغولوی او تیرباسی لکه چه د معظمی مکی د کفارو دغه بی حیائی او جسارت ته وگورئ چه غواړی تاسی هم دغه طرف ته متمائل کړی چه د الله تعالیٰ هغه وحی او احکام چه پر تاسی ئی لیږلی دی د هغو یوه برخه تاسی د دوی له خاطره (معاذ الله) پریږدئ یا ئی بدل کړی، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق دوی ته وروړاندی کاوه. کله به ئی ویل چه مونږ به له خرمی (سیلمی) ستا تابع کیږو که چیری له قرآن څخه تش همغه برخه لری کړئ چه د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوی که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسی داسی وکړئ نو خامخا هغوی به تاسی خپل تینگ دوست په شان منلی وی لیکن ستاسی جواب د هغوی په مقابل کښی داسی ؤ: که تاسی لمر او سپوږمی له آسمانه راښکته کړئ او یوه ئی ځما په یوه موتی کښی بل ئی ځما په بل موتی کښی راکړئ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه څیز پریښودونکی نه دی چه پاک الله د هغه دپاره مبعوث کړی دی څو ئی تر پایه ونه رسوی یا خپل سر پری جار (قربان) نه کړی.

په طلب کښی تل زیار کاږم — څو مطلب ته ورسیږم
یا به سر ورکړم په لیار کښی — یا به خپل یار ته رسیږم

وَلَوۡلَاۤ اَنۡ ثَبَّتۡنٰكَ لَقَدۡ كِدۡتَّ تَرۡكَنُ اِلَيۡهِمۡ شَيۡـًٔـا قَلِيۡلًا ﴿۷۴﴾
اِذًا لَّاَذَقۡنٰكَ ضِعۡفَ الۡحَيٰوةِ وَضِعۡفَ الۡمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيۡنَا نَصِيۡرًا ﴿۷۵﴾

او که نه وی مونږ تینگ کړی ته (په حق باندی د عصمت) نو خامخا په تحقیق نژدی شوی وی ته چه میلان دی کړی وی دوی ته څه لږ (میلان) (او که لږ څه میل دی کړی وی) نو په دغه وقت کښی به خامخا په تحقیق ځکلی مو وی تاته دوچند عذاب د ژوندون (په دنیا کښی) او دوچند عذاب د مرگ (په آخرت کښی) بیا به نه وه موندلی تا د ځان دپاره پر مونږ باندی مدد کوونکی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر «ترکن» له (رکون) څخه دی چه ادنیٰ راښکته کیدلو او د قلب ډیر خفیف میلان ته وائی له دی سره د (شیئا قلیلا) قید ئی زیات کړ نو له ادنیٰ ځنی ډیر ادنیٰ مرتبه تری مراده شوه. بیا (لقد کدت) ئی وفرمایه او د هغه وقوع ئی لا لږ کړ یعنی که دغه خبره نه وی چه ته معصوم نبی ئی چه ستا د عصمت ساتنه الله تعالیٰ پخپل خصوصی فضل سره کوی نو د دغو چالاکو شریرانو د فریب بازی څخه ډیر لږ څه هغه طرف ته به ستا قلبی میلان ورنژدی کیده

لیکن د انبیاؤ علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالیٰ فرمایلی دی نو ځکه دغومره یو خفیف تمائل هم په تا کښې ونه مونده شو. له دی نه ظاهریږی چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کښې د فطری تقویٰ قوت ډیر مضبوط او کلک او بیخی له تزلزل څخه عاری ؤ. (که قاری دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولی، او پکښې ښه دقیق او ښه ځیر شی) نو په دغو کښې هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف چل سره مقصود دی . مقربینو ته همغسې چه انعامات ډیر دی ډیر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کښې راځی. او د دوی پر خورا ډیر لږ وړوکی غلطی یا قصور باندی هم سخت عتاب واردیږی. لکه چه ځمونږ د رسول الله مطهراتو ازواجو ته فرمایلی دی ﴿ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَن يَّأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ﴾ (۲۱ جزء د الاحزاب (۳۰) آیة (٤) رکوع) نو دغه ئی راوښود چه د دوی مرتبه کومه معمولی مرتبه نه ده که په فرض محال سره له ادنیٰ څخه ادنیٰ کومه غلطی وی نو په دنیا کښې او په برزخ کښې او په آخرت کښې دوچنده عذاب ورځکولی کیږی، هر مؤمن لره ښائی چه د دغو آیاتونو د تلاوت په وقت کښې په ګوندو او ځنګنو شی. او په انتهائی خوف او خشیت سره د الله تعالیٰ د جلال او جبروت په شان کښې غور وکړی! او همغه دعا دی وکړی چه پخپله به رسول الله مبارک کوله **«اللّٰهم لا تكلني الى نفسي طرفة عين»** ای الها! د سترګی د یوه رپولو په اندازه می هم خپل نفس ته مه خوشی کوه!» یعنی تل می هم دغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کښې می وساته!.

وَإِن كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾

او بیشکه شان دا دی چه نژدی ؤ (دغه مکی والا او غوښتل ئی) چه خامخا وخوځوی تا له ځمکی (د مکی یا د مدینی) له پاره د دی چه وباسی تا له دغې (ځمکی په مکر او فریب سره) او په دغه وقت کښې (که ته ئی ایستلی وی) نو درنګ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مګر لږ (مدت).

تفسیر : یعنی غواړی چه تاسی په تنګ کړی او ومو ویروی او له معظمی مکی څخه مو د باندی وباسی لیکن دوی دی دغه خبره هم په یاد ولری که هغوی داسی وکړه نو دوی به پخپله هم تر ډیرو ورځو پوری دلته نشی اوسیدلی. لکه چه هم داسی هم وشو چه د دوی هم دغه ظلم، ستم او تیری د دی خبری سبب شوه چه محمد صلی الله علیه وسلم له معظمی مکی نه منوری مدینی ته هجرت وفرمایه خو تر دی یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کوررونو څخه ووتل او د بدر په میدان کښې په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شو. او له هغه پنځه شپږ

کاله وروسته پر معظمه مکه باندی هم د اسلام قبضه وشوه. د کفارو هغه حکومت او شوکت تباه او فنا شو او بالاخر په ډیر لږ مدت کښې نه یوازې په معظمه مکه په توله جزیرة العرب کښې د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِن رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

(دغه وړاندې) طریقه ځمونږ (په مثل د هغې طریقې ځمونږ ده) په هغه چا کښې چه پر تحقیق لیږلي ؤ مونږ پخوا له تانه له رسولانو ځمونږ ، او نه به مومې ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر : یعنی ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تراوسه جاری دی کله چه په کوم کلي یا ښار کښې د الله تعالیٰ نبی ته ئې هستوګنه نه ده ورکړې نو پخپله د همغه ځای وسیدونکی نه دی پاتې شوی.

أَقِمِ الصَّلَوٰةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ الَّيْلِ

قائموه (سم ودروه له تولو حقوقو) لمونځ وروسته له زواله د لمر تر تیارې د شپې پورې (یعنی د ظهر، عصر، مغرب، او عشاء لمونځونه ادا۔ کړه!)

تفسیر : یعنی د دوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ او له سره خپل فکر او چرت پرې مه خرابوئ تاسې تل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چه تعلق مع الله داسې یو څیز دی چه انسان ته پر ګردو (تولو) مشکلاتو او نوائبو (تکالیف) بری او غلبه ورکوی: ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ ﴾ (اول جزء د البقرة پنځمه رکوع ځمونږ د دی تفسیر . په ﴿ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ الَّيْلِ ﴾ کښې د مازپښین، مازدیګر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمنځونه راغلل د جمع بین الصلوٰتین له مسئلی سره د دی آیت هیڅ تعلق نه دی که د جمعی اشاره ترې واخیستله شی نو دوه نه بلکه د څلورو لمنځونو د جمع کولو مشروعیت به له دی نه ووځی هو! د صحیح ذوق په شرط دغه استنباط ترې کیدی شی چه په ظهر کښې تعجیل او په عشاء کښې تاخیر ښائی چه مستحب وی الا لعارض.

وَقُرْءَانَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْءَانَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾

او له قرائت د فجر (یعنی د سهار لمونځ اداء کړه) بیشکه چه قرآن لوستل

(لمونځ کول) د فجر حاضر شوی دی (یعنی ورحاضریږی ملائک د شپی او د ورځی).

تفسیر : ښائی د (قرآن الفجر) له تعبیره دی طرف ته اشاره وی چه په فجر کښی د قرائت تطویل مطلوب دی. په حدیث کښی راغلی دی چه: «د فجر او عصر په وقت کښی د شپی او د ورځی د پرښتو په منځ کښی سره مبادله واقع کیږی» لهٰذا په دغو دوو وقتونو کښی د ورځی او د شپی د پرښتو اجتماع وی نو ځمونږ قرائت او لمونځ د دوی په حضور کښی د زیار (کوشش) برکت او ښیگنی (نیکی) موجب دی په دغه وقت کښی پاس تلونکی پرښتی الله تعالی ته شهادت ورکوی چه مونږ د خپل تگ راتگ په وخت کښی ستا بندگان په لمانځه کښی مصروف او مشغول ولیدل. علاوه پر دی د سحر په وقت کښی طبعاً د سړی زړه هم حاضر او مجتمع وی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا ﴿٧٩﴾

او په (یوه توته د) شپی کښی خوب پریږده او ویښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کښی دا (زیاتی عبادت دی خاص تاته ښائی چه وبه دروی تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستایلی شوی ځای د شفاعت) کښی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی: «یعنی له خوبه راویښ شه! (په تهجد) کښی قرآن ولوله دغه حکم مو له گردو (تولو) څخه زیات پر تا کړی دی چه تاته (له گردو «تولو» څخه) لویه مرتبه درکوو. یعنی تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی او پر امت دی مستحب دی.
(مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی. کله چه بل هیڅ یو نبی به هیڅ یو شی نشی ویلی نو ځمونږ بادار او سردار او آغا محمد رسول الله صلی الله علیه واله وصحبه وسلم به عرض وکړی او گرد (تول) مخلوق به له تکالیفو څخه وژغوری (بچ کړی) په دغه وقت کښی به د هر یوه انسان پر ژبه د محمدی صلی الله علیه وسلم د شریعت او فضیلت حمد او صفت به وی او الله تعالیٰ به هم د دوی تعریف کوی. گواکی د محمدیت د شان ظهور به په پوره ډول (طریقه) سره کیږی.
تنبیه : د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحهؤ احادیثو کښی راغلی دی او په (بخاری شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کښی د (کبریٰ شفاعت) نهایت مفصل بیان شته شارحینو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لس قسمه شفاعت ثابت کړی دی په «فتح الباری» کښی دی ولوست شی.

وَقُلْ رَّبِّ اَدْخِلْنِیْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّ

اَخۡرِجۡنِیۡ مُخۡرَجَ صِدۡقٍ وَّاجۡعَلۡ لِّیۡ مِنۡ لَّدُنۡكَ سُلۡطٰنًا نَّصِیۡرًا ﴿۸۰﴾

او ووایه (ای محمده!) ای ربه ځما ننه باسه ما په ننویستلو رښتیا (ښو سره مدینی ته) او وباسه ما په ویستلو رښتیا (ښو سره له مکی نه) او وګرځوه ما لره له جانبه خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندی)،

تفسیر : یعنی چیری چه زه رسولی کیږم (مثلاً مدینی منوری ته) په نهایت پت، عزت، حرمت شوکت سره می ورسوه چه د حق کلمه علیا وی! او له هر ځای څخه چه ایستل یعنی بیلتون دی (مثلاً له مکی څخه) نو هغه دی هم په پت، (غیرت) عزت، حرمت، شوکت سره وی چه دښمنان ذلیل او خوار او دوستان خوښ او فرحان شي! او په هر صورت د صداقت فتح او بری وی او د کذب سر ځوړند او ښکته وی!. او داسی غلبه او تسلط راعنایت کړه چه له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وی څو د حق کلمه علیا . او معاندین ذلیل او ښکته وی! په دنیا کښی هر یو قانون چه وی سماوی یا ارضی نو د هغه د انفاذ دپاره تر یوی درجی پوری د حکومت مدد ضروری دی څو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شی چه سره د دلائلو او براهینو له آوریدلو او د لمر په شان د حق د واضح کیدلو هم ضد او عداوت چلوی نو ځکه په ۲۷ جزء د حدید د سورت په ۲۵ آیة ۳ رکوع کښی فرمایلی دی ﴿لَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِالۡبَیِّنٰتِ وَاَنۡزَلۡنَا مَعَهُمُ الۡكِتٰبَ وَالۡمِیۡزَانَ لِیَقُوۡمَ النَّاسُ بِالۡقِسۡطِ ۚ وَاَنۡزَلۡنَا الۡحَدِیۡدَ فِیۡهِ بَاۡسٌ شَدِیۡدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ الآیة -

وَقُلۡ جَآءَ الۡحَقُّ وَزَهَقَ الۡبَاطِلُ ؕ اِنَّ الۡبَاطِلَ كَانَ زَهُوۡقًا ﴿۸۱﴾

او ووایه (ای محمده! دوی ته کله چه بیرته ننوتی مکی ته فاتحاً) راغی حق (اسلام) او په تیښته ورک شو باطل (کفر او شرک) بیشکه باطل دی ورکیدونکی (بی ثباته).

تفسیر : دغه عظیم الشان پخوا ویل په معظمی مکی کښی شوی ؤ چه هلته په ښکاره ډول (طریقه) سره د حق د غلبی کوم سامان نه ؤ یعنی ووایه ای محمده! لوی قرآن چه مسلمانانو ته زیری ورکوونکی او باطل له منځه لری کوونکی او ورکوونکی دی راغی پس وبوهیږئ چه اوس حق دین غالب شو! او د کفر د تښتیدلو پیښه یواځی له مکی معظمی څخه نه بلکه له ګردی (تولی) جزیرة العرب څخه په عمل راڅی په حدیث کښی راغلی دی کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښی په بری ننوت نو په دغه وقت کښی د کعبی شریفی په چار چاپیر کښی دری سوه او شپیته بتان په یوی لښتی سره پر ګردو (تولو) یو یو وار کاوه او داسی به ئی فرمایل

﴿ جَآءَ الۡحَقُّ وَزَهَقَ الۡبَاطِلُ اِنَّ الۡبَاطِلَ كَانَ زَهُوۡقًا ﴾ ﴿ جَآءَ الۡحَقُّ وَمَا يُبۡدِئُ الۡبَاطِلُ وَمَا يُعِيۡدُ ﴾
نو هر بت به پرمخی لویده په دغه شان د پاک قرآن یو پخوا ویل پوره شو او بل داسی یو اعلان وکړ شو چه «هغه کفر چه له کعبې څخه تښتیدلی دی. بیا به له سره بیرته نه راځی!» والحمد لله علیٰ ذلک.

وَنُنَزِّلُ مِنَ الۡقُرۡاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحۡمَةٌ لِّلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۙ وَلَا يَزِيۡدُ الظّٰلِمِيۡنَ اِلَّا خَسَارًا ﴿۸۲﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآنه هغه څیز چه شفاء دی (له ظاهری او باطنی امراضو) او رحمت دی دپاره د مؤمنانو (چه نفع پری اخلی) او نه زیاتوی (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مګر زیان (هلاکت چه ایمان پری نه راوړی).

تفسیر : یعنی څرنګه چه د حق له راتګه باطل تښتی، قرآنی آیات هم چه بالتدریج نازلیږی نو روحانی امراض هم لری کیږی او له زړونو څخه د باطلهٔ عقائدو او ذمیمهٔ اخلاقو د شکوکو او شبهاتو رنځوری بیخی محوه او ورکوی بلکه ډیر اوقات د هغه له مبارک تأثیر بدنی صحت هم حاصلیږی لکه چه په (روح المعانی او زاد المعاد) او نورو کښی د دی فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده. په هر حال هغه کسان چه ایمان راوړی یعنی د شفاء دغه نسخه استعمال کړی نو له ګردو (تولو) قلبی او روحانی امراضو څخه نجات مومی. او د الله تعالیٰ په خصوصی رحمت او باطنی او ظاهری نعماؤ افتخار حاصلوی. هو! هغه مریض چه له خپل ځان سره دښمنی کوی او له طبیب او معالجی سره د مخالفت تصمیم وکړی. نو ظاهر دی چه په همغه اندازه چه دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړی. او لری تری وتښتی په همغه اندازه په زیان وومومی. ځکه چه مرض د زمانی له امتداده داسی مهلک شی چه له روحه سره یو ځای له بدنه لری کیږی نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوری راغلی دی لکه چه جزء (۱۱) د التوبة په (۱٦ رکوع) ۱۳۵ آیت کښی پاک الله فرمائی ﴿ وَاَمَّا الَّذِيۡنَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ فَزَادَتۡهُمۡ رِجۡسًا اِلٰى رِجۡسِهِمۡ وَمَاتُوۡا وَهُمۡ كٰفِرُوۡنَ ﴾

وَاِذَاۤ اَنۡعَمۡنَا عَلَى الۡاِنۡسَانِ اَعۡرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوۡسًا ﴿۸۳﴾

او کله چه نازل کړو نعمت (او احسان) پر (نافرمان) انسان (لکه صحت، وسعت، راحت) نو مخ وګرځوی (له یاده د الله) او لری شی تری په اړخ ګرځولو (له کبره)، او کله چه ورسیږی ده ته شر بدی نو شی دی ناامیده.

تفسیر : یعنی د انسان عجب حال دی کله چه الله تعالیٰ ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربښی نو احسان ئی نه منی هومره عیش او آرام ئی چه ور په برخه شی هغومره ئی د هغه حقیقی منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتیږی او د عبودیت له فرائضو څخه ځان وباسی او غاړه غړول تری غواړی بیا کله چه سخت او خراب وقت پری راشی نو یو ځلی به ګرد (تول) امیدونه او اسری وشکوی. مایوس او ناامیده کینی. ګواکی په دواړو حالاتو کښی له پاک الله څخه خپله علاقه شکوی. کله د غفلت په بناء، کله د مأیوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین) دغه مضمون ئی غالباً ځکه فرمایلی دی چه د پاک قرآن چه له ګردو (تولو) څخه د الله تعالیٰ لوی نعمت دی زیات خلق قدر نه کوی بلکه د هغه له منلو هم اعراض او غاړه غړوی. نو بیا کله چه د دی انکار، اعراض او کفران بده نتیجه دوی ته وروړاندی کیږی نو په دغه وقت کښی دیر سخت مأیوس کیږی. او له هیڅ لوری رڼا په نظر نه ورځی او بی هیلی او ناامیده کیږی.

قُلْ كُلٌّ يَّعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ ؕ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيْلًا ﴿۸۴﴾ ع

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه هر څوک عمل کوی په هغی طریقی چه مناسب وی له حاله د ده (له ښو او بدو) نو رب ستاسی ښه خبردار دی په هغه چا چه هغه ښه موندونکی وی د سمی لیاری.

تفسیر : یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهبو تګ کوی او په همغه کښی محو او لګیا وی. لیکن په یاد ئی ولرئ چه د الله تعالیٰ له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشی خارجیدی. الله تعالیٰ د هر چا د عمل طریقه او حرکات او سکنات برابر ګوری او ښه عالم دی چه کوم یو څومره سم تګ کوی او په کوم کوم شی کښی په څه اندازه چپ (کوږ) تګ کوی؟ یا په کږه لیاره ځی؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوی.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ ؕ

او پوښتنه کوی له تانه (ای محمده !) له (کیفیته د) روح څخه،

تفسیر : یعنی انسانی روح څه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت څه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایته سره موافق دغه سؤال د مدینی منوری یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازموینی په ډول (طریقه) کړی وو. او د سیرو روایاتو څخه معلومیږی چه په معظمه مکه کښی قریشو د یهودانو په مشوری دغه پوښتنه کړی ده نو ځکه د دی آیت په مکیت او مدنیت کښی اختلاف دی ممکن دی چه نزول ئی مکرر وی. والله اعلم.

دلته د دی سؤال له اندراجه به غالباً دغه مقصود وی چه دغه خلق د هغو شیانو له پوهیدلو څخه چه ورته اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری خو اعراض کوی او په غیر ضروری مسائلو کښی د عناد او تعنت (ضد) له لیاری جګړی کوی. دوی دغی خبری ته زیات ضرورت درلود (لرلو) چه د قرآنی وحی له روح څخه باطنی ژوندون ئی حاصل کړی وی. او د دغی د شفاء له نسخی څخه مستفید شوی وی ﴿ وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ﴾ (۲۵ جزء د الشوریٰ (۵۲) آیة (۵) رکوع) ﴿ يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلٰى مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِٓ ﴾ جزء (۱٤) (د النحل ۲ آیت (۱) رکوع) مګر دوی ته له لری له کاره او د عنادی مباحثو څخه چیری فرصت پیدا کیده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسی پوښتنی کولی: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادی دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟ د داسی قسم غامضو او بی ضرورتو مسائلو په پوهیدلو نه نجات موقوف دی. او نه دغه بحثونه د انبیاؤ د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لری. لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پوری پخپله د (مادی) په حقیقت نه دی مطلع شوی روح چه په هر حال له (مادی) څخه ډیر لطیف او خفی دی د هغه اصلی ماهیت او کنهی پوری د رسیدلو څه امید به وکړی شی؟ د مکی معظمی د مشرکینو د جاهلانو او د مدینی منوری د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کوونکو ته معلوم دی چه هغه قوم چه په ډیر غتو خبرو او په نهایت واضحؤ حقایقو هم نشی پوهیدی نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهیدلو څه قدرت او استعداد ولری؟.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه روح له امره د رب زما دی او نه ده درکړی شوی تاسی ته (برخه) له علم (پوهنی) څخه مګر لږه

تفسیر : په موضح القرآن کښی دی چه یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ورونه‌ښود. ځکه چه دوی د هغه د پوهیدلو حوصله نه درلوده (لرله). پخوانیو انبیاؤ هم له مخلوق سره داسی دقیقی خبری نه دی کړی دومره پوه کافی ده چه د الله تعالیٰ په حکم سره یو شی په بدن کښی لویږی کله چه هغه روح له بدن څخه وځی نو سا هم خیژی او انسان مری.

تنبیه : د الله تعالیٰ کلام پخپلو محتویاتو کښی عجیب او غریب اعجاز لری. د روح په نسبت ئی دلته چه څه فرمایلی دی د هغه سطحی مضمون عوامو او قاصر الفهمو او کړو تلونکو معاندینو دپاره کافی دی لیکن د هم دغه سطحی لاندی په هم دغو مختصرو الفاظو کښی د روح په متعلق داسی بصیرت زیاتوونکی حقائق او دقائق مستور دی چه د ډیرو لویو لویو عالی دماغو مدققو فلسفیانو او د یوه کامل عارف د طلب او د تحقیق د لیاری دپاره د هدایت د ډیوی په شان کار ورکوی. د روح په متعلق له قدیمی عهده راهیسی د تحقیقاتو هغه سلسله جاری ده چه هغه تر نن پوری نه ده ختمه شوی او ښائی چه ختمه نه شی. د روح اصلی کنهی او حقیقت پوری د رسیدلو دعوی خو ډیره مشکله ده، ځکه چه تر اوسه پوری ډیر داسی محسوسات دی چه مونږ د هغو د کنهو او حقیقت د معلومولو څخه عاجز پاتی یو. خو بیا هم ځما په نزد له قرآنیه ؤ آیاتونو څخه د روح په متعلق پر دغو څو نظریاتو صافه رڼا لویږی:

(۱) : په انسان کښی علاوه پر دغه مادی جسم یو بل شی هم شته چه هغه ته (روح) وائی هغه د عالم امر څیز دی او د الله تعالیٰ په حکم او اراده فائض کیږی ﴿ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ ﴿ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ٦ رکوع) ﴿ ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ﴾ جزء ۱۸ د المومنون (۱ رکوع) ۱٤ آیت ﴿ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴾ جزء ۱٤ (د النحل ٤۰ آیت (۵ رکوع).

(۲) : د روح علم او شعور او لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیږی او په ارواحو کښی د کمال د حصول په اعتبار بی حده تفاوت او د مراتبو فرق وی تر دی چه د الله تعالیٰ له تربیته یو روح داسی لوړ او اعلیٰ مقام ته رسیږی چه نور ارواح هغه ته له سره نشی رسیدی لکه چه د محمد صلی الله علیه وسلم روح تر هغه ځایه پوری رسیدلی ؤ چه زمونږ ناقص فکر ورته نشی رسیدی.

«**یشیر الیه اضافة الامر الی الرب والرب الی یاء المتکلم المراد به ههنا محمد صلی الله علیه وسلم وقوله تعالیٰ فیما بعده** ﴿ قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ ﴾

(۳) : مگر د ده دغه کمالات ذاتی نه دی حقیقی وهاب ورعطاء کړی او محدود دی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿ وَمَا أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ **فان العلم قد اتاه من مفیض آخر وهو قلیل فی جنب علم الله تعالیٰ** کما قال الله تعالیٰ ﴿ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي ﴾ الآیة - جزء ۱٦ (د الکهف ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ﴾ جزء ۲۱ (د لقمان ۲۷ آیت ۳ رکوع) ویدل علیٰ تحدید القدرة قوله تعالیٰ فیما بعد ردا لقولهم «لن نومن لك حتیٰ تفجرلنا من الارض ینبوعاً» الآیة ﴿ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴾ انسانی روح اگر که په علم قدرت او نورو صفاتو کښی ډیره ترقی وکړی تر دی چه د خپلو گردو (تولو) هم جنسانو په نسبت ډیره د مخه هم لاړ شی بیا هم د هغه صفات محدود وی او د باری تعالیٰ د صفاتو په شان نه لامحدوده کیږی او هم دغه لوی

دلیل دی د دی خبری چه د آر یهؤ له عقیدی سره سم روح له الله تعالیٰ څخه بیل کوم قدیم او غیر مخلوق موجود نشی کیدی که نه تحدید به ئی له کومه راځی؟.
(٤) : هومره چه لوی کامل روح وی الله تعالیٰ ته دغه قدرت حاصل دی چه هر کله چه اراده وفرمائی له هغه څخه د کمالاتو سلب وکړی اگر که د ده له فضله او مرحمته داسی شی هیڅ نه دی واقع شوی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِيٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾ دغه څو اصوله چه مونږ بیان کړل اهل الفهم ته تری نسق الآیات په ادنیٰ تأمل کولو سره معلومیدی شی. یوائځی یو د (عالم الامر) لفظ دی چه د هغه مناسب تشریح ضروری دی او د هغه په پوهیدلو سره امید شته چه د روح په معرفت حاصلولو کښی ډیره مرسته (مدد) وشی د (امر) لفظ په لوی قرآن کښی په شلهاؤ ځایونو راغلی دی او د هغه د معنی په تعیین کښی علماؤ کافی کلام کړی دی، لیکن دلته ځما غرض د «الاعراف» د سورت د ﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ﴾ آیت په طرف توجه ورکول دی، چه هلته ئی (امر) د خلق په مقابل کښی ایښی دی چه په هغه سره مونږ دغی نتیجی ته رسیدی شو چه د پاک الله په نزد دوه مد بالکل علیٰحده علیٰحده دی، یو د «خلق» بل «امر» د دغو دواړو په منځ کښی څه فرق شته؟، په هغه باندی مونږ د آیت له سیاقه په ښه شانی سره پوهیدی شو. ړومبی ئی وفرمایل ﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ﴾ جزء ۸ (الاعراف ٥٤ آیت ۸ رکوع) دغه څو «خلق» شو په منځ کښی د (استواء علی العرش) ذکر ئی وکړ چه د حکم چلولو اظهار تری څرگندیږی (ښکاریږی)، بیا ئی وفرمایل ﴿ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ﴾ جزء ۸ (الاعراف ٥٤ آیت ۷ رکوع) یعنی دغه مخلوقات پر یوه معین او محکم نظام پرله پسی چلوی چه هغه ته تدبیر او تصریف ویلی شو، دغه څو «امر» شو. ﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ ﴾ جزء ۲۸ (د الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع).

گواکی د دنیا مثال لکه یوه لویه کارخانه وگڼئ چه د مختلفو اقسامو مشینونه پکښی لگولی شوی دی یو ئی کالی اوبی (کپړی جوړوی) . او بل ئی اوړه کوی. هغه بل ئی کتابونه چاپوی. یو ئی د ښارونو دپاره د برق او بریښنا قوت پیدا کوی. بل ئی قند او بوره (چینی) جوړه وی وغیر ذلک. په هر مشین کښی ډیری پرزی دی چه د مشین د غرض او غایت په لحاظ په یوه معینه اندازه سره ریژولی شی او ځای په ځای په کښی لگولی شی بیا دغه گردی (تولی) پرزی سره ترلی او جوړولی شی، او مشین تری ساز او سنبال کیږی. کله چه دغه گرد (تول) مشینونه سره روغ جوړ ساز او سنبال شول دلته د بریښنا (برق) د قوی له مخزنه د هر مشین په طرف بیل بیل برق جریان مومی، او د بریښنا قوت ورخوشی کیږی، چه په واحد آن او په یوه شیبه کښی هغه گرد (تول) ساکن او بی حرکته او چپ مشینونه سم له خپل جوړښت او مقرر حرکت سره چلیږی. تاویږی او په راز راز (قسم قسم) چارو کښی بوخت (مشغول) لگیا کیږی او همغه برقی قوه هره پرزه او هر څرخ او نور د هغه مخصوص ساخت او د غرض په مطابق چورلوی او

په حرکت ئی اچوی. تر دی چه هغه قلیله یا کثیره برقی قوه چه څراغونو، ډیوو، ګرویو او قمقمو بخاریو او نورو ته رسیږی د همغو شیانو رنګ او هیئت ځان ته غوره کوی، په دغه مثال دغه خبره ښه واضحه او څرګنده (ښکاره) شوه چه د مشین قالب جوړول او بیا د هغه هر قسم سامان او لوازم ریژول او جوړول او بیا د هغه ګردی (تولی) پرزی په سمه برابره اندازه، برابرول. او یو له بله سره لګول او نښلول. یوه سلسله مقدماتی کارونه دی چه د هغو له تکمیل څخه وروسته د دغه مشین د چالانولو دپاره یو بل څیز راوړلو ته هم ضرورت لرو چه هغه محرکه قوه ده (اعم له دی چه برق وی که بخار یا نور). هم داسی وپوهیږئ چه بلا تشبیه الله تعالیٰ د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) مشینونه جوړ کړل، چه هغه ته (خلق) وائی هره وړوکی او لویه پرزه ئی په سمه برابره اندازه جوړه کره. چه هغه ته (تقدیر) ویلی شوی دی (قدره تقدیرا) بیا ئی هغه ګردی (تولی) پرزی سره جوړی کړی او وی نښلولی چه هغه ته (تصویر وائی) ﴿وَلَقَدۡ خَلَقۡنَٰكُمۡ ثُمَّ صَوَّرۡنَٰكُمۡ﴾ جزء ۸ (د الاعراف ۱۱ آیت ۲ رکوع) دغه ګرد (تول) افعال د (خلق) په مد کښی ؤ اوس نو د دغی خبری ضرورت واقع دی هر هغه مشین چه د هر کار دپاره درولی شوی دی په همغه کار ولګولی شی. بالاخر د مشین چالانولو دپاره (امر الله) یعنی لکه محرکه قوه (برق، بخار، فشار، او نور) پری خوشی کره شوه ښائی د دی تعلق د «الباری» له اسمه سره وی ﴿ٱلۡخَٰلِقُ ٱلۡبَارِئُ ٱلۡمُصَوِّرُ﴾ جزء ۲۸ د الحشر ۲٤ آیت ۳ رکوع و فی الحدیث « خلق الجنة وبرأ النسمة» وفی سورة الحدید (من قبل ان نبرأها) ای النفوس کما هو مروی عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه وقتادة والحسن الغرض له هغه طرفه حکم وشو چه (ځه!) فوراً وچلید هم دغه د الله امر ته فرمایلی دی ﴿إِنَّمَآ أَمۡرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيۡـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ﴾ جزء ۲۳ (د یٰسین ۸۲ آیت ۵ رکوع) په بل ځای کښی په ډیر وضاحت سره د (کن) امر ئی د جسد پر خلق مرتب کړی او فرمایلی دی ﴿خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٖ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ٦ رکوع) بلکه له تتبع څخه ظاهریږی چه په لوی قرآن کښی د ﴿كُن فَيَكُونُ﴾ مضمون په هومره مواضعو کښی چه راغلی دی عموماً د خلق او ابداع له ذکر څخه وروسته راغلی دی چه له هغه څخه داسی یو خیال پیدا کیږی چه د «کن» کلمه د «خلق» له خطابه وروسته د تدبیر او تصریف او د نورو دپاره وی والله اعلم. په هر حال زه غواړم چه داسی ووایم چه دلته «امر» معنی «حکم» دی او هغه حکم هم دا دی چه د «کن» له لفظ سره تعبیر کړی شوی دی او د «کن» لفظ د کلام له هغه جنسه دی چه د الله تعالیٰ له قدیمهؤ صفاتو څخه دی همغسی چه مونږ د هغه ګرد (تول) صفات (مثلاً حیات. سمع. بصر او نور) بلاکیف تسلیم کوو د کلام الله او کلمة الله په متعلق هم ښائی په همغه مسلک باندی ټینګ ودریږو.

د مطلب خلاصه داسی شوه چه له (روح) سره د قرآن کریم په ډیرو ځایونو کښی د (امر) د لفظ استعمال شوی دی مثلاً ﴿قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّي﴾ ﴿وَكَذَٰلِكَ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ رُوحٗا مِّنۡ أَمۡرِنَا﴾

﴿يُلۡقِي ٱلرُّوحَ مِنۡ أَمۡرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ﴾ ﴿يُنَزِّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنۡ أَمۡرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦٓ﴾

او پخوا له دی نه تیره شوه چه «امر» د «کن» له کلمی

څخه عبارت دی یعنی هغه انشائی کلام چه په هغه سره د مخلوقاتو تدبیر او تصریف په هغه طریقه

سره وکړی شی چه پری د ایجاد او تکوین غرض مرتب شی. لهٰذا ثابت شو چه د روح مبدأ د الله تعالیٰ د کلام صفت دی چه د علم د صفت ماتحت دی ښائی ځکه ﴿وَنَفَخۡتُ فِيهِ مِن رُّوحِي﴾ کښې هغه ئې ځان ته منسوب کړ. د «کلام» او د «امر» نسبت متکلم یا آمر ته د (صادر) یا د «مصدور» په لحاظ وی او د «خلق» او مخلوق په ملحوظ نه وی ځکه په ﴿أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُ﴾ کښې ئې «امر» د «خلق» په مقابل کښې کیښود. هو! دغه د «کن» امر د باری تعالیٰ له شأنه څخه د صدور په وقت کښې ممکن دی د مجرد جوهر په لباس یا «اکبر ملک» یا د «اعظم روح» په صورت ظهور ونیسی چه د هغه ذکر په ځینو آثارو کښې شوی دی او هغه ته مونږ د «برقیه روحیه» مخزن ویلی شو. ګواکی له هم دی ځایه د حیاتی روح جریان پر ذوی‌الارواحو تقسیم کیږی او د «الارواح جنود مجندة» بیشماره تارونه هم دلته سره تولیږی او یو له بله سره نښلی او کوم جریان چه د وړکیو او لویو بیشمارو مشینونو په طرف خوشی کیږی همغه له همغه مشین څخه سم د هغه له جوړښت او استعداد سره کار اخلی او د ده له جوړښت سره مناسب حرکت ورته ورکوی بلکه په هغو ګرویو او قمقمو کښې دغه برقی جریان رسیږی له همغو سره مناسب رنګ او هیئت اختیاروی. پاتی شوه دغه خبره چه د «کن» حکم چه د کلام له قسمه دی د مجرد جوهر یا د نورانی لطیف جسم شکل څرنګه اخیتارولی شی؟ دا دغسی وګنۍ چه ګرد (تول) عقلا په دی باندی متفق دی چه کوم اشکال او صور چه مونږ په خوب کښې وینو ځینی اوقات هغه ځمونږ خیالات دی چه د سیند، غره، ځمری، لیوه او د نورو اشکال ځمونږ په نظر راځی اوس د غور کولو مقام دی خیالات چه اعراض دی او له دماغه سره قائم دی هغه به څرنګه جواهر او اجسام جوړیږی؟ او په څه شان په هغو کښې د اجسامو لوازم او خواص پیدا کیږی؟ تر دی اندازی پوری چه ځینی اوقات خوب لیدونکی وروسته له ویښیدلو بیا هم د هغه له آثاره نه بیلیږی.

فی‌الحقیقت الله تعالیٰ د خوب په وسیله هر انسان ته دیر ښه هدایت فرمایلی دی کله چه د یوه انسان په مصوره قوت کښې ئې دومره یو طاقت ایښی دی چه هغه سم له خپل بساط سره غیر مجسم خیالات په جسمی قالب کښې اچوی او په هغه کښې همغه خواص او آثار باذن الله پیدا کړی چه د ویښتوب په عالم کښې له اجسامو سره ترلی دی بیا خوشالی په دی کښې ده چه هغه خیالات د خوب لیدونکی له دماغه د یوی دقیقی (لحظی) له مخی هم نه جلا (جدا) کیږی او د هغه ذهنی وجود تل قائم وی نو آیا د دغی حقیری نمونی له لیدلو څخه مونږ دومره نشو پوهیدی چه ممکن دی د مطلق قادر او برحق مصور جل وعلا د «کن» د بی کیفه امر سره د قائمه صفت بذاته تعالیٰ په کوم یو صورت یا متعددو صورتو کښې راښکاره شی هغو صورتو ته مونږ ارواح یا پرښتی یا په بل داسی نامه سره بللی شو هغه ارواح او ملائکی او نور ګرد (تول) سره حادث وی او د الله تعالیٰ امر پخپل حال قدیم پاتی شی د امکان او حوادث آثار او احکام ارواح او نورو پوری محدود پاتی شی او د الله تعالیٰ امر له هغه څخه پاک او اعلیٰ وی لکه هغه خیالی صورت چه د خوب په حالت کښې اور په نظر راځی په دغه ناریه صورت کښې، احراق،

سوځیدل، تودوالي او نور گرد (تول) آثار محسوسوو حال دا چه د دی اور تصور تر کلونو کلونو پوری هم په دماغو کښی پاتی شی نو مونږ ته د یوی ثانیی له مخی هم دغه آثار نه محسوسیږی. نو هیڅ شبهه نشته چه انسانی روح که جوهر مجرد وی یا نورانی لطیف جسم د (امر ربی) مظهر دی. لیکن دا ضروری نه ده چه د مظهر گرد (تول) احکام او آثار په ظاهر جاری وی کما هو الظاهر. واضح دی وی څه شیان چه مونږ وښکل او هغه مثالونه چه مو وړاندی کړل له هغوی څخه مقصود محض تسهیل او تقریب الی الفهم دی که نه داسی کوم مثال پیدا کیدی شی چه پر دغو غیبیهؤ حقائقو په پوره دول (طریقه) سره منطبق شی.

پاک الله! ته بهر ئی له اوهامو او له تولو قال ؤ قیله
خاوری دی په سر شی دا ځما په دی خیال ؤ دی تمثیله.

پاتی شوه دغه مسئله چه روح جوهر مجرد دی لکه چه د اکثرو قدیمی حکماؤ او د صوفیه ؤ مذهب دی یا نورانی جسم دی لکه چه د اهل الحدیث د جمهورو او نورو رأیه ده په دغه کښی ځما په نزد فیصل قول همغه دی چه بقية السلف بحر العلوم علامه سید انور شاه صاحب اطال الله بقاءه فرمائی چه د عارف جامی په الفاظو کښی دلته دری شیان دی:
(۱) هغه جواهر چه په هغه کښی ماده او کمیت دواړه وی. لکه ځمونږ مادیه ابدان.
(۲) جواهر چه ماده پکښی نشته او صرف کمیت دی چه هغه ته صوفیه (مثالیه اجسام) وائی.
(۳) هغه جواهر چه له مادی او کمیته له دواړو څخه تش وی چه هغه ته صوفیه ارواح او حکماء ئی د مجرده ؤ جواهرو په نامه سره یادوی.
د اهل الشرع جمهور هغه ته چه (روح) وائی هغه د صوفیه ؤ په نزد په «مثالی بدن» سره موسوم دی چه په مادی بدن کښی حلول کوی او د مادی بدن په شان سترگی، غوږونه، پوزه. لاسونه، پښی او نور اعضاء لری دغه روح له دی بدن څخه له سره نه بیلیږی او د بیلتون په وقت کښی هم یو راز (قسم) مجهول الکیفیت علاقه له بدن سره ساتلی شی چه د هغه په وسیله بیخی د موت حالت نه طاری کیږی.او د حیات د بقاء سبب گرځی گواکی د حضرت علی کرم الله وجهه له قول سره چه «بغوی رحمة الله علیه» ئی د ﴿ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا ﴾ په تفسیر کښی نقل کړی دی په دغه وقت کښی روح پخپله بیل دی مگر د هغه شعاع جسد ته رسیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی لکه چه لمر له ملیاردو میلینو څخه لری د اشعه ؤ (پلوشو) په وسیله ځمکه تودوی لکه چه می‌په نننی اخبار کښی یو داسی خبر ولوست چه «د فرانس فضائی اداره بی له طیاره‌وانانو پخپل سر طیاری الوځولی دی او په دغه مورد کښی څه مخفی تجارب ئی کړی دی چه تری دیر تعجب راوړونکی نتائج څرگند (ښکاره) شوی دی. بله اطلاع رارسیدلی ده چه په دغو ورځو کښی یو خاص رقم بم غورځوونکی طیاره لیږلی شوی ده چه پری هیڅوک نه ؤ سور لیکن د برقی امواجو په ذریعه د مقصود تر منزل پوری ورسوله شوه په دغه طیاره کښی بمونه دک

ؤ چه پر هغو تاکلیو (مقرر کړی شوی) ځایونو وویشتلی شو او بیا بیرته مرکز ته راوستی شوه.»
دعوی کولی شی چه د بیسیمو برقی امواجو په ذریعه طیاری پخپل سر داسی مکمل او منظم کارونه اجراء کوی لکه چه د کوم طیاره والا په ذریعه انجام شوی وی. نن پرون په اروپا کښی کوم مجامع چه د ارواحو په نسبت تحقیقات کوی هغوی داسی مشاهدات کړی دی چه یوه روح په داسی حال کښی چه له جسم څخه علیٰحده ؤ او د روح پر ښه باندی د حمله کولو اثر د مادی جسم پر ښه ښکاره شو په هر حال هغه روح چه اهل الشرع ئی ثابتوی صوفیه هم له هغه څخه انکار نه لری، بلکه دوی علاوه پر دغه یو بل مجرد روح هم منی چه په هغه کښی هیڅ استحاله نشته بلکه که د دی مجرد روح دپاره بل کوم روح وی او بالاخر د دغه کثرت گرده (توله) سلسله سره یو ځای شی او د (امر ربی) پر وحدت منتهی شی نو هیڅ د انکار ضرورت نشته. شیخ فرید الدین «عطار» په «منطق الطیر» کښی څرنگه ښه ویلی دی.

آ له گردو (تولو) څخه لویه ! آ رومبیه ته له تولو!
تول ستا دی ته ئی لوی الله له تولو !
سامو پته ده په ځان کښی ته ئی پټ ځمونږ په سا !
آی په پتو کښی تل پته! آ ځمونږ د ساؤ سا !

له پاس مذکور تقریر څخه دغه نتیجه لاس ته راځی چه په هر شی کښی چه په (کن) سره مخاطب شوی وی د حیات روح موندله کیږی، بیشکه زه هم داسی پوهیږم چه د هر مخلوق هری یوی نوعی ته د هغه له استعداد سره سم او موافق قوی یا ضعیف ژوندون رسیدلی دی یعنی د هغه کار دپاره چه پیدا کړی شوی دی قالب ئی تیار کړی هغه ته ئی داسی حکم ورکاوه چه (کن) یعنی په دغه کار کښی لگیا شه! بس هم دغه ئی روح دی. تر هغه پوری چه دغه د خپل ایجاد غرض پوره کوی گواکی تر هغه پوری ژوندی گڼلی کیږی او هومره چه له هغه څخه لری او معطل کیږی په همغه اندازه موت ته نژدی یا مړ ویلی شی.
هذا ما عندی. وعند الناس ما عندهم والله سبحانه وتعالیٰ هو الملهم للصواب

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِیٓ اَوْحَیْنَآ اِلَیْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَیْنَا وَكِیْلًا ﴿۸۶﴾
اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَیْكَ كَبِیْرًا ﴿۸۷﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بیرته به یوسو هغه څیز چه وحی کړی ده مونږ تاته (یعنی قرآن له سینو او له صفحو) بیا به نه مومی ته خپل ځان ته په دی کار کښی پر مونږ کوم وکیل (کفیل چه بیرته ئی دروړی) لیکن

(پری مو ښود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا، بیشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا ډیر لوی.

تفسیر : (چه ته ئی سردار کړی د تمامو بنی آدمو او خاتم د انبیاؤ. او بل بیرغ د حمد او مقام محمود ئی هم) تاته درکړی دی او بل ئی دغه قرآن کریم درته درکړی دی او بیا تر قیامت ئی ستا په امت کښی باقی پرېښی دی یعنی د لوی قرآن علم چه پاک الله تاته درکړی دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی او د لږ څه مودی له مخی هغه در څخه واخلی. نو بیا به ئی بل څوک نشی درکولی، لیکن د الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی ډیره زیاته ده نو ځکه ئی دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی او هیڅ وجه او دلیل په لاس کښی نشته چه هغه در څخه بیرته واخلی او یواځی د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی. او هومره چه کامل روح وی خو بیا د هغه ګرد (تول) کمالات موهوب او مستعار دی او ذاتی نه دی.

قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا ﴿۸۸﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) خامخا که یو ځای (راټول) شی (ګرد) انسانان او (ګرد) پیریان په دی چه راوړی په شان د دی قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کښی) نو رابه نه وړی په شان د دی (قرآن) اګر که شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره ملاتړی (او مرستیان).

تفسیر : د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کښی کلام شوی دی. او پر دغه موضوع کښی ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوی ده هغه دی ولوستله شی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿۸۹﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دی قرآن کښی (مثل) له هر قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چه عبرت پری واخلی) نو غاړه کینښوده اکثرو خلقو (او راضی نشول په هیڅ) مګر په

ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر : یعنی د دوی د خیر غوښتلو دپاره عجیب او غریب مضامین ځو ځو ځلی په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کړل شول لیکن اکثرو احمقانو د هغه قدر ونه کړ او د احسان منلو په ځای د هغه پر ناشکری کردو (تولو) سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن
نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ
كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾
أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ
لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ

او وائی (قریش) له سره به ایمان رانه وړو په تا (ای محمده!) تر هغه پوری چه جاری کړی ته (وباسی) مونږ ته له ځمکی (د مکی تل بهیدونکی خوتیدونکی) چینه (چه تل د که وی له اوبو او له سره نه وچیږی) یا چه وی تاته یو باغ له خرماؤ او انگورو نو روانی کړی ته ویالی په منځ د دی باغ کښی په روانولو سره، یا چه راوغورځوی ته آسمان لکه چه گمان کوی ته پر مونږ باندی توتی توتی یا چه راولی ته الله او پرښتی مخامخ (ښکاره چه ئی ووینو) یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو (یا ملمع په سرو زرو چه پکښی کینی) یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی، او له سره به ایمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا) آسمان ته که چیری وخیژی) تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی (او تصدیق ستا وی پکښی)،

تفسیر : کله چه کفار د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول نو په داسی لری له مقصده فرمائشونو ئی لاس پوری کړ. ځکه چه د دوی دغه عرض لپاره د استفادی او انتفاع نه ؤ او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود ؤ.

په ﴿ تُسْقِطَ السَّمَاءَ ﴾ کښی هغه طرف ته اشاره ده چه د «السباء» د سورت په (۱) رکوع کښی

داسی ارشاد شوی دی ﴿ اِنۡ نَّشَاۡ نَخۡسِفۡ بِهِمُ الۡاَرۡضَ اَوۡ نُسۡقِطۡ عَلَیۡهِمۡ کِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ ﴾
الغرض چه کفارو به تل هم داسی چتی (بیکاره) خبری کولی چه مونږ به له سره ایمان رانه وړو په تا او غاړه به درته کښینږدو تر هغه پوری چه راوختکوی ته مونږ ته له ځمکی د مکی چینه، یا چه پیدا شی تاته کوم باغ جامع د گردو (تولو) صفاتو یا چه وغورځوی پر مونږ باندی د آسمان توتی یا راولی ته الله او پرښتی مخامخ ښکاره چه وئی وینو (او ستا دپاره ضامنان شی) یعنی که معاذ الله په خپله لوی الله له مونږ سره مقابل شی او دغسی ووائی او پرښتی هم علی رءوس الاشهاد شاهدی ولولی چه تاسی رښتین ئی. (یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو یا ملمع وی د سرو زرو په اوبو سره چه ته پکښی کینی) یعنی که د سرو زرو څخه نه وی نو لږ تر لږه د سرو زرو په اوبو سره دی خو ملمع وی. (یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی او له سره به ایمان رانه وړو په تش ختلو ستا آسمان ته که چیری وخیژی تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی) یعنی لکه چه تاسی د معراج ذکر کوئ نو ځمونږ په مخ کښی آسمان ته وخیژئ! او له هغه ځایه یو لیکلی شوی کتاب له خپله ځانه سره راوړئ چه مونږ ئی پخپله ولوستی شو او پری وپوهیدی شو.

قُلۡ سُبۡحَانَ رَبِّیۡ هَلۡ کُنۡتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوۡلًا ﴿۹۳﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنۡ یُّؤۡمِنُوۡۤا اِذۡ جَآءَهُمُ الۡهُدٰۤی اِلَّاۤ اَنۡ قَالُوۡۤا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَّسُوۡلًا ﴿۹۴﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) پاکی ده رب ځما ته آیا یم زه (یعنی نه یم زه) مگر یو انسان رالیږلی شوی (په شان د نورو رسولانو). او نه دی منع کړی دی خلقو لره له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته بیان د حق (په ژبه د رسول) مگر (منع کړی دی خلق) دی خبری چه ویلی به دوی آیا رالیږلی دی الله یو سړی رسول (او پرښته ئی ولی نه رالیږله).

تفسیر: یعنی سره د هدایت د رڼا د رسیدلو د دوی سترگی خلاصی نشوی او در گرده (توله) به ئی هم دا ویل چه آدم څرنگه د الله تعالیٰ رسول کیدی شی؟ که پاک الله نبی لیږه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته راښکته کوله.

قُلۡ لَّوۡ کَانَ فِی الۡاَرۡضِ مَلٰٓئِکَةٌ یَّمۡشُوۡنَ مُطۡمَئِنِّیۡنَ لَنَزَّلۡنَا عَلَیۡهِمۡ مِّنَ السَّمَآءِ مَلَکًا رَّسُوۡلًا ﴿۹۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی په ځمکه کښې پرښتې (په بدل د انسان) چه ګرځیدلی په آرام سره (په شان د انسانانو) نو خامخا رالیږلی به وه مونږ پر دوی باندې له آسمانه یوه پرښته رسول.

تفسیر : یعني که دغه ځمکه د بني آدمانو په ځای د پرښتو کلي او د هستوګنې ځای وی نو بیشکه موزون به وی چه مونږ کوم پرښته نبي ګرځولې او لیږلې وی که د بني آدمانو په طرف پرښته خپل اصلي صورت سره ولیږله شي نو زړونه او سترګې له سره د هغې د لیدلو توان نه لري نو له هغه څخه به څرنګه مستفید کیدی شوی او که د بني آدمانو په صورت راشي نو خلق به په اشتباه کښې لویږي دغه تقریر د «الانعام» د سورت په اوله رکوع کښې تیر شوی دی. هغه دې ولوست شي!

جنس له خپله جنسه آخلي انتفاع
د بد جنسو مشغولا وی تل ضیاع
که وینا وی د توتا که د مینا
لاغ ئې شمیری هغه څوک چه وی بومیا

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرًۢا بَصِيْرًا ﴿۹۶﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) کافي دی الله شاهد (حق ثابتوونکی) په منځ ځما او په منځ ستاسې کښې، بیشکه چه الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار (په بواطنو) ښه لیدونکی (په ظواهرو د دوی).

تفسیر : هغو کسانو چه داسې به ئې ویل ﴿ اَوْ تَاْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓىِٕكَةِ قَبِيْلًا ﴾ یعني که الله له مونږ سره مخامخ شي او ځما تصدیق وکړي نو هله به یې ومنو نو ئې وفرمایل چه الله اوس هم پخپل فعل سره ځما تصدیق کوی ځکه چه هغه علیم او خبیر دی او ګوری چه زه د نبوت وظایف انجاموم او ځما له هغو ګردو (تولو) مصائبو څخه چه ئې تیروم او له هغو مساعیو څخه چه په پټه او ښکاره ئې کوم پوره خبردار دی. او سره له هغه دی له ماسره مرستي (مدد) کوی. او ځما په لاس او ژبه متمادیاً داسې علمي او عملي نښې ښکاروی چه خارق العاده او د ده د عمومي قدرتی قانون څخه ډیر لوړ او عالی دی. هغه ځما مقصد یوماً فیوماً کامیاب بریالی (کامران) او وسیع‌الاثر ګرځوی او تکذیب کوونکی ته قدم په قدم تنبیه ورکوی چه په دې عمل سره بیخي تاسې فلاح نشئ موندلی آیا دغه د الله تعالیٰ له جانبه فعلي ښکاره شهادت نه دی؟ چه زه په دغه خپله دعوی کښې صادق یم؟ آیا له یوه مفتري سره پاک الله هم داسې معاونت او مرستي (مدد) کوی؟.

وَمَنۡ يَّهۡدِ اللّٰهُ فَهُوَ الۡمُهۡتَدِ‌ۚ وَمَنۡ يُّضۡلِلۡ فَلَنۡ تَجِدَ لَهُمۡ اَوۡلِيَآءَ مِنۡ دُوۡنِهٖ‌ؕ

او هر هغه چاته چه سمه لیاره وښودله الله نو همغه د سمې لیارې موندونکی دی، او هر څوک چه ئې ګمراه کړی (الله) نو له سره به نه مومې ته دوی ته نور دوستان بې له دغه (الله څخه چه سمه لیاره وروښیی)،

تفسیر : یعنی هم دا د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه سره انسان د حق په لیاره تلی شی او د مقصود تر منزله پورې رسیدی شی. که پاک الله د چا لاس نیونه د ده د بدبختی او تعنت له سببه ونه فرمائی نو کوم سړی به ئې په سمه لویه لیار کښی بیولی شی؟.

وَنَحۡشُرُهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوۡهِهِمۡ عُمۡيًا وَّبُكۡمًا وَّصُمًّا‌ ؕ مَاۡوٰٮهُمۡ جَهَنَّمُ‌ ؕ كُلَّمَا خَبَتۡ زِدۡنٰهُمۡ سَعِيۡرًا ﴿۹۷﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قیامت کښی (نسکور تلونکی په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چه ړانده او ګونګیان به وی او کانه به وی (په سبب د بدو اعمالو خپلو) ځای د دوی به دوزخ وی، هر کله چه غلی شی (لمبی د دوزخ) زیات به کړو دوی ته تیز اور.

تفسیر : یعنی د قیامت په ځینو مواطنو کښی به کفار پر خپلو مخونو نسکور ړانده او ګونګیان او کانه کړی شوی بیولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو عرض وکړه چه یا رسول الله دوی به څرنګه په خپلو مخونو نسکور بیولی کیږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل هغه قادر مطلق ئې چه په پښو بیولی شی همغه قادر دی چه په سر ئې هم روان کړی. پاتی شو دوزخیانو سر پ څیری کشول (راښکل)، نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلیدلو څخه وی ﴿ يَوۡمَ يُسۡحَبُوۡنَ فِى النَّارِ عَلٰى وُجُوۡهِهِمۡؕ ذُوۡقُوۡا مَسَّ سَقَرَ ﴾ ۲۷ جزء د القمر (٤٨) آیة (۳) رکوع).
﴿ مَاۡوٰٮهُمۡ جَهَنَّمُ‌ ﴾ ځای د دوی به دوزخ وی هر کله چه غلی شی لمبی د دوزخ زیات به کړو دوی تا اور تیز) یعنی نه پریږدی چه له معینی اندازی څخه عذاب کم شی، که د دوی بدن وسوځیږی او د دوی په تکلیف کښی څه تقلیل محسوس شی سم د لاسه به پوستکی ورشین کیږی ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُوۡدُهُمۡ بَدَّلۡنٰهُمۡ جُلُوۡدًا غَيۡرَهَا ﴾ جزء ٥ (د النساء ٥٦ آیت ٨ رکوع د دغه مقدس تفسیر او هر کله چه د دوز د اور لمبه لږه کینی نو ژر تر ژره د دوی لمبه بیا بلیږی او اور ئې بیرته تیزیږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُم بِاَنَّهُم كَفَرُوا بِاٰيٰتِنَا وَقَالُوٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبعُوثُونَ خَلقًا جَدِيدًا ﴿۹۸﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دی چه بیشکه دوی کافران شوی وو په آیتونو ځموږ او ویل به دوی آیا کله چه شو موږ هډوکی او خاوری ریژیدلی آیا موږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوی سره.

تفسیر : یعنی خامخا په دنیا کښی په دلیل سره خو دوی دغه خبره نه منله اوس دی پخپلو سترګو سره وګوری چه څرنګه سوځیږی او بیا له سره پوستکی ورتیاریږی.

اَوَلَم يَرَوا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالاَرضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَن يَّخلُقَ مِثلَهُم وَجَعَلَ لَهُم اَجَلًا لَّا رَيبَ فِيهِ فَاَبَى الظّٰلِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿۹۹﴾

آیا نه ګوری دوی (او نه دی خبر په دغه) چه بیشکه هغه الله چه (په خپل کامله قدرت سره) ئی پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه (او مابینهما) قادر دی پر دی چه پیدا کړی په مثل د دوی (نور ډیر) او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل (نیته) چه نشته هیڅ شک په هغه کښی نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مګر ناشکری (او انکار له بعثه او حشره).

تفسیر : یعنی هغه لوی ذات چه دومره لوی اجسام ئی پیدا کړی دی نو آیا هغه ته ستاسی په شان د یوه وړوکی شی پیدا کول څه اشکال لری؟ ﴿لَخَلقُ السَّمٰوٰتِ وَالاَرضِ اَكبَرُ مِن خَلقِ النَّاسِ﴾ (۲٤ جزء د المؤمن (۵۷) آیة (٦) رکوع) بیشکه چه الله تعالیٰ تاسی او نور ګرد (تول) انسانان بی تکلیف پیدا کولی شی (او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل چه نشته هیڅ شک په هغه کښی) یعنی ښائی داسی به وائی چه آخر دومره سری چه ګرد (تول) سره مره شوی دی هغوی به اوس څرنګه بیا ژوندی کیږی؟ نو ځکه فرمائی چه دا ګردو (تولو) دپاره له قبرونو څخه د پاڅیدلو او د بیا ژوندی کیدلو دپاره یو وقت مقرر دی چه هغه ضرور راتلونکی دی. د دغه تاخیر د لیدلو څخه د هغه انکار حماقت دی ﴿وَمَا نُؤَخِّرُهٗٓ اِلَّا لِاَجَلٍ مَّعدُودٍ﴾ د هود (۹) رکوع (نو منعه راوړه او ونه منل ظالمانو هیڅ شی مګر ناشکری او انکار له بعثه او حشره) یعنی سره د دومره واضحهؤ مضامینو او دلائلو د اوریدلو سره هم د دی بی انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کښی همغه ترقی او پرمختګ لیدل کیږی او لږ څه هم په لیاره نه راځی.

قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّيٓ إِذًا لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنفَاقِ ۚ وَكَانَ الْإِنسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾ ع

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چیری تاسی مالکان شئ د خزانو د رحمت د رب ځما نو په دغه وقت کښی هرومرو (خامخا) منع به راوړئ (بخل به کوئ له صدقاتو) د ویری د (خلاصیدلو د مال په) انفاق (کښی)، او دی انسان زړه تنگ (پخپل جمع کوونکی).

تفسیر : په تیره رکوع کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ ﴾ الآیة - الله تعالیٰ پخپل رحمت پر تاسی لوی فضل کړی دی چه د قرآن په شان یو بیمثاله دولت ئی عطاء فرمایلی دی.» په منځ کښی ئی د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلی مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو د نتائجو ذکر وکړ. دلته بیا د همغه پخوانی مضمون په طرف عود کړی شوی دی. یعنی یوه بنده ته داسی عظیم‌الشان رحمت او عدیم‌النظیر دولت وربښل د همغه حقیقی جواد او مطلق وهاب له شأنه څخه کیدی شی چه د هغه سره د غیر متناهی رحمت خزانی دی او کوم مستحق ته زیات څخه په زیات ورکولو کښی نه ده ته د فقر او مسکنت ویره پیدا کیږی او نه د دی خبری اندیښنه ورته پیښیدی شی چه هغه بل به ځما په ورکړه او امداد ځما مقابل او مخامخ شی، یا وروسته د دی امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به تری ښکته شم. الله قدوس د تنگ زړه او داریدونکی انسان په شان العیاذ بالله تنگ زړه نه دی، چه که هغه د رحمت د خزانی مختار مالک وگرځولی شی خو بیا د ده له طبیعت څخه بخل او تنگ‌زړه‌توب نه ځی. او د کوم یو مستحق د ورکړی څخه دومره ویریږی چه ځما گرد (تول) شته او ثروت به پکښی صرف شی او زه به تش لاس په میدان کښی پاتی شم یا خپل مال چه زه نن پر هغه لگوم نه چه هغه صبا ورځ ځما سیال او شریک یا له ما څخه زیات ښاغلی شی په هر حال که د الٰهیه رحمت خزانی ستاسی په قبضه کښی وی نو تاسی به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول او کله مو پر دغه پیرزو کیده چه د مکی معظمی او د (طائف) د غټانو څخه پرته (علاوه) د وحی او نبوت دغه ډیر قیمتداره دولت د «بنی هاشم» یو دریتیم ته ورسیږی، دغه د الله تعالیٰ فیض دی چه په هر چا کښی چه هر ډول (قسم) استعداد او قابلیت وگوری د هغه سره مناسب د کمالاتو او انعاماتو ډکی پکی خزانی ورکوی ستاسی د دغه تعنت او تعصب څخه د الله تعالیٰ فضل منع کیدونکی نه دی د محمد صلی الله علیه وسلم په برکت هغه خزائن چه د دوی اتباعو ته رسیدونکی دی هغه به خامخا وررسیږی. او د محمد صلی الله علیه وسلم اتباع به هغه دولت په ډیر ارت زړه د انسانی په بنی‌نوع ئی لگوی او ستاسی په شان به په هغه کښی خپل بخل او امساک او زړه تنگی نه ښکاره وی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّىْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى مَسْحُوْرًا ﴿۱۰۱﴾

او البته په تحقیق ورکړی دی مونږ موسیٰ ته نهه معجزی ښکاره نو پوښتنه وکړه (ای محمده! له علماؤ) د بنی اسرائیلو څخه کله چه راغی (موسیٰ) دوی ته نو وویل دغه (موسیٰ) ته فرعون بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی.

تفسیر : یعنی همغسی چه پاک الله تاسی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم پخپل فصل او رحمت سره عظیم قرآن عنایت کړی دی او نور ډیر مراحم ئی هم پر تا مبذول فرمایلی دی. هم داسی مونږ پخوا له دی نه موسیٰ علیه السلام ته له ښکاره نښی او معجزی د ده د حاله سره مناسب عنایت فرمایلی دی څه وخت چه ده بنی‌اسرائیلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات ښىلو دپاره تشریف راوړی وو. که ئی غواړی نو د بنی‌اسرائیلو د باخبره او منصف مزاجه علماؤ څخه پښتنه وکړه او وئی گوره چه تر کومه ځایه پوری صحیح دی.

تنبیه : هغه نهه معجزی دا دی: ید بیضاء، عصا، سنین، نقص الثمرات، طوفان، جراد، قمل، ضفادع، دم (په ځینو تفاسیرو کښی د طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر. بحر او رفع الطور راغلی دی) د الاعراف د «سورت په ۱٦ رکوع ځمونږ د دغه فوائد موضح القرآن » د ﴿ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ ﴾ الآیة ـ په تفاسیرو کښی مو د هغه تفصیل لیکلی دی هلته دی وکوت شی.

په مسند احمد شریف او ترمذی شریف او نورو کښی په یوه حدیث کښی دی چه یهودانو ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د تسع ایات په متعلق سؤال وکړ وی وفرمایل:
هغه احکام دا دی : شرک مکوئ! غلا مه کوئ! زنا مه کوئ! ناحقه وینه مه تویوئ! جادو مه کوئ! سود مه خورئ بی گناه مه نیسئ چه حاکم یی قتل کړی پر عفیفهؤ ښځو تهمت مه لگوئ له جهاده مه تښتئ! نهه حکمونه خو دغه شول چه د هغو مخاطب تول کیدی شی لسم حکم (ای یهودانو!) تاسی ته مخصوص ؤ چه د شنبی په ورځی له حده مه تیریږئ! یهوادنو! د دغو خبرو د اوریدلو څخه ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تصدیق وکړ.
حافظ عماد الدین رحمة الله علیه ابن کثیر لیکی چه په دغه حدیث کښی «نکارت» دی چه غالباً د هغه راوی عبد الله بن سلمه له خوا دی د لوی قرآن نظم او سیاق له سره هغسی نه غواړی چه ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍ ﴾ الآیة ـ څخه مراد دغه نهه احکام واخیست شی. وروسته د فرعون او د موسیٰ مکالمه چه له (فقال له) څخه نقل فرمایلی دی داسی اقتضا ـ لری چه له « آیات» څخه هغه معجزی او

نښې مراد وی چه د دلائلو، حججو په شان فرعونیانو ته ورښوولی شوی وی لکه چه د «بصائر» لفظ هم له هغه سره ډیر ښه لګیږی او له پخوا څخه د مکیانو د تعنت او د آیت د طلب کولو کوم ذکر چه راغلی دی له هغه سره هم مناسب هم دا دی چه دلته د فرعونیانو د کونیه ؤ آیاتونو په متعلق وروښوول شی. په هر حال د ابن کثیر رحمة الله علیه خیال دا دی چه یهودانو د «تسع آیات» په نسبت نه، بلکه د هغو لسو کلماتو په نسبت به سؤال کړی وی چه د توریت په مبداء کښی د وصایاؤ په ډول (طریقه) لیکل کیده لکه چه په حدیث کښی هم هغه لس شیان بیان شوی دی. د حدیث راوی ته التباس او اشتباه واقع شوی ده او د «عشر کلمات» په ځای «تسع آیات» ئې ذکر کړی دی او امکان لری چه سؤال له «تسع آیات» څخه شوی وی لیکن دوی جواب علی اسلوب الحکیم ورکړی وی. ګواکی تنبیه ئې فرمایلی ده چه د نهو معجزو معلومول ستاسی په حق کښی دومره مفید او مهم نه دی بلکه د دغو لسو احکامو یادول او پری عمل کول زیات ګټور، زیات فائده من او اهم دی. والله اعلم.

﴿ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ ﴾ الآیة - نو وویل فرعون موسیٰ ته بیشکه زه ګمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی) یعنی پر تا چا جادو کړی دی چه له هغه څخه معاذ الله ستا عقل خراب شوی دی نو ځکه چتی (بیکاره) خبری کوی. په بل ځای کښی راغلی دی ﴿ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِيٓ أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیة (۲) رکوع) ګواکی له «مسحور» څخه مراد «مجنون» دی او ځینی له «مسحور» څخه «ساحر» مرادوی. والله اعلم.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿۱۰۲﴾

وویل (موسیٰ بیا) خامخا په تحقیق پوهیږی (ته پخپل زړه) چه نه دی نازل کړی دغه (نهه معجزی هیڅ‌ها) مګر رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی معجزی ښکاره (چه هر یوه دلالت کوی په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا ګمان کوم پر تا ای فرعونه د هلاک شوی (مغلوب کم عقله).

تفسیر : یعنی اګر که ستا ژبه انکار کوی مګر ستا زړه ډیر ښه پوهیږی چه دغه عظیم‌الشان نښان ستا د سترګو د خلاصولو دپاره همغه قادر او قاهر الله درښودلی دی چه د آسمان او د ځمکی حقیقی مالک دی. اوس که کوم سړی عمداً محض د ظلم او تکبر د لیاری له حقه انکار وکړی د هغه په نسبت به پرته (علاوه) له دی نه څه خیال کاوه شی چه د ده د تباهی وقت پر سر رسیدلی دی. له دی نه معلوم شو چه ایمان د پوهیدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی ﴿ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ﴾ ۱۹ جزء د النمل (۱٤) آیة اوله رکوع).

فَأَرَادَ أَن يَسْتَفِزَّهُم مِّنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دی چه وخوځوی او آرام پریږدی او لری کړی دوی له ځمکی (د مصر) نو ډوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چه له ده سره وو تول.

تفسير : کله چه فرعون ولید چه ورځ په ورځ د موسیٰ علیه السلام اثر زیاتیږی نو داسی اندیښنه ور پیدا شوه چه بنی‌اسرائیل چیری زور او قوت ونه نیسی. نو ځکه ئی د هغوی په زیات ربړولو (تکلیف کولو) شروع وکړه او داسی ئی مقرره کړه چه دوی به مصر کښی په امن او راحت سره ژوندون ونه کړی شی. خو بالاخر مونږ هم دغه فرعون او فرعونیان پری نښودل او د قلزم په بحیره کښی مو گرد (تول) هغه ظالمان ډوب کړل.

وَقُلْنَا مِن بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾

او ومو ویل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته چه اوسیږ تاسی (اوس په دی) ځمکه (د مصر) کښی نو کله چه راشی وعده د آخرت (یعنی قیامت) نو به راولو تاسی (سبطیان او قبطیان په محشر کښی حساب ته یو ځای) گډوډ ،.

تفسير : یعنی پاک الله د ظالمانو بیخ او بکر ویست او تاسی ته ئی د هغوی د مرئیتوبه نجات درکړ، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چیرته مو چه زړه غواړی په ډیر آزادی او هوسائی (ارام) سره تلی شئ. کله چه قیامت راشی بیا به یو ځلی تاسی او ستاسی تباه شوی دښمنان سره یو ځای کوو. او هلته به د شقی او سعید او هالک او ناجی دائمی فیصله صادریږی.

وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ۗ

او په حقه سره نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی).

تفسیر : د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ ئی د لوی قرآن په لوری وګرځاوه. یعنی موسوی معجزات پر خپل ځای پریږدئ لیکن هغه ښکاره معجزی چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی په هغو کښی له ګردو (تولو) څخه لویه علمی معجزه هم دغه عظیم‌الشان قرآن دی چه هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلیٰ درجه صداقت مشتمل کړی او لیږلی دی. او پوره په همغه صداقت سره تاسی ته رسیدلی دی او په منځ کښی ئی لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی:

﴿ فَاعۡلَمُوٓا اَنَّمَآ اُنۡزِلَ بِعِلۡمِ اللّٰهِ وَاَنۡ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۲ رکوع) ۱٤ آیت

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِیۡرًا ﴿۱۰۵﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مګر زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره).

تفسیر : یعنی منونکی ته زیری او خوش خبری واوروه او منکرانو ته د الله تعالیٰ د عذاب ویره واوروه!.

وَقُرۡاٰنًا فَرَقۡنٰهُ لِتَقۡرَاَهٗ عَلَی النَّاسِ عَلٰی مُكۡثٍ وَّنَزَّلۡنٰهُ تَنۡزِیۡلًا ﴿۱۰۶﴾

او قرآن نازل کړی دی مونږ هغه توته توته لپاره د دی چه ولولی ته (ای محمده!) دغه (قرآن) په خلقو باندی په آرام سره او نازل کړی دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره.

تفسیر : شیخ الهند د دی پاس آیت ترجمه لکه د ځینو نورو مفسرینو داسی کړی ده او (د لوستلو دپاره وظیفه کړی دی مونږ دغه قرآن چه بیل بیل نازل کړی دی مونږ (دغه قرآن) چه وئی لولی پر خلقو په آرام سره او نازل کړی مو دی دغه قرآن په نازلولو سره) د لوی قرآن له رالیږلو څخه اصلی مقصد د هغه پوهیدل او پری عمل کول دی چه هم دغه ته تدبر او تذکر وائی. لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دی ﴿ كِتٰبٌ اَنۡزَلۡنٰهُ اِلَیۡكَ مُبٰرَكٌ لِّیَدَّبَّرُوٓا اٰیٰتِهٖ وَلِیَتَذَكَّرَ اُولُوا الۡاَلۡبَابِ ﴾ ((۲۳ جزء د ص (۲۹) آیة (۲) رکوع) نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بیل بیل کړی شوی دی څو د وظیفی او تلاوت کولو په وقت کښی پوره تسهیلات وی او د ویونکی او آوریدونکی د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم آسانی وی. او ورو ورو ئی ځکه رانازل کړ چه څرنګه حالات په راواړاندی کیده د هغه سره په مناسب احکام او هدایات صادریده څو هغه جماعت چه وروسته له دی نه د ګردی (تولی) دنیا معلمان او لیاره ښوونکی ګرځیدل، د هر آیت او حکم

موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شي. او د راتلونکو نسلونو دپاره د کوم آیت د بې موقعه استعمالولو گنجایش نه وي پاتې.

قُلْ اٰمِنُوْا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوْا ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ۝١٠٧ۙ وَّيَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ۝١٠٨

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه ایمان راوړئ په دې قرآن یا ایمان مه راوړئ بېشکه هغه کسان چه ورکړې شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چه ولوستی شي پر دوی (دغه قرآن نو) نسکور پریوځي دوی (پر ځمکه) په زنو (وچولو (تندو) خپلو) په دې حال چه سجده کوونکي وي (تعظیماً و تشکراً) او وائي دوی پاکي ده رب ځمونږ ته (له خلافولو د وعدې خپلې) په تحقیق سره ده وعده د رب ځمونږ خامخا کېدونکې.

تفسیر: یعنی تاسی ئې منئ که ئې نه منئ د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوي چه د پخوانیو سماویهؤ کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دي. دوی دغه پاک کلام د آوریدلو څخه بېرمخي پر خپلو زنو سرونه په سجده پردي او وائي سبحان الله دا ځومره عجیب او غریب کلام دی، بېشکه د الله تعالیٰ هغه وعده پوره کېدونکې ده چه د موسیٰ علیه السلام په ژبه د توریت په کتاب استثناء کښې کړې شوې وه چه (ای بنیاسرائیلو زه به ستاسی په ورونو (بنی اسمٰعیل) کښې یو نبي مبعوث کوم چه د هغه په خوله کښې به خپل کلام اچوم بلاشبهه هغه هم دا کلام دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کښې اچولی شوی دی. کله چه اهل العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوي نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی متوجه.

وَيَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ۝١٠٩ۧ

او نسکور پریوځي دوی (پر ځمکه) په وچولو (تندو) خپلو چه ژاړي دوی (د الله له ویرې) او زیاتوي دوی ته (اوریدل د قرآن) عاجزي.

تفسیر: یعنی کله چه پاک قرآن آوري پر دوی رقت طاري کېږي او په سجده لوېږي او په تواضع

عجز او نیاز کښې تزئید کوی. کله چه سر په سجده پړدی نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کښې تزئید پیدا کیږی د اذقان (زنو) په لفظ کښې ښائی دی طرف ته هم اشاره وی چه په سجود کښې زیا ته مبالغه کوی. ګواکی خپلې زنې هم پر ځمکه لګوی. یا به دغه محض د سجود علی الوجه څخه کنایه وی والله اعلم.

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۚ

ووایه (ای محمده! دوی ته) وبولئ تاسی الله یا وبولئ تاسی رحمٰن، هر یو نوم ئی چه وبولئ (او واخلئ تاسی پس هغه ښه دی) نو ده لره دی نومونه ډیر ښه.

تفسیر : د سجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بللنی) او د دعاء په مناسبت په وروستنی آیت کښې د صلوٰة ذکر کړی شوی دی. واقعه دا ده چه د الله تعالیٰ له نومونو څخه د عربو مشرکینو په نزد د الله استعمال ډیر زیات ؤ او د «رحمٰن» نوم په دوی کښې دومره مأنوس نه ؤ. البته په یهودانو کښې د «رحمٰن» اسم کثیر الاستعمال ؤ. په عبرانی کښې هم دغه مبارک اسم هم داسی مقدسه معنی درلوده (لرله) لکه چه په عربی کښې ئی لری د بل لوری (مسیلمه کذاب) هم خپل لقب «رحمٰن الیمامه» ایښی ؤ. الغرض مشرکانو پر الله د «رحمٰن» د اسم له اطلاقه بد وړل او تور به ئی ځنې خوړ او په وحشت کښې به تری لویدل. لکه څه مهال (وخت) چه د رسول الله مبارک له ژبې څخه ئی «رحمٰن» اوریده نو په خپلو منځونو کښې به ئی ویل: چه محمد مونږ د دوو خدایانو له بللو څخه منع کوی او دی پخپله ماسویٰ د الله څخه «رحمٰن» ته هم غږ کوی. یهوادنو به داسی شکایت کاوه چه په محمدی اذکارو او اورادو کښې ولی د «رحمٰن» د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چه په مونږ کښې شته؟ نو د دغو دواړو جواب په دغه آیت کښې ورکړی شوی دی چه «الله» او «رحمٰن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دی، د صفاتو او د اسماؤ د تعدد څخه د ده د ذات تعدد نه لازمیږی او نه د هغه څیز د توحید سره څه منافات لری، پاتی شوه دغه خبره چه یو نوم ولی په کثرت سره استعمالیږی؟ نو وپوهیږئ چه د پاک الله هومره چه اسماء الحسنیٰ دی له هغو څخه هر یو نوم چه واخلئ او په هغه سره پاک الله ته غږ وکړئ صحیح دی. او مقصود تری همغه یو ذات دی. او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بدلیږی. هو! دغه یوه ضروری خبره ده چه هره خبره یو وقت لری او هره نکته یو ځای.

عباراتنا شتی وحسنک واحد وکل الی ذاک الجمال یشیر

دغه مبارک نومونه ځکه ښه دی چه د پاک الله پر جلالیهؤ صفاتو او تنزیهیهؤ اوصافو دلالت کوی چه نه جوهر دی او نه عرض او نه شرکاء لری او نه جهات په دغو ګردو (تولو) اوصافو موصوف دی او پر «اکرام» باندی متصف دی چه د پاک الله پر وجودیهؤ صفاتو مشتمل دی لکه علم او قدرت او نور. وفی الحدیث :

(١) الله جل جلاله الذی لا اله الاهو (٢) الرحمٰن جل جلاله (٣) الرحیم جل جلاله (٤) الملک جل جلاله (٥) القدوس جل جلاله (٦) السلام جل جلاله (٧) المؤمن جل جلاله (٨) المهیمن جل جلاله (٩) العزیز جل جلاله (١٠) الجبار جل جلاله (١١) المتکبر جل جلاله (١٢) الخالق جل جلاله (١٣) البارئ جل جلاله (١٤) المصور جل جلاله (١٥) الغفار جل جلاله (١٦) القهار جل جلاله (١٧) الوهاب جل جلاله (١٨) الرزاق جل جلاله (١٩) الفتاح جل جلاله (٢٠) العلیم جل جلاله (٢١) القابض جل جلاله (٢٢) الباسط جل جلاله (٢٣) الخافض جل جلاله (٢٤) الرافع جل جلاله (٢٥) المعز جل جلاله (٢٦) المذل جل جلاله (٢٧) السمیع جل جلاله (٢٨) البصیر جل جلاله (٢٩) الحکم جل جلاله (٣٠) العدل جل جلاله (٣١) اللطیف جل جلاله (٣٢) الخبیر جل جلاله (٣٣) الحلیم جل جلاله (٣٤) العظیم جل جلاله (٣٥) الغفور جل جلاله (٣٦) الشکور جل جلاله (٣٧) العلی جل جلاله (٣٨) الکبیر جل جلاله (٣٩) الحفیظ جل جلاله (٤٠) المقیت جل جلاله (٤١) الحسیب جل جلاله (٤٢) الجلیل جل جلاله (٤٣) الکریم جل جلاله (٤٤) الرقیب جل جلاله (٤٥) المجیب جل جلاله (٤٦) الواسع جل جلاله (٤٧) الحکیم جل جلاله (٤٨) الودود جل جلاله (٤٩) المجید جل جلاله (٥٠) الباعث جل جلاله (٥١) الشهید جل جلاله (٥٢) الحق جل جلاله (٥٣) الوکیل جل جلاله (٥٤) القوی جل جلاله (٥٥) المتین جل جلاله (٥٦) الولی جل جلاله (٥٧) الحمید جل جلاله (٥٨) المحصی جل جلاله (٥٩) المبدی جل جلاله (٦٠) المعید جل جلاله (٦١) المحی جل جلاله (٦٢) الممیت جل جلاله (٦٣) الحی جل جلاله (٦٤) القیوم جل جلاله (٦٥) الواجد جل جلاله (٦٦) الماجد جل جلاله (٦٧) الواحد جل جلاله (٦٨) الصمد جل جلاله (٦٩) القادر جل جلاله (٧٠) المقتدر جل جلاله (٧١) المقدم جل جلاله (٧٢) المؤخر جل جلاله (٧٣) الاول جل جلاله (٧٤) الاخر جل جلاله (٧٥) الظاهر جل جلاله (٧٦) الباطن جل جلاله (٧٧) الوالی جل جلاله (٧٨) المتعالی جل جلاله (٧٩) البر جل جلاله (٨٠) التواب جل جلاله (٨١) المنتقم جل جلاله (٨٢) العفو جل جلاله (٨٣) الرءوف جل جلاله (٨٤) مالک الملک جل جلاله (٨٥) ذوالجلال والاکرام جل جلاله (٨٦) المقسط جل جلاله (٨٧) الجامع جل جلاله (٨٨) الغنی جل جلاله (٨٩) المغنی جل جلاله (٩٠) المانع جل جلاله (٩١) الضار جل جلاله (٩٢) النافع جل جلاله (٩٣) النور جل جلاله (٩٤) الهادی جل جلاله (٩٥) البدیع جل جلاله (٩٦) الباقی جل جلاله (٩٧) الوارث جل جلاله(٩٨) الرشید جل جلاله (٩٩) الصبور جل جلاله جل جلاله وعم نواله و عظم شانه واعلیٰ برهانه، رواه الترمذی. کذافی الجلالین، واقرأ تفسیره فی الجمل).

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾

او ډیر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کښې او مکوه ډیر نرموالی په هغه (قرائت) کښې او ولټوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کښې یوه لیاره (متوسطه).

تفسیر : یعني په جهری لمانځه کښې (او هم داسي په ادعیه ؤ او اورادو او نورو کښې هم نه ډیر په زور سره غږېدل په کار دی او نه ډیر په ورو سره ونیل لازم دی بلکه منځنی، متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن). په احادیثو کښې دی کله چه په مکه معظمه کښې قرائت په زوره سره لوستل کیده نو مشرکینو به د هغه په اوریدلو سره هم قرآن او هم د هغه لیږونکی او د هغه راوړونکی او هم ویونکی په نسبت او شان کښې چتی (بیکاره) خبری او اپلتی (خرابی) ویلی نو ځکه رسول الله په ډیر ورو ورو لوستلو شروع وکړه. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو. یعنی نه دومره په زور ئی ولوله؟ چه مشرکین ئی په خپلو کوروڼو او مجالسو کښې واوری (د تبلیغ وقت مستثنیٰ دی. ځکه چه هلته خو اورول بالذات مقصود ؤ) او نه دومره ورو ورو ئی ولوله چه پخپله ستا ملگری هم هغه وانه وری. او تری مستفید نشی. افراط او تفریط دواړه پریږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چه په هغی سره قلب متأثر کیږی، او تشویش بیخی ورک کیږی.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيْرًا ﴿۱۱۱﴾

ووایه (ای محمده!) چه توله ثنا صفت هغه الله لره دی چه نه ئی دی نیولی څوک ولد (لکه چه یهوادن وائی) او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کښې (لکه چه مشرکان وائی) او نشته ده ته څوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چه کتابیان وائی) او نسبت د لوئی وکړه الله ته (هر وقت) په لوئ کاملی سره.

تفسیر : له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر ئی وفرمایه او سورت ئی ختم کړ. یعنی گرد (تول) محامد او ثناوی خاص د هغه الله تعالیٰ دپاره دی چه په خپلو گردو (تولو) صفاتو او کمالاتو کښې واحد دی او له هر راز (قسم) عیوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخی پاک او منزه دی. د ده په ذات کښې هیڅ قسم داسی ضعف او کمزوری نشته چه د هغه د تلافی دپاره بل چا ته اړ (مجبور) یا محتاج شی. له بل چا ځنی په مدد اخیستلو کښې دری احتماله کیدی شی، یا له وړوکی څخه مدد وغوښتی شی لکه چه پلار له اولاد څخه مدد اخلی، یا له مساوی څخه لکه چه یو شریک له بل شریک څخه مرسته (مدد) غواړی، یا له لوی څخه، لکه چه کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وقت کښې له غتانو او مشرانو څخه امداد غواړی. په دغه آیت کښې د دغو دریو واړو نفی وکړه شوه گواکی په «لم یتخذ ولدا» سره د اول احتمال او په «لم یکن له شریک فی الملک» سره د دوهم او په «لم یکن له ولی من الذل» سره د دریم احتمال د نفی کولو څخه وروسته په «کبره تکبیرا» کښې ئی د خپل عظمت او کبریائی په لوری مونږ ته توجه راکره.
یعنی انسان ته لازم دی چه د الله تعالیٰ پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړی. او

هغه جل او علا له هر راز (قسم) ضعفو او کمزوریو څخه ارفع او اعلیٰ وګڼی. او لطف دا دی چه په «لم یتخذ ولداً» کښی د نصاریٰ او په «لم یکن له شریک فی الملک» کښی د مشرکانو او په «لم یکن له ولی من الذل» کښی د هغو یهودانو تردید وشو چه د هغو په نزد د الله بیړی د یعقوب بیړی په مقابل کښی مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله) حضرت شاه صاحب لیکی «هیڅوک ئی مددګار نه دی د ذلت دپاره یعنی پر ده له سره ذلت نه راځی چه مددګار وغواړی. د باچاهانو په دربار کښی امراء ځکه لوړی مرتبی لری چه په بد ساعت کښی له هغوی سره دوی مرستی (مدد) او ملګرتیاوی کړی وی. خو د الله تعالیٰ په دربار کښی داسی قصی له سره نشته.»

تمت سورة الاسراء بعون الله وحسن توفیقه فلله الحمد والمنة والصلوٰة والسلام علیٰ صاحب الاسراء وعلیٰ آله النجباء واصحابه الاتقیاء وتابعیهم الاصفیاء

سورة الکهف مکیة الا آیة (۲۸) ومن آیة (۸۳) الی غایة (۱۰۱) فمدنیة وهی مائة وعشر آیات واثنا عشر رکوعاً عدد تلاوتها (۱۸) وعدد نزولها (٦۹) نزلت بعد الغاشیة

د کهف سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۲۸) آیت څخه او له ۸۳ تر ۱۰۱ چه مدنی دی یو سل اولس آیته او دولس رکوع لری په تلاوت کښی (۱۸) او په نزول کښی (٦۹) سورت دی وروسته د «الغاشیة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه ډیر مهربان خورا (ډیر) رحم والا دی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْٓ اَنْزَلَ عَلٰی عَبْدِهِ الْكِتٰبَ وَلَمْ یَجْعَلْ لَّهٗ عِوَجًا ①

هره ثنا صفت خاص الله لره دی هغه (الله) چه نازل کړی دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن) حال دا چه نه ئی دی ګرځولی په دی قرآن کښی هیڅ کوږوالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کښی)

تفسیر : یعنی له اعلیٰ څخه اعلیٰ تعریفونو او شکرونو مستحق همغه پاک الله کیدی شی چه خپل مخصوص او ډیر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ئی له ګردو (تولو) څخه اعلیٰ او اکمل کتاب ئی نازل کړی دی او په دی شان اهل د ځمکی ئی په ډیر لوی نعمت او برکت سره مشرف او ممتاز فرمایلی دی بیشکه په دغه مقدس کتاب کښی له سره هیڅ یوه کږه وږه او خرابه خبره نشته. عبارات ئی په انتهائی درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب ئی ډیر مؤثر او صحیح،

تعلیم ئی نهایت واضح، متوسط او معتدل دی چه له هر وقت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لری. او له سلیم عقل سره بالکل مطابق دی. د هیڅ قسم افراط او تفریط هیڅ قسم اثر او شائبه پکښې نشته.

قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ

حال دا چه سم برابر دی (افراط او تفریط له سره پکښې نشته او نازل کړی ئی دی) دپاره د دی چه وویروی (محمد په دی کتاب سره کفار) د عذابه سخته (چه راتلونکی دی) له جانبه د الله.

تفسیر : یعنی دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چه پر مکذبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی خبر ورکوی.

تنبیه : ځینو د «قیماً» معنی په «مستقیم» سره کړی ده او دا ئی د پخوانی مضمون تاکید مقرر کړی دی. یعنی هومره غور چه وکړئ د یوه ویښته په اندازه هم کوږوالی به په هغه کښې ونه مومئ مګر (فراء) د دی لفظ معنی داسی کړی ده «قیما علیٰ سائر الکتب السماویة» د ګردو (ټولو) سماویه ؤ کتابونو په تصدیق او صحت مهر لګوونکی دی او د هغو اصولی تعلیمات په دنیا کښې قایم ساتونکی دی.» او مسلم وائی «قیما بمصالح العباد » د ګردو (ټولو) بندګانو د ټولو مصالحو متکفل دی او د دوی د معاش او معاد روغوونکی دی.» په هر حال هر معنی چه تری واخیسته شی د هغه په صداقت کښې هیڅ د شبهی ځای نشته.

وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ۝٢ مَّاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ۝٣

او زیری ورکړی (محمد) مؤمنانو ته هغو ته چه کړی دی دوی ښه (عملونه) چه بیشکه شته دوی ته اجر ښه (چه جنت دی)، حال دا چه اوسیدونکی به وی په هغه (جنت کښې دائم قائم بلاانقطاع بلا انتقال) تل تر تله.

تفسیر : په ظاهر سره له دی نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی چه هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیږی.

وَّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ④

او چه وویروی هغه کسان چه وائی (له ډیره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر : د الله تعالیٰ دپاره د اولاد په تجویز کښی له ګردو (تولو) څخه وړاندی او سابق القدم «نصاریٰ» دی او لکه چه له احادیثو څخه ظاهرېږی له هم دغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پوری وی. بیا هم د الفاظو په عموم کښی به ځینی هغه یهودی فرقی چه عزیر علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینی هغه مشرکین چه ملائکة الله ته د الله لونی ویلی هم داخل دی. ګواکی دلته د اولاد تجویز کوونکی کافرانو ته بالخصوص او نصاریٰ ؤ ته په اخص الخصوص سره تنبیه ورکړی شوی ده.

مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَّلَا لِاٰبَآئِهِمْ ؕ كَبُرَتْ كَلِمَةً
تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ ؕ اِنْ يَّقُوْلُوْنَ اِلَّا كَذِبًا ⑤

نشته دوی ته په دی خبره کښی هیڅ علم (بلکه هسی له خپله وهمه ئی وائی او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چه راووځی له خولی د دوی څخه، نه وائی دوی مګر دروغ (ډیر غټ).

تفسیر : یعنی کوم تحقیق او علمی اصول د دوی په لاس کښی نشته او نه د دوی د پلرونو او نیکونو په لاسونو کښی ؤ چه د هغوی په عمیاء تقلید سره داسی غټی خبری له خپلو خولو څخه راوباسی. ګواکی دوی د الله تعالیٰ د قدوسیت او سبوحیت له شانه بیخی بی خبر وو چه د ده په شان کښی له داسی ګستاخی او سپین سترګی څخه لږ څه هم نه شرمیږی، د دلائلو او براهینو په ځای د دوی په ذخیره کښی هم دغه باقی پاتی دی چه له خپلی ژبی څخه یوه دروغه او بدیهی البطلانه خبره بی پروا راوباسی. او کله چه تری د هغه اثبات وغواړئ نو وائی چه دغه د مذهب له هغو اسرارو څخه ده چه تر هغه پوری د انسانی عقل او ادراک نشی رسیدی.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ عَلٰٓی اٰثَارِهِمْ اِنْ لَّمْ يُؤْمِنُوْا بِهٰذَا الْحَدِيْثِ اَسَفًا ⑥

نو ښائی چه ته قتل کوی نفس خپل پر وروستو (د ګرځیدو) د دوی (له تانه) که را نه وړی (دوی) ایمان په دی خبره (قرآن، نو ته ځان وژنی) له ډیره غمه.

تفسیر : یعنی که دغه کافران قرآنی خبری نه منی نو تاسی د دوی په چرت (فکر) او غم کښی خپل ځان مه کړوئ! او مه له سره ویلی کیږئ! تاسی د تبلیغ او دعوت فریضه اداء کړی او کوئ ئی. که ئی څوک نه قبلوی نو تاسی لره نه ښائی چه خپل ځان دومره وکړوئ! او دومره غمجن شئ! نه د ارمان او تأسف ضرورت شته او نه داسی وینا په کار ده چه مونږ پخپلو دغو کوښښونو کښی ولی بریالی (کامران) او کامیاب نشو کیدی. تاسی خو په هر حال کښی بریالی (کامیاب) یئ! هغه د دعوت، تبلیغ او د خلائقو سره د همدردی او خواخوږی کارونه چه تاسی انجاموئ هغه ستاسی د مراتبو ترفیع او د مدارجو د ترقی ذرائع دی که اشقیاء هغه نه قبلوی نو په دغه کښی د هم دغو خساره او تاوان دی.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾

بیشکه مونږ (چه یو) گرځولی مو دی هر هغه څیز چه دی پر ځمکه زینت (ښائست رونق) دپاره د دی (ځمکی او اهل د ځمکی) دپاره د دی چه ازموینه وکړو پر دوی چه کوم یو له دوی ښخه ډیر غوره دی له جهته د عمل.

تفسیر : یعنی د هغه د رونق په طرف مندی وهی. یا هغه پریږدی او آخرت اخلی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنه پوښتنه وکړه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم «احسن عملا» کوم دی؟ وئی فرمایل «احسنکم عقلا و اورعکم عن محارم الله واسرعکم فی طاعته سبحانه وتعالیٰ» د هر چا پوه چه ډیره ښه وی او له حرامه زیات پرهیز کوی او د الله تعالیٰ د حکم منلو په طرف ډیر ژر درومی».

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

او بیشکه چه مونږ خامخا گرځونکی یو د هر هغه څیز چه پر دغه (ځمکه دی) ډاگ (صاف میدان) وچ کلک (صاف پری کړی شوی دی یعنی خاوری پرتی پر ځمکه توتی توتی).

تفسیر : یعنی یوه ورځ به دغه گردی (تولی) ونی، واښه، شینکی او نور د ځمکی موجودات تولوه شی او د ځمکی ښخه تش تور ډاگ ډبر میدان جوړیږی هغه کسان چه د دی په ښایست او دول سینگار خوښ او غولیږی هغوی دی ښه وپوهیږی چه دغه زرق او برق او دول ډیل بِرق او بروق پاتی کیدونکی شی نه دی. د دنیا هومره دنیوی ساز او سامان چه سره تول کړئ، او په

مادی ترقیاتو سره د ځمکی مخ لاله او ګلزار جوړ کړئ تر هغه پوری چه له آسمانی هدایت او روحانی دولت څخه مو لاس تش وی حقیقی سرور او طمانیت او ابدی فلاح، نجات او راحت مو په برخه نشی رسیدی. آخری او دائمی نجات او فلاح او بری یوازی د همغو کسانو په برخه رسیږی، چه د حقیقی مولا له خوښی څخه د دنیا د هر زائل او فانی شی خوښی جار (قربان) کړی او د حق د لیاری د تللو څخه ئی هیڅ یو تکلیف، مصاعب او متاعب نه ستنوی (منع کوی) او نه د دنیا د لویو لویو جبارانو له تخویف او ترهیب او ویری څخه د ده د ثبات قدم له خپله ځایه وښوئیږی. په دغه سلسله کښی وراندی د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ په غم کښی خپل ځان مه ویلی کوئ. هغه کسان چه د دی دنیا پر ژوندن عیش، عشرت او ښایست مغروریږی. او د دغو حقایقو څخه مخ اړوی، دوی ګرد (تول) سره کند او کپر او صاف او برابر کیږی. او بالاخر د ګردو (تولو) رجوع د پاک الله په طرف ده او هلته به دغه ګردی (تولی) جګړی سره فیصله کیږی.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُوا۟ مِنْ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾

آیا ګمان کوی ته (ای محمده!) د دی خبری چه صاحبان د غار او د تختی وو دوی (په اعتبار د قصی) له دلائلو د (قدرت) ځمونږ ډیر عجیبه (او نور نشته بلکه نور عجیبه دلائل د الله د قدرتونو هم شته)

تفسیر : یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ قصه چه وروسته ذکر راځی کومه داسی عجیبه او غریبه خبره نه ده چه ئی له حده زیاته عجیبه وګڼئ، د ځمکی، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، اور، اوبه او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی تینګ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر ګردو (تولو) موجوداتو، بیا په انسانانو کښی د انبیاؤ علیهم السلام رالیږل د دوی قلیل او بی سرو سامانو ډلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی (کامیاب) او فاتح کول. د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ اله وصحبه وسلم او د ده د رفیق حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه نجات د کفارو د مکر او فریب څخه او د (ثور) په غار کښی تر دریو ورځو پوری د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل او د کفارو تعاقب او د غار (سمڅی) تر خوله پوری راتلل او بیا نامراده او بی د مرام له نیله بیرته ګرځیدل. بالاخر د مسلمانانو هغه ډیر وړوکی بی سر و سامان ډلی ته نه یوازی په «جزیرة العرب» بلکه په مشرق او مغرب کښی په ډیر لږ مدت کښی غلبه نصرت او بری په برخه کول آیا دغو او د دوی په شان نور بیشماره شیان د «اصحاب الکهف» له قصی څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکی دی؟.

اصل دا دی چه یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او آزموینی په دول (طریقه) دری سؤاله وکړی (۱) روح څه شی دی (۲) د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ قصه

څرنګه ده؟ (۳) د ذوالقرنین قصه څه وه؟ د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ قصی ته دوی د عجیب توب له حیثیته خاص اهمیت ورکړی وو نو ځکه په دغه آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه هغه دومره عجیبه نه ده لکه چه تاسی ئی ګڼئ! د هغه ځنی ډیری نوری عجیبی او غریبی د قدرت دلائل او نښی هم شته وروسته د «اصحاب الکهف» اول مجملاً بیا مفصلاً بیان فرمائی.

وائی چه دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانی کښی وو چه د هغه اسم ځینو «دقیانوس» ښوولی دی باچا ډیر سخت غالی بت پرست ؤ او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کښی مصروف ؤ عامو خلقو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوی منافعو په طمع خپل مذاهب پریښودل او بت پرستی ئی اختیار کړه په دغه وقت کښی د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کښی چه د هغوی تعلق د سلطنتی عمائدو سره وو داسی خیال پیدا شو چه د یوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضی نه ده په کار او د دوی زړونه د الله تعالیٰ له خشیته او د تقویٰ له نوره ډک ؤ. الله تعالیٰ دوی د صبر او استقلال او د توکل او تبتل له دولت څخه ماړه کړی وو. دوی د باچا په مخ کښی ودریدل او په ډیر جسارت او میړانی (بهادری) ئی دغسی ناری وکړی: ﴿ لَن نَّدْعُوَا۟ مِن دُونِهِۦٓ إِلَٰهًا ۖ لَّقَدْ قُلْنَآ إِذًا شَطَطًا ﴾ او د دغه خپل ایمانی جرأت او د استقلال د مظاهری څخه ئی ګرد (تول) لیدونکی او اوریدونکی سره مبهوت او متحیر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ او څه د نورو مشاغلو او ملکی مصالحو لامله (له وجی) د دوی د فوری وژلو څخه سترګی پټی کړی او څو ورځی ئی دوی ته مهلت ورکړ. څو دوی پخپل دغه معامله کښی غور او نظر ثانی وکړی.

خو دغو ځلمیانو داسی مشوره او سره ئی غوته کړه چه په داسی د فتنی په وقت کښی چه موږ د جنګ او د تشدد له لاسه عاجزان شوی یو او په هر حال کښی ځموږ د قدمونو د خوئیدلو ویره او خطره شته نو موږ ته به دغه مناسبه وی چه ښار ته نژدی د غره په کوم غار کښی پټ او منتظر اوسو چه په مناسبه موقع کښی بیا له هغه ځایه ووځو نو ئی دعاء وکړه چه: ای الله! ته پخپل خصوصی رحمت سره ځموږ کار راجوړ کړه! او د رشد او هدایت په لاری د تللو ګرد (تول) انتظام موږ ته وکړه! بالاخر دوی له ښاره ووتل او په کوم نژدی غره کښی ئی پناه ونیوله او له خپلو ملګرو څخه یو تن ئی مامور کړ چه د لباس په تغیر سره کله نا کله ښار ته ورځه! او ځموږ د تولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او موږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سړی چه پر دغه کار مامور ؤ هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چه نن په ښار کښی رسماً ځموږ تعقیب او پلټنه (تحقیق) کیده او زموږ اقارب اعزه او خپلوان مجبور شوی وو چه ځموږ پته او سراغ وروښیی. دوی به هم دغو مذاکرو کښی وو چه یو ناڅاپه الله تعالیٰ پر دوی خوب طاری کړو ویلی کیږی چه د حکومت سړی ډیر تلاش او پلټنه (لټون) وکړه، خو د دوی درک او سراغ ئی ونه موند او ستړی ستومان کیناستل، بالاخر د باچا له رأئی سره سم د ښیښی پر یوه تخته د دی ځلمیانو نومونه او ممیزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او

په یو محفوظ ځای کښې کېښود شو څو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکې نسل په دې خبردار وي چه داسې د ځلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکې طریقه تښتېدلې دې چه سره له ډېر لټولو د هغوی هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی. ممکن دی چه وروسته له دې نه د هغو سراغ او پته پیدا او ځینې نور عجیب او غریب واقعات هم څرګند (ښکاره) شي. دغه ځلمیان پر کوم مذهب وو؟ په دغه کښې اختلاف دی. ځینې وائي چه نصرانیان یعنې د مسیح علیه السلام د اصلي دین تابعان وو. لیکن ابن کثیر رحمة الله علیه د قرائنو له مخې دې ته ترجیح ورکړې ده چه د «اصحاب الکهف» قصه د مسیح علیه السلام د زمانې څخه پخوانۍ قصه ده. والله اعلم.

تنبیه : «رقیم» د غره کندې او سوړې ته وائي او «رقیم» د «مرقوم» په معنی هم راځي. یعنې لیکلې شوې شي. د مسند عبد بن حمید په روایت کښې چه هغه ته حافظ علی شرط البخاري ویلې دې له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه د «رقیم» بله معنی منقوله ده یعنې «اصحاب الکهف» او «اصحاب الرقیم» د هم دغې یوې ډلې دوه لقبونه دي. د غار د اوسېدلو له وجې نه دوی ته «اصحاب الکهف» وائي. او کله چه د دوی نومونه او صفات او نور په تخته کښې لیکلي، ایښود شوي دي نو ځکه هغوی ته «اصحاب الرقیم» هم وائي مګر محقق شیخ الهند رحمه الله ړومبنې معنی اخیستې ده او په هر صورت «اصحاب الکهف» او «اصحاب الرقیم» ئې یو څیز مقرر کړې دې، د ځینو علماؤ رأیه دا ده چه د «اصحاب الرقیم» قصه په قرآن کښې نه ده مذکوره او محض د عجیب توب لامله (وجې) د «اصحاب الکهف» په تذکره کښې د هغه حواله هم ورکړې شوې ده او في الحقیقت «اصحاب الرقیم» د (غار والا یا کنده والا) هغه درې تنه سړي دي چه د باران څخه تښتېدلي وو او په یوه سوړې کښې ئې پناه نیولې وه او له پاسه یوه لویه پرښه (ګټه) ورغړیده او د هغه سوړې خوله ئې بنده کړه. په دغه وقت کښې هر سړي خپل د عمر د ډېر ښه عمل په طفیل د الله تعالیٰ له درباره خپل نجات غوښت، او متدرجاً د دغه سوړې خوله ارتیده. «امام بخاري رحمة الله علیه» د «اصحاب الکهف» د ترجمې د منعقد کولو څخه وروسته د «حدیث الغار» مستقل عنوان قائم کړې دې. او په هغه کښې ئې د دغو درې واړو سړیو قصې مفصل درج کړې دي. ښائي هم دې طرف ته ئې اشاره کړې وي چه «اصحاب الرقیم» هم دغه کسان دي. «طبراني» او «بزار» د نعمان بن بشیر په حسن اسناد سره مرفوعاً روایت کړې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رقیم» ذکر وفرمایه او د دغو درېو سړیو قصه ئې بیان کړه والله اعلم.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾

یاد کړه هغه وقت چه رجوع وکړه هغو ځلمیانو (د ویرې د کفارو) غار ته

نو وویل دوی ای ربه څمونږه راکړه مونږ ته له خپله نزده رحمت (چه پری پټ شو له غلیمه «دشمنه») او تیار کړه مونږ ته له دی کاره څمونږ (چه مفارقت د کفارو دی) هدایت او کیښوده مونږ (پرده) پر غوږونو د دوی (چه هیڅ غږ ئی نه اوریده او ویده پراته وو) په غار کښی څو کاله په شمیر.

تفسیر : یعنی داسی ئی پر غوږونو وتپول چه تر کلونو کلونو پوری په همغه سوری کښی ویده پراته وو. او د دی خوا او هغی خوا له احواله له سره نه وو خبر او نه کومه خبره د دوی غوږونو ته رسیده.

ثُمَّ بَعَثۡنَٰهُمۡ لِنَعۡلَمَ أَيُّ ٱلۡحِزۡبَيۡنِ أَحۡصَىٰ لِمَا لَبِثُوٓاْ أَمَدٗا ⑫

بیا راپورته کړل مونږ دوی دپاره د دی چه (په حالی علم سره هم معلوم کړو) چه کومه یوه له دغو دواړو ډلو مختلفو په څنډ کښی) ښه حساب کوونکی ده (یا ئی یاد کړی دی حساب) د هغه چه دوی څه مدت تیر کړی ؤ (په دغه غار کښی).

تفسیر : له ډیرو کلونو څخه وروسته الله تعالیٰ دوی ویښ کړل. څو ظاهر شی چه د اختلاف کوونکو په منځ کښی کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شی؟ ظاهر دی چه د داسی اوږده خوب څخه وروسته کله چه دوی ویښ شوی دی نو په قدرتی طور سره پخپله د خوب کوونکی او ګردو (تولو) لیدونکو په منځ کښی راز راز (قسم قسم) خبری سره مبادله کیږی. او څینی ئی مدت لږ ښیی. او څینی ئی ډیر څرګندوی (ښکاروی). یو به اقرار کوی. او بل به ئی مستبعد ګڼلی تری انکار کوی. نو دوی ئی راویښ او دا ئی وروښوده چه کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمی خبری کوی؟ او واقعیت ته نژدی دی؟ او وروسته د دی حقیقت له پوهیدلو سره د بعث «بعد الموت» عقده حل کولی شی؟ چه په هغه کښی د هغی زمانی خلقو سره جګړی کولی.

نَّحۡنُ نَقُصُّ عَلَيۡكَ نَبَأَهُم بِٱلۡحَقِّۚ إِنَّهُمۡ فِتۡيَةٌ ءَامَنُواْ بِرَبِّهِمۡ
وَزِدۡنَٰهُمۡ هُدٗى ⑬

مونږ قصه کوو تاته (مفصلاً) خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بیشکه دوی داسی ځلمیان دی چه ایمان لری په رب خپل او زیات کړی ؤ مونږ

دوی له جهته د هدایته.

تفسیر : یعنی د ایمان څخه زیات درجه ئی ورته ورکړه چه د اولیاؤ درجه ده.

وَّرَبَطۡنَا عَلٰی قُلُوۡبِهِمۡ

او ټینګ تړلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوت او صبر)

تفسیر : یعنی زړونه مو قوی کړی ؤ په قبول او اظهار د حق سره او دوی مضبوط او ثابت قدم کیښود او خپله خبره ئی صافه وویله.

اِذۡ قَامُوۡا فَقَالُوۡا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ لَنۡ نَّدۡعُوَا مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اِلٰهًا لَّقَدۡ قُلۡنَاۤ اِذًا شَطَطًا ﴿۱۴﴾

کله چه پاڅیدل (پس له مامورېدلو د کفر په سجدی سره) نو وویل دوی رب څمونږ رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی له سره به عبادت ونه کړو بی له همغه الله د بل معبود (او که بل څوک مونږ په الوهیت سره وباله نو) خامخا په تحقیق ویلی به وی مونږ هلته خبره خطا لویه دروغه.

تفسیر : یعنی کله چه «رب» هغه دی نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «الوهیت» او «ربوبیت» دواړه هم ده ته وړ (لائق) او مخصوص دی.

هٰۤؤُلَآءِ قَوۡمُنَا اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اٰلِهَةً ؕ لَوۡ لَا یَاۡتُوۡنَ عَلَیۡهِمۡ بِسُلۡطٰنٍۭ بَیِّنٍ ؕ فَمَنۡ اَظۡلَمُ مِمَّنِ افۡتَرٰی عَلَی اللّٰهِ کَذِبًا ﴿ؕ۱۵﴾

دا کسان قوم څمونږ نیولی دی دوی بی له الله (نور باطل) معبودان، ولی نه راوړی دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند، ښکاره نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا څخه چه تړی پر الله دروغ (چه شریکان ورته دروی بلکه لوی ظالم له ده څخه بل نه دی).

تفسیر : لکه چه موحدین د توحید صاف صاف دلائل وړاندی کوی که مشرکین هم پخپله دعوی کښی رښتین وی نو کوم واضح دلیل ولی نه وړاندی کوی؟ که ئی وړاندی کړی نو له کومه به ئی راوړی؟ دروغ پښه نه لری. له دی نه به لوی دروغ څه وی چه دوی د الله تعالیٰ دپاره شریک دروی.

کله چه دقیانوس اصحاب الکهف ته دری ورځی مهلت ورکړ او دوی پخوا د تمامیدلو د دری ورځو وتښتیدل نو (یملیخا) چه مشر د دوی ؤ په منځ کښی د لیاری کښی ئی وویل خپلو ځینو نورو ځلمیانو ته داسی:

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾

او کله چه په څنګ شوئ تاسی له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چه عبادت ئی کوی دوی بی له الله نو ځای ونیسئ تاسی هغه غار ته (او دیره شئ پکښی) خپور (خور) به کړی تاسی ته رب د تاسی له رحمته خپل او تیار به کړی تاسی ته له کار ستاسی اسباب د ګزران (او خوشالئی).

تفسیر : یعنی «کله چه د مشرکانو له دینه مونږ بیل یو نو په ظاهری ډول (طریقه) سره هم مونږ ته لازم دی چه له هغوی څخه بیل اوسو. او کله چه د دوی له باطلو معبودانو څخه ګوښه (بیل) شو نو ښائی چه له هر طرفه وشکوو او خاص خپل لوی الله جلت عظمته په طرف رهی (لاړ) شو او د هغه رحمت او تلطف ته امید واری ولرو» پخپلو منځونو کښی ئی سره داسی مشوری وکړی په پای (اخر) کښی لاړل او د غره په سمڅی کښی کیناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

او وینی به ته لمر کله چه راخیژی نو میلان کوی له غاره د دوی ښی طرف ته او کله چه لویږی نو پریږدی دوی (او تری تیریږی) کیڼ طرف ته او دوی په ارت میدان کښی دی له دی غاره، دغه (مذکوره احوال د دوی) له دلائلو

(د قدرت) د الله دی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسی دیره ځای په لوری لیار ښوونه وکره چه هلته مأمون او مطمئن شول او په آرامی او خوشالی سره پریوتل نه د ځای د تنګوالی څخه د دوی زړونه خفه ؤ او نه لمر دوی ته څه رېړ (زحمت) او تکلیف رسوه. د دی لامله (له وجی) چه د دغه سوری مخ د شمال په لوری او په هسی یوه وضع او هیئت سره واقع وه چه د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسیده او بی د څه ضرر د رسولو څخه به تری وته.

مَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿۱۷﴾

هر چاته چه سمه صافه لیاره وروښوده الله نو همغه دی د سمی صافی لیاری موندونکی او هر څوک چه ګمراه ئی کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته ده ته کوم ولی دوست لیار ښوونکی.

تفسیر : یعنی ظاهری او باطنی لیار ښوونه ګرد (تول) د ده په قبضه کښی ده وګوره څه مهال (وخت) چه ګرده (توله) دنیا سره ښوئیدلی وه «اصحاب الکهف» ئی څرنګه د هدایت په لیاره تینګ او ثابت قدم کړل او په ظاهری دول (طریقه) ئی هم څرنګه د یوه عجیبه سوری په طرف د دوی لیار ښوونه وکړه.

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَّهُمْ رُقُوْدٌ ۖ وَّنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِيْنِ وَ
ذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيْدِ ۗ لَوِ اطَّلَعْتَ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَّلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿۱۸﴾

او ته به ګمان کوی په دوی (که چیری ئی ووینی) چه ویښ دی حال دا چه دوی ویده دی او اړوو دوی (د پرښتو په وسیله) په ښی اړخ او کیڼ اړخ او سپی د دوی (د دوی په مخ کښی ورته پروت دی چه) غځوونکی دی (په ځمکه) د دواړو څنګلو خپلو په خولی د غار کښی، که (چیری ورپورته شی

ته دوی ته او (نظر واچوی پر دوی نو خامخا مخ به وګرځوی ته له دوی
څخه په تیښته او خامخا ډک به کړی شی ته له دوی نه له ویری.

تفسیر : وائی چه د دوی سترګی به د خوب په وقت کښی هم خلاصی وی او د دومره یو طویل خوب هیڅ یو اثر د دوی په ابدانو کښی نه ښکاریده. نو ځکه هر چا به چه دوی ته کاته نو داسی ئی ګانه چه دوی ویښ دی. او الله تعالیٰ دغو ویدو ځلمیانو ته شان. هیبت او جلال ورویاښه. او دوی دغه د هستوګنی ځای ته ئی دومره دهشت او عظمت ورکړ چه هیچا به ورته نه شو کتلی، او نه به ورنژدی کیدلی شو څو خلق د هغه د ځای څخه ننداری جوړی نه کړی او هلته بنداری ونه تری او دوی ناآرامه او بی هوسا (بی آرامه) نه کړی د دوی پسی یو سپی هم رهی (روان) شوی ؤ چه د دغو نیکانو اثر پر دغه سپی هم ورسیده. او تر سلهاؤ کلونو پوری ژوندی پاتی شو. اګر که د سپی ساتل بد دی. لیکن په ملیاردو بدانو کښی یو ښه هم شته. او خورا (زیات) ډیر هسی بدان چه د خپلو بدو اعمالو له کبله (وجی) له سپی او نورو حیواناتو څخه هم ښکته او خراب وو د نیکانو او ښو میرو (خاوندانو) له برکته د عزت او عظمت او رفعت خاوندان شوی دی. او بالعکس د نیکانو له کوره او کهوله ډیر کسان پخپل ځان حیران پاتی شوی دی.

ځوی د نوح چه له بدانو سره مل شو.

کورنی صفت ئی ورک شو دی ځپل شو.

د اصحاب الکهف سپی چه څو ورځی

پل د نیکو کښی رهی شو وصف ئی بل شو .

څوک چه ښه ګرځی ښه وینی پاک الله به تری خوشال شی.

څوک چه بد ګرځی بد پرځی د غلو مل ته وینه غل شو.

وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا۟ بَيْنَهُمْ ۚ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ
كَمْ لَبِثْتُمْ ۖ قَالُوا۟ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۚ قَالُوا۟ رَبُّكُمْ
أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَٱبْعَثُوٓا۟ أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِۦٓ
إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ
مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾

إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾

او هم داسی (لکه چه ویده کړی وو مونږ اصحاب الکهف) ویښ کړه مونږ دوی چه پوښتنه وکړی پخپلو منځونو کښې، نو وویل یو ویونکی له دوی نه چه څومره مدت مو تیر کړی دی؟، نو وویل (ورته دغو نورو چه) تیره کړی ده مونږ یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، وویل (نورو) چه رب ستاسی ښه خبر دی په هغه مدت چه تیر کړی دی تاسی نو ولیږئ تاسی یو خپل په دی سپینو زرو ستاسی چه دا دی دی ښار ته نو ودی ګوری چه کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه نو رادی وړی تاسی ته رزق له هغه او نرمی او زیرکی دی کوی (په معامله کښې) او نه دی خبروی خامخا په تاسی هیڅ یو هم. بیشکه دوی که خبردار (یا قادر) شی پر تاسی نو سنګسار به کړی تاسی یا به بیرته وګرځوی دوی تاسی په دین خپل کښې او له سره به خلاص نه شئ تاسی (او ښه به ونه مومئ) په دغه وقت کښې هیڅکله.

تفسیر : یعنی څرنګه ئی چه پخپل قدرت سره دوی په داسی یوه اوږده خوب کښې ویده کړی ؤ همغسی ئی دوی په مقرره وقت کښې راویښ کړل، کله چه پاڅیدل نو پخپلو منځونو کښې ئی سره په مذاکرو شروع وکړه، چه مونږ به څومره مدت ویده شوی یو؟ ځینو وویل «یوه یا نیمه ورځ» یعنی دیر لږ ویده شوی یو. بل وویل چه (له دغو بی فائدو خبرو څخه څه په لاس درځی) په دغه خو د الله تعالیٰ علم دیر ښه رسیږی چه مونږ څومره مدت ویده شوی یو. اوس کار کوئ، یو سړی ته پیسی ورکړئ، او ښار ته ئی ولیږئ چه له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلی. او رائی وړی مګر دغه ضروری ده چه دغه سړی دی په دیر هوښیاری سره لاړ شی او بیرته دی راشی او په نرمی او تدبیر سره دی ښائی معامله وکړی چه هیڅ یوه ښاری ته ځمونږ پته او نښه څرګنده (ښکاره) نشی که نه لویه خرابی به راپیښیږی. که هغه ظالم باچا پر مونږ خبردار شی نو مونږ به سنګسار کړی. یا به مونږ په جبر او اکراه سره له دغه حقانی دین څخه واړوی. (العیاذ بالله) که داسی کومه واقعه راپیښه شوه نو هغه اعلیٰ کامیابی او فلاح چه مونږ ئی غواړو له سره نه حاصلیږی. ځکه چه د حق دین څخه اوښتل اګر که په جبر او اکراه سره هم وی د اولواالعزمو مؤمنانو کار نه دی.

تنبیه : ځما په نزد ﴿ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ﴾ محض د مدت د تقلیل څخه کنایه ده د خوب د پاڅیدلو څخه وروسته دغه طویل مدت هم دوی ته قلیل محسوس شوی ؤ. رښتیا ده چه «خوب او

مرګ سره برابر دی» د ﴿ يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٍ ﴾ د «او» د حرف سره استعمال داسی وګنئ لکه چه د جزء (۱۸) «المومنون» د سورت په (۱۱۲) آیت (٦) رکوع کښی دی
﴿ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ عَدَدَ سِنِينَ قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖ فَسۡـَٔلِ ٱلۡعَآدِّينَ ﴾

وَكَذَٰلِكَ أَعۡثَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ لِيَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ لَا رَيۡبَ فِيهَآ إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡ

او هم داسی (لکه چه مو ویښ کړی وو دوی) خبر کړل مونږ (خلق) پر دوی باندی چه پوه شی (دغه د حشر منکران چه) بیشکه وعده د الله حقه ده او بیشکه قیامت (چه دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کښی (او خبر کړل مونږ دغه خلق په اصحاب الکهف) کله چه جګړی کولی دوی په منځ خپل کښی په کار (د دین) خپل.

تفسیر : یوه له دوی ځینی پیسی واخیستی او ښار ته ننوت خو د ښار ګرد (تول) شیان د ده په نظر کښی پردی او غیر متعارف ښکاره شول په دغه مدت کښی څو قرنه تیر شوی ؤ، د ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول چه پر دی د کوم باچا نوم دی؟ او د کومی زمانی دی؟ او ګرد (تول) سره داسی وپوهیدل چه دغه سری له کوم ځایه کومه قدیمی خښه کړی خزانه موندلی ده څو دغه خبره د باچا په غوږ کښی ورسیده او هغه همغه پخوانی لیکلی تخته وغوښته چه پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلی شوی ؤ او دغه هم پکښی مسطور ؤ چه دغه ځلمیان یو ناڅاپه په دغه کال کښی لا درکه او تری تم شول. له تحقیقه ثابته شوه چه دغه سری د همغه مفقودالخبر دلی څخه دی. په دغه وقت کښی په دغه ښار کښی د «بعث بعد الموت» په نسبت سخت جګړه نښتی وه چا به ویل چه د مړ کیدلو څخه وروسته بیا ژوندون نشته، چا به ویل چه محض روحانی بعث دی او جسمانی نه دی څوک د روحانی او جسمانی د دواړو معادو قائل ؤ، د دی وقت باچا یو حق خوښوونکی، منصف سری ؤ، او غوښته ئی چه له یو طرف کوم داسی نظیر او مثال په لاس ورشی چه په هغه سره پوهول آسان شی، او عقلی استبعاد له منځه ورک شی. پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران هم د دی حیرت راوړونکی ماجری د لیدلو او اوریدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغی نظاری په خاص ډول (طریقه) سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه او وپوهیدل چه په دی سره الله تعالیٰ مونږ ته تنبیه راکړه ځکه چه دغه قصه د دوهم ځلی بیا ژوندی کیدلو څخه له سره کمه نه ده.

تنبیه : ځینو د ﴿ إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡ ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه الله تعالیٰ د

«اصحاب الکهف» له حاله په هغه وقت کښې خلق خبر کړې ؤ نو ځکه د «اصحاب الکهف» په نسبت جګړو او مناقشو جریان درلود (لرلو)، چه هغه څو تنه ځلمیان چه یو ناځاپه سره ورک او تری تم (ګډوډ) شوی وو. چیری لاړل؟ چه د هغوی په نسبت له ډیری اوږدی زمانی راهیسی داسی آورو چه راځی. دوی ولی رانغلل؟ دوی چیرته لاړل؟ د دوی نسل به چیری منتشر شوی وی؟ تر اوسه پوری دوی نه دی ژوندی پاتی. او ضرور ګرد (تول) سره مړه او خاوری شوی دی. په دغه مسئله کښې به ځینو یو شی او ځینو به بل شی ویل چه یو ناځاپه الله تعالیٰ د حقیقت له مخی پرده پورته کړه او هغه ګرد (تول) اختلافات ئی سره ورک کړل.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا ۖ رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾

نو وویل (دغو خلقو یو بل ته) چه جوړه کړئ پر دوی یوه بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د) دوی، وویل هغو کسانو چه غالب وو په کار (د دین) د دوی چه خامخا جوړ به کړو مونږ هرومرو (خامخا) پر دوی باندی مسجد (چه لمونځ پکښې وکړی شی.)

تفسیر : دغه نه دی معلوم چه وروسته له هغه «اصحاب الکهف» همغسی ژوندی پاتی شول؟ یا ئی انتقال وکړ؟ که انتقال ئی کړی دی څه مهال (وخت) ؤ؟ او که ژوندی پاتی دی تر کله؟ یا به تر کله ژوندی پاتی کیږی؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چه دغه سوری ته نژدی په کوم مناسب ځای کښې د یادونی په شان کوم عمارت جوړ کړی چه له هغه ځینی زائرینو ته څه سهولت پیښ شی نو په دغه کښې به د آراؤ اختلاف واقع شوی وی چه څه قسم عمارت جوړ کړ شی، د دغو اختلافونو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دی، او دغه هم د ده په علم کښې شته چه دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلی د خوب طاری کیدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوری پوری رسیدلی دی؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوی دی؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سړیو «چه د اصحاب الکهف» پر اسلامی دین وو داسی سره غوته کړه چه دغه غار ته نژدی یو معبد تعمیر شی د اصحاب الکهف په نسبت برسیره پر دی چه پاخه موحدان او متقیان وو په یقینی ډول (طریقه) نه ویل کیدی شی چه د کوم نبی علیه السلام پر دین او شریعت وو لیکن هغه کسان چه پر دوی معتقدان شوی او عمارت ئی ورجوړ کړی وو نصرانیان وو. ابوحیان په «بحر محیط» کښې د «اصحاب الکهف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړی دی. من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۚ

ژر به وائي (يعقوبيه چه دوی) دری دی څلورم د دوی سپی د دوی دی، او وبه وائی (نسطوريه چه دوی) پنځه دی شپږم د دوی سپی د دوی دی، ويشتل (او ويل بی له نښی بی دليله) په غيب سره.

تفسير : يعنی سامعين به د «اصحاب الکهف» د قصی له آوريدلو څخه وروسته لکه چه د خلقو عادت دی اتکلی غشی ولی يو به وائی چه دوی دری وو، څلورم د دوی سپی ؤ. بل به وائی چه دوی پنځه وو او شپږم به سپی ښيی. ليکن دغه گرد (تول) اقوال داسی دی لکه چه څوک يی د نښی له تاکلو (مقررولو) څخه تيری (گتی) وولی. ممکن دی د دغو مختلفو خبرو په ويلو کښی برسيره په جهل د رسول الله صلی الله عليه وسلم امتحان هم مقصود وی چه وگورو محمد صلی الله عليه وسلم په دغه معامله کښی څه فرمائی؟ ځکه احتمال لری چه يهوادنو د هغو صحيح تعداد اوه ښوولی وی چه د هغه په طرف لوی قرآن هم اشاره فرمائی.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَّثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۗ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿۲۲﴾

او وبه وائی (مومنان په اخبار د محمد چه دوی) اوه دی او اتم د دوی سپی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ښه علم لری په شمير د دوی نه پوهيږی په (شمير د) دوی مگر لږ (د خلقو) نو جگړه مه کوه (ای محمده!) په باب د دوی (يعنی اصحاب الکهف) کښی مگر جگړه ښکاره او فتوی مه غواړه په باب د دغو (اصحاب الکهف) کښی له دغو (کتابيانو) څخه له هيڅ يو (ځکه چه ته پخپله پری خبر ئی په وحيه سره)

تفسير : يعنی په دی قسم غير معتد به خبرو کښی زياتی جگړی کول او ترديد، فضول او لاحاصل دی. د عدد په معلومولو پوری کوم اهم مقصود نه دی متعلق، هومره خبره چه الله تعالیٰ راښوولی ده له هغی څخه د زيات تحقيقاتو پسی لويدل او هغومره ترديد چه الله تعالیٰ فرمايلی دی له هغه څخه زيات ترديد او جگړی نښلول، فضول دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی

زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چه هغوی د قرآنی سیاقه معلوم کړی دی چه) اصحاب الکهف هم دغه اوه تنه دی. ځکه چه الله تعالیٰ هغو پخوانیو دواړو اقوالو ته ﴿رَجۡمَۢا بِٱلۡغَيۡبِۖ﴾ وفرمایه او دریم قول سره ئی ونه فرمایل علاوه پر دی د بیان اسلوب هم بدل شوی دی په پخوانیو دواړو جملو کښی «عطفیه واو» نه وه او په دریم کښی شته. او د ﴿وَثَامِنُهُمۡ كَلۡبُهُمۡۚ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه ګواکی دغی خبری ته زور ورکول مقصود دی چه د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعی له تفصیله واقف دی ځینو د دی په تائید کښی دا هم ویلی دی چه پخوا له دی نه له ﴿قَالَ قَآئِلٞ مِّنۡهُمۡ كَمۡ لَبِثۡتُمۡۖ﴾ څخه د یوه تن قول راڅرګند (ښکاره) شو. او له ﴿قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا﴾ الآیة - څخه پرته (علاوه) له هغه قائل څخه د دری تنو نورو قائلینو پته ولګیده له «قالوا ربکم اعلم، الایة» څخه برسیره په دوی د دریو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځی او په دی دول (طریقه) اقلا لږ تر لږه ښائی دوی اوه تنه وی. چه سپی تری مستثنیٰ پاتی دی ځما نیکه مولانا مراد علی خان کاموی په خپل هغه قلمی تفسیر کښی چه په (۱۲۹۱) هـ ق کښی د خوګیانو په کړه کښی لیکلی دی او بیا په (۱۳٤۰) هـ کښی د لاهور په دین محمدی پریس کښی چاپ شوی دی د اصحاب الکهف اسماء داسی لیکلی دی: (۱) یملیخا (۲) مکسلمینا (۳) مسلمینا (دغه دری تنه د ښی لاس درباریان یعنی اصحاب الیمین دی) (٤) مرنوش (٥) دبرنوش (٦) شازنوس (دغه دری تنه د کیڼ لاس درباریان یعنی اصحاب الشمال دی) (۷) مرطونس هغه شپون دی چه دوی ته ئی د هغه سمڅ لار ښوونه وکړه او د دوی د نجات سبب شو د دوی د سپی نوم (قطمیر) او د دوی د باچا نوم (دقیانوس) او د ښار نوم (افیوس یا طرطوس دی).

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَاْيۡءٍ إِنِّي فَاعِلٞ ذَٰلِكَ غَدًا ۝٢٣ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ
إِذَا نَسِيتَ وَقُلۡ عَسَىٰٓ أَن يَهۡدِيَنِ رَبِّي لِأَقۡرَبَ مِنۡ هَٰذَا رَشَدٗا ۝٢٤

او مه وایه له سره په هیڅ باب کښی چه بیشکه زه کوونکی یم د دغه کار صبا مګر (متصل ورسره ووایه ای محمده!) که اراده فرمایلی وی الله او یادوه رب خپل کله چه دی هیر شی او ووایه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه سمه صافه لیاره وښیی ماته رب ځما ډیری نژدی ته له دی نه له جهته د لیار ښوونی (او نیکه لیاره).

تفسیر : د «اصحاب الکهف» قصه په تاریخی کتابونو کښی له نادراتو څخه لیکلی شوی وه او هر سړی تری نه شو خبریدی. مشرکینو د یهودانو په لمسون له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ چه له دغه پوښتنی څخه د دوی مقصود امتحان وو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده وفرمایله چه صبا به ئی دروښیم ځکه متیقن ؤ چه جبرئیل علیه السلام به راځی او

زه به تری معلومات اخلم او دوی ته به ئی وایم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنځلسو ورځو پوری رانغی رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیر خفه او غمجن شو مشرکین په خندا او مسخرو لګیا شول بالاخر د الله تعالیٰ له جانبه دغه قصه ورته ولیږله شوه او په پای (اخر) کښې ئی نصیحت هم ورعلاوه شو چه وروسته له دی نه د هیڅ یوی خبری په نسبت بی د ﴿إِن شَاءَ اللَّهُ﴾ څخه نه ځانئی چه وعده وفرمائی که کوم وقت له تانه هیره شی نو هر کله دی چه په یاد راشی ﴿إِن شَاءَ اللَّهُ﴾ ووایه! او امیدوار شه چه الله تعالیٰ به ستا درجه له دی نه لا زیاته کړی. یعنی هیڅ شی هیڅ کله به له تاسی هیر نشی «موضح القرآن» یا د «اصحاب الکهف» د واقعی څخه زیات په عجیب طور ستاسی حفاظت وفرمائی او فتح او بری به مو در په برخه کړی لکه چه د «ثور» په غار کښې وشو یا د کهف د واقعی څخه زیات عجیب واقعات او شواهد ستاسی له ژبی څخه وباسی چه خلقو ته ئی بیان کړی.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾

او مدت تیر کړی وو دغو (ځلمیو) په غار کښې دری سوه کاله (شمسی) او زیات کړی ؤ پری دوی نهه (قمری کلونه نور هم)

تفسیر : یعنی د شمسی په حساب پوره دری سوه کاله په هغه غار کښې ویده وو. او په قمری سره (۹) کاله نور زیات شو (په دغه کښې د ورځو او میاشتو کسور نه دی محسوب شوی) یا دری سوه کاله وروسته امکان لری چه لږ څه له خوبه ویښ شی او بیا تر نهو کلو پوری ویده پاتی شی. د ځینو علماؤ رأیه دا ده چه دغه (۳۰۹) کاله د دوی د ویښیدلو څخه بعد د محمدی عهد پوری مدت ئی بیان فرمایلی دی. یعنی له خلقو سره وروسته د لیدلو او ویلو بیا ویده شوی دی چه د دوی له دغه وروستنی پیښی څخه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری دومره مدت تیر شوی دی والله اعلم.

لطیفه د هندوستان د (زیشوان) په علاقه کښې یو سړی د دوه سوه او دوه پنځوس (۲۵۲) کلنی عمر کښې شته چه اوس د خپلی ځلیرشتمی (۲٤) ښځی سره ژوندون کوی.

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدت (چه دوی ځنډ (تاخیر) کړی وو په هغه کښې)، خاص هم ده لره دی پټ (اسرار) د آسمانونو او د ځمکی (او د ساکښینو او موجوداتو د هغو هم)، څه ښه لیدونکی دی الله (د هر موجود) او څه ښه اوریدونکی دی الله (د هر مسموع)،

تفسیر : یعنی مؤرخین د دوی د ویدیدلو او د بیا ویښیدلو مدت راز راز (قسم قسم) بیانوی خو له ګردو (تولو) څخه صحیح او صواب همغه ده چه الله تعالیٰ ئی ښیی ځکه چه د آسمان او د ځمکی د ګردو (تولو) پټو اسرارو علم هم له ده سره شته او هیڅ یو شی د ده د قدرت له سترګی څخه نه شی تیروتی.

مَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

او نشته چیری دوی ته بی له دی نه هیڅ دوست (متولی د امورو) او نه شریکوی په حکم (قضاء) خپل کښی بل هیڅوک.

تفسیر : یعنی همغسی چه د ده علم محیط دی د ده قدرت او اختیار هم پر ګردو (تولو) حاوی دی همغسی چه د ﴿ لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ په علم کښی هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دی د قدرت په اختیاراتو کښی هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشی کیدی.

وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ
وَلَن تَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

او ولوله (ای محمده ! دوی ته) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتابه د رب د تا، نشته بدلوونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومی ته غیر له دغه (الله) هیڅ ځای د پناه (که قصد ئی وکړی)،

تفسیر : د «اصحاب الکهف» په قصه کښی ئی فرمایلی و ﴿ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴾ مطلب دا دی چه په بیکاره شیانو د زیات بحث او پلټنی (تحقیق) او مناقشی هیڅ ضرورت نشته. تاسی خپل د منصبی فرض په اتمام کښی مشغول او لګیا اوسئ! یعنی هغه جامع او مانع او کافی او شافی کتاب چه تاته ستا رب مرحمت فرمایلی دی، هغه ولوله! او خلقو ته ئی واوروه! کومی خبری چه الله تعالیٰ په دی کښی آورولی دی او هغه وعدی ئی چه فرمایلی دی هیڅ یو داسی طاقت نشته چه هغه واړوی. یا ئی بدل کړی، یا ئی بیرته وغورځوی، یا ئی غلطی ثابتی کړی که څوک د دغو خبرو تبدیل پسی وی یا د دی کتاب د حقوقو په اداء کولو کښی قصور کوی هغه دی ښه وپوهیږی چه د الله تعالیٰ د مجرمانو دپاره په هیڅ یو ځای کښی د پناه ځای نشته. هو د وفادارانو د پناه ورکولو دپاره د هغه

رحمت وسیع دی (اصحاب الکهف) وګورئ کله چه دوی د الله تعالیٰ په خبرو ټینګ ولاړ وو نو دوی ته ئې څرنګه ښه ځای پخپل فضل او مرحمت سره ورعنایت کړ.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ

او صبر (بند او ټینګ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چه بولی (عبادت کوی) د رب خپل په سبب (اول د ورځی) او بیګا (آخر د ورځی یعنی هر کله) غواړی دوی ذات (یا رضاء) د الله.

تفسیر : یعنی د ده د لقاء او رضاء د حصول په شوق کښی په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کښی مشغول اوسیږی. مثلاً ذکر کوی، قرآن لولی. پر خپلو لمونځونو مداومت کوی. د حلالو او حرامو تمیز کوی. د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پیژنی. اګر که د دنیوی حیثیته دوی معزز او مالدار نه دی، لکه په لویو اصحابو کښی په دغه وخت کښی حضرت عمار. صهیب. بلال. ابن مسعود خباب سلمان او نور رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین نو داسی مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وګرځوه او د هیچا په وئیلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بیلوه!.

وَلَا تَعْدُ عَيْنٰكَ عَنْهُمْ تُرِيْدُ زِيْنَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

او نه دی تیریږی (وړاندی دواړه) سترګی ستا له دوی نه چه غواړی ته، زینت (ښائست) د دی ژوندون لږ خسیس،

تفسیر : یعنی د دغو غریبانو او مات زړو او بی وځلیو (کمزورو) مخلصینو مومنینو څخه له سره خپلی سترګی مه آړوه! او لویو لویو غټو متکبرانو دنیادارانو ته په دغه مقصد مه ګوره! چه د دوی د مسلمان کیدلو څخه به اسلامی دین ډیر ښه رونق او ښائست مومی ځکه چه اسلامی اصلی عزت او رونق په مادی خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط. بلکه په ایمان او تقویٰ او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی. د دنیا تال او تیل، ښائست او سنګار بیخی فانی او د سیوری په شان تلونکی شی دی. حقیقی دولت خو ایمان. تقویٰ او تعلق مع الله دی چه هغه له سره ماتی او زوال نه لری. لکه چه د «اصحاب الکهف» په واقعه کښی د الله تعالیٰ د یاد کوونکو او د دنیا د طالبانو پای (اخر) او خاتمه معلومه شوه.

وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

او اطاعت مه کوه (مه اوره خبره) د هغه چا چه غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره ځمونږ او متابعت ئې کړی دی د هوا خپلې او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته او تجاوز له حدود الله).

تفسير : يعني د هغو کسانو په خبرو تاسی له سره غوږ مه ږدئ او مه ئې اوريئ چه د هغوی زړونه له حقه زاهل او په دنيوی نشو کښې مست او لايعقل او د الله تعالیٰ له ياده بيخی غافل دی. او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنی پسی مائل او رهی (روان) او لګيا دی. د الله تعالیٰ په عبادت کښې تکبر، لويی، ځانمنی(خودنمائی)، هوا پرستی، تقدم او تعالی د دوی دود (رواج) او دستور دی. اګر که دوی ظاهراً دير بدايان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وی. په رواياتو کښې راغلی دی چه د قريشو ځينو صناديدو او غټانو ځمونږ رسول صلی الله عليه وسلم مبارک ته وويل «تاسی د خپلو شاؤ خوا څخه دغه فقراء، مسکينان خواران، غريبان چه ګرد (تول) سره اوبره ګان (خوار) دی لری کړئ. څو مونږ غټان. مشران. لويان او سرداران تاسی سره کينو.» ګواکی مسلمانانو ته اوبره (خوار) او کفارو ته ئې بدای او سردار وويل. ممکن دی چه د محمد صلی الله عليه وسلم په مبارک زړه کښې دغه خبره تيره شوی وی چه د دغو غريبانو په بيلولو کښې د لږ څه مدت دپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاخه مسلمانان دی، مصلحت ته کلی نه به خپه کيږی او دغه غټان به په دغه وسيله سره اسلام قبلوی. نو په دغه مناسبت دا آيت نازل شو چه تاسی له سره د دغه متکبرانو دغه خبری مه آوريئ! ځکه چه د دوی دغه غوښتنی بيخی چټی (فضول) او بيکاره دی په دوی کښې د حقيقی ايمان د قبلولو رنګ او استعداد نشته. نو بيا محض د موهومی فائدی دپاره د مخلصينو مسلمانانو د خاطر احترام ولی پريښودی شی. او هم د غټانو او غريبانو سره د دغسی معاملی له کولو څخه احتمال شته چه د عامو خلقو په زړونو کښې د رسول الله صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم په نسبت ﴿مَعَاذَاللهِ﴾ بدګمانی او نفرت پيدا شی چه د هغه ضرر له دی ضرر څخه به دير زيات وی چه اوس د دغو څو تنو متکبرو د اسلام د نه قبلولو په صورت کښې تصور کاوه شی!.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ

ووايه (ای محمده! دوی ته اسلام قرآن) حق دی له رب ستاسی، پس هر څوک چه اراده (د ايمان) وکړی نو ايمان دی راوړی! او هر څوک چه اراده (د کفر) وکړی نو کافر دی شی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له جانبه رښتیا رښتیا خبری اورولی شوی دی. الله تعالیٰ د چا د منلو او د نه منلو هیڅ پروا نه لری هر څه نفع یا نقصان چه پیښیږی هغه به یواځی ستاسی وی منونکی، او نامنونکی له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لاری مل وی. او هغوی دواړه دی خپل هغه عاقبت او خاتمی ته ښه ځیر شی او فهم دی ورته وکړی چه وروسته بیانیږی. خالص دنیوی عیش او عشرت خوشی چټی (بیکاره) او فانی دی. او دنیوی مزی او چرچی هلته ښی او خوندوری کیدی شی. چه د اخروی فلاح او نجات وسیله وګرځی. هو! یواځی دنیوی تمول په کار نه راځی. بلکه هغه کسان چه په دغه جهان د اسلام په حالت خوارو زار او پریشان دی په هغه جهان کښی به خوښ او خوشال او فرحان او په عیش او عشرت او آرام کښی وی. امام زاهدی رحمة الله علیه ویلی دی له دغه امر څخه مراد وعید او تهدید یعنی ویرول او زورول دی نه اباحت او اجازت ځکه چه بیا ئی داسی فرمایلی دی.

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟ يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

بیشکه چه مونږ تیار کړی مو دی لپاره د ظالمانو (کافرانو داسی) اور چه چاپیر شوی دی له دوی پردی د هغه (چه هغه پردی به هم د اور وی)، او که فریاد وکړی (دوی له تندی) نو فریاد به ئی واخیستی شی (په ورکولو د داسی) اوبو (سره) لکه زوی (یا د تیلو خټ) چه وریتوی به مخونه، بد څیز د څښلو دی (دغه زوی)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجی د انتفاع.

تفسیر : یعنی د ګرمی له شدته به تږی کیږی نو «العطش! العطش!» ناری وهی نو د تیلو تلچټ (خیری) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږی چه د سخت تودوالی او د تندی له سببه د دوی خوله او کولمی به سره تول وریتی او تناکی وهی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) بیشکه مونږ نه ضائع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چه ډیر نیک وی له جهته د عمل،

تفسیر : یعنی له ادنیٰ څخه ادنیٰ نیکی هم نه ورک کیږی او پوره بدل به ورکړی شی.

أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ

دغه (مؤمنان چه دی) شته دوی ته (هسی) جنتونه د تل هستوګنی چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی په لاس به کاوه شی دوی ته په دغه جنت کښی وښی له سرو زرو (څو وښوولی شی چه اصلی او دائمی دولتمن او باثروته کوم سړی دی؟)

تفسیر : هغه څوک چه تش د سرو زرو او سپینو زرو او ښو کالیو خاوندان دی یا هغو چه ورسره مسلمانان او د ښو اعمالو خاوندان، یا سره له اسلامه او حسنه اعمالو فقیران او بی وځلی (بی وسه) دی. د سرو زرو باهوګانو او وریښمنی جامی او هم داسی د جنت پر ګردو (تولو) نعمتونو او کیفیاتو باندی نه مونږ او نه بل څوک پوهیدی شی چه څمونږ له فهمه دیر لوړ او په محسوساتو کښی د هغه موطن کوم خاص او پوره مثال نه دی موجود.

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ

او اغوندی به دغه (جنتیان) جامی زرغونی له نریو وریښمو او له پریړو (غتو) وریښمو.

تفسیر : ښائی چه مخ ئی د نریو وریښمو او استر ئی د پریړو (غتو) وریښمو څخه وی کما یفهم من قوله تعالیٰ ﴿بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ﴾ جزء (۲۷) (د الرحمٰن (٥٤) آیت ۳ رکوع) یا دواړه قسمونه به سره بیل بیل استعمالیږی والله اعلم. په «موضح القرآن» کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه سره زر او ریښمین کالی نارینه ؤ ته په جنت کښی ور رسیږی هر څوک ئی چه دلته واغوندی هلته به ئی نه آغوندی.

مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ ۚ نِعْمَ ٱلثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

تکیه کوونکی به وی په دغه جنتونو کښې پر تختو باندی، ښومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه) او ښومره ښه دی (دا جنتونه او نعمتونه) ځای د آرام.

تفسیر : یعنی پر ښو چپرکټو او پالنګونو تکیه لګولی په نهایت عزت او احترام سره به ناست وی.

وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلًا رَّجُلَيۡنِ

او ښیه بیان کړه ته دوی ته یو مثال (د کفارو او مومنانو هغه) دوه سړی.

تفسیر : دغه ئی د غنی کافر او فقیر مؤمن مثال بیان وفرمایه چه د هغه په ضمن کښې د دنیا بی‌ثباتی. او د کفر او تکبر بدانجامی. او د ایمان او تقویٰ پر مقبولیت باندی تنبیه ده. دغه دواړه سړی چه د هغوی مثال بیان شوی دی په واقعی ډول (طریقه) سره موجود وو؟ یا محض د تفهیم دپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی. د علماؤ په دغه مورد کښې دوه قوله دی او د تمثیلو فائده په هر حال کښې حاصله ده.

جَعَلۡنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيۡنِ مِنۡ أَعۡنَٰبٖ وَحَفَفۡنَٰهُمَا بِنَخۡلٖ وَجَعَلۡنَا بَيۡنَهُمَا زَرۡعٗا ﴿۳۲﴾

چه ګرځولی (ورکړی وو) مونږ یو له دی دواړو ته دوه باغونه. له انګورو (تاکونه) او پټ کړی وو مونږ دا باغونه په خرماؤ سره او پیدا کړی وو مونږ په منځ د دی (دواړو باغونو) کښې کښت (فصل).

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په چار چاپیر د کجورو (خرماؤ) ونی کینولی شوی دی او د دواړو باغونو په منځ کښې ځمکه د زراعت دپاره تخصیص ورکړی شوی ده خو غله او میوه (قوت او فواکه) ګرد (تول) تیار له همغه باغ څخه حاصل واخلی.

كِلۡتَا ٱلۡجَنَّتَيۡنِ ءَاتَتۡ أُكُلَهَا وَلَمۡ تَظۡلِم مِّنۡهُ شَيۡـٔٗا

دی دواړو باغونو ورکول به ئی میوی خپلی (پوره) او نه به ئی کاوه ظلم

(کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر.

تفسیر : یعنی داسی نه ؤ چه یو باغ به ښه وده (نشونما) او ښه حاصل ورکوه او بل نه ورکاوه او بی حاصل او بیږده پاتی ؤ یا په یوه کښې دیری ونی وی او په بل کښې کمی.

وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿۳۳﴾

او بهولی وه مونږ په منځ د دی دواړو باغونو کښې ویاله،

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په منځ کښې د اوبو ویاله په دیر ښه وضعیت سره چار چاپیر بهیده او منظره ئی دیر ښکلی او فرحت زیاتوونکی او ښائسته کړی وه. او که کله نا کله چه باران هم نه کیده خو بیا هم د دغو باغونو طراوت او زرغونتیا د دغو اوبو په سبب به پخپل حال پاتی کیده او د تندی خرابی او د وچوالی هیڅ ویره او اندیښنه به ورسره نه وه.

وَّكَانَ لَهٗ ثَمَرٌ ۚ

او ؤ ده ته (نوری) میوی،

تفسیر : یعنی هر څه چه ئی لګولی ؤ یا ئی ګټلی ؤ د هغه ثمره او نتیجه ئی په ښه دول (طریقه) سره وموندله او د عیش او رفاهیت هر قسم سامان جمع شو، نکاح ئی چه وکړه د هغی نتیجه او ثمره هم ورته ښه شوه او د دیرو اولادونو پلار شو.

فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَّاَعَزُّ نَفَرًا ﴿۳۴﴾

پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملګری خپل ته حال دا چه هغه ورسره خبری کولی (په افتخار سره) چه زه زیات یم له تانه له جهته د مال او دیر عزتناک یم له جهته د سړیو.

تفسیر : یعنی مال، دولت، ملاتړ، سری ماسره له تا نه زیات دی که زه د شرک او کفر په اختیارولو کښې په باطل وی نو دومره مال، دولت او هوسائی (آرام) به ولی ځما په برخه کښې

کیده؟ د ده د شرک ثبوت له دی نه په لاس راځی چه د آفت د رسیدلو څخه ئی وروسته په تأسف او ارمان سره وویل ﴿ يٰلَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّيٓ أَحَدًا ﴾ معلومیږی چه د هغه غریب ملگری چه پوخ موحد ؤ د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبی کولو نصیحت به ئی ورته کاوه چه د هغه په جواب کښی ئی داسی ورته وویل چه زه له تانه په مال، اولاد، سری، ملاتړ او هر څیز کښی زیات یم. نو څرنگه به یقین وکړم چه زه پر باطل یم او تا غوندی مفلس او ناداره به په حق وی؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چه دی ظالم ؤ پر ځان خپل (په سبب د فخر او تکبر او کفر)

تفسیر : یعنی په شرک کښی مبتلا ؤ. د کبر او غرور په نشو د ده دماغ ډک ؤ. نورو ته به ئی په سپکه سره کتل او حقیر به ئی گڼل. او د الله تعالیٰ پر قدرت او جبروت به ئی نظر نه ؤ. او نه په دی پوهیده چه وروسته به ئی انجام څه کیږی؟ هم دغه باغ د ده جنت ؤ چه هغه به ئی خپل ابدی خیر گڼلو.

قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هٰذِهِۦٓ أَبَدًا ۝٣٥ وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّدِدتُّ
إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا ۝٣٦

وویل چه زه نه کوم گمان چه هلاک (خراب) به شی دغه باغ (زما) هیچیری او نه کوم زه گمان په قیامت چه قائم (واقع) به شی او قسم دی خامخا که بوتلی شم (په گمان ستا) رب خپل ته (پس له بیا ژوندون) نو قسم دی چه هرومرو (خامخا) به مومم خامخا غوره له دی باغ څخه مرجع.

تفسیر : یعنی اوس خو په آرام سره تیریږی. او گرد (تول) انتظامات می داسی مکمل کړی دی چه زما تر ژوندانه پوری د دغو باغونو د تباه او خرابیدلو کومه ظاهری اندیښنه نشته. پاتی شوه د بعث بعد الموت قصه، نو اول زه یقین نه لرم چه د مړ کیدلو څخه وروسته د هډوکی بخرکی ته بیا دوهم ځلی نوی ژوند په برخه کیږی؟ او مونږ به د پاک الله په مخ کښی وړاندی کیږو. لیکن که هم داسی وشو نو یقیناً ماته به له دی نه ښه او بهتر سامان هلته هم راورسیږی. که زمونږ دغه حرکات د الله تعالیٰ خوښ نه وی نو په دغه دنیا کښی به ئی ولی دومره وسعت او

راحت را په برخه کړی وی؟ ګواکی د دی دنیا راحت او هوسائی (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسائی (آرام) باندی دلیل دی چه زه به هلته هم مزی او چرچی کوم.

قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ اَكَفَرْتَ بِالَّذِيْ خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰىكَ رَجُلًا ﴿۳۷﴾ لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِرَبِّيْٓ اَحَدًا ﴿۳۸﴾

وویل دغه (کافر) ته (مؤمن) ملګری د ده حال دا چه دغه مومن خبری اتری کولی له دغه کافرسره آیا کافر شوی پر هغه (ذات) چه پیدا کړی ئی ته (په اول کښی) له خاوری بیا ئی له نطفی بیا ئی برابر کړی ته سړی (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چه الله رب ځما دی او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا اصل آدم علیه السلام ئی له بی ځانه خاوری څخه. بیا ته ئی د ځمکی د حاصلاتو له خلاصی او له یوه څاڅکی ناڅیزه اوبو څخه پیدا کړی ئی او ژوندون ئی دربښلی دی او روحانی او جسمانی قوتونه ئی درکړی دی او لوی غټ انسان ئی در څخه پیدا کړی دی نو آیا ته له دی نه انکار لری چه هغه به دی وروسته له مرګه بیا ژوندی کوی؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بیرته نشی اخیستلی؟ زما عقیده خو داسی نه ده. بلکه زه پوره یقین لرم چه هم هغه لوی ذات یواځی زمونږ رب دی. د ده په الوهیت کښی بل هیڅوک شرکت نه لری او د ده د حکم او ارادی په مقابل کښی هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی او کولی او نه خپله سا اخستی شی.

وَلَوْلَآ اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ اللّٰهُ ۙ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ۚ

او ولی نه په هغه وقت کښی چه ننوتی باغ خپل ته ویل تا (یعنی په هغه وقت کښی چه ننوتی خپل باغ ته ولی دی داسی نه ویل(هغه چه اراده وفرمائی الله (هغه کیږی) نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار) مګر په توفیق) د الله.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ نعمت دی خو د غرور، تکبر او ځانمنی (خودنمائی) او د کفر ویلو څخه آفت نازلیږی. لازم او ښه خو داسی ؤ چه د باغ د داخلیدلو په وقت دی د ﴿ مَآ اَظُنُّ اَنْ تَبِيْدَ هٰذِهٖٓ اَبَدًا ﴾ په ځای ﴿ مَاشَآءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ﴾ ویل یعنی د هر هغه څیز چه الله تعالیٰ

اراده وفرمائی عطا کوی ئی. څه زور او قوت چه په مونږ کښې شته هغه د ده له امداد او اعانته راحاصل دی. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو په یوه شپه کښې هغه ګرد (تول) سلب او بیرته ئی اخلی. په روایاتو کښې راغلی دی. هر مهالی (وخت) چه انسان پخپل کور کهول او نور ځای کښې په خوښی، آرام سره ځان مومی نو هم دغه لفظ دی ووائی ﴿ مَا شَآءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ﴾

اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَّ وَلَدًا ﴿۳۹﴾ فَعَسٰی رَبِّیْٓ اَنْ يُّؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيْدًا زَلَقًا ﴿۴۰﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيْعَ لَهٗ طَلَبًا ﴿۴۱﴾

که ته وینی ما چه زه لږ یم له تانه د جهته د ماله او ولده (ځوی او لور). پس (امید لرم چه ژر دی چه) رب ځما راکړی ماته (په دنیا په آخرت کښې خیر) بهتره له باغ ستا او چه ولیږی پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) آسمانه پس صبا ته وګرځی (باغ ستا) ډاګ میدان ښویی (چه ښوئیږی پری سری) بی زرغونه یا صبا ته وګرځی اوبه د دی باغ وچی ډوبی پس له سره به نه توانیږی (نه شی راوستی) دی ډوبو اوبو لره په لټولو سره.

تفسیر : یعنی یوه توده بوربوړکی (ګرد باد) والوزی یا بل کوم سماوی آفت نازل شی چه ستا د دغه تکبر او غرور د نتائجو په سزا کښې ستا دغه باغ ډاګ دبر او سپیره او تری صاف میدان جوړ کړی. یا د دغی ویالی اوبه وچی شی. او بیا سره له ډیر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه پکښې ونه بهیږی.

وَاُحِيْطَ بِثَمَرِهٖ فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ

او چاپیر کړی شو په انواعو د میوو د هغه (باغ یا سړی یعنی هلاک شو) پس وګرځید په وقت د سبا کښې چه اړوه ئی ځت او مخ د ارغویو خپل (له خپګانه)

تفسیر : یعنی د حسرت او افسوس لاسونه به ئی سره مښل. او هک پک پاتی ؤ.

عَلٰی مَآ اَنۡفَقَ فِیۡهَا وَهِیَ خَاوِیَةٌ عَلٰی عُرُوۡشِهَا

پر هغه مبلغ چه لګولی ؤ پر دغه باغ حال دا چه دغه باغ لویدلی ؤ پر ځیلو (مناګانو د تاکو کورو) خپلو.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی «آخر د ده پر باغ باندی هم هغسی وشوه چه د دغه ښه سړی له خولی څخه وتلی ؤ په شپه کښی سماوی آفت د اور په صورت راغی او ګرد (تول) باغ ئی وسوځوه او د ایری ډیرئ ئی تری جوړه کړه. مال ئی لګولی ؤ د پنګی (راس المال) د تزئید دپاره خو پنګه او ګټه اصل او فرع دواړه ئی له لاسه ووتل».

وَيَقُوۡلُ يٰلَيۡتَنِیۡ لَمۡ اُشۡرِكۡ بِرَبِّیۡۤ اَحَدًا ﴿۴۲﴾

او وائی ای کاشکی ما نه وی نیولی شریک رب خپل سره هیڅوک (څو می دغه باغ نه وی وران شوی).

تفسیر : مګر څه په کار دی اوس ژړا او انګولا لوښی مات او غوړی توی شو په بیدیا. او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالیٰ له ویری نه ؤ بلکه تش د دنیوی ضرر رسیدلو په بناء ؤ.

وَلَمۡ تَكُنۡ لَّهٗ فِئَةٌ يَّنۡصُرُوۡنَهٗ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنۡتَصِرًا ﴿۴۳﴾

او نه ؤ ده ته کومه ډله چه مدد ئی کړی وی له ده سره (په دفع د آفت کښی) غیر له الله او نه ؤ دی پخپله مددګار د خپل ځان (په دفع د هلاک کښی)،

تفسیر : یعنی نه ئی ګوند (پارتی) او ډله په کار ورغله. نه اولاد او نه هغه فرضی معبود چه له الله تعالیٰ سره ئی شریک درولی ؤ. او نه ده پخپل ذات کښی دومره طاقت او توان درلود (لرلو) چه د الله تعالیٰ د عذاب مخه ونیسی یا خپل بدل واخیستی شی.

هُنَالِكَ الۡوَلَايَةُ لِلّٰهِ الۡحَقِّ ؕ هُوَ خَيۡرٌ ثَوَابًا وَّخَيۡرٌ عُقۡبًا ﴿۴۴﴾

په دی وقت کښی ګرد (تول) ولایت اختیار خاص الله لره حق دی، الله خیر (غوره) دی له جهته د ثواب او خیر (غوره) دی له جهته د عاقبته (او بدل

ورکولو خپلو دوستانو لره).

تفسیر : یعنی د هر عمل هر بدل چه دی ورکړی هغه درست دی، دلته او هلته په هر ځای کښې د هم ده واک او اختیار چلیږی او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لری چه د ده په حکم او فیصله کښې څه مداخله وکړی یا څه ګوتی پکښې ووهی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ الرِّيٰحُ ؕ

او وښیه بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دی ژوندون لږ خسیس په تازګی او سرعت د زوال کښې) په مثل د هغو اوبو چه نازلی کړی دی مونږ هغه اوبه له (طرف د) آسمانه نو ګډ یو بل سره ګډوډ شی په سبب د دی (اوبو) سره زرغونه د ځمکی نو صبا ته وګرځی (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چه الوځوی ئی بادونه،

تفسیر : یعنی د دنیا د دغه عارضی پسرلی او د فانی او سریع‌الزوال ښایست او سینګار مثال داسی وګڼئ چه پر وچه او مړه ځمکه د باران اوبه ولویږی او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شی او پر ګڼو شینکیو او ونو ښائسته شی. او مختلفی ترکودی (نباتات) ځنی خارج او مخلوط او ګډه وډه زرغونتیا پکښې پیدا شی، ډیر ښائسته او ښکلی کښت (فصل) ئی په سترګو کښې ډیر ښه ښکاره شی. مګر څو ورځی وروسته هغه تک زیړ واوړی او په وچیدلو او رژیدلو باندی شروع وکړی. بالاخر په یوه وقت ګرد (تول) سره لو او قطع او پری او وریبل شی او بیا توته توته او بوس بوس کړی شی. او په هوا کښې والوځولی شی. د دنیا د سترګو غولوونکی او ناپوهان تیرایستونکی ښائست او سینګار هم داسی وګڼی چه د څو ورځو له مخی ډیر ښکلی او زړه وړونکی په نظر راځی. بالاخر ذری ذری او په هوا کښې والوځی او ګرد (تول) سره لری او پری شی. او ډاګ ډبر صاف میدان تری پاتی شی لکه چه وروسته په ﴿ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً ﴾ کښې اشاره کړی شوی ده.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ۝

او دی الله پر هر شیز باندی (چه اراده وفرمائی) توانا قادر (چه ځینی د هغو انشاء او افنا دی).

تفسير : يعني هر كله چه اراده وفرمائی ژوندی ئی کړی (موضح القرآن) يا دا چه زرغونول او ذری ذری کول او آلوځول، ګرد (تول) د ده په واک (اختيار) او قدرت کښی دی.

اَلۡمَالُ وَ الۡبَنُوۡنَ زِيۡنَةُ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ۚ وَالۡبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيۡرٌ عِنۡدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيۡرٌ اَمَلًا ﴿۴۶﴾

مال (د دنيا) او ځامن (چه پکښی اخروی مفاد نه وی) زينت (رونق) ښائست د دی ژوندون لږ خسيس دی، او (په اعتبار د جزاء) باقی پاتی کيدونکی نيک (عملونه) خير غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خير) غوره دی له جهته د اميد.

تفسير : يعني وروسته له مرګه مال او اولاد او نور هيڅ په کار نه راځی او يواځی هغه نيک کارونه په کار راځی چه د هغو اثر يا ثواب مستقبل ته پاتی کيدونکی وی. په حديث کښی دغه کلمات طيبات **(سبحان الله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله)** له باقيات الصالحات څخه فرمايلی شوی دی. دغه محض د مثال په دول (طريقه) دی. که نه ګرد (تول) حسنه اعمال په دی کښی داخل دی. په «موضح القرآن» کښی دی ﴿وَالۡبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ﴾ دا دی چه داسی يوه علم ښوونه وکړی چه جاری وی يا کومه نيکه طريقه وچلوی، يا مسجد، يا کوهی، يا سرای، يا باغ يا کومه مزرعه وقف کړی، يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه ورکړی، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پريږدی، نو دغه ګرد (تول) داسی ښه اعمال دی چه پر هغو باندی د الله تعالیٰ له جانبه ښه بدل موندلی کيدی شی. او انسان پری عمده توقعات قائمولی شی. د دنيا پر فانی او زائل خوشالی طويل او عريض اميدونه تړل د عقل او هوش کار نه دی.

وَيَوۡمَ نُسَيِّرُ الۡجِبَالَ وَ تَرَى الۡاَرۡضَ بَارِزَةً ۙ

او (ياد کړه) هغه ورځ چه وران به کړو غرونه او ګوری به ته (ای انسانه!) ځمکه ښکاره (صاف ميدان)

تفسير : يعني کله چه قيامت راشی نو د غرونو پشان سخت مخلوق هم له خپله ځايه آلوځولی شی بلکه دغه لوی او درانه غرونه هم لکه تکولی شويو وړيو غوندی په هوا کښی سره ګرځی او آلوځی الغرض د ځمکی دغه ګردی (تولی) لوړی او ژوری (نشيب وفراز) به سره سمی برابری

او ځمکه به له یوه سره تر بله سره پوری صاف، هوار میدان شی.

وَّحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٤٧﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی (یعنی خلق) نو پری به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر : یعنی هیڅ یو تن هم د الله تعالیٰ له درباره غیر حاضر کیدی نشی.

وَعُرِضُوْا عَلٰی رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۭ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَّجْعَلَ لَكُمْ مَّوْعِدًا ﴿٤٨﴾

او وړاندی به کړی شی دوی په رب ستا صف صف (او وبه ویلی شی دغو صفوفو ته) خامخا په تحقیق راغلئ تاسی مونږ ته (یوائځی لغړ بربند) لکه چه پیدا کړی وئ مونږ تاسی ړومبی ځلی (له خپلی موره په دی شان سره) بلکه ګمان کاوه تاسی (ای منکرینو د بعث) چه وبه نه ګرځوو مونږ تاسی ته ځای او وقت د وعدی.

تفسیر : د بعث منکرینو ته به د تقریع او توبیخ په دول (طریقه) وویلی شی چه تاسی خو قیامت او نوری ایمانی خبری چتی (بیکاره) او دروغ ګڼلی نو نن تاسی هغه ګرد (تول) دنیوی ساز سامان او اثاثه چیری پریښی؟ او دغسی لوڅ لغړ چیری درومئ؟ او «لکه چه مو پیدا کړی وئ ړومبی ځلی» دغه هم داخل دی چه پر بدن به هم څه زخم او نقصان او بل شی نه وی. په حدیث کښی راغلی دی چه په قیامت کښی به ګرد (تول) صفوف یو سل او شل صفونه وی چه له هغه څخه به اتیا صفونه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت وی.

وَوُضِعَ الْكِتٰبُ فَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا فِيْهِ

او کیښودلی به شی کتاب (اعمالنامی په لاسونو د خلقو) پس ګوری به ته ګناهګاران ویریدونکی له هغه نه چه پکښی (لیکلی) دی (له ګناهونو).

تفسیر : یعنی د هر یوه اعمالنامی ورکولی کیږی، دوی به په هغه کښی د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولی. او مجرمین به له خپلو گناهونو سخت ویریږی او وائی به خدای پوهیږی چه نن څرنگه سختی سزاوی رارسیږی؟.

وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ

او وائی به ای هلاکه زمونږ (راشه دغه دی وقت دی) څه حال دی د دی اعمالنامی (ځمونږ) چه نه پریږدی (گناه) وړه او نه لویه (گناه ځمونږ) مگر چه حساب کړی ئی دی هغه (تولی)، او وبه مومی دوی هغه څیز چه کړی وی (په دنیا کښی په خپل مخ کښی) حاضر (لیکلی په اعمالنامه کښی)،

تفسیر : یعنی د ذری ذری عمل به ئی تر سترگو لاندی وی او هره یوه وړه او لویه نیکی او بدی به په دغه اعمالنامه کښی مندرجه او لیکلی مومی.

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

او نه کوی ظلم رب ستا پر هیڅا (چه کومه گناه ئی نه وی کړی او وئی لیکی).

تفسیر : د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم په دغه معنی له سره امکان نه لری چه معاذ الله د غیر په ملک کښی تصرف وکړی ځکه چه گرد (تول) مخلوق د ده مملوک دی. لیکن هغه ظلم چه ظاهراً په نظر راځی او بی موقعه کار گڼلی کیږی دی هغه هم نه کوی نه څوک بی قصوره نیسی، نه د چا یوه ادنیٰ نیکی پریږدی چه ضائع شی، بلکه پخپل بالغه حکمت سره د نیکی او د بدی له هری ونی څخه همغه میوه راوباسی چه د هغه د نوعیه طبیعت اقتضاء ده. په کفر او په ایمان او په طاعت او معصیت کښی خالق الکل داسی بیل بیل خواص او تأثیرات ایښی دی لکه چه په زهرو او په تریاقو کښی دی په آخرت کښی به د دغه خیر او شر دغه گرد (تول) خواص او آثار په علانیه ډول (طریقه) سره څرگندیږی (ښکاریږی).

د عمل له مکافاته غافل مشه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ بِئْسَ لِلظّٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ تاسی (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (ټولو) مګر (ونه کړه سجده) ابلیس، وه دی (اصلاً) له پیریانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجدی)، آیا پس نیسئ تاسی ابلیس او اولاده د دغه (ابلیس) دوستان (چه خبره ئی منئ) غیر له ما حال دا چه دی دغه (شیاطین) تاسی ته دښمنان، بد دی (ابلیس) ظالمانو ته بدل (له الله چه شیطان منی او رحمٰن نه منی).

تفسیر : راجح هم دا ده چه ابلیس د پیریانو له نوعی ؤ ده په عبادت کښی ترقی وکړه او د پرښتو په ډله کښی شامل شو نو ځکه کوم حکم چه پرښتو ته د سجود وشو هغه ته هم وشو په دغه وقت کښی د ده اصلی طبیعت او سرکشی او غرور د طینت ښکاره شو. او له ډیره تکبره د الله تعالیٰ د حکم منلو څخه ئی غاړه وغړوله او د آدم په مخ کښی سجده کول ئی خپل د شان کسر وګانه تعجب دی چه نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلی دښمن او د ده اولاد او اتباع څرنګه خپل رفیق ملګری، خیر غوښتونکی او دوست دروی؟ آیا له دی نه به بل کوم ظلم او بی انصافی څه وی؟ دغه قصه پخوا له دی نه هم په څو ځایونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده دلته د هغی له تذکری څخه دغه تنبیه مقصود دی چه د فانی دنیا په دول او سینګار مغروریدل او د آخرت څخه غافل کیدل، فقط د شیطان په تحریک او تسویل سره کیږی ځکه چه شیطان غواړی چه مونږ بیا خپل هغه اصلی او آبائی وطن (جنت) ته بیرته لاړ نه شو. د ده د نظر مطمح دا ده چه په دوستی او خپلوی کښی له مونږ څخه هغه خپل پخوانی کسات او انتقام واخلی. انسان ته لازم دی چه د داسی چالاک او هوښیار دښمن څخه خپل ځان وساتی. هغه کسان چه پر دنیوی متاع مغروریږی او ضعیفان خوار او حقیر ګنی او خپل ځان ډیر وړ (لائق)، غوړ، او لوړ (وچت) بولی ګواکی هغوی په تکبر او تفاخر د لعین شیطان پر لار درومی.

تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه ځینی روایات نقل کړی دی چه په هغو کښی د ابلیس اصل د ملائکو له نوعی څخه ښوولی شوی دی او لیکلی ئی دی چه د دغو روایاتو غالبه حصه له اسرائیلیاتو څخه ده چه ښائی وروسته له ډیره فکره او نظره په احتیاط سره ومنلی شی او له هغو څخه اکثر شیان خو یقیناً دروغ دی ځکه چه لوی قرآن بالتصریح د هغه تکذیب کوی. وروسته له هغه ابن کثیر رحمة الله علیه په ډیرو متینو الفاظو سره د اسرائیلیاتو په نسبت څه کلام کړی

دی چه د لوستلو او په یاد لرولو قابل دی چه دلته ئی مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾

نه دی حاضر کړی ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د آسمانونو او د ځمکی ته او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته او نه یم زه نیونکی د گمراه کوونکو مت بازو (مددگار یعنی له شیاطینو مرسته (مدد) نه غواړم په هیڅ شی کښی نو ولی تاسی ئی امر، حکم منئ؟)

تفسیر : یعنی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو په وقت کښی مونږ دغه شیاطین نه ؤ رابللی چه راځئ ځما کار وگورئ چه ښه دی که څه نقص پکښی شته؟. الغرض له دوی څخه د تکوین او ایجاد په عالم کښی هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوی او نه مدد تری طلب کړی شوی دی بلکه د ځمکی او آسمان د پیدائښت په وقت کښی خو له سره پخپله دوی هم موجود نه ؤ او په خپله د دوی د پیدائښت په وقت کښی هم تری پوښتنه نه ده شوی چه ته څرنگه پیدا کړی شی؟ یا ستا نور محسنان په څه شان سره پیدا کړم؟ لږ خو راشئ! او له ما سره مرسته (مدد) وکړئ! او په فرض محال که می مدد غوښتی وی او که می ځان ته مت او بازو جوړاوه نو آیا هغه به له هم دغو بدبختانو او اشقیاؤ څخه وی؟ بلکه نه به وی چه زه ښه علم لرم چه ځما بندگان له لیاری څخه بی‌لیاری کوی بیا نه دی معلوم چه انسانان ولی دوی ته د خدائی درجه ورکړی ده او خپل رب ئی پریښی دوی ئی ولی خپل رفیق ملگری او مددگار درولی دی؟ «سبحانه وتعالیٰ عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَآءِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله مشرکانو ته) چه ناری کړئ شریکانو ځما ته هغه چه گمان کاوه تاسی (د خدائی پر هغو) پس وبه بولی دوی هغوی نو جواب به ورنه کړی دوی ته (او نه مرسته (مدد) ورسره کوی) او وبه گرځوو مونږ په منځ د دوی کښی ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر : یعنی هغه چه تاسی له ما سره شریکان درولی ؤ هغوی ته ناری کړئ څو د دی مصیبت په وقت کښی له تاسی سره مدد او کومک وکړی. خو په دغه وقت کښی د رفاقت او دوستی ګردی (تولی) کلائی ویلی کیږی (او د دوستی تول اسباب غوڅیږی) او د خپلوی دغه چلو صاف به له اوبو څخه وڅی څرنګه چه دوی به یو بل ته له سره نژدی کیدی هم نشی نو یو له بل سره به مدد او مرسته (امداد) په څه ډول (طریقه) سره رسولی شی. د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کښی به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وی.

وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ فَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ مُّوَاقِعُوْهَا وَ لَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿۵۳﴾

او وبه ګوری (مجرمان مشرکان) اور پس یقین به ئی راشی په دی چه په تحقیق دوی لویدونکی دی په دغه (اور د دوزخ) کښی او نه به مومی دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کیدلو.

تفسیر : یعنی په اوله ابتداء کښی به لږ څه د مغفرت او بښنی امید لری لیکن هم دغه چه په جهنم باندی د دوی سترګی ولګیږی او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کړی نو پوره یقین به ئی راشی چه اوس هرومرو (خامخا) زه په دغه اور کښی لویږم او د تیښتی هیڅ یوه لیاره ماته نه ده پاتی او نه خپله لیار له دغه اور څخه بل لوری ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَىْءٍ جَدَلًا ﴿۵۴﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دی قرآن کښی خلقو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شی څخه له جهته د جدل (جګړی او خصومت په باطله کښی.)

تفسیر : یعنی لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله ؤ سره ربښتیا ربښتیا خبری پوهوی مګر انسان داسی جګړه کوونکی دی چه په صافه او سمه خبره کښی هم

کړی وړی خبری پیدا کوی او د بې‌موردو حجتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلی او تل جنګ او جګړه کوی. کله چه په خبرو او جګړو سره څه ونشی کړی نو پر مهمل او بیکاره چتی (فضول) فرمائشونو باندی لاس پوری کوی چه هغه شی او دغه شی راوښیه نو زه به ئی منم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوٓا إِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّآ أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾

او نه دی منع کړی دا خلق له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دی نه چه) ښښنه وغواړی له رب خپل مګر (دی خبری) چه راشی دوی ته هغه طریقه د ړومبنیو (خلقو چه هلاک د دوی ؤ) یا راشی دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر : یعنی د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شی چه د داسی عظیم الشان قرآن د هدایت د رارسیدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو دپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لری. نو اوس د حق په منلو کښی ولی ځنډ (ایسارتیا) کوی؟ او دیر کوی نو اوس د څه شی په انتظار کښی دی؟ پرته (علاوه) له دی نه چه د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالیٰ دوی په کلی ډول (طریقه) سره سپیره او تباه کړی. او که ئی تباه نه کړی نو اقلا د الله تعالیٰ د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترګو په مخ کښی ودراوه شی هکذا یفهم من تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه وغیره. حضرت شاه صاحب لیکی: یعنی د بل کوم څیز انتظار دوی ته نه دی پاتی. مګر هم دغه چه د پخوانیو اقوامو په شان هلاک او فناء شی. یا د قیامت عذاب پخپلو سترګو سره وګوری.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ

او نه لیږو مونږ رسولان مګر زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کفارو ته په جحیم سره)،

تفسیر : یعنی دوی د دی خبری اختیار له سره نه لری چه هر کله ته وغواړی او دوی ووایی عذاب ورباندی نازل شی او د هغوی هر راز (قسم) غوښتنی انجام او اجراء وومی.

وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

او جګړی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی په باطله سره دپاره د دی چه ورک او لری کړی په دی سره حق رښتیا خبره او نیولی دی آیتونه (د قرآن) ځما او هغه شیان چه (پری) ویرولی شوی وو دوی مسخره.

تفسیر : یعنی په دروغو جګړه ئی نښلولی او کاږه بحثونه ئی غوښتل چه د حق غړ ښکته کړی او د دروغو په زور د رښتیا قدم وښویوی خو داسی به له سره نه کیږی.
(او نیولی دی آیتونه د قرآن ځما او هغه شیان چه دوی پری ویرولی شوی وو مسخره) یعنی د الله تعالیٰ له کلام سره مسخری کوی او ملندی پری وهی کله چه دوی د الله تعالیٰ له کلامه ویراوه شی نو پری خاندی او مسخری کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه پند ورکړی شوی وی ده ته په آیاتونو د رب د ده (قرآن) پس وګرځوی مخ له هغه (فکر پکښی ونه کړی او پند تری وانخلی) او هیر کړی هغه عملونه چه وړاندی لیږلی لاسونو د ده (چه کفر او معاصی دی)،

تفسیر : یعنی کله له هیری هم داسی یو خیال ورپیدا نشو چه د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخیره چه دوی وړاندی لیږی د هغه سزا به څه وی؟.

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾

بیشکه مونږ ګرځولی مو دی پر زړونو د دوی پردی دپاره د دی چه پوه نشی پر دغه (قرآن) او (ګرځولی مو دی) په غوږونو د دوی کونوالی، او که ته راوبولی دوی په طرف د سمی لیاری پس له سره هدایت نه مومی دوی په دغه وقت کښی هیچیری.

تفسیر : یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غوړځولی ده او غوږونه مو ورته داسی تپلی او بند کړی دی چه اوس له سره حق پری نشی اوریدلی او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړی نو څرنګه به کولی شی د داسی بدبختانو څخه له سره دغه هیله (امید) او توقع نشی کیدی چه پر لیاره راشی.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُم بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۚ

او رب ستا ډیر ښونکی څیښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولی وی (الله دغه کفار په دنیا کښی) په سبب د هغو ګناهونو چه کوی ئی دوی نو خامخا ژر به ئی رالیږلی ؤ دوی ته عذاب (په دنیا کښی هم)،

تفسیر : یعنی د دوی اعمال خو داسی دی چه د عذاب په لیږلو کښی ښائی یو ساعت هم تاخیر او ډیل واقع نشی. مګر د الله تعالیٰ حلم او کرم د دوی د فوراً تباه کولو څخه مانع دی او پخپل عمومی رحمت سره تر یو خاص حد پوری تری تیریږی او ډیر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوی څو هر وقت چه وغواړی له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاږی نو د هغه تیر ګناهونه ښښلی کیږی او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه ؤ نعمتونو مستحق ګرځی.

بَل لَّهُم مَّوْعِدٌ لَّن يَجِدُوا مِن دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾

(داسی نه دی چه په دغه مهلت او تاخیر سره له عذابه خلاص شی) بلکه شته دوی ته ځای (یا وقت) د وعدی چه له سره به ونه مومی دوی غیر له الله پناهی (ځای د تیښتی).

تفسیر : یعنی دغه د عذاب تأخیر تر یو معین وقت پوری دی. دغه ممکن نه دی چه د کوم مجرم د سزا ورکولو د وعدی له راتلو څخه پخوا هغه یو طرف یا بل طرف ته ځان وخوځوی. کله چه وقت راشی نو ګرد (تول) سره یو ځای ترلی راځی او هیڅ توان او طاقت نه لری چه چیری ځان پټ کړی.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا ﴿٥٩﴾

او دغه (اهل د) کلیو (چه دی) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چه ظلم ئی

اختیار کړ. او مقرره کړی وه مونږ دپاره د هلاک د دوی یوه نیته (معلومه).

تفسیر : یعنی د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وګورئ چه د هغوی واقعات مشهور او معروف دی. کله چه دوی ظلم او تیری وکړ نو څرنګه پخپل معین وقت کښی سره تباه او برباد کړل شوی؟ هم داسی تاسی ته هم ویره په کار ده چه په موعوده وقت کښی تاسی ته د الله تعالیٰ له عذابه هیڅیری د پناه ځای او نجات په لاس نه درځی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ ځلمی (خادم) خپل ته چه تل به ځمه تر هغه پوری چه ورسیږم ځای د یو ځای کیدلو د دواړو سیندونو ته یا به ګرځم ډیری زمانی.

تفسیر : پاس ذکر شوی ؤ چه مغرورو کافرانو مفلسان، مخلصان مسلمانان، حقیر ګڼل او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به ئی ویل چه دوی مه پریږدئ چه له تاسی سره کښینی. ځو مونږ له تاسی سره کښینو. د هغه په نسبت ئی د دوو کسانو قصه اوروله. بیا ئی د دنیا مثال او د ابلیس خرابیدل د کبر او غرور لامله (له وجی) بیان کړل، اوس د موسیٰ علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصی ذکر کوی چه د الله تعالیٰ خاص بندګان اګر که له نورو ځنی افضل او بهتر هم وی خو بیا هم دوی خپل ځان افضل او بهتر نه ګڼی او کله چه په سهو او تیروتلو سره ځان غوره وګڼی نو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته تنبیه او تادیب ورکاوه کیږی.
په حدیث شریف کښی راغلی دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ ډیر مؤثر او خورا (ډیر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سړی له دوی څخه پوښتنه وکړه چه:
«یا موسیٰ علیه السلام! آیا د ځمکی په مخ کښی به له تاسی څخه بل کوم لوی عالم مونده شی؟»
موسیٰ علیه السلام وفرمایل «نه» دغه جواب اګر که په واقع کښی صحیح ؤ ځکه چه موسیٰ علیه السلام د اولوالعزمو انبیاؤ څخه ؤ او ښکاره ده چه په دغه زمانه کښی د شرعیه ؤ علومو په اسرارو کښی د ده د علم څخه د بل هیڅا علم زیات نه ؤ. لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کښی غیر مرغوبه (ناپسنده) واقع شوه. اګر که مراد ئی صحیح ؤ بیا هم د جواب د عنوان له عمومه داسی ظاهریده چه د ځمکی په مخ کښی من کل الوجوه دی خپل ځان اعلم الناس ګڼی.
د الله تعالیٰ مرضی دا وه چه دغه جواب به ئی د ده پر محیط علم محول کاوه. مثلاً داسی به ئی ویل چه د الله تعالیٰ مقرب او مقبول بندګان ډیر دی له ګردو (ټولو) څخه فقط همغه علیم او خبیر خبر دی او بس نو دلته وحی پری نازله شوه چه په هغه ځای کښی چه دوه سیندونه سره یو

ځای ګډیږی د هغه سره نژدی ځمونږ داسی یو بنده شته چه له تانه زیات عالم دی (دغه دوه سیندونه کوم دی؟) ځینی وائی چه د (پارس) او (روم) سیندونه مراد دی. لیکن دغه دواړه سیندونه سره نه یو ځای کیږی. ښائی چه له ګډیدلو څخه قرب مکانی مراد دی. یعنی چیری چه د دغو دواړو فاصله ډیره لږه سره پاتی کیږی. د ځینو په نزد هغه څخه د (افریقا) دوه سیندونه مراد دی. د ځینو علماؤ په نزد مجمع البحرین هغه ځای دی چه هلته دجله او فرات د پارس په «خلیج» کښی توئیږی. والله اعلم.

په هر حال موسیٰ علیه السلام غوښتنه وکړه چه ماته د هغه پوره پته نښه او سراغ وښوولی شی څو زه هلته لاړ شم او څه علمی استفاده وکړم.

حکم صادر شو چه ته د ده په لټولو پسی ووځه! او یو وریت کړی مهی (کب) له ځانه سره واخله! هر چیری چه هغه وریت کړی کب درڅخه ورک شو نو وپوهیږه چه ځمونږ هغه بنده همغلته موجود دی. ګواکی له مجمع البحرین به چه یوه وسیعه قطعه تری مرادیده شی هم دغه ځای مراد دی چه د هغه د تعیین دپاره هم دغه علامه مقرر فرمایلی شوی ده.

موسیٰ علیه السلام سم له هم دغه هدایته په سفر شروع وکړه او خپل ملګری ځلمی خادم ته ئی وویل چه «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسیږم. فرض ئی کړه که کلونه او قرن هم تیر شی زه بی د دغه مقصد له حصوله له مسافرته لاس نه آخلم.»

تنبیه : له ځلمی څخه مراد حضرت یوشع علیه السلام دی چه په ابتداء کښی د موسیٰ علیه السلام خاص خادم ؤ او بیا د ده په حضور کښی (نبی) او وروسته د موسیٰ علیه السلام خلیفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

بیا کله چه ورسیدل ځای د یو ځای کیدو په مابین د دواړو سیندونو کښی هیر کړ دواړو مهی خپل نو ونیوله (دی مهی) لیاره خپله په بحر سیند کښی (په شان د) سرنګ (کوڅه).

تفسیر : هلته ورسید او د لوئ تیږی (ګټی) په څنګ چه تری لاندی د حیات چینه بهیده حضرت موسیٰ علیه السلام ویده شو. حضرت یوشع علیه السلام ولیده چه هغه وریت کړی مهی باذن الله ژوندی شو او په یو عجیبه طریقه سره په سیند کښی چه د سرنګ په شان به ئی لیاره ځان ته جوړوله روان شو او هلته په اوبو کښی د الله تعالیٰ په قدرت د یوه تونل (سوپ یا طاق) په شان خلاص دالان ښکاره شو. یوشع د دی وضعیت د لیدلو څخه متحیر او متعجب شو. او غوښت ئی څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام ویښ شی دغه قصه ورته ووائی او دغه پیښه

ورته وښيي. کله چه موسیٰ علیه السلام ویښ شو نو سم د لاسه ودرید او په تګ ئی پیل (شروع) وکړ خدای زده چه موسیٰ علیه السلام د ویښیدلو او رهی (روان) کیدلو په وقت کښی یوشع علیه السلام په کومو خیالاتو کښی ډوب تللی ؤ چه د هغه مهی د ژوندی کیدلو د پیښی قصه ئی هیره شوه. په روایاتو کښی راغلی دی کله چه د موسیٰ علیه السلام یوشع علیه السلام ته د هغه مهی د ساتلو په نسبت تاکیدات کول یوشع علیه السلام له خولی دا خبره ووته چه د یوه مهی ساتنه دومره لویه خبره نه ده چه ته پری دومره تاکیدونه کوی. لهٰذا ده ته هم تنبیه ورکړه شوه چه انسان ته په کار دی چه په ډیر وړوکی کار کښی هم پر خپل ځان بی د الله تعالیٰ له فضله تکیه او اعتماد ونه کړی!

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰىهُ اٰتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿۶۲﴾

نو کله چه تیر شول (له مجمع البحرین څخه) وویل (موسیٰ) خپل ځلمی ته راوړه مونږ ته صباح ناری (خوراک) زمونږ په تحقیق پیښه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه ډیره سختی.

تفسیر : موسیٰ علیه السلام پخوا له دی نه په دغه سفر کښی نه ؤ ستړی شوی، څه مهال (وخت) چه د مطلب مهی د ده له لاسه خوشی شو نو هلته ورته پخپل تګ کښی ستومانی ورمحسوسه شوه.

قَالَ اَرَءَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّىْ نَسِيْتُ الْحُوْتَ ۚ وَ
مَآ اَنْسٰىنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ ۚ

وویل (ځلمی) آیا ولید (خبر شوی) کله چه ځای ونیوه مونږ هغی لویی تیږی (ګټی) ته (چه د چینی په څنګ کښی وه) نو بیشکه ما هیر کړ (بیان د حال د) مهی او هیره نه کړه له مانه دغه (پیښه) مګر شیطان چه یاد کړم هغه (تاته)

تفسیر : یعنی د مطلب خبره هیرول او په عین موقع کښی د هغه یادونی څخه ذهول د شیطان د وسوسی اچولو لامله (وجی) واقع شوی دی.

وَاتَّخَذَ سَبِيْلَهٗ فِى الْبَحْرِ ۖ عَجَبًا ﴿۶۳﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۖ

فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾

او ونیوله (دغه مهی) لیاره خپله په بحر (سیند) کښې ډیره عجیبه. وویل (موسیٰ) هم دغه (ورکول او هیرول د مهی) هغه څه دی چه وو مونږه چه طلب کاوه مو پس بیرته راوګرځیدل دواړه پر همغو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسیر : غالباً هلته به له پخوا څخه کومه لاره نه وی وهلی شوی نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بیرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ اٰتَيْنٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندګانو ځمونږ چه ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نزده خپله او ښوولی مو ۇ ده ته له جانبه خپله یو لوی علم.

تفسیر : بنده حضرت خضر علیه السلام ۇ چه الله تعالیٰ دی په خپل خصوصی رحمت سره پاللی ۇ. او د کونیه ۇ اسرارو له علمه ئی وافره حصه ورعطاء فرمایلی وه. په دی کښې اختلاف دی چه حضرت خضر علیه السلام رسول ومنلی شی؟ یا نبی؟ یا د ولی درجه ورته ومنله شی؟ د داسی مباحثو فیصلی په دی ځای کښې نشی کیدی. خو بیا د دی احقر رجحان په دغه جانب دی چه دی نبی تسلیم کری شی. او لکه چه د ځینو محققینو خیال دا دی هغه انبیاء چه سره له نوی شریعت نه دی راغلی هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کیږی چه د ځینو خصوصیه ۇ معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطی د ځینو جزئیاتو استثناء وکری شی. هم داسی خضر علیه السلام ته هم جزئی تصرفات حاصل ۇ. والله اعلم په هر حال موسیٰ علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقی شو. او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکره موسیٰ علیه السلام د خپل د دغه راتګ سبب وروښود خضر علیه السلام وویل « ای موسیٰ علیه السلام! بیشکه چه الله تعالیٰ ستا تربیت فرمائلی دی خو خبره دا ده چه د الله تعالیٰ له طرفه (د کونیه ۇ جزئیاتو) یو علم ماته راښښلی شوی دی چه په دغه مقدار تاته نه دی درکری شوی. او د تشریعو اسرارو علم چه تاته درکری شوی دی په هغه مقدار ماته نه دی راکری شوی وروسته له دی نه یوه چرچنه ئی ولیده چه له دغه سیند څخه ئی اوبه څښلی نو خضر علیه السلام موسیٰ علیه السلام ته وویل چه « ځما او ستا بلکه د ګردو (تولو) مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښې هم داسی دی لکه چه د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کښې ئی هغه څاڅکی اوبه لری چه دغه چرچنی ئی پخپله دغه وړوکی مښوکی سره څښی دغه هم

محض د تفهیم دپاره ۆ که نه د متناهی او د غیر متناهی نسبت د لوی سیند او د څاڅکی سره بیخی نسبت نه لری او نه په دغسی شیانو سره هغه څه مشابهت لری».

قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ۝٦٦

وویل دغه (خضر) ته موسیٰ آیا زه تابع شمه ستا په دی شرط سره چه وښیئ ته ماته له هغه علمه چه ښوولی شوی ده تاته ښه لیاره (د رشد او صواب).

تفسیر : یعنی که اجازه دی وی نو څو ورځی به له تاسی سره اوسیږم او د دغه مخصوصه علم څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ۝٦٧ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ۝٦٨

نو وویل (خضر موسیٰ ته) چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر او څرنګه به صبر وکړی ته په هغه کار چه نه وی کړی احاطه تا په هغه کار له جهته د علم (او پوهی).

تفسیر : حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهیدلی ۆ چه دی له ما سره نشی اوسیدی. ځکه چه خضر علیه السلام مامور ۆ چه د کونیه ۆ واقعاتو د جزئی علم له حاصلولو څخه وروسته موافق له هغه سره عمل وکړی او موسیٰ علیه السلام د کومو علومو چه حامل ۆ د هغوی تعلق له تشریعیه ۆ قوانینو او کلیاتو سره ۆ. بناء علیه په هغو جزئیاتو کښی چه د عوارضو او خاصه ۆ خصوصیاتو له سببه پر ظاهری عمومی ضابطه عمل نه کیده نو حضرت موسیٰ علیه السلام د خپلو معلوماتو پر بناء هرومرو (خامخا) اعتراض او تنقید کوی. او د صبر او سکوت او انتظار پر مسلک به تر دیر مدت پوری نشی قائم پاتی کیدی او آخری نتیجه به داسی واقع کیږی چه مونږ به سره بیلیږو.

قَالَ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ۝٦٩

وویل (موسیٰ خضر ته) چه ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله صبر کوونکی او نه به نافرمانی کوم د تا په هیڅ یو امر (حکم) کښی.

تفسیر : د دغه وعده کولو په وقت کښې د دغې خبرې تصور هم له موسیٰ علیه السلام نه امید نشو کیدې چه د داسې یو مقرب او مقبول بنده څخه به داسې یو حرکت لیده کیږي چه علانیه نه یواځې د موسوی شریعت بلکه د عمومي شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وی. غنیمت دی چه ده انشاء الله ورسره فرمایلی وه که نه له قطعي وعدې څخه تخلف د یو اولوالعزم نبی له شانه سره نه وی لائق.

قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) پس که ته متابعت کوی ځما پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیڅ څیز تر هغه پورې چه زه شروع وکړم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر : یعني که کومه خبره په ظاهري ډول (طریقه) سره ناحقه په نظر درشي نو علی‌الفور پر ما باندې تنقید ئې مه کوه! څو زه پخپله هغه خبره تاته شروع کړم.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا
قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧١﴾

پس دواړه روان شول تر هغه پورې چه سواره شول په بیړی کښې (او بلې غاړې ته نژدې شول) نو سورې کړه (خضر) هغه (بیړی)، وویل (موسیٰ) آیا سورې دې (کړه دا بیړی) لپاره د دې چه غرق کړې اهل د دې خامخا په تحقیق دې وکړ یو کار دروند.

تفسیر : کله چه دوی پر هغه بیړی سوریدل بیړی وانانو خضر علیه السلام وپیژند او ترې ئې اجرت او باړه ونه غوښت او ویړیا ئې له سینده پورې ویست. نو د هغه احسان په بدل کښې د دغه نقصان د لیدلو څخه موسیٰ علیه السلام ته ډیر زیات تعجب پیدا شو. لیکن بیړی په پوره ډول (طریقه) سره ساحل ته نژدې شوی وه. چه دا ئې سورې کړه نو ځکه خلقو له ډوبیدلو څخه نجات وموند او تخریق ئې هم په دغه صورت سره ؤ چه یوه ډړه (تخته) ئې ویسته یعني عیبجنه ئې کړه.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٣﴾

وویل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسیٰ خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چه هیر کړی می ؤ (هغه چه وصیت د تا دی) او مه غورځوه ماته په دی کار ځما (چه متابعت یا نسیان دی) اشکال.

تفسیر : یعنی که په هیری او تیروتو هم ما ګرم او ملامت کړی نو ځما ملګرتوب به له تاسی سره مشکل شی. دغه ړومبنی پوښتنه له موسیٰ علیه السلام څخه سهواً شوی ده. او دوهمه ئی د اقرار دپاره او دریمه ئی د ترخیص دپاره وه. علیٰ ای حال له بیری نه ښکته شول.

فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ

پس بیا روان شول تر هغه پوری چه پیښ شول پر یو هلک پس مړ کړ (خضر) هغه (هلک):

تفسیر : یوه کلی ته نژدی څو هلکان پخپلو منځونو کښی سره لوبی کولی د دوی له منځه یو هلک ئی چه ډیر ښکلی او هښیار او پوه ښکاریده، ونیوه او مړ ئی کړ، او له هغه ځایه په تلوار سره روان شو په ځینو روایاتو کښی د ده اسم «جیسور» راغلی دی دغه هلک بالغ ؤ که نه ؤ. د ځینو قول دی چه بالغ ؤ او د غلام لفظ د هغه په نابالغیدلو دلالت کوی. لکه چه تول مفسرین هم هغه نابالغ بیانوی. والله اعلم.

قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً

وویل (موسیٰ خضر ته) آیا مړ دی کړ یو نفس پاک بی ګناه.

تفسیر : یعنی څو هلک بالغ نشی پر ده باندی هیڅ ګناه نه اوړی. دغه لفظ ظاهراً د هغه په عدم بلوغ اشاره او تائید کوی اګر که نورو ته د تأویل ځای پکښی شته.

بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكْرًا ﴿٧٤﴾

غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دی وړ (لائق) (ودی کړ) یو کار نامعقوله (مخالف د ظاهر د شریعت).

تفسیر : یعنی اول خو نابالغ په قصاص کښی هم نه وژلی کیدی شی. علاوه پر دی دلته د قصاص کومه خبره هم پمنځ کښی نه وه نو بیا له دی نه زیاته نامعقوله به څه وی؟ (چه بی سببه یو بی گناه نفس ووژلی شی).

د قرآن کریم د وقفو رموز (نښې)

ـ د هرې ژبې ویونکی چه کله خبری کوی نو چیرته دریګی او چیرته نه دریګی، کله ډیر او کله لږ ایسار یګی او په دی و دریدو او نه دریدو کښی د خبری پوره بیان او مفهوم کښی ډیر لوی دخل دی.

د قرآن کریم معجز کلام او عبارت هم دو ینا په ډول واقع دی. له دغه وجی نه اهل علمو د دریدو او نه دریدو نښې (علائم) مقرر کړی دی چه هغی ته د قرآن مجید د وقفو رموز وائی.

ضروری خبره ده چه د دی عظیم کتاب لوستونکی د دی رموزو پوره خیال وساتی او هغه رموز دا دی.

○ ـ چیرته چه خبره پوره شی هلته کښی وړه غوندی دائره وی، دا په حقیقت کښی غونډه (ت) ده چه د (ۃ) په هیئت کښی لیکلی شی او دا د وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکار دی، او س ۃ خونه شی لیکلی مګر وړه غوندی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی.

مـ ـ داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هرومرو (خامخا) دریدل پکار دی او که چیری څوک و نه دریدنو احتمال

لری چه دخبری مطلب به بل څه شی ددی په پښتو ژبه کښې داسی مثال پوهیدل پکارده چه چاته و ویلی شی ،
(پاسه ـ مه کینه) چه پکښې د پاسید و امر او له کیناستو نهی ده نو په ـ پاسه ـ باندی دریدل لازم دی اوکه چیری متکلم ونه درید نو مخاطب به داسی وګڼی چه (پاسه مه ـ کینه) چه په هغه کښې به د ودریدو نه نهی او دکیناستود امر احتمال کیګی او یقیناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط ـ داد وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا علامه هلته وی چه کوم ځای مطلب نه پوره کیګی او ویونکی مزیده هم څه وینا کول غواړی .

ج ـ داد جائز وقف علامه ده دلته کښې دریدل غوره او نه دریدل جائز دی .

ز ـ داد مجوّز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص ـ داد مرخّص وقف علامه ده دلته پیوست (یوځای) لوستل پکاردی لیکن که چیری خوك ستړی شی او ودریګی نو هغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په(ص)پیوست لوستل د(ز)په نسبت ترجیح لری

صلے ـ داد الْوَصْلُ أَوْلیٰ (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته پیوست لوستل غوره دی .

ق - داد قِيلَ عليه الْوَقف خلاصه ده دلته دريدل پكارنه دی.

صل - داد قَدْ يُوصَلُ علامه ده دلته كله ودريدی شی اوكله نه ليكن دريدل غوره دی.

قف - داد قِفْ لفظ دی چه معنی ئ ده ودريږه اودا علامه هلته استعماليږي چه دلوستونكی دپيوستی وينا احتمال وی.

س يا سكته - داد سكتے علامه ده دلته لږ وخت دريدل پكاردی خوچه تنفّس باقی وی (يعنی ساماته نه شی).

وقفه - داداوږدی سكتے علامه ده دلته دسكتے په نسبت ډير دريدل پكاردی ليكن چه تنفّس جاری وی (يعنی ساماته نه شی) په سكته او وقفه كښی دافرق دی چه سكته كښی لږ وخت اوپه وقفه كښی ډير وخت ودريدی شی.

لا - دلا معنی چه نيشته داعلامه كله خود آيت پورته وی او كله دعبارت دننه كه دعبارت دننه وی نودريدل بالكل نه دی پكار اوكه دآيت پورته وی نوبيا اختلاف دی.

دځينو په نزد دريدل اودبعضو په نزد نه دريدل روادی خوكه څوك ودريد ياونه دريد په دی سره مطلب كښی څه خلل نه واقع كيږي وقف هلته نه دی پكار چه دعبارت دننه ليكلی وی.

ك - داد كَذٰلِكَ علامه ده يعنی چه كوم رمز (نښه) دی ك نه

وړاندې لیکلي شوي ده دلته کښې دې همغه وګڼلې شي.

۵ ـ دا دې علامه ده چه په دې ځای د غیرکوفیینو په نزد آیت ده که چا وقف وکړ نو دا عادې (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

ؙ ـ داد دریو ټکو (نقطو) وقف نښې دی راځې دې ته معانقه ویلې شي کله خوددې اختصار په مع سره لیکلی شي. ددې مطلب دا ده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوي او حکم ئې دا ده چه په دې دواړو وکښې په یو باندې دریدل پکار دې په بل نه او په وقف کښې درموز و(نښو) قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکار دې.

د اوّل جلد فهرس

له (۱) تر (۱۵) پارے

د سورة الفاتحۃ له ابتداء تر پای (آخر) (۷٤) آیت د سورة الکهف

بحمد الله تعالى وتوفيقه

انتهى المجلد الأول

من الجزء (١) إلى (١٥)

من بداية سورة الفاتحة إلى نهاية الآية (٧٤) من سورة الكهف

دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) او توفیق اوّل جلد پای
(آخر) ته ورسید له (۱) تر (۱۵) پارے
دسورة الفاتحہ له ابتداء تر پای (آخر) (۷٤) آیت
دسورة الکهف

بعون الله وتوفيقه
تم طبع هذا المجلد الأول من المصحف
الشريف وترجمة معانيه وتفسيره في مجمع
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة
المصحف الشريف بالمدينة المنورة بإشراف
وزارة الحج والأوقاف في المملكة العربية
السعودية عام ١٤١٤هـ

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

دلوی الله په مرسته
او توفیق سره دا دروهمې جلد دقرآن
کریم سره د ترجمې او تفسیر چاپ د حرمینو
شریفینو د خادم پادشاه فهد د قرآن
کریم په چاپ خانه کښې د سعودی
عرب د حج او اوقافو د وزارت
د اشراف او مشرۍ تر لاندې
چاپ ته اورسید
کال ١٤١٤هـ

(٠١) (٤) (٢٢٥/٤٠٠٠)

د قرآن کریم

ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کښې

رومبی جلد

له (۱) تر (۱۵)

[illegible]

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره

إلى لغة البشتو

المجلد الثاني

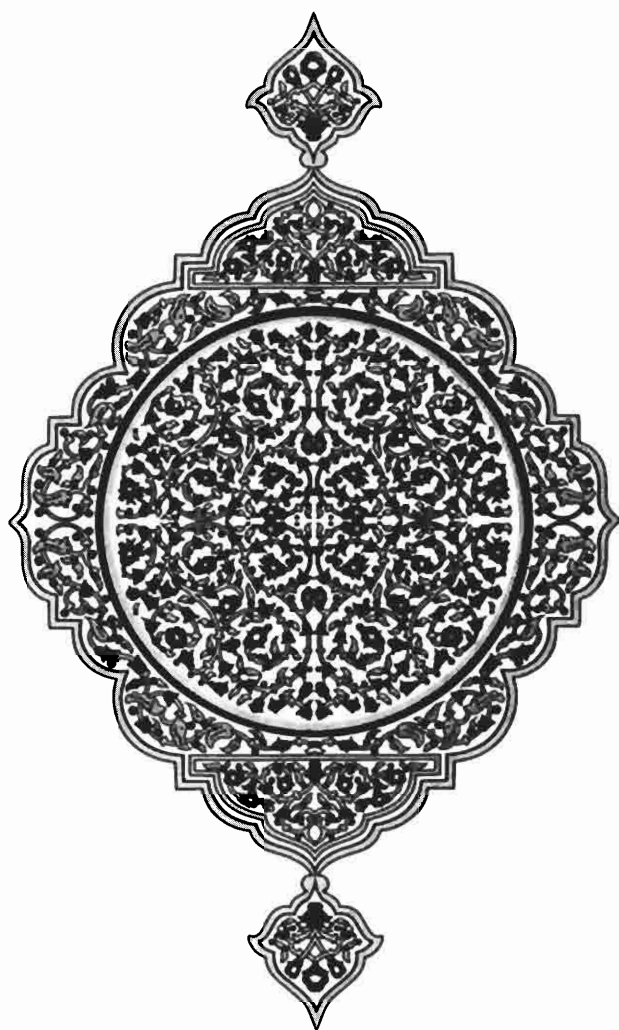
من الجزء

(١٦) إلى (٣٠)

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

د
قرآن كريم
ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه کښې

دويم جلد له (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

د دې قرآن حكيم او د دې پښتو ترجمې او تفسير د چاپ
د امر كولو سعادت د حرمينو شريفينو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزيز آل سعود د سعودي عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذىثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال(اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان.وقدأقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوي إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين .

د حرمینو شریفینو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاه فهد بن عبد العزیز د قرآن کریم د طباعت او په مختلفو ژبو کښی د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسیمولو احکام جاری کری دی. او د دے غرض دپاره ئی په مدینه منوره کښی د « مجمع خادم الحرمین الشریفین » په نوم د قرآن مجید د طباعت دپاره یوه عظیم الشانه چاپ خانه جوړه کړے ده د دے پښتو تفسیر د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښی سر ته ورسید.

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمین الشریفین د احکاماتو په رنا کښی د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونکو ته دا ترجمه او تفسیر وړاندی کوی چه په پښتنو کښی د «تفسیر کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسیر د پاک و هند دؤو سترو عالمانو شیخ الهند مولانا محمود حسن دیوبندی او علامه شبیر احمد عثمانی په اردو ژبه کښی لیکلے، او بیا د افغانستان د سترو عالمانو یو تولگی پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه کښی بعضے تکی گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښی ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکة المکرمة د پاکستان یو عالم دین او د پښتو ژبے ماهر مولانا سید عبید الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسیر کښی د گرانو تکو سره خوا په خوا په قوسینو کښی د هغے مترادف الفاظ ولیکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا تول کار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانی لاندی سر ته ورسید.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هدیه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر څومره په کوشش سره وکړے شی خو بیا هم د قرآن کریم د اصل معجزانه عبارت بدل هیڅری نشی کیدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ تولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسیر د مزید ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاویز رابطه عالم اسلامی ته راؤلیږی چه په راتلونکی چاپ کښی د هغے نه استفاده وکړے شی.

والله الموفق وهوالهادي إلى سواء السبيل

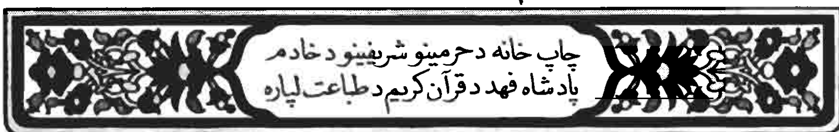

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

مجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

دویم جلد لـه (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی تاته چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: ځکه چه داسی حالات او واقعات درواندی کیږی چه ته د هغو په کتلو سره نشی صبر کولی او نه پری چپ پاتی کیدی شی ۔ لکه چه هم داسی وشو.

قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾

نو وویل (موسیٰ) که چیری وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه (منکر) شی (چه صادر شی له تا) وروسته له دی سؤاله پس ملگرتیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسیدی ته له طرفه ځما (حد د) عذر ته.

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام داسی تخمین فرمائلی ؤ چه د حضرت خضر علیه السلام د دغو حیرت راوړونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل ډیر دروند او لوی زړه غواړی نو ځکه د خپل د زړه آخری خبره ئی وویله چه که په دغه مرتبه بیا تری پوښتنه وکړم نو دی می بیا له خپله ځانه سره نه ملگری کوی او دی به پخپل دغه عمل کښی معذور وی ۔ او ځما له لوری کوم الزام پر هغه باندی نشی عائد کیدی ۔ ځکه چه ده د دریو مرتبو موقع راکړه او ده پخپله د حجت اتمام فرمائلی دی.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ

بیا روان شول دواړه تر هغه پوری کله چه راغلل اهل د یوه کلی ته نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلی) څخه پس منع راوړه (هغو خلقو) له دی نه چه میلمستیا ورکړی دغه خلق دوی ته بیا وموند دوی (دواړو) په هغه

کلی کښی یو دیوال چه اراده ئی وه چه ونړیږی (یعنی نژدی ؤ لویدلو ته) پس سم کړ (خضر) هغه دیوال (په یو شان ترمیم سره)

تفسیر: یعنی یوه کلی ته ورسیدل او د هغه له خلقو سره ئی ملاقات او کتنه وکړه ـ او داسی به ئی ګڼل چه د دغه کلی خلق به د دوی سره د میلمنو سلوک وکړی او دوډی به ورکړی ـ مګر دغه سعادت د هغوی په برخه کښی نه ؤ ـ او دوی د موسٰی او خضر علیهما السلام په شان عزیزو مقربانو د میلمستیا څخه انکار وکړ. نو د داسی معاملی د لیدلو څخه داسی په کار ؤ چه پر داسی تنګ زړه او بی مروته خلقو دوی په قهریده. مګر خضر علیه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمایه. د دوی یو لوی دیوال ځوړند او کوږ شوی ؤ. او نژدی ؤ چه ونړیږی او خلق د هغه د چار چاپیره لری ګرځیدل. حضرت خضر علیه السلام لاس او ښی ورلوښی (متی ونغاړلی) کړی او هغه ځوړند دیوال ئی ورسم کړ. او د انهدام له حالته ئی وساته.

تنبیه: په «حتیٰ اذا اتیا اهل قریة» د اهل لفظ ئی ښائی د دی جهته راوړی وی چه دغه کلی ته د دوی راتګ محض علی سبیل العبور او مرور نه ؤ او نه په داسی یو صورت سره ؤ چه د دی ځای د هستیدونکو څخه بل په کوم سرای یا حجره کښی ئی اړولی وو. بلکه قصداً یی د دغه ښار له خلقو سره ملاقات فرمایلی دی او په ﴿ اِسۡتَطۡعَمَاۤ اَهۡلَهَا ﴾ کښی دوهم ځل د «اهل» د لفظ تصریح، د دوی د مزید تقبیح دپاره دی یعنی هغو هستیدونکو چه دوی ته لازم ؤ چه د دغو معظمو میلمنو میلمستیا ئی کړی وی، دوی مسافران او کوچیان نه وو چه داسی عذر او پلمه (بهانه) به ئی وړاندی کوله چه ځمونږ کور او کلی دلته نشته نو ستاسی میلمستیا به څرنګه وکړی شو؟

قَالَ لَوۡ شِئۡتَ لَتَّخَذۡتَ عَلَيۡهِ اَجۡرًا ۝٧٧

وویل (موسٰی خضر ته) که اراده کړی وی تا (د اخیستلو د اجر) نو خامخا به دی اخیستی وی (په سازولو د دی دیوال) مزدوری.

تفسیر: یعنی د دغه کلی خلقو د میلمنو حق ونه پیژند چه ځمونږ میلمستیا ئی کړی وی تا ولی خوشی ویړیا د دوی ځوړند دیوال ورتینګ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دی اخیستی وی نو ځمونږ خوراک او نور ضروریات به تری په لاس راتله او دغو تنګ زړو بخیلانو ته به هم تری لږ څه تنبیه کیده. ګوندی دوی به پر خپلی دغی بد اخلاقی او بی مروتی لږ شرمیدل.

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيۡنِیۡ وَبَيۡنِكَ ۚ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاۡوِيۡلِ مَا لَمۡ تَسۡتَطِعۡ عَّلَيۡهِ صَبۡرًا ۝٧٨

وویل (خضر موسیٰ ته) دا دی وقت د بیلتون په منځ ځما او په منځ ستا کښې اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسیٰ!) په غرض د هغه کار چه ونه کړی شو تا طاقت په هغه باندی د صبر.

تفسیر: یعنی له هغی وعدی سره سم ښائی چه اوس له ما څخنی تاسی بیلتون وفرمایئ! ځما او ستا موافقت او ګذاره سره ګرانه ده ـ او له سره نشی کیدی لیکن پخوا له بیلتانه غواړم چه د دغو تیرو دریو واړو واقعاتو پټ اسرار تاسی ته درښکاره کړم ـ چه د هغو په فکر او چرت (خیال) کښې له تاسی څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتی.
حضرت شاه صاحب لیکی «په دغه مرتبه کښې موسیٰ علیه السلام عمداً تری پوښتنه وکړه ـ څو تری مرخص شی ځکه وپوهید چه دغه علم ځما له مذاقه سره برابر نه دی. د موسیٰ علیه السلام علم هغه ؤ چه د هغه په متابعت سره عامو مخلوقاتو ته فوائد او ګټی وررسیدی ـ او د خضر علیه السلام هغسی شیان ؤ چه د هغه متابعت د نورو خلقو له لاسه نه ؤ پوره.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

هر څه هغه بیړی (چه ما سورئ کړی وه) نو وه دپاره د هغو عاجزانو چه کار به ئی کاوه په بحر (سیند) کښې.

تفسیر: یعنی په سیند کښې محنت او مزدوری ئی کوله او خپلی ګیدی ئی په هغه سره مړولی.

فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

نو وغوښته ما چه عیب ژنه کړم هغه حال دا چه ؤ لږ څه لری له دوی نه یو پاچا چه اخیسته به ئی هره یوه بیړی په زور سره (نو ځکه می سورئ کړه).

تفسیر: یعنی په هم هغه لوری چه دغه بیړی روانه وه په هم هغه طرف یو ظالم پاچا ؤ چه هره یوه جوړه بیړی به ئی په زور سره نیوله او پخپل کار کښې د بیګار په دول (طریقه) به یی په کار اچوله. نو ما وغوښته چه هغه بیړی عیب ژنه کړم څو د هغه ظالم پاچا له بیګاره خلاصه او د هم دغو مسکینانو د کار دپاره هم هغسی ورانه او ویجاړه پاتی شی ځکه چه په هم دغو ایامو کښې د هغه پاچا سړی په بیړی پسی راغلی. کله چه هغه سورئ او عیب ژنه وموندله نو د هغی د

اخیستلو څخه به سترګی واړوی. په ځینو آثارو کښی راغلی دی. کله چه د خطر موقع تیره شوه نو خضر علیه السلام ورغی او هغه بیړی ئی پخپل لاس بیا هم هغسی جوړه او سنباله کړه.

ماته می کړله بیړی د مسکینانو ▪ چه ورنشی دا په لاس د غاصبانو

مات اسباب چه وی په لاس کښی د مالکو ▪ دیر بهتر دی د قبضی د ظالمانو

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾

او هر څه هلک (چه وژلی ؤ ما) پس وو مور او پلار د ده مومنان پس وویریدو مونږ له دی چه وبه رسوی (مکلف به کړی دغه هلک) دوی په سرکشی او کفر (که ژوندی پاتی شی).

تفسیر: اګر که فطرتاً هر مولود مسلمان پیدا کیږی. مګر وروسته له هغه د خارجی اثراتو تر تاثیر لاندی راغلی په هم دغه هلکتوب کښی د ځینو خرابو اعمالو اساس او بنیاد پکښی لویږی چه د هغه کامل علم یواځی پاک الله ته وی خو بیا هم د هغه ځینی آثار اهل البصیرت ته هم ورښر ګندیږی. د دغه هلک په نسبت رب العزت حضرت خضر علیه السلام ته پوه او خبر ورکړی ؤ چه د هغه بنیاد پر خرابی او شرارت باندی مرکزیت نیولی دی که کبارت ته ورسیږی موجب د مضرت او د ده د بنوت مینه او محبت او د امیت او ابوت لطف او شفقت د ده د مور او پلار د کفر او معصیت او مذلت سبب ګرځی نو د داسی یو هلک وژل د هغه د والدینو دپاره رحمت او د هغوی د دینی حفاظت سبب وګرځید. د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه د هغه مور او پلار پر خپل ایمان قائم اوسی او د الله تعالیٰ حکمت مقتضی ؤ چه راتلونکی خطره او ممانعت د دوی له مخی لری شی نو خضر علیه السلام ته ئی حکم وکړ چه دغه هلک ووژنه. ده د پاک الله د وحی په امتثال هغه هلک وواژه.

اوس دغسی سؤال چه «ښائی دغسی هلک ئی له سره نه پیدا کاوه او بیا ئی چه پیدا کړی ؤ ښائی چه ښه عمل ئی ورپه برخه کړی وی او دومره شرارت ئی نه وی ورکړی یا هغسی چه په ملیونونو کفار شته پریښودلی به ئی وی چه د هغه والدین به هم کافران کیده. یا د دغسی وړکیو چه بنیاد او اساس ئی په خراپه او غلطه لویدلی وی د هغو ګرد (تول) فهرست ښائی چه انبیاء علیهم السلام ته ورکړی کیده څو ئی دوی وژل» د دغو ګردو (تولو) خبرو اجمالی جواب خو دا دی چه په (۱۷) جزء د الانبیاء (۲۳) آیت (۲) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾ او د تفصیلی جواب دپاره د «خیر او شر» پر مسئله د مبسوط کلام ضرورت شته چه په دغو مختصرو فوائدو کښی نشی ځائیدی. هو! ښائی دومره مو په یاد وی چه په دنیا کښی

له هر سړی څنی چه الله تعالیٰ «**خالق الکل**» او «**علیم او حکیم**» منی د تکویناتو په متعلق په دی قسم سره په زرهاؤ سؤالونه کیدی شی چه د هغوی جواب د هیڅا سره نشته او بالمقابل پرته (علاوه) د عجز او قصور له اعترافه بل هیڅ شی نشی کیدی. دلته د خضر علیه السلام په ذریعه د هغه یوه نمونه وربښوول مقصود ؤ چه د پاک الله د حکمتونو او د ده د تکوینیه ؤ مصالحو احاطه د هیڅا له لاسه نه ده پوره کله د یوی واقعی ظاهری صورت په ظاهر کښی خراب او قبیح او بی موقعه راښکاری. لیکن هغه څوک چه د دغی واقعی په باطنی اعماقو او زوایاؤ باندی معلومات لری هغه پوهیږی چه په دغه کښی ډیر حکمتونه او مصالح پراته دی خضر علیه السلام د هغو مسکینانو د بیړی دړه ورماته کړه. حال دا چه هغوی له ده سره ښه او احسان کړی ؤ او بلا اجرت ئی دی پر بیړی سور کړی ؤ. یو لویی کوونکی ښکلی پیمخی هښیار هلک ئی خوشی چتی(فضول) او بیګناه او خطاء وواژه چه په ظاهر کښی دغه حرکت نهایت خراب او قبیح حرکت څرګندیده (ښکاره کیده) دیوال ئی سم او ساز کړ چه ظاهراً ئی پر هغو کلیوالو احسان وکړ. چه هغوی په ډیری بی مروتی له دوی سره معامله کړی وه که پخپله خضر علیه السلام په آخر کښی خپل د دغو اعمالو توجیهات نوی بیان کړی. نو تر ننن ورځی پوری به ګرد (تول) جهان د چرت په سیند کښی ډوب ؤ. یا «العیاذ بالله خضر علیه السلام به ئی د طعن او تشنیع هدف کاوه. له هم دغو مثالونو څخه د الله تعالیٰ د افعالو او د ده د حکمتونو اندازه وکړئ!

فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

نو وغوښته مونږ دا چه بدل ورکړی دوی ته رب د دوی (خیر بهتر غوره) له دی هلک څخه په پاکی (صلاح) کښی او ډیر نژدی به وی له جهته د رحم مهربانی.

تفسیر: یعنی د هغه هلک په وژلو سره د ده د والدینو ایمان محفوظ پاتی شو او هغه صدمه چه دوی ته ورسیده الله تعالیٰ اراده لری چه د هغی تلافی په داسی یوه مولود سره وکړی چه په اخلاقی صفاتو او مزایاؤ د هغه مقتول هلک څخه ډیر ښه او د مور او پلار د شفقت او مهربانی مورد وګرځی. او هغه به د خپل مور او پلار سره زیات محبت ولری او په ډیر تعظیم او ښه سلوک وروړاندی کیږی وروسته له هغه الله تعالیٰ هغوی ته یوه صالحه جینئ ورعطاء کړه چه له یوه نبی سره په نکاح منسوبه شوه. او یو بل نبی د دی له ګیډی څخه پیدا شو چه بالوسیله یو لوی امت د دوی په برکت د سعادت مفخرت ومونډ.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ فِي الْمَدِيْنَةِ وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوْهُمَا صَالِحًا ۚ فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَّبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا ۖ رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ أَمْرِيْ ۚ ذٰلِكَ تَأْوِيْلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

او هر څه (هغه) دیوال (نړیدونکی چه ساز می کړ) پس ؤ د هغو دوو هلکانو یتیمانو په (هغه) ښار کښې او ؤ لاندی د هغه (دیوال) خزانه د دغو دواړو او ؤ پلار د دوی صالح، نو اراده وکړه رب د تا چه ورسیږی (دغه دواړه) قوت (د ځلمیتوب) خپلو ته او بیا ئی راوباسی هغه (خښی کړی شوی) خزانی خپلی (محض) له جهته د رحم مهربانی له جانبه د رب د تا، او نه دی کړی ما دغه تیر اعمال (چه تا ولید) له خپله ځانه (او په حکم او فکر خپل) دغه دی (دری واړه) جوابونه د هغو پیښو چه طاقت نشو کولی تا پر هغه د صبر.

تفسیر: یعنی که هغه دیوال لویده نو د هغو یتیمانو هغه خزانه چه تری لاندی خښه کړی شوی وه راخرگندیده. او بدنیتو خلقو به هغه رایستله د دغو یتیمانو پلار یو ښه صالح سړی ؤ. د هغه د نیکی په رعایت د الله جل‌جلاله اراده داسی وشوه چه د دغو یتیمانو د مال حفاظت وکړی شی. نو ما د الله جل‌جلاله په حکم هغه دیوال سم کړ. چه هغه هلکان وروسته له ځلمیتوبه د خپل پلار خزانه بیا وموندلی شی. وائی چه په دغه خزانه کښی برسیره پر نورو اموالو یوه د سرو زرو تخته هم وه چه پری «محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم» ښکلی شوی ؤ. نو ای موسٰی علیه السلام هر هغه کار چه د الله تعالیٰ په حکم اجرا شوی وی عبادت دی او پر هغه باندی مزدوری (باړه) اخیستل د مقربانو کار نه دی.

تنبیه: د دی قصی په شروع کښی د حضرت خضر علیه السلام د نبوت او ولایت په متعلق څه شی چه مونږ ښکلی دی هغه دی بیا دلته یو ځلی ولوست شی. وروسته د «ذوالقرنین» قصه راځی. چه دغه هم د هغو دریو شیانو څخه ده. چه د هغو په نسبت د یهودانو په مشوره قریشو پوښتنه کړی وه. د«روح» په متعلق لازمه جواب د «بنی اسرائیل» په سورت کښی تیر شو. د «اصحاب الکهف» د قصی په نسبت د هم دغه «الکهف» د سورت په ابتداء کښی معلومات ورکړ شو. دغه دی چه د دریم سؤال په نسبت اوس لازمه ارشاد کیږی.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ ۭ قُلْ سَاَتْلُوْا عَلَيْكُمْ مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
اِنَّا مَكَّنَّا لَهٗ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنٰهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

او پوښتنه کوی مشرکان (په ښوولو د یهودانو) له تا نه له قصې د ذوالقرنين؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) اوس به زه ولولم پر تاسی له ده څه احوال؛
بيشکه چه مونږ قدرت ورکړی ؤ ده ته په ځمکه کښې او ورکړی ؤ مونږ ده ته (له هر محتاج اليه) څيز څخه يوه لياره (روښانه رسوونکی مقصد ته).

تفسير: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنين» وائی چه د دنياء دواړو څندو (مشرق و مغرب) ته تللی ؤ. ځينی وائی چه دغه د رومی «اسکندر» لقب دی.
ځينی وائی کوم بل مقبول ديندار الله منونکی پاچا له دی نه ړومبی تير شوی ؤ.
«حافظ ابن حجر رحمة الله عليه» په «فتح الباری» کښې په متعددو وجوهو او دلائلو سره دغه دوهم قول ته ترجيح ورکړی ده.
د رواياتو له مجموعی څخه ظاهريږی چه «ذوالقرنين» د حضرت ابراهيم عليه السلام معاصر ؤ ـ او د ده په دعاء او برکت سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمائلی ؤ ـ چه د هغو په ذريعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کښې بری په برخه شو. او پر محيرالعقولو فتوحاتو ئی قدرت وموند. حضرت خضر عليه السلام د ده وزير ؤ. ښائی له هم دی جهته قرآن شريف د خضر عليه السلام قصی سره متصله د هغه قصه بيان فرمائی د عربو قديمی شعراؤ پخپلو اشعارو کښې د «ذوالقرنين» نوم په ډير لويئی او عظمت سره ياد کړی دی او د ده پر عربيت ئی فخر کړی دی. له دی نه ظاهريږی چه دغه «ذوالقرنين» د تاريخی عهد څخه پخوا کوم جليل القدر عربی پاچا ؤ. ښائی اسکندر ته به ئی د هغه سره د يوه راز (قسم) مشابهت له سببه «ذوالقرنين» ويلی وی اوس د قديمه ؤ آثارو اروپائی ماهرين د قديمی سامی عربو د داسی عظيم الشانو سلطنتونو سراغ او نښه لګولی ده چه د هغوی کومه مفصله تذکره په تاريخی اوراقو کښې له سره نشته. بلکه د ځينو ممتازو او مشهورو سلاطينو د نومونو د تذکری پوری هم په تاريخی کتابونو کښې نشته. مثلاً «حمورابی» پاچا چه اغلباً د حضرت ابراهيم عليه السلام په عهد کښې ئی ژوندون کاوه او د هغه په نسبت ويلی کيږی چه د دنيا ړومبنی مقنن ؤ. چه د هغه قوانين د بابل په مناره (څلی) کتلی شوی په لاس راغلی دی او انګليسی ترجمه ئی شائع شوی ده ـ د پخوانيو کتباتو څخه د ده عجيب او غريب عظمت ثابتيږی په هر حال «ذوالقرنين» به د هم دغی کورنی ځنی د کوم پاچا نوم وی.

فَاَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِىْ عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونيوله ده ليـاره (او هغه اسباب چه وئی رساوه مغرب ته) تر هغه پورې چه ورسيد ځای د پريوتلو د لمر ته نو وئی مونده دغه (لمر) چه ډوبيده په (لويه) چينه كښې (لكه سيند ډک) له تورو ختو.

تفسير: يعنى د سفر ترتيب او تجهيز او سر رشته ئې وكړه (او پيروی وكړه ذوالقرنين د هغی لياری چه د مغرب په لوری تله تر هغه پورې چه ورسيد ځای د پريوتو د لمر ته نو ذوالقرنين ومونده دغه لمر لره چه ډوبيده په يوه لويه چينه كښې لكه سيند ډک له تورو ختو) يعنى داسى ئې په نظر راغى لكه چه په سمندر كښې سفر كوونكو ته هم ښكاری چه لمر له اوبو ښخه وځى او په اوبو كښې ډوبيږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى. «ذوالقرنين ته داسى شوق پيدا شو چه وګوری چه د دنيا ودانى تر كومه ځايه پورې اوږده شوی ده. نو د مغرب په طرف كښې تر هغه ځايه پورې ورسيد چه چيكړه او دلدل ؤ چه پرې نه انسان او نه پيری تيريدی شو ـ نو د الله تعالىٰ د ملک حدود ئې معلوم نشو كړی».

وَّوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۬ قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّآ اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّآ اَنْ تَتَّخِذَ فِيْهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

او وئی مونده نژدې هغه ته يو قوم (د كفارو)؛ وويل مونږ ای ذوالقرنينه يا خو په عذاب كړه دغه خلق (كه ايمان رانه وړی په قتل سره) يا ونيسه په دوی كښې يوه ښه لياره (كه ايمان راوړی په ارشاد او نصيحت سره).

تفسير: يعنى «ذوالقرنين» ته مونږ پر هغو خلقو د دغو دواړو خبرو قدرت وركړ ـ لكه چه هر پاچا او حاكم ته په نيكو او بدو باندې داسى قدرت حاصل وی. كه غواړی خلق عذابوی او ځان ته بدنامی حاصلوی ـ او كه غواړی عدل او انصاف او نيكی اختياروی او خپل د خير ذكر باقی پريږدی يا به ئې دا مطلب وی چه هغه خلق كافران وو ـ مونږ «ذوالقرنين» ته اختيار وركړ ـ چه كه وغواړی هغوی ووژنی يا ړومبئ د اسلام په لوری دعوت او بلنه ورته وركړی. نو «ذوالقرنين» دغه دوهم شق اختيار كړ.

قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ

أَمَّنْ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَى وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾

نو وویل (ذوالقرنین) هر څه هغه څوک چه ظلم ئی وکړ (په نفس خپل په دوام د کفر) پس ژر به په عذاب کړو دی (په دنیوی عذاب) بیا به بوتلی شی (طرف د) رب خپل ته پس په عذاب به کړی (الله) دی په عذاب لوی سره (په عقبٰی کښی). او هر هغه چه ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ صالح پس ده ته ده جزاء نیکه (په دارینو کښی چه نعمت او جنت دی). او ژر ده چه وبه وایو ده ته له کاره خپله آسانه (په ده باندی).

تفسیر: یعنی په آخرت کښی به نیکی ومومی او په دنیا کښی مونږ پر دوی څه سختی نه راولو بلکه د خپل کار دپاره هر کله چه دوی ته کومه خبره ووایو نو په سهولت او نرمی سره ورته وایو فی الحقیقت هر هغه پاچا چه عادل وی د هغه کار او د عمل طرز به هم داسی وی چه له بدانو سره بدی کوی او هغوی په سزا رسوی او له نیکانو سره لطف او نرمی کوی ـ لکه چه «ذوالقرنین» هم دغه طریقه ځان ته غوره کری وه.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

بیا ئی ونیوله بله لیاره (او هغه اسباب چه رساوه ئی مشرق ته).

تفسیر: یعنی د مغربی سفر څخه فارغ شو او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهیز، ترتیب او سر رشته مشغول شو ـ په لوی قرآن او حدیث کښی دغه نه ده تصریح شوی چه د «ذوالقرنین» دغه گرد (تول) سفرونه د فتوحاتو او ملک نیولو دپاره ؤ. ممکن دی چه د محض سیر او سیاحت په ډول (طریقه) وی. د دغو سفرونو په ضمن کښی دی به پر هغو اقوامو هم تیر شوی وی چه د ده تر حکومت لاندی راغلی وو او ځینی نور اقوام به وی چه «ذوالقرنین» ئی یو زورور پاچا لیدلی او گڼلی وی، د ظالمانو په مقابل کښی به ده ته خپل عرضونه او فریادونه وړاندی کری وی چه د هغو گردو (تولو) انسداد به «ذوالقرنین» پخپل فوق العاده قوت او زور سره کری وی ـ لکه چه اوس د «یاجوج او ماجوج» قصه راځی. والله اعلم.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

تر هغه پورې کله چه ورسید ځای د راختلو د لمر ته نو وئې موند هغه (لمر) چه راخوت پر یوه قوم باندې چه نه وه ګرځولې مونږ دوی ته له لاندې د دې (لمر) کومه پرده.

تفسیر: یعنی د مشرق په انتهاء کښې ئې داسې قوم ولید چه د لمر اشعه (پلوشې) مستقیماً بې له ممانعته او بې له حجابه ورسیدې دا خلق به وحشیان او ځنګلیان وی ـ د کور جوړولو او د چت پټولو چل به ئې هم نه ؤ زده یا به پکښې دود (رواج) او دستور نه وو ـ لکه چه اوس هم په ډیرو وحشیو او ځنګلیو او ځینو کوچیانو کښې هم دغه دود او دستور او رواج لیده کیږی.

كَذٰلِكَ ۖ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

هم داسې ؤ (حال د ذوالقرنین چه مذکور شو) او په تحقیق احاطه کړې وه مونږ په هغه شی باندې چه د ده شخه ؤ (له لښکرو او لوازمو) له جهته د خبردارۍ.

تفسیر: یعنی د «ذوالقرنین» د مشرق او د مغرب د سفر کوم کیفیت چه بیان کړی شو هغه په واقع کښې هم داسې دی. هغه وسائل چه د ده سره ؤ ـ او هغه حالات چه ده ته وروړاندې شوی دی ـ پر هغو ګردو (ټولو) ځمونږ علم محیط دی. ښائی چه مؤرخینو به په دغه مورد کښې بل شه ویل ـ او هغه به فی الحقیقت هم دغومره قدر وی چه وفرمایه شو. ځینو مفسرینو د «کذلک» مطلب داسې اخیستې دی هغه رویه چه «ذوالقرنین» د مغربی اقوامو په نسبت اختیار کړې وه کټمټ (هوبهو) هم هغه رویه ئې د مشرقی اقوامو سره هم اختیار کړې وه (والله اعلم).

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمَا قَوْمًا ۙ لَّا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

بیا ونیوله ده بله لیاره (او تیار ئې کړ نور اسباب). تر هغه پورې چه ورسید منځ د دواړو غرونو ته نو وئې موند وړاندې د دغو دواړو (غرونو) داسې قوم چه نه ؤ نژدې (اکثر د دوی) چه وپوهیږی په خبره (د ذوالقرنین) باندې.

تفسیر: دغه دریم سفر ئی پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د کوم دریم جهت په طرف کړی ؤ مفسرین دغه ته د شمالی سفر وائی خو په قرآن او حدیث کښې د هغه څه تصریح نشته.
تنبیه: د دغه قوم او «یأجوج، مأجوج» په منځ کښې به دغسی دوه غرونه حائل ؤ چه پر هغو به ختل ناممکن ؤ خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ کښې به کومه دره وه ـ چه له هغی خلاصی لیاری به «یاجوج ، ماجوج» راتلل ـ او خلق به ئی شکول ـ او راز راز (قسم قسم) ظلمونه او زیاتی به ئی پری کولی ـ او بیرته به تلل.

قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

وویل دغو (ترجمانانو) ای ذوالقرنینه! بیشکه چه یأجوج او مأجوج فساد کوونکی دی په ځمکه کښې پس آیا (حکم کوی ته چه) مقرر کړو تاته څه خرج محصول لپاره د دی کار چه جوړ کړی ته په منځ ځمونږ او په په منځ د دوی کښې یو دیوال.

تفسیر: د «ذوالقرنین» د فوق العاده اسبابو او وسائلو او قوت او حشمت د لیدلو څخه دوی ته به داسی خیال پیدا شوی وی چه ځمونږ د دغو تکالیفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وی نو ځکه ئی عرض وکړ چه «یأجوج، مأجوج» ځمونږ په ملک لویه غلبه او شورماشور غورځوی او تل راځی مونږ وژنی، او ځمونږ مال او شته تالا کوی او مونږ په راز راز (قسم قسم) ربړو (تکلیفونو) آخته کوی. که تاسی ځمونږ او د هغوی په منځ کښې کوم تینګ او کلک دیوال او سد راجوړ کړئ، چه مونږ پری محفوظ شو نو پر دغه کار هر څومره لګښت چه وشی مونږ د هغه مال تأدیی ته حاضر یو ـ ښائی چه تاسی دغه مصرف زمونږ د مالیی او محصول او اجرت په شان تحصیل کړئ!.
تنبیه: «یأجوج مأجوج څوک دی»؟ په کوم ملک کښې اوسیږی؟ د «ذوالقرنین» هغه جوړ کړی سد (د اوسپنی دیوال) چیری دی؟ دا هغه سوالات دی چه د هغو په متعلق د مفسرینو او مؤرخینو اقوال سره مختلف دی. ځما خیال دا دی (والله اعلم) چه د «یأجوج مأجوج» قوم د عامو انسانانو او پیریانو په منځ کښې یو برزخی مخلوق دی. او لکه چه «کعب الاحبار» ویلی دی او «نووی» په فتاوی کښې له ګردو (تولو) علماؤ څخنی نقل کړی دی د دوی د نسب سلسله د پلار له طرفه آدم علیه السلام ته منتهی کیږی، مګر د مور له لوری بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته نه رسیږی. ګواکی دوی له نورو انسانانو سره یوازی په پلار کښې شریکان دی څه عجب

چه «لوى دجال» چه تميم دارى هغه په كومه جزيره كښې بندى او مقيد ليدلى ؤ. د هم دغه قوم څخه وى ـ كله چه حضرت مسيح عليه السلام چه محض د يوه آدمى زاد بى بى مريمى صديقى رضى الله تعالىٰ عنها له بطنه د ملكيه ؤ نفخه ؤ په ذريعه پيدا شوى دى او وروسته د من السماء له نزوله به دجال وژنى په دغه وقت كښې به دغه قوم «يأجوج مأجوج» هم پر دنيا خروج كوى ـ او بالاخر به د مسيح عليه السلام په فوق العاده دعاء مرى.

اوس دغه قوم چيرى دى؟ او د «ذوالقرنين» د اوسپنى ديوال چيرى واقع دى؟ نو هر هغه شوك چه دغه گرد (تول) اوصاف ـ تر خپل نظر لاندى ونيسى چه د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنى د ديوال په متعلق په لوى قرآن او صحيحه ؤ احاديثو كښې شته ـ نو هغه به وائى د هغو اقوامو او ملكونو او ديوالونو نښه او پته چه خلقو په خپله رايه سره وركرى ده ـ پر هغو د دغو اوصافو مجموعى ځنى يو وصف هم نه موندلى كيږى ـ لهٰذا هغه خيالات صحيح نه ښكارى ـ او له صحيحه ؤ احاديثو څخه انكار ـ يا د نصوصو بعيده تأويلات له دى نه خلاف دى. پاتى شوه د مخالفينو دغه شبهه ـ چه موږ گرد (تول) د ځمكى مخ لتولى دى مگر هيچيرى د دغو شيانو نښه او پته مو نه ده موندلى؟

نو د دغى شبهى د جواب دپاره ځموږ مؤلفينو د پتى او نښى ښوولو دپاره ډير زيار (محنت) او كوښښ ايستلى دى خو د دى صحيح جواب هم دغه دى ـ چه «علامه آلوسى بغدادى» وركرى دى

«موږ ته د هغه موقع نه ده معلومه او ممكن دى چه ځموږ او د هغه په منځ كښې به دغه حاضره زمانه كښې لوى لوى سيندونه حائل وى ـ او په هغه وقت كښې له كومى لوئى وچى سره لكه (سائبريا) او (امريكا) به نښتى وى ـ او داسى دعوى چه موږ پر تول بر او بحر (وچه او لونده) حالاً وماضياً وآتياً محيط شوى يو واجب التسليم نه دى. عقلاً جائز دى هم هغسى چه له نن ورځى (١٣٢٣ ش) تر نژدى پنځه سوه كلونو د مخه پورى د امريكى براعظم نه ؤ راښرگند شوى اوس هم ويلى شو چه ممكن دى داسى بل كوم براعظم هم موجود وى چه تر اوسه پورى به موږ له هغه ځنى معلومات نه لرو. او امكان شته چه لږ وقت وروسته يا به موږ هلته ورسيږو ـ يا هغه خلق به موږ ته ځان ورسوى.

د سمندر د ديوال تحقيقات چه د«آستريليا» په شمال مشرقى ساحل واقع دى او څه وقت پخوا له دى نه د يو برطانوى سائنس دان «ډاكټر سى ايم بنگ» تر كتنى او هداياتو جارى وو دغه ديوال له زر ميله زيات اوږد او په ځينو ځينو مقاماتو كښې تر دوولسو ميلو پورى عريض او زر فيته ارتفاع لرى، چه پرى ډير مخلوق هستوگنه لرى هغه ډله چه د دغه كار دپاره روانه شوى وه خپل يو كلنى تحقيقات ئى پاى (اخر) ته رسولى دى چه د هغه د رپوټ د لوستلو څخه د سمندر عجيب او غريب اسرار منكشف كيږى او انسان ته د حيرت او استعجاب يوه نوى دنيا معلوميږى. بيا نو څرنگه داسى دعوى كيدى شى چه موږ پر گردو (تولو) بريه ؤ او بحريه ؤ مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مكمل اكتشافات حاصل كړى دى! په هر حال كله

مخبر صادق چه د هغه صدق په قطعیه ؤ دلائلو ثابت دی د دی دیوال څخه سره د هغه د اوصافو خبر راکری دی نو پر مونږ واجب دی چه د هغه تصدیق وکرو او د هغو د واقعاتو په انتظار کښی سترګی په لیار ولرو چه د مشککینو او منکرینو علی الرغم هرومرو (خامخا) راتلونکی دی.

ستبدی لک الایام ما کنت جاهلا ▪ ویاتیک بالاخبار من لم تزود

هغه شی چه ته پری اوس ښه نه پوهیږی ▪ درڅرګند به ئی زمان کړی لکه لمر بیا

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾

وویل (ذوالقرنین) هغه چه اقتدار راکړی دی ماته په هغه (شی) کښی رب څما خیر ډیر غوره دی (له ورکړی د تاسی نه چه محصول دی) پس مرسته (مدد) وکړئ تاسی له ما سره (په زیار (محنت) څما کښی تول) په (انسانی) قوت (او عمل نه په مال) سره چه جوړ کړم په منځ د تاسی او په منځ د دوی کښی یو پریړ (او محکم) دیوال.

تفسیر: یعنی مال له ما سره ډیر دی مګر په لاسونو او پښو له ما سره په زیار (محنت) او زحمت تیرولو کښی مرسته (مدد) وکړئ!

آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

راواخلئ تاسی ماته تختی د اوسپنی تر هغه پوری (ئی ایښودلی چه) برابر شو دا دیوال په منځ د دوو څوکو (د غرو) نو وویل (ذوالقرنین) چه پو کړئ! (پر دغو سکرو چه اچولی شوی دی په منځ د تختو د اوسپنی نو پو ئی کړل) تر څو چه وګرځوله دغه (اوسپنه) اور وویل (ذوالقرنین) راوړئ ماته چه توئی کړم په دی دیوال زیړ (ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ړومبی ئی د اوسپنی لوئی لوئی تختی سر په سر لاندی باندی سره کیښودی ـ او یو له بل سره تینګی او کلکی ئی کړی ـ څه مهال چه د هغو لوړوالی (دنګ والی) د دواړو غرونو څوکو ته ورسید (نو پری لرګی او سکاره انبار کړل شول) او خلقو ته ئی امر ورکړ چه د

دغه اور په لگولو او پو کولو کښې راسره مرسته (مدد) وکړئ (چه په يوه آن او يوه شيبه کښې له يوه سره تر بل سره پورې او له پاسه تر ښکته پورې يو ځلې ولگيږي او بيا ژر ترې لرې او گوښه شئ) کله چه اوسپنه د اور پشان سره او گرد (تول) سره يو جسم شوه ـ په دغه وقت کښې ويلې شوه ژير ئې پرې راتوئې کړه ـ چه د هغو اوسپنو په درزونو او چاودونو کښې ننوتل ـ او بيخي ئې نژدې او پيوست کړه او گرده (توله) سره يو شوه ـ او د يو سخت غرنې ديوال پشان وگرځيد ـ دغه گرد (تول) کارونه په دغه زمانه کښې ظاهراً د يوه خارق العاده طريقې سره به انجام موندلې وې چه ښايي هغه د «ذوالقرنين» له کرامته وگڼله شي ـ يا ممکن دي چه په هغه وقت کښې به داسې اقسام آلات او اسباب موندلې کيده چه پر هغو اوس ځمونږ علم نه رسيږي.

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

پس طاقت به نه وي د دوي چه وخيژي پرې (او ښکاره شي پرې له جهته د لوړوالي (دنگ والي) او ښويوالي) او نه به طاقت وي د دوي دغه (غره) ته د سوري کولو (له جهته د سختوالي او پريړوالي).

تفسير: يعنې الله تعالىٰ في الحال يأجوج مأجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چه دغه ديوال سوري کړي يا ئې ونړوي او ترې تير شي.

قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾

وويل (ذوالقرنين) دغه (اتمام د سد) او اقتدار ځمونږ په جوړلو د هغه يو رحمت دی له جانبه د رب ځما (پر مخلوقاتو) نو هر کله چه راغله وعده د رب ځما (په خروج د دغو قبيلو) نو وبه گرځوی دا (سد) هوار برابر له ځمکې سره، او ده وعده د رب ځما حقه (رښتيا ثابته).

تفسير: يعنې محض د الله تعالىٰ په مهربانۍ دغه سد قائم شو او تر معينه ميعاده پورې به قائم پاتې شي له صحيحه ؤ احاديثو څخه معلوميږي چه د حضرت مسيح عليه السلام د نزول او د دجال د قتله وروسته قيامت ته نژدې د يأجوج مأجوج د وتلو وعده ده نو دغه سد به له منځه لرې کړ شي ـ او دغه ديوال به دوی ونړوي او په هومره يو کثير تعداد به دوی ترې ووځي او

راتوئیږی چه د هغوی شمیر پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل هیچا ته به نه وی معلوم ـ ګرده (توله) دنیا به د دوی له مقابلی عاجزیږی ـ حضرت مسیح علیه السلام ته به حکم وړکړ شي چه ځما له خاصو بندګانو سره پر «طور» باندی لاړ شه ـ بالاخر مسیح علیه السلام د الله په دربار کښی دعاء او راز او نیاز وکړی ـ نو وروسته له هغه پر یأجوج مأجوج باندی یوه غیبی وباء مسلطه کیږی ـ او ګرد (تول) سره یو ځلی مړه کیږی ، زیات تفصیلات دی د احادیثو په کتابونو کښی په «باب امارات الساعة» کښی ولید شی.

(دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو ـ نو بیا فرمائی الله تعالیٰ)

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾
وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾

او پری به ږدو ځینی د دوی په دغه ورځ (د وتلو) کښی چه موج به وهی (له ډیر ازدحامه او ننوځی) په ځینو نورو کښی او پو به کړی شي په صور (شپیلی) کښی پس راجمع به کړو مونږ دغه (مخلوقات) تول (لپاره د جزاء) او راوړاندی (نژدی او ښکاره) به کړو جهنم (دوزخ) په دغی ورځی کښی کافرانو ته په وړاندی (او نژدی او ښکاره) کولو سره (دپاره د هیبت).

تفسیر: یعنی یأجوج مأجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان په بیشماره تعداد غند ، غند د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په دول (طریقه) راوځی او راتوئیږی. یا ئی دا مطلب چه د هول او خوف او ویری او اضطراب لامله (له وجی) به ګرد (تول) مخلوقات سره ګدود او خلط ملط شی ـ جن او انس به یو له بله سره ننوځی او یو لوی شور ماشور او سخته غلبله به جوړه شي ـ بیا به د قیامت علائم ښکاره شي ـ او د اسرافیل علیه السلام صور (شپیلی) به وپوکله شی. وروسته له هغه به ګرد (تول) خلق د الله تعالیٰ په حضور کښی د محشر په ډګر کښی سره راتولیږی. او وړاندی به راځی ـ او دوزخ به د کفارو په مخ کښی وروړاندی کیږی. ښائی د کفارو تخصیص د دی دپاره کړی شوی وی چه اصلاً دوزخ د هم دغو دپاره تیار شوی دی او د دوی پر سترګو باندی په دنیا کښی پردی لویدلی وی چه پر هغه ئی یقین او باور کړی وی ـ او اوس هغه پرده تری لری شوی ده.

الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

هغه کافران چه وی (د زړه) سترګی د دوی په پرده کښی (له ډیره غفلته) له یاده څما او وو دوی چه نه توانیدل اوریدل (د کلام د حق له جهته د بغض د نبی).

تفسیر: یعنی پخپله د دوی د عقل سترګی نه وی پرانستلی چه د قدرت دلائل او نښی ئی پری لیدلی وی ـ او باور او یقین ئی پری راوړی وی ـ او د الله تعالیٰ په یاد کښی لګیدلی وی ـ او له ډیره ضده او عناده د هیچا خبره ئی نه آوریده ـ او هغه چه بل چا ده ته ورښوده پر هغه پوهیدلی وی.

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا
عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ ۚ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی د دی چه نیسی دوی بندګان څما (عیسیٰ ـ عزیر ـ ملائک) پرته (علاوه) له ما څخه دوستان (معبودان چه زه دوی نه په عذابوم بلکه) بیشکه مونږ تیار کړی مو دی جهنم (دوزخ) دپاره د کافرانو پړاو (یا میلمستیا)

تفسیر: آیا منکرین داسی ګمان کوی چه څما د خاصو بندګانو مسیح علیه السلام عزیر علیه السلام روح القدس علیه السلام ملائک د عبادت کولو په سبب به دوی د خپل حمایت او مرستی (مدد) دپاره ودروی ﴿ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴾ له سره داسی نه دی! دوی پخپله به ستاسی د دغو حرکاتو څخه د بیزاری اظهار وفرمائی او ستاسی په مقابل کښی به د مدعی په شان په ضد او عناد د تاسی ودریږی. (نو تاسی ته نه ښائی چه په دغه فکر او خیال کښی مغرور پاتی شئ چه په عقبیٰ کښی به تاسی ته څه سزا نه درکوله کیږی بلکه په عذابیږئ او دوزخ تاسی ته تیار او په انتظار دی) یعنی په دغه چرت ـ خیال او فریب کښی مه اوسیږئ! هلته به هیڅوک ستاسی پوښتنه هم نه کوی. هو! مونږ ستاسی دپاره میلمستیا تیاره کړی ده د دوزخ له اوره او له قسما قسم عذابونو څخه (اعاذناالله منها).

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ

فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُوْنَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُوْنَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا خبر کړو تاسى په ډيرو سختو زيانکارانو باندى له جهت د عمله؛ دوى هغه کسان دى چه ورک (او توى تللى) دى منډى (او زيار) د دوى په دغه ژوندون لږ خسيس کښى (ځکه چه غافلان وو له آخرته) حال دا چه دوى گمان کوى د دى چه بيشکه دوى ښه کوى کار (او عمل او په واقع کښى داسى نه ده).

تفسير: يعنى د قيامت په ورځ کښى له ګردو (تولو) څخه په زياته خساره کښى به هغه کسان وى چه د دوى ګرد (تول) فعاليت ـ مساعى او ځغليدل يواځى د دنيا دپاره ۆ او له سره د آخرت فکر به ورسره نه ۆ ـ محض دنيوى ترقيات او مادى کاميابى به ئى خپله لويه ترقى او معراج ګانه (**کمايفهم من الموضح**) يا به ئى دا مطلب وى چه هغه کارونه چه دوى په دنيوى ژوندون کښى نيک او ښه ګڼل اعم له دى نه چه هغه به په واقع کښى ښه ۆ يا خراب هغه ګرد (تول) د کفر له نحوسته هلته بيکاره ثابت شول ـ او تول محنتونه ئى توى او برباد لاړل او ګرد (تول) سره خراب شول.

أُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ وَلِقَآئِهٖ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾

دغه کسان (چه بيرته ياد شول) هغه کسان دى چه کافران شوى دى په آياتونو (د قدرت) د رب خپل (په دنيا کښى) او په لقاء د دغه (الله په آخرت کښى) پس باطل خراب شول عملونه د دوى پس وبه نه درووِ دپاره د دوى په ورځ د قيامت کښى تله (ځکه چه حسنات نه لرى يا تله د نفعى به دوى ته نه دروو).

تفسير: يعنى نه ئى د الله تعالىٰ د قدرت دلائل ومنل او نه ئى داسى خيال وکړ چه کله به د هغه په مخ کښى حاضريږم. (نو د داسى کسانو ګرد (تول) زيار (محنت) بيکاره ثابتيږى، ځکه چه) د کافرانو حسنات مړه او بى اثره دى. او په ابدى ژوندون کښى له سره په کار نه ورځى ـ نو اوس د دوى دپاره پرته (علاوه) له کفرياتو او سيآتو يوه پله (پټ) څرنګه تلله شى؟ وزن (تلل) خو د موازنى دپاره وى ـ او موازنه د متقابلو شيانو کيږى ـ دلته خو د سيآتو بالمقابل يو

حسنه هم نشته نو بیا وزن به د څه دپاره وی؟ یا دا چه وزن شته مګر دوی ته دغه وزن هیڅ ګټه (فائده) او منفعت نه رسوی بلکه دوی ته لا زیان رسوی او ښه پری ملزم کیږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوٓا اٰيٰتِىْ وَرُسُلِىْ هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

(کار) دغه (دی چه اعمال د دوی باطل شول) جزا د دوی ده دوزخ په سبب د دی چه کافران شوی ؤ دوی او نیولی ؤ دوی آیاتونه (د قدرت) زما او رسولان زما مسخره.

تفسیر: یعنی هغه توکی مسخری مو چه کولی او ملندی مو چه وهلی - اوس د هغو خوند وڅکئ!

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا لَا يَبْغُوْنَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته (په علم الله کښی) جنتونه د فردوس (اعلیٰ - غوره) بهتر ځای د هستوګنی (میلمستیا پیشکشی) چه تل به وی په دغو (جنتونو) کښی نه به غواړی دوی له دغو (جنتونو) څخه ګرځیدل (او وتل بل ځای ته).

تفسیر: یعنی نه به تری مریږی او تل تر تله به په هم هغه ځای کښی خپل اوسیدل او هستوګنه غواړی - او شیبه په شیبه تازه په تازه نعمتونه وررسیږی - او له سره داسی کوم فکر او خیال به دوی ته نه پیدا کیږی چه مونږ به له دغه ځایه بل ځای ته منتقل کړی شو.

قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّىْ
لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّىْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که شی (اوبه د) بحر سیاهی دپاره (د لیکلو) د کلماتو د رب زما نو خامخا تمام به شی بحر پخوا له هغه نه چه تمام شی کلمات د رب زما (ځکه چه معلومات او مقدرات د الله غیر متناهی دی) او

اګر که راوړو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددګار.

تفسیر: قریشو د یهودانو په لمسون او اشاره د «روح» او د «اصحاب الکهف» او د «ذوالقرنین» په نسبت سؤال کړی وو ـ د دغه سورت په ابتداء کښې د «اصحاب الکهف» او په آخر کښې ئې د «ذوالقرنین» قصه تر هغه ځایه پورې چه د قرآن په موضوع پورې متعلق وه بیان وفرمایل. او د «روح» په متعلق ئې د «بنی اسرائیل» په سورت کښې وفرمایل!
﴿وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ اوس د سورت په خاتمه کښې دا راښیی چه د الله تعالیٰ د علم او حکمت کلام او خبرې بی انتهاء دی، هغه خبرې چه ستاسی له ظرفه او استعداده او ضرورت سره لائقې دی هغه مو دروښودی، دغه د الله تعالیٰ د معلوماتو په مقابل کښې دومره هم نه دی لکه یو څاڅکی د اوبو د سمندر (لویو سیندونو) په مقابل کښې فرض ئې کړئ که د سمندر د ګردو (ټولو) اوبو څخه سیاهی جوړه شي ـ او په هغې د الله تعالیٰ د خبرو په لیکلو لاس پورې کړی شي ـ او هغه د سمندر اوبه بیخي وچې شي ـ او بیا دوهم ځلې او دریم ځلې بیا دغه سمندر ډک او تش شي ـ نو دغه ګرد (ټول) سمندرونه به وچیږي ـ مګر د پاک الله جلت عظمته واعظم برهانه خبرې او کلام نه ختمیږي ـ له هم دی ځایه وپوهیږئ چه د عظیم الشان قرآن او نورو سماویه ؤ کتابونو په ذریعه اګر که ډیر وسیع علم په ډیر زیات مقدار چاته ورکړ شي نو هغه هم د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښې قلیل دی اګر که فی حد ذاته ورته کثیر هم ویلی شو.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَمَن كَانَ
يَرْجُوا۟ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾

ووایه (ای محمده!) بیشکه هم دا خبره ده چه زه یو بشر سړی یم پشان ستاسی چه وحی راځی ماته چه بیشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی معبود دی یو پس هر څوک چه وی چه امید لری د (اخروی) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره) نو ښائی چه (تل) عمل وکړی عمل صالح (ښه) او نه دی شریکوی په عبادت د رب خپل کښې هیڅوک.

تفسیر: یعنی زه ستاسی پشان یو بشر او انسان یم ـ خدای نه یم ـ چه اصلاً او ذاتاً ګرد (ټول) علوم او کمالات ماته حاصل وی. هو! الله تعالیٰ جلجلاله حقانی علوم او قدسی معارف ماته وحی رالیږی چه په هغه کښې اصل الاصول علم التوحید دی. د هغه په طرف زه ګردو (ټولو) ته دعوت ورکوم ـ هغه څوک چه د الله تعالیٰ د لقاء شائق وی ـ یا د ده سره مقابل کیدلو څخه خائف وی نو د هغه دپاره پکار دی چه ښه ښه کارونه او اعمال له شریعته سره موافق وکړی! او د الله

تعالیٰ په بندګی کښې هیڅوک په هیڅ یوه درجه کښې ظاهراً او باطناً مل او شریک نه کړی! یعنی د جلی شرک په شان د ریاء او نور خفی شرک څخه هم ځان وساتی ځکه په هر عبادت کښې چه د غیر الله شرکت وی هغه به بیرته د هم هغه عابد په مخ ویشتل کیږی.

اللهم اعذنا من شرور انفسنا!

په دغه آیت کښې ئی اشاره فرمایلی ده چه د نبی علم هم متناهی او عطائی دی او د الله تعالیٰ د علم په شان ذاتی او غیر متناهی نه دی.

تمت سورة الكهف بفضل الله تعالىٰ ومنه ولله الحمد.

سورة مريم مكية الا آيتى (٥٨) و (٧١) فمدنيتان وهى ثمان وتسعون آية
وست ركوعات رقمها (١٩) تسلسلهاحسب النزول (٤٤)
نزلت بعد سورة «فاطر»

د «مریم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٨) او (٧١) آیتونو څخه چه مدنی دی
اته نوی آیتونه او شپږ رکوع لری په تلاوت کښې (١٩) او په نزول کښې
(٤٤) سورت دی. وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

كٓهٰيٰعٓصٓ ① ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّا ②

(دغه چه بیرته لوستلی کیږی) ذکر د رحمت مهربانی د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام د «بنی اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاؤ څخه دی. په بخاری شریف کښې راغلی دی چه ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د ګټی ډوډی به ئی خوړله ـ د ده قصه پخوا له دی نه د آل عمران په (٤) رکوع ځمونږ د دی پښتو فوائد موضح الفرقان تفسیر کښې لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوست شی!.

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ③

کله چه غږ (سوال) ئې وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کښې).

تفسیر: وائي چه د شپې په تیاره او په خلوت کښې په ورو غږ سره لکه چه د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه ـ ځکه چه داسې دعاء له ریاء څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وی کما مر فی سورة الاعراف (٧ رکوع) ﴿ ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ﴾ شائی دغه خیال ئې هم په زړه کښې ګرځیدلی وی چه زه په دغه زوړوالی کښې ځوی غواړم ـ که راپه برخه نشي نو آوریدونکی خلق به راپورې خاندی برسیره په هغه په زوړتوب کښې طبعاً غږ هم ورو کیږی ـ او په طبیعی دول (طریقه) سره هم زاړه ورو ورو غږیږی.

قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ④

وویل (زکریا پخپله دعاء کښې) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم سست ضعیف شوی دی تول هډوکی له ما څخه او شعلی وهی سر (ځما) له جهته د سپینوالی حال دا چه هیڅیری نه یم پاتی شوی په سوال (ځما) له تا نه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنی په ښکاره دول (طریقه) سره د موت وقت قریب دی ـ ځما د سر په ویښتانو کښې د زوړتوب سپینوالی ځلیږی ـ او زه تر هډوکو پورې هم وچ شوی یم نو ای پاک الله تعالیٰ تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوی قبولی کړی دی او په مخصوصو مهربانیو سره دی روږدی (بلد) او عادی ګرځولی یم ـ نو اوس په دغه آخری وقت او زوړوالی کښې به زه څرنګه ګمان وکړم چه ځما دعاء به نه قبلوی؟ او له خپلی مهربانی او رحمت څخه به می بی برخی او بی هیلی (ناامیده) وګرځوی؟ ځینو مفسرینو د ﴿ وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴾ معنی داسی اخیستی ده «ای ربه ستا په دعوت او امتثال د اوامرو د تا کښې هیڅکله زه نه یم شقی او نافرمان ثابت شوی یعنی هر مهال (وخت) دی چه ماته کوم حکم فرمائلی دی سم برابر می د هغه امتثال کړی دی او د هغه د اطاعت او فرمان منلو سعادت می راحاصل کړی دی.

وَإِنِّى خِفْتُ ٱلْمَوَٰلِىَ مِن وَرَآءِى وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا فَهَبْ لِى مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ⑤ يَرِثُنِى

وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

او بیشکه زه ویریږم له دی خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرګه) ځما (د خرابولو د دین ستا) او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی (د دینی امورو حق وارث) چه میراث یوسی له ما څخه (دینی امور) او میراث یوسی (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه او وګرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی.

تفسیر: د ده اقارب او خپلوان او تربوران به نا اهله وی ـ او ده ته به ویره پیدا شوی وی چه دغه خلق وروسته له ما له خپلو بدو عملونو او غلطو چارو د دین او نیکی لیاره خرابه نه کړی او هغه دینی او روحانی دولت چه د یعقوب علیه السلام کورنی ته منتقل شوی دی او حضرت زکریا علیه السلام پوری رسیدلی دی دوی پخپلو شرارتونو او بدتمیزیو سره ضائع نه کړی.

﴿ وَّكَانَتِ امْرَاَتِیْ عَاقِرًا ﴾ او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی د دینی امورو حق وارث چه میراث یوسی له ما څخه دینی امور او میراث یوسی علم او حکمت له آل د یعقوب).

یعنی زه زوړ او سپین ږیری یم ـ او ښځه می (بی بی ایشاع د بی بی مریمی ترور) هم شنده (او ۹۸ کلنی) ده د وړوکی پیدا کیدلو ظاهری سامان هیڅ نشته لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی! چه دینی خدمات ایفاء او سنبال کړی او ستا دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی ـ ځما له لاسه به دغه ضعیفی او زوړوالی کښی څه کیدی شی ـ زړه می غواړی چه یو داسی لائق ځوی ولرم چه د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام ـ او د هغوی په مطهره سجاده باندی کښینی ـ او د دوی د علم او د حکمت د خزانو مالک او د نبوت د کمالاتو وارث شی.

تنبیه: له صحیحه احادیثو څخه ثابت دی چه د انبیاؤ علیهم السلام په مال کښی وراثت نه جاری کیږی ـ د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کښی نافذ کیږی. پخپله د اهل التشیع د«کافی کلینی» له مستنده کتابه هم په «روح المعانی» کښی د هم دغه مضمون څو روایات نقل کړی شوی دی ـ لهٰذا متعین دی چه په ﴿ يَّرِثُنِیْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ﴾ کښی مالی وراثت نه دی مراد چه د هغه تائید پخپله د آل یعقوب څخه کیږی ـ ځکه ظاهر دی چه د ګرد (تول) آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یوائځی د زکریا علیه السلام ځوی به څه دول (طریقه) کیدی شو؟ بلکه هم دغه د وراثت ذکر په دغه موقع کښی دغه راښکاروی چه مالی وراثت نه دی مراد ـ ځکه چه دغه په ګرده (توله) دنیا کښی مسلمه ده چه ځوی د خپل پلار د مال وارث کیدی شی. نو بیا په دعاء کښی د هغه ذکر چتی(فضول) او بیکاره ؤ ـ داسی خیال کول چه حضرت زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندیښنه کښی ؤ چه چیری دغه مال او شته

ځما له کوره ونه وځي ـ او ديني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لاړ نشي، نهايت سپک او تيټ خيال دی ـ د انبياء عليهم السلام له لوی شان څخه دغه فکر ډير لرې دی چه د دنيا د رخصت کيدلو په وقت کښي د دنيوی حقير متاع په فکر او چرت کښي ولويږي ـ چه دغه به چيرې لاړ شي؟ او له چا سره به وي؟ او لطف په دغه کښي دی چه حضرت زکريا عليه السلام دومره لوی دولتمن او د شتو خاوند هم نه ؤ او د ترکاني (نجاري) په کار کښي به مشغول ؤ ـ او د هغي د معمول څخه به ئې خپلې شپې او ورځې تيرولې ـ او قوت لايموت به ئې حاصلاوه نو ښه دغسي يو سپين ږيری متوسط المال نبي ته به څرنګه داسي يوه مفکوره او غم او انديښنه پيدا کيدی شي چه ځما څلور پيسي دی ځما د خپلوانو او اقاربو په لاس کښي ونه لويږي (العياذ بالله).

﴿ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴾　او وګرځوې دی ای ربه ځما غوره کړی شوی «رضی» په وزن د «فعيل» دی په معنی د مفعول چه راضي کړی شوی دی).

يعني داسي يو هلک راکړه چه د خپلو اخلاقو ـ اعمالو او اطوارو په لحاظ ستا او ځما او د ګردو (تولو) صالحانو خوښ او پسند وي.

يٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَّهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۝٧

ای زکريا بيشکه مونږ زيری درکوو تاته په يو داسي هلک چه نوم ئې يحيٰی دی نه مو دی ګرځولی ده ته پخوا له دی نه په دغه نامه (او صفت بل سمنامه).

تفسير: يعني دعا ئې قبوله او د هلک زيری ورته وکړ شو چه د هغه د نامه تجويز هم پخپله حق تعالیٰ پخوا له تولده په (يحيٰی) سره وفرمايله ـ او اسم هم داسي عجيب او په زړه پوری چه له دی نه پخوا پر بل هيچا نه ؤ ايښي شوی ځينو اسلافو دلته د(سمی) معنی په (شبيه) سره اخيستی ده يعني په دغه شان ـ صفت او مميزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دی تير شوی ـ ښائی چه دغه مطلب وی چه له زوړ نارينه او له زړی ښځی څخه تر نن ورځی پوری داسي يو هلک نه دی پيدا کړی شوی ـ يا په ځينو خاصو احوالو او صفاتو (لکه د قلب رقت ـ او د بکاء غلبه او نورو) کښي د هغه مثال پخوا له دی نه نه دی تير شوی. والله اعلم.

قَالَ رَبِّ أَنّٰى يَكُونُ لِي غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۝٨

وویل (زکریا) ای ربه ځما څرنګه به وی ما لره هلک او ده ښځه ځما شنده او په تحقیق رسیدلی یم زه له ډیر زوړوالی نه ډیر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده ـ کله چه کوم غیر متوقع خبره یا فوق العاده زیری واوری نو د زیات طمانیت او استلذاذ دپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلی کوی او له هری خوا د هغه په پوښتنی او لازمی تپوسونو او ضروری فکرونو کښی بوخت کیږی ـ او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلی او راز راز (قسم قسم) حظوظ او لذائذ حاصلوی ـ او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوی ـ نو د حضرت زکریا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم هم دا ده ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه ده دغسی نادره غوښتنه کوله تعجب ورپیدا نشو ـ خو کله چه ئی واوریده چه هغه غوښتنه ئی ومنله شوه نو متعجب شو».

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

وفرمایل (الله کار) هم داسی دی (لکه چه تا وویل) فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی او په تحقیق پیدا کړی می ئی ته پخوا له دی نه او نه وی ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجب کومه خبره نه ده ـ په هم دغسی حالاتو کښی ته د هلک پلار کیدونکی ئی ـ او دغه د الله تعالیٰ مشیت هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی.

﴿ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ﴾ الآیة ـ فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی دغه د پرښتی وینا ده.) یعنی که ستا په نزد د ظاهری اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وی نو الله تعالیٰ جل‌جلاله ته هغه او نور ګرد (تول) مشکل کارونه له سره سخت نه دی ـ نو د الله تعالیٰ د عظیمه ؤ قدرتونو. په مقابل کښی هر شی آسان دی ـ انسان دی ړومبی خپل وجود ته وګوری چه دی پخپله په یوه زمانه کښی هیڅ یو شی نه ؤ ـ تر دی حده پوری چه له سره د نامه او نښی خاوند هم نه ؤ ـ نو الله تعالیٰ دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ نو بیا هم دغه مطلق قادر چه یو محض لاشی څیز څخه شی جوړوی ـ آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړی شندی ښځی څخه یو هلک نشی پیدا کولی؟ پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښائی چه قدرت ولری.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

وویل (زکریا له ډیری خوشالی) ای ربه ځما وګرځوه ماته یوه نښه وفرمایل (الله) چه نښه ستا دا ده چه ته به خبری نشی کولی له خلقو سره دری شپی (او ورځی پرله پسی) په دی حال چه روغ او جوړ به اوسی (بیخی کامل الخلقت بی له ګونګ والی)

تفسیر: یعنی سره له صحته او روغوالی هر کله چه دا تا ونشوی کولی چه له خلقو سره خبری اتری وکړی نو هلته وپوهیږه چه حمل قرار نیولی دی. د دی قصی په متعلق مفصل بیان په آل عمران کښی شکلی شوی دی هلته دی په (٤) رکوع ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی ولوست شی.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰۤى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ⑪

پس ووت (زکریا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجری یا معبد) څخه پس اشاره ئی وکړه دوی ته داسی چه تسبیح وایئ تاسی په صبا او بیګا کښی.

تفسیر: یعنی کله چه هغه وقت ورسید ـ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه ـ نو له خپلی حجری څخه د باندی ووت ـ او خلقو ته ئی په اشاره سره وویل ـ چه صبا او بیګا تاسی پاک الله یادوئ! لمونځونه کوئ! په تسبیح او تهلیل کښی مشغول او لګیا اوسئ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواعظو او نصائحو په شان وی ـ یا د الٰهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به ئی غوښتی وی چه نور خلق هم د ده د حال سره شریک شی ـ ځکه چه پر زکریا علیه السلام حکم شوی ؤ لکه چه د آل عمران په سورت کښی راغلی دی چه په دغو دریو ورځو کښی په ښه شان سره الله تعالیٰ یادوه! او خاص د تسبیح لفظ به ئی ښائی د دی لامله (له وجی) اختیار کړی وی چه علی الاکثر د عجیبه ؤ او غریبه ؤ مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وقت کښی سری ﴿سُبْحٰنَ اللّٰهِ﴾ وائی (وفرمایل الله پس له تولد د یحیٰی چه)

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ؕ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۙ⑫

ای یحیٰی واخله دغه کتاب (توریت) په قوت (د زړه سره) او ورکړی ؤ مونږ دغه یحیٰی ته حکم (حکمت او نبوت) په دغه حال کښی چه دی هلک ؤ.

تفسیر: یعنی توریت او نوری آسمانی صحیفی چه پر تا یا پر نورو انبیاؤ نازلی کړی شوی دی په ښه مضبوطی او کوښښ سره ئی تینګ کلک ونیسه! او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان

سره عمل وکړه! او هم یې پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کښې اقدامات وکړه! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنې د علم الکتاب په ښوولو کښې مصروف شو پر خلقو په ښه زور او قوت سره ـ یعنې پلار ئې زوړ او ځوی ئې ځلمی ؤ او په هم دغه هلکتوب کښې الله تعالیٰ ده ته فهم، پوه، علم، حکمت، صادقه فراست، احکام الکتاب، او د عبودیت آداب، او د خدمت معرفت ورعطاء فرمایلی وه. وائی یو ځلی هلکانو یحیٰی علیه السلام ته وویل «راځه چه لوبی سره وکړو!» یحیٰی علیه السلام وویل «مونږ د دی دپاره نه یو پیدا شوی چه لوبی وکړو!» د ډیرو علماؤ په نزد الله تعالیٰ د خپل عمومی عادت په خلاف یحیٰی علیه السلام ته په هم دغه هلکتوب کښې نبوت هم عطاء فرمایلی ؤ. والله اعلم.

وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی ؤ مونږ یحیٰی لره رحمت مهربانی) حال دا چه مهربان ؤ (پر خلق الله) له نزد خپله او پاکی (له معاصیو) او ؤ (یحیٰی) پرهیزګار او نیکوکار پر مور ؤ پلار خپل او نه ؤ سرکشه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ یحیٰی علیه السلام ته شوق، ذوق، رحمت، شفقت، رقت، د زړه پوستوالی، محبت، محبوبیت له خپله درباره عنایت فرمایلی ؤ. د ښو اوصافو خاوند، پاک ذات، حسین مخ، زرین خصلت، مبارک، سعید، متقی او پرهیزګار ئې ګرځولی ؤ. په حدیث کښې راغلی دی چه «یحیٰی نه کله ګناه کړی وه او نه ئې د ګناه اراده فرمایلی وه. د الله تعالیٰ له ویری به ئې تل ژړل او د ده پر بارخوګانو (رخسارو) د اوښکو لیاری له ورا ښکاریدی» او له سره متکبر، سرکش په خپل سر نه ؤ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنې د هیلی (امید) او ارمان وړکی اکثریه هم داسی وی. لیکن یحیٰی داسی نه ؤ» **الصلوٰة والسلام علیٰ یحییٰ وعلیٰ محمد المصطفی!**

وَسَلَٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

او سلام دی وی پر دغه (یحیٰی له جانبه د الله) په هغه ورځ چه پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چه مری به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چه پورته کړ شی دی ژوندی (**له عذابه د قیامت**).

تفسیر: کوم سلام چه الله تعالیٰ پر خپل بنده لیږی هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو دپاره وی. چه د هغه مطلب او معنی دا ده چه په ده باندی هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته. دلته د ﴿يَوْمَ وُلِدَ﴾ ﴿وَيَوْمَ يَمُوتُ﴾ ﴿وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی. یعنی د ولادت له وقته نیولی د موت تر وقته پوری او له موته نیولی تر قیامته پوری په هیڅ وقت کښی پر یحیٰی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالیٰ مؤاخذه نشته او تل ترتله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ ۘ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کښی (قصه د) مریمی کله چه په څنګ شوه (لاړه) له کورنی خپلی هغه ځای ته چه (د کور په) شرقی (دده) وه.

تفسیر: یعنی د حیض د غسل کولو دپاره ـ هم دغه د دی ړومبنی حیض ؤ په دیارلس کلنی یا پنځلس کلنی کښی دا له ډیره شرمه او حیاء د خپلی کورنی له مجمع څخه ګوښه (بیله) شوه ـ او داسی یو عمارت ته لاړه چه د بیت المقدس په مشرقی طرف کښی ؤ. نو ځکه نصاریٰ هم دغه مشرقی خوا د بیت المقدس خپله قبله ګرځولی ده. (او اکثر علماؤ د نصاریٰ قبله مطلق مشرق لیکلی دی).

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا ۖ فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (دپاره د غسل د حیض) نو ولیږه مونږ دی ته (پس له غسل او اغوستلو د جامو) روح خپل پس شکل خپل ئی جوړ کړ دی ته د سړی کامل (تام الخلقة د نورانی ځلمی).

تفسیر: یعنی حضرت جبرئیل علیه السلام د یوه ځنکی (هلک) او نوی ډیر ښکلی پیمخی ځلمی په صورت سره متشکل شوی ورسید، هم هغسی چه د پرښتو عادت دی چه عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږی. او ممکن دی دلته د مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها د انتهائی عفت او طهارت او تقویٰ امتحان اخیستل هم مقصود وی چه داسی زورور دواعی او محرکات هم د دی د عفاف او تقویٰ جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتۡ إِنِّىٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحۡمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾

نو وویل (مریمی دغه ځلمی ته) بیشکه زه پناه غواړم په رحمٰن له تا نه که ئې ته پرهیزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه!).

تفسیر: صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په اوله شیبه کښې داسی وګڼله چه دغه کوم سړی دی ـ په تنهائی کښې یو ناڅاپی د یوه سړی سره د مخامخ کیدلو څخه بالطبع بی‌بی مریمه سخته وویریده ـ او د خپلی ساتنی او پت په فکر کښې ولویده. مګر معلومیږی چه د دغی پرښتی پر څیره د تقویٰ او طهارت د انوارو د ځلیدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافی وګڼه چه «زه ستا له طرفه رحمٰن ته پناه نیسم که چیری ستا په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره وی (لکه چه ستا له پاکی او نورانی بشری څخه هم دغه راڅرګندیږی) نو ته به له ما څخه هیسته درومی ـ او هیڅ به ماته تعرض نه کوی او نه به ماته ګوری».

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾

وویل (جبرئیل) بیشکه هم دا خبره ده چه زه رالیږلی شوی د رب ستا یم دپاره د دی چه وبښم تاته (په امر د رب د تا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویریږه ـ که ځما په نسبت ستا په زړه کښې کوم خراب خیال پیدا شوی وی هغه لری کره! زه انسان نه یم بلکه ستا د هغه رب له جانبه (چه ته په هغه پوری پناه نیسی) لیږلی شوی پرښته یم ـ او د دی دپاره راغلی یم چه د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطا کرم په ﴿ غُلَٰمًا زَكِيًّا ﴾ کښې دی ته اشاره ده چه هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزه ؤ صفاتو په اعتبار بیخی پاک او صاف وی.

قَالَتۡ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى غُلَٰمٌ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِى بَشَرٌ وَلَمۡ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

وویل (مریمی له ډیره تعجبه) څرنګه به پیدا شی ماته ځوی حال دا چه نه دی رسیدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه په سفاح) او نه ومه زه هیچیری بدکاره.

تفسير: د صديقى مريمى رضى الله تعالىٰ عنها په زړه کښې الله تعالىٰ دغه يقين وړپيدا کړ چه بيشکه دغه پرښته ده مگر دغه تعجب وړپيدا شو هغه جينئ چه له سره ميړه (خاوند) نه لرى چه په حلاله طريقه د دى سره ئې مساس کړى شوى او بدکارى ئې هم نه ده کړى چه په حرامه طريقه سره به ئې هلک حاصل کړى وى. نو دى ته د دغه رهبانيت په حالت کښې پاکيزه ولد به څرنګه وړبه برخه کيدى شي؟ لکه چه حضرت زکريا عليه السلام له دى نه په لړ عجيب بشارت باندى سؤال کړى ؤ.

قَالَ كَذٰلِكِ ۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ۚ

نو وويل (جبرئيل مريمى ته کار) هم داسى دى (لکه چه ته وائى ليکن) فرمايلى دى رب د تا دغه (کار) پر ما باندى آسان دى.

تفسير: دا هم هغه جواب دى چه حضرت زکريا عليه السلام ته ورکړى شوى ؤ (د هم دغه سورت) (١) رکوع او هم دغه تفسير کښې دى بيا ولوست شي.

وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾

او چه وګرځوو مونږ دغه (هلک لويه) علامه دليل (د کامل قدرت) دپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) زمونږ، او دى (پيدا کيدل د ده بى له پلاره) يو کار مقرر کړى شوى (له ازله).

تفسير: يعنى دغه تولد هرومرو (خامخا) کيدونکى دى او لا له پخوا څخه دغه امر طى او حکم د واقع کيدلو پرى شوى دى چه له سره پکښې تخلف نه واقع کيږى او څمونږ حکمت د دغى خبرى مقتضى دى چه بى د بشر د مسى محض د يوى جينئ له وجوده هلک پيدا کړو. او هغه ليدونکو او اوريدونکو دپاره څمونږ د عظيمه ؤ قدرتونو څخه يو لوى دليل دى څکه چه ګرد (تول) انسانان د نارينه ؤ او د ښځو له يو ځاى کيدلو څخه پيدا کيږى. آدم عليه السلام مو بى د دغو دواړو څخه پيدا کړى دى. او بى بى حواء رضى الله تعالىٰ عنها مو يواځى د نارينه له وجوده پيدا کړى ده. څلورم صورت ئې هم دغه دى چه د مسيح عليه السلام په وجود کښې ظاهر شو چه بى د نارينه له وجوده يواځى د ښځى له وجوده موجود شي. او په دغه ترتيب سره د پيدايښت څلور واړه صورتونه واقع شول نو د حضرت مسيح عليه السلام وجود د الٰهيه ؤ قدرتونو يو دليل دى او د الله تعالىٰ له طرفه دنيا ته د لوى رحمت سامان دى.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

پس حامله شوه (مریمه) په دغه (عیسٰی) سره نو په څنګ شوه سره له دغه (عیسٰی) یو ځای لری ته.

تفسیر: وائی چه پرښتی وپوکل، نو هغه حامله شوه. **وفي البحر: وذكروا ان جبرئيل عليه السلام نفخ في جيب درعها اوفيه وفي كمها والظاهر ان المسند اليه النفخ هو الله تعالى لقوله فنفخنا** (صفحه ١٨١ مجلد ٦) **كما قال في آدم عليه السلام ونفخت فيه من روحي. والله اعلم**

یعنی څه مهال (وخت) چه د حمل د وضعی وقت ورنژدی شو، نو له ډیره شرمه او حیاء له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوه. او کوم لری ځای ته لاړه ښائی چه دغه ځای به هم هغه وی چه ورته «بیت لحم» وائی دغه ځای د «بیت المقدس» څخه اته میله لری دی. ذكره ابن كثير رحمة الله عليه عن وهب رحمة الله عليه.

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾

پس راوسته مریمه درد د لنګیدلو (مضطربتاً «پریشانئ په حال») په ویخ د ونی د خرما ته (لپاره د تکیې، کله چه عیسٰی متولد شو) وویل (مریمی له ډیری حیاء) کشکی که مړه وی زه پخوا له دی حاله او وی زه (اوس یو څیز) هیر شوی بیخی له زړونو وتلی.

تفسیر: یعنی د لنګوالی د درد له شدته د یوی زړی خرما ونی ویخ ته چه په یوه اوچته ځای کښی ولاړه وه. پناه ئی یووړه (او هلته پته کیناسته) په دغه وقت کښی د درد له تکلیفه او د یواځی والی او بیکسی او ضرورت او راحت د سامان د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) او له تولو څخه زیات داسی مشهوره پاکه صافه عفیفه جینئ له دینی حیثیته د مستقبل بدنامی او رسوائی اندیښنی او تصور څخه سخته ناقراره او پریشانه وه ـ تر دی پوری چه د هم دغه کرب او اضطراب په غلبه کښی یو ناڅاپه داسی یوه جمله یی هم له خولی ووته ﴿يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا﴾ کشکی زه له دی شیبی څخه لا له پخوا مړه شوی وی او په دنیا کښی ځما نوم او نښان نه وی پاتی ـ څو په هیره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلی، د اضطراب

کرب او اندیښنی له شدته هغه زیری او بشارات چه د پرښتی له خوا دی ته ورکړی شوی وو تری بیخی هیر شوی وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِیْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِیًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّیْٓ اِلَیْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَیْكِ رُطَبًا جَنِیًّا ﴿٢٥﴾

پس غږ وکړ (پرښتی) دغی (مریمی) ته له لاندی طرفه د دی چه مه خپه کیږه په تحقیق گرځولی ده رب د تا لاندی (له قدمونو) د تا چینه (یا سردار چه عیسٰی دی). او وخوځوه (وخنده) خپل ځان ته بیخ د خرما چه راتوی کاندی پر تا خرما پخی لوندی تازه.

تفسیر: دغه ځای چه صدیقه مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د خرماؤ د ونی تر ویخ لاندی (پته) ناسته وه ـ لږ څه اوچت ؤ ـ له دی نه د ښکته ځای څخه بیا همغی پرښتی ورغږ کړ چه «مه خپه کیږه او مه پریشانیږه! بلکه د الله تعالیٰ په قدرت هر قسم ظاهری او باطنی اطمینان حاصل کړه ښکته وگوره چه پاک الله خاص تاته څرنگه چینه یا نهر جاری کړی دی ـ چه تری وڅښی ـ او ستا د خوراک دپاره پاس وگوره ـ چه (له دغی وچی کلکی د خرما د ونی څخه چه ته په ویخ کښی ئی پته ناسته ئی) څرنگه پخه تازه ـ پسته خرما سم د لاسه پیدا کړی ده ـ څو ئی وخندی او تری وخوری».

تنبیه: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسٰی علیه السلام بللی او له تحت څخه د مریمی صدیقی نس ئی مراد کړی او) د «سری» معنی یی په چینه سره کړی ده ـ ظاهر دی چه دغه چینه د خرق العادت په صورت بهولی شوی ده ـ او خرما هم بی‌موسمه په وچی ونی لگیدلی ده د دغو خوارقو د لیدلو د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښی تسکین او اطمینان پیدا او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیا شول. او لکه چه مفسرین لیکی په دغه حالت کښی دغه شیان بی‌بی مریمی ته نافع او مفید هم ؤ ـ او دی ورته ضرورت هم درلود (لرلو) (نو ځکه د الله په حکم په هم دغه اکل او شرب سره بیرته روغه جوړه شوه.)

فَكُلِیْ وَاشْرَبِیْ وَقَرِّیْ عَیْنًا ۚ

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه) او (رنی) یخی کړه سترگی خپلی (په عیسٰی او خوشحاله شه).

تفسير: يعني پخه تازه خرما وخوره ! او د دغی مخصوصی چینی د اوبو څخه وڅښه ! او خپل پاک او مطهر ووړکی ته گوره ! او خپلی سترگی دی پری یخی او رنی کړه ! او د وروسته غم مخوره ! چه الله تعالیٰ د گردو (تولو) مشکلاتو لری کوونکی دی.

فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا ﴿٢٦﴾

پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چه د عیسٰی د تولد پوښتنه ئی در څخه کوله) نو ووایه بیشکه زه چه یم نذر کړی می ده پر ځان رحمٰن ته روژه (له کلامه) پس له سره به خبری ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یوه انسان سره !

تفسير: يعني که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسٰی علیه السلام د ځیږیدلو په نسبت څه) پوښتنه وکړه نو ته د لاسونو او د سترگو او نورو په اشارو سره هغوی داسی وپوهوه چه نن ورځ ما محضاً لله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړی ده او له تاسی سره نن هیڅ خبری اتری نشم کولی - د دوی په دین کښی دغسی نیت درست ؤ - او دوی به د نه ویلو روژی هم نیولی خو ځموږ د محمدیانو په شریعت کښی داسی د کلام روژه نیول درست نه دی او دا ووایه بیشکه زه چه یم نذر می منلی دی مطلب دا دی چه د نذری روژی نیت وکړه او بیا داسی ووایه. او ﴿إِنسِيًّا﴾ قید ئی ښائی ځکه لگولی وی چه (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږیږم (﴿فَإِمَّا تَرَيِنَّ﴾ په اصل کښی «**ان ما ترئيين**» دی چه د«**ان ما**» نون شرطیه مدغم شوی دی په «**ما**» زائده کښی «**ترئيين**» د مخاطبی مونثی صیغه ده له بابه د «**فتح**» نه چه «ع او «ل تری حذف او فتحه د «ع» لاړه «ر» ته او «ن» د تاکید پری داخل شو او نون اعرابی تری محذوف شو او «ی» د ضمیر مکسوره شوه له جهته د التقاء د ساکنین).

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسٰی) قوم خپل ته چه اخیستی ئی وه هغه (عیسٰی په غیږ کښی کله چه قوم ئی ولیده) نو وویل (یهودانو) ای مریمی په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسير: يعني عیسٰی علیه السلام ئی پخپلی غیږ کښی ونیو - او د خپل قوم په مخ کښی راغله - نو گرد (تول) خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک - حیران او متحیر پاتی شول - او

گردو (تولو) په داسې ویناؤ خوله وېرانستله، ای مریمې تا بلاء وکړله ـ او داسې غټه خبره دې پیدا کړه ـ نو ژر شه ووایه چه دغه ساختګي شی دی له کومه راوړ له دی نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وی چه یوه پېغله بی مېړه جېنئ (چه تر ننن پوری به لا حائضه هم نوی شوی) داسې دعوی وکړی چه د ما کره څوی شوی دی (بی له پلاره).

يَٰٓأُخۡتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ ٱمۡرَأَ سَوۡءٖ وَمَا كَانَتۡ أُمُّكِ بَغِيّٗا ﴿٢٨﴾

ای خورې د هارون! نه ؤ پلار د تا سړی د بدی او نه وه مور ستا بدعمله (نو دا ته ولی داسې شوې؟)

تفسیر: یعنې پرې بدګمانه شول او داسې ئې ورته وویل چه ستا مور او پلار او کورنۍ او کهول له قدیم الایامه تر اوسه پورې په عفت او عصمت او طهارت معروف دی نو په تا کښې دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نیکانو له اولاده ؤ څخه د بدی صدور د حیرت او تعجب وړ (لایق) دی.
تنبیه: بی‌بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې «اخت هارون» ځکه وویل چه د حضرت موسیٰ د ورور هارون علیه السلام له نسله وه ګواکی له «اخت هارون» څخه «اخت قوم هارون» مقصود دی ـ لکه چه ﴿ وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ ﴾ کښې هود علیه السلام ته د «عاد» ورور ویلی دی حال دا چه «عاد» د دی قوم د اصلی مورث نوم ؤ او ممکن دی د «اخت هارون» څخه د هغه ظاهری معنی ئې واخیستله شی لکه چه له ځینو صحیحه ؤ احادیثو څخه ظاهرېږی چه د بی‌بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها دغه ورور یو صالح سړی ؤ ـ نو د کلام حاصل داسې شو چه «ای مریمې ستا پلار متقی او مور دی عابده او ورور دی صالح او پاس نسب دی عین «هارون علیه السلام» ته رسېږی ـ نو سره له دومره مفاخرو او محاسنو له تا څخه داسې بد کار ولی ښکاره شو.

فَأَشَارَتۡ إِلَيۡهِۖ

نو اشاره وکړه (مریمې) هغه ته (چه له دغه عیسیٰ سره وغږېږئ!)

تفسیر: یعنې صدیقې مریمې رضی الله تعالیٰ عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکی په لوری (چه تی ئې په خوله کښې ؤ او د خلقو دغه ګردی (تولی) خبری ئې په ځیر سره اورېدی) اشاره وکړه چه تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ.

قَالُواْ كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ﴿٢٩﴾

نو وویل (خلقو) څرنګه خبرې وکړو مونږ له هغه چا سره چه دی هغه په مهد (ځانګو یا غیږ) کښې وړوکی (تی رودونکی).

تفسیر: یعنی سره له دغسی شرمناکه حرکته دی ته لا وګوره چه پر مونږ ملندی هم وهی او مسخری راپوری کوی چه دغه خپل جواب د دغه تی رودونکی وړوکی ماشوم څخه واورئ! ښه نو د یوه داسی نوی ځیږیدلی هلک سره به مونږ څرنګه سؤال او جواب وکړی شو؟

تنبیه: ﴿ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ کښی د ﴿ كَانَ ﴾ لفظ پر دی دلالت نه کوی چه عیسٰی علیه السلام د خپل دغه تکلم په وقت کښی «صبی» نه ؤ پاتی په قرآن عظیم کښی داسی مضامین دیر استعمال شوی دی مثلاً په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ یا ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً ﴾ یا ﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴾ او نورو کښی «د ﴿ كَانَ ﴾ استعمال د داسی مضمون دپاره شوی دی چه د هغه سلسله د ماضی زمانی د سلسلی د پری کیدلو سره نه وی منقطع شوی ـ او دلته د ﴿ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ په تعبیر کښی دغه نکته شته چه ویونکو دغه د تکلم نفی د یوی ضابطی او عمومی قاعدی په دول (طریقه) وړاندی کړی وه ـ یعنی نه صرف عیسٰی علیه السلام بلکه د هر هغه هلک (وړوکی) چه دغسی نوی ځیږیدلی وی ـ او په غیږ کښی پروت تی رودنکی وی عادتاً کلام محال دی.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

وویل (عیسٰی) چه بیشکه زه بنده د الله یم؛ راکړی ئی دی ماته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبی.

تفسیر: یعنی د قوم په منځ کښی هم دغه خبری او اتری کیدی چه الله تعالیٰ مسیح علیه السلام په خبرو راوست او د عیسٰی علیه السلام هغه وینا چه په دغه وقت کښی ئی وکړه ـ د دغو د هغه تردد او د غلطو او فاسدو خیالاتو تردید ئی وکړ ـ چه اوس یا وروسته له دی نه د ده په نسبت قائم کیدونکی ؤ. «زه بنده د الله یم» یعنی نه پخپله الله تعالیٰ او نه د الله تعالیٰ ځوی یم ـ لکه چه د نصاریٰ ؤ عقیده ده ـ لکه چه د هم دی عقیدی د تردید دپاره ړومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلاً بیان وفرمایه.

«او ګرځولی ئی یم نبی» یعنی مفتری او کاذب نه یم لکه چه یهودان ګمان کوی.

تنبیه: د آل عمران او مائده په سورتونو کښی د حضرت مسیح علیه السلام د تکلم فی المهد په متعلق کلام کړی شوی دی ـ هغه دی هلته ولوست شی ـ د صحیح بخاری شریف په حدیث نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغو دریو هلکانو په نسبت چه د تکلم فی المهد ذکر فرمایلی دی له هغوی ځنی یو هم دغه حضرت مسیح علیه السلام بن مریم دی ـ مګر نن، پرون خلق د قرآن او

حديث په خلاف د حضرت مسيح د تكلم فى المهد څخه انكار كوى حال دا چه د دوى په لاس كښې د نصرانيانو د عمياء تقليد څخه ماسواء بل هيڅ يو دليل نشته.

وَّجَعَلَنِيْ مُبٰرَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصٰنِيْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾

او ګرځولى يم زه (الله) بركت ناک په هر ځاى كښې چه اوسيږم او تاكيدى حكم ئى فرمايلى دى ماته په لمانځه سره او په زكوٰة سره تر څو چه زه يم ژوندى.

تفسير: يعنى تر څو چه ژوندى يم ـ د هر وقت او د هر ځاى سره مناسب د هر قسم صلوٰة او زكوٰة حكم چه شوى وى، د هغو د شرطونو او حقوقو د رعايت سره ئى برابر تل ادا كوم. لكه چه په بل ځاى كښې د مؤمنينو په نسبت فرمايلى دى. ﴿ اَلَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَآئِمُوْنَ ﴾ د دى مطلب داسى نه دى چه په هر آن او هر وقت كښې تل لمونځ به كوى بلكه مراد ئى دا دى چه په هر وقت او په هر قسم چه د لمانځه حكم شوى وى تل په مداومت سره د هغه حكم تعميل كوى او د هغه بركات او انوار تل پر دوى محيط او چاپير وى. كه كوم سړى داسى ووائى «څو چه مونږ ژوندى يو پر لمانځه ـ زكوٰة ـ روژه ـ حج او نور مامور يو» نو آيا د هغه مطلب به داسى اخيست كيږى چه هر يو مسلمان مامور دى چه تل هر ساعت لمونځ وكړى ـ او هر ساعت زكوٰة وركړى ـ (كه د نصاب مالک وى كه نه وى) هر وقت روژه ونيسى ـ هر وقت حج وكړى ـ د حضرت مسيح عليه السلام په متعلق هم د «مادمت حيا» مطلب هم داسى واخيست شى. په ياد ئى ولرئ چه د «صلوٰة» لفظ يوازې له هم دغه اصطلاحى لمانځه سره نه دى مخصوص. لوى قرآن له ملائكو او انسانانو څخه تير شوى د ګرد (تول) جهان په طرف هم د «صلوٰة» نسبت كړى دى ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰٓفّٰتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴾ ء (١٨ جزء د «النور» ٤١ آية ٦ ركوع) او دا ئى هم راښودلى دى چه د هر شى د تسبيح او د صلوٰة په حال باندى يوازې پخپله پاک الله پوهيږى چه د كوم يوه صلوٰة او تسبيح په څه ډول (طريقه) سره دى؟ هم داسى د «زكوٰة» معنى هم اصلاً طهارت ـ نمو ـ بركت او مدح ده، چه له دغو ځنى د هر يوه معنى استعمال په قرآن او حديث كښې په خپلو خپلو مواقعو كښې شوى دى. په هم دغه ركوع كښې د حضرت مسيح په نسبت د ﴿ غُلٰمًا زَكِيًّا ﴾ لفظ تير شو ـ چه له «زكوٰة» څخه مشتق دى او د يحيٰى عليه السلام ته ئى وفرمايل ﴿ وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ﴾ د «الكهف» په سورت كښې دى ﴿ خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ رُحْمًا ﴾ دلته هم د «زكوٰة» معنى هم داسى عمومى اخيستى شى ـ او ممكن دى له

﴿ وَاَوْصٰنِیْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ﴾ څخه «اوصانی بان آمر بالصلٰوة والزكٰوة» مراد وی لکه چه د اسمٰعیل علیه السلام په نسبت فرمائلی دی ﴿ وَ كَانَ يَاْمُرُ اَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ﴾ بیا د «اوصانی» لفظ د خپل لغوی مدلول په اعتبار د دی خبری مقتضی نه دی چه د هم هغه د «ایصاء» له وقته پری تعمیل شروع شی. او هم ډیر ممکن دی چه له «مادمت حیا» څخه د هم دغی ځمکی ژوندانه مراد واخیست شی ـ لکه چه د «ترمذی» په یو حدیث کښی راغلی دی چه الله جل‌جلاله د جابر رضی الله تعالیٰ عنه پلار پس له شهادته ژوندی کړ ـ او وئی فرمایه چه «له ما څخه څه څیز وغواړه»! هغه عرض وکړ «یا الله ماته بیا داسی ژوندون را په برخه کړه ـ چه په هغه کښی بیا ستا په لیاره کښی ووژلی شم!» له دغه ژوندون څخه یقیناً د ځمکی ژوندون مراد دی. که نه شهیدانو ته نفس الحیات خو پخپله قرآن او په هم دغه حدیث کښی بالتصریح موجود دی ـ او د حیات مطلب په «لوکان موسٰی او عیسٰی حیین ـ الخ کښی هم دغه حیات وګڼۍ که بالفرض د دی حدیث والی ثابت شی. «بالفرض» مو ځکه وویل چه د ده اسناد د احادیثو په کتابونو کښی هیچیری نه دی موندلی شوی.

وَّبَرًّۢا بِوَالِدَتِیْ وَلَمْ یَجْعَلْنِیْ جَبَّارًا شَقِیًّا ﴿۳۲﴾

او (ګرځولی یم زه الله) نیکی کوونکی له مور خپلی سره او نه ئی یم ګرځولی زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چه هیڅوک ئی پلار نه ؤ ـ نو یوائحی د مور نوم ئی واخیست. دغه ګردی (تولی) جملی چه د ماضی په صیغو سره راوړی شوی بیشکه د هغوی معانی په ماضی سره اخیستلی کیږی لیکن داسی چه متیقن الوقوع مستقبل ئی ماضی فرض کړی دی لکه چه په ﴿ اَتٰۤی اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ ﴾ کښی هم داسی مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کښی د ماضی د صیغو په استعمالولو کښی تنبیه ورکره چه د دغو ګردو (تولو) شیانو کیدل په مستقبل کښی داسی یقینی او قطعی دی لکه چه واقع شوی دی د حضرت مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو، اترو ـ او له هغو اوصافو او خصائلو چه بیان کړل شول ـ په ډیر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو چه د ده پر ماجده والده لګولی شوی ؤ ـ اول خو د داسی ووړکی وینا ـ او داسی جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکی ؤ ـ بیا په داسی یو ووړکی کښی چه دومره سوچه خصال وموندل شی ـ نو ښکاره ده چه هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولدالزناء کیدی شی لکه پخپله د دوی له دی اقرار څخه هم ظاهریږی ﴿ وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِیًّا ﴾ چه دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلٰمُ عَلَیَّ یَوْمَ وُلِدْتُّ وَیَوْمَ اَمُوْتُ وَیَوْمَ اُبْعَثُ حَیًّا ﴿۳۳﴾

او (وويل عيسٰی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چه ځيږولی شوی يم (له مسه د شيطانه او نورو بديو (او خرافاتو) او په هغه ورځ چه مرم به (له عذابه د نزعی او د قبره) او په هغه ورځ چه پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قيامت

تفسير: د دی جملی سره سمه بله هم دغسی جمله پخوا له دی نه د حضرت يحيٰی عليه السلام په ذکر کښی مذکوره شوه ـ د دغو دواړو په منځ کښی هم دغومره فرق شته چه هلته پخپله د الله تعالیٰ له لوری کلام ؤ او دلته د حضرت مسيح عليه السلام له ژبی هم هغه خبری ويلی شوی دی ـ او هم د «سلام» او د «السلام» فرق د لحاظ قابل دی.

(او فرمائی الله د هغه صفت چه مو اوس وکړ)

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾

دغه (موصوف) عيسٰی ځوی د مريمی دی (فرمايلی دی الله په شان د عيسٰی کښی) خبره حقه رښتيا هغه چه په دی کښی سره جګړی کوی (خلق).

تفسير: يعنی د مسيح عليه السلام شان او صفت هم دغه دی چه پاس بيان شو په يوه رښتيا او ښکاره خبره کښی خلقو چتی(فضول) جګړی او مناقشی پيدا کړی دی. او راز راز (قسم قسم) اختلافات ئی پکښی درولی دی چه يو تری خدای جوړوی ـ بل ئی د الله تعالیٰ ځوی ګڼی ـ بل يی کذاب او مفتری بولی ـ بل د ده پر نسب او نورو طعنی وهی ـ رښتيا خبره خو هم دغه ده چه ښکاره کړی شوه چه مسيح عليه السلام خدای نه دی بلکه د الله تعالیٰ يو مقرب بنده دی ـ کاذب او مفتری نه دی ـ بلکه يو رښتين نبی دی. د ده حسب او نسب ګرد (تول) سره پاک دی ـ الله تعالیٰ ده ته «**كلمة الله**» فرمايلی دی. او ممکن دی د ﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ معنی هم دغه «**كلمة الله**» وی.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ ۖ سُبْحَانَهُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾

نه ښائيږی الله ته دا چه ونيسی ولد (هيڅوک) پاکی ده ده ته (له نيولو د

ولد) هر کله چه حکم وکړی دی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه وائی هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسیر: هغه ذات ته چه د ده د یوه (کن ـ شه!) څخه هر شی موجودیږی د ځوی او لمسی څه ضرورت لاحق دی؟ آیا (العیاذ بالله) اولاد به د ضعف په وقت کښی ورسره کومک او مرسته (مدد) کوی؟ یا د مشکلاتو په وقت کښی به ئی لاس سپکوی؟ یا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتی؟ او که داسی کومه شبهه درپیدا شوی وی چه عموماً انسانان له مور او پلاره پیدا کیږی نو د حضرت مسیح علیه السلام پلار څوک دی؟ نو د هغه جواب هم دغه د ﴿كُن فَيَكُونُ﴾ په جمله کښی راغی. یعنی داسی مطلق قادر ته دغه څه اشکال لری چه یو هلک بی له پلاره پیدا کړی؟ که عیسایان الله تعالیٰ د مسیح پلار او صدیقه مریمه د ده مور ګڼی نو العیاذ بالله د میړه (خاوند) او د ښځی د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوی؟ سره له دی چه پلار ئی ودروی نو د تخلیق طریقه خو به هم هغسی نه وی چه بالعموم په والدینو کښی دی نو بیا په بی پلاره پیدا کولو کښی به څه اشکال وی؟

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِن بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

او (وویل عیسیٰ) بیشکه الله رب زما دی او رب ستاسی دی پس عبادت کوئ تاسی د الله؛ هم دغه لیاره سمه صافه برابره. نو بیا اختلاف وکړ ډلو (د نصاریٰ په باب د عیسیٰ کښی) له منځ د دغو (خلقو) نو خرابی ده دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی له حاضریدو د هغی ورځی ډیری لوئی (د قیامت نه).

تفسیر: دغه د چا خبره ده؟ د ځینو په نزد دا د حضرت مسیح علیه السلام مقوله ده ـ ګواکی پخوا له دی نه د حضرت مسیح هم هغه خبری چه له ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ﴾ الآية ـ څخه نقل کړی شوی دی دا د هغه تکمله شوه په منځ کښی د مخاطبینو د تنبیه دپاره له ﴿ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ څخه د الله تعالیٰ کلام ؤ. زما په نزد بهتر دا دی چه دغه د ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ﴾ الآية ـ سره ولګولی شي ـ یعنی (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) په کتاب کښی د مریمی او د مسیح علیه السلام د حال هغه مذکور چه شوی دی ـ وائی وروه! او ووایه چه زما او ستاسی رب الله دی. یوائې د هم دغه عبادت وکړئ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ! الله تعالیٰ د توحید داسی سمه صافه لیاره دربښوولی ده چه هیڅ لوړه، ژوره (نشیب و فراز) کوږوالی نه لری ـ او

گردو (ټولو) انبیاو د هم هغه په طرف لیار ښوونه کړې ده ـ لیکن خلقو ډیرې فرقې جوړې کړې دي او بیلې بیلې لیارې ئې ایستلې دي ـ نو هغه کسان چه له توحید څخه انکار کوي نو هغوی ته د ډیرې هولناکې ورځې (قیامت) له تباهي څخه خبردار کیدل په کار دي چه خامخا راتلونکې دی.

اَسۡمِعۡ بِهِمۡ وَاَبۡصِرۡ ۙ يَوۡمَ يَاۡتُوۡنَنَا لٰـكِنِ الظّٰلِمُوۡنَ الۡيَوۡمَ فِىۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۳۸﴾

څه ډیر ښه اوریدونکي به وي دوی او څه ډیر ښه لیدونکي (به وي دوی په هغې ورځې کښې چه رابه شي دوی مونږ ته لیکن ظالمان نن ورځ په ګمراهي ښکاره کښې دي.

تفسیر: یعنې نن چه اوریدل او لیدل مفید دي دوی بیخي کانه او ړانده شوي دي ـ او د قیامت په ورځ چه لیدل او آوریدل له سره فائده نه رسوي د دوی سترګې او غوږونه خلاصیږي او په دغې ورځې کښې به داسې خبرې اورې چه زړونه ئې ترې پرق چوي او داسې مناظر او ننداری به ګوري چه د هغو د لیدلو څخه به د دوی څیرې تکې توري الوځي **(نعوذ بالله منه!)**

وَاَنۡذِرۡهُمۡ يَوۡمَ الۡحَسۡرَةِ اِذۡ قُضِىَ الۡاَمۡرُۘ

او وویروه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چه فیصله کړې شي کار (د حساب او کتاب)

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډیرې مواقع وردمخه کیږي او آخرې موقع به هم هغه وي کله چه مرګ د یوې ګډې پشان راوستی شي او د جنت او د دوزخ په منځ کښې د ګردو (ټولو) په مخ کښې په داسې حال کښې چه ګرد (ټول) به ورته ګوري ذبح کاوه شي ـ او داسې یو غږ به کیږي چه «جنتي دي په جنت کښې او دوزخي دي په دوزخ کښې د تل دپاره پاتې وي، وروسته له دې نه به مرګ هیڅچا ته نه راځي» نو په دغه وقت کښې کافران بالکل نا امیده کیږي او د حسرت لاسونه به سره مښي او ګوتې به چیچي.

څه په کار ده اوس ژړا او انګولا ـ لوښې مات او غوړي توی شول په بیدیا

وَهُمۡ فِىۡ غَفۡلَةٍ وَّهُمۡ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۳۹﴾

حال دا چه دوی (په دنیوی) غفلت کښې دی او دوی ایمان نه راوړی

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښې دوی د داسې ورځې په راتګ باور نه کوی او د غفلت په نشو کښې مخمور پراته دی او په ډیره درنه هیره کښې لویدلی دی خو څه مهال (وخت) چه له قیامت د لویو مصائبو سره مخامخ کیږی ـ نو دلته وائی کشکی هلته مو سترګی خلاصې کړی وی او پخپلو نفعو او زیانونو پوهیدلی وی مګر د دغی ورځې حسرت او افسوس دوی ته هیڅ په درد نه خوری ځکه

لګیا وی تل په لوبو له نن ورځ وی بیغم ▪ الآن قد ندمت وما ینفع الندم

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو هم دا مونږ وارث کیږو د ځمکی او د هغه چا چه پر دغه ځمکی دی او خاص مونږ ته به راوستی شی دوی (دپاره د جزا)

تفسیر: یعنی د هیچا مال او ملک به باقی نه پاتی کیږی، هر شی به مستقیماً د خپل حقیقی مالک په طرف رجوع کوی الله تعالیٰ به پخپله بالذات علی الاطلاق حاکم او متصرف وی، په هر څیز کښې په هر قسم سره چه اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره پکښې تصرف کوی ـ د دنیا د هغو سامانونو چه تاسی ئی په غفلت کښې غورځولی یئ وارث او مالک یواځې هم هغه وحده لاشریک له الله تعالیٰ پاتی کیږی. د مال او د ملک ګرد (تول) طویل او عریض دعوی کوونکی تول د فناء او زوال په کنده کښې غورځاوه شی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ

او یاد کړه (ای محمده ! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) ابراهیم

تفسیر: په تیره رکوع کښې د حضرت مسیح علیه السلام او د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها قصه بیان او د نصرانیانو تردید وکړی شو چه دوی یو انسان د رحمٰن په ځای دراوه، په دغه رکوع کښې د مکی معظمی د مشرکینو د شرمولو دپاره د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه اوروله شی ـ چه دی عین تر خپل پلار سره څرنګه او د شرک پر خلاف کلک ودرید او له شرکه او بت پرستی څخه ئی منع کوله؟ او ګردو (تولو) ته ئی وویل چه که له شرکه لاس واخلئ ـ او

د وحدت پر سمه لیاره روان شئ! کله چه خپل تبلیغ او هدایت ئی بی اثره ولید نو وطن، اقارب او گرد (تول) هیواد والا ئی هم پریښودل، او محضاً لله ئی هجرت اختیار کړ. د مکی مکرمی مشرکانو داسی دعوی کوله چه دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادی او د هم هغه پر دین قائم دی نو دا ئی هغوی ته وروښوول چه ستاسی د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول (طریقه) وه؟ که د آباؤ او اجدادو تقلید کوئ، نو د داسی یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه گانو نه هم هغسی مرور او بیزاره شئ ـ لکه چه ابراهیم علیه السلام تری بیزاره شوی ؤ.

اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿۴۱﴾

بیشکه دغه (ابراهیم) ؤ صدیق (ډیر رښتینی) نبی

تفسیر: د «صدیق» معنی دا ده چه ډیر زیات رښتیا ویونکی چه پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخی رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره گردو (تولو) ته ښیی. یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړی ته وائی چه د ده په زړه کښی د رښتیا قبلولو دپاره نهایت اعلیٰ اکمل استعداد موجود وی. هر هغه خبره چه د الله تعالیٰ له جانبه ور ورسیږی هغه بلا توقفه د ده په زړه کښی ځای ونیسی ـ او بیخی د شک او تردد ځای او گنجائش پکښی پاتی نشی ـ ابراهیم علیه السلام په هری یوی معنی سره «صدیق» ؤ او کله چه د «صدیقیت» دپاره «نبوت» نه دی لازم نو ځکه ئی وروسته د«صدیقاً» سره «نبیا» هم وفرمایل او پر نبوت ئی هم تصریح وکره ـ له هم دی ځایه معلوم شو چه د کذبات ثلاثه حدیث او په «**نحن احق بالشک من ابراهیم**» او نورو روایاتو کښی د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده چه د کلام له سطحی څخه مفهومیږی.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يٰۤاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْـًٔا ﴿۴۲﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل ته ای پلاره څه دپاره عبادت کوی ته د هغه څیز چه نه اوری او نه وینی او نه دفع کولی شی له تا نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنی هغه چه گوری او آوری او په مشکلاتو کښی هم پکار راځی ـ مگر واجب الوجود نه وی د هغه عبادت هم نه دی جائز څه ځای د دی چه د یوی بی ځانه تیږی (گتی) یا بی روحه بت چه نه لیدی شی او نه اوریدی شی او نه څمونږ څه په کار راځی او پخپله څمونږ په لاسونو جوړ شوی او توږلی شوی دی هغه خپل معبود ودروو ـ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه

سرې کار له سره نشي کيدی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّي قَدْ جَآءَنِي مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَٱتَّبِعْنِيٓ أَهْدِكَ صِرَٰطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

ای پلاره ځما بیشکه زه چه یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چه نه دی راغلی تاته نو متابعت وکړه ځما چه وبه ښیم تاته لیاره سمه برابره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم راکړی او د شریعت له حقائقو څخه ئی واقف کړی یم که ته ځما متابعت وکړی نو زه به دی پر داسی سمی صافی لیاری بیایم چه د الله تعالیٰ تر رضاء پوری رسیږی پرته (علاوه) له دی نه نوری ګردی (تولی) لیاری داسی خرابی او کږی دی چه پر هغو باندی له تللو څخه هیڅوک بری او نجات نشی موندلی.

يَٰٓأَبَتِ لَا تَعْبُدِ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾

ای پلاره ځما مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو)؛ بیشکه شیطان دی له رحمٰن څخه ډیر نافرمانه (سرکشه).

تفسیر: د بتانو عبادت په شیطانی اغواء او لمسون کیږی ـ او شیطان د دغه حرکت له لیدلو څخه ډیر زیات خوشالیږی نو په دی لحاظ ګواکی د بتانو عبادت د شیطان عبادت دی او د شیطان عبادت ګواکی د رحمٰن څخه انتهائی نافرمانی ده. ښائی د﴿ عَصِيًّا ﴾ په لفظ سره دی لوری ته هم توجه ورکړی وی چه د شیطان د ړومبنی نافرمانی اظهار په هغه وقت کښی شوی ده چه ستاسی د پلار آدم علیه السلام په مقابل کښی د تعظیمی سجدی حکم ورکړی شوی ؤ لهٰذا د آدم علیه السلام اولادی ته د ډیر شرم او ننګ ځای دی چه د رحمٰن څخه مخ واړوی او له شیطان سره خپله یارانه ونښلوی ـ یا هغه قدیمی ازلی دښمن خپل معبود وګرځوی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

اى پلاره ځما بيشكه زه چه يم ويريږم له دى نه چه وبه رسيږى تاته عذاب له رحمٰن څخه (لامله «له وجى» د متابعت د شيطان) پس شى به ته شيطان ته دوست (ملگرى په دوزخ كښى).

تفسير: يعنى د رحمٰن د عظيمه ؤ رحمتونو اقتضاء دا ده چه پر گردو (تولو) بندگانو ئى شفقت او مهربانى وى ليكن ستا د بدو اعمالو له شامته ويره ده چه هم دغه حليم رحيم او كريم الله تعالىٰ هم په قهر نشى او پر تاسى كوم سخت آفت نازل نه كرى چه په هغه كښى د اخته كيدلو لامله (له وجى) تل تر تله د شيطان رفيق او ملگرى شئ يعنى د كفر او شرك له مزاولته په مستقبل كښى د ايمان او توبى توفيق درپه برخه نشى ـ او د اولياء الشياطين په ډله كښى شامل شى ـ او په دائمى عذاب كښى وغورځاوه شى عموماً مفسرينو دغه معنى اخيستى ده ليكن حضرت شاه صاحب ليكى. ـ «يعنى د كفر له وباله كه كوم آفت راشى نو له شيطانه به مدد غواړى يعنى له بتانو څخه ـ اكثر خلق به هم دغسى وقت كښى شرك كوى» والله اعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ ءَالِهَتِى يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَٱهْجُرْنِى مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وويل (آزر پلار د ابراهيم) آيا مخ گرځونكى ئى ته له (عبادت د) معبودانو ځما اى ابراهيمه، كه منع نشوى ته (له دى كاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو (خامخا) تا په تيږو (گټو) (يا بدو خبرو) سره او ترك مى كړه (او لرى شه له مانه) ډير مدت (چه ضرر مى در ونه رسيږى).

تفسير: د حضرت ابراهيم عليه السلام پلار (آزر) د خپل ځوى د دغه تقرير له آوريدلو څخه وروسته ده ته وويل «معلوميږى چه ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقيده ئى بس دى دا خپل وعظ او نصيحت او بد اعتقاد پريږده ـ كه نه ته به بله كومه سخته خبره له ما څخه آورى بلكه ځما په لاس به سنگساريږى كه خپل خير غواړى نو له ما څخه تر يوه مدت (مادام العمر) لرى شه! چه زه نه غواړم چه ستا رنگ وگورم ـ او پخوا له دى نه چه زه پر تا لاس پورته كړم ته له دى ځايه لرى شه!»

قَالَ سَلَٰمٌ عَلَيْكَ

وويل (ابراهيم) سلام (د متاركى د خبرو) دى وى په تا باندى.

تفسیر: دغه د رخصت يا د متاركت سلام دى لكه چه ځمونږ په محاوراتو هم په داسى مواقعو كښى داسى ويلى كيږى چه كه هغه خبره يا كار داسى وشى نو ځما درته سلام دى لكه چه په (٢٠) جزء د القصص په (٥٥) آيت (٦) ركوع كښى هم داسى يو آيت لولو ﴿ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴾ حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «معلوم شو كه په دينى خبره مور او پلار خپه شى او خپل ځوى له كوره وباسى او ځوى په خوږه ژبه او مؤدبه وينا ترى بيلتون اختيار كرى نو دغسى هلك نه عاق كيږى».

سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل (څو مسلمان شى)؛ بيشكه چه الله دى پر ما ډير مهربان.

تفسیر: اميد شته چه پاك الله پخپله مهربانى به ځما د پلار ګناه معافوى حضرت ابراهيم عليه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمايلى وه لكه چه د استغفار په وقت كښى څه مهال (وخت) چه د الله تعالىٰ مرضى ورمعلومه شوه نو استغفار ئى موقوف كړ ـ دغه بحث د توبى (براءة) په سورت په ١١٣ آيت (١٤) ركوع كښى د دى آيت په فائده كښى تير شوى دى ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ﴾ هلته دى د دى تفسير كښى ولوست شى.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنګ به شم له تاسى (تولو بت پرستانو) او له هغه څه چه تاسى ئى عبادت كوئ غير له الله او عبادت به كوم (يوائحى) د رب خپل اميد لرم د دى چه نشم زه په عبادت د رب خپل كښى بدبخته (نا اميده لكه چه تاسى شوى يئ).

تفسیر: كله چه ځما د پند او نصيحت هيڅ اثر پر تاسى نه لويږى بلكه بالعكس ځما ويرولو او دارولو ته هڅه هم كيږى نو اوس زه پخپله ستاسى په دغه كلى كښى نه پاتى كيږم او تاسى سره

له ستاسي باطلو معبودانو پرېږدم ـ او له دې وطنه هجرت کوم ـ څو له تاسو څخه ګوښې (بېل) کېنم ـ او د زړه په اطمينان سره د الله واحد عبادت وکړی شم ـ د الله تعالیٰ له فضله او کرمه کامل امید شته چه زه د ده بندګی وکړی شم او بدبختی محروم او ناکامه پاتې نشم ـ کله چه په غربت او بېکسی کښې هم د ده عبادت وکړم ـ او د الله تعالیٰ لوی دربار ته دعاء وکړم ضرور ئې مستجابوی ـ ځما الله سميع او بصير او عليم دی او ستاسي د تيږو (ګټو) او لرګيو باطل معبودان داسې دی چه هومره ناری ورته ووهئ او ورته وژاړئ خو بيا هم ستاسي دعاوی نه آوری او په درد مو نه خوری.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

کله چه په څنګ شو (ابراهيم) له دوی نه په هجرت سره او له هغه څيزه (چه دوی ئې) عبادت کاوه غير له الله نه نو وبښل مونږ ده ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) يعقوب؛ او هر يو (له دوی دواړو) ګرځولی ؤ مونږ نبی.

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ په لياره کښې ئې هجرت وکړ او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولويد الله تعالیٰ ده ته له وطنه زيات شيان ورعطاء کړل چه د غريب الوطنی وحشت تری لرې شی ـ او هلته انس او سکون حاصل کړی. ښائی دلته ئې د حضرت اسمٰعيل عليه السلام ذکر ځکه نه وی فرمايلی چه هغه له ده سره نه ؤ ـ بلکه دی يی په وړوکتوب له خپله ځانه بيل کړی ؤ ـ او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکی ده.

تنبيه: حضرت اسحٰق عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام ځوی او حضرت يعقوب د حضرت اسحٰق عليه السلام ځوی دی ـ چه له هم دغی سلسلی څخه د بنی اسرائيلو سلسله پيدا کيږی او د هم دغو په اولاده کښې په زرهاؤ انبياء پيدا شوی دی.

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او ببښلی ؤ مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حکمت) او ګرځولی وه مونږ دوی ته (يعنی ابراهيم او ځامنو ته ئې) ژبه د صدق رښتينی (يعنی د نيکی) ډيره پورته مشهوره.

تفسير: يعنی الله تعالیٰ له خپل خاص رحمت څخه خليل الله عليه السلام او د ده کورنی ته د

نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه ـ او په دنیا کښې ئې د ده خبره پورته کړه ـ او د تل دپاره ئې د ده د خیر ذکر جاری کړ لکه چه په ګردو (ټولو) مذاهبو او مللو کښې د ده تعظیم او توصیف کیږی او مونږ محمدی امت پخپلو لمونځونو کښې تل داسې لولو. **اللهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید** ـ فی الحقیقت دغه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دغې دعاء د مقبولیت ثمره ده چه فرمائلی ئې ﴿ وَاجْعَلْ لِّیْ لِسَانَ صِدْقٍ فِی الْاٰخِرِیْنَ ﴾

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰٓى

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) موسیٰ

تفسیر: یعنی په قرآن کریم کښې چه اوس سم د لاسه د حضرت موسیٰ علیه السلام بیان کیږی د هغه ذکر د خلقو په مخ کښې وکړه! ځکه چه دی د اسحٰق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلی سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله او اعظم مشرع تیر شوی دی او هم هغسې چه د حضرت یحییٰ او عیسیٰ علیهما السلام په تذکره کښې په خصوصیت سره د عیسائیانو اصلاح او د ابراهیم علیه السلام له تذکرې څخه د مکی معظمې د مشرکانو تنبیه مقصود ده هم داسې د حضرت موسیٰ او حضرت هارون علیهما السلام له تذکرې څخه ښائی یهودانو ته د دې خبرې ښوونه مقصود ده ـ چه وګورئ قرآن عظیم په څه وسعت او لوی زړه سره د دوی د لوی مقتداء د واقعی کمالاتو او محاسنو اعلان کوی ـ نو یهودانو ته هم ښائی چه دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبی د ښکارۀ او صریحو پخوا ویلو سره د دغه اسمٰعیلی نبی (محمد صلی الله علیه وسلم) د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړی! ښائی د هم دی لامله (له وجې) وروسته د حضرت موسیٰ علیه السلام له ذکره د کلام عنان د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په لوری ګرځولی شوی دی.

اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿۵۱﴾

بیشکه چه دی ؤ خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او ؤ دی رسول نبی.

تفسیر: هر هغه انسان ته چه د الله تعالیٰ له طرفه وحی راشی هغه «نبی» دی، په انبیاؤ کښې هغه چا ته چه خصوصی امتیاز حاصل وی یعنی د مکذبانو په مقابل کښې د بیل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وی ـ یا نوی کتاب او مستقل شریعت ولری نو هغه ته «رسول نبی» یا «نبی رسول» ویلی کیږی په شرعیاتو کښې جزئی تصرفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق

تقیید او نور په رسولانو پورې څه تخصیص نه لري، عام انبیاء هم هغه کولی شي باقي پر غیر الانبیاء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چه د قرآن په بعض مواضعو کښې مونډل کیږي د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی او هلته نور حیثیات معتبر دي. والله اعلم.

وَنَادَيْنٰهُ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا﴿٥٢﴾

او نداء کړې وه مونږ دغه (موسیٰ) ته له جانبه د(غره د) طور چه (د موسیٰ) ښي طرف ته ؤ او رانژدې کړی ؤ مونږ دی حال دا چه مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسیر: یعني څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام د اور ځلیدل محسوس کړل نو د «طور» د غره په هغه مبارکه او میمون جانب کښې ورسید چه د موسیٰ علیه السلام د ښي لاس پر طرف کښې واقع ؤ نو الله تعالیٰ نداء او غږ پرې وکړ ـ او د همکلامې شرف ئې وروبانښه تفصیل ئې د «طٰهٰ» په سورت کښې راځي ـ وائي چه موسیٰ علیه السلام په دغه وقت کښې له هر جهته او د هر ویښته له بیخه د پاک الله کلام اوریده چه ئې د پرښتې له واسطې کیده او په روحاني دول (طریقه) سره دومره قرب او علو ورحاصل شوی ؤ چه د هغو غیبي اقلامو غږونه یې هم آوریده چه پرې تورات ښکلی کیده وحي ئې ځکه «پته خبره» وفرمایله چه په دغه وقت کښې کوم بل انسان په دغه استماع کښې ورسره شریک نه ؤ ـ اګر که وروسته له هغه نور خلق هم پرې خبر کړل شول . (والله اعلم).

وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَآ اَخَاهُ هٰرُوْنَ نَبِيًّا﴿٥٣﴾

او ښښلی ؤ مونږ دغه (موسیٰ) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چه نبي ؤ (ځما او وزیر ؤ د موسیٰ).

تفسیر: یعني هارون علیه السلام د حضرت موسیٰ علیه السلام په کار کښې مددګار شو ـ ځکه چه دی ئې پخپله غوښتی ؤ ـ لکه چه په (٢٠) جزء د «القصص» په (٣٤) آیت (٤) رکوع کښې راغلی دی ـ ﴿ وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴾
او په (١٦) جزء د «طٰهٰ» د سورت (٢٩-٣٠) آیت (٢) رکوع کښې مذکور دی
﴿ وَاجْعَلْ لِّيْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ هٰرُوْنَ اَخِي ﴾ الآیة ـ نو الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله او هارون علیه السلام ئې نبي وګرځاوه او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) دپاره ئې ورمقرر کړ هسې خو په عمر کښې هارون علیه السلام له موسیٰ علیه السلام څخه څلور

كاله مشر ؤ. وائي چه هيڅوا په دنيا كښې د خپل ورور دپاره دومره لوی شفاعت نه دی کړی لکه چه موسیٰ علیه السلام د هارون علیه السلام دپاره کړی دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِسْمٰعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥٤﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) اسمٰعیل بیشکه چه دی ؤ صادق (رښتنی) په وعده کښې او ؤ رسول نبی.

تفسیر: له دی نه د حضرت اسمٰعیل علیه السلام فضیلت پر حضرت اسحٰق علیه السلام ظاهرېږی ځکه چه هغه یی یواځې په نبی سره یاد کړ ـ او اسمٰعیل علیه السلام ته یی رسول او نبی وفرمایه په صحیح مسلم کښې حدیث دی «**ان الله اصطفیٰ من ولد ابراهیم اسمٰعیل** ـ د ابراهیم له اولادی څخه الله تعالیٰ اسمٰعیل علیه السلام غوره کړی دی» حضرت اسمٰعیل علیه السلام د حجازی اعرابو اعلیٰ مورث او څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اجدادو څخه دی ـ اسمٰعیل علیه السلام ته ئې ابراهیمی شریعت ورکړی ؤ ـ د ده صادق الوعدتوب مشهور ؤ ـ له الله یا د الله تعالیٰ د بندګانو سره به ئې کومه وعده چه کوله هغه به ئې هرومرو (خامخا) پوره کوله ـ ده له یوه سړی سره وعده کړی وه تر هغه پوری چه ته راځې ـ زه هم دلته درته ګورم ـ وائی چه هغه سړی تر یوه کاله پوری رانغی ـ او ده هملته ورته کاته ـ له نبی کریم څخه هم منقول دی ـ چه پخوا له بعثته دوی ته عبد الله بن ابی الحمساء ویلی ؤ چه تاسی هم دلته واوسئ زه هم دا اوس درځم ـ دوی تر دریو ورځو پوری هملته وو ـ کله چه هغه بیرته راغلی نو ده ورته وفرمائل ـ چه «تا ماته تکلیف ورساوه. زه له دریو ورځو رائیسی په هم دی ځای کښې درته منتظر وم» د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د وعدی انتهائی صداقت په هغه وقت کښې ظاهر شو ـ کله چه خپل پلار ابراهیم علیه السلام ته ئې وویل ﴿ يٰٓاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِيٓ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِينَ ﴾ جزء (۲۳) (د الصافات (۱۰۲) آیت (۳) رکوع او هم هغسی دغه خپله خبره ئې په تصدیق سره هم ورسوله.

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ

او ؤ دی چه حکم به ئې کاوه اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره او په زکوٰة سره.

تفسیر: ځکه چه کورنی خلق د قریبوالی لامله (له وجی) له ګردو (تولو) څخه ړومبی د هدایت مستحق دی او له هم دوی څخه نوری سلسلی هم چلیږی نو ځکه د(طٰهٰ) په (۸) رکوع کښې

ویلی شوی دی ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ او د تحریم په (١) رکوع کښې راغلی دی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا ﴾ او پخپله نبی کریم ته هم د الشعراء په (١١) رکوع کښې هم داسې ارشاد شوی دی چه ﴿ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ ځینی وائی چه له (اهل) ځنې د دوی گرد (تول) قوم مراد دی. لکه چه د عبد الله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښې د «اهله» په ځای «قومه» ؤ. والله اعلم.

وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

او ؤ دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنی د نورو هدایت ئی کول - او په خپله د حمیده ؤ اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضی الخصال ؤ.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ ۚ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) ادریس بیشکه چه دی ؤ صدیق (دیر رښتینی) نبی.

تفسیر: راجح دا ده چه ادریس علیه السلام د حضرت آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنی زمانه کښې تیر شوی دی - وائی چه په دنیا کښې د نجومو او د حسابو علم - او په قلم سره لیکل کالی (کپړی) گندل - تلل (وزن) او پیمانه کول (کیل) او د هغو آلاتو او تیرو (گټو) ترتیبول او وسلی په کار اچول اول ځلی د ده له خوا په کار اچولی شوی دی - والله اعلم. د معراج په شپه کښې د نبی کریم ملاقات له ده سره په څلورم آسمان کښې شوی دی. (د ده نوم اخنوخ او لمړی مرسل دی).

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره (ژوندی) ځای دیر اوچت (جنت) ته.

تفسیر: یعنی د قرب او عرفان دیر اوچت مقام او لوی مرتبی ته ئی رسولی دی - ځینی وائی چه ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی آسمان ته خیژولی شوی دی او هلته تر نن پوری ژوندی دی. ځینی وائی وروسته له دی نه چه پر آسمان خیژولی شوی دی هلته ئی قبض

الروح کړی شوی دی ـ د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو دیر اسرآئیلیات نقل کړی دی ـ چه پر هغو ګردو (تولو) «ابن کثیر رحمة الله علیه» تنقیدات کړی دی. (والله اعلم).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ

دغه (مخکښې مذکور شوی انبیاء له زکریا او عیسٰی نه تر ادریس پوری) هغه کسان دی چه انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاؤ څخه له اولادی د آدم (لکه شیث، ادریس) او له اولادی د هغو کسانو چه بار کړی دی مونږ سره له نوح په بیړی کښې لکه ابراهیم لوط صالح) او له اولادی د ابراهیم (لکه اسماعیل اسحاق) او له اولادی د اسرائیل یعقوب (لکه موسٰی عیسٰی).

تفسیر: یعنی د هغو انبیاؤ ذکر چه د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری شوی دی ـ پر هم دغو قسمو خلقو الله تعالیٰ د انعاماتو باران کړی دی. دغه ګرد (تول) د آدم علیه السلام له اولادی څخه دی او ماسواء له ادریس علیه السلام باقی ګرد (تول) د هغو کسانو له اولادی څخه هم دی چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښې مونږ هغوی سواره کړی وو ـ او ځینی د ابراهیم علیه السلام له ذریی څخه دی لکه اسحٰق علیه السلام، یعقوب علیه السلام، اسمٰعیل علیه السلام محمد علیه الصلوٰة والسلام ـ او ځینی د اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام له نسله دی لکه موسٰی ـ هارون ـ زکریا ـ یحیٰی علیهم السلام.

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ۩ ﴿٥٨﴾

او له هغه چا نه چه لیاره مو ښوولی وه (دوی ته) او غوره کړی مو ؤ (دوی نبوت او کرامت ته)؛ هر کله چه وبه لوستلی شو پر دوی باندی آیاتونه د رحمٰن نو لویدل به (پر ځمکه) سجده کوونکی او ژړیدونکی (له خوفه د الله نه).

تفسیر: («بکی» په اصل کښې بکوی دی جمع د باکی پر وزن د «فاعل» لکه سجود چه جمع

د ساجد ده واو او یی سره جمع شول اول تری ساکن وه نو واو ئی یی شو او په یی کښې مدغم شو او ماقبل ئی مکسور شو. دپاره د متابعت نو «بکی» شو.) یعنی د حق په طرف ئی هدایت وکړ ـ او د نبوت او رسالت د منصب دپاره ئی غوره او پسند کړل سره له دی چه د دوی مقام اوچت دی ـ او د معراج کمال ته هم رسیدلی دی ـ خو د عبودیت او بندگی پشان کښې کامل دی کله چه د الله تعالیٰ کلام آوری ـ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږی او په نهایتی عاجزی ـ خشوع ـ خضوع سره په سجده لویږی ـ او د پاک الله په یاد ژاړی. نو ځکه د علماؤ اجماع ده چه پر دغه آیت باندی دی هرومرو (خامخا) سجده وکړه شی، څو د هغه مقربینو د طرز عمل په تقلید او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شی ـ په روایاتو کښې راغلی دی چه حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه د «مریم» سورت ولوست ـ او سجده ئی هم وکړه ـ وروسته ئی وفرمایل «**هذا السجود فاین البکی؟** ـ دغه خو سجده شوه؛ ژړا ئی چیری ده؟» ځینو مفسرینو له (آیات الرحمٰن) څخه آیات السجود ـ او له (سجدا) نه سجود التلاوة مراد کړی ده ـ مگر ظاهر خو هغه دی ـ چه پخوا مو د هغه تقریر وکړ ـ په حدیث کښې راغلی دی چه «د لوی قرآن تلاوت وکړئ! ـ او وژاړئ! که مو ژړا درنشی نو اقلا د ژړا وضعیت (صورت) خو ځان ته غوره کړئ!»

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ۝٥٩

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسی بد) خلیفگان چه ضائع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفسانی خواهشونو) پس ژر به یو ځای شی دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تیر شوی بیان د پخوانیو حال ؤ ـ د ورستنیو حال دا دی چه د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفسانی خواهشونو کښې ډوب تللی دی ـ او د الله تعالیٰ له عبادته غافل شوی دی ـ لمونځ چه اهم العبادات دی ضائع کوی ئی ځینی خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوی دی. ځینی سره له دی چه په فرضیت ئی قائل دی خو نه ئی کوی ـ او که یی کوی خو د جماعت، وقت او د نورو شروطو ـ حقوقو او آدابو رعایت یی نه کوی ـ له دوی ځنی به هر یو بیل بیل درجه په درجه د خپلی گمراهی نتیجه وگوری چه څنگه د دوی د خساری او نقصان سبب گرځی؟ او څرنگه په ډیر سخت عذاب کښې اخته کیږی؟ حتیٰ چه ځینی د دوی د جهنم په هغی ډیری بدی وادی کښې غورځول کیږی چه د هغی اسم هم (غی) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ
ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ شَيۡـًٔا ﴿٦٠﴾

مګر هغه چا چه توبه ئې وویستله او ایمان ئې راوړ او عمل ئې وکړ نیک پس دغه کسان به ننوځی په جنت کښې او ظلم به پر دوی ونه کړی شی هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزئید د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو دپاره هم نه ده بنده چه سخت ګنهګار وی او د زړه په صدق سره توبه وباسې او د ایمان او صالح عمل لیاره غوره کوی او خپل اعمال او افعال اصلاح کوی او سم درست ئې ساتی ـ نو د جنت دروازې دوی ته پرانستلې دی ـ وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چه وکړی د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کښې هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږی ـ او نه ئې کوم قسم حق ضائع کیږی ـ په حدیث کښې راغلی دی «**التائب من الذنب کمن لا ذنب له** ـ له ګناه څخه توبه کوونکی داسې دی لکه چه له سره ئې ګناه نه وی کړی» «**اللّٰهم تب علینا انک انت التواب الرحیم**»

جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَأۡتِيًّا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسیدلو هغو ته چه وعده ئې کړی ده رحمٰن له بندګانو خپلو سره په غیب باندې (چه نه دی لیدلی دا جنتونه) بیشکه شان دا دی چه ده وعده د ده (چه جنت دی) خامخا راځی به ورته (اهل ئې).

تفسیر: کله چه بنده بې د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاؤ علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړی ـ او بې له لیدلو د الله تعالیٰ عبادت کوی ـ نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسې اعلیٰ نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلې ده چه د هغو د خوندونو او مزو او ښه والی نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کښې هم نه دی تیر شوی ـ او هغه هرومرو (خامخا) وررسیدونکی او پوره کیدونکی دی ـ ځکه چه د الله تعالیٰ ګرد (ټول) مواعید حتمی الوقوع قاطع او لا یتغیر دی.

لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوًا إِلَّا سَلَٰمًاۖ

نه به اوری دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کښې چتی(فضول) خبره مگر (اوری به) سلام؛

تفسیر: یعنی په جنت کښې به لغو ـ بی باکی ـ بابیزه او بیکاره خبری او شور ماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وی ـ هو! د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د(السلام علیکم ـ وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږی.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزی) د دوی په دغه (جنت) کښې صبا او بیگا.

تفسیر: له صبا او بیگا څخه د جنت صباء او بیگا مراد دی ـ هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر خاته، لویده) نه وی ـ چه په هغه سره شپی او ورځی صبا او بیگا مقرر کړ شی ـ بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوع وی چه د هغو په واسطه د صبا او بیگا تعیین او تحدید کیدی شی. حسب العادت او معمول د جنت د صبا او بیگا روزی به وررسیږی ـ او د یوی شیبی له مخی به هم د لوږی تکلیف نه احساس کیږی ـ دغه روزی به څه وی؟ د ده کیفیت الله تعالیٰ ته ډیر ښه معلوم دی په حدیث کښې راغلی دی «**یسبحون الله بکرة وعشیا** ـ جنتیان به صبا او بیگا د حق تعالیٰ جل‌جلاله تسبیح وائی» گواکی د جسمانی غذا سره دوی ته روحانی غذا هم وررسیږی.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چه ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چه په میراث به ورکوو مونږ له بندگانو خپلو هغه چا ته چه وی پرهیزگار.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام میراث چه ړومبی جنت هغه ته رسیدلی ؤ. او ښائی د میراث لفظ ئی ځکه اختیار فرمایلی وی چه د تملیک په اقسامو کښې دغه تملیک له گردو (تولو) څخه اتم او احکم قسم دی چه په دی کښې نه د فسخی احتمال شته ـ او نه د بیرته اخیستلو ـ او نه د ابطال ـ او نه د اقالی امکان پکښې پیدا کیدی شی.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا

وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وويل جبرئيل) نه نازليږو (مونږ ملائکی) مګر په حکم د رب ستا خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څيز چه په مخ څمونږ کښی دی (له راتلونکو کارونو او زمانو) او هر هغه څيز چه وروسته څمونږ دی (له تيرو کارونو او زمانو) او هر هغه څيز چه په منځ د دغه (ماضی او مستقبل او کارونو) کښی دی او نه دی رب ستا هيروونکی (د تا).

تفسير: يو څلی جبريل عليه السلام تر څو ورځو پوری رانغی - رسول الله صلی الله عليه وسلم منقبض ؤ - کفار په داسی ويناؤ خولی ويرانستلی چه له محمد صلی الله عليه وسلم څخه د ده رب خفه دی. له دغو طعنو او پيغورو څخه رسول الله صلی الله عليه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو - بالاخر جبريل عليه السلام تشريف راوړ - رسول الله صلی الله عليه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمايله - او په حديث کښی راغلی دی - چه دوی وفرمايل «**مايمنعک ان تزورنا اکثر مما تزورنا** - هومره چه ته راځی - له هغه څخه زيات ولی نه راځی؟» الله تعالیٰ لا پخوا جبريل عليه السلام ته داسی ښوولی وه چه ته د رسول الله صلی الله عليه وسلم په جواب کښی داسی ووايه ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآية - دا د الله تعالیٰ کلام شو - د جبريل له طرفه - لکه چه په ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کښی مونږ مسلمانانو ته د دعاء کولو طريقه ښوولی ده - جواب حاصل داسی شو چه مونږ خالص بندګان يو - بی د الله تعالیٰ له حکمه خپله بنه هم نشو خوځولی - څمونږ صعود او هبوط ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اذن او حکم پوری ترلی دی - هر وقت چه پاک الله پخپل کامله قدرت او حکمت سره مناسب وګنی مونږ ته د ښکته کيدلو حکم راکوی څکه چه د هری زمانی (ماضی - مستقبل - حال) او د هر ځای (آسمان ځمکه او د دوی تر منځ) علم يواځی هم ده سره دی - او هم دی د هر څيز مالک او قابض دی - او هم دی ښه عالم دی چه په کوم وقت کښی پرښته رسول ته ښايی وليږله شی؟ - ډيره مقربه پرښته او معظم رسول هم د دی خبری واک او اختيار نه لری چه هر چيری ئی زړه وغواړی لاړ شی - او هر کار چه خوښه ئی وی وئی کړی - يا کوم يو ځان ته وغواړی د الله تعالیٰ هر کار پر خپل محل او پر خپل وقت وی - تيرواته - سهو - نسيان - خطاء - غفلت او نور پکښی نشته او نه دغه شيان د ده تر دربار پوری رسيدی شی. مطلب دا دی چه د جبريل عليه السلام ژر يا په ځنډ (تاخير) راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دی.

اوله تنبيه: «په مخ کښی څمونږ او وروسته څمونږ» آسمان او ځمکی ته ويلی دی چه د راښکته کيدلو په وقت ځمکه مخ کښی او آسمان وروسته - او د پورته کيدلو په وقت آسمان مخ کښی او ځمکه وروسته وی او که له دغو ځنی زمانی تقدم او تأخر مراد وی نو مستقبل زمانه وروسته

راتلونکی او د ماضی زمانه مخ کښې تیره شوی ده او د حال زمانه د دواړو په منځ کښې واقع ده.

دوهمه تنبیه: پخوا ئې فرمائلي ؤ چه د جنت وارثان اتقیاء (له الله څخه ویریدونکی پرهیزګاران) دی په دغه آیت کښې ئې دغه اوښودل چه ویره ښائی له هم هغه ذات څخه وکړه شی چه وړ (مستحق) او لائق د دی کیدی شي او د ده په قبضه او واک کښې ګردی (تولی) ازمنی او امکنی دی ـ او بی د ده د حکم او اجازی څخه دیره لویه پرښته هم خپله بنه (پر) نشی خوځولی ـ انسان ته لازم دی چه د جنت میراث وړل غواړی نو د پرښتو په شان تل د الله تعالیٰ حکم ته مطیع او منقاد اوسی او دغه ته هم اشاره وشوه. هغه الله تعالیٰ چه په دغه دنیا کښې خپل مخلص بندګان نه هیروی نو په هغه دنیا کښې به هم دوی نه هیروی ـ او هرومرو (خامخا) ئې جنت ته رسوی ـ هو! دغومره دی چه هر شي یو وقت لری، په جنت کښې د هر یو نزول به هم پر خپلو، خپلو وقتو کښې وی ـ او هم هغسې چه دلته پرښتی د الله تعالیٰ له حکمه سره سم په معینو اوقاتو کښې راځی ـ په جنت کښې هم جنتیانو ته روحانی او جسمانی غذا پر خپلو مقرره ؤ اوقاتو کښې راځی.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ وَمَا بَیۡنَهُمَا فَاعۡبُدۡهُ وَاصۡطَبِرۡ لِعِبَادَتِهٖ ؕ

(الله) رب د آسمانو دی او (رب) د ځمکی دی او (رب) د هغو شیانو دی چه په منځ د دوی کښې دی نو عبادت کوه د ده او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کښې (په طاعت ـ مصیبت او له معصیته)؛

تفسیر: یعنی د هیچا د ویلو او اورولو پروا مه کوه! او د خپل هغه الله تعالیٰ په بندګی کښې تینګ اوسه! چه د ګرد (تول) جهان رب دی ـ او د خورا (زیاتو) دیرو صفاتو او ستایلو څیښتن (خاوند) دی.

هَلۡ تَعۡلَمُ لَهٗ سَمِیًّا ﴿٦٥﴾

آیا پیژنی ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یی لری).

تفسیر: د الله تعالیٰ اسماء د ده صفات دی ـ یعنی څوک د الله په صفت سره موصوف شته چه پکښې د ده پشان صفات موجود وی؟ کله چه بل هیڅوک نشته نو د بندګی لایق هم بل هیڅوک له سره نشی کیدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وائی (له بعثه منکر) انسان آیا کله چه مړ شم زه نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکی) ژوندی (بلکه نه ژوندی کیږم او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: په پخوانی رکوع کښې ئې د نیکانو او بدانو هغه انجام بیان فرمایلی ؤ چه وروسته له مرګه پیښیدونکی وی ـ هغه کسان چه پس له مرګه بیا ژوندون محال او مستبعد ګڼی ـ دلته د دوی د شبهاتو جواب ورکاوه کیږی ـ یعنی انسان د انکار او تعجب له لیاری وائی چه مونږ وروسته له مرګه چه ځمونږ هدوکی هم وراسته او رژیږی ـ او له خاورو سره ګډیږی ـ آیا بیا ژوندی او له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصه راتلی شو؟

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آیا نه یادوی (له بعثه منکر) انسان (دا خبره) چه بیشکه مونږ پیدا کړی ؤ دی پخوا له دی نه او نه ؤ دی هیڅ شی (بلکه محض عدم ؤ).

تفسیر: یعنی سره له انسانیته پر دغومره غته خبره باندی هم نه پوهیږی چه څو ورځی پخوا له دی نه دی هیڅ څیز ؤ، نو الله تعالیٰ دی له عدم څخه وجود ته راووست نو آیا هغه لوی ذات چه له لاشی څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوی ـ پر دی نه دی قادر چه یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شی؟ او متفرقه اجزاء ئې بیرته راتول کړی؟ آدمی ته لا د ده د ړومبنی ژوندون حال او احوال نه دی معلوم نو څرنګه دی پر خپل وروستنی ژوندون خاندی او ملندی وهی.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ جزء ٢١ (د الروم ٢٧ آیت ٣ رکوع)

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ

پس قسم دی په رب ستا باندی چه خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی او شیطانان (تول)

تفسیر: یعنی منکرین سره له هغو شیاطینو د قیامت په ورځ کښې حاضرولی شی چه دوی ئې اغوا کړی وه ـ او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کیږی.

ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

بیا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی چاپیر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډیر هیبته)

تفسیر: یعنی له ډیر دهشت او ویرې له ولاړې څخه لوېږی او په قراره سره به کیناستی هم نه شی نو هم دغه شو پر ګونډو باندی پریوتل.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بیا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوی چه ډیر سخت دی پر رحمٰن باندی له جهته د سرکشی (او زړورتوب). بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چه دوی ښه لائق دی له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنی د منکرانو هره فرقه چه زیات بدمعاش، سرکش او زړوره وه ـ دوی به له نورو فرقو څخه بیل کړه شی ـ بیا به دوی کښې هر یو چه د خورا (ډیر) ډیرې سزا لائق او د دوزخ زیات حقدار وی نو هغه د الله تعالیٰ په علم کښې دی ـ او له ګردو (تولو) مجرمانو څخه به ړومبی په اور کښې غورځاوه شی.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هیڅوک له تاسی مګر چه دی واردیدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنی دوزخ ته چه مؤمن پر صراط تیریږی او کافر ترې لوېږی). دی (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقینی حکم پرې کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چه پرهیزګاری ئې کړې ده او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کښې پر ګونډو پریوتلی.

تفسیر: یعنی د هر یوه نیک او بد ـ بری او مجرم ـ مؤمن او کافر لپاره الله تعالیٰ قسم یاد فرمایلی دی چه ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندی تیریدونکی دی ځکه چه د جنت د تللو لیار پر هم دغه دوزخ باندی پوری وځی چه هغه ته د ځمونږ په عمومی محاوراتو کښی «پل صراط» وائی ـ پر دغه باندی د هر سړی لامحاله تیریدل دی. د الله تعالیٰ څخه ویریدونکی مؤمنان هر یو سم له خپلی درجی سره له دی نه په تلوار صحیح او سلامت تیریږی او ګنهګاران به تری ښوئیږی او لاندی به په دوزخ کښی لویږی (العیاذ بالله) بیا څه مدت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاؤ او ملائکه ؤ او صالحینو په شفاعت او بالاخر مستقیماً د ارحم الراحمین په لطف او مهربانی دغه ګرد (تول) ګناه ګاران چه په رښتیا او صحیح اعتقاد سره ئی طیبه کلمه لوستی ده له دوزخه ایستلی کیږی ـ او یواځی کافران به پکښی باقی پاتی کیږی ـ او د دوزخ خوله به تړله کیږی ـ له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه د دوزخ په اور کښی به هر یو سړی داخلاوه شی ـ مګر پر صالحانو دغه اور «برد» او «سلام» کیږی او دوی به بی له اندیښنی او تردد تری تیریږی والله اعلم.

ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه پخپل لوی او په زړه پوری تفسیر کښی د دغه دخول ډیر حکمتونه بیان فرمایلی دی فلیراجع.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چه ولوستی شی پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دی حال کښی چه واضح ښکاره دی وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه او ډیر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنی کفارو د لوی قرآن د آیاتونو له آوریدو څخه چه په هغه کښی د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی ـ د استهزاء او تفاخر په ډول (طریقه) غریبو مسلمانانو ته به ئی ویل چه سم ستاسی له زعمه چه په آخرت باندی معتقد یئ هر شی چه په آخرت کښی وراندی کیدونکی دی ـ د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندی منطبق کیدونکی دی آیا ځمونږ ننني عمارت ـ اثاث البیت ـ د هستوګنی سامان ـ او د ژوندون وسائل او ډول او ډیل (سنګار) له تاسی څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکی ـ جرګی او مجالس ستاسی له مرکو جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دی؟ یقیناً مونږ ستاسی په نزد پر باطل یو خو ستاسی له اهل

الحق څخه مونږ ډير خوښ ـ هوسا (ارام) او د سرېو او ملاتړو خاوندان يو ـ آيا هغه کسان چه ځمونږ له خوفه او ويرې نن د صفا د غره په کندو کښې پټيږي ـ او هلته د نظر بندو پشان ګوښې (بيل) ناست وي صبا به په يوه توپ سره جنت ته رسيږي او دوی داسې ګمان کوي چه مونږ به دوزخ کښې لويږو؟ بلکه نه دی داسې.

وَكَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّن قَرۡنٍ هُمۡ أَحۡسَنُ أَثَٰثٗا وَرِءۡيٗا ﴿٧٤﴾

او څومره (ډير) هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې چه هغوی ښه وو له جهته د سامانونو او له جهته د شکل او ډول (سينګار) او منظرې.

تفسير: دا د هغوی د خبرې جواب ورکړ چه پخوا له دی نه ډير اقوام تير شوی دی چه په دنيوی ساز او سامان او نور شوکت او شان کښې پر تاسې ډير اوچت او غوړ او وړ (لائق) وو مګر څه مهال (وخت) چه هغوی د انبياؤ په مقابل سرکشی، تکبر، تفاخر او لوئی خپل کار او شعار ښکاره کړ نو الله تعالیٰ د هغوی بيخ او بکر له سته وويست او د دنيا په نقشه کښې د هغوی نوم او نښان پاتې نشو نو انسان ته لازم دی چه د دنيا په فانی عيش او نشاط او زائل جاه او جلال او بيکاره مظاهرو او مناظرو ونه غوليږي. بالعموم هم دغه متکبر او ځانمنه (مغرور) دولتمندان او د مالونو او شتو خاوندان حق او حقانيت په لته وهی که پاک الله د هلاکت د نهنګ يوه ګوله له دوی نه سازه کړی نو دغه مال او دولت او دنيوی عيش او عشرت د دوی د مقبوليت او ښه انجام دليل له سره نشی کيدی.

قُلۡ مَن كَانَ فِي ٱلضَّلَٰلَةِ فَلۡيَمۡدُدۡ لَهُ ٱلرَّحۡمَٰنُ مَدًّاۚ

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی په ګمراهی کښې پس زياتوی (اوږدوی) ده ته رحمٰن په زياتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسير: يعنې هر څوک چه په خپله ګمراهی او ضلالت کښې لويدلی وی ـ هغه هم هغسې پريږده! ځکه چه دنيا د امتحان ځای دی ـ دلته هر چا ته فی الجمله د هر عمل دپاره آزادی ورکړی شوی ده ـ د الله تعالیٰ د عادت او د حکمت اقتضاء هم دا ده. هر څوک چه په خپل کسب او اراده هره يوه ليارہ ځان ته غوره کړی ـ وروسته له دی نه چه دی د نيکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندی خبر کړ شی ـ دی پر هغی خوښی کړی لياری تر يوه حده پوری آزاد او خپلواک پريښودی شی چه لاړ شی. نو ځکه هر څوک چه د بدی پر ليارہ درومی پس د هغه په حق کښې

د دنیا مرفه الحالي او د عمر اوږدوالي او نور د هلاکت او تباهی علائم وګڼل شي ـ ځکه چه نیک او بد ګرد (تول) سره مخلوط او ګډوډ دي ـ او په آخرت کښي به په پوره ډول (طریقه) سره له منځه جلا (جدا) کیږي ـ او اصلي نیکي یا بدي به هر چا ته هلته وررسیږي.

حَتّٰۤى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ ؕ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿۷۵﴾

تر هغه پوري کله چه وګوري دوی هر هغه شي چه وعده ورسره کړی شوی وی (د هغه) یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت؛ نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وقت کښي چه) څوک دی هغه ډیر بد له جهته د ځای او ډیر ضعیف له جهته د فوجه.

تفسیر: یعني کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزوري ګڼي ـ او خپل ځانونه مغرور ـ طاقتور ـ او لوی بولي او پر خپلو اوچتو مانیو محلاتو او لویو لویو فوجونو او ګوندونو (دلو) باندي نازیږي او افتخار کوي ځکه چه اوس پاک الله دوی سر خوشي او خپلواک او آزاد پریښي دي څه مهال (وخت) چه دوی له ستوني څخه ونیول شي ـ او په دنیوي عذاب یا اخروي عقاب ککړ او اخته شي ـ نو هلته به ورته معلوم شي چه د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزور او بیکاره دی؟ نو په دغه موقع کښي د دوی ساز او سامان ـ اولاد ـ لښکر او نور شیان هیڅ په کار او ښه ور نه شي.

وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ؕ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴿۷۶﴾

او زیاتوي الله (په دنیا کښي) هغو کسانو ته چه سمه صافه لیاره ئې موندلی وی هدایت ثبات او یقین؛ او باقي پاتي کیدونکي (د جزاء په اعتبار) نیک عملونه خیر بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب او خیر بهتر غوره دي له جهته د بیرته ورتللو.

تفسیر: یعني دغه دنیوي رونق د الله تعالیٰ په دربار کښي له سره په کار ورتلونکي شي نه دی ـ

او یواځې حسنات او نیکی د ده په دربار کښې ذې مقدار او قیمتدار دی. په آخرت کښې د هرې نیکی بدل او جزاء په ډیر ښه صورت سره ورکوله کیږی.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه کفر ئی اختیار کړ په آیتونو (د قدرت) ځمونږ او وائی خامخا راکول کیږی (په آخرت کښې) ماته مال او ولد (ځوی لور).

تفسیر: یعنی سره له کفره تاسی یو جرئت او ځغرد (ضد) ولید چه یو مالدار کافر یو پښ (لوهار) ته وویل چه ته که له مسلمانی څخه انکار وکړی نو ستا مزدوری (باړه) به درکړم ـ دغه خوار مزدور مسلمان د هغه مالدار کافر په جواب کښې وویل ـ که ته د هم دغه مقصد دپاره مړ او بیا ژوندی شی خو بیا به هم زه پر اسلام نه منکریږم. نو په دی باندی دا آیت نازل شو؛ اخروی مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږی. کافران غواړی چه دنیوی دولت په عقبٰی کښې هم د دوی په برخه شی ـ یا سره له کفره د اخروی عیش او تنعم څخه هم برخه ومومی چه پکښې مزې وکړی. نو دغه له سره کیدونکی نه دی.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب یا اخیستي ده په نزد د رحمٰن وعده (چه ده ته مال او دولت ورکول کیږی په آخرت کښې هم).

تفسیر: یعنی په داسی یقین او وثوق سره چه دغه دعوی کوی ـ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا ئی د الله تعالیٰ څخه وعده اخیستی ده؟ ظاهر دی چه له دغو دواړو څخه یو هم نه دی. د یوه ګنده او چټل کافر به څه قدر او حیثیت وی چه هغه به تر دغو غیبیاتو پوری ځان ورسولی شی ـ پاتی شوه د الله تعالیٰ وعده ـ هغه خو له هغو خلقو سره کیدی شی چه هغوی خپل عهدونه پوره کړی دی ـ او ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ ئی ویلی او د صالح عمل امانت ئی له الله تعالیٰ سره ایښی وی.

كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دی داسی (چه دوی وائی یعنی نه ورکول کیږی دوی ته مال او ولد) مونږ

لیکو هغه چه وائي او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چه د یوه د پاسه به بل ورته ورکوو).

تفسیر: یعنی دغه قول به هم د ده په دفتر (دوسیه) کښې شامل کړی شي او د مال او اولاد په ځای به د هغه سزا زیاته کړه شي.

وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال اولاد) چه (دی ئې د ځان) وائي او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چه «دی ئې خپل وائي» یعنی مال، اولاد، لکه چه د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا فی الموضح) یا دا مطلب دی چه د ده دغه شیان به ترې بیل کړل شي او په قیامت کښې به دی یواځې حاضریږی نه به مال ورسره وی نه اولاد.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا

او نیولی دی (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان دپاره د دی چه شی دوی ته سبب د عزت (او مدد) نه دی داسی (لکه چه دوی ئې ګنی)،

تفسیر: یعنی برسیره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستی (مدد) ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دی چه هغوی به دوی ته د الله په حضور ډیری لوئی درجې ورکوی ـ حال دا چه له سره داسی کیدونکی نه دی ـ او دغه نشه یوه چټی (فضول) سودا ده چه دوی پخپلو دماغو کښې ورته ځای ورکړی دی.

سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی او شی به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنی هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړی؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زاری اعلان وکړی ـ او د دوی په مقابل کښې به ودریږی ـ او د

هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات ذلت او رسوائی سبب وګرځی ـ لکه چه په ۲٦ جزء د الاحقاف (٦) آیت (١) رکوع کښی راغلی دی.

﴿ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

آیا نه ګوری نه ئی خبر (ای محمده) بیشکه مونږ لیږلی مسلط کړی مو دی شیطانان پر کافرانو باندی چه اوچتوی تیزوی دوی په اوچتولو تیزولو سره (په ګناه) پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بیشکه هم دا خبره ده چه شمیرو مونږ دوی ته (ورځی د عمر د دوی) په شمارولو سره.

تفسیر: یعنی شیطان دغه بدبختان لا پسی بی لیاری او ګمراه کوی ـ او د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی نڅوی (ګډوی) ـ هغو کسانو چه دوی پخپله د کفر او انکار طریقه ځان ته غوره کړی ده که داسی اشقیاء د شیطان به تحریص او اغواء په ګمراهی کښی زیادت او غلو وکړی ـ نو تاسی هغوی پریږدئ او تاسی د دوی په سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ! الله تعالیٰ د دوی رسی سسته کړی ده ـ او دوی ئی سر خوشی پریښی دی ـ ځو د هغوی د ژوندون شمیرلی شوی ورځی تیری شی ـ د دوی د یوی یوی ساه او د یوی یوی شیبی هر یو عمل ځمونږ له لوری شمیرلی کیږی ـ او د دوی ډیر ادنیٰ عمل او حرکت هم ځمونږ د علمی احاطی او د اعمالو له دفاترو څخه خارج نشی پاتی کیدی ـ د ګرد (تول) عمر اعمال به یو په یو د دوی په مخ کښی کیښودی شی.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ
إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

یاد کړه هغه ورځ چه جمع به کړو پرهیزګاران رحمٰن ته سواره میلمانه بللی شوی او شړو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته (د حیواناتو په شان) پلی (پیاده) تږی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چه څاروی دنگر او حیوانات د تندی په حالت کسی د اوبو د گدر په لوری په مندو او تلوار ورځغلی دغه مجرمان به هم د دوزخ کندی ته هم داسی شړل کیږی.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

نه مالکان کیږی (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مگر هغه څوک چه اخیستی ئی ده په نزد د رحمٰن وعده (او په شفاعت مجاز وی).

تفسیر: یعنی له هغوی سره چه الله تعالیٰ د شفاعت وعده فرمائلی ده لکه ملائکی ـ انبیاء ـ صالحین او نور نو هم دوی به درجه په درجه شفاعت کوی بلا اجازت هیڅوک به د ژبی خوځولو توان هم نه لری. او د همغو خلقو سپارښت به وکړی شی چه د هغوی په حق کښی د سپارش کیدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوی ده ـ د کافرانو په حق کښی به شفاعت له سره نه کیږی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

او وائی (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمٰن ولد (ځوی لور).

تفسیر: ډیرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو ـ لیکن یوه دله داسی هم وه چه د الله تعالیٰ دپاره ئی د اولاد تجویز هم کړی ؤ ـ مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عزیر علیه السلام او ځینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله) (نو فرمائی الله دغو کفارو ته)

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ
هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

خامخا په تحقیق راتله کړی دی تاسی په یو شی لوی سره له حیثیته د گناه. نژدی دی آسمانونه چه وچوی له دی (نسبته) (او نژدی ده چه) توتی توتی شی ځمکه او ولویږی غرونه غرکی غرکی (ذری ذری) له جهته د دی چه بولی دوی رحمٰن ته ولد (ځوی لور).

تفسیر: یعنی دغه داسی درنه خبره ویلی شوی ده او داسی یوه سخته بی ادبه کلمه او توری له خولی څخه ایستلی شوی دی ـ چه د هغه له اوریدلو څخه آسمان ـ ځمکه ـ غرونه ـ د هول او هیبت او ویری لامله (له وجی) لویږی ـ چوی ـ توتی توتی او تکر تکر کیږی. نو هیڅ بعید نه دی که پر دغه گستاخی د الله تعالیٰ غضب په جوش راشی ـ نو گرد (تول) عالم به سره لاندی باندی او تر آسمان او ځمکی پوری هم سره لړزیږی او پرخچی ئی الوځی ـ محض د الله تعالیٰ حلم مانع دی چه سره د دغو بیهودگیو او چتی (فضول) خبرو یو ځلی گرد (تول) عالم نه اړوی ـ او گرد (تول) سره سپیره او پنا نه کوی ـ د هغه قدوس الله تعالیٰ پر توحید چه آسمان ځمکه غرونه الغرض گرد (تول) علویات او سفلیات شهادت ورکوی د انسانانو دغی سپین سترگی او جسارت ته وگورئ چه هغه لوی ذات ته د اولاد احتیاج ثابتوی (العیاذ بالله) نو فرمائی الله تعالیٰ چه.

وَمَا يَنۢبَغِي لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

او نه ښائی رحمٰن ته چه ونیسی (دی څوک) ولد (لور ځوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د تقدیس او تنزیهه او د غناء له کماله دا خبره منافی ده چه څوک خپل اولاد وگرځوی بنا پر هغه غرض چه نصرانیان د اولاد قائل شوی دی یعنی د «کفاره» مسئله کله چه الله تعالیٰ د «رحمٰن» په صفت سره وپیژنی او وئی منی نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتی کیږی.

إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ﴿٩٣﴾

نه دی تول هغه (گرد شیان) چه دی په آسمانونو کښی او ځمکه کښی مگر راتلونکی دی رحمٰن ته په دغه حال کښی چه بنده وی هر یو (نه ولد)؛

تفسیر: یعنی گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د ده بندگان دی او د ده د بندگی په صفت سره د ده په حضور کښی حاضریږی ـ نو بیا بنده څرنگه ولد کیدی شی؟ ـ کله چه گرد (تول) ده ته محکوم او محتاج وی نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولری.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

خامخا په تحقيق احاطه کړې ده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شميرلي دي (الله) دوی (تول من حيث الاشخاص والانفاس والافعال او نورو) په شميرلو سره. او دا تول چه دي راتلونکي دي دغه (الله) ته په ورځ د قيامت کښې يوائحي.

تفسير: يعني د بشر يو فرد هم د الله تعالىٰ له بندگۍ څخه نشي خارجيدی، او گرد (تول) د الله تعالىٰ په حضور کښې جره او يوائحي حاضريږي په دغه وقت کښې به له گردو (تولو) تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بيل کړی شي - او فرضي معبودان - ځامن - لمسي - پلار - مور او نور به ئې هيڅ په کار نه ورځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دي ښه (عملونه) ژر به وگرځوی دوی ته رحمٰن دوستي محبت (په زړونو د خلقو کښې).

تفسير: يعني دوی ته به خپل محبت ورکوی يا په خپله به له دوی سره محبت کوی يا د خلقو په زړونو کښې به د دوی محبت غورځولی کيږي. په حديث کښې راغلي دي چه که الله تعالىٰ ته کوم بنده محبوب وی نو رومبی جبريل عليه السلام خبروی چه زه د فلاني بنده سره محبت کوم - نو ته هم له هغه سره محبت ولره نو جبريل عليه السلام په آسمانونو کښې د دغی خبرې اعلان خوروی؛ له آسمانونو څخنی دغه خبره راښکته کيږي او ځمکې ته رسيږي او د ځمکې په خلقو کښې د دغه بنده په برخه کښې حسن القبول حاصليږي يعني بې تعلق خلق چه د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذاته سره نه وی تړلي له ده سره مينه او محبت کوی مگر دغه قسم حسن القبول ابتداء له صالحينو مؤمنينو او الله منونکو خلقو سره دی - د دوی په زړونو کښې اول د ده محبت اچولی کيږي - وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصليږي - که نه په ابتداء کښې محض د عامو په طبقه کښې حسن القبول حاصليدل او بيا د ځينو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمي او نورو په اساس د ده په طرف تمائل کيدل د مقبوليت عند الله دليل نه دی - ښه پرې وپوهيږئ.

تنبيه: دغه آيت مکي دی او له هغو مسلمانانو سره چه په مکه معظمه کښې داسې وعده کړې شوې وه لږ وقت وروسته دغه وعده په داسې دول (طريقه) سره پوره شوه چه گرده (توله) دنيا متحيره او متعجبه شوه. الله تعالىٰ د دوی داسې محبت او الفت د خپلو بندگانو په زړونو کښې وغورځاوه چه د هغه بل مثال او نظير له سره نه پيدا کيږي.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چه آسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا (چه عربی دی) دپاره د دی چه زیری ورکړی په دی سره پرهیزګارانو ته او چه وویروی په دی سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنی لوی قرآن په نهایت سهل، آسان او صاف بیان او په واضح او ښکاره دول (طریقه) سره پرهیزګارانو ته بشارت آوروی او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

او ځومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی آیا محسوسوی (مومی وینی) ته له دوی نه یو تن یا اوری له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنی ځومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوی دی چه د هغوی نوم او نښان هم بیخی د دنیا له مخی څخه محو او ورک شوی دی نن د دوی د پښو د غږ (کړهار کرښهار) او د تکبر او لوئی ډیر نری آواز (بنهار) هم نه آوریده کیږی نو هغه کسان چه نن ورځ له رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم سره مقابله او مجادله کوی او د آیات الله څخه انکار او پری استهزاء کوی دوی دی نه بیفکره کیږی ممکن دی چه دوی هم په هم داسی تباه کوونکو عذابونو کښی اخته شی ـ او په یوه ړپه کښی به بیخی سپیره او پناه شی.

تمت سورة مریم بحسن توفیقه ونصره فله الحمد و المنة اولاً وآخراً

سورة «طٰهٰ» مكية الا آيتي (١٣٠) و (١٣١) فمدنيتان وهي مائة وخمس وثلاثون آية وثماني ركوعات رقمها (٢٠) تسلسلهاحسب النزول (٤٥) نزلت بعد سورة مريم

د «طٰهٰ» سورت مكي دى پرته (علاوه) له (١٣٠) او (١٣١) آيتونو چه مدني دي يو سل او پنځه ديرش آيتونه اته ركوع لري. په تلاوت كښي (٢٠) او په نزول كښي (٤٥) سورت دى. وروسته د «مريم» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

طٰهٰ ① مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ② اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ③

نه دى نازل كړى مونږ پر تا باندى قرآن دپاره د دى چه مشقت محنت پر خپل ځان بار كړى مگر (نازل كړى دى مونږ) تذكره پند دپاره د هغه چا چه ويريږى (له الله نه)

تفسير: يعني لوى قرآن ځكه نازل شوى دى چه د هر چا زړه چه نرم وى او له الله تعالىٰ څخه ويريږى دى د قرآني بياناتو څخه پند او نصيحت حاصل كړى ـ او د قرآن كريم له روحاني فيوضاتو او بركاتو څخه بى برخى او محروم پاتى نشي ـ او داسى كوم غرض نشته چه د پاك قرآن په نزول سره تاسى خامخا په كوم شاقه محنت او شديد تكليف كښى اخته كړى او نه دغه مقدس قرآن داسى يو شى دى چه (نعوذ بالله) د ده حامل يا عامل له سره بى برخى يا محروم او ناكامه پاتى شى ـ بلكه د دارينو له فيوضاتو څخه فائز المرام گرځى تاسى د دغو مكذبينو د خبرو د آوريدلو څخه له سره خفه ملول او تنگ زړه مه كيږئ! او نه هغوى پسى دومره ډير (زحمت) او تكليف پر خپل ځان تيروئ حق او حقانيت خوښوونكى او منونكى هرومرو (خامخا) بريالى او كاميابيږى تاسى په متوسط ډول (طريقه) سره په عبادت او رياضت كښى مشغول او لگيا اوسئ! په ځينو رواياتو كښى راغلى دى چه په ابتداء كښى رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د شپى د مخى تر دير وقته پورى په قيام او د پاك قرآن په تلاوت كښى مشغول او لگيا ؤ ـ كفارو به د دوى د دى محنت او رياضت د ليدلو څخه داسى ويل چه «محمد د دى قرآن له نزوله سره په سخت تكليف او مصيبت كښى لويدلى دى» نو د دغى خبرى جواب په دغو آياتونو كښى وركړى شوى دى چه في الحقيقت پاک قرآن شفاء او زحمت نه بلكه شفاء او نور او رحمت دى هر څوک دى له دغه قرآنه په هره اندازه چه آسانه وى هغومره دى ولولى ﴿ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ مزمل»

تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾

(نازل شوی دی) په نازلیدلو له طرفه د (هغه) الله چه پیدا کړی ئی ده ځمکه او آسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده چه مخلوق دغه قرآن کریم په ډیره خوښی او اخلاص سره د الله تعالیٰ جلجلاله د الوهیت پاک کلام ومنی! او پر خپلو سرونو او سترګو ئی کیږدی! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړی او تری غاړه ونه غړوی.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾

(دغه خالق د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمٰن پر عرش باندی مستولی او غالب دی.

تفسیر: «د استواء علی العرش» مفصل بیان د «الاعراف» په (٦) رکوع کښی لیکلی شوی دی. د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتیږی چه پائی لری او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی او د آسمانونو په سر کښی د قبی په شان ولاړ دی د «روح المعانی» خاوند پر «عرش» او «استواء» علی العرش باندی پر دغه آیت مبسوط کلام کړی دی. **من شاء فلیراجع.**

لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾

خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او هغه شیان چه په منځ د دوی کښی دی او هغه چه لاندی له لوندی ځمکی څخه دی.

تفسیر: یعنی هم هغه الله تعالیٰ یواځی د غیر له شرکته له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی او له ځمکی څخه تر تحت الثریٰ پوری د ګردو (ټولو) کائناتو خاص مالک او خالق دی د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردی (ټولی) سلسلی قائمی دی.

تنبیه: د آسمان او د ځمکی مخلوق څخه یا خو «کائنات الجو» مراد دی چه تل د دواړو په منځ کښی دی. مثلاً هوا ـ وریځ او نور یا خو هغه شیان به هم په دی کښی شامل وی چه علی الاکثر په هوا کښی آلوځی. لکه طیور (الوتونکی) او له «ثریٰ ـ لوندی ځمکی» څخه د ځمکی

هغه لاندنی طبقه (پوړ) مراد ده چه تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وی.

وَإِن تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾

او که جهر کوی په وینا سره (چه ذکر د الله او دعا ده ـ نو جهر ته حاجت نشته ځکه چه) پس بیشکه دغه (الله) عالم دی په پټه خبره او په ډیره پټه (له هغی پټی نه هم).

تفسیر: رومبی د عمومی قدرت او تصرف بیان ؤ په دغه آیت کښی د الله تعالیٰ د علم د وسعت او پراخی تذکره ده یعنی هر هغه خبره چه په زور سره وویله شی هغه به څرنګه د هغه علام الغیوب څخه پټه پاتی کیدی شی چه هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه له ډیرو زیاتو پټو خبرو هم ښه معلوم دی او تری خورا (ډیر) خبردار دی هر هغه خبره چه په ګوښی (بیل) او یواځی ځای کښی په ډیر ورو وویل شی یا هغه اندیښنه خیال او تصور چه تش په زړه کښی ګرځیدلی وی او لا د قول او عمل مرتبی ته نه جهراً او نه سراً رسیدلی وی یا تر اوسه هیڅ په زړه کښی هم نه وی ګرځیدلی او وروسته له دی نه ګرځیدونکی وی د الله تعالیٰ علم پر دغو ګردو (ټولو) محیط دی. نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډیر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی پرته (علاوه) له هغه مواقعو څخه چه پکښی ذکر په جهر سره منقول دی ـ یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی نو هغه به له دغه نهی له عمومه مستثنیٰ وی.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ﴿٨﴾

الله (چه دی) نشته بل برحق معبود مګر یواځی هم دی دی خاص هم ده ته شته نومونه (صفتونه) نیک.

تفسیر: په پاس آیت کښی د الله تعالیٰ هغه صفات چه بیان شول (لکه دا چه الله تعالیٰ خالق الکل علی الاطلاق مالک ـ رحمٰن ـ مطلق قادر ـ د علم المحیط څیښتن دی) د هغو اقتضاء دا ده چه الوهیت هم د هم ده خاصه وی ـ ماسواء الله څخه دی د بل هیچا په مخ کښی د عبودیت او د بندګی سر ښکته نه کړ شی ځکه چه نه یواځی پورته ذکر شوی صفات بلکه ګرد (ټول) عمده صفات ښه نومونه ـ د هم دغه منبع الکمالات ذات ته مخصوص دی بل څوک په دغه شان او صفات نشته چه معبود شی ـ نه د دغو صفاتو او نومونو د تعدد له سببه د ده په ذات کښی تعدد راځی. لکه چه د عربو د ځینو جهالو خیال ؤ چه په مختلفو نومونو سره د الله تعالیٰ بلنه به د

توحيد له دعوى سره مخالف وى.

وَهَلْ أَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ﴿٩﴾

او آيا راغلى ده (يا په تحقيق راغلى ده) تاته قصه د موسٰى.

تفسير: له دى ځايه راهيسى د حضرت موسٰى عليه السلام قصه په ډير بسط او تفصيل سره بيانوى تر څو چه آوريدونكى وپوهيږى چه نبى كريم صلى الله تعالىٰ عليه وعلىٰ آله وصحبه وسلم ته د قرآنى وحى راتګ كومه نوى او عجيبه خبره نه ده ـ څرنګه چه پر موسٰى عليه السلام وحى نازله شوى وه پر دوى هم نازله شوى ده ـ هم هغسى چه د موسٰى عليه السلام وحى پر توحيد او نورو اسلامى تعليماتو شامله وه د دوى په وحى كښى هم پر هم دغو شيانو تاكيدات صادر شوى دى ـ هغه مصاعب، متاعب او شدائد چه حضرت موسٰى عليه السلام د حق په تبليغ كښى برداشت كرى دى د همغو برداشت كول پر دوى هم دى ـ هم هغسى چه بالاخر برى او غلبه د موسٰى عليه السلام په برخه شوه د دوى په برخه هم كيدونكى ده. او لكه چه د موسٰى عليه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول ـ يقيناً د محمد عليه الصلوٰة والسلام دښمنان هم مخذول او مقهور ـ او دوى به هم غالب او منصوريږى. په دغه مناسب د موسوى نبوت ابتدائى قصه بيان فرمائى ـ څو پرى رسول الله صلى الله عليه وسلم لا متسلى او ښه داده شى.

إِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوْا إِنِّىْ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّىْ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتٰهَا نُوْدِىَ يٰمُوْسٰى ﴿١١﴾

كله چه وليد (موسٰى) اور نو وى ويل اهل خپل ته واوسئ (تاسى دلته) بيشكه ما وليد (يو) اور ښايى ما لره چه زه راوړم تاسى ته له هغه اوره كومه لګولى لنبه يا وموم زه په اور باندى ليار ښوونكى (چه ليار راوښيي) پس كله چه راغى هغه (اور ته) نو غږ ورته وكړى شو (داسى) چه اى موسٰى.

تفسير: د دى قصى مختلفى اجزاء د القصص، طٰهٰ او الاعراف د سورتونو څخه جمع كيدى شى دلته له (مدين) څخه (د مصر) په طرف د بيرته ورتګ واقعه مذكوره ده ـ په (مدين) كښى د حضرت موسٰى عليه السلام نكاح د حضرت شعيب عليه السلام د لور سره ترلى شوى وه او لس كاله هلته مقيم پاتى شو او وروسته له هغه (د مصر) د ستنيدلو او بيرته راتللو اراده ئى وكره ـ د ده سره د ده حامله (اميد واره) ښځه د (حضرت شعيب عليه السلام لور بى بى صفورا رضى

الله تعالىٰ عنها) هم وه. شپه توره تياره وه - او يخني او ساړه هم شدت درلود (لړلو) - له دوی سره د پسو (ګډو) رمه هم وه - په دغه حالت له دوی څخه لياره هم ورکه شوه - او پسونه (ګډان) هم سره تيت و پرک (منتشر) شول. په عين زمان کښې (بی بی صفورا رضی الله تعالىٰ عنها) د ولادت او د لنګون په درد هم اخته شوه او هلک يې پيدا شو - په دغې توری تياری يخې شپې کښې هيچری د توديدلو اور هم نه و پيدا او له چقمق (اور تک) څخه هم اور ونه لګيده - په دغو مصائبو او تيارو کښې يو ناڅاپه له لری څخه يو اور په نظر راغی چه هغه في الحقيقت دنيوی اور نه و - د الله تعالىٰ د جلال نور يا ناری حجاب و (چه د هغه ذکر د مسلم په حديث کښې راغلی دی) موسىٰ عليه السلام پر ظاهری اور ګمان وکړ او بی بی صفورا رضی الله تعالىٰ عنها ته يې وويل تاسی هم دلته کينئ زه ځم څو له هغه اوره تاسی ته يوه لمبه يا سکروټه راوړم - يا له هغه ځايه د لياری پته او سراغ ولګولی شم، او کوم لياره ښوونکی هلته ومومم.

وائی څه مهال (وخت) چه حضرت موسىٰ عليه السلام هغه پاک ميدان ته ورسيد يوه عجيبه نظاره او ننداره ئې وليده په يوه تکه شنه ونه کښې په ډير شدت سره اور بل دی - او ډيری لوئی لمبی تری پورته کيږی - خو په هم هغه اندازه سره چه اور پخپل شدت او جدت سره سوځی له هغه څخه زيات دغه ونه تکه شنه او ډيره ښکلی ښکاری او تولی پانی او څانګی ئی په ډير لطافت او نظافت، طراوت سره ځانګی - او سره ښوريږی او په هره اندازه چه د دی ونی شين والی او طراوت او ښکليتوب زياتيږی په هم دغه اندازه دغه اور هم لا پسی شدت کوی.

موسىٰ عليه السلام قصد وکړ چه دغې ونی ته نژدی شی که د دغې ونی کومه لښته يا څانګه وسوځی او لاندی ولويږی نو زه ئی واخلم - ليکن په هره اندازه چه موسىٰ عليه السلام دغه اور ته نژدی کيده - په هم هغه اندازه دغه اور تری لری کيده - او کله چه ووېريد - او وئی غوښت چه تری وتښتی - نو اور په ده پسی راته او تعاقب ئی کاوه - د هم دغه حيرت او دهشت په حالت کښې يو غږ پورته شو - چه ﴿إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ﴾ الآية - ګواکی د دغې ونی نه په دغه وقت د بيسيم تيليفون د آلی پشان بلا تشبيه د يوه خوش آوازه سری په شان غږ پورته کيده - امام احمد رحمة الله عليه له وهب رضی الله تعالىٰ عنه څخه نقل کړی دی - کله چه موسىٰ عليه السلام د ﴿يَٰمُوسَىٰٓ﴾ غږ واوريد - نو څو ځلی يې «لبيک» وويل او عرض ئی وکړ چه «زه ستا غږ آورم او د راتګ احساس دی کوم - مګر نه دی وينم چه چيری ئی» وائی چه موسىٰ عليه السلام له هر جهت بلکه له خپل هر ويښته څخه يې د الله تعالىٰ کلام آوريده.

إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ فَٱخۡلَعۡ نَعۡلَيۡكَ إِنَّكَ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوٗى ١٢

بيشکه زه چه يم هم دا زه رب ستا يم پس وباسه (له دواړو پښو) پڼی خپلی بيشکه ته چه ئی په کنده پاکه د طوی کښې ئی.

تفسير: «طوى» د هغه ميدان نوم دى ښائى چه دغه ميدان لا له پخوا څخه متبرک وُ يا اوس متبرک شوى دى. د موسىٰ عليه السلام پڼى (يا بڼه) ناپاکى وى نو ځکه پرى وويستلى شوى (يا ئى تواضعاً او ادباً) پرى وويستلى باقى هغه موزى ـ ماسى ـ پڼى (څپلى) چه پاکى وى له هغو سره لمونځ کيدى شى د دى موضوع پوره مسائل دى په فقهيه وُ کتابونو کښى وکتل شى.

وَاَنَا اخۡتَرۡتُكَ فَاسۡتَمِعۡ لِمَا يُوۡحٰى ﴿١٣﴾

او ما غوره کړى ئى ته (په رسالت) پس غوږ کيده هغه حکم ته چه وحى کيږى (تا لره).

تفسير: «ما غوره کړى ئى ته» يعنى په ګرد (ټول) جهان کښى مى هم دا ته د نبوت رسالت او د مکالمى شرف لپاره انتخاب او غوره کړى نو ځکه هغه احکام چه وروسته له دى نه درکول کيږى هغه په غور او دقت سره واوره او پرى عمل وکړه!

اِنَّنِىۡۤ اَنَا اللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاعۡبُدۡنِىۡ ۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكۡرِىۡ ﴿١٤﴾

بيشکه زه چه يم هم دا زه الله يم نشته لائق د عبادت بل هيڅوک مګر هم دا زه يم پس عبادت کوه ځما او سم دروه (اداء کوه) لمونځ دپاره د ذکر (يادونى) ځما.

تفسير: په دغه کښى ئى د خالص توحيد او د هر قسم بدنى او مالى عبادت حکم وکړ. څرنګه چه لمونځ اهم العبادات دى د هغه ذکر په خصوصيت سره وکړى شو او په دى باندى ئى تنبيه فرمايلى ده چه د لمانځه څخه اعظم مقصود د الله تعالىٰ يادول دى ګواکى له لمانځه څخه غافليدل. د الله تعالىٰ له ياده غافليدل دى او د ذکر الله په متعلق ئى په بل ځاى کښى فرمايلى دى ﴿وَاذۡكُرۡ رَّبَّكَ اِذَا نَسِيۡتَ﴾ يعنى که په هيره او خطاء سره د الله تعالىٰ له ياده غافل شى نو هر کله مو چه په ياد درشى هغه ياد کړئ! د لمانځه حکم هم داسى دى چه که په خپل وقت کښى د غفلت او نسيان لامله (له وجى) پاتى شى، نو هر کله مو چه په ياد درشى قضا ئى راوړئ! **«فليصلها اذا ذكرها»**

اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخۡفِيۡهَا

بیشکه قیامت راتلونکې دی زه اراده لرم د دې چه پټ کړم دغه (وقت د راتللو د قیامت)

تفسیر: یعنی اراده لرم چه د هغه د راتګ وقت له ګردو (ټولو) څخه مخفي او پټ وساتم. تر دې که له خپل ځان څخه مې هم د هغه اخفاء ممکن وی نو له خپل ځانه به می هم پټاوه - لیکن دغه له سره امکان نه لری وفیه من المبالغة کما فی الحدیث «**لا تعلم شماله ماتنفق یمینه**» او کما قال البرهان.

ننګ او غیرت ډیر لرم مخ به ئې پټ ساتمه

کانه کړم تول غوږونه - غږ به ئې پټ ساتمه

او که ډیر زیات مصالح د هغه د اظهار باعث نه کیده - نو دغومره اجمالي اظهار چه کړی شوی دی، هغه به هم نه وی اظهار شوی.

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾

دپاره د دې چه جزا ورکړه شي هر نفس ته په هغو عملونو چه کوی ئې (له خیر او شره).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ د دې دپاره هم ضروری دی چه هر سړی ته د هغه د نیکۍ او بدۍ جزا ور ورسیږی - او د مطیع او عاصی په منځ کښې هیڅ قسم التباس او اشتباه نشی پاتی دغه وروسته له عبادت او توحیده، د معاد د عقیدې تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

پس نه دې بندوی نه دې منع کوی تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چه نه لری ایمان په هغه او متابعت کوی د خواهشو خپلو (که منع راوړی) پس ته به هلاک شي.

تفسیر: یعنی نه دې اړوی تا له ایمان راوړلو څخه یعنی پر قیامت باندې د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه - کله چه الله تعالیٰ موسیٰ علیه السلام ته نصیحت کړی دی چه د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغې خبرې ضرورت شته چه هرومرو (خامخا) دې خپل ځان د

بدانو له مصاحبته وساتي. كذا في الموضح غرض دا دی چه د دنيا پرست كافر چاپلوسي او زيات پوستوالي غوړ مښل او مداهنت دی نه اختياروی! كه نه انديښنه شته چه انسان د اوچت مقام څخه لاندی ولويږی. العياذ بالله.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿١٧﴾

او څه شيز دی دغه په ښی لاس د تا كښی ای موسٰی.

تفسير: له دی ځايه د رسالت د منصب تمهيد شروع كيږی كله چه موسٰی عليه السلام ئی سره د معجزاتو فرعون ته ليږه ـ نو ځكه ړومبی د همسا د معجزی ذكر فرمائی ـ له دغه سؤاله چه ستا په لاس كښی څه شی دی؟ دغه غرض ؤ چه موسٰی عليه السلام د ده د همسا په حقيقت او منافع ښه خبردار او مستحضر كړی څو هغه خارق العادت شی چه وراندی كيدونكی دی. د هغه پر اعجاز ښه قانع او په واضح او مستحكم ډول (طريقه) سره اوقع فی النفس شی ـ يعنی هغه ته ښه وګوره ـ او سره لاندی باندی ئی كړه او ښه ورته ځير شه ـ او بيا ووايه چه ځما په لاس كښی څه شی دی؟ كه هم داسی بی اطلاع او خبرولو سره د ده همسا مار ګرځيده. نو امكان ؤ چه داسی يو وهم به ورته پيدا كيده چه ښائی په غلطی سره ما د همسا پر ځای بل شی اخيستی دی.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا
مَـَٔارِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾

نو وويل (موسٰی) دا همسا ځما ده چه تكيه كوم پر دی او وهم (څنډم) په دی سره (پانی د ونی چه توئی شی) پر ګدو ځما (چه وئی خوری او پری ماړه شی او دی ما ته په دغه (همسا) كښی مطالب حوائج نور هم.

تفسير: يعنی په دی كښی هيڅ شبهه نشته چه دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی ـ چه تل ئی په خپل لاس كښی ګرځوم ـ او پری تكيه كوم او خپلو پسو او ګدو ته پانی پری څنډم. دښمن او موذی ځناوران پری شرم او دفع كوم ئی ـ او نور ډير ضروری كارونه هم پری انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَٰمُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَىٰهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾

(بیا) وفرمایل (الله) چه وغورځوه دغه (همسا) ای موسٰی پس وئی غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار ؤ ژوندی چه مندی ئی وهلی (ځغلیده).

تفسیر: یعنی په مجرد د دی چه همسا ئی پر ځمکه وغورځوله ـ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته ـ چه د ډیر نری مار په شان په ډیره جلتی سره ځغلیده ـ موسٰی علیه السلام د دی یو ناڅاپه د دغه انقلابی وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضاء وویرید.

قَالَ خُذۡهَا وَلَا تَخَفۡ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٢١﴾

(بیا) وفرمایل (الله موسٰی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویریږه! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل ړومبنی خپل ته.

تفسیر: یعنی کله چه بیرته په لاس درشی دغه ښامار بیا هغه همسا کیږی. وائی چه اول ځلی موسٰی علیه السلام نشو کولی چه وئی نیسی ـ بالاخر ئی لاس پخپل څادر کښی وپیچه (پټ کړو) او د ښامار نیولو پسی یی ځغرد (کوشش) وکړ ـ دلته پرښتی ورته وویل ای «موسٰی علیه السلام! که پاک الله دی ونه ساتی نو دغه زړوکی به دی له دغسی لوی ښامار څخه څرنګه ساتلی شی ـ موسٰی علیه السلام وویل نه! خبره داسی نه ده ـ زه ضعیف مخلوق یم او له ضعفه پیدا شوی یم» نو بیا موسٰی علیه السلام هغه زړوکی د ښامار په خوله کښی پریښود ـ او لاس ئی پری واچاوه ـ په مجرد د دی چه لاس ئی پری ورسید ـ بیرته همسا وګرځیده.

وَٱضۡمُمۡ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخۡرُجۡ بَيۡضَآءَ مِنۡ غَيۡرِ سُوٓءٍ

او پیوست کړه (ښی) لاس خپل تخرګ (ترخ) خپل ته حال دا چه راوبه وځی تک سپین (روښانه) بی له عیبه (د برګوالی)

تفسیر: یعنی خپل لاس په تخرګ (ترخ) کښی ننه باسه ـ او بیا ئی له ګریوانه وباسه! نو دغه لاس به دی تک سپین او روښانه ښکاری او دغه سپین والی د برص (برګوالی) او نورو عیبو له پلوه به نه وی چه عیب وګڼل شی.

ءَايَةً أُخۡرَىٰ ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنۡ ءَايَٰتِنَا ٱلۡكُبۡرَى ﴿٢٣﴾

حال دا چه دغه معجزه ده بله دپاره د دی چه وښیو تاته ځینی له هغو

معجزاتو چه ډيرى لوئى دى

تفسير: يعنى د همسا او بيضاء لاس معجزى له هغو لويو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزى دى چه د هغو ورښودل تاسى ته منظور دى.

اِذۡهَبۡ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشۡرَحۡ لِىۡ صَدۡرِىۡ ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بيشكه چه هغه باغى شوى دى (تجاوز ئى كړى دى له حدوده د بندگى) وويل (موسٰى) اى ربه څما پرانيځه ارته كړه ما لره سينه څما.

تفسير: يعنى حليم ـ بردبار او د حوصلى خاوند مى وگرځوى، چه د خلاف الطبع شيانو د ليدلو څخه ژر خفه نشم ـ او د رسالت په تبليغ كښى له هغو مصاعبو سره چه مخامخ كيږم او هغه متاعب چه څما په مقابل كښى راځى له هغو څخه ونه ويريږم ـ بلكه په ارت زړه او رانه وچولى (تندى) ئى وگالم (برداشت كرم) او متحمل ئى شم.

وَيَسِّرۡ لِىۡۤ اَمۡرِىۡ ﴿٢٦﴾

او آسان كړه ماته دغه مهم امر څما (چه تبليغ دى)

تفسير: يعنى داسى وسائل او وسائط راغوند كړه چه په هغو سره دغه عظيم الشان كار راته سهل او آسان شى.

وَاحۡلُلۡ عُقۡدَةً مِّنۡ لِّسَانِىۡ ﴿٢٧﴾ يَفۡقَهُوۡا قَوۡلِىۡ ﴿٢٨﴾

او پرانيځه غوټه له ژبى څما چه وپوهيږى خلق په خبرو څما (په وقت د تبليغ كښى).

تفسير: ژبه ئى په ووړوكيتوب كښى سوځيدلى وه (چه د هغه قصه په نورو تفاسيرو كښى ليكلى شوى ده) او په صاف دول (طريقه) سره ئى خبرى نشوى كولى نو ځكه ئى دغسى دعاء وكړله.

وَاجۡعَلۡ لِّىۡ وَزِيۡرًا مِّنۡ اَهۡلِىۡ ﴿٢٩﴾ هٰرُوۡنَ اَخِى ﴿٣٠﴾

او وګرځوه ماته يو وزير (مرستى «مددګار») له اهله ځما هارون (چه دى) ورور ځما

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کښې له حضرت موسٰى عليه السلام څخه لوى وو.

اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِيْ ﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فِيْٓ اَمْرِيْ ﴿٣٢﴾

قوى کړه په ده سره ملا ځما او شريک کړه دغه (هارون له ماسره) په دى کار ځما کښې.

تفسير: يعنى د دعوت او تبليغ په کارونو کښې يو د بل سره معين مددګار ـ ملا ترى او مرستى (مدد) اوسو.

كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿٣٣﴾ وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴿٣٤﴾

دپاره د دى چه تسبيح ووايو ستا (تسبيح ديره) او يادوو تا په ذکر ثناء ديره

تفسير: يعنى دواړه سره يو ځاى شو، د دعوت او تبليغ په مواقعو کښې په دير زور او شور سره ستا پاکى او کمالات بيان کړو ـ او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چه مونږ هر يوه ته د بل د ملګرتيا قلبى تقويه او د زړه دادينه حاصله وى نو په خپلو کورونو او ځايونو کښې به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿٣٥﴾

بيشکه ته چه ئى ئى ته په (احوالو) زمونږ ښه خبردار ليدونکى ئى.

تفسير: يعنى ځمونږ ګرد (تول) احوال ته په ښه شان سره ګورى او دغه دعاوى چه زه کوم هم درته ښى معلومى دى، چه د هغو مقبوليت تر کوم ځاى پورى به مفيد وى؟ که ته ځمونږ پر حال او استعداد په ښه شان سره نه وى خبر نو د نبوت او رسالت دپاره به دى مونږ ولى غوره کړى وى؟ او د يوه سخت دښمن په لورى به دى ولى ليږلو؟ يقيناً دغه کار چه تا کړى دير مناسب او په ځاى او مطابقاً للحال دى فرمايلى دى.

قَالَ قَدۡ اُوۡتِيۡتَ سُؤۡلَكَ يٰمُوۡسٰى ﴿٣٦﴾

وفرمایل الله په تحقیق درکړی شوی تاته سؤال د تا ای موسٰی.

تفسیر: یعنی کوم شیان چه تاسی وغوښتل د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته درکړل شول.

وَلَقَدۡ مَنَنَّا عَلَيۡكَ مَرَّةً اُخۡرٰٓى ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق احسان کړی ؤ مونږ پر تا یو کرت بل (پخوا له دی نه)

تفسیر: یعنی مونږ خو یو ځلی بی غوښتلو پر تا لوی احسان کړی دی ـ نو اوس که یو مناسب شی له مونږ څخه وغواړی ولی به ئی نه درکوو.

اِذۡ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوۡحٰٓى ﴿٣٨﴾

کله چه وحی کړی وه مونږ مور ستا ته (الهاماً یا په خوب کښی) دغه چه اوس اوراوه شی.

تفسیر: یعنی په خوب یا ویښتیا او بیداری کښی. د الهام په دول (طریقه) یا په هم هغه وقت کښی د کوم مجهول الاسم نبی په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلیږلی ؤ چه د هغه لیږل مناسب ؤ (د دی تفصیل څلور سطره لاندی په ﴿ اَنِ اقۡذِفِيۡهِ ﴾ الآية - کښی مذکور دی).
تنبیه: د «ایحاء» له لفظه د موسٰی علیه السلام د مور نبوت نه ثابتیږی لکه چه د پاس تقریر څخه ظاهر دی ځکه چه نبی هغه دی چه د الله تعالیٰ له طرفه ورته د احکامو وحی راشی او د هغه په تبلیغ مامور وی ـ او دلته دغه تعریف نه صادقیږی.

اَنِ اقۡذِفِيۡهِ فِى التَّابُوۡتِ فَاقۡذِفِيۡهِ فِى الۡيَمِّ فَلۡيُلۡقِهِ الۡيَمُّ
بِالسَّاحِلِ يَاۡخُذۡهُ عَدُوٌّ لِّىۡ وَعَدُوٌّ لَّهٗ ؕ

چه وغورځوه دغه (موسٰی) په تابوت (صندوق) کښی (پس بیا) وغورځوه دغه

(تابوت) په سیند کښې پس ودی غورځوی هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کښې چه) ونیسی دغه (موسیٰ) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسیر: یعنی موسیٰ علیه السلام ئی (چه په دغه وقت کښې نوی څیړیدلی هلکی ؤ) په صندوق کښې واچاوه! هغه صندوق ئی په سیند کښې خوشې کړ! پر سیند باندی مونږ داسی یو حکم صادر کړی دی چه دی دی په ډیر حفاظت سره پر کومه وچه وباسی ـ او هلته به دی داسی یو سړی راپورته کوی چه هم به ځما دښمن وی او هم به د دی هلک. واقعه دا ده چه د منجمانو په وینا په دغه کال کښې فرعون ګرد (تول) هلکان به سره تولول او له یو سره به ئی وژل کله چه موسیٰ علیه السلام پیدا شو د ده والده ووېریده چه که د فرعون سړی خبر شی نو دغه ځما هلک به هم ووژنی او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکلیف ورپیښوی چه دغه مو ولی راښکاره نه کړ ـ نو په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ له طرفه دغه تدبیر ورالهام شو او د موسیٰ علیه السلام والدی دی په یو سر تړلی صندوق کښې په سیند کښې لاهو کړ ـ له دغه سیند څخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللی وه نو دغه صندوق په دغه ویاله کښې راغلی په وچه کښې ونښت یا د فرعون د باغ په حوض کښې ودرید ـ د فرعون ښځه (بی بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها) چه یوه ډیره عفیفه عابده اسرآئیلی میرمن وه له دغه صندوق څخه دغه هلک وویست ـ او د فرعون مخ ته ئی وروړاندی کړ او ورته وی ویل راځه چه دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی پشان وروزو (وپالو) فرعون هم د دی هلک د لیدلو څخه خوښ شو او مینه ئی پری راغله ـ مګر د ده د ځوی کرځولو څخنی ئی انکار وکړ ـ (لکه چه په ځینو روایاتو کښې راغلی دی) مګر د بی بی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها له خاطره به ئی د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله او په دی شان د الله تعالیٰ د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

تنبیه: فرعون ته ئی د الله تعالیٰ دښمن ځکه وویل چه دی د حق دښمن ؤ ـ او د الله تعالیٰ په مقابل کښې یی د الوهیت دعوی کوله ـ او د موسیٰ علیه السلام دښمن ئی ځکه وویل چه ده فی الحال د ګردو (تولو) اسرآئیلی هلکانو سره ئی سخته دښمنی کوله ـ او په مستقبل کښې خاص له موسیٰ علیه السلام سره په علانیه دول (طریقه) سره د دښمنی اظهار کوونکی ؤ.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولی می ؤ پر تا محبت مینه له طرفه ځما (چه ګرد (تول) خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنی مونږ له خپل لوری په دغه وقت کښې د مخلوق په زړه کښې ستا محبت وغورځاوه چه هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړی. یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه چه ته

د الله تعالىٰ محبوب وګرځیدی ـ نو له هر چا سره چه پاک الله محبت وکړی بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کړی.

وَلِتُصۡنَعَ عَلٰى عَيۡنِيۡ ﴿٣٩﴾

او (ومی کړه دغه کارونه) چه تربیت ستا وشی په لیدلو ځما سره.

تفسیر: یعنی د خلقو په زړونو کښی ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض ؤ چه ځمونږ تر کتنی او نګرانی او حفاظت لاندی ستا روزنه او پالنه وکړه شی ـ او د داسی سخت دښمن په کور کښی سره له دی چه شپی او ورځی دی تیرولی ـ خو بیا ستا یوه ویښته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږی.

اِذۡ تَمۡشِيۡۤ اُخۡتُكَ فَتَقُوۡلُ هَلۡ اَدُلُّكُمۡ عَلٰى مَنۡ يَّكۡفُلُهٗ ؕ فَرَجَعۡنٰكَ اِلٰۤى اُمِّكَ كَىۡ تَقَرَّ عَيۡنُهَا وَلَا تَحۡزَنَ ؕ

کله چه تله خور د تا (لپاره د پلټنی (حالت پته کولو) ستا، نو ئی ولیدی چه د هیچا تی نه نیسی) پس وی ویل آیا دلالت وکړم زه تاسی ته په هغه چا چه تربیت وکړی د ده (نو قبول شو قول د دی او مور ئی راوسته او تی یی ونیوه پس بیرته راوستی مونږ ته مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (رڼی) شی سترګی د دی (او خوشاله شی په لیدلو د تا) او خفه نشی.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کښی راځی. د حضرت موسٰی علیه السلام مور وروسته له هغه چه صندوق ئی په سیند کښی وغورځاوه د بشریت په مقتضاء سخته خپه او پریشانه شوه او په دغه اندیښنه کښی ډوبه تللی وه چه د دی د ځوی به څه حال شوی وی؟ نه ورته معلومه وه چه ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د حضرت موسٰی علیه السلام خور ته ئی وویل «ای لوری! ته په پته سره خپل ورور دی ولتوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کښی اوسه! د بل لوری د الله تعالیٰ په مشیت دغسی سامان مهیا شو چه حضرت موسٰی علیه السلام د هیڅ یوی ښځی تی به ئی په خوله کښی نه اخیست نو ځکه ډیری ښځی راغلی او بیرته لاړلی. د موسٰی علیه السلام خور (بی بی مریمی) چه د ده په تکل کښی وه (بی بی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها) ته ئی وویل «که مو امر او اجازه وی ـ نو زه به یوه ډیره ښه ښځه تاسی ته راولم چه دغه هلک د هغی تی واخلی یا هغه داسی دارو او درمان وکړی چه دغه هلک څه شی وخوری او له لوری

څخه ورته څه زيان او ضرر ونه رسيږی او په ښه شان سره ئی ورروزی او پالنه ئی وکړی» پری حکم وشو چه هله ژر شه! او ژر ئی راوله! دا لاړه او د موسٰی علیه السلام مور ئی ورته راوسته او هغه ئی په الله او بسم الله سره خپل تی ته واچاوه ـ او ده د هغې تی واخيست ـ او په غرکهار سره ئی په تی رودلو باندی شروع وکړه ـ د فرعون په کور کښی ډيره خوښی او خوشالی پيدا شوه ـ او ګرد (تول) د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کاليو (جامو) کښی نه ځائيدل ـ د موسٰی علیه السلام مور وويل چه زه دلته نشم پاتی کيدی که ماته اجازه راکړه شی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته يوسم او په پوره حفاظت او اهتمام سره ئی روزنه او پالنه وکړم ـ بالاخر د فرعون له طرفه د دائی په توګه (طور) د دغه هلک په تربيت ماموره شوه او دی ئی بيرته خپل کور ته راؤست ـ او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربيت کښی ئی لاس پوری کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی ؤ تا يو (قبطی) سړی پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب)

تفسير: دغه پورته قصه د القصص په سورت کښی راځی ـ خلاصه ئی دا چه د ځلميتوب په وخت کښی د موسٰی علیه السلام له لاسه يو قبطی وژلی شوی ؤ ـ موسٰی علیه السلام ووېريد چه د ده په قصاص کښی هم په دنيا او هم په عقبٰی کښی زه مأخوذ کيږم ـ نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پريشانيو څخه نجات ورکړ. د اخروی پريشانی څخه په دی ډول (طريقه) چه د توبی توفيق ئی ورورباښه چه قبوله هم شوه ـ او له دنيوی څخه په دی ډول (طريقه) چه موسٰی علیه السلام ئی له مصر وويست او مدين ته ئی ورساوه چه هلته د حضرت شعيب علیه السلام له لور سره د ده نکاح وتړله شوه. پوره قصه ئی په بل ځای کښی راځی.

وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا ۚ

او ومی ازمويلی ته (په قسما قسم) ازموينی سره.

تفسير: يعنی ستا امتحان د الله تعالیٰ له طرفه په څو څو ځايونو کښی واخيست شو او ته په کښی بريالی (کامياب) ثابت شوی.

تنبيه: مفسرينو په دغه موقع کښی د حديث الفتون په عنوان د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه يو نهايت طويل روايت نقل کړی دی چه د هغه په متعلق د حافظ ابن کثير رحمة الله علیه الفاظ دا دی «**وهو موقوف من كلام ابن عباس وليس فيه مرفوع الا قليل منه وكانه تلقاه**

ابن عباس رضی الله عنه مما ابیح نقله من الاسرائیلیات من کعب الاحبار وغیره والله اعلم وسمعت شیخنا الحافظ ابا الحجاج المزی یقول ذلک ایضا»

فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ۬ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰي قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ﴿٤٠﴾

پس واوسیدی ته څو کاله په اهل د مدین کښې بیا راغلی ته (اوس دلته) پر هغه مقدار (د عمر چه ما اندازه کړی ؤ او د رسالت لائق دی) ای موسٰی

تفسیر: یعنی اوس د مدین د راوتلو په وقت کښې لیاره دی غلطه کړه ـ او له تقدیره دلته ورسیدی چه د دی ځای وهم او ګمان هم ستا په فکر کښې نه ؤ.

له موسٰی نه کړی پوښتنه د الله د لطف احوال
ځی دی اور پسی الله ئی رسالت بښی جلال

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ﴿٤١﴾

او جوړ کړی (غوره کړی) ئی ماته دپاره د ځان خپل (په رسالت)

تفسیر: یعنی د خپلی وحی او رسالت دپاره ئی تیار ـ او په خپلو خواصو او مقربینو کښې ئی داخل کړی او څرنګه ئی چه اراده وه ستا روزنه (پالنه) ئی وفرمایله.

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِيْ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴿٤٢﴾

لاړ شه ته (ای موسٰی) او ورور د تا په معجزو ځما سره او سستی مه کوئ په یاد ځما کښې.

تفسیر: یعنی د هغه کار دپاره چه ته جوړ کړی شوی ئی اوس ئی وقت راغلی دی چه ته له خپل ورور هارون علیه السلام سره د هغه دپاره ولاړ او تیار شئ! او هغه دلائل او معجزات چه تاسی ته درکړی شوی دی د ضرورت په وقت کښې ئی ظاهر کړی ـ کله چه موسٰی علیه السلام پخوا له دی نه د دعاء کولو په وقت کښې ویلی ؤ ـ ﴿ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴾ نو ځکه ئی دلته په ﴿ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله یعنی د الله تعالیٰ د نامه په تبلیغ کښې په پوره مستعدی او فعالیت سره کار وکړئ! او په تمامو احوالو او اوقاتو

کښې عموماً او د دعوت او تبلیغ په وقت کښې خصوصاً پاک الله په کثرت سره یادوئ ـ چه دغه ذکر الله د اهل الله دپاره د برې او کامیابۍ لویه وسیله او د دښمن په مقابل کښې مهمه وسله ده

اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۴۳﴾

لاړ شئ (تاسی دواړه) فرعون ته بیشکه چه دی باغی شوی دی په دعوی د الوهیت سره

تفسیر: پخوا ئې د ورتګ حکم ورکړی ؤ ـ اوس ئې مقابل وروښود چه چیرې؟ او چاته ورتګ دی؟ او دغه جمله د مخ کښې راتلونکې جملې تمهید دی.

فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿۴۴﴾

پس ووایئ ده ته خبره پسته ښائیږی چه دی پند واخلی (که ستا رسالت ورته محقق شی) یا وویریږی (له الله که متوهم شی)

تفسیر: یعنی د دعوت او تبلیغ او وعظ او نصیحت په وقت کښې ـ پستی آسانه ـ رقت راوړونکې ـ جګې جګې خبرې وکړه ـ اګر که د ده د تمرد او طغیان لامله (له وجې) د قبول هیله (ارزو) او امید نشته خو بیا هم تاسی داسی خیال وکړئ ممکن دی چه هغه له فکره او غور څخه کار واخلی ـ او دغه پند او نصائح پرې اثر وغورځوی یا د الله تعالیٰ د جلال او جبروت د آوریدلو څخه وویریږی ـ او د طاعت او انابت په لوری متمائل شی ـ او په خبرو او اترو کښې ډیره نرمی وکړی ـ له دې توصیې څخه د دعاتو او مبلغینو دپاره ډیر لوی دستورالعمل په لاس راځی لکه چه کښې داسی صاف ارشاد شوی دی ﴿ اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِىْ هِىَ اَحْسَنُ ﴾ جزء ١٤ د النحل په (١٢٥) آیت (١٦) رکوع

قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى ﴿۴۵﴾

وویل (دواړو ورونو) ای ربه ځمونږ بیشکه مونږ ویریږو چه تلوار به وکړی پر مونږ (په عقوبت سره) یا به لا نافرمان شی (چه ستا په نسبت به بدی خبرې وکړی).

تفسیر: یعني د هغه د ویریدلو اندیښنه به خو وروسته له دی نه وی ـ سم د لاسه پر خپل دغه بی سرو سامانی او د فرعون هغه جاه وجلال ته چه گورو نو ویریږو چه هغه څمونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره به له سره تیار او آماده هم نه وی ـ او که آماده وی ممکن دی چه څمونږ د پوره خبری د آوریدلو نه پخوا په چټی ژ (فضولو) خبرو باندی خوله وسپړی ـ یا څمونږ د خبرو له آوریدلو څخه وروسته سخت په قهر او غصه شی ـ او ستا په شان کښی به زیات سپین سترگی او گستاخی وکړی ـ یا پر مونږ باندی لاس وغځوی چه په دغو گردو (تولو) احتمالاتو کښی اصلی مقصد له لاسه وځی.

تنبیه: د موسیٰ علیه السلام د دی خوف او د شرح الصدر په منځ کښی هیڅ سره منافات نشته کاملین د بلاء له نزوله پخوا ویریږی ـ او استعاذه کوی لیکن څه مهال (وخت) چه په بلاء کښی مبتلا شی ـ نو په پوره صبر ـ استقامت ـ حوصله ـ ثبات او پراخ تتر سره د هغه مقابله کوی.

قَالَ لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾

وفرمایل (الله) مه ویریږئ (تاسی دواړه). بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت) آورم او وینم (په ښه شان سره ستاسی اقوال او افعال هم)

تفسیر: یعني هغه خبری چه ستاسی او د ده په منځ کښی کیږی ـ یا هغه معاملات چه در وړاندی کیږی ـ هغه گرد (تول) زه آورم او وینم ئی ـ زه هیڅ له ستاسی نه یم جلا (جدا) او تل څما نصرت او حمایت له تاسی سره دی ـ خوف او ویره هیڅ مورد نه لری ـ او نه ښائی چه تاسی په دغه فکر کښی واوسی.

فَأۡتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبۡهُمۡۖ

پس ورشئ (تاسی دواړه) ده ته پس ووائی چه بیشکه مونږ یو رسولان د رب ستا نو ولیږه (ای فرعونه) له مونږ سره بنی اسرآئیل (اولاده د یعقوب) او مه په عذابوه دوی (په سختو تکالیفو سره)

تفسیر: په دغه کښی د دری شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی

(١): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چه رسول ئی رالیږلی دی.

(٢): مونږ دواړه د هغه رسولان یو ـ لهٰذا څمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت ښائی چه وکړی شی گواکی په دغه جمله سره د ایمان د اصل په لوری دعوت ورکړی شوی دی ـ هم دغه ئی په «والنازعات» (دیرشم جزء کښی) داسی ادا کړی دی« ﴿ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴾

﴿ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴾
(٣): هغه شي دی چه د هغه ضرورت په هغه خاص وقت کښې واقع شو ـ يعنی د بنی اسرائيلو نجات د فرعونيانو د ذلت او رقت راوړونکی غلامی څخه. مطلب ئی دا دی چه پر دغی شريفی او نجيب الاصلی کورنی ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډير ذليل او حقير مرئيتوبه ئی آزاد او خپلواک کړئ ـ او له مونږ سره ئی پريږدئ چه هر چيری مو چه زړه غواړی لاړ شو او په آزادی سره شپې او ورځې تيری کړو.

قَدْ جِئْنَٰكَ بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكَ

په تحقيق راغلی يو مونږ تاته سره له معجزی له جانبه د رب ستا؛

تفسير: يعنی ځمونږ دغه د رسالت دعوی بی دليله نه ده ـ بلکه پر خپل صداقت د الله تعالیٰ د قدرت معجزی او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَٰمُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰٓ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَآ أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

او سلامتی ده (له عذابه) په هغه چا چه متابعت وکړی د سمی صافی لياری. بيشکه مونږ چه يو په تحقيق وحی کړی شوی ده مونږ ته چه بيشکه عذاب په هغه چا دی چه تکذيب کوی (د رسولانو) او مخ گرځوی (له اسلامه).

تفسير: يعنی هر څوک چه ځمونږ خبره ومنی او پر سمه او صافه لياره لاړ شی ـ نو د هغه دپاره د دواړو دارينو سعادت او سلامت ور په برخه کيږی. او هر څوک چه تکذيب او اعراض کوی نو د هغه دپاره عذاب يقينی دی ـ اعم له دی نه چه يوائځی اخروی عذاب وی يا په دنيا کښې هم ورته ورسيږی. ښائی چه اوس تاسی د خپل آخرت په فکر کښې شئ او هره لياره مو چه خوښه وی هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چه راغلل دوی فرعون ته او د رب العالمين پيغام ئی ورساوه

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسی ای موسٰی

تفسیر: یعنی تاسی چه خپل ځان د هغه رب استاځی راښییئ هغه څوک دی؟ او څرنګه دی؟ ـ له دی نه معلومیږی چه د فرعون د عقیدی میلان د دهریت په لوری ؤ ـ یا به ئی دغه سؤال یواځی د ربړولو (تکلیف ورکولو) دپاره کړی وی.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِيٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ﴿۵۰﴾

وویل موسٰی رب ځمونږ هغه ذات دی چه ورکړی ئی دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره) بیا ئی لیاره هم ورښوولی ده (د ګزران).

تفسیر: یعنی هر شی ته ئی سم د هغه له استعداد سره شکل ـ صورت ـ قوی ـ خواص او نور عنایت فرمایلی دی ـ او د حکمت له کمال ئی هم هغسی جوړ کړی دی چه هغه لره لازم ؤ ـ بیا په مخلوقاتو کښی د هر یو د وجود او بقاء دپاره هر هغه سامان چه ضرورت ؤ ـ هغه یی ورمهیاء کړی دی او هر څیز ته ئی له خپلی مادی ساخت او روحانی قوتونو ـ او خارجی سامانونو څخه د کار اخیستلو لیاره ورښوولی ده ـ بیا داسی یو تینګ نظام ئی راښوولی ـ مونږ ته ئی هم هدایت راکړی دی چه د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو **فلله الحمد والمنة**

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د خوړلو او څښلو شعور ئی پیدا کړ که وړوکی ته الله تعالیٰ تی رودل ونه ښیی نو څوک ئی ورښوولی شی؟»

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ﴿۵۱﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ فِيْ كِتٰبٍ ۚ
لَا يَضِلُّ رَبِّيْ وَلَا يَنْسَى ﴿۵۲﴾

وویل (فرعون) پس څه ؤ (حال) د خلقو پخوانیو. وویل (موسٰی) چه علم د هغوی په نزد د رب ځما دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی (لیکلی دی) چه نه ئی ورک کوی رب ځما او نه ئی هیروی (هیڅ څیز)

تفسیر: یعنی «که د الله تعالیٰ پر وجود باندی داسی روښان دلائل قائم شوی دی او د هغه په

طرف چه ته دعوت ورکوی حق دی نو د تیرو اقوامو په متعلق څه بیان وکړه چه آخر له دوی ځنی دیر کسان سره د داسی واضحو او روښانو دلائلو له موجودیته ولی له حق څخه غاړه وغړوله ـ او قبول ئی نه کړل؟ آیا پر هغو ګردو (تولو) باندی ئی عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبی ئی نو د ګردو (تولو) اقوامو تفصیلی حالات ښائی تاته هرومرو (خامخا) معلوم وی» دغه ګرد (تول) لا یعنی او لری له مقصده خبرو باندی ځکه د فرعون خوله وسپړیده چه د حضرت موسٰی علیه السلام د هدایت مضامین په داسی فضولو او چتی (بیکاره) خبرو سره مخلوط کړی ـ حضرت موسٰی علیه السلام وفرمایل چه انبیاؤ ته د ګردو (تولو) شیانو تفصیلی علم لرل ضروری نه دی د هر قوم د تفصیلی حالاتو څخه اطلاع او علم یواځی د الله تعالٰی کار دی چه د ځینو مخفی مصالحو په بناء هغه ئی په کتاب (لوح محفوظ) کښی هم لیکلی دی. د الله تعالٰی د محیط علم څخه یو شی نه ابتداء غائب کیدی شی او نه په علم کښی راغلی څیز د یوی شیبی دپاره هم هیریدی شی پر هغه اعمال د هر قوم په هر وقت کښی چه کړی ئی وی د هغو ګردو (تولو) د یوی یوی ذری لیکلی شوی حساب شته چه په هر یوه لازمو اوقاتو کښی ئی ښکارولی شی.

الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِیْهَا سُبُلًا

هغه الله چه ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه فرش (غوړیدلی) او روانی کړی ئی دی تاسی ته په دی کښی لیاری.

تفسیر: یعنی د وادیو ـ سیندونو ـ او غرونو له منځه ئی پر ځمکه لیاری جوړی کړی او له یوه ځایه بل ځای ته ئی بیولی او نښلولی دی چه پر هغو له ورتګه له یوه ملکه بل ملک ته رسیدی شی.

وَّ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ؕ فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰی ﴿۵۳﴾

او نازلی کړی دی مونږ (له طرفه) د آسمانه اوبه؛ پس راباسو مونږ په دی (اوبو) سره هر هر قسم له ګیاو (شنیلیو) څخه رنګ په رنګ.

تفسیر: یعنی د اوبو په ذریعه الله تعالٰی راز راز (قسم قسم) شنیلی ـ او ترکودی (نباتات) میوی دانی غلی او نور ئی پیدا کړی دی.

كُلُوْا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ ؕ

وخورئ تاسی تری او څروئ (پکښی) چارپایان خپل؛

تفسیر: یعني ښی او عمده غذاوی تاسی خورئ ـ او هغه شیان چه ستاسی نه په کارېږی هغه پر خپلو چارپایانو خوروئ چه د هغوی په محنت او زیار (کوشش) ایستلو سره علی الاکثر دغه پیداوار حاصلیږی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾

بیشکه په دی (مذکورو شیانو کښی) خامخا (د قدرت ډیر) دلائل دی دپاره د خاوندانو د عقل.

تفسیر: دپاره د خاوندانو د عقل ئی ځکه وفرمایل څو د دهریانو سترګی خلاصی شی یعنی د ده تدابیرو او قدرتونو ته وګورئ که تاسی عقل لرئ نو وبه پوهیږئ چه په هغو سره د باری تعالیٰ وجود او د توحید په لوری توجه ورکړی شوی ده اوس په دغه مبارک آیت کښی د «معاد» ذکر دی.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

(خاص) له دی (ځمکی څخه) پیدا کړی یئ مونږ تاسی (په ژوندون سره) او په هم دی ځمکی کښی ننه باسو تاسی (په مرګ سره) او له دی (ځمکی) څخه راباسو تاسی کرت بل (دوهم ځلی په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ګردو (تولو) پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی. بیا په هغو اغذیه ؤ (خوراکو) سره چه د انسان د بدن روزنه (تربیت) کیږی هغه هم له خاورو څخه وځی ـ وروسته له مرګه هم په عمومی ډول (طریقه) ګرد (تول) انسانان وراندی یا وروسته له خاورو سره ګدیږی. هم داسی د قیامت په وقت کښی هم دغه اجزاء چه له خاورو سره ګدوډ شوی وی بیا سره تولیږی او بیا له سره پیدا کیږی او هغه مړی چه په قبرونو کښی خښ وی بیا ژوندی تری راپورته کیږی.

وَلَقَدْ أَرَيْنٰهُ ءَايٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبٰى ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقيق ورښوولي (ورپيژندلي) وي مونږ دغه (فرعون لره) معجزى (د قدرت خپلى) ټولى (د فرعون له حاله سره مناسبى) نو تكذيب ئې وكړ (د معجزو) او منع ئې راوړله (له ايمانه په هغو باندې)

تفسير: يعني د هغو آيتونو ورښودل چه منظور ؤ هغه ګرد (ټول) ئې ورووښول. مثلاً د عصاء القاء يدالبيضاء او نور سره له خپلو متعلقاتو سره له تفصيل ـ
خو سره له هغه هم دغه بدبخت فرعون حق ونه مانه او هم هغسې پر خپل انكار، جحود او تكذيب ټينګ ولاړ ؤ.

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوسٰى ﴿٥٧﴾

وويل (فرعون) آيا راغلى ئې ته مونږ ته دپاره د دې چه وباسې مونږ له ځمكى ځمونږ په سحر خپل اى موسٰى

تفسير: دغه خبره ئې خپل قوم قبطيانو ته ځكه وويله څو هغوى ته د موسٰى عليه السلام په مقابل كښې نفرت او اشتعال وركړى يعني د موسٰى عليه السلام غرض او مقصد دا دى چه د جادو په زور مونږ د دې ملك څخه وشړى ـ او د كوډګرى په داسې ننداري د عوامو جميعت له خپله ځانه سره ملګرى كړى ـ او په دغه چل د قبطيانو پر ګردو (ټولو) املاكو او اموالو قابض شي.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَآ أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو هرومرو (خامخا) تاته سحر پشان د دې سحر پس مقرر كړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا كښې يوه وعده چه نه به كوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته (او وګرځوه ځاى د وعدې) يو ځاى هوار (متوسط په منځ د طرفينو كښې).

تفسیر: یعنی ته پخپله په دغه اراده کښې له سره نشي کامیابیدی له مونږ سره ډیر لوی لوی کودګران شته ښه خو به دا وی چه ته له هغوی سره مقابله وکړی ـ پس په هره ورځ او هر ځای کښې چه ته له هغوی سره مقابله کول غواړی د هغه د تعیین اختیار تاته (درکاوه کیږی) او دا ضروری ده هر هغه وقت چه معین کیږی ښائی چه له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کاږی ـ او داسی ځای دی وټاکل شی چه هلته د دواړو طرفینو دپاره یو شان سهولت حاصل وی. او په منځ کښې واقع وی او په کیناستلو کښې د راعی او رعایا او حاکم او محکوم او د وړوکی او د لوی هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) سره نه وی ـ او هره یوه دله په ډیره آزادی او خپلواکی سره د خپل قوت او قدرت مظاهره پکښې وکړی شی. او میدان هم خلاص ـ ارت ـ صاف او هوار وی؛ څو ګرد (تول) کتونکی هر شی بی تکلفه ولیدی شی او تول مشاهدات په ښه دول (طریقه) سره وکړی شی.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

وویل (موسٰی) وقت د وعدی د تاسی ورځ د جشن (د قبطیانو) ده او دا چه راتول به کړل شی خلق په وقت د ځاښت کښې.

تفسیر: یعنی د انبیاؤ په کارونو کښې له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیع نه وی. د دوی ګرد (تول) معاملات ښکاره ـ واضح ـ او صاف وی ـ موسٰی علیه السلام وفرمایل «ښه په هم هغه ورځ کښې چه تاسی لویه میله او رسمی جشن کوئ په هم هغه ورځ کښې څه مهال(وخت)چه لمر ښه پورته راشی ـ نو دغه د مقابلې نمائش (ښودنه) هم شروع شی ـ یعنی په دغه میله کښې به هر ځای او هر وقت چه ډیر خلق سره راتول شوی وی په رڼا(رنړا) ورځ کښې دی دغه مقابله وکړله شی ـ څو کتونکی ډیر زیات وی او د ورځی په رڼا(رنړا) کښې هر څوک هر شی په ښه شان سره وګوری او هیڅ یوه اشتباه په منځ کښې واقع نشی.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په لویه مجمع کښې له مقابلې څخه د دواړو طرفینو غرض دا ؤ چه هغه غوښته چه دوی د ګردو (تولو) خلقو په مخ کښې بړه او مغلوب شی ـ او هغو غوښته چه هغه بړ او مغلوب شی د تولو وګړو په محضر کښې ـ د دغه جشن انعقاد چه د فرعون کلنی ؤ د مصر په ګردو (تولو) ښارو کښې مقرر ؤ.»

فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راتول ئی کړل (اسباب آلات) د مکر فریب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسير: د دغی خبری د غوته کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅید او د کودګرانو د تولولو په ترتیباتو ئی لاس پوری کړ ـ او په داسی وسائلو او وسائطو پسی ولوید چه د هغو په اثر کودګران بریالیان (کامیاب) شی او بالاخر له مکملی تیاری څخه وروسته په ډیر قوت او طاقت سره په هم هغه ټاکلی (مقرر کری) وقت د مقابلی په میدان کښی په داسی حال حاضر شو چه د کودګرانو یو لوی فوج له ده سره ؤ؛ له دوی سره د انعاماتو او اکرامو لوئی وعدی هم کری شوی وی او دوی ګرد (ټول) په دی باندی ګمارلی شوی ؤ چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه موسٰی علیه السلام ته ماتی ورکړئ ګواکی دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کښی ؤ.

قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُم بِعَذَابٍ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ (٦١)

وویل دغو (ساحرانو) ته موسٰی (نازل دی کری الله پر تاسی) هلاکت د تاسی مه تړئ پر الله باندی دروغ پس هلاک به کری تاسی په عذاب سره او په تحقیق خراب او نا امیده شو هر هغه څوک چه دروغ ئی وتړل (پر الله).

تفسير: معلومیږی چه په دغه مجمع کښی موسٰی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی ؤ ـ کله چه کودګران د حق مقابله په جادو سره کوونکی ؤ ـ نو هغوی ته ئی تنبیه ورکوله چه ګورئ په لوی لاس خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! د الله تعالیٰ د قدرت نښی او معجزی او د انبیاؤ علیهم السلام معجزو ته سحر ویل ـ او بی حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کښی وړاندی کول، ګواکی پر پاک الله دروغ تړل دی. اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی ـ بلکه اندیښنه شته چه پر داسی خلقو آسمانی آفت نازل شی ـ او د دوی بیخ او بکر وباسی ـ او بنیاد او اساس ئی ور وران کری.

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ (٦٢)

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کښی (دغو جادوګرو) او پټ ئی وساته دغه راز (په منځ خپل کښی).

تفسير: د موسٰی علیه السلام له دغه موعظه او تبلیغ څخه د کودګرانو په جرګه کښی سخته ویره

او اندیښنه ورپیدا شوه ـ او پخپلو منځونو کښې ئې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ ـ چه مونږ له دغه سړی سره څه وکړو د ده خبرې د کودګرانو په شان له سره نه معلومیږی الغرض پخپلو منځونو کښې ئې سره بحث او مذاکرې کولې ـ او له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوې په ګوښې (بیل) مرکو او جرګو مشغول شول. بالاخر وروسته له ډیرو مناظرو ـ مخالفتونو او منازعو د فرعون له اثره متأثر شول او هغه خبرې او اترې ئې وکړې چه وروسته راځی.

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دی اراده لرې دوی دواړه چه وباسی تاسی له ځمکې (ملک) د تاسی په سحر خپل سره او بوځی (محو کړی دوی دغه) لیاره (د دین) د تاسی چه ډیره غوره ده.

تفسیر: (په ان هذان) کښې دغه «ان» مخفف دی له مثقلې څخه ځکه دا لام فارق په مابین د نافیې او د مخففې پرې داخل شوی دی یا دغه «ان» په معنی د ما او دا لام په معنی د «الا» دی یعنی ماهذان الا ساحران) یعنی چه له پخوا راهیسې ستاسې کوم دین او رسوم جریان لرې هغه له منځه لرې کړی او خپل دین او طور او د جادو او کودو فن هم رائج کړی چه د هغه په زور په دغه ملک کښې ستاسې عزت (پت) او کمائی (ګټه) شته هم دغه دواړه ورونه غواړی چه له تاسی څخه وشکوی او یواځې هم دا دواړه پرې قابضان شي.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسی (اسباب د سحر او) مکر خپل بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی (کامیاب) شو نن ورځ هغه څوک چه غالب شو

تفسیر: یعنی د موقع اهمیت وپیژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همت او قوت سره ګرد (تول) یو ځای شئ! ـ او د دوی د پره کولو تدبیر وکړئ! او دفعتاً داسی حمله پرې وروړئ! چه په یو وار کښې د دوی قدمونه وښوئیږی او وپرځیږی ـ چه د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده ـ د نن ورځې بری دائمی کامیابی او د تل بری دی. هر هغه فریق چه نن غالب او بریالی (کامیاب) شي نو هغه د همیشه دپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږی.

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوْا

وويل (كودګرانو) اى موسٰى يا به ته غورځوى (اول همسا خپله) او يا به شو مونږ اول د هغه چا چه غورځوى (همسا خپله) وويل (موسٰى) بلكه وغورځوئ تاسى ړومبى (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل).

تفسير: موسٰى عليه السلام په ډيرى بى پروائى سره جواب ورکړ چه نه ړومبى تاسى خپلى نندارى راوښيئ او خپلى چارى مو راښکاره کړئ! څو د باطل د زور آزمويلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول (طريقه) سره درښکاره شى ـ دغه قصه د الاعراف په (١٢) رکوع کښى پخوا له دى نه هم ليکلى شوى ده هلته دى ولوسته شى.

فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾

پس ناڅاپه (دغه وقت) هغه پړى د دوى او همساګانى د دوى په خيال کښى راوستى کيدى دغه (موسٰى ته) له وجه د سحره د دغو (ساحرانو) داسى چه بيشکه دغه (ماران دى چه) منډى وهى (او ځغلى).

تفسير: يعنى د ساحرينو له نظربندئ څخه موسٰى عليه السلام ته داسى په نظر ورځى چه ګواکى دغه ګرد (ټول) پړى او همساګانى د مارانو (منګورانو) په شان منډى رامنډى وهى ځغلى او راځغلى او په واقع کښى خبره داسى نه وه.

فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ خِيْفَةً مُّوْسٰى ﴿٦٧﴾

بيا ومونده په نفس خپل کښى ويره موسٰى (چه خلق به د سحر او معجزى فرق ونشى کړى او ګمراه به پاتى شى).

تفسير: يعنى د کودګرانو د دغى چارى د ليدلو څخه ناپوهان تير نه وځى او حمقا ونه غوليږى او د سحر (کودو) او د معجزى په منځ کښى به سره فرق ونه کړى شى ـ نو په دغه صورت کښى به د حق غلبه نه واضح کيږى. د خوف دغه مطلب د وروستنى جواب څخه ځرګنديږى

(ښکاریږی).

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ویل (موسٰی ته) مه ویریږه (په زعم خپل) بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی دیر غالب.

تفسیر: یعنی ویره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسی وسوسی ته په خپل زړه کښی ځای مه ورکوه! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) حق ته بری او غلبه ورکوی او تل ئی په ارتقاء او اعتلاء کښی ساتی (او په دی کښی پنځه مبالغی دی (١) حرف د تحقیق. (٢) تکرار د ضمیر. (٣) تعریف د جزاء (٤) لفظ د علو (٥) صیغه د مبالغی).

وَأَلْقِ مَا فِى يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوٓا۟ ۖ

او وغورځوه هغه شی چه په ښی لاس د تا کښی دی چه له حلق څخه ښکته تیر کړی هغه شیان چه دوی جوړ کړی دی (او خپلی ګیدی ته ئی وغورځوی)

تفسیر: یعنی خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چه د دوی دغه ګردی (تولی) کودی او پلمی یوه نمری او ګوله کړی ـ او میدان د دوی له وجوده پاک شی.

إِنَّمَا صَنَعُوا۟ كَيْدُ سَـٰحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه شی چه جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلی ته ئی حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی؛ او بری نه مومی ساحر (کودګر) هر چیرته چه راشی (او وی).

تفسیر: یعنی د کودګرانو کودی ـ سحر ـ جادو او نوری پلمی (تدبیرونه) چه څومره دی او تر هری اندازی پوری چه ورسیږی د حق په مقابله کښی له سره بری نشی موندلی ـ او نه پخپله کودګر هیڅ چیری فلاح موندلی شی نو ځکه په حدیث کښی د کودګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.
(کله چه وغورځوله موسٰی علیه السلام همسا خپله او تیر کړ همسا هغه اسباب د سحر په خپلی ګیدی کښی

او وپوهیدل ساحران چه دغه معجزه ده سحر نه دی پس ولویدل بی اختیاره لکه چه فرمائی)

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کوډګران (نسکور) په دغه حال کښی چه سجده کوونکی ؤ (الله ته) (نو کوډګرانو) وویل ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او (رب د) موسٰی.

تفسیر: دغه کوډګران چه دیر فنی سری او د تخصص خاوندان وو سم د لاسه وپوهیدل چه دغه له سره سحر نشی کیدی او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لری نو فی الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا (رنړا) سره روښان شول او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کښی سر په سجده ولویدل. دغه قصه د الاعراف په ۱۲ رکوع کښی لیکلی شوی ده.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وویل (فرعون) چه تصدیق وکړ تاسی ده ته پخوا له هغه چه اذن درکړم زه تاسی ته (د تصدیق د ده) بیشکه چه دی خامخا مشر د تاسی دی هغه چه ښوولی ئی ده تاسی ته جادو.

تفسیر: یعنی بی ځما له اجازی او حکم صادرولو څخه تاسی ایمان راوړ او ځما فیصلی ته مو له سره غوږ کینښود او منتظر نشوئ نو معلوم شو چه تاسی او موسٰی علیه السلام پخپلو منځونو کښی سره روغه او جوړښت سره کړی دی او دغه مقابله مو داسی راښکاره شوه لکه د زرګرانو جنګ چه په دغه سره غواړئ چه عوام الناس وغلوئ لکه چه د الاعراف په سورت کښی هم مذکور شو.

فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

نو اوس به پری کړم زه خامخا لاسونه د تاسی او پښی د تاسی له خلافه (یعنی ښی لاس او کینه پښه ـ یا کیڼ لاس او ښی پښه) او خامخا ځوړند به

کړم هرومرو (خامخا) تاسي په تنو د خرماؤ کښې څو ستاسي د حال د لیدلو څخه ګردو (تولو) ته پند او عبرت حاصل شي او خامخا معلوم به کړئ تاسي هرومرو (خامخا) چه کوم یو له مونږ نه ډیر سخت دی له جهته د عذاب او ډیر پاتي کیدونکی دی (زه که موسیٰ؟)

تفسیر: یعني تاسي پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسي راڅرګندوئ چه هم دا مونږه منجي یو او نور ګرد (تول) خلق (یعني فرعون او فرعونیان) به په ابدی عذاب کښې اخته او مبتلا کیږی۔ نو اوس به درمعلوم شي چه د چا عذاب زیات سخت دی۔ او تر زیات وقت پوری پاتي کیدونکی دی؟

قَالُوْا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَآءَنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِيْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ قَاضٍ ؕ اِنَّمَا تَقْضِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ؕ (٧٢) اِنَّآ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ؕ

وویل (کودګرانو) چه له سره به غوره نه کړو تا په هغه چه راغلي دي مونږ ته له ښکاره ؤ معجزو او هغه (الله) چه پیدا کړی ئی یو مونږ پس وکړه ته هغه کار چه ته ئی کوونکی ئی بیشکه هم دا خبره ده چه حکم به ورکړی ته په دی ژوندون لږ خسیس (په قتل او په نورو تعزیراتو) بیشکه مونږ ایمان مو راوړی دی په رب خپل چه وبښي مونږ ته ګناهونه څمونږ او هغه چه تا مجبوره کړی یو مونږ په (کولو د) هغه شي باندی له سحره (په مقابل د معجزی کښې)؛

تفسیر: یعني مونږ داسي صاف حقاني دلائل ستا له خاطره نشو پریښودی؟ او د خپل حقیقي خالق د خوښي په مقابل کښې ستا هیڅ پروا نشو کولی۔ اوس هر څه چه ستا له لاسه کیدی شي وئی کړه۔ ستا خو هم دغومره زور رسیږی چه څمونږ دغه فاني دنیوی ژوندون ختم کړی. که ته داسي وکړی نو هیڅ مضائقه نه لری، مونږ لا ږومبی له دی نه د دغه دارالفناء په مقابل کښې دارالبقاء ته ترجیح ورکړی ده او مونږ د دی دنیا د رنځ او راحت په فکر کښې نه یو او یواځي څمونږ آرزو او تمنا هم دا ده چه څمونږ مالک او مولیٰ له مونږه خوښ او رضاء شي۔ او څمونږ ګرد (تول) ګناهونه خصوصاً هم دغه ګناه چه ستا د حکومت له خوفه بالجبر څمونږ له لاسه صادره شوی ده. «یعني چه د حق مقابله مو له جادو سره کړی ده» معاف وفرمایي وائي

چه کودګران د حضرت موسیٰ علیه السلام د معجزی له لیدلو څخه په دی پوهیدلی وو. چه دغه جادو نه دی ـ او مونږ لره نه ښائی چه د ده په مقابل کښی ودریږو خو د فرعون په امر او د ده له ویری مو په مقابله لاس پوری کړل.

وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿٧٣﴾

او الله خیر غوره دی (له جهته د جزا ورکولو له تا نه) او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنی هغه انعام او اکرام چه تا به مونږ ته راکاوه له هغه څخه ښه او تل پاتی کیدونکی اجر مؤمنینو ته د الله تعالیٰ له درباره ورکاوه کیږی. (وفرمایل الله تعالیٰ چه)

اِنَّهٗ مَنْ يَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ؕ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾

بیشکه شان دا دی هر څوک چه راشی رب خپل ته کافر (په عقبیٰ کښی) پس بیشکه شته ده ته جهنم دوزخ چه نه به مری په دی دوزخ کښی (چه هوسا «آرام» شی) او نه به ژوندون کوی (د ژوندون په څیر)

تفسیر: یعنی انسان لره په کار دی چه اول د آخرت په فکر کښی اوسی او داسی دی ونه کړی چه د مخلوق په اطاعت کښی د خالق معصیت وکړی ځکه چه د داسی مجرمانو د هستوګنی ځای ډیر بد ځای دی چه له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کیدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده ـ دنیوی تکالیف او مشقات هومره چه وی یواځی د مرګ په راتګ سره ګرد (ټول) ختمیږی. لیکن کفارو ته په دوزخ کښی هم مرګ نه وررسیږی چه د دوی هغه مصائب او تکالیف پای (انجام) ته ورسوی او د هغوی هغه جهنمی ژوندون به هم د ښه ژوندون په شان نه وی ـ یعنی د دوی هغه ژوندون به داسی وی چه پر هغه به مرګ په زرهاؤ درجو مرجح او بهتر وی. (العیاذبالله).

وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ

او هر څوک چه راشي دغه (الله) ته (په قيامت کښې) په دې حال کښې چه مؤمن وي چه په تحقيق کړې ئې وي ښه (عملونه په دنيا کښې) پس دغه مؤمنان چه دي شته دوي ته (درجې) مرتبې ډيرې اوچتې (چه هغه مرتبې) جنتونه دي د(تل) هستوګنې چه بهيږي (له لاندې د ماڼيو او ونو) د دوي (څلور قسمه) ويالې هميشه به وي دوي په دغو (جنتونو) کښې.

تفسير: د مجرمانو بالمقابل ئې د دغو مطيعانو خاتمه او انجام بيان وفرمايله.

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنۡ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چه ځان ئې پاک کړې وي (له خيرو د کفر او له ګناهونو)

تفسير: يعني له چټلو خيالاتو ـ فاسده ؤ عقائدو ـ رذيله ؤ اخلاقو او خرابو اعمالو څخه پاک او صاف وي.

وَلَقَدۡ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰى مُوۡسٰٓى ۙ اَنۡ اَسۡرِ بِعِبَادِىۡ فَاضۡرِبۡ
لَهُمۡ طَرِيۡقًا فِى الۡبَحۡرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخۡشٰى ﴿٧٧﴾
فَاَتۡبَعَهُمۡ فِرۡعَوۡنُ بِجُنُوۡدِهٖ فَغَشِيَهُمۡ مِّنَ الۡيَمِّ مَا غَشِيَهُمۡ ﴿٧٨﴾

او خامخا په تحقيق وحی کړې وه مونږ موسٰی ته داسې چه د شپې وباسه (له مصره) بندګان زما (بني اسرائيل) پس جوړه کړه دوي ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لياره په بحر (سيند) کښې وچه نه به ويريږې ته په تعقيب (د فرعون له ميندلو او نيولو د فرعونيانو نه) او نه به ويريږې (له ډوبيدلو) پس راغې په هغو (بني اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده پس لاندې کړل دوي له سيند څخه هغه څيز چه لاندې ئې کړل.

تفسير: کله چه فرعونيانو په ميداني مقابله کښې ماتې ومونډلې ـ او کودګران مشرف بالايمان شول او د بني اسرائيلو ثقل څه دروند شو ـ او موسٰی عليه السلام له کلو کلو راهيسې د الله تعالیٰ باهره آيات وروښوول ـ او هر شان حجت ئې په اتمام ورساوه ـ خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چه حق ومنې يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواکي ورکړې ـ

دلته د الله تعالیٰ داسی حکم پر موسٰی علیه السلام صادر شو چه بنی اسرائیل له خپله ځانه سره روان کره! ـ او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړئ! ـ څو په دغه وسیله سره بنی اسرائیل له مظلومیت او غلامی څخه نجات ومومی ـ په لیاره کښی به سمندر (د قلزم بحیره) حائل کیږی لیکن تا غوندی د یوه اولوالعزم نبی په لیاره کښی نه ښائی چه سمندر هم حائل شی ـ نو د هم دغه سمندر په منځ کښی د خپل ځان دپاره داسی لیاره پیدا کره! تر څو پر هغی باندی له پوری وتلو څخه نه د ډوبیدلو اندیښنه او نه د فرعونیانو د تعاقب او د درپسی راتللو او رسیدلو او نیولو خرخشه (تردد) وی ـ لکه چه موسٰی علیه السلام له هم دغه هدایت سره سم پر سمندر باندی خپله همسا ووهله چه په هغه سره اوبه له سره تر بیخه پوری څیری او دوولس کوڅی شوی او الله تعالیٰ باد ته امر وکړ چه سم د لاسه دغه ځمکه وچه کره! لکه چه آناً فاناً د سمندر عمق (نات) وچه سمه صافه لیاره شوه او په دواړو اطرافو کښی د سمندر اوبه لکه دیر لوی لوی غرونه ولاړ وی ﴿ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴾ پس څیر شو بحر پس وګرځیده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر» نو بنی اسرائیل پر دغه لیاره بی له کومه تکلیف او مشقته تیر شو وروسته فرعون سره له خپل عظیم الشان فرعونی لښکر د دوی د تعاقب او نیولو دپاره راغلل او دغه وچه سمه صافه لیاره ئی لیدلی په بنی اسرآئیلو پسی هلته ننوتل څه مهال (وخت) چه بنی اسرآئیل له سینده بیخی پوری وتل او فرعون سره له خپله فرعونی لښکره بیخی د سیند منځ ته ورسیدل الله تعالیٰ سمندر ته امر ورکړ چه له دواړو خواؤ اوبه سره یو ځای کره! او فرعون سره له فرعونیانو په خپله غیږ کښی تینګ ونیسه! نو بیا په دی خبری پسی هیڅ مه ګرځه! او له سره ئی پوښتنه مه کوه چه د سمندر امواجو (څپو) په څه شان دوی ګرد (تول) سره پناه کړل؟ او څرنګه د مرګی سور څادر ئی پری وغوړاوه؟ او پخپله سره غیږ کښی ئی یخ پخ او تینګ ونیول.

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

او ګمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته ئی) ونه ښودله لیاره سمه

تفسیر: یعنی په ژبه سره خو ئی دیری دعوی کولی چه ﴿ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لیاره وروښوده؟ بیشکه چه فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

تینګ دی ساتمه په غیږ زه خو ډوبیږم مین
له خپله ځانه سره تابه هم ډوب کړم مین

همغسی چه د دی حال په دنیا کښی شو ـ هم هغه ئی په آخرت کښی هم په برخه کیږی ـ دلته له خپلو ګردو (تولو) ملګرو او لښکرو سره په سیند کښی ډوب شول ـ هلته به هم له هم دغو

سره یو ځای د دوزخ په لمبو کښې دوبیږی لکه چه د هود په ۹ رکوع کښې مسطور دی
﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ﴾

يٰبَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ قَدْ أَنجَيْنٰكُم مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۝٨٠ كُلُوا مِن طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ

(وفرمایل الله چه) ای بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) په تحقیق نجات درکړ مونږ تاسی ته له دښمنه د تاسی (له فرعون) او وعده کړی ده مونږ له تاسی سره (په واسطه د موسیٰ) جانب د طور (چه) ښی (جانب دی) او نازل کړ مونږ پر تاسی من (ترنجبین) او سلویٰ (وریت کړی مرغان) خورئ تاسی له طیبو (پاکیزه ؤ شیانو) هغه چه رزق روزی مونږ درکړی ده تاسی ته او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کښې په اسراف اذخار بخل او کفران سره)

تفسیر: په دغه سره الله تعالیٰ بنی اسرآئیلو ته پند ورکوی چه وګورئ مونږ پر تاسی باندی څرنګه احسانات او انعامات فرمایلی دی ـ ښائی چه تاسی هم د هغه حق اداء کړئ! آیا دغه کومه وړه او کوچنی خبره ده چه تاسی ته مو د دغسی جابر او قاهر دښمن له لاسه نجات درکړ ـ او هغه مو په یوی ډیری عبرتناکی طریقی سره ستاسی تر سترګو لاندی هلاک او تباه کړ ـ بیا د حضرت موسیٰ علیه السلام په وسیله مو له تاسی سره وعده وکړه چه له مصر څخه د شام په طرف د ورتګ په وقت کښې د «طور» د غره هغی مبارکی او میمونی برخی ته چه په ښی لاس کښې پرته ده راشئ! نو تاسی ته به «توریت» درعطاء کیږی ـ د «تیه» په لق ودق او ډاګ سپیره میدان (میره) کښې ستاسی د خوراک دپاره مو «من» ترنجبین او «سلوا» مرغان او کرکان نازله کړه چه د هغو ذکر د البقره د سورت په (٦) رکوع کښې هم لیکلی شوی دی. د دغو احساناتو او انعاماتو په مقابل کښې تاسی ته دغه لائق او مناسب ؤ ـ چه هغه حلال او طیب ـ لذیذ ـ خوندور ـ او پاک شیان چه الله تعالیٰ تاسی ته عنایت فرمایلی دی د هغه استعمال په ډیر شوق او ذوق وکړئ! او په دغه معامله کښې له حده مه تیریږئ! لکه داسی چه ناشکری او اسراف وکړئ! یا په دغه فانی تنعماتو کښې بیخی محو او ډوب شئ او د الله تعالیٰ واجبه حقوق اداء نه کړئ! یا دغه د الله تعالیٰ درکړی شوی مال او دولت په مناهیو او معاصیو کښې ولګوئ یا هر چیری او هر ځای کښې چه د تعدیل ـ تأویل او مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی دی هلته په دغو تأویلاتو ـ مکر او فریب پسی مه ګرځئ! الغرض د الله تعالیٰ درکړی نعمتونه د

طغیان او عصیان آله له سره مه کرځوئ.

فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِيْ ۚ وَمَنْ يَّحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِيْ فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾

پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسي غضب قهر ځما او هر څوک چه لازم واجب راکوز شي پر ده غضب ځما پس په تحقیق سخت وغورځید (په هاویه کښي).

تفسیر: یعني که تزئید وکړئ نو د الله تعالیٰ غضب به پر تاسي نازلیږي؛ او د ذلت او عذاب په تورو تیارو؛ غارونو کښي غورځول کیږئ!.

وَاِنِّيْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾

او خامخا زه هرومرو (خامخا) ښه مغفرت کوونکی یم هغه چاته چه توبه ئی وویسته (له شرکه او ایمان ئی راووړ په تولو مؤمن به شیانو)

تفسیر: د مغضوبینو په مقابل کښي دغه د مغفورینو بیان وشو یعني هومره چه لوی مجرم وی که د زړه په صدق سره تائب شي ـ او د ایمان او صالح عمل لیاره ځان ته غوره کړی او پر هم دغه د ایمان پر سمه صافه لیاره تر مرګه پوری مستقیم پاتی شي نو د الله تعالیٰ په دربار کښي د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی او تقلیل نشته.

وَمَآ اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يٰمُوْسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُولَآءِ عَلٰٓى اَثَرِيْ وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾

او څه شي راګرندی کړی ته (چه ړومبی راغلی) له قومه خپله ای موسیٰ وویل (موسیٰ) دوی دغه دی (روان دی) راپسی له وروسته ځما (دیر نژدی) او جلتی می وکړه تاته (په راتلو کښي) ای ربه ځما دپاره د دی چه راضي شي ته (له مانه نه تکبراً).

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام حسب الوعده په دیره مینه او اشتیاق سره «طور» ته ورسید ـ

ښائي چه داسې حکم هم پرې شوی وی چه د خپل قوم ځینې مشران او غټان هم له ځانه سره راولي ـ او هغوی به ترې لږ څه وروسته پاتې شوی وی ـ او موسٰی علیه السلام به په ډیر شوق او ذوق سره مخ کښې وړاندې تللی وی؛ نو الله تعالیٰ وفرمایل ای موسٰی دومره ګرندی ولي راغلې؟ او خپل قوم او ملګری دې ولي وروسته پرېښودل؟ عرض ئې وکړ چه ای رب العالمین ستا د خوښې او رضاء دپاره ډیر ژر حاضر شوم ـ او قوم هم دومره له ما څخنې لرې نه دی ـ دغه دی راپسې راځي ـ **كذا في التفاسير ويحتمل غير ذلك والله اعلم**

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وموآزمویه قوم د تا وروسته له (راتللو د ستا) او ګمراه کړل دوی (یوه زرګر) سامری (په عبادت د خسی سره).

تفسیر: یعنې ته دلته راغلې ـ او ما ستا قوم په یو ډیر سخت امتحان کښې غورځولی دی چه د هغه سبب په عالم اسباب کښې سامری ګرځیدلی دی ځکه چه د هغه په اضلال او اغواء سره بنی اسرآئیلو د موسٰی علیه السلام په غیاب کښې د خسی (ګلګی او سخوندرکی) په عبادت لاس پورې کړ چه د هغه قصه د الاعراف په (١٨) رکوع کښې هم تیره شوې ده.

تنبیه: ځینې وائي چه د «سامری» نوم هم موسٰی ؤ ـ د ځینو په نزد سامری «سبطی» ؤ. د ځینو په نزد «قبطی» ؤ په هر حال د جمهور رائې دا ده چه دغه سړی د موسٰی علیه السلام د عهد منافق ؤ ـ او د منافقانو په شان به په چل او فریب سره د مسلمانانو د ګمراه کولو په فکر کښې ؤ ـ د ابن کثیر روایت له اسرآئیلي کتابونو سره سم د ده نوم هارون دی.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾

پس راوګرځید موسٰی قوم خپل ته ډیر غضبناک خورا (ډیر) غمجن وویل (موسٰی) ای قومه ځما آیا وعده نه وه کړې له تاسې سره رب د تاسې وعده حسنه (نیکه ښه د ورکولو د توریت)؛ آیا پس اوږده شوه پر تاسې زمانه (د بیلتون ځما) او که اراده کړې وه تاسې چه لازم واجب راکوز شي پر تاسې

غضب قهر له جانبه د رب د تاسی پس خلافه کړه تاسی هغه وعده ځما (چه تاسی راسره کړی وه په ثبات سره په دین کښی).

تفسیر: یعنی ځما په متابعت کښی تاسی ته د دینی او دنیوی هر قسم نیکی دررسیږی لکه چه دیره عظیم الشانه نیکی هم دا اوس تاسی پخپلو سترګو سره ولیدله ـ او هغه څه چه باقی دی هغه عنقریب دررسیږی ـ آیا له دغی وعدی څخه ډیر زیات مدت تیر شوی دی؟ چه تاسی دغه تیر ګرد (تول) احسانات هیر کړل او د وروستینو انعاماتو له ډیر انتظار کولو څخه ستړی ستومان شوئ؟ یا عمداً او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافی وکړه؟ او د توحید پر دین قائم پاتی نشوئ؟ او د الله تعالیٰ غضب مو ځان ته غوره کړ (کذا فسره ابن کثیر رحمة الله علیه) یا ئی داسی مطلب واخیست شی له تاسی څخه الله تعالیٰ د دیرشو ـ څلویښتو ورځو وعدی اخیستی وه چه دومره مدت به موسٰی علیه السلام په طور کښی معتکف وی او وروسته له هغه به توریت ورکاوه کیږی ـ نو آیا ډیر زیات مدت تیر شوی دی؟ چه تاسی له ډیر انتظار کولو څخه ستړی شوی یئ؟ او د خسی عبادت مو ځان ته غوره کړی دی؟ یا عمداً د دغه حرکت مرتکب شوی یئ څو د الله تعالیٰ د غضب مستحق شئ ـ او له ﴿ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِى ﴾ څخه مراد هغه وعده ده چه بنی اسرآئیلو له موسٰی علیه السلام سره کړی وه ـ چه تاسی مونږ ته د الله تعالیٰ له جانبه یو داسی کتاب راوړئ چه مونږ پری عمل وکړو او ستا په متابعت کښی مستقیم پاتی شو.

قَالُوا۟ مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ ٱلْقَوْمِ فَقَذَفْنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى ٱلسَّامِرِىُّ ﴿٨٧﴾

وویل (بنی اسرآئیلو) چه نه مو دی کړی خلاف د وعدی د تا په اختیار خپل سره ولیکن مونږ بار کړی شوی یو په پیتو له ګانو (زیوراتو) او کالیو (کپړو) د قبطیانو د قوم پس ومو غورځولی هغه (ګانی (زیورات) په اور کښی) او هم داسی وغورځولی (ګانی (زیورات) په اور کښی) سامری

تفسیر: یعنی مونږ پخپل اختیار او په خپل سر داسی حرکت نه دی کړی ـ په دغه حرکت باندی مونږ د «سامری» په تحریک او لیار ښوونه سره اقدام کړی دی ـ صورت ئی داسی ؤ چه د فرعونیانو د ګانو (زیوراتو) او کالیو (جامو) هغه بار چه ځمونږ پر اوږو بار ؤ ـ مونږ نه پوهیدلو چه له هغه سره څه معامله وکړو نو پخپلو منځونو کښی مو مشوره سره وکړه ـ او وروسته له هغه مو داسی غوته کړه چه هغه هیسته وغورځوو نو «سامری هغه واخیست ـ او په اور کښی ئی ویلی کړل؛ او له هغه ځنی ئی د خسی تصویر جوړ کړ او هغه ئی راودراوه ـ دغه قصه د

«الاعراف» په سورت کښې هم تیره شوی ده هلته دې ولوستل شي.
تنبیه: د فرعونیانو ګاڼې (زیورات) څرنګه د بني اسرآئیلو په لاس ورغلې وې یا به ئې هغه له دوی نه مستعار اخیستې وې یا د غنیمت د مال په دول (طریقه) به دوی ته په لاس ورغلې وې ـ یا به بل کوم صورت لرې په دې کښې د مفسرینو اختلاف دی. هر یو صورت چه دې بني اسرآئیلو د هغو استعمال د خپل ځان دپاره جائز نه ګڼاڼه ـ لیکن دا د ډیر تعجب او حیرت ځای دی چه له هغه ځنې ئې بت جوړول ـ او بیا د هغه په عبادت کښې مشغولیدل ئې جائز ګڼل.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

نو راوویست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو خسي یو جسد چه ؤ ده ته غږ (د خسي) نو وویل (سامري او تابعانو ئې) دغه د تاسي خدای دی او خدای د موسٰی دی پس هیر کړی دی ده (خپل خدای دلته او طور ته تللی دی)؛

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام څخه هیر شوی دی چه د الله تعالیٰ سره د خبرې کولو دپاره طور ته تللی دی ـ الله خو دلته موجود دی یعنی هم دغه خسي دی (العیاذ بالله) ښائي دغه خبره به د دغو یهودانو وې چه په دوی کښې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمائي الله) آیا نه ګوری دوی بیشکه شان دا دی چه بیرته نه ګرځوي دا (خسي) دوی ته خبره او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعې (د رسولو).
په «الا یرجع» کښې «ان» مخفف دی له مثقل څخه چه اسم ئې محذوف دی (ای انه)

تفسیر: یعنی دغه ړانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهیدل چه دغه بت چه نه له چاسره خبرې کولی شي؛ نه چاته لږ څه نفع رسولی شي ـ او نه د څه نقصان رسولو اختیار لري؛ هغه څنګه معبود کیدی شي؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُوْنُ مِنْ قَبْلُ يٰقَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُوْنِيْ وَاَطِيْعُوْٓا اَمْرِيْ ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقیق وویل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسٰی نه له طوره) ای قومه ځما بیشکه هم دا خبره ده چه ازمویلی شوی یئ تاسی په (عبادت) د خسی او بیشکه رب د تاسی هم دا رحمٰن دی (نه بل څوک) نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما (چه حکم د ثبات دی په دین کښې).

تفسیر: یعنی حضرت هارون علیه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولی وو چه پر دغه خسی تاسی غولیدلی یئ دا له سره ستاسی خدای نشی کیدی - ستاسی خدای یواځې رحمٰن دی ښه فکر وکړئ چه تر اوسه پوری ئې پر تاسی څومره رحمتونه نازل کړی دی؟ او څومره خپل نعمتونه ئې وروولی دی؟ نو تاسی ولی له هغه څخه مخ اړوئ؟ او له هغه څخه شلولی، له چا سره خپل ځان نښلوئ؟ زه د موسٰی خلیفه یم او بالذات پخپله هم د نبوت خاوند یم - که خپله ښیګڼه (فایده) غواړئ - نو پر تاسی لازم دی چه ځما په طریقه او لیاره لاړ شئ؛ او ځما خبره ومنئ او د سامری په تګی مه خطاء وځی، چه هغه مو اغواء کوی - او له لیاری مو باسی.

قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى ﴿٩١﴾

وویل (بنی اسرآئیلو) چه همیشه به اوسو په (عبادت د) دی خسی محکم ولاړ تر هغه پوری چه بیرته راشی مونږ ته موسٰی (له طوره).

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام تر راتګه پوری مونږ د دی خسی له عبادت څخه لاس نه اخلو - کله چه دوی راغلل نو هلته به وګورو هر کار چه وړ (لائق) او مناسب ؤ - هم هغه به کوو.

قَالَ يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِؕ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِيْ ﴿٩٣﴾

وویل موسٰی پس له راتګه خپله له طوره ای هارونه څه شی منع کړی وی ته کله چه تا ولیدل دوی چه ګمراهان شول له دی چه متابعت دی ونه کړ (د حکم) ځما (په جهاد سره) آیا پس نافرمانی وکړه تا له حکمه ځما.

تفسير: يعني ما ته خپل خليفه درولي وى او حكم مى دركړى ؤ چه ځما په غياب كښى د دوى اصلاح كوه او د مفسدانو په لياره مه ځه نو بيا تا څه اصلاح وكړه؟ ولي مو د خپلو موافقينو په ملګرتوب له دغو خسي پرستانو سره سخته مقابله ونه كړه ـ او د خسي له عبادته مو دوى ستانه (منع) نه كړل ـ كه دا مو له لاسه نه ؤ پوره نو ولي دى له دوى څخه ونه شكوله او پر ما پسى رانغلي ـ الغرض تا د داسى صريحى ګمراهي له ليدلو سره ولي ځما د اصول او طريقى متابعت ونه كړ؟

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي

وويل (هارون) اى ځويه د مور ځما مه نيسه ږيره ځما او نه (ويښتان د) سر ځما

تفسير: حضرت موسىٰ عليه السلام له ډيره قهره او سختى غصى حضرت هارون عليه السلام ئى له ږيرى او د سر له ويښتانو څخه كلك نيولي ؤ د دى مفصله قصه د الاعراف په (١٨ ركوع) كښى تيره شوى ده د هغه په فوائدو كښى دى ولوستله شي.

إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَاءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بيشكه زه وويريدم له دى نه چه وبه وائى ته (راته) چه بيلتون دى واچاوه په منځ د بني اسرآئيلو كښى (كه چيرى ما جنګ كړى وى) او ودى نه كتل امر (خبرى) ځما ته

تفسير: يعني ځما په فكر كښى هم دغه خبره راغله چه ستا د راتګ انتظار له دى نه بهتر دى چه زه ستاسى په غياب كښى كوم كار وكړم چه د هغه لامله (له وجى) به په بني اسرآئيلو كښى شقاق او نفاق واقع شي. ځكه ظاهر دى كه مقابله يا انقطاع كيده ـ نو څه خلق به له ما سره كيدل؛ او ډير كسان به مخالف كيدل ـ نو زه له دى نه ويريدم چه ته د خپل راتګ په وقت كښى دغه الزام په ما وانه ړوى چه ځما د راتګ انتظار دى ولي ونه كړ؟ او په قوم كښى دى ولي داسى تفرقه وغورځوله. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «د تګ په وقت كښى موسىٰ عليه السلام هارون عليه السلام ته داسى نصيحت فرمايلي ؤ چه ګرد (ټول) قوم په اتفاق ساته نو ځكه هارون د خسي د عابدانو سره مقابله ونه كړه ـ هو په ژبه سره ئى دوى ډير وپوهول مګر دوى ونه پوهيدل» لكه د هارون عليه السلام د وژلو دپاره هم تيار شول ﴿ وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي ﴾

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وویل (موسٰی) پس څه وه ستا کار ای سامری (چه خلق دی ګمراه کړل)

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام د هارون علیه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامری) ته ئی تر قهر او عتاب لاندی ونیو او تری لازمه پوښتنی ئی شروع کړی ـ او وئی ویل چه ته دی په رښتیا خپل حقیقت بیان کړه! دغه حرکت دی د څه لامله (له وجی) کاوه ـ او بنا پر کوم اسباب او عوامل بنی اسرائیل ستا په لوری بی لیاری او ګمراه شول؟

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ﴿٩٦﴾

وویل (سامری) چه نظر غورځولی ؤ ما په هغه شی باندی چه نظر نه ؤ غورځولی دوی په هغه شی باندی پس واخیستله ما یو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئیل) پس ومی غورځوله دا (خاوره په خوله د دی خسی کښی نو په غړیدو شو) او هم داسی ښائسته کړی ؤ ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسیر: سامری وویل چه ځما نظر پر داسی یو شی ولوید چه د نورو فهم هغه ته ونشو ـ یعنی ما د الله تعالیٰ لیږلی پرښته (جبرئیل علیه السلام) پر آس سوره ولیده ښائی دا به په هغه وقت کښی وی چه بنی اسرائیل دننه په سیند کښی پر هم هغه وچه لیاره تلل ـ او د دوی تر شا فرعونی لښکر هم ننوتلی ؤ په دغه حالت کښی جبرئیل د دواړو دلو په منځ کښی ولاړ ؤ ـ څو د یوی دلی خلق د بلی دلی له خلقو سره ګډ نشی او ضرر ونه رسیږی ـ په هر حال سامری به د کوم محسوس دلیل پر اساس یا له خپله وجدانه یا د کوم قسم تعارف په بناء په دی باندی پوهیدلی وی چه هم هغه جبرئیل علیه السلام دی ـ نو ځکه د ده د پښو یا د ده دآس د سوو له خاورو څخه یی یو موټی خاوره واخیسته ـ او بیا هم هغه ئی د هم هغه د خسی د سرو زرو په مجسمه کښی ورتوئی کړه ـ ځکه چه د ده په زړه کښی دغه فکر راغلی ؤ چه د روح القدس د پښو خاورو کښی به هرومرو (خامخا) څه نه څه تاثیر وی. حضرت شاه صاحب لیکلی «دغه سره زر د کفارو د هغو اموالو څخه ؤ چه په فریب اخیستی شوی ؤ ـ نو کله چه په هغه کښی هغه برکتی خاوره ولویده نو د حق او باطل د یو ځای کیدلو څخه تری داسی د یوی کرشمی شی جوړ شو چه هغه مجسمه د سا لرونکو په شان د روح او د غږ خاونده شوه له دغسی شیانو څخه دیر زیات ځان ساتنه په کار ده چه تری بت پرستی لا ترقی مومی».

تنبیه: د دی آیت کوم تفسیر چه پاس بیان شوی دی له کرامو صحابه ؓ ـ تابعینو ـ او مفسرینو علماؤ څخه هم دغه منقول دی ځینو زائغینو چه پر دی باندی طعن کری دی ـ او د آیت لری له صوابه تأویلات ئی کری دی ـ د هغه کافی جواب د «روح المعانی» خاوند ورکری دی ـ دلته د دومره بسط موقع نه ده. **من شاء فلیراجع.**

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسٰی) پس ځه (له مونږه لری شه!) پس بیشکه شته تاته په دغه ژوندون کښی دا (عاقبت) چه وبه وائی (هر چا ته چه وئی وینی) چه مه لګیږه (په ما).

تفسیر: یعنی ماته دی لاس مه راوړاندی کوه! او مه راسره نژدی کیږه! او بیخی لری او جلا (جدا) راڅخه ګرځه! کله چه «سامری» د خسی لویه او نندارہ ئی د دی لامله (له وجی) جوړه کړی وه چه د لوئی ـ ریاست او جاه خاوند شی ـ او خلق له ده سره ملګری شی ـ او دی د خپل مشر او سردار په شان ومنی ـ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافی سزا ورکړه شوه ـ چه هیڅوک دی له ده سره نه نژدی کیږی بلکه سامری په دی مامور او مجبور شو چه ودانی څخه لری په صحراء او بیدیا کښی لکه یو ذلیل ځنګلی او وحشی ځناور اوسیږی او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کیږی.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ

او بیشکه تاته (په آخرت کښی) وعده (د عذاب) چه له سره به خلاف ونه کړ شی له تا سره له هغی وعدی څخه،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دنیا کښی (سامری) ته دغه سزا ورسیده چه د بنی اسرآئیلو له لښکرو څخه د باندی بیل اوسیده ـ که ده به له چاسره ملاقات یا خبری او اتری کولی نو طرفین به په تبه اخته کیدل ـ نو ځکه دی او خلق دواړه یو له بله ډیر لری لری ګرځیدل ـ او دا ئی چه فرمائلی دی چه دا یوه داسی وعده ده چه له سره تری نه مخالف کیږی ـ ښائی تری اخروی عذاب مراد وی. او ښائی چه د دجال وتل به هم د هم هغه سامری فساد په یهودانو کښی تکمیل کری. لکه ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم کله چه مال ویشه ـ یوه سړی دوی ته وویل چه «په انصاف سره ئی ویشه!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د «هم دی جنس خلق به خروج وکړی» هر هغه چه پر خپلو مشرانو اعتراض کوی او تنقیدونه

پرې نیسي هغوی خارجیان بلل کیږي. او هر هغه چه پر دیني مشرانو طعن وهي هم داسي دی».

وَانْظُرْ اِلٰۤى اِلٰهِكَ الَّذِیْ ظَلْتَ عَلَیْهِ عَاكِفًا ؕ لَنُحَرِّقَنَّهٗ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهٗ فِی الْیَمِّ نَسْفًا ﴿۹۷﴾

وګوره معبود خپل ته دی هغه چه وی ته په عبادت د هغه کښي محکم ولاړ (چه خسی دی) خامخا سوځوو مونږ هرومرو (خامخا) هغه بیا به ئی بادوو، تار په تار کوو په سیند کښي په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسیر: یعني ستا سزا خو هم دا شوه. اوس ستا د دروغو معبود کلائین هم ویلی کوم هغه خسي چه تا معبود درولی ؤ ـ او بیا دی پری زړه بایللی ؤ ـ او ورته ناست وی اوس ئی ستا تر سترګو لاندی توټی توټی او تکر تکر کوم او بیا ئی په سخت اور کښي سوځوم ـ او بیا ئی ایره هم د سیند په هوا کښي دوړوم ـ څو دی عابدانو او مینانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چه دغو نورو ته به څو سود او زیان ورسوی؟ ـ حال دا چه دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشی کولی.

اِنَّمَاۤ اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِیْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَسِعَ كُلَّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۹۸﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسي (چه مستحق د عبادت دی) الله دی هغه چه نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی چه محیط دی دی پر هر څیز له جهته د علم.

تفسیر: د باطلو له لری کولو او امحاء سره به موسٰی علیه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه او داسي به ئی ورته ویل چه خسی څه شی دی هیڅ یو شی چه دیر لوی هم وی ـ له سره معبود کیدی نشی ـ رښتین او حقیقی معبود خو هغه یو ذات دی چه ماسواء له هغه څخه د بل هیچا عبادت عقلاً ـ نقلاً او فطرتاً نه دی جائز ـ او د هغه لامحدود علم هری یوی ذری لره هم محیط دی.

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَیْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ

هم داسي (لکه چه د موسٰی قصه مو وکړه تاته) قصې کوو پر تا (یعني تاته) له اخبارو د هغو امورو چه په تحقیق پخوا تیر شوي دي (له پخوانیو امتو)،

تفسیر: یعني د موسٰی علیه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډیرو نورو پخوانیو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسیله ګردي (ټولي) دنیا ته اورو چه په هغو کښې ډیري فائدې او د تشویق او ترغیب او د تهدید او ترهیب وسائل او وسائط شته مثلاً د علم توفیر ـ د معجزاتو تکثیر ـ د انبیاؤ او د مسلمینو تسلي او ډاډینه ـ د عقلمندانو عبرت او تذکیر ـ او د معاندانو په حق کښې تهدید او ترهیب. **وغیر ذلک من الفوائد.**

وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

او په تحقیق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چه قرآن دی).

تفسیر: یعني قرآن عظیم الشان مو درکړی دی چه پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندې مشتمل دی. (او ښائي چه مومنان ئې ښه ولولي او ښه عمل پرې وکړي!).

مَّنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ۭ وَسَاۗءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

هر څوک چه مخ وګرځوي له دغه (قرآن یا له الله نه په نه ایمان راوړلو سره) پس بیشکه دی به بار کړي (په ځان خپل) په ورځ د قیامت کښې لوی بار (د عذاب) چه تل به وي په دغه (عذاب د لوی بار) کښې او بد دی دوی ته په ورځ د قیامت کښې له جهته د بارولو (عذاب د ګناه د دوی).

تفسیر: یعني له اعراض او تکذیب د ګناهونو کوم بار چه پر دوی باندې باریږي له سره به نه سپکیږي؛ دوی به همیشه تر هغه لاندې وي ـ بیا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخرې خبره نه ده؛ څه مهال (وخت) چه دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پیټی پورته کوي؛ نو هلته پوهیږي چه دوی څومره تر یوه درانه پیټي لاندې کیوتلي دي؟

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾

په هغه ورځ کښې چه وپوکل شي (دوهم ځلي) په صور (شپیلی) کښې او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شين سترګی (تور مخی).

تفسیر: یعنی د محشر د راوستلو په وقت کښې به ړانده وی، یا ښائی هم داسی د هغوی سترګی به شنی وی چه د خلقو په نظر ښکاره شي ـ په هر حال که ړومبی معنی واخیستله شي نو دغه د یوه خاص وقت ذکر دی ـ بیا به سترګی وپرانستلی شي ـ څو دوزخ او نورووینی ﴿ وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ ﴾ جزء ۱۵ الآیة ـ (د الکهف ۵۳ آیت ۷ رکوع) ﴿ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا ﴾ جزء١٦ (د مریم ۳۸ آیت ۲ رکوع).

يَتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾

چه ورو ورو پټی پټی خبری به کوی په منځ خپل کښې (او داسی به وائی چه) درنګ نه دی کړی تاسی مګر لږی (ورځی په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی دوی چه له قبره ووځی ـ او د آخرت د ورځی هولناک واقعات وګوری ـ او دغه اوږده ورځ ووینی ـ نو د قبر شپی ورته دومره لږی ښکاری چه ته به وائی یوه هفته یا لس ورځی ئی هلته تیری کړی دی ـ بلکه دنیا ډیر ژر پری تیره شوی ده ـ د دی دنیا مزی او خوندونه او اوږده امیدونه ئی ګرد (تول) هیریږی ـ د خپل عمر په خوشی ضائع کیدلو به ندامت کوی یا ښائی د معذرت په ډول (طریقه) به داسی وائی ـ یعنی په دنیا کښې مونږ ته ډیر لږ مدت د هستوګنی موقع راکړی شوی ده ـ او فرصت مو بیخی ونه موند چه آخرت ته مو څه سامان تول کړی وی لکه چه د جزء ۲۱ (د روم په ۵۵ آیت ٦ رکوع) کښې ئی فرمایلی دی ﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ مَا لَبِثُوْا غَيْرَ سَاعَةٍ ﴾ الآیة ـ

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ

مونږ ښه عالمان يو په هغو اقوالو چه دوی ئی وائی.

تفسیر: یعنی پټی خبری هم څمونږ څخه نه پټیږی. هغه پټی خبری او مشوری چه دوی ئی په خپلو منځونو کښې سره کوی ګردی (تولی) مونږ ته ښی معلومی دی.

إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

كله چه ووائی ډير كامل د دوی له حيثه د روش (چه فكر او عمل دی) چه څنډ (تاخير) نه دی كړی تاسی (په دنيا كښی) مگر يوه ورځ.

تفسير: يعنی هغه چه د دوی په منځ كښی زيات عقلمن؛ هوښيار او صائب الرأی وی هغه به وائی خانه! لس ورځی! نه لس ورځی چيری يوائحی يوه ورځ ئی وګڼه! ده ته ئی زيات عقلمن او د ښی طريقی خاوند څكه ووبل چه دی به د دنيا په زوال او فناء او د آخرت په دوام او بقاء او د هول په شدت او په نورو شيانو له نورو څخه ښه پوهيدلی وی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾
فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه كوی له تا نه له (احواله د) غرونو (چه د دوی به څه احوال وی په ورځی د قيامت كښی؟) پس ووايه دوی ته چه تار په تار او تيت ؤ پرک (خواره واره) به كړی دغه (غرونه په شان د غبار) رب څما په تار په تار كولو سره، پس پری به ږدی دا څمكه يو تش ډاگ هوار، چه نه به وينی ته په دغه (څمكه) كښی خكته والی او نه اوچت والی (هيڅ قدر).

تفسير: يعنی د قيامت پر ذكر به د حشر منكرين د استهزاء په ډول (طريقه) وائی. چه د داسی سختو سختو عظيم الشانو غرونو حال احوال به څرنګه كيږی؟ آيا دغه به هم توتی توتی كيږی؟ د دوی په جواب كښی داسی ووايئ چه هو! د الله تعالیٰ د لامحدوده قدرت په مقابل كښی غرونه څه عظمت او حقيقت لری ـ دغه غرونه هم په لږ وقت كښی خاوری ايری كيږی ـ او د غرونو ذرات او بڅركی د تكول شويو وړيو په شان په هوا كښی الوځولی كيږی ـ او څمكه به بيخی صافه او هواريږی چه له سره به هيڅ لوړه اوچته) او ژوره (خكته) نه پكښی ليدله كيږی ـ او د غرونو موانع او سدود بيخی له منځه ورک او صاف او پاكيږی.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ

په دغه ورځ (د قيامت) كښی به متابعت وكړی (دا مخلوق د بلنی) د بلونكی نه به وی كوږوالی له دغی (بلنی د بلونكی څخه)،

تفسیر: یعني هر چیرې چه پرښته غږ وکړي او هر چیرې ئې چه ورغږ کړي؛ ګرد (تول) خلق به سم برابر د غښي او د مردک (ګولۍ) په شان هملته ورځغلي ـ نه به د غږ کوونکي په غږ کښې څه کوږوالي وي او نه د دغو مندو وهونکو په مندو او ورتګ او ځغاسته کښې څه کوږوالي او وړاندي او وروسته لیدل کیږي؛ کشکي دوی په دنیا کښې هم د الله تعالیٰ د داعي او بلونکي پر غږ پسې هم داسې سم برابر تلي ـ او پرې په ډیر شوق او ذوق سره غوندیدلي ـ چه هلته ئې څه په ښه او کار ورتلي خو معالاسف دوی دلته له خپلې بدبختي او کږو تلو لامله (له وجې) تل په کږو لیارو ځي او خرابه طریقه ځان ته غوره کوي.

وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شي غږونه (له ډیره هیبته) دپاره د رحمٰن پس نه به اورې ته مګر کښېهار د قدمونو.

تفسیر: یعني د محشر د ورتګ په وقت کښې پرته (علاوه) د پښو د کښېهار او د ورو غږه بل هیڅ یو غږ او آواز نه آوریده کیږي او د الله تعالیٰ د خوف او هیبت لامله (له وجې) بل هیڅ یو غږ او غوږ به نه وي که څوک څه وائي هم خو دغومره ورو ورو به ئې وائي چه ایله به ئې شوندې خوځیږي او بل هیڅ شي تري نه ځرګندیږي (ښکاریږي).

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهٗ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

په دغه ورځ (قیامت) کښې نه رسوي فائده شفاعت (هیچا ته) مګر هغه چاته چه اذن کړی دی د هغه په حق کښې رحمٰن (چه شفاعت ئې وکړ شي) او راضي دی (الله) له دغه (مشفوع شخه) له حیثیته د وینا (چه کلمه د توحید ده).

تفسیر: یعني د هغه سپارش چلیږي چه ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وي د هغه شافع وینا د پاک الله خوښه وي ـ او خورا (ډیر) ښې خبرې ئې ویلې وي ـ او د داسې سړي سپارش وکړي چه د هغه مشفوع خبره ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسنده شوې وي د کفارو په حق کښې د هیچا سعي او سپارش له سره په درد نه خوري او نه چلیږي.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِهٖ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چه په منځ کښې د دوی وی (له اخروی امورو) او هر هغه څيز چه پسی شا د دوی دی (د دنيوی امورو) او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ علم پر گردو (تولو) محيط دی. ليکن د بندگانو علم پر الله تعالیٰ يا د الله تعالیٰ پر معلوماتو محيط او چاپير نه دی ـ نو ځکه هم ده ته پخپل محيط علم معلوم دی چه چاته د چا د شفاعت دپاره ښائی موقع ورکړه شي.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ط

او ذليل شول (خاوندان د) مخونو هغه تل ژوندی قائم تدبير والا د عالمو ته؛

تفسير: يعنی په دغه ورځ کښې به د هغو لويو لويو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره دول (طريقه) سره د دغه حی او قيوم الله په دربار کښې د ډيرو ذليلو او سپکو بنديانو په شان ښکته او ټيټ کيږی چه هغوی پخوا له دی نه له سره د الله تعالیٰ په مقابل کښې خپل سرونه نه وو ټيټ کړی؛ په دغه وقت کښې به په ډيری عاجزی سره خپلی غاړی ږدی.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

او په تحقيق خراب نااميده شو هر هغه څوک چه پورته ئی کړ بار د ظلم

تفسير: يعنی د ظالمانو له حاله بيخی پوښتنی مه کوه! چه څنگه خراب به وی د ظلم په لفظ کښې شرک او نور معاصی هم داخل دی. لکه چه د لقمان د سورت په (٢) رکوع (١٣) آية (٢١) جزء کښې راغلی دی ﴿ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴾ او د جزء ٤ د آل عمران په ١٣٥ آيت (١٤) رکوع) کښې ﴿ وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ ﴾ لولو ـ د هر يوه ظالم خرابی به د ده د ظلم له درجی سره موافقه وی.

وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

او هر څوک چه وکړی له ښو (عملونو) حال دا چه وی دی مؤمن پس نه ويريږی (دی په آخرت کښې) له ظلم بی انصافی او نه له نقصان.

تفسیر: داسی بی انصافی چه کومه نیکی ئی ضائع کړه شی ـ یا په هغه ګناه ئی ونیسی چه ئی نه وی کړی او نقصان رسونه داسی چه له استحقاقه لږ ثواب او بدل ورکړ شی.

وَكَذٰلِكَ اَنۡزَلۡنٰهُ قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا وَّ صَرَّفۡنَا فِيۡهِ مِنَ الۡوَعِيۡدِ لَعَلَّهُمۡ يَتَّقُوۡنَ اَوۡ يُحۡدِثُ لَهُمۡ ذِكۡرًا ﴿۱۱۳﴾

او هم داسی (لکه چه قصه مو وکړه د انبیاؤ او اممو او د قیامت) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربی (ژبه) او بیا بیا راوړی دی مونږ په دی قرآن کښی له آیاتونو د وعید (مکرر) دپاره د دی چه دوی پرهیز وکړی یا پیدا کړی دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او تری عبرت واخلی).

تفسیر: یعنی لکه چه دلته د محشر احوال او د هغه د نیکو او بدو نتائج صاف صاف اورولی شوی دی. هم داسی مونږ پوره قرآن په صافی عربی ژبی سره نازل کړی دی څو هغه خلق چه د ده رومبنی مخاطبان دی د هغه له لوستلو له الله تعالیٰ څخه وویریږی ـ او د تقویٰ لیاره غوره کړی ـ او که سم د لاسه داسی ونشی ـ نو اقلا د دوی په زړونو کښی د عاقبت او انجام څه فکر ـ غور او اندیښنه خو پیدا شی ـ ممکن دی چه هم دغه غور او فکر ورو ورو ترقی او تزئید ومومی ـ او دوی د هدایت په لیاره راولی ـ او د دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شی.

فَتَعٰلَى اللّٰهُ الۡمَلِكُ الۡحَقُّ‌ۚ

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کښی له تولو عیبونو او نقصاناتو) چه پادشاه دی (د پاچاهانو) حق دی (وعد او وعید د ده)

تفسیر: یعنی هغه پاک الله چه داسی عظیم الشان قرآن نازل فرمایلی دی او خپلو بندګانو ته ئی داسی رښتیاء صافی ـ سمی ـ اساسی ـ خبری د دوی د فائدی دپاره اورولی دی.

وَلَا تَعۡجَلۡ بِالۡقُرۡاٰنِ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يُّقۡضٰٓى اِلَيۡكَ وَحۡيُهٗ‌ وَقُلْ رَّبِّ زِدۡنِىۡ عِلۡمًا ﴿۱۱۴﴾

او تلوار مه کوه ته (ای محمده!) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چه پوره کړه شي تاته وحی د ده او ووایه (ای محمده) ای ربه ځما زیات کړی ما له جهته د علمه.

تفسیر: یعنی هر کله چه پاک قرآن داسی مفید او عجیب څیز دی نو هم هغسی چه مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو ـ ته هم د هغه په اخیستلو کښی له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتی مه کوه! څه مهال چه پرښته وحی درآوروی ته ئی په عجلت له هغی سره مه لوله؛ ځکه چه مونږ د دغی خبری عهد او پیمان درسره کړی دی ـ چه نه به ئی پریږدو عظیم الشان قرآن د تا له سینی څخه ووځی ـ نو ته ولی په دغه فکر او اندیښنه کښی ځان ربړوی (تکلیف ورکوی)؛ نه چه د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هیر شي ـ بلکه د دغه فکر په ځای داسی دعاء وکړه چه ای الله تعالیٰ د قرآن لا زیاته پوه او له حده زیاته علوم او معارف راته عطاء کړه! وګوره چه آدم علیه السلام په یوه څیز کښی بی موقع تعجیل کړی ؤ ـ د هغه انجام څنګه شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «څه مهال (وخت) چه جبرئیل علیه السلام به قرآن راوړ نو محمد صلی الله علیه وسلم به د جبرئیل علیه السلام د لوستلو سره یو ځای هغه لوست او د دی یو ځای لوستلو څخه ئی مقصد دا ؤ چه راڅخه هیر نشی ـ له دی نه ئی پخوا هم منع فرمایلی وه ـ لکه چه په ۲۹ جزء د قیامت سورت په (١٦-١٧) آیة (١) رکوع کښی راغلی دی ﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ او تسلی ئی ورکړی وه چه د قرآن دریادول ـ او د هغه رسونه نورو خلقو ته ستاسی په وسیله ځمونږ په ذمه ده ـ لیکن د بشریت په مقتضاء شائی چه دغه توصیه ئی هیره شوی وی نو ځکه ئی په دغه آیت سره تقیید وفرمایه ـ او په دغه هیریدلو باندی ئی وروسته د «آدم علیه السلام» مثل هم بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی ؤ مونږ آدم ته پخوا له دی نه پس هیر ئی کړ (هغه حکم) او ومونه موند ده ته استقامت (صبر له منهی عنه) څخه.

تفسیر: هغه دی چه دانه ئی خوړلی وه ـ او د مخه حکم ئی هیر کړی ؤ یعنی قائم پاتی نشو ـ وروسته له دی د دغی قصی لړ تفصیل راځی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾

او یاد کړه هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ (تعظيماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مگر (سجده ونه کړه) ابليس؛ چه منع ئې راوړه پس وویل مونږ ای آدمه بيشکه دا (ابليس) دښمن ستا دی او (دښمن) د ښځې ستا دی پس خبردار ودی نه باسی خامخا تاسی له جنته (په سبب د وسوسی او فريب) پس په مشقت کښې به پريوځې.

تفسير: ظاهر دی چه د جنت آرامی او هوسائی (خوشالی) په بل کوم ځای کښې ميسر کيدی نشی او پرته (علاوه) له جنته پر هر ځای کښې د خوړلو او څښلو؛ اغوستلو او د نورو ضروورياتو تدابيرو او ضرورياتو ته خامخا انسان ربړ ګالی (تکليف برداشت کوی) او مشقت پر ځان آخلی.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا۟ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بيشکه مقرر دی تاته چه نه به وږی کيږی په دی (جنت) کښې او نه به بربنډ کيږی. او بيشکه ته به نه تږی کيږی په دغه جنت کښې او نه به دی ګرمی کيږی.

تفسير: د انسانی له مهمو ضرورياتو څخه خوړل ـ څښل ـ اغوستل او د هستوګنی داسی ځای دی چه سری پکښې له لمر ـ باران ـ باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وی ـ په جنت کښې داسی تکاليف له سره نشته ـ او په جنت کښې له هر حيث او هر جهت څخه آرامی ـ راحت ـ طمانيت ـ امنيت ـ سکون او نور ګرد (تول) په زړه پوری وسائل او وسائط شته. دلته ئې د راحت ذکر ونه فرمايه يواځې ئې د تکاليفو له نفی کولو څخه ښائی داسی تنبيه او ايقاظ مقصود وی چه د جنت د وتلو څخه وروسته تاسی له دغو ګردو (تولو) شيانو سره مخامخ کيدونکی او د دغو ګردو (تولو) ربړو ګالونکی (تکليفونو برداشت کوونکی) يئ!.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطٰنُ قَالَ يٰٓاٰدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان (داسی چه ورته) وی ویل ای آدمه آیا دلالت وکړم تاته په ونه د تل ژوندی پاتی کیدلو او په پاچاهی چه نه زائلیږی (او تل پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی داسی ونه دروښیم چه د هغی د میوی له خوړلو څخه مو ابدی ژوندون په برخه شی ـ او له سره مړه نشئ ـ او بی زواله پاچاهی به مو په برخه شی.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ

پس وخوړله دوی دواړو له (میوی) د دغی ونی پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی او شروع وکړه دواړو چه نښلولی پوری کولی دواړو پر ځان پوری له پانو د(ونی) د جنت (لپاره د ستر)

تفسیر: دغه کړده (توله) قصه په «(الاعراف)» او نورو سورتونو کښی مفصله تیره شوی ده ـ د هغو په فوائدو کښی دی وکتله شی مونږ هلته د دی پر اجزاؤ کافی او شافی کلام کړی دی.

وَعَصٰىٓ اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾

او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هیرولو د حکم د الله یا په اجتهادی خطا سره) پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبی سره او هدایت ئی ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندی او لپاره ئی ورته وښودله د ثبات)

تفسیر: یعنی کله چه د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښی قصور وشو او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لپاره ثابت قدم نشو پاتی ـ نو هم دغه ئی په غوایت او عصیان سره تغلیظاً

تعبير وفرمايه سم د «حسنات الابرار سيئات المقربين» له قاعدې سره ـ د دې بحث پخوا له دې نه هم تير شوې دې يعنې د شيطان تسلط ئې پرې نښود، بلکه فوراً ئې ورته د توبې توفيق وباښه ـ او سره له زياتې پر زياتې مهربانۍ د ده په طرف متوجه شو ـ او د خپلې خوښې پر لياره ئې قائم کړ.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

وفرمايل (الله) چه کوز شئ دواړه له دغه جنته (يا له آسمانه) تول ځينې د تاسې د ځينو نورو دښمنان يئ!

تفسير: که دغه خطاب يواځې د آدم او حوا عليهما السلام په لورې وي مراد به ئې داسې وي چه د دوې اولاده به په خپلو منځونو کښې سره دښمنان وي ـ لکه چه په رفاقت سره ئې گناه کړې وه د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو چه اولاده ئې پخپل منځ کښې سره دښمنان شول ـ او که دغه خطاب د ابليس او آدم عليه السلام په لورې وي. نو مقصد به ئې داسې وي چه د دواړو په ذرياتو کښې به دغه دښمنې برابره قائمه پاتې کيږي ـ شياطين به تل د بنيادمانو د ضرر رسولو په فکر کښې وي.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾

پس که راغې تاسې ته له طرفه ځما هدايت (چه کتابونه او رسولان دي) پس هر چا چه متابعت وکړ د هدايت ځما پس نه به گمراه کيږي (په دنيا کښې) او نه به بدبخت شي (په عقبٰى کښې).

تفسير: يعنې نه د جنت له لياري څخه گمراه او بې لياري کيږي او نه له هغه څخه محروميږي او تکليف او ربړ (زحمت) به وگالي (برداشت کړي) له هغه اصلي وطنه چه راغلي دي بيا به بيرته بې انديښنې او خرخشې (وسوسې) هملته ور ورسيږي.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا

او هر چا چه مخ وگرځاوه له ذکره (پنده) ځما پس بيشکه ده ته دي معاش تنگ (په دنيا يا سخت عذاب په قبر کښې).

تفسیر: یعنی هغه انسان چه د الله تعالیٰ له یاده غافل او محض د دغی فانی دنیا ژوندون د خپل مقصود قبله وگنی او وئی گرځوی د هغه گزران به مکدر او تنگ کړ شی ـ اگر که په سترگو له ده څخه ډیر مال او دولت او د عیش او عشرت سامان لیده کیږی مگر کله چه د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجی تل د دنیا د حرص او د ترقی په فکر کښی اوسیږی او د تقلیل له اندیښنی څخه تل نا آرامه وی ـ او تل د «شلو په سلو کول او ژر ئی زر ته رسولو» په چرتونو کښی ډوب تللی وی د موت یقین او د دولت د خطراتو اندیښنه د ده د روح سوهان په شان معامله کوی ـ د یورپ او امریکاء اکثرو متنعمینو ته وگورئ چه ځینی له هغو په شپه ورځ کښی تش دری ساعته او ځینی خوش قسمتان څلور پنځه ساعته ایله اوده کیږی. لوی لوی کروړپتیان او ملیونران د دنیوی مصائبو او مخمصو له لاسه چه کله په تنگ شی نو مرگ ته پر خپل ژوندون ترجیح ورکوی ـ او د دی نوعی خپل ځان وژلو او خودکشی مثالونه زیات موندله کیږی ـ نصوص او تجربی په دی باندی شاهدی دی چه په دغه دنیا کښی قلبی سکون او حقیقی اطمینان هیڅا ته بی د الله تعالیٰ له یاده نه حاصلیږی ﴿ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَىِٕنُّ الْقُلُوْبُ ﴾

دیری ښی خوږوبی دی زړونو ته ښه خوښی ښښی
خوند به ئی څوک نه مومی څو ئی چه ونه څښی

ځینی مفسرین د «معیشة ضنکا» معنی داسی کوی هغه ژوندون چه پکښی خیر نشی داخلیدی گواکی د خیر اخیستلو څخه پخپل ځان کښی تنگ شوی دی ـ ظاهر دی چه داسی یو کافر چه په دنیوی نشو کښی مست وی ـ د هغه گرد (تول) مال ـ دولت ـ د عیش سامان ـ د عشرت وسائل ـ د تنعم اسباب به د ده په حق کښی د ځان وبال گرځی. د هغی خوښی او خوشالی پای او انجام به څه وی؟ چه څو ورځی وروسته به ئی تباهی وی؛ هغی ته چیری ښائی چه سری خوښی یا خوشالی ووائی.

ځینی مفسرین له «معیشة ضنکاً» نه د قبر برزخی ژوندون مرادوی ـ یعنی پخوا له قیامته پر ده د سختی تنگی دوره راتلونکی ده څه مهال چه د قبر ځمکه هم پری تنگه کړه شی.

د «معیشة ضنکاً» تفسیر ځینو کرامو اصحابو په عذاب القبر سره هم کړی دی. بلکه (بزار رحمة الله علیه) په جیدو اسنادو سره له (ابو هریرة رضی الله تعالیٰ عنه) نه مرفوعاً روایت کړی دی په هر حال د «معیشة ضنکاً» لاندی دغه گرد (تول) صورتونه داخلیدی شی (والله اعلم).

وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾

او پورته به کړو مونږ دی (له قبره او محشر ته به ئی راولو) په ورځی د قیامت کښی ړوند.

تفسير: يعني په سترګو ئې ړندوی او بیا ئې د محشر په لوری بیائی او په زړه سره به هم ړوند وی چه د هیڅ حجت په طرف به لیاره نه مومی ـ دغه د حشر د ابتدائی مرحلی ذکر دی وروسته به ئې سترګی خلاصیږی ـ څو د دوزخ او نورو اخروی اهوالو معاینه وکړی شی.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾

وبه وائی (دغه ړوند کافر) ای ربه ځما ولی دی پاڅولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چه په تحقیق زه وم بینا (په دنیا کښی).

تفسير: يعني هغه کافران چه په دنيا کښی د ظاهری سترګو خاوندان او په آخرت کښی ړومبی ړانده محشور کیږی ـ په تعجب او حیرت سره به سوال کوی (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوی دی چه د هغه په بدل ځمونږ سترګی راڅخه اخیستی شوی دی؟).

(نو وبه فرمائی پاک الله د عذاب د پرښتی په ژبه د دوی په جواب کښی)

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) هم داسی ؤ (لکه چه ته ئې وائی) خو راغلی ؤ تاته آیتونه ځمونږ پس هیر کړل تا هغه او په مثل (د هغو هیرولو ستا) نن ورځ هیر به کړ شی ته هم پریښود به شی ته په عذاب کښی.

تفسير: يعني په دنيا کښی سره له دی چه ځمونږ د قدرت دلائل او نښی مو لیدی او اوریدی خو نه مو پری یقین او نه مو پری عمل وکړ او داسی مو ځان تری بیخبره او ناکاره کړ چه ګواکی د هیڅ خبره مو نه اوریدلی او نه لیدلی وه؟ نو نن د هغه په بدل تاسی هم داسی هیرولی شئ لکه چه هلته مو له ځانونو خپلو څخه ړانده جوړ کړی ؤ ـ نو اوس دلته د هغه د مناسبی سزا موندلو او له خپلو ړانده پاڅیدلو او ړانده محشور کیدلو نه ولی حیرت او تعجب کوئ؟

وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ۚ

او په مثل د هم دی جزا ورکولو (ځمونږ دغو کفارو ته) جزا ورکوو مونږ هغه ته چه له حده ووت او ایمان ئې رانه وړ په آیتونو د رب خپل؛

تفسیر: یعنی هم داسی هر یوه مجرم ته به سم د هغه د حال په مناسبت سزا ورکوله کیږی.

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾

او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: نو څکه ډیر لوی حماقت به وی چه د دی ځای له تکلیفه وویریږو او د هغه ځای د عذاب د نجات فکر ونه کړو ـ حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی دغه د ړندولو عذاب په حشر کښی دی او په دوزخ کښی لا زیات».

اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِىْ مَسٰكِنِهِمْ ؕ

آیا پس نه دی ښکاره شوی (دغو کفارو ته دا) چه ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چه ځی تیریږی دوی په (تشو) کلیو (منازلو) ځایونو د دوی کښی

تفسیر: یعنی که پر هغه سزا چه دوی ته په آخرت کښی ورکوله کیږی متیقن نه وی نو آیا د تاریخی واقعاتو څخنی هم څه پند او عبرت نه آخلی د هم دغو مکیانو په شاوخوا کښی څومره اقوام د خپل کفر او طغیان لامله (له وجی) تباه او برباد شوی دی چه د هغوی قصی او افسانی د خلقو پر ژبو لا تراوسه جاری دی. او د هغوی له منځه د څینو پر کندوالو او خرابو کلیو او ویجاړو ځایونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لویږی او دوی پری تیریږی چه د هغو له لیدلو څخه ښائی د هغو اقوامو حالات مو در په یاد شی چه څرنګه هغوی په داسی حال کښی چه پر دغو ځایونو کښی ګرځیدل او لاندی باندی کیدل هلاک او تباه کړل شول.

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِى النُّهٰى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَّاَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾ ؕ

بیشکه په دغه (اهلاک د منکرینو) کښی خامخا ډیر دلائل (د عبرت دی) خاوندانو د عقلونو ته. او که چیری نه وی هغه وینا چه پخوا ویلی شوی ده

(له طرفه) د رب ستا (په تاخير د عذاب سره) نو خامخا ؤ به دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره) او که نه وی اجل (نيته) معلومه (د عمر د دوی نو به دوی معذبيدل په دنيا کښې).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ رحمت پر غضب سابق دی نو ځکه مجرم ته تر ډير وقت پوری د اصلاح موقع ورکوی او د پوره حجت له اتمام څخه ئی ماسواء نه هلاکوی بلکه د دی امت په متعلق ئی دا هم فرمايلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ الآية ـ او له خپلی خاصی مهربانی عمومی مستأصل عذاب ئی له دغه امت څخه لری کړی دی ـ دغه خبره ده چه ستا د رب له طرفه صادره شوی ده ـ که داسی نه وی او د هر مجرم قوم د عذاب دپاره يو خاص وقت مقرر نه وی نو په لازمی ډول (طريقه) به دوی په عذاب اخته کيدل ـ ځکه چه د دوی د کفر او شرارت مقتضی هم داسی ده چه ښائی علی الفور هلاک کړل شی ـ صرف پاس مذکوره مصالح مانع دی چه په هغو کښې لږ توقف واقع شوی دی آخر په قيامت کښې به د عظيم عذاب خوند وڅکی ـ او کله چه وقت راشی نو په دنيا کښې به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګوری. لکه چه د «بدر» په غزوه کښې دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ او د هغه يوه وړوکی نمونه ئی وليده.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ

پس صبر کوه (ای محمده) پر هغو خبرو چه دوی ئی وائی

تفسير: يعنی عذاب په خپل مقرر وقت کښې خامخا واقع کيدونکی دی ـ دوی د دغه تاخير او امهال د ليدلو څخه هومره چتی(فضول) او چپوله خبری چه کوی ودی کړی ـ تاسی سم د لاسه دغه ګردی (تولی) خبری په ډير صبر او استقامت سره واورئ! او په ډير صبر او سکون د وروستنی نتيجی په انتظار کښې اوسئ ـ د کفر پر دغو کلماتو له حده زيات مضطرب کيدلو ته هيڅ ضرورت نشته. (دغه آيت منسوخ دی په آيت د سيف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا ۚ

او تسبيح وايه سره له حمد، ثناء د رب خپل (لمونځ کوه) پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ) او پخوا له پريوتلو د دغه (لمر د ظهر او عصر لمونځ)،

تفسير: دغه د فجر او عصر لمونځونه شول. يعنی د احمقانو او شريرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ! او مه چرت پری خرابوئ! په ډير صبر او سکون سره د خپل الله تعالیٰ په عبادت کښې

مشغول او لګیا اوسئ! ځکه چه د الله تعالیٰ مدد له دوو شیانو حاصلیږی چه هغه صبر او صلوٰة دی کما قال الله تعالی ـ ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ ﴾ الآیة ـ

وَمِنْ آنَاۤئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ

او په ځینو اوقاتو کښی له ساعتونو د شپی پس تسبیح وایه (لمونځ ادا کړه د مغرب او عشاء)

تفسیر: په دغه کښی مغرب او عشاء بلکه د ځینو تفاسیرو له روایته سره سم د تهجد لمونځ هم داخل دی.

وَاَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځی کښی (پر لمانځه ډیره توجه ولره یا په دغو اوقاتو کښی تسبیح سره له حمده وایه)

تفسیر: دغه د (جمعی او د) ظهر لمونځ شو ـ ځکه چه په دغه وقت کښی د ورځی د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږی ـ بلکه په صحاح او قاموس او نورو کښی تصریح شوی ده چه «طرف» «طائفة من الشئ ـ طرف د کوم شی حصی ته وائی» او د خاص حد او د څنډی په معنی نه دی په دغه صورت نهار جنس منلی کیږی او د هری ورځی هغه یوه خاصه برخه تری مراد کیدی شی چه هلته ورځ نیمائی کیږی.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ۝١٣٠

ښائی چه ته به راضی شی (له الله په اجر)

تفسیر: یعنی که داسی د عمل طرز ولری نو تل به په دنیا او آخرت کښی خوښ او راضی اوسیږی ـ د دغه ډیر لوی اجر به در رسیږی. او له امت سره به دی مرسته (مدد) وشی په دنیا کښی ـ او مغفرت به وی په آخرت کښی ستا په شفاعت چه د هغه له لیدلو څخه به ته خوښیږی.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا

مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِؕ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿١٣١﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترګی خپلی (یعنی مه ئی اړوه) هغه څیز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه څیز سره چه قسما قسم دی دغو (کفارو) ته ښائست د ژوندانه لږ خسیس دپاره د دی چه وازمایو دوی په دی کښی؛ او رزق روزی د رب د تا (چه تاته ئی درکړی له نبوته علمه بهتر ډیر غوره) خیر او اوږده ده (له دنیوی نعماؤ څخه).

تفسیر: (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او مه اړوه دواړه سترګی خپلی هغه څیز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره قسما قسمو ته له خلقو ښائست د ژوندانه لږ خسیس» الخ) یعنی په دنیا کښی قسم قسم کافرانو مثلاً یهودانو ـ نصرانیانو ـ مشرکانو ـ مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چه ورکړی دی د هغو په طرف خپلی سترګی مه غړوئ او له سره مه ورته ګورئ! (لکه چه تر اوسه مو هم هغو ته نه دی کتلی) دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی چه مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان آخلو چه کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غړونکی دی؟ هغه عظیم الشان دولت چه الله تعالیٰ تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) مقدر کړی دی ـ مثلاً عظیم الشان قرآن ـ د رسالت منصب ـ عظیمه فتوحات ـ رفع الذکر، د نامه لوړیدل ـ او د آخرت اعلیٰ مراتب د هغوی په مقابل کښی دغه فانی او حقیر سامان څه حقیقت لری ستاسی په برخه کوم دولت چه راغلی دی هغه له دغو دولتونو څخه ډیر ښه او بهتر دی او فی نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقی پاتی کیدونکی دی. په هر حال نه تاسی له دغه تکذیب او اعراض څخه مضطرب شئ! ـ او نه د دغو سازو او سامانونو او مالونو او دولتونو په طرف د التفات په نظر وګورئ!

وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَاؕ

او امر کوه په اهل (بیت یا په اهل دین) خپل په کولو د لمانځه او ته هم کلک پری ولاړ اوسه؛

تفسیر: یعنی خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تاکید وکړئ! په حدیث کښی راغلی دی «کله چه وړوکی مو اوه کلن شی (د اعتیاد لامله) پر دوی لمنځونه کوئ! او څه مهال چه نهه کلن شی (که په ورو ورو ئی ونه منی) په وهلو سره پری لمونځ کوئ»
(مطلب دا چه هم خپل متعلقین پر لمانځه ودروه! او هم ته پخپله پر لمانځه صبر کوه او هیڅ مه غمجن کیږه په کار د رزق کښی څکه چه)

لَا نَسۡـَٔلُكَ رِزۡقًاۖ نَّحۡنُ نَرۡزُقُكَۗ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلتَّقۡوَىٰ ﴿١٣٢﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهيزګاري ته ده.

تفسير: په دنيا کښې مالکان پر خپلو مريو باندې روزي ګټي دغه مالک الملک يواځې بندګي غواړي او خپلو مريو ته په خپله روزي ورکوي (كذا في الموضح) الغرض څمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي وارسيږي ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا وَيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُ ﴾ «٢٨ جزء د الطلاق (٢-٣) آية (١) رکوع» د هم دې لپاره دي
که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کښې څه تعارض واقع شي الله تعالیٰ داسې اجازه نه کوي چه د معاش د کسب په مقابل کښې لمونځ ترک کړي! په هر حال ښائي چه هرومرو (خامخا) لمونځ اداء کړ شي روزي رسوونکي هم هغه الله دی چه د هغه په حکم سره لمونځ کوو ـ الحاصل د معاش د کسب د هغو ذرائعو حکم الله تعالیٰ نه دی صادر کړي چه د عبوديت د فرائضو په اداء کښې مخل او مزاحم واقع شي. انسان ته ښائي چه تقویٰ او پرهيزګاري اختيار کړي په پای کښې دي وګوري چه الله تعالیٰ په څه ډول (طريقه) له ده سره معاونت او امداد کوي؟

وَقَالُواْ لَوۡلَا يَأۡتِينَا بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّهِۦٓۚ

او وائي (کفار) ولې نه راوړي محمد صلی الله عليه وسلم مونږ ته يوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چه (مونږ ئې غواړو په تصديق د نبوت خپل)؟

تفسير: يعني کومه داسې يوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښيي چه د هغې په ليدلو سره مونږ ته بيخي د انکار او تردد موقع نشي پاتې که نه د دغومره ور څېنو ويرولو او تخويفاتو څخه څه ګټه (فائده) حاصليږي؟

أَوَلَمۡ تَأۡتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي ٱلصُّحُفِ ٱلۡأُولَىٰ ﴿١٣٣﴾

آيا نه دی راغلی دوی ته مصدق دليل برهان د هغه شي چه په کتابونو پخوانيو کښې ؤ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په پخوانیو کتابونو کښې د آخری زمانې د رسول خبر دی یا دا معنی چه د پخوانیو انبیاؤ معجزی کافی دی. دغه رسول الله هم اصولاً د همغو پخوانیو خبرو تصدیق او تقیید کوی. کومه نوی خبره نه وائی ـ یا دا چه د پخوانیو کتابونو سره موافق واقعات بیانوی». او دیر ښه تفسیر څما په نزد هم هغه دی چه «ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو اختیار کری دی یعنی دغه خلق له ضده او عناده وائی چه کومه معجزه او نښه دی ولی رانه وړه؟ آیا له سلهاؤ نورو معجزو او نښو څخه برسیره او له ګردو (تولو) څخه لویه معجزه او نښه دغه عظیم الشان قرآن هغوی ته نه دی رسیدلی چه د پخوانیو کتابونو د ضروریه ؤ مضامینو محافظ او د ده د صداقت دپاره د حجت او شهادت په دول (طریقه) دی ـ او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی لکه چه د جزء ۲۱ العنکبوت په ۵۰ ـ ۵۱ آیت (۵) رکوع کښې داسی یو آیت لولو ﴿ وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَٰتٌ مِّن رَّبِّهِۦ قُلْ إِنَّمَا ٱلْءَايَٰتُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

وَلَوْ أَنَّآ أَهْلَكْنَٰهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِۦ لَقَالُوا۟
رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ مِن قَبْلِ
أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا۟
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَٰبُ ٱلصِّرَٰطِ ٱلسَّوِىِّ وَمَنِ ٱهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾

او که چیری مونږ هلاک کری وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده) نو خامخا به ویلی وی دوی ای ربه څمونږه ولی ونه لیږه تا مونږ ته یو رسول نو چه متابعت کری وی مونږ د آیاتونو ستا پخوا له هغه چه ذلیل یا شرمنده شوی وی مونږ (په دنیا یا په عقبا کښې) ووایه (ای محمده دوی ته) چه هر یو (له تاسی او له مونږه عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی. پس تاسی هم انتظار کوئ پس ژر پوه به شئ تاسی چه څوک دی یاران د لیاری سمی صافی او کوم یو دی چه په سمه صافه لیاره روان دی (مونږ که تاسی).

تفسیر: یعنی د داسی عظیم الشان نښان له لیدلو څخه وروسته وائی چه ولی دی کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض ئی کړئ که مونږ نه وی ورښوولی ـ یعنی قرآن مو نه وی نازل کری ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله دوی مو د کفر او شرک په سزا کښې د دوزخ په کنده کښې غورځولی نو دوی به شور ماشور نښلاوه او داسی به ئی ویل ای صاحبه! د سزا

ورکولو څخه ښخوا ښائی څمونږ دپاره کوم کتاب او پوهوونکی دی رالیږلی وی چه مونږ ئی په ذلت او رسوائی باندی له اخته کیدلو څخه لا پخوا خبر کړی وی نو تا به لیده چه مونږ ستاسی د احکامو په تعمیل کښی څومره زیار (محنت) ایسته؟ الغرض که پاک قرآن نه نازلیده نو داسی به ئی ویل اوس چه نازل شوی دی له هغه څخه سترګی اړوی او له خپله ځانه خوښی کړی معجزی او نښی په مطالبی پسی لویدلی دی ـ د دوی مقصد له سره هدایت حاصلول نه دی ـ نو ځکه داسی فضولی او چټی(بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی ـ نو خیر دی دوی ته وواېه چه زه او تاسی دواړه انتظار باسو چه عنقریب له غیبه څه څرګندیږی ؟ هلته به ګرد (تول) حقائق ښکاره شی چه کومه یوه ډله پر سمه لیاره روان وه؟ او کومه له لیاری څخه بی لیاری شوی وه؟

تمت سورة طٰهٰ بتوفیقه وعونه ولله الحمد

سورة الانبياء مكية ركوعها (۷) آياتها (۱۱۲) رقم تلاوتها (۲۱) تسلسلها حسب النزول (۷۳) نزلت بعد ابراهيم

د الانبياء سورت مكي دى. (۷) ركوع (۱۱۲) آيتونه لرى په تلاوت كښې (۲۱) او په نزول كښې (۷۳) سورت دى د ابراهيم عليه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوى دى.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

ٱقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٖ مُّعۡرِضُونَ ١

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوى حال دا چه دوى په غفلت كښې دى (له دى حساب او جزا خپلې) مخ گرځوونكى دى (له) ايمان راوړلو څخه په دغه سره)

تفسير: يعنى د حساب او كتاب او مجازاتو ساعت رارسيدونكى دى، ليكن دغه مشركين او نور خلق په سخت غفلت او جهالت كښې پراته دى او د قيامت د ځواب وركولو دپاره هيڅ يو تيارى نه نيسى او كله چه دوى ته د الله تعالىٰ آيتونه اورول كيږى او نصيحت ورته وشى چه د غفلت له خوبه راويښ او راپورته شئ نو په ډيرى بى پروايئ او بې‌اعتنايئ سره اورى او هيڅ اهميت ورته نه وركوى او داسى يو وضعيت اختياروى چه گواكى دوى له سره له الله تعالىٰ سره مخامخ كيدونكى نه دى او نه څه حساب او كتاب ورسره كيږى. رښتيا ده
(**الناس فى غفلاتهم ورحى المنية تطحن:** خلق په خپلو غفلتونو كښى دى، او د مرگ ژرنده اوړه كوى).

مَا يَأۡتِيهِم مِّن ذِكۡرٖ مِّن رَّبِّهِم مُّحۡدَثٍ إِلَّا ٱسۡتَمَعُوهُ وَهُمۡ يَلۡعَبُونَ ٢ لَاهِيَةٗ قُلُوبُهُمۡ

او نه راځى دوى ته هيڅ نصيحت له (طرفه د) رب د دوى نوى (راليږل شوى) مگر خو اورى دوى هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چه دوى لوبى

(مسخری) پری کوی په دی حال کښی چه بوخت (مشغول) وی زړونه د دوی، (په دنیوی چارو او غافل وی له ضروری کارونو څخه)

تفسیر: یعنی د قرآن عظیم ډیر ارزښتناک (قیمتی) نصیحتونه دوی ته د لوبو او د ننداړو حیثیت لری او همغسی ئی اوری. که دوی په اخلاص سره پکښی فکر او غور او په تعمیل کښی ئی هڅه (کوشش) کولی نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوی وی لیکن د دی له امله (وجی) چه د دوی زړونه بیخی له دی پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او ننداړو او تماشو کښی لگیا او بوخت (ډوب) دی نو څکه داسی غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لری.

وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۖ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ۝٣

او ښه پټوی راز (خپل) هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په ځانونو خپلو په شرک سره او وائی کفار) نه دی دا (محمد) مگر خو یو انسان په شان ستاسی آیا پس راځئ تاسی هغه جادو ته (د عقیدی له مخی چه له ده سره دی) حال دا چه تاسی گورئ (چه دا جادو دی)

تفسیر: کله چه دوی له ډیر نصیحت اوریدلو څخه تنگ شول نو څو بی انصافان سره راټول شول او یوه پټه جرگه ئی سره جوړه کړه او د قرآن او رسول الله په متعلق ئی په داسی خبرو خوله بیرته کړه چه دغه رسول خو زمونږ په شان یو انسان دی نه پرښته ده او نه له مونږ څخنی د کوم زیات ظاهری امتیاز خاوند دی البته دی په جادو باندی پوهیږی، دغه کلام چه دی ئی لولی او مونږ ته ئی اوروی، هرومرو (خامخا) د سحر او کوډو کلام دی نو بیا په تاسی باندی څه تکه (تندر) لویدلی ده چه په خپلو سترگو ئی گورئ او بیا د هغه جادو په لومو (دام) کښی ځان نښلوئ لازمه ده چه هغه ته له سره مه نژدی کیږئ، ښائی چه عظیم‌الشأن قرآن ته به ئی د دی له امله (وجی) سحر ویلی وی چه په هغه کښی قوی او حیرانوونکی تاثیر دی او پټه جرگه ئی څکه کوله چه د هغو تدبیرونو دپاره چه په مستقبل کښی ئی کول تمهید شی او ظاهره ده چه پوه او هوښیار دښمن خپلی د دښمنی چاری پخوا له وخته نه ښکاره کوی او نه ئی مشهوروی او تش په پټه او مخفی ډول (طریقه) تبلیغات جاری ساتی.

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٤

وویل (رسول دوی ته) رب می عالم دی په وینا (د هر هغه چا چه وی) په

آسمان کښې او په ځمکه کښې او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ووېل که تاسې هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی چه د آسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او علیم دی ستاسې په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لري؟ او ستاسې دغه پلمې (تدبیرونه) او حیلې (مکرونه) له هغه څخه څرنګه پټې پاتې کیدی شي؟.

بَلْ قَالُوٓا أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍۭ بَلِ ٱفْتَرَىٰهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِـَٔايَةٍ كَمَآ أُرْسِلَ ٱلْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾

بلکه (دغه کفار) وائي (چه دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دي بلکه له خپل ځانه ئې جوړ کړی دی بلکه دی شاعر دی پس باید راوړي مونږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چه لیږلی شوي وو لومړني (انبیاء په هغو سره).

تفسیر: د پاک قرآن په اوریدلو سره به د ډیر ضد او عناد له کبله (وحی) داسې بدحواسه کیدل چه له سره به په یوه فکر او رأیه باندې قایم نه پاتې کیدل، کله به ئې ورته جادو (کوډی) وئیل کله به ئې ګډوډ پریشانه خوب باله کله به ئې داسې ویل چه دا خبرې دی له ځانه جوړوي او مونږ ته ئې وراندې کوي، او بیا پرې د قرآن نوم ږدي نه یوازې هم دا به ئې ویل بلکه داسې وینا به ئې هم کوله چه محمد صلی الله علیه وسلم ډیر ښه او عمده شاعر هم دی او د شعراؤ په شان د لوړو (وچتو) تخیلاتو له لارې ډیر ښه مؤثر مضامین او مسجع عبارات جوړوي او خلقو ته ئې وراندې کوي که په واقع کښې داسې نه وي نو دی دې هم د نورو پیغمبرانو په شان کومه ښکاره لویه معجزه راوښئي. دغه ویناګانې هم محض د عناد او تش د ربړولو (تکلیف ورکولو) له امله (وحی) وې ځکه چه اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانیو انبیاؤ له معجزو څخه هیڅ خبر نه وو. دوهم دا چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیرې داسې ښکاره معجزې او نښې هم لیدلې وې چه د پخوانیو انبیاؤ له معجزو او نښو څخه په هیڅ یو صورت کمې نه وې او له ټولو څخه ډیره لویه او غټه معجزه او نښه هم دغه د عظیم‌الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کښې ښه پوهیدل چه دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټي (بیکاره) خوب او نه شعر دی نو هر کله چه به ئې هیڅ یوې خبرې له دغې معجزې سره سمون نه خوړ نو هغه به ئې پریښوده او بله خبره به ئې ورته جوړوله ﴿ ٱنظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا۟ لَكَ ٱلْأَمْثَٰلَ فَضَلُّوا۟ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَآ اٰمَنَتۡ قَبۡلَهُمۡ مِّنۡ قَرۡيَةٍ اَهۡلَكۡنٰهَاۚ اَفَهُمۡ يُؤۡمِنُوۡنَ ۝٦

(وویل الله) نه ؤ راوړی ایمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هیڅ (اهل د) کلی چه هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذیب د دوی) آیا پس دغه کفار به ایمان راوړی (بلکه نه ئی راوړی).

تفسیر: یعنی پخوانیو قومونو ته فرمایشی معجزی او نښی ورښوولی شوی وی مګر دوی د هغو په لیدلو هم تابع نشول او حق ئی ونه مانه بالاخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکی د دی مشرکانو دغه غوښتنی هم پوره کړی شی ښکاره ده چه دوی ئی هم منونکی نه دی.
هرومرو (خامخا) به د الله تعالیٰ د عام عادت سره موافق سپیره او فنا کړی شی، حال دا چه د هغوی بیخی تباهی او خرابی مقصود نه ده بلکه د الله تعالیٰ حکمتونه فیالجمله د دوی دوام (ابدیت) او بقا غواړی.

وَمَآ اَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوۡحِیۡۤ اِلَيۡهِمۡ
فَسۡـَٔلُوۡۤا اَهۡلَ الذِّكۡرِ اِنۡ كُنۡتُمۡ لَا تَعۡلَمُوۡنَ ۝٧

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) مګر خو سړی (نه پرښتی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابیانو له علماؤ څخه) که یئ تاسی چه نه پوهیږئ

تفسیر: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿ هَلۡ هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُكُمۡ ﴾ یعنی کوم انبیاء چه پخوا راغلی وو چه د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزی د ښوولو غوښتنه کوئ هغوی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان انسانان وو، پرښتی نه وی که له داسی مشهوری او مستفیضی خبری څخه هم تاسی د خپل جهالت له سببه بی خبره یئ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پری خبردار کړئ چه هغه تری ښه خبر دی (لکه د اهل کتابو عالمان) آخر تاسی له یهودانو او نصرانیانو سره خو خپلوی او دوستانه تعلقات لرئ نو دغه عادی خبری تاسی ولی د هم دغه اهل کتابو څخه نه پوښتئ چه آیا هغه انبیاء او رسولان چه په پخوا زمانو کښی رالیږل شوی وو انسانان وو که ملائک؟.

وَمَا جَعَلۡنٰهُمۡ جَسَدًا لَّا يَاۡكُلُوۡنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوۡا خٰلِدِيۡنَ ۝٨

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسي جسدونه چه نه ئي خوړ طعام (خواړه) او نه وو دوی تل پاتي کېدونکي (په دنيا کښې بلکه طعام به ئي خوړ او مړه کېدل به هم)

تفسير: يعني انساني خصائص په هغو کښې موجود وو او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه ؤ چه هيڅ کله خواړه ونشي خوړلي او نه هغوی د الوهيت مرتبه لرله چه له سره مرګ او فناء پري رانشي او تل تر تله ژوندي پاتي شي.

ثُمَّ صَدَقْنٰهُمُ الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنٰهُمْ وَمَنْ نَّشَآءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِيْنَ ﴿۹﴾

بيا رښتيا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی) پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته او هغو ته چه زمونږ اراده وه (د نجات د دوی چه مصدقين دي) او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تيريدونکي د رسولانو مکذبين).

تفسير: يعني د هغوی امتياز له نورو بندګانو څخه دا ؤ چه د الله تعالیٰ له لوري د مخلوق د هدايت او اصلاح دپاره ټاکل (مقرر) شوي وو، الله تعالیٰ په دوی وحي نازلوله او سره له بي سرو ساماني به ئي د مخالفينو په مقابل کښې دوی سره د نصرت او حمايت وعدی کولي لکه چه پاک الله خپلي دغه وعدي ټولي رښتيا او ښکاره کړي او دغه انبياء ئي د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چه هغوی سره به ئي مخالفت او دغری وهلی تباه او غارت کړل شول، بيشکه چه محمد صلی الله عليه وسلم هم بشر دی. ليکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چه د هغو مرسته (مدد) او حمايت د ټولي دنيا په مقابل کښې کاوه شي، د دوی مخالفينو ته لازم دي چه د خپل انجام فکر او انديښنه وکړي او د پخوانيو قامونو له مثالونو څخه دي پند او عبرت واخلي، داسي ونه شي چه د آخرت له حساب نه پخوا په هم دغه دنيا کښې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰﴾

خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ تاسي ته يو کتاب چه په هغه کښې ذکر (پند) ستاسي دی، آيا پس تاسي عقل نه لرئ (چه ايمان پري راوړئ.)

تفسير: يعني د پاک قرآن په وسيله تاسي ته هر قسم پند او نصيحت درکړی شوی دی او د ټولو

ښو او بدو پای (آخر) او انجام درښودل شوی دی که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ نو زيار (محنت) او کوښښ به کوئ چه د الله تعالیٰ له عذابه ځان وساتئ او د پاک قرآن قدر او عظمت به ښه شان سره وپيژنئ چه په حقيقت کښی ستاسی د لوئی او شرف دپاره يو لوی سند او قاطع برهان دی ځکه چه ستاسی د قوم په ژبه او ستاسی د قوم په يوه کامل فرد باندی نازل شوی دی او په دنيا کښی ئی تاسی ته دائمی وياړ (فخر) او شهرت دربښلی دی که تاسی د خپل دغسی محسن قدر نه پيژنئ او خبرو ته ئی غوږ نه کيږدئ نو په دنيا کښی به خوار او ذليل شئ! او د آخرت عذاب به بيل تاسی ته تيار شی. له دی نه وروسته د هغو قومونو دنيوی پای (آخر) او انجام بيانوی چه هغوی له انبياؤ سره دښمنی او په خپلو ځانونو ئی ظلم او تيری کړی ؤ.

وَكَمۡ قَصَمۡنَا مِن قَرۡيَةٍ كَانَتۡ ظَالِمَةً وَأَنشَأۡنَا بَعۡدَهَا قَوۡمًا ءَاخَرِينَ ﴿١١﴾

او ډير توتی توتی کړی دی مونږ (په هلاک کولو سره) له اهل د کليو چه وو هغوی ظالمان او پيدا کړل مونږ وروسته له هغو ښخه قومونه نور (د دوی په ځای)

تفسير: يعنی داسی نه ده چه د هغو له ورکيدلو ښخه به د الله تعالیٰ ځمکه خرابه او ويجاړه (ورانه) شی، دوی چه ورک شی د دوی په ځای نور خلق پيدا او ودانوی.

فَلَمَّآ أَحَسُّواْ بَأۡسَنَآ إِذَا هُم مِّنۡهَا يَرۡكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرۡكُضُواْ
وَٱرۡجِعُوٓاْ إِلَىٰ مَآ أُتۡرِفۡتُمۡ فِيهِ وَمَسَٰكِنِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُسۡـَٔلُونَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چه حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب زمونږ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتيدل (په ډيره بيړه (تلوار) نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ويل) مه تښتئ او بيرته لاړ شئ هغه ځای ته چه ښه ژوند درکړی شوی ؤ تاسی ته په هغه کښی او کورونو خپلو ته ښائی چه له تاسی نه پوښتنه وکړه شی.

تفسير: يعنی کله چه کافران او مشرکان د الله تعالیٰ له عذاب سره مخامخ شول نو وئی غوښتل

چه له هغه ځایه وتښتی او په تیښته سره ځان ته نجات حاصل کړی په دغه وخت کښې په تکوینی ډول (طریقه) سره دوی ته وویل شول چه چیری تښتئ؟ ودریږئ او په همغه لوری بیرته لاړ شئ چه هلته مو عیش او عشرت کاوه او دیر زیات د تنعم اسباب مو راجمع کړی وو ښائی چه هلته څوک له تاسی څخه پوښتنه وکړی. صاحبه! هغه د مال او دولت او د زور او قوت نشه مو او هغه ساز او سامان مو څه شول؟ او هغه نعمتونه چه پاک الله تعالیٰ تاسی ته درکړی وو د هغو شکر مو تر کوم ځای پوری ادا کړی ؤ؟ یا دا چه تاسی خو داسی لوی سړی وئ چه په هر ځای کښې به ستاسی عزت او احترام کیده اوس هم هلته لاړ شئ هیڅ د تیښتی ضرورت نشته څو خلق په خپلو مهماتو کښې له تاسی سره خبری اتری او مشوری وکړی شی دغه ټولی خبری د تحکم په توګه (طریقه) ویل شوی دی.

قَالُوا يٰوَيۡلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظٰلِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَت تِّلۡكَ دَعۡوٰىهُمۡ حَتّٰى جَعَلۡنٰهُمۡ حَصِيدًا خٰمِدِينَ ﴿١٥﴾

وبه وائی ای هلاکته زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وی دغه بلنه د دوی (هلاک لره) تر هغو پوری چه وبه ګرځول مونږ دوی ریبل شوی، مړه یخ پراته.

تفسیر: یعنی کله چه عذاب ئی په خپلو سترګو ولید نو هلته ئی په خپلو جرمونو اعتراف وکړ او درګرده (په شریکه) به ئی داسی چغی وهلی چه بیشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو! لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار ورځی؟

دا د توبی د قبول وخت نه ؤ د دی وخت اعتراف او ندامت ګرد (ټول) سره بیکاره وو او بالاخر په دی ډول (طریقه) سره ختم کړی شو لکه چه شین کښت (فصل) یو دم وریبلی شی او درمند شی یا په اور کښې د سوځیدلو لرګیو د ایری د ډیری په شان پاتی کیږی (العیاذ بالله تعالیٰ)

وَمَا خَلَقۡنَا السَّمَآءَ وَالۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا لٰعِبِينَ ﴿١٦﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ آسمان او نه ځمکه او نه هر هغه چه په منځ د دوی کښې دی په داسی حال کښې چه لوبی کوونکی وو مونږ (او هیڅ یوه ګټه (فائده) د دوی په پیدائښت باندی مرتبه نه وی)

تفسير: يعني چه پکښې کوم معتدبه حکمت او صحيح غرض نه وی نو ځکه عقلمن ته ښائی چه د عالم د خلقت په غرض او غايه وپوهيږی او دنيا تش د لوبی او تماشا ځای ونه ګڼی او له انجام څخه غافل نشی بلکه ښه وپوهيږی چه دنيا د آخرت دپاره پيدا کړی شوی ده او د هر نيک او بد عمل جزا او سزا رسيدل او د ذری ذری حساب کيدل يو حقه او ضروری خبره ده.

لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړی وی مونږ چه ونيسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد) نو خامخا نيولی به وه مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکی د دی کار. بلکه ويشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندی بيا (دغه حق) سر ماتوی د هغه (باطل) او محو کوی ئی پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کيږی، او تاسی ته اور، افسوس عذاب، خرابی ده (ای کفارو له هغه څه څخه چه ثابتوئ تاسی (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسير: يعني که بالفرض داسی لهو او لعب کار زمونږ له شانه سره لايق هم وی او مونږ داسی اراده هم کړی وی چه هم داسی کومی مشغلی او لوبی او تماشی جوړی کړو نو دغه کار به مونږ بالذات په خپله او په خپل قدرت کړی وی او ستاسی مجازات او مکافات کولو او نيولو او خوشی کولو ته به له سره هيڅ يو ضرورت نه ؤ پاتی. ليکن حقيقت دا دی چه دنيا محض لوبی او تماشا نه ده بلکه د سعی او عمل او مبارزی ميدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کيږی، حق يرغل (حمله) کوی او د باطل سر ماتوی له دی څخه تاسی د خپل شرک او ناپوهی په پای (آخر) او انجام وپوهيږئ کله چه د حق او صداقت ګولی او مردکی په پوره قوت په تاسی ولويږی هلته به څرنګه خرابی او بربادی ستاسی په برخه شی او بل کوم يو طاقت به تاسی ته نجات درکړی شی؟.

تنبيه: د ﴿ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا ﴾ الآية ـ تقرير په څو څو دوله (قسمه) کړی شوی دی زمونږ په نزد هغه معنی چه د سياق او لحاق په اعتبار ډيره قريبه او صافه وه هماغه مو اختيار کړه او د «من لدنا» او د «ان کنا فاعلين» د قيودو فوايدو ته هم لطيفه اشاره کړی شوی ده. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَهُ مَن فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

او خاص ده لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی (د پیدائښت، ملکیت او بندګی له مخې)،

تفسیر: بیا که دی د تباه کولو اراده وکړی نو څوک به نجات ورکړی شی؟ او چیری به د پتیدلو او پناه ځای وموندلی شی.

وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿۱۹﴾
يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿۲۰﴾

او هغه (پرښتی) چه ده څخه دی نه کوی کبر (سرکشی) دوی له عبادت د ده (الله) او نه ستومانه کیږی (له عبادته ئی یوه شیبه (لحظه) هم) تسبیح وائی (هم) په شپه او (هم) په ورځ کښې نه سست (او ضعیف) کیږی.

تفسیر: یعنی پرښتی سره له دی چه د الله تعالیٰ د دربار له مقربانو څخه دی لږ څه تکبر، غرور او لوئی نه کوی او د خپل الله تعالیٰ بندګی او غلامی د خپل ځان دپاره عزت او فخر ګڼی او د عبودیت د وظایفو په ادا کښې لګیا اوسیږی او له سره پکښې نه ستړی کیږی او نه تری په تنګ کیږی بلکه هم دغه ذکر او تسبیح د دوی روحانی غذا ده څرنګه چه مونږ تل خپله ساه او نفس ښکته او پورته کوو او ورسره په نورو کارونو کښې هم مشغولیږو د پرښتو د تسبیح او ذکر کیفیت هم دغسی وګڼئ! پرښته پر هر کار چه ماموره شی او په هر یوه خدمت کښې چه بوخته او لګیا وی یوه شیبه (لحظه) هم د الله تعالیٰ له ذکره نه غافلیږی کله چه د معصومو او مقربو پرښتو حال دا دی نو خطاکار انسان ته لازم دی چه په خورا (ډیر) زیاتو مراتبو سره د پاک الله په ذکر او عبادت مشغول او مصروف واوسی.

أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿۲۱﴾

آیا نیولی دی دوی نور معبودان له ځمکی څخه (یا په ځمکه کښې) چه دوی به هم ژوندی کوی مړی (بلکه نشی ژوندی کولی).

تفسیر: یعنی آسمانی پرښتی خو له سره د الله تعالیٰ له بندګی څخه نه زړه تنګی او نه ستومانه

کیږی بلکه تل د ده په یاد او بندګی کښی مشغولی وی بیا آیا په ځمکه کښی څه داسی موجودات شته چه هغوی د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبود ګرځولی شی؟ او کله چه پاک الله د دوی عابدان په خپل عذاب کښی هلاک کړی آیا دوی ئی بیرته ژوندی کولی شی؟ یا له هلاکت څخه ورته نجات ورکولی شی؟ له سره ئی نشی کولی.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا

که چیری وی په دغه آسمان او ځمکه کښی نور معبودان (حاکمان) بی له الله څخه نو خامخا وران شوی به وو دواړه (عادتاً د دوی د اختلاف په سبب)

تفسیر: دغه آلهه او د تعدد پر ابطال نهایت پوخ او واضح دلیل دی چه عظیم‌الشان قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندی کړی دی. ښه پام وکړئ چه عبادت د کامل تذلل نوم دی او کامل تذلل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکښی اختیاراو شی چه پخپل ذات او صفاتو کښی له هر حیثه او هر جهته کامل وی چه هم دغه ته مونږ (الله) یا خدای جل جلاله وایو. ضروری ده چه د الله تعالیٰ ذات له هر قسم نقائصو او عیوبو څخه پاک وی او له هیڅ حیثه ناقص، بیکاره، عاجز مغلوب نه وی او نه د بل چا په مقابل کښی ناتوان وی، او نه بل د ده په کارونو کښی څه ګوتی وهلی شی او نه څه څنډ (ایسارتیا) کیدلی شی نو اوس که تاسی فرض کړئ چه که په آسمان او ځمکه کښی دوه خدایان وی نو که دغه دواړه په یو شان سره وی په دغه وخت کښی به تاسی ووینئ چه د عالم تخلیق او د علویاتو او سفلیاتو تدبیرونه د دواړو په کلی اتفاق سره کیږی او یا کله کله پکښی اختلاف هم پیښیږی؟ د اتفاق په صورت کښی دوه احتماله متصور دی. یا خو یوازی یوه د کائناتو د انتظام او تدبیر کار نشو چلولی نو دواړو په ګډه دغه کار ته اقدام وکړ نو معلومه شوه چه د دغو دواړو څخه یو هم د کامل قدرت خاوند نه دی او که یوازی یوه د ګرد (ټول) عالم د کارونو انجام او انتظام کولی شوی نو دغه بل بیکاره پاتی کیده حال دا چه د الله تعالیٰ د وحدانیت په منلو مونږ له دی کبله (وجی) مکلف یو چه بی د هغه له منلو څخه بل هیڅ چاره نشته او که د اختلاف صورت فرض کړو نو یو هرومرو (خامخا) به د بل په مقابل کښی یا مغلوب شی او له خپلی ارادی او تجویز څخه به لاس واخلی نو دغه خدای نشو او یا به دواړه بالکل په مساوی او متوازی طاقت سره یو د بل په خلاف خپله اراده او تجویز تعمیل او اجرا کړی، اول خو (معاذ الله) د خدایانو په دغه رسی کشولو کښی له سره هیڅ شی موجود نشی او دوهم دا چه که په موجوده شیانو کښی دغسی زور آزموینه وشی نو په دغه زور آزموینه کښی به ګرد (ټول) موجوده شیان سره ګډوډ او له منځه لاړ شی. له دی نه دغه نتیجه راووته چه که په آسمان او ځمکی کښی دوه خدایان وی نو د اسمان او ځمکی دغه موجوده نظام به لا له پخوا څخه ګډوډ او وران شوی وی که نه نو دا خبری لازمیده چه یو خدای

بیکاره یا ناقص یا عاجز پاتی شوی وی او دغه کار د مفروض څخه مخالف دی.

فَسُبۡحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الۡعَرۡشِ عَمَّا يَصِفُوۡنَ ﴿۲۲﴾

نو پاک دی الله چه رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شیانو (چه دوی ئی منسوبوی ورته

تفسیر: چه د لوی عرش یوازی مالک او څښتن (خاوند) خدای تعالیٰ دی، د ده په ملک او باچائی کښی له سره ګدون ځای نه لری، دی خپلواک باچا دی کله چه دوه واکدار باچایان په یوه اقلیم کښی نشی ځائیدلی چه د هغو واکداری هم یوازی مجازی ده نو دوه کل مختاره او مطلق قادر خدایان به څرنګه په یوه سلطنت کښی شریک کیدی شی.

لَا يُسۡـَٔلُ عَمَّا يَفۡعَلُ وَهُمۡ يُسۡـَٔلُوۡنَ ﴿۲۳﴾

نه پوښتیدلی کیږی (الله) له هغو (شیانو) چه کوی ئی (ځکه چه الوهیت یوازی د ده صفت دی. او دوی پوښتیدلی کیږی (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو ځکه چه دوی مخلوق او مملوک دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هغه لوی ذات نوم دی چه مطلق قادر او کل مختار دی (او تول کارونه ئی صواب او له حکمته ډک دی) د ده قدرت او مشیت مخه نیول لا څه چه تشه پوښتنه تری هم څوک نشی کولی چه مثلاً هغه فلانی کار دی ولی داسی وکړ؟ مګر پاک الله حق لری او ده لره ښائی چه هر هغه څوک چه اراده ئی وشی مواخذه ئی کړی او تری لازمی پوښتنی وکړی.

اَمِ اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اٰلِهَةً ؕ قُلۡ هَاتُوۡا بُرۡهَانَكُمۡ ۚ

آیا نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له دغه الله (یا راښکته له الله) څخه نور معبودان، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کښی)،

تفسیر: له دی نه پخوا پر توحید عقلی دلیل قایم کړی شو اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحیح دلیل غوښتنه کیږی یعنی بی له الله تعالیٰ څخه د هغو معبودانو تجویز چه تاسی کړی دی د دوی د اثبات دپاره که کوم عقلی یا نقلی دلیل لرئ هغه

راوړاندي کړئ! ښکاره ده چه له هغوی سره پرته (علاوه) له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نیکونو له غلطو او ړندو تقلیدونو څخه بل هیڅ شی نه ؤ، د شرکت په دعوی کښی ئی نه کوم عقلی او نه کوم نقلی دلیل وړاندی کړی شو. کذا قال المفسرون. حضرت شاه صاحب لیکلی دی «پخوا ئی د هغو معبودانو په حق کښی ویلی وو چه که تاسی هغوی له الله تعالیٰ سره برابر ګڼئ (نو که دغه ادعا مو سمه وی) د داسی دوو حاکمانو له وجود څخه دنیا خرابیږی، اوس د هغو یادونه کوی چه له پاک الله څخه ښکته وړوکی، وړوکی نائبان د ماتحتو حکامو په شان مقرروئ نو آیا دغه ماذونان د خپلو لویو آمرانو له خوا کوم برهان، سند او فرمان لری، ځکه چه بی له سند او فرمان څخه هیڅوک نیابت نشی کولی، که کوم سند وی راوړاندی ئی کړئ.

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِىَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِىْ ؕ
بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۴﴾

دغه (قرآن) دی بیان د هغو چا چه له ما سره دی (له محمدی امت څخه) او بیان د هغه چا دی چه پخوا له ما تیر شوی دی، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی په حقه خبره (چه توحید او قرآن دی) پس دوی مخ ګرځوونکی دی (له توحید یا ستا له رسالت څخه)

تفسیر: یعنی زما د امت او د پخوانیو موحدینو تولو هم دا یوه خبره ده چه له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) چه (رب العرش) دی بل الله نشته چه د هغه عقلی دلیل پخوا له دی نه بیان شو که تاسی د دغی عقیدی له منلو څخه مخ اړوئ او له دغی آسمانی او اجتماعی عقیدی څخه پرته (علاوه) کوم بل دلیل لرئ نو هغه راوړاندی کړئ، زما دعویٰ دا ده چه دغه محمدی امت او نور پخوانی امتونه د دی کتاب قرآن کریم او د پخوانیو امتونو آسمانی کتابونه (تورات، انجیل، او نور) سره تول د توحید په دی دعوی کښی سره متفق دی، لکه چه نن هم له هغو زیاتو تحریفاتو سره که پخوانی آسمانی کتابونه ولتوئ! نو په هغو کښی د توحید اعلان او د شرک تردید په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره مومئ. مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهیږی که پوهیدلی نو د حقی خبری د اوریدلو په مقابل کښی به ئی دغسی د انکار او اعراض وضعیت نه غوره کاوه.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِىْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ﴿۲۵﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا څخه هیڅ رسول مګر چه وحی به کوله مونږ هغه ته (داسی) چه بیشکه شان دا دی چه نشته برحق معبود مګر زه یم (یوازی) نو بندګی کوئ تاسی زما.

تفسیر: یعنی تولو انبیاؤ او مرسلانو علیهم السلام د توحید په دی عقیده اجماع کړی ده، هیڅ یوه نبی علیه السلام په هیڅ یو وخت کښی یو حرف هم د توحید په خلاف نه دی ویلی او دوی تل هم داسی تلقین کاوه چه د یوه خدای تعالیٰ له عبادت نه پرته (علاوه) د بل هیچا عبادت مه کوئ! ځکه چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ څخه د عبادت مستحق نه دی نو په هم هغه شان چه له عقلی او فطری دلائلو څخه د توحید ثبوت او تحصیل او د شرک تردید کیږی هم داسی په نقلی حیثیت هم د انبیاؤ علیهم السلام اجماع د توحید د دعوی په حقانیت باندی قطعی دلیل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ط

او وائی دغه (منکران) نیولی دی رحمٰن ولد پاک دی دغه (الله له ولد څخه)

تفسیر: د عربو ځینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی نو ئی وښودل چه د الله تعالیٰ له لوړ (وچت) شان سره لایق نه دی چه لونی یا زامن ولری نو په دی آیت سره د نصرانیانو د دی عقیدی تردید هم وشو چه حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او د یهودانو د هغی فرقی تردید هم وشو چه حضرت عزیر علیه السلام ته د الله زوی وائی.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿۲۶﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۷﴾

بلکه (دوی) بندګان (د الله) دی مکرم مقرب معزز (د الله په دربار کښی په عزت سره) چه نشی ړومبی کیدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره او دوی خاص په حکم د الله عمل کوی.

تفسیر: یعنی هغو مکرمو محترمو ذواتو ته چه تاسی د الله تعالیٰ اولاد وایئ، هغه ئی له سره اولاد نه دی بلکه د هغه معزز بندګان دی او د دوی له انتهائی اعزاز او تقرب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چه د الله تعالیٰ له رضاء او خوښی نه پرته (علاوه) د هغه په حضور کښی له سره خوله نشی بیرته کولی او نه بی د الله تعالیٰ له حکم او اجازی څخه کوم کار کولی شی ګواکی د عبودیت او بندګی کمال د دوی د امتیاز طغرا (نښه) او ځرګنده (ښکاره) نښه ده.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دی الله ته هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او هغه څه چه وروسته د دوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ علم د دوی په ټولو ظاهری او باطنی احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی لکه هغه مقرب بندګان چه په دی حقیقت پوهیدلی دی تل خپلو احوالو ته ګوری او څارنه (حفاظت) ئی کوی چه په هیڅ یو حالت کښی د الله تعالیٰ د رضا څخه مخالف څه ونه کری!.

وَ لَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى

او نه کوی شفاعت دوی (نشی کولی د هیچا) مګر دپاره د هغه چا چه راضی وی (تری الله)

تفسیر: یعنی دوی بی د الله تعالیٰ د رضا معلومولو څخه د هیچا شفاعت نه کوی، کله چی له موحدو مومنانو څخه پاک الله تعالیٰ خوښ او راضی وی نو ځکه د دوی په حق کښی په دنیا او عقبیٰ کښی استغفار د خدای د پرښتو وظیفه ده

وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿۲۸﴾

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکی دی

تفسیر: بیا نو دوی ته څرنګه خدای ویلی شی؟ کله چه هغوی خدایان نه دی نو د الله تعالیٰ زامن او لونی هم له سره کیدی نشی ځکه چه صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وی.

وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ اِنِّيْٓ اِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ ؕ
كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾

او هر څوک چه ووائی له دغو (ملائکو څخه چه) بیشکه زه معبود یم بی له الله څخه پس دغه (ویونکی چه دی) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، هم داسی (لکه چه دغو د الوهیت مدعیانو ته سزا ورکوو) جزا ورکوو ظالمانو ته (چه د غیر الله عبادت کوی).

تفسیر: یعنی هغه چه تاسی ئی د الله تعالیٰ اولاد یا خدایان بولئ که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسی خبری ادعاء وکړی نو هغوی به هم په هغه دوزخ کښی وغورځول شی چه د نورو له حده تیریدونکو ظالمانو د سزا دپاره مخصوص او معین دی، زمونږ له لامحدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چیری نشی تلی نو بیا څنګه الله کیدی شی؟

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ

آیا نه دی لیدلی (نه دی خبر) هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه آسمانونه او ځمکی وو دواړه سره نښتی (ضم پیوسته په اول کښی) پس بیل کړل مونږ دوی دواړه،

تفسیر: د (رتق) اصلی معنی پیوست، نښتل او یو په بل کښی سره ننوتل دی، په ابتدا کښی ځمکه او آسمان دواړه د عدم په تیارو او ظلمت کښی یو له بله غیر متمیز پراته وو بیا د وجود په ابتدائی مراحلو کښی هم دواړه سر ګدود، خلط ملط وو بیا د قدرت لاس دوی دواړه سره جلا (جدا) کړل. له دغه بیلوالی او جداوالی څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بیل بیل او جلا (جدا) شول سره له دی بیا هم هر یو بند ؤ نه له آسمان څخه باران وریده او نه له ځمکی څخه شی زرغونیده بالاخره الله تعالیٰ د انسانی نوعی د ګټو او ښیګنو (فائدو) دپاره د دغو دواړو خولی پرانستلی له پاسه د وریځو د اوبو ورخونه پرانستل شول او له لاندی د ځمکی مسامونه (سوری) خلاص شول چه د هغو په اثر په ځمکه کښی سیندونه، ویالی، لښتی، چینی وبهیدلی او راز راز (قسم قسم) شینکی، کښتونه (فصلونه) بوتی، ونی، میوی دانی، او څرځایونه، معدنونه او نور راووتل او آسمان ئی په بی شمارو ستورو سره ښایسته کړ چه د دوی د هر یوه دپاره ئی جلا (جدا) ځای او د تګ لاره او مدار مقرر کړو.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ

او پیدا کړی دی مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندی،

تفسیر: یعنی عموماً ژوندی موجودات چه ستاسی په نظر درځی بالواسطه یا بلا واسطه د اوبو څخه جوړ شوی دی او خاصتاً اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده مگر هغه مخلوق له دی نه مستثنیٰ دی چه د هغو په نسبت دا ثابته شی چه د هغو په تخلیق کښی اوبه له سره دخل نه لری خو بیا هم دا کلیه د (للاکثر حکم الکل) په اعتبار صادقه ده.

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

نو آیا ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر: یعنی د قدرت د داسی ښکاره او ټینگو انتظاماتو له لیدلو سره هم آیا خلق د الله تعالیٰ په وجود او د ده په وحدانیت هم یقین او باور نه کوی؟

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ

او پیدا کړی دی مونږ په ځمکه باندی درانه محکم غرونه ولاړ (یا تک وهلی دی مونږ پکښی میخونه) چه ونه خوځیږی دا ځمکه په دوی.

تفسیر: د دی آیت تفسیر د (النحل) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او گرځولی دی مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کښی ارتی لاری دپاره د دی چه دوی لاره ومومی (او بی له تکلیف څخه خپل مقصود ته ورسیږی)

تفسیر: یعنی د یوه ملک خلق د بل ملک له خلقو سره یو ځای کیدی شی تګ او راتګ وکړی شی، که غرونه ډیر هسک (اوچت) او ستغ (کلک) لکه دیوالونه دریدلی وی او په خپلو سرونو او شاوخوا کښی ئی خلقو ته لار نه وی ورکړی نو دغه اوسنی راشه درشه به څرنګه کیده؟ (کذا فی موضح القرآن) د هم دغو خلاصو لارو له لیدلو څخه انسان د الله تعالیٰ د قدرت او حکمت او توحید په طرف لاره موندلی شی.

وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۚ

او گرځولې دی مونږ آسمان چت ساتل شوی (له پریوتلو)

تفسیر: چه نه لوېږی نه پکښی کوم سوری یا چاود لیدل کیږی نه بدلیږی او د شیاطینو له استراق‌السمع څخه محفوظ دی او سقف ئی ځکه وویل چه په ښکاره ډول (طریقه) په سترگو د چت په شان معلومیږی.

وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿۳۲﴾

او دغه کفار له علائمو د آسمانونو څخه مخ گرځوونکی دی

تفسیر: چه څرنگه مضبوط، محکم، وسیع او هسک (اوچت) چت دومره موده بی ستنو او پایو ولاړ دی او په رنگ او روغن او ښکلا کښی ئی بیخی تغیر نه دی راغلی او پکښی لمر، سپوږمۍ او ستوری او نور داسی ډیر عجائب او غرائب لیدل کیږی چه هر یو ئی بیل بیل د رب العزت په وجود او وحدانیت باندی دلالت کوی،

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چه پخپل بالغه حکمت) ئی پیدا کړی ده شپه (د ارامتیا دپاره) او ورځ (د کار دپاره) او لمر (رڼا دپاره) او سپوږمی (روښانتیا دپاره)،

تفسیر: دا د هم هغو آسمانی علائمو او نښو لږ څه توضیح ده.

كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿۳۳﴾

دغه هر یو له دغو (لمر، قمر او ستورو څخه) په فلک کښی حرکت کوی او گرځی (لکه لامبوزن په اوبو کښی په لامبو وهلو سره)

تفسیر: یعنی لمر، سپوږمی بلکه ټول ستوری په خپل مدار باندی برابر گرځی او چورلی د (یسبحون) له لفظ څخه ظاهر دا معلومیږی چه دا سیاری د الله تعالیٰ په حکم بالذات په خپله

گرځی. (والله تعالیٰ اعلم).

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ أَفَإِنْ مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُوْنَ ﴿۳۴﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ

او نه دی گرځولی مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده) تل ژوندی پاتی کیدل (په دنیا کښی) آیا پس که ته مړ شی پس دوی به تل پاتی کیدونکی وی (په دنیا کښی بلکه داسی نه ده) هر یو نفس څکونکی د مرگ دی (یعنی مری)،

تفسیر: یعنی هم هغسی چه د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالیٰ په امر ایجاد شوی دی د تولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړی څخه دی هر وخت چه وغواړی دغه خپله ورکړه له دوی نه بیرته اخلی. مرینه هر چا ته دا خبره ثابتوی چه د ده هستی او وجود د ده په لاس او واک (اختیار) کښی نه دی او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلی رونق او ننداره ده چه پای (آخر) ته رسیږی او ختمیږی.

حضرت شاه صاحب لیکی چه کفارو به د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرو د اوریدلو په مقابل کښی ویل دا تول شورماشور محض د دغه سړی تر ژوند پوری دی کله چه دی له دنیا څخه رخصت شو بیا به هیڅ نه وی له دی نه، که د دوی دا غرض ؤ چه موت له نبوت سره منافی دی نو د هغه ځواب ئی په دی سره ورکړ ﴿ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ﴾ یعنی له انبیاؤ او مرسلینو څخه کوم یو سړی داسی شته چه له سره مرگ ورته نه وی راغلی او تل ژوندی پاتی شوی وی؟ او که تش د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موت له تصوره مو خپل زړونه تشول او یخول مقصود وی نو د هغه ځواب په ﴿ أَفَإِنْ مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُوْنَ ﴾ کښی ورکړل شوی دی. یعنی دا خبره څه د خوښی او خوشالی ځای دی؟ آیا که ته وفات شی نو دوی به تل ژوندی پاتی کیږی او له سره به نه مری، کله چه تاسی هم وړاندی یا وروسته مرئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وفات خوښیدل څه معنی او موقع لری؟ په دغه لاره خو تول خلق تلونکی دی او څوک به داسی وی چه د موت خوند ونه څکی.

د قدرت د دلائلو د بیانولو څخه وروسته په دی آیت کښی د کلام مخه گواکی د توحید او د نبوت د مسئلی طرف ته وگرځوله شوه.

وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۗ

او ازمايو مونږ تاسی (په دنيا کښې) په شر، بدی او په خير، نيکی سره په ازموينه،

تفسير: يعنی الله تعالیٰ په دنيا کښې په سختی، نرمی، روغتيا، ناروغتيا، تنګسه، اړتيا (احتياج)، مصيبت، عيش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسی ازمائی ښو ستاسی کره او کوته، سره او ناسره، ښه او خراب د يو بل سره جلا (جدا) او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړی او ښه ښرګنده (ښکاره) شی چه کوم يو په سختی صبر کوی؟ او کوم يو په نعمتونو شکر کوی؟ او څومره خلق د مايوسی، شکوه شکايت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دی؟

وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿۳۵﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شئ تاسی (د جزا دپاره).

تفسير: هلته به ستاسی د صبر او شکر او د هر نيک او بد عمل ثمره او نتيجه وليدلی شی.،

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿۳۶﴾

او کله چه ووينی تا هغه کسان چه کافران شوی دی نو نه نيسی دوی تا مګر مسخره کړی شوی، (او وائی پخپلو منځونو کښې) آيا دا همغه څوک دی چه يادوی (په بدی او سپکه) معبودان ستاسی حال دا چه دغه کفار په يادولو د رحمٰن (په وحدانيت يا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دی.

تفسير: يعنی د خاتمی او انجام څخه بيخی بی فکره شوی دی او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ټوکی او مسخری کوی او د استهزاء او تحقير په لهجه داسی وائی «﴿أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ﴾ آيا دا هم هغه سړی دی چه ستاسی معبودان په بدی يادوی؟» دوی په خپله په دی نه شرميږی چه په خپله د حقيقی معبود له پاک نوم او د رحمٰن له مقدس اسم څخه بد وړی! او د پاک الله تعالیٰ له رښتينو کتابونو څخه منکر دی او د باطلو معبودانو د بدی له اوريدلو څخه خفه کيږی. نو په دی صورت کښی د دوی حالت د تعجب او خندا وړ (لائق) دی که د مقابلی دلی؟.

خُلِقَ الۡاِنۡسَانُ مِنۡ عَجَلٍ ؕ سَاُورِيۡكُمۡ اٰيٰتِىۡ فَلَا تَسۡتَعۡجِلُوۡنِ ﴿۳۷﴾

پیدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بی صبری)، ژر به وښیم تاسی ته آیات خپل (موعود عذاب) پس تلوار مه کوئ تاسی (په راتللو د عذاب)

تفسیر: ښائی د کفارو دغه د بیعقلی او ناپوهی اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځینو په زړونو کښی به دغه خبره تیره شوی وی که په دغو بی حیاؤ سم د لاسه عذاب مسلط شوی وی نو ډیر به ښه وی او په خپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه «هله ژر شئ او هغه موعوده عذاب راباندی نازل کړئ! چه مونږ د هغه وړ (لائق) او مستحق یو» دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولی شوی ده چه انسان ډیر عجلت خوښوونکی دی، ګواکی د ده په خاوره او طبیعت کښی بیړه او تلوار خلط او ګډ دی، ښائی چه دوی لږ څه صبر مځند (ایسارتیا) وکړی. ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښی تاسی ته دروښیم.

وَيَقُوۡلُوۡنَ مَتٰى هٰذَا الۡوَعۡدُ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۳۸﴾

او وائی (دا کفار) کله به وی دغه وعده (د راتلو د عذاب یا د قیامت) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په خپله دغه وینا کښی).

تفسیر: یعنی تل ته وائی چه قیامت راتلونکی دی او ټول کفار به د تل دپاره په دوزخ کښی سوځی آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟ که دغه خبری تولی رښتیا وی نو ولی هم دا اوس قیامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالیٰ وائی)

لَوۡ يَعۡلَمُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا حِيۡنَ لَا يَكُفُّوۡنَ عَنۡ وُّجُوۡهِهِمُ النَّارَ وَلَا
عَنۡ ظُهُوۡرِهِمۡ وَلَا هُمۡ يُنۡصَرُوۡنَ ﴿۳۹﴾ بَلۡ تَاۡتِيۡهِمۡ بَغۡتَةً
فَتَبۡهَتُهُمۡ فَلَا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ رَدَّهَا وَلَا هُمۡ يُنۡظَرُوۡنَ ﴿۴۰﴾

که پوهیدلی وی هغه کسان چه کافران شوی دی هغه وخت چه نه به شی منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ) او نه له شاګانو خپلو (ځکه چه اور به

تری چاپیر وی) او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړی شي (د عذاب په منع کولو کښې نو نه به کافران کیدل) بلکه رابه شي دوی ته (دغه قیامت) ناڅاپه (بې له مقدمې) پس حیران به کړی (هغه) دوی پس طاقت نه لري دوی د لرې کولو د قیامت او نه به دوی ته مهلت ورکاوه شي (د توبې او عذر)

تفسیر: یعني که دوی ته حقیقت څرګند (ښکاره) شي او د هغه هیبت ناک ساعت په کیفیت او نوعیت په ښه دول (طریقه) سره ځان خبر او پوه کړی نو بیا به له سره داسې غوښتنې ونه کړی. دغه ټول بې ځایه اعتراضونه د بې فکرۍ او ناپوهۍ له امله (وجې) د دوی په ذهنونو کښې پیدا شوی، کله چه له هغه ویروونکی وخت سره مخامخ شي او د دوی له چار چاپیره د دوزخ اور داسې احاطه وکړی چه له هیڅ لوری به د هغه دفع نشي کولی او نه به څوک ورسره مرسته (مدد) کولی شي، نه به مهلت ورکاوه شي او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کیفیت اندازه او اټکل کولی شي نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي لیدلو سره به د دوی حواس خراب شي بیا به دا ورمعلومه شي، کوم شي پوری چه مونږ خندل او باور مو پرې نه کاوه هغه یو ثابت حقیقت ؤ.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق مسخرې شوی دي په رسولانو پخوا له تا پس بیرته نازل شو په هغو کسانو چه مسخرې ئې کولې له پخوانیو امتونو نه (جزا) د هغه شي چه وو دوی چه په هغه سره به ئې مسخرې کولې

تفسیر: یعني په هر هغه شي ئې چه مسخرې کولې د هم هغه په سزا کښې سره اخته شول او د هغې خندا او ملندو مورد بیرته په خپله هم دوی وګرځیدل.

قُلْ مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمٰن څخه (که ئې درپېښ کړی؟ هیڅوک نشته)،

تفسیر: یعني د رحمٰن له قهر او غصې څخه ستاسې ساتونکي بل څوک دی، یوازې د هغه پراخه

رحمت دی چه په تاسی سم د لاسه عذاب نه مسلط کوی لیکن د داسی رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غصی څخه ډیره ویره په کار ده **«نعوذ بالله من غضب الحلیم»**

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ گرځوونکی دی

تفسیر: یعنی د رحمٰن د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته او عیش، عشرت، چرچی، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالیٰ له یاده بیخی غافل کړی دی نو ځکه کله چه د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږی مخ تری گرځوی او وائی چه دا ته څه وائی؟.

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِّنْ دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِّنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی دپاره نور معبودان چه ساتی دوی (له عذاب څخه) غیر له مونږ نه (بلکه نشته بیا پخپله الله وائی) طاقت نه لری (دغه معبودان) د مرستی (مدد) د خپلو نفسونو او نه دوی زمونږ له (عذاب څخه) ساتل کیږی (یا ملگرتیا ورسره کاوه شی)

تفسیر: یعنی آیا د خپلو فرضی معبودانو په نسبت خیال کوی چه هغوی د دوی حفاظت کوی! او په خپله موقع کښی به دوی د الله تعالیٰ له عذاب څخه وژغوری (بچ کړی)؟ نو د دغو خوارانو مرسته (مدد) او حفاظت لا څه چه د خپل ځان حفاظت هم نشی کولی، که څوک هغوی گوډ یا مات کړی یا یو شی تری واخلی نو دومره قدرت او قوت هم نه لری چه د خپل ځان مدافعه یا ساتنه وکړی یا لږ څه لاس او پښی د هغو په مقابل کښی وخوځوی یا د خپلی ساتنی دپاره زمونږ مرسته (مدد) او ملگرتیا حاصله کړی.
(نه ده داسی لکه چه کفار عقیده کوی)

بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَآءِ وَآبَآءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ؕ

بلکه نفع رسولی ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو

سره) تر هغه پورې چه اوږده شوه په دوی باندې (موده د) عمر،

تفسیر: یعنی د رحمٰن ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بیچارګی داسې شی نه دی چه خلق پرې ونشی پوهیدلی، خبره دا ده چه دوی له ډیرو پیړیو را په دې خوا د بې‌فکرئ ژوند تیر کړی دی او د الله تعالیٰ د عذاب صدمه ئې هیڅ نه ده لیدلې نو ځکه دوی مغرور شوی دی او د غفلت په نشو کښې مست او بیخوده پراته دی او د الله تعالیٰ له احکامو او د انبیاؤ له پند څخه ئې مخونه ګرځولی دی.

اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ۭ اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾

آیا پس نه وینی (کفار) چه بیشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکی (د کفارو) ته په داسی حال چه کموو هغه له څنډو (غاړو) د دغی (ځمکی نه له فتوحاتو وروسته)، آیا پس کفار غالب دی (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کښی مغلوب دی).

تفسیر: یعنی اسلام په عربو کښې مخ په خوریدو دی او کفر ورځ په ورځ کمزوری کیږی او ورو ورو ځمکه په کفارو تنګیږی، د دوی حکومتونه او ریاستونه په پرله پسې ماتیږی او له منځه په ورکیږی نو آیا د داسې ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په لیدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوری، آیا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا امید لری چه په رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو که دوی د عبرت سترګی لری، نو په کار دی چه له عقل نه کار واخلی او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اتکل (قیاس) او اندازه ولګوی. آیا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چه د دوی د شاو خوا کلی د انبیاء الله علیهم السلام د تکذیب او عداوت په سزا کښی تباه او وران شوی دی او په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ حزب بریالی (کامران) او کامیاب شوی دی بیا د سید المرسلین او کاملو مؤمنانو په مقابل کښی دوی څرنګه د خپل بری او غلبی توقع او هیله (امید) کولی شی ﴿ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ جزء ۲٦ د الاحقاف (٤) رکوع ۲۷ آیت.

تنبیه: په هم دی مضمون یو بل آیت هم د (رعد) د سورت په آخر کښی تیر شوی دی، د هغه تفسیر دی زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښی وکتلی شی.

قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ ۡ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ ﴿۴۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروم تاسی په وحی

سره او نه اوری کوڼ دعاء (بلنه) کله چه وویرولی شی (نو تاسی هم د کانه په شان حقه خبره نه اورئ).

تفسیر: یعنی زمونږ کار د الله تعالیٰ له وحی سره سم نصیحت اورول او له خاتمی او انجام څخه خبرول دی که په زړه کانه دغه غږ نه اوری نو زمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل کونوالی نتیجه او بده اغیزه (اثر) په خپله وګالی (برداشت کړی).

وَلَئِنْ مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۴۶﴾

او که ورسیږی دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا نو خامخا وائی (کفار) هرومرو (خامخا) ای هلاکه زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه چه مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره).

تفسیر: یعنی دا خلق چه کانه شوی دی کله چه لږ څه تکان (تکلیف) ورکړ شی او د الله تعالیٰ عذاب لږ څه د دوی غوږونو ته ورسیږی یا د الله تعالیٰ د قهر او انتقام لږ څه تپ د دوی په ځانونو ولګیږی نو سم د لاسه به د دوی سترګی او غوږونه ټول سره خلاص شی او هلته به د بد حواسئ او وارخطائی په حالت کښی داسی چغی ووهی چه بیشکه مونږ لوی مجرمان یو او د داسی بدی ورځی د کمبختی وړ (لائق) او مستحق یو.

وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ؕ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ؕ

او کیږدو تلی د انصاف دپاره د (اهل د) ورځی د قیامت پس ظلم به ونه کړ شی په هیڅ نفس د هیڅ شی (هیڅ)، او که وی (دغه عمل) په قدر د یوی دانی سپیلنی، اوری نو رابه وړو دغه (دانه)،

تفسیر: یعنی د اوری د دانی په اندازه چه د چا عمل وی هغه به هم په میزان کښی تلل کیږی او هغه به هیڅ ضائع نشی نه به په چا ظلم او تیری کیږی او د ذری ذری حساب به کیږی.

تنبیه: موازین د میزان جمع ده. ښائی چه هلته به ډیری تلی وی یا ممکن دی چه یوه وی مګر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددی درولی شوی وی. والله تعالیٰ اعلم. د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دی نه د (الاعراف) په سورت کښی خبری شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ﴿٤٧﴾

او بس یو مونږ حساب کوونکی (یا ساتونکی د بندګانو د اعمالو)

تفسیر: یعنی زمونږ حساب به داسی وروستی او فیصله کوونکی وی چه وروسته به نه بل حساب وی او نه به مونږ د دغو تولو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبی له پاره کوم مرستیال (مددګار) ته ضرورت لرو.
وروسته ئی دا راوښوول چه د انذار او تخویف سلسله له پخوا څخه راروانه ده حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هغو خبرو څخه چه نن خلق ویروی پخوانیو انبیاؤ هم خلق ویرول.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ الْفُرْقَانَ وَضِيَآءً وَّذِكْرًا لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٨﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ او هارون ته فرقان (د حق او باطل بیلوونکی کتاب) او رڼا (رڼرا) (چه حق پری له باطل څخه پیژندل کیږی) او نصیحت دپاره د پرهیزګارانو

تفسیر: یعنی تورات شریف د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکی او د جهل او غفلت د تیارو رڼا (رڼرا) کوونکی او له الله تعالیٰ څخه د ویریدونکو دپاره پند ورکوونکی کتاب ؤ.

الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

(متقیان) هغه کسان (دی) چه ویریږی له رب خپل په غیب سره او دوی (تل) له قیامت څخه ویریدونکی دی

تفسیر: د قیامت خطره هم ځکه دوی په خپلو زړونو کښی لری چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ ویره ده او تل په دغه اندیښنه او سودا کښی وی چه هلته به څه راپیښیږی؟ نه چه العیاذ بالله د الله تعالیٰ د قهر او عذاب وړ (لائق) وګرځو، ښکاره ده چه هم داسی خلق د نصیحت

ښه ګټه (فائده) اخیستلی شی.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ اَنْزَلْنٰهُ ۚ اَفَاَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿۵۰﴾

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چه نازل کړی (لیږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندی)، آیا پس تاسی له دی نه انکار کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی دغه قرآن چه ستاسی په مخکښی دی د نصیحت داسی یو کتاب دی چه د ده لوی ارزښت (قیمت) ، زیاته ګټه (فائده) او خیر د تورات په نسبت ښه ښرګند او ښکاره دی. آیا له داسی یو واضح او روښان کتاب څخه تاسی منکریږئ چه له سره پکښی د انکار او تردد ځای نشته؟

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ

نو خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ ابراهیم ته نیکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کښی) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسیٰ یا پخوا له محمد څخه)

تفسیر: یعنی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلیٰ قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی ؤ بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والی) کښی مو هغه په داسی سمه لار برابر کړی ؤ چه د داسی اولوالعزمو انبیاؤ له شان سره وړ (لائق) او مناسب وه.

وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ ﴿۵۱﴾

او وو مونږ په ده باندی پوه (چه ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی)

تفسیر: یعنی د ده په استعداد، اهلیت، علمی او عملی کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو نو ځکه مونږ هغه رشد او هدایت ورکړ چه د ده له شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ

الَّتِيۡٓ اَنۡتُمۡ لَهَا عٰكِفُوۡنَ ﴿۵۲﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (بابلیانو) ته چه څه دی دغه بتان هغه چه تاسی دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسیر: یعنی لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ آخر په خپلو لاسونو د تیږو (ګټو) تورلی بتانو ته څنګه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنګه ستاسی معبودان کیدی شی؟.

قَالُوۡا وَجَدۡنَاۤ اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيۡنَ ﴿۵۳﴾

نو وویل دوی چه موندلی دی مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکی (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعنی د عقل او د فطرت او د نقل کوم باوری شهادت زمونږ په تائید کښی نشته او نه دی وی، لیکن دیر لوی دلیل د بت پرستی په صواب او حقانیت هم دا دی چه له پخوا راهیسی زمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کښی بوخت او مشغول وو بیا نو مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولی پریدو؟

قَالَ لَقَدۡ كُنۡتُمۡ اَنۡتُمۡ وَاٰبَآؤُكُمۡ فِىۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۵۴﴾

وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یئ تاسی او پلرونه ستاسی (په سبب د بتانو) په ګمراهی ښکاره کښی (هر عاقل ته).

تفسیر: یعنی په دغه دلیل سره ستاسی حقانیت او پوهه نه ثابتیږی هو! دغه خبره ثابتیږی چه تاسی هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره یئ! او د هغو په دغه ړوند تقلید او بیځایه متابعت تباه او بربادیږئ؟

قَالُوۡۤا اَجِئۡتَنَا بِالۡحَـقِّ اَمۡ اَنۡتَ مِنَ اللّٰعِبِيۡنَ ﴿۵۵﴾

نو وویل (بابلیانو ابراهیم ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره) او که ئی ته له لوبو کوونکو څخه.

تفسیر: د تول قوم له عقیدی څخه مخالف د حضرت ابراهیم علیه السلام د داسی سختی خبری په اوریدلو سره د دوی په زړونو کښی سخت خفگان او اضطراب پیدا شو او ورته ئی وویل چه آیا په رښتیا سره ستا عقیده هم داسی ده؟ یا توکی او مسخری کوی؟

قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الَّذِیْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰی ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِیْنَ ﴿٥٦﴾

وویل (ابراهیم داسی نه ده چه زه توکی کوم یا دا بتان رب ستاسی دی) بلکه رب ستاسی رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی دا (آسمانونه او ځمکی او مافیهما) او زه په دغو (چه ومی ویل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعنی زما عقیده هم دا ده او په پوره یقین او بصیرت سره پری شاهدی ورکوم چه زما او ستاسی رب هم هغه یو خدای تعالیٰ دی چه آسمانونه او ځمکی ئی پیدا کړی دی او د هغوی او نورو تولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوی او بل هیڅ شی د ده په الوهیت کښی له سره نشی شریکیدی

وَتَاللّٰهِ لَاَكِیْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِیْنَ ﴿٥٧﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هرومرو (خامخا) (چه مات کړم) بتان ستاسی پس له هغه چه وگرځئ تاسی شا کوونکی (بتانو ته مخ په میله).

تفسیر: دغه خبره ئی لږه ورو وویله چه ځینو ئی واوریده او دیرو له سره وانه وریده هغو چه دغه خبره واوریده ورته ئی دومره اهمیت ور نه کړ او داسی ئی وگڼله چه د یوه ځلمی له لاسه به څه وشی او دی به د تول قوم معبودانو ته څه ضرر وررسولی شی؟.

فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِیْرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَیْهِ یَرْجِعُوْنَ ﴿٥٨﴾

پس وئی گرځول دا بتان توټې توټې مګر لوی د دې بتانو (چه مات ئې نه کړ او تبر ئې په اوږه ورته کیښود) دپاره د دې چه دوی هغه ته بیرته راشي (او ترې پوښتنه وکړی).

تفسیر: څه مهال (وخت) چه دا خلق تول له ښاره د باندې میلې ته لاړل نو حضرت ابراهیم علیه السلام بت خانې ته ورننوت، تول بتان ئې سره مات ګوډ کړل او یوازې هم هغه بت ئې روغ جوړ پریښود چه د نورو په نسبت د جثې یا د تعظیم او تکریم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی ؤ او په هغه تبر ئې چه دغه بتان ئې پرې مات کړی وو هغه ئې د هم هغه لوی بت په اوږه باندې کیښود څو چه هغه خلق بیرته راشي او دغه وضعیت وګوری نو په قدرتي ډول (طریقه) به د دوی په زړونو کښې دغسې یو خیال پیدا شي چه دغه کار هم دغه لوی بت کړی دی یا الزاماً حضرت ابراهیم علیه السلام ته رجوع وکړی.
(کفارو له میلې نه د بیرته راګرځیدلو او د خپلو بتانو د کندوکپر کیدلو څخه وروسته).

قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۹﴾

وویل دوی چا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ بیشکه چه دی خامخا له ظالمانو دی (په دې کار کښې)

تفسیر: شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسې کړې ده (چا کړی دی دا کار په خدایانو زمونږ الخ) یعنی دا د سپین سترګئ او د بې‌ادبئ حرکت زمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ یقیناً هر چا چه دا کار کړی دی، هغه (استغفر الله) لوی ظالم او غټ شریر دی. دا خبرې به هغو کسانو کړی وی چه د هغوی غوږونو ته د ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ غږ نه وی رسیدلی.

قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيْمُ ﴿۶۰﴾

وویل (ځینو کفارو) چه اوریدلی وو مونږ له یوه ځلمی څخه چه یادول به ئې دا بتان (په بدی سره) چه ویلی شی ده ته ابراهیم

تفسیر: دا ویونکی به هغه کسان وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ جمله ئې اوریدلی وه یعنی هم هغه یو ځلمی دی چه زمونږ د معبودانو ذکر په بدی سره کوی. یقیناً دا کار به هم هغه کړی وی.

قَالُوْا فَاْتُوْا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُوْنَ ﴿٦١﴾

وویل (نمرود او مشرانو ئې) چه راولئ هغه (ابراهیم) په مخکښې د سترګو د خلقو (چه وئې وینی) ښائی چه دوی ووینی (هغه او په کولو د دی کار پری شاهدی ورکړی).

تفسیر: یعنی هغه راولئ! او د دغه عمومی مجمع په مخکښې تری اقرار واخلئ څو په دغه خبره تول خلق خبر او دغه معامله تولو ته څرګنده (ښکاره) شی او د ده وینا هر څوک واوری او پری شاهدان شی چه د هغی په مقابل کښې د قوم له طرفه داسی یوه سزا ورته مقرره شی چه دی ئې وړ (لائق) او مستحق وی، دا خو د هغوی غرض ؤ او د حضرت ابراهیم علیه السلام مقصد به هم ښائی هم دا شی ؤ چه هم داسی په یوه لویه مجمع کښې ماته موقع راکړی شی څو زه په هغه کښې مشرکان پړ او ملامت کړم او د خلقو په وړاندی د حق او حقانیت د غلبې اظهار وکړی شم. (نو کله چه ابراهیم علیه السلام ئې راوست دغه لاندنی پوښتنی ئې تری وکړی)

قَالُوْٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيْمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوْهُمْ اِنْ كَانُوْا يَنْطِقُوْنَ ﴿٦٣﴾

وویل (بابلیانو) آیا تا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ ای ابراهیمه!؟. وویل (ابراهیم) بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چه دا دی نو پوښتنه وکړئ تاسی له دوی که وی دوی چه خبری کوی (چه چا توتی توتی کړی یئ؟)

تفسیر: یعنی هیڅ ضرورت نشته چه له ما څخه د دی خبری پوښتنی وکړئ بلکه داسی فرض کړئ چه دا لوی غټ بت چه روغ رمت جوړ ولاړ دی او د ماتولو آله هم ورسره شته دا کار به هم ده کړی وی او دا دی د بحث او تحقیق په وخت کښې د الزام او پړوالی په ډول (طریقه) زه دغسی دعوی کوم چه دغه لوی بت دا تول کوچنی (واړه) بتان سره ګود او مات کړی دی، ووایئ اوس له تاسی سره څه دلیل شته چه داسی به نه وی شوی آیا په دنیا کښې داسی وقایع نه پیښیږی چه لوی مار نور واړه ماران او لوی کب نور واړه کبان ښوی تیروی او لوی باچا نور واړه سلطنتونه له منځه وړی نو څکه زما او ستاسی په منځ کښې د فیصلی ښه لاره هم دا ده چه تاسی په خپله له خپلو معبودانو څخه پوښتنه وکړئ چه دغه ماجری څرنګه وریپښه شوی ده که

چيرې دوی خبرې کولی شي نو په داسې مهمه معامله کښې به پخپلو خبرو زما د دروغو او رښتياؤ فيصله وکړي.

تنبيه: زمونږ له دې تقرير څخه ښکاره (ښکاره) شوه چه د «بل فعله کبيرهم هذا» وينا د اخبار په ډول (طريقه) له واقعي مخالفه نه وه چه ورته حقيقتاً دروغ وويل شي بلکه د دوی د تحميق او تجهيل دپاره د يو فرضي احتمال په شان د دعوی په صورت د تعريض او الزام په ډول (طريقه) کلام شوی دی لکه چه بالعموم په مباحثو او مناظرو کښې هم داسې واقع کيږي، نو دې ته مونږ دروغ نشو ويلی هو! ظاهراً د دروغو په صورت راښکاری، نو ځکه په ځينو احاديثو کښې پرې د (کذب) د لفظ اطلاق صورتاً شوی دی. مفسرانو د دې په توجيه نور څه مجمل بيان هم کړی دی، مګر زمونږ دغه تقرير ښه او زيات صاف او بې تکلفه او روايتونو ته ډير نژدې ښکاري (والله تعالیٰ اعلم).

فَرَجَعُوٓا إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته نو وويل (ځينو ځينو نورو ته) بيشکه تاسو يئ ظالمان

تفسير: يعنې وپوهيدل چه د بيکاره تيږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصليږي يا به دا مطلب وی چه تاسې په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی چه د ابراهيم عليه السلام د انذار اوريدلو سره سره بت خانه مو هم هغسې خوشې پرانستلې پريښوده او ترې لاړئ او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنې هيڅ فکر او تدبير مو ونه کړو کذا قال ابن کثير رحمة الله عليه.

ثُمَّ نُكِسُوا۟ عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بيا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (يعنې شرمنده شول خو سره له هغه هم د ابراهيم عليه السلام د مجادلې دپاره ئې ملاوی وتړلې)

تفسير: يعنې له ډيره شرمه ئې خپلې سترګې نشوی پورته کولی او يو بل ته به ئې له سره نشو کتلی خو سره له هغه ئې ابراهيم عليه السلام ته داسې وويل

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾

چه خامخا په تحقيق پوه ئې ته چه نه دي دا بتان (قابل د دې) چه وغږيږي

(نو څرنګه موني ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی عمداً د داسی یوی ناممکنی خبری مطالبه ولی کوی آیا تیږی (ګټی) هم خبری کولی شی؟!.

قَالَ اَفَتَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَا لَا یَنۡفَعُكُمۡ شَیۡـًٔا وَّلَا یَضُرُّكُمۡ ﴿۶۶﴾ اُفٍّ لَّكُمۡ وَلِمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۷﴾

نو وویل (ابراهیم علیه السلام) نو آیا پس تاسی عبادت کوئ بی له الله څخه د هغه شی چه نه نفع رسوی تاسی ته د هیڅ شی او نه ضرر رسولی شی تاسی ته (د هیڅ شی). نو افسوس (او هلاک) دی تاسی ته او هغه ته چه عبادت ئی کوئ بی له الله نو آیا نه لرئ تاسی دومره عقل هم (چه د خپلو افعالو په قباحت او بدی وپوهیږئ)

تفسیر: یعنی تاسی ته ښائی چه له ډیره شرمه ومرئ، هغه بت چه یو لفظ هم نشی ویلی او نه د کوم احتیاج په وخت کښی مو په کار راځی او نه مو مدد کولی شی او د یوی ذری په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شی او نه ئی څه په واک (قبضه) او اختیار کښی شته هغو ته مو د خدائی درجه ورکړی ده آیا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهیدی.
(کله چه نمرودیان له مجادلی څخه عاجز شول د ابراهیم علیه السلام په سوځولو پسی شول)

قَالُوۡا حَرِّقُوۡهُ وَانۡصُرُوۡۤا اٰلِهَتَكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ فٰعِلِیۡنَ ﴿۶۸﴾

وویل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسی دغه (ابراهیم) او مرسته (مدد) وکړئ تاسی د معبودانو خپلو که چیری یئ تاسی کوونکی (د دی مرستی (مدد) د خپلو بتانو سره)

تفسیر: یعنی په بحث او مناظره ئی نشو بری کولی، اوس یوازی هم دغه یو صورت پاتی دی او هغه دا دی چه موني له خپلو معبودانو سره چه نه یوازی زموني سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته (مدد) نشی کولی مرسته (مدد) وکړو او د دوی دښمن ته ډیره سخته سزا ورکړو که موني داسی ونشو کړی نو ګواکی هیڅ کار مو نه دی کړی. لکه چه د دغی مشوری سره سم داسی غوته شوه چه ښائی حضرت ابراهیم علیه السلام په اور کښی وسوځاوه شی، ګواکی څرنګه چه

ابراهیم علیه السلام د بتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولي وو دوی هم د هغه په بدل کښې د ده د سوځولو تجویز غوره کړ بالاخره دغه ګرد (تول) ظالمان سره تول شول او په ډیر اهتمام او بی رحمی سره ئې حضرت ابراهیم علیه السلام په ډیر لوی لمبی وهونکی او سخت سوځوونکی اور کښې وغورځاوه.

(کله چه دوی ابراهیم په اور کښې وغورځاوه د الله تعالیٰ له لوری داسې حکم وشو)

قُلْنَا يٰنَارُ كُونِي بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰۤى إِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾

وویل مونږ ای اوره! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهیم باندی

تفسیر: یعنی اور ته تکوینی حکم وشو چه په ابراهیم علیه السلام یخ شه! مګر دومره یخ هم مه شه! چه له ډیری یخنی څه تکلیف ورته ورسیږی بلکه داسې برابر او معتدله شه چه د هغه ځان ښه په راحت شي.

تنبیه: د اور یخیدل پر ابراهیم علیه السلام باندی د ده معجزه وه. د معجزی حقیقت هم دا دی چه الله تعالیٰ د خپل عام عادت پر خلاف، عادی سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بیل کړی. دلته د احراق سبب (اور) موجود ؤ مګر مسبب پری مرتب نه شو د معجزی او نورو په متعلق زمونږ مفصل کلام په یوه مستقله مقاله کښې د «المحمود» د رسالی په څو شمارو کښې چاپ شوی دی. فلیراجع.

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾

او غوښتل (نمرودیانو) پر ابراهیم کید (مکر د سوځولو) نو وګرځول مونږ دوی سخت زیانکاران (چه پخپل فعل کښې کامیاب نشول.)

تفسیر: یعنی دوی د ابراهیم علیه السلام بد غوښتل لیکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زیان کښې پریوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند (ښکاره) شو، او د الله تعالیٰ کلمه لوړه (اوچته) او علیا وګرځیده. **قال (فی البحر المحیط) قد اکثرالناس فی حکایة ماجری لابراهیم علیه السلام والذی صح هو ماذکره الله تعالیٰ من انه علیه السلام القی فی النار فجعلها الله علیه برداً وسلاما.**

وَنَجَّيْنٰهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بٰرَكْنَا فِيهَا لِلْعٰلَمِينَ ﴿٧١﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهيم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه چه ځيځ له عراقه) ځمکي هغی ته چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښی دپاره د خلقو (چه شام دی)

تفسير: يعنی حضرت ابراهيم مو سره د حضرت لوط عليهما السلام صحيح او سالم روغ رمت د شام ملک ته بوتلل چه هلته ډير ظاهری او باطنی برکات د وديعت په ډول (طريقه) ايښودل شوی دی.

وَوَهَبۡنَا لَهٗۤ اِسۡحٰقَ ؕ وَيَعۡقُوۡبَ نَافِلَةً ؕ

او ومويښل دغه (ابراهيم) ته (زوی) اسحٰق او (لمسی) يعقوب زيات (سر بيره د زوی پر غوښتنی د انعام په ډول (طريقه))

تفسير: يعنی په زوړوالی کښی ئی هلک غوښتی ؤ مونږ لمسی هم ورعطا کړ يعنی يعقوب عليه السلام.

وَكُلًّا جَعَلۡنَا صٰلِحِيۡنَ ﴿۷۲﴾

او دغه تول ګرځولی دی مونږ نيکان (چه خلقو ته ئی لارښوونه کوله)

تفسير: يعنی ابراهيم، لوط، اسحٰق، يعقوب عليهم السلام په اعلیٰ درجه سره له نيکو بندګانو څنی دی ځکه چه ګرد (تول) د الله تعالیٰ انبياء دی او له انبياؤ څخه پورته بل څوک نيک او ښه کيدی نشي.

وَجَعَلۡنٰهُمۡ اَئِمَّةً يَّهۡدُوۡنَ بِاَمۡرِنَا

او ګرځولی وو مونږ دوی (داسی) امامان چه سمه صافه لياره ئی ښووله په حکم زمونږ سره (خلقو ته)

تفسير: يعنی داسی کاملان وو چه د نورو تکميل به ئی هم کاوه.

وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡهِمۡ فِعۡلَ الۡخَيۡرٰتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيۡتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ

او وحی کړی وه مونږ دوی ته د کولو د خیراتونو (نیکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکوٰة

تفسیر: یعنی هغوی ته مو وحی لیږلی وه چه په هغی کښی د دغو امورو تاکید هم ؤ څو نه یوازی دوی عاملان شی بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندی وګماری (ولمسوی) دغه د دوی علمی کمال شو.

وَكَانُوا لَنَا عٰبِدِينَ ﴿٧٣﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکی

تفسیر: یعنی شپه او ورځ به زمونږ په بندګی او عبادت کښی بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به ئی سترګی نه اړولی، هم دغه د انبیاؤ شان دی چه د دوی په هر کار کښی د الله تعالیٰ د بندګی اشتراک هرومرو (خامخا) وی. دغه د دوی عملی کمال شو نو تاسی ای عربو چه د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ او د هغه د متابعت دعوی کوئ ولی د هغو د دی علمی او عملی کمالاتو متابعت نه کوئ؟ بلکه حقیقتاً ئی تابعان شئ!

وَلُوطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا

او لوط ته ورکړی ؤ مونږ ده ته حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: (لوطاً منصوب دی په فعل مقدر سره چه تفسیر ئی په آتینا سره شوی دی) یعنی داسی حکمت، حکومت، علم او فهم چه د انبیاؤ له شان سره لایق وی.

وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِىْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿٧٤﴾

او نجات ورکړی ؤ مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلی هغه چه وو هغوی چه کول به ئی عملونه خبیث ناپاکه بیشکه چه هغوی وو قوم د بدی نافرمان

تفسیر: له کلی څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دی. د دی ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا شو ځایه تیره شوی ده.

وَأَدْخَلْنَٰهُ فِى رَحْمَتِنَآ ۖ إِنَّهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾

او داخل کړی ؤ مونږ دی په رحمت خپل کښی، بیشکه دی له نیکانو څخه دی.

تفسیر: یعنی کله چه د لوط پر قوم باندی مو عذاب نازل کړ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلی مهربانی او رحمت په ښادر کښی پټ کړ څو د نیکانو او بدانو عاقبت او انجام بیل بیل سره ښرګند (ښکاره) شی.

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَٰهُ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چه غږ ئی وکړ (په ښیرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکوره ؤ انبیاؤ) یعنی پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه. پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده) نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنی د ده ته له غمه لویه (چه د طوفان ویره او د کافرانو ضرر ؤ) او مرسته (مدد) مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو قوم بد (ناکاره) نو غرق کړل مونږ دوی تول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری خپل قوم وپوهاوه او په دومره اوږده موده کښی ئی ډیری سختی او ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) خو په زړه پوری هیڅ اثر او نتیجه ئی ښرګنده (ښکاره) نشوه بالاخره په تنګ راغی او داسی دعاء ئی وکړه ﴿ أَنِّى مَغْلُوبٌ فَٱنتَصِرْ ﴾ (۲۷) جزء د القمر د سورت (۱۰) آیت (۱) رکوع، او ﴿ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت (۲٦) آیت (۲) رکوع، نو الله تعالیٰ دغه

دعاء قبوله کړه او کفار ئی په طوفان غرق کړل او نوح علیه السلام ئی د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیبت او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست. دغه قصه په مفصل دول (طریقه) پخوا تیره شوی ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي ٱلْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ ٱلْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَٰهِدِينَ ۝٧٨ فَفَهَّمْنَٰهَا سُلَيْمَٰنَ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) داؤد او سلیمان کله چه حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل) کله چه د شپې ګډه شوی وه (بی له شپانه) په هغه (کښت) کښی رمه د (هغه) قوم او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر پس ومو پوهاؤ په هغه (فتویٰ، فیصله) سلیمان او هر یوه د دوی دواړو ته ورکړی ؤ مونږ حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ نبی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام د ده زوی ؤ او هم د پاک الله تعالیٰ نبی ؤ، دغه پلار او زوی ته الله تعالیٰ پرته (علاوه) له نبوته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت او د فیصلو قدرت هم وربښلی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام لا په هلکتوب کښی داسی فوق العاده پخی خبری او ښایسته ویناوی کولی چه تول اوریدونکی به ورته حیران پاتی کیدل. د حضرت داؤد علیه السلام حضور ته داسی یوه دعوی وړاندی شوه چه د یوه سړی په کښت (فصل) کښی د نورو خلقو میږی (ګډی) د شپې ګډی شوی وی او د هغه کښت (فصل) ئی تر پښو لاندی او زیانمن کړی ؤ، کله چه داؤد علیه السلام په دغه دعوی کښی غور وکړ وربشکاره شوه چه د دغو میږو (ګډو) قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چه هغه کښت (فصل) ته رسول شوی دی، نو داسی فیصله ئی صادره کړه چه «دغه میږی (ګډی) دی د کښت (فصل) خاوند ته ورکړی شی!» حضرت سلیمان علیه السلام وویل چه زما «نظریه او فیصله دا ده چه دغه د کښت (فصل) خاوند دی دغه میږی (ګډی) له خپله ځانه سره وساتی او شودی دی وخوری او د میږو (ګډو) خاوند دی د کښت (فصل) خدمت وکړی، تر څو چه کښت (فصل) خپل ړومبی حالت ته ورسیږی نو په دغه وخت کښی دی میږی (ګډی) بیرته خپل خاوند او کښت (فصل) خپل خاوند ته وسپارل شی نو په دی ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصان نه وژغورل (وساتل) شی» حضرت داؤد علیه السلام چه دا فیصله واوریده نو آفرین ئی ورته وویل او د خپل اجتهاد نه وګرځید، ګواکی د فقهی د اصولو په اصطلاح کښی ئی د سلیمان علیه السلام

استحسان د خپل قياس په مقابل کښې قبول کړ. دغه فيصله چه پلار او زوی د مدعی او مدعی عليه په نسبت صادره کړه، الله تعالیٰ ته ښکاره او معلومه وه او دغو دواړو ته پاک الله پوهه او د فيصلې قوت ورکړی ؤ ليکن الله په اصل حقيقت حضرت سليمان عليه السلام پوه کړ او حضرت سليمان عليه السلام هغی نتيجی ته ورسيد چه د الله تعالیٰ په نزد اصلح او اصوب ؤ او بالاخره داؤد عليه السلام هم هغه ومنله. له دغی واقعی څخه ښکاره شوه سره له دی چه انبياء الله عليهم السلام سلطنت ته ورسيږی خو بيا هم د خلق الله ډيرو وړو وړو معاملو ته هم داسی توجه کوی لکه چه لويو لويو کارونو ته اهميت ورکوی.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ

او تابع کړی وو مونږ له داؤد سره غرونه چه تسبيح به ئی ويلی او (هم داسی تابع کړی وو مونږ) مرغان هم (چه تسبيح به ئی ورسره ويلی)

تفسير: حضرت داؤد عليه السلام د ډير ښه غږ او د خواږه آواز خاوند ؤ د نبوت په هغه مؤثر او اغيزه‌ناک (اثرناک) غږ چه ده به خپل طبيعی جوش سره زبور شريف لوست يا د پاک الله په تسبيح او تحميد کښې مشغوليده نو غرونو، مرغانو او نورو حيواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پيل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿۷۹﴾

او وو مونږ کوونکی (د داسی کارونو)

تفسير: يعنی تعجب مه کوه چه تيږی (ګټی) او مرغان به څرنګه تهليل او تسبيح وائی. دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړی وو. ښه! زمونږ د لامحدود قدرت له مخی آيا دغه خبری څه مشکلی او مستبعدی ګڼلی کيدی شی بلکه نه نشی کيدی!.

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْۢ بَاْسِكُمْ

او ښوولی ؤ مونږ دغه (داؤد) ته جوړول د زغری تاسی ته دپاره د دی چه وساتی تاسی (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنګ (د دښمنانو) ستاسی

تفسير: الله تعالیٰ د حضرت داؤد عليه السلام په لاس کښې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه

ګرځولی وه ده به هغه سره تاووله او نهایتی سپکی مضبوطی او ښکلی زغری به ئی جوړولی چه د جنګ په وخت کښی به تری کار اخیست کیده.

فَهَلْ أَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ﴿٨٠﴾

پس آیا یئ تاسی شکر کوونکی (یعنی شکر وکړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی د ګټی دپاره مونږ د داؤد علیه السلام په ذریعه داسی عجیب صنعت راویست نو تاسی ښه فکر وکړئ چه د دی راز (قسم) نعمتونو تاسی څه شکر ادا کوئ؟

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ؕ

او (تابع کړی ؤ مونږ) سلیمان ته باد توند (تیز) چه روانیده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به ئی) ځمکی (د شام ته) هغی ته چه برکت ایښی ؤ مونږ په هغی کښی،

تفسیر: حضرت سلیمان علیه السلام داسی دعاء کړی وه ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ﴾ ۲۳ جزء د (ص) د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع نو الله تعالیٰ هوا او پیریان د ده تابع کړی وو. حضرت سلیمان علیه السلام داسی یو تخت تیار کړی ؤ چه د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پری کیناسته او ضروری لوازم او سامان به ئی هم له خپل ځان سره اخیستل بیا به هوا راتله او هغه تخت به ئی په دیره چابکی پورته کاوه، کله چه به هغه په مناسبه اندازه له ځمکی څخه پورته کیده بیا به هوا نرمیده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتی پکښی پیدا کیده لکه چه د (ص) د سورت په (۳٦) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء کښی راغلی دی ﴿ رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له شام څخه یمن ته چه د یوی میاشتی لاره ده په (٥) ګړیو (ګینټو) کښی رسیده تعجب دی چه د نن ورځی د عجیبو او غریبو هوائی جهازونو په زمانه کښی هم دیر منحرفین له دی دول (طریقه) واقعاتو څخه انکار کوی آیا هغه کار چه نن ورځ ئی یورپ والا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شی، الله تعالیٰ ئی د خپل یو نبی له امله (وجی) په خپل قدرت سره نشی کولی بلکه کولی ئی شی.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ﴿٨١﴾

او یو مونږ په هر شی عالمان،

تفسیر: یعنی چه چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دی او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول (طریقه) سره کار اخیستل کیدی شی.

وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ ۚ

او (تابع کړی وو مونږ ده ته) ځینی له شیطانانو څخه هغه چه غوتی به ئی وهلی (په سیند کښی) د ده دپاره او کول به ئی (نور ډیر) کارونه بې له دی نه

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکش پیریان دی، دوی د حضرت سلیمان علیه السلام له لوری مامور وو چه په لویو لویو سیندونو کښی غوپی ووهی او مرغلری، جواهر او نور بحری حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږی، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمرانی کارونو کښی سخت او درانه کارونه وکړی د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګنونه (خانکونه) او لوی لوی دیګونه به ئی پری جوړول چه له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی او له یوه ځایه بل ځای ته به ئی پری وړل او بارول او لاندی باندی به ئی سره کول او له ډیرو سختو څخه سخت کارونه به ئی تری اخیستل معلومیږی هغه حیرانوونکی کارونه چه الله تعالیٰ په دی زمانه کښی د مادی قوتونو په واسطه کوی دغه کارونه به ئی په هغه وخت کښی د مخفی او روحی قوتونو په ذریعه کول.

وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿٨٢﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکی (له فساد څخه)

تفسیر: یعنی مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیاطین په داسی شان د حضرت سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کښی تینګ، مضبوط او بند ساتلی وو چه هر څه ئی غوښتل هغه به ئی وربانندی د بیګار په ډول (طریقه) کول او دوی له سره حضرت سلیمان ته هیڅ یو ضرر نشو رسولی که نه د بنیادم به څه زور او قوت وی چه داسی یو شریر مخلوق په خپله قبضه کښی په سختو ځنځیرونو کښی بند وساتی ﴿ وَاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴾ (۲۳) جزء د (ص) د سورت (۳۸) آیت ۳ رکوع.

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّى مَسَّنِىَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٨٣﴾
فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَكَشَفْنَا مَا بِهِۦ مِن ضُرٍّ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ أَهْلَهُۥ
وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا

او (یاده کړه ای محمده ! قصه د) ایوب کله چه ندا غږ ئی وکړ رب خپل ته چه بیشکه زه رسیدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختی په بدن کښې) او ته ډیر مهربان ئی له تولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده پس لری کړ مونږ هغه چه ؤ په ده باندی له (بدنی او مالی) ضرره او ورکړ مونږ دغه (ایوب) ته اهل د ده او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده زمونږ

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام ته الله تعالیٰ په دنیا کښې له هر حیثه آرامی او هوسائی (راحت) ورکړی وه ځمکه، کښت، (فصل) مال مالداری، مریان، وینځی، صالح اولاد او ښه په زړه پوری ښځه ئی ورکړی وه حضرت ایوب علیه السلام د الله تعالیٰ لوی شکر کوونکی بنده وو. لیکن الله تعالیٰ دی په ابتلاء او ازموینه کښې واچاوه کښتونه (فصلونه) ئی وسوځیدل، رمی او ګلې ئی تباه شوی، اولاد ئی تر چت لاندی مړه شول، تول دوستان آشنایان او خپلوان تری بیل شول، د ده په وجود سختی دانی وختلی او چینجی ئی وکړل له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځی د ده یوه ښځه ورسره ملګری پاتی وه بالاخره دغه خواره هم ستړی ستومانه او زړه تنګی شوه مګر حضرت ایوب علیه السلام همغسی چه په نعمت کښې د پاک الله شکر کوونکی بنده ؤ په زحمت او ابتلاء کښې هم صابر پاتی شو کله چه د ده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تیر شو بلکه دوستانو هم په داسی ویناؤ باندی شروع وکړه چه یقیناً ایوب علیه السلام د کومی داسی سختی ګناه مرتکب شوی دی چه د هغی له اثره په داسی سخته بلا اخته دی نو دلته حضرت ایوب علیه السلام لاس په دعا شو چه ﴿ وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّى مَسَّنِىَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴾ هم دا چه ده د خپل رب په دربار کښې دا سوال وکړ. سم د لاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه الله تعالیٰ ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل او د ځمکی څخه ئی چینه راویستله حضرت ایوب علیه السلام له هغی څخه اوبه وڅښلی او هم ئی وربانډی ولمبل سم د لاسه روغ رمټ شو او تول تکلیفونه ئی لری شول لکه چه په حدیث کښې راغلی دی د سرو زرو ملخان ئی وربانډی وورول، لنده دا چه له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

ځینی مفسرین داسی لیکی چه هغه مړه اولادونه ئی بیرته ورته ژوندی کړل او په مثل د هغو نمسی ئی چه مړه شوی وو بیرته ورته ژوندی کړل.

وَذِكْرٰى لِلْعٰبِدِيْنَ ﴿۸۴﴾

او نصیحت دپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چه داسی صبر کوی هم داسی نتیجی به هم مومی)

تفسیر: یعنی په ایوب علیه السلام د دغی مهربانی کیدلو په اثر تولو بندګی کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتی شو چه هر کله په کوم یو نیک بنده په دنیا کښی کومه تنګسه یا مصیبت راشی ښائی چه د ایوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښئی او یوازی خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړی یقین دی چه الله تعالیٰ به پری د عنایت نظر وکړی او یوازی د داسی یوی ابتلاء له لیدلو څخه نه ښائی چه څوک داسی ګومان وکړی چه البته دغه بنده د الله تعالیٰ په دربار کښی مبغوض دی

وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِدْرِيْسَ وَذَا الْكِفْلِ ۭ كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۸۵﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) اسمٰعیل او ادریس او ذوالکفل، دغه تول دی له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه)

تفسیر: یعنی دغه نیک بنده‌ګان می یاد کړئ د اسمٰعیل او ادریس علیهما السلام ذکر پخوا له دی نه د (مریم) په سورت کښی تیر شو د «ذاالکفل» په نسبت اختلاف دی چه نبی ؤ لکه چه د انبیاؤ په دله کښی د هغه له یادولو څخه څرګندیږی نو دغه به یا الیاس یا یوشع یا زکریا وی یا یوازی یو صالح سړی ؤ. وائی چه دی د یو چا ضامن شوی ؤ او د هغه له امله (وجی) څو کاله بندی پاتی شو او خاص د خدای جل جلاله دپاره ئی دغه تکلیف وګاله (برداشت کړو) .

تنبیه: د امام احمد په مسند او جامع الترمذی کښی د یو سړی قصه راغلی ده چه پخوا ډیر سخت بدکار، فاسق او فاجر ؤ او وروسته تائب شو الله تعالیٰ په هم دی دنیا کښی د هغه د مغفرت زیری خلقو ته ورکړ د هغه نوم په حدیث کښی «کفل» راغلی دی ظاهراً دا هغه ذوالکفل نه دی چه د هغه ذکر په قرآن کښی راغلی دی، والله اعلم. زمونږ د زمانی د ځینو مصنفینو خیال دی چه ذوالکفل هم هغه دی چه ورته «حزقیل» هم وائی (والله تعالیٰ اعلم).

وَأَدْخَلْنٰهُمْ فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُم مِّنَ الصّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾
وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادٰى فِي الظُّلُمٰتِ أَن لَّا إِلٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحٰنَكَ
إِنِّي كُنتُ مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾

او داخل کړی وو مونږ دوی په رحمت خپل کښې (چه نبوت او جنت دی) بیشکه چې دوی دی له صالحانو نیکانو کاملانو او (یاد کړه ای محمده! قصه د) خاوند د ماهی کله چه لاړ حال دا چه په قهر ؤ (په قوم خپل) پس گومان ئې وکړ چه له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا گومان ئې وکړ چه له سره به تنگی نه راولو په ده.) پس غږ ئې وکړ په تیارو کښې (داسی) چه نشته بل برحق معبود مگر ته ئې (یوازی) پاکی ده تا ته له عیبونو بیشکه چه زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تللو کښې بی له اذن څخه)

تفسیر: یونس علیه السلام ته ئې «ذاالنون ـ ماهی والا» وویل چه لنده قصه ئې دا ده الله تعالیٰ یونس علیه السلام د «نینویٰ» د ښار په طرف چه د موصل له مربوطاتو څخه دی مبعوث کړی ؤ چه د هغه ځای خلق له بت پرستۍ څخه منع کړی او د حق په طرف بلنه ورکړی مگر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کینښود بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرد لا پسی زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام د هغوی په حق کښې ښیرا وکړه او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او په ډیر قهر او غضب سره له ښاره ووت او د الله تعالیٰ حکم ته ئې انتظار ونه کړ او له خپل قوم سره ئې وعده وکړه چه دری ورځې وروسته به پر تاسی د الله تعالیٰ عذاب نازل شی، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهید چه د نبی ښیرا بې‌اثره نه پاتی کیږی او هرومرو (خامخا) پر مونږ آفت نازلیدونکی دی، ممکن چه د عذاب څه آثار به هم دوی ته ورڅرگند شوی وی نو ځکه دوی گرد (تول) سره ووېریدل. لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل او په یوه ځنگل کښې ننوتل او میندی له کوچنیانو (بچو) څخه بیلی کړی شوی او گرد (تول) الله تعالیٰ ته په ژړا او واویلا شول، د کوچنیانو (ماشومانو) میندی، لوی او واړه تول داسی په ژړا او انگولا شول چه تول صحرا او بیدیا د دوی له شور او غوغا، زاری او دعاگانو څخه ډکه شوه، او د دغه ښار گردو (تولو) خلقو په ډیر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله او تول بتان ئې مات کړل او د الله تعالیٰ د اطاعت او عبادت کلک عهد ئې وکړ او د حضرت یونس علیه السلام په لتون کښې شول که چیری مو وموند نو د ده د حکم

او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالیٰ هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.
لکه چه جزء ۱۱ د یونس د سورت په ۹۸ آیت (۱۰ رکوع) کښې ئې ویلی دی
﴿ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴾
له یوی خوا چه یونس علیه السلام له خپلی قریې څخه ووت او له
یوی دلی سره په یوی بیړی کښې سور شو کله چه دغه بیړی د سیند منځ ته ورسیده د دوبیدلو
نښې پکښې څرګندی شوی، بیړی چلوونکی د بیړی د سپکولو په چرت (خیال) کښې شو او
داسی ئې غوښتل چه کوم یو سړی دی په سیند کښې وغورځاوه شي یا له خپلو مفروضاتو سره
سم ئې داسی ګومان وکړ چه په دغی بیړی کښې داسی کوم مرئی سور دی چه له خپل بادار
(مالک) څخه تښتیدلی دی نو ځکه د داسی سړی د معلومولو له پاره ئې چه په سیند کښې
وغورځول شي پچه (قرعه) واچوله نو دغه پچه (قرعه) د یونس علیه السلام په نامه ووته او دوه دری
ځلی دغه وضعیت تکرار شو خو هر ځل به د هم دغه یونس علیه السلام په نامه پچه (قرعه)
راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو، یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سم د لاسه یو
ماهی راغی او هغه ئې ښوی (روغ) تیر کړ، الله تعالیٰ ماهی ته حکم وکړ چه یونس پخپله ګیډه
کښې وساته چه د هغه یوه ویښته ته ضرر ونه رسیږی، دا ستا روزی نه ده بلکه مونږ ستا ګیډه د
ده دپاره بندیخانه ګرځولی ده، دی پکښې محفوظ وساته، په دغه وخت کښې یونس علیه السلام
د الله تعالیٰ په دربار کښې داسی دعاء وکړه ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾
او په خپله خطا ئې اعتراف وکړ چه بیشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتګ ته
می انتظار ونه کړ او په خپل سر می خپل امت او د هغوی ښار پری ښود، که څه هم د یونس
علیه السلام دغه غلطی یوه اجتهادی غلطی وه چه د امت دپاره معاف ده مګر د انبیاؤ تربیت او
تهذیب له عامو خلقو څخه ممتاز وی په داسی یوه معامله کښې چه د وحی د نزول امید وی بی له
انتظاره د ښار څخه وتل او خپل قوم بی سره پریښودل د یوه نبی له شان سره لایق نه ؤ (فنادی
فی الظلمات ـ پس غږ ئې وکړ په تیارو کښې یعنی د سیند په ژورو او د ماهی په ګیډه او د
شپی په تیارو کښې، داسی چه ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ چه
نشته بل برحق معبود مګر هم دا ته ئې، پاکی ده یوازی تاته له عیبونو بیشکه زه وم له ظلم
کوونکو څخه په تګ خپل کښې) یعنی زما خطا راوښنه بیشکه چه له ما ځینی غلطی صادره
شوی ده په هم دغه حرکت دغه سختی او ابتلا پری راغله، څو ئې توبه وویسته او نجات ئې
وموند او هغه ماهی د الله تعالیٰ په اراده د سیند غاړی ته خپله خوله د باندی وویسته او دی ئې
روغ رمټ له خپلی ګیډی څخه د باندی وغورځاوه دی خپل قوم ته روغ او جوړ بیرته ورغی او په
خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو ﴿ فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ ﴾ پس ګومان ئې وکړ، الخ)
یعنی داسی خیال ئې وکړ چه مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو یا
داسی له مونږ څخه وتښتید لکه چه څوک داسی ګومان وکړی چه اوس به می هیڅوک ونه نیولی
شي او نه به می بیرته راوستی شي ګواکی چه دی له هغه کلی څخه ووت لکه چه زمونږ له قدرت

نه ووت، دا مطلب نه دی چه معاذ الله یونس علیه السلام به په واقع کښې داسې خیال کړی وی، داسې خیال خو د یوه ادنیٰ مؤمن په زړه کښې هم نه پیدا کیږی بلکه مطلب دا دی چه دغه صورت حال داسې ؤ چه له هغه څخه داسې یوه مفکوره پیدا کیدی شوه. د الله تعالیٰ عادت دی چه دی د کاملینو یو ډیر ادنیٰ ښوئیدل په ډیره سخته پیرایه (اسلوب) سره اداء کوی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښې لیکلی دی او په دی سره د کاملینو تنقیص نه بلکه د دوی شان او جلال څرګندیږی چه د دومره عظمت سره سره ولی دومره لږ هم وښوئیږی.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۙ وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ ؕ وَكَذٰلِكَ نُـْجِى الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۸﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس) او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهی) او هم داسې (چه یونس ته مو نجات ورکړ) نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته

تفسیر: یعنی نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی هر هغه ایمان داره چه په هم دغه شان مونږ وبولی مونږ هغه ته هم له بلیاتو څخه نجات ورکوو. په احادیثو کښې د دی دعاء ډیر فضیلت راغلی دی او امت د سختیو او مصیبتونو په وخت کښې تل دغه دعا ډیره مجربه موندلی ده.

وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ رَبِّ لَا تَذَرْنِىْ فَرْدًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۸۹﴾ ۚ صلے

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) زکریا کله چه غږ وکړ رب خپل ته (داسې چه) ای ربه زما مه پریږده ما یوازی (بی اولاده) او ته ئی غوره له (ګردو (تولو)) وارثانو نه.

تفسیر: یعنی داسې اولاد راکړی چه وروسته له ما د قوم دینی خدمت وکړی شی او زما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدی څخه ووتلی شی. لکه چه د مریم د سورت په تفسیر کښې مو لیکلی دی کله چه زکریا علیه السلام داسې وارث غوښته چه په «یرثنی ویرث من آل یعقوب» (د مریم (۱) رکوع) کښې مذکور دی نو د هغه په تناسب سره ئی الله تعالیٰ هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۡ وَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِى الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ ﴿۹۰﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکریا) او ومو بانبه دغه (زکریا) ته یحیٰی او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت له پاره له شندوالی څخه وروسته) بیشکه دغه (مذکور انبیاء) وو دوی چه تلوار به ئی کاوه په (کولو د نیکو عملونو او طلب) د خیراتونو او بللو به ئی مونږ له جهته د مینی (د ثواب) او له جهته د ویری (د عذاب) او وو دوی خاص مونږ ته ویریدونکی متواضع

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت زکریا علیه السلام شنده ښځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لائق) او قابله وګرځوله. ځینی متصوفین وائی هر څوک چه پاک الله د خوف یا د توقع له امله (وجی) یاد کړی هغه اصلی محب نه دی له دغه آیت نه د دغی مفکوری غلطی څرګندیږی له انبیاؤ څخه پورته د الله تعالیٰ محب څوک کیدی شی.

وَالَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلۡنَٰهَا وَٱبۡنَهَآ ءَايَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩١﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) هغی (جینئ مریمی) چه پاک ئی ساتلی ؤ اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه) پس پوکړ مونږ په (ګریوان د) هغی کښی له روحه خپله او ومو ګرځوله دغه (مریمه) او زوی د دی (عیسیٰ) دلیل (د کامل قدرت خپل) دپاره د خلقو

تفسیر: یعنی د حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په نس کښی چه له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو څخه محفوظه وه حضرت عیسیٰ علیه السلام ئی «چه په روح الله» سره ملقب دی پیدا کړو د حضرت عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د آیت او دلیل والی ذکر پخوا له دی نه د آل عمران او د مریم په سورتونو کښی بیان شوی دی.

إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾

په تحقیق دا ملت (د توحید ملت او د اسلام دین) ستاسی، ملت یو دی (چه په دغه دین متفق دی ټول انبیاء) او زه رب ستاسی یم پس عبادت کوئ زما (خاص نه د بل).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ یو دی او ستاسی د دین اصول هم یو دی، گرد (تول) انبیاء علیهم السلام هم د دین په اصولو کښی داسی سره یو دی چه هر هغه تعلیم چه یو ئی ورکوی هغه بل هم د هغه تصدیق او تائید کوی کوم اختلافات چه په فروعو کښی د زمانی او مکان د اختلاف له کبله (وجی) منځ ته راځی هغه عین مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چه په اصولو کښی وی. نو ځکه لازمه ده چه تول سره په گډه د خدای جل جلاله بندگی وکړو او په کومو اصولو کښی چه تول انبیاء سره متفق دی هغه تول په یو طاقت تینګ ونیسو.

وَتَقَطَّعُوٓا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ

او توتی توتی کړ (دغو پخوانیو امتونو) کار (د دین) خپل په منځونو خپلو کښی،

تفسیر: مونږ خو د اصولو په اعتبار تولو ته یو دین ورکړی ؤ خو خلقو پکښی په خپله اختلاف پیدا کړ او هغه دین ئی سره توتی توتی کړ او په خپلو کښی ئی سره نفاق او شقاق پیدا کړ.

كُلٌّ إِلَيْنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾

تولی فرقی مونږ ته راتلونکی دی (نو جزا به ورکړو دوی ته)

تفسیر: یعنی کله چه زمونږ حضور ته راشی نو تول اختلافونه به هلته سره فیصله شی. هر یوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شی چه تفصیل به ئی په راتلونکی آیت کښی راشی.

فَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾

پس هر څوک چه عمل وکړی له نیکو (کارونو) څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو نشته بی قدری ضیاع د کوشش د ده (او زیار (محنت) ئی نه ضایع کیږی) او بیشکه مونږ دغه (کوښښ د ده) لره لیکونکی یو.

تفسیر: یعنی د هیڅا محنت او زیار (کوشش) نه ضایع کیږی، د نیکی خوږه میوه به مؤمنانو ته ورسیږی، هیڅ یوه نیکی به هم نه ضایع کیږی. هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کښی لیکو چه د قیامت په ورځ کښی به پرانستلی شی.

وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۹۵﴾ حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴿۹۶﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلی چه هلاک کړی دی مونږ دوی لره (دا کار) چه بیشکه دوی به نه راځی بیرته (مونږ ته د جزاء یا چه راشی بیرته دنیا ته د توبی او معذرت دپاره). تر هغه پوری کله چه پرانستلی شی یأجوج او مأجوج (او دیوال ئی له مخه لری شی) او دوی به له هری لوړی (وچتی) څخه ګړندی راکوزیږی،

تفسیر: لومړی د نجات موندونکو مؤمنانو ذکر ؤ بالمقابل په دی آیت کښی د هلاک کیدونکو کفارو ذکر دی یعنی هغه کفار چه د هغو دپاره تالا کیدل او هلاک او تباهی مقدره شوی ده نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لاس نه اخلی او نه توبه وباسی او نه د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او نه کله هغوی بیرته دنیا ته په دی مقصود راوستل کیدی شی چه دلته د خپلو تیرو تقصیراتو تلافی وکړی نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شی د هغوی دپاره خو یوازی یو وخت باقی دی کله چه هغوی دوهم ځلی ژوندی او د پاک الله په طرف رجوع کوی او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږی او د ندامت او پښیمانی اظهار کوی مګر په هغه وخت کښی به پښیمانی هیڅ په کار ورنشی، دغه د قیامت وخت دی چه د هغه له نژدی مبادیو څخه یو د «یأجوج مأجوج» خروج دی چه د عیسیٰ علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوی او د یأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړی دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله (وجی) په ټولو لوړو (وچتو) او ژورو (خکته) داسی خواره شی چه څوک هری خوا ته سترګی اړوی نو دوی به وینی، د دوی دغه بی مثله سیلاب او هجوم به په داسی شدت ګړندی راروان وی چه هیڅ یو انسانی قدرت به د دوی مخه نشی نیولی او داسی به ښکاری چه د هری یوی غونډی او هر یوه غره نه د دوی لښکری راښوئیږی او رارغړی، د «الکهف» د سورت په آخر کښی مونږ د دی قوم په باب څه لیکلی دی هلته دی وکتلی شی.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۹۷﴾

او نژدی شوه وعده حقه (قیامت) پس ناڅاپه قصه دا ده چه تیغی (بوتی) به وتلی پاتی وی سترگی د هغو کسانو چه کافران شوی دی، (او وائی به) ای هلاکه زمونږ راحاضر شه دغه دی وخت دی په تحقیق وو مونږ په غفلت کښی له دغی ورځی (له حقی وعدی په دنیا کښی) بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره)

تفسیر: یعنی کله چه د جزاء او سزاء وعده رانژدی شی په دغه وخت کښی به د منکرانو سترگی د هیبت او ویری له شدته ردی بدی، تیغی او بوتی ختلی وی. او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منگولی مروړی او وائی به افسوس چه مونږ له داسی لوئی ورځی څخه ولی بی خبره او غافل پاتی شوی وو چه په دغسی سختیو او مصیبتونو کښی مبتلا او اخته شوو، کاشکی مونږ په دنیا کښی له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.
﴿ بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴾ بلکه وو مونږ ظالمان په خپل ځان په کفر سره) یعنی دی ته مونږ څنگه بی خبری ویلی شو څکه چه انبیاؤ علیهم السلام خو په صافو ښکاره ؤ الفاظو سره مونږ ته له دغی ورځی او له دغی لوئی پیښی څخه خبر راکړی ؤ لیکن مونږ په خپله پخپلو ځانونو ظلم او تیری وکړ چه د هغوی خبرو ته مو غوږ کینښود او په خپلو شرارتونو او گناهونو مو اصرار او مداومت کاوه.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿۹۸﴾

بیشکه تاسي او هغه (بتان، شیطانان) چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله څخه خس (خشاک) د دوزخ یئ، تاسی (له معبودانو خپلو سره) دی دوزخ ته ننوتونکی یئ

تفسیر: دا خطاب د معظمی مکی مشرکانو ته دی چه بت پرستی به ئی کوله یعنی تاسی تول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاک شئ! ﴿ وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ د البقره (۳) رکوع. د دی معنی داسی نه ده چه بتان به معذب کیږی بلکه غرض ئی دا دی چه په بت پرستانو دی زیات حجت قائم شی لکه چه وروسته وائی ﴿ لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا ﴾ او د دوی حسرت به ډیر او حماقت به ئی لا واضح او څرگند (ښکاره) شی له

چا شخه چه دوی د خیر هیله (امید) او توقع کوله کله چه دوی خپل ځان نشی خلاصولی نو زمونږ حفاظت به څنګه وکړی

تنبیه: له ﴿ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ څخه مراد دلته یوازی اصنام دی ځکه چه خطاب هم دغو د بتانو عابدانو ته دی لیکن که «ما» عامه شی نو (بشرط عدم المانع) قید به معتبر وی. یعنی که په دغو فرضی معبودانو کښی د اور د دخول څخه کوم مانع نه وی نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ خس او خاشاک کیږی، مثلاً شیاطین، اصنام باقی حضرت مسیح، حضرت عزیر او ملائکة الله علیهم السلام چه دوی هم د ډیرو خلقو له پلوه معبودان درول شوی دی نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چه معاذ الله په دغه عموم کښی شامل کړی شی. له دی کبله (وجی) ئی تصریحاً وویل ﴿ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴾ (اما ښه او په زړه پوری خبره دا ده چه د «ما» عموم په غیر ذوالعقولو کښی دی).

لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾

که چیری وی دغه (بتان شیطانان په رښتیا سره) معبودان نو نه به وو داخل شوی په دی دوزخ کښی او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دی دوزخ کښی تل پراته وی

تفسیر: یعنی دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل تر تله په دوزخ کښی پراته وی.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

وی به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کښی چغی سوری او دوی به په دی دوزخ کښی نه اوری هیڅ (شی د دوزخ د شور ماشور له سببه).

تفسیر: یعنی د هول او هیبت له شدت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کریکو له شورماشور څخه به هیڅ شی نه اوری. له ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی چه یو داسی وخت به راشی چه هر یو دوزخی به د اوسپنی په یوه صندوق کښی بند کړی شی او له پاسه به پری میخونه ټک وهل شی او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کښی به واچولی شی، ښائی چه په دی وخت کښی دغه هیڅ نه اوریدل د دغه دوزخی حال وی د دی آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول نو اعتراض ئی وکړ چه آیا عزیر او مسیح او ملائک چه ځینی ئی خپل معبودان دروی هم په دوزخ کښی لویږی؟ نو دغه مبارک آیت نازل شو.

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

بیشکه هغه کسان چه ړومبی شوی ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نیکه مرتبه (سعادت، نجات) دغه کسان به له دی دوزخ څخه لری کړی شوی وی.

تفسیر: یعنی یو ځل به د صراط له پل څخه تیرېږی، بیا به تل له دوزخ څخه لری اوسیږی او د تیریدلو په وخت کښی به هم، د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخی خلاص وی.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

نه به اوری دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ او دوی په هغو نعمتونو کښی چه غواړی ئی نفسونه د دوی تل به وی.

تفسیر: یعنی جنتیان به له دوزخ څخه دومره لری وی چه د دوزخ د اور ډیر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږی او په نهایت عیش او آرامی سره به په جنت کښی مزی کوی او له هر راز (قسم) نعمتونو څخه به دوی خوند اخلی.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

نه به خفه (غمجن) کوی دوی (جنتیان) ویره ډیره لویه (هم لکه آخره نفخه او یا د دوزخ خوا ته روانیدل) او ملاقات به کوی له دوی سره پرښتی (استقبالاً، او وائی به) دا ورځ د (ثواب د) ستاسی ده هغه چه وئ تاسی چه وعده درسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی په هغه ورځ چه ټول مخلوق په سخته ویره او هیبت کښی وی الله تعالیٰ به ټول جنتیان له غم او خفګان څخه محفوظ وساتی یعنی له قبرونو څخه د نیکانو د راپاڅیدلو یا جنت ته د ننوتلو په وخت کښی به پرښتی د هغوی استقبال کوی او ورته به وائی د هغه دائمی مسرت او راحت وعده چه له تاسی سره کړی شوی وه نن د هغی د پوره کیدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راونغاړو آسمان لکه نغښتل د سند، طومار دپاره د لیکل شویو کاغذونو لکه چه ابتداء کړی ؤ مونږ اول پیدایښت بیا اعاده کوو ئی وعده ده په مونږ، بیشکه مونږ یو کوونکی (د هغه موعود کار)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او یاده کړه هغه ورځ چه راونغاړو، مونږ له بیخه دا آسمان لکه نغښتل د صحیفی دپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چه په دی کښی دی او د اهله که مصدر مضاف وی مفعول ته یا لکه تاوول د پرښتی یا کاتب د محمد صلی الله علیه وسلم د مکتوباتو که مضاف وی فاعل ته لکه چه پیل (شروع) کړی وه مونږ د اول پیدا کولو د دی عالم له عدم محض څخه چه ډیر آسان ؤ اعاده به ئی کړو بیا او دا مړی به تول ژوندی کړو، دا وعده کړی ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان نو بیشکه مونږ کوونکی یو د هغه کار چه وعده مو کړی ده یعنی کله چه قیامت راشی نو آسمانونه به داسی ونغاړل شی لکه چه د اسنادو او وثائقو لیکلی شوی کاغذونه سره نغښتلی کیږی ﴿وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ﴾ په ځینو روایتونو کښی د رسول الله د یوه کاتب نوم (سجل) ښوولی دی، دغه روایت ته د حدیثو د حفاظو یو جماعت ضعیف بلکه موضوع ویلی دی **(کما صرح ابن کثیر فلا یعتبر بتخریج ابی داود والنسائی فی سننهما).**

﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ﴾ لکه چه ابتداء کړی ؤ مونږ اول پیدایښت بیا ئی اعاده کوو.. الخ) یعنی په هم هغه سهولت او آسانی سره چه اول ځلی ئی دنیا پیدا کړی وه هم هغسی ئی دوهم ځلی هم پیدا کوی. دغه وعده حتمی ده چه هرومرو (خامخا) علی الیقین پوره کیږی.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنۢ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّٰلِحُونَ ﴿١٠٥﴾

او خامخا په تحقیق لیکلی دی مونږ په زبور کښی وروسته له نصیحت څخه دا چه بیشکه دغه ځمکه مالکان کیږی به ئی (بالاخر هغه) بندګان زما چه نیکان دی (او په میراث به ئی وړی).

تفسیر: یعنی له کاملو وفادارو بندګانو سره الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د هغوی په برخه کښې د دنیا او آخرت بری او کامیابی ده او دوی د دی دنیا او د جنت د ځمکی وارثان ګرځول کیږی لکه چه د (الاعراف) په (۱۵) رکوع کښې ئی ویلی دی ﴿ اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ یُوْرِثُهَا مَنْ یَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِیْنَ ﴾ او د المؤمن په ٦ رکوع کښې راغلی دی ﴿ اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَیَوْمَ یَقُوْمُ الْاَشْهَادُ ﴾ او د النور په (۷) رکوع کښې ویلی دی ﴿ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَیُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِیْنَهُمُ الَّذِی ارْتَضٰى لَهُمْ ﴾ الآیة -

دا داسی حتمی او قطعی وعده ده چه الله تعالیٰ د هغی خبر په خپلو شرعیه او قدریه ؤ کتابونو کښې ورکړی ده (په لوح محفوظ) او (ام الکتاب) کښې ئی هم دغه وعده درج کړی ده او د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو ئی پرله پسی مکرراً د هغه اعلان کړی دی د داؤد علیه السلام په کتاب (زبور) په (۳۷ او (۲۹) کښې راغلی دی چه (صادقان به د ځمکی وارثان وی) لکه چه د دی محمدی امت کامل وفادار او صادق بندګان تر یوی اوږدی مودی پوری د ځمکی وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کښې آسمانی سلطنت جاری او قایم کړ، هر چیری ئی د عدل او انصاف بیرغونه ودرول، د حق دین غږ ئی په توله دنیا کښې پورته کړ او د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم دغه پخوا ویل (پیشګوئی) د دوی په لاسونو پوره شول «**ان الله تعالیٰ زوی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وان امتی سیبلغ ملکها مازوی لی منها**» او هم دغه قسم هغه بل پخوا ویل د امام مهدی او حضرت مسیح علیه السلام په زمانه کښې به خامخا پوره کیدونکی وی.

اِنَّ فِیْ هٰذَا لَبَلٰغًا لِّقَوْمٍ عٰبِدِیْنَ ﴿۱۰۶﴾

بیشکه په دی (تیر بیان کښې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی دپاره د قوم عبادت کوونکو

تفسیر: یعنی د دی قسم بشارتونو له اوریدلو څخه د یوه خدای جل جلاله عبادت کوونکی خپل مطلب ته رسیږی. یا دغه لوی قرآن چه پر داسی عظیمو بشارتونو او هدایتونو مشتمل دی د عبادت کوونکو دپاره پوره ګټه (فائده) او پوره کامیابی ده یا په تحقیق سره په دی قرآن کښې خامخا کفایت دی په دخول د جنت کښې دپاره د هغه قوم چه عمل کوونکی دی په دی سره.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۰۷﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مګر رحمت دپاره د (ټولو) عالمیانو

تفسیر: یعنی ته خو د ټول جهان دپاره د رحمت په حیث مبعوث شوی ئی که کوم بدبخت پخپله له دی عمومی رحمت څخه ګټه (فائده) نه اخلی نو دا خو د هغه خپل قصور دی. د لمر د رڼا (رڼا) او تودوخی فیض هر طرف ته رسیږی خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا (رڼا) ټول ورونه، کړکی او سوری بند کړی نو دا به د ده خپله ناپوهی او لیونتوب وی. د لمر په عمومی فیض کښی هیڅ شک او شبه نشته او دلته د (رحمة للعٰلمین) د فیض حلقه خو دومره ارته او لویه ده چه که کوم بی‌برخی د دی رحمت نه ګټه (فائده) اخیستل هم نه غواړی نو هغه ته هم په یو نه یو ډول (طریقه) بی اختیاره د رحمت برخه وررسیږی لکه چه په دنیا کښی د نبوت د علومو او د تهذیب او د انسانیت د اصولو د عمومی اشاعت او خوریدلو څخه هر مسلمان او کافر له خپل خپل ذوق سره موافق ګټه (فائده) اخلی او هم الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د پخوانیو امتونو په خلاف به د دی امت کفار هم له عمومی او بیخ ویستونکو عذابونو څخه محفوظ وساتی. زه خو دا وایم چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عامو اخلاقو څخه برسیره له هغو کافرانو سره چه ده جهاد کاؤ هغه هم د ټول عالم دپاره سراسر رحمت ؤ ځکه چه د هغه په ذریعه د هغه لوی رحمت حفاظت کیده چه دی ئی حامل ؤ او یوازی د هم هغه مقصود دپاره مبعوث شوی ؤ او ډیرو هغو ړندو ته چه د خپلو سترګو له علاج څخه تښتیدل په دغه سلسله کښی خامخا د ایمان رڼا (رڼا) رسیده. په یوه حدیث کښی راغلی دی **(والذی نفسی بیده لاقتلنهم و لاصلبنهم و لاهدینهم وهم کارهون انی رحمة بعثنی الله ولا یتوفانی حتی یظهر الله دینه)** «ابن کثیر» له دغو الفاظو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رحمة للعٰلمین» کیدلو مطلب خورا (ډیر) ښه څرګندیدی شی.

قُلْ اِنَّمَا يُوْحٰۤى اِلَيَّ اَنَّمَاۤ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۰۸﴾

ووایه (ای محمده! کفارو ته) بیشکه خبره هم دا ده چه وحی کولی شی ماته داسی بیشکه هم دا خبره ده چه الله ستاسی الله یو دی آیا پس یئ تاسی اسلام راوړونکی (الله ته غاړه ایښودونکی بلکه مسلمانان شئ!)

تفسیر: دا د رسالت سره د توحید بیان شو یعنی له هغه لوی رحمت سره چه ته راغلی ئی د هغه لب لباب کامل توحید دی او دا داسی صاف او واضح مضمون دی چه د هغه په قبول کښی انسان ته نه ښائی چه لږ شان هم وړاندی او وروسته شی. پس آیا تاسی دغه حکم منئ او د حق په مقابل کښی د غاړی ایښوولو دپاره تیار یئ! که تیار یئ فبها ونعمت که نه ما خپل تبلیغ وکړو

خپله غاړه مې خلاصه کړه تاسي پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ!.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۖ وَإِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

پس که وګرځیدل دوی (له ایمان څخه) نوووایه (ای محمده!) چه خبروم زه تاسي (په هغه شي چه زه پرې مامور یم) په برابرۍ سره، او نه پوهیږم زه چه آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چه تاسي سره وعده شوی ده (چه دنیوی عذاب یا اخروی عقاب دی).

تفسیر: که د حجت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسي حق نه منئ! او د توحید په طرف نه راځئ! نو ما تاسي ته خبر درکړی دی چه اوس زه له تاسي څخه بیزار یم، تاسي له مانه بیل او زه له تاسي څخه بیل یم، ستاسي عمل له تاسي سره مل او زما عمل له ماسره مل دی او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوری. حضرت شاه صاحب لیکي دواړه طرفه برابر یعني اوس تاسي دواړه خبرې کولی شئ (چه قبول ئې کړئ یا ئې رد کړئ) په یوه طرف تاسي باندې زور نه دی اچول شوی ځینو مفسرینو د دې آیت داسي ترجمه کړې ده پس ووایه دوی ته چه خبر مې کړئ په دې په داسي حال کښې چه برابر یو سره زه او تاسي په دې پوهه کښې چه مې نه دی پټ کړی هیڅ شی له تاسي نه یا غبر مې درباندې وکړ د جنګ چه ورته تیار شئ!
﴿ وَإِنْ أَدْرِىٓ ﴾ الآية ـ نه پوهیږم زه چه آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چه تاسي سره ئې وعده کیږی) یعني ستاسي له نه منلو څخه د عذاب د وقوع کومه وعده چه شوې ده هغه هرومرو (خامخا) کیدونکې ده لیکن زه نه یم خبر چه هغه به ژر واقع شي! یا په ځنډ (ایسارتیا)!

إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

بیشکه چه دغه (الله) ته معلوم دی ښکاره له خبرو (بلکه له کارونو هم) او معلوم دی (الله ته) هغه چه پټوئ ئې تاسي (له حسد کینې او نورو هم)

تفسیر: یعني یوازې الله تعالیٰ په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهیږی او په دې هم پوهیږی چه په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کښې ورکړی شي.

وَإِنْ أَدْرِيْ لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِيْنٍ ﴿١١١﴾

او نه پوهیږم زه ښائی چه دغه تاخیر د عذاب ازموینه وی تاسی لره او نفع وی تر یوه وخته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعنی د عذاب په تاخیر کښی امکان لری چه ستاسی امتحان او ازموینه وی چه ګوندی په دی موده کښی څه فکر او تامل وکړئ او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ! یا تش مهلت مقصد وی چه تر یوه مودی پوری په دنیوی عیش او عشرت کښی مشغول اوسئ او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ!

قٰلَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ ط

وویل (رسول) ای ربه زما حکم وکړه په منځ زمونږ کښی په حقه سره،

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه د هری معاملی فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی نو له هغی سره سم زما او زما د قوم په منځ کښی ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿١١٢﴾ ع

او رب زمونږ ډیر مهربان دی مرسته (مدد) تری غوښتل شوی ده په هغو خبرو چه بیانوئ ئی تاسی (او وایئ چه ولی نه معذب کیږو او نور).

تفسیر: یعنی یوازی له هغه څخنی مونږ خپله فیصله غواړو او د کفارو د خرافاتو په مقابل کښی له ده څخه مرسته (مدد) غواړو او په هم دی شان دعاګانی نورو انبیاؤ علیهم السلام هم کولی لکه چه د جزء ۹ (الاعراف) په ۸۹ آیت (۱۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ ﴾ څکه چه دوی په خپل حقانیت او صداقت او د الله تعالیٰ په عدل او انصاف باندی پوره باور او اعتماد درلود (لرلو).

تمت سورة الانبياء ولله الحمد والمنة

سورة الحج مدنية الا الايات (٥٢ و ٥٣ و ٥٤ فبين مكة والمدينة وهی (٧٨) آية و (١٠) رکوعات رقمها (٢٢) تسلسلها حسب النزول (١٠٣) نزلت بعد سورة النور.

د (الحج) سورت مدنی دی پرته (علاوه) له ٥٢ نه تر ٥٤ آیتونو پوری چه د مکی او مدینی په منځ کښی نازل شوی دی اته اویا آیتونه او لس رکوع لری په تلاوت کښی (٢٢) او په نزول کښی (١٠٣) سورت دی د النور له سورت نه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيْمٌ ①
يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّآ اَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكٰرٰى
وَمَا هُمْ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيْدٌ ②

ای خلقو ځان وساتئ (وویریږئ) تاسی له (عذابه د) رب خپل، بیشکه چه زلزله د قیامت (یو) شی دی ډیر لوی. په هغه ورځ چه وینئ تاسی هغه چه غافله به شی هره تی ورکوونکی (د دی ورځی له هیبت څخه) له هغه وړوکی چه تی ورکوی هغه ته او وبه غورځوی هر میرمن حامله (امیدواره) حمل (بچی) خپل او وبه وینی ته خلق بی هوشه (له ډیر هیبت نه) حال دا چه نه به وی په واقع سره دوی بی هوشه ولیکن عذاب د الله دی ډیر سخت (نو د قیامت د ورځی له ویری نه به بی هوشه وی).

تفسیر: د قیامت عظیم الشانی زلزلی دوه دی یوه عین د قیامت د قیام په وخت کښی یا له دوهمی نفخی څخه وروسته، بله د قیامت د قیام څخه څه وړاندی چه د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کیږی او د قیامت له علاماتو څخه ده. که دلته تری دوهمه زلزله مراده وی نو آیت به په خپله ظاهری معنی پاتی شی. او که اوله مراده شی نو دواړه احتماله پکښی شته.

لومړی دا چه حقیقتاً زلزله وشی او تی ورکوونکی (لنګی) یا بلاربی ښځی په خپل هم هغه هیئت محشوری شی یا به له زلزلی څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وی او ﴿يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ﴾ الآیة - دی په تمثیل حمل کړی شی یعنی دومره سختی، هیبت او ویره به وی که شودی ورکوونکی (لنګی) ښځی موجودی وی نو له ډیری ویری او هیبت نه به خپل تی رودونکی ماشومان هیر کړی، یا به د بلاربو ښځو بچیان ولویږی. په دغه وخت کښی به خلق دومره بی سده او مدهوشه وی چه لیدونکی به وربانډی داسی ګمان کوی چه د شرابو په نشو سره بی سده او مخمور دی حال دا چه په هغه ځای کښی به نشه چیری وی، د الله تعالیٰ د عذاب تصور او د اهوالو او شدائدو سختی به هوش، حواس او سد له مینځه یوسی.

تنبیه: که دغه ویره تولو ته عامه وی نو په ﴿لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ﴾ کښی به نفی د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شی او که دا آیت د اکثرو په حق کښی وی او تولو ته شامل نه وی نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ ۝۳

او ځینی له خلقو څخه هغه دی چه جګړه کوی په (حق او خبرو د) الله کښی بی له پوهی (له خپلی ناپوهی) او متابعت کوی د هر شیطان سرکش.

تفسیر: یعنی دا خلق په هغو خبرو کښی چه الله تعالیٰ ئی خبر راکوی ولی جګړی کوی او کاږه بحثونه پکښی کوی او له خپله جهله او بی‌خبرئ عجیبی احمقانه شبهی خوروی لکه چه په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزاء او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی کله چه انسان ومری او بیخی وروست شی او هدوکی ئی ذری ذری شی نو عقل ته به څنګه پریوځی چه دی به بیا ژوندی شی او خپل هم هغه ړومبنی اصلی حالت ته به بیرته وګرځی.

﴿وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ﴾ او متابعت کوی د هر شیطان سرکش) یعنی هر جنی او انسی شیطان چه دی خپل ځان ته راوبولی سم د لاسه هغه پسی روانیږی ګواکی دی د ګمراه کیدلو داسی کامل استعداد لری چه هر یو شیطان ئی راوبولی دی ورته لبیک وائی.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيْهِ إِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ۝۴

لیکل (حکم) شوی دی په (حق او قسمت د) دغه (شیطان په ازل کښی دا) چه بیشکه شان دا دی چه هر څوک چه دوستی او متابعت وکړی د شیطان پس بیشکه (دا شیطان) ګمراه کوی دغه (تابع خپل) او لیاره ښیی ده ته (بیایی ئی) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعنی د مرید شیطان په متعلق دا خبره غوته او فیصله شوی ده څوک چه د ده ملګرتیا او متابعت کوی نو شیطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوی او داسی ئی ګمراه کوی چه بی د دوزخ له غورځولو ئی نه پریږدی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّنَ ٱلْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِى ٱلْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ۝٥

ای (له بعث څخه منکرو) خلقو! که یئ تاسی په شک کښی له بعث څخه (چه خلق بیا ژوندی پورته کیږی له قبرونو څخه اول خپل حال ته وګورئ!) پس بیشکه چه مونږ پیدا کړی دی مونږ (نیکه د) تاسی له خاوری بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکی (منی) څخه بیا له (یوی توتی) کلکی پرندی وینی بیا له یوی بوتی غوښی تام الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی وی) او ناقص الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی نه وی) دپاره د دی چه بیان کړو مونږ تاسی ته (خپل کامل حکمت او قدرت) او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښی هغه شی چه اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نیتی معلومی پوری (چه د زیږیدلو وخت دی) بیا راوباسو مونږ تاسی (له ګیډو د میندو ستاسی حال دا چه) طفل (وئ) بیا (پالو تاسی) تر هغه پوری چه ورسیږئ تاسی کمال او قوت خپل ته (جسماً او عقلاً) او ځینی له تاسی څخه هغه دی چه وفات کولی شی (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا) او

ځینی له تاسی څخه هغه دی چه رد کاوه شي (یعنی ژوندی وی) تر ناکاره عمره پوری دپاره د دی چه نه پوهیږی وروسته له پوهی په هیڅ شي (د خپلو تولو قواؤ د بیکاره کیدلو له کبله) او وینی به ته ځمکه وچه شاړه نو هر کله چه نازلی کړو مونږ په دغی (وچی مړی شاړی ځمکی د آسمان له خوا) اوبه نو وخوځیږی او ډډه شي او زرغونه کړی له هر قسم نباتاتو څخه ښائسته تاند، تنکی تیغ (د وښو په شنه کیدلو سره).

تفسیر: یعنی که کفار او د بعث بعد الموت منکرین په دغه شک او شبهه کښی لویدلی وی چه له ذری ذری کیدلو څخه وروسته به بیا څرنګه ژوندی راپورته شي؟ نو خپل رومبنی پیدایښت ته دی غور او فکر وکړی چه په ابتداء کښی څرنګه پیدا شوی دی؟ یعنی اول ستاسی پلار آدم علیه السلام می له خاوری څخه پیدا کړ، بیا مو تاسی د منی له څاڅکی څخه پیدا کړئ! یا دا مطلب چه له خاوری څخه می خواړه پیدا کړل چه هغه څو منازل او مدارج تیروی، بیا نطفه کیږی بیا هم د نطفی د څو منازلو او مدارجو له تیرولو څخه وروسته ستاسی تشکیل او تخلیق مینځ ته راځی، له نطفی څخه پرنده وینه او له وینی څخه د غوښی توته جوړیږی او بیا د غوښی په دغی توتی باندی داسی وخت راځی چه د بنی آدمو پوره شکل، نقشه لاسونه، پښی، سترګی، پوزه او نور اندامونه جوړیږی او یو وخت داسی وی چه تر دغه وخته پوری هیڅ شي پکښی نه وی جوړ شوی یا ئی دا مطلب چه د ځینو پیدایښت مکمل کیږی او د ځینو هم هغسی ناقص پاتی کیږی او په هم هغه ناقص صورت لوئیږی. یا داسی دی وویل شي چه ځینی بی عیبه او ځینی عیبجن وی.

﴿ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ﴾ له پاره د دی چه بیان کړو مونږ تاسی ته خپل حکمت او قدرت) چه په خپله ستاسی اصل څه ؤ؟ او د څو ورځو د تیریدلو څخه وروسته څرنګه په انسانی صورت سره جوړ او مکمل جوړ شوئ، که په دی وپوهیدئ نو د نورو ډیرو حقایقو انکشاف هم کیدی شي او د بعث بعد الموت په امکان باندی هم پوهیدلی شئ!

﴿ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ ﴾ الآية - او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښی هغه شي چه اراده وکړو د هغه د اثبات) یعنی څومره موده چه د هر چا له پاره د مور په رحم کښی اوسیدل او تقرر لازم وی هغومره ئی هلته ساتو، لږ تر لږه (٦) میاشتی او زیات له زیاته دوه کاله یا څلور کاله علی اختلاف الاقوال.

﴿ ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ﴾ الآية - بیا راوباسو تاسی له ګیډو د میندو ستاسی حال دا چه طفل وئ بیا پالو تاسی) یعنی لکه څرنګه چه مو په ګیډه کښی ډیر زیات مدارج طی کړی دی هم داسی د زیږیدلو څخه وروسته به هم په تدریج سره ډیر مدارج طی کوئ! یوه د طفولیت زمانه ده چه انسان پکښی بالکل کمزوری او ناتوان وی او د ده ګردی (تولی) قواوی مخفی او پټی وی، بیا داسی یو وخت پری راځی چه ګردی (تولی) پټی قواوی ئی ظاهریږی، د جسمانی حیثیته هر شي

د خپلې ځوانۍ کمال ته رسیږي بیا خو ځینې په ځلمیتوب کښې مړ او ځینې خو هغه عمر ته رسیږي چه په هغه کښې انساني ګردی (تولی) قواوی، حواس او اعضاء له زور او قوت څخه لویږي او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لویږي او بیخي بې‌کاره او خراب، ګرځي، یاد شوی شیان ئې له یاده وځي او له زده کړو شیانو څخه هم په هیڅ شي نه پوهیږي او ترې هیریږي. ګواکې بیرته ووړکتوب ته ګرځي.
﴿وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً﴾ الآية - او وینې به ته ځمکه وچه، شاړه نو هر کله چه نازلې کړو مونږ پر دغې وچې مړې، شاړې ځمکې د آسمان له خوا اوبه نو وخوځیږي او دده شي په شنو کیدو د وښو سره، الخ) یعنې ځمکه مړه او وچه پرته وه هم دا چه د رحمت اوبه پرې ولویدې نوی ژوند ئې وموند او تروتازه او تانده شوه او تکه شنه او سمسوره شوه او راز راز (قسم قسم) ښکلې او د ننداری وړ (لائق) منظرې او مظاهر پکښې ښکاره شول او قسم قسم فرحت بښوونکې او نشاط زیاتوونکې شینکې، بوټې پکښې د قدرت په قوت شنه شول چه لیدونکې پرې خوشالیږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

دغه (راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول) په سبب د دې دی چه بیشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه دی ژوندی کوی مړی (د نطفې او د ځمکې د ژوندی کولو په شان) او بیشکه الله په هر شي (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه ځینې له هغو څخه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول دی) او بیشکه چه قیامت راتلونکی دی چه نشته هیڅ شک په (راتلو) د دغه (قیامت) کښې او بیشکه چه الله بیا ژوندی راپاڅوی هر هغه چه په قبرونو کښې دی (د حساب او جزاء دپاره)

تفسیر: د انسان له پیدایښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چه پورته ذکر شول څو خبرې ثابتیږي،
(۱) دا چه یقیناً او په تحقیق الله تعالیٰ موجود دی که نه داسې منظم، محکم او حکیمانه صنائع به له کومه څرګند (ښکاره) شوی وی او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوی وی؟
(۲) دا چه الله تعالیٰ مړو او بې‌سا شیانو ته ژوند ورکوی او سا پکښې اچوی لکه چه له یو موتې خاورې یا له یو څاڅکې اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویجاړه ځمکه کښې نباتې روح اچول په دې شاهد دی چه پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.
(۳) دا چه الله تعالیٰ پر هر شي باندې قادر دی او که هر شي د ده تر قدرت لاندې نه وی نو له

سره به ئی داسی کارونه نشو کولی.
(٤) قیامت ضرور واقع کیدونکی دی او له دی ژوند څخه وروسته هرومرو (خامخا) بل ژوند راتلونکی دی ځکه چه دومره لوی لوی انتظامونه هم داسی لغو، او بیکاره نشی پاتی کیدی کوم مطلق حکیم او قادر علی‌الاطلاق چه پخپل بالغه حکمت او کامله قدرت سره انسان په داسی عجیب او غریب صفت سره پیدا کړی دی نو آیا څه خیال کیدی شی چه هغه لوی ذات به د دوی ژوندون هم داسی بی فائدی او بیکاره جوړ کړی وی؟ له سره داسی نه ده! یقیناً د انسان دغه محدود ژوندون چه په هغه کښی سعادت، شقاوت، نیکی، بدی، رنځ، راحت سره مخلوط او ګډ دی او د امتحان او انتقام صورتونه پکښی یو له بل څخه په مکمل او ښکاره ډول (طریقه) سره نه متمیز کیږی د دی خبری تقاضا دا ده چه کوم بل ژوندون دی خامخا موجود وی چه هلته سعید او شقی، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول (طریقه) سره بیل او جدا شی او هر یو هم هغه مقام ته ورساوه شی چه د هغه ځای د رسیدلو دپاره پیدا شوی او د هغه قوت او استعداد په خپل وجود کښی لری. د مادی حیثیت له مخی د منی په هغو اجزاؤ کښی چه د منی جوړیدلو استعداد ؤ له هغو څخه (نطفه) جوړه شوه هم داسی د نطفی پټ قوتونه په «علقه» (پرنده) د «علقه» په «مضغه» (بوټی) د (مضغه) په طفل کښی راغلل او د ځلمیتوب په وخت کښی پوره څرګند (ښکاره) شول. یا د ځمکی پټ قوتونه د باران د څاڅکو په لویدلو ښکاره شول هم داسی ضروری ده چه په انسان کښی د سعادت او شقاوت کوم روحانی قوتونه چه امانت ایښودل شوی دی یا په بدی او نیکی کښی د ترقی او ودی کوم قوی استعداد چه ایښودل شوی دی هغه خپل پوره شباب او ځوانی ته ورسیږی او په خورا (ډیر) کاملو شکلونو او صورتونو سره ظاهر شی نو د هم دی شی نوم **(بعث بعد الموت)** دی چه د دنیا د موجوده ژوندون د دوری له ختمیدلو څخه به وروسته واقع شی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۝٨ ثَانِيَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ۝٩ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ۝١٠

او ځینی له خلقو چه جګړه کوی په (حق یا قدر یا کلام د) الله کښی بی له پوهی او بی له دلیله، لیاری سمی او بی له کتابه روښانه په داسی حال چه اړوی څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی) چه ګمراه

کړی خلق له لیاری د الله، شته ده لره په دنیا کښې رسوائی او ویه ځکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کښې عذاب (د اور) سوځوونکی. (او ویه وایو ده ته) دا عذاب او رسوائی په سبب د هغو عملونو دی چه پخوا لیږلی دی دواړو لاسونو ستا (یعنی تا) او (بل په سبب د دی دی چه) بیشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چه بی ګناه څوک په عذاب کړی).

تفسیر: یعنی د داسی واضحو دلائلو او شواهدو له اوریدلو څخه وروسته بیا هم کاږه تلونکی، ضد کوونکی او معاند خلق د الله تعالیٰ په خبرو کښې هم داسی چتی (بیکاره) او بی سنده جګړی کوی، حال دا چه له دوی سره نه کوم ضروری علم، نه عقلی دلیل او نه سمعی سند وی بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسی روان دی. په دی حال کښې چه اړوی دده خپله له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی چه ګمراه کړی خلق له لیاری د الله شته ده لره په دنیا کښې رسوائی الخ یعنی هر هغه څوک چه بی له حجت او دلیله تش د عناد له امله (وجی) د الله تعالیٰ په خبرو کښې جګړی کوی او غرض ئی دا وی چه نور خلق د ایمان او یقین له لیاری څخه وګرځوی نو الله تعالیٰ به هغه په دنیا کښې خوار او ذلیل کړی او د آخرت عذاب او رسوائی خو بیله ورته تیاره ده.

څه مهال (وخت) چه دوی ته سزا ورکوله کیږی نو دوی ته به وویل شی چه د الله تعالیٰ له لوری پر هیچا هیڅ ظلم او تیری نه کیږی! دا هر څه چه دی ستاسی د لاسونو څخه دی چه اوس ئی خوند څکئ!.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ
فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرُ ۨ اطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةُ ۨ انْقَلَبَ عَلٰى
وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ⑪

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه عبادت کوی د الله په څنګ باندی (یا شک او شبهه چه په دین کښې ئی پیدا کوی او حق ئی نه ګڼی) پس که ورسیږی ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت او غنیٰ) نو قائم پاتی شی په دغه (عبادت او دین) او که ورسیږی ورته کوم مصیبت نو بیرته وګرځی په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کښې (چه خپل مراد ته ونه رسید) او (زیانکار شو په) آخرت کښې (چه عمل ئی باطل او په اور

کښې داخل شو) دغه (د دواړو جهانو زیان) هم دغه زیان دی ښکاره

تفسیر: یعنی ځینی کسان تش د دنیوی اغراضو له امله (وجې) دین اختیاروی او زړه ئی مذبذب وی که په دین کښې په ننوتلو سره څه دنیوی ګټه (فائده) ووینی په ښکاره ډول (طریقه) په بندګی قائم پاتی کیږی او که څه تکلیف ومومی نو دین پریږدی او په دنیا پسی ځغلی، نو دین تری هلته پاتی شو او دنیا تری دلته نه د هغه طرف د تګ لایق او وړ (مستحق) شو او نه د دی طرف. لکه چه څوک د یوی مانی په یوه څنده (غاړه) ولاړ وی که ئی خوښه شی دی خوا ته راځی او که ئی خوښه شی هغه خوا ته ځی او تل تیښتی ته تیار ولاړ وی.

يَدۡعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُۥ وَمَا لَا يَنفَعُهُۥۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلۡبَعِيدُ ﴿١٢﴾

غواړی دی (عبادت کوی مشرک) غیر له الله د هغه څه چه نه ضرر رسولی شی ورته (که ئی عبادت ونه کړی) او د هغه چه نه نفع رسولی شی ورته (که ئی عبادت وکړی) دغه (عبادت د ماسویٰ الله) هم دغه ګمراهی ده ډیره لری (له حقه له مقصده).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ بندګی ئی د دنیوی ښیګڼی (فائدی) د نه موندلو له سببه پریښوده اوس نو هغو شیانو ته ناری وهی چه د دوی په واک او اختیار کښې د یوی ذری په اندازه نه څه ګټه (فائده) شته او نه څه نقصان. آیا هغه شی چه پاک الله دوی ته نه دی ورکړی هغه به له تیږو (ګټو) او نورو څخه حاصل کړی له دی نه به پورته بله کومه ناپوهی او حماقت وی؟ بلکه نه به وی!.

يَدۡعُوا۟ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقۡرَبُ مِن نَّفۡعِهِۦۚ لَبِئۡسَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَلَبِئۡسَ ٱلۡعَشِيرُ ﴿١٣﴾

بولی دوی (عبادت کوی مشرکان) د هغه (معبود) چه ضرر د هغه (عابد ته ئی) ډیر نژدی دی له ګټی د هغه (معبود دغه عابد ته چه د شفاعت هیله (امید) ده) خامخا بد دوست دی (دا بت) او خامخا بد ملګری دی (دا بت)،

تفسیر: یعنی که د بت پرستانو له زعم سره موافق له بتانو څخه د ګټی هیله (امید) لری نو

دغه هيله (اميد) بې‌فائدې او موهوم شی دی. ليکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسيدل قطعي او يقيني دی. نو ځکه د دوی د فائدې خبره به وروسته له دی نه ليدل کيږی. نقصان خو اوس سم د لاسه وروړسيد.

(﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴾ خامخا بد مددګار دی دا بت او خامخا بد ملګری دی دا بت) يعنی کله چه په قيامت کښی د بت پرستی نتائج ور د مخه شی نو بت پرستان به هم داسی وائی ﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴾ يعنی د هغو ځنی چه د لويو لويو مرستو (مددونو) او ملګرتياؤ هيله (اميد) او توقع وه هغه ډير بد او خراب ملګری او مددګاران ثابت شول. نفع لا څه بلکه بالعکس زمونږ د زيان او نقصان سبب شول.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿۱۴﴾

بيشکه چه الله ننه باسی هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په داسی) جنتونو کښی چه بهيږی له لاندی (د ونو او مانيو د هغو څلور قسمه) ويالی. بيشکه چه الله کوی هر هغه چه اراده وکړی (چه ځينی ئی د مطيعانو کرامت او د عاصيانو اهانت دی).

تفسير: د منکرينو مجادلينو او مذبذبينو څخه وروسته ئی دلته د مخلصو مؤمنانو نيکه خاتمه او ښه انجام بيان کړ. يعنی پاک الله د هر هغه چا په نسبت چه مشيت او اراده وکړی سزا ورکوی او هر هغه ته چه اراده او مشيت ئی وی انعام ورکوی. هيڅوک د دی خبری توان نه لری چه ده د قدرت لاس ونيسی.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿۱۵﴾

هر څوک چه (داسی) وی چه ګومان کوی د دی چه له سره به مرسته (مدد) ونه کړی له دغه (محمد) سره الله په دنيا کښی او په آخرت کښی نو ودی غځوی يو پړی آسمان ته (يا چت ته او ځان دی پری ځوړند کړی) بيا دی پری کړی (دغه پړی چه ولويږی او مړ شی يا دی ځان غرغره کړی) بيا دی

وګورئ چه آیا بیا زائلولی شي هیله (امید) ـ تدبیر د هغه (سړي) هغه شي لره چه دی ئې په قهر کړی دی (چه د الله له خوا د محمد نصرت دی)

تفسیر: په «لن ینصره» کښې د مفعول ضمیر نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته راجع دی. ګویا چه د هغه تصور تل د قرآن د لوستونکي په ذهن کښې موجود وي. (نو اضمار قبل الذکر رانه غی) ځکه چه هم دی د پاک قرآن لومړنی مخاطب دی. ګواکې د مؤمنانو د انجام د ذکر څخه وروسته دغه د رسول د مستقبل بیان دی. لنده دا چه الله تعالیٰ د خپل رسول سره د دنیوي او اخروي فتحې او نصرت کومې وعدې چه کړې دي هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکې دي، که کافران او حاسدان ډیر په قهر او خفه شي او د رباني نصرت د مخنیوي او انسداد دپاره ډیر زیات او سخت تدابیر هم ونیسي لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او بری او کامیابۍ مخه په هیڅ ډول (طریقه) سره نشي نیولی او هغه به هرومرو (خامخا) تر سره کیږي، که دغه کفار او حاسدین د محمد صلی الله علیه وسلم په دغه نصرت ډیر زیات خفه او غمجن دي او په دې باندې پوهیږي چه مونږ په خپلو کوښښونو او زیار (محنت) ویستلو سره د الله د ارادې او مشیت لیاره بندولی شو نو دوی دې خپل انتهائي زیار (محنت) او کوښښ په دې لیاره کښې ولګوي! او ښه ربړونه (تکلیفونه) دې په ځان وګالي (برداشت کړي)! تر دې پورې چه د پړي یو سر دې د چت په لاړو کښې ښه ټینګ (وچت) وتړي او بل سر دې د تیزندې، په شان په خپله غاړه کښې واچوي او په خپل لاس دې خپل ځان غرغره کړي او په دې صورت دې له ډیر قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړي یا که ئې له لاسه پوره وي نو یو پړی دې له آسمان څخه ځوړند کړي او په هغې دې آسمان ته وخیژي او له هغه ځایه دې آسماني نصرت قطع کړي نو بیا دې د راښکته کیدو نه وروسته وګوري چه په دغو تدبیرونو سره دغه رباني معاونت او آسماني نصرت منقطع کیږي؟ چه په هغه دوی دومره په قهر او غصه او پیچ او تاو کښې دي. زیاترو مفسرینو د دې آیت تفسیر هم داسې کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه دغه آیت د ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ ﴾ الآیة ـ د مضمون سره لګولی او نهایت لطیف تقریر ئې پرې کړی دی د ده په نزد ﴿ مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ ﴾ الآیة ـ کښې د مفعول ضمیر «من» ته راجع کیږي! مطلب ئې دا دی که څوک د دنیوي تکالیفو په سبب له خدای تعالیٰ نه مایوس کیږي او د هغه له عبادت څخه غاړه غړوي او د باطلو شیانو په عبادت کښې لګیا کیږي دی دې د خپل زړه دغه تصمیم داسې قیاس کړي لکه چه یوه سړي له پاسه په رسۍ کښې ځان ترلی وي که دې په هغې سره پاس ختلی نشي، داسې هیله (امید) او توقع خو کیدی شي که دغه رسۍ پورته راښکلی شي نو دی د هغې په واسطه پورته ختلی شي کله چه دې هغه رسۍ پرې کړي نو بیا د ده د پورته ختلو دپاره څه وسیله او توقع باقي پاتې کیږي؟ آیا د الله تعالیٰ د رحمت څخه په نا امیده کیدلو کښې بری او کامیابي حاصلیدی شي؟ ګواکې د الله تعالیٰ امید ته ئې «رسۍ» وویله او د هغې د پرې کولو څخه ئې ناامیدي مراد کړه او له آسمان

څخه جګوالی (اوچت والی) مراد دی. والله اعلم.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يُّرِيْدُ ﴿۱۶﴾

او په شان (د دغو منزله ؤ آيتونو) نازل کړی ليږلی دی مونږ آيتونه ښکاره او بيشکه چه الله سمه صافه لاره ښئی هر هغه چا ته چه اراده وکړی (د هغه د هدايت).

تفسیر: يعنی څرنګه صاف، صاف مثالونه او ښکاره خبری دی مګر پوهيدل د هم هغه سړی په برخه دی چه پاک الله ورته څه فهم او د پوهی څه قوت ور په برخه کړی وی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـِٕيْنَ وَالنَّصٰرٰى وَالْمَجُوْسَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا ۖ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۱۷﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه يهوديان دی او (هغه کسان چه) صابيان دی او (هغه کسان چه) نصرانيان دی او (هغه کسان چه) مجوسيان دی او هغه کسان چه شريک ئی پيدا کړی دی له الله سره بيشکه چه الله به فيصله وکړی په منځ د دوی کښې په ورځ د قيامت کښې، بيشکه چه الله په هر شی باندی ښه عالم شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوی او په دوه خدايانو عقيده لری يو د خير په خدای چه دوی ورته (يزدان) وائی دوهم د شر په خدای چه هغه (اهرمن) بولی او د کوم نبی نوم هم يادوی، دا معلومه نه ده چه دوی له هدايت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوی دی يا له ابتداء څخه په غلطه ليار روان دی، کوم کلام چه شهرستانی په (الملل والنحل) کښې د دوی په مذهب کړی دی، ښائی چه هغه ولوستل شی، د صابئينو او نورو ذکر پخوا له دی نه تير شوی دی لنده دا چه د دغو ګردو (ټولو) مذاهبو او فرقو د منازعی عملی او قاطع فيصله به د الله تعالىٰ له درباره د قيامت په ورځ کښې کيږی او هر يو به سره جدا کوی او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شويو) ځايونو ته به ئی رسوی. په دی باندی يوازی پاک الله عالم دی چه کوم يو د کوم مقام او د کومی سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۩ ﴿۱۸﴾ السجدة

آیا نه وینی نه پوهیږی ته چه بیشکه الله چه دی سجده ږدی (عبادت کوی) ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) او لمر او سپوږمی او ستوری (په پریوتلو او ختلو سره) او غرونه (په افاضه د چینو او معادنو خپلو سره) او ونی (د سیورو له جهته) او څلوربول (د ځمکی په تګ سره) او ډیر له خلقو (چه مؤمنان دی) په عبادت سره او ډیر دی (له کفارو) چه ثابت شوی دی پری عذاب (چه سجده نه ږدی الله ته)، او هر څوک چه سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی، بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی (له) اکرام او اهانت څخه)

تفسیر: یوه سجده ده چه په هغی کښی د آسمان او ځمکی هر یو مخلوق شامل دی هغه دا چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی تول سره تکویناً مطیع، منقاد، عاجز او ناتوان دی او هرومرو (خامخا) هر شی د ده په مقابل کښی غاړه ږدی او سر ښکته کوی. دوهمه د هر یو شی بیله سجده ده هغه دا چه هر یو شی چه د هر یوه کار دپاره ئی پیدا کړی دی هغه په هم هغه کار کښی لګیا اوسی نو د دوی هم دغه د وظیفی اداء د دوی سجده ده. دغه سجده ډیر خلق کوی او ډیر ئی نه کوی مګر له انسانانو څخه پرته (علاوه) ئی نور تول مخلوقات کوی. بنا په دی په ﴿ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ ﴾ الآیة - کښی د هر شی سجده به د هغه د شان سره لایقه سجده مراد وی یا به د ﴿ وَمَن فِي الْأَرْضِ ﴾ څخه وروسته بله یسجد مقدره وی.

تنبیه: له پخوانی آیت سره ئی ربط داسی دی چه د مختلفو مذاهبو خلق په خپلو منځونو کښی سره اختلاف لری، حال دا چه نور تول مخلوق الله تعالیٰ ته مطیع او منقاد دی، انسان چه له نورو مخلوقاتو څخه زیات پوه او عاقل دی لازم وو چه تول انسانی افراد د نورو مخلوقاتو په نسبت د الله تعالیٰ په عبودیت کښی سره زیات متحد او متفق وی او ډیر اخلاص او صمیمیت ئی پکښی ښرګندولی خو ډیر دی له دغو انسانانو څخه چه په سبب د کفر او له سجدی څخه د

غاړی غړولو له امله (وجی) حکم کړی شوی دی په دوی باندی په عذاب سره چه دغه کفار دی یعنی د سجدی د انکار او اعراض په سبب د عذاب مستحق شول او هر څوک چه خوار او سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی له اکرام او اهانت څخه یعنی الله هر هغه څوک چه د هغه د اعمالو د شامت له کبله (وجی) د هغه ذلیل کول وغواړی نو څوک دی چه هغه د ذلت له ژوری کندی څخه راوباسی او د عزت لوړ (وچت) مقام ته ئی ورسوی؟.

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا فِىۡ رَبِّهِمۡ‌ؗ

دا دواړه (ډلی مؤمنان او کافران) مدعیان دی چه جګړه ئی وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کښی

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه په ﴿اِنَّ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَالَّذِيۡنَ هَادُوۡا وَالصّٰبِـِٕيۡنَ﴾ الآیة - کښی چه د هغو فرقو ذکر وشو هغو ته د حق او باطل له حیثه دوه ډلی ویلی شو یوه د مؤمنانو ډله چه د خپل رب تول اوامر منی او د ده د احکامو په مقابل کښی سر په سجده ږدی. دوهمه د کفارو ډله چه په هغو کښی یهودان، نصرانیان، مجوسان، مشرکین صابئین او نور تول شامل دی او د ده ربانی هدایت نه قبلوی او د ده د اطاعت دپاره سر په سجده نه ږدی، دغه دواړه ډلی په دغو، مباحثو او مناظرو کښی د جهاد او قتال په مواقعو کښی هم یو د بل په مقابل کښی تینګ ولاړ وی لکه چه د بدر د مبارزی (جنګ) په میدان کښی حضرت علی، حضرت حمزه او عبیده بن الحارث رضی الله تعالیٰ عنهم د دریو کافرانو (عتبه ابن ربیعه، شیبه ابن ربیعه او ولید بن عتبه) په مقابل کښی د مبارزی (جنګ) دپاره وتلی وو، وروسته د دغو دواړو ډلو انجام راښیی.

فَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ ثِيَابٌ مِّنۡ نَّارٍ‌ؕ

پس هغه کسان چه کافران شوی دی څکختی (جوړولی) شی دوی دپاره جامی له اوره،

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه کالی (جامی) د انسان بدن پټوی د جهنم اور به هم دغه راز (قسم) دوی احاطه کوی او تری به چاپیریږی یا به د کوم داسی شی کالی (جامی) ورواغوستل شی چه د اور ګرمی به پری ډیر ژر اثر کوی او ډیر زیات به سور کیږی.

يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿۱۹﴾ يُصْهَرُ بِهٖ مَا فِيْ بُطُوْنِهِمْ وَالْجُلُوْدُ ﴿۲۰﴾
وَلَهُمْ مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيْدٍ ﴿۲۱﴾

اچولی به شی (په شدت سره) له پاسه د سرونو د دوی اوبه سری یشیدلی، چه خوړین به شی په دغو اوبو سره هغه (کولمی) چه په ګیډو د دوی کښی دی او پوستکی (د دوی هم). او وی به د دوی دپاره څټکونه (ګرزونه) له اوسپنی (چه د دوی سرونه به پری تکولی او وهلی شی).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو ککرۍ به په څټکونو ګرزونو سره میده کیږی او یشیدلی اوبه به له پاسه پری اچولی کیږی چه د ماغزو له لاری به د دوی ګیډی ته ورځی او له هغه ځخه به د دوی تولی کولمی توتی توتی د دوی له مقعدو څخه لاندی توئیږی او د دوی د بدن خارجی سطح به هم د دی اوبو له رسیدلو څخه بیخی شریږی او د ورستی وینی غوښی په شان به تری لویږی بیا به خپل اصلی حالت ته بیرته ورګرځی او پرله پسی به هم دغه عمل تکراریږی ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ﴾ جزء ٥ دالنساء ٥٦ آیت (٨) رکوع. **اللّٰهم اعذنا من غضبک وعذابک!**

كُلَّمَآ اَرَادُوْٓا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ اُعِيْدُوْا فِيْهَا وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿۲۲﴾

هر کله چه اراده وکړی (دوزخیان) د دی چه ووځی له دغه (دوزخ څخه) له غمه نو بیرته ګرځولی شی دوی په دغه (اور) کښی او (وبه ویلی شی دوی ته) وڅکئ تاسی عذاب (د اور ډیر) سوځوونکی.

تفسیر: یعنی کله چه کافران په دوزخ کښی ډیر غم او تکلیف ووینی نو وبه غواړی چه له دی ځای نه ووځی او چیری وتښتی خو د اور لمبی به دوی له ځان سره پورته کړی بیا به ئی پرښتی د اوسپنو په ګرزونو سره وهی او لاندی به ئی غورځوی او داسی به ورته ویل کیږی «د اور د دغه دائمی عذاب خوند وڅکئ!» چه له سره به تری بیرته نشئ وتلی «العیاذ بالله»

إِنَّ ٱللَّهَ يُدۡخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ يُحَلَّوۡنَ فِيهَا مِنۡ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٖ وَلُؤۡلُؤٗاۖ

بیشکه چه الله ننه باسی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی ګانه (زیورات) به واچول شی (جنتیانو ته) په دغه (جنت) کښی له باهوګانو (وښیو) له سرو زرو او له مرغلرو څخنی

تفسیر: یعنی په لویه هوسائی (آرام)، ښایست او زیب سره به اوسیږی او له هر یو عنوان څخه ئی تجمل تنعم څرګندیږی.

وَلِبَاسُهُمۡ فِيهَا حَرِيرٞ ۝٢٣

او جامی د دغو (جنتیانو) به په دغه (جنت) کښی ریښمینی وی

تفسیر: پرومبی په ﴿ قُطِّعَتۡ لَهُمۡ ثِيَابٞ مِّن نَّارٖ ﴾ کښی د دوزخیانو د کالیو (جامو) ذکر شوی ؤ بالمقابل په دی ځای کښی د جنتیانو د آغوستن بیان کوی چه د دوی پوښاک به له وریښمو څخه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا ئی چه ویلی دی د هغه ځای ګانه (زیور) او د هغه ځای پوښاک معلوم شو چه دغه دواړه شیان نارینه ؤ لره دلته نشته او له ګانو (زیوراتو) څخه باهو ځکه تصریح شو چه کله چه د مرئی خدمت د بادار خوښ شی نو د هغه په لاس کښی کړی اچوی.»

تنبیه: په احادیثو کښی راغلی دی «هر هغه نارینه چه دلته د وریښمو کالی (جامی) واغوندی نو په آخرت کښی به ئی نه آغوندی.» که دغه آغوستونکی کافر وی نو ښکاره ده چه هغه له سره په جنت کښی نه داخلیږی چه د جنتیانو لباس واغوندی. هو! که مؤمن وی امکان لری چه د څه مودی له مخی د دغه لباس څخه محروم شی او بیا ئی تر ابده پوری واغوندی نو د دغه غیر متناهی مودی په مقابل کښی دغه لږ زمانه غیر معتد به ګڼله کیږی.

وَهُدُوٓاْ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ

او لاره ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښی له جانبه د الله) طیبی

پاکی ته (چه لا اله الا الله ده) له قول نه

تفسیر: هر هغه مؤمن چه په دنیا کښی (**لا اله الا الله**) ویلی وی قرآن ئی لوستلی وی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید، امر بالمعروف، نهی عن المنکر ئی کری وی نو په آخرت کښی به هم پرښتی له هری خوا دوی ته سلامونه اچوی او په خپله جنتیان به هم په خپلو منځونو کښی یو بل ته ښی پاکی خبری کوی، هلته به بیځایه خبری، شورماشور، دعوی او دنګلی نه وی او تول به د الله تعالیٰ د نعمتونو په شکر ګزاریٔ کښی لګیا او مشغول وی. مثلاً وائی به ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ ﴾ جزء ۲٤ (۷٤ آیت) د «فاطر» په سورت (۳۳-۳٤) آیت کښی راغلی دی ﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾ الآیة - په هم دغه سره د دی حاضر آیت تفسیر کیږی. نبه علیه فی الروح المعانی.

وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿۲٤﴾

او لار ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښی) طرف د لاری (د الله) ته چه ستایل شوی ده په ښو ښو صفتونو سره

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لاره ئی ورښودله چه نوم ئی اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده او د لاری خاوند هم حمید دی، یا ئی هغه ځای ته لاره وروښودله چه هغه ته په رسیدلو سره انسان د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر اداء کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او اړوی (منع کوی خلق) له لاری د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه (نو معذبیږی په عقبیٰ کښی) هغه (مسجد) چه ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت دپاره د (تولو) خلقو برابر دی اوسیدونکی په دغه (مسجد) کښی او له بهره راتلونکی،

تفسیر: پخوا په ﴿ هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا ﴾ کښی د مؤمنانو او د کفارو د جګړی ذکر ؤ اوس د هم هغی جګړی ځینی نور صورتونه دلته بیانوی. یعنی یو خو هغه خلق دی چه له خپلی ګمراهی سره سره د نورو مخه هم نیسی چه د هدایت په لاره لاړ نشی او غواړی چه هیڅوک د

الله تعالیٰ په لاره سم نشي تر دی هغه مسلمانان چه د خپل پیغمبر سره د عمری د اداء کولو دپاره مکی معظمی ته روان وو د هغوی مخه ئی هم ونیوله حال دا چه مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چه په هغی پوری د خلقو عبادت او مناسک تعلق لری تولو ته یو شان دی او هلته مقیم او مسافر او محلی او پردیسی ته د اوسیدلو او عبادت کولو مساوی حقوق حاصل دی هو! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شړلو وړ (مستحق) او لایق وی نو هم هغه کسان دی چه په خپل شرک او شرارت د دی مبارک ځای بی‌احترامی او بی‌عزتی کوی.

تنبیه: د مکی معظمی د کورونو ملکیت، بیع او شری او نور یوه مستقله مسئله ده چه د هغه کافی بیان په «روح المعانی» او نورو تفاسیرو کښی شته او دلته د هغو د بیان او تفصیل موقع نشته.

وَمَنْ يُّرِدْ فِيْهِ بِاِلْحَادٍۭ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ع ﴿۲۵﴾

او هر چا چه اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کښی د بی لاری (د حق نه په مخ گرځولو سره) په ظلم سره نو وبه څکوو مونږ په هغه (کږیدونکی) له عذاب دردناک څخه،

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په مسجد الحرام کښی عمداً او بالاراده د بی دینی او شرارت کومه خبره کوی نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چه دغه کار په بل ځای کښی کوی سخته سزا ورکړی شی نو له دی نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چه په خپل ظلم او شرارت سره ئی د مؤمنانو مخه د مکی معظمی د زیارت د ورتگ په وخت کښی نیولی وه.

وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيْمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه ښکاره (معین) کړ مونږ ابراهیم ته ځای د بیت (الله)

تفسیر: وائی چه د کعبی شریفی ځای لا له پخوا څخه مقدس او متبرک ؤ بیا د دیری مودی په تیریدو سره ورک او نامعلوم شو، حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چه بیت الله ودانه کره! او د هغه معظم مقام نښی وروښودل شوی، حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل زوی حضرت اسمٰعیل علیه السلام په ملگرتیا د کعبی خونه (کور) ودانه کړه.

تنبیه: د مسجد الحرام ذکر پخوا راغلی ؤ نو د هغه په مناسبت د کعبی شریفی د بناء حال او د هغی په متعلق د ځینو احکامو بیان وکړی شو.

أَنْ لَّا تُشْرِكْ بِيْ شَيْئًا

(او ورته مو وویل دا) چه مه شریکوه له ما سره هیڅ شی

تفسیر: یعنی د دی کور بنسټ (بیخ)او تاداو (بنیاد) په خالص توحید باندی کیږده! هیڅوک دی چه دغه ځای ته راشی د الله تعالیٰ د عبادت څخه پرته (علاوه) مشرکانه رسوم په ځای نه راوړی، د مکی معظمی کفارو سره له دی چه د ابراهیمی ملت مدعیان وو پر دغه آیت داسی عمل وکړ چه هلته ئی دری سوه او شپیته بتان ودرول (العیاذ بالله) زمونږ سید المرسلین خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم دغه مطهر او مقدس ځای له دغه نجاست او ګندګی څخه د تل له پاره پاک کړ فلله الحمد والمنة.

وَّطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِيْنَ وَالْقَآئِمِيْنَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُوْدِ ﴿٢٦﴾

او پاک ساته کور زما (له بتانو او نورو پلیتیو څخه) دپاره د طواف کوونکو او دپاره د قیام کوونکو (په مکه کښی) او رکوع کوونکو او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره)

تفسیر: یعنی یوازی د هم دغو خلقو له پاره دی مخصوص وی او له نورو ګردو (تولو) څخه دی پاک او صاف کړ شی، حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په پخوانیو امتونو کښی رکوع نه وه دغه خاص د محمدی امت په لمانځه کښی شته نو خبر ورکړه چه راتلونکی خلق به د دی ودانوونکی وی» وفیه نظرفتأمل.

وَاَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَاْتُوْكَ رِجَالًا
وَّعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَّاْتِيْنَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيْقٍ ﴿٢٧﴾

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کښی د حج (د ادا کولو) دپاره چه راشی (حاجیان) تاته پلی (پیاده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چه راځی (دا اوښان) له هری لاری لری (ژوری لری) نه.

تفسیر: کله چه کعبه ودانه شوه، نو حضرت ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (وچت) غره باندی ودرید او داسی غږ ئی وکړ «ای خلقو! پاک الله په تاسی حج فرض کړی دی! حج ته راشئ» حق تعالیٰ دغه غږ په هر ځای کښی هر روح ته ورساوه لکه چه بلاتشبیه مونږ د ایشیاء په منځ «افغانستان» کښی ناست یو او د لری او نژدی هیوادونو غږونه آورو نو د هر چا دپاره چه حج مقدر ؤ د هغه روح دغه غږ ته لبیک وویل او هم هغه د شوق پټی سکروټی دی چه په زرهاؤ پلی (پیاده) هم د حج د سفر ربړونه (تکلیفونه) په ځان اخلی او د بیت الله په لیدلو سره خپلی سترګی رڼوی او ډیر زیات خلق خو له دومره لری ځایونو څخه سواره د مکی معظمی په لوری سفر کوی چه له ډیرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان ستری ستومانه او بیخی خوار او ډنګر کیږی. زیاترو حاجیانو ته غښتلی او څاربه اوښان کله وررسیږی نو ځکه په هم دغو خوارو ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوی دا ګواکی د هم هغی دعاء د مقبولیت اثر دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام کړی وه ﴿فَاجۡعَلۡ اَفۡـِٕدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهۡوِیۡۤ اِلَیۡهِمۡ﴾ جزء ۱۳ (د ابراهیم د سورت ۳۷ آیت (٦) رکوع)

لِّيَشۡهَدُوۡا مَنَافِعَ لَهُمۡ وَيَذۡكُرُوا اسۡمَ اللّٰهِ فِىۡۤ اَيَّامٍ مَّعۡلُوۡمٰتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمۡ مِّنۡۢ بَهِيۡمَةِ الۡاَنۡعَامِۚ

دپاره د دی چه حاضر شی (دغه خلق ځای د دنیوی او اخروی) ګټو خپلو ته، او چه یاد کړی نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کښی چه معلومی دی په (ذبح د) هر هغه حیوان چه ورکړی دی الله دوی ته له بی ژبو چارپایانو څخه

تفسیر: د بیت الله د حج اصلی مقصد خو د دنیوی او اخروی ګټو حاصلول دی مثلاً د حج او عمری او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی حاصلول او د روحانی ترقیاتو لوړو (وچتو) مقاماتو ته رسیدل. لیکن د دغی لوئی اجتماع په ضمن کښی ډیر زیات سیاسی، تمدنی او اقتصادی ګټی هم حاصلیدی شی کما لا یخفی.
«ایام معلومات» څخه د ځینو په نزد د ذالحجی ړومبنی لس ورځی دی او د ځینو په نزد د قربانی دری ورځی مراد دی. په هر حال په دغو ورځو کښی د الله تعالیٰ د یادونی فضیلت ډیر زیات ښوولی شوی دی. د دغه ذکر لاندی په خصوصی دول (طریقه) دا هم داخل دی چه د قربانی حیواناتو د ذبح کولو په وخت کښی دی د الله تعالیٰ نوم واخیست شی او بسم الله ـ الله اکبر دی وویل شی. په دغو ورځو کښی خورا (ډیر) ښه عمل هم دا دی چه د پاک الله په نامه دی ذبح وکړی شی.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

پس خورئ تاسی له هغی (غوښی) څخه او خوروئ ئی په بد حال فقیر (محتاج)

تفسیر: ځینو کفارو داسی خیال کاوه چه په خپله قربانی کوونکی ته نه ښائی چه د قربانی له غوښی څخه څه وخوری، دا دی په دی آیت کښی د دی مفکوری اصلاح او حکم کوی چه له دغی غوښی څخه هم تاسی په شوق سره وخورئ هم ئی په خپلو دوستانو، خپلوانو خوارانو او غریبانو وخوروئ!

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

بیا دی لری کړی (حاجیان حاجتونه او) خیری خپل او پوره دی اداء کړی نذرونه خپل (او د حج واجبات) او طواف دی وکړی په هغه کور چه قدیم کریم دی.

تفسیر: له کوم ځایه چه لبیک ویل شروع کیږی (احرام تړل کیږی) نو محرم نه وینه وباسی، نه خپل ویښتان او نوکان اخلی، نه خپل ویښتان غوړوی نه د بدن د خیرو، دوړو او ګردونو په لری کولو دومره زیات اهتمام کوی او نه په ډیره مبالغه او مښلو لامبی. الغرض دغه د عشق او بیخودی یو عجیب او غریب حالت وی کله چه د ذیحجةالحرام لسمه ورځ راشی دغه ګرد (ټول) قیدونه لری کیږی، سرونه خریل یا ویښتان اخیستل کیږی، ښه غسل کوی، ګندلی او صفا کالی (جامی) اغوندی او د کعبی د زیارت طواف ته ځی، په چا چه ذبح لازمه وی ړومبی ذبح کوی او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چه هغه نذرونه چه د خپلو مطالبو دپاره ئی پر خپل ځان منلی وی هغه دی اداء کړی، اصلاً دغه نذر د الله تعالیٰ نذر دی او د بل هیچا نه دی. د ځینو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک یا د حج واجبات مراد دی او هم دغه دیر نژدی راښکاری والله اعلم.

تنبیه: د «عتیق» معنی قدیمی او پخوانی دی. او د ځینو په نزد ده ته ځکه «بیت العتیق» ویل کیږی چه د دی کور د تباهی او ورانی دپاره هومره چه کوم قوی طاقت او قوت راپاسیږی الله تعالیٰ به هغه ته فتح او بری نه ورکوی او دا کور به تری خلاص او آزاد وی څو چه دی پخپله د هغه د رفع او له منځه پورته کولو اراده وکړی.

ذٰلِكَ ۗ وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ۙ﴿۳۰﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د احکامو د الله پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده او حلال کړی شوی دی تاسی ته (خوراک د غوښی د) څارویو (پس له ذبحی) مګر (حرام دی) هغه څاروی چه لوستل کیږی په تاسی (حراموالی ئی) پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی شخه چه بتان دی، او ځان ساتئ تاسی له وینا د دروغو څخه

تفسیر: لکه چه له ترجمی څخه ښکاری «ذلک» د محذوفی مبتدا خبر دی یعنی حرام شیان درانه ګڼل او د هغو پریښودل، یا هغه شیان چه د الله تعالیٰ له طرفه محترم ښودل شوی دی د هغوی د احترام او ادب او تعظیم قائم ساتل لویه نیکی او د ښیګڼی (فائدی) خبره ده او د هغو انجام به دیر ښه وی. په محترمو شیانو کښی د قربانی حیوان ـ بیت الله ـ صفا ـ مروه ـ منیٰ ـ عرفات ـ مسجدین ـ قرآن بلکه د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام راځی. په خصوصی دول (طریقه) سره دلته د مسجدالحرام او د هدیی د حیوان په تعظیم زور اچول شوی دی چه د یوه خدای د بندګانو په راتګ کښی هلته په حرم کښی څه مشکلات پیدا نه کړئ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ! او نه هغه د هدیی حیوانات بیرته تللو ته مجبور کړئ بلکه، قیمتی، ښه څربه څاروی قربانی کړئ!.

﴿ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ ﴾ او حلال کړی شوی دی تاسی ته خوراک د غوښی د څارویو پس له ذبح) یعنی د دوی د ذبح حکم د حرمات الله د تعظیم په خلاف نه دی ځکه هغه مالک الملک چه د یوه شی حرمت ښولی ؤ د هغه په اجازه او د هم هغه په نامه هغه قربانی کیږی.

﴿ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ ﴾ مګر حرام دی خوراک د غوښی د هغو څارویو چه لوستل کیږی په تاسی تحریم د هغو) یعنی هغه حیوانات چه د هغو حراموالی وخت په وخت تاسی ته ویل کیږی لکه چه په «البقرة»، «المائدة»، «الانعام» کښی مفصلاً تیر شول نو هغه حلال نه دی.

﴿ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ ﴾ پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی) یعنی څاروی د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم او د هغه په نامه حلال کیدی شی او د الله تعالیٰ د کعبی نذر کیدی شی هغه ساکښی (ذی روح) چه د کوم بت یا رب النوع په قربانګاه کښی ذبح کیږی هغه مرداریږی، د داسی شرک او پلیتو کارونو څخه ځان ساتنه او

اجتناب ضروری دی.
﴿ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ﴾ او ځان ساتئ تاسی له وینا د دروغو څخه) یعنی دروغ ویل! او د دروغو شاهدی ورکول! د بل په نامه د الله تعالیٰ د پیدا کړو حیواناتو حلالول! بی د شرعی حکم څخه یو شی ته حلال او یا حرام ویل تول په «قول الزور» کښی داخل دی. د «قول الزور» د بدی اندازه له دی نه اټکل کیدی شی چه دلته الله تعالیٰ د هغه ذکر له شرک سره کړی دی او د الاعراف په ۳۳ آیت (٤) رکوع کښی ئی داسی ارشاد کړی دی جزء ۸
﴿ وَأَنْ تُشْرِكُوْا بِاللهِ مَالَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطٰنًا وَّأَنْ تَقُوْلُوْا عَلَى اللهِ مَالَا تَعْلَمُوْنَ ﴾ په احادیثو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په ډیر تاکید او تشدید سره له دی نه ممانعت کړی دی.

حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ ؕ

په داسی حال کښی چه غاړه ایښودونکی یئ په اخلاص سره خاص الله ته نه یئ مشرکان په ده باندی

تفسیر: یعنی له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ او یوازی د هم هغه واحد لاشریک الله تعالیٰ خالص بندګان اوسئ! ښائی ستاسی تول افعال او نیتونه په کلی ډول (طریقه) بی د بل د شرک نه خاص الله تعالیٰ ته وی. او د الله تعالیٰ په الوهیت او عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ.

وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ ﴿۳۱﴾

او هر چا چه شریک ونیو له الله سره پس لکه چه راوغورځید له آسمان څخه پس وتښتوی دی په چابکی سره مرغان (او بوټی بوټی کوی ئی) یا وغورځوی دی باد (له کوم هسک (اوچت) ځای نه) په لری ژور (خکته) ځای کښی.

تفسیر: دا ئی د شرک مثال بیان کړ. خلاصه ئی دا ده چه د توحید مقام نهایت اعلیٰ دی. کله چه انسان توحید پریږدی او د کوم بل مخلوق په مقابل کښی خپل سر ښکته کړی نو دی په خپله خپل ځان ذلیل او سپک کوی او د توحید له لوړ (وچت) آسمان څخه د شرک او کفر کندی ته لویږی. ښکاره ده چه له دومره جګ (اوچت) ځای څخه دومره ژور (خکته) ځای ته له لویدلو څخه وروسته ژوندی نشی پاتی کیدی اوس خو به یا د اهواؤ او ناکارو افکارو مردار خواره

څناوران له څلورو خواوو د ده د غوښی بوټی په خپلو مښوکو او پنجو سره دانګی دانګی او بوټی بوټی کړی او ویه ئی خوری یا به لعین شیطان د یوی تیزی ګرندی هوا په بربوکی کښی دی له خپله ځانه سره پورته کړی او په کومه ډیره زیاته لری ژوره (خکته) کنده کښی به ئی وغورځوی چه هیڅوک به د ده هیڅ یو هډوکی او پښتی ونه وینی یا دا چه په دی مثل کښی د دواړو اقسامو مشرکانو حال بیل بیل بیان شوی دی یو هغه مشرک چه په خپل شرک په پوره ډول (طریقه) ثابت نه وی ولاړ او د تذبذب او تردد په وضعیت کله یوی او کله بلی خوا ته متمایل کیږی نو د هغه مثال ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ کیدی شی او هغه مشرک چه په خپل شرک مضبوط او ټینګ ولاړ وی او د هغه د مثال مصداق ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ دی یا به له ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ څخه مراد د خلقو په لاسونو سره د هغوی وژل کیدل او د ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ څخه به د دوی طبیعی موت مراد وی. اکثرو مفسرینو د تشبیه د وجهی په بیان کښی د هم داسی احتمالاتو ذکر کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د هر چا نیت او مقصود چه یو الله وی هغه قایم دی او کله چه نیت او قصد متعددو خواؤ ته لاړ شی هغه ټول دی پریشانه کوی او له لاری څخه ئی تښتوی یا له ټولو څخه منکر او دهری کیږی».

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د علائمو د (دین د) الله چه د حج افعال، د هدایاؤ څربول او نور عبادت دی پس بیشکه دا (تعظیم) له (افعالو د خاوندانو د) تقویٰ د زړونو دی.

تفسیر: یعنی د شعائر الله تعظیم په شرک کښی داخل نه دی، د هر چا په زړه کښی چه د پرهیزګاری مضمون او د یوه خدای جل جلاله خوف وی نو دی به هرومرو (خامخا) د شعائرالله ادب او تعظیم کوی دغه ادب او تعظیم شرک نه دی بلکه د الله تعالیٰ د عین توحید له آثارو څخه دی ځکه چه د الله تعالیٰ عاشق د هر هغه شی چه خدای جل جلاله ته منسوب وی قدر او ادب کوی.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شته تاسی ته په دغو څلور بولو (د هدیو) کښی (ډیری) فائدی تر وخت معلوم پوری (چه د دوی د حلالولو وخت دی) بیا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بیت عتیق پوری. (یا) بیا وخت د دغو منتهی دی

هغه بیت ته چه بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی او دلته ښائی توسعاً ټول حرم مراد وی. یعنی د اوښانو، غویو، پسونو (ګډانو) او نورو نه تاسی ډیری ګټی حاصلولی شئ مثلاً پری سوریږئ، شودی ئی څښئ او نسل تری اخلئ او لا ئی پسی زیاتوئ، له وړیو، پوستکو او نورو څخه ئی ګټه (فائده) اخلئ! مګر تر هغه وخته پوری چه ئی «هدیه» نه وی ګرځولی ځکه چه د «هدیی» ګرځولو څخه وروسته داسی انتفاع تری بی له ډیر شدید ضرورته نه ده روا اوس د هغو عظیم الشانه اخروی فائده هم دغه ده چه کعبی ته ئی نژدی راولئ او د الله تعالیٰ په نامه ئی قربانی کړئ!

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ

او دپاره د هر امت (مؤمن) مقرره کړی ده مونږ قربانی دپاره د دی چه یاد کړی دوی نوم د الله پر هر هغه شی چه رزق، روزی ګرځولی ده (الله) دوی ته له بی ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحی د دوی کښی) پس حق معبود ستاسی (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی پس خاص هم ده ته غاړه کیږدئ!

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د نذر په ډول (طریقه) د حیواناتو حلالول په هر آسمانی دین کښی عبادت منل شوی دی که دا عبادت تاسی غیر الله ته د عبادت (نذر) په ډول (طریقه) کوئ نو دغه شرک دی. او ښائی تری سخت پرهیز وکړی شی. د موحد کار دا دی چه یوازی د پاک الله په نامه قربانی وکړی چه د هغه په پاکه نامه ټولو شرائعو د قربانی کولو حکم ورکړی دی او نه ښائی چه قربانی د ده له حکم څخه خارجه وی.

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

او زیری ورکړه عاجزی کوونکو ته،

تفسیر: یعنی هغو خلقو ته د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی زیری واوروه چه یوازی د هغه واحد لا شریک خدای جل جلاله حکم منی او د هغه په مقابل کښی غاړه ږدی او په هم هغه باندی ئی

زړونه داده کيږی او د ده له جلال او جبروت څخه تل ويرېږی.

الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ عَلٰى مَآ اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيْمِى الصَّلٰوةِ ۙ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۳۵﴾

هغه (عاجزی کوونکی) کله چه ياد کړ شی (د دوی په مخکښی نوم د) الله نو ويرېږی زړونه د دوی او (زيری ورکړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختيو او غمونو) چه رسيدلی دی دوی ته او زيری ورکړه) قائموونکی (سم درونکی سره له تولو حقوقو) د لمانځه ته او زيری ورکړه هغو کسانو ته چه) ځينی له هغو شيانو نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی ئی (په ښو کارونو کښی)

تفسير: يعنی مصيبتونه او تکليفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوی او متحمل کيږی ئی او د کراوونو او سختيو د تحمل په وخت کښی د حقی لاری څخه ئی قدم نه ښوئيږی. ﴿ وَالْمُقِيْمِى الصَّلٰوةِ ﴾ الآية - او زيری ورکړه هغو کسانو ته چه قايموی سم دروی سره له تولو حقوقو لمونځ او زيری ورکړه هغو کسانو ته چه ځينی له هغو شيانو چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه (ورکړه) کوی په ښو ښو کارونو کښی). د بيت الله تر رسيدو پوری حاجيان له ډيرو مصيبتونو او کراوونو سره مخامخ کيږی، په سفر کښی زياتره د لمونځونو د فوتيدلو يا د قضا کيدلو انديښنه وی، مال هم په کافی اندازه سره لګيږی، ښائی په هم دغه مناسبت ئی د دغو اوصافو او خصائلو بيان کړی وی.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۳۶﴾

او اوښان غوايان (د هديی) ګرځولی دی مونږ دا تاسی ته له علائمو د (دين د) الله شته تاسی ته په دی کښی خير (دينی او دنيوی ګټه (فائده)) پس يادوئ نوم د الله په دی (اوښانو غوايانو د ذبحی په وخت کښی) په داسی حال چه ولاړ وی (په دريو پښو چه يوه ئی تړی تړلی وی) نو کله چه پريوتل

اړخونه د دوی (په ځمکه پس له حلالولو او روح ئې وخوت او پس له پخیدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وی) او خورئ ئې په صبر کوونکي او په بې‌صبره (سوالګرو فقیرانو) هم داسې (لکه چه وموښوده ذبحه د دوی) تابع کړی دی مونږ دغه (مذبوحې) تاسې ته دپاره د دې چه شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسیر: پخوا د مطلق شعائر الله د تعظیم حکم ؤ اوس ئې تصریحاً وښود چه اوښ او نور د قربانۍ ساکښان (جاندار) هم د شعائر الله څخه دی چه د هغو په ښه او ځربه ساتنه کښې او په ادب سره په قربانۍ کولو کښې ستاسې دپاره ډیرې دنیوی او اخروی ښیګڼې (فائدې) او ګټې شته. نو د عمومي قاعدې سره سم ښائې چه د حلالولو په وخت کښې پرې د الله تعالیٰ نوم واخلئ! بالخصوص د اوښ د ذبحې خورا (ډیره) ښه طریقه «نحر» دی چه هغه قبلې ته مخامخ ودروئ او یو لاس ئې (ښی یا کیڼ) وتړی او په تتر ئې زخم (تپ) ووهی کله چه ګرده (توله) وینه ئې ووته او په ځمکه ولویده بیا ئې بوټی بوټی کړئ او تری منتفع شئ. که ډیر اوښان وی نو قطار ئې ودروئ! او په هم دغه ترتیب سره ئې نحر کړئ!. په ﴿ وَاَطۡعِمُوا الۡقَانِعَ وَالۡمُعۡتَرَّ ﴾ کښې ئې دوه قسمه محتاجان وښوول یو هغه چه پر صبر او استقامت سره ناست وی، سؤال نه کوی که لږ څه وررسیږی پر هغه قناعت کوی. بل هغه چه بې قرارې کوی، سؤال کوی، دې خوا او هغه خوا ګرځی که څه شی ورته ورکړ شی خو بیا هم قرار نه کیني.
﴿ كَذٰلِكَ سَخَّرۡنٰهَا لَكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُوۡنَ ﴾ هم داسې لکه چه وموښوده تاسې ته طریقه د ذبح کولو د هدایاؤ مسخرې کړی دی مونږ دغه مذبوحې لپاره د دې چه شکر وباسئ تاسې په دې نعمت) یعنې داسې لوی ساکښان (جاندار) چه هم په جثه او هم په قوت کښې له تاسې څخه زیات دی ستاسې په واک (اختیار) او قبضه کښې درکړل شوی دی چه تاسې له هغو څخه راز راز (قسم قسم) خدمتونه اخلئ او په ډیره آسانۍ سره ئې حلالولی هم شئ. دا د الله تعالیٰ لوی احسان دی او ښائی چه د هغه شکر اداء کړ شی نه داسې چه د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکری وکړ شی.

لَنۡ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوۡمُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنۡ يَّنَالُهُ التَّقۡوٰى مِنۡكُمۡ ؕ

له سره نه رسیږی الله ته غوښې د دوی او نه وینې د دوی (بې له خالص نیت څخه) ولیکن رسیږی دغه (الله) ته پرهیزګاری (او اخلاص چه ملګری وی له دغو مذبوحو سره بې له ریا) له تاسې،

تفسیر: په دې کښې ئې د قربانۍ اصلي فلسفه بیان کړه یعنې یوازې د حیوان په ذبح کولو او

د غوښی په خوړلو او څښلو یا د هغه د وینی په تویولو تاسی هیڅکله د الله تعالیٰ خوښی او رضاء حاصلولی نه شئ او نه دغه غوښی او وینی او نور شیان د الله تعالیٰ تر درباره رسیدی شی بلکه د پاک الله دربار ته یوازی ستاسی د زړه تقویٰ او ادب رسیږی چه په ډیره خوښی، اخلاص او پوره رغبت یو قیمتی او نفیس شی د ده په حکم او اجازی سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ او هلته ئی قربانی کوئ! ګواکی د دی قربانی په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چه مونږ په خپله هم ستا په لاره کښی قربانی کیدلو ته هم داسی حاضر او تیار یو! پس هم دا هغه تقویٰ ده چه د هغی ذکر په ﴿ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴾ کښی شوی دی او د هغی په وسیله د الله تعالیٰ عاشق د خپل حقیقی محبوب خوښی حاصلولی شی.

كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

هم داسی (لکه چه ذکر شو) تابع کړی ئی دی دغه (څلور بولی) تاسی ته دپاره د دی چه په لوئی یاد کړئ الله او الله اکبر ووایئ) (د دوی د حلالولو په وخت کښی) په هغی (طریقی) سره چه لیاره ئی ښوولی ده تاسی ته او زیری ورکړه نیکو کارانو ته (د جنت)

تفسیر: یعنی «**بسم الله، الله اکبر، اللهم لک ومنک**» ووایئ او ذبح کړئ او د الله تعالیٰ شکر ادا کړئ چه ده د خپل محبت او د عبودیت د اظهار څرنګه ښه لیار راوښووله او د یوه حیوان ذبح ئی ګواکی ستاسی د ځان د قربانی په ځای قایم مقام ودروله!.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ ع

بیشکه چه الله دفع کوی (د کفارو مکر) له هغو کسانو څخه چه ایمان ئی راوړی دی، بیشکه چه الله نه خوښوی هر خیانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره

تفسیر: په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ کښی د هغو کفارو ذکر و چه مسلمانان ئی د حرم شریف له زیارت او د حج او عمری څخه منع کول. په منځ کښی ئی د مسجدالحرام او د هغه د متعلقاتو د تعظیم او د ادب احکام بیان کړل اوس ئی بیرته هم هغه پخوانی مضمون ته رجوع وکړه یعنی مسلمانان دی ډاډه او مطمئن اوسی چه الله تعالیٰ به ډیر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړی او تر مسجد الحرام پوری د رسیدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعمیل کښی به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتی نشی بی له کوم خوف

او خطره به دوی حج او عمره ادا کوی، ګواکې د هغه بشارت امر چه په ﴿ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴾ کښې ورکړی شوی ؤ د هغه یو زیری او بشارت هم دا دی.
﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴾ بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی هر خیانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره) یعنی که ناشکرو تګانو ته تر یوه خاص میعاد پوری مهلت ورکړی شی نو داسی خیال مه کوئ چه دوی د الله تعالیٰ خوښیږی، دغه ډیل او مهلت په ځینو مصالحو او حکمتونو بناء دی آخری انجام او پای (آخر) به ئې هم داسې وی چه د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخي له دی لاری څخه لری کړی شی.
کله چه مشرکانو په ډیر ظلم او تیری لاس پوری کړ او خبره تر دی حده پوری ورسیده چه مؤمنان د دوی له تجاوزاتو څخه سخت په عذاب شول یو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وهلی شوی راته او بل به ترلی، زخمی او تپی راته او ډیره ژړا او شکوه او شکایت به ئې کاوه او ده به ورته ویل چه «صبر وکړئ چه زه لا په قتال نه یم مامور شوی او له اویا آیتونو څخه زیات د قتال په نه کولو کښې راغلی دی او سر بیره په دی د هجرت په کولو هم مامور شوی یو»
بالاخره دغه مبارک آیت راغی او د قتال اذن ئې صادر کړ او دا له هغو مبارکو آیتونو څخه ړومبنی آیت دی چه د قتال په اذن کښې راغلی دی.

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چه قتال ورسره کاوه شی (د کفارو له خوا) په دی سبب چه بیشکه په دوی ظلم شوی دی،

تفسیر: تر هغه پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښې ؤ نو مسلمانانو ته دا حکم شوی ؤ چه د کفارو په سختیو او ربړونو (تکلیفونو) باندی صبر وکړی او لاس ور ونه غځوی لکه چه مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پوری خورا (ډیر) سخت ربړونه (تکلیفونه) او ظلمونه وګالل (برداشت کړل) او د کفارو د زهره چوونکو ظلمونو او تیریو په مقابل کښې ئې بې‌مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ. کله چه منوره مدینه دارالاسلام وګرځید او د مسلمانانو یوه وړه دله په دغه مستقل مرکز کښې سره یو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو ته چه کفارو به تل ورباندی ظلمونه کول او جنګونه به ئې ورسره کول اجازه ورکړی شوه بلکه حکم ورته وشو چه د دغو ظالمانو په مقابل کښې توری وکاږی! او د خپلې دلی او مذهب حفاظت په پوره حمیت سره وکړی او هم دا راز (قسم) څو آیتونه په هم دغه زمانه کښې نازل شول.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

او بیشکه چه الله په مرسته (مدد) د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له خپل قلت او بی سروسامانی څخه مه ډاریږئ! الله تعالیٰ یوه ډیره وړوکی بی وسیلی ډله هم د دنیا د لویو لویو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کښی بریالی (کامیاب) کولی شی. په حقیقت کښی دا په یو مالک الملکوتی طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستی (مدد) وعده وه لکه چه په دنیا کښی باچایان او لوی خلق د وعدی په وخت کښی د خپل شان او وقار او استغناء ځرګندولو دپاره داسی وائی هو! مونږ ستا هغه کار کولی شو او ښائی دغه عنوان ئی ځکه غوره کړی وی څو مخاطب وپوهیږی چه مونږ په داسی کولو کښی د بل چا له طرفه نه یو مجبور شوی او هر څه چه کوو په خپل قدرت او اختیار به ئی کوو.

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دی چه ایستل شوی دی له کورونو خپلو په ناحقه سره (او بل هیڅ سبب د اخراج نه ؤ مګر دا) چه ویل به دغو (مؤمنانو) رب زمونږ (خالص یوازی) الله دی او که چیری نه وی دفع کول د الله خلقو لره ځینی د دوی لره په ځینو نورو باندی خامخا نړولی شوی به وی تکیی او مدرسی او عبادتخانی او مسجدونه چه یاداوه شی په هغو کښی نوم د الله ډیر، او خامخا مرسته (مدد) به وکړی هرومرو (خامخا) الله له هغه چا سره چه مرسته (مدد) ورکوی (دین د) دغه (الله) ته، بیشکه چه الله خامخا قوی (د خپلو احکامو په تنفیذولو کښی) ډیر زور والا دی (په هر چا)

تفسیر: یعنی هغه مهاجر مسلمانان چه له خپلو کورونو څخه وویستل شول د هغوی بل هیڅ جرم نه ؤ او نه پری چا څه دعوی درلوده (لرله) پرته (علاوه) له دی نه چه دوی ولی یو الله تعالیٰ ته خپل رب وائی؟ او ولی خښتو او ډبرو ته سجدی نه کوی! ګواکی که په دوی ډیر لوی او درونډ الزام لګول کیږی هغه دا دی چه دوی ولی له تولو څخه جدا شوی او یوازی له یو الله تعالیٰ سره ئی د خپل عبودیت تعلقات قایم کړی دی.

﴿ وَلَوْلَا دَفْعُ اللهِ ﴾ او که چیری نه وی دفع کول د الله ـ الایه) یعنی که په کوم وخت او کوم حالت کښی هم یو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګ او جګړی اجازه نه وی نو دا به د الهٰی فطرت له قانون څخه سخت مخالفت وی. پاک الله د دنیا نظام داسی پیدا کړی دی چه هر شی یا هر شخص یا هر جماعت دی د بل شی یا شخص یا جماعت په مقابل کښی د خپل وجود د ساتنی دپاره جنګ وکړی که داسی نه وی او پاک الله نیکی په خپل حمایت کښی نه ساتلی او د بدی په مقابل کښی ئی نه درولی نو د نیکی نوم او نښان به هم په جهان کښی نه وی پاتی. بی دینانو او شریرانو خلقو به چه په هره زمانه کښی په کثرت سره وی ګرد (تول) مقدس مقامات او مهم یادګارونه د تل له پاره د وجود له صفحی څخه محو او له منځه به ئی لری کړی وی. هیڅ یو معبد، تکیه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتی شوی نو له دی کبله (وجی) ضروری شوه چه د بدی طاقتونه اګر که ډیر سره جمع هم شی خو د قدرت له طرفه به داسی یو وخت راشی چه د نیکی په مقدسو لاسونو سره به د بدی د حملی مدافعت وکړی شی او الله تعالیٰ به د خپل دین د مرستی (مدد) کوونکو سره په خپله مرسته (مدد) وکړی او دوی به د حق او صداقت په وسیله په دښمنانو غالب کړی.

بلا شبهه خدای جل جلاله داسی قوی او زبردست ذات دی چه د هغه د اعانت او مرستی (مدد) په اثر خورا (زیات) ډیر ضعیف موجود ډیرو لویو لویو طاقتونو ته هم ماتی ورکولی شی په هر حال په دغه وخت کښی مسلمانانو ته د ظالمو کفارو په مقابل کښی د جهاد او قتال اجازت ورکول د قدرت د هم دی قانون لاندی وو او دا هغه عام قانون دی چه تری هیڅ عقلمن انکار نشی کولی، که د مدافعت او حفاظت دغه قانون نه وی نو په خپله خپله زمانه کښی به نه د عیسائی راهبانو صومعی (حجری) ودانی پاتی وی او نه به د نصرانیانو بیع (کلیساګانی) او نه به د یهودیانو صلوات (عبادت خانی) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چه د الله تعالیٰ ذکر پکښی ډیر زیات کیږی پاتی وی او دغه ټول معابد به نړول شوی او له منځه تللی وی، نو د دی عام قانون لاندی هیڅ داسی دلیل نشته چه مسلمانانو ته په یو مناسب وخت کښی د دوی د دښمنانو سره د جنګیدلو اجازه ورنه کړی شی.

الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دی چه که چیری قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کښی (په دښمن باندی د غلبی په اعتبار) نو قائموی دوی (سم اداء کوی به سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوی به زکوٰة او امر حکم به کوی (خلقو ته) په معروف (په نیک شرعی کار) سره او منع کوی به (خلق) له

بد کار څخه او خاص د الله په اختیار کښې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو.

تفسیر: دا یوازې د هغو مسلمانانو بیان دی چه پرې ظلمونه شوی دی او له کورونو څخه ایستل شوی دی یعني الله تعالیٰ به ولې له دوی سره مرسته (مدد) نه کوی؟ کله چه دوی داسې یو قوم دی چه که الله تعالیٰ دوی ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړی خو بیا هم دوی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلیږی او په خپله هم په بدني او مالي نیکیو کښې مصروف دی او کوشش کوی چه نور هم په هم دغه سمه لاره برابر کړی لکه چه پاک الله دوی ته د دې ځمکې حکومت ورکړ او کومې پیشگوئې چه پخوا شوی وې هغه تکې په تکې رښتیا شوی **«فلله الحمد علیٰ ذلک»** له دې آیت څخه د اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم خصوصاً د مهاجرینو او په هغو کښې په اخص الخصوص د راشدینو خلفاؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین حقانیت، مقبولیت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ﴾ او خاص د الله تعالیٰ په اختیار کښې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو) یعني که څه هم نن مسلمانان کمزوری او کفار غالب او قوی ښکاری لیکن دغه کار د الله تعالیٰ په واک (قبضه) او اختیار کښې دی چه بالاخر مسلمانان په دوی غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کړی یا ئې دا مطلب چه هم دغه امت به د الله تعالیٰ دین تر یوې مودې پورې قایم ساتی بیا خدای جل جلاله عالم دی.

وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّعَادٌ
وَّثَمُوْدُ ﴿۴۲﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهِيْمَ وَقَوْمُ لُوْطٍ ﴿۴۳﴾ وَّاَصْحٰبُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ
مُوْسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكٰفِرِيْنَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿۴۴﴾

او که چیرې دروغجن کړی دغه کار تا (ای محمده! نو مه خفه کیږه) پس په تحقیق دروغجن کړی ئې وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح (نوح لره) او (قوم د) عاد او (قوم د) ثمود او قوم د ابراهیم او قوم د لوط (انبیاؤ خپلو لره) او اهل (د ښار) د مدین (شعیب لره) او دروغجن ګڼل شوی ؤ موسیٰ (د مصری قبطیانو له خوا) نو مهلت می ورکړی ؤ کافرانو ته بیا (ناڅاپه) ومی نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ انکار زما (په دوی په تغیر د نعمت سره)

تفسیر: یعني هغه وعده چه د مسلمانانو د نصرت او غلبې دپاره ورکول کیږی نه ښائی چه کفار

د خپل موجوده کثرت او قوت له کبله (وجی) مغرور شی او د هغو تکذیب وکړی ځکه دا د الله تعالیٰ مهلت او فرصت دی.
پخوانی اقوام هم د الله تعالیٰ په موقتی (څو ورځنی) مهلت ورکولو وغولیدل او د خپلو انبیاؤ تکذیب ئی وکړ، بیا څه مهال (وخت) چه هغوی ونیول شول نو وګورئ چه د هغوی حال څه شو؟ او له کوم عذاب سره چه الله تعالیٰ دوی ویرولی وو نو د دوی د شرارتونو او انکار له امله (وجی) دوی څرنګه د هغه سره مخامخ شول؟ چه په دغه وروستنی آیت کښی د هغه تفصیل راغلی دی.

فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس ډیر دی له کلیو (او ښارونو) څخه چه هلاک کړی دی مونږ (اهل د) هغو حال دا چه دغه (اهل د هغی قریی) ظالمان وو (په نفسونو خپلو) پس هغه (کلی) پریوتلی دی (دیوالونه ئی د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندی او ډیر کوهیان دی چه (ډک له اوبو) بیکاره پراته دی او ډیری مانی پخی لوړی (وچتی) (تشی پاتی دی او خاوندان ئی هلاک شوی دی)

تفسیر: یعنی د خپلو بنستونو (بنیادونو) د خوځیدلو په اثر اول ئی چتونه ولویدل، بیا ئی دیوالونه ونړیدل بیا ګردی (تولی) ودانی پری راولویدی او د چت ډیری ئی لا اوچتی کړی. دا ئی د هغو د لاندی باندی کیدلو صورت وښود.
﴿وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ﴾ او ډیر کوهیان دی چه ډک له اوبو بیکاره پراته دی) یعنی هغه کوهیان چه پری به د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګونه وه نن هلته هیڅوک نشته چه د هغو بوکی راوکاږی او هغه ډیری لوی لوی او پخی او هسکی ودانی چه په چونه، سیمټو او نورو پخو موادو سره ودانی شوی وی خرابی او د ورانو کنډرو په شان پرتی دی او هیڅوک پکښی نه اوسیږی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

آیا پس نه دی گرځیدلی دوی (دغه کفار) په ځمکه کښی پس وی دوی لره زړونه چه فکر ئی کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو) یا (وی دوی لره) غوږونه چه خبری ئی اوریدلی دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک چه عبرت پری واخلی) پس قصه دا ده چه نه دی ړندی سترګی (ظاهری د دوی) ولیکن ړانده دی زړونه (د دوی) هغه چه دننه په سینو د دوی کښی دی (ځکه چه پری عبرت نه اخلی).

تفسیر: یعنی د دغو ورانو او تباه شوو ودانیو د کنډرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسی یو فکر او چرت (خیال) پیدا نشو او غور او اندیښنه ئی ونه کړه چه د حق په لاره راشی او په رښتیا خبره وپوهیږی او زړونه ئی بینا او غوږونه ئی خلاص شی.
(پس قصه دا ده چه نه دی ړندی ظاهری سترګی د دوی ولیکن ړانده دی زړونه د دوی) یعنی که په سترګو ئی ولیدل خو پخپلو زړونو کښی ئی پری غور او فکر ونه کړ نو دغه لیدل هم د نه لیدلو په شان دی. ګواکی د دوی ظاهری سترګی خلاصی دی مګر باطنی سترګی ئی ړندی دی او په حقیقت کښی ډیر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالی دی! (العیاذ بالله)

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بیړه (تلوار) کوی (کفار) په تا په (راوستلو د) عذاب او له سره به خلافه نه کړی الله وعده خپله، او بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئی تاسی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی مقرر عذاب په خپل تاکلی (مقرر کړی) وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی او دغه بی ځایه شورماشور، استهزاء او تکذیب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګټه (فائده) نه لری.
«بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو د آخرت چه ورځی د عذاب د کفارو دی اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئی تاسی په دنیا کښی» یعنی ستاسی یو زر کلونه د ده په نزد د یوی ورځی سره برابر دی لکه چه نن مجرمین د ده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی د زرو کلونو د تیریدلو څخه وروسته هم داسی د ده په قبضه او اختیار کښی دی.
هیڅ چیری تری پټیدلی او تښتیدلی نه شی. یا مطلب دا چه دی د زرو کلونو کار په یوه ورځ

کښې کولی شي. مګر داسې کول چه د ده د حکمت او مصلحت سره موافق وي، د چا ژر غوښتل او شور و شر کول د ده په دربار کښې هيڅ تاثير نه لري. يا دي داسې ووېل شي چه د اخروي عذاب وعده ضرور راتلونکې ده يعنې قيامت راځي او تاسې ته به پوره سزا درکړې شي. وروسته د قيامت د ورځې بيان وشو چه هغه يوه ورځ به د خپل شدت او هول په لحاظ د زرو کلونو سره برابره وي بيا ولې تاسې د داسې سخت لوی مصيبت په غوښتلو کښې تلوار کوئ؟.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

او ډير دي له (اهل د پخوانيو ښارونو او) کليو چه مهلت ورکړی ؤ ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چه (اهل د هغو) ظالمان وو بيا ونيول ما هغه (ناځاپه په سخت عذاب) او خاص ماته راتله د هر چا دي (په آخرت کښې د جزاء له پاره).

تفسير: يعنې آيا په مهلت ورکولو به هغوی چيرې وتښتي؟ يا به په کوم ځای کښې پټ شي بالاخر د ټولو رجوع او بيرته راتګ زمونږ په لوري دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباه مو کړل.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو بيشکه هم دا خبره ده چه زه تاسې ته ويرونکی يم ښکاره (له جحيم څخه).

تفسير: يعنې زما کار خبرول او ويرول دي څو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له رذائلو څخه په ډډه شئ د عذاب نازلول زما په اختيار کښې نه دي او هغه د الله تعالیٰ په اختيار کښې دي هغه به د مطيع او عاصي په منځ کښې فيصله وکړي او هر يو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته ورسوي.

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) شته دوی

ته ښښنه (د ګناهونو) او روزی عزتناکه (چه جنت دی).

تفسير: يعنى په جنت کښې به ميوى او غوره غوره شيان او دول دول (قسم قسم) نعمتونه او د الله تعالىٰ ديدن د مؤمنانو په برخه شى.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ
فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چه کوشش کوی په (بطلان د) آيتونو زمونږ کښې په داسى حال کښې چه عاجز کوونکى زمونږ وى (د دوى پخپل ګومان) هم دغه کسان ملګرى د دوزخ دى (چه تل به پکښې سوځى). او نه ؤ ليږلى مونږ پخوا له تا (اى محمده !) هيڅ رسول او نه هيڅ نبى مګر په هغه وخت کښې چه لوستل به ئى کول نو وبه غورځاوه شيطان په لوستلو د ده کښې له ځانه خپله پس لرى کوى الله هغه کلمى چه غورځولى دى شيطان بيا محکموى الله آيتونه خپل او الله ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت لرونکى دى (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوى).

تفسير: د آيت په تفصيل کښې اختلاف دى. محقق مترجم قدس الله روحه په دى ترجمه کښې چه «کله چه لګيا شو په خيال ترلو، نو شيطان ګډ کړل د ده په خيال کښې» د خپل امام حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله عليه رويه اختيار کړى ده چه هغى ته حضرت شاه ولى الله قدس سره هم د «**حجة الله البالغه**» په آخر کښې اشاره کړى ده. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه په «موضح القرآن» کښې ليکى «نبى ته يو حکم يا يو خبر چه د الله تعالىٰ له طرفه راځى په هغه کښې هيڅکله د يوى ذرى په قدر هم څه تفاوت نشى واقع کيدى. او يو د نبى د زړه خيال د رائى اجتهاد دى هغه کله موافق راځى او کله نه. لکه چه حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم خوب ليدلى ؤ او د انبياؤ خوب وحى وى چه دى له منورى مدينى څخه مکى معظمى ته لاړ او عمره ئى وکره، دا ئى په خيال کښې وروګرځيده چه ښائى هم دغه سږ کال به هم داسى وشى. لکه چه د عمرى په نيت ئى سفر شروع کړ، ليکن په منځ کښې د کفارو له لاسه په حديبيه

کښې د احرام په خلاصولو مجبور شو او په بل کال کښې ئې د خوب تعبير پوره شو. يا وعده وشوه چه په کفارو به غلبه ومومئ، په خيال کښې ئې داسې وګرځيده چه ښائي دغه بري به په هم دغه جنګ کښې وي خو په هغه کښې ونه شو او په بل کال کښې واقع شو بيا الله تعالىٰ دغه وربښکاره کړه چه ځومره احکام او وعدې چه شوي دي په هغو کښې د سر د يوه ويښته په اندازه هم مخالفت نه واقع کيږي هو! د نبي په ذاتي خيال او اجتهاد کښې تفاوت واقع کيدې شي اګر که نبي له اصل پخوا ويلو او پيشګوئي سره خپل ذاتي خيال نه ګدوه بلکه هر يو به ئې بيل بيل خوروه، باقي په دې صورت کښې به د (القاء) نسبت شيطان ته داسې وي لکه چه په ﴿ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ﴾ کښې د (انساء) نسبت هغه ته کړې شوي دي والله تعالىٰ اعلم.

د دې احقر په نزد ډير بهتر او خورا (ډير) آسان تفسير هغه دی چه د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی يعنې (تمنى) د قرائت او تلاوت يا تحديث او (امنيت) د متلو يا حديث په معنى واخيستل شي. مطلب دا چه له قديم راهيسې دغه عادت جريان لري کله به کوم نبي يا رسول عليه السلام کومه خبره بيانوله يا به ئې د الله تعالىٰ آيتونه اورول شيطان به د ده په خبرو يا آيتونو کښې د خلقو په زړه کښې راز راز (قسم قسم) شبهې او وسوسې اچولې. يعنې د ځينو خبرو په متعلق به ئې د ډيرو خلقو په زړونو کښې دول دول (قسم قسم) وسوسې غورځولې او رنګا رنګ شکونه او شبهې به ئې پيدا کولې مثلاً رسول الله صلى الله عليه وسلم د ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ ﴾ آيت ولوست شيطان د خلقو په زړونو کښې دا شبهه واچوله چه وګورئ د خپل لاس وژل شوي حيوان حلال بولي او خداى وژلي حرام ګڼي؟ يا چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه آيت ولوست ﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾ شيطان پکښې داسې شبهه وغورځوله چه په ﴿ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ کښې ملائکة الله، مسيح او عزير عليهم السلام هم شامل دي يا کله چه حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم د مسيح عليه السلام په نسبت د ﴿ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ آيت ولوست شيطان د خلقو په افکارو کښې داسې مفکوره پيدا کړه چه له دې نه د حضرت مسيح عليه السلام ابنيت او الوهيت ثابتيږي. د دغه شيطاني القاء په ابطال او ترديد کښې حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالىٰ هغه بينات آيتونه واورول چه بيخي صاف او محکم وو او داسې پخې خبرې ئې وروښودې چه د هغو له اوريدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځاى او موقع پاتې نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهري سطحي په بناء کومه اغواء او اخلال چه شيطان ئې غورځوي آيات محکمات د هغه بيخ او بنياد وباسي چه د هغو د اوريدلو څخه ټول شکونه او شبهې له منځه ورک او فنا کيږي. دا دوه قسمه آيتونه ولې نازلولې شي؟ شياطينو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرف موقع ولې ورکوله کيږي؟ او د داسې آيتونو هغه احکام چه وروسته توضيح کيږي ولې په ابتدا کښې نه تشريح کيږي؟ دغه ګرد (ټول) امور د الله تعالىٰ له غير محدود علم او حکمت څخه نشئت کوي، الله تعالىٰ دا دنيا علماً او عملاً دارالامتحان ګرځولې ده، لکه چه په داسې چارو سره د بندګانو آزموينت کوي چه څوک د خپل زړه د ناروغتيا يا د سختې له سببه د شکونو او د شبهو په

ختو او جبو کښې نښلي؟ او کوم پوه او عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوت د ایمان، ایقان او اخبات لوړ (اوچت) مقام ته رسیږي؟ رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داري او ښه عقیده سره پوهیدل وغواړي نو پاک الله هم د ده مرسته (مدد) کوي او په سمه لاره ئې بیائي او ثبات او استقامت وربه برخه کوي، پاتې شول منکرین او شک کوونکي هغوی ته تر قیامته پورې هم داد او اطمینان نه شي حاصلیدلی.

(هر چه گیرد علتی علت شود)

زمونږ په دې تقریر کښې تر ډیره حده پورې د ډیرو آیتونو مطلب بیان شو، پوه خلق کولی شي چه زمونږ د دې تقریر اجزاء د هغو ایتونو له اجزاؤ سره بې تکلفه تطبیق کړي دا آیتونه لکه چه مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتدا کښې بیان کړي دي له ﴿ هُوَالَّذِيٓ اَنۡزَلَ عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ مِنۡهُ اٰيٰتٌ مُّحۡكَمٰتٌ ﴾ الآية - سره ډیر مشابه دي لکه چه په ﴿ اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلۡقَى الشَّيۡطٰنُ فِيۡٓ اُمۡنِيَّتِهٖ ﴾ کښې د متشابهاتو او په ﴿ ثُمَّ يُحۡكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ ﴾ کښې د محکماتو ذکر وشو او په ﴿ لِيَجۡعَلَ مَا يُلۡقِى الشَّيۡطٰنُ فِتۡنَةً ﴾ الآية - کښې د زائغینو دوه قسمونه بیان شول چه په هغو کښې د ﴿ لِّلَّذِيۡنَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ ﴾ کار د تاویل ابتغاء او د ﴿ وَّالۡقَاسِيَةِ قُلُوۡبُهُمۡ ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده. وروسته ﴿ وَّلِيَعۡلَمَ الَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ ﴾ الآية - د ﴿ وَالرّٰسِخُوۡنَ فِى الۡعِلۡمِ يَقُوۡلُوۡنَ ﴾ د آیت په ځای وګڼۍ! او هلته هغه دعا چه په ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوۡبَنَا بَعۡدَ اِذۡ هَدَيۡتَنَا ﴾ سره کړې شوې وه دلته د هغې د اجابت ذکر په ﴿ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ ﴾ سره کړی شوی دی او د ﴿ رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوۡمٍ لَّا رَيۡبَ فِيۡهِ ﴾ سره دغه آیت مناسب واقع شو ﴿ وَلَا يَزَالُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا فِىۡ مِرۡيَةٍ مِّنۡهُ حَتّٰى تَاۡتِيَهُمُ السَّاعَةُ ﴾ الیٰ قوله ﴿ يَحۡكُمُ بَيۡنَهُمۡ ﴾

تنبیه: مفسرانو چه د دې آیت لاندې د (غرانیق) قصه ذکر کړې ده د هغې د بحث موقع دلته نشته. ښائي چه د (النجم) په سورت کښې د هغې په نسبت د څه لیکلو موقع راشي، مونږ د صحیح مسلم په شرح کښې په دې په ډیر ښه بسط سره خبرې کړې دي، په هر حال د آیت مطلب د اسلافو د تفصیل سره موافق بالکل صاف دی ګواکې دا د ﴿ وَالَّذِيۡنَ سَعَوۡا فِىۡۤ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيۡنَ ﴾ د آیت تفصیل دی چه په هغه کښې د آیات الله د ابطال په باب د کفارو د سعی ذکر ؤ.

لِّيَجۡعَلَ مَا يُلۡقِى الشَّيۡطٰنُ فِتۡنَةً لِّلَّذِيۡنَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ وَّالۡقَاسِيَةِ قُلُوۡبُهُمۡ‌ؕ وَ اِنَّ الظّٰلِمِيۡنَ لَفِىۡ شِقَاقٍۢ بَعِيۡدٍۙ ۝٥٣ وَّلِيَعۡلَمَ الَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ اَنَّهُ الۡحَـقُّ مِنۡ رَّبِّكَ فَيُؤۡمِنُوۡا بِهٖ فَتُخۡبِتَ لَهٗ

قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۵۴﴾

دپاره د دی چه وګرځوی (الله) هغه شی چه غورځوی ئی شیطان ازمویښت دپاره د هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی او (بل دپاره د هغو چه) سخت دی زړونه د دوی، او بیشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډیر لری کښی دی (له حقه). او (دغه القاء د دی دپاره ده چه) په یقین سره پوه شی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم چه بیشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا پس ایمان به راوړی دوی په ده سره نو نرم (آرام به شی انقیاداً) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بیشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی طرف د سمی صافی لاری (د اسلام) ته.

تفسیر: په موضح القرآن کښی راغلی دی «یعنی په دی ګمراهان لا ګمراه کیږی چه د هغوی کار ګمراهی ده او د ایمان خاوندان لا زیات ټینګ او مضبوطیږی چه په دغه کلام کښی بنده ته هیڅ د مداخلی ځای نشته او که وی نو دغه به هم د بنده د خیال په شان کله صحیح او کله غلط وی د هر چا نیت چه په ښه اعتقاد وی هغه ته الله تعالیٰ دا خبره ورښیی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه دا فائده له خپل ذوق سره سمه لیکلی ده، زمونږ خیال هغه دی چه په تیره فائده کښی مو لیکلی دی. والله اعلم

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿۵۵﴾

او تل به وی هغه کسان چه کافران شوی دی په شک کښی له دی (قرآنه یا له سمی لاری یا له رسوله) تر هغه وخت پوری چه راشی دوی ته قیامت ناڅاپه یا راشی دوی ته عذاب د ورځی شندی (سختی د قیامت چه د نجات هیڅ لاره پکښی نه وی)

تفسیر: یعنی مقصد په خپله د قیامت د هولناکی حادثی ناڅاپی رارسیدل یا د قیامت د عذاب راتلل دی او یا شاید د ﴿عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنیا عذاب مراد وی یعنی په هم دی دنیا کښی به داسی سزا درکړه شی چه په هیڅ صورت به ورڅخه خلاصیدل امکان ونه لری.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ؕ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوی (په دغه ورځ کښې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کافرانو کښې)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښې به یوازی د الله تعالیٰ سلطنت او حکومت وی او د بل هیچا ظاهری او مجازی د حکومت نوم او نښان به نه وی په هغه وخت کښې به د ګردی (تولی) دنیا عملی فیصله کیږی چه تفصیل ئی دا دی.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿۵۶﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِيْنَ
هَاجَرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوْٓا اَوْ مَاتُوْا لَيَرْزُقَنَّهُمُ
اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۵۸﴾
لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَّرْضَوْنَهٗ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ﴿۵۹﴾

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کښې به وی. او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیتونو زمونږ ته پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی او هر هغه کسان چه خپل کورونه ئی پریښی دی په لاره د الله کښې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء له پاره) بیا ووژلی شی (په جهاد کښې) یا مړه شی (پخپل مرګ) نو خامخا روزی به ورکړی هرومرو (خامخا) دوی ته الله روزی نیکه (د جنت)، او بیشکه الله خامخا هم دی غوره د (تولو) روزی ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړی (الله) هرومرو (خامخا) دوی په داسی یو ځای (د جنت) کښې چه خوښ به کړی دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بیشکه الله خامخا ډیر عالم (په تولو احوالو) ښه حلم لرونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

تفسیر: د مؤمنانو انجام ئې پخوا ښودلی ؤ دلته ئې له هغو څخه د یوې ممتازې ډلې ذکر په خصوصي ډول (طریقه) سره وکړ یعنې هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښې خپل کور، کهول پرېښې او ترې تللي وي که په جنګ کښې شهیدان شي یا په خپل طبیعي مرګ سره ومري په دواړو صورتونو کښې به د الله تعالیٰ له طرفه ورته خاصه میلمستیا ورکوله کیږي، د دوی خوړل، څښل او اوسیدل به تول د دوی په خوښه او مرضي سره وي او الله جل جلاله ښه پوهیږي چه دوی په کومو کومو شیانو خوښ او راضي کیږي؟ او په دې هم ښه پوهیږي چه کومو کومو کسانو خالص د ده په لیاره کښې خپل کور، کهول او نور ترک کړي دي. د داسې مهاجرینو او مجاهدینو په خطاګانو باندې به حق تعالیٰ تحمل کوي او د خپلې عفوې له شان څخه به کار اخلي. د «علیم» او «حلیم» صفات ئې ځکه ذکر کړل چه پاک الله ته تول شیان ښه معلوم دي او هغه کسان هم ښه ورمعلوم دي چه هغوی د ده داسې مخلصو بندګانو ته داسې ربړونه (زحمتونه) او تکلیفونه رسولي دي چه هغوی له مجبورتیا خپل کور، کهول پرېښې دي لیکن د خپل حلم او تحمل له امله (وجې) دغو ظالمانو ته سم لاسې سزا نه ورکوي.

ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ ۗ

(خبره) هم دا ده (لکه چه ومو ویله) او هر هغه چه بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چه معذب شوی دی په هغه سره بیا (دوهم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې نو خامخا مرسته (مدد) به وکړي هرومرو (خامخا) له ده سره الله،

تفسیر: یعنې که مظلوم له ظالم څخه واجبي بدل واخلي بیا ظالم پرې بل ځلې ظلم وکړي نو دی بیا هم مظلوم واقع شو او الله تعالیٰ به بیا ورسره مرسته (مدد) وکړي لکه چه عادت ئې دی بالاخر د مظلومانو حمایت کوي **«واتق دعوة المظلوم فانه لیس بینها و بین الله حجاب»**

بترس ازآه مظلومان که هنگام دعا کردن
اجابت از در حق بهر استقبال می آید

إِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډیر ښښونکی دی (د خطیاتو)

تفسیر: یعنی بندګانو ته هم ښائی چه پخپلو شخصي او معاشرتي چارو او معاملاتو کښې د عفوی او ښېنې عادت زده کړی او هیڅکله دی د انتقام او بدل اخیستلو په فکر نه اوسی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی واجبی بدل اخیستونکی ته الله تعالیٰ عذاب نه ورکوی که څه هم بدل (کسات) نه اخیستل ښه او غوره کار دی. د کفارو د اذیت بدل مسلمانانو له کفارو څخه د «بدر» په غزا کښې واخیست لیکن کفارو بیا په «احد» او «احزاب» کښې په تیری او تجاوز لاسونه پوری کړل چه بیا الله تعالیٰ مسلمانانو سره پوره مرسته (مدد) وکړه.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٦١﴾

دغه (نصرت په سبب د دی دی) چه بیشکه الله ننه باسی شپه په ورځ کښې او ننه باسی ورځ په شپه کښې (چه کله ورځ لنډه شپه اوږدوی کله شپه لنډه ورځ اوږدوی) او بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دومره لوی قدرت او قوت څښتن (مالک) دی چه د شپې او ورځې اړول او راړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده د قدرت په لاس کښې دی او یوازی د ده په حکم، اراده او تصرف کله ورځ اوږدیږی او کله شپه اوږدیږی نو آیا دغه مطلق قادر په دی باندی نه دی قادر چه یو مظلوم قوم یا شخص سره مرسته (مدد) وکړی او د ظالمانو له منګلو څخه ئې خلاص کړی؟ بلکه دوی په هغوی باندی غالب، قاهر، قادر او مسلط کړی. مخکښې د مهاجرو مسلمانانو ذکر ؤ په دی آیت کښې ئې دی ته اشاره وکړه چه حالات ډیر ژر د شپې او ورځې په شان بدلیدونکی دی څرنګه چه پاک الله د شپې تیاره د ورځې په رڼا (رڼرا) له منځه وړی، هم داسی به د کفر او شرک ځمکی هم د اسلام په غیږ کښې ورکړی. او بیشکه چه پاک الله ښه اوریدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه لیدونکی عالم دی په ټولو اشیاؤ یعنی د مظلوم غږ او آواز هم اوری او د ظالم چاری او اعمال هم وینی.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيْرُ ﴿٦٢﴾

دغه (مرسته (مدد) په دی ده چه) بیشکه الله هم دی دی حق ثابت او بیشکه
هغه چه بولي ئی (کفار او عبادت ئی کوی) بی له الله څخه هم دغه باطل دی
او بیشکه الله هم دی (له ټولو څخه) ښه لوړ (وچت) ښه لوی دی

تفسیر: یعنی له الله څخه پرته (علاوه) داسی عظیم الشان کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کیدی شی؟ بلکه نه شی په واقع کښی صحیح او رښتینی برحق معبود هم دغه یو الله تعالیٰ دی نور ټول معبودان بیخی غلط او له یوه سره زائل او ټول باطل دی. ښائی چه تاسی هم دغه واحد لا شریک ذات خپل الله وګڼئ. چه له ټولو څخه اعلیٰ او اولیٰ او ډیر ښه مولیٰ دی او دغه لوی شان په اتفاق سره د هم دغه یو الله جل و علا شانه په ذات او صفاتو کښی شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

آیا نه وینی ته (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله نازلی کړی دی له (طرفه د) آسمان څخه اوبه پس ګرځی ځمکه (په دی اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چه وچه سپیره وه) بیشکه الله ښه مهربان عالم دی په پټو تدابیرو ښه خبردار دی (په ټولو شیونو)

تفسیر: یعنی هم داسی په د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندی شنه او سمسوره کړی. او هم هغه خدای جل جلاله ښه پوهیږی چه په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکی او نباتات زرغونیږی. د ده قدرت د ځمکی په دننه کښی داسی تدبیر او تصرف کوی چه د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږی چه په دی ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږی. هم داسی الله تعالیٰ پخپلی مهربانی، لطیف تدبیر، ښه تربیت، پوره خبرداری او پوهی سره د انسانانو په زړونو د اسلام د فیوضو باران وروی او هغه شنه او سمسوره کوی.

لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

خاص هم دغه (الله) لره دی هر څه چه په آسمانونو کښی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً وعبیداً) او بیشکه

الله خامخا هم دی غنی بی پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی هر کله چه د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) شیان د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی او ګرد (تول) پاک الله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله تعالیٰ هیچا ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری، نو که وغواړی چه په دوی کښی هر ډول (طریقه) تصرف او تبدیل وکړی نو هیڅوک د ده مانع او مزاحم کیدی نشی البته پاک الله د تامه غناء او د کامل اقتدار سره سره خامخا هم هغه کار کوی چه بیخی له حکمت او مصلحت څخه ډک وی. د الله تعالیٰ ګرد (تول) افعال محمود دی او د هغه ذات د ګردو (تولو) محاسنو او حمیده ؤ صفاتو جامع دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته هر هغه چه په ځمکه کښی دی او (مسخره کړی ئی ده) بیړی چه ګرځی په سیند کښی په حکم د هغه سره، او ساتی آسمان له دی نه چه راولویږی په ځمکه باندی مګر خو په حکم د هغه سره، بیشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمی کوونکی ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ نه ستاسی او نه د بل چا څه پروا لرله محض پخپل شفقت او مهربانی سره ئی د وچی او لمدی، بحر او بر ګرد (تول) شیان تاسی ته تابع او مسخر کړل او هم دغه الله تعالیٰ په خپل قدرت آسمان، سپوږمی، لمر او ستوری، په هوائی فضا کښی بی له کومی ظاهری ستنی معلق ساتلی دی چه له سره له خپله ځایه نه راښکته کیږی او نه رالویږی او که رالویدلی وی یا یو د بل سره ئی تکر کړی وی نو ستاسی ځمکی به ئی توتی او ذری کړی وی، څو چه د الله تعالیٰ له خوا د نظام د بدلون حکم نه وی صادر شوی تر هغه پوری به دغه ګردی (تولی) کړی هم داسی پخپلو ځایونو قائمی وی او مجال نه لری چه د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بی ځایه شی. د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تاکید دپاره ده یا شاید د قیامت واقعی ته اشاره وی (والله اعلم).

وَهُوَ الَّذِيٓ أَحۡيَاكُمۡ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡۗ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَكَفُورٞ ﴿٦٦﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چه ژوندی کړی يئ تاسی (په درکولو د روح سره پس له هغه چه نطفی وئ) بيا به مړه کاندی تاسی (کله چه اجل مو پوره شی) بيا به ژوندی کړی تاسی (په قيامت کښی په بعث سره)، بيشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسير: هم داسی هغه قوم چه د کفر او جهل په روحانی مرګ سره مړه شوی وو د ايمان او معرفت په روح سره به هغوی بيا ژوندی کړی.
(خو بيشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالیٰ) يعنی د دغومره احساناتو او انعاماتو په ليدلو سره هم د هغه حق نه منی او قدر ئی نه پيژنی او د هغه حقيقی منعم څخه مخ اړوی او نورو ته خپل سر ټيټوی.

لِّكُلِّ أُمَّةٖ جَعَلۡنَا مَنسَكًا هُمۡ نَاسِكُوهُۖ فَلَا يُنَٰزِعُنَّكَ فِي
ٱلۡأَمۡرِۚ وَٱدۡعُ إِلَىٰ رَبِّكَۖ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدٗى مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٦٧﴾
وَإِن جَٰدَلُوكَ فَقُلِ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿٦٨﴾ ٱللَّهُ
يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

دپاره د هر يوه امت مقرره کړی ده مونږ يوه لاره د بندګی چه دوی عمل کوونکی دی د هغه پس نه ښائی چه جګړه وکړی (دا خاوندان د اديانو) خامخا له تاسره په دی کار (دين) کښی (ځکه چه محمدی دين حق او ظاهر دی) او بلنه کوه (د خلقو توحيد او عبادت د) رب خپل ته، بيشکه ته ئی خامخا په (هغه) سمه صافه لياره (چه برابره تللی ده حق ته). او که جګړه کوی (په امر د دين کښی کفار) له تاسره نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چه کوئ ئی تاسی الله به حکم وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځ د قيامت په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی مو اختلاف کاوه (چه د دين امر دی)

تفسير: ټول انبياء د دين په اصولو کښی سره متفق دی. هو! د هر امت له پاره الله تعالیٰ د

عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کښې تاکلې (مقرر کړی) دی چه د هغو سره سم به هغو امتونو د الله تعالیٰ عبادت کاوه، لکه چه دی محمدی امت ته هم یو خاص شریعت لیږل شوی دی لیکن د دین اصل تل تر تله یو شی ؤ او دی او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه د بل هیچا او هیڅ شی دپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی. نو څکه په توحید او نورو متفق علیه دینی مسائلو کښې هیچا ته نه دی لایق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لری چه څه اختلاف او څه جګړه وکړی. کله چه کافران په داسی واضح او ښکاره شیانو کښې هم دعوی او جګړی وکړی نو تاسی د هغوی هیڅ پروا مه کوئ! تاسی په هم هغی سمی صافی لاری باندی روان اوسئ! او نور خلق هم هغی ته راوبولئ! او د معاندینو د جګړی فیصله الله تعالیٰ ته وسپارئ! چه هغه د دوی په ګردو (تولو) حرکاتو ښه پوه او خبر دی. د قیامت په ورځ کښې به د دوی د دغو تولو اختلافونو او جګړو عملی فیصله وکړی، ته د دعوت او تبلیغ فرض اداء کړه! او د دوی په فکر کښې ډیر سر مه خوږوه! د داسی معاندینو علاج یوازی پاک الله سره دی.

تنبیه: د ﴿فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ﴾ مطلب دا هم کیدی شی کله چه د هر امت دپاره الله تعالیٰ بیل دستورالعمل مقرر کړی دی چه په هم هغه سلسله دغه محمدی امت ته هم نوی شریعت راغلی دی نو بیا د جګړی سبب څه شی دی؟ «**وهذا قبل الامر بالقتال**» څینو مفسرینو د «منسک» معنی په ذبح او قربانی سره کړی ده مګر اقرب هم هغه ده چه مترجم قدس الله روحه اختیار کړی ده والله اعلم.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

آیا نه پوهیږې ته (ای مخاطبه بلکه پوهیږې) چه بیشکه الله پوهیږی په هر هغه څه چه دی په آسمان کښې او (هر هغه څه چه دی په) ځمکه کښې بیشکه دا (مذکوره شیان لیکل شوی دی) په کتاب (لوح محفوظ) کښې بیشکه دا (علم، لیکل د لوح محفوظ، فیصله د قیامت) په الله آسان دی.

تفسیر: یعنی د خدای جل جلاله علم د دوی په اعمالو کښې څه منحصر نه دی د الله تعالیٰ علم خو د آسمان او ځمکی په تولو شیانو باندی محیط دی او د څینو مصالحو او حکمتونو په بناء تول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کښې ثبت او محفوظ دی او هم د انسانانو تول اعمال د دوی په عملنامو کښې لیکل شوی دی چه له هغو سره سم به د قیامت په ورځ فیصله کیږی او په دومره بی شمارو شیانو باندی په پوره ډول (طریقه) سره پوهیدل او د هغو تولو په ښه شان سره لیکل او د هغه سره مطابق د هر یوه فیصله صادرول د دغو تولو اجراء او انفاذ

پاک الله ته هيڅ اشکال او سختي نه لري او نه ده ته په دغو کارونو او د نورو مشکلو چارو په کولو او تکميل کښي (معاذ الله) څه تکليف او ربړ (زحمت) ورپيدا کيږي.

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَٰنًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٧١﴾

او عبادت کوي (دغه کفار) غير له الله د هغه شي چه نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هيڅ سند او د هغه شي چه نشته دوی ته په هغه باندی هيڅ علم دليل پوهه، او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته (مدد) کوونکی (چه له عذابه ئی خلاص کړی).

تفسير: دوی يوازی د خپلو پلرونو او نيکونو په تقليد کښي داسي کارونه کوی چه هيڅ يو عقلي يا نقلي کوم برهان يا سند يا دليل پری نه لري. (او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته (مدد) کوونکی چه له عذابه ئی خلاص کړی او) له تولو څخه لوی ظلم او بی‌انصافي دا ده چه پاک الله سره کوم شريک ودرولی شي. نو داسي ظالمان او بی انصافان خلق دی ښه په ياد ولري چه د دوی دغه شرکاء به د مصيبت په وخت کښي هيڅ د دوی په ښه او په کار ورنشي او نه به په هغه وخت کښي له دوی سره کومه مرسته (مدد) وکړی شي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ ۗ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

او کله چه ولوستل شي په دوی آيتونه (د قرآن) زمونږ په داسي حال کښي چه صاف واضح ښکاره دی نو پيژنې په مخونو د هغه کسانو کښي چه کافران شوی دی (آثار د) انکار (له حق څخه چه بدشکلي او خفگان دی) نژدی وی چه حمله وکړی (له ډيره قهره) په هغو کسانو چه لولي په دوی باندی آيتونه (د قرآن) زمونږ ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آيا پس خبر کړم تاسي په ډير بد له دی (قهره حملي) ستاسي (چه دغه) اور (د دوزخ)

دی وعده کړی ده د دی (اور) الله له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی او خامخا بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: یعنی د عظیم الشان قرآن د آیتونو چه د توحید او نورو په صافو بیانونو مشتمل دی له اوریدلو څخه د کفارو او مشرکینو رنگونه تور او شنه واوړی او له ډیر خفگان نه ئی څیری بدلی شی تر دی چه له ډیر قهر او غضب څخه لیونی شی او غواړی چه د قرآن په لوستونکو حمله وکړی لکه چه په ځینو وختونو کښی داسی هم کوی.
(ووایه ای محمده دوی ته آیا پس خبر کړم تاسی په ډیر بد له دی قهره او حملی ستاسی چه دغه اور د دوزخ دی) یعنی ستاسی له دی غیظ او غضب او له بد راتلو څخه زیات چه د آیتونو د تلاوت په وخت کښی درپیدا کیږی یو بل سخت او ډیر تریخ شی هم شته چه په هغه به تاسی په هیڅ ډول (طریقه) صبر ونه کړی شئ او هغه د دوزخ اور دی چه د هغه وعده د کفارو سره شوی ده. اوس د دغو دواړو موازنه او تلنه سره وکړئ! او بیا فیصله وکړئ! چه د دغو دواړو څخه به د کوم یو تریخ گوټ تیرول تاسی ته نسبتاً آسان وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَٱسْتَمِعُوا۟ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَن يَخْلُقُوا۟ ذُبَابًا وَلَوِ ٱجْتَمَعُوا۟ لَهُۥ ۖ وَإِن يَسْلُبْهُمُ ٱلذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ ٱلطَّالِبُ وَٱلْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

ای خلقو بیان شوی دی تاسی ته یو مثال (غریب عجیب حال) پس غوږ کیږدئ تاسی هغه ته (چه دا دی) بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغو) غیر له الله نه له سره نشی پیدا کولی یو مچ هم او که راتول شی (دا تول معبودان ستاسی پیدا کولو د) هغه مچ ته (نو پیدا به ئی نه کړی شی) او که چیری وتښتوی له دوی څخه مچ یو شی نو نشی خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چه د باطلو معبودانو عابد دی) او دا مطلوب (هم چه باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا ئی د توحید په مقابل کښی د شرک د بدی او قباحت د ظاهرولو دپاره مثال بیان کړ چه ښائی هغه په ډیر ښه فکر او غور سره واورئ او ښه غوږ ورته کیږدئ او ښه پری وپوهیږئ! گوندی له داسی رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وگرځوئ او لاس تری واخلئ!
﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ الآیة ـ بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغوی) غیر

له الله څخه له سره نشي پيدا کولی يو مچ) يعني مچ دير ادنیٰ او حقير ساکښ (جاندار) دی په هغو شيانو کښې چه دومره يو قدرت او قوت نه وی چه که تول سره يو ځای شی يو مچ هم نشي پيدا کولی يا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نيازونو څخنی يو وړوکی شی (لکه د ګلانو او عطرياتو يا د شاتو يا د نورو کوم بخرکی تری) وتښتوی نو د دوی له لاسه نه کيږی چه هغه تری بيرته واخيستی شی ښه نو د ځمکی او آسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهيت په تخت باندی د داسی عاجزو او ناتوانو معبودانو کينول څومره حماقت او بی حيائی ده. رښتيا خبره خو هم دا ده چه مچ هم کمزوری دی او له مچ نه زيات کمزوری د دوی بتان دی او له بتانو څخه دير زيات کمزوری د بتانو عبادت کوونکی دی چه دوی داسی حقير او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِیٌّ عَزِیْزٌ ﴿۷۴﴾

نه دی پيژندلی (دغو کفارو) او نه ئی دی تعظيم کړی د الله په حق پيژندلو او تعظيم د ده سره، بيشکه الله خامخا ښه قوی زورور دير زبردست دی (په تنفيذ د احکامو خپلو کښې)

تفسير: که پوهيدی نو داسی سپين سترګی به ئی ولی کوله؟ آيا د الله تعالیٰ رفيع شان او قدر او منزلت دومره دی چه داسی کمزوری شيان د هغه سيال او شريک وګرځولی شی (العياذ بالله) د الله تعالیٰ د قوت او عزت په مقابل کښې خو د هغه لوئی لوئی مقربی پرښتی او انبياء عليهم السلام هم مجبور او ناتوان دی چه اوس په لاندی متبرک آيت کښې د هغوی ذکر راځی.

اَللّٰهُ يَصْطَفِیْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ؕ

الله غوره کوی له پرښتو څخه استاځی (چه واسطه کيږی په منځ د الله او انبياؤ کښې) او له خلقو څخه (هم غوره کوی استاځی)،

تفسير: له ځينو پرښتو څخه د رسالت کار اخلی مثلاً جبريل عليه السلام او له ځينو انسانانو څخه چه پاک الله د دغه منصب دپاره انتخاب کړی هم دغه د رسالت کار اخلی ښکاره ده چه د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ديره لوړه (اوچته) ده.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۷۵﴾

بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په ټولو اشیاؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی په ټولو خبرو د دوی د ماضی او مستقبل ټول احوال وینی نو څکه هغه حق لری چه د هر چا احوال او استعداد ته وګوری او سم له هغه سره ئی د رسالت په منصب فایز او بریالی (کامیاب) کړی ﴿اَللّٰهُ اَعۡلَمُ حَیۡثُ یَجۡعَلُ رِسَالَتَهٗ﴾ جزء ۸ (د الانعام ۱۲٤ آیت ۱۵ رکوع). حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی له ټولو خلقو څخه غوره هغه کسان دی چه د خدای جل جلاله پیغام رسوی، په پرښتو کښې هم هغه پرښتی غوره دی. نو د دوی د هدایتونو پریښودل او د بتانو منل څومره باطل کار دی.

یَعۡلَمُ مَا بَیۡنَ اَیۡدِیۡهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ ؕ وَاِلَی اللّٰهِ تُرۡجَعُ الۡاُمُوۡرُ ﴿۷۶﴾

پوهیږی (الله) په هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او په هغه څه چه وروسته د دوی دی، او خاص طرف د الله ته بیرته ګرځولی کیږی ټول کارونه

تفسیر: یعنی هغوی هم اختیار نه لری په هر شی کښې اختیار د الله تعالیٰ دی (کذا فی الموضح) نو خاص الله تعالیٰ ته بیرته ګرځولی شی ټول کارونه او هیڅوک د الله تعالیٰ په کارونو کښې د اعتراض حق نه لری، د الله تعالیٰ حکم، تدبیر، د انبیاؤ انتخاب او نور ټول کارونه ښه دی او د ده په حکم او اراده سره کیږی.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوا ارۡکَعُوۡا وَاسۡجُدُوۡا وَاعۡبُدُوۡا رَبَّکُمۡ وَافۡعَلُوا الۡخَیۡرَ لَعَلَّکُمۡ تُفۡلِحُوۡنَ ۚ﴿۷۷﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) رکوع کوئ تاسی! او سجده کوئ تاسی! (په لمانځه کښې) او عبادت کوئ تاسی! د رب خپل (نه د بل) او کوئ نیک کارونه (لکه صلة الرحمی او ښه اخلاق) دپاره د دی چه بری وموموئ (په نعمت او جنت سره)

تفسیر: د شرک د غندنی او د مشرکانو د سپکونی څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوی چه تاسی یوازی د خپل یوه خدای تعالیٰ په بندګی لګیا اوسئ! او د هغه په حضور کښې د بندګی سرونه ښکته کړئ! او د عبودیت او عاجزی وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کیږدئ! او

نور د ښيګڼى (فائدى) تول كارونه هم خاص د الله تعالىٰ دپاره كوئ ځو دنيوى او اخروى ښيګڼى (فايدى) او نيكى مو په برخه شى.

ځينو مفسرينو د دى آيت ترجمه داسى كړى ده «اى مؤمنانو تاسى ركوع كوئ وروسته له دى نه په لمانځه كښى او سجده هم پكښى كوئ!» او دغه حكم ئى ځكه وكړ چه د اسلام په اوله كښى لمونځ تش په قيام او قعود سره ؤ او ركوع او سجده پكښى نه وه بيا دغه دواړه په دغه آيت سره فرض شول او كه ئى مقصد مطلق لمونځ وى نو د ركوع او د سجدى ذكر او تخصيص به ئى ځكه كړى وى چه د لمانځه د لويو اركانو څخه دى او بندګان د ركوع او سجدى په حالت كښى زيات د ستايلو وړ (لائق) دى امام شافعى رحمة الله عليه د ركوع او سجدى له دغه تخصيص څخه د تلاوت سجده مرادوى.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

او زيار (كوشش) كوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق د جهاد د هغه سره (چه ورته وړ (مستحق) او لائق دى)، دغه (الله) غوره كړى يئ تاسى او نه ئى دى ګرځولى (نه ئى دى ايښى) په تاسى په دين كښى هيڅ حرج (مشقت او اشكال)، (متابعت وكړئ د) دين د پلار خپل چه ابراهيم دى، دغه (الله) ونومولئ تاسى مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو آسمانى كتابونو كښى) او په دغه (قرآن) كښى (هم) دپاره د دى چه شى رسول (ستاسى محمد) شاهد (ښوونكى) په تاسى (د تبليغ خپل) او چه شئ تاسى (اى مسلمانانو) شاهدان (ښوونكى) په نورو خلقو (دتبليغ د نورو انبياؤ) نو قائموئ (سم اداء كوئ تاسى سره له تولو حقوقو) لمونځ او وركوئ تاسى زكوٰة او ښه تينګ ونيسئ تاسى (دين د) الله دغه (الله) مالك دى ستاسى پس ښه مالك دى (الله) او ښه مرسته (مدد) كوونكى دى (الله).

تفسير: د خپل نفس د تهذيب او د دنيوی چارو د سمون دپاره داسی پوره زيار (کوشش) کوئ چه د دی لوی او اهم مقصد دپاره ورړ (مستحق) او لايق او د هغه له شان سره موافق وی آخر د دنيوی مقاصدو د بری او کاميابی دپاره تاسی څومره تکليفونه او زحمتونه په ځان اخلئ! دا خو د دين او د آخرت د دائمی بری او کاميابی لاره ده چه په هغی کښی هر څومره زحمت او محنت وموموئ بيا هم د انصاف له مخی کم دی.

تنبيه: د «مجاهده» په لفظ کښی هر قسم کوښښونه، د ژبی وی که د قلم، مالی وی که بدنی شامل دی او هم د «جهاد» تمام اقسام جهاد مع النفس، جهاد مع الشيطان جهاد مع الکفار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلين د هغه لاندی داخل دی.

(﴿ هُوَ اجْتَبٰكُمْ ﴾ دغه الله غوره کری يئ تاسی ای مؤمنانو د خپل دين د طاعت او نصرت دپاره) يعنی له تولو څخه اعلیٰ او افضل رسول او له تولو شرائعو څخه ئی اکمل شريعت درکړ او په تمامه دنيا کښی د الله تعالیٰ د پيغام رسولو دپاره ئی تاسی غوره او منتخب کړئ! او په گردو (تولو) امتونو باندی تاسی ته فضيلت دروباښه.

(﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ ﴾ او نه دی گرځولی او نه دی ايښی په تاسی په دين کښی هيڅ حرج مشقت او اشکال) يعنی په دين کښی ئی هيڅ داسی يو اشکال نه دی پريښی چه د هغه کول سخت او مشکل وی په احکامو کښی ئی د هر ډول (طريقه) رخصتونو او آسانيو لحاظ ساتلی دی دا خو بيله خبره ده چه تاسی يو آسان کار په خپل ځان مشکل وگرځوئ!

(﴿ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرٰهِيمَ ﴾ متابعت وکړئ! ای مؤمنانو د دين د پلار خپل چه ابراهيم عليه السلام دی کله چه ابراهيم عليه السلام د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په اجدادو کښی شامل دی نو ځکه د گرد (تول) امت پلار شو يا به دا مراد وی چه د عربو پلار دی ځکه چه د قرآن ړومبنی مخاطبان هم دوی وو.

(﴿ هُوَ سَمّٰكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ ﴾ دغه الله تعالیٰ يا ابراهيم عليه السلام ونومولئ تاسی مسلمانان يعنی الله تعالیٰ په پخوانيو کتابونو او په دی عظيم الشان قرآن کښی ستاسی نوم «مسلم» ايښی دی چه معنی ئی حکم منونکی، وفا خوښوونکی دی يا ابراهيم عليه السلام له پخوا څخه ستاسی نوم مسلمان ايښی دی کله چه پخپله دعاء کښی ئی ويلی وو ﴿ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ د البقره (۱۵) رکوع. او په قرآن کښی هم ښائی د هم ده په غوښتنه دغه نوم په تاسی ايښود شوی وی په هر حال ستاسی نوم «مسلم» دی. اگر که نور امتونه هم مسلمانان وو مگر دغه لقب ستاسی له پاره غوره او تاکل (مقرر) شوی دی نو ښائی پری فخر وکړئ.

(﴿ لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِيْدًا ﴾ الآية - دپاره د دی چه شی رسول ستاسی محمد صلی الله عليه وسلم شاهد ښوونکی په تاسی د تبليغ خپل او چه شئ تاسی ای مسلمانانو شاهدان ښوونکی د تبليغ د نورو انبياؤ) يعنی تاسی ئی د دی دپاره غوره کړئ چه تاسی نورو امتونو ته ښوونه وکړئ او رسول الله صلی الله عليه وسلم تاسی ته ښوونه وکری او دغه امت چه له تولو څخه وروسته راغلی دی.

غرض ئی دا دی چه دی د نورو تولو امتونو غلطئ اصلاح کری او گردو (تولو) ته سمه صافه لاره وښیئ گواکی هغه مجد او شرف چه د ده په برخه شوی دی له هم دی وجه دی چه دی د گردی (تولی) دنیا معلم (ښوونکی) وگرځی او په تبلیغی جهاد کښی مصروف واوسی.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهیداً) او (شهداء) د شاهد او گواه په معنی اخیستی دی کله چه د قیامت په ورځ کښی نور امتونه انکار وکری چه انبیاء الله علیهم السلام مونږ ته تبلیغ نه دی کری او له انبیاؤ څخه شاهدان وغوښتل شی نو دوی به محمدی امت د شاهد په دول (طریقه) ور وړاندی کړی او دغه امت به داسی شاهدی اداء کری «بیشکه چه دغو انبیاؤ علیهم السلام د دعوت او تبلیغ وظائف انجام کری دی او د الله تعالیٰ حجت ئی قائم کری دی» کله چه له دوی ځنی پوښتنه وشی چه دا خبره تاسی ته څرنگه معلومه شوه نو ځواب به ورکری چه «دغه اطلاع مونږ ته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راکری ده چه د ده په صداقت باندی د الله تعالیٰ محفوظ کتاب قرآن کریم شاهد دی» گواکی دغه فضل او شرف ئی ځکه درکری دی چه تاسی په یوی عظیم الشانی دعوی کښی د یوه معزز شاهد او گواه په شان دریدونکی یئ، لیکن ستاسی د دغی شاهدی اوریدل او اهمیت هم ستاسی د معظم رسول په برکت او طفیل سره دی چه هغه به ستاسی تزکیه کوی.

(﴿ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ ﴾ نو قائموئ سم اداء کوئ سره له تولو حقونو لمونځ او ورکوئ زکوٰة او ښه تینگ ونیسئ دین د الله دغه الله مالک دی ستاسی الخ) یعنی د الله تعالیٰ د انعاماتو قدر وکرئ! او د خپل نوم او لقب، فضل او شرف، پت او عزت وساتئ! او ښه وپوهیږئ چه تاسی د دیرو لویو لویو کارونو دپاره درولی شوی یئ نو ځکه ښائی چه تاسی ړومبی خپل ځان د ښو عملونو ښه نمونه وگرځوئ! او په هر کار کښی د الله تعالیٰ پری کلک په خپلو منگلو کښی ونیسئ! او د یوی ذری په اندازه هم د حق له لاری څخه دی خوا او هغه خوا لاړ نشئ! نور تول کمزوری وسائل او وسائط پرېږدئ! بیا نو د الله تعالیٰ په فضل او رحمت باندی اعتماد ولرئ! او یوازی هم دغه الله تعالیٰ خپل مولیٰ او مالک وگڼئ! چه له هغه نه بل ښه مالک او مددگار به له کومه ومومئ! **ربنا اجعلنا من مقیمی الصلوٰة ومؤتی الزکوٰة والمعتصمین بک والمتوکلین علیک فانت مولانا وناصرنا فنعم المولیٰ انت ونعم النصیر انت۔**

«تمت سورة الحج بفضله ومنه فله الحمد وعلیٰ نبیه الصلوٰة والتسلیم»

سورة المؤمنون مكية وهى مائة وثمانى عشرة آية وست ركوعات رقمها (۲۳) تسلسلهاحسب النزول (۷٤) نزلت بعد سورة «الانبياء»

د «المؤمنون» سورت مكى دى (۱۱۸) آيات (٦) ركوع لرى

په تلاوت كښى (۲۳) او په نزول كښى (۷٤) سورت دى

وروسته د (الانبياء) له سورت نه نازل شوى دى

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى

قَدۡ اَفۡلَحَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝١ الَّذِيۡنَ هُمۡ فِىۡ صَلَاتِهِمۡ خٰشِعُوۡنَ ۝٢

په تحقيق بريالى (بهرمن ـ كامياب) شوى دى مؤمنان هغه (مؤمنان) چه دوى په لمونځونو خپلو كښى عاجزى كوونكى ويريدونكى دى (له الله نه)

تفسير: د «**خشوع**» معنى دا ده چه د بل چا په مخ كښى په خوف او هيبت سره ساكن او سرښكته كرى لكه چه ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه د ﴿خٰشِعُوۡنَ﴾ تفسير په «**خائفون ساكنون**» سره كرى دى او د ﴿تَرَى الۡاَرۡضَ خَاشِعَةً فَاِذَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡهَا الۡمَآءَ اهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ﴾ آيت هم دلالت كوى چه په «**خشوع**» كښى يو قسم سكون او تذلل معتبر دى.

په قرآن كريم كښى «**خشوع**» د «**وجوه ـ ابصار ـ اصوات او نورو**» صفت درولى شوى دى. او په دغه آيت كريمه د ﴿اَلَمۡ يَاۡنِ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ تَخۡشَعَ قُلُوۡبُهُمۡ﴾ كښى د قلب صفت ښوولى شوى دى. معلوميږى چه اصلاً «**خشوع**» د زړه كار دى او د نورو بدنى اعضاؤ خشوع د زړه د خشوع تابع ده كله چه په لمانځه كښى قلب خاشع ـ خائف ـ ساكن او ښكته شى نو خيالات هم د دى خوا او د هغى خوا د مشغولتيا او ګرځيدو څخه فارغ او په هم هغه يو مقصود باندى ټينګ دريږى نو بيا د خوف ـ هيبت ـ سكون خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهريږى مثلاً د اوږو ـ سر ـ او سترګو ښكته غورځول په ادب سره لاس تر نامه لاندى ترلى دريدل ـ دى خوا او هغى خوا ته نه كتل ـ له خپلو كاليو (جامو) او ويښتو او نورو شيانو سره لوبى نه كول ـ د ګوتو نه تركول ـ او په دى قسم د «**خشوع**» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احاديثو كښى د حضرت ابوبكر صديق رضى الله تعالىٰ عنه او عبد الله بن زبير رضى الله تعالىٰ عنه څخه منقول دى چه دوى به په لمانځه كښى داسى ساكن

او آرام وو لكه يو بى ساه لرګى. او ويل كيده چه دغه د لمانځه خشوع ده.

فقهاء په دغه مسئله کښې اختلاف لری چه آیا لمونځ بی له خشوع څخه صحیح او مقبول وی که نه؟ په «**روح المعانی**» کښې ئې لیکلی دی چه خشوع د لمانځه د اجزاء دپاره شرط نه دی هو! د قبول الصلوٰة دپاره شرط دی. ځما په نزد دغسې ویل بهتر دی چه د حسن القبول لپاره شرط دی والله اعلم.

دلته د تفصیل ځای نشته په «**احیاء العلوم**» او د هغه په شرح کښې دی تفصیلات ولیدل شی! په هر حال مونږ مؤمنانو ته انتهائی فلاح او اساسی نجاح په هم دغه کښې حاصلیږی چه سره له خشوع او خضوع خپل لمونځونه اداء کړو. او په هغو اوصافو سره دی موصوف اوسو چه په دغه مبارک آیت کښې اوس بیانیږی.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ۝٣

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی په فضولو او بیکارو مشاغلو کښې خپل وقت نه ضائع کوی که کوم بل سړی لغو او چتی (بیکاره) او مهملی خبری یا افعال کوی نو د هغو له اوریدلو او کتلو څخه مخ اړوی. او ده ته د عبودیت د وظائفو له ایفاء کولو څخه دومره وقت او فرصت نه وی میسر چه په دغسی بی فائدی جګړو او فضولو خبرو کښې ځان اخته کړی.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُونَ ۝٤

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (تل) د زکوٰة اداء کوونکی دی (چه د مالی فعلی او قولی عباداتو جامع دی).

تفسیر: یعنی دغه د دوی عادت دی چه تل زکوٰة اداء کوی او داسی نه دی چه کله ئې ورکوی ـ او کله ئې نه ورکوی ـ غالباً له هم دی جهته د ﴿ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ ﴾ په ځای ئې د ﴿ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ ﴾ ترکیب اختیار فرمایلی دی. ګواکی دا ئې ښودلی دی چه د زکوٰة اداء د دوی مستمر کار دی ـ محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په «تل د زکوٰة ورکوونکی دی» سره په دغه لوری هم اشاره وکړه. ځینو مفسرینو دلته زکوٰة د طهارت او پاکیزګۍ یا د نفس د تزکیی په معنی اخیستی دی ګواکی دغه آیت ئې د ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴾ او د ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا ﴾ پشان مقرر کړی دی. که دغسی مراد وی نو د هغه مفهوم دی عام کیښود شی چه په هغه کښې د بدن د زړه او د مال پاک ساتل ګرد (تول) داخل شی ـ زکوٰة او صدقات هم یو قسم مالی تطهیر دی

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا ﴾ جزء ۱۱ (د التوبة ۱۳ رکوع ۱۰۳آیت) د داسی ویلو چه دغه آیت مکی دی او په مکی معظمی کښی لا زکوٰة نه ؤ فرض شوی، ابن کثیر رحمة الله علیه جواب داسی ورکړی دی چه د زکوٰة اصلی مشروعیت په مکه کښی شوی ؤ هو! ـ د هغه د مقادیرو او نصبو او نورو تشخیص وروسته د مدینی منوری له راتګه وشو والله اعلم.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۝٥ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ۝٦ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ۝٧

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی فروجو (ځایئ د شهواتو) خپلو لره ساتونکی دی (له سفاح څخه) مګر پر ښځو خپلو یا پر هغو وینځو چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د دوی پس بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (په ورتلو سره ښځو او وینځو خپلو ته) پس هر څوک چه وغواړی (دفع د شهوت) غیر له دغو (ښځو او وینځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دی تجاوز کوونکی (له حده)،.

تفسیر: یعنی له خپلی منکوحی ښځی یا وینځی څخه ماسواء بله کومه لیاره د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی په دی کښی زناء ـ لواطت او استمناء بالید او نور ګرد (ټول) غیرمشروعه صورتونه راغلل ـ بلکه ځینو مفسرینو د «متعه» پر حرمت هم پر هم دغه آیت استدلال کړی دی ـ وفیه کلام طویل لایسعه المقام ـ راجع روح المعانی تحت هذه الآیة الکریمة.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ۝٨

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق وی که د مخلوق) رعایت کوونکی دی (چه بیوفائی او خیانت پکښی نه کوی).

تفسیر: یعنی د امانت او قول او اقرار حفاظت کوی ـ خیانت او بد عهدی نه کوی نه د الله تعالیٰ په معاملاتو کښی او نه د بندګانو په چارو کښی.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (همیشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوی (چه تل ئی سم اداء کوی سره له تولو حقوقو).

تفسیر: یعنی تل لمونځونه د هغو پر اوقاتو، د آدابو او حقوقو له رعایت سره اداء کوی د دنیوی معاملاتو د مشغولیت لامله (له وجی) د الله تعالیٰ له ذکره او فکره نه غافلیږی. تر دی ځایه پوری ئی د مفلحینو مؤمنینو شپږ صفات او خصال بیان وفرمایل

(١): ـ سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول ـ یعنی په زړه او بدن سره د الله تعالیٰ په طرف رجوع او ورمائل کیدل.

(٢): ـ د باطلو ـ لغوو ـ او بیباکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بیل ساتل

(٣): ـ د زکوٰة یعنی مالی حقوق اداء کول. یا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(٤): ـ نفسانی شهوات پخپل واک (قبضه) او اختیار کښی ساتل.

(٥): ـ د عهد او امانت حفاظت یعنی د گردو (تولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(٦): ـ او په آخر کښی ئی بیا د لمونځونو د قیام تاکید وفرمایه چه په پوره ډول (طریقه) سره ئی حفاظت وکری چه پخپلو اوقاتو او آدابو او شروطو له رعایت سره اداء کړل شی. له دی نه ظاهریږی چه د لمانځه حق د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوړ او اعلیٰ او خورا (ډیر) مهتم بالشان څیز دی چه دلته ئی خپله خبره پر هم هغه باندی شروع او پر هم هغه باندی ئی ختمه کره.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

هم دغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږ واړو صفاتو) هم دوی دی وارثان (لائقان نه نور څوک) هغه (وارثان) چه میراث به اخلی (ویړیا اعلیٰ جنت د) فردوس (د آدم یا د دوزخیانو برخه به هم اخلی) دوی په دغه (جنت الفردوس) کښی تل پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: د جنت د میراث موندلو په نسبت لازمه معلومات پخوا له دی نه لیکلی شوی دی (دا بیان ؤ د «معاد» نو له دی سره مناسب دی بیان د «مبدا» نو ځکه وروسته داسی فرمائی)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾

او قسم دی خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له خالصی (صافی له خیری ویستلی شوی) ختو نه

تفسیر: ځکه چه ځمونږ د ګردو (تولو) پلار حضرت آدم علیه السلام له منتخبی او غوره کړی شوی خاوری څخه پیدا کړی شوی دی او برسیره پر هغه تمام بنی آدمان له نطفی څخه پیدا کیږی چه دغه نطفه هم له ځمکی څخه بالوسیله متشکله کیږی چه د منتخبو او غوره کړیو شیانو خواړه او د اغذیه ؤ عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنٰهُ نُطْفَةً فِیْ قَرَارٍ مَّكِیْنٍ ﴿۱۳﴾

بیا وګرځاوه کیښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلی څاڅکی د منی) په یو قرارګاه محکم (رحم کښی)

تفسیر: یعنی د مور په رحم کښی چه له هغه ځایه بل هیچیری نشی خوځیدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ۗ ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَ ۗ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِیْنَ ﴿۱۴﴾

بیا وګرځوله مونږ دا نطفه توته د وینو (کلکه سرینښناکه) بیا وګرځوله مونږ دغه توته د وینو یوه وړه بوټئ د غوښو بیا وګرځوله مونږ دا بوټئ د غوښو هډوکی بیا ور واغوستله مونږ دی هډوکو ته (پس له پیدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه بیا مو (ژوندی) پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) پس ډیر لوړ لوی دی شان د الله (په قدرت او په حکمت خپل کښی) چه ډیر ښه پیدا کوونکی (صورت تړونکی) دی (له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت تړونکیو څخه خلقاً)

تفسیر: یعنی د غوښی یوه برخه کلکوی او تری هډوکی جوړوی او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله (لیړ) رګونه ـ پلی ـ تارونه او د بدن نور محتاج الیه د پیدا کولو څخه وروسته غوښی او پوستکی زرغونوی پخوا له دی نه (په ۱۷ جزء د الحج د سورت په (۱) رکوع کښی د انسان د

تخلیق هم دغه کیفیت بیان کړی شوی دی.

﴿ ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ﴾ - بیا مو ژوندی پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) یعنی د روح د پوکولو په سبب ئی له دی نه یو ژوندی ویښ انسان جوړ کړ چه پر دغه ذی روح انسان وروسته له دی نه د طفولیت (بچپنه)، شباب (زوانئی)، کهولت (پوخ عمر) او شیخوخت (بداوالی) ډیر احوال او ادوار او مراحل تیریږی یا دا چه اول جماد ؤ اوس ئی حیوان کړ پخوا ړوند، کوڼ، ګونګ ؤ اوس ئی لیدونکی اوریدونکی ویونکی کړ ځکه ځمونږ امام اعظم رحمة الله علیه وائی «که څوک هګی له چا څخه په غصب واخلی او بیا ده څخه چرګوړی شی نو دا غاصب ضامن د هګی دی نه د چرګوړی ځکه چه دا اوس بل څیز شوی دی.»

﴿ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾ - پس ډیر لوی لوړ دی شان د الله په قدرت او په حکمت خپل کښی چه ډیر ښه پیدا کوونکی صورت ترونکی دی له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت ترونکیو مصورانو نه خلقاً) یعنی هغه الله تعالیٰ چه په نهایت ښه ډول (طریقه) او ښائست د انسان تمام اعضاء او قوی ئی په ډیر ښه قالب کښی جوړی کړی دی او د هغه خلقت ئی سم له حکمت سره نهایت موزون او متناسب ګرځولی دی ډیر لوی او لوړ ذات او عالی صفات دی اعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فائده: سره له دی چه الله تعالیٰ خالق د تمامو موجوداتو دی یعنی ځمکی، آسمانونه، عرش، کرسی لوح - قلم - جن - ملائک - لمر - سپوږمی ستوری - جبال - بحار - اشجار - انهار او داسی نور ډیر اشیاء ئی پیدا کړی دی مګر په هیڅ یوه باندی ئی داسی ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه په پیدا کولو د انسان له دی نه دا خبره معلومه شوه چه انسان ورته ډیر معزز او مکرم دی ځکه ئی فرمایلی دی ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ﴾ الآیة - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ۝١٥

بیا بیشکه تاسی پس له دی ژوندی کولو د تاسی (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکی یئ

تفسیر: یعنی ستاسی وجود ذاتی او خانه زاد نه دی بلکه مستعار او د الله تعالیٰ عطاء او بخشش دی لکه چه د موت په لیږلو سره د هغه ګردی (تولی) نقشی ورانوی او تاسی په هغه وقت کښی د مرګ له زورورو او قوی منګلو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی نو معلوم شو چه بل کوم او قاهر قوت او قدرت ستاسی پر سرونو شته چه ستاسی د وجود ژوندون او بقاء زمام ئی تینګ د خپل قدرت په لاس نیولی دی او هر وقت چه اراده او مشیت وفرمائی هغه پریږدی او خوشی کوی ئی یا ئی بیرته راکاږی فسبحان الله احسن الخالقین.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُوْنَ ﴿۱۶﴾

بیا بیشکه تاسی په ورځی د قیامت کښی بیا ژوندی راپاځول شئ (له قبورو له لپاره د جزاء .

تفسیر: هغه لوی ذات چه اول ځلی ئی پیدا کړی ؤ هم هغه دوهم ځلی هم بیا ژوندی راپاځوی ړومبی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډیر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوی چه دومره یوه لویه کارخانه می خوشی چتی (بیکاره)، بی نتیجی، عبث او د لوبو او ساعت تیری لپاره نه وه جوړه کړی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ ﴿ۖ﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ پاس په سر د تاسی اووه لیاری (۷ آسمانونه).

تفسیر: د «طرائق» معنی د ځینو مفسرینو او لغویینو په نزد «طبقات» ده یعنی د اسمان اوه طبقی مو لاندی باندی جوړی کړی دی فهذا کماقال ﴿ كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴾ (د نوح ۱۵ آیت (۱) رکوع (۲۹ جزء) او ځینی د «طرائق» معنی لیاری آخلی یعنی اوه لیاری مو جوړی کړی دی چه د پرښتو د تللو او راتللو معبری دی ځینی معاصر مصنفین له ﴿ سَبْعَ طَرَآئِقَ ﴾ څخه د اوو سیاراتو مدارات مرادوی والله اعلم.

وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غٰفِلِيْنَ ﴿۱۷﴾

او نه یو مونږ له (ګردو (تولو) احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بی خبره

تفسیر: یعنی هر څیز مو په پوره انتظام او محکموالی او خبرداری سره جوړ کړی دی او د ده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو په سمایهؤ اجرامو او سفلیهؤ مخلوقاتو کښی کوم یو داسی څیز نه دی چه ځمونږ د علم او قدرت له احاطی څخه خارج وی که نه دغه ګرد (تول) نظم ترتیب او تنسیق سره ګډوډ او خراب تراب کیږی.

﴿ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ﴾ الآیة - جزء ۲۷

د الحديد ٤ آيت (۱) ركوع .

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾

او نازلې كړى دى مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه په اندازه (كفاف د خير او صلاح د خلقو) نو ومو درولې دغه (اوبه) په ځمكه كښې او بيشكه مونږ په بيولو وركولو د دى (اوبو) هرومرو (خامخا) قادر يو (لكه چه قادر يو په نازلولو ئې هم).

تفسير: يعنې راښكته كړى دى مونږ له لورى د آسمانه اوبه په هغه ميچ چه د مخلوقاتو ښيګنه (فايده) پكښې وينو) نه دغومره زياتى چه بې وقته او بې موقعه تباه او توى لاړې شى او نه دومره لږى مو دركړى چه ستاسى ضرورياتو ته كفايت ونه كړى.

﴿ فَأَسْكَنَّاهُ ﴾ الآية - پس ومو درولى حصارى كړى مونږ دغه اوبه په ځمكه كښې الخ) يعنې ځمكه د باران اوبه پخپل منځ كښې ځبيښى او جذب كوى ئې چه بيا مونږ دغه اوبه ترى د كاريزو كوهيو او برمو او نورو په وسيله راوباسو او ترى استفاده كوو يا پخپله دغه اوبه د چينو او زيمونو ځمكو په وسيله بهيږى (يا ئې دروو د ځمكى په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفو كښى).

﴿ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴾ او بيشكه مونږ په بيولو وركولو د دى اوبو هرومرو (خامخا) قادر يو لكه چه قادر يو په نازلولو ئى هم) يعنې كه باران دربانديني ونه وارو نو څوك به ئې دربانديني اوروى؟ او كه ئې در بانديني اوروو خو د شرب ارواء او د استفادى وسائل او وسائط درڅخه واخلو او تاسى ته داسى قوت او قدرت در نه كړو چه ترى ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره ئې ژورى بوځو چه تاسو ئې ونه شئ ايستلى يا ئې ژر تر ژره وچى او بيا ئې په هوا كښى ګډى كړو يا ئې تروى او سخا كړو دغه كارونه او نورى ګردى (تولى) چارى ځمونږ له قدرته پوره دى نو ستاسى له لاسونو څخه څه پوره دى او څه به كولى شئ؟.

فَأَنشَأْنَا لَكُم بِهِ جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾

پس پیدا کړی دی مونږ تاسی ته په دی (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چه شته تاسی ته په دی (باغونو) کښی میوی ډیری او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسی (میوی)

تفسیر: یعنی په هغو د پسرلی او بهار د لیدلو څخه خوشالیږئ او د هغو د حاصلاتو څخه ځینو د تفکه په ډول (طریقه) او ځینی د غذا په صورت استعمالوئ!.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چه وځی له (غره د) طور سینا څخه چه زرغونیږی له غوړو سره او له انګولی (سالن) سره دپاره د خوړونکیو.

تفسیر: یعنی د خوونی (زیتون) ونه چه تری تیل ووځی چه د مښلو او نورو په مصرف رسیږی او ډیر زیات خلق ئی د کتغ (سالن) په شان استعمالوی ـ د خوونی ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه ځکه چه د هغه فوائد زیات دی او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لری. ځکه د «التین» په سورت کښی پری قسم هم یاد شوی دی د طور غره په لوری نسبت کول هم د هم دغی (خوونی) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دی ځکه چه په هغه وقت کښی به هلته د دغی خوونی ونی ډیری زیاتی وی.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بیشکه چه تاسی ته په څاروو کښی خامخا عبرت دی چه څښوؤ مونږ تاسی ته له هغو پیو نه چه په ګیډو د دوی کښی دی او شته تاسی ته په دغو (څاروو کښی) منافع (ګټی فائدی) ډیری او له دوی (د ځینو اجزاؤ څخه خورئ تاسی (شودی غوښی او نور)

تفسیر: د نباتاتو (ترکودی) څخه وروسته د حیواناتو (ساکښانو) ذکر دی یعنی د حیواناتو شودی مونږ په خپل قدرت سره پر تاسی څښوو او ډیری زیاتی فائدی مو د تاسی لپاره د دغو حیواناتو په وجود کښی ایښی دی تر دی چه د ځینو حیواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسی حلال کړی دی .

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

او پر دغو (څارووو) او پر بېړيو باندې بارولی شئ تاسې (په بر او بحر کښې).

تفسیر: یعني په وچه کښې د حیواناتو (او نورو نقلیه‌ؤ وسائلو) په وسیله او په اوبو کښې د بېړیو کشتیو (او جهازونو او نورو نقلیه‌ؤ وسائطو) په واسطه (او هم داسې په هوا او نورو کښې) نقل او حرکت کوئ او له یوه لرې ځایه بل لرې ځای ته دروموئ! او ډېر درانه شیان او سامان مو پرې باروئ د کشتئ په مناسبت وروسته د نوح علیه السلام قصه هم ذکر فرمائی چه په څه شان الله تعالیٰ پرې بېړې جوړه کړه چه د عظیم طوفان په وقت کښې د مؤمنینو د نجات ذریعه وګرځیده، بیا د نوح علیه السلام په مناسبت د ځینو نورو انبیاؤ واقعات هم ذکر فرمائی ښائی دلته د دغو قصصو په بیان کښې دغه طرف ته هم اشاره وی لکه چه په پاس آیات کښې ستاسې د جسماني ضروریاتو د انتظام مذکور ؤ هم داسې پاک رحمٰن ستاسې د روحاني حوائجو او ضروریاتو سر انجامولو دپاره د دنیا له ابتداء څخه د وحی او رسالت سلسله هم قائمه فرمایلې ده یا داسې ووایئ چه پاس د قدرت د دلائلو او نښو د بیان فرمایلو څخه د توحید په لوری متوجه کول مقصود ؤ، نو د هغه د تکمیل دپاره ئې دلته د نبوت سلسله شروع کړه چه په ضمن کښې د انبیاؤ علیهم السلام او د هغه د متبعینو د ښو انجامونو او د مکذبینو او معاندینو د بدو انجامونو تذکره ده څو مو ښه په زړه کښې ځای ونیسي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم
مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن
قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَٰٓئِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم خپل ته نو وویل (نوح) ای قومه ځما عبادت کوئ تاسې (یوائحی) د الله نشته تاسې ته بل هیڅ معبود غیر له دغه (الله) آیا پس نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله) پس وویل هغو مشرانو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چه نه دی دا نوح مګر

یو انسان دی په شان ستاسی اراده لری د دی خبری چه مشر شي پر تاسی باندی او که اراده وفرمائی الله (د لیږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لیږلی به ئی وی پرښتي (نه انسانان) نه دی اوریدلی مونږ دا (چه رسول بنیآدم وی یا توحید) په هغو پلرونو څمونږ کښی چه پخوا وو

تفسیر: یعنی په ده کښی څه فرق شته چه دی رسول شی او تاسی نه شئ؟. دی غواړی چه مشرتوب ځان ته حاصل کړی نو ځکه دغه پلمه (تدبیر) او چل ئی جوړ کړی دی. که نه که الله تعالیٰ رسول لیږه نو بل سړی پری دریدلی ؤ چه هم دا ئی رالیږلی دی ـ او پرښته به ئی نه وی رالیږلی. مونږ داسی عجیبه خبره له سره نه ده اوریدلی چه یو څمونږ په شان سړی او معمولی انسان د الله تعالیٰ رسول شی او نورو گردو (تولو) معبودانو ته بد ووائی او له منځه ئی ورک کړی او داسی دعوت او بلنه وکړی چه تاسی یواځې د احد او واحد الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او بل هیڅوک مه منئ! (دغه د نوح علیه السلام د زمانی د کفارو وینا ده).

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مگر یو داسی سړی دی چه په ده پوری نښتی دی لیونتوب سودا پس انتظار کوئ تاسی ده ته تر یوه وقته پوری (چه جوړ شي یا مړ شی)

تفسیر: دغه د نوح علیه السلام د زمانی د کفارو وینا ده چه معلومیږی چه د دی غریب دماغ خراب او فکر ئی له کاره وتلی دی که نه د گرد (تول) قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نیکونو له اصوله مخالف داسی خبری به ئی ولی له خولی ایستلی چه هیڅوک پری یقین او باور نشی کولی! آیا که دا کار ښکاره لیونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چه تاسی څو ورځی صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! گوندی څه مدت وروسته دی په سد او په هوش راشی ـ او د جنون او د سودا د دغی دوری څخه افاقه ومومی او جوړ شی ـ یا دی پخپلو هم دغو ویلو ویلو کښی مړ شی او سا ئی وخیژی او دغه قصه پای (آخر) ته ورسیږی (العیاذ بالله)

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وویل (نوح) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره په سبب د دی چه تکذیب ئی وکړ ځما.

تفسیر: یعنی کله چه د نوح علیه السلام گرد (تول) زیار (محنت) او کوښښ بیکاره ثابت شو

ـ او د نهه نيمو سوو کلونو ګرد (تول) زيار (محنت) او زحمت ئې ورته بې ثمره او بې نتيجې خرګند شو. او موفق نه شو چه دغه کفار د ضلالت له لیارې څخه چپ او د هدایت پر سمه لیاره ئې ور روان کړي نو د الله تعالیٰ په دربار کښې ئې عرض او فرياد وکړ چه يالله! اوس د دغو اشقياؤ په مقابل کښې ځما امداد وفرمايه ځکه چه ظاهراً دغه خلق ځما د تکذيب څخه مخ ګرځوونکې نه دي او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکي دي.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ ٱصْنَعِ ٱلْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ فَٱسْلُكْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ ٱلْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَٰطِبْنِى فِى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

پس وحې وکړه مونږ دغه (نوح) ته داسې چه اوس جوړه کړه يوه بيړۍ په ليدلو (ساتلو) ځمونږ او په وحې (امر او ښودنې) ځمونږ پس کله چه راغې امر (حکم) ځمونږ (پر نزول د عذاب سره) او راوختيده (په اوبو) تنور پس ورننباسه (سواره کړه) په دې بيړۍ کښې له هره قسمه جوړه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل (بيت) خپل (يا مؤمنان) مګر مه ننه باسه هغه څوک چه ړومبې شوې ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو کښې چه ظلم ئې کړی دی (په نفسونو خپلو باندې چه) بيشکه دوی غرق کول شي.

تفسير: دغه قصه پخوا له دې نه د «هود» په سورت او نورو ځايونو کښې تيره شوې ده هلته دې د دغو الفاظو تفسير ولوست شي.

يعني کفار اګر که ستا له کورنۍ څخه هم وي له خپله ځانه سره ئې مه سوروه! ځکه چه د الله تعالیٰ له درباره د عذاب قطعي حکم صادر شوی دی او د دغې فيصلې اجراء او انفاذ يو حتمي او ضروري کار دی. اوس له ظالمانو څخه د هيڅ يوه د نجات او خلاصي دپاره هيڅ يوه سعي او کوښښ مه کوه!

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنتَ وَمَن مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

نو کله چه برابر شوی وختلی (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چه له تا سره دی پر بیړی باندی نو ووایه چه ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چه خلاص ئی کړو مونږ له قومه ظالمانو (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ مونږ له دوی څخنی بیل کړو او له عذابه څخه ئی مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِي مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای نوح په وقت د کوزیدو د تا له بیړی نه) ای ربه څما کوز کړه ما په یو داسی ځای کښی چه مبارک برکتناک وی حال دا چه ته خیر (ډیر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه ئی.

تفسیر: یعنی په بیړی کښی ښه د هوسائی (آسانئ) او آرام ځای راکړه! او په کوم ځای کښی چه مو له بیړی څخه ښکته کوی هلته هم څه ربړ (زحمت) او تکلیف راپیښ نشی! او په هر ډول (طریقه) او په هر ځای کښی دی ستا برکت او رحمت څما له حاله سره مل وی!

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

بیشکه په دغه (قصه د نوح) کښی خامخا دلائل (د عبرت او قدرت څمونږ) دی او بیشکه یو مونږ خامخا ازموینښت کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: چه کوم یو د دغو د اوریدلو څخه عبرت او نصیحت حاصلوی؟ او کوم یو ئی نه حاصلوی ﴿وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ (د القمر (۱) رکوع (۱۵) آیة (۲۷) جزء).

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيْهِمْ رَسُوْلًا
مِّنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ
الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ
فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ مَا هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ﴿۳۳﴾

بیا پیدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه د دغه نوح) یو اهل د زمانی نور (عادیان یا ثمودیان) پس ولیږه مونږ په هغو کښې یو رسول (هود یا صالح) له دوی څخه (وویل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسې) چه عبادت کوئ تاسې (یوائې) د الله نشته تاسې ته بل هیڅ برحق معبود بې له الله آیا پس نه ویریږئ تاسې (له عذابه د الله). او وویل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه هغه کسان چه کافران شوی وو او نسبت د دروغو ئې کړی وو ملاقات د آخرت ته او نعمتونه ورکړی ؤ مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسیس کښې نه دی دا (نبي) مګر یو بشر سړی دی په مثل د تاسې چه خوری له هغه (څیزه) چه خورئ ئې تاسې له هغه نه او څښې له هغه څیز چه څښئ ئې تاسې له هغه نه

تفسیر: یعنی عادیان یا ثمودیان پر دی خبری باندی نه وو معتقد چه وروسته له مرګه به یوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کیدونکی یو ـ او داسې به ئې ګڼل چه فقط هم دغه د دنیا ژوندون او د هغې عیش او آرام څمونږ په برخه کښې دی ـ او پرته (علاوه) د معاش د معاد هیڅ فکر به له هغوی سره نه ؤ ـ ګواکې دنیوی عیش او عشرت د هغوی د نیالی (تولایی) او برستنی په شان ګرځیدلی ؤ نو ځکه د خپلو رسولانو د تبلیغ او ارشاد په مقابل کښې به ئې داسې چتې (بیکاره) خبرې کولې چه نه دی دغه ویونکی مګر یو سړی دی په مثل د نورو چه خوری له هغه څیزه چه خورئ تاسې له هغه نه او څښې له هغه څیزه چه څښئ ئې تاسې له هغه نه یعنی په ظاهر کښې هیڅ یو داسې امتیاز او خبره په ده کښې نشته چه تاسو ئې نه لرئ.

وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ ۙ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿۳۴﴾

او (قسم دی) خامخا که فرمان یوړو تاسې د یوه انسان په شان خپل بیشکه چه تاسې په هغه وقت کښې خامخا له زیانکارانو څخه یئ.

تفسیر: یعنی له دی نه به لویه خرابی او ذلت څه وی چه د خپل ځان په شان د یوه بل معمولی

انسان سړی تابع ـ خادم او مطیع شئ او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم او مطاع وګرځوئ!.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

آیا وعده کوی له تاسی سره (او ویروی مو دغه هود یا صالح په دی (چه بیشکه تاسی کله چه مړه شئ او شئ خاوری او هډوکی نو بیشکه چه تاسی به راایستل کیږئ (له ځمکی په بعث سره) ډیر لری دی ډیر لری دی (چیری کیدی شی) هغه څیز چه تاسی سره ئی وعده کولی شی.

تفسیر: دغه هم د کفارو وینا ده یعنی څومره له عقل څخه بعیده خبره وائی چه د وراسته هډوکی هغه بخرکی چه له خاورو سره بیخی ګډود شوی دی بیا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندی راپاڅولی کیږی. نو ښه تاسی (ای کفارو!) پخپله فکر وکړئ چه په داسی چټی (بیکاره) او مهملو خبرو باندی څوک باور کولی شی چه له عقله او صحت څخه لری وی؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

نه دی دا ژوندون مګر هم دا ژوندون ځمونږ د دنیا چه مرو او ژوندی کیږو او نه یو مونږ بیا ژوندی پورته کړی شوی وروسته له مرګه

تفسیر: یعنی (دغه کفار وائی) چیری دی آخرت او چیری دی حساب او کتاب په څه چه مونږ پوهیږو خو هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده چه مونږ ئی ګورو او هغه هم دا یو ژوندی کیدل او یو مړه کیدل چه د ګردو (تولو) تر سترګو لاندی جریان لری یو ځیږی (پیدا کیږی) او بل مری او زیات له دی نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مګر یو سړی چه تړلی ئی دی پر الله دروغ او نه یو مونږ ده ته ایمان راوړونکی.

تفسیر: یعنی کفار وائی د دغه سری دغه وینا چه زه د الله نبی یم او الله مړی بیا له سره ژوندی کوی ثواب او عقاب جزاء او سزا ورکوی ـ دغه دواړه دعاوی داسی دی چه هغه مونږ له سره نه شو منلی نو خامخا داسی جګړی نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتی دی؟ او له هغه څخه څه فائده عائده کیږی؟ نو بالاخر پیغمبر د کفارو د داسی خبرو اترو څخه سخت متأثر شو او له هغه منکرانو څخه بې‌هیلی او نا امیده شو، او داسی دعا ئی وکړه

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿۳۹﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿۴۰﴾

وویل (هود یا صالح) ای ربه ځما مدد وکړه له ما سره په سبب د دی چه دروغجن ئی وبللم زه (او ځما رسالت ئی ونه مانه) نو وفرمایل (الله هود یا صالح ته چه) پس له لږ مدت خامخا وبه ګرځی (دغه عادیان یا ثمودیان) پښیمانه (په دغه کفر او تکذیب خپل)،

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ عذاب ورتلونکی دی چه وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوری او نه به څه نفع وررسوی.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونیول دوی چغی د هلاک په حق (او عدل) سره

تفسیر: له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) دغه مترشح کیږی چه دغه قصه د «ثمود» وه چه د هغه امت په سخت غږ سره مړ شوی دی او پر «عاد» سخت باد آلوتی ؤ. او چا ویلی دی چه دغه قصه د عادیانو ده چه د اعراف په سورت او په هود او په شعراء کښی په قصی د نوح پسی هم دغه ذکر دی نو بناء پر دغه هر بیخ کن عذاب ته «صیحه» وایه شی. نو ځکه دلته هم صیحه ذکر شوه.

فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً ۚ فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۴۱﴾

پس (هلاک شول نو) وګرځول مونږ دوی شاوړی (خس خاشاک د سیلاب) پس لری والی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنی لکه چه سیلاب (ځپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړی هم داسی د الله

تعالیٰ عذاب په سیلاب کښې دوی هم وبهیدل او لاهو شول.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۴۲﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿۴۳﴾

بیا پیدا کړې مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعیب). نشي ړومبی کیدی هیڅ قوم له وعدی مقرری خپلی او نه وروستی پاتی کیدی شي ترې.

تفسیر: یعنی هر قوم چه د خپلو انبیاؤ تکذیب وکړی ګرد (تول) په همغو خپلو مقرره ؤ وعدو سره هلاک کیږی، هر میعاد او هره نیته چه د هر قوم دپاره مقرره شوی ده هغه د یوی شیبې (دقیقی) له مخی هم نه وړاندی او نه وروسته کیږی.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ؕ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ
بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۴﴾

بیا ولیږل مونږ رسولان خپل حال دا چه یو په بل پسی پیوست ؤ هر کله چه رابه غی کوم امت ته رسول د دوی نو دروغجن به ئی وباله دی پس پرله پسی به کړل مونږ ځینی د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کښې) او وګرځول مونږ دوی تشي قصی (د تعجب په عالم کښې)، پس لری والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چه نه راوړی ایمان (په مؤمن به شیانو باندی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د رسولانو قطار (لیر) او سلسله وتړله او یو په بل پسی ئی نبی ورلیږه - او د مکذبینو هم د یوه پسی د بل تباه فناء او بربادیدل جاری ؤ - له یوه جانبه د انبیاؤ بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لګیدل - لکه چه په هم دغه سلسله کښې ډیر اقوام سره تباه شول چه د هغوی څخه ماسواء د حیرت او عبرت ډکی قصی او افسانی بل هیڅ شي نه دی پاتی - او نن د هغوی داستانونه یواځی د پند نصیحت او عبرت دپاره ویلی او آورولی کیږی.

(تتری) اصلاً (وتری) وه چه (یا) ئی د تانیث ده او (واو) ئی لکه (تراث) په (تاء) سره مبدل

شو چه له (وتر) څخه ماخوذ دی او مقابل د جفت دی یعنی یو یو.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾

بیا ولیږه مونږ موسیٰ او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره او په برهان دلیل سند ښکاره سره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته پس کبر سرکشي ئی وکړه (له ایمانه) حال دا چه ؤ دوی قوم متکبر (سرکش پر خلاف د موسیٰ)

تفسیر: نو ځکه د الله تعالیٰ پیغام ئی په خاطر کښې رانه ووړ چه د کبر او غرور نشې د دوی دماغونه بیخی خراب او مختل کړی ؤ.

فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾

پس وویل (قبطیانو) آیا پس ایمان راوړو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان ځمونږ حال دا چه قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دی.

تفسیر: یعنی د موسیٰ علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بنی اسرآئیل خو ځمونږ مرییتوب او مزدوری کوی نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوؤ سړیو سیادت او مشرتوب څرنګه منلی شو؟

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسیٰ او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره) او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (د توریت) ښائی چه دغه (بنی اسرائیل) سمه صافه لیاره ومومی (په دی توریت سره).

تفسير: یعني د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني‌اسرآئیلو ته توریت شریف مرحمت کړه څو خلق پر هغه تګ او عمل وکړی او تر جنت او د الٰهی د رضاء تر منزل پورې ورسیدی شی.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

او ګرځولی وه مونږ (قصه د) ځوی د مریمې او د مور د ده (مریمې) (یو لوی) دلیل (د قدرت) او مونږ ځای ورکړی راوستی ؤ دوی هسکی (اوچتی) ځمکی ته چه خاونده د قرار ده (چه اوسیدونکی ئی په ارام دی) او خاونده د اوبو پاکو صافو بهیدونکو ده.

تفسير: یعني دغه د الٰهیه ؤ قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی چه یوائځی د مور له ګیدی ئی بی له پلاره حضرت عیسیٰ علیه السلام پیدا کړی دی لکه چه په «آل عمران» او د «مریم» په سورت کښی د دی تقریر لیکلی شوی دی.
(«ربوة» هسکی (اوچتی) ځمکی ته وایه شي چه بیت المقدس یا دمشق یا مصر ؤ او پخپلو نورو شاؤ خوا ځمکو باندی لوړه ده) ښائی دا هم هغه هسکه (وچته) ځمکه یا غوندی وی چه د لنګون په وقت کښی هلته حضرت بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها تشریف درلود (لرلو). لکه چه د «مریم» د سورت دغه آیات پری دلالت کوی﴿ فَنَادَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴾ چه دغه ځای هسک (اوچت) ؤ او تری لاندی چینه یا ویاله بهیده ـ او د خرما ونه هغه ته نژدی وه (کذافسره ابن کثیر رحمه الله) لیکن نور مفسرین داسی لیکی چه دغه د حضرت مسیح د هلکتوب د وقت معامله ده «هیرودس» نامی یوه ظالم باچا له نجومیانو څخه آوریدلی ؤ چه حضرت عیسیٰ علیه السلام به مشر او سردار کیږی نو دغه باچا په هم هغه هلکتوب کښی له ده سره دښمن شوی ؤ ـ او غوښت ئی چه په کومه پلمه (تدبیر) سره ئی ووژنی حضرت بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها په ربانی الهام سره ماموره شوه چه دی له خپله ځانه سره (مصر) ته بوځی ـ او د هغه ظالم باچا د مر کیدلو څخه وروسته بیرته شام ته راغله لکه چه د «متی» په انجیل کښی دغه واقعه مذکوره ده او د مصر هسکتوب (اوچتوالی) د نیل د سیند په اعتبار دی که نه دوبیده به او «ماء معین» د نیل اوبه دی لکه چه پاس مو ولیکل ځینی له «ربوة» څخه چه د هسکی (اوچتی) ځمکی په معنی ده شام یا فلسطین مرادوی او دغه خبره هیڅ بعیده نه ده په هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه کښی چه دی ته د ولادت په وقت کښی ځای ورکړی شوی ؤ ـ د دغی خطری او ویری په وقت کښی هم هغلته ورته پناه ورکړی شوی وی والله اعلم. په هر حال له اهل الاسلام څخه هیڅا له

«ربوة» څخه «کشمیر» نه دی مراد کړی ـ او نه د حضرت مسیح قبر یی په «کشمیر» کښی ښوولی دی. البته د مولٰنا شبیراحمد العثمانی الهندی د ملک او د زمانی ځینو زائغینو له «ربوة» څخه «کشمیر» مراد کړی دی چه د هغه ثبوت له تاریخی حیثیته نشته او محض کذب او دروغ ترل دی د (خان یار) په محله د (سری نګر) په ښار کښی هغه قبر چه د «یوز آسف» په نامه مشهور دی او د هغه په نسبت د «تاریخ اعظمی» مصنف محض عام افواه نقل کړی دی چه «خلق دغه قبر د کوم نبی قبر ښیی دغه کوم شهزاده ؤ چه له بل ملک څخه دلته راغلی دی» هغه ته د حضرت عیسٰی علیہ السلام قبر ویل په انتهائی درجه بی‌حیائی او سفاهت دی. داسی اتکلی او له خپله ځان په جوړ کړیو چرتونو (خیالونو) سره د حضرت مسیح علیه السلام حیات باطل درول پرته (علاوه) له خبط او جنونه بل هیڅ شی نه دی که مو د دغه قبر تحقیق مطلوب وی او دغه مو په کار وی چه «یوز آسف» څوک ؤ؟ نو د امرتسری جناب منشی حبیب الله صاحب هغه رساله مطالعه کړئ چه خاص پر هم دغه موضوع په نهایت تحقیق او تدقیق سره لیکلی شوی ده ـ او په هغی کښی ئی د دغه مهمل خیال بوده او تنسته ئی بیخی سره شلولی او په هواء ئی الوځولی ده. فجزاه الله تعالیٰ عناوعن سائر المسلمین احسن الجزاء!

يٰٓاَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوْا مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوْا صَالِحًا

ای رسولانو خورئ تاسی له طیباتو (پاکیزه ؤ طعامو) څخه او وکړئ تاسی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) انبیاؤ په دین کښی هم دغه یو حکم شته چه حلال خوراک له حلالی لیاری څخه ګټئ! او نیک کارونه کوئ! او ښائی چه په نیکو کارونو کښی ګرد (تول) خلق سره مشغول او مصروف اوسی لکه چه ګردو (تولو) انبیاؤ په نهایت مضبوطی او استقامت سره د حلال اکل ـ د مقال صدق ـ او د نیکو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأکیدات کول. د عظیم‌الشان قرآن په بل ځای کښی دغسی حکم چه دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی عامة‌المؤمنین ته ورکړی شوی دی په دغه کښی د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی چه د حضرت عیسٰی علیه السلام له ذکره سره خاص مناسبت لری. له احادیثو څخه معلومیږی چه «د هر چا خوړل، څښل، اغوستل چه له حرامو څخه وی د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښائی چه وکړه شی» په ځینو احادیثو کښی دی «هغه غوښه چه د حرامو څخه زرغونه شوی وی د دوزخ اور د هغه زیات حقدار دی.» (العیاذبالله).

اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه زه پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه عالم خبردار یم.

تفسیر: یعنی حلال خوړونکیو او نیک کار کوونکیو ته ښائی چه داسی عقیده ولری چه الله تعالیٰ د ده له گردو (تولو) پټو او ښکاره ؤ احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوی. دغه اگر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کښی خطاب دی مگر په واقع کښی د دوی امت ته د دغه مطلب اورول مقصود دی.

وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ۝٥٢ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ

او بیشکه دا (سماوی دین چه توحید او نور مؤمن به شیان دی ای رسولانو) دین د تاسی (او د امتیانو د تاسی د تولو) دی په دی حال کښی چه دین یو دی او زه رب د تاسی یم نو وویریږئ له ما. پس پری کړ (امتیانو د دوی) دین خپل په منځ خپل کښی توتی توتی

تفسیر: یعنی د اصولو په اعتبار د گردو (تولو) انبیاؤ دین او ملت یو او د گردو (تولو) الله هم یو دی چه د هغه د عصیان څخه تل ویره په کار ده لیکن خلقو په دغه واحد اصل کښی اختلاف وغورځاوه او د دین اصل ئی سره توتی توتی کړ او بیلی بیلی لیاری ئی په کښی جوړی کړی، پخپل سر د آراؤ او اهواؤ په متابعت په سلهاو فرقی او مذاهب جوړ شول انبیاؤ دغه تفریق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنهؤ او امکنهؤ او نور اختلاف صرف فروعی اختلاف ؤ او په اصول‌الدین کښی گرد (تول) سره بالکلیه متفق ؤ ـ مفسرینو عموماً د دی آیت تقریر هم داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی ـ «د هر نبی په لاس الله تعالیٰ هره هغه خرابی چه په هغه وقت کښی د خلقو په منځ کښی وه اصلاح فرمایلی ده، وروستنیو خلقو داسی وگڼل چه د هغه احکام سره بیل بیل دی، بالاخر ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معرفت د دغو گردو (تولو) خرابیو او بدعتونو اصلاح او د گردو (تولو) خرابیو علاج یو ځای ور ووښول شو، اوس گرد (تول) حقه ادیان سره یو ځای او یو دین شوی دی» او گرد (تول) اقوام تر یوه بیرغ لاندی تول کړی شوی دی.

كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ۝٥٣

چه هر یو حزب گوند (له دوی نه) په هغه (باطل دین) چه له دوی سره دی

خوشال دی

تفسیر: (ښاکی پری وهی) یعنی داسی به ئی ګڼل چه یوائی هم دغه مونږ پر حق دین یو او ځمونږ هم دغه لیاره سمه او صافه لیاره ده.

عاقل په پوه نازیږی ؤ مجنون په جنون ـ کل حزب بما لدیهم فرحون

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پریږده (ای محمده!) دوی په ګمراهی خپلی کښی تر یوه وقته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د انبیاؤ په متفقهؤ هدایاتو کښی ګوندونه (ډلی) جوړ کړل او سره بیلی بیلی فرقی او ملتونه ئی قائم کړل ـ او هره فرقه یوائی پر هم هغو خپلو عقائدو او خیالاتو د زړه له کومی (منځه) تینګه ولاړه ده او په هیڅ ډول (طریقه) له هغه ځخه مخ نه اړوی، اګر که ته ډیر پند او نصیحت هم وفرمائی. نو تاسی په دغه غم کښی خپل ځان زیات مه کړوئ! بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ! چه دوی د غفلت او جهالت په نشو کښی ډوب او نشه پراته وی څو هغه موعوده ساعت ورسیږی او د دوی سترګی تیغی تیغی پاتی شی ـ یعنی موت یا د الله تعالیٰ عذاب د دوی پر سرونو او شاو خوا وګرځی.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آیا ګمان کوی دوی د دی چه بیشکه هر هغه شیز چه ورکوو ئی مونږ دوی ته (په دنیا کښی مدد ورسره کوو) په هغه شیز له ماله او (له) ځامنو چه تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامو نه ده داسی) بلکه نه پوهیږی دوی (چه دا استدراج او امهال دی)

تفسیر: هم دغه د دوی خیال ؤ. لکه چه ویل به ئی. ﴿ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴾ (د السبا (٤) رکوع (٣٥) آیة (٢٢) جزء) یعنی که مونږ د الله تعالیٰ په نزد مردود او مبغوض وی نو دعه مال او دولت او اولاد او نور ئی ولی مونږ ته په دغه وفرت او کثرت سره

راکړی دی؟ یعنی په دی نه پوهیږی چه د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چه دوی ته ورکاوه کیږی په هم دغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څندو (غاړو) پوری ډکیږی. ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ﴾ جزء ۹ (د الاعراف ۱۸۲-۱۸۳ آیت ۲۳ رکوع)

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چه دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکی دی تل،

تفسیر: یعنی صادق او خالص مؤمنون سره له ایمانه او احسانه د کفارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دی بلکه تل تر تله د الله تعالیٰ له ویری څخه لړزیږی او ویریږی چه الله تعالیٰ دی نه کړی چه دغه انعامات او احسانات چه پر مونږ په دغه دنیا کښی شوی دی امهال او استدراج وی! د حسن بصری رحمة الله علیه مقوله ده **ان المؤمن جمع احساناً وشفقة وان المنافق جمع اساءة وامناً** - مؤمن نیکی کوی او ویریږی او منافق بدی کوی او له سره ئی فکر خراب نه وی».

وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چه دوی په آیتونو (د قرآن) د رب خپل ایمان راوړی،

تفسیر: یعنی پر کونیهؤ او شرعیهؤ آیتونو دواړو باندی یقین او داسی عقیده لری چه هر شی دلته راد مخه کیږی هغه عین الحکمت او صواب دی. او هر هغه شی چه هلته را د مخه کیږی هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چه راکاوه کیږی هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه کسان چه دوی په رب خپل پوری نه شریکوی (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنی پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دی او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوی د خفی یا جلی شرک یوی شائبی ته د راتللو موقع نه ورکوی.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾

او هغه کسان چه ورکوی هر هغه چه ورکوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چه زړونه د دوی ویریدونکی دی (له عدم قبول ځکه چه) بیشکه دوی رب خپل ته ورتلونکی دی،

تفسیر: یعنی څه پوهیږو چه هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځی که نه؟ د الله تعالیٰ په لیاره کښی د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کښی دغه ویره او اندیښنه وی او پر خپل عمل باندی نه مغروریږی او سره له نیکی کولو هم ویریږی.

أُولَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَهُمْ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه کسان ډیر تلوار (او رغبت) کوی په نیکیو (طاعاتو) کښی او دوی هغو (نیکیو) ته ړومبی کیدونکی دی (له نورو خلقو نه)

تفسیر: هم په دنیا کښی او هم په آخرت کښی کما قال الله تعالیٰ ﴿فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْءَاخِرَةِ﴾ (٤ جزء د آلعمران ١٤٨ آیت (١٥) رکوع نو په حقیقت کښی اصلی نیکی په صالحهؤ اعمالو حمیدهؤ اخلاقو او فاضلهؤ ملکاتو کښی وشوه نه په اموالو او اولادو کښی لکه چه د کفارو گمان ؤ.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه کوو تکلیف پر هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده او مونږ څخه یو کتاب (لوح محفوظ یا عملنامی) دی چه بیانوی حق رښتیا او پر دوی به هیڅ قسم ظلم ونه کړ شی (په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه اعمال او خصال چه پاس بیان کړی شول کوم داسی مشکل کار نه دی چه د هغه تحمل د انسان له طاقته خارج وی ځمونږ عادت داسی نه دی چه پر خلقو د مالا یطاق شیانو تکلیف وکړو دغه گردی (تولی) خبری داسی دی چه که تاسی توجه وکړئ نو پخپله ئی حاصلولی شئ. هغه کسان چه د کاملینو سابقینو درجی ته نشی رسیدلی، دوی دی هم خپل وسعت او همت سره موافق پوره هم هغسی سعی او کوښښ وکړی چه پری مکلف دی. د هر یوه اعمال ځمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کښی درجه په درجه لیکلی موجود دی چه د قیامت په ورځ د گردو (تولو) په مخ کښی پرانستلی او کیښودلی کیږی او د هغه سره موافق به دوی ته

جزاء ورکوله کیږی چه په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم ظلم او تیری نه کیږی او نه د چا کومه نیکی ضائع کیږی او نه ئی اجر کم ورکاوه کیږی نه بی وجه او بی قصوره د بل چا بار پری اچولی کیږی.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾

بلکه زړونه د دغو (کفارو) په غفلت کښی دی له دغه (قرآنه یا د صلحاؤ له اعماله) او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بیباکه) غیر له دی (شرکه د دوی) چه دوی د هغو عملونو کوونکی دی (نو به پری بیامومی جزاء او هم دوی به داسی په غفلت او معصیت کښی مشغول اوسیږی).

تفسیر: د آخرت له حسابه او کتابه دغه خلق غافل او بی پروا او په دنیوی نورو چارو کښی شاغل او لګیا دی او له سره له هغو څخه نه وزګاریږی چه د آخرت په طرف توجه وکړی یا ئی دا مطلب چه د دوی په زړونو کښی کفر او نفاق ځای نیولی دی او دوی د شک او تردد، غفلت او د جهالت په تورو تیارو موجونو او چپو کښی ډوب شوی دی لویه ګناه خو دغه شوه باقی له دی نه ماسواء نور ډیر ګناهونه هم شته چه دوی ئی سره تولوی او د یوی شیبی له مخی هم له هغه څخه نه دی جلا (جدا) او نه بنائی هم تری جلا (جدا) شی ځکه هغه بد اعمال چه د دوی په حق کښی د دوی د بد استعداد لامله (له وجی) مقدر شوی دی هغه به هرومرو (خامخا) دوی کوی او خامخا د هغه جزاء به هم مومی.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾

تر هغه پوری کله چه ونیسو مونږ (هم هغه) غنیان (غتان متنعمان) د دوی په (دنیوی) عذاب (د قتل یا قحط یا نور، نو) ناڅاپه دوی به فریادونه کوی (تنداری وهی). مه کوئ فریاد نن ورځ (ځکه چه) بیشکه تاسی سره له مونږ څخه هیڅ مدد به ونه کړی شی (په خلاصولو کښی له عذابه).

تفسیر: یعنی څه وقت چه په دنیوی یا اخروی عذاب کښی مبتلا شی نو ژاړی او سخت شورماشور اچوی چه مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه! ښه په دغه وقت کښی به د دوی نجات ورکوونکی څوک وی نو حکم صادریږی چه چپ شئ! له سره شورماشور مه کوئ! چه دغه ګردی (تولی) ژړا او انګولا مو بیکاره ده نن هیڅوک ستاسی نصرت او مرسته (مدد) نشی کولی او نه مو څموږ له عذابه خلاصولی شی لکه چه د دغه عذاب یوه نمونه د مکی معظمی کفارو ته د «بدر» په غزا کښی وروښودله شوه چه هلته د کفارو لوی لوی مشران ووژلی او بندیان شول چه ښځو او لونو او خویندو ئی تر میاشتو پوری په هغوی پسی ژړل او د خپلو سرونو ویښتان به ئی شکول او خپل ځانونه به ئی وهل او تکول خو له دغو ګردو (تولو) شورماشوره او نارو او سورو څخه ئی هیڅ شی په لاسو ورنغلل یو ځلی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دوی د ظلم او ستم څخه متأثر او متألم شو د دوی په حق کښی ئی ښیرا وفرمایله نو تر اوو کلونو پوری پر دوی قحط (سوکړه) مسلطه شوه او دوی د لوږی له لاسه تر مردارو هډوکو او څرمنو پوری هم وخوړل او د وینو څښلو ته هم وار ورسید بالاخر د رحمة للعالمین په حضور کښی حاضر شول او د رحم او شفقت وسیله ئی وروړاندی کړله او د دعاء غوښتنه ئی تری وکړله بیا پاک الله د دوی له سرونو هغه عذاب پورته کړ په دغه وقت کښی نه «لات» د دوی په کار ورغلل او نه ئی «هبل» او «نائله» په درد وخوړل.

او وبه ویل شی دوی ته په عین د ژړا او فریاد کښی داسی چه)

قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿۶۶﴾
مُسْتَكْبِرِيْنَ ۖۗ بِهٖ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

په تحقیق ؤ آیاتونه (د قرآن) ځما چه لوستلی به شو پر تاسی (هر وقت) پس وئ به تاسی په پوندو خپلو چه بیرته به ګرځیدئ (او نه به مو مانه کلام ځما) په دی حال چه کبر کوونکی به وئ په دی (قرآن یا محمد یا کعبه) حال دا چه د شپی قصی کوونکی به وئ (په طعن د مقدساتو کښی) مسخری به مو کولی پریښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او تری تښتیدئ به)،

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «تاسو ته آورول کیده ځما آیتونه نو تاسی به په پوندو خپلو پر شا مندی وهلی له هغه سره تکبر کوونکی یو قصه ویونکی لره پریښوونکی (یا یو قصه ویونکی ئی ګڼلی یا ویلی به مو پریښوده) یعنی ولی اوس شور او ماشور لګوئ او ناری سوری وهئ هغه وقت مو په یاد راوړئ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به

تاسی ته د الله تعالیٰ آیاتونه آورول او تاسی به په ډیر سرعت سره تری تښتیدئ او د هغو آیاتونو آوریدلو ته به مو هیڅ فکر او توجه نه کوله بلکه ستاسی کبر ـ غرور او ځانمنمی (خودنمائی) به له سره تاسی ته اجازه نه درکوله چه هغه ومنئ، یا د انبیاء الله علیهم الصلوٰة والسلام خبرو ته لږ غوږ کیږدئ! یعنی کفار به د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له مجلسه داسی تښتیدل لکه چه دوی (العیاذبالله) د کومی چتی (بیکاره) او فضولی قصی له آوریدلو څخه په تنګ شوی، تری لاړ شوی وی. یا به د ﴿ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴾ مطلب دا وی چه د شپی له مخی به دوی په حرم شریف کښی کیناستل او د دی په ځای چه مؤمنان شی او په حرم محترم کښی عبادت وکړی ـ او تری چار چاپیر طواف وکړی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام یا د عظیم الشان قرآن په نسبت به ئی خبری کولی او راز راز (قسم قسم) قصی او افسانی به ئی له خپله ځانه جوړولی، چا به ورته کوډګر ساحر ویل چا به د شاعری نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل ـ بل به بل شی اورول ـ او هم داسی په چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو او بیهوده هذیانو کښی به مشغول او لګیا وو ـ نو اوس د خپلو هغو چارو خوند وڅکئ! له دغه شورماشور کولو او نارو سورو وهلو څخه هیڅ یوه ګټه (نفع) او فایده تاسی ته نه در رسیږی او هیڅوک مو له دغه عذابه نشی خلاصولی.

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَآءَهُمْ مَّا لَمْ يَاْتِ اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۶۸﴾

آیا پس فکر نه کوی (کفار) په دی وینا کښی (چه قرآن دی) آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه (چه رسول او قرآن دی او) نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوی).

تفسیر: یعنی دغه منکرین د قرآن عظیم الشان په محاسنو کښی غور او فکر نه کوی که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کیده چه بلاشبهه دغه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه کلام دی چه په هغه کښی د ګردو (ټولو) امراضو صحیح علاج ښوولی شوی دی چه الفاظ ئی موجز او معجز او معانی ئی واضح او لائح دی او مصدق او مؤید د نورو د سماوی کتابونو او انبیاؤ دی. آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه چه نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته یعنی نصیحت کوونکی به تل ؤ یا به انبیاؤ الله علیهم السلام یا به د انبیاؤ اتباع. او آسمانی کتابونه هم پرله پسی نازلیدل ـ کله یو او کله بل کله په یو ځای او کله په بل ځای کښی او دغه کومه نوی خبره نه ده چه د هغی مثال او نمونه په پخوانیو ازمنهؤ کښی نه ده لیدلی شوی. هو! دغه ډیر اکمل او خورا (ډیر) اشرف او اقدس کتاب چه اوس نازل شوی دی په دغه لوی شان اعلیٰ مرتبی سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی نو د دی مقتضی داسی وه چه لا زیات ښائی د دغه نعمت قدر مو کړی وی ـ او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی او د هغه د غږ په مقابل کښی به مو «لبیک!»

ویلی وی لکه چه اصحاب الکرام رضی الله عنهم هم ویلی دی.
تنبیه: ښائی دلته له «**آباء الاولین**» څخه «**آباء الابعدین**» مراد وی او هغه چه د ﴿ یٰسٓ ﴾ شریف په سورت کښی ﴿ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ ﴾ راغلی دی. هلته به د «**آباء الاقربین**» اراده کړی شوی وی والله اعلم.

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٦٩﴾

آیا که نه دی پیژندلی (کفارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوی له ده څخه منکران دی.

تفسیر: یعنی آیا ځکه ئی پر تکذیب او اعراض لاس پوری کړی دی چه هغوی د خپل د دغه نبی الله له احواله باخبره نه دی؟ حال دا چه ګرد (تول) عرب پوهیږی چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هلکتوبه صادق ـ امین ـ عفیف او متقی ؤ ـ خاوند د علم او حلم او کرم او جود او سخا او وفا او احسان او مروت او کمال د عقل او صحت او حسب او نسب او اخلاق او آداب ؤ لکه چه حضرت جعفر رضی الله تعالیٰ عنه د حبشی د نجاشی (باچا) په مقابل کښی ـ او حضرت مغیره ابن شعبه د نائب کسریٰ په مخ کښی او ابوسفیان د کفر په حالت کښی د روم د قیصر په دربار کښی د هم دغو اوصافو اظهار کړی ؤ نو بیا د داسی صادق متقی (جامع‌الاوصاف و کامل الصفات) بنده په نسبت داسی ګمان کیدی شی چه (العیاذ بالله) هغه پر الله تعالیٰ دروغ تړی یا هغه یو اوېره سړی دی یا بیخی ناآشنا او پردی او بیګانه دی؟.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِۦ جِنَّةٌۢ ۚ بَلْ جَآءَهُم بِٱلْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَـٰرِهُونَ ﴿٧٠﴾

آیا وائی دوی چه په ده لیونتوب دی (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی او ګمانونه کوی) بلکه راغلی دی (دا محمد) دوی ته په حق (دین) سره او اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکی دی.

تفسیر: ځکه چه مخالف دی له هوای نفسانی او له مقتضای شیطانی د دوی او اکثر ئی ځکه وفرمایل چه بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتی د قوم ایمان نه راوړی لکه ابوطالب. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «یا وائی چه هغه سودائی دی هیڅ نشته هغه خو دوی ته رښتیا خبره راوړی ده او پر دغو ډیرو رښتیا خبره بده لګیږی» یعنی د سودائیانو او

لیونیانو خبری کله داسی صافی او رښتیا وی حقیقت دا دی چه دغه خلق محض پخپله خوله داسی خبری کوی چه په ده لیونتوب پوری شوی دی ځکه داسی پرته (غلطه) وایی او په واقع کښی دا یو هم پکښی نشته اما دوی له ډیر بغض او حسد څخه ظاهراً داسی وائی او پخپلو زړونو کښی ښه پوهیږی او د دی خبری تصدیق کوی بیشکه هغه قرآن مجید او دین د اسلام او توحید او احکام د شریعت چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی حق دی نو کله چه دغه حقه خبره د دوی د اغراضو او خواهشونو سره موافقه نه ده نو ځکه پر دوی بده لګیږی او د هغی د منلو لپاره حاضر او تیار نه دی.

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

او که متابعت کړی وی حق (الله قرآن) د نفسانی غوښتنی د دوی (په وجود د ډیرو معبودانو کښی نو خامخا خراب شوی به وو آسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چه په دوی کښی دی

تفسیر: یعنی که رښتیا خبره پر دوی بده لګیږی ـ ودی لګیږی. صداقت، حقانیت او رښتیا د دوی د خوښی او خواهش نشی تابع کیدی ـ که حق د دوی د خوښی او خواهشونو سره موافق احکام صادرولی نو د هغه الوهیت به نه وی پاتی او معاذ الله د بندګانو له لاسونو به د اوړو پیشو جوړه شوی وی ـ او په دغه تقدیر سره به د آسمان او د ځمکی دغه محکم انتظامات څرنګه قائم پاتی کیدی شوی ـ که د یوه وړوکی کلی انتظام محض د خلقو پر خواهشونو خوشی پریښودی شی هغه هم تر څلورو ورځو پوری قائم نشی پاتی کیدی ـ دا لا څه چه د ځمکی او آسمان حکومت ځکه چه عمومی غوښتنی د عقلی نظام مزاحم او یو له بله سره متناقض هم واقع شوی دی نو د عقل او هویٰ په کشمکش او د مختلفهٔ اهواؤ په جنګونو او جګړو کښی دغه ګرد (ټول) انتظامات به سره ګډوډ او مختل او مهمل کیږی.

بَلْ أَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ

بلکه راوړی مو دی دوی ته ذکر پند د دوی (چه قرآن مجید دی او دوی به تل)

تفسیر: د هغه ارمان او تمنا داسی کوله ﴿ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴾ ((۲۳) جزء د الصافات ۱٦۸ ـ ۱٦۹ آیت (٥) رکوع).

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿۷۱﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ گرځوونکی دی (فکر او غور ورته نه کوی)

تفسیر: یعنی څه وقت چه دغه قرآن کریم دوی ته راغی - او داسی راغی چه له هغه څخه د دوی قومی حیثیت ته عظیم‌الشان فخر او شرف حاصل شو نو اوس دوی ولی تری مخ اړوی؟ او داسی اعلیٰ فضل او شرف په ویړیا له خپله لاسه ضائع کوی.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۷۲﴾

آیا غواړی ته (ای محمده !) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل نو ځکه دربانَدی تهمت وائی) پس هغه اجرت د رب ستا چه (دنیوی رزق او اخروی ثواب دی) خیر ډیر غوره دی (تاته د دوی له اجره) او هم دغه (الله) خیر ډیر غوره د تولو رزق روزی ورکوونکیو دی (په دنیا کښی او ښه د جزا ورکوونکیو دی په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی تاسی د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کښی له دوی نه د څه مزدوری او معاوضی او اجرت غوښتونکی هم نه یئ هغه د دواړو دارینو دولت چه پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی هغه د دوی د هغی معاوضی څخه ډیر بهتر دی.

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۷۳﴾
وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿۷۴﴾

او بیشکه ته خامخا بولی دوی طرف د لیاری صافی سمی ته (چه دین د اسلام دی) او بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په قیامت له سمی صافی لیاری څخه خامخا کږیدونکی دی (لیاری د ضلالت ته).

تفسیر: یعنی ستاسی د صدق او امانت حال گردو (تولو) ته معلوم دی او هغه پاک کلام چه تاسی راوړی دی د هغه ښیگڼی (فائدی) او محاسن اظهرمن‌الشمس او ابین‌من‌الامس دی معاذ الله له

سره تاسي ته څه دماغي خلل او نقصان نه دی عائد شوی او نه د هغوی څخه د کومی معاوضی او اجرت غوښتونکی یئ د هغی سمی صافی لیاری په لوری چه تاسی خلقو ته دعوت او بلنه کوئ هغه بیخی صراطالمستقیم دی چه د هغه پر ثبات، استقامت او متانت هر عقلمن او پوه او سم سړی په آسانی سره پوهیدی شی او هیڅ وړاندی وروسته او لاندی باندی، کوږوالی او اعوجاج پکښی نشته. هو! پر هغه باندی ورتګ د هغو کسانو په برخه دی چه وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد لری او له خپل بد انجام څخه ویریږی. پاتی شول هغه کسان چه له انجامه بی فکره او د آخرت ویره له سره په هغو کښی نشته نو هغوی به کله پر دغه سمه صافه لیاره تلی شی او علیالیقین به تری بی لیاری کیږی او په کندو کښی به لویږی او یقیناً سمه خبره د خپل کوږوالی لامله (له وجی) کږوی.

وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِیْ طُغْیَانِهِمْ یَعْمَهُوْنَ ﴿٧٥﴾

او که مهربانی کړی وی مونږ پر دوی او لری کړی وی مونږ هغه چه په دوی ؤ له ضرره (چه قحط دی) نو خامخا به لا تینګ شوی وو دوی په ګمراهی تجاوز سرکشی خپله کښی حال دا چه حیران او متردد به وو.

تفسیر: یعنی که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو او آرامی ور په برخه کړو بیا هم دوی احسان نه منی او له شرارت او سرکشی څخه نه آوړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښیرا یو ځلی پر مکیانو قحط (سوکړه) نازل شو بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه تری لری شو ښائی چه دلته ئی همغه فرمایلی وی یا دا مطلب که مونږ پخپل فضل او رحمت له دوی څخه ربړ (تکلیف) او نقصان لری کړو یعنی د قرآن عظیم پوه ورعنایت کړو خو بیا هم دا خلق د خپل ازلی خسران او سوء استعداد لامله (له وجی) اطاعت او انقیاد نه اختیاروی کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِیْهِمْ خَیْرًا لَّاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴾ (٩)
جزء د الانفال (٣) رکوع ٢٣ آیت

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا یَتَضَرَّعُوْنَ ﴿٧٦﴾

او خامخا په تحقیق ونیول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شی) پس غاړه ئی کینښوده (او عاجزی ئی ونه کړه) رب خپل ته او نه تضرع زاری ئی وکړه (بلکه لا سرکش او متکبر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پری مسلط شول خو سره له هغه دوی د عجز له لیاری وروړاندی

نشول او د الله تعالیٰ احکامو ته ئی غاړه کینښودله.

حَتّٰۤى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿۷۷﴾

تر هغه پوری کله چه وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) یوه دروازه خاوند د عذاب سخت ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کښی حیران ناامیده ؤ له هر خیره.

تفسیر: له دی نه یا د آخرت عذاب مراد دی یا د جنګونو د هغو دروازو (ورونو) پرانستل مقصود دی چه په هغوی کښی دوی ګرد (تول) سره ستری او ستومان او بیرته کیناستل.

وَهُوَ الَّذِيْۤ اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته غوږونه (د سامعی قوه) او سترګی (د باصری قوه) او زړونه (د بصیرت قوه) ډیر لږ شکر وباسئ تاسی (او حق یی ډیر لږ په ځای کوئ).

تفسیر: په غوږونو سره د هغه تنزیلیه آیات واورئ! او په سترګو سره ئی تکوینیه آیات وګورئ! او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهیدلو کښی کوښښ وکړئ! د دغو نعمتونو شکریه خو په دی کښی وه چه د ده دغه درکړی قوتونه تاسی د ده د احکامو په تعمیل کښی مصروف کړئ! مګر داسی نه کیږی او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوتونه بی ځایه لګوی.

وَهُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۷۹﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی (خواره کړی) ئی یئ تاسی په ځمکه کښی او خاص هم دغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قیامت کښی.

تفسیر: هلته به د هر یوه د شکر ایستلو او د شکر نه ایستلو بدل وررسیږی په هغه وقت کښی به هیڅ یو انسان او هیڅ یو عمل نه غیر حاضریږی هغه ذات ته چه دغه ګرد (تول) شیان ئی منتشر (خواره) کړی دی دغه کار هم هیڅ اشکال نه لری چه هغه تول سره بیا یو ځای مجتمع

(او راتول) کړی.

وَهُوَ الَّذِىْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۸۰﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه ژوندی کوی او وژل کوی او خاص د هم ده کار دی اختلاف بدلول د شپی او د ورځی نو آیا پس تاسی عقل نه چلوئ (او عبرت نه اخلئ؟)

تفسیر: د هغه الله تعالیٰ لوی ذات په قدرت او قبضه کښی چه د ژوندیو وژل او د مړیو بیا ژوندی کول یا له تیارو څخه رڼا (رڼرا) ایستل یا په رڼا (رڼرا) کښی د تیارو ننه ایستل دی (او د شپی او د ورځی سره اختلاف چه کله ئی اوږدوی او کله ئی لندوی، کله ئی یخوی او کله ئی تودوی) نو د دی لوی قدرت په مقابل کښی دغه څه سختی او اشکال لری چه تاسی بیا ژوندی کړی او له سترګو څخه مو دا د جهل او ظلمت پردی لری کړی؟ څو وروسته له هغه د اشیاؤ حقائق ډیر په ښه صورت سره درمنکشف شی لکه چه په قیامت کښی به کیږی ﴿ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ ﴾.

بَلْ قَالُوْا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُوْنَ ﴿۸۱﴾ قَالُوْٓا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿۸۲﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۸۳﴾

بلکه وائی (دا کفار) په شان د هغی وینا چه ویلی ده پخوانیو کفارو. چه (ویلی ؤ هغه قول پخوانیو کفارو چه دغه دی) ویل دوی کله چه مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی (وراسته) نو آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاځول کیږو (بلکه نه کیږو) خامخا په تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره او له پلرونو ځمونږ سره هم دغه وعده پخوا له دی نه دی دا خبری مګر دروغجنی قصی دی د پخوانیو خلقو.

تفسير: يعني كفار وائي دغه له سره د عقل او فهم خبري نه دي، محض د پخوانيو خلقو د ړندو به تقليد پسي رهي (روان) دي او همغه پخواني دقيانوسي شكوك او شبهات راوړاندي كوي چه له دوي نه مخكښي به ړومبنيو خلقو هم كول. يعني وروسته له دي نه چه مونږ به خاورو كښي گدود شو نو بيا به څرنگه ژوندي كيږو؟ داسي لري له عقله او پوه خبري چه مونږ ته اوروليشي پخوا له دي نه څمونږ پلرونو او نيكه گانو ته هم شوي دي. ليكن مونږ تر نن ورځي پوري د خاوري له ذراتو او د ورستو هدوكو له بڅركو د انسان خلقت او ژوندون نه دي ليدلي ـ څه چه دي يا نه دي دغه گردي (تولي) همغه قصي او افساني دي چه پخوانيو خلقو جوړي كړي دي او اوس بيا تكرار د هغو نقل راته كيږي.

قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٨٤﴾
سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٨٥﴾

ووايه (اى محمده ! دغو منكرانو ته) چه چاته ده دغه ځمكه او هغه مخلوقات چه په هغي كښي دي (خلقاً ملكاً وعبيداً) كه چيري يئ تاسي چه پوهيږئ (نو راوښيئ خالق او مالک ئي!) نو ژر وبه وائي خاص الله ته دي ووايه (اى محمده دوي ته نو) آيا پس تاسي پند نه اخلئ (او غور پري نه كوئ؟).

تفسير: چه د هغه الله تعالىٰ قبضه پر گرده (توله) ځمكه او د ځمكي پر گردو (تولو) شيانو ده نو آيا دغه ستاسي يو موتي خاوره به د هغه له قدرته خارجه وي؟

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيْمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿٨٧﴾

ووايه څوک دي رب د آسمانونو اوو او رب د عرش ډير لوي نو ژر وبه وائي دوي چه (دغه تول ملكاً خلقاً و عبيداً منسوب) الله ته دي نو ووايه (اى محمده دوي ته چه) آيا پس نه ويريږئ تاسي (له عذابه د الله او ځان نه ساتئ له شركه)

تفسير: چه دومره لوى مالک‌الملک به تاسي د دغو گستاخيو او سپين ستركيو په بدل تر كوم

ځای پوری کش کاږی؟ آیا دغه انتهائی گستاخی او سپین سترگی نه ده چه هغه مطلق مالک‌الملک مو په خپل زعم له یوی بی مقداری ذری څخه هم عاجز او ناتوانه درویځ؟.

قُلْ مَنْۢ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۸﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُوْنَ ﴿۸۹﴾

ووایه (ای محمده دوی ته چه) څوک دی هغه ذات چه په ید (بلاکیف) د ده کښی باچاهی تصرف دی د هر څیز او دی پناه ورکوی (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کیږی په (ضرر د) ده باندی که یئ تاسی چه پوهیږئ نو ژر وبه وائی چه (دا صفات) خاص الله ته دی ووایه (ای محمده دوی ته) پس څرنگه تگی دربانـدی کوله شی (او گرځئ له حقه یا کوم طرف ته سحر دربانـدی کاوه شی).

تفسیر: یعنی پر هر څیز د الله تعالیٰ واک (قبضه) او اختیار چلیږی. د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه ته پناه ورکوی ـ مگر بل هیڅوک د الله تعالیٰ مجرم ته پناه نشی ورکولی او نه د الله تعالیٰ په ضرر څه کار کولی شی نو ژر وبه وایی دوی چه دغه صفات خاص الله تعالیٰ ته دی نو بیا ووایه ای محمده دغو منکرانو ته پس له کوم طرفه مکر او فریب دربانـدی کاوه شی؟ چه د هغه لامله (له وجی) تاسی مسحور شوی یئ ـ او خپل هوش او حواس مو زائل کری دی او په داسی غتو غتو خبرو باندی هم نه پوهیږئ ـ کله چه د گردو (ټولو) آسمانونو او ځمکو مالک همغه الله تعالیٰ دی ـ او هر شی د ده تر تصرف او اقتدار لاندی دی نو ستاسی د بدن وراسته هډوکی او د غوښو بخرکی د ده له قبضی او اقتدار څخه چیری وتی شی؟ او چیری تللی شی چه پر هغو به هغه مطلق قادر خپله اراده او مشیت نشی نافذولی؟.

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۹۰﴾

بلکه راتله کری (راوړی) مو دی دوی ته حق) چه قرآن توحید او بعث بعد الموت دی) او بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی. (چه تری انکار کوی)

تفسیر: یعنی په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کری شوی دی چه هر هغه چه دوی ته ویل کیږی بیخی صحیح او حق دی او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کری دی.
(او په تحقیق سره دغه منکران دروغجنان دی چه له حق څخه انکار کوی او هغه حق دا دی چه)

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۹۱﴾

نه دی نیولی الله هیڅ ولد او نشته ورسره هیڅ بل معبود (شریک په الوهیت کښې او که وی ورسره بل معبود) نو په دغه وقت کښې خامخا بیولی او (بیل کړی) به ؤ هر یو خدای په هغه مخلوق چه پیدا کړی ئی ؤ (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته) او خامخا غلبه کوله ځینو د دوی پر ځینو نورو (نو فاسدیده به دغه انتظام د عالم مشاهده) پاکی د الله له هغه چه بیانوی ئی (په هغه سره له ولد او شرک)

تفسیر: یعنی د ځمکی او د آسمان او تر ذراتو پوری د ګردو (تولو) موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل‌جلاله دی. نه الله تعالیٰ ځوی، لور ته محتاج ـ او نه مددګار ئی په کار دی او نه د ده په حکومت او سلطنت کښې هیڅ کوم داسی شریک شته چه د یوی ذری په اندازه د مستقل اختیار خاوند وی او که داسی وی نو د هر با اختیاره حاکم رعایا به سره بیلیده او خپل لاؤ لښکر به ئی تولاوه او په هغه بل به ئی یرغل (حمله) وروړ ـ او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به ئی د څو ورځو له مخی هم قائم نه پاتی کیده. د سورت الحج د ﴿ لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ﴾ په تفاسیرو کښې د دی تقریر شوی دی هلته دی ولوست شی! یا آیا د الله تعالیٰ شان داسی کیدی شی چه څوک به د هغه په مخ کښې دم ووهلی شی یا یوه ذره به د هغه د حکم څخه خارجیدی شی؟

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۹۲﴾ ع

عالم دی پر پټو او په ښکاره‌ؤ پس ډیر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چه شریکوئ ئی ورسره.

تفسیر: یعنی چه د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دی نه بیان شوی دی ـ او د هغه محیط علم داسی دی چه له هغه ځنی هیڅ یو ظاهری او باطنی او د غیب او شهادت خبری پټی او مخفی نه دی آیا د ده په قدرت کښې هغه شیان شریکیدی شی چه د هغوی قدرت او علم او نور ګرد (تول) صفات محدود او مستعار دی؟ استغفرالله!.
روایت دی له حسن رضی الله تعالیٰ عنه چه رب العزة جل‌جلاله خپل رسول خبر کړ په دی چه ستا

په امت کښې به هم عقوبت وی اما وقت ئې ورمعين نه کړ او امر ئې ورته وکړ په کولو د دی دعاء لکه چه وائی

قُلْ رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّلِمِينَ ﴿٩٤﴾

ووايه ته (ای محمده!) ای ربه څما که چيری وښيی ته ماته هغه (عذاب) چه وعده ئې کوله شي (له دوی سره) ای ربه څما پس مه لره ما په قوم ظالمانو کښې.

تفسير: يعنی څرنګه چه د الله تعالیٰ په دربار کښې داسی ګستاخی او سپين سترګی کوله شي نو يقيناً کوم سخت عذاب به نازليږی نو څکه هر مؤمن ته هدايت شوی دی چه د الله تعالیٰ له عذابه وويريږی او داسی دعاوی وکړی «ای الله تعالیٰ! کله چه پر ظالمانو عذاب نازلوی ما په هغه کښې مه شاملوه!» لکه چه په حديث کښې راغلی دی **«واذا اردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون»** مطلب دا چه ای الله تعالیٰ! مونږ د ايمان او احسان په لياره کښې مستقيم ولره. او داسی کوم تقصير له مونږه مه صادروه چه العياذ بالله ستا په عذاب کښې شامل شو په بل ځای کښې داسی ارشاد شوی دی ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً﴾ (٩ جزء د الانفال ٢٥ آيت ٣ رکوع) دلته ئې رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی خو اصلی مقصد ئې نورو ته آورول او پری خبرول دی لکه چه د دغه عظيم الشان قرآن عمومی عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰٓ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَٰدِرُونَ ﴿٩٥﴾ ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ٱلسَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

او بيشکه مونږ په دی کار چه وښيو تاته هغه عذاب چه وعده ئې کوو له دوی سره خامخا قادر يو (ليکن مؤخر کوو ئې حکمتاً و مصلحتاً) دفعه کړه (ای محمده) په هغه خصلت سره چه هغه ډير ښه دی بدی (او ضرر د دوی تاته) مونږ ته ښه معلوم دی هغه خبری چه ستائی (دوی تا يا ما نو ور به کړو پری دوی ته جزا).

تفسیر: یعني دغه څمونږ په قدرت کښې دی چه ستاسی تر سترګو لاندی به هم دغی دنیا کښې هغوی ته سزا ورکړو لیکن ستاسی د لوړ مقام او د لوړی مرتبې او اعلیٰ اخلاق مقتضی داسی ده چه د هغوی بدی په نیکۍ سره دفع کړئ! تر هغه پوری چه د هغو د دفع امکان وی او له دغسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضولو) خبرو څخه خفه او په قهر نشئ. مونږ ته د دوی ګرد (ټول) اعمال معلوم دی او په ټاکلی (مقرر کړی) وقت کښې به هغوی ته کافی سزا ورکوله کیږی، ستاسی د دی اغماض او پستی معاملی اثر به داسی کیږی چه ګرد (ټول) خلق به ستاسی په طرف متمائل کیږی او ستاسی د ښو اخلاقو به تعریف او ستاینه (صفت) کوی او په دغه صورت د دعوت او اصلاح مقصد په ښه شان حاصلیږی **(وهذا قبل الامر بالقتال)**.

وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾

او ووایه (ای محمده!) ای ربه څما پناه غواړم په تا پوری له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چه راکاږی خلق ضلالت ته).

تفسیر: پخوا د شیاطین‌الانس سره د سلوک او ګزاری طریقه ښوولی شوی وه لیکن شیاطین‌الجن په دغه طریقه سره نشو متأثر کیدلی او هیڅ یو تدبیر او پوست وضعیت په هغوی اثر نشو غورځولی او نه پری سمیدل، د دوی علاج یواځی په استعاذه سره کیږی یعني د الله تعالیٰ په پناه کښې ښائی چه سړی ورشی څو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه ئی محفوظ کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د شیطان تحریک او وسوسه دا ده چه په دینی سؤال جواب کښې بی موقعه سړی په غصه کوی او په جنګ او جګړه کښې یی غورځوی د هم دغه په نسبت ئی فرمایلی دی چه د بدی خورا (ډیر) ښه جواب دا دی چه په ښو خبرو سره ورکړ شی!

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

او پناه غواړم په تا پوری ای ربه څما چه حاضر شی (دوی) ماته (په لمانځه یا تلاوت د قرآن یا په څنکدن کښې)

تفسیر: یعني په هیڅ یوه حال کښې می مه پریږده چه شیطان ماته رانژدی شی یا خپل وار او ګزار پر ما وکړی.

(او تل به یادوی په بدی سره ما او تا ای محمده او استاځی څما دغه کافران)

حَتّٰىٓ اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِ ﴿۹۹﴾ لَعَلِّيْٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِيْمَا تَرَكْتُ كَلَّا ۭ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَاۗىِٕلُهَا ۭ وَمِنْ وَّرَاۗىِٕهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۰۰﴾

تر هغه پورې کله چه راشي يو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وبه وائی ای ربه څما بيرته وگرځوه ته ما (دنيا ته) ښائی چه زه عمل وکړم نيک په هغه څيز کښې چه بيرته پرېښې دی ما (په دنيا کښې نو فرمائی الله چه) نه دی داسی (چه ته بيرته دنيا ته وگرځيدی شي ايمان او صالح عمل ته) بيشکه دغه د رجعت خبره داسی چتی (بيکاره) خبره ده چه دی ويونکی د هغی دی او په مخ کښې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده چه ئی نه پرېږدی رجوع ته) تر هغی ورځی پورې چه بيا ژوندی راپاڅولی کيږی.

تفسير: يعني تاسی دغه د کفارو بدی په ښه طريقه سره دفع کوئ! او هغه خبری چه دوی ئی جوړوی هغه مونږ ته راپرېږدئ! تر هغه پورې چه د دوی د ځينو د موت وقت راشي او د نزع په وقت کښې د عذابونو مبادی معاينه کړی او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړی ـ او په هغه وقت کښې داسی تمنا وکړی چه ای الله! د قبر د ورتللو په ځای ما پرېږده چه بيرته دنيا ته لاړ شم! او د خپلو تيرو تقصيراتو تلافی وکړم! او څه نيک اعمال او د آخرت پنگه (سرمايه) ځان ته برابره کړم! ـ او وروسته له دی نه بيخی له گناهونو او خطاؤ او بدو چارو څخه لاس واخلم! او بالکل ورنژدی نشم! نو په دغه کښې به ای پروردگاره! ستا لوی لطف او مهربانی وی! کما قال الله تعالىٰ ﴿ وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴾ (۲۸) جزء د المنافقون (۲) رکوع ۱۰ آيت

نو پاک الله به ملائکة العذاب ته وفرمائی چه دغو منکرانو ته ووايئی نه ده داسی چه ته به بيرته دنيا ته وگرځيدی شي دپاره د ايمان او د صالح عمل بيشکه دغه کلمه د رجعت يوه داسی چتی (بيکاره) خبره ده چه دی ويونکی د هغی دی يعنی د اجل د راتگ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کيږی او که بالفرض ستانه (واپس) هم کړل شي نو دوی به بيا له سره صالحه اعمال ونه کړی او بيا به په همغو ملاهيو او مناهيو کښې مشغوليږی ﴿ وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴾ جزء ۷ (د الانعام ۳ رکوع ۲۸ آيت)

دغه محض د هغوی د خولی خبری دی چه د حسرت، ارمان، ندامت، او افسوس له غلبی څخه چپ نشی پاتی کيدی ـ نو دی دی په خپل سر دغسی خبری کوی چه بل ښوک ئی پرته (علاوه) له ده څخه ويونکی نه دی او اوس داسی خبری له سره څمونږ په دربار کښې نه اوريدلی کيږی او

نه د دوی بیا رجوع دنیا ته ممکنه ده ځکه چه د دوی په مخ کښې د قبر برزخ مانع دی او د قبر پرده ئې تر وړاندی پرته ده تر هغې ورځې پورې چه بیا ژوندی راپاڅولی کیږی یعنی تر اوسه ئې څه لیدلی دی؟ آیا یواځې له مرګه دومره زیات ویریدلی دی؟ وروسته له دی نه یو بل عالم د «برزخ» راځی کله چه هلته ورسیږی له دنیائی خلقو څخه به پرده کیږی او آخرت ئې هم لا په مخ کښې نه دی راغلی. هو! د آخرت د عذاب یو لږ څه نمونه ئې وردمخه کیږی چه د هغه خوند به تر قیامت پورې پرله پسې څکی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾

نو کله چه پوکی وکړ شی په صور شپیلی کښې (لپاره د قیام د قیامت) پس نه به وی (نافع) نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې او نه به پوښتنه کوی دوی یو له بله.

تفسیر: یعنی د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر دریږی د دوهم صور (شپیلی) د پوکلو څخه وروسته ګرد (ټول) مخلوقات به په یوه میدان کښې سره راټولوی او درول کیږی په دغه وقت کښې به هر سړی پخپل فکر او اندیښنه کښې لګیا وی. اولاد له موره، پلاره سره ورور له وروره سره، میړه له ښځې سره او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لری ـ او هر یو به له بل څخه ناآشنا او بیزاره وی ـ هیڅوک به د بل پوښتنه نه کوی لکه چه د «عبس» په اوله رکوع کښې مرقوم دی ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ۝ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۝ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ۝ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴾ له دی نه وروسته امکان لری چه له ځینو قرابتونو او خپلوی څخه څه نفع وررسیږی **كما قال الله تعالى في ركوع الاول من سورة الطور.**
﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ ﴾.

تنبیه: په ځینو احادیثو کښې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه د قیامت په ورځ کښې ګرد (ټول) د نسب او «صهر» دا مادی تعلقات منقطع کیږی یعنی په کار نه ورځی **«الانسبی وصهری** ـ پرته (علاوه) ځما له نسب او صهر» معلوم شو چه د رسول اکرم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم تعلقات له دغه عمومه مستثنیٰ دی د هم دغه حدیث د اوریدلو په اثر حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنهما سره خپله نکاح وتړله ـ او څلویښت زره درهمه مهر ئې وروتاکه (مقرر که) حضرت شاه صاحب لیکی ـ «هلته به پلار او ځوی یو له بل سره نه وی شامل له هر یوه سره د ده د عمل حساب دی».
ځما نیکه مولوی مراد علی کاموی د ﴿ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ ﴾ تفسیر پخپل **«یسیر»** کښې داسی کړی دی «پس نه به وی سره نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې یعنی نه به نسبی علائق

پاتي وى لکه پلارولي ـ مورولي ـ ځويولي ـ لورولي ـ ورورولي ـ خوروللي ... او نه حسبي علائق
به پاتي وى لکه خسرولي ـ خواښي ولي ـ خيني ولي ـ او دا به په سبب د ډير دهشت او حيرت
وى. دا لا څه بلکه خپل ځان به هم ترى ورک وى. يا دا معنى چه دلته اوس په نسب فخر کوى
چه زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دى «صاحب» پلار يا ځوى يا ورور يا بل څه يم
او هلته به دى نسبت او دى سبب ته هيڅ يوه فائده نه وى او نه به پوښتنه کوى دوى يو له بله د
دى نسب او حسب او دغه په سبب د ډير مشغولتيا د دوى وى پخپل غم کښى او دغه به پخوا له
حسابه وى ځکه چه هلته به خلاصى په عمل وى لکه چه فرمائى

فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

پس هر څوک چه درنى شى تلى (يا تللى شوى) عملونه د دوى (معتمد وګرځى په نزد د الله) پس دغه کسان هم دوى دى بريااليان (کامياب) (له عذاب خلاص شوى په مراد رسيدلى) او هر هغه څوک چه سپکى ئى وختلى تلى (يا تللى اعمال) د ده (چه وزن نه کړى به نزد د الله) پس دا هغه کسان دى چه زيان ئى کړى دى د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره اوس دوى) په دوزخ کښى به تل پراته وى سوځوى مخونه د دوى اور (د دوزخ) او دوى به دغه اور کښى غونج وچولى(ګونجى تندى) (بدرنګه او بدمخى) به وى.

تفسير: د دوى بدن به له ډيرو سوځيدو څخه ويرسيږى لاندنى شونده به ئى ښکته ځوړنديږى ـ تر نامه پورى رسيږى او پاسنۍ شونده به ئى تر ککرى هم وربورته کيږى او ژبه به ئى (لکه د فيل شونډک) د باندى راوځى ـ او تر ځمکى به راوږديږى **(اللّٰهم احفظنامنه ومن سائر انواع العذاب)**

نو وبه ويلى شى په عقبا کښى له جانبه د الله تعالىٰ هغو کسانو ته چه زيان ئى کړى دى د خپل ځان چه تول عمر ئى په مخالفت د رحمان او متابعت د نفس او شيطان ضايع کړى دى چه

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) څما چه لوستل کیده پر تاسی (په دنیا کښی) پس وئ تاسی چه پر هغو به مو تکذیب کاوه (چه اوس لائق د دی عذاب شوئ)

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی به دوی ته داسی ویل کیږی ګواکی د هغو خبرو تکذیب چه تاسی په دنیا کښی کاوه اوس د هغو د تکذیب بدل او سزا وګورئ چه رښتیا وه که دروغ؟.

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وبه وائی (کفار) ای ربه څمونږ غالبه شوی وه پر مونږ بدبختی څمونږ او وو مونږ یو قوم ګمراهان (چه لیاره د حق شیطان راښخه ورکه کړی وه). ای ربه څمونږ (یو کرت) وباسه مونږ له دی دوزخه پس که بیا راوګرځیدو مونږ (دی کفر ته) پس بیشکه مونږ ظالمان یو (پر څانونو خپلو باندی).

تفسیر: یعنی دوی به اعتراف کوی چه بیشکه مونږ د خپلی بدبختی او بدقسمتی لامله (له وجی) دلته لویدلی یو او د هغی صافی سمی لیاری څخه په لوی لاس کاږه شوی یو او په خپلو پښو د دغه ابدی هلاکت په کنده کښی لویدلی یو اوس مو دغه ګرد (تول) شیان پخپلو سترګو سره ولیدل نو د لطف او کرم له مخی یو څلی مونږ له دغه څایه وباسه! او بیرته مو دنیا ته ولیږه چه ښه عملونه وکړو او له ګناه او خطاء څخه بیخی لری وګرځو او که بیا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله بیا هره سزا چه راکوی مونږ ستا په واک او اختیار کښی یو حال دا چه د دوی دغه وینا هم خطاء ده او دوی پکښی دروغجنان دی او دا وروستنی کلام دی د دوزخیانو چه پس د دی خبری څخه امر د سکوت به ورته وشی نو دغو کفارو ته د ملائکة العذاب په ژبه د الله تعالیٰ له جانبه داسی امر کیږی.

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾

وبه فرمائی چه تاسی چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذلیل) په دی دوزخ کښی او

مه غږیږئ له ماسره (په دفع د عذاب کښې) بیشکه شان دا دی چه وه یوه
ډله له بندګانو ځما (یعني مؤمنان) چه ویل دوی (تضرعاً) ای ربه ځمونږه
پوره یقین او تصدیق مو کړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو باندی) نو مغفرت
وکړه مونږ ته (ګناه ځمونږ) او مهربانی راباندی وکړه او ته (ای پروردګاره)
خیر ډیر غوره د ټولو مهربانی کوونکیو ئی

تفسیر: یعني خوشی چټی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! اوس هر هغه څه چه مو کړی دی د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ)! له آثارو څخه معلومیږی چه د دی خداوندی جواب د صدور څخه وروسته بیا داسی ناری سوری منقطع کیږی او دوزخیان غیر له «زفیر» او شهیق څخه به بل کلام نه شی کولی العیاذ بالله.

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولی ؤ تاسی دوی مسخری کړی شوی پر دوی تر هغه پوری چه هیر کړ
(مسلمانانو) له تاسی څخه ای کفارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د
تاسی ای کفارو په تمسخرو د مسلمانانو کښې او وئ تاسی چه په هغوی
پوری مو خندل (هر وقت له ډیره کبره).

تفسیر: یعني په دنیا کښې کله چه مسلمانانو د خپل الله په حضور کښې دعاء او استغفار کاوه نو تاسی ورپوری پیچموځی (مسخری) کولی او خندا به مو ور پوری کوله او د هغو د نیکو خصلتونو پوری به مو توقی کولی او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسی لویدلی وئ. چه پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخی له یاده وتلی وه او داسی به مو ګڼل چه ګواکی ستاسی پر سرونو باندی له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته چه ستاسی د داسی حرکاتو یاداشت واخلی او د هغو سختو اعمالو سزا تاسی ته درکړی.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

بیشکه زه چه یم جزا می ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چه
هغوی صبر کړی ؤ (په اضرار ستاسی) بیشکه هغوی چه دی هم هغوی دی
بریالیان (رسیدلی خپلو ټولو مقاصدو ته).

تفسیر: بیچاره ګانو مسلمانانو ستاسی پر قولی او فعلی ایذاؤ او اضرارو صبر کړی ؤ وګورئ چه

نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوى ته څه ثمره ور په برخه كيږي؟ او دوى داسې يو مقام ته رسولي شوي دي چه هلته به پخپلو هر ډول (طريقه) مقاصدو بريالي (كامران) او كامياب او له هر قسمه لذائذو او مسراتو سره غاړه په غاړه وي
(بيا وبه فرمائي پخپله الله تعالىٰ قهراً يا وبه وائي پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالىٰ داسې چه)

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾
قَالُوْا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَآدِّيْنَ ﴿۱۱۳﴾

وبه فرمائي څومره څنډ (ايسارتيا) مو تير كړى دى تاسې په ځمكه كښې په شمار د كلونو؟. نو وبه وائي (كفار) څنډ (ايسارتيا) مو كړى دى يوه ورځ يا يوه برخه د ورځې نو ته (پخپله) پوښتنه وكړه له حسابګرو څخه.

تفسير: يعني له پرښتو څخه چه هغوى هر قسم نيكي او بدي شميرلي دي دغه به ئې هم شميرلي وي چه «څومره څنډ (وخت) مو تير كړى دى په ځمكه كښې او څو مدت مو هلته ژوند كړى دى» يعني په قبر كښې يا د دنيا په ژوندون كښې ـ دغه به هم هلته ډير لږ په نظر راځي دغه پوښتنه هم د دى لامله (له وجې) كيږي چه په دنيا كښې دوى عذاب ته ډير زيات تلوار او عجلت كاوه اوس وپوهيدل چه هغه ډير په سرعت او جلتي وررورسيد (كذا فى موضح القرآن).
(نو بيا وبه فرمائي پخپله الله تعالىٰ قهراً يا وبه وائي پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالىٰ داسې چه).

قٰلَ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا لَّوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۱۴﴾

وبه فرمائي چه نه دى څنډ (تاخير) كړى تاسې (په دنيا كښې) مګر لږ مدت (په نسبت د عذاب د آخرت كه چيرى بيشكه تاسې يئ چه پوهيږئ (چه ژوند د دنيا په نسبت د عقبا ډير لږ دى).

تفسير: يعني واقعي د دنيا عمر خو ډير لږ ؤ ليكن كه تاسې پر دغه خبره په دنيا كښې د انبياؤ په خبرو باندى پوهيدئ نو له سره به دغه فاني متاع به نه مغروريدئ او له انجام څخه به نه غافليدئ او هغه ګستاخي او شرارتونه به له تاسې څخې نه صادريدل چه د دنيوى زائلو او فاني لذتونو د مشغوليت او مصروفيت په ضمن كښې له تاسې څخه په ظهور ورسيدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

آیا پس گمان کوئ تاسی داسی چه بیشکه خبره دا ده چه پیدا کړی مو یئ تاسی عبث (د لوبو دپاره) او (داسی گمان کوئ چه) بیشکه تاسی مونږ ته نه به راوستلی کیږئ (حساب او کتاب ته).

تفسیر: داسی نه ده تاسی عبادت ته پیدا شوی یئ او رجوع کوونکی یئ څمونږ دربار ته دپاره د مجازاتو یعنی په دنیا کښی د نیکی او د بدی پوره نتیجه نه دررسیږی ـ که په دی ژوندون پسی بل ژوندون نه وی نو گویا دغه گرده (توله) کارخانه به محض یوه لوبه او تماشا او بیخی یوه بی نتیجی شی وی حال دا چه د الله تعالیٰ ذات له دی نه ډیر اعلیٰ او ارفع دی چه د هغه په نسبت داسی رکیک خیال وکړ شی.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

پس ډیر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثیاتو او نورو عیوبو چه) مطلق باچا حق دی نشته هیڅوک لائق د عبادت په رښتیا مگر خو هم دی (یوائی) چه رب مالک د عرش کریم عزت‌ناک دی (چه رحمت تری نازلیږی)

تفسیر: هر کله چه هغه لوی خاوند د ملکوت (معنوی دنیا) د لویی او د قوت او د سطوت خاوند او مالک مطلق دی نو له سره دغه امکان نه لری چه دغه عزیز منتقم جلت عظمته دغه تول وفاداران او مجرمان هم داسی خوشی پریږدی او د هغو د ښو بدو اعمالو جزا او سزا ورنه کړی.

وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ
لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١١٧﴾

او هر څوک چه بولی له الله سره خدای بل (چه د هغه عبادت هم کوی هسی خدای چه) نه دی هیڅ برهان علمی سند ده ته په دغه (عبادت د غیر) پس بیشکه هم دا خبره ده چه حساب (جزاء) د دی (مشرک) په نزد د رب د ده دی (چه سم له استحقاقه ئی ورکوی) بیشکه شان دا دی چه بری نه مومی

(کافران او نه خلاصیږی له عذابه)

تفسیر: یعنی هلته به حساب او کتاب کیږی او هر چاته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کیږی د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوی ده او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسی شوی ده چه په پای (اخر) کښی نبی ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم په استغفار او استرحام هم مامور گرځولی دی.

وَقُلْ رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿۱۱۸﴾ ع

او ووایه (ای محمده!) ای ربه ځما مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امت ئی) او ته خیر بهتره ډیر غوره د تولو رحم کوونکیو ئی.

تفسیر: یعنی ځمونږ له تقصیراتو څخه راتیر شه! او پخپل رحمت مو په دنیا او آخرت کښی سر لوړی کړه! ستا د بی‌نهایته رحمت په مقابل کښی هیڅ شی مشکل نه دی. د ﴿أَفَحَسِبْتُمْ﴾ څخه د سورت ختم پوری دا آیات ډیر فضائل او تأثیرات لری چه د هغه ثبوت له ځینو احادیثو څخه کیږی او مشائخو دغه په تجربو سره رسولی دی. ښائی چه د دغه آیت سری ورد ولری! په خاتمه کښی هغه دعاء هم تبرکاً او تفاؤلاً نقل کوو چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته تلقین فرمایلی ؤ ځکه چه د هغو الفاظ د دی آیاتونو سره مناسب دی

«اللّٰهم انی ظلمت نفسی ظلماً کثیراً وانه لا یغفر الذنوب الاانت فاغفرلی مغفرة من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم»

تمت سورة المؤمنون بفضله ومنه وحسن توفیقه ونرجو منه اکمال بقیة الفوائد.

سورة النور مدنية وهی (٦٤) آية و (٩) ركوعات رقمها (٢٤) تسلسلهاحسب النزول (١٠٢) نزلت بعد «سورة الحشر»
د «النور» سورة مدنی دی (٦٤) آيات (٩) ركوع لری په تلاوت كښی (٢٤) او په نزول كښی (١٠٢) سورت دی وروسته د «الحشر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دی.

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَاۤ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

دا يو سورت دی چه نازل كړی دی مونږ دا او فرض كړی دی مونږ (احكام د هغه او نازل كړی دی مونږ په دی (سورت) كښی آياتونه ښكاره دپاره د دی چه تاسی (پری) پند واخلئ (او غور پكښی وكړئ).

تفسير: دغه سورت په ځينو نهايت ضروری احكام ـ حدود امثال ـ مواعظ ـ حقائق ـ توحيد او په نورو اهمو تنبيهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زياته ممتازه او پوه زياتونكی برخه هغه ده چه د (افک) له قصی سره تعلق لری. پر أم المؤمنين حضرت بی‌بی عائشی صديقی رضی الله تعالیٰ عنها منافقينو د دروغو تهمت كړی په هغه كښی ځينی ساده او بی فكره مخلص مسلمانان هم ښوئيدلی او د ثبات او استقامت څخه لږ څه متمائل شوی وو چه د هغه خطرناكه اثر نه يواځی د بی‌بی عائشی صديقی رضی الله تعالیٰ عنها پر وضعيت لويده بلكه له يوه حيثيته پخپله د رسول الله عليه الصلوٰة والسلام وعلی آله الكرام وعلیٰ اصحابه العظام د مجد او شرف تر درباره هم رسيده نو ځكه ضرورت واقع شو چه لوی قرآن په پوره اهتمام او قوت سره د داسی خوفناكی غلط كاری يا غلط فهمی اصلاح وكړی او د تل دپاره د ايماندارانو غوږونه پرانيځی شو وروسته له دی نه له سره د دښمنانو له تبليغاتو او انتشاراتو متأثر نشی. نو ځكه ئی د دی سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمايله ﴿سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا﴾ الآية ـ څو مخاطبين وپوهيږی چه د ده مضامين ځان ته اهميت او يو خاص وقعت لری او د ډير محفوظ او ټينګ نيولو مستحق دی او هغه صاف صاف نصائح او ترتی ترتی (ټيک ټيک) خبری چه په دغه سورت كښی بيان شوی دی هغه ګردی (تولی) د دی وړ (قابلی) او لائقی دی چه هر مسلمان ټينګ پخپل زړه كښی ځای وركړی او تل ئی په ياد ولری او د يوی شيبی له مخی هم د ده د احكامو څخه غفلت ونه كړی كه نه د دين

او د دنیا په تباهی او خرابی کښې آخته کیږی.

اوس الله تعالیٰ بیانوی خپل احکام چه ځینی ئی دغه دی

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چه زنا ئی کړی وی او هغه سړی چه زنا ئی کړی وی (او محصنان وی او ثبوت شی زناء پر دوی په اقرار یا په شهادت) پس وهئ تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل دری

تفسیر: ترکیب (الزانیة والزانی) دواړه مبتداء دی او خبر ئی (فاجلدوا) دی او دغه الف لام په معنی د (الذی) دی چه متضمن دی معنی د شرط لره ځکه چه (ف) جزائیه پری داخله شوی ده په خبر باندی نو تقدیر ئی داسی دی چه **(التی زنت والذی زنی فاجلدوهما)** لکه چه مونږ پاس ترجمه هم داسی کړی ده دغه سزا د هغه زانی او زانیی ده چه آزاد عاقل او بالغ وی او نکاح ئی هم نه وی کړی یا د نکاح څخه وروسته جماع ئی نه وی کړی او هغه چه آزاد نه وی پنځوس دری وهلی کیږی د هغه حکم پنځمی پاری د اولی رکوع په ختم کښې مذکور دی او هغه چه عاقل یا بالغ نه وی نو دی خو لا نه دی مکلف شوی. په هر هغه مسلمان کښې چه دغه ګرد (تول) صفات (حریت، بلوغ، عقل نکاح جماع) موجود وی نو داسی شخص ته «محصن» وائی نو د دغه محصن سزا چه د زناء مرتکب شی او پری شرعاً اثبات شی «رجم» ؤ یعنی په ګټو ویشتل او سنګساری ده لکه چه د المائده په سورت کښې ئی د تورات په حواله فرمایلی دی ﴿وَكَيْفَ يُحَكِّمُوْنَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيْهَا حُكْمُ اللّٰهِ﴾ الآیة - او هغه حکم د الله رجم وو لکه چه د هغه ځای په تفاسیرو کښې تیر شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه سره موافق فیصلی صادری کړی وی او فرمایلی ئی ؤ **«اللّٰهم انی اول من احیا امرک إذ اماتوه** ای الله! زه هغه ړومبی سړی یم چه ستا هغه امر حکم می ژوندی کړی دی چه محو او متروک کړی شوی ؤ» بیا نه یوائی یهودان بلکه هومره داسی قسم واقعات چه وړاندی کیده په هغو ټولو کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم تل محصن زانی ته په رجم سره سزا ورکړی وه وروسته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له رحلته اصحاب الکرام هم پر هم دغه احکامو د «رجم» اجراآت کول بلکه د اهل السنت والجماعت څخه یو سړی هم د ده پر مخالفت نه دی جرائت کړی. ګواکی متواتره سنت او د اهل الحق اجماع دغه خبره راښوولی ده چه په دغه مسئله کښې محمدی شریعت د توریت حکم باقی پری ایښی دی لکه چه لوی قرآن د عمد قتل په سزا کښې وژل کیدل د توریت په حواله بیان فرمایلی دی ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيْهَآ اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بنی اسرآئیلو ته ورکول د البقره په سورت کښې بیان کړی شوی دی

﴿ فَتُوْبُوْٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ﴾ بیا هم دغه احکام د محمد صلی الله علیه وسلم د امت په حق کښې هم ایښود شوی دی شاید د محصن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدت او تاکید چه د ﴿ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ د حکم د ترک مذمت او بدی ئې بیان فرمائلی ده او په آخر کښې ارشاد شوی دی ﴿ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ له هغه به دا غرض وی چه د تورېت دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندی دی چه د هغو په اجراء او انفاذ کښې نه ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅا د اهواؤ او آراؤ لحاظ او پروا وکړی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه مورد کښې د هیڅا څه پروا ونه کړه او د دوی څخه وروسته راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه ـ تر دی پوری چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندیښنه پیدا بلکه مکشوفه شوه چه وروسته له دی نه به ځینی زائغین د دغه احکام له تعمیله انکار کوی لکه چه خوارج او ځمونږ د زمانی یوی ممسوخی فرقی تری انکار هم کړی دی نو دوی پر منبر وختل او د صحابه ؤ او تابعینو په لویه مجمع کښې ئې د الله تعالیٰ د دغه حکم اعلان په ډیر تاکید او تشدید سره وفرمایه ـ او په دغه مورد کښې یوه قرآنی یو منسوخ‌التلاوة آیت حواله ئې ورکړه چه په هغه کښې د محصن د رجم صریح حکم موجود دی او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی مګر حکم ئې هم هغسی باقی پاتی دی.

تنبیه: د کوم آیت محض منسوخ التلاوت کیدل او حکم ئې باقی پاتی کیدل یوه مستقله مسئله ده چه تحقیق ئې په دغو مختصرو فوائدو کښې نشی درجیدی انشاالله العزیز که د مستقل تفسیر د لیکلو وار راورسید نو هلته به ولیکلی شی.

وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۲

او نه دی نیسی تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهربانی) په (انفاذ د) حکم د الله کښې که یئ تاسی چه ټینګ یقین لرئ پر الله او په ورځی آخری (د قیامت)، او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته یوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چه فضاحت ئې زیات شی).

تفسیر: یعنی که پر الله تعالیٰ یقین لرئ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کښې هیڅ تقدیم او تأخیر مه کوئ! داسی ونه کړئ چه د مجرم څخه وویرېږئ او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ یا پکښې څه تنقیص وکړئ یا داسی غیر مؤثری خفیفی او معمولی سزا ورکړئ چه د

سزا کیفیت پکښې نه وی ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ مطلق حکیم او له تاسی څخه زیات پر بندګانو مهربان دی او د ده هر حکم کلک وی که پوست د عالم د مجموعی په حق کښې له حکمت او رحمت څخه نشی عاری کیدی ـ که تاسی د ده د احکامو او حدودو په اجراء کښې قصور کوئ نو د آخرت په ورځ کښې به ستاسی څخه پوښتنه کیږی.

﴿ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ ـ او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته له مؤمنانو)

یعنی دغه سزا دی ګوښی (بیله) ورته ورنه کړه شی بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کښې دی ورته ورکړه شی ځکه چه په هغه رسوائی کښې د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیات او عبرت دی او ښائی چه په کښې دغه غرض هم وی چه دغه لیدونکی مسلمانان د ده پر حال باندی زړه وسوځی او د مغفرت دعاوی ورته وکړی والله اعلم.

﴿ الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ ﴾

زنا کار سړی نه نکاح کوی (په رغبت محبت سره) مګر خو زناکاره ښځه یا مشرکه ښځه او زناکاره ښځه نه په نکاح کوی (دغی ښځی زانیی لره په رغبت او محبت سره) مګر سړی زناکار یا سړی مشرک

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دی فعل انتهائی شناعت بیان فرمائی یعنی هغه نارینه او ښځه چه په دغه شنیعه عادت مبتلاء وی په حقیقت کښې د دی خبری وړ (مستحق) او لایق نه دی چه له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستی او د ملاستی تعلق قائم کړ شی د هغه د پلیت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دی چه له هم داسی بد کاره او تباه حاله نارینه او ښځی سره یا له دوی څخنی هم بدتره له کوم مشرک او مشرکی سره د هغه تعلق وی کماقال الله تعالیٰ فی هذه السورة:

﴿ الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ﴾

کوی جنس له خپله جنسه سره سازه ـ هم کوتره له کوتری باز له بازه

د ده د حرکت اصلی اقتضاء خو هم دغه وه ـ اوس دغه بیله خبره ده چه الله تعالیٰ د نورو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) کوم په نامه سره مسلمان عقد هم له مشرک او مشرکی سره

جائز نه دی فرمایلی. یا مثلاً د بدکاره سړی نکاح که د کومی صالحی ښځی سره وتړله شی نو دغه بالکل باطله نه ده درولی شوی.
تنبیه: د دغه آیت داسی تقریر چه مونږ کړی دی بیخی سهل او بی تکلیفه دی په دغه کښی د (لاینکح) معنی هغسی نیولی شوی ده لکه چه په «**السلطان لایکذب**» او نورو محاوراتو کښی اخیسته کیږی یعنی د فعل د لیاقت نفی ـ د فعل نفی له حیثیته ورکړی شوی ده. **فافهم واستقم**

وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ③

او حرامه کړی شوی ده دغه (زناء یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفیفانو) مؤمنانو

تفسیر: یعنی یو مؤمن په داسی حال کښی چه مؤمن وی څرنګه به داسی حرکت ته اقدام کوی؟ په حدیث کښی راغلی دی «**لا یزنی الزانی حین یزنی وهو موٴمن**» یا دا مطلب چه له زانیی سره د هغو پرهیزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی چه په صحیح او حقیقی معانی سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دی یعنی په تکوینی دول (طریقه) دغسی پاک او صاف نفوس د داسی خراب او پلیت او ګنده ځایونو په طرف نه متمائل کیږی او تری ساتلی شوی دی په دغه وقت کښی به د «حرم» معنی هم هغسی وی چه «په ﴿ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ ﴾ کښی. یا په «وحرام علیٰ قریة اهلکناها» کښی نیولی شوی دی والله اعلم.
فائده: دغه پاس آیت یواځی د ترغیب دپاره دی په نکاح اخیستلو د عفائفو او شرائفو کښی او ترهیب دی له نکاح کولو د بدکارانو څخه ځکه چه زنا په قبح کښی نژدی ده شرک ته لکه چه عفاف او پاکوالی او تحصن او ودوالی نژدی دی ایمان ته او بل دغه نفی په معنی د نهی نه ده او که په معنی د نهی وی نو منسوخ دی په آیت د ﴿ وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى ﴾ سره.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَاْتُوْا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ

او هغه کسان چه اولی محصنی ښځی (یا محصن سړی چه نسبت د زنا ورته وکړی) بیا رانه ولی (په مخ د قاضی حاکم کښی) څلور تنه شاهدان

تفسیر: یعنی که په داسی پاک لمنی ښځی باندی د زناء تهمت ولګوی چه د دی بدکاری په کوم دلیل یا په شرعیهؤ قرائنو سره نه وی ثابت (نو وئی وهئ تاسی دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا دری او مه ئی قبلوئ شاهدی ځکه چه سره له حریته بلوغ ـ عقل ـ اسلام او پاکی

فاسقان دی) او هم دغه حکم دی د پرهیزګار نارینه که پری تهمت ولګاوه شی. لکه چه دغه آیات د یوی پاکی عفیفی صدیقی ښځی په قصه کښی نازل شوی دی نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوی ده که څلور شاهدان تیر کړی او د هغوی شهادت سم له شرعیه ؤ اصولو سره مقبول واقع شی نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زناء حد جاری کیږی.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَٰنِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا۟ لَهُمْ شَهَٰدَةً أَبَدًا ۚ

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وی) اتیا دری او مه قبلوئ تاسی له دوی نه شاهدی هیڅکله (تر وقته د مرګه پوری)،

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لګونکی سزا شوه چه «مقذوف په مطالبه» اتیا دری وهلی کیږی او په مستقبل کښی د تل دپاره په معاملاتو کښی مردودالشهادت درولی کیږی ځمونږ د حنفیانو په مذهب کښی وروسته له توبی ایستلو څخه هم د دوی شهادات په معاملاتو کښی نه قبلیږی

وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ۝٤

او دا (قاذفان) هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یعنی که په واقع سره ئی عمداً په دروغو سره تهمت لګولی ؤ بیا نو د ده فسق او نافرمانی ظاهره ده که په رښتیاء سره واقعی خبره ئی ویلی وی لیکن په دی باندی پوهیده چه زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی نو د داسی خبری له اظهاره غیر له دی نه چه د یوه مسلمان پت او عزت خراب کړی بل څه ګټه (فائده) نه کوی چه هغه فی نفسه مستقله ګناه ده او علماء هغه په کبائرو کښی شمیرلی ده.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥

مګر هغه کسان چه توبه وباسی پس له دغه (قذفه له ګناه نه) او اصلاح کړی (نیت او عمل خپل) پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی وروسته له توبی او د حال اصلاحه ښنونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم تری پورته کوی او د الله تعالیٰ په نافرمانو بندګانو کښی به نه شمیرلی کیږی. اګر که د پخوانی

قذف په سزا کښې بیا هم مردودالشهادت پاتې دی هم دغه په اسلافو کښې د قاضي شریح ـ ابراهیم نخعی ـ سعید بن جبیر ـ مکحول ـ عبدالرحمٰن بن زید بن جابر ـ حسن بصری ـ محمد بن سیرین او سعید بن المسیب رحمهم الله مذهب دی کما فی الدر المنثور و ابن کثیر.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ أَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چه اولی ښځی (محصنی پاکی له زناء څخه په زناء سره)

تفسیر: یعنی د زناء تهمت ولګوی یا خپل د وړکی په نسبت ووائی چه دغه ځما له نطفی څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ إِلَّآ أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ
الصّٰدِقِيْنَ ۝ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝
وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ إِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝

حال دا چه نه وی دوی ته شاهدان (په دی کار د زناء کښې) مګر نفسونه د دوی (یعنی پخپله حاضر وی) پس (واجبه ده په دی کښې) شاهدی د یوه د دوی څلور شاهدی په (نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زناء کښې) او پنځمه (شاهدی) (داسی ده چه) بیشکه لعنت د الله دی وی پر دغه (میړه) که وی (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوی له دغی ښځی څخه عذاب (د حد ثابت په وینا د میړه ئی) دا (کار) چه شاهدی ولولی (دا ښځه) څلور (واری) شاهدی (په نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دا میړه ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی(په نسبت د زناء په ما باندی) او پنځمه (شاهدی داسی ده) چه ووائی بیشکه غضب د الله دی وی په دی (ښځی) که چیری وی (دا میړه می) له

صادقانو رښتيا ويونكيو څخه.

تفسير: يعني هر هغه ميړه (خاوند) چه پر خپلې ښځې د زناء تهمت ولګوي اولاً له ده نه به څلور شاهدان طلب كړه شي - كه ئې راحاضر كړې نو پر ښځه دې د زناء حد جاري كړ شي. كه ئې شاهد نه شو حاضرولى نو ده ته دې وويلى شي چه څلور ځلې دې په قسم يادولو سره بيان كړي چه زه په خپله دغه دعوى كښې رښتينى يم (په دغه تهمت كښې چه مې پر خپله ښځه لګولى دى دروغ نه وايم) ګواكې د څلورو شاهدانو په ځاى پخپله د ده څلور (كرته) حلفيه شهادات دي. او په آخر كښې په پنځمه مرتبه كښې دغسې به وائي چه «كه دى پخپله دغه دعوى كښې دروغجن وي نو پر ده دې د الله تعالىٰ لعنت وي» كه د دغو پاس الفاظو د ويلو څخه انكار وكړي نو بندي دې كړ شي او حاكم دې دې مجبور كړي چه يا دې پر خپل دروغ ويلو اقرار وكړي او د قذف په حد محكوم شي چه پاس ئې ذكر وشو يا دې پنځه كرته همغه الفاظ ووايي چه پاس مذكور شو. كه ميړه (خاوند) دغه الفاظ ووائى نو بيا ښځې ته دې وويل شي چه هغه دې هم څلور ځلې په قسم يادولو سره داسې بيان وكړي چه «ميړه (خاوند) مې په دغه تهمت لګولو كښې دروغجن دى» او پنځم ځلې دې دغه الفاظ ووائى چه «د الله غضب دې نازل شي پر دې ښځه باندې كه ئې دغه ميړه (خاوند) پخپله دغه دعوى كښې رښتين وي» تر څو كه ښځه دغه الفاظ ونه وائي بندي دې وساتلى شي چه يا دې په صاف ډول (طريقه) سره خپل د ميړه (خاوند) د دعوى تصديق وكړي چه د زنا حد پرې جاري شي. يا په پاس مذكوره الفاظو سره ئې تكذيب وكړي كه ښځه هم د خپل ميړه (خاوند) پشان دغه الفاظ ووائى او له «لعان» څخه فراغت ومومي نو بيا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعي ګرد (ټول) حرام شول بيا كه ميړه (خاوند) دې ته طلاق وركړي ښه! كه نه قاضي دې د دوى دواړو په منځ كښې تفريق وكړي اګر كه دغه واړه پر دغه افتراق راضي هم نه وي يعني قاضي دې په ژبه سره ووائي چه «ما د دغو دواړو په منځ كښې سره تفريق وكړ» نو دغه تفرق د بائن طلاق حكم لري.

(۱): - **تنبيه:** پر زوجينو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شريعت كښې «لعان» وائي او «لعان» خاص په قذف الازواج پورې مخصوص دى د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حكم هم هغه دى چه پاس مذكور شو.

(۲): - **تنبيه:** دغه څلور شاهدې ئې ځكه مقررې كړې چه اصل خو څلور شاهدان ؤ كله چه هغه پيدا نه شول نو د هرې يوې شاهدې په ځاى يو سرى ودريده او پنځمه په ځاى د «تزكيې» كښې شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او كه نه وي فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده او (بل دا نه وي

چه) بیشکه الله ډیر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی (نو رسوا او معذب شوی به وی په دنیا کښې)

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی لکه چه څمونږ له ترجمې څخه ښکاریږی چه که نه وی فضل او احسان د الله تعالیٰ پر تاسو باندی نو خامخا به ئی شرمولی وی تاسو یا ژر به ئی په عذاب کړی وی تاسو یعنی که دغه د «لعان» حکم مشروع نه وی نو د «قذف» د عمومی قاعدی سره موافق به پر میړه (خاوند) قذف اوښته یا به ئی ګرد (تول) عمر د خپل څیګر وینی څښلی او لړمون خوړینی به ناست ؤ ځکه ممکن دی چه دی رښتین وی په خلاف د غیر د میړه (خاوند) چه هغه د دغسی اظهار دپاره مضطر نه دی ځکه د هغه په قانون کښې د دغو امورو رعایت ضروری نه دی. له بل لوری که یواځی د میړه (خاوند) په قسم خوړلو د زناء ثبوت کیدی نو د ښځی لپاره به ډیر سخت مصیبت او زحمت پیښیده ـ حال دا چه ممکن دی هغه رښتین هم وی هم داسی که ښځه د دی په قسم خوړلو سره یقیناً بری وګڼله شی نو پر میړه (خاوند) به د قذف حد لازمیده ـ سره له دی چه د ده په صداقت کښې هم مساوی احتمال موجود دی ـ نو په دغه حالت کښې د «لعان» په مشروعیت کښې د ګردو (تولو) رعایت وشو او هم دغه د الله تعالیٰ د فضل او رحمت اثر دی ځکه چه په فریقینو کښې هر یو چه رښتین وی هغه د بی محله سزا څخه نجات ومونده په دغه وړی دنیا کښې پرده پوښی کړی او مهلت ئی ورته ورکړی دی چه ښائی توبه وباسی بیا د ده د توبی قبلول دغه د الله تعالیٰ د توابیت د صفت اثر شو

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه راوړی ئی دی غټ دروغ (په شان د عائشې کښې) یو تولی دی له تاسی (مسلمانانو) نه ګمان مه کوئ په دی (دروغو) چه شر بد دی تاسی ته (ای مخلصانو مؤمنانو) بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسی ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسی) مقرر دی هر سړی ته له دغو (بهتان ویونکیو جزاء د) هغه څیز چه ګټلی ئی دی له ګناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار پیتی د دغو (دروغو او شائع ئی کړل) له دغه (تولی) نه شته ورته عذاب لوی (په دارینو کښې)

تفسیر: دلته د هغو غتو دروغو ذکر دی چه پر حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها تړلی شوی ؤ دغه پیښه داسی وه چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د هجری په (٥) یا په (٦) کال کښی د (بنی المصطلق) له غزوی څخه د مدینی منوری په طرف بیرته تشریف راوړ ام المومنین صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دوی سره وه - بی‌بی صاحبه پر بل اوښ سوره وه چه پری هودج (پالکی) تړلی او پردی به ئی ځوړندی او ښکته به وی او جمال به لا له پخوا هودج (پالکی) پری تاړه - په یو منزل کښی چه د دوی قافله ښکته شوی وه لږ شیبه پخوا له کوچ حضرت صدیقی بی بی عائشی ته د وضؤ د تجدید ضرورت محسوس شو نو ځکه له قافلی څخه څه قدر لری او گوښی (جدا) لاړه. په دی ضمن کښی یو ناڅاپه د دی د غاړی غاړکی (امیل) وشلیده او دانی ئی (چه د جزع یمنی څخه وی) په شگو کښی سره تیت و پرک (منتشر) شوی نو د هغو په تولولو او لټولو دا ډیره وځنډیده (ایساره شوه) هلته قافلی کوچ وکړ او له خپله ځایه ولټیدله او گرد (تول) سره لاړل. جمال هم داسی گمان وکړ چه لکه بی‌بی صاحبه په هودج (پالکی) کښی ناسته ده ځکه چه د هغه گردی (تولی) پردی ښکته ځوړندی وی او تولی پیلیاری (پردی) ښکته لویدلی وی او ذاتاً بی‌بی صاحبه په عمر کښی هم وړوکی او په بدن کښی هم ډیره ضعیفه او نحیفه وه چه د دی د وجود او عدم وجود له هودج (پالکی) د باندی ښه نه څرگندیده.

الغرض جمالانو خپل اوښان رهی (روان) او چالان کړل او گرد (تول) سره لاړل. لکه چه ام المؤمنین بیرته راغله که گوری چه قافله تللی ده - او هیڅ اثر او نښه ئی هم نه ښکاری.

نو ام المومنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسی رأیه قائمه کړه چه اوس له دغه ځایه خوځیدل خلاف‌المصلحت دی - ولی که زه د دغو شگو په کړمونو کښی د قافلی تعقیب هم وکړم په هغوی پسی نشم رسیدی او امکان لری چه لیاره هم راڅخه ورکه شی - که دلته واوسیږم هر کله چه لمر وخیژی او ځما متعلقین په دی وپوهیږی چه زه په هودج (پالکی) کښی نه یم او ځما پالکی تشه روانه ده نو هرومرو (خامخا) به هم دلته په منده او ځغاښته راپسی راشی نو همهلته پاتی شوه.

کله چه شپه وه پر ام المؤمنین د خوب شومه راغله، همهلته ئی خپل مبارک سر کیښود.

کله چه حضرت صفوان بن معطل رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په امر مأمور ؤ چه تل به دی وروسته له قافلی راځی - او د پاتی شویو شیانو خبر نیونه به کوی نو ځکه دی تل د قافلی څخه په لږ څه فاصله لری اوسیده او همیشه د قافلی تر شا وروسته له پلټنی (تحقیق) به راته. حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه دغه ځای ته گهیځ (سحر) راورسید او له لری څخه ئی ولید چه کوم اوده پروت دی - کله چه ورنژدی شو نو د ورپیچلی (نغښتلی) شوی تکری (څادر) څخه یی وپیژنده چه دا خو ځما مور ام المؤمنین صدیقه بی‌بی عائشه ده ځکه چه پخوا د حجاب د حکم له نزوله هم دغه معنوی ځوی او مور سره پیژندل.

حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولړځید - او ډیر وویرید او

په زور سره ئی ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ وویل چه د هغه په اثر د ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها سترگی خلاصی شوی او هم هغسی مخ پیچلی (پټ مخ) او په خپل تکری کښی تاو شوی کیناسته.

حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه خپل اوښ ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها ته نژدی چو کړ ـ او ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها هم هغسی پټه پری سوره شوه ـ او صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندی کیښود او د قافلی تر شا روان او ورسره گډ شول.

راس المنافقین و امام المکذبین عبدالله بن ابی چه د مدینی منوری ډیر خبیث ـ بدباطنه خان او د منافقانو مشرف او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمن ؤ ـ دلته چه داسی یوه خبره او موضوع ورپیدا شوه نو په چټی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو ئی خوله وسپړدله ـ او ځینی ساده او ناپوهان مسلمانان مثلاً په نارینه ؤ کښی حضرت حسان ـ حضرت مسطح ـ او په ښځو کښی حمنه بنت جحش رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د منافقانو په دغه انتشاراتو او گمراه کوونکیو خبرو تیروتل او په دغسی افسوسناکو تذکرو کښی سره لگیا شول چه د هغو ویل دوی ته نه ؤ لازم او د ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها د عفت او عصمت سره بیخی منافی ؤ ـ مسلمانانو ته بالعموم ـ او پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته له داسی قسم واهیاتو خبرو څخه سخته صدمه ورسیده. تر یوی میاشتی پوری دغسی چټی (بیکاره) خبری سره کیدی او رسول صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین به هم دغه گردی (تولی) خبری اوریدی او هیڅ به ئی نه ویل ـ او نه د هغو په تحقیق پسی گرځیده ـ مگر په زړه کښی سخت خفه ؤ وروسته له یوی میاشتی پخپله ام المؤمنین عائشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه ـ نو د غم له شدته ناقراره شوه ـ او د رنځورئ په بستره کښی ولویده شپه او ورځ به ئی ژړل ـ او د یوی شیبی له مخی به ئی هم اوښکی نه دریدی. په دغه ضمن کښی نور واقعات هم پیښ شول ـ او ډیری خبری اتری سره کیدلی چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی د لوستلو قابل دی ـ او بالاخر د حضرت ام المؤمنین صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها په برائت کښی بالذات الله تعالیٰ دغه آیت ﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ ﴾ الآیة ـ تر لری ځایه پوری نازل وفرمایه ـ چه ام المؤمنین عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها تل فخر پری کاوه ـ او بالحق چه پر دغه هومره فخر او ویاړ چه وکړی لږ دی.

﴿ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ﴾ ـ یو تولی دی له تاسو مسلمانانو څخه) یعنی دغه دروغ تړونکی له خیره سره همغه کسان دی چه په دروغو یا په رښتیا سره د اسلام مدعیان دی ـ او خپلو ځانونو ته مسلمانان هم وائی ـ له دوی ځنی څو تنه سری سره یو ځای شوی دی ـ او داسی چټی (بیکاره) خبری ئی سره تړلی دی ـ او څه خلق په ناپوهی سره پر دغه چغلی او چټی (بیکاره) دروغو غولیدلی دی ـ خو بیا هم د الله تعالیٰ لوی احسان دی چه گرد (تول) مسلمانان په دغه لومه کښی نه دی نښتی.

﴿ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ ـ گمان مه کوئ په دی دروغو چه شر بدی تاسو ته

ای مخلصانو مؤمنانو بلکه دغه دروغ خیر بهتر دی تاسو ته له جهته د ثواب او منقبت د تاسو) دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی دپاره دی چه هغوی ته له دغی واقعی څخه صدمه رسیدلی وه بالخصوص حضرت صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها او د دی کورنی ته ځکه ظاهر دی چه هغه ډیره سخته خفه او ویرجنه وه یعنی اگر که په ښکاره ډول (طریقه) دغه ویناوی ډیری مکروهی خفه کوونکی او خرابی دی لیکن فی الحقیقت تاسی ته د ده په منځ کښی ډیره بهتری او محاسن پټ وه آیا دومره مدت د تاسی پر داسی زړه خوږوونکو حملو او ایذاؤ صبر کول هم داسی بی اجره پاتی کیږی آیا دغه لږ فخر او شرف دی چه بالذات خالق‌الکائنات پخپل پاک کلام کښی ستاسی نزاهت او برائت نازل کړ او ستاسی دښمنان ئی خواروزار او رسوا کړل او تر قیامت پوری ئی ستاسی د خیر ذکر د گردو (تولو) قرآن لوستونکیو پر ژبه جاری کړ او مسلمانانو ته ئی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام او د ده د ازواجو او اهل البیت د حق پیژندلو دپاره داسی یو درس ورکړ چه له سره هیریدونکی نه دی فلله الحمد علیٰ ذلک.

﴿ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم ﴾ - مقرر دی هر سړی ته له دغو بهتان ویونکو جزاء د هغه څیز چه گټلی ئی دی له گناه او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار د دغو دروغو له دغه شته ورته عذاب لوی. یعنی هر هغه سړی چه په دغه فتنه کښی هومره حصه واخیسته همغه قدر گناه ئی د خپل ځان لپاره وگټله او د هغی د سزا مستحق شو مثلاً ځینی کسان خوشال شول او په ډیر خوند او مزه سره ئی د دغو واهیاتو خبرو تذکره کوله ځینو د افسوس د اظهار په ډول (طریقه) - ځینو د تحقیق او تفتیش په اصول - خامخا د دغی خبری په شاؤ خوا کښی ئی گرویگنی (تپوسونه) او پلیتنی (تحقیقونه) کولی او رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپله پته خوله ناست او دغه گردی (تولی) خبری ئی اوریدی. ځینی به د داسی خبرو د آوریدلو څخه په تردد او اندیښنه کښی لویدل. ډیر کسان به په دغه مورد کښی چپ ناست وو. ډیرو کسانو به ئی د دغو افواهاتو تکذیب کاوه چه د دغو وروستنیو خلقو وضعیت پاک الله پسند او غوره کړ او نورو گردو (تولو) ته ئی درجه په درجه الزام واړاوه او د دی گناه ډیر لوی بار اخیستونکی رأس‌المنافقین عبد الله بن ابی ؤ لکه چه په ډیرو روایاتو کښی تصریح ده هم دغه خبیث به نور خلق له خپله ځانه سره تولول او دغه خبری به ئی په غوږونو کښی ورڅخولی او دوی به ئی سراښول او غولول او خپله لمن به ئی په ډیر مهارت او چالاکی سره تری تولوله او په نورو باندی ئی هغه شائع کوله نو په آخرت کښی ډیر لوی عذاب خو د ده دپاره هرومرو (خامخا) شته لیکن په دنیا کښی هم دغه ملعون ډیر ذلیل او رسوا شو او تر قیامته به دی په ذلت او خواری سره یادیږی.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿۱۲﴾

ولې نه په هغه وقت کښې چه واوریده تاسې دا خبره گمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو(پخپلو منځونو) کښې د خیر (خبرې) او ویلې وې (دوی تولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعنې مسلمانانو ته ښایې چه له خپلو مسلمانانو ورونو خویندو سره حسن ظن ولرې او هر کله چه واورې چه خلق پر یو نیک سړی هم داسې چټې (بیکاره) «**رجمابالغیب**» بدې خبرې او خراب تهمتونه لگوی نو ښائې چه دی داسې خیالاتو ته پخپل زړه کښې لیار ور نه کړې بلکه د هغو تکذیب دې وکړې رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی هر څوک چه پښي‌شا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړې نو الله تعالیٰ هم د ده پښي‌شا مدد کوی - بې‌تحقیقه او تعمقه تهمتونه تراشل له ایمانه بعید دی ښائې چه هر سړی پر خپل پت (غیرت) او عزت د بل پت (غیرت) او عزت قیاس کړی لکه چه ابو ایوب انصاری رضی الله تعالیٰ عنه او نورو د «افک» په قصه کښې وکړل. یوه ورځ د ده ښځې وویل چه «خلق د بي‌بي عائشې صدیقې په. نسبت دغسې خبرې کوی» ده وویل چه گردې (تولې) دروغ دی آیا ته به داسې کار وکړې شې؟ دې وویل چه نه! نو ابو ایوب رضی الله تعالیٰ عنه وویل بیا نو د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه لور د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کده (تبر) د مسلمانانو مور د عربستان ملکه حضرت بي‌بي عائشې صدیقې رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت چه له تا نه ډیره لوړه - پاکه - صافه - طاهره - مطهره ده داسې گمان بیخي چټې (بیکاره) او فضول دی.

لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا۟
بِٱلشُّهَدَآءِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عِندَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْكَٰذِبُونَ ﴿۱۳﴾

ولې نه راوسته (او تیر نه کړې دوی) په دې خبره څلور شاهدان (چه شاهدی ورکړې وی په دې قذف د دوی) پس کله ئې چه رانه وستل څلور شاهدان پس دغه کسان په نزد د الله کښې هم دوی دروغجنان دی.

تفسیر: یعنې سم د الله تعالیٰ له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسې خلق دروغجنان

درولی شوی دی چه پر بل چا باندی تهمتونه لګوی او بیا د هغه اثبات دپاره څلور شاهدان نشی وړاندی کولی او بی له کافی ثبوته داسی غتی خبری له خپلی ژبی څخه وباسی او چتی (بیکاره) پری وئیږی.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د دغه (الله پر تاسی) په دنیا کښی (په توفیق د توبی سره) او په آخرت کښی (په عفو او مغفرت سره) نو خامخا رسیدلی به ؤ تاسی ته په هغه دروغ کښی چه غوپی وهلی تاسی په هغو (دروغو) کښی عذاب لوی (په هم دغه دنیا کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دوی ته د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په طفیل له عذابونو څخه نجات ورکړ که نه دغه خبره د عذاب لائقه ده. (موضح القرآن) له تاسو ځینی مخلصینو ته د توبی توفیق هم ورکړ - خطا ئی ورمعاف کړه - که نه د منافقینو پشان دوی هم د قیامت په ورځ په لوی عذاب کښی اخته کیدل. (العیاذبالله).

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

کله چه واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چه یو له بله مو پوښتنه کوله) او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چه نه ؤ تاسو ته په هغی باندی هیڅ علم او ګڼله تاسی دغه خبره آسانه (چه هیڅ ګناه پکښی نشته) حال دا چه دغه (خبره) په نزد د الله کښی ډیره لویه ده (له حیثیته د ګناه نه).

تفسیر: یعنی د عظیم عذاب مستحق ولی نه کیدل - کله چه تاسی بی تحقیقه یو ظاهرالبطلان خبره یو د بل له خولی څخه اخیستله - او له خپلو ژبو څخه ئی دغه چتی (بیکاره) او اتکلی خبری ایستلی چه د هغو له واقعیت څخه تاسی بیخی نه وئ خبر بیا عجیبه خبره لا دا ده چه داسی سخته خبره (یعنی کومه محصنه خصوصاً د نبی علیه السلام مطهره زوجه او ځمونږ د

مسلمانانو روحانی والده متهم کول) چه د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوی دروند جرم دی، یوه وړوکی او معمولی خبره ګڼله له دغه اصلی جرم څخه لوی جرم دی.

وَ لَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ قُلْتُمْ مَّا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهٰذَا ۖ سُبْحٰنَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۶﴾

ولی نه کله چه واوریده تاسی دا خبره ویل تاسی چه نه ښائی مونږ ته دا کار چه خوله وخوځوو په دی خبره باندی پاکی د تا (ای ربه) دا دروغ دی ډیر لوی (چه تړلی شوی دی د منافقانو له خوا).

تفسیر: یعنی اول خو د حسن‌الظن اقتضاء داسی وه چه ستاسو په زړونو کښی هم ښائی دغه خبری نه تیریدی لکه چه پاس ارشاد وشو ـ لیکن که د شیطانی اغواء له سببه ئی فرض کړئ د چا په زړه کښی کومه بده وسوسه تیره شی ـ یا ئی له چانه واوری نو بیا جائز نه دی چه داسی ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړی ـ لازم دی چه په هسی مواردو کښی مؤمن خپل حیثیت او دیانت ملحوظ ولری او په صافو الفاظو سره داسی ووائی چه د داسی بی سرو پښو خبری له خپلی ژبی څخه ایستل ماته نه ښائی او نه زه پری ښه شکارم ـ ای الله ته پاک ئی څرنګه خلق داسی نامعقولی خبری له خپلی خولی څخه وباسی آیا هغه پاکه ـ صافه ـ متقیه میرمن چه تا د سید الانبیاء او رأس‌المتقین د زوجیت لپاره غوره او مخصوصه کړی ده هغه (معاذ الله) څرنګه هم خپل ځان بی پته (بی غیرته) کوی؟ او هم (استغفر الله) پخپله دغه وضعیت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم پت (غیرت) باندی هم داغ لګوی (حاشا ـ ها ـ ثم حاشا ـ ها!) دغه خو د دښمنانو له طرفه پر یوه بی‌قصوره باندی بهتان تړلی شوی دی.

يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُوْدُوْا لِمِثْلِهٖٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷﴾

پند درکوی تاسی ته الله (او منع کوی مو) چه بیا ونه ګرځئ تاسی مثل د دی خبری ته هیڅکله که چیری یئ تاسی مؤمنان (نو پری عبرت واخلئ!)

تفسیر: یعنی مؤمنانو ته ښائی چه په پوره ډول (طریقه) سره پوهان او هوښیاران شی ـ څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فریبونو سره ونه غولیږی او د دوی په پلمو (تدبیرونو) سره تیر نه وځی ـ او تل تر تله د نبی علیه وعلیٰ آله واصحابه الصلوٰة والسلام او د ده د اهل بیتو د عظمت شان ملحوظ ولری.

وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿١٨﴾

او بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د پند) او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنی د دی خبری پته درښیئ چه دغه غټ دروغ چا جوړ کړی؟ او خپور (مشهور) کړی دی؟. معلوم شو چه منافقانو تل په پته دښمنی او مخالفت کاوه په پخوانی آیت کښی ئی دغه خبره راښکاره کړی وه (کذا فی الموضح) عموماً مفسرانو له آیاتونو ځنې احکام ـ نصائح ـ حدود ـ د توبی قبول او نور مضامین مراد کړی دی ـ په دغه وقت کښی به د علم او حکمت د صفاتو له ذکر کولو ځنې دغه غرض وی چه الله تعالیٰ له تاسی ځنې د مخلصینو د قلبی ندامت او د نیاتو او د اعمالو او اقوالو پر حال ښه خبردار دی ـ نو ځکه ئی د هغوی توبه قبوله کړه ـ او څرنګه چه حکیم مطلق دی نو ځکه ئی په نهایت حکمت او علم سره تاسی ته تنبیه او ویښتیا هم درکړه او د ده ګرد (تول) احکام د بندګانو پر مصالحو مبتنی دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ اَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٩﴾

بیشکه هغه کسان چه خوښوی دغه (خبره) چه خوره شی فاحشه بدنامی په حق د هغو کسانو کښی چه ایمان ئی راوړی دی شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنیا کښی (په حد د قذف او په بدنامی سره) او په آخرت کښی (په اور د دوزخ سره) او الله ښه عالم دی او تاسی نه پوهیږئ (پر ضرر د هغی خوری کړی فاحشی).

تفسیر: یعنی بدکاری شائع او خوره شی ـ یا د بدکاری اطلاعات او خبری منتشری او خوری شی ـ دغسی غوښتونکی منافقان ؤ لیکن د هغوی په تذکره کولو کښی ئی مؤمنانو ته هم تنبیه وفرمایله چه فرض ئی کړئ که د چا په زړه کښی د کومی بدی خبری خطره تیره شوی وی ـ او په بی پروائی سره ئی کومه خبره له ژبی ځنې هم وتلی وی نو ښائی چه بیا د هغی مهملی خبری تذکره له سره ونه کړی او د هغی په تشییع او تنشیر (اشاعت) پسی ونه ګرځی ـ که خامخا د کوم مؤمن پټ او عزت تویوی نو ښه دی وپوهیږی چه د هغه پټ او عزت هم محفوظ نه پاتی کیږی ـ او حق تعالیٰ هغه ذلیل او خواروی کما فی حدیث امام احمد رحمه الله په دی شان سره

چه په دنیا کښې د قذف حد پرې اجراء کیږي ـ او قسم قسم سپکتیا او بدنامي ئې په برخه کیږي او نورې رسوائي او سزاوې هم وررسیږي او په آخرت کښې د دوزخ سزا دوې ته تیاره او مهیاء ده او الله تعالیٰ ته داسې فتنه اچوونکې ښه معلوم دي او ښه ئې پیژني اگر که تاسې ئې نه پیژنئ ـ او دغه هم د پاک الله په علم کښې شته چه د کوم یوه جرم او گناه څومره ده؟ او غرض او مقصد ئې څه ؤ؟.
تنبیه: ـ د فاحشې د شیوع حب د حسد او کینې او نورو په شان د قلبیه ؤ اعمالو څخه دي او د وسوسو او خواطرو په شان نه دي ـ او د قصد له مراتبو څخه نه دي نو ځکه د هغه په مأخوذیت کښې نه ښائي چه اختلاف وکړې شي. فتنبه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٠﴾

او که نه وې فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده او (دا نه وې) چه بیشکه الله ښه نرمي کوونکې ښه رحم والا دي (نو رسوا او معذب شوې به وې په دنیا کښې)

تفسیر: یعنې دغه غټ دروغ خو داسې ترلې او خواره شوې ؤ چه نه ؤ معلوم چه څومره کسان له هغه ځنې جاریدل. لیکن الله تعالیٰ محض پخپل فضل ـ رحمت ـ شفقت او مهربانۍ له تاسې ځنې د تائبینو توبه قبوله کړه ـ او پر ځینو ئې شرعي حد جاري کړ ـ او پاک ئې وگرځول ـ او هغه ته ئې چه زیات خبیث ؤ یو ډول (طریقه) مهلت ورکړ او په آخرت به جزا وررسیږي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ
الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَاۗءِ وَالْمُنْكَرِ ۭ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ
وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړې دی (یعنې ای مؤمنانو!) متابعت مه کوئ د گامونو د شیطان او هر چا چه متابعت وکړ د گامونو د شیطان نو بیشکه دغه شیطان امر کوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډیرو بدو قبیحو کارونو او په

منکر نامشروعو بدو خبرو او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د ده نو نه به وئ پاک کړی له (معصیت د افک څخه الله) تاسی هیڅوک هیڅکله ولیکن الله پاکوی (په قبول د توبی سره له معاصیو) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او الله ښه آوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی (په نیاتو).

تفسیر: یعنی د شیطان له چالونو او پلمو (تدبیرونو) څخه هوښیار اوسئ! نه ښائی چه د مسلمان کار داسی وی چه شیاطین الجن والانس سره قدم په قدم یو ځای لاړ شی ـ د هغو ملعونانو د تولنی مقصود خو هم دا دی چه خلقو ته د بی حیائی او رسوائی په طرف دعوت او بلنه ورکړی نو تاسی ولی په رنو سترګو عمداً د هغوی پر خبرو غولیږئ؟ وګورئ چه شیطان لږ څه تحریک او ډکه ورکړی ـ دومره لوی شورماشور او هنګامه پورته کوی ـ او ډیر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانیږی. حال دا چه شیطان خو د ګردو (تولو) ګمراه کول غواړی او یو تن هم نه پریږدی چه پر سمه لیاره لاړ شی ـ دا خو د الله تعالیٰ فضل او د ده رحمت دی چه دی د خپلو مخلصو بندګانو لاس نیونه کوی او ډیر زیات کسان ئی د شیطان له شرورو څخه محفوظ ساتی او ځینو ته وروسته له ابتلاء د توبی ایستلو توفیق ور په برخه او اصلاح کوی ئی دغه خبره د هم هغه واحد الله جل وعلا په اختیار کښی ده ـ او هم هغه پخپل محیط علم او کامل حکمت سره پوهیږی چه کوم یو بنده د اصلاح قابل دی؟ او د کوم یوه توبه ښائی قبوله کړه شی ـ الله تعالیٰ د ګردو (تولو) توبه او نور آوری ـ او د دوی د قلبی کیفیاتو څخه پوره واقف او باخبر دی.

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾

او قسم دی نه کوی خاوندان د فضل (په دین کښی) له تاسی او (خاوندان) د فراخی (او مالداری ستاسی په دنیا کښی) په دی چه نفقه) به نه ورکوی خاوندانو د خپلوی او مسکینانو او مهاجرینو ته په لیاره د الله کښی او ښائی چه عفوه دی وکړی او ښائی چه تری تیر دی شی آیا دوست نه لرئ تاسی دا چه مغفرت وکړی الله تاسی ته (په سبب د عفوی او صفح د تاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: پر حضرت صدیقی بی بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها باندی په بهتان تړونکیو کښی ځینی مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوی وو چه له هغوی ځنی یو حضرت مسطح رضی الله تعالیٰ عنه ؤ چه برسیره په دی چه یو مفلس مهاجر ؤ د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه خوربی یا ترورځی هم کیده ـ او د «افک» د پیښی څخه پخوا حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه د هغه سره څه امداد او مالی مرسته (مدد) کوله ـ کله چه دغه خبره سره فیصله شوه ـ او د حضرت صدیقی بی بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها برائت د الله تعالیٰ له طرفه نازل شو ـ نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه قسم وکړ چه وروسته له دی نه به مسطح رضی الله تعالیٰ عنه سره هیڅ امداد او کومک ونه کړم ـ ممکن دی چه ځینو نورو اصحابو ته به هم داسی پیښی وریپیښی شوی وی نو په دغه تقریب دا آیت نازل شو ـ یعنی له تاسی ځینی هغو کسانو ته چه الله تعالیٰ دینی کرامت او مشرتوب یا دنیائی وسعت او مالداری ورکړی ده دوی ته نه ښائی چه داسی قسمونه وخوری او ښائی چه د دوی همت ډیر لوی او اخلاق ئی لوړ او عالی وی ـ نو میړانه (بهادری) او ځلمیتوب په دی کښی دی چه د بدی بدل په نیکی سره ورکړ شی.
د محتاجو خپلوانو او د الله دپاره د خپل وطن پریښودونکیو د کومک، امداد او مرستی (مدد) څخه لاس اخیستل د میړنو (بهادرانو) او مشرانو کار نه دی ـ که مو قسم خوړلی وی نو نه ښائی چه داسی قسمونه پوره کړئ ـ بلکه د هغو کفاره اداء کړئ! ـ ستاسی له شانه او اوصافو څخه داسی ښائی چه د خطا کارانو له خطاء څخه اغماض وکړئ! او تری تیر شئ که داسی وکړئ نو الله تعالیٰ به ستاسی ګرد (تول) قصور او خطاوی وبښی ـ آیا تاسی له الله تعالیٰ څخه د عفوی او د بښنی هیله (ارزو) او امید نه لرئ؟ـ او که ئی لرئ نو ښائی چه تاسی د هغه د بندګانو سره په هم دغه متوقعه صورت سره موافق معامله او تګ وکړئ! ګواکی په دغه سره د «**تخلق باخلاق الله**» تعلیم وشو.
په احادیثو کښی دی لکه چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه دغه آیت واورید ﴿ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ﴾ ـ آیا دغه مو نه خوښیږی چه الله تعالیٰ مو وبښی» نو فوراً ئی وویل ـ
«**بلیٰ! یاربنا انا نحب** ـ بیشکه ای ځمونږ پروردګاره! مونږ هرومرو (خامخا) ستا بښنه خوښوو او غواړو ئی»
دا ئی وفرمایل او د مسطح رضی الله تعالیٰ عنه هغه پخوانی کلنګ او امداد ئی بیرته جاری کړ ـ بلکه په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د پخوا په نسبت ئی دوچند کړ. رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ الْغٰفِلٰتِ الْمُؤْمِنٰتِ لُعِنُوْا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۪ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۲۳﴾

بیشکه هغه کسان چه ولي دوی (په نسبت د زناء سره) ښځی پاکی عفیفی ناخبری (له دغو بدو) ایمان راوړونکی (په الله او رسول) لعنت کړی شوی دی په دوی باندی په دنیا کښی او په آخرت کښی او شته دوی ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: په صحیحینو کښی حدیث دی ـ «**اجتنبوا السبع الموبقات الشرک بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق واکل الربوا واکل مال الیتیم والتولی یوم الزحف وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات**» له دی نه ظاهریږی چه د محصناتو قذف مطلقاً له مهلکاتو څخه دی بیا په هغه کښی ازواج مطهرات بالخصوص د ام المومنین بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها قذف خو ډیره لویه گناه ده ـ علماؤ تصریح فرمایلی ده چه وروسته د دغو آیاتونو له نزوله هر څوک چه بی‌بی عائشی صدیقی یا له ازواج المطهرات څخه یو تن متهم کړی هغه کافر او د لوی قرآن مکذب ـ او د اسلام له دائری څخه خارج دی ـ د طبرانی په یوه حدیث کښی داسی راغلی دی «**قذف المحصنة یهدم عمل مائة سنة** پر محصنی باندی تهمت لگول د سلو کلونو عمل ورانوی» (العیاذبالله)

یَّوۡمَ تَشۡهَدُ عَلَیۡهِمۡ اَلۡسِنَتُهُمۡ وَاَیۡدِیۡهِمۡ وَاَرۡجُلُهُمۡ بِمَا کَانُوۡا یَعۡمَلُوۡنَ ﴿۲۴﴾

په هغه ورځ کښی چه شاهدی به ورکړی پر دوی باندی ژبی د دوی او لاسونه د دوی او پښی د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چه ؤ دوی چه کول به ئی په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی مجرم به خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړی مگر د ده ژبه لاسونه ـ پښی به په اذن الله په وینا راځی ـ او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرگندوی چه د هغو په وسیله شوی وی.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لگولی ؤ ـ او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوی وه چه هغه ئی پوره نشوه کړی بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو ـ ژبه چه د قذف اصلی آله ده او څلور نور لاسونه او پښی چه د هغه پر شرارت باندی شاهدی لولی.

یَوۡمَئِذٍ یُّوَفِّیۡهِمُ اللّٰهُ دِیۡنَهُمُ الۡحَقَّ وَیَعۡلَمُوۡنَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الۡحَقُّ الۡمُبِیۡنُ ﴿۲۵﴾

په دغه ورځ کښی به پوره ورکړی دوی ته الله جزاء د دوی هغه چه حقه لائقه وی او پوه به شی چه. بیشکه الله هم دی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)

ښکاره ظاهر (په الوهيت او ربوبيت خپل).

تفسير: هغه ذات چه د يوی ذری اعمال ـ حساب ـ کتاب ـ په ښکاره او واضح ډول (طريقه) سره هر سړی ته په صاف صورت سره ښکاروی ـ او د هغه په دربار کښې هيڅ ظلم او تعدی نه کيږی. دغه مضمون به د قيامت په ورځ گردو (تولو) ته مکشوف او مشهوديږی.

اَلْخَبِيْثٰتُ لِلْخَبِيْثِيْنَ وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ لِلطَّيِّبٰتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿٢٦﴾

ناپاکی (ښځی او خبری) دپاره د ناپاکو دی او ناپاکه (خلق) دپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دی، او پاکی (ښځی او خبری) د پاکو (خلقو) دی او پاک (خلق) دپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دی، دغه (پاکان چه ځينی له هغو اهل البيت دی) پاک (بی تعلقه بيزاره) دی له هغو خبرو چه وائی ئی (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزی ښه (په جنت کښې).

تفسير: يعنی بد کاری او چټی (بيکاره) ښځی د بد کارو او چټلو (خرابو) سړيو وړ (قابلی) او لائقی دی هم داسی يو بدکار او گنده سړی د هم دی خبری سره وړ (قابل) او لائق دی چه د هغه تعلق د هم هغه په شان چټلی (خرابی) او بدکاری ښځی سره وی ـ پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هيڅ تعلق او مطلب نه لری. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمايلی دی چه د نبی صلی الله عليه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانيه) نه وی يعنی الله تعالیٰ د هغه د ناموس حفاظت هم فرمائی ـ نقله فی (موضح القرآن).

تنبيه: د آيت دغه مطلب خو د شيخ الهند د ترجمی سره سم وشو ـ مگر د اسلافو د ځينو مفسرينو څخه دغه منقول دی چه د ﴿ اَلْخَبِيْثٰتُ ﴾ او د ﴿ اَلطَّيِّبٰتُ ﴾ څخه دلته ښځی نه دی مرادی ـ بلکه اقوال او کلمات مراد دی ـ يعنی خرابی خبری خرابو خلقو سره لائقی او مناسبی دی ـ او پاکی او صافی خبری پاکو او صافو سړيو سره لازمی او مناسبی دی ـ متقی ـ پاک ـ او صاف نارينه او ښځی له داسی گنده او مردارو تهمتونو څخه پاکی وی ـ لکه چه وړاندی له ﴿ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ﴾ څخه ظاهريږی ـ يا دی داسی وويلی شی چه خرابی خبری د خرابو له خولو څخه ووځی هغه کسان چه د يوه پاک او متقی او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړی نو وپوهيږه چه هغه پخپله خبيث او مردار دی يعنی طيب او طاهر او پاک سړی له داسی خبيثو او مردارو او چټلو (خرابو) خبرو څخه بيخی پاک او مبراء دی او هسی خرابی ويناوی د خبثاؤ ـ پليتو ـ چټلو (خرابو) او گنده کسانو کار دی.

﴿ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴾ الآیة ـ شته دوی ته مغفرت او رزق روزی به په جنت کښی)
یعنی هغوی د دوی په بدو ویلو سره نه بدیږی بلکه هر کله چه دوی پر هغه صبر وکړی نو دغه څیز د هغوی د خطاؤ او تیروتلو او ښویدلو کفاره کیږی ـ او دلته په هره اندازه چه مفسد خلق وغواړی چه هغوی ذلیل او خوار کړی ـ هلته به د هغه په بدل کښی دوی ته عزت او رفعت ور په برخه کیږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدْخُلُواْ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ننوځئ تاسی (هغو) کورونو ته چه غیر وی له کورونو د تاسی تر هغه پوری چه (اجازه وغواړئ او) سره وغږیږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوی دغه (اخبار او استیذان) د تاسی خیر بهتر ډیر غوره دی تاسی ته (له ننوتلو د بی اجازی څخه) ښائی چه پند واخلئ تاسی (په دی سره).

تفسیر: یعنی ماسواء د خپلی خصوصی هستوګنی له کوره د بل چا د هستوګنی په کور کښی هم داسی په خپل سر بی خبره مه ننوځئ! ولی تاسی نه یئ خبر چه هغه ستاسی د ننوتلو په وقت کښی په څه حال کښی دی؟ او څه احوال لری؟ آیا دی په دغه حال کښی د بل چا په ورتګ خوښیږی که خفه کیږی؟ لهٰذا پخوا د ننوتلو څخه ښائی ور ناری کړئ او ځان ته اجازت حاصل کړئ او له ګردو (تولو) نارو څخه بهتره «سلام» اچول دی.
په حدیث کښی راغلی دی چه دری ځلی دی سلام واچوی او د ننوتلو اجازه دی وغواړی که له دری ځلی سلام اچولو سره هم اجازه ور نه کړه شی ـ نو بیرته دی وګرځی.
فی‌الحقیقت دغه داسی ډک له حکمته تعلیم دی که د هغه په تعمیل کښی مؤاظبت وکړ شی ـ نو دغه د میلمه او کوربه دواړو په حق کښی ښه او بهتر دی.
مګر افسوس نن مسلمانان په دغو مفیدو هدایاتو پسی چندان نه ګرځی ولی نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستی هغه ته ئی ډیره ترقی او توسعه ورکړی ده.
(ربط) د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د زناء او د قذف د احکامو بیان ؤ ـ لکه چه ډیر ځله بی له اجازی د بل په کور کښی ننوتل ـ د هم دغو ممنوعهؤ امورو په طرف مفضی کیدل نو ځکه په دغو آیاتونو کښی ئی د استیذان د مسائلو بیان هم وفرمایه.

فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾

پس كه چيرى ونه موموئ تاسي په دى كورونو كښې څوك (چه اذن دركړى) پس مه ننه وځئ په دى كورونو كښې تر هغه پورى چه اذن وكړى شى تاسي ته، او كه چيرى وويل شى تاسي ته (عندالاستيذان) چه بيرته وګرځئ پس بيرته وګرځئ تاسي (او د ننوتلو سعى مه كوئ) چه دغه بيرته ګرځيدل ډير غوره (او پاک) دى تاسي ته او الله په هغو كارونو چه كوئ ئې تاسي ښه عالم دى (او جزا ئې دركوى).

تفسير: يعنى كله چه دغه درمعلوم شى چه په هغه كور كښې هيڅوک نشته خو بيا هم د بل چا په كور كښې بى د هغه د مالک او مختار له اجازى مه ننوځئ! ځكه چه د بل په ملكيت كښې بى له اجازى بل هيڅوک د تصرف حق نه لرى. تاسي ته نه دى معلوم چه د بى اجازى ننوتلو څخه به څومره جګړى پيښيږى؟ هو! كه صراحتاً يا دلالتاً اجازت دركړ شى نو بيا هيڅ مضائقه نشته او كه چيرى وويل شى تاسي ته عندالاستيذان چه بيرته وګرځئ پس بيرته وګرځئ تاسي او د ننوتلو سعى مه كوئ! يعنى د داسي ويلو څخه مه خفه كيږئ! ځكه چه ډير اوقات انسانى طبيعت دى ته نه وى مائل چه له چا سره وګورى ـ يا به د بل چا له ملاقاته په دغه وقت كښې حرج وريپښيږى په داسي يوه خبره او كار مشغول وى چه په دغه نه خوښيږى چه بل څوک پرى مطلع شى ـ نو تاسي ته څه ضرورت درپيښ دى چه خامخا به پر هغه بار اچوئ! حال دا چه په دغه شان تكليف او زحمت اړولو سره عموماً د دوستى او خپلوى تعلقات ورانيږى. په هر حال دغه كار چه بيرته وګرځئ تاسي او د ننوتلو سعى او اصرار مه كوئ دغه بيرته ګرځيدل خير بهتر او ډير غوره پاک دى تاسي ته او الله تعالىٰ په هغو كارونو چه كوئ تاسي ښه عالم دى او جزاء ئې دركوى يعنى الله تعالىٰ له ګردو (تولو) قلبيهؤ او قالبيهؤ اعمالو څخه ښه باخبر دى. څرنګه شى چه كوئ او په هر نيت ئې چه وكړئ حق تعالىٰ به سم د هغه د تناسب سره جزاء دركوى ـ او ده په خپل محيط علم كښې د ګردو (تولو) امورو رعايت فرمايلى، دغه احكام ئې صادر كړى دى.

لَّيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

نشته پر تاسی باندی هیڅ ګناه په دی کښی چه ننوځئ (بی له استیذانه) هغو کورونو ته چه نه دی د چا د اوسیدنی په هغه کښی متاع منفعت د تاسی وی او الله ته ښه معلوم دی هغه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هغه چه پټوئ تاسی.

تفسیر: یعنی په هغو عمارتونو کښی چه کوم خاص او معلوم داره سری هستوګنه نه لری او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کښی څه ممانعت او قیود وی ـ مثلاً مسجد ـ مدرسه خانقاه ـ سرای او مثل ذلک ـ که هلته مو کوم شی وی ـ یا په هغه ځای کښی د څه موعد دپاره اوسیدل غواړئ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ او دلته هیڅ د استیذان ضرورت نشته. د داسی مسائلو تفصیلات ښائی چه په فقهیه‌ؤ کتابونو کښی وکتل شی. او الله تعالیٰ ته معلوم دی هر هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هر هغه څه چه پټوی ئی تاسی یعنی الله تعالیٰ ستاسی د ګردو (تولو) پټو او ښکارؤ حالاتو په رعایت دغه احکام مشروع کړی دی چه له هغو څخه مقصود د فتنی او فساد ګرد (تول) مداخل بندول دی. مؤمن ته ښائی چه په خپل زړه کښی هم دغه غرض تر نظر لاندی ونیسی او پری عمل وکړی.

قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده!) مؤمنانو ته چه پټی دی کړی دوی سترګی خپلی (له نامحرمو څخه) او ښه ټینګ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښی) دغه (اغماض او حفظ) ډیر پاکیزه (او ګټور) دی دوی ته بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئی (دوی نو ښائی چه تری په ویره اوسی پر هر حرکت او په سکون خپل)

تفسیر: بده کتنه د زناء اول قدم دی ـ له دی نه د لویو لویو فواحشو دروازی پرانستلی کیږی قرآن عظیم عموماً د بدکاری او بی حیائی د انسداد دپاره ړومبی د هم دغه سوری د بندولو توصیه کوی ـ یعنی مسلمان نارینه او ښځی ته حکم ورکړی دی چه د بدو کتلو څخه ځان ساتی! او خپل شهوات پخپل واک (اختیار) او اداره کښی ولری! که یو ځلی بی اراده او ناڅاپه د کوم نارینه نظر پر کومی پردی ښځی ولوید ـ یا د ښځی سترګی پر کوم پردی نارینه ولګیدی نو بیا دی بالاراده او قصداً د هغه پر لوری خپلی سترګی نه اړوی! ځکه چه دغه دوهم ځلی لیدل به د

ده په واک (اختيار) کښې وي ـ او په هغه کښې به معذور نه ګڼل کيږي.
که انسان ځان په دې سره عادي کړي چه خپلو ښځو ته وګورې او په خپل اختيار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګورې نو ډير ژر د ده د نفس تزکيه کيدې شي ـ کله چه اول ځلې ناڅاپه کوم اتفاقي نظر لويږي د شهوت او نفساني غوښتنې له سببه نه وي نو ځکه حديث هغه معاف کړې دې ښائي چه دلته په ﴿ مِنۡ اَبۡصَارِهِمۡ ﴾ کښې هم «من» ئې تبعيضه اخيستې هم دغه طرف ته ئې اشاره فرمايلې وي. (او ښه ټينګ دې وساتي دوی فرجونه سترونه خپل د محرماتو په مقابل کښې) يعنې له حرام کارې څخه خپل ځانونه وساتي! او خپل ستر او پرده دې د هيچا په مخ کښې نه خلاصوي **«الاعند من اباحه الشارع من الازواج وماملكت ايمانهم»**
(دغه اغماض او حفظ ډير پاکيزه او ګټور دې دوی ته په دنيا او په عقبا کښې بيشکه چه الله تعالیٰ ښه خبردار دې په هغو کارونو چه کوي ئې او په هغه نظر چه کوي ئې په حلال او حرام او هم داسې په استعمال د جوارحو په طاعاتو او په معاصيو) يعنې د سترګو غلا ـ او د زړونو پټې خبرې او مخفيه‌ؤ نياتو ـ احوالو ـ ټول الله تعالیٰ ته معلوم دې ـ لهٰذا انسان ته ښائي چه تل دغه علام الغيوب حاضر او ناظر وګڼي ـ او له بدو افعالو ـ او بدو خيالاتو او بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتي ـ که نه هغه به ئې سم له خپله علمه سره په سزا رسوي **«مايصنعون»** څخه غالباً د جاهليت د زمانې بې‌اعتدالی‌ګانې مراد اخيستې دي ـ يعنې هغه بې اعتدالی‌ګانې چه پخوا له دې نه مو کولې هغه ټولې الله تعالیٰ ته معلومې دي نو ځکه هغه اوس د خپل رسول په وسيله دغه احکام صادر کړي دي چه ستاسې تزکيه پرې وشي.

وَقُلۡ لِّلۡمُؤۡمِنٰتِ يَغۡضُضۡنَ مِنۡ اَبۡصَارِهِنَّ وَيَحۡفَظۡنَ فُرُوۡجَهُنَّ وَلَا يُبۡدِيۡنَ زِيۡنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوۡبِهِنَّ وَلَا يُبۡدِيۡنَ زِيۡنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوۡلَتِهِنَّ اَوۡ اٰبَآئِهِنَّ اَوۡ اٰبَآءِ بُعُوۡلَتِهِنَّ اَوۡ اَبۡنَآئِهِنَّ اَوۡ اَبۡنَآءِ بُعُوۡلَتِهِنَّ اَوۡ اِخۡوَانِهِنَّ اَوۡ بَنِىۡۤ اِخۡوَانِهِنَّ اَوۡ بَنِىۡۤ اَخَوٰتِهِنَّ اَوۡ نِسَآئِهِنَّ اَوۡ مَا مَلَكَتۡ اَيۡمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيۡنَ غَيۡرِ اُولِى الۡاِرۡبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفۡلِ الَّذِيۡنَ لَمۡ يَظۡهَرُوۡا عَلٰى عَوۡرٰتِ النِّسَآءِ وَلَا يَضۡرِبۡنَ بِاَرۡجُلِهِنَّ لِيُعۡلَمَ مَا يُخۡفِيۡنَ مِنۡ

زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

او ووايه (ای محمده) ایماندارو ښځو ته چه پټی دی کړی له (نامحرمو څخه) سترګی خپلی او ښه تینګ دی وساتی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښی) او نه دی ښکاره‌وی زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل مګر هغه چه ښکاریږی له دغه (زینت څخه په وقت د کسب او کار کښی) او ښائی چه وا دی چوی تکری پوړنی خپل پر ګریوانونو خپلو (چه تتر ئی ښکاره نشی) او نه دی ښکاره‌وی زینت ښایست (او ځای د ښائست) خپل (هیچا ته) مګر دیاره د میړونو(خاوندانو) خپلو (چه دغه د هغو دی) یا پلرونو (او نیکونو) خپلو، یا پلرونو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ځامنو (او لمسیو) خپلو ته یا ځامنو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ورونو خپلو ته یا ځامنو د ورونو خپلو ته یا ځامنو د خویندو خپلو ته یا ښځو خپلو ته یا هغه چاته چه مالک شوی دی (د هغه) ښی لاسونه د دوی یا هغو تابعانو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو نه یا هلکانو هغو ته چه نه وی خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو او نه دی وهی (دا ښځی) پښی خپلی دپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه څیز چه پټوی ئی دوی له زینت ښائست (ګانی) خپلی او راجع شئ توبه وباسی تاسی الله ته ټول ای مؤمنانو! دپاره د دی چه تاسی ښیګنه او خلاصی ومومئ (په دارینو کښی).

تفسیر: ښائست او سینګار عرفاً خارجی او کسبی آرائش ته وائی چه هغه له لباس یا زیور او نورو شیانو څخه حاصلیږی ـ د دی احقر په نزد دلته د زینت ترجمه د سنګار په ځای که په زیبائش سره وکړه شی ـ نو زیات جامع او مناسب واقع کیږی ځکه چه د زیبائش (ښائست) لفظ هر قسم خلقی او کسبی زینت ته شامل دی ـ اعم له دی چه هغه د جسم خلقی پیدایښت سره متعلق وی یا له پوښاک او نورو خارجی ډول و ډیل څخه حاصل شوی وی ـ د مطلب خلاصه داسی شوه ښځو ته د خپل هیڅ قسم خلقی یا کسبی ښائست اظهار پرته (علاوه) له خپلو هغو محارمو څخه چه ئی ذکر وروسته راځی د بل هیچا په مخ کښی جائز نه دی. هو! د هومره اندازی ښائست ظهور چه ضروری دی ـ او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت یا ضرورت نشی ممکن کیدی نو مجبوراً یا ضرورتاً د هغه په اظهار کښی دومره مضائقه نشته (مشروط په دی چه د فتنی خوف نه وی)

له احادیثو او آثارو څخه ثابتیږي چه مخ کفین (ورغوی) په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ کښي داخل دي ځکه چه ډیر دیني او دنیوی ضروریات د هغو په اظهار دوی مجبوروی ـ که د هغوی د استتار حکم مطلقاً ورکړ شي نو ښځو ته په کاروبار کښي سخت ربړونه (زحمتونه) او تکالیف ورواندي کیږي. برسیره په دي فقهاؤ قدمین (تلی) هم پر هم دغو قیاس کړی دی. لکه چه دغه اعضا مستثنیٰ شول نو د هغو متعلقات مثلاً ګوتمی ـ ګوتکی ـ نکریځی ـ رانجه ـ او نور هم ښائی په استثناء کښي داخل ومنلی شي لیکن واضح دی وی چه په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ سره صرف ښځو ته د عندالضرورت د هغو اعضاؤ په اظهار کښي اجازه ورکړی شوی ده ـ نامحرمو سړیو ته له سره اجازه نشته چه دوی دی خامخا دغو ښځو ته وګوری ـ یا له هغوی سره سترګی په سترګو شي یا د دوی د اعضاؤ سیل وکړی ـ ښائی د دغه اجازی څخه پخوا د هم دی لامله (له وجی) الله تعالیٰ مؤمنانو ته د غض‌البصر او د سترګو د پټولو حکم اورولی وی معلوم شو چه د یوه خوا د کوم عضوی د اظهار اجازه دغه نه لازمه وی چه بل طرف ته د هغه کتل هم جائز وی ـ نارینه چه په ستر له سره مأمور نه دی مګر د پاس آیات په اساس د ښځو له نظره مستور دی ـ یعنی ښځی لدینه ممنوع دی چه نارینهؤ ته وګوری. ښائی چه په یاد ئی ولرو چه په دغه آیت کښي محض د ستر د مسئلی بیان شوی دی یعنی له دی نه قطع نظر چه ښځه په کور کښي وی که د باندی؟ د ښځی د بدن کومه برخه د چا په مخ کښي او په کومو حالاتو کښي ښکارول جائز دی؟ پاتی شوه د «حجاب» مسئله ـ یعنی شریعت په کومو حالاتو کښي ښځو ته له کور څخه د باندی وتلو اجازه ورکړی ده؟ او د سیر او د سیاحت صلاحیت حکم دوی ته شته؟ که نه؟ دلته د هغه د تذکر ځای نشته د هغه څه تفصیل ان شاء الله د «احزاب» په سورت کښي راځی. مونږ چه د فتنی د خوف د نفی کوم شرط لګولی دی هغه د نورو دلائلو او شرعیهؤ قواعدو څخه مأخوذ دی چه په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کیږی. د بدن په خلقی ښائست کښي له ګردو (تولو) څخه ډیر ښکاره شي د تی اوچتوالی دی، د هغه د مزید تستر دپاره ئی په خاص دول (طریقه) سره تاکید وفرمایه ـ او د جاهلیت د رسم د امحاء طریقه ئی هم راوښوده. په جاهلیت کښي به ښځو تکری (څادرونه) پخپل سر اچول او د هغه دواړه څندی (غاړی) به ئی بیرته پخپلی شا غورځولی ـ او په دی ډوله د تی هیئت به څرګند پاتی کیده دغه ګواکی د ښائست یوه مظاهره وه. لوی قرآن دغه راوښوده چه ښائی تکرئ (څادر) په سر واچولی شي او د هغه څندی (غاړی) دی تر زنی لاندی تیری شي څو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پری په ښه ډول (طریقه) پټ شي.

﴿ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآية ـ او نه د ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مګر دپاره د میړونو (خاوندانو) خپلو چه دغه د هغوی دی یا پلرونو او نیکونو خپلو یا پلرونو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ځامنو او لمسیو خپلو ته د تره او ماما حکم هم داسی دی ـ په دغو محارمو کښي هم د مراتبو فرق شته مثلاً هغه زینت او ښائست چه دا ئی د خپل میړه (خاوند) په مخ کښي ظاهرولی شي هغه د نورو محرمو په مخ کښي نشي څرګندولی ـ د زینت څرګندول څو درجی لری

چه د هغه تفاصیل په لویو تفاسیرو او په فقهیهؤ کتابونو کښې ښائی ولوست شي. دلته یواځې هم دغومره ښوونه شوی ده. هومره د تستر اهتمام چه له پردیو څخه کاوه شي له محارمو څخه نه کیږي. او داسې مطلب نه دی چه هر یو عضو دی د دوی په مخ کښې بربنډ او ښکارولی شي.
﴿ أَوْنِسَآئِهِنَّ ﴾ ـ او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مګر ښځو خپلو ته) یعنی هغی ښځی ته چه د دی سره ناسته ولاړه لري ـ په دی شرط سره چه ښه اخلاق ولري ـ او د بد اخلاقو ښځو په مخ کښې نه. او د ډیرو اسلافو په نزد له دی نه مسلمانی اصیلی ښځی مرادی دی. ځکه چه کافره ښځه د اجنبی سړی حکم لري.
﴿ أَوْمَامَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ ـ او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مګر هغه چاته چه مالک شوی وی د هغه ښی لاسونه د دوی). یعنی ستاسی وینځی وی او د ځینو اسلافو په نزد مملوک مریی هم په دی کښې داخل دی او د قرآن ظاهر هم د هغه تائید کوی لیکن د جمهورو ائمه ؤ او اسلافو مذهب داسی نه دی.
﴿ أَوِالتَّٰبِعِينَ غَيْرِ أُوْلِى الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ ﴾ ـ او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مګر هغو تابعینو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو) یعنی نوکر او هغه خدمتګار چه له خپله کار سره کار لري او له سره دی وزګار نه وی چه دی خوا او هغی خوا ته وګوری ـ او پخپل چاړو جوړو او دوډی پخولو او نورو کورنیو چارو کښې بوخت او لګیا وی شوخ ـ شغب ـ سپین سترګی او ارمونی نه وی یا داسی فاترالعقل ـ بی سد ـ پاګل وی چه حواس ئی په خپل ځای نه وی پاتی او محض په خوړلو او څښلو کښې له کورنی سره شریک او مل وی.
(او نه د ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مګر هغو هلکانو ته چه خبر نه وی دوی پر اسرارو د ښځو) یعنی هغه هلکان چه تراوسه پوری دوی له نسوانی سرائرو څخه لا نه دی خبر او د هغو د پوهیدلو تمیز یی لا نه دی پیدا کړی او نه نفسانی جذبات لري.
﴿ وَلَايَضْرِبْنَ ﴾ ـ او نه دی وهی دا ښځی پښی خپلی لپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه څیز چه پته وی ئی دوی له زینت خپل یعنی ښائی چه د دوی هیئت او وضعیت ـ ناسته ولاړه داسی نه وی چه د ګانو (کالو) او زیوراتو غږ د پردیو توجه او میلان ځان ته ورکش کړی او دیر ځلی داسی غږ او حرکات او سکنات د مخ او نورو د لیدلو څخه زیات د نفسانی جذباتو داعی او محرک واقع کیدی شی.
﴿ وَتُوبُوٓاْ إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا ﴾ ـ او راجع شئ توبه وباسئ تاسی الله ته ټول ای مؤمنانو لپاره د دی چه تاسی ښیګڼه (فلاح) او خلاصی ومومئ په دارینو کښی یعنی پخوا له دی نه هر څه حرکات چه شوی دی له هغو څخه توبه وباسئ! وروسته له دی نه هر نارینه او ښځی ته لازم دی چه د الله تعالیٰ څخه وویریږی او پخپلو ګردو (ټولو) حرکاتو او سکناتو ـ اوضاعو او افعالو ـ اقوالو کښی د انابت او تقویٰ لپاره غوره کړی چه په دغه کښی د دواړو دارینو ښیګڼه (فائده) او بری او کامیابی دی.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

او په نکاح کوئ (ای اولیاؤ) هغه بی میرونو (خاوندانو) ښځی او بی ښځو سړی له تاسی

تفسیر: پاس د استیذان ـ غض البصر ـ ستر او نورو بیان وشو څو د هغو په وسیله د بی حیائی او بدکاری ـ انسداد او مخه ونیوله شی په دغه آیت کښی دا حکم ورکوی چه د هغو کسانو نکاح چه تراوسه نه ده تړلی شوی ـ یا وروسته د نکاح تړلو څخه بیرته کونډ شوی وی نو په مناسبه موقع کښی دی بیا د هغوی نکاح سره وتړله شی! په حدیث کښی نبی علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی «ای علی! په دری کارونو کښی ځنډ (ایسارتیا) مه کوه! د فرض لمانځه وقت چه راشی جنازه چه حاضره شی ـ او کونده ښځه چه کله ئی سیال پیدا شی.»
هغه اشخاص او اقوام چه عمداً د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کښی تکاسل تساهل، او تعطیل کوی یا د داسی خبرو د آوریدلو څخه بد وړی ښه دی وپوهیږی چه هغوی پخپل دغه وضعیت کښی گناهگاران دی او ښائی چه ژر تر ژره دی توبه وباسی او د هغوی په نکاح کښی دی تلوار او مسارعت وکړی.

وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ

او صالحان نیکان له مریو خپلو او له وینځو خپلو

تفسیر: یعنی که مریی او وینځی د دغی خبری وړ (قابل) او لایق وگنی چه د زوجیت حقوق اداء کولی شی او د نکاح کولو لامله (له وجی) نه مغروریږی او ستاسی له کار او خدمت څخه لاس نه وباسی نو د دوی نکاح هم وتړئ!.

إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

که چیری وی (دغه مذکورین) فقیران ناداران نو غنیان به کړی دوی الله له فضله خپله او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسیر: ځینی خلق د دی لامله (له وجی) متردد وی او ویراندی وروسته کوی چه وروسته له نکاح به د ښځی او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلی؟ دلته الله تعالیٰ دوی پوهولی دی چه د هسی موهومو خطراتو لامله (له وجی) تاسی د نکاح څخه مه په شنګ کیږئ! ستاسی او ستاسی د ښځو

د وورکیو رزق روزی د الله تعالیٰ په قدرت کښې ده ـ تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه. چه د هغوی له قسمته الله تعالیٰ ستاسی په رزق او روزی کښې څه ارتوالی او کشائش پیدا کړی. نه مجرد کونډ (لونډ) پاتی کیدل د غناء موجب دی او نه له نکاح ترلو سره فقر او افلاس مستلزم دی. دغه ګردی (تولی) خبری د الله په اراده او مشیت پوری ترلی دی. لکه چه د «التوبه» په (٤) رکوع کښې ئی داسی فرمایلی دی ﴿ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاءَ ﴾

او د ظاهری اسباب په اعتبار هم دغه څیز معقول دی چه د نکاح کولو یا د نکاح د ارادی لرلو په وسیله پر انسان بار لویږی او دی د تجرد د زمانی څخه په زیاتی ګټی (فائدی) پسی ګرځی او خپلی فائدی پسی هڅه کوی او سره له سعی او عمل او جد او جهد لاس او پښی خوځوی د بله طرفه کله چه سړی د ښځی څیښتن(خاوند) شی نو د ده ښځه او وروسته اولاد هم د ده سره د ژوندانه په چارو کښې مرستی (مدد) کوی ـ او برسیره په دی د خسرګنئ د کورنی مرسته (مدد) او امداد هم ورسره ملګری کیږی. په هر حال د روزی تنګی یا فراخی په نکاح او تجرد پوری له سره نه ده موقوفه بیا نو نه ښایی چه دغه خیال د نکاح سد او مانع وګرځی. او الله تعالیٰ کشائش والا ښه عالم دی یعنی د هر چا په حق کښې چه مناسب وګڼی نو د هغه په روزی کښې وسعت او ارتوالی کوی.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ

او ښائی چه ځان دی وساتی هغه کسان چه نه مومی دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پوری چه غنیان کړی دوی الله له فضله خپله

تفسیر: یعنی هغه چه اوس دومره مقدور هم نه لری چه له کومی ښځی سره خپله نکاح وترلی شی نو تر هغه پوری چه الله تعالیٰ ده ته مقدور ورکړی ښائی چه د خپل نفس اداره ښه وکړی ـ او تر انضباط لاندی ئی راولی ـ او زیار (کوشش) وکړی چه عفیف پاتی شی. دغه خبره هیڅ بعیده نه ده چه د هم هغه عفت او ضبط النفس په برکت دی الله تعالیٰ غنی وګرځوی او د نکاح ډیر ښه مواقع ورمهیاء کړی.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا ۚ وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنۢ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان چه غواړی مکاتب والی له هغو (وینځو مریو) چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی نو مکاتبان کړئ دوی که چیری پیژانده تاسی په دوی کښی خیر او ورکوئ دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته، او مه مجبوروئ تاسی وینځی خپلی په زناء (او بدو کارونو) که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسیس (چه هغه باره د زنا او ورو کی دی) او هر هغه چه زور ئی وکړ په دوی پس بیشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډیر ښونکی ښه رحم والا دی.

تفسیر: یعنی که د چا مریی او وینځی ووائی یا د زیات توثیق دپاره خپله دغه وینا ولیکی چه «زه به په دومره مدت کښی دومره مال درته وگټم او در به ئی کړم ځو ته می آزاد او خپلواک کړی» نو مالک ته لازم دی چه دغه ومنی او داسی یو تعهد لیک ورولیکی دغسی معاملی ته مکاتبه وائی او دغه د مریو د آزادولو یو ځان ته صورت دی لیکن مالکانو ته ښائی چه دغه خبره هلته قبوله کړی چه دی په واقعی ډول (طریقه) سره وپوهیږی چه آزادی د دغه مریی یا وینځی دپاره ښه ده ـ او وروسته د رقیت د قید د وتلو څخه غلا ـ یا زناء ـ یا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کیږی ـ او خوشی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) هر چیری نه گرځی ـ که دغسی دادینه (سکون) او اطمینان ورته پیدا شی نو بیشکه ښائی چه ده ته د آزادی موقع ورکړه شی ځو دی آزاد شی او د خپلی فلاح او بهبودی دپاره ښه ترقی او پرمخ تگ وکړی شی ـ که چیری خپله نکاح تړی نو په خپل واک (اختیار) دی وتړی او د رقیت لامله (له وجی) دی میدان پری تنگ نه وی.

﴿ وَءَاتُوهُم مِّن مَّالِ ٱللَّهِ ﴾ ـ او ورکوئ دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته) دغه ئی دولتمنو اغنیاؤ مسلمانانو ته فرمایلی دی چه د داسی مکاتبانو مریو یا وینځو سره مالی امداد وکړئ چه د زکوٰة له وجوهو څخه وی که د نورو عامو صدقاتو او خیراتونو او نورو څخه وی ځو دوی ژر تر ژره د خپلو آزادیو او خپلواکیو مالکان شی او که مالک د کتابت د بدل کومه برخه ورمعافه کړی نو دغه به ډیر لوی امداد وی.

تنبیه: د زکوٰة په مصارفو کښی یو مصرف چه د ﴿ فِى ٱلرِّقَابِ ﴾ په نامه ایښی شوی دی هغه د هم دغو مریانو او د وینځو د آزادلو پنگه ده د راشدهؤ خلفاؤ په زمانه کښی له داسی مریانو سره له بیت المال څخه امداد او مرستی (مدد) کیدلی.

﴿ وَلَا تُكْرِهُوا۟ فَتَيَٰتِكُمْ ﴾ الآیة ـ او مه مجبوروئ تاسی وینځی خپلی په زناء او بدو کارونو که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی په دغه اکراه سره مال

د ژوندون لږ خسيس.) په جاهليت کښې به ځينو خلقو پر خپلو وينځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه له عبد الله بن ابی رئيس‌المنافقين سره څو داسې وينځې وې چه پر هغو به ئې د هم دغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه ـ او په دغه وسيله به يې روپۍ ګټلې چه له دوی څخه ځينې ځينې وينځې مسلمانانې شولې او د دغه شنيع فعل د کولو څخه ئې انکار وکړ ـ نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او تکولو لاس پورې کړ ـ دغه آيت په هم دغه مورد کښې نازل شو ـ او د دغه شان نزول د رعايت د مزيد تقبيح دپاره ئې د ﴿ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا ﴾ او د ﴿ لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ قيود زيات کړل که نه پر وينځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده او
دغسې ګته (فائده) چه په دغه وسيله په لاس راځي په هر اسم او رسم چه وي بيخي حرامه او ناپاکه ده اعم له دې چه دغه بدکاري دوی په خپله رضاء او رغبت سره وکړي يا محض د دغې دنيوي حقيري فائدې دپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کيږي نو په دغه وروستنې صورت کښې د هغه ګناه او وبال شديد او انتهائي وقاحت لرې او د لوئې بې شرمۍ دليل دی.
يعنې زنا داسې بد عمل دی چه د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي ـ ليکن الله تعالیٰ محض په خپل فضل او رحمت سره د مکرهه بيچاره‌ګۍ او ناتوانۍ ته کتلې ـ عفو کوي ئې او په هر صورت پر مکره (په زور کوونکي) باندې به سخت عذاب وي او پر مکرهه (چه پرې زور شوی وي) رحم به وکړ شي.

وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ ءَايَٰتٍ مُّبَيِّنَٰتٍ وَمَثَلًا مِّنَ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ تاسو ته آيتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو) او مثل (عجيب چه د عجيبه قسمه ؤ امثله دي) د هغو کسانو چه تير شوي دي پخوا له تاسي او نازل کړي دي مونږ موعظه پند دپاره د متقيانو پرهيزګارانو.

تفسير: يعنې په قرآن کښې ګرد (ټول) نصائح ـ احکام او د تيرو اقوامو عبرتناکه واقعات بيان شوي دي څو د پاک الله څخه ويريدونکي انسانان هغه واوري او ترې پند او نصيحت او عبرت واخلي او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي. يا مثلاً له ﴿ مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا ﴾ څخه دغه مراد دی چه پر پخوانيو امتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړي شوي وو چه په دغه سورت کښې مذکور دي او ځينې پيښې هم د هم دغه (افک) د پيښې په شان ورورانډې شوي دي چه په دغه سورت کښې بيان کړي شوي دي پس هم هغه شان چه الله تعالیٰ د حضرت مريمې صديقې رضي الله تعالیٰ عنها او حضرت يوسف صديق عليه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت ئې

ظاهر کړ د حضرت بی‌بی عایشی صدیقی بنت الصدیق رضی الله تعالیٰ عنهما برائت او لوئی ئی هم ښکاره کره ـ چه تر قیام د قیامت پوری د صادقینو او صالحینو په زړونو کښی یی نقش‌فی‌الحجر کړ ـ او د دروغجنانو دښمنانو مخونه ئی تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِیْهَا مِصْبَاحٌ ؕ اَلْمِصْبَاحُ فِیْ زُجَاجَةٍ ؕ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّیٌّ یُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَیْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِیَّةٍ وَّلَا غَرْبِیَّةٍ ۙ یَّكَادُ زَیْتُهَا یُضِیْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ؕ نُوْرٌ عَلٰی نُوْرٍ ؕ یَهْدِی اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ یَّشَآءُ ؕ وَیَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ ۙ﴿۳۵﴾

الله (مالک د) نور د آسمانونو او ځمکی دی مثل صفت د نور د ده (داسی دی) لکه (رونه) طاقچه چه په هغی کښی یوه بله ډیوه وی دغه بله ډیوه په قندیل د (شیشه) کښی وی، دغه قندیل (ښیښه په سبب د هغی رڼا (رڼړا) چه پکښی ده) ګواکی یو ستوری دی روڼ ځلیدونکی چه بلوه شی (دا یوه چراغ په اول کښی) له تیلو د ونی برکتناکی د زیتون چه نه مشرق طرفته وی او نه مغرب طرف ته نژدی دی تیل د دی چه رڼا (رڼړا) وکړی (له خپله ځانه له ډیری صفائی) او اګر که نه وی رسیدلی دی ته اور (دغه) رڼا (رڼړا) د ډیوی) پر رڼا (رڼړا) (د صافو تیلو ده) لیاره ښیی الله نور خپل ته هغه چاته چه اړده وفرمائی او بیانوی الله مثالونه خلقو ته (او په معقولاتو ئی پوهوی د محسوساتو په وسیله) او الله پر هر خیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د ځمکی او د آسمان رونق او ودانی د الله تعالیٰ له جانبه ده. که الله تعالیٰ مدد ونه کړی نو ګرد (تول) به سره ورانیږی. (موضح القرآن) ګردو (تولو) مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا (رڼړا) د الله له طرفه ورکړی شوی ده. په لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ پرښتو ـ انبیاؤ او په اولیاؤ هغه ظاهری او باطنی رڼا چه شته د هم هغه منبع‌الانواره څخه مستفاده ده ـ او د هدایت هغه انوار او پلوشی چه هر چاته رسیږی ـ د هم هغه رفیع دربار څخه رسیږی ـ تمام علویات او سفلیات د الله تعالیٰ له تکوینیه‌ؤ او تنزیلیه‌ؤ آیاتونو څخه منور دی ـ د حسن او جمال ـ یا د

خوبی او کمال کومه ورانگه (پلوشه) چه هر چیری بریښی ـ هغه د هم ده له برکته منوره ده ـ او د هغه د مبارک ذات د جمال او کمال یوه پلوشه ده ـ د «ابن اسحٰق» په سیرت کښی راغلی دی! کله چه په (طائف) کښی خلقو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وربیراوه (تکلیف کړو) نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ژبه دغه دعاء وه «اعوذ بنور وجهک الذی اشرقت له الظلمات وصلح علیه امر الدنیا والآخرة ان یحل بی غضبک او ینزل بی سخطک لک العتبیٰ حتیٰ ترضی ولا حول ولا قوة الا بالله» د شپی په تیاره کښی به دوی خپل رب ته داسی دعاء کوله **«انت نورالسمٰوٰت والارض»** او په خپلو غوږونو ـ سترګو ـ زړه ـ هره هره عضو ـ بلکه په هر ویښته سره به دی د الله تعالیٰ د نور او رڼای په طلب کښی ؤ ـ او په آخره ئی د خلاصی په دول (طریقه) داسی فرمایل **«واجعل لی نوراً»** یا **«واعظم لی نوراً»** یا **«واجعلنی نوراً»** یعنی ځما نور لا زیات کړه! بلکه بیخی له ما څخه نور او رڼا (رنړا) جوړه کړه! په حدیث کښی راغلی دی «ان الله خلق خلقه فی ظلمة ثم القیٰ علیهم من نوره فمن اصابه من نوره یومئذ اهتدی ومن اخطأه ضل (فتح الباری د ٦ ج ٤٣٠ مخ) یعنی هر هغه چاته چه په هغه وقت کښی د الله تعالیٰ له نوره (توفیقه) برخه وررسیده هغه هدایت وموند ـ او هر هغه چه له هغه څخه بی برخی شو ګمراه پاتی شو.

واضح دی وی هم هغسی چه د الله تعالیٰ نور صفات مثلاً سمع ـ بصر او د نورو کوم کیفیت نشی بیاموندی هم داسی د نور او رڼا (رنړا) صفت هم د ممکناتو په نور نشی قیاس کیدی. د دغی مسئلی د تفصیل دپاره د «امام غزالی » د «مشکوٰة الانوار» رساله وګورئ!

هسی خو د الله تعالیٰ په نور سره ګردو (تولو) موجوداتو ښائست موندلی دی، مهتدینو مؤمنینو ته د الله تعالیٰ له نور څخه د هدایت او عرفان هم هغه خصوصی برخه وررسیږی. د هغه مثال داسی وګڼئ چه د قانت مؤمن جسم د یوی طاقچی په شان دی چه د هغی طاقچی په منځ کښی یو ستوری د ځلیدونکی ښیښی (قندیل) په شان ایښی وی ـ دغه ښیښه د ده زړه شو چه د هغه تعلق له پاس عالم سره دی. په دغه ښیښه (قندیل) کښی د معرفت او هدایت ډیوه لګیږی ـ او رونه ځلیږی ـ دغه رڼا (رنړا) د داسی صافو او شفافو او لطیفو تیلو څخه حاصلیږی چه له یوی مبارکی ونه (خوونه یعنی زیتون) څخه ایستلی او راغلی دی او زیتون هم په داسی یو ځای کښی واقع دی چه د هیڅ پلوه له لمر څخه پټ او په حجاب کښی نه دی ـ نه مشرق کښی دی او نه مغرب کښی دی بلکه په یوه خلاص ـ ارت ډاګ میدان کښی ولاړ دی چه پری د صبا او بیګا د دواړو وقتونو لمر لګیږی لکه چه له تجاربو څخه معلوم شوی دی چه د داسی زیتون تیل لا لطیف او صاف وی الغرض د ده تیل دومره صاف او ځلیدونکی دی چه بی له اوره په خپل سر له ورا رونه ښکاری او داسی بریښی چه پخپله به لګیږی او رڼا (رنړا) به کوی.

دغه تیل ځما په نزد هغه حسن‌الاستعداد او د توفیق نور دی چه د مبارک نور له القاء څخه په بدؤ الفطرت کښی مؤمن ته حاصل شوی ؤ لکه چه پاس تیر شو او هغسی چه مبارکی شجری ته ئی ﴿ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ﴾ فرمایلی وه ـ هغه ربانی نور هم د جهاتو له قیده پاک دی.

خلاصه ئې داسې شوه چه د مؤمن د زړه ښیښه نهایته صافه او پاکه وی ـ او د الله تعالیٰ په توفیق په هغې کښې د حق د قبول داسې یو زبردست استعداد موندل کیږی چه بې له اوره په خپل سر رونه ښکاری ـ او د لګیدلو او رڼا (رڼرا) خورولو دپاره مستعد او تیار دی اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شي یعني د وحی او قرآن تیره رڼا (رڼرا) هغه مس کړی علیالفور د هغه فطری نور مشتعل شي هم دغه ئې «نور علیٰ نور» وفرمایل باقی دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه کښې دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی دغه رڼا (رڼرا) ئې ور په برخه کوی ـ او هم ده ته ښه معلوم دی چه دغه رڼا (رڼرا) چا ته عنایت وفرمایي؟ او کوم یو ترې محروم کړی؟ د دغو عجیبو او غریبو مثالونو د بیان کولو هم دغه غرض دی چه د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا (رڼرا) حاصله شي یوائې په خپله الله تعالیٰ ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول (طریقه) سره معلوم دی بل چاته له سره دغسې قوت او قدرت نشته چه دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي. وړاندې ئې فرمایلی دی چه هغه رڼا (رڼرا) له دی نه پیدا کیږی چه په هغو مساجدو کښې چه کامل خلق صبا او بیګا عبادت کوی، هلته دی په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړی.

تنبیه: مفسرانو د دغې تشبیه تقریر په څو څو ډولو (طریقو) سره کړی دی حضرت شاه صاحب هم په «موضح القرآن» کښې نهایت لطیف او عمیق تقریر فرمایلی دی مګر دلته هغه توجیه لیکلی شوی دی چه د دغه بنده په خیال کښې رسیدلی ده. **«وللناس فیما یعشقون مذاهب»** واضح دی وی چه په **«یوقد»** او په ﴿ وَلَوۡ لَمۡ تَمۡسَسۡهُ نَارٞ ﴾ کښې د هغه نار په طرف چه اشاره ده ما په مشبه کښې هلته وحی او قرآن ایښې دی د دی مأخذ هغه فائده ده چه حضرت شاه صاحب پر ﴿ مَثَلُهُمۡ كَمَثَلِ ٱلَّذِي ٱسۡتَوۡقَدَ نَارٗا ﴾ باندې لیکلی ده او د هغه تائید د صحیحینو په یو حدیث سره هم کیږی چه په هغه کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه الفاظ فرمایلی دی **«انما مثلی ومثل الناس کرجل استوقد نارا فلما أضاءت ماحوله جعل الفراش وهذه الدواب التی یقعن فیها** ـ الحدیث».

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ ٱللَّهُ أَن تُرۡفَعَ

په هغو کورونو (مساجدو) کښې چه اذن حکم کړی دی الله چه پورته دی کړل شي (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره)

تفسیر: الله تعالیٰ د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی یعنی د هغوی دی خبر واخیست شي! او له هر قسمه ګندګئ او لغو افعال او اقوالو څخه دی پاک وساتلی شي د مساجدو په تعظیم کښې دغه هم داخل دی کله چه هلته داخل شي د تحیة المسجد دوه رکعت نافله دی ولوست شي!

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او يادوه شي په هغه کښې نوم د دغه (الله)

تفسير: تسبيح، تهليل او د قرآن تلاوت او نور گرد (تول) اذکار په دی کښې شامل دی.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾

تسبيح وائی دغه (لمونځ کوی الله) ته په دغو کورونو کښې په صبا او په بيگا.

تفسير: يعنی په گردو (تولو) مناسبو اوقاتو کښې الله تعالىٰ يادوی. ځينی مفسرين وائی چه له «غدو» څخه د صبا لمونځ مراد دی او په «آصال» کښې باقی څلور واړه لمونځونه داخل دی ځکه چه «اصيل» د لمر له زواله څخه نيولی تر گهيځ (سحر) پوری مودی ته ويل کيږی.

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَوٰةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَوٰةِ

(داسی) سړی چه نه غافلوی دوی سوداگری او نه بيع پيرودل له ذکره يادده د الله او له سم قائمولو اداء کولو د لمانځه او له ورکولو د زکوٰة

تفسير: يعنی کاروبار او معاش او دنيوی ژوندون دوی د الله تعالىٰ له ياده او د الله تعالىٰ د احکامو د په ځای راوړلو څخه نه غافلوی مثلاً که دير لوی سوداگر او بيپار وی که معمولی دکاندار وی دغه دواړه د الله په ياد کښې تل لگيا وی ـ او هيڅ يو شی دوی د الله تعالىٰ له ذکره نه غافلوی د اصحاب الکرام رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين هم دغه شان ؤ.

په ښکاره کړی اخستل او خرڅول ـ کړی په زړه کښې د مولیٰ خپل يادول

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

ویرېږی (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغی ورځی چه آوړی رااوړی مضطرب به وی په هغی ورځی کښی زړونه او سترګی (له ډیری ویری)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به زړه په هغی خبری باندی وپوهیږی چه تر اوسه پوری پری نه پوهیده ـ او سترګی به داسی ویروونکی واقعات ووینی چه له سره ئی پخوا له دی نه نه وی لیدلی ـ په زړونو کښی به کله د نجات توقع پیدا کیږی او کله به د هلاک خوف ـ او سترګی به کله ښی خوا ته وګوری او کله کینی خوا ته او د دی خبری په انتظار کښی به وی چه له کوم لوری به نیول کیږو؟ یا د کوم لوری اعمالنامی څمونږ په لاس کښی راکولی کیږی. (او تسبیح وائی په اخلاص او ویرېږی له الله تعالیٰ نه)

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ

دپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله ډیره غوره جزاء د هغو عملونو چه کړی دی دوی او زیات به کړی (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل

تفسیر: یعنی د هغو ښو کارونو دپاره کوم اجر او صله چه مقرره ده هغه به وررسیږی د الله تعالیٰ له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کیږی چه د هغه تفصیل او تعین اوس نشی کیدی.

وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

او الله رزق روزی ورکوی هر چاته چه اراده وفرمائی (د رزق ورکولو د هغو) بی له حسابه (وافره پریمانه)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یو شی کمی نشته که جنتیانو ته بیحده او بیحسابه نعماء او آلاء عنایت وفرمائی نو ده ته هیڅ مشکل نه دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی عملونه د دوی په شان د سراب دی په هواره ډاګ کښې چه ګمان کوی پر هغه باندی تږی د اوبو تر هغه پوری چه راشی (او ورسیږی هغه شی ته چه د اوبو ګمان ئې پری کړی ؤ) نو ونه مومی دغه سړی هغه چه ګمان د اوبو پری کړی شوی ؤ هیڅ شي او بیا به مومی (عذاب د) الله په نزد (د عمل) خپل پس پوره به ورکړی (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده) او الله ډیر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چه عتبه بن ربیعه په جاهلیت کښې ډیر عبادت او طلب د دین کاوه بیا چه د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو ـ نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو چه مطلب ئې دغه دی او هغه کسان چه کافران دی هغه عملونه د دوی چه په ظاهر کښې نیک ښکاری لکه د صلة الرحمی پالل یا د مریی آزادول ـ یا د وږی مړول یا دغسی نور خیر خیرات کول ـ نو دغه ګرد (تول) عملونه پشان د هغی ښوری دی چه په هوار میدان کښې ښکاریږی په سخته ګرمی په وقت د نیمی ورځی کښې او داسی بریښی چه تږی سړی پری د اوبو ګمان کوی او په بیړه (تلوار) مخامخ وردرومی تر هغه چه ورسیږی هغه ځای ته چه د اوبو ګمان پری شوی ؤ نو بیا نه مومی دی هغه ګمان کړی شوی خپل هیڅ شی الخ. کافران په دوه قسمه دی یو هغه چه په خپل زعم او عقیده سره ښه ښه کارونه هم کوی او داسی ګڼی چه وروسته له مرګه به می په کار راشی ـ حال دا که د ده کوم کار په ظاهره سره ښه هم وی نو د کفر له شأمته عند الله هغه مقبول او معتبر نه دی د دغو غولیدلو کفارو مثال داسی وګڼئ لکه چه په تکنده غرمه کښې په وچه لویه بیدیا کښې یو تږی سړی ته له لری څخه اوبه ښکاره شي او هغه په حقیقت کښې ځلیدونکی شګه (شګی ګل) وی او دغه تږی د ډیری تندی په حالت کښې ورورسیږی که ګوری چه اوبه هلته هیڅ نشته ـ بلکه د موت او هلاک کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وقت په سر ورته ولاړ او پاک الله بالذات د ده د ګرد (تول) عمر حساب او کتاب اخلی د هم دغه اضطراب او حسرت په وقت کښې د ده ګرد (تول) حساب یو ځلی الله تعالیٰ تصفیه او خلاصوی ولی چه د حسابونو ژر انجام او سریع اتمام د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښې ډیر آسانه کار دی او په یوه طرفة العین د ګرد (تول) عمر او د ګردو (تولو) خلقو حساب کتاب فیصله او پری کوی دوهم هغه دی چه له سره تر پایه پوری په دنیوی عیشونو او عشرتونو او مزو کښې مغروق او د جهل کفر ـ ظلم او عصیان په ظلماتو کښې غوتی وهی نو د هغوی مثال وړاندی بیان فرمائی د دوی سره د رڼا (رنړا) دومره یوه وړانګه (پلوشه) هم نشته لکه چه هغه پر سرابونو باندی غولیدونکی ته پر نظر راتله دغه خلق په خالصو تیارو کښې او په یوه د پاسه په بل ظلمات کښې بند پراته دی. له هیڅ طرف د رڼا (رنړا) پلوشه یا د روښنی وړانګه (پلوشه) ورته نه رسیږی. نعوذبالله منها.

أَوْ كَظُلُمٰتٍ فِيْ بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَّغْشٰىهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌ ؕ ظُلُمٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ؕ اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ؕ وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّوْرٍ ﴿۴۰﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دی په بحر ژور کښی چه پټ کړی وی (دغه بحر) لره یو موج د پاسه ئی بل موج وی او د پاسه د دغه (موج) وریځ وی (دغه څلور قسمه) تیاری دی چه ځینی د دوی د پاسه د ځینو نورو دی، کله چه راوباسی (دغه پریوتی په دغو تیارو کښی) لاس خپل نه وی نژدی (دی) چه ووینی دغه (لاس خپل) او هر هغه چه نه وی ورکړی الله ده ته نور رڼا (رڼړا) پس نشته ده ته هیڅ نور رڼا (رڼړا)

تفسیر: یعنی د سمندر په ژورو کښی (۱) پخپله د لوی سیند تیاره (۲) د هغه د پاسه د طوفانی هوا او امواجو تپه توره تیاره (۳) بیا د هغه څخه برسیره د سختی ویروونکی تکی توری وریځی تیاره (٤) ورسره د تریمو توره تیاره شپه هم فرض کړه شی، نو پر دغو تیارو باندی لا پسی تزئید کیږی. په دغو تورو تیارو کښی که دغه واقع په بحر کښی خپل لاس چه اقرب الاعضاء دی پورته کړی ـ او خپلو سترګو ته ئی نژدی راولی نو بیا هم د ډیرو تیارو له سببه به ئی هیڅ شی په نظر نه ورځی چه هغه ته ځمونږ په محاورو کښی داسی وائی چه «سترګو ته سترګی په کار دی» پاس د مؤمنانو په ذکر کښی یی چه «یهدی الله لنوره من یشاء» فرمایلی ؤ دغه جمله د هغی په مقابل کښی ده یعنی هر هغه چاته چه الله تعالیٰ نور او توفیق نه وی ورکړی نو هغه ته بل څوک څه رڼا (رڼړا) رسولی شی؟ ـ د هغه استعداد خراب ؤ توفیق ور ونه رسید او د سیند په ژوره کښی ولوید او د رڼا (رڼړا) ورتلو دروازی ئی پر خپل ځان پسی بندی کړی نو بیا نور او رڼا (رڼړا) له کومی لیاری ورننوځی.

تنبیه: ربالعزت په اعمالو د کفارو پوری دوه مثالونه وتړل په دری اعتباره سره (۱) په اعتبار د تخییر چه ای مخاطبه که دغو اعمالو ته ګوری چه هیڅ فائده او نفع نه لری نو لکه سراب دی. (۲) که دی ته ګوری چه نور او رڼا (رڼړا) د حق او ایمان ورسره مل نه وی نو لکه ظلمات دی. (۳) که په اعتبار د تقسیم د مکانینو ورته ګوری نو نظر عقبیٰ ته دا لکه سراب داسی دی او نظر دنیا ته لکه ظلمات داسی دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰٓفّٰتٍ ؕ

آیا نه وینی ته ای مخاطبه! بیشکه الله چه دی تسبیح وائی ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښې دی (او هر هغه) چه په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او مرغان هم (تسبیح وائی) په دغه حال کښې چه خواره کوونکی وی د وزرو خپلو (په هوا کښې).

تفسیر: ښائی د الوتونکو مرغانو ذکر یی له دی لامله (له وجی) جلا (جدا) فرمایلی وی چه هغوی به په دغو اوقاتو کښې د آسمان او ځمکی په منځ کښې معلق وی او د دوی په دغه شان او کیفیت سره الوتل د الله تعالیٰ د قدرت او قوت او عظمت لوی دلیل دی.

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

هر یوه (له دغو مذکورینو چه دی) په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه او تسبیح د هغه

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبودیت ـ اطاعت ـ تسبیح او تهلیل ویل الهام فرمایلی دی چه هغه پر دغه پوهیدلی دی او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوی لیکن د افسوس او تعجب مقام دی چه ډیر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کښې داسی ښخ شوی دی چه د حقیقی مالک له یادولو ـ او د عبودیت د وظیفی په ځای راوړلو څخه بیخی بی برخی پاتی دی.

تنبیه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بنی اسرآئیل په (٥) رکوع کښې څه مضمون پخوا له دی نه لیکلی شوی دی ښائی چه هغه هلته ولوست شی. په یو حدیث کښې راغلی دی چه حضرت نوح علیه السلام خپلو ځامنو ته د تسبیح وصیت وفرمایه او وی ویل «**وانها الصلوٰة الخلق** ـ هم دغه د باقی مخلوقاتو لمونځ دی».

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

او الله ته ښه معلوم دی هغه (اعمال هم) چه کوی ئی دوی

تفسیر: یعنی اگر که د دوی په عبادت او بندگی باندی تاسی ونه پوهیږئ لیکن پاک الله ته دغه ګرد (تول) شیان معلوم دی او الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی چه هر څوک څه کوی؟

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿٤٢﴾

او خاص الله ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو ځمکو او مافیهما) او (هم خاص) الله ته دی (بیرته ورتله د تولو) .

تفسیر: یعنی څرنګه چه د دوی علم پر ګردو (تولو) محیط دی د ده حکومت هم پر تولو علویاتو او سفلیاتو حاوی دی او د تمامو بیرته ورتګ او رجوع هم د ده په لوری ده.
وروسته له دی نه الله تعالیٰ جل وعلا شانه واعظم برهانه خپلو حاکمانه او قادرانه تصرفاتو داسی بیان فرمائی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ

آیا نه وینی ته (ای مخاطبه) چه بیشکه الله روانوی شړی وریځی (توتی توتی هر طرف ته چه اراده وفرمائی) بیا یوځای والی فرمائی په منځ د دغو (توتو د وریځو) کښی بیا ئی وګرځوی لاندی باندی قط په قط پس وینی به ته ای (انسانه) باران چه وځی له منځه د دی وریځی

تفسیر: یعنی ړومبی د وریځو وړوکی توتی پورته کیږی، دغه ګردی (تولی) سره یو ځای کیږی او یوه لویه د وریځی توته تری جوړیږی بیا دغه وریځی داسی ترتیب او ترکیب مومی چه د یوی د پاسه به ځای نیسی او یوه پریره (غته) طبقه تری متشکله کیږی.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْۢ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ
وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ؕ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه د) آسمانه له (وریځو یا د ږلیو په شان د) غرونه چه وی په هغو (غرونو) کښی ځینی له ږلی پس رسوی (الله) د ا ږلی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د رسونی ئی) او ګرځوی ئی له هر هغه چا څخه چه

اراده ئې وفرمائی (د ګرځولو یې) نژدې وی رڼا (رڼرا) بریښنا د هغو (ورېځې) چه بیول وکړی په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړی بصارت ئې)

تفسیر: یعنی لکه چه په ځمکه کښې د تیږو (ګټو) غرونه دی ځینو اسلافو ویلی دی چه هم داسې په آسمان کښې هم د ورېځې غرونه دی. شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د دې سره موافقه ترجمه کړې ده لیکن زیاته او راجح او قوی دا ده چه له سماء څخه ورېځې مراد شی مطلب ئې داسې شو چه له ورېځو څخه چه په کثافت او غلظت کښې د غرونو په شان دی ورېځې اوروی چه له هغو څخه ډیرو خلقو ته جانی او مالی نقصانات رسیږی او زیات کسان تری محفوظ پاتې کیږی مشهوره ده چه د ورېځې راش د غوائی په یو ښکر کښې وی او بل ښکر ئې وچ پاتې وی د بریښنا بریښیدل دومره تیره او زیات وی چه سترګی تری بریښی او نژدې وی چه د کتلو قوت ئې ضائع کیږی.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ۝۴۴

ګرځوی الله شپه او ورځ (په تبدیل تزئید تنقیص حرارت برودت ضیاء ظلمت او نورو) بیشکه په دغو (مذکورهٔ شیانو) کښې خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصیرت ته

تفسیر: یعنی د ورځی څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د هم دغه پاک الله په قدرت ځی راځی ـ هم دغه الله تعالیٰ کله ورځی او کله شپې اوږدوی او لندوی او د هغوی تودوالی په یخوالی او یخوالی په تودوالی سره تبدیلوی. نو لا سم دی چه د قدرت د داسې عظیم‌الشان دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړی ـ او د هغه حقیقی مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړی چه د ده په قدرت کښې د دغو ګردو (تولو) تقلباتو او تصرفاتو زمام او واګی دی.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَاۗبَّةٍ مِّنْ مَّاۗءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰي بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ
مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰي رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓي اَرْبَعٍ ۭ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا
يَشَاۗءُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۴۵

او الله پیدا کړی دی هر حیوان چه ګرځی (په ځمکه کښې) له اوبو پس

ځینی له هغوی هغه دی چه تګ کوی (خوځیږی) پر نس ګیده پر تتر خپل (لکه مهی مار) او ځینی له دوی هغه دی چه تګ کوی پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان) او ځینی د دوی هغه دی چه تګ کوی په څلورو (پښو خپلو لکه آس اوښ)، پیدا کوی الله (ماسواء له دغو مذکورو) هر هغه څه چه اراده ئی وفرمائی (د خلقت د هغو) بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی خلقت د هر راز (قسم) مخلوقات دی).

تفسیر: یعنی که کوم حیوان ته له څلورو پښو څخه زیاتی پښی هم ورکړی دی نو بعید نه دی او د ده لامحدوده قدرت او مشیت هیڅوک نه شی محصورولی او که الله تعالیٰ خپل ځینو مخلوقاتو ته دغسی قدرت ورعطاء کړی چه هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شیان ایجاد او اختراع کړی نو هغه هم د هم دغه الله تعالیٰ لطف او احسان دی چه هغوی ته ئی دغسی پوه او ادراک ور په برخه کړی دی
پر دغه آیت ښائی د ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾ تفسیر چه د الانبیاء په (٢) رکوع کښی مو لیکلی دی بیا ولوست شی.

لَقَدْ أَنزَلْنَا آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ ۚ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی موږ آیاتونه بیانوونکی واضح او الله سمه صافه لیاره ښیی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د لیار ښوونی د هغی) لیاری سمی صافی (د اسلام او جنت ته).

تفسیر: یعنی تکوینیه او تنزیلیه آیات ئی دومره ښکاره او واضح دی چه د هغو په لیدلو او آوریدلو هم هیڅ یو عقلمن انسان ښائی ګمراه او بی لیاری نشی ـ لیکن پر سمه صافه لیاره همغه تلی شی چه الله تعالیٰ ورته د هدایت توفیق ور په برخه کړی وی. سره له دی چه په ملیونو انسانانو دغه د قدرت ظاهری او باهری دلائل او شواهد ګوری کله چه دوی د هغو په وسیله خالق تعالیٰ نه پیژنی او نه موحدان او مسلمانان کیږی ګواکی د نتیجی په اعتبار د دوی دغه لیدل د نه لیدلو په شان دی.

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ
ذَٰلِكَ ۚ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او وائی (دا منافقان) چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله) بیا مخ ګرځوی (له اسلامه) یوه ډله له دوی وروسته له هغه (ایمان او اطاعت) او نه دی دغه (ګرځیدونکی) مؤمنان (صدقاً).

تفسیر: دغه د منافقینو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ایمان او اطاعت دعوی کوله کله چه د عمل وقت راته نو سم له خپلی دعوی سره به ئی عمل نه کاوه او له اسلامی احکامو به ئی مخ ګرځاوه. حقیقت دا دی چه د دوی په زړونو کښی له ابتداء څخه د ایمان او انقیاد آثار نه ؤ موجود ـ هغه چه د ژبی جمع او خرخ ؤ د امتحان او ابتلاءپه وقت کښی به دغه کلائین هم ویلی کیده او دروغ به ئی له رښتیا ښکاریده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾
وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

او هر کله چه وبللی شی دوی الله او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی دغه (رسول) په منځ د دوی کښی ناڅاپه یو فریق ډله د دوی اعراض ډده کوونکی دی (له حکم د رسوله) او که چیری وی دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل) نو راځی دوی دغه (رسول الله) ته ګړندی فرمان منونکی.

تفسیر: یعنی که له دوی جګړه له چاسره واقع کیده ـ او په دی پوهیده چه مونږ په ناحقه یو په دغه وقت کښی که مقابل فریق هغوی ته ویل چه راځه چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضورته لاړ شو ـ او د دغی جګړی فیصله له هغوی څخه وغواړو! نو دغه منافقان به په دغه ورتګ نه راضی کیده ځکه چه دوی پوهیدل چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بی له لحاظ او خاطر د حق او حقانیت رعایت کوی او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروی چه په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کیده حال دا چه پخوا له دی نه به دوی داسی دعوی کوله چه مونږ پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان راوړی دی او د دوی ګرد (تول) احکام منو نو اوس د دوی هغه دعوی چیری لاړه؟ هو! که په کومه معامله کښی حق د دوی په طرف وی نو په دغه وقت کښی په ډیر سرعت او چالاکی او په ماته غاړه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضریږی او د خپلی فیصلی انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات ښرګندوی ـ ځکه چه په دغه تقدیر دوی داسی ګنی چه هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادریږی. نو دغه څنګه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصی

اغراض او هواپرستی ده.

أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

آیا په زړونو د دوی کښې مرض رنځوری (د کفر او نفاق) ده.

تفسیر: مرض رنځوری او ناروغی دغه ده چه دوی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره ومانه لیکن حرص ـ طمع او دنیوی اغراضو د دوی مخه ونیوله چه پر خپله همغه وینا او اقرار به ئی عمل هم کاوه ـ لکه چه د رنځور زړه غواړی چه قدم ووهی او چیری لاړ شی لیکن د ده قدمونه حرکت نشی کولی او دی د خوځیدو نه وی.

أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ۚ بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾

آیا شکمن دی دوی (په نبوت د محمد) آیا ویریږی دوی له دی نه چه ظلم به وکړی الله پر دوی (یا ظلم به وکړی) رسول د دغه (الله پر دوی داسی نه دی چه الله او رسول الله پر چا ظلم وکړی بلکه دوی چه دی هم دوی ظالمان دی (په اعراض سره)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ جل جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسی ته څه تردد او اندیښنه پیدا شوی ده یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم به صداقت یا د الله تعالیٰ جل‌جلاله به وعد او وعید کښې څه شک او شبهه لرئ؟ یا داسی گمان کوئ چه الله تعالیٰ جل‌جلاله یا د هغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوی؟ نو ځکه د دوی په حضور کښې د خپلی دعوی له وړلو څخه څه اندیښنه او تردد کوی نو په یاد ئی ولرئ چه هلته له سره د ظلم او بی انصافی احتمال نشته هو! پخپله هم دغو خلقو ظلم ته خپلی ملاوی تړلی دی او غواړی چه خپل حق پوره حاصل کړی او د نورو پوه پیسه هم بیرته ور نه کړی نو ځکه له دی نه ویریږی چه خپل معاملات محمدی شریعت او د الٰهی عدالت ته وړاندی کړی ځکه چه پوهیږی چه د محمد رسول الله منصفانه فیصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وی. دغه د منافقانو ذکر ؤ په مقابل د دوی کښې اوس د مخلصانو د اطاعت او فرمان منلو بیان هم فرمائی

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه ده وینا د مؤمنانو کله چه وبللی شی دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی په منځ د دوی کښې (په وقت د جګړی کښې) دا چه ووائی واوریده مونږ (خبره د تا) او ومانه مونږ (حکم د تا او دغه ویونکی هم دوی دی بریالیان (کامیاب) خلاصی موندونکی (له عذابه په مراد رسیدلی).

تفسیر: یعنی د صادقو مسلمانانو کار داسی وی او ښائی چه هم داسی وی لکه چه په کومه معامله کښې دوی ته د الله د احکامو بلنه او دعوت وشی اګر که ظاهراً په هغه کښې د دوی ګټه (فائده) یا تاوان وی په منده ورځغلی او د یوی شیبې دپاره څه ځنډ (تاخیر) او توقف په کښې نه کوی او فی‌الفور «**سمعاً وطاعة**» ووائی او د هغه د حکم منلو دپاره تیار او آماده شی چه په دغه کښې د دوی د اصلی نیکی او حقیقی فلاح راز (قسم) مضمر دی.

وَمَن يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾

او هر څوک چه اطاعت وکړی حکم ومنی د الله او د رسول د دغه (الله) او وویریږی له الله او ځان وساتی (له غضبه د ده) پس دغه (فرمان منونکی ویریدنکی) هم دوی دی بری موندونکی د (جنت)

تفسیر: یعنی هغه چه فی‌الحال مطیع وی او پر خپلو تیرو تقصیراتو نادم وی او له الله تعالیٰ څخه وویریږی او توبه وکړی او په مستقبل کښې له بدو چارو او لیارو څخه خپل ځان وساتی نو د دوی دپاره په دنیا او آخرت کښې بری او کامیابی ده.

وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۖ قُل لَّا تُقْسِمُوا ۖ طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

او قسمونه خوری (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی قسم دی خامخا چه که ته (حکم) امر وکړی دوی ته (په وتلو سره جهاد ته) نو خامخا به وځی (دغه جهاد ته) دوی هرومرو (خامخا) ووایه (ای محمده منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسی د دروغو طاعت نیک (ځمونږ مطلب دی بیشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ تاسی.

تفسیر: یعنی منافقان ډیر سخت تاکیدی قسمونه خوری او غواړی چه تاسی بیخی داده او متیقن کړی چه «که تاسی مونږ ته حکم راکړئ نو مونږ گرد (تول) کور کهول پریږدو او دی ته تیار ولاړ یو چه د الله تعالیٰ لیاری ته ووځو او د هغه د گردو (تولو) احکامو تعمیل وکړو که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمائی نو مونږ خپل گرد (تول) مال دولت د الله تعالیٰ په لیاره کښی لگوو او مونږ تری بیخی جلا (جدا) کیږو» نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه دومره غتو خبرو ویلو او داسی قسمونو یادولو ته حاجت نشته ستاسی د اطاعت حقیقت گردو (تولو) ته معلوم شوی دی تاسی خو په ژبه ډیری دعوی کوئ او وچت وچت غږیږئ لیکن د عمل په وقت کښی ورو ځانونه بیرته راکاږئ ښائی چه تاسی د صادقو مسلمانانو په شان خپل ښه اعمال او مجاهدت او حسن اطاعت راڅرگند کړئ له داسی غتی خبری او قسمو خوړلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی فرض ئی کړئ چه تاسی هم داسی قسمونو سره د بندگانو اطمینان او یقین ځان ته حاصل کړئ لیکن د الله تعالیٰ په نزد کښی هیڅ قسم چل فریب مکر ـ دروغ نه چلیږی او هغه ته خو گردی (تولی) ظاهری او باطنی خبری او احوال څرگند دی او وروسته له دی نه به ستاسی د مکر او فریب او نفاق پرده وشلوی.

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ؕ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْا ؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿٥٤﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسی د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کښی) پس که مخ وگرځوئ تاسی (ای خلقو له اطاعته د رسول الله) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبلیغ) چه پری ایښی شوی دی او دی پر تاسی (بار) چه پر تاسی ایښی شوی دی (او پری مکلف یئ چه اطاعت د رسول الله دی) او که اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د دغه (رسول الله) نو سمه صافه لیاره به

ومومئ او حق ته به پرې ورسيږي او نه دي پر (ذمه د) رسول مگر رسونه ښکاره (د شرائعو چه هغه ئې ادا کړی ده)

تفسير: يعنی پر رسول د الله تعالیٰ له طرفه د تبليغ بار ايښی شوی دی چه ده هغه په ښه شان سره اداء کړی دی او کوم بار چه پر تاسی ايښی شوی دی هغه تصديق او د حق قبول دی او دغه ده چه د ده د ارشاده سره موافق تگ وکړئ! که تاسی دغه خپله ذمه‌واری محسوسه کړئ ـ او د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ نو د دواړو دارينو بری او د کاميابی ليباره به ومومئ! او په دنيا او عقبیٰ کښی به خوشال اوسيږئ! که نه د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم هيڅ نقصان نشته او تاسی به د خپلو شرارتونو او سر کشيو سزا او بده نتيجه پخپله وگورئ محمد رسول الله خو خپله فريضه اداء کړی ده او عند الله له خپلی ذمه واریٔ څخه مسئول نه دی. وروسته له دی نه د اطاعت‌الرسول ځينی ثمرات بيان فرمائی چه د هغه سلسله به په هم دغه دنيا کښی شروع کيږی.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۠ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ؕ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْـًٔا ؕ

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ايمان ئې راوړی دی له تاسی او کړی ئې دی ښه (عملونه) چه قسم دی خامخا به خليفگان کړی (الله) دوی په ځمکه کښی لکه چه خليفگان کړی ئې ؤ هغه کسان چه پخوا وو له دوی نه او خامخا ثابت قوی به وگرځوی هرومرو (خامخا) دوی ته دين د دوی هغه (دين د اسلام) چه غوره کړی دی (الله) دوی ته او هرومرو (خامخا) بدل به ورکړی هرومرو (خامخا) دوی ته وروسته له ويری د دوی له دښمنانو امن (او اطمينان) عبادت به کوی دوی ځما شريک به نه پيدا کوی له ماسره هيڅ څيز

تفسير: دغه خطاب ئې د رسول الله د زمانی خلقو ته فرمايلی دی يعنی هغه ذوات چه د دوی په منځ کښی په اعلیٰ درجه نيکان او د سيدالانس والجان کامل پيروان او تابعان دی وروسته له رسول الله به دوی ته د ځمکی حکومت ورکاوه کيږی. او د اسلام دغه دين به چه د الله تعالیٰ

خوښ او پسند دی د دوی په لاسونو خوروی او قائموی . لکه چه د استخلاف په لفظ کښې دی طرف ته اشاره ده چه دغه کسان به تش د دنیوی باچاهانو په شان نه وی بلکه د رسول الله خلیفه‌گان به وی د سماوی حکومت اعلان کوی او د حق دین اساسونه به قائموی. او په بر او بحر او هر چیری به د دوی احکام او تصرفات جاری کیږی. په دغه وقت کښې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویریږی. او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالیٰ په عبادت کښې مشغول او لګیا اوسیږی او په دنیا کښې به د امن او امان زمانه او دوره وی د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وی چه دوی به د خالص واحد الله تعالیٰ عبادت او بندګی داسی کوی چه په هغی کښې به د یوی ذری په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وی د جلی شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لری. د خفی شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کښې نه لیدل کیږی دوی ګرد (تول) به د یوه الله قدوس جل وعلا شانه وعظم برهانه خالص بندګان وی او یواځی به له الله تعالیٰ څخه ویریږی او یواځی هغه ته به هیله (آرزو) او آسره کوی او پری متوکلان معتمدان به وی د الله د رضاء په لیاره کښې به ژوندون کوی او په هم دغه لیاره کښې به خپل ځانونه جاروی (قربانوی) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د بل کوم موجود خوف او ویره به له سره د دوی په زړونو کښې لیاری نه مومی او نه به د بل چا د خوښی او خفګان څه پروا کوی.

الحمد لله چه د الله تعالیٰ دغه وعده د څلورو تنو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاسونو پوره شوه او ګردی (تولی) دنیا د دغه عظیم‌الشان پخوا ویلو د یوه یوه وینا د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره ولیدل د څلورو واړو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم څخه وروسته هم اسلامی باچاهان وقتاً فوقتاً په هم دغو اوصافو سره متصف راغلی دی ـ هر کله چه الله تعالیٰ بیا اراده وفرمائی وروسته له دی نه هم راځی.

په احادیثو کښې راغلی دی چه وروستنی خلیفه به امام مهدی رضی الله تعالیٰ عنه وی چه د هغه په نسبت عجیب او غریب بشارات اورول شوی دی. د الله تعالیٰ ځمکه له عدله او انصافه ډکوی ـ او په خارق‌العاده ډول (طریقه) سره به فی سبیل الله جهاد کوی او د هغه په قوت به کلمة الله ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقی او اعتلاء ورکوی. اللّٰهم احشرنا فی زمرته ـ **وارزقنا شهادة فی سبیلک انک واسع المغفرة وذوالفضل العظیم**

تنبیه: د دی د استخلاف له آیت څخه د څلورو واړو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم ډیر لوی فضیلت او منقبت راوځی ـ ابن کثیر د دی آیت په ذیل کښې د نبوت له منوره عهده راځیستی تر عثمانی عهد پوری ئی اسلامی فتوحات درجه په درجه بیان کری دی او په آخره کښې ئی دغه الفاظ لیکلی دی «**وجبی الخراج من المشارق والمغارب الی حضرة امیر المؤمنین عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه وذلک ببرکة تلاوته ودراسته وجمعه الامة علیٰ حفظ القرآن ولهٰذا ثبت فی الصحیح ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال «ان الله زوی لی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وسیبلغ ملک امتی مازوی لی منها»**

فها نحن نتقلب فيما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله فنسأل الله الايمان به وبرسوله والقيام بشكره على الوجه الذى يرضيه عنا»

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۵۵﴾

او هر څوک چه کافر شو پس له دغو لويو انعاماتو پس دغه کسان هم دوی (غټ) فاسقان دی.

تفسير: يعنی د داسی عظيمو انعاماتو څخه وروسته ناشکری د ډيرو لويو مجرمانو او د زوروړو عاصيانو کار دی ـ حضرت شاه صاحب فرمائی «هر هغه څوک چه د اربعه و خلفاو د خلافت او د دوی د فضل او شرف څخه منکر شو د دغو الفاظو څخه د ده حال څرګنداوه شی» ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَ اٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۵٦﴾

او قائموئ تاسی (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ زکوٰة او اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د رسول (د الله) ښائی تاسی ته چه رحم وکړ شی پر تاسی.

تفسير: يعنی که د الله تعالیٰ له رحمته برخه اخيستل غواړئ نو تاسی هم د هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان ته اختيار کړئ! ـ چه د لمونځونو په ښه شان سره قائمول ـ د زکوٰة ورکول دی او د حيات په تولو شعبو کښی د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر احکامو تلل دی.

اللهم ارزقنا متابعة رسولک صلی الله عليه وعلیٰ آله واصحابه وسلم وتوفنا عليها والحقنا بالصالحين آمين!

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ وَلَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۵۷﴾

مه کوه گمان خامخا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی عاجز کوونکی (د الله) په ځمکه کښی او ځای د هستوګنی د دوی اور (د دوزخ) دی او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه د نیکو بندګانو په مقابل کښی ئی د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولی ده یعنی کله چه نیکانو ته د ملک حکومت او د ځمکی خلافت عطاء کیږی نو د کافرانو او بدکارانو ګردی (تولی) مکاری او تدابیر ماتیږی او ماته ئی ور په برخه کیږی ـ د الله تعالیٰ د ارادی مخه هیڅ څوک نشی نیولی ـ که دوی په ګرده (توله) دنیا کښی دی خوا او هغی خوا ته منډی ووهی ـ او هر چیری لاړ شی او وځغلی ـ نو بیا هم د الله تعالیٰ له سزا او پوښتنی څخه ځان نشی پټولی او خلاصولی ـ او یقیناً دوی د جهنم په بندی خانه کښی غورځول کیږی.

يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) ښائی چه اذن دی وغواړی له تاسی (په وقت د ننوتلو) کښی پر تاسی باندی) هغه (وینځی مریان خدام) چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د تاسی

تفسیر: څلور رکوع پخوا له دی نه د استیذان (اجازه غوښتلو) د مسئلی ذکر ؤ دا د هغه تتمه ده په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو لامله (له وجی) نور مضامین راغلی ؤ.

وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ؕ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْۢ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَآءِ ۫ؕ ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ؕ

او هغه کسان چه نه دی رسیدلی حد د (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسی (احرارو) دری کرته پخوا له لمانځه د صبا او په هغه وقت کښی چه پاسیء ږدئ تاسی کالی (جامی) خپل د غرمی په وقت کښی او پس له لمانځه د ماسختن (دغه اوقات) دری وقتونه د خلل (پیښیدو د ستر) دی تاسی ته

تفسیر: په هم دغو دوو اوقاتو کښی عموماً زائد کالی (جامی) له ځانه لری کیږی یا د خوب

او د وېښتې لباس سره تبديليږي او مروښي زياتره په هم دغو اوقاتو کښې کاوه شي کله پخوا له سهاره کله د غرمې د لمبلو شوق يا ضرورت چه هم انسان ته پيښيږي او دا غواړي چه بل څوک پرې مطلع او خبر نشي نو ځکه ئې حکم ورکړ چه په دغو دريو اوقاتو کښې نابالغو هلکانو وينځو او مريانو ته هم ښائي چه د ننوتلو اجازه واخلي په نورو اوقاتو کښې دوی ته نه ښائي چه د نورو پرديو په شان اجازه وغواړي مګر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله (له وجې) په نورو اوقاتو کښې هم د استيذان قيد زيات کړي نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوّٰفُوْنَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ

نشته پر تاسي او نه پر دوی باندی هيڅ ګناه (وبال) تير له دغو دريو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوی کښې پر تاسي) دوی ګرځيدونکي دي پر تاسي (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت) ځينې ستاسي پر ځينو نورو (ګرځيدونکي يئ يو په بل)

تفسير: يعنې د پورته ذکر شويو اوقاتو څخه ماسواء په نورو اوقاتو کښې عادتاً بې له مزاحمته او ممانعته يو له بل سره کتلی شئ! او په دغو تللو راتللو کښې نابالغو هلکانو ـ وينځو او مريانو ته لازم نه دي چه د هر واری ننوتلو دپاره اذن او اجازه وغواړي ځکه چه د دی شيانو له رعايته دير تکليف او حرج پيښيږي او په کارونو او معاملاتو کښې دير بندوالي او حرج واقع کيږي چه هغه د الله تعالیٰ له حکمته خلاف دی.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۸﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ
الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوْا كَمَا اسْتَاْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ
اٰيٰتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۹﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا فَلَيْسَ
عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَّضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍۢ بِزِيْنَةٍ ۗ
وَاَنْ يَّسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۶۰﴾

هم داسې (لکه چه دغه بیان ئې درته وکړ) ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د احکامو) او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی. او کله چه ورسیدل واړه هلکان (اصیلان) ستاسې حد د (بلوغ) عقل ته پس اذن دې وغواړي (په ننوتلو کښې) پر تاسې باندې لکه چه اذن غوښت هغو کسانو (چه بالغان شوي وو) پخوا له دغو (اطفالو) هم داسې (لکه چه دغه بیان ئې وفرمایه) ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د احکامو) خپلو او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي) او زړې ناستې له ښځو هغو ښځه چه امید نه لري دوی د نکاح (په سبب د ډیر زوړوالي) پس نشته پر دوی هیڅ گناه (وبال) چه کیږدي (وباسي دوی ظاهري) جامې خپلې (لکه چادرې او لوپټې) په دې حال کښې چه ښکاره کوونکې نه وي د ښائست خپل او دا چه دوی ځان وساتي (له ایستلو د ظاهري جامې څخه هم) خیر دی دوی ته او الله ښه اوریدنکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعني هلکان تر هغه پورې چه نابالغه وي د دغو دریو اوقاتو څخه ماسوا په نورو اوقاتو کښې بلا اجازت ننوتلی شي کله چه د بلوغ حد ته ورسیږي بیا د هغه حکم د همغو نارینهؤ په شان دی چه د هغو احکام په دغه آیت کښې تیر شول ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ﴾

حضرت شاه صاحب لیکي «که سپین سرې بوډۍ ښځې پخپلو کورونو کښې په لږو ضروریو کالیو (جامو) کښې لکه کمیس پرتوگ تکرې اوسیږي نو درست دی او که په پوره پرده کښې واوسي نو لا بهتر دی» او کله چه له کوره د باندې وځي که زائد کالي (جامې) مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لرې کړي نو هیڅ مضائقه نه لري په دې شرط سره چه په هغو کالیو (جامو) د زینت اظهار نه وي چه د هغې د پټ ساتلو حکم د ﴿ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآية ـ په آیت کښې ورکړې شوی دی له دې نه د دې خبرې اندازه په ښه شان سره کیدی شي چه قرآن کریم د ځوانانو ښځو د پردې او ستر په متعلق څه منشأ لري؟ یعني دغه خو د فتنې مخې نیولو او انسداد ظاهري انتظامات دي پاتې شوې هغه خبرې چه د پردې په منځ کښې کیږي ـ او د فتنې عوامل او اسباب ترې څرگندیږي (پیدا کیږي) نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د گردو (ټولو) خبرې آورې ـ او پر هر شي ښه خبردار دی او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ

وَّلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوْا مِنْۢ بُيُوْتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اٰبَآئِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ
اُمَّهٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخَوٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ
عَمّٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ خٰلٰتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهٗٓ
اَوْ صَدِيْقِكُمْ ۭ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَاْكُلُوْا جَمِيْعًا اَوْ اَشْتَاتًا ۭ
فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوْتًا فَسَلِّمُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ
مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً ۭ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٦١﴾

نشته پر ړانده هيڅ حرج (مشقت) او نه پر ګوډ هيڅ حرج (محنت او وبال) او نه پر رنځور هيڅ حرج (سختی او ملامتی) او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسی هيڅ حرج (کلفت) چه وخورئ تاسی (او دا تير اهل د ابتلا) له کورونو خپلو (يا له کورونو د اولادو او عيالو خپلو) يا له کورونو د پلرونو خپلو يا له کورونو د ميندو خپلو يا له کورونو د ورونو خپلو يا له کورونو د خويندو خپلو يا له کورونو د ترونو خپلو يا له کورونو د عمو (ترورېانو) خپلو يا له کورونو د ماماګانو خپلو يا له کورونو د خالو (توريانو) خپلو يا (له کورونو د هغه چا) چه مالکان شوی يئ تاسی د کليګانو (کنجيانو) د هغه (او د هغو متصرفان يئ يا (له کورونو د) دوستانو خپلو، نشته پر تاسی هيڅ ګناه (وبال) په دی چه وخورئ (طعام تول) سره يو ځای يا بيل بيل نو کله چه ننوځئ تاسی (دغو مذکورهؤ) کورونو ته پس سلام اچوئ تاسی پر ځانونو خپلو پيشکشي ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکة طيبة (برکتناکه پاکيزه) هم داسي (لکه چه دغه تير بيان ئی وفرمايه) ښکاره بيانوی الله تاسی ته آيتونه (د حکمت او احکام خپل) ښائی چه تاسی عقل وچلوئ (په خير او شر).

تفسير: يعنی د هغو کارونو له کولو څخه دغه اهل الابتلاء معاف دی چه پکښی تکليف وی مثلاً جهاد ـ حج ـ جمعه او جماعت او نور داسی شيان **(کذا فی الموضح)**
يا ئی دا مطلب دی چه د دغو معذورانو محتاجانو په خوراک کښی له روغو خلقو سره هيڅ تکليف او حرج نشته ځکه چه د جاهليت په زمانه کښی به ئی داسی محتاجان او معذوران نه

پرېښوول چه له اغنياؤ او روغو خلقو سره دوډي وخوري د دوي په زړه کښې به داسې خبرې ګرځېدې چه البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوي چه له مونږه سره دوډي وخوري يا ځمونږ له ځينو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چه دوي ته ايذاء او ضرر وررسيږي ـ او په واقع سره چه ځينو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پيدا کيده ځينو مسلمانانو ته له ډيرې اتقاء داسې خيال پيدا کيده چه د داسې معذورانو او مريضانو سره په يو ځاي خوراک کولو کښې شايد د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشي ږوند د خوراک ګرد (تول) شيان نشي مونډلي ـ ګوډ امکان لري چه په ځنډ (تاخير) سره راشي او په مناسب ځاي کښې نشي کيناستې د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده ـ نو بناء عليه له هغوي سره ئې په يو ځاي کيناستلو کښې احتياط کاوه څو د دوي حق تلف نشي ـ بل يو داسې صورت هم پيښيده چه دغه معذور او محتاج سړي به چه د چا کره ورته چه هغه به په دې نه ؤ مقتدر چه دومره محتاجانو ته پخپله خوراک ورکړي نو به ئې بې تکلفه دوي د خپل پلار ـ ورور ـ خور ـ تره ماما او نورو خپلوانو کره بوتلل ـ نو د دغه وضعيت له ليدلو څخه به دغو معذورانو ته داسې خيال پيدا کيده چه مونږ خو د ده کره راغلي وو ده مونږ واخيستلو او له خپله کوره ئې وشړلو ـ لکه پخپله ځمونږ د دوډي ورکولو څخه کرکجن (متنفر) او ناخوښه دې؟ د دغو ګردو (تولو) خيالاتو اصلاح په دغه آيت سره وکړه شوه چه تاسې ته خامخا نه ښايي چه په دغسې اوهامو او خيالاتو کښې خپل ځانونه وغورځوئ ـ پاک الله په دغه معامله کښې وسعت اېښې دې نو بيا تاسې ولې پر خپلو ځانونو تنګسه او تکليف راولئ؟

﴿ أَوْمَامَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ ﴾ يا چه وخورئ له کورونو د هغه چا چه مالکان شوي يئ تاسې د کليګانو (کنجيګانو) د هغو او د هغو متصرفان يئ) يعنې ستاسې تر تصرف لاندې اېښې شوي دي. مثلاً يو سړي بل سړي د خپل شي وکيل يا محافظ ګرځوي او دې که له هغه څخه څه شي د معروف په کومه اندازه خوري او څښي نو مجاز دي.

﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ ﴾ الآية ـ نشته پر تاسې هيڅ ګناه وبال په دې چه وخورئ طعام تول سره يو ځاي او يا بيل بيل) يعنې د خپلوي په علائقو کښې د خوراکي شيانو د هر وقت د پوښتنې کولو هيڅ ضرورت نشته. نه ښائي چه خوړونکي وشرميږي او حجاب وکړي ـ او نه کوربه دې څه تري وساتي مګر د ښځې کور که د هغې د ميړه (خاوند) وي نو ښائي چه د هغه خوښې او مرضي حاصله کړي. او يو ځاي سره خوري! يا بيل ـ يعنې د دغې خبرې فکر او انديښنه پخپلو زړونو کښې مه کوئ چه چا زياته وخوړله؟ او کوم يوه لږه وخوړله ګرد (تول) سره خپل خواړه دې يو ځاي پخوي او ګرد (تول) دې سره يو ځاي خوري. که د يوه سړي مرضي نه وي نو بيا د هيچا د هيڅ شي خوراک نه دی درست.

د سلام اچولو تقييد ئې وفرمايه د ملاقات په وقت کښې ځکه چه له دې نه بله کومه ښه دعاء نشته. هغه خلق چه سلام نه اچوي او د هغه په ځاي نور الفاظ له خپله ځانه جوړوي يا د نورو پرديو اقوامو او مللو تقليدونه کوي نو د دوي دغه تجاويز او تقاليد له سره د الله تعالیٰ له دغه

حکمه او تجویزه نشی بهتر کیدی.

تنبیه: له دغه آیت څخنی د یواځی خوراک کولو جواز هم ووت د ځینو حضراتو په نسبت ئی لیکلی دی تر څو چه د هغوی سره به میلمانه نه ؤ دوی به خوراک نه خوړ معلوم شو چه دغه غلو دی هو! که څو تنه خوړونکی سره یو ځای کښینی نو دغسی خوراک د برکت موجب دی کما ورد فی الحدیث.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مؤمنان هغه کسان دی چه ایمان یقین ئی راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله) او کله چه وی دوی له دغه (رسول) سره پر کوم کار جمع کوونکی د(خلقو لکه جمعه ـ جهاد یا جرگه) نو نه ځی (پخپل سر) تر هغه پوری چه اذن وغواړی له دغه (رسول الله) نه بیشکه هغه کسان چه اذن غواړی له تانه (ای محمد رسوله) دوی هغه کسان دی چه کامل ایمان یقین لری پر الله او رسول د الله (او منی ئی) پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه (ای رسوله محمد تللو ته) دپاره د ځینو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشی ستا له دوی نه (د اذن ورکولو) او مغفرت وغواړه د دوی دپاره له الله تعالیٰ بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په پاس آیتونو کښی د راتللو په وقت کښی د استیذان (اجازه غوښتلو) ذکر ؤ ـ دلته د بیرته ورتلو په وقت د استیذان ضرورت ښوولی شوی دی ـ یعنی پوره ایمان لرونکی هغه دی چه د محمد رسول الله په غوښتلو سره ژر حاضریږی ـ او کله چه په کوم اجتماعی کار کښی شریک او ملگری شی لکه جمعه ـ عیدین ـ جهاد ـ د مشوری مجالس او نور نو بی له اجازی تری نه ځی او په خپل سر تری نه پاځیږی هم دغه کسان هغه ذوات دی چه په کامل او صحیح معنی سره د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام منی او د دوی پوره مطیعان دی.

﴿ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ ﴾ الآیة ـ پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه ای محمد رسوله تلو ته دپاره د

ځینو کارونو خپلو پس اذن ورکره هغه چاته چه خوښه وشی ستا له دوی نه د اذن ورکولو الخ) یعنی وروسته له غوره او فکره هر چاته چه مناسب وګڼئ اجازت ورکړئ! او کله چه په دغه اجازه عمل کول هم فی‌الجمله د نبوی صحبت حرمان او قصور او صورتاً د تقدیم‌الدنیا علی الدین شائبه پخپل منځ کښی لری نو ځکه ئی د هغو مخلصینو په حق کښی استغفار وفرمایه ځو ستاسی د دغه استغفار په برکت د هغوی د دغه نقص علاج او تدارک هم وشی.

لَا تَجۡعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُولِ بَيۡنَكُمۡ كَدُعَآءِ بَعۡضِكُم بَعۡضًاۚ قَدۡ يَعۡلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمۡ لِوَاذًاۚ فَلۡيَحۡذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنۡ أَمۡرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمۡ فِتۡنَةٌ أَوۡ يُصِيبَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ ای مؤمنانو! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کښی پشان د دعاء (بلنی) د ځینو د تاسی ځینو نورو ته) بلکه د رسول د بلنی اجابت ضرور وکړئ) په تحقیق معلوم دی الله ته هغه کسان (هم) چه کښیږی او یو یو دوه دوه پټ د باندی وځی له تاسی په دی حال چه یو له بله ځان سره پنا کوی او وځی پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دی نه چه ورسیږی دوی ته څه فتنه (آفت په دنیا کښی) یا ورسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر غوښتلو حاضر کیدل فرضیږی ځکه چه د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دی او ښائی چه تل د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت جواب په «لبیک» سره ووائی. که د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعوت نه حاضریږی نو ښائی چه د دوی له ښیرا څخه وویریږی ځکه چه د دوی ښیرا د نورو انسانانو په شان نه ده او په مخاطباتو کښی دی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ادب او د عظمت او عزت پوره لحاظ او رعایت وکړ شی او د نورو عوامو خلقو په شان «یا محمد» یا نورو عادی الفاظو سره دی خطاب ور نه کړای شی بلکه د«یانبی‌الله »۔«یا رسول‌الله!» پهشان تعظیمی القابو سرهدې مخاطب وګر ځولی شی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د رسول الله صلی الله علیه وسلم په بلنه سره حاضریدل فرضیږی» د هر هغه کار دپاره چه دوی وغواړی بیا دا هم ورسره شته چه بی د دوی له اجازی له هغه ځایه پاځیدل او بل چیری تلل هم نه دی په کار اوس هم ځمونږ مسلمانانو دپاره هم دغه خبره وړ (قابله) او لائقه ده چه د خپلو مشرانو په مقابل کښی د هم دغسی وضعیت رعایت وکړو. دغه کسان چه د نبوی له مجلسه د باندی وتل هغه منافقان ؤ چه پر دوی پند او نصیحت اوریدل ډیر سخت او شاق ؤ ـ هر کله چه دوی موقع موندله سترګی به یی غولولی ـ او ښوی بی له اجازی له مجلس څخه د باندی تښتیدل ـ نو دوی به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه. یا د

ده په سیوری کښی به ئی خپل ځان ښوی تیراوه ـ نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه تاسی له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه خپل ځان پټوئ پاک الله ته خو ستاسی ګرد (تول) حال احوال هم معلوم دی. ﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ ﴾ پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره حکمه د دغه رسول ځما له دی نه چه وبه رسیږی دوی ته څه فتنه آفت په دنیا کښی یا وبه رسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښی) یعنی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکی ته خوف او ویره په کار ده چه د دوی په زړونو کښی د کفر او نفاق او د نورو فتنو نیالګی (جرړی) د تل دپاره بیخ او بنسټ (بنیاد) ونه نیسی او د هغه لامله (له وجی) د دنیا په کوم دردناک عذاب کښی اخته او مبتلا نشی.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او ځمکو کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبیداً (په تحقیق معلوم دی) (الله ته) هر هغه څه چه تاسی پری یئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چه وروستل شی (دغه خلق) الله ته پس خبردار به کړی (الله) دوی پر هغو عملونو چه دوی کړی دی (له خیر او له شره) او الله پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی ممکن دی چه د مخلوق له سترګو څخه به پته کوم کار وکړئ ـ لیکن د الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ حال او احوال نشی پټ پاتی کیدی او نه د الله تعالیٰ له آسمانونو او له ځمکو څخه چیری وتلی او تښتیدلی او پټیدلی شئ ـ الله تعالیٰ همغسی چه ستاسی له دغه موجوده حالت څخه عالم او باخبر دی هم داسی د هغی ورځی له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی کله چه ګرد (تول) مخلوقات به د حساب او کتاب دپاره د ده په لوری بیول کیږی ـ او د دوی د هر یوه په مخ کښی به د ده د یوی یوی ذری عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول (طریقه) ایښود کیږی نو د داسی علیم‌الکل او مالک‌الکل له سزا څخه به مجرم چیری نجات وموندلی شی؟.

تمت سورة النور بفضل الله وتوفیقه
اللهم نور قلوبنا بالایمان والاحسان ونور قبورنا
واتمم لنانورناواغفرلنا
انک علیٰ کل شئ قدیر ـ وبالاجابة جدیر

سورة الفرقان مكية الا الايات ٦٨ و ٦٩ و ٧٠ فمدنية وهى (٧٧) آية و (٦)
ركوعات رقمها (٢٥) تسلسلهاحسب النزول (٤٢) نزلت بعد يٰسٓ .
د «الفرقان» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ٦٨ ؤ ٦٩ ؤ ٧٠ آيتونو نه چه مدنی دی (٧٧) آيتونه (٦) رکوع
لری، په تلاوت کښی (٢٥) په نزول کښی (٤٢) سورت دی وروسته د «يٰسين» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دی

تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ لِيَكُوۡنَ لِلۡعٰلَمِيۡنَ نَذِيۡرَا ۙ‏ ﴿۱﴾

ډير برکتناک څيښتن (خاوند) د ډير خير او پورته دی هغه (ذات) چه نازل کړی ئی دی قرآن پر بنده خپل (محمد) دپاره د دی چه شی دی خلقو ته ويروونکی (له جحيمه)

تفسير: «**فرقان**» (د فيصلی کتاب) ئی وفرمايل دغه قرآن ته چه د حق او باطل آخری فيصله او د حلالو او حرامو سره بيلتون په ښکاره ډول (طريقه) سره کوی ـ هم دغه کتاب دی چه د خپل نازل کوونکی د شان عظمت او د صفاتو علويت او د هغه د اعلیٰ درجی حکمت او رافت په انتهائی شکل کښی وړاندی کوی او د ګرد (تول) جهان د هدايت او اصلاح متکفل او دوی ته د کثير خير او د غير منقطع برکاتو د اعطاء سامان او وسائل تيار کړی دی.
(ډير برکتناک څيښتن (خاوند) د ډير خير او پورته دی هغه ذات چه نازل کړی رالیږلی ئی دی فرقان حميد او قرآن مجيد لپاره د هدايت پر خپل هغه کامل او اکمل بنده محمد صلی الله عليه وسلم باندی چه د ده ممتاز لقب د عبوديت له کماله هم دغه «عبد الله» شوی دی صلوٰة الله عليه وسلامه لپاره د دی چه شی دغه قرآن مجيد خلقو ته انسانان دی که پيريان ويرونکی له عذابه د نيران) يعنی قرآن عظيم الشان ګرد (تول) جهان ته د کفر او عصيان له بدی خاتمی خبر ورکونکی دی لکه چه په دغه سورت کښی «د مکذبينو» او معاندينو ذکر ډير شوی دی ښائی د هغه له خاطره دلته د «نذير» صفت ئی بيان فرمايلی وی او «بشير» ئی نه دی ياد کړی او د «للعالمين» په لفظ سره ئی دا راښکاره کړی دی چه دغه قرآن يوائځی د عربو اميونو ته لکه چه ځينی خلق وائی نه دی نازل شوی بلکه د ګردو (تولو) پيريانو او انسانانو د هدايت او اصلاح دپاره نازل شوی دی.

الَّذِىْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِى الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِيْرًا ﴿۲﴾

هغه (الله) چه خاص هم ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او نه ئی دی نیولی هیڅ ولد او نشته ده ته شریک (مل) په ملک سلطنت کښی او پیدا کړی دی الله هر شی پس په اندازه کړی ئی دی هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: (یعنی جنس ـ نوع ـ قد ـ رنګ ـ خوی ـ عمر ـ اجل ـ عمل ـ رزق ـ حیات ـ ممات ـ مکان ـ زمان ـ او نور او دا ټول ئی په یوه مقدار لیکلی دی په لوح محفوظ کښی او) هر څیز ئی په یوه خاصه اندازه او هیئت سره ایښی او پیدا او تیار کړی دی چه له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهریږی چه د هغوی دپاره همغه پیدا شوی دی او هیڅ یو څیز له خپلی دائری څخه د باندی قدم نشی کیښودی او نه په خپلو حدودو کښی د عمل او تصرف د فطری موزونیت په لحاظ د لږ څه تزئید او تنقیص ځای پکښی شته او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کښی د اعتراض او ګوتی کیښودلو موقع شته د سائنس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کښی غوتی وهی خو په پای (اخر) کښی دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کیږی ﴿ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِىْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ ﴾ او ﴿ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ﴾

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ وَلَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُوْنَ مَوْتًا وَّلَا حَيٰوةً وَّلَا نُشُوْرًا ﴿۳﴾

او نیولی دی دغو (کفارو) بی له الله نور معبودان چه نشی پیدا کولی (دغه معبودان) هیڅ شی حال دا چه دوی پخپله پیدا کول شی او نه دی مالکان دپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو) او نه دی مالکان په وژلو د چا او نه په ژوندی کولو د چا او نه په بیا ژوندی پورته کولو د مړیو (له قبورو بعث ته).

تفسیر: یعنی د څومره ظلم او تعجب او حیرت مقام دی چه د داسی مطلق قادر مالک الکل علی‌الاطلاق حکیم ـ او زبردست وجود بس او کافی نه ګڼی او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو

او حاکمانو تجویزونه کوی او داسی تصور کوی چه ګواکی دوی هم د الله تعالیٰ په حکومت کښې د برخې خاوندان دی حال دا چه د هغو بیچارګانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی او نه پر خپل ځان د تصرف او اختیار خاوندان دی او نه د کومې ذرې شې د پیدا کولو واک او اختیار لرې ـ او نه ژوندی کول او وژل د دوی په قبضه او واک (اختیار) کښې دی ـ او نه په خپل مستقل اختیار سره چاته لږ څه نفع یا نقصان رسولی شي ـ بلکه د خپلو ځانونو دپاره هم د یوې ذرې په برابر د ګټې (فائدې) د حاصلولو یا له نقصان څخه د ځان ساتلو هم قوت او قدرت نه لرې ـ نو د داسې ضعیفو ـ عاجزو او مجبورو شیانو د الله تعالیٰ شریک بلل څومره لوی سفاهت او انتهائی بیحیائی ده (ربط) دغه خو د قرآن د نازلوونکی د صفاتو او د شیونو ذکر ؤ ـ او د هغه په نسبت د هغو بی تمیزیو چه مشرکانو کولی تردید ؤ ـ وروسته له دی نه پخپله د قرآن مجید په نسبت او د قرآن کریم د حامل په نسبت د سفهاؤ او ناپوهانو د اعتراضاتو او تنقیداتو جواب ورکوه کیږی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اِفْكُ ۨافْتَرٰىهُ وَاَعَانَهٗ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ ۚ فَقَدْ جَاۗءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ④ۚ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دا (قرآن) مګر دروغ دی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی دغه (محمد) او کومک ورسره کړی دی په دی (دروغ جوړولو کښې) قومونو نورو (نو فرمائی الله) پس په تحقیق راتلل کړی دی (دغو کفارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسیر: (یعنی کافران وائی چه نه دی دغه قرآن چه راوړی دی محمد صلی الله علیه وسلم مګر خو دروغ دی او) دغه ګردی (تولی) تشی د خولې خبری دی چه قرآن د الله تعالیٰ کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم د څو تنو یهودانو په مدد یو کلام تیار کړی دی او هغه له خپله ځانه جوړ کړی دروغ ئی د الله تعالیٰ په طرف منسوب کړی دی بیا د هغه په اشاعت ئی لاس پورې کړی دی بس تول حقیقت ئی هم دغومره دی.
(نو پاک الله د دغو کفارو په تردید فرمائی ﴿فَقَدْ جَاۗءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا﴾ پس په تحقیق راتلل کړی دی دغو کفارو په ظلم او په دروغو سره) یعنی له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وی چه داسې معجز کلام او حکیم کتاب ته چه د هغه عظمت او صداقت له امر څخه زیات روښان دی کذب او افتراء وویل شي ـ آیا د څو تنو یهودی غلامانو چه هغه هم عجمیان دی په مدد سره د داسې عمده کلام جوړول امکان لری؟ چه د هغه په مقابل کښې د دنیا تمام فصحاء ـ حکماء ـ بلکه ګرد (تول) پیریان او انسانان د ډیرو لویو لویو عالی دماغو عقلاؤ او حکماؤ سترګی خیری

او تیتی (خړی او خکته) کړی.

وَقَالُوٓا۟ أَسَـٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٥

او وائی (کفار) دا قصی دی د ړومبنیو خلقو چه لیکلی دی هغه (محمد) پر لیکونکو پس هغه لوستل کیږی په ده (لپاره د لیکلو) صبا او بیگاه.

تفسیر: یعنی کفارو به داسی گڼل چه محمد صلی الله علیه وسلم له اهل الکتاب څخه څه قصی او خبری اوریدلی دی او د هغو یاداشت ئی نیولی دی، یا په بل چا باندی ئی د هغو یاداشت اخیستی دی چه هم هغه یاداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ کښی پراته دی او یادوی ئی ـ او بیا ئی په نویو نویو اسالیبو اړوی راړوی، نور هیڅ شی نه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی د دوو وقتونو صبا او بیگا لمونځونه مقرر ؤ ـ مسلمانان هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی په هم دغو دوو وقتونو کښی سره تولیدل او هغه نوی قرآن به ئی چه نازل شوی ؤ تری یادوه او لیکل به ئی چه تری هیر نشی هم دغو لیکلو ته کفار داسی وائی او په دغه اسلوب سره ئی اداء کوی نو فرمایی الله تعالیٰ عظم برهانه وجل وعلا شانه په تردید د دغو کفارو کښی داسی چه

قُلْ أَنزَلَهُ ٱلَّذِى يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝٦

ووایه (ای محمده دغو کفارو ته نه ده داسی بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چه عالم دی په هرو پټو چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی دغه پاک قرآن پخپله راښیی چه هغه د کوم انسان یا د کومی تولنی له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسی نه دی چه تاسی وایئ بلکه دغه عظیم‌الشان قرآن پخپله دا خبره ثابتوی چه دغه د هم هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چه د ده د علمی احاطی څخه د آسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشی خارجیدلی. د ده معجز کلام ـ فصاحت او بلاغت ـ علوم او معارف ـ غیبیه اخبار ـ احکام او قوانین ـ او هغه مکنونه اسرار چه د هغو اعماقو او زاویاؤ ته هیڅوک بی د الله تعالیٰ له توفیقه نشی رسیدلی او گرد (تول) عقول او افهام د هغو له

پوهی عاجز او ناتوانه دی پخپله الله تعالیٰ دغه خبره صافه څرګندوی چه دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلی جمعیت کلام نه دی (بلکه) دغه قرآن ئی پخپل بخشش او مهربانی سره نازل کری دی (موضح القرآن) بیا هغه کسان چه له داسی واضح او روښان حقیقت څخه منکران دی نو الله تعالیٰ سره له دی چه د دوی د ګردو (تولو) جرائمو څخه مفصلاً خبر دی او فوراً دوی ته سزا نه ورکوی نو دغه هم د ده د ښښنی او مهربانی اثر دی.

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ۝ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ۝٨

او وائی (کفار) چه څه دی دغه رسول ته چه خوری طعام او ګرځی په بازارونو کښی (لکه نور خلق دپاره د طلب د معاش) ولی نه نازلاوه شی ده ته یو ملک چه پس شی دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ویروونکی (د کفارو له جحیمه) یا (ولی نه) غورځولی کیږی ده ته خزانه (له آسمانه) یا (ولی نه) کیږی ده ته یو باغ چه خوری له(میوو او حاصلاتو د) هغه او وائی (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی مګر د یوه سړی چه سحر پری کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنی کفارو به دغسی ویل کله چه دغه د نبوت مدعی څمونږ په شان دودی خوری او څمونږ په شان د بیع او شری (پیرودلو او پلورلو) دپاره بازارونو ته ځی ـ نو څمونږ او د ده په منځ کښی څه فرق او توپیر (تفاوت) پاتی شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وی نو ښائی د پرښتو په شان له خوراکونو او له څښلو او د دنیوی معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لری او خلاص وی.

یعنی که د پرښتو فوځونه ورسره نه وی نو اقلاً د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتی خو تش د ده د تصدیق او د رعب او داب قائمولو دپاره د ده سره تل ګرځیدی او اوسیدی چه د هغی د لیدلو څخه به هرومرو (خامخا) خلق ورته متمائل کیدل. دا څرنګه د بیچارګی او یواځی‌توب په حالت کښی پخپل وچ سر د داسی غتی خبری دعوی کوی؟ ښه که پرښتی د ده سره نشته نه دی وی ـ خو له دی دعوی سره دا خبره متناسبه وه چه ده اقلاً له آسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبی خزانه موندلی او وررسیدلی وی چه له هغی څخنی ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او (د بازار له تګ او راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی) د ګردو

(تولو) خلقو فکر او توجه ئې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړې وي. خير! که دغه هم ورسره نشته نو د عادي مشرانو او معمولي رئيسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماؤ (کجورو) او د نورو ميوو له باغونو څخه د يوه باغ خاوند خو وي چه له هغه څخه ئې که نورو ته څه شي نه ورکولی اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضرورياتو څخه بې‌فکره او بې‌پروا کيدی. لکه چه دی له دغو ګردو (تولو) شيانو څخه د هيڅ يو څيز خاوند او مالک نه دی نو مونږ څرنګه باور او يقين کولی شو چه پاک الله د خپل رسالت پر جليله عهده هم داسی د معمولي حيثيت يو سړی مامور فرمايلی دی؟ نو کله چه دغه د نبوت مدعي له خپل دغه وضعيت (شان) او هيئت سره دغسی لويه دعوی کوی ماسواء له دی نه چه ماغزه ئې خراب او دماغ ئې له کاره وتلی دی ـ يا بل چا پری کودی او جادو کړی دی او د هغه سحر له سببه د ده دماغ مختل (خراب) شوی دی او د هغه له اثره داسی چټی (بيکاره) او چپوله (فضول) خبری کوی (العياذ بالله) بل څه شی دی؟

انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه بيانوی (تړی دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر سحر کذب) پس ګمراهان شول دوی پس طاقت نه لری دوی (حق ته د موندلو د) لياری)

تفسير: يعنی کفار کله وائی د ده خبری محض مفترياتی دی کله دعوی کوی چه نه! دی دغه خبری له نورو څخه زده کوی او بيا ئې په خپل قالب کښی اچوی ـ کله دوی ته مسحور وائی ـ کله ئې ساحر بولی ـ کله کاهن ـ کله شاعر ـ کله ئې مجنون ګڼی. دغه اضطراب او وارخطائی پخپله دغه خبره څرګندوی چه له دغو خبرو څخنی يوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کيږی نو ځکه د دوی فکر هم پر يوه خبره نه دی ټينګ شوی. او د الزام لګولو هيڅ يوه چاره او لياره ئې نه ده موندلی. هغه کسان چه د انبياؤ عليهم السلام په شان کښی داسی سپين سترګی او ګستاخی او بی ادبی کوی او ګمراه کيږی د دوی د هدايت په نسبت نور هيڅ توقع او هيله (اميد) نشته.

تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ وَيَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ﴿١٠﴾

ډير لوی برکتناک څيښتن (خاوند) د ډير خير او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمائی ګرځوی به تاته (په دنيا کښی) خير بهتر غوره له دغی

(خزانې او باغونو داسې) باغونه چه بهيږي له لاندې (د ونو) د هغو ويالې او ګرځوي به تاته (په دغو باغونو کښې) بنګلې.

تفسير: يعنې د الله تعالىٰ په خزانه کښې هيڅ تقليل او کمې نشته. که الله جل جلاله اراده وفرمائي يو باغ څه شي دی ډير زيات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنايت کړي چه دغه خلق د هغه مطالبه کوي بلکه الله تعالىٰ پر دی هم قادر دی چه د آخرت هغه ګرد (تول) باغونه او نهرونه او حور او قصور او نور چه درکول کيږي هم دلته درعطاء کړي ـ ليکن د الله تعالىٰ حکمت بالفعل د دی خبرې مقتضي نه دی ځکه که د دغو معاندينو هم دغه ګردی (تولې) غوښتنې او فرمائشونه هم پوره او تکميل کړل شي ـ خو بيا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلونکي نه دی. باقي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صداقت د تثبيت دپاره هغه دلائل او معجزات چه درواندی کړی شوی هغه کافي بلکه له ضرورته څخه زيات هم دی.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ⑪

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفار) په قيامت باندې (چه نشته) او تيار کړی دی مونږ دپاره د هغه چا چه نسبت د دروغو کوي په قيامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسير: يعنې دغه خلق چه د هغو شيانو مطالبه کوي هغه في‌الحقيقت د حق د طلب په نيت نه دی بلکه محض د شرارت او ربړو (تکليفونو) دپاره داسې کوي او د دوی د دی شرارت سبب دا دی چه هغوی تراوسه پورې په قيامت او د قيامت په سزا او جزا يقين او باور نه لري. نو دوی دی دغه خبره ښه په ياد ولري چه د دوی له دغه تکذيبه څخه هيڅ شي نه جوړيږي او قيامت خامخا راتلونکي دی او د مکذبينو دپاره هغه د اور بنديخانه چه لا له پخوا څخه تياره کړې شوی ده دوی هرومرو (خامخا) په همغې کښې لويدونکي دی.

إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ⑫

کله چه ووينې (دغه اور) دوی له هغه ځای لرې نو آوری به دوی (دغه اور) لره خوتکيدل (له ډيره قهره) او غوريدل (له ډيره غضبه).

تفسير: يعنې د دوزخ اور په محشر کښې کله چه جهنميان له لرې څخه ووينې په ډير جوش او خروش راځي ـ د هغه له غضبناکو غړونو او خوفناکو نارو سورو او بد رنګه خوتکيدلو څخه د

ديرو زورورو ميرو او زړه ورو سريو ترېخي چوي ـ او لړمون خوړينى کيږي.

وَإِذَآ أُلْقُوا۟ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

او کله چه وغورځولي شي (کفار) له دوزخ نه په ځای تنګ کښې په دغه حال کښې چه (څو تنه يو ځای سره نژدې په ځنځيرو) سره تړلي شوی وی نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)

تفسير: يعنى په دوزخ کښې به د هر مجرم دپاره ځان ته ځای وی چه له هغه څخه به له سره نشي خوځيدی ـ او د يوه نوعيت څو څو مجرمان به په يوه ځنځير کښې سره تړل کيږی په دغه وقت کښې به مجرمين د مصيبت او عذاب له ويرې مرګ ته نارې وهي چه کاشکی مرګی راشي ـ او مونږ ته له دغو مصائبو او بلياتو څخه نجات راکړی.
(نو ويه ويل شي دغو کفارو ته له جانبه د الله تعالىٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه داسی چه)

لَّا تَدْعُوا۟ ٱلْيَوْمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسی نن ورځ هلاک يو او وبولئ تاسی هلاکونه ډير (ځکه چه عذاب مو ډير اقسام لری).

تفسيرل يعنى که يو کرت مړه شو او له دغه مصيبت څخه خلاصی ومومو ځکه په هره ورځ کښې له زرو کرتو څخه زيات له مرګه بد حال راپه برخه کيږی (موضح القرآن).

قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ ٱلْخُلْدِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۚ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾
لَّهُمْ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَ ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْـُٔولًا ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا دغه (خير بهتر غوره دی يا هغه جنت د هميشه والي چه وعده کړې شوی وه (د دغه جنت) له پرهيزګارانو سره چه دی (هغه جنت په علم د الله کښې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو شته دوی ته په دغه (جنت) کښې هر څه چه غواړی دوی حال دا چه تل به وی دوی پکښې دی (دخول د جنت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده

(وعده كړى شوى تفضلاً له جانبه د الله) غوښتلى شوى (له جانبه د مؤمنانو).

تفسير: يعنى د مكذبينو انجام مو واوريد اوس تاسى پخپله د دغى خبرى فيصله وكړئ چه آيا دغه مو خوښ او پسند دى؟ كه هغه وعده چه له متقينو مؤمنينو سره له جانبه د الله تعالىٰ كړى شوى ده؟ (او غوښتلى شوى ده له جانبه د مؤمنانو ـ او مؤمنان به هم) همغه شى غواړى چه د دوى له مرتبى سره وړ ـ لائق او مناسب وى. له ﴿ وَعۡدٗا مَّسۡـُٔولٗا ﴾ څخه حتمى وعده مراده ده چه الله تعالىٰ هغه پخپل فضل او كرم سره پخپله ذمه اخيستى ده ـ يا دا مطلب چه متقين به د هغى وعدى د ايفاء سوال وكړى چه يقيناً به پوره كيږى لكه چه په دعاء كښى راغلى دى ﴿ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴾

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ أَمۡ هُمۡ ضَلُّواْ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾

او (ياده كړه اى محمده هغه ورځ چه راجمع به كړى (الله) دغه (كفار) او هغه (باطل معبودان) چه عبادت كاوه دوى غير له الله (هغوى ته) پس وبه وائى (الله دغو معبودانو ته) آيا تاسى گمراه كړى ؤ تاسى بندگان څما دغه (چه مشركان) دى او كه دوى پخپله وركه كړى وه لياره (د حق بى له سعيى د تاسى)؟.

تفسير: يعنى دغه خو عابدينو ته اورول كيږى او بالوسيله به له معبودانو څخه پوښتنه كيږى چه آيا تاسى دوى ته د شرك يا د خپل عبادت دعوت او ترغيب وركړى ؤ؟ يا دوى له خپله جهله او حماقته او غفلته او بى توجهى څخه گمراه شوى دى.

قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ مَا كَانَ يَنۢبَغِي لَنَآ أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنۡ أَوۡلِيَآءَ

وبه وائى (معبودان) چه پاكى ده تاته له شريكه او له عيوبه نه ښاييږى مونږ ته دا چه ونيسو مونږ غير له تانه (يا الله) هيڅ دوستان

تفسير: يعنى يا الله! مونږ څه قوت ـ قدرت او مجال درلود (لرلو) چه ستا د مقدس ذات څخه په څنگ شوى نور كسان خپل ملگرى يا دوستان نيولى وى بيا كله چه مونږ د خپلو نفسونو دپاره ماسواء له تا بله كومه هيله (اميد) او اسره او اميد نه درلود (لرلو) نو نورو ته به مو ولى داسى

حکم ورکاوه چه راشئ مونږ خپل معبود مقصود او حاجت ورکوونکی وګڼئ.

وَ لٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ وَ اٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَ كَانُوْا قَوْمًۢا بُوْرًا ⑱

ولیکن ښه معاش ورکړی ؤ تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پوری چه هیر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکیدونکی.

تفسیر: یعنی اصل دا دی چه دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله (له وجی) د خپلو ځانونو د تباه کولو دپاره مندی وهی او د دوی دپاره هلاکت مقدر شوی دی د هغو ظاهری سبب دا دی چه دوی په عیش او آرام او د غفلت په نشو کښی ډوب تللی دی او دغه ستا یادونه او تذکره هیروی او پر هیڅ پند او نصیحت غوږ نه ږدی او د انبیاؤ د هدایت او ارشاد څخه بیخی سترګی پټوی او پر دنیوی منافع او تمتع مغرور شوی دی ـ تاسی که د خپلی مهربانی لامله (له وجی) هومره فواید دوی ته او د دوی پلرونو او نیکونو ته وررسوئ هغومره دوی په خپل غفلت او نسیان کښی ترقی کوی لازم خو داسی ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د دغو انعاماتو د لیدلو په اثر به ئی د حقیقی منعم بندګی او شکر ایستل اختیارول ـ مګر دوی بالعکس پر خپل کفر ـ شرک او جهل مفتون او مغرور شوی دی ـ او د کفر او عصیان خوا ته مندی وهی د ژوندون اوبه د بدبختی لامله (له وجی) د دوی په حلق کښی زهر جوړ شوی دی.
(الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه به بیا دغو بت پرستانو ته دغسی وفرمائی)

فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا تَقُوْلُوْنَ ۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا
وَّ لَا نَصْرًا ۚ وَ مَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيْرًا ⑲

نو په تحقیق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسی (ای مشرکانو) په هغه خبره کښی چه ویله تاسی (چه دغه مو خدایان دی) پس طاقت نه لرئ تاسی د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه) او نه د مدد کولو (یو له بله سره)، او هر هغه چا چه ظلم وکړ له تاسی وبه څکوو مونږ هغه ته عذاب لوی (چه خلود فی النار دی).

تفسیر: دغه به د الله تعالیٰ له جانبه ارشاد وی چه درواخلئ! د هغو په امداد او اعانت چه تاسی اعتماد کړی ؤ هغوی بالذات ستاسی د دغی ادعاء تردید ـ او تاسی دروغجنوی ـ او ستاسی له

دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول (طریقه) سره د بیزاری او نفرت اظهار کوی.
﴿ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ﴾ پس طاقت نه لرئ تاسی د ګرځولو د عذاب له خپله ځانه او نه د مدد کولو یو له بله سره) یعنی نن نه د الله تعالیٰ د عذاب مخه بیرته ګرځولی شئ! او نه د هغه احکام اړولی شئ! او نه یو له بل سره څه مدد او مرسته (امداد) کولی شئ! هر چاته چه هره سزا وررسیدونکی ده هغه هرومرو (خامخا) اوس وررسیږی نو هغه دی هلته پروت وی او د هغه خوند او مزه دی وڅکی! ښایی له ظلم څخه دلته په ﴿ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ ﴾ کښی مراد شرک وی او ممکن دی چه نور هر قسم ظلم او ګناه هم تری مراد وی.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿۲۰﴾

او نه دی لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده! هیڅوک) له مرسلانو څخه (په هیڅ کیفیت) مګر (په دغه کیفیت سره چه) بیشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام او ګرځیدل به دوی په بازارونو کښی (دپاره د مطالبو خپلو) او ګرځولی دی مونږ ځینی د تاسی دپاره د ځینو نورو آزموینښت آیا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) او دی رب ستا ښه لیدونکی (عالم په ټولو احوالو).

تفسیر: دغه جواب شو د ﴿ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ ﴾ الآیة ـ یعنی له تاسی څخه پخوا هومره انبیاء چه د خلق الله په طرف مبعوث شوی دی هغه ګرد (ټول) سره انسانان وو او د انسانانو په شان به ئی خوړل او څښل ـ او د خپلو ضروریاتو او د اعاشی د لوازمو دپاره به بازارونو ته هم تلل او هغوی می له سره د پرښتو په حیثیت نه دی لیږلی چه د اکل او شرب او د ژوندانه له ضروریاتو څخه به مستغنی وو له دی نه معلومیږی چه د خپلو ضروریاتو دپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشاء کبر ـ غرور او ځان لوی ګڼل وی نو دغه د لوئی او مشرتوب پر خلاف دی.
﴿ وَجَعَلْنَا ﴾ الآیة ـ او ګرځولی دی مونږ ځینی ستاسی دپاره د ځینو نورو آزموینښت آیا صبر کوئ ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) یعنی انبیاء د دی دپاره دی چه د کفارو د کفر او ایمان او بغاوت او طغیان امتحان او آزموینه وکړی او انبیاء د دی دپاره دی چه د دوی د صبر ـ ثبات ـ استقامت ـ آزموینه او امتحان وشی نو اوس دی وکتل شی چه د کفارو د دغه

سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د آوريدلو په مقابل كښې تاسې تر كومې اندازې پورې صبر ـ استقامت او استقلال څرګندولى شئ؟.
﴿ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴾ او دى رب ستا ښه ليدونكى عالم په تولو احوالو) يعنى د كفارو د كفر او ايذاء رسوونه او د صابرانو صبر او تحمل ګرد (تول) د الله تعالىٰ جل وعلا شأنه وعظم برهانه په علم او نظر كښې دى او هر يوه ته خامخا د ده د هم هغه عمل سزا او جزاء وركوى.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿۲۱﴾

او وائی هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات څمونږ (او نه منی قیامت یا نه ویریږی له عذابه څمونږ) ولی نه نازلولی شی پر مونږ باندی پرښتی (مصدقی د رسول یا چه شی رسولانی مونږ ته؟) یا ولی نه وینو مونږ رب خپل (چه خبری راسره وکړی او حکم وکړی مونږ ته په متابعت د رسول نو الله فرمائی) خامخا په تحقیق کبر کړی دی دوی (کبر چه ثابت دی) په نفسونو د دوی کښی او تیر شوی دی (له حده خپله) په تیریدلو لویو سره.

تفسیر : یعنی هغه کسان چه داسی امید نه لری چه یوه ورځ به څمونږ په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره حاضریږی نو هغوی د سزا له ویری بیخی بی خوفه دی او داسی د عناد او گستاخی خبری کوی او چتی (بیکاره) وئیلی. مثلاً وائی چه د محمد په شان پر مونږ ولی پرښتی وحی نه راوړی؟ یا پخپله الله تعالیٰ ولی له مونږه سره خبری نه کوی؟ یا اقلا د تصدیق دپاره خو یوه پرښته راغلی وی؟ یا مونږ په خپلو سترګو سره ښائی الله ووینو او په خپلو غوږونو سره ستا د دغی دعوی تصدیق او تائید تری واورو. لکه چه جزء ۸ د «الانعام» په (۱۵) رکوع ۱۲٤ آیت کښی راغلی دی: ﴿ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ﴾ او جزء ۱۵ د «الاسراء» په (۱۰) رکوع ۹۲ آیت کښی مرقوم دی ﴿ أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴾
دوی په خپلو زړونو کښی خپل ځان ډیر لوی ګڼی نو ځکه د وحی او پرښتو د نزول تمنا لری. د دوی شرارت او سرکشی خپلی انتهائی درجی ته رسیدلی ده چه سره له دومره سختو ګناهونو او تورو عملنامو غواړی چه په دنیا کښی پخپلو سترګو سره الله تعالیٰ ووینی او له هغه سره د غږیدلو شرف ځان ته مطالبه کړی.
﴿ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا ﴾ ـ ترجمه شیخ الهند داسی کړی ده: «ډیره لوئی ساتی دوی پخپلو ځانونو کښی او سرونه جګوی (وچتوی) په لویو شرارتونو سره» او ځینی ئی دغسی ترجمه کوی «په تحقیق سره پټ کړی ئی دی تکبر او کفر په زړونو خپلو کښی او سرکشی کړی ده دوی په سرکشی لویی سره چه پس له لیدلو د داسی معجزو څخه د ملائکو راتله او د الله تعالیٰ لیدل هم په دنیا کښی غواړی».

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ

وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ووینی دوی پرښتی (د عذاب) نه به وی زیری (خوشالی) په دغه ورځ کښې دپاره د مجرمانو (کافرانو) او وبه وائی دوی چه چیری دی منع کړل شی په کوم مانع سره.

تفسیر: یعنی دوی به د «حجراً محجوراً» الفاظ وائی. دغه «حجر» هغه مصدر دی چه فعل ئی متروک‌الذکر دی «حجر» په معنی د منع ده او «محجوراً» ئی تاکید دی معنی ئی داسی شوه: «او وبه وائی دغه کفار چه منع غواړو تینګه منع له لیدلو د ملائکو د عذابه او پناه نیسو په الله تعالیٰ پوری له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره» یا به ئی معنی داسی وی: «او وبه وائی دغه ملائک دغو کفارو ته چه حرام دی یا حرام کړی شوی دی پر تاسی جنت او منع دی په مانع سره» او لنډ مطلب ئی داسی شو چه ای کفارو مه ویریږئ یوه داسی ورځ هم راتلونکی ده چه ستاسی سترګی به په پرښتو ولګیږی مګر پرښتی به ستاسی په شان د مجرمانو له لیدلو څخه نه خوښیږی بلکه تاسی به له ډیرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کیږئ! دغه خلق چه اوس د پرښتو د نزول مطالبی کوی په هغه وقت کښې به د «حجراً محجوراً» په ویلو پناه غواړی او په دی ډیر خوښیږی چه که د دوی او د پرښتو په منځ کښې کومه سخته پرده او سد پروت وی څو هغوی دوی ته نه ورنژدی کیدی لیکن د الله تعالیٰ فیصله کله بلا اجراء پاتی کیدی شی پرښتی به هم «حجراً محجوراً» وائی او دغه مطلب دوی ته ورښکاره وی چه نن ورځ تاسی د خوښی او بری څخه بیخی بی‌برخی او ممنوع یئ.

تنبیه: ممکن دی چه دغه تذکره د احتضار او ځنکدن (موت) په وقت کښې وی کما جاء فی جزء ۱۰ سورت الانفال (۷ رکوع) ۵۰ آیت ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ﴾ او د جزء ۷ (الانعام) په ۱۱ رکوع ۹۳ آیت کښې راغلی دی ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ﴾ ګواکی هم دغه کیفیت به د ده په مقابل کښې هم وی چه د حٰم السجده په ٤ رکوع ۳۰ آیت (۲٤) جزء کښې بیان شوی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ او ممکن دی چه دلته د قیامت د ورځی ذکر وی والله اعلم.

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾

او اراده کړی ده رسیدلی یو مونږ هغو شیانو ته چه کړی دی (دغو کفارو) له (نیک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نیک عمل په شان د) وړی

(ګرد) تار په تار کړی شوی.

تفسیر : یعنی دوی مونږ ته ناری وهلی او مونږ ئی په کار وو. دغه دی مونږ هم ورحاضر شو مګر د دوی د عزت د زیادت دپاره نه بلکه د دی دپاره چه هغه کارونه چه دوی پخپل باطل زعم سره نیکی ګڼلی هغه ورته قطعاً ګدوډ او خراب او تراب کړو. او داسی بی حقیقت او بی ثمره او د وړۍ په شان ئی په هوا کښی والوځوو لکه چه د خاوری حقیر ذرات دی خوا هغه خوا آلوځی. ځکه چه هغه اعمال د اخلاص او ایمان له روحه بیخی تش او د حق له طریقه سره بالکل متضاد واقع شوی دی کما جآء فی جزء ۱۳ سورة ابراهیم ۳ رکوع ۱۸ آیت ځمونږ د دغه مبارک تفسیر ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ﴾ الآیة -
وغیر ذلک من الآیات.
اوس بیان فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه فضائل د جنتیانو پر دوزخیانو باندی داسی:

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾

صاحبان (ملګری) د جنت په دغه ورځ (د قیامت کښی بهتر غوره) خیر دی له جهته د (ځای د قیام او کلام او) هستوګنی او ډیر ښه به وی له جهته (د ځای) د خوب د غرمی (او د راحت).

تفسیر : یعنی دغه منکران به د هغی ورځی په مصیبت کښی ګرفتار او اخته کیږی چه اوس دوی پر مؤمنانو ملندی (خندا) وهی او مسخری پری کوی نو پر دغو مؤمنانو چه دوی خاندی هغوی به په جنت کښی عیش او عشرت او مزی کوی.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنزِيلًا ﴿٢٥﴾

او (یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چه توټی توټی به شی آسمان په وریځو سره او نازلی به کړی شی پرښتی په نازلولو سره (پرله پسی).

تفسیر : د قیامت په ورځ وروسته د آسمانونو له چاودیدلو له پاسه د وریځی په شان یو شی راکوزیدونکی لیدل کیږی چه په هغه کښی به د الله تعالیٰ یوه خاصه تجلی وی چه د هغی تعبیر مونږ په شاهی چتر سره کوو ښائی چه دا به همغه څیز وی چه ئی د «ابو زرین رضی الله تعالیٰ عنه» په حدیث کښی په «عماء» سره او د «نسائی» په یوه حدیث کښی چه له معراجه سره متعلق دی په «غیابه» سره تعبیر کړی دی والله اعلم. له هغه سره به د پرښتو ډیر هجوم او

بیرؤباړ وی او د آسمانونو پرښتی به د محشر د مقام په طرف مسلسلی کوزیږی د البقره په جزء ۲ (۲۵) رکوع د ۲۱۰ آیت ﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ ﴾ الآیة -
په تفسیر کښی هم داسی یو مضمون لیکلی شوی دی.

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قیامت کښی) حق ثابت دی دپاره د رحمٰن، او وی به دغه ورځ (د قیامت) پر کفارو ډیره سخته.

تفسیر : یعنی ظاهراً او باطناً صورة او معنی من کل الوجوه یوائحی د هم ده رحمٰن سلطنت او حکومت به وی او صرف د هم ده حکم به چلیږی ﴿ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (۲٤) جزء د المومن (۲) رکوع (۱٦) آیت بیا کله چه د رحمٰن حکومت شو. هغه کسان چه د رحمت مستحقان وی نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وی دوی به په بی حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد گرځی مگر سره له دومره زیات او لامحدود رحمت کفارو ته به په دغه ورځ کښی سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کیږی.

چه هر څو وی په بازار کښی ډیر خیزونه په غریب سړی هغومره وی غمونه .

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ
يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

او (یاد کړه ای محمده! هغه د قیامت) ورځ چه خوله به لگوی ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډیره غمه او افسوسه او حسرته) وائی به (په قیامت کښی) ای کاشکی نیولی می وی سره له رسوله (د الله د نجات حقه) لیاره.

تفسیر : یعنی له ډیر حسرت او ندامت نه به خپلی گوتی چیچی او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مړی. او په زیات تأسف سره به وائی چه ولی می په دنیا کښی د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام ونه منل؟ او ولی د شیاطین الجن والانس په خبرو وغولیدم چه په دغه بده ورځ اخته او په راز راز (قسم قسم) مصائبو او ربړو (تکلیفونو) کښی لتاړ (خراب) شوم.

يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی ځما (راشه دغه دی وقت دی) کاشکی نه می وی نیولی فلانکی سړی دوست خپل.

تفسیر : یعنی د هغو کسانو د دوستی یا اغواء څخه چه گمراه شوی وو یا په گمراهی کښی ئی ترقی کړی وه. نو په هغه وقت کښی به ډیر افسوس او ارمان کوی چه ولی مو داسی کسان خپل دوستان گڼل کاشکی ځما او د دوی په منځ کښی له سره دوستی او رفاقت نه وی پیدا شوی.
تنبیه : مفسرینو چه دلته د عقبه بن ابی معیط او د ابی بن خلف کومه واقعه نقل کړی ده د هغی هیڅ ضرورت نشته. او نه ښائی چه د آیت مدلول پر هغه مقصور کړی شی. هو! دغه تقریر چه مونږ کړی دی په هغه کښی دوی هم داخل دی.

لَقَدْ اَضَلَّنِیْ عَنِ الذِّکْرِ بَعْدَ اِذْ جَآءَنِیْ ؕ وَکَانَ الشَّیْطٰنُ لِلْاِنْسَانِ خَذُوْلًا ﴿۲۹﴾

خامخا په تحقیق گمراه کړی وم زه له ذکره پنده (د قرآن) وروسته له هغه کله چه راغی ماته، (دغه ذکر نو فرمائی الله) او دی شیطان دپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسیر : یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پند مونږ ته رسیدلی ؤ چه ځمونږ د هدایت دپاره کافی ؤ او ممکن ؤ چه هغه ځما په زړه کښی ځای هم نیولی وی مگر د دغه کمبخت د دوستی لامله (له وجی) زه تباه او برباد شوم. او له زړه هغه لوری ته متوجه نه شوم. بیشکه چه جنی او انسی شیطان لوی چلباز او ټگ دی. انسان ته په عین وقت کښی فریب ورکوی، او په ډیر بد صورت ئی رسوا او مسخره کوی.

وَقَالَ الرَّسُوْلُ یٰرَبِّ اِنَّ قَوْمِی اتَّخَذُوْا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوْرًا ﴿۳۰﴾

او ویل رسول (د الله محمد) ای ربه ځما په تحقیق قوم ځما نیولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چه نه پری ایمان راوړی او نه پری عمل کوی او نه ئی لولی).

تفسیر : یعنی کله چه ضد کوونکیو او معاندانو په هیڅ صورت سره د هیچا نصیحت او پند ته غوږ کینښود دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ دربار ته شکایت وکړ چه یا الله العالمین، ځما قوم ځما خبری ته غوږ نه ږدی. دوی د قرآن عظیم الشان په شان یو لوی کتاب

ته خراب نسبتونه کوی العیاذ بالله کله چه قرآن لوستل کیږی نو دوی ډیر زیات شورماشور لګوی او چتی (بیکاره) چپولی (فضول) خبری اتری کوی او لویه غلغله نښلوی څو ئی هیڅوک وانه وری. او په مطلب یی پوه نشی په دی ترتیب دغو اشقیاؤ دغه پاک قرآن په شان یو د قدر قابل کتاب ئی بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی او له اعتناء او التفاته ئی غورځولی دی.

تنبیه : اګر که په دغه آیت کښی صرف د کفارو ذکر دی. خو بیا د قرآن نه تصدیقول په هغه کښی عدم تدبر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه ئی غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحیح په طرف نه متوجه کیدل. له هغه څخنی اعراض او ځنګ کول او د نورو لغویاتو یا حقیرو شیانو په طرف متوجه کیدل دغه ګرد (تول) صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندی داخل کیدی شی. فنسأل الله الکریم المنان القادر علیٰ ما یشاء ان یخلصنا مما یسخطه و یستعملنا فیما یرضیه من حفظ کتابه وفهمه والقیام بمقتضاه آناء اللیل واطراف النهار علی الوجه الذی یحبه و یرضاه، انه کریم وهاب.

نو فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه لپاره د تسلی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او هم داسی (لکه چه کفار می ستا اعداء ګرځولی دی) ګرځولی ؤ مونږ (پخوا له تانه) دپاره د هر نبی دښمنان له مجرمانو (کفارو نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاؤ بس)، او کافی دی رب ستا سمه صافه لیار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداؤ).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د انبیاؤ د خبرو په منلو کښی مشکلات او موانع وړاندی کوی او خلق د حق له قبوله منع کوی هم دوی د انبیاؤ اعداء دی نو دغه اعداء چه کفار دی اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسی خپلی ملاوی وتړی څه مهم موفقیت ئی نه په برخه کیږی ځکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه هدایت ومومی هدایت یی ور په برخه کوی یا یی دا مطلب چه د هر چا د هدایت اراده چه پاک الله وکړی هدایت ئی ور په برخه کوی او د هغو په برخه کښی چه هدایت نه وی د هغو ګردو (تولو) په مقابل کښی الله تعالیٰ له تاسره معاونت او مرسته (مدد) کوی. یا دا چه الله تعالیٰ ستا مدد کوی او د مطلوب تر مقام پوری به دی رسوی او هیڅ سد او مانع ستا د پرمخ تګ مخه نشی نیولی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ ۚ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلاوه شي پر دغه (محمد) قرآن تول یو کرت (نو فرمائی الله چه نازل کړی دی مونږ)، هم داسی (لږ لږ د څو فوائدو دپاره چه یوه ئی دا ده) چه ثابت محکم قوی کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره) او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) توتی توتی په آرام لوستلو سره.

تفسیر : یعنی د نبی الله دښمنان د خلقو د ګمراه کولو دپاره داسی تنقیدات او اعتراضات کوی چه خانه! ولی د نورو آسمانی کتابونو په شان قرآن کریم هم یو ځلی په کامل ډول (طریقه) سره نه نازلیږی؟ چه دغه ئی په څو کلونو کښی لږ لږ رانازلوی؟ علت ئی څه دی؟ آیا الله تعالیٰ پکښی څه غور او دقت کوی؟ له دی نه خو داسی شبهی او اندیښنی پیدا کیږی چه ګواکی پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډیر فکر او اندیښنه سره دغه جوړوی او بیا یی په مناسبه موقع کښی لږ لږ آوروی نو د دغو منکرینو جواب داسی ورکړ شو چه دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چه قرآن عظیم الشان د لږ لږ نازلیدلو سبب هم دغه وی چه تاسی ئی وایئ نو که لږ څه غور او فکر وکړئ د قرآن کریم په دغه لږ لږ نازلولو کښی داسی ډیری فائدی دی چه هغه په یو وار نازلولو کښی له سره نه حاصلیږی مثلاً په دغه صورت کښی د قرآن مجید حفظ او یادول ډیر زیات آسانیږی او په پوهیدلو کښی زیات سهولت واقع کیږی، کلام پوره ضبطیږی او د هغو مصالحو او حکمتونو رعایت چه په هغو کښی شوی دی خلق موقع په موقع د هغو پر تفاصیلو مطلع کیږی د هر آیت بیل بیل شان نزول ته کتلی د هغه په صحیح مطلب متعین کولو کښی مدد ور رسیږی د هر ضرورت په وقت کښی چه د هری خبری د جواب رارسیدلو څخه د رسول الله او مسلمانانو قلوبو ته لا تطمین او تسکین ور په برخه کیږی او د هر یوه آیت پر نزول ګواکی د ده د اعجاز د دعوی تجدید کیږی په دغه سلسله کښی د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کیږی چه هغه فی ذاته یو مستقل خیر او برکت دی وغیر ذلک من الفوائد د هم دغو فوائدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلی شوی ده.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

او نه کوی دوی راتله تاته کوم مثل (یعنی نه راوړی تاته سوال عجیب په ابطال

د دين ستا) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډير ښه تفسير بيان.

تفسير : يعني کله چه کفار کوم اعترض پر قرآن يا پر کوم مثال پر تاسی کوی نو عظيم الشان قرآن د هغه جواب په ډير صاف او ښکاره ډول (طريقه) ورکوی چه په هغه کښی هيڅ شان وړاندی وروسته او لاندی باندی نشته بلکه صاف، واضح، معتدل، او بی غل او بی غش خبره وی هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش) او پوه چه منعکس او منقلب وی نو هغوی سمی صافی خبری هم کږوی او له هغه څخه نور غير مطلوب تعبيرات راکاږی نو داسی مغرضانه او معاندانه خبری بيلی دی او د داسی خلقو آخره خاتمه دغه ده چه پخپله پاک الله ئی په دی وروستی آيت کښی بيان فرمائی.

اَلَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۳۴﴾

(دوی) هغه کسان (دی) چه جمع به کړه شی او شړل به شی پر مخو خپلو (سر ښکته پښی پورته) طرف د دوزخ ته دغه تولی بد دی له جهته د ځايه او ډير ښويدلی دی له جهته د لياری او ډير ګمراهان دی).

تفسير : يعني دوی همغه خلق دی چه د دوی عقل منقلب او چپه (الته) شوی دی علويات ئی پريښی په سفليهؤ غوښتنو پسی ګرځی او متمائل دی. وروسته له دی نه پر داسی څو اقوامو باندی چه څه وقائع او مصائب پيښی او پر هغوی څه حالات چه واقع شوی ؤ هغه د نورو د عبرت او نصيحت دپاره بيانوی:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗٓ اَخَاهُ هٰرُوْنَ
وَزِيْرًا ﴿۳۵﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَآ اِلَى الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۭ فَدَمَّرْنٰهُمْ
تَدْمِيْرًا ﴿۳۶﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ
اٰيَةً ۭ وَاَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۷﴾ وَّعَادًا وَّثَمُوْدَا۟

وَ اَصۡحٰبَ الرَّسِّ وَقُرُوۡنًۢا بَیۡنَ ذٰلِكَ كَثِیۡرًا ﴿۳۸﴾ وَكُلًّا ضَرَبۡنَا لَهُ الۡاَمۡثَالَ ۫ وَكُلًّا تَبَّرۡنَا تَتۡبِیۡرًا ﴿۳۹﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او ګرځولی ؤ مونږ له دغه (موسیٰ) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار) پس وویل مونږ (دوی ته چه) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چه دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل او ابلاغ ئی وکړ او فرعونیانو دوی دروغجنان کړل) پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل (لکه نوح ادریس او شیث) غرق کړل مونږ دوی او وګرځول مونږ دوی دپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت) او تیار کړی دی مونږ دپاره د ظالمانو عذاب ډیر دردناک او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان او صاحبان (یاران) د کوهی او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کښی ډیر. او هر یو له دی نه بیان کړی ؤ مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجت په دوی باندی) او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی هغو تکوینه ؤ آیاتونو ته چه د الله تعالیٰ پر توحید او نورو باندی ئی دلالت کوه او د پخوانو انبیاؤ هغو متفقو بیاناتو ته چه د هغو لړی او ډیری مذاکری او خبری له پخوا راهسی دوام لری دوی د دروغو نسبت وکړ او د خدائی په دعوی پسی ئی خوله وپرانیستله.

﴿ وَقَوۡمَ نُوۡحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ ﴾ : او هلاک کړی ؤ مونږ قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل) د یوه نبی دروغجنول د ګردو انبیاؤ د دروغجنولو په منزله دی ځکه چه د دین په اصولو کښی ګرد (ټول) انبیاء سره متحد او متفق دی.

اصحاب الرس (کوهی والا) څوک دی؟ په دغه کښی ډیر اختلاف شته. په «روح المعانی» کښی ئی ډیر اقوال نقل کړی په پای (آخر) کښی لیکی: «**وملخص الاقوال انهم قوم اهلکهم الله بتکذیب من ارسل الیهم** - یعنی خلاصه ئی دا ده چه دوی دغسی یو قوم ؤ چه د خپل نبی د تکذیب په سبب هلاک شوی دی.» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه: «یو قوم خپل نبی ئی په کوهی کښی بندی کړی ؤ، بیا څه وقت او مهال چه پر دوی باندی عذاب نازل شو هغه نبی خلاص شو».

﴿ وَكُلًّا تَبَّرۡنَا تَتۡبِیۡرًا ﴾ : او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره) یعنی ګرد (ټول) ئی په ښه ډول (طریقه) سره پوهولی دی کله چه دوی په هیڅ ډول (طریقه) سره هغه ونه مانه نو ئی بیرئ ډوبه کړه.

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْٓ اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ؕ اَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا ﴿٤٠﴾

او خامخا په تحقيق تير شوى دى (تيريږى ډير ځلى كفار) پر قريو كليو ښارونو هغو چه ورولى شوى ؤ پرى باران د بدى (د عذاب)، آيا پس نه ؤ دغه (كفار) چه ليدلى ئى وى هغه (قريه چه عبرت به ئى اخيستى وى) بلكه ؤ دوى چه نه به ئى درلود (لرلو) اميد د بيا ژوندى پورته كيدلو.

تفسير : يعنى د لوط عليه السلام د قوم د كليو پر هغو كندوالو او مخروبه ؤ ځايونو مكى واله د شام د سفر په وقت كښى تيريږى نو آيا دغو منكرينو هغه كندوالى او خرابى مينى د عبرت په ستركو سره نه دى كتلى؟ بلكه كتلى ئى دى او په دى ښه پوهيږى او خبردار دى چه د پخوانيو مكذبينو پاى (آخر) او انجام ډير خراب ؤ خو ترى نه متنبه كيږى ځكه چه په دوى كښى عبرت له كومه كيږى كله چه د دوى په نزد له سره دغه احتمال هم نشته چه وروسته له مركه بيا ژوندى راپاځيدل او د الله تعالىٰ په مخ كښى حاضريدل شته. عبرت خو هم هغه حاصلوى چه د هغه په زړه كښى لږ څه ويره وى او د خاتمى او انجام څخه بيخى بى فكره نه وى.

وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ اَهٰذَا الَّذِىْ بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا ﴿٤١﴾ اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ؕ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ حِيْنَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿٤٢﴾

او كله چه ووينى دوى تا نو نه نيسى دوى تا مگر ځاى د مسخرى (او تمسخراً سره وائى)، آيا دغه هغه (سړى) دى چه راليږلى دى الله رسول (مونږ ته؟ بلكه دى خو له رسالت څخه ډير لرى دى) بيشكه چه دى نژدى ؤ چه خامخا گمراه كړى گرځولى ئى وى مونږ له خدايانو ځمونږ كه صبر نه وى كړى مونږ په (عبادت) د دوى (نو فرمائى الله) او ژر به پوه شي دوى كله چه ووينى دوى عذاب (د قيامت ښكاره) چه څوک دى ډير گمراه له جهته د ليارى.

تفسير : يعنى د عبرت حاصلولو په ځاى د دوى مشغله هم دا ده چه پر نبى مسخره وكړى لكه

چه ستاسی د لیدلو په وقت کښی استهزاء وائی چه آیا دی هم هغه سړی دی چه د الله تعالیٰ له طرفه رسول رالیږلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کیدی شی؟ آیا د الله تعالیٰ په ګردو (ټولو) مخلوقاتو کښی هم دغه یو سړی پاتی ؤ چه د رسالت قابل شو؟ آخر ښائی چه د رسالت څه وجه خو په ده کښی وی هو! دغه خبره خو ضرور په ده کښی شته چه تقریر ئی د جادو اثر لری. د فصاحت په قوت او د تقریر په زور ئی داسی یو وضعیت قائم کړی دی چه د هغه په سبب د خورا (ډیرو) لویو لویو خلقو قدمونه هم ښیوی، نژدی ؤ چه د ده په خبرو سره ځمونږ مخونه هم له خپلو معبودانو څخه وګرځی مګر مونږ پخپل دین او عقائدو کښی داسی ټینګ او مضبوط ولاړ یو چه د هغه د هیڅ یوی خبری اثر مو قبول نه کړ، که نه ده په مونږ ګرد (ټول) سره ګمراهان کولو العیاذ بالله نو الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه د دوی د دغه تمسخر او استهزاء او ملندو په مقابله کښی داسی فرمائی:

﴿ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾ یعنی کله چه دوی د الله تعالیٰ عذاب په خپلو سترګو سره وګوری نو هلته به ورته معلوم شی چه په واقع سره کوم یو ګمراه ؤ؟.

أَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آیا وینی خبر ئی ته (بلکه خبر ئی) په هغه چا چه نیولی دی دغه خدای خپل هوا (د نفس خپل) آیا پس ته به ئی په ده باندی وکیل (ساتونکی چه منع ئی کړی له هوا خپلی بلکه نه ئی)،

تفسیر : یعنی آیا تاسی د داسی هوا پرستانو د هدایت پر لیاری د راوستلو ذمه واری کولی شئ چه د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وی، هر چیری چه د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځی په هم هغه طرف دوی متمائل کیږی. هره هغه خبره چه د دوی د خواهش سره موافقه وی هغه منی او هر څیز چه د دوی د طبعی څخه مخالف وی هغه پریږدی نن چه یوه تیږه (ګټه) د دوی په نظر کښی ښه ښکاره شوه د هغی په عبادت کښی مشغولیږی صبا چه بله کومه تیږه (ګټه) د دوی په سترګو ښه وبریښیده نو هغه پریږدی او دی ته سجدی ږدی.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

آیا ګمان کوی ته چه په تحقیق اکثر د دوی آوری یا عقل چلوی (پوهیږی) نه دی دوی مګر په شان د چارپایانو دی (په پند نه اوریدلو کښی) بلکه لا

دوی ډیر لری دی له لیاری (د صواب نه).

تفسیر : یعنی په هر ډول (طریقه) سره چه دوی ته پندونه او نصائح واوروئ دوی خو څلورپولی حیوانات دی بلکه له هغوی څنی هم بدتر او خراب دی، دوی له پوهیدلو او آوریدلو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری. څاروی او حیوان هم په هر حال د خپل پالونکی او بادار په مقابل کښی خپله غاړه خکته کوی، او خپل محسن پیژنی، او فی‌الجمله نافع له مضر څخه بیلوی. که ئی سر خوشی پریږدی، د څرځای (چراه گاه) او د اوبو څښلو گودر ته پخپله ځی. لیکن د دغو بدبختانو حال داسی دی چه نه د خپل خالق او رازق حق پیژنی، او نه د ده پر ښیگنو (فائدو) او احساناتو پوهیږی او نه ئی قدر او عزت کوی. د ښو او د بدو په منځ کښی د فرق او تمیز کولو څخه عاجز دی. د دوست او دښمن په منځ کښی امتیاز نشی کولی. نه په روحانی غذا پسی او نه د هدایت د چینی په لوری یو قدم وړاندی تلی شی. بلکه له هغه څخه په کروهو لری تښتی. او دوی هغه قوتونه چه الله تعالیٰ دوی ته ورعطاء کړی دی معطل او بیکاره پریښی دی بلکه هغه ئی بی موقع او بی ځایه صرف کړی دی. که دوی لږ څه له عقله او له فهمه کار اخیستی. نو په دغه د قدرت کارخانه کښی بی شماره دلائل او نښی موجود دی چه په نهایت واضح صورت سره د الله تعالیٰ د توحید او تنزیهه او د دین د اصولو او د صداقت او استقامت په طرف لیار ښوونه کوی چه د هغو له منځه د ځینو دلائلو ذکر په راتلونکیو آیاتونو کښی کړی شوی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

آیا نه دی کتلی تا (قدرت د) رب خپل ته چه څرنگه ئی غځولی دی سیوری
او که ئی اراده فرمایلی وی نو خامخا گرځولی به ئی ؤ هغه (سیوری) ولاړ،
بیا وگرځاوه مونږ لمر په دی (سیوری) دلیل (چه سیوری پری معلومیږی).
بیا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسیر : له سپیده داغه (صبح کاذبه) تر لمر ختیر‌کی پوری هر چیری سیوری وی که الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی وی چه لمر ونه خیژی نو هم دغه سیوری به قائم پاتی کیده. مگر الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ چه د هغه لامله (له وجی) د لمر د رڼا خوره کیدل شروع شوه او سیوری متدرجاً یوه طرف ته په ځان تولیدلو او غوندیدلو پیل (شروع) وکړ، که لمر نه

وی راغلی نو مونږ به د سیوری په مفهوم څرنګه پوهیدی شوی؟ ځکه چه د یوه ضد له راتګه بل ضد پیژندل کیږی ﴿ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِضِيَآءٍ ﴾ الآیة - (د القصص ۷۱ آیت (۷) رکوع (۲۰) جزء) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی:

«اول د هر شی سیوری اوږد لویږی. بیا هری خوا ته چه لمر ځی د هغه له مقابله سیوری لری کیږی څو چه پخپل بیخ ولګیږی. د بیا راتول کړو ځان خپل ته مطلب دا دی چه سیوری ځی خپل اصل ته لګیږی د ګردو (تولو) اصل الله دی. «موضح القرآن» بیا وروسته د زوال له خوا لمر خپله مسافه لندوی او د مغرب په طرف ورنژدی کیږی او د بل طرف سیوری اوږدیږی تر هغه پوری چه د ورځی آخر ته لمر غائبیږی هم دغه د ژوندانه مثال دی اول عدم وو بیا د وجود نور راغی بالاخره بیا کتم العدم ته ځی او پر هم دغه د جسمانی نور او ظل پر سلسله روحانی نور او ظلمت هم قیاس کړئ. که د کفر او عصیان، او جهل او طغیان په ظلماتو کښی الله تعالیٰ د نبوت د لمر رڼا نه وی لیږلی نو هیڅ ته به د صحیحه معرفت لپاره نه څرګندیده (ښکاریده).

وَهُوَ الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَّالنَّوْمَ سُبَاتًا وَّجَعَلَ النَّهَارَ نُشُوْرًا ﴿۴۷﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) خوب آرامی او ګرځولی ئی ده ورځ وقت د ښوریدلو او ګرځیدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسیر : یعنی د شپی تک تور تیاره د څادر په شان پر ګردو (تولو) محیط کیږی چه د هغه لامله (له وجی) ګرد (تول) خلق کاروبار پریږدی او آرام کوی بیا د ورځی رڼا خپریږی (خوریږی) او خلق له خوبه پاڅیږی او دغه لوری او هغه لوری ته تک او راتګ کوی او هم داسی د مرګی د خوب څخه وروسته د قیامت صبا راځی چه په هغه کښی به ګرد (تول) جهان بیا ژوندی راپاڅیږی او هم دغه حالت په هغه وقت کښی وراندی شوی ۋ کله چه انبیاء علیهم السلام د وحی او الهام په رڼا سره دنیا رڼا کړه. نو د جهل او غفلت په خوبونو کښی د ویده ۋ مخلوقو سترګی هم یو ځلی ویرانستلی شوی او ګرد (تول) سره پاڅیدل.

وَهُوَ الَّذِىْۤ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًا ۢ بَيْنَ يَدَىْ

رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ﴿٤٨﴾ لِّنُحْیِۦَ بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا وَّنُسْقِيَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِيَّ كَثِيْرًا ﴿٤٩﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلي ئی دي بادونه زیري کوونکی د وړاندی د رحمت د دغه (الله چه باران دی)، او نازلې کړی دی موږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکی پاکوونکی دپاره د دی چه ژوندی کړو موږ په دی (اوبو) ځمکه مړه وچه بی زرغونوالی اوچه ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملې د هغو شیانو څخنی چه پیدا کړی دی موږ له چارپایانو او انسانانو ډیرو ته.

تفسیر : یعنی ړومبی بارانی هواوی د باران زیری ورکوی بیا د آسمان له طرفه باران ووری چه هغه هم پخپله پاک دی او نور شیان هم پاکوی د اوبو د وریدلو څخه وروسته په مړی تکی توری ویجاړی ځمکی کښی یو نوی روح پیدا کیږی شینکی او ترکودی (نباتات) ئی زرغونیږی. او یوه عجیبه او غریبه ننداره پکښی شکاری له کوم ځای څخه چه پخوا له وریا (باران) دوړی پورته کیدی اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده. او څومره زیات حیوانات او انسانان د باران له اوبو څخنی څښی او تری خړوبیږی هم داسی د قیامت په ورځ کښی هم د یوه غیبی باران په ذریعه هغه مړی هم بیا ژوندی راپاڅولی کیږی چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی. او په دنیا کښی هم هغه زړونه چه هم داسی د جهل او عصیان په مرګ سره مړه شوی وو. د الله تعالیٰ د وحی په آسمانی وریا (باران) سره بیا راژوندی کړی شوی دی هغه ارواح چه په نجاست او پلیتی کښی نښتی وی هغه د روحانی باران په اوبو سره وینځلی شوی دی او ګرد (تول) سره پاک او صاف شوی دی او هغه کسان چه د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسی تږی دی د هغه روحانی باران د اوبو په څښلو سره سیراب او خړوب شوی دی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوْا ۖ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقیق په راز راز (قسم قسم) ډولونو (طریقو) تقسیم کړی دی موږ دغه (اوبه یا د باران منشاء) په منځ د دوی کښی دپاره د دی چه فکر وچلوی دوی (په کمال د قدرت د ځموږ کښی) پس منع راوړه زیاترو خلقو (د شکر ګزاری نه) لیکن (د نعمت له) کفران (څخه ئی منع رانه وړه).

تفسیر : یعنی د باران اوبه ګردو (تولو) ځمکو او انسانانو ته یو برابر نه وررسیږی بلکه چیری

ډيرې او ځينې لږې ځينې ژر. او ځينې په ځنډ (ايسارتيا) څرنګه چه د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء وي. هم هغسې ور رسيږي څو خلق وپوهيږي چه د هغه درول او ويشل د قادر مختار او د حکيم الله تعالیٰ په قدرت دي ليکن زيات خلق بيا هم نه پوهيږي. او د الله تعالیٰ د نعمت شکر نه ادا کوي بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکرۍ مندي وهي، هم دغسې د روحاني باران حال هم قياس کړئ هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چه په کار ده وررسيدلې ده. او ډير کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کښې کفران او ناشکري هم کوي.

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُم بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾

او که اراده مو فرمايلې وی نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قريه ښار کښې (بيل بيل) ويره‌وونکی (په دغه زمانه کښې هم) نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفيق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسير : يعنې د انبياؤ راتلل کومه عجيبه خبره نه ده. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو اوس هم ډير انبياء مبعوثوی چه په هر کلی کښې بيل بيل نبي وی مګر الله تعالیٰ ته هم دغه خبره منظوره شوه چه اوس دی په آخره کښې د ګرد (تول) جهان دپاره يواځې هم دغه محمد صلی الله عليه وسلم د سيد الانس والجان او نبي آخرالزمان په عنوان مبعوث او مرسل شي. نو تاسې د کفارو حماقت او طعنې او تشنيع او سفاهت او تنقيد او ترديد ته هيڅ توجه او التفات مه کوئ! او د خپل دغه دعوت او تبليغ کار ته په پوره قوت او جوش او خروش سره ادامه ورکړئ! (جاري وساتئ) او دغه عظيم الشان قرآن پخپل لاس کښې واخلئ! او د دغو منکرانو مقابله په ډير زور او ميرانه (بهادرئ) سره وکړئ! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) بری او کاميابي ستا په برخه کوي. مونږ د «به» مرجع قرآن او توفيق رحمٰن ليکلی ده خو نورو مفسرينو د هغه مرجع د کفارو د اطاعت ترک يا د اسلام په مداومت يا سيف يا حکمت او موعظت هم اخيستی ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾

او هم دغه (الله) هغه ذات دی (چه په کامل قدرت خپل سره) خوشی کړی ئ دی دوه بحرونه سیندونه چه دغه خوږ دی ډیر خوږ تنده ماتوونکی او هغه بل تریو دی ښه تریو، او ګرځولی ده (الله) په منځ د دغو دواړو کښی پرده او بند چه منع کړی شوی دی (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسیر : په بیان القرآن کښی د دوو معتبرو بنګالیو عالمانو شهادت نقل شوی دی چه له (ارکان) څخه تر (چاټګام) پوری د سیند وضعیت داسی دی چه د دغه سیند په دواړو جانبو کښی د نوعیت او کیفیت له طرفه دوه مختلفه بیل بیل سیندونه په نظر راځی. د یوه اوبه سپینی او د بل اوبه توری دی. په تورو کښی د سمندر په شان طوفانی تلاطم او تموج واقع کیږی او سپینی ئی بیخی آرامی او ساکنی وی. بیړی په هم دغو سپینو کښی چلیږی او د دواړو په منځ کښی د یوه پټی او نوار په شان یوه ډیره اوږده لیکه غځیدلی ده چه د دغو دواړو اوبو ملتقی ګڼله کیږی خلق وائی چه سپینی اوبه خوږی او توری اوبه ترخی دی.
مولٰینا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری ته د (باریسال) ځینی طالبانو بیان کړی دی چه د (باریسال) په ضلع کښی دوه ویالی له یوه سینده راوځی چه د یوی اوبه ترخی او بیخی تروی دی او د هغی بلی اوبه ډیری خوږی او لذیذی دی.
په ګجرات کښی چیری چه مولٰینا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری دی (ډابهیل سملک ضلع سورت هند) د سمندر اوبه تقریباً لس دولس میله لری پرتی دی خو د دی ځای په خوړونو او ویالو کښی د سمندر مد او جزر په منظم او مسلسل دول (طریقه) سره صبا او بیګا جاری دی د هغه په نسبت ډیر ثقه سری بیان کوی چه د مد په وقت کښی د سمندر اوبه په ګردو (تولو) خوړونو او ویالو کښی پورته کیږی نو د خوړو اوبو پر سطح باندی ترخی اوبه په ډیر شدت سره پورته کیږی لیکن په دغه وقت کښی دغه دواړه اوبه له سره پخپلو منځونو کښی نه سره ګډیږی. علوی سطحه ئی ترخه او سفلی برخه ئی خوږه وی. د جزر په وقت کښی څه مهال (وخت) چه ترخی اوبه راښکته لویږی نو دغه خوږی اوبه بیا هم هغسی خوږی او لذیذی بی له دی چه لږ څه تغیر پکښی څرګند (ښکاره) وی پاتی کیږی والله اعلم.
د دغو شواهدو په لیدلو سره د دی آیت مطلب بیخی واضح دی یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ چه د خوږو او ترخو اوبو د یو ځای کیدلو په سبب چه هرومرو (خامخا) یو ځای نه په یو ځای کښی سره ګډیږی خو بیا هم دوی سره بیلی جلا (جدا) او ممتازی دی او د دواړو په منځ کښی په ډیرو ځایونو کښی ئی ځمکه حائله او پرده ګرځولی ده او هم داسی ئی سرخوشی (ازادی) نه دی پریښی چه د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لری کړه شی او په جبری دول (طریقه) سره یو ځای شی او د ځمکی وجود له منځه ورک کړی بیا په دغو دواړو د هر یوه هغه خوند او مزه چه له هغو سره لازمه ده هم هغه سره پاتی ده او تری بل ته نه ده منتقله شوی او داسی نه دی واقع شوی چه خوږی اوبه تروی یا تروی اوبه خوږی شی ګواکی د اوصافو

په اعتبار هره یوه له بلی بیخی بیله او جلا (جدا) ده. وقیل غیر ذلک والراجح عندی هوالاول. والله اعلم.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾
وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ
وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه پیدا کړی یی دی له اوبو نه بشر انسان پس ګرځولی ئی دی (خاوند د) نسب او سخرګنی، او دی رب ستا ښه قادر. او عبادت کوی (دا مشرکان) بی له الله د هغه شی چه نشی رسولی هیڅ قدر نفع دوی ته (که ئی عبادت وکړی) او نه هیڅ ضرر رسولی شی دوی ته (که ئی عبادت ونه کړی) او دی (جنس د) کافر په (نافرمانی) د رب خپل مددګار (د شیطان شا اړوونکی الله ته).

تفسیر : ځینی مفسرین د دی آیت تفسیر داسی کوی الله هغه حکیم مطلق دی چه پیدا کړی ئی دی ده له هغو اوبو چه خته د آدم علیه السلام پری اخښلی شوی ده یا چه جزء دی د انسان یعنی له څلورو عناصرو ده یا له منی د انسان پس بیا ګرځولی دی ده دغه انسان دوه قسمه یو ښښتن (خاوند) د نسب چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت هم دوی ته کاوه شی لکه فلان بن فلان او فلانة بنت فلان او بل ښښتن (خاوند) د صهر چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت د مصاهرت هم هغوی ته کاوه شی او صهر لور ته او ځوم ته او اوښی ته او د ښځی خینې ته ویلی شی یا نو پس بیا ئی وګرځولی دوه قسمه یو یواځی خاوند د نسب او د خپلوی چه ورسره حرامه وی نکاح او خاوند د سخروالی چه ورسره حلاله وی نکاح یعنی وګورئ! چه الله برحق خالق مطلق جل وعلا شانه وعظم برهانه په څه شان پخپل کامل قدرت سره ئی له یوه څاڅکی اوبو څخه عاقل کامل بنی آدم جوړ کړی دی بیا وروسته له دی نه نور نسلونه ئی تری ایستلی دی د ځوماتو او سخرانو تعلقات ئی تری جوړ کړی دی او له یوه ناڅیزه څاڅکی څخه ئی څه څه شیان پیدا کړی دی او له کومه ځایه ئی تر کوم ځایه پوری ئی رسولی دی؟ لیکن دغه انسان په لږ مدت کښی خپل اصل هیروی او خپل هغه قدیر رب او خالق ئی پریښی دی. او عاجز مخلوق ته خپل خالق وائی نه یواځی خپل د پروردګار حق نه پیژنی بلکه له هغه څخه مخ ګرځوی او په شیطانی فوج کښی خپل ځان داخلوی څو د اغواؤ او اضلالو په مقاصدو کښی له هغوی سره کومک او مدد وکړی. نعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا.

وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا مُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ﴿٥٦﴾ قُلۡ مَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ أَجۡرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلٗا ﴿٥٧﴾

او نه ئی لیږلی موږ ته مګر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) ووایه (ای محمده دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوری مګر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چه خوښه ئی شی دا چه ونیسی طرف د رب خپل ته لیاره (د رضاء او قرب) یا لیکن هغه څوک چه غواړی چه ونیسی خپل رب ته لیاره (په انفاق د مال سره لیاره د رضاء د ده نو و دی نیسی رب خپل ته هم هغه لیار د قرب او رضاء).

تفسیر : یعنی ستاسی کار د الله تعالیٰ پر وفاداری او اطاعت د بشاراتو اورول دی او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دی که سره له هغه ئی ونه منی یا ئی ومنی تاسی ته له هغه ځنی هیڅ نقصان نه دی عائد. تاسی له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چه د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شی تاسی خو له دوی نه یواځی هم دغومره شی غواړئ هر څوک چه غواړی د پاک الله په توفیق خپل د رب لیاره ونیسی! زما مو چه هم دغه ته مزدوری وائی که حق الزحمة او فیس.

وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱلۡحَيِّ ٱلَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهِۦۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

او توکل وکړه په تل ژوندی قائم په تدبیر هغه (الله) چه (له سره) نه مری او تسبیح ووایه سره له ثناء د ده، او بس کافی دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسیر : یعنی تاسی یواځی پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړئ او خپله فریضه چه دعوت او تبلیغ او نور دی په ښه شان سره اداء کړئ! د هیچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ! پر فانی اشیاؤ به څه اعتماد او اعتبار وشی؟. اعتماد او توکل ښائی پر هغه ذات وکړ شی چه تل ژوندی قائم په تدبیر دی او له سره نه مری. نو پر هم هغه باندی توکل او اعتماد وکړئ! او تل

د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګیا اوسېږ! دغو مجرمینو ته به پخپله الله تعالیٰ سزا ورکړي.

الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ الرَّحْمٰنُ فَسْئَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿۵۹﴾

هغه (الله) چه پیدا کړي ئې دي آسمانونه او ځمکه او هغه چه په منځ د دغو دواړو کښې دي په (مقدار) د شپږو ورځو بیا قائم مستولي شو (امر او حکم د الله) پر عرش (الله چه دی) ډیر مهربان دی پس وپوښته (د دغه خلق او استواء یا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسیر : د «استواء علی العرش» بیان د «الاعراف» په سورت کښې تیر شو. هلته دې ولوستلی شي.
یعنی له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چه د الله تعالیٰ له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهیږي (وما قدروا الله حق قدره) پخپلو شیونو او کمالاتو باندې خو پوره عالم یوازې هم هغه الله تعالیٰ دی. «**انت کما اثنیت علیٰ نفسک**» لیکن په مخلوقاتو کښې له ګردو (تولو) څخه ډیر پوه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه د دوی په لوی ذات کښې الله تعالیٰ د اولینو او آخرینو ګرد (تول) علوم جمع کړي دي. نو ښائی چه د الله تعالیٰ د شیونو پوښتنه له دوی نه وشي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿۶۰﴾

او کله چه وویلې شي دوی ته چه سجده (د عبادت) کوئ رحمٰن ته نو وائی څه شیز دی رحمٰن؟ آیا سجده به کوو مونږ هر هغه شیز ته چه امر کوی ته مونږ ته او زیاتوی (دغه یادول د رحمٰن) دوی ته نفرت (له ایمان نه).

تفسیر : یعنی دغه جاهلان مشرکان د رحمٰن د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهیږي دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي او هر کله چه دغه نوم آوری نو د انتهائی جهل او بی حیائی او تعنت له مخې ځانونه ناجانه او ناواقفه غورځوی. او داسې پوښتنې کوی چه

«رحمٰن» څه شی دی؟ چه پر مونږ باندی د هغه سجده کوی؟ آیا محض ستا په وینا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او هم دا چه ته کوم نوم یاد کړی نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولویږو؟ الغرض هومره چه دوی ته د «رحمٰن» د اطاعت انقیاد په لوری توجه ورکړه شی هغومره دوی بد وړی او تور ور څخه خوری.

تَبٰرَكَ الَّذِیْ جَعَلَ فِی السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّجَعَلَ فِیْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِیْرًا ﴿٦١﴾
وَهُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ اَنْ یَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوْرًا ﴿٦٢﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات چه پیدا کړی ئی دی په آسمان کښی برجونه او پیدا کړی ئی ده په کښی ډیوه (لمر) او سپوږمی روښانه. او هم دا (الله) هغه (ذات) دی چه ګرځولی ئی ده شپه او ورځ (سره مخالف یا خلیفه یو د بل) پرله پسی دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی (نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله) یا اراده لری د شکر ایستلو.

تفسیر : یعنی لوی لوی ستوری یا آسمانی قلعی چه پرښتی پکښی پیری ورکوی. یا امکان لری چه د لمر دولس منازل تری مراد وی چه اهل هیئت ئی بیانوی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د آسمان دولس برخی د هغو نوم برج د هر یو د خدامو نښه دغه حدود ئی ایښی دی دپاره د حساب «موضح»
(سراجاً) یعنی لمر ښائی د نور او حرارت د جمع کیدلو یا د احراق د صفت لرلو له سببه ئی هغه ته (ډیوه) ویلی وی: ﴿وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِیْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ د نوح (١) رکوع ١٦ آیت (٢٩) جزء).
اوږدیدلو او لنډیدلو ته یا تلو او راتلو ته ئی بدلیدل پرله پسی راتلل وفرمایل یا ئی دا مطلب دی چه یو ئی د بل بدل ګرځولی دی. مثلاً که د ورځی کار پاتی شی د شپی ئی پوره کوی. او که د شپی کار پاتی شی د ورځی ئی په سر رسوی. کما ورد فی الحدیث.
(لمن اراد ان یذکر او اراد شکوراً- دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله یا اراده لری د شکر ایستلو) یعنی د لمر او سپوږمی او د نورو وړاندی وروسته ختل. او د شپی او د ورځی تبدیل تزئید او تنقیص د دی لامله (له وجی) واقع کیږی څو د عقل او فکر خاوندان دی پکښی غور او دقت وکړی او د دغو مخلوقاتو په وسیله خلق د خپل خالق د معرفت لیاره پیدا کړی او ښه ئی وپیژنی. او ښه وپوهیږی چه دغه ګرد (تول) لوی تصرفات او عظیمه تقلبات د ده د قدرت کارونه دی او د شپی او د ورځی د فوائدو او انعاماتو له لیدلو څخه د ده عبادت او شکر ایستلو ته متوجه شی لکه چه د رحمان

مخلص بندګان چه د هغوی ذکر وروسته راځی هم داسی کوی. یعنی د مشرکینو په شان د رحمٰن د نامه له اوریدلو څخه کرکه او نفرت نه ښکاره کوی. بلکه په خپل هر فعل او قول د هغه د عبودیت اظهار کوی د دوی د وضعیت او هیئت څخه تواضع، متانت، تذلل، عجز او نیاز څرګندیږی (ښکاره کیږی) د متکبرانو په شان پر ځمکه په ناز، نخره او غرور نه ګرځی، دا ئی مطلب نه دی چه د ریاء او تصنع لامله (له وجی) به د رنځورانو په شان قدمونه پورته کوی ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه تګ چه په احادیثو کښی منقول دی. د هغه تائید نه کوی.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿۶۳﴾

او بندګان د رحمٰن هغه کسان دی چه ګرځی دوی په ځمکه باندی په ورو (په تواضع) او کله چه خطاب کوی له دوی سره جاهلان ناپوهان نو وائی (ورته په جواب کښی سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسیر : یعنی د کم عقلو او بی ادیانو او ناپوه خلقو جواب په عفوه او صفح سره ورکوی. کله چه څوک څه د جهالت خبری او اتری وکړی نو ملائمی مذاکری او پستی خبری ورسره کوی او په «السلام» سره تری ځان بیلوی. او د داسی خلقو سره حتی‌الامکان نه مخامخ کیږی او نه له هغوی سره په کومه مرکه کښی شاملیږی. او نه له دوی سره جنګ او جګړی کوی. د دوی تګ او شیوه داسی نه ده لکه چه په جاهلیت کښی چا داسی ویلی ؤ.

الا لا يجهلن احد علينا   فنجهل فوق جهل الجاهلين.

دغه خو د رحمٰن د هغو مخلصو بندګانو ورځ وه. وروسته له دی نه د دوی د شپی کیفیت بیان فرمائی:

وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّقِيَامًا ﴿۶۴﴾

او (بندګان د رحمٰن) هغه کسان دی چه شپه تیروی رب خپل ته سجده کوونکی او دریدونکی.

تفسیر : یعنی د شپی له مخی چه غافل بندګان خوبونه کوی. دوی د الله جل جلاله په حضور کښی ولاړ وی او ورته سجده بردی. او په عبادت کښی ئی لګیا وی. کله چه رکوع د قیام او سجدی په منځ کښی واقعه ده ښائی د هم دی لامله (له وجی) د هغی ذکر ئی

بیل ونه فرمایه. ګواکی رکوع د دغو دواړو په منځ کښې بالطبع راغله.

وَالَّذِيْنَ يَقُولُوْنَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾
إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی (چه سره له طاعته خضوعاً) وائی ای ربه ځمونږه وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ بیشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همیشه بیشکه چه دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار او له جهته د ځای د هستوګنی.

تفسیر : یعنی سره له دومره عبادته ډیر ویریږی داسی نه دی چه مثلاً د تهجد دپاره چه پاڅید او اته رکعته لمونځ ئی وکړ. نو د الله تعالیٰ له عذابه او قهره بیخی بی فکره شو.

وَالَّذِيْنَ إِذَآ أَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمٰن) هغه کسان دی کله چه نفقه ورکوی مال لګوی نو نه اسراف کوی او نه تنګی (او بخل) کوی او وی (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتیر) کښې میانه حاله.

تفسیر : یعنی زمان او مکان او موقع ته ګوری او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوی نه د مال په محبت کښې له حده تیریږی او نه ئی ضائع کوی کما قال الله تعالیٰ
﴿ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً إِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ ﴾ الآیة - جزء ۱۵ د سورت بنی اسرآئیل ۳ رکوع ۲۹ آیت .

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ
حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ ۚ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه نه بولی سره له الله معبود بل او نه وژنی دوی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حق سره او

نه کوی دوی زناء.

تفسیر : مثلاً د عمد قتل په بدل کښې وژل. یا د زناء په سزا کښې د محصن زانی په ګټو سره ویشتل یا د هغه مرتد وژل چه خپل اسلامی دین او ملت پریږدی. دغه ګرد (تول) صورتونه په «الا بالحق» کښې شامل دی. کما ورد فی الحدیث.

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا ﴿۶۸﴾

او هر چا چه وکړه (یو له دغو دریو امهات الذنوب نه) نو ملاقات به وکړی وبه وینی جزاء د ګناه خپلی.

تفسیر : یعنی ډیره سخته ګناه ئی کړی ده چه د هغه سزا به هرومرو (خامخا) وررسیږی. په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چه «اثام» د جهنم د یوی کندی نوم دی چه د هغه عذاب ډیر سخت ویروونکی بیان شوی دی اعاذنا الله منها.

يُّضٰعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيْهٖ مُهَانًا ﴿۶۹﴾

چه دوچند به کړی شی ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قیامت کښې او تل به پاتی وی په دغه (عذاب) کښې په دی حال چه خوار ذلیل بی اعتبار به وی.

تفسیر : یعنی له نورو ګناهونو ځنی دغه ګناه لویه ده نو د دغی عذاب به هم سخت او لوی وی او شیبه په شیبه (ساعت په ساعت) لا پسی زیاتیږی.

اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ
حَسَنٰتٍ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۷۰﴾

مګر هغه چه توبه ئی وویسته او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ عمل نیک پس دغه (تائبان د دغو دریو ګناهونو چه دی) بدل به کړی الله ګناهونه د دوی په نیکیو سره (په محو د سیآتو او ثبت د حسناتو) او دی الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی د ګناهونو په ځای به د نیکیو توفیق ور په برخه کیږی او د کفر ګناه به ورمعافیږی یا دا چه د ده بدی محو او لری کیږی او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمیر مناسب محاسن ورثبت فرمائی کما یظهر من بعض الاحادیث.

وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

او هر څوک چه توبه وباسی (له ګناهونو نه) او عمل وکړی نیک پس بیشکه چه دی رجوع کوی په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسیر : پخوا د هغو کفارو د ګناهونو ذکر ؤ چه وروسته ایمان راوړی دغه د هغو ګناهونو ذکر دی چه سره له اسلامه ئی کوی دغه هم کله چه توبه وکړی یعنی په پوره اخلاص او صمیمیت سره توبه وباسی او بیا له سره د هغه شاو خوا ته ونه ګرځی نو د الله تعالیٰ په حضور کښی ځای مومی د النساء د سورت په (۱۳) رکوع ۹۳ آیت دغه آیت د هغو قاتلینو په حق کښی دی چه دغسی توبه ئی نه وه ایستلی ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله اعلم.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه نه حاضریږی نه شاملیږی په باطلو کښی (یا نه وائی شاهدی په دروغو) او کله چه تیریږی پر چتی (بیکاره) کار نو تیریږی ځان ساتونکی (مخ ګرځوونکی له لغوی نه).

تفسیر : یعنی نه دروغ وائی او نه د دروغو شهادت ورکوی او نه د باطلو چارو او د ګناهونو په مجلسونو کښی حاضریږی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی: «یعنی په ګناه کښی نه شاملیږی او د لوبو په خبرو کښی غور او دقت نه کوی او نه په هغه کښی شاملیږی او نه له دوی سره جنګ کوی.»

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی کله چه پند ورکړی شی دوی ته په آيتونو د رب د دوی نو نه نسکوريږی پرې (لکه) کانه او ړانده (بلکه سر په سجده ږدی اوری ئی او پرې عمل کوی)

تفسير : او په نهايت فکر او تدبير او غور سره ئی آوری او ترې متأثريږی او د مشرکانو په شان دوی د تيږی (ګټی) بتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوی.

وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيّٰتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه وائی ای ربه ځمونږ وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه او له اولادو ځمونږ څخه (هغه څوک چه) يخوالی د سترګو ځمونږ پکښی راځی.

تفسير : يعنی داسی ښځه او واړه راعنايت وفرمايه چه د هغو د ليدلو څخه ځمونږ سترګی يخی او رنی شی. او زړه مو خوشال شی او ظاهر دی چه د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشاليږی کله چه خپل آل او عيال د الله تعالیٰ په طاعت او عبادت کښی مشغول او لګيا ووينی، او ويی ګوری چه د نافع علم تحصيل کوی. نو ګرد (تول) دنيوی مسرتونه او نعمتونه وروسته له دغه دی.

وَّاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ اِمَامًا ﴿٧٤﴾

او وګرځوه مونږ دپاره د متقيانو امام پيشوا.

تفسير : يعنی داسی مو وګرځوی کله چه نور خلق پر مونږ پسی اقتداء وکړی متقيان او پرهيزګاران وګرځی حاصل ئی دا چه نه يواځی مونږ پخپل ذات مهتديان شو بلکه د نورو دپاره هم هاديان وګرځو او ځمونږ کورنی په تقویٰ او طهارت کښی ځمونږ تابعان او پيروان شی.

اُولٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوْا وَيُلَقَّوْنَ فِيْهَا تَحِيَّةً وَّسَلٰمًا ﴿٧٥﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شی دوی ته په هسکو (اوچتو) مانيو (د جنت) په سبب د هغه چه صبر ئی کړی ؤ او وابه چولی شی پر دوی په دغه جنت کښی تحيت دعاء او سلام.

تفسير : يعني په جنت کښې به لوړې (اوچتې) درجې وروړسيږي او پرښتې به دعاوې ورته کوې او سلامونه به وراچوي. او دوى ته به ښه راغلى وائى. او استقبال به ئې کوى. دوى به هم پخپلو منځونو کښې د ملاقات او ليدلو په اوقاتو کښې هم دغه د سلام او د تحيت دعائيه کلمات د يوه او بل د تکريم او اعزاز دپاره استعمالوى.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ۝۷۶

هميشه به وى دوى په دغه (جنت) کښې ښه دى (دغه جنت) له جهته د ځاى د قرارى او له جهته د ځاى د هستوګنى.

تفسير : يعني د داسې ځاى هستوګنه که د لږې مودې دپاره هم چاته ميسره او په لاس ورشي خو لوى غنيمت او ښه نعمت دى حال دا چه دغه ځاى خو د جنتيانو د دائمي اوسيدلو ځاى دى.

قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّيْ لَوْلَا دُعَاۗؤُكُمْ ۚ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُوْنُ لِزَامًا ۝۷۷ ع

ووايه (اى محمده دوى ته چه) نه کوى هيڅ پروا د تاسې رب ځما که چيرى نه وى دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختيو کښې) او په تحقيق تکذيب کړى دى تاسې (د رسولانو او د قرآن) پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذيب) لازم.

تفسير : يعني تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرى در وښيې بنده ته ښائى چه له سره مغرور او بې باکه نشى ځکه چه پاک الله له سره د ده پروا نه لرى. هو! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوى نو الله هم پرى رحم او کرم فرمائى. او که التجاء نه کوى. او ځان لوى او بې پروا ښکاروى نو د الله تعالىٰ هغى سزاء او پوښتنې ته منتظر اوسى چه عنقريب ورسره مخامخ کيدونکى دى.

﴿ لَوْلَا دُعَاۗؤُكُمْ ﴾ : که چيرى نه وى دعاء بلل ستاسې الله ته په سختيو کښې نو په تحقيق تکذيب کړى دى تاسې د رسولانو او د قرآن پس ژر به شي دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذيب لازم) يعني هغه کافر چه حق ته ئې د دروغو نسبت کړى دى نو دغه تکذيب به عنقريب د ده د غاړې اميل ګرځى او د هغه د سزا او د پوښتنې څخه به له سره خلاصى او نجات نه مومى. د آخرت ابدى هلاکت خو هرومرو (خامخا) د دوى دى ليکن په دنيا کښې به هم لږ، ډير ربړ (زحمت) او تکليف او آفت دوى ته رسيدونکى وى. يعني په جهاد، جنګونو او نورو کښې لکه چه د «بدر» په غزا کښې ئې د دغه تصادم او آفت نتيجه پخپلو سترګو سره وليده.

تمت سورة الفرقان بعون الله المنان ولله الحمد والمنه

سورة «الشعراء مكية الا آية ١٩٧ ومن آية (٢٢٤) الى آخر السورة فمدنية وهى (٢٢٧) آية و (١١) ركوعا رقم تلاوتها (٢٦) تسلسلها حسب النزول (٤٧) نزلت بعد «الواقعة»
د «الشعراء» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (١٩٧) آيته او له (٢٢٤) تر آخر د سورت پورى چه مدنى دى (٢٢٧) آيته (١١) ركوع لرى په تلاوت كښى (٢٦) او په نزول كښى (٤٧) سورت دى. وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (زيات) مهربان ډير رحم والا دى.

طٰسٓمّٓ ۝١ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝٢ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ۝٣

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه دى د كتاب ښكاره كوونكى (د حق له باطله او د حلال له حرامه) يعنى د دى كتاب اعجاز ظاهر او باهر دى. او احكام ئى واضح دى او د حق او باطل په منځ كښى بيلوونكى دى. ښائى چه ته هلاكوونكى د ځان خپل ئى (اى محمده)! په دى چه نه كيږى دوى مؤمنان.

تفسير : يعنى د دغو بدبختانو په غم كښى تاسى خپل ځان دومره مه كړوئ! او مه پخسيږئ! آيا پر دوى پسى تاسى خپل ځان هلاكوئ!؟. آخر زړه سوى او شفقت هم يو حد لرى.

اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ۝٤

كه اراده وفرمايو مونږ نو نازل به كړو مونږ پر دوى له (طرفه) د آسمانه يو دليل (د قدرت) پس شى به ورميږونه د دوى هغه (دليل د قدرت) ته غاړه ايښودونكى.

تفسير : يعنى دغه دنيا د ابتلاء ځاى دى چه پكښى د بندګانو د انقياد او تسليم او د

سرکشي امتحان اخيست کيږي نو ځکه د الله تعالیٰ حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چه د هغوی اختيار سلب کړ شي که نه که الله تعالیٰ اراده فرمايلې وی نو کومه داسې آسماني نښه به ئې ورښوولې وه چه د هغې په مقابل کښې به ګردو (ټولو) خلقو قهراً او جبراً خپلې غاړې کيښودې. او ډيرو لويو لويو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتې چه ترې انکار او انحراف وکړي نو الله تعالیٰ داسې ونه کړه هو! هغه معجزې او نښې ئې وليږلې چه د هغو په ليدلو انسان حق او حقيقت په آسانۍ سره وپيژندلی شي او کله کله د هغه په مقابل کښې مغلوب هم شي. او د غاړې کيښودلو څخه ځان ونشي ژغورلی.(بچ کولی)

وَمَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ⑤

او نه راځي دوی ته هيڅ ذکر پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی مګر وی دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکي (او لا کلکيدونکي په کفر خپل).

تفسير : يعني د هغو خلقو په غم کښې چه تاسې اخته يئ د دوی حالت دا دی چه هر کله رحمان جل جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښيګڼې (فائدې) او نيکۍ دپاره کوم پند او نصيحت ليږي دوی هغه طرف ته نه متوجه کيږي. بلکه خپل مخونه ګرځوی او ترې تښتي او داسې راښکاره کوی لکه چه له کوم بد شي سره مخامخ شوی دی.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ⑥

پس په تحقيق تکذيب وکړ دوی (د هغه ذکر يا د محمد) پس ژر به راشي دوی ته عواقب حقائق د هغه (څيز) چه وو دوی چه په هغه باندې به ئې مسخرې کولې.

تفسير : يعني يوازې هم دغه معمولي اعراض نه دی بلکه له هغه سره لا تکذيب او استهزاء هم دی نو دوی به عنقريب په دنيا او آخرت کښې د خپلو اعمالو سزاء وګوري. نو بيا به د هغه څيز په حقيقت باندې به ښه شان سره وپوهيږي چه په کوم شي باندې چه مونږ مسخرې کولې او ملندې (خندا) مو پرې وهلې او تکذيب به مو کاوه هغه احکام الله حق او صحيح ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ

زَوۡجٍ كَرِيۡمٍ ۞ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكۡثَرُهُمۡ مُّؤۡمِنِيۡنَ ۞

آیا نه ګوري دوی ځمکې ته چه (په خپل بالغه حکمت سره) څومره زرغونه کړي ده مونږ په دغه (ځمکه) کښې له هره قسمه هره دوله (طریقه) (جنس) ګیاه ښه کثیرالمنافع مخصوص شیان بیشکه په دغو (زرغونولو کښې) خامخا دلیل ښنبه ده (لویه د قدرت)، او نه دي زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنې که دغو مکذبینو د دغې ځمکې پر احوال غور او فکر چلولی وی چه د دوی تر پښو لاندې لویدلې ده نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کښې به هغه د دوی دپاره کافي کیدلی شوی آیا دوی نه ګوري چه له دغه ذلیلې، خوارې او حقیرې خاورې څخه څرنګه عجیب، غریب او رنګ په رنګ ګلان، میوې، داني او قسم په قسم غلې او نور شیان تر یوه مضبوط اصول او د تکوین او نظام تر قوانینو لاندې پیدا کیږي ؟، آیا دغه د دې خبرې دلیل نه دی چه کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له ښائست ډک او سینګاري چمن دغه ښه او ښکلي ګلان کړلي دي چه د هغه په واک (اختیار) او قبضه کښې د وجود او ګردو (ټولو) موجوداتو زمام او اختیار هم دی. او دی هم هغه ذات دی هر کله چه اراده وفرمائي هغه ورانولی هم شي. وروسته له ورانې د هغه دوهم ځلي ودانې هم د ده په قدرت کښې ده بیا سره د دغو تکوینیه‌ؤ آیاتونو د پوهیدلو څخه وروسته ولې تاسې د دغو تنزیلیه‌ؤ آیاتونو تصدیق نه کوئ؟ آیا په دغه کښې څه اشکال باقي دی؟ هو! که ئې له سره نه منئ. نو دغه بیله خبره ده.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الرَّحِيۡمُ ۞

او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنې الله خو داسې یو عزیز مقتدر او زبردست ذات دی چه د نه منلو په تقدیر علی‌الفور پر منکرینو عذاب هم لیږلی شي. مګر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخې په هغه کښې تأخیر کوي او دوی ته موقع ورکوي چه ګوندې دوی ئې ومنې. وروسته د مکذبینو د عبرت دپاره د څو واقعاتو بیان فرمائي چه له هغو څخه دغه خبره ظاهریږي چه الله تعالیٰ هغوی ته تر کومې اندازې پورې مهلت ورکړی ؤ. کله چه علیٰ رءوس الاشهاد معلوم او ښکاره شو چه هغوی په هیڅ دول (طریقه) د حق او حقانیت منونکی نه دي نو بیا ئې زیاتره د دوی تباه او برباد کړل. له هغوی څخه ړومبی د فرعونیانو قصه ده چه پخوا له دی نه په «الاعراف» او «طٰهٰ» او په نورو سورتونو کښې بالتفصیل تیره شوې ده. او ښائي چه د هم هغو ځایونو په تفاسیرو کښې بیا ولوستل شي.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ⑩ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ⑪

او (ياد كړه) هغه وقت چه غږ وكړ رب ستا موسىٰ ته داسې چه ورشه هغه قوم ته چه ظالمان دي (يعني) قوم د فرعون ته (چه ډير ظلمونه كوي)، آيا نه ويريږي دوى له (الله).

تفسير : يعني اى موسىٰ! ته لاړ شه! دوى د الله تعالىٰ له قهره وويروه!.

قَالَ رَبِّ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ⑫ وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِى
فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَٰرُونَ ⑬

وويل موسىٰ اى ربه ځما بيشكه زه ويريږم له دې نه چه نسبت د دروغو به وكړي (دوى ماته) او بل تنگيږي سينه ځما (له تكذيبه د دوى) او (بل) نه چليږي ژبه ځما (صافه خلاصه په وقت د تبليغ كښې) پس وليږه (جبريل په وحى سره) طرف د هارون ته.

تفسير : يعني قبطيان به ځما د پوره خبرې د آوريدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجنولو باندې خوله پرانيځي او په هغه مجلس كښې به مې هيڅوك تائيد كوونكى نه وي ممكن دى چه په دغه وقت كښې زه ملول او حزين شم او فكر او طبيعت مې خراب شي. او په زړه كښې مې خفگان او تنگى راشي او ژبه مې چه لكنت او بندش هم لرى د زړه د دغه تنگى څخه لا پكښې زيات نيونه او بنديدل څرگند (ښكاره) شي. نو كه ځما د تقويت او تائيد دپاره ځما وزير او ملگرى هارون وگرځوى نو ستا زيات لطف او مهربانى به وي ځكه چه هغه لما ځني فصيح اللسان دى.

وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ⑭

او (بل) شته دوى لره پر ما (دعوى د يوى) گناه پس ويريږم له دې نه چه مړ

به مي کړی.

تفسير : يعني د يوه قبطي د وينې دعوی چه د هغه تفصيل به د القصص په سورت کښې راځی پر ما باندې دائره ده نو زه ويريږم چه پخوا له دعوت او تبليغه ځما کار تمام نه کړی چه دغه خو هم هغه سړی دی چه ځمونږ يو قبطي ئې وژلی ؤ او راځنی تښتيدلی ؤ. نو په دغه تقدير سره به زه د تبليغ فرض څرنګه اداء کړی شم؟.

قَالَ كَلَّا ۚ فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا ۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

وفرمايل (الله موسیٰ ته) نه ده داسی (مه داريږه! نه دی شی وژلی) پس لاړ شئ تاسی دواړه په ښکاره‌ؤ معجزو ځما بيشکه چه مونږ له تاسی سره يو اوريدونکی (ستاسی د سوال ؤ جواب هم).

تفسير : يعني قبطيان به څه مجال لری چه تاته لاس در وړی شی. ورځه! د خپلی استدعاء سره سم هارون عليه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه!. او ځمونږ له درکړی معجزی او نبښی سره ورشه! کله چه د قدرت لوئی نښی له تاسی سره شته نو ولی به ويريږئ؟ نښی لا څه کوئ چه زه پخپله هم پر هره موقع کښې له تاسی سره موجود يم او د دواړو خواؤ خبری او اتری هم آورم.

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾

پس ورشئ دواړه فرعون ته نو ووايئ بيشکه چه هر يو ځمونږ رسول استاځی د رب د عالميانو يو په دی خبره باندی چه وليږه ته (ای فرعونه) له مونږ سره بنی اسرآئيل (اولاده د يعقوب شام ته)،

تفسير : د بنی اسرآئيلو وطن د حضرت ابراهيم عليه السلام په زمانه کښې د شام ملک ؤ. د حضرت يوسف عليه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل هلته ئې يو مدت تير کړ. اوس د الله تعالیٰ اراده داسی وشوه چه دوی ته بيرته هم هغه د شام ملک ورکړی. خو فرعون دوی نه پريښودل چه شام ته لاړ شی ځکه چه له دوی ځنی به ئې د مريانو په شان کار اخيست. او حضرت موسیٰ عليه السلام د بنی اسرآئيلو د آزادی او خپلواکی طالب ؤ.

قَالَ اَلَمۡ نُرَبِّكَ فِيۡنَا وَلِيۡدًا وَّلَبِثۡتَ فِيۡنَا مِنۡ عُمُرِكَ سِنِيۡنَ ﴿۱۸﴾

نو وويل (فرعون موسیٰ ته) آيا تربيت نه ؤ کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کښې په دی حال کښې چه ووړکی هلک وی او تير کړی ؤ تا په مونږ کښې له عمره خپله څو کاله (چه ديرش ؤ).

تفسير : يعنی ته هم هغه نه ئی چه په ډير ناز او نعم څمونږ په کور کښې ستا پالنه او روزنه شوی وه؟ او څمونږ په لاس کښې ووړکی لوی شوی وی اوس ستا دماغ دومره لوی شوی دی چه له مونږ څخه داسی مطالبات کوی او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوی.

وَفَعَلۡتَ فَعۡلَتَكَ الَّتِيۡ فَعَلۡتَ وَاَنۡتَ مِنَ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۱۹﴾

او بل کړی ؤ تا کار خپل هغه کار چه کړی ؤ تا (يعنی څما قبطی خباز دی وژلی ؤ) حال دا چه ته (ای موسیٰ) له ناشکرانو څخه ئی.

تفسير : په دومره کلونو کښې دی داسی دعوی نه کوله کله چه له دی ځايه څو شپی د باندی لاړی او اوس چه بيرته راغلی نو د رسالت دعوی کوی؟ او څمونږ هغه ګرد (تول) احسانات دی هير کړل او اوس دی د نبوت په دعوی لاس پوری کړی دی په هغه وقت کښې ته هم (العياذ بالله) له هم دغو خلقو څخنی يو سړی وی چه نن ورځ هغو ګردو (تولو) ته کافران وائی.

قَالَ فَعَلۡتُهَاۤ اِذًا وَّاَنَا مِنَ الضَّآلِّيۡنَ ﴿۲۰﴾

وويل (موسیٰ فرعون ته) چه کړی ؤ ما دغه کار په هغه وقت کښې چه وم زه له خاطيانو ناپوهانو.

تفسير : په دی چه مړ به شی په يوه سوک څما يعنی ما هغه قبطی په عمد سره نه دی وژلی په خطاء سره څما په يوه سوک سره مړ شو. زه که پوهيدی چه دی څما په يوه سوک سره مری نو ولی به می تاديب ورکاوه : ﴿ فَوَكَزَهٗ مُوۡسٰى فَقَضٰى عَلَيۡهِ ﴾ (القصص ۲ رکوع ۱۵ آيت (۲۰) جزء)

فَفَرَرْتُ مِنكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾

پس وتښتیدم زه له تاسی کله چه وویریدم زه له تاسی پس وباښه ماته رب ځما حکم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسیر : یعنی بیشکه چه زه وویریدم او له دی ځایه وتښتیدم لیکن د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوت او حکمت مرحمت کړی، او د رسالت په کرامت سره می سر لوړی (اوچت) او ممتاز ګرځوی. او ستا په لوری می دروليږی دا دی چه زه په امر د الله سره درغلی یم چه تاته سمه صافه لیاره دروښیم. او دغه څه اظهارات چه تاسی وکړل دغه ګرد (تول) ځما د صداقت دلیل دی چه هغه سړی چه ستاسی له ویری تښتیدلی ؤ بیا څرنګه داسی بی خوفه او بی خطره ستاسی په مخ کښی نیغ ولاړ دی.؟

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَاءِيلَ ﴿٢٢﴾

او (آیا) دغه (تربیت) یو نعمت دی چه احسان ئی کوی پر ما باندی (چه هغه ستا له شفقته نه ؤ بلکه له دی جهته ؤ) چه مریونه کړی دی ؤ بنی اسرآئیل (اولاده د یعقوب).

تفسیر : یعنی ځما د وړوکوالی د پالنی احسان راڅرګندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاری. آیا د یوه اسرائیلی وړوکی پالنه او تربیت د دغی خبری جواب کیدی شی چه تا ګرد (تول) د بنی‌اسرائیلو قوم له ازادی او خپلواکی څخه محروم ګرځولی دی او له دوی سره د بندګانو او مریانو په شان سلوک کوی. بالخصوص چه د دغه وړوکی پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکیو مظالمو او تیریو په سلسله کښی واقع شوی وه که تا هغسی ظلم او تیری نه کولی او ګرد (تول) بنی اسرائیلی هلکان دی نه وژلی ولی به می مور ژوندی په تابوت کښی غورځولم؟ او بیا هغه تابوت ئی ولی په سیند کښی لاهو کاوه او ولی به زه ستا حرم سرای ته رسیدم؟ د دغو حالاتو له تصوره تاته داسی احسان له څرګندلولو (ښکاره کولو) څخه شرم او ننګ پکار دی او صافه خبره خو دا ده هغه الله تعالیٰ چه ځما تربیت او پالنه ستا په شان د یوه دښمن کره کړی ده هم هغه الله می نن ورځ ستا د خیر غوښتلو او لیار ښوولو دپاره خپل رسول په شان ګرځولی او لیږلی یم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۳﴾

وویل فرعون (موسیٰ ته) او څه څيز دی رب د عالميانو ؟ .

تفسير : يعني موسیٰ عليه السلام د (فقولا إنا رسول رب العالمين) په امتثال خپل ځان ئی د رب العالمين رسول وباله د ده په مقابل کښی فرعون د جحود، تعنت، ضد او عناد له لیاری وویل چه (العياذ بالله) رب العالمين څه شی دی؟ سره ځما له وجوده د بل کوم رب نوم اخیستل څه معنی لری؟ ځکه چه د دی ازلی شقی دعوی د خپل قوم په مخ کښی داسی وه: «ما علمت لكم من اله غيری» زه ما سواء له خپل ځانه بل کوم معبود تاسی ته نه پیژنم او «انا ربكم الاعلیٰ: زه یم ستاسی لوی پروردګار» لکه چه د ده قوم به ځینی له انتهائی جهل او بلادت، او ځینی له خوفه او طمعی د ده په عبادت کښی لګیاء ؤ. اګر که په خپل زړه کښی دغه ملعون هم د الله په وجود یقین لرلو لکه چه له ﴿ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ﴾ څخه ظاهریږی د جزء ۱۵ سورة (بنی اسرآئيل ۱۲ رکوع) ۱۰۲ آيت .

قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿۲۴﴾

وویل موسیٰ (په جواب د فرعون کښی) چه رب العٰلمين رب د آسمانونو او د ځمکی او د هغو ګردو (تولو) شيانو دی چه په منځ د دغو دواړو کښی دی که چیری یئ تاسی یقين کوونکی (نو ايمان پر راوړئ).

تفسير : يعني د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) شيان چه د هغه لوی ذات تر اداری او تربيت لاندی دی هم هغه رب العالمين دی که ستاسی په قلوب کښی پر کوم شی باندی د یقين راوړلو استعداد موجود وی نو انسانی فطرت له ګردو (تولو) ځینی پخوا پر دغه رب العالمين د یقين کولو دپاره کافی دی.

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿۲۵﴾

وویل (فرعون) دپاره د هغو (مشرانو) چه چاپیر ؤ له ده سره چه آیا نه اورئ تاسی (دغه جواب د ده چه نه دی موافق له سواله سره)

تفسير : فرعون عمداً او په قصد سره غوښته چه خبره ګډه وده او تالا کړی نو د خپل خوالی

او موالی د تیزولو او تحضیض ورکولو دپاره او د موسیٰ علیه السلام د خبری د خفیفولو دپاره ئی داسی وویل «آورئ چه موسیٰ څومره له کاره لری خبری کوی؟ آیا له تاسی څخنی به کوم یو تصدیق کوی چه ماسواء له مانه په آسمان او ځمکه کښی بل کوم رب شته؟»

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِیْنَ ﴿۲٦﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چه رب العٰلمین) رب د تاسی دی او رب د پلرونو د تاسی دی چه ړومبی ؤ.

تفسیر : یعنی ای احمقانو زه چه د کوم رب العالمین ذکر کوم هغه داسی یو لوی ذات دی چه ستاسی او ستاسی د پلرونو او نیکه گانو پیدا کوونکی دی څه وقت چه ستاسی بوی او تخم هم نه ؤ ده په هغه وقت کښی هم د ځمکی او آسمان تربیت او تدبیر کاوه.

قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِیْۤ اُرْسِلَ اِلَیْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۲۷﴾

وویل (فرعون) بیشکه رسول ستاسی دغه چه لیږلی شوی دی تاسی ته خامخا مجنون لیونی دی.

تفسیر : یعنی (العیاذ بالله) یو لیونی ئی رسول گرځولی او لیږلی ئی دی چه دی نه یواځی مونږ بلکه ځمونږ پلرونه او نیکه گانو ته هم بد وائی او ځمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر کیږی او نه ئی تری سترگی سوځی. نو معلومیږی چه د ده دماغ او ماغزه بالکل له عقل څخه عاری شوی دی.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَیْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۲۸﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چه رب العالمین) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو گردو (تولو) شیانو دی چه په منځ د دغو کښی دی که چیری یئ تاسی چه څه قدر عقل کولی شئ (نو ایمان راوړئ په وحدانیت د الله).

تفسیر : حضرت موسیٰ علیه السلام بیا یوه داسی خبره وکړه لکه چه حضرت ابراهیم علیه السلام د نمرود په مقابل کښی کړی وه. یعنی رب العالمین هغه ذات دی چه د مشرق او مغرب

مالک دی او د ګردو (تولو) ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه تینګ او مضبوط نظام موافق کوی.
که په تاسی کښی لږ څه عقل او پوه وی نو په دغه باندی پخپله هم پوهیدی شئ چه د دغه عظیم الشان نظام قائم ساتونکی ما سواء له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نشی کیدی. آیا پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک د دی خبری قوت او قدرت لری چه د دغه نظام انتظام په دومره مضبوطی او اهتمام سره وکړی شی؟ یا ئی د یوی دقیقی (شیبی) لپاره مات یا معطل یا بدل کړی؟ د دغی وروستنی خبری د آوریدلو څخه فرعون بالکل متحیر او مبهوت شو او د مباحثی او مجادلی څخه ئی مخ واړاوه او په ویرولو او دارولو سره ئی خپله خوله وسپړدله لکه چه وروسته له دی نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی: «حضرت موسیٰ علیه السلام د الله تعالیٰ د قدرتونو د ښوولو دپاره یوه خبره کوله . او فرعون په منځ کښی خپلو سردارانو ته تحضیض ورکاوه او دوی به ئی سراښول (پوهول) چه پری یقین ونه کړئ».

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) قسم دی که چیری ونیو تا خدای غیر له مانه (بل څوک) نو خامخا وبه ګرځومه زه هرومرو (خامخا) تا له بندیانو څخه.

تفسیر : په دغه ځلی فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ چه دلته په مصر کښی بل هیڅ یو خدای نشته. که پرته (علاوه) له ما څخنی د بل کوم معبود حکومت ومنلی شی نو په یاد ئی ولرئ چه دغسی نورو خدای منونکیو دپاره ځما بندی خانه تیاره ده.

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) آیا (نه کوی باور په الوهیت د الله) اګر که راوړم زه تاته دلیل یو شی ښکاره (دلیل ښکاره کونکی)

تفسیر : یعنی پخپله دغه فیصله کښی اوس تلوار مه کوه!، دغه خو ستا د خبری جواب ؤ اوس خو لږ هغه ښکاره معجزی هم وګوره چه په هغو سره د الله تعالیٰ قدرت او ځما صداقت دواړه در څرګندیږی (ښکاره کیږی) . ښه که زه داسی ښکاره معجزی هم وښیم. بیا به هم ستا فیصله هم دغه وی.

قَالَ فَأْتِ بِهِۦٓ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾
وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُۥٓ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ
عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِۦ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾

وويل (فرعون موسیٰ ته) پس راوړه هغه (ښکاره دليل) که ئې ته له صادقانو رښتيا ويونکيو (په دعوی خپله کښې) پس وغورځوله (موسیٰ) همسا خپله پس ناڅاپه په دغه وقت کښې وه هغه يو ښامار ښکاره ظاهر او راوئې ايست لاس خپل (له دننه د ګريوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) ؤ تک سپين (نظر د) کتونکيو ته نو وويل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چه چاپير د ده (ناست ؤ) بيشکه دغه (سړی) خامخا ساحر (کوډګر) دی ډير پوه اراده لری د دی چه وباسی تاسی له ځمکی (وطن) ستاسی په سحر (کوډو) خپل پس څه (امر حکم مشوره) راکوئ تاسی (ماته د موسیٰ په باره کښې)

تفسير : فرعون چه تر اوسه پوری د خدائی مدعی ؤ اوس داسی وارخطا او بدحواسه شوی دی چه له خپلو مريانو، نوکرانو، او د ده په زعم له خپلو بندګانو څخه مشوری غواړی. او دی ته حاضر دی چه د هغو پر ښوونه تګ هم وکړی.

قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَٱبْعَثْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ
سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ ٱلسَّحَرَةُ لِمِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾

وويل (مشرانو) تاخير ورکړه (کار د) دغه (موسیٰ) ته او ورور د ده (هارون) ته او وليږه په ښارونو کښې راټولونکی (محصلان) چه راولی تاته هر ښه ساحر (کوډګر) ښه پوه هښيار پس راټول کړل شول ساحران وعدی د ورځی معلومی ته (چه څاښت د ورځی د جشن ؤ)،

تفسير : يعنی د اختر ورځ د څاښت په مهال(وخت) .

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن
كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

او وویل شو دپاره د خلقو چه آیا یئ تاسي یو ځای کیدونکی (دغی معلومی ورځی ته بلکه ګرد (تول) سره راتول شئ!) ښائی چه مونږ متابعت (قبول) کړو (لیاری د) ساحرانو که چیری شول دوی هم غالبان بریالیان (پر موسیٰ).

تفسیر : یعنی پر تولو لازم دی چه هلته یو ځای شی. مونږ قوی هیله (ارزو) او امید لرو چه ځمونږ کوډګران به بریالیان (کامیاب) شی. نو هله به د موسیٰ د مغلوبیت او د ماتی د ښه ښکاره کولو دپاره د خپلو کوډګرانو په لیاره ځو. ګواکی د دغی خبری اظهار مقصود ؤ چه په دغه کښی مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو. کله چه په مقابله کښی ځمونږ پله درنه وختله نو بیا انصافاً هیڅوک حق نه لری. او نشی کولی چه ځمونږ له طریقی څخه منحرف شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾
قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾

پس کله چه راغلل ساحران (کوډګران) وویل دوی فرعون ته آیا په تحقیق وی به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوری) که چیری شو مونږ هم دا مونږ غلبه کوونکی بریالیان). نو وویل (فرعون کوډګرانو ته) هو! (تاسی لره اجر شته او علاوه پر هغه) بیشکه چه ستاسو په دغه وقت کښی خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما یئ!).

تفسیر : یعنی نه یوائځی مالی انعام او اکرام به درکړم بلکه تاسی به ځما د خاصو مصاحبانو په دله کښی هم داخلیږئ. د دغو آیتونو مفصل بیان د «الاعراف» او د «طٰهٰ» په سورتونو او نورو ځایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی.
کله چه ساحران د جشن په ورځ د ګردو (تولو) خلقو په مخکښی میدان ته راغلل او د ننداړو کوونکیو صفونه وتړل شول نو.

قَالَ لَهُمْ مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾

وويل دغو (کوډګرانو) ته موسٰی وغورځوئ تاسی هر هغه څیز چه تاسی غورځوونکی یئ (د هغه).

تفسیر : یعنی څه وقت چه کوډګرانو وویل چه ای موسٰی علیه السلام ته دی خپله همسا ړومبی غورځوئ یا ئی مونږ وغورځوو؟ حضرت موسی علیه السلام د دوی په جواب کښی وفرمایل چه: «تاسی ئی ړومبی وغورځوئ! او خپل پوره زور او قوت هم پکښی صرف کړئ!».

فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾

پس وغورځول (کوډګرانو) پړی خپل او همساګانی خپلی او وویل (کوډګرانو) په عزت (اقبال) د فرعون بیشکه مونږ خامخا هم دا مونږ یو غالبان (بریالیان).

تفسیر : ځینو «بعزة فرعون» د قسم په معنی اخیستی دی یعنی د فرعون پر اقبال قسم خورو چه هم دا مونږ بریالیان (غالبان) کیږو!.

فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾

بیا وغورځوله موسٰی همسا خپله پس ناڅاپه هغی (همسا) ونغړدل (ښوی تیر کړل) هغه (ماران) چه (ساحرانو) په دروغو جوړ کړی ؤ.

تفسیر : شیخ اکبر لیکلی دی چه هم هغه پړی او همساګانی چه کوډګرانو هغه د مارانو په شکل راڅرګندولی (راښکاره کولی) تشی توری پاتی شوی د موسٰی علیه السلام همسا دغه تول شیان یوه ګوله کړل او له خپل ستونی(حلقه) څخه ئی ښوی تیر کړل.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿۴۶﴾ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۷﴾ رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۴۸﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ
قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۗ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۴۹﴾

پس وغورځول شول پرمخې ساحران سجده کوونکی (الله ته) (وویل ساحرانو) ایمان راوړی دی مونږ په رب د عالمیانو رب (پالونکی) د موسیٰ او (رب) د هارون وویل (فرعون ساحرانو ته) آیا ایمان راوړ تاسی په دغه (موسیٰ) پخوا له هغه چه زه اذن (اجازه) ورکړم تاسی ته (د ایمان راوړلو په ده) بیشکه دغه (موسیٰ) خامخا مشر دی ستاسی هسی (مشر) چه ښوولی ئی دی تاسی ته سحر (کوډی) پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزاء د عمل خپل)، خامخا زه به پری کړم لاسونه د تاسی او پښې د تاسی سره مخالفی (ښی لاس او کینه پښه یا عکس د دی) او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به کړم) پر دار هرومرو (خامخا) تاسی ټول (چه مړه شئ او درنه عبرت واخلی نور).

تفسیر : یعنی موسی علیه السلام ستاسی لوی ښوونکی دی تاسی پخپلو منځونو کښی سره روغه کړی ده او داسی مو سره تاکلی (مقرر کړی) او غوته کړی ده چه مونږ به داسی کوو او وایو. او ته داسی وواپه! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی: چه ستاسی مشر وویل رب ته یعنی موسٰی علیه السلام او تاسی د یوه استاد شاګردان یئ والله اعلم.

قَالُوْا لَا ضَيْرَ ۫ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ﴿۵۰﴾

وویل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دی کښی ځکه چه بیشکه مونږ رب خپل ته بیرته راتلونکی یو.

تفسیر : یعنی په هر حال وروسته له مرګه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ حضور ته بیول کیږو په داسی موت سره مونږ د شهادت درجه مومو. دغه ګرد (ټول) مضامین د «الاعراف» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوستل شی.

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ اَوَّلَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۱﴾

(او بل ځکه چه) بیشکه مونږ طمع هیله (امید) لرو د دی چه وبښی مونږ ته رب ځمونږ ګناهونه ځمونږ له جهته چه یو مونږ (په دغو حاضرینو کښی) ړومبی د ایمان راوړونکیو.

تفسیر : یعنی د موسیٰ علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغی لوئی مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کښی له ګردو (تولو) څخه ړومبیٔ مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ. له دی نه داسی هیله (ارزو) او امید کیږی چه الله تعالیٰ به ځمونږ پخوانی ګرد (تول) تقصیرات معافوی..

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِيٓ إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾

او وحی (حکم) ولیږه مونږ طرف د موسیٰ ته داسی چه د شپی بوځه بندګان ځما (بنی اسرآئیل بحر ته) بیشکه چه تاسی پسی به درشی (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر : یعنی څه وقت چه فرعون له یوی اوږدی مودی پوری سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د نښو د لیدلو هم ایمان رانه وړ، او حق ئی ونه مانه، او د بنی اسرآئیلو د ایذاءاو ضرر او ربړولو (تکلیفولو) څخه ئی لاس وانخیست نو مونږ موسیٰ علیه السلام ته حکم ورکړ چه د شپی له مخی ته سره له قوم خپل له دی ځایه د هجرت په نیت ووځیٔ!، او خبردار اوسیٔ! چه فرعونیان به هم په تاسی پسی درځی او ستاسی تعقیب به په شدت سره کوی ښائی چه تاسی تری ونه ویریږیٔ!.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾

پس ولیږل (فرعون) په ښارونو کښی (یعنی ښارونو ته محصلان) راتولوونکی (د لښکر). ترڅو چه ګرد (تول) قبطیان تول کړی او د سبطیانو (بنی اسرآئیلو) تعاقب وکړی. (او وویل فرعون) چه بیشکه دغه (بنی اسرآئیل) خامخا یوه ډله ده ډیر لږه.

تفسیر : یعنی د دغه وړوکی جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوی یو حال دا چه د دوی

هستی هیڅ شی ده او د دوی موجودیت مونږ ته هیڅ وقعت او اهمیت نه لری. او نه دوی ځمونږ د جنګ او د مقابلی قوت او توان لری. دغه خبری ئی د دی دپاره کولی چه د ده قوم په جوش او غیرت راشی.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾

او بیشکه چه دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړین) دی.

تفسیر : یا مونږ په قهر او غصه راولی یعنی کوی داسی کارونه چه مونږ پر دوی په قهر شو معلوم دی چه بدبختی او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چه ځمونږ قهر او غضب ځان ته وګتی.

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا تول (قبطیان مجرب محتاط یو او له دغو سبطیانو نه) په خطره ویره کښنی یو.

تفسیر : نو د دغی هری ورځنی خطری بیخ او بنسټ (بنیاد) ایستل او دائمی قلع او قمع ئی په کار ده او راځئ چه یو ځلی ئی له منځه ورک کړو. ځینو مفسرینو د دی ترجمه داسی کړی ده چه «ځمونږ لاؤ لښکر او جمعیت خورا ډیر دی چه ګرد (تول) سره مسلح، مجرب او محتاط دی» نو دغه الفاظ به د تشویق تحضیض او زړه‌ورتوب دپاره وی والله اعلم.
نو وفرمایل الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فَأَخْرَجْنَاهُم مِّن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځایونو) نه هم داسی (وکړه مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (تیر شیان) بنی‌اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته.

تفسیر : «کذلک» یعنی په دی دول (طریقه) قبطیانو کور کهول، مال دولت باغونه او کښتونه

(فصلونه) پرېښودل او ګرد (تول) سره یو ځای د بنی‌اسرآئیلو په تعاقب ووتل چه بیا بیرته ګرځیدل د هغوی په برخه نشو. ګواکی په دغه تدبیر سره الله تعالیٰ دوی د باندی وشړل.
یا خو دغه باغونه او چینی او خزانی او ښه ځایونه او نور شیان وروسته له هغه د بنی‌اسرآئیلو) په لاس ورغلی دی. یا خو یوه موده وروسته له دی نه د حضرت سلیمان علیه السلام په عهد کښی څه وقت چه د مصر مملکت هم د ده په سلطنت کښی شامل شو. والله اعلم. پخوا له دی نه د دی په متعلق اختلافات تیر شوی دی.

فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾

پس وروسته د دغو (سبطیانو) لاړل دغه (قبطیان او ورسیدل) هغوی ته په وقت د ختلو د لمر پس کله چه سره ولیدل دغو دواړو لښکرو (یو له بله سره) نو وویل ملګریو د موسیٰ چه بیشکه موږ خامخا موندلی شوی یو (نیولی شوی یو) له جانبه د (قبطیانو).

تفسیر : یعنی د قلزم د بحیری (احمری بحیری) څندی (غاړی) ته ورسیدل بنی اسرآئیل په دغه فکر کښی ؤ چه په څه ډول (طریقه) له دغه سینده پوری وځی چه د شا له طرفه د فرعونیانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسی ورسید. اسرآئیلیان له دغه وضعیت څخه چه له یوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پړانګ ؤ ډیر سخت وویریدل. او موسیٰ علیه السلام ته ئی وویل چه اوس به موږ د فرعونیانو له لاسه څرنګه نجات وموندلی شو چه وړاندی سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی چه په ډیر قوت او قدرت او زور ؤ شور سره راځی؟.

قَالَ كَلَّا ۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

وویل (موسیٰ سبطیانو ته) چه نه ده داسی بیشکه له ما سره رب زما دی په نصرت او اعانت ژر به وښیی ماته (لیاره د نجات)

تفسیر : یعنی له سره مه ویرېږئ! د الله تعالیٰ پر مواعیدو ډاډه او مطمئن اوسئ! ځکه چه د الله تعالیٰ نصرت او حمایت له موږ سره دی! الله جل جلاله به هرومرو (خامخا) د نصرت او حمایت کومه لیاره موږ ته راوباسی امکان نه لری چه موږ به دښمنان ونیولی شی.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ
فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

پس وحی (حکم) وکړ مونږ موسیٰ ته داسی چه ووهه ته په همسا خپلی بحر (د قلزم یا د نیل پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر دولس توتی شو) پس شوه هره برخه (یوه توته جلا (جدا) شوی هسکه (اوچته)) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالی (اوچتوالی)).

تفسیر : اوبو ډیر زیات زور والی درلود (لرلو) له دولسو ځایونو څخه وچاودیدلی ځیری شولی او پکښی وچی کلکی لیاری جوړی شوی او د بنی اسرآئیلو د دولسو قبیلو دپاره بیلی بیلی لیاری پکښی سازی شوی. او په منځ کښی د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودریدل (کذا فی موضح القرآن).

وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٦﴾

او بیا رانژدی کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (یعنی قبطیان) او نجات ورکړ مونږ موسیٰ او هغو (سبطیانو) ته چه له ده سره ؤ (له غرقه) تول بیا غرق کړل مونږ هغه نور (یعنی قبطیان)

تفسیر : یعنی فرعونی لښکر هم نژدی ورسید او په بحر کښی ئی جوړی شوی لیاری ولیدلی نو دوی بی له کوم فکر او اندیښنی په بنی اسرائیلو پسی د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کښی سره ورننوتل کله چه فرعون او ګرد (تول) فرعونی لاؤ لښکر د بحر منځ ته ورسیدل نو علی‌الفور د الله تعالیٰ په حکم له دواړو خواؤ د اوبو غرونه پری وننیدل او تولی اوبه سره یو ځای شوی او دوی پکښی مغروق شول. دغه قصه پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

بیشکه په دغه (غرق د قبطیانو کښی) خامخا لوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت ځمونږ) او نه ؤ اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی کله چه د هغوی څخه ډیرو کسانو حق ونه مانه نو په آخر کښې قدرت دغه نښه ورښکاره کړه چه په هغې کښې د صادقینو او مکذبینو انجام په هم دغه دنیا کښې بیل بیل ښکاره او جلا (جدا) شي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم هغه دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر : دغې ئی څمونږ رسول الله ته اورولی دی چه د مکی معظمی فرعون ابوجهل او فرعونیان کفار د قریش به هم په مسلمانانو پسې جنګ ته راوځی بیا به له وطن څخه د باندې تباه کیږي د «بدر» په ورځ لکه چه فرعون په رود نیل یا بحیره قلزم کښې تباه شول (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (کفارو د مکی) خبر (قصه) د ابراهیم! کله چه ئی وویل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چه د څه شیز عبادت کوئ تاسی (یعنی دغه څه شی دی چه تاسی ئی عبادت کوئ.؟) نو وویل دوی عبادت کوو د بتانو پس همیشه اوسو دوی ته ورنژدی کیناستونکی (عابدان).

تفسیر : یعنی دغه څه شي دی چه تاسی ئی عبادت کوئ؟ دغه د ابراهیم علیه السلام سوال ؤ نمرودیانو په جواب کښې ورته داسی وویل چه ته څمونږ معبودان نه پیژنې؟ چه په داسی تحقیر سره ئی پوښتنه کوی. مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو او څمونږ په زړونو کښې د دوی دومره عقیدت او وقعت شته چه د شپې او د ورځی دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست یو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا اوری (دغه بتان بلنه) د تاسی کله چه ئی بولئ تاسی.

تفسیر : یعنی سره له دومره نارو او سورو وهلو آیا دوی ستاسی خبری اوریدلی شي؟ که ئی نه آوری لکه چه د دوی له جمادیت څخه ښکاره ده نو دغه بلل او ناری وهل چتی (فضول) او بیکاره دی.

أَوْ يَنفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾

یا څه نفع رسوی تاسی ته (چه ئی عبادت وکړئ) یا ضرر در رسوی (که ئی عبادت ونه کړئ).

تفسیر : آیا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شي؟ ظاهره او ښکاره خبره ده هغه شی چه له خپله ځانه یو مچ هم نشی شړلی هغه به نورو ته څه نفع یا نقصان ورسولی شي نو بیا داسی یو عاجز او لایعقل شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کیدی شي؟.

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

وویل (کفارو چه نه آوری او نه نفع او نه ضرر رارسوی دغه بتان) بلکه موندلی دی مونږ پلرونه خپل چه هم داسی به ئی کول (عبادت د بتانو).

تفسیر : یعنی له داسی منطقی مباحثو او حجتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو. ځمونږ د عقیدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چه درته ومو ویل. پس له سلهاؤ دلائلو څخه یو لوی دلیل هم دغه خبره ده چه ځمونږ پلرونه او نیکه ګان به هم پر هم دغی لیاری روان ؤ آیا مونږ هغو ګردو (تولو) ته احمق او ناپوه ووایو؟ او د هغوی تقلید پریږدو؟.

قَالَ أَفَرَأَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ
لِّي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي
وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾
وَالَّذِي أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا پس وینئ (پوهیږئ تاسی په دی چه) هر هغه (بتان) چه یئ تاسی چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) او پلرونه ستاسی چه پخوا تیر شوی دی پس بیشکه چه دغه (بتان دښمنان ځما دی مگر رب د عالمیانو (چه دوست ئی لرم او عبادت ئی کوم) هغه (رب) چه پیدا کړی ئی یم زه (له عدمه) پس هم دی سمه صافه لیاره ښیی ماته او هغه (رب) چه هم دی طعام خوروی پر ما او اوبه (او نور) راباندی څښوی او کله چه مریض رنځور شم پس هم دی شفاء راکوی او هغه (رب) چه مړ کوی می (په دنیا کښی) بیا به می ژوندی کوی (په عقبا کښی) او هغه (رب) چه طمع هیله (امید) لرم (تری) د دی چه مغفرت کړی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی.

تفسیر : یعنی د دوی عبادت کول یو پخوانی حماقت دی که نه د چا په واک اختیار او قبضه کښی چه د یوی ذری په اندازه نه نفع وی او نه نقصان د هغه عبادت څه په کار دی؟ درواخلئ زه بی له خوفه او خطره اعلان کوم چه زه ستاسی له دغو معبودانو سره جنگ کوم. زه پر دوی یو کید، مکر او تمسخر کوم: ﴿وَتَاللّٰهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ﴾ جزء ۱۷ (د الانبیاء (٥) رکوع) ٥۷ آیت که په دوی کښی څه طاقت وی نو ماته دی څه ضرر او نقصان ورسوی کما قال فی جزء ۷ سورة الانعام (۹) رکوع ۸۰ آیت ﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا﴾ وجاء فی جزء ۱۱ سورة یونس (۸ رکوع) ۷۱ آیت من قول نوح علیه السلام : ﴿فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ﴾ وجاء فی جزء ۱۲ سورة هود (٥ رکوع) ٥٥ آیت من قول هود علیه السلام: ﴿فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ﴾ او ځینی مفسرین وائی چه په دغه کښی په یوی نهایتی مؤثری او لطیفی پیرائی سره پر مشرکینو تعریض دی یعنی هغه بتان چه تاسی ئی عبادت کوئ زه هغوی خپل دښمنان گڼم که نعوذ بالله زه د هغو عبادت وکړم نو په هغه کښی بیخی ځما نقصان دی له دغه ځنی وپوهیږئ چه تاسی هم د دوی له عبادت کولو ځنی خپل ځان ته زیان پیښوئ تاسی ښه غوږ راته کیږدئ چه له دغو بتانو سره زه په شدت دښمنی کوم او یواځی واحد او صمد الله العالمین رب العالمین سره مینه او محبت لرم او د هم هغه عبادت کوم چه هغه رب العالمین ځما معبود دوست او مددگار دی او د دارینو د فلاح لیاره راښیئ او د ډیری اعلیٰ درجی فوائدو او منافعو په طرف مونږ ته لیار ښوونه کوی یعنی خوړل، څښل، ژوندی کول، وژل او رنځورول او له رنځوری څخه روغول دغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه، اختیار او واک کښی دی او هم هغه رب می مړ کوی په دنیا کښی او بیا می راژوندی کوی په عقبا کښی او زه تری دغسی هیله (ارزو) او امید لرم چه وبښی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی یعنی که په کومه معامله کښی سهو نسیان او تیرواته واقع شی. یا له کوم بنده څخه د خپلی درجی سره موافق خطاء او تقصیر صادر شی نو د الله تعالیٰ له مهربانی څخه

د هغه د معافی توقع کیدی شی ځکه چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک معاف کوونکی نه دی. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د کمالاتو او مهربانیو د ذکر کولو په منځ کښی حضرت ابراهیم علیه السلام د زړه له حضوره په دعاء شروع وکړه چه د عبودیت د کمال له لوازمو څخه ده.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾
وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾

ای ربه ځما وبښه ماته حکم (علم عمل حکمت نبوت) او پیوست می کړه له (لویو) صالحانو سره او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء او د نیکنامی آوازه) په وروستنیو (خلقو کښی هم) او ومی ګرځوه وارثانو د جنت د نعمتونو (یعنی چه ډک دی له خالصو لویو لویو نعمتونو نه). او ښښنه وکړه پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو.

تفسیر : یعنی مزید علم او حکمت او د قرب درجات او قبول رامرحمت وفرمایه! او د اعلیٰ درجی نیکانو په ډله کښی می چه انبیاء علیهم السلام دی شامل کړه. کما قال نبینا صلی الله علیه وسلم: «اللهم فی الرفیق الاعلیٰ» له دغه دعاء څخه خپل کامل احتیاج او د الله تعالیٰ د انتهائی غناء اظهار مقصود دی. یعنی که نبی دی یا ولی الله تعالیٰ د هیچا په معامله کښی مجبور او مضطر نه دی او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چلیږی.
(او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نیکنامی آوازه په وروستنیو خلقو کښی هم) یعنی د داسی مرضیه‌ؤ اعمالو او حسنه ؤ آثارو توفیق راپه برخه کړی چه راتلونکی نسلونه تل ما په خیر سره یاد کړی! او تل ځما د سنت متابعت وکړی! او ماته راغب وی او داسی هم کیدی شی چه په آخره زمانه کښی دی ځما له کورنی څخه داسی نبی وی چه ځما دین تازه وګرځوی او وئی ساتی لکه چه هم داسی هم وشوه چه الله تعالیٰ په دنیا کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته عمومی قبول ورویاښه. او د ده له اولادی څخه ئی ځمونږ خاتم المرسلین سید الاولین والاخرین صلی الله علیه وسلم مبعوث کړ. چه دوی د ابراهیمی ملت تجدید وفرمایه. او وی فرمایل چه زه د ابراهیم دعاء یم، نن هم د ابراهیم علیه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاری دی. او مونږ محمدی امت هم په هر لمانځه کښی «**اللهم صل وسلم و بارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم**» لولو.

(او ومی ګرځوه له وارثانو د جنت د نعمتونو یعنی چه ډک دی له خالصو لویو لویو نعمتونو څخه) مقصد ئی دا چه هغه جنت را په برخه کړه چه د آدم علیه السلام میراث دی.
(واغفر لابی: او ښښنه وکړه پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو) له ترجمی څخه څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د ده عدوالله توب ظاهر شو نو خپل د برائت او بیزاری اظهار ئی وفرمایه کما قال الله تعالیٰ: ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ﴾ جزء ١١ (د التوبه ١٤ رکوع) ١١٤ آیت او که په ﴿ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴾ کښی د «کان» ترجمه د «ؤ» پر ځای په «دی» سره وکړه شی نو بیا هیڅ اشکال نه پاتی کیږی ځکه چه په ژوندون کښی د ده د ایمان راوړلو امکان باقی ؤ. نو د دعاء حاصل دا دی چه «الٰهی ځما پلار په ایمان سره مشرف وفرمایه! او د کفر د زمانی خطاوی ئی ورمعافی کړه !» د دی لږ څه مفصل تحقیق پخوا له دی نه کوم ځای کښی تیر شوی دی هلته دی وکوت شی فلیراجع

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

او مه می شرموه په هغه ورځ کښی چه ژوندی راپاخول شی (ګرد (تول) مخلوقات له قبورو) په هغه ورځ چه نه رسوی نفع مال او نه (نفع رسوی) ځامن هیچا ته). مګر هغه چاته چه راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاک (له کفره او نفاقه) یعنی روغ رمټ بی له رنځه او درده زړه چه له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاک وی هغه هم هغسی کار کوی (چه د هغه په اثر په قیامت کښی معزز اوسیږی)

تفسیر : هلته به مال او دولت او عیال او اولاد له سره په کار نه راځی که کافر وغواړی چه په قیامت کښی خپل مال او اولاد فدیه او له خپله ځانه ئی جار (قربان) کړی. او په دغه وسیله سره خپل ځان خلاص کړی. نو دغه به له سره ممکن نه وی. د دغی دنیا د صدقاتو او خیراتونو او نیکو اولادو څخه هم هلته د نفع توقع شته چه د ده زړه د کفر له نجاسته او پلیتیٔ څخه پاک او صاف وی.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾

او (په هغه ورځ کښی به) ورنژدی کړ شی جنت پرهیزګارانو ته (لیار د

مسرت او خوشالي د دوی) او ښکاره به کړ شي جحيم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفقان د دوی).

تفسير : په محشر کښې به جنت پخپل انتهائي دول (طريقه) او سينګار او آرائش او زيبائش سره متقيانو ته نژدې به نظر ورځي چه جنتيان به د هغه له ليدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډير مسرور او محظوظ کيږي هم داسي دوزخ به هم مجرمانو ته ډير نژدې راوړل کيږي څو دوی پخوا د هغه له دخوله وويريږي او ولړزيږي.

وَقِيْلَ لَهُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ هَلْ يَنْصُرُوْنَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴿٩٣﴾

او وبه ويل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چه چيرته دي هغه معبودان ستاسي بې له الله چه وئ عبادت به کاوه تاسي د هغو بې له الله نه، آيا مدد کوی له تاسي سره (په دفع د عذاب د الله کښې) يا څه مدد کوی دوی له خپله ځانه سره (بلکه نه ئې شي کولی).

تفسير : يعني اوس مو هغه فرضي معبودان چيرې دي؟ چه نه ستاسي مدد کوی او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسي بدل او انتقام اخيستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی،

فَكُبْكِبُوْا فِيْهَا هُمْ وَالْغَاوٗنَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُوْدُ اِبْلِيْسَ اَجْمَعُوْنَ ﴿٩٥﴾ قَالُوْا وَهُمْ فِيْهَا
يَخْتَصِمُوْنَ ﴿٩٦﴾ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٩٧﴾ اِذْ نُسَوِّيْكُمْ بِرَبِّ
الْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٨﴾ وَمَاۤ اَضَلَّنَاۤ اِلَّا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شٰفِعِيْنَ ﴿١٠٠﴾
وَلَا صَدِيْقٍ حَمِيْمٍ ﴿١٠١﴾

بس وبه غورځول شي (دا بتان) نسکور په دغه (دوزخ) کښې دوی (او هم) ګمراهان او لښکر د ابليس (شيطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وايي دوی

حال دا چه دوی به په دوزخ کښې سره جګړې کوی چه قسم دی په الله چه بیشکه شان دا دی چه وو مونږ خامخا په ګمراهی ښکاره کښې کله چه برابرولئ مونږ تاسی (په عبادت کښې) له رب (پالونکی) د عالمیانو سره . او نه وو ګمراه کړی مونږ مګر هم دغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ) پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هیڅوک) او نه کوم دوست مخلص (چه ځمونږ په دغه غم غمجن شی).

تفسیر : یعنی بتان او بت پرستان او ابلیس سره د هغو د لښکرو ګردو (تولو) پرمخی به دوزخ کښې غورځول کیږی، وروسته د دی ځای د رسیدلو څخه دوی پخپلو منځونو کښې سره جګړې کوی او یو پر بل باندی به الزام او ملامتی اړوی او بالاخر ګرد (تول) به پر خپلو ګمراهیو اقرار او اعتراف کوی او وبه وائی چه «بیشکه له مونږ څخه ډیره لویه ګناه او غلطی شوی ده چه تاسی بتانو یا نورو شیانو ته مو د خدائی حقوق او اختیارات درکړی وو. او له رب العالمین سره مو برابر کړی وئ! نو په دغه غته ګناه او لویه غلطی کښې د دغو لویو شیطانانو په ښوونه او ښویونه لویدلی یو او دغه بد کارونه دوی پر مونږ باندی کړی دی چه د هغو لامله (له وجی) مونږ په دغه غم او مصیبت کښې اخته شوی یو او نن ورځ مو نه بتان پکار راځی او نه شیطان په مدد رارسیږی ځکه چه هغوی پخپله د دوزخ په لمبو کښې غوتی وهی. اوس مونږ دومره یو یار یا مددګار هم نه لرو چه د الله تعالیٰ په دربار کښې ځمونږ شفاعت وکړی یا د دغه غم او مصیبت او اړی (محتاجی) په وقت کښې له مونږ سره لږ زړه سوی او خوا خوږی او د همدردئ اظهار وکړی».

رښتیاء ده چه ﴿ اَلْاَخِلَّآءُ یَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِیْنَ ﴾ (د زخرف (٦) رکوع ٦٧ آیت (٢٥) جزء).

فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٢﴾

پس (کاشکی) که وی مونږ ته یو کرت (بیرته ورتګ دنیا ته) پس شوی به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسیر : یعنی که یو ځلی مونږ ته داسی یوه موقع راکړه شی چه بیرته دنیا ته ورشو نو دا ځلی به مونږ له ډیرو کلکو او مضبوطو ایماندارانو څخه کیږو. لیکن د دوی دغه وینا به هم دروغ وی: ﴿ وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴾ جزء ٧ (د الانعام (٣) رکوع) ٢٨ آیت .

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۗ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٣﴾

بیشکه چه په دغه (قصه د ابراهیم کښې) خامخا لوی حجت (نښه د قدرت او عبرت) دی (عقلاؤ ته) او نه وو اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر: یعنی په دغه قصه د ابراهیم علیه السلام کښې د توحید او د نورو حسنه ؤ خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولی شوی ده مګر له الله نه منکر خلق ئی کله مني.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ
أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾

او بیشکه رب ستا هم هغه غالب قوی دی «په انفاذ د احکامو» ډیر رحم والا «په انعام د اجر ؤ ثواب سره» نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته کله چه وویل دوی ته ورور د دوی نوح چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله نه په شرک خپل) بیشکه چه زه تاسی ته رسول یم امانتګر پس وویریږئ تاسی له الله نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه ؤ امورو کښې).

تفسیر: یعنی په نهایت صدق او امانت د الله تعالیٰ پیغام بی له تزئیده او تنقیصه دررسوم لهٰذا پر تاسی واجب دی چه دغه د الله تعالیٰ پیغام په ښه شان سره واورئ! او د الله تعالیٰ له عذاب څخه وویریږئ!.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾
قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

او نه غواړم زه له تاسی نه په دغه تبلیغ باندی هیڅ اجر (عوض. بدل)، نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. پس وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ

امورو کښې) يعنې د بې غرضه او بې لوټه سرې خبره لازمه ده چه ومنله شي!. نو وويل (کفارو) آيا ايمان راوړو په تا (اې نوحه) حال دا چه متابعت کړې دې د تا رذيلانو خوارانو (په ايمان راوړو په تا)

تفسير : يعنې لږ څه ښکته خواران او غريبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې دپاره له تا سره يو ځاې شوې دې کله چه ستا اتباع داسې خلق نه دې چه په لوړو (اوچتو) کارونو کښې لاس ووهې نو له سره له دوې څخه کوم لوې کار هم نه څرګنديږي (ښکاره کيږي). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راکولې چه له دغو ښکتو خلقو سره کينو. يا له دوې سره څنګ په څنګ چيرې لاړ شو. ړومبې خو تاسې دوې له خپله مجلسه څخه لرې کړئ! بيا نو له مونږه سره خبره وکړئ!.

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ
إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾

وويل (نوح) او نشته علم ځما په هغه څه چه دې دوې چه ئې کوې. نه دې حساب د دوې مګر پر رب (پالونکي) ځما دې که تاسو پوهيږئ (په غيبو). او نه يم زه شړونکې د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسير : يعنې د دوې صدق او ايمان ځما قبول دې، د دوې د چارو يا د دندو يا نياتو او کورنيو او شخصي مشروعهٔ کارونو سره ځما څه کار او غرض دې د دغو کارونو فيصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالیٰ کوې باقي زه ستاسې له خاطره غريب او ناداره ايمانداران له خپله ځانه نشم لرې کولې.

إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٥﴾

نه يم زه مګر ويروونکې ښکاره (يم کفارو ته له جحيم نه).

تفسير : يعنې ځما فريضه دا ده چه تاسې خبردار کړم. او دغه وظيفه مې اداء کړې ده ستاسې د دغو چټي (بيکاره) او لغو غوښتنو پوره کول ځما په ذمه او غاړه نه دې.

قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾

وويل (کفارو) چه خامخا که وانه وښتی (له دغو ویناؤ څخه) ای نوحه خامخا شی به ته هرومرو (خامخا) له ویشتل شویو (په تیږو (ګټو) یا په کنځلو).

تفسير : یعنی بس کړه او وروسته له دی نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو څمونږ غوږونه مه کنوه ! که ته خپل له دغه وضعیت څخه لاس نه اخلی نو خبردار اوسه چه څمونږ له لوری به په ګټو سره ویشتل کیږی.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ
الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

وویل «نوح» ای ربه څما بیشکه چه قوم څما دروغجن وبللم زه پس حکم فیصله وفرمایه په منځ څما او د دوی کښی په یو ډول (طریقه) حکم (او فیصله سره) او نجات راکړه ماته او هغه چاته چه له ماسره دی له مؤمنانو (د منکرانو له شامته) پس نجات ورکړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چه له دغه (نوح) سره ؤ په (هغی) بیړی کښی چه ډکه وه (له ذوی الارواحو څخه) بیا غرق کړ مونږ وروسته له (نجاته د بیړی د نوح) نور (قوم د نوح) بیشکه په دغه (صبر او غرق کښی) خامخا لویه نښه ده (د قدرت او عبرت) او نه ؤ زیاتره د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : د دغی قصی تفصیل پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شوی دی لنده ئی دا چه نوح علیه السلام وویل ای ربه څما بیشکه چه قوم څما دروغجن وبللم زه پس حکم او فیصله وکړه په منځ څما او د دوی کښی په یوه ډول (طریقه) حکم او فیصله سره یعنی څما او د دوی په منځ کښی عملی فیصله وفرمایه. اوس زه هیڅ هیله (امید) او توقع نه لرم چه ګوندی دوی به سمه لیاره راشی او څما خبره به ومنی نو نجات او ژغورنه (خلاصی) راکړه ماته او هغه چاته چه

له ماسره دی له مؤمنانو یعنی ما او ځما ملګری له دوی ځنی بیل کړه! او بیا د دوی بیړی دوبه کړه!.

كَذَّبَتۡ عَادٌ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذۡ قَالَ لَهُمۡ أَخُوهُمۡ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾
إِنِّي لَكُمۡ رَسُولٌ أَمِينٞ ﴿١٢٥﴾ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ
مِنۡ أَجۡرٍۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبۡنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ ءَايَةٗ
تَعۡبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمۡ تَخۡلُدُونَ ﴿١٢٩﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ عادیانو رسولانو ته کله چه وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی هود چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه یم تاسی ته رسول امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی نه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا جوړوئ تاسی پر هر هسک (اوچت) ځای (لویه لیاره) نښه هسکه (اوچته) (چه پکښی کینئ او) عبثیات کوئ (او ملندی ووهئ پر عابرینو) او جوړوئ (پاخه او کلک) مصنوعات ښائی چه تاسی به تل اوسیږئ (په دنیا کښی).

تفسیر : دغه خلق د دی خبری ډیر شوقیان ؤ چه ډیر هسکی (اوچتی) مناری «ځلی» جوړ کړی که له هغه ځنی بله څه ګټه او فائده په لاس ورنشی خو تش نوم به ئی کیږی او د خپلی هستوګنی مانی به ئی هم مکلفی کلکی او مضبوطی جوړولی او خامخا به ئی خپل اموال پری ضائع کول او د هغه په هره برخه او څانګه کښی به ئی لوی مهارت او کاریګری څرګندوله (ښکاره کوله) ګواکی دوی به داسی ګڼل چه دغه مانی او دغه یادګارونه او یادونی به تل ترتله همیشه باقی پاتی وی او له سره به نه ورانیږی لیکن نن وګورئ چه د دنیا په مخ کښی د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتی.

وَإِذَا بَطَشۡتُم بَطَشۡتُمۡ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾

او کله چه لاس اچوئ تاسی چاته منگلی لگوئ په جبر (او ظلم سره). نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما(په شرعیه ؤ امورو کښی)

تفسیر : یعنی تاسی پخپل ظلم، ستم، او تیری سره تر لاس لاندی کمزوران مه تنگ او خفه کوئ گواکی د انصاف نرمی، پستوالی او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چه د الله تعالیٰ ضعیف مخلوق مو د ظلم جبر او تعدی مورد گرځولی دی. راشئ! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او له ظلم تکبر او لوئ څخه لاس واخلئ! او ځما دغه خبره ومنئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِیٓ اَمَدَّکُمۡ بِمَا تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۳۲﴾ اَمَدَّکُمۡ بِاَنۡعَامٍ وَّ بَنِیۡنَ ﴿۱۳۳﴾ وَجَنّٰتٍ وَّعُیُوۡنٍ ﴿۱۳۴﴾ اِنِّیۡۤ اَخَافُ عَلَیۡکُمۡ عَذَابَ یَوۡمٍ عَظِیۡمٍ ﴿۱۳۵﴾

او وویریږئ تاسی له هغه (الله) چه احسان مددکاری ئی کړی ده له تاسی سره په هغه څیز چه پوهیږی پری مددگاری احسان ئی فرمایلی دی پر تاسی په (اعطاء د) مواشیو او ځامنو او باغونو او چینو. بیشکه چه ویریږم زه پر تاسی له عذابه د ورځی ډیری لوئی (د قیامت چه ډیر لوی دی عذاب ئی که مخالفت وکړئ تاسی له مانه په شرعیهؤ امورو کښی).

تفسیر : یعنی تاسی خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ! چه بالاخر دغه سازسامان وسائل تاسی ته چا درکړی دی؟ آیا د هغه حقیقی منعم څه حق ستاسی په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسی پخپلو دغو شرارتونو او سرکشیو کښی دوام وکړئ نو زه اندیښنه کوم او ویریږم چه تاسی هم د پخوانیو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کښی اخته او لتاړ (برباد) نشئ! وگورئ ما خو تاسی ته پوره پند او نصیحت درکړی دی اوس تاسی خپلی آخری خاتمی او انجام ته په ښه فکر او غور سره وگورئ!.

قَالُوۡا سَوَآءٌ عَلَیۡنَاۤ اَوَعَظۡتَ اَمۡ لَمۡ تَکُنۡ مِّنَ الۡوٰعِظِیۡنَ ﴿۱۳۶﴾ اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّا خُلُقُ الۡاَوَّلِیۡنَ ﴿۱۳۷﴾ وَمَا نَحۡنُ بِمُعَذَّبِیۡنَ ﴿۱۳۸﴾

وویل (عادیانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندی آیا پند راکړی (ته

مونږ ته) یا که نه ئې ته له پند راکوونکیو. نه دی دغه (موت او حیات یا وعظ او نصیحت د تا) مګر عادت خوی د پخوانیو (خلقو) او نه یو مونږه چه په عذاب به کړی شو (په دغو چارو خپلو)

تفسیر : یعنی عادیانو هود علیه السلام ته وویل چه د تا پند او نصیحت بیکاره دی د دغو جادو (کودو) زور پر مونږ باندی نه چلیږی. دغه عادت له قدیم راهسی جاری دی چه ځینی خلق خپل ځان نبی جوړوی. او خلق له عذابونو څخه ویروی او دغه د مړ کیدلو او ژوندی کیدلو د قصی سلسله هم له پخوا راهسی دوام لری نو مونږ له دغو خبرو او اترو څخه بیخی نه متأثر کیږو او پر هم هغه دود (دستور) او طریقه چه ځمونږ پلرونه او نیکه‌ګان تللی دی مونږ هم ځو او له هغه څخه هیڅکله لری کیدونکی نه یو او نه د عذاب د ویرولو او دارولو څخه ویریږو. او نه ځمونږ پر زړه دغه څه اثر غورځولی شی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تکذیب وکړ (عادیانو) د دغه (هود په دغه عذاب) پس هلاک کړل مونږ دغو (عادیانو) لره بیشکه په دغه (اهلاک د عادیانو کښی) خامخا لویه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زیاتره دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : پس هلاک کړل مونږ عادیان یعنی سخته سیلی او شدید باد ئې ورولیږه دغه قصه پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت او نورو ځایونو کښی هم مفصله تیره شوی ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا

اٰمِنِیْنَ ﴿۱۴۶﴾ فِیْ جَنّٰتٍ وَّعُیُوْنٍ ﴿۱۴۷﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِیْمٌ ﴿۱۴۸﴾
وَتَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ بُیُوْتًا فٰرِهِیْنَ ﴿۱۴۹﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوْنِ ﴿۱۵۰﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ ثمودیانو رسولانو ته. کله چه وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی صالح چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذاب د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه تاسی ته رسول یم امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله نه (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل عوض) او نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا پری به ښودل شئ تاسی (بلکه پری به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) کښی (چه په دی دنیا کښی تاسی ته حاصل دی) په امان (له آفاتو) په باغونو کښی او (په) چینو (کښی) او په کښتونو (فصلونو) (کښی) او (په) خرماګانو چه میوه (وړی، شګوفه) د هغو لطیفه پسته وی او کینئ (جوړوئ) تاسی له غرونو څخه (په غرونو کښی) کورونه په دغه حال کښی چه ماهران یئ په دغه مکلف توړلو سره نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت ؤکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤامورو کښی).

تفسیر : یعنی آیا څه خیال لرئ چه تل به په هم دغه عیش، عشرت، باغ، بهار، آرامی او هوسائی (راحت) کښی خوندونه او مزی کوئ؟ او غرونه به توړئ او د هغو په مکلفو او تینګو او مأمونو او مصئونو کورونو کښی به کینئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ یا دغه کلکی مضبوطی او ساتلی خونی (کورونه) به تاسی ته د الله تعالیٰ د عذابه نجات درکړئ؟. دغه چتی (بیکاره) اندیښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!. او له الله تعالیٰ څخه وویریږئ؟ او ځما خبره ومنئ!. چه زه ستاسی د ښیګڼی (فائدی) او نیکئ دپاره خبری کوم.

وَلَا تُطِیْعُوْٓا اَمْرَ الْمُسْرِفِیْنَ ﴿۱۵۱﴾ الَّذِیْنَ یُفْسِدُوْنَ فِی الْاَرْضِ وَلَا یُصْلِحُوْنَ ﴿۱۵۲﴾

او مه منئ تاسی امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تیریدونکیو کفارو) هغه مسرفان چه فساد کوی دوی په ځمکه (د حجر کښی په ظلم او کفر سره) او نه کوی اصلاح (د کار خپل چه عبادت وکړی او له فساده

ځان وساتی).

تفسیر : دغه ئی عوامو ته فرمائلی دی چه تاسی په دغو لویو مفسدانو پسی مه ځئ! او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ! ځکه چه هغوی خو په ځمکه کښی د خرابی خوروونکی دی. اصلاح کوونکی او نیک صلاح ورکوونکی سری نه دی.

قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾

نو وویل (ثمودیانو) بیشکه هم دا خبره ده چه ته له هغو (کسانو څخه ئی چه) ډیر سحر پری کړی شوی وی (او له ډیره سحره مغلوب العقل ګرځیدلی وی). نه ئی ته مګر یو بشر (انسان) ئی په شان ځمونږ (که ته اصرار لری په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که ئی ته له صادقانو رښتینو (په دغی دعوی کښی).

تفسیر : یعنی له مونږ ځنی کومه یوه خبره په تا کښی زائده شته چه ته په مونږ کښی نبی ګرځیدلی یئ معلومیږی چه پر تا باندی چا جادو او کودی کړی دی چه د هغو په اثر ستا عقل زایل او بی هوشه شوی یی (العیاذ باللّٰه) ته نه ئی مګر یو سری ئی ځمونږ په شان نو څه سبب دی چه ته پیغمبر شوی او مونږ نه شوو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ یی او په رښتیاء سره ته نبی یی او له مونږ ځنی ته ممتازه درجه لری. نو د اللّٰه تعالیٰ له طرفه مونږ ته داسی یوه معجزه راوښیه چه مونږ د هغی په لیدلو سره ستا نبوت ومنو. بیا نو دوی داسی غوښتنه وکړه چه له دغه غره د دغی غتی تیږی (ګټی) څخه مونږ ته یوه اوښه راوباسه چه پر دغسی او هغسی صفاتو مشتمله وی. حضرت صالح علیه السلام دعاء وفرمایله او اللّٰه تعالیٰ په خپل کامله قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته ورروښووله.

قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

وویل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوت ځما په غوښتنه د تاسی) دی ته

برخه (د اوبو) ده او تاسی ته برخه (د اوبو) د ورځی معلومی ده. او مه رسوئ تاسی دی (اوښی) ته هیڅ ضرر (که نه) پس وبه نیسی تاسی لره عذاب د ورځی لوئی د قیامت چه لوی دی عذاب ئی).

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی : ـ «اوښه پیدا شوی وه له تیږی (ګټی) څخه د الله تعالیٰ په قدرت او د حضرت صالح علیه السلام په دعاء سره او سر خوشی (ازاده) به ګرځیده. په هره صحرا او بیدیا کښی چه دغه اوښه څر ته تله. یا هر تالاو او ډنډ ته به چه د اوبو څښلو دپاره تله نور ګرد (ټول) حیوانات به تری تښتیدل او پټیدل. بالاخر ئی داسی سره وټاکله (مقرر کړه) چه یوه ورځ دی دغه اوښه اوبو ته لاړه شی او په بله ورځ دی نور مواشی اوبو څښلو ته لاړ شی. او دوی ته وویل شول چه لاس مه وروړئ تاسی دی اوښی ته په بدی سره که نه پس وبه نیسی تاسی لره عذاب د یوی لوئی ورځی یعنی دغی اوښی ته په بدی مه وروړاندی کیږئ که نه لوی عذاب به درباندی نازل شی.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

پس زخمی مړه کړه (ثمودیانو) دغه اوښه پس صبا ته وګرځیدل نادمان پښیمانه (په زخمی کولو د اوښی) پس ونیول دوی عذاب (نو هلاک شول) بیشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثمودیانو کښی) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ۋ زیاتره د دوی مؤمنان او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر : د یوی بدکاری ښځی کره ډیر مواشی ۋ. نو دا د هغو په څړولو او اوبو کولو کښی د هغی اوښی لامله (له وجی) په زیات تکلیف کښی وه. بالاخره یو خپل یار ئی ولمساوه چه د دغی اوښی پښی پری کړی له دغو پری کولو څخه دری ورځی وروسته عذاب پر دوی نازل شو (موضح القرآن) دغه قصه پخوا له دی نه مفصله لیکلی شوی ده.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۶۳﴾ وَمَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ
اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶۴﴾ اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶۵﴾
وَتَذَرُوْنَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ ۭ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُوْنَ ﴿۱۶۶﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ قوم د لوط رسولانو ته. کله چه وویل دوی ته (نوعی) ورور د دوی لوط آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتګر نو وویریږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیهؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبلیغ) باندی هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا راتګ کوئ تاسی (په لواطت کولو) نارینهؤ ته له خلقو او پریږدئ تاسی هغه چه پیدا کړی دی تاسی ته رب ستاسی له ښځو ستاسی، بلکه تاسی چه یئ یو قوم یئ له حده تیریدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسیر : یعنی په ګرد (تول) جهان کښی یواځی نارینه ستاسی د شهوت بهولو دپاره پاتی ؤ. یا په توله دنیا کښی یواځی هم دا تاسی پر دغه شنیع فعل مرتکب کیږئ چه د دغه خلاف‌الفطرت فعل په کولو د انسانیت له حدودو هم د باندی وتلی یئ!.

قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰلُوْطُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِيْنَ ﴿۱۶۷﴾

وویل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتی (چپ نشوی له دغو خبرو څخه) ای لوطه ! نو خامخا شی به ته هرومرو (خامخا) له ایستل شویو (له دغه ښاره یعنی وبه دی شړو له دی ځایه).

تفسیر : یعنی ای لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پریږده ! که ته پخپلو دغو غږیدلو سره خامخا مونږ په تنګوی! نو تا به له دغه کلی څخه د باندی وشړو.

قَالَ اِنِّيْ لِعَمَلِكُمْ مِّنَ الْقَالِيْنَ ﴿۱۶۸﴾

وویل (لوط) بیشکه زه له دی (بد) عمل ستاسی سره له بغض لرونکیو یم. (او

ترى بى زاره يم).

تفسير : نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم. او له نصيحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کيږم.
کله چه لوط عليه السلام له خپل قوم څخه مأيوس شو، نو داسې دعاء ئې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾

اى ربه ځما نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چه دغه (قوم) ئې کوى .

تفسير : يعنى د دوى له نحوسته او وبال څخه مو وساته! او دوى پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته او اهل د ده تولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) يوى بوډى ښځى ته چه په (جمله) د باقى پاتى کيدونکيو (په عذاب) کښې وه.

تفسير : دغه بوډى د ده ښځه وه چه له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه نو کله چه د الله تعالىٰ عذاب نازل شو دا هم له هغو سره يو ځاى هلاکه او تباه شوه.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾

بيا هلاک کړل مونږ هغه نور. او مو وراوه پر دوى باندى باران (د کانو) پس بد باران د ويرول شويو (باران د دوى) ؤ.

تفسير : يعنى د هغوى کلى له پلوه (طرفه) پر بل مخ واړول شول او له آسمانه پرى کانى وووول شول چه بالاخر د يوى غوندى په شان واؤښتل د دوى مفصله قصه هم په «الاعراف» او هم په نورو ځايونو کښې ليکلى شوى ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾
كَذَّبَ أَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾

بیشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کښې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ زیاتره د دوی مومنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) نسبت د دروغو کړی ؤ صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسیر : ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی چه «اصحاب الایکه» هم هغه د مدین قوم دی «ایکه» یوه ونه وه چه دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه نو په هم دغه مناسبت دوی ته «اصحاب الایکه» وائی او د هم دغه په سبب ئی شعیب علیه السلام ته د دوی د «اخوهم» سره تعبیر ونه فرمایه. ځکه چه د انبیاؤ اخوت به محض پر قومی او نسبی تعلقاتو مبنی ؤ که «مدین» ئی فرمایلی وی نو بیا د «اخوهم» ویل موزون ؤ. «اصحاب الایکه» ئی فرمایلی په یو مذهبی نسبت سره ئی ذکر وکړو نو په دغه حیثیت اخوهم فرمایل د حضرت شعیب علیه السلام له شانه سره مناسب نه ؤ. په هر حال «مدین» او «اصحاب الایکه» یو قوم دی. او حضرت شعیب علیه السلام د هم دغه قوم په طرف مبعوث شوی دی پخوا له دی نه هم د ده په متعلق څه بحث تیر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾
وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ ۞ أَوْفُوا الْكَيْلَ
وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾

کله چه وویل دوی ته شعیب چه آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیهؤ امورو کښې) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر

دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالميانو دی. پوره ورکوئ تاسی پيمانه (کله چه چاته غله پيمانه کوئ) او مه کيږئ له کمو ورکوونکيو (د پيمانی) نه او تول کوئ تاسی په تله برابره سره (او هيڅ کمی په هيڅ شان شی کښی مه کوئ!).

تفسير : يعنی په معاملاتو کښی خيانت او بی انصافی مه کوئ! هم هغسی چه د اخيستلو په وقت کښی ئی پوره اخلئ. او په هم هغه شان سره ئی تلئ او پيمانه کوئ! نو د ورکولو په وقت کښی ئی هم پوره تلئ او پيمانه کوئ!.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾

او مه کموئ تاسی خلقو ته څيزونه د دوی (او په هيڅ څيز کښی د دوی حقوق مه ستنوئ! (منع کوئ) او مه ګرځئ تاسی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی اوسئ.

تفسير : يعنی په ملک کښی داړه مه اچوئ! او د خلقو حقوق مه تلف کوئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾
وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾

او وويريږئ له هم هغه (الله) څخه چه پيدا کړی ئی يئ تاسی او خلق ړومبنی وويل (اصحٰب الايکه) بيشکه هم دا خبره ده چه ته له سحر کړو شويو نه ئی (چه له ډيره سحره دی عقل مغلوب شوی دی) او نه ئی ته مګر يو بشر انسان په شان ځمونږ او بيشکه شان دا دی چه مونږ ګمان کوو پر تا چه خامخا (ته ئی) له (جمله) د دروغجنانو (په دغه دعوی خپله کښی)

تفسير : يعنی د نبوت په دعوی کښی او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعيدو او خبرو کښی.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَآءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾

پس راوغورځوه پر مونږ یوه ټوټه له آسمانه که ئې ته له صادقانو رښتینو (په دغه دعوی خپله کښې).

تفسیر : یعنی که ته ای شعیبه! صادق او رښتین ئې نو د آسمان یا د وریځو کومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې! او نه مو پرې وژنې!؟.

قَالَ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١٨٨

وویل (شعیب) رب ځما ښه عالم دی په هغو کارونو چه تاسې ئې کوئ (نو جزاء به درکړی په هغو).

تفسیر : یعنی دغه خبره خو یواځې الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه پر کوم جرم باندې به په کوم وقت او څومره سزا ورکړی شي؟ د عذاب نزول ځما کار نه دی. ځما کار یواځې دعوت تبلیغ او ویښول دی چه دغه مې انجام ته رسولی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمۡ عَذَابُ يَوۡمِ ٱلظُّلَّةِۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ۝١٨٩

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شعیب) ته نو ونیول دوی عذاب د ورځې د سیورې بیشکه چه دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډیرې لوئې (چه ډیر لوی دی عذاب ئې).

تفسیر : د سایوان په شان داسې وریځ راغله چه له هغه څخه اور اوریده، د لاندې په ځمکه کښې سخته زلزله شوه او یو سخت ویروونکی غږ او کریکه هم پورته شوه او په دې ترتیب ګرد (ټول) قوم تباه شو. دغه قصه پخوا له دې نه هم مفصله تیره شوې ده. هلته دې بیا په هغو تفاسیرو یو نظر وغورځاوه شي!.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ۝١٩٠ وَإِنَّ رَبَّكَ
لَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ۝١٩١ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝١٩٢ نَزَلَ بِهِ
ٱلرُّوحُ ٱلۡأَمِينُ ۝١٩٣ عَلَىٰ قَلۡبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ۝١٩٤

بیشکه چه په دغه (عذاب د صاحبانو د ځنګل) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ اکثر د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) او بیشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلی قصې نه دی) نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (یعنی راوړی دی دا قرآن جبریل الامین) پر زړه ستا دپاره د دی چه شی ته له ویروونکیو (خلقو له عذابه د الله)

تفسیر : د سورت په ابتداء کښې د لوی قرآن ذکر ؤ او د ده پر تکذیب انذار ورکړی شوی ؤ په منځ کښې د حق د مکذبینو واقعات بیان شول. له دی ځایه بیا د هم هغه سابق مضمون طرف ته عود کړی شوی دی یعنی لوی قرآن کریم هغه مبارک او عظیم الشان کتاب دی چه رب العالمین نازل کړی دی او د جبریل امین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لیږلی شوی دی. هم دغه پاک زړه ؤ چه د الله تعالیٰ په علم کښې د دغه دروند امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لائق ؤ. لکه چه قرآنی وحی راغله او سم ستا په زړه کښې ئې ځای ونیو. تا هغه ګردی (تولی) د خپل زړه په غوږونو سره واوریدی او پری وپوهیدی او محفوظی دی پکښې وساتلی. ښائی د «علیٰ قلبک» په لفظ کښې دغه ته هم اشاره وی چه د وحی نزول داسی دوه کیفیتونه درلودل (لرل) چه په صحیحه ؤ احادیثو کښې وارد شوی دی. یعنی کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله او کله به پرښتی مخامخ راتللی او د انسان په شان به ئې بالمشافه خبری کولی په دغو کښې به د قرآن وحی اغلباً په ړومبنی کیفیت سره راتله. ځکه چه په دواړو حالتونو کښې د محققینو په نزد فرق دغه ؤ چه په ړومبنی حالت کښې نبی له بشریت څخه منخلع کیده او د ملکیت په طرف به ته. ګواکی په دغه وقت کښې جسدانیه آلات بالکل معطل کیدل او یوائځې له روحی قوتونو او قلبی حواسو او باطنی مشاعرو څخه به ئې کار اخیست. او د زړه په غوږونو سره به ئې د الله تعالیٰ وحی آوریده او د زړه په سترګو به ئې پرښته لیده او په خپل زړه کښې به ئې د الله تعالیٰ په قوتونو سره د هغو علومو تلقی کوله. او محفوظ به ئې ساتل. په خلاف د بل حالت چه په هغه کښې به په هم دغو ظاهری سترګو پرښتی ته کتل. او په هم دغو ظاهری غوږونو سره به ئې د هغی غږ آوریده هم دغه وجه ده چه د وحی د ړومبنی قسم په نسبت په احادیثو کښې فرمایلی شوی دی چه: «هو اشد علیّ: هغه پر ما باندی سخته درنه وی.» ځکه چه په هغی کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د بشریت له وضعیته د ملکیت په طرف صعود او ترقی کوله والله اعلم.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

په ژبه عربی ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبریل امین پر زړه ستا).

تفسیر : یعنی په نهایت فصیح، ملیح، لایح عربی ژبه کښی ئی نازل کړ. له دی ځایه معلومیږی چه له «علیٰ قلبک» څخه دغه مراد نه دی چه یواځی قرآنی مضامین د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر زړه نازل شوی دی او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه په خپلو الفاظو سره اداء فرمایلی دی بلکه الفاظ او معانی ګرد (ټول) سره یو ځای د ربانی وحی په وسیله د دوی پر مبارک زړه القاء شوی دی.

وَاِنَّهٗ لَفِىْ زُبُرِ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۹۶﴾

او بیشکه (مضامین د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د ړومبنیو کښی (هم لیکلی دی).

تفسیر : یعنی د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونکی خبر په پخوانیو آسمانی کتابونو کښی موجود دی، پخوانیو انبیاؤ پرله پسی دغه پخوا ویل او زیری ئی کړی دی لکه چه سره له زیاتو تحریفاتو او تبدیلاتو لا تر اوسه هم د داسی پخوا ویلو یوه ذخیره موندله کیږی او داسی هم مطلب کیدی شی چه د دغه پاک قرآن اکثریه مضامین اجمالاً یا تفصیلاً په پخوانیو کتابونو کښی موندل کیږی خصوصاً توحید، رسالت، قصص او نور هغه مضامین چه په هغو کښی ټول سماویه کتابونه او ګرد (ټول) انبیاء او مرسلین علیهم الصلوٰة والسلام متفق او متحد دی.

اَوَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ اٰيَةً اَنْ يَّعْلَمَهٗ عُلَمٰٓؤُا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۱۹۷﴾

آیا نه ده دغو (کفارو) ته دلیل (په حقانیت د قرآن دا خبره) چه پوهیږی پر دغه (قرآن) عالمان د بنی اسرآئیلو (او یقین پری کوی بلکه لوی حجت دی).

تفسیر : یعنی د بنی اسرآئیلو علماء ښه پوهیږی چه دا هم هغه کتاب او رسول الله دی چه د هغه اطلاع په پخوانیو آسمانی صحیفو کښی ورکړی شوی وه لکه د هغوی څخه ځینو علانیه او ځینو پخپلو مخصوصو مجالسو کښی د دغه حق امر اقرار کړی دی او ځینی انصاف خوښوونکی د هم دغه علم په بناء مسلمان شوی هم دی لکه حضرت عبد الله بن سلام او نور. الغرض د یوه

منصف فهیم دپاره چه د هغه زړه د حق طالب وی او له الله تعالیٰ څخه هم ویرېږی په دغه څیز کښې لوی دلیل د قدرت او عبرت شته چه د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کښې د دغه عظیم الشان قرآن په حقانیت پوهیږی. اګر که د ځینو عللو او عواملو لامله (له وجی) په ځینو اوقاتو کښې د هغه په اعلام او اقرار سره جرائت نشی کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنٰهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِیْنَ ﴿۱۹۸﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَیْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِیْنَ ﴿۱۹۹﴾

او که نازل کړی وی مونږ دغه قرآن پر ځینو عجمیانو باندی پس لوستلی وی (ځینو عجمیانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفارو) نو نه به ؤ دوی پر ده باندی ایمان راوړونکی.

تفسیر : یعنی تاسی خو د عربو د فصحاؤ څخه یئ ممکن دی د معظمی مکی مشرکان داسی ووائی چه دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وی حال دا چه دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسیدلی دی چه د هغه مثل تول انسانان او پیریان هم نشی جوړولی او راوړلی خو بیا هم د ویلو دپاره دغسی یو احتمال پیدا کولی شی لیکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختی حال دا دی چه فرض ئی کړئ که دغه قرآن پر کوم غیر فصیح عرب یا داسی عجمی انسان باندی نازلیدی چه پر یوه حرف عربی ویلو هم قادر نه وی بلکه په فرض محال سره پر کوم لایعقل حیوان نازلیده خو بیا هم دغه خلق د هغه منونکی نه ؤ په دغه وقت کښې به ئی څه نور احتمالات پیدا کول. حضرت شاه صاحب لیکی: «کافرانو به ویل چه قرآن په عربی ژبه راغلی دی او د دغه نبی ژبه هم عربی ده کیږی چه ده پخپله دغه جوړ کړی وی که پر کوم غیری ژبی والا دغه عربی قرآن نازلیده نو مونږ به یقین کاوه الله وفرمایل چه د دغو د مکرونو او فریبونو خاوندانو زړه او ضمیر هیڅکله پر یوه خبره باندی تینګ نه دریږی په دغه تقدیر به بیا دوی څه نه څه شبهه او اعتراض وارداوه چه بل څوک ئی ورزده کوی (موضح القرآن) لکه چه نه ایستلی دی مونږ تکذیب د قرآن لره په قرآن عجمی

كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِیْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِیْنَ ﴿۲۰۰﴾ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِهٖ حَتّٰى یَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِیْمَ ﴿۲۰۱﴾ فَیَاْتِیَهُمْ
بَغْتَةً وَّهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾ فَیَقُوْلُوْا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ﴿۲۰۳﴾

هم داسی نه ایستلی دی مونږ دا (تکذیب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قرأت د نبی عربی سره) نه راوړی دوی ایمان په دی (قرآن) تر هغه پوری چه

ووينى دوى عذاب دردناک پس رابه شي (دغه عذاب) دوى ته يو ناڅاپه حال دا چه دوى به نه پوهيږى. پس وائى به دوى آيا يو مونږ چه انتظار راته کاوه شي (چه ايمان راوړو نو وبه ويل شي ورته چه نه)

تفسير : شيخ الهند او ځينو نورو مفسرينو د «سلکناه» ترجمه داسى کړى ده «هم داسى ننه ايستلى دى مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کښى الخ» يعنى هغه انسان چه پر جرائمو او گناهونو عادى شي او خپلى گردى (تولى) قواوى په شرارت او سرکشى لگوى نو الله تعالىٰ هم سم له خپله عادته د ده زمام (واگى) ور سستوى او د ده په زړه کښى د انکار او تکذيب اثر ته ځاى ورکوى دغه تقرير د شيخ الهند رحمة الله عليه له ترجمى سره سم وشو. ليکن ډير مفسرين د «سلکناه» ضمير د قرآن په طرف اړوى يعنى قرآن مو په دى ډول (طريقه) سره د مجرمانو په زړونو کښى ورداخل کړى دى چه دوى په خپلو زړونو کښى ښه پوهيږى چه دغه له سره د بشر کلام نشى کيدى خو بيا له ضده او عناده ايمان نه راوړى او در گرده (توله) تکذيب کوى تر هغه پورى چه په دنيا يا آخرت کښى دردناک عذاب پخپلو سترگو سره ووينى نو هلته به ئى ومنى چه بيشکه نبى رښتين ؤ. او هغه کتاب چه له خپله ځانه سره ئى راوړى ؤ هم رښتيا ؤ. مگر د دغه وقت دا منل به ئى هيڅ په درد نه خورى او څه نفع به نه وررسوى او کوم وقت چه دى د الله تعالىٰ په عذاب يو ناڅاپه اخته شي په دغه وقت کښى به داسى ووائى آيا مونږ ته به د لږ څه مدت دپاره مهلت راکړ شي څو مونږ په هغه کښى خپل اعمال ښه کړو؟ او د انبياؤ په اتباع کښى زيار (کوشش) وکړو؟ دوى به په دنيا کښى عذاب ژر غوښت اوس چه ورته عذاب ژر رسيدلى دى نو مهلت غواړى.
ويل به کفارو چه دغه موعوده عذاب به کله وى نو الله تعالىٰ داسى فرمائى چه:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَٰهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ
جَآءَهُم مَّا كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

آيا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کښى دوى جلتى کوى؟. آيا پس وينى ته خبر راکړه ماته که چيرى نفع ورکړو مونږ دوى ته څو کاله (په حيات سره) بيا راشى دوى ته هغه (عذاب) چه ؤ دوى چه وعده ئى کړى شوى وه (له دوى سره) نو نه دفع کوى له دوى نه عذاب هغه شي چه وو دوى چه نفع ورکولى شوه دوى ته (په هغه باندى).

تفسير : يعنى سره د دومره مهلت او ډيل چه پخوا له دى نه دوى ته ورکړى شوى ؤ. هغه به ئى هم په هغه وقت کښى په کار نه ورځى. په دغه وقت کښى د دغو ډيرو کلونو مهلت کالعدم

ورښکاري او داسي به ګڼي چه په رښتيا سره دوی ډير ژر نيولي شوی دی: ﴿ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴾ (د النازعات ۲ رکوع ٤٦ آيت (۳۰) جزء).

وَمَا أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿۲۰۸﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۲۰۹﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هيڅ کلی (ښار) مګر چه ؤ هغه کلی او ښار ته ويروونکی (له عذاب د الله نه) دپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کښی).

تفسير : يعني د کوم يو قوم د ژوندون خادر هم داسي نه دی تول کړی شوی بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافي مهلت ورته ورکړی شوی دی. او ويښوونکی او ويروونکی هښيار کوونکی نبي ورليږلی شوی دی څو خلق په غفلت کښی پاتی نه شي. کله چه هغوی په هيڅ ډول (طريقه) د انبياؤ خبرو ته غوږ نه دی نيولی نو وروسته له هغه ګرد (تول) سره تباه او برباد کړی شوی دی. (العياذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿۲۱۰﴾ وَمَا يَنبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿۲۱۱﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شيطانانو او نه ښائيږی دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لری (شيطانان د راوړلو د قرآن).

تفسير : په منځ کښی ئی د مکذبينو احوال بيان وفرمايه او بيا د هم هغه اصلي مضمون د تکميل او تتميم په طرف کلام اوښتی دی چه: ﴿ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴾ دی. يعني دغه کتاب د الله تعالیٰ له جانبه جبريل امين راوړی دی. د شياطينو راوړی شوی نه دی. آيا دغه خبره شياطينو ته کله ممکنه ده چه د داسی کتاب يو توری هم هغوی وويلی شي؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهي ده او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لری. او دغه کتاب له اوله تر آخره پوری له رشد او صلاح او د هدايت له نوره ډک دی چه د دی تعليم په اثر داسی يو مقدس جمعيت تيار شوی دی چه د هغوی په شان د ځمکی پر مخ تر آسمان لاندی ما سواء له انبياؤ الله څخه بل کوم متقي، صادق، موحد، خائف من الله جمعيت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هيڅ يوه رابطه او مناسبت د شيطاني طبائعو سره نه لری او نه شيطان د دی خبری وړ (مستحق) او لايق دی چه دغسی يو عظيم الشان متبرک د امانت بار پر خپلو اوږو واخيستی شي. ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ﴾ الآية - (د الحشر ۳ رکوع ۲۱ آيت (۲۸) جزء)

په روایاتو کښې راغلي دي چه ځینو مشرکانو به داسې خیال کاوه چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ځینی پیریان راځي او دغه قرآن ورښیي په «صحیح بخاري شریف» کښې راغلي دي چه یو ځلې د وحی په نزول کښې لږ څه معطلي او ځنډ (ایسارتیا) واقع شو. نو یوې ښځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وویل چه «نعوذ بالله»: ستا شیطان ته پریښودی! نو په دغو آیاتونو کښې د هم دغو خیالاتو تردید دی.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

بیشکه دغه شیطانان له اوریدلو (د کلام د پرښتو) خامخا برطرف منع کړی شوی دي.

تفسیر : یعني د قرآن د نزول په وقت کښې د هغه د حفاظت دپاره داسې زورورې غیبي پیرې درولې شوي دي چه شیاطین له سره هغه ته نشي ورنژدې کیدی. او نه یو تورې ئې له لیارې تښتولې شي کما قال الله تعالیٰ: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا﴾ جزء ۲۹ (د الجن (۱) رکوع) ۹ آیت ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ د الجن ۲ رکوع ۲۷ آیت ۲۹ جزء) ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ (د حٰم السجده (۵) رکوع ٤۲ آیت ۲٤ جزء).

تنبیه : د شیاطینو د غیبي خبرو د آوریدلو دپاره د کوښښ کولو او د دوی ناکام پاتې کیدلو په متعلق د حجر د سورت په شروع کښې مفصل کلام کړی شوی دی هلته دې هغه ولوست شي.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم او که دي داسې وکړه) پس شې به ته له عذاب ورکړ شویو. او ویروه ته (له عذابه ای محمده! هغه) خپلوان د تا چه ډیر نژدې دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (یعني نرمي وکړه) هغه چاته چه متابعت ئې کړی دی ستا له مومنانو نه. پس که نافرماني وکړي (دغه خپلوان دي له تانه) پس ووایه ته (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه بیزاره یم له هغه (شرک او معاصي) چه کوئ ئې تاسې.

تفسیر : دغه ئی فرمائلی دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او اورولی ئی دی نورو ته یعنی کله چه دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالیٰ له جانبه نازل کړی شوی دی شیطان د یوی ذری په اندازه هم پکښی مداخله نه ده کړی نو د قرآن پر تعلیم تګ وکړه چه پکښی اصل الاصول توحید دی. د شرک او کفر او تکذیب شیطانی لیاره مه اختیاروه که نه د الله تعالیٰ له عذابه د نجات هیڅ لیاره نشته ځینو مفسرینو دا خطاب عام کړی هر هغه چاته چه صلاحیت د مخاطبی د دی خطاب لری.

یعنی له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبیه ورکړئ چه په خیر غوښتلو کښی د دوی حق مقدم دی برسیره په دی د انسانانو د صداقت او حقانیت امتحان او ازموینه هم د خپلو او اقاربو په معاملو کښی اخیست کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی: «کله چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم ګردو (ټولو) قریشو ته په زوره واوروه عن تر عمی (ترور) او لور او اکا پوری ئی هم ورساوه چه د خپلو ځانونو دپاره فکر وکړی چه د الله تعالیٰ په حضور کښی تاسی مخامخ کیدونکی یئ او زه هلته ستاسی لپاره هیڅ شی نشم کولی. فرمائی الله تعالیٰ او ښکته کړه وزر خپل یعنی نرمی وکړه هغه چاته چه متابعت ئی کړی دی ستا له مؤمنانو نه یعنی پر مؤمنانو شفقت او زړه سوی ولره! اعم له دی نه چه خپل وی یا پردی پس که نافرمانی وکړی دغه خپلوان دی له تانه پس ووایه ای محمده دوی ته بیشکه زه بیزاره له هغه کار د شرک او معاصی چه کوئ ئی تاسی یعنی هر څوک چه د پاک الله له حکمه مخالفت وکړی که مو خپل یا پردی وی تری بیلتون او بیزاری وفرمایه (موضح).

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾

او توکل وکړه (په ټولو مهماتو کښی) پر ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی نافرمانی کوونکی هر څوک چه وی او هومره چه وی ستا هیڅ نشی خرابولی له ګردو (ټولو) څخه بیزاره! او یوائی پر پاک الله اعتماد او اطمینان ولره چه لوی زبردست ذات دی او د هیچا هیڅ شی د ده په مقابل کښی نشی چلیدی او رحم او مهربانی کوونکی هم دی لکه چه دی له خپلی مهربانی هر وقت پر تا د مهربانی نظر لری او خپل رحمت او عنایت دربان‌دی مبذولوی.

الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

هغه (الله) چه وینی تا کله چه پاځیږی یواځی (دپاره د تهجد) او (هم وینی) ګرځیدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کښې.

تفسیر : یعنی کله چه ته د تهجد دپاره پاځیږی. او د متوسلینو خبر آخلی چه د الله تعالیٰ په یاد کښې شامل دی؟ که تری غافل؟ (موضح) یا کله چه ته د لمانځه دپاره دریږی او د جماعت په لمانځه کښې نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوی او د مقتدیانو حال احوال ته ګوری. او ځینو له اسلافو څخه ویلی دی له ساجدینو څخه د محمد صلی الله علیه وسلم آباء مراد دی یعنی ستا رغا د یوه نبی له صلبه د بل نبی تر صلبه پوری انتقال او بالاخر د نبی الله په صورت ستا موجودیت او مبعوثیت بلکه ځینو مفسرینو په دغه لفظ سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د والدینو پر ایمان استدلال کری دی والله اعلم.

إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه علم والا (په تولو احوالو). آیا خبر درکړم زه تاسی ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چه کوزیږی شیطانان (پر هغوی). (بیا پخپله الله فرمائی) کوزیږی (شیطانان) پر هر ډیر دروغجن کذاب ډیر ګنهکار.

تفسیر : دلته بیا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبیه فرمائی یعنی د ساجدینو او تهجد کوونکیو داسی امام ته چه د الله تعالیٰ په معامله کښې د پردی او خپل پروا نه کوی او له ګردی (تولی) دنیا څخه شکولی یواځی پر واحد الله باندی توکل او اعتماد لری آیا داسی ویل کیدی شی چه (معاذ الله) شیطان پری وحی راوړه؟. راځئ چه زه تاسی ته وښیم چه شیطانی وحی پر څه قسم خلقو نازلیږی؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدکارانو باندی راځی ځکه چه شیطانان له رښتینو او نیکو انسانانو څخه بیخی مرور او بیزاره او هغوی ته په بده سترګه ګوری او له هغو دروغجنانو دغابازانو مکارانو څخه خوښی او خوشالی کوی چه د ده له مرضی سره برابر وی. ښه له ګردو (تولو) صادقانو څخه زیات صدیق او له ګردو (تولو) نیکانو څخه زیات نیک او متقی انسان د شیطانی وحی سره څه نسبت لری؟ د رسول الله صلی الله علیه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالی اوصاف دی چه د صباوت له وقته د نبوت تر مدت پوری د ده ګرد (تول) قوم هغه منلی دی او تسلیموی. تر دی چه «الصادق الامین» لقب د هم دغو له جانبه هم دوی ته ورکری شوی ؤ.

يُلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴿٢٢٣﴾

چه ږدی (دا شیطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوی دروغجنان دی. (یا غوږځوی شیطان خپلی اوریدلی شوی خبری له ملائکو کاهنانو ته چه افاک اثیم دی او زیاتره د دوی دروغجنان دی چه زیاتری خبری ئی دروغ دی).

تفسیر : یعنی شیاطین د یوه نه یوه جزئیهؤ غیبیه ؤ امورو د خبرو په متعلق کوم شیان له ورا د تښتیدلو په منځ کښی اوری په هغو کښی سل نوری خبری له خپله ځانه گدوی او بیا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوی دغه د دوی د وحی حقیقت دی. پر خلاف د دی د انبیاؤ وحی داسی منظمه او مرتبه محفوظه ده چه د هغی یو حرف یو حرکت هم نشی پاتی کیدی. ځینو د «یلقون السمع» معنی داسی اخیسته ده چه شیاطین د ملإ الاعلیٰ په طرف غوږ ږدی که کومه غیبی خبره یا غږ ئی غوږ ته ورسیږی یا دروغجنو گنهگارانو د شیطان خوا ته غوږونه نیولی وی که کومه خبره له هغوی ځنی واوری او بیا ژر تر ژره ئی خوره کوی.

وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوٗنَ ﴿٢٢٤﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوی د دوی ناپوهان (بی لیاری).

تفسیر : کافرانو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته استغفر الله کله کاهن، کله شاعر ویل نو دلته فرمائی چه د شاعری خبری محض تخیلات دی او له تحقیق سره بیخی تعلق نه لری نو ځکه په هغه خبره کښی ماسواء د مجالسو تودوالی او د خوښی او ساعت تیری او چرچی او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی حال دا چه د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک صحبت په میمنت او د دغه قرآن په برکت په زرهاؤ سریو د نیکی او هدایت لیاری موندلی دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِیْ كُلِّ وَادٍ يَّهِيْمُوْنَ ﴿٢٢٥﴾

آیا نه وینی ته چه بیشکه دوی په هری کندی او هری پندی د (خبری) کښی سرگردانه گرځی (او شکته پکښی دوبیږی. او پروا نه کوی چه دا حق دی که باطل).

تفسیر : یعنی هر یو مضمون چه د دوی په لاس کښې ولوید نو دوی هغه پسې اوړدوی که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کښې ولګیدل نو هغه آسمان ته خیژوی او که د چا په مذمت کښې لګیاء شول نو د ګردی (تولی) دنیا عیوب او مذمت په هغه کښې راتولوی. موجود معلوم ګرځوی او له معدوم څخه یو خورا (ډیر) ډیر ثابت او معلوم او موجود منظوموی الغرض دروغ، مبالغه، تخیل د دوی د کیڼ لاس معمولی لوبی دی په هره صحراء او بیدیاء کښې چه یو ځلی دوی سم شی بیا نو دوی بیرته مخ ګرځوونکی نه دی نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دی چه «اکذبه احسنه».

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾

او بیشکه دغه (شاعران) وائی هغه چه نه ئی کوی دوی.

تفسیر : یعنی کله چه شاعر اشعار ولولی نو داسی در ښکاری چه د ده قائل به له «یما» او «توروایانا» څخه هم ښه میره (بهادر) او زړه‌ور او له ځمری څخه به زیات شجاع وی. او کله چه وئی ګوری نو په انتهائی درجه ډارن بی زړه او جبون درښکاری. او کله بالعکس چه دوی وګوری روغ رمټ پیاوړی (تکړه) او مضبوط درښکاری ولی د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسی درخرګندیږی (درښکاریږی) چه د دوی روح قبض شوی یا ئی نبضین له حرکته لویدلی دی. اوس به مری. «حالی» پخپل یو مسدس کښې د دغو دروغو یوه ښه نقشه ایستلی ده. الغرض د الله تعالیٰ دغه معظم رسول چه خاتم الانبیاء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری او له هم دغه جهته ئی فرمایلی دی «وما علمناه الشعر وما ینبغی له» د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتیاء، حقه او روښانه او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کښې تللی شوی وه هره خبره چه د دوی له مبارکی ژبی څخه وته هم هغه به عملاً لیدلی کیده آیا شاعر د داسی صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دی ته ویلی شی؟. کلا وحاشا ثم کلا وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾ ع

مګر (نه دی مذموم) هغه (شاعران) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی دوی ښه (عملونه) او یادوی دوی الله ډیر او بدل اخلی (له کفارو په هجو د کفارو) وروسته له هغه چه ظلم کړی شوی وی (پر هغو) او ژر به پوه شی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی چه کوم ځای ته به بیرته لاړ شی دوی (یعنی بد

ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسیر : مګر هغه څوک چه په هر شعر کښی د الله تعالیٰ حمد ووائی یا د نیکی په لوری ترغیب ورکړی یا د کفر مذمت یا د ګناه خرابی څرګنده (ښکاره) کړی یا د هغو کافرانو هجو او بدی ووائی چه د اسلام هجو کوی یا که څوک ده ته ایذاء او ضرر ورسوی د هغه جواب د اعتدال په اندازه ورکړی . نو داسی شعر ویل نه دی مذموم. لکه چه حضرت حسان بن ثابت رضی الله تعالیٰ عنه او نورو به هم داسی اشعار ویل نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ده امر صادر کړ چه د کفارو جواب ورکړه روح القدس ستا سره دی.
د «من بعد ما ظلموا» په مناسبت ئی وفرمایل چه: ظالمانو ته به عنقریب خپله آخره خاتمه او انجام معلومیږی چه د دوی اوښ پر کومه ډډه پریوځی؟ له ګردو (تولو) څخه زیات ظلم دا دی چه د الله تعالیٰ کتابونو او انبیاؤ ته د دروغو نسبت کوی. او په کاهن او شاعر ویلو سره ئی تکذیب کوی.

تمت سورة الشعرآء بفضل الله تعالیٰ وحسن توفیقه

سورة النمل مکیة وهی ۹۳ آیة و ۷ رکوعات ورقم تلاوتها ۲۷ تسلسلها حسب النزول ٤۸ نزلت بعد الشعرآء.
د «النمل» سورت مکی دی (۹۳) آیتونه (۷) رکوع لری. په تلاوت کښی (۲۷) او په نزول کښی (٤۸) سورت دی وروسته د «الشعرآء» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

طٰسٓ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ﴿١﴾ هُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢﴾
الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿٣﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿٤﴾

دا (آیتونه د دی سورت) آیتونه د قرآن او د کتاب مبین (ښکاره بیانونکی) دی. (دغه قرآن) سمه صافه لیاره ښوونکی دی (تول جهان ته) او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعیم سره) هغه (مؤمنان) چه قائموی (سم

اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة (د اموالو خپلو) او دوی په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) هم دوی یقین کوی (چه خامخا رابه شی په حقه سره) بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) ښائسته کړی دی مونږ دوی ته (قبیحه) عملونه د دوی پس دوی حیران سرگردانه دی (په دغو بدو اعمالو خپلو کښی).

تفسیر : یعنی هر هغه څوک چه له ده سره د آخری خاتمی او انجام فکر او اندیښنه نه وی نو هغه دی د هم دغی فانی دنیا په فکر او اندیښنه کښی ډوب پروت وی او د ده د گردو (تولو) زیارونو (محنتونو) او کوښښونو مرکز هم دغه خو ورځنی دنیوی ژوندون دی او د هغه کتاب او نبی په طرف له سره نه گوری چه د دوی مخ له هغه فانی طرف نه د عاقبت او باقی ژوندون په طرف اړوی او متوجه کوی ئی. او نه ورته فکر او توجه کوی دوی په دنیوی عیش او مینه کښی داسی غرق او ډوب تللی دی چه د هادیانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدی بلکه پر دوی مسخری کوی او ملندی وهی، پر آسمانی صحائفو طعنی وهی او پر انبیاؤ مزاح کوی او هم دغه وضعیت پخپل فکر او زعم ښه بولی او پرله پسی په هم دغه گمراهی کښی ترقی او پرمخ تگ کوی.
تنبیه : د تزئین نسبت د الله تعالیٰ په طرف له دی حیثیته شوی دی چه د هر شی خالق او مالک هم دی دی پر کوم سبب باندی د مسبب ترتب بی د ده د مشیت او ارادی څخه نشی کیدی لکه چه په نورو ځایونو کښی د اضلال، د ختم د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی د «نمل» د سورت د دغو ابتدائی آیاتونو مضمون د «البقرة» د سورت له ابتدائی آیاتونو سره زیات مناسب او قریب دی نو ښائی د هغو آیاتونو تفاسیر دلته بیا یو ځلی ولوستل شی!.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَهُمْ سُوٓءُ ٱلْعَذَابِ وَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ هُمُ ٱلْأَخْسَرُونَ ۝٥

دا هم هغه کسان دی چه مقرر دی دوی ته ډیر بد عذاب (په دنیا کښی) او دوی په آخرت کښی هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر : یعنی هلته به له گردو (تولو) څخه زیات هم دوی په نقصان او خساره کښی پراته وی.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى ٱلْقُرْءَانَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ۝٦

او بیشکه ته (ای محمده!) خامخا در ښوولی کیږی (دررسیږی) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چه الله دی).

تفسير : يعني دغه بدبختان پريږده چه د ضلالت په تيه (ميره) كښې سرګردانه وګرځي كله چه دوی د عظيم الشان قرآن قدر او عزت ونه پيژندنه او د ده د هداياتو او بشاراتو څخه ئې فائده وانه خستله نو ښائي چه د دوی حال او احوال هم داسي كيدي. تاسي الله تعالىٰ ته شكر وكړئ چه د دغه عليم او حكيم له جانبه له ګردو (تولو) څخني زيات عظيم الشان كتاب (قرآن) تاسي ته مرحمت شوی دی چه له هغه څخه تل تاسي ته جديد جديد فوائد دررسيږي او په هغه كښې مؤمنانو ته بشارات او مكذبانو ته عبرتناكه واقعات اورول شوي دي څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمايت كوونكي پر خپلي بدی خاتمي او خراب انجام مطلع شي. لكه چه په هم دی اغراض وروسته له دی نه د حضرت موسٰی عليه السلام او د فرعونيانو قصه اوروله كيږي.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا

(ياد كړه) هغه وقت چه وويل موسٰی ښځي خپلي ته بيشكه چه ما وليد يو اور (له لري).

تفسير : دغه له «مدين» نه د راتګ په وقت كښې څه وقت چه «دوی وادی» ته ورنژدی شو. كله چه ئې په يوه يخه توره تياره شپه كښې لياره وركه كړی وه د حضرت موسٰی عليه السلام وينا ده چه له خپلي ښځي بيبي صفوره د شعيب عليه السلام لور سره ئې كوی د دغه مفصله قصه د «طٰهٰ» د سورت په تفاسيرو كښې پخوا تيره شوی ده هلته دی بيا ولوستی شي.

سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

ژر به راوړم تاسي ته له دی (ځای د اوره) خبر (د حال د لياری) يا به راوړم تاسي ته لمبه لګولی (په سر د پلتی يا لرګی) دپاره د دی چه تاسي تاوده شئ (په هغه اور).

تفسير : يعني د لياری خبر او پته تاته راوړم كه د دغه اور سره نژدی څوك وی. كه نه اقلا ستاسي د توديللو دپاره كومه لمبه يا څكروته به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا

پس كله چه راغلی دغه (موسٰی) هغه (اور) ته غږ وكړ شو داسي چه بركتناك كړی شوی دی هغه چه په دغه اور كښې دی او هغه چه چاپير دی له دغه (اوره)،

تفسیر : کله چه موسٰی علیه السلام هلته ورسید دغه خبره ورته معلومه شوه چه دغه دنیوی اور نه دی بلکه غیبی او نورانی اور دی چه په هغه کښې د الله تعالیٰ د انوارو آثار ځرګندیږی (راښکاره کیږی) یا د هغه بریښنا بریښی ښائی چه دغه به هم دا وی چه په حدیث کښې د هغه په نسبت فرمایلی شوی دی: «حجابه النار» یا «حجابه النور» بیا له غیبه پری غږ وشو: ﴿ اَنْۢ بُوْرِكَ مَنْ فِی النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ یعنی د ځمکی دغه توته مبارکه ده او په دغه اور کښې چه کومه تجلی ده هغه هم مبارکه ده او د ده په منځ او شاؤ خوا کښې کوم ذوات چه دی هغوی ګرد (تول) مقدس دی. مثلاً پرښتی، یا پخپله موسیٰ علیه السلام. هغه ګرد (تول) سره مبارک دی. دغه نی اغلباً د موسیٰ علیه السلام د مأنوس ګرځولو او د اعزاز او اکرام دپاره فرمایلی دی.

وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝۸

او (غږ وکړ شو چه) پاکی ده الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی د مکان، زمان، جهت، جسم، صورت، رنګ او د حدوثو د نورو سماتو څخنی د الله تعالی ذات پاک دی. په اور کښې د ده د تجلی دغه معنی نه ده چه معاذ الله په اور کښې به د ده مقدس ذات حلول فرمایلی ؤ؟ عالم رڼوونکی لمر هم په قلعی لرونکی آئینه (هنداره) کښې متجلی کیږی لیکن کوم داسی ناپوه او احمق به پیدا کیدی شی چه داسی ووائی چه د شمسی دومره یوه لویه کره په دغومره یوی وړوکی هنداری کښې ځای نیولی دی؟.

يٰمُوْسٰۤى اِنَّهٗۤ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝۹

ای موسٰی شان دا دی چه زه یم الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوم).

تفسیر : یعنی په دغه وقت کښې له تا سره زه پخپله غږیدونکی یم دغه ګرده (توله) واقعه مفصلاً د «طٰهٰ» په سورت کښې تیره شوی ده. (بیا غږ ورته وشو داسی چه:)

وَاَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ

او وغورځوه همسا خپله (نو نی وغورځوله) پس کله چه ولیدله (موسٰی) هغه

(همسا) چه خوځیدله ګواکی دغه (همسا) یو نری سپین ځغاستونکی مار دی.

تفسیر : ښائی په ابتدا کښی به نری وی. یا به د حرکت د سرعت لامله (له وجی) دغه تشبیه ورکړی شوی وی. نه د جثی د صغارت لامله (له وجی).

وَلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يٰمُوْسٰى لَا تَخَفْ ۫ اِنِّىْ لَا يَخَافُ لَدَىَّ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۰﴾

نو مخ ئی تری وګرځاوه په شا تلونکی او راونه ګرځیده بیرته (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسیٰ مه ویریږه (له دی ماره) بیشکه زه چه یم نه ویریږی په نزد ځما مرسلان. (له هیڅ شی نه)

تفسیر : یعنی سره له دی نه چه دغه د حضور او اصطفاء مقام ته هم رسیدلی ئی خو بیا هم ویریږی نو دغه ویریدل څه مطلب او معنی لری؟ مرسلانو ته نه دی لائق چه وروسته ځمونږ د قرب دربار د رسیدلو څخه له همسا یا مار یا د بل کوم مخلوق څخه وویریږی. په دغه مقام کښی ښائی چه د دوی زړونو ته انتهائی سکون او طمانیت حاصل شی.

تنبیه : دغه طبیعی خوف دی چه د نبوت سره څه منافات نه لری.

اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا ۢ بَعْدَ سُوْٓءٍ فَاِنِّىْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱﴾

لیکن هغه څوک چه ظلم ئی کړی وی (په ځان خپل) بیا بدل راوړی نیکی وروسته له بدی (چه په صدق سره ثابت شی) پس بیشکه زه ښه بښونکی یم (د خطیاتو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره نو د ده توبه به قبلوم او مغفرت ورته کوم).

تفسیر : دغه منقطع استثناء ده یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ قرب ته ورسیدی تاته هیڅ ویره او اندیښنه نه ده په کار خوف او اندیښنه یواځی هغه چاته په کار ده چه کومه ګناه یا خطاء تقصیر ئی کړی وی چه د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار کښی داسی قاعده شته چه وروسته له ګناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسی. او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړی او د نیکیو او حسناتو په وسیله خپلی بدی او سیآت محو او ورک کړی نو الله تعالیٰ ئی پخپل رحمت سره معافوونکی دی.

حضرت شاه صاحب لیکی: «حضرت موسیٰ په سهو او خطأ سره یو کافر وژلی ؤ نو هم هغه د قصاص ویره د ده په زړه کښی وه چه هغه هم دلته وروښلی شو».

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په ګريوان خپل کښې نو وبه وځي (په خلاف د طبيعي لون خپل) تک سپين بې له کومه عيبه (او مرض پس سره له دې دواړو معجزو چه حساب دې) په نهو معجزو ستا کښې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته بيشکه دوی دي يو قوم فاسقان (وتونکی له فرمان).

تفسير : د دغو معجزاتو بيان د «بني اسرآئيل» په سورت کښې د ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ ﴾ الآية ـ آيت لاندی ليکلی شوی دی هلته دی ولوست شي.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

پس کله چه راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آيتونه (معجزی د قدرت) ځمونږ ښکاره روښاني نو وويل دوی چه دغه سحر (کوډی) دی ښکاره او منکران شول دوی په دغو (آياتونو) حال دا چه يقين کړی ؤ په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چه حق او له جانبه د الله دی ليکن انکار تری وکړ دوی) له جهته د ظلم او سرکشي پس وګوره څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسير : يعني کله چه وقتاً فوقتاً د دوی د سترګو د خلاصولو دپاره هغه معجزی ورښودلی کيدی نو دوی به ويل چه دغه ګردی (تولی) کوډی او جادو دی حال دا چه د دوی په زړونو کښې په يقيني دول (طريقه) سره دغی خبری ځای نيولی ؤ چه موسیٰ عليه السلام رښتين دی او دغه معجزی چه راښيئ يقيناً د الله تعالیٰ د قدرت دلائل دی، سحر، جادو، شعبده، نظر بندی او بل کوم باطل شی نه دی او تش د بی انصافی، غرور، او تکبر لامله (له وجی) عمداً او د خپل ضمير په خلاف د حق تکذيب او له صدق څخه انکار کاوه. بيا نو څه وشو؟ څو ورځی وروسته له دی نه دغه خبره ورمعلومه شوه چه د داسی ضد کوونکيو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه

کيږی؟ دوی ټول د قلزم د بحيرې د امواجو يوه ګوله شول او هيڅ يوه ته ئې ګور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَ سُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته او سليمان ته (يو خاص) علم، او وويل دواړو چه ټولې ثناوې ستائنې (صفتونه) دی الله ته هغه چه مشرتيا (فضيلت) ئې راکړی دی مونږ ته پر ډيرو له (هغو) بندګانو خپلو چه مؤمنان دی.

تفسير : حضرت سليمان د حضرت داؤد عليهما السلام ځوی ؤ دغه پلار او ځوی ته هر يوه ته الله تعالىٰ د ده له شانه سره مناسب يو خاص علم ورعطاء کړی ؤ. شرايع، احکام، د سياست اصول، حکومت چلول او نور ګرد (ټول) علوم د دی لفظ لاندی داخل شول هغه علم چه الله تعالىٰ داؤد او سليمان عليهما السلام ته ورکړی ؤ د هغه اثر دا ؤ چه دوی د الله تعالىٰ د انعاماتو شکر اداء کاوه. د الله تعالىٰ د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلی نعمت څخه لوی نعمت دی. «پر ډيرو» ئې ځکه وفرمايل چه ډيرو نورو بندګانو ته الله تعالىٰ پر دوی فضيلت ورکړی دی. پاتی شو پر ګردو (ټولو) مخلوقاتو کلی فضيلت لرل نو دغه انعام او اکرام په ګردو (ټولو) انامو کښی ځمونږ سيدالکونين خاتم المرسلين فخر الاولين والآخرين محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په برخه شوی دی.اللّٰهم صل وسلم و بارک عليه وعلىٰ آله و اصحابه اجمعين.

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ

او ميراث واخيست سليمان (نبوت. علم. سلطنت) نه داؤد څخه (له نوره اولاده ئې).

تفسير : يعنی د داؤد عليه السلام په (نولسو) ځامنو کښی د ده اصلی ولی عهد او خليفه حضرت سليمان عليه السلام شو چه د ده په مبارک ذات کښی الله تعالىٰ نبوت سلطنت دواړه جمع کړی ؤ او داسی مملکت او حکومت ئې ورعطاء کړی ؤ چه له ده څخه وړاندی او وروسته د بل چا په برخه کښی داسی يو صوری او معنوی، ظاهری او باطنی عظمت او شوکت نه دی جمع شوی. انسانان، پيريان، طيور، هوا، او نور ټول ورته مسخر شوی ؤ. لکه چه د «سبأ» په

سورت کښې راځي.

وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمۡنَا مَنطِقَ ٱلطَّيۡرِ

او وویل (سلیمان) ای خلقو ښوولی شوی دی مونږ ته خبری د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر : له دغی خبری څخه انکار ګواکی د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چه طیور او پرندګان کومی خبری او چر پر چه کوی په هغه کښې تر یوه حد پوری د افهام او تفهیم شان موندلی کیږی. یو مرغه څه وقت چه خپله جوړه ځان ته رابولی. یا د دانی ورکولو دپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوی په دغو ګردو (تولو) حالاتو کښې د ده بولی، لهجه او غږیدل له سره یو شان نه دی لکه چه د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر (فرق) په ښه شان سره محسوسولی شي نو له دی نه مونږ پوهیدی شو چه د نورو احوالو او ضروریاتو په وقت کښې هم د دوی په دغو چونیدلو کښې اګر که مونږ ته ډیر متشابه او متقارب هم راښکاره شي کوم داسی لطیف او خفیف تفاوت او توپیر (فرق) به ضرور وی چه پر هغه باندی به دوی پخپلو منځونو کښې سره پوهیږی.

تاسی کومی تیلګراف خانی ته ورشئ او د تیلګراف متشابه کهټ، کهټ ته غوږ کیږدئ که تاسی پر تیلګرافی رموزو او اشاراتو پوه نه یئ نو تاسی ته دغه مطرد او مکرر او متشابه حرکات او اصوات په بادی النظر کښې چتی (بیکاره). مهمل او بی معنی شي درښکاری او بالعکس که کوم تیلګرافی غوږ ورته کیږدی نو علی‌الفور د هغو د محتویاتو څخه تاسی ته مفصل معلومات درکوی. ځکه چه دغه تیلیګرافی د دغو «تیلیګرافیهٔ حرکاتو اصواتو» په مدلولاتو او مفهوماتو پوره پوه او واقف وی. علیٰ هذا القیاس څه بعید دی چه حقیقی واضع د طیورو په نغماتو کښې هم د مختلفو معانیو او مطالبو د اظهار لپاره هم څه فرق او امتیاز ایښی وی لکه چه د انسان ووړکی د خپلی مور له ژبی څخه ورو ورو واقفیږی د طیورو چیچان (بچی) به هم د خپل فطری استعداد په اثر د خپلو نورو بنی نوعو په بولیو پوهیږی او د نبوت د اعجاز په شان به الله تعالیٰ خپل یو نبی ته د دوی د ویناؤ پوه هم ورعنایت کړی وی.

د حیواناتو لپاره د جزئی ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلم دی. لیکن د یورپ جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پوری قریب کړی دی تر دی چه د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجد» په تیارولو پسی هم لګیدلی دی.

لوی قرآن خبر راکړی دی چه: «هر شي د خپل رب تسبیح او تحمید کوی. لیکن تاسی پری نه پوهیږئ او هر الوتونکی خپل د صلوٰة او تسبیح څخه واقف دی» په صحیحه ؤ احادیثو کښې د حیواناتو تکلم بلکه د محضه ؤ جماداتو خبری کول او تسبیح ویل ثابت دی.

له دی نه ظاهر شو چه خپل د خالق اجمالی مګر صحیح معرفت د هر شی په فطرت کښی مفطور او مرکوز دی. نو بیا د دوی پر تسبیح او تحمید او ځینو محاورو او خطاباتو د الله تعالیٰ د ځینو بندګانو د خرق العاده پر ډول (طریقه) مطلع کیدل د عقلیه ؤ محالاتو څخه نه دی.
هو! د عمومی عادت په خلاف هرومرو (خامخا) دی. نو که اعجاز او کرامت له عمومی عادت او معمول سره موافق وی نو هغه ته به څوک اعجاز او کرامت وائی. د عاداتو پر خوارق مونږ یوه مستقله رساله لیکلی ده هغه دی ولوسته شی په هر حال په دغه رکوع کښی دا قسم څو معجزی مذکوری دی چه په هغو کښی زائغین عجیب او غریب، چتی (بیکاره)، فضول او رکیک تحریفات کوی ځکه چه د دوی په اتکل سره د ځینو طیورو له خوا د انسانی ځینو علومو اداء کول پخپلو بولیو سره، او د میږی پخپلو منځونو کښی سره خبری اتری کول. او د حضرت سلیمان علیه السلام پوهیدل د دوی پر دغو خبرو ګرد (تول) لغو او داسی د حماقت خبری دی چه پری یو وړوکی هلک هم یقین نشی کولی لیکن زه وایم چه د ملیونو محقیقینو او د اسلافو او د اخلافو د ګردو (تولو) علماؤ په نسبت داسی خیال کول چه هغوی به داسی ناقصو لغو او بدیهی البطلان خبرو باندی چه یو هلک او ناپوه هم نشی منلی ولی له قدیم الایام څخه تر نن پوری بلاتردید او تکذیب ټینګ ولاړ دی او بیانوی ئی؟ او د دغو اوهامو تردید نه کوی؟ او د آیاتونو دغه صحیح حقیقت چه نن ورځ تاسو ته منکشف شوی دی د هغوی ځنی هیڅ یوه نه دی بیان کړی؟ دغه خیال له هغو خبرو څخه هم ډیر زیات لهو او مهمل او حماقت دی چه ته د هغه منل له خلقو څخه غواړی. د علماؤ څخه په هره زمانه کښی غلط فهمی خطأً او تقصیر کیدونکی وی مګر دغسی له سره نشی کیدی چه پر هغو محسوساتو او په مخ کښی پراتهؤ شیانو او حقائقو باندی چه د انسان هر هلک هم پری پوهیدی شی له سلهاؤ کلو راهسی خورا ډیر لوی پوهان عالمان او محققان هم ونه پوهیږی او د یوه تن عقل او فکر هغه طرف ته معطوف نه شی؟.
په یاد ئی ولرئ چه مونږ د اسرآئیلی خرافاتو تائید نه کوو هو! تر کومی اندازی پوری چه د اسلافو له اکابرو څخه بلا اختلاف د الله تعالیٰ د کلام مدلول بیان شوی دی هغه هرومرو (خامخا) تسلیم کوو اعم له دی چه هغه له اسرآئیلی روایاتو سره موافق وی که مخالف.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ ۖ

او راکړی شوی دی مونږ ته له هر څیز څخه (چه انبیاؤ او باچایانو ته ورکاوه شی).

تفسیر : یعنی د داسی عظیم الشان سلطنت او نبوت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چه په کار دی هغه ګرد (تول) ئی راعطاء کړه!.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه دغه (عطاء) خامخا هم دغه فضل فضیلت دی ښکاره. او جمع کړی شوی دپاره د سلیمان لښکری دی د ده له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو بیا به د دوی ډلی ترلی کیدلی (په ترتیب سره).

تفسیر : هر کله به چه حضرت سلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو نو د انسانانو پیریانو او د طیورو د دری واړو اقسامو لښکر به ئی له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو. او د دوی په دغو افواجو کښی به یو ځان ته نظم نسق او انضباط قائم ؤ. مثلاً وروستنی افواج به سره له خپلو ګرندی تللو یا الوتلو خپلو له ړومبنیو افواجو څخه نشو وړاندی کیدی او نه به هیڅ یو لښکری فرد داسی کولی شو چه خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشی کړی او چیری لاړ شی لکه چه نن ورځ په بری بحری او فضائی قواؤ کښی پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیده کیږی.

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ

تر هغه پوری کله چه راغلل دوی پر کنده د میږیو،.

تفسیر : یعنی حضرت سلیمان علیه السلام له خپل لاؤ لښکر سره له داسی یو میدان څخه تیریده چه هلته د میږیانو ډیره لویه ودانی وه.

تنبیه : په کوم ځای کښی چه ډیر میږیان سره راټول شی او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړی هغه ته په عربی ژبه «قریة النمل» وائی «یعنی د میږیانو کلی» مفسرانو په مختلفو بلادو کښی د داسی میدانونو او بیدیاؤ نښه او پته لګولی ده چه هلته د میږیانو خورا (ډیر) زیات کورونه او کلی شته چه د دغو له منځه پر یوه باندی حسب الاتفاق د حضرت سلیمان علیه السلام ګذر شوی ؤ.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

نو وویل یوه میږی (چه مشر ؤ پر نورو) ای میږیو! ننوځئ تول مساکنو سوړو
خپلو ته چه مات او چیت پیت مو نه کړی هرومرو (خامخا) تاسی لره
سلیمان او لښکر د ده حال دا چه دوی به نه وی پوه (د تاسی له دی
پائمالیدو نه)،

تفسیر : یعنی سلیمانی لښکر خو داسی نه دی چه عمداً او په قصد سره تاسی وژنی. هو امکان لری چه د لاعلمی او ناپوهی په سبب پائمال شئ! حضرت شاه صاحب لیکی: «د میږی غږ هیڅ یو انسان نشی اوریدی خو د سلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی دغه خبری ورسیدی او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل.» نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه : د حیواناتو علماؤ له کلونو کلونو راهسی کومی تجربی چه کړی دی له هغوی څخه دا راڅرګندیږی (راښکاره کیږی) چه دغه خوار او حقیر ساکښ (ذی روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعی حیات، سیاسی نظام کښی ډیر زیات له انسانی خویونو سره قریب واقع شوی دی او د دغو امورو اداره په ډیر عجیب او غریب ډول (طریقه) سره کوی. د انسانانو په شان میږیان هم د کورنیو او ټبرو او قبائلو خاوندان دی. په دوی کښی هم د تعاون او خواخوږی جذبات شته. د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انسانی اداراتو سره ډیر قریب او متشابه لیدل کیږی، اروپائی محققان ډیر زیات وقت په هغو اطرافو او حوالیو کښی اوسیدلی دی چه هلته د میږیانو کورونه او کلی ډیر ؤ. او دوی د خپلو تتبعاتو ډیر زیات قیمتدار معلومات سره راټول کړی دی. افسوس چه په دغو مختصرو فوائدو کښی هغه نه ځائیږی. محض د دغه مقام له مناسبت سره د («دائرة المعارف المصرية») آخری جملی نقلوو: «فمتٰی داهم عدو قرية النمل اختفت العملة وخرجت الجنود للقتال والنضال فيخرج اولاً واحد منها للاستطلاع ثم يعود مخبراً بما رأى و بعد هنيهة تخرج ثلاثة او اربعة يتبعها عدد كثيف من الجيوش بادية عليهم علائم الحنق فتلدغ كل ما صادفته ولا تفلت من تلدغه ولو قطعت ارباً ارباً فاذا انتهى القتال رجع الفعلة فاعادوا بناء ما تهدم يتخللها عدد من الجنود للحراسة لا للعمل» په دغو جملو کښی دغه خبره راڅرګنده (راښکاره) شوه هم دا چه دوی د خطری له راتګه اطلاع مومی یو میږی د باندی وځی او لازمه معلومات ځان ته حاصلوی او بیا دغه معلومات ژر تر ژره خپل قوم ته وړی او هغوی ته له کوائفو څخه اطلاع ورکوی. باقی د سلیمان علیه السلام له احواله خبریدل او بیا د سلیمان له دغو خبرو څخه مطلع کیدل د خرق العادت په ډول (طریقه) ؤ.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ
نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا

تَرْضٰىهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس تبسم وکړ (سلیمان) په دغه حال کښې چه خندا کوونکی ؤ (وریېسی تعجباً او سروراً) له وینا د هغه میږی او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چه شکر وکړم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه (په فضل خپل سره) خوښوی ته هغه او ننه باسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.

تفسیر : کله چه سلیمان علیه السلام د هغې میږی پر خبره وپوهیده متعجب شو. او د سرور او نشاط له فرطه ئې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله. او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکره، را په برخه کره دا چه شکر وکرم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه پخپل فضل سره خوښوی ته هغه او ننه باسه او یو ځای می کره په رحمت خپل سره په هغو بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.
یعنی حیران یم ستا د دغو عظیمهؤ انعاماتو شکریه په کومه ژبه اداء کرم پس ستا له درباره التجاء کوم چه ماته داسی پوره توفیق راکړی چه په ژبه سره او په عمل سره ستا شکر اداء کرم او په اعلیٰ درجه نیکو بندګانو کښې می چه انبیاء او مرسلین دی محشور وفرمائی!.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾

او لټونه ئې وکړه د مرغانو (او هدهد ئې ونه موندہ) نو وی ویل څه مانع دی ما لره چه نه وینم زه هدهد بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دی تولی څخه چه ئې نه وینم).

تفسیر : بنا پر کوم ضرورت حضرت سلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضری واخیسته هدهد د ده په نظر کښې رانغی نو ځکه ئې وفرمایل دا څه خبره ده چه زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کښې پټ دی او زه ئې نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی.
تنبیه : له طیورو څخه حضرت سلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوائی سفرونو کښې به دوی مامور ؤ چه د سلیمان علیه السلام پر سر داسی والوځی چه د دوی پر تخت سیوری ولویږی عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولګوی. خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوی. په دغه وقت کښې امکان لری چه هدهد ته به کوم یو خاص ضرورت وروراندی شوی وی او دی به د هغه لامله (له وجې) غیر حاضر شوی وی. مشهور دی په کوم ځای

کښې چه تر ځمکې لاندې اوبه ډېر نژدې وي هدهد ته محسوس کيږي او دغه دومره مستبعد نه دی چه الله تعالیٰ د يوه ساکښ (ذي روح) کومه حاسه له انسانانو او له نورو ساکښانو (ذي روحو) څخه زياته تيزه او متحسسه وګرځوي د هدهد په نسبت خورا (ډير) معتبر ثقات بيان فرمائي چه پر هر ځای کښې چه تر خاورو لاندې د خاورې چنجيان وي دی پرې متحسس کيږي او علی‌الفور ئې راوباسي تر دې چه کله کله تر دوو لويشتو پورې هم ځمکه کني. او هغه چينجي ترې راوباسي.

لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَا۟ذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هرومرو (خامخا) ده ته عذاب سخت (مثلاً د هغه وزرونه او بڼکې به وشکوم) يا خامخا ذبح به کړم هرومرو (خامخا) زه دی يا به خامخا راوړي دی هرومرو (خامخا) ماته برهان دليل ښکاره (په غياب خپل چه له دې وجې نه غايب وم)

تفسير : يعنې خپل د غير حاضرۍ کوم واضح او ښکاره دليل راوړاندې کړي.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ
وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

پس ځنډ (ايسارتيا) وکړ هدهد نه ډير (بلکه لږ ځنډ (ايسارتيا) ئې وکړ او ژر راغی) پس وويل (هدهد په جواب د سليمان کښې) احاطه وکړه ما په هغه څيز (او پوره پرې خبر شوی يم) چه نه ده احاطه کړې تا (او نه ئې پرې خبر) په هغه باندې او راغلی يم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقيقي يقيني سره .

تفسير : حضرت سليمان عليه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصل ډول (طريقه) سره نه ؤ رسيدلی. اوس وررسيد. «سبا» د يوه قوم نوم دی چه د هغوی ملک په عربستان کښې د يمن په اطرافو کښې ؤ (موضح القرآن) ګواکې د هدهد په وسيله الله تعالیٰ دغه تنبيه وفرمايله چه د ډيرو لويو لويو انسانانو علم هم له سره نشي محيط کيدی. وګورئ چه د هغه نبي په شان چه پخپله الله تعالیٰ داسې فرمايلی ؤ ﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا ﴾ هغه ته د يوې جزئي اطلاع هدهد وررسوی.

إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ

بیشکه چه ما وموندله یوه ښځه چه باچاهي ئی کوله پر دغه (اهل د سبا) او ورکړی شوی دی دغی (ښځی) ته له هر څیز څخه (چه باچایانو ته ورکولی شی).

تفسیر : په هر شی کښی مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد (تول) شیان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

او دی دی ته تخت ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د دی ملک د ملکی تخت داسی مکلف، مرصع او ډیر قیمتدار دی چه د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسی تخت نشته، مفسرینو د دغی ملکی نوم «بلقیس» لیکلی دی والله اعلم.

وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

ومی موندله دغه ښځه او قوم د دی چه سجده کوی دوی لمر ته بی له الله او ښایسته کړی دی دوی ته شیطان عملونه د دوی پس منع کړی دی (شیطان) دوی له سمی صافی لیاری پس دوی نه مومی سمه صافه لیاره.

تفسیر : یعنی هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دی. او شیطان دوی له لیاری څخه ایستلی دی او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کښی ښایسته ورځرګند (ورښکاره) شوی دی نو ځکه دوی د هدایت لیاره نشی موندلی. هدهد پخپلی دغه وینا سره ګواکی سلیمان علیه السلام ته ترغیب ورکړ چه د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړی.
(منع کړی دی شیطان دوی د سمی لیاری څخه په دی شان:)

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

چه دوی نه کوی سجده الله ته هغه (الله) چه راوباسی (ښکاره کوی) پټ څیزونه چه په آسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی او (هغه الله) چه ورمعلوم دی هر هغه څیز هم چه پټوئ ئی تاسی (په زړونو خپلو کښې) او هر هغه څیز چه ښکاروئ ئی تاسی (په ژبو خپلو کښې).

تفسیر : غالباً د دغه هدهد د کلام تتمه ده. معلومیږی چه حیوانات فطرتاً د خپل خالق د صحیح معرفت لرونکی دی. یا د خرق عادت په ډول (طریقه) هم دغه یوه هدهد ته دغسی تفضیلی معرفت ورعطاء کړی شوی ؤ. هو! که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو دغسی معرفت په یوه وچ لرګی کښې هم پیدا کولی شی. باقی په حیواناتو کښې په فطری ډول (طریقه) سره د داسی عقل او معرفت وجود چه هغه «صدر شیرازی» په «اسفار اربعه» کښې په «حضوری علم» یا «شعور بسیط» سره تعبیر کړی دی د دی خبری مستلزم نه دی چه د هغو په طرف هم انبیاء مبعوث شی. ځکه چه دغه فطری معرفت کسبی نه دی جبلی دی. او د انبیاؤ بعثت له کسبیاتو سره تعلق لری. دغه هم صحیح نه دی چه په هر هغه شی کښې چه په کومه اندازه عقل او شعور وی نو هغه دی مکلف هم وی مثلاً حق شریعت صبیان او کوچنیان (واړه) نه دی مکلف کړی حال دا چه قبل البلوغ په صبیانو کښې په کافی اندازه عقل او تمییز موجود وی نو پر دغه د حیواناتو د عاقلیت اندازه هم وکړئ!.

تنبیه : په «موضح القرآن» کښې راغلی دی: «د هدهد روزی دا ده چه له شګو څخه چنجیان راوباسی او خوری ئی نه دانه خوری او نه میوه. دی د الله تعالیٰ د دغه قدرت سره کار لری» ښائی د هم دی لامله (له وجی) د «یخرج الخبء» ذکر ئی په خاص ډول (طریقه) سره کړی دی. والله اعلم.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۩ ﴿٢٦﴾ السجدة

الله چه دی نشته هیڅ لائق د عبادت مګر یواځی هم دی دی رب د عرش ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د ده د عظیم عرش سره د بلقیس تخت څه مناسبت لری؟.

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾

نو وویل (سلیمان) ژر به وګورو آیا رښتیا ویلی ده تا (ای هدهده!) دغه خبره یا که ئی ته له دروغ ویونکیو.

تفسیر : یعنی زه ستا د دروغو امتحان آخلم. (بیا سلیمان یو مکتوب ولیکه او هدهد ته ئی وویل:).

اِذْهَبْ بِّكِتٰبِيْ هٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٨﴾

یوسه ته (ای هدهده!) لیک ځما دغه پس وغورځوه هغه (لیک) دوی ته بیا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدی ورته ودریږه) پس وګوره (له ورا) چه په څه جواب رجوع کوی دوی.

تفسیر : یعنی سلیمان علیه السلام یو خط ولیکه او هدهد ته ئی ورکړ چه د «سبا» ملکی ته ئی ورسوی او جواب ئی بیرته راوړی او ورته وئی ویل څه وقت چه خط دی ورورسوه ښائی چه بیا ته تری یوی خوا ته پر څنګ شی ځکه چه د قاصد مخامخ دریدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لری. موضح القرآن لیکی: «یعنی ته دی ځان یوی خوا ته پټ کړه. لیکن د دی د دربار د ګردو (تولو) ماجری څخه ځان باخبره کړه. هدهد هغه خط او د هغی خونی (کور) له کړکی څخه ننوت چه هلته بلقیس ګوښی (یوازی) اوده وه او خط ئی د دی پر تټر(سینه) کیښود.».

قَالَتْ يٰٓأَيُّهَا الْمَلَؤُا إِنِّيْٓ أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتٰبٌ كَرِيْمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهٗ مِنْ سُلَيْمٰنَ

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو بیشکه زه چه یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک. بیشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسیر : بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راتول کړل. او دوی ته ئی وویل چه «ای ځما مشرانو! ماته داسی یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه سره رارسیدلی دی چه د یوه معزز او محترم باچا سلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی. غالباً دوی به د حضرت سلیمان علیه السلام اسم او د ده د بی مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دی نه اوریدلی وی.

وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

او بیشکه (مضمون د دی لیک دا دی چه شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر : هم هغسی چه دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآنی آیت جزء دی. د قرآن کریم په نورو ځایونو کښې هم ځان ته یو مستقل قرآنی آیت دی. د تسمیې لوستل په اول د هر سورت کښې یو ضروری امر دی او دومره ثواب لری لکه چه د پاک قرآن یو سل او څوارلس نور آیتونه ولوستل شی. ځمونږ د حنفیانو په مذهب لکه چه پاس مو ولیکل تسمیه شریفه د عظیم الشان قرآن یو ځان ته مستقل او جلا (جدا) مبارک آیت دی چه لپاره د تبرک او فصل د قرآنی سورتونو د هر سورت په اول کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلی شوی دی. د امام شافعی او امام احمد حنبل رحمهما الله په مذهب برسیره په دی چه تسمیه شریفه د فاتحی شریفی د سورت اوله برخه، او جزء دی په نورو قرآنی سورتونو کښې هم پرته (علاوه) د توبی له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَىَّ وَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

(مقصد ځما دا دی) چه لوئی (او کبر) مه کوئ تاسی پر ما او راځئ تاسی ماته مسلمانان غاړه ایښودونکی (الله ته).

تفسیر : داسی جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چه ډیر لږ باچاهانو په دنیا کښې بل کوم باچا ته لیکلی وی. مطلب ئی دا دی چه: «ځما په مقابل کښې زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوی. ستاسی خیر په هم دی کښې دی چه اسلام ومنئ! او ځما احکامو ته غاړه کیږدئ! او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ! ځکه چه ستاسی لوئی، تکبر، او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کښې بی فائدی دی.»

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو! فتویٰ (مشوره) راکړئ تاسی ماته په دغه کار ځما کښې، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پوری چه حاضر شئ تاسی ماته (مشوره راکړئ!).

تفسیر : یعنی تاسی مشوره راکړئ! چه د هغه جواب په څه مضمون سره ولیکل شي او بالمقابل ئی څه اقدامات او چارې وکړی شي؟ لکه چه تاسی ته معلوم دی د کومی لوئی معاملی (قطعی) فیصله بی د تاسی له پوښتنی او مشوری څخه نه کوم.

قَالُوا۟ نَحْنُ أُو۟لُوا۟ قُوَّةٍ وَأُو۟لُوا۟ بَأْسٍ شَدِيدٍ
وَٱلْأَمْرُ إِلَيْكِ فَٱنظُرِى مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

وویل دغو (اشرافو) چه مونږ خاوندان د قوت زور یو او خاوندان د جنگ سخت یو او امر (حکم، اختیار) تاته دی پس وگوره (ای ملکی!) چه د څه شي امر (حکم) کوی ته (پر مونږ باندی چه وئی منو!).

تفسیر : یعنی له مونږه سره د زور او طاقت او د حربی لوازمو او سامانونو هیڅ تقلیل او کمی نشته. او نه د کوم باچا له ویرولو څخه مونږ داریږو. که ستا حکم صادر شي نو مونږ له سلیمان علیه السلام سره جنگ ته تیار یو. برسیره په دی ته خپلواکه او خپله مختاره ئی! سره له غوره پوهه او چرته (خیاله) مونږ ته هر هغه حکم چه مناسب ئی گڼی را ئی کړه! ځکه چه څمونږ غاړی ستاسی د هر حکم په مقابل کښی ښکته دی. معلومیږی چه د درباریانو فکر او رأیه د جنگ کولو په لوری وه. مگر ملکی په جنگ کولو کښی تعجیل مناسب ونه گاڼه او یو بین البین داسی معتدل صورت ئی غوره کړ چه د هغه ذکر اوس راځی:

قَالَتْ إِنَّ ٱلْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا۟ قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوٓا۟ أَعِزَّةَ أَهْلِهَآ أَذِلَّةً ۖ
وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّى مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌۢ بِمَ يَرْجِعُ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

نو وویل (بلقیس چه په جنگ کښی خیر نشته) بیشکه باچاهان هر کله چه ننوځی په کوم کلی (ښار) کښی (په غلبه او قهر) خرابوی دوی هغه (ښار) او گرځوی دغه (باچاهان) عزیزان (مشران) د اهل د هغه ذلیلان (سپک بندیان)، او هم داسی (چه ومی ویل) دوی کوی. او بیشکه زه لیږونکی یم دوی ته (قاصد) سره له هدیی (پیشکشی) پس بیا زه کتونکی یم چه په څه حال بیرته راځی دغه لیگلی شوی (چه قبلوی دغه پیشکشی یا ئی بیرته رالیږی).

تفسير : معلوميږي چه د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقيس متيقنه شوې وه چه زه پر دغه باچا برې نشم موندلی او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کښې پيدا شوی ؤ چه د داسې لويو شان او شوکت لرونکيو باچاهانو سره جنګيدل د لويو او توکو خبره نه ده که دې غالب شو لکه چه د ده د برې قوي امکان شته نو د نورو ملوکو او سلاطينو له عمومي عادته سره موافق به دغه ځما ګرد (تول) ښارونه سره لاندې باندې کړي او داسې يو لوی انقلاب به ونښلي چه په هغه کښې به مشران کشران، عزت لرونکي خلق به بې عزته کيږي. او ډير انسانان به خواران او ذليلان کيږي. لهٰذا ځما په فکر خو ښه داسې راښکاري چه موږ په جنګيدلو کښې جلتي او تلوار ونه کړو. بلکه لازم دي چه د مقابل جانب قوت، قدرت، طبيعي رجحانات، د حکومت نوعيت څخه معلومات حاصل کړو او په دې باندې ښه ځان خبر کړو چه دوی د دغو ويرولو تر شا څه ډول (طريقه) زور او قوت لري؟ او بل دغه ځان ته معلوم کړو چه هغوی په ربښتيا سره څه شی له موږ څخه غواړي؟ که موږ څه تحائف او هدايات ورولیږو او دغه راتلونکي مصيبت د هغو په وسيله له خپله ځانه لرې وساتو نو ډير به ښه شي که نه په دغه ذريعه موږ ته لږ څه د دوی وضيعت او رويه راښرګندیږي (ښکاره کيږي) خو بيا موږ له هغه سره مناسب رويه او لياره ځان ته غوره کړو. «موضح القرآن»
ليکي: «بلقيس وغوښتله چه د دغه باچا شوق او ميلان ځان ته معلوم کړي چه د کوم څيز له پلوه (طرفه) ډير زيات دی د ښکلو انسانانو له پلوه (طرفه) که د نادرو سامانونو او لوازمو له پلوه (طرفه) نو دغسې له هرې نوعي تحائف او هدايا ئې ولیږل.

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ فَمَآ اٰتٰىنِۦَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِّمَّآ اٰتٰىكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ
تَفْرَحُوْنَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُوْدٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِّنْهَآ
اَذِلَّةً وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿٣٧﴾

پس کله چه راغی (قاصد د بلقيس) سليمان ته نو وويل (سليمان آيا مددګاري کوئ تاسې له ما سره په مال پس هغه څيز چه راکړی دی ماته الله (له نبوت، علم، سلطنت) خير ډير غوره دی له هغه څيزه چه درکړی دی (الله) تاسې ته بلکه تاسې په دغه هديه (پيشکشي) خپلې خوشاليږئ بيرته ورشه دوی ته (ای قاصده چه راشې ماته! که نه) پس خامخا وربه شو موږ دوی ته سره له (داسې زوږور) لښکر چه نه وي هيڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره او خامخا وبه باسو هرومرو (خامخا) دوی له دغه (ښار د سبا څخه) په دې حال کښې چه بې عزته بې حرمته وي او دوی به خوار او

سپک وی..

تفسیر : یعنی دغه تحفی او هدایا دی تاسو ته درمبارک وی چه په ورکولو ئی تفاخر کوئ! او په اخیستو ئی په تکثر د اموالو سره خوشالیږئ! آیا ستاسی په فکر او اتکل کښې زه تش یو دنیوی باچا درغلم؟ چه د مال او متاع مطامع ماته راوړاندی کوئ؟ تاسی ته دی معلوم وی هغه روحانی دولت او مال، حکومت او دولت چه الله تعالیٰ راعطاء کړی دی هغه ستاسی له دغه ملک او دولت څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی. زه ستاسو دغو هدایا او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم یعنی بیرته ورشه ای قاصده! بلقیس او قوم ته ئی ووایه چه را دی شی ټول مسلمانان غاړی ایښودونکی او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلی ته داسی لښکری چه له جهته د ډیروالی او قوت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودریدو) د دوی له هغو لښکرو سره او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دی حال کښې چه بی عزته او بی حرمته به وی او حال دا چه دوی به خوار زهیر او بندیان وی او له وطنه به فراریږی او په ذلت او خواری سره به له دولته او سلطنته لاس واخلی. موضح القرآن لیکی: «هیڅ یو بل نبی داسی خبری نه دی فرمایلی کله چه د حضرت سلیمان علیه السلام سره د الله تعالیٰ د سلطنت زور ؤ نو ځکه ئی دغسی وفرمایل».

قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

وویل (سلیمان) ای (ځما د دربار) اشرافو! کوم یو له تاسی به راوړی ماته تخت د دی (بلقیسی) پخوا له هغه چه راشی دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر : دغه سفیر بیرته لاړ او د جنګ پیغام ئی وروړسوه بلقیس متیقنه شوه چه دغه کوم معمولی باچا نه دی د ده زور او قوت د الله تعالیٰ په زور او قوت سره دی له جدال څخه به هیڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شی او نه د داسی باچا په مقابل کښې له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کیږی. بالاخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډیرو ساز او سامان او لوی لښکر سره د حضرت سلیمان علیه السلام په حضور د تشرف په مقصد رهی (روانه) شوه کله چه بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدی شوه حضرت سلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چه آیا داسی یو سړی شته چه د بلقیس شاهی تخت د دی د راتللو څخه د مخه راحاضر کړی. په دغه کښې هم د حضرت سلیمان علیه السلام مقصد دا ؤ چه په بلقیس باندی په څو ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د ورعطاء کړی عظمت او قوت اظهار وکړی څو دا ښه وپوهیږی چه سلیمان علیه السلام یوائې باچا نه دی بلکه کوم فوق العاده باطنی طاقت هم له خپله ځانه سره لری.

تنبیه : له «قبل ان یأتونی مسلمین» څخه معلوم شو چه پخوا له اسلامه او انقیاده د حربی مال مباح دی.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

وویل یو زورور سخت قوی له (قومه د) پیریانو چه زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چه پاځیږی ته (ای نبی الله) له دغه ځایه خپله، او بیشکه زه پر دغه (راوړلو) د دی (تخت) خامخا قوی (زورور معتبر) امانتگر یم.(چه نه کوم خیانت په جواهرو د ده کښی)

تفسیر : د حضرت سلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو تاکلی (مقرر کړی) وقت پوری دوام درلود (لرلو). مطلب ئی دا دی چه «پخوا له دی نه چه تاسی له خپله درباره پاڅیږئ زه به دغه شاهی تخت درحاضر کړی شم» مگر په دغه کښی هم لږ څه ځنډ (ایسارتیا) واقع کیده او حضرت سلیمان علیه السلام غوښته چه له دی نه مخ کښی د دی تخت راحاضر کړی شی.
«زورور امانتگر یم» یعنی د خپل مټ او قوت سره ئی ډیر ژر راپورته او در حاضرولی شم الله تعالیٰ ماته داسی قوت او قدرت رابښلی دی او «معتبر یم» یعنی په دغه کښی به زه څه خیانت نه کوم وائی چه دغه تخت ډیر قیمتدار ؤ. او په سرو او سپینو زرو او لعلو او جواهراتو سره مزین او مرصع ؤ.

قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ

وویل هغه (سړی) چه د ده څخه یو علم ؤ له کتابه (منزله یعنی اسم الاعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چه بیا راگرځی تاته سترگه ستا، (چه نیولی دی وی کوم شی ته).

تفسیر : راجح خو هم دغه معلومیږی چه دغه سړی د حضرت سلیمان علیه السلام صحابی او وزیر آصف بن برخیا رضی الله تعالیٰ عنه دی چه د سماویه ؤ کتابونو عالم او د الله تعالیٰ د اسماؤ او د کلامونو له تأثیراتو څخه واقف ؤ ده عرض وکړ چه زه د سترگی په یوه رپه کښی د هغی تخت درحاضرولی شم. یعنی هم دا چه تاسی چاته وگورئ پخوا له هغه چه تاسی خپلی سترگی له هغه څخه ځان ته واړوئ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العین څخه درحاضر کړم.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ لِيَبْلُوَنِيْٓ ءَاَشْكُرُ

نو كله چه وليد (سليمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده نو وى ويل دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دى دپاره د دى چه وازمويى ما چه آيا زه شكر كوم (پر نعمتونو د الله).

تفسير : يعنى دغه په ظاهرى اسبابو سره نه دى د الله تعالىٰ فضل دى چه ځما رفيق دغه درجى ته رسيدلى دى چه ترى داسى كرامات ظاهريږى او كله چه د ولى او بالخاصه د صحابى كرامت د هم هغه نبى معجزه او د ده د اتباع ثمره وى نو ځكه پر حضرت سليمان عليه السلام هم د هغه شكران عائد كيږى.

تنبيه : معلوم شو چه اعجاز او كرامت فى‌الحقيقت د قدير الله تعالىٰ هغه افعال دى چه د اولياؤ او انبياؤ پر لاسونو په خلاف معمول او فوق العادة صورتونو سره ظاهرول شى پس د هغه لوى ذات په قدرت سره چه لمر په يوه لمحه كښى په زرهاؤ ميل مسافه پرى كوى آيا هغه ته دا څه مشكل دى چه د بلقيس تخت د سترګى په يوه رپه كښى له «مارب» څخه «شام» ته ورسوى حال دا چه د بلقيس تخت د لمر يا د ځمكى په نسبت، د يوى ذرى او يو لوى غره له نسبت څخه هم لږ دى حضرت سليمان عليه السلام به په هر قدم د الله تعالىٰ د نعماؤ تشكرات اداء كول او هغه به ئى پيژندل او تل به د شكر ايستلو دپاره حاضر او ناظر ؤ ګواكى د «اعملوا آل داود شكراً» په تعميل كښى به تل مشغول او لګيا ؤ.

اَمْ اَكْفُرُؕ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّيْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ﴿۴۰﴾

يا ناشكرى (كفران) كوم؟، او هر څوک چه شكر كوى پس بيشكه هم دا خبره ده چه شكر كوى خپل ځان ته (ځكه چه پرى د نعمتونو دوام او تزئيد كيږى) او هر چا چه ناشكرى وكړه (كفران كوى) غنى بى پروا دى (له شكر او له هر څيزه) كرم والا (څيښتن (خاوند) د سخاوت دى پر مستحقانو د انعام).

تفسير : يعنى د شكر ايستلو نفع شاكر ته رسيږى چه په دنيا او آخرت كښى به مزيد انعامات پرى مبذول كيږى. كه ناشكرى وكرى نو الله تعالىٰ ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوى. ځكه چه الله تعالىٰ د داسى شكر ايستلو څخه قطعاً بى پرواء او بالذات كامل الصفات او منبع الكمالات دى. ځمونږ له كفرانه د ده په كماليه ؤ صفاتو كښى هيڅ نقص او كمى نه راځى. دغه هم د الله

تعالیٰ لطف او کرم دی چه ناشکرانو ته سم د لاسه سزا نه ورکوی نو د داسی کریم ناشکری کوونکی سړی په انتهائی درجه بی حیا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

وویل (سلیمان) چه نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسی دغی (بلقیس) ته تخت د دی چه وګورو چه آیا پیژنی ئی یا کیږی له هغو کسانو چه نه ئی پیژنی.

تفسیر : یعنی د تخت رنګ او وضعیت ئی تبدیل کړ. او د هغه شکل او هیئت ئی وګرځاوه چه د هغه په لیدلو بلقیس په آسانی سره ونشی پوهیدی. په دی د بلقیس د عقل او فهم ازمویښت او امتحان مقصود ؤ چه د هدایت استعداد په دی کښی تر کوم ځای پوری شته.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ

نو کله چه راغله (بلقیس او خپل تخت ئی هلته ولید) وویل شو (ورته) آیا هم داسی دی تخت ستا نو وویل (بلقیس) لکه چه دا هم هغه دی،

تفسیر : وئی نه ویل چه هو! هم هغه دی او نه ئی بالکل نفی وکړه څه ئی چه حقیقت ؤ هغه ئی صاف صاف ظاهر کړ چه تخت خو هم هغه دی لیکن په اوصاف کښی ئی څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی او کله چه دغه فرق دومره مهم او معتدبه نه دی، نو ځکه ویلی شی لکه چه هم هغه دی.

وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

او راکړی شوی ؤ مونږ ته علم (په وحدت د رحمٰن او نبوت د سلیمان) پخوا له دی (معجزی کله چه هدهد ستا لیک راوړ) او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکی حکم ستا ته).

تفسير : یعنی د دی معجزی ښکارولو ته څه ضرورت نه ؤ. مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه چه سلیمان علیه السلام تش یو باچا نه دی. بلکه د الله تعالیٰ یو مقرب بنده هم ورسره دی. نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لیاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كٰفِرِينَ ﴿٤٣﴾

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چه وه دا چه عبادت ئی کاوه غیر له الله بیشکه چه دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چه کافران وو.

تفسير : یعنی الله تعالیٰ یا سلیمان علیه السلام د الله تعالیٰ په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه چه په هغه کښی دا سره د خپل قوم مبتلاء وه یا ئی دا مطلب چه د سلیمان علیه السلام په خدمت کښی د حاضریدلو تر وقته پوری چه د اسلام اظهار ئی په علانیه ډول (طریقه) سره نه ؤ کړی د هغه سبب دا ؤ چه د باطلو معبودانو خیال او د کفارو صحبت او تقلید دا ئی له داسی کولو څخه منع کړی وه کله چه د نبی الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه هغه ممانعت له منځه ورک شو. که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالی علم دی ته لا له پخوا څخه حاصل ؤ.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿٤٤﴾

وویلی شو دغی (بلقیس) ته چه ننوځه دی بنګلی ته پس کله چه ولیده (بلقیس) دا (ښیښه) نو ګمان ئی پری وکړ د ژورو اوبو او پورته ئی کړه (پاینڅه) له دواړو پنډیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بیشکه دغه (اوبه نه دی) یوه بنګله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوی) له ښیښو نه وویل (بلقیس) ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص (هغه) الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسير : یعنی له اوبو څخه د پوری وتلو په نیت ئی خپلی پاینڅی پورته کړی لکه چه عمومی

قاعده ده چه که د اوبو د ژوروالی اندازه په پوره ډول (طريقه) معلومه نه وی نو له اوبو څخه پوری وتونکی ړومبی د خپلو پاینڅو په پورته کولو شروع کوی.
حضرت سلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کښی ناست ؤ چه هغه د تیږو (ګټو) په ځای په ښیښو فرش شوی وه دغه صافی او پاکی ښیښی له لری داسی ښکاریدی لکه چه د اوبو لوی حوض وی او ممکن دی چه له دغو ښیښو لاندی به واقعی اوبه هم وی یعنی حوض ئی په ښیښو سره پټ کری وی. دی په اوبو کښی د ګډیدلو دپاره خپلی پښی لوڅی (بربندی) کری، سلیمان علیه السلام پری غږ وکړ چه دغه د ښیښی فرش دی اوبه نه دی. بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ورمعلوم شو او په دغه باندی ښه وپوهیده چه په دیانت هم پر هغو اسرارو چه دی پوهیږی هم هغه صحیح دی. او دغه هم ورښکاره شوه چه پر هغو سازونو او سامانونو او وسائلو چه دغه قوم مغرور ؤ او پری نازیدل، دلته له هغه څخه ډیر سامانونه موجود وو. ګواکی سلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکړه چه د لمر او د ستوریو پر ځلیدلو غولیدل او هغوی ته د خدائی نسبت ورکول هم داسی دی لکه چه انسان د ښیښی په ځلیدلو وغولیږی او د اوبو ګمان پری وکړی.
کله چه ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهیده نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کری دی پر خپل ځان او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص هغه الله ته چه رب د عالمیانو دی. یعنی یا الله! زه ستا منونکی یم! او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم! تر اوسه پوری می پر خپل ځان باندی ډیر ظلم کری دی چه په شرک او کفر کښی مبتلاء وم! اوس له هغه څخه توبه کوم او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم.!

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح (چه ووایه ثمودیانو ته) داسی چه عبادت کوئ تاسی خاص د الله پس ناڅاپه دوی دوه فرقی وی (مؤمن او کافر) چه سره ئی جګړی کولی.

تفسیر : یعنی یو ایمان لرونکی او یو منکر. لکه مکی والو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتګ په وقت کښی په خپلو منځونو کښی جګړی سره کولی. د ثمودیانو د جګړی لږ څه تفصیل د «الاعراف» په (١٠) رکوع کښی پر دغو آیتونو «قال الملأ الذین استکبروا من قومه للذین استضعفوا لمن آمن منهم. الایه»کښی تیر شوی دی.

قَالَ يٰقَوۡمِ لِمَ تَسۡتَعۡجِلُوۡنَ بِالسَّيِّئَةِ قَبۡلَ الۡحَسَنَةِ ۚ لَوۡلَا تَسۡتَغۡفِرُوۡنَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُوۡنَ ﴿۴۶﴾

ووېل (صالح) ای قومه ځما ولی جلتی کوئ تاسی په بدی (نزول د عذاب) پخوا له نیکی (توبی) ولی مغفرت نه غواړئ تاسی له الله (په ایمان او توبه) دپاره د دی چه پر تاسی رحم وکړ شی.

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام دوی ډیر په هر ډول (طریقه) سره وپوهول نو کله چه دوی پری ونه پوهیدل بالاخر ئی دوی له عذابه ووېرول چه د هغه په جواب کښی هغوی داسی ووېل: ﴿ وَقَالُوۡا يٰصٰلِحُ ائۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَاۤ اِنۡ كُنۡتَ مِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴾ یعنی که ته په خپله دغی خبری کښی رښتین ئی نو ولی د الله تعالیٰ عذاب پر مونږ نه نازلیږی؟ او د څه لامله (له وجی) پکښی څند (ایسارتیا) او ډیل واقع دی؟. حضرت صالح علیه السلام ووېل: ای کمبختانو! ولی د ایمان او توبی او د نیکی لیار نه اختیاروئ؟ چه په دنیا او آخرت کښی ستاسی په کار درشی. او د څه له سببه بالعکس بدی او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدی چه په خپل وقت کښی پر تاسی واقع شی نو ستاسی دغه گرد (تول) شورماشور به پای (آخر) ته ورسیږی اوس وقت دی چه تاسی له خپلو گناهونو څخه توبه وباسئ او خپل ځان د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مصئون کړئ! تاسی ولی توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالیٰ د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت درمرحمت کړی.

قَالُوا اطَّيَّرۡنَا بِكَ وَبِمَنۡ مَّعَكَ ؕ

ووېل (ثمودیانو) چه بدفالی نیولی ده مونږ په تا او په هغه چا چه له تا سره دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای صالحه! له کله راهسی چه ستا قدم ځمونږ په خاوره کښی ایښود شوی دی او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړی ده پر مونږ راز راز (قسم قسم) مصائب او مصاعب رانازل شوی دی او په هر کور کښی جنگ او جگړی نښتی دی.

قَالَ طٰٓئِرُكُمۡ عِنۡدَ اللّٰهِ بَلۡ اَنۡتُمۡ قَوۡمٌ تُفۡتَنُوۡنَ ﴿۴۷﴾

وویل (صالح) چه بدفالی د تاسی په نزد د الله ده (چه درکوی ئی په بدل د کفر د تاسی) بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ (کله په راحت او کله په زحمت).

تفسیر : یعنی دغه مصاعب او سختی ځما لامله (له وجی) پر تاسی نه دی راغلی بلکه د دغو سبب ستاسی هغه بدقسمتی ده چه الله تعالیٰ ستاسی د شرارتونو او بدو اعمالو لامله (له وجی) پر تاسی مقرری او مقدری کړی دی (بل انتم قوم تفتنون: بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ کله په راحت کله په زحمت) یعنی د کفر له شأمته پر تاسی دغه سختی او بدی درنازلی شوی دی تر څو ولید شی چه تاسی توبه کوئ؟ او پر خپل قصور پوهیږئ که نه؟.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾

او ؤ په ښار (د ثمودیانو) کښی نهه سړی (غټ شریر) چه فساد به ئی کاوه په ځمکه (د حجر) کښی او نه به ئی کوله اصلاح. وویل (ثمودیانو) حال دا چه قسمونه ئی خوړلی ؤ په الله چه خامخا د شپی به ولویږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امت) د ده (او وژنو به ئی) بیا به خامخا ووایو مونږ هرومرو (خامخا) ولی د ده ته (که د قتل دعوی راباندی وکړی). چه نه ؤ لیدلی مونږ ځای د هلاک د اهل د ده (نو نه یو خبر چه چا وژلی دی) او بیشکه چه مونږ خامخا له صادقانو یو (په دعوی خپله کښی).

تفسیر : دغه نهه سړی ممکن دی چه د نهو تبرو سرداران او مشران وی چه د دوی کار په ملک کښی پرته (علاوه) له فتنی او فساد او خرابی اچولو څخه بل هیڅ شی نه ؤ. د اصلاح او درستی په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه په معظمه مکه کښی هم د کفارو نهه مشران ؤ چه تل به ئی د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کښی سعی او مجاهدت کاوه او نورو مفسرانو د هغوی نومونه هم لیکلی دی. دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کښی معاهده او قسمونه سره یاد کړل چه گرد (تول) به سره یو ځای کیږی او د صالح علیه السلام په کور به ورننوځی. او دی سره له گردو (تولو) کورنۍ کهوله یوه مخه وژنی. بیا که څوک د ده د وینی دعویدار پیدا شی نو مونږ به ورته ووایو چه مونږ له دغه

داړی او د ده له وژونکی څخه نه یو خبر. او مونږ رښتیا وایو چه مونږ د ده د کور دغه تباه او وران وضعیت په خپلو سترګو نه دی لیدلی. ګواکی کله چه مونږ پخپلو د دغو حرکاتو فاعلان ؤ نو په هغه وقت کښې پخپلو ځایونو او مواقعو کښې له سره نه وو حاضر. نو د داسی یوه متفق تړون او دروغ ویلو په وسیله به هیڅ یو له مونږ څخنی نه ملزمیږی او نه بږ کیږی او په دغی پلمی (تدبیر) سره به د ده طرفداران د ده دیت له مونږ څخه وانه خلی.

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ
أَنَّا دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِيْنَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوا ۗ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿٥٣﴾

او فریب وکړ دوی په فریب کولو سره او (جزا د) فریب ورکړه مونږ په جزا ورکولو سره حال دا چه دوی پری نه پوهیدل. پس وګوره چه څرنګه شو عاقبت د مکر (انجام د فریب) د دوی بیشکه چه مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی تول (په غږ د جبریل) پس دغه دی کورونه د دوی (ورته وګورئ) چه وران تش پراته دی په سبب د دی چه ظلم (شرک) کاوه دوی بیشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (په خیر او شر خپل او تری عبرت اخلی) او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی (یقین ئی کړی) ؤ او وو دوی چه ویریدل (له الله او ځانونه ئی ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر : د دوی مکر خو هم دغه د دروغو تړون ؤ او د دوی د دغه مکر په مقابل کښې الله تعالیٰ دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ چه په زړه پوری خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړی څو د عذاب عظیم په مستحق کیدلو کښې هیڅ حجت او عذر پاتی نشی دوی داسی ګڼل چه ګواکی مونږ صالح علیه السلام له منځه لری کوو او له دی نه نه ؤ خبر چه په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بیخ وباسی. او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لری کوی. موضح القرآن داسی لیکی «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلی ؤ ځکه څو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږی اهلاک نه واقع کیږی».
دغو نهو کسانو ړومبی اتفاق وکړ اوښه ئی هلاکه کړه . حضرت صالح علیه السلام وفرمایل چه اوس تاسی ته زیات له دریو ورځو څخه بل مهلت نشته. او وروسته له هغه عذاب پر تاسی

نازلیدونکی دی نو دلته دوی پخپلو منځونو کښې هم هغه پاس ترون ترلو چه ښه دی کله چه مونږ په دریو ورځو کښې مرو ښائی چه ستا کار له خپله ځانه د مخه تمام کړو لکه چه دوی د شپې له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور د داړی غورځولو او د صالح علیه السلام سره د اهله او عیاله د وژلو اراده وکړه او دغو نهو مشرانو د دغه ناپاک مقصد لپاره خپلی ملاوی وتړلی او بیخی تیار شول نور کفار خو د دوی تابعان او مرستیان (مددګاران) ؤ. نو الله تعالیٰ د حضرت صالح علیه السلام حفاظت وکړ او د پرښتو پیره ئی پری مقرره کړه. څو دغه نهه تنه د الله تعالیٰ په عذاب کښې تباه او اخته شول او له خپلو ځانونو سره ئی نور قوم هم تباه او برباد کړ. څه وقت چه مکی والو د شام په لوری مسافرت کاوه نو پر لیاری به ئی په «وادی القریٰ» کښې د ثمودیانو د کلیو کندوالی او ویجاړی ودانی لیدلی په «فتلک بیوتهم خاوية» کښې د هم دی په طرف اشاره وه نو عبرت اخیستونکی ته لازم دی چه د دغه هائله‌ؤ واقعاتو څخه عبرت حاصل کړی چه پاک الله په څه دول (طریقه) دغو مکذبینو او منکرینو ته سخته جزاء ورکړه او د حضرت صالح علیه السلام ملګری چه ایمان ئی راوړی ؤ او له کفره او عصیان څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (بچ ساتلی) ؤ. هغوی ئی له هغه عذابه څرنګه وساتل؟ د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ په هم دغه یوه کلی کښې مؤمنان او کافران دواړه سره یو ځای اوسیدل مګر کله چه عذاب ورنازل شو د دوی په منځ کښې ئی بالانتخاب او بالتخصیص کفار هلاک او دارالبوار ته ئی فرار کړل او ابرار ئی هم هغسی بالافتخار آرام او قرار پریښودل.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ
لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته آیا راځئ تاسی فاحشی (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چه وینئ تاسی (یو بل په دی بد عمل کښې چه څومره مردار کار دی؟) آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چه د شهوت د دفعی لپاره دی) بلکه تاسی یو قوم یئ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر : یعنی که تاسی نه پوهیږئ چه د دغی بی حیائی آخره خاتمه څه کیږی؟ نو په انتهائی درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ

مِّن قَرۡيَتِكُمۡۖ إِنَّهُمۡ أُنَاسٞ يَتَطَهَّرُونَ ٥٦

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مګر هم دا ؤ چه وبه ئی ویل دوی (یو بل ته) وباسئ (وشړئ) تاسی خیلخانه د لوط له دی ښاره خپله (چه سدوم دی) بیشکه دوی داسی سړی دی چه ځانونه پاک ساتی (له کارونو ځمونږ او بد ئی ګنی).

تفسیر : یعنی دغه لوط چه خپل ځان لوی، پاک، صاف، او صفا ساتی نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لری؟.

فَأَنجَيۡنَٰهُ وَأَهۡلَهُۥٓ إِلَّا ٱمۡرَأَتَهُۥ قَدَّرۡنَٰهَا مِنَ ٱلۡغَٰبِرِينَ ٥٧ وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِم مَّطَرٗاۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلۡمُنذَرِينَ ٥٨

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مګر ښځه د ده چه مقدره کړی وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کښی) له باقی پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو (ګټو) چه هلاک شول پری) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره باران د دوی دی).

تفسیر : یعنی هغوی ئی تباه او هلاک کړل او لوط علیه السلام ته ئی سره د ده د مسلمانانو ملګریو نجات ورکړ. لیکن د حضرت لوط علیه السلام ښځه چه د دغو اشرارو کفارو سره ئی مرستی (مدد) کولی هغه هم له هم هغو هلاک کیدونکیو سره پاتی شوه او په دغو ګردو (تولو) مجرمینو باندی پاک الله له آسمانه تیږی (ګټی) اوورولی او دغه ښار ئی له یوه مخه پر بل مخ واړاوه.

«موضح القرآن» پر دغو دریو واړو قصو د خپلی تبصری په منځ کښی داسی لیکی: «چه د حضرت سلیمان علیه السلام په قصه کښی ئی وفرمایل چه مونږ به داسی لښکر راولو چه د هغو مقابله به هیڅوک نشی کولی. نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مکی والو په منځ کښی هم هغه خبره وشوه. او حضرت صالح علیه السلام ته نهه تنه مشران متفق شول چه د شپی له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور ورننوځی نو الله تعالیٰ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ او دوی ئی تباه کړل. مکی والو هم ځمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم له پاره هم داسی کوهی

کنستلی ؤ مگر دوی پخپله د «بدر» په قلیب کښی ولویدل. په هغه شپه چه رسول الله مبارک هجرت کاوه دیر کفار د رسول الله مبارک د کور په شاو خوا کښی سترګی په لیار منتظر ناست ؤ څو چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ګهیځ (سحر) د وقته د لمانځه لپاره وځی نو مونږ ئی بالاتفاق په تیاره کښی ووژنو چه قصاص ئی هم پر مونږ وانه وړی مگر رسول الله صلی الله علیه وسلم له دوی ځنی داسی روغ رمټ ووت چه د دوی د یوه تن فکر او فهم هم ورته ونشو. او د لوط علیه السلام قوم غوښتل چه نبی الله له خپله ښاره وباسی نو هم هغسی فکر او اراده مکی والو هم لرله لیکن پاک الله دی په خپل فضل او مرحمت سره د دوی د دغه ښار له منځه پخپل واک او اختیار سره وویست. او په دغه سره ئی دی بریالی (کامیاب) کړ او کار ته ئی ترقی او لا رونق ورکړ.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ءٰٓاللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝٥٩

ووایه (ای محمده!) چه تولی ثناوی ستائنی (صفتونه) خاص الله لره دی (په نصرت د ابرارو او ذلت د کفارو) او سلام دی پر بندګانو د دغه (الله) هغه (بندګان) چه غوره کړی دی دوی (الله پر تولو مخلوقاتو)، آیا الله خیر بهتر غوره که هغه بتان چه دوی ئی شریکان کوی (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی!).

تفسیر : وروسته د قصصو له فراغه له : «آلله خیر اما یشرکون» ئی د توحید بیان فرمایلی دی دغه الفاظ د خطبی په دول (طریقه) تعلیم فرمائی چه ښائی پخوا له بیانه وی. «موضح القرآن» لیکی: د الله تعالیٰ تعریف کول او په انبیاؤ سلام لیږل او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول ئی خلقو ته وروښودل . ځینی مفسرین وائی د الله تعالیٰ هغه کمالات او احسانات چه پاس د قصصو په منځکښی مذکور شول پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته حکم وشو چه د الله تعالیٰ حمد او ثناء ووائی او شکر پر ځای راوړی او پر هغو مقبولو بندګانو چه د ځینو د هغو ذکر پاس وکړ شو سلام ولیږی. له دی ځایه د توحید وعظ شروع کړی شوی دی یعنی د پاس قصصو د اوریدلو او په تکوینیهؤ آیاتونو باندی د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسی پخپله دغه راوښیی. چه د دغه «وحده لاشریک له» الله تعالیٰ منل خیر، بهتر، غوره، نافع او معقول دی؟ یا د ده په الوهیت کښی د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالیٰ سره ئی شریک ګرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده چه د هغی په فیصله کولو کښی څه تدقیق او ځند (ایسارتیا) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتی وی خو بیا هم د زیات تذکیر او تنبیه په غرض وروسته له دی نه د الله تعالیٰ ځینی داسی شئون او صفات بیانیږی

چه د ده پر توحید او تقدس دلالت کوی او ځینې هغه خیر او نفعې شمیرلی کیږی چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فضل آثار په هغو کښې له ورا ښکاری نو فرمائی چه:

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَنْبَتْنَا بِهٖ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او نازلې کړی ئی دی دپاره د تاسی له (طرفه د) آسمان اوبه پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښائست)، نه دی کیدونکی له تاسی دا (کار) چه زرغونی کړئ تاسی ونې د هغو

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسی په اختیار کښې نه دی، دا لا څه چه له هغه ځینې میوی او ثمرات او نور شیان هم راوباسئ.

ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ﴿۶۰﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه نشته) بلکه دغه (مشرکان) یو داسی قوم دی چه څنګ کوی (له توحیده)

تفسیر: یعنی په دی باندی ګرده (تولّه) دنیا پوهیږی او پخپله هم دغه مشرکان ئی هم منی چه د ځمکی او آسمان پیدا کول ـ د باران (وریا) وروِل ـ د ونو ـ نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالیٰ څخه د بل چا کار نه دی ـ لکه چه د لوی قرآن کریم په بل ځای کښې د مشرکانو داسی اقرار او اعتراف هم مذکور دی بیا وروسته له دی نه چه تر دی ځای پوری ورسیدئ نو بیا ولی له سمی لاری څخه کاږه کیږئ ؟ کله چه ماسواء الله څخه بل داسی یو ذات نشته چه د دغو ګردو (تولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړی شی ـ یا د کوم شی مستقل اختیار ولری ـ نو بیا د الله تعالیٰ په الوهیت او معبودیت کښې څرنګه بل څوک ورسره شریکیدی شی ؟ «عبادت» د انتهائی تذلل نوم دی نو دغسی عبادت هغه ذات ته لائق دی چه په انتهائی درجه کامل او بااختیاره وی ـ د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کښې برابرول ـ انتهائی ظلم ـ ضد او عناد دی.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَآ أَنْهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه ګرځولی ئی ده ځمکه ځای د قرار (آرام) او ګرځولی ئی دی په منځ د دغی ځمکی کښی نهرونه (سیندونه رودونه ویالی د اوبو) او ګرځولی ئی دی دغی (ځمکی) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چه په کښی ایښی دی لکه میخونه او بارونه ترڅو ودریږی ونه خوزی یعنی د انسانانو او حیواناتو دیره ځای دی چه په آرامی سره پری ژوندون کوی ـ او له دی حاصلاتو او پیداوارو څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلی.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا

او ګرځولی ئی ده په منځ د دوو بحرونو (خواږه او تروه) کښی پرده (چه سره ګډ نشی).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ د دی تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَّجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُورًا﴾ جزء ۱۹ د الفرقان په (٥) رکوع ٥۳ آیت کښی دی ولوست شی.

ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی.

تفسیر: په توحید چه ایمان نه راوړی یعنی آیا بل کوم بااختیاره ذات شته ؟ چه دغسی کار وکړی شی ؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځیدلو لائق شی ؟ کله چه نشته ـ نو معلوم شو چه دغه مشرکین محض د جهالت او ناپوهی لامله (له وجی) د شرک او مخلوق پرستۍ په ژوره کنده کښی لویدلی دی او لا پسی د جهل په سوړو کښی ننوځی.

أَمَّنْ يُّجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوٓءَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه قبلوی سوال د عاجز (بیکس بی‌بس) کله چه وبولی دغه (مضطر) هغه (الله اکبر) او لری کوی بدی سختی

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو د بیکسانو او ناقرارانو او بی وځلو دعاوی او ناری آوری ـ سختی او ربړ (تکلیف) تری لری کوی ـ لکه چه جزء ۷ د «الانعام» په «٤» رکوع ٤١ آیت کښی یی فرمایلی دی ﴿ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَآءَ ﴾ ګواکی الله تعالیٰ دعاء هم له عادیه ؤ اسبابو څخه یو سبب ګرځولی ده چه پری د مسبب ترتب د الله تعالیٰ په مشیت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کیږی. علامه طیبی رحمة الله علیه او نورو ویلی دی چه په دغه آیت کښی مشرکینو ته تنبیه ده چه د سختیو مصائبو او شدائدو په وقت کښی تاسی هم مضطرب کیږئ او هم دغه پاک الله ته دعا او ناری کوئ او نور معبودان ستاسی له یاده وځی ـ نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولی د امن او اطمینان په وقت کښی له تاسی هیریږی ؟

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْأَرْضِ ۗ

او ګرځوی (الله) تاسی لره خلیفګان په ځمکه کښی (په ځای د تیرو خلقو)

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نه شی کولی؟ یعنی یو قوم او نسل له ځمکه څخه پورته کوی او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوی چه دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرفات کوی.

ءَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

آیا شته بل معبود له الله سره؟ (نه نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسی).

تفسیر: یعنی که تاسی په پوره دول (طریقه) سره فکر کولی نو د لری تللو لپاره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. هم دغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو هم دغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل نو پخپله به پوهیدئ چه د هغه ذات د قدرت په لاس کښی چه د دغو امورو قبضه او اختیار دی یواځی هم هغه ذات د عبادت وړ (لائق) او مستحق دی.

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه لاره ښیي تاسی ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (سیند) کښې او هغه (څوک بهتر دی) چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښې د رحمت (باران) خپل

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ الله تعالیٰ د وچی او د سیند په تیارو کښې د ستوریو په وسیله ستاسی لار ښوونه کوی اعم له دی نه چه بلاواسطه وی که د قطب ښوونکی او نورو آلاتو په واسطه وی. او بخوا د رحمت له بارانه هواوی او بادونه چلوی او په هغو سره د باران د راتګ زیری ورکوی.

ءَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ډیر لوی ډیر پورته دی الله له هغو (شیانو) چه شریکوی ئی دغه (مشرکان له الله سره).

تفسیر: یعنی چیری هغه مطلق قادر او برحق حکیم او چیری هغه عاجز او ناقص مخلوق برابر دی چه هغوی د الوهیت شریکان ښوولی کیږی ؟

أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

آیا هغه څوک چه له ړومبی ئی پیدا کړی دی خلق (له نطفی په ارحامو کښې) بیا به ئی ژوندی کوی (بعد الموت په قیامت کښې).

تفسیر: ګرد (ټول) خلق دغه قبلوی چه ابتدائی تخلیق د الله تعالیٰ کار دی. وروسته له مرګه بیا ژوندی پاځیدل هم پر هم دغه قیاس کړئ د «**بعث بعد الموت**» منکرین هم هم دغومره پوهیږی که بالفرض وروسته له مرګه بیا ژوندون وی نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چه اول ځلی ئی پیدا کړی دی.

وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ

او هغه څوک چه رزق روزی درکوی تاسی ته له (طرفه د) آسمانه (په باران) او له ځمکی (په محصولاتو ئی آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی!؟)

تفسیر: یعنی هغه کوم ذات دی چه د سماوی او ارضی اسبابو په وسیله سم له خپله حکمته سره تاسی ته روزی در رسوی ؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قُلۡ هَاتُوۡا بُرۡهَانَكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۶۴﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ووایه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسی برهان (سند) خپل (په دی چه غیر له الله هم داسی کولی شی) که چیری یئ تاسی صادق (رښتین په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی سره د دغو صافو ، ښکارو دلائلو له آوریدلو بیا تاسی د الله تعالیٰ وحدانیت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسلیموئ نو هر هغه دلیل چه تاسی ئی د خپلی دغی باطلی دعوی په ثبوت کښی لرئ هغه راوړاندی کړئ ! څو د هغی له مخی ستاسی دروغ او رښتیا ښکاره شی مگر له هغوی سره دلیل او برهان چیری دی ؟ محض د ړندو په تقلید رهی (روان) دی. ﴿وَمَنۡ يَّدۡعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرۡهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنۡدَ رَبِّهٖ﴾ جزء ۱۸ (د المومنون (۶) رکوع) ۱۱۷ آیت .

قُلۡ لَّا يَعۡلَمُ مَنۡ فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ الۡغَيۡبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهیږی هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (له پرښتو او انسانانو په غیبو امورو باندی) مگر (عالم دی پر غیبو) الله

تفسیر: دغه آیت د سابق مضمون تکمیل او د لاحق مضمون تمهید دی. د دی جزء له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د الله تعالیٰ د تام قدرت ـ عام رحمت ـ د کامل ربوبیت بیان ؤ ـ یعنی هر کله چه الله تعالیٰ په دغو صفاتو او شئونو کښی متفرد دی نو ښائی چه په الوهیت او معبودیت کښی هم متفرد وی. په دغه آیت کښی په الوهیت له بله حیثیته استدلال کاوه شی یعنی معبود به هم هغه ذات کیدی شی چه له تام قدرت سره محیط او کامل علم هم ولری ـ او دا هغه

صفت دی چه په ځمکه او آسمان کښې هیڅ یو مخلوق ته نه دی حاصل او د هم هغه رب العزت سره مخصوص دی پس په دغه اعتبار سره هم د معبودیت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

چتی (بیکاره) وائې چه وینا کوئ له پتو
بی له خدایه نه پوهیږی څوک په پتو
پاک نبی ته به جبریل تل کړه وینا
لوی څیښتن (خاوند) به جبرئیل ته کړه وینا

تنبیه: پر تولو غیبو امورو ماسواء الله څخه بل هیچا ته کامل علم نه دی حاصل - او نه کوم غیبی علم یو سړی ته بالذات بی د الله تعالیٰ له عطاء څخه ور په برخه کیدی شی او نه الله تعالیٰ مفاتیح الغیب (د غیب کنجیګانی) چه ذکر ئی د «الانعام» په سورت کښې تیر شو د بل کوم مخلوق په لاس کښې ورکړی دی. هو! ځینی خپل بندګان پخپل اختیار پر ځینو غیبیه ؤ امورو مطلع کوی چه د هغه لامله (له وجی) مونږ ویلی شو چه الله تعالیٰ هغه سړی پر غیب مطلع فرمایلی دی. یا غیبی خبر ئی ورته ورکړی دی. لیکن پر هم دغومره یوه خبره قرآن او سنت په هیڅ یو ځای کښې پر داسی یو سړی د **«عالم الغیب»** یا فلان **«یعلم الغیب»** اطلاق نه دی کړی. بلکه په احادیثو کښې تری انکار هم شوی دی ځکه چه دغه الفاظ ظاهراً له دی نه مخالف دی چه «د علم الغیب اختصاص د باری تعالیٰ له ذات سره دی» نو ځکه محققین علماء اجازه نه ورکوی چه د دغسی الفاظو اطلاق پر کوم بنده وکړی شی - اګر که لغت صحیح هم وی - لکه چه که څوک داسی ووائی **«ان الله لایعلم الغیب**» - له الله سره د غیبه ؤ امورو علم نشته» اګر که د ده مراد داسی وی چه د الله تعالیٰ په نسبت هیڅ شی له سره ورته غیب نه دی سخته ناروا او بی ادبی ده هم داسی که څوک له حق څخه «موت» او له «فتنی» څخه اولاد - او له «رحمت» څخه «باران» مراد واخلی - او داسی الفاظ ووائی **«انی اکره الحق - احب الفتنة - وافرمن الرحمة** - زه حق بد ګڼم - او فتنه می خوښه ده او له رحمته څخه تښتم» نو دغسی ویل هم سخت قبیح او مکروه دی - حال دا چه د نیت او مراد په اعتبار قبیح نه دی - هم داسی «فلان یعلم الغیب» او د هغه په شان نور الفاظ هم وګڼئ ! واضح دی وی چه د «عالم الغیب» څخه ځمونږ مراد محض ظنون او تخمینات نه دی - او نه هغه علم مقصود دی چه له قرائنو او اماراتو څخه حاصلاوه شی - بلکه هغه مراد دی چه د هغه لپاره هیڅ یو دلیل او قرینه نه وی موجوده په سورت الانعام او سورت الاعراف کښې د دی موضوع په متعلق لږ څه لیکلی شوی دی - هلته دی مراجعت وکړی شی.

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

او نه پوهیږی دغه (کفار) چه کله به بیا ژوندی راپاڅول شی دوی.

تفسیر: یعنی پر قیامت یقین نه لری او وائی چه قیامت کله راځی ؟ چه د هغه په اثر مړی بیا ژوندی کیږی ـ پر دغه هیڅوک نه دی خبر ږومبئ د مبدأ ذکر کیده له دی ځایه وروسته د معاد ذکر شروع کیږی.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ ۚ بَلْ هُمْ فِىْ شَكٍّ مِّنْهَا ۚ بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿٦٦﴾

بلکه ستړی ستومان او له کاره لویدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کښې بلکه دغه (کفار) په شک کښې دی له دغه (قیامت) بلکه دغه (کفار) له دغه (قیامته) ړانده دی (د زړه په سترګو چه پری باور نه کوی).

تفسیر: یعنی ډیر عقل او فکر ئی وچلوه او له ډیر فکر وهلو څخه بیخی ستړی او ستومان شول خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهیدل. کله د هغه په نسبت په حیرت شول کله په شک کښې تری ولویدل ـ او کله تری منکران شول. (موضح) ځینو مفسرینو داسی تقریر کړی دی چه د آخرت تر ادراکه پوری د دوی علم ونه رسید او نه د عدم العلم له وجی څخه دوی خالی الذهن پاتی شول ـ بلکه د هغه په متعلق په شک او تردد کښې ولویدل او نه یواځی په شک او تردد اخته شول بلکه له هغو دلائلو او شواهدو څخه ئی خپلی سترګی پټی کړی چه په هغو کښې له غور او تأمل کولو څخه د دوی شکوک او تردد رفع کیدی شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا لَمُخْرَجُوْنَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی (او د زړه سترګی ئی ړندی دی) آیا کله چه شو مونږ خاوری او پلرونه ځمونږ (هم خاوری شی) آیا خامخا به

مونږ هرومرو (خامخا) رايستلي شو (ژوندی له ځمکی جزاء ته) خامخا په تحقيق وعده کړی شوی ده له مونږ سره د دی (بعث بعد الموة هم) له مونږ سره او هم له پلرونو ځمونږ سره له دی (وعدی د محمد نه) پخوا (د نورو انبياؤ له خوا) نه دی دغه خبری (بل شی) مگر ليکلی قصی (باطلی دروغ افسانی) دی د پرومبنيو (خلقو).

تفسير: يعنی پخوا له دی نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسی وعدی شوی وی دغه ده چه عيناً نن له مونږ سره هم هغسی خبری او اتری دغه رسول کوی. ليکن سره د دومره قرنو او پيړيو د تيريدلو مونږ ته تر نن ورځی پوری دغه خبره نشوه څرگنده او نه مو واوريده چه وروسته له دی نه چه مړی به خاورو کښی سره گډوډ او مخلوط شی هغه به بيا ژوندی کيږی ـ لکه د پخوا په شان روغ رمټ انسان تری جوړ او عيان کيږی او بيا د خپلو اعمالو سزا مومی ؟

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه وگرځئ تاسی په ځمکه (د مکذبينو) کښی پس وگورئ چه څرنگه شو عاقبت (آخره خاتمه) د گنهگارانو (کافرانو ؟ او تری عبرت واخلئ!)

تفسير: يعنی ديرو مجرمانو ته په هم دغه دنيا کښی عبرتناکه سزا ورکړی شوی ده او د انبياؤ مواعيد پر دوی منطبق گرځيدلی دی پر هم دغه دی د بعث بعد الموت قياس هم ښائی چه وکړ شی چه باليقين بعث ـ حساب کتاب ـ ثواب ـ عقاب او اخروی عذاب شته چه تول رښتيا دی او الله تعالیٰ له هغه څخه خبر راکړی دی او هغه ضرور راتلونکی دی او دغه لويه کارخانه هم داسی خوشی چتی (بيکاره) بی پايه او بی نتيجی نه پاتی کيږی او دغه هم امکان نه لری چه پر دغو تولو علويه ؤ او سفليه ؤ موجوداتو داسی کوم عمومی حاکم نه وی چه حق په حقدار ورسوی او خپل دغه گرد (تول) رعايا هم داسی چتی (بيکاره) او مهمل پريږدی کله چه تولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کيږی نو يقينی ده چه هرومرو (خامخا) بل کوم ژوندون او جهان شته چه هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتيجه او سزا او جزاء ومومی. که تاسی پر هم دغه خپل تکذيب دوام (تينگوالی) وکړئ نو هم هغسی چه د نورو مکذبينو آخره خاتمه او انجام شوی دی ستاسی به هم کيږی.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

او مه خفه کیږه (ای محمده!) پر دوی (چه ستا تکذیب کوی او له ایمانه مخ اړوی) او مه اوسه په تنگی (د زړه) کښې له هغه چه دوی مکر کوی (له تا سره ځکه چه زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعنی ای محمده دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه! او د آخری خاتمی تنبیه ورته ورکړه! وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جلا (جدا) شه! که دغه خلق حق ونه منی نو تاسی ډیر غمجن، متأسف او مه خفه کیږئ! او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنگه او ملول کیږئ! تاسی خو خپل فرض په پوره ډول (طریقه) سره اداء فرمایلی دی. الله تعالیٰ پخپله داسی ضدی او عنادی کسانو ته سزا ورکوی او هم هغسی چه پخوانی مجرمان ئی په سزا رسولی دی دوی هم رسوی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

او وائی دا (کفار) کله به وی دغه وعده (د نزول د عذاب) که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغی دعوی خپلی کښې).

تفسیر: یعنی بالاخر هغه قیامت کله راځی؟ او له هغو عذابونو څخه مو چه ویروی هغه به کله نازلیږی.

قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه نژدی ده چه شی پیوست په تاسی پسی ځینی هغه (عذاب) چه غواړئ ئی تاسی په جلتی.

تفسیر: یعنی ډیر شورماشور او غوغا مه نښلوئ! هغه وعده هرومرو (خامخا) ایفاء کیدونکی ده او هیڅ لری نه ده چه د هغی وعدی کومه برخه تاسی ته ډیره نژدی شوی او در پوری نښتی هم وی لکه چه ډیری ورځی نه وی تیری چه پر دوی باندی سخت قحط نازل شو او هم د «بدر» په غزوه کښې د دغه عذاب یوه برخه وررسیده پاتی شو قیامت کبریٰ د هغه هم ځینی آثار او علائم در ښکاره شوی دی. (په ردف لکم «ل» زائد دی).

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (خاوند) د فضل (احسان انعام) دی پر خلقو (چه دوی ژر په گناهونو نه نیسی ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوی (په دی نعمت چه د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لیږلو کښی تأخیر کوی نو لازم ؤ چه دوی دغه تأخیر غنیمت گانه ـ او د دغی مهربانی په مقابل کښی ئی شکر ایستی او د صالح عمل لاره به ئی خپلو ځانونو ته غوره کړی وی لیکن پر خلاف د دی دوی ناشکری کوی او په خپله خوله عذاب غواړی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾
وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾

او بیشکه رب ستا ته خامخا معلوم دی هغه څه چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چه ښکاروی ئی دوی. او نشته هیڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په آسمان کښی او په ځمکه کښی مگر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی ستاسی ظاهری او باطنی اعمال ، د زړونو پټی خبری ، نیات ، ارادی، د ځمکی او د آسمانونو ډیر زیات پټ اسرار گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی او د لوح محفوظ په دفتر کښی درج دی. هره خبره له هغه سره موافقه واقع کیږی د ژر غوښتلو او تلوار کولو یا ځنډ (ایسارتیا) او ډیل کولو څخه هیڅ یو حاصل او گټه (فائده) په لاس نه درځی ـ هر هغه څیز چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی وی ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) پر خپل وقت هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او هر یوه ته سم د ده له عمل ، نیت ، عزم او ارادی سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا وررسیدونکی ده.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

بیشکه چه دغه قرآن قصه کوی (بیانوی) پر بنی اسرآئیلو (اولادی د

یعقوب) باندی اکثر له هغو خیزونو چه دوی په هغو (خیزونو) کښې سره اختلاف کوی. او بیشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی).

تفسیر: یعنی اوس د عملی فیصلی وقت نه دی راغلی - بیشکه قرآن د قولی او عملی فیصلی دپاره راغلی دی - په دغه وقت کښې په سماویه ؤ علومو او مذهبی شیانو کښې له گردو (تولو) څخه لوی علماء بنی اسرائیل گنل کیدل مگر د عقائدو، احکامو، قصصو ، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافاتو قاطعه فیصله او ښه تصفیه هم دغه پاک قرآن اورولی ده.
فی‌الحقیقت قرآن هغه لوی کتاب دی چه گردی (تولی) دنیا ته ئی د الله تعالیٰ آخری پیغام رسولی دی - او د ایمان راوړونکیو خلقو لاربنوونه ئی کړی ده څو گرد (تول) خلق د هغی لوئی ورځی دپاره تیاری او آمادگی وکړی چه په هغی کښې به د هری معاملی عملی فیصله کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

او بیشکه رب ستا فیصله به وکړی په منځ د دوی کښې (په قیامت کښې) په حکم (عدل) خپل سره او هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر تولو احوالو او اشیاؤ)

تفسیر: یعنی قرآن خو د پوهولو او ښوولو دپاره نازل شوی دی باقی د گردو (تولو) معاملاتو حکیمانه او عادلانه فیصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالیٰ کوی.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویریږه ای رسوله ځما!) بیشکه چه ته پر حق ښکاره ئی (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی تاسی د هیچا د اختلاف او تکذیب څخه مه متأثر کیږئ! یوائځی پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ! او پخپله وظیفه کښې چه دعوت او تبلیغ دی مشغول او لگیا اوسئ! پر هغه سمه صافه لاره چه تاسی درومئ په هغی کښې هیڅ قسم خرخشه او اندیښنه نشته کله چه انسان پر سمه لاره رهی (روان) وی - او پر واحد الله اعتماد ولری - نو د بل هیڅ شی ویره او اندیښنه ورسره نه وی.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ ۖ
إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه ته نشی اورولی (خبره) مړیو ته او (هم داسی) نشی اورولی کڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چه وګرځی دوی په دی حال کښی چه شا کوونکی وی. او نه ئی ته لاره ښوونکی ړندو ته (چه ئی راوګرځوی) له ګمراهی د دوی څخه نه اوروی ته (په سماع د فائدی رسولو سره) مګر هغه چاته چه ایمان راوړی په آیتونو (د قدرت) څمونږ پس هم دوی مسلمانان دی (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه یوه مړی ته خطاب یا کوم کاڼه ته ناری وهل په تیره بیا چه تاته ئی شا هم وی او په منډو در څخه څغلی ـ او د ناری وهونکی په طرف قطعاً ملتفت نه وی سودمن نه دی هم دغه د هغو مکذبینو حال دی چه د دوی زړونه مړه شوی دی او په زړه کاڼه هم دی او د اوریدلو اراده هم بیخی نه لری نو د دوی په حق کښی هیڅ نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی که یو خاص ړوند د غتو او رڼو سترګو خاوند نشی نو تاسی به هغه ته څرنګه لار یا بل شی وروښوولی شی ؟ دغه خلق د زړه ړانده هم دی او نه غواړی چه د ړوند والی څخه هم ووځی نو بیا ستاسی په ښوونه سره که دوی وغواړی چه وګوری ـ نو څرنګه به وکتلی شی ؟ یعنی پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کښی نافع دی چه ئی ومنی او پری متأثر شی. او د اثر قبلول هم دغه دی چه د الله تعالیٰ پر کلام یقین او باور وکړی او وئی منی.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او کله چه واقع ثابت شی خبر د عذاب پر دغو (بنی آدمانو او نژدی شی قیامت پر دوی) نو راوبه باسو مونږ دوی ته یوه دابه (ژوندی خوځیدونکی تلونکی) له ځمکی چه خبری کوی دغه (دابه) له دوی سره چه بیشکه دا خلق ؤ چه په دلائلو (د قدرت الوهیت) څمونږ به ئی یقین نه کاوه.

تفسير: موضح القرآن ليکی «پخوا له قيامته به په مکه معظمه کښی د صفا غر وچوی او له هغه څخه به يو ژوندی خوځيدونکی ووځی چه له خلقو سره به خبری کوی چه اوس قيامت نژدی دی. او صادق مؤمن به له کاذب منکر څخه په نښه کولو سره بيلوی» له ځينو رواياتو څخنی معلوميږی چه دغه به بالکل په آخره زمانه کښی به هغه ورځ واقع کيږی چه لمر له مغربه وخيژی نو قيامت د هم دغی ورځی نوم دی چه د تولی دنيا ګرد (تول) موجوده نظام به په کښی ګدود او خرابيږی نو د داسی خوارقو په وقوع کښی هيڅ تعجب نه دی پکار چه د قيامت د قريبه ؤ علاماتو او د دی مقدمی په شان ظاهرولی شی. ښائی د «دابة الارض» په ذريعه د دی خبری ښودنه مقصود وی هغه خبره چه تاسی د يو رسول په ژبه نه منله نن مجبور يئ چه د يوه حيوان په ژبه ئی ومنئ! مګر د دغه وقت منل تاسی ته مفيد او نافع نه دی او له دغه څخه يوائی د مکذبينو تجهيل او تحميق مطلوب دی چه د منلو وقت تير شو.

تنبيه: د «دابة الارض» په نسبت ډير رطب او يابس اقوال او روايات په تفاسيرو کښی درج شوی دی ـ مګر د معتبرو رواياتو له مخی هم دغومره خبره ثابته شوی ده چه موضح القرآن ليکلی ده والله اعلم.

وَيَوۡمَ نَحۡشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٖ فَوۡجٗا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُمۡ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چه ژوندی به راپورته کړو له (قبورو د) هر امت (فرقی) څخه يو فوج (چه اشراف او رؤسا دی) له هغو (منکرانو) چه تکذيب کوی په آياتونو ځمونږ پس د دوی جماعتونه به سره يو ځای کيږی بيا روانيږی.

تفسير: د هر ګناه کوونکی تولنه او لښکر به سره بيل وی.

تنبيه: عموماً مفسرينو د «فهم يوزعون» معنی په ستنولو (واپس کولو) سره کړی ده ـ يعنی د هر امت مکذبان به د محشر په طرف بيول کيږی او دوی به دغومره ډير او زيات وی چه وړاندی تلونکی خلق به د وروستنيو مخه بندوی او له مخکښی تللو څخه به ئی ستنوی (واپس کوی) ـ لکه چه په لوی بيروبار او ازدحام کښی د انتظام د ټينګ ساتلو لپاره هم داسی وضعيت غوره او اختيارولی شی.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْ قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيٰتِيْ وَلَمْ تُحِيْطُوْا بِهَا عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٨٤﴾

تر هغه پورې چه راشي دوی (تول محشر ته) نو وبه فرمائي (ورته الله) آيا تکذيب کړی ؤ تاسي د آياتونو ځما حال دا چه احاطه نه وه کړې تاسي په هغو (آياتونو) له جهته د علمه آيا څه شي دی هغه چه وئ تاسي چه کاوه به مو (هغه له مامور به څخه ؟ ووايئ!)

تفسير: يعني زيار (محنت) ئې ونه کړو ـ او کوشش ئې ونه کړ چه په پوره ډول (طريقه) به پرې پوهيدل او تمامو اطرافو او جوانبو ته به ئې کتل ابتداء ئې د هغه په تکذيب خوله وسپړده «يا ووايئ! که داسي نه دی نو نور مو څه کول؟ يعني ماسواء له دی نه ستاسي بل څه کار ؤ ؟ امکان لری چه مطلب ئې داسي وی چه بې له غوره او فکر کولو څخه تاسي هم داسي د هغه تکذيب کړی ؤ ؟ يا ووائی ؟! چه ماسواء له دی نه تاسي نوری څه ګناه هم د خپلو ځانونو لپاره تولې کړی وی.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوْا فَهُمْ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿٨٥﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندی په سبب د هغه چه ظلم ئې کړی ؤ پس دوی به هيڅ خبری نشي کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لامتناهی)

تفسير: يعني د دوی د شرارتونو يقيني ثبوت وشو ـ او د الله تعالیٰ حجت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دی نه به دوی څه ويلی شي ؟ باقي په ځينو نورو آياتونو کښي چه د دوی عذر او پلمی (تدبيرونه) مذکور دی ښائی هغه به پخوا له دی نه شوی وی. په هر حال دغه نفی او اثبات دی د مواطنو او د مواقفو پر اختلاف حمل کړی شي.

اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٨٦﴾

آیا نه وینی دا (منکران د حشر) چه بیشکه مونږ گرځولی مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دی چه آرام وکړی دوی پکښې او (گرځولی مو ده) ورځ لیدونکی (تکه سپینه روښانه چه کسب و کار په کښې وکړی) بیشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کښې خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعني څرنگه ښکاره دلائل او واضحې نښې الله تعالیٰ په دنیا کښې دوی ته وروښودی خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ ـ که یوائځې د شپې او د ورځې پر دغه دائمي تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولي او پرې غور او خوض ئې کولی نو د الله تعالیٰ پر توحید ـ د انبیاؤ پر ضرورت او اهمیت او پر بعث بعد الموت پر گردو (تولو) شیانو به دوی پوهیدل چه بالاخر هغه کوم یو ذات دی چه په داسې مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه او د شپې څخه ورځ راښکاره کوی او څمونږ د ظاهري بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځې رڼا (رڼرا) خوروی. نو آیا دغسې یو مطلق قادر څمونږ د باطني بصیرت دپاره د اوهامو او اهواؤ په تیارو کښې د معرفت او هدایت رڼا (رڼرا) نه ده رالیږلی ؟ بیا نو شپه څه شی ده د ویدیلو وقت دی! چه مونږ هغې ته د موت یوه نمونه ویلی شو چه وروسته له هغه ورځ راځي او بیا سترگې په کښې غړیږی ـ او یو طرف بل طرف ته په کښې گرځو. هم داسې الله تعالیٰ پر مونږ موت هم طاری کوی او وروسته له مرگه مو بیا هم داسې ژوندی راپاڅوی نو په هغه کښې څه اشکال او استحاله شته ؟ الغرض د یقین کوونکیو لپاره په هم دغې یوې نښې کښې د گردو (تولو) ضروریه ؤ شیانو د حل لپاره اسباب موجود دی.

وَيَوۡمَ يُنۡفَخُ فِي الصُّوۡرِ فَفَزِعَ مَنۡ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنۡ فِي الۡاَرۡضِ اِلَّا مَنۡ
شَآءَ اللّٰهُ ؕ وَكُلٌّ اَتَوۡهُ دٰخِرِيۡنَ ﴿۸۷﴾ وَتَرَى الۡجِبَالَ تَحۡسَبُهَا جَامِدَةً وَّهِيَ تَمُرُّ مَرَّ
السَّحَابِ ؕ صُنۡعَ اللّٰهِ الَّذِيۡۤ اَتۡقَنَ كُلَّ شَيۡءٍ ؕ اِنَّهٗ خَبِيۡرٌۢ بِمَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿۸۸﴾
مَنۡ جَآءَ بِالۡحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيۡرٌ مِّنۡهَا ۚ وَهُمۡ مِّنۡ فَزَعٍ يَّوۡمَئِذٍ اٰمِنُوۡنَ ﴿۸۹﴾ وَمَنۡ جَآءَ
بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتۡ وُجُوۡهُهُمۡ فِي النَّارِ ؕ هَلۡ تُجۡزَوۡنَ اِلَّا مَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۹۰﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښی نو ویریږی (له ډیره هیبته) هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی مګر هغه څوک چه اراده وفرمائی الله (د نه ویریدلو د هغه) او ټول به راشی د دغه (الله په حضور په قیامت کښی) عاجزان او وینی به ته غرونه (په قیامت کښی) ګمان به کوی ته پر هغو چه کلک ولاړ دی (له جهته د لویوالی) حال دا چه دوی به ځی تیریږی پشان د وریځی کاریګری د الله (یا وکړ الله دا کار په کولو سره) هغه (الله) چه محکم (درست) کړی ئی دی هر خیز (چه پیدا کړی ئی دی) بیشکه چه دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چه کوئ یی تاسی هر هغه څوک چه راشی په حسنه (نیکی) سره (چه کلمه د توحید ده) پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه او دوی به له سختتی ویری د دغی ورځی په امان وی. او هر هغه څوک چه راشی په سیئه (بدی شرک سره) پس نسکور به وغورځول شی مخونه د دوی په اور (د دوزخ کښی او وبه ویل شی دوی ته له جانبه د الله) آیا جزاء درکوله کیږی (بلکه نه درکوله کیږی) مګر (جزاء د شرک او نور معاصی) هغه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: د صور (شپیلئ) پو کوونکی پرښته حضرت اسرافیل علیه السلام دی چه د الله تعالیٰ د حکم په انتظار کښی د صور د پوکولو لپاره تیار ولاړ دی.

په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ﴿ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ﴾ حضرات جبرئیل ـ میکائیل ـ عزرائیل علیهم السلام دی. ځینی د دی مصداق شهداء بولی والله اعلم.

(موضح القرآن) لیکی یو ځلی صور پوکلی کیږی چه د هغه په اثر به ګرد (ټول) مخلوق سره مری. دوهم صور چه وپوکلی شی د هغه په اثر ټول مړی بیا له سره ژوندی کیږی ـ دریم صور چه وپوکلی شی دوی ګرد (ټول) ویریږی. په څلورم کښی ګرد (ټول) بیهوشه کیږی. په پنځم کښی بیا په هوش کیږی. د صور پوکل به څو څو ځلی صورت نیسی. اکثر علماء یواځی هم دغه دوی نفخی منی ـ یعنی ګرد (ټول) سره فقط دوه ځلی صور پوکلی کیږی او دغه ګرد (ټول) احوال او اهوال د هم دغو دوو شپیلو لاندی درجوی والله اعلم.

﴿ وَتَرَى الْجِبَالَ ﴾ الآیة ـ او وینی به ته غرونه په قیامت کښی ګمان به کوی ته پر هغو چه کلک ولاړ دی له جهته د لویوالی حال دا چه دوی به تیریږی پشان د وریځی یعنی دغه لوی لوی غرونه چه تاسی ئی اوس وینئ او د دی خیال کوئ چه دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وی او له سره به له خپله ځایه نه ښوریږی ـ دغه ګرده (ټوله) به د قیامت په ورځ کښی د تکول شویو رنګینو وړو پشان به فضاء او هواء کښی الوځی او ګرځی او د وریځو په شان به ژر ژر درومی لکه چه د

جزء ۲۷ «الواقعة» په اوله رکوع ۵ - ٦ آیت کښې داسې یو آیت لولو ﴿ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا ﴾ او په «القارعة» کښې لولو ﴿ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴾ او د جزء ۱٦ «طٰهٰ» په (٦) رکوع ۱۰۵ آیت کښې وایو ﴿ قُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴾

تنبیه: د دغه آیت هیڅ تعلق د ځمکې د حرکت او سکون سره نشته لکه چه ځینې متنورین له هغه ځنې پوهیدلې دی.

﴿ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ کاریګری د الله یا وکړ الله دا کار په کولو سره هغه الله چه محکم درست کړی ئې دی هر څیز چه پیدا کړی ئې دی).

یعنې هغه ذات چه هر شی ئې په نهایت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالیٰ چه نن ئې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولی دی هم هغه الله تعالیٰ به یوه ورځ دوی بخرکی بخرکی او دړی وړی کوی ـ او تری دوړی به جوړوی ـ او په هواء به یی الوځوی. دغه د غرونو الوځول به د خرابی او تباهی په غرض نه وی بلکه د عالم په نظام کښې به سره لاندی باندی او لازمه تعدیلات کوی ـ او په همغه درجه ئې رسوی چه د هغه لپاره ئې پیدا کړی دی نو دغه ګرد (تول) به د هغه حقیقی صانع صنعت او کاریګری وی چه د هغه هیڅ یو تصرف له حکمت څخه تش نه دی.

﴿ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴾ بیشکه چه دغه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ ئې تاسی) یعنې وروسته له دغو ماتولو او څیرولو او عظیمه ؤ انقلاباتو څخه بیا د بندګانو حساب او کتاب شروع کیږی کله چه الله تعالیٰ د بندګانو تر ذری ذری پوری اعمالو څخه هم خبیر او علیم دی نو هر یوه ته به سم د ده له عمله سره جزاء ورکوله کیږی ـ نه به پر چا ظلم کیږی ـ او نه به د چا حق تلف شی. وروسته له دی نه د هم دی خبری لړ تفصیل بیانیږی چه هر هغه څوک چه راشی په حسنه نیکی سره چه کلمه د توحید ده پس شته ده ته جزاء خیر بهتر غوره له هغه یعنې د یوی نیکی بدل اقلا د لسو نیکیو په حساب ورکول کیږی چه دغه مکافات له سره ختم کیدونکی نه دی. او دوی به له سختی ویری د دغی ورځی په امان وی یعنی له ډیری ویری کما قال الله تعالیٰ فی رکوع (۷) ۱۰۳ آیت من سورة «الانبياء» جزء ۱۷ ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ ﴾ او که ویره په لږ اندازه وی نو له دغه آیت سره هیڅ منافی نه ده.

﴿ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ ﴾ الآية ـ پس نسکور به وغورځولی شی مخونه د دوی په اور د دوزخ کښې او وبه ویل شی دوی ته له جانبه د الله آیا جزاء درکوله کیږی بلکه نه درکوله کیږی مګر هغه چه وئ تاسی په دنیا کښې چه کول به مو چه کفر او نور معاصی دی) یعنی د الله تعالیٰ له طرفه هیڅ زیادت او تیری پری نه کیږی څه ئې چه کړلی وی هم هغه به رببی او له خپلو کړو څخه به سری څه شکایت کوی.

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بیشکه هم دا خبره ده چه امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چه عبادت کوم د رب د دی بلدی (ښار) هغه (الله) چه حرمت (عزت) ورکړی دی دی (ښار د مکی ته په امن سره) او خاص هم دغه الله لره دی ملکاً ، خلقاً و عبیداً) هر شی

تفسیر: له بلده او ښار څخه مراد مکه معظمه ده چه الله تعالیٰ هغی ته خاص تعظیم ـ تحریم او تکریم ورپه برخه کړی دی نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب د رب اضافت د هغی په طرف وکړ شو که نه الله تعالیٰ خو د ګردو (ټولو) شیانو رب او مالک دی.

وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چه شم زه له مسلمانانو (غاړه ایښودونکیو الله ته)

تفسیر: یعنی په هغو خلقو کښی محسوب شم چه د پاک الله کامل حکم منونکی او فرمان وړونی دی او بیخی ئی خپل ځانونه ورسپارلی دی.

وَأَنْ أَتْلُوَا الْقُرْآنَ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾

او (بل مامور یم) په دی چه ولولم قرآن (پر تاسو وائی وروم خلقو ته) پس هر چا چه سمه صافه لاره ومونده پس بیشکه هم دا خبره ده چه سمه صافه لاره ئی ومونده دپاره د ځان (او فائدی خپلی) او هر څوک چه ګمراه شو پس ووایه (ای محمده ! ده ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو څخه یم.

تفسیر: یعنی زه بالذات هم د الله تعالیٰ بندګی او فرمان برداری کوم او نورو ته هم د الله تعالیٰ دغه عظیم‌الشان قرآن آوروم او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته ورښیم پس هر څوک چه لاره ئی

وموندله له جهته د متابعت ځما توحید د الله او نفی د شرکاؤ ته پس بیشکه هم دا خبره ده چه لاره ئی موندله دپاره د ځان خپل ځکه چه نفع ئی هم ده ته راجع ده او هر څوک چه گمراه شو له جهته د مخالفت ځما پس ووایه ورته چه بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو یم او پر ما غیر له پیغام رسولو بل هیڅ نشته او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لویږی یعنی ما خپل پند او نصیحت کړی دی او له دغه تبلیغه می ځان فارغ‌الذمه گرځولی دی که تاسو نه پوهیږئ یا ځان پری نه پوهوئ نو په دغه کښی ستاسو نقصان دی. او دغه احکام پخوا له امر د قتال ؤ

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

او ووایه (ای محمده!) چه گردی (تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) (خاص) الله ته دی (په دغه نعمت د علم او نبوت) ژر به وښیی (الله) تاسی ته دلائل (د قدرت خپل) پس وبه پیژنئ تاسی هغه (دلائل) او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بیخبره) له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړی هر چا ته د ده له عمله سره سمه)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته په زرهاؤ ځلی د حمد او شکر ځای دی چه زه ئی هادی او مهتدی گرځولی یم فی‌الحقیقت د تعریف لائق هم هغه لوی او مقدس ذات دی. هر چا ته هر هغه ښیگنی (فائدی) یا کمال چه ور په برخه شوی دی د ده له لطف او مرحمت څخه دی ژر به وښیی الله تاسی ته دلائل د قدرت خپل پس وبه پیژنئ تاسی هغه دلائل یعنی وروسته له دی نه الله تعالیٰ ستاسی په منځ کښی یا د باندی د خپل قدرت هغه نمونی او ځما د صداقت داسی ښکاره دلائل به درښیی چه د هغو په لیدلو سره به تاسی وپوهیږئ چه بیشکه دغه د الله تعالیٰ هغه آیات دی چه د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړی وه. باقی د هغه وخت پوهیدل آیا تاسو ته نافع واقع کیږی ؟ که نه ؟ دغه بیله خبره ده. د قیامت علامات او نور گرد (تول) تر دغه لاندی راغلل او نه دی رب پالونکی د تا غافل بیخبره له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی ای مشرکانو! یعنی هغه عمل او معامله چه تاسی ئی کوئ هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی بالاخر سم له هغه سره تاسی ته د هغو بدل درکوی که په سزا او نورو کښی څه تأخیر او ډیل پیښ شی نو داسی ئی مه گڼئ چه الله تعالیٰ ځمونږ له اعمالو څخه غافل او بیخبره دی.

تمت سورة النمل ولله الحمد والمنة

سورة «القصص» مكية الا من آية (٥٢) الى غاية (٥٥) فمدنية و آية(٨٥) فبالجحفة اثناء الهجرة
وهى (٨٨) آية وتسع ركوعات رقمها (٢٨) تسلسلهاحسب النزول (٤٩) نزلت بعد «النمل»
د «القصص» سورت «مكى» دى پرته (علاوه) له (٥٢) تر (٥٥) آيتونو پورى چه «مدنى» دى
او له (٨٥)
آيت څخه چه په جحفه کښې د هجرت په اثناء کښې نازل شوى دى (٨٨) آيات (٩) رکوع لرى
په
تلاوت کښې (٢٨) او په نزول کښې (٤٩) سورت دى وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل
شوى دى

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى.

طٰسٓمّٓ ﴿١﴾ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ الۡمُبِيۡنِ ﴿٢﴾ نَتۡلُوۡا عَلَيۡكَ مِنۡ نَّبَاِ
مُوۡسٰى وَفِرۡعَوۡنَ بِالۡحَقِّ لِقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ﴿٣﴾

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه د کتاب مبين (ښکاره) دى (چه خير او برکت ئى ښکاره او د حق او د باطل بيلوونکى دى). لولوؤ مونږ پر تا (اى محمده!) له (ځينو) خبرو د موسٰى او د فرعون په حقه (رښتيا) سره دپاره د (هغه) قوم چه ايمان راوړى.

تفسير: يعنى مسلمان خلق دى خپل حال قياس کړى! (موضح) د ظالمانو په مقابل کښې څرنګه چه د حضرت موسٰى عليه السلام په ذريعه الله تعالىٰ بنى اسرآئيل سره له ضعف او کمزورى د فرعونيانو په مقابل کښې منصور او مظفر وګرځول هم داسى مسلمانانو ته هم اګر که نن په مکى معظمى کښې قليل ـ ضعيف او ناتوانه په نظر راځى د دوى د بيشمارو زوررو اعداؤ په مقابل کښې برى او کاميابى ور په برخه کوى.

اِنَّ فِرۡعَوۡنَ عَلَا فِى الۡاَرۡضِ وَجَعَلَ اَهۡلَهَا شِيَعًا يَّسۡتَضۡعِفُ طَآئِفَةً مِّنۡهُمۡ

بیشکه چه فرعون لوئی (او تکبر) غوره کړی ؤ په ځمکه (د مصر) کښی او گرځولی ئی ؤ اهل د دغه (مصر) تولی تولی چه ضعیفه (مقهوره) کړی ئی وه یوه طائفه له دوی (چه بنی اسرآئیل ؤ)

تفسیر: یعنی په مصر کښی قبطیان ودان وو چه د فرعون له قوم څخه ؤ او سبطیان هم اوسیدل چه په بنی اسرآئیلو سره مشهور ؤ لیکن فرعون به د ظلم او تکبر له لاری بنی اسرآئیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله چه دوی ترقی وکړی او په هوسائی (راحت) او آرام سره دده ولګوی گواکی گرد (تول) قبطیان سرداران او آغایان گرځیدلی ؤ او د انبیاؤ اولاد بنی اسرآئیل ئی خپل غلامان او نوکران گرځولی ؤ ـ او پر دوی به ئی دیر ذلیل کارونه او سخته بیگاری اجرا کوله او په هیڅ دول (طریقه) ئی نه پریښوده چه دوی په مملکت کښی قوت او وقعت حاصل کړی.

يُذَبِّحُ اَبۡنَآءَهُمۡ وَيَسۡتَحۡيٖ نِسَآءَهُمۡ ؕ

چه وژل به ئی ځامن د دوی (چه نسل ئی منقطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی (جنکیانی) د دوی (خپل خدمت ته)

تفسیر: مفسرین وائی چه فرعون یو خوب ولید چه کاهنانو د هغه تعبیر داسی وکړ چه «د کوم داسی بنی اسرآئیلی هلک له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادیږی چه لا تر اوسه نه دی ځیږیدلی» نو ځکه فرعون د دغی پیښی د مخی نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست چه د تل دپاره بنی اسرآئیلیان مغلوب مقهور او ذلیل وساتی څو په دوی کښی داسی کوم قوت او قدرت پیدا نشی چه له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندیښنه متصوره وی ـ او داسی امر ئی صادر کړ ـ «وروسته له دی نه هومره بنی اسرآئیلی هلکان چه پیدا کیږی دوی دی د یوی مخی څخه ووژلی شی! او په دغه ترتیب دی د راتلونکی مصیبت او خطری مخه په ښه شان سره ونیوله شی کله چه قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسی کومه خطره نشته نو دوی دی ژوندی پریښودی شی څو وروسته له پیغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلی ـ ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی چه بنی اسرائیلو پخپل منځ کښی د حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام د یو پخوا ویلو تذکره کوله چه په هغه کښی داسی یوه تذکره شوی وه چه «د یوه بنی اسرآئیلی ځلمی له لاسه د مصر د دغه سلطنت تباهی او خرابی مقدره ده» دغه خبره ورو ورو او متدرجاً د فرعون غوږ ته ورسیده او هغه احمق د دغه قضاء او قدر د انسداد لپاره دغه اصول او فوق العاده احکام صادر کړل.

إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

بیشکه ؤ دغه (فرعون) له مفسدانو (چه راز راز (قسم قسم) فسادونه به ئی کول).

تفسیر: یعنی فرعون خو بالطبع په ځمکه کښی خرابی غورځوونکی ؤ نو ځکه د داسی لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لرځیده او نه ئی زړه خوږیده پس هر شی به چه د ده په زړه کښی راته هم هغه به ئی اجراء کول او خپل د کبر او غرور په نشه کښی داسی مست او بیهوشه ؤ چه بی له غور، فکر او اندیښنی او وړاندی او وروسته کتلو څخه به ئی هر شی کول.

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دی چه منت احسان کیږدو پر هغو کسانو چه ضعیفان کړی شوی وو په ځمکه (د مصر) کښی او چه وګرځوو مونږ دوی امامان (د دارینو مقتدایان) او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون) او چه قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کښی.

تفسیر: یعنی د دغه ملعون انتظامات خو هغه ؤ او ځمونږ اراده داسی وه چه کمزوران زورور کړو او ټیټ مخلوق هسک (اوچت) کړو او د هغه قوم پر سر د دینی امامت او دنیوی سیادت تاج کیږدو چه د فرعون او فرعونیانو له لوری ذلیل حقیر او مریان شوی ؤ ـ او له هغو ظالمانو او متکبرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو ـ او دغه مظلوم او ربړ (تکلیف) موندونکی قوم د دوی په ځای ودان کړو ـ او د دینی سیادت سره دنیوی حکومت هم دغه مقهور او مظلوم قوم ته وروسپارو.

وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ

او چه وښیو فرعون او هامان (وزیر ته ئی)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم او ستم او تیری کښی له ده سره شریک او د ده د کار آله او د لاس د یوی همسا په شان ؤ.

وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ﴿٦﴾

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرآئيلو نه) هغه شی چه ؤ دوی چه ويريدل (به تری چه زوال د قوت او سلطنت د قبطيانو دی).

تفسير: يعنی د هغی خطری لامله (له وجی) چه دغو قبطيانو د سبطيانو پر زرهاؤ معصوم هلكان وژلی ؤ مونږ اراده وفرمايله چه هم هغه خطره وردمخه کړو فرعون خپل ګرد (تول) امکانی کوشش او زيار (محنت) پکار واچولو ـ او پوره زور او قوت ئی ولګوه چه په هيڅ صورت هغه بنی اسرآئيلی هلک چه د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کيږی مصئون او مأمون پاتی نشی ـ او فرعون د ده له شره ساتلی وی مګر کله چه د الله تعالیٰ تقدير قاطع او د ده د ارادی په مقابل کښی هيڅ مانع نشی دريدی نو هم هغه معهود هلک ئی د ده په غيږ کښی وپاله او د دوی په وسيله ئی وساته ـ او د هم هغه فرعون په شاهی بستره او په پاچاهی مانی کښی ئی په ډير ناز او نعمت لوی کړ او دغه يی علی رؤس الاشهاد ثابت او محقق کړ د هر هغه کار او انتظام اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی ـ هيڅ يو قوت او قدرت د هغه په انسداد کښی نه موفق کيږی.

د پاک الله ډيوه لګيږی به تل ▪ څوک چه ئی پو کړی دی سوځيږی به تل

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ مُوْسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيْهِ ۚ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيْهِ فِى الْيَمِّ

او وحی (الهام) وکړ مونږ مور د موسٰی ته داسی چه تی ورکوه ته دغه (موسٰی) ته نو کله چه وويريدی ته (په ده) پس وغورځوه دغه (موسٰی سره له تابوته) په سيند کښی.

تفسير: د موسٰی عليه السلام مور ته يا الهام وشو يا ئی په خوب وليد يا په بله کومه ذريعه ورمعلومه شوه څو چه تاته خپل د دی هلک د وژلو ويره او انديښنه نه وی پيدا شوی په منظم ډول (طريقه) سره ئی وپاله! او تی ورته ورکوه! کله چه د وژلو ويره درته پيدا شی نو په يوه صندوق کښی ئی تابوت کړه او د نيل په سيند کښی ئی لاهو کړه دغه قصه د «طٰهٰ» په سورت کښی هم ليکلی شوی ده.

وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۚ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝٧

او مه ویریږه ته (له غرق ئی) او مه خفه کیږه ته (له بیلتون ئی) بیشکه چه مونږ بیرته راوستونکی یو د دغه (موسیٰ) تاته او (بیا) گرځوونکی یو د دغه (موسیٰ) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعنی مور ته ئی دادینه او تسلی ورکړه شوه چه مه ویریږه او بی له کوم تردد او اندیښنی ئی په سیند کښی لاهو کړه! ستا دغه هلک له سره نه ضائع کیږی او د خپل ځوی د دغه بیلتون څخه هم مه خفه کیږه! چه مونږ ئی دیر ژر بیرته ستا غیږی ته درولو ـ او د پاک الله اراده په دی خبره تللی ده چه له دی نه یو دیر لوی کار واخلی او د رسالت په منصب ئی افتخار وبښی او هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د ارادی په مخ کښی حائل او مانع نشی کیدی ـ او دغه گرد (تول) موانع به له منځه لری کیږی او دغه مقدس مقصد هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی چه د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ۝٨

پس وموند دغه (او ونیو تابوت د موسیٰ) کورنی د فرعون دپاره د دی چه شی دغو (فرعونیانو) ته دښمن او (سبب د) غم بیشکه چه فرعون او هامان (وزیر ئی) او لښکری د دغو دواړو وو (دا تول) خطاکاران

تفسیر: مور ئی خپل هلک د لرگیو یوه صندوق کښی وغورځوه او د سیند په اوبو کښی ئی خوشی کړ ـ صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسی یوی ویالی کښی لاړ چه د فرعون په باغ کښی تیریده او هلته د میرمنی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها د فرعون د ښځی په لاس کښی ولوید میرمنی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها ته د دغه ښکلی هلک ښکلی صورت دیر ښه په نظر ورغی او د ده په وچولی (تندی) کښی د نجابت او شرافت آثار ورښکاره شول نو ئی د پاللو په غرض راپورته کړ. مگر د دی پورته کولو آخری نتیجه داسی شوه چه دغه ووړکی لوی شو او د فرعون او د فرعونیانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو ـ او د دوی په حق کښی د روح د

سوهان په شان عیان شو. نو ځکه الله تعالیٰ هغوی ته موقع ورکړه چه دی راپورته کړی. لعین فرعون له دی څخه څه خبر ؤ د هغه دښمن له ویری چه زه په زرهاؤ معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی چه نن په ډیر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کیږی فی‌الحقیقت فرعون او د ده ګرد (تول) وزیران ـ مشیران او نور د دغه ناپاکه مقصد په اعتبار سخت وغولیدل چه بیشماره اسرآئیلی هلکان ئی پر دغه شبهه ووژل مګر یواځی موسٰی علیه السلام ئی ژوندی پریښود لپاره د دی چه دغه موسٰی هغو فرعونیانو ته دښمن شی نارینه ؤ لره چه سبب د غرقیدلو د دوی به شی او غم ښځو ته چه وینځی به ئی شی. او دغه لام د عاقبت دی یعنی عاقبت د دی نیولو او ژوندی پریښودلو به دغه دواړه کارونه شی.

لیکن که دوی نه تیروتل نو څه به ئی کول ـ آیا د دوی له لاسه دغه خبره پوره وه چه د الله تعالیٰ تقدیر په دغه تدبیر سره واړوی ؟ د دوی ډیره لویه خطاء تیرواته او سهو په دی کښی ؤ چه دوی غوښتل د قضاء او د قدر فیصلی په انسانی تدابیرو سره ماتی کړی او مخه ئی ونیسی.

وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّيْ وَلَكَ ؕ

او وویل ښځی د فرعون (آسیی چه دغه هلک) یخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعنی خومره ښکلی ، ګلالی او په زړه پوری هلک دی مونږ هلک نه لرو راځئ ! چه له ده سره خپل فهم غلط کړو او سترګی پری رنی او زړونه مو خوښ کړو. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه فرعون وویل « **لک لا لی**» یعنی ستا د سترګو لپاره به رنا (رڼا) او یخوالی وی نه ځما لپاره لکه چه ازلی تقدیر دغه الفاظ د دغه ملعون له ژبی څخه وویستل چه بالاخر هم هغسی هم وشو.

لَا تَقْتُلُوْهُ ۖۗ عَسٰۤى اَنْ يَّنْفَعَنَاۤ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښائی چه نفع به راورسوی مونږ ته یا به ونیسو دی ځوی.

تفسیر: یعنی کله چه لوی شی ځمونږ په کار به راشی او که مو مناسب وګانه نو به ئی خپل متبنی وګرځوو.

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۹

حال دا چه دوی نه پوهیدل (پر دغه سبب د هلاک خپل).

تفسیر: یعني له دی نه خو نه ؤ خبر کله چه دی لوی شی نو څه څه کارونه به وکړی ؟ او دوی داسی وپوهیدل چه دغه هلک کوم بنی اسرآئیلی له ویری څخه په اوبو کښی غورځولی دی ښه که مونږ هم دغه یو هلک ونه وژنو نو په دغه کښی به کوم یو لوی نقصان متصور وی ؟ آیا دغه خبره خو ضروری نه ده چه هم دغه هلک به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وی چه مونږ تری اندیښنه لرو بیا چه ئی کله مونږ وپالو نو دی به څرنګه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړی ؟ او دغه به څرنګه ممکن وی چه دغه ځمونږ روزلی او پاللی شوی هلک به له مونږ سره دښمنی وکړی ؟ دوی له دی نه نه ؤ خبر چه دغه هلک به له هغه لوی ذات سره زیاته دوستی کوی چه د ګرد (تول) جهان رب او پـالونکی دی او کله چه تاسی د هغه رب العالمین دښمنان یئ نو ځکه دی به مجبور وی چه د هغه حقیقی رب العالمین په حکم ستاسی سره مخالفت وکړی تاسی پر خپل دغه ظاهری تربیت داسی اسره او هیله (امید) کوئ مګر له دی نه نه شرمیږئ چه د هغه حقیقی رب العٰلمین په مقابل کښی د ﴿فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ﴾ غږ پورته کوئ.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

او صبا ته وګرځید زړه د مور د موسیٰ تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته (علاوه) د غمه د موسیٰ) بیشکه چه نژدی وه چه اظهار وکړی په دغه (موسیٰ سره چه ځوی می دی) که چیری نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دی چه شی دا له باور کوونکیو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسیٰ علیه السلام مور د موسیٰ علیه السلام تابوت په سیند کښی لاهو کړ مګر د مور والی لورینی او د مور والی مینی کله دی ته اجازه ورکوله او آرامه به ئی پریښوده چه د موسیٰ علیه السلام له حاله او له یاده غافله پاتی شی ـ نو شپه او ورځ به د موسیٰ علیه السلام فکر او ذکر له دی سره مل ؤ او له زړه څخه ئی صبر او قرار فرار کړی ؤ او نژدی ؤ چه د ضبط او صبر تار تری وشلیږی او په عمومی ډول (طریقه) سره د ژړا او انګولاء په ضمن کښی دغه خبره تری څرګنده شی چه زه هغه کمبخته مور یم چه خپل ځوی می په خپل لاس په سیند کښی غورځولی دی ـ که چا موندلی وی یا ئی پته ور معلومه وی نو راته ودی وائی ـ مګر د الله تعالیٰ دغه الهام ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ به ورته ډاډینه او تسلی ورکوله نو دغه د الله تعالیٰ کار ؤ چه د دی زړه ته صبر ، ثبات او تسکین ورپه برخه کړی څو د الله تعالیٰ

اسرار پټ وساتلی شي او اظهار یې ونه شي، په غلطۍ کې د موسٰی علیه السلام مور ته
عین الیقین حاصل شي چه د الله تعالٰی دغه وعده هرومرو (خامخا) پوره کېدونکې ده.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑪

او ویل (مور د موسٰی) خور د دغه (موسٰی) ته چه ځه برابره وروسته پسې دې
(او خبر ئې راوړه) پس کتل به ئې دغه (موسٰی) ته له لرې ځایه (لکه پردی)
حال دا چه دغه (فرعونیان) نه پوهېدل (په دغه) خوروالي او جاسوسۍ د دې).

تفسیر: یعنی کله چه د فرعون په حرم سرای کښې هغه صندوق خلاص او دغه هلک په کښې
وموندل شو او په ګرده (توله) دنیا کښې ئې آوازه (انګاځه) ګډه او شهرت ئې وموند د موسٰی
علیه السلام مور خپلې لور د موسٰی علیه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی ؤ چه ته دې
د خپل ورور په سراغ او پته لګولو پسې تل له لرې او جلا (جدا) لګیاء اوسه! او له لرې په پته
سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه! چه چیرې پیدا کیږي ؟ او څه ماجراء پرې تیرېږي
؟ کله چه دغه جینۍ پوه او هوښیاره وه د هغه شهرت او انګاځې په اثر ئې ژر ځان برابر هم
هغه ځای ته ورسوه چه پر هغه له سینده موندلې هلک باندې لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی ؤ
ـ او هلته لکه یوه بې تعلقه اجنبیه لرې ودریده او هیڅ څوک په دې ونه پوهېدل چه دا د دغه
هلک خور ده.

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ
أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ⑫

او حرام (منع) کړي وه مونږ پر دغه (موسٰی تې رودل د) دایګانو له پخوا (د
بیرته ورتلو مور خپلې ته) نو ویل (خور د موسٰی) آیا خبر کړم زه تاسې پر
اهل د (داسې) کاله باندې چه واخلي وساتي دا (هلک) تاسې ته او دوی به
ده ته له خیر غوښتونکیو وي.

تفسیر: یعنی د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلک په پالنه او ساتنه راضي کړ ـ دلته د

تی ورکوونکی فکر ورپیدا شو او ډیری دائیګانی ئی طلب کړی ـ مګر قدرت لا له پخوا څخه د موسٰی علیه السلام شونډی کلکی تړلی وی چه پرته (علاوه) د خپلی مور له تی څخه د بل چا تی په خوله ونه نیسی نو سخت تشویش ورپیدا شو چه داسی یوه مرضعه له کومه ځایه راپیدا کړه شی چه دغه هلک ئی تی وروی ؟ ولی چه موسٰی علیه السلام به مطلقاً د هیڅ یوی مرضعی تی ته خپل مخ نه آړاوه فرعونی خدم او حشم په هم دغه فکر او اندیښنه کښی ؤ چه د موسٰی علیه السلام خور وویل چه «زه د داسی یوی کورنی معرفی تاسی ته کولی شم چه ډیره پاکه او صافه ده او ممکن دی چه دغه هلک د هغی کورنی د کومی ښځی تی وروی او تر هغه ځای پوری چه زه معلومات لرم هغوی به په ډیری لورینی (مهربانی) او خیر غوښتنی سره د دغه هلک روزنه او پالنه کوی ځکه چه هغه کورنی ډیره شریفه او نجیبه ده او علاوه پر هغه د باچاهی له کوره د انعام او اکرام لوی توقعات هغوی لا په دی اړوی چه پر دغه هلک ښه توجه او فهم ولری» بالنتیجه د هم دی جینئ په مشوره د حضرت موسٰی علیه السلام مور وغوښتله شوه په مجرد د دی چه د خپلی مور بوی پر موسٰی علیه السلام ولګیده په ډیره مینه او محبت سره ئی خپل ځان د مور په تی پوری ونښلوه او په غرکهار سره ئی په تی رودلو شروع وکړه ـ فرعونی کورنی ته د دغی ښځی پیدا کیدل ډیر غنیمت معلوم شول چه بالاخر هغه هلک د یوی مرضعی یعنی د خپلی مور تی سره پخلا شو او شودی ئی روی. په دغه ګرد (تول) سره خوښ او خوشال شول ـ او ډیر انعامونه او اکرامونه وکړل شول مګر مرضعی خپل ځینی عذرونه او ضروریات وروړاندی کړل چه « زه د هغو لامله (له وجی) دلته نشم اوسیدلی ـ که راته داسی امر او اجازه وشی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم ـ او هلته ئی په فارغ البالی سره روزنه او پالنه وکړم!» لکه چه په هم دغه پاس ترتیب سره بیا موسٰی علیه السلام په امن او اطمینان سره د خپلی مور غیږی ته ورسید او د فرعون هغه طلب او تنخاه چه د دغی مرضعی لپاره تاکلی (مقرر کړی) شوی وه هم ورته په لاس ویریاء ورغله.

فَرَدَدْنٰهُ إِلَىٰٓ أُمِّهِۦ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ

پس بیرته راوست مونږ دغه (موسٰی مور خپلی ته دیاره د دی چه یخی (او رنی) شی سترګی د دی (په بیرته رسیدو د موسٰی) او چه نشی غمجنه (په بیلتون ئی) او دپاره د دی چه وپوهیږی (په عین الیقین هم) په دی چه بیشکه وعده د الله حقه ده

تفسیر: یعنی په ﴿ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴾ کښی دوه وعدی ورسره شوی وی

یوه خو هم هغه وعده وه چه مور ئی پخپلو سترګو ولیده چه په څه یو حیرانوونکی طریقه پوره او تر سره شوه او د دوهمی وعدی د پوره کیدلو له پاره ورته قیاس موقع پیدا شوه چه بیشکه هغه هم په خپل وخت او نیته پوره کیدونکی ده.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳﴾

ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (پری چه حقه ده).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) رسیدونکی او واقع کیدونکی ده هو! په منځ کښی ډیر خندونه او موانع پیښیږی چه د هغو په نسبت ډیر ضعیف الاعتقاد کسان متردد او مشتبه کیږی. (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰۤى اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۴﴾

او کله چه ورسید (موسیٰ) زور (قوت د ځوانی خپلی) ته او برابر شو (په عقل) نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوه) او هم داسی (مهربانی چه وکړه مونږ په موسیٰ او مور ئی) جزاء ورکووو مونږ نیکی کوونکو ته.

تفسیر: یعنی کله چه موسیٰ علیه السلام د خپل رشد او ځلمیتوب وخت ته ورسید نو مونږ ده ته ډیری د حکمت خبری وروښودی او خصوصی علم او فهم او پوهه مو ورکړه ځکه چه دی د هلکتوبه را په دی خوا صالح او نیک عمل ؤ نو داسی پوه او قابلو خلقو سره زمونږ لطف او مرحمت هم داسی مبذول کیږی.

وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا
رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ هٰذَا مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ
فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِىْ مِنْ شِيْعَتِهٖ عَلَى الَّذِىْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ

مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾
قَالَ رَبِّ اِنِّىْ ظَلَمْتُ نَفْسِىْ فَاغْفِرْ لِىْ فَغَفَرَ لَهٗ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۶﴾

او ننوت (موسٰی) ښار (د مصر) ته په وقت د غفلت د اهل د هغه کښې (د غرمی په وقت کښې چه ویده ؤ) پس ویې موندل په دغه ښار کښې دوه سړی چه جګړه یې سره کوله دغه یو (سبطی) له تابعانو د دغه (موسٰی ؤ) او هغه (بل قبطی) له دښمنانو د دغه (موسٰی) ؤ پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطی) چه له تابعانو د دغه (موسٰی) ؤ پر هغه (قبطی) چه له دښمنانو د ده ؤ پس په سوک وواهه هغه (قبطی) لره موسٰی پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطی (چه مړ ئی کړ په سوک د موسٰی سره کله چه د وژلو قصد ئی نه ؤ کړی او نه ؤ مامور په قتل د هغه نو ځکه) وویل (موسٰی) چه دغه کار له عمله د شیطان دی، بیشکه چه دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وویل (موسٰی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم ظلم می کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبطی سره) پس مغفرت کړه ماته (دغه ګناه ځما) پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسٰی) ته بیشکه چه (الله) هم دی دی خامخا ښه بښونکی د(خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام وروسته له ځلمی تویه یوه ورځ په داسی وقت کښې ښار ته ورسیده چه خلق غافل ویده ؤ ښایی چه یا به د شپې یا به د غرمی وقت ؤ حضرت موسٰی علیه السلام چه کله ځلمی شو د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بیزاره ؤ او تل به ئی له بنی اسرآئیلو ناسته او ولاړه درلوده (لرله) د ده د مور کور د ښاره د باندی ؤ. حضرت موسٰی علیه السلام به کله کله هلته ورته او کله به د فرعون کره هم ورته ـ د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمنی درلوده (لرله) او داسی به ئی د ده په نسبت وویل چه دی ذاتاً د غیر قوم یو ځلمی دی ـ نه چه د زور او قوت خاوند شی. موسٰی علیه السلام یوه ورځ ولید چه دوو سړیو پخپلو منځو کښې جنګ سره کوو چه یو ئی سبطی (اسرآئیلی) او هغه بل ئی قبطی ؤ ـ کله چه اسرآئیلی موسٰی علیه السلام ولید ورناری ئی کړی چه «راشه د دغه قبطی له لاسه می خلاص کره» وایی چه دغه قبطی د فرعون د مطبخ یو سړی ؤ ـ موسٰی علیه السلام لا له پخوا شخه د قبطیانو د ستم او ظلم او تیری شخه باخبره ؤ ـ کله چه دلته موسٰی علیه السلام پخپلو

سترګو د ده لاس اچول او زیادت ولید ـ د ده د حمیت رګ هم وخوځید ممکن دی چه د پوهولو او لار ښوولو او پند او نصیحت کولو په وقت کښی دا قبطی موسٰی علیه السلام ته هم ځینی سختی خبری ویلی وی ـ لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی شته الغرض موسٰی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پری وکړ خرنګه چه موسٰی علیه السلام ډیر یو قوی ځلمی ؤ په هم هغه سوک سره ئی دغه قبطی پر ځمکه ونښلوه حال دا چه پخپله موسٰی ته دا نه وه معلومه چه ځما په یوه سوک به داسی یو قوی سړی یو په یو مری نو ډیر زیات خفه شو چه ولی بلا قصده وینه را په غاړه شوه حال دا چه دغه قبطی یو حربی کافر ؤ ـ ظالم ؤ ـ او د موسٰی علیه السلام نیت هم تش د ده تأدیب ؤ او نه ئی غوښت چه وئی وژنی مګر دغه خو یوه خبره ده چه په دغه وقت کښی جنګ او جهاد نه ؤ نښتی ـ او موسٰی علیه السلام قبطیانو ته د سبطیانو له طرفه د حرب اعلان نه ؤ ورکړی ـ بلکه د ده له هغه مطمئن او آرام ژوندون څخه چه په مصر کښی معروف او مشتهر ؤ ګرد (تول) خلق د ده د لوری مأمون او ډاده ؤ چه دی بی موجب د چا له ځان او مال او نورو شیانو سره هیڅ کار او تعلق نه لری بیا امکان لری چه د غیظ او غضب په جوش کښی د هغی معاملی تحقیق هم په سرسری ډول (طریقه) سره شوی وی او د سوک وهلو په وقت کښی ئی فکر ونشو چه په څه اندازه سره هغه ووهلی شی ؟ او څرنګه یو وهل د تادیب لپاره بس او کافی دی ؟ له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندیښنه تولیده کیده چه له ګوند (ډلی) او ګوند بازی (ډله بازئ) اور یو ځلی بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شی نو ځکه موسٰی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو. او داسی ویوهید چه د ده په دغه عمل کښی تر یوی درجی پوری د شیطان مداخله هم شته. د انبیاء علیهم السلام ضمیر او فطرت داسی پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلیٰ وی چه پخوا د نبوت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوی یوی ذری محاسبه په ډیر تدقیق کوی. او په ډیر لږ ښوئیدلو یا اجتهادی خطاء د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافی غواړی او تری توبه کوی لکه چه موسٰی علیه السلام هم د دغی خپلی خطاء معافی وغوښته او پر دغه خپل تقصیر ئی اعتراف وکړ چه د الله تعالیٰ له طرفه ورویښلی هم شو. او اغلباً د دغی معافی معلومات به ده ته د الهام او نورو وسائلو په وسیله شوی وی. ځکه چه انبیاء علیهم السلام خو پخوا تر نبوت د عظمت موندلو څخه د ولایت په خلعت هرومرو (خامخا) معزز وی.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾

وویل (موسٰی) ای ربه ځما په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چه له سره زه هیچیری نشم مددګار دپاره د ګنهګارانو.

تفسیر: یعنی کله چه تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوی بشارت رامرحمت کړ او عزت ـ راحت

ـ قدرت او قوت دی راعطاء کړ نو زه د دی د شکریی لامله (له وجی) به له سره د مجرمانو او ګناهکارانو حامی او مرستی (مددګار) نه کیږم. ممکن دی چه موسٰی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرآئیلی څه تقصیر هم معلوم شوی وی او هم دغه ته به یی مجرم ویلی وی، یا به ئی له مجرمانو څخه کفار او ظالم خلق مراد وی یعنی زه ستا دغه راکړی قوتونه به وروسته له دی نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کښی نه لګوم یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وی چه زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم. څو هغوی ځما په زړه کښی دغسی وسوسی واچوی او دغسی کارونو ته می ولمسوی چه وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کښی اخته شم یا به یی هغه اسرآئیلی ته د دی لامله (له وجی) مجرم ویلی وی چه هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځیدلی ؤ. والله اعلم.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

بیا صبا پاڅید (موسٰی) په دغه ښار کښی په داسی حال کښی چه ویریدونکی ؤ (پر ځان خپل) چه انتظار به ئی کوو (مدد د رب خپل ته یا لاره ئی کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام انتظار کوی او لاری ته ګوری چه د دغه مقتول وارثان خپله دعوی به ئی فرعون ته وړاندی کړی وی، ولید شی چه پر چا دغه جرم اوړی ؟ او له ما سره څه سلوک کوی ؟

فَإِذَا الَّذِي اسْتَنصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ ۚ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرآئیلی) چه نصرت مدد ئی غوښتی ؤ له دغه (موسٰی) څخه پرون اوس بیا ناری وهی دغه (موسٰی ته او مرسته (مدد) تری غواړی پر بل قبطی باندی) پس وویل موسٰی هغه (اسرآئیلی) ته چه بیشکه ته خامخا بی لاری ئی ښکاره (چه پرون دی هغه قبطی راباندی مړ کړ او اوس بیا راته ناری وهی).

تفسیر: یعنی هم هغه اسرآئیلی نن له بل کوم سړی سره جنګیده او لاس یی پری اچولی ؤ. نو موسٰی علیه السلام داسی ورته وویل چه ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلی او غواړی چه ما هم له

هغوی سره په جنګ واچوی لنده یی دا چه حضرت موسٰی علیه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّآ اَنۡ اَرَادَ اَنۡ یَّبۡطِشَ بِالَّذِیۡ هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا ۙ قَالَ یٰمُوۡسٰۤی اَتُرِیۡدُ اَنۡ تَقۡتُلَنِیۡ کَمَا قَتَلۡتَ نَفۡسًۢا بِالۡاَمۡسِ ٭ۖ اِنۡ تُرِیۡدُ اِلَّاۤ اَنۡ تَکُوۡنَ جَبَّارًا فِی الۡاَرۡضِ وَ مَا تُرِیۡدُ اَنۡ تَکُوۡنَ مِنَ الۡمُصۡلِحِیۡنَ ﴿۱۹﴾

پس کله چه اراده وکړه (موسٰی) چه ونیسی هغه (قبطی) چه ؤ دښمن د دغو دواړو (یعنی موسٰی او د دغه اسرآئیلي حال دا چه موسٰی هغه اسرآئیلی ته په قهر هم شوی ؤ نو) وویل ای موسٰی! آیا اراده لری د دی چه وژنی ته (نن) ما لکه چه وژلی دی ؤ یو نفس (د قبطی) پرون اراده نه لری ته (د هیڅ شي) مګر د دی چه شي (ای موسٰی) زوروَر په ځمکه (د مصر) کښی او اراده نه لری چه شي ته له اصلاح کوونکیو څخه.

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام غوښت چه پر هغه ظالم قبطی لاس واچوی او دغه مظلوم سبطی (اسرآئیلی) تری خلاص کړی خو سبطی په دی ګمان له موسٰی علیه السلام څخه وویرید کله چه ده راته «غوی مبین» ویلی دی نو نه چه اوس می ووژنی ځکه چه دغه سبطی داسی وپوهید هم هغسی چه په خوله او خبرو سره ماته په غصه او قهر دی نو هرومرو (خامخا) لاس ئی هم پر ما پورته کیږی. هغه پرونی وینه چه تر نن پوری پته وه او څوک پری نه ؤ خبر چه د هغه قاتل څوک دی ؟ کله چه دغه قبطی د هغه سبطی دا خبری واوریدی نو پوه شو چه هغه قبطی هم دغه موسٰی وژلی دی نو ورغی او فرعون ئی خبر کړ او فرعونیانو هم د موسٰی علیه السلام د وژلو اراده وکړه او دغه خبره د دغه سبطی له ژبی نه په هر ځای کښی داسی مشهوره شوه چه هغه سبطی داسی وائی چه د موسٰی یواځی هم دغه کار زده دی چه په زور او جبر سره وژل وکړی او دغه کار ئی زده نه دی چه د طرفینو په منځ کښی صلح او روغه وکړی.

وَ جَآءَ رَجُلٌ مِّنۡ اَقۡصَا الۡمَدِیۡنَۃِ یَسۡعٰی ۫ قَالَ یٰمُوۡسٰۤی اِنَّ الۡمَلَاَ یَاۡتَمِرُوۡنَ بِکَ لِیَقۡتُلُوۡکَ فَاخۡرُجۡ اِنِّیۡ لَکَ مِنَ النّٰصِحِیۡنَ ﴿۲۰﴾

او راغی یو سړی له آخره د ښاره په دی حال چه رامنډی ئی وهلی وی ویل ای موسٰی! بیشکه چه مشران مشوری کوی په حق ستا کښی دپاره د دی چه ووژنی تا (په قصاص د هغه قبطی) پس ووځه ته (له مصره) بیشکه زه یم تاته له نصیحت کوونکیو (خیر غوښتونکیو) نه.

تفسیر: یعنی د دغه قتل خبر فرعون ته رسیدلی دی او هلته سره جرگی او مشوری کوی چه د غیر قوم د یوه ځلمی جرائت تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی چه د شاهی قوم او د سرکاری ملازمانو د یوه فرد قتل ته اقدام کوی د حکومت ملازمان پر موسٰی علیه السلام پسی په سرعت وځغلول شول چه ژر ئی پیدا او بندی او په قتل ئی ورسوی له هغه مجمع څخه د یوه نیک طینته او پاک زړه او ښه نیته سړی په زړه کښی پاک الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او د یوی لنډی لاری څخه په ځغاسته موسٰی علیه السلام ته خپل ځان ورسوی او دی له دغه ماجراء څخه باخبره او داسی یوه مشوره ورته ورکړی چه ښائی ته هم دا اوس له ښاره ووځی! (موضح القرآن) لیکی دغه ئی ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم اورولی دی چه خلق د ده د وژلو په فکر کښی هم لویږی ـ او دی به هم لکه موسٰی علیه السلام له خپله وطنه هجرت کولو ته مجبوریږی لکه چه گرد (تول) کفار تول شوی ؤ څو هغوی گرد (تول) یو ځلی پر دوی ځان وغورځوی. نو په هم دغه شپه کښی دوی له خپله وطنه هجرت وفرمایه.

فَخَرَجَ مِنۡهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ الۡقَوۡمِ الظّٰلِمِيۡنَ ﴿٢١﴾
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلۡقَآءَ مَدۡيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّىۡۤ اَنۡ يَّهۡدِيَنِىۡ سَوَآءَ
السَّبِيۡلِ ﴿٢٢﴾

پس ووت موسٰی له دغه مصر څخه په دی حال کښی چه ویریدونکی ؤ کتل به ئی (هر طرف ته چه څوک راپسی رانشی) وویل (موسٰی) ای ربه ځما نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چه فرعون او تابعان ئی دی) او کله چه متوجه شو (موسٰی) په طرف د مدین وی ویل امید دی له رب ځما څخه د دی چه وښیی ماته سمه لاره.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه ؤ معلوم نو له پاک الله څخه ئی سوال وکړ چه په سمه لاره می برابر کړه! نو ځکه

دی د(مدین) په لویه لاره برابر شو او په خیر او سلامتی سره یی هلته ورسوه او په مدین کښی ئی داسی د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ چه په کښی ښه مانوس او متاهل شو یواځی هم دغومره نه بلکه تر ډیر لری پوری ئی نوری لار ښوونی هم ورته وکړی ـ او په سمه صافه لاره ئی رهی (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدۡيَنَ وَجَدَ عَلَيۡهِ أُمَّةً مِّنَ ٱلنَّاسِ يَسۡقُونَ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ ٱمۡرَأَتَيۡنِ تَذُودَانِۖ قَالَ مَا خَطۡبُكُمَاۖ قَالَتَا لَا نَسۡقِي حَتَّىٰ يُصۡدِرَ ٱلرِّعَآءُۖ وَأَبُونَا شَيۡخٞ كَبِيرٞ ﴿٢٣﴾

او کله چه ورسید (موسیٰ) اوبو د مدین ته نو ئی وموندله پر هغه (کوهی) یوه ډله له خلقو چه اوبه یی ورکولی (مواشیو خپلو ته) او وئی موندلی رابیرته له دوی څخه دوه ښځی چه رامنع کولی به ئی ګډی خپلی (له اوبو نه) نو ویل (موسیٰ دغو ښځو ته) چه څه دی حال ستاسی (چه منع کوئ له اوبو ګډی خپلی) وویل هغو (دواړو) چه اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بیرته لاړ شی (دغه) شپانه او پلار څمونږ زوړ (د ډیرو کلونو سړی) دی چه کار ئی له لاسه نه کیږی.

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لری مسافه کښی پروت دی کله چه دی هلته ورسید وږی تږی ؤ. وئی لیده چه خلق پر کوهی راټول دی او خپل مواشی اوبه کوی او دوه داسی ښځی ئی هم هلته ولیدی چه دغو دواړو خپلی ګډی لری حصاری کړی دی او په شرم او حیاء سره لری ولاړی وی په دوی کښی دومره یو زور او قوت نه ؤ چه هغه مجمع له خپلی مخی څخه لری کړی یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهی څخه ئی راوکاږی او ممکن ؤ چه دوی به خپلو ګډو ته داسی اوبه ورښبولی وی چه له نورو څخه وروسته پاتی کیدی نو موسیٰ علیه السلام له دوی نه د انتظار علت استفسار کړ هغوی وویل چه مونږ له ګردو (تولو) څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو ځکه که څمونږ پلار ځلمی او قوی وی نو مونږ به ولی راتلو او هغه به پخپله راته او له دغو خلقو سره به ئی خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰٓ إِلَى ٱلظِّلِّ

پس اوبه کړه (موسیٰ رمه) د دغو دواړو بیا ئی شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ

شو) سیوری ته

تفسیر: د انبیاؤ فطری جذبات او ملکات هم داسی وی ـ سره له دی چه موسٰی علیه السلام په دغه وقت کښی ستری ستومان ـ وږی ـ تږی ؤ ـ خو بیا هم ورته دغه ننګ او غیرت ودرید چه سره ځما د موجودیته دغه ضعیف صنف به ولی له همدردی او اعانته محروم پاتی کیږی نو ودرید هغه لویه تیږه (ګټه) او هغه مجمع ئی لری کړه یا وروسته له هغوی له کوهی څخه ئی صافی پاکی تازه اوبه راوویستی او د دغو جونو ګډو ته ئی اوبه ورکړی.

فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَآ أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾

نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه زه هر هغه څیز ته چه ولیږی ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعنی ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم! هو! که ستا له طرفه کومه ښیګڼه (فائده) راورسیږی زه هغی ته تل محتاج یم. (موضح القرآن) لیکی «ښځو دی وپیژاند چه دغه سړی د لاری مسافر او په سیورو کښی کیناستونکی پردیسی دی او له لری څخه وږی تږی راغلی دی لاړلی او خپل پلار ته ئی دغه ګرد (تول) احوال وویل چه هغه حضرت شعیب علیه السلام ؤ علی القول المشهور او هغه ته هم دغسی یو سړی ور په کار هم ؤ چه نیکبخت وی او پسونه ئی وساتی او خپله لور ور واده کړی.

فَجَآءَتْهُ إِحْدَىٰهُمَا تَمْشِي عَلَى ٱسْتِحْيَآءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۚ

پس راغله دغه (موسٰی) ته یوه له دواړو چه تګ ئی کاوه په (طریقه د) حیاء سره نو وویل (دی موسٰی ته) چه بیشکه پلار ځما بولی تا دپاره د دی چه درکړی تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (ګډو) څمونږ ته

تفسیر: دغه جینئ داسی راتله لکه چه د شریفی او عفیفی او پاکی ښځی عادت او قاعده وی وائی چه دی له ډیره شرمه او حیاء خپل مخ په تکری (څادر) بیخی پیچلی (نغاړلی) ؤ ـ او خبری به ئی کولی. حضرت موسٰی علیه السلام د الله تعالیٰ څخه د خیر طالب ؤ چه ئی له خپله فضله په غیر متوقعه ډول (طریقه) سره ورولیږه نو ولی به ئی نه منله ـ پاڅید او له هغی ښځی

سره د شعیب علیه السلام په لوری روان شو وائی چه د تللو په وقت کښی دغی جینئ ته وویل چه «ته ځما په مخکښی مه درومه ! او راپسی راځه نه چه پر پردی ښځی عمداً ځما نظر ولویږی » لکه چه موسٰی علیه السلام د مخه شو ـ او هغه جینئ ورپسی تله او په خبرو سره ئی ورته د لاری ښوونه کوله ـ ځو ئی خپل پلار ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهٗ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا تَخَفْ ٝ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

پس کله چه راغی (موسٰی) دغه (شعیب) ته او بیان ئی کړه پر دغه (شعیب) قصه خپله وویل (شعیب موسٰی ته) مه ویریږه ! چه نجات دی وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام خپله توله قصه حضرت شعیب علیه السلام ته واوروله شعیب علیه السلام ده ته ډادینه او تسلی ورکړه او وی فرمایل چه ته اوس د ظالم قوم د منګلو ځخه خلاص شوی وروسته له دی نه دوی انشاءالله تعالیٰ تاته هیڅ ضرر نشی رسولی ځکه چه مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج ؤ.

قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰۤاَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ ۫ اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِىُّ الْاَمِيْنُ ﴿۲۶﴾

وویل یوی له دغو دواړو ! ای پلاره ځما ! مزدور ونیسه دی (دپاره د میږو «ګډو» څرولو) بیشکه چه غوره د هر هغه چا چه مزدور ئی نیسی هغه څوک دی چه قوتناک او امانتګر وی.

تفسیر: یعنی په موسٰی علیه السلام کښی دواړه صفات موجود دی زورور دی چه یواځی لویه تیږه (ګټه) ئی د کوهی له سره لری کړه چه هغه به په څو تنو لری کیده په ډیر قوت او میرانه (بهادری) سره ئی اوبه وویستلی او ځمونږ رمه ئی په لږ وقت کښی اوبه کړه او ګرده (توله) د اوبو ویستونکی مجمع ئی سره لری کړه او امانت دار دی چه هیڅ طمع او توقع نه لری او ډیر عفیف او یو شریف ځلمی دی تر دی چه په لاره کښی هم له ما ځنی پر مخ ته چه پر ما ئی له

سره نظر ونه لګیږی.

قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ٱبْنَتَيَّ هَٰتَيْنِ عَلَىٰٓ أَن تَأْجُرَنِي ثَمَٰنِيَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿۲۷﴾

وویل (شعیب موسٰی ته) بیشکه زه اراده لرم د دی چه په نکاح درکرم تاته یوه له دغو لوڼو خپلو چه دا دی په دی چه مزدوری وکړی ته ځما دپاره اته کاله پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وی او نه لرم زه اراده د دی چه مشقت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو) ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله له صالحانو نیکانو (وفا کوونکیو په وعده).

تفسیر: ښایی هم دغه خدمت د ده د جینئ مهر وی.
ځمونږ حنفیانو په مذهب اوس هم که د بالغی جینئ خوښه وی نو د دی اقارب هم داسی خدمت د مهر په عوض تاکلی (مقررولی) شی **(کذا نقله شیخ الانور اطال الله بقاءه)** دلته یوائی د نکاح خبری مذکوری دی ظاهر دی چه د نکاح تړلو په وقت کښی حضرت شعیب علیه السلام پخپله یوه جینئ معینه او د هغی په رضاء او خوښی سره ئی نکاح تړلی ده چه هغه په ارجح الاقوال هم هغه مشره وه او بی‌بی صفورا یا بی‌بی صفراء رضی الله تعالیٰ عنها نومیده او د حضرت موسٰی علیه السلام معرفی ئی په اول کښی له خپل پلاره سره کړی وه.
﴿ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ﴾ ـ پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وی). یعنی اقلا اته کاله به ځما په خدماتو کښی هرومرو (خامخا) مصروفیږی که دوه کاله نور دی هم خدمت وکړ نو هغه ستا تبرع ده او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم ته به له ما سره اوسیږی انشاءالله پخپله به په تجربه سره درځرګنده شی چه زه بدطینته سړی نه یم. بلکه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د نیک بختانو څخه یم. ته به ځما په صحبت کښی نه خفه کیږی بلکه د طبیعت د مناسبت لامله (له وجی) به مؤانست درحاصل شی.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا ٱلْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَٰنَ عَلَىَّ ۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿۲۸﴾

وویل (موسیٰ شعیب ته) چه هم دا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا کښې چه هره یوه له دی دواړو نیتو چه پوره کړه ما پس نه به وی زیادت پر ما او الله پر دغه چه وایو (ئی مونږ یعنی زه او ته وکیل) ساتونکی شاهد دی.

تفسیر: یعنی زه مختار او خپلواک یم چه اته کاله درسره پاتی کیږم که لس کاله په هر حال دا معاهده چه اوس تړلی شوی ده د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم او دغه معامله ختم کوم. په احادیثو کښې راغلی دی چه موسیٰ هم دغه اوږد مدت (لس کاله) پوره کړ حضرت شاه صاحب فرمایی ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم هم کله چه له خپله وطنه ووت اته کاله وروسته راغی چه معظمه مکه فتح کړی ـ او که ئی خوښه شوی وی په هم هغه وقت کښې به ئی هم هغه ښار له کفارو څخه تخلیه کړی وی لیکن پخپله خوښه یی لس کاله وروسته هغه له کفارو څخه پاکه کړه.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ
الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم
مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿۲۹﴾
فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِن شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ
الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَن

پس کله چه پوره کړه موسیٰ نیته (خپله په اتو یا لسو یا شلو کلونو) او رهی (روان) شو سره له عیال خپل (په اذن د شعیب مصر ته) ولید (موسیٰ) له جانبه (د غره) د طور یو اور، وی ویل عیال خپل ته چه مدار وکړئ تاسی (په دی ځای کښې) بیشکه زه چه یم ومې لید یو اور ښائی ما لره چه راتله وکړم تاسی ته له دی (اور) څخه په خبر (د لاری ورکی) یا په بخری (سکروټی یا شغلی) له هغه اوره لپاره د دی چه تاسی (پری) تاوده شئ ! پس کله چه راغی (موسیٰ) دغه (اور) ته نو غږ (ورته) وکړ شو له غاړی د هغی کندی چه په ښی طرف (د موسیٰ) کښې وه (دغه غاړه وه) په هغه توته مبارکه کړی شوی کښې (له جهته د اوریدو د موسیٰ کلام د الله لره په دی کښې) له (هغی) ونی

تفسير: چه ولاړه وه په غاړه د کندی کښی او د اور لمبی تری ښرګندیدی.

يٰمُوسٰىٓ اِنِّيْٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۰﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۭ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَاۗنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۭ يٰمُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۣ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِيْنَ ﴿۳۱﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ فِيْ جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاۗءَ مِنْ غَيْرِ سُوْۗءٍ ۡ

داسی چه ای موسٰی بیشکه زه هم دا زه الله یم رب د عالمیانو او بل داسی (غږ پری وشو چه) وغورځوه همسا خپله (پس وئی غورځوله) نو کله چه وئی لیدله (موسٰی) دا (عصا) چه خوځیدله ګواکی دا (عصا) یو نری منګری مار توپ وهونکی دی نو شا ئی کړه مخ ئی واړاوه په دی حال کښی چه تښتیدونکی ؤ (له ویری) او بیرته راونه ګرځید (بیا پری غږ وشو د الله تعالیٰ له جانبه داسی) چه ای موسٰی مخ راواړوه او بیرته راوګرځه ! او مه ویریږه ! بیشکه ته چه ئی له امان موندونکیو ئی (له ویری نه او بیخی مامون ئی!) ننباسه (ښی) لاس خپل په ګریوان (د کمیس خپل کښی) بیا ئی خارج کړه حال دا چه راوځی به تک سپین بی له کوم عیب (مرض ـ بدی)

تفسير: د دغی رکوع له ابتداء څخه تر «غير سوء» پوری ګرد (تول) مفصل واقعات د «طٰهٰ» په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی ولوستل شی!

وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پیوست کړه (سینی) خپلی ته ځانګ (یعنی لاس) دی له (جهته) د ویری

تفسير: او رانژدی کړه ځان ته یعنی سینی خپلی ته ځانګ دی یعنی لاس دی له جهته د ویری له مار یا له برص یعنی خپل مټ دی له خپلی سینی سره او تخرګ (ترخ) ته نژدی کړه د مار او د برص او د نورو شیانو ویره به له تا څخه لری کیږی ښائی چه د راتلونکی لپاره ئی هم د ویری د ازالی په نسبت هم دغه ترکیب وربښوولی وی.

فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۠ئِهٖ

نو دغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي ليږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته

تفسير: يعني د «عصا» او «يد بيضاء» معجزې د نبوت د برهان او سند په ډول (طريقه) درعطاء كړې شوي دي څو پر دغه وسيله سره پر فرعون او نورو سبطيانو د حجت اتمام وكړى شي!

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾

بيشكه چه دوى دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله) وويل (موسٰى) اى ربه ځما بيشكه زه چه يم وژلى مى دى له دغو (قبطيانو) څخنى يو نفس (سړى) پس ويريږم چه دوى وبه مى ووژنى (په قصاص د هغه سره).

تفسير: يعني كه په مجرد د رسيدلو مى ووژنى نو ستا دغه دعوت به څرنگه ورسولى شم ؟

وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾

او ورور ځما هارون هغه ډير فصيح دى له ما له جهته د ژبى پس وليږه هغه هم له ما سره يار مددگار چه تصديق كوى ځما بيشكه زه ويريږم له دى چه دروغجن به كړى دوى ما.

تفسير: يعني كه كوم يو بل تصديق او تائيد كوونكى سړى هم راسره وى نو طبعاً به ځمونږ زړونه مضبوط او قوى كيږى نو د ده د دروغجن شميرلو په موقع كښى كله چه د بحث او مناظرى وار ورسيږى امكان لرى چه ځما د ژبى د لكنت او بنديدلو لامله (له وجى) په خبرو او اترو كښى څه موانع او عوائق واقع شي نو په دغه وقت كښى به د هارون رفاقت ماته ډير نافع

او مفید واقع شي ځکه چه د ده ژبه له ما څخه ډیره ښه چلیږي او ښه فصیح او بلیغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِآيَاتِنَا أَنتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

وفرمایل (الله) ژر به قوی کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا او وبه ګرځوو مونږ تاسی ته غلبه (او تسلط پر دښمنانو د تاسی) پس وبه نه رسیږی دوی تاسی دواړو ته (په ضرر سره لاړ شئ تاسی دواړه) په سبب د معجزو څمونږ سره تاسی دواړه او هر هغه څوک چه متابعت وکړی ستاسی غالبان به اوسئ (پر دوی باندی)

تفسیر: یعنی ما ستا دغه دواړه غوښتنی منظوری کړی هارون به ستا بازو او مټ وی او د یوه وزیر پشان به ستا سره ملګرتوب کوی او د فرعون لاس به له سره په تاسی نه رسیږی او څمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسی او ستاسی ملګری تل غالب او بریالی (کامیاب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پره دی.

فَلَمَّا جَاءَهُم مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

پس کله چه راغی دوی ته موسیٰ سره له معجزو څمونږ چه ښکاره وی وویل (فرعونیانو) چه نه دی دا مګر خو سحر (کوډی) دی په دروغو سره تړلی شوی او نه دی اوریدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوت) په (زمانو د) پلرونو څمونږ کښی چه پخوا تیر دی.

تفسیر: یعنی د دغو معجزاتو د لیدلو په اثر ئی وویل چه دغه ګردی (تولی) کودی او سحر دی او د هغو خبرو نسبت چه دوی الله ته کوی هغه هم د کودو خبری دی چه دوی له خپله ځانه جوړی کړی دی او داسی دعوی کوی چه دغه پر ما باندی الله تعالیٰ د وحی په صورت نازلی کړی دی په واقع کښی دغه وحی او الهام هیڅ شی نه دی. او یوائحی د سحر او د کودو اعمال ـ او د سحر تخیل او افتراء ده دغه خبری چه موسیٰ کوی مثلاً یوه الله تعالیٰ دغه ګرده (توله)

دنیا پیدا کړی ده ـ او هم هغه یو الله جل جلاله هم دغه دنیا فناء کوی او بیا ئی له سره ژوندی کوی ـ بیا به حساب او کتاب اخلی ـ او زه ئی رسول گرځولی او درلیږلی یم ـ او نور مونږ له خپلو پخوانیو مشرانو او نورو څخه نه دی اوریدلی او داسی څیز مو له سره غوږو ته نه دی رسیدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّيٓ أَعْلَمُ بِمَن جَآءَ بِٱلْهُدَىٰ مِنْ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِ ۖ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وویل موسیٰ چه رب ځما ښه عالم دانا دی په هغه چا چه راغلی دی په هدایت (راوړی ئی دی) له طرفه د هغه (رب) او په هغه چا باندی چه شته هغه ته ښه خاتمه په دی دنیا کښی بیشکه دا دی چه نه مومی بری ظالمان (چه هدایت وموی په دنیا او راحت په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی ښه عالم دی چه زه پخپله په دغی دعوی کښی رښتین یم او د هغه له نزده می هدایت راوړی دی نو ځکه آخره خاتمه او انجام به می ښه وی ـ هغه خلق چه د الله تعالیٰ دغه ښکاره د قدرت نښی وینی او د صداقت دلائل اوری او د بی انصافی له مخی ئی تکذیب کوی دوی له سره بری نه مومی او د کامیابی مخ نه وینی او په آخره خاتمه کښی دوی له ذلت او ناکامی سره مخامخ کیدونکی دی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِى فَأَوْقِدْ لِى يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجْعَل لِّى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾

او وویل فرعون ای ټولیه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پیژنم زه تاسی ته کوم خدای (چه عبادت ورته کوئ) بی له ما څخه پس بل کړه اور ځما لپاره ای هامانه پر ختی باندی (خښتی راته پخی کړه) پس وگرځوه جوړه کړه ځما لپاره مانی لوړه (اوچته) ښائی ماته چه وخیژم الله د موسیٰ ته (وئ گورم چه شته ؟ که نشته ؟) او بیشکه خامخا زه گمان کوم پر موسیٰ (د

يوه) له دروغجنانو.
(په دعوى د بل معبود كښې بى له مانه)

تفسير: يعنى خپل وزير هامان ته ئى وويل چه «د خورا (ډير) كلكو او ښو خښتو دپاره ډير ښه داشونه جوړ كړه ! او بيا له هغو خښتو څخه يوه ډيره پخه او هسكه مانى راجوړه كړه ! چه آسمان ته نژدى شى څو زه پر هغه پاس وخيژم او د موسٰى الله جل جلاله وگورم چه چيرى دى ؟ او څرنگه دى ؟ ځكه چه د ځمكى پر مخ باندى ماته له خپله ځانه پرته (علاوه) بل خداى په نظر نه راځى نو د آسمان په نسبت هم ځما خيال هم داسى دى چه هلته به هم بل خداى نه وى خو بيا په دغه ترتيب سره به د موسٰى عليه السلام دپاره يو مسكوت جواب پيدا شى.» دغه خبره دغه ملعون د تمسخر او استهزاء په ډول (طريقه) وكړه او امكان لرى چه دومره بدحواسه او پاگل به هم شوى وى چه د هغه په اثر داسى چټى (بيكاره) او د خندا وړ (لايق) تجاويز به ئى جوړول او په كار به ئى اچول.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾

او كبر وكړ دغه (فرعون) او لښكرو د دغه (فرعون) په ځمكه (د مصر) كښى په ناحقه سره (بى له استحقاقه) او گمان وكړ دوى د دى چه بيشكه دوى به مونږ ته نه راگرځول كيږى (په قيامت كښى) پس راونيوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښكرى د دغه (فرعون) پس وغورځول مونږ دوى (ټول) په سيند كښى (پس غرق شول) نو وگوره (ته اى محمده!) چه څرنگه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو

تفسير: يعنى له خپلى خاتمى او انجامه بالكل غافل شو او په خپل مملكت كښى په تكبر او غرور ئى لاس پورى كړل او په دى ونه پوهيد چه بل د ده سر ماتوونكى او غاړه ځبيښوونكى هم موجود دى. بالاخر قهار الله دى سره د ده د لاؤ لښكر د قلزم په بحيره كښى غرق كړ څو دغه لويه واقعه د يادگار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتى شى چه له انجامه بى خبره او غافل دى او ښه وپوهيږى چه د دوى خاتمه به هم داسى كيږى د دغه غرق او نورو ورپورى تړلى خبرو تفصيلات پخوا له دى نه هم تير شوى دى.

وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾

او گرځولي ۋ مونږ دوی پيشوايان (د گمراهی په دنيا كښی) چه بولی دوی (تابعان خپل په بدو عقيدو او عملونو سره) طرف د اور ته او په ورځی د قيامت كښی وبه كړی شی مدد (له دوی سره په دفع د عذاب كښی له دوی نه)

تفسير: يعنی دلته په ضلالت او طغيان كښی له گردو (تولو) څخه وړاندی او مقدم ۋ او خلقو ته به ئی د دوزخ په لوری بلنه كوله هلته به هم دی د نورو دوزخيانو امام او مشر وی لكه چه (د هود) په ۱۱ جزء (۹) ركوع ۹۸ آيت كښی مسطور دی ﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ ﴾ يعنی د دی ځای لښكر به ئی هلته هيڅ په كار نه ورځی ـ نه به د چا له لوری كوم امداد او معاونت وررسيږی ـ دی سره له خپل لاؤ لښكر گرد (تول) په دوزخ كښی غورځول كيږی هيڅوک به د دوی خلاصوونكی نه وی.

وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿۴۲﴾ ع

او تابع (لازم) كړ مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسيس ژوندون د) دنيا كښی لعنت لريوالی (له رحمته) او په ورځ د قيامت كښی به وی دوی له قبيح (لری له رحمت او بد ځيرو كړيو شويو څخه)

تفسير: يعنی د عقبا بدی او بد انجام خو بيل دی په هم دغه دنيا كښی تر هغه پوری چه خلق اوسيږی پر داسی كسانو لعنت وائی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَاۤ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى

او خامخا په تحقيق وركړی ۋ مونږ موسٰی ته كتاب (توريت) وروسته د هغه چه هلاک كړی ۋ مونږ (اهل د) زمانو ړومبنيو (لكه قوم د نوح، لوط او نور)

تفسير: د توريت له نزوله وروسته پر دنيا داسي د اهلاک او د افناء عذاب ډير لږ راغلی دی ځکه چه د سماوی اهلاک په ځای د جهاد طريقه مشروع کړی شوی ده ځکه چه څه نه څه خلق هرومرو (خامخا) پر شرعيه و احکامو قائم اوسيږی.

بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝٤٣

حال دا چه سبب د انوارو د زړونو وه دپاره د خلقو او سمه لاره ښوونکی او رحمت ؤ دپاره د هغو (کسانو چه ايمان ئی پری راوړی دی) ښائی چه دوی پند واخلی پری.

تفسير: يعنی توريت چه موسٰی عليه السلام ته ورکړی شوی دی لوی فهم او بصيرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدايت پر سمه صافه لاره بيوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی يو کتاب ؤ څو خلق هغه ولولی ـ او د الله تعالىٰ په يادو اوسيږی ـ او د الله تعالىٰ احکام ياد کړی پند او نصيحت تری حاصل کړی. رښتيا خو دا ده چه وروسته له عظيم‌الشان قرآن څخه په هدايت کښی د توريت شريف درجه ده او نن ورځ چه هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضايع شوی دی هم دغه پاک قرآن د توريت د ضروری علومو او هدايت حفاظت کوی.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلٰى مُوْسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ۝٤٤

او نه وی ته (حاضر ای محمده! له موسٰی سره) په جانب (د هغه غره چه) غربی (ؤ له موسٰی څخه په وخت د مناجات کښی) هغه وقت چه وليږه مونږ طرف د موسٰی ته امر (حکم د رسالت) او نه وی ته له حاضرينو (عندالوحی چه دغه قصه دی له خپلو ليدلو بيان کړی وی).

تفسير: يعنی د طور د غره له غربی جانبه چيری چه موسٰی ته نبوت او توريت ورعطاء شوی دی.

وَلٰكِنَّآ أَنْشَأْنَا قُرُوْنًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

ولیکن مونږ پیدا مو کړل اهل د زمانو (ډیر وروسته له موسٰی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه،

تفسیر: یعنی ته د هغه وقت واقعات په داسی صحت او صفائی ـ بسط او تفصیل سره بیانوی لکه چه هم هغلته له «طور» سره ولاړ وی او دغه ګرد (تول) واقعات دی پخپلو سترګو سره لیدلی وی حال دا چه ستاسی عدم الوجود په هغی موقع کښی یوه ښکاره او ظاهره خبره ده ـ او برسیره پر دی هم ګرد (تول) عالم خبر دی چه تاسی امی یئ ـ د کوم عالم په صحبت کښی هم نه یئ اوسیدلی. او نه د صحیحو او ثقه ؤ واقعاتو کوم ښه جید عالم په مکی معظمی کښی موجود ؤ نو سره له دی دغه خبره د غور او دقت لایقه او وړ (قابل) ده چه دغه علوم او حقایق له کوم ځای تاسی ته راغلل. حقیقت دا دی چه د دنیا پر اقوامو ډیر مدتونه او قرنونه تیر شوی دی چه د دهورو له مروره هغه علوم بیخی منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له یاده ووتل نو ځکه د هغه علیم او خبیر اراده په دی باندی مقتضی شوه چه د یوه امی له ژبی څخه هغه هیر شوی سبق بیا د خلقو په یاد ورکړ شی او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکیو واقعاتو داسی یوه صحیحه نقشه د دنیا خلقو ته ور وړاندی کړی شی چه د هغی له لیدلو څخه بی اختیاره د دغی خبری منل او تسلیم ته غاړه کیږدی چه بیشکه د دغو قصصو او اخبارو راوړونکی په هغه موقع کښی موجود ؤ او دغه واقعات ئی پخپلو سترګو سره لیدلی دی چه له «من» او «عن» او له ګردو (تولو) کیفیاتو څخه ئی خبردار دی پس ظاهر دی چه ته خو هلته نه وی موجود بی له دی نه چه د دی خبری تصدیق وشی چه دغه ګردی (تولی) خبری د پاک الله هغه کلام دی چه تاسی ئی په ژبه سره خپلو بندګانو ته بیانوئ او د ده په مخ کښی هر غائب حاضر ـ او هر مجهول معلوم دی بیشکه چه دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهۡلِ مَدۡيَنَ تَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِينَ ﴿٤٥﴾

او نه وی ته (ای محمده!) اوسیدونکی په اهل د مدین کښی چه لوستل به دی پر دوی باندی آیتونه (د قدرت) ځمونږ ولیکن مونږ چه یو ـ یو مونږ لیږونکی (تا لره دپاره د دغی قصی په وحی سره).

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام ته هغه واقعات چه وروسته د «مدین» له هجرت څخه ورپیښ شوی دی ته د هغو واقعاتو بیان په داسی ښه ډول (طریقه) او صحت سره کوی چه له هغه څخه داسی څرګندیږی چه ګواکی تاسی په هغه وقت کښی سره د نبوت له شانه هلته مسکون وئ او

ځرنګه چه ته نن پخپل وطن معظمه مکه کښې آيات الله خلقو ته لولې او ګردو (تولو) ته ئې اوروې په هغه وخت کښې به دې د «مدين» خلقو ته هم اورولې وې حال دا چه دغه څيز صريحاً منفي دې. خبره صرف دغومره ده چه مونږ تل تر تله انبياء مبعوث کړي دي څو دنيا د غفلت له خوبه پاڅوي او د تيرو عبرتناکو واقعاتو نتائج وربه ياد کړي له دغه عمومي عادت سره سم مونږ په دغه وخت کښې تاسې د رسول الله په حيث ليږلې يې څو د تيرو اقوامو قصې دوی ته وکړې او دوی د غفلت له خوبه راپاڅوې نو ځکه دغه خبره ضروري شوه چه د صحيح او ثقه او رښتيا واقعاتو معلومات او احوال هم تاسې ته درکړل شي او ستاسې په ژبه اداء کړل شي.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِنْ رَّحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ

او نه وې ته (اې محمده!) په جانب د طور کله چه غږ وکړ مونږ (موسٰی ته) وليکن (ليږلې ئې مونږ ته اې محمده!) رحمت له طرفه د رب ستا

تفسير: کله چه پر موسٰی عليه السلام داسې غږ وکړ شو چه ﴿ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وې ؟ او دغه غږ خو دې نه دې اوريدلې ؟ دغه د الله تعالٰی انعام او اکرام دې چه ته ئې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړې او ستا سره ئې هم داسې يو وضعيت او رعايت وفرمايه لکه چه له موسٰی سره شوی ؤ. ګواکې په «جبل النور» کښې چيرې چه د «حراء» غار دې او په مکه معظمه او مدينه منوره کښې د «جبل الطور» او د «مدين» واقعات بيا له سره اعاده او تکرار شول.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِّنْ نَّذِيرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

(دپاره) د دې چه ووېروې ته هغه قوم چه نه دې راغلې دوی ته هيڅ ويرونکی (له عذابه) پخوا له تا (اې محمده!) دپاره د دې چه دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعني د عربو خلقو ته دغه شيان وروښيه! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه ! ممکن دی چه دوی دغه خبرې واوري او په ياد ئې ولري او پند او نصيحت ترې واخلي.
تنبيه: له ﴿ مَّا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ ﴾ څخه په «**آباؤهم الاقربون**» مراد وي. والله اعلم.

وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ

إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او که چیری نه وی دا چه وبه رسیږی دوی ته مصیبت (غم عذاب) په سبب د هغو (گناهونو) چه پخوا لیږلی دی لاسونو د دوی پس وبه وائی (دغه کفار) ای ربه څمونږ ولی دی نه رالیږه تا مونږ ته کوم رسول (چه ستا احکام ئی مونږ ته راوړی وی) پس متابعت به کړی ؤ مونږ د آیاتونو ستا او شوی به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندی).
(که دا خبره نه وی نو نه به مو وی لیږلی ته دوی ته لیکن لیږلی مو ئی چه عذر ئی پاتی نشی)

تفسیر: دا اول «لولا» امتناعیه دی چه شرط او جزاء غواړی او دا آیت ئی تر آخره شرط دی او جزاء ئی محذوفه ده چه «**کما ارسلناک**» یا «**لانزلنا علیهم العذاب**» دی. او دغه دوهم «**لولا**» تحضیضیه دی چه له درست مدخول خپل سره واقع شوی دی په سیاق د اول. نو حاصل د آیت داسې شو چه که چیری نه وی دا قول د دوی په وقت د نزول د عذاب کښې له جهته د کفره او د معاصیو د دوی چه ای ربه ولی دی نه رالیږه مونږ ته کوم رسول چه ستا آیتونه ئی رارسولی وی او مونږ پری عمل کړی وی او اوس مؤمنان وی نو مونږ به ته نه وی لیږلی یا عذاب به مو رالیږلی وی
یعنی د رسول الله بعثت په دوی کښې د دوی خوش قسمتی ده که بی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لیږلو څخه مو دوی ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغیانو او بی عقلیو او بی ایمانیو سزا ورکولی خو دغه هم عین الانصاف او عدل ؤ لیکن الله تعالیٰ پر دوی احسان وفرمایه او د هیڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبیرونو) وړاندی کولو لپاره ئی موقع ورپری نه ښوده څکه امکان ئی درلود (لرلو) چه د سزاء ورکولو په وقت کښې به ئی ویل چه «الها مونږ ته خو دی کوم رسول نه دی رالیږلی ترڅو ئی مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولی وی او اقلا سمه لاره ئی راښوولی او څه تنبیه ئی راکولی ـ او دغه دی چه مونږ دی بی خبره په دوزخ کښې ورغورځولو. هو ! که کوم نبی دی راغلی وی نو عالم به لیده چه مونږ په څه اخلاص او عقیدت سره له پخو ایماندارانو څخه ثابت کیدو.»

فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ لَوْلَآ أُوتِىَ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ مُوسَىٰٓ ۚ

پس كله چه راغی دغو (كفارو) ته حق قرآن له جانبه ځمونږ نو وی ويل (دغو كفارو) ولی نه دی وركړی شوی (محمد ته معجزی) په شان د هغو (معجزو) چه وركړی شوی وی موسٰی ته (لكه عصا او يد بيضاء)

تفسير: يعنی كه مو رسول نه ليږه نو داسی به ئی ويل چه ولی دی رسول راته ونه ليږه ؟ اوس چه داسی رسول ورمبعوث شوی دی چه له ګردو (تولو) انبياؤ ځخه په شان او رتبه كښی لوی دی نو وائی صاحبه ! مونږ دی هله منو كله چه وګورو چه د موسٰی عليه السلام په شان له تا ځخه د «عصا او يد بيضاء» او نور معجزات راښكاره شی حال دا چه هغه ته «توريت» هم يو ځلی د يوه كتاب په شكل ورنازل شوی ؤ او ته دی خپل كتاب د دوو دوو ځلورو ځلورو آياتونو په شكل راوړاندی كوی.

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ

آيا نه ؤ كافران شوی (جنس د كفارو) په هغو (معجزو) چه وركړی شوی وی موسٰی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن)

تفسير: يعنی د موسٰی عليه السلام كتاب او معجزات مو چيری ګرد (تول) سره منلی ؤ د هغه په نسبت مو هم شبهات ايستل او ورته مو «سحر مفتری» ويل لكه چه اوس په يوه دوه ركوع مخكښی تير شو. هو! هر ځوک چه غواړی د پاک الله احكام ونه منی نو پر هره يوه خبره يو نه يو شی وائی او راز راز (قسم قسم) احتمالات د هغه په نسبت پيدا كوی.

قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

ووېل (منكرانو په حق د موسٰی او محمد كښی چه خاوندان د) سحر دی مدد كوی يو د بله او وی ويل چه بيشكه مونږ په هر يوه (د دی دواړو نبيانو) كافران يو.

تفسير: حضرت شاه صاحب ليكی «د معظمی مكی كفارو چه كله د موسٰی عليه السلام معجزات واوريدل نو په داسی يوه وينا ئی خوله وپرانستله «كه له دغه نبی سره هم هم داسی معجزات وی نو مونږ به هغه منل كله چه دوی له يهودانو ځخه پوښتنه وكړه او د «توريت» خبری ئی د دغه نبی په موافقت او له خپلی مرضی ځخه مخالفی واوريدی مثلاً دغه چه بت پرستی كفر دی ـ بعث

بعد الموت حق دی او هر هغه مذبوح چه د پاک الله پر نامه ذبح نشی مردار دی او په عربو کښی آخر الزمان نبی مبعوث کیږی چه د هغه نبی به داسی وی او نور نو داسی ئی وویل چه دغه دواړه دروغجنان دی «توریت» او «قرآن» دواړه سحر دی موسٰی او محمد علیهما الصلوٰة والسلام (العیاذ بالله) ساحران دی چه یو د بل تصدیق کوی. یا وویل قبطیانو په حق د موسٰی او هارون کښی چه کودګران دی سره ملګری.

قُلۡ فَأۡتُوا۟ بِكِتَٰبٖ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ هُوَ أَهۡدَىٰ مِنۡهُمَآ أَتَّبِعۡهُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٤٩﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسی یو داسی کتاب له جانبه د الله چه هغه ښه لاره ښوونکی وی له دغو دواړو کتابونو چه متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی.

تفسیر: په دغه دعوی د تاسی کښی یعنی په آسمانی کتابونو کښی له ګردو (تولو) څخنی لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دی چه له هغوی سره سیالی او برابری بل هیڅ یو کتاب نشی کولی که دغو دواړو ته جادو وایئ نو تاسی بل کوم د الله تعالیٰ کتاب راوړاندی کړئ چه له دغو څخه ښه او ډیر هدایت لرونکی وی. په فرض محال که تاسی داسی کوم کتاب راوړئ نو زه به د هغه متابعت وکړم لیکن تاسی داسی کتاب تر قیامته پوری هم نشئ راوړی. له دی نه به زیاته بدبختی څه وی چه تاسی پخپله له ربانی هدایته قطعاً بی برخی یئ ! او دغه مقدس کتاب ته چه سره له هدایت درغلی دی کودی وایئ ! او نه ئی منئ کله چه دغه کتاب د یوه انسان جوړ کړی جادو دی نو تاسی د ګرد (تول) جهان جادوګران راتول کړئ او له هغوی څخه له دغه څخنی لوی جادو جوړ کړئ څکه چه جادو خو داسی یو شی نه دی چه د هغه مقابله به امکان نه لری.

فَإِن لَّمۡ يَسۡتَجِيبُوا۟ لَكَ فَٱعۡلَمۡ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهۡوَآءَهُمۡۚ
وَمَنۡ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيۡرِ هُدٗى مِّنَ ٱللَّهِۚ إِنَّ
ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾

پس که چیری ونه منله دوی خبره ستا پس پوه شه چه بیشکه هم دا خبره ده چه متابعت کوی دوی د خواهشونو خپلو (بی دلیله) او څوک دی ډیر ګمراه له هغه چا چه متابعت کوی د خواهش خپل بی هدایته له ښوولو د لاری له (طرفه د) الله بیشکه چه الله نه ښیی سمه لاره قوم ظالمانو ته (چه تابع وی د نفسونو او هواؤ خپلو بی دلیله).

تفسیر: یعنی کله چه دغه خلق نه هدایت قبلوی او نه د هغه په مقابل کښی بل کوم شی وړاندی کولی شی ـ نو هم دغه وضعیت د دغی خبری دلیل دی چه دوی داسی مقصود نه لری چه د هدایت په لاره لاړ شی ـ محض پر خپلو نفسانی خواهشونو تګ کوی او هر شی یی چه زړه غواړی هغه منی او هر هغه شی چه د خپلی مرضی او غوښتنی څخه مخالف او چپ وموی هغه نه منی او تردیدوی ئی نو دلته دغه راښوول کیږی چه داسی هوا پرستانو ظالمانو ته څرنګه هدایت ورکاوه کیږی ؟ د الله تعالیٰ عادت د هغه قوم پر هدایت جاری دی چه د هدایت موندلو اراده ولری او محض هوا او هوس د حق او حقانیت معیار ونه ګڼی.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقیق پرله پسی لیږلی ده مونږ دوی ته خبره (د پند چه قرآن دی) دپاره د دی چه دوی پند واخلی.

تفسیر: یعنی څمونږ د وحی سلسله لا له پخوا څخه جاری ده د یوی وحی په تصدیق او تائید مو بله وحی وریسی لیږلی ده ـ او قرآن مو هم په تدریج سره نازل کړی دی او په یوه آیت پسی بل آیت تل راځی ـ مقصد دا دی چه د کافی غور کولو او د پوهیدلو موقع په لاس درشی او د هغه په یادولو کښی درته آسانی او سهولت وی.

اَلَّذِينَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړی او کله چه ولوست شی (دا قرآن) پر دوی باندی نو

وائي دوی چه ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چه) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب ځمونږ بیشکه مونږ چه وو مونږ پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندی).

تفسیر: یعنی د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسی دی چه نه پخوانی کتابونه منی او نه د ورستنو کتابونو منونکی دی. د دوی په مقابل کښی هغو حق پسندو او انصاف خوښونکو کتابیانو ته وګورئ چه دوی هغه دواړه منی پخوا له دی نه ئی په تورات او انجیل یقین لرلو کله چه پاک قرآن نازل شو نو ژر ئی تصدیق وکړو. چه بلاشبه دغه هم حقانی آسمانی کتاب دی. چه زمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی. مونږ په ده باندی هم د خپل یقین او اعتماد اعلان کوو. مونږ خو پخوا له دی نه هم د الله تعالیٰ خبری منلی دی. او اوس ئی هم منو. فی الحقیقت مونږ له نن ورځی څخه نه یو مسلمانان بلکه لا له پخوا څخه مسلمانان وو. ځکه چه مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو چه په هغو کښی د مخه د دغه آخر الزمان نبی او د دغه عظیم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو. لهٰذا په هغو پخوا ویلو مونږ پخوا له دی نه بالاجمال مومنان وو. اوس چه دغه تفصیل مو په خپلو سترګو ولیدو لا پری مسلمانان شو.

اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا

دغه (یهودان او نصرانیان چه ایمان ئی راوړی دی په قرآن) ور به کړ شی دوی ته اجر د دوی دوه کرته په سبب د دی چه صبر کړی ؤ دوی (او پر خپل ایمان قائم ؤ په دی دواړو کتابونو)

تفسیر: یعنی په غرور او استغناء ئی د حق له قبوله مخ نه دی اړولی بلکه هر کله چه حق او صداقت ورسیږی بی تکلفه د تسلیم او اطاعت غاړه ورته ږدی.

تنبیه: شیخ الاکبر په فتوحاتو کښی لیکلی دی چه د دغو اهل الکتابو ایمان راوړلو پر خپل نبی علیه السلام دوه ځلی صورت ونیو اول بالاستقلال، دوهم ځلی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ایمان راوړلو په ضمن کښی ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ مصدق دی ـ او پر هغو تولو ایمان لرل یو ضروری امر ګڼی. او پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی ایمان دوه ځلی شو یو هم دغه اوس بالذات او بالاستقلال ـ دوهم پر خپل هم هغه پخوانی نبی د ایمان راوړلو په ضمن کښی ـ ځکه چه هر یو له پخوانیو انبیاؤ د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د بعثت زیری ورکړی دی او متحداً لا له پخوا څخه یی د محمد صلی الله علیه وسلم رسالت تصدیق فرمایلی دی. نو ځکه هغو خلقو ته به اجر هم دوه ځلی ورکول کیږی. هغه چه په حدیث کښی راغلی دی **«ثلاث یؤتون اجرهم مرتین»**

د هغه د شرح موقع دلته نه ده هغه مو د الله تعالیٰ په فضل سره د «صحیح مسلم» په شرح کښې په تفصیل سره لیکلی ده. او د اشکالاتو په ارتفاع کښې مو زیار (کوشش) ایستلی دی. **فلله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة**

وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوی دوی په حسنه نیکی سره سیئه بدی

تفسیر: یعنی که بل څوک له ده سره بدی کوی دی له هغه سره نیکی او احسان، مروت او شرافت کوی. یا ئی دا مطلب که چیری له دوی نه کوم بد کار صادریږی نو د هغه تدارک په نیکی سره کوی څو د حسناتو پله پر سیئاتو درنه شی.

وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾

او له ځینو د هغو مالونو چه ورکړی دی مونږ دوی ته صرفوی ئی (په لاره د الله کښې).

تفسیر: او له هغه حلال مال چه پاک الله ورته ورعطاء کړی دی زکوٰة ورکوی. صدقات او خیرات اداء کوی له اقاربو او خپلوانو سره مرسته (مدد) او امداد کوی. لنډه دا چه په حقوق العباد کښې هم له سره قصور او لنډون نه کوی.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَٰهِلِينَ ﴿٥٥﴾

او کله چه واوری دوی کومه چتی (بیکاره) خبره نو څنګ کوی دوی له هغی نه او وائی (هغو چتی (بیکاره) ویونکیو ته) دی مونږ ته عملونه زمونږ (له حلمه او صبره) او دی تاسی ته عملونه ستاسی له حماقته او بد ویلو) سلام دی پر تاسی (له طرفه زمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طریقه) د جاهلانو.

تفسیر: یعنی که کوم جاهل لغو او چتی (بیکاره) خبری کوی نو دی له هغه سره نه لگیږی او ورته وائی چه بس دی خانه! ستا د دغی خبری جواب مونږ له لری ځخه په سلام اچولو سره درکوو. دغه د جهالت او ناپوهی وضعیت مونږ تاسی ته در پریږدو، مونږ پریږده چه پخپلو کارونو کښی مشغول اوسو ستاسی اعمال به ستاسی په مخ کښی او ځمونږ اعمال به ځمونږ په مخ کښی راځی مونږ ته د دی خبری هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه خامخا به ستاسی غوندی له ناپوه خلقو سره لگیږو. محمد بن اسحاق رحمة الله علیه په سیرت کښی لیکلی دی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی معظمی کښی وو تقریباً شل تنه اشخاص له حبشی ځخه د رسول الله د زیارت او د دوی د حال او احوال ځخه ځان ته د معلومات حاصلولو لپاره راغلی ؤ ځو ئی په تحقیقی دول (طریقه) سره دغه ځان ته راخرگند کړی چه دوی د ځه شان اوصافو سړی دی ؟ دوی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملاقات او مکالمه وکړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته عظیم الشان قرآن ولوست چه د هغه په اثر د دوی له سترگو ځخه اوښکی وبهیدی او په ډیر شدت او قوت سره د دوی د رسالت تصدیق وکړ او ټول مشرف بالاسلام شو او بیرته حبشی ته لاړل. ابوجهل او نورو مشرکینو پر دوی باندی طعنی وهلی او مسخری ئی پری کولی او داسی به ئی ویل چه «د احمقانو دغی قافلی ته وگورئ چه د دوی نظیر او ځاری تر نن پوری هیچیری نه دی لیدلی شوی دوی د یوه سړی د حال د تحقیق دپاره راغلی دی او اوس بیخی پری مین او عاشق او د مریی په شان ئی گرځیدلی دی او د هغه په لمسولو ئی خپل پلرنی دین پریښود او اوس بیرته درومی» دوی وویل: «**سلام علیکم لانجاهلکم لنامانحن علیه ولکم ما انتم علیه لم نأل انفسنا خیراً** ـ پس مونږ تاسی ته سلام درکوو معاف مو کړه مونږ ستاسی د دغه جهالت جواب نه غواړو چه په جهالت سره درکړو. له مونږ او تاسی ځنی هر یو چه په هر حال کښی دی هم هغه د هغه برخه ده ـ مونږ د خپلو نفسونو د ښیگڼی (فائدی) په غوښتلو کښی هیڅ قصور نه دی کړی» نو د هغه په متعلق دغه آیت نازل شو والله تعالیٰ اعلم. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له هر هغه جاهل ځخه چه د دی خبری توقع نه وی چه دی په سمه لاره راځی او پر پوهولو پوهیږی ځان لری ساتل بهتر دی» موضح.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ

بیشکه ته (ای محمده !) نشی ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چه خوښ وی ستا ولیکن الله سمه صافه لاره ښیی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د سمی لاری ښوولو ئی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډیر زیار (کوشش) وکړو چه د مرگ په وقت کښی د اسلام کلمه ولولی مگر هغه

دغه خبره ونه منله نو د هغه په نسبت دغه آیت نازل شو» (موضح) یعنی له هغه چا سره چه ته طبیعی محبت لری یا ستا زړه غواړی چه هغه هدایت ومومی نو دغه خبره ضروری نه ده چه هم هغسی واقع هم شی. ستا کار یوائې لار ښوونه ده پاتی شو دغه کار چه کوم یو سړی پر هغه لاره درومی او د مقصود تر منزل پوری رسیږی ؟ او کوم یو نه رسیږی ؟ دغه ستاسی د اختیار او له قبضی ځخه خارج دی الله تعالیٰ اختیار لری چه د هر چا په نسبت اراده وفرمائی هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفیق ورکړی.

تنبیه: کوم شی چه حضرت شاه صاحب فرمایلی دی په صحیحه ؤ احادیثو کښی شته زیات له هغه پر دغه مسئله کلام او د ابوطالب د ایمان او کفر پر خاص موضوع مباحثه غیر ضروری ده ښه خو به دا وی چه له داسی غیر ضروری او ډک له خطراتو مباحثو ځخه چپ شو او تری کف اللسان وشی!.

وَهُوَ اَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِيۡنَ ﴿٥٦﴾

او هم دغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکیو باندی.

تفسیر: هیڅ یو سړی د دغی خبری واک (اختیار) او صلاحیت نه لری چه بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړی ـ بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لری چه کوم یو پر سمه لاره راتلونکی دی ؟ یا د راتللو استعداد او لیاقت لری ؟ په هر حال په دغه آیت کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د جاهلانو په دغو چتی (بیکاره) ویناؤ او د ضد او عناد پر شورماشور یا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانیدلو مه متأثر او مه غمجن کیږئ ! هومره چه ستاسی پر ذمه فرض دی هغه اداء کړئ ! د خلقو استعدادات مختلف دی ـ او دغه خبره د الله تعالیٰ په اختیار او علم کښی ده چه د هغوی ځنی کوم یو پر سمه لاره راوستل کیږی.

وَقَالُوۡۤا اِنۡ نَّتَّبِعِ الۡهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفۡ مِنۡ اَرۡضِنَا ؕ

او وائی (کفار د مکی) که چیری متابعت وکړو مونږ د هدایت له تا سره (او ایمان په تا راوړو) نو وابه لوځول شو) او ژر به وشړل شو) له ځمکی خپلی نه

تفسیر: له هدایت ځنی د انسان منع کوونکی څو شیان دی مثلاً د ځان نقصان ـ د مال خوف لکه چه د مکی معظمی مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلی ؤ بیشکه چه مونږ په دی باندی ښه پوهیږو چه تاسی پر حقانی دین یئ لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو او له تاسی سره یو ځای شو نو گرد (تول) عرب به ځمونږ دښمنان شی ـ اود چار چاپیر گرد (تول) اعراب

به پر مونږ هجوم او یرغل راوړی او تول به سره یو ځای کیږی ـ او مونږ به خپله یوه نمری کړی، نه به مو ځان سلامت پاتی شی او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتی وی. د هم دغه جواب په دغه راتلونکی آیت کښی داسی فرمائی.

اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَّهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُّجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّنْ لَّدُنَّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۷﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسی حرم چه په امان دی (له قتل او غارته) راچلولی شوی دی دی (حرم) ته (له هر طرفه) میوی (دپاره) د هر څیز رزق د دوی له جانبه ځمونږ ولیکن اکثر د دوی چه دی نه پوهیږی (په حق).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «د مکی معظمی خلقو به ویل که مونږ مسلمانان شو نو د تول عربستان مسکونین به له مونږ سره دښمنان شی. الله تعالیٰ فرمائی که اوس تاسی د هغوی د دښمنی او لاس غځولو څخه د چا په پناه کښی ناست یئ ؟ هم دغه د حرم ادب مانع دی چه سره له دغی سختی دښمنی او عداوت چه تاسی ئی یو له بله سره لرئ ـ اطرافی اعراب پر تاسی یرغل او هجوم نه راوړی چه تاسی له مکی معظمی څخه د باندی ورباسی هغه الله چه اوس دغه ځای ئی تاسی ته حرم ګرځولی دی په هغه وقت کښی به هم تاسی ته پناه درکوونکی دی (موضح) » آیا سره له کفره او شرکه تاسی ته پناه درکوی او وروسته د ایمان او تقویٰ د اختیارولو څخه به تاسی ته د هغوی له شره پناه او امان نه درکوی ؟ هو! که د ایمان او تقویٰ د ازموینی دپاره یو څو ورځی له تاسی څخه امتحان واخیست شی نو نه ښائی چه تاسی له هغه څخه وویریږئ

﴿ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴾

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيْشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسٰكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِّنْۢ بَعْدِهِمْ اِلَّا قَلِيْلًا ؕ

او څومره (ډیر) هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چه سرکشی ئی کړی وه په معاش خپل کښی پس دا دی کورونه د دوی چه نه ده کړی شوی هستوګنه په کښی پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وقت (چه کوم

مسافر کومه شپه هلته دمه کړی ده).

تفسیر: یعني د عرب له دښمنی څخه ولی ویرېږئ ـ د الله تعالیٰ له عذابه وویرېږئ آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقت نه کوئ چه له تاسی څخه پخوا څومره لوی اقوام تیر شوی دی چه هغوی ګرد (تول) پخپل عیش عشرت او خوښی مست او مغرور ؤ نو هر کله چه هغو د تکبر لوئی او سرکشی لاره ځان ته غوره کړه نو وګورئ چه پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل چه نن ورځ د دنیا په مخ کښی د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتی تش دغه ویجاړی مینی او کندوالی ئی پاتی دی چه په هغوی کښی هیڅ یو هستیدونکی نشته پرته (علاوه) له دی نه چه کوم مسافر کومه شپه هلته کینی او خپله دمه ونیسی یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قدرت د دغه عبرتناکی منظری د کتلو دپاره هلته ودرېږی.

وَكُنَّا نَحْنُ الْوٰرِثِيْنَ ۝٥٨

او یو مونږ هم دا مونږ وارثان.

تفسیر: یعني تول سره داسی ووژل شول چه د هغوی یو تن وارث هم بیرته پاتی نه شو هغه چه تل پاتی کیدونکی دی الله تعالیٰ دی او بس.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فِىٓ اُمِّهَا رَسُوْلًا يَّتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ۚ

او نه دی رب ستا (عادتاً) هلاک کوونکی (د اهل د دی) قریو تر هغه پوری چه ولیږی په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کښی) یو رسول چه لولی پر دوی آیتونه ځمونږ (دپاره د قطع کولو د عذر)،

تفسیر: یعني الله تعالیٰ تر هغه پوری دغه کلی او ښارونه تباه ـ خراب او فنا نه دی کړی څو د هغو مراکزو او لویو ځایونو کښی کوم هوښیاروونکی نبی نه وی ورلیږلی ـ د مرکز تخصیص ښائی د دی لامله (له وجې) وی چه د هغو اثر تر ډیر لری ځای پوری رسیږی او د ښارونو هستیدونکی نسبتاً سلیم او عقیل هم وی د ځمکی د مخ د ګردو (تولو) ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام ؤ لکه چه د «شوریٰ» په اوله رکوع (۲۵) جزء کښی لولو ﴿لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ نو ځکه هلته له ګردو (تولو) ځنی لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو

صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکی د کلیو د ښارونو مګر په هغه وقت کښې چه اهل د هغو ظالمان وی (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنی هر کله چه سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست او هم هغسی په خپل کفر ـ ظلم ـ طغیان او عصیان کښې چالان او مترقی ؤ دلته د الله تعالیٰ په دغه عذاب اخته او هلاک او سپیره شول.

وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

او هر هغه چه درکړی شوی دی تاسی ته له کوم څیزه پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی او ښایست د هغه دی او هر هغه چه په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقی دی (له دغه فانی نه) آیا پس تاسی عقل نه چلوئ.
(چه باقی بهتر دی په فانی باندی)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه له عقل او پوه کار واخلی! او دومره وپوهیږی چه دا ژوندون په دنیا کښې تر کله پوری به وی ؟ او د دنیوی د دغه باغ او بهار عیش عشرت ـ مزی او چرچو خوند به تر څه وقت پوری کوی ؟ فرض ئی کړئ چه په دنیا کښې له سره پر ده عذاب هم رانشی خو بیا هم د مرګی لاس تاسی ګرد (تول) له دغه ساز او سامان څخه جلا (جدا) کوی ـ او بیا به د الله تعالیٰ په مخ کښې حاضریږئ او تر یوی یوی ذری پوری هم د خپل اعمالو حساب ورکوئ ـ که مو آخروی عیش او عشرت په برخه شو نو دغه دنیوی عیش عشرت د هغه په مقابل کښې هیڅ او لاشی دی داسی به کوم پوه او عقلمن سړی وی چه یو مکدر او منغض ژوندون ته پر یو بی غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فانی لذت ته پر کامل او باقی لذائذو ترجیح ورکوی بلکه نه ئی ورکوی!.

أَفَمَنْ وَّعَدْنٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيْهِ كَمَنْ مَّتَّعْنٰهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِيْنَ ﴿۶۱﴾

آیا پس هغه څوک چه وعده کړی ده مونږ له هغه سره وعده ښه (چه د جنت ده) پس دی موندونکی دی د هغی وعدی (خامخا داسی دی) لکه هغه څوک چه معاش ورکړی وی مونږه ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا بیا دی په ورځ د قیامت کښی له حاضر کړیو شویو وی (اور ته ؟ بلکه نه دی سره برابر دوی دواړه !).

تفسیر: یعنی مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کیدی شی ؟ د یوه دپاره د دائمی عیش کومه وعده چه شوی ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده او د بل دپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړی جلب ضروری رسیدونکی او دی په دائمی بندیخانه کښی خامخا لویدونکی دی (العیاذ بالله) مثلاً که یو سړی په خوب کښی ووینی چه «څما پر سر شاهی تاج ایښی شوی دی، خدم حشم او د ملازمانو انواع او اصناف ماته لاس په نامه د باندی ولاړ دی او هر قسم خواړه او راز راز (قسم قسم) نعمتونه پر دسترخوان ماته تیار ایښوولی شوی دی چه د هغو خوند او مزه در ګرده (توله) څکم او خورم ئی.» که سترګی له خوبه خلاصه وی ګوری چه ورته د بندیتوب جلب وروراندی کیږی او پولیس ورته سره له څنځیرونو او څولنو ولاړ وی او سم د لاسه بندی او امنیی ته بیولی کیږی او وروسته د پولیس او د عدلیی له تحقیقاتو او د جرم له اثباته په دائمی حبس سره محکوم او په عمری بندیخانه کښی غورځولی کیږی نو تاسی راوښیئ چه په دغه حالت کښی ده ته هغه د باچاهی خوب او په زړه پوری مکلفه خواړه کله په یاد پاتی کیږی ؟

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۶۲﴾

او یاد کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته الله پس وبه وائی (الله) چیرته دی شریکان څما هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه ګمان به مو کوو (پری چه دا شریکان څما دی).

تفسیر: یعنی هغه د خدایی برخی لرونکی چیری دی هغوی دی وغوښت شی چه اوس لږ څه د دوی تائید او حمایت وکړی.

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿۶۳﴾

وبه وائی هغه کسان چه حقه ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره) ای ربه ځمونږ دا (ضعیفان تابعان) هغه کسان دی چه ګمراه کړی ؤ مونږ (دوی) (ګمراه کړی مو ؤ دوی) لکه چه ګمراه شوی وو مونږ بیزاره یو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی) نه ؤ دوی داسی چه ځمونږ عبادت به ئی کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل ئی کوو).

تفسیر: یعنی سؤال خو له مشرکینو څخه ؤ مګر ګمراه کوونکی شرکاء به داسی پوهیږی چه فی‌الحقیقت مونږ ته هم تنبیه راکړی شوی ده نو ځکه په جواب ورکولو کښی سبقت کوی چه ای الله بیشکه چه مونږ دوی ګمراه کړی دی مګر دا ګمراهی خو داسی ده لکه چه مونږ پخپله ګمراهان شوی یو یعنی هغه بودری (تکره) چه د ګمراهی په وقت کښی مونږ خوړلی وه د هغه تکمیل مو په دغه ګمراهی سره وکړ ځکه چه د بل ګمراه کول هم د ګمراه کیدلو آخری درجه ده پس د دغو اغواؤ پر جرم مونږ اعتراف لرو لیکن پر دغو مشرکانو خو ځمونږ له لوری هیڅ کوم جبر او اکراه نه وه ـ او نه مو هغوی په زوره دغی ګمراهی ته اړولی دی فی‌الحقیقت دغه د دوی نفسی اغراض او شخصی هوا پرستی وه چه ځمونږ په غولولو وغولیدل او پر مونږ پسی رهی (روان) شول. نو په دغه اعتبار دوی ځمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهواؤ او ظنونو په عبادت کښی لګیا ؤ. مونږ د دوی له عبادته څخه نن ورځ ستاسی په حضور کښی د خپلی بیزاری او تنفر اظهار کوو. **کذا قال بعض المفسرین.** او حضرت شاه صاحب لیکی «چه دغه به د شیطان وینا وی چه هغوی می ګمراه کړی دی مګر د نیکیو په نامه نو هم ده ته وائی چه دوی خو ځمونږ عبادت نه کاوه» والله تعالیٰ اعلم.

تنبیه: ﴿حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ څخه مراد ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ دی.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ

او وبه ویلی شی (کفارو ته) چه وغواړئ تاسی شریکان د تاسی پس راوبه غواړی دا (کفار هغه بتان) پس هیڅ جواب به ور نه کړی (دا بتان) هغوی ته

تفسیر: یعنی دوی ته به ویل کیږی چه اوس خپل مددګاران خپلی مرستی (مدد) ته راوبولئ مګر

هغوی به د دوی سره څه مرسته (تعاون) او مدد وکړی شی ـ ځکه چه په خپل غم او مصیبت
کښې به اخته او مبتلا وی **کذا قال المفسرون** او د حضرت شاه صاحب د تحریر حاصل دا
دی کله چه شیاطین د نیکانو نوم واخلی نو مشرکینو ته به ویل کیږی چه خپلو هغو نیکانو ته
ورناری کړئ! نو دوی به هیڅ جواب نشی ویلی ځکه چه دوی د هغه د شرک او کفر پر حرکاتو
نه ؤ خوښ او نه تری راضی ؤ یا به تری بیخبره ؤ.

وَرَاَوُا الْعَذَابَ ۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ ﴿۶۴﴾

او وبه وینی دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چیری بیشکه دوی وی چه
سمه صافه لاره ئی نیولی وی (نو اوس به نه معذب کیدل یا کاشکی په کوم
دول (طریقه) مو لاره موندلی وی).

تفسیر: یعنی د دغه وقت د عذاب د لیدلو څخه به داسی آرزو او تمنا کوی کاشکی زه په دنیا
کښې پر سمه صافه لاره تلی تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کیدی.

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۶۵﴾
فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْاَنْۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿۶۶﴾

او یاده کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه وائی چه څه
جواب ورکړی ؤ تاسی رسولانو ته (په هغه وقت کښې چه حق ته غوښتی شوی
وئ)؟ پس پټ به شی پر دوی خبرونه (چه دوی خلاص شی په دغه ورځ کښې
پس دوی به نه کوی پوښتنه یو تر بله.

تفسیر: پخوانی سوالات د توحید په نسبت ؤ. دغه د رسالت په نسبت سوال دی یعنی که تاسی
پخپل عقل او پوه سره په حق نه وی پوهیدلی نو د انبیاؤ په پوهولو خو ښائی پوهیدی. دا
راوښیئ چه تاسی له هغو سره څه سلوک او رویه کړی ده؟ په دغه وقت کښې به هیڅوک هیڅ
جواب نشی ورکولی او د خبرو ګردی (تولی) لاری به بندی شی. (او پټ به شی په دوی جواب).

فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ ﴿۶۷﴾

پس هر څه هغه څوک چه توبه وباسی (له شرکه) او ایمان راوړی (په الله او رسول د الله) او عمل وکړی د نیکیو پس ښائی چه وی به دی له خلاصیدونکیو.

تفسیر: یعنی د هغه ځای بری او کامیابی صرف له ایمان او صالح عمل سره ده که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسی او ایمان راوړی او د نیکیو لاره ځان ته غوره کړی حق تعالیٰ د ده تول پخوانی ګناهونه معافوی او فائزالمرام ئی ګرځوی.

تنبیه: ﴿ فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ ٱلْمُفْلِحِينَ ﴾ د مالک الملکوتی په لهجه سره یوه وعده ده. یعنی هغه ته د فلاح او نجات امید پکار دی. پر مونږ باندی د هیڅا زور نه چلیږی چه خامخا مو د هغه په کولو مجبور کړی مونږ محض په خپل فضل او کرم سره دغسی وعدی کوو.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پیدا کوی هغه څه چه اراده وفرمائی (د پیدایښت ئی) او غوره کوی ئی نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شی کښی):

تفسیر: یعنی د هر څیز پیدا کول د الله تعالیٰ په مشیت او اختیار کښی دی او د کوم شی غوره کول یا د نورو له منځه د هغه جلا (جدا) او منتخب کولو حق هم ده ته حاصل دی. او هر قسم چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی او مرضی ئی وی هم هغسی احکام صادروی. هر یو سړی په هر یو منصب سره چه دی مناسب او لازم وبولی هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوی، په هر چا کښی چه استعداد او لیاقت وګوری نو د هدایت پر سمه لاره یی برابره وی او د مقصود تر منزله پوری په رسیدلو سره ئی بری او کامیابی ور په برخه کوی د مخلوقاتو په هر جنس کښی هره یوه نوعه یا په نوعه کښی هر یو فرد چه وغواړی سم له خپل حکمته سره هغه له نورو انواعو او افرادو څخه ممتازوی ماسواء الله څخه بل هیچا ته د هسی اختیار او انتخاب حق نه دی حاصل. حافظ ابن القیم د «زادالمعاد» په اوائلو کښی دغه مضمون په ډیر بسط او تفصیل سره لیکلی دی. فلیراجع.

سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

پاکی ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چه دوی ئی ورسره شریکوی.

تفسیر: یعنی په تخلیق او تشریع او مذکور اختیار کښی بل هیڅوک له الله تعالیٰ سره نه دی شریک. مشرکانو چه پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولی او تاکلی (مقرر کړی) دی هغه ګرد (ټول) باطل او بی سنده دی.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

او رب ستا ته معلوم دی هر هغه چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دوی او هر هغه چه ښکاروی ئی (ژبی د دوی).

تفسیر: یعنی په زړونو کښی کومی باطلی او فاسدی عقیدی یا بد نیتونه چه لری! او په ژبه سره کومی خبری چه وایی! او په لاسو او پښو او نورو سره کوم کارونه چه کوی دا ګرد (ټولو) د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی او د هر یوه سړی له پټو استعدادو او قابلیتونو څخه ښه خبردار دی او سم له هغه به معامله ورسره کوی.

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

او هم دی الله دی نشته بل لائق د عبادت مګر هم دی دی. خاص هم ده ته توله ثناء ده په دنیا او (په) آخرت (عقبیٰ) کښی او خاص هم دغه (الله) ته دی حکم او خاص هم دغه (الله) ته به بیولی شئ تاسی (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه الله تعالیٰ په تخلیق او اختیار او محیط علم کښی متفرد دی په الوهیت کښی هم واحد او یو دی ماسواء له ده بل هیڅوک هیڅ ته بندګی او عبادت نه کیږی ځکه چه د ده په منبع الکمالات ذات کښی ګرد (ټول) محاسن او محامد مجموع دی ـ په دنیا او عقبا کښی هر راز (قسم) تعریف او توصیف چه وی اعم له دی نه چه پر هر اسم او رسم سره وکړ شی هغه په حقیقت او واقع کښی له هم دغه پاک الله سره نسبت لری او د ده تعریف دی او د ده په حکم سره چلیږی. د ده فیصله ناطقه ده ـ او دی د کلی اقتدار مالک دی او په آخره خاتمه کښی د هر چا رجوع د هم ده په لوری ده. وروسته له دی نه دغه راښیی چه په شپه او ورځ کښی شومره نعمتونه او فوائد تاسی ته عاید کیږی چه دغه ګرد (ټول) د ده له فضله او انعامه دی بلکه بالذات د شپی او د ورځی تبدیل او تحویل د رب الجلیل له بی مثلو او مستقلو

احساناتو او انعاماتو څخه دی.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِضِيَآءٍ ؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) آیا وینئ (یعنی خرنګه در ښکاری) که چیری وګرځوی الله پر تاسی دغه شپه اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری نو څوک دی هغه (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته رڼا (رڼړا) (چه په کښی طلب د معاش کوئ)

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ ! که مثلاً الله تعالیٰ پری نه ږدی چه لمر طلوع وکړی یا ئی رڼا (رڼړا) او تودوخی تری لری کړی نو تاسی به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسی تودوخی او رڼا (رڼړا) له کومه راوړئ؟

اَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ﴿۷۱﴾

آیا پس نه اورئ تاسی (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعنی دا خبره دومره روښانه او صافه ده چه تش په یوه اوریدلو سره هم په فهم او پوه راځی نو آیا تاسو له سره نه اوری.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ؕ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۷۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا وینئ تاسی (یعنی خرنګه در ښکاری) که چیری وګرځوی الله پر تاسی ورځ اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری (چه هیڅ غروب الشمس ونشی) نو څوک دی (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته شپه چه آرام وکړئ تاسی په هغه کښی آیا پس نه وینئ تاسی (دا آثار د قدرت).

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ! که الله تعالیٰ پری نه ږدی چه لمر غروب وکړی او تل ترتله ستاسی پر سرونو هم داسی ولاړ وی نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چه د شپی له راتلو څخه حاصلیږی د هغو حصول به په کوم یو طاقت سره ممکن کیدی شی؟ آیا دغسی یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسی نشئ لیدلی؟

تنبیه: ﴿ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴾ له ﴿ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا ﴾ سره مناسب دی ځکه چه په سترګو سره لیدل عادتاً پر رڼا (رنړا) موقوف دی چه په ورځی کښی په پوره ډول (طریقه) سره په عمل راځی د شپی په تیاره کښی کله چه د لیدلو هیڅ یو صورت نشته بلکه اوریدل په کښی امکان لری نو ځکه ﴿ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا ﴾ سره د ﴿ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴾ فرمایل موزون ؤ والله اعلم.

وَمِن رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او (خاص) له رحمته مهربانی خپلی پیدا کړی ده (الله) تاسی ته شپه او ورځ دپاره د دی چه آرام وکړئ تاسی په هغه (شپه) کښی او چه ولټوئ تاسی (په دغه ورځ کښی) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وکړئ تاسی (د نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی اړول راړول کوی څو د شپی په تیارو او یخو کښی مو سکون او راحت په برخه شی او د ورځی په رڼا (رنړا) کښی خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ ـ او د شپی او د ورځی پر مختلف الانواعو انعاماتو د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کړئ.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾
وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ
فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ ع

او (یاده کړه) هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه فرمائی چیرته

دی شریکان ځما هغه چه وئ تاسي چه گمان به مو کاوه (پری د شریکانو ځما). او راوبه باسو له هر امت (ملت) څخه يو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وایو مونږ دوی ته راوړئ تاسي برهان سند خپل (په اشراک) پس هلته به پوه شي دوی چه حق (په الوهيت کښي) خاص الله لره دی او ورک به شي له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دنیا کښي چه الله شريک لری).

تفسير: له شهید څخه احوال ښوونکی انبياء عليهم السلام يا د دوی نائبان يا نور ښه سري مقصود دی (موضح) دوی به دغه راښيي چه خلقو له سماويه ؤ شرايعو او له الهيه ؤ احکامو سره څه رویه کړی ده؟ نو فرمائي الله چه وبه وايو مونږ دوی ته چه راوړی برهان سند خپل چه تاسي په کوم دلیل او سند سره الله تعالیٰ ته شریکان درولی دی؟ او د حلالو او د حرامو او نورو احکامو صحيح مأخذ مو له کوم ځای څخه اخیستی دی؟ کله چه مو نبي ونه مانه نو دغه خبره چا درښوولی وه چه دغه د الله تعالیٰ احکام دی او هغه حرام او هغه حلال دی پس هلته به پوه شي دوی چه حق خاص الله تعالیٰ لره دی او ورک به شي له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول یعنی په هغه وقت کښي به دغه په نظر راځی چه رښتيا خبره د پاک الله ده او معبوديت هم یواځی د هم ده حق دی او بل هيڅوک د ده شريک نشي کيدی هغه خبری چه په دنيا کښي انبياؤ عليهم السلام ښوولی وی هم هغه حقی او رښتيا وی هغه عقائد او افکار چه مشرکانو له خپل لوری جوړ کړی وو هغه گرد (تول) به هغه ورځ کښي بی اثره او ناقص او بی کاره ثابتيږی.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾

بیشکه چه قارون ؤ له قومه د موسیٰ (یعنی د ده تربور ؤ) پس سرکشي وکړه (قارون) پر دغو (بنی اسرآئيلو) او ورکړی ؤ مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چه بیشکه کليگانی د هغو به خامخا درنيدلي پر (داسي یوی) ډلی چه خاوندان د قوت زور به ؤ (یاد کړه) هغه وقت چه ووبل دغه (قارون) ته قوم د ده (چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره) مه خوشاليږه! بيشکه چه الله نه خوښوی خوشاليدونکی (په مال د دنیا).

تفسیر: د سابقې رکوع په شروع کښې د دنیا د بې ثباتۍ او حقارت د آخرت په مقابله کښې بیان کړې شوې ؤ بیا د آخرت د ذکر په مناسبت د آخرت د عالم څه احوال بیان کړ شو په حاضره رکوع کښې بیا د هم هغه اصلي مضمون په طرف عود کړې شوې دې او د هغې دعوی په استشهاد د قارون قصه اورولې شي. وائي چه قارون د حضرت موسیٰ علیه السلام د تره ځوی یا تربور او د فرعون د مخې سرې ؤ، څرنګه چه د ظالمو حکومتونو دستور وی چه د کوم قوم د وینې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځینې افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوی فرعون هم په بني اسرائیلو کښې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړې ؤ. قارون په دغه موقع کښې چه فرصت موندلې ؤ پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په تولولو کښې لګیا شوې ؤ او ډیر لوی دنیوی اقتدار ئې ځان ته ګټلې ؤ څه وخت چه بني اسرائیل د حضرت موسیٰ علیه السلام تر حکم او ارادې لاندې راغلل او فرعون سره له فرعونیانو مغروق شول نو د قارون د مال د ترقۍ ذرایع هم مسدود شول او هغه مشرې او سردارې ئې له لاسه ووتله نو د هم دغه غیظ ـ غضب ـ حسد له سببه به ئې زیاتره له حضرت موسیٰ علیه السلام سره سرې مخالفت او پټه دښمني کوله خو سره د دغه هم په ښکاره ډول (طریقه) سره مؤمن ښکاریده، توریت به ئې ډیر لوست او د دیني علومو په حصول کښې به مشغول ؤ مګر زړه ئې صاف نه ؤ، د حضرت موسیٰ علیه السلام او د هارون علیه السلام هغه عزت او حرمت ته به ئې چه د پاک الله له طرفه دوی ته عطاء او مرحمت شوې ؤ، کاته او کړیده ـ او سوځیده به ـ او لکه تور منګور پر خپل ځان له تاوه تاویده او له خپله ځانه سره به ئې ویل چه آخر زه هم د دوی د تره ځوی یم نو دغه څه خبره ده چه هغه دواړه نبیان او مذهبي سرداران ګرځیدلې دی او ځما په لاس کښې هیڅ د قدرت قوت نشته کله چه نا امیده او مأیوس کیده نو د تکبر په وضیعت به ئې داسې ویل «ښه دی که هغو دواړو ته نبوت وررسیدلې دی نو څه وشو له ماسره د مال او دولت دومره ډکې خزانې شته چه له بل هیچا سره نشته.»
حضرت موسیٰ علیه السلام یو ځلې پر قارون حکم وکړ چه «د خپل مال زکوة اداء کړه!» نو قارون له خلقو سره وویل «تر اوسه پورې کوم احکام چه موسیٰ پر مونږ جاري کول د هغه په مقابل کښې مو حوصله او تحمل کاوه مګر آیا تاسې اوس د موسیٰ علیه السلام د دغې خبرې تحمل هم کولې شئ چه دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړي؟» څه خلق د قارون مؤیدان شول او ویل ئې چه نه ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره. بالاخر ملعون قارون د حضرت موسیٰ علیه السلام د بدنام کولو له پاره یوه ډیره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه او یوې بدکارې ښځې ته ئې څه بډې او پیسې ورکړې او وې لمسوله چه د خلقو په یوه لویه جرګه کښې کله چه موسیٰ علیه السلام د زناء د حد په اطراف بیانات ورکوی ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه ـ لکه چه دغې پلیتې ښځې په هم هغه لویه مجمع کښې هم داسې یوه چټې (بیکاره) خبره وکړله کله چه حضرت موسیٰ علیه السلام هغې ته شدید قسمونه ورکړل او د الله تعالیٰ له قهره او غضبه ئې وویروله نو هغه وویریده او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئې وویل چه ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلې دی دلته قارون د حضرت موسیٰ علیه السلام په ښیرا سره له خپله کوره او

خزانو په څمکه خښ او دوب کړل شو. د «مفاتح» تفسیر په کنجیو (کلیو) سره کړی دی یعنی د اموالو دومره صندوقونه ورسره ؤ چه د هغو د کلیګانو په پورته کولو څو زورور کسان ستړی کیدل او دغه دومره مستبعد هم نه ؤ لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی د هغه صورت هم ښوولی شوی دی.

﴿ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ ﴾ الآیة ـ یاد کړه هغه وقت چه وویل دغه قارون ته قوم د ده چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره مه خوشالیږه بیشکه چه الله نه خوښوی خوشالیدونکی په مال د دنیا) یعنی پر دغه فانی او زائل دولت ولی نازیږی او پری فخر او غرور کوی؟ چه هغه د الله تعالیٰ په نزد د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وقعت نه لری ښه وپوهیږه چه الله تعالیٰ مغرور او متکبر بنده نه خوښوی او هر هغه شی چه د ده مالک الملکوت خوښ او پسند نه وی د هغه نتیجه ماسواء له تباهی او هلاکت بل هیڅ شی نه دی.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چه درکړی دی تاته الله کور د آخرت

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ ورکړی مال د دی دپاره دی چه انسان هغه د آخرت خپله پنګه وګرځوی نه داسی چه د هغه د غفلت په نشو مست مغرور او متکبر شی او د متکبرانو په شان حرکت او وضعیت اختیار کړی.

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هیروه برخه خپله له (ماله د) دنیا او احسان کوه (له بندګانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چه احسان کړی دی الله له تاسره (چه داسی ډیر دولت ئی درکړی دی)

تفسیر: یعنی سم د خپلی برخی سره تری خوره! او څښه! او اغونده! او د آخرت دپاره دی پنګه تری واخله! او په ناروا مواردو کښی ئی مه لګوه! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه!.

وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ۝

او مه غواړه (ای قارونه!) فساد (په تکبر ظلم بغی سره) په څمکه کښی بیشکه چه الله نه خوښوی فساد کوونکی.

تفسیر: یعني له حضرت موسیٰ علیه السلام سره ضد مه کوه! د الله تعالیٰ پر ځمکه د مطیعانو په شان ګرځه! او خامخا په بلاد الله کښې شورماشور او غلغله مه جوړوه! ځکه چه په ملک کښې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ اِنَّمَاۤ اُوۡتِيۡتُهٗ عَلٰى عِلۡمٍ عِنۡدِىۡ ؕ

وویل (قارون قوم خپل ته) بیشکه هم دا خبره ده چه راکړی شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چه ما څخه دی،

تفسیر: یعني هنرمن وم او د ګټلو استعداد او سلیقه می درلوده (لرله) ـ پخپل لیاقت او قابلیت یا د کوم خاص علمي مهارت لامله (له وجی) ماته دغه دولت حاصل شوی دی الله تعالیٰ هم ماته ځما د لیاقت او اهلیت په ملحوظ دغه مال ـ دولت او شته راکړی دی او دغه ثروت په خوشی چتی (بیکاره) ناسته بی له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چه اوس ئی زه د موسیٰ په حکم او مشوره خوشی ویریا د الله تعالیٰ په نامه لګوم.

اَوَلَمۡ يَعۡلَمۡ اَنَّ اللّٰهَ قَدۡ اَهۡلَكَ مِنۡ قَبۡلِهٖ مِنَ الۡقُرُوۡنِ مَنۡ هُوَ اَشَدُّ مِنۡهُ قُوَّةً وَّاَكۡثَرُ جَمۡعًا ؕ

آیا نه پوهیده (قارون) چه بیشکه الله په تحقیق هلاک کړی دی په خوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چه دی ډیر سخت ؤ له دی (قارون) څخه له جهته د قوت او ډیر ؤ له جهته د جمع کولو (د مال یا ملاتړه)

تفسیر: یعني د دولت ګټلو لیاقت چا درکړ؟ افسوس دی چه تا د حقیقي منعم احسان هیر کړ او د هغه په درکړی دولت او لیاقت مغرور شوی آیا ده دغه دولت له خپل نجات وسیله او ضامن ګڼلی ؤ؟ او دی په دغه نه ؤ خبر چه د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو هم داسی شرارتونو او سرکشیو له سببه هلاک او تباه شوی دی چه د هغوی په لاسو کښې لوی لوی سلطنتونه او ډیری زیاتی خزانی ـ لښکری او نور زیات دنیوی وسائل او وسائط ؤ. آیا دغه ملعون د هغو د احوالو د اوریدلو څخه پند او عبرت نه دی اخیستی؟

وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۷۸﴾

او نه به شي پوښتيدلی له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چه الله ته معلوم دی).

تفسیر: يعنی پوښتنی ته به ضرورت نه وی پاتی الله تعالیٰ ته د دوی ګناهونه يو په يو معلوم دی او له پرښتو سره هم ليکلی پراته دی هو! که د توبيخ او تقريع په ډول (طريقه) کوم وقت کوم سؤال له دوی نه وشی نو هغه بيله خبره ده. يا خو دغه کنايه ده د ګناه له کثرته يعنی د دوی ګناهونه به دومره ډير او زيات وی چه دغه ته به ضرورت نه وی پاتی چه د يوی يوی جزئی پوښتنه له دوی څنی وکړه شی. حضرت شاه صاحب ليکی «پوښتنی به نه کيږی له ګناه يعنی له ګناهګار څخه ځکه که د ده په پوه او عقل کښی څه نقصان نه وی نو ګناه به ئی نه اختياروله کله چه د دوی په پوه او عقل کښی نقص او خرابی ده نو پر دغسی ناپوهانو د الزام اړولو څخه څه فائده مرتبه کيدی شی؟ که دوی د هغو بدو کارو په بدی پوهيدل نو ولی به ئی کول» (موضح).

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فِىْ زِيْنَتِهٖ ؕ قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَاۤ اُوْتِىَ قَارُوْنُ ۙ اِنَّهٗ لَذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿۷۹﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زينت ښائست (او دج خپل) وويل هغو کسانو چه غوښت ئی دغه ژوندون (لږ خسيس د) دنيا ای کاشکی چه وی مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چه ورکړی شوی دی قارون ته بيشکه چه دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخی لوئی (له دنيا څخه).

تفسیر: يعنی قارون خپل فاخره لباس واغوست او سره له ډيرو خدمو او حشمو او په ډير شان او شکوه او جل او بل ووت چه د هغه د ليدلو څخه د دنيا د طالبانو سترګی ړدی بدی پاتی شوی او ګرد (تول) ورته هک حيران ودريدل او له خپلو ځانونو سره به ئی داسی ويل «کاشکی چه مونږ هم د داسی دنيوی شان او شوکت خاوندان وی! او هم داسی ترقی او عروج مو حاصل کړی وی چه نن د قارون په برخه شوی دی. بيشکه چه دی ډير د اقبال او اجلال خاوند او ډير خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ

او وویل (دوی ته) هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ (هغوی ته) علم فهم چه افسوس دی تاسی ته (ای طلابو د دنیا) ثواب د الله خیر ډیر غوره دی هغه چاته چه ایمان ئی راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل ئی کړی دی د نیکیو،

تفسیر: یعنی پوهانو او ذی علم سړیو وویل چه «ای کمبختانو! په دغه فانی جل وبل کښی څه ایښی دی چه د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو له پاره د الله تعالیٰ په دربار کښی کوم دولت او عزت چه شته او دوی ته وررسیدونکی دی د هغه په مقابل کښی دغه دنیوی شان او شوکت محض هیڅ او لاشی دی او دومره یو نسبت هم سره نه لری لکه چه د یوی ذری نسبت له لمر سره کیږی».

وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ۝٨٠

او نشی ښوولی ورکولی دغه (خبره) مګر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصیته)

تفسیر: یعنی له دنیا څخنی آخرت هم هغه ښه او بهتر ګڼی چه دنیوی محنت پر ځان برداشت کولی شی او بی صبره خلق د حرص او طمع له سببه په دنیوی هوس او ارمانو پسی شنه ناست دی. نادان انسانان دنیوی هوسائی (آرام) او راحت ته چه ګوری داسی ګڼی هر څوک چه د آرامی او هوسائی (راحت) خاوند دی هغه ډیر بختور او خوش قسمته سړی دی. نو ځکه د شپی او د ورځی د هم هغه په فکر او تشویش کښی اخته او مشوش اوسیږی ـ او د آخرت د ذلت او د اخروی زحمت او په سلهاؤ ځایو کښی خپل خوشامد او مداهنت ته غور نه کوی او نه ګوری چه دغه دنیوی عیش او عشرت او آرامی وروسته د شلو یا څلویښتو کلونو پای (آخر) ته رسیږی او بیا د ده په زرهاؤ نور کلونو پر تیرو ازغو او راز راز (قسم قسم) ربړونو (تکلیفونو) کښی تیریږی. (موضح بتغییر یسیر).

فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ ۗ فَمَا كَانَ لَهٗ مِنْ فِئَةٍ يَّنْصُرُوْنَهٗ
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۗ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِيْنَ ﴿۸۱﴾

پس ننه ایست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کښې پس څه نه ؤ ده ته (په دغه وقت کښې) هیڅ ډله (د دوستانو) چه مدد گاری ئی کړی وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کښې) او نه ؤ (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چه ځان ئی له عذابه خلاص کړی وی).

تفسیر: یعنی نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسید او نه ئی څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه ئی خپل قوت په کار ورغی نه د بل چا.

وَاَصْبَحَ الَّذِيْنَ تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ ۚ

او صبا کړ هغو کسانو چه آرزو به ئی کوله د مرتبی د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کښې ویل به ئی (یو بل ته) افسوس دی تاته پوه شه! چه بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ارتولو ئی) له بندگانو خپلو او تنگوی (الله دغه روزی په هر چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قارون ترقی او ترفع د لیدلو څخه پرون داسی آرزو او هیله (امید) کوله چه «کاشکی مونږ ته هم داسی عروج او ترقی حاصل شوی وی» نن د قارون د دغه بد انجام د لیدلو څخه لاسونه پر غوږونو ږدی او توبی وباسی او اوس په هوش راغلل چه دغسی دولت په حقیقت کښې د یوه ښکلی مار په شان دی چه د هغه په منځ کښې مهلک زهر وی. له کوم سری د دنیوی ترقی او عروج د لیدلو څخه له سره مونږ ته نه ښائی چه داسی کومه فیصله له خپله ځانه سره وکړو چه هغه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په دربار کښې څه نه څه عزت ـ وجاهت او مقبولیت هم لری. دغه دنیوی ترقی او تنزیل د کوم بنده د مقبولیت او مردودیت معیار نشی کیدی بلکه دغه د الله تعالیٰ مصلحت او حکمت دی. پر هر چا چه لازم او مناسب وگڼی د رزق او د روزی وروته (ابواب) ورپرانیځی او هر چاته چه مناسب وی روزی ورتنگه او په اندازه کوی ئی. د مال او دولت فراخی او ارت والی د ښی خاتمی او مقبولیت دلیل نه دی بلکه علی الاکثر د هغه نتیجه تباهی او بربادی ده او د ابدی هلاکت او فلاکت په صورت ځرگندیږی.

صدق من قال ـ

کم عاقل عاقل اعیت مذاهبه ▪ و جاهل جاهل تلقاه مرزوقا
هذا الذی ترک الاوهام حائرة ▪ وصیّرالعالم النحریر زندیقاً

تنبیه: په «ویک» کښې (وی) اسم د فعل دی په معنی د «اعجب» او دا (کاف) په معنی د (لام) دی نو معنی ئې داسې شوه چه تعجب کوم زه دپاره د دې چه بیشکه الله ارتوی رزق. **ونحن ترجمناه بمعنی ویلک وهذا ماقاله سیبویه**

لَوْلَآ اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ؕ وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۲﴾

که چیرې نه وی دا چه احسان کړی دی الله پر مونږ نو خامخا ډوب کړی به ئې وو مونږ په ځمکه کښې (د قارون په شان) افسوس دی ته نه پوهیږې نه وینې دا چه نه خلاصیږی کافران (له عذابه).

تفسیر: یعنی دغه د الله تعالیٰ مهربانی او احسان دی چه مونږ ئې د قارون په شان ونه کرځولو که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کیده له خپل لورې که مونږ د ډیر حرص او طمع له سببه داسې هیله (امید) او آرزو کړی وه. ﴿ يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ قَارُوْنُ ﴾ الله تعالیٰ ځمونږ په مخ کښې خیر راپیښ کړ چه ځمونږ دغه آرزو او هیله (امید) ئې تر سره ونه رسوله او نه ئې پر دغه حرص او طمع مونږ ته څه تنبیه او سزا راکړه ـ بلکه د قارون نتیجه او حشر ئې مونږ ته راښکاره او مونږ ئې په دغه وسیله سره ویښ او متنبه کړو اوس مونږ ته دغه خبره ښه ښرګنده شوه چه محض د مال او زر په ترقی سره حقیقی فلاح او بری هیڅچا ته نشی حاصلیدی او دغه چه ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشی موندلی.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا
فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ؕ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۸۳﴾

دغه کور د آخرت (چه جنت دی) ورکوو مونږ دا دپاره د هغو کسانو چه نه لری اراده د لوئی (او تکبر) په ځمکه کښې او نه فساد ظلم کوی (پر خلقو) او عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنی د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسی ویل چه قارون خو ډیر خوش قسمته او بختور سری دی حال دا چه دغه خوش قسمتی او بختورتوب نه دی بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لویه خوش قسمتی ده او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چه د الله تعالیٰ په ملک کښی شرارت او فساد غورځول نه غواړی او په دغه فکر کښی له سره نه دی چه خپل ځان له ګردو (تولو) څخه لوی او لوړ (اوچت) وګڼی ـ بلکه د تواضع او انکسار او پرهیزګاری لار ځان ته اختیاروی ـ د دوی زیار (محنت) او کوشش د دی په ځای چه خپل ذات لوړ (اوچت) او لوی ښکاره کړی تل په دغه کار کښی مصروف او معطوف دی چه خپل دین لوړ (اوچت) کړی او کلمة الله په اعلاء کښی ووینی او خپل مسلم قوم مترقی او مرفه الحال او فارغ البال من حیث الحال وګرځوی، دوی د دنیا حریصان نه دی بلکه پر آخرت عاشقان دی او دنیا پخپله د دوی تر پښو لاندی رغړی نو اوس تاسی پخپله غور او فکر وکړئ چه آیا د دنیا مطلوب د دنیا له طالبه څخه ښه نه دی؟ صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم ته وګورئ چه هغوی له ګردو (تولو) څخنی زیات د دنیا تارکان ؤ مګر متروک‌الدنیا نه ؤ ـ په هر حال د مؤمنانو اصلی مقصد آخرت دی د دنیا هغه برخه چه د دغه مقصد ذریعه وګرځی هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هیڅ.

مَن جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيْرٌ مِّنْهَا ۖ وَمَن جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى ٱلَّذِينَ عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ إِلَّا مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

او هر چا چه وکړه کومه نیکی پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغی (حسنی) او هر چا چه وکړه کومه بدی پس نشی ورکولی جزاء هغو کسانو ته چه کړی ئی دی (عمل د) بدیو مګر (جزاء د هغه شی) چه ؤ دوی چه کاوه به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کومه نیکی چه دلته وکړی له هغه څخه ښه او بهتره نیکی به هلته ورسره وکړه شی د یوی نیکی څرنګه چه د هغه اقتضاءوی اقلا لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی «پر نیکی باندی د نیکی وعده ئی ورکړه چه هغه علی‌الیقین رسیدونکی ده او پر بدی ئی د بدی وعده ونه فرمایله چه ضرور به وررسیږی ځکه چه ممکن دی چه هغه ورمعاف شی هو! دومره ئی وفرمایل چه د هغه فعل له سزا څخه به ډیره سزا ونه رسیږی».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ

بیشکه هغه (الله) چه فرض (نازل) کړی ئی دی پر تا (احکام د) قرآن
خامخا بیرته بیوونکی دی د تا هغه ځای د وعدی (مکی) ته

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ عاقبت او ښه خاتمه پرهیزګارانو ته ده یعنی په آخرت کښی لکه چه پاس معلوم شو ـ اوس دغه راښیی چه په دنیا کښی هم آخری بری او فتح هم د دوی ده. وګورئ نن تاسی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنګ شوی مکه معظمه مو پریښوده مګر هغه الله تعالیٰ چه تاسی ئی رسول ګرځولی ئی او د پاک قرآن په شان کتاب ئی درعطاء کړی دی هم هغه الله تعالیٰ بالیقین د تا په ډیره کامیابی او بری سره بیرته هم دلته راوستونکی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «دغه آیات د هجرت په وقت کښی نازل شول او داسی ډاډینه او تسلی ئی وفرمایله چه ته به بیا مکی معظمی ته راتلونکی ئی لکه چه دوی په ډیر ښه وضعیت سره راغلل سره له غلبی او فتح» ځینو مفسرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی ـ او ځینو آخرت ـ او ځینو جنت ـ او ځینو د شام ځمکه چه هلته دوی یو ځلی په لیلة المعراج کښی تشریف وړی ؤ. حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه په دغو اقوالو کښی ډیر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی. یعنی له معاده دلته مکه معظمه مراد ده (کما فی البخاری) مګر د مکی معظمی فتح د قرب الاجل علامه وه لکه چه ابن عباس او عمر رضی الله تعالیٰ عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسیر کښی وفرمایل د وړاندنی «اجل» څخه وروسته «حشر» د حشر څخه وروسته د «آخرت» او د آخرت وروستنی منزل جنت دی. مطلب ئی داسی شو چه الله تعالیٰ به تا ړومبی په یوه شانداره طریقه سره بیرته مکی معظمی ته راولی، وروسته له هغه څو ورځی وروسته اجل مو واقع کیږی، بیا به د شام په ځمکه کښی حشر کیږئ لکه چه له احادیثو څخه ثابت شوی دی بیا په آخرت کښی به هم په ډیر شان او شوکت سره تشریف راوړئ. او په آخر کښی په جنت کښی ډیر اعلیٰ مقام ته استول کیږئ.

قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دی هغه څوک چه راوړی ئی ده لاره سمه او هغه څوک چه هغه په ګمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو ګمراهی ښه معلوم دی. یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوی. او دغه له سره نشی کیدی چه ځما

دغه کوشش ضایع شی ـ یا گمراهان رسوا ـ سپک او گمراه نه کړی.

وَمَا كُنتَ تَرْجُوٓا أَن يُلْقَىٰٓ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته چه توقع امید دی درلود (لرلو) د دی چه راوبه لیږلی شی تاته کتاب (قرآن) لیکن (راولیږلی شو محض) په رحمت مهربانی له (جانبه) د رب ستا

تفسیر: ته له پخوا ځنی د نبوت په انتظار کښی نه وی دا محض د الله تعالیٰ رحمت او موهبت دی چه ته ئی په رسالت سره سرفراز کړی نو هم هغه الله تعالیٰ به په دنیا او آخرت کښی تاته بری او کامیابی درکوی لهٰذا ای محمده! د ده پر معاونت او امداد تل ترتله اعتماد او اطمینان ولره!.

فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾

پس مه کیږه ته خامخا مددگار دپاره د کافرانو (په دین د دوی کښی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی ته دی خپل هغه قوم خپل خپلوان مه گڼه چه دوی له تاسره بدی کړی ده او تاسی ئی مجبور کړی یئ چه خپل وطن پریږدئ! اوس هغه څوک چه له تاسره مرسته (تعاون) او مدد کوی هم هغه دی خپل دی.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ
وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾

او (خبردار چه) وا دی نه ړوی (کفار) خامخا تا (په مکر او فریب) له آیاتونو د الله پس له هغه چه نازل کړل شول تاته او وبوله خلق (طرف د توحید او عبادت د) رب خپل ته او مه کیږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کښی).

تفسیر: یعنی ته دی د دین په کار کښی د خپل قوم خاطر او رعایت مه کوه! او مه دی خپل ځان په هغوی کښی شمیره! اګر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وی. هو! دوی ګرد (ټول) د خپل رب په لوری وبوله! او د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل کښی ټینګ اوسه!.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چه) نشته هیڅ لائق د بللو بل هیڅوک مګر هم دی دی (یواځی ځکه چه) هر څیز فانی کیدونکی دی مګر ذات د ده (چه تل باقی دی).

تفسیر: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی مګر بالوسیله په دغه سره نورو ته پند او نصیحت ورکول کیږی. د پاس آیتونو په نسبت ځینو مفسرینو هم داسی لیکلی دی. یعنی هر شی له خپله ذاته معدوم دی او تقریباً ټول شیان فناء کیدونکی دی اعم له دی چه په هر وقت کښی وی مګر خو د الله تعالیٰ مخ یعنی د الله تعالیٰ مقدس ذات چه نه له سره معدوم ؤ او نه هرګز فناء کیدونکی دی رښتیا ده **(الا کل شیٔ ما خلاالله باطل).**
وقال الله تعالیٰ ﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴾.
ځینو اسلافو د دی مطلب داسی اخیستی دی نور ګرد (ټول) کارونه فناء او محو کیدونکی دی ماسواء له هغو کارونو چه خالصاً مخلصاً له وجه الله وکړی شی والله تعالیٰ اعلم.

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾ ع

هم ده ته دی حکم (نافذه قضاء) او هم ده ته به بیرته بوتلی شیٔ تاسی (لپاره د جزاء)

تفسیر: یعنی د ګردو (ټولو) حضور د ده په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره یو حتمی او ضروری شی دی چه هلته یواځی د هم ده حکم چلیږی. او صورتاً، ظاهراً او مجازاً هم د بل هیچا حکم نه چلیږی او نه به قوت او اقتدار ورپاتی وی. ای الله! جار دی شم! په هم دغه وقت کښی پر دغه ګناهګار بنده دی هم رحم وفرمایه! او له خپله غضبه ئی وساته!.

تمت سورة القصص ولله الحمد والمنة.

سورة العنکبوت مکية الامن آية (۱) الى غاية آية (۱۱) فمدنية وهى (٦٩) آية و (۷)
رکوعات رقمها (۲۹) تسلسلهاحسب النزول (۸۵) نزلت بعد سورة الروم
د العنکبوت سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱) آیته څخه د (۱۱) آیته تر آخره پوری چه مدنی
دی (٦٩) آیته
او (۷) رکوع لری په تلاوت کښې (۲۹) او په نزول کښې (۸۵) سورت دی وروسته
د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا اَنْ يَّقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ ﴿۲﴾

آیا ګمان کوی دا خلق د دی چه پری به ښودی شی دوی (په) هم دی قدر
چه ووائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ حال دا چه دوی به ونه ازمویل شی.

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دی هر څوک چه د ایمان دعوی کوی امتحان او ابتلاء ته دی ئی هم تیار شی! هم دغه د امتحان محک دی چه پری سره او ناسره سولولی کیږی او معلومیږی. په حدیث کښې راغلی دی چه له ګردو (تولو) څخه سخت امتحان د انبیاؤ دی. وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی چه له هغو سره مشابهت ولری. او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږی. په هر اندازه چه انسان پخپل دین او ایمان کښې مضبوط او سخت وی په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږی.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقیق ازمویلی ؤ مونږ هغه کسان چه له دوی نه ړومبی ؤ

تفسیر: یعنی د ړومبنیو انبیاؤ د متبعینو ډیر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی. په صحیح

بخاری شریف کښی دی چه صحابه ؓ رضی الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! څمونږ له پاره د الله تعالیٰ له درباره دعاء او مدد وغواړئ! دا هغه زمانه وه چه د مکی معظمی مشرکینو پر مسلمانانو باندی انتهائی ظلم او ستم کوو. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه پخوا له تاسو به ئی یو (ژوندی) انسان په ځمکه کښی ولاړ خښوو او بیا د هغه پر سر به ئی اره کشوله او د ده سر به له منځه دوه توتی کیده. د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به ئی د اوسپنی تک سره سیخونه وهل او لګول چه د هغو په اثر به د دوی پوستکی او غوښی وریتی کیدی او سوځیدی تناکی به ئی وهلی او لاندی به لویدی خو سره د دغو ربړو (تکلیفونو) او سختیو باوجود له خپل دین څخه به ئی دوی نشو ګرځولی.

اوښکی مو بهیږی ـ وینی مو توئیږی
زړونه مو کړیږی ـ تینګ ولاړ په مینه یو
له خوب خوړو نه لری یو ـ خوار زهیر او غلی یو
خوند او ژوند نه تلی یو ـ سخت لتاړ په مینه یو

فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۳﴾

پس خامخا معلوم به کړی هرومرو (خامخا) الله (په علم ظاهری سره هم) هغه کسان چه رښتینی دی (په دعوی د ایمان کښی) او خامخا معلوم به کړی الله هرومرو (خامخا) (هغه) دروغجنان (په علم ظاهری سره هم).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ به علانیه ظاهروی او هر یو به پوهیږی چه د ایمان په دعوی کښی کوم یو رښتین راوځی؟ او کوم یو دروغجن ښرګندیږی او سم له هغه سره به هر یوه ته سزا ورکوی.
تنبیه: له ﴿ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ څخه چه د علم الباری د حدوث توهم کیږی د هغه یو نهایت محققانه جواب شیخ الهند قدس سره العزیز پخوا د البقرة په (۱۷) رکوع د دغه متبرک تفسیر کښی چه پر ﴿ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ الرَّسُوْلَ مِمَّنْ يَّنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ ﴾ باندی لیکلی شوی ورکړی دی. مونږ دلته د هغو توجیهاتو په طرف اشاره کړی ده چه د مفسرینو له طرفه ایراد شوی دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّسْبِقُوْنَا ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿۴﴾

آیا گمان کوی هغه کسان چه عمل کوی دوی د بدیو (لکه شرک او معاصی) د دی چه ړومبی به شی دوی پر مونږ (چه مونږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی) بد دی هغه حکم چه کوی ئی دوی (چه نفی د انتقام دی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «پخوانی دوه آیتونه د هغو مسلمانانو په متعلق ؤ چه د کفارو په ایذاء کښی اخته ؤ او دغه آیت د هغو کافرانو په متعلق دی چه مسلمانان به ئی رټرول (تکلیفول) (موضح)» یعنی د مومنینو امتحانات دی دوی داسی ونه گڼی چه «مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او د هغو له سختیو او مصاعبو څخه مأمون او ساتلی یو.» دوی له مونږه خپل ځانونو چیری ساتلی شی هغه سختی سزاوی چه دوی ته ورکولی کیږی د هغه په مقابل کښی د مسلمانانو د امتحان سختی هیڅ حقیقت نه لری چه د دی وقت د دغه عارضی مهلت او ډیل په نسبت دوی داسی کومه رأیه قائمه کری ده چه «مونږ به تل مأمون پاتی کیږو او د حساب او کتاب او سزا موندلو په وقت کښی به د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی نه ورځو» نو په حقیقت کښی دوی پر ډیره خرابه خبره فیصله کری ده او داسی د حماقت او د جهالت فیصلی د راتلونکیو مصائبو مخه له سره نشی نیولی.

مَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٥﴾

هر څوک چه وی چه امید لری دی د ملاقات د الله (په جنت کښی) پس بیشکه اجل نیته د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکی ده (نو ښائی چه ورته تیار شی) او هم دی ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی هر هغه سری چه په دغه توقع سختی گالی (برداشت کوی) او رټرونه (تکلیفونه) تیروی چه یوه ورځ به زه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدونکی یم چه هلته تر یوی ذری پوری هم حساب او کتاب کیږی که زه دلته په دغه امتحان کښی ناکام شوم نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کښی اخته کیدونکی یم او که تری بریالی او کامیاب ووتلم نو دغه گرد (تول) تکالیف به ځما له مخی څخه لری کیږی. او د الله تعالیٰ رضاء او لقاء به می په برخه کیږی نو داسی سری دی په یاد ولری چه د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) راتلونکی ده او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او د ده دغه اعلیٰ توقعات

خامخا پوره کیدونکی دی او ضرور د ده سترګی به پری یخی او رنی کیږی. الله تعالیٰ ګردی (تولی) خبری اوری او پری ښه عالم دی د هیچا زحمت نه ضایع او نه ابته (خراب) کوی.

وَمَنْ جٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦﴾

او هر څوک چه جهاد کوی (له کفارو یا له نفس خپل سره) پس بیشکه هم دا خبره ده چه جهاد کوی دپاره (د نفعی) د نفس خپل بیشکه چه الله خامخا غنی بی پروا دی له ګردو (تولو) عالمیانو څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصیته هیڅ قسم نقصان نه رسیږی هغه غنی ذات له هغی شیانو څخه په کلی دول (طریقه) سره بی پروا او بی نیازه دی هو! بنده په هره اندازه چه د الله تعالیٰ په طاعت کښی محنت او زیار (کوشش) پر ځان اخلی د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کښی رسیږی پس مجاهده کوونکی دی هیڅ کله داسی خیال ونه کړی کله چه مونږ د الله په لاره کښی دومره زحمت کوو نو (معاذالله) پر الله تعالیٰ خپل څه منت او احسان باروو بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالیٰ مرحمت او احسان دی چه تاسی ته ئی ستاسی د ګټی او فائدی لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چه وو دوی چه کاوه به ئی (په اسلام کښی).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه الله تعالیٰ د ګرد (تول) عالم څخه غنی، بی پروا او بی نیاز دی خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسی محنت او زحمت نه ضایع کوی او په ځای ئی رسوی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی د ایمان په برکت به تاسی ښیګڼی (فائدی) او نیکی

وموميږ او بدی او خرابی مو ښښلی کیږی» (موضح القرآن).

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره ئی د نیکی (هر کله په هر څه کښی پرته (علاوه) له دی نه)، او که کوښښ کوی (دوی دواړه) له تاسره چه شریک ونیسی ته له ما سره هغه څیز چه نشته تاته په (الوهیت) د هغه کښی هیڅ علم پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو)

تفسیر: یعنی په ګردو (ټولو) کائناتو کښی داسی کوم شی له سره نشته چه له الله تعالیٰ سره شریک یا شرکت وکړی شی بیا نو په دی باندی څوک له کومه ځایه څخه خبر شوی دی. دغه خلق چه الله تعالیٰ ته شرکاء ودروی محض د جهالت اوهام دی او د بی سنده خیالاتو متابعت کوی او په واقع سره له حقیقته بیخی بیخبره دی.

﴿ فَلَا تُطِعْهُمَا ﴾ ـ اطاعت مکوه ته د دی دواړو په اشتراک مع الله کښی)

په دنیا کښی له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی خو د الله تعالیٰ حق له دوی نه هم ډیر دی د والدینو لامله (له وجی) نه ښایی چه د الله تعالیٰ دین پریږدی (موضح) په حدیث کښی راغلی دی چه د حضرت سعد بن ابی وقاص والده چه مشرکه وه کله چه د خپل ځوی د اسلام خبر ئی واورید نو له خپله ځانه سره یی عهد وکړ ـ څو سعد (معاذالله) له اسلامه مرتد نشی نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم او تر چت لاندی به آرام ونه کړم لکه چه هغی له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله او بیخی خواره زهیره شوه خلقو به په زور او زیادت د دی خوله پرانستله او ډودی او اوبه ئی ورکولی نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو ګواکی دغه راوښودل چه د والدینو په داسی شان پر خلاف الحق باندی مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی ښائی چه د خالص مؤمن د ثبات پښه تری ونه ښوئیږی.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ⑧

خاص ماته دی بیا راتله د تاسی (تولو) پس خبر به کړم زه تاسی (جزاء به در کړم) پر هغو (اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی ټول به په هغه عدالت کښی حاضریږئ! په دغه وقت کښی به ګردو (تولو) ته د ورښول

کیږی چه په اولاده او والدینو کښی کوم یو متجاوز او له خپله حده تیری کوونکی ؤ؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم ؤ.

وَالَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُدۡخِلَنَّہُمۡ فِی الصّٰلِحِیۡنَ ﴿۹﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی په (جماعت) د صالحانو کښی (چه انبیاء او اولیاء دی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه سره له داسی زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نیکی پر لاره قائم وی حق تعالیٰ به د هغه حشر پخپلو خاصو بندگانو کښی کوی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «که اولاد په ناحقه خبره کښی د خپلو والدینو خبره ونه منله او والدین هم هغسی په ناحقه ټینګ ولاړ وی نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږی او د ده د والدینو به زمره کښی به نه کیږی. اګر که د طبیعی او نسبی تعلقاتو په بناء دی د ګردو (تولو) څخنی دوی ته دیر نژدی وی. په «المرء مع من احب» کښی دینی محبت مراد دی طبیعی محبت نه دی مراد.»

وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ یَّقُوۡلُ اٰمَنَّا بِاللّٰہِ فَاِذَاۤ اُوۡذِیَ فِی اللّٰہِ
جَعَلَ فِتۡنَۃَ النَّاسِ کَعَذَابِ اللّٰہِ ؕ

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وائی (تش په خوله) ایمان راوړی دی مونږ (هم) په الله باندی پس کله چه سختی ورسوله شی ده ته په (لاره) د الله کښی نو وګرځوی فتنه سختی خپګان د خلقو (او شمیری ئی) په شان د عذاب د الله

تفسیر: دغه د هغو خلقو ذکر دی چه پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وائی مګر د دوی په زړونو کښی له سره ایمان راسخ نه ؤ ـ دوی ته هر چیری چه د الله تعالیٰ په لاره کښی کوم رېړ یا تکلیف وررسیده یا د دین له سببه ئی څوک تکلیفوو نو دغه امتحان او آزموینه ده ـ الله تعالیٰ د عذاب په منزله ګڼله څرنګه چه انسان د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او خپل ځان تری ساتی او وروسته د هغه له نزوله له خپلی هغی پخوانی دعوی څخه لاس واخلی ـ او ناچاره اعتراف او اقرار کوی چه زه په غلطی کښی وم هم دغسی حال د هغو ضعفاؤ القلوبو دی هر چیری چه د دین په معامله کښی کومه سختی وروړسیږی نو ژر تر ژره ویریږی او د ایمان له دعوی څخه لاس آخلی ـ

او په ژبه یا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چه مونږ پخپلې دغې دعوی کښې په غلطئ کښې وو. یا دغسې دعوی مو له سره نه وه کړې.

وَلَئِن جَآءَ نَصۡرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمۡ

او قسم دی که چیرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چه فتح او غنیمت یوسی) نو خامخا وبه وائی دغه (منافقان) هرومرو (خامخا) بیشکه مونږ (هم) یو له تاسی سره (په ایمان کښې) (نو په غنیمت کښې مو شریک کړئ!)

تفسیر: یعنی که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوری نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبری جوړوی چه مونږ خو له تاسی سره وو ـ او اوس هم ستاسی اسلامی ورونه یو ـ خصوصاً که مسلمانان فاتح شی. او فرض ئی کړئ که دغه خلق چه د کفارو سره ئی معاونت کاوه د مسلمانانو په لاس کښې بندیان شی نو بیا د دوی د نفاق او تملق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

أَوَلَيۡسَ ٱللَّهُ بِأَعۡلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝١٠

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چه په سینو زړونو د عالمیانو کښې (پټ) دی (بلکه په هر شی باندی ښه عالم دی).

تفسیر: یعنی لکه چه ځینی له دغو خلقو له مسلمانانو سره دی الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دی آیا تش د ژبی په دعوی سره دوی له الله تعالیٰ څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شی؟

وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ ۝١١

او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) الله ته هغه څوک چه ایمان ئی راوړی دی او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) (الله ته) منافقان (نو ور به کړی هری یوی فرقی ته جزا موافقه).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته لا له پخوا څخه هر شی پوره معلوم دی ـ لیکن اوس ستاسی اعمال او افعال نورو ته هم ورښیی او ظاهروی یی چه آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول (طریقه) کوم یو له تاسی خپل ځان صادق مؤمن ثابتوی؟ او کوم یو دروغجن ـ دغاباز او منافق دی؟

تنبیه: په دی قسم مواضعو کښی د ﴿ وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ ﴾ معنی په (لیرین الله) سره له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی کما فی تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّبِعُواْ سَبِيلَنَا وَلۡنَحۡمِلۡ خَطَٰيَٰكُمۡ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی متابعت وکړئ تاسی د لاری څمونږ (په دنیا کښی) او ښائی بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته لازم دی چه پر ایمان مضبوط وی او هیڅ قسم تکلیف ـ ایذاء او ربړول (تکلیفول) یی د ثبات او استقامت له طریق څخه لری نشی کړی او نه د کفارو ډک له شیطنته او حماقته استمالت او پخلا کولو څخه متأثر شی ـ مثلاً کفارو به مسلمانانو ته ویل «راځی اسلام خوشی کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو وروړګلویو او خپلویو کښی ننوځئ! او څمونږ پر لاره تګ وکړئ څو له ګردو (تولو) تکالیفو او ایذاؤ څخه نجات وموموئ! او بی سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کښی پاتی نشئ او که تاسی داسی اقدام ګناه ګڼئ! او له مؤاخذی څخه ئی ویریږئ نو د الله تعالیٰ په دربار کښی څمونږ نوم واخلئ چه دوی مونږ ته داسی مشوره راکړی وه ـ او که داسی کومه پیښه دروراندی شی نو ګرد (تول) مسئولیت او ذمه واری به مونږ په خپل سر اخلو» لکه چه یو شاعر وائی.

تو مشق ناز کر خون دوعالم میری ګردن پر

وَمَا هُم بِحَٰمِلِينَ مِنۡ خَطَٰيَٰهُم مِّن شَيۡءٍۖ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ⑫
وَلَيَحۡمِلُنَّ أَثۡقَالَهُمۡ وَأَثۡقَالٗا مَّعَ أَثۡقَالِهِمۡۖ

حال دا چه نه دی دوی (پخپل ځان) اخیستونکی له ګناهونو د دوی د هیڅ شی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دغه وعده کښی). او خامخا بار به کړی هرومرو (خامخا) (دغه کفار) بارونه درانه د ګناهو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهو خپلو

تفسیر: یعنی دوی دروغجنان دی او ستاسی بار د یوی ذری په اندازه هم دوی نشی سپکولی هو! خپل بار درنوی ـ یو خو د دوی د ذاتی ګناهونو بار ؤ ـ اوس د نورو د اغواؤ او د اضلالو بار

پر هغه لا زیات شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که څوک وغواړی چه رفاقت وکړی او د بل چا د گناه بار پر خپله اوږه واخلی امکان نه لری مگر که یو بل گمراه کړی نو د دغه گمراه شوی سړی د گناه بار هم د دغه گمراه او هم د هغه گمراه کوونکی په غاړه لویږی» (موضح) لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «هر څوک چه په دنیا کښی (ناحقه) وینه تویی کړی د ده د گناه برخه د آدم علیه السلام ړومبنی ځوی «قابیل» ته هم رسیږی چه هغه اول ځلی دغه خرابه لاره ایستلی ده».

وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣﴾

او خامخا وبه پوښتیدلی شی دوی هرومرو (خامخا) په ورځ د قیامت کښی له هغو (دروغو) چه وو دوی چه له ځانه به ئی جوړول (په الله په رسول الله).

تفسیر: یعنی دوی د دروغو خبری جوړوی چه مونږ به ستاسی بار پر خپلو اوږو آخلو دغه بالذات یوه مستقله گناه ده پر دغه هم دوی مأخوذیږی. وروسته د څو قصصو په منځ کښی پر دغی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه د رښتینو په مقابل کښی همیشه دروغ ـ اغواء او شرارت کیدل او د رښتینو او صادقانو د امتحان ابتلاء او آزموینی دوره به تر مدتو پوری اوږدیده مگر وروستنی نتیجه به د هم هغو په حق کښی ښه او بهتره څرگندیده او منکران او شریران به گرد (تول) سره خائبان او خاسران او زیانکاران گرځیدل ـ صادقان او رښتینان به بریالیان ـ کامیاب او سرفراز کیدل او د اشقیاؤ گرد (تول) مکائد د عنکبوت له تاره څخه زیات قوی نه ثابتیدل.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته پس مدت ئی تیر کړ په دوی کښی زر کاله (دپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مگر پنځوس کاله (کم له زرو نه)

تفسیر: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه حضرت نوح علیه السلام په څلویښت کلنی کښی مبعوث شو نهه نیم سوه کاله په دعوت ـ تبلیغ ـ سعی ـ او اصلاح کښی مصروف او لگیاء ؤ بیا طوفان (څپان) راغی له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتی ؤ چه په دغه حساب سره د دوی تول عمر ۱۰۵۰ کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿۱۴﴾

(نو تکذیب ئی وکړ) پس ونیول دوی طوفان (ډیرو اوبو نو غرق شول) حال دا چه دوی ظالمان ؤ (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: یعنی کله چه دوی له گناهونو او شرارتو څخه لاس وانخیست نو طوفان پری نازل شو چه په هغه کښتی پرته (علاوه) له څو تنو مخصوصو نفوسو نور گرد (تول) سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَصْحَٰبَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بیړی (ته چه له ده سره ؤ)

تفسیر: هغه انسانان یا حیوانان چه پر دغی بیړی کښی سواره ؤ هغوی مو د نوح علیه السلام په ملگرتوب محفوظ او مأمون وساتل د هود علیه السلام په سورت کښی دغه قصه په تفصیل سره تیره شوی ده.

وَجَعَلْنَٰهَا ءَايَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿۱۵﴾

او وگرځوله مونږ دغه (بیړی یا قصه یوه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالمیانو ته.

تفسیر: وائی چه د نوح علیه السلام بیړی تر ډیرو مودو پوری د(جودی) پر غره ولاړه وه څو د گردو (تولو) لیدونکو لپاره عبرت وی نن ورځنی بیړی او جهازونه هم د هم هغی بیړی یوه نښه ده چه د هغو د لیدلو څخه هم د نوح علیه السلام د سفینی یاد تازه کیږی او د الله تعالیٰ د قدرت یوه نمونه په نظر راځی ـ یا ښائی چه تری داسی مراد وی چه مونږ د بیړی دغه قصه د همیشه لپاره د عبرت نښه گرځولی ده. حضرت شاه صاحب وائی «څه وقت چه دغه سورت نازل شو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ډیر اصحاب د کفارو له ایذاء او اضراره په تنگ شوی ؤ ـ او ځینی له هغو پر بیړیو سواره شوی او د حبشی په لوری ئی هجرت کړی ؤ کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته راغی دلته هغه جهاز والا اصحاب ئی هم مدینی منوری ته راغلل او په سلامتی له هغوی سره ملاقی شول (موضح بتغیر یسیر) گواکی نوح علیه السلام او د نوح علیه السلام د سفینی تاریخ په دغه صورت او شکل سره بیا اعاده کړی شوی دی.

وَاِبۡرٰهِيۡمَ اِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوۡهُ ؕ ذٰلِكُمۡ خَيۡرٌ لَّكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۶﴾ اِنَّمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اَوۡثَانًا وَّتَخۡلُقُوۡنَ اِفۡكًا ؕ

او (یاده کړه قصه د) ابراهیم کله چه وی ویل قوم خپل ته چه عبادت کوئ تاسی الله ته او وویریږئ له (عذابه د) ده دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسی ته (له کفره) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په خیر او شر خپل) بیشکه هم دا خبره ده چه عبادت کوئ تاسی غیر له الله د بتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چه خدایان ئی بولئ).

تفسیر: یعنی له خپله ځانه په دروغو سره عقیدی جوړوئ او د دروغو خیالاتو او اوهامو متابعت کوئ ـ لکه چه تاسی په خپلو لاسو بتان له تیږو (ګټو) ځنی توږئ او دروئ ئی او بیا هغه تاسی په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ!

اِنَّ الَّذِيۡنَ تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ لَا يَمۡلِكُوۡنَ لَـكُمۡ رِزۡقًا فَابۡتَغُوۡا عِنۡدَ اللّٰهِ الرِّزۡقَ وَاعۡبُدُوۡهُ وَاشۡكُرُوۡا لَهٗ ؕ اِلَيۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۱۷﴾

بیشکه هغه کسان چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله نه دی مالکان دوی تاسی ته د رزق پس طلب کړئ تاسی په نزد د الله رزق (چه قادر دی په رسولو د روزی) او عبادت کوئ د هم هغه (الله یوائی) او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده) هم دغه الله ته به بیرته بیولی کیږئ تاسی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «اکثر خلق په روزی پسی خپل ایمان ورکوی نو وپوهیږئ چه ماسواء الله څخه بل هیڅوک چاته روزی نه ورکوی هم هغه روزی رارسوی سم له خپلی ارادی سره» لهٰذا ښائی چه د هم هغه الله شکریه اداء کړئ! او هم هغه ته بندګی او عبادت وکړئ! چه هم هغه پاک الله تعالیٰ ته ستاسی بیا ورتګ او رجوع ده آخر په هغه وقت کښی به څرنګه د الله تعالیٰ سره مخامخ کیږئ؟.
(تر دغه ځایه پوری د حضرت ابراهیم علیه السلام مقوله وه اوس پاک الله داسی خطاب فرمائی قریشو ته)

وَإِن تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسی (ای کفارو رسول ته) نو په تحقیق نسبت د دروغو کړی ؤ (انبیاؤ خپلو ته) ډیرو قومونو پخوا له تاسی او نشته پر رسول باندی مگر رسوونه (د پیغام) ښکاره.

تفسیر: یعنی (ای کفارو!) ستاسی له دغه دروغجن شمیرلو څخنی ماته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی زه په صافو الفاظو سره تبلیغ ـ پند او نصیحت کوم او خپله وظیفه او فریضه می په دغه مورد کښی په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی ده او د ښو او د بدو لاری او کندی می گردی (تولی) تاسی ته در ښوولی دی که سره له هغه ئی تاسی نه منئ البته تاسی به هم داسی نقصانونه ومومئ ـ لکه چه پخوا له تاسی «عادیان» او «ثمودیان» او نور په کښی اخته او مبتلا شوی ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نه وینی (دغه منکران له بعثه) چه ځرنگه اول پیدا کوی الله دا خلق بیا به ئی دوهم ځلی هم خلق کړی بیشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دوهم ځلی) پر الله آسانه ده.

تفسیر: یعنی پخپلو ځانونو کښی غور او دقت وکړئ! ړومبی تاسی بیخی نه وئ! الله تعالیٰ تاسی له عدم څخه وجود ته راوستئ هم داسی تاسی به وروسته له مرگه هم بیا ژوندی راپاځوی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی خو مو لیدلی دی، وروستی هم پری قیاس کړئ» یعنی د الله تعالیٰ په نزد خو هیڅ شی سخت او مشکل نه دی. مگر خبره ستاسی په پوهیدلو او باور کولو کښی ده هغه ذات چه یو شی ئی بی له نمونی څخه اول ځلی پیدا کړی دی دوهم ځلی ئی هم پیدا کولی شی د نمونی د قائمیدلو څخه وروسته د یوه شی جوړول ښائی چه لا سهل او آسان وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۚ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ

النَّشۡاَةَ الۡاٰخِرَةَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ۚ‏ ﴿۲۰﴾ يُعَذِّبُ مَنۡ يَّشَآءُ وَيَرۡحَمُ
مَنۡ يَّشَآءُ ۚ وَاِلَيۡهِ تُقۡلَبُوۡنَ‏ ﴿۲۱﴾ وَمَاۤ اَنۡتُمۡ بِمُعۡجِزِيۡنَ فِى الۡاَرۡضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ ۡ وَمَا
لَـكُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مِنۡ وَّلِىٍّ وَّلَا نَصِيۡرٍ ﴿۲۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وګرځئ تاسی په ځمکه کښې پس وګورئ چه څرنګه شروع کړی ده پیدایښت (له نشتوالی څخه) بیا به الله پیدا کړی پیدا کول وروستنی هم (په آخرت کښې په مثل د ړومبنی پیدایښت په دنیا کښې ځکه چه) بیشکه الله پر هر شي باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی مبدا او اعاده ده) عذاب ورکوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) او رحم کوی پر هغه چا چه اراده وفرمائی (د رحمت ئی) او خاص هم دغه (الله) ته تاسی بیرته بیولی کیږئ. او نه یئ تاسی (ای خلقو!) عاجزوونکی (د الله) په ځمکه کښې او نه په آسمان کښې (له عذاب خپله) او نشته تاسی ته غیر له الله هیڅ دوست (چه وساتی تاسی) او نه هیڅ مددګار (چه ستاسی مرسته (مدد) وکړی په دفع د عذاب کښې).

تفسیر: یعنی خپل ذات پریږدئ د نورو اشیاؤ په پیدایښت کښې هم غور او فکر وچلوئ؟ او د الله تعالیٰ په ځمکه او ملکونو کښې وګرځئ! او سترګی وغړوئ! چه الله تعالیٰ څرنګه مخلوقات پیدا کړی دی؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قیاس کړئ! او پری ښه وپوهیږئ! چه د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی. نو هم دغه الله تعالیٰ تاسی دوهم ځلی هم پیدا کوی او بیا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزاء درکوی او پر هر چا چه اراده وفرمائی پخپل فضل ـ کرم او رحمت سره به خپله مهربانی مبذوله فرمائی ـ او د هر چا سزاء ورکولو ته چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه نه په دی سره له هغی سزاء څخه خلاصیدی شی چه دی د ځمکی په سوریو کښې ننوځی یا آسمان ته والوځی هیڅ یوه هسکه او ټیټه د الله تعالیٰ مجرم ته د پناه ځای نشی ورکولی او نه هیڅ زور ـ قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شی او نه ورسره څه مرسته (مدد) او نه ئی حمایت کولی شی.

وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَلِقَآئِهٖۤ اُولٰٓـئِكَ يَئِسُوۡا
مِنۡ رَّحۡمَتِىۡ وَاُولٰٓـئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ‏ ﴿۲۳﴾ فَمَا كَانَ

جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ اَوْ حَرِّقُوْهُ

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله) دغه کسان نااميده دی له رحمت (جنت) ځما او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډیر دردناک. پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (ابراهیم) مګر دا ؤ چه وویل دوی ووژنئ تاسی دغه (ابراهیم) یا وسوځوئ ده لره

تفسير: يعني هغه کسان چه د الله تعالىٰ له خيره څخه انکار کوی ـ او د الله تعالىٰ سره د مخامخ کیدلو امید نه لری نو هغوی به څرنګه د الله تعالىٰ د رحمت څخه امید کولی شی ځکه چه دوی په بعث بعد الموت قائل نه دی لهٰذا دوی به په آخرت کښی هم محروم او مأیوس پاتی کیږی. او دغه د ﴿ مَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ﴾ عکس شو.
يعني د ابراهيم عليه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهینو د آوریدلو څخه کله چه د ده قوم له جواب څخه عاجز شو نو د قوت د استعمال دپاره ئی لاس وغځول ـ پخپلو منځونو کښی ئی سره جرګه او مشوره وکړه چه یا ئبائی دی ووژلی شی او یو ځلی دغه شورماشور آرام کړی ـ یا په اور کښی وسوځولی شی ـ څو ئی د ربړ او تکلیف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو څخه واوړی. که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وویسته نو نه به ئی سوځوو که نه په اور کښی به ئی غورځوو چه د ایرو یوه ډیری تری جوړه شی.

فَاَنْجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ ؕ

پس نجات ورکړ دغه (ابراهيم ته) الله له (ضرره د) اوره

تفسير: يعني د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهيم عليه السلام په اور کښی وغورځول شو مګر الله تعالىٰ اور پری ګلزار کړ ـ لکه چه د «الانبياء» په سورت کښی ئی قصه مفصلاً تیره شوه.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۲۴﴾

بیشکه په دغه (نجات د ابراهيم له اوره) خامخا ډير دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی دی.

تفسير: يعني دغی واقعی دا راښکاره او جوته کړه چه الله تعالىٰ خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه

نجات ورکوی؟ او د حق مخالفان څرنګه خائب ـ خاسر او نااميده کوی؟ دا هم راڅرګنده شوه چه د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی کله چه د الله جل جلاله حکم نه وی نو د اور په شان يو شی هم يو څيز نشی سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او ويل (ابراهيم خپل قوم ته) بيشکه هم دا خبره ده چه نيولی دی تاسی غير له الله بتان (په خدائی سره) دپاره د دوستی په منځ ستاسی کښی په دغه ژوندون لږ خسيس کښی،

تفسير: يعنی کله چه حضرت ابراهيم عليه السلام له اوره څخه صحيح او سلامت ووت نو بيا خپل قوم ته دغسی نصيحت وکړ چه «کوم يو عقلمن سړی بت پرستی ته ښه او جائزه ويلی شی؟ بت پرستان هم پخپلو زړونو کښی په دی باندی ډير ښه پوهيږی چه دغه حرکت نهايت مهمل حرکت دی. مګر د قومی شيرازی د جمع ساتلو دپاره دوی داسی يو مذهب ځان ته تاکلی (مقرر کړی) دی چه د هغه پر نامه ټول قوم سره متحد او متفق وی او يو له بل سره دوستان شی لکه چه نن ورځ مونږ د يورپ د عيسائی اقوامو احوال ګورو ـ يا دا مطلب چه د بت پرستی شيوع او رواج پر دغه نه دی بناء شوی چه هغه کوم معقول څيز دی بلکه د ړندو تقليد، د قومی مروت او لحاظ او د ذات البينی تعلقاتو تأثيرات د هغه لوی سبب دی ـ يا ئی دا غرض دی چه د بت پرستی اصلی اساس د ذات البينی محبت، دوستی ده د يوه قوم هغه څه نيک سړی چه د خلقو په نزد به محبوب ؤ څه وقت چه انتقال ئی وکړ خلقو به د ډيری مينی د دوی تصاوير جوړول او د يادګار په دول (طريقه) به ئی ساتل بيا به ئی متدرجاً د دغو تصويرونو په تعظيم شروع کوله ـ هم دغه تعظيم به ورو ورو پسی زياتيده او د عبادت شکل به ئی ځان ته اخيست. دغه ګرد (ټول) احتمالات په دغه آيت کښی د مفسرينو له طرفه بيان کړی شوی دی او ممکن دی له «مودة بينکم» څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وی چه دوی ئی له خپلو بتانو سره لری لکه چه په بل ځای کښی ئی ﴿ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ فرمايلی دی ـ والله اعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا

بيا په ورځ د قيامت کښی بيزاره (منکر) به شي ځينی ستاسی (چه متبوعان دی) له ځينو نورو سره (چه تابعان دی) او لعنت به وائی ځينی د تاسی (چه

تابعان دی) پر ځینو نورو (چه متبوعان دی)

تفسیر: یعنی دغه ګردی (تولی) اوسنی دوستی او محبت د څو ورځی له مخی دی. د قیامت په ورځ کښی به یو د بل سره دښمنان شی! او ځینی به پر ځینو نورو لعنت وائی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه شیطان چه مشرکین او کفار به د ده په نامه قربانیدل او ګردی (تولی) خبری به ئی منلی د الله تعالیٰ په مخ کښی به منکریږی چه مونږ له سره دوی ته نه دی ویلی چه څمونږ عبادت کوئ! یا څمونږ خبرو ته غوږ کیږدئ! دلته به عابدین پر دغو معبودینو لعنت وائی چه څمونږ نذر نیاز او نور تاسی واخیستل او د مطلوب په وقت کښی له مونږ څخه مخ مو وګرځوو.

وَمَأْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۵﴾

او ځای د هستوګنی ستاسی اور دی او نه به وی تاسی ته (په قیامت کښی) هیڅوک له مددګارانو

تفسیر: چه له عذاب نه مو خلاص کړی ای نمرودیانو! او د دوزخ له اوره تاسی ته نجات درکړی لکه چه څما رب ماته ستاسی له دغه اوره نجات راکړ.

فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّیْ مُهَاجِرٌ اِلٰی رَبِّیْ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ﴿۲۶﴾

پس ایمان راوړ (او تصدیق ئی وکړ) دغه (ابراهیم) ته لوط او وویل (ابراهیم) چه بیشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب څما ته بیشکه چه دی هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: حضرت لوط علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام وراوه ؤ ـ د ابراهیم علیه السلام له قوم څخه هیڅوا دی ونه مانه یواځی لوط علیه السلام بلا توقف د دوی تصدیق وکړ ـ د دوی دواړو وطن په «عراق» کښی د «بابل» ښار ؤ ـ دوی د الله تعالیٰ په توکل له خپله وطنه ووتل ـ الله تعالیٰ دوی د شام ملک ته ورسول او هلته ئی د هستوګنی وسائل ورمهیاء کړل.

تنبیه: په ﴿وَقَالَ اِنِّیْ مُهَاجِرٌ﴾ الآیة ـ کښی دواړه احتمال شته چه قائل ئی ابراهیم وی یا لوط

علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ وَاٰتَيْنٰهُ اَجْرَهٗ فِي الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۷﴾

او وبانبه مونږ دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب او ګرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کښې نبوت او کتاب (لکه توریت ـ انجیل ـ زبور او قرآن) او ورکړی ؤ مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کښې او بیشکه دی په آخرت کښې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام ځوی او یعقوب علیه السلام لمسی ئې ورعنایت کړ چه د دوی اولادی ته بنی اسرآئیل وائی او د حضرت ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسواء د ده د اولادی څخه بل هیڅا ته آسمانی کتاب او نبوت نه ورکاوه کیږی لکه هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی د هم دغه ابراهیم علیه السلام له ذریاتو څخه دی ځکه دوی ته «ابو الانبیاء» هم ویلی کیږی او الله تعالیٰ په دنیا کښې ده ته مال اولاد ـ عزت ـ او د تل لپاره ښه نوم ورکړ ـ او د شام ملک ئې د همیشه لپاره ده ته او د ده اولادی ته وروبانبه «**کذا فی الموضح**» او په آخرت کښې ئې د صالحینو په اعلیٰ درجه جماعت کښې چه د اولوالعزمو انبیاؤ جماعت دی شامل کړه.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖۤ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ ۫ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۸﴾

او یاد کړه (ای محمده! قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته چه بیشکه تاسی خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چه نه دی ړومبی شوی پر تاسی (په دغه قبیح کار کښې) هیڅوک له (تیرو) عالمیانو (چه انس او جن دی).

تفسیر: یعنی دغه شنیع فعل هیڅا پخوا له تاسی نه دی کړی هم دا د دغی خبری دلیل دی چه

انسانی فطرت له هغه څخه منفور دی د داسی خلاف‌الفطرت او خلاف‌الشریعت کار اساس تاسی ایښی دی.

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ

آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت دپاره) او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لاری وهلو څنی مراد ممکن دی چه داړه ماری وی چه دغه کار به هم په دوی کښی رواج درلود (لرلو) یا په دغه بدکاری سره به ئی د مسافرانو لاری وهلی چه هغوی د خپل عفت او عصمت له ویری د هغی لاری په لوری نه راتلل یا به د ﴿ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ﴾ مطلب داسی وی چه تاسی فطری او معتاده لاره پری ایښی او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړی ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ

او راځئ تاسی په مجلسونو خپلو کښی منکرو ناکارو کارونو ته

تفسیر: ښائی چه دغه بدکاری به ئی په علانیه او ډانګ پیلی (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کښی کوله او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمیدل یا برسیره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بی شرمی خبری هم کولی.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مګر دا چه ویل به (دغو لواطت کارانو) چه راوړه مونږ ته عذاب د الله که چیری ئی ته (ای لوطه!) له صادقینو رښتیا ویونکیو (چه څمونږ کارونه بد دی).

تفسیر: یعنی که ته په رښتیا سره نبی ئی او په واقع سره رښتیا خبره وائی چه دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی نو دغه څنډ (ایسارتیا) او ډیل د څه دپاره دی ژر هغه عذاب مونږ ته

راوغواړه. «د الاعراف» په (۱۰) رکوع ۸۲ آیت کښې ئې داسې فرمایلي دي ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾
یعنې د لوط علیه السلام د قوم جواب هم دغه ؤ چه د لوط کورنې له خپل کلي څخه وشړئ! چه دوی غواړي خپل ځانونه پاک وساتي ښائي د قوم ځینو افرادو به داسې ویلي وي او ځینو به هغسې ویلي وي. یا به ئې په یوه وقت کښې داسې ویلي وي او په بل وقت کښې به ئې هسې ویلي وي مثلاً ړومبې د عذاب په ویرولو به ئې توکې او مسخرې کړې وي او بالاخر به ئې داسې فیصله کړې وي چه راځئ دغه پاک مسلمانان له خپلو کلیو وشړو په هر حال دغه خبره ثابته شوه چه نه یواځې هغه قوم د دغه شنیع فعل مرتکب او باني ؤ بلکه د هغه په جریان کښې ئې دومره اصرار هم درلود (لرلو) چه د نصیحت کوونکي پیغمبر د باندې شړلو لپاره ئې هم ملاوې تړلې وې د دوی فطرت او طبایع دومره قدر مسخ او په بل مخ اوښتي ؤ چه د الله تعالیٰ د خوف هیڅ یوه شائبه په کښې نه وه پاتې! د عذاب د انذار او ویرولو په نسبت به ئې توکې او مسخرې کولې او د نبي د مقابلې لپاره بیخي تیار ولاړ ؤ. د جرم دغه نوعیت د دوی د اهلاک لپاره بیخي بس او کافي ؤ کله چه له هغه سره د توحید منکران هم ؤ «نو له بد څخه بدتر» او «خاورې ئې په سر» شوې معلومیږي چه د توحید دعوت د حضرت ابراهیم علیه السلام له جانبه مشتهر شوی ؤ ـ نو ځکه حضرت لوط علیه السلام مخصوصاً د دغه شنیع فعل د انسداد لپاره مأمور شوی ؤ. امکان لري چه ده د توحید او د نورو مؤمن به شیانو دعوت او تبلیغ هم کړې وي مګر د هغه ذکر ئې دلته نه دی فرمائلی والله اعلم.

قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿۳۰﴾

وویل (لوط) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره (په لیږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کښې).

تفسیر: دغه ئې وروسته له هغه چه له هغوی څخه ناامیده او مأیوس شو وفرمایل. ښائي لوط علیه السلام به په دې پوهیدلی وي چه د دوی راتلونکې نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمیدونکې نه وي او هغوی به هم د هم دغو خپلو پلرونو په لاره روان وي لکه چه نوح علیه السلام فرمائلي ؤ ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا۟ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓا۟ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا﴾ (د سوره نوح دوهم رکوع ۲۷ آیت (۲۹) جزء) کذا قال النیشا پوري في تفسیره.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوٓا۟ إِنَّا مُهْلِكُوٓا۟ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿۳۱﴾

او کله چه راغلل رسولان (لیږلی) زمونږ ابراهیم ته په زیری (د ځوی او لمسی د ده) نو وویل (دغو ملائکو) بیشکه مونږ هلاک کوونکی یو د اهل د دغه کلی (او ښار د لوط) بیشکه چه اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو)

تفسیر: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چه دغه ګرد (تول) کلی سره وران او تباه کړئ! دغه پرښتی ړومبی د حضرت ابراهیم کره راغللی او په زوړوالی کښی ئی ورته د ځوی او لمسی بشارت ورکړ او هغه ئی مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلی یو او دغه دی هلته ورځو ځکه چه د دغو کلیو هستیدونکی په هیڅ ډول (طریقه) سره له خپلو شنیعه ؤ حرکاتو څخه بیرته نه آوړی د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کښی پخوا تیر شوی دی.
تنبیه: ښائی د اهلاک د اطلاع سره یو ځای د هلک د زیری ورکولو څخه دغه مطلب وی که له یوه قوم ځنی الله تعالیٰ خپل ملک تشوی نو د بل عظیم الشان قوم یعنی د بنی اسرآئیل اساس هم سر له نن ورځی ږدی نبه علیه العلامه النیشاپوری فی تفسیره.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٢﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چه بیشکه په هغه ښار کښی لوط (هم) دی وویل دغو ملائکو مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چه په دغه ښار کښی دی خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته مګر ښځه د ده چه ده هغه له پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی).

تفسیر: یعنی آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلی ورانوئ؟ یا هغوی به له هغه ځایه راوباسئ؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پوری کوئ؟ غالباً ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وی که د لوط علیه السلام تر سترګو لاندی دغه آفت او عذاب نازل شی ـ نو د تعجب ځای نه دی چه د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنی څه خوف او وحشت او ویره ورپیدا نه شی ـ ځکه چه پرښتی په خپل کلام کښ څه استثناء نه وه کړی چه د هغه لامله (له وجی) د دوی په ذهن کښی به هم دغه شق راغلی وی چه د لوط علیه السلام په موجودیت کښ به دغه تخریبی عملیات شروع کیږی والله اعلم.

پرښتو دوی ته اطمینان ورکړ چه مونږ تول په دی باندی خبردار یو چه څوک هلته اوسیږی؟ او کوم کوم ئی د الله تعالیٰ مجرمان دی؟ یواځی لوط علیه السلام په هغوی کښی پاک او صاف دی ـ نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نوری کورنی ته څه رنړ او تکلیف ور متوجه کیږی ـ بلکه تول سره روغ رمټ صحیح ـ سالم نجات مومی او د عذاب له منطقی څخه لری کیږی. یواځی د لوط علیه السلام ښځه هم هغلته پاتی کیږی ځکه چه هغه په معذبینو کښی شامله او عذاب پر هغی هم نازلیدونکی دی.

وَلَمَّآ اَنْ جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِیْٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چه راغلل رسولان ځموږ لوط ته نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چه منکران به ئی راڅخه بوځی)

تفسیر: دغه پرښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسیدی. حضرت لوط علیه السلام ړومبی دوی ونه پیژندلی نو ځکه د دوی د لیدلو څخه ډیر خپه او غمجن او لړمون خوړین شو چه اوس به زه د دغو میلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنګه وساتلی شم که دوی پخپل کور کښی ونه ساتم نو دغه وضعیت د اخلاق ـ مروت او د میلمه پالنی له اصولاتو سره منافات لری ـ او که ئی ساتم نو د دوی پت ـ عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنګه وساتلی شم.

وَّقَالُوْا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ اِنَّا مُنَجُّوْكَ وَاَهْلَكَ
اِلَّا امْرَاَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۳۳﴾ اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓى اَهْلِ
هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿۳۴﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویریږه! او مه خپه کیږه! بیشکه مونږ نجات درکونکی یو د تا او د اهل ستا (ای لوطه! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه له پاتی کیدونکیو (په دغه عذاب کښی) بیشکه مونږ نازلوونکی یو پر اهل د دی قریی (ښار د سدوم) باندی عذاب له آسمانه (چه د ګټو ورول دی) په سبب د دی چه ؤ دوی چه فسق او بدکاری به ئی کوله.

تفسیر: یعنی د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویریږئ ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشی

کولی او څمونږ د ساتنی لامله (له وجی) تاسی هرګز مه غمجن کیږئ ځکه چه مونږ انسانان نه بلکه پرښتی یو چه ستا او ستا د ملګریو د نجات دپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلی یو دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیره شوی ده.

وَلَقَدْ تَّرَكْنَا مِنْهَآ اٰيَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٣٥﴾

او خامخا په تحقیق پریښوده مونږ له هغی (قریی ښار) یوه نښه ښکاره دپاره د هغه قوم چه عقل لری (او عبرت پری اخلی).

تفسیر: یعنی د دوی د منقلبو او الته شویو کلیو آثار او نښی مکیان د شام او مکی پر لاره له لری وینی.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۙ فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ
وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٣٦﴾

او (لیږلی مو ؤ اهل د) مدین ته ورور د دوی شعیب پس وویل (دغه شعیب) ای قومه څما عبادت کوئ (یواځی) د الله او امید لرئ (د ثواب) د ورځی وروستنئ (او وویریږئ له عذابه ئی) یعنی د آخرت له طرفه مه غافلیږئ او د واحد الله تعالیٰ بی له شریکه عبادت کوئ. او مه ګرځئ تاسی په ځمکه (د مدین) کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یئ.

تفسیر: د فساد او خرابی اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کښی چل ـ فریب او دغابازی ده چه سود سوائی او غیر مشروعه ګټی خوړل د دوی عادت ؤ ـ او امکان لری چه غلا او د لارو شکونه به ئی هم کوله. وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِىْ دَارِهِمْ
جٰثِمِيْنَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَّثَمُوْدَا۠ وَقَدْ تَّبَيَّنَ لَكُمْ مِّنْ مَّسٰكِنِهِمْ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شعیب) پس ونیول دوی لره سختی زلزلی (یا

چغی د جبریل) پس صبا کړ دوی په کورونو خپلو کښې (مړه) پړمخی پراته نسکور پر ځنګنونو. او (هلاک کړی مو وو قوم د) عاد او ثمود او په تحقیق ښکاره شوی دی تاسی ته (اهلاک د دوی) له کورونو د دوی (چه ورانی کنډوالی ئی پرتی دی)،

تفسیر: یعنی د دوی د کلیو کنډوالی او ویجاړی او ورانی شوی ودانی تاسی لیدلی دی ښائی چه له هغو څخه پند او عبرت واخلئ!.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿۳۸﴾

او ښایسته کړی ؤ دوی ته شیطان عملونه د دوی پس اړولی ؤ (دغه شیطان) دوی له لاری د حق (چه د خپلو انبیاؤ متابعت ئی ونه کړ) او ؤ دوی بینایان (هوښیاران).

تفسیر: یعنی د دنیا په کارونو کښې پوه او هوښیار ؤ او په خپل زعم او اټکل کښې پوهان او عاقلان ؤ مګر سره له هغه د شیطان له تیرایستلو او غولولو څخه ئی نجات ونه موند.

وَقَارُوْنَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ﴿۳۹﴾

او (هلاک کړی مو وو) قارون او فرعون او (وزیر ئی) هامان او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته موسٰی په معجزاتو ښکاره ؤ سره پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کښې او نه ؤ دوی وړومبی کیدونکی (له حکم او عذابه ځمونږ).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه د قدرت ښکاره معجزات ئی ولیده بیا هم د الله تعالیٰ په مخ کښې ئی خپله غاړه کښینښوده او له کبره او غروره او لوئی څخه لږ څه هم راښکته نشول. بالاخره نتیجه ئی څه شوه؟ آیا دوی د خپلی دغی لوئی او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات

ومونډ یا «العیاذبالله» الله تعالیٰ ئی پخپلو عذابونو کښی ستړی او ستومان کړ؟

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ

پس هر یو له دغو مذکورینو ونیول مونږ په (سبب) د ګناه خپلی ئی پس ځینی د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت (کانی وروونکی) باد او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ونیول دوی چغی (چه زړونه ئی وچودل)، او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کښی او ځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کښی)،

تفسیر: یعنی له دوی څخنی هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه پس ځینی د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت کانی ورونکی باد دغه د لوط علیه السلام قوم دی ځینو عادیان هم په دوی کښی داخل کړی دی. او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ونیوه دوی چغی او زړه ئی وچاود دغه ثمودیان ؤ او اهل المدین ورسره. او ځینی له دوی هغه څوک دی چه راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندی او په کښی ډوب مو کړ یعنی قارون لکه چه په سورت القصص کښی تیر شو او ځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی په اوبو کښی دغه فرعون او هامان او قبطیان دی او ځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کښی داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه ؤ الله چه ظلم ئی کړی وی پر هغو ولیکن ؤ دوی پر ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ شان داسی نه دی چه کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بی موقعه وکړی د الله تعالیٰ لوی دربار له ګردو (تولو) عیوبو او نقائصو او معایبو څخه په کلی ډول (طریقه) سره مبرا او منزه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی. هو! پخپله بندګان پر خپلو ځانونو ظلم او تیری کوی یعنی داسی اعمال تری صادریږی چه د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کښی بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ؕ وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۱﴾

مثل حال د هغو کسانو چه نیولی دی دوی بی له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غنی جولاگی داسی دی چه ونیسی (جوړ کړی) یو کور (له تارونو خپلو) او بیشکه چه ډیر ضعیف د تولو کورونو خامخا کور د غنی دی که چیری وی دوی چه پوهیدلی (نو د غیر الله عبادت به ئی نه کاوه).

تفسیر: یعنی کور د دی دپاره وی چه د انسانانو ځان او مال په هغه کښی محفوظ، مصئون او مأمون وی نو د غنی (جولاگی) ځالی ته هیڅوک کور نشی ویلی چه په ادنیٰ یوه اهتزاز او خوځولو سره شکیږی هم دغه مثال د هغو کسانو دی چه ماسواء له الله څخنی نور کسان د خپلو ځانونو له پاره خدایان نیسی او هغوی د خپلو ځانونو له پاره نجات ورکوونکی محافظان گنی ـ حال دا چه بی د الله تعالیٰ د ارادی او مشیته هیڅ یو فلاح او نجاح خارجی صورت نشی موندلی.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۴۲﴾

بیشکه چه الله ته معلوم دی هر هغه چه بولی ئی (عبادت ئی کوی) دوی غیر له الله له هر شیزه چه وی او هم دی دی ډیر غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی ممکن ۇ چه اوریدونکی تعجب وکړی چه گرد (تول) معبودان ئی څرنگه په یوه څنځیر کښی سره وتړل او هیڅ یو ئی د دوی له منځه جلا (جدا) او مستثنیٰ ونه فرمایه څینی بتانو ته ـ څینی اور ته ـ څینی اوبو ته ـ څینی باد ته ـ څینی لمر او ستوریو ته ـ څینی انبیاء یا پرښتو ته عبادت کوی نو الله تعالیٰ فرمایی چه پاک الله ته دغه گرد (تول) شیان معلوم او عیان دی که د دوی له منځه یو تن هم د مستقل قدرت، قوت او اختیار خاوند وی نو الله تعالیٰ به د دغو گردو (تولو) نفی نه کوله. الله تعالیٰ د هیچا رفاقت او ملگرتوب ته ضرورت نه لری ځکه چه ډیر زبردست زورور ذات دی له سره جرگو او مشورو ته حاجت نه لری ولی چه

مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿۴۳﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کښې) بیانوو مونږ دپاره د خلقو او نه پوهیږی پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهنده‌ګان (چه بیخ د خبری راسپړی).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی مشرکینو به ویل چه الله تعالیٰ د غنی جولاګی او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمائی چه د ده له عظمته سره منافی دی. نو د دغه جواب ورکوی چه دغسی مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول (طریقه) سره منطبق کیږی. مګر د داسی مثالونو پر مطلب یوائځی پوهان په ښه ډول (طریقه) سره پوهیږی، جاهلان او ناپوهان او بی‌وقوفان کله پری پوهیدی شی؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکی پر حیثیت نه ښائی چه وکړی شی بلکه هر یو مثال چه ورکړی شوی دی ښائی د هم هغه حیثیت ته وکتلی شی. که هغه حقیر او کمزور وی نو ښائی چه تمثیل ئی هم هغسی له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وی د مثال ورکوونکی عظمت له ده سره بیخی ارتباط او تعلق نه لری.

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ

پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چه مناسب ؤ)

تفسیر: یعنی په نهایت حکمت سره ئی جوړ کړ ـ او بیکاره ئی نه دی جوړ کړی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۴۴﴾ ع

بیشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی دپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی)

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ آسمانونه او ځمکی یوائځی جوړ کړی دی نو په نورو وړوکیو وړوکیو کارونو کښې به دی کله شریک، ملګری یا مددګار ته څه احتیاج لری (معاذ الله) که ورته ضرورت وی نو په هغو لویو لویو کارونو کښې به وی.

اُتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ولوله (ای محمده) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتاب نه (چه هم دا مقدس قرآن دی) او قائموه (سم اداء کوه سره له تولو حقوقو) لمونځ بیشکه لمونځ منع کوی (لمونځ کوونکی) له بی حیائی او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډیر لوی دی او الله ته معلوم دی هر هغه (عمل) چه کوئ ئی تاسی (نو جزاء به ئی درکړی په ښه ډول (طریقه) سره)

تفسیر: یعنی د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چه زړه دی مضبوط او قوی شی او د تلاوت اجر او ثواب بیل در په برخه شی او د قرآن معارف او حقایق له پخوا څخه ډیر انکشاف او ترقی وکړی او نور خلق هم هغه واوری او د مواعظو، علومو او برکتونو څخه گټه (فائده) واخلی او هر څوک ئی چه ونه منی د الله تعالیٰ حجت پری تمام شی او د دعوت او اصلاح فریضه په ډیر حسن او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسیږی، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کیدل دوه معنی گانی لری یوه د تسبب په طریقه یعنی الله تعالیٰ په لمانځه کښی داسی خاصیت او تاثیر ایښی دی چه لمونځ کوونکی له گناهونو او بدیو څخه ساتی لکه چه د کومی دوا استعمال تبه او نور امراض له سړی شکوی او نه ئی پریږدی چه پری راشی په دغه صورت کښی ښائی په یاد ئی ولرئ چه د دوا دپاره دغه امر ضرور نه دی چه د هغه یوازی یو خوراک د ناروغتیا د لری کولو دپاره کافی شی ځینی دواگانی په خاص مقدار سره تر یوی مودی پوری په لازمی ډول (طریقه) خوړل کیږی نو وروسته بیا دوا خپل تاثیر ښکاره کوی مشروط په دی چه رنځور کوم داسی شی استعمال نه کړی چه د دی دوا له خاصیت سره منافی وی پس لمونځ هم بی شکه ډیر تاثیر نه ډک هسی روحانی دوا ده چه د روحانی امراضو د علاج دپاره د یوه اکسیر حکم لری. هو! دغه خبره هم ورسره ضروری ده چه دوی په برابر مقدار په صحی توگه (طریقه) او احتیاط سره چه روحانی اطباؤ د هغه تجویز کړی دی تر تاکلی (مقرر کړی) نیتی پوری استعمال او پری مواظبت وکړی شی وروسته له هغه دغه مریض به په خپله حس کړی چه څرنگه لمونځ د ده پخوانی رنځوری او د کلونو کلونو ناروغی لری کوی.

بله معنی ئی داسی کیدی شی چه له بدیو ځینی د لمانځه په برکت منع کیدل ښائی د اقتضاء په ډول (طریقه) وی یعنی د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضی دی. هغه انسان چه هم دا اوس د الله تعالیٰ په دربار کښی د خپل عبودیت، اطاعت، خشوع خضوع او تذلل او د الله تعالیٰ د الوهیت، ربوبیت، حکومت، مالک الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی نو اوس له لمانځه

وروسته او له مسجد نه د باندې دې هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندې ټینګ ولاړ وي او بد عهدۍ او شرارت ونه کړي او د هغه لوی ذات له احکامو څخه منحرف نشي. ګواکې د لمانځه هره یوه اداء لمونځ کوونکي ته په پنځو وختونو کښې داسې حکم ورکوي چه ای د عبودیت او بندګۍ مدعي! تاته ښائي چه په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرې! ځکه چه لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چه د شرارت او سرکشۍ او بې‌حیائۍ څخه په څنګ شه اوس که څوک له دغو منهیاتو او لهویاتو څخه په څنګ کیږي که نه، لیکن لمونځ بلاشبه دې ترې منع کوي او ستنوي (واپس کوي) ئې لکه چه الله تعالیٰ په خپله مونږ له هغو نه منع کوي لکه چه وائي ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ ﴾ جزء۱٤ (د النحل ۱۳ رکوع) ۹۰ آیت پس هغه بد بخت چه د الله تعالیٰ په منع کولو او نهی سره هم له بدو چارو څخه نه په څنګ کیږي نو که د لمانځه په منع کولو او نهی هم ترې لاس وانخلي هیڅ د تعجب ځای نه دی هو! دغه دې واضح وي چه د هر لمانځه د نهی او منع کولو درجه به هم هغومره وي چه د هغه په ادا کولو کښې د الله تعالیٰ له یاده لمونځ کوونکي غافل نه وي ځکه چه لمونځ تش د څو ځلي پاځیدلو او کیناستلو نوم نه دی، له ټولو څخه لوی شي په لمانځه کښې د الله تعالیٰ قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وي او خپله ژبه او زړه سره موافق ولري هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوري او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهیاتو په مخنیوي کښې موثر ثابتیږي که نه هغه لمونځ چه په خالي او غافل زړه سره ادا شي نو دغه لمونځ د منافق له لمانځه سره مشابهت لري چه د هغه په نسبت ئې په حدیث کښې ویلي دي «**لا يذكر الله فيها الا قليلا**» د هم دغسې لمانځه په نسبت د **(لم يزدد بها من الله الا بعدا)** وعید راغلي دی

﴿ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ﴾ او خامخا ذکر یادول د الله تعالیٰ ډیر لوی دی» یعنې لمونځ به له بدیو څخني ولي انسان نه ستنوي (منع کوي) کله چه هغه د الله تعالیٰ د یادولو ډیر ښه صورت دی لکه چه الله تعالیٰ وائي ﴿ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴾ د طٰهٰ اوله رکوع» او د الله تعالیٰ یاد ډیر لوی شي دی، دغه د الله تعالیٰ ذکر هغه مقدس شي دی چه هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو (ټولو) عباداتو روح ویلي شو، که د الله تعالیٰ ذکر نه وي نو عبادت به څه وي یو بې روحه جسد او بې معنی لفظ به وي د حضرت ابو دردا رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو احادیثو په ملاحظ عالمانو هم دغسې فیصله کړي ده چه له ذکر الله (د الله تعالیٰ یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته. اصلي فضیلت هم ده لره دی. که په عارضي او موقتي صورت سره کوم بل عمل په ذکر الله سبقت ومومي هغه بیله خبره ده. لیکن که غور او دقت وکړی شي نو دغه خبره باید ومنل شي کوم فضیلت چه په لمانځه کښې راغلي هغه د هم دې ذکر الله له برکته دی. په هر حال ذکر الله له ګردو (ټولو) اعمالو څخه افضل دی. او هر کله چه هغه د لمانځه ضمن کښې وي نو هغه به ډیر افضل وي. پس بنده لره ښائي چه هیڅ وخت د الله تعالیٰ له ذکر او فکر نه غافل نشي. بالخاصه په کوم وخت کښې چه کومې بدۍ ته ئې میلان پیدا شي نو فوراً ښائي د الله تعالیٰ عظمت او جلال وریاد کړي

او له هغې منع شي. په قرآن او حديث كښې راغلي دي . څه وخت چه بنده خپل الله يادوي نو الله تعالیٰ هم دی يادوي. ځينو اسلافو د دغه آيت مطلب داسې بيان كړې چه په لمانځه كښې له دی خوا بنده خپل الله يادوي نو ځكه لمونځ يو لوی عبادت دی. ليكن د دی په ځواب كښې چه د هغه طرفه الله خپل بنده يادوی دغه له ګردو (تولو) څخنی لوی شی دی چه ښائی د هغه قدر په انتهائي درجه سره وكړی او دغه شرافت او كرامت محسوس كړی، او لا زيات د الله تعالیٰ د ذكر په طرف راغب شي. كوم سړي د رسول صلى الله عليه وسلم په حضور كښې عرض وكړ چه د اسلام احكام ډير زيات دی ماته يو جامع او مانع شي راوښيه! رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل «**لا يزال لسانك رطباً من ذكرالله** ښائی تل تر تله ستا ژبه د الله تعالیٰ په ياد لونده وی».
حضرت شاه صاحب ليكي څومره ځند (ايسارتيا) چه په لمانځه كښې كيږی په هاغومره وخت كښې انسان له هرې ګناه څخه محفوظ وی هيله (اميد) ده چه وروسته له هغه هم محفوظ پاتي شي او د الله تعالیٰ ياد پر دی ډير اثر لري يعنی له ګناه څخنی ئې ژغوري (ساتی) او اعلیٰ درجو ته ئې رسوی. (موضح) دغه د «ولذكرالله اكبر» يو بل لطيف تفسير شو (والله يعلم ماتصنعون او الله تعالیٰ ته معلوم دی هر هغه عمل چه كوئ ئې تاسی) يعنی په هر اندازه چه انسان الله تعالیٰ په ياد ولري يا ئې ونه لري پاک الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دی نو د ذاكر او غافل د هر يوه سره د هغو له عملونو سره سمه بيله بيله معامله كوی.

وَلَا تُجَادِلُوٓا أَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ

او جګړه مه كوئ تاسی (ای مؤمنانو) له كتابيانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چه هغه ډير ښه وی مګر هغه كسان چه ظلم ئې وكړ له دوی څخنی (نو ورسره په توری مجادله كوئ)

تفسير: يعنی د مشركانو دين له اساسه غلط دی د كتابيانو دين اصلاً حق او رښتيا ؤ نو له كتابيانو سره د مشركانو په شان جګړی مه كوئ! چه له بيخه د هغوی خبری باطلې او پری كړئ بلكه په نرمی، متانت خير غوښتنی، صبر او تحمل سره په ضروری خبرو باندی دوی وپوهوئ! هو! هغه كسان چه د دوی له منځه ښكاره بی انصافی، ظلم، عناد او سرتمبګی (سركشی) كوی له هغوی سره په مناسب صورت د سختی او تشدد معامله كولی شئ او له دی نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ ا.
تنبيه: پخوا د قرآن د تلاوت حكم ؤ. په زياترو وختونو كښې به منكرينو د هغه د اوريدلو څخنی په مباحثه او مناظره شروع كوله نو دا ئې راوښوده چه د مباحثی په وخت كښې د مقابلی ډلی د

علمی او دینی حیثیت خیال ضرور ولرئ! او د مناظری په څوبن کښی د اخلاقو او صداقت له حده مه وځئ! او هر چیری چه څومره صداقت وی پری اعتراف کوئ.

وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِیْٓ اُنْزِلَ اِلَیْنَا وَاُنْزِلَ اِلَیْکُمْ

او ووایئ تاسی چه ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی مونږ ته او (په هغه کتابونو چه) نازل کړی شوی دی تاسی ته

تفسیر: یعنی لکه څنگه چه مونږ په عظیم الشان قرآن ایمان راوړی دی په دی مو هم ایمان راوړی دی چه الله تعالیٰ ستاسی د هدایت دپاره حضرت موسیٰ او عیسیٰ او نورو انبیاؤ علیهم الصلوٰة والسلام ته چه کوم کتابونه او احکام لیږلی دی هغه گرد (تول) حق او رښتیا دی. او د هغو یو حرف هم غلط نه ؤ که څه هم اوس هغه آسمانی کتابونه په خپل هم هغه اصلی صورت او حقیقت ستاسی په لاسونو کښی نه دی پاتی.

وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُکُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۴۶﴾

او الله زمونږ او الله ستاسی یو دی او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکی (موحدان) یو

تفسیر: یعنی زمونږ او ستاسی اصلی معبود یو دی یوازی دغومره یو فرق په منځ کښی شته چه مونږ یوازی د هم هغه الله تعالیٰ په حکم عمل کوو او تاسی له هغه څخه لری شوی یئ او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړی دی. مثلاً حضرت عزیر یا احبارو او رهبانانو ته. سربیره (علاوه) په دی مونږ د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام ومنل او د ده د گردو (تولو) انبیاو او کتابونو تصدیق مو وکړ او په حقه او رښتیا سره ئی منو او د ده د وروستی حکم په مقابل کښی مو غاړه کیښوده او تاسی ځینی ومنل او ځینی مو ونه منل او له وروستی تصدیق څخه بیخی منکر شوئ.

وَکَذٰلِکَ اَنْزَلْنَآ اِلَیْکَ الْکِتٰبَ ۭ فَالَّذِیْنَ اٰتَیْنٰهُمُ الْکِتٰبَ یُؤْمِنُوْنَ
بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ یُّؤْمِنُ بِهٖ ۭ

او هم داسی (چه نازل کړی وو مونږ په نورو انبیاؤ کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات) ایمان راوړی دوی په دی (قرآن) او ځینی له دغو (عربو) هغه څوک دی چه ایمان راوړی په دی

تفسیر: یعنی په دغه قرآن کښی ستاسی د کتابونو کوم یو حکم نشته چه تاسی د هغه په قبلولو کښی تردد لرئ ؟ هم هغسی چه پخوانیو انبیاؤ صحیفی او کتابونه په یوه پسی به بل نازلیده هم داسی په نبی آخرالزمان هم دغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی نو تاسی د هغه له منلو څخه ولی دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الْكٰفِرُوْنَ ﴿٤٧﴾

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ مگر کافران

تفسیر: یعنی هغه کتابیان چه د خپلو حقانی کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهیدلی دی، هغوی به دغه قرآن هم ومنی او انصافاً هم ښائی چه وئی منی لکه چه له هغوی ځینی هغه کسان چه منصفان دی هغوی د ده صداقت د زړه له کومی نه یوازی کتابیان بلکه د عربو ځینی خلق هم چه په پخوانیو کتابونو بیخی نه پوهیږی، دغه قرآن هم منی په حقیقت کښی د عظیم الشان قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دی چه له حق پټوونکی او نه منونکو خلقو نه پرته (علاوه) بل هیڅوک د ده له صداقت او منلو څخه نشی منکریدی.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ اِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿٤٨﴾

او نه وی ته (ای محمده!) چه لوست به تا پخوا له دی قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه) او نه به دی لیکه دغه (کتاب) په ښی لاس خپل (او که چیری وی ته لیکونکی، لوستونکی) نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلقو)

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلویښت کاله په هم دغو مکیانو کښی تیر شول. تول په دی پوهیږی او خبر دی چه په دغو څلویښتو کلونو کښی محمد

صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاد ته نه دی ناست، نه ئی کوم کتاب لوستی دی او نه ئی په خپل مبارک لاس کښې قلم اخیستی دی. که داسی وی نو امکان ئی درلود (لرلو) چه دغو باطل ویونکو به داسی شبهې او تصور کاوه چه ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به تول پخوانی کتابونه لوستی وی او د هغو له منځه به ئی ځینې یاداشتونه او اقتباسات کړی وی او بیا به ئی هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړی وی چه اوس ئی خلقو ته اوروی که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسی ادعاء غلطه وه ځکه چه هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د تولی دنیا علماء او فضلاء سره راتول شی او د ګردو (تولو) مخلوقاتو قوت په دغه لاره کښې صرف شی خو بیا هم دوی داسی یو بی مثاله کتاب نشی جوړولی خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله لیکن کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی نو د دغی سطحی شبهې بیخ هم وویستل شو خو سره له دی هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو (تدبیرونو) او چتی (بیکاره) خبرو خوله ونه ترله لکه چه داسی به ئی ویل ﴿وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ جزء ۱۸ د فرقان اوله رکوع) ۵ آیت

بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دی ښکاره په سینو د هغو کسانو کښی چه ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنی مومنان چه یادوی ئی)

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دی زده کړی بلکه دغه وحی چه په ده نازلیږی تل به بی د لیکلو سینه په سینه جاری پاتی وی او د الله تعالیٰ په فضل به د علماؤ، فضلاؤ، حفاظو او قراؤ په سینو کښی د ده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږی. نور آسمانی کتابونه نه یادیدل او دغه کتاب یادیږی او په حفظ سره ساتلی او باقی پاتی دی لیکل پری سربیره او علاوه دی (موضح په لږ توضیح سره)

وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿۴۹﴾

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ (هیڅوک) مګر بی انصافان ظالمان

تفسیر: یعنی د بی‌انصافی علاج به څرنګه وکړی شی که یو سړی له خپله ځانه سره داسی غوته کړی وی چه زه به له سره رښتیا خبره نه منم او د ډیرو روښانو او څرګندو (ښکاروو) شیانو څخه به هم انکار کوم (نو د داسی وضعیت علاج نشته).

وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۰﴾

او وائی (دغه د مکی کفار) چه ولی نه نازلولی شی په دغه (محمد) معجزی له (طرفه د رب د ده ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه معجزی (خاص) په نزد د الله دی او بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعني دغه خبره زمونږ په واک (اختیار) او قبضه کښي نه ده چه کومه معجزه چه تاسی ئی غواړئ زه هغه معجزه تاسی ته دروښیم او نه د کوم نبی تصدیق په دی خبرو څه ارتباط لری. زما کار او وظیفه دا ده چه د بدی د بدو نتائجو څخه تاسی خبر کړم او په ښکاره او صافو الفاظو کښي تاسی ته د خیر او شر ګردی (تولی) لاری دروښیم که حق تعالیٰ زما د تصدیق له پاره څه معجزی هم تاسی ته ښیی اختیار لری.

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾

آیا نه دی کافی دوی ته (له جهته د معجزی دا چه) بیشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چه تل لوستل کیږی په دوی باندی بیشکه چه په دی (کتاب باقی الی الابد) کښي خامخا رحمت مهربانی او ذکر، پند دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعني آیا دغه معجزه نه ده کافی؟ له دغه کتاب نه چه تاسی ته ئی د شپی او ورځی لولی او اوروی بله معجزه به څه وی؟ آیا نه ګورئ چه د دی کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړی ده؟ او څنګه د الله تعالیٰ له رحمته مستفید شوی دی.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِىْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافي دی الله په منځ زما او په منځ ستاسی کښې شاهد (په صدق زما او تکذیب ستاسی) چه ورمعلوم دی هر هغه شی چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه شی چه) په ځمکه کښې دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ځمکه او د ده تر آسمان لاندی زه ښکاره او په ښرګند دول (طریقه) د رسالت دعوی کوم چه هغه ئې اوری او ګوری بیا ورځ په ورځ ماته او زما نورو ملګرو ته ترقي او پرمخ تګ راپه برخه کوی او تعداد او شمیر مو را زیاتوی او پرله پسی دول (طریقه) زما د دغی دعوی عملی تصدیق کوی. زما په ژبه زما په لاسونو د قدرت داسی خارق العاده معجزی ښرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغو د مثل او نظیر له وړاندی کولو څخه تول پیریان او انسانان عاجز دی. آیا زما د صداقت لپاره د الله تعالیٰ دغه شهادت کافی نه دی؟

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۵۲﴾

او هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی په باطل او کافران شوی دی په الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چه کفر ئې په ایمان بدل کړی دی)

تفسیر: د انسان لویه بدبختی او زیان دا دی چه دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره دول (طریقه) باطله هم وی ژر منی او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وی نه ئې منی او تری انکار کوی.

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ۭ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَاۗءَهُمُ الْعَذَابُ ۭ
وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۳﴾

او بیړه (تلوار) کوی (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب او که نه وی (هغه) نیته تاکلی (مقرر) شوی (له پاره د عذاب) نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سم د لاسه) او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر (د راتګ په وخت ئې)

تفسير: يعني منكران وائي كه مونږ په ناحقه او باطله يو نو په مونږ باندې ولې په هم دې دنيا كښې آفت او بلا نه نازليږي ؟ نو د دوى د دغې غوښتنې ځواب داسې ورکړ شو چه كه نه وى هغه نيته تاكلې (مقرر) شوې نو خامخا به راغلې ؤ دغو ژر غوښتونكو ته عذاب سم د لاسه او خامخا رابه شي دا عذاب دوى ته يو ناڅاپه حال دا چه دوى به نه وى خبر د راتګ په وخت ئې يعني هر شي په خپل تاكلي (مقرر) وخت كښې راتلونكى دى. مه وارخطا كيږئ تاسې هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته كيدونكي يئ. حضرت شاه صاحب ليكي «د دغه امت عذاب هم دغه ؤ چه د مسلمانانو په لاس قتل او قيد شول لكه د مكې معظمې په فتح كښې ګرد (ټول) مكيان بې‌خبره وو چه محمدي لښكر په دوى ورغى».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

بيره (تلوار) كوي كفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنيا كښې) حال دا چه بيشكه دوزخ خامخا احاطه كوونكې دى په كافرانو (ياده كړه اى محمده! هغه) ورځ چه لاندې به كړي دوى عذاب له پاسه (د سرونو) د دوى او له لاندې د پښو د دوى نه او وبه وائي دوى ته (الله د پرښتو په ژبه) وڅكئ تاسې (خوند د سزا) د هغه (عمل) چه وئ تاسې چه كاوه به مو (په دنيا كښې)

تفسير: دلته به له عذاب څخه ښائي د آخرت عذاب مراد وى لكه چه له ځواب څخه ئې معلوميږي يعني دوى د آخرت عذاب چټې (بيكاره) غواړي، دوى خو هم دا اوس په هم هغه عذاب كښې براته دي. دغه كفر شرك او عصيان كه دوزخ نه دى نو څه شي دى؟ چه دوى ئې له هرې خوا چار چاپير نيولي او احاطه كړي ئې دي. له مرګه وروسته د دغو ګردو (ټولو) خبرو حقايق دوى ته د سر په سترګو ورښكاره كيږي او دوى به ګوري چه په څه شان به دوى د دوزخ په اور كښې سوځي؟ په تيره بيا څه وخت چه د دوى هم دغه اعمال د جهنم د اور مار او لړم په شان متمثل كيږي او دوى عذابوي.

دا به الله تعالىٰ وائي يا به هم هغه عذاب وائي لكه چه د زكوٰة نه وركوونكي په باب په حديث كښې راغلي دي چه د هغه مال به مار ګرځاوه شي او د ده په غاړه كښې به لكه غاړكۍ لويږي او دى به له ستوني څخه نيسي او څيروي به ئې او داسې به ورته وائي چه زه ستا مال يم او زه

ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۵۷﴾

ای بندګانو زما هغو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) بیشکه ځمکه زما ارته ده (نو د ویری له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسی (په هر هغه ځای کښی چه مامون اوسئ!) دغه د مکی معظمی کفار که تاسی ربړوی (تکلیفوی) او خپه کوی نو د الله تعالیٰ ځمکه خو تنګه نه ده بل چیری لاړ شئ او هلته د الله تعالیٰ په عبادت مشغول شئ!. هر یو نفس (ژوندی) څکوونکی د مرګ دی (یعنی خامخا مری) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږی (د جزاء له پاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه کفارو په مکه معظمه کښی ډیر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ نو مسلمانانو ته حکم وشو چه هجرت وکړئ! لکه چه د مسلمانانو اتیا یا دری اتیا کورنی حبشی ته لاړی، د همغه په نسبت دلته وائی چه دغه د څو ورځو ژوندون هر چیرته چه ممکن وی هم هغلته ئی تیر کړئ بیا وروسته له هغه ګرد (تول) سره یو ځای کیدونکی یئ! او ماته راتلونکی یئ! په دغه سره مهاجرینو ته تسلی ورکړی شوه څو په دوی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت (جدائی) او د وطن لری والی آسان شی او د ډیرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړی.» ګواکی دغه ئی ور وښودل چه وطن، اقارب، خپل، خپلوان، دوستان، یاران لوی، واړه او نور نن یا سبا هرومرو (خامخا) له تاسی څنی جلا (جدا) کیدونکی دی فرض ئی کړئ که نن مو له مکی معظمی څخه هجرت ونه کړ نو یوه ورځ خو خامخا له دغی دنیا څخه هجرت کوونکی یئ مګر هغه تلل به بی اختیاره وی. د بندګی او عبادت مفهوم دا دی چه په خپله خوښه او اختیار سره له هغو شیانو څخه ځان وساتئ چه د حقیقی معبود د عبادت په لیار کښی مزاحم کیږی او خلل پیدا کوی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۵۸﴾

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه (کسان) چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته له جنته په جګو (اوچتو) مانیو کښې چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی (څخلور) حال دا چه تل به اوسیږی په دغو (مانیو کښې) ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو (دا جنت) هغه (عاملان) چه صبر ئې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوی

تفسیر: یعنی هر څوک چه له صبر او استقلال سره د ایمان او اسلام په لاره تینګ ثابت او قایم وی او په پاک الله اعتماد او توکل وکړی او خپل کور او کهول پریږدی او له خپل وطن څخه ووځی نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږی او د دی ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شی.

وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

او ډیر دی له خوځیدونکو (ذیروحو په ځمکه) چه نه پورته کوی دوی رزق خپل (له وجی د ضعف) الله رزق رسوی هغوی ته او تاسی ته هم او هم دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه پوه دی (په تولو احوالو)

تفسیر: په دغه سره ئې د روزی له پلوه اطمینان او داډ راکړ چه د زیاترو ساکښانو (جاندارو) په ځایونو کښې د بلی ورځی خوراک او روزی نه وی، په نوی ورځی کښې نوی روزی وررسیږی (موضح) بیا نو هغه الله تعالیٰ چه ساکښانو (جاندارو) ته رزق، روزی رسوی آیا خپلو وفادارو عاشقانو او خاصو بندګانو ته به ئې نه رسوی؟ ښه وپوهیږئ چه حقیقی رزاق خو هم هغه دی چه د ګردو (تولو) خبری اوری د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږی د هر یوه ظاهر و باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅا زیار (محنت) او خواری د ده په دربار کښې بی ځایه نه پاتی کیږی، هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لیاره کښې خپل وطن پریږدی او محض لله وتلی وی د دوی دغه هجرت له سره نه ضایع کیږی دوی دی د معیشت د وسائلو او د سامان د وړلو چه له خپله ځانه سره ئې یوسی هیڅ فکر ونه کړی څومره ساکښان (جاندار) دی چه د دوی رزق روزی د دوی په شاګانو نه دی بار او له خپلی روزی سره هر چیری نه ګرځی خو حقیقی رازق دوی ته

هره ورځ رزق او روزی رسوی.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده ! داسی) چه چا پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه ؟ او مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی لمر او سپوږمی نو خامخا وائی هرومرو (خامخا) (د مکی کفار چه) الله (پیدا کړی دی له دغه اقراره سره سره) پس څرنگه دوی گرځولی شی (له توحید څخه)

تفسیر: یعنی تاسی گرد (تول) پوهیږئ چه د رزق او روزی تول آسمانی او ځمکنی اسباب الله پیدا کړی دی نو بیا ولی پری اعتماد او اطمینان نه کوئ ؟ چه هم هغه به ئی دررسوی مگر په هم هغه میچ او اندازه چه د الله تعالیٰ اراده وی نه هغومره چه تاسی ئی غواړئ دغه ئی په راتلونکی آیت کښی راښولی دی (موضح)

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۭ اِنَّ
اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوی رزق دپاره د هر هغه چا چه اراده وکړی (د پراخی ئی) له بندگانو خپلو څخه او تنگوی ئی په ده (که اراده وکړی د تنگی ئی) بیشکه چه الله په هر شی ښه عالم دی

تفسیر: یعنی په میچ او اندازه کوی ئی داسی نه چه بیخی ئی نه ورکوی بیشکه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی ښه عالم دی یعنی په دی باندی یوازی هم دی عالم او خبر دی چه چاته ئی ورکړی؟ او څومره ئی ورکړی؟

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ

مِنۢ بَعۡدِ مَوۡتِهَا لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلِ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ بَلۡ اَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۳﴾

او بیا قسم دی چه که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده! داسی) چه چا نازلی کړی دی (له طرفه) د آسمان (څخه اوبه پس ژوندی کړی ئی ده په دی اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالی) د دی نو خامخا وائی دوی هرومرو (خامخا) چه الله (نازلی کړی دی! نو له دغه اقرار سره سره ولی شریک ورته پیدا کوی) ووایه (ای محمده!) تول ثناء الله ته ده بلکه زیاتری د دوی نه لری عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لری)

تفسیر: یعنی باران هم په هر چا او هر ځای یو برابر نه اوری هم داسی د حال او احوال په بدلولو کښی هم دومره څند (ایسارتیا) او دیل نه پیښیږی یا کله الله په لږ وخت کښی خوار او غریب غنی او شتمن ګرځوی.

وَمَا هٰذِهِ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَاۤ اِلَّا لَهۡوٌ وَّلَعِبٌ ؕ وَاِنَّ الدَّارَ الۡاٰخِرَةَ لَهِىَ الۡحَيَوَانُ ۘ لَوۡ كَانُوۡا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او نه دی دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا مګر عبث او لوبی دی او بیشکه چه دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعی حیات (او ژوندون) که چیری وی دوی چه پوهیدلی. (نو نه به ئی غوره کوله دنیا په آخرت)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه د دی دنیا په څو ورځنی ژوندون کښی زیاتره د آخرت په فکر کښی اوسی ځکه چه اصلی او دائمی ژوندون هم هغه دی. نه ښائی چه څوک د دنیا په لوبو او تماشو کښی ډوب او د آخرت له فکر او یاد څخه بیخی غافل شی. بلکه د دی دنیا په ژوندون کښی ښائی د هغی دنیا دپاره تیاری وکړی او د عقبیٰ د سفر دپاره ځان ته څوړی او توښه برابره کړی.

فَاِذَا رَكِبُوۡا فِى الۡفُلۡكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخۡلِصِيۡنَ لَهُ الدِّيۡنَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰهُمۡ اِلَى الۡبَرِّ اِذَا هُمۡ يُشۡرِكُوۡنَ ﴿۶۵﴾ لِيَكۡفُرُوۡا بِمَاۤ

اٰتَيْنٰهُمْ ۚۙ وَلِيَتَمَتَّعُوْا ۫ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿۶۶﴾

پس هر کله چه سپاره (سواره) شي دوی په بیړی (یا جهاز) کښې نو بولي دوی (هلته یوازی) الله په داسي حال کښې چه خالص کوونکي وی دوی دغه (الله) ته دین (اعتقاد) خپل پس هر کله چه نجات ورکړی (الله) دوی ته وچې ته ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا) دپاره د دی چه کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چه ورکړی ؤ مونږ دوی ته او چه ګټه (فائده) واخلي دوی (په عبادت د بتانو) پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل)

تفسیر: یعنی لازم خو داسي ؤ چه انسان په دنیوی عیش او عشرت کښې په دی اندازه اخته او مشغول نشي چه د الله تعالیٰ او د عقبیٰ له یاده بیخي غافل شي. لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چه د دوی جهاز یا بیړی طوفاني شي نو په ډیر اخلاص او پوره عقیدی سره پاک الله یادوی بیا څه وخت چه هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لری شي او صحیح او سلامت په وچه کښې قدم کیږدی نو د الله تعالیٰ هغه ګرد (تول) انعامونه او احسانونه هیروی، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کیږی ګواکي مطلب دا شو چه د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران کوی. او په دنیوی خوندونو او چرچو کښې مشغولیږی خیر ښه دی دوی دی څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډیر نژدی دی چه دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده (ښکاره) شي چه د دغه بغاوت شرارت، احسان هیرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنګه وی؟

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ؕ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی) چه بیشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا ښار د دوی مکه) حرم امن ورکوونکی (له آفتونو نه) حال دا چه چور کیږی (تښتولی کیږی) نور خلق له چاپیره د دوی آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړی دوی او په نعمت د الله (چه حرم کښې اوسیدل او امن دی) کافران کیږی.

تفسیر: د مکی معظمی خلق د بیت الله په برکت د ښمنانو د تیری او ضرر څخه محفوظ ؤ. حال دا چه نور د عربستان په ګردو (تولو) ځایونو کښې د فتنی، فساد، جدال، قتال، جنګ او

جنجال بازارونه تاوده وو نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان منی. مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه منی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه وتړی په الله دروغ (چه بی حجته ورته شریک نیسی) یا تکذیب وکړی د حق (رسول او قرآن) کله چه راشی هغه ده ته (بلکه له ده نه ډیر ظالم نشته) آیا نشته «بلکه شته» په دوزخ کښی ځای د هستوګنی له پاره د کافرانو

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) څخنی لوی ظلم او ناانصافی دا ده چه بل کوم مخلوق د دی لوی خالق شریک وګرځول شی، یا پاک الله ته د داسی خبرو نسبت وکړی شی چه د الوهیت له شان او عظمت سره وړ (مستحق) او لایق نه وی. یا د هغو انبیاؤ په تکذیب او دروغجنولو لاس پوری کړی چه د رب العزت له جانبه ئی دیانت او صداقت راوړی وی آیا دغو ظالمانو ته نه ده معلومه چه د منکرانو د هستوګنی ځای دوزخ دی چه په داسی بیباکی او بیحیائی سره د عقل او انصاف په مری چاړه کاړی.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ

او هر څه هغه کسان چه کوښښ کوی تل په (دین د) مونږ کښی خامخا وبه ښیو هرومرو (خامخا) دوی ته لاری خپلی (چه مونږ ته پری راځی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه یوازی د الله تعالیٰ لپاره محنتونه کوی او ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) او په راز راز (قسم قسم) مجاهداتو کښی مشغول او لګیا وی الله تعالیٰ دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا(رڼرا) او نور ور په برخه کوی او د خپل قرب او رضاء یا د جنت او د لقاء لیاری ورښیی، څومره چه دوی په ریاضتونو او مجاهداتو کښی ترقی او پرمخ تګ کوی هغومره د دوی د معرفت او انکشاف درجه هم لوړیږی او په داسی خبرو پوهیږی چه بل څوک د هغه له سره احساس نشی کولی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بیشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته (مدد) کښې)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حمایت او مرسته (مدد) د نیکی کوونکو سره دی.

تمت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی فلله الحمد والمنة

«سورة الروم مکیة الا آیة (۱۷) فمدنیة وهی ستون آیة وست رکوعات رقمها (۳۰) تسلسلها (۸٤) نزلت بعد سورة الانشقاق ـ »

د الروم سورت مکی دی پرته (علاوه) د (۱۷) آیت چه مدنی دی (٦٠) آیتونه او (٦) رکوع لری په تلاوت کښې (۳۰) او په نزول کښې (۸٤) سورت دی. وروسته د «الانشقاق له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِىٓ أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدی) ځمکه کښې (ځمکی د عربو ته)

تفسیر: له «ادنی الارض» لګیدلی ځمکه یا رانژدی ځمکی څخه مراد د «اذرعات» او «بصری» په منځ کښې سیمه ده چه د شام په سرحد د حجاز سره نښتی او معظمی مکی ته نژدی پرته ده. یا به تری فلسطین مراد وی چه د رومیانو ملک نژدی ؤ یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وی چه «فارس» ته ډیره نژدی پرته ده. ابن حجر د ړومبنی قول تصحیح کړی ده. والله اعلم

وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِى بِضْعِ سِنِينَ ۗ

او دغه (رومیان) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شی (په

پارسیانو) په څو کلونو کښې

تفسیر: یعنی د نهو کلونو په منځ کښې به رومیان غالب شی ځکه چه په لغت او حدیث کښې د «بضع» اطلاق له دریو ځنې تر نهو پورې شوی دی. په دغو آیتونو کښې عظیم‌الشان قرآن یو عجیب او غریب پخوا ویل پیشگوئی کړی ده چه د ده په صداقت یو لوی دلیل دی. واقعه داسی ده د دغی زمانی دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډیرو کلونو را په دیخوا په خپلو منځونو کښې سره په جنگ اخته وو له «۶۰۲» عیسوی کال څخه د «۶۱٤» عیسوی کال تر آخره پورې د دوی د حریفانه جنگونو سلسله جاری وه لکه چه د «انسائیکلو پیډیا بریټانیکا (د برتانیی دائرة المعارف) د تصریحاتو څخه ښکاره ده په (۵۷۰) عیسوی کال کښې د محمد رسول الله شریف ولادت واقع او څلویښت کاله وروسته په سنه (۶۱۰) عیسوی کښې په نبوت مبعوث شو. مکیانو ته د روم او د فارس د جنگونو په متعلق خبرونه او اطلاعات رسیدل. په دغه وخت کښې د نبی کریم د نبوت دعوی او اسلامی تحریک د دغو خلقو په زړونو کښې د جنگی خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړی وه. د فارس مجوسی آتش پرستانو د مکی معظمی له بت پرستانو سره یوه ځان ته علاقه او ارتباط درلود (لرلو) او هغوی به ئی د مذهب له مخی خپل بلل او د روم نصرانیانو به د اهل الکتب توب له امله (وجی) د مسلمانانو دینی ورونه یا لږ تر لږه د هغو د نژدی دوستانو په منزله گڼل کیدل کله چه به د فارسیانو د غلبی خبر راورسید نو د مکی معظمی مشرکانو به خوشالی کوله او په هغه سره به ئی د مسلمانانو په مقابل کښې په خپله غلبه او بری باندی فال نیوه او په خپلو زړونو کښې به ئی د ډیرو ښو توقعاتو امیدونه تړل مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسیدله چه ولی عیسائی اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کښې مغلوب شول؟ چه مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد گرځیدلی یو بالاخر په سنه (۶۱٤) عیسوی کال څخه وروسته چه د نبوی له ولادت څخه په قمری حساب نژدی (٤۵) کاله او د نبوی بعثت څخه (۵) کاله تیر شوی وو، د خسرو پرویز (ثانی کیخسرو) په عهد کښې فارسیانو رومیانو ته ډیره سخته او مهلکه ماتی ورکړه شام مصر او وړوکی ایشیا او نور ډیر ممالک د روم د قیصر (هر قل) له لاسه ووتل او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کښې کلابند او محصور شو، د رومیانو دارالسلطنت تر خطری او تهدید لاندی راغی ډیر لوی لوی اسقفان او پادریان قید یا ووژل شول. له بیت المقدس ځنې د عیسائیانو ډیر لوی او مقدس صلیب د ایرانی فاتحانو په لاس کښې ولوید د روم د قیصر اقتدار بیخی له منځه لاړ ظاهراً هیڅ یو داسی وسایل او وسائط په نظر نه راتلل چه د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو دریدل او د فارسیانو د دغه بری او تسلط څخه به ئی خپل ځانونه بچ کول چه د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو ځنی به د مکی معظمی مشرکان ډیر خوښ او خوشالیدل او مسلمانان به ئی ځورول او د دی بری په اساس به ئی نوری خبری هم په خپلو زړونو کښې برابرولی. تر دی پوری چه ځینو له مشرکینو څخه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته وویل چه

«نن زمونږ ایرانی ورونو ستاسی رومی ورونو ته ماتی ورکړه او محوه ئی کړل سبا به مونږ تاسی ته هم داسی ماتی درکړو او له منځه په مو لری کړو» په دغه وخت کښې عظیم الشان قرآن د ظاهری اسبابو د سلسلې څخه بیخی مخالف داسی یو عام اعلان وکړ چه «بیشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوی دی، لیکن د نهو کلونو په موده کښې به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کیږی» د دغو پخوا ویلو په اساس حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وتړه تر دغه وخته پوری داسی شرط تړل نه و حرام شوی که «تر دومره کلونو پوری رومیان بریالی (کامیاب) نشول نو زه به سل اوښان تاسی ته درکړم که نه تاسی به هم دومره اوښان ماته راکوئ!» په ابتدا کښې حضرت ابوبکر له خپلی رائی سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه تاکلی (مقرر کړی) ؤ، بیا ئی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوی مدلول یعنی په نهو کلونو معاهده وتړله. دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللی اقتدار او وقار د اعادی په نسبت ترتیبات ونیول او په اقداماتو ئی لاس پوری کړ او داسی نذر ئی پر خپل ځان ومانه «که الله تعالیٰ ماته پر پارس بری راکړ نو له «حمص» څخه به پیاده «تر ایلیا» یعنی بیت المقدس پوری لاړ شم.» د الله تعالیٰ شان او قدرت ته وګورئ چه د قرآن له دغو پخوا ویلو سر سم برابر د نهو کلونو په موده کښې یعنی له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کښې څه وخت چه مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو او په خوشالی او خوښی کښې وو، د دغه خبر له اوریدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول چه د روم کتابیانو ته هم الله تعالیٰ پر پارسی مجوسیانو بری او فتح ورکړه. په دغه ضمن کښې د مکی شریفی مشرکین لا سپک او ذلیل شول د عظیم الشان قرآن د دغه محیر العقول پخوا ویلو د صداقت له مخی ډیر کسان په اسلام مشرف شول او حضرت ابوبکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکی د مشرکانو څخه واخیستل چه د رسول الله له ارشاد سره سم خیرات کړل شول. فلله الحمد علیٰ نعمائه الظاهرة وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدُ ؕ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دی نه چه پارس په روم باندی بری ومومی) او وروسته (له دی نه چه روم پر پارس باندی غلبه ومومی او امر ئی تل نافذ دی)

تفسیر: یعنی ړومبی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ګرد (ټول) بلکه نور ټول امور د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښې دی او یوازی په هم دغومره خبری سره د کوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشی کیدی ﴿وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾

وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۝٤ بِنَصْرِ اللّٰهِ ۚ يَنْصُرُ
مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۝٥

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له کتابيانو سره په مجوسيانو) مرسته (مدد) کوي (الله) له هر هغه چا سره چه اراده وکړي د نصرت ئې او هم دی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ډير رحم والا

تفسير: يو خو په دغه ورځ د فتح په خوښي برسيره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چه رومي کتابيان چه نسبتاً مسلمانانو ته نژدي وو په پارسي مجوسيانو غالب شول او د قرآن د دغو پخوا ويلو په صداقت باندې ګرد (تول) سره وپوهيدل او د سر په سترګو ئې وليدل. او د مکې شريفې کفارو ته هر راز (قسم) ذلت ور په برخه شو. نو د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وکړي چه مغلوب ئې وګرځوي نو هيڅوک ئې مخه نشي نيولي او پر هر چا چه د مهرباني اراده وکړي نو ئې بي له هيڅ مزاحمت او ممانعت ضرور غالب ګرځوي.

وَعْدَ اللّٰهِ ۚ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝٦

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې وليکن زياتره خلق نه پوهيږي (په دې چه د الله په وعده کښې خلاف نشته)

تفسير: يعني زياتره خلق نه پوهيږي چه په غالبولو او مغلوبولو کښې د الله تعالیٰ څه څه حکمتونه شته او کله چه دې د قدرت کوم کار کول غواړي نو د هغه له مخه ګرد (تول) ظاهري موانع او عوايق لرې کيږي نو ځکه زياتري ظاهر ليدونکي خلق بي له ظاهري اسبابو په الله تعالیٰ اعتماد نه لري او د يو چا د عارضي برې او غلبې له ليدلو څخه داسې ګڼي چه د الله تعالیٰ په دربار کښې به هم هغه مقبول وي.

يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ ۝٧

(بلکه) پوهیږی په ښکاره سطحی شیانو له دغه ژوندون لږ «(خسیس)» د دنیا څخه حال دا چه دوی له آخرت نه (چه مقصود له ودانی د دی دنیا دی) هم دوی غافلان دی.

تفسیر: یعنی دغه خلق د دنیوی ژوندون په ظاهری سطح باندی پوهیږی د دی دنیا آرام، خایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوی کول، کرل، ریبل، ګټی کول، په خوندو او مزو سره ژوندون او ښی شپی ورځی تیرول د دوی د پوهی او تحقیق انتهائی ځای او پړاو دی او له دی نه له سره نه دی خبر چه پر دغه فانی ژوندون پوری د بل یو باقی ژوندون سلسله هم تړلی ده چه کله انسان هلته وروړسیږی نو د دغه ژوندون ښه او بد نتائج او ثمری ور د مخه کیږی او دغه خبره ضروری نه ده کوم سړی چه په دغه دنیا کښی خوښ او خوشاله اوسیږی هلته دی هم خوښ او خوشال وی. آخر د آخرت معامله خو لری ده هم دلته وګورئ چه یو شخص یا یو قوم کله کله په دنیا کښی لوړ (اوچت) مقام ته رسیږی لیکن د هغه آخری انجام او خاتمه پرته (علاوه) له ذلت او ناکامی څخه بل شی نه وی.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِم مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ط

آیا فکر نه کوی دوی په نفسونو خپلو کښی (چه عالم صغیر دی) چه نه دی پیدا کړی الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چه په منځ د دغو دواړو کښی دی مګر په حقه سره او په نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی

تفسیر: یعنی د دنیا دغه زبردست انتظام خوشی چټی (فضول) او بیکاره نه دی دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لری چه هغه به په آخرت کښی ښرګندیږی (ښکاره کیږی). هو که دغه سلسله تل تر تله هم داسی چلیدی نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دی دنیا په تغیراتو او احوالو کښی له فکر او غور کولو څخه دغه راڅرګندیږی چه دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لری لهٰذا په یوی تاکلی (مقرر کړی) وعدی به دغه دنیا فنا کیږی او یوه بله دنیا به د دی دنیا د نتیجی په شان منځ ته راشی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ⑧

او بیشکه چه ډیر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کښې) خامخا منکران دی

تفسیر: دوی داسې ګڼي چه له سره الله تعالیٰ ته ورتګ نشته او نه به الله تعالیٰ له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلی او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوی.

اَوَلَمۡ یَسِیۡرُوۡا فِی الۡاَرۡضِ فَیَنۡظُرُوۡا کَیۡفَ کَانَ عَاقِبَةُ الَّذِیۡنَ
مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ کَانُوۡۤا اَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً وَّ اَثَارُوا الۡاَرۡضَ
وَ عَمَرُوۡهَاۤ اَکۡثَرَ مِمَّا عَمَرُوۡهَا وَ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَیِّنٰتِ ؕ
فَمَا کَانَ اللّٰهُ لِیَظۡلِمَهُمۡ وَ لٰکِنۡ کَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ یَظۡلِمُوۡنَ ؕ ﴿۹﴾

آیا نه ګرځی دغه کفار په ځمکه کښې پس ودی ګوری دا چه څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، چه وو هغه پخوانی ملتونه ډیر سخت له دغو کفارو له جهته د قوت او څیروله به دوی ځمکه (د اوبو، معادنو، کښتونو (فصلونو) او نورو دپاره) او ودانه کړی وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډیره له هغې ځمکې نه چه ودانه کړی ده (د مکې کفارو) دغه (ځمکه) او راغلی وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره ؤ دلائلو (د قدرت او معجزو) او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی باندی ولیکن وو دوی چه پر نفسونو خپلو به ئی ظلم کاوه (د انبیاؤ په تکذیب سره)

تفسیر: یعنی ډیر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چه پخپل کښت (فصل) او کر او زیار (محنت) او زحمت ئی د ځمکې مخ ډیر ښه ودان، سمسور او تک شین کړی ؤ، او پکښې ئی کاریزونه، ویالی، کوهی کانونه (درنګونه) او نور ایستلی وو او د دغو منکرینو په نسبت د ډیر عظمت، قوت او شوکت خاوندان وو. او تهذیب او تمدن ته ئی زیاته تقویه او ترقی ورکړی وه او ډیر اوږده عمرونه به ئی کول او د ځمکې مخ ئی له دوی نه زیات ودان کړی ؤ بالاخر هغوی نن ورغ چیری دی ؟ کله چه د الله تعالیٰ رسولان له ښکاره ؤ معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل او دوی د هغوی تکذیب وکړ. نو آیا تاسو ونه لیدل او وا مو نه وریدل چه د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه ؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځیدل ؟ د دوی ویجاړی مینی کندوالی اوس هم هر سیاح او مسافر او د هغو له شاؤ خواؤ څخه هر تیریدونکی لیدلی او تری

پند او عبرت اخیستی شی نو آیا دغه بې‌فکران له دی نه څه پند او عبرت نه اخلی؟. ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی ولیکن ؤ دوی چه پر نفسونو خپلو به ئی ظلم کاوه په تکذیب د انبیاؤ سره) د الله تعالیٰ په دربار کښی خو د ظلم امکان له سره نشته هو! دغه خلق پخپلو لاسونو خپل بیخ په تبر سره وهی او د داسی اعمالو او افعالو مرتکب کیږی چه د هغوی نتیجه پرته (علاوه) له تباهی او بربادی بل کوم شی نه دی. نو په دغه تقدیر سره دوی پر خپلو ځانونو پخپله ظلم کوی. که نه د الله تعالیٰ د عدل او رحم کیفیت خو داسی دی چه بی د رسولانو له لیږلو او بی له پوره پوهولو او هوښیارولو هیڅ څوک نه نیسی.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۱۰﴾ ع

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چه بد ئی کړی ؤ ډیر بد (ځای چه جهنم دی) په دی سبب چه تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله او وو دوی (په دنیا کښی چه) په دغو آیتونو به ئی مسخری کولی

تفسیر: دغه نتیجه خو ئی په دنیا کښی لیدلی وه لیکن د تکذیب او استهزاء هغه سزاء چه دوی ته وروسته له دی نه په آخرت کښی رسیدونکی ده هغه خو بیله ده. موجوده‌ؤ اقوامو ته لازم دی چه د تیرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلی. ځکه هر یوه قوم چه پر کوم بد کار سزا موندلی وه بل ته په هم هغه بد کار باندی هم هغسی سزا ورکول کیږی د تولو اقوامو فناء هم لکه د هم دغه یوه قوم فناء وګڼئ! او د ګردو (تولو) سزا هم لکه هم هغه سزا قیاس کړئ!.

اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۱﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۱۲﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿۱۳﴾

الله اول ځلی پیدا کوی خلق (انسان له نطفی) بیا اعاده کوی هغه بیا به خاص هم دغه (الله) ته بیول کیږئ تاسی (د مجازاتو له پاره) او په هغه ورځ چه قائم شی قیامت ناامیده (زره ماتی) به شی ګنهکاران (مشرکان). او نه به

وی دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی او شی به دوی له شریکانو خپلو (پس له ناامیدی) بیزاره منکران.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ کله چه په مطلوب وخت کښې په کار ورنشی نو ورڅخه منکریږی او داسی به وائی ﴿وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ﴾ قسم دی په الله چه مونږ مشرکان نه وُ».

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴿۱۴﴾

او په هغه ورځ چه ودریږی قیامت په دغه ورځ کښې تار په تار خپاره (خواره) به شی گرد (تول) مخلوقات (په دی شان سره)

تفسیر: یعنی نیک او بد او هر قسم خلق به سره بیل کړل شی. او هره یوه دله به جلا جلا (جداجدا) خپلو ځایونو ته ورسوله شی چه تفصیل ئی په دغه راتلونکی آیت کښې راځی

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ يُّحْبَرُوْنَ ﴿۱۵﴾

پس هر څه هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس دوی به په روضه (د جنت) کښې خوشاله کړل شی (چه له ډیری خوشالی به ئی مخونه تجلی کوی)

تفسیر: یعنی په انعام او اکرام سره به پری رحمت وکړ شی. او له هر راز (قسم) لذت او خوښی ځنی به مستفید او متمتع شی دغه د نیکانو د هستوگنی ځای دی. له دی نه وروسته د بدانو ځای هم راښیی، مطلب ئی دا چه د دواړو په منځ کښې به داسی تفریق او بیلتون وکړ شی چه له هغه ځنی به بل زیات کوم بیلتون امکان ونه لری.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ
مُحْضَرُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَّحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه (د قرآن) زمونږ او (کافران دی) په ملاقات د آخرت پس دغه کسان په عذاب کښی حاضر کړی شوی دی. پس (تسبیح وواییږ د الله) تسبیح د الله کله چه داخل شئ په بیګا (ماښام) کښی او کله چه ننوځئ په سبا کښی او خاص هم ده ته د تولو ثناء صفت په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی او کله چه ننوځئ په آخر د ورځی کښی او کله چه ننوځئ په (وخت د) مازپښین کښی

تفسیر: یعنی که جنت غواړئ نو الله تعالیٰ یاد کړئ چه د هغه یاد په زړونو، ژبه، اعضاؤ او تولو جوارحو سره کیږی په لمانځه کښی د دریو واړو ډولو (طریقو) یاد سره جمع کړی شوی دی او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دی چه په دغه آیت کښی بیان شوی دی یعنی سبا او ماښام چه مغرب او عشاء پکښی شامل دی د ورځی وروستی وخت مازیګر او مازپښین کله چه لمر له نصف النهاره واوړی چه هم دغه پنځه واړه وختونه د لمانځه دی په دغو وختونو کښی د الله تعالیٰ د رحمت یا قدرت یا عظمت آثار لا زیات ښکاره او ظاهریږی. لمر د اجسامو په عالم کښی له ګردو (تولو) ځنی لویه او روښانه کره ده چه بالواسطه یا بلاواسطه د ده له فیض او تاثیر څخه به د اسبابو په عالم کښی ښائی هیڅ یو مادی مخلوق مستثنیٰ نه وی. لکه چه د «ارض النجوم» مصنف دغه موضوع په ډیره شرح او بسط سره ثابته کړی ده په هم دی بنا د ستوریو عابدانو لمر خپل لوی معبود ګرځولی ؤ چه د هم هغه په لوری د حضرت ابراهیم علیه السلام په دغه قول ﴿ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَا أَكْبَرُ ﴾ کښی اشاره ده د دوی د عجز او بیچارګئ او د لمر پرستانو له دغه لوی فیض ځنی د محرومی ښکاره مظاهره هم په هم دغو پنځو وختونو کښی کیږی. سهار څه وخت چه لا لمر نه وی راختلی او غرمه څه وخت چه لمر په زوال شروع کوی او د ده په عروج کښی کمی پیښیږی او مازدیګر کله چه د ده په حرارت او رڼا (رڼرا) کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ضعف واقع کیږی او له غروب څخه وروسته کله چه د ده نورانی وړانګو له اتصال څخه د ده عابدین په کلی ډول (طریقه) سره محرومیږی بیا د ماسخوتن په وخت کله چه شفق هم بیخی غائب شی او د رڼا (رڼرا) ډیر خفیف آثار هم په افق کښی باقی پاتی نشی په دغو وختونو کښی موحدینو ته حکم وشو چه د لوی خدای عبادت کوئ! او د لمانځه په ابتداء کښی په «الله اکبر» ویلو سره د هغه لوی موحد ابراهیم خلیل الله اقتدا کوئ چه هغه له «هذا ربی هذا اکبر» څخه وروسته ویلی وو ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ جزء ۷ (د انعام (۹) رکوع) ۷۹ آیت ښائی په دغه آیت کښی ﴿ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ ویلو سره ئی د دی مطلب یادونه کړی وی چه د تسبیح او تنزیه او یادولو لایق هم هغه جامع الصفات ذات کیدی شی چه د ده حمد «ثنا» او ښیګنی (فائدی) د

آسمانونو او ځمکې تول کائنات د حال او قال په ژبه بیانوی. بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لری که څه هم په نظر کښې دیر لوی او خورا (دیر) ستر هم ښکاره شی وروسته له دې نه د لوی خدای د ځینو عظیمه ؤ شئونو او کامله ؤ صفاتو بیان دی څو د معبودیت استحقاق په پوره دول (طریقه) ښکاره او څرګند شی په دغه ضمن کښې د بعث بعدالموت په مسئله هم کافی رڼا (رنړا) اچولی شوی ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

راوباسی (الله) ژوندی له مړی (لکه مرغه له هګی نه عالم له جاهل څخه) او راوباسی (الله) مړی له ژوندی (لکه جاهل له عالم څخه هګی له مرغه څخه) او ژوندی کوی ځمکه پس له مرګه (وچوالی) د هغې او په مثل (د راویستلو د دغو شیانو) راویستل کیږئ تاسی (له قبرونو نه)

تفسیر: یعنی انسان له نطفې څخه او نطفه له انسان څخه، مرغان له هګی څخه، هګی له مرغانو څخه، مؤمن له کافر څخه، کافر له مؤمن څخه پیدا کوی. او ځمکه څه وخت چه وچه کلکه او مړه شی نو د خپل رحمت په اوبو سره ئی ژوندی او سمسوره کوی. لنده دا چه موت او حیات حقیقی وی که مجازی، حسی وی که معنوی د دې تولو واک (قبضه) او اختیار د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښې دی. نو بیا ستاسی ژوندی کول او له قبرونو ځنی بیا راپاځول د ده په نزد کوم سخت او مشکل کار نه دی بلکه الله تعالیٰ ته خورا (دیر) آسان دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

او یوه له نښنو (د قدرت) د دغه (الله) دا ده چه پیدا ئی کړ (اصل د) تاسی له خاورو بیا اوس تاسی یئ بشر خوریږئ (په ځمکه کښې)

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام ئی له خاورو څخه پیدا کړ. بیا د الله تعالیٰ دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چه د هغه اولاد ئی په څه اندازه دیر او تر کومی پیمانی ئی په ځمکه کښې خور کړ او له دغه خوریدلو نه وروسته ئی په څه اندازه عجیبی او غریبی هوښیاری د خاورو دی مجسمی وښودلی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته له نفسونو (ځانونو) ستاسی ښځی (جوړه) دپاره د دی چه مائل شئ دوی ته (او مطمئن اوسئ) او ګرځولی ئی ده په منځ ستاسی (او د ښځو) کښی دوستی او مهربانی بیشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کښی خامخا ډیری نښی د قدرت دی دپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (د الله په صنع کښی)

تفسیر: یعنی ړومبی ئی له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ بیا ئی له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه څو له هغی څخه انس او اطمینان واخلی او په خلقی ډول (طریقه) ئی د دواړو صنفونو نارینه او ښځی په منځ کښی خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو څو د ازدواج اصلی مقصود تری حاصل شی. لکه چه د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسیدلو څخه انسانی نسل په دنیا کښی خپور (خور) شو. لکه چه الله تعالیٰ د النساء د سورت په (۱) رکوع ۱ آیت کښی وائی ﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ﴾

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿۲۲﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) پیدا کول د آسمانونو او (پیدا کول د) ځمکی او اختلاف دی د ژبو ستاسی او (بل اختلاف دی) د رنګونو ستاسی بیشکه په دغه (اختلاف کښی) خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد (تول) انسانان ئی له یوه مور او پلار څخه پیدا او سره ئی مخلوط او میشته او د ځمکی په تولو نقاطو کښی ئی خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا ئی سره بیله کړه. که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشی د ژبی په اعتبار محض پردی او اجنبی ښکاری. بیا

وګوری چه د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بیشماره انسانان پیدا شوی دی مګر هیڅ یوه داسې جوړه انسانان نه پیدا کیږی چه د هغو شوندی، ژبې لهجه تلفظ، د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وی. هم هغسی چه د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا (جدا) او ممتاز دی غږ او شونډی او لهجه ئې هم بیخی سره بیل دی، هیڅ یو داسې دوه انسانان نه پیدا کیږی چه د دوی په غږ او رنګ، هیئت، وضعیت کښې کومه بیلوونکی علامه او نښه نه وی. د عالم له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې نوی نوی صورتونه، او د وینا او تکلم نوی نوی حالات لیدل کیږی او سره له هغه د الله تعالیٰ خزانه هم هغسی ډکه پرته دی. په واقع کښې دغه د الله تعالیٰ لوی قدرت څخه څومره یوه لویه نښه ده. فتذکروا یااولی الالباب!

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ

او (ځینی) له نښو (د کامل قدرت) د دغه (الله) خوب ستاسی دی په شپه کښې او په ورځ کښې او طلب ستاسی دی (په ورځ کښې) له فضله د الله

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «د انسان دوه حالتونه سره بدلیږی. که ویده شی نو د تیږی (ګټی) په شان بی هوشه او بیخبره پروت وی او که د رزق او روزی په تلاش لګیا شی نو په داسې پوهه او هوښیاری لګیاء کیږی چه د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږی. په اصل کښې شپه د خوب دپاره ده او ورځ د روزی د تلاش لپاره مخصوصه ده نو ځکه په هم دغو دواړو وختونو کښې هم دغه دواړه کارونه اجرا کیږی»

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿۲۳﴾

بیشکه په دی (خوب او معیشت) کښې خامخا ډیری نښې (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه اوری

تفسیر: یعنی څه چه اوری په یاد ئې ساتی لکه چه د ابن کثیر رحمة الله علیه په تفسیر کښې راغلی دی. حضرت شاه صاحب لیکی چه «د خپل خوب حالات نه وینی لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه ئې اوری» (موضح) دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ښیی تاسی ته بریښنا

دپاره د ویری (له تندر) او دپاره د امید د باران

تفسیر: د برق او د بریښنا د سخت بریښیدلو څخه خلق ویریږی او دغسی تصور کوی نه چه تندر راولویږی. یا باران له خپلی اندازی څخه زیات ونه وریږی چه د هغه له املهٔ (وجی) جانی او مالی تلفات واقع نه شي او هیله (طمع) او امید هم ورته لری چه که دغه وریدل کټور واقع شي نو ګرد (تول) دنیوی کارونه به ښه وچلیږی. هغه مسافران چه په دغو تورو تیارو کښی سفر کوی کله دغه د بریښنا بریښیدل ځان ته غنیمت ګڼی چه تر ډیر لری پوری د هغی د رڼا (رنړا) په اثر لار او نور شیان ورڅرګندیږی، او کله کله دوی هم تری ویریږی.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحۡيِۦ بِهِ الۡأَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَآۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿٢٤﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه) د آسمان څخه اوبه پس ژوندی کوی په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګ (وچوالی) د دی بیشکه چه په دغه (بریښنا او باران) کښی خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری «او تدبر کوی په امورو کښی».

تفسیر: یعنی له دی نه وپوهیږئ، چه له مرګ څخه وروسته ستاسی بیا ژوندی کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن تَقُومَ السَّمَآءُ وَالۡأَرۡضُ بِأَمۡرِهِۦۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمۡ دَعۡوَةٗ مِّنَ الۡأَرۡضِ إِذَآ أَنتُمۡ تَخۡرُجُونَ ﴿٢٥﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ولاړ دی آسمان (پاس بی له ستنو او نه لویږی) او ځمکه په امر حکم د الله سره بیا کله چه راوبولی تاسی په بللو سره له ځمکی څخه ناڅاپه تاسی راوزئ (ژوندی له قبرونو خپلو څخه)

تفسیر: ړومبی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو ذکر وشو دلته ئی د هغو بقاء او قیام وښود چه

هغه هم د الله تعالیٰ په حکم سره دی او له سره امکان نه لری چه هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بی ځایه شي یا یو په بل باندی ولویږی او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړی. یعنی ځمکه او آسمان به تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ حکم وی قائم وی بیا څه وخت چه د ځمکی او د آسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شي او سر ته ورسیږی د الله تعالیٰ د یوه غږ په اثر به تاسی ګرد (تول) له خپلو قبرونو څخه ژوندی راوځئ او د حشر میدان ته به منډی وهئ او هلته به سره تولیږئ.

وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾

او خاص الله لره دی هر هغه چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً، ملکاً وعبیداً) دا تول دغه (الله) ته اطاعت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی د آسمانونو او ځمکی تول اوسیدونکی د ده مخلوق، مملوک، بندګان او رعیت دی او هیڅوک له سره د دغی خبری قوت او طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ د دغو تکوینی احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

او (الله) هم هغه (مطلق قادر) دی چه اول ځلی پیدا کوی خلق بیا به راژوندی کوی (دا خلق) او دغه (بیا ژوندی راپاڅول هم) ډیر آسان دی په دغه (الله) او خاص الله لره دی شان، صفت ډیر لوی، لوړ (اوچت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی (له عقل او ادراک څخه پورته) او هم دی دی ښه غالب، قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی تول سره برابر دی. لیکن ستاسی د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دوهم ځل اعاده خو ښائی چه ډیر سهل او آسان وی. نو بیا به دغه ډیره عجیبه خبره وی چه په اول ځل پیدایښت کښی تاسی الله تعالیٰ قادر منئ مګر په دوهم ځل کښی د الله تعالیٰ پیدایښت مستبعد ګڼئ؟

﴿ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ﴾ الآية ـ او خاص الله تعالیٰ لره دی شان، صفت ډیر لوی لوړ (اوچت) په آسمانونو او ځمکه کښې الخ)

تنبیه: یعنی له اعلیٰ ځنی اعلیٰ صفات او له لوړ (اوچت) څخه لوړ (اوچت) شان د الله تعالیٰ شان او صفتونه دی. په آسمان او ځمکه کښې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والی کښې د الله تعالیٰ له شان سره برابر او مساوی لا څه بلکه ادنیٰ صفت او مشابهت ته ئی هم ځان نشی رسولی. الله تعالیٰ له ګردو (تولو) هغو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کښې اولیٰ، اعلیٰ، ارفع او اقدس دی چه د مخلوقاتو په وهم او تصور کښې راتلی نشی. بلکه هر هغه حسن او ښه والی چه هر چیری لیدل کیږی او موجود وی هغه تول د الله تعالیٰ د کمالاتو یوه ادنیٰ پلوشه ده.

حضرت شاه صاحب لیکی چه «آسمانی پرښتی نه څه خوری او نه څه څښی او نه بشری نورو حاجاتو ته څه اړتیا (احتیاج) او مجبوریت لری بی له عبادت څخه بل څه مشغولیت نه لری او د ځمکی مخلوقات په تولو شیانو ککړ دی خو سره له دی د الله تعالیٰ اصلی ثنا او صفت نه د هغو او نه د دوی له لاسه پوره دی، هغه خورا (ډیر) لوی او پاک ذات دی. «موضح».

ای برتر از خیال و قیاس وګمان و وهم

و زهر چه ګفته اندوشنید یم وخوانده ایم

منزل تمام ګشت وبه پایان رسید عمر

ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

خدای دی خیر ورکړی څه ښه ئی ویلی دی.

ای برون ازوهم وقال وقیل من

خاک بر فرق من و تمثیل من

ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

بیانوی (الله) تاسی ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسی څخه(هغه مثال دا دی) آیا شته تاسی ته (بلکه شته) له هغو مریانو چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی څه شریکان (له تاسی سره) په هغه څه کښې چه درکړی دی مونږ تاسی ته پس تاسی (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کښې

سره برابر یئ چه ویرېږی له هغو لکه ویرېدل ستاسی له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه (د قدرت) دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری (تدبر کوی).

تفسیر: یعنی د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو له پاره الله تعالیٰ ستاسی له احوالو څخه یو مثال راوړی او بیانوی، او هغه دا دی چه ستاسی د لاس مال (یعنی وینځه او مریی) چه تاسی د هغو ظاهری او مجازی مالکان او خاوندان یئ. په خپله هغه روزی او مال او متاع کښی چه الله تعالیٰ تاسی ته درکړی دی آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوی او برابر منلی شئ ؟ لکه چه ستاسی په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کښی ستاسی ورونه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دی او تل داسی اندیښنه درسره وی نه چه په هغه مشترک مال کښی څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شي او که داسی کوم لاس وهنه په هغه کښی وشی نو تاسی تری متاثر او خپه کیږئ او د هغه په ویش او ترکه کولو پسی کیږئ. یا لږ تر لږه دغسی پوښتنه کوئ چه ولی زما د اجازی او خوښی څخه پرته (علاوه) هغه کار یا تصرف په دغه شی کښی شوی دی ؟ آیا کوم دغسی فکر کوم بادار ته د خپل مریی او خدمتګار په نسبت پیدا کیدی شی؟ او که نشی پیدا کیدی نو ښه وپوهیږئ څه وخت چه د یوه وړوکی مالک او بادار حال داسی دی نو هغه حقیقی او یقینی الله او مالک به د خپل بنده او غلام څه پروا کوی؟ چه تاسی له خپل حماقت، جهالت او ناپوهی نه هغه د ده شریک او ورسره مساوی ګرځولی دی. یو مریئ په هیڅ حال د خپل بادار په مال او اسباب کښی شریک کیدی نشی حال دا چه دغه دواړه د الله تعالیٰ مخلوق دی او د ده له ورکړی شوی روزی څخه خوری مګر یو مخلوق بلکه د مخلوق مصنوع به څرنګه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی شریک کیدی شی؟ او داسی یوه مهمله خبره یو عقلمن سړی له سره نشی منلی؟.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۹﴾

بلکه متابعت کوی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوګانو خپلو بی له علم (او حجت) څخه پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه ګمراه کړی وی (دی) الله (بلکه هادی نه لری) او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته (مدد) کوونکو (چه خلاص ئی کړی له عذاب نه)

تفسیر: یعنی دغه بی انصافه خلق به په داسی ښکاره‌ؤ او څرګندو خبرو څرنګه وپوهیږی حال دا

چه هغوی له سره نه غواړی چه ځان پری وپوهوی بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د اوهامو او نفسی غوښتنو په متابعت او پیروی کښی مشغول او لګیا دی.

﴿فَمَنْ يَهْدِيْ﴾ الآية ـ پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه ګمراه کړی وی دی الله بلکه، هادی نه لری)

تنبیه: یعنی هر هغه چاته چه الله تعالیٰ د ده د بی‌انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حقی لاری تللو او پوهیدلو توفیق ور نه کړی نو څوک به د دغی خبری طاقت او توان ولری چه هغه پوه کړی او سمه لار ور وښیی؟ یا ورسره مرسته (مدد) او معاونت وکړی ؟ یا ئی له ګمراهی او تباهی څخنی وژغوری (وساتی)؟ نو د داسی خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کیږه! او له دوی څخنی قطع نظر وکړه او بیخی الله تعالیٰ ته متوجه اوسه! او په خپل فطری دین تینګ اوسه!

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسی حال چه مایل اوسی حق ته لازم ونیسئ پیدایښت د الله هغه چه پیدا کړی دی (الله) خلق په هغه (پیدایښت) چه نشته له سره بدلول پیدایښت (دین) د الله ته (او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) دا هم هغه دین سم دی (چه هیڅ کوږوالی په هغه کښی نشته) ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی (په توحید د الله) حال دا چه رجوع کوونکی یئ دغه (الله) ته او ویریږئ له (عذابه د) الله او قائموئ (سم دروئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او مه کیږئ تاسی له مشرکانو (یعنی) له هغو (مشرکانو) چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر یوه ډله (چه ده له دوی نه) په هغه(دین) چه له دوی سره دی خوشاله دی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه له ګمراهی څخنی په هیڅ یو شان سره نه غواړی چه ووځی نو هغه پریږده چه د هم دغه کفر او شرک په ختو کښی ښښتی پروت وی او ته له دوی نه مخ وګرځوه! او یوازی له الله تعالیٰ سره خپل تعلقات تینګ وساته! او یوازی د هغه حق دین په پوره توجه

تینګ ونسیه!

﴿فِطْرَتَ اللهِ﴾ لازم ونیسئ تاسی پیدایښت د الله تعالیٰ هغه چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ خلق په هغه پیدایښت الله تعالیٰ د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کښی داسی ګرځولی دی که دی وغواړی چه په حق ځان پوه کړی او وئی منی نو ځان وربآندی پوهولی او منلی شی ځکه چه د فطرت له ابتداء څخه ئی د خپل اجمالی معرفت یوه سپرغی د ده په زړه کښی د هدایت د تخم په شان شندلی (کرلی) ده که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشی او په خپل اصلی طبیعت پریښودل شی نو یقیناً به حق دین اختیار کړی او بل طرف ته به متوجه نشی. د «ألست» د عهد قصه هم دغه طرف ته اشاره کوی او په صحیحو احادیثو کښی تصریح ده چه «هر مولود په فطرت د (اسلام) پیدا کیږی، وروسته مور او پلار ئی دی یهودی یا نصرانی یا مجوسی ګرځوی» په یوه قدسی حدیث کښی راغلی دی «ما خپل بندګان (حنفاء) پیدا کړی دی بیا شیطانانو دوی اغواء او له سمی لیاری ایستلی دی» په هر حال حق دین، حنیف دین، قیم دین هغه دین دی چه که انسان په خپل اصلی فطرت پریښودلی شی نو بالطبع هغه ته متمایل کیږی. د تولو انسانانو فطرت الله تعالیٰ هم داسی پیدا کړی دی چه په هغه کښی له سره تفاوت او تبدیل نشته. فرض ئی کړئ که د فرعون یا ابوجهل په اصلی فطرت کښی دغه استعداد او صلاحیت موجود نه وی نو دوی ته د حق د منلو دعوت او د دوی مکلف ګرځول صحیح او درست نه وو لکه چه خښتی، تیږی (ګتی)، ونی خاوری، شګی، حیوانات او نور موجودات په شرائعو سره نه دی مکلف شوی د انسانی فطرت د دغه مساوات دغه اثر دی چه د دین ډیر منلی اصول او مهم اساس نور ګرد (تول) انسانان هم په یوه نه یوه رنګ منی اګر که په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) قایم او تینګ هم نه وی ولاړ.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی الله تعالیٰ د تولو مالک حاکم او له ګردو (تولو) څخه لوی، پورته او اقدس دی او هیڅوک له هغه سره نه دی برابر، د هیچا زور په ده نه رسیږی په دغو خبرو باندی ګرد (تول) خلق پوهیږی نو د هغه په لاره تګ په کار دی، هم داسی یوه انسان ته جانی یا مالی ضرر رسول، په نامه او ناموس ئی عیب لګول، هر څوک بد ګڼی. هم دغسی د الله تعالیٰ یادول، په فقیرانو او مساکینو زړه سوی او شفقت لرل، د حقوقو پوره اداء کول، تګی، چم، فریب نه کول، هر یوه انسان ته ښه ښکاری او په ښه نظر ئی ګوری په دغه لیاره تلل هم دغه حق دین دی او هم دغه ته فطری امور وائی مګر د دغه شیانو د اجرا کولو ډول (طریقه) الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه خلقو ته ښوولی دی.»

﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ﴾ نشته له سره بدلول پیدایښت دین د الله ته او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) یعنی د اصلی پیدایښت په اعتبار هیڅ یو فرق او تغئیر او تبدیل پکښی نشته د هر انسانی فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، یا ئی دا مطلب په هر هغه فطرت چه الله تعالیٰ خپل مخلوق پیدا کړی دی تاسی په خپل واک (قبضه) او اختیار هغه مه بدلوئ! او مه ئی خرابوئ! هغه تخم او استعداد چه په تاسی کښی کرلی شوی دی

هغه په خپلې بې توجې یا بې تمیزۍ مه خرابوئ!

﴿ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ﴾ دا هم هغه دین سم دی چه هیڅ کوږوالی پر هغه کښې نشته ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په توحید د الله تعالیٰ) یعنی سمه لاره او حق دین هم دغه د فطرت غږ دی، خو زیاتره خلق په دغه نکته نه پوهیږی.

﴿ مُنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ ﴾ حال دا چه تاسی رجوع کوونکی یئ دغه الله ته) یعنی اصلی دین ټینګ ونیسئ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنیوی مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ نو دین به مو درست نه وی.

وروسته له دی نه د فطرت د دین مهمو اصولو ته پام ګرځولی شوی دی مثلاً اتقاء (له الله تعالیٰ څخه ویریدل) د لمانځه سم درول، د خفی او جلی شرک څخه بیزاری او د مشرکانو له عقائدو څخه اجتناب او په دین کښې نفاق، تفرقه نه غورځول.

﴿ مِنَ الَّذِيْنَ فَرَّقُوْا دِيْنَهُمْ ﴾ له هغو مشرکانو چه تار په تار کړی ئې دی دین خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر یوه ډله چه ده له دوی نه په هغه دین چه له دوی څخه دی خوشاله دی) یعنی د دین الفطرت له اصولو څخه بیل پاتی شوی دی او په خپلو ادیانو او مذاهبو کښې ئې نفاق او تفرقه غورځولی ده، ډیری فرقی ئې سره جوړی کړی دی، د هری یوی عقیده، مذهب، مشرب او مسلک سره بیل او جلا (جدا) دی، هر هغه چه په غلطه یا په هوا او هوس ئې کومه عقیده قائمه کړه یا کومه طریقه ئې ایجاد کړه نو یوه ټولنه په هغی پسی شوه، لږ څه موده وروسته له هغی څخه ډیری فرقی جوړی شوی بیا هره یوه فرقه په خپلو هم هغو تاکلو اصولو او عقایدو که څه هم هغه ډیر چټی (بیکاره) او مهمل هم وی، داسی مین ګرځیدلی دی چه د خپلی غلطی د امکان تصور ئې هم په ماغزو کښې نه ګرځی.

وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُّنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَآ اَذَاقَهُمْ مِّنْهُ رَحْمَةً اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُوْنَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوْا بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ فَتَمَتَّعُوْا فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٤﴾

او کله چه ورسیږی خلقو ته څه ضرر نو بولی دوی رب خپل په داسی حال کښې چه رجوع کوونکی وی خاص الله ته بیا کله چه وڅکوی (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت (مهربانی) ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسی دپاره د دی چه ناشکری وکړی (او کافر شی) په هغو (نعمتونو) چه ورکړی دی مونږ دوی ته پس ګټه (فائده) اخلئ (ای کفارو څو ورځی) پس ژر به معلوم کړئ تاسی (عاقبت د عمل خپل)

تفسیر: یعنی څرنګه چه د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندی پوهیږی هم دا راز (قسم) د هر انسان فطرت الله تعالیٰ ته په رجوع کولو هم پوهیږی لکه چه دا حقیقت د خوف او سختی په وخت کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) ډیر لوی کبرجن او سرکش انسان هم د مصیبت او غم په وخت کښی بی اختیاره الله تعالیٰ ته رجوع کوی او د ده په دربار کښی په دعا او زاری شروع کوی او په دغه وخت کښی ئی نور وړوکی وسایل او د دروغو وسائط له فکره وځی او هم هغه واقعی او حقیقی مالک الملک ئی په یاد پاتی کیږی چه د هغه په طرف انسانی فطرت لارښوونه کوی مګر افسوس چه انسان په دغه حالت تر ډیری مودی پوری قایم نه پاتی کیږی څه وخت چه د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مصیبت ورځخه لری شی بیا له الله تعالیٰ څخه غافلیږی او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو (صفتونو) لګیا کیږی. ګواکی دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسی څرګندوی (ښکاره کوی) چه دغه شی د هم دغو عطا او ورکړه ده او الله تعالیٰ هیڅ شی مونږ ته نه دی راکړی (العیاذ بالله) ښه دی دوی دی څو ورځی خوښ اوسی او مزی دی کوی، وروسته به معلومیږی چه د دغه کفر او ناشکری نتیجه څه کیږی؟ که انسانیت وی نو دی به پوهیدی چه هغه لوی ذات ته چه د ده ضمیر د سختی او مصیبت په وخت کښی ناری کولی هم هغه د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه تل ئی په یاد ولری.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

آیا نازل کړی دی مونږ په دوی کوم برهان علمی سند پس هغه خبری کوی په هغه چه وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوی (له الله سره دوی بلکه نه مو دی نازل کړی)

تفسیر: یعنی د سلیم عقل او انسانی فطرت شهادت په صاف ډول (طریقه) سره د شرک او کفر تردید کوی نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمی سند لری؟ چه دغه راوښیی چه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذالله) کله چه هیڅوک نشته نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو ؟

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چه وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت (مهربانی) نو خوشاله شی دوی په

هغه او كه ورسيږی هغوی ته څه سختی په سبب د هغو (اعمالو) چه پخوا ليږلی دی لاسونو د دوی ناڅاپه به بيا دوی نااميده شی (د الله له رحمت څخه)

تفسير: يعنی د دغو خلقو عجيب حالت دی. كله چه د الله تعالیٰ له رحمت مهربانی او احسان په عيش او عشرت كښی له خوښی او خوشالی په خپلو كاليو (جامو) كښی نه ځائيږی او داسی ناز او نخری او كبر او غرور كوی چه خپل حد او اندازه نه پيژنی او خپل حقيقی محسن بيخی هيروی او كه كوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په كوم غم يا مصيبت كښی اخته شی نو بيخی نااميده او مايوس شی او داسی ګڼی چه اوس داسی څوک نشته چه دغه مصيبت زما له سره لری كړی او زما په امداد قادر وی. د مومن حال د ده په عكس دی. مومن په عيش، عشرت او راحت او نعمت كښی هم تل خپل حقيقی منعم يادوی د الله تعالیٰ له فضل او مرحمت څخه خوښی كوی او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالیٰ حمد او شكر اداء كوی. كه په كوم غم او مصيبت كښی مبتلا شی نو هغه په خورا (ډير) صبر، تحمل سره ګالی (برداشت كوی) او له پاک الله څخنی په هغه كښی خپل ځان ته مرسته (مدد) او توفيق غواړی او تل دغسی هيله (طمع) او اميد په خپل زړه كښی پالی چه څومره لوی او سخت مصيبت هم چه وی او په هره اندازه سره چه ظاهری اسباب او وسايل هم مخالف وی په يقينی دول (طريقه) د الله تعالیٰ فضل او كرم دغه ګرد (تول) سره په بل مخ اړولی شی او دغه مكدره فضاء په يوی منوری هوا سره بدلولی شی.

تنبيه: يو آيت ئی پخوا له دی نه ويلی ؤ چه «خلق د تنګسی او سختی په وخت كښی خالص د الله تعالیٰ په دربار كښی د عرض او نياز غږ او آواز كوی» دلته ئی دغه وويل چه «د سختی او بدی د رسيدلو په وخت كښی دوی بی هيلی او نااميده كيږی» په دغو دواړو كښی هيڅ اختلاف سره نشته. ړومبنی حالت يعنی د الله تعالیٰ بلل ابتدائی منزل دی بيا كله چه سختی او مصيبت اوږديږی او امتداد مومی نو بالاخره وارخطا او بی‌هيلی او نااميده كيږی يا به د ځينو خلقو احوال هغسی وی او د ځينو احوال به داسی وی. والله تعالیٰ اعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آيا نه وينی (نه دی خبر) دوی چه بيشكه الله پراخوی رزق هر هغه چاته چه اراده وكړی او تنګوی ئی (هغه چاته چه وئی غواړی) بيشكه په دغه (بسط او قبض) كښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ايمان راوړی.

تفسیر: یعنی کامل ایمان او یقین لرونکی پوهیږی چه د دنیا سختی او نرمی او د روزی زیات والی او کموالی او نور ګرد (تول) شیان د پاک الله او د قادر خدای د قدرت په لاس کښی دی. نو هر هغه وضعیت او احوال چه ورباندی راشی لازم دی چه بنده هغه په صبر او شکر سره ومنی! او په قضا سره خپله خوښی او رضاء ښکاره کړی! د راحت او نعمت په وخت کښی دی صبر او تحمل وکړی! او هیله من (آرزومند) او امیدوار دی اوسی چه الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دغه تول زحمت او مصیبت له منځه لری کوی.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَ الْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۳۸﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چه نیکی او صلة الرحمی ده) او محتاج ته او مسافر ته دغه (ورکول د حقوقو) خیر غوره دی (له امساک څخه) دپاره د هغو کسانو چه اراده لری د ثواب (رضاء) د الله او هم دغه ورکوونکی (د حقوقو) هم دوی دی خلاصیدونکی بریالیان (کامیاب)

تفسیر: یعنی هر کله چه د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چه حقیقی مالک او رب العالمین هم هغه الله تعالیٰ دی او د دنیا ګرد (تول) نعمتونه د هم هغه پاک الله ورکړه او عطا ده نو په هغو کسانو چه د ده خوښی او رضا غواړی او د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لری لازم دی چه د ده د هغه عطاء او ورکړی ځنی څه شی د ده په لاره کښی صرف کړی. او د مسافرانو، محتاجانو او بی وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړی! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړی! نو دغسی بندګانو ته الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کښی خیر ور په برخه کوی.

وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِىْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿۳۹﴾

او هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له سود نه دپاره د دی چه زیات شی په مالونو د خلقو کښی پس نه زیاتیږی هغه په نزد د الله او هر هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له زکات څخه چه اراده لرئ تاسی په هغه سره د ثواب (او

رضاء) د الله پس دغه (محضاًلله ورکوونکی) هم دوی دی زیاتوونکی (د حسناتو خپلو)

تفسیر: یعنی که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زیاتوالی ښکاری، لیکن په حقیقت کښی هغه کمیږی لکه چه د کوم انسان بدن د پرسوب له امله (وجی) غټ او څوربښکاری نو دغه د صحت او روغتیا علامه نه بلکه د رنځوری نښه او د مرګ پیغام دی او د زکات له ورکولو څخه اګر که په ښکاره ډول (طریقه) سره داسی ښکاری چه د هغه مال کمیږی مګر هغه په حقیقت کښی زیاتیږی لکه چه د کوم مریض بدن له مسهل او تنقیی څخه وروسته ضعیف او ناتوانه ښکاری مګر بالاخره د ده صحت ښه کیږی د سود او زکات حال د انجام په اعتبار هم داسی وګڼئ ﴿ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقٰتِ ﴾ د البقرة (۳۸) رکوع ۲۷٦ آیت په حدیث کښی راغلی دی (که د خرما یوه دانه مؤمن په صدقه ورکړی نو هغه د قیامت په ورځ دومره لوئیږی چه د یوه غره په اندازه به لویه ښکاری.

تنبیه: ځینو مفسرینو له «ربوٰا» څخنی دلته سود نه دی مراد کړی بلکه د آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه هر هغه انسان چه بل چاته په دغه مقصد یو څه شی ورکړی چه هغه به له دغه څخه زیات شی ورکړی لوی احسان به ورسره وکړی. نو دغه ورکړه د الله تعالیٰ په دربار کښی د ثواب او برکت موجب نه ګرځی که څه هم مباح ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی دغه اباحت هم نه لری لقوله تعالیٰ «ولاتمنن تستکثر» د المدثر (۱) رکوع ٦ آیت «۲۹ جزء» والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۭ هَلْ مِنْ شُرَكَاۗىِٕكُمْ مَّنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝ع

الله هغه (مطلق قادر دی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (په درکولو د روح سره) بیا ئی روزی درکړی ده تاسی ته بیا مړه کوی بیا به ژوندی کړی تاسی (په بعث) سره آیا شته له دغو شریکانو ستاسی داسی څوک چه کولی شی هغه له دغو (څلورو واړو کارونو) څخه کوم شی ؟ (بلکه نشی کولی) پاکی ده الله ته او ډیر لوی پورته دی شان د الله له دی نه چه شریک پیدا کوی دوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی وژل، ژوندی کول، روزی ورکول، نور ګرد (تول) شیان د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی نو بل شریک ئی له کومه شو او څرنګه د الوهیت مستحق وګرځید ؟

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۴۱﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کښې په سبب د هغې (گناه او شرک) چه کړې دی لاسونو د خلقو دپاره د دی چه وڅکوی (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چه کړی دی دوی دپاره د دی چه واوړی دوی (له دغو بدیو نه)

تفسیر: یعنی خلق د فطرت په دین قایم پاتی نشول، کفر او ظلم په دنیا کښې خپور (خور) شو او د هغو له شامته په ملکونو او جزایرو کښې خرابی او فساد خور شو نه په وچه کښې امن او سکون پاتی شو او نه په لونده کښې د ځمکی مخ فتنی او فساد ونیو، بحری جنگونه او د جهازونو جنگونو او داړه ماریو په سمندرونو کښې هم لوی شورماشو او طوفان ونښلاوه دغه گرد (تول) د دی له امله (وجی) چه الله تعالیٰ اراده وکړه چه بندگان ئی د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنیا کښې هم وڅکی پوره سزا خو دوی ته په آخرت کښې ورکوله کیږی مگر د هغی لږه نمونه هم دلته په هم دغه دنیا کښې دوی ته ورښوله کیږی ممکن دی چه ځینی خلق وویریږی او په سمه لاره روان شی.

تنبیه: د بندگانو د بدو کارونو له سببه په وچه او لونده کښې د خرابی خپریدل (خوریدل) که څه هم تل شوی دی او کیږی به، لیکن د نړی تاریخ د هغه بی مثاله ویروونکی تخریب مثال چه د محمدی بعثت څخه مخکښې په عام دول (طریقه) سره په مشرق او مغرب، وچه او لونده ئی غلبه کړی وه نشی ښوولی، اروپائی څیرونکو (محققینو) د دغی زمانی د تیاره حالت کومه نقشه چه ویستلی ده د هغی د لیدلو څخه د دی خبری اندازه په ښه دول (طریقه) سره کیدی شی چه له اسلامی مؤرخینو څخه پرته (علاوه) نور هم په دغه مشهور او معروف صداقت هیڅ دول (طریقه) تنقید او نکته گیری نشی کولی وگورئ د فرید وجدی دائرة المعارف د حمد ماده ښائی چه د هم دغی عمومی فتنی او فساد په ملحوظ قتاده رحمة الله دغه آیت د جاهلیت په زمانی حمل کړی وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ ۚ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿۴۲﴾

ووایه (ای محمده! مشرکانو ته) چه وګرځئ په ځمکه کښې (د تیرو امتونو) پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو کسانو چه پخوا له دوی څخه وو، ؤ زیاتره د دوی مشرکان «نو د خپل شرک په سبب هلاک شول»

تفسیر: یعنی د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی او د ځینو نورو به د نورو ګناهونو له سببه راغلی وی.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ۝٤٣

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل دین سم (معتدل د اسلام) ته پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له (جانبه د) الله په دغه ورځ کښې به تار په تار شی دغه مخلوق (چه ځینی به جنت ته ځی او ځینی به دوزخ ته)

تفسیر: یعنی په دنیا کښې خو فتنه او فساد خپور (خور) شوی دی نو تاسی پر سم او معتدل دین چه د فطرت دین دی په ښه شان سره قایم او ټینګ اوسئ! چه د ګردو (ټولو) خرابیو او مفاسدو علاج په هم دغه دین سره دی. پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له جانبه د الله تعالیٰ یعنی د الله تعالیٰ له طرفه د هغی راتلل قطعی او یقینی دی او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او نه به ئی په خپله الله تعالیٰ وځندوی (ایسار کړی). په دغه ورځ کښې به تار په تار شی دغه مخلوق یعنی نیکان جنت ته او بدان دوزخ ته لیږی. «فریق فی الجنة و فریق فی السعیر» د الشوریٰ (۱) رکوع ۷ آیت (۲۵) جزء.
حضرت شاه صاحب دغه د دنیا په احوالو حمل کوی او لیکی «یعنی د دین غلبه به وی په سزا رسیدلی کسان به سره جلا (جدا) شی او د الله جل جلاله مقبول بندګان به سره بیل شی.

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ۝٤٤ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ۝٤٥

هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه او هر څوک چه
وکړی (نیک عمل) پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه
پوری سامانی جوړوی لپاره د دی چه جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه
ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) له فضله خپل څخه، بیشکه
چه الله نه خوښوی کافران (نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چه د هغو گناه او وبال به پری لوېږی او هر څوک چه وکړی نیک عمل پس خاص دپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی یعنی په جنت کښی د دوی د آرامی او هوسائی (راحت) له پاره تیاری کیږی. او دپاره د دی چه جزاء ورکړی الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه له فضل خپل څخه یعنی هومره چه ښه او نیک وی هغه ته به هم یوازی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کیږی «بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی کافران نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی» یعنی هر څوک چه هغه حقیقی مالک نه خوښوی هغه به چیری ښه ځای ومومی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيٰحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ
الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۴۶﴾

او ځینی له نښو (د قدرت) د الله دا دی چه رالیږی بادونه زیری ورکوونکی
او دپاره د دی چه وڅکوی په تاسی (په سبب د دغو بادونو) ځینی (مزی) د
رحمت خپل او بل دپاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله او
دپاره د دی چه طلب کړئ (په چلولو د بیړی له ځینو) له فضل د الله څخه
او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغو نعمتونو)

تفسیر: یعنی بادونه د رحمت د باران زیری او بشارت راوړی بیا د الله تعالیٰ لطف او مهربانی باران ورږوی. او رالیږی بادونه له پاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله تعالیٰ سره یعنی بادوان لرونکی جهازونه او بیړی په باد سره چلیږی او درومی او دخانی جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تگ کښی کومک او معاونت رسیږی. او دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی په چلولو د بیړی له ځینو له فضل د الله تعالیٰ څخه او له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ په دغو نعمتونو یعنی د جهازونو په ذریعه تجارتی اموال منتقل او وړل کیږی او

د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ډیره ښه ګټه (فائده) تری اخیستل کیدی شی بیا د الله تعالیٰ په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شکر اداء کړئ!

تنبیه: پخوا له دی نه په بر او بحر کښی د فتنی او د فساد د خوریدلو ذکر وو د هغه په مقابل کښی دلته د الله تعالیٰ د نعمت او د زیری یادونه وشوه، ښائی دی ته هم اشاره وی چه د غبار، دوړو او بخار له خوریدو وروسته دی ته هیله من (آرزومند) او امیدوار اوسو چه د الله تعالیٰ د رحمت باران راتلونکی دی، داسی یخ او ساړه بادونه الوځی او چلیږی چه د پاک الله د رحمت او فضل زیری او بشارتونه ورکوی، کفارو ته ښائی چه له شرارت او د نعمت له کفران څخه لاس واخلی! او د الله تعالیٰ دغو مراحمو او مهربانیو ته وګوری! او دوی دی د ده د شکر ګزارو بندګانو څنی خپل ځان وګرځوی.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوۡمِهِمۡ فَجَآءُوهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَٱنتَقَمۡنَا مِنَ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيۡنَا نَصۡرُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تا (ای محمده ! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره ؤ (د قدرت) پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چه کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ) او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو

تفسیر: یعنی پخوا ئی ویلی وو چه مقبول او مردود سره بیل کړی شی. په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزاء لویږی او پاک الله دوی نه خوښوی اوس دا ښکاره کوی چه د دغی خبری اظهار به په دنیا کښی هم کیږی. دا د الله تعالیٰ عادت او وعده ده چه له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلی او کامل مؤمنان په خپلی مرستی (مدد) او اعانت سره په دښمنانو غالبوی. په منځ کښی د باران ذکر ځکه راغی څرنګه چه د رحمت د باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیږی هم داسی د دین د غلبی علایم هم روښانه کیږی.

ٱللَّهُ ٱلَّذِي يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبۡسُطُهُۥ فِي ٱلسَّمَآءِ كَيۡفَ يَشَآءُ وَيَجۡعَلُهُۥ كِسَفًا فَتَرَى ٱلۡوَدۡقَ يَخۡرُجُ مِنۡ خِلَٰلِهِۦۖ فَإِذَآ أَصَابَ بِهِۦ

مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۴۸﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه رالیږی بادونه پس پورته کوی (په هوا کښې) وریځې پس خوروی دغه (وریځې) په آسمان کښې څرنګه چه اراده وکړی (الله) او ګرځوی دغه (وریځې) توټې توټې لاندې باندې پس وینی به ته (ای مخاطبه څاڅکی د) باران چه راوځی له منځه د دغې (وریځې) پس کله چه ورسوی دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی (الله) له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی خوشالیږی پری (او زیری پری کوی)

تفسير: یعنی الله تعالیٰ وریځې اول یو لوری ته او وروسته بل لوری ته خپروی (خوروی) هم داسې دین به هم منتشر او هر چیری خپور (خور) کړی لکه چه وئی هم کړل «او ګرځوی دغه وریځې توټې توټې لاندی باندی پس وینی به ته باران چه راوځی له منځه د دغی وریځې پس کله چه ورسوی الله دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی زیری کوی، خوشالیږی پری» یعنی هم داسې هر څوک چه د ایمان او روحانی باران څخه ګټه (فائده) اخلی نو خوښی پری کوی.

وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْهِم مِّن قَبْلِهِۦ لَمُبْلِسِينَ ﴿۴۹﴾

او بیشکه چه وو دوی پخوا له دی چه نازل کړی شوی ؤ په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دی (وریځې او باران) خامخا ناامیده وو (له وربشت څخه ئې)

تفسير: یعنی پخوا له دی نه خلق ناامیده وو تر دی چه د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخی مایوس شوی وو چه په دغه باران به دغه مره ژوندی شی څنګه چه د انسان حال ډیر عجیب او غریب دی په لږ وخت کښې ناامیده او خپه کیږی بیا له لږ څه وخت نه وروسته له ډیری خوښی نه خاندی او ډیر خوشالیږی.

فَٱنظُرْ إِلَىٰٓ ءَاثَـٰرِ رَحْمَتِ ٱللَّهِ كَيْفَ يُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَآ ۚ
إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿۵۰﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښې د رحمت (باران) د الله ته چه څرنګه ژوندی

کوی دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالی او وچوالی د هغې بیشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکې) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی. او هغه (الله) په هر شي باندی (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی ژوندی کول او مړه کول دی)

تفسیر: یعنی څو ساعته پخوا له هر لوری خاوری او دوړی پورته کیدی او ځمکه وچه بی رونقه او مړه پرته وه ناڅاپه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه او دغه باران د ځمکې دغه پټ قوتونه څرنګه ویښ او راژوندی کړل، هم دغه حال دی په روحانی باران هم قیاس کړ شی چه له هغه څخه به په مړو زړونو کښې نوی روح پیدا شی او د الله تعالیٰ دغه ځمکه د «ظهر الفساد فی البر والبحر» له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندی کیږی له هر طرفه به د الله تعالیٰ د رحمت نښې او د دین آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) هغه استعداد او قابلیت چه مودو راپه دی خوا په خاورو کښې موجود ؤ د رحمت د باران په څاڅکو سره ئی تر او تازه څرګنده او ښکاره کوی لکه چه الله تعالیٰ د محمدی بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتَىٰ ﴾ بیشکه هم دغه محی الارض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی او هم دغه الله تعالیٰ په هر شي باندی چه اراده وکړی ښه قادر دی) یعنی دلته به مړو زړونو ته روحانی ژوندون ورکړی او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کښې بیا نوی روح اچوی. د الله تعالیٰ د کامل قدرت په مقابل کښې هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل) پس وبه وینی دوی دا کښت (فصل) تک زیړ نو خامخا وبه ګرځی دوی وروسته له دغه زیړوالی کافران (په تیرو نعمتونو ای محمده! دوی نه د پوهی او منلو تمه مه کوه)

تفسیر: یعنی ړومبی ناامیده وو کله چه باران وشو او وچه کلکه ځمکه تری تکه شنه ژوندی زرغونه شوه او خلق تری خوښ او خوشال شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چه د هغه په اثر د دوی ګرد (تول) کښتونه (فصلونه) په شینوالی کښې وچ کلک او تک زیړ وګرځی. نو سم د لاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږی او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احسانونه هیروی او په کفران او ناشکرئ شروع کوی. لنده دا چه د دوی شکر ګزاری او ناشکری تول د دنیوی اغراضو تابع دی او دلته د دی په نسبت وائی کله چه انسان د الله تعالیٰ په فضل او احسان په خپل مقصد او مراد وورسید نو نه ښائی چه بی خوفه وګرځی ځکه چه د ده قدرت راز

راز (قسم) ښرگندیږی (ښکاره کیږی)، دا نه دی معلوم چه دغه درکړی نعمت کله درڅخه بیرته اخلی ؟ او ښائی دی لوری ته هم اشاره وی چه د دین کښت (فصل) وروسته له دی نه چه په دنیا کښی تک شین او ښه زرغونیږی بیا د مخالف باد له اثره مړاوی او ویجاړ او تک زیړ اوړی نو په دغه وخت کښی نه ښائی چه انسان مایوس او پریشانه شی.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

پس بیشکه ته نشی اورولی مړو ته (او دغه کفار هم حکم د مړو لری) او نشی اورولی ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چه وگرځی دوی په داسی حال کښی چه شا گرځوونکی وی (تاته) او نه ئی ته سمه لاره ښوونکی (د زړونو) ړندو ته له گمراهی د دوی، نشی اورولی ته (د پوهی او منلو په اورولو سره) مگر هغه چاته چه ایمان ئی راوړی وی په ښنو د قدرت زمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکی دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر راز (قسم) قدرت لری. مړی ژوندی کولی شی تاته د دغی خبری قدرت نشته چه په مړو خپله خبره ومنلی شی یا په کڼو خپله خبره واورولی شی. یا ړندو ته سمه صافه لاره وښیی خصوصاً کله چه دوی په خپله د اوریدلو او لیدلو اراده هم ونه لری پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکری څخه مه غمجن کیږه ستا کار یوازی تبلیغ او دعوت دی. که کوم بدبخت ئی نه اوری یا ئی نه منی نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پیښیږی ستا خبره همغه څوک اوریدی شی چه زمونږ په خبرو او ښکاره ښنو یقین او باور لری او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وی.

تنبیه: هم داسی یو بل آیت د «نمل» د سورت په آخر کښی هم تیر شوی دی ښائی هلته دی وکتلی شی. مفسرین په دغه موقع کښی د «سماع الموتیٰ» په بحث کښی غریدلی دی چه په دغه مسئله کښی د صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم له زمانی راهیسی اختلافات جریان لری او دواړو خواؤ قرآنی نصوص او نبوی احادیث وړاندی کړی دی. دلته ښائی چه په دغه خبره باندی سړی وپوهیږی چه په دنیا کښی هیڅ یو کار بی د الله تعالیٰ له مشیت او ارادی څخه نشی کیدی. مگر که انسان کوم کار د عادی اسبابو په دائره کښی په خپل واک (قبضه) او اختیار سره کوی نو هغه ته ئی نسبت کیږی. او هغه کار چه د عمومی عادت په خلاف په فوق العاده طریقه سره

وشی د هغه نسبت مستقیماً الله تعالیٰ ته کوی. مثلاً که یو سړی په چا د توپک ډزی وکړی او په ګولی ئی ووژنی نو دغه وژل (عرفاً) د هم هغه وژونکی فعل ګڼل کیږی. او فرض ئی کړئ که په یو موټی ګټکیو سره سلامت لښکر تباه او برباد شی نو دغه فعل په داسی الفاظو سره تعبیروی چه الله تعالیٰ په خپل قدرت سره هغه لښکر سپیره او پناه کړ، سره له دی چه په ګولی وژل هم بی د الله تعالیٰ له ارادی او مشیت څخه نه واقع کیږی. او که د الله تعالیٰ اراده نه وی نه ګولی او نه بم او نه بل شی له سره خپل تاثیر ښوولی شی. د الانفال په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ دلته د خارق العاده توب له کبله (وجی) د «قتل» او «رمی» نفی له نبی او له مؤمنانو څخه وکړه او مستقیماً د هغی نسبت ئی الله تعالیٰ ته کړی دی. هم داسی د ﴿ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ ﴾ مطلب وګڼئ! یعنی ته نشی کولی چه څه ووائی او خپل غږ مړو ته واوره وی. ځکه چه دغه شی د ظاهری او عادی اسبابو په خلاف دی. هو! د الله تعالیٰ په قدرت د ظاهری اسبابو په خلاف که ستاسو کومه خبره مړی واوری نو له هغه څخه هیڅ یو مؤمن انکار نشی کولی. اوس که د نصوصو څخه د ځینو خبرو اورول چه په دغی غیر معمولی طریقی سره ثابت شی تر هم هغه حده پوری ښائی چه مونږ هم د سماع الموتی قائل اوسو. محض د قیاس له مخی نشو کولی چه نوری خبری هم د دغی سماع لاندی راوړو. په هر حال په دغه آیت کښی د اسماع له نفی ځینی مطلقاً د سماع نفی نه کیږی. والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَیْبَةً ؕ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی له کمزوری (شی څخه چه نطفه ده) بیا ئی درکړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوت (د ځوانی) بیا ئی درکړی دی وروسته له قوت (د ځلمیتوبه) ضعف او د ویښتو سپینوالی پیدا کوی الله هر هغه شی چه اراده وکړی (د پیدایښت د هغه) او هم دغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شی)

تفسیر: یعنی کوچنی (ماشوم) د پیدایښت په وخت کښی بی حده کمزور او ناتوانه وی. بیا ورو ورو قوت مومی، تر دی چه د ځلمیتوب په وخت کښی د ده زور او قوت خپل انتهائی حد ته ورسیږی او د ټول زور او قوت ترقی د ځلمیتوب په وخت کښی وی. بیا ورو ورو عمر مخ په زوړوالی درومی او له زور او قوت نه وروسته د کمزوری آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغی انتهائی حد سپین ږیری توب او زوړوالی دی، په دغه وخت کښی ګرد(ټول) اعضاء سست او

کمزوری کیږی او په قوتونو کښې ئې فتور او تعطیل واقع کیږی. د قوت او ضعف دغه ګردی (تولی) ترقی او تنزل د پاک الله د قدرت په لاس کښې دی هر قسم چه د الله تعالیٰ اراده وی هم هغسی یو شی جوړوی او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تیروی، هم دغه الله تعالیٰ ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی او هم دغه الله تعالیٰ ښه پوه او ښه عالم دی چه کوم یو شی په کوم وخت کښې او په کومو کومو حالاتو کښې په څه ډول (طریقه) سره ښائی چه موجود وی ؟ نو په مونږ واجب او لازم دی چه د هم دغه الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه او د ده د رسولانو خبری په ښه شان سره واورو. ښائی په دغه کښې دی طرف ته هم اشاره کړی وی هم هغسی چه تاسی ته ئې وروسته له کمزوری څخنی زور او قوت درکړ مسلمانانو ته به هم پس له دغه ضعفه قوت ورکړی او هغه دین چه اوس په ظاهر کښې کمزوری او کم قوته ښکاری څو ورځی وروسته به د ډیر زور او قوت خاوند وګرځی او خپل عروج او شباب ته به ورسیږی. له هغی وروسته بیا کیدی شی چه یوه زمانه د مسلمانانو د ضعف دوره هم راشی. نو سره له هغی لازمه ده چه دغه خبره تل په یاد وساتله شی چه قادر خدای په هر وخت کښې ضعف په قوت سره بدلولی شی مګر د داسی امر د وقوع له پاره مخصوص صورتونه او اسباب شته، والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ ۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ

او په هغی ورځی کښې چه قائم شی قیامت نو قسمونه به خوری مجرمان (کافران په دی) چه نه دی پاتی شوی (په دنیا کښې) غیر له یو ساعته

تفسیر: یعنی په قبر یا په دنیا کښې به هستوګنه ورته ډیره لږه ښکاری. څه وخت چه غم او مصیبت د ده په سر باندی ودریږی او دی ورته وګوری نو په ډیر افسوس او ارمان سره به ووائی چه د برزخ او د دنیا ژوندون ډیر ژر راباندی تیر شو او لږ څه ډیل او مهلت راپه برخه نشو چه په هغه کښې مو د دغه دردوونکی عذاب څخه د نجات له پاره څه سعی او کوشش کړی وی. یا په دنیا کښې لږ ډیره موده پاتی کیدو څو د دغی ورځی له پاره مو څه تهیه او تیاری کړی وی دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پیښ شو.

كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

هم دا رنګه (چه دوی دروغ وائی په آخرت کښې) وو دوی چه ګرځول کیدل به (له رښتیا نه په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی لکه چه هم هغلته د دوی داسی ویناوی به غلطی او دروغ وی هم داسی ویوهیږئ چه

په دنيا کښې به هم دغه خلق چټی (بيکاره) او غلط خيالات او معکوسی او منقلبی خبری او اتری به سره کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ ۖ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۵۶﴾

او وائی به دوی ته هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته علم او ايمان (يعنی انبياء، پرښتی، مؤمنان چه ولی دروغ وائی بلکه) خامخا په تحقيق ډير پاتی شوی يئ (په دنيا کښې چه هغه ليکلی دی) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کښې تر ورځی د بعث پورې پس دغه ده ورځ د بعث (چه تاسی تری منکران وئ) وليکن تاسی وئ تاسی په دنيا کښې چه د جهل او غفلت له امله (وجی) نه پوهيدئ (د دغی ورځی په وقوع)

تفسير: يعنی مؤمنان او پرښتی به په دغه وخت کښې د دوی ترديد کوی او دوی ته به داسی وائی چه تاسی دروغ او خوشی چټی (بيکاره) خبری کوئ يا په مغالطه کښې لويدلی يئ چه مونږ په برزخ يا په دنيا کښې له يو مساعت څخه زيات نه يو پاتی شوی. تاسی د الله تعالیٰ د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د ليکنی سره سم د قيامت تر ورځی پورې په دنيا او په برزخ کښې اوسيدلی يئ چه د يوی شيبی (لحظی) په اندازه هم په هغه کښې څه کمی نه دی واقع شوی. نن له هم هغی وعدی سره سم هغه ورځ رارسيدلی ده اوس هغه وګورئ چه تاسی پرې نه پوهيدی او نه مو منله که له پخوا څخه مو په دغی ورځی يقين کړی وی او له تياری سره ورته راغلی وی نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوی وی. او د دغو انعامونو او اکرامونو د ليدلو په مقابل کښې به مو داسی ويل چه دغه ورځ په ډير ځند (ايسارتيا) او ډيل راغلی ده او مونږ د دی د راتللو ډير انتظار او اشتياق ويستلی دی لکه چه مؤمنان ئی هم داسی ګڼی.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۵۷﴾

پس په دغی ورځی کښې به نه رسوی ګټه (فائده) هغو کسانو ته چه ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی او نه به دوی ويللی شی راضی کولو د الله ته (يا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کيږی).

تفسیر: یعنی نه به کوم معقول عذر وړاندی کولی شي چه د دوی په کار ورشي او نه به دوی ته داسي وبل کیږي ښه ده اوس د توبی او اطاعت په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی او رضا حاصله کړئ ! ځکه چه د هغو وخت تیر شوی دی. او اوس پرته (علاوه) له دی نه چه د دایمی سزا ربړونه (تکلیفونه) وګالئ(برداشت کړئ) بل هیڅ یوه چاره او مخلص نه دی پاتی

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ دپاره د خلقو په دغه قرآن کښی له هر قسم مثال (چه مفید واقع کیږی دوی ته) او (قسم دی ای محمده !) که راوړی ته دوی ته کوم آیت د قدرت نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) هغه کسان چه کافران شوی دی (عناداً) چه نه یئ تاسی (ای محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ویونکی

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی به ډیر افسوس او ارمان کوی مګر نن چه د الله تعالیٰ د خوښی، رضا او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده او عظیم الشان قرآن دوی ته داسی عجیب مثالونه او دلیلونه بیان او راز راز (قسم قسم) خبری ورته کوی او په هره ممکنه طریقه سره ئی په خپل خیر او شر پوهوی خو سره له هغه هم دوی په هغو باندی خپل ځان نه پوهوی او نه د هغو هیڅ یو پند او خبره اوری. خومره مهم او عالی آیتونه چه دوی ته واوروئ یا ډیر لوی اوصاف او څرګند (ښکاره) معجزات ورښکاره کړئ نو دوی د هغو په اوریدلو او لیدلو داسی وائی چه تاسی رسول الله او مسلمین ګردو (ټولو) لاسونه سره یو کړی دی او دغه دروغ مو(العیاذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړی دی، یو تن مو څو آیتونه جوړوی او درلولی ئی او نور د هغه تصدیق کوئ یو جادو او کودی کوی او نور دغه ته تیار ولاړ دی چه په هغه ایمان راوړی، په دغه ډول (طریقه) مو ګردو (ټولو) سره یو تړون کړی دی او یوه اتحادیه مو سره جوړه کړی ده او غواړئ چه په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور(خور) کړئ.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

هم دا رنګه (لکه چه مهر لګولی دی) مهر لګوی الله په زړونو د هغو کسانو چه نه پوهیږی (او نه د پوهی غوښتنه کوی)

تفسیر: یعنی هغه انسان چه نه پوهیږی او نه د پوهیدلو دپاره زیار(محنت) او کوشش کوی او د ضد او عناد له سببه خامخا د هری خبری تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وی نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجی توګه (طریقه) د ده زړه کلکوی او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پری لګوی او بالاخر د ډیر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شی چه د حق د منلو قوت او استعداد پکښی بیخی پاتی نشی. (العیاذ بالله)

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ۝٦٠

پس صبر کوه (ای محمده! په ضرر د دوی) بیشکه چه وعده (د نصرت) د الله حقه ده او نه دی پورته کوی ته هغه کسان چه یقین نه راوړی (په آخرت)

تفسیر: یعنی کله چه د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پوری ورسیدل نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کیږه! بلکه د پیغمبری په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تیریږه! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کښی مشغول او لګیا اوسه! هغه د فتحی او نصرت وعده چه له تاسره رب العزت کړی ده، هغه په یقینی ډول (طریقه) کامله او پوره کیدونکی ده او په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کیدی نشی. ته په خپل کار تل تینګ اوسه! دغه بد عقیده او بی یقینه خلق د یوی ذری په اندازه هم تا له خپله ځایه څخه نشی خوځولی.

(تمت سورة الروم بعون الله الحی القیوم فله الحمد والمنة اولا و آخرا وظاهرا وباطنا)

«سورة لقمٰن مکیة الا الایات ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ فمدنیة وهی اربع وثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها (۳۱) و تسلسلها حسب النزول (۵۷) نزلت بعد سورة الصافات)

«د لقمٰن سورت مکی دی پرته له ۲۷، ۲۸، ۲۹ آیتونو نه چه مدنی دی (۳٤) آیتونه او (٤) رکوع لری»

«په تلاوت کښی (۳۱) په نزول کښی (۵۷) سورت دی وروسته د الصافات د سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿١﴾ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٣﴾
ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ
يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدٗى مِّن رَّبِّهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿٥﴾

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکی (محکم قرآن) دی. په داسی حال کښی چه هدایت او رحمت دی دپاره د نیکو کارانو هغه کسان چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی (واجب) زکوٰة او دوی په آخرت باندی هم دوی یقین کوی (چه خامخا راځی په حقه سره) دغه (ستایلی شوی کسان) په سمه لیاره دی له (طرفه) د رب د دوی او دغه «کسان» هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نیکانو دپاره د رحمت او هدایت پنگه (سرمایه) ده ځکه چه هم دغه خلق ورنه گټه (فائده) اخلی که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کښی ذکر د جن او انس په حق کښی ښکاره هدایت او رحمت دی. د «سورة البقرة» په اوله رکوع کښی د دغه مقدس تفسیر په شپږم او اووم مخکښی هم داسی نور آیتونه هم تیر شوی دی او د «هم المفلحون» دوه ترجمی شوی دی دلته دی هم هغه بیا وکتل شی!

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡتَرِي لَهۡوَ ٱلۡحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ
ٱللَّهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ﴿٦﴾

او (ځینی) له خلقو څخه هغه څوک دی چه پیری، اخلی عبثی خبری (اړوونکی له حق څخه) دپاره د دی چه وښویوی (خلق) له لاری د الله نه بی له علمه (په عاقبت د فعل خپل) او چه ونیسی دا (لاره یا آیتونه) په توکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نیکبختانو په مقابل کښی دلته د هغو بدبختانو ذکر دی چه د خپل جهالت او نادانی او آخری خاتمی ته د نه کتلو له امله (وجی) ئی قرآن کریم پری ایښی په لوبو، لهوو

لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کښې مستغرق دی غواړی چه نور هم په هم داسې مشغولیتو او ساعت تیریو کښې مشغول او لګیا او د الله تعالیٰ له دین او یاد څخه غافل او بې پروا کړی او د الله تعالیٰ یاد ترې هیر کړی او په دینی خبرو پورې خاندی او پرې مسخری او ملندی وهی.
حضرت حسن رضی الله تعالیٰ عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وائی **«کل ما شغلک عن عبادة الله وذکره من السمر والاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها (روح المعانی)** یعنی لهو الحدیث هر هغه شی دی چه د الله تعالیٰ له عبادت او له یاد څخه لرې کوونکی وی، مثلاً فضولی قصې ویل، چټی (بیکاره) د خندا او توکو خبری چټی (بیکاره) کارونه، ساز او سرود او نور.
په روایتونو کښې راغلی دی چه نضر بن حارث چه د کفارو له مشرانو څخه ؤ کله چه به د تجارت دپاره پارس ته تلو نو له هغه ځای به ئی د عجمو باچایانو قصې او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل او قریشو ته به ئی ویل چه محمد صلی الله علیه وسلم تاسی ته د عاد او ثمود قصې آوروی راځئ چه زه تاسی ته د رستم او د اسفندیار او د آریانا د باچایانو قصې واوروم. ځینو خلقو هغه قصې ښې او په زړه پورې ګڼلې او ورته به متوجه کیدل، هغه یوه سندرغاړې وینځه هم پیرودلې (اخیستلې) وه کله چه ده ولیدل چه د کوم سړی زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی نو هغه به ئی د هغې سندرغاړې کره لیږه او ورته ویل به ئی چه دغه ته ښه ډوډی او د څښلو شیان ورکوه او ښې بدلې ورته اوروه! بیا به ئی دغه سړی ته ویل چه ګوره دغه میلې او چرچې له هغه څخه ډیرې ښې او بهتری دی چه محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه لوری ته بولې چه لمونځ کوه! روژې نیسه! ځان دی په شهادت ورسوه! نو په دغه باندې دا آیتونه نازل شول.
تنبیه: د دغه آیت شان نزول اګر که خاص دی مګر د الفاظو د عمومیت له وجې ئی حکم عام دی. هغه لهو (شغل) چه د اسلامی دین څخنې د خلقو اړوونکی وی یا د اړولو له موجباتو څخه وی ممنوع او حرام بلکه کفر دی او هغه شیان چه د ضروری شرعی احکامو څخه انسان ستنوی (منع کوی) یا د معصیت سبب ګرځی ګناه او معصیت دی هو! هغه لهو چه د کوم واجب امر مانع نه وی او کوم شرعی غرض او مصلحت په هغه کښې نه وی هغه مباح دی. لیکن د لایعنی والی له سببه خلاف الاولیٰ دی. آس ځغلول، غشی او نوری نښې ویشتل یا د زوجینو ملاعبت چه په شرعی حدودو کښې وی څرنګه چه په معتد به شرعی اغراضو او مصالحو مشتمل دی نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنیٰ ګرځول شوی دی. پاتی شوه د غناء او سماع مسئله، ښائی د هغو تفصیلات دی په فقهی او نورو کتابونو کښې ولیدل شی! د مزامیرو او ملاهیو په حرمت خو په صحیح البخاری شریف کښې حدیث موجود دی. البته نفس الغنا تر یوی درجې پورې مباح ګڼل شوی ده خو د هغې قیود او شرطونه دی هم په کتابونو کښې ولوستل شی. د «روح المعانی» صاحب د دی آیت لاندی د غناء او سماع د مسئلې تحقیق په زیات تفصیل سره لیکلی دی. هلته دی وکتل شی!.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾

او کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ نو وګرځوی تری مخ حال دا چه متکبر غاړه غړونکی وی داسی چه ګواکی له سره ئی نه دی اوریدلی (دا آیتونه) ګواکی په دواړو غوږونو د ده کښی درونډ والی، کونوالی دی پس زیری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: یعنی د غرور او تکبر له سببه نه غواړی چه زمونږ آیتونه واوری بلکه د هغه په مقابل کښی بیخی ځان کوڼ اچوی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی لره جنتونه د نعمتونو (د هستوګنی له پاره) حال دا چه تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی (دغه وعده کړی ده) وعده د الله حقه، رښتیا او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی هیڅ یو قوت دی د وعدی له سر ته رسولو څخه نشی ستنولی (منع کولی) او نه له چا سره بی موقعه وعده کوی.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه بی له ستنو چه وینئ تاسی هغه

تفسیر: د دغه (د عمد د) لفظ تفسیر د «رعد» د سورت په اوله کښی تیر شو هلته دی وکتل

شی.

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او غورځولي (پيدا کړي ئي دي) په ځمکه کښې غرونه دپاره د دې چه ونه خوځيږي دا ځمکه پر تاسي

تفسير: يعني د ځمکې د انتظام او استقرار له پاره خورا (ډير) لوی او درانه غرونه پرې درولی شوی دی چه د سمندر له موجونو يا د سختی هوا له جتکو يا د نورو طبيعيه ؤ اسبابو له اثره ونه لړزيږی او يوی خوا ته مائله نشی. د «نحل» د سورت په اوله کښې دغه مضمون پخوا له دی نه تير شوی دی. باقی د غرونو د پيدا کيدلو مصلحت يوازی پر هم دغومره حکمت چندانی محدود او منحصر نه دی نور داسی ډير فوايد او حکمتونه هم پکښې مضمر او موجود دی چه هغه ګرد (تول) پاک الله ته معلوم او ښکاره دی.

وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾

او وئی شيندل (خواره واره ئی کړل) په دغه ځمکه کښې له هر قسم خوځيدونکو ساکښو (جاندارو) څخه او نازلې کړی دی مونږ له «طرفه» د آسمانه اوبه پس زرغونه کړی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښې له هر هر قسمه ګياه ښې (خاصی جوړی).

تفسير: يعني هر قسم ښايسته، ښکلی، ګتوری او نفيسی ونی ئی په ځمکه کښې زرغونی کړی دی د «الشعراء» د سورت په شروع کښې په هم دغه مضمون يو بل آيت هم تير شوی دی هلته دی وکوت شی!

هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

دغه (تول مذکوره شیان) مخلوق د الله دی پس وښیئ (ای مشرکانو!) ماته هغه شي چه پیدا کړی دی هغو «بتانو» بی له الله نه بلکه دغه ظالمان مشرکان په گمراهي ښکاره کښی دی

تفسیر: کله چه د هغو مخلوق نشئ راښوولی نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ ؟ او د معبودیت وړ (لائق) او مستحق ئی بولئ؟ معبود خو داسی یو جامع الصفات ذات کیدی شي چه د هغه په واک (اختیار) او قدرت کښی پیدا کول، وژل، روزی رسول او نور گرد(تول) شیان وی مگر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لری مگر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری په توره تیاره کښی پراته دی او حیران او سرگردانه گرځی. وروسته له دی نه د شرک او عصیان د تقبیح دپاره د حضرت لقمان نصایح نقلوی چه دی د الله تعالیٰ له طرفه په دغو شیانو پوهیدلی وو او هغه ئی خپل زوی ته د پند او نصیحت په ډول (طریقه) بیان کړی دی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ؕ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلی ؤ مونږ ده ته) چه شکر کوه الله ته او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره (د ښیگڼی «فائدی») د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه الله غنی ډیر بی پروا د گردو محامدو څښتن (خاوند) دی.

تفسیر: د زیاترو علماؤ رایه داسی ده چه حضرت لقمان نبی نه ؤ، هو! یو پاک او متقی انسان ؤ چه الله تعالیٰ ورته اعلیٰ درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړی وه ، ده د خپل عقل او پوهی په قوت داسی خبری ځان ته کشفی او څرگندی (ښکاره) کړی وی چه د انبیاؤ له احکامو او هدایاتو سره موافقی وی. د ده د عقل او پوهی نصایح او د حکمت خبری په خلقو کښی له قدیم الایامه معروفی او مشهوری وی. رب العزت د هغه یوه برخه دغه ده چه په خپل عظیم الشان قرآن کښی هم نقلوی او د ده مرتبه لا زیاتوی. ښائی له دی نه مطلب دا وی چه د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسی چه د انسانی فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحی ثابت دی د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تائید او تصدیق کوی، پس کفار ولی د توحید څخه بیزاره او کفر او شرک ئی ځان ته غوره او اختیار کړی دی ؟ او د

دوی دغه وضعیت که ښکاره ګمراهي نه دی نو بل څه شی دی ؟
تنبیه: حضرت لقمان د کوم ځای اوسیدونکی وو ؟ او په کومه زمانه کښی ئی ژوندون درلود (لرلو)؟ د دغو خبرو پوره او کامل تعین نشی کیدی د زیاترو دا قول دی چه دی حبشی ؤ او د حضرت داود علیه السلام په زمانه کښی ئی ژوند کاوه د ده په نسبت ډیری قصی او اقوال په نورو تفاسیرو کښی نقل کړی شوی دی فالله اعلم بصحتها.
﴿ وَمَنۡ يَّشۡكُرۡ فَاِنَّمَا يَشۡكُرُ لِنَفۡسِهٖ ﴾ او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره د ښیګڼی (فائدی) د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه چه الله غنی ډیر بی پروا د ګردو (ټولو) محامدو څښتن (خاوند) دی) یعنی پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښائی چه د حقیقی منعم شکر اداء او د ده حق پیژندل ضروری وګڼل شی. لیکن دغه خبره دی واضحه وی چه د دغه حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالیٰ ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی هو! هغومره ګټه (فائده) او نفعه چه رسیږی په خپله هم دغه عارف او شاکر ته رسیږی چه په دنیا کښی ډیر انعام او اکرام او په آخرت کښی اجر، ثواب او ښه مقام ئی ور په برخه کیږی. که دوی ناشکری او کفران کوی نو خپل ځان ته تاوان رسوی الله تعالیٰ داسی شکر ګزاریو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری د الله تعالیٰ په حمد او ثناء کښی د دنیا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګیا دی. او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وی خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والی په بناء په خپله محمود دی او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کښی د یوی ذری په اندازه هم څه زیاتی او کمی نه پیښیږی.

وَاِذۡ قَالَ لُقۡمٰنُ لِابۡنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ يٰبُنَيَّ لَا تُشۡرِكۡ بِاللّٰهِ

او یاد کړه (ای محمده! هغه وخت) چه وویل لقمان زوی خپل ته حال دا چه ده پند ورکاوه ده ته ای زوی ګوتیه زما مه شریک کوه له الله سره

تفسیر: دا نه ده معلومه چه د ده زوی مشرک ؤ که موحد، که مشرک ؤ خو ښکاره ده چه ده ته ئی سمه لاره ښوولی ده او غوښت ئی چه د هدایت په لاره لاړ شی. او که موحد ؤ نو په دغه سره ئی د ده لا استحکام او مضبوطتیا په توحید غوښتله او د ټینګ اوسیدلو په غرض ئی ورته دغسی وصیت کړی دی.

اِنَّ الشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيۡمٌ ﴿۱۳﴾

بیشکه چه شرک خامخا ظلم دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه به بله بی انصافی څه وی چه عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شی ؟ او له دی نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وی چه له اشرف المخلوقات والی سره سره د دیرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کښی د خپل عبودیت سر ښکته کړی ؟ لا حول ولاقوة الا بالله العلی العظیم

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾

او وصیت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نیکی کولو ځکه چه په نس کښی) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلی سستی او بیلول د ده دی (له تی نه) په (پوره کیدلو د) دوو کلونو کښی (او ورته ویلی دی مونږ داسی) چه شکر کوه! ماته او مور پلار خپل ته خاص بیا ماته دی راتله (ستاسو ای انسانانو!)

تفسیر: یعنی د مور حق له پلار نه هم زیات دی ځکه چه مور تر ښو میاشتو پوری دی په خپله ګیده کښی ګرځوی بیا د حمل له وضعی نه وروسته تر دوو کلونو پوری تی ورته ورکوی او د ده د تربیی او پاللو په ضمن کښی راز راز(قسم قسم) تکالیف او ربړونه (زحمتونه) ګالی (برداشت کوی) او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلی او خپله آرامی او هوسائی (راحت) تری جاروی (قربانوی) نو ضروری ده چه هر انسان ړومبی د الله تعالیٰ او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص دول (طریقه) سره وپیژنی او په ځای ئی کړی. یعنی د الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کښی له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره تری غاړه مه غړوئ! خو تر هغی پوری چه د الله تعالیٰ معصیت ته مفضی نشی ځکه چه د الله تعالیٰ حق په دوی مقدم دی او د ده په حضور کښی تاسی او دوی ګرد (تول) سره حاضریږئ نو ښائی چه انسان دی په خپل زړه کښی ښه فکر او غور وکړی چه په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږی.

تنبیه: د تی نه بیلولو موده چه دلته دوه کاله بیان شوی ده د غالب عادت او اکثریت په ملحوظ ده، زمونږ امام اعظم ابوحنیفه رحمة الله علیه چه د تی ورکولو زیاتره موده دوه نیم کاله بولی له ده سره به بل کوم دلیل وی د نورو جمهورو په نزد هم هغه دوه کاله ده والله اعلم.

وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا

وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ

او که کوشش وکړی دا مور او پلار په تا په دی چه شریک کړی ته له ماسره هغه شی چه نه وی تاته په هغه سره څه علم، پوهه نو اطاعت مه کوه د دی دواړو او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کښی ښه غوره (ملګرتیا له شرعی سمه) او متابعت کوه په دین کښی د لاری د هغه چا چه بیرته راګرځیدلی دی ماته (په توحید سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «شریک ورسره مه پیدا کوه هغه شی چی تاته نه دی معلوم! یعنی په شبهه کښی ئی هم مه منه! او که په یقین سره پری پوهیږی خو له سره ئی مه منه!» د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه! هو! په دنیوی معاملاتو کښی له هغوی سره نیکی او ښه سلوک کوه! په هم دغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کښی تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته ولوستل شی! د انبیاؤ او مخلصو بندګانو په لیاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝١٥

بیا (خاص) ماته راتله ستاسی دی (د تولو په قیامت کښی د حساب دپاره) پس خبر به کړم زه تاسی په هغو عملونو چه وی تاسی چه کول به تاسی (په دنیا کښی له خیر او شر نه)

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ دربار ته ورسیږئ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو (تولو) ته به دغه خبره معلومه او څرګنده (ښکاره) شی چه کوم یو متجاوز او مقصر ؤ؟
تنبیه: له «ووصینا الانسان» څخه تر دی ځای پوری د الله تعالیٰ کلام دی ړومبی خپل زوی ته د لقمان وصیت ؤ او وروسته هم له «یابنی انها ان تک» څخه د هم دغه وصیت سلسله ده. په منځ کښی الله تعالیٰ له خپلی خوا یو ضروری تنبیه وکړه یعنی شرک دومره سخت او قبیح شی دی تر دی چه که مور او پلار خپل اولاد پری مجبور کړی خو بیا ئی هم څوک نشی غوره کولی.
حضرت شاه صاحب لیکی «لقمان خپل زوی ته د مور او پلار حق نه ؤ ورښوولی چه د ده غرض پکښی معلومیده، الله تعالیٰ د توحید له نصیحت څخه وروسته او له نورو نصایحو څخه مخکښی د مور او پلار حق بیان کړ چه وروسته د الله تعالیٰ له حق څخه د مور او پلار حق دی. پلار د الله

تعالیٰ حق او الله تعالیٰ د پلار حق بیان کړ باقي د نبي یا مرشد یا هادي حق هم د الله تعالیٰ د حق په ذیل کښې وګڼئ! چه دوی دغه راز (قسم) د الله تعالیٰ نائبان دی» (موضح په لږ تغیر سره) نو وویل لقمان خپل زوی ته داسې

يٰبُنَيَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمٰوٰتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

ای زوی ګوتیه زما بیشکه دا (د بدی او نیکی خصلت) که کوم شی وی په قدر د دانی له اوری څخه پس وی دا دانه په کومی تیږی (ګټی) کښې یا وی په اسمانونو کښې یا په ځمکی کښې (چه هیڅوک پری خبر نه وی) نو رابه ئی وړی الله (حساب کتاب ته) بیشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی کوم شی یا کوم خصلت ښه وی یا بد که د اوری په اندازه وړوکی هم وی او فرض ئی کړی چه په کومی لوی غټی تیږی (ګټی) کښې یا د آسمانونو د پاسه یا د ځمکی په تیارو کښې ایښودل شوی وی هغه هم له الله تعالیٰ څخه پټ نشی پاتی کیدی، هر کله چه وخت راشی هغه به له هم هغه ځایه هر چیری چه اراده وکړی راحاضر کړی نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروری ده چه دغه خبری دی تر نظر لاندی ونیسی هر هغه کار چه په زړهاؤ پردو کښې دننه هم وشی هغه الله تعالیٰ ته حاضر او دی ورته ناظر دی لکه چه نیکی یا بدی چه په هر څومره پټ ځای کښې وکړی شی د هغی اثر ضرور څرګندیدونکی (ښکاره کیدونکی) دی او اهل النظر هغه بی تکلفه محسوسولی شی.

يٰبُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ

ای زوی ګوتیه زما قائموه (سم ودروه سره له تولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نیکی او منع کوه خلق له بدی نه

تفسیر: یعنی ته پخپله هم د الله تعالیٰ پر توحید او بندګئ قایم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه چه ښې خبری زده کړی، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتی!

وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾

او صبر کوه په هغی سختئ چه رسیږی تاته (بالخاصه په امر او نهی کښی) بیشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودی کارونو څخه دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هر هغه سختی، کړاوونه او تکلیفونه چه درپیښیږی چه هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کښی وی نو هغه په تحمل او اولوالعزمی سره په ځان وګاله (برداشت کړه)! او له سختیو او تکلیفونو څخه له سره مه ویریږه! ځکه چه له دغو شیانو څخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کښی ویریدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه کږځوه مخ خپل خلقو ته (له ډیره کبره بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره)

تفسیر: یعنی په تکبر او غرور سره مه ګوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه! د متکبرانو په شان خبری اتری مه کوه! بلکه په روڼ تندی، او په خندا، خوښی او خوشالی له خلقو سره غږیږه!

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کښی په ناز او نخرو!، بیشکه الله نه خوښوی هر کبر کوونکی فخر کوونکی په «خلقو»

تفسیر: یعنی په غرور، تکبر، لوئی او لاپو د سړی څه قدر او عزت نه زیاتیږی بلکه د دی په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاری که څوک مخامخ څه ورته ونه وائی، پسی شا خو خلق وریسی ډیر بد وائی او سپک ئی ګڼی.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

او میانه رو اوسه! په تګ خپل کښی (یعنی مه ډیر ګړندی او مه ډیر ورو ځه)

او ورو کړه غږ خپل بیشکه چه ډیر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنی تواضح، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه. بی له ضرورت نه خبری مه کوه! د خبرو په وخت کښی بی له ضرورت نه چغی مه وهه! که په لوړ(اوچت) غږ سره غږیدل څه کمال وی نو د خره غږ ته به خلقو ډیر اهمیت ورکاوه حال دا چه څه وخت چه خر هنګیږی هغه په غوږونو ډیر کریهه او بد لګیږی. ډیر ځله د انسان په زوره غږیدلو کښی هم داسی بی‌نظمی او بی ترتیبی پیښیږی. (ربط) د لقمان کلام تر دی ځای پوری تمام شو. وروسته له دی نه بیا د اصل مضمون ته عود کړی شوی دی. یعنی د الله تعالیٰ عظمت، جلال، احسان او انعام راپه یادوی او د توحید او نورو فضائلو لوری ته مو متوجه کوی.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً ؕ

آیا نه وینی تاسی (ای انسانانو) چه بیشکه الله مسخر کړی په کار اچولی دی تاسی ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چی په ځمکه کښی دی او پوره کړی دی (الله) په تاسی نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه

تفسیر: یعنی د آسمان او ځمکی ګرد (ټول) مخلوقات ستاسی په کارونو کښی لګیا دی نو بیا تاسی ولی د هغه په کار نه لګیا کیږئ. او پوره کړی دی الله په تاسی نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه ښکاره نعمتونه هغه دی چه په حواسو سره ئی ادراک کیږی یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کښی راتلی شی، پټ نعمتونه هغه دی چه په عقل فکر، غور او دقت سره موندل کیږی. یا به له ظاهری ځنی مادی او معاشی او له باطنی ځنی روحانی او معادی نعمتونه مراد وی ګواکی د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نیکی توفیق ورکول ګرد (ټول) په باطنی نعمتونو کښی شامل دی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۝۲۰

او (ځینی) له خلقو هغه څوک دی چه جګړه کوی په (حق د) الله کښی بی له پوهی (د توحید څخه) او بی له (لاری د) هدایت او بی له کتاب روښان څخه

تفسیر: یعنی له داسی ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینی خلق خپلی سترګی پټوی، د الله تعالیٰ په وحدانیت کښی یا د ده په شیونو او صفاتو کښی یا په احکامو او شرایعو کښی مباحثی او جګړی کوی او تش په بی سندو جګړو کښی سره نښلی. نه کوم علمی او عقلی اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم برحق هادی څه هدایت او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لری، تش د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید له هغوی سره شته چه ذکر ئی په راتلونکی آیت کښی راځی.

تنبیه: شیخ الهند قدس الله سره العزیز د دغه آیت ترجمه داسی کړی ده. «او په خلقو کښی داسی هم شته چی جګړی کوی د الله په خبره کښی نه پوهه لری او نه بصیرت او نه روښان کتاب» او له دغی ترجمی څخه داسی معلومیږی چه غالباً محقق مترجم رحمة الله علیه له «علم» څخه په عقلی دول (طریقه) «پوهیدل» مراد کړی دی. او له «هدی» څخه ئی یو قسم خاص بصیرت مراد دی چه د ذوق له سلامتی، وجدان، ممارست، عقل او فکر څخه نشئت مومی. مطلب ئی داسی شو چه دغه خلق نه معمولی پوهه لری او نه د وجدانی بصیرت خاوندان دی، او نه روښان کتاب یعنی نه نقلی دلیل لری. دغه معنی ډیره لطیفه او ښه ده مونږ د دی آیت لپاره کوم تقریر چه غوره او اختیار کړی دی هغه یوازی د آسانی په غرض کړی شوی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چه نازل کړی دی الله نو وائی دوی نه! بلکه متابعت کوو د هغه شی چه موندلی وو مونږ په هغه شی پلرونه خپل (نو وائی الله) آیا (متابعت کوی دوی د پلرونو) اګر که وی شیطان داسی چه بولی دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دی نه کوی).

تفسیر: یعنی که شیطان ستاسی پلرونه او نیکه‌ګان د دوزخ په طرف بیولی وی بیا هم تاسی په هم هغو پسی درومئ او په کوم ځای کښی چه هغوی لویدلی دی تاسی هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ ؟

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ

او هر څوک چه وسپاری مخ (ځان) خپل الله ته (او پری تفویض او توکل وکړی) حال دا چه دی نیکوکار وی نو په تحقیق ده منګولی ښښی کړی دی په کړی مضبوطی باندی

تفسیر: یعنی هر هغه چا چه په اخلاص سره د نیکی لاره غوره او اختیاره کړه او خپل ځان ئی الله تعالیٰ ته وسپاره نو وپوهیږه چه خپل لاس ئی په ډیری مضبوطی او کلکی کړئ لګولی دی او ځان ئی پری تینګ کړی دی تر هغه وخته پوری چه ده دغه کړئ تینګه نیولی وی نو له سره نه ښائی چه د لویدو کومه اندیښنه ورته پیدا شی

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو

تفسیر: یعنی هر هغه چه دغه کړئ مضبوطه ونیوله بالاخره د هم دغی کړئ او سند په وسیله د الله تعالیٰ دربار او دیدار ته رسیږی او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوی.

وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چی کافر شو پس نه دی خپه کوی تا (ای محمده!) کفر د ده «ځکه چی» خاص مونږ ته دی بیا راتله د دوی په قیامت کښی پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چی کړی ئی دی بیشکه چی الله ښه عالم دی په هغو خبرو چی په سینو (د دوی) کښی دی.

تفسیر: یعنی تاسی خپله علاقه له پاک الله سره تینګه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بیرته راتګ او رجوع هرومرو (خامخا) زمونږ په لوری ده په دغه وخت کښی به د دوی ټول عملونه بی له کموالی او زیاتوالی د دوی په مخکښی ایښوول کیږی او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشی پټولی ځکه چی الله تعالیٰ د زړونو په پټو خبرو او مخفی اعمالو هم خبر دی او هغه ګرد (ټول) به دوی ته ور وړاندی کړی.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿۲۴﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کښې) لږ شانی بیا راولو دوی په ډیره ناچاری عاجزی سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو عیش، عشرت، بې فکری او بېغمی ده کله چې د دوی دغه نیته او مهلت ختم شی نو خورا ډیری سختی سزا ته به راښکودل شی او هیڅ به د دوی له واکه (اختیاره) نه وی پوره چې چیری وتښتی یا پټ شی

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۵﴾

او قسم دی که وپوښتی ته دغه (کفار) چې چا پیدا کړی دی دغه آسمانونه او ځمکه نو خامخا وبه وائی دوی هرومرو (خامخا) چې الله (کله چې مقر شول دوی نو ای محمده!) ووایه توله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی.

تفسیر: یعنی الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوی چې د آسمانونو او د ځمکی پیدا کول بې له الله تعالیٰ نه د بل هیچا کار نشی کیدی نو بیا اوس کوم قسم خوبی پاتی شوه چې د ده په پاک ذات کښې نه وی موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشان شیانو پیدا کول او بیا ئې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول بې له اعلیٰ درجې علم او حکمت، زور او قوت امکان لری ؟ نو هرومرو (خامخا) د «**خالق السمٰوات والارض**» په ذات کښې د تولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږی او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده چې تاسی غوندی مجرمینو او منکرینو باندی هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوی چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسی ملزم ګڼل کیږئ یعنی کله چې ستاسی په نزد هم خالق یوازی هم هغه الله دی نو بیا ولی نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ ؟ خبره خو صافه او سمه ده خو سره له هغه ډیر کسان پری نه پوهیږی او دلته چې رسیږی بند پاتی کیږی.

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۶﴾

خاص الله له پاره دی هر هغه څه چې په آسمانونو کښې دی او په ځمکه

کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً عبیداً) بیشکه چې الله هم دی دی غني بې پرواه ډیره ثنا ورته ویلې شوې ده

تفسیر: یعني هم هغسې چې د آسمانونو او د ځمکې پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی هم داسې ټول هغه شیان چې په آسمانونو او ځمکه کښې دي ټول بلا استثنا بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دي. او تماماً د الله تعالیٰ محتاج دي او بالعکس پاک الله هیچا ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی. ځکه چې د وجود او د وجود د توابعو یعنې د ګردو (ټولو) کمالي صفاتو مخزن او منبع د ده ذات دی. د ده هیڅ یو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی. دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښېګڼو (فائدو) مالک دی نو بیا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ (مجبور) وي؟ او د چا به څه پروا لري ؟

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

او که چیرې هغه څه چې په ځمکه کښې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي او (سیاهي شي محیط) بحر مرسته (مدد) وکړي له ده سره پس له (تمامیدلو د اوبو) د ده او اوه (نور) بحرونه نو خلاص به نشي کلمات د الله بیشکه چې الله دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)

تفسیر: یعني که د دنیا له ګردو (ټولو) ونو ځنې قلمونه جوړ کړی شي او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سیاهي (مرکب) تیار کړل شي او بیا د هم دغو سمندرونو په شان اووه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پیدا کړل شي او فرض ئې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په لیکلو لاسونه پوري کړی خو سره له دغه هم د الله تعالیٰ د کلمو د لیکلو د عهدې څخه دغه ټول نشي وتلی او د الله تعالیٰ د کمالاتو او جلال، عظمت او قدرت له اظهار څخه ګرد (ټول) سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د لیکوونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډیرو لیکلو وسولیږي او مات شي، سیاهي به له ډیرو لیکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالیٰ تعریف، توصیف محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي. رښتیا خبره خو هم دا ده چې محدود او متناهي قوتونه به څرنګه د الله تعالیٰ لامحدود او غیر متناهي صفات قید او ضبط کړی شي؟ **اللهم لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک.!**

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ۭ

نه دی پیدا کول ستاسی او نه بیا ژوندی راپاڅول ستاسی مګر داسی دی لکه پیدا کول او ژوندی کول د یوه نفس

تفسير: يعنى د ټول جهان پيدا کول او د يوه انسان پيدا کول دواړه پاک الله ته يو شان سهل او آسان دى نه په دغه کښى څه اشکال او دقت او نه په هغه کښى څه سختى ورته پيښيږى په يوه «کن» سره هر شى ته چى اراده وکړى هم هغه کيږى بلکه د «کن» د لفظ په ويلو پورى هم څه موقوف نه دى مګر مقصد د دغه د «کن» د لفظ له تعبير څخه محض زمونږ افهام او تفهيم مقصود او د مستمعينو د پوهولو لپاره يو عنوان دى. په واقع کښى د دى سره سم چى الله تعالىٰ اراده وکړى هم هغه مطلوبه شى سم د لاسه موجوديږى.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ۝٢٨

بيشکه چى الله دى ښه اوريدونکى (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکى (د ټولو احوالو).

تفسير: يعنى څرنګه چى د يوه غږ آوريدل، يا د يو شى ليدل يا په يو وخت کښى د ټول جهان د شيونو ليدل الله تعالىٰ ته يو شان او برابر دى، هم داسى د يوه سړى وژل او ژوندى کول او د ګرد (ټول) جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندى کول الله تعالىٰ ته برابر او مساوى دى او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښى يو شان دى، بيا له دوهم ځلى ژوندى راپاڅولو څخه وروسته په يوه وخت کښى د ټولو لومړنيو او وروستنيو د پخوانيو او اوسنيو د ګردو (ټولو) اعمالو د يوى يوى ذرى ليدل او سنجول (غور کول)، او حساب او کتاب ئى سره پرى کول هم ده ته ډير سهل او آسان دى او ورته دغه اعمال هيڅ قسم سختى او جنجال نه پيښوى ځکه چى الله تعالىٰ زمونږ ګرد (ټول) اقوال اورى، او ټول افعال مو وينى او هيڅ يوه پټه او ښکاره خبره او حال ترى پټ نه دى

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِىٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى

آيا نه وينې (ته اى مخاطبه بلکه وينى ئى) چې بيشکه الله ننباسي شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کښې او ننباسي (الله) ورځ په شپه کښې او مسخر کړې په کار اچولي ئى دى تاسې ته لمر او سپوږمى هر يو (له دغو دواړو نه لکه نور سيارات) روان دى (په آسمان خپل کښې) تر ټاکلې (مقرر کړې) مودې پورې

تفسير: د «مقرر وخت» څخه مراد قيامت دى، يا له لمر او سپوږمى څخه د هر يوه دوره ده څکه چې د يوې دورې د پوره کيدلو څخه وروسته ګواکې دوى بيا له سره خپله دوره او تګ شروع کوى.

وَأَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ۝٢٩

او بيشکه الله په هر هغه څه چې تاسې ئى کوئ ښه خبر دى.

تفسير: يعنې د الله تعالىٰ هغه قوت او قدرت ته چې له شپې څخه ورځ او له ورځې څخه شپه جوړوى او د لمر او سپوږمى په شان له خورا ډيرو لويو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلي له مرګ نه وروسته ستاسې بيا ژوندى راپاڅول څه اشکال لرى؟ او کله چې دى له هر لوى او وړوکى عمل څخه پوره واقف او ښه عالم دى نو بيا په حساب او کتاب کښې به الله تعالىٰ ته څه اشکال او سختى ورپيښه شى.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِ ٱلۡبَٰطِلُ
وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ ۝٣٠

دغه (شامل معرفت کامل قدرت) له دى سببه دى چې بيشکه الله هم دى حق دى او بيشکه هغه (بتان) چې بولي (عبادت ئى کوى) دوى بې له دغه (الله هغه نه) حق نه دى او بيشکه الله هم دى ښه پورته ډير لوى دى

تفسير: يعنې د الله تعالىٰ دغه عظيمه شئون او قاهره صفات څکه ذکر کړل شول څو آوريدونکى وپوهيږى چې د يوه الله تعالىٰ منل او د هم هغه واحد لاشريک عبادت کول هم هغه سمه لياره ده. له دى نه خلاف هر څه چې وويل شى يا وکړل شى باطل او دروغ دى. يا به ئى دا مطلب وى

چې د الله تعالیٰ موجود بالذات او واجب الوجودتوب چې له ﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ ﴾ څخه فهمیږی او د نورو باطل او هالک الذات توب له هغو سره دا خبره لازمه ده چې یوائې هم هغه الله تعالیٰ ته دغه شئون او صفات ثابت دی بیا هغه ذات ته چې دغه شئون او صفات ثابت دی نو هم هغه د الوهیت او معبودیت وړ (لائق) او مستحق دی نو د بنده انتهائی عجز او تذلل چې د هغه نوم عبادت دی خاص هم هغه ته ښائی چې ډیر پورته عظیم‌القدرت او په هر چا غالب دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آیا نه وینی ته چې بیشکه (دا) بیړی (جهاز) تګ کوی په بحر کښې په نعمت (فضل) د الله دپاره د دی چې وښیی تاسی ته له دلائلو «قدرت» د ده، بیشکه په دغی (بیړی او بحر) کښې خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر ډیر صابر ډیر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنی جهازونه او بیړی ډیر ثقیل او درانه بارونه وړی او د الله تعالیٰ په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر موجونه (څپی) سره څیروی او پکښې ځی؟ یعنی د دغه بحری سفر په احوالو او حوادثو کښې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډیر مواقع په لاس ورځی. کله چې طوفان (څپان) پورته شی او جهاز د طوفان په څپو کښې ګیر شی او له هری خوا له لویو پیښو او حوادثو سره مخامخ شی نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت او کار دی. او کله چې الله تعالیٰ دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش او ربړونو (تکلیفونو) څخه صحیح او سالم وباسی نو حتمی او ضروری ده چې د الله تعالیٰ د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړی!

وَاِذَا غَشِیَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۚ۬ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ؕ

او کله چې لاندی کړی دغه (کفار) یو موج لکه وریځی نو بولی دوی الله په داسی حال کښې چې خالص کوونکی وی دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړی دوی ته الله طرف د وچی ته نو ځینی د دوی ولاړ وی په (هم هغی) لاری سمی

تفسیر: پاس ئی په دلائلو او شواهدو سره دغه خبره ښودلی وه چی د یوه خدای منل صحیح دی او د دی عقیدی او مفکوری په خلاف نوری گردی (تولی) خبری دروغی او غلطی دی. دلته ئی دغه راوښودل چی د طوفانی موجونو او څپو (چپو) له ویری ډیر سخت او غلیظ مشرک هم په ډیر اخلاص او عقیدی سره د الله تعالیٰ په دربار کښی دعاء او استغفار کوی او تری خپل نجات او حیات غواړی نو معلوم شو چی د انسان ضمیر او د فطرت اصلی غږ هم دغه دی او باقی تول جعلی، ساختگی، موهوم او چتی (بیکاره) شیان دی.

پس هر کله چی پاک الله دوی له طوفان (څپان) نه روغ رمټ وچی ته راوباسی نو ډیر لږ کسان داسی دی چی د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتی کیږی، که نه زیاتره څنگه چی له بحر څخه د باندی پل کیږدی بیرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پوری کوی. شیخ الهند رحمة الله د (فمنهم مقتصد) ترجمه داسی کړی ده «نو ځینی وی له دوی څخه په منځنی حال باندی» حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه حال چی د خوف په وخت کښی ؤ اوس هغه حالت په هیڅ یوه کښی نشته مگر هغه وضعیت بیخی تری هیر شوی هم نه دی. داسی کسان هم ډیر لږ دی. که نه زیاتره د قدرت له معاونته منکریږی او د خپل نجات او خلاصون راز راز (قسم قسم) تدبیرونه لټوی یا له کوم ارواح یا نورو ځنی استمداد غواړی.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُوْرٍ ﴿۳۲﴾

او انکار نه کوی له دلائلو د قدرت زمونږ مگر هر هغه چی ډیر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وی

تفسیر: یعنی اوس لږه شیبه (لحظه) پخوا ئی د طوفان له خوف او ویری څخه کوم قول او قرار چی له الله تعالیٰ سره ترلی ؤ هغه بیخی غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځی ئی هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه او دومره ژر د قدرت له دلائلو ځنی منکر شو.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِيْ وَالِدٌ عَنْ وَّلَدِهٖ ۡ وَلَا مَوْلُوْدٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَّالِدِهٖ شَيْـًٔا ؕ

ای خلقو! وویریږئ تاسی (تول له عذابه) د رب خپل او وویریږئ تاسی له هغی ورځی چی نه به شی دفع کولی عذاب هیڅ پلار له زوی خپل او نه هیڅ زوی (داسی وی) چی هغه دفع کوونکی شی له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب)

تفسیر: د طوفان په وخت کښې د جهاز مسافران سخت پریشان، وارخطا وی او له هر انسان سره یوازی د خپل ځان د خلاصون فکر او اندیښنه وی، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخی غافل او بی پروا نه وی. او هر یو د بل د نجات او خلاصی او مرستی (مدد) په فکر او چرت (خیال) کښې وی بلکه ډیر کله د والدینو شفقت غواړی چې هر راز (قسم) زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلی چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوری (وساتی). لیکن د دی په عکس یوه داسی ویروونکی او هولناکه ورځ راتلونکی ده چې په هغی کښې به له هر طرفه هم دغه د «نفسی! نفسی!» غږ راپورته کیږی. نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسی یو ایثار او شفقت ونشی کړی چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلی او بالفرض که دی وغواړی چې د خپل کوم عزیز لږ څه زحمت په ځان واخلی خو څوک د ده دغی غوښتنی او مطالبی ته څه اهمیت او قیمت نه ورکوی. نو په هر انسان لازم دی چې لا له اوسه د هغی ورځی په فکر او اندیښنه کښې واوسی! او د هغی لپاره توښه برابره کړی! او زیار (کوشش) وکړی څو د الله تعالیٰ له قهر او غضب څخه مامون او مصون پاتی شی که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل نو سبا خو دوی د حشر له ډګر څخنی په هیڅ صورت نشی وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿۳۳﴾

بیشکه وعده د الله ربښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دی غره کوی تاسی خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دی غره کوی خامخا تاسی په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکی

تفسیر: یعنی هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکی ده. او دغه د پاک الله داسی قاطعه او نافذه وعده ده چې له سره په هغی کښې هیڅ لاندی باندی او وړاندی او وروسته والی نشی راتلی نو نه ښائی چې تاسی د دنیا په دغو څو ورځو باغ او بهار، عیش او عشرت، زرق او برق او رونق تیروځئ که نه تل به هم داسی له عقبیٰ څخه بی برخی او ناامیده پاتی شئ او داسی ئی مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وی نو بی له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامی او هوسائی (راحت) کښې وی. د ټګ شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او ویښ اوسئ! چې شیطان مو د الله تعالیٰ په نامه هم غولوی او داسی درته وائی څه خانه! بیغمه خپلی چرچی او مزی کوه! پاک الله غفور او رحیم دی ښه په ګناهونو او خطاؤ ځان موړ کړه! او له سره تر پایه په دغه ډنډ کښې ځان ډوب کړه کله چې زوړ او سپین ږیری شوی نو بیا یو ځلی له دغو ګردو (تولو) څخه توبه وباسه! پاک الله به دی وبښی. که ستا په تقدیر کښې جنت لیکلی وی نو هر څومره ګناهونه چې هم وکړی بالاخر به جنت ته ځی که په تقدیر کښې دی دوزخ لیکلی شوی

وی نو په هیڅ ډول (طریقه) ته خپل ځان له دوزخه نشی خلاصولی نو بیا د څه لپاره په دنیا کښې چرچې او مزې نه کوی ؟

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

بیشکه الله خاص هم ده څخه دی علم (د قیام) د قیامت او نازلوی الله باران (او د نزول په وخت ئی هم علم لری) او معلوم دی الله ته هغه شی چی په ارحامو (د میندو په نسونو) کښې وی (نرتوب او ښځه توب ئی) او نه پوهیږی هیڅ نفس چی څه کار به کوی سبا، او نه پوهیږی هیڅ نفس چی په کومه ځمکه کښې به مری بیشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. د دی علم یوازی له الله تعالیٰ سره دی دغه نه ده معلومه چی دغه دنیوی لویه کارخانه به کله ویجاړه او دړی وړی کیږی ؟ انسانان په دنیوی عیش او عشرت، ښائست او مؤقتی تازګئ نازیږی او پکښې مزی او چرچې کوی آیا دوی په دغه نه پوهیږی چی دغه دنیا په دی چی فانی ده فی الحال هم دغه دنیا او هم ئی تول اسباب او وسایل د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قدرت کښې دی د ځمکی تول رونق او مادی برکت چی ستاسی د خوښی خوشالی مدار دی په آسمانی باران موقوف دی که دوه دری کاله باران ونشی نو له هر طرفه به خاوری او دوړی پورته کیږی، نه به د ژوندانه څه سامان پاتی شی او نه به د راحت څه اسباب. بیا تعجب دی چی انسان د دنیا په زینت، ښائست او سینګار ولی غولیږی؟ او هغه لوی ذات د څه لپاره هیروی؟ چی د خپل رحمت په باران سره ئی ورته ښائست او سمسورتیا او رونق مرحمت کړی دی. چاته څه معلومه ده چی په دنیا کښې به د ده د دنیوی عیش او عشرت برخه څومره وی؟ ډیر خلق زیات کوشش کوی او زیار (محنت) کوی او له ډیرو ربړونو (تکلیفونو) له ګاللو (برداشت کولو) څخه مری لیکن په خپل ژوند کښې یی له سره هوسائی (خوشالی) او آرام نه په برخه کیږی. بالعکس ځینو نورو ته بی له ربړ (تکلیف) او زیار (محنت) څخه دولت او راحت ور په برخه کیږی د دغسی حالاتو او واقعاتو له لیدلو سره سره هم هر هغه انسان چی په دینی او دنیوی معاملاتو کښې د الله تعالیٰ په تقدیر اعتماد او اطمینان لری، په دینی او دنیوی امورو کښې لږ څه هم په جداوجهد او سعی او کوشش کښې

قصور او لندون نه کوی او سره له دی چی په تقدیر پوره داډ او قناعت لری په ریاضت او مجاهدت کښی هم لږ څه مساهلت نه کوی هغه پوهیږی چی انسان لره تدبیر په کار دی ځکه چی ښه تقدیر عموماً د هم دغه کامیاب تدبیر په ترڅ کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) دغه علم په واقع یوازی او یوازی الله تعالیٰ ته حاصل دی چی زمونږ تقدیر به څرنګه وی؟ او زمونږ له لاسه به صحیح تدبیر ظاهریږی که نه؟ که مونږ د هم دغی معاملی رعایت په دینی امورو کښی لا په ښه شان سره وکړو نو د شیطان د چل او فریب په لومه او دام کښی به له سره ونه نښلو بیشکه چی جنت او دوزخ هر ځای چی زمونږ په برخه کیږی هغه د تقدیر په اساس دی او د هغه علم له پاک الله سره دی مګر عموماً د ښو او د بدو د تقدیر ځیری د ښو یا د بدو تدبیرونو په آئینه کښی لیدلی کیږی نو ځکه مونږ د تقدیر په حواله او اساس تدبیر نشو پریښودی ځکه چی دغه خبره خو هیچا ته نه ده معلومه چی د الله تعالیٰ په علم کښی کوم یو سړی سعید یا شقی، جنتی یا دوزخی، غنی یا فقیر یا نور دی؟ نو ظاهری عمل او تدبیر داسی یو شی دی چی د هغه له لیدلو څخه عادتاً مونږ ته د تقدیر له نوعیت نه لږ څه معلومات راحاصلیږی که نه د دغی خبری حقیقی علم خو یوازی له الله تعالیٰ سره دی چی د ښځی په ګیده کښی هلک دی که جینۍ ؟ او وروسته له ځیږیدلو څخه به د هغه عمر څومره وی ؟ روزی به ئی ارته وی که تنګه ؟ سعید دی که شقی ؟ د هم دی په طرف ئی په ﴿ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ کښی اشاره کړی ده، پاتی شوه د شیطان دغه تګی او برګی چی فی الحال خو په دنیا کښی چړچی او مزی کوه! بیا وروسته توبه وباسه! او ښه سړی شه! د دی ځواب ئی په ﴿ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ الآية - کښی ورکړی دی یعنی هیڅوک په دی باندی نه دی خبر چی دی به سبا څه کوی ؟ او د څه کولو له پاره آیا دی به ژوندی پاتی کیږی که نه ؟ او کله به مری ؟ او چیری به مری ؟ نو بیا دی به په کوم اعتبار او اعتماد سره د نن ورځی د بدی تدارک سبا هرومرو (خامخا) وکړی شی او د توبی توفیق به ضرور ومومی په دغو شیانو او نورو ګردو (ټولو) امورو یواځی علیم او خبیر الله تعالیٰ ښه پوه او خبر دی.

تنبیه: په یاد ئی ولرئ! چی مغیبات یا به د احکامو له جنسه وی یا به د اکوانو له جنسه وی. بیا غیبی اکوان زمانی وی یا مکانی او زمانی د ماضی، مستقبل او حال په اعتبار په دری دوله (قسمه) ویشل شوی دی له دغو څخه د غیبی احکامو کلی حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی ﴿ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ ﴾ الآية - (الجن ۲ رکوع ۲۶ - ۲۷ آیت (۲۹) جزء چی د هغه د جزئیاتو تفصیل او تبویب د امت اذکیاؤ کړی دی او د غیبیه ؤ اکوانو د کلیاتو او د اصولو علم الله تعالیٰ د خپل ځان له پاره خاص کړی دی هو! د هغو په منتشره ؤ جزئیاتو ئی دیرو خلقو ته سم له هغو قوتونو او استعدادونو اطلاع ورکړی ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم له دی نه داسی ډیره وافره او عظیم الشانه برخه ور رسیدلی ده چی اندازه ئی بیخی نشی کیدی. خو سره له دی هم د غیبیه ؤ اکوانو کلی علم له رب العزت سره مخصوص دی په دغه آیت کښی چی دا پنځه شیان مذکور دی په احادیثو کښی ئی دغو ته

«مفاتیح الغیب» ویل شوی دی چی د هغو کلی علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته. په حقیقت کښی په دغو پنځو شیانو کښی د غیبیه ؤ اکوانو تولو انواعو ته اشاره وشوه. په «بای ارض تموت» کښی مکانیه غیوب په ﴿ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ کښی د مستقبله زمانیه ؤ غیوب او په ﴿ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ کښی د حالیه زمانیه ؤ غیوب او په «ینزل الغیث» کښی غالباً په ماضیه زمانیه ؤ غیوب تنبیه ده. یعنی کله چی باران راځی او وورېږی معلومیږی لیکن دغه خبره هیچا ته نه ده معلومه چی پخوا له باران څخه څرنگه اسباب او وسایل سره راغوند شوی دی چی د هغو په اثر، پوره په هم هغی تاکلی (مقرر کړی) نیتی او ځای او موقع کښی په هم هغه مقدار او اندازه باران وشو. مور خپل ووړکی په خپله گیده کښی گرځوی مگر په دی باندی نه پوهیږی چی دغه د دی په گیده کښی هلک دی که جینۍ ؟ انسان غواړی چی په راتلونکو حالاتو ځان پوه کړی مگر په دی نه پوهیږی چی دی به پخپله سبا څه کار وکړی؟ او د ده مرگ چیری واقع کیږی ؟ له دغه جهل، ناپوهی او بیچاره‌گی سره د تعجب ځای دی چی په دنیوی ژوندون مفتون او مین کیږی او خپل حقیقی خالق او هغه لویه ورځ بیخی هیروی او له یاده ئی وباسی کله ئی چی د الله تعالیٰ لوی دربار ته په راشکودلو سره حاضروی. په هر حال د دغو پنځو شیانو له ذکر کولو سره په تولو غیبیه ؤ اکوانو د کلی علم په طرف اشاره کول دی او حصر نه دی مقصود. او اغلباً په ذکر کښی به د دغو پنځو شیانو تخصیص د دی له امله (وجی) شوی وی چی کوم سائل به د هم دغو پنځو شیانو په نسبت سوال کړی وی چی د هغه په ځواب کښی هم دغه آیت نازل شوی دی. لکه چی په حدیث کښی راغلی دی. د علم الغیب په نسبت پخوا له دی نه په سورت «الانعام» او اوس په سورت «النمل» کښی هم ځینی نور معلومات لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

«تمت سورة لقمان بمنه وکرمه»

«سورة السجدة مکیة الا من آیة (۱٦) الی غایة آیة (۲۰) فمدنیة وهی ثلاثون آیة وثلاثة رکوعات»

« رقم تلاوتها (۳۲) تسلسلها حسب النزول (۷۵) نزلت بعد سورة «المؤمنون»

«د السجدة سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (۱٦) آیت څخه تر آخر د (۲۰) آیت چی مدنی دی (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع گانی لری»

«په تلاوت کښی (۳۲) او په نزول کښی (۷۵) سورت دی وروسته د «المؤمنون» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿۱﴾ تَنْزِیْلُ الْكِتٰبِ لَا رَیْبَ فِیْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۲﴾

نازلیدل د (دغه) کتاب (قرآن) چی نشته هیڅ شک په دغه کښی له (جانبه) د رب د عالمیانو دی

تفسیر: بی شکه دغه مقدس کتاب رب العالمین نازل کړی. په دغه کښی نه څه شک شته او نه شبهه. او نه د فریب او تیرویستلو ځای دی. لیکن کفار دا خبره نه منی چی راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالیٰ.

اَمْ یَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّاۤ اَتٰىهُمْ مِّنْ نَّذِیْرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ یَهْتَدُوْنَ ﴿۳﴾

آیا وائی (دغه کفار) له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا (قرآن محمد داسی نه دی) بلکه هم دغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا چی ویروی ته (په قرآن سره) هغه قوم چی نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی پخوا له تانه (تر اسمٰعیل علیه السلام پوری) دپاره د دی چی سمه لاره ومومی دوی (په سبب د ویرولو ستا).

تفسیر: یعنی د هغه کتاب په باب کښی چی اعجاز او حقانیت ئی دومره ښکاره او واضح دی چی د هیڅ شک او شبهی ځای پکښی نشته آیا د هغه په نسبت کفار داسی اظهار کوی چی رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی او معاذالله د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوی ؟ نو دغه د دوی انتهائی لجاجت، گستاخی او سپین سترگی ده چی په داسی واضح او روښانه بیان کښی هم له خپله ځانه شبهی پیدا کوی. که دوی لږ څه غور او انصاف کولی نو دوی ته به معلومه شوی وی چی په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی او ته کوشش کوی چی د هغه په وسیله یو داسی قوم ویښ او هوښیار او په سمه لاره ئی راولی چی له څو پیړیو راپه دیخوا په دوی کښی ویښوونکی نبی نه دی مبعوث شوی دغه خبره د غور او فکر کولو وړ (لائق) ده چه انسان له خپله ځانه داسی یو شی جوړوی او خلقو ته ئی وړاندی کوی چی د هغه مثل یا قوی غوښتنه په محیط او ماحول کښی موجوده وی په دغسی یو ملک کښی د داسی یوی غتی خبری له خولی څخه ویستل چی د خلقو د سل هاؤ کلونو د مسخ شوی ذهنیت او مذاق څخه

غلطه او بیخی مخالفه وی او د هغی د قبول ډیره ادنیٰ قوه او استعداد هم ظاهراً په هغو کښی نه وی د کوم پوه او عاقل انسان کار له سره نشی کیدی هو! که د الله تعالیٰ قاهره قدرت کوم انسان په دغسی یو سخت او مشکل کار مامور کړی هغه بیله خبره ده. پس نبی الامی صلی الله علیه وسلم چی د نورو خلقو په نسبت د ده د عقل په زیاتوالی او پوخوالی باندی هغه کسان هم قایل دی چی (معاذالله) ده ته ئی مفتری ویل که کومه خبره ئی له خپله ځانه جوړوله او خلقو ته ئی اوروله نو یقیناً، داسی خبری به ئی راوړی وی چی هغه به له عربی فضا سره مطابقی او له عمومی جذباتو سره به موافقی او د هغی امثال او اشباه به د دوی په شاو خوا کښی زیاتی موندلی کیدلی هم دغه خبره یو پوه او انصاف خوښوونکی انسان متیقن کولی شی چی بیشکه محمد صلی الله علیه وسلم په خپله خوښه دغسی یو لوی او مهم کار ته اقدام نه دی کړی او نه هغه کلام چی ده راوړی دی د ده تصنیف دی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ

الله هغه (مطلق قادر) دی چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او هر هغه چی په منځ د دغو دواړو کښی دی په (مقدار د) شپږو ورځو کښی بیا استوا ئی وکړه په عرش باندی (هم هغسی چی لائقه وه له شانه د الله سره نو ایمان راوړی پری)،

تفسیر: د «استواء» بیان د «الاعراف» په (۷) رکوع کښی تیر شوی دی هلته دی بیا ولوستل شی!

مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا شَفِیْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝۴

نشته تاسی لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چی عذاب درڅخه دفع کړی)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ)

تفسیر: یعنی غور او فکر نه کوئ! د الله تعالیٰ د پیغام او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم د دروغجنولو څخه وروسته به تاسی چیری ځئ ؟ په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی له فرشه تر عرشه پوری د الله تعالیٰ حکومت دی. که ونیولی شوئ نو بی د هغه د اجازی او رضاء به مو هیڅ څوک څه حمایت او سپارښت ونشی کړی او نه به داسی کوم حامی او سپارښت کوونکی

ومومئ! او الله تعالیٰ داسی مطلق قادر دی چی

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝٥

تدبیر کوی (او نازلوی) امر کار له آسمانه ځمکی ته (تر ورځی د قیامت پوری) بیا بیرته خیژی هغه کار ده ته په هغی ورځی کښی چی ده اندازه د هغی (ورځی) زر کاله له هغو «دنیوی وختونو» چی ئی شمیرئ تاسی،

تفسیر: د لویو کارونو او خورا (ډیرو) مهمو انتظاماتو له پاره حکم له عرش عظیم څخه مقرر او نازلیږی تول حسی، معنوی، ظاهری او باطنی اسباب له اسمانونو او ځمکی څخه راجمع کیږی بیا د هغه په انصرام (سر ته رسولو) کښی مشغول او لگیا کیږی بالاخر هغه کار او انتظام د الله تعالیٰ په مشیت او حکمت تر مودو پوری جاری پاتی کیږی، بیا له یوی اوږدی زمانی څخه وروسته پای (آخر) ته رسیږی په دغه وخت کښی د الله تعالیٰ له خوا بل دول (طریقه) حکم نازلیږی. لکه چی د لویو لویو انبیاؤ اثر تر پیړیو پیړیو پوری پاتی دی، یا په کوم لوی قوم کښی سرداری او مشرتوب تر نسلونو نسلونو پوری جاری وی. هغه زر کاله د الله تعالیٰ په نزد یوه ورځ ده (موضح په لږ تغیر) مجاهد رحمة الله علیه وائی چی «الله تعالیٰ د زرو کلونو انتظامونه او تدبیرونه پرښتو ته القا کوی او دغه موده د ده په نزد یوه ورځ ده، بیا هر کله چی پرښتی هغه پای (آخر) ته ورسوی او تری خلاصی وِمومی بیا د نورو راتلونکو زرو کلونو انتظامونه هغوی ته القاء کوی هم دغه سلسله به تر قیامت پوری تسلسل او دوام لری» ځینی مفسرین د دغه آیت مطلب داسی بیانوی چی «د الله تعالیٰ حکم د آسمانونو له پاسه تر ځمکی پوری رسیږی بیا هر هغه کاروائی چی د هغه په متعلق دلته کیږی هغه د اعمالو په دفتر کښی د درج کیدلو له پاره پاس خیژی چی د دنیا د آسمان په محدب واقع دی. او له ځمکی څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تگ سره د یو زر کاله لیاره ده چی د الله تعالیٰ په نزد هغه د یوی ورځی لیاره تاکلی (مقرر کړی) شوی ده. مسافه خو هم دغومره ده دغه خو بیله خبره ده چی پرښته هغه په یوه گړی کښی وهی، یا له دی نه هم په لږه موده کښی وررسیږی.» ځینی نور مفسرین داسی معنی کوی «د کوم کار د کولو اراده چی پاک الله وکړی د هغه د مادیو او اسبابو سلسله زر کاله پخوا شروع کوی بیا هغه له بالغه حکمت سره سم په مختلفو ادوارو کښی تیریږی او مختلف ادوار او صورتونه ځان ته اختیاروی او ورو ورو د خپل کمال انتها ته رسیږی په دغه وخت کښی کومی نتیجی او آثار چی له هغه څخه څرگندیږی (ښکاره کیږی) د ربوبیت دربار ته د وړاندی کیدلو له پاره پورته کیږی» د ځینو نورو په نزد له «یوم» ځنی «یوم

القیامت» مراد دی. یعنی الله تعالیٰ له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی پوری د تولی دنیا او مافیها انتظام کوی، بیا یو داسی وخت هم راتلونکی دی چی دغه گرده (توله) قصه به پای (آخر) ته ورسیږی او د گردو (تولو) شیانو رجوع به پاک الله ته وشی او تول به د خپلی وروستی فیصلی لپاره الله تعالیٰ ته وړاندی شی چی هغه ته د قیامت ورځ ویل کیږی.
د قیامت یوه ورځ د زرو کلونو په اندازه ده. په هر حال ځینو «فی یوم» له «یدبر» سره او ځینو له «یعرج» سره متعلق کړی دی او ځینو د «تنازع الفعلین» په صورت منلی دی. والله اعلم.

ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۶﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره ښه غالب قوی دی (په تقدیر) ښه مهربان دی (په فرمان وړونکو باندی)

تفسیر: یعنی د داسی اعلیٰ او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی چی په هر یو پټ او ښکاره شی علیم او خبیر دی او ډیر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِيْٓ اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهٗ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِيْنٍ ﴿۷﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ﴿۸﴾ ثُمَّ سَوّٰىهُ وَنَفَخَ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِهٖ

هغه الله چه ښایسته کړی ئی دی هر شی چی پیدا کړی ئی دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړی ئی دی پیدایښت د انسان (یعنی آدم) له ختی څخه بیا ئی پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه بیا ئی برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) ئی کړ په دغه (قالب) کښی له روح خپل څخه (چی مخلوق د ده دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د انسان نسل او اولاد له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چی د خورا ډیرو غذاگانو عصاره او خلاصه ده بیا ئی برابر کړ قالب د هغه یعنی شکل، صورت او اعضاء ئی موزون او متناسب خلق او موجود کړی دی. او پو، داخل، ئی کړ په دغه قالب کښی روح خپل حضرت شاه صاحب لیکی چی «گرد (تول) مخلوقات د ده مال دی مګر هر چاته ئی چی ډیر پټ او عزت ورکړی دی هغه ئی خپل بللی دی لکه چی وائی ﴿ اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ ﴾ حال دا چی تول د الله تعالیٰ بندگان دی لکه چی الله تعالیٰ ویلی دی ﴿ اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّآ اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴾ نو د انسان روح د عالم الغیب له طرفه راغلی

دی او یوائحی له خاورو اوبو، او نورو څخه نه دی جوړ شوی که نه د الله تعالیٰ د روح څخه که هغه مطلب واخیستل شی لکه چی د انسانی روح څخه مطلب اخیستل شوی دی نو ښائی چی دغه روح په کوم بدن کښی وی که په بدن وی، ترکیب راځی، حال دا چی د ترکیب له وجود څخه حدوث پیدا کیږی او د الله تعالیٰ پاک او منزه ذات او صفات له دغو شیانو څخه پاک او منزه دی (موضح په لږ تغیر سره).

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝٩

او وئی ګرځول (در ئی کړل) تاسی ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترګی (چی پری اوریځ! او وینئ)! او زړونه (چی عقل او فکر پری کوئ) خو سره د دغو نعمتونو بیخی لږ شکر کوئ تاسی!

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا ؤ چی پخپلو سترګو مو د ده تکوینی آیتونه په غور سره کتلی وی او پخپلو غوږونو مو د ده تنزیلی آیتونه په پوره توجه او شوق سره آوریدلی وی. او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهیدلو او غور او فکر کولو کښی پوره کوشش او زیار (محنت) ایستلی وی. او وروسته له پوهیدلو مو پری عمل کړی وی مګر تاسی خلق ډیر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۭ ۚ
بَلْ هُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَـٰفِرُونَ ۝١٠

او وائی (منکران د بعث) آیا کله چی ورک شو موږ په ځمکه کښی (چی خاوری شو) آیا بیشکه موږ خامخا په نوی پیدایښت کښی یو ؟ (بلکه نه یو، نو الله وائی نه ده داسی چی دوی وائی) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دی (چی په قیامت باندی ایمان نه راوړی).

تفسیر: یعنی په دغه خبره ئی غور او فکر ونه کړ چی پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړی دی او په خلاف د هغه ئی د شبهو په پیدا کولو شروع وکړ چی آیا له دی نه وروسته چی زموږ جسم له خاورو سره ګډوډ شی بیا به څرنګه موږ ژوندی راپاڅول کیږو. دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی بلکه په صاف ډول (طریقه) سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوی دی.

قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِیْ وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) قبض کوی ارواح ستاسی پرښته د مرګ (عزرائیل) هغه چې مقرره شوی ده په تاسی (دپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بیرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب دپاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی تاسی خپل ځان یوازی بدن او جسد ګڼئ چې له خاورو سره ګډود او خاوری کیږی داسی نه ده. تاسی په حقیقت کښی روح یئ چې هغه پرښتی له خپله ځانه سره وړی او بیخی نه فنا کیږی! (موضح).

وَلَوْ تَرٰۤى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ رَبَّنَاۤ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ ﴿۱۲﴾

او که ووینی ته (ای محمده!) کله چې دغه کافران ښکته اچوونکی به وی د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کښی له ذلت ندامت او خجالت نه او وائی به) ای ربه زمونږ ولیده مونږ او واوریده مونږ «وعده ستا او تصدیق د رسولانو» پس بیرته بوزه مونږ «دنیا ته له پاره د دی» چې وکړو ښه عمل بیشکه چې مونږ یقین کوونکی یو (نو وبه ګوری ته یو سخت بد کار او دغه وینا به دوی ته له سره څه ګټه (فائده) نه رسوی.)

تفسیر: یعنی زمونږ غوږونه او سترګی، خلاصی شوی، د رسول الله په هغو خبرو چې ویلی ئی دی زمونږ یقین راغی او دغه ګرد (تول) شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل او ښه وپوهیدو چې یوائی ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی او په کار راځی اوس مو یو ځلی بیا دنیا ته ولیږه او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَیْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰىهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّیْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِیْنَ ﴿۱۳﴾

او که اراده کړی وی مونږ نو خامخا ورکړی به ؤ مونږ هر نفس ته (په دنیا

کښې) هدايت د هغه وليکن مقرره شوی ده دغه وينا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ (له کفارو نه) له پيريانو او انسانانو تولو څخه.

تفسير: د الانعام په (۳) رکوع ۲۸ آيت کښې ئې ويلي دی ﴿ وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ ﴾ يعنې بيا مو دنيا ته وليږه! او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو يعنې دوی دروغ وائی که دنيا ته بيرته وليږلی شي بيا به هم دوی پخپلو هم دغو شرارتونو کښې بوخت (مشغول) وی د دوی د طبيعت اقتضاء او غوښتنه هم داسې ده چې د شيطان اغواء او لمسون قبلوی او د الله تعالیٰ له رحمت څخه لرې تښتي بيشکه مونږ په دغه خبره قادر يو چې د دنيا ګرد (تول) انسانان په جبر او زور سره د هدايت په لاره راولو او پرې قائم ئې کړو چې د هغه په لوری د انسانانو زړونه فطرتاً مايل دی ليکن په دغه تقدير سره چې ګرد (تول) انسانان په هم دغه يوه طور او طريقه اختيارولو مجبور کول دغه زمونږ د حکمت او مصلحت څخه مخالف ؤ چې د هغه بيان په څو نورو ځايونو کښې پخوا له دی نه شوی دی نو هم هغه خبره پوره کيدونکی وه چې د ابليس د دغې دعوی ﴿ لَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴾ ص، ۸۲-۸۳ آيت په ځواب کښې ويلی وه ﴿ فَٱلۡحَقُّ وَٱلۡحَقَّ أَقُولُ لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴾ (د ص (٥) رکوع ۸٤-۸٥ آيت ۲۳ جزء) معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شياطين او د هغو پيروان دی.

فَذُوقُواْ بِمَا نَسِيتُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هَٰذَآ إِنَّا نَسِينَٰكُمۡۖ وَذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡخُلۡدِ بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٤

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هير کړی ؤ تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی بيشکه چې مونږ به هم هير کړو تاسې او وڅکئ تاسې عذاب دائمی په سبب د هغه (کفر او تکذيب) چې وې تاسې چې کاوه به مو (په دنيا کښې)

تفسير: يعنې مونږ هم تاسې هير کړی ئې، يعنې هيڅکله به په رحمت سره نه يادول کيږئ. وروسته له دې نه د مجرمينو په مقابل کښې د مؤمنانو حال او مآل بيانوی.

إِنَّمَا يُؤۡمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُواْ بِهَا خَرُّواْۤ سُجَّدٗاۤ وَسَبَّحُواْ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾

بیشکه هم دا خبره ده چې ایمان راوړی په آیتونو زمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شی دوی ته په دغو (آیتونو) نو پریوځی په داسی حال کښې چې سجده «عبادت» کوونکی وی الله ته او تسبیح وائی سره له ثناء د رب خپل او دوی تکبر لوئی نه کوی (له عبادت نه) لری کیږی ډډی د دوی له ځایونو د خوب (دپاره د تهجد) بولی دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له ویری (د قهره د الله نه) او له طمعی (د رحمت د ده نه) او ځینی له هغو مالونو چې ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی (ئی په لاره د الله کښې)

تفسیر: یعنی په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لویږی، په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید اداء کوی او په زړه کښې د کبر، غرور، لوئی، ځانمنی (غرور) داسی خبری نه ګرځوی چې د الله د آیتونو په مقابل کښې د تیتیدلو څخه مانع وی. له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کیږی او د پاک الله په حضور کښې دریږی. له دی نه مراد د تهجد لمونځ دی لکه چې په صحیح حدیث کښې راغلی دی.

او ځینو تری د سبا او د عشا د لمانځه یا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کښې کوم نفلونه چې کیږی هغه مراد کړی دی. ګواکی په الفاظو کښې د دی خبری د ځائیدلو ځای هم شته. لیکن قوی هم هغه لومړی تفسیر دی. والله اعلم.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څخنی هیله (امید) او طمع لرل او ویریدل بد نه دی اعم له دی نه چې په دنیوی امورو کښې وی یا په اخروی کښې. که په دغه مقصد کوم بنده عبادت کوی نو مقبول دی. هو! که د بل کوم موجود د خوف یا رجاء له سببه بندګی وکړی نو هغه ریاء ده له سره نه قبلیږی».

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دی معلوم هیڅ نفس ته (نه پرښتی او نه نبی ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له یخوالی د سترګو نه دپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به ئی (پټ)

تفسیر: یعنی څرنګه چی د شپو په تیارو کښی له خلقو څخه په پټه دوی بی ریاء عبادت کری دی د هغه په بدل کښی الله تعالیٰ هغه نعمتونه چی پټ ساتلی دی او د هغو پوره کیفیت هیچا ته نه دی معلوم دوی ته ورکوی چی د هغو د لیدلو څخه د دوی سترګی روښانه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چی ما خپلو نیکو بندګانو له په جنت کښی دوه شیان پټ ساتلی دی چی د هغو مثال نه سترګو لیدلی دی او نه د هغه تعریف غوږونو آوریدلی دی او نه د کوم انسان په زړه کښی ګرځیدلی دی.

تنبیه: سرسید او نورو د دغه حدیث په اساس په جنت کښی له جسمانی نعمتونو څخه انکار کری دی د دوی په ځواب کښی د (مولٰینا شبیر احمد) یو مضمون د «هدیه سنیه» تر عنوان لاندی چاپ دی ښائی چی هغه دی ولوست شی.

اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا ۭ لَا يَسْتَوٗنَ ⑱

آیا پس هغه څوک چی وی مؤمن لکه هغه څوک دی چی وی هغه فاسق نه دی برابری (دا دواړه ډلی)

تفسیر: یعنی که د یوه ایماندار او د یوه بی ایمانه آخره خاتمه او انجام یو شانته شی نو وپوهیږئ چی (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ په دربار کښی توره تیاره ده.

اَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ جَنّٰتُ الْمَاْوٰى ۡ نُزُلًۢا
بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ⑲

هر څه هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنی په طریقه د میلمستیا په سبب د هغو عملونو چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د میلمستیا سبب ګرځی.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ فَسَقُوْا فَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۭ كُلَّمَآ اَرَادُوْٓا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَآ اُعِيْدُوْا فِيْهَا
وَقِيْلَ لَهُمْ ذُوْقُوْا عَذَابَ النَّارِ الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ⑳

او هر څه هغه کسان چې فاسقان شوي دي پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی (هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راوځي له دغه اوره نو بيرته به غورځول کيږي دوی په دغه اور کښې او ويل کيږي به دوی ته (د اهانت په ډول (طريقه)) وڅکئ تاسي عذاب د اور «د دوزخ» هغه عذاب چې وئ تاسي چې د هغه به مو تکذيب کاوه (په دنيا کښې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسير: يعنې کله کله چې د اور شغلې دوزخيان د دروازې په لوری وغورځوی په دغه وخت کښې شائې دوی د تښتيدلو په فکر کښې ولويږي نو پرښتې به له هغه ځای څخه دوی په تيل وهلو سره بيرته بيائي او دوی ته به وائي چيرې ځئ ؟ هغه شي مو چې دروغ باله او باور مو پرې نه کاوه اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ **(اللهم اعذني من النار واجرني من غضبک).**

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ
الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) په دوی باندې له هغه عذاب نږدې (په دنيا کښې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) دپاره د دې چې دوی وګرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسير: يعنې د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنيا کښې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلؤو څو هغه کسان چې د رجوع توفيق ور په برخه وی له الله تعالیٰ څخه وويريږي او الله تعالیٰ ته رجوع وکړي. کمه درجه عذاب هم دغه دنيوی مصائب دي لکه ناروغی، قحطی، قتل، قيد، د مال او د اولاد او د نورو تباهی او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا
مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډير ظالم له هغه چا چې پند ورکړ شي په آيتونو د رب خپل

(قرآن) بیا مخ وګرځوی تری (فکر او غور ونه کړی پکښی او وروسته له پوهیدلو تری بیرته وګرځی بلکه له دی نه ډیر ظالم نشته) بیشکه چی مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکی یو (په عذاب سره)

تفسیر: کله چی مونږ له ټولو ګنهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکی یو نو دغه ډیر ظالم به څرنګه نجات تری ومونډلی شی ؟ له دی نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکوی چی ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کیږه ! پخوا مو موسیٰ علیه السلام ته هم کتاب ورکړی ؤ چی په هغه سره بنی اسرائیلو هدایت وموند او د ده په تابعانو کښی لوی لوی دینی پیشوایان او امامان تیر شول تاته هم بیشکه د الله تعالیٰ له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی چی ډیر خلق به پری لار ومومی او له بنی اسرائیلو څخه به زیات ستا په امت کښی لوی لوی امامان او پیشوایان پیدا شی. پاتی شوه د منکرانو فیصله هغه به پخپله پاک الله کوی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَلَا تَكُنْ فِىْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (د تورات لکه چی تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی) پس مه کیږه ته ! په شک کښی له ملاقاته د دغه (موسیٰ) او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسیٰ هدایت دپاره د بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب)

تفسیر: ﴿ فَلَا تَكُنْ فِىْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ ﴾ په منځ کښی معترضه جمله ده یعنی بیشکه او بی شبهی موسیٰ علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی ؤ او تاته هم داسی کتاب درکړی شوی دی چی په دغه کښی هیڅ قسم چل او فریب او پلمه (تدبیر) نشته یا ئی د موسیٰ علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چی تاسی له موسیٰ علیه السلام سره د معراج په شپه کښی ولیدل هغه واقعی او حقیقی ملاقات ؤ او په هغه کښی هیڅ قسم چل، تیرایستل، سترګی پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ۗ

او ګرځولی ؤ مونږ ځینی له دوی نه امامان چی لاره به ئی ښووله (خلقو ته)

په حکم زمونږ کله چی صبر وکړ دوی (په دین خپل)

تفسیر: یعنی د دنیا په سختیو او د منکرانو په ظلم او تیریو ئی صبر وکړ او خپل دین ئی تینګ وساته

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿۲۴﴾

او وو دوی چی په آیتونو زمونږ (چی له انبیاؤ الله سره ؤ) یقین به ئی کاوه.

تفسیر: یعنی مسلمانان دی د الله تعالیٰ په وعدو یقین او باور ولری او په سختیو دی صبر وکړی او پخپلو کارونو کښی دی ثابت او قائم اوسی نو له دوی سره به پاک الله هم داسی معامله وکړی لکه چی وشوه او ښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۲۵﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به فیصله (حکم) کوی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه شی کښی چی وو دوی په دغه شی کښی (په دغه دنیا کښی چی سره) اختلاف به ئی کاوه.

تفسیر: یعنی د اهل الحق او منکرانو په منځ کښی قاطعه فیصله او عملی پریکړه به د قیامت په ورځ وشی هو! په دنیا کښی هم ډیر مثالونه داسی ښوول شوی دی چی انسان د هغو له لیدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شی آیا د عاد او د ثمود د تباه او ویجاړ شوی کلی او کندوالی او مخروبی نښی دغو منکرانو نه دی لیدلی ؟ چی په هغو د شام او د مکی د سفر په وخت کښی مسافرین او عابرین تل تیریږی آیا د دوی د هلاکولو او تباهی قصی ئی نه دی آوریدلی ؟. د تعجب ځای دی چی د دغو شیانو د لیدلو او آوریدلو نه وروسته هم دوی متنبه نشول او د نجات او فلاح لاره ئی ونه لیدله.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ
فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿۲۶﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولی دغو (مکیانو) ته (دی خبری) چی څومره هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چی تل تیریږی (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بیشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کښی خامخا لوی دلائل د قدرت دی آیا پس نه اوری دوی (د عبرت په غوږونو)
آیا نه وینی دوی چی بیشکه مونږ بهوو (ویالی د) اوبو طرف د ځمکی وچی ته (چی گیاه پکښی نه وی) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت (فصل)

تفسیر: یعنی بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه. نو آیا نه وینی دوی دا چی بیشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکی وچی ته چی گیاه پکښی نه وی له «الارض الجرز» څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده چی له نباتاتو څخه تشه او خالی وی ځینی تری خاص د مصر ځمکی مصداق او مراد گرځوی او له «نسوق الماء» څخه د نیل د سیند اوبه مرادوی ولی دی تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته **کما نبه علیه ابن کثیر رحمه الله.**

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چی خوری له دغه کښته (فصله) چارپایان د دوی (واښه، پانی) او نفسونه د دوی (دانه او میوه) آیا پس نه وینی (نښی د قدرت د ده)

تفسیر: یعنی ښائی چی دغه نښی ئی کتلی او د الله تعالیٰ په کامل قدرت، حکمت او رحمت قائل شوی وی او ښه پوه شوی وی چی دی هم داسی د مړی په لاش کښی هم بیا روح ننباسی او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختی نه لری او هم ښائی چی د الله تعالیٰ په نعمتونو ئی د زړه له کومی شکر ویستلی وی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وائی (کفار) کله به وی دغه فتح (فیصله) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغه فتحه کښی)

تفسیر: پخوا ئی ویلی وو چی د دوی فیصله به د قیامت په ورځ کیږی. د ده په نسبت به منکرینو داسی ویل چی ته پرله پسی قیامت قیامت وائی. که ته رښتینی ئی نو راوښیه چی هغه ورځ به کله راځی؟. مطلب دا دی چی دغه خو تش داړول او چتی (بیکاره) انذار دی قیامت او

نور هیڅ شی نشته

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قیامت) کښې هیڅ نفع به ونه رسوی هغو کسانو ته چې کافران شوی دی ایمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کښې) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

تفسیر: یعنی اوس وخت دی چې د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو یقین او باور وکړئ او د هغی ورځې د تاسف او تحسر او له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ)! او ورته بیخی آماده او تیار شئ! وروسته له هغه چې قیامت شي بیا ایمان او باور له سره نه پکاریږی او نه به په سزا کښې څه تاخیر تخفیف او مهلت وی او نه به مجرم ته داسی کومه موقع او فرصت ورکاوه کیږی چې په هغه کښې دی د خپلو اعمالو تعدیل او اصلاح وکړی او بیا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي. نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنیمت وګڼئ! او په تکذیب او استهزاء خپل وخت مه ضائع کوئ! هغه ساعت چې راتلونکی دی یقیناً او قطعاً راځی او له سره پکښې هیڅ ډیل، تعطیل او تاخیر نشته نو داسی پوښتنی او وینا بیخی فضولی او بیکاره دی چې هغه ورځ به کله راځی؟ او څه وخت به دغه فیصله صادریږی؟

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُّنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾ ع

پس مخ وګرځوه! له دوی نه او منتظر اوسه (د الله نصرت ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (د غلبی په تا)

تفسیر: یعنی هغه کسان چې داسی بی فکره او بی‌حسه دی چې د انتهائی مجرموالی او د سزا د وړ (لائق) ګرځیدلو سره سره د فیصلی د ورځې او د سزا د صدور په نسبت توکی او مسخری کوی او ورپوری خاندی نو له دوی څخه خرنګه داسی هیله (امید) او توقع کیدی شي چې ګوندی دوی به سمه لاره راشی نو تاسی د خپل تبلیغ او د دعوت د فریضی په اداء کولو کښې مصروف او لګیاء اوسئ! او د دوی له زیات فکر او خیال څخه بیخی بی پروا شئ! او هغوی پخپل سر پریږدی! او د دوی د هلاکیدلو او تباهی په انتظار کښې اوسئ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذالله) ستاسی د تباهی او خرابی په انتظار کښې دی **(وهذا قبل الامر بقتالهم)**.

(تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنة)

(سورة الاحزاب مدنية وهی ثلاث وسبعون آية وتسع رکوعات)
(رقم تلاوتها (۳۳) تسلسلها حسب النزول (۹۰) نزلت بعد سورة «آل عمران»)
د الاحزاب) سورت مدنی دی (۷۳) آیت (۹) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۳) او په «نزول کښی (۹۰) سورت دی وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چی ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَاَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۙ﴿۱﴾ وَّاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ۙ﴿۲﴾ وَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۳﴾

ای نبی (محمده !) وویریږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چی الله دی ښه عالم پر هر شی ښه حکمت والا. او متابعت کوه ! (ای محمده !) د هغه (حکم) چی درلیږل کیږی تاته له جانبه د رب ستا بیشکه چی الله دی پر هغو کارونو چی کوئ ئی تاسی ښه خبردار او توکل وکړه په الله (او وروسپاره کارونه خپل)، او کافی بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنی هم هغسی چی تر نن پوری معمول ؤ وروسته له دی نه هم تل له یوه خدای څخه وویریږه ! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه! که دغه ګرد (تول) سره یو ځای شی او خپل لاسونه سره یو کړی او راز راز (قسم قسم) پلمی(تدبیرونه) او حیلی هم جوړی کړی او تاسی ته د دروغو مطالبات او د تګی مشوری در وړاندی کړی او وغواړی چی خپل طرف ته دی متمایل کړی نو تاسی قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بی د الله تعالیٰ څخه د بل هیچا څخه خوف او اندیښنه مه کوه! او د هم هغه یوه خدای خبره منه، او د هغه په دربار کښی خپله غاړه ږده ! اګر که ګرد (تول) مخلوق سره یو ځای شی او تاته راشی. د الله تعالیٰ د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده ! الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احوالو ښه پوهیدونکی دی. الله تعالیٰ په هر وخت کښی هر حکم چی درکوی په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره ئی

درکوی او په هغه کښی ستا اصلی خیر او ښیګڼه (فائده) ده. کله چی ته د الله تعالیٰ پر احکامو تګ وکړی! او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولری! نو دی به ستا ګرد (تول) امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړی. یوائځی د الله تعالیٰ ذات د توکل او اعتماد وړ (لائق) دی. هر څوک چی قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پوری خپل ځان وتړی، نو دی به په بل چا یا بلی خوا ته له سره خپل زړه نشی تړلی. هو! که دی د دوو زړونو خاوند وی نو طبیعی ده چی هغه بل زړه به ئی بلی خوا ته درومی لیکن د هر یوه انسان په تتر (سینه) کښی فقط هم دغه یو زړه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی « کفار غواړی چی د ده زړه نرم او خپل لوری ته ئی متمایل کړی او منافقان په خپل چال او چل درزده کولو پسی لویدلی دی او رسول الله یوائځی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد او توکل کوی چی له هغه ځنی زیات علیم او خبیر بل څوک نه دی.»

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ
الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ۭ ذٰلِكُمْ
قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ۭ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ۝۴

نه دی پیدا کړی الله دپاره د هیڅ سړی دوه زړونه په دننه د ده کښی او نه دی ګرځولی (الله) ښځی ستاسی هغه چی ظهار کوئ تاسی له هغو څخه میندی ستاسی او نه دی ګرځولی (الله) هغه په زامنو بلل شویو ستاسی (واقعی) زامن ستاسی دغه (دری مذکوره خبری چتی (بیکاره)) خبری ستاسی دی په خولو ستاسی (چی هیڅ حقیقت نه لری) او الله وائی حقه (رښتیا خبره) او هم دغه الله ښیی لیاره (سمه صافه حقه)

تفسیر: یعنی څنګه چی انسان په تتر (سینه) کښی دوه زړونه نه لری هم داسی په حقیقت کښی یو انسان دوه میندی یا دوه پلرونه هم نه لری. د جاهلیت په زمانه کښی به که کوم سړی خپله ښځه مور وبلله نو پخپل ګرد (تول) عمر کښی به له هغی سره نه یو ځای کیده ګواکی دوی به داسی ګڼل چی په هم دغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقیقی مور په شان وګرځیده که چاته به ئی د خپل زوی یا د لور نسبت کاوه نو هغه به ئی واقعاً خپل اولاد ګڼه او د پلارتوب او زوی توب ګرد (تول) احکام به پر هغو مترتب کیدل عظیم الشان قرآن د دغه مصنوعی او لفظی تعلق له حقیقی او فطری تعلق ځنی د جلا (جدا) کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډیر تشدید او تهدید سره تردید وکړ او دغه ئی ښکاره کړه چی که څوک خپلی ښځی ته مور ووائی

په دغه تش ویلو سره هغه د ده واقعی مور نه گرځی که نه د دغی خبری له منلو څخه دا لازمیږی چی دغه سړی د دوو ښځو له گیډو څخه پیدا شوی دی یوه هغه چی دی ئی زیږولی دی او دوهمه دغه چی دی ورته مور وائی، په دغه صورت سره که څوک زید خپل زوی وبولی نو د زید یو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو چی دی د هغه له نطفی څخه پیدا شوی دی نو آیا د واقعیت له مخی دغه خبره ومنله شی چی زید د دوو پلرونو څخه بیل بیل پیدا شوی دی لکه چی داسی نه ده نو د حقیقی مور ؤ پلار او اولاد احکام پر دوی باندی نشی جاری کیدی لکه چی خپلی ښځی ته د مور ویلو حکم د (تحریم) په سورت کښی راځی او د متبنی (زوی بللو) حکم وروسته له دی نه راځی له دغو دواړو خبرو سره ئی دغه دریمه خبره د تمهید او تشریح په ډول(طریقه) هم واوروله چی داسی دیری خبری له ژبی او خولی څخه راوځی چی په واقع کښی حقیقت او واقعیت نه لری لکه چی کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رگه انسان یا کوم قوی الحفظ او قوی القلب سړی یا داسی چا ته چی په یوه وخت کښی د دوو مختلفو شیانو په طرف متوجه کیدی شی داسی وائی چی دی د دوو زړونو خاوند دی حال دا چی که څوک ئی تتر ورڅیری کړی او وئی گوری نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لری. هم داسی پر خپلی مور سربیره (علاوه) بله ښځه مور بلل، یا برسیره (سوا) پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل زوی څخه پرته (علاوه) بل کوم هلک ته خپل زوی ویل په واقع کښی په دغو گردو (ټولو) کښی قطعاً هغه نسبت نه ثابتیږی چی زمونږ د ژبی له ویلو څخه پرته (علاوه) د قدرت په قوت قائم شوی دی نو ځکه نه ښائی چی د حقیقی او مصنوعی تعلقاتو په منځ کښی گډون او خلط وکړی شی.

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ

وبولئ تاسی دغه (ادعیاء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډیر برابر (او غوره) دی په نزد د الله

تفسیر: یعنی ښه او د انصاف خبره خو دا ده چی د هر سړی نسبت د ده حقیقی پلار ته وکړ شی که کوم سړی کوم هلک خپل زوی وبولی (متبنی ئی وگرځی) نو هغه د ده حقیقی پلار نشی کیدی. که هم داسی د شفقت او محبت له مخی کوم سړی کوم هلک مجازاً په زوی توب سره ونیسی یا کوم وړوکی یو سړی ته پلار ووائی هغه بیله خبره ده. الغرض نه ښائی چی په نسبی تعلقاتو او د هغه په احکامو کښی د دغسی شیانو له امله (وجی) څه التباس او اشتباه واقع شی. د اسلام په ابتدا کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ او خپل متبنی ئی وگرځاوه، لکه چی سم له دستوره به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چی دغه آیات نازل شول گردو (ټولو) خلقو زید بن حارثه ورته ویل.

فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥﴾

پس که نه پیژنئ تاسی (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی پس دوی ورونه ستاسی دی په دین کښې او دوستان ستاسی دی (په دین کښې) او نشته پر تاسی (هیڅ) ګناه په هغه شی کښې چې خطا شوی یئ تاسی پکښې (لکه چې وایئ زید بن محمد) ولیکن شته ګناه په هغه شی کښې چې قصد ئی وکړی زړونه ستاسی او دی الله ښه ښښونکی د (خطیاتو) ډیر رحم لرونکی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که ئی پلار نه وی معلوم نو په هر حال ستاسی ورور او دینی ملګری خو دی. نو په هم دغو القابو سره ئی یادوئ ! لکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم زید بن حارث ته ویل «**انت اخونا ومولانا**» که په هیره یا ناپوهی یا غلطی سره ئی وویل چې فلانی د فلانی زوی نو دغه معاف دی د خطاء او نسیان ګناه په هیڅ شی کښې نشته. په دغه کښې هم که الله تعالیٰ اراده وکړی نو ښښی ئی.

ٱلنَّبِىُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ ۗ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفْعَلُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِكُم مَّعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

(محمد د الله) نبی ډیر وړ (لائق) دی له مؤمنانو سره له نفسونو د دوی (د احکامو په انجام) او ښځی د دغه (نبی الله) میندی د دوی دی (تعظیماً او تحریماً) او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی ډیر وړ (لائق) دی پر ځینو نورو (په میراث کښې) په کتاب (حکم) د الله کښې له مؤمنینو (انصارو) او له مهاجرینو مګر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کښې) له دوستانو خپلو سره څه احسان (یا ورته وصیت وکړئ په دریمه یا لږ له هغی) دی دغه (میراث په ایمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کښې لیکلی شوی

تفسیر: که په غور سره ولیدل شی د مؤمن ایمان د هغه لوی نور یوه شعاع ده چې د نبوت له

لمر څخه خوریږی. د نبوت لمر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی. نو په دی اعتبار که مؤمن **«من حیث هو مؤمن»** د خپل ځان د حقیقت پوهیدلو لپاره په فکری حرکت شروع وکړی نو له خپل ایمانی شتوالی څخه پخوا ښائی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم معرفت ځان ته حاصل کړی نو په دغه اعتبار ویلی شو چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مسعود وجود زمونږ له وجوده هم زیات راته نژدی دی. که د دغه روحانی تعلق په بناء وویل شی چی د مؤمنانو په حق کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د پلار په شان دی بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډیر زیات دی نو دغه به بیخی په ځای او صحیح وی. لکه چی د ابو داؤد په سنن کښی د **«انما انا لکم بمنزلة الوالد»** الحدیث او د ابی بن کعب او نورو په قرائتونو کښی د (النبی اولی بالمؤمنین) آیت او د «وهواب لهم» جمله دا حقیقت څرګندوی (ښکاره کوی) که د پلار په تعلق کښی فکر وکړئ نو د هغه حاصل هم دا راوځی چی د زوی جسمانی وجود د پلار له جسمه راوتلی دی او د پلار طبیعی شفقت او تربیت له نورو څخه زیات دی لیکن آیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم تعلق د ده له امت سره له دی نه لږ دی ؟ یقیناً د محمدی امت ایمانی او روحانی موجودیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لوی روحانیت یوه پلوشه او د هغه سیوری دی. او هغه شفقت او تربیت چی د نبی صلی الله علیه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوی دی د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په تولو مخلوقاتو کښی د هغه نمونه نشی موندلی. د پلار په ذریعه الله تعالیٰ مونږ ته د دنیا دغه عارضی حیات راکړی دی لیکن د نبی صلی الله علیه وسلم په برکت مونږ ته ابدی او دائمی حیات راحاصلیږی. نبی کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ په نسبت داسی شفقت، مرحمت، خیر غوښتل، او همدردی کړی ده چی مونږ ئی د خپلو ځانونو لپاره نشو کولی نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په مال او په ځان او نورو شیانو کښی د تصرف هغه حق لری چی په دنیا کښی نور هیچا ته دغه حق نه دی حاصل. حضرت شاه صاحب لیکی چی «نبی د الله نائب(بمعنی رسول) دی، پخپل ځان او مال زمونږ دومره تصرفات او اختیارات نشی چلیدی څومره چی د نبی تصرفات په مونږ چلیږی مونږ ته دغه نه ده روا چی خپل ځان په سره لمبه او اور کښی واچوو که نبی صلی الله علیه وسلم دغه حکم صادر کړی نو بیا فرض کیږی. د هم دغو حقایقو په ملحوظ په احادیثو کښی راغلی دی « هیڅ یو له تاسی نشی مؤمن کیدی څو د ده په نزد زه له پلار او ځوی او نورو ګردو (تولو) انسانانو بلکه د ده له خپله ځان څخه هم ډیر زیات ګران او محبوب نه شم.» (وازواجه امهٰتهم، او ښځی د نبی میندی د دوی دی)

یعنی ستاسی دینی میندی دی په تعظیم او احترام او په ځینو نورو احکامو کښی چی د هغوی لپاره د شریعت له مخ ثابت شوی وی نه په تولو احکامو کښی

﴿ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ ﴾ او خاوندانو د خپلوی ځینی د دوی ډیر لائق دی په ځینو نورو الخ) یعنی له رسول الله سره دوی خپل وطن پریښی دی او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځنی بیل شوی دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهاجرینو او د منوری مدینی د انصارو په منځ کښی د دوو تنو په منځ کښی دینی اخوت او اسلامی وروری ترلی وه. وروسته له دی چی د مهاجرینو نور خپلوان

مسلمانان شول نو دلته ئی داسی وویل چی د قدرتی خپلوی رعایت په دغه مؤاخات ړومبی او مقدم دی ښائی چی میراث او نور شیان د نسبی قرابت په اساس تقسیم کړل شی. هو! ښائی چی ښه سلوک او احسان دی له هغو ملګرو څخه هم منع نه شی.

﴿ كَانَ ذٰلِكَ فِى الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴾ دی دغه میراث او وصیت په کتاب قرآن لوح محفوظ کښی لیکلی شوی) یعنی په قرآن کښی دغه حکم د تل لپاره جاری او نافذ دی یا به په تورات کښی هم وی. یا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وی.

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۠ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ۝

او یاد کړه (ای محمده!) کله چی واخیست مونږ له (تولو) انبیاؤ څخه عهد د دوی (په الست کښی چی هم دی پخپله دوی عبادت کوی او هم دی نور زما عبادت ته رابولی) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسیٰ او (له) عیسیٰ زوی د مریمی نه (چی عبادت د الله کوئ) او واخیست مونږ له دغو (تولو انبیاؤ) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنی دغه قول او قرار چی یو به د بل تائید او تصدیق کوی او د دین په قائمولو او د الله تعالیٰ د پیغام په رسولو کښی به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوی په «آل عمران» کښی د دغه میثاق ذکر تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «پاس ئی د رسول په حق کښی ویلی وو چی په مؤمنانو د دوی له ځانونو څخه زیات تصرف کولی شی. دلته دی ته اشاره ده چی دغه درجه انبیاؤ ته ځکه وررسیدلی ده چی په دوی محنت مسؤلیت او ذمه واری هم له ګردو (تولو) څخه زیات دی. یواځی له تولو خلقو سره مقابله او له هیچا څخه هیڅ ډول (طریقه) خوف او رجاء نه لرل» پرته (علاوه) له انبیاؤ نه د بل چا له لاسه پوره ده؟ د دغو پنځو رسولانو نومونه چی دلته په خصوصیت سره یاد شوی دی اولوالعزم بلل کیږی د دوی هدایت او لیار ښوونی تر زرهاؤ کلونو پاتی دی او تر څو چی دنیا ودانه ده پاتی به وی. له دوی ځنی ړومبی ئی زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نوم واخیست حال دا چی د ده ظهور په عالم شهادت کښی له ګردو (تولو) څخه وروسته شوی دی مګر په درجه کښی له ګردو (تولو) څخه وړاندی دی. او د ده وجود هم په عالم غیب کښی له تولو څخه مقدم دی لکه چی په حدیث کښی راغلی دی.

لِّيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَاَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ۝

دپاره د دی چی وپوښتی (الله) له صادقانو څخه له صدق (ریښتیا) د دوی او (الله) تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له قول او اقرار سره مطابق د انبیاؤ پر ژبه ئی خپل احکام خلقو ته ورسول او د حجت اتمام ئی وفرمایه بیا به له هر یوه څخه بیلی بیلی پوښتنی کوی څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتی کیدل ښکاره شی او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شی وروسته له دی نه د «احزاب» د جنګ واقعه یادوی چی د ریښتین رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ریښتینو مؤمنینو په مقابل کښی د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال احوال شو ؟ او د دوی د ظاهری ثمراتو او نتائجو ذکر کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) یاد کړئ تاسی نعمت د الله پر تاسی کله چی په (غزوه د احزاب کښی) راغللی تاسی ته لښکری (د کفارو) امر یعنی راولیږو مو پر دوئ باد او داسی فوځونه (د ملائکو) چی (هیڅ) نه لیدلی تاسی دوی (یعنی د پرښتو فوځونه چی د کفارو په زړونو کښی به ئی رعب او ویره غورځوله) او دی الله پر هغو (کارونو) چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کښی د بنی نضیرو یهودان له منوری مدینی څخه وویستل شول چی ذکر ئی د «الحشر» په سورت کښی راځی دغه فراری یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځیدل او هغوی ئی د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول او ګرد (تول) ئی د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل. او د بنی فزاره او غطفان او د عربو د نورو قبائلو د متحده ؤ طاقتونو هجوم او حمله پر منوره مدینه باندی بریالیان او کامیاب شول. تقریباً دولس زره سره او کره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کښی مست ورتوی شول د «بنی قریظه ؤ» د یهودانو یوه تینګه او کلکه کلا د مدینی منوری په شرقی جانب کښی وه. دوی پخوا له دی نه له مسلمانانو سره معاهده ترلی وه. بالاخر دوی د نضیری یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه او د متعارضینو د امداد او معاونت له پاره د مسلمانانو په خلاف ودریدل د مسلمانانو عمومی جمعیت تول دری زره تنه ؤ

چې په هغه کښې يو لوی تعداد دغابازان منافقان ؤ چې د تکليف او سختی په وخت کښې به ئی د دروغو بهانی او پلمی (تدبيرونه) جوړولی او د جنګ له ميدانه به ئی ورو ورو خپل ځانونه ايستل رسول الله صلی الله عليه وسلم په دغه مورد کښې له مسلمانانو سره مشوره وکړه بالاخر د پارسی سلمان رضی الله تعالیٰ عنه په مشوره د ښار په اطرافو کښې په هغو ځايونو کښې چې د کفارو د تعرض او د حملی انديښنه وه خندقونه وکنستل شو د سختی يخنی وقت ؤ غله هم ډيره قيمته او ډيره لږه پيدا کيده د لوږی له سببه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او پخپله رسول الله مبارک هم پر خپلو ګيډو تيږی (ګټی) تړلی وی مګر سره له هغه د الله تعالیٰ په عشق او مينه کښې ګرد (تول) مست او بيخوده وو. او دغه ګرد (تول) د خپلو سرونو ځنی تير صحيح اسلامی مجاهدان او د دی لوی قوماندان سيد الانس والجان په دغی سختی ځمکی کښې د خندق په کنستلو کښې په يوه حيرت پيدا کوونکی مجاهدت او د ميرانی (بهادری) په همت او غيرت مشغول وو. مجاهدين پر دغی سختی ځمکی کښې په کودال وهلو مشغول او لګيا وو او په خپلو منځونو کښې به ئی په ډير جوش او خروش سره داسی ويل.

(نحن الذين بايعوا محمداً علی الجهاد مابقينا ابدا)

بالمقابل زمونږ د لوی سردار حضرت محمد رسول الله سيدالابرار او افضل الاخيار له طرفه به چې هغوی هم بالذات د خندق په کنستلو کښې مشغول وو د دوی ځواب داسی ويلی کيده

(اللّٰهم لا عيش الا عيش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة)

کله چې خندق تيار شو نو اسلامی مجاهدين د متعارضينو په مقابل کښې په خپلو سنګرونو او مورچو کښې تينګ ودريدل تقريباً تر پنځه ويشتو ورځو پوری دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو او د دغو دواړو قواوو په منځ کښې خندق حائل ؤ سره له دی چې د کفارو تعداد ډير زيات وو خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تير او پر ښار عمومی هجوم او يرغل (حمله) راوړی. مګر له لری ځنی به ئی غشی ويشتل او کله کله به د فريقينو مخصوص زلميان د مبارزی په ډګر کښې هم سره وتل. او يو له بله سره به ئی لاس او پښی پستول د مشرکينو او د بنی قريظه وو د يهودانو په منځ کښې مسلمين د محصورينو د جمعيت حيثيت درلود (لرلو) خو سره له هغه دوی تولی ښځی او ووړکی د ښار په مضبوطو او محفوظو انګرونو کښې خوندی کړل او دوی پخپله په ډير شجاعت او استقامت سره د ښار په محافظت او مدافعت کښې مؤاظبت او مراقبت کاوه. بالاخره د نعيم ابن مسعودالاشجعی رضی الله تعالیٰ عنه د يوه عاقلانه او لطيف تدبير په اثر د مشرکينو او د بنی قريظه وو د يهودانو په منځ کښې اختلاف او مشاجره واقع شوه. له بل طرفه د کفارو په زړونو کښې د الله تعالیٰ د غير مرئی فوځونو له لوری ويره او رعب وغورځاوه شو په هم دغه ضمن په يوه شپه کښې يوه سخته ويروونکی سيلی راوالوته چې د هغی په اثر د دوی تولی خيمی او کيږدی وشليدلی او له ځمکی څخه وشکولی شوی او ډيری لری ولويدلی. د دوی ګرد (تول) څاروی او حيوانات توری شول اوروته ئی مره او ديګونه او لوښی ئی په بل مخ نسکور او ګرد (تول) سره مات او ګدود شول شکی به په داسی شدت او حدت سره الوتلی چې

د دوی سترګی او خولې پوزې او غوږونه ترې ډک پک شول. بالجمله د دغه سخت طوفان او ډیرې زورورې سیلۍ په اثر د کفارو په دغه عظیم الشان لښکر کښې چې تر ۲٤۰۰۰ تنو ځلمیانو پورې رسیدل یو راز (قسم) ګډوډي او بې‌نظمي او پریشاني ښکاره شوه او بالاخر د ډیرې یخنۍ او تیارې او دوړو او غبار له سببه ګرد (ټول) سره تار په تار او د ابوسفیان د طبل الرحیل د غږیدلو په اثر چې دې بیا د کفارو د دغه عظیم الشان لښکر لوی سر افسر و ټول په تیښته او فرار مجبور شول او ګرد (ټول) خائب خاسر بې د مرام له نیله بې هیله (بې‌طمعې) او ناامیده بیرته ستانه (واپس) شول ﴿ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴾ دغه جنګ ته د «احزاب» یا د «خندق» جنګ وائي د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کښې د داسې خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کښې په میړانه (بهادرۍ) سره ټینګ ودریدل داسې اوضاع او حالات ؤ چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې ئې څرګندې (ښکاره) کړې او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو په هم دغه جنګ کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې وروسته له دې نه به بیا کفار پر مونږ تعرض او یرغل (حمله) نه کوي بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو لکه چې هم داسې وشول.

إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

(یاد کړې) کله چې راغللي (لښکرې د کفارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې او له ښکته (جانبه) د تاسې

تفسیر: یعنې د منورې مدینې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی او له غربي جانبه چې ښکته دی

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝۱۰

او کله چې کږې خړې شوې سترګې (له ډیرې ویرې) او ورسیدل زړونه چنغړکو (بیخونو د مریو) ته «له ډیره خوفه» او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز (قسم قسم) ګمانونه

تفسیر: یعنې له ډیره دهشته او حیرته سترګې ردې بدې پاتې شوې او د خلقو اشکال او بنې والوتې د دوستۍ او خپلوۍ مدعیانو به ځانونه پټول او له سترګو څخنې به ئې ځان ګوښې (جدا) کاوه. او ورسیدل زړونه چنغړکو بیخونو د مریو ته یعنې له ډیر خوف او هراسه زړونه لړزیدل او داسې په زور او شدت سره له خپله ځایه غورځیدل لکه چې د ستونې له لیارې د باندې راوتل. او

ګمانونه وکړل تاسو پر الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) ګمانونه یعنی یو به په یو شی پوهیده، او بل به بل شی اټکلاوه. مسلمانانو به داسی ګڼل چی دا ځلی یو بل قسم سخت امتحان راباندی راغلی دی وګورو چی مونږ ته په دغه آزموینه کښی څه راپیښیږی ؟ ناقص الایمان کسانو به داسی ګڼل چی اوس له دغی پیښی څخه زمونږ ژوندی وتل سخت او مشکل دی د منافقینو له احواله خو له سره پوښتنه مه کوئ چی هغوی په څه حال کښی وو ؟ د منافقینو مقولی وروسته راځی.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿۱۱﴾

په دغه وخت کښی وازمویلی شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځولی شول په خوځولو سختو سره (له ډیری ویری)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت حذیفة رضی الله تعالیٰ عنه ولیږه څو د دښمن صحیح احوال راوړی د دغی واقعی مفصله قصه دی په حدیث کښی ولوستله شی څو د دغه تردد او تذبذب او اندیښنی د کیفیت اندازه تری وشی دلته د هغی د ترجمی ګنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿۱۲﴾

او (یاد کړه هغه وخت) کله چی وویل (ابن ابی ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چی په زړونو د دوی کښی مرض (د نفاق) و چه نه ده وعده کړی له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله په فتح د شام یمن، پارس) مګر په غرور تیرایستلو سره

تفسیر: ځینو منافقینو به داسی ویل چی محمد صلی الله علیه وسلم به داسی دعوی کولی چی زما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشوریږی او د روم، پارس او صنعا بنګلی او مانی ماته راکړی شوی دی حال دا چی اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشی وتلی هغه وعدی چیری لاړی ؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «مسلمانانو ته ښائی چی اوس هم د ناامیدی په وخت کښی د بی ایمانی خبری ونه کړی!»

وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او کله چې وویل یوې طائفې له دغو (منافقانو) چې ای اهل د یثربه (مدینې)

تفسیر: «یثرب» د طیبې مدینې قدیمی نوم ؤ کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ د یثرب نوم په «مدینة النبی» سره تبدیل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته پس بیرته وګرځئ او اذن (د بیرته تللو) غواړي یو فریق ډله له دوی له نبی وائی (بنو حارثه او بنو سلمه) چې بیشکه کورونه زمونږ تش پراته دي (له سړیو) حال دا چې نه دي تش پراته کورونه د دوی نه لري اراده دوی (په دغه تګ سره) مګر د تیښتې (له جنګه).

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) عرب زمونږ دښمنان شول او زمونږ لپاره هیڅیرې د توقف او د هستوګنې ځای پاتې نشو ټول له اسلامی لښکرو جلا (جدا) او خپلو کورونو ته لاړ شی! رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د اسلامی مجاهدینو د باندې ولاړ وو او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګرونو په مزید تأمین او تحکیم او په هغو کښې د ښځو او وړوکو په خوندې کولو او ځای په ځایولو کښې مشغول ؤ په دغه وخت کښې به دغو منافقینو داسې پلمې (تدبیرونه) او بهانې سره کولې چې زمونږ کورونه د باندې په ډاګ ډېر میدان کښې پراته دي مونږ له دې نه ویریږو نه چې غله زمونږ په کورونو ولویږي او زمونږ ګرد (ټول) مال او شته به تالا او لوټ یوسي. دغه محض د دروغو بهانې او پلمې (تدبیرونه) وې او له داسې خبرو څخه د دوی مقصود دا و چې په کوم چل او فریب سره خپل ځان د جنګ له میدانه وباسي لکه چې هومره سړیو چې له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه وغوښتله دوی هغو ګردو (ټولو) ته اجازه ورکړه او د مرخصینو د تکثیر او تزئید هیڅ پروا ئې ونه کړه. له ځینو روایتو څخه داسې معلومیږي چې فقط دري سوه قدسیه نفوس له دوی سره باقي پاتې شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او که راننه ایستی شی پر دوی (دغه کفار په مدینه کښې او ترې چاپیر شی) له اطرافو د دغی (مدینی) بیا طلب وکړ شی ترې فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنګ) نو خامخا رابه شی دوی هغی (فتنی) ته او ځند (ایسارتیا) به ونه کړی په دغی (قبول د فتنی) کښې مګر لږ

تفسیر: یعنی منافقان د دروغو حیلی او بهانی جوړوی. فرض ئی کړئ که دغه کسان په ښار کښې هم وی او کوم یو دښمن د دی خوا یا د هغی خوا راشی یا پر دوی ورتوی شی او له دوی څخه داسی یوه مطالبه وکړی چی د اسلام دغه دین پریږدئ چی تاسی ظاهراً هغه منلی دی یا ورته وویل شی چی راځئ چی له مسلمانانو سره وجنګیږو نو دوی سم د لاسه د جنګ او فتنی او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیاریږی او په دغه وخت کښې د دوی دغه مکر او فریب او دروغ په ښکاره دول (طریقه) سره ظاهریږی. ځکه چی علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیل لپاره خپلی ملاوی تړی او د دوی مرستی (مدد) او تائید ته چټ پټ ودریږی. نه به د خپلو کورونو د خالی کیدو او بی سر پرستی او د ساتلو عذر وړاندی کوی او نه د هغو د غلا او لوټیدلو او په تاراج تللو څخه څه اندیښنه کوی ماسوا له هغه توقفه چی په دغو مذاکراتو او د وسلی په اخیستلو کښې واقع شوی دی بلا توقف علی الفور د مسلمانانو د جنګ لپاره دوی حاضریږی او د اسلام د دغی ظاهری دعوی څخه هم لاس اخلی او بی له کومی معطلی او دیل سریعاً د جنګ په اور کښې خپل ځانونه غورځوی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق وو دوی چی وعده ئی کړی وه له الله سره پخوا له دی نه چی وبه نه ګرځوی (په جنګ کښې) شاوی خپلی (او نه به تښتی)، او دی عهد د الله پوښتیدلی شوی (په قیامت کښې له وفاء کولو سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی « وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو چی بیا به مونږ داسی یو حرکت ونه کړو» د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالیٰ له دوی څخنی وکړی چی ستاسی هغه قول او اقرار چیری لاړ ؟ یعنی بنو حارثه او بنو سلمه د احد په غزوه کښې هم له لیاری څخه بیرته ګرځیدلی وو او بیا پښیمان شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی عهد وکړ چی بیا به له جنګه نه تښتو دغه دی چی دوی اوس بیا هم هغسی

وکړل.

قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۶﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوی تاسی ته تیښته که چیری وتښتئ تاسی له مرګه یا له قتله او کله چې وتښتیدئ نو ژوندی به پاتی نه کړی شئ مګر لږ (مدت)

تفسیر: یعنی د هر چا په قسمت کښی چې مرګ دی هغه هیچیری په تښتیدلو سره له مرګه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) د الله تعالیٰ قضاء هر چیری انسان ته رسیږی او که اوس مرګ ستاسی لپاره نه وی مقدر نو له میدانه څخه تښتیدل بیکاره دی آیا دوی د جنګ په میدان کښی تول وژل کیږی ؟ او فرض ئی کړئ که د جنګ له میدانه وتښتئ نو بیا به له مرګه مامون یئ ؟ آیا دغه مامونیت به تر څو پوری وی ؟ بالاخر مرګ خو راتلونکی دی که اوس رانشی. نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی ولی معلوم نه دی چې په څه ذلت او خواری سره ؟

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۷﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتی تاسی له (عذابه) د الله که چیری اراده وفرمائی الله په تاسی باندی د بدی (هزیمت) یا اراده وفرمائی په تاسی باندی د رحمت، نصرت او نه به مومی دوی خپلو ځانونو ته بی له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ اراده هیڅ یو زور او طاقت نشی ګرځولی نه کومه حیله او تدبیر د هغه په مقابل کښی کار کولی شی انسان ته لازم دی چې پر پاک الله توکل وکړی او په هر حالت د الله تعالیٰ د مرضی غوښتونکی وی که نه د دنیا نیکی یا بدی، سختی یا نرمی خو یقیناً رسیدونکی دی نو بیا د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل او د ده په لیار کښی به ولی انسان خوف، ویره او دار له خپله ځانه ښکاره کړی. او په لازمه وخت کښی ولی ځان تری بیل او لری

کړی او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړی او له تکلیفه شخه هم خپل ځان خلاص نشی کړئ تاسو خو د عربو له مخالفت شخه ویریږئ او دغه فکر او اندیښنه له تاسو سره نشته که الله تعالیٰ حکم وکړی مسلمانان تاسو علی‌الفور وژنی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۸﴾

په تحقیق ښه معلوم دی الله ته منع کوونکی (له جهاده) له تاسی او ویونکی ورونو خپلو ته (چی) راشئ زمونږ په لوری (چی آرام او هوسائی(راحت) وکړئ) او نه راځی دوی جنګ ته مګر لږ (کله نا کله)

تفسیر: یعنی د خودنی، ریاء او ظاهرداری له سببه یا له شرم او ننګ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنګ میدان ته راځی او د نورو حقیقی مجاهدینو په شخک کښی ودریږی. که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کښی او په خپل عیش او عشرت، مزو او چرچو کښی مشغولیږی او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چی صادق مسلمانان دی هم وائی چی جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو شخه منع کوی.

اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖ

بخیلان دی (په اعانت له تاسی سره او انفاق) پر تاسی

تفسیر: یعنی د مسلمانانو د امداد او معاونت شخه ځان ساتی او د دوی له هر قسم همدردی او خیر غوښتلو او خیر رسولو ځنی بخل کوی. هو که د غنیمت مواقع راشی نو د ډیر حرص او طمع لامله (له وجی) غواړی چی بل هیڅ ته دی هیڅ شی ورنه کړه شی او دغه ګرد (تول) مال او غنیمت دی یواځی زمونږ برخه شی او په هم دغه امید او هیله (طمع) ځینی په جنګونو کښی هم حسب الظاهر شرکت کوی.

فَاِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِيْ يُغْشٰى

عَلَيۡهِ مِنَ الۡمَوۡتِ ۚ فَاِذَا ذَهَبَ الۡخَوۡفُ سَلَقُوۡكُمۡ بِاَلۡسِنَةٍ حِدَادٍ اَشِحَّةً عَلَى الۡخَيۡرِ ؕ

پس کله چی راشی ویره (د دښمن) نو وبه وینی ته دوی ګوری به دوی تاته (ترهور) چی چاپیر به چورلی (ګاتی د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چی بیهوشی راوستلی شوی وی پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه پس بیا کله چی لاړه شی دغه ویره (او تول شی غنائم) نو ضرر دررسوی دوی تاسی ته په ژبو تیرو سره په دغه حال چی بخیلان (حارصان) وی په خیر (او لاس اچوی پر غنیمت)

تفسیر: یعنی د سختی او تنګسی په وخت کښی د رفاقت څخه ځانونه بیرته واپس کوی او له ډیری ویری ئی ساه راخیژی وروسته له بری او فتح راځی او له خپله ځانه خبری جوړوی او خپل شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاروی او له ډیر حرص او طمع د غنیمت پر اموالو پرمخی نسکور لویږی. یا ئی دا مطلب چی د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کښی خوله سپړی او ژبه کوی.

اُولٰٓئِكَ لَمۡ يُؤۡمِنُوۡا فَاَحۡبَطَ اللّٰهُ اَعۡمَالَهُمۡ ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيۡرًا ﴿۱۹﴾

دغه (کسان د جنګ ګیدړان او د ولجی زمریان) ایمان ئی نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان

تفسیر: یعنی تر څو پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان رانه وړی د دوی هیڅ یو عمل نشی مقبول واقع کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی « کوم ځای کښی چی د حبط الاعمال ذکر دی نو فرمائی چی الله تعالیٰ ته آسانه ده یعنی ظاهراً د الله تعالیٰ عدل او احسان ته کتلی دغه امر صعب او مشکل راښکاری چی څرنګه به پاک الله د چا محنت او اجر ضایع کوی ؟ لیکن دغه کار څکه سخت او مشکل نه دی چی پخپله په هم هغه عمل کښی داسی یو نقص او خرابی پته وی، چی په هیڅ صورت هغه عمل پری نه صحیح او نه درست کیږی لکه « د بی ایمان عمل» چی ایمان ورته شرط او روح ئی دی او هر عمل بی له هغه مړ او بی نتیجی دی نو څرنګه به قبلیږی. کافر هومره محنت چی وکړی او ربړونه (تکلیفونه) وګالی (برداشت کړی) ګرد (تول) ئی ابته (خراب) او بیکاره ځی.

يَحۡسَبُوۡنَ الۡاَحۡزَابَ لَمۡ يَذۡهَبُوۡا ۚ وَاِنۡ يَّاۡتِ الۡاَحۡزَابُ يَوَدُّوۡا

لَوْ اَنَّهُمْ بَادُوْنَ فِى الْاَعْرَابِ يَسْاَلُوْنَ عَنْ اَنْۢبَآئِكُمْ ؕ

گمان کوی «دغه منافقان» پر لښکرو (د کفارو) چې نه دی تللی (بیرته په ماتی) او که چیرته بیا راشی لښکر د (کفارو جنګ ته) نو دوست ګڼی (منافقان) دا چې کاشکی دوی اوسیدونکی وی په (لریو کلیو د) اعرابو کښې (له ښاره) چې پوښتنی به ئی کولی (له لری) له (احوالو) خبرو ستاسی.

تفسیر: یعنی د کفارو لښکری ناکامه بیرته لاړی لیکن دغه ویریدونکی منافقان لا تراوسه هم نه دی متیقن چې هغوی ماتی موندلی ده او فرض ئی کړئ که د کفارو افواج بیا بیرته وګرځی او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړی نو د دوی هم دغه هیله (امید) او تمنا وه که وروسته له دی نه د جنګ تر ختمه پوری بیخی په ښار کښې هم ونه اوسیږی او چیرته کوم کلی ته ولاړ شی او هم هلته لری ناست ننداری وکړی او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنی وکړی چې مسلمانان څه حال لری ؟ او د جنګ نخچه (نقشه) او وضعیت څرنګه دی ؟

وَلَوْ كَانُوْا فِيْكُمْ مَّا قٰتَلُوْٓا اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۲۰﴾ ع

او که چیری وی (دغه منافقان) په تاسی کښې نو جنګ به ئی نه وو کړی دوی مګر لږ «دپاره د ریاء»

تفسیر: یعنی د خولی پر خبرو کښې ستاسی خیر غوښتنه په ظاهری دول (طریقه) سره ښکاره کوی او په جنګ کښې زیات کار نه کوی او تش د مجبوریت او ضرورت لامله (له وجی) چې نوم ئی وشی په جنګ کښې شرکت کوی.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِىْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا
اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ﴿۲۱﴾ ط

خامخا په تحقیق دی تاسی ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول الله کښې اقتداء غوره نیکه دپاره د هغه چا چې وی دی چې داریږی د الله (او امید لری د رضاء او د لقاء ئی) او (د ثواب د نعمتونو د) ورځی وروستنی (د

قيامت) او يادوى الله ډير (هم په خوله هم په زړه هم په راحت هم په زحمت)

تفسير: يعني رسول الله ته وګورئ ! چې په دغو سختيو او مصاعبو کښې څرنګه ثبات او استقلال لرى حال دا چې له ګردو (تولو) څخه د زياتي انديښنې او فكر زور پر دوى لوېږى مګر امكان نه لرى چې لږ څه د دوى په استقلال او استقامت کښې تزلزل او فتور واقع شي هغه خلق چې د الله تعالىٰ د رضاء او لقاء هيله من (اميدوار) او د آخرت د ثواب د حصول اميدوار دى او په كثرت سره د الله تعالىٰ په ذكر او ياد کښې مشغول دى د هغوى له پاره د رسول الله ذات ډير ښه اسوه او خورا (ډير) ښه نمونه ده ښائى چې دوى په عباداتو، معاملاتو ماكولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، حركاتو، سكناتو، الاتو، ادواتو، محارباتو، جود، سخا، صبر، تحمل بلكه په هر حركت او سكون او ناسته او ولاړه کښې د دغه جامع الصفات، منبع البركات ذات د قدم پر نقش حركت وكړى ! او په همت او شجاعت او استقلال او استقامت او ثبات او حيات کښې د دوى د عمل د طرز متابعت كوى ! او په ښه شان سره ئې زده كړى !

وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۫ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّاۤ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ؕ﴿۲۲﴾

او كله چې وليدلې مؤمنانو لښكرى (د كفارو) نو وويل (مؤمنانو) دا هغه دى چې وعده كړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او رښتيا ويلى ؤ الله او رسول د دغه (الله په وعده کښې) او زيات نه كړ دغو (لښكرو د كفارو) مؤمنانو ته مګر ايمان او تسليم (احكامو د الله ته)

تفسير: يعني كله چې پخو مسلمانانو وليدل چې د كفارو افواج سره يو ځاى شوى دى او له څلورو خواؤ څخه پر مونږ راتوئيږى نو د دى په ځاى چې متردد، مذبذب يا وارخطا شي د دوى د وفادارى، اطاعت شعارى په جذباتو کښې تزئيد واقع شو او د دوى يقين او باور د الله تعالىٰ او د رسول الله پر وعدو لا زيات شو. او دوى به داسى ويل چې دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالىٰ او رسول الله پخوا له دى نه وركړى وو. او د ده په متعلق د الله تعالىٰ وعده لا له پخوا څخه شوى وه لكه چې د (البقرة) د سورت په (۲٦) ركوع ۲۱٤ آيت کښې ئې فرمائلى دى

﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ؕ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴾

او د (ص) د سورت په (۱) ركوع ۱۱ آيت (۲۳) جزء کښې چې مكى دى فرمايلى دى

﴿ جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُوْمٌ مِّنَ الْاَحْزَابِ ﴾

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾

ځینی له مؤمنانو څخه (داسی) سړی دی چی رښتیا کړی ئی ده هغه خبره چی عهد کړی ؤ دوی له الله سره په هغه باندی (چی ثبات، استقامت فی القتال دی) پس ځینی له دوی هغه دی چی تر سره ئی کړ نذر خپل «چی مړ شو یا شهید» او ځینی له دوی هغه دی چی انتظار کوی (دغه مرګ یا شهادت ته) او بدل ئی نه کړ (عهد خپل یوه ذره هم) په بدلولو سره

تفسیر: یعنی هغه وعده چی منافقینو کړی وه او د هغی ذکر په پخوانی رکوع کښی په دغو الفاظو سره شوی ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَانُوْا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّوْنَ الْاَدْبَارَ ﴾ هغه ئی ماته کړه او په ډیری بیحیائی او بی شرمی سره د جنګ له میدانه په ځنګ شول پرعکس د دوی ډیر زیات داسی پاخه مسلمانان هم شته چی هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای (آخر) ته ورسوه او د ډیرو زیاتو مصاعبو او متاعبو او سختیو په اوقاتو کښی هم د دین له حمایته او د رسول الله له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بیرته پاتی نه شول کوم عهد او پیمان او ژبه چی دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړی وه د غره په شان پری ټینګ ولاړ ؤ له دوی نه خو ځینی کسان هغه دی چی خپله ذمه واری ئی پوره کړی وه یعنی په جهاد کښی د شهادت په درجه نائل شوی دی لکه د «بدر» او «احد» شهداء چی په دوی کښی د حضرت انس بن النضر رضی الله تعالیٰ عنه قصه ډیره مشهوره ده او زیات مسلمانان هغه دی چی په ډیره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کښی دی. او دی ته ګوری چی کله کومه محاربه راپیښیږی چی مونږ په هغی کښی د شهادت په درجه نائل شو. په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چی د الله په لیاره کښی ئی ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دی د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت ئی کړی دی او له خپلو خبرو څخه ئی د یوه ذری په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

فائده: په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وفرمایل «**هذا ممن قضی نحبه** دغه له هغو کسانو څخه دی چی خپله ذمه واری ئی پای (آخر) ته رسولی ده» ګواکی دی ئی په حیات کښی شهید درولی دی. دی هغه اعظم مجاهد دی چی د «احد» په غزا کښی ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حفاظت کښی د کفارو له غشو څخه په خپل وجود سره مدافعه فرمایله او په دغه ضمن کښی ئی لاس هم د خیر الناس څخه جار (قربان) شو رضی الله تعالیٰ عنه وارضاه.

لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۚ﴿۲۴﴾

دپاره د دی چی جزاء ورکړی الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینی د دوی او په عذاب به کړی منافقان که اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) یا رجوع په رحمت سره وکړی پر دوی (چی ایمان راوړی) بیشکه چی الله دی ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغو ته چی په خپل عهد باندی تینګ ولاړ ؤ او په خپل قول او اقرار کښی رښتین پاتی شوی دی پر دغه د رښتیا تینګ پاتی کیدلو بدل به وررسیږی بد عهد او دغابازانو منافقانو ته که اراده وفرمائی سزا ورکوی او که اراده وفرمائی د توبی توفیق ور په برخه کوی او معافوی ئی او دغه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ؕ

او بیرته وشړل الله (له مدینی نه) هغه کسان چی کافران شوی وو (په ماتی بی له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چی وئی نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو)،

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامی په دغه حال کښی چی سره تاوونه او پیچونه ئی خوړل او له ډیره قهره او غصی څخه به ئی غاښونه چیچل د جنګ میدان ئی پریښود او بیرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل هو! د عمرو بن عبدود په شان د کفارو ډیر نومیالی (نوموړی) سور چی خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه په دغه جنګ کښی د سیدنا علی کرم الله وجهه په توره ووژل شو مشرکینو وغوښته چی مونږ تاسی ته لس زره دیناره درکوو خو د عمرو بن عبدود مړی مونږ ته راکړی ! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی «راځئ په ډیره خوښی سره خپل مړی یوسئ او پیسی دی هم ستاسی وی ولی چی مونږ د مړی د پیسو خوړونکی نه یو»

وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ۚ﴿۲۵﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو) او دی الله قوی ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډیر زبردست (په هر چا او په هر شی)

تفسیر: یعنی له مسلمانانو سره د عمومی جنګ او جګړی وار ونه رسید، الله تعالیٰ په خپل قدرت سره ډیره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه او د پرښتو لښکر ئی ورولیږه، او داسی آثار ئی پیدا کړل چی کفار په خپل سر وارخطاء او پریشان شول او فرار ئی پر قرار اختیار کړ د پاک الله د زورور او زبردست قوت په مقابل کښی څوک ودریدی شی ؟

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چی کومک ئی کړی ؤ له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چی بنی قریظه ؤ) له کلاګانو د دوی او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره (د رسول الله او د مؤمنانو) یوه ډله ووژله تاسی او بندی کوله به تاسی بله ډله.

تفسیر: دغه د بنی قریظه ؤ یهودان دی چی د منوری مدینی په شرقی جانب کښی د دوی یوه تینګه او مضبوطه کلا وه او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغی معاهده درلوده (لرله) لیکن دغه د احزابو په جنګ کښی (دحیی بن اخطب) په اغوا او لمسونه دوی هغه ګرد (ټول) معاهدات نقض کړل او د مشرکینو په امداد ودریدل له دوی څخه ځینو کسانو پر مسلمانی ښځی هم حمله کړی وه چی د دوی د حملی جواب حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها په ډیر شجاعت سره ورکړی ؤ کله چی د قریشو کفار عاجز او ناچاره شول او بیرته لاړل نو بنی قریظه په خپلو تینګو او مضبوط کلاو کښی ننوتل او دروازی ئی کلکی وتړلی کله چی حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو او په غسل او نورو تطهیراتو مشغول ؤ حضرت جبرئیل علیه السلام تشریف راووړ حال دا چی د جبرئیل علیه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو او وی ویل یا رسول الله! تاسی له خپل ځانه وسلی ایسته کړی دی حال دا چی پرښتی لا هم هغسی مسلحی پخپلو وظایفو کښی مشغولی دی الله تعالیٰ حکم درکوی چی پر بنی قریظه ؤ دی حمله وکړه شی! فوراً منادی وشوه چی «د بنی قریظه ؤ عهد ماتوونکیو یهودیانو باندی د یرغل (حملی) ورولو حکم دی!» نو اسلامی افواجو په منتهی سرعت او شطارت (چلتی) سره د دوی کلاوی تر محاصری لاندی ونیولی دغه محاصره تر څلیرویشتو یا پنځه ویشتو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په

لیږلو ئی شروع وکړه بالاخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه چې «مونږ له خپلو کلاګو څخه د باندی راوځوو او د «اوس» د قبیلی مشر حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل منځګړی حکم او منصف دروو ځکه چې هغه د دوی حلیف ؤ هر هغه فیصله چې سعد زمونږ په نسبت صادره کړی مونږ ئی منو» د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله لنده ئی دا چې حضرت سعد تشریف راوړ د یوه مسلم حکم په حیثیت ئی فیصلی وکړه چې «د بنی قریظه ؤ ګرد (تول) جنګی زلمیان دی ووژلی شی ! او ښځی او وړوکی دی تول د مریتوب په قید کښی ونیولی شی ! او د دوی د داسی بد عهدی سزا هم داسی وه او دغه فیصله بیخی د مسلم او منلی شوی آسمانی کتاب (توریت) د احکامو سره موافقه وه. لکه چې د توریت په کتاب د استثناء په (۲۰) اصحاح (۱۰) آیت کښی مسطور دی «کله چې پر کوم ښار د حملی په قصد ورځئ نو ړومبی هغوی ته د روغی پیغام ولیږی ! که هغوی له تاسی سره روغه وکړه او تاسی ته ئی دروازی پرانستلی نو هومره خلق چې هلته موجود دی هغه به ګرد (تول) ستاسی مریان کیږی لیکن که هغوی له تاسی سره روغه ونه کړه نو هغوی محصور کړئ او کله چې ستاسی الله تاسی ته پر هغوی بری او فتح درکړه او هغوی ستاسی په قبضه کښی راغلل نو د دوی تول نارینه سره ووژنئ ! باقی ووړکی، ښځی او ساکښان (جاندار) او نور شیان هومره چې په هغه ښار کښی موجود وی هغه ګرد (تول) تاسی ته غنیمت دی » سم له دغی فیصلی سره څو سوه زلمی یهودان ووژل شول او څو سوه ښځی او ووړکی قیدیان شول او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَـُٔوهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

او په میراث ئی درکړه تاسی ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چې نه وه پایمال کړی تاسی هغه (په ځغلولو د آسونو سره) او دی الله پر هر څیز باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر (چې ځینی ئی فتح د امصار دی په لاسونو د ابرارو)

تفسیر: دغه ځمکه چې منوری مدینی ته نژدی ده په لاس ورغله رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندی تقسیم کړه او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لری شو. له نورو ځمکو څخه مراد د خیبر ځمکی دی چې له دغی واقعی څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړی شوی او په هغو سره د نبوی اصحاب آرام او هوسا (خوشاله) شول. ځینی وائی چې بله ځمکه معظمه مکه ده ځینی تری د

پارس او روم ځمکی مرادوی چی وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاس مفتوح شوی. ځینی وائی تر قیامت پوری هومره ځمکی چی د مسلمانانو په لاس فتح کیږی هغه ګردی (تولی) په دی کښی شاملی دی والله اعلم.

یٰاَیُّهَا النَّبِیُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَیٰوةَ الدُّنْیَا وَزِیْنَتَهَا فَتَعَالَیْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِیْلًا ﴿۲۸﴾ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنٰتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِیْمًا ﴿۲۹﴾

ای نبی ووایه ته ښځو خپلو ته که چیری یئ تاسی چی غواړی هم دغه ژوندون لږ خسیس او ښایست رونق د هغه پس راشئ چی څه فایده درورسوم (د متعه طلاق درکړم) تاسی ته او خوشی کړم تاسی په خوشی کولو نیکو سره او که یئ تاسی چی اراده لرئ د الله او د رسول د دغه (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت) پس بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د نیکی کوونکیو (ښځو) له تاسی نه اجر ډیر لوی (ثواب زیات په جنت کښی)

تفسیر: د رسول الله مطهراتو ازواجو کله چی ولیدل تول خلق ماړه او هوسا (خوشاله) شول نو وی غوښتل چی ښائی زمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شی! نو له دوی څخه ځینو بیبیانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کښی خبری اتری وکړی او تری وی غوښتل چی زمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمائی! څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو. پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تیره شوه او قسم ئی یاد کړ چی تر یوی میاشتی پوری به د هیڅ یوی بی‌بی کره نه ورځی. مسجد ته قریب په یوی پاسنی کوته (مشربه) کښی دیره شو صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول. حضرت ابوبکر رضی الله تعالیٰ عنه او عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه فکر کښی ولویدل چی په څه ډول (طریقه) سره دغه جګړه له منځه لری شی له دوی سره زیاته اندیښنه د دوی د لونو بی‌بی عایشه رضی الله تعالیٰ عنها او بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها وه چی هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړی او بالوسیله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ور نه کړی. دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول او په خپلو خطاؤ ئی وپوهولی بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شول او له هغوی سره ئی د انس او د بی‌تکلفی څه خبری او اتری وکړی څو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو. بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخییر آیت نازل شو یعنی خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووایه چی له

دوو خبرو ځنی ښائی دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیاره کړی که دوی دنیوی عیش او عشرت او د امیرانو په شان ژوندون غواړی نو دوی ته ووایه چی زما او ستاسی ژوندون سره سخت او مشکل دی او نه سره جوړیږو نو راځئ چی زه تاسی ته څه یعنی د جامو هغه جوړه چی مطلقاتو ته ورکوله کیږی درکړم او په ډیر ښه صورت سره مو مرخصی کړم یعنی په شرعی طریقه سره تاسی ته طلاق درکړم او که د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی او د آخرت د اعلیٰ مراتبو طالبات یئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتی کیدلو له سببه به هغه دررسیږی هره هغه بی‌بی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره پخپله خوښه او زړه پاتی کیږی او په صلاحیت سره ژوندون کوی د الله تعالیٰ له طرفه هغی ته خورا (ډیر) لوی اجر تیار کړی شوی دی له دغه ځنی به نور څه ښه شی وی چی په جنت کښی له ګردو (تولو) ځنی په اعلیٰ او ارفع مقام کښی له سیدالانام علیه افضل الصلوٰة والسلام سره اوسیږی ! د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یوړ او ړومبی ئی د الله تعالیٰ دغه حکم بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته واوراوه دی د الله او د رسول الله مرضی ځان ته غوره کړه وروسته له هغه نورو ګردو (تولو) ازواجو هم داسی وکړه او د دنیا د عیش او عشرت تصور ئی له خپلو زړونو څخه وویست. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په کورونو کښی به همیشه اختیاری فقر او فاقه موجوده وه څه شی چی دوی کره راتله سم د لاسه به په مصرف رسیده بیا به ئی په قرض او پور خپل حیات تیروه پر هم دغسی ژوندون مطهرات ازواج راضی ؤ او دغه ئی چی فرمایلی دی «هر هغه چی پر نیکی دی هغه ته به لوی ثواب وی» د رسول الله صلی الله علیه وسلم ازواج تول سره نیک ؤ ﴿ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ ﴾ مګر الله تعالیٰ په قرآن کښی صاف بشارت چاته نه ورکوی تر څو ئی بندګان بی خوفه نشی او تل په خپل حسن الخاتمه پسی سعی وکړی او هم دغه ښه ده وروسته هغو ښځو ته خطاب دی چی د نبی معیت ئی اختیار کړی دی چی د دوی درجی د هغه نسبت له وجی ډیری لوړی (اوچتی) دی نو ښائی چی د دوی اخلاقی او روحانی حیات هم پر هغه معیار وی چی د هغه رفیع مقام سره مناسب دی ځکه چی علاوه د دوی پر ذاتی عظمت دوی امهات المؤمنین دی او پر میندو د اولادو زیاته ذمه واری عائدیږی او لازم دی چی د دوی اعمال او اخلاق د امت لپاره حسنه اسوه وګرځی.

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ۝۳۰

ای ښځو د نبی هر څوک چی راشی له تاسی په یوه کار ناکاره ښکاره (چی دغه عصیان دی له رسول الله نه) نو دوچنده به کړ شی هغی ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو) او دی دغه (دوچندی د عذاب) پر الله آسان

تفسیر: د لویانو غلطی هم لویه وی که بالفرض له تاسی ځنی له کومی یوی د بد اخلاقی کوم فعل صادر شی نو هغه سزا چی نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږی د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږی او دا کار الله تعالیٰ ته آسان دی یعنی ستاسی وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالیٰ د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشی کولی.

وَمَنْ يَّقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَآ اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۙ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيْمًا ﴿۳۱﴾

او هر څوک چه (تل) اطاعت وکړی له تاسی الله او رسول د دغه (الله) ته او عمل کوی د نیکیو نو ور به کړو مونږ هغی (ښځی) ته اجر د هغی دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو) او تیار کړی دی مونږ هغی ته رزق روزی نیکه (زیاته په جنت کښی)

تفسیر: یعنی پر نیکی او اطاعت هغومره اجر چی نورو ته وررسیږی د هغه دوچنده تاسی ته دررسیږی او مزید پر هغه یوه خاصه روزی او عزت به هم درعطاء کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دغی لویی درجی سره لازمه ده چه د نیکی ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وی» پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ئی فرمایلی دی ﴿ اِذًا لَّاَذَقْنٰكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ﴾ جزء ۱۵ (اسراء (۸) رکوع) ۷۵ آیت

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ

ای ښځو د نبی نه یئ تاسی لکه یو تولګی (په شان د بل تولګی د محمدی امت) له ښځو

تفسیر: یعنی ستاسی حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده ځکه چی تاسی د الله تعالیٰ له جانبه د سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره انتخاب او غوره شوی یئ او تاسی ئی امهات المؤمنین ګرځولی یئ نو که د تقویٰ او طهارت ډیره ښه نمونه شئ لکه چه له تاسی څخه هم دغه صفات او ستاینه متوقعه ده نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کښی ډیر زیات وی او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسی څخه څرګند (ښکاره) شی نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وی او ډیر زیات قبیح ګنلی کیږی. الغرض که د فضائلو خوا وی یا د رذائلو خوا په دواړو کښی ستاسی وضعیت (طور طریقه) له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا (جدا) او ممتاز دی.

اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِيْ فِيْ قَلْبِهٖ

مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿۳۲﴾

نو كه چيرى پرهيزگارى كوله تاسى پس مه كوئ نرمى په ويلو كښې پس (كه پسته خبره تاسى وكړه) نو په طمع كښې به پريوځى هغه څوک چه په زړه كښې ئى رنځ وى (د نفاق يا د فجور) او ووايئ تاسى خبره ښه (ځيره).

تفسير: يعنى كه تقوىٰ او د الله جل جلاله ويره پخپلو زړونو كښې لرئ! نو له پرديو سړيو سره چې خبرى اترى كوئ چې د هغه ضرورت خصوصاً امهات‌المؤمنين ته على الاكثر پيښيږى په پستى او زړه وړونكى لهجى سره ئى مه كوئ! بلاشبهه د ښځو په خبرو كښې قدرت په طبيعي ډول (طريقه) سره يو طبيعي پوستوالى ـ نزاكت او لطافت ايښى دى ليكن د پاكو مطهراتو ـ متقياتو ښځو شان او صفت ښائى داسى وى چه حتى المقدور د اجانبو سړيو سره د ضرورى خبرو كولو په وخت كښې لږ شانى په تكليف سره داسى خبرى او اترى او لهجه اختيار كړى چه په كښې لږ څه خشونت او ضبط النفس څرگند (ښكاره) شى او د كوم يوه بد باطن قلبى ميلان خپل طرف ته جذب او كش نه كړى امهات‌المؤمنين ته د دوى د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ په هسى مواردو كښې لا احتياط لازم دى څو كوم روحانى مريض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه گرځوى. حضرت شاه صاحب ليكى «دغه ئى يو ادب ورښود چې كه له كوم نارينه سره خبرى كوى نو ښائى چه داسى ئى وكړى لكه چه ميندى له خپلو ځامنو سره خبرى كوى او كومه خبره چې كوى ښائى هغه هم معروفه او معقوله وى».

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

او قرار ونيسئ (اى ښځو!) په كورونو خپلو كښې او مه ښكاروئ (ښايست خپل بيگانه سړيو ته) په شان د اظهار (او ښائست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعنى پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه كښې به ښځى بى پردى گرځيدى او د خپل بدن او د لباس ډول ښائست او د سينگار مظاهره او ښودنه به ئى په علانيه صورت سره كوله د دغى بداخلاقى او بيحيائى وضعيت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وگرځاوه شو او ښځو ته ئى صاف او پاک حكم صادر كړ چې دوى دى پخپلو كورونو كښې هستوگنه وكړى! او د جاهليت د رمانى په شانى دى د باندى نه وځى او نه دى د خپل حسن جمال ـ ډول او سينگار نمايش او ښودنه كوى! د امهات‌المؤمنين فرض به په دغه معامله كښې د نورو په نسبت لا زيات مؤكد وى لكه چه د ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ په تفسير كښې وليكله شوه ـ باقى د كوم

شرعي يا ضروري يا طبيعي احتياج او ضرورت په بناء بې زينت او زيب په مبتذلو ـ او غير قابل الاعتناء لباسونو کښې د ستر او پردې د مراعاتو سره د دوی احياناً د باندې وتل مشروط په دې چه د ماحول په اعتبار د فتني او فساد مظنه نه وی بلاشبهه د دې اجازت له نصوصو څخه مستفاد دی بالخاصه د مطهراتو ازواجو په حق کښې د هغه ممانعت نه دی ثابت ـ بلکه د متعددو واقعاتو څخه د دغې خبرې ثبوت هم په لاس راځي ليکن د شارع له ارشاداتو څخنی بالبداهه دغه ظاهريږي چه شريعت هغه نه خوښوی او په هر تقدير هم داسې حکم صادر دی چه خامخا دې يوه مسلمانه ښځه په خپل کور کښې کينې او د خپل کور زينت او سينګار دې جوړ او برابر کړي او د خپل د باندې وتلو څخه دې شيطان ته د کتلو او سترګو غورځولو موقع ور نه کړي د دې مسئلې تفصيل زمونږ د «شرعي حجاب» په رساله کښې شته پاتې شوه د ستر مسئله يعنې ښځې خپل کوم اعضاء د نارينه ؤ په مخ کښې ښکارولی شي؟ او خپل کوم اعضاء دې پټ کړي او کشف ئې ناجائز دی؟ د دې تفصيل د «النور» په سورت کښې ليکلی شوی دی.

تنبيه: کوم احکام چه په دغو آيتونو کښې مذکور دي د ګردو (تولو) ښځو دپاره دي د مطهراتو ازواجو په حق کښې کله چه د دې تأکيد او اهتمام زيات ضرورت ؤ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولی شوی دي زما په نزد له ﴿ يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ مَن يَأۡتِ مِنكُنَّ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖ ﴾ څخه تر ﴿ لَسۡتُنَّ كَأَحَدٖ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ ﴾ پورې د دغو احکامو تمهيد وو په تمهيد کښې د دوو شقوقو ذکر ؤ د بيحيائی د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿ فَلَا تَخۡضَعۡنَ بِٱلۡقَوۡلِ ﴾ څخه تر ﴿ تَبَرُّجَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ ٱلۡأُولَىٰ ﴾ پورې وکړی شو بل د الله تعالیٰ او د رسول الله اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿ وَأَقِمۡنَ ٱلصَّلَوٰةَ ﴾ څخه تر ﴿ أَجۡرًا عَظِيمٗا ﴾ پورې دوام لري خلاصه ئې داسې شوه چه د بدی له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نيکۍ په طرف سبقت ګردو (تولو) ته ضروري دی مګر مطهراتو ازواجو ته له ګردو (تولو) ښځو څخه زيات هغه ضروري او حتمي ده د دوی د نيکۍ او د بدی وزن دوچنده درولی شوی دی له دغه تقرير سره موافق د ﴿ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖ ﴾ تفسير هم بې تکلفه پوهيدلی کيږي.

وَأَقِمۡنَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتِينَ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِعۡنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ

او سم دروئ لمونځ (چه د بدني عباداتو اصل دی) او ورکوئ زکوٰة (چه د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د دغه (الله).

تفسير: يعنې له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وکړئ! ځکه چه تاسې له نبي سره اقرب او د امت دپاره نمونه يئ!

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لري الله د دې چه لرې کړي له تاسي گناه ای اهل البيت (کورنی د محمد رسول الله) او چه پاک کړي تاسي (له گناه) په پاکوالي.

تفسیر: د الله تعالیٰ اراده هم دا ده چه د نبی صلی الله علیه وسلم پر کورنی باندی د دغو احکامو تعمیل په ښه شان سره وکړی او دوی ښه صاف او پاک وګرځوی او سم د دوی له رتبی سره دوی ته داسی قلبی صفائی او اخلاقی پاکی عطاء وفرمائی چه په هغی سره دوی له نورو ښخه فائقی او ممتازی وی (چه د هغی په لوری ئی په ﴿ وَيُطَهِّرَكُمْ ﴾ کښی د ﴿ تَطْهِيرًا ﴾ په تزئید سره اشاره فرمایلی ده) دغه تطهیر او د رجس اذهاب هم هغسی نه دی لکه چه د وضوء په آیت کښی ﴿ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ ﴾ د المائدة (٢) رکوع ٦ آیت یا د «بدر» په قصه کښی به ﴿ لِيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ ﴾ د الانفال (٢) رکوع ١١ آیت دا تری مراد شوی دی بلکه دلته له تطهیر ښخه د تهذیب النفس ـ تصفیةالقلب او تزکیةالباطن هغه اعلیٰ مرتبه مراد ده چه اکملو اولیاؤ الله ته حاصله وی او د هغی له حصول ښخه وروسته اګر که دوی د انبیاء الله په شان معصوم نه ګرځی هو! محفوظ ویلی کیږی لکه چه د ﴿ يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ ﴾ الآية ـ فرمایل او د (اراد الله) نه فرمایل پخپله د دغی خبری دلیل دی چه د اهل البیت دپاره عصمت نه دی ثابت.
تنبیه: په نظم‌القرآن کښی تدبر کونکیو ته د یوی لمحی دپاره هم په دغه خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشی واقع کیدی چه دلته د اهل البیت په مدلول کښی یقیناً مطهرات ازواج داخل دی ځکه چه د دغه آیت ښخه ړومبی او وروستی په توله رکوع کښی ډیر خطابات له هم هغو سره شوی دی. او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ ﴾ او وروسته په ﴿ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ ﴾ کښی د هم دوی په طرف کړی شوی دی. علاوه پر دی په قرآن کښی عموماً دغه لفظ په هم دغه سیاق مستعمل شوی دی. د حضرت ابراهیم علیه السلام ښځی بی‌بی ساری رضی الله تعالیٰ عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتی ویلی ؤ ﴿ أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ ﴾ د هود (٧) رکوع ٧٣ آیت د بیت نسبت مطلقی ښځی په طرف سره له دی نه چه د نکاح له قیده وتلی هم ده مګر د عدت د مدت د تیرولو دپاره هم لا د خپل خاوند کره ناسته ده په دغه آیت کښی کړی شوی دی ﴿ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ ﴾ (الطلاق اول رکوع ١ آیت ٢٨ جزء) د حضرت یوسف علیه السلام په قصه کښی هم د بیت نسبت د بی‌بی زلیخا رضی الله تعالیٰ عنها په طرف کړی شوی دی. ﴿ وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا ﴾ (یوسف (٣) رکوع) ٢٣ آیت په هر حال په «اهل البیت» کښی دلته د ازواجو دخول یقینی دی بلکه د آیت خطاب ړومبی له هغو سره دی لیکن کله چه اولاد او زوم هم پخپل ځای په اهل‌البیت (کوروالاؤ) کښی شامل دی لکه له

ځینو حیثیتونو دوی د دی لفظ لا زیات استحقاق لری لکه چه د احمد د مسند په یوه روایت کښی د «حق» له لفظ څخه ظاهریږی ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه حضرات فاطمه ـ علی ـ حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهم ته په یوه څادر کښی ځای ورکول او د دوی په نسبت «**اللّٰهم هٰؤلآء اهل بیتی**» او نور فرمایل او د حضرت بی‌بی فاطمی رضی الله تعالیٰ عنها د کور له قریبه د تیریدلو په وخت کښی د **الصلوٰة اهل البیت** ﴿ يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ ﴾ الآیة ـ خطاب کول د دغه حقیقت د ظاهرولو دپاره ؤ اگر که د دی آیت نزول ظاهراً د ازواجو په حق کښی دی او له هم هغو سره تخاطب کیږی مگر دغه حضرات هم په طریق الاولیٰ سره په کښی شامل او د دغه لقب مستحق او د تطهیر د فضیلت اهل دی. باقی کله چه مطهرات ازواج د قرآنی خطاب ړومبنی مخاطبان دی نو ځکه د دوی په نسبت دی اظهار او تصریح ته ضرورت نه دی پاتی. والله اعلم بالصواب.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

او یادوئ تاسی هغه چه لوستی کیږی په کورونو ستاسی کښی له آیتونو د الله (چه قرآن دی) او له حکمته (حدیث رسول) بیشکه چه الله دی ښه عالم الاسرار ښه خبردار

تفسیر: یعنی په قرآن او سنت کښی کومی خبری چه د الله تعالیٰ پر احکامو او د پوهی پر مطالبو شاملی دی هغه زده او یادی کړئ! او نورو ته ئی هم ورښیئ! او د الله تعالیٰ د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چه تاسو ته ئی په داسی متبرکو کورونو کښی ځای درکړی دی چه د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده.

د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ډیر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دی هغه الله جل جلاله پر دی ښه پوهیږی چه کوم یو سری د دی امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانی سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسی ئی د ده په زوجیت سره غوره کړی یئ ځکه چه الله تعالیٰ د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبیر دی او هیڅ یو کار بی له حکمته او تدبیره او تناسبه او تعلقه او ارتباطه نه کوی.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْقٰنِتٰتِ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ

بیشکه چه مسلمانان سړی او مسلمانانی ښځی او مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی او اطاعت کوونکی سړی او اطاعت کوونکی ښځی او رښتین سړی او رښتینی ښځی او صبر کوونکی سړی او صبر کوونکی ښځی.

تفسیر: یعنی تکالیف پر ځان اخیستونکی سختی او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان ګالونکی (برداشت کونکی)، د شریعت پر احکامو قائم او تینګ پاتی کیدونکی.

وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ

او ویریدونکی عاجزی کوونکی سړی او ویریدونکی عاجزی کوونکی ښځی.

تفسیر: یعنی د تواضع او د عاجزی او د انکسار غوره کوونکی یا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکی.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٣٥﴾

او خیرات کوونکی سړی او خیرات کوونکی ښځی او روژه نیوونکی سړی او روژه نیوونکی ښځی او حفاظت کوونکی سړی ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونکی ښځی (ځای د شهوت خپل له سړیو) او ذکر کوونکی سړی الله لره (په ذکر) ډیر او ذکر کوونکی ښځی (الله لره په ذکر ډیر) تیار کړی دی الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړیو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: ځینو مطهراتو ازواجو ویلی وه چه په قرآن شریف کښی ډیر ځایونه د نارینه ؤ ذکر شته مګر د ښځو ذکر هیچیری نشته او ځینو نورو صالحانو ښځو ته داسی خیال پیدا شو چه په سابقه ؤ آیتونو کښی د ازواج النبی تذکار وشو خو د نورو ښځو په نسبت هیڅ کومه تذکره ونشوه ـ نو په دغه تناسب دغه آیت نازل شو څو تولی سره متسلی شی چه که نارینه وی یا ښځه

د هیڅ محنت او زحمت د الله تعالیٰ په نزد نه ضایع کیږي، هم هغسي چه نارینه ؤ ته د روحاني او اخلاقي ترقي د حاصلولو ذرایع او وسایل شته ښځو ته هم دغه میدان خلاص دی دغه ئی د اناثیه ؤ طبقي د اطمینان او تسلي دپاره وفرمایل که نه هر هغه احکام چه په قرآن کښي د نارینه ؤ دپاره فرمایلي شوي دي هم هغه عموماً پر ښځو هم عائدیږي او د بیل نوم اخیستلو دپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتي. هو! په دوی پوري نور خصوصي احکام بیل بیان کړي شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهٗٓ أَمْرًا أَنْ يَّكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾

او نه دی (روا) هیڅ مؤمن سړي او نه هیڅ مؤمني ښځي ته کله چه حکم وکړي الله او رسول د دغه (الله) په یو امر کار کښي دا چه وي دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ او هر څوک چه اطاعت نه کوي د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق ګمراه شو په ګمراهي ښکاره سره.

تفسیر: حضرت بي بي زینب رضي الله تعالیٰ عنها بنت امیمة بنت عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چه د قریشو له ډیري لوئي کورني څخه وه رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چه د هغي نکاح حضرت زید رضي الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړي دغه زید هم اصلاً د عربو له شرفاؤ څخه ؤ ـ خو کوم ظالم په وړوکوالي دی تښتولی او د مریي په عنوان ئی د معظمي مکي په بازار کښي پلورلی (خرخ کړی) ؤ بیا دغه زید رضي الله تعالیٰ عنه د حضرت بي بي خدیجة الکبریٰ رضي الله تعالیٰ عنها له طرفه په بیع سره واخیست شو چه څو موده وروسته بي بي صاحبي دغه خپل مریي رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وباښه کله چه زید رضي الله تعالیٰ عنه لوی او هښیار شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملګرتوب د شام په یوه تجارتي سفر کښي تللو څه وخت چه زید رضي الله تعالیٰ عنه د خپل کور او کلي له څنګه تیریده دلته ئی د خپلو اقاربو او خپلوانو پوښتنه او پلټنه (تحقیق) وکړه ـ څو د زید رضي الله تعالیٰ عنه پلار ـ تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښي حاضر شول او داسي غوښتنه ئی تري وکړه چي «د زید معاوضه له مونږ څخني واخلئ! او پر مونږ ئی وسپارئ!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د معاوضي هیڅ ضرورت نشته که زید پخپلي رضا او خوښي له تاسي سره ځي سل کرته دي لاړ شي! زما له خوا ورته هیڅ ممانعت نشته کله چه هغوی له زید څخه دغه پوښتنه

وکړه زید وویل «چه زه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل هیچیری نه ځم ځکه چه دوی له ما سره دیر ښه سلوک کوی او له مور او پلار څخه می ښه ساتی.» په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ او خپل زوی ئی وباله ـ لکه چه خلقو د هغی زمانی د رواج سره سم ده ته زید بن محمد ویل. تر هغه پوری چه دغه آیت نازل شو ﴿ اُدْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ﴾ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په ځای خلقو زید بن حارثه باله کله چه سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظیم نسبت شرف بیل کړی شوی ؤ ښائی د دغه د تلافی دپاره د تولو اصحابو له مجمع څخه یواځی هم ده ته دغه شرف وروبخښلی شو چه نوم ئی تصریحاً په قرآن کریم کښی وارد شو لکه چه وروسته راځی ﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا ﴾ په هر حال کله چه د حضرت زینب رضی الله تعالیٰ عنها د کورنی حیثیت دیر لوړ (اوچت) ؤ او زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه ظاهراً د مریتوب په داغ داغلی شوی ؤ نو ځکه نه پخپله بی‌بی زینبه رضی الله تعالیٰ عنها او نه د دی ورور په دغه خوښ او رضاء ؤ چی د دی نکاح له زید سره وتړله شی لیکن د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منظور داسی ؤ چه داسی موهوم تفریقات او امتیازات د دی د نکاح په لاره کښی نه ښائی چه حائل شی نو ځکه رسول الله مبارک پر بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها او د دی پر ورور زور غورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضی شول ـ په دغه وخت کښی دا آیت نازل شو او دغه خلقو خپله خوښی او مرضی د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر خوښی او مرضی جار او قربان کړله او د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح له حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړله شوه.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل تا هغه (زید) ته چی انعام کړی ؤ الله پر هغه (په اسلام سره) او انعام کړی ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چی

وساته ته په ځان ښځه د تا (زینب بنت جحش) او وویریږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده!) تا په زړه خپل کښې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی ؤ د هغې (چې زوجة النبی کیدل د زینب دی) او ویریدی ته له خلقو او الله ډیر لایق دی د دی چه وویریږی ته له ده نه کله چې تمام کړ زید له دغې (زینب) څخه خپل غرض (او طلاقه ئې کړه او عدت ئې تیر شو) نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زینب) دپاره د دی چې نه وی پر مؤمنانو سختی (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاؤ د دوی کله چې تمام کړی (دغه ادعیاء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقی ئې کړی او عدت ئې تیر شی) او دی امر حکم د الله کیدونکی هرومرو (خامخا).

تفسیر: یعنی حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ او د دی عدت هم تیر شو او اوس زید رضی الله تعالیٰ عنه له بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها سره هیڅ غرض او تعلق نه لری. کله چې بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها د زید رضی الله تعالیٰ عنه په نکاح کښې ورغله نو زید بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه د دغې میرمنی په نظر کښې خوار او حقیر ښکاریده، د دی طبیعت او مزاج به له هغه سره نه لگیده او پخپلو منځو کښې ئې له هم دی سببه موافقت نه کاوه همیشه د دغو دواړو په منځ کښې به جنگ او جگړه نښتی وه. نو زید رضی الله تعالیٰ عنه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضریده او خپل دغه شکایت به ئې وروړاندی کاوه او هم داسی به ئې ویل چې زه دغه خپله ښځه خوشی کوم ځکه چې زما گذران ورسره نه کیږی او شپې می ورسره نه تیریږی ـ خو رسول الله صلی الله علیه وسلم به تل دی منع کاوه او د صبر او استقامت توصیی به ئې ورته کولی او ورته به ئې ویل چه هغې زما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلی منشاء او خوښی په خلاف له تاسره خپله نکاح وتړله نو که ته ئې اوس خوشی کړی نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزیزانو او خپلوانو ته د بل ذلت او سپکوالی په منزله وی نو ځکه له الله څخه وویریږه! او په وړوکو وړوکو خبرو دغسی خبری ته اقدام مه کوه او څو دی له وسه کیږی گذران کوه! او شپې او ورځی دی ورسره په ښه شان تیروه! کله چه په هیڅ ډول (طریقه) د دوی دواړو په منځ کښې موافقت رانغی او تل به د دوی په منځ کښې جنگ او جگړی نښتی وی ـ او په شپه او ورځ کښې به د دوی د مناقشی مرافعی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسیدی نو ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښې به دغې خبری خطور کړی وی که زید لاعلاجه شی او مجبوراً خپله ښځه خوشی کړی نو د بی‌بی زینبی تسلی او اطمینان بی له دی نه په بل شی نه کیږی څو چه زه خپله نکاح ورسره ونه تړم لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندیښنه کښې ؤ چه دوی به داسی وائی چه «محمد د خپل زوی ښځه په نکاح واخیسته» حال دا چه دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه ـ چه د الله جل جلاله په نزد متبنی په هیڅ یوه خبره کښې د

زوی حکم نه لری.
له بل جانبه د الله تعالیٰ اراده په دی سره تللی وه چه دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملی طور سره لری او ورکه کړی څو مسلمانانو ته په مستقبل کښی له داسی مسائلو څخنی هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپیښ نشی ـ او د هیڅ توحش او استنکاف مورد ورپاتی نه وی. نو الله تعالیٰ خپل رسول ته اطلاع ورکړه چه «زه بی‌بی زینب ستا په نکاح کښی درکوونکی یم» ولی ئی درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿ لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ ﴾ په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ظاهروی یعنی
غرض له دغی نکاح څخه دا دی چه د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخی محو او معدوم شی او د دغی باطلی مفکوری بیخی قلع او قمع وکړه شی او وروسته له دی نه بل هیڅ قسم تنګسه او ممانعت په دغه معامله کښی پاتی نشی. او ښائی چه د هم دغه حکمت په اساس به ړومبی د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح حکماً زید رضی الله تعالیٰ عنه سره تړلی شوی وی ځکه چه دغه خبره پاک الله ته معلومه وه چه دغه نکاح به تر ډیر مدت پوری نه پاتی کیږی. څو مهمه مصالح ؤ چه د هغوی حصول پر دغه عقد پوری معلق و. الحاصل نبی الکریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د خپل دغه شخصی خیال او د دغه آسمانی پخوا ویلو له اظهاره د عوامو د طعن او د تشنیع لامله (له وجی) شرمیده او له دی نه به ئی هم حیا کوله چه زید ته د طلاق مشوره ورکړی لیکن د الله تعالیٰ خبره هرومرو (خامخا) رښتیا کیدونکی ده او حتمی او ضروری ؤ چه د الله تعالیٰ دغه تکوینی او تشریعی حکم نافذ او تعمیل شی بالاخره زید رضی الله تعالیٰ عنه بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ ـ او عدت ئی تیر شو وروسته الله تعالیٰ د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح زموږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وتړله. له دغه تقریر څخه معلوم شو کوم شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښی پټ ؤ هغه هم دا د نکاح پخوا ویل او د هغه خیال ؤ چه د هم دغه اظهار پخپله الله تعالیٰ وفرمایه لکه چه د ﴿ زَوَّجْنَٰكَهَا ﴾ له لفظ څخه ظاهر دی او ویره له دغی خبری څخه وه چه نه چه ځینی خلق به پر دغه خبره بدګمانی یا بد ویل وکړی او خپله آخره خاتمه او عاقبت به خراب او ویجاړ وګرځوی یا به په خپله ګمراهی کښی لا ترقی وکړی څرنګه چه د مهمه ؤ شرعیه ؤ مصالحو په مقابل کښی دغسی تذبذب او تردد هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رفیع شان څخه نازل ؤ نو د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» له قاعدی سره سم هغه په عتاب لرونکی لهجی سره درونډ او ثقیل ښکاره کړی شوی دی لکه چه عموماً د انبیاؤ علیهم السلام د زلاتو په ذکر کښی شویدی.
تنبیه: دغه مو چه ولیکل الله تعالیٰ د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها د نکاح خبر له رسول الله سره پخوا له دی نه ورکړی ؤ ـ دغه روایات په فتح الباری د «الاحزاب» د سورت په تفسیر کښی موجود دی پاتی شوی هغه چتی (بیکاره) او بی موردی قصی او خبری چه حاطب‌اللیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایی مستشرقینو په دغه مقام کښی لیکلی دی او زموږ ځینی متجدد زلمیان هم هغه د خپلی پوهی د نمونی پشان بیانوی د هغو په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله

علیه داسی لیکی «**لاینبغی التشاغل بها**» او ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی

«احببنا ان نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلانوردها»

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ۝٣٨ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝٣٩

نشته پر نبی هیڅ قدر سختی (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زینبی) کښی چه مقرره کړی وه الله ده ته طریقه مقرره کړی ده الله په هغو (انبیاؤ) چه تیر شوی دی پرومبی له دی نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی شوی (په قطع او جزم سره) هغه (انبیاء) چه رسوی پیغامونه د الله (امتیانو خپلو ته) او ویرېږی له دغه (الله) او نه ویریری د بل هیچا مګر یواځی له الله او کافی (بس) دی الله ښه حساب کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حکم قاطع او نافذ دی کومه خبره چه د ده له جانبه طی او صادر شوی وی هغه هرومرو (خامخا) کیدونکی ده. بیا نبی صلی الله علیه وسلم ته په داسی کولو کښی هیڅ مضایقه نشته چه په شریعت کښی روا درولی شوی ده. انبیاء او رسولان د الله تعالیٰ په پیغام رسولو کښی له ماسواء الله د بل هیچا څخه نه دی ویریدلی لکه چه تا هم خپل د دغه پیغام په رسولو کښی تر نن ورځی پوری د هیڅ شی پروا نه ده کړی ـ او نه د چا د ویلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوی ئی نو بیا د دی نکاح په معامله کښی به ولی څه ممانعت واقع شیٔ حضرت داؤد علیه السلام یو سل ښځی درلودی (لرلی) ـ هم داسی حضرت سلیمان علیه السلام هم د ازدواج په کثرت کښی مشهور دی. سفهاء او ناپوهان هغه الزام چه پر تاسی اړوی د سابقینو انبیاؤ په سوانح کښی له دی نه زیات د هغه اشباه او نظائر شته ـ لهٰذا تاسی ته نه ښائی چه دغو سفاهتی او جهالتی تنقیداتو ته وګورئ! وروسته دغه راښیی چه حضرت زید بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه چه هغه تاسی د خپل زوی په ځای بللی ؤ ستاسی واقعی زوی خو نه دی ګرځیدلی چه د هغه د مطلقی ښځی سره به تاسی نکاح نشی ترلی ـ او یو زید رضی الله تعالیٰ عنه څه بلکه تاسی له نورو نارینه ؤ ځنی هم د هیڅ یو سری پلار نه ئی ځکه چه ستاسی له اولادی ځنی خو یا هغه هلکان ؤ چه په وړوکوالی کښی مړه شول ـ او ځینی د دغه آیت د نزول په وخت کښی

بیخی نه ؤ پیدا شوی یا خو جونی وی چه د هغوی له منځه د سیدتنا حضرت فاطمة الزهرا رضی الله تعالیٰ عنها اولاده په دنیا کښې منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقیقی) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسی ولیکن رسول د الله دی (خلقو ته په شان د معنوی پلار)

تفسیر: یعنی هیڅوک د ده زوی مه ګڼئ! هو! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی نو په دغه حساب سره ګرد (تول) د ده روحانی زامن دی لکه چه د ﴿اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ﴾ په تفسیر کښی ولیکل شو.

وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٤٠﴾

او مهر د (تولو) انبیاؤ دی (چه پس له دی نه بل نبی نه دی). او دی الله پر هر څیز ښه عالم

تفسیر: د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انبیاؤ پر سلسله د اختتام مهر ولګید ـ اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کیږی ـ پس هر چاته چی نبوت رسیدلی دی نو له هم دی جهته د دوی د نبوت دوره له ګردو (تولو) انبیاؤ څخه وروسته ایښی شوی ده چی د قیامت تر قیام پوری به اوږدوالی لری حضرت مسیح علیه السلام به هم په آخره کښی د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتی په شان او حیثیت راځی او د عیسوی د نبوت او رسالت عمل به په هغه وخت کښی جاری نه وی لکه چی نن ورځ هم د ګردو (تولو) انبیاؤ ادیان پخپلو ځایونو کښی موجود شته مګر په شپږو جهاتو کښی یواځی د محمدی نبوت جاری او ساری دی په حدیث کښی راغلی دی که نن موسٰی علیه السلام د ځمکی پر سر ژوندی وی نو هغه ته به هم ماسواء زما له متابعته بله چاره نه وه بلکه د ځینو محققینو په نزد پخوانی انبیاء به هم پخپلو زمانو کښی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم له عظمی روحانیته مستفید کیدل لکه چی په شپه کښی سپوږمی او ستوری د لمر له رڼا (رڼرا) څخه مستفید کیږی حال دا چی په دغه وخت کښی لمر له سره په سترګو نه راځی هم هغسی چه د رڼا (رڼرا) ګرد (تول) مراتب په عالم الاسباب کښی پر لمر تمامیږی هم داسی د نبوت او رسالت ګرد (تول) مراتب او د کمالاتو تولی سلسلی هم په محمدی روح ختمیږی. په دغه لحاظ سره ویلی شو چی محمد صلی الله علیه وسلم د رتبی او زمانی او له هر حیثیته خاتم النبیین دی او هر چا ته چه نبوت وررسیدلی دی، د دوی د مهر

لګولو څخه وروسته وررسیدلی دی. والله اعلم بالصواب.

تنبیه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآنه ـ حدیث ـ د امت اجماع څخه په سلهاؤ دلایل ځینو معاصرو عالمانو راټول کړی دی او تری مستقل کتابونه ئی لیکلی دی چه د هغو له کتلو څخه لږ څه تردد او اشتباه نه پاتی کیږی چه د دغی عقیدی منکر قطعاً کافر او له اسلامی ملت څخه خارج دی او دی الله پر هر شیز ښه عالم یعنی هم دغه الله تعالیٰ پر دغه باندی هم علیم او خبیر دی چه د رسالت یا د نبوت ختم په کوم ځای کښی کیښود شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یادوئ الله په یادولو ډیرو سره او تسبیح وایئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بیګا کښی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دومره لوی احسان فرمایلی دی چه داسی عظیم‌الشان رسول او د انبیاؤ سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی ستاسی د هدایت دپاره لیږلی دی نو پر دغه د ده شکر اداء کړی! او له سره حقیقی منعم مه هیروئ! په ناستی او ولاړی ـ په تللو او راتللو ـ په شپه او ورځ ـ په صبا او بیګا په ګردو (ټولو) اوقاتو او حالاتو او محلاتو کښی د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی لګیا اوسئ!

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

دی هغه (الله) دی چی رحمت (نازلوی) پر تاسی او پرښتی د دغه (الله هم مغفرت درته غواړی) دپاره د دی چی وباسی (الله) تاسی له تیارو (د کفره) رڼا (رڼړا) ته (د اسلام) او دی (الله) پر مؤمنانو ډیر رحم والا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسی کیږی چه الله تعالیٰ هغه خپل رحمت پر تاسی نازلوی چه د پرښتو په وسیله ئی لیږی ـ هم دغه رحمت او برکت دی چه ستاسی لاس ئی نیولی دی او د جهالت او ضلالت له تیارو څخه ئی ایستلی ئی او د علم ـ پوهی او تقویٰ د رڼا (رڼړا) په طرف ئی لاره درښوولی او بیولی ئی یئ که د الله تعالیٰ خاصه مهربانی پر ایمان لرونکیو نه وی نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ورعطاء کیده؟ او

څرنګه به هغه له دوی سره محفوظ پاتی کیده؟ د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مؤمنین د رشد او هدایت ـ او ایمان او احسان په طریقو کښې ترقی کوی دغه خو د دوی دنیوی حال دی د دوی د اخروی اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځی.

تَحِیَّتُهُمْ یَوْمَ یَلْقَوْنَهٗ سَلٰمٌ ۖۚ وَّاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِیْمًا ﴿۴۴﴾

(د الله) پیشکش دوی ته په هغی ورځی چه ملاقات وکړی دوی له دغه (الله) سره سلام دی او تیار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ به پر دوی سلام لیږی او پرښتی به هم پری سلام اچوی او بیا ورننژدی کیږی مؤمنین به هم پخپلو منځونو کښې د سلامونو هم داسی مبادله او تعارف کوی لکه چه په دنیا کښې ئی سره کوی.

یٰۤاَیُّهَا النَّبِیُّ اِنَّاۤ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِیْرًا ﴿۴۵﴾

ای نبی بیشکه مونږ لیږلی مو ئی ته شاهد (په هغه چا چه ورلیږلی شوی ئی) او زیری ورکوونکی (په نعیم سره مؤمنانو ته) او ویروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته د الله تعالیٰ توحید درزده کوی او تاسو ګردو (تولو) ته سمه صافه لاره درښیی هر هغه شی چه وائی په زړه او په عمل سره پری شاهدی ورکوی او په محشر کښې به هم د امت په نسبت شاهدی لولی چه د الله تعالیٰ پیغام کوم یوه سړی تر کومی اندازی پوری منلی دی؟ (او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته په نعیم سره او ویروونکی دی منکرانو ته له جحیم څخه) یعنی غاړه ایښودونکی او فرمان منونکی ته په ثواب سره زیری ورکوی غاړه غړوونکی او نافرمانان په عذاب سره ویروی.

وَّدَاعِیًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِیْرًا ﴿۴۶﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دی (الله) او ډیوه روښانه کوونکی.

تفسير: پخوا ئی فرمایلی ؤ چی د الله تعالیٰ رحمت مؤمنین له تیارو ځخه وباسی او رڼا (رڼرا) ته ئی راولی دلته دغه راښیی چه هغه رڼا (رڼرا) د دغی ډیوی ځخه منتشره شوی ده. ښائی د ډیوی لفظ په دغه ځای کښی په هغی معنی سره وی چی د «نوح» په سورت کښی داسی فرمایلی شوی دی ﴿ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ - الله تعالیٰ سپوږمی رڼا (رڼرا) او لمر ئی ډیوه گرځولی ده» یعنی تاسی د نبوت او د هدایت هغه لمر ئی چه ستاسی د طلوع ځخه وروسته بلی کومی رڼا (رڼرا) ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی او نوری گردی (تولی) رڼاگانی (رڼراگانی) په دغه اعظم نور کښی محو او مدغم شوی دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زیری وکړه په مؤمنانو په دی چه بیشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل ډیر لوی (جنت).

تفسير: یعنی الله تعالیٰ په دنیا او عقبیٰ کښی دغه محمدی امت ته د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په طفیل پر نورو تولو اممو لویوالی او لوړوالی (اوچت والی) ورعطا فرمایلی دی.

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو (چی مخالف له شریعته وی) او پریږده ضرر د دوی (په انتقام اخیستلو کښی) او توکل وکړه پر الله، او کافی (بس) دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسير: یعنی کله چه الله تعالیٰ تاسی ته داسی کمالات او داسی غوره او منتخبه جماعت عنایت فرمایلی دی نو تاسی حسب المعمول د دعوت او اصلاح او تبلیغ فرائض په پوره قوت او مستعدی سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چی الله تعالیٰ تاسی ته درکړی د هغه په ویلو او کولو کښی د هیڅ یوه کافر او منافق او د نورو د چتی (بیکاره) ویلو خیال او پروا مه کوئ! **(ودع أذاهم** - الآية - او پریږده ضرر د دوی په انتقام اخیستلو کښی او توکل وکړه پر الله او کافی (بس) دی الله وکیل) یعنی که دغه اشقیاء تاسی په ژبه او عمل ځوروی نو تاسی د دوی د هیڅ پروا مه کوئ!. او د هغوی خبرو ته بیخی غوږ مه ږدئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به

پخپل قدرت او رحمت سره ګرد (تول) کارونه جوړوی د مجرمینو لار ښوونه یا د دوی په سزا رسونه دغه تول د هم ده د قدرت په لاس کښې دی تاسی ته هیڅ ضرورت.نه دی پاتی چه په دغه فکر او اندیښنه کښې خپل ځان وکړوئ! د دوی مطلب خو هم داسی دی څو تاسی د دوی له طعنو او تشنیعو او نورو تعدیباتو څخه وویرېږی! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ له فریضی څخه مخ واړوی! که په فرض المحال سره تاسی هم داسی وکړئ نو ګواکی د دوی مطلب مو پوره کړ او د هغوی خبرو ته مو غوږ کیښود. (العیاذبالله).

يَآيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوٓا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَٰتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چی په نکاح واخلی مؤمنی ښځی بیا طلاقی کړی تاسو دوی پخوا له دی نه چی مس (صحیحه خلوت) وکړی له دوی سره پس نشته تاسی ته پر دغو مطلقاتو هیڅ شمیر (د ورځو) چه شمیری به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشی کړئ دوی په خوشی کولو ښو سره.

تفسیر: یعنی هغه سری چه خپلی ښځی ته پخوا له جماع یا صحیح خلوت څخه طلاق ورکړی که د دی دپاره ئی مهر تاکلی (مقرر کړی) وی نو نیمائی مهر ئی پری اوړی که نه لږ څه فایده وروسوی یعنی سم له عرف او خپل حیثیت سره یوه جوړه جامه دی ورکړی او په ښه صورت سره دی خوشی او مرخصه کړی ـ او که ښځه په دغه صورت وغواړی چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی نو عدت پری نشته زمونږ د حنفیانو په نزد صحیحه خلوت هم د جماع حکم لری د دغی خبری تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښې ولوستل شی دغه مسئله ئی دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کښې بیان وفرمایله چه د هغه سلسله له لری ځای څخه دوام لری په منځ کښې څو آیتونه د ضمنی مناسباتو له سببه راغلل ـ له دی ځایه بیا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو په روایاتو کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوی ښځی سره نکاح وتړله ـ کله چه هغی ته ورنژدی کیده نو دغی ښځی وویل چه زه له تا څخه الله تعالیٰ ته پناه نیسم» رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل چه «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی نو په دغه نسبت دا آیت نازل شو او خطاب ئی ایمان لرونکو ته وفرمایه څو معلوم شی چه دغه حکم په رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری څه خصوصیت نه لری بلکه پر ګردو

(تولو) مسلمانانو هم دغه حکم شته سم له دغه سره رسول الله مبارک هغې ښځې ته جوړه ورکړه او مرخصه ئې کړه مګر دغې ښځې په تول عمر کښې پر خپل دغه محروميت ژړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَحۡلَلۡنَا لَكَ أَزۡوَٰجَكَ ٱلَّٰتِيٓ ءَاتَيۡتَ أُجُورَهُنَّ
وَمَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ
عَمَّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِي هَاجَرۡنَ مَعَكَ
وَٱمۡرَأَةً مُّؤۡمِنَةً إِن وَهَبَتۡ نَفۡسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ
أَن يَسۡتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۗ قَدۡ عَلِمۡنَا
مَا فَرَضۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ لِكَيۡلَا
يَكُونَ عَلَيۡكَ حَرَجٞۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٥٠﴾

ای نبی بیشکه مونږ حلالی کړی مو دی تاته ښځې ستا هغه ښځې چې ورکړی دی تا دوی ته مهرونه د دوی او هغه ښځې چه مالک شوی دی (د هغو) ښی لاس ستا له هغو (وینځو) چې راګرځولی دی الله په تا (له کفارو) او لونی د عم (تره) ستا او لونی د عمی (ترور) ستا او لونی د ماما (نیایی) ستا او لونی د خاله (توړی) ستا هغه ښځې چې هجرت ئې کړی دی له تا سره او هغه ښځه مومنه چې وبښی نفس خپل نبی ته (بی له مهره) که اراده وکړی نبی د دی چې په نکاح واخلی (بی مهره) دغه (ښځه) خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مومنانو په تحقیق معلوم دی مونږ ته هغه (حکم) چه مقرر کړی دی مونږ پر دوی باندی په حق د ښځو د دوی او د هغو وینځو چې مالکان دی (د هغو) ښی لاسونه د دوی دپاره د دی چې نه وی پر تا باندی هیڅ حرج سختی، او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له هغو وینځو چې په غنیمت او نورو کښې ستاسی په لاس درشی او ستا هغه ښځې چه د دوی مهر دی ورکړی دی یعنی چه اوس ستاسی په نکاح کښې دی که قریشی وی یا له مهاجراتو څخه وی یا نه وی تولی تاسی ته حلالی دی له دوی څنی هیڅ یوه د دی وړ او قابله نه

ده چې خوشې کړی شي. د تره ـ د ترور ـ د ماما ـ او د توری لونې یعنی له قریشیانو څنې چې د مور یا د پلار له جانبه د تا قربت داری وی د هجرت په شرط حلالې دی او تاسی له هغوی سره نکاح کولی شې او هره ښځه چه خپل ځان نبی ته وبښی یعنی بی بی له مهره وغواړی چه په نکاح کښی ئی راشی هغه هم حلاله ده ـ که تاسی داسی په نکاح راوړل خوښوی! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی اګر که دوی پر دغه اجازت نه دی عمل کړی **(کما فی الفتح)** ښائی له ﴿ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ ﴾ څخه مرجوحه اباحت ګڼلی شوی وی. په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی ﴿ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم ﴾ الآیة ـ (النساء (٤) رکوع) یعنی بی بی له مهره نکاح نه کیږی که د عقد په وخت کښی د هغه ذکر شوی وی او که وروسته له هغه تاکلی (مقرر) شوی وی یا هیڅ نه وی تاکلی (مقرر) شوی نو په دغه صورت مهرالمثل یعنی هغه مهر چه د دی په اقاربو او خپلوانو کښی معمول او مروج وی واجبیږی له رسول الله صلی الله علیه وسلم څنې الله تعالیٰ دغه مهر قید لری کړی دی. په خلاف د مؤمنینو چه هغوی ته نه د دی خبری اجازه ده چه له څلورو ښځو څخه زیاتی ښځی واخلی او نه دا چه کومه ښځه بی له مهره په نکاح راولی.

تنبیه: رسول الله صلی الله علیه وسلم تر پنځه ویشتو کلونو پوری چه دوی د ځلمیتوب جوش او خروش او د خوند او نشاط وخت وو محض په تجرد ئی ژوندون کاوه ـ بیا د دوی د اقرباؤ او خپلوانو په اصرار او د حضرت بی‌بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها په غوښتنی چه د ځوانی وخت ئی تیر شوی وو او دوه ځلی کونده شوی وه له هغی سره ئی عقد وفرمایه ـ تر دری پنځوس کلونو پوری د دوی ژوندون په پوره سکون او اطمینان له دغی متقیی او عفیفی ښځی سره تیر شو دا هم دغه زمانه وه چې دوی به له ګردو (تولو) مخلوقاتو څخه جلا (جدا) په سمڅو او کندو کښی د واحد الله تعالیٰ په عبادت ـ ریاضت کښی مشغول او لګیا ؤ او د الله جل جلاله دغی بختوری بندی بی‌بی خدیجة رضی الله تعالیٰ عنها به دوی ته د ژوندون تول ضروریات تهیه او تیارول او د الله تعالیٰ په عبادت او د دوی د قلبی سکون په حصول کښی به ئی له دوی سره پوره مرسته (مدد) او اعانت کاوه. د ژوندانه په دغی اوږدی زمانی کښی چه د نورو خلقو لپاره د نفسانی جذباتو د انتهائی شدت او حدت زمانه وی د دوی حیات په ډیر سکون او اطمینان سره تیر شو تر دی چه خورا ډیر معاند او له حده زیات کوم یو متعصب دښمن هم یو حرف، یوه نقطه هم د دوی د رسولانه عصمت او خارق العادت اتقاء او عفت پر خلاف نشی نقلولی او واضح دی وی چه دا د هغه اکمل البشر د سیرت ذکر دی چه دوی پخپله د خپل حق په نسبت داسی فرمایلی دی «هغه جسمانی قوت چه ماته عطاء کړی شوی دی د اهل الجنت د څلویښتو نارینه ؤ اندازه دی » چه د یوه جنتی قوت د سلو تنو سړیو په اندازه جسمانی قوت ورعطاء کړی وه او بیشکه چه د دنیا د اکمل البشر تمام روحانی او جسمانی قوتونه ښائی چه په هم داسی اعلیٰ او اکمله اندازه وی. په دغه حساب که فرضاً څلور زره ښیبیانی د دوی په نکاح کښی راغلی وی نو د دوی د قوت په اعتبار به هم دغه درجه کښی شمیر کیدی شوی لکه چه یو نارینه له یوی ښځی

سره نکاح وکړی. لیکن الله اکبر! د دغه شدید ریاضت او ضبط النفس په نسبت څه وویلی شی چه دوی د خپل عمر تر دری پنځوسم کال پوری په هم هغه تجرد یا زهد په حالت کښی ژوندون وکړ بیا د بی بی خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها د وفات څخه وروسته د خپل ځان جاروونکی وفادار ملگری له لور حضرت بی بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها سره ئی خپل عقد وتاړه ـ ماسواء له عایشی صدیقی اته کوندی بیبیانی هم د دوی په نکاح کښی ورغلی دی چه د دوی له وفات څخه وروسته نهه واړه موجودی وی چه د دوی اسماء دا دی (۱) حضرت بی بی عایشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها (۲) حضرت بی بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها (۳) حضرت بی بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها (٤) حضرت بی بی ام سلمه رضی الله تعالیٰ عنها (٥) حضرت بی بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها (٦) حضرت بی بی ام حبیبه رضی الله تعالیٰ عنها (۷) حضرت جویریه رضی الله تعالیٰ عنها (۸) حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها (۹) حضرت بی بی میمونه رضی الله تعالیٰ عنهن وارضاهن دغه وروستنی دری بیبیانی قریشیانی نه دی د دنیا له گردو (تولو) ځنی بیمثاله انسان چه د خپل فطری قوتونو په لحاظ اقلاً د څلورو زرو ښځو مستحق وی که دی له څلورو زرو ښځو څخه یوازی تر نهو ښځو اکتفاء وکړی نو آیا کوم یو انصاف پسنده سړی پر دوی د ازواجو د کثرت الزام لگولی شی؟ بیا کله چه مونږ گورو چی له یوه جانبه د دوی عمر له دری پنځوسم کاله متجاوز شوی وی او سره له عظیم الشانو فتوحاتو یوه ورځ هم په مړه گیډه ئی دوډی نه وی خوړلی ـ هر شی چه ئی په لاس ورتله د الله تعالیٰ په لاره کښی به ئی صرفول په اختیاری فقر او فاقه کښی به ئی پر خپله گیډه تیږی (گټی) تړلی. په څو څو میاشتو کښی به ئی د مطهراتو ازواجو له کورو لوگی نه پورته کیده او اور به په کښی نه بلیده. علی الاکثر د دوی ژوندون به په اوبو او په کهجورو ؤ پرله پسی به ئی روژی نیولی څو متوالی ورځی به ئی په روژه سره تیرولی او له سره به ئی افطار نه فرمایه ـ د شپی له مخی به هم د الله تعالیٰ په عبادت کښی ولاړ وو تر دی چه د دوی پښی به پړسیدی ـ او د تولو خلقو زړه به پری سوځیده ـ د عیش او طرب سامان لا څیری بلکه دوی خپلو تولو بیبیانو ته داسی فرمایلی ؤ «زما هره هغه ښځه چی د اخرت ژوندون خوښوی له ما سره دی پاتی شی او هره هغه چه دنیوی ژوندون خوښوی مرخصه دی شی!» سره له دغو حالاتو که بیا هم په غور او دقت سره وکتل شی د تولو مطهراتو ازواجو حقوق به ئی په داسی اکملی او احسنی طریقی سره ادا فرمایل چه د هغه له تحمل او عهدی څخه به ډیر زورور او خورا (ډیر) طاقتور سړی هم نشی وتلی. او د جنگ په ډگر کښی به د ډیرو لښکرو په مقابل کښی څه وخت چی ډیر شجاع او جنگیالی سړی به هم له ډگره د باندی ووت دوی به لکه یو لوی غر په ډیر شجاعت او حماست سره د اعداؤ الله په مخ کښی تینگ ولاړ وو او په لوړ (اوچت) غږ سره به ئی داسی فرمایل «**الی عبادالله! انا رسول الله!**» او «**انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب**» د بیبیانو په تعلقاتو او د عبودیت په واجباتو او د رسالت په فرائضو کښی د یوی ذری په اندازه هم له دوی ځنی څه فرق او توپیر نه لیده کیده او نه به کوم سخت او ډیر ربړوونکی (تکلیفونکی) کار کښی د یوی شیبی له مخی هم له دوی

ځنی ضعف او تعجب احساس کیده ـ دغه خارق العادت احوال د اهل البصیرت په نزد له معجزی ځخه کم نه دی هم هغسی چه د دوی هلکتوب او ځلمیتوب یوه معجزه وه د دوی زوړتوب هم یوه معجزه ده. رښتیا خبره خو هم دا ده چه الله تعالیٰ د دوی د پاک ژوندون په هره یوه دوره کښی د عفیفو او متقی اشخاصو دپاره څه نمونی ایښی دی چی د انسانی ژوندون په هره شعبه کښی دوی ته عملاً هم لار ښوونه وکړی شی د مطهراتو ازواجو په دغه اسمی زیادت باندی د مخالفانو کوم تنقید او اعتراض دی هم هغه دغه مرحومه امت ته د دغی خبری وسیله گرځیدلی ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نارینه او ښځی اتباع کوونکی د هغو حکمو او نمونو ځخه بی تکلفه واقف شی چه مخصوصاً په باطنی احوالو او کورنی ژوندون سره تعلق لری. گواکی د ازواجو په کثرت کښی یو لوی مصلحت هم دغه دی چه د کورنی معاشرت او نسوانی مسائلو په متعلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام او د دوی د حسنه اسوه اشاعت په کافی حد سره بی تکلفه وکړی شی او هم د مختلفو قبائلو او طبقاتو د ښځو اوسیدل د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی هغو قبائلو او طبقاتو ته د دوی د زوموالی او دامادی شرف حاصل شو او په دغه صورت سره د دوی وحشت او نفرت هم لږ شو او د خپلو دغو قومی ښځو په وسیله کله چه هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تقویٰ ـ عفت ـ شفقت ـ رأفت ښه اخلاق ـ ښو معاملو ـ ښی سجیی او نورو صفاتو ځخه خبریدل نو د هغو لامله (له وجی) د دوی شوق او رغبت د اسلامیت په طرف زیادت مونده ـ او بالوسیله د شیطانی شکوکو او اوهامو ازاله په ښه طریقه سره کیده ـ او په دغه صورت سره د الله تعالیٰ د عشاقو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ځان جاروونکیو او د دنیا د هادیانو هغه عظیم الشان جمعیت تیار شو چی له هغوی ځنی زیات پرهیزگار او عفیف او شریف بل کوم جماعت (ماسوا له انبیاؤ الله ځخه) تر آسمان لاندی له سره نه مونده کیږی او د هغو تهیه او تیاریدل د کومی بدی سجیی او بد ژوندون سری په تربیت کښی مشکل او محال ؤ.

تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيْٓ اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ۭ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۭ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا ﴿٥١﴾

بیرته کوی هر هغه ښځه چه غواړی ته له دغو ښځو خپلو او رانزدی کوی ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چی غواړی ته (له دغو ښځو خپلو) او هغه چی بیا

ئې وغواړې له هغو (ښځو خپلو) چې لرې کړې دې پس نشته هيڅ ګناه پر تا باندې دغه (تفويض د کلي واک (اختيار) د ښځو خپلو) تاته ډير نژدې دې چې يخې او روښانه شي سترګې د دوي (او خوشالي شي) او نه به غمجنې کيږي او راضي (خوشاليږي) دوي په هغه شي چې ورکوې ته دوي ته تولې د دوي، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسې کښې دې (له رغبت او کراهيت د ښځو) او دې الله ښه عالم ډير تحمل والا.

تفسير: يعني د «**واهبة النفس**» په متعلق اختيار لرې چه قبلوې ئې او که ئې نه قبلوې ـ او د موجوده ؤ ښځو څخه دې مختار ئې چې کومه ئې ساتې او کومې يوې ته ئې طلاق ورکوې او هم د هغو ښځو په نسبت چه پاتې شي پر تاسې قسم (وار ـ نوبت) نه دې واجب چه خامخا يوه يوه شپه له هرې يوې سره به اوسيږې د هرې يوې په نسبت چې زړه مو غواړې وړاندې وروسته هم کولې شې او له هرې يوې څخه مو چې ځان بيل کړې وې بيا د هغې د بيرته اخيستلو اختيار هم لرې ـ سره له دې چه دغه حقوق او اختيارات دوي ته ورکړې شوې ؤ مګر دوي په خپل تول عمر کښې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست. په معاملاتو کښې ئې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به ئې کاوه چه ډير لوې او محتاط سړې به هم هغسې نشي کولې ـ خو سره له دې نه که د دوي قلبي ميلان د چا په لورې بې اختياره کيده ـ نو داسې به ئې فرمايل «**اللّهم هذا قسمي فيما املک فلا تلمني فيما تملک ولااملک** اې الله! دغه زما تقسيم دې په هغو شيانو کښې چې ځما په واک (قبضه) او اختيار کښې دې او پر هغه څيز کښې چې يواځې ستا په اختيار دې او ځما په اختيار کښې نه دې مه مې ملامتوه» ښائې په ﴿ وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾ کښې د هم دغه په لورې اشاره وې حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکې چه «که کوم سړې څو ښځې لرې نو پر ده واجب دې چې په وار او نوبت سره دې له ګردو (تولو) سره واوسيږې مګر پر رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه وار او نوبت نه ؤ واجب او د دې لامله (له وجې) چې ښځې هغه خپل حق ونه ګڼې او هر څه چه دوي ته وررسيږې پر هم هغه دې خوښې او راضي اوسې او قبول دې کړې که نه هره ورځ به شور ما شور ـ جنګ ـ جنجال جارې او په دينې مهماتو کښې به خلل واقع کيده او د ازواجو نظر به هم له دنيا لرې کيده او بيخې د هم هغه اخروې اصلي مقصد په طرف به متوجه کيده ـ او په دغو غمونو او انديښنو کښې به سره نه اخته کيده مګر رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل طرف په دغه قسم نوبت او وار کښې هيڅ فرق او توپير (فرق) نه فرمايه ـ او د هرې يوې په وار کښې به له هم هغې سره د شپې اوسيدل. يواځې حضرت بي‌بي سوده رضي الله تعالىٰ عنها کله چه د دې عمر زيات شو خپل نوبت ئې حضرت بي‌بي عائشې صديقې ته وروباښه».

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنۢ بَعۡدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ

مِنْ اَزْوَاجٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دی حلالی تاته ښځی پس له دغو (نهو ښځو چه اوس دی په نکاح دی) او نه دغه (درته روا دی) چه بدل کړی په دوی له نورو ښځو اګر که تعجب درولی تاته ښائست د هغو نورو هم.

تفسیر: يعنی هومره اقسام ئی چه په ﴿ اِنَّآ اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِيْٓ ﴾ کښی فرمايلی دی له هغو څخه زياتی نه دی حلالی. او څه چی موجودی دی د هغو بدلول نه دی حلال يعنی دغه چی له دوی ځنی کومه يوه د دی لامله (له وجی) خوشی کړی چی د هغی په ځای بله کومه يوه راولی ـ له حضرت بی‌بی عائشی صديقی رضی الله تعالیٰ عنها او ام سلمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه روايت دی چه دغه ممانعت په اخر کښی موقوف شو مګر واقعه دا ده چی رسول الله صلی الله عليه وسلم وروسته له دی نه نه کومه بله نکاح وفرمايله او نه ئی په دغو موجوده ؤ ښځو خپلو کښی په کومی يوی کښی تبديل وفرمايه د دوی د وفات تر وخته پوری دغه ګردی (تولی) ازواجی موجودی وی.

اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ ؕ

مګر «خو روا دی درته» هغه وينځی چی مالک وی ښی لاس د تا «دوی ته»

تفسیر: يعنی وينځه ـ کنيزک ـ د رسول الله مبارک دوه ښځی مشهوری دی يوه «مارية القبطية چه د دی له نسه حضرت ابراهيم متولد او په هلکتوب کښی وفات شو ـ دوهمه ريحانه رضی الله تعالیٰ عنهما

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيْبًا ﴿۵۲﴾

او دی الله په هر څيز باندی (د اعمالو ستاسی) ښه ساتونکی.

تفسیر: يعنی الله تعالیٰ درته ګوری چه په کوم يوه د احکامو او حدودو پابندی کوی؟ او پر کوم يوه ئی نه کوی نو ښائی چه انسان د هر کار د کولو په وخت کښی هم دغه خبره تر نظر لاندی ونيسی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتَ النَّبِيِّ

إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه ننوځئ کورونو د نبی ته مګر (هغه وختی ننوځئ چی اذن وکړی شی تاسی ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال کښی چه نه اوسی منتظر پخلی د هغه ته ولیکن کله چه وبلل شئ تاسی پس ننوځئ.

تفسیر: یعنی بی له حکمه او اجازی په دعوت کښی مه ځئ! څو تاسی ئی نه یئ غوښتی پخپل سر چیری مه درومئ که نه هلته به په انتظار کښی ناست پاتی کیږئ او د هغه کورنی د کارونو په اجرا کښی مانع ګرځئ او د حرج عوامل به پیدا کوئ!

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانتَشِرُوا وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۚ

پس کله چی طعام وخورئ نو خواره شئ (نور ځنډ (تاخیر) مه کوئ هلته) او مه کینئ آرام نیوونکی دپاره د خبرو (یو له بل سره)

تفسیر: یعنی څه وخت چی له ډوډی څخه فارغ شوئ نو ښائی د خپلو کورونو په طرف بیرته ولاړ شئ! ځکه چی د هملته کیناستلو او مجلس جوړولو څخه هغی کوربه ته تکلیف او حرج واقع کیږی. دغه خبری اګر که د نبی الله صلی الله علیه وسلم د کورونو په متعلق فرمایلی شوی دی ځکه چه د شان نزول تعلق له هغه سره دی مګر تری د یوه عمومی ادب ښوونه مقصود ده چی بی له غوښتنی د چا کره تلل ـ یا د کوم میلمه سره مل شوی په طفیلی حیثیت د چا کره ننوتل ـ یا پخوا له ډوډی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) هلته پندیدل ـ او خبری اتری کول ـ یا وروسته د ډوډی له فراغه هلته کیناستل او مجلس او ساعت تیری کول نه دی په کار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ

بیشکه دغه (ننوتل کیناستل خبری کول) دی داسی کار چی تکلیف رسوی نبی ته پس حیأ کوی (نبی) له تاسی (چی وباسی تاسی) او الله حیأ نه کوی له (ویلو د خبری) حقی.

تفسير: يعني نبى الله صلى الله عليه وسلم د شرم او حيأ له وجې پر خپل ځان ربړ (زحمت) او تكليف اخلى ـ او د خاطر او لحاظ لامله (له وجې) په صافو الفاظو سره دغو ميلمنو ته نه وائى چه ځئ! خپلو ځايونو ته لاړ شئ! چې ماته تكليف او اذيت پيښيږى دا خو د نبى الله صلى الله عليه وسلم د اخلاقو او د مروتو وضعيت دى مگر ستاسى له تأديب او اصلاح څخه هيڅ شى پاك الله نشى منع كولى او الله تعالىٰ هرومرو (خامخا) د خپل رسول صلى الله عليه وسلم په ژبه تاسى ته خپل احكام اعلام او درښكاره وى.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّۚ

او كله چه غواړئ تاسى له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه د كوم متاع كار كوم څيز پس غواړئ هغه له دوى نه د باندى د پردى دغه (غوښتل د باندى د پردى) د تاسى ډير پاك ساتونكى دى د زړونو ستاسى او (ډير پاك ساتونكى دى) د زړونو د دوى،

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «په دغه سره الله تعالىٰ مسلمانانو ته ادب ښوولى دى. كله چې دوى به د ډوډى دپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم كره ورتلل نو وروسته له ډوډى ځنى به هملته كښيناستل او په خپلو خبرو اترو به مشغوليدل حال دا چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هوسائى (آرام) او استراحت ځاى به هم هغه ؤ. مگر دوى له شرمه او حيأ دوى ته نه ويل چې ځئ پاڅئ! نو ځكه پاك الله دوى ته وفرمايل ـ او په دغه آيت كښى د پردى حكم صادر شو چې نارينه دى د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشى. كه كوم شى غواړى ښائى چې د پردى له شا ئى وغواړى. په دغه كښى د جانبينو زړه صاف او پاك پاتى كيږى او د شيطانى وساوسو استيصال په عمل راځى».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًاۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسى ته دا چې تكليف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته او نه ده (روا تاسى ته) دا چې په نكاح واخلئ ښځى د ده پس له وفات (يا

طلاق) د ده هیڅکله بیشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح ئی) ده په نزد د الله (گناه) ډیره لویه

تفسیر: یعنی د کفارو او منافقینو هر څه چی زړه ئی غواړی چتی (بیکاره) او فضول دی ووائی او پخپلو هم دغو ربړولو (تکلیفولو) او ایذاء رسولو کښی دی مشغول اوسی! مؤمنینو ته چی د ډیرو دلایلو او براهینو په رڼا (رڼرا) د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهائی صداقت ـ امانت ـ عفت ـ طهارت ظاهر او څرگند (ښکاره) شوی دی ـ دغه خبره لائقه او مناسبه نه ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کښی داسی کومه خبره وکړی یا ئی ووائی چی دوی دی د ډیری ضعیفی درجی ایذاء او خفگان سبب وگرځی په مونږ او تولو مؤمنانو لازم دی چه د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت وکړو او همیشه فهم او دقت وکړو چه په غفلت او تساهل سره هم کوم داسی تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ ځنی صادر نشی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا او آخرت په زیان او خساره اخته او ککړ شو له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډیره سخته او لویه گناه دغه ده چه کوم سړی د دوی د مطهراتو او ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړی. یا د داسی نالائقی ارادی اظهار د رسول الله په حیات کښی وکړی. ظاهر دی چه د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قائم شوی دی. او دوی له روحانی حیثیته د تولو مؤمنینو محترمی میندی تاکلی (مقرر) شوی دی. آیا وروسته له دی نه چه د کوم امتی د نکاح په عقد کښی راشی د دوی هغه عزت او احترام کماحقه ملحوظ پاتی کیدی شی؟ وروسته له دوی نه کله چی دوی په کورنی جنجالو او جگړو کښی ولویږی نو د تعلیم او تلقین او دینی احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنگه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شی چه د هغه دپاره فی الحقیقت قدرت دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره غوره کړی دی ـ او آیا کوم په انتهائی درجه سره بی حیاء او بیحسه او بی شعوره انسان به هم باور کولی شی چه له سیدالبشر امام المتقین او د خلق العظیم له مظهر سره کومی بی‌بی صاحبی چه خپل عمر تیر کړی وی هغه به د یوی شپی له مخی هم بی د دوی له کوره په بل ځای کښی اوسیدی شی؟ او هلته قلبی سکون او مسرت هم حاصلولی شی؟ یا د هغه هیله (ارزو) او امید په خپل زړه کښی گرځولی شی؟ خصوصاً څه وخت چه دغه خبره معلومه شوی هم وی چی دوی له هغو منتخبؤ او غورو خواتینو څخه دی چه د دوی په مخ کښی د دنیا او آخرت دواړه لیاری وروړاندی کړلی شوی مگر هغوی په خپل ذوق او خوښی سره د دنیا پر عیش، خوښی او عشرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ. او د آخرت د لیاری د اختیارولو اعلان ئی وکړ. لکه چه تاریخ راښیی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتی مقدساتو خواتینو په څه عدیم‌النظیر زهد ـ ورع ـ تقویٰ ـ صبر او توکل سره د الله تعالیٰ په عبادت او خپلو معنوی اولادهؤ په هدایت

کښې مشاغلت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په ديني خدمت کښې مواظبت کاوه او خپل ګرد (ټول) اوقات ئې په هم دغو مهماتو کښې صرف او وقف کړل او هيڅ يوی له دوی ځنې په سهو او خطأ سره هم دنيوی لذايذو او مشاغلو ته نه دی کتلی او څرنګه داسې کوم خيال به د دوی په زړه کښې تيريده؟ حال دا چې الله تعالیٰ د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمايلی ؤ ﴿ يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا ﴾ او په دغه سره ئې د دوی د تزکيې او د تطهير د کفالت بشارت ورکړی وو. (**فرضی الله عنهن! وارضاهن وجعلناممن يعظمهن حق تعظيمهن، فوق مانعظم امهاتنا التی ولدتنا. آمين.**) د دغې مسئلې نهايت محققانه بحث د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی قدس سره د «آب حيات» په کتاب کښې شته.

اِنْ تُبْدُوْا شَيْـًٔا اَوْ تُخْفُوْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٥٤﴾

که چيری ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) يا ئې پټ وساتئ (په زړونو کښې) پس بيشکه الله دی پر هر څيز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسير: يعنې مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ او مه په زړه کښې داسې وسوسې ته لياره ورکوئ! ځکه د الله تعالیٰ په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد (ټول) يو شان عيان دی او هيڅ يو شی له ده ځنې پټ نه دی او دی پر ګردو (ټولو) اخبارو او اسرارو عليم او خبردار دی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِيْٓ اٰبَآئِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اَخَوٰتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ ۚ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کيدلو د) پلرونو د دوی کښې او نه په ځامنو د دوی کښې او نه په ورونو د دوی کښې او نه په ځامنو د ورونو د دوی کښې او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کيدلو د) ځامنو د خويندو د دوی کښې او نه په ښځو د دوی (يعنې په ښځو د نورو مؤمنانو) او نه په هغو (وينځو) چه مالکان وی ښی لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسير: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارينه ؤ مخامخ کيدلو ممانعت وشو. اوس دغه ښوولی کيږی چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کيدل ممنوع نه دی. په دغه مورد کښې کوم عمومي حکم چې د عمومو مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کښې تير شو هم هغسې د

مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی. د ﴿ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ کومه تشریح چی مونږ هلته په (۱۰) رکوع کښی کړی ده هغه دی دلته بیا ولوسته شی.

وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

او وویرېږئ (ای ښځو) له الله! بیشکه الله دی پر هر شی باندی ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنی د پردی کوم احکام چه بیان شوی دی او هغه استشناء چه په کښی کړی شوی چه هغه په پوره ډول (طریقه) سره ملحوظ ولرئ او لږ څه هم په هغه کښی وړاندی وروسته لاندی باندی ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کښی ښائی چه د الله تعالیٰ د احکامو او د حدودو رعایت وکړی! ځکه چه له الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ شی نه دی پټ ﴿ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴾

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

بیشکه الله او پرښتی د الله درود وائی (رحمت لیږی) پر نبی باندی ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبی) باندی او سلام (پری) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «**صلوٰة علی النبی**» مطلب دا دی د نبی ثناء له تعظیم ـ رحمت او عطوفت سره ـ بیا د هر یوه په طرف چه صلوٰة منسوب وی سم د هغه د شان او مرتبی سره کومه ثناء ـ تعظیم ـ رحمت او عطوفت چی وړ او لایق وی هم هغه به تری مرادوه شی. لکه چی وایی پلار پر زوی ـ زوی پر پلار او وروړ پر وروړ مهربان دی یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوی نو ظاهر دی د پلار کوم قسم محبت او مهربانی چی پر زوی ده د زوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه دی او د وروړ له وروړ سره هم هغسی نشته بلکه د دغو دواړو د مینی نوعیت بل شان دی ـ هم داسی دلته ئی هم قیاس وکړئ او وپوهیږئ! الله تعالیٰ هم پر نبی صلوٰة لیږی یعنی په رحمت او شفقت سره د ده ثناء ـ اعزاز او اکرام کوی پرښتی هم پری سلام لیږی مگر د هر یوه صلوٰة رحمت ـ تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبی سره دی. وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چی تاسی هم پر نبی صلی الله علیه وسلم صلوٰة او رحمت ولیږئ! ښائی د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخی جلا (جدا) او علیٰحده وی. علماؤ فرمایلی دی چی د الله

تعالىٰ صلوٰة رحمت ليږل دى او د پرښتو صلوٰة استغفار دى او د مؤمنينو صلوٰة دعاء ده. په حديث كښې راغلى دى كله چې دغه آيت نازل شو صحابه ؤ رضى الله عنهم عرض وكړ يا رسول الله د سلام طريقه خو مونږ ته معلومه شوى ده يعنى چې د لمانځه په تشهد كښې داسى لوستل كيږى السلام عليک ايها النبى و رحمة الله و بركاته د صلوٰة طريقه هم مونږ ته ارشاد وفرمايئ! ځو يې مونږ په لمانځه كښې ولولو. رسول الله صلى الله عليه وسلم د دغه درود تلقين دوى ته وفرمايه «**اللهم صل علىٰ محمد وعلىٰ آل محمد كماصليت علىٰ ابراهيم وعلىٰ آل ابراهيم انک حميد مجيد ـ اللهم بارک علىٰ محمد وعلىٰ آل محمد كما باركت علىٰ ابراهيم وعلىٰ آل ابراهيم انک حميد مجيد**» غرض دا دى چې الله تعالىٰ مؤمنينو ته حكم وركړ چې تاسى هم پر نبى صلوٰة (رحمت) وليږئ نبى دغه راوښود چې ستاسى صلوٰة ليږل دغه دى چې له الله جل جلاله ځنې وغواړئ ځو هغه زيات له زيات خپل رحمتونه تر ابد الاباد پورى تل ترتله پر نبى صلى الله عليه وسلم نازل وفرمايى! ځكه چې د الله تعالىٰ رحمتونه بيحده او بى نهايته دى، دغه هم د الله تعالىٰ رحمت دى چې پر دغه غوښتنه سره لا نور داسى رحمتونه پر خپل نبى صلى الله عليه وسلم نازل فرمائى چې مونږ د هغو د ليږلو څخه بى د ده د توفيقه عاجز او ناتوانه يو او بيا هغه خپل لطف مونږ ته منسوب وفرمائى چې ګواكى مونږ هغه د ده په حضور كښې وروړاندى كړى دى حال دا چې په واقع كښې رحمت ليږونكى هم هغه واحد ذات جل جلاله دى ولى چې د هيڅ بنده له اختياره او قوته دغه كار نه دى پوره چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له رتبى سره لايق كومه تحفه او سوغات ده ته ورواندى كړى شى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «له الله تعالىٰ ځينى رحمت غوښتل پر رسول الله صلى الله عليه وسلم او له هغه سره د ده پر خپل خانه باندى هم درود ويل لوى قبوليت لرى او پر دوى هم هغسى رحمت نازليږى چې د دوى له شانه سره مناسب او لايق وى او له يو ځلى غوښتلو څخه لس رحمتونه پر هم هغه غوښتونكى نازليږى اوس د هر چا چې هومره زړه غواړى هغومره رحمت دى ځان ته حاصل كړى»

تنبيه: د صلوٰة على النبى صلى الله عليه وسلم په متعلق مزيد تفصيلات په دغى مختصرى حاشيى كښې نه ځائيږى ـ دغه موضوع دى د احاديثو په شروحو كښې ولوستله شى! په دغه مورد كښې د شيخ شمس الدين سخاوى رحمة الله عليه رساله د «**القول البديع فى الصلوٰة على الحبيب الشفيع**» د ويلو وړ (قابل) ده مونږ د «صحيح مسلم» په شرح كښې د كفايت په اندازه د ده په متعلق څه ليكلى دى. فالحمد لله علىٰ ذلک.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چې ایذاء رسوی الله ته (په و لد او شریک) او (ایذاء رسوی) رسول الله (ته په نسبت د سحر ـ شعر ـ جنون) لرې کړی دی دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کښې او تیار کړی ئی دی دوی ته عذاب سپکوونکی (د اور د دوزخ).

تفسیر: پاس پر مسلمانانو حکم ؤ چې دوی دی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د ایذاء سبب ونه ګرځی بلکه د دوی په انتهائی تعظیم او تکریم کښې دی زیار (محنت) او کوښښ وکړی! چې د هغه یو صورت صلوٰة او سلام لیږل دی اوس دغه راښیی چې د رسول الله ایذاء رسونکی په دنیا او آخرت کښې ملعون او مطرود او په خورا (ډیر) سخت شرموونکی عذاب اخته او ککړیږی. د الله تعالیٰ ایذاء دغه ده چې د ده رسول صلی الله علیه وسلم ته څوک څه ربړ (تکلیف) او ایذاء ورسوی یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقی خبری وکړی.

وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوْا فَقَدِ احْتَمَلُوْا بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿۵۸﴾ ع

او هغه کسان چې ایذاء رسوی مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چې کړی ئی وی دوی (یعنی په ناکړی کار) پس په تحقیق باروی دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان ؤ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به ئی ویل یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به ئی د دروغو خبری اتری لکه چې د «النور» په سورت کښې مسطوری دی کولی. وروسته له دی نه د ځینو هغو ایذاؤ د انسداد په نسبت ځینی ښوونی کړی شوی دی چې د دغو منافقینو له خوا به ځینی مسلمانانو ښځو ته رسیدی ـ په روایاتو کښې مذکور دی کله به چې مسلمانی ښځی خپلو ضروریاتو ته د باندی تللی نو بدکاره منافقان به دوی ته په پټونی کښې ناست ؤ او د دوی د اذیت او پریشانی اسباب به یی وربرابرول کله چې دغه منافقین به ونیول شول نو د پوښتنی په ځواب کښې به ئی داسی ویل چې مونږ په دی باندی نه وو خبر چې دغه اصیله او حره ښځه ده مونږ به داسی ګڼل چې ګوندی وینځه اوامه ده نو ځکه مو وڅیړله.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ يُدْنِيْنَ

عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ

ای نبی ووایه ښځو ته دی او لونو ته دی. او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چه خواره دی کاندی پر تولو ځانونو خپلو له تکريو (څادرونو) پرونو خپلو څخه

تفسير: يعنی وروسته د تول بدن له پټولو څخه د تکری (څادر) څه برخه پر سر او څه برخه ئی له سر ځنی راښکته پر خپله څيره باندی وځړوی. په رواياتو کښی راغلی دی چی وروسته د دی آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلی څيری او ګرد (تول) بدنونه په خپلو تکريو (څادرونو) سره پټول او بيا به د باندی داسی وتلی چی يواځی به د دوی يوه سترګه ښکاريده چی په هغه سره به لاره تلی شوی. له دی نه معلومه او ثابته شوه چی د فتنی او فساد په وخت کښی ښائی چی آزادی اصيلی ښځی خپله څيره هم پټه کړی او وينځی د شديدهٔ ضرورياتو له سببه پر دغه نه دی مکلفی ځکه چی د دوی په کارو او چارو کښی تکليف او حرج پيښيږی.

ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن يُعۡرَفۡنَ فَلَا يُؤۡذَيۡنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ۝٥٩

دغه (پټول د بدن) نژدی دی ته چی وبه پيژندی شی دوی (چی اصيلی دی) پس ايذاء به ونشی رسولی دوی ته (په زعم د وينځو) او دی الله ښه ښنونکی (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی چی «ښه وپيژندله شی چی وينځه نه ده بلکه بی‌بی ده، د ننګ او ناموس ميرمن ده بدبخته او بدناموسه نه ده نيک بخته ده بدذاته نه ده څو بدنيته خلق هغوی ته لاس ونه غځوی او نقاب (بغره) ئی د هغه ښنه کيښوده دغه د بهتری حکم دی وروسته ئی وفرمايل چی الله ښښوونکی مهربان دی» يعنی که سره له دومره اهتمامه کوم تقصير پاتی شی نو د الله تعالیٰ له مهربانی نه د ښښنی توقع شته. (تکميل) دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام و څو هر څوک دوی وپيژنی او د دوی ربړولو (تکليفولو) ته زړه ښه نه کړی او بيا د دروغو پلمه (تدبير) او حيله ورته جوړه نه کړی. وروسته له دی د عمومی ګوتی وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهديد او ويرول دی اعم له دی چه له کومی ميرمنی سره وی يا له کومی وينځی سره.

لَّئِن لَّمۡ يَنتَهِ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چی په زړونو د

دوی کښې رنځ دی (د زناء کولو له بد کاری خپلی نه)

تفسیر: یعنی پر هغو خلقو چې د بدنظرئ او شهوت پرستئ مرض او ګرګ لګیدلی وی

وَّالْمُرْجِفُوْنَ فِى الْمَدِيْنَةِ

او بدی آوازی ګدوونکی په (ښار د) مدینی کښې

تفسیر: دغه غالباً یهودان دی یا ممکن دی چه هغه منافقان تری مراد وی چه علی‌الاکثر به ئی دروغ خبری شائع کولی او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به ئی شائعات او انتشارات کول.
او امکان لری چې منافقان تری مراد وی

لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُوْنَكَ فِيْهَآ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۶۰﴾ مَّلْعُوْنِيْنَ ۚ اَيْنَمَا ثُقِفُوْٓا اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِيْلًا ﴿۶۱﴾

نو خامخا به وګمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی بیا به همسایه توب ونه کړی (دوی) د تا په دغه (مدینه کښې) مګر لږ وخت رټلی ترټلی شوی هر چیری چې وموندلی شی وبه نیولی شی او وبه وژلی شی په وژلو (د خواری سره)

تفسیر: یعنی که دغه بد سری د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلی نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو چې په څو ورځو کښې تاسی هغوی له مدینی منوری څخه د باندی وشړی ـ او هومره ورځی چې دلته اوسیږی د ذلت او مرعوبیت په صفت کښې به پاتی وی لکه چې دغه یهودان ګرد (تول) وشړل شول ـ او منافقانو به د دغو ویرولو او ډارولو په اثر ښائی خپله رویه بدله کړی وی نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.
حضرت شاه صاحب لیکی «هغه خلق چې بدنیت وو ـ او په مدینی منوری کښې به ئی ښځو ته لاس آچاوه او په بدو سترګو به ئی ورته کتل ـ او دروغی خبری به ئی خوروالی او پخپلو اوضاعو او حرکاتو سره به ئی د مسلمانانو د ضعف او ماتی او د مخالفانو قوت او قدرت به ئی خلقو ته ښکاره کوؤ دغه ئی هغو ته وفرمایل»

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿۶۲﴾

دا یوه لاره ایښې ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کښې چې تیر شوی دی پخوا له دی نه او له سره به نه مومې ته لارې د الله ته هیڅ تبدیل تغییر

تفسیر: یعنی عادت الله په هم دی دوام لری هغو کسان چې د انبیاؤ الله په مقابل کښې شرارتونه کوی او فتنه او فساد خوروی هم داسې ذلیل ـ خوار او هلاک کړی. یا دغه مطلب دی چې په پخوانیو کتابونو کښې هم دغه حکم شوی دی چې مفسدان له خپله منځه د باندی وباسئ! لکه چې حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ئې له توریت څخه نقلوی.

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللّٰهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿۶۳﴾

پوښتنه کوی له تا څخه خلق له قیامت (د راتلو چې کله دی؟) ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده علم د قیامت (خاص) په نزد د الله دی او څه شی پوه کړی ئې ته (په قیام د قیامت؟ یعنی ته ترې بیخبره ئې بیا نو ورته ووایه) ښائې چې قیام د قیامت دی نژدی.

تفسیر: ـ اګر که د قیامت د صحیح وخت تعیین الله تعالیٰ هیچا ته نه دی ښوولی مګر دلته ئې د هغه د قرب په طرف اشاره فرمایلی ده. په حدیث کښې راغلی دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله د شهادت او وسطی ګوتی پورته کړی او ورسره ئې وفرمایل ـ «**اناوالساعة كهاتين**» زه او قیامت د دغو ګوتو په شان یو» یعنی هومره چه وسطی ګوته د سبابې په نسبت وړاندی ختلی ده نو زه له قیامت څخه هم دغومره قدر ړومبی راغلی یم ـ قیامت ډیر نژدی او په ما پسې ژر راتلونکی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی
«ښائی په دغه کښې به هم منافقانو ضد عناد او سر تمبګی ځان ته غوره کړی وی د هغه څیز ځواب چې له تولی دنیا سره نشته د هم هغه پوښتنه څو څو ځلی وکړی نو هم هغه ئې هم دلته ذکر کړ» او ممکن دی چې د هغه په نسبت چې پخوا له دی نه ئې فرمایلی ؤ ﴿لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ د استهزاء او تکذیب په ډول (طریقه) به ئې ویل چې هغه قیامت او آخرت به کله راځی؟ چې ته مو له هغه څخه تل ویروی ـ آخر د هغه صحیح او تاکلی (مقرر کړی) وخت خو مونږ ته راوښیه!

إِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِيْنَ وَاَعَدَّ لَهُمْ سَعِيْرًا ﴿٦٤﴾

بيشکه الله رټلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله) او تيار کړي ئې دي دوى ته سختي لمبي وهونکې اور.

تفسير: يعني د دغه لعنت اثر دى چې دوى داسي لاطائل سوالات کوى او د آخرى خاتمي او د عاقبت هيڅ فکر نه کوى.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوْهُهُمْ فِى النَّارِ

په دغه حال کښي چې هميشه به اوسيږي په دغه اور کښي تل تر تله نه به مومي دوى هيڅ دوست (چې ئې ترې وباسى) او نه کوم مددګار (چې عذاب ترې لرې کړي ياده کړه) هغه ورځ چې چورلولي به شي مخونه د دوى په اور کښي

تفسير: يعني پرمخې نسکور غورځولي کيږي او د دوى څيرې به په اور کښي لاندى باندى کړى شي.

يَقُوْلُوْنَ يٰلَيْتَنَآ اَطَعْنَا اللّٰهَ وَاَطَعْنَا الرَّسُوْلَا ﴿٦٦﴾

وائي به دوى اى کاشکي مونږ اطاعت کړي وى مونږ د الله او اطاعت کړي وى مونږ د رسول (د الله).

تفسير: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوى چې کاشکي مونږ په دنيا کښي د الله او د رسول الله پر وينا غوږ ايښي وى او پر هغه مو عمل کړي وى څو له دغه بدى ورځي سره مخامخ شوى نه وى.

وَقَالُوْا رَبَّنَآ اِنَّآ اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَاَضَلُّوْنَا السَّبِيْلَا ﴿٦٧﴾

رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيْرًا ﴿٦٨﴾

او وایی دوی ای ربه زمونږ بیشکه مونږ اطاعت کړی و مونږ د مشرانو خپلو او د غټانو خپلو پس ورکه کړه دوی له مونږ ځنی سمه لاره. ای ربه زمونږ ورکړه دوی ته دوچنده له عذابه او لری کړه دوی له رحمته خپله رټلو ترټلو لویو سره

تفسیر: دغه به د غیظ او قهر له شدته وائی چی زمونږ دغو دنیوی سردارانو، مشرانو او مذهبی پیشوایانو وغولولو او تیری ایستلو او په دروغو او فریبو ئی په دغه غم او مصیبت کښی اخته کړو ـ د هم دوی په اغواؤ او لمسون د حق له لاری ځخه وښوئیدو او بی لاری شو. نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کیږی ښائی دوی ته زمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شی. او هغه لعنت او زحمت چی پر مونږ نازلیږی له هغه ځخه دی زیات او ډیر پر دوی هم نازل شی. گواکی د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه یخول غواړی. په هم دغه مضمون یو بل آیت د «الاعراف» په (٤) رکوع کښی تیر شوی دی هلته د دوی د دغی غوښتنی ځواب هم شته هغه دی هلته بیا ولوست شی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ؕ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ﴿٦٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان یی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کیږئ په شان د هغو کسانو چی ایذاء ئی رسولی وه موسٰی ته پس پاک کړ دغه (موسٰی لره) الله له هغو دروغو چی دوی پری ویل او وو (موسٰی) په نزد د الله کښی وجیه (مخور خاوند د عزت)

تفسیر: یعنی تاسی داسی کوم کار یا خبره مه کوئ چی له هغه نبی علیه السلام ته ایذاء ورسیږی دغه ایذاء نبی علیه السلام ته هیڅ زیان او ضرر نشی رسولی ځکه چی دی د الله تعالیٰ په دربار کښی لوی عزت او پت لری او الله جل جلاله به له ده ځنی هغه د اذیت گردی (تولی) خبری لری کوی مگر په هغه سره ستاسی آخرت خرابیږی. وگورئ چی د حضرت موسٰی علیه السلام په نسبت خلقو څرنگه د اذیت خبری کولی مگر الله تعالیٰ د موسٰی علیه السلام د وجاهت او مقبولیت له وجی د هغو تولو ابطال وفرمایه او د موسٰی علیه السلام بی‌خطائی او بی‌داغی ئی

ثابته کړه. په روایاتو کښې راغلي دي چې ځینو مفسدینو پر حضرت موسیٰ علیه السلام تهمت لګاوه چې حضرت هارون علیه السلام ئې بیدیا ته بیولی او هلته ئې وژلی دی نو الله تعالیٰ په یوه خارقه طریقه سره د هغه تردید وفرمایه او په صحیحینو کښې راغلي دي چې حضرت موسیٰ علیه السلام د حیاء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کښې تل په پټه غسل کاوه. خلقو به ویل چې د دوی په بدن کښې هرومرو (خامخا) څه عیب دی یا د برص داغ لري یا ئې خصیې پړسیدلي دي یوه ورځ موسیٰ علیه السلام غسل کاوه او خپل کالي (جامې) ئې ایستلي پر یوې تیږې (ګټې) ئې ایښي ؤ هغه تیږه (ګټه) د دوی له کالیو (جامو) سره وتښتیده حضرت موسیٰ علیه السلام بربنډ له اوبو څخه ووت او خپله همسا ئې واخیسته او په هغې تیږه (ګټه) پسې پر مندو شو په دغه وخت کښې تولو خلقو دوی ته کتل او ګردو (تولو) ته دغه حقیقت ورڅرګند (ښکاره) شو چې د دوی مبارک وجود بیخي پاک او بې‌عیبه دی څه ښه ئې ویلي هر چا چې ویلي دي

پټ ئې په جامو کړ. د هر چاچې څه عیب ولید

بي عیبو لره ورکړله جامه د بربندتیا

ځینو مفسرینو لیکلي دي چې قارون یوې ښځې ته څه پیسې ورکړې او ویې لمسوله څو هغه په یوه لویه مجمع کښې چیرې چې موسیٰ علیه السلام په موعظه او تذکیر کښې مشغول وی داسې ووائي چې (العیاذ بالله) موسیٰ علیه السلام له ماسره مبتلا دی ـ بالاخر الله تعالیٰ قارون په ځمکه کښې خښ کړ او د هغې ښځې په ژبه ئې د هغه تهمت تردید وکاوه لکه چې د «قصص» په سورت کښې تیر شو.

تنبیه: د موسیٰ علیه السلام بربنډ ځغلیدل په تیږې (ګټې) پسې د مجبوریت لامله (له وجې) ؤ ـ او ښائي دا ئې هم په خیال کښې نه وی ګرځیدلي چې دغه تیږه (ګټه) به برابره هغې لویې مجمعې ته ورځي او هلته به دریږي پاتې شو د تیږې (ګټې) دغسې حرکت نو هغه د فوق العادت په ډول (طریقه) وو د عاداتو پر خوارقو مونږ یو مستقل مضمون لیکلي دي د هغو له لوستلو څخه وروسته په دغسې جزئیاتو کښې د بحث او تمحیص ضرورت نه پاتې کیږي. په هر حال له دغې واقعې څخه ظاهریږي چې د الله تعالیٰ له جانبه د انبیاؤ علیهم السلام د پاکې اثبات له جسمانې او روحاني عیوبو څخه تر کومې اندازې پورې منظور دي؟ او په څه اندازه د دغې شیانو په امحاء کښې اهتمام کړی شوی دی؟ څو د خلقو په زړونو کښې د دوی له جانبه د تنفر او استخفاف جذبات پیدا نشي او د قبول الحق په لاره کښې له هیڅ جانبه څه ممانعت وړپیښ نشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾

يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویریږئ له عذاب د الله او ووایئ خبره سمه محکمه رښتیا! چې نیک صالح کړی (الله) تاسی ته عملونه ستاسی او وبښی (الله) تاسی ته ګناهونه ستاسی او هر چا چې اطاعت وکړ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بری ډیر لوی سره.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او وپوهیږئ چې سمی خبری کوونکی ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کیږی او ګناهونه او تقصیرات ئې ورمعافیږی. په حقیقت کښې یواځې د الله تعالیٰ او د رسول صلی الله علیه وسلم په اطاعت کښې د حقیقی بری او کامیابی سر او راز پټ دی هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوی په مراد رسیږی.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ ۖ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

بیشکه مونږ وړاندی کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر آسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پیدا کړ په دوی کښې فهم او نطق) پس منع راوړه دوی له دی چې پورته کړی هغه (د امانت بار) او ویریدل دوی له هغه (امانت) او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان بیشکه چې دغه (انسان) دی ظالم ډیر بی ویری نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ ـ د هغه بار او پیتی په اوږو اخیستلو څخه چې آسمانونو ځمکی او غرونو د خپلی ناتوانی او عجز اظهار وکړ چې پورته کولی ئې نشو دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

ددنیا له واکه نشو اخیستل د امانت
انسان واخیست دغه پیتی په خپل شا له جهالت

آسمان بار امانت نتوانست کشید
قرعه فال بنام من دیوانه زدند

حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی پر خپل ځان ونه ویریده ـ او پری ونه پوهیده چی امانت څه شی دی؟ د بل چا څیز په داسی حال کښی ساتل چی خپل خواهش او غوښتنه تری وساتی. په آسمان او ځمکه کښی د دوی څه ذاتی غوښتنه او خواهش نشته او که دی خو هم هغه شی دی چی دوی پری قائم ولاړ دی په انسان کښی غوښتنه یو شان او په خلاف له هغی غوښتنی حکم بل شان دی. نو د دغه پردی څیز یعنی حکم په خلاف د خپل ځان ساتنه ډیر لوی زور غواړی او د هغه انجام او عاقبت دا دی چی منکران پر خپلو ګناهونو نیول کیږی او حکم منونکیو ته به قصور معافیږی. اوس هم د بل چا د امانت په نسبت هم دغسی حکم شته که څوک د بل چا امانت عمداً او په قصد سره ضایع کوی نو بدل (ضمان) ئی پری اوړی که بی اختیاره تری ضایع کیږی نو پری (ضمان) او بدل نشته «موضح» اصلی خبره دا ده چی الله تعالیٰ په خپل یو خاص امانت کیښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کښی اراده وفرمایله چی که هغه غواړی نو دغه امانت په خپلی سعی او کسب او د مټ په قدرت او قوت وساتلی شی بلکی تزئید او ترقی هم ورته ورکړه شی څو په دغه سلسله کښی د الله تعالیٰ د هر قسمو شیونو او صفاتو ظهور وشی مثلاً د هغی نوعی هغه افراد چی هغه امانت په پوره ډول (طریقه) سره محفوظ ساتی او ترقی ورته ورکړی ـ پر هغو انعام او اکرام وکړی. او هر هغه چی په غفلت او شرارت سره هغه ضائع کړی نو هغه ته به سزا ورکړه شی او هغه کسان چی په دغه مورد کښی لږ شان قصور وکړی له هغوی سره د عفوی او د ښنلو معامله وکړ شی. زما په خیال دغه امانت د ایمان او د هدایت یو تخم دی چی د بنیادمانو په زړونو کښی شیندلی (نوستلی) او کرلی شوی دی چی هم هغه ته **«مابه التکلیف»** هم ویلی شو **«لاایمان لمن لا امانة له»** چی د دغه د ساتنی او په حفاظت کښی له مداومت څخه د ایمان ونه زرغونیږی ګواکی د بنی آدمیانو قلوب د الله تعالیٰ ځمکه دی چی تخم هم په هغو کښی پخپله الله شیندلی (کرلی) دی د باران ورولو له پاره ئی د رحمت وریځی هم لیږلی دی چی د هغوی له سینو ځنی د الله تعالیٰ د وحی باران هم وریدلی دی. د هر انسان فریضه دا ده چی د ایمان دغه تخم چی د الله تعالیٰ امانت دی ابته (خراب) او ضائع نه کړی بلکی په پوره سعی، کوشش، جهد، جد، تردد ـ او تفقد سره د هغه پرورش او پالنه وکړی او ډیر زیات دقت دی وکړی څو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوزیږی او ضائع نشی د هم دغه په لوری د حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه په دغه حدیث کښی اشاره ده **«ان الامانات نزلت من السماء فی جذر قلوب الرجال ثم علموا من القرآن ـ الحدیث»** دغه امانت هماغه د هدایت تخم دی چی د الله تعالیٰ له جانبه د انسانانو په قلوبو کښی ښخ کړی شوی دی بیا د قرآن او د سنت د علومو باران پری وشو چه که له هغه څخه پوره ګټه (فائده) او انتفاع واخیستی شی نو د ایمان دغه مبارکه ونه زرغونه کیږی، لوئیږی، وده کوی، غټیږی میوو او ثمرو ته رسیږی او انسان د هغی له خوږو اثمارو څخه متلذذ او متمتع کیږی او د استثمار موقع

مومی او که په انتفاع کښی څه قصور او کوتاهی وکړی شی نو په هماغه اندازه د دغی ونی په وده او لوئیدلو کښی نقصان واقع کیږی که بیخی تری غافل کیږی او له سره ورته نه متوجه کیږی نو دغه تخم بیخی خراب ـ ضائع او بربادیږی. هم دغه امانت ؤ چی الله تعالیٰ آسمانونو او ځمکی او غرونو ته وروړاندی کړ ـ مگر په هیڅ یوه له هغو کښی دغسی یو قوت او استعداد نه ؤ چی د دغه عظیمه امانت د پورته کولو زور او حوصله ولری او هر یوه له دوی د حال په لسان یا د قال په بیان د دغه غیر قابل متحمل بار او پیتی له پورته کولو څخه په ویره سره انکار وکړ او علیٰ رؤس الاشهاد ئی وویل چه زمونږ له عهدی او توانه دغه بار ډیر درووند او ثقیل دی او نه ئی شو پورته کولی. ته پخپله فکر او دقت وکړه چه ماسواء له انسانه به بل کوم مخلوق وی چی پخپل کسب او محنت سره د ایمان د دغه تخم حفاظت او پرورش وکړی؟ او د ایمان دغه شجره مشجر او مثمر وگرځولی شی؟ فی‌الحقیقت د دغه عظیم‌الشان امانت د حق ادا کول او د یوی یابسی ځمکی څخه چی په هغی کښی د دی د مالک له جانبه تخم شیندلی (کرلی) شوی وی تکه شنه میوه داره ونه زرغونول او لویول د هم دغه ظلوم او جهول انسان حصه کیدی شی چی له هغه سره صالح‌الزراعت ځمکه شنه او په پخپل محنت سعی او تردد سره د الله تعالیٰ قدرت ده ته د کوم شی د زرغونولو او لویولو او په میوو راوستولو قوت او قدرت ورعطاء کړی دی.

«ظلوم» د «ظالم» او «جهول» د «جاهل» مبالغه دی. ظالم او جاهل هغه چاته ویلی شی چی بالفعل له عدله او علمه تش وی مگر د هغه استعداد او صلاحیت او د دغو صفاتو د حصول قوه ولری پس هغه مخلوق چی بدء‌الفطرت کښی په علم او عدل سره متصف وی او د یوی شیبی له مخی هم دغه اوصاف له ده څخه نشی بیلیدی مثلاً ملائکة الله یا هغه مخلوقات چه د دغو شیانو صلاحیت له سره نه لری مثلاً آسمان، ځمکه، غر او نور ظاهر دی چه دغه دواړه د الله تعالیٰ د دغه امانت حامل نشی کیدی بیشکه ماسواء له انسانه یوه بله نوعه هم شته چه هغه پیریان دی او په هغوی کښی فی‌الجمله د دی د تحمل استعداد موندلی کیږی نو ځکه په ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ کښی دغه دواړه سره جمع کړی شوی دی. لیکن د انصاف خبره خو دا ده چه د دی امانت د حق د اداء استعداد په هغوی کښی دومره ضعیف وو چه د حمل الامانت په مقابل کښی دومره د تذکر قابل نه وو او قابل الاعتنا نه گڼلی کیږی. گواکی په دغه معامله کښی هغوی هم د انسانانو د تابعانو په شان درولی شی او د دوی د مستقل نوم اخستلو ته څه ضرورت نه دی پاتی. والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾ ع

(دغه د امانت غرض د دی دپاره وو) چه عذاب ورکړی الله منافقانو سړیو او

منافقاتو ښځو ته او مشرکانو سړيو او مشرکاتو ښځو ته او رجوع په رحمت سره وکړی الله پر مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه ښښونکی (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: زما په خيال که دلته د ﴿ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾ معنی په معافولو سره وانه خيسته شی بلکی که پر حال د هغوی د متوجه کيدلو او په مهربانی فرمايلو سره واخيسته شی بهتره ده لکه چه په ﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ ﴾ کښی اخيست شوی. دغه خو د کاملينو مؤمنينو بيان شو او په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ کښی ئی د قاصرينو او مقصرينو د حال په طرف اشاره وفرمايله.

«والله تعالىٰ اعلم لنسأل الله تعالىٰ ان يتوب علينا ويغفرلنا ويثبتنا بالفوز العظيم انه هو الغفور الرحيم جل جلاله وعم نواله واجل شانه واعظم برهانه

تمت سورة الاحزاب بعون الله الملک الوهاب فلله الحمد والمنة

سورة سبأ مكية الا آية (٦) فمدنية وهی اربع وخمسون آية وست ركوعات رقمها (٣٤) تسلسلهاحسب النزول (٥٨) نزلت بعد سورة لقمان

د « سبأ » سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٦) آيته څخه چی مدنی دی (٥٤) آيتونه او (٦) رکوع لری په نزول کښی (٥٨) او په تلاوت کښی (٣٤) سورت دی وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ①

توله ثناء صفت خاص الله لره دی هغه چه خاص هغه ته دی هر هغه «شيان» چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شيان چی په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبيداً) او خاص هم دغه (الله) لره ده توله ثناء صفت په آخرت کښی (لکه چی په دنيا کښی هم دی) او هم دغه (الله)

ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد او تعریف هغه الله جل جلاله ته دی چه واحد احد دی او بی د نورو له شرکته د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوی او دغه سلسله ئی چتی (فضول) او بیکاره نه ده پیدا کړی، د داسی حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشی کیدی. ضرور دغه نظام بالاخر پر کومی اعلیٰ نتیجی منتهی کیدونکی دی چه هغه ته آخرت وائی. او څرنګه چه هم دی په دنیا کښی یواځی د تولو تعریفاتو مستحق دی په آخرت کښی هم یواځی هم دی د تولو تعریفاتو مستحق دی بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کیدی شی ځکه چه د مخلوق فعل د خالق اشعه او د دوی کمالات د ده د حقیقی کمال پلوشه ده لیکن هلته نور ګرد (تول) وسایط او پردی لری کیږی او هر شی لیدل کیږی. هغه ګرد (تول) د هم ده له طرفه وی نو ځکه صورتاً او معناً او حقیقتاً بلکه له هر حیثیته یواځی د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتی کیږی.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ط

معلوم دی (الله ته) هر هغه شی چه ښکته ننوځی په ځمکه کښی او هر هغه شی چه بیرون راوځی له دغی (ځمکی) څخه او هر هغه څیز چه راښکته کیږی له آسمانه او هر هغه شی چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښی.

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه کښی هیڅ یو لوی او وړوکی داسی څیز نشته چه د ده له علم څخه خارج وی هر هغه شی چی په ځمکه کښی ښکته ننوځی مثلاً حشرات ـ خوځندی ـ د نباتاتو تخم ـ د باران اوبه ـ د مړیو اجساد او هر هغه شیان چه له ځمکی څخه د باندی راوځی او بهر کیږی مثلاً زراعت ـ نباتات ـ معدنیات او نور او هغه شیان چه د آسمان له جانبه راښکته کیږی لکه باران ـ وحی ـ تقدیر پرښتی او نور او هغه شیان چی پورته خیژی آسمان ته مثلاً روح دعاء ـ اعمال ـ ملائک او نور پر دغو ګردو (تولو) انواعو او جزئیاتو د الله تعالیٰ علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ②

او هم دغه (الله) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره) ښه ښښونکی

دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی د دغه ګرد (تول) د ژوندون رونق ـ ښائست د الله تعالیٰ له رحمته او ښښنی څخه دی. که د بندګانو د دغی ناشکری او د حق نه پیژندلو په اثر ـ لاس په لاس د دوی په نیونو باندی لاس پوری کیدی نو دغه ګرد (تول) رونق او ښائست به په یوه لمحه کښی ختمیده ﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ ﴾ (د فاطر (٤٥) آیت (٥) رکوع (۲۲) جزء)

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَأْتِيْنَا السَّاعَةُ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چی رابه نشی مونږ ته قیامت.

تفسیر: ولی به قیامت نه راځی؟ د هغه منشأ وروسته راځی ﴿ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ﴾

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتَأْتِيَنَّكُمْ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه ولی به رانشی) بلکه را به شی قسم دی زما په رب خپل چی خامخا رابه شی هرومرو (لازماً) دا قیامت تاسی ته.

تفسیر: یعنی هغه معصوم او مقدس انسان چه د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو (تولو) موجوداتو څخه ړومبی وو اوس له ساطعو او قاطعو براهینو څخه د ده صداقت په پوره ډول (طریقه) سره ښکاره شو. په مؤکد قسم سره د الله تعالیٰ له طرفه خبر ورکوی چه خامخا قیامت راتلونکی دی نو بیا ئی هیڅ علت او سبب نه دی معلوم چی ولی ئی دوی نه منی ـ هو! که کومه محاله خبره یا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره ئی کړی وی نو د تردید او انکار ځای به په کښی وو ـ لیکن دغه خو نه محاله ده ـ او نه له حکمت څخه مخالفه ده نو بیا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګی (سرکشی) نه ده نو څه ده؟

عٰلِمِ الْغَيْبِ ۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَآ أَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرُ إِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٣﴾

(هسی رب) چه عالم دی په غیبو نه پټیږی له ده په اندازه د یوی ذری په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی او نه وړوکی له هغی ذری او نه لوی (تری) مګر (چه دا ټول لیکلی پراته دی) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی په هم هغه عالم‌الغیب قسم دی چی د ده له محیط علم څخه د آسمان او د ځمکی هیڅ یو لوی یا وړوکی شی یا یوه ذره یا له ذری څخه وړوکی یو شی هم نه دی پټ او نه هیڅ شی تری غائبیږی. ښائی چی دغه ئی ځکه فرمایلی وی چه د قیامت د وخت تعیین مونږ له سره نشو کولی د هغه علم له هغه چا سره دی چه د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. مونږ ته هم هغومره خبر چی هغه را کړی دی هغه مو بی له زیادته او تنقیصه درورسوه او په دی سره د هغی خبری جواب هم وشو ﴿ وَقَالُوٓاْ أَءِذَا ضَلَلۡنَا فِى ٱلۡأَرۡضِ ﴾ الآیة - یعنی کله چی زمونږ ذرات په ځمکه کښی منتشر شی بیا به څرنګه سره یو ځای کیږی؟ نو دغه ئی راوښوول چی هیڅ یوه ذره هم د الله تعالیٰ له علمه نه ده غائبه او پخوا ئی دغه راښولی وو چی د آسمان او د ځمکی پر هر یوه شی د ده قبضه ده نو بیا به ده ته څه مشکل وی چه ستاسی ګرد (ټول) منتشر ذرات یو ځلی سره راټول کړی.
تنبیه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی چی په هغه کښی هر شی سم د الله تعالیٰ له علمه سره ثبت دی. دا ټول ځکه لیکلی پراته دی په کتاب ښکاره لوح محفوظ کښی

لِّيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ
وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ٤ وَٱلَّذِينَ سَعَوۡ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ
لَهُمۡ عَذَابٞ مِّن رِّجۡزٍ أَلِيمٞ ٥

دپاره د دی چی جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) دغه (نیکوکاران مؤمنان چی دی) شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزی ښه (د عزت چی جنت دی). او هغه کسان چی سعی کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) زمونږ په دی حال چی عاجز کوونکی وی د الله په زعم خپل دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعني د قیامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نیکۍ او بدۍ نتیجه او ثمره ورکړه شي او د الله تعالیٰ د تولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبیه: «هغه کسان چې سعي او کوښښ کوي په باطلولو د آیاتونو د قرآن زموږ په دې حال چې عاجزونکي الله وي په زعم خپل» مطلب دا دی چې زموږ د آیاتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کښې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً زیار (محنت) او کوښښ کوي او د دغه مقصد د په مخ بیولو دپاره تینګ ولاړ دي ګواکي دوی (العیاذ بالله) داسې غواړي چه الله تعالیٰ عاجز کړي او پړ او مغلوب ئې وګرځوي او داسې ګڼي چه دوی د ده د قدرت په لاس کښې راتلونکي نه دي او هرومرو (خامخا) له ده څخنې خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٦

او (بل دپاره د دې لیکلي پراته دي په لوح محفوظ کښې) چې ویني هغه کسان چې ورکړې شوي دي دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا هم هغه حق دی او سمه لاره ښیي طرف د لارې (د هغه الله ته چه) ښه زبردست ډیر ثنا ویلی شوی دی.

تفسیر: یعني ځکه قیامت راتلونکی دی څو هغه کسان چې پرې یقین او باور لري هغو ته عین‌الیقین حاصل شي او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قیام ویني او ښه وپوهیږي چې د لوی قرآن بیان څرنګه بې له تزئیده او تنقیصه صحیح او جوت ثابت شو. او بیشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې د دغه زبردست د محامدو او محاسنو مالک الله ته مو رسوي او سمه صافه لاره راښیي. ځینی مفسرین د ﴿وَيَرَى الَّذِينَ﴾ الآیة ـ مطلب داسې اخلي چې د ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي اعم له دې چې مسلمانان وي که کتابیان هغوی پوهیږي او ویني چې د قیامت او نورو په متعلق د قرآن المجید بیان بیخي صحیح دی او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښیي او په سمه صافه لارې ئې برابروي. دا (یری) فعل قلب دی چې دوه مفعوله غواړي او دا (الذین) سره له خپلې صلې فاعل دی او دا بل (الذی) سره له خپلې صلې ئې مفعول اول دی او دغه (هو) ضمیر د فصل دی او دا (الحق) ئې مفعول ثاني دی او هم دغه جمله د (یری) بیا په موضع د نصب کښې عطف ده په تیره جمله د (یجزی) باندې او جمله د (و یهدی) عطف دی په (الحق) باندې حاصل دا شو یعني قسم دی چې رابه شي قیامت جزا به ورکړي خدای مؤمنانو لره او چې معلوم به شي عالمانو ته په وخت د ظهور د قیامت کښې عیاناً چې دا منزل حق دی لکه چې معلوم ؤ

ورته پخوا برهاناً.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُّنَبِّئُكُمْ اِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍۙ اِنَّكُمْ لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ۝٧ اَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَمْ بِهٖ جِنَّةٌ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی آیا (وښیو) دلالت کړو تاسی په یو سړی چی خبر درکوی تاسی ته کله چی ذری ذری کړی شی تاسی په کامل ذره ذره کیدلو سره بیشکه چی تاسی خامخا په پیدایښت نوی کښی یئ. آیا له خپله ځانه تړلی دی (محمد) پر الله باندی دروغ ؟ یا ورپوری لیونتوب دی؟.

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کښی دغسی گستاخی او سپین سترگی کوله یعنی راځئ چی مونږ تاسی ته هغه سړی دروښیو چی وائی چه ستاسی دوړی او ذری او بخرکی به وروسته له مړ کیدلو او پرسیدلو او وراسته کیدلو او خاورو او دوړو کیدلو څخه بیا له خاورو څخه راتولیږی او له تاسو ځنی هم داسی روغ جوړ انسانان پیدا کیږی ـ او بیا به هم داسی ژوندی له قبرونو څخه راپاڅولی کیږئ. ښه نو پر داسی چتی (بیکاره) او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شی؟ او څرنگه ئی منل امکان لری؟ له دوو حالو څخه خالی نه دی یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړی چی ده داسی خبر راکړی دی که نه لیونی او سودائی دی او دماغ ئی پخپل ځای کښی نه دی. نو ځکه دا هسی اپلتی او چتی (بیکاره) خبری کوی (العیاذ بالله).

بَلِ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ فِى الْعَذَابِ وَالضَّلٰلِ الْبَعِيْدِ ۝٨

(نو فرمائی الله تردیداً داسی نه دی) بلکه هغه کسان چی ایمان نه راوړی په آخرت په عذاب کښی به وی (په عقبیٰ کښی) او په گمراهی لوی کښی (لویدلی دی په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی نه دروغ دی او نه جنون بلکه خالی دغه خلق پخپله د عقل ـ پوه ـ صدق او صواب له لاری څخه ښوئیدلی دی او له حق او یقین څخه ډیر لری لویدلی دی چی دغسی چتی (بیکاره) خبری کوی او په خپل دغه انکار او تکذیب سره خپل ځان په آفت او عذاب کښی اخته کوی فی‌الحقیقت دغه ډیر لوی عذاب دی چی د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شی چی دی د الله تعالیٰ انبیاؤ ته مفتری ـ مجنون او نور شیان ووائی (العیاذ بالله)

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ ۚ

آیا نه ګوری (دا کافران) هغه څیز ته چه په مخ کښې د دوی دی او هغه څیز ته چې وروسته د دوی دی. له آسمانه او له ځمکی (چې دوی په کښې محاط وی) که چیری اراده وفرمایو نو څیری به کړو په دوی ځمکه (او په کښې به ئې ډوب کړو په شان د قارون) یا به وغورځوو پر دوی باندی یوه توټه له آسمانه.

تفسیر: آیا دغه خلق ړانده شوی دی چه آسمان او ځمکی ته هم نه ګوری او خپل اطراف او حوالی او شاؤ خوا ته هم سترګی نه غړوی چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوی ـ پر دغی خبری باندی خو په خپله دوی هم قائلان دی چې د دوی او د ګردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی. بیا نو آیا هغه الله ته چې د دغو شیانو مالک او خالق دی د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختی او اشکال لری؟ او هغه ذات ته چې داسی عظیم الشان اجسام جوړولی شی او لاندی باندی او ویجاړولی ئې شی د انسانی جسم تخریب ـ تفکیک او تجزیه او بیا ئې سره تولول ـ ژوندی کول او پاځول څه اشکال لری؟ آیا دغه خلق له دی نه نه ویریږی چې د الله تعالیٰ پر ځمکه او تر آسمان لاندی اوسیږی او بیا داسی د بی ادبی او ګستاخی خبری کوی او بیځایه خپلی ژبی خوځوی ـ حال دا چې که الله تعالیٰ اراده وفرمائی په یوه رپه کښې به دوی یا په ځمکه خښوی یا به له آسمانه یوه توټه پری وغورځوی او دوی به بیخی سپیره او فنا کړی او په هم دغه دنیا کښې به د قیامت یوه وړوکی نمونه دوی ته وښیی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۝٩

بیشکه په دغه (کتلو د پاس او تیټ او خسف او اسقاط) کښې خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر بنده رجوع کوونکی (الله ته)

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلی نو د الله تعالیٰ په طرف ئې رجوع کیږی ځکه چې پوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او مافیهما کښې ډیر زیات د قدرت لوئی نښی او دلائل موجود دی د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږی چې هرومرو (خامخا) دغه ګرد (تول) یوه ورځ خپلی علیا او اکملی نتیجی ته رسیدونکی دی

چې د هغه نوم «دارالآخرة» دی کله چې دوی دغه تصور وکړی نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق او الله تعالیٰ ته رجوع او میلان کوی او د هغو علوی او سفلی نعماؤ چې ورته رسیږی شکریه اداء کوی له دغو بندګانو څخه د ځینو تذکره پاک الله داسی فرمائی چې.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يٰجِبَالُ اَوِّبِىْ مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته له جانبه خپله فضل (لوئی پر نورو، وموفرمایل غرونو ته چې) ای غرونو راوګرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کښې او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ حضرت داؤد علیه السلام ته له نبوت سره غیر معمولی سلطنت هم ورعنایت فرمایلی وو حضرت داؤد علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت او هلته به د الله تعالیٰ په ذکر او یاد مشغولیده او د الله تعالیٰ له خوفه به ئی ژړل او په تسبیح او تهلیل به مشغولیده ـ او په خپل هغه ښه الحان او ښکلی غږ سره به چې ضرب‌المثل دی د (زبور) په لوستلو مصروفیده د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تاثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستلی او ګرد (تول) طیور او مرغان به هم د دوی په شاؤ خوا کښې سره تولیدل او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم ده ته دغه خاصه بزرګی او لوئی ورعطا، فرمایلی وه. که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وی یا هغه عمومی تسبیح مراد وی چې هر شی ئی د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوی یا ئی وائی نو د حضرت داؤد علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کښې به د دغی خبری تذکره بیخی مهمله او بی معنی وی (العیاذ بالله) د «یا جبال اوبی معه» حکم تکوینی دی «امر وفرمایه الله داؤد ته داسی»

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ ۝١٠ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِى السَّرْدِ

او پسته کړی وه مونږ ده ته اوسپنه چې جوړوه ځغری ارتی اوږدی او اندازه کوه په اوبدلو کښې (چې حلقی ئی سره برابری وی)

تفسیر: د حضرت داؤد علیه السلام په حق کښې ئی اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله او ده به بی د اور او د صناعیه ؤ آلاتو له مرستی (مدد) اوسپنه په هر شان سره چې غوښته کړوله او تاووله به ئی او پنده او نری کوله او له هغی ځنی به ئی ځغری او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل (خرڅول) به یې او له هغی څخه به ئی د خپل قوت او معاش وسایل برابرول او

پر اسلامي بيت المال به ئې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه. وائي چې کړی لرونکي ځغرې پرومبی ځلي د ده له لاسه ايجاد او اختراع موندله چې ارتې او فراخې وې الله تعالیٰ ده ته امر ورکړ چې فراخې او ارتې ځغرې جوړوه! او د هغو حلقې او کړی په ښه نظم او ترتيب سره ونښلوه! چې د خپل لويوالي - وړوکوالي او نرۍ والي په اعتبار يو له بل سره هم متناسبې وې.

وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۖ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

او عمل کوئ تاسي د نيکيو بيشکه زه چې يم پر هغو کارونو چې کوئ ئې تاسي ښه ليدونکی يم.

تفسير: يعني د دغو چارو او صنايعو په مشغوليت کښې د حقيقي منعم له ياده مه غافليږئ! او تل ترتله په صالحه ؤ اعمالو کښې مشغول اوسئ! او دغه خبره په ياد ولرئ چې الله تعالیٰ ګرد (تول) اعمال او احوال ويني.

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ

او (مسخر کړی مو ؤ) سليمان ته باد (د) سبائي (منزل) د هغه (د) يوې مياشتې او (د) بيګائي (منزل) د هغه د يوې مياشتې (لاره) وه او بهولې مو وه د ده دپاره چينه د ويليو کړيو شويو مسو،

تفسير: د حضرت سليمان عليه السلام داسې يو تخت ؤ چې په فضا کښې الوته او دې به ئې له شام څخه يمن ته او له يمن څخه شام ته رساوه الله تعالیٰ د سليمان دپاره باد تابع او مسخر کړی ؤ نو ځکه د باد وسيله به ئې د يوې مياشتې مسافه (واتن) په نيمه ورځ کښې طی کوله د «انبياء» او د «نمل» په سورتونو کښې د دې څه بيان تير شوی دی او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کښې ئې هم څه بيان راځي. د ويليو کړيو شويو مسو د چينې په نسبت وائي چې الله تعالیٰ دغه چينه د يمن په اطرافو کښې بهولې وه چې جناتو به هغه په قالبو او سانچو کښې اچول او ترې لوی لوی ظروف (ديګونه - لګنونه او نور) به ئې جوړول چه پر هر يوه د هغو کښې د يوه لښکر طعام پخيده او پرې خوړول کيده، سليمان عليه السلام به لمر خاته له «دمشق څخه روانيده د غرمې خوب به ئې د (پارس) په (استخر) کښې کاوه او شپه به ئې زمونږ کابل ته راوړه چې د ده دغه لس ساعته منزل مساوی ؤ له دوه مياشتې منزل سره» (روح

المعاني - مدارک)

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾

او (مسخر کړی مو ؤ ده ته) له پیریانو هغه څوک چی کار به ئی کاوه په مخ د ده کښی، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چی به څنګ سرکشی وکړه له دوی له امره حکمه زمونږ (او د سلیمان اطاعت به ئی نه کاوه) نو وبه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کښی) له عذاب د اور.

تفسیر: یعنی ډیر پیریان چی هغه ئی په بل ځای کښی په شیاطینو سره تعبیر فرمایلی دی د معمولی چوپړانو او پندیانو په شان به په راز راز (قسم قسم) چارو او خدماتو کښی مشغول ؤ - د الله تعالیٰ له طرفه دوی ګرد (تول) محکوم شوی ؤ څو سلیمان علیه السلام ته اطاعت وکړی او که لږ څه سرکشی وکړی نو په اور کښی به غورځول کیږی.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۚ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سلیمان) ته هر هغه شی چی ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاؤ او تمثالونه او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعنی لوی لوی مساجد - کلاوی - محلات به ئی پر پیریانو تعمیر او ودانول - او مجسمی او تصاویر به ئی پر دوی جوړول چی ممکن په هغه شریعت کښی به دغه تصاویر نه ؤ ممنوع او په محمدیه شریعت کښی ممنوع درولی شوی دی او د مسو (تتو) لوی لوی داسی لګنونه به ئی جوړول چی لکه لوی تالاو او حوض به ؤ او داسی لوی لوی دیګونه به ئی هم جوړول چی له خپل ځای څخه له سره نه خوځیدل او په هغه خپل ځای کښی ځای په ځای باندی کیدل.

اِعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

(وفرمايل مونږ) عمل کوئ (د نيکيو ـ اى) آل د داؤده ! دپاره د شکر، او لږ دى له بندګانو زما شکر ايستونکى (احسان منونکى).

تفسير: يعنى اى د داؤد کورنى! د دغو عظيم‌الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسى کار وکړئ چې له هغو د الله تعالىٰ شکر ايستل مترشح وى. خبره دا ده چه الله تعالىٰ لږ ډير احسان خو پر هر چا کوى ليکن پوره شکر ايستونکى بندګان ډير لږ دى کله چې لږ دى نو قدر به ئى زيات کيږى لهٰذا کامل شکر ايستونکى شئ! او خپل قدر او منزلت زيات کړئ! دغه خطاب د داؤد عليه السلام کورنى او تبر ته دى. ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داؤد عليه السلام باندى احسان من وجه پر ګردو (ټولو) احسان دى. وائى چې داؤد عليه السلام د خپل ګردى (ټولى) کورنى دپاره داسى د اوقاتو تقسيم جوړ کړى ؤ چې د هغه په اساس د شپو ورځو په څليرويشتو ساعتو کښى هيڅ يو وخت داسى نه ؤ چې د ده له کورنى څخنى به يو نه يو تن د الله تعالىٰ په عبادت کښى مشغول او لګيا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چې حکم وکړ مونږ پر سليمان د موت (او دى مړ ولاړ وو، تکيه پر همسا يو کال) نو هيچا خبر کړى نه ؤ دغه پيريان په مرګ د دغه (سليمان) مګر چنجى د ځمکى (وينو) چې وئى خوړه همسا د ده پس کله چې ولويد (سليمان پر ځمکه) نو معلوم شو پيريانو ته دغه که چيرى وى چې پوهيدى په (علم د) غيب نو نه به ئى تيراوه (سلامت يو کال) په تکليف مشقت سپکوونکى کښى.

تفسير: کله چې حضرت سليمان عليه السلام پر پيريانو د بيت المقدس په تجديد کښى مشغول او لګيا وو مطلع شو چې زما د موت نيته رانږدى شوى ده نو پر پيريانو ئى د خپل ځان دپاره يوه د بلورو داسى مانى جوړه کړه چې د هغى منځنى سطحه له ورا ښکاريده بيا سليمان عليه السلام په هغى کښى ننووت او دروازى ئى پر ځان پسى وترلى او لکه چه د دوى عادت وو چې تر څو څو مياشتو پورى به په خلوت کښى د الله تعالىٰ په عبادت کښى مشغول وو بيا به داسى

یو وضعیت د رب العزت په عبادت کښې مشغول شو چې د قومې په حالت پر خپله همسا باندې ئې تکیه لګولې وه کله چې پرښتې د دوې روح هم قبض کړ د دوې مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې ؤ ـ او هیڅوک د دوې پر وفات متحسس نه شول. د دوې د وفات څخه وروسته تر ډیر مدت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو کله چې تعمیرات سم له سلیمانی نقشې سره پای (آخر) ته ورسیدل نو د هغې همسا په بیخ کښې چې دوې د هغه پر موازنه ولاړ وو د لرګې چنجې (وینه) ولګید او هغه ئې وخوړه او دوې ولید نو دلته د دوې وفات پر ګردو (تولو) منکشف شو په دغه سره جناتو ته د دوې د غیبې امورو د پوهیدلو حقیقت هم ورښکاره شو پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده (ښکاره) شوه که دغه پیریان پر غیبیه ؤ امورو پوهیدی نو څرنګه په دغه رېړ (زحمت) او تکلیف کښې به بلا موجبه پاتې کیدل او لازم وو چې د سلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کیدلو سره متصله به ئې له کاره لاس اخیست له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شیاطینو او د نورو تسخیر د حضرت سلیمان علیه السلام کسبې کمال نه ؤ بلکه محض د الله تعالیٰ فضل وو چې که اراده ئې فرمایلې وې نو هغه ئې د ده له تابوت سره هم قائم ایښودې شوې کوم انعامات چې پر حضرت سلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کښې کړې شوې وو دغه د هغه تکمیل شو چې وروسته د دوې له موت څخه هم تر یوه ضروری حد پورې جاری کیښود شې. او دغه راښوولې شوې دې چې د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالیٰ په څه تدبیر سره پوره کوی!.
(ربط) تر دې ځای پورې د ځینو منیبانو او شاکرانو بندګانو ذکر وو. وروسته له دې نه د یوه معرض او شکر نه کوونکی قوم (سبا) ذکر کاوه شی چې د ډیر عیش، رفاهیت او خوشالی او فارغ البالی څخه وروسته د کفر او ناشکری په سزا کښې تباه کړ شو. دغه قوم د یمن ډیر داسې دولتمن او ذی اقتدار قوم ؤ چې تر سلهاوو کلونو پورې ئې په ډیر ښه جاه او جلال پر هغه مملکت کښې حکومت کاوه له هم دغو څخنې یوه هم هغه ملکه (بلقیس) وه چې د هغې د حاضریدلو ذکر د حضرت سلیمان علیه السلام په دربار کښې په خوا له دې نه د (النمل) په سورت کښې تیر شو ـ ښائی چې دلته وروسته له سلیمان علیه السلام د (سبأ) ذکر په هم دغه تناسب سره هم شوی وی.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقیق وه خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کښې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دی له ښی او کیڼ (طرف د مینو د دوی).

تفسیر: یعنې د باغونو دوه طویلې سلسلې په ښی او کیڼ لورې اوږدې تر څو میلو پورې پرتې

وی که دوی پوهیدلی نو د الله تعالیٰ د رحمت او د قدرت هم دغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کیدلو دپاره کافي وه.

كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسی له رزق روزئ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډیر پاکیزه او (دغه رب د تاسی) رب دی ډیر بښونکی (د شکر کوونکیو).

تفسیر: گواکی دغه نښی ئی د حال په ژبه سره ویلی چی د خپل رب له دغو در کړیو شویو نعمتونو څخه متمتع او گټور شئ! او د دغه حقیقی منعم شکریه په ښه شان سره اداء کړئ! د کفر او عصیان په اختیارولو سره مه ناشکره کیږئ! یا لکه چه د ځینو اسلافو قول دی چه د انبیاؤ په ژبه به الله تعالیٰ دغه هدایت دوی ته ورکړی وی وائی چی دیارلس تنه انبیاء د دغه قوم په طرف لیږلی شوی وو ـ که دغه صحیح وی نو د حضرت مسیح څخه به پخوا دوی راغلی وی او د دوی وارثان به هم وروسته له دوی نه د دغه قوم تر بربادی پوری دوی پوهولی وی والله اعلم. د «ارض القرآن» مصنف د «سبا» د عمارتونو د ذکر په منځ کښی لیکی چی «د دغو عماراتو په سلسله کښی یو شی د اوبو بند هم دی چی هغه ته حجازی عرب «سد» او یمنی عرب «عرم» وایی. په عربستان کښی دایمی بهیدونکی سیند نشته ـ اوبه له غرونو څخه بهیږی او د شگو په کوریو کښی وچیږی او بی له دغه چی د زراعت او د نورو په درد وخوری ضائع او ابته (خراب) کیږی. د «سبا» واکدارانو په مختلفو مواقعو او ځایونو کښی د غرونو او بیدیاؤ او خوړونو په منځ کښی لوی لوی بندونه جوړ کړی وو چی په هغو کښی به اوبه دریدلی او حسب‌الضرورت د زراعت په کار ورتلی ـ د «سبا» په مملکت کښی دا شان په سلهاؤ مختلف بندونه ؤ. په دغو گردو (ټولو) کښی له ټولو څخه مشهور بند د «سدالمارب» بند وو چی د دوی په دارالسلطنت «مآرب» کښی واقع وو د مآرب د ښار په جنوب کښی په ښی او کیڼ طرف کښی دوه غرونه دی چی په «جبل الابلق» سره مشهور دی د «سبا» کاردارانو د دغو دواړو غرونو په منځ کښی نژدی په سنه ۱٤۰۰ قبل الهجرت کښی دا «سد المارب» تعمیر کړی وو دغه بند نژدی یو سل او پنځوس فیته طویل او پنځوس فیته عریض یو لوی دیوال وو. د دغه بند اکثره برخه اوس نړیدلی ده خو بیا یو ثلث برخه یی لا هم باقی ده. یوه اروپائی سیاح (ارناډ) د هغه پر موجوده و حالاتو یو مضمون په «فرنچ ایشیاټک سوسایټی جرنل» کښی لیکلی دی او د هغه موجوده نقشه ئی په خورا (ډیر) عمدگی سره تیاره کړی ده پر دغه دیوال کښی ځای په ځای داسی کتبات او لیکنی دی چی هغه گردی (ټولی) لوستلی شوی هم دی د دغه سد په پاسنیو او لاندنیو برخو کښی ډیری زیاتی کړکی هم وی چی حسب‌الضرورت به مفتوح او

مسدودي کيدی د «سد» په ښي او کينه خوا په مشرق او مغرب کښي دوه لوئي دروازي وی چی د هغو په وسيله به اوبه تقسيميدی او د ښي او کيني خوا ځمکی پری اوبه کيدی د اوبو رسول په دغه انتظام او ترتيب په دغو شګلنو او ښورو ځمکو کښي په ښي او کيڼ په دواړو جوانبو کښي په دريو سوو مربعو ميلو کښي تر سلهاؤ کروهو پوری ونی غنی ـ باغونه ـ ځنګلونه ـ او د جنت په شان مناظر تيار شوی ؤ چی په هغو کښي له هر دوله (قسمه) ميوی ـ دانی او معطری ونی حاصليدی قرآن الکريم د «جنتان عن يمين و شمال» په ويلو سره د هم دغو باغونو په طرف اشاره فرمائی يونانی مؤرخ (اګاتهرشيدس) چی په ٧٦٦ قبل الهجرت کښي د سبا معاصر ؤ بيان کوی چی سبا د عربو تکه شنه ودانه او خروبه سيمه ده چی په کښي ډيری ونی او بيشماره ميوی دانی پيدا کيږی په هغو ځمکو کښي چی د سيند په دواړو جوانبو کښي پرتی دی ډيری ښکلی او ښايسته ونی ولاړی دی د دغه ملک په داخلی برخه کښي د بخوراتو او د دارچينی او د کجورو او د هندی تمرو او د نورو خورا لوړی او ګڼی ونی او لوی ځنګلونه شته او له دغو ونه څخه ډير زورور او خوندور عطريات او ښی وږمی (بوئی) پورته کيږی د ونو د اقسامو او انواعو د کثرت او تنوع له سبب د دوی د اصنافو او د اجناسو نومونه يادول او د دوی تعريف او پيژندګلوی کول سخت او مشکل دی هغه ښه وږم او معطره هوا چی د دغو ګڼو ځنګلو څخه پورته کيږی هغه د جنت له خوشبوئی او رائحی څخه کمه نه ده او د هغو تعريف په الفاظو سره نشی کيدی هغه اشخاص چی له دغو ځمکو څخه لری له ساحله تيريږی هغوی هم هر کله چی د ساحل له جانبه هوا وچليږی له دغی خوشبوئی څخه محظوظ او مسروريږی او داسی ښکاری لکه چی ژوندون له اوبو څخه لطف او حظ اخلی او دغه تشبيه هم د ده د لطافت او نزاکت د قوت په مقابل کښي ناقصه ده. (آرتی ميډ روس) چی د سبا د عهد په آخر کښي اوسيده ليکی چی «د سبا باچا ـ او د ده ايوان په «مآرب» کښي دی چی په يوه له ونو ځنی ډک او د (ښځو) د عيش او عشرت لوړ (اوچت) ځای کښي واقع دی» الغرض د شينوالی شته والی موړتيا خوړوبتيا ـ ودانی ـ هوسائی (آرام) ـ عيش ـ عشرت او د هوا اعتدال په سبب «مآرب» د هم دغه کلام مصداق وو ﴿ بَلۡدَةٞ طَيِّبَةٞ وَرَبٌّ غَفُورٞ ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چی ته له خپله جانبه شکرګزاره اوسه! که د بشريت په مقتضاء څه نقص او تقصير پاتی شی نو الله تعالیٰ پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نيول نه کوی او په خپلی مهربانی سره ئی معافوی. د ده د نعماؤ شکر «کما کان حقه» د چا له لاسه پوره کيدی شی؟.

فَأَعۡرَضُواْ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ سَيۡلَ ٱلۡعَرِمِ وَبَدَّلۡنَٰهُم بِجَنَّتَيۡهِمۡ جَنَّتَيۡنِ ذَوَاتَيۡ أُكُلٍ خَمۡطٖ وَأَثۡلٖ وَشَيۡءٖ مِّن سِدۡرٖ قَلِيلٖ ١٦

پس وګرزيدل (له شکره او له دعوته د انبياو اهل د سبا) پس ومولېږه پر دوی

سیلاو د یوه زورور خوړ او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کښې دوه باغونه نور خاوندان د میوو بې مزې ترخو او د ښوره ګزه او یو قدر له بیرو هم خو ډیر لږ

تفسیر: یعنی پندونه او نصائح ئې په خپلو غوږونو کښې ونه نیول. او د حقیقي منعم له شکر ایستلو څخه ئې مخ واړوه نو بیا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولیږه او هغه بند ونړیده او هغه ګرد (تول) باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او ختو لاندې ډوب شول او د هغو ښائسته ؤ او خوندورو ـ اعلیٰ ـ نفیسو میوو او ثمراتو په ځای ډیر خراب او ښکته ونې او اغزې او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغونه شول. کوم ځای کښې چې راز راز (قسم قسم) انګور (کور) او عدیم المثال خرما، کجور او د نورو ثمراتو اقسام پیدا کیدل او نعماؤ او د ښکلو انواعو څخه ډک او خړوب ـ او په اصنافو د پیداوارو او محاصیلو کښې مملو او ماړوب ؤ اوس ماسواء د هغو بیکاره ونو څخه چې محصولات ئې خراب او میوې ېې ترخې او بې مزې دي او له یو قسم ښوره ګز څخه پرته (علاوه) چې د هغې پاڼې سپینې دي ـ او یو قدر له بیرو ځنې خو ډیر لږ او نورو بدرنګو او بد خوندو او بدبویو ونو څخه بل هیڅ شي هلته نه لیده کیږي. دغه ځای ته باغ ویل تش دپاره د مشاکلت دي او د دغه لږ بیرو نورې بیکاره ونې د پاتې کیدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده څو د هغو پخوانیو په زړه پورې شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هیر نشي.
دغه واقعه د حضرت مسیح او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کښې واقع شوې ده. د قدیمه و آثارو محققینو په لاس کښې د «ابرهت الاشرم» د زمانې یوه لویه کتیبه د سد العرم د بقیه دیوال څخه لویدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړیدو پیښه مذکوره ده مګر دغه غالباً د دغې واقعې څخه د وروستنې زمانې قصه ده چې د هغې ذکر په قرآن کښې مذکور دی والله اعلم.
حضرت شاه صاحب لیکي کله چې الله تعالیٰ اراده وکړه چې پر اهل السبا عذاب او بلا نازله شي نو د بیدیا لوئې ړندې مږې (کور موش) ئې پرې مسلطې کړې او دغو د بند په بیخ او تاداو کښې ئې لوی سورې وکینودل چې د هغه په اثر یو ځلې یو لوی سیلاو او څپان تولید شو او هغه بند ئې مات کړ ـ دغه اوبه د عذاب وې نو ځکه پر هره ځمکه چې دریدې هغه به ئې له فصل او کر څخه ایسته ـ وائي چې د دې بند د ماتیدلو یوه کاهن په خوا ویل کړې وو چې د هغه په اثر ډیر خلق له هغه وطن څخه د باندې وتلي ؤ ـ او هغه کسان چې هلته پاتې ؤ هغوی ته د هغو ښو او ښکلیو باغونو په عوض دغه خرابې او لا یعنی ونې او اغزې ورپاتې شول والله تعالیٰ اعلم.

ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ بِمَا كَفَرُوْا ۭ وَهَلْ نُجٰزِيْٓ اِلَّا الْكَفُوْرَ ﴿۱۷﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي ؤ، او

آیا جزا ورکوو (یعنی نه ورکوو) مګر نا شکری ته

تفسیر: دغسی لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کیږی له کفر څخه بله ناشکری څه ده؟ د «نمل» په سورت کښی تیر شو ﴿ وَجَدْتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ جزء ۱۹ (۲ رکوع) ۲٤ آیت ظاهراً دغسی شرک به په دغه قوم کښی وروسته له بلقیس څخه پاتی وی.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿۱۸﴾

او ګرځولی وو مونږ په منځ د دی (اهل د سبا) او په منځ د کلیو ښارونو هغو کښی چی برکت اچولی وو مونږ په هغه کښی کلی (ښارونه) ښکاره او په اندازه کړی وو مونږ په هغو کښی منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمایل چی) ځی راځی په دغو کلیو (ښارو) کښی د شپی او د ورځی په امان (له هر آفته)

تفسیر: برکت والا کلی د شام مملکت دی یعنی د دوی د ملک څخنی د شام تر ملک پوری توله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه د لاری پر دواړو خواو د ودانیو او کلیو سلسله په داسی اندازه او تناسب سره موجوده وه چی مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کښی ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسیدل او د آرامی او هوسائی (راحت) ځایونه ورمیسر کیدل د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسی د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به ئی فهم غلطیده او تری توحش ـ هیبت او اندیښنه به ورته نه پیدا کیده او نه د غلو او داړه مارانو څخه ډار او خرخشه ورته لویده ـ ګواکی پر دغو لارو باندی تلل سفر نه ـ بلکه یو راز (قسم) تفریحی سیر او سیاحت ؤ د «ارض القرآن» مصنف لیکی «د سبا» دولت او ثروت ـ اساس یوائحی تجارت ؤ. یمن له یوه جانبه د (هندوستان) د سواحلو په مقابل کښی واقع دی او له بله جانب د (افریقا) د سواحلو په محاذ کښی پروت دی. طلا ـ ډیر قیمت داره احجار ـ مصالح ـ عطریات ـ د هاتی غاښ او نور شیان له حبشی او هندوستان څخه برابر په (یمن) کښی ښکته کیده ـ او له دی ځایه (سبا) ته پر اوښانو او نورو بودګانو باریدل د (بحر الاحمر) پر سواحلو له حجازه تیر شوی شام او مصر ته وړل کیدل. قران مجید دغه لره په امام مبین یعنی ښکاره لاری سره موسومه او د دغه سفر نوم ﴿ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴾ ـ د ژمی او د ووړی کوچ) ایښی دی چی د قریشو له خوا جاری شوی ؤ. د دغو تجارتی جوړو تګ راتګ له سببه له یمن څخه تر شام پوری د ودانیو یوه لویه سلسله قائمه وه چی په هغو کښی بی له کوم خوف او خطر په ډیر سکون او اطمینان سره

مسافرت کیده یونانی مؤرخ (اراکوستهنس) د ۸۱٦ کال قبل الهجرت په احوالاتو کښې داسې بیان کوی چې له «حضرموت» څخه د «سبا» تر ملک پورې د څلویښتو ورځو لاره ده او له «معین» څخه سوداګران تر ایله (عقبه) پورې په اویا ورځو کښې رسیږی.

فَقَالُوْا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا

پس وویل دوی ای ربه زمونږ لریوالی پیدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) زمونږ کښې

تفسیر: دغسې به ئې د حال په ژبه سره ویلی وی او ممکن دی چې د قال په ژبه سره ئې ویلی وی چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کښې څه مزه او خوند نه وی که منازل لرې وی او د لارې په شاؤ خوا کښې ودانی نه وی انسان ته د لوږې او تندې څخه تکلیف وررسیده نو هلته په مسافرت کښې لذت او خوند سړی ته حاصلیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «په آرامی کښې دوی مست او مغرور شول او له ډیرې مستی اوس ځان ته تکلیف غواړی لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کیدل چې هلته په سفر کښې اوبه نه پیدا کیږی، د ودانی او کلی اثر او پته بیخی نه ښکاری هم هغسې ښائی چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کښې وګورو. دغه لویه ناشکری ده لکه چې بنی اسرائیل له «من» او «سلویٰ» څخه ماړه او د هوګې او پیازو په فکر کښې ولویدل»

وَظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ط

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت ئې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (اهل السبا) قصې افسانی او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کیدلو.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی شیرازه وشلوله او هغوی مو سره تیت او پرک (منتشر) کړل د دوی اکثره خاندان او کورنی یو جانب او بل جانب ته کډې وکړې او منتشر شول ـ او یو ملک او بل ملک ته لاړل د دوی د ودانیو نوم او نښه د غلط حرف په شان بیخی د ځمکی له مخ څخه محو او لرې شوه اوس تش د دوی قصې باقی پاتې دی څو ئې خلق واوری او تری پند او عبرت واخلی. د دوی عظیم‌الشان تمدن او شان او شکوه ګرد (تول) له خاورو سره ګدوډ شول. د «ارض القرآن» خاوند د دوی د زوال او سقوط توجیه داسې کوی چې «یونانیانو او رومیانو په مصر او شام قبضه وکړه او د افریقی او هندوستان تجارت ئې د بری لارې په ځای پر بحری لاره

شروع او منتقل کړ ـ او ټول اموال ئې د بېړيو په وسيله له سرې بحيرې څخه د مصر او شام پر سواحلو کوزول ـ نو د دغه بحرې لارې د سلسلې د قائميدلو په اثر له يمن څخنې تر شام پورې د برې لارې او د دې د هغو منازلو دوړې ئې پورته کړې ـ او د هغه ټولې نوې ودانې سپيرې او ويجاړې شوې» د «ارض القرآن» مصنف دغه توجيه د «مولر» له تحريره اخيستې ده. ممکن دی چې د تباهۍ او انتشار يو ظاهري سبب هم دا وي مګر پر دغه ئې حصرول صحيح نه دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

بېشکه په دغه «تمزيق د سبا» کښې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي دپاره د هر ښه صبر کوونکي ډېر شکر کوونکي.

تفسير: يعنې د دغو حالاتو له اوريدلو څخه ښائي عقلمن سرې پند او عبرت حاصل کړې! کله چې الله تعالیٰ ارتوالی عيش او عشرت ورپه برخه کړ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړې! او که څه تکليف او مصيبت پرې راشي نو د صبر او تحمل لاره دې غوره کړې! او له الله تعالیٰ څخه دې توفيق او مدد وغواړي!

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقيق رښتيا وموند پر دوی ابليس ګمان خپل پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابليس) مګر يوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو

تفسير: په ړومبي ورځ کښې ابليس په تخمين او اټکل سره ويلي و ﴿لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا﴾ جزء ۱۵ (د اسراء (۷) رکوع ٦۲ آيت ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ جزء ۸ (د اعراف ۲ رکوع) ۱۷ آيت دغه پاس «من» بعضيه نه دی بلکه بيانيه دی.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ
مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

او نه ؤ دغه (ابلیس) ته په دوی څه تسلط مګر خاص دپاره د دی چی معلوم کړو (په علم الشهود) سره هم هغه څوک چی ایمان راوړی په آخرت له هغه چا څخه چی هغه له دی آخرت څخه په شک کښی وی، او رب ستا پر هر څیز باندی ښه ساتونکی دی.

تفسیر: یعنی شیطان ته دغسی کوم قوت او قدرت نه ؤ حاصل چه لکره په لاس واخلی او په زور او جبر سره خلق له سمی لاری څخه منع کړی او وئی ښویوی. هو! لمسول ـ غلول ـ او تیر ایستل کوی ـ او دغومره قدرت ځکه شیطان ته ورکړی شوی دی چی د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه څو وکتل شی چی کوم یو پر آخرت یقین لری؟ او د الله تعالیٰ په فکر ـ ذکر او یاد کښی دوام کوی؟ او کوم یو په دنیوی لومه کښی نښلی؟ او له خپله انجامه او خاتمی څخه غافله کیږی؟ او له خپله ځانه ناپوه او بیوقوفه جوړوی؟ یا په چم چل او فریب غولیږی د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء هم دغه وه چه په دنیا کښی د انسانانو دپاره د دواړو خواؤ د تللو لاری خلاصی او ارتی وپرانستلی شی لکه چه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی پر دغه موضوع تقریر لیکلی شوی دی داسی نه دی چه (معاذالله) الله پری نه دی خبر ـ او په بی خبری کښی شیطان کوم بنده له لاری څخه بی لاری کوی یا ئی تښتوی ښه پری وپوهیږه چی هر شی د الله تعالیٰ تر محیط نظر لاندی دی، تل تر تله د ګردو (تولو) احوالو او شیونو نظارت او مراقبت کوی. هر چاته چه هومره آزادی او واک (اختیار) ورکړی هغه د ده له عجزه او سفه نه دی بلکه د ده د حکمت او مصلحت په بنا دی.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ
مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه وبولی تاسی هغه معبودان چه ګمان به کاوه تاسی (په دوی د خدایانو) غیر له الله چه نه لری دوی اختیار په اندازه د

يوی ذری (نه) په آسمانونو کښې او نه په ځمکه کښې او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علوياتو او سفلياتو) کښې څه شرکت او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هيڅ مددګاره او نه رسوی هيڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کښې مګر (شفاعت) د هغه چا چه اذن ورکړی (الله) هغه ته،

تفسير: دغه «زعمتم» په اصل کښې «زعمتموهم آلهة» ؤ ځکه چه «زعمتم» دوه مفعوله غواړی او دلته يو ئې هم نشته بيا مفعول اول چه ضمير عائد دی حذف شو دپاره د دی چه طول د موصول له صلې نه راغلی دی او دی فضله دی او مفعول ثانی چه «آلهة» دی هغه هم حذف شو او په ځای د هغه دوه صفته قائم شول چه هغه ﴿ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ ﴾ الآية ـ دی» له دی ځايه د مکی معظمی مشرکينو ته خطاب دی چه د هغوی د تنبيه لپاره د «سبا» قصه واوروله شوه يعنی ماسواء الله څخه پر هغو شيانو چې تاسی د خدائی ګمان کوئ نو لږ شانی د کوم ضرورت ـ احتياج او اړتيا (مجبورئ) په وخت دوی وبولئ! تر څو وليد شی چی هغوی تاسی ته څه نفع رسولی شی؟ او څه په کار مو درځی؟ يعنی دغه مسکينان د تاسی څه په کار درځی چی په آسمان او ځمکه کښې د يوی ذری په اندازه هم د مستقل واک او اختيار خاوندان نه دی بلکه بتان خو غير مستقل اختيار هم نه لری نه په اسمان او نه په ځمکه کښې دوی څه شرکت لری، نه الله تعالیٰ د کوم کار په انجام کښې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لری، چی دوی د هغه معين او مددګار وګرځی او څه حقوق ځان ته حاصل کړی د الله تعالیٰ دربار هغه اعلیٰ او ارفع ځای دی چه خورا ډير مقربين هم هلته د دغی خبری طاقت او توان نه لری چه بی د الله تعالیٰ له اذنه او رضاء د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت يو حرف هم له خپلی خولی څخه وويستلی شی. د الله تعالیٰ د انبياؤ اولياؤ او د پرښتو شفاعت هم يوازځی د هغو کسانو په حق کښې نافع واقع کيدی شی چی د هغو په نسبت د الله تعالیٰ له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وی. او ويره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل‌المحشر به باقی وی.

حَتّٰىٓ اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ؕ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿۲۳﴾

تر هغه پوری کله چی پورته کړه شی ويره له زړونو د دوی وائی دوی (په خپلو منځو کښې) چی څه (حکم) وفرمايل رب ستاسی؟ نو وائی دوی چی حق ئی (وفرمايل) او هم دغه (الله) ډير پورته او ډير لوی دی.

تفسير: دغه ئی د پرښتو حال وفرمايه چه تل د ده په دربار کښې حاضری دی کله چی له پاسه

د الله تعالیٰ حکم نازلیږی نو داسی غږ تری پورته کیږی لکه چی پر صافو او ښویو تیږو (ګټو) کوم لوی ځنځیر په شدت سره راښکودل شی ښائی اتصال او بساطت ته ئی د قرب الی الفهم کولو دپاره دغه تشبیه ورکړی شوی وی. پرښتی له دهشته او خوفه او رعبه سره لړزیږی او په دغه حال کښی چه تسبیح کوونکی وی سر په سجده لوېږی ـ کله چی دغه حالت مرفوع شی ـ او زړونه ئی تسکین او آرام ومومی او د ملک العلام کلام نازل شی نو پرښتی یو له بل څخه پوښتنه کوی چی څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرښتی ښکتینو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروی چی د الله تعالیٰ له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وی او هم هغسی حکم صادر شوی وی. ظاهر دی چه هلته د معقولی او واجبی خبری څخه ماسوا بل څه شی نشی کیدی پس هغه لوی ذات چی د ده د علو او عظمت داسی کیفیت وی څه وخت چی دی حکم صادروی نو مقربین د ده د هیبت او جلال په داسی وضعیت او حال مبتلا کیږی نو هلته به څوک دومره همت وکړی شی چی په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودریږی.
تنبیه: د دی آیت نور تفسیر هم کړی شوی دی چه د هغه په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله علیه داسی لیکی «**وجمیع ذلک مخالف لهٰذالحدیث الصحیح (الذی فی البخاری)** والاحادیث کثیرة تؤیده «**فتح الباری**».

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلِ اللّٰهُ ۙ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چی څوک رزق درکوی تاسی ته له (جانبه د) آسمانونو او ځمکی ؟ ووایه (ای محمده! د دوی په ځای ته په خپله) چی (خاص رزق راکوی تولو ته) الله.

تفسیر: یعنی له اسمانه او له ځمکی ځنی رزق او روزی د وسائلو او د سامانونو تهیه او برابرول یواځی د هم هغه لوی الله په واک (اختیار) او قبضه کښی دی چی پر هغه مشرکین هم اقرار کوی لهٰذا تاسی وفرمایی چی دغه مسلمه خبره خو تاسی هم راسره منئ نو بیا په الوهیت کښی نور شرکاء له کومه شول ؟. او بیا داسی هم ورته ووایه ای محمده! چی

وَ اِنَّاۤ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۴﴾

او بیشکه مونږ (چی مؤمنان یو) او تاسی (چی منکران یئ) خامخا پر سمی صافی لاری کښی یو؟ یا په ګمراهی ښکاره کښی یو؟ (وروسته به معلومیږی).

تفسیر: یعنی دغه دواړه فرقی خو رښتیا نه وائی (که نه د نقیضینو اجتماع لازمیږی) یقیناً په

دواړو کښې يو دروغجن - او بل رښتين دى نو لا سم دى چې غور او دقت وکړى! او رښتيا خبره ومنى! په دغه کښې د هغه ځواب دا دى چه ځينى خلق داسى وائى «خانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کښې له قديمه راهيسى هم دغه وضعيت دوام لرى نو په دغه کښې د جګړو کولو څه ضرورت دى؟» او په دغه سره ئى دا راوښودل چه يوه فرقه خو هرومرو (خامخا) خطاکاره او بى لارى ده باقى په تعيين نه کولو د هغه کښې يو حکيمانه حسن الخطاب دى يعنى درواخلئ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو تاسو خو په خپله پوهيږئ چې يو جانب هرومرو (خامخا) پر غلط تينګ ولاړ دى دغه پاس دلائل خو مو واوريدل نو اوس تاسى به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطى ولاړه ده؟ ګواکى له مخالف سره به نرمى خبرى کوئ او ورته فرصت او موقع ورکوئ چه په دغه مورد کښې په خپل نفس او ځان کښې غور او دقت وکړى.

قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۗ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته) وبه نه پوښتيدلى شى تاسى له هغو بديو چې کړى وى مونږ او (هم داسى) نه به پوښتيدلى کيږو مونږ له هغو بديو چه کوئ ئى تاسى ووايه (اى محمده!) چې جمع به وکړى په منځ زمونږ کښې رب زمونږ بيا حکم (فيصله) به وکړى په منځ زمونږ کښې په حق سره او هم دى ښه فيصله کوونکى ښه عالم.

تفسير: هر يوه ته لازم دى چې د خپل آخرت فکر او انديښنه وکړى! هيڅ يو به د بل د قصور او د غلطى ځواب نه ورکوى که د داسى صافى خبرى له اوريدلو څخه وروسته بيا هم تاسى پر خپل حال د غور او دقت کولو دپاره نه تياريږى نو په ياد ئى ولرى چې مونږ پر تاسى د حجت اتمام کړى دى - او د حق خبره مو در رسولى ده - اوس تاسى به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ او پر مونږ هيڅ قسم ذمه وارى نه ده عائده - او نه په دغسى يو حالت کښې به زما او ستاسى په منځ کښې کومه وسيله او واسطه پاتى وى. د الله تعالىٰ د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر يوه ته بيل بيل لازم دى چې د خپلو ځانونو فکر او انديښنه وکړى! - ځکه چه الله تعالىٰ به ګرد (تول) مخلوقات سره يو ځاى او هر يوه ته به بيله بيله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کيږى.

قُلْ اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَآءَ

وواىه (اى محمده ! دوى ته) چه راوښيى ماته هغه (معبودان) چي پيوست كړى دى تاسى له دغه (الله) سره شريكان ؟ (په عبادت كښى)

تفسير: يعنى لږ خو ئى راوړاندى كړئ! چه دغه كوم يو موجود دى چي د الله تعالیٰ په الوهيت كښى مداخله او مشاركت لرى ؟ چي مونږ ئى هم وګورو چي په هغو كښى څه صلاحيت شته؟ او د كومو اختياراتو خاوندان دى؟ آيا تاسو به مونږ ته د تيږو (ګټو) دغه له خپله ځانه توږلى او تراشلى بتان راوړاندى كوى؟.

كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

نه ده داسى (او هيڅوك لايق د شركت نه دى له الله سره)، بلكه هم دغه الله دى ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چي هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى)

تفسير: يعنى له سره به تاسى داسى كوم موجود او هستى نشى راوړاندى كولى. په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو يواځى الله تعالیٰ دى چي واحد احد - زبردست - قادر - قاهر - غالب او د اعلیٰ درجى حكمت قدرت علم او حكم خاوند دى او ګرد (تول) د هغه په مقابل كښى مغلوب او مقهور دى.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او نه ئى ليږلى مونږ ته مګر په دى حال كښى چي جامع ئى خلقو ته زيرى وركوونكى (د جنت مؤمنانو ته) او ويروونكى (له دوزخ كفارو ته) وليكن اكثر خلق (له كفارو) نه پوهيږى (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو)

تفسير: دغه ئى د توحيد سره د رسالت ذكر وكړ - يعنى ستاسى فرض او ستاسى له بعثت څخه غرض دا دى چي نه يواځى عرب بلكه د دنيا ګرد (تول) خلق تاسى له نيكيو او بديو څخه مطلع كړى چي دغه تبليغ مو تاسى وكړ هغه كسان چي خپل ځانونو ئى پرى نه دى پوهولى دوى پوهيږى او پوه سړى خو خپله نفع او نقصان سنجوى او هرومرو (خامخا) ستاسى خبرى منى. هو! مګر په دنيا كښى د جاهلانو او ناپوهانو كثرت دى د دوى په ماغزو كښى چيرى د

دی خبری ځای او گنجائش شته چی د داسی کاری خبری قدر وکړی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وائی (کفار له ډیره جهله) کله به وی دغه وعده (د عذاب) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی کښی چی عذاب به راشی نو رائی ولی!).

تفسیر: یعنی له هغی گړئ او ساعت څخه چی تاسی مو درگرده ویروئ هغه به کله رائحی؟ که دغه خبره رښتیا وی نو ژر ئی راوله! او راښکاره ئی کره!.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی (مقرره) ده تاسی ته وعده د یوی ورځی (په نازلیدو د عذاب) چی نه به وروستی کیږئ له هغی (ورځی) یو ساعت (قدر) او نه پرومبی کیږئ تاسی (تری).

تفسیر: یعنی مه وار خطا کیږئ! د هغی ورځی د راتگ وعده چی له تاسی سره شوی ده هغه ضرور راتلونکی ده او کله چی وخت راشی نو د یوی شیبی په اندازه به هم چاته وار فرصت نه ورکوی. نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغی خبری فکر تاسی ته ضروری دی چی د هغه وختی د راتللو څخه په خوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی له سره به ایمان رانه وړو مونږ په دی قرآن (چی محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چی راغلی دی په خوا له دی (قرآنه)،

تفسیر: یعنی منکران وائی مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخوانی کتابونه لکه توریت انجیل زبور چی تاسو ئی آسمانی کتابونه گنئ ـ دغه گرد (تول) سره هم هغه یو دول (قسم) او یو شان خبری کوی ـ د دوی په هر یوه کښی چی وگورئ هم هغه د حساب ـ کتاب ـ قیامت ـ شفاعت ـ ثواب ـ او عقاب او د توحید او رسالت قصی او افسانی دی. حال دا چی بیخی مونږ د دغسی شیانو منونکی نه یو ـ او نه پری یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ مَوْقُوْفُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖۚ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضِ ِۨالْقَوْلَ ۚ

او كه ووينى ته (اى محمده په آخرت كښى) كله چې دغه ظالمان ودرول شى په نزد د رب د دوى (دپاره د حساب) چې اړوى به ځينى د دوى له ځينو نورو سره خبره (داسى چې)

تفسير: يعنى هم هغسى چې د مغلوبيت او ناكامى په اوقاتو كښى بالعموم داسى پيښى واقع كيږى چې ناكامان د يړ والى او مغلوبى اسباب او وسائل يو پر بل اړوى او يو سړى خپل مسوليت پر بل سړى اچوى هم داسى په محشر كښى به كفار يو پر بل خپل بار غورځوى او غواړى چې مجرم او ملزم ئى كړى چې د هغه تفصيل داسى فرمائى

يَقُوْلُ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لَوْلَآ اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٣١﴾

وبه وائى هغه (تابعان) چې ضعيف ګڼلى شوى ؤ هغو (متبوعانو) ته چې تكبر به ئى كاوه چې كه نه وى تاسى (منع كوونكى مونږ لره له ايمانه) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينى يو كار ډير سختى او دغه محذوف «لو» جواب دى)

تفسير: يعنى هغه كسان چې په دنيا كښى له ښكتو طبقاتو څخنى شميرلى كيدل او د نورو مشرانو متابعت به ئى كاوه دوى به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوى او وائى به چې مونږ ستاسى له لاسه په دغه غم او مصيبت كښى ككړ او اخته شوى يو كه ستاسى لمسون او ممانعت نه وى مونږ به ضرور د انبياؤ خبرو ته غوږ ايښود او په دغه عذاب به نه اخته كيدو.

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْٓا اَنَحْنُ صَدَدْنٰكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُّجْرِمِيْنَ ﴿٣٢﴾

وبه وائى هغه (متبوعان) چې تكبر به ئى كاوه دپاره د هغو كسانو چې

عاجزان کړی شوی وو آیا مونږ منع کړی مو وئ تاسی له سمی صافی لاری پس له هغه چی راغلی ؤ. (دغه هدایت) تاسی ته (نه دی داسی) بلکه وئ تاسی په خپله مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی کله چی تاسی ته حقه خبره ورسیده او پری وپوهیدئ نو بیا مو هغه ولی ونه منله؟ آیا مونږ په زور او زیادت سره ستاسی زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولی ؤ ؟ پر تاسی دغه لازم ؤ چی په دغه مورد کښی مو د هیڅا خبرو ته غوږ نه کیښوده او هیڅ پروا به مو نه وی کړی او هرومرو (خامخا) به مو حق قبلولی اوس خپله گناه او جرم په نورو ولی غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اِذْ تَاْمُرُوْنَنَآ اَنْ نَّكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهٗٓ اَنْدَادًا ؕ

او وبه وائی هغه کسان چی عاجزان گڼلی شوی وو هغو (رئیسانو) ته چی تکبر به ئی کاوه بلکه دا فریب (ستاسی ؤ) د شپی او د ورځی کله چی امر به کاوه تاسی مونږ ته (هر وخت داسی) چی کافران شو مونږ پر الله او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان،

تفسیر: یعنی بیشکه چی تاسی په زوره مونږ نه وی منع کړی مگر د شپی او د ورځی په مکر او فریب او په غولوونکیو تدابیرو سره مو تیر ایستلی او لمسولی او په هر وخت او په هر ځای کښی به ستاسی ښوونه او تلقین مونږ ته هم داسی وو څو مونږ د انبیاؤ الله له ارشاد سره سم الله تعالیٰ په وحدانیت سره ونه منو بلکه ځینی نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وگڼو ـ آخر تاسی خو پوهیږئ چی ستاسی دغه د شپی او د ورځی دائمی او متوالی ترغیب او تشویق او لمسونی تر کومی اندازی پوری مونږ له لاری څخه بی لاری او پر مونږ ډیر بد اثرات غورځولی دی.

وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ؕ

او پټه به کړی (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیمانی خپله کله چی ووینی عذاب.

تفسیر: یعنی څه وختی چی دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کیږی تابعین او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کښی افسوسونه او ارمانونه کوی او هر یو به دغه محسوسوی چی په رښتیا سره

زه مجرم او گناه‌گار يم ليکن له شرمه به دغه کيفيت يو بل ته نه ځرګندوی (ښکاره کوی) او د شديد خوف او اضطراب له امله (وجی) امکان لري چی دوی به هم د وينا قوت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ط

او وبه ګرځوو ځنځيرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کښی چی کافران شوی دی (تابعان دی که متبوعان).

تفسير: د دوی په غاړو کښی به د فولادو غاړکی او په لاسونو او پښو د دوی کښی به لوی او غټ ځنځيرونه او زولنی لويدلی وی.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

آيا جزا به ورکوله شی دوی ته (بلکه نه ورکوله کيږی) مګر خو د هم دغو (عملونو) چی دوی کول (په دنيا کښی).

تفسير: يعنی هر هغه عمل چی مو کری دی نن هغه د هم دغی سزا په شکل در ځرګنديږی (ښکاره کيږی) نو اوس ورېبيځ هغه دانی چی مو کرلی دی.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾

او نه وو ليږلی مونږ په هيڅ کلی (او ښار) کښی هيڅوک ويروونکی (له عذابه) مګر ويل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قريې) چی بيشکه مونږ په هغه څه چی راليږلی شوی ئی تاسی په هغه شی کافران (منکران) يو.

تفسير: په دغه سره رسول الله صلی الله عليه وسلم ته تسلی او اطمينان ورکری شوی دی چی تاسی د معظمی مکی د رؤساو او غټانو د غاړه غړولو او سرکشی څخه مه مغموم او مه خفه کيږئ! په هره زمانه کښی د انبياؤ الله په مخ کښی هم داسی بد بخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دريدلی دی. د دولت او ثروت نشه او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو

سترگی ړندوی او دوی پر دغه باعث کوی چی د هیچا په مقابل دی ښائی غاړه کښینږدی او د کشرانو په مجلس کښی کیناستل ځان ته عیب وګڼی نو ځکه د انبیاؤ ړومبی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان ؤ کما ورد فی حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

او ویل به دوی چی مونږ ډیر یو (له تاسی) له جهته د مالونو او د اولاد او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی.

تفسیر: یعنی معلوم شو چی الله تعالیٰ له مونږ ځنی راضی او خوښ دی که نه دومره مال او اولاد به ئی مونږ ته ولی راکوو؟ کله چی الله له مونږ څخه خوښ وی نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویریږو ته چتی (بیکاره) مونږ له عذابه ډاروی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی بیشکه رب ځما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنګوی ئی (پر هر هغه چا چی اراده وفرمائی) ولیکن اکثر خلق نه پوهیږی (چی دا استدراج دی).

تفسیر: یعنی د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالیٰ د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشی کیدی . آیا نه ګورئ چی په دنیا کښی ځومره بداخلاقان ـ شریران ـ دهریان او ملحدان مزی او چرچی کوی حال دا چی هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وائی. او ډیر متقیان ـ او مخلصان ـ د الله تعالیٰ نیک او خالص بندګان ظاهراً اوږی تږی بربند دی. نو معلوم شو چی دولت او افلاس ـ د رزق تزئید ـ یا تقلیل د هیچا د محبوب او مقبول توب عند الله دلیل نه دی. دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبنی دی چی پری یواځی پاک الله پوهیږی مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږی.

ومن الدلیل علی القضاء وحکمه

بؤس اللبیب وطیب عیش الاحمق

د قضأ قدر پر حکم بوله دغه یو مثال
چی پوهان وی په جنجال ـ ناپوهان وی دیر خوشال

وَمَآ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ بِالَّتِیْ تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓی اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ز

او نه دی دغه مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی داسی شیز (خصلت هغه خصلت) چه نژدی کوی تاسی په نزد زمونږ نژدی کول مګر (نژدی کوی له تاسی) هر هغه څوک چی ایمان راوړی او کړی ئی وی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالیٰ د قرب علامت دی لکه چی په پاس آیت کښی تیر شو او نه د الله تعالیٰ د قرب حاصلولو سبب دی. بلکه بالعکس د کفارو په حق کښی د دغو شیانو تزئید او تکثیر د دوی د بعد او د لریوالی سبب ګرځی. هو! که مؤمنان خپل مال او دولت په خیریه ؤ امورو کښی ولګوی یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی او ښه ئی اهل او صالح وپالی ـ نو دغسی مال او اولاد په یوه درجه د الله تعالیٰ د قرب وسیله ګرځی. په هر حال د الله تعالیٰ په دربار کښی د مال او د اولاد څه پوښتنه نه کیږی بلکه هلته محض د ایمان او د صالح عمل پوښتنه کیږی. **اللّٰهم ارزقناه و وفقنابه!**

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوْا وَهُمْ فِی الْغُرُفٰتِ اٰمِنُوْنَ ﴿۳۷﴾

پس دغه (مؤمنان چی دی) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغه (نیکیو) چی کړی دی دوی او دوی به په مانیو (د جنت کښی مطمئن) مأمون وی (له هر آفته)

تفسیر: یعنی پر یوه نیک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چه لری له هغه څخه به زیات بدل وررسیږی. اقلا لس چنده او که زیات وی تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالیٰ اراده وفرمائی له هغه څخه به هم هومره دیر اجر او ثواب ورپه برخه کوی چی بیحده او بیحسابه وی ﴿ وَاللّٰهُ یُضٰعِفُ لِمَنْ یَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِیْمٌ ﴾ (د البقرة ۳٦ رکوع) دلته له «ضعف» څخه مطلقاً زیادت مراد دی.

وَ الَّذِیْنَ یَسْعَوْنَ فِیْٓ اٰیٰتِنَا مُعٰجِزِیْنَ اُولٰٓئِكَ فِی الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿۳۸﴾

او هغه کسان چې سعې کوښښ کوي په (ابطال د) آيتونو زموږ په دې حال کښې چې عاجز کوونکي وي زموږ (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کښې) حاضر کړې شوي به وي.

تفسير: يعنې هغه بدبختان چه د الله تعالیٰ د آيتونو ترديد کوي او پر هغو طعنې وهي او د خلقو مخ له هغوی څخه اړوي او داسې دعوی کوي چه موږ الله تعالیٰ او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو دوی ټول به په عذاب اخته کيږي او د الله تعالیٰ په مخ کښې به حاضر کړی شي او هيڅ يو به له دوی څخنی د الله تعالیٰ له نيولو څخه نه خلاصيږي او نه به چيرې تښتيدی شي.

قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۚ وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿٣٩﴾

ووايه (اې محمده! دوی ته) بيشکه رب زما فراخوي رزق روزي دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائي له بندګانو خپلو او تنګوي ئې ورته (چې اراده وفرمائي امتحاناً) او هر هغه څه چې لګوئ ئې تاسې (په لاره د الله کښې) له کوم شي څخه (ډير وي که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوي د هغې او هم دغه (الله) خير غوره د روزي ورکوونکيو دی.

تفسير: دغه ئې مسلمانانو ته اورولي دي هغه وجوه چې تاسې ئې په خيريه و امورو کښې لګوئ د هغو د لګولو په وخت کښې له تنګسې او افلاس څخه مه ويريږئ. له صرف کولو څخنې ستاسې رزق نه کميږي ـ هغه شې چه تاسې ته مقدر او مقرر دی هغه هرومرو (خامخا) دررسيږي ـ الله تعالیٰ په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شي د اعطاء اراده وفرمائي ورکوي ئې په هغه کښې ستاسې له صرفولو او نه صرفولو څخه هيڅ فرق او توپير (تفاوت) نه واقع کيږي. بلکه په خيريهوو امورو کښې د اموالو له لګولو څخه برکت په کښې لويږي، الله تعالیٰ د هغه عوض درکوي ـ اعم له دې چې د مال په صورت وي يا د قناعت يا د قلبي غناء په شکل وي. په آخرت کښې د هغه د بدل درسيدلو خو يو حتمي امر دی. الغرض د الله تعالیٰ په دربار کښې د هيڅ يو شي تقليل او کمی نشته. مسلمانانو ته ښائي چې له الله تعالیٰ سره تل حسن‌الظن ولرې او د الله تعالیٰ د مرضي په مقابل کښې د فقر او فاقې انديښنه په زړه کښې رانه وړی «**ولا تخش من ذی العرش اقلالا**»

تنبيه: په آيت کښې ګواکې دې لورې ته هم اشاره کړې شوې ده هم هغسې چې په دنيا کښې د

فقر او غناء او تنگسی او ارتوالی له پلوه د خلقو احوال متفاوت دی په آخرت کښې به هم د ثوابونو او عذابونو د مراتبو په اعتبار هم داسی توپیر (فرق) او تفاوت موجود وی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی (الله) تول به کړی دوی گرد (تول) بیا به فرمائی (الله) ملائکو ته آیا دا هغه گمراهان دی چی خاص تاسی ته (بی له الله) ؤ (په دنیا کښې) چی عبادت به ئی کاوه؟.

تفسیر: زیاتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی، ډیرو مشرکانو به د دغو پرښتو هیکلونه پخپل اتکل سره جوړ کړی وو او هغو ته به ئی عبادت کاوه بلکه ځینو لیکلی دی چی د اصنامو عبادت ابتداء ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی. او (عمرو بن لحی) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی په هر حال په قیامت کښې د کفارو د اورولو دپاره به له پرښتو څخه داسی سوال فرمائی آیا دغو خلقو به خاص تاسی ته عبادت کاوه؟ ښائی له دی نه به دا مطلب وی چی تاسی خو دوی ته څه نه وو ویلی؟ یا تاسی خو له دوی د دغه عبادت څخه نه ئی خوشال شوی؟ لکه چی له حضرت مسیح علیه السلام څخه به هم داسی سوال کیږی ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ جزء ۷ (المائدة د (۱٦) رکوع) ۱۱٦ آیت او جزء ۱۸ د فرقان د سورة په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښې راغلی دی ﴿ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ﴾

قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وائی (پرښتی جواباً) پاکی ده تاته ته ئی مولیٰ (معبود) زمونږ بی له دوی نه (نه ده داسی چی دغه کفار وائی) بلکه وو دوی چی عبادت به ئی کاوه د پیریانو شیطانانو او زیاتره د دوی پر دغو (پیریانو شیاطینو باور کوونکی او) مؤمنان وو (نو منلی به ئی خبری د دوی)

تفسیر: یعنی عرض کوی یا الله! ستا ذات له دی نه پاک دی چی په کومه درجه شوک درسره شریک شی العیاذبالله مونږ به ولی داسی خبری کړو؟ یا له هسی واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ زمونږ رضاء خو ستا د رضاء تابع ده مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو. مونږ یوائی خاص ستا فرمان منونکی بندگان او مریان یو خو سره له دی دغو بد بختانو

کله زمونږ عبادت کاوه. دوی په حقیقت کښې زمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کښې مشغول وو ـ فی‌الحقیقت د دوی عقیدتمنی او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لری. شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاږی او د ضلالت په لار ئې بالاستمرار بولی. دوی دائماً د شیاطینو په تعقیب روان دی. اګر که ظاهراً دوی د پرښتو یا د کوم ولی نوم اخلی مګر په واقع کښې پرته (علاوه) له شیطان څخه بل څوک دوی نه منی بلکه ځینې د دوی په علانیه سره د هم دغه شیطان په بندګی کښې لګیا دی. لکه چې پخوا له دی نه د «الانعام» د سورت (۱۲) رکوع زمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع په تفصیل سره لیکلی ده.

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط

(نو الله فرمائی) پس نن ورځ نه لری اختیار ځینې ستاسی (معبودان) دپاره د ځینو نورو (عابدانو) نه د نفعی او نه د ضرر.

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتوانی واضحه شوه، چې هیڅ یو د بل د یوی ذری په اندازه هیڅ ته څه ګټه (فائده) او تاوان نشی رسولی د دوی پر هغو معبودانو چې مغرور ؤ او هغوی ئې د خپلو ځانونو دپاره وسیله او شافع ګرځولی ؤ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنی خپله بیزاری ښکاره کوی.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا
تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا
إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ

او وبه وایو مونږ دپاره د هغو کافرانو چې ظلم ئې کړی دی وڅکئ تاسی عذاب د اور هغه چې وئ تاسی چې د دی (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کښې) او کله چې ولوستلی شي پر دوی آیتونه زمونږ په دی حال کښې چې واضح دی نو وائی نه دی دغه (محمد) مګر یو داسی سړی دی چې اراده لری د دی چې منع کړی تاسی له هغه شی څخه چې وو (داسی) چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسی،

تفسير: دغسی به دوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ویل چی دغه سړی خو نه رسول او نه نبی دی او فقط هم دغومره مقصد لری چی مونږ زمونږ د پلرونو او نیکه گانو له هغه دود (رواج) او دستور او طریقی څخه جدا او بیل کړی چی له قدیمه راهیسی مونږ ته پاتی دی او مونږ ئی حق گڼو او مونږ خپل دین او طریقی ته کش کوی او په دغه وسیله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وگرځوی. گواکی دی یواځی خپل حکومت او ریاست غواړی (العیاذ بالله).

وَقَالُوا مَا هٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ

او وائی دغه (منکران) چی نه دی دغه (قرآن) مگر یو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: یعنی دغه چیری قرآن دی (العیاذ بالله) بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه دی چی د هغه نسبت الله تعالیٰ ته کاوه شی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ إِنْ هٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾

او وائی هغه (منکران د مکی) چی کافران شوی دی حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوت) ته کله چی راغی دوی ته نه دی دغه مگر خو دی سحر کوډی ښکاره

تفسير: یعنی دغه د نبوت دعوی چی د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوی ده یا د اسلام دین چی په خپل نزول سره ئی د میره (خاوند) او ښځی او زوی او پلار په منځ کښی بیلتون او تفرقه اچولی ده یا قرآن چی د هغه له فوق العاده تأثیره د خلقو په زړونو کښی فوق العاده اثرات او انفعالات پیدا کیږی د صریح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسواء بل شی نه دی. (العیاذ بالله).

وَمَآ ءَاتَيْنٰهُم مِّنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا ۖ وَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾

حال دا چی نه دی ورکړی مونږ دوی ته له کتابونو (منزله ؤ څخه) چی لولی دوی هغه (کتابونه) او نه وو لیږلی مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ویروونکی (له جحیمه)

تفسير: يعني محض امي وو ـ نه كوم سماوي كتاب د دوی په لاس کښې وو ـ نه په دومره اوږد مدت کښې کوم نبي په دوی کښې مبعوث شوی وو. الله تعالیٰ په دوی کښې داسې عظيم‌الشان رسول مبعوث او داسې جليل القدر قرآن ئې ورولیږه چې دواړه ئې عديم النظير او بيمثاله دی. نو پر دوی لازم وو چې دوی به دغه نعمت غنيمت گڼلی! او د الله تعالیٰ د دغه انعام او احسان به ئې زيات قدر کاوه! خصوصاً چې دوی به پخپله په خوا له دی نه داسې ويل «که په مونږ کښې کوم نبي مبعوث شوی وی يا پر مونږ کوم آسماني کتاب نازليدی نو مونږ به هغه مانه او په اطاعت کښې به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت کاوه» اوس چې هغه مطلوب مقصود وررسيدلی دی نو دوی د هغه په مقابل کښې استکبار او انکار کوی. يا ئې دا مطلب چې مونږ دوی ته هيڅ يو کتاب او هادي داسې نه دی ليږلی چې د ده د تعليم او ښوونې څخه ئې مخالف کومه ښوونه او تعليم کړی وی نو بيا د کوم عقلي او نقلي دليل په اساس دغه خلق د رسول مخالفت کوی؟.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تکذيب کړی وو (د انبياؤ هم داسې) هغو کسانو چې په خوا ؤ له دوی حال دا چې نه دی رسيدلی (دغه کفار د مکې) لسمې برخې د هغه شي ته چې ورکړی مو وو هغوی ته (له قوت او قدرت) پس تکذيب وکړ (هغو پخوانيو) د رسولانو زما ، پس څرنگه ؤ انکار زما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعني هم هغسې اوږده عمرونه ـ جسماني قوتونه ـ مال ـ دولت عيش ـ عشرت چې هغوی ته ورکړی شوی وو د هغه عشرالعشير هم تاسې ته نه دی درکړی شوی. نو هر کله چې هغوی له خپلو انبياؤ سره مخالفت او د هغوی تکذيب ته ودريدل ښه وگورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ او د هغوی گرد (تول) ساز او سامان څنگه ابته (خراب) او بيکاره پاتې شو؟ او د الله تعالیٰ منزله عذاب د يوی شيبې له مخې هم معطل نه شو او نه ئې چا مخه ونيوی شوه نو بيا تاسې پر څه مغرور او د څه دپاره دومره لوئي او ځان منمي (غرور) کوی؟ آيا په دی نه پوهيږئ چې له دغسې وړئ څخه هم داسې شری اوبدلی کيږی؟ او کوچنی سری ته دغسې لويه خبره نه ده په کار.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ

تَتَفَكَّرُوْا ۗ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِّنْ جِنَّةٍ ۗ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيْرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ ﴿٤٦﴾

ووايه (اى محمده ! منكرينو ته) بيشكه هم دا خبره ده چه پند دركوم تاسى ته په يوى خبرى سره چى ودريږئ تاسى خاص الله ته دوه دوه او يو يو بيا ښه فكر (او غور) وكړئ چه نشته په دغه ملګرى ستاسى كښى هيڅ ليونتوب نه دى دغه (محمد) مګر ويروونكى دى تاسى ته په مخ كښى د عذاب سخت (د قيامت).

تفسير: يعنى تعصب او عناد پريږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاك الله په نامه سم ودريږئ او څو څو تنه سره يو ځاى شئ! او پخپلو منځو كښى سره مباحثه مركه او مشوره او جركه وكړئ! او يواځى له خپلو ځانونو سره هم بيل كينئ او ښه فكر ـ دقت او غور وكړئ! چه ستاسى دغه رفيق محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم چه له څلويښتو كلونو څخه ډير ستاسى تر نظر لاندى حيات او ژوندون كوى او تاسى دغه د ګردو (تولو) حالاتو او له ذرى ذرى خصوصياتو څخه ئى د طفوليت څخه تر كهولت پورى كامل خبردار يئ ـ او د ده پر امانت ـ ديانت ـ صداقت ـ عفاف او پوه تل ترتله قائلان يئ او ښه پوهيږئ چه دى هيڅكله په هيڅ يوه معامله كښى په نفسانيت ـ اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دى ګرځيدلى نو آيا تاسى په واقعى ډول (طريقه) سره اوس داسى اتكل او ګمان پرى كولى شئ چه دى (العياذبالله) بى له كومو موجبه ؤ اسبابو يو ناڅاپه ليونى شوى دى؟ او بى سببه ئى ځينى خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولى دى؟ آيا كوم يو ليونى داسى د حكمت او مصلحت خبرى كولى شى؟ يا كوم مجنون په دغه شان د خپل قوم خير غواړى؟ او د دوى د دنيوى او اخروى فلاح او ترقى دغسى زورور دستورالعمل وروړاندى كولى شى؟ دى ستاسى د مستقبل له ډيرو مهلكو خطراتو او شديدو آفاتو څخه خبروى څو مو ځانونو ترى وژغورئ (وساتى)! او د نورو پخوانيو اقوامو تواريخ در آوروى ـ او په دلائلو او شواهدو سره تاسى ته د خير او شر لارى درښيى ـ چه دغه كارونه د هيڅ يوه ليونى له لاسه نه دى پوره بلكه دغه د هغو اولوالعزمو انبياؤ له اعمالو څخه دى چى هغوى ته تل ترتله احمقانو او شريرانو د ليونيانو خطاب كاوه.

قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۗ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۚ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) هر هغه څه چى وغوښتل ما له تاسى له اجرته (په

دغه انذار) پس هغه دی هم ستاسی وی. نه دی اجر زما مگر پر الله دی.

تفسیر: یعنی زه د خپل محنت او زیار(کوشش) څه صله له تاسی څخه نه غواړم که ستاسی په خیال کښی داسی راغلی وی چه زه به له تاسی څخنی څه معاوضه غواړم نو هغه ټول تاسی له خپله ځانه سره وساتئ! بیخی هغه ته څه ضرورت نه لرم. زما صله خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ده. هغه شی چه زه ئی له تاسی څخه غواړم یعنی ایمان او اسلام هغه یواځی ستاسی د فائدی او گټی دپاره دی. له دی نه په دغه دعوت او تبلیغ کښی زما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿٤٧﴾

او هم دغه (الله) پر هر شی باندی ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنی زما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالیٰ ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنَّ رَبِّيْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿٤٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما ویشتل کوی (رالیږی) حق (دین) ښه خبردار دی پر ټولو پټو اشیاؤ هم.

تفسیر: یعنی له پاسه وحی نازلیږی ـ او د دین باران اوری دغه موقع ویریا له له لاسه مه ورکوئ! او تری ښه گټه (نفعه) او فائده واخلئ! په هغه زور او قوت سره چه پاک الله د باطل په سر ویشتل کوی او لری ئی غورځوی له هغه څخه اندازه وکړئ چه وروسته له دی نه به باطل چیری ودریدی شی؟ ضرور دی چه باطل محو او په سوړو کښی ننوځی او په ټولو آفاقو کښی به د حق دین غږ دیر پورته شی. هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهی سره موافق په دیر مناسب وخت او عین الموقع کښی د باطل د سر د تکولو او لتاړولو دپاره حق نازل کړ ـ ﴿ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ﴾

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿٤٩﴾

ووایه ای محمده! دوی ته) راغی حق (قرآن ـ اسلام) او نشی پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی) او نه ئی بیا له سره ژوندی راپاخولی شی.

تفسير: يعني حق دين راورسيد هغه زور او قوت له سره منع كيدونكى نه دى او حتماً او جزماً غالب او مظفريږى او باطل لاندى او ښكته كوى. دروغ كله د رښتيا په مقابل كښى چليدى شى؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل كښى راتلى شى؟ هغه اوس نه د دريدلو قوت او توان لرى او نه د تښتيدلو او داسى ئى وګنړ چى لكه له منځه ورک او ترى تم شوى وى. دغه د «جاء الحق» آيت د معظمى مكى د فتحى په ورځ د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر مباركه ژبه جارى وو.

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي ۖ وَإِنِ ٱهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِيٓ إِلَيَّ رَبِّيٓ ۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه چيرى وښوئيدم زه (له سمى لارى په زعم ستاسى) پس بيشكه هم دا خبره ده چه وبه ښوئيږم په (ضرر د) ځان خپل (او زما نقص دى) او كه سمه لاره مى وموندله نو په سبب د دى به وى چه وحى كوى ماته رب زما بيشكه هم هغه (الله) ښه اوريدونكى دى ډير رانژدى دى.

تفسير: يعني كه ما دغه نوى دود (رواج) او دستور له خپله ځانه درولى وى نو تر څو ورځو پورى به وچليږى؟ په دغه كښى بالاخر ماته نقصان راپيښيږى ـ دنيوى بغض او عداوت به ځان ته ګټم ـ خوارى ـ زحمت ـ او ذلت به پر ځان اخلم اخروى رسوائى به پر ځان ګالم (برداشت كوم) (العياذ بالله) ليكن كه زه پر سمه لاره يم لكه چه په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان يم نو ښه وپوهيږئ چه دغه ګرد (تول) د الله تعالىٰ تائيد او امداد ـ او د آسمانى وحى مرسته (مدد) ـ بركت او هدايت دى چه هيڅكله او هيچيرى به زما ملګرتوب نه خوشي كوى او تل ترتله به له ما سره وى. زما پاک الله هر شي اورى، او هغه بيخي رانژدى دى. هغه به هميشه له ما سره الطاف او امداد فرمائى او خپل دغه پيغام هرومرو (خامخا) ګردى (تولى) دنيا ته رسوى او پر تولو مخلوقاتو ئى ظاهر او څرګندوى (ښكاره وى) اعم له دى نه چه تاسو ئى ومنئ او كه ئى ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او كه ووينى ته كله چه وويريږى دوى (عندالنزع) پس نه به خلاصيږى په تيښته (له عذابه زمونږ) او وبه نيول شى دوى له ځايه نژدى (له ځمكى قبر ته يا له موقفه اور ته).

تفسیر: یعنی کفار خو دلته خپله لوئی، تکبر او غرور ښکار کوی مګر هغه وقت به د لیدلو وړ (لائق) او قابل وی چه دغه خلق د محشر ویروونکی مناظر او لړزوونکی مظاهر وګوری او سخت وویریږی او د تښتیدلو په فکر کښی ولویږی، مګر د تیښتی لوری تری ورک وی او هیچری به ونشی خوځیدلی ـ کله چه د دوی د نیولو او په اور کښی د غورځولو حکم صادر شی نو دوی بی له لټولو او دغی خوا او هغی خوا کتلو څخه سم د لاسه هم هغلته پیدا کیږی بلکه په نهایت آسانی سره علی‌الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نیولی کیږی او د خپلو اعمالو په سزا (هیداد) اخته کیږی.

وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ۚ ﴿٥٢﴾

او وبه وائی (دا کفار) ایمان مو راوړی دی پر دغه (الله) او له کومه به وی دوی ته نیول (د ایمان یا بیرته ګرځیدل دنیا ته) له ځایه لری (چه آخرت دی).

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی به وائی چه اوس مو باور د رسول الله پر خبرو راغی ـ او اوس ایمان راوړو حال دا چه د اوس ایمان به څرنګه وی؟ هغه وخت او موقع ډیره لری لاړه چه ایمان راوړل به مفید او نافع او د نجات وسیله واقع کیده ـ اوس د دوی لاس تر دومره لری ځای پوری چیری رسیدی شی؟ چه له هغه ځایه د خپل ځان دپاره ایمان راوړی ـ مطلب ئی دا دی چه مقبول او منجی ایمان هغه دی چه پخوا له مرګه په هم دغی دنیا کښی د انسان په برخه شی. په اخرت کښی کله چی ګرد (تول) احوال ګرد (تول) سری پخپلو سترګو سره ګوری نو هلته ګرد (تول) متیقن کیږی. نو هلته به د ایمان راوړلو څه فائده وی؟

وَّقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُوْنَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾

او په تحقیق کافران شوی وو په الله پخوا له دی نه (په دنیا کښی) او ویشتل به کول دوی په غیب له ځایه لری (د حق ـ صدق او د صواب پر امورو د معاد).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه چه د ایمان راوړلو وخت وو تاسی پر کفر او انکار ټینګ ولاړ وئ او هم داسی په خپل خیال او اټکل سره مو ښی، ویشتلی د دنیا په ژوندون کښی به مو تل بی تحقیقه خبری کولی ـ او رښتیا او محققی خبری به مو هیڅ نه منلی اوس د افسوس او ارمان

ځخه هيڅ شي به لاس نه درځي.

وَحِيلَ بَيۡنَهُمۡ وَبَيۡنَ مَا يَشۡتَهُونَ

او پرده (جدائی) به واچولی شي په منځ د دوی او په منځ د هغه شی چه ارمان ئی کوی دوی (لکه ايمان او اعاده الی الدنيا).

تفسير: يعنی دهغو شيانو په نسبت چه دوی ئی هيله او ارمان لری مثلاً مقبول ايمان يا نجات يا د دنيا په لوری بيرته ورتګ ـ دنيوی لذائذ، عيش او آرام د دغو شيانو او د کفارو په منځ کښی به سخت سد او مانع وی چه د هغه لامله (له وجی) به دوی له سره تر هغه پوری نشی رسيدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشۡيَاعِهِم مِّن قَبۡلُۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ فِي شَكٍّ مُّرِيبِۭ ۝٥٤

لکه چه کړی شوی وو (دا کار) له سيالانو د دوی سره پخوا له دی نه، بيشکه هغوی وو په داسی شک کښی چه ډير تردد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسير: يعنی ړومبی له دی نه له هغو مخلوقاتو سره چی د هم دوی په وضعيت او هيئت تير شوی دی کومه معامله چی کړی شوی ده له دوی سره هم هغه معامله وکړه شوه ځکه چی هغو خلقو به هم داسی مهملی او بی ځايه شبهی کولی او په داسی بی‌موردو شکوکو او ترديداتو کښی اخته وو چی دوی ئی له سره مطمئن او په آرام نه وو پری ايښی.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالىٰ ومنه و كرمه وله الحمد.

سورة فاطر مكية وهى خمس و اربعون آية وخمس ركوعات رقمها (۳۵)
تسلسلهاحسب النزول (٤٣) نزلت بعد سورة الفرقان
د فاطر سورت مکی دی (٤٥) آیتونه او (٥) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۵)
او په نزول کښی (٤٣) سورت دی ـ وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

توله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته دی چی بی له نمونی څخه پیدا کوونکی دی د آسمانونو او د ځمکی

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ئی ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه ـ حال دا چه له پخوا څخه د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه ؤ موجود.

جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

ګرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنی ځینی پرښتی انبیاؤ ته د الله تعالیٰ پیغام رسوی او ځینی نوری د نورو جسمانی او روحانی نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو مامورانی دی. ﴿ فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴾

اُولِيْٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ

(هسی ملائکی) چی خاوندانی د وزرو (متو) دوو دوو او دریو دریو او څلورو څلورو دی

تفسیر: یعنی د ځینو پرښتو دوه دوه متی (یا وزرونه) او د ځینو دری دری او د ځینو څلور وی. د دغو متو او وزرو کیفیت یواځی پاک الله ته معلوم دی یا هر هغه څوک چی لیدلی ئی وی څه رابښوولی شی.

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَآءُ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زياتوی (الله) په پيدايښت کښې هومره چې اراده وفرمائی (د هغو) بيشکه چې الله پر هر شی باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه څينی ئی دغسی تزئيد او تخليق دی)

تفسير: يعنی الله تعالیٰ په هر مخلوق کښې هر هغه عضو او صفت چې اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره زياتوی پرښتو ته دوه دوه يا دری دری يا څلور څلور متی (وزرونه) هم هغه ورپيدا کړی دی که اراده وفرمائی نو څينو پرښتو ته له څلورو څخه زيات هم ورکوی. لکه چې په حديث کښې راغلی دی چې حضرت جبريل عليه السلام شپږ سوه متونه يا وزورنه لری او له ﴿جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا﴾ څخه داسی ونه ګڼله شی چه ګوندی الله تعالیٰ دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتياج لری! پاک الله دغسی وسائطو ته بيخی څه اړتيا (احتياج) او ضرورت نه لری او بالذات دی پر هر څيز باندی ښه قادر او مقتدر دی. ولی محض د حکمت او مصلحت دپاره ئی د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړی ده.

مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۚ

هر هغه شی چې پرانيځی الله دپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هيڅوک بندوونکی د هغه،

تفسير: رحمت جسمانی وی لکه باران روزی او نور ـ يا روحانی وی لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو الغرض هر کله چه الله تعالیٰ پر خلقو د خپل رحمت ورونه وپرانيځی نو څوک ئی ترلی شی؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

او هر هغه شی چې بند کړی (له عطاء خپلی) پس نشته ليږونکی د هغه (هيڅوک) پس له بندولو د الله او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسير: يعنی سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شی د کولو او په وجود راوړلو اراده چې

وفرمائی علی‌الفور ئی کوی او داسی قوی مقتدر ـ غالب او زبردست ذات دی چی هیڅوک د ده د ارادی مخه نشي نیولی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ③

ای خلقو! یاد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسی (چی حیات او روزی او نور ئی درکړی دی) آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بی له الله (بلکه نشته) هم دغه (الله) روزی دررسوی تاسی ته له (طرفه) د اسمانه (په سبب د باران) او(له محصولاتو د) ځمکی (په سبب د زرغونولو) نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مگر هم دی دی پس له کوم جهته گرځولی کیږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنی تاسی دغه تول سره منئ چی پیدا کول او د روزی د وسائلو او اسبابو برابرول ژوندی ساتل او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی نو بیا د معبودیت استحقاق بل شی ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چه حقیقی خالق او رازق دی واقعی معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ④

او که دروغجن وشمیری (دغه کفار ای محمده!) تا پس په تحقیق دروغجن شمیرلی شوی وو ډیر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو) او خاص الله ته بیرته گرځولی شی تول کارونه (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسی دروغجنوی . نو تاسی په دغه سره مه غمجن کیږئ! ځکه له نورو پخوانیو انبیاؤ سره هم داسی رویه او سلوک کړی شوی دی. دا کومه نوی خبره نه ده متعصبنیو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی. د دغسی خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ! کله چه دوی په آخرت کښی الله تعالیٰ ته بوتلل شی نو الله تعالیٰ به د دغو گردو (تولو) جگړو فیصله صادروی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ۝٥ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۝٦

اى خلقو بيشكه وعده د الله حقه ده (چه قيامت حساب كتاب جزا شته) پس خبردار چې نه دې كړى غره نه دې تير باسى تاسى دغه ژوندون لړ خسيس او نه دې غره كړى (تير باسى) تاسى په (كرم د) الله غره كوونكى (شيطان) بيشكه چې شيطان تاسى ته دښمن دى پس تاسى هم ونيسئ دى (خپل) دښمن بيشكه هم دا خبره ده چه بولى شيطان ډله خپله (ځاى د هلاک ته) دپاره د دى چې شى دوى له ملګرو د دوزخ (په آخرت كښى).

تفسير: يعنى قيامت هرومرو (خامخا) راتلونكى دى. او على اليقين تول مخلوقات د پاک الله په مخ كښى حاضريدونكى دى د دغى دنيا پر عيش او نشاط ـ عشرت ـ راحت ميلو او چرچو ـ باغ او بهار ډير مه مغروريږئ! او مه پرى غوليږئ! او د دغه مشهور دغاباز شيطان په چلونو او فريبونو مه تيروځئ! ځكه چې دى ستاسى ازلى دښمن دى او له سره تاسى ته كومه مفيده مشوره نه دركوى او دى تل په هم دغه كوښښ او زيار(محنت) كښى دى چې تاسى هم له خپله ځانه سره په دوزخ كښى وغورځوى. راز راز (قسم قسم) خبرى اترى درجوړوى څو تاسى د الله او د آخرت له جانبه غافل كړى. نو پر تاسى لازم دى چې دغه دښمن خپل دښمن وګڼئ! او د ده خبرو ته غوږ مه ږدئ! او دغه خبره ورثابته او جوته كړئ چې مونږ له سره ستا په خبرو او لمسولو نه تيروځو او نه ستا د مكارى په جال كښى راتلى شو. او په دغه باندى ډير ښه پوهيږو چې ته د دوستى په لباس كښى له مونږ سره دښمنى كوى.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝٧ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۝٨

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی (او له شیطانه ئې مخالفت کړی دی) او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته دوی ته مغفرت ښښنه او اجر ډیر لوی. آیا پس هغه څوک چې ښائسته کړی شوی وی ده ته بد عمل د ده پس وینی ئې دی ښائسته پس بیشکه چې الله گمراه کوی هر هغه څوک چې اراده وفرمائی (د گمراهی ئې) او سمه صافه لاره ښیی هر هغه چاته چې اراده وفرمائی (د هدایت ئې) پس نه دې ځی (نه دی هلاکیږی) نفس ستا په (گمراهی) د دوی له جهته د افسوسه بیشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوی ئې دوی (نو جزاء به ورکړی دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چې د هر چا په سترگو کښې خراب کار ښه ورځرگند (ښکاره) کړی آیا دغه سړی له هغه چاسره برابر کیدی شي چې د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کښې فرق او تمیز کولی شي! نیکی نیکه بولی ـ او بدی بده گڼی ـ کله چې دوی دواړه سره نشي برابریدی نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابر کیدی شي؟ او داسی خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترگو پر بدو څنگه د ښو گمان وکړی. د الله تعالیٰ اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوءالاستعداد او سوءالاختیار په بناء په گمراهی او ضلالت تللی ده د هغه عقل به هم هغسی منقلب او په بل مخ اوړی او هر چاته چې د ده د حسن‌الاستعداد او حسن‌الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښیی نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دی پوره چې دی له سمی لاری څخه بی لاری کړی یا چتی (بیکاره) خبری او نامناسبه ښوونه ورته وکړی. په هر حال هغه سړی چې په شیطانی اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وائی او په زهرو باندی د تریاقو گمان کوی د ده په نسبت داسی توقع نشی کیدی چې گوندی دی به پر سمه صافه لاره راشی کله چې دغسی نشی کیدی او د هدایت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالیٰ د مشیت او حکمت تابع ده نو تاسی د دغو معاندینو په غم او اندیښنه کښې خپل ځان مه ویلی کوئ! او مه په دوی پسی کړیږئ! او مه د دغی خبری حسرت او ارمان کوئ چې دغه بدبختان ولی پر خپلو منافعو او زیانونو نه پوهیږی؟ او ولی حقه خبره نه منی؟ آیا تاسی غواړئ چې په دوی پسی خپل ځان او روح له لاسه وباسئ؟ تاسی د دوی دغه قصه یوی خوا ته پریږدئ! الله تعالیٰ ته د دوی گرد (ټول) اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دی او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوی او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروی تاسی مه خفه او مه غمجن کیږئ!

وَاللّٰهُ الَّذِيٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ

بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ ⑨

او الله هغه (مطلق قادر) دی چی لیږلی ئی دی بادونه پس راپورته کوی (بادونه) وریځی پس راکاږو مونږ دغه وریځی هغه کلی (ځمکی) مړی (وچی کلکی بی وښو) ته پس ژوندی کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالی (وچوالی) د هغی هم داسی به وی حال د بیا ژوندی پورته کیدلو هم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په حکم د هواؤ په وسیله وریځی پورته شوی او په هغی سیمی رقبه کښی چی مړه وچه کلکه پرته وه یعنی هیڅ واښه ، کښت (فصل) او شینکی په کښی نه ؤ ـ او له اتو خواؤ ئی دوړی او غبار پورته ؤ. د باران د اوبو له سببه په کښی ساه ولویده. هم داسی وګڼئ چی الله تعالیٰ به تاسی هم وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاځوی. په روایاتو کښی راغلی دی «څه وخت چی الله تعالیٰ د مړیو د بیا ژوندی راپاڅولو اراده وفرمائی نو له ماتحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروی چی د دغه باران په اوبو سره به تول مړی داسی ژوندی راپاڅیږی لکه چی د پسرلی د معمولی باران په اثر پتنګان او نور مچان او خوځندی د ځمکی له سوریو څخه ووځی ښائی چی مزید تفصیلات ئی په روایاتو کښی ولیدل شی.

مَن كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا ۚ

هر هغه څوک چی وی چی اراده لری د عزت پس خاص الله ته دی عزت تول

تفسیر: یعنی کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو دپاره نیولی ؤ چی ګوندی د دغو معبودانو د الله تعالیٰ په دربار کښی ډیر عزت او پت وی ﴿ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴾ ۱۶ جزء د مریم ۵ رکوع ۸۱ آیت او ډیرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی ؤ او له کفارو سره ئی خپله دوستی او خپلوی تینګه کړی وه څو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شی ﴿ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴾ جزء ۵ د نساء (۲۰) رکوع ۱۳۹آیت نو دغه قسم خلقو ته ئی دغه وروښودل چی هر هغه انسان چی د دنیا او آخرت عزت غواړی ښائی چی دغه عزت له الله تعالیٰ څخه وغواړی چی مطلق عزیز هم دی دی. او د الله تعالیٰ له اطاعت او یادولو څخه اصلی پت او عزت میسر کیږی. د ګردو (تولو) اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی. هر هغه څوک چی عزت مومی یا ئی موندلی دی د هم دغه الله له خزائنو څخه ورته رسیدلی دی یا به وررسیږی.

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

خاص هم دغه (الله) ته پورته خیژی خبری پاکی (یعنی مقام د قبول او رضاء د ده ته)

تفسیر: یعنی پاکیزه کلام ذکر الله، دعاء ، تلاوةالقرآن ، د علم او نصیحت خبری دی چی دغه گرد (تول) شیان د رب العزت دربار ته ورخیژی ـ او د قبول او اعتناء عزت حاصلوی.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ۭ

او عمل صالح نیک پورته کوی. دغه (خپل عامل او عزتمن کوی ئی)

تفسیر: د پاکیزهؤ کلامو (ذکر الله) او نورو ذاتی اقتضاء هم دا ده چی پاس خیژی. له هغه سره که نور صالحه اعمال وی نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورخیژی ـ او هغه ته زیات قوت ـ نشاط او تازگی ـ رفعت او عظمت ښښی. ښه کلام ته بی له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصلیږی. ځینی مفسرین د ﴿ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوی او داسی معنی تری اخلی چی ښه کلام ښه کار لوړ (اوچت) او پورته کوی. دغه هم درست دی چی ځینو خلقو د (رفع) ضمیر د الله تعالیٰ په لوری اړولی دی یعنی الله تعالیٰ صالحه اعمال لوړوی (اوچتوی) او د قبول تر معراج پوری ئی رسوی. په هر حال غرض دا دی چی ښه کار او ښی خبری دواړه علو او رفعت غوښتونکی دی لهٰذا هر هغه سری چی د الله تعالیٰ د عزت طالب وی دغه عزت او رفعت دی د دی په وسیله حاصل کړی.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی عزت د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی. ستاسی ذکر او ښه کار پاس خیژی، کله چی خپل حد ته ورسیږی نو هلته پر بدی پوره غلبه حاصلوی. کفر به دفع کیږی او اسلام به معزز شی » او د مکارانو گردی (تولی) حیلی او پلمی (تدبیرونه) به عبث او بیکاره کیږی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّـَٔاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَمَكْرُ أُولَٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ۝١٠

او هغه کسان چی جوړوی (تاته د قتل ـ حبس ـ نفی) مکرونه ناکاره شته دوی ته عذاب ډیر سخت او مکر فریب د دغو (قریشو چی دی ستا په باب کښی) هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چی بد تدابیر جوړوی او د حق په خلاف تل په حیلو او پلمو

(تدبیرونو) جوړولو کښې مشغول او لګیا وی بالاخر ناکامه کیږی ـ او ضرور تاوان مومی. وګورئ قریشو په «دارالندوة» کښې سره جرګه او پر دغې خبرې ئې تړون وکړ «ښائی چې رسول الله دی یا ووژلی شی ـ یا دی بندی کړی شی ـ یا دی له ملکه د باندی وشړلی شی» د دغې فیصلې نتیجه داسې شوه چې د «بدر» د غزوی په وخت کښې هم دغه خلق له خپله وطنه د باندی وویستل شول ـ او هم دوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول او د «بدر» په قلیب او کوهی کښې د تل دپاره قید کړل شول.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ؕ

او الله پیدا کړی ئی تاسی (یعنی اول ځلی نیکه د تاسی) له خاورو بیا (تاسی اولاده ئی پیدا کړی) له څاڅکی (د منی) بیا ئی وګرځولی تاسی جوړی جوړی (ښځه او میړه (خاوند) دپاره د توالد او تناسل) او نه اخلی حمل هیڅ ښځه او نه ږدی (حمل هیڅ ښځه) مګر په علم د الله سره

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام ئی له خاورو څخه او بیا د هغه نوره اولاده ئی د اوبو له یوه څاڅکی څخه پیدا کړه ـ بیا له نارینه او ښځی څخه ئی جوړه پیدا کړه چې له هغو څخه انسانی نسل منتشر او خوریږی. په دغه ضمن کښې د حمل د استقرار له وخته د ووړکی د پیدا کیدلو تر وخته هغه اطوار او ادوار چې تیریږی پر هغو ګردو (ټولو) باندی الله تعالیٰ عالم دی او هغه داسې پټ او مخفی اعمال دی چې مور او پلار هم پری نه دی خبر چې دننه څه صور، اعمال او تحولات پیښیږی.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿۱۱﴾

او نشي اوږديدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوی او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمر) څخه (يا له عمره د بل معمر څخه يعنې تزئيد او تنقيص د عمر نه دی) مګر په کتاب (د لوح محفوظ کښې ليکلی دی) بيشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډير آسان دی.

تفسير: يعنې د هر چا چې هر قدر عمر وی هغه په «لوح محفوظ» کښې ليکلی شوی دی او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږديدلو يا د لنډيدلو دی يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسيږي؟ او کوم يو به نه رسيږي؟ دغه ټول د الله تعالیٰ په محيط علم کښې موجود دی او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندی احاطه لرل هيڅ اشکال نه لري او الله تعالیٰ ته د ګردو (ټولو) «**ماکان ومايکون**» جزئي ـ کلي ـ او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الیماشاءالله پوری حاصل معلوم او ښکاره دی نه ښائي چه د الله تعالیٰ علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي. حضرت شاه رحمة الله عليه ليکي «هر کار الله تعالیٰ ته ډير آسان وی لکه د انسان پيدايښت» او رسونه ئی خپل مقدر عمر ته او هم داسی وګڼی د اسلام تدريجي پرمختګ او ارتقاء او بالاخر د کفر مقهور او مغلوبيدل».

(او بل له قدرته د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه و اعظم برهانه دغه دی)

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ

او نه برابريږي سره هغه دواړه بحرونه سيندونه دا يو خوږ دی تنده لری کوونکی خوندوری ښی هضميدونکی ښی تيريدونکی اوبه د ده او دا بل تريو دی تريخ او له هر يوه له دغو (دواړو بحرونو سيندونو څخه) خوری تاسی غوښی تازه (د مهی) او راوباسئ (له دغه ترخه سينده) ګانه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندی (او اغوندوی ښځو خپلو ته)

تفسير: له پاسه د توحيد د دلائلو او د قدرت د شواهدو بيان ادامه لری چه په دغه ضمن کښی يوه لطيفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کيږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې کفر او اسلام سره برابر نه دی الله تعالیٰ کفر مغلوبوی اګر که تاسی ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسيږی له مسلمانانو څخنی دين قوت او غلبه مومی او له کفارو څخنی جزيه او خراج حاصلوی. غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سيندونو څخه وځی يعنې مهی (کب) مګر ګانه

(زیور) مرغلری ـ مرجان او جواهر علی‌الاکثر له ترخه (تریو) سیند شخه ایستل کیږی.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۲﴾

او (تل) وینی ته بیړی (او جهازونه) په دغه (بحرسیند) کښی تلونکی خیروونکی (د اوبو) دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی له فضله د الله (په تجارت کښی) او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګری د جهازونو په وسیله کیږی. له هغه شخه کوم منافع چی حاصلیږی هم دغه د پاک الله فضل او مهربانی ده. پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دی چه د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړی!.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى

ننباسی (الله) شپه په ورځ کښی او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښی او مسخر په کار کښی ئی لګولی دی لمر او سپوږمی چی هر یو بهیږی (روان دی) تر یوی نیتی په نامه کړی شوی (چی ورځ د قیامت ده)

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د شپی او ورځی په شان کله کفر غلبه مومی او کله اسلام او د لمر او سپوږمی په شان د هر یوه شیز دپاره یو مدت تاکلی (مقرر) شوی دی چه په هغه کښی ځه ډیل او ځنډ (تاخیر) وړاندی وروسته نه کیږی. او د حق واضحه او ښکاره غلبه به پخپل تاکلی (مقرر کړی) وخت کښی کیږی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا
يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿۱۳﴾

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص هم ده ته دی

ملک باچاهی او هغه (بتان) چې بولې ئې تاسې (اې مشرکانو او عبادت ئې کوې) بې له دغه (الله) نه دې مالکان دوې د نرۍ پردې (چې په زړې) د خرماؤ (کښې پرته وې).

تفسیر: یعنې د هغه لوې ذات صفات چې پاس بیان شول هم هغه فيالحقیقت ستاسې حق الله دې. او د ټولو علویاتو او سفلیاتو ـ خالق ـ مالک ـ الله دې. هغه شیان چې ستاسې له خوا معبودان درولې شوې دې او تاسو ئې بولې او عبادت ورته کوې د هغو خوارانو باچاهی او خپلواکې چیرې بلکه دوې د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د یوه څیز مالکان نه دې چه د کجورو (خرماؤ) په زړیو پورې نښتې وې.

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ

که وبولئ تاسې (اې منکرانو) دغه بتان نه آورې (دغه بتان) بلنه ستاسې او که (بالفرض) وائې ورې دوې نو نه به شي درکولې جواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لرې) او په ورځ د قیامت به منکران شي دوې په شریک کولو ستاسې (باندې دوې لره سره له الله نه)

تفسیر: یعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته (مدد) او امداد غواړې او هغه خپلو ځانونو ته وسیله ګڼې دوې ستاسې غږ او بلنه نه اورې ـ او که تاسې ته څه توجه هم وکړې هغه ستاسې په کار نشي درتلې ـ او په درد مو نه خورې بلکه د قیامت په ورځ به دوې ستاسې د دغه شرک څخه په علانیه ډول (طریقه) د خپل تنفر او بیزارۍ اعلان کوې او د امداد او کومک په ځاې به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

او خبر به نه کړې تا (له حقیقت د دې کار هیڅ خبرؤنکې) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنې له الله تعالیٰ ځنې پر ټولو احوالاتو باندې بل څوک ښه علیم او خبردار دې؟ هم دغه علیم او خبیر الله تعالیٰ فرمائي چې دغه شرکاء بیخې چټې (بیکاره) او غلط دې ـ او له سره

ستاسی په کار نه درځی دغسی سمی صافی ثابتی پخی او جوتی خبری بی له الله تعالیٰ نه ـ بل څوک تاسی ته کولی شی؟ او ښولی شی؟.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

ای خلقو تاسی فقیران محتاجان یئ الله ته، او الله هم دی دی غنی بی پروا ښه حمد ثناء ویلی شوی،

تفسیر: یعنی تول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله جل جلاله هیچا ته او هیڅ شی ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی ځکه چه ګرد (تول) محاسن ـ محامد او صفات د ده په محمود او ذی الجود وجود کښی مجموع او موجود دی نو هم دغه الله جل جلاله د بلنی او دعاء وړ (مستحق) او لایق دی او د امداد او استعانت څیښتن (مالک) او مستحق دی چی د خپلو بندګانو هر راز (قسم) دعاء او سؤال اوری او په خوښی سره ئی مستجابوی او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز ـ نیاز او افتقار نه وړاندی کوی په قهریږی

الله یغضب ان ترکت سؤاله
وبنی آدم حین یسأل یغضب

له خالقه که ونه غواړی په قهر شی
له مخلوقه چی وغواړی دوی په قهر شی

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾

که اراده وفرمائی (الله) د بیولو ستاسی (په هلاک سره نو بو به موځی) او را به ولی نور مخلوق نوی (بدل د تاسی) او نه دی دغه (شړل ستاسی او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسیر: یعنی که تاسو ئی منئ یا ئی نه منئ الله تعالیٰ داسی مطلق قادر دی چه تاسی ګرد (تول) له منځه ورک کړی او خپل بل مخلوق ستاسی په ځای ودان او ودروی چه من کل الوجوه الله تعالیٰ ته داسی مطیع تابع او حکم منونکی وی لکه چی په آسمانونو کښی پرښتی د ده خالصی او مخلصی بندګانی دی او داسی کول پاک الله ته ډیر سهل او آسان دی. لیکن د الله د حکمت اقتضاء داسی ده چی په ځمکه کښی دغه ګردی (تولی) سلسلی ښائی چی قائمی او جاری وی او په پای (آخر) کښی هر یو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزا او بدل ومومی. څو په

دغه ترتیب سره د الله تعالیٰ د ټولو صفاتو ظهور په عمل راشی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰی ؕ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰی حِمْلِهَا لَا یُحْمَلْ مِنْهُ شَیْءٌ وَّلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰی ؕ

او نه اخلی (هیڅ نفس عاصی) بار د ګناه د بل نفس او که راوبولی درونه باری (بل څوک) بار د ګناهونو خپلو ته وابه نه خیستی شی له هغه څخه هیڅ څیز او اګر که وی (دغه بللی شوی) خاوند د خپلوی هم،

تفسیر: یعنی هیڅوک به خپل د خپلوانو، عزیزانو او اقاربو بار پخپل سر وانخلی او نه به یو د بل د ګناه له پیتی څخه لږ څه کم کړی او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه ګټه (نفع) او فائده وررسیږی اګر که ئی ډیر نژدی خپلوان هم وی. ګرد (ټول) خلق به نفسی! نفسی!! وائی هلته یوائځی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره کار چلیږی او بس!.

اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِیْنَ یَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَیْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هغه کسان چی ویریږی له ربه خپله په غیبو سره او قائموی (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ

تفسیر: یعنی ستاسی له ویرولو څخه هم هغه سړی خپله رویه ښه کوی ـ او نفع تری آخلی چی له الله تعالیٰ څخه بالغیب ویریږی ـ او د ده له ویری څخه تل په عبادت کښی لګیا وی ـ د هر چا په زړه کښی چی د الله تعالیٰ خوف او ویره بیخی نه وی ـ نو هغه کله له دغو ویرولو څخه متأثر کیږی.

وَمَنْ تَزَكّٰی فَاِنَّمَا یَتَزَكّٰی لِنَفْسِهٖ ؕ وَاِلَی اللّٰهِ الْمَصِیْرُ ﴿۱۸﴾

او هر څوک چی ځان پاک کړی (له شرکه او معاصی) پس بیشکه هم دا خبره ده چی ځان ئی پاک کړ دپاره (د نفعی) د ځان خپل او خاص (طرف) د الله ته ورتله دی (د هر چا).

تفسیر: یعني هر څوک چي ستا پند او نصیحت واوري او خپل وضعیت اصلاح او ښه کړي نو د ده احسان او منت نه پر تا او نه پر الله تعالیٰ وی. بلکه په دغه کښي په خپله د هم هغه سړی فائده ده ـ او دغه فائده په پوره ډول (طریقه) سره هلته څرګندیږی (ښکاره کیږی) چي د ګردو (تولو) رجوع او بیرته ورتګ الله تعالیٰ ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابریږی سره ړوند (کافر) او لیدونکی (مؤمن) او نه تیاره (باطل) او نه رڼا (رڼرا) (حق) او نه سیوری (ثواب یا جنت) او نه تود باد (عقاب یا دوزخ) او نه برابریږی سره ژوندی (علما) او نه مړی (جهلاء)

تفسیر: یعني هغه مؤمن چي الله تعالیٰ ورته د زړه سترګی ښښلی دی د حق په رڼا (رڼرا) او د الله تعالیٰ د وحی په پلوشو کښي بی له کوم تکلیفه او زحمته دغه لاره پری کوی ـ او برابر د جنت باغونو او د الله تعالیٰ د رحمت سیوری ته رسیږی ـ آیا له دغسی انسان سره هغه کافر سیالی او برابری کولی شي چي د زړه ړوند او د اهواؤ او اوهامو په تیارو کښي حیران سرګردان ګرځی ـ او بالاخر ناڅاپه او بی تحاشا د جهنم اور او د هغه سخت سوځوونکی تاوده باد په طرف منډی وهی؟ له سره دغه دواړه سره نه دی برابر او که داسی وی نو داسی وپوهیږئ چه مړی او ژوندی سره برابر شول. فیالحقیقت د مؤمن او کافر په منځ کښي له دی نه هم زیات داسی فرق او تفاوت شته چي د یوه ژوندی روغ رمټ انسان او د یوه مړی لاش په منځ کښي وی. اصلی او دائمی ژوندون یواځی د ایمان د روح په برکت پیدا کیږی ـ او ماسواء له ایمانی روح څخه ښائی ژوندی انسان له زرهاوو مړیو څخه بدتر وګانه شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بیشکه چي الله آوروی هر هغه چاته چي اراده وفرمائی (د آورولو ئی) او نه ئی ته (ای محمده!) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چي په قبورو هدیرو کښي دی. نه ئی ته (ای محمده!) مګر ویرووونکی (د منکرانو له جحیمه).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ اراده وکړی نو مړیو ته ئی هم آورولی شی حال دا چی د دغی خبری قدرت نورو ته نشته هم داسی وګڼئ چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم کار دعوت ـ تبلیغ ـ پیغام رسول او په خیر او شر باندی پوهول او خبرول دی. که زړه مړی کافران دغه خبری وانه وری نو هغه آورول د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له قوته او قدرته پورته دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ګرد (تول) خلق سره نه دی برابر د هر چا په نسبت چی د ایمان د اعطاء فیصله شوی ده هم هغه به د ایمان خاوند کیږی که نه هومره ډیر خلق چی د ایمان هیله (ارزو) او امید وکړی کله ئی ور په برخه کیږی ـ دغه ئی فرمایلی دی چی «نه تیاره نه رڼا (رڼرا) یعنی نه تیاره له رڼا (رڼرا) سره برابره ده او نه رڼا (رڼرا) له تیاری سره (په دغه سره ئی د «لا» د تکرار فائده راوښوده) او وئی فرمایل او نه ئی ته آوروونکی هغو ته چی په هدیرو کښی پراته دی. «په حدیث کښی راغلی دی چی مړیو ته سلام واچوئ!» او په ډیرو ځایونو کښی مړیو ته خطاب هم کړی شوی دی د دی خبری حقیقت دا دی چی د مړی روح آوری ـ او هغه جثه ئی چی په قبر کښی پرته ده نه آوری» دغه بحث پخوا له دی نه د «نمل» د سورت په آخر کښی تیر شوی دی هلته دی وکوت شی!.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

بیشکه چی مونږ لیږلی مو ئی ته په حق رښتیا (دین) سره زیری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) او نه ؤ هیڅ امت مګر چی تیر شوی په هغه کښی کوم ویروونکی.

تفسیر: ویری آوروونکی نبی وی یا د نبی قائم مقام ـ هر څوک چی د الله تعالیٰ د لاری په لوری بلنه وکړی د دی په متعلق د «نمل» د سورت په (٤ رکوع) کښی څه لیکلی شوی دی.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلزُّبُرِ وَبِٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او که دروغجن بولی (کفار) تا (نو مه خفه کیږه ځکه چی) پس په تحقیق دروغجن ئی بللی وو (انبیاء خپل) هغو کسانو چی وو پخوا له دوی نه چی راغلی ؤ دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) او په صحیفو سره او په کتاب ښکاره کوونکی (د حق او باطل).

تفسير: يعني پخوانيو انبياء الله هم دغه روښان تعليمات يا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي ؤ له هغو ځنې ځينو ته مختصري مختصري صحيفي او ځينو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوی دی.

ثُمَّ اَخَذْتُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿٢٦﴾

بيا مي ونيول هغه کسان چي کافران شوی ؤ (په سخت عذاب سره) پس څرنګه شو انکار زما (او تغيير د دوی په عذاب سره).

تفسير: يعني کله چي له تکذيب څخه دوی مخ وانه ړوه نو وګورئ چي د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ ستاسی انجام هم هغسی کيدونکی دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ ثَمَرٰتٍ مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهَا ؕ

آيا نه وينی ته چي بيشکه الله نازلی کړی دی له (جانبه) د آسمانه اوبه پس راويستلی مونږ په وسيله د دی (اوبو) ميوی په دی حال چي مختلف دی رنګونه د دغو (ميوو).

تفسير: يعني قسم قسم ميوی ـ بيا په يوه قسم کښی رنګا رنګ ثمرات ئی پيدا کړی دی. له يوی ځمکي او له يو اوبو او له يوی هوا څخه د دغومره مختلفو اشياؤ او انواعو پيدا کول د پاک الله عجيب او غريب قدرت ښکاره کوی.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيْضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيْبُ سُوْدٌ ﴿٢٧﴾

او ځينی له غرونو (خاوندان د) لاری (توتی توتی) دی سپينی او سری چي مخالف دی سره رنګونه د دغو (لارو) او (ځينی د دوی) تک تور دی.

تفسير: يعني سپين هم په څو څو درجو دی کوم ئی تک سپين لکه د مرمر ډبره ـ کوم ئی سپين لکه مالګه او ځينی ئی نسبتاً سپين او سور هم په څو څو درجو او تور هم په څو څو درجو دی ځينی تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره او ځينی تور لکه د کارغه وزر او ځينی نسبتاً تور. او په ځينو غرونو کښی رنګا رنګه رګونه او لاری شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ

او (هم داسي) له خلقو څخه هم او (هم داسي له نورو) ژونديو خوځيدونكو او څارويو څخه هم چي سره مخالف دي رنګونه د هغو هم داسي (لكه دغه اختلافات)

تفسير: دغه ګرد (تول) د قدرت د عجائبو او غرائبو تذكره ده. يعني هم هغسي چي په نباتاتو ـ جماداتو ـ حيواناتو كښي راز راز (قسم قسم) او رنګ په رنګ مخلوقات ليدل كيږي په انسانانو كښي هم هره نوعه او صنف سره بيل او جلا (جدا) دي. كه د مؤمن په شان كافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره كړي او دواړه سره يو شي. او ګرد (تول) انسانان يو رنګ ځان ته غوره كړي ـ نو دغه كله امكان لري او له سره نشي كيدی. په دغه سره ئې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته اطمينان او تسلي وركړی ده چي تاسي د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه كيږئ!.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا۟ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

بيشكه هم دا خبره ده چي ويريږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بيشكه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احكامو) ښه مغفرت كوونكی دی (د خطياتو).

تفسير: يعني نه ويريدونكي بندګان هم شته او د الله تعالىٰ څني ويريدونكي هم دي مګر ويريږي هغه كسان چي الله تعالىٰ د عظمت او جلال او د آخرت د بقأ او دوام او د دنيا په فناء او اتمام باندي پوهيږي او د الله تعالىٰ د احكامو او هداياتو د علم تحصيل كوي ـ او تل د مستقبل په فكر كښي اوسيږي ـ په هر هغه چا كښي چي دغه پوهه او علم په هره درجه وي په هم هغه درجه به دي هم له الله تعالىٰ څخه ويريږي ـ په هغه كښي چي خوف نه وي هغه في‌الحقيقت د دي خبري مستحق نه دي چي ورته پوه او عالم وويلي شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «يعني ګرد (تول) انسانان ويريدونكي نه دي له الله تعالىٰ څخه ويريدل د پوهانو صفت او كار دی ـ او د الله تعالىٰ معامله هم په دوه ډوله (قسمه) ده. الله غالب قوي او زبردست هم دی چي په هره خطاء چي سري ونيسي نيولی ئې شي ـ او غفور ـ رحيم هم دی كه ګنهګاران وبښي ښښلی ئې هم شي» نو په دواړو حيثيتو انسان ته ښائي چي د الله تعالىٰ څخه وويريږي ځكه چي نفع او ضرر دواړه د الله تعالىٰ په واک (اختيار) او قبضه كښي دي نو هر كله چي اراده وكړي نفع

ستنوی (واپس کوی) او ضرر لاحقوی.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾

بیشکه هغه کسان چی لولی کتاب د الله (قرآن) او قایموی (تل سم اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او لګوی (په لاره د الله کښی) ځینی له هغو شیانو شخه چی ورکړی مو دی دوی ته (لګوی ئی) په پټه او په ښکاره امید لری دوی د داسی یوه تجارت چی له سره نه هلاک کیږی.

تفسیر: یعنی هر هغه چی د الله تعالیٰ شخه ویریږی. قلباً او لساناً مسلمان شی ـ او د ده احکام ومنی ـ او د ده کتاب په اخلاص او عقیدت سره ولولی ـ او په بدنی او مالی عباداتو کښی هیڅ قصور او کوتاهی ونه کړی ـ نو دغه مسلمان دی د داسی لوی او زورور تجارت او اعتباری سوداګری هیلمن (ارزومند) او امیدوار اوسی چی له سره په هغه کښی نقص او خساره نه عائده کیږی او د ضرر او تاوان احتمال په کښی نشته. بلاشبهه کله چی په خپله الله تعالیٰ د دوی د اعمالو پیرودونکی او اخیستونکی وی نو دی په دغه هیله (ارزو) او امید کښی بیخی حقدار دی، او ده ته د خسران او نقصان اندیښنه له هیڅ طرفه نه ده متصوره ـ او له سره تر پایه بیخی نفع په نفعه کښی دی او ګته (فائده) ورته رسیږی.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

دپاره د دی چی پوره ورسوی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی او زیات ورکړی دوی ته له فضله خپله بیشکه چی دغه (الله) ښه ښښونکی (د معصیاتو) دی ښه قبلونکی (د احسان د محسنینو) دی.

تفسیر: یعنی ډیر ګناهونه ښښی او معافوی ئی او د خورا (ډیر) لږ طاعت قدر فرمائی ـ او سم له اصوله او قاعدی شخه کوم ثواب چی ښائی چا ته ورسیږی الله تعالیٰ له هغه شخه زیات ثواب ورعطاء کوی.

وَالَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او هغه چې وحی کړی ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتیا ده په دغه حال کښې چې مصدق رښتینی کوونکی دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دی نه وو، بیشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه لیدونکی دی (په ظاهر د دوی).

تفسير: یعنی د بندګانو پر احوالو ښه علیم او خبیر دی او په ښه موقع کښې ئی دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

بیا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړی مو دی له بندګانو خپلو (چې دغه محمدی امت دی) پس ځینی له دوی ظالم دی پر خپل ځان او ځینی له دوی په منځ د لاری کښې برابر تلونکی دی او ځینی له دوی ړومبی کیدونکی دی خیراتونو نیکیو ته په اذن حکم د الله دغه (توریت او غوره کول هم دغه) یو فضل دی ډیر لوی.

تفسير: یعنی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدی امت ګرځولی شوی دی چې په مجموعی حیثیت او هیئت د ګردو (تولو) امتونو څخه غوره ـ افضل او اعلیٰ دی. هو! د امت ګرد (تول) افراد سره یو شان نه دی په دوی کښې ځینی افراد خو هغه دی چې سره له صحیح ایمانه په ګناهونو کښې اخته او مبتلا کیږی چې دغه «ظالم لنفسه» شو او هغه دی چې متوسط تلونکی دی یعنی نه په ګناه کښې لګیا او نه منهمک ـ او نه لوی ولی او بزرګ دی دغو ته ئی «مقتصد» وفرمایل یو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالیٰ په فضل او توفیق سره ئی پر مخ تګ کړی دی او د محاسنو ـ فضائلو او کمالاتو په تحصیل کښې له مقتصدانو څخه ډیر مخ کښې تللی دی مستحب شیان ئی هم نه دی پریښی ـ او د ګناه له خوفه له تنزیهی مکروه بلکه له مباحاتو څخه هم پرهیز کوی ـ او خپل ځان ژغوری (؟) د اعلیٰ درجی

بزرګي او د فضيلت خاوندان هم دوی دي. په دغسې منتخبو او غورو بندګانو کښې له يوه حيثيته ګرد (تول) مسلمانان سره شميرلي شوي دي ځکه چې دوی ګرد (تول) درجه په درجه جنتيان دي ګنهګار هم که مؤمن وي نو يوه نه يوه ورځ حتماً جزماً په جنت کښې ننوځي. په حديث کښې فرمايلي شوي دي «چې زمونږ ګنهګاران ګرد (تول) سره معفو او ښېلي شوي دي» يعنې بالاخر د دوی په برخه معافي ده. او مقتصد په سلامت دي. او پرمخ تلونکي له ګردو (تولو) څخه په مخ کښې دي. خو سره له دې الله کريم دی او د ده په لوی دربار کښې هيڅ بخل او امساک نشته.

جَنّٰتُ عَدۡنٍ يَّدۡخُلُوۡنَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ وَّلُؤۡلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمۡ فِيۡهَا حَرِيۡرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه درې واړه طائفې) په هغو کښې ګاڼه‌دار کولې بشي په دغه (جنت) کښې له باهوګانو (وښيو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو) او جامې د دوی په دغه (جنت) کښې د وريښمو «مخصوصو» به وي.

تفسير: سره زر او وريښم د مسلمانانو نارينه ؤ دپاره هلته دي په جنت کښې نه دلته په دنيا کښې. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي هر هغه (نارينه) چې ورښمين (جامې) اغوندي په دنيا کښې وابه ئې نغوندي په آخرت کښې.

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِيۡۤ اَذۡهَبَ عَنَّا الۡحَزَنَ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوۡرٌ شَكُوۡرُ ۙ﴿۳۴﴾

او وبه وائي (جنتيان په وخت د دخول د جنت کښې) توله ثناء صفت خاص الله ته دي هغه الله چې بو ئې ته (لرې ئې کړ) له مونږ څخه خفګان بيشکه رب زمونږ خامخا ښه ښښونکی (د عاصيانو) ښه قدردان (د نيکانو) دی.

تفسير: يعنې د دنيا او د محشر غم ئې لرې او ورک کړ او ګناه ئې وروبښله او د قدرداني له لورې ئې زمونږ لږ طاعت قبول وفرمايه.

الَّذِيۡۤ اَحَلَّنَا دَارَ الۡمُقَامَةِ مِنۡ فَضۡلِهٖ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا لُغُوۡبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چې را ئې وستو مونږ کور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله چې نه رسیږی مونږ ته په دغه (جنت) کښې هیڅ مشقت او نه رسیږی مونږ ته په دغه (جنت) کښې هیڅ ستومانی خفگان.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د هستوگنی کور له دی نه پخوا هیڅ نه وو ـ هر چیری به تلل راتلل نقل او حرکت ؤ ـ د روزی غم ـ د دښمنانو اندیښنه ـ د رنځ او مشقت مصیبت او نور مصاعب او مصائب به موجود ؤ کله چې جنت ته ورسیږی دغه گرد (تول) شیان له منځه لری او ورک کیږی ».

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ۗ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ ﴿۳۶﴾

او هغه کسان چې کافران شوی دی شته دوی ته اور د دوزخ حکم به ونه کولی شی پر دوی (د دوهم مرگ چې) پس مړه (او په آرام) شی او نه به سپکوالی کاوه شی له دوی نه له عذابه د دی (اور د دوزخ) هم داسی جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بی ایمانه) ته.

تفسیر: نه کفارو ته په جهنم کښې مرگ وررسیږی چې د دوی هغه تکالیفو ته خاتمه ورکړی او نه به د عذابه تکلیف لږ شیبه هم له دوی نه کمیږی داسی ناشکرانو ته زمونږ له جانبه هم دغسی سزاوی وررسیږی.

وَهُمْ يَصْطَرِخُوْنَ فِيْهَا ۚ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ۗ

او دوی به ناری سوری وهی په دغه دوزخ کښې (او داسی به وائی) ای ربه زمونږ (یو کرت) راوباسه مونږ (بیرته دنیا ته څو هلته) عمل وکړو صالح نیک غیر له هغه چې وو مونږ چې کاوه به مو (پخوا له دی بد عمل)

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښې دوی هغه ښه ګڼل مګر اوس داسې وائی چه بیا به هم هغسې عملونه ونه کړو د لږ مدت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه څو مونږ ښې چارې ـ صالحه اعمال ـ او حسنه افعال ځان ته راټول کړو او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بیرته درحاضر شو. بیا الله تعالیٰ ورته داسې فرمائی

اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيْهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ ۖ فَذُوْقُوْا فَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ﴿٣٧﴾

آیا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلې په هغه کښې هر هغه څوک چې پند اخیستل غواړی او راغلی ؤ تاسې ته ویروونکی (چې د هغو خبره مو ونه منله) پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مددګار (چه له عذابه ئې خلاص کړی).

تفسیر: دغه جواب به دوزخیانو ته ورکاوه کیږی. یعنی مونږ خو تاسې ته عقل او پوه درکړی وه او پوره عمر مو هم در په برخه کړی ؤ چې ښائی تاسې به په هغه کښې ښه فکر او غور کاوه او ښه به مو له بده جلا (جدا) او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړی وی تر دی چې له تاسې څخنی دیر کسان تر شپیتو ـ اویا او اتیا کلونو پوری هم په دنیا کښې ژوندون کړی ؤ ـ برسیره په دی ستاسې د هدایت او لارښوونی دپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلیږلی و چې تاسې د بدیو له خرابی خاتمی څخه وویروی او د غفلت له خوبه مو ویښ کړی ـ آیا وروسته له دی نه اوس تاسې ته کوم عذر او بهانه پاتی ده؟ اوس نو په هم دغه دوزخ کښې اوسیږئ! او د سختو عذابونو خوندونه وڅکئ! او له هیڅ لوری د هیڅ چا امداد او معاونت ته هم څه هیله (امید) او توقع مه لرئ!.

إِنَّ اللّٰهَ عٰلِمُ غَيْبِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهٗ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٣٨﴾

بیشکه چې الله عالم دی په پټو (اسرارو) د آسمانونو او د ځمکې بیشکه الله ښه عالم دی پر هغو خبرو چې پټې دی په سینو زړونو کښې.

تفسير: يعني پاک الله ته د بندگانو گردی (تولی) پټی او ښکاره خبری، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دی د هیڅا نیت او استعداد له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی او سم له هغه له هر چا سره معامله کوی. الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرگنده (ښکاره) ده چې دغه خلق چې اوس داسی ناری او سوری وهی چې مونږ یو ځلی خوشی کړه چې بیرته دنیا ته لاړ شو څو هلته په صالحه ؤ اعمالو بوخت (مشغول) او له سره گناه ته ورنژدی نشو دوی پخپلو دغو دعوو کښی دروغجنان دی ځکه که دوی اویا ځلی نور هم پریښودی شی چې بیرته لاړ شی څو صالحه اعمال وکړی خو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکی نه دی د دوی عادت او د مزاج اقتضاء هم داسی ده. ﴿وَلَوۡ رُدُّوا۟ لَعَادُوا۟ لِمَا نُهُوا۟ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَـٰذِبُونَ﴾ ۷ جزء (د الانعام (۳) رکوع) ۲۸ آیت

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چې گرځولی ئی یئ تاسی خلیفگان (د تیرو خلقو) په ځمکه کښی

تفسیر: یعني د پخوانیو امتونو په ځای مو تاسی ته ځای درکړ چې اوس د هغو په مینو کښی ودان یئ ـ او وروسته له هغوی څخه تاسی حکومت او ریاست چلوی! نو ښائی چې د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ!.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

پس هر څوک چې کافر شو (یا ئی ناشکری وکړه) پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) د ده او نه زیاتوی کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مگر بی زاری غضب (د رب په دوی) او نه زیاتوی کافرانو لره کفر د دوی مگر خساره زیان (په آخرت کښی).

تفسیر: یعني ستاسی له دغه کفره او ناشکری او د الله تعالیٰ له آیاتونو څخه له انکاره الله تعالیٰ ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی. الله زمونږ له حمده او شکره بی پروا دی. هو! له ناشکری څخه پر فاعل ئی د هغی گناه او وبال لویږی د کفر آخره خاتمه ماسواء له دی نه بل هیڅ شی نه دی چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بیزاره او نارضاء کیږی ـ او د دغه کافر په نقصان او

خسران کښې مسلسلاً او منظماً تزئيد او ترقي واقع کيږي.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ

ووايه (اى محمده! دوى ته) آيا وينئ تاسئ شريکان ستاسى هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوى) غير له الله راوښيئ ماته چې کوم څيز پيدا کړى دى (دغو معبودانو ستاسى) له ځمکې څخه او که شته دوى ته (کوم قسم) شريکوالى په (پيدايښت د) آسمانونو کښې (له الله سره).

تفسير: يعنى د خپلو معبودانو په احوالو کښې فکر وکړئ! او بيا ماته دغه خبره راڅرګنده (ښکاره) کړئ چې د ځمکې کومه برخه دوى جوړه کړې ده يا د آسمانونو په جوړولو په ساتلو او اداره کولو کښې دوى څومره برخه او شرکت لرى؟ که دوى په دغه کښې هيڅ برخه نه لرى نو دوى څرنګه معبودان ګرځيدلى دى؟ لږ شانې خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلئ!

أَمْ ءَاتَيْنَـٰهُمْ كِتَـٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ

يا ورکړې دى مونږ دوى ته کتاب پس دوى پر پاخه حجت ولاړ دى له هغه کتابه (او دا يو هم نه دى).

تفسير: يعنى که عقلي دليل او سند نشته نو کوم هسې معتبر نقلي دليل راوړاندى کړئ! چې د هغه په اساس تاسې دغه د شرک دعوى کوئ؟ دا يو هم نه دى!

بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّـٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

بلکه نه کوى وعده دا ظالمان (مشرکان) ځينې د دوى (چې غتان او مشران دى) ځينو نورو ته (چې خواران او کشران دى) مګر غره کول (او فريب ورکول).

تفسیر: یعني هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته. خبره فقط هم دغومره ده چي په دوی کښي مشرانو کشرانو ته او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسي دغسي وعدی کړی او داسي خبری ئې ورښوولی دی ﴿ وَيَقُولُونَ هٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ﴾ هم دغه بتان او نور زموږ شفاعتګران دی د الله تعالیٰ په نزد کښي ـ او د هغه قرب موږ ته راعطاء کوی. حال دا چي دغه خالص چل ـ فریب ـ او غولول دی. دوی به څرنګه شفیع وګرځیدلی شي؟ حال دا چي ډیر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کښي خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا ۚ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنْ بَعْدِهٖ ؕ

بیشکه الله ساتي (دغه) آسمانونه او ځمکه له دی نه چي زائل شي (او له خپله محوره بیځایه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسواء له دغه (الله) نه،

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ د قدرت لاس دی چي دومره لویو لویو عظامو کراتو ته ئې داسي تنظیم، تنسیق، ترتیب ورکړی دی چي هیڅ یو له دوی ځیني له خپلو مراکزو څخه نه ښوئیږی او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف او بل طرف ته لږ تمایل او حرکت کوی او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړی نو بیا له ماسواء الله څخه کوم یو زور او طاقت به وی چي هغه بیا بیرته خپل ځای ته راولي یا ئې تر خپل نظارت او انتظام او اداری لاندی ونیسی ؟ لکه چي په قیامت کښي کله چي الله تعالیٰ دغه نظام او قوام ګډوډ او تیت او پرک (منتشر) کړی نو کوم قوت به د ده مخه ونیسی؟.

إِنَّهٗ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ۝

بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چي تعجیل نه کوی په تعذیب د منکرینو) ښه ښښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعني د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو هم داسي ده چي دغه ګرد (تول) نظام یو ځلي ګډوډ او لاندی باندی کړی شي لیکن د الله تعالیٰ لطف ـ کرم حلم تحمل او بردباری دغه نظام تینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی که د الله تعالیٰ مرحمت ـ مکرمت ـ او بښنه نه وی نو

دغه ودانه دنیا ورانیږی.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ
مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا
فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکی) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره خامخا که چیری راغی دوی ته کوم ویرونکی (پیغمبر) خامخا وی به دوی هرومرو (خامخا) ښه لاره موندونکی له یوه (له تیرو) امتونو پس کله چی راغی دوی ته ویروونکی (چی محمد دی) نو زیات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تیښته (له حقه). دپاره د لوی غوښتلو په ځمکه او (دپاره د) مکر بد (په رسول پوری چی هلاک ئی کړی) او نه چاپیره کیږی مکر فریب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چه مکر کوونکی دی)

تفسیر: کله چی د عربو اقوامو دغه قصی او خبری اوریدلی چی یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء الله خبری نه منلی او د دوی له احکامو څخه به ئی غاړی غړولی نو دوی به پخپلو منځونو کښی سره داسی ویلی «که د الله تعالیٰ له فضله په مونږ کښی کوم نبی مبعوث شی، نو مونږ به د هغو عاصی اقوامو پر خلاف د خپل نبی په ډیر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډیره ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره وو. خو څه وخت چی الله تعالیٰ دوی ته خپل داسی نبی مبعوث او ولیږه چی له تولو انبیاؤ څخه په عظمت او شان لوی دی نو له حقه څخه دوی لا لری شول او غاړه ئی تری وغړوله د دوی تکبر ـ غرور ـ لوئی دوی ته کله اجازه ورکوی چی نبی الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی خپلی غاړی کیږدی او د رفاقت او اطاعت په ځای ئی عداوت او مخالفت ته ملاوی تړلی دی او راز راز (قسم قسم) مکروه او نامناسبه تدابیر ـ چلونه ـ فریبونه ئی شروع کړی دی مګر دغه خبره مو په یاد وی چی ناکاره کار او بدی چاری پخپله هم دغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کیږی.

اګر که دوی څو ورځی په عارضی ډول (طریقه) خپل زړونه خوښوی چی مونږ پخپل چل او تدبیر سره دغسی ضرر او نقصان ورواړوه لیکن په پای (آخر) کښی به دوی وګوری چی په واقع کښی ئی خپل ځان ته نقصان او زیان اړولی دی. فرض ئی کړئ چی په دنیا کښی ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسید مګر په آخرت کښی خو یقیناً پخپله سزا رسیږی.

فَهَلۡ يَنۡظُرُوۡنَ اِلَّا سُنَّتَ الۡاَوَّلِيۡنَ ۚ فَلَنۡ تَجِدَ لِسُنَّتِ
اللّٰهِ تَبۡدِيۡلًا ۚ وَلَنۡ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحۡوِيۡلًا ﴿۴۳﴾

پس آیا انتظار کوی دوی (یعنی نه کوی) مګر طریقی (جاریی د الله ته په امتونو) پخوانیو کښې پس له سره به نه مومی ته سنت عادت د الله ته هیڅ تبدیل (اړول) او بیا به له سره نه مومی ته سنت عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعني دوی د دغی خبری په انتظار کښې دی کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوی ده هم هغه معامله دی له مونږ سره هم وکړه شي. نو که دوی له خپل دغه کفره ـ شرکه ـ طغیانه او عصیانه لاس وانخیست هم هغسی معامله له دوی سره هم هرومرو (خامخا) کیدونکی ده. د الله تعالیٰ هغه سنت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان او ادامه لری هغه له سره بدلیدونکی او تغییر موندونکی نه دی او په خپل تاکلی (مقرر) وخت او نیته کښې خامخا رسیدونکی دی او هرګز داسی نه کیږی چې پر داسی مجرمینو به په آخرت کښې انعام او اکرام مبذول شي او له سره هغه لری کیدونکی نه ده چې له مجرم څخنی سزا لری کړه شي یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

اَوَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَيَنۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيۡنَ
مِنۡ قَبۡلِهِمۡ وَكَانُوۡۤا اَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً ؕ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعۡجِزَهٗ
مِنۡ شَىۡءٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الۡاَرۡضِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ عَلِيۡمًا قَدِيۡرًا ﴿۴۴﴾

آیا نه دی ګرځیدلی (دغه کفار د مکی) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چېووینی (په دغو اوطانو کښې چې) څرنګه ؤ عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تیر شوی) دی او ؤ دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او نه دی الله (داسی) چې عاجز ئی کړی کوم شی نه په آسمانونو کښې او نه په ځمکی کښې بیشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر (په اجراء د ارادی خپلی).

تفسیر: یعنی لوی لوی زورور او قوی مدعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشی خلاصولی لکه عاد او ثمود او نور. دغه خواران څه حیثیت لری؟ او څه شی دی؟ ښه وپوهیږی چی په آسمان او ځمکه کښی د هیڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دی پوره چی الله تعالیٰ عاجز او ناتوان کړی شی. د الله تعالیٰ علم محیط او قدرت کامل دی بیا که معاذ الله عاجز او ناتوانه شی ـ نو له کومی خوا به وی؟.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ

او که چیری نیولی وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چی کوی ئی دوی نو نه به ئی پریښی وی پر شا د ځمکی هیڅ ژوندی خوځیدونکی تلونکی (په شامت د عاصیانو)

تفسیر: یعنی خلق چی دغه خطاوی او گناهونه کوی که د دوی پر هره یوه گناه او جزئی خطا نیولو شروع له سببه پوښتنه تری وکړه شی نو هیڅ یو جاندار او متنفس د ځمکی پر مخ کښی نه پاتی کیږی ـ نافرمان خو د خپلی نافرمانی له سببه په تباهی رسولی کیږی او کامل فرمان منونکی چی عادتاً ډیر لږ هم وی د قلت له امله (وجی) راپورته کیږی ځکه چی د جهان نظام په داسی یو اصول او ترتیب سره قائم کړی شوی دی چی محض د څو معدودو انسانانو هستوگنه دلته خلاف الحکمت ده بیا کله چی د نورو انسانانو ژوندون او ودانی پاتی نشی نو حیوانات به د څه لپاره پریښودی شی ځکه چی د دوی وجود بلکه د گرد (تول) جهان موجودیت خو د هم دغه حضرت انسان دپاره دی.

وَلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهٖ بَصِيْرًا ﴿۴۵﴾

ولیکن وروستی کوی (الله) دوی تر نیتی په نامه کړی شوی پوری کله چی راشی اجل (نیته) د دوی پس بیشکه چی الله دی پر بندگانو خپلو ښه لیدونکی بینا (نو وربه کړی دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسیر: یعنی تر یوه مقرر میعاد او معین حد پوری الله تعالیٰ مهلت ایښی دی چی پر هر جرم به ئی فوراً نه نیسی کله چی موعود وخت راشی نو په یاد ئی ولرئ چی گرد (تول) شیان د پاک الله تر نظر لاندی دی او د هیڅا د یوی ذری په اندازه ښه یا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر ـ

پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره ډیری ښی ښی فیصلی صادروی نه به مجرم چیری پټیدی شی ـ او نه به د مطیع له حقه سترگی پټیږی.

«اللّٰهم اجعلنا ممن یطیعک واغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»
تمت سورة فاطر بعون الله الملک القادر فالحمدلله والشکرله

سورة یٰسٓ مکیة الاآیة (٤٥) فمدنیة وهی ثلث وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (٣٦) تسلسلهاحسب النزول (٤١) نزلت بعد سورة الجن

د «یاسین» سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (٤٥) آیته چی مدنی دی (٨٣) آیتونه (٥) رکوع لری

په تلاوت کښی (٣٦) او په نزول کښی (٤١) سورت دی وروسته د الجن له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤﴾

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق خاوند د حکمت) باندی چی بیشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه ئی (چی لیږلی شوی دی خلقو ته) پر سمه لاره (یا ته ئی روان پر سمه لاره چی توحید دی).

تفسیر: یعنی لوی قرآن پخپل اعجازی شان ـ ډک له حکمته تعلیماتو ـ پخو مضامینو په لحاظ د دی خبری ډیر لوی زبردست شاهد دی چی هغه نبی الامی چی د دغه پاک قرآن حامل دی بالیقین د الله تعالیٰ رسول دی او بی له شکه او شبهی پر سمه لاره دی او د دوی گرد (تول) تابعان بی له کومی اندیښنی او خطری د مقصود تر منزل پوری رسیږی او نه بی لاری کیږی.

تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿٥﴾

نازل شوی دی (تاته دغه قرآن په نازلیدلو) د زبردست رحم والا.

تفسیر: یعني دغه د دین سمه لاره، یا قرآن الحکیم د هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چې داسې یو لوی زبردست ذات هم دی چې هرومرو (خامخا) منکرانو ته سزا ورکوی او داسې رحمٰن رحیم مهرباني کوونکی ذات هم دی چې امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهربانۍ سره انعام او اکرام ورکوی نو له هم دی جهته په قراني آیاتو کښې بعضاً د لطف ـ رحم ـ او کرم شان عیان دی ـ او بعضاً د قهر ـ غضب ـ تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٧﴾

دپاره د دی چې وویروی ته هغه قوم چې نه وو ویرولی شوی پلرونه د دوی (تر اسماعیل پوری) پس دوی غافلان دی (له توحیده) خامخا په تحقیق حقه ثابته شوی خبره (د عذاب) پر اکثرو د دوی (په ازل کښې) پس دوی نه راوړی ایمان

تفسیر: یعني ډیر سخت او مشکل کار تاسې ته درسپارلی شوی دی چې دغه عربي قوم ئې د دی پاک قرآن په وسیله ویښ او هښیار ـ او د نورو اقوامو مقتداء او بادار (آقا) وګرځوه حال دا چې دغو عربو ته له سلهاؤ کلونو راهیسې کوم ویښوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی ـ نو د دغسې یو غافل، جاهل او عاطل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دی، او نه آخرت پیژني ـ نه له ماضي څخه ئې عبرت اخیستی دی او نه د مستقبل په فکر کښې دی نه پر مبداء نظر غورځوی ـ او نه پر منتهاء ـ او نه د ښو او د بدو تمیز لری ـ او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کښې شته. د دغې ممتد جهالت او غفلت له تیارو څخه د هدایت او اسلامیت رڼا (رڼرا) ته ایستل او د رشد، هدایت او صلاحیت پر سمه لویه لاره باندی برابرول کوم معمولي او سهل کار نه دی بلاشبهه تاسې په پوره قوت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت د ویروونکیو نتائجو او ډیر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ ئې ـ او زیار (کوشش) کوئ او رېړ (تکلیف) برداشت کوئ څو دغه قوم د فوز او فلاح او بهبود او نجاح اعلیٰ مدارجو (درجو) ته ورسیږی او د دغه قوم د بری او کامیابی په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښیي لیکن تاسې له داسې ډیرو افرادو سره مخامخ کیدونکي یئ چې هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غوږ نه ږدی نو ځکه پر دوی باندی شیطان په پوره ډول (طریقه) سره

مسلط کیږی او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کښې ډیر ښکلی او ښائسته ښکاره کوی او د دوی ګرد (ټول) ړومبنی او وروستنی احوال اګر که ډیر ګنده او خراب هم وی د دوی تر سترګو ښه او موزون ورښکاره کوی بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکرېږی. او هم هغه فانی غوښتنی د خپل مقصود قبله ګرځوی په دغه وخت کښې له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴾ ـ ماسواء له مخلصانو نور ګرد (ټول) به بی لاری کړم» رښتیا کیږی او له بل طرفه د الله تعالیٰ دغه قول « ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ ـ له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کیږی باقی د الله تعالیٰ په علم کښې دغه خبره له ازله ثابته ده چی د هغه قوم دغه افراد خپلی بی تمیزی او بی پروائی د شیطان په اغواء کښې اخته کیږی او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق ګرځی نو له داسی خلقو څخه دغسی هیله (امید) او توقع نه کیږی چی دوی به په سمه لاره راشی نو که تاسی ته د انذار او اصلاح په سلسله کښې له داسی همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شی نو مه خفه او مه ملول کیږئ! او په ډیر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ! او نتائج ئی پاک الله ته وسپارئ! د پاس تقریر د پوهیدلو دپاره ښائی دغه آیات تر نظر لاندی ونیسی!

الف ـ ﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴾ جزء ٢٥
(د الزخرف (٤) رکوع) ٣٦-٣٧ آیت معلوم شو چی شیطان ابتدأ پر
چا باندی نه مسلط کیږی بلکه څه وخت چی انسان په لوی لاس خپل ځان ړندوی او له پند او نصیحت او عبادت څخه اعراض او په څنګ کیږی نو بالاثر پری شیطان مسلط کیږی لکه چی انسان تر یوی مودی پوری له خپلو لاسو او پښو څخه هیڅ کار وانخلی نو بالطبع هغه غونج او مونج او معطل او بیکاره کیږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ﴾ جزء ٢٨ د الصف (١) رکوع ٥ آیت ﴿ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾
(د الانعام (١٣) رکوع) جزء ٧

ب ـ ﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٤
(د حٰمٓ السجدة (٣) رکوع). ٢٥ آیت
وروسته له تسلط شیطان دغه کار کوی چی د هغه نتیجه ﴿ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ﴾ دی.

ج ـ ﴿ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٦ (د الاحقاف (٢) رکوع) ١٧-١٨ آیت

له دغو آیاتونو څخه معلوم شو چی د ﴿ حَقَّ الْقَوْلُ ﴾ لفظ پر دغو خلقو صادق راځی چی وروسته له مرګه پر بل کوم ژوندون یقین او باور نه لری او نه بدی بده ګڼی. بلکه په شیطانی اغواء او لمسون خپل بد کارونه ښه او نیک ګڼی او ضلالت ورته هدایت ښکاری. هومره معقولی او مدلولی خبری او دلایل چی دوی ته واورولی شی او واضح او ښکاره دلایل چی دوی ته وښوولی شی هغه

ګرد (تول) دروغجنوی او نه یی منی او د هغو په نسبت چتی (بیکاره) دلایل او فضول حجتونه وړاندی کوی. اګر که دوی په ښکاره ډول (طریقه) سره د انبیاؤ او هادیانو خبرو ته غوږ ږدی مګر نه غواړی چی په یوه حرف ئی پوهیږی یا خپل ځان پری وپوهوی او تش هوا او هوس ئی خپل معبود درولی دی. نه له عقله او فکره کار اخلی او نه پخپلو سترګو سره د قدرت مظاهرو او مناظرو ته ګوری. دا هم هغه خلق دی چی د دوی د دغه اعراض او عناد په نتیجه بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو مهر لګوی ـ او بیا په هغو کښی د حقی خبری د ننوتلو لږ شانی هم ځای او ګنجایش نه پاتی کیږی. لکه چی کوم سری پر خپل ځان د رڼا (رڼرا) او د نور ننوتلو ګرد (تول) ورونه او کړکی وتړی او په توره تیاره کوټه کښی خپل ځان بندی کړی نو الله تعالیٰ هم په هغه توره تیاره کوټه کښی پریږدی. یا یو رنځور د دواء د نه استعمالولو قسم وخوری یا له طبیب او ډاکټر سره عناد او دښمنی وکړی ـ او په هر ډول (طریقه) بد پرهیزی او بی احتیاطی لاس پوری کړی نو الله تعالیٰ هم د هغه مرض سخت او مهلک ګرځوی او د نا امیدی او مایوسی تر درجی پوری ئی رسوی. فرمائی! چی ﴿ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الْكٰفِرِيْنَ ﴾ (د اعراف (۱۳) رکوع) ۱۰۱ آیت ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْۢ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴾ جزء ۱۱ (د یونس (۸) رکوع) ۷٤ آیت ﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ﴾ جزء ۲۱ (د روم (٦) رکوع) ۵۸-۵۹-٦۰ آیت ﴿ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۚ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِىْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰهُمْ ۚ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴾ جزء ۲٤ (د المؤمن (٤) رکوع) ۳٤-۳۵ آیت ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ ﴾ جزء ۲٦ (د محمد (۲) رکوع) ۱٦ آیت ﴿ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴾ (د نساء (۲۲) رکوع) ۱۵۵ آیت ﴿ كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴾ (د المطففین (۱) رکوع) ۱٤ آیت ﴿ اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ﴾ (د الجاثیة (۳) رکوع) ۲۳ آیت ﴿ وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۖ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۖ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ۗ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ۗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴾ جزء ۹ د الاعراف (۲۲) رکوع) ۱۷۹ آیت ﴿ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ۚ وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ۚ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوْبَهُمْ ﴾ جزء ٦ (د المائدة (٦) رکوع) ٤۱ آیت .

إِنَّا جَعَلْنَا فِيٓ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِيَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ⑧

بیشکه مونږ ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کښې طوقونه پس دغه (طوقونه رسیدلي دي) تر زنو د دوی پوري پس دوی جګ (وچت) سري کړي شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلي او لاتک خوري).

تفسیر: دغه د هم هغو خلقو په حق کښې دي چې د دوی ذکر پاس تیر شو. دغه غاړکي د عاداتو ـ رسومو ـ د جاه او مال حب ـ او د آباؤ او اجدادو تقلید ؤ چې دغو شیانو دوی له ستونیو (مرو) څخه سخت نیولي وو او د نخوت او تکبر لامله (له وجې) د دوی سرونه نه راښکته کیدل.

وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ⑨

او ګرځولي مو دي په مخ د دوی کښې سد دیوال او له وروسته د دوی سد دیوال پس پټې کړي مو دي (سترګې د دوی) پس دوی هیڅ نهویني.

تفسیر: د نبي الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کښې لوی دیوالونه درولي ؤ ـ دوی د جاهلانه ؤ رسومو اطوارو ـ عاداتو ـ او د فاسدو آراؤ په تیارو کښې داسي بند ؤ چې وړاندې ـ وروسته ـ هسک (اوچت) او تیټ هیڅ د دوی په نظر کښې نه ښکاریده ـ نه به ئې ماضي ته کتل او نه به ئې مستقبل ته. باقي د دوی د افعالو نسبت الله تعالیٰ ته د دې دپاره کړې شوی دی چې د خیر او شر خالق هم هغه دی. او پر اسبابو د مسبباتو ترتب د الله تعالیٰ په اراده او مشیت سره کیږي. زمونږ لوی عالم فخرالدین رازي فرمائي «په دغه آیت سره په آفاقیه ؤ دلائلو کښې د دوی د غور کولو نفي وشوه لکه چې په ﴿فَهُم مُّقْمَحُونَ﴾ کښې د انفسیه ؤ دلائلو په طرف د دوی د نه ملتفت کیدلو اشاره وه ځکه څه وخت چې سر د پاس په لوري لاتک ووهي او وخوځیږي او د ښکته په طرف متمائل نشي نو څرنګه پر خپل ځان او بدن به نظر وغورځولی شي»؟.

وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ⑩

او برابر دي پر دوی باندې چې وویروې ته دوی (له عذابه) یا ونه ویروې ته

دوی (خو دوی) ایمان نه راوړی (ځکه چی مقرر دی په ازل کښی مرګ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دی لیکن ستاسی په حق کښی برابر نه دی بلکه داسی سخت معاند او سرکش قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسی لویدل د عظیمه ؤ درجاتو د حصول سبب دی او کله هم دغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث ګرځی. هم داسی آیت د البقرة په (۱) رکوع کښی هم تیر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هر هغه چی متابعت کوی د پند (د قرآن) او ویریږی له رحمٰن څخه په غیب (بی د لیدلو) پس زیری ورکړه (ای محمده) هغه ته په مغفرت ښښنی سره او په اجر لوی (د جنت سره)

تفسیر: یعنی زما د ویرولو فائده د هم هغه په حق کښی ظاهریږی چی نصیحت ومنی او پر هغه عمل وکړی او د الله تعالیٰ ویره د ده په زړه کښی وی هر هغه چاسره چی بیخی د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه نه د پند او نصیحت څه پروا کوی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر څخه څه ګټه (نفعه) او فائده اخیستی شی دغسی خلقو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کیږی. وروسته اشاره فرمائی چی د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کښی کیږی چی د هغه مبادی وروسته له موته شروع کیږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَىٰ

بیشکه مونږ هم دا مونږ به ژوندی کوو مړی (په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی وروسته له موته د بل ژوندانه وجود حتمی او یقینی دی چی هلته به تول د خپلو اعمالو بدل ومومی او ښائی دغه لوری ته هم اشاره وی چی الله تعالیٰ پخپل قدرت د دغه عربی قوم هغه ګردی (تولی) مړی روحانی قواوی بیا ژوندی کولی شی څو د دغه روحانی قوت په مدد په دنیا کښی دیر لوی او عظیم الشان خدمات وکړی او راتلونکیو نسلونو ته خپل عظیمه آثار په یادګار پریږدی

وَنَكۡتُبُ مَا قَدَّمُوۡا وَاٰثَارَهُمۡ

او ليکو مونږ هغه چې ومخکښې ليږلي دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کيږي) له دوی

تفسير: يعنې هغه نيک او بد اعمال چې له خپله ځانه ئې ړومبی ليږلي دي او د ځينو هغه اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه ئې وروسته پريښې دي مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه ـ يا د عمارت ودانې ـ يا د کوم رسم اساس کيښودل ـ اعم له دې چې ښه وی يا بد دغه ټول په دې کښې داخل دي بلکه د الفاظو په عموم کښې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کښې پر ځمکه لويږي لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کښې تصريح ده «دياركم تكتب آثاركم».

وَكُلَّ شَيۡءٍ اَحۡصَيۡنٰهُ فِيۡٓ اِمَامٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۱۲﴾

او هر شی شميرلی دی مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کښې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليکلې کيږي پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کښې ليکلی شوی دی او هغه ليکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي که نه د الله جل جلاله په قديم علم کښې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کښې نقلولی شی.

وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلًا اَصۡحٰبَ الۡقَرۡيَةِ

او بيان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته يو مثل د اوسيدونکيو د کلی (د انطاکيې)

تفسير: دغه کلی د اکثرو په نزد د (انطاکيې) ښار دی او د «بائيبيل» په کتاب الاعمال په (۸) او (۱۱) باب کښې په يوه قصه کښې چې له هم دې قصې سره مشابه ده سره له څه تفاوت د (انطاکيې) د ښار بيان شوی دی ليکن ابن کثير رحمة الله عليه له تاريخي حيثيت او د قرآن د سياق په لحاظ پر دغه څه اعتراضات کړی دي. که هغه صحيح وی نو ښائی چې بل کوم کلی

ترى مراد شي. والله اعلم. د دغې قصې ذکر مؤمنينو ته بشارت او د مکذبينو دپاره عبرت دى.

إِذْ جَآءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۳﴾

کله چې راغلل هغې ته مرسلان استاځي

تفسیر: د دغو نومونو صحيح تعيين نشي کيدى او نه په يقيني ډول (طريقه) سره دغسې ويلى شي چې هغوى به بلا واسطه د الله تعالىٰ رسولان وو يا د کوم نبي په واسطه دوى ماموران شوى ؤ څو د ده په نيابت هغه کلي ته لاړ شي. دغه دواړه احتماله په کښې شته. اګر که متبادر هم دغه دى چې ګوندى دوى پخپله انبياء وى. ممکن دى چې له حضرت مسيح عليه السلام څخه به وړاندى دوى مبعوث شوى وى. بعضې وائي چې دغه د عيسىٰ عليه السلام استاځي ؤ چې د الله جل جلاله په امر ليږلى شوى ؤ

إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿۱۴﴾

کله چې وليږل مونږ دوى ته دوه (استاځي) پس تکذيب وکړ دوى د هغو دواړو پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوى ته) په دريم سره پس وويل دوى بيشکه مونږ تاسې ته مرسلان استاځي يو (له طرفه د عيسىٰ)

تفسیر: يعنې ړومبى دوه تنه لاړل ـ بيا د دوى د تائيد دپاره دريم هم وليږل شو ـ دوى دري واړه سره يو ځاى شول او داسې ئې وويل چې مونږ خو په خپل سر نه يو راغلي بلکه د الله تعالىٰ استاځي يو لهٰذا هر هغه شى چې مونږ ئې وايو هغه د الله تعالىٰ پيغام وګڼئ؟

قَالُوا مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿۱۵﴾

وويل (انطاکيانو دغو استاځيو ته) نه ئې تاسې مګر انسانان په شان زمونږ او نه دى راليږلى رحمٰن هيڅ شى (نه وحې او نه رسالت) نه ئې تاسې مګر دروغ

وائی (په دغی دعوی).

تفسير: يعنی له تاسی سره خو د عنقا يا د سيمرغ بنه نشته چی تاسی د الله تعالىٰ انبياء شوی تاسی خو په هيڅ شی کښی له مونږ څخه څه توپير(فرق) او امتياز نه لرئ نو بس کړی! خامخا داسی چتی (بيکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! او بی سببه د الله نوم مه اخلئ! له سره الله هيڅ شی نه دی رالیږلی. فقط تاسی دری واړه پخپلو منځ کښی سره جوړه او دغه خبره مو غوته کړی ده، چی راځئ يوه داسی د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو او بيا د هغی نسبت الله ته وکړو.

قَالُوْا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّآ اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُوْنَ ﴿١٦﴾

وويل (استاځيو) رب زمونږ ته معلوم دی (دا چی) بيشکه مونږ تاسی ته خامخا درليږلی شوی يو.

تفسير: يعنی که مونږ پر الله تعالىٰ دروغ وتړو هغه خو مو وينی نو آيا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسی تصديق او تائيد کوی ؟ داسی له سره نشی کيدی اوس تاسی پوهيږئ که نه پوهيږئ الله تعالىٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چی مونږ پخپلی دغی دعوی کښی رښتينی يو او هيڅ يوه خبره له خپله ځانه نه وايو نو ځکه فعلاً هغه زمونږ تصديق فرمائی.

وَمَا عَلَيْنَآ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿١٧﴾

او نشته پر مونږ مګر (پيغام) رسوونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسير: يعنی مونږ خپله فريضه اداء کړی ده، د الله تعالىٰ پيغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسی ته رسولی دی او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پوری طريقو مو تاسی پخپل خير او شر پوهولی يئ اوس وروسته د حجت له اتمامه تاسی پخپله غور او دقت وکړئ چی د تکذيب او عداوت انجام او عاقبت به څرنګه وی؟

قَالُوْٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٨﴾

وويل (انطاكيانو) بيشكه مونږ بدفالي مو نيولي ده په تاسي (چي بند والي د باران دی) قسم دی که منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل) خامخا سنگسار به کړو مونږ هرومرو (خامخا) تاسي او خامخا وبه رسيږی هرومرو (خامخا) تاسي ته له طرفه زمونږ عذاب دردناک.

تفسير: ممکن چي د مرسلينو د تکذيب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بليات نازل شوی وی يا د انبياؤ د ښوونی په اثر د دوی په منځ کښي بيلتون واقع او بيا دوی په خپلو منځو کښي سره اختلاف وکړ څه ئی ومنل او څه ئی ونه منل او د نامبارکی نسبت ئی دوی ته وکړ يعني ستاسي د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بی اتفاقی او مصيبت بلاء نازله شوی ده دغه گرد (تول) ستاسي له نحوست دی (العياذبالله) که نه مونږ پخوا له دی نه ښه ماړه وو او په اطمينان او سکون مو ژوندون کاوه. بس کړئ! او وروسته له دی نه مو په خپلو دی مواعظو او نصائحو سره مه ربړوی (تکليفوئ)! او غوږونه مو مه کنوئ! که تاسي له خپل دغه وضعيت څخه لاس وانخيست! او له خپلو مواعظو او نصائحو ځني مو خوله ونه نيوله نو مونږ به سخت تکليف او عذاب تاسي ته دروړسوو او تاسي به تر هغه پوری په گټو سره وولو تر څو چي مړه شئ.

قَالُوا طَٰٓائِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

وويل (استاځيو) چي بدفالي ستاسي له تاسي سره ده (چي دغه کفر دی) آيا نو که پند درکړ شي تاسي ته (نو دغه ته بدفالي وايي نه ده داسي) بلکه تاسي يو قوم يئ مسرفان د انصاف له حده تيريدونکی.

تفسير: يعني ستاسي د کفر او تکذيب له شامته عذاب نازل شوی دی که تاسي گردو (تولو) متحداً او متفقاً حق او صداقت منلی وی نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسي په منځ کښي پيدا کيده او نه به په دی شان په آفاتو او بلياتو مبتلا او اخته کيدی پس د نامبارکی او نحوست اسباب پخپله په تاسي کښي موجود دی نو بيا ولي په دغومره يوه خبره چي مونږ تاسي ته ښه نصائح او پوهنه درورساندی کړی ده او تاسي مو ستاسي پر خير او شر پوهولي يئ خپل نحوست زمونږ پر سر غورځوئ! او له وژلو څخه مو ويروئ! حقيقت دا دی چي تاسي د عقل او د انسانيت له حدوده بيخي وتلي يئ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ! او نه د انسانيت خبری ستاسي له خولی څخه وځی!.

وَجَآءَ مِنۡ اَقۡصَا الۡمَدِيۡنَةِ رَجُلٌ يَّسۡعٰى

او راغی له لری طرفه د هغه ښار یو سړی (حبیب نجار) چی منډی ئی وهلی.

تفسیر: وائی چی د دغه صالح سړی نوم حبیب وو او د ښار په آخری برخه کښی په عبادت مشغول او لګیا ؤ او له حلاله کسبه به ئی روزی خوړه. دغی فطری صلاحیت ده ته وار او موقع ور نه کړه چی چپ او ساکت پاتی شی د دغی قصی د آوریدلو په اثر د استاځیو او د مرسلینو د تائید او حمایت او د مکذبینو د پوهولو او نصیحت دپاره په منډه او ډیره جلتی راغی ـ ولی چی دی وویرید نه چی اشقیاء د خپلو هغو ویرولو په اثر دغو مرسلینو او استاځیو ته څه ضرر او اذیت ورسوی. له دغه څخه معلومیږی چی د دغو مرسلینو د دعوت او تبلیغ اثر د دی ښار تر لری برخو پوری هم رسیدلی وو.

قَالَ يٰقَوۡمِ اتَّبِعُوا الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوۡا مَنۡ لَّا يَسۡـَٔلُكُمۡ اَجۡرًا وَّهُمۡ مُّهۡتَدُوۡنَ ﴿٢١﴾

وویل (حبیب نجار) ای قومه زما متابعت وکړئ تاسی د مرسلانو استاځیو. متابعت وکړئ تاسی د هغه چا چی نه غواړی له تاسی څخه اجر بدل حال دا چی دوی پر سمه صافه لاره (د خیر او اصلاح) رهی (روان) دی.

تفسیر: یعنی دوی د الله تعالیٰ استاځی دی او د الله تعالیٰ پیغام ئی له خپل ځان سره راوړی دی کوم پند او نصیحت چی دوی تاسی ته کوی ښائی تاسی هغه ومنئ! او پری عمل وکړئ! وګورئ چی د دوی اخلاق ـ اعمال عادات او اطوار تول ښه دی. او بی غرضه د خیر غوښتنه کوی او څه معاوضه او مزدوری هم له تاسی څخه نه غواړی نو بیا ولی د داسی بی غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شی؟ او د الله تعالیٰ هغه پیغام چی د دوی په ذریعه لیږلی شوی دی ولی ونه منلی شی!.

(نو دوی ورته وویل چی ته په دین د دوی ئی! نو هغه ورته داسی وویل چی)

وَمَالِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ماته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پیدا کړی ئې یم زه

تفسیر: دا ئې اګر که خپل ځان ته ویلې دي مګر اصلي مقصود ئې دا دی چه نورو ته ئې واوروي یعني پر تاسي څه شوي دي چه د هغه لوی الله تعالیٰ عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بیولی کیږئ تاسي (په قیامت کښې نو ښائی تاسي هم د هم دغه الله عبادت وکړئ!)

تفسیر: یعني داسي مه ګڼئ چه تاسي ئې عبث پیدا کړي یئ! او بیا ئې هم داسي سر خوشي او آزاد پرېښي یئ؟ او بل هیڅ مقصود ستاسي له دغه پیدایښت څخه نشته. داسي نه دي بلکه تاسي وروسته له مرګه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښې حاضریږئ! نو ښائی چه لا اوس د هغې ورځې په تهیه او فکر کښې واوسئ!.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرّٖ لَّا تُغۡنِ عَنِّي
شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّيٓ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آیا ونیسم (پیدا کړم) بې له الله نور معبودان که اراده وفرمائی ماته رحمٰن د ضرر رسولو نو دفعه به نه کړی له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی (له هغه ضرره) او نه به مې خلاص کړی (په زور) بیشکه زه کله (چې نور معبودان ونیسم) خامخا په ګمراهۍ ښکاره کښې یم.

تفسیر: یعني دغه څومره ښکاره او صریحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ او د داسي شیانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړیو تکالیفو او ربړو (زحمتونو) څخه پخپله خلاصولی شي او نه مو په سپارښت سره تری بچ کولی شي.

إِنِّىٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمْ فَٱسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بیشکه زه چی یم ایمان می راوړی دی په رب ستاسی پس واورئ تاسی له مانه، (څو می شاهدان شی! په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی په مجمع کښی بی له تردده او اندیښنی اعلان کوم چی ما پر واحد الله ایمان راوړی دی. دغه خبره دی ګرد (تول) سره واوری! شاید مرسلانو ته ئی د دی لامله (له وجی) اورولی وی څو د الله تعالیٰ په مخ کښی شهادت ورکړی. او قوم ته ئی دا شهادت ځکه اورولی وی چی د هغه د آوریدلو څخه متأثر شی ـ یا اقلاً د یوه مؤمن د ایمان د قوت د مشاهدی په طرف متوجه شی.

قِيلَ ٱدْخُلِ ٱلْجَنَّةَ

وویل شو (ورته چی څه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته او بی انتهاء نعمتونه ئی په کښی ولیدل)

تفسیر: یعنی علی‌الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان ورکړ شو ـ نقل کوی چی قوم هغه په دیر ظلم، جفا او غت زړه توب سره په شهادت ورسوه نو ځکه سم د لاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو چی دی دی فوراً په جنت کښی داخل شی ـ لکه چی د شهداؤ د ارواحو په نسبت له احادیثو څخه ثابت دی چی دوی پخوا له محشره په جنت کښی داخلیږی.

قَالَ يَٰلَيْتَ قَوْمِى يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِى رَبِّى وَجَعَلَنِى مِنَ ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

وویل ده کاشکی چی دا قوم زما پوه شوی وی په دی چی مغفرت بښنه وکړه ماته رب زما او وئی ګرځولمه زه له عزت ورکړیو شویو (په ادخال د جنت سره).

تفسیر: قوم له هغه سره دښمنی وکړه چی دی ئی وواژه مګر دی ورروسته د جنت له ننوتلو څخه

هم د قوم له خیر غوښتلو څخه بیفکره نشو ـ او وی ویل که زما قوم زما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چی د الله تعالیٰ له لوری پر ما مبذول شوی دی خبریدلی نو هرومرو (خامخا) ئی ایمان راووړ.

وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ مِنْۢ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَمَا كُنَّا
مُنْزِلِيْنَ ﴿۲۸﴾ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خٰمِدُوْنَ ﴿۲۹﴾

او نه مو ؤ نازل کړی پر قوم د دغه (حبیب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هیڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه او نه وو مونږ نازلوونکی (د لښکر د ملائکو). نه ؤ دا عذاب (د دی قوم) مګر چغه وه یوه (د جبریل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته ؤ (لکه ایره د اور).

تفسیر: یعنی وروسته له هغه دغه قوم د کفر ـ ظلم او د مرسلینو د تکذیب په بدل هلاک کړل شول او د دوی د دغه اهلاک دپاره مزیدو ترتیباتو او اهتمامو ته دومره ضرورت پاتی نشو چی له آسمانه ورته پرښتی لیږلی کیدی او نه د الله تعالیٰ دغه عادت دی چی د اقوامو د اهلاک دپاره لوی افواج ولیږی که هسی د کوم خاص مصلحت دپاره ئی د پرښتو افواج لیږلی وی هغه بیله خبره ده په دغسی مواردو کښی د ډیرو لویو مدعیانو او اعیانو د سرولو او شخ یخ غورځولو دپاره یوه معمولی چغه کافی ده لکه چی د هم دغه قوم حال هم داسی شو چی پرښتی پر دوی یوه چغه ووهله او دوی ګرد (تول) سره یو ځای همغلته مړه شول.

يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۳۰﴾
اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ اَنَّهُمْ اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۳۱﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندګانو (کافرانو) نه دی راغلی دوی ته هیڅ رسول مګر ؤ دوی چی په هغه پوری به ئی توکی مسخری کولی. آیا نه وینی (دغه کفار) چی څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانی چی بیشکه هغه (هلاک کړی شوی) دوی ته بیرته نه راګرځی (دنیا ته

نو دوی پری ولی عبرت نه اخلی؟).

تفسیر: یعنی ګوری او اوری چی په دنیا ځومره اقوام او ملل له انبیاؤ سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباه شوی دی چی اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کښی نه ده پاتی نو هیڅ یو تن له هغوی ځنی د دغی خبری توان او طاقت هم نه لری چی بیرته راشی. د عذاب په ژرنده کښی دوی تول سره اوړه او دلده او برابر شوی دی خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلی او هر کله چی کوم نوی رسول دوی ته راځی نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاؤ او توکو مسخرو باندی لاس پوری کوی چی پخوانی کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا او هیداد (انجام) ورسیدل لکه چی نن له خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمی مکی کفار هم داسی سلوک او معامله کوی .

وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دی دا ګرد (خلائق) مګر تول په نزد زمونږ حاضر کړی شوی وی دپاره د جزاء (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هغه خو د دنیا عذاب ؤ د آخرت سزا خو بیله ده داسی مه ګڼئ کله چی هلاک شوئ نو بیا به بیرته زمونږ په طرف نه راځی او ګردی (تولی) خبری او قصی ختمی شوی. د ګردو (تولو) مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کښی یو حتمی او ضروری امر دی او هلته به تول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولی کیږی.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ
يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا
فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چی ژوندی کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغی ځمکی ځخه دانی نو له ځینو د دغو (دانو) ځخه خوری (خپل قوت پری کوی). او پیدا کړی مو دی په دغی ځمکی کښی باغونه له (هر قسمه د) خرماګانو او (له هر راز (قسم) کورو) انګورو او جاری کړی مو دی په دغی (ځمکی) کښی له چینو (د

اوبو) شخه دپاره د دي چي وخوري دوی له ميوو د هغو (مذکورهؤ شيانو)

تفسير: يعني ښائی دوی ته داسي شبهه پيدا شوی وی چي پس له موته بيا به مونږ څرنګه ژوندی راپاڅولی کيږو؟ دغه په دی صورت ورپوهوی څرنګه چي ځمکه وچه کلکه مړه پرته وی نو بيا الله تعالیٰ ئی تکه شنه زرغونه او ژوندی کوی او په کښي راز راز (قسم قسم) ونی، ګلان، غلی، دانی، ميوی، باغ، بهار او نور پيدا کوی چي تاسي ئی استعمالوئ هم داسي قياس او اټکل وکړی چي په مړو ابدانو کښي هم الله تعالیٰ د حيات روح پو کوی په هر حال په دغی مړی ځمکی کښي دوی ته يوه داسي نښه او د قدرت دليل شته چي په هغه کښي د غور او دقت کولو څخه بعث بعدالموت ـ د الله تعالیٰ وحدانيت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول (طريقه) سره پيژندل او پوهيدل کيږی.

تنبيه: په پاسنيو آيتونو کښي د ترهيب خوا ښکاره وه چي د الله تعالیٰ له عذابه وويريږئ! او د هدايت لاره ئی ځان ته اختيار کړئ! په دغو آيتونو کښي ئی د ترغيب صورت اختيار فرمايلی دی. يعني د الله تعالیٰ نعمتونه په ښه شان سره وپيژنئ! او د الله شکر ګزاری ته متوجه شئ! او په دغه ښه وپوهيږئ هغه الله چي مړه ځمکه ژوندی کولی شي هغه که په ايمانی حيثيت سره يو مړ قوم هم ژوندی کړی نو هغه ته دغه کار هيڅ اشکال نه لري.

وَمَا عَمِلَتۡهُ أَيۡدِيهِمۡۚ أَفَلَا يَشۡكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دی پيدا کړی دغه (ميوی) لاسونو د دوی آيا پس شکر نه وباسي دوی (په دغو نعماؤ د الله).

تفسير: يعني ميوی او د ځمکي نور حاصلات د الله تعالیٰ په قدرت سره پيدا کيږی د دوی په لاسونو کښي داسي قدرت نشته چي د کورو يا کجورو (انګورو يا خرماؤ) يوه دانه هم پيدا کړی شي. سره له هغه محنت او تردد چي د يوه باغ په لګولو او روزنه کښي کيږی مګر د دغه باغ د ميوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالیٰ کار او د ده د قدرت په قبضه او اختيار کښي دی. او که په غور سره وکتل شي تول هغه کارونه چي د انسانانو په سعی او کوښښ سره انجام مومی هغه هم فی‌الحقيقت د الله تعالیٰ په عطاء کړی شوی قدرت او قوت او مشيت او ارادی سره کيږی. لهٰذا په هر حيثيت سره د الله تعالیٰ شکر ايستل او احسان پيژندل واجب دی.

تنبيه: محقق مترجم رحمة الله عليه په ﴿ وَمَا عَمِلَتۡهُ أَيۡدِيهِمۡ ﴾ کښي «ما» نافيه اخيستی ده. کماهو دأب اکثر المتأخرين ـ ليکن له اسلافو څخه عموماً د دغی «ما» موصوله توب نقل شوی دی چي د هغه تائيد د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له قرأته چي په کښي «**ومماعملته ايديهم**» دی کيږی.

سُبْحٰنَ الَّذِیْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا یَعْلَمُوْنَ ﴿۳٦﴾

پاکی ده (له هر عیبه) هغه الله ته چې پیدا کړې ئې دي دغه (تولې) جوړې (انواع اصناف) تول له هغو ځیزونو چې زرغونوي ئې ځمکه او له ځانونو د دوی (اولاد لمسی کروسی) او له هغو (مخلوقاتو) ځخه چې دوی ئې نه پیژني (د علویاتو او د سفلیاتو له عجائبو مخلوقاتو ځخه).

تفسیر: یعني په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کښې چې لا له هغوی ځخه خلق پوره نه دي خبر الله تعالیٰ جوړی پیدا کړی دي. اعم له دی نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حیثیته وی لکه نر او ښځه (نر وماده) خواږه او تروه، تور او سپین، ورځ او شپه، رڼا (رڼړا) او تیاره. یا د تماثل له حیثیته وی لکه په یوه شان ـ یو رنګ، یو خوند میوی او د ځمکی نور محصولات او په یوه شکل او صورت سره دوه ساکښان (جاندار). په هر حال په مخلوقاتو کښې هیڅ یو داسی مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وی. ځکه چې مقابله یا مماثلت په هغو شیانو کښې کیدی شي چې په کومه درجه کښې فی الجمله اشتراک ولری. د خالق او مخلوق اشتراک په هیڅ یوه حقیقت ـ صورت او صفت کښې سره بیخی نشته.

وَاٰیَةٌ لَّهُمُ الَّیْلُ ۚۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ ﴿۳۷﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِیْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ؕ

او یو دلیل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده چې راوباسو مونږ له هغی (شپی) ځخه ورځ پس ناڅاپه دوی ننوتونکی وی په تیارو کښې او (بل دلیل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځی پخپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی (یا خپل ځای ته)،

تفسیر: «سلخ» د حیوان پوستکی ایستلو ته وائی چې تری لاندی غوښه ئې ښکاره شي هم داسی وګڼئ د شپی په تیارو باندی د ورځی ځادر هوار کړی شوی دی. ځه وخت چې دغه د رڼا (رڼړا) ځادر د دی له سره ځخه لری کړ شي خلق په تیارو کښې پاتی کیږی وروسته له هغه لمر بیا په خپل همغه مقرر تګ سره په معین وخت راخیژی او تول جهان او شیان رڼوی، د لیل او نهار پر

دغو تقلباتو قیاس او اټکل وکړئ او ښه وپوهیږئ چی الله تعالیٰ عالم هم داسی فناء کوی او بیا ئی د بقاء بل عالم ته انتقال او ژوندی راپاڅوی او بیشکه هم دغه الله تعالیٰ د عبادت وړ (قابل) او لایق دی چی د ده په قدرت کښی د دغو عظیم الشانو انقلاباتو واک اختیار او زمام دی چی له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسیږی. هغه مطلق قادر چی شپه په ورځی سره تبدیلوی نو له هغه څخه دغه خبره کله لری او بعیده ده چی د رسالت د لمر په ذریعه دغه دنیا هم د جهالت له تیارو څخه وباسی او لری ئی کړی. لیکن د شپی او ورځی او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نیته کیږی.

ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿۳۸﴾

دغه (مخصوص حرکت د لمر حکم) اندازه ده د ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر شیز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقرره ده او دی پر هغی باندی منظم درومی یو بخرکی یوه ربه له هغی څخه وړاندی وروسته نشی کیدی پر همغه کار چی لګولی شوی دی تل تر تله په هم هغه کښی لګیا دی یوه شیبه هم په قرار او آرام نه دی د شپی او د ورځی چورلیدل او د کلنی تحویل په هر هر ځای کښی چی ښائی ورسیږی او مقرر مواسم او اوقات پیدا کړی په همغو ځایونو او مواسمو رسیږی بیا له هغه ځایه د الله تعالیٰ په حکم سره په بلی دوری باندی شروع کوی د قیامت تر قرب او قیام پوری هم دغه وضعیت دوام لری څو دغسی یو وقت راشی چی هلته د الله تعالیٰ له جانبه پر لمر داسی حکم صادریږی چی له همغه ځایه چه غروب شوی ئی بیرته راوخیژه! دغه هم دا وخت دی چی باب‌التوبه به ترل کیږی کما ورد فی‌الحدیث الصحیح. خبره دا ده چی د ده دغه د طلوع او غروب، د دغه ګرد (تول) نظام د هغه غالب، زبردست، علیم او خبیر ذات له جانبه قائم کړی شوی دی چی د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشی خرابولی او نه ئی ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنی څه تنقید او تبصره کولی شی دی هر وخت چی اراده وفرمائی او څرنګه چی مشیت وفرمائی په کښی تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شی هیڅوک او هیڅ شی د ده د دغو اراداتو او مشیاتو په مقابل کښی له سره هیڅ تردد او انکار نشی کولی.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کښی یو حدیث راغلی دی چی په هغه کښی د لمر په تحت العرش کښی د سجده کولو ذکر شته دلته د هغه د تشریح ځای نه دی په دغه مورد کښی دی زمونږ هغه مستقل مضمون ولوست شی چی د «**سجودالشمس**» تر عنوان لاندی چاپ شوی دی.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ﴿۳۹﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړې (او ویشلې) دې مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر کښې) لکه وچه څانګه د خرما (چه کلکه کږه، ژیړه او نرۍ شي).

تفسیر: یعنی د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی بلکه هره ورځ تزئید یا تنقیص مومي الله تعالیٰ قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلي دي چې دې دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طي او پرې کوي په ړومبني آیت کښې د شپې بیان و، بیا د لمر بیان وشو چې ترې د کلونو او مواسمو او فصلونو او شپو او ورځو ـ ګړي ـ (ساعت) شیبې ـ (دقیقې) رپې (ثانیې) اوقات تشکیل کیږي. اوس د سپوږمۍ تذکره فرمائي چې د هغې په نقل او حرکت پورې د قمري ورځو، میاشتو کلونو اوقات مربوط دي. لمر او سپوږمۍ د هرې میاشتې په آخر کښې تقریباً سره نژدې کیږي دلته قمر له سترګو څخه پټیږي. کله چې بیا له لمر وړاندې کیږي نو په نظر راځي. بیا نو منزل په منزل په دې حال کښې چې پرله پسې زیاتیږي پرمخ تګ کوي. څو څلورلسمې شپې ته ورسیږي. نو په (۱٤) کښې بیخي پوره او کاملیږي وروسته له دې نه بیا پخپل تنقیص شروع کوي څو متدرجاً او ورو ورو خپل همغه د اولې شپې هیئت ته اعاده او مراجعت وکړي او د کجورو د هغې قدیمې وچې کلکې څانګې په شان چې له ډیر وچوالي لکه لینده کږه او نرۍ کیږي، کږه وږه، نرۍ، بې رونقه ضعیفه، نحیفه په سترګو کښې بریښي.

لَا الشَّمۡسُ یَنۡۢبَغِیۡ لَهَاۤ اَنۡ تُدۡرِكَ الۡقَمَرَ وَلَا الَّیۡلُ سَابِقُ النَّهَارِ ؕ وَکُلٌّ فِیۡ فَلَكٍ یَّسۡبَحُوۡنَ ۝۴۰

نه دې لمر لائق دغه لره (او له وسه ئې پوره نه ده) چې لاندې کړې سپوږمۍ (په زمان مکان اوصافو کښې) او نه شپه ړومبۍ کیدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په آسمان کښې چورلیدونکي دي (لامبو په کښې وهي فراخ په کښې روان دي).

تفسیر: د لمر سلطنت په ورځو کښې دی. او د شپې حکومت په سپوږمۍ پورې تړلې دی. داسې نشي کیدې چې سپوږمۍ د خپلو وړانګو (انوارو) شیندلو (خورولو) په وخت کښې لمر د پلوشې (اشعه) تحت الشاع واقع شي. یا ورځ لږ شانتې په مخ کښې شي او د شپې پر کومه برخه متصرف شي یا شپه سبقت وکړي او د ورځې له اختتام څخه پخوا راشي. په هر ملک او اقلیم او

په هره زمانه او موسم کښې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته ايښودلې شوې ده دغه کرات هيڅ مجال او قدرت نه لري چې له خپل ټاکلي (مقرر کړې) حرکت او سرعت څخه وړاندې يا وروسته د يوې ربې په اندازه هم تجاوز يا تخلف وکړي شي. هره يوه سياره په همغه خپل مدار کښې قائمه او پخپل معين نظام سره چورلي او له هغه ځنې د يوې ذرې په اندازه هم يوې خوا او بلې خوا ته هيڅ تمائل او تجاوز نشي کولی او سره له دغومره لويوالي او سريع او ګرندي حرکت په دغې آزادي فضا کښې يو له بله سره ټکر نه وهي او نه متصادم کيږي او نه له خپلې مقررې اندازې څخه څوکه (ورو) يا ګرندي کيږي. آيا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظيم الشان مشينونه او د هغو دغه ګرد (ټول) اجزاء او پرزې د کوم زبردست عليم، خبير، قدير ذات په قبضه او اختيار کښې دي چې په داسې دقيق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کښې لګيا دي، بيا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علويات او سفليات ومافيها ئې پيدا کړي دي او په دغو کښې هر راز (قسم) تبديل، تحويل کوی آيا هغه په دې باندې نه دی قدير چې تاسې وروسته له فناء څخه بيا ژوندي راپاڅوي. (العياذ بالله)

تنبيه: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه د ﴿ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ﴾ د تعبير نکته داسې بيان فرمائي چې «لمر او قمر د هرې مياشتې په آخر سره نژدې کيږي نو قمر لمر نيسي او لمر قمر نشي نيولی نو ځکه «**لاالقمر ينبغي له ان يدرک الشمس**» ئې ونه فرمايل «والله اعلم»

يا دا چې نه دې لمر داسې او نه ښائي لمر ته دا چې لاندې کړي دې سپوږمئې او وروړسيږي يعني چې صحيحه او آسانه وي ورته دا چې لاندې کړي سپوږمۍ او ورسيږي ورته يا په زمان کښې چې په شپو کښې ورسره يو ځای شي يا په مکان کښې چې لمر سماءالدنيا ته ورکوز شي يا په اوصافو کښې چې د لمر سير هم لکه قمر شي يا په سلطان او کمال کښې چې په ځوارلسمه کښې ورسره ګډ شي، يا په آثارو او منافعو کښې چې لمر هم د قمر آثار او خواص پيدا کړي حال دا چه هر يو له دغو پنځو ممنوعو شيانو ممنوع او دليل د هر يو ښکاره دی. «برهان الدين کشککی»

وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴿٤٢﴾

او يوه نښه دليل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بيشکه مونږ سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بيړۍ (جهاز د نوح) ډکه کړې شوې کښې او پيدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بيړۍ) هر هغه څه چې دوی پرې سوريږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنی د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې لکه چه طوفان راغی نو د آدم نسل ئې د هغه پر ډکې بیړۍ سور کړ چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړې ده که نه د انسان تخم به نه پاتې کیده بیا د هغې بیړۍ په نمونه ئې نورې بیړۍ او جهازونه درجوړ کړل چې پر هغو تاسې تر ننه پورې سوریږئ او سره له خپلو احمالو او اثقالو ئې له یوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ! او له دغو جهازونو څخه هم داسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه ئې اخلئ مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «**سفائن البر**» یعنی د وچې بیړۍ ویل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو غرق کړی به مو وو دغه (راکبین د بیړۍ) پس نه به وی هیڅ فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کیږی (له غرقه) مګر (نه ئې غرقوو) په رحمت مهربانۍ خپلې سره او دپاره د نفعې اخیستلو تر نیتې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسیر: یعنی دغه د هدوکو یوه موټی انسان ته وګورئ چې څرنګه له ویرووونکی سمندرونو او سیندونو څخه د جهاز په ذریعه تیریږی راتیریږی چې د هغو په نسبت د خورا (ډیر) لویو جهازونو حقیقت د یوه نرۍ خځلې په اندازه هم نه دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی چې تاسې په دغو سیندونو کښې ډوب کړی نو څوک تاسې ته له دغه ډوبیدلو څخه نجات درکوی؟ او څوک به مو په فریاد رسیږی. مګر دغه د الله تعالیٰ د حکمت او مهربانۍ او مصلحت اقتضاء ده چې ګرد (ټول) بحری راکبین نه ډوبوی ځکه چې د ده د رحمت او حکمت اقتضاء هم دغسې ده چې دوی تر یوې معینې نیتې پورې ژوندی وی او دغه دنیوی امور پخپل طبیعی مدار وګرځی. د ډیر افسوس ځای دی چې ډیر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږی او نه د الله تعالیٰ د دغو نعماؤ قدر پیژنی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنیوی عذابه) چې په مخکښې ستاسي دی او له هغه (اخروی عذابه) چې وروسته درپسی راځي ښائی پر تاسي رحم وکړ شي (نو دوی مخ وګرځوی) او نه راځي دوی ته هيڅ دليل له دلائلو د(قدرت) د رب د دوی مګر دی دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسير: وړاندی د جزاء ورځ راځي - او وروسته مو پريښي دی خپل اعمال. يعنی کله چه دوی ته وويل شي چې د قيامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وويريږئ! او د خپلي آخری خاتمي په نسبت څه فکر او غور وکړئ! څو د الله تعالیٰ رحمت ستاسي په لوری متوجه شي نو دوی په نصيحت له سره غوږ نه ږدی او تل د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ اړوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

او کله چې وويل شي دوی ته چې نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځينو هغو (مالونو) چې رزق روزی درکړی دی تاسي ته الله نو وائي هغه کسان چې کافران شوی دی (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ايمان ئې راوړی دی آيا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمائلي وی الله نو طعام به ئې ورکړی وو هغه ته

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ نور احکام به څه ومنی - پر فقراؤ او مساکينو مال لګول د دوی په نزد هم د ثواب کار دی ليکن هم دغه مسلمه خبره لکه چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ويله کيږی نو په نهايتو سپکو طريقو او تمسخرو او پوچندو (استهزاء) سره تری اعراض او انکار کوی، او وائی« هغو کسانو ته چې پخپله پاک الله رزق او روزی نه ده ورکړی مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو او ولی به ئې ورخورو مونږ د الله تعالیٰ له مشيته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالیٰ مشيت داسي نه وی نو دوی به ئې فقرا او محتاج - او مونږ به ئې غنی او دولتمن نه وو ګرځولی.» نو آيا د دغه حماقت او بيحيائی په مقابل کښې څه وويل شي؟ آيا که د الله تعالیٰ اراده د چا په ورکړه کښې شوی وی نو د هغه هم دا يو صورت دی چې پخپله الله تعالیٰ بلا واسطه رزق د هغه په لاس کښې ورکړی؟ که په وسايطو ورکول هم د الله تعالیٰ له مشيت څخه دی؟ نو تاسي دغسی فيصله ولی وکړله؟ چه د الله تعالیٰ اراده په دی نه ده شوی چې هغو ته دودی ورکړی دغه خو د الله تعالیٰ امتحان دی چې

اغنیا ئې د فقراؤ پر اعانت مامور فرمایلي دي او د دوی په وسیله ئې د هغوی د رزق رسولو سامان مهیاء کړی دی. هر هغه چې په دغه امتحان کښې پاتې او ناکامه شي نو ښائي چې دی پر خپلې بدبختي او ناکامی وژاړي.

تنبیه: د ځینو اسلافو له اقوالو معلومیږي چې دغه آیت د ځینو زنادقه ؤ په حق کښې دی په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کیږي بلکه پر خپل حقیقت ایښود کیږي.

إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

نه یئ تاسي مګر په ګمراهي ښکاره کښې.

تفسیر: که دغه جمله د کفارو د قول تتمه وي نو مطلب به ئې داسي کیږي «ای د مؤمنانو تولنی! تاسي په صریحې ګمراهي کښې لویدلي یئ چې د داسي خلقو د ګیډي پر مړولو پسې ګرځئ چې د الله تعالیٰ له طرفه هغو کفارو ته خطاب دی چې دوی څومره چټي (بیکاره) او فضول خبرې کوي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دغه ګمراهي ده چې په نیک کار کښې پر تقدیر حواله ورکړي او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کښې په طمعي او توقع پسي مندي ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وائي (کفار) چې کله به وي دغه وعده (د قیامت ؟ ووایئ راته!) که چیري یئ تاسي صادقین رښتیني (په دي کښې ای مؤمنانو!).

تفسیر: یعني ستاسي دغه قیامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسي مو له هغو څخه پرله پسي ویروی، کله راځي ؟ او دغه مواعید مو کله پوره کیږي ؟ که تاسي په واقع سره رښتیني یئ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ او مونږ ته ئې راوښیئ!

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَآ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ ع

(نو فرمائي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د چغي یوی (د اسرافیل)

چې وبه نيسي دوی حال دا چې دوی به جګړی سره کوی. پس توان به ئې ونه شي د وصيت او نه به خپل اهل ته بيرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسير: يعنی قيامت به يو ناڅاپه فجأة واقع شي او په داسي حالت کښی به قائميږی چې تول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کښی مشغول او لګيا وی. څه وخت چې اول صور (شپيلی) وپوکلی شي د ګردو (تولو) هوش او حواس به مفقود او ورک شي او بالاخر تول سره مری او په هر ځای کښی به مری يو پر بل لوېږی دوی به دومره يو فرصت هم ونه مومی چې څه ووائی يا څه وصيت وکړی يا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوی، او بالفرض که وصيت هم وکړی نو چا ته به ئې کوی؟ او که خپلو کورونو ته راهم شي نو کورونه به ئې چيری ودان پاتی وی؟

وَنُفِخَ فِى الصُّوْرِ فَاِذَا هُمْ مِّنَ الْاَجْدَاثِ اِلٰى رَبِّهِمْ يَنْسِلُوْنَ ﴿٥١﴾

او بيا به پوکی وکړ شي په صور (شپيلی) کښی پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډی وهی ځغلی.

تفسير: يعنی کله چه دوهمه شپيلی (صور) وپوکلی شي نو ګرد (تول) مخلوقات به سره ژوندی کيږی او له خپلو قبورو څخه به راپورته کيږی. او پرښتی به په ډير سرعت او شطارت (چالاکۍ) سره دوی ګرد (تول) په تيل وهلو سره د محشر د ميدان په لوری ولی او شړی به ئې.

قَالُوْا يٰوَيْلَنَا مَنْۢ بَعَثَنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا ٜ

وائی به دوی ای هلاک خرابی ده موږ ته چا راپاڅولو له ځايونو دخوبونو زموږ څخه.

تفسير: ښائی چې د اولی او دوهمی نفخی په منځ کښی به پر دوی د خوب حالت طاری کيږی. يا د قيامت د هولناکی منظری له ليدلو څخه به دوی د قبر عذاب آسان وګنی او داسی يو وضعيت به ځان ته اختياروی چې خوب ته به ورته او مشابه وی يا به «مرقد» د مضجع په معنی وی د خوب له کيفيت څخه به تجريد وکړی شي والله اعلم.

هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٥٢﴾

دا هغه (دوهم ژوندون) دی چې وعده ئې کړې وه رحمٰن او رښتیا ویلي وو رسولانو.

تفسیر: دغه جواب د الله تعالیٰ له جانبه په هغه وخت کښې ورکاوه کیږي. یا ئې مستقبل د حاضر په ځای دروليٰ هم دا اوس ورته جواب وائي یعنې ولې دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوئ! او دغه وضعیت ته وګورئ! دا خو هم هغه ژوندی راپاڅول دی چې د هغو وعده د الله تعالیٰ له طرفه تاسې ته درکړی شوې وه. او انبیاؤ الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانیه) مګر چغه یوه (چې وشي نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد زمونږ به حاضر کړی شوي وي.

تفسیر: یعنې هیڅ یو متنفس به نه تښتیدلی شي ـ او نه به چیرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هیڅ نفس باندې د هیڅ څیز او نه به جزاء درکوله کیږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چه کول به مو (له خیر او شر په دنیا کښې).

تفسیر: یعنې د هیچا به نه نیکي ضائع کیږي او نه به د جرم له حیثیت او اندازې څخه زیاته سزا چاته ورکوله کیږي. پوره پوره او په کامل ډول (طریقه) سره هر چاته د هغې جزاء او سزاء ورکاوه کیږي. او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي. او هر چاته به هر هغه نیک او بدکار چې په دنیا کښې ئې کړي وي په عقبیٰ کښې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کیږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ
عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه اصحاب یاران د جنت به نن ورځ په مشغولتیا کښې د لذت اخیستونکې وی. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کښې (ناست وی) پر تختونو باندې تکیه وهونکې به وی. وی به دوی ته په دغه جنت کښې (انواع د) میوو او وی به دوی ته هر هغه شی چه غواړی ئې دوی (او آرزو ئې کوی).

تفسیر: په جنت کښې به د هر قسم عیش ـ عشرت او نشاط وسائل او سامان وی. مؤمنین به له دنیوی مکروهاتو څخه نجات ومومی او په جنت کښې به د هغوی مشغله ماسواء له تفریح او ساعت تیری څخه بل شی نه وی. دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودی او شکره ګډ او خوښ او خوشال وی. په ډیره اعلیٰ درجه ښائسته او ښکلو چپرکټونو (څپرکټونو) او پالنګونو به هوسائی (راحت) او آرام کوی. هر قسم میوی، دانی مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وی. پس لنده ئې دا د هر هغه شی طلب آرزو او تمنا چې د جنتیانو په زړونو کښې وګرځی همغه به ورته علی الفور وړاندی کیږی. او د دوی ګرد (تول) مرادونه، ارمانونه به دوی ته پوره او کامل وررسیږی. دغه خو جسمانی خوندونه او لذائذ شول وروسته له دی نه د روحانی نعمتونو په طرف په ﴿ سَلٰمٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيْمٍ ﴾ سره لږ څه اشاره فرمائی.

سَلٰمٌ ۟ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيْمٍ ﴿۵۸﴾

وی به دوی ته سلام (چې وبه ویلی شی ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم والا.

تفسیر: یعنی د هغه مهربان رحمٰن له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږی که د پرښتو په ذریعه وی یا به بلا واسطه پخپله رب الرحیم د سلام ارشاد فرمائی لکه چې د «**ابن ماجه**» په یوه روایت کښې راغلی دی. د دی اعلیٰ لذت او کیفیت په نسبت به څه وویلی شی چې د ښکلو او ویلو له قوی څخه وتلی دی. **اللّٰهم ارزقنا هذه النعمة العظمی بحرمة نبیک محمد صلی الله علیه وسلم.**

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۵۹﴾

او (وبه وایه شی چې) راجدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنی د جنتیانو په عیش او آرام کښې تاسی له سره هیڅ برخه نه لرئ ستاسی د هستوګنی ځای بیل دی چی تل به همغلته اوسیږئ ای مجرمانو کافرانو!

اَلَمۡ اَعۡهَدۡ اِلَیۡكُمۡ یٰبَنِیۡۤ اٰدَمَ اَنۡ لَّا تَعۡبُدُوا الشَّیۡطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَكُمۡ عَدُوٌّ مُّبِیۡنٌ ﴿۶۰﴾ وَّ اَنِ اعۡبُدُوۡنِیۡ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِیۡمٌ ﴿۶۱﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسی ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دی سره چی عبادت مه کوئ تاسی د شیطان بیشکه دغه شیطان تاسی ته دښمن دی ښکاره. او (داسی حکم می نه وو کړی بلکه کړی می وو) چی عبادت کوئ (یواځی) زما دغه (عبادت زما) لاره ده سمه (چی جنت ته تللی ده).

تفسیر: یعنی د هم دغی ورځی په نسبت مو تاسی د انبیاؤ الله په واسطه مکرر پوهولی وئ او ویلی مو وو چی د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ! چی ستاسی ښکاره او صریح دښمن دی او هغه مو تر هغه پوری نه پریږدی څو مو په دوزخ کښې وغورځوی. که ابدی نجات غواړئ نو پر دغه سمی صافی لاری چی درښکاره او واضحه کړی شوی ده لاړ شئ او یواځی د الله تعالیٰ په عبادت او بندګی کښې مشغول اوسئ!.

وَ لَقَدۡ اَضَلَّ مِنۡكُمۡ جِبِلًّا كَثِیۡرًا ؕ اَفَلَمۡ تَكُوۡنُوۡا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیۡ كُنۡتُمۡ تُوۡعَدُوۡنَ ﴿۶۳﴾ اِصۡلَوۡهَا الۡیَوۡمَ بِمَا كُنۡتُمۡ تَكۡفُرُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه کړی وو (شیطان) له تاسی خلق ډیر، آیا پس نه یئ تاسی داسی چی عقل وچلوئ. (وبه ویلی شی منکرانو ته په آخرت کښې) دا دوزخ دی هغه چی وئ تاسی چی (په دنیا کښې) وعده ئی درسره کړی شوی وه. ځی ننوځی په ده کښې نن ورځ په سبب د هغی چی وئ تاسی (په دنیا کښې) چی کافران کیدئ.

تفسیر: یعنی افسوس چی سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسی ونه پوهیدئ او له غور او فکر

او عقل څخه مو کار وانخیست ـ او دغه ملعون شیطان له تاسی یو لوی جمعیت گمراه او بی لاری کړ ـ آیا تاسو دومره عقل او پوه نه درلوده (لرله) چی د دوست او دښمن په منځ کښی فرق او تمیز سره وکړی شئ ؟

او پخپلی گټی او تاوان وپوهیږئ ؟ په دنیوی کارونو کښی خو مو خپله ډیره هوښیاری او ذهانت ښکاروه ـ مگر په اخروی معامله کښی مو ځان دومره ناپوه او غبی وغورځوه چی په دومره غتو غتو خبرو هم ونه پوهیدئ ـ یا ځان مو پری نه پوهوه ـ او د پوهیدلو لیاقت نه وو درپاتی ـ اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی چی د هغه وعده مو له تاسی سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړی وه. د کفارو د هستوگنی ځای هم دا دی ـ ځئ خپلو ځایونو ته او په کښی الی الابد پریوځئ!.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٦٥﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی او خبری به وکړی له مونږ سره لاسونه د دوی او شاهدی به ورکړی پښی د دوی په هغو کارونو چی وو دوی چی کول به دوی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندی پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف وکړی نو څه به کیږی ؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو څو د هغو د جرائمو بیان وکړی چی د دوی په ذریعه ئی پر هغو ارتکاب کړی وو لکه چی هر عضو (هنده) د الله تعالیٰ په قدرت په وینا راځی او شهادت ورکوی کماجاء فی الرکوع الثالث ۲۰ آیت من حٰمٓ السجدة قوله تعالیٰ. ﴿ حَتّٰٓى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴾ وفی موضع آخر فی ذٰلک الرکوع ۲۱ آیت ﴿ قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾

او د نیکانو اعضاء شهادت ورکوی د دوی په طاعت او صلاحیت باندی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٦٧﴾

او كه اراده فرمايلی وی مونږ نو خامخا هوارولی به راوستلی وو مونږ پر ستر ګو د دوی پس وړاندی شوی به ؤ دوی هغی لاری ته (چی تل پری تلل). پس څرنګه به ليدلی وه دوی (هغه لاره) او كه اراده فرمائلی وی مونږ خامخا مسخ كړی به وو مونږ دوی په ځايونو خپلو كښی پس طاقت به ئی نه وو د وړاندی تللو او نه به بيرته ګرځيدلی شو (شاته).

تفسير: يعنی لكه چی دوی زمونږ له آياتونو څخه ستر ګی پټی كړی دی كه مونږ اراده فرمائلی وی نو د سزا په ډول (طريقه) به مو د دوی ظاهری بصارت هم له دوی نه اخيست او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ كړی وی چی د دی لوری او د هغه لوری لار به ئی هم پری نه ليدله او هم هغسی چی دوی له شيطانی لارو څخه نه پر څنګ كيږی او نه غواړی چی د الله تعالىٰ پر لاره لاړ شی مونږ قدرت لرو چی د دوی صورتونه بيخی مسخ او له اصلی حالت څخه ئی واړوو څو دوی د خپل كوم ضرورت دپاره بيخی له خپله ځايه پر خوځيدلو قادر نه وی. مګر مونږ داسی ونه كړه - او له دغو جوارحو او قواوو څخه مو دوی محروم ونه ګرځول دغه زمونږ له خوا دوی ته مهلت او ډيل وو نن به همغه ستر ګی لاسونه پښی پر دوی شاهدی وركوی چی دغو چټی (بيكاره) خلقو مونږ پر كومو چټی (بيكاره) كارونو لګولی وو او له مونږ ئی څه څه كارونه اخيستل.

وَمَنۡ نُّعَمِّرۡهُ نُنَكِّسۡهُ فِي الۡخَلۡقِ ؕ اَفَلَا يَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۸﴾

او هر چاته چی اوږد عمر وركړو مونږ هغه ته نو نسكور به كړو هغه په پيدايښت كښی، آيا پس نه كوی دوی عقل (چی نه پوهيږی الله په معمروالی او تنكيس بلكه په بعث هم قادر دی.)

تفسير: يعنی د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ! آيا تاسی نه ګورئ او غور نه كوئ چی يو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چی زيات سپين ږيری او زوړ شی څرنګه د ليدلو - آوريدلو - تللو - ګرځيدلو څخه معذور كيږی. ګواكی د هلكتوب په شان كمزور او ناتوانه ګرځی او بيا د نورو كومک او معاونت او لاس نيولو ته لكه وړوكی محتاجيږی او په زوړتوب كښی همغه د وړوكتوب حالت او عادت له سره شروع كيږی نو آيا هغه الله تعالىٰ چی د دوی د دغه قوی په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب كښی قادر دی په ځلميتوب كښی به نه وی مقتدر ؟.

وَمَا عَلَّمۡنٰهُ الشِّعۡرَ وَمَا يَنۡۢبَغِيۡ لَهٗ ؕ اِنۡ هُوَ اِلَّا ذِكۡرٌ وَّقُرۡاٰنٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۶۹﴾

او نه دی ښوولي مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښائیږی ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مگر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنی څه چی پاس بیان شو گرد (تول) واقعیه حقائق دی او کوم شاعرانه تخیلات نه دی ـ دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ داسی یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی چی پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی کوم د شعر او شاعری دیوان نه دی چی په کښی خالص طبع ازمویل ـ او د تخیل او مبالغی مظاهره وی بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطری ډول (طریقه) سره د شاعری له فنه دومره بعیده ده چی سره له دی چی دوی د قریشو له خاندانه څخه دی چی د هغوی هر فرد حتی چی وینځو ئی هم د شعر ویلو قدرت او طبیعی سلیقه لرله مگر دوی پخپل مدت العمر کښی شعر نه دی جوړ کړی البته په رجز او په نورو مواقعو کښی به یو نیم ځلی د دوی د مبارکی ژبی څخه بی تکلفه ځنی مقفیٰ عبارت وتلی وی چی د شعر خاصیت به تری څرگندیده (ښکاریده) چی ښائی دغه تری مستثنیٰ گڼل شی ـ او نه ښائی چی پر دغو د شعر او شاعری اطلاق وکړی شی نه یواځی دوی پخپله شعر نه دی ویلی بلکه د بل کوم شاعر اشعار ئی هم پخپل عمر کښی له دوو څلورو مرتبو څخه زیات نه دی ویلی ـ او د دغو اشعارو د لوستلو په وخت کښی به ئی هم داسی لهجه اختیاروله چی په هغه شعر کښی به د شعریت خصوصیات نه ښکاریده یعنی تش د هغه شعر مطلب به ئی اداء فرمایه. الغرض د دوی شریفه طبع له شعر او شاعری سره دومره تناسب او علاقه نه درلوده (لرله) ـ ځکه چی دغه شی د دوی له جلیل منصب سره لائق نه ؤ ـ دوی د حقیقت ترجمان ؤ د دوی د بعثت مقصد دا ؤ څو گرده (توله) دنیا له علویه و حقایقو څخه بی له ادنیٰ کذب او غلو خبردار او پوه کړی ظاهر دی چی دغه کار د یوه شاعر له لاسه نه دی پوره ـ ځکه د شاعریت حسن او کمال په دی کښی دی چی په کذب ـ مبالغه ـ تخیل ـ فرضی خبرو جوړولو کښی غلو وکړی که په شعر کښی کوم محمود جزء وی نو هغه پری مؤثر کیږی او په زړه کښی ځای نیسی نو دغه صفت د لوی قرآن په نثر کښی په هغه اندازه موندلی کیږی چی که د تولی دنیا شعراء سره راتول شی نو دوی په گردو (تولو) اشعارو کښی د دی پاک قرآن یوه ادنیٰ نمونه هم نشی پیدا کولی. د قرآن الکریم د دغه بدیع اسلوب د لیدلو په اثر ویلی شو چی گواکی د نظم اصلی روح د ده په هم دغه نثر کښی مزج او خلط کړی شوی دی ښائی چی له هم دی سببه لوی لوی فصحاء ـ بلغاء ـ او عقلاء د پاک قرآن د فصاحت او بلاغت په مقابل کښی هک پک او حیران پاتی شوی او پاتی کیږی او قرآن ته به ئی شعر او سحر ویل حال دا چی شعر او سحر له قرآن سره هیڅ نسبت نه لری آیا د شاعری او جادوگری پر اساس او بنیاد په دنیا کښی د قومیت او روحانیت داسی عظیم الشان او لازوالی ودانی او عمارتونه ودانیدلی او دریدلی شی چی تر نن ورځی پوری د قرآنی تعلیم په

اساس قائم او تینګ ولاړ دی ؟ دغه د شاعرانو او د جادوګرانو کار نه دی بلکه د انبیاؤ الله کار دی چی د الله تعالیٰ په حکم مرو زړونو ته ابدی ژوندون عطاء کوی. الله تعالیٰ عربو ته د دی خبری د ویلو موقع ور نه کړه چی ووائی تاسی له ابتدا څخه شاعر وئ او اوس مو له شاعری څخه ترقی کړی نبی شوی یئ.

لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

چی وویروی (دغه قرآن یا نبی) هر هغه چی وی ژوندی او ثابته شی خبره (د عذاب) پر کافرانو (چی قرآن نه منی).

تفسیر: یعنی د ژوندی زړه انسان د قرآن په آوریدلو سره له الله تعالیٰ څخه وویریږی او پر منکرانو د حجت اتمام وشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر چا کښی چی روح وی یعنی نیک اثر واخیستی شی د هغه د فائدی دپاره او پر منکرانو د الزام اړولو دپاره».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

آیا نه وینی دوی (بلکه وینی ئی) چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی ته له هغه چی جوړ کړی دی لاسونو (د قدرت) زمونږ چارپایان پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دی.

تفسیر: له تنزیلیه و آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیهؤ آیتونو په طرف توجه ورکوی. یعنی له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ او له بل طرفه په غور او دقت سره وګورئ چی پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسی فرمایلی دی. اوښ - غوائی - آس - کچر - پسه او نور ساکښان (جاندار) تاسی نه دی پیدا کړی بلکه دغه ګرد (تول) پخپله پاک الله ستاسی د فائدی او ګټی دپاره پیدا کړی دی او بیا ئی تاسی محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولی یئ چی تری وخورئ! او تری هر راز (قسم) کار چی مو زړه غواړی واخلئ! او تری په هر ډول (طریقه) منتفع شئ!.

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او ذلیل عاجز ایل کړی مو دی دغه (چارپایان) دوی ته پس ځینی له دوی د سورلیٔ د دوی دی او له ځینی د دوی خوری. او شته دوی ته په دغو انعامو کښې نفعې ډیری د څښلو (شیان) آیا پس دوی شکر نه وباسی (په دی نعماؤ) ؟.

تفسیر: وګوریٔ چې څومره لوی او عظیم‌الجثه او قوی هیکله حیوانان د ضعیف البنیان انسان په مقابل کښې عاجزان او ناتوانان ـ او ټول ده ته مسخر او تابعان دی د زرهاؤ اوښانو یو قطار (لړ) یو وړوکی هلک هر چیری چې وغواړی بیائی او دوی د پوزی له نکیله راکاږی او دوی د دغه وړوکی په مقابل کښې خپل غوړ هم نه خوځوی او پر څومره قوی او زورورو حیواناتو انسانان سوریږی ـ پیټی پری وړی او ډیر حیوانات حلالوی او له غوښو او نورو اجزا ؤ څخه ئې منتفع کیږی ـ علاوه پر غوښې د دوی له پوستکیو ـ هډوکیو ـ وړیو ـ ویښتانو او نورو څخه څومره فائدی حاصلولی شی ـ د دوی غلانځی داسی دی لکه د شودو چینی چې د هم دغو چینو له اوبو خور (مشرب) څخه ډیر انسانان خړوبیږی (سیرابیږی) خو سره له دی شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾

او نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له الله (نور) معبودان چې ښائی دوی سره به مدد وکړی شی. نه لری (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوی ته لښکری حاضری کړی شوی وی (په دوزخ کښې).

تفسیر: یعنی هغه الله چې دغسی نعمتونه ئې تاسی ته عطاء او مرحمت کړی دی د هغه شکریه تاسی په دی ډول (طریقه) سره ادا کړیٔ چې د ده په مقابل کښې مو نور معبودان او اختیار لرونکی ودرول او د دوی په نسبت داسی عقیده لریٔ چې ګواکی دوی د اړتوب (مجبوری) او احتیاج په وخت کښې زمونږ په کار راځی او په درد خوری او راسره امداد او مرستی (مدد) کوی نو په یاد ئې ولریٔ چې هغوی به ستاسی سره څه کومک او مرستی (مدد) وکړی شی؟ حال دا چې دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه (فائده) نشی رسولی. هو! څه وخت چې تاسی امداد او معاونت ته سخت اړ (مجبور) او محتاج اوسیٔ دوی په هم دغه وخت کښې پر تاسی نور

الزامات او جرمونه هم اړوي او ستاسي پيټي لا درنوي نو هلته به تاسي ته دغه خبره ښكاره شي چي د هغو معبودانو په طرفداري او حمايت چي تاسي خپل ګرد (تول) عمر مصرف كړى ؤ نن هغوى په كومه سترګه تاسي ته ګوري ؟.

فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

پس نه دي غمجن كوي تا خبرى د دوى (په دي چي ته رسول نه ئي) بيشكه مونږ ته معلوم دي هغه (حسد او بغض) چي پټوى ئي دوى او هغه (كفر او عناد) چي ښكاره كوى ئي دوى.

تفسير: يعني كله چي پخپله له مونږ سره د دوى سلوك او معامله داسي ده نو تاسي له سره مه غمجن او مه خفه كيږئ! او خپله فريضه په ډير ښه ډول (طريقه) سره اداء كړئ! او دوى مونږ ته پريږدئ ! مونږ د دوى له ظاهرى او باطني احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار يو او په ډير ښه شان سره د دوى حساب او كتاب اخلو او لازمه احكام د دوى په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾

آيا نه ويني نه پوهيږي انسان چي بيشكه مونږ پيدا كړى مو دى هغه له نطفى (يوه څاڅكي اوبو) پس ناڅاپه دى سخت جګړه كوونكي ښكاره دى (له مونږ سره په نفع د بحث كښي).

تفسير: يعني انسان خپل اصليت او ماهيت ته نه ګوري او نه ئي په ياد وي چي دى د يوى ناڅيزى او ناولي اوبو يو څاڅكي ؤ چي د الله تعالىٰ په قدرت له څه شي څخه څه شي ترى جوړ شوى دى ؟ د اوبو دغه څاڅكي ته الله تعالىٰ داسي زور او قوت ـ نطق او بيان ورعطاء كړ چي دى اوس پر هره يوه خبره جګړى او مناقشى كوى او له خپله ځانه راز راز (قسم قسم) خبرى او اترى جوړوى ـ تر دى اندازى پورى چي نن له خپله حده متجاوز شوى د خپل لوى خالق په مقابل كښي هم تينګ او ولاړ دى.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

او ترى پر مونږ پورى مثل (د هډوكي وراسته) او هير كړى ئي دى پيدايښت خپل، وائي څوك به ژوندى كړى دغه هډوكي حال دا چي هغه وراسته دى.

تفسیر: یعنی وګوری، چی دوی پر الله تعالیٰ څرنګه خبری او فقری تړی ؟ ګویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوی او داسی وائی کله چی زمونږ اجساد وراسته شی او بیخی وریژی یواځی وراسته او زاړه هډوکی او ککره مو پاتی شی نو آیا دغه شیان بیا څوک ژوندی کولی شی ؟ د دغسی سؤال کولو په وخت کښی دوی ته د دوی اصلی پیدایښت نه په یادیږی. که نه دغه ناڅیزه څاڅکی ته به د دغه الفاظو د ویلو جرأت نه وی پیدا شوی. ښائی چی دی خپل اصل او ماهیت ته نظر وکړی! او لږ دی وشرمیږی! او لږ څه دی له خپله عقله او پوهی کار واخلی! ښکاره ده چی په دغه تقدیر به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه جواب ومومی چی په دغه راتلونکی آیت کښی مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

ووایه (ای محمده ده ته) بیا به ژوندی کړی دغه (وراسته هډوکی) هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی اول ځلی حال دا چی دغه (الله) په هر قسم پیدایښت ښه عالم دی (که نوی وی او که زوړ).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چی اول ځلی ئی په دغو هډوکو کښی روح غورځولی دی هغه ته دوهم ځلی په دوی کښی روح اچول څه سختی او اشکال نه لری. بلکه ستاسی په زعم دغه دوهم ځلی ژوندی کول د اول ځلی ژوندی کولو په نسبت لاسهل او آسان دی ﴿ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ حال دا چی هغه مطلق قادر ته هر شی آسان دی. اعم له دی چی اول ځلی وی که دوهم ځلی. دی په هر ډول (طریقه) سره په پیدا کولو قادر او مقتدر دی او د بدن اجزاء او د هډوکو بڅرکی هر چیری چی تیت او پرک (منتشر) وی د هغه هره هره ذره د ده په محیط علم کښی ده او هغه ئی پخپل موعد (تاپی) بیا تولوی او ژوندی کوی ئی.

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی تاسی ته له ونی شنی څخه اور پس ناڅاپه تاسی له هغی ونی څخه بلوئ اور.

تفسیر: یعنی ړومبی ئی له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه. بیا د دغی تکی شنی او ښکلی ونی لرګی ئی وچ او خس ئی وګرځوله چی اوس تاسی له هغی څخه اور وباسئ پس هغه الله جل جلاله چی دغسی متضاد صفات په اول او آخر کښی بدلولی شی آیا دی به د یوه څیز

په موت او حيات او په لاندې باندې كولو او اړولو راړولو څرنګه قادر او توانا نه وي.
تنبيه: ځينو اسلافو له ﴿ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده كړې ده چې د هغې له څانګو څخه كله چې يو په بل باندې ومښلې شي اور وځي لكه چې زمونږ په مشرقي جلال آباد كښې د (بانس) ونه يا په عربو كښې د (مرخ) او (عفار) ونې دي والله اعلم.

اَوَلَيْسَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلٰى ۚ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ﴿۸۱﴾

آيا نه دی هغه (مطلق قادر) چې پيدا كړي ئې دي آسمانونه او ځمكه قادر په دې باندې چې پيدا كړي په شان د دوى ؟ هو! (قادر دی په دې باندې). او هم دی دی اصلي ډير پيدا كوونكي (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شي باندې).

تفسير: يعني هغه لوی ذات چې د آسمان او ځمكې په شان لوئې لوئې كرې ئې پيدا كړې هغه ته د دغسې كفارو په شان د وړوكو وړوكو شيانو پيدا كول له سره مشكل نه دي.

اِنَّمَآ اَمْرُهٗٓ اِذَآ اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۸۲﴾

بيشكه هم دا خبره ده چې امر حكم د الله هر كله چې اراده وفرمائي (د پيدا كولو) د يوه څيز دا دي چې وفرمائي هغه ته چې (جوړ) شه نو (جوړ) شي.

تفسير: يعني د كوم لوی يا وړوكي شي په اول يا دوهم ځلې پيدا كولو كښې الله تعالىٰ ته هيڅ يو اشكال او دقت نشي وړاندې كيدی د ده له جانبه خو تش يوه اراده په كار ده هر كله چې دی د كوم شي د پيدا كولو اراده وفرمائي هغه له علي‌الفور څخه هم وړاندې پيدا كيږي او د يوې ربې ډيل او تأخير هم په كښې امكان نه لري.
تنبيه: زما په خيال دغه آيت له پخوانی آيت سره هم لګولی شو او داسې هم ويلی كيدی شي چې ړومبې د بدن د پيدايښت ذكر ؤ او دلته ئې د نفخ الروح مطلب پوهولی دی والله اعلم (ارجع الى بحث الروح فى سورة الاسراء من هذا التفسير.)

فَسُبْحٰنَ الَّذِیْ بِیَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَیْءٍ وَّاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۳﴾ ع

پس پاکی ده هغه (الله) ته چې په لاس (د قدرت) د ده کښې ده باچاهي د هر څيز او خاص هم ده ته بيرته بيا بيولی کيږئ (په آخرت کښې لپاره د جزاء).

تفسير: يعنی هغه لوی معبود او اقدس او ارفع موجود چې د ده د قدرت په لاس کښې فی‌الحال هم د ګردو (تولو) علوياتو او سفلياتو د مخلوقاتو د حکومت واک (اختيار) او زمام (واګی) شته په مستقبل کښې هم ګرد (تول) د هم هغه په لوری ورتلونکی او رجوع کوونکی دی او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عيب او نقص څخه په کلی ډول (طريقه) منزه او پاک دی.

تمت سورة يٰسٓ ولله الحمد والمنة

سورة «الصافات»مكية وهی مائة واثنتان وثمانون آية وخمس ركوعات رقمها (۳۷) تسلسلهاحسب النزول (٥٦) نزلت بعد سورة «الانعام»

د «الصافات» سورت مکی دی (۱۸۲) آيته او (٥) رکوع لري په تلاوت کښې (۳۷) او په نزول کښې (٥٦)

سورت دی وروسته د «الانعام» له سورته څخه نازل شوی دی

بِسْــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ﴿۱﴾ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ﴿۲﴾

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکی دی په صف تړلو سره بيا پر (هغو) شړونکيو (د شيطانانو) په شړلو سره.

تفسير: يعنی چې صف تړی قطار قطار او په منظم ډول (طريقه) سره ودريږی که پرښتی وی چې د الله تعالیٰ د احکامو د اوريدلو دپاره پخپلو ځايونو کښې درجه په درجه ودريږی يا عبادت کوونکی انسانان وی چې په لمانځه او جهاد او نورو کښې سره صفونه تړی.

تنبيه: په محاوراتو کښې قسم د تاکيد دپاره دی چې علی‌الاکثر د منکرانو په مقابل کښې

استعمالیږی لیکن ډیر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشان ظاهرولو دپاره هم استعمالیږی او د قرآن الکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږی چی عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول (طریقه) وی. والله اعلم.

﴿ فَالزّٰجِرٰتِ زَجۡرًا ﴾ - بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره).

یعنی هغه پرښتی چی شیطانان رټی او شړی ئی څو د خپلو استراق السمع په اراده کښی بریالیان او کامیاب نشی یا بندګانو ته د نیکی او فضائلو لاره ښیی او له بدی او رذائلو څخه ئی منع کوی یا هغه نیک انسانان چی خپل ځان له بدیو څخه ساتی او نورو ته هم د بدی او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوی بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابله کښی چی د دوی زجر ـ تهدید او توبیخ لا زیات وی.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكۡرًا ۝٣ اِنَّ اِلٰهَكُمۡ لَوَاحِدٌ ۝٤

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چی بیشکه معبود ستاسی خامخا یو دی.

تفسیر: یعنی هغه پرښتی یا انسانان چی د الله تعالیٰ احکام وروسته له آوریدلو څخه لولی او یادوی ئی څو ئی نورو ته هم وروښوولی شی.

﴿ اِنَّ اِلٰهَكُمۡ لَوَاحِدٌ ﴾ - چی بیشکه حق معبود د ستاسی خامخا یو دی).

بیشکه په آسمانونو کښی پرښتی او په ځمکه کښی د الله تعالیٰ نیک بندګان په هره زمانه کښی قولاً او فعلا شهادت ورکوی چی د تولو مالک او حقیقی معبود هغه یو الله دی چی مونږ تول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَرَبُّ الۡمَشَارِقِ ۝٥

چی رب د آسمانونو او ځمکی دی او د هغو (شیانو) دی چی په منځ د دوی کښی دی او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پوری یو طرف «مشرقین» دی ځکه چی لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بیلو بیلو ځایونو څخه راخرګندیږی (ښکاره کیږی)! یعنی هغه نقاط چی له هغو ځایونو څخه طلوع کیږی. او بل طرف ئی په هغومره اندازی «مغربین» دی ښائی دلته د مغاربو ذکر ئی د دی لامله (له وجی) نه وی کړی چی له «مشارق» ځنی د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمیږی او له یوه حثیته طلوع الشمس والکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په

اثبات کښې د دوی د غروب په نسبت زيات اثر او دخل شته والله اعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾

بیشکه مونږ ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ښائست سره چې ستوری دی.

تفسیر: یعنی په تیارو شپو کښې دغه آسمان د دغو بیحسابو ستوریو د ځلیدلو څخه د کتونکیو په سترګو څومره ښائسته او ښکلی ـ مزین او ډک له سینګاره او رونقه معلومیږی.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ﴿٧﴾

او ساتلی دی (مونږ دا آسمان) په ساتنی سره له هره شیطانه سرکشه نافرمانه (چې ویشتلی شی په لمبو سره)

تفسیر: یعنی په دغو ستوریو د آسمان زینت او ښائست دی او له ځینو ستوریو څخه چې رالویږی د شیاطینو په انسداد او اندفاع کښې هم کار اخیست کیږی. دغه لوبدونکی ستوری څه شی دی ؟ آیا له نوریه ؤ کواکبو څخه برسیره د بلی کومی نوعی مستقل کواکب دی ؟ یا د دغو نوریه ؤ کواکبو له شعاعو ځنی منفک کیږی! او تری یو راز (قسم) سوځوونکی اور پیدا کیږی ؟ یا پخپله له دغو کواکبو ځنی اجزاء جدا کیږی او لویږی ؟ په دغه مورد کښې د علماؤ او حکماؤ مختلفی خبری او اقوال دی. په هر حال د ده حقیقت هر شی چې وی وی دی خو له دغو څخه د شیاطینو د ویشتلو کار هم اخیست کیږی د دی څه تفصیل د «حجر» د سورت په تفاسیرو کښې تیر شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا

غوږ نه نیسی (دغه شیاطین) طرف (د خبرو) د هغه تولی لوی پورته ته او ویشتلی غورځولی شی له هر طرفه (د آسمانه چې دوی اراده وکړی د هغه د ختلو) دپاره د شړلو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی یعنی شیاطینو ته د دی خبری قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوی او د الله تعالیٰ له وحی څخه کومه خبره واوری.

کله چی شیاطین داسی اراده وکړی او پاس آسمانونو ته د ورنژدی کیدلو کوشش کوی نو هر طرف ته چی دوی ورځی له هغه ځایه ئی پرښتی شړی او په وهلو او ویشتلو سره ئی لاندی غورځوی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَّاصِبٌ ﴿۹﴾

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی دوی تل تر تله شړل او رټل کیږی د دوی اخروی عذاب خو بیل دی.

اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿۱۰﴾

مګر (غوږ نیسی) هغه (شیطان) چی غوته واچوی په یو کرت غوته اچولو سره پس ژر ورپسی راخطا شی لمبه رڼا (رڼړا) کوونکی سوځونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغو تښتیدلو او ځغلیدلو کښی د ویری او وارخطائی په منځ کښی یوه نیمه خبره آوری خو سره له هغه پرښتی په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوی. د دی تفسیر د «حجر» د سورت په ابتدا کښی پخوا لیکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَّنْ خَلَقْنَا ط

پس وپوښته ته دغه مشرکان چی آیا دوی سخت دی له جهته د پیدایښت که هغه څوک چی پیدا کړی مو دی.

تفسیر: یعنی د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چی د آسمان ـ ځمکی ـ ستوریو ـ پرښتو ـ شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کښی زیات مشکل کار دی یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلی پیدا کولو څخه ظاهر دی هغه الله تعالیٰ ته چی د داسی عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی دوهم ځلی پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لری.

اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّنْ طِيْنٍ لَّازِبٍ ﴿۱۱﴾

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له ختی سریښناکی.

تفسیر: یعنی د دوی اصلی حقیقت مونږ ته تول معلوم دی له یو شان سریښناکی ختی څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ. اوس د هغه اولاده داسی دعوی کوی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر همغسی چی مونږ اول ځلی تاسی له خاورو څخه پیدا کړی یئ دوهم ځلی به هم تاسی له خاورو څخه بیا ژوندی راپاڅوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُوْنَ ﴿۱۲﴾

بلکه ته تعجب کوی ته (د دوی پر تکذیب او انکار) حال دا چی مسخری کوی دوی (پر تا پوری).

تفسیر: یعنی ته تعجب کوی چی دوی ولی پر داسی صافو خبرو نه پوهیږی ؟ او له دوی سره توکی او مسخری کوی چی دغه (نبی) څرنګه چتی (بیکاره) او فضول خبری کوی ؟ (العیاذبالله).

وَاِذَا ذُكِّرُوْا لَا يَذْكُرُوْنَ ﴿۱۳﴾ وَاِذَا رَاَوْا اٰيَةً يَّسْتَسْخِرُوْنَ ﴿۱۴﴾ وَقَالُوْٓا اِنْ
هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾

او هر کله چی وپوهول شی دوی نه پوهیږی (پند نه اخلی) او هر کله چی ووینی دوی کومه نښه دلیل (د قدرت) نو مسخری پری کوی. او وائی (منکران) چی نه دی دا (چی مونږ ولید) مګر سحر کوډی دی ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چی پند او نصیحت اوری پری غور او فکر نه کوی او هغه د قدرت د دلائلو نښی او معجزی چی ګوری هغو ته د کوډو او د سحر نسبت کوی او پری خاندی تمسخر او پوچندی (استهزاء) کوی او غواړی چی بلا اثر ئی وګرځوی.

ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿۱۶﴾ اَوَاٰبَآؤُنَا الْاَوَّلُوْنَ ﴿۱۷﴾

(او وائی منکران) آیا هر کله چی مړه شو او شو خاوری او (وراسته) هډوکی آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاڅول کیږو که پلرونه ړومبنی زمونږ (هم را ژوندی کیږی ؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده چی صاحبه ! کله چی زمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو او یوائځی زمونږ هډوکی پاتی وی او له دې نه زیات زمونږ پلار نیکه چی د هغوی له مړینی څخه قرنونه تیر شوی دی او ښائی چی هډوکی ئې هم نه وی پاتی نو دغه څرنګه منلی شو چی دغه تول له سره راتولیږی، او بیا له سره ژوندی راپاڅولی کیږی؟.

قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَٰخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَٰحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (تول راژوندی کیږئ) حال دا چی تاسی به ذلیل هم یئ پس بیشکه هم دا خبره ده چی دغه قیامت چغه ده یوه پس ناڅاپه دوی به ګوری (چی څه راپوری کیږی).

تفسیر: یعنی هو ! ضرور هغوی ګرد (تول) بیا ژوندی راپاڅول کیږی او هلته به په نهایت ذلت او رسوائی سره د دغه تکذیب او انکار ربړ (تکلیف) او سزا مومی.

وَقَالُوا يَٰوَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

او وائی به (منکران) ای خرابی ده مونږ ته (نو وائی) به ملائکی دوی ته) دا خو هغه ورځ ده د جزاء

تفسیر: یعنی په یوه چغه سره به تول سره ژوندی راپاڅولی کیږی او له ډیر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته ګوری. (دغه چغه یا جګړی ورکول به د صور نفخی په ذریعه وی).

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلی (او قضاء) ده هغه (ورځ) چی وئ تاسی چی په دی باندی به مو نسبت د دروغو کاوه (او باور مو پری نه کاوه چی رابه شی).

تفسير: يعنی دغه خو به واقعي او رښتيا سره د جزاء ورځ راورسيده چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبياؤ الله راکړی وو او مونږ به پرې مسخرې کولې.

اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ ﴿٢٢﴾

(وبه فرمائي الله ملائکو ته چې) راټول کړئ تاسې هغه کسان چې ظلم ئې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافراني) ښځې (یا شیطانان ملګرې) د دوی او هغه چې وو دوی چې عبادت به ئې کاوه (د بتانو).

تفسير: دغه خطاب به د الله تعالیٰ له طرفه کیږي.

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَاهْدُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيْمِ ﴿٢٣﴾

بې له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لارې د دوزخ ته (او دوزخ ته ئې ورسوئ).

تفسير: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږي چې دغه ګرد (ټول) سره راټول کړئ! او د دوزخ لاره وروښيئ.

تنبيه: له «ازواج» يا جوړې شخه د يوی نوعې يا صنف ګنهګاران مراد دي يا به د دوی کافرې ښځې مرادې وې او له ﴿ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ شخه اصنام ـ شياطين او نور مراد دي.

وَقِفُوْهُمْ اِنَّهُمْ مَّسْئُوْلُوْنَ ﴿٢٤﴾

او ودروئ دوی (په دغې لارې کښې) بیشکه دوی پوښتیدل شي (يعنې ترې پوښتنه کيږي د اقوالو او افعالو د دوی)

تفسير: له حکم شخه وروسته به لږ شه هلته درول کیږي شو له دوی ځنې هغه سؤال او جواب وکړ شي چې وروسته له دی نه په ﴿ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُوْنَ ﴾ کښې مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾

څه مانع ده تاسی ته چی مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصی کښی لکه چی کوله مو په دنیا کښی) (هیڅ نشی کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموی (او ذلیل) دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تاسی ﴿نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنْتَصِرٌ﴾ ویل چی مونږ یو له بل سره مرستی (مدد) او مددګاران یو نن پر تاسی څه شوی دی چی یو له بل سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ ؟ بلکه هر یو له تاسی بی له دی نه چی لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کیږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾

او مخ به وګرځوی ځینی د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوی دوی یو له بله وبه وائی (کشران مشرانو ته) چی بیشکه تاسی وئ تاسی (په دنیا کښی) چی راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (یا زور او قوت).

تفسیر: په «**یمین** ــ ښی لاس» کښی عموماً ډیر زور او قوت وی یعنی هم دا تاسی وئ چی پر مونږ باندی به راتلئ زمونږ د ګمراه کولو دپاره او د خپل زور او قوت راښوولو په نسبت یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دی یعنی هم دا تاسی وئ چی راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندی چی له نیکی او ښیګنی (ښه کار) څخه مونږ واپس شو. یا وئ تاسی چی راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چی نیک به وو په ګمان ستاسی سره ـ یا له جانبه د قسمه چی مونږ په حق دین یو دغه خبری او اتری به د تابعانو او متبوعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کښی سره کیږی.

قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا

قَوْلُ رَبِّنَآ ۖ إِنَّا لَذَآئِقُوْنَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنٰكُمْ إِنَّا كُنَّا غٰوِيْنَ ﴿٣٢﴾

ویه وائی (متبوعان تابعانو ته نه ده داسی) بلکه نه وئ تاسی پخپله ایمان راوړونکی او نه وو مونږ ته پر تاسی باندی هیڅ زور تسلط بلکه وئ تاسی یو قوم سرکشه (له حده وتونکی زمونږ په شان) پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب زمونږ بیشکه مونږ خامخا څکونکی یو (د عذاب) پس مونږ گمراه کړئ تاسی بیشکه (لکه) چی مونږ وو گمراهان.

تفسیر: یعنی تاسی خو پخپله ایمان نه راووړ اوس د هغه الزام او ملامتی پر مونږ باندی غورځوئ مونږ خو څه زور او زیادت نه وو کړی او نه پر تاسی باندی داسی زورور او قوی وو چی مونږ ایمان نه دی پریښی چی ستاسی په زړونو کښی ننوځی. تاسی پخپله د عقل او انصاف له حده وتلی وئ چی د بیغرضو ناصحانو پندونو ته به مو غوږ نه کیښود او زمونږ په تش لمسون له لاری بی لاری شوی وئ که تاسی له خپله عقله، فهمه او پوه څخه کار اخیستی او خپل عاقبت ته مو کتلی. نو زمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کیښود، مونږ خو ظاهر باهر گمراهان، او بی لاری رټلی شوی شیطانان یو ـ او دغه خبره ظاهره او څرگنده (ښکاره) ده چی له یوه گمراه څخه ماسواء له گمراهی او د ضلالت په طرف له بلنی څخه بل شی نه متوقع کیږی مونږ همغه شی کړی دی چی زمونږ له حاله سره وړ (لائق) او مناسب وو ـ لیکن پر تاسی څه بلا او آفت لویدلی وو چی زمونږ په لمسون وغولیدئ ؟ او د شیطانی حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چی کیدونکی وو هغه وشو او د الله تعالیٰ حجت پر مونږ قائم شو او د ده همغه خبره ﴿ لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه. نن مونږ او تاسو گرد (تول) سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکی یو او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکی یو.

فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿٣٣﴾

(نو فرمائی الله) پس بیشکه چی دوی نن ورځ په عذاب کښی سره شریکان دی.

تفسیر: یعنی تول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کښی هم همغسی شریکیږی لکه چی په جرم او گناه کښی سره ملگری او شریکان وو.

إِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوْٓا إِذَا قِيْلَ لَهُمْ

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۳۵﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه چی له دوی سره مو وکړ) کوو له تولو مجرمانو سره بیشکه دوی وو کله چی وبه ویل شو دوی ته چی نشته بل برحق معبود هیڅوک مګر یواځی الله دی نو تکبر به ئی کاوه (له ویلو د کلمی نه یا کبر او لوئی کوی دوی په دی بلونکی باندی).

تفسیر: یعنی د دوی کبر او غرور مانع دی چی د نبی الله له ارشاد سره سم د «لااله الاالله» پاکه کلمه پر خپلی ژبی راوړی چی په هغی سره د دروغو معبودانو نفی کیږی اګر که په زړه کښی هغه رښتین ګڼی.

وَيَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُوْنٍ ﴿۳۶﴾ بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۳۷﴾

او وائی (دغه منکران) چی آیا بیشکه مونږ خامخا پریښودونکی یو د خدایانو خپلو دپاره د یو شاعر لیونی (الله فرمائی په تردید د منکرانو ـ نه ده داسی) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولی (محمد تول پخوانی) رسولان.

تفسیر: یعنی د شاعرانو دروغ خو مشهور دی. نو دغسی صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسی شاعر وایئ ؟ چی دنیا ته حقیقی رښتیا او صداقت هم دوی له خپله ځان سره راوړی دی او د ګرد (تول) جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوی. آیا لیونی او مجنون هم داسی رښتیا او صافی صافی خبری کوی ؟ او دغسی صحیح او پاخه اصول دروړاندی کولی شی؟.

اِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْاَلِيْمِ ﴿۳۸﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۳۹﴾

بیشکه چی تاسی خامخا څکونکی یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کیږی تاسی ته مګر په قدر د هغه (عمل) چی وئ تاسی چی کاوه به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د توحید د انکار او د دغو بی ادبیو او گستاخیو خوند او مزه به وڅکئ چی د رسالت په دربار کښی ئی کوئ هر څه چی کوئ د هغه گرد (تول) نتائج او ثمری هرومرو (خامخا) یوه ورځی ستاسی په مخ کښی راتلونکی دی.

إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٤٠﴾

مگر هغه بندگان د الله چی پاک کړی شوی دی (له پلیتی نه نو ډیره ښه مضاعفه جزاء به مومی).

تفسیر: یعنی د دوی په نسبت څه وویل شی د دوی وضعیت او حالت خو بیخی له هغوی څخه جلا (جدا) او متمائز او کامل بل قسم دی او پر دوی د الله تعالیٰ کرم او احسان نازلیږی او د داسی انعاماتو مورد گرځی چی ځینی ئی دغه دی

أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ رِزۡقٞ مَّعۡلُومٞ ﴿٤١﴾ فَوَٰكِهُ

دغه (مخلصین چی دی) شته دوی ته رزق روزی معلومه (رنگا رنگ) میوی

تفسیر: یعنی داسی عجیبی او غریبی میوی د خوړلو دپاره دوی ته وړاندی کیږی چی د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالیٰ ته معلوم دی. هو! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعریف ئی په دی صورت سره خپلو بندگانو ته ښوولی دی چی ﴿ لَّا مَقۡطُوعَةٖ وَلَا مَمۡنُوعَةٖ ﴾ جزء ۲۷ (د الواقعه (۱) رکوع) ۳۳ آیت

وَهُم مُّكۡرَمُونَ ﴿٤٢﴾

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وی.

تفسیر: په دی باندی پاک الله ښه پوهیږی چی څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وی.

فِي جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٖ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيۡهِم بِكَأۡسٖ
مِّن مَّعِينِۭ ﴿٤٥﴾ بَيۡضَآءَ لَذَّةٖ لِّلشَّٰرِبِينَ ﴿٤٦﴾

لَا فِيْهَا غَوْلٌ وَّلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُوْنَ ﴿۴۷﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کښې (ناست به وی) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو څخه خوشاليږی). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقات د جنت) له جامونو د صافو شرابو تک سپين خوند ورکوونکی دپاره د څښونکيو نه به وی په دغو شرابو کښې څه آفت علت او نه به وی دوی له هغو شرابو څخه مست بيخوده.

تفسير: يعنی خوند ـ مزه او نشاط به ئی پوره وی او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په کښې نه وی چې په دنيوی شرابو کښې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر دروند والی او نشه نه پيدا کيږی ، ينی او سګی به نه خرابوی، او نه به ئی ويالی وچيږی.

وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ عِيْنٌ ﴿۴۸﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿۴۹﴾

او وی به په نزد د دوی کښې حوری تيتی لرونکی د سترګو غتی سترګی ګواکی دوی هګی دی پتی ساتلی شوی (په صفائی کښې).

تفسير: يعنی له ډيره شرمه او نازه ښکته کتونکی حوری چې ماسواء له خپلو ميړو (خاوندانو) بل هيچا ته نه ګوری او نه سترګی ورآړوی.
د دی حورو رنګونه به ډير صاف او شفاف وی په شان د هغو تکو سپينو هګيو چې الوتونکی ئی تر خپلو وزرو لاندی پتی ساتی نه به پری کوم داغ لګيدلی وی او نه به څه ګردغبار او دوړی پری لويدلی وی يا د هغو نريو پردو په شان تکی سپينی او پستی او نازکی وی چې د هګی د پوستکی په منځنی برخه کښې د سپينی برخی او پوتکی په منځ کښې واقع او ساتلی وی ځينی وائی چې د «شتر مرغ» هګی تری مراده ده چې ډيره ښائسته وی ـ په هر حال دغه تشبيه په صفائی او ښکليتوب کښې ده نه په سپينوالی کښې لکه چې د «الرحمٰن» په جزء ۲۷ (۳) رکوع ۵۸ آيت کښې داسی يو آيت مونږ لولو ﴿ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوْتُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۵۰﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ اِنِّىْ كَانَ لِىْ قَرِيْنٌ ﴿۵۱﴾ يَّقُوْلُ ءَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ﴿۵۲﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ﴿۵۳﴾

پس مخ به وګرځوی ځینی د دی جنتیانو پر ځینو نورو جنتیانو چی پوښتنه به سره کوی یو له بله (له احواله د دنیا) نو وبه وائی یو ویونکی له دوی نه چی بیشکه زه چی وم وو ما لره یو ملګری (منکر له بعثه) چی ویل ئی (ماته) آیا بیشکه ته چی ئی له باور کوونکیو ئی (په بعث بعد الموت) آیا هر کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی آیا بیشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شی ؟.

تفسیر: یعنی د مجلس ملګری به سره تولیږی او د طهورو شرابو جامونه به سره څښی او د دغه عیش او تنعم په وقت کښی به ځینی د خپلو تیرو حالاتو او واقعاتو تذکری سره کوی. یو جنتی به وائی چی خانه! په دنیا کښی به یو سړی د دی لامله (له وجی) پر ما خندیده چی زه ولی پر آخرت قائل او پر وجود ئی باور لرم او ماته به ئی د نادان او د احمق نسبت کاوه او ویل به ئی چی دغه بیخی مهمله او چتی (بیکاره) خبره ده وروسته له دی نه چی سړی مړ او له خاوری او له نورو سره ګډ شی او غوښه او پوستکی هیڅ شی ئی پاتی نشی او تش وراسته هډوکی ئی پاتی شی نو بیا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو دپاره ژوندی راپاڅاوه شی؟ ـ ښه خو پر دغه چتی (بیکاره) او بی منطقه خبره به څوک یقین او باور کولی شی ؟.

قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ﴿۵۴﴾

بیا وائی آیا یئ تاسی کتونکی (په دوزخ کښی چی د هغه منکر حال دریښکاره شی).

تفسیر: یعنی هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی یقیناً په دوزخ کښی لویدلی دی راځئ چی له لری څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عین‌الیقین سره هم معلوم کړو ـ دغه به د هم هغه جنتی مقوله وی. او ځینی وائی چی دغه مقوله د الله تعالیٰ ده ـ یعنی الله تعالیٰ به وفرمائی چی آیا تاسو غواړی، چی د هغه منکر بد احوال وګورئ.

فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِیْ سَوَآءِ الْجَحِیْمِ ﴿۵۵﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَّ لَتُرْدِیْنِ ﴿۵۶﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّیْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِیْنَ ﴿۵۷﴾

پس وبه ګوری (دغه قائل) پس وبه وینی هغه (منکر ملګری) په منځ د دوزخ

کښې. وبه وائی (قائل منکر ته د ملامتیا دپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کښې مې وغورځوې او که نه وې انعام (فضل) د رب زما خامخا وم به زه له حاضر کړیو شویو (دوزخ ته سره له تا).

تفسیر: یعنی دغه جنتي ته د ده د ملګری حال ورښوود کیږی چې بیخي د دوزخ منځ کښې به پروت وی د ده له لیدلو څخه به دې عبرت اخلي او د الله تعالیٰ فضل او احسان به ئې په یاد ورشي او هغه ته به داسي وائي «ای کمبخته! تا غوښته چه ما هم له خپل ځانه سره یار او ملګری کړی» محض د الله تعالیٰ فضل او احسان زما لاس ونیو او له دغه مصیبت څخه ئې بچ کړم چې زما قد هم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښوئیده که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو تا غوندی به زه هم نیول کیدم او په دغه دوزخ کښې به غورځول کیدم او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾
إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس نه یو مونږ (جنتیان) مړه کیدونکی (بلکه نه یو) مګر همغه مرګ زمونږ ړومبنی (په دنیا کښې) او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی. بیشکه چې دغه (ابدی خوندور حیات) خامخا هم دغه په مراد رسیدل بری ډیر لوی دی. خاص دپاره د مثل د دی (نعمتونو) پس ښائی چې عمل وکړی عمل کوونکی (نه دپاره د جاه او مال د دنیا چې فاني دی).

تفسیر: په دغه وخت کښې به له ډیره مسرته ووائی آیا دغه واقعي خبره نه ده بلکه ده چې ماسواء له هغه پخوانی مرګه چه په دنیا کښې مونږ ته رسیدلی دی وروسته له دی نه مونږ له سره نه مرو او نه له سره له دغه عیش او عشرت او راحت څخه وځو او نه د تکلیف ـ عذاب ـ ربړ (سختیو) او اندیښنی کومه ویره او خرخشه (خطره) مونږ ته عائده کیږی. د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره دغه زمونږ تنعم او رفاهیت به همیشه وی بیشکه چې لوی بری او کامیابی هم دی ته وائی او دغه دی هغه اعلیٰ مقصد چې ښائی د هغه د تحصیل دپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شی! او هر ډول (طریقه) ایثار او فدا کاری په دغه لاره کښې وکړی شی! اوس بیا الله تعالیٰ عظم برهانه فرمائی

أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿۶۲﴾ إِنَّا جَعَلْنٰهَا فِتْنَةً لِّلظّٰلِمِينَ ﴿۶۳﴾
إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِيٓ أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿۶۴﴾

آيا دغه (نعماء د جنت) غوره دی له جهته د میلمستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بیشکه مونږ گرځولی مو ده دغه ونه فتنه عذاب دپاره د ظالمانو. بیشکه چې دا ونه ده چې راووځی په بیخ د دوزخ کښې.

تفسیر: پاس د جنتیانو د میلمستیا تذکره وه ـ له دی ځایه د دوزخیانو د میلمستیا وینا شروع کیږی. «زقوم» د کومی ونی نوم دی چې ډیره ترخه او خورا (ډیر) بد خونده ده لکه چې په هندوستان کښې د (تهر) یا (سیهنډ) ونه هم دغسی ده. د دوزخ په منځ کښې الله تعالیٰ پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړی ده همغه ئی دلته په ﴿ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴾ سره موسومه کړی ده. هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کښې ځکه څه وخت چې دوزخیان له لوږی څخه ډیر په عذاب او بیقراره شی نو هم دغه خوراک به دوی ته ورکاوه کیږی او د دوی له ستونی (حلق) ځینی د هغه له تیرولو یا تیریدو څخه وروسته له دی څخه یو مخصوص بد اثر پیدا کیږی چې له هغه ځینی یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږی. او په دنیا کښې هم د دی ونی تذکره یو شان ته ابتلا او ازموینه ده چې منکران د هغی له ذکره په قرآن کښې په ضلالت او گمراهی کښې لویږی. ځینی وائی چې شنه ونه به د دوزخ په اور کښې څرنگه زرغونیږی ؟ حال دا ممکن دی چې د دی ونی مزاج ناری وی لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنجی سره مشهور دی او د هندوستان د سهارنپور د بلدی په عمومی باغ کښې ځینی داسی ونی هم شته چې د هغو تربیت په اور سره کیږی ځینی وائی چې «زقوم» په فلانی لغت سره کجوره او کچ (خرما او مسکه) ته وائی او دوی به هم دغه کچ او کجوره پخپل مخ کښې کیښودل او خپلو نورو ملگرو ته به ئی ناری وهلی «راځئ چې زقوم سره وخورو».

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيٰطِينِ ﴿۶۵﴾

وږی د هغی گواکی سرونه دی د شیطانانو (په عمومی قباحت او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنی د سخت بدرنگه شیطان په صورت یا ئی مارانو (منگورو) ته شیاطین ویلی دی یعنی د هغی وږی یا واښکی به ئی د منگور د سرونو په شان وی لکه چې په هندوستان کښې په

تشبیه سره یوی ونی ته «ناګپهن» وائی یعنی د منګور پرانستلی خوله.

فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُوْنَ مِنْهَا فَمَالِــُٔوْنَ مِنْهَا الْبُطُوْنَ ﴿۶۶﴾ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿۶۷﴾

پس بیشکه دوی خامخا خوړونکی وی له هغه (زقوم) څخه پس ډک کوونکی به وی له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډیری لوږی نه). بیا بیشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (ځښبول) به وی له اوبو یشولیو شویو څخه (چی کلمی به ئی توتی توتی کوی).

تفسیر: کله چی دوزخیان «زقوم» وخوری تږی کیږی دلته سختی تودی یشیدلی اوبه پر دوی ځښبولی کیږی چی د هغو په اثر د دوی کلمی توتی توتی لاندی تری لویږی ﴿ فَقَطَّعَ اَمْعَآءَهُمْ ﴾ جزء ۲۶ د محمد ۲ رکوع ۱۵ آیت اعاذنا الله منها

ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيْمِ ﴿۶۸﴾

بیا بیشکه ورتله د دوی به هرومرو (خامخا) ډیری د اور ته وی.

تفسیر: او کله چی دوی ډیر وږی کیږی نو له اوره یو څنګ ته بیول کیږی او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او ځښلی کیږی. نو بیا بیرته په هم دغه اور کښی غورځول کیږی. او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دی چی

اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَآءَهُمْ ضَآلِّيْنَ ﴿۶۹﴾ فَهُمْ عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ يُهْرَعُوْنَ ﴿۷۰﴾

بیشکه چی دوی موندلی دی پلرونه خپل ګمراهان پس دوی په قدمونو (پلو) د هغوی پسی ځغلی منډی وهی (د هغوی تقلید کوی دلیل او برهان ته نه ګوری).

تفسیر: دغه وروستنی کفار د پخوانیو کفارو په ړوند تقلید ګمراه شول په کومه لاره چی پخوانی کفار تللی وو دوی هم پر همغو لارو په منډو شول او هغه کندو ژورو ته ئی له سره فکر او دقت

ونه کړ او د حجت متابعت ئې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۷۱﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿۷۲﴾
فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿۷۳﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۷۴﴾

او خامخا په تحقیق گمراه شوی وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنیو (اممو څخه په تقلید او ترک د دلیل او خامخا په تحقیق لیږلی مو وو په دوی کښې ویروونکی (انبیاء له عذابه نو دوی هغه نه منل نو هلاک مو کړل) پس وگوره چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د ویرولیو شویو (له جهته د عذابه چې تول هلاک شول). مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړی شوی وی (له عصیانه خلاص دی له عذابه).

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښې له انجامه خبروونکی او له آخرته ویروونکی انبیاء راغلی دی. د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه ؟ چې د هغوی خبرو ته ئې غوږ کښېنښود یوائې د الله تعالیٰ همغه مخصوص او منتخب بندگان له عذابه محفوظ او مصؤن پاتې شول چې له الله تعالیٰ څخه ویریدل او د آخرت فکر له هغوی سره وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی، «د ویری خبری خو گردو (تولو) ته اورولی کیږی خو تری همغه کسان پند او عبرت اخلی چې نیک وی، بدان تری تور خوری او بد تری وړی » وروسته له دی نه د ځینو منذرینو (ویرونکیو) او د ځینو منذرینو (ویرولیو شویو) قصې اورولی کیږی څو مکذبین تری عبرت واخلی او مؤمنین پری ډاډه او متسلی شی.

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿۷۵﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿۷۶﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿۷۷﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿۷۸﴾
سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿۷۹﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۸۰﴾ إِنَّهُ مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۸۱﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿۸۲﴾

او خامخا په تحقیق غږ کړی وو مونږ ته نوح پس خامخا ښه جواب

ورکوونکي يو موږ. او نجات ورکړ موږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډير لوی (چې ايذاء قوم او غرق وو) او وګرځوله موږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتي کيدونکي. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنيو خلقو کښې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالميانو کښې. بيشکه موږ هم داسي (لکه نيکه جزاء د نوح نيکه) جزاء ورکوو محسنانو نيکوکارانو ته. بيشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو زموږ نه. بيا غرق کړل موږ (قوم د ده بې له ده څخه) هغه نور (کفار په سؤال د نوح)،.

تفسير: تقريباً تر يو زر کاله پورې نوح عليه السلام خپل قوم ته پند او نصيحت کاوه او دوی ئې د دوی په خير او شر پوهول مګر د دوی شرارت او ايذاء رسول پرله پسې تزئيد او ترقي مونده. بالاخر حضرت نوح عليه السلام له ډير مجبوريت د خپل ليږونکي دربار ته متوجه شو او عرض ئې وکړ ﴿فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ﴾ جزء ۲۷ د القمر (۱) رکوع (۱۰) آيت ای ربه! بيشکه چې زه پر مغلوب يم ـ ته له ما سره مدد او مرسته وکړه» نو وګورئ چې الله تعالیٰ د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان ئې ورسره مدد وکړ ؟ نوح عليه السلام ته ئې سره د ده له کورني او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ ـ او د هولناک طوفان په وخت کښې ئې د ده حفاظت وکړ ـ او يوازې بيا د نوح عليه السلام له اولادې او د ذرياتو څخه ئې دنيا ودانه کړه ـ او تر څو چې دنيا ودانه وي د ده د خير ذکر ئې پر ژبو جاري او باقي پريښود لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه ليږي او په ټوله دنيا کښې د نوح عليه السلام پر نامه يادېږي دغه خو د نيکو بندګانو عاقبت او انجام شو له بل جانب د ده د دښمنانو حال او انجام ته وګورئ چې ټول يو ځای په ډير زورور څپان او طوفان کښې داسي ډوب ـ مغروق او فنا شول چې د خپلو حماقتونو او سفاهتونو په سزا او نکبت ئې ټول خلق سپيره او ورک کړل او د دوی هيڅ نوم او نښان پاتي نشو.

تنبيه: د اکثرو علماوو قول دا دی چې نن د ټول جهان انسانان د حضرت نوح عليه السلام د دريو زامنو (سام ـ حام ـ يافث) اولاد دی. د «**جامع ترمذی**» له ځينو احاديثو څخه د دی ثبوت کيږي. والتفصيل يطلب من مظانه.

وَاِنَّ مِنْ شِيْعَتِهٖ لَاِبْرٰهِيْمَ ﴿۸۳﴾

او بيشکه يو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهيم دی.

تفسير: انبياء عليهم السلام د دين په اصول کښې ټول سره يو او پر يوه سمه صافه لاره روان دي

او هر یو وروستنی نبی د پخوانیو انبیاوو تائید او تصدیق کوی نو ځکه حضرت ابراهیم علیه السلام ئی د حضرت نوح علیه السلام له ډلی څخه وفرمایه ﴿ وَاِنَّ هٰذِهٖۤ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴾ جزء ۱۸ د المؤمنون (٤) رکوع ٥۲ آیت

اِذْ جَآءَ رَبَّهٗ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿۸۴﴾

کله چی راغی (ابراهیم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بی له شکه.

تفسیر: یعنی له هر قسمه اعتقادی او اخلاقی رنځوری او مرض څخه ئی خپل زړه پاک کړ! او د دنیوی اندیښنو او خرخشو (خطرو) څخه ئی ځان خلاص کړ! سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمائل شو! او خپل قوم ته ئی هم پند او نصیحت وکړ چی له کفر ـ شرک او بت پرستی او عصیان څخه خپل ځانونه وساتی.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَاذَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۸۵﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُوْنَ اللّٰهِ تُرِيْدُوْنَ ﴿۸۶﴾

کله چی وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته څه شی دی چی عبادت ئی کوئ تاسی. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسی (او عبادت ئی کوئ).

تفسیر: یعنی دغه د تیږی (ګټی) بتان څه شی دی او څه حیثیت لری چی تاسو ئی په دی اندازه عزت او احترام کوئ او له الله تعالیٰ څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلی دی. آیا په واقع سره د دوی په لاس کښی د ټول جهان واک (واکی) ، اختیار او حکومت دی ؟ او د کوم وړوکی یا لوی نقصان او نفعی مالکان دی ؟ آیا تاسی ولی له خپل حقیقی الله او مالک اجل واعلیٰ شأنه و اعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۷﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چی بی له عذابه به مو پریږدی بلکه

نه مو پرېږدي).

تفسیر: يعنی آیا د ده په وجود کښې څه شک او شبهه شته ؟ آیا تاسی د هغه له شان او رتبې څخه بیخبره او ناپوهان یئ چی (معاذ الله) تیری (ګټی) له هغه سره شریکان دروئ یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ چی پر داسی ګستاخی او بی ادبی زړور شوی یئ ؟ بالاخر دا راوښیئ چی تاسی د رب العٰلمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ ؟

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾
فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

پس نظر ئی واچوه یو نظر په ستوریو کښې. پس وویل (ابراهیم) چی بیشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځیدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چی شا کوونکی وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته پس وویل (ابراهیم دغو بتانو ته) چی آیا نه خورئ (تاسی له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کښې د نجوم علم ډیر مترقی وو. ده خپل قوم ته د ورښوودلو دپاره ستوریو ته وکتل او وی ویل چی زما طبیعت ښه نه دی په دنیا کښې به څوک داسی پیدا شیءٌ چی د هغه طبیعت بیخی له هر حیثیته ښه وی او څه نه څه داخلی یا خارجی عوارض ورلاحق نه وی ـ آیا دغه رېړ (تکلیف) او اندیښنه لږه وه چی دی به هره شیبه د خپل قوم پر دغه بد احوال او انجام پسی پخسیده یا ئی مطلب دا وو چی زه ناجوړه کیدونکی یم ـ ځکه چی ناروغی د مزاج د بی اعتدالی سره مرادفه ده او له موت څخه پخوا هر سړی ته هم دغه صورت وړاندی کیدونکی دی په هر حال د حضرت ابراهیم مراد صحیح وو. لیکن ستوریو ته کتلی د ده له داسی وینا څخه چی ﴿ إِنِّي سَقِيمٌ ﴾ خلق داسی وپوهیدل چی دی د نجوم په وسیله وپوهید چی ده نژدی ده چی رنځوریږم. دغه خلق د خپل یو لوی جشن په طرف د ښاره د باندی ګرد (ټول) سره روان وو، نو د ابراهیم علیه السلام د دی وینا له آوریدلو څخه هغوی د ده په نه ورتګ باندی د معذوریت په علت وپوهیدل او دی ئی یواځی په ښار کښې پریښود. د ابراهیم علیه السلام غرض له دغه بیل پاتی کیدلو څخه دغه وو څو یوه داسی موقع او فرصت ومومی چی په هغه کښې د دغو باطلو خدایانو یو خبر واخلی ـ نو دی په لویه بتخانه کښې ننوت او بتانو ته ئی خطاب وکړ «چی تاسی د دغو ماکولاتو او نذورو څخه چی په مخ کښې مو پراته دی ولی نه خورئ ؟» سره له دی چی ستاسی ظاهری صورت د خوړونکیو په شان دی.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چی د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ إِنِّي سَقِيمٌ ﴾ ویل په واقع کښی دروغ نه وو. هو! له هغه څخه اوریدونکی په کوم مطلب چی پوهیدلی دی د هغه په اعتبار خلاف‌الواقع وو ځکه په بعض الاحادیث الصحیحه کښی پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کری شوی دی حال دا چی دغه «کذب» نه بلکه فی الحقیقت «توریه» ده او داسی توریی د شرعی مصلحت په وخت کښی مباح دی لکه چی د هجرت په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د «**ممن الرجل**» په جواب کښی «**من ماء**» وفرمایل او ابوبکر صدیق رضی الله عنه د یوه سوال په جواب کښی ویلی وو. «**رجل یهدینی السبیل**» هو! څرنګه چی دغه «توریه» هم د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف‌الاولیٰ وه نو ځکه د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» په اساس په حدیث کښی «ذنب» ورته ویلی شوی. والله اعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوی دی پر تاسی چی خبری نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسی ما لره؟).

تفسیر: کله چی د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورید نو وی ویل چی تاسی خبری ولی نه کوئ ؟ حال دا چی ستاسی اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کری شوی دی لیکن وئی نشو کری چی د انسانانو روح هم په تاسی کښی وغورځوی نو بیا د تعجب ځای دی چی خوړونکی ـ څښونکی ـ ویونکی انسانان د دغو بی‌حسه او بی‌حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بتانو په مخ کښی ولی سر په سجده لویږی ؟ او خپل حاجات او مهمات تری غواړی ؟ نو کله ابراهیم علیه السلام چی د دغو دواړو پوښتنو هیڅ جواب وانه ورید نو.

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننووت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا قسم یا ښی لاس).

تفسیر: یعنی په زور او قوت سره ئی ودرزول او ګرد (تول) ئی سره مات او ګوډ کړل. د انبیاء په سورت کښی دغه قصه مفصله تیر شوی ده چی ابراهیم علیه السلام داسی قسم یاد کری وو ﴿ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ ﴾

فَأَقْبَلُوٓا۟ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهیم) ته چې رامنډې ئې وهلې (پسې لپاره د نیولو).

تفسیر: کله چې خلق له خپلې میلې او چرچې څخه بیرته راوګرځیدل که ګورې چې د دوی بتان ګوډ او مات توټې توټې پراته دي نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهیدل چې دغه کار پرته (علاوه) له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی لکه چې ګرد (تول) د ده په چار چاپیر کښې سره راتول شول او ورته وویل چې دغه زمونږ معبودان دې ولې مات کړي دي.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

وویل (ابراهیم دوی ته جواباً) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو ئې تراشوئ (او پخپلو لاسو ئې جوړوئ) حال دا چې الله پیدا کړی یئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ ئې تاسې (نو ولې د غیر الله عبادت کوئ).

تفسیر: یعنې هر چا چې دغه بتان مات کړي دي تاسو هغه پسې ولې ګرځئ تاسې پخپله ولې داسې چټې (بیکاره) او احمقانه حرکات کوئ ؟ آیا د تیږو (ګټو) بیځانه بت چې تاسې ئې پخپلو لاسو سره جوړوئ د عبادت لائق کیدی شي او له هغه الله تعالیٰ څخه مو چې ستاسې او ستاسې د اعمالو او د دغو تیږو (ګټو) او د نورو ګردو (ټولو) موجوداتو خالق دی ولې شکولې دي؟ کله چې الله تعالیٰ د ټولو موجوداتو خالق او رب دی نو تاسې ولې د نورو اشیاؤ په عبادت کښې مشغول او لګیا کیږئ ؟ حال دا چې دغه نور اشیاء هم مخلوق فی المخلوق دي آخر دغه څومره جهالت او ظلمت دی؟

قَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

وویل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهیم) ته یوه بناء (او له خسو ئې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهیم) د اور په ډیرې

کښې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فریب (دپاره د سوځولو) پس
ومو ګرځول دوی لاندی (خوار سپک)

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو جواب دوی ورنشو کړی نو داسی تجویز ئې سره غوته کړ چې راځئ یوه لویه آتشخانه (بهتی) جوړه کړو - او ابراهیم د هغې په اور کښې وغورځوو - څو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کښې د بتانو عقیده بیرته تینګه شی - او په عین زمان کښې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کښې پیدا شی - او ګرد (تول) سره وپوهیږی چې د مخالفت انجام څرنګه کیږی ؟ څو وروسته له دی نه بل څوک له سره داسی یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړی مګر الله تعالیٰ بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول - او هغه ډیر زورور اور ئې پر خپل خلیل ګلزار کړ چې له هغه څخه علی رؤس‌الاشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسی او ستاسی معبودان که تول سره خپل لاسونه یو کړئ - خو بیا هم د الله تعالیٰ د یوه مخلص بنده یو ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشی رسولی او له سره د دی خبری مجال نه لری چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالیٰ له اجازی څخه ماسواء یو ویښته ئې هم وسوځوئ!.

وَقَالَ اِنِّیْ ذَاهِبٌ اِلٰی رَبِّیْ سَیَهْدِیْنِ ﴿۹۹﴾

او وویل (ابراهیم) بیشکه زه تلونکی یم (مامور به د) رب خپل ته ژر به لاره راوښیی ماته (رب زما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو - او پلار ئې هم پری سختی او شدت شروع کړ - نو د هجرت اراده ئې وفرمایله او الله تعالیٰ د شام لار ورته وروښوده .

رَبِّ هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰۰﴾

ای ربه زما راوبښه ماته (ځوی) له صالحانو (چې معین وی په طاعت د تا او مین وی په غربت کښې زما)

تفسیر: یعنی کله چې تبر او قوم او کور کهول می پریښود نو ښه اولاد راته عطاء کړه چې په دینی چارو کښې زما مدد وکړی - او د دوی سلسلی ته دوام ورکړه .

فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ﴿۱۰۱﴾

پس زیری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسی هلک چی ډیر تحمل والا به وی.

تفسیر: یعنی له دی نه معلوم شو چی حضرت ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چی دعاء کړی وه ـ او د الله تعالیٰ په دربار کښی قبوله شوه نو هم دغه هلک ئی د الله تعالیٰ په دربار کښی د قربانی په شان وروړاندی کړ، له موجوده توریت څخه هم ثابت دی کوم هلک چی ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی ؤ هغه هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی. او ځکه ئی نوم اسمٰعیل علیه السلام کیښود شو چی معنی ئی «واورید الله» ده لکه چی اسمٰعیل له دوو لفظونو څخه جوړ دی چی «سمع ـ اوریدل» او «ایل ـ الله» دی یعنی الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام دعا واوریده او مستجابه ئی وګرځوله او دغه هلک ئی ورعطاء کړ ـ په «توریت» کښی دی چی الله تعالیٰ ابراهیم ته وویل چی د اسمٰعیل علیه السلام په باره کښی ماله تا واوریده ـ نو په دی بناء په دغه آیت کښی چی د هغه ذکر دی هغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی حضرت اسحٰق علیه السلام نه دی. برسیره په دی د ذبحی د قصی د ختمولو څخه وروسته د حضرت اسحٰق علیه السلام بشارت جلا (جدا) ورکړی شوی دی. ﴿ وَبَشَّرْنٰهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا ﴾ معلوم شو چی په ﴿ فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ﴾ کښی علاوه پر اسحٰق علیه السلام د بل کوم هلک بشارت مذکور دی. د اسحٰق علیه السلام د بشارت ورکولو سره د هغه د نبی ګرځولو زیری هم ورکړی شوی دی. او د «هود» په سورت کښی له حضرت اسحٰق علیه السلام سره د حضرت یعقوب علیه السلام بشارت هم ورکړی شوی دی چی د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ﴿ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴾ (د هود ۷ رکوع) بیا نو څرنګه ګمان کاوه شی چی حضرت اسحٰق علیه السلام به ذبیح وی ګواکی پخوا له نبوت او د اولاد له عطاء څخه ذبیح کیږی نو ځکه لا محاله د دی خبری تسلیم ضروری کیږی چی هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذبیح الله دی چی د ده په متعلق د ولادت د بشارت په وخت کښی نه د نبوت او نه د اولاد د اعطاء وعده کړی شوی وه. هم دغه ده چی د قربانی یادګار او د هغه متعلقه رسوم برابر په بنی اسمٰعیل علیه السلام کښی د وراثت په طور منتقل او ادامه لری. او نن هم د بنی اسمٰعیل علیه السلام هم دغه روحانی اولاد یعنی مونږ مسلمانان د همغه مقدس یادګار حاملین یو. په موجوده توریت کښی تصریح ده چی د قربانی مقام «مورا» یا «مریا» ؤ یهودیان او نصرانیان د دغه ځای په پته ښودلو کښی له هغو احتمالاتو څخه کار اخیستی دی چی له مطلبه ډیر لری دی. حال دا چی نهایت اقرب او بی تکلفه خبره دا ده چی دغه ځای «مروه» دی چی بیخی له کعبی شریفی سره نژدی واقع او هغه ځای دی چی هلته معتمرین د بین الصفا والمروة له سعیی وروسته حلالیږی. او ممکن دی چی په ﴿ بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ ﴾ کښی د هم دغی سعی په طرف اشاره وی. د امام مالک په موطا کښی یو روایت دی چی «رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروی په طرف اشاره وکړه او وی

ویل چی دغه د قربانی ځای دی» غالباً دغه اشاره د ابراهیم او اسمٰعیل علیه السلام هم دغه د قربانی ځای ته ده که نه د دوی په زمانه کښې خو خلق عموماً له مکی معظمی څخه دری میله لری په «منیٰ» کښې قربانی کوله لکه چی تر نن پوری همغه سنت همهلته جاری دی. معلومیږی چی د ابراهیم علیه السلام د قربانی اصلی ځای «مروه» ؤ بیا حجاجو د ذبائحو د کثرت په ملحوظ هغه «منیٰ» ته منتقل کړ. په عظیم‌الشان قرآن کښې هم ﴿ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ ﴾ او ﴿ ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴾ مذکور دی چی له همغه څخه د کعبی شریفی نږدیوالی څرګندیږی (ښکاره کیږی) والله اعلم. په هر حال قرائن او آثار هم دغه راښیی چی «ذبیح الله» همغه اسمٰعیل ؤ چی په مکی معظمی کښې اوسیده او هم هغلته د ده نسل خور شوی دی. په تورات کښې دغه هم مصرح ده چی «حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم ورکړ شو چی خپل یو نازولی محبوب ځوی قربانی کړه!» او دغه مسلم دی چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام پر حضرت اسحٰق علیه السلام لوی ؤ نو بیا حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په موجودیت کښې څرنګه د حضرت ابراهیم علیه السلام یواځی یو ځوی کیدی شی؟ عجیبه خبره لا دا ده چی دلته د ابراهیم د دعا په جواب کښې د هغه هلک بشارت چی ورکړی شوی دی هغه ته ئې «غلام حلیم» ویلی دی لیکن د حضرت اسحٰق په بشارت کښې کله چی ابتداء پرښتو د الله تعالیٰ له جانبه زیری ورکاوه په «غلام علیم» سره تعبیر کړی شوی دی ـ د الله تعالیٰ له خوا په لوی قرآن کښې د «حلیم» لفظ پر حضرت اسحٰق یا بل کوم نبی نه دی اطلاق کړی شوی بلکه دغه لقب یواځی پر هم دغه هلک چی د همغه د ولادت بشارت دلته ورکړی شوی دی او د ده پر پلار حضرت ابراهیم اطلاق شوی دی لکه چی د هود په ۷ رکوع ۷۵ آیت کښې ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُّنِيبٌ ﴾ راغلی دی او د توبی په (۱٤) رکوع ۱۱٤ آیت کښې ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾ مذکور دی چی له هغه څخه ظاهریږی چی هم دغه پلار او ځوی په هم دغه خاص لقب سره ملقب کیدلو وړ (لائق) او مستحق دی. د «حلیم» او د «صابر» مفهوم سره نږدی دی . د هم دغه «غلام حلیم» له ژبی څخه دلته داسی نقل فرمائی ﴿ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ د انبیاء په (٦) رکوع ۸۵ آیت کښې ئې په صاف ډول (طریقه) سره فرمایلی دی ﴿ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ ﴾ ښائی له هم دغه سببه ئې د «مریم» په سورت کښې حضرت اسمٰعیل ته «صادق الوعد» فرمایلی وی چی د ﴿ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ وعده ئې په څه ښه شان سره تصدیق او رښتیا کړه. په هر حال د حلیم ـ صابر او صادق الوعد د القابو مصداق همغه یو شی معلومیږی چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی ﴿ وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴾ د «البقرة» په سورت کښې د کعبی شریفی د تعمیر په وخت کښې د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له ژبی څخه کومه دعا چی نقل فرمایلی شوی ده په هغی کښې دغه الفاظ هم شته ﴿ وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ بعینه د هغه مسلم تثنیه هم دلته هم د قربانی په ذکر کښې داسی اداء فرمائی چی ﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا ﴾ او د هم دغو دواړو ذریات ئې په خصوصی ډول (طریقه) په «مسلم» سره ملقب وفرمایل بیشکه چی له دی نه اسلام ـ تفویض ـ صبر او تحمل بل

به څه وي؟ چې دغو دواړو پلار او زوی د ذبحه کولو او د ذبحه کیدلو په وخت کښې له خپلو ځانونو څخه راښکاره او څرګند کړل هم دغه د همغه «أسلما» صله ده چې الله تعالیٰ د دغو دواړو صوري او معنوي زریات ئې د ﴿ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ وګرځول فلله الحمد علیٰ ذلک والشکر له.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَٰبُنَيَّ إِنِّيٓ أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّيٓ أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰۚ قَالَ يَٰٓأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُۖ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ اللَّهُ مِنَ الصَّٰبِرِينَ ﴿۱۰۲﴾

پس کله چې ورسید اسمٰعیل سره له پلار خپل حد د سعی ته وویل (ابراهیم) ای ځویکیه زما بیشکه زه پرله پسی وینم په خوب کښې داسي چې بیشکه زه ذبحه کوم تا پس ته هم نظر وکړه چې څرنګه مصلحت ګڼې؟، وویل (اسمٰعیل) ای پلاره زما وکړه ته همغه چې حکم ئې دربانډی شوی دی ژر ده چې وبه مومی ته ما که اراده فرمایلي وی الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چې حضرت اسمٰعیل علیه السلام لوی ځلمکی (ځنکی) او د دغه کار وړ (لائق) او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کښې مندی ووهی او ورسره وګځلی او د ده په کارونو کښې ورسره سعی ـ کوښښ وکړی او زیار (محنت) وکړی نو په دغه وخت کښې حضرت ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پوری یو ځوی ته ووایه څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړی. چې په خوښی سره دغه کار ته تیاریږی ؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږی؟ وائی چې حضرت ابراهیم علیه السلام پرله پسی دری شپې هم دغسی خوب لیده په دریمه ورځ کښې ئې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه چې ځوی ئې هم بلا توقفه هغه ومنله. او وی ویل «بابا جانه! نو ولی ډیل او ځنډ (تاخیر) کوئ ؟ هر هغه حکم چې لوی مالک له جانبه تاسی ته شوی دی، ژر تر ژره ئې اجراء او نافذ کړئ! په دغسی کارونو کښې هیڅ صلاح او مشوری ته ضرورت نشته. د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښې نه ښائی چې د پلارتوب شفقت مانع شی زما له جانبه بیخی مطمئن او ډاډه اوسئ! ان شاء الله تاسی به وګورئ چې زه به څه صبر او تحمل سره د الله تعالیٰ د دغه حکم تعمیل کوم». په زرګونو رحمتونه دی وی پر دغسی پلار او ځوی باندی؛

فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلْجَبِينِ ﴿۱۰۳﴾

پس کله چی غاړه کیښوده (دواړو حکم د الله ته) او وائی چاوه دغه (اسمٰعیل) پر ښی) اړخ د ده.

تفسیر: (یا وائیچوه پرمخی پر وچولی د ده) پرمخی ئی ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشی، نه چی د پلارولئ مینه او محبت په جوش راشی او د دغه حکم په تعمیل کښی څه ډیل او ځنډ (تاخیر) واقع شی وائی چی دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده. زیات له دی نه الله تعالیٰ نه دی فرمایلی چی څه کیفیت او ماجرا تیره شوه ـ یعنی هغه احوال په ویلو او لیکلو کښی نه راځی چی د دوی پر زړونو تیر او پر ملائکو طاری شوی دی.

وَنَادَيْنٰهُ أَنْ يّٰإِبْرٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسی چی ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا)،

تفسیر: یعنی بس! بس!! پریږده !!! تا رښتیا کړ خوب خپل! او قبوله می کړه دغه قربانی ستا! زمونږ مقصود خو ستا د زوی د حلالولو نه دی! او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور ؤ چی ته به هغه کښی پوره بریالی (کامران) او کامیاب ووتی.

إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزا ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی هم دا (ذبحه) خامخا هم دا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنی داسی سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینی دپاره صادروو ـ او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کښی ګرځوو ـ بیا ورته لوئی درجی ورکوو. په توریت کښی راغلی دی لکه چی ابراهیم علیه السلام وغوښت چی خپل زوی قربانی کړی نو یوی پرښتی ورغږ کړ چی خپل لاس دی ونیسه! نورو پرښتو ورته داسی الفاظ وویل «الله تعالیٰ وائی کله چی تا داسی کار وکړ ـ او خپل یو نازولی زوی دی ونه ژغوره (منع نه کړو) زه به تاته برکت درکړم ـ او ستا نسلونه به د آسمانی ستوریو په شان او د بحر د ساحل د شګو په شان خواره واره کړم» (توریت تکوین اصحاح ۲۲ آیت دا).

وَفَدَيْنٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾

او فدیه مو ورکړه دغه (اسمٰعیل) ته په مذبوحی لوئی (جنتی پسه سره).

تفسیر: یعنی د لوئی درجی چی له جنته راغلی وه. یا ډیره قیمتداره یا سمینه ـ ځربه او تیار بیا هم دغه د قربانی رسم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د عظیم‌الشان یادګار په شان د تل دپاره همیشه قائم او دائم پاتی شو.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلٰمٌ عَلٰى إِبْرٰهِيمَ ﴿١٠٩﴾

او باقی پریښود مونږ پر ده په وروستنیو خلقو دا چی سلام دی پر ابراهیم (یا باقی پریښود مونږ پر ابراهیم ښه ثناء او مدح په وروستنیو خلقو تر قیامت پوری.

تفسیر: سلام دی زمونږ پر ابراهیم باندی یعنی مونږ تر نن پوری حضرت ابراهیم علیه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره یادوو علیٰ نبینا و علیه الف سلام وتحیة.

كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾

هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزاء ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی دی له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام زمونږ له اعلیٰ درجه ایماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرْنٰهُ بِإِسْحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِينَ ﴿١١٢﴾

او زیری ورکړ مونږ دغه (ابراهیم) ته (پس له اسمٰعیل) په اسحٰق سره چی نبی و له صالحانو.

تفسیر: معلوم شو چی هغه ړومبنی زیری د اسمٰعیل علیه السلام ؤ او د ذبحی د قصی ګرده (توله) واقعه پر هغه مبنی وه.

وَبٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ ۭ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَّظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ مُبِيْنٌ ﴿۱۱۳﴾

او برکت اچولی ؤ مونږ پر دغه (اسمٰعیل) او پر اسحٰق (په تکثیر د اولاد) او له اولادی د دی دواړو څخه څوک نیکو کار دی (په ایمان او طاعت سره) او څوک ظالم دی په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصیت سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی دغه دواړه ئی وویل د ابراهیم علیه السلام دغو دواړو ځامنو ته. د دغو دواړو ډیر اولاد خور شو. د اسحٰق علیه السلام په اولاد کښی د بنی اسرائیلو انبیاء پیدا شول. او د اسمٰعیل علیه السلام له اولادی څخه عرب متشکل شول چی د هغوی له منځه زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم مبعوث شوی دی. یعنی د دوی اولاد (ځوځات) ټول سره یو شان نه دی. په دوی کښی داسی نیکان او پاکان هم شته چی د خپلو آباؤ او اجدادو نومونه روښانه او ژوندی کوی. او ډیر بدان او خراب سری هم په کښی شته چی د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله (له وجی) هغوی ته د دغو معظمی کورنی ننگ ویلی شی. او د بدو سزاؤ وړ (لائق) او مستحق دی.

تنبیه: عموماً مفسرینو د ﴿ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا ﴾ ضمیر د ابراهیم او اسحٰق په طرف راجع کړی دی مگر حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه هغه د حضرت اسمٰعیل او اسحٰق په طرف راجع کړی او مضمون ته ئی زیات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۱۴﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۱۱۵﴾

او خامخا په تحقیق احسان مو کړی ؤ پر موسیٰ او هارون او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډیر لوی (ویر اندیښنی) نه.

تفسیر: یعنی د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه ئی نجات ورکړ او د قلزم له بحیری څخه ئی پوری ایستل په ډیره آسانی سره.

وَنَصَرْنٰهُمْ فَكَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۱۱۶﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطیانو) ته پس ؤ هم دوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسیر: یعنی فرعون او د فرعونیانو لاؤ لښکر ئی ګرد (تول) سره غرق او ډوب کړل ـ او بنیاسرائیل ئی غالب ـ مظفر او منصور وګرځول او د هالکینو قبطیانو د املاکو او اموالو وارثان ئی هم دغه سبطیان او اسرائیلیان کړل.

وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونو) ته کتاب (توریت) ډیر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسیر: یعنی توریت شریف چې په هغه کښې د الله تعالیٰ احکام په ډیر تفصیل او ایضاح سره بیان شوی دی.

وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلی مو وه دغو دواړو (ورونو) ته لاره سمه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی په ښو افعالو او اقوالو کښې مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل! او پر سمه صافه لاره مو دوی رهی (روان) کړل! او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چې د انبیاؤ د عصمت له لوازمو څخه دی.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾

او پری ښود مونږ په دی دواړو (ورونو) په وروستنیو خلقو کښې دا چې سلام دی (د الله له طرفه) پر موسیٰ او هارون بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکی جزاء د موسیٰ او هارون نیکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چې

(خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی زموږ د کاملو ایماندارانو بندګانو څخه دی.

وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾ اَتَدْعُوْنَ بَعْلًا وَّتَذَرُوْنَ اَحْسَنَ الْخٰلِقِيْنَ ﴿۱۲۵﴾

او بیشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وئی ویل قوم خپل ته آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله څخه) آیا تاسی عبادت کوئ د (هغه بت چې نوم ئی) بعل (دی) او پریږدئ تاسی (عبادت) د ښه پیدا کوونکی

تفسیر: د ځینو په نزد حضرت الیاس علیه السلام د حضرت هارون علیه السلام له نسله دی. الله تعالیٰ الیاس علیه السلام د شام په ملک کښی یوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کښی ؤ ولیږه د هغه خلق د هغه بت په عبادت کښی مشغول ؤ چې د «بعل» په نامه سره مشهور ؤ. حضرت الیاس علیه السلام دوی د الله تعالیٰ له قهره او غضبه وویرول او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه ئی پوه او خبردار کړل او وئی ویرول.

اللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۲۶﴾

چې الله دی رب ستاسی او رب د هغو پلرونو ستاسی چې ړومبی ؤ.

تفسیر: یعنی هسی خو په دنیا کښی بنیآدمان هم د تحلیل ـ ترکیب ـ تعدیل ـ تحویل او نورو وسائلو په ذریعه ظاهراً ډیر شیان جوړوی ـ مګر ډیر ښه خالق ـ صانع او جوړونکی همغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو ـ فروعو ـ جواهرو ـ اعراضو ـ صفاتو ـ موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقی خالق دی. هغه لوی ذات چې تاسی او ستاسی پلرونه او نیکونه ئی پیدا کړی دی نو بیا به دغه کار چیری جائز او روا وی چې هغه ﴿اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ﴾ پریږدئ او د «بعل» بت په عبادت کښی بوخت (مشغول) او لګیا شئ او له هغه څخه امداد او مرسته (مدد) وغواړئ چې په ظاهری ډول (طریقه) سره د یوی ذری د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لری بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کښی څرنګه چې د دوی زړه غوښت جوړ شوی او پخپل دغه ځای کښی درولی شوی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه پس بیشکه دوی به خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجنولو سزا دوی ته هرومرو (خامخا) وررسیږی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

مگر تکذیب ونه کړ (د دوی هغو) بندگانو د الله چی مخلصان دی.

تفسیر: یعنی نور گردو (تولو) هغه ته د دروغو نسبت وکړ مگر د الله تعالیٰ مخلص او غوره بندگانو د هغه تصدیق وکړ نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾

او پری ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښی سلام دی (له الله) پر ال یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وائی لکه چی «طور سینا» ته «طورسینین» هم ویلی کیږی. یا به له «الیاسین» څخه د حضرت الیاس متبعین مراد وی. او ځینی «آل یاسین» ئی هم لولی نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وی یا به د هغوی نوم «یاسین» او د «آل» لفظ به مقحم او زائد وی لکه چی په «**کماصلیت علیٰ آل ابراهیم**» کښی یا چی په «**اللّٰهم صلّ علیٰ آل ابی اوفی**» کښی دی والله اعلم.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾
وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا
عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾

بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د الیاس نیکه) جزاء ورکوو نیکو بندګانو ته بیشکه چی دی له هغو بندګانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی. او بیشکه چی لوط وو خامخا له مرسلانو څخه کله چی نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ته تولو ته مګر یوی زړی ښځی ته چی وه دا په باقی پاتی کیدونکیو (د عذاب) کښی

تفسیر: یعنی د ده ښځه چه له معذبینو سره تعلق او ارتباط درلود (لرلو).

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِیْنَ ﴿۱۳۶﴾

بیا مونږ ګرد (تول) سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنی ماسواء له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنی څنی نور د هغو کلیو پر ګردو (تولو) هستیدونکیو باندی د دوی کلی واړولی شول. دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی په تفصیل سره لیکلی شوی ده.

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَیْهِمْ مُّصْبِحِیْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّیْلِ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او بیشکه چی تاسی خامخا تیریږئ (ای اهل د مکی) پر دوی په دی حال کښی چی صبا کوونکی ئی (د ورځی) او د شپی (یعنی هر وخت پری تیریږئ) آیا پس عقل نه چلوئ (چی عبرت تری واخلئ).

تفسیر: دغه ئی مکیانو ته فرمایلی دی ځکه چی کوم قوافل چی له معظمی مکی څخه شام ته تلل او راتلل د دوی د لاری په منځ کښی د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به ئی سترګی لګیدلی. یعنی سره له دی چی دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تیریدل او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لوئ نښی ئی لیدلی خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلیده. آیا دوی پر دی نه پوهیږی کوم حال او انجام چی د بل یو نافرمانه قوم شوی وی همغسی احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکی دی.

وَاِنَّ یُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِیْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَی الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِیْنَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِیْمٌ ﴿۱۴۲﴾

او بیشکه چی یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. لکه چی وتښتید (له خپل قوم څخه) طرف د هغی بیړی ډکی ته پس قرعه ئی واچوله (له دغو خلقو د بیړی (سره) دری کرته) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کښی بیا نو ځان ئی سیند ته واچوه). پس یوه مړی کړ دغه (یونس) لره مهی کب حال دا چی دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کښی).

تفسیر: یعنی بیړی د سیند په منځ کښی په چورلیدلو شروع وکړه - پر بیړی سورو خلقو وویل چی زمونږ پر دغی بیړی کښی داسی کوم مریی هم سور دی چی له خپل باداره تښتیدلی دی نو د ګردو (ټولو) پر نامه څو ځلی پچی واچولی شوی خو په هر ځلی به پچه (قرعه) د هم دغه یونس علیه السلام پر نامه خته. دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښی په تفصیل سره تیره شوی ده هلته دی د هغی تحقیق ولوست شی. د ده الزام هم دغومره وو چی د اجتهادی خطاء په اقتضاء بی له دی نه چی د الله تعالیٰ حکم ته ئی انتظار کولی له هغه کلی څخه ووت او د الله تعالیٰ د عذاب د نزول ورځ ئی تعیینه فرمایلی وه.

فَلَوْلَآ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِيْ بَطْنِهٖٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿١٤٤﴾

پس که نه وی دغه خبره بیشکه چی دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتی به وو په نس د دی مهی کښی تر هغی ورځی پوری چی بیا ژوندی راپاڅولی شی (خلق).

تفسیر: یعنی کله چی د مهی (کب) په ګیډه کښی او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښی ډیر مشغول وو نو ځکه مونږ هغه ته ډیر ژر نجات ورکړ که نه تر قیامته به دی د همغه مهی په ګیډه کښی پاتی وو او د باندی وتل به ئی په برخه نه کیده او د همغه مهی غذا او خوراک به کیده.
تنبیه: ﴿ لَلَبِثَ فِيْ بَطْنِهٖٓ ﴾ الآیة - د دی خبری کنایه ده چی دی به له سره له هغه ځایه نه ووت. دغه واقعه د فرات په سیند کښی واقع شوی ده علامه محمود الالوسی البغدادی لیکی چی «ما په خپله په دغه سیند کښی ډیر لوی لوی کبان لیدلی دی ښائی دغه خبره د تعجب مورد ونه ګرځی» پخوا تیر شو چی د کب په ګیډه کښی د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴾

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿١٤٥﴾ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ

شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ﴿۱۴۶﴾

پس ومو غورځوه دغه (یونس) په ډاګ میدان کښې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له جلغوالاوو (کدو) نه.

تفسیر: پر مهی حکم وشو چې دی حضرت یونس علیه السلام له خپلې ګیډې څخه قی کړي ـ او په یوه خلاص میدان کښې ئی وغورځوی غالباً یونس علیه السلام به د کافي غذا او هواء او نور ضروریاتو د نه رسیدلو له سببه رنځي او نحیف شوی وو. وائی چې د ده ضعف او نحیفي دی اندازې ته رسیدلی وه چې لمر پلوشې او د مچ او نورو شیانو کښیناستل هم د ده پر بدن بد لګیده، الله تعالیٰ پخپل قدرت د ده په څنګ کښې د کدو یو بوټی سم د لاسه زرغون او لوی کړ چې د هغه د جلغ د پانو سیوری د ده پر جسم لویده ـ او هم دغسې به پاک الله د ده د غذا او نورو ضروریاتو وسائل او وسائط هم پخپل قدرت وربرابر کړي وی.

وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيْدُوْنَ ﴿۱۴۷﴾

او بیا مونږ ولیږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دی نه.

تفسیر: یعنی یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمیرل کیدی نو د هغوی شمیر یو لک تنه وو او که ټول واړه او لوی سره وشمیرل شي نو د هغوی شمیر زیات وو. یا داسې وواییځ چې له یو لک تنو څخه زیات وو ـ او دوو لکو ته نه رسیدل. د زرو کسور ورسره مه لګوی نو یو لک ئی وواییځ. او که کسر ورسره لګوئ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وی. والله اعلم.

فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿۱۴۸﴾

پس ایمان راوړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوی نیتی پوری.

تفسیر: یعنی د ایمان او یقین په برکت ئی د الله تعالیٰ له عذابه نجات ومونده. او په خپل مقدر عمر پوری له دنیوی لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه قوم پر یونس علیه السلام ایمان راوړ چې یونس علیه السلام له هغوی څخنې تښتیدلی وو. دوی پرله پسې په ده پسې ګرځیدل او لټوه ئی څو ورته ورسیدل او د یونس علیه السلام له موندلو څخه ډیر زیات خوښ او خوشال شول» دغه قصه پخوا له دی نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښې هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوستله شي.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ﴿۱۴۹﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ
اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿۱۵۰﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾
وَلَدَ اللّٰهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۵۲﴾

پس وپوښته ته (ای محمده) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونی دی ؟ او دوی لره ځامن دی ؟. او که مو پیدا کړی دی پرښتی ښځی (لونی د الله) حال دا چی دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کښی) خبردار! پوه شه! چی بیشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وائی (داسی) چی ولد راوړی دی الله حال دا چی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دی ویلو خپلو).

تفسیر: یعنی د انبیاوو حال خو مو واورید چی د حضرت نوح، ابراهیم، اسمٰعیل، موسیٰ، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو (تولو) مشکلات د الله تعالیٰ په امداد او اعانت سره حل شول. خورا ډیر لوی مقرب انسانان هم د الله تعالیٰ له امداد او معاونت څخه مستغنی او بی پروا کیدی نشی. اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ. چی کفارو د دوی په نسبت څرنګه چټی (بیکاره) او واهی عقائد له خپل ځانه ترلی او جوړ کړی دی لکه چی د عربو ځینو قبائلو به ویل چی پرښتی د الله تعالیٰ لونی دی. کله چی له دوی نه پوښتنه کیده چی ښه نو د دوی میندی څوک دی ؟. نو د لویو لویو پیریانو لونه به ئی ورښوولی په دی شانی چه (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ تعلقات به ئی له پیریانو سره ترل. وروسته له دغو دواړو احوال ذکر کیږی. مګر پخوا له هغه د توطیه او تمهید په ډول (طریقه) د عربو د کفارو د دغی چټی (بیکاره) او مردودی عقیدی تردید شوی دی لکه چی د سورت په ابتداء کښی د عظمت او وحدانیت د دلائلو او قصصو په ضمن کښی د خپل قاهره قدرت د آثارو د بیان او تذکار څخه وروسته فرمائی چی اوس لږ شانی له دغو حمقاوو او جهلاوو څخه پوښتنه وکړئ چی آیا داسی لوی عظمت او قدرت والا الله تعالیٰ (معاذ الله) د خپل ځان دپاره که د اولاد تجویز هم کوی نو آیا د خپل ځان دپاره لونی غوره کوی ؟ او تاسی ته هلکان درکوی ؟ یوه خو دغه بی ادبی او ګستاخی شوه چی تاسی الله تعالیٰ ته د اولاد نسبت کوئ او بیا په اولاد کښی هم ورته کمزوری او ښکته او ضعیفه اولاد او پر هغه مستزاد چی پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ آیا کوم وخت چی مونږ پرښتی پیدا کولی دوی زمونږ په څنګ کښی ولاړ وو ؟ او دوی د هغوی د انثیت دغه اطلاع او اخبار له خپلو مشهوداتو او مرئیاتو څخه ورکوی ؟ آیا دوی په واقع سره له دی نه خبر او مطلع دی چه مونږ پرښتی اناثی پیدا کړی دی ؟ **لاحول ولا قوة الا بالله**

العلی العظیم! د دغه انتهائی سفاهت او حماقت په نسبت څه وویلی شی ؟

اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِيْنَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿۱۵۴﴾
اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۱۵۵﴾

آیا غوره کړی دی دغه (الله) لونی پر ځامنو څه وشوه پر تاسی (په دغه حکم د دروغو کښی) دغه څرنګه حکم کوئ تاسی آیا پس پند نه اخلئ تاسی (چی الله پاک دی له ټولو عیوبو).

تفسیر: یعنی لږ ذره خو غور او دقت وکړئ د عیب ټرلو دپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی که مو داسی یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله نو ښائی چی دغسی بی اساسه او بی منطقه به مو نه جوړوله. دغه کوم عدل او انصاف دی چی د خپل ځان دپاره هلکان غوره او پسند کړئ ؟ او پاک الله ته د لونو نسبت وکړئ ؟.

اَمْ لَكُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵۶﴾ فَاْتُوْا بِكِتٰبِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۵۷﴾

آیا شته تاسی ته کوم برهان سند ښکاره (چی الله اولاد لری). پس راوړئ تاسی هغه کتاب خپل که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په خپل قول کښی).

تفسیر: یعنی بالاخر دغسی مهمله او بی اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راایستلی ده ؟ له عقل او فهم او علمی اصول سره خو د دغی خبری هیڅ اړه (تعلق) او ارتباط نشته. نو آیا کوم نقلی سند د دغی عقیدی د اثبات دپاره لرئ ؟ که داسی وی نو بسم الله! راوړاندی ئی کړئ!.

وَجَعَلُوْا بَيْنَهٗ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ
لَمُحْضَرُوْنَ ﴿۱۵۸﴾ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوی دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږی پیریان چی بیشکه دوی

خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته). پاکی ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چی وائی ئی دوی (چی شریک او ولد ورته نیسی).

تفسیر: یعنی دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالیٰ د ځوموالی (دامادئ) تعلقات قائم کړی دی. سبحان الله! دوی څرنګه خبری کوی ؟ که موقع وموموئ نو لږ شانی له دغو پیریانو څخه پوښتنه وکړئ چی د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنګه دی ؟ او خپل ځانونو څه ګڼی؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چی دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښی وړاندی کولی شی. آیا له ځوم او داماد سره هم داسی معامله کوله شي ؟ ځینو اسلافو له نسب څخه دغه مراد نیولی دی چه دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالیٰ مقابل حریفان ګڼل لکه چی مجوسیان د «یزدان» او «اهریمن» قائلان دی. یعنی یوه ته د نیکی خدای او بل ته د بدی خدای وائی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چه پاک کړی شوی دی (منزه دی له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنی له پیریانو یا له انسانانو ځنی د الله تعالیٰ غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دی معلوم شو چه هلته د نسبونو او د ارتباطو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته بلکه هلته یواځی د بندګی او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

پس بیشکه تاسو چی یئ او هغه چی عبادت ئی کوئ تاسی نه یئ تاسی (ای عابدانو او معبودانو په دغه بت پرستی سره په فتنه اچوونکی (د هیچا) مګر د هغه چا چی ننوتونکی د دوزخ دی (په علم الله کښی).

تفسیر: دیر خلق داسی ګڼی چی د پیریانو په لاس کښی د بدی او پرښتو په لاس کښی د نیکی واک او اختیار شته هر چاته چی دوی وغواړی ښیګڼه (فائده) وررسوی او الله تعالیٰ ته ئی مقرب ګرځوی او هر یوه ته چی دوی وغواړی بدی او تکلیف رسوی یا ئی ګمراه کوی. ښائی د دغو

مفروضه وو اختياراتو په بناء به ئې دوی د الله تعالیٰ اولاد يا خسر گرځولی وی. نو دلته ئې د دغی مسئلی جواب ورکړی دی چې نه ستاسی او نه د دوی په لاس کښې څه مستقل اختيار شته. تاسی او هغه شياطين چې تاسو ئې عبادت کوئ. که گرد (تول) سره يو ځای شئ د دغی خبری قوت او قدرت نه لرئ چې بې د الله تعالیٰ له مشيته يو متنفس هم په جبر او اکراه سره گمراه کړی شئ گمراه خو همغه څوک کيږی چې الله تعالیٰ دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخی ليکلی وی او د خپلی بدکاری په سبب خپل ځان دوزخ ته ورسوی. (بيا ووايل جبريل عليه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ته).

وَمَا مِنَّآ اِلَّا لَهٗ مَقَامٌ مَّعۡلُوۡمٌ ﴿۱۶۴﴾

او نشته له مونږ ځنی هيڅوک مگر چې مقرر دی ورته يو مقام ځای معلوم.

تفسير: الله تعالیٰ دغه کلام د پرښتو له ژبی او د دوی له جانبه فرمايلی دی لکه چې په ډيرو ځايونو کښې د انسانانو له جانبه دعاوی فرمائی. يعنی د هری لوئی پرښتی دپاره يو حد مقرر دی چې دا له هغه حده نشی وړاندی کيدی، دا ئې ځکه وفرمايل چې کافران وائی چې پرښتی د الله تعالیٰ لونه دی چې د پيريانو له ښځو څخه پيدا شوی دی. حال دا چې پيريانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی. او پرښتی داسی وائی چې مونږ د دغی خبری له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالیٰ له احکامو د يوی ذری په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړی شو.

وَّاِنَّا لَنَحۡنُ الصَّآفُّوۡنَ ﴿۱۶۵﴾

او بيشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکی يو (په وخت د طاعت کښې).

تفسير: يعنی په خپلو حدودو کښې هر څوک د الله تعالیٰ عبادت او د ده د احکامو د منلو دپاره تيار ولاړ دی. او له سره هيڅ يو د دی خبری طاقت او توان نه لری چې له هغه څخه د يوه ويښته په اندازه هم وړاندی وروسته وښوئيږی.

وَاِنَّا لَنَحۡنُ الۡمُسَبِّحُوۡنَ ﴿۱۶۶﴾

او بيشکه مونږ خامخا مونږ تسبيح ويونکی يو.

تفسير: يعنی تر دی ځای پوری د پرښتو کلام ختم شو ـ وروسته له دی نه د مکی معظمی د

خلقو حال بیان فرمائی.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بیشکه چی وو (دغه کفار) خامخا ویل به ئې داسې چې که چیرې بیشکه وی له مونږ څخه ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) څخه نو خامخا وو به مونږ بندګان د الله مخلصان (بیا چې ورته راغی دغه قرآن) پس کافران شول په دغه (کتاب) پس ژر ده چه پوه به شي دوی (په عاقبت د دی کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال (وخت) چې د انبیاوو نومونه او قصې اوریدلی او د دوی له علم څخه بې خبران وو نو پخپلو منځ کښې به ئې سره داسې ویل «که مونږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی یا پر مونږ باندی هم کوم آسمانی کتاب یا د پند او نصیحت خبرې نازلیدی نو مونږ به پر هغو په ډیر ښه شان سره عمل کوه او خپل حسن الاعمال به مو نورو ته هم ښوول او په معرفت او عبادت کښې به مو تر دغې اندازې پورې ترقی او پرمخ تګ کوه چې د الله تعالیٰ په مخصوصو او منتخبو بندګانو کښې به شاملیدو» اوس چې د دوی په منځ کښې نبی الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتی دی او هغه خپل قول او اقرار ئې هیر کړی دی نو د دغه انحراف او انکار څخه کومه نتیجه او انجام چې دوی ته پیښیدونکی دی دوی به ئې عنقریب وګوری.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾
وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زمونږ دپاره د بندګانو زمونږ مرسلینو. چې بیشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بیشکه لښکرې زمونږ خامخا هم دوی بریالیانی (کامیاب) دی (په کفارو).

تفسیر: یعنی دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښې مقرره شوی ده چې د منکرینو په مقابل کښې

پاک الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوی او بالاخر د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (کامیاب) کیږی اګر که ضمناً حالات په هر ډول (طریقه) او هر وضعیت سره واوړی او لوټونه وخوری مګر فتحه ـ بری او کامیابی هرومرو (خامخا) د مخلصو بندګانو دپاره ده او دغه نصرت هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د ظاهری تسلط او غلبی په معیار وی مګر په دغه شرط چی دغه «جند» فی الواقع «جند الله» وی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۱۷۴﴾ وَّاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷۵﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر یوه وقته پوری. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چی وبه وینی دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی اوس څو ورځی نور هم دوی ته څه مه وائی! او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګورئ دوی به هرومرو (خامخا) خپل انجام وګوری لکه چی وئی هم لید. کله چی وویل منکرانو تمسخراً چی کله به وی نزول د عذاب ؟ نو نازل شو

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿۱۷۶﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَآءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۱۷۷﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوی دوی. پس کله چی نازل شی (عذاب) په میدان (غولی) د دوی پس بد به وی صبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: شاید ﴿ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴾ د آوریدلو په اثر به دوی داسی وی چی اوس نو ژر شه زمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه! نو د هغه جواب ئی داسی ورکړ چی پر خپل ځان باندی د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چی تاسی نښلولی دی کله چی وخت ئی راشی هغه به ډیر بد وخت وی. د الله تعالیٰ عذاب داسی درځی لکه چی کوم دښمن سری ته په پټونی کښی د شپی پټ ناست وی او ګهیځ (سحر) د وقته یو ځلی په میدان کښی ځان ورښکاره کړی او پر خپل غلیم په ډانګپیلی (ښکاره) داړه واچوی. د الله تعالیٰ د عذاب د نزول په وخت کښی به د هغو خلقو حشر هم داسی کیږی چی دوی پخوا له دی نه ویرولی شوی دی او له آخری خاتمی څخه په ښه ډول (طریقه) پوه او مطلع کړی شوی دی لکه چی د مکی معظمی په فتح او په نورو ځایونو کښی هم داسی وشو. اوس بیا الله جل شانه واعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسی امر فرمائی

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۱۷۸﴾ وَّاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷۹﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده!) له دوی څخه تر یوی نیتی پوری. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چه وبه وینی دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښائی چی پرومبنی وعده د دنیوی عذاب وه ـ او دغه به د اخروی عذاب وی. یعنی تاسی ورته ګورئ چی وروسته له دی نه دغه کفار به آخرت کښی څه څه عذابونه مومی.

سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٨٢﴾

پاکی ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چی رب د عزت (قوت غلبی دی او پاک دی) له هر هغه څیزه چی (مشرکان ورته) نسبت کوی او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استاځیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چی رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کښی ئی د ګردو (ټولو) اصولی مضامینو خلاصه بیان کړه ـ یعنی د الله تعالیٰ ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزه دی، په ګردو (ټولو) کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف او ګردی (ټولی) ښیګڼی (خوبیٔ) د ده په پاک ذات کښی مجتمعی دی ـ پر ګردو (ټولو) انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځی چی د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تنبیه: له احادیثو څخه، وروسته د لمانځه او د مجلس پر ختم کښی د دغو آیاتونو د لوستلو فضیلت ثابت شوی دی نو ځکه مونږ هم د هم دغه سورت د تفاسیرو خاتمه پر هم دغی عقیدی ټینګه کړه! څو مو پاک الله پر هم دغه عقیده باندی ټینګ ولری!

﴿ سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ　وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ　وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾

(تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنه)

(سورة صٓ مكية وهی ثمان وثمانون آية وخمس ركوعات رقمها(۳۸) تسلسلهاحسب النزول ايضا (۳۸))

نزلت بعد سورة القمر

د «صٓ» سورت مکی دی (۸۸) آیته (۵) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۸) او په نزول کښی هم (۳۸) سورت دی

وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ ۝١ بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ عِزَّةٍ وَّشِقَاقٍ ۝٢

قسم دی په قرآن چی څښتن (خاوند) د پند ذکر بیان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسی نه دی چی کفار د معبودانو په نسبت وائی). بلکه هغه کسان چی کافران شوی دی په کبر، سرکشی کښی دی (له قبوله د حق) او په مخالفت کښی دی (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعنی دغه عظیم الشان، عالی مرتبت قرآن چی په ډیرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبری ښوونکی او پوهونکی دی په جګ (وچت) غږ سره شهادت ورکوی هغه خلق چی له قرآنی صداقت او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دی د هغه سبب داسی نه دی چی د قرآن په تعلیم یا تفهیم کښی څه نقص یا قصور شته یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبین کښی معاذ الله مقصر دی بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چه دغه مخلوق دروغ پری تری، چتی (بیکاره) لوئی، تکبر، غرور، نخوت، معاندت، مخالفت، جهالت او حماقت کوی او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کښی نښتی دی که چیری دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځی نو د حق او صداقت ډیر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځی.

كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ ۝٣

(نه ګوری منکران چی) څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دی څخه له اهل د زمانی پس ناری به ئی وهلی (عند نزول العذاب) حال دا چی نه به وو

هغه وخت د خلاصیدلو (او د تښتیدلو).

تفسیر: یعنی دوی ته دی معلوم وی چی د هم دغه غرور او تکبر په سبب او د انبیاؤ د الله د مقابلی او مجادلی په علت پخوا له دی نه ډیر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوی دی، هغه خلق هم تر ډیرو مودو پوری د الله تعالیٰ له انبیاو سره جنګیدلی وو، بیا څه وخت چی پر هغوی هغه بد ساعت راغی او د الله تعالیٰ عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپیر ونیول نو سخت وویریدل او شورماشور او غلغله ئی ونښلوله، مګر د هغه وخت د آنی او فوری غلبلی او کریکی څخه هیڅ یوه نتیجه نه مرتبه کیده ځکه چی د خلاصی او نجات موقع تیره شوی وه او وخت او فرصت نه وو پاتی چی د دوی د دغو شور او بکاوو او فریادونو په طرف غوږ کیښودی شوی.
(«لات» د «لیس» په معنی ده چی «ت» تاکیداً پری زائده شوی ده او له «حین» سره مختص دی چی تری اسم یا خبر عموماً محذوفیږی «مناص» د واوی اجوف مصدر دی).

وَعَجِبُوٓا أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾

او تعجب کوی (کفار) له دی نه چی راغلی دی دوی ته (نبی) ویروونکی له دوی نه او وائی دا کافران چی دغه (ویروونکی نبی) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعنی که له آسمانه کومه پرښتنه راتلی خو بیا هم یوه خبره وه. زمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی او زمونږ په ویرولو او ژړولو ئی شروع کړی ده او داسی وائی چی زه د آسمان والا الله له جانبه راغلی یم. دغه یوه ډیره عجیبه خبره ده اوس ماسواء له دی نه بل څه وویل شی چی یوه کوډګر (ساحر) یوه د دروغو ننداره جوړه کړی ده، او د کوډو په زور دغه ننداری او کرشمی راښیی او ورته معجزه وائی او څو د افسانی خبری ئی هم راتولی کړی دی او د هغو په نسبت داسی دعوی کوی چی دغه د الله تعالیٰ رالیږلی شوی علوم دی او زه ئی رسول یم.

أَجَعَلَ ٱلْءَالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولی دی دغه (۳۶۰) معبودان الله یو ؟ بیشکه دغه (ګرځول د ډیرو معبودانو یوه ته چی تاسی نور معبودان پریږدئ او د یو الله عبادت کوئ) خامخا یو څیز ډیر عجیب دی (چی مثل نه لری) او لاړل په تلوار سره مشران

له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاځئ له دی ځایه) او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی دغه بل هم درواخلئ! د دومره بیشماره خدایانو دربارونه دی بند وی او یواځی یو الله ئی پریښی دی له دی نه بله لویه د تعجب خبره به څه وی چه د دغومره لوی جهان انتظام یواځی هم دغه یو الله ته وسپارلی شی او د مختلفو شعباتو او اداراتو هغه معبودان چې د هغوی بندګی له ډیرو کلونو راهیسی جریان او ادامه لری له یوی مخی ممنوع ودرولی شی. ګواکی زمونږ پلرونه او نیکونه بیخی جاهلان او ناپوهان وو چې دغومره ډیرو بتانو او معبودانو ته ئی عبادت کاوه. په روایاتو کښی راغلی دی چه د ابوطالب په رنځورئ کښی ابوجهل او د قریشو څو نور غتان ابوطالب ته ورغلل او هغه ته ئی د رسول الله مبارک شکایت یوړ چې دغه ستا وراره زمونږ معبودانو ته بدی ردی خبری کوی او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وائی تاسو ده ته نصیحت وکړئ! کله چه ابوطالب دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړی دوی د هغه په جواب کښی وویل «ای زما تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چه وروسته له هغه به ګرد (ټول) عربستان د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمت ګاران شی او نور ادیان به ورته جزیه وړاندی کړی » دوی خوشال شول او ورته ئی وویل «چې هغه څه شی دی ؟ تاسی خو همغه یوه کلمه ووایئ مونږ ستاسی د لسو کلمو منلو دپاره تیار ولاړ یو» رسول الله مبارک وفرمایل چه «نه! هغه خو هم دا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده!» کله چه هغوی دغه خبره واوریدله ډیر په قهر او غصه شول او تاو کړی له هغه مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ دومره ډیر خدایان پریږدو او فقط ستا په خوله یواځی هم دغه یو الله معبود ومنو! ځئ چه ځو! محمد صلی الله علیه وسلم له خپلو دغو چلونو او فریبونو څخه لاس اخیستونکی نه دی. ده زمونږ د دغو معبودانو په خلاف خپلی ښی لوښی (بربندی) کړی دی او خامخا د هغوی پر ضد تبلیغات کوی مونږ لره هم ښائی چې د هم ده په شان خپل لستونی پورته او د خپلو معبودانو حمایت او عبادت وکړو نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړی ښه زمونږ د دغی پخوانی آبائی او اجدادی طریقی څخه وښوئیږی او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شی د ده د دغی بلیغی سعیی او کوښښ په مقابل کښی مونږ ته هم لازم دی چه ډیر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو.

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾

بیشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چه اراده ئی کړی شوی ده (له مونږ څخه)

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم چی په داسی زور او شور او عزم او استقلال سره زمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پوری کری دی ضرور په دغه کښی د ده څه غرض شته او هغه دا دی چی دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد (تول) خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوی او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړی. نو لازم دی چی مونږ دی پری نږدو چی پخپل دغه مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی. ځینی مفسرین د ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴾ مطلب داسی بیانوی بیشکه دا همغه شی دی چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغه تینګه اراده کری ده او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی. یا دی داسی وویل شی چی هم دغه خبره (معلومیږی) کیدونکی ده الله ته هم دغه منظور دی چه په دنیا کښی انقلاب شی، لهٰذا حتی الامکان په ډیر صبر او تحمل سره د خپل قدیمی دین په حفاظت کښی تینګ اوسئ! یا ممکن دی چه د تحقیر له لاری ئی داسی ویلی وی چه بیشکه د محمد صلی الله علیه وسلم په اراداتو کښی خو ډیر شیان دی لیکن دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چی دی پخپلو هغو ګردو (تولو) هیلو، امیدونو او اراداتو ورسیږی چی آرزو، تمنا او اراده کوی. مونږ لره ښائی چی د ده په مقابله کښی تینګ ودریږو او یو پل هم د ده په مقابل کښی بیرته کښینږدو.

مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ۝

نه دی اوریدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستنی (عیسوی) کښی نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړی شوی دروغ دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چی خپل د پلرونو او نیکونو دین ته ئی پخوانی دین وایه. یعنی پخوا مو داسی آوریده چی پخوانیو خلقو به هم داسی خبری کولی مګر زمونږ پلرونو خو داسی نه دی کړی او نه ئی دی ویلی» او ممکن دی چه له پخوانی دین څخه عیسائی دین مراد وی لکه چی د اکثرو اسلافو قول دی. یعنی نصرانیان چی له اهل الکتاب څخه دی د هغوی په نسبت هم مونږ داسی نه دی اوریدلی چی ګرد (تول) نور خدایان له منځه لری کړی او تش یو الله ئی پری ایښی وی آخر دوی خو هم دری خدایان منی او دوی هم دغه رسول، د رسول په حیثیت نه منی او وائی که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کښی وی مونږ به هم هغه ضرور منلی وی معلومیږی چی دغه خبری ګردی (تولی) له خپل ځان څخه جوړی کړی شوی دی (العیاذ بالله)

ءَأُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِن بَيْنِنَا ۚ

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ زمونږ (غتانو)،

تفسیر: یعنی بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلی زړه د الله تعالیٰ کلام منو، او د دغی موضوع په نسبت زیاتی خبری نه کوو چی ولی له آسمانه کومه پرښته د نبی په حیثیت را ونه لیږله شوه ؟ مګر دغه ډیر د تردد او انکار ځای دی چه زمونږ د ټولو له منځه څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو ؟ آیا په ټوله دنیا کښی پرته (علاوه) له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دی کار دپاره وړ (قابل) او لایق نه وو ؟ او هم دغه لوی کار فقط هم دغه ته پاتی وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کښی نه موندل کیده چی خپل دغه کلام او د نبوت مهام ئی د ده په لاس کښی ورکړی وی ؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّن ذِكْرِي ۚ بَل لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾

بلکه دوی په شک کښی دی له ذکره قرآنه پنده زما (بل څه منشأ نه لری)، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب زما (که نه شک به ئی ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالیٰ له طرفه د دوی د دغی چتی (بیکاره) وینا او نامعقولی خبری جواب شو، یعنی د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لری خبره فقط هم دغومره ده چی اوس دوی ته زمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندیښنه ورپیدا شوی ده او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لری چی هغه خوفناک مستقبل چی دوی ته ئی خبر او اطلاع ورکوله کیږی هرومرو (خامخا) واقع کیدونکی هم دی ځکه چی دوی تر اوسه پوری د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال (وخت) چی دوی د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند او مزه وڅکی نو دغه ګرد (ټول) شکوک او شبهات به ئی لری کیږی.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم مُّلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾

آیا په نزد د دوی دی خزانی د رحمت د رب ستا چی ډیر غالب قوی ښه ښښونکی دی ؟. آیا دوی لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی او د هغو ګردو (ټولو) شیانو چی په منځ د دغو کښی دی ؟ پس ودی خیژی (دوی آسمان ته) په اسبابو (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنی د رحمت خزائن او د آسمانونو او د ځمکی حکومت ګرد (ټول) د الله تعالیٰ د

قدرت په لاس کښې دی الله ډیر زبردست او لوی بخشش والا دی پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړی هیڅوک د هغه مانع نشی ګرځیدی او نه پری څه تنقید او اعتراض کولی شی. که الله تعالیٰ پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وبښی نو تاسی د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ ؟ چې پر دغه دی ولی داسی مهربانی فرمایلی ده ؟ او پر مونږ دی ولی نه ده فرمایلی ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د آسمانونو او د ځمکی د سلطنت اختیار داره او واکداره هم دا تاسی یئ ؟ چې داسی چتی (بیکاره) او لغو اعتراضات کوئ ؟ که یئ نو خپل ګرد (تول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ او په آسمان پوری خپلی رسی وتړی، او پر علویاتو هم قبضه وکړئ! او سم له خپلی مرضی او منشأ سره د آسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کښې که مو له لاسه پوره وی ګوتی ووهئ! او که دغه مو له واکه نه وی پوره نو د آسمانونو او د ځمکی د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخی چتی (بیکاره) او غلطه ده او په سر د هغه د الوهیت په کارونو او انتظاماتو کښې مداخله پرته (علاوه) له بیحیائی او جنون به بل څه شی وی ؟.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ⑪

دوی خو یو لښکر ګوتی دی په دغه ځای کښې چې ماتی ورکړی شوی له هغو ډیرو لښکرو څخه دی.

تفسیر: یعنی هیڅ نشته! د آسمانونو او د ځمکی له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لری ؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی چې د پخوانیو سپیرو او تباه شویو اقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځی. لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوی څخه د مکی معظمی تر فتحی پوری تیره شوه. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پخوانی اقوام تباه شول که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کښې هم داسی مداومت وکړی نو هغوی په شان دوی هم تباه او فناه کیږی» ګواکی د دغه آیت ربط ئی له پخوانی آیت سره وښود والله اعلم.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ⑫

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنی زور او قوت او لوی لښکر والا چې په دنیا کښې ئی د خپل سلطنت میخونه په

ځمکه کښې تک وهلی ؤ. او ځینې وائی هغه څوک چې سرې به ئې په میخونو سره واړه نو د دغه لامله (له وجې) د هغه نوم هم داسې ﴿ ذُوالْأَوْتَادِ ﴾ میخ والا مشتهر شو. والله اعلم.

وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْئَيْكَةِ ۚ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لوئی لوئی ډلی (او لښکری) وی. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو ئې کړی ؤ رسولانو د (الله) ته پس ثابت شو عذاب زما (دوی ته).

تفسیر: یعنی دغو تولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالیٰ رسولان دروغجن وشمیرل د الله تعالیٰ له سزا او عذاب څخه ئې نجات ونه موند نو ستاسو حقیقت څه دی ؟.

وَمَا يَنْظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾

او نه کوی انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بیرته ګرځیدل.

تفسیر: یعنی د صور (شپیلۍ) د غږ منتظر دی چه پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کښې ورکوله کیږی او ممکن دی چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انضجار مراد وی.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

او وائی (کفار تمسخراً) ای ربه زمونږ زر راکړه مونږ ته برخه عملنامه زمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعنی هر کله چې دوی د قیامت خبری اوری نو په توکو او مسخرو سره وائی چې زمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه! تر څو مونږ هم دا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له

خپلی سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ ذَا الْاَيْدِۚ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۷﴾

(فرمائی الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغی خبری چی وائی دوی (تاته) او یاد کړه (قصه) د بنده زمونږ داؤد خاوند د قوت (په عبادت کښی) چی بیشکه دی ډیر رجوع کوونکی ؤ (عبادت د الله ته).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «په دغه ځای کښی ده ته د داؤد علیه السلام قصه ور په یادوی چی ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کښی ډیر صبر کړی ؤ څو بالاخر حکومت ده ته ورسید او «جالوت او نور» مخالفین ګرد (تول) سره په جهاد کښی پره او مغلوب شول چی هم دغه وضعیت او نقشه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته هم ورپیښه شوه.
تنبیه: د «ذاالاید» ترجمه حضرت شاه صاحب په «د لاس زور والا» سره کړی ده یعنی د سلطنت قوت یا به ئی دغه لوری ته اشاره وی چه د ده په لاس کښی اوسپنه نرمه کیده. یا به د «لاس قوت» څخه دغه مطلب وی چه ده به د سلطنت مال نه خوړ بلکه د خپل لاس له ګټی څخه ئی ډودی خوړه او «اواب» یعنی په هره معامله کښی به ده د الله تعالیٰ په طرف توجه او رجوع کوله.

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ ﴿۱۸﴾

بیشکه چی مونږ تابع مسخر کړی مو وو غرونه له دغه (داؤد) سره چی تسبیح به ئی ورسره ویلی په آخره او په اوله برخه د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی صبا او بیګا کله چی حضرت داؤد علیه السلام په تسبیح کښی مشغولیده نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل. د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَالطَّيْرَ مَحْشُوْرَةً ۗ كُلٌّ لَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۹﴾

او (بل تابع او مسخر کړی ؤ مونږ) مرغان حال دا چی تول کړی شوی به ؤ (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی ؤ (په طاعت سره).

تفسیر: یا به ګرد (تول) له ده سره يو ځای کیدل او د الله تعالیٰ په طرف به ئی رجوع کوله کما قال بعض المفسرين.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهٗ

او قوی محکم کړی ؤ مونږ ملک سلطنت د دغه (داؤد).

تفسیر: یعنی پر دنیا باندی د ده د سلطنت رعب او دأب مو کینولی وو او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثير التعداد افواج ورکړی ؤ، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره تینګ کړی ؤ.

وَاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوت تدبیر د تولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافی په هر مقصد کښی).

تفسیر: یعنی لوی مدبر او پوه ؤ د هری خبری فیصله به ئی په دیر ښه صورت سره کوله د وینا په وخت کښی به ئی دیر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالیٰ ده ته نبوت، ښه تدبیر، د فیصلی قوت، او راز راز (قسم قسم) علمي او عملي کمالات ورعطاء فرمائلی ؤ لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چی د هغه قصه اوس بیان فرمائی

وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ ۘ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلٰى دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جګړه کوونکيو کله چی راوختل (پس له دیواله د) عبادتخانی. کله چی ننوتل (تول) پر داؤد باندی (او ده ولیدل) پس وویرید (داؤد) له دوی نه (چی دوی ولی راوختل له دیواله ؟ او ولی راننوتل بی له اجازی نه ؟).

تفسیر: یعنی حضرت داؤد علیه السلام دری ورځی ئی سره داسی تقسیم فرمایلی وی چی یوه ورځ د عمومی دربار او فصل الخصوماتو دپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسیدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره وه چی په دغه ورځ کښی بیخی په خلوت کښی کیناستل او پیره دارانو ته به ئی امر ور کاوه چی هیچا ته اجازه مه ورکوئ چی ماته راشی.

یوه ورځی چی داؤد علیه السلام په عبادت کښی مشغول ؤ یو ناڅاپه څو سړی له دیواله راختلی ده ته مخامخ ودریدل، داؤد علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه وویرید او متحیر شو چی دغه انسانان دی که پیریان یا د الله تعالیٰ بل کوم مخلوق ؟ که انسانان دی نو ولی بی وخته راغلی دی ؟ او څرنګه له پیره دارانو څخه تیر شوی دی ؟ او ولی د دروازی له لاری څخه نه دی راغلی ؟ او له دومره جګ (وچت) دیوال څخه به دوی څرنګه راختلی وی ؟ خدای خبر دی چی دوی په دغه غیر معمولی طریقی سره څنګه دلته راغلی دی ؟ او څه نیت او قصد لری ؟ الغرض یو ناڅاپه ئی د دغی عجیبی او مهیبی واقعی له لیدلو څخه ئی افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کښی په همغه خشوع او خضوع چی پخوا مشغول وو نشو مشغو لیدی.

قَالُوْا لَا تَخَفْ ۚ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿۲۲﴾

وویل دوی مه ویریږه (مونږ دوه ډلی) جګړه کوونکی یو چی ظلم کړی دی ځینو زمونږ پر ځینو نورو پس حکم وکړه په منځ زمونږ کښی په حق سره او لری مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندی) او برابر کړه مونږ سمی لاری (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چی تاسی مه ویریږئ! او له مونږ څخنی پخپل زړه کښی څه فکر او اندیښنی ته لاری مه ورکوئ! مونږ دواړه ډلی د خپلی یوی جګړی د فیصله کولو دپاره ستاسی په خدمت کښی درحاضر شوی یو او غواړو چی تاسی د هغی په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ! کومه بی لاری یا د تال ورکولو خبره دی ښائی په کښی نه وی ځکه چی مونږ د عدل او د انصاف د سمی لاری د معلوملو دپاره راغلی یو ښائی د دوی د دغی خبری له عنوانه حضرت داؤد علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وی.

اِنَّ هٰذَآ اَخِيْ ۗ لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِيَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ ۗ فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِيْ فِي الْخِطَابِ ﴿۲۳﴾

بیشکه چی دا (سړی) ورور زما دی ده لره نهه نوی میږی (ګډی) دی او ما

لره یوه میږه (ګډه) ده پس وائی دی ماته کفیل وګرځوه ما د دی (یوی میږی (ګډی) او ماته ئی راکړه) او غلبه ئی کړی ده پر ما په خطاب خبرو کښی هم.

تفسیر: یعنی زمونږ جګړه دغه ده چی زما د دغه ورور سره نهه نوی (۹۹) میږی (ګډی) دی او له ما سره یواځی یوه میږه (ګډه) ده، خو دی غواړی چی همغه یوه میږه (ګډه) هم له ما ځنی په هر دول (طریقه) سره چی وشی واخلی او خپل سل میږی (ګډی) پری پوره کړی، او بل مشکل دغه دی چی دغه ورور می همغسی چی په مال او دولت کښی له مانه موړ او لوړ (اوچت) دی په ژبه او خبرو کښی هم له ما څخه لوړ (اوچت) او غوړ دی هر کله چی دی خبری کوی ما مغلوب او پړ کوی، او ګرد (تول) اوریدونکی د ده په لوری ګرځی او خبری کوی. لنده ئی دا چی زما د حق د اخیستلو دپاره په جبر او تیری سره خبری کوی.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِۦ ۖ

وویل (داؤد) خامخا په تحقیق چی ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د میږی (ګډی) ستا (چی یو ځای ئی کړی) له میږو (ګډو) خپلو سره.

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړی وی او په آخر کښی ئی داسی وفرمایل چی «بیشکه که ستا دغه ورور هم داسی کوی خو دغه د ده تیری او ناانصافی ده، او غواړی چی په دغی وسیلی د خپل غریب او خوار ورور مال وخوری» مطلب دا چی مونږ ئی نه پریږدو چی داسی وکړی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ

او بیشکه چی ډیر له خلطاؤ شریکانو خامخا ظلم (تیری) کوی ځینی د دوی پر ځینو نورو مګر (تیری) نه کوی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او ډیر زیات لږ دی (داسی کسان په منځ) د دغو شرکاؤ کښی.

تفسیر: یعنی دغه د شریکانو عادت دی چی یو پر بل باندی ظلم او تیری کوی قوی حصه دار

غواړی چی ضعیف وخوری او له منځه ئی لری کړی. یوائځی د الله تعالیٰ ایمانداره او نیک بندګان له دی نه مستثنیٰ دی چی د هغوی شمیر په دنیا کښی ډیر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ

او متیقن پوه شو داؤد په دی چی بیشکه هم دا خبره ده چی وازمویه مونږ دی نو ښښنه ئی وغوښته له رب خپل او پرمخی پریوت په دغه حال کښی چی رکوع سجده کوونکی ؤ (الله ته) او بیرته راجع شو (الله ته په توبه سره) پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطاء د ده)

تفسیر: د دغی قصی په اثر داؤد علیه السلام متنبه شو چی دغه زما په حق کښی یوه فتنه او امتحان ؤ په مجرد د دی چه دغه خیال ور پیدا شو له خپلی دغی خطاء څخه ئی معافی وغوښتله او په ډیر عجز او نیاز ئی سر په سجده کیښود، آخر الله تعالیٰ د هغه خطاء ورمعافه کړه، د داؤد علیه السلام هغه خطاء کومه وه ؟ چی د هغی په نسبت په دغو آیتونو کښی اشاره ده د هغه په نسبت مفسرینو ډیری اوږدی قصی لیکلی دی، مګر حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه د هغوی په نسبت لیکی «**وقد ذکر المفسرون هٰهنا قصة اکثرها ماخوذ من الاسرائیلیات ولم یثبت فیها عن المعصوم حدیث یجب اتباعه**» او حافظ ابوحیان رحمة الله علیه او نورو له دغو قصو څخه خپل ځان بیل ساتلی دی، او د دغو آیتونو کوم مجمل چی بیان کړی دی هغه هم له تکلفه څخه نه دی خالی. زمونږ په نزد اصلی خبره خو همغه ده چی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه منقوله ده یعنی داؤد علیه السلام ته دغه ابتلاء د یوه شان اعجاب په بناء ور دمخه شوه او صورت ئی داسی ؤ چی داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ په دربار کښی عرض وکړ چی ای رب العالمینه! په شپه او ورځ کښی هیڅ یوه ګړی داسی نه ده چی په هغه کښی د داؤد علیه السلام د خیلخانی کوم یو تن ستا په عبادت یعنی په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښی مشغول نه وی دا ئی ځکه وویل چی ده د شپی او د ورځی څلیرویشت ساعتونه د خپلی کورنی پر ګردو (تولو) افرادو تقسیم کړی ؤ څو دوی وار په وار د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول اوسی او هیڅ وخت د ده عبادتخانه د عابدینو څخه تشه نه وی. او ممکن دی چی نور داسی قسم شیان به ئی هم عرض کړی وی او ښائی خپل د ښه انتظام او نورو اعمالو په نسبت ئی هم څه ویلی وی د الله تعالیٰ په دربار کښی د ده دغه وینا ناپسنده واقع شوه او ورته داسی ارشاد وشو «ای داؤده! دغه تول شیان زمونږ په توفیق ستا په برخه شوی دی که زما مدد له تا سره نه وی نو ته پر دغو شیانو قدرت نشی موندلی او سره له زرهاو کوششونو به هغه تر سره نشی رسولی زه پخپل جلال باندی قسم یادوم که تا یوه ورځ ستا نفس ته پریږدم یعنی که خپل مدد له تا څخه لری کړم نو وبه کتلی شی چی تر کومی اندازی پوری

پخپل عبادت کښې مشغول پاتې کيدی شي ؟ او خپل دغه انتظام قائم ساتلی شي ؟ داؤد عليه السلام عرض وکړ چې يا ربه! ما په هغه ورځ خبر کړه نو دی په هغه ورځ کښې په فتنه مبتلا شو **اخرج هذا الاثر الحاکم فی المستدرک و قال صحيح الاسناد واقره الذهبی فی التلخيص** دغه روايت داسې څرګندوی (ښکاره **کوی**) چې د فتنې نوعيت ښائی صرف هم دغومره قدر وی چې په هغه وخت کښې چې داؤد عليه السلام په عبادت کښې مشتغل وی سره له پوره سعی او کوشش ونشی مشتغل کيدی او خپل انتظام قائم ونشی ساتلی لکه چې اوس مو ولوست چې په بې قاعده‌ګی او فوق طريقې سره څو تنه سړی يو ځای يو ناڅاپه د ده په عبادتخانې ورننوتل او حضرت داؤد عليه السلام ئې ووېراوه او دی ئې د ده له هغه مخصوص شغل څخه منصرف او خپل جانب ته ئې متوجه کړ. سره له ډيرو پيرو او انتظام دوی د داؤد عليه السلام تر څنګه پورې ورسيدل او دوی ته هيڅ ممانعت ونه کړ، دلته داؤد عليه السلام ته داسې خيال پيدا شو چې الله تعالیٰ زه د خپلې همغې دعوی له سببه په دغې فتنې کښې مبتلا کړی يم. د فتنې د لفظ اطلاق دلته تقريباً داسې وګڼې لکه چې په حديث کښې راغلی دی چې حضرت حسن او حسين رضی الله تعالیٰ عنهما په هلکتوب کښې کميسونه اغوستلی ؤ او لړځيدونکی او ريږديدونکی (رپيدونکی) سره راتلل د رسول الله صلی الله عليه وسلم نظر د منبر له پاسه پر دوی ولويد خطبه ئې قطعه کړه او هغوی ئې راپورته کړل، او وئې فرمايل «**صدق الله. انما اموالکم واولادکم فتنة**» په ځينو آثارو کښې راغلی دی که څوک د نيکی کولو په وخت وائی ای الله! ما داسې کار کړی دی صدقه مې ورکړی، لمونځ مې ادا کړی، دوږی مې ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «او ما ستا سره مدد کړی او توفيق مې درکړی دی» او کله چې بنده وائی «ای ربه تا راسره مدد کړی او ماته دی توفيق رابښلی او راباندی احسان دی ايښی دی» نو الله تعالیٰ فرمائی «او تا عمل کړی او اراده دی کړی او تا دغه نيکی ګټلی ده» (د مدارج السالکين (۱) ج ۹۹ صفحه) له دی نه وپوهيږئ چې د حضرت داؤد عليه السلام په شان د يوه جليل القدر نبی خپل ښه انتظام ورڅرګندول (ښکاره کول) او د ده داسې فرمايل چې «ای ربه په شپه او ورځ کښې هيڅ يوه ګړی داسې نه دی چې په هغه کښې د داؤد د خيلخانې کوم يو تن ستا په عبادت يعنی په لمانځه، تسبيح، تهليل او تکبير کښې مشغول نه وی» څرنګه د الله تعالیٰ د خوښې په مورد کښې واقع کيدی شي ؟ لويان په خورا ډيری وړوکی ګناه هم نيولی کيږی نو ځکه په يوه ازموينه کښې مبتلا کړی شو څو باخبره او متنبه شي او د خپلې غلطی اصلاح او تدارک وکړی لکه چې تدارک او اصلاح ئې هم وکړ او په ډير ښه شان سره ئې وکړه. زما په نزد د دی آيت بې تکلفه تقرير هم دغه دی. باقی حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه د هغې مشهوری قصې په اساس څه شی چې ليکلی دی هغه دی په «موضح القرآن» کښې وکوت شي.

وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴿٢٥﴾

او بیشکه ده ته په نزد زمونږ کښې خامخا مرتبه ده او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنی لکه د پخوا په شان زمونږ د دربار له مقربانو څخه دی او په دغی غلطی سره د ده په تقرب او په مرتبه کښې څه فرق او توپیر (تفاوت) نه دی راغلی فقط لږ شانی تنبیه ورکړی شوی ده ځکه چې د مقربینو ډیره وړوکی ګناه لویه ګڼله شی «**حسنات الابرار سیئات المقربین**».

يٰدَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ

ای داؤده بیشکه مونږ ګرځولی مو ئې ته خلیفه په ځمکه کښې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی) پس حکم وکړه په منځ د خلقو کښې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کښې) پس ګمراه به کړی (دغه هوا) تا له لاری د الله، بیشکه هغه کسان چې ګمراه کیږی له لاری د الله (بعدم الایمان به) شته دوی ته عذاب سخت

تفسیر: یعنی ای داؤده! الله تعالیٰ په ځمکه کښې ته خپل نائب ګرځولی ئې لهٰذا د هغه پر احکامو عمل او ټګ وکړه! او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالیٰ له شریعت سره موافق وکړه! څو په هیڅ یوه معامله کښې هم د یوی ذری د نفسانی خواهش ادنیٰ شائبه هم پیدا نشی ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری کوی او څه وخت چې انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری شو نو بیا دی د ښی ورځی او د ښه ځای خاوند نه کیږی.

بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۲۶﴾

په سبب د هیرولو د دوی ورځی د حساب لره.

تفسیر: یعنی عموماً د نفسانی خواهشونو متابعت او پیروی د دی لامله (له وجی) کیږی چې د انسانانو په یاد کښې د حساب او کتاب ورځ نه پاتی کیږی که دغه ورځ ئې تل په یاد پاتی

وی چی زه هرومرو (خامخا) یوه ورځ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یم او د یوی ذری حساب به هم له ما څخه اخیست کیږی نو انسان به هیڅکله خپل خواهش د الله تعالیٰ پر مرضی نه وړاندی کوی.

تنبیه: ممکن دی چی د ﴿ يَوْمَ الْحِسَابِ ﴾ تعلق د ﴿ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴾ سره وی او له «نسوا» سره نه وی یعنی د الله تعالیٰ د احکامو د هیرولو په سبب به د قیامت په ورځ کښی پر دوی باندی سخت عذاب نازلیږی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه آسمان او ځمکه او هغه ګرد (تول) مخلوقات چی د دغو دواړو په منځ کښی دی په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطله سره) ګمان د هغو کسانو دی چی کافران شوی دی. پس عذاب هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی کافران شوی دی له اوره (چی سوځی به په کښی).

تفسیر: یعنی چی د هغه څه نتیجه وروسته له دی نه ظاهره نشی بلکه د دغی دنیا نتیجه آخرت دی لهٰذا انسان ته لازم دی چی د دی دنیا په هستوګنه کښی د خپل آخرت دپاره څه وګټی او هغه دا دی چی انسان دی د خپل نفسی خواهشونو متابعت پریږدی! او د حق او عدل پر اصولو دی ټینګ عامل او قائم وی! او له خالق او مخلوق له دواړو سره دی خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ولری. داسی دی نه ګنی چی فقط هم دغه دنیوی ژوندون دی چی هغه به په خوړلو، څښلو او چرچو سره په پای (آخر) رسوو او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته دغسی خیالات همغه کسان لری چی وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لری او تری انکار کوی نو د دغسی منکرانو دپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کښی (بلکه نه ئی ګرځوو) ؟
آیا وبه ګرځوو مونږ پرهیزګاران په شان د بدکارانو ؟ (بلکه نه ئی ګرځوو !).

تفسير: يعني زمونږ د عدل او حكمت اقتضاء داسي نه ده چي نيك ايماندار بندگان له شريرانو او مفسدانو سره برابر او يو شان كړو يا له ويريدونكيو سره هم همغسي معامله وكړو لكه چي له غاړه غړوونكيو او بيخوفه شريرانو سره ئې كوو نو ضروري شوه چي كوم وخت د حساب او كتاب، ثواب او عقاب دپاره وټاكلي (مقرر) شي. ليكن مونږ په دنيا كښې گورو چي خورا ډير نيك او ايماندار سړي په راز راز (قسم قسم) مصائبو، آفاتو او بلياتو كښې اخته او مبتلا وي او ډير شريران، بدكاران او بيحيا سړي مزې، چړچې، عيش، عشرت كوي نو لامحاله د دې خبرې تسليم لازميږي چي وروسته له موته يو بل حقيقي ژوندون شته چي په هغه كښې سم د صادق مخبر له وينا سره د دغې خبرې فيصله سم د حكمت او مصلحت د اقتضاء سره كيږي او هلته به د هر صالح او طالح، نيك او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادريږي. نو بيا ﴿ يَوْمَ الْحِسَابِ ﴾ له اخبار څخه انكار څرنگه صحيح كيدى شي ؟.

كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوْٓا اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

(دغه قرآن) يو كتاب دى چي نازل كړى مو دى هغه تاته (اى محمده !) بركتناك دى دپاره د دې چي فكر وكړي (كفار) په آيتونو د ده او دپاره د دې چي پند واخلي پرې خاوندان د صافو عقلونو.

تفسير: يعني كله چي د نيك او بد انجام سره يو شان نشي كيدى نو ضروري ؤ چي كوم هدايت كوونكي كتاب د رب‌الارباب له خوا نازل شي څو خلق په ښې او معقولي او مقبولي طريقي سره د دوى له انجام څخه مطلع او خبردار كړي لكه چي په دغه وخت كښې دغه كتاب نازل شو چي ورته قرآن المبين وائي چي د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانيو، مضامينو او نورو هر هر څيزونو كښې خير او بركت دى، او په دغه غرض نازل كړى شوى دى څو خلق د ده پر آيتونو غور او دقت وكړي، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شي، لكه چي د دې آيت نه پخواني آيت ته وگورئ چي په څه صاف فطري او معقولي طريقي سره ئې د «معاد» مسئله حل كړې ده چي ډير لږ عقل لرونكي سړى هم كه پرې غور او فكر وچلوي نو پر يوې صحيحې نتيجې رسيږي.

تنبيه: ښائي له «تدبر» څخه علميه قوت مراد وي او په «تذكر» سره د عمليه قوت د تكميل په طرف اشاره وي دغه گردې (تولې) خبرې د حضرت داؤد عليه السلام د تذكرې په ذيل كښې راغلي دي وروسته له دې نه بيا د ده د دې قصې تكميل فرمائي.

وَوَهَبْنَا لِدَاوٗدَ سُلَيْمٰنَ ؕ

او وموبانبه داؤد ته سلیمان،

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام مو ورته وبانبه چی د ده ځوی او د ده په شان نبی الله او باچا ؤ.

نِعْمَ الْعَبْدُ ۚ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ
الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّي حَتَّىٰ
تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ ۖ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ
وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾

چی ښه بنده ؤ بیشکه چی دی ډیر رجوع کوونکی دی (الله ته). کله چی وړاندی کړی شو په ده باندی په آخر د ورځی کښی هغه ګرندی خاصه آسونه په دریو پښو ولاړ او د یوی سوی نوکه ئی په ځمکه لګولی نو وویل (سلیمان) بیشکه زه چی یم غوره می کړه مینه د آسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پوری چی پټ شو (لمر) په پرده کښی (بیا وویل سلیمان) بیرته راولیږ دغه آسونه ماته (نو ورته رائی وستل) پس شروع وکړه (سلیمان) په وهلو د دی آسونو (په توره) پنډیو او غاړو (یعنی پښی او غاړی ئی تری پری کړی او ګرد (ټول) ئی حلال او خیرات کړل).

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دغه وروستنی آیت ترجمه داسی کړی ده «بیا راولیږ هغه آسونه ماته پس ولګید سلیمان پر څنډلو د پنډیو او غاړو د دوی» یعنی نهایت اصیل او ښایسته ښکلی، ښه او ګرندی تلونکی آسونه چی د جهاد دپاره ساتلی او پاللی شوی ؤ د ده په مخ کښی وړاندی کړل شول، د دغو آسونو په کتلو او معائنه ؤ کښی ښه ځنډ (تاخیر) او ډیل وشو تر دی چی لمر پریووت، ښائی په دغه شغل کښی به د عصر د وخت وظیفه ده نه وی لوستلی نو د دغه په نسبت ئی وویل خیر دی که له یوه جانبه له ذکر الله څخه ظاهراً بیلتون واقع شو نو له بل جانبه د جهاد له آسونو سره مینه او د هغو معائنه او کتنه هم له هغه ذکر الله سره لازم دی کله چی د جهاد نه راڅی که الله تعالیٰ د جهاد او آلات الجهاد تهیه او مهیا کولو ترغیب نه وی راکړی نو مونږ به له دغه ښائسته بوده (ځناور) سره ولی دومره مینه او محبت کاوه ؟ نو د جهاد په دغه جوش او جذبه کښی ئی حکم ورکړ چی دغه آسونه بیرته راولیږ لکه چی هغه آسونه بیرته راوستلی شو نو حضرت سلیمان علیه السلام له ډیری مینی او محبته د دغو آسونو د

ورمیږونو او پنډیو په صافولو او خرخره کولو او پاکولو مصروف شو. د دی آیت دغه تقریر ځینو مفسرینو کړی دی او د «حب الخیر» له لفظ څخه د دی تائید هم کیږی ګواکی د خیر لفظ د هغه مضمون په طرف اشاره کوی چی رسول کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی فرمایلی دی «**الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القیٰمة**» لیکن نور علماء د هغه تفسیر زمونږ د پاس ترجمی په شان داسی بیانوی کله چی حضرت سلیمان د آسونو په معائنه او کتلو کښی مشغول پاتی شو نو د هغه وختی په لمانځه یا وظیفه کښی ذهول پیښ شو او ذهول او نسیان د انبیاؤ په حق کښی محال نه دی نو وئی فرمایل چی وګورئ! د دنیوی مال محبت چی د دی خبری سبب شو چی زه د الله تعالیٰ له یاده غافل شوم تر دی چی د لمر تر پریوتو پوری هم خپله وظیفه می ادا نه کړه. سلمنا چی د دغه مال په محبت کښی هم د عبادت یوه دده وه او په هغه کښی هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندیښنی هم لګیدلی دی چی د هر عبادت هر وخت چی مقرر دی ښائی په هغه کښی له سره څه تخلف واقع نشی او که احیانا په کښی څه توپیر (فرق) واقع شی نو د هغه د غم او اندیښنی څخه سخت متأثر او ناآرامه کیږی اګر که د معذوریت له جهته هم وی.

که وی لږ کومه خځله

د سالک له باغه وروره!

سالک ژاړی ډیر غمجن وی

زړه ئی چوی له غمه وروره

د خندق په غزوه کښی وګورئ! چی د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څو لمنځونه قضا شول سره له دی چی دوی په عین الجهاد کښی مشغول ؤ او د هیڅ یو قسم ذنب او ګناه اندیښنه هم پر دوی نه وه لیکن د هغو کفارو له تعرضه او یرغله (حمله) چی دغه واقعه وریپښه شوی وه د دوی په حق کښی د «**ملأ الله بیوتهم وقبورهم ناراً**» او نورو الفاظو سره ښیری وفرمایلی. حضرت سلیمان علیه السلام هم د یوه مؤقت عبادت له فوتیدلو څخه سخت غمجن او متأثر شو، او داسی حکم ئی صادر کړ چی هغه آسونه دی بیرته راوستل شی چی د الله تعالیٰ د یادولو د فوت سبب شوی دی کله چی هغه آسونه بیرته راوستل شول نو د الله تعالیٰ د محبت له غلبی او د غیرت له شدته ئی په توره سره د هغوی غاړی پری او پندی ئی غوځی کړی او تول ئی د پاک الله په لاره کښی خیرات او پر فقراو ئی وویشل څو د دغه غفلت سبب له خپل ځانه په دغی وسیلی سره لری کړی چی فی الجمله د دغه ذهول کفاره شی، ممکن چی په سلیمانی شریعت کښی د اسونو قربانی جائزه وه او له ده سره به اسونه او نور بودګان (څاروی) ډیر زیات وی چی د دغو څو اسونو د قربانی کولو څخه به د جهاد په مقصد کښی هیڅ خلل او نقصان نه واقع کیده، او د ﴿فَطَفِقَ مَسْحًا﴾ له لفظ څخه دغه هیڅ نه لازمیږی چی ده به هغه ګرد (تول) اسونه

وژلی وی او محض هم دغومره به ئی کړی وی چی څو آسونه ئی پخپل لاس سره حلال او سر او پښی به ئی هیسته غورځولی وی والله اعلم. د دی تقریر تائید په یوه «مرفوع حدیث» سره هم کیږی چی «طبرانی» په «حسن اسناد» سره له ابی ابن کعب څخه روایت کړی دی (راجع روح المعانی وغیره).

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿۳۴﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سلیمان او غورځولی مو ؤ پر تخت د ده یو جسد (بی روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کښی راغلی دی چی حضرت سلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چی «زه نن شپه د خپلو ګردو (تولو) ښځو کره ځم چی په شمیر اویا ـ یا نوی یا سلو ته نژدی ښځی وی او زما هره یوه ښځه به یو یو هلک وځیږوی چی دغه ټول به د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړی» پرښتی دغه خبره ورالقا کړه چی «ان شاء الله» ووایه! سره له دی چی ان شاء الله ئی په زړه کښی ؤ مګر په ژبه ئی ان شاء الله ونه فرمایل. د الله تعالیٰ کارونو ته وګورئ چی له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو یواځی له یوی ښځی څخه یو ناقص مولود موجود شو. ځینی مفسرین وائی چی دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه او ورته ئی وویل «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه!» همغه ئی دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی د دغه وضعیت د لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالیٰ په طرف رجوع وکړه او د ان شاء الله په نه ویلو ئی استغفار وکړ. «هو! مقربینو ته زیات ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پیښیږی» په حدیث کښی راغلی دی که ان شاء الله ئی ویلی وی نو بیشکه الله تعالیٰ به همغسی کړی وی چی د ده آرزو او تمنا وه.

تنبیه: اکثرو مفسرینو د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره کړی دی او پر دغه موقع کښی ډیری بی اساسی قصی د حضرت سلیمان علیه السلام د ګوتمی او د پیریانو نقل کړی دی هر څوک چی د هسی قصو د لوستلو شوق لری هغوی دی همغو تفاسیرو ته رجوع وکړی ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «**وقد رويت هذه القصة مطولة عن جماعة من السلف رضی الله تعالیٰ عنهم وكلها متلقاة من قصص اهل الكتاب والله سبحانه و تعالیٰ اعلم بالصواب**».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۳۵﴾

وويل (سليمان) اى ربه زما مغفرت ببښنه وکړه ماته او راکړه ماته داسى ملک لوى سلطنت چى نه ښائيږى (او نه وى) بل هيچا لره وروسته له ما (او غير له ما) څخه، بيشکه هم دا ته (اى زما ربه!) ته ډير ببښونکى ورکوونکى ئى.

تفسير: يعنى داسى عظيم الشان سلطنت عنايت وفرمايه چى ماسواء له ما ځنى د بل هيچا په برخه نه وى او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شي يا به ئى دا مطلب وى چى هيڅوک د دى خبرى قوت او قدرت ونه لرى چى هغه له ما څخه په زور واخيستى شي.
تنبيه: په احاديثو کښى د هر يوه نبى يوه دعا شته چى د هغه په نسبت الله تعالىٰ د اجابت وعده فرمايلى ده يعنى هغه دعا ضرور قبوله شوى ده ښائى د حضرت سليمان عليه السلام دا دعا همغه دعا وى څرنگه چى حضرت سليمان عليه السلام نبى او په عين زمان کښى د باچا ځوى ؤ نو د هغه دعا هم په هم داسى وضعيت او کيفيت سره مختصه وه څو ده ته لوى سلطنت ورکړى شي مگر په اعجازى ډول (طريقه) سره کله چى دغه زمانه د زوررو باچايانو او د جبارينو وه نو په دغه حيثيت سره هم دغه دعا د همغى زمانى له حيثيت او وضعيت سره موافقه او مناسبه وه او ظاهر دى چى د انبياؤ عليهم السلام مقصد د ملکونو له حاصلولو څخه د خپل شوکت او حشمت مظاهره او خلقو ته ئى ښودنه مقصود نه ؤ، بلکه د الله تعالىٰ د دين د غلبى اظهار او انتشار د دوى له عمده ؤ مقاصدو څخه ؤ، او غوښت چى د ځمکى په مخ کښى هغه سماوى قانون په ښه ډول (طريقه) سره اجرا او تنفيذ وومى چى دوى د هغه حاملان او ناشران دى لهٰذا نه ښائى چى دغه دعا د نورو دنياداراتو پر دعا قياس کړه شي. نو دغه پاس دعا د سليمان قبوله شوه لکه چى داسى فرمائى

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سليمان) ته باد چى چليده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چيرته چى اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پيريان) شيطانان هر بنا کوونکى (د ښو لوړو (اوچتو) عمارتو) او غوته وهونکى (په لويو بحارو کښى دپاره د ايستلو د جواهرو)

تفسير: يعنى پيريانو د حضرت سليمان عليه السلام په حکم ډير لوى لوى عمارتونه جوړول، او مرغلرى او نور قيمتداره شيان به ئى له بحارو او سيندونو څخه په غوته وهلو سره ايستل ، د

هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع گرځولو په نسبت پخوا له دی نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کښی لازمه تفصیلات لیکلی شوی دی.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

او (تابع مو کړ سلیمان ته) نور (سرکش شیطانان) تړلی شوی په ځنځیرونو کښی (لپاره د تادیب او دفع د ضرر).

تفسیر: یعنی ډیر نور پیریان ؤ چی هغوی د سرکشی او تمرد لامله (له وجی) په بندی خانه کښی غورځولی شوی ؤ (داسی وموفرمایل سلیمان ته).

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطاء ښښنه زمونږ ده پس احسان کوه (له هر چا سره) یا ئی وساته (له خپل ځان سره) بی له حسابه.

تفسیر: یعنی که چاته عطاء او ښښنه ورکری یا ور نه کړی مختار ئی دومره بیحساب ئی ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید ئی هم تری لری کړ، حضرت شاه صاحب لیکی «دغه بله مهربانی ده چی دغومره دولت او دنیا ئی ورکره، او مختار ئی وگرځوه، حساب او کتاب ئی هم ورمعاف کړ، مگر ده به پخپله د خپل لاس له گتی څخه ډوډی خوړه چی توکری به ئی جوړولی.

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٠﴾

او بیشکه چی ده ته په نزد زمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کښی) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی سره له سلطنته هغه روحانی تقرب او مرتبه چی زمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده او په اعلیٰ فردوس کښی له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چی د ده دپاره تیار دی هغه خو علیٰحده او جلا (جدا) دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ ۘ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿٤١﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بنده زمونږ ایوب کله چې غږ ئې وکړ رب خپل ته چې بیشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشان قرآن له تتبع څخه ظاهریږي چې په هغو امورو کښې چې په کوم پلو کښې شر یا ایذاء وي یا کوم صحیح مقصد فوتیږي د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږي لکه چې د موسیٰ علیه السلام په قصه کښې راغلي دي ﴿وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ﴾ د ۱۵ جزء الکهف ۹ رکوع ۶۳ آیت زمونږ د دغه مبارک تفسیر ځکه چې علی الاکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یو درجه کښې شیطان وي د هم دغې قاعدې په موجب حضرت ایوب علیه السلام د خپلې رنځورۍ یا د تکلیف او ربړ (زحمت) نسبت د شیطان په طرف وکړ ګواکې تواضعاً یا تأدباً ئې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما څخنې څه تساهل یا کومه غلطي زما له درجې سره سمه صادره شوې ده چې د هغې په نتیجه کښې دغه آزار راورسید یا د مرض په حالت او شدت کښې به شیطان د وساوسو د القاء او د خرخشو (خطرو) د غورځولو زیار(محنت) او کوشش کړی وي او ده به د هغه په مدافعت کښې تکلیف او تعب احساس کړی وي نو هغه ئې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی والله اعلم.

تنبیه: د حضرت ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کښې تیره شوې ده هلته دې وکتله شي مګر واضح دې وي چې د حضرت ایوب علیه السلام د قصې په نسبت کومې افسانې چې قصه ویونکي جوړې کړې دي په هغو کښې ډیره مبالغه شته. داسې مرض چې په عمومي ډول (طریقه) سره د عامو خلقو په حق کښې د تنفر او استقذار موجب وي د انبیاؤ علیهم السلام له وجاهت سره منافي ده **کما قال الله تعالیٰ** ﴿لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا﴾ (د جزء ۲۲ الاحزاب ۹ رکوع ۶۹ آیت) لهٰذا ښائي هغومره بیان ومنلی شي چې د نبوت له منصب سره منافي نه وي.

نو د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسې وویل.

ٱرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿۴۲﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿۴۳﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وي وهله او اوبه راووتې) دغه ده ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل ئې وکړ اوبه ئې وڅښلې جوړ شو) او وموبښل دغه (ایوب) ته اهل د ده (په بیرته ژوندي کولو) او په مثل د دوی له هغوی

سره له جهته د مهربانی له خپله طرفه او دپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالیٰ داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السلام روغ او جوړ وګرځوی نو پرې حکم ئې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهه. هم دا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله د الله تعالیٰ په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوټیده چې ده په هغه کښې غسل وکړ او له هغو اوبو څخه ئې وڅښلې او هم دغه د ده د شفاء سبب شو او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کښې چې د کوټې تر چت لاندې مړه شوې وو پخپلې مهربانۍ او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي هغه بنده چې په مصائبو کښې مبتلا کیږي ښائې صبر وکړي او الله ته رجوع وکړي څو ئې د ده حفاظت کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمائي. (وموفرمایه ایوب ته داسې)

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِّهٖ وَلَا تَحْنَثْ ۗ اِنَّا وَجَدْنٰهُ صَابِرًا ۗ نِعْمَ الْعَبْدُ ۗ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۴۴﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو۔ ډکو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو۔ ډکو) سره (ښځه خپله) او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کښې) بیشکه موږ وموند موږ دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده ؤ دی، بیشکه چې دی ډیر رجوع کوونکی ؤ الله ته.

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کښې پر کومې خبرې خفه شوی ؤ او قسم ئې یاد کړی ؤ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم حال دا چې دغه بی‌بی (رحیمه) د ابتلا په دغه حالت کښې د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه او چندان داسې کوم قصور او خطا ئې هم نه درلوده (لرله) چې د وهلو وړ (قابل) وي نو الله تعالیٰ د ده د قسم د رښتیا کولو یوه حیله (چل) وروښوده چې فقط هم ده ته مخصوصه ده او که نن څوک داسې قسم یادوي نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.

تنبیه: په هغه حیله (چل) سره چې د کوم شرعي حکم یا د نبي د حکم ابطال په عمل راځي هغه جائز نه دی، لکه د زکوٰة، اسقاط او نورې حیلې (چلونه) او پلمې (تدبیرونه) چې خلقو له طرفه جوړې او ایستلې شوې دي هو! هره هغه حیله (چل) چې کوم شرعي حکم نه باطلوي بلکه د کوم معروف کار ذریعه ګرځي د هغو اجازه شته والتفصیل یطلب من مظانه.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِي الْاَيْدِيْ وَالْاَبْصَارِ ﴿۴۵﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بندګان زما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د لاسونو او د سترګو (کوونکی د صالحه ؤ اعمالو لیدونکی د آیات الله).

تفسیر: یعنی د عمل او معرفت خاوندان چی په خپلو لاسونو او پښو به ئی عبادت او بندګی کوله او په خپلو سترګو سره به ئی د الله تعالیٰ قدرتونه کتل او په هغه سره به ئی خپل یقین او بصیرت زیاتوه.

اِنَّآ اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿۴۶﴾

بیشکه مونږ خالص کړی مو دی دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاؤ امتیاز دا دی چی د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالیٰ او د آخرت یادوونکی نشته. او د هم دغه خصوصیت لامله (له وجی) دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی له ګردو (تولو) څخنی زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوی.

وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۷﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ
وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۭ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۸﴾

او بیشکه دوی په نزد زمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانی خپلی) وو او یاد کړه (ای محمده!) اسمٰعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه تول (مذکورین) ؤ له خاوندانو د خیر (په خلقو کښی).

تفسیر: د حضرت اسمٰعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی او الیسع علیه السلام ته وائی چی د حضرت الیاس علیه السلام خلیفه ؤ چی هغه ته هم الله تعالیٰ نبوت ورعطاء کړی ؤ.

هٰذَا ذِكْرٌ ۭ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاؤ) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکی ته یا په دنیا کښې ښه ذکر د دوی دی)،

تفسیر: یعنی دغه مذکور خو د انبیاء ؑ وروسته له دی نه د عامو متقیانو انجام واورئ!.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ۝٤٩ جَنَّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ ٱلْأَبْوَٰبُ ۝٥٠

او بیشکه دپاره د پرهیزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کښې) جنتونه دی د همیشه هستوګنی په دی حال کښې چې تل پرانستلی وی دوی ته دروازی (د جنتونو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چې جنتیان په جنت کښې ننوځی نو هر یو جنتی به بی د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلی مانی او باغ او تاکلی (مقرر) ځای ته ورځی» او د دی خبری ضرورت به ورته نه وی پاتی چې غږ وکړی یا ناری ووهی یا د وره د پرانستلو په انتظار کښې ودریږی.

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ۝٥١

تکیه وهلی (ناست به وی مؤمنان) په دغو (جناتو) کښې چې غواړی به (دغه جنتیان) په هغو کښې میوی ډیری او څیزونه د څښلو.

تفسیر: قسماقسم میوی، دانی، خوراک او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنی سره سم د لاسه ورحاضر وی.

وَعِندَهُمْ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ أَتْرَابٌ ۝٥٢

او وی به په نزد د دوی ښځی بندونکی د سترګو (میړو (خاوندانو) خپلو ته) همځولی (پخپل منځ کښې یا له میړو (خاوندانو) سره).

تفسیر: یعنی تولی ښځی به پیغلی نوی جونی او په یوه عمر او یوه منګ وی یا په اشکال او شمائل عادات، اطوارو کښې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وی. نو د الله تعالیٰ له

جانبه پرښته به ورته داسی وائی

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾

دا هغه دی چی وعده به ئی کوله کیده (له تا سره په دنیا کښی دپاره د خوښی) د ورځی د حساب. بیشکه چی دغه خامخا داسی رزق زمونږ دی چی نشته ده لره خلاصیدل.

تفسیر: یعنی غیر منقطع او لازواله نعمتونه دی چی د هغوی سلسله به له سره هیڅیری نه ختمیږی او نه کمیږی.

رزقنا الله منها بفضله وکرمه فانه اکرم الاکرمین وارحم الراحمین.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

دغه (حال د مطیعانو وو) او بیشکه دپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده (چی هغه) دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو پس ودی څکی دوی دا ایشیدلی اوبه (چی توتی توتی کیږی کلمی د دوی) او (د دوزخیانو د جراحاتو بدبویه) زوی

تفسیر: یعنی د متقیانو او پرهیزگارانو انجام مو واورید وروسته له دی نه د شریرانو انجام واورئ! او بیشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی پس بده بستره ده دا دوزخ دا دی عذاب پس ودی څکی دوی دا. یعنی درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه!. له «غساق» شخه ځینی وائی چی د دوزخیانو د پرهارو زوی او وینی او نوری چتلی مراد دی چی په هغو کښی به د منگورانو (مارانو) او لرمانو او د نورو زهر هم گډ وی. او د ځینو په نزد «غساق» خورا ډیرو یخو او بی نهایته سړو اوبو ته وائی چی د هغو له څکلو شخه له حده زیات تکلیف او اذیت وررسیږی. گواکی په دغه تقدیر سره دغه د «حمیم» ضد او کامل مقابل دی چی «غساق» سوځول کوی له ډیری یخنی خپلی شخه لکه چی سوځول کوی «حمیم» له ډیر گرمی خپلی نه) والله اعلم.

وَّاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهٖٓ اَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۚ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ ۭ اِنَّهُمْ صَالُوا
النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوْا بَلْ اَنْتُمْ ۣ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ ۭ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوْهُ لَنَا ۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تیر عذاب راز راز قسمونه. دغه یو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکی دی په سختی له تاسی سره نه دی وی خوشالی ځای د آرامی دوی ته، بیشکه چې دوی ننوتونکی دی اور ته، وائی (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسی چې یئ نه دی وی خوشالی په تاسی (په ځای موندلو د آرامی) تاسی راوړاندی کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه خبری او اتری به دوزخیان په خپلو منځونو کښی سره کوی څه وخت چې پرښتی دغه دوزخیان پرله پسی په شرلو او تیل وهلو سره د دوزخ پر څندو (غاړو) ودروی ړومبی ډله به د غتانو او سردارانو وی. وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پیروانو وی. د دغو تابعانو د لیدلو په وخت کښی به له لری څخه دغه متبوعان وائی چې «دغه دی یو بل فوج له تاسو سره یو ځای په تیل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کښی د غورځولو دپاره په زور راوستل کیږی. د الله تعالیٰ قهر او غضب دی وی پر دوی باندی دوی هم دلته د رېړ (تکلیف)، زحمت او عذاب ګاللو (برداشت کولو) دپاره راغلل، الله تعالیٰ دی وکړی چې دوی ته په بل کوم ځای کښی کوم ارت مکان ور نه کړ شی» د دغی خبری د آوریدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسی ورکوی «ای کمبختانو! پر تاسی باندی دی د الله تعالیٰ قهر او غضب وی! پاک الله دی تاسو ته هیڅیری د هوسائی (راحت) او آرامی ځای در نه کړی!، هم دغه تاسو وئ چې زمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو راتیار کړی ؤ، او مونږ ستاسی له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کښی ولویدو او په دغه سخت مصیبت او آفت کښی اخته شو اوس دغه راوښیئ چې چیری لاړ شو ؟ هر څه چې دی هم دغه دریدلو ځای دی په هر ډول (طریقه) سره چې کیږی هم دلته خپل ځانونه تر هغه پوری تینګ او کلک کړئ! چې ګرد (تول) سره ومرئ! او یو پر بل باندی خوله ولګوئ! او په خپلو منځونو کښی سره وخری!.

قَالُوْا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِی النَّارِ ﴿٦١﴾

وبه وائی (تابعان) ای ربه زمونږ هر چا چې ړومبی تیاره کړی ده مونږ ته دغه لاره (د کفر) پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کښی.

تفسیر: یعنی په خپل منځ کښې به یو بل ته طعن او لعن وائی او بالاخر الله تعالیٰ ته به داسی عرض کوی چې «ای ربه! هغه کسان چې له خپل شقاوته ئې دغه بلا او مصیبت زمونږ پر سر راوستلی دی د دوزخ په دوچنده عذاب ئې اخته او مبتلا کړه!» ښائی چې دوی به داسی وګڼی چې د دوی د دوچنده عذاب ګاللو (برداشت کولو) په لیدلو سره زمونږ لږ څه زړونه پری یخ شی حال دا چې هلته به د تسلی او اطمینان وسائل او سامان چیری وی ؟ دغه یو بل ته طعن او لعن او کنځلی او سپکی ویل به هم دوی ته یو ځان ته مستقل عذاب وی.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وائی (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وینو هغه سړی چې وو مونږ چې شمیرلی مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولی مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږی (چپی) شوی دی له هغوی څخه سترګی زمونږ (چې نه ئې وینو په دوزخ کښې)

تفسیر: هلته به دوی وګوری چې ګرد (تول) د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور تول اعلیٰ او ادنیٰ خلق سره یو ځای غونډ او تول کړی شوی دی چې ګرد (تول) سره یو ځای په دوزخ کښې وغورځول شی، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وی معلوم چې دوی له هغوی سره آشنائی او پیژندګلوی درلوده (لرله) او پری توکی او مسخری به ئې کولی نو په حیرت او افسوس سره به داسی ووائی چې مونږ څرنګه چتی (بیکاره) او غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخری او توکی کولی حال دا چې دوی د هغو وړ (لائق) او قابل نه ؤ هم دا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاؤ خوا او اطرافو کښې نه ښکاری یا خو هغوی هم په هم دغو خلقو کښې دی مګر زمونږ په سترګو نه ښکاری یا زمونږ له سترګو څخه چیری الوتی دی.

إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بیشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه ربښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کښې.

تفسیر: یعنی په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاری چې په هغې ویری او خوف او

پریشانی کښې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوی او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکی منظری کښې بل لوری ته متوجه کیدی شي ؟ مګر په یاد ئې ولره چې هم داسې به کیږی او دغسې پیښه بیخی په یقینی او واقعی ډول (طریقه) پیښیدونکی ده چې په کښې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته او په حقیقت کښې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّٰرُ ﴿٦٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چې زه ویروونکی یم (د عالم له عذابه) او نشته هیڅ بل حق معبود بې له الله چې یو ډیر قهر کوونکی دی. رب د آسمانونو او د ځمکې او د هغو تولو شیانو دی چې په منځ د دوی کښې دی (ملکاً خلقاً و عبیداً) ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووايه ای محمده! منکرانو ته چې زما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکی خوفناک ساعت له راتګه باخبره او هوښیار کړم او له هغې سختې پیښې او ویروونکی واقعې څخه مو بیخبره پرې نه ږدم باقی ستاسې معامله او سؤال او جواب له هغه حاکم او قاضی سره چې واقع کیدونکی دی هغه خو همغه احکم الحاکمین واحد الله تعالیٰ دی چې د هغه په مخ کښې هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشي اخستی او هر شي او هر څوک د ده په مقابل کښې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی. د آسمانونو او ځمکې په منځ کښې هیڅ یو شي داسې نه دی چې د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندی نه وی تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وی دغه علویات او سلفیات قائم ساتی او څه وخت چې اراده وفرمائی خراب، ابتر، لاندی باندی او ویجاړوی ئې د دغه عزیز قوی غالب الله تعالیٰ د قدرت لاس څوک نیولی شي ؟ او د ده د زبردستی قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتیدلی شي ؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښښنې په محدودولو او محصوررولو کښې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لری.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووايه (ای محمده !) دوی ته دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډیره لویه ده چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکی یئ (او هیڅ غور په کښې نه کوئ).

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولی شی نه دی او ډیر لوی درووند او مهم مصیبت او خورا (ډیره) غټه خبره ده چی زه د هغه خبر او اطلاع تاسی ته درکوم ﴿ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴾ (د نبأ ۱ رکوع ۳۰ جز) مگر افسوس چی تاسی له هغه څخه بیخی بیفکره یئ! او پر هر هغه شی چی د تاسی د خیر او ښیگڼی (فائدی) دپاره ویل کیږی هیڅ فکر، غور او دقت نه کوئ بلکه بالعکس له هغه څنی توکی او مسخری جوړوی او پری پوچندی (تمسخر) او ملندی وهئ، او په استهزاء سره داسی پوښتنی کوئ چی قیامت کله راځی ؟ او د څه لامله (له وجی) په راتگ کښی ئی ډیل او معطلی واقع ده ؟ او ولی هم دا اوس نه راځی ؟ خیر قیامت هر وخت چی راځی رادی شی، مگر زمونږ د قیامت برخه دی خو هم دا اوس راکړه شی! و غیر ذلک که ماته وحی شوی نه وی نو د آسمانونو حال به می کله ویلی شو څکه چی.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته ما لره هیڅ قدر علم پوه په هغه تولی ډیر پورته لوی (د ملائکو) کله چی سره جگړی ئی کولی (په شان د آدم کښی بی له وحیه). وحی نه کوله کیږی ماته مگر د دی چی بیشکه هم دا خبره ده چی زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: ملاء الاعلیٰ یعنی پاسنی جرگه د مقربینو ملائکو او د نورو مجلس دی چی د هغو په واسطه د الٰهیه ؤ تدابیرو او د کونیه وو تصرفاتو ظهور راځی. یعنی په ملاء الاعلیٰ کښی د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چی کیږی، زه له هغو څخه نه وم خبر چی تاسی ته به می د هغه بیان کوه پر کومی اجزاء باندی چی زه د الله تعالیٰ له طرفه مطلع شوی یم هغه می بیان کړی دی. زه هر څه چی وایم د همغه الله تعالیٰ د وحی، الهام، اعلام له مخی ئی وایم، ماته داسی حکم راکړی شوی دی چی گرد (تول) عالم د هغو له راتلونکی مستقبل څخه خبردار کړم او د هغه توضیحات په ښکاره ډول (طریقه) سره دوی ته ورکړم پاتی شوه دغه خبره چی قیامت کله راتلونکی دی ؟ نه د انذار دپاره زه دغی خبری ته څه ضرورت لرم او نه د دی خبری اطلاع چاته ورکړی شوی ده. په یوه حدیث کښی راغلی دی چی د څو انبیاؤ علیهم السلام په مجمع کښی د قیامت تذکره د مباحثی موضوع شوه. چی په کښی وویل شول چه د قیامت قیام به کله وی ؟ گردو (تولو) سره دغه غوته کړه چی د حضرت ابراهیم علیه السلام څخه دی پوښتنه وکړه شی خلیل الله وفرمایل چی زه تری نه یم خبر بیا ئی له

حضرت موسیٰ علیه السلام څخه سؤال وکړ هغه هم وفرمایل چی زه هم نه یم خبر. بالاخر ګردو (تولو) له حضرت مسیح علیه السلام څخه سؤال وفرمایه مسیح وویل چی د «وجة الساعه» یا د عین القیامت د وقوع وخت علم له سره له ما سره نشته. هو! الله تعالیٰ له ما سره وعده فرمائلی ده الخ. په یو حدیث کښی راغلی دی چی حضرت مسیح علیه السلام له حضرت جبریل علیه السلام څخه د قیامت د راتګ د وخت پوښتنه وکړه، ده په جواب کښی وویل «**ما المسئول عنها باعلم من السائل**» یعنی زه له تانه پر دغه موضوع باندی زیات پوه نه یم. معلوم شو چی په ملأ الاعلیٰ کښی د قیامت په نسبت هم داسی قسم څه مباحثه او مذاکره کیږی، علاوه پر دی نور ډیر مسائل هم دی چه د هغه په متعلق یو شان مذاکره او قال او قیل جاری دی. لکه چی په یوه حدیث کښی الله تعالیٰ له دوی څخه پوښتنه کړی ده «**فیم یختصم الملأ الاعلیٰ**» او د دوی اجوبه مذکور دی. مګر د ملأ الاعلیٰ له مذاکراتو څخه ماسواء الله څنی بل هیڅوک نه دی خبر، او نه تری خبریدی شی، هم دغه ذریعه ده چی په هغی سره دوی د اهل النار له تخاصم او جګړی څخه مطلع شول. او هغه تخاصم چی د آدم علیه السلام او ابلیس په معامله کښی وشو چی ذکر ئی اوس راځی هغه هم په هم دغه ذریعه راڅرګند (ښکاره) شو.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وقت چی وفرمایل رب ستا پرښتو ته چی بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له ختی څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه هم د پرښتو یوه مباحثه وه چی بیان ئی وفرمایه».

فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى

پس کله چی برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کښی له روح خپل

تفسیر: یعنی قالب کالبوت ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره جوړوم بیا په کښی خپل روح پوکم. حضرت شاه صاحب لیکی «(روحی - خپله سا)» ئی ځکه وفرمایله چی هغه له اوبو او خاوری څخه نه دی جوړ شوی او د غیب له عالمه راغلی دی. څه مضمون د روح په متعلق د «بنی اسرآئیل» په سورت زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا (رڼرا) غورځولی شوی ده ښائی چی هغه دی ولوست شی!

فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدِيْنَ ﴿۷۲﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿۷۳﴾ اِلَّآ اِبْلِيْسَ

پس پریوځئ (تاسی تول ای پرښتو! تعظیماً) ده ته سجده کوونکی پس سجده وکړه ملائکو تولو دوی ګردو (کلهمو) مګر ابلیس (چی هغه ونه کړه سجده)

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقرة» او «الاعراف» او په نورو سورتونو کښی پخوا له دی نه هم تیره شوی ده او د «الاعراف» په تفاسیرو کښی مو مفصل بحث پری کړی دی هلته دی ولوست شی!.

اِسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۷۴﴾

او لوئی وکړه او وو دی (په علم د الله کښی) له کافرانو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه ابلیس په اصل کښی جن ؤ چی علی الاکثر د الله تعالیٰ له احکامو منکران دی لیکن بیا د خپل عبادت له کثرته او د نورو اسبابو په بناء په پرښتو کښی اوسیده».

قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ

وفرمایل (الله) ای ابلیسه څه شیز منع کړی ئی ته له دی نه چی سجده وکړی (ته) هغه شیز ته چی پیدا کړی دی ما په دواړو (بلا کیف) یدو خپلو

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی بدن ئی د قدرت په ظاهری لاس او روح ئی د قدرت په غیبی (باطنی) لاس سره جوړ کړ. الله تعالیٰ غیبی شیان پخپل یو شان قدرت سره او ظاهری شیان په بل شان قدرت سره جوړوی او پر دغه انسان باندی ئی خپل دواړه اقسامه قدرت صرف کړی دی» د «المائدة» په (۹) رکوع ٦٤ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی دی ﴿بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ﴾ تفسیر ملاحظه شی زمونږ په نزد د الله تعالیٰ په نعوتو او صفاتو کښی د اسلافو هم هغه مسلک اقوی او احوط دی.

اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِيْنَ ﴿۷۵﴾

آیا تکبر دی وکړ یا که ئی ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دی خپل ځان لوی وګڼانه یا په واقع کښی ته خپله مرتبه لویه بولی.

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۚ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿٧٦﴾

وویل (ابلیس په جواب کښی) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی دی دغه (آدم) له ختو.

تفسیر: د «الاعراف» په سورت کښی د دی بیان تیر شوی حضرت شاه صاحب لیکی «اور دی ګرم پرجوشه او خاوره ده یخه او خاموشه ابلیس اور ښه وګڼانه او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿٧٧﴾

وفرمایل (الله) پس ووځه له جنته (یا له ملکی صورته ای ابلیسه!) پس بیشکه ته رټلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی شیطان جنت ته د پرښتو د ملاقات دپاره ورتلو اوس له هغه ځایه وویست شو او ورته وویل شول چی ووځه له جنته یا له ملکی صورته پس بیشکه ته رټلی شوی ئی له رحمته ویشتلی شوی ئی په شغلو سره.

وَّاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيْۤ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٧٨﴾

او بیشکه پر تا دی لعنت زما تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه وخته پوری پر تا باندی ستا د اعمالو د شامت لامله (له وجی) لعنت وریږی او ستا د شقاوت مرتبی زیاتیږی. وروسته له هغه چی عذاب او بلیات چی پر تا نازلیدونکی او ته په هغو کښی اخته کیدونکی ئی د هغه له احواله څه پوښتنی مه کوه!. وروسته راځی چی ﴿لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ د اخروی لعنت په مقابله کښی دغه دنیوی لعنت هیڅ اهمیت نه لری.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

وویل (ابلیس) ای ربه زما پس مهلت راکړه ماته تر هغی ورځی پوری چی پورته کول شی مړی (له قبورو نه)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) تر دوهمی نفخی پوری.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه ته (ای ابلیسه!) له مهلت ورکړ شویو څخه ئی. تر ورځی د وخت معلوم پوری (چی نفخة الاولیٰ ده).

تفسیر: یعنی د اولی نفخی تر قریب پوری نه وروسته له هغه نه.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾
إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

وویل (ابلیس) پس قسم دی په عزت ستا چی خامخا گمراهان به کړم هرومرو (خامخا) دوی ټول. مگر هغه بندگان ستا له دوی څخه چی خلاص کړی شوی دی (له شرک شک عصیان څخه چی مؤمنان دی) نو وفرمایل (الله) چی پس حقه خبره هم دا ده او حقه خبره زه وایم.

تفسیر: یعنی زما گردی (تولی) خبری رښتیا او په واقع سره برابری او منطبقی وی. او زه همیشه وایم دغسی چی

لَاَمۡلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكَ وَمِمَّنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۸۵﴾ قُلۡ
مَآ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ وَّمَاۤ اَنَا مِنَ الۡمُتَكَلِّفِيۡنَ ﴿۸۶﴾ اِنۡ
هُوَ اِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۸۷﴾ وَلَتَعۡلَمُنَّ نَبَاَهٗ بَعۡدَ حِيۡنٍ ﴿۸۸﴾

خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت ئې کړی وی ستا له دغو (انسانانو) نه له تولو څخه. ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کښی له ځانه) نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی دپاره د عالمیانو او خامخا عالمان به شئ هرومرو (خامخا) په خبر (د صدق) د دی (قرآن) لږ څه وروسته (پس له یو مدت چې د قیامت ورځ ده)

تفسیر: یعنی له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسی د خپل دوست او دښمن په منځ کښی سره فرق او تمیز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسی ازلی دښمن دی مه ځئ! د انبیاؤ خبره ومنئ چې ستاسی د خیر غوښتنی دپاره لیږلی شوی دی. زه له تاسی څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم چې تاسی ته ئې وایم هر هغه شی چې پاک الله زه پری پوهولی یم همغه زه تاسی ته وایم او دررسوم ئې. لږ مدت وروسته تاسی به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسی ته درکړی شوی دی تر کوم ځای پوری صحیح او درست دی ؟ او کوم نصائح چې کړی شوی دی څرنګه رښتیا او مفید وه.

تمت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد وحسن توفیقه ولله الحمد والمنة

سورة الزمر مكية الا الآيات ۵۲ و ۵۳ و ٥٤ فمدنية وهی خمس وسبعون آية وثمانی رکوعات
رقمها (۳۹) تسلسلهاحسب النزول (۹۵) نزلت بعد سورة سبأ
د «الزمر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۵۲ و ۵۳ و ٥٤) آیتونو چی مدنی دی ۷۵ آیات
۸ رکوع لری په
تلاوت کښی (۳۹) او په نزول کښی (۹۵) سورت دی وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل
شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَنۡزِیۡلُ الۡکِتٰبِ مِنَ اللّٰہِ الۡعَزِیۡزِ الۡحَکِیۡمِ ①

رالیږل د دی کتاب (قرآن پر محمد) دی له (جانبه د هغه) الله چی ډیر
زبردست قوی غالب د حکمتونو څیښتن (خاوند) دی.

تفسیر: کله چی زبردست او زوړور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومی او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشی نیولی او حکیم دی چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب د ده له محاسنو او ښیګڼو (فائدو) سره مقابله نشی کولی.

اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَیۡکَ الۡکِتٰبَ بِالۡحَقِّ فَاعۡبُدِ اللّٰہَ مُخۡلِصًا لَّہُ الدِّیۡنَ ② اَلَا لِلّٰہِ الدِّیۡنُ الۡخَالِصُ ؕ

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره
پس عبادت کوه د الله حال دا چی خالص کوونکی ئی دغه (الله) ته د دین
(خپل له شرک) واورئ خبردار اوسئ خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص

تفسیر: یعنی حسب المعمول د الله تعالیٰ تل داسی بندګی کوئ چی د شرک او ریاء او له نورو شوائبو څخه پاک وی! او د الله تعالیٰ په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ! او اعلان

وفرمايئ چې الله تعالىٰ همغه بندگي قبوله فرمائي چې خالص د همغه دپاره وي. د الله تعالىٰ په دربار كښې د هغه عمل له سره پوښتنه نه كيږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۘ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيْ مَا هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ؕ

او هغه كسان چې نيولي ئې دي غير له دغه (الله) څخه نور دوستان (وائي) نه كوو عبادت د دوى مگر دپاره د دې چې نژدې كړي دوى مونږ طرف د الله ته نژدې كول، بيشكه الله به فيصله (حكم) كوي په منځ د دوى كښې په هغه څيز كښې چې دوى په هغه سره اختلاف كوي

تفسير: عموماً مشركينو به داسې ويل چې مونږ د دغو وړوكيو معبودانو او بتانو عبادت ځكه كوو چې دوى زمونږ د نزديكى او قرب وسيله د پاک الله په دربار كښې كيږي او هغه پر مونږ مهرباني وفرمائي چې په دغه وسيله سره زمونږ كار يو سر او صورت ونيسي. د هغه جواب ئې وفرمايه چې په دغو چټي (بيكاره) او پوچو چلونو، پلمو (تدبيرونو) او حيلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحيد كښې جگړې او مناقشې وړاندې كوئ او له اهل الحق سره اختلاف كوئ نو د هغه عمل فيصله به د الله تعالىٰ له طرفه وروسته له دې نه وكړه شي.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ كٰذِبٌ كَفَّارٌ ﴿۳﴾

بيشكه الله نه ښيي سمه لاره د هدايت هغه چاته چې دى دروغجن وى ناشكره.

تفسير: يعنى هر چا چې پخپل زړه كښې دغه خبره غوټه كړې وي چې زه به له سره رښتيا خبره نه منم او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټينگ ولاړ يم او له حقيقي منعم څخه مخ اړوم او د دروغو محسنينو او باطلو خدايانو عبادت كوم نو د الله تعالىٰ دا عادت دى چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، برى او كاميابۍ لاره نه ښيي.

لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ

که چری اراده فرمایلی وی الله (په زعم د مشرکانو) د دی چی ونیسی ولد نو خامخا غوره کړی به ئی وی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی هر هغه چی اراده ئی فرمایلی وی پاکی ده الله لره (له ولده او تولو عیوبو)

تفسیر: له دی ځایه د هغو کسانو تردید دی چی د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز کوی لکه چی نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ته د الله ځوی وائی او ورسره له دریو خدایانو څخه یو خدای الله هم منی. یا د عربو ځینو هغه قبائلو چی پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویلی، مطلب دا دی که په فرض المحال سره الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی وی چی د ده کوم اولاد وی نو ښکاره ده چی ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار دپاره غوره کوو ځکه چی له دلایلو څخه ثابت شوی دی چی له یوه الله څخه ماسواء نور تول شیان د همغه الله مخلوق دی. اوس ظاهر دی چه په مخلوق او خالق کښی په هیڅ یوه درجه کښی هم نوعی یا هم جنسی اشتراک نشته بیا یو د بل پلار یا ځوی څرنګه کیدی شی ؟ او کله چی په خالق او مخلوق کښی د دغسی تعلقاتو وجود محال دی نو د الله تعالیٰ له طرفه به داسی اراده هم محال وی. علاوه پر دی فرض ئی کړئ که دغه کار محال هم نه وی نو بیا د پرښتو لونی ګرځول خو په هیڅ ډول (طریقه) په فهم او پوه کښی نشی راتلی. نو کله چی له مخلوقه څخه انتخاب وتاکلی (مقرر کری) شی نو بیا د دغی خبری مقصد به څه وی چی خوار او سپک اولاد ځان ته غوره کری او دروند او پتمن اولاد تاسی ته غوره او در ئی کری ؟

هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ④

هم دی دی الله یواځی (بی شریکه لا ولده) ډیر غالب (پر هر شی).

تفسیر: یعنی هر شیز د الله تعالیٰ په مخ کښی عاجز ناتوانه تیټ او ښکته دی د هیڅا اثر او نفوذ پری نشته او نه کوم شی ته اړ (مجبور) او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وی ؟.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکه په حقه سره (چی دلیل شی په وجود د صانع مطلق)، تاووی (نغاړی داخلوی الله) شپه پر ورځی او تاووی (نغاړی

داخلوی الله) ورځ په شپه کښې (یا زیاتوی د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندی)

تفسیر: په ماښام کښې که د لمرخاته په لوری وګورئ نو داسی به درښکاری چه افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږی چی له خپل مخ څخه د ورځې رڼا (رڼرا) د لمر لویدو په لوری تاووی او ورنغاړی ئی. هم داسی ګهیځ (سحروختی) د سپیده داغ په وخت کښې داسی درښکاری چی د ورځې رڼا (رڼرا) د شپې ظلمت او تیاره د لمرخاته له خوا راښری او د لمر له پلوه ئی راښری او د لمر پریوتو په لوری ئی تیل وهی. حضرت شاه صاحب لیکی چی «پر یوه باندی بل داسی غوړیږی او راځی چی په منځ کښې کوم ماتوالی او نقص نه واقع کیږی»

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

او مسخر کړی په کار لګولی ئی دی لمر او سپوږمی، چی هر یو روان دی تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چی ورځ د قیامت ده) واورئ خبردار شئ چی الله ښه زبردست قوی غالب ښه ښښونکی دی.

تفسیر: یعنی په هم دغه زبردست قدرت سره ئی دغه انتظام قائم او دائم او ټینګ کړی دی. د خلقو ګستاخی سپین سترګی او شرارتونه خو داسی دی چی ښائی د هغه په ملحوظ دغه ګرد (تول) انتظامات ګډوډ او دړی وړی کړی شی لیکن کله چی الله تعالیٰ لوی ښښونکی او درګزر کیدونکی ذات دی نو د خپلی عفوی او مغفرت له شانه یو ځلی داسی نه کوی.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۚ

(الله) پیدا کړی یئ تاسی له نفس یوه (آدم) څخه بیا ئی پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنی آدم) څخه جوړه د ده (حواء) او نازل (پیدا) ئی کړل لپاره د (نفعی د) تاسی له چارپایانو څخه (لکه اوښان غوایان پسونه اوزی) اته جوړی (نر او ښځی).

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام او د ده جوړه بی‌بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی پخپل قدرت سره پیدا کړل یعنی نر او ښځی او ستاسی د نفعی او ګتی (فائده) اخسیتلو دپاره په انعامو او

مواشیو کښې ئې هم اته جوړې پیدا کړې اوښ غوائې، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کښې تیر شو (وګورئ).

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

پیدا کوی (الله) تاسی په ګیډو د میندو ستاسی کښې یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دریو کښې (چې مشیمې او د رحم او د ګیډې دی).

تفسیر: یعنی په تدریج سره مو پیدا کړ، مثلاً له نطفې څخه علقه او له علقې څخه مضغه، او بیا مو تری هډوکی پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورښنه کړه، او بیا مو په هغه کښې روح ورپو کړ. **فسبحٰن الله احسن الخالقين.** (فی ظلمات ثلاث ـ په تیارو دریو کښې). یعنی یوه ګیډه بل رحم، دریم هغه پرده (پیلار) چې په منځ کښې ئې مولود پیدا کیږی او مولود په کښې تاو شوی متولد کیږی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ۝٦

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله). نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی یوائځې پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی (له عبادت د ده نه)

تفسیر: یعنی کله چې خالق، رب، مالک او ملک هم دی دی نو ماسواء له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کیدی شی ؟ وروسته له دی نه چې تاسی واحد الله تعالیٰ په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدی رسیدلو نو بیا ولې سمه لاره در څخه ورکیږی ؟ او دغه پر بلې لاری ولې درومئ ؟.

إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۖ

که چرې کفر اختیار کړئ تاسی پس بیشکه الله غنی بې پروا دی له تاسی (او ستاسی له عبادته) او نه خوښوی (الله) دپاره د بندګانو خپلو کفر (اګر که ئې فرمائلی وی اراده د کفر له بعضو نه).

تفسیر: یعنی که کافر کیږئ او د الله تعالیٰ له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ! نو په دغه کښې پخپله ستاسې نقصان دی او د الله تعالیٰ هیڅ یو شی تاسی نشئ خرابولی. هو! هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ په کفر خوښ او رضاء نه دی او د خپلو بندګانو پر کفر او انکار خفه او نارضاء کیږی او دغه شیان دوی ته نه خوښوی او د رضاء په سترګه سره ئې نه ګوری.

وَإِن تَشۡكُرُواْ يَرۡضَهُ لَكُمۡۗ

او که شکر وباسئ (په نعمت د اسلام) نو خوښوی دغه (شکران الله) تاسی ته،

تفسیر: یعنی که بندګان د الله تعالیٰ حق ومنی او ده ته مطیع او شکر ګزار شی نو دغه خبره د الله تعالیٰ خوښه ده او د هغه نفعه هم دوی ته رسیږی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٞ وِزۡرَ أُخۡرَىٰۗ

او وابه نخلی بار هیڅ بار اخیستونکی بار د ګناهونو د بل چا،

تفسیر: یعنی داسی کیدونکی نه دی چی یو سری ناشکری وکړی او په جرم او ګناه ئې بل څوک ونیولی شی داسی تیاره او بی تمیزی د ده په دربار کښې نه نشته او «هر چا چی هر څه کرلی وی همغه به هلته ریبی».

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرۡجِعُكُمۡ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝٧

بیا خاص رب ستاسی ته بیرته ورتله ستاسی دی پس خبر به کړی تاسی پر هغو (عملونو) چی وئ تاسی چی کول به مو (په دنیا کښې)، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چی دوی هلته وررسیږی د دوی ګرد (تول) ښه او بد اعمال د دوی په مخ کښې وړاندی کیږی او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کیږی ځکه چی د الله

تعالیٰ له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. الله تعالیٰ د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی او په هر شی په ښه شان سره پوهیږی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ ۚ

او کله چی ورسیږی انسان (کافر) ته کوم قسم سختی نو بولی رب خپل په دی حال کښی چی رجوع کوونکی وی خاصه هم ده ته (شکوونکی له نورو) بیا هر کله چی ورکړی (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه نو هیر کړی هغه (ذات الله) چی ؤ دی چی په کښی باله به ئی (تضرع به ئی کوله) هغه (الله) ته پخوا له دی نعمته او ګرځوی الله ته شریکان (په عبادت کښی) دپاره د دی چی ګمراه کړی (خلق) له لاری د الله (چی دین د اسلام دی)،

تفسیر: یعنی د انسان حالت او وضعیت عجیب دی کله چی پری کوم غم او مصیبت واقع شی نو مونږ ئی په یادیږو او دی زمونږ په ذکر او فکر کښی لویږی، ځکه چی دی ښه پوهیږی چی ماسواء الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لری کوونکی نشته. بیا هر کله چی د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی سره لږ څه آرام او اطمینان ئی په نصیب شی سم د لاسه دی خپل همغه پخوانی حالت ته مراجعت او پخپلو همغو اعمالو کښی مداومت کوی او هغه پاک الله تری هیریږی چی هم دا اوس د هغه په دربار کښی ئی عرضونه او دعاوی کولی او ناری او سوری ئی وهلی، او د عیش او تنعم په نشو کښی داسی مست او غافل کیږی چی ګواکی له سره زمونږ سره ئی واسطه او علاقه نه وه. د الله تعالیٰ د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو د دروغو او له خپلو ځانونو جوړ کړیو خدایانو ته منسوبوی او له هغوی سره همغسی سلوک او معامله کوی چی ښائی له واحد الله تعالیٰ سره وکړی شی په دی ډول (طریقه) سره هم دوی پخپله ګمراه کیږی او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بی لاری او ګمراه کوی.

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده! دغه کافر ته) چی نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کښی). بیشکه ته له یارانو د اور (د دوزخ) ئی.

تفسیر: یعنی ښه ده، څو ورځی د هم دغه کفر په حالت کښی دلته عیش او عشرت وکړئ! او

تر هغه پورې چې الله تعالیٰ تاسی ته مهلت درکړی دی د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلئ! او ترې متمتع شئ! وروسته له دی نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وی چې له هغه ځایه له سره نشی وتلی او تل به هم هغلته پراته یئ او له سره به دی نجات نه په برخه کیږی.

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

آیا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وی په ساعتونو د شپې کښې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه) ویریږی (له عذابه) د آخرت او امید لری د رحمت د رب خپل (داسی دی لکه هغه څوک چې بی فرمانه وی په کفر او نورو بدیو) ووایه (ای محمده !) آیا برابر دی سره هغه کسان چې پوهیږی (او خاوندان د علم دی) او هغه کسان چې نه پوهیږی (جاهلان وی، بلکه برابر نه دی) بیشکه هم دا خبره ده چې پند اخلی خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامی پریږدی او د الله تعالیٰ په عبادت کښې لګیا کیږی، کله د ده په حضور کښې لاس تړلی دریږی، کله په سجده ورته لویږی، له یوه جانبه د ده زړه د آخرت له ویری بی قراره کړی شوی وی او له بل جانب د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته هیلمن (ارزومند) او امید وار وی آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر ئې پاس وشو چې د مصیبت په وخت کښې الله تعالیٰ ته ناری وهی او څه مهال (وخت) چې مصیبت له ده نه لری کیږی نو الله هم تری هیریږی سره برابر کیدی شی ؟ بلکه نه! له سره نشی سره برابر کیدی. او که داسی وی نو داسی ووایه چې د یوه عالم او جاهل او یوه پوه او ناپوه په منځ کښې بیخی څه فرق او توپیر (تفاوت) نشته مګر په هم دغی خبری باندی هم هغه پوهیدی شی او غور کولی شی چې پاک الله ورته څه عقل او پوه ورکړی وی.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو زما هغه چې ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویریږئ له (عذابه د) رب خپل شته هغو کسانو ته چې نیکی ئې کړی ده په دغه دنیا کښې (په طاعت سره) نیکی

(په آخرت چې جنت او رضوان دی)،

تفسیر: یعني هر هغه څوک چې په دنیا کښې نیکي وکړي نو په آخرت کښې هم د ده دپاره نیکي او ښیګڼه (فائده) ده یا ئې دا مطلب هر چا چې نیکي وکړه هغه ته پخوا له عقبیٰ په هم دغې دنیا کښې هم ښیګڼه (فائده) او نیکي وربه برخه کیږي اعم له دی نه چې ظاهري وی که باطني.

وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ ؕ اِنَّمَا يُوَفَّى الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑩

او ځمکه د الله ارته ده، بیشکه هم دا خبره ده پوره ورکوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بی حسابه (ډیر زیات).

تفسیر: یعني که په یوه ملک کښې خلق له نیکي او ښیګنې (فائدې) څخه ممانعت کوی نو د الله تعالیٰ ځمکه ارته او فراخه ده بل ملک ته لاړ شئ څو هلته په آزادئ او خپلواکئ سره د الله تعالیٰ احکام په ځای راوړئ. بیشکه په دی صورت کښې به د ترک الوطن له سببه تاسی په ډیرو مصائبو اخته او مبتلا کیږئ او په راز راز (قسم قسم) خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندې په صبر او تحمل کولو اړ او مجبوریږئ. لیکن دا مو په یاد وی چې د هغه په مقابل کښې به ډیر ثواب هم دررسیږی چې د دغه اجر او ثواب په برابر کښې چې داسې مهاجرینو ته ورکوه کیږی دغه ګردی (تولې) سختی او تکالیف هیڅ شی دی.

قُلْ اِنِّیْۤ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّیْنَ ⑪ وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِیْنَ ⑫

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چې یم امر حکم کړی شوی دی ماته د دی چې عبادت کوم یوائې د الله چې خالص کوونکی یم ده ته (د) دین (بندګی خپلی). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دی امت).

تفسیر: لکه چې ته په عالم الشهادت کښې د دی امت په لحاظ او په عالم الغیب کښې د تولو اولینو او آخرینو په اعتبار د الله تعالیٰ له ګردو (تولو) څنی ړومبنی حکم منونکی او مطیع بنده ئې. صلی الله علیه وسلم.

قُلْ اِنِّيْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ⑬

ووایه (ای محمده !) بیشکه زه ویریږم که چری نافرمانی وکړم د رب خپل له عذابه د ورځی لوئی (د قیامت).

تفسیر: یعنی زما په شان یو معصوم او مقرب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړی نو په دغه ورځ کښی له عذاب څخه نشی مأمون او مصئون کیدی نو د نورو څه پوښتنه کوئ ؟.

قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهٗ دِيْنِيْ ⑭ فَاعْبُدُوْا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ

ووایه (ای محمده !) الله ته عبادت کوم په دی حال چی خالص کوونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسی د هر هغه څیز چی اراده وکړئ تاسی غیر له الله.

تفسیر: یعنی زه خو د الله تعالیٰ له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالیٰ عبادت کوم. تاسی مختار ئی چی د هر چا عبادت کوئ او هر چاته چی مو زړه غواړی سرونه ښکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلئ! چی ستاسی آخره خاتمه او انجام به څرنګه کیږی ؟ **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال)** وروسته له دی نه د دوی هغه عاقبت او خاتمه داسی څرګندوی (ښکاروی)

قُلْ اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ⑮

ووایه (ای محمده !) بیشکه زیان کاران هغه کسان دی چی زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کښی، واورئ خبردار شئ چی دغه (خسران) هم دغه دی زیان ښکاره.

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکولی شی او نه خپلی کورنی او خیلخانی ته څه فائده او نجات ببښلی شی او ګرد (تول) د جهنم د شغلو ځنی جارؤل

(قربانول) شي. له دی نه به زیاته نور څه خساره وی ؟

لَهُم مِّن فَوۡقِهِمۡ ظُلَلٌ مِّنَ ٱلنَّارِ وَمِن تَحۡتِهِمۡ ظُلَلٌۚ

وی به دوی ته د پاسه د دوی طبقات له اوره او د لاندی د دوی طبقات (د اور)،

تفسیر: یعنی له هر طرفه به ئی اور محیطوی لکه چی وریځ یا بخار له کوم شی څخه راتاویږی.

ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ ٱللَّهُ بِهِۦ عِبَادَهُۥۚ يَٰعِبَادِ فَٱتَّقُونِ ⑯

دغه (مذکور عذاب) ویروی الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو زما پس وویریږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعنی ای بندګانو زما! وپوهیږئ چی دغه شی د ویریدلو وړ (لائق) او قابل دی که نه ؟ که د ویریدلو وړ (لائق) او قابل وی نو د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه تل ښائی چی وویریږو.

وَٱلَّذِينَ ٱجۡتَنَبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ أَن يَعۡبُدُوهَا وَأَنَابُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰۚ

او هغه کسان چی ځان ئی ساتلی دی له بتانو داسی چی عبادت وکړی د هغو او رجوع ئی کړی وی طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زیری

تفسیر: یعنی هغو کسانو چی د شیطانانو خبرو ته ئی له سره غوږ نه دی ایښی او له ګردو (تولو) شرکاوو څخنی ئی مخ اړولی دی او خاص الله تعالیٰ ته ئی خپل مخ ګرځولی دی د هغوی دپاره ډیر لوی بشارت او زیری دی.

فَبَشِّرۡ عِبَادِ ⑰ ٱلَّذِينَ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقَوۡلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحۡسَنَهُۥٓۚ

پس زیری وکړه (ای محمده!) پر بندګانو زما هغو چی اوری خبره (د قرآن) پس متابعت کوی دوی ډیر ښه د هغه،

تفسیر: یعنی ګردی (تولی) خبری اوری بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوی چی ډیره

ښه وي. یا ئې دا مطلب چې د الله تعالیٰ خبرې اورې او پر هغو هدایاتو ئې چې له اعلاوو ځنې اعلا وي عمل کوي مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واورې، او بله د عزیمت نو د عزیمت په لورې منډې وهي او ځان هم هغه لورې ته رسوي او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوي. یا ئې داسې ترجمه وکړئ چې د الله تعالیٰ کلام آورې او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي. ځکه چې د ده ګردې (تولې) خبرې احسن فی‌الاحسن دي **کذا قال المفسرون** حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دې مطلب په یو بل ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی «درومېځ د هغه پر نیک باندې یعنې د هغه پر نیکو احکامو درومئ چې پرې تعمیل وکړئ او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې کېږئ چې د هغه کول ښه کار دی او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله او دغه کسان هم دوی دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې د برې او کامیابۍ لاره هم دوی موندلې ده ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوه ښخه کار اخیستی دی او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره ئې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آیا هغه څوک چې واجب شوې وي په ده حکم د عذاب آیا پس خلاصولې شې ته هغه څوک چې په اور کښې وي (بلکه نه ئې شې خلاصولی).

تفسیر: یعنې پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلم شوی دی کوم یو سړی ئې له اوره د باندې ایستلی شي ؟ او سمه لاره ورښوولی شي ؟. ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کښې لویدلي دي څرنګه د نجات وړ (لائق) کیدی شي او څوک ئې له اوره ایستلی شي او په سمه صافه لاره ئې بیولی شي ؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ

لیکن هغه کسان چې ویریږي له رب خپله شته دوی ته ماڼۍ (په جنت کښې) چې له پاسه د هغې نورې ماڼۍ بنا کړې شوې دي.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده او دا چې هغه ګرد (ټول) آماده او تیار دي نه داسې چې د قیامت په ورځ به تیاریږي.

تَجۡرِيۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ ؕ وَعۡدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخۡلِفُ اللّٰهُ الۡمِيۡعَادَ ۝۲۰ اَلَمۡ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ اَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيۡعَ فِي الۡاَرۡضِ

چې بهیږي لاندې د ماڼیو (او ونو د هغې څلور قسمه) ویالې (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعدې خپلې. آیا نه وینې ته بیشکه الله نازلې کړې دي له (طرفه) د آسمانه اوبه پس ننه ایستلې ئې دي دا (اوبه) په چینو په ځمکه کښې.

تفسیر: یعنې د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کښې جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکې څخه راخوتیږي. باقي که د چینو د حدوث بل څه اسباب هم وي نو د هغه نفي په دغه آیت کښې نشته.

ثُمَّ يُخۡرِجُ بِهٖ زَرۡعًا مُّخۡتَلِفًا اَلۡوَانُهٗ

بیا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنګونه د هغه

تفسیر: یعنې شین، زیړ، سپین سور او داسې نور یا د مختلفو اقسامو کښتونه (فصلونه) راوباسي مثلاً غنم، جوار، شولې وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهِيۡجُ فَتَرٰىهُ مُصۡفَرًّا ثُمَّ يَجۡعَلُهٗ حُطَامًا ؕ اِنَّ فِيۡ ذٰلِكَ لَذِكۡرٰى
لِاُولِي الۡاَلۡبَابِ ۝۲۱ ع

بیا وچ شي پس وینې ته هغه شین رنګې تک زیړ پس ګرځوي دغه کښت (فصل) رژیدلې مات شوي بیشکه په دغو (اوبو او وښو) کښې خامخا ډیر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسير: يعني عقلمن سړی د کښت (فصل) حال ته ګوري او ترې نصيحت حاصلوي، څرنګه چې د هغه رونق او ښينوالي د څو ورځو له مخې وي او بيا وچ کلک او مات او بوس بوس کول شي د دنيا د دغه عيش او نشاط او باغ او بهار حال هم داسې دی. ښائي چې انسان د دغې دنيا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي همغسې چې کښت (فصل) له مختلفو اجزاوو څخه مرکب دی مثلاً په هغه کښې دانه شته چې د انسانانو غذا ترې حاصليږي او واښه هم شته چې د حيواناتو خوراک او نواله ترې جوړيږي او د ده له هر جزء څخه منتفع کيدل بې له دې نه امکان نه لري څو د نورو اجزاوو څخه بيل او جلا (جدا) نه کړی شي او پخپل ځای ئې ونه شي رسولی دنيا هم داسې وګڼئ چې په هغه کښې نيکي، بدي، راحت، تکليف او نور ګرد (ټول) سره ګډوډ او مخلوط دي. يو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کښت (فصل) به وريبل شي او ښه ميده او بوس بوس به کيږي بيا به له هغه څخه هر يو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي. نيکي او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کيږي او بدي او تکليف خپلې خزانې ته رسيږي. الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له ليدلو څخنې عقلمن ډير مفيد سبق حاصلولی شي د آيت په مضمون کښې دغه طرف ته هم اشاره کړی شوې ده هغه الله چې په آسماني باران سره ئې په ځمکه کښې چينې، ويالې او سيندونه بهولي دي هم هغه الله د جنت په محلاتو کښې هم په نهايت ښه انتظام او ترتيب سره د انهارو سلسله جاري کوي.

أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آيا پس هر هغه څوک چې پرانستلې او ارته کړی وي الله سينه د ده (قبول د) اسلام ته پس وي به دی په رڼا (رڼرا) (د هدايت) له (طرفه) د رب خپل پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په ګمراهي ښکاره کښې دي.

تفسير: يعني دواړه سره کله برابر کيدی شي. يو هغه چې الله تعالیٰ د هغه سينه او تتر د اسلام د قبول دپاره پرانستلې ده. دی نه د اسلام په حقانيت کښې څه شک او شبهه لري او نه د اسلامي احکامو له تسليم څخه خپل څه انقباض ښکار کوي. الله تعالیٰ ده ته د توفيق او بصيرت يوه عجيبه رڼا (رڼرا) او انوار ورعطاء کړې دي چې د هغو په رڼا (رڼرا) کښې په نهايت سکون او اطمينان سره د الله تعالیٰ پر لاره په منډو ځغلي. بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تيږې

(ګټی) په شان سخت دی. هیڅ یو نصیحت پری اثر نه کوی او نه د خیر کوم څاڅکی پکښی نتوتلی شی. هیڅکله د الله تعالیٰ د یادولو توفیق نه مومی او هم داسی خوشی چټی (بیکاره) د اوهامو او اهواوو او رسومو او د آباوو د تقلید په تیارو کښی حیران او سرګردان ګرځی.

اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحۡسَنَ الۡحَدِيۡثِ كِتٰبًا

الله تونه تونه نازل کړی دی ډیر ښائسته خوږ کلام کتاب

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هیڅ یوه خبره د دی کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ

(او دغه پاک کتاب ډیر ښائیسته خوږ کلام) مشابه یو له بل سره مکرر غبرګ (دی)

تفسیر: یعنی داسی صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول فصیح او بلیغ دی چی په هیڅ یوه آیت کښی ئی هیڅ صوری او معنوی نقص نه لیده کیږی او هیڅ یو آیت ئی له بل آیت څخه کم نه دی. یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی. په مضامینو کښی ئی هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته. بلکه د اکثریهوو آیتونو مضامین داسی متشابه سره واقع شوی دی چی د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږی. «**القرآن یفسر بعضه بعضا**» او د «مثانی» یعنی غبرګ مکرر مطلب دا دی چی ډیر احکام، مواعظ قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره اړولی شوی دی څو په ښه ډول (طریقه) سره په یاد او په زړه کښی ځای ونیسی. په تلاوت کښی هم څو څو ځلی آیتونو مکرریږی او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثانی» څخه داسی مطلب اخیستی دی چی په ځینو آیتونو کښی د یوه قسم مضمون سلسله تر لری ځای پوری اوږدیږی او هغه متشابه دی. او په ځینو ځایونو کښی د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کښی د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کوه شی مثلاً ﴿ اِنَّ الۡاَبۡرَارَ لَفِیۡ نَعِیۡمٍ ۝ وَّ اِنَّ الۡفُجَّارَ لَفِیۡ جَحِیۡمٍ ﴾ یا ﴿ نَبِّئۡ عِبَادِیۡۤ اَنِّیۡۤ اَنَا الۡغَفُوۡرُ الرَّحِیۡمُ ۝ وَ اَنَّ عَذَابِیۡ هُوَ الۡعَذَابُ الۡاَلِیۡمُ ﴾ یا ﴿ وَ یُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفۡسَهٗ ؕ وَ اللّٰهُ رَءُوۡفٌۢ بِالۡعِبَادِ ﴾ دغسی آیتونو «مثانی» ویل کیږی چی په دغو کښی دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوی دی.

تَقۡشَعِرُّ مِنۡهُ جُلُوۡدُ الَّذِیۡنَ یَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ ۚ

ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چی لړځیږی رپیږی ځیګ کیږی له ده پوستکی د هغو کسانو چی ویریږی له رب خپل بیا پاسته شی (آرام نیسی) پوستکی د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله ته

تفسیر: یعنی د کتاب الله له آوریدلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځیږی او ویښتان ئی شکیک (نیغ) دریږی او پوستکی ئی پاسته کیږی. مطلب دا چی د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاری کیږی او د دوی، قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له یاده متمایل او راتیتیږی او د الله تعالیٰ یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوی. دغه د کاملینو اقویاوو حال شو. که کله پر ضعفاوو او ناقصینو بل کوم قسم کیفیات او احوال طاری شی مثلاً غشی یا صعقه او نور نو د هغه نفی له دغه آیت څخه نه کیږی او نه د هغه تفصیل پر هغوی لازمیږی بلکه داسی له خپل ځانه تلل او له سده (هوشه) او واکه (اختیاره) وتل عموماً د وارد د قوت او د مورود د ضعف دلیل دی. په جامع ترمذی کښی یو حدیث دی چی پر ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د یوه حدیث د بیانولو په وخت کښی د ځینو داسی قسم احوال طاری کیدل مصرح دی. والله اعلم بالصواب.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

دغه (قرآن) هدایت دی د الله سمه لاره ښیی په دغه (قرآن) سره هر هغه چاته چی اراده وفرمائی، او هر څوک چی وئی ښویوی الله پس پیدا به نشی هغه ته هیڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنی د هر چا دپاره چی د الله تعالیٰ حکمت مقتضی وی داسی د بری او کامیابی لاری ورخلاصوی او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومی. او هر هغه چاته چی الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجی د هدایت توفیق ور نه‌کړی نو بل څوک به له هغه سره څه مرستی (مدد) وکړی او څرنګه به ئی لاس ونیسی ؟

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوٓءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظّٰلِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۲۴﴾

آیا پس هغه څوک چی ځان ساتی په مخ خپل سره له سختی د عذاب د ورځی د قیامت (په شان د هغه مامون دی ؟ بلکه نه دی) او وبه ویلی شی ظالمانو ته چی وڅکئ (خوند) د هغه عمل چی وئ تاسی چی کوه به مو (په دنیا کښی چی د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چی د مخامخ له لوری پری څوک حمله او یرغل راوړی نو په لاسونو سره د هغه مخه نیسی لیکن په محشر کښی به د ظالمانو لاسونه بند وی څو د عذاب څپیړی برابری د دوی پر مخ ولګیږی نو آیا داسی یو انسان چی د داسی خورا (ډیر) سخت ګزار مخه پخپل مخ سره ونیسی او ورته وویل شی چی اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چی په دنیا کښی دی کری وو د هغه مؤمن په شان کیدی شی چی هغه ته به په آخرت کښی د هیڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسیدلو فکر او اندیښنه نه وی او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به بیخی مطمئنه او بیفکره اوسیږی ؟ له سره یو نه دی!

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۵﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾

(هم داسی) دروغجن شمیرلی وو (خپل انبیاء) هغو کسانو چی پخوا له دوی نه وو پس رابه غی دوی ته عذاب له داسی طرفه چی نه به پوهیدل. پس وبه څکوله په دوی الله خواری او رسوائی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی او خامخا عذاب د آخرت ډیر لوی دی که چری وی دوی په دی عالمان (نو ایمان به ئی راوړی وو).

تفسیر: یعنی ډیر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسواء کری شوی دی او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی دپاره همغسی امرک او پوره پاتی دی. نو آیا دغه موجوده مکذبین داده او

مطمئن دی چی له هغوی سره به دغسی معامله نه کیږی. هو! که دوی د پوه او فکر او غور خاوندان وی نو په دغه مورد کښی به ئی فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کښی له هر مثله (چی په دینیه وو امورو کښی پکاریږی) دپاره د دی چی دوی (پری) پند واخلی. په دی حال کښی چی دا قرآن دی لوستلی شوی په عربی ژبی سره چی نه دی خاوند د کوږوالی دپاره د دی چی دوی وساتلی شی (له معاصیو او له کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهیدل د دوی له غفلته او حماقته دی. د قرآن په پوهولو کښی هیڅ قصور او لندون نه دی. پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوی، څو خلق په هغه کښی غور او دقت وکړی، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړی، قرآن په یوه صافه عربی ژبه رالیږلی شوی کتاب دی چی د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنی ژبه ده. په دغه قرآن کښی هیڅ یوه کږه او ناموافقه خبره نشته او ډیری ښی صافی سمی خبری په کښی شته چی سلیم عقل ئی په ډیر ښه شان سره قبلوی هیڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامینو او عباراتو کښی نشته. د هغو خبرو د اجراء او تعمیل احکام ئی صادر کړی دی چی د هغه تعمیل سخت او مشکل نه دی او د هغو عقائدو اذعان او ایقان چی غوښتلی شوی دومره صعب او محال نه دی غرض تری دا دی چی خلق په سهولت سره تری مستفید شی او د اعتقادی او عملی اغلاطو څخه محفوظ پاتی وی او صاف صاف نصایح واوری او له الله تعالیٰ څخه تل وویریږی.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا

تړی (بیانوی) الله یو مثل چی یو سړی وی (مریی) چی وی په ده کښی (ډیر) شریکان تول بدخویه سره ناسازه او یو بل سړی وی (هغه هم مریی خو) سلامت تول د یوه سړی وی، آیا برابر دی سره دغه دواړه مثلونه (د

مريو بلکه ؟ نه دي سره برابر هم داسي دي حال د کافر او د مؤمن)،

تفسير: يعنې که څو تنه حصه لرونکي په يوه مريي يا نوکر کښې شريک وي او له دغو څخه هر يو حصه لرونکي بد خلقه بيمروته سخت مزاجه، ضدي او عنادي واقع شوي وي او له دوی څخنی هر يو هم دغه غواړي چې هغه مريي يا نوکر يواځې د هم ده خدمت او کار وکړي او نور شرکاء ورسره څه اړه (تعلق) او علاقه ونه لري نو ښکاره خبره ده چې په دغه فکر کښې دغه خدمتگار سخت وارخطاء او پريشان کيږي په خلاف د دي هغه مريي او نوکر چې يواځې يوه سره وي نو هغه ته به يو شان يو جانبه طمانيت حاصل وي او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دي خوا او هغې خوا ځغلولو انديښنه به ورسره نه وي. اوس ښکاره خبره ده چې دغه دواړه مريان بيخي نشي سره برابريدلي هم داسي وګڼئ مشرک او موحد د مشرک زړه په څو جانبه ويشلی شوی وی او د څو تنو باطله معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کښې مشغول وی پر خلاف د دی موحد خپل ګرد (ټول) توجهات، خيالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوی او د ده مرجع او مرکز د تل دپاره د همغه پاک الله دربار دی. موحد په پوره اطمينان او ټول زړه سره د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی په فکر کښی مشغوليږی او پوهيږی چې وروسته د پاک الله له خوښی څخه د بل چا خوښی او خوشالی ته چندانی اړ (محتاج) نه يم. اکثرو مفسرينو د دی مثال تقرير هم داسی کړی دی مګر حضرت شاه صاحب ليکی «يو مريی چی د څو تنو وی نو هيڅوک به هغه خپل نه ګڼی نو هيڅوک به ئی له حاله په پوره ډول (طريقه) سره نه وی باخبره او هغه مريی چی صرف د يوه سړی وی نو بادار (مالک) ئی هم هغه خپل مريی ګڼی او په پوره ډول (طريقه) سره د ده له احواله ځان خبروی هم دغه مثال دی د هغو کسانو چی د يوه رب بندګی کوی او د هغو چی د څو باطلو خدايانو بندګان وی.

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زياتره د خلقو نه پوهيږی (په نفع او ضرر خپل).

تفسير: يعنی ګرد (ټول) محاسن او محامد هغه پاک الله ته دی چی په داسی اعلیٰ مطالبو او حقايقو سره مو په داسی صاف او په زړه پوری مثالونو او شواهدو پوهوی مګر سره له دی ډير داسی بدنصيبه کسان دی چی د دغو واضحه ؤ مثله ؤ په پوهيدلو توفيق نه مومی.

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

بیشکه چی ته هم مړ کیدونکی ئی او بیشکه دوی هم مړ کیدونکی دی (او هیڅوک بی له الله پاتی کیدونکی نه دی) بیا بیشکه تاسی په ورځ د قیامت کښی په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دینیه ؤ امورو کښی).

تفسیر: یعنی د دغه اختلاف اثر چی د مشرک او موحد په منځ کښی دی د قیامت په ورځ کښی علیٰ رؤس الاشهاد ظاهریږی څه مهال (وخت) چی نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شی، او کافران به د انبیاؤ او مؤمنینو په مقابل کښی جګړی او مناقشی وکړی او حجتونه او دلائل به را وړاندی کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفار به منکریږی چی له سره مونږ ته ستا حکم نه دی را رسیدلی بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کښی د پرښتو او د ځمکی او آسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاؤ په شهادت به پری ثابتیږی » چی دوی پخپلو دغو ادعاؤ کښی دروغجنان دی هم داسی د نورو ګردو (ټولو) جګړو فیصلی به هم په هغه ورځ کښی د پاک الله په حضور کښی صادریږی. بهتر هم دا دی چی د «اختصام» لفظ عام کیښود شی څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشی.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

پس څوک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک څوی، ښځی) او دروغ شمیری رښتیا خبره (قرآن) کله چه راشي (دغه قرآن) دغه (مکذب) ته، آیا نشته په دوزخ کښی ځای دپاره د کافرانو ؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله باندی ئی دروغ وویل یعنی شریک ئی ورته ودراوه یا ئی اولاد ور تجویز کړ، یا ئی داسی صفات ورمنسوب کړل چه په واقع کښی د ده د ذات او صفاتو سره وړ (مستحق) او لائق نه وی او رښتیا خبره کله چه ورته ورسیده دروغ ئی وشمیرله، یعنی هغه رښتیا خبری چه انبیاؤ علیهم السلام د الله تعالیٰ له طرفه راوړلی هغوی ته ئی د دروغو نسبت وکړ او هیڅ ئی پکښی خپل فکر او غور ونه چلاوه. بلا شبهه هغه څوک چی له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمنی لری له هغه ځنی ډېر لوی ظالم بل څوک کیدی شی، او د داسی ظالمانو د ورتلو او هستوګنی ځای ما سوا له دوزخه بل به چیری وی؟ عموماً مفسرینو د دی آیت تفسیر داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی که نبی (معاذالله) په دروغو سره د الله تعالیٰ نوم واخیست نو له دی نه ډېر خراب بل څوک کیدی شی؟»، او که نبی رښتین وی او تاسی ئی دروغجن کوئ نو له تاسی څخه به لوی دروغجن بل څوک وی ګواکی د ﴿ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ ﴾ او د ﴿ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ ﴾ مصداق ئی سره جلا جلا (جدا جدا) مقرر کړ، او هم داسی وروسته له دی نه په ﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ ﴾ الآية - کښی راځی.

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

او هغه (محمد) چی راغی په (خبری) رښتیا سره او هغه (مؤمنان) چه رښتیا ئی وشمیرله دا (خبره) دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د ویریدونکیو شان داسی وی چه تل رښتیا ووائی او د رښتیا تصدیق وکړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر هغه چی رښتیا خبری ئی له خپل ځان سره راوړی دی هغوی انبیا او هغه کسان چه په رښتیا سره ئی منی مؤمنان دی» ګواکی د دواړو

جملو مصداق سره جلا (جدا) دی.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٤﴾
لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذِيْ عَمِلُوْا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٣٥﴾

شته دوی ته (په جنت کښې) هر هغه (نعمت) چې غواړی ئی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکو کارانو دپاره د دی چه ورژوی (توئی کړی) الله له دوی نه بدتر د هغو گناهونو چې کړی ئی وی او چې جزا ورکړی (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډیر ښه عمل چې ؤ دوی چې کوو به ئی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقینو او محسنینو ته د دوی د ډیرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوی که په غلطه کوم بد عمل تری صادر شوی وی هغه وربښی.

تنبیه: ښائی چه د «اسوأ» او د «احسن» د تفضیل صیغی ئی ځکه اختیار فرمایلی وی چه د لویو ذواتو او مقربینو ادنیٰ نیکی او حسنات د نورو له نیکیو او حسناتو او ادنیٰ بدی او سیئه ئی د نورو له سیئاتو څخه لوی او درانه گڼل کیږی. والله اعلم.

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ۚ وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ۚ
وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَمَا
لَهٗ مِنْ مُّضِلٍّ ۚ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيْزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی الله کافی بس کیدونکی د بنده خپل (بلکه کافی دی) او ویروی (کفار ای محمده!) تا په هغو بتانو (چې عبادت ئی کوی کفار) بی له الله، او هر څوک چې گمراه ئی کړی الله پس پیدا به نشی دی (گمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی او هر چا ته چې سمه لاره وښیی الله پس نشته ده ته هیڅوک گمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډیر زبردست غالب قوی څښتن

(خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: څو آیتونه پخوا په ﴿ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيْهِ شُرَكَآءُ ﴾ الآية ـ کښې د شرک رد او د مشرکینو د جهل بیان کړی شوی وو نو د هغه په نسبت به مشرکینو زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بتانو څخه ویراوه، او ویل به ئی «وګورئ تاسی زمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ! او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ! نه چی دوی (معاذالله) له تا څخه بالکل روغ لیونی او تیار پاګل جوړ کړی» نو دلته د هغه جواب ورکوی «هر هغه چی د لوی زبردست الله بندګی ځانته غوره کړی وی نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویریږی آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالیٰ امداد او اعانت ده لره بس او کافی نه دی چه له بل چا څخه وویریږی یا ورته څه هیله (امید)، طمعه، توقع او امید ولری؟ دغه هم د دغو مشرکینو خبط، ضلال او مستقله ګمراهی ده چه د واحد الله بندګان له هسی چتی (بیکاره) او فضولو شیانو څخه ویروی. رښتیا خبره خو هم دا ده چی پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد (تول) د پاک الله په واک، قبضه او اختیار کښی دی کله چه کوم یوه ته الله تعالیٰ د ده د بدتمیزی او کږو تللو په بنا د بری او کامیابی سمه صافه لاره ونه ښیی نو هغه هم داسی لیونی او پاګل کیږی او دغسی د غټو غټو خبرو د پوهیدلو قوت او قدرت هم تری ورک کیږی آیا دغه احمقان دومره هم نه پوهیږی هغه بنده چی د قدوس الله په حمایت او پناه کښی ننوتلی وی نو کوم یو قدرت او طاقت د هغه یوه ویښته ته هم څه ضرر رسولی شی؟ هر یو طاقت چی دغسی یوه کار ته اقدام او ځغرد (ضد) وکړی تکړی تکړی به کړ شی ځکه چه د الله تعالیٰ غیرت هرومرو (خامخا) د خپلو مخلصو بندګانو انتقام (کسات) آخلی».

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖۤ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٣٨﴾

او خامخا که وپوښتی ته (ای محمده!) له دغو (مشرکانو) چی چا پیدا کړی دی دا آسمانونه او ځمکی نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) چی الله (پیدا کړی دی) ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا پس وینئ تاسی هغه بتان چه بولئ (عبادت ئی) کوئ تاسی بی له الله که چیری اراده وفرمائی له ماسره الله

د ضرر رسولو آيا دی دا بتان لری کوونکی د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دی!) یا که اراده وفرمائی (الله) له ماسره د رحمت (د نفعی رسولو) آیا دی دغه (بتان) منع کوونکی د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دی!) ووایه (ای محمده!) دوی ته بس دی زما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوی توکل کوونکی (په هر حال او هر کار کښی او خپل تول امور هم هغه ته ورسپاری).

تفسیر: یعنی یو طرف خو قدوس الله چی پخپله ستاسی د اقرار سره موافق د تولو آسمانونو او ځمکی خالق او مالک دی او بل طرف دغه د تیږو (ګټو) بیځانه او بیسا بتان یا عاجز مخلوقات چی که هغوی ګرد (تول) سره یو ځای هم شی د الله تعالیٰ د رالیږلی شوی یو ادنیٰ زحمت یا راحت مخه نشی نیولی او نه ئی نوعیت بدلولی شی. نو تاسی پخپله دغه خبره راوښیئ چه له دغو دواړو څخه کوم یو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کیدی شی؟ او کوم یو د خپل مدد دپاره کافی او بس وګڼلی شئ؟ د حضرت هود علیه السلام قوم هم ویلی ؤ ﴿إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ﴾ چی د هغه جواب حضرت هود علیه السلام داسی ورکړی ؤ ﴿قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (د جزء ١٢ هود (٥) رکوع ٥٤، ٥٥، ٥٦ آیت) او حضرت ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته داسی فرمایلی ؤ ﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (د جزء ٧ الانعام ٩ رکوع) ٨٠-٨١ آیت

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

ووایه (ای محمده!) ای قومه زما ژوند (روزګار) کوئ تاسی په ځای (او حال) خپل کښی بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل) پس ژر ده چی معلوم به کړئ تاسی (زما او له تاسو نه) هر هغه چی رابشی هغه ته داسی عذاب چی وبه شرموی (او رسوا به کړی) دی او نازل به شی په ده عذاب همیشه

تفسیر: یعنی عنقریب دغه خبره واضحه او څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د واحد الله بندګان

غالبان کیږی که د دغو سلهاؤ دروازو فقیران ؟ واقعات به ډیر ژر دا راوښیی چه هر هغه بنده چی د الله تعالیٰ په حمایت او پنا کښی راغلی وی د هغه مقابله کوونکی بالاخر گرد (تول) سره خوار، زار او تباه کیږی.

تنبیه: له «عذاب یخزیه» څخه دنیوی عذاب او له «عذاب مقیم» څخه اخروی عذاب مراد دی والله اعلم.

إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ
وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) دپاره (د انتفاع د تولو) خلقو په حقه سره پس هر چا چی سمه لاره ئی ومونده له پس نفس د ده لره ده (فائده ئی) او هر څوک چی گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چی گمراه کیږی پر ځان خپل (چی ضرر ئی گالی (برداشت کوی)) او نه ئی ته پر دوی وکیل (ساتونکی)

تفسیر: یعنی ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذریعه د نصیحت رښتیا خبری ویلی شوی دی او د دین سمه صافه برابره لاره ښوولی شوی ده، زیات له دی نه هر انسان دی خپله گټه (فائده) او تاوان وسنجوی (معلوم وکړی) هر څوک چی پر نصیحت عمل او تگ کوی خپل ځانته فائده او گټه (فائده) رسوی که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوی پر تا د دوی نور هیڅ مسؤلیت او ذمه واری نشته چی په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولی ستاسی وظیفه تش د الله تعالیٰ د پیغام رسوونه ده چه دغه فریضه تاسی ادا کړی ده، وروسته له دی نه نور گرد (تول) معاملات هغه پاک الله ته وسپاریږ چی د ده د قدرت په لاس کښی ژوندی کول، مړه کول، ویده کول او ویښول او نور گرد (تول) شیان دی.

ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ
فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

الله راکاږی (قبضوی) نفسونه په وخت د مرګ د دوی او هغه نفس چې نه وی مړ (هغه راکاږی) په خوب د هغه کښې پس وساتی هغه (نفس) چې حکم کړی پر هغه د مرګ او بیرته رالیږی (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری، بیشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کښې خامخا ډیر دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چې فکر کوی (او عبرت تری اخلی لیکن نه کوی فکر پکښې کفار)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په خوب کښې هره ورځ روح (سا) اخلی او بیا ئی بیرته ورلیږی هم دغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کښې هم لکه موت سا اخیسته کیږی که خوب وځنډیږی (ایسار شی) نو هم هغه مرګ دی مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهری هوش وائی او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لری او نبضین خوځیږی او خواړه هضمیږی هغه بل دی چې پخوا د مرګ له وقوع څخه نه ایستل کیږی». (موضح القرآن). «بغوی» له حضرت علی کرم الله وجهه څخه نقل کوی «په خوب کښې روح له بدن څخه وځی مګر د ده مخصوص تعلق د مخصوصو اشعوؤ په ذریعه له بدن سره وی چې د دغه تعلق او ارتباط له وجې حیات له بطلانه ساتلی کیږی» لکه چې لمر له ملیونو میلو څخه لری د خپلو اشعهؤ په ذریعه ځمکه تودوی له دی نه ظاهریږی چې په خوب کښې هم همغه شی وځی چې د موت په وخت کښې وځی لیکن په خوب کښې د تعلق انقطاع هم هغسی نه وی لکه چې په موت کښې وی. والله اعلم.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۚ

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتګران (بتان چې زاری وکړی الله ته)

تفسیر: یعنی مشرکین د بتانو په نسبت داسی دعوی کوی چه دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې زمونږ سپارښت او شفاعت کوی او د هم دوی له سپارښت څخه زمونږ ګرد (تول) کارونه هلته جوړیږی نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو. حال دا چه اول د شفیع کیدلو دپاره معبودیت لازمی نه دی بل شفیع هم هغه څوک ګرځیدی شی چې ورته د الله تعالیٰ له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وی او یواځی د هغو کسانو په حق کښې شفاعت په عمل راتلی شی چې دوی د الله تعالیٰ په نزد غوره او مقبول وی. لنده ئی دا چه د شفیع مازونیت او د مشفوع مرتضائیت یو ضروری امر دی او دلته دغه دواړه خبری نشته نه د اصنامو (بتانو) مأذونیت ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْئًا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٤٣﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا اگر كه وى دوى په داسى حال كښى چه مالكان نه وى د هيڅ شى او نه عقل لرى (دوى چى ستاسى عبادت ورته معلوم شى ځكه چى جمادات وى).

تفسير: يعنى بتان نه اختيار لرى او نه پوه نو بيا د دوى شفيع كيدل دير عجيب دى.

قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ؕ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٤٤﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله ته (اختيار د) شفاعت دى تول (او بل هيچا لره دخل نشته) خاص الله ته دى سلطنت د آسمانونو او د ځمكى، بيا خاص هم ده ته بيرته بيول كيږئ (لپاره د جزا)

تفسير: يعنى فى الحال هم پر آسمانونو او ځمكه كښى د هم دغه الله تعالىٰ سلطنت دى او فى‌المال هم د گردو (تولو) رجوع او بيرته ورتگ هم هغه ته دى. نو بى د الله تعالىٰ له خوښى او رضا هيڅوک د دى خبرى قوت او قدرت نه لرى چى خپلى شوندى هم وخوځولى شى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى د الله تعالىٰ په مخكښى شفاعت شته مگر د هم هغه الله تعالىٰ په حكم نه ستاسى په خوله. كله چى مرگ راشى نو حضرت عزرائيل عليه السلام هم د چا په خوله هيڅوک نشى خوشى كولى».

وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوْبُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت كښى چى ياد كړ شى الله يواځى (بى له بتانو) نو منقبض شى وترهيږى زړونه د هغو كسانو چى ايمان نه راوړى په آخرت باندى او په هغه وخت كښى چى ياد كړل شى هغه (بتان) بى له دغه (الله) ناڅاپه دوى

خوشالیږی (مخونه ئی رانه او وچولی (تندی) ئی خلاص شی له خوښی)

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چی په ځینو اوقاتو کښی تش پخپلو ژبو د الله تعالیٰ د عظمت او د محبت اعتراف کوی لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمده او ثنا نه خوښیږی. هو! که د نورو بتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړ شی نو له ډیری خوښی او خوشحالی پخپلو جامو کښی نه ځائیږی او د مسرت آثار د دوی له څیرو څخه له ورا (لری) ښرگندیږی (ښکاره کیږی). د افسوس او حسرت ځای دی چی نن ورځ علی‌الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو هم داسی یو وضعیت ځانته غوره کړی دی مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان وکړ شی نو د دوی په مخونو کښی د انقباض آثار احساس کیږی مگر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنگ صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه ؤ خوارقو، رښتیا، دروغ کرامات، او نوری چتی (بیکاره) او مهملی خبری دوی ته وویلی شی نو د دوی په څیرو کښی د وجد او نشاط علائم قائمیږی او په زړونو کښی ئی د سرور او انبساط امواج پیدا کیږی، بلکه ډیر اوقات د خالص توحید بیانوونکی د دوی په نزد د اولیاؤ الله منکر گڼل کیږی «**فإلی الله المشتکی وهو المستعان**».

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عٰلِمَ الْغَیْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَیْنَ عِبَادِكَ فِیْ مَا كَانُوْا فِیْهِ یَخْتَلِفُوْنَ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده!) ای الله پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره‌ؤ ته حکم (فیصله) کوی (په قیامت کښی) په منځ د بندگانو خپلو کښی په هغو (دینیه ؤ امورو کښی) چی ؤ دوی چی پکښی اختلاف به ئی کوو.

تفسیر: یعنی هر کله چی دوی په داسی غټو خبرو کښی هم جګړی کوی او د الله تعالیٰ دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کښی نشته نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم ځو پخپله د دغو جګړو په منځ کښی یوه پریکړه او فیصله وفرمائی.
(اوس بیا اخبار فرمائی د سختی د عذاب د کفارو او له نه خلاصیدلو د دوی له دغه عذابه په هیڅ وجه سره نو فرمائی)

وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِیْنَ ظَلَمُوْا مَا فِی الْاَرْضِ

جَمِيْعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ مِنْ سُوْٓءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ
وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا يَحْتَسِبُوْنَ ۝ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ
مَا كَسَبُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝

او كه چيرى بيشكه مملوک شي د هغو كسانو چې ظلم ئې (پر نفسونو خپلو په كفر سره اختيار) كړى دى هغه (اموال مبالغ) چې په ځمكه كښې دى تول او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي نو خامخا فديه به وركړى دوى په هغه سره له بدرنگه عذابه په ورځ د قيامت كښې، او ښكاره به شي دوى ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه ؤ دوى چې گمان به ئې كوو (د هغه). او ښكاره به شي دوى ته (جزا د) بدى د هغو اعمالو چې كړى ئې وو دوى او چاپيره نازله به شي په دوى (جزا د) هغه څيز چې ؤ دوى چې په هغه پورى به ئې مسخرى كولى (چې د الٰهي قهر او ابدى عذاب دى.)

تفسير: يعنى د قيامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فيصلى اورولى كيږى په دغه وخت كښې به د دغو ظالمانو چې په شک او شرک سره ئې د الله تعالیٰ شان تنقيص كوو ډير بد حال وى. فرض ئې كړئ كه په دغه ورځ د ځمكى د مخ گردى (تولى) خزانى بلكه له هغو څنى زائد مبالغ هم له دوى سره موجود وى او وغواړى چې دغه گرد (تول) اضعافاً مضاعفة خزائن د خپلى فديى په ډول (طريقه) وركړى او خپل ځان خلاص كړى مگر هغه ترى نه قبليږى او هر څه بد اعمال چې ده كړى دى يو په يو ئې په مخ راوړل كيږى او د داسى راز راز (قسم قسم) ويرونكيو عذابونو خوند به وڅكى چې هيڅكله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال كښې هم نه وى گرځيدلى. الغرض هغه كسان چې پر خالص توحيد او حق دين پورى به ئې توكى او مسخرى كولى د هغه ربړ (تكليف) او وبال دوى هرومرو (خامخا) گالونكى (برداشت كوونكى) دى او په هغو عذابونو كښې چې دوى وريورى مسخرى كولى دوى پخپله پكښې اخته كيدونكى دى.

فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ۫

پس كله چې ورسيږى (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر، نو بولى مونږ (دفع د هغه ته)

تفسير: يعنى چه د هغه الله تعالیٰ له ذكر څخه چې اوس خپه او ناراضه كيږى د مصيبت په وخت

کښې ورغږ او ناری وهی او د ده ذکر چی د مصائبو په وخت کښې پری خوشیږی د مرفه‌الحالی په وخت کښې له دوی نه هیریږی.

ثُمَّ اِذَا خَوَّلْنٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا ۙ قَالَ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ ؕ

بیا کله چی ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله وائی بیشکه هم دا خبره ده چی راکړی شوی دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوه (زما، نه ده داسی)

تفسیر: یعنی قیاس خو هم دغه غوښت چی دغه نعمت زما په برخه شی ځکه چی په ما کښی د دغی خبری لیاقت وو او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو او الله تعالیٰ ته زما استعداد او اهلیت څرګند (ښکاره) وو نو بیا هغه ولی ماته ونه رسید. الغرض چی ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ او د الله تعالیٰ پر فضل او قدرت ئی نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (اعطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (چی دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنی داسی نه دی بلکه دغه نعمت د الله تعالیٰ له طرفه یو امتحان دی چی بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پوری د حقیقی منعم شکریه ادا کوی ؟ او د احسان او انعام حق ئی پیژنی؟ که ناشکری ئی وکړله نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال ګرځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه امتحان دی چی د ده عقل او سد (هوش) تر هغه ځای پوری رسیږی څو پر خپل عقل باندی مغرور شی نو سره له هغه عقله او سده (هوشه) آفت وررسیږی» نو بیا د بل چا په اړولو او منع کولو سره هغه نه اوړی او نه تری منع کیږی.

قَدْ قَالَهَا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٥٠﴾
فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ؕ وَالَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْ هٰٓؤُلَآءِ
سَيُصِيْبُهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ۙ وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿٥١﴾

په تحقيق ويلي ده دغه خبره هغو كسانو (چې تير شوي دي) پخوا له دوى نه (لكه قارون او قوم د ده) پس هيڅ قدر دفع د عذاب ونه كړه له دوى څخې هغه (دنيوى مال او متاع) چې ؤ دوى چې كسب (د ګټې د هغو) به ئې كوو. پس ورسيد له هغو (پخوانيو) ته (جزا د هغو بدو) اعمالو چې كول به دوى (په خسف سره) او هغه كسان چې ظلم ئې كړى دى (په اختيارولو د كفر) له دغه (قوم ستا اى محمده !) ژر ده چې وبه رسيږي دوى ته (جزا د بديو د هغو اعمالو چې كړي دي دوى او نه دي دوى عاجز كوونكي (مونږ لره له تعذيب د دوى نه)

تفسير: لكه چې قارون هم داسې ويلي ؤ د هغه څه حشر او آخره خاتمه وشوه د هغه ذكر پخوا له دى نه تير شو يعني څرنګه چې پر پخوانيو مجرمينو د خپلې ګناه سزا او وبال ولويد پر دغو موجوده ؤ مشركينو هم د دوى د بدو اعمالو سزا او وبال لويدونكي دى. څه وخت چې پاک الله د دوى د سزا وركولو اراده وفرمائى نو دوى له سره خپل ځانونه نشي پټولى او نه چيرى ترى تښتيدلى شي او نه په كوم چل او تدبير سره دى ستړى، ستومانه او عاجزولى شي.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

آيا نه پوهيږي دوى په دى چې بيشكه الله فراخوى رزق روزى هر هغه چا ته چې اراده وفرمائى او تنګوى (په اندازه كوى ئى) بيشكه په دغه (بسط او قبض) كښې خامخا ډير دلائل (د قدرت) دى دپاره (د هغه) قوم چې ايمان راوړى (په الله چې باسط او قابض دى)

تفسير: يعني په دنيا كښې محض د روزى فراخي او تنګى د كوم سړى د مقبوليت او مردوديت دليل نشي كيدى نه د روزى ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لياقت پورى منحصر دى.
وګورئ چې څومره بيوقوفان ناپوهان په ډير اطمينان او هوسائى (آرام) سره ژوندون كوى او څومره عقلا، فضلا او نيكان په لوږو سره شپى او ورځى تيروى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى
«يعني په عقل چلولو او تدبير كولو كښې هيڅوک څه كمى نه كوى بيا د يوه روزى ارته او د بل تنګه ده نو وپوهيږى چې دغه يواځې د عقل كار نه دى چې پر خپل ځان باندى روزى ارته

کړی بلکه دغه تقسیم د حقیقی رزاق د حکمت او مصلحت تابع او د هم ده د قدرت په لاس کښی دی».

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۗ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٣﴾

ووایه (ای محمده ! چی فرمائی الله) ای بندګانو (مؤمنانو) زما هغو کسانو چی اسراف ئی کړی دی پر نفسونو خپلو مه نااميده کیږئ له رحمته د الله (ځکه چی) بیشکه الله مغفرت کوی ښښی ګناهونه ټول (اګر که ډیر هم وی بی له شرکه) بیشکه چی الله هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: دغه آیت د ارحم الراحمین د بی پایانه رحمت بیان او د ده د عفوی او د عظیم الشان تیریدلو اعلان کوی او د خورا ډیرو سختو مأیوس العلاجو مریضانو په حق کښی د شفاء د اکسیر حکم لری. مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، یهودی، نصرانی، مجوسی، مبتدع، فاسق، فاجر، او نور عاصیان او باغیان هر څوک چی وی د دغه آیت له آوریدلو څخه وروسته د الله تعالیٰ مهربانی ته امیدوار کیږی ځکه د هر چا په نسبت چی الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه ګناه معافوی او هیڅوک د ده لاس نشی نیولی بیا بنده به ولی نااميده کیږی؟ هو! دغه ضروری ده چی د الله تعالیٰ له نورو اعلاناتو سره سم چی په هغو کښی تصریح شوی ده چی د کفر او شرک جرم به بی له توبی او بی له ایمانه نه قبلوی، ښائی چه ﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ﴾ له «من یشاء» سره مقیده وګڼله شی خو سره له هغه د دغی خبری تقیید ئی هم فرمایلی دی. ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ (د جزء ٥ نساء ١٨ رکوع ١١٦ آیت) له دغه تقیید څخه دغه نه لازمیږی چی الله تعالیٰ بی له توبی هیڅ یوه لویه یا وړوکی ګناه نشی معافولی او نه ئی داسی مطلب کیږی چه د هیڅ یو جرم دپاره له سره د توبی ضرورت نشته او بی له توبی به ګرد (ټول) ګناهونه معافیږی. قید یوازی د مشیت دی او د مشیت په متعلق په نورو آیتونو کښی دا ښوولی شوی دی چی هغه په کفر او شرک کښی بی له توبی ممکن نه دی لکه چی د دغه آیت شان نزول هم پری دلالت کوی او د دی وروستنی آیت له افادی څخه هم معلومیږی.

وَأَنِيبُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا۟ لَهُۥ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾

او بیرته وګرځئ تاسي رب خپل ته (له شرکه او عصیانه) او غاړه کیږدئ ده ته پخوا له هغه چې راشي تاسي ته عذاب بیا به مدد درسره نشي کولی (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: د مغفرت په لوری د توجه ورکولو سره له دې ځایه د توبې په طرف توجه ورکوی یعنې پخپلو تیرو اغلاطو نادم شئ! او د الله تعالیٰ د بې پایانه جود او کرم څخه وشرمیږئ! او د کفر او عصیان لاره پریږدئ! او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ! او خپل ځانونه بیخی هغه ته وروسپارئ! او د ده د احکامو په مقابل کښې په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کیږدئ! او ښه وپوهیږئ چې په حقیقت کښې نجات یوائې د ده په فضل او کرم سره ممکن دی. زمونږ رجوع او انابت هم بې د الله تعالیٰ له فضله او کرمه نشي میسر کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «کله چې الله تعالیٰ اسلام غالب وګرځاوه هغه کفار چې په دښمنۍ کښې به مصروف ؤ وپوهیدل چې بیشکه الله تعالیٰ د اسلام حامی او ناصر دی او قانع شول چې مونږ په غلطه او بې لارې یو. نو پر خپلو دغو غلطیو متأثر او متاسف شول لیکن له شرمه او خجالته په اسلام نه مشرف کیدل او په خپلو زړونو کښې به ئې ویل اوس به زمونږ اسلام څرنګه منل کیږی؟ چې دښمنی مو له اسلام سره وکړه، او له مسلمانانو سره مو جنګونه وکړل او د ډیرو مسلمانانو وینې مو توی کړی نو الله تعالیٰ د دوی د تسلئ دپاره وفرمایل چې داسې هیڅ یوه ګناه نشته چې الله تعالیٰ د هغه توبه قبوله نه کړی مه بې‌هیلی او مه نا امیده کیږئ! توبه وکړئ! او الله ته رجوع وکوئ! بښلی کیږئ! مګر څه وخت چې ستاسې پر سر عذاب راشي او مرګ مو په نظر ورسیږی نو په هغه وخت کښې هیڅوک ستاسې کومک او مدد ته نشي رسیدی».

وَٱتَّبِعُوٓا۟ أَحْسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ
ٱلْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډیر غوره حکم د هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاسې ته له (جانبه د) رب ستاسې پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب یو ناڅاپه حال دا چې تاسې به نه پوهیږئ (چې له کوم لوری راځی)

تفسیر: له ښې خبرې څخه مراد قرآن کریم دی یعنې پر قرآنی هدایتو عمل وکړئ! او د عذاب له

راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندیښنه کښې اوسئ! که نه د عذاب له معائنې څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشي کیدی او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږی. د الله تعالیٰ عذاب به مو داسي یو ناڅاپه راګیر کړی چه تاسی به له سره د هغه پر راتګ نه خبریږئ.

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَٰحَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِى جَنۢبِ ٱللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ﴿٥٦﴾

(چابکی کوئ تاسی په تعمیل د قرآن باندی پخوا له هغه) چې ووائی یو نفس ای ارمان او ندامت می دی پر هغه چې تقصیر می کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کښې او بیشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکیو (په مؤمن به) څخه.

تفسیر: یعني په هوا او هوس، رسم، تقلید او په دنیوی خوندو او چرچو کښې اخته او مشغول او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخي غافلان شوی ؤ. د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ویرولو ملندی، توکی او مسخری کولی، او د دغو شیانو په حقیقت نه ؤ پوهیدلی. د ډیر افسوس ځای دی چې د الله تعالیٰ په پیژندلو او د ده د حقوقو په منلو کښې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی چې د هغه په نتیجه کښې نن له دغی بدی ورځی سره مخامخ شوی یو کفار به دغسی خبری په محشر کښې کوی که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کیښود شي نو د ﴿وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ﴾ معنی به «عملت عمل ساخر مستهزئ» وی. (کما فسر به ابن کثیر رحمة الله علیه).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ ٱللَّهَ هَدَىٰنِى لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

یا (پخوا له دی نه) چې ووائی که چیری داسی وی چې بیشکه الله سمه لاره ښوولی وی ماته نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهیزګارنو (له شرکه او له معاصی نه).

تفسیر: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیږی نو د خپل فهم غلطولو دپاره دغه ګوډ عذر وړاندی کوی. څه ووایم الله تعالیٰ ماته هدایت رانه کړ. که الله اراده فرمایلی وی نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسیدلی وم د دغه جواب وروسته داسی راځی ﴿بَلَىٰ قَدْ جَآءَتْكَ ءَايَٰتِى﴾

او ممکن دی چه دغه کلام د اعتذار او احتجاج په طریقه سره نه وی بلکه تش د یاس د اظهار په طور وی یعنی زه د خپلی بداستعدادی او بدتمیزی له سببه د دغی خبری وړ (مستحق) او لائق نه وم چی الله تعالیٰ ماته سمه لاره ښوولی وی او د مقصود تر منزل پوری ئی زه رسولی وی که په ما کښی اهلیت او استعداد وی او الله تعالیٰ زما لاس نیوی کړی وی نو زه به هم نن ورځ د متقیانو په زمره کښی شامل شوی وم.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

یا (پخوا له دی نه) چی ووائی (نفس) په هغه وخت کښی چی ووینی عذاب کاشکی وی ماته بیا بیرته ورتګ (دنیا ته) پس وم به زه هلته له نیکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کښی)

تفسیر: کله چی حسرت او اعتذار دواړه بیکاره ثابت شی او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شی نو په دغه وخت کښی به د اضطراب وارخطائی له شدته داسی وائی «په هر ممکنه صورت سره چی کیږی یو ځلی می بیا دنیا ته بیرته ولیږه! او د توبی او اطاعت فرصت او موقع راکړه! او وګوره چی زه په څه صلاح او تقویٰ سره بیرته درحاضریږم». فرمائی الله تعالیٰ چی ولی می هدایت نه وو درته کړی بلکه درته کړی می ؤ.

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

هو! داسی ده چی په تحقیق راغلی ؤ تاته دلائل (قرآن) زما پس تکذیب کړی ؤ تا په هغو سره او تکبر دی کړی وو او وی ته له کافرانو (نامنونکیو نه)

تفسیر: یعنی غلط وائی. آیا الله تعالیٰ درته سمه صافه لاره نه وه درښوولی؟ او خپل انبیاء ئی سره له معجزو او احکامو نه وو درلیږلی؟ مګر د هغوی خبری دی ونه منلی او هر هغه شی چی تاته ویلی کیده هغه مو سره له غروره تکبره او تکذیب کوو او ستا هم دغه لوئی او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځیده. او خبره هم دا ده چی الله تعالیٰ ته له ازله دغه خبره معلومه وه چی ته به

د ده له آيتونو څخه انحراف او انکار کوی او په تکبر او سرکشی سره به وړاندی کیږی. ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء هم داسی ده چی که زر کرته د دنیا په طرف بیرته وګرځولی شی بیا به پخپلو هم هغو واهیږ حرکاتو کښی مداومت کوی او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه ئی ﴿ وَلَوۡ رُدُّوا۟ لَعَادُوا۟ لِمَا نُهُوا۟ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَـٰذِبُونَ ﴾ (د انعام ٣ رکوع ٢٨ آیت د داسی خلقو په نسبت د الله تعالیٰ داسی عادت نه دی چی دوی بریالیان او کامیاب کړی بلکه خائب او خاسر کوی ئی.

وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَـٰمَةِ تَرَى ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسۡوَدَّةٌۚ

او په ورځی د قیامت کښی به ووینی ته هغه کسان چی دروغ ئی تړلی دی پر الله پوری (په نسبت د شرک او نورو عیوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوی وی

تفسیر: کومه خبره چی د الله تعالیٰ له جانبه راځی او هغی ته د دروغو نسبت کول شی هم دغه پر الله تعالیٰ دروغ تړل دی ځکه چی دروغ شمیرونکی داسی دعوی کوی چی الله تعالیٰ هغه خبره نه ده فرمایلی، حال دا چی په واقع کښی به ئی فرمایلی وی نو د دغو دروغو توروالی د قیامت په ورځ د دوی پر څیرو کښی ښکاره کیږی (ښکاره کیږی).

أَلَيۡسَ فِي جَهَنَّمَ مَثۡوًى لِّلۡمُتَكَبِّرِينَ ۝٦٠

آیا نشته په دوزخ کښی ځای دپاره د منکرانو (کافرانو؟ یعنی شته!)

تفسیر: پخوا په «فکذبت بها واستکبرت» کښی د دوو قسمو کفارو بیان وشو تکذیب چی پر کذب مشتمل دی او استکبار او غرور. دلته ئی دغه راوښودل چی د کذب او دروغو لامله (له وجی) به د دوی مخونه توریږی او د غرور او تکبر ځای پرته (علاوه) له دوزخه بل ځای نه دی.

وَيُنَجِّي ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡا۟ بِمَفَازَتِهِمۡ لَا يَمَسُّهُمُ ٱلسُّوٓءُ
وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ۝٦١

او وبه ساتی الله (له دوزخه) هغه کسان چی ځان ئی ساتلی وی (له شرکه) په

سبب د خلاصي موندلو د دوی نه به رسيږي دوی ته سختي او نه به دوی
غمجن کيږي.

تفسير: يعني الله تعالیٰ متقيان د دوی د ازلی فوز او فلاح په سبب د بری او کاميابی پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوی چې هلته به له هر قسمه بديو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وی.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿٦٢﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ ۗ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٦٣﴾

الله پيدا کوونکی د هر شيز دی (چې موجود وی په دنيا کښی) او دغه (الله) پر هر شيز وکيل (ساتونکی متصرف) دی. خاص هم دغه (الله) لره دی کليګانی (چابيانی) (د خزانو) د آسمانونو او د ځمکی، او هغه کسان چې کافران شوی دی په آيتونو (دلائلو د قدرت) د الله دغه کسان هم دوی زيانکاران دی (چې ځای ئی ابدی دوزخ دی.)

تفسير: يعني الله تعالیٰ هر شی پيدا کړی دی او وروسته له پيدائښته د ده د بقاء او تحفظ ذمهواری ئی هم پر خپل قدرت اخيستی ده او د ځمکی او آسمان د ګردو (تولو) شيانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی څکه چې د ګردو (تولو) خزانو کنجيانی له ده سره دی نو له داسی الله څخه مخ اړول او نورو شيانو ته مخ ګرځول فضول او بيکاره خبره ده ښائی چې انسان د الله تعالیٰ له غضبه وويريږی او د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته اميدوار اوسی ځکه چې کفر او ايمان، جنت او دوزخ ګرد (تول) د ده تر واک (اختيار) او تصرف لاندی دی. هر څوک چې د الله تعالیٰ او د ده له کلامه منکريږی هيچيری به د قرار او هستوګنی ځای نه مومی. آيا هغه څوک چې د الله تعالیٰ څخه منحرف کيږی او مخ تری اړوی حقيقی فوز او فلاح ته هيلمن (آرزومند) کيدی شی؟ کله چې کفار د بت پرستی دعوت ورکړ سيد الابرار ته نو دغه آيت نازل شو.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووايه (ای محمده!) آيا پس بې له الله امر کوئ تاسی ماته چې عبادت ئی
وکړم ای جاهلانو ناپوهانو!

تفسير: يعنى انتهائى نادانى حماقت او جهالت دا دى چى انسان الله تعالىٰ پريږدى او د نورو په عبادت كښى بوخت (مشغول) او لگيا شى او له رسول الله څخه داسى غوښتنه وكړى او ترى طمع ولرى چى دى (معاذالله) د كفر او شرك لاره د دوى له سببه غوره كړى. په ځينو رواياتو كښى راغلى دى چى مشركانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دعوت وركړى ؤ چى راځه زمونږ د معبودانو عبادت كوه نو ځكه دغه پاس آيت لكه چى اوس مو وليكل د دوى په جواب كښى نازل شو.

وَلَقَدْ اُوْحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۶۵﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۶۶﴾

او خامخا په تحقيق وحى كړى شوى ده تاته او (وحى كړى شوى ده) هغو كسانو ته چه ړومبى له تا نه ؤ (داسى چى قسم دى) كه شرك پيدا كړ تا (فرضاً) نو خامخا خراب به شى هرومرو (خامخا) عمل ستا او خامخا شى به ته هرومرو (خامخا) له زيانكارانو (نو ځان وساته له شركه). بلكه (يواځى) د الله پس عبادت كوه او اوسه له شكر كوونكيو (په نعمت د توحيد او عبادت).

تفسير: يعنى كه له عقلى حيثيته وكتلى شى د گردو (تولو) اشياؤ پيدا كول، باقى پريښودل، او په هغه كښى د هر دول تصرفاتو جارى لرل يواځى د الله تعالىٰ كار دى. نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هيڅوک نشى كيدى او كه له نقلى حيثيته ملاحظه وكړئ نو تول انبياء الله او سماويه اديان د توحيد په صحت او د شرک پر بطلان متفق دى بلكه هر نبى ته د وحى په ذريعه دغه ښوولى شوى دى چه په آخرت كښى د مشركانو تول اعمال بيخى بيكاره دى او د شرك انجام د خالص حرمان او خسران څخه سواء بل شى نه دى. لهٰذا پر هر انسان دغه لازم دى چى له گردو (تولو) څخه وشكوى او له الله تعالىٰ سره د خپل عبوديت تعلقات ونښلوى او د الله تعالىٰ وفادار او شكرگزار او احسان پيژندونكى بنده شى د ده عظمت، قدرت، جلال، او كمال ښه وپيژنى. عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شريک ونه گرځوى او هغه په هم هغو صفاتو سره لوى پورته اعلىٰ او ارفع وگنى لكه چى په واقع كښى هم دى.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۖ

او تعظيم نه دى كړى دغو (مشركانو) د الله حق د تعظيم د ده

تفسير: يعني مشركينو د الله تعالیٰ عظمت، علويت، كمال، جلال لوئی او بزرگی تر هغی اندازی او مرتبی پوری ونه پيژندله او ملحوظه ئی نه كړه چی تر هغی اندازی او مرتبی پوری پر يوه بنده د هغه معرفت او پيژندګلوی لازمه ده چی هغه وپيژنی او ملحوظه ئی ولری. د الله تعالیٰ د رفيع شان او لوړی (اوچتی) مرتبی د اجمالی تصور كوونكی آيا د عاجز او محتاج مخلوق حتّی د بيځانه ګټو او بتانو شركت له الله تعالیٰ سره تجويز كولی شی؟ حاشا وكلا! وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د عظمت او قدرت، د جلال او كمال د ځينو شئونو بيان دی.

وَالۡاَرۡضُ جَمِيۡعًا قَبۡضَتُهٗ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطۡوِيّٰتٌۢ بِيَمِيۡنِهٖ ؕ سُبۡحٰنَهٗ وَتَعٰلٰی عَمَّا يُشۡرِكُوۡنَ ﴿٦٧﴾

او ځمكه ټوله په قبضه تصرف د ده كښی ده په ورځ د قيامت كښی او آسمانونه نغښتلی شوی دی په يمين د ده كښی، پاكی ده ده ته او لوړ (اوچت) لوی دی له هغو شيانو نه چی دوی ئی شريكوی (له الله سره بتان او نور شيان).

تفسير: يعنی د ده د عظمت شان دغه حال دی چه د قيامت په ورځ كښی ټوله ځمكه د ده د قدرت په يو موټی كښی او ګرد (ټول) آسمانونه د كاغذونو د يوی لولی پشان به د ده د قدرت په يوه لاس كښی وی د ده په بندګی او عبادت كښی به د بيځانه يا عاجز او محتاج مخلوق شركت تر كومی اندازی پوری جائز او روا وی؟ دغه شركاء خو ټول د ده د قدرت په موټی كښی دی. څرنګه چی دی اراده وكړی پر دوی خپل هر راز (قسم) تصرفات جاری كوی هيڅوک د ده په مقابل كښی خپل غوړ او ژبه نشی خوځولی.

تنبيه: د «مطويات بيمينه» په متعلق د «انبياء» په سورت كښی د «يوم نطوی السماء» الآية تفسير ښائی ولوست شی. او پر «يمين» او نورو متشابهاتو الفاظو بلاكم او كيف ايمان لرل واجب دی. په ځينو احاديثو كښی راغلی دی «**وكلتايديه يمين**» د ده دواړه لاسونه ښی دی. له دی نه د تجسم، تحيز، جهت او د نورو نفی كيږی.

وَنُفِخَ فِی الصُّوۡرِ فَصَعِقَ مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَمَنۡ فِی الۡاَرۡضِ اِلَّا مَنۡ شَآءَ اللّٰهُ ؕ ثُمَّ نُفِخَ فِيۡهِ اُخۡرٰی فَاِذَا هُمۡ قِيَامٌ يَّنۡظُرُوۡنَ ﴿٦٨﴾

او پوکل به وکړل شي په صور (شپيلى) کښې پس بيخوده مره به شي هر هغه چې په آسمانونو کښې دى او هر هغه چې په ځمکه کښې دى مګر هغه څوک چې اراده وفرمائى الله (د نه وژلو د هغه) بيا به وپوکل شي په هغه (صور) کښې بل ځلى پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه ؤ ټول) ولاړ وى (منتظر وى چې څه راباندى کيږى)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «يو ځلى د صور شپيلى نفخ د عالم د فنا کولو دپاره ده او دوهمه د ژوندى کولو او دريمه وروسته له حشره د بيهوشى، څلورمه د خبردار کيدلو، وروسته له هغه ګرد (ټول) د الله تعالىٰ په مخکښې ور وړاندى کيږى» (بتغيير يسير).
ليکن د اکثرو محققينو علماوو په نزد ټول به دوه ځلى د صور نفخى کيږى په اوله کښې به د ګردو (ټولو) هوش او حواس ورک کيږى بيا هغه کسان چې ژوندى دى مړه کيږى. او د هغو پر ارواحو چې مړه دى د بيهوشى کيفيت طارى کيږى بيا به بله نفخه کيږى چې د هغى په اثر د مړيو ارواح به د ابدانو په طرف بيرته راګرځى. او ټول بيهوشان به په سد (هوش) کيږى. په دغه وخت کښې د محشر د دى عجيبو او غريبو مناظرو د ليدلو څخه ګرد (ټول) مخلوقات حيران او پريشان او متحير کيږى بيا به په ډير سرعت سره د قدوس الله په مخکښې وړاندى کيږى او ګرد (ټول) سره ورحاضرول شي.
تنبيه: له «الا من شاءالله» څخه ځينو جبرئيل، ميکائيل، اسرافيل او عزرائيل عليهم السلام مراد نيولى دى او ځينو له هغوى سره حملة العرش هم شامل کړى دى. د ځينو په نزد ترى انبياء او شهداء مراد دى. والله اعلم. په هر حال دغه استثناء به د هغى نفخى په وخت کښې وى چې وروسته له هغه ممکن دى پر دوى هم فناء طارى کيږى ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (د جزء ٢٤ المؤمن ٢ رکوع ١٦ آيت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکى لپاره د فيصلى د بندګانو) او کيښود به شي کتاب (عمل نامى دپاره د حساب) او راتله به وکړل شي په انبياؤ (محشر ته) او په شهداؤ سره (له هر امته) او حکم به وکړ شي په منځ د دوى کښې په حق عدل سره او پر دوى به ظلم ونکړ شي (هيڅ قدر په تزئيد د عقاب يا تنقيص د ثواب)

تفسیر: یعنی وروسته له هغه به الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره له خپل شان سره مناسب د اجلال نزول فرمائی **(کما ورد فی بعض روایات الدر المنثور)** په دغه وخت کښی د الله تعالیٰ له بی کیفه تجلی او نور څخه په محشر کښی یوه مخصوصه رڼا (رڼرا) او انوار پورته کیږی. د ګردو (ټولو) اعمال نامی به د دوی په لاسو کښی ورکولی کیږی. انبیاء علیهم السلام او نور شاهدان به د الله تعالیٰ په دربار کښی حاضریږی. او د هر انسان د اعمالو په نسبت به په نهایت عدل او انصاف سره په ښه شان سره فیصلی او احکام اورولی کیږی. او پر هیڅا به هیڅ قسم زیادت او تیری نه کیږی.

تنبیه: له «شهداء» څخه مراد برسیره پر انبیاء علیهم السلام پرښتی، محمدی امت او د انسانانو لاسونه پښی او نور ګرد (ټول) مراد کیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه له دی نه د هر امت نیک انسانان مراد کړی دی.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شی هر نفس لره (جزا د هغه) عمل (چی کړی) ئی ؤ (ده)

تفسیر: یعنی د نیکی په بدل کښی تنقیص او د بدی په بدل کښی تزئید نه واقع کیږی د هر چا هومره چی ښه یا بد عمل وی هغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په علم کښی دی سم له هغه سره بدل ورکول کیږی چی د هغه څه تفصیل وروسته له دی نه راځی.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ ع

او حال دا چی الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چی دوی ئی کوی (نو جزا به پری ورکړه شی)

تفسیر: یعنی شاهدان راځی د دوی د ملزم کولو دپاره که نه له الله تعالیٰ څخه هیڅ یو شی پټ نه دی (کذا فی الموضح).

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ط

او شړلی راښکلی کیږی (په شدت سره) هغه کسان چی کافران شوی دی طرف د دوزخ ته ډلی ډلی

تفسير: یعنی ټول کافران په ټيل وهلو او په نهایت ذلت او خواری سره د دوزخ په طرف شړل او بیول کیږی، ځرنګه چی د کفر اقسام او مراتب ډیر دی نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بیله بیله کوله شی.

حَتّٰىٓ اِذَا جَآءُوْهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا

تر هغه پوری چی راشی دوی دوزخ ته حال دا چی وبه پرانیستلی شی دروازی د دغه (دوزخ)

تفسير: هم هغسی چی د دنیوی بندیخانی دروازی خلاصی نه وی هر کله چی کوم بندی پکښی ننویستل کیږی ور ئی ورته خلاصوی او وروسته د ده له ننوتلو څخه بیرته وربندول کیږی. هم داسی څه وخت چی دوزخیان دوزخ ته نژدی رسیږی د دوزخ دروازی پرانیستلی کیږی او دوزخیان په ټیل وهلو سره پکښی غورځولی کیږی او بیا ئی دروازی ترلی کیږی، **كما قال الله تعالىٰ** ﴿ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّؤْصَدَةٌ ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ

او وبه وائی دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان له تاسی نه

تفسير: یعنی هغه پرښتی چی د دوزخ محافظانی دی دوی به کفارو ته د ملامتی په ډول سره داسی وائی «آیا نه ؤ درغلی تاسی ته رسولان له تاسی» یعنی چی له هغه ځنی له دی سببه چی ستاسی له همجنسانو څخه ؤ فیض فائده اخیستل ډیر آسان ؤ.

يَتْلُوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُوْنَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ؕ قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧١﴾

چی لوستل به دغو (رسولانو د تاسی) پر تاسی آیتونه (د قرآن) د رب ستاسی او ویرول به دوی تاسی له ملاقات د هغی ورځی ستاسی چی دغه ده،

وبه وائی (کفار چی ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ ولیکن ثابته شوی ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو

تفسیر: یعنی ولی انبیا نه ؤ راغلی، بلکه ضرور راغلی ؤ او د الله تعالیٰ کلام ئی راوړی ؤ او له نن ورځی څخه ډیر زیات ویرولی شوی ؤ، لیکن مونږ له خپلی بدبختی او نالائقی، د هغو خبرو او پندونو ته غوږ کښینښود، څو بالاخر د الله تعالیٰ د داسی قاطع او لایتغیر تقدیر سره مخامخ شو او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعی ډول سره ثابت او نافذ شو ﴿ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴾ (الملک).

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ویل شی دوی ته ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دی حال کښی چی همیشه اوسیدونکی اوسئ په ده کښی. پس بد دی ځای د هستوګنی د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تاسی د خپل تکبر، لوئی او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبره ونه منله نو اوس تل په دوزخ کښی پراته اوسئ! او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ!

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ط

او بیول کیږی (بلل کیږی) به هغه کسان چی ویریدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلی ډلی

تفسیر: یعنی کله چی د ایمان او تقویٰ مدارج متفاوت دی د هری درجی متقین مؤمنین جلا (جدا) او د هری یوی ډلی به سره بیلی وی. او دغو ګردو (تولو) جماعتونو ته ډیر زیات تشویق او ترغیب ورکول کیږی او په ډیره مینه او محبت سره د جنت په طرف لیږل کیږی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانيستلې شوې به وي دروازې د دغه (جنت) او وبه وائي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د جنت سلام دې وي پر تاسې پاک يئ تاسې (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دې حال کښې چې هميشه اوسيدونکي اوسئ (په ده کښې)

تفسير: څرنګه چې د ميلمنو د دوی له راتګه څخه پخوا د مهمان خانې دروازې پرانيستلې کيږي او د هغوی دپاره د هوسائي (راحت) او آرام هر راز (قسم) وسائل او وسائط برابرول شي کله چې جنتيان هلته ورسيږي نو د جنت دروازې به د دوی په مخکښې پرانيستلې خلاصې وي. كما جاء في الركوع (٤) من سورة صٓ ﴿ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الۡاَبۡوَابُ ﴾ او د الله تعالیٰ پرښتې به په نهايت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناؤ او نورو د دوی استقبال کوی او ورته «هر کله راشئ! ښه راغلئ!» وائي او د جنت د تل اوسيدلو بشارات او زيرې به ورته ورکوی.

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِیۡ صَدَقَنَا وَعۡدَهٗ

او وائي به دغه (جنتيان) تول ثناء صفت خاص الله ته دی هغه (الله) چې رښتينه ئې کړه له مونږ سره وعده خپله

تفسير: يعنې د الله تعالیٰ شکر او حمد وايو. هغه وعدې چې مونږ د انبياؤ له خولې څخه اوريدلې وې د هغو تصديق مونږ پخپلو سترګو وينو.

وَاَوۡرَثَنَا الۡاَرۡضَ نَتَبَوَّاُ مِنَ الۡجَنَّةِ حَيۡثُ نَشَآءُ ۚ

او ميراث ئې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شي زمونږ،

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي «جنتيانو ته حکم شته هر چيرې چې زړه ئې غواړي هم هغلته دې وسيږي ليکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوی چې د ده دپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معين کړی شوی دی» د ځينو په نزد مراد ئې داسې دی چې په جنت کښې د تللو او راتللو او له يوه ځای بل ځای ته ورتګ هيڅ ممانعت نه دی او هر جنتي هر چيرې ئې چې زړه وغواړي هم هغلته ورډرومي.

فَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٥﴾

پس ښه دی اجر د (نیک) عمل کوونکیو (دغه جنت). او وینی به ته (ای محمده!) پرښتی طواف کوونکی (چار چاپیر نیوونکی) چاپیر له عرشه چی تسبیح به وائی دوی (پیوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړ شی په منځ د خلقو کښی په حق سره او به ویلی شی چی توله ثناء ده خاص الله ته چی رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی څه وخت چی الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره د اجلال نزول وفرمائی په دغه وخت کښی به پرښتو د عظیم عرش په چار چاپیر کښی حلقه تړلی وی او ګردی (تولی) به د خپل رب په تسبیح او تحمید کښی لګیا او مشغولی وی او د ګردو (تولو) بندګانو د اعمالو فیصلی به په دیر انصاف او ښه دول (طریقه) سره وکړی شی چه د هغی په اثر به له هر لوری څخه په دیر جوش او خروش سره د ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ ناری پورته کیږی یعنی توله ثناء صفت او محامد هغه پاک الله ته وړ (مستحق) او لائق دی چی د ګرد (تول) جهان رب او پروردګار دی او د تول عالم په نسبت ئی داسی ښه احکام او عمده فیصلی صادری کړی دی د دغه تحمید او تحسین د چغو څخه وروسته دغه دربار خاتمه مومی. عموماً ګردو (تولو) مفسرینو د دغه آیت هم دغه مطلب اخیستی دی لیکن حضرت شاه صاحب دغه آیت د راهنه پر حالت حمل کړی دی او د «قضی بینهم» ضمیر ئی د ملائکو په طرف راجع کړی داسی لیکی «د پرښتو په منځ کښی فیصله دغه ده چی هر یوه پرښته (په ملأ الاعلیٰ کښی) یو تدبیر سم له خپلی قاعدی سره وائی (**کما یشیر الیه اختصام الملا الاعلی وتفصیله فی حجة الله البالغة)** بیا الله تعالیٰ د یوی پرښتی خبری ته د نفاد او د اجراء حکم ورکوی او هم هغه خبره له حکمت سره موافقه وی. دغه ماجراء اوس هم دوام او جریان لری او په آخرت کښی به هم د دی سلسله نه منقطعه کیږی.» والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

تمت سورة الزمر بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة المؤمن مكية الا آيتي (٥٦ و ٥٧) فمدنيتان وهي خمس و ثمانون آية وتسع ركوعات
عدد تلاوتها (٤٠) وعدد نزولها (٦٠) نزلت بعد الزمر
د «المومن» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٦) ؤ (٥٧) آیته څخه چی مدنی دی (٨٥) آیت
او (٩) رکوع لری
په تلاوت کښی (٤٠) او په نزول کښی (٦٠) سورت دی وروسته د «الزمر» له سورته نازل شوی
دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کووم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ① تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ② غَافِرِ الذَّنْۢبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازلیدل د دی کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دی چی (دی) ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی (پر هر شیز) ښښونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره) او قبلوونکی د توبی دی (تائبانو لره)

تفسیر: یعنی توبه قبلوی او له ګناهونو څخنی تائب داسی پاک او صافوی چی ګواکی له سره ئی څه ګناه او خطا نه وی کړی او علاوه پر هغه توبه ئی د مستقل طاعت په منزله دروی او د هغه په بدل اجر ورعنایت فرمائی.

شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ ؕ

سخت دی عذاب (د ده کفارو لره) څیښتن (خاوند) د فضل دی (په مؤمنانو بی پروا له هر چا)

تفسیر: یعنی بی نهایته د قدرت او وسعت او غناء څیښتن (خاوند) دی چی پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه وروی.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ③

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر یوازی هم دی دی خاص هم ده ته بیرته ورتلل دی (لپاره د حساب)

تفسیر: چی هلته له وررسیدلو ښخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږی.

مَا يُجَادِلُ فِيٓ آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جګړی نه کوی (طعنی نه وائی) په آیتونو د الله مګر هغه کسان چی کافران شوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کلام او خبری او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسی نه دی چی په هغه کښی څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شی. مګر هغه خلق چی دا ئی له خپلو ځانونو سره غوته کړی ده چی د خورا (ډیر) روښانو دلائلو او براهینو او له ډیرو ښو ښکارهؤ شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوی نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړی او مناقشی کوی.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ④

پس نه دی تیر باسی تا ګرځیدل د دوی (په هوسائی (آرام) سره) په ښارونو کښی (ځکه چی عاقبت د دوی دوزخ دی)

تفسیر: یعنی د داسی منکرینو انجام تباهی او هلاکت دی. اګر که دوی فی‌الحال په ښارونو او کلیو کښی ګرځی، سیلونه ، سیاحتونه سوداګری کوی او پخپلو چرچو کښی مشغول دی. نو نه ښائی چی تاسی د دوی پر دغه راحت او هوسائی (آرام) وغولیږئ . ځکه چی دغه د الله تعالیٰ له طرفه امهال او استدراج دی. څو دوی څو ورځی په دنیا کښی ښکته پورته وګرځی، خوندونه او مزی وکړی یا تجارت او پلمی (تدبیرونه) او بهانی وکړی په هغه ورځ کښی چی دوی د غفلت په نشه کښی په ښه ډول (طریقه) سره مست او مخمور شی بیا نیول کیږی. د پخوانیو اقوامو حال هم هم داسی شوی ؤ. لکه چی اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه پخپله ئی مثال داسی فرمائی

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾

دروغجن شمیرلی ؤ (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه او قصد وکړ هر امت (له دوی نه پر رسول خپل چې ونیسی دوی هغه (رسول او ضرر وررسوی) او جګړی به کولی دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره دپاره د دی چې پټ کړی په دغه (باطله سره). حق (توحید) پس ومو نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ سزاء عقوبت زما (دوی لره؟)

تفسیر: د هر امت اشرارو د خپلو انبیاؤ د وژلو یا د د زحمت او تکلیف وررسولو ارادی کړی وی او همیشه هغوی د داسی چلونو او پلمو (تدبیرونو) په جوړولو کښی مصروفیدل چې د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتی او شکست ورکړی او د حق غږ پری نږدی چې پورته شی لیکن مونږ د دوی دغه مکرونه او فریبونه ټل ناقصه او ناکامه ګرځولی دی، او د دی په ځای چې دغه اشرار زمونږ انبیاؤ ته لاس وروغځوی یا ئی ونیسی مونږ هم دغه اشرار پخپل غضب او قهر کښی اخته او سختی سزاوی مو ورته ورکړی دی. بیا وګورئ چې زمونږ د هغو سزاؤ نتیجه څرنګه په ظهور ورسیده؟ او د دوی بیخ او بکر مو څرنګه له وویست؟ نن هم د هغو سپیره شویو اقوامو څه آثار چیری چیری شته او په نظر راځی چې د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی تباهی په نسبت څه فکر، غور او تصور کولی شی.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾

هم داسی (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوی ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې کافران شوی دی (هغه کلمه دا ده چې) بیشکه دوی ملګری د اور (د دوزخ) دی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چې پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکی خبره پوره نازله او منطبقه شوی ده پر اوسنیو منکرینو ئی هم نازله وبوله او هم هغسی چې د انبیاؤ د اعلان سره موافق پر کفارو

دنيوى عذاب نازل شوى دى ستا د رب دغه خبره هم يو ثابت شوى حقيقت دى. چى په آخرت كښى د دغو خلقو ځاى دوزخ دى.
تنبيه: ځينو «انهم اصحاب النار» د «لانهم» په معنى اخيستى او دغه مطلب ئى ترى ايستلى دى چى د تيرو منكرينو په شان پر موجوده منكرينو هم د الله تعالىٰ خبرى رښتيا دى ځكه چى دوى هم له «اصحٰب النار» څخه دى.

ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ۖ

هغه كسان (له ملائكو) چى پورته اخلى عرش او هم هغه (پرښتى) چى چار چاپيرى دى د عرش تسبيح وائى سره د حمده ثناء د رب د دوى او ايمان ئى راوړى دى. په دغه (الله) او مغفرت غواړى (له الله نه) هغو كسانو ته چى ايمان ئى راوړى دى،

تفسير: په پرومبنيو آيتونو كښى د مجرمينو او منكرينو د بدو حالاتو بيان ؤ، دلته د دوى په مقابل كښى د تائبينو مؤمنينو د فضل او شرف بيان فرمائى يعنى د عظيم عرش حاملين او د هغه په چار چاپير كښى بيشماره مطوفينى پرښتى چى د دوى غذا يواځى د الله تعالىٰ تسبيح او تحميد دى او د الله تعالىٰ د دربار د مقربيت لامله (له وجى) په اعلىٰ درجى سره د ايمان او يقين لرونكى دى دوى د الله تعالىٰ په حضور كښى د مؤمنينو دپاره دعاء او استغفار كوى سبحان الله د داسى عزت او پت زياتولو او شرف او احترام په نسبت څه وويلى شى چى د خاورى په مخ د هستيدونكو مؤمنينو څخه چى كومى خطاوى تيروتل او ښوئيدل شوى دى د كروبيين ملائكى د هغوى دپاره د احديت په دربار كښى په غياب د دوى كښى دعاء او استغفار كوى او كله چى د دوى په شان كښى«ويفعلون مايؤمرون» راغلى دى نو دوى به د الله تعالىٰ له طرفه پر دغه كار مامور وى.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَىْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَٱغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا۟ وَٱتَّبَعُوا۟ سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ۝٧

(نو وائى چى) اى ربه زمونږ رسيدلى ئى ته هر شيز ته له جهته د رحمته

بخشش او علمه پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه ئې ایستلې دی او متابعت ئې کړی دی د لارې ستا او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسیر: دغه ئې د پرښتو د استغفار صورت ښوولی دی یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښې داسې عرض کوي «ای زمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محیط دی پس هغه څوک چې ستا په محیط علم ئې بد کارونه پرې ایښې وی او د زړه په صدق سره ئې ستا په طرف رجوع کړې وی او ستا پر سمه لاره ئې د تللو زیار، کوشش ایستلی وی او د بشریت په اقتضاء څه کمزوری او خطاوی له دوی نه صادری شوی وی ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروبښه نه په دنیا کښې څه ربړ (تکلیف) او زحمت ورپېښ کړې! او نه په عقبا کښې د دوزخ مخ ورښکاره کړې! باقي هغه مسلمانان چې د توبې او انابت لاره ځانته غوره نه کړې دلته د هغوی څه ذکر نشته او دغه آیت د دوی له ذکره ساکت دی. په ظاهر سره د عرش حاملین د دوی په حق کښې دعا نه کوي. الله تعالیٰ له هغوی سره څرنګه معامله کوي؟ دغه خبره دی له نورو نصوصو څخه ښائی د ځان دپاره معلومه کړی!

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ ۣالَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَاۗىِٕهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ۭ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۙ⑧

(او هم وائی به) ای ربه زمونږ او ننه باسه دوی په جنتونو د همیشه هستوګنې کښې هغه چې وعده کړې ده تا له دوی سره او څوک چې نیک شوی وی له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی او (له) اولادو د دوی، بیشکه چې ته هم ته ئې ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی اګر که جنت هر چا ته د ده د عمل په صله کښې وررسیږی لکه چې دلته هم د «ومن صلح» له قیده ښکاره ده او بې له خپل ایمان او اصلاح، ښځه، اولاد، مور ؤ پلار او نور ئې هیڅ په کار نه ورځی لیکن ستا حکمتونه داسې هم دی چې د یوه له خاطره ډېرو کسانو ته د دوی له عمله زیات په اعلیٰ درجې رسوی کما جاء فی الرکوع (١) ٢١ آیت من سورة (الطور) فی جزء (٢٧) ﴿وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ﴾ که په ژوره کتنه سره وګورئ نو هغه به هم په حقیقت کښې د هم دوی د
قلبي عمل بدل وی مثلاً دوی به آرزو او ارمان لرې چې مونږ هم ښائی د دی صالح سړی د اعمالو متابعت او تقلید کړې وی دغه نیت او د نیکی حرص به د الله تعالیٰ په دربار کښې مقبول شي

يا د هغه صالح سړی د اکرام او مداراتو يو صورت به هم دغه وی چی د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغی درجی کښی ورسره پريښودلی شی.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ۭ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَىِٕذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۭ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝۹

او وساته دوی له بدیو څخنی، او هر څوک چی وساتی ته له بدیو څخه په دغه ورځ د قیامت کښی نو په تحقیق رحمت دی وکړ پری او دغه (ساتل ستا له عذابه) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: یعنی په محشر کښی دوی ته هیڅ قسم بدی مثلاً ویره، پریشانی او نور لاحق نه وی او دغه عظیم الشان بری او کامیابی خاص ستا په مهربانی او مرحمت حاصلیدی شی. ځینو مفسرینو له «سیآت» څخه سیئه اعمال مراد اخیستی دی یعنی وروسته له دی نه دوی ئی له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمایل! او د دوی خوی او عادت ئی داسی وګرځاوه چی د بدی په لوری متمائل نشی. ښکاره ده هر هغه چی نن دلته له بدی څخنی ځان وساتی پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی. او هم دغسی سړی به هلته اعلیٰ بری او کامیابی حاصلوی. په دغه تفسیر کښی د «یومئذ» ترجمه دی د هغی ورځی په ځای په دی ورځی سره وکړه شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که ستا لطف او مهربانی وی نو له بدیو څخنی به دوی ځان وساتی او پخپل عمل سره هیڅوک خپل ځان نشی ساتلی له لږ یا ډیری بدی څخه څوک تش دی» په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسیر منطبق کیدی شی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ فَتَكْفُرُوْنَ ۝۱۰

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی (چی دوزخ ته داخل کړل شی نو) غږ به ورته وکړ شی (په ژبو د ملائکو چی) خامخا دښمنی (او قهر) د الله (پر تاسی باندی) ډیر لوی دی له دښمنی (او قهر) ستاسی له ځانونو خپلو سره کله چی وبه بللی شوئ تاسی (په دنیا کښی) طرف د ایمان راوړلو ته پس کافران کیدئ به تاسی (او له ایمانه به تښتیدلئ).

تفسير: دغه به د قیامت په ورځ کېږي وائي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی نن تاسي له خپل نفس څخه بیزاره یئ او پر خپل ځان لعنت وایئ په دنیا کښې چې کافران کیدئ په دغه وخت کښې الله تعالیٰ له دی نه زیات پر تاسي لعنت لیږه او ستاسي له حرکاتو به نارضاء ؤ چې د هم هغه بدل نن ورځ مومئ» ځینو مفسرینو د «مقتین» له زمانو ځنې یوه زمانه مراده کړی ده او داسي معنی ئې کوی چې تاسي په دنیا کښې څو څو ځلي د ایمان په طرف بللی شوی وئ او څو څو ځلي مو کفر اختیار کړی ؤ نو اوس د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) اوس هر قدر چې تاسي له خپلو ځانونو څخه بیزار او خپه یئ له همغه څخه زیات الله تعالیٰ له تاسي ناراضه او بیزاره دی.

قَالُوا رَبَّنَآ أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وائي (دا کفار) ای ربه زمونږ مړه دی کړو مونږ دوه ځلي او ژوندی دی کړو مونږ دوه ځلي

تفسير: حضرت شاه صاحب لیکي «پخوا له دی نه تاسي خاوره وئ یا نطفه په دواړو تقدیرو سره مړه او بیځانه وئ. بیا په تاسي کښې سا ننوته نو ژوندی شوئ بیا مړه شوئ بیا به ژوندی راپاڅول کیږئ هم دغه دی دوه ژونده او دوه مړیني، کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (٣) من سورة البقرة ﴿ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾ آیت ٢٨ **وقیل غیر ذلک والاظهر هو هذا.**

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو

تفسير: یعنی انکار به مو کوو چې وروسته له مرګه بیا ژوندون نشته. نه حساب دی نه کتاب، نه ثواب دی نه عقاب. نو ځکه پر ګناهونو او شرارتونو زړه‌ور او جری شوی وو. اوس مو ولید هم هغسي چې تا له ړومبني موت څخه وروسته مونږ ته ژوندون راکړ او له عدم څخه دی مونږ وجود ته راوستو له وروستني موت څخه وروسته هم تا مونږ سم د انبیاؤ له ارشاده سره بیا له قبرو څخه ژوندی راپاڅولو لکه چې نن د بعث بعد الموت هغه ګرد (تول) مناظر مونږ پخپلو سترګو سره وینو چې له هغه څخه مو انکار کوو او بې له دی نه بل څه چاره نه لرو چې پر خپلو هغو اغلاطو او خطاؤ اقرار او اعتراف وکړو.

فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿١١﴾

پس آيا شته د وتلو (زمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره!

تفسير: يعني افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځايه د خلاصيدلو او تښتيدلو هيڅ يوه چاره او لاره نه راښکاري ماسواء له دې نه لکه چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلي موت او حيات راکړی دی دريم ځلي مو هم دنيا ته ولېږئ څو دا ځلي هلته صالحه اعمال وکړو او سره له ډيرو نيکيو بيرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

دغه (ابدي عذاب) تاسي ته په سبب د دې دی کله چې وبه باله شو الله يواځې (بې له خدايانو ستاسي) نو کفر به اختيار کړ تاسي او که شريکان به هم وبللې شول له الله سره نو ايمان به راوړ تاسي پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوی دغه الله) ډير پورته دی (له شرکه) ډير لوی دی.

تفسير: يعني بيشکه اوس د دنيا په لوری د بيرته ورتګ هيڅ يو صورت نشته اوس تاسي د خپلو پخوانيو اعمالو سزاوی درواخلئ. ستاسي په نسبت د ابدي هلاکت دغه فيصله ځکه شوی ده چې تاسي د واحد الله او حقيقي معبود غږ ته غوږ کينښود او تل مو د ده له وحدانيت څخه انکار کوو. که له تاسي نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوری بلنه کيده نو علی‌الفور به مو «آمنا و صدقنا» ويل او په هغه پسې به مو منډی وهلی نو له دغه وضعيت څخه ستاسي خوی او طبيعت او عادت اندازه کيدی شي که زر ځلي هم تاسي بيرته ستانه (واپس) کړل شئ بيا به تاسي په هم هغه کفر او شرک کښې اخته او مصروف کيږئ او پرته (علاوه) له طغيانه او عصيانه بل شي به له خپله ځانه سره نه راوړئ. پس نن ورځ ستاسي عادلانه او په ځای سزا هم دغه دائمي حبس دی. چې د هغه مرافعه او تمييز بل هيچيری نشي کيدی او له هغه څخه د نجات او خلاصي هيله (اميد) او تمنا عبثه ده.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ۚ

وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنۡ يُّنِيۡبُ ﴿۱۳﴾

الله هغه ذات دی چی ښيی تاسی ته دلائل نښی (د قدرت) خپل او نازلوی تاسی ته له (طرفه) د آسمانه رزق روزی (باران چی سبب د روزی دی) او پند نه اخلی (په دغو دلائلو د قدرت) مگر هغه چی راگرځيدلی وی (له شرکه او معصيته توحيد او طاعت ته)

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانيت دلائل او نښی په هر څيز کښی ظاهری دی. انسان دی ښائی چی يوائځی پخپلی روزی او رزق کښی لږ غور او دقت وکړی او ودی گوری چی په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسيږی حتیٰ چی د هغه سامان له آسمانه هم تهيه کيږی. بيا په نورو شيانو کښی هم د ده عقل او پوه رسيږی. ليکن که څوک هغه لوری ته له سره رجوع هم ونه کړی او له غور او فکر څخه کار وانخلی نو له کوم ځايه او په کومی وسيلی سره به پوه حاصله کړی شی.

فَادۡعُوا اللّٰهَ مُخۡلِصِيۡنَ لَهُ الدِّيۡنَ وَلَوۡ كَرِهَ الۡكٰفِرُوۡنَ ﴿۱۴﴾

پس وبولئ تاسی الله په دی حال کښی چی خالص کوونکی اوسئ دغه (الله) ته (د) دين (له شركه) او اگر كه بد گڼی دغه كافران (دغه اخلاص ستاسی)

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ بندگانو ته ښائی چی له پوه او عقل څخه کار واخلی. او د واحد الله په طرف رجوع وکړی او هم هغه دی وبولی او عبادت دی وکړی، او د ده په بندگی کښی دی بل چا ته شرکت ور نه کړی بيشکه چی د مخلصو بندگانو د دغه موحديت او بلا اشتراک د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کيږی او خپله استکراه او تنفر تری ښکاروی چی دوی ولی نور گرد (تول) معبودان له منځه لری کړی دی او صرف واحد الله قبلوی او يوائځی د همغه قدوس الله په عبادت کښی مشاغلت لری. مگر پوخ او حقيقی موحد هم هغه دی چی د مشرکانو په مجمع کښی د توحيد غږ پورته کړی او د هغوی د بد ويلو او خپگان څخه له سره انديښنه او پروا ونه کړی.

رَفِيۡعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الۡعَرۡشِ ۚ يُلۡقِى الرُّوۡحَ مِنۡ اَمۡرِهٖ عَلٰى مَنۡ يَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖ

(هم دغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی څیښتن (مالک) د عرش دی رالیږی روح (جبرئیل یا پتی خبری) په امر حکم خپل پر هغه چا چی اراده وفرمائی له بندگانو خپلو

تفسیر: له پتو خبرو څخه وحی مراد ده چی پر انبیاؤ علیهم السلام نازلیږی او د دوی د ورثه ؤ په وسیله نورو بندگانو ته هم رسیږی لکه چی د قیامت تر ورځی پوری به رسیږی.

لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

دپاره د دی چی وویروی (خلق) له ورځی د ملاقات (چی په کښی یو ځای کیږی خالق او مخلوق او نور)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی چی تول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاک الله په حضور کښی حاضریږی او هر یو سری به د خپلو ښو یا د بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوی. یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره گوری.

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ ۚ

په هغه ورځ کښی چی دوی به راښکاره وی (بهر راولاړ له قبورو)

تفسیر: یعنی له قبورو څخه به ووځی او په یوه داسی ډاګ سم صاف هوار میدان کښی به حاضریږی چی هلته به هیڅ غر او غوندی او نور حائل نه وی.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ

پټ به نه وی پر الله له دوی نه هیڅ څیز

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږئ چی د هغه احکم‌الحاکمین په دربار کښی حاضریدل دی چی له هغه څخه ستاسی هیڅ احوال پټ نه دی او گرد (تول) ظاهری او باطنی اسرار او احوال ورته ښکاره او ښرگند دی او د دوی گرد (تول) اعمال به دوی ته وروړاندی کیږی او خپله جزاء مومی بیا به داسی وفرمائی الله جل جلاله پس له نفخی د صور

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت (نو جواب فرمائی پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چی یو دی ښه غالب قوی

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به تول وسائل او حجب (پردی) لری کیږی. په ظاهری او مجازی دول (طریقه) به هم د هیچا سلطنت او باچاهی نه وی پاتی او یوائحی د هم هغه مالکالملکوت او صاحبالکبریاء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وی چی د ده په مقابل کښی تول زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوْبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كٰظِمِيْنَ ۬ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شی هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چی کړی ئی دی نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بیشکه چی الله ډیر ژر حساب کوونکی دی. او وویروه (ای محمده! دغه کفار له عذابه) د ورځی نژدی کله چی زړونه به په نزد د چنغړکو وی په دی حال کښی چی غم کوونکی (پوری راؤری) به وی (خاوندان د زړونو)

تفسیر: یعنی له ډیری ویری او خوف زړونه به ئی ترپیږی او تر ستونو پوری به پورته کیږی او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه تینګ ونیسی او له دی نه به ویربیږی چی چیری د دوی زړونه د دوی له تنفس سره یو ځای د باندی ونه وځی.

مَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ حَمِيْمٍ وَّلَا شَفِيْعٍ يُّطَاعُ ﴿١٨﴾

نه به وی ظالمانو ته (په قیامت کښی) هیڅوک دوست او نه کوم شفاعتګر چی خبره ئی ومنله شی

تفسیر: یعنی داسی کوم شفاعتګر به نه وی چی د هغه خبره به خامخا اوریدله کیږی، سپارښت

به هم هغه څوک کولی شي چې د الله تعالیٰ له طرفه مجاز او مأذون وي او د هغه انسان په حق
کښې کیدی شي چې شفاعت د هغه دپاره غوره او پسند وي.

يَعۡلَمُ خَآئِنَةَ ٱلۡأَعۡيُنِ وَمَا تُخۡفِي ٱلصُّدُورُ ۝١٩ وَٱللَّهُ يَقۡضِي بِٱلۡحَقِّۖ

معلوم دی (الله) ته خیانت د سترګو او هغه نیات چې پټوی ئې سینې
(زړونه) او الله حکم (فیصله) کوی په حقه (عدل) سره

تفسیر: یعنی له مخلوقاتو ځنې خپلې سترګې وژغوری (وساتی) او په پټه او مخفی دول سره پر
کوم یو شي نظر وغورځوی یا د سترګو په یوه کنج یا په غلا سره وګوری یا پخپل زړه کښې
کوم نیت وکړی یا د کومې خبرې اراده یا خیال پخپل زړه کښې تیر کړی له دغو ګردو
(تولو) شیانو ښخه پر تولو او پر هر یوه باندې الله تعالیٰ علیم او خبیر دی او فیصله ئې په عدل
او انصاف سره کوی.

وَٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقۡضُونَ بِشَيۡءٍۗ إِنَّ ٱللَّهَ
هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ۝٢٠ ع

او هغه کسان چې بولی ئې دوی غیر له دغه (الله) حکم نشی کولی دوی په
هیڅ څیز، بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د
اعمالو)

تفسیر: یعنی فیصله صادرول د هم هغه ذات کار کیدی شي چې ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی
وي. ښه نو دغه بیځانه تیږی (ګټی) او بی روحه بتان چې تاسی هغوی ته خدای وایئ او په
بندګی کښې ئې لګیا یئ څرنګه به فیصله وکړی شي بیا هغه څیز چې د فیصله کولو قوت او
قدرت نه لری نو هغه څرنګه خدای کیدی شي؟

أَوَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ
كَانُواْ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَانُواْ هُمۡ أَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً وَءَاثَارًا فِي ٱلۡأَرۡضِ

آیا نه گرځی (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې وګوری دوی
چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو
(مشرکانو) چې وو هغوی (پخوانی مکذبین) هم دوی ډیر سخت له دغو
(کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پریښې ئې دی) په ځمکه کښې

تفسیر: یعنی ډیری کلکی او مضبوطی کلاوی، عالی شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو یادګارونه.

فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٢١﴾

پس ونیول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هیڅوک ساتونکی.

تفسیر: یعنی کله چې څوک مو له دنیوی عذاب څخه نشی بچ کولی نو له اخروی عذاب څخه مو څوک ژغورلی (بچ کولی) شی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

دغه (نیول او اهلاک د دوی) په سبب د دی وو چې بیشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو ښو ښکاره وو (د قدرت) پس کافران شول پس ونیول دوی لره الله (هلاک ئې کړل) بیشکه چې دغه (الله) قوی ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعنی تاسی هم د هغوی په شان د رسول الله په تکذیب کښې نشئ فلاح موندلی او بالاخر رسوا او هلاک کیږئ او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوی. په هم دغه مناسبت الله اکرم شانه واعظم برهانه اوس د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه دغسی بیان فرمائی

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ په آیاتونو دلائلو (د قدرت) خپل او په برهان سند ښکاره سره.

تفسیر: له «آیاتونو او دلائلو» ځنی ئی معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه ئی ما سواء له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهین مراد فرمایلی دی یا دی له «آیات» څخه تعلیمات او احکام او له «سلطان مبین» ځنی معجزات مراد واخیست شي یا به «سلطان مبین» د هغه قدسیه قوت او مخصوص ربانی تائید نوم وی چی د هغه آثار په انبیاوو کښی هر لیدونکی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره په نظر راځی والله اعلم.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د (باچا د مصر) فرعون ته او هامان ته (چی وزیر ئی وو) او قارون ته (چی مصاحب ئی وو)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر وو. قارون د بنی اسرائیلو ډیر لوی متمول او تاجر وو چی د موسیٰ علیه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به ئی اقدامات کول پخوا له دی نه د ده قصه تیره شوی دی.

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

پس وویل (دوی چی دا رسول) ساحر کوډګر دی دروغجن دی.

تفسیر: یعنی ساحر او کوډګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کښی دروغجن دی د رسالت په دعوٰی کښی دغسی به ځینو د هغو ویلی وی او نورو به د دوی تصدیق کړی وی.

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ

پس کله چی راغی (موسیٰ) دغو (قبطیانو) ته په حقه سره له نزده زمونږ وویل

(قبطيانو) چې ووژنئ تاسې ځامن د هغو (سبطيانو) چې ايمان ئې راوړى دى له موسىٰ سره او ژوندى پريږدئ تاسې ښځې (لونې) د دوى (خدمت ته)،

تفسير: دغه حکم ئې دوهم ځلي د موسىٰ عليه السلام د تشريف راوړلو څخه وروسته ورکړ څو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وکړي او د دوى تعداد کم کړي او د دوى په زړونو کښې دغه خيال کينوي چې دغه ګرد (تول) مصائب پر مونږ د موسىٰ عليه السلام له سببه راغلي دي او په دغه علت د هغه ملګرتيا پريږدي او دى به پخپل دغه ويرولو او د تخويف په سياست کښې بريالى (کامياب) کيږي وروسته له دى نه دى رامعلوم چې پر دغو احکامو تعميل او مداومت شوى دى که نه؟

وَمَا كَيْدُ الْكَفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿٢٥﴾

او نه دى کيد مکر د کافرانو مګر په ګمراهي کښې

تفسير: يعني له هسې مکرونو، فريبونو او تدابيرو څخه هيڅ نه کيږي. الله تعالىٰ له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمائي. او د منکرينو ګردى (تولى) حيلى او پلمى (تدبيرونه) ناکامي او غلطي ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلې ته) پريږدئ (اى مشرانو) ما چې ووژنم موسىٰ او راودې بولي (موسىٰ) رب خپل (چې خلاص ئې کړي له ما)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «فرعون وويل ما پريږدئ! ښائي چې د ده د سلطنت ارکانو به د موسىٰ د وژلو مشوره نه وى ورکړي او هغوى د ده د معجزاتو له ليدلو څخه متاثر شوى او ويريدلي وو. او له دى نه ډاريدل نه چې د موسىٰ رب زمونږ څخه انتقام واخلي. پخپله فرعون هم ويريدلى او سخت مرعوب او منفعل شوى وو ليکن خپل دغه خوف او بيم به ئې پټاوه او په خلقو کښې به ئې د خپل قوت او شجاعت او د انتهائي درجې شقاوت او بيحيائي د اظهار دپاره دغسې خبرې کولې څو خلق وګڼي چې د فرعون په مخکښې د موسىٰ د وژلو په لاره کښې هيڅ يوه مانع او رادع نشته. او د فرعون د ارادې په مقابل کښې هيڅ يو قوت او طاقت نشي دريدلى».

إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾

(وويل فرعون) بیشکه چې زه ویرېږم چې بدل به کړي (موسیٰ) دین ستاسي (ای قبطیانو!) یا به ظاهر کړي (موسیٰ) په ځمکه (د مصر) کښې فساد (او مخالفت په منځ زمونږ کښې)

تفسیر: یعني که موسیٰ علیه السلام ژوندی پرېښود شي نو د دیني او دنیوی د دواړو قسمو د نقصان اندیښنه ده ممکن دی چې دی د خپل وعظ او تلقین په اثر ستاسي هغه مذهبي دود (رواج) او دستور در خراب کړي چې له پخوا راهیسي جریان او دوام لري یا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کښې وغځوی او خور ئې کړي او په مملکت کښې انقلاب، تطور او بدامني واچوي چې نتیجه به ئې داسي کېږي چې د تاسي (قبطیانو) حکومت به خاتمه ومومي او سلطنت به د بني اسرائیلو (سبطیانو) په لاس کښې ورشي.

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وویل موسیٰ (قوم خپل ته) چې بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسي له (شره د) هر متکبره (سرکشه)

تفسیر: کله چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د دغو مشورو خبر وررسید نو خپل قوم ته ئې وفرمایل چې زه له دغو ویرولو څخه له سره نه ویرېږم او نه ئې پروا لرم. یواځې فرعون لا څه کوی که د دنیا ګرد (تول) متکبرین او جبارین هم سره راټول شي خو بیا زما الله ما د دوی له شر څخه ساتي او هغه ماته کافي دی. ما خپل ځان یواځې د ده په پناه کښې ورکړی دی هم هغه زما حامي او مددګار دی کما قال الله تعالیٰ ﴿لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ جزء ١٦ (د طٰهٰ ٢ رکوع ٤٥ آیت) ښه وروسته د الله تعالیٰ له حمایته او امداده داسي اولوالعزم نبیان په څرنګه له یوه مغرور انسان څخه ویرېږي نو ځکه موسیٰ علیه السلام وویل بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسي له شره د هر متکبره سرکشه.

لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

چې نه راوړي ایمان په ورځ د حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «څوک چې په حساب او کتاب یقین او باور ولري نو هغه به

څرنګه ظلم وکړی؟»

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ۭ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ۭ

او وویل یو سړی مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ایمان خپل (له نورو قبطیانو) آیا وژنئ تاسی داسی یو سړی چې وائی رب زما الله دی او حال دا چې په تحقیق راغلی دی تاسی ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسی، او که چیری وی (موسیٰ) دروغجن نو پس په هم ده ده (جزاء د) دروغو د ده او که چیری وی (موسیٰ) صادق رښتینی نو وبه رسیږی تاسی ته ځینی د هغه عذاب چې وعده کوی (موسیٰ د هغه) له تاسی سره.

تفسیر: یو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پوری خپل ایمان له فرعونه او د ده له قومه مخفی ساتلی وو د «ذرونی اقتل موسیٰ» په جواب کښی ئی داسی وویل «آیا ته د داسی یو سړی په ناحقی وینی تویولو پسی خپله ملا تړی چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هیڅ ګناه نه لری چې زما رب یوائځی الله دی او دی ولی یوائځی یوه الله ته خپل رب وائی؟ حال دا چې دی د خپلی دغی دعوی په تصدیق کښی ښکاره دلائل هم لری چې تاته ئی درښوولی دی او ته د هغه وژلو ته دومره ضرورت هم نه لری. بلکه امکان لری چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شی فرض ئی کړه که دی پخپلی دغی دعوی کښی دروغجن هم ثابت شی نو پر دغسی لویو دروغو ئی خامخا الله تعالیٰ هلاک یا رسوا کوی د الله تعالیٰ عادت داسی نه دی چې هغه داسی کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړی چې ترقی وکړی یا بری ومومی، د دی دپاره چې د دنیا خلق د تل دپاره پری تیر نه وځی او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځی یقیناً یوه نه یوه ورځ د ده دغه کلائین ویلی کیدونکی دی او دغسی حالات به پیښیږی چې دنیا به په علانیه ډول (طریقه) سره د ده رسوائی، ناکامی او د دروغو او د پلمو (تدبیرونو) تماشا او ننداره کوی، او تاته له سره د دغی خبری ضرورت نه دی پاتی چې هرومرو (خامخا) ته دی خپل لاس د ده په وینو سره سور کړی. که په واقع سره دی صادق او رښتینی وی نو له هغه دنیوی او اخروی عذاب څخه به چې دی خپل مخالفین او مکذبین ویروی څه نه څه برخه علی‌الیقین تاته به هم دررسیدونکی وی، لهٰذا په ړومبنی تقدیر سره د ده په وژلو کښی تلوار کول عبث او بیکاره دی. او په دوهم تقدیر خو بیخی د نقصان او خسران موجب دی» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که

دروغجن دی نو هم هغه الله ئی سزا پر دروغ ویونکی ورنازلوی. او امکان لری چی رښتین وی نو ته دی فکر وکړه!»

تنبیه: دغه تقریر په هغه تقدیر سره دی کله چی د کوم مفتری کذب صریحاً ظاهر شوی نه وی. که د نبوت د مدعی کذب او افتراء په دلائلو او براهینو سره ثابت شی نو بلا شبهه واجب القتل دی. په دغه زمانه کښی چی زمونږ د سیدالمرسلین خاتم النبیین توب په قطعیه وو دلائلو سره ثابت شوی دی که کوم سړی د نبوت مدعی شی نو کله چی دغه مدعی د یوی قطعی الثبوتی عقیدی تکذیب کوی لهٰذا د دغه مدعی النبوت په متعلق به د هیڅ قسم تامل، تردد، امهال او انتظار ځای نه وی.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾

بیشکه الله سمه لاره نه ښیی هر هغه چا ته چی هغه مسرف له حده تیریدونکی وی ډیر دروغجن وی

تفسیر: یعنی که بالفرض موسیٰ علیه السلام دروغجن وی نو له سره به الله تعالیٰ ورته داسی سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسی متوالیاً او مسلسلاً خپلی معجزی نشوی راښوولی. او په بری او کامیابی کښی به ئی دغومره ترقی او پرمخ تګ نه کوو. او که ته داسی دروغجن ئی چی عمداً یوه رښتین او صادق نبی ته د دروغو نسبت کوی نو بالاخر به دی الله تعالیٰ ذلیل، پاتی او ناکاموی.

يَٰقَوْمِ لَكُمُ ٱلْمُلْكُ ٱلْيَوْمَ ظَٰهِرِينَ فِى ٱلْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِنۢ بَأْسِ ٱللَّهِ إِن جَآءَنَا ۚ

ای قومه زما تاسی لره دی ملک باچاهی نن ورځ په دغه حال کښی چی غالب ئی په ځمکه (د مصر کښی پر سبطیانو) پس څوک به نصرت وکړی له مونږ سره له عذابه د الله که راشی (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسیٰ؟ بلکه ناصر نشته نو مه ئی وژنیٔ!)

تفسیر: یعنی پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، وسائلو، وسائطو او لاؤ لښکر مه مغروریږئ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت او دج او سلطنت خاوندان یئ که صبا مو الله تعالیٰ پخپل عذاب محاط او محصور کړی نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شی! او دغه ستاسی

گرد (تول) ساز او سامان به هم داسی ویجاړ او وران پاتی کیږی.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

وویل فرعون چی زه نه ښیم تاسی ته مګر هم هغه (مصلحت) چی وینم زه (په وژلو د موسیٰ کښی) او نه ښیم زه تاسی ته (ای قبطیانو!) مګر لاره د نیکی (او د مصلحت)

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره زما خیالاتو تبدیل نه دی موندلی هر هغه څیز چی زما په نزد خیر او مصلحت وو هم هغه می تاسو ته وویل او غواړم چی تاسی په ښه شان سره ځانونه پری پوه کړئ زما په خیال د بهتری او صواب هم هغه لاره چی پکښی امنیت، راحت او نجات مرکوز دی هم دغه لاره ده چی د دغه سړی خبرو ته دی سم د لاسه خاتمه ورکړه شی.

وَقَالَ ٱلَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ ٱلْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او وویل هغه (سړی) چی ایمان ئی راوړی وو ای قومه زما بیشکه زه ویریږم پر تاسی (په تکذیب د موسیٰ کښی) په مثل د (عذاب) د ورځی د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاؤ) په مثل د حال د قوم د نوح (چی ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چی په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چی په چغه مړه شول) او هغه کفار چی وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چی اراده لری د ظلم پر بندګانو خپلو

تفسیر: یعنی که تاسی هم داسی پر تکذیب او عداوت ټینګ ولاړ اوسئ نو سخته اندیښنه ده چی تاسی هم چیری هم هغه عذاب ونه ګورئ چی پخوانیو مکذبینو اقوامو د خپلو انبیاؤ د تکذیب په مقابل کښی لیدلی دی. په یاد ئی ولرئ چی د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم، تیری او بی

انصافي بيخي نشته كه پر دغسي سختو جرائمو تاسي ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا دركړی او سپيره او تباه مو كړی نو دغه اهلاک به د عين‌العدل او نفس‌الانصاف تقاضا وی هغه به كوم يو حكومت وی چی د خپلو سفراوو قتل او رسوائی ته زيری زيری گوری؟ او له قاتلينو او معاندينو څخه د دوی بدل او انتقام نه اخلی؟

وَيٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾

او ای قومه زما بيشكه زه ويريږم پر تاسي له (عذابه د) ورځی د رابللو (په چغو سره يو بل ته)

تفسير: عموماً مفسرين له «يوم التناد» د (ناری سوری بلنی ورځ) قيامت مراد اخلی ځكه چی په محشر كښی د جمع كيدلو او حساب وركولو دپاره د هر چا بلنه كيږی او پرله پسی د خلقو نومونه ياديږی او اهل الجنت به اهل النار او بالعكس او اهل الاعراف پخپلو منځونو كښی يو پر بل به ناری وهی څو بالاخر داسی يو غيبی غږ واوراوه شی! «**يا أهل الجنة خلود لاموت ويا أهل النار خلود لا موت**» كما ورد فی الحديث. ليكن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه له «يوم التناد» څخه هغه ورځ مراد كړی ده چی په هغی كښی پر فرعونيانو عذاب نازل شو لكه چی ليكی «د نارو سورو او بلنو ورځ پر هغوی راغله په هغه ورځ كښی چی د قلزم په بحيره كښی ډوب شول او د دغو ډوبيدلو په وخت كښی به دوی يو بل ته ناری او سوری وهلی او په ژړا او انگولا لگيا وو ښائی دغه وضعيت به د هغه مؤمن سړی له كشفه معلوم شوی وی يا به ئی له خپل قياسه داسی ويلی وی چی پر هر قوم هم داسی عذاب نازليږی.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ ۚ

هغه ورځ چی وگرځئ تاسي شا اړوونكی (موقف ته په طرف د دوزخ)،

تفسير: يعنی په محشر كښی به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلی او تښتولی شئ يا د عذاب د نزول په وخت كښی به د تښتيدلو دپاره ناكامه زيار او كوښښ كوئ.

مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

نو نه به وی تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوک ساتونكی او هر هغه چی گمراه ئی كړی الله نو نه به وی ده ته هيڅوک هادی لار ښوونكی.

تفسیر: یعنی تاسو ته ګرد (تول) هسک (اوچت) او تیټ په پوره ډول (طریقه) سره ښوولی شوی دی که سره له هغه تاسی پری نه پوهیږئ یا ئی نه منئ نو ښه وپوهیږئ! چی ستاسی د عناد او کږو تللو له شامته الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی ده چی تاسی په هم هغه ستاسی خوښی کړی غلطی او ګمراهی کښی پریږدی بیا د داسی اشخاصو د پوهیدلو او منلو څه توقع کیدی شی؟.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِى شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُم بِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِهِۦ رَسُولًا ۚ

او خامخا په تحقیق راغلی وو تاسی ته یوسف پخوا له (موسیٰ څخه) په ښکاره وو دلائلو (د قدرت) پس همیشه به وئ تاسی په شک (ګمان) کښی له هغه (حکمه) چی راغلی ؤ دی تاسی ته په هغه سره، تر هغه پوری کله چی وفات شو (یوسف) نو وویل تاسی چی له سره به راونه لیږی الله وروسته له دغه (یوسفه) هیڅ رسول.

تفسیر: یعنی څئ! خبره پای (آخر) ته ورسیده! نه دغه رسول وو نه وروسته له دی نه بل کوم رسول راتلونکی دی ګواکی بیخی ئی د رسالت له سلسلی څخه انکار وکړ. لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د حضرت یوسف علیه السلام په ژوندانه مصریان د ده په نبوت قائل نه شول او د یوسف علیه السلام له مرګه وروسته کله چی د مصر انتظام خراب شو نو دوی وویل چی د یوسف قدم پر دغه ښار څومره مبارک وو دغسی بل نبی به په مستقبل کښی نه راځی یا هغه انکار یا دغه اقرار هم دغه اسراف او زیات ویل دی» د مؤمن سری چی نوم ئی «خربیل» او د فرعون ترورځی یا بل کوم خپلوان کیده غرض دا وو چی د نعمت قدر له زوال څخه وروسته پیدا کیږی تاسی فی‌الحال د موسیٰ علیه السلام قدر نه پیژنئ خو بیا به ارمان وکړئ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ

هم داسی (لکه دغه اضلال) گمراه کوی الله (په کنده د سرکشي کښې) هر هغه لره چې مسرف له حده تیریدونکی وی شک راوړونکی وی (په دین د الله کښې) هغه (مسرفین او مرتابین) چې جګړې کوی (له انبیاؤ سره) په (ابطال) د دلائلو (د قدرت) د الله کښې بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وی دوی ته، ډیر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی

تفسیر: یعنې بې له عقلیه او نقلیه حجت څخه د الله تعالیٰ په خبرو کښې جګړې کوی او شبهې غورځوی له دی نه به بل لوی زیادت او بیباکی څه وی؟ نو الله تعالیٰ او د ده ایماندار بندګان له دغو خلقو څخه زیات نارضاء او بیزاره وی چې دغه د دوی د انتهائی ملعونیت سبب دی.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

هم داسی (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډیر جبر کوونکی

تفسیر: هغه خلق چې د الله تعالیٰ په مخ کښې له ډیر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړی او د انبیاؤ د ارشاداتو په مقابل کښې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړی نو بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو داسی مهر لګوی چې بیا له سره د قبول الحق او نفوذ الخیر ځای او ګنجایش په هغه کښې نه پاتی کیږی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾ اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى

او وویل فرعون ای هامان (زما وزیره) جوړه کړه ماته یوه مانی ډیره لوړه اوچته ښائی ورسیږم لارو ته (په دغو ختلو سره) لارو د آسمانونو ته پس چې زه له لرې څخه وګورم الله د موسیٰ ته (چې آیا شته که نشته؟)

تفسیر: دا د دغه ملعون انتهائی بی شرمی او بیباکی وه. ښائی چې ده به له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه د الله تعالیٰ علویه صفات او نور محامد اوریدلی وی او د هغه په اثر به ئې پخپل زړه کښې داسی تاکلی (مقرر کړی) وی چې د موسیٰ الله پر آسمان کښې اوسیږی نو د هغه په نسبت

ئی دغه استهزاء او تمسخر شروع کړ. رښتیا ده «د میږی مرګ چی راشی د وزرو خاوند شی» د «قصص» په سورت کښی په دغه مورد کښی تقریر کړی شوی دی.

وَاِنِّیْ لَاَظُنُّهٗ كَاذِبًا ؕ

او بیشکه زه ګمان کوم پر دغه (موسیٰ) د دروغجن (په دغه دعوی کښی چی خدای یو دی)

تفسیر: یعنی د رسالت په دعوی هم، او په دغی دعوی کښی هم چی په توله دنیا کښی ماسواء له هم هغه یوه واحد احد الله څخه بل هیڅوک حقیقی معبود نشته. ماته خو ماسواء له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځی کما قال فی جزء ٢٠ الرکوع (٤) آیت ٣٨ من سورة القصص ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِیْ﴾

وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيْلِ ؕ

او هم داسی (لکه ښائست د دغی وینا) ښائسته کړی شوی وه فرعون ته بدی د عمل د ده او منع کړی شوی ؤ دی له سمی لاری (د هدایت څخه)،

تفسیر: د بد کار کولو په وخت کښی د انسان پوه او سد (هوش) د ده له سره ځی او په داسی مضحکه راوړونکیو حرکاتو لګیا او مشغولیږی چی وروسته له هغه د هدایت او پر سمه لاره باندی د راتګ هیڅ یوه چاره او لاره نه پاتی کیږی هم دغسی د فرعون حال هم شو.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِیْ تَبَابٍ ﴿۳۷﴾

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغی مانی کښی) مګر په زیان کاری هلاکوالی کښی وو

تفسیر: یعنی د فرعون هومره جرګی، مشوری، تدابیر، چل، پلمی (تدبیرونه) او نور چی ؤ هغه ګرد (تول) خوشی او بی حقیقته وو. ده پخپله د خپلی تباهی دپاره اقدامات وکړل او موسیٰ علیه السلام ته ئی هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِیْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿۳۸﴾

او وویل هغه (سړی) چی ایمان ئی راوړی وو ای قومه زما متابعت وکړئ زما چی وښیم تاسی ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چی فرعون ویلی ؤ ﴿ وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴾ د هغه په جواب کښی مؤمن سړی داسی وویل چی «سبیل‌الرشاد د نیکی او بهتری لاره» هغه نه ده چی فرعون ئی تجویز کوی بلکه تاسی پر ما پسی راځئ! څو د فایدی او بهتری لاره وموموئ!.

يَٰقَوۡمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا مَتَٰعٞ وَإِنَّ ٱلۡأٓخِرَةَ هِيَ دَارُ ٱلۡقَرَارِ ٣٩

ای قومه زما بیشکه هم دا خبره ده چی دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (گټه (فائده) لږه) ده او بیشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بی زواله)

تفسیر: یعنی په فانی او زائل ژوندون او دغو څو ورځنیو عیش او عشرت او میلو او چرچو کښی مه شاغل او مه غافلیږئ! او تل د آخرت په فکر او ذکر کښی مشغول اوسئ او مه ئی هیروئ! دغه دنیوی ژوندون په هر ډول (طریقه) سره چی وی ښه یا خراب پای (آخر) ته رسیږی او خاتمه مومی او وروسته له هغه داسی یو ابدی حیات شروع کیږی چی هغه له سره انجام او خاتمه نه لری. عقلاؤ او پوهانو لره لازم دی چی په دغه آنی فانی ژوندون کښی هغه دائمی او باقی حیات ته تهیه او ترتیبات ونیسی! که نه تل تر تله به په مصائبو او تکالیفو کښی اخته کیږی.

مَنۡ عَمِلَ سَيِّئَةٗ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَاۖ وَمَنۡ عَمِلَ
صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ
يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ يُرۡزَقُونَ فِيهَا بِغَيۡرِ حِسَابٖ ٤٠

هر څوک چی وکړی بد کار پس جزا نه ورکوله کیږی (هغه ته) مګر په قدر د هم هغی بدی او هر څوک چی وکړی نیک کار له نارینه ؤ وی یا له ښځو وی حال دا چی دی مؤمن وی پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځی په جنت کښی رزق روزی به ورکوله کیږی (دوی ته) په دغه جنت کښی بی حسابه.

تفسیر: په دغه سره د اخروی ژوندون لړ څه تفصیل ښوولی شوی دی چی اخروی حیات څرنگه ښه کیدی شی معلوم شو چی هلته ایمان او صالح عمل په کار دی د مال او متاع هیڅ قدر او قیمت هلته نشته او دا هم ظاهر شو چی د الله تعالیٰ رحمت د ده پر غضب غالب دی. عاقلانو ته ښائی چی دغه طلائی فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسی.

وَيٰقَوْمِ مَا لِيٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيٓ اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه زما څه دی ما لره چی بولم تاسی په طرف د نجات (او خلاصی) او بولئ تاسی ما په طرف د اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی زما او ستاسی معامله هم سره عجیبه ده زه غواړم چی تاسی د ایمان پر لاره روان کړم. او د الله تعالیٰ له عذابه مو وژغورم (وساتم) او ستاسی کوښښ دا دی چی ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کښی اړتاو کړئ له یوه جانبه داسی دوستی او خیر غوښتنه له بل جانبه داسی دښمنی او بده غوښتنه.

تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ز

بولئ تاسی ما دپاره د دی چی کفر اختیار کړم په الله پوری او چی شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (څیز) چی نشته ماته په (ربوبیت د) هغه هیڅ علم

تفسیر: یعنی ستاسی د کوښښ حاصل دا دی چی زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم د ده او د ده د انبیاؤ خبری ونه منم او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شیان خدای وبولم چی د دوی الوهیت په هیڅ یوه دلیل او علمی اصولو سره هم نه دی ثابت. نه زه پر دغه خبر یم چی د څه لامله (له وجی) دغسی شیانو ته دوی خدای وائی بلکه زه پر دغه ښه پوهیږم چی د هسی اقدام په خلاف قطعیه دلائل قائم دی.

وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چی زه بولم تاسی هغه (الله) ته چی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دی.

تفسیر: یعنی زما منشاء دا ده چی په هیڅ شان ستاسی سرونه د هغه واحد الله له درشله لری نشی او تل مو سرونه د هغی دروازی په مخکښی ښکته وی چی نهایت زبردست هم دی او ډیر زیات د خطاؤ ښښونکی هم دی او که مجرم ونیسی نو هیڅوک د هغه ژغورونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی د هم دی خبری وړ (لایق) او مستحق دی چی هر انسان د ده په مقابل کښی سره له خوفه او رجاء او ویری خپل د عبودیت سر ښکته کړی. په یاد ئی ولرئ چی زه د هغه پاک الله په پناه کښی راغلی یم چی تاسی د هغه په طرف بولم.

لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدۡعُوۡنَنِیۡۤ اِلَیۡهِ لَیۡسَ لَهٗ دَعۡوَةٌ فِی الدُّنۡیَا وَ لَا فِی الۡاٰخِرَةِ

حقه او ریښتیا (دغه) خبره ده بیشکه هغه (معبود) چی بولئ تاسی ما (عبادت د) هغه ته نشته هغه ته (قوت د) بلنی (نه) په دنیا کښی او نه په آخرت کښی (چی شفاعت وکړی د چا)

تفسیر: یعنی ما سواء الله څخه بل هیڅ شی داسی نه دی چی په دنیا یا عقبا کښی د ډیری ادنیٰ نفعی او ضرر مالک وی، نو د مخلوقاتو بندگی او بلنه که جهل او حماقت نه دی نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنۡ اَضَلُّ مِمَّنۡ یَّدۡعُوۡا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَنۡ لَّا یَسۡتَجِیۡبُ لَهٗۤ اِلٰی یَوۡمِ الۡقِیٰمَةِ وَهُمۡ عَنۡ دُعَآئِهِمۡ غٰفِلُوۡنَ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ کَانُوۡا لَهُمۡ اَعۡدَآءً وَّ کَانُوۡا بِعِبَادَتِهِمۡ کٰفِرِیۡنَ﴾ جزء ٢٦ (د احقاف (١) رکوع) ٥-٦ آیت آخر داسی عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت اومقصد تعظیم او تکریم کوی او بولی ئی؟ د ننداری وړ (مستحق) څیز دا دی چی په دغو کښی ډیر شیان هغه دی چی دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوی بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لری.

وَ اَنَّ مَرَدَّنَاۤ اِلَی اللّٰهِ وَ اَنَّ الۡمُسۡرِفِیۡنَ هُمۡ اَصۡحٰبُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چی ورتله زمونږ (د تولو) خاص الله ته دی او بیشکه چی مسرفان له حده تیریدونکی (مشرکان) هم دوی ملگری د اور (د دوزخ) دی (چی تل پکښی اوسیږی).

تفسیر: یعنی د کار په انجام کښی د هر ډول (طریقه) تگ او راتگ رجوع او بیرته ورتله د واحد الله په طرف دی. کله چی انسان هلته ورسیږی د خپلو گردو (تولو) تجاوزاتو او زیادتو نتیجه به ورڅرگندیږی. راوښیه! چی له دی نه بل زیادت به څه وی؟ چی عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شی.

کله چی فرعونیانو قصد د قتل د هغه مؤمن وکړ نو ده ورته داسی وویل چی

فَسَتَذۡكُرُونَ مَآ أَقُولُ لَكُمۡۚ

پس ژر ده چی یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کښی هغه) چی زه ئی وایم اوس تاسی ته

تفسیر: یعنی کله چی وروسته له دی نه د خپلی تیری، تجاوز او زیادت د خوند څکوونکی یئ نو په هغه وخت کښی به زما دغه پند او نصیحت یادوئ، چی هو ! د الله تعالیٰ یوه بنده مونږ ته دغه ګردی (تولی) خبری ښوولی وی او رښتیا ئی فرمایلی وی، لیکن د دغه وخت یادونه، ارمان، پښیمانتیا او افسوس څه فائده رسوی؟ بلکه بیخی مفید نه واقع کیږی.

وَأُفَوِّضُ أَمۡرِيٓ إِلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ٤٤

او سپارم زه هر کار خپل الله ته بیشکه چی الله ښه لیدونکی دی (د تولو اقوالو او افعالو) د بندګانو

تفسیر: یعنی ما د الله تعالیٰ حجت درتمام کړی دی او د نصیحت خبری مو درپوهولی دی. که تاسو ئی نه منئ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم. اوس زه خپل ځان بیخی پاک الله ته سپارم، او پری پوره اعتماد لرم. که تاسی زما ربړولو (تکلیفولو) او ضرر رسولو پسی لوېږئ نو هم هغه الله تعالیٰ زما حامی او ناصر دی، او تول بندګان د ده تر کتنی لاندی دی. هغه ستا او زما دواړو معامله ګوری. د هیچا هیڅ یو حرکت له ده څخه پټ نه دی. د یوه قانت مؤمن کار دا دی چی له خپلی امکانی سعی او کوشش ایستلو څخه وروسته نتیجه الله تعالیٰ ته وسپاری.

فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُواْۖ وَحَاقَ بِـَٔالِ فِرۡعَوۡنَ سُوٓءُ ٱلۡعَذَابِ ٤٥

پس وساته دغه (موسیٰ یا مؤمن سړی) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چی مکر کړی وو دوی او (بالعکس) چاپیر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنیا او بد عذاب د غرق په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی د حق او باطل د دغه کشمکش آخری نتیجه داسی شوه چی الله تعالیٰ حضرت موسیٰ علیه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړی چی له آل د فرعون څخه وو د

فرعونيانو له شره او كيده نجات وركړ، او محفوظ ئې وساته او د فرعونيانو هيڅ يو مكر او فريب ته ئې د اجراء موقع ورنه كړه، بلكه د دوى هغه مكر او فريب ئې پخپله پر هم دوى واړاوه نو هغه كسان چې د حق منونكيو تعاقب ته وتلي ؤ ووژلې شول او قوم د قلزم په بحيره كښې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

اَلنَّارُ يُعۡرَضُوۡنَ عَلَيۡهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندې كاوه شي (دا كفار) پر دې (اور) هر صبا او هر بيگا

تفسير: يعنى د دوزخ ځاى چې په هغه كښې به د قيامت په ورځ ننه ايستلى كيږي هر صبا او بيگا به دوى ته ورښوول كيږي څو د نمونې په ډول د هغه راتلونكې عذاب څه خوند تل وڅكي دغه د برزخ د عالم احوال شو له احاديثو څخه ثابت دى چې هم داسې د هر كافر په مخكښې دوزخ او د هر مسلمان په مخكښې جنت صبا او بيگا وروړاندې كيږي.
تنبيه: له دغه آيت څخه يواځې د فرعونيانو د معذب كيدلو حال په عالم البرزخ كښې ثابت شوى ؤ وروسته له دې نه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته معلوم كړى شو چې تول كفار بلكه د مؤمنينو عصات هم په برزخ كښې معذب كيږي (اعاذناالله منه) كما ورد فى الاحاديث الصحيحة. او له ځينو آثارو ځنې معلوميږي هم هغسې چې د جنتيانو له منځه د شهداؤ ارواح د «طيور خضر» په حواصلو كښې داخليږي او د جنت په سيل كښې هر صبا او بيگا مشغوليږي هم هغسې د دوزخيانو له منځه د فرعونيانو ارواح د «طيور سود» په حواصلو كښې داخليږي او د دوزخ په آه او بكا واويلا كښې هر صبا او بيگا كرېږي او سوځيږي او له يوى خوا بلې خوا ته توپونه وهي البته له ارواحو سره د اجسادو اقامت په دوزخ يا په جنت كښې په آخرت كښې كيږي كه صحيح وى نو د فرعونيانو په متعلق ﴿اَلنَّارُ يُعۡرَضُوۡنَ عَلَيۡهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا﴾ او د عامو دوزخيانو په نسبت د «**عرض عليه مقعده بالغداة والعشى**» د حديث د الفاظو تفاوت ښائى په هم دغې بناء سره وى والله تعالىٰ اعلم.

وَيَوۡمَ تَقُوۡمُ السَّاعَةُ ۟ اَدۡخِلُوۡۤا اٰلَ فِرۡعَوۡنَ اَشَدَّ الۡعَذَابِ ﴿٤٦﴾
وَاِذۡ يَتَحَآجُّوۡنَ فِى النَّارِ فَيَقُوۡلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيۡنَ اسۡتَكۡبَرُوۡۤا اِنَّا
كُنَّا لَـكُمۡ تَبَعًا فَهَلۡ اَنۡتُمۡ مُّغۡنُوۡنَ عَنَّا نَصِيۡبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾

او په هغه ورځ كښې چې قائم شي قيامت، (نو وبه ويلى شي له جانبه د الله

ملائکو ته) ننباسئ تاسي آل د فرعون (سره له فرعون) په ډير سخت عذاب کښې (له عذابه د برزخ) او (ياد کړه) هغه چې جګړه به کوی (دوزخيان د دوزخ) په اور کښې پس وبه وائی ضعيفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو) بيشکه وو مونږ تاسی ته تابعان پس آيا اوس يئ تاسي (ای متبوعانو!) دفع کوونکی له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ)

تفسير: يعني په دنيا کښې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله چې د هغه لامله (له وجې) مونږ نيولی شوی يو اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه (فائده) او نفع راورسوئ! آخر مشرانو ته لازم دی چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلی آيا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصيبت کښې اخته يو! آيا ستاسی له لاسه نه دی پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لرې او سپکه کړئ؟

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿۴۸﴾

وائی هغه کسان چې تکبر ئی کړی ؤ (سرکش او متبوع وو چې څنګه به دفع کوو عذاب) بيشکه مونږ ټول په دوزخ کښې يو بيشکه الله په تحقيق حکم کړی دی په منځ د بندګانو کښې (داسي چې هر څوک ئی خپلو خپلو هغو ځايونو ته چې له دوی سره وړ (مستحق) او لائق ؤ وليږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لائقان د دوزخ دوزخ ته)

تفسير: يعني هغه کسان چې خپل ځانونه ئی په دنيا کښې لوی ګڼل اوس داسی جواب ورکوی چې مونږ او تاسی دواړه په دغه مصيبت کښې اخته او مبتلا يو. الله تعالیٰ زمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اورولی ده چې د ده دغه صادر حکم بيخی قاطع او لايتغير دی. او د دغی خبری موقع نه ده پاتی چې يو د بل په کار ورشی. مونږ يواځی خپل مصيبت زغملی شو. کله چې مونږ خپل دغه دروند مصيبت نشو سپکولی نو بيا به تاسی ته څه ګټه (فائده) او منفعت دررسولی شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿۴۹﴾

او وبه وائی هغه کسان (چی پراته دی) په اور کښی خزانچیانو متصرفانو د دوزخ ته چی دعاء وکړئ (زمونږ دپاره) رب خپل ته چی سپک کړی له مونږه یوه ورځ له عذابه (چی لږ څه په ارام شو).

تفسیر: یعنی کله چی له خپلو دغو مشرانو څخه بیهیلی او مایوس شی نو له هغو پرښتو څخه به داسی غوښتنه کوی چی د دوزخ په انتظام مسلطی دی چی خیر تاسی خپل رب ته ووایئ چی اقلا د یوی ورځی له مخی خو زمونږ په دغه عذاب کښی څه تقلیل، تخفیف او تعطیل وفرمائی څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوٓا اَوَلَمۡ تَكُ تَاۡتِيۡكُمۡ رُسُلُكُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ ؕ قَالُوۡا بَلٰى ؕ قَالُوۡا فَادۡعُوۡا ۚ وَمَا دُعٰٓؤُا الۡكٰفِرِيۡنَ اِلَّا فِىۡ ضَلٰلٍ ﴿٥٠﴾

وبه وائی (متصرفان د دوزخ دوزخیانو ته) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان ستاسی په دلائلو ښکاره ؤ (د قدرت) وائی (ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ نو وبه وائی (متصرفان د دوزخ) پس وبولئ تاسی (پخپله الله) او نه دی دعاء د کافرانو مگر په گمراهی کښی (چی هیڅ فائده ورته نه رسوی).

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی مو د هغه خبره ونه منله او د انجام فکر مو ونه کړ چی په هغه سره څه گټه (فائده) تاسی ته دررسیده اوس مو موقع له لاسه وتلی ده اوس په هیڅ دول سعی، کوښښ، تملق او سپارښت سره څه کار نشی کیدی اوس هم دلته پراته وسئ! او په ژړا او انگولا سره اوقات تیروئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او عذابونه گالئ (برداشت کوئ)! مونږ نه په داسی معاملاتو کښی گوتی وهلی شو او نه د چا په سپارښت کښی خپله خوله خوځولی شو او نه ستاسی له دغی ژړا او انگولا څخه څه فائده تاسی ته رسیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوزخ پرښتی به وائی چی سپارښت کول زمونږ کار نه دی مونږ خو د عذاب ورکولو لپاره مقرری یو او سپارښت کول د رسولانو کار دی حال دا چی تاسی له رسولانو سره مخالفت کوو».

تنبیه: له دغه آیت څخه معلوم شو چی په آخرت کښی د کفارو په ادعیه وو کښی به هیڅ تاثیر نه وی باقی که په دنیا کښی الله تعالیٰ کفارو ته د دوی د دعاء په اثر څه شی ورکړی هغه بیله خبره ده لکه چی ابلیس ته ئی تر قیامته پوری مهلت ورکړی دی.

اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا

بیشکه چی مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چی ایمان ئی راوړی دی په ژوندانه لږ خسیس کښی (په حجته او په ظفر او په انتقام له اعداؤ د دوی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوی او د هر مقصد دپاره چی انبیاء الله ودریږی د الله تعالیٰ په امداد او نصرت سره په هغه کښی مظفر او کامیاب کیږی د حق منونکیو اعمال او ایثار بیخی نه ضائع کیږی اگر که په منځ کښی دیر هسک (اوچت) او تیت واقع او د امتحانانو مواقع ورواندی شی مگر بالاخر حزب الله فائزالمرام گرځی. په علمی حیثیت او په حجت او برهان سره خو تل دوی فائزان او بریالیان دی لیکن مادی فتحه او ظاهری عزت او رفعت هم بالاخر د هم دوی په برخه کیږی. د صداقت دښمن هیڅیری معزز او پتمن نشی پاتی کیدی. د اعداؤ الله علو او عروج تش د کتو ځګ او د سوډا د ځوښ په شان دی بالاخر دوی د قانتینو مؤمنینو په مقابل کښی شکته، خوار او ذلیل کیږی او الله تعالیٰ څو له دوی نه د خپلو اولیاؤ انتقام وانه خلی نه ئی پریږدی. لیکن واضح دی وی چی هغه وعده چی په دغه آیت کښی له مؤمنینو سره کړی شوی ده په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومی چی مؤمنین هم په حقیقی اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وی ﴿ وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴾ (د آل عمران ١٤ رکوع ١٣٩ آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کښی ځای په ځای مذکور دی شائی چی هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (ګټه) ومږی! او د هغه حسن او قبحه، سره او ناسره ځانته معلوم کړی!.

وَيَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چی وبه دریږی شاهدان (له ملائکو، انبیاؤ مؤمنانو، پر منکرانو باندی)

تفسیر: یعنی د حشر په میدان کښی کله چی اولین او آخرین گرد سره تولیږی حق سبحانه و تعالیٰ به پخپل فضل علی رؤوس الاشهاد د دوی سرفرازی عزت او رفعت ښکار کوی. په دنیا کښی لږ څه شبهه پاتی کیږی او التباس هم واقع کیږی لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس باقی نه پاتی کیږی.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظّٰلِمِيْنَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوْٓءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې کښې به هيڅ نفع نه رسوی ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی
او شته دوی ته لعنت لريوالی له رحمته او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسير: يعنی له دوی سره به هيڅ مدد او مرسته او لاس نيوی نه کيږی د مقبولينو په مقابل کښې ئې دغه د مطرودينو انجام بيان وفرمايه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَّذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته (امور د) هدايت (توريت) او په ميراث مو ورکړ بنی اسرائيل اولادی د يعقوب ته کتاب (د توريت) په دی حال کښې چې هدايت سمه لاره ښوونکی ؤ او ذکر پند (او پوهه) وو دپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنی په دنيا کښې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوت د الله تعالیٰ د دښمنی له سببه څرنګه سپيره هلاک او برباد شول او د موسیٰ عليه السلام په برکت او لار ښوونه د بنی اسرائيلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقی او ودانی ومونده؟ او د دغه عظيم الشان کتاب (توريت) وارث وګرځاوه شو چې د دنيا د عقلاؤ دپاره ئې د هدايت د ډيوی په شان کار ورکوو.

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وکړه (ای محمده! په ايذاء د کفارو) بيشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبياؤ، په اهلاک د اعداؤ) او مغفرت وغواړه دپاره د ګناه (د امت) خپل (له الله) او تسبيح وايه سره له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کښې او (هم) په اوله د ورځې کښې (يعنی تل تسبيح تحميد ووايه!)

تفسير: يعنی ای محمده! تاسی هم داده او متسلی اوسئ هغه وعده چې له تاسی سره کړی شوی ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کيدونکی ده. الله قدوس په دواړو دارينو کښې تاسی او ستاسی په

طفیل ستاسی ګردو (تولو) متبعینو ته عزت او سرلوړی عطاء فرمائی. ولی دغه خبره ضروری ده چی د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء حاصلولو دپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ او له هر چا څخه په هره درجه چی د تقصیر امکان وی له الله تعالیٰ څخه د هغه ښښنه او معافی وغواړئ! او همیشه صبا او بیګا د خپل رب د تسبیح او تحمید قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ! په ظاهر او باطن کښی د الله تعالیٰ له یاده غافل نشئ بیا د الله تعالیٰ امداد او مرسته (مدد) یقینی ده. په دغه سره ئی رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی او بالوسیله ګرد (تول) محمدی امت ته ئی آوروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ارشاد فرمائی چی «حضرت رسول صلی الله علیه وسلم به په هره ورځ کښی سل ځلی استغفار فرمایه. د هر بنده تقصیر د ده له درجی سره موافق دی. نو ځکه هر چا سره استغفار یو ضروری شغل او کار دی».

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۙ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ ۚ

بیشکه هغه کسان چی مجادله جګړه کوی په (بطلان) د آیتونو د الله بی له کوم برهان علمی سنده چی راغلی (ښکاره شوی) وی دوی ته (بله هیڅ خبره نشته) بیشکه چی نه دی په سینو (زړونو) د دوی کښی مګر کبر او سرکشی ده چی نه دی دوی رسیدونکی هغه (برهان) ته

تفسیر: یعنی هغه کسان چی خامخا د الله تعالیٰ د توحید په دلائلو او په سماویه وو کتابونو او د انبیاؤ الله په معجزاتو او هدایاتو کښی خامخا جګړی او مناقشی کوی، او بی سنده خبری وائی او د حق غږ بی اثره ګرځوی او بطلان ئی غواړی، حال دا چی د دوی په لاس کوم حجت، دلیل او برهان هم نشته. او نه فی‌الواقع په هغو ښکاره‌ؤ شیانو کښی د څه شک او شبهی موقع شته. او یوائځی، تکبر، غرور، لوئی د دغی خبری مانع ده چی حق ته غاړه کیږدی او د نبی متابعت وکړی. دوی ډیر خپل ځان لوی او پورته ګڼی او غواړی چی له نبی څخه پورته وی یا اقلا د نبی په مخ کښی خپل سرونه ښکته نه کړی. لیکن په یاد ئی ولرئ چی دوی له سره په دغه مقصد کښی بری نه مومی، او هرومرو (خامخا) مجبور دی چی د نبی په مخکښی د اطاعت سر ښکته کړی، که نه ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

پس پناه ونیسه په الله پوری (له شره د دوی) بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه

اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د افعالو نو جزاء به ورکړی دوی ته)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړه چی هغه د دغو مجادلینو له دغو خیالاتو څخه نجات درکړی او د دوی له شره دی وساتی. وروسته له دی نه د ځینو هغو مسائلو تحقیق دی چی په هغو کښی خلق سره جګړی کوی. مثلاً بعث بعدالموت وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل چی دغه امر دوی محال ګڼه یا د الله تعالیٰ له توحیده ئی انکار کوو.

لَخَلۡقُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ اَكۡبَرُ مِنۡ خَلۡقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿٥٧﴾

خامخا پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی ډیر لوی دی له پیدایښته د خلقو ولیکن اکثر د خلقو نه پوهیږی (په آسانی د دغه دوهم پیدایښت لکه د اول).

تفسیر: یعنی ظاهراً له مادی حیثیته د آسمان او د ځمکی د عظمت او جسامت په مخکښی د انسان حقیقت څه دی؟ حال دا چی دغه خبره مشرکین هم منی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی هم دغه واحد قدوس الله دی. بیا هغه لوی ذات چی د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کوونکی وی آیا هغه ته د انسانانو اول ځلی یا دوهم ځلی پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چی پر دغسی غتو غتو خبرو هم ډیر خلق نه پوهیږی.

وَمَا يَسۡتَوِي الۡاَعۡمٰى وَالۡبَصِيۡرُ ۙ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَلَا الۡمُسِىۡٓءُ ؕ قَلِيۡلًا مَّا تَتَذَكَّرُوۡنَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابریږی (یو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (هم داسی نه برابریږی سره) هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او نه هغه چی بدکار دی، ډیر لږ پند اخلئ تاسی (ای خلقو).

تفسیر: یعنی یو داسی ړوند چی د حق سمه صافه لاره نشی لیدلی او یو لیدونکی چی په نهایت بصیرت سره صراطالمستقیم کتلی شی او ړی پوهیږی آیا دغه دواړه سره برابر کیدی شی یا د

يوه نيكوكار مؤمن او د بدكار كافر انجام سره يو شانى كيدى شى؟ كه داسى نه وى نو ضرور دى چى يوه داسى ورځ به وى چى د دغو دواړو په منځ كښې به فرق او تفاوت ښكاره شى او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج به ډير اكمل صورت سره ظاهر او ښكاره شى مگر افسوس چى تاسى دومره هم نه پوهيږئ؟

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ط

بيشكه چى قيامت خامخا راتلونكى دى نشته هيڅ شك په (راتللو د) دغه (قيامت) كښې وليكن زياتره د خلقو ايمان نه راوړى (په قيامت او تصديق ئى نه كوى) او فرمائى رب ستاسى (اى بندگانو زما) تاسى وبولئ ما چى قبلوم تاسى ته (دعاء ستاسى)

تفسير: يعنى ماته عبادت وكړئ! چى د هغه بدل او جزاء به دركړم او له ما څخه وغواړئ! چى ستاسى دغه غوښتنه به توى او تشه نه ځى.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾ ع

بيشكه هغه كسان چى تكبر (سركشى) كوى له عبادت څخه زما ژر ده چى ننه به وځى دوى په دوزخ كښې په دى حال كښې چى خوار او سپک وى

تفسير: د بندگى شرط له الله تعالىٰ څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تكبر او غرور دى او له دى آيت څخه معلوميږى چى الله تعالىٰ ته د بندگانو غږ او دعاء وررسيږى دغه خبره خو بيشكه برحقه ده مگر د دى مطلب داسى نه دى چى د هر بنده هره دعاء قبلوى يا ښائى چى قبوله ئى كړى يعنى هر هغه شى چى غواړى هم هغه شى ورته وركړى. نه! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لرى چى په احاديثو كښې بيان كړى شوى دى. د كوم شى وركړه او عطاء د الله تعالىٰ پر مشيت موقوفه او د ده د حكمت تابع ده كما قال فى الركوع الرابع ٤١ آيت من سورة الانعام ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندگانو كار د الله له درباره هم دغه غوښتنه ده او دغه غوښتنه فى حد ذاته يو عبادت بلكه د عبادت ماغزه او لبالباب دى «الدعاء مخ العبادة».

اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ

الله هغه (ذات) دی چی گرځولی ئی ده تاسی ته شپه لپاره د دی چی آرامی وکړئ تاسی په هغی کښی او (گرځولی ئی ده) ورځ لیدلو ته

تفسیر: د شپی په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسائی (آرام) او د راحت په هوا کښی تول خلق د استراحت خوب کوی هر کله چی ورځ شی نو په نوی نشاط او تازه قوت سره پاځیږی او د لمر په رڼا (رڼړا) کښی پخپلو کارو او چارو کښی بوخت (مشغول) او لگیا کیږی په دغه وخت کښی د تگ او راتگ لیدل کار کول او د نورو اعمالو دپاره د مصنوعی رڼا (رڼړا) بیخی ضرورت نه وی.

اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٦١﴾

بیشکه الله خامخا خیښتن (خاوند) د فضل دی پر انسانانو ولیکن زیاتری د انسانانو شکر نه وباسی (په دغو نعماؤ د الله)

تفسیر: یعنی د حقیقی منعم پیژندل هم دغه ؤ چی په قول او فعل او په ځان او زړه ئی شکر اداء کولی خو ډیر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۘ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۫ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسی ته الله دی رب پالونکی ستاسی چی خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی نشته هیڅوک لائق د عبادت مگر هم دی دی یواځی پس کوم طرف ته گرځولی شوی یئ تاسی (له عبادت د ده)

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی گرد (تول) نعمتونه د الله تعالیٰ له طرفه منئ نو ښائی چی بندگی هم همغه ته وکړئ! وروسته د دغه مقام له رسیدلو بیا تاسی ولی بی لاری کیږئ چی حقیقی مالک یو ذات وی او عبادت وکړی شی د بل چا.

كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِيْنَ كَانُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ
لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ
الطَّيِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚۖ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٤﴾

هم داسی (لکه چې ګرځولي شوی دی قوم ستا) ګرځولی کیږی (له حقه) هغه کسان چې ؤ له آیتونو د الله به ئی انکار کوو الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې ئی ده تاسی ته ځمکه ځای د قرار (چې پرې ګزران او معاش کوئ) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) آسمان چت (د قبې په شان) او صورتونه ئی تړلی دی ستاسی پس ډیر ښائسته جوړ کړه صورتونه ستاسی او روزی ئی درکړی ده تاسی ته له طیباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو) دغه (خالق مصور رازق) الله دی رب پالونکی ستاسی پس ډیر برکتی (ډیر پورته دی شان) د الله چې رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) ساکښانو (جاندارو) څخه د انسان صورت ښه، بهتر او ښکلی او د ده روزی ئی پاکه صافه ګرځولې ده.

هُوَ الْحَیُّ

هم دی ژوندی دی تل په یو حال باقی قائم کامل تدبیر والا

تفسیر: چې له هیڅ یوه حیثیته او جهته له سره فناء او موت نه پرې طاری کیږی او نه طاری کیدی شي او ظاهر دی کله چې د الله تعالیٰ حیات ذاتی او دائمی دی نو د ده د حیات ګرد (تول) لوازم ذاتی او دائمی دی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی یواځې پس وبولی هم دی په دی حال چې خالص کوونکی یئ تاسی خاص دغه (الله) لره (د) دین (له

شرکه) توله ثناء ده خاص الله لره چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) کمالات، محامد، محاسن د حیات د وجود تابع دی. هغه چې علی‌الاطلاق حی دی هم دی د عبادت وړ (لایق) او مستحق دی او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالک دی ځکه په «هوالحی» پسې وروسته ئې «الحمد لله رب العالمین» وفرمایل لکه چې په پخوانی آیت کښې ئې د نعمتونو له ذکر څخه وروسته «فتبارک الله رب العٰلمین» فرمایلی ؤ. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چې وروسته له «لا إله الا الله» څخه ښائی «الحمد لله رب العٰلمین» وویل شی د هغه ماخذ هم دا آیت دی.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چې عبادت وکړم د هغو (بتانو) چې بولئ ئې تاسی غیر له الله کله چې راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکی زما او امر حکم کړی شوی دی پر ما چې غاړه کیږدم (تابع شم) رب پالونکی د (تمامو) عالمیانو ته

تفسیر: یعنی وروسته د قدرت د دغو ښکاره‌ؤ دلائلو له لیدلو څخه آیا دغه حق او مناسب دی چې انسان پاک واحد الله ته د عبودیت او اخلاص سجده ونه کړی او مخصوصاً ورته ایل، مطیع او تابع نشی او احکام ئې له زړه ونه منی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چې (اول) ئې پیدا کړی دی (نیکه) ستاسی له خاورو نه

تفسیر: یعنی ستاسی پلار آدم، یا تاسی مو په داسی شان له خاورو څخه پیدا کړئ. هغه نطفه چې تاسی تری پیدا کیږئ د هغو ماکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چې له ځمکی څخه پیدا کیږی.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا ئی (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفی (اوبو د منی) بیا له کلکی توتی د وینو

تفسیر: یعنی بنی آدم اصلاً د اوبو له څاڅکی د منی له قطری څخه مخلوق دی، چی وروسته ترلی وینه کیږی او د حیات نور مدارج پری کوی.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوٓا أَجَلًا مُّسَمًّى

بیا راوباسی تاسی (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوی ستاسی) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی منتها د قوت خپل ته بیا (ژوندی ساتی تاسی) دپاره د دی چی شئ تاسی زاړه (بی قوته بی‌مجاله) او ځینی له تاسی هغه دی چی مړه کول شی پخوا له دی (بلوغه) او (ساتی مو) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی تر هغی نیټی په نامه کړی شوی پوری (چی وخت د مرګ دی)

تفسیر: یعنی له وړوکیتوبه ځلمی کیږئ او له ځلمیتوبه زوړتوب ته رسیږئ او ځینی سری پخوا له ځلمیتوبه یا زوړتوبه مری. په هر حال ګرد (ټول) تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) معین میعاد او لیکلی شوی وعدی پوری رسیږی. له موت او حشر څخه هیڅوک نه دی خلاص او نه تری مستثنیٰ کیدی شی. ﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴾

وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

او دپاره د دی چی تاسی عقل ورکړئ (په دلائلو د وحدانیت او قدرت د الله او په بعث بعد الموت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ښه فکر او دقت وکړئ چی دومره احوال او ادوار پر تاسی تیر شوی دی ممکن چی یو بل حال او دوره هم پر تاسی تیره شی چی وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل دی نو هغه تاسی ولی مشکل او محال ګڼئ؟»

هُوَ الَّذِي يُحْيِ وَيُمِيتُ ۚ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ
كُن فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چی ژوندی کول کوی او مړه کول کوی پس هر کله چی اراده حکم وکړی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چی وائی ورته چی (موجود) شه پس هغه موجود شی (بی له مهلته).

تفسیر: یعنی د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه څه سختی او اشکال لری چی وروسته له مرګه مو بیا ژوندی کړی؟

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ

آیا نه وینی ته هغه کسان چی مجادله جګړه (او نزاع) کوی په آیتونو (قرآن) د الله کښی پس کوم طرف ته ګرځولی شی دوی له تصدیقه د هغو. هغه (کسان) چی تکذیب ئی کړی دی په دغه کتاب (قرآن) او په هغو (شیانو) چی رالیږلی مو دی په هغو سره رسولان (پخوانی) خپل پس ژر ده چی پوه به شی دوی (چی د دغه تکذیب بده نتیجه کیږی؟) کله چی وی به (د اور) غاړکۍ په غاړو د دوی کښی او ځنځیرونه به هم وی (په پښو د دوی)

تفسیر: د ځنځیر یو سر به په غاړه پوری نښتی وی او بل سر به ئی د پرښتو په لاسو کښی وی او په دغه دول (طریقه) دوی د مجرمانو او قیدیانو په شان راوستل کیږی.

يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾

چې راښکلی کیږی به دوی په اوبو ډیرو تودو کښې بیا به په اور (د دوزخ) کښې سوځول وریتول شی دوی (او اور به له داخله او له خارجه هغوی راچاپیر کړی).

تفسیر: یعنی په دوزخ کښې به کله په ایشیدلو ډیرو سوځوونکیو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کیږی (اعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ اللَّهِ

بیا به وویل شی دوی ته چې چیرته دی هغه (بتان) چې وئ تاسی چې شریکول به مو (له الله سره په عبادت کښې) بغیر له الله (چې اوس خلاص کړی تاسی له عذابه).

تفسیر: یعنی په دغه وخت به له دوی ځنې هیڅ یو په کار نه ورځی. که مو له لاسه پوره وی او توانیږئ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ!.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وائی (کفار) چې ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان زمونږ)

تفسیر: یعنی له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ ترې تیر شو. ښائی په دغه وخت کښې به عابدین او معبودین سره بیلول شی یا به د «ضلواعنا» مطلب داسی وی چې اګر که موجود دی مګر کله له دوی نه کومه فائده نه رسیږی نو د دوی وجود او عدم سره برابر دی.

بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا مِن قَبْلُ شَيْئًا

بلکه ګویا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه بتان) پخوا له دی نه هیڅ شی

تفسیر: اکثرو مفسرینو د دی مطلب داسی اخیستی دی په دنیا کښې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کښې هیڅ شی نه ؤ. ګواکی د حسرت او افسوس په دول (طریقه) په دغو الفاظو سره پر خپلی غلطی اعتراف کوی لیکن د حضرت شاه

صاحب د کلام حاصل دا دی چی مشرکین پرومبی منکران شوی وو. چی مونږ له سره له تا سره شریک نه دی درولی اوس ویریدلی د دوی له خولی څخه به دغه الفاظ وځی چی «ضلواعنا» چی په دغه سره به د شریک درولو اعتراف کوی. بیا لږ څه خپل ځانونه سنبالوی او بیا به انکار کوی چی مونږ له الله څخه ماسواء بل شی له سره نه دی بللی.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧٤﴾

هم داسی (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوی الله کافران (چی سمه لاره به نه مومی)

تفسیر: یعنی لکه چی دلته له ډیر انکار کولو څخه وښوئیدل او وویریدل او داسی اقرار ئی وکړ، په دنیا کښی هم د هم دغو کفارو هم دغه حال ؤ. نو وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُوْنَ ﴿٧٥﴾

دغه (گمراهی او عذاب) تاسی ته په سبب د هغه دی چی وئ تاسی چی خوشالی به مو کوله په ځمکه کښی په ناحقه سره او په سبب د هغه چی وئ تاسی چی تکبر (لوئی) به مو کوله په ناحقه سره

تفسیر: یعنی ومولید چی د ناحق غرور، تکبر او لوئی آخره خاتمه او عاقبت داسی کیږی! اوس مو هغه لوئی او ښودنه چیری لاړه؟ او بیا وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

اُدْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسی په (اوو) دروازو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی هر قسم مجرم په هم هغه وره کښی ننوځی چی د دوی دپاره ټاکلی او مقرر کړی شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٧٧﴾

په دی حال چی همیشه پاتی کیدونکی اوسئ په دغه (دوزخ) کښی پس ناکاره ځای د متکبرانو دی (دا دوزخ) پس صبر وکړه (ای محمده! په ضرر د کفارو) بیشکه چی وعده د الله (په نصرت د اولیاؤ او اهلاک د اشقیاؤ) حقه ده پس که وښیو مونږ تاته ځینی د هغه عذاب چی وعده ئی کوو مونږ له هغوی سره (نو ډیر ښه ده!) یا قبض کړو مونږ تا پس (په هر حال کښی) خاص مونږ ته بیا بیرته راوستل شی دوی (نو جزاء به ورکړه شی دوی ته)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ده دپاره د عذاب ورکولو کومه وعده چی فرمایلی وه هغه یقیناً پوره او ایفاء کیدونکی ده. ممکن دی چی ځینی مواعید د رسول الله مبارک په حیات کښی په سر ورسیږی لکه چی د بدر او معظمی مکی فتح او نور فتوحات یا د دوی له وفاته وروسته. په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشی ژغورلی (ساتلی) او نه ئی چیری ایستلی شی د ګردو (تولو) انجام زمونږ د قدرت په لاس کښی دی د دوی د عذاب تکمیل له دغه ژوندانه څخه وروسته کیږی او دوی په هیڅ صورت سره خپل ځان زمونږ څخه نشی خلاصولی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ رسولان پخوا له تانه چی ځینی له (یو لک ۲٤ زره انبیاؤ) هغه (۲۹) انبیاء دی چی قصی د هغو کړی دی مونږ تاته او ځینی له دغو هغه انبیاء دی چی قصی نه دی کړی مونږ تاته،

تفسیر: یعنی د ځینو انبیاؤ تفصیلی حال ئی تاسی ته بیان کړی دی. او د ځینو ئی نه دی کړی. او امکان لری چی د دی آیت له نزوله وروسته ئی د هغوی تفصیلی حال هم بیان کړی وی په هر حال د هغو رسولانو نومونه چی معلوم دی پر هغو باندی تفصیلاً او پر هغو چی نوم او نور ئی نه دی معلوم اجمالاً ایمان راوړل ضروری دی ﴿ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ﴾

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه وو هیڅ رسول ته (او نه ئی مقدور وو) دا چې راوړی کوم یو دلیل (د قدرت د الله تعالیٰ) مګر په اذن حکم د الله سره

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په مخکښې تول سره عاجزان دی. رسولانو ته هم د دی خبری واک او اختیار نشته چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړی هم هغه معجزه ور وښیی. دوی یوائې هم هغه معجزات ښولی شی چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوی ته شوی وی.

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله حکم فیصله به وکړه شی په حقه سره او زیان به وکړی هلته باطلوونکی (د حق دروغجنان)

تفسیر: یعنی څه وخت چې د الله تعالیٰ حکم رسیږی د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کښې په عدل او انصاف سره حکم فیصله صادریږی. په دغه وخت کښې رسولان کامیاب او فائزالمرام کیږی او د باطلو منونکیو په برخه پرته (علاوه) له ذلته او رسوائی بل هیڅ شی نه رسیږی او حکمت په نه واقع کیدلو د دغو کښې دا دی چې.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړی ئی دی تاسی ته چارپایان دپاره د دی چې سوریږئ پر ځینو د دوی او له ځینو د دوی خورئ تاسی. او دی تاسی لره په دغو انعامو کښې ډیری نفعې او دپاره د دی چې ورسیږئ تاسی په دوی سره هغه حاجت ته چې په سینو (زړونو) ستاسی کښې وی

تفسیر: مثلاً د دوی له پوستکی، څرمنی، وړیو، ویښتانو او نورو څخه راز راز (قسم قسم) فائدی، اخلئ پر دوی باندی سورلی پخپل ځای کښې یو مقصد دی او د سورلی په وسیله انسان

ډیر دیني او دنیوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾

او پر دغو انعامو (په بر کښې) او پر بیړی (په بحر کښې) سورول کیږئ تاسي

تفسیر: یعنی په وچه کښې د خاروو پر شا، او په سیند کښې پر بیړیو سواره ګرځئ او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾

او ښیي تاسي ته دلائل (د قدرت) خپل پس له کوم یوه له دلائلو (د قدرت) د الله څخه انکار کوئ تاسي

تفسیر: یعنی سره د دومره ښکاره‌وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازی پوری پخپل شک او انکار کښې تینګ ولاړ دی لا نه دی معلوم چې الله تعالیٰ د خپل قدرت څومره نوری نښې او دلائل هم ورښیي؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً
وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

آیا پس نه دي ګرځیدلي دوی په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې وګوري دوی چې څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تیر شوي) وو. چې وو هغوی ډیر زیات له دغو (کفارو) څخه او ډیر سخت وو په (بدني) قوت او (مدني) آثارو په ځمکه کښې پس هیڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغه (اعمال) چې وو هغوی چې کسب پیدا کول به ئې (چې اموال او رجال او نور وو)

تفسير: يعني پخوا له دى نه ډير داسي اقوام تير شوى دى چي په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شيانو كښي له دغو موجوده وو كفارو څخني ډير قوى ؤ. هغوى له دوى څخني زياتى او مهمى نښى او يادونى په ځمكه كښي پريښى دى ليكن څه وخت چي د الله تعالىٰ عذاب ورنازل شو نو هغه زور او قوت، سامان او وسائل هيڅ د دوى په كار ورنغلل او سره له هغو سپيره، هلاك او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٨٣﴾

پس هر كله چي رابه غلل دوى ته رسولان د دوى په ښكاره دلائلو (د قدرت) نو خوشاله به شول (دغه كفار استهزأء) په هغه چي له دوى څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه) او چاپير (محيط منعكس) شو پر دوى هغه (عذاب) چي وو به دوى چي په هغه پورى به ئى مسخرى كولى.

تفسير: يعني د معاش د وجوه او ماديه ؤ ترقياتو كوم علوم او فنون چي له هغوى سره ؤ او پر هغو غلطو عقيدو چي دوى خپل زړونه تړلى ؤ او پر هغو به ئى تكبر، تفاخر او لوئى كوله او د انبياؤ عليهم السلام علومو او هداياتو ته به ئى په سپكه كتل او په تحقير به ئى ليدل، او پرى توكى او مسخرى به ئى كولى. بالاخر داسي يو وخت راغى چي هغوى ته د خپلو هم هغو توكو او ملندو نتيجه او حقيقت پخپله ورښكاره شوه او د هغه تمسخر او استهزاء مورد پخپله هم دوى وګرځيدل.

فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا قَالُوْۤا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِيْنَ ﴿٨٤﴾

پس هر كله چي وبه ليد دوى (په دنيا كښي) سخت عذاب زمونږ نو وبه ئى ويل ايمان مو راوړى دى په الله يواځي او كافران شو مونږ پر هغو څيزونو چي وو مونږ په سبب د هغه څيز مشركان (چي بتان دى)

تفسیر: یعنی څه وخت چی دوی له عذاب سره مخامخ شول او د الله تعالیٰ د عذاب معائنه ئی وکړه، نو دلته هوش ئی په سر راغی، او د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کښی ولویدل، او وروسته له هغه په دی وپوهیدل چی یواځی د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلیدی شی، هغو شیانو ته چی مونږ د معبودیت درجه ورکړی وه هغه ګرد (تول) عبث او بیکاره او عاجزان ؤ او مونږ ډیر احمقان او جاهلان وو چی داسی چتی او بیکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کینولی ؤ.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ

پس نه ؤ (دا کار) چی نفع ورسوی دوی ته ایمان د دوی هر کله چی وبه لید دوی سخت عذاب زمونږ

تفسیر: یعنی اوس د افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه وررسیږی د ایمان او د توبی وخت تیر شوی دی. د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړی ته بی اختیاره یقین او باور پیدا کیږی مګر دغسی یقین د نجات موجب نشی کیدی او نه د داسی یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کیدی شی کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) آیت ۱۸ من سورة النساء ﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ﴾ وقال فی قصة فرعون ﴿آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ وفی الحدیث «**ان الله تعالیٰ یقبل توبة العبد ما لم یغرغر**».

سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

(طریقه اینبی ده الله) طریقه د الله هغه چی په تحقیق تیره شوی ده په بندګانو د دغه (الله) او زیان کاره شول په دغه ځای کښی کافران (چی ښکاره شو هغه متمادی خسران د دوی)

تفسیر: یعنی دغه وضعیت له پخوا راهسی تل دوام لری چی خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لاری وړاندی کیږی بیا هر کله چی په عذاب کښی اخته او مبتلا شی نو شورماشور لګوی او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوی د الله تعالیٰ دا عادت دی چی ناوخته توبه نه قبلوی بالاخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپیره، خراب او بربادیږی.

«اللّٰهم احفظنا من الخسران واحفظنا من غضبک وسخطک فی الدنیا والآخرة»

«تمت سورة المؤمن ولله الحمد والمنة»

سورة حٰمٓ السجدة مكية وهی اربع و خمسون آية وست ركوعات رقم تلاوتها (٤١) تسلسلها حسب النزول (٦١)

«نزلت بعد سورة المؤمن»

«د حٰمٓ السجده سورت مکی دی (٥٤) آيت (٦) رکوع لری په تلاوت کښی (٤١) او په نزول کښی (٦١) سورت دی»

«وروسته د «المؤمن» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ① تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ②

(دغه قرآن) رالیږلی شوی دی له (هغه الله) چی خورا(ډير) مهربان ډير رحم والا دی

تفسير: يعنی د الله ډيره زياته مهربانی او رحمت پر خپلو بندگانو دی چی د دوی د هدايت دپاره ئی داسی عظيم‌الشان او بيمثاله کتاب نازل فرمايلی دی.

كِتٰبٌ فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ

داسی کتاب دی چی په تفصيل سره بيان شوی دی آيتونه د ده.

تفسير: په لفظی ډول (طريقه) سره د آيتونو بيل بيل توب خو ښکاره دی مگر له معنوی حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بيلو بيلو آيتونو کښی ورکړی شوی دی.

قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ③

په دی حال چی لوستلی شوی دی په عربی ژبه دپاره د هغه قوم چی پوهيږی.

تفسیر: یعني عظیم‌الشان قرآن په اعلیٰ درجې صافي عربي ژبې نازل کړی شوی دی چې د ده د
ړومبنیو مخاطبینو مورنی ژبه وه څو هغو خلقو ته د ده په پوهیدلو کښې څه تکلیف ورپیښ
نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهیږي او بیا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي. مګر
سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کیدی
شي چې د عقل او پوه خاوندان وي. ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت
کولی شي؟

بَشِيرًا وَّنَذِيرًا ۚ

زیری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی (دا
کتاب کفارو لره له دوزخ)

تفسیر: یعني دغه پاک قرآن خپلو منونکیو ته د نجات او فلاح زیری آوروي او منکرینو ته د
دوی له بده انجامه ویره ورکوي.

فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾

پس مخ وګرځاوه زیادترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په آوریدلو
د قبول سره)

تفسیر: یعني سره له دغو ګردو (تولو) خبرو تعجب دی چې له دوی نه ډیر کسان د دی کتاب
دغه ډیر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوي. کله چې دی ته بیخی د دوی
فکر نشته نو ولې به ئې آوري؟ او فرض ئې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم
واوري لیکن د زړه په غوږونو سره ئې نه آوري. او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوي
نو د دوی دغه آوریدل د نه آوریدلو په شان دي.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ
وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾

او وائی (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کښې دی له (فهمه) د هغه شیزه چې بولی ته مونږ هغه ته (چې توحید یا قرآن دی) او په غوږونو زمونږ کښې درونډوالی دی (چې نه اورو وینا ستا) او په منځ زمونږ او په منځ ستا کښې پرده (د مخالفت) ده نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (پر دین خپل)

تفسیر: یعنی یواځې دومره قدر نه دی چې دوی د نصیحت په طرف نه متوجه کیږی یا غوږ ورته نه نیسی بلکه دغسی خبری هم کوی چې له هغو آوریدلو ځنی بیخی ناصحان بیهیلی او نا امیده کیږی او په مستقبل کښې د نصیحت اورولو اراده هم پریږدی. مثلاً وائی چې زمونږ پر زړونو ستا د خبرو له جانبه غلاف دی او په کڅوړو کښې تړی پټ دی ځکه ستا هیڅ یوه خبره پکښې نشی ننوتلی، او نه وررسیږی. هر کله چې ته خبری کوی زمونږ په غوږونو کښې د کونتوب درونډوالی پیدا کیږی او د دغه ثقل‌السماع له سببه مونږ څه شی نشو اوریدلی او زمونږ او ستاسی په منځ کښې داسی یوه پرده ده چې مونږ سره بیلوی دغه د دښمنی او عداوت لوی لوی دیوالونه چې ستا او زمونږ په منځ کښې سره ولاړ دی که له منځه لری شی، او که دغه ژور خلیج چې په منځ کښې مو حائل دی ورک شی بیا به نو مونږ یو بل ته رسیدی شو. لیکن داسی کیدل بیخی ممکن نه دی. نو بیا ته ولی خپل ماغزه خوږوی؟ او سر دی ګرځوی مونږ پر خپل حال خوشی پریږده! ته دی خپل کار کوه! مونږ به خپل کار کوو. له سره د دغی خبری توقع مه لره چې مونږ چیری ستا له دغو پندونو او نصائحو څخه متاثر کیدونکی یو.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَٱسْتَقِيمُوٓا۟ إِلَيْهِ وَٱسْتَغْفِرُوهُ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسی (لیکن فرق می دا دی چې) وحی کیږی ماته (له طرفه د رب زما) داسی چې بیشکه هم دا خبره ده چې معبود ستاسی معبود یو دی پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید) او مغفرت وغواړئ له ده نه

تفسیر: یعنی نه زه خدای یم چې په زور سره ستاسی زړونه واړولی شم. او نه هغه پرښته یم چې د هغی د رالیږلو غوښتنه تاسی کوئ او نه کوم بل مخلوق یم. بلکه ستاسی له نوعی او له جنسه یو انسان یم چې زما خبره پوهیدل ستاسی د همجنسی له سببه تاسو ته آسان دی او هغه انسان یم چې د الله تعالیٰ له جانبه آخری او د خورا (ډیر) اکملی وحی دپاره غوره شوی یم بناء علیه

هومره چې تاسي له هغه څخه مخ واړوئ او هومره چې پاس راوړونکي خبرې وکړئ زه خامخا د پاک الله پيغام تاسي ته آوروم. ماته د وحې په وسيله دا ښوولې شوې دي چې ستاسي تولو معبود او على‌الاطلاق حاکم يو دی چې ماسواء له هغه بل هيڅوک د عبادت لائق نه دی. لهٰذا پر تولو لازم دي چې په ګردو (تولو) شئونو او احوالو کښې سم د هم هغه واحد الله تعالیٰ په طرف مخ وګرځوئ او د ده د سمې صافې لارې څخه يوه خاشه دې خوا او هغې خوا ته لاړ نشئ. او هغه بې لارې او کاږه تلل چې پخوا له دې نه ستاسي څخه صادر شوي وي د هغو معافي د الله تعالیٰ له دربار وغواړئ چې پاک الله ګرد (تول) رومبني او وروستني ګناهونه دروبښي.

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِيْنَ ۝ الَّذِيْنَ لَا يُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ۝

او افسوس هلاک خرابي ده دپاره د مشرکانو هغه چې نه ورکوي زکوٰة (يا نه کوي هغه کار چې پرې پاکيږي) او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) هم دوی کافران منکران دي.

تفسير: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالیٰ سره داسي وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کښې شريکوي او له بندګانو سره داسي وي چې د صدقې او زکوٰة پيسې پر کوم فقير او محتاج نه لګوي او نه غواړي چې مساکين پرې خوشاله شي او ورسره له آخرته او انجامه هم بيخي بيفکره او غافل دي ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړينې څخه وروسته بل کوم ژوندون حساب، کتاب، ثواب، او عقاب شته. د دغسي خلقو مستقبل ماسواء له اهلاکه خرابي، بربادي او سپکتيا بل شی نه دی.

(تنبيه) د ځينو اسلافو په نزد دلته له «الزكوٰة» څخه طيبه کلمه مراد ده. او ځينې د «زکوٰة» معنی په پاکي، او صفايي سره کوي. نو په دغه تقدير سره ئې مطلب داسي کيږي «هغه خلق چې خپل نفس له فاسدهوو عقائدو او ذميمه وو اعمالو څخه پاک او صاف نه ساتي» په دغه کښې د طيبې کلمې ترک او زکوٰة نه ادا کول او نور ګرد (تول) راغلل. **وهذا كما قال** ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴾ **وقال** ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا ﴾ **وقال** ﴿ وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ﴾ **وغير ذلک.**

ښائي دغه معنی د دې لامله (له وجې) کړې شوې وي چې کفار مخاطب بالفروع نه دي.

يا ځکه چې دغه آيت مکي دی او د زکوٰة او د نورو تشخيص په مدينې منورې کښې شوی دی. والله اعلم.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ۝ ع

بیشکه هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته اجر چی نه دی قطع کیدونکی.

تفسیر: یعنی هیڅکله به نه منقطع کیږی او تر ابدالاباد پوری به جاری وی کله چی جنت ته ورسیږی نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومی.

قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِیْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِیْ یَوْمَیْنِ وَتَجْعَلُوْنَ لَهٗۤ اَنْدَادًا ؕ ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ۟ۚ﴿۹﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا بیشکه تاسی خامخا کافران کیږئ په هغه الله چی پیدا کړی ئی ده ځمکه په دوو ورځو (د یکشنبی چی په اول کښی ئی پیدا او په دوهمه کښی ئی وغوړوله) او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان، دغه ذات (چی ځمکه ئی په دوو ورځو کښی پیدا کړی ده) رب د علمیانو دی

تفسیر: یعنی څومره د حیرت او د تعجب ځای دی چی د رب العٰلمین د وحدانیت او کمالیهٔ صفاتو څخه انکار کوئ او نور داسی شیان له هغه سره برابروئ چی د یوی ذری په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دی.

وَجَعَلَ فِیْهَا رَوَاسِیَ مِنْ فَوْقِهَا وَبٰرَكَ فِیْهَا وَقَدَّرَ فِیْهَاۤ اَقْوَاتَهَا

او پیدا کړی دی (الله) په دغه (ځمکه) کښی درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دی نه او بیا ئی برکت کیښود په دغه (ځمکه یا غرونو) کښی او مقرره (په اندازه) کړی ئی ده په دی ځمکه کښی روزی (د اهل) د دی

تفسیر: «او بیا ئی برکت کیښود په دغه ځمکه یا غرونو کښی» یعنی قسم قسم کانونه، ونی، میوی، ثمرات، غلی او حیوانات او نور له ځمکی څخه وځی «او مقرره او په اندازه کړی ئی ده په دی ځمکه کښی روزی د اهل د دی» یعنی پر ځمکه باندی ئی د هستیدونکیو خواړه په یوی خاصی اندازی او حکمت سره په ځمکه کښی کیښودل. لکه چی د هر اقلیم او د هر ملک د هستیدونکیو له طبایعو او له ضرورریاتو سره ئی موافق خواړه مهیا او تهیه فرمایلی دی. او الله

اکرم شانه واعظم برهانه پیدا کره ځمکه، غرونه او نور او مقدر ئې کړل اوقات.

فِيٓ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِينَ ﴿١٠﴾

په څلورو ورځو کښې برابر دی دپاره د پوښتنې کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د مافیها)

تفسیر: یعنې ګرد (تول) کارونه په څلورو ورځو کښې وشول. په دوو ورځو کښې ځمکه پیدا کړې شوه. او په دوو نورو ورځو کښې چې سه شنبه چار شنبه دی د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو. هر څوک چې پوښتنه کوی یا د پوښتنې کولو اراده لرې هغوی ته دغه وروښیه! چې دغه تول په څلورو ورځو کښې بې له تزئیده او تنقیصه په وجود راغلی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنې د پوښتنو کوونکیو جواب پوره شو».
تنبیه: دلته له ورځو څخنې په ظاهرې صورت سره هم دغه معروفې او متبادرې ورځې نشې مراد کیدی. ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور. لامحاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وی یا به هغه ورځې ترې مرادې وی چې د هغو په نسبت ئې فرمایلې دی ﴿ وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾ جزء ٢٢ (د الحج (٦) رکوع ٤٧ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر) والله اعلم.

ثُمَّ اسْتَوَىٰٓ إِلَى السَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بیا ئې اراده وفرمایله (پیدا کولو د) آسمان ته حال دا چې دغه آسمان یو لوګې ؤ (ولاړ)

تفسیر: یعنې بیا د آسمانونو په طرف متوجه شو چې په دغه وخت کښې دوی ګرد (تول) سره یو وو د یوه لوګی په شان نو هغوی ئې سره تقسیم کړل، او په اووو آسمانونو سره ئې وویشل لکه چې وروسته له دې نه ئې ذکر راځی.
تنبیه: ممکن دی له «دخان» څخه د آسمانونو د مادې په طرف اشاره وی.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَآ أَتَيْنَا طَآئِعِينَ ﴿١١﴾

پس وفرمایل (الله) دغه (آسمان) ته او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره یا په زور سره، وویل آسمان او ځمکې راغلو مونږ (فرمان

ستا ته) په خوښی سره

تفسیر: یعنی اراده ئی وفرمایله چی د دغو دواړو آسمان او ځمکی له یو ځای کیدلو څخه دنیا ودانه کړی اعم له دی نه چی دوی دواړه پخپل طبیعت سره یو ځای شی که په زور سره په هر حال د دواړو له یو ځای کولو سره ئی دغه نظام جوړول مقصود ؤ او دغه دواړه سره یو ځای شول پخپل طبیعت له آسمان د لمر اشعی راغلی او تودوخی پیدا شوی هواوی جاری شوی، د هغو دوړی او بخار پاس پورته شو، بیا له هغه څخه اوبه توئیدی او د باران په صورت ووریدی چی د هغو په وسیله راز راز (قسم قسم) شیان پیدا شول او پخوا ئی فرمایلی ؤ چی «په ځمکه کښی ئی د دوی خوراکونه کیښودل» یعنی په ځمکه کښی ئی داسی قابلیت کیښود چی دغسی شیان تری پیدا کیږی والله اعلم.

فَقَضٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ فِيْ يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګی ځنی) اووه آسمانونه په دوو ورځو (د پنجشنبی جمعی) کښی

تفسیر: یعنی څلور ورځی هغه وی او په دوو ورځو کښی ئی آسمانونه پیدا کړل چی ګردی (تولی) سره شپږ ورځی شوی لکه چی په بل ځای کښی د «ستة ایام» تصریح شته.

تنبیه: په هغو مرفوعه ؤ احادیثو چی د کائناتو د تخلیق په متعلق د ورځو تعین او ترتیب راغلی دی چی هغه دغه شیان الله تعالیٰ د هفتی په دغو او هغو ورځو کښی پیدا کړی دی په هغو کښی کوم یو صحیح حدیث تر اوسه پوری په نظر نه دی راغلی حتیٰ چی د ابوهریره د حدیث په متعلق چی په صحیح مسلم کښی دی «ابن کثیر» لیکی «**هو من غرائب الصحیح وقد علله البخاری فی التاریخ فقال رواه بعضهم عن ابی هریرة عن کعب الاحبار وهوالاصح**» او په روح المعانی کښی له (قفال شافعی) څخه نقل کړی دی «**تفرد به مسلم وقد تکلم علیه الحفاظ علی بن المدینی والبخاری و غیرهما وجعلوه من کلام کعب وان ابا هریرة انما سمعه منه ولکن اشتبه علی بعض الرواة فجعله مرفوعا**» باقی د قرآن الکریم دغه آیت او د البقرة د سورت له دغه آیت ﴿ثُمَّ اسْتَوٰى إِلَى السَّمَآءِ فَسَوّٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ﴾ څخه دغه ظاهریږی چی اووه آسمانونه د ځمکی د پیدا کولو څخه وروسته جوړ شوی دی او د «النازعات» په سورت کښی له ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا﴾ څخه ظاهریږی چی ځمکه وروسته له آسمانه غوړولی شوی ده د دغه جواب په څو دولو (قسمو) سره ورکړی شوی دی د (ابوحیان) تقریر د دی احقر خوښ دی یعنی ضروری نه ده چی په ړومبنی آیت کښی «ثم» او په وروستنی آیت کښی «بعد ذٰلک» د زمان د تراخی دپاره

وی ممکن دی چی له دغو الفاظو څخه تراخی فی الاخبار یا رتبی تراخی مراد واخیسته شی لکه چی په ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾ کښی یا په ﴿ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴾ کښی هم دغه معنی مراد اخیستی شوی ده په هر حال په قرآن کریم کښی د زمانی ترتیب تصریح نشته هو! د نعمت په تذکره کښی د ځمکی او د عظمت او قدرت په تذکره کښی ئی د آسمان ذکر مقدم ایښی دی چی د هغه نکته په ادنیٰ تامل او تدبر سره معلومیدی شی د تفصیل موقع دا نه ده دغه څو الفاظ د اهل العلم د تنبیه دپاره لیکلی شوی دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

او وئی لیږه (مقرر ئی کړ) په هر آسمان کښی کار (مناسب تدبیر) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی هر هغه حکم چی د هر آسمان دپاره مناسب وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی «دغه رب ته معلوم دی چی هلته څه قسم مخلوق اوسیږی؟ او د دوی اسلوب وضعیت او هیئت څرنګه دی؟ په دغه ځمکه کښی چی په زرهاوو کارخانی دی نو آیا دومره لوی آسمانونه به څرنګه تش پراته وی».

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ ۖ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

او ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ډیوو (ستوریو) سره او (ساتلی دی مونږ دا آسمان) په ساتلو سره (له غوږ کیښودلو د شیطانانو) دغه (مخلوقات) اندازه کول دی د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر شیز)

تفسیر: یعنی په لیدلو سره داسی معلومیږی چی دغه ګرد (تول) ستوری پر هم دغه آسمان باندی ختلی دی د شپی له مخی په دغه قدرتی ډیوو سره آسمان څرنګه ښکلی او ډک له رونقه ښکاری؟ بیا ئی څومره محفوظ ګرځولی دی چی د هیچا لاس او قدرت ورته نه رسیږی د پرښتو زوروری پیری ولاړی دی هیڅ یو طاقت او قوت پر دغه تینګ نظام کښی څه درځ او چاود نشی غورځولی ځکه چی هغه د الله تعالیٰ له خوا جوړ او قائم شوی دی چی له ګردو (تولو) څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾

پس كه چيرى مخ وگرځاوه (دغو كفارو له حقه) پس ووايه (اى محمده! دوى ته) چې ويروم زه تاسى له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لكه باد د صرصر) او ثموديانو (لكه چغه د جبريل).

تفسير: يعنى كه د معظمى مكى كفارو د داسى عظيم‌الشان آيتونو د آوريدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارى د غوره كولو څخه مخ واړوى نو تاسى دوى ته وفرمايئ «زه تاسى په دغه خبروم چې ستاسى خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان كيږى».

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

كله چې راغلل دوى ته رسولان (هود او صالح) له طرفه د وړاندى د دغو (كفارو او له طرفه د وروسته د دغو (كفارو له هره طرفه) او وى ويل دوى ته داسى

تفسير: يعنى له هر طرفه ښائى چې ډير رسولان به ورغلى وى مگر مشهور دا دى چې دا رسولان حضرت هود او حضرت صالح علىٰ نبينا و عليهما الصلوٰة والسلام دى يا به له ﴿ مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ ﴾ څخه داسى مراد وى چې دوى ئى د ماضى او مستقبل پر خبرو وپوهوى او د ورښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو ئى پرى نښود.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ۖ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

چې مه كوئ عبادت مگر يوائځى د الله وويل (كفارو په جواب د دوى كښې) كه اراده فرمائلى وى رب زمونږ (په ليږلو د رسولانو) نو خامخا ليږلى به ئى وى پرښتى پس بيشكه چې مونږ په هغه څيز چې راليږلى شوى يئ تاسى په هغه سره كافران (يو او نه ئى منو ځكه چې تاسى زمونږ په شان انسانان يئ

او پر مونږ څه امتیاز نه لرئ)

تفسیر: یعنی د الله رسول څرنګه بشر کیدی شی؟ که الله په واقع سره کوم رسول لیږه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته لیږلی وه په هر حال تا پخپل زعم سره کومی خبری چی د الله تعالیٰ له جانبه راوړی دی مونږ د هغو د منلو دپاره تیار نه یو.

فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوْا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر څه چی عادیان وو پس کبر (لوئی) ئی غوره کړه په ځمکه کښی په ناحقه سره او (کله چی هود دوی وویرول نو) وویل دوی څوک دی زیات سخت له مونږ څنی په قوت کښی

تفسیر: ښائی کله چی رسولانو دوی له عذابه ویرولی وی دوی به د هغوی په جواب کښی داسی ویلی وی چی له مونږ څخه زیات زوررور او طاقتور بل څوک دی؟ چی مونږ له هغه څخه وویریږو. آیا زمونږ په شان پر زوررورو انسانانو خپل رعب او ویره کینولی شی؟ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوی اجسام ډیر لوی لوی وو. نو د خپلو ابدانو په زور او قوت مغرور شول حال دا چی د تکبر او غرور له پلوه ئی خبری کول د الله تعالیٰ له درباره وبال او نکال نازلوی».

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ؕ وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ⑮

آیا نه وینی (او نه پوهیدل) دوی چی بیشکه الله هغه (ذات) دی چی پیدا کړی ئی دی دوی هغه ډیر سخت دی له دوی نه په قوت زور کښی او دوی په دلائلو د (قدرت) زمونږ چی انکار به ئی کوو (سره له علمه په دی باندی چی هغه حق دی)

تفسیر: یعنی پخپلو زړونو کښی د ده پر حقانیت پوهیدل مګر د ضد او انکار له لوری به ئی هم داسی معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِيٓ أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

پس راومو لیږه پر دوی باندی باد یخ ډیر زورور هیبتناک په څو ورځو کښی چی ډیری نحسی شومی وی دپاره د دی چی وڅکوو مونږ پر دغو (کفارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوی د غرور ماتولو دپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپیره شول اوه شپی او اته ورځی مسلسل سخته سیلی چلیده ونی، غنی، انسان، حیوان، ودانی او عمرانی شیان ئی بیخی له ځمکی څخه یوړل او هیڅ یو شی ئی باقی پری نښود.»

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت خو ډیر رسوا کوونکی دی حال دا چی له دوی سره به مدد ونه کړ شی (په دفع د عذاب کښی)

تفسیر: یعنی د آخرت رسوائی خو ډیره لویه ده چی د هیچا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږی او نه بیرته آوړی. او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شی. له هر سری سره به د خپل ځان فکر وی د محبت او مینی او د همدردی ډیر مدعیان به هلته له خپلو دوستانو، خپلوانو او مینانو څخه سترګی اړوی او په پټه او په غلا سره به ورګوری.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنٰهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى

او هر څه چی ثمودیان وو پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لیږلو د رسولانو سره) پس غوره کړه دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمائی)

تفسیر: یعنی د نجات له هغی لاری څخه چی زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ورښوولی وه دوی خپلی سترګی وتړلی او ړوندوالی ئی ځانته غوره کړ. بالاخر الله تعالیٰ هم دوی د هم دوی په خوښه سره په هم هغه حالت پریښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صٰعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونیول دوی لره سختی چغی (د جبریل او) د عذاب سپکوونکی په سبب د هغه (شرک او عصیان) چی وو دوی چی کول به ئی (چی تکذیب د صالح وو)

تفسیر: یعنی داسی یوه سخته زلزله راغله چی له هغی سره ډیره سخته چغه هم وه چی د هغه غږ له شدته د دوی زهره وچاوده او د زړونو حرکت ئی بند شو.

وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی وو او وو دوی چی پرهیزګاری به ئی کوله (له شرکه)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی ایمان ئی راووړ او له بدی څخه ئی ځانونه وژغورل (وساتل) الله تعالیٰ دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی. او د عذاب د نزول په وخت کښی لږ څه صدمه او تود باد هم نه وررسیږی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی راټول به کړل شی دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلی ډلی کړل شی.

تفسیر: یعنی د هر یوه قسم مجرمانو ډلی او جماعتونه به سره بیل بیل وی او دغه ګرد (ټول) جماعتونه به یو د بل په انتظار کښی جهنم ته نژدی درول کیږی. بیا چی ټول سره یو ځای شی نو روان به کړل شی دوزخ ته.

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ
وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پوری چی راشی دوی دغه (اور ته) شاهدی به ورکړی پر دوی باندی غوږونه د دوی او سترګی د دوی او پوستکی (او نور اعضاء) د دوی پر

هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به ئې.

تفسیر: په دنیا کښې ئې پخپلو غوږونو سره تنزیله آیتونه واوریدل او پخپلو سترگو سره ئې تکوینیه آیتونه ولیدل مگر سره له هغه د الله تعالیٰ وحدانیت او د ده د رسول رسالت ئې ونه مانه او په هر حیث او هر جهت د الله تعالیٰ عصیان او نافرمانۍ ته متوجه شول خو له دې نه بې‌خبره وو چې د گناهونو گرد (ټول) دفاتر یاداشتونه او تیکلې (ریکارډونه) د هم دوی په وجود کښې محفوظ او ډک کړې شوي پراته دي چې په لازمه وخت کښې به لوڅول او آورول کیږي، له روایاتو څخه معلومیږي چې په محشر کښې به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوي نو په دغه وخت کښې به داسې احکام صادریږي چې د دوی د هغو اعضاؤ او جوارحو شهادت وړاندې کړ شي چې دوی د هغوئ په ذریعه د دغو گناهونو مرتکب شوي دي لکه چې گرد (ټول) وجود به ئې پرې شاهدي ورکوي او په دې صورت د دوی د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره ئې ړومبی کړی وو تکذیب کیږي دلته به دوی حیران او مبهوت او هک پک پاتې کیږي او خپلو اعضاؤ ته به وایي چې ای کمبختانو! لرې او ورک شئ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له طرفه کوله او جگړې مې ستاسې په گټه (فائده) نښلولې وې حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ۖ

او وبه وائي (کفار په تعجب سره اعضاؤ او) پوستکیو خپلو ته ولې مو شاهدي وکړه تاسې پر موږ؟

تفسیر: یعنې دغه منکرین به وائي کله چې پخپله ژبه سره موږ داسې انکار کوو نو پر تاسې داسې کوم مصیبت رالویدلی وو چې خامخا مو په وړښوولو شروع وکړه او په آخر کښې دغه وینا تاسې ته چا دروښوده.

قَالُوٓا أَنطَقَنَا ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَنطَقَ كُلَّ شَىْءٍ

نو وبه وائي (دغه جلود دوی ته چې موږ پخپله نه یو غږیدلي بلکه) غږولي یو موږ الله هغه (مطلق قادر) چې غږولي ئې دي هر څیز

تفسیر: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وینا قوت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات موږ ته هم د وینا قوت او قدرت راکړ، نو که مو خبرې نه کولې او شیان مو نه وې ښوولي نو څه شی به مو کړې وې. کله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې یو شی خبرې وکړي نو کوم

شي توانيږى او قدرت او مجال لرى چې وينا ونه كړى، هغه لوى ذات چې ژبې ته ئې د وينا قوت او قدرت وربښلى دى آيا هم دغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي ښښلى؟ نو دغه دى چې مونږ هم د الله تعالىٰ په اراده دغسى شهادت اداء كړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

حال دا چې الله پيدا كړى يئ تاسى اول ځلى او خاص هم دغه الله ته بيرته بيولى شئ (مجازاتو ته)

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالىٰ ده يا خو د جلودو ده دواړه محتملى دى.

وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسى (په وخت د كولو د دغو فواحشو داسى) چې پټول به مو (دغه فواحش له ويرى د دى) چې شاهدى به وركړى پر تاسى غوږونه ستاسى او نه سترګى ستاسى او نه پوستكى ستاسى (ځكه چې د خپلو اعضاؤ په شهادت مو باور نه درلود (لرلو)

تفسير: يعنى له نورو ځنى په پټه سره مو ګناه كوله او له دى نه نه وئ خبر چې ستاسى لاسونه او پښى به ستاسى هغه مخفى اعمال ځرګندوى (ښكاره كوى). ښائى چې تاسى هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه كړى وى حال دا چې تاسو هم داسى كول هم غوښتل دغه مو له قدرته او واكه نه وو پوره.

وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

وليكن ګمان به كوو تاسى (په وخت د ستر كښې) د دى چې بيشكه الله نه دى عالم پر ډيرو له هغو كارونو چې كول به تاسو.

تفسير: يعنى اصلاً ستاسى چارى او د عمل طرز ئې ښكاره كوه چې ګواكى تاسى د الله تعالىٰ

په محيط علم يقين نه درلود (لرلو) او داسي مو ګڼل چي هر څه مو چي زړه غواړي ښائي هم هغسي وکړو څوک مو ويني؟ او راپسي ګرځي؟ که په پوره ډول (طريقه) سره مو يقين او باور کړي وي چي الله تعالیٰ زمونږ له ګردو (تولو) حرکاتو څخه عالم او باخبر دی او د ده په نزد کښي زمونږ مکمل دفتر شته نو له سره به مو داسي شرارت او طغيان نه کوو.

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِىْ ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰىكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ يَّصْبِرُوْا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۚ وَاِنْ يَّسْتَعْتِبُوْا فَمَا هُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِيْنَ ﴿٢٤﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسي هغه ګمان ستاسي دی چي کوو به تاسي دغه (ګمان) په رب خپل هلاک کړي يئ تاسي (دغه ګمان په آخرت کښي) پس نن وګرځيدئ تاسي له زيان کارانو څخه پس که صبر وکړي دوی (په دی عذاب يا ئې ونه کړي) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنی دی دوی ته او که رضاء د الله (او قبول د توبې يا رجوع دنيا ته) غواړي دوی پس نه به وی دوی له قبول کړيو شويو (په طلب د رضاء د الله)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعني په دنيا کښي ځيني بلاء په صبر سره آسانيږي هلته که صبر وکړي يا ئې ونه کړي دوزخ د دوی دپاره کور مقرر کړی شوی دی چي له هغه ځايه له سره نشي وتلی او ځيني بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لرې کيدونکی دی ولي هلته دغه شيان له سره مفيد نه واقع کيږي او هومره زاری خواری او عاجزی چي وکړي نه قبليږي او نه ئې په درد خوري».

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوْا لَهُمْ مَّا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړي مو دی دوی ته ملګري (له شياطينو) پس ښائسته کړي ئې دی دوی ته هغه شيزونه چي وړاندی له دوی دی او هغه شيزونه چي وروسته له دوی دی (له هواء او هوس او انکار د آخرت)

تفسير: يعني پر دوی باندی يو يو شيطان مقرر شوی دی څو دوی ته خراب کارونه چي پخوا ئې کړي وو يا وروسته له دی نه ئې کوی ښه وروښيي، او د دوی تبا کوونکي ماضي او مستقبل

هغوی ته ښه او ښکلی ورښکاره کړی او د دغو شیاطینو تقرر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه. کما قال الله تعالیٰ (فی جزء ٢٥ الرکوع ٤ آیت ٣٦ من سورة الزخرف) ﴿وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهُ قَرِيْنٌ﴾

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۚ

او ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو،

تفسیر: یعنی هم هغه خبره چی د دوی په نسبت په ابتداء کښی فرمایلی شوی ده ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ جزء ١٢ (د هود ١٠ رکوع ١١٩ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر).

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٢٥﴾

بیشکه چی دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کښی)

تفسیر: کله چی انسان ته خساره واقع کیږی نو هم داسی سامان ورمهیاء کیږی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴿٢٦﴾

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (په وخت د قرائت د قرآن) چی مه اورویځ غوږ مه ږدئ تاسی دغه قرآن ته (چی محمد ئی لولی) او شورماشور واچویځ په (وخت د لوستلو د) ده کښی ښائی چی تاسی غالب شئ (پری او له تبلیغه ئی ساکت کړئ)

تفسیر: یعنی د عظیم‌الشان قرآن غږ د برق په شان د اوریدونکیو پر زړونو اثر غورځوی او هر څوک ئی چی اوری سخت تاثیر پری کوی نو ځکه د دغه تاثیر د انسداد دپاره کفارو دغه یوه

طریقه ځانته غوره کړی ده هر کله چی قرآن لوستلی کیږی دوی غوږ ورته نه نیسی او دومره شورماشور اچوی چی نور ئی هم وانه وریدی شی او داسی به ئی ګڼل چی زمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشی او پر خلقو خپل تاثیر ونه غورځوی. نن ورځ هم جاهلان هم داسی تدابیر کوی چی د کار د خبرو په مقابل کښی شورماشور کوی څو بل څوک ئی وانه وری مګر د حقانیت او صداقت کرنګهار او تنهار کله د میاشو او مچانو په بنهار پټ او مغلوبیدی شی؟ او سره له دغسی تدابیرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پوری رسیږی او هم هغه هلته خپل اثر غورځوی.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمائی الله تعالیٰ چی) پس خامخا ویه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی عذاب سخت او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ډیره بده سزا د هغو اعمالو چی وو دوی چی کول به ئی.

تفسیر: یعنی له دی نه به زیات خراب کار بل څه وی چی دی پخپله هم د پند او نصیحت خبری وانه وری او نور خلق هم پری نه ږدی چی نصیحت ته غوږ کیږدی.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب جزاء ده د دښمنانو د الله (یعنی) چی اور دی شته دوی ته په دغه اور کښی کور د همیشه والی (دپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چی وو دوی (په دنیا کښی) چی په آیتونو زمونږ (قرآن) انکار به ئی کوو.

تفسیر: یعنی په زړه په ښه شان پری پوهیدل لیکن له ضده او عناده او تعصبه به ئی تری انکار کوو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلّٰنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُوْنَا مِنَ الْاَسْفَلِيْنَ ﴿٢٩﴾

او وبه وائی (په اور کښې) هغه کسان چې کافران شوی دی ای ربه زمونږ وښیه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې گمراهان کړی ئې ؤ مونږ له پیریانو (ابلیس) او له انسانانو (قابیل) چې وگرځوو (واچوو) دوی لاندی د قدمونو خپلو دپاره د دی چې شی دوی له ښکته (سپکو ذلیلانو خلقو څخه)

تفسیر: یعنی خیر مونږ خو په آفت کښې اخته شوو لیکن له انسانانو او پیریانو ځنې هغه شیاطین چې زمونږ د اغواؤ او د غولولو سبب گرځیدلی دی او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصیبت کښې مبتلا شوی یو له مونږ سره ئې مخامخ کړئ څو ئې مونږ تر خپلو پښو لاندی ذری ذری او لتاړ کړو او په نهایت ذلت او خواری سره ئې د دوزخ په ډیری ښکتنی طبقی کښې وغورځوو او په دغه ډول (طریقه) خپل انتقام تری واخلو او لږ څه خپل زړونه پری ساړه کړو.

اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چې ویلی ئې دی صدقاً له زړه چې رب زمونږ الله دی بیا تینگ ولاړ وی (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین) راناز لیږی به پر دوی پرښتی (عند النزع والبعث یا فی القبر چې داسی به وائی) مه ویریږئ او مه خپه کیږئ او خوشاله اوسئ تاسی په جنت هغه چې وئ تاسی چې وعده ئې درسره کړی شوی ده (په ژبی د انبیاؤ الله سره)

تفسیر: یعنی په زړه سره ئې اقرار وکړ او پر هغه قائم پاتی شو او د الله تعالیٰ په ربوبیت او الوهیت کښې ئې بل څوک شریک ونه دراوه او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرگ تر لحظی پوری وانه وښته او نه ئې خپل رنگ بدل کړ هر هغه شی ئې چې په ژبه سره ویلی وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً تینگ پاتی شو او د الله تعالیٰ د کامل ربوبیت حق ئې په پوره ډول (طریقه) سره وپیژاند او هر هغه عمل ئې چې وکړ خالص د ده د خوښې او شکر گزاری دپاره ئې وکړ، د خپل رب گرد (تول) عائد کړی حقوق او فرائض ئې په ښه شان سره وپیژندل او په

ښه دول (طريقه) سره ئې اداء او په ځاى ئې راوړل، الغرض له ماسواء الله څخه ئې مخ واړاوه او يوائې د هم هغه په جانب متوجه شو او د هم ده پر سمه صافه لاره رهى (روان) شو. پر داسي مستقيم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسيدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندى راپاڅيدلو په وخت کښې پرښتې نازليږى او دوى ته تسکين، تسلي ورکوى او د جنت د دخول زيرى وراوروى او ورته وائي چې اوس تاسي ته له هيڅ جهته د ويرى او د انديښنې موقع نه ده پاتې. د فاني دنيا ټول فکرونه او غمونه ختم شوى دى او د بل کوم راتلونکي آفت او مصيبت انديښنه نه ده پاتې اوس په ابدى ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عيش تاسي لره دى او د جنت هغه مواعد چې د انبياؤ عليهم السلام په ژبو له تاسي سره کړى شوى وو هغه ګرد (ټول) اوس له تاسي سره ايفاء کيدونکي دى. دا هغه دولت او نعمت دى چې د هغه رارسيدلو د يقين له حاصليدلو څخه وروسته هيڅ يو غم او فکر د انسان په شاو خوا کښې نشي ګرځيدلى.

تنبيه: دير ممکن دى چې پر متقينو او ابرارو په دغه دنيوى ژوندون کښې هم د پرښتو يو قسم مخصوص نزول وشي چې د الله تعالىٰ په حکم سره دوى ته د دوى په ديني او دنيوى امورو کښې د بهترى او ښيګڼې (فائدى) او نورو ښو خبرو الهام وکړى چې د دوى د شرح الصدر، تسکين او اطمينان موجب شي. لکه چې د دوى بالمقابل يو دوه آيتونه پخوا تير شول چې پر کفارو شياطين مسلط دى څو رذائل او قبائح دوى ته ښه ورښکاره کړى او د دوى د اغواؤ او اضلالو وسائل ورپيدا او مهياء کړى. او په بل ځاى کښې د شياطينو په حق کښې د «تنزل» لفظ استعمال شوى دى (کما قال الله تعالىٰ فى جزء ۱۹ الرکوع (۱۱) آيت ۲۲۲ - ۲۲۳ من سورة الشعراء) ﴿ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ يُّلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴾ په هر حال د مفسرينو په نزد دغه معنى هم کيدى شي، او په دغه تقدير وروستني آيت ﴿ نَحْنُ اَوْلِيٰٓؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ﴾ سره په دير ښه ډول لګيږى. والله اعلم.

نَحْنُ اَوْلِيٰٓؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ ۚ

(بل داسي ورته ووائي ملائکې) موږ يو دوستان ستاسي په دغه ژوندون لږ خسيس کښې (په حفاظت نصرت) او په آخرت کښې (چې به درڅخه لرى کړو وحشت د قبر او وبه مو رسوو جنت ته)

تفسير: ځينو دغه د الله تعالىٰ کلام ښوولى دى يعنى د پرښتو کلام له دى نه پخوا ختم شوى دى. او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده. ګواکې پرښتې دغه قول د دوى په زړونو کښې الهام کوى او د دوى حوصله او همت زياتوى. ممکن دى چې ځينو بندګانو ته بالمشافه هم هم دغومره الفاظ ووائي. او ممکن دى چې موت ته نژدى يا بعد الموت ورته وويلى شي، نو په دغه

تقدير د ﴿ نَحْنُ اَوْلِيٰٓـؤُكُمْ فِی الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِی الْاٰخِرَةِ ﴾ مطلب به داسی کيږی چی مونږ
په دنيا کښی هم ستاسی ملګری او رفيقان وو چی د الله تعالیٰ په حکم به مو په باطنی دول
(طريقه) سره ستاسی امداد او معاونت کوو او په آخرت به هم ستاسی رفيقان او ملګری يو چی
هلته ستاسی شفاعت يا د اعزاز او د اکرام انتظام وکړو.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِیٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُوْنَ ﴿٣١﴾

او شته تاسی ته په دغه جنت کښی هغه نعماء چی مينه ورته کوی نفسونه
ستاسی او شته تاسی ته په دغه (جنت) کښی (لذاتو کراماتو) چی غواړئ ئی
تاسی

تفسير: يعنی د هر شی خواهش، رغبت او هوس چی تاسی پخپلو زړونو کښی وکړئ يا هر هغه
شی چی په ژبه سره ئی وغواړئ هغه تول به تاسی ته درکولی کيږی. د الله تعالیٰ په خزانو کښی
د هيڅ شی کمی او تقليل نشته.

نُزُلًا مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ ﴿٣٢﴾

ميلمستيا ده له (جانبه د الله) ښه ښښوونکی (د خطياتو) ډير رحم والا (په
انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعنی ښه وپوهيږئ چی هغه غفور رحيم به له خپل ميلمه سره څومره ښه سلوک وکړی؟،
او دغه څومره يو لوی عزت او توقير دی چی يو ضعيف بنده د خپل رب العزت ميلمه شی.

وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَآ اِلَی اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَّقَالَ
اِنَّنِیْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿٣٣﴾

او څوک دی ډير ښائسته (بلکه نشته) له جهته د وينا له هغه چا چی بولی
(خلق) طرف د الله ته او عمل کوی نيک او وائی بيشکه زه له مسلمانانو
غاړه ايښوونکيو يم (احکام الله ته).

تفسیر پخوا په ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ﴾ کښي د هغو مخصوصو بندگانو ذکر وو چې هغوی یوائحې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد تینگ کړی وو او د خپل استقامت ثبوت ئی ورکړی ؤ دلته د هغوی د یوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمائی یعنی خورا (ډیر) ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بیخي وسپاری او د الله تعالیٰ د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړی، او هم دغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړی او د ده قول او فعل نورو بندگانو ته د الله تعالیٰ په طرف د راتللو دپاره ډیر ښه محرک، مؤثر او سائق شي او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالیٰ په طرف دعوت ورکړی او د دین په طرف ئی جذب او کش کړی. او د هغې نیکۍ په طرف چې دی خلق رابولی دی پخپله هم پرې عامل وی. او د الله تعالیٰ په نسبت د خپلې بندگۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کښي هیچیری او هیڅکله ونه ویریږی. او نه څه اندیښنه ورته پیدا شي. د ده د قومیت طغراء ښائی چې د اسلام مذهب وی او له هر قسم بخل، امساک، تعصب، او نورو عنادیه وو خبرو څخه لرې وگرځی، او د خپلې خالصې مسلمانۍ منادی وکړی! او د هغه اعلیٰ مقام په لوری خلقو ته بلنه او دعوت کوی چې سیدنا و مولانا حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم د هغه دپاره مبعوث شوی ؤ، او پخپله سیدالمرسلین وخاتم النبیین صلی الله علیه وسلم او صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین پر هغې لارې خپل مقدس حیات او مجاهدات صرف کړی دی. دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کښي دی یا مراد ترې صحابه رضی‌الله تعالیٰ عنه یا عالمان یا محتسبان یا مؤذنان یا نور هغه څوک دی چې پکښي دغه ښه صفات وی.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِيْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهٗ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهٗ وَلِيٌّ حَمِيْمٌ ﴿۳۴﴾

او نه برابریږی سره نیکي او نه بدی (په جزاء او حسن‌العاقبة کښي) دفعه کوه (ته هغه بدی) په هغه خصلت سره چې هغه ډیر ښه وی پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کښي عداوت دښمنی وی لکه چې دی به دوست وی ډیر مهربان

تفسیر: په دغو آیتونو کښي یوه رښتین داعی الی الله ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوی چې دوی ورته ضرورت لری یعنی ښه وپوهیږه چې بدی له نیکۍ سره، او نیکي له بدۍ سره قطعاً نشي برابریدی، او د دواړو تاثیرات سره بیل دی. بلکه یوه نیکي له بلې نیکۍ سره، او یوه بدی له بلې بدۍ سره په اثر او نتیجه کښي متمایزی دی. لهٰذا د یوه قانت مؤمن مخصوصاً د یوه داعی الی الله مسلک ښائی داسې وی چې د بدۍ جواب دی له سره په بدۍ سره ورنه کړی بلکه

حتی الامکان د بدی مقابله دی په نیکی سره وکړی. که څوک ورته کومه سخته خبره وکړی یا بده معامله ورسره وکړی نو د هغه په مقابل کښی دی دی داسی رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړی چی له هغه څخه بهتر او ښه وی. مثلاً د قهر او غصی په مقابل کښی دی له حلم او تحمل څخه کار واخلی! او د کنځلو جواب دی په تهذیب او انسانیت سره په دعاء او د سختی جواب دی په نرمی او مهربانی سره ورکړی د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کښی ژر دربشکاره شی چی دیر سخت دښمن به هم ستاسی په مقابل کښی نرم او پوست شی. اګر که په زړه او اساسی دول (طریقه) سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه ګرځی خو په ښکاره دول (طریقه) سره به دی دوست ګرځی، او متدرجاً دغه ظاهری دوستی په باطنی دوستی تبدیل او تحویل مومی او د دښمنی او عداوت ګرد (تول) خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخی وځی کما قال الله تعالیٰ ﴿ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً ﴾ (د الممتحنة (۲) رکوع ۷ آیت ۲۸ جزء) هو! که د کوم سړی د طبیعت اقتضاء هم داسی وی چی د لړم او منګور په شان بی له ضرره او اذیته بل شی انسان ته نه رسوی نو هغه مستثنیٰ او جلا (جدا) خبره ده چی پر داسی افرادو نرمی، ښه اخلاق، صبر، تحمل هیڅ مثبت اثر نشی غورځولی. مګر دغسی افراد دیر لږ وی په هر حال هغو کسانو ته چی د دعوت الی الله پر منصب فائز دی لازم دی چی په دیر صبر، استقلال، ښه خلق تحمل سره کار وکړی!.

وَمَا يُلَقّٰهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقّٰهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾

او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت د بدی دفع په نیکی سره) مګر هغو کسانو ته چی صبر تحمل کوی او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت) مګر خاوند د برخی دیری لوئ ته

تفسیر: یعنی دیره لویه حوصله په کار ده چی انسان په هغی سره د بدو خبرو تحمل وکړی شی او د هغه مقابله په ښه سره وکړی. دغه ښه اخلاق او اعلیٰ خصلت د الله تعالیٰ له درباره دیرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کیږی. (ربط) تر دی ځایه پوری د هغه حریف او دښمن سره د معاملی او ښه سلوک ښوونه وه چی په ښو معاملو او ښو اخلاقو سره متاثر کیدی شی لیکن ځنی داسی دښمنان هم پیدا کیږی چی په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنی څخه لاس نه اخلی، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکړی د هغه د شقاوت او عداوت مراتب لا پسی زیاتیږی او هغه تل په هم دغه فکر او ذکر وی چی هرومرو (خامخا) تاته څه ضرر او اذیت دوررسوی نو د داسی پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسی

الله تعالیٰ بیان فرمائی چی

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسیږی تاته له طرفه د شیطان څه تباهی، وسوسه (چی دی واړوی تا له دغه ښه خصلت) پس پناه ونیسه په الله (له شره د ده) بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی ښه عالم

تفسیر: یعنی د داسی شیطان په مقابل کښی له نرمی او عفوی او په تیریدلو سره کار نه چلیږی یوازی د هغه د نجات دپاره یو تدبیر شته چی د الله قدوس جل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه په پناه کښی راشئ! دا هغه مضبوطه کلا ده چی هغی ته له سره شیطان نشی رسیدی. که تاسی واقعی په اخلاص او زاری سره د الله تعالیٰ په حضور کښی دعاء وکړئ نو هغه به ضرور تاسی ته پناه درکوی ځکه چی الله تعالیٰ د خپلو مخلوقاتو هر غږ او بلنه ښه آوری او ښه پری پوهیږی چی کوم یو په څومره اخلاص او تضرع سره ماته دعاء او نداء کوی؟ حضرت شاه صاحب د دغه آیت د ربط په نسبت له پخوانی سره داسی لیکی «یعنی که بی اختیاره قهر او غصه درشی نو دغه د شیطان مداخله ده» شیطان نه غواړی چی تاسی په «حسن‌الاخلاق» موصوف اوسئ او د دعوت الی‌الله په مقصد کښی بریالی (کامیاب) او فائزالمرام شئ.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله شپه او ورځ ده (چی په یوه کښی لباس او په بل کښی معاش دی) او (بل ځینی له دلائلو) لمر او سپوږمی دی

تفسیر: له دعوة الی الله سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمائی څو په هغو سره داعی الی الله ته د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت او بعث بعدالموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کښی مدد ورسیږی په دغه ضمن کښی دی لوری ته هم اشاره وشوه چی له یوه جانبه د الله تعالیٰ مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالیٰ په طرف رابولی او له بل جانبه د نمر، قمر، آسمان، ځمکی او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق غور او دقت کوونکیو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوی.

وفی کل شئ له آیة تدل علی انه واحد

انسان ته لازم دی چې په دغو تکوینیه ؤ دلائلو کښې هم هغسې بند پاتې نشی لکه چې نور ډیر اقوام پکښې بند پاتې دی بلکه ضروری ده چې د هغه لامحدوده قدرت لرونکی مالک‌الملکوت په مخ د خپل عجز او تسلیم سر ښکته کړی چې دغه ګرد (تول) د ده د قدرت او عظمت دلائل دی او د هغه په حکم سره له عدمه په وجود راغلی دی او ممکن دی چې پر دغه هم تنبیه وی څرنګه چې شپه او ورځ، او د دغو دواړو ښو لمر او قمر یو د بل په مقابل کښې دی او پاک الله تل په دغو دواړو کښې رد او بدل کوی هم داسې هغه پر دغه هم قدیر دی چې د دعوت الی الله په رڼا (رڼرا) کښې او د داعی د همت په علویت او د ده د ښو اخلاقو په میمنت د دغه قرآن د مخاطبینو وضعیت ته هم تبدیل او تحویل ورکړی او دغه توره تیاره فضاء په یوه روښانه رڼا (رڼرا) سره بدله کړی.

لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِیَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسې دپاره د لمر او نه دپاره د سپوږمی او سجده کوئ تاسې خاص هغه (الله) ته چې پیدا کړی ئې دی دا (څلور علامې) که چیری یئ تاسې چې خاص هم ده (الله) ته عبادت کوئ

تفسیر: د لمر، سپوږمی او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره هم داسې ویل چې زمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی مګر پاک الله دغه وښوول چې دغه شیان بیخی د عبادت لیاقت نه لری د عبادت لائق یوائې واحد الله دی او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دی.

فَاِنِ اسْتَكْبَرُوْا فَالَّذِیْنَ عِنْدَ رَبِّكَ یُسَبِّحُوْنَ لَهٗ بِالَّیْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا یَسْـَٔمُوْنَ ﴿٣٨﴾ السجدة

پس که لوئی وکړه دوی (له سجدی د الله نو الله مستغنی دی) پس هغه څوک چې په نزد د رب ستا دی (له پرښتو) تسبیح وائی دغه (الله) ته هم په شپه کښې او هم په ورځ کښې حال دا چې دوی (له دغه تسبیح او عبادته) نه ستړی کیږی.

تفسير: یعنی که غرور، تکبر، لوئی د حق له قبوله مانع ده او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړی چی راشی، نو نه دی راځی دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوی. الله تعالیٰ له سره د دوی پروا نه لری هغه لوی ذات چی د ده عظمت او جبروت داسی وضعیت لری چی بی حسابه مقربین ملائک شپه او ورځ د ده په عبادت، تسبیح او تقدیس کښی داسی مشغول او لګیا دی چی له سره پکښی نه خپه، نه ستړی او ستومانیږی نو د دوی په مقابل کښی دغه خواران څه شی دی. دوی په دغو دروغو تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ؕ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ؕ اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۳۹﴾

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چی بیشکه ته وینی ځمکه وچه کلکه پس هر کله چی نازلی کړو مونږ پر دغی (ځمکی) اوبه (د باران) نو سره وخوځیږی او وپړسیږی (او شنه شی) بیشکه هغه الله چی ژوندی کړی ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو بیشکه الله پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء او اماتت دی)

تفسير: یعنی ځمکی ته وګورئ چی دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندی ده د وچوالی په وخت کښی ئی له هری خوا څخه دوړی او خاوری پورته کیږی لیکن هم دا چی د باران پرخه پری ولویده یو ځلی طراوت، رونق، تازګی او نشونما او د لیدلو وړ (مستحق) تحولات پکښی ښرګندیږی (ښکاره کیږی). آخر دغه اقلاب د کوم ذات د قدرت د لاس تصرف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چی وچی کلکی مړی ځمکی ته طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چی د انسانانو په ابدانو کښی بیا روح واچوی؟ او آیا هغه مطلق قادر نشی کولی چی مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تاثیره بیا له نوی سره ژوندون او جدید حیات ورعطاء کړی؟ بیشکه الله تعالیٰ هر شی کولی شی! او د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی هیڅ شی مانع او مزاحم نشی کیدی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ؕ اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٤٠﴾

بیشکه هغه کسان چې میلان کوی له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) زمونږ کښې نه دی پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو) آیا پس هغه څوک چې وغورځولی شي په اور کښې غوره دی یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کښې (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږی چې) کوئ تاسی هر څه چې مو خوښ وی (ای کفارو) بیشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ ئې تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به د اعمالو درکړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لوری د دعوت ورکوونکیو له ژبو څخه د تنزیلیه ؤ آیتونو له آوریدلو او د دهر پر قرطاس د تکوینیه وو آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کږو تللو بیرته نه ګرځی او په سمو صافو خبرو کښې واهی او تباهی شبهات پیدا او تری کړی وړی خبری جوړوی یا ئې خامخا سره اړوی رااړوی او یو غلط مطلب تری وباسی یا خوشی چتی (بیکاره) بل کوم عذر او بهانه وړاندی کوی او د آیتونو په منلو کښې وړاندی وروسته تحریف او تبدیل کوی د داسی کږو تلونکیو پر اوضاعو پاک الله ډیر ښه پوهیږی ممکن دی چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډیر مغرور وی مګر له الله تعالیٰ څخنی د دوی هیڅ احوال نه دی پټ څه وخت چې دوی له الله تعالیٰ سره مخامخ ودرول شی هلته به دوی وپوهیږی چې فیالحال الله تعالیٰ هغوی ته مهلت ورکړی ؤ ځکه چې الله تعالیٰ سم د لاسه مجرمین نه نیسی له هم دی جهته وروسته فرمائی ﴿ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴾ یعنی ښه دی څرنګه چې پوهیږئ هم هغسی وکړئ مګر ښه وپوهیږی چې ستاسی ګرد (تول) حرکات د پاک الله اعظم برهانه تر نظر لاندی دی او په یوه ورځ د هغه سزا تاسی ته یو ځای پوره درکوی او بالاخر د هغه ربړ (تکلیف) او زحمت تاسی موندونکی یئ اوس تاسی پخپله فکر او غور وکړئ هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډیر سخت سوځوونکی اور کښې ولویږی او یو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمانیت کښې اوسیږی آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَآءَهُمْ ۚ

بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی په ذکر قرآن کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابیږی دوی)

تفسیر: یعنی دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کښې شبهات پیدا کوی حال دا چې په هغه کښې د دروغو ځای او ګنجائش له سره نشته. هغه ذکر، پند نصیحت څه شي دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ما سواء له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشی کولی.

وَإِنَّهُۥ لَكِتَٰبٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾

حال دا چې بیشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوی (نادر) دی نه راځی دغه قرآن ته باطل (نه) د مخی (له طرفه) د دی او نه د شا (له طرفه) ئی (بوجه من الوجوه) رالیږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا ثناء ویلی شوی (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په رالیږلی شوی کتاب کښې که دروغ راغلی دی نو له کوم ځای څخه راغلی دی؟ او د هغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله غاړه اخیستی ده نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لری چې د هغه شاوو خوا ته ورنژدی شوی وی.

مَّا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِن قَبْلِكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

نه ویل کیږی تاته (ای محمده!) مګر (هم هغسی) وینا چې په تحقیق ویلی شوی وه دپاره د هغو رسولانو چې پخوا له تا تیر شوی دی، بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (مالک) د مغفرت دی (مؤمنانو لره) او خیښتن (مالک) د عذاب دردناک دی (کافرانو لره)

تفسیر: یعنی د منکرینو کومه معامله چې له تاسی سره ده هم دغه معامله به د هری زمانی منکرینو له خپلو انبیاؤ سره درلوده (لرله). انبیاوو به تل د دوی دپاره خیر غوښت او هغوی به د هغه په مقابل کښې هر راز (قسم) تکالیف او مصائب خپلو انبیاؤو ته رسول بیا هم هغسی چې هغو انبیاؤ پر هغو ربړو (تکلیفونو) او سختیو کښې صبر او تحمل کوو تاسی هم پر دغو

مصاعبو صبر او تحمل وکړئ په نتیجه کښې به ځینې توبه کوی او پر سمه لاره به راځی چې د دوی دپاره د الله تعالیٰ له جانبه معافی او بښنه ده او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد تینګ او قائم پاتې کیږی چې بالاخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کیږی.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ

او که ګرځولی مو وی. دغه قرآن په ژبه د عجمو نو خامخا ویلی به وو (دغو د عربو کفارو) ولې واضح بیان شوی نه دی آیتونه د دی (په ژبی فصیحی عربی دغه قرآن) آیا عجمی دی او (نبی ئی) عربی دی

تفسیر: یعنی که یوه سړی داسی اراده کړی وی چې یوه خبره نه منی نو په زرګونو حیلی او بهانی ورته جوړولی شی. د معظمی مکی کفارو کله چې بل شی ونه موند نو په داسی ویناوو ئی شروع وکړه چې «صاحبه! مونږ خو د عربی نبی په معجزی باندی هلته قائل او معترف کیدو چې دغه قرآن ماسواء له عربی ژبی په بلی کومی ژبی راغلی وی» لیکن فرض ئی کړئ که هم داسی هم کیدی نو د هغه کتاب د دروغجن کولو دپاره به دوی داسی ویل «ښه صاحبه! چیری داسی بی اساسه او بی منطقه خبره به لیدلی شوی وی چې پخپله رسول عربی او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبنی مخاطبین دی هم عرب مګر دغو ته دغسی کتاب رالیږلی شوی دی چې پر یوه توریی هم دوی نشی پوهیدی.

قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) چې دغه قرآن دپاره د هغو کسانو چې ایمان ئی راوړی دی هدایت او شفاء دی

تفسیر: یعنی لغو او چتی (بیکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږی هو! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شی هغو کسانو چې پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پری عمل کوی په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت عقل او پوه نائل او فائز شوی دی او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری ئی لری او ورکه کړی ده او له دوی ځنی ئی ظاهری او باطنی روغ رمټ انسانان جوړ کړی دی.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۭ

او هغه کسان چې ایمان نه راوړی په غوږونو د دوی کښې درونډوالی دی حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه وینی دوی هغه جمال او کمال د ده)

تفسیر: یعنی هم هغسې چې د خفاش (ښکالی ـ ښاپیرک) سترګې د لمر په رڼا (رڼرا) کښې ترلی کیږی او دی هیڅ یو شی پری نشی کتلی دغه منکرین هم د قرآن په رڼا (رڼرا) کښې ړانده او هیڅ یو روڼ شی نشی لیدلی نو په دغه کښې د قرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دی چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه ځیر شی او محسوس ئې کړی! او بیا د هغی معالجې ته متوجه شی!

اُولٰۗىِٕكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ۴۴ ع

دغه کفار (ګواکی داسې دی لکه چې) غږ ورته کوو شی له ځایه لری (او په کیفیت ئې نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی که یو سړی ته له لری څخه غږ او ناری وکړی هغه ئې نه آوری او که وائی وری ښه پری نه پوهیږی هم داسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لری لویدلی دی چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشی رسیدی او که چیری هم وررسیږی نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشی پوهیدی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ۭ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) پس اختلاف وکړ شو په (تصدیق او تکذیب د) هغه کښې

تفسیر: یعنی هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونکیو او د نامنونکیو په منځ کښې اختلاف واقع شوی دی پخوا له دی نه د «توریت» په متعلق هم هم داسې اختلاف واقع شوی وو بیا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چیری نه وی هغه خبره چی ړومبی شوی ده له (طرفه) د رب ستا (چی تاخیر د عذاب دی تر قیامت پوری) نو خامخا حکم به کړی شوی ؤ په منځ د دوی (په دنیا) کښی

تفسیر: هم هغه خبره صادره شوی ده چی د دغو ګردو (تولو) شیانو فیصله په آخرت کښی کیږی.

وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

او بیشکه چی دغه (دروغ جوړوونکی) خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه یا له توریت) چی موجب د اضطراب دی

تفسیر: یعنی مهمل شکوک او چتی (بیکاره) شبهات دوی ته اطمینان او هوسائی (آرام) نه ورکوی او تل د دوی په زړونو کښی اندیښنی وی.

مَّنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

هر څوک چی وکړی نیک (کار) پس دپاره د ځان خپل ئی دی او هر څوک چی بدکار وکړی پس هغه بار دی په ده او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندګانو (چی بی موجبه ئی په عذاب کړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له جانبه ظلم نه کیږی هر سړی به د خپل عمل بدل ومومی، څه چی ئی کړی وی هم هغه به ئی په مخه ورشی نه د هیچا نیکی هلته ضائع کیږی او نه د یوه بدی د بل چا په غاړه کښی لویږی. (ربط) کله چی د نیکی او بدی پوره بدل د قیامت په ورځ ورکول کیږی او کفارو به علی‌الاکثر دغسی پوښتنی کولی چی قیامت کله راځی؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس د هم دغه مبارک تفسیر د مخامخ مخ په اوله کرښه کښی داسی ارشاد صادریږی چی

اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ؕ

خاص هم دغه (الله) ته ورکاوه شي علم د قیامت (چه څه وخت به واقع کیږی)،

تفسير : يعنى يواځې الله تعالىٰ په دى عالم دى چه قيامت كله راځى؟ ډير لوى رسول او ستره پرښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجزه او ناتوانه ده. كه څوک د قيامت د قيام پوښتنه له دوى نه وكړى نو جواب به ئى داسى آورى «ما المسئول عنها باعلم من السائل».

وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرٰتٍ مِّنْ اَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ؕ

او نه راوځي هيڅ قسم له ميوو څخه له غلافو د دوى څخه او نه آخلى بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه ږدى بار (حمل) خپل مگر په علم د الله سره.

تفسير : يعنى د الله تعالىٰ علم پر هر شى محيط دى. هيڅ يوه خرما له خپلى واښكى، او هيڅ يوه دانه له خپل وږى او هيڅ يوه ميوه او ثمره له خپلى خولى (غلافه) د باندى نه راوځى چه الله تعالىٰ ته هغه نه وى معلوم (بلكه معلوم دى) د هيڅ يوى ښځى يا د ښځى ساكښ (ذى روح) په گيډه يا په هگى كښى به داسى وړوكى مولود او موجود نه وى چه الله تعالىٰ ته هغه نه وى معلوم (بلكه معلوم دى) او هر هغه چى دوى ئى څيږوى يا ترى ووځى هغه گرد (تول) د الله تعالىٰ په علم كښى شته. هم داسى وپوهيږئ چه د دغى موجودى وړى دنيا د نتيجى په ډول (طريقه) د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هرومرو (خامخا) په عمل راځى د هغه وخت او نيته هم هم دغه رب البريه ته معلومه او ښكاره ده چه كله راځى؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دى نه دى خبر او نه دغه ضرورى ده چه څوک پرى خبر شى بلكه دغه هر انسان ته لازم دى چه د قيامت پر خبرو او احوالو او اهوالو سم د الله تعالىٰ له اخبار او اعلام تام يقين او باور ولرى! او د هم هغى ويروونكى ورځى په توتيه او فكر او ذكر كښى دى تل اوسى! چه په هغه كښى به له سره دوستى او رفاقت، امداد او شفاعت، كومک او معاونت بى د رب العزت له مرحمته ممكن نه دى او نه ترى نجات او مخلص شته.

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ اَيْنَ شُرَكَآءِيْ ۙ

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شریکان زما (په زعم د تاسي).

تفسیر : یعنی هغه خپل معبودان راوبولئ چه هغو مو زما په الوهیت کښې شریک درولی وو چه اوس هغوی چیری دي؟.

قَالُوٓا اٰذَنّٰكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِیْدٍ ﴿٤٧﴾

نو وبه وائی دغه (مشرکان) چې خبر کړی مونږ ته (اوس) چې نشته زمونږ نه هیڅوک شاهد (په دی چې تاته شریک شته).

تفسیر : یعنی مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو سره د تا په حضور کښې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او ګناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د اقبال دپاره حاضر یو (ګواکی په دغه وخت کښې په نهایت لجاجت او سپین سترګی توب په درواغو سره له خپل کفر، شرک او عصیان، انکار کوی) ځینو د «شهید» معنی شاهد اخیستی ده او داسی مطلب تری اخلی چه په دغه وخت کښې هیڅ یو زمونږ هغه شرکاء دلته نه وینو او را څخه ورک شوی دی.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا یَدْعُوْنَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوْا مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِیْصٍ ﴿٤٨﴾

او ورک به شی له دوی نه هغه (بتان) چې وو دوی چه عبادت به ئی کاوه (د هغو) پخوا له دی نه (په دنیا کښې) او یقین به راشي د دوی چه نشته دوی ته هیڅ ځای د تیښتی (له عذاب د الله څخه).

تفسیر : یعنی هغو شیانو ته چه تاسي په دنیا کښې د الله تعالیٰ شریکان ویل او د هغو په عبادت کښې لګیا وئ نن د هغوی هیڅ درک او پته نه ده معلومه چه چیری دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولی نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځنی هم هغه د بللو او د عبادت کولو خیالات او افکار غائب شوی دی هغوی اوس ښه پوهیدلی دی چه د الله تعالیٰ له سزا څخه له سره نشي خلاصیدی او خپل مری د ده د سزا له منګلو څخه په هیڅ وسیله نشي خوشي کولی بالاخر بی‌هیلی او نا امیده کیږی او له هغو ځنی بیخی خپله بی‌تعلقی او بیزاری ښکاروی چه د دوی په حمایت به له انبیاؤ سره جنګیدل او د هغو پند به ئی نه اوریده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ ۫ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ
رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ ۙ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ
وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْۤ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ

نه ستړی کيږی انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښيګڼو) او که ورسيږی ورته کوم شر پس نااميده وی دی ډير سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهربانی غنا او صحت) له (جانبه) زمونږ پس له هغی سختی چی رسيدلی وی ده ته (له فقر او مرض) نو خامخا وبه وائی دی هرومرو (خامخا) چه دغه (غنا او صحت لائق) زما دی (په سبب د عمل زما) او ګمان نه کوم پر قيامت د دريدونکی (چه رابه شی) او قسم دی که (بالفرض) بيرته وګرځولی شم په طرف د رب خپل نو بيشکه زما دپاره به وی په نزد د دغه (الله) کښی خامخا نيکی (جنت)،

تفسير : يعنی د انسان طبيعت هم عجيب قسم دی کله چه لږ څه دنيوی نيکی او ښيګڼه ورته ورسيږی او څه عيش او عشرت او آرامی ئی په برخه شی نو د ډير حرص او طمعی لامله (وجی) غواړی چه لا نوری مزی او چرچی هم وکړی او تر هری اندازی پوری چه آرام او هوسا وی نه پری قانع کيږی او ګيده ئی پری نه مړيږی او که له وسه او توانه ئی پوره وی د تولی دنيا مال او دولت به تولوی او پخپل کور کښی ئی غوندوی ليکن که چيری لږ څه سختی او بده ورځ پری راشی او د ظاهری اسبابو سلسله له خپله مرضی څخه چپه او مخالفه ووينی نو ژر تر ژره نا اميده او مأيوس کيږی او په دغه وخت کښی په مات زړه بی‌هيلی او وارخطاء کيږی ځکه چه د هغه نظر تش پر دغه وروړاندی شويو اسبابو محدود وی او پر مطلق قادر او مسبب‌الاسباب ئی اعتماد نه وی چه که هغه اراده وفرمائی په يوه آن کښی د اسبابو ګرده (توله) سلسله پر بلی خوا هم اړولی شی. له دغی مأيوسی څخه وروسته که بالفرض الله تعالیٰ له ده نه دغه تکليف او مصيبت لری هم کړی او پخپل فضل او مرحمت سره د عيش او راحت مسائل هم ور تهيه کړی نو وائی «هذا لی» يعنی ما هغه فلانی تدبير کړی ؤ زما په تدبير او لياقت او فضيلت سره خامخا هم داسی کيدونکی ؤ اوس نه د پاک الله فضل او مرحمت يادوی او نه ئی د خپلی هغه مأيوسی او نااميدی کيفيت چی لږ څه پخوا ورپيښ وو په ياديږی. د عيش او آرام په نشو کښی داسی مخمور او مسرور کيږی چی ګواکی وروسته به هيڅ يو مصيبت او نکبت نه وروړاندی کيږی او داسی به ئی ګڼی چه تل به هم داسی په آرامی او هوسائی (آرام) کښی اوسيږم او که چيری د دغو تأثيراتو په منځ کښی د قيامت نوم واوروی نو وائی چی زه خو داسی خيال نه کوم چه

دغسی یو شی واقع کیدونکی دی او فرض ئی کړئ که دغسی پیښه واقعه هم شی او زه بیا د خپل رب په طرف بوتللی هم شوم نو یقین کوم چی هلته به هم زما انجام ښه وی که زه د الله تعالیٰ په نزد خراب او نالائق وی نو په دنیا کښی به دومره عیش او راحت زما په برخه نه کیده نو ځکه توقع ده چه هلته هم هم دغسی معامله به له ماسره کیږی.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝٥٠

پس خامخا خبر به ورکړو هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی په هغو (عملو) چی کړی ئی دی او خامخا وبه څکوو هرومرو (خامخا) پر دوی له عذابه سخته لویه.

تفسیر : یعنی خوښ شئ! چی له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزی او چړچی کوئ؟ کله چه هلته ورسیږئ بیا به درڅرګنده (ښکاره) شی چه منکرین څرنګه سختی سزاوی ګالی (برداشت کړی) او په څه شان سره د خپل ګرد (تول) عمر د اعمالو په سزا (هیداد) رسیږی؟.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ۝٥١

او کله چی انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځی (له حقه او په ښنګ شی له شکره) او لری شی (له سمی لیاری) په سبب د غرور (لوئ) خپلی او کله چی ورسیږی ده ته کومه سختی (بلاء) پس دی خاوند د دعاء اوږدی وی (یعنی تل مشغول وی په سؤال او زاری سره).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د نعمتونو د متمتع کیدلو په وخت کښی خو د حقیقی منعم د حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه اعراض کوی او مخ تری اړوی او بیخی تری بی پروا کیږی او په بل اړخ اوړی. بیا هر کله چه کوم تکلیف او مصیبت ورورواندی شی نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوی او اوږدی دعاوی کوی او له دی نه نه شرمیږی چه په کوم مخ او خوله تری دغسی غوښتنی وکړم او وئی بولم. د تماشا (ننداری) ځای دا دی چه ځینی اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوی او پخپل زړه کښی مایوس کیږی او په دغه حالت کښی هم له ډیری مایوسی او وارخطائی ترهور کیږی او د پاک الله په طرف بی اختیاره د دعاء لاس پورته کوی اګر په په خپل زړه کښی بی هیلی او نا امیده هم وی خو پخپلی ژبی سره در ګرده (توله) الله تعالیٰ یادوی.

حضرت شاه صاحب رح ليکي «دغه ګرد (ټول) د انسان د قصور او د نقصان بيان دی چه نه پر سختۍ صبر او نه پر نرمۍ شکر کوی».

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِيْ شِقَاقٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا وينئ تاسی (نو ما هم خبر کړی چی) که چيری وی (دغه قرآن) له نزده د الله بيا کافران شئ تاسی په دغه قرآن) نو څوک دی ډير ګمراه له هغه چا چی دی په مخالفت لری کښی (له حقه) وی.

تفسير : پاس ئی د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه اوس تنبيه کوی چه دغه کتاب تاسی ته ستاسی په کمزوريو او نقائصو پوهوونکی او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی که د الله تعالیٰ له جانبه راغلی وی (لکه چی په واقع کښی دی) بيا نو تاسی ئی ولی نه منئ؟ او له دغسی اعلی او ډيرو قيمتدارو نصائحو څخه ولی منکريږئ؟ او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کښی ډير لری تښتی نو آيا له دی نه بله کومه لويه ګمراهی، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ؕ

ژر ده چی وبه ښيو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چی په آفاق ملکونو کښی دی او په نفسونو د دوی کښی دی تر هغه پوری چی ښکاره شی دوی ته چی بيشکه دغه قرآن حق دی،

تفسير : يعنی د قرآن حقانيت خو د نورو دلائيلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتی دی اوس موږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کښی او د دوی په اطرافو او اکنافو کښی او په ګرد (ټول) عربستان بلکه په ټول جهان کښی د خپل قدرت هغه دلائل او نښی ورښکاره کوو (ښکاره کوو) چی په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بيخی د رڼی ورځی په شان تر سترګو روښان او عيان شی. هغه نمونی څه دی؟ هغه د اسلام د عظيم‌الشانو او محيرالعقولو هغه فتوحات دی چه د ظاهری اسبابو له سلسلی څخه بيخی مخالف او د لوی قرآن له پخوا ويلو سره ئی عيناً موافق وقوع ومونده لکه چه د بدر په غزوی کښی کفارو پخپلو

ځانونو کښې او د معظمې مکې په فتحه کښې د عربستان په مرکز کښې او د راشده‌وو خلفاوو په عهد کښې په ګرد (تول) جهان کښې د هغه نمونې دوی پخپل سترګو سره ولیدلې او دا هم ممکن دی چه له «آیات» څخه د قدرت عمومي دلائل او نښې مرادې وی چې غور او دقت کوونکی ته پخپل وجود کښې او له خپله وجوده د باندی د دنیا په ګردو (تولو) شیانو کښې په نظر ورځی چې له هغو ځنې د الله تعالیٰ د وحدانیت او د عظمت ثبوت مونده کیږی او د پاک قرآن د بیاناتو تصدیق په عمل راځی. کله چې هغه د هغو الهیه ؤ سننو او فطریه ؤ نوامیسو سره موافق ثابتیږی چې په دغه د تکوین په عالم کښې کار کوونکی دی په دغه قسم سره کله چې د تولو کونیه ؤ او د آفاقیه ؤ او د انفسیه ؤ حقائقو او آیاتو انکشاف خلقو ته دفعتاً نشی کیدی بلکه وقتاً فوقتاً او متدرجاً د هغو له څیرو څخه پردی لری کیږی نو ځکه ئې داسې تعبیر وفرمایه «سنریهم آیاتنا».

أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

آیا کافی نه دی رب ستا (بلکه بس او کافی دی) بیشکه الله پر هر څیز شاهد حاضر ګواه دی.

تفسیر : یعنی ته پاک قرآن حق او رښتیا ومنه! که بل څوک ئې نه منی نو آیا یواځې د الله شهادت لږ دی او کافی نه دی؟ چې هغه پر هر شی شاهد او ګواه دی او پر هر څیز باندی له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کیږی.

أَلَآ إِنَّهُمْ فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمْ ۗ أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌۢ ﴿٥٤﴾

وواوره خبردار شه! چې بیشکه کفار په شک کښې دی له ملاقات د رب خپل (ځکه چې منکران دی له بعثه) واوره خبردار شه! چې بیشکه الله پر هر څیز چاپیر کیدونکی دی (په علم په قدرت خپل او جزاء د کفر به ورکړی).

تفسیر : یعنی دوی په دی تیروتلی دی چه مونږ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی نه یو او له سره د ده مخ ته نه بیولی کیږو حال دا چې الله تعالیٰ په هر وخت او هر شی باندی محاط او چاپیر دی او په هیڅ وخت کښې هیڅوک د ده له قبضی او احاطی څخه نشی وتلی که له مر کیدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کښې خلط او وبهیږی یا په هوا منتشر شی خو بیا هم د دغه پر هری یوی ذری د الله تعالیٰ علم او قدرت محیط دی او هغه بیا جمع کول او له نوی سره بیا ژوندی پاځول ورته هیڅ سختی او اشکال نه لری.

تمت سورة حٰمٓ السجدة فلله الحمد والمنة.

سورة الشوریٰ مکیة الا الآیات ٢٣و ٢٤ و ٢٥ و ٢٧ فمدنیة وهی ثلٰث و خمسون آیة وخمس رکوعات. رقم تلاوتها (٤٢) تسلسلها حسب النزول (٦٢) نزلت بعد حٰمٓ السجدة.

د «الشوریٰ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٧ آیتونو څخه چی مدنی دی (٥٣) آیته (٥) رکوع لری. په تلاوت کښی (٤٢) په نزول کښی (٦٢) سورت وروسته د «حٰمٓ السجدة» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

حٰمٓ ۚ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوۡحِىۡۤ اِلَيۡكَ وَاِلَى الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكَ ۙ اللّٰهُ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ﴿٣﴾ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ ؕ وَهُوَ الۡعَلِىُّ الۡعَظِيۡمُ ﴿٤﴾

په مثل (د وحی) د هم دی (سورت) همیشه وحی کوی تاته (ای محمده!) او (وحی کړی وه) هغو انبیاؤ ته چی پخوا له تا وو الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خاص هم ده لره دی هر هغه شیان چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او هم دی دی ډیر پورته ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چی دغه سورت (چی په نهایت اعلیٰ او اکملو مضامینو مشتمل دی) ستا په طرف وحی کاوه شی هم داسی د الله تعالیٰ عادت دی چی دغه وحی ستا په طرف او د نورو انبیاؤ په طرف دائمه ولیږی چی په هغی سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشی.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡ فَوۡقِهِنَّ

نژدی دی آسمانونه (تول دی ته) چی وچوی له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د کبریاء او عظمت د رب العزت).

تفسیر : یعنی آسمان به د الله تعالیٰ د عظمت او جلال له زوره څیری شی (یا به وچوی) یا د بی حسابو پرښتو له درندوالی یا د دوی د ذکر له کثرته یو خاص تاثیر تولید او د هغه په اثر به څیریږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چی «په آسمانونو کښی د څلورو ګوتو په اندازه هم داسی یو ځای نشته چی په هغه کښی به پرښتی سر په سجده نه وی پرتی« . ځینو د دی آیت مطلب داسی اخیستی دی کله چی مشرکین الله تعالیٰ ته شریکان، ځامن او لونی دروی نو د پاک الله په دربار کښی داسی بی ادبی، سپین سترګی، او ګستاخی له اثره هیڅ لری نه دی چی د اسمان پاسنی سطحه څیری او توټی توټی د لاندی ولویږی. کما قال الله تعالیٰ فی سورة مریم ﴿ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴾
مګر د الله تعالیٰ د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبیح او استغفار له برکته دغه نظام قوام لری او تینګ ولاړ دی.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ ؕ

او پرښتی تسبیح وائی سره د حمد د رب خپل او مغفرت غواړی دپاره د هغه چا چی په ځمکه کښی دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای الله تعالیٰ! د مؤمنینو خطاء او ښوئیدل معاف وفرمایه! او کفار یو ځلی مه نیسه! او بیخی ئی مه سپیره او مه ئی پو پناه کوه!.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝۵

واوره خبردار شه چی بیشکه هم دغه (الله) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی خپلی مهربانی د پرښتو دعاوی قبلوی او د مؤمنینو خطاوی ور معافوی او کفارو ته تر یوی نیتی پوری مهلت ورکوی. که نه د دنیا دغه نظام او قوام او دغه لویه کارخانه به په یوه رپه کښی دړی وړی خرابه او ویجاړیږی.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ۝۶

او هغه کسان چې نیولي ئې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (بتان) چې عبادت ئې کوي) الله ښه ساتونکی دی پر دوی (او ټول احوال ئې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي) او نه ئې ته پر دوی وکیل (مسلط کړی شوی)

تفسیر : یعني په دنیا کښې خو مشرکینو ته مهلت ورکوی لیکن داسې مه ګڼئ چې هغوی د همیشه دپاره نجات وموند. د دوی ګرد (ټول) اعمال او احوال د الله تعالیٰ په نزد محفوظ دي چې پخپل وخت (تاپې) به ورخرګندیږي (وربښکاریږي) تاسې په دغه فکر او اندیښنه کښې مه لویږئ چې دوی ولې زما دعوت او تبلیغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سم د لاسه نه تباه او نه بربادیږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه یئ! ستاسې کار یوائې د حق تعالیٰ پیغام رسول دي وروسته له هغه زمونږ کار دی چې مونږ د دوی حساب او کتاب ګورو او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذٰلِكَ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡكَ قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا لِّتُنۡذِرَ اُمَّ الۡقُرٰى وَمَنۡ حَوۡلَهَا

او هم داسې (چې هر نبي ته مو وحې کوله) وحې مو کړې ده تاته (ای محمده !) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) دپاره د دې چې وویروې (اهل د) مور د ښارونو (چې مکه ده) او هغه کسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسیر : ام‌القری (لوی کلی) ئې مکې معظمې ته وفرمایل چې د ګردو (ټولو) اعرابو مجمع به هلته سره کیده او په ټوله دنیا کښې د الله تعالیٰ کور هلته دی او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له ګردو (ټولو) ځنې ړومبی اول معبد ټاکلی (مقرر) شوی دی بلکه له روایاتو څخه معلومیږي چې د خلقت په ابتدا کښې الله تعالیٰ د ځمکې په غوړولو ارتولو لویولو له هم دغه ځایه شروع کړې ده چیرې چې اوس کعبة الله واقع ده او د معظمې مکې له شاؤ خوا څخه اول عربستان او بیا ګرد (ټول) جهان مراد دی.

وَتُنۡذِرَ يَوۡمَ الۡجَمۡعِ لَا رَيۡبَ فِيۡهِ ؕ فَرِيۡقٌ فِى الۡجَنَّةِ وَفَرِيۡقٌ فِى السَّعِيۡرِ ۝۷

او چې وویروې (خلق) له ورځې د جمع کیدلو (چې ورځ د قیامت ده) چې نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کښې) یوه فرقه به وي په جنت کښې (چې مؤمنان دي) او بله فرقه به وي په دوزخ کښې (چې کافران دي).

تفسیر : یعنی دوی خبردار کړئ چی یوه داسی ورځ هم راتونکی ده چی ګرد (تول) ړومبنی او روستنی مخلوقات به د خپل حساب، کتاب، ثواب او عقاب دپاره د الله تعالیٰ په حضور کښی حاضرېږی دغه یوه یقینی او قاطعه خبره ده چی په هغی کښی هیڅ قسم تردد، اشتباه، فریب، شک او شبهه نشته پر هر انسان لازم دی چی د هغی ورځی دپاره خپل ځان تیار کړی په دغه وخت کښی به تول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمیږی، یوه فرقه به جنتیان وی او بله فرقه به دوزخیان وی نو تاسی پخپل ځان غور او دقت وکړئ چی په کومه فرقه کښی به یئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِىْ رَحْمَتِهٖ ۗ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِىٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۸﴾

او که اراده فرمائلی وی الله نو خامخا ګرځولی به ئی وو دغه تول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام) ولیکن ننباسی (الله) هر هغه څوک چی اراده وفرمائی په رحمت (جنت) خپل کښی او ظالمان چی دی نشته دوی ته هیڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر : یعنی بیشکه الله تعالیٰ قدرت درلود (لرل) که اراده ئی فرمایلی وی نو ګرد (تول) خلق به ئی یو شان جوړ او پیدا کړی وی او په یوه لیاره به ئی لګولی وی لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوه چی خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار وفرمائی نو ځکه د بندګانو په احوال کښی ئی اختلاف او تفاوت کیښود یوه ډله ئی د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله او بله ډله ئی د دوی د ظلم، طغیان او عصیان په علت له خپل رحمت څخه لری وشړله هغه کسان چی له رحمت څخه لری شوی دی او د غضب مستحق ګرځیدلی دی او د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزاء جاری کړی ده نو د دوی د آرامی او هوسائی (آرام) ځای هیچیری نشته او نه دوی کوم دوست، رفیق او مددګار موندلی شی چی دوی ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکړی.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِىُّ وَهُوَ يُحْىِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۹﴾

آیا نیولی دی (کفارو) غیر له الله (نور بتان) دوستان (که دوی نیسی حقانی دوست) پس الله چې دی هم دی دی دوست (په حق سره) او هم دی ژوندی کوی مړی او هم دی پر هر څیز باندی (چې اراده وفرمائی) سه قادر دی (چې ځینی ئی هم دغه احیاء ده).

تفسیر : یعنی که رفیق او مددګار د خپلو ځانونو دپاره نیسی نو پاک الله خپل ځانته ولی او دوست وګرځوئ چې ګرد (تول) کارونه جوړولی شی تر دی پوری چې مړی هم ژوندی کولی شی او پر هر څیز پوره قدرت او توان لری دغه عاجز، مجبور او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسی په کار نه درځی.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ

او په هغه خبره کښی چې جګړه کوئ تاسی (له کفارو سره) په هغه کښی له کوم څیزه پس حکم (فیصله د هغه (مفوض دی) الله ته.

تفسیر : یعنی ښائی چې د ګردو (تولو) جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شی! عقاید وی که احکام عبادات وی که معاملات په هر څیز کښی چې جګړه او اختلاف واقع شی د هغه ډیره ښه فیصله هم دا ده چې پاک الله ته وروسپارله شی! دی به د کونیو دلائلو په ذریعه، یا پخپل کتاب کښی یا د خپل رسول په ژبه صراحتاً یا اشارتاً د هری مسئلی هره هغه فیصله چې صادره کړی نو بیا بنده ته د دی خبری حق نشته چې په کښی څه ووائی. توحید چې اصل‌الاصول دی کله چې الله تعالیٰ قولاً او فعلاً بالتساوی د هغه په نسبت حکم صادروی نو بیا څرنګه جائز وی چه بنده به داسی قطعی او محکمی فیصلی کښی مناقشه او جګړه وکړی او چتی (بیکاره) شبهی په هغی کښی پیدا کړی او د ده له فیصلی څخه غاړه وغړوی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ۝١٠

دغه (مطلق قدیر چې حکم کوی په حقه سره) الله دی رب زما خاص پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر : یعنی زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم او په هره معامله کښی تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پيدا كوونكى دى آسمانونو او د ځمكى پيدا كړى دى (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسى جوړى (له جنسه ستاسى ښځى) او له چارپايانو جوړى (نر او ښځه).

تفسير : يعني له چارپايانو (څلور بولو) څخه ئى جوړى (نر او ښځه) در پيدا كړى دى چى هغه ستاسى په كار درځى او ترى منافع اخلئ!.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ؕ

پيدا كوى (زيادوى) تاسى په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره ،

تفسير : يعني د انسانانو بيلى بيلى جوړى ئى پيدا كړى دى او د نورو ساكښانو بيله جوړه ئى پيدا كړى ده او د دوى ډير نسلونه ئى خپاره واره او منتشر كړى دى چى د ځمكى پر مخ كښى په هر ځاى كښى په خپلى روزى او معيشت پسى ګرځى او په جدوجهد كښى مشغول او لګيا دى.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هيڅ څيز (په هيڅ څيز كښى).

تفسير : يعني نه په ذات كښى ورسره مماثل دى او نه په صفاتو كښى او نه د ده د احكامو او فيصلو په شان د بل چا حكم او فيصله كيدى شى. او نه د ده د دين په شان بل كوم دين دى او نه دى كومه جوړه ، سيال، شريک ، خپل او خپلوان لرى.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿١١﴾

او هم دغه (الله) دى ښه اوريدونكى (د تولو اقوالو) ښه ليدونكى (د ګردو (تولو) اعمالو) .

تفسير : يعني بيشكه الله هر شيويني او آوري ئی مگر د الله تعالیٰ ليدل او اوريدل هيڅ د مخلوقاتو په شان نه دی ګرد (تول) کمالات د ده په جامع‌الصفات ذات کښې مجموع دی خو د ده هيڅ يو کمال داسی نه دی ی د هغه کيفيت بيان کړای شي ځکه چی د هغه مثال او نظير هيچيری نشته. الله تعالیٰ د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بيخی پاک، مقدس او منزه دی نو بيا د ده د صفاتو کيفيت په څرنګه په فهم او پوه کښې راشي؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١٢﴾

خاص دغه (الله) لره دی کليګانی (چابيانی) (د خزائنو) د آسمانونو او د ځمکی فراخوی ارتوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنګوی (ئی پر هغه چا چی اراده وفرمائی) بيشکه دغه (الله) پر هر څيز باندی ښه عالم دی.

تفسير : د ګردو (تولو) خزائنو کليګانی (کنجيانی) د ده د قدرت په لاس کښې دی هم ده ته دغه قدرت او اختيار حاصل دی چی له هری خزانی څخه هر چاته هر څومره چی اراده وفرمائی ور ئی کړی، ګردو (تولو) ذوی‌الارواحو ته هم دی رزق او روزی ورکوی، ليکن د هغه زيادت او د نقصان تعيين سم له خپل حکمت سره کوی. پاک الله ته دغه خبره ډير ښه معلومه ده چی چاته څومره شی ورعطا کړی شی؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کښې د څومره ورکړی مصلحت دی؟ کوم حال او وضعيت چی د روزی په نسبت دی د نورو عطاياوو په متعلق ئی هم همه غسی وګنئ!

شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا وَّالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى

مقرر کړی بيان کړی دی (الله) تاسی ته له دين څخه هغه چی وصيت (حکم) ئی کړی وو په هغه سره نوح ته او هغه (څيز) چی وحی حکم کړی ده تاته (ای محمده !) او هغه (څيز) چی حکم کړی وو موږ په هغه سره ابراهيم ته او موسیٰ ته او عيسیٰ ته.

تفسير : له آدم عليه السلام څخه وروسته او له ګردو (تولو) څخه ړومبنی رسول حضرت نوح عليه السلام دی بلکه ښائی چی وویلی شی فی‌الحقیقت د تشریعیه ؤ احکامو سلسله له هم دغه نوح علیه السلام څخه شروع شوی ده او وروستنی رسول حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چی پر دوی د رسالت او د نبوت سلسلی خاتمه موندلی ده په منځ کښی هومره انبیاء او رسولان چی راغلی دی په دوی کښی حضرت ابراهیم حضرت موسیٰ حضرت عیسیٰ علیهم السلام هم دغه دری واړه هم زیات مشهور شوی دی او د دوی نوم اخیستونکی په هره زمانه کښی ډیر کسان موجود وو. ځینی دغو پنځو تنو رسل الله ته اولوالعزم رسولان هم وائی. په هر حال په دغه ځای کښی الله تعالیٰ په صاف ډول (طریقه) سره وښود چی په اصل کښی دین تل تر تله یو وو ځکه چی په عقائد، اخلاق او د دیانت په اصول کښی تول سره یو او ګرد (تول) سره متفق وو. هو! په ځینو فروعو د هری زمانی د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی او هم د دین د قیام طور او طریقه ئی په هر وخت کښی بیله درولی ده چی هغه ئی په بل ځای کښی داسی فرمایلی دی ﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ۚ

داسی چی قائم کړئ سم ودروئ دین (د توحید) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کښی،

تفسير : یعنی پر ګردو (تولو) انبیاؤ او د دوی پر امتو هم داسی حکم صادر شوی دی چی د الله تعالیٰ دین پخپلو اعمالو او اقوالو کښی تینګ او قائم وساتئ! او د دین په اصل کښی هیڅکله تفریق او اختلاف روا او جائز مه بولئ!

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

ډیر دروند دی پر مشرکینو هغه (څیز) چی بولی ته دوی هغه (توحید) ته، الله راکاږی ځان خپل ته (غوره کوی) هغه څوک چی اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی) او سمه لیاره ښیی دین خپل ته هغه چاته چی رجوع کوی (الله ته).

تفسیر : یعنی د توحید د هغه دین په طرف چی تاسی خلقو ته دعوت ورکوئ پر مشرکینو هغه ډیر دروند واقع کیږی ګواکی تاسی کوم نوی او عجیب شی خلقو ته وروړاندی کوی چی هیڅا د هغه نظیر او مثال پخوا له تاسی نه دی وړاندی کړی. نو ښه د توحید په مثال یو صاف، معقول، ښکاره او متفق علیه شی هم کله چی سخت او دروند ورښکاره شی او په هغه کښی هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتی نشی نو آیا د دوی جهالت او بدبختی خپلی انتهائی اندازی ته نه دی رسیدلی؟ رښتیا خبره هم دا ده هدایت او نور شیان ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی په هر قسم چی اراده وفرمائی خپل بندګان غوره کوی او خپل طرفته وربولی او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام ئی فائزوی او هغه کسان چی له خپلو ښو استعداداتو د ده په جانب رجوع کوی او محنتونه پر خپلو ځانونو ګالی (برداشت کوی) د دوی محنتونه پر خپله ښه لګول او د دوی لاس نیول او بریالی (کامیاب) ګرځول هم د هغه کار دی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۲۰ الرکوع (۷) آیت ٦٨ من سورة القصص ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ﴾ وفی جزء ١٧ الرکوع (١٠) آیت٧٥ من سورة الحج ﴿اَللّٰهُ يَصْطَفِىْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ﴾ وفی جزء ٢١ الرکوع (٧) آیت ٦٩ من سورة العنکبوت ﴿وَالَّذِيْنَ جٰهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾ په هر حال د الله تعالیٰ حکمت د هر چا هدایت ته چی مقتضی شی هغه هدایت موندلی او د الله تعالیٰ د رضا او د لقاء په نعمت فائزالمرام کیدی شی!

وَمَا تَفَرَّقُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْرِثُوا الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِىْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿١٤﴾

او نه وو سره مختلف شوی (پخوانی خلق په دین خپل کښی) مګر پس له هغه چی راغی دوی ته علم (مختلف شو) له جهته د حسده په منځ خپل کښی او که چیری نه وی یوه خبره چی ړومبی ویلی شوی ده له (جانبه) د رب ستا تر نیټی په نامه کړی شوی پوری نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کښی (په عذاب د کفارو په دنیا) کښی او بیشکه هغه کسان چی ورته په میراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه) چی په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر : یعنی په توحید او د دین په اصولو کښی هغو کسانو چی اختلاف ئی غورځولی دی او په سماویهوو کتابونو کښی ئی تحریف کړی دی د دوی دغه وضعیت د غلط فهمی یا د اشتباه

له وجې نه وو په داسې صاف او صریح او مجمع علیه تعلیماتو کښې اشتباه او التباس څنګه واقع کیدی شي؟ محض نفسانیت، ضد، عناد، عداوت د مال او جاه طلب او نور اسباب دی چې فی‌الحقیقت د دغه مذموم تفریق او اختلاف باعث شوی دی. وروسته له هغه چې اختلاف قائم شو مختلفو مذاهبو خپلو ځانونو ته بیل بیل سنګرونه او مورچلونه جوړ کړل او وروسته له هغه راتلونکی نسلونه په عجیبو خبطو او خطاؤ کښې ولویدل، او داسې شکوک او شبهات پیدا کړل شول چې د هغو لامله (له وجې) په هیڅ یوه حال کښې په اطمینان او آرامۍ کښې ترې پاتې نشول. مګر دغه ګرد (تول) شیان د دی لامله (له وجې) وشول چې الله تعالیٰ پخپل حکمت خپلو بندګانو ته ډیل او مهلت ورکړی دی. که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نو دغه ګرد (تول) اختلافات به ئې یو ځلی ختم کړی وی مګر داسې کول د تکوین له اصلی غرض سره منافی وو، د ده بالغه حکمت د دغی خبرې مقتضی وو چې د دغو اختلافاتو عملی او قاطعه فیصله په یوه معینه نیټه د ژوندانه په بله دوره کښې وکړه شي. که دغه خبره پخوا له دی نه نه وی وتلی نو د تولو جګړو، مناقشو، خبرو اترو او وقائعو فیصله به چټ پټ او لاس په لاس کیده او هره خبره به په هم هغه خپل موقع کښې فیصله او پرې کیده.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ ۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ ۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ ۗ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۗ لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۗ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ۗ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۵﴾

پس دغه (توحید) ته پس وبوله (ای محمده ! دغه خلق) او محکم ولاړ اوسه (په دی دعوت) لکه چې امر حکم کړی شوی دی تاته او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی او ووایه (ای محمده ! دوی ته) ایمان می راوړی دی پر هغه چې نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوی) کتاب څخه او امر حکم کړی شوی دی ماته چې عدل وکړم په منځ ستاسې کښې، الله رب دی زمونږ او رب دی ستاسې، مونږ ته ده (جزاء د) اعمالو زمونږ او تاسې ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسې نشته هیڅ جګړه په منځ زمونږ او په منځ ستاسې کښې الله جمع به وکړی په منځ زمونږ (او تاسې کښې لپاره د فیصلې) او خاص هم ده ته بیا ورتلل دی.

تفسیر : یعنی کله چی د حق دین په متعلق د تفریق او اختلاف داسی طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی نو ستاسی فریضه دا ده چی په غیر متزلزل عزم او ټینګی ارادی سره د دغه دین او آئین په طرف خلقو ته هم هغسی بلنه، دعوت او تبلیغ وکړئ چی آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد (ټول) انبیاء علیهم السلام نور خلق الله ته بلل تاسی شخصاً د الله تعالی له حکمه لړ شانی هم دی خوا او هغی خوا ته مه غورځیږئ! قولاً، فعلاً، عملاً او حالاً برابر پر هم هغی سمی صافی لیاری رهی (روان) اوسئ! چی تر اوسه پوری پری روان یئ. د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ! او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ! او داسی ووایئ چی زه د الله تعالیٰ پر ټولو نازل کړیو شویو کتابونو اعم له دی نه چی توریت وی که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه چی په هره زمانه کښی پر هر یو نبی نازل شوی دی د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم. زما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی. بلکه زه هغه ګرد (ټول) منم او باقی ئی پریږدم، او پر ما حکم صادر شوی دی چی ستاسی په منځ کښی عدل او انصاف وچلوم او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چی تاسی پخپل منځ کښی غورځولی دی. او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کښی د عدل او مساوات اصول قائم ودروم. هر هغه صداقت او رښتیا بی له تکلفه ومنم او تسلیم ئی کړم چی په هر ځای او په هر مذهب کښی وی. هم هغسی چی تاسی د الله تعالیٰ د بندګی او احکامو منلو په طرف رابولم له تاسی څخه ړومبی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم او غواړم چی د خپل پوره اطاعت صمیمیت او عابدیت تثبیت وکړم ځکه چی زه ښه پوهیږم چی زما او ستاسی رب هم هغه یو رب العالمین دی نو ښائی چی مونږ د هغه د خوښی او استرضاء دپاره زیار (محنت) او کار وکړو. که تاسی داسی ونه کړئ نو له تاسی سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغی ځنی په ښه شان سره فارغ شوی یم. له مونږ ځنی هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کیدی نشی د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه ئی چی کړی وی هم هغه ئی په مخ ورځی او هر څه ئی چی کرلی وی هم هغه به ریبی. نو ښائی چی هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسی! وروسته له دی نه د دی خبری ضرورت نه دی پاتی چی زه له تاسی سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم مونږ او تاسی او نور مخلوقات د الله تعالیٰ په حضور کښی خپل د حساب او کتاب دپاره حاضریدونکی یو هلته به هر یوه ته د دغی خبری اطلاع حاصلیږی چی ده له دنیا ځنی څه شیز د خپل ځان دپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه : دغه آیت مکی دی او د قتال آیات په مدینی منوری کښی نازل شوی دی.

وَالَّذِيْنَ يُحَآجُّوْنَ فِى اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِيْبَ لَهٗ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَّلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿۱۶﴾

او هغه کفار چې مخاصمه جګړې کوي په (دين د) الله کښې وروسته له دې نه چې قبولوالی کړی شوی دی (حکم د) دغه (الله) لره خصومت حجت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی او پر دوی غضب دی (د الله) او شته دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسير : يعنې د الله تعالیٰ دين، او د ده کتاب، او د ده د خبرو صداقت په علانيه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زياتو عقلاؤ او پوهانو له خوا قبول او منلی شوی هم دی، او علیالاکثر سره له دې چې تر اوسه ئې دغه دين نه دی منلی خو سره له هغه د ده په حقانيت او صداقت اقرار کوي. نو سره له دې چې حق او حقيقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسيدلی دی ولې خلق خامخا د دين په مورد کښې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دين د متابعينو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالیٰ د غضب او د سخت عذاب مستوجب دی. د دوی دغه ګردې (تولې) د دروغو جګړې او تمام ابحاث چتې (بيکاره) باطل او بې اساسه دی.

اَللّٰهُ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلَ الۡکِتٰبَ بِالۡحَقِّ وَ الۡمِیۡزَانَ ؕ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی ئې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او ميزان تله ئې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکي او اخيستونکي دواړه نقصاني نشي)،.

تفسير : الله تعالیٰ مادي تله (ميزان) هم نازله کړې ده چې په هغې سره اجسام تلل کيږي او معنوي علمي تله ئې هم چې هغه ته سليم عقل وائي او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ويل کيږي او له ګردو (تولو) څخه لوی او مهم ميزان «حق دين» دی چې د خالق او مخلوق حقوق په ډېر ښه صورت سره تصفيه او بيلوي او په هغه کښې ګردې (تولې) خبرې په ښه ډول (طريقه) سره داسې تللې شوي دي چې هيڅ تزئيد او تنقيص پکښې نشته.

وَ مَا یُدۡرِیۡکَ لَعَلَّ السَّاعَۃَ قَرِیۡبٌ ﴿۱۷﴾

او څه خيز خبر کړی ئې ته (په قرب د قيامت بې له وحی) ښائې چې ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تيار شئ!).

تفسير : يعنې خپل اعمال او احوال د کتاب الله په محک (کسوټئ) ومرئ! او د «حق دين» په

تله کښې ئې وتلي! او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قيامت ساعت به ډير نژدې رارسيدلی وي بيا په هغه وخت کښې به هيڅ نشې کيدی هر هغه فکر او ذکر او تياری چې کوئ ښائی د هغه له رارسيدلو څخه مخکښې ئې وکړئ!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۚ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا ۙ وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ ۗ اَلَآ اِنَّ الَّذِيْنَ يُمَارُوْنَ فِي السَّاعَةِ لَفِيْ ضَلٰلٍ ۢ بَعِيْدٍ ﴿١٨﴾

تعجيل کوی په راتللو د دغه (قيامت) هغه کسان چې نه راوړی ايمان په هغه (قيامت) باندی او هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی ويريدونکی دی له دغه (قيامت) او پوهيږی په دی چې بيشکه دغه (قيامت) حق دی واوره خبردار شه! بيشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړی کوی په (راتللو د) قيامت کښې خامخا دوی په ګمراهی لری کښې دی (له حقه).

تفسير : يعنې هغه کسان چې پر قيامت يقين نه لری نو هغوی د توکو مسخرو په ډول (طريقه) په ډيری بې‌فکری او لاقيدی سره وائی چې صاحبه! هغه ستا قيامت کله راځی؟ ولی دومره ځنډ (ايسارتيا) او تعطيل په کښې کيږی؟ ولی ژر نه واقع کيږی؟ ليکن هغه ته چې الله تعالیٰ ايمان او يقين ور په برخه کړی وی هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوره څخه ويريږی او ريږدی او لړځيږی او په دی ښه پوهيږی چې هم دغه شي واقع کيدونکی دی او هيڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نيولی. نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تياری کښې مشغول او لګيا اوسيږی نو له دی نه وپوهيږئ چې د دغو جګړه کوونکيو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کيږی؟ کله چې يو سړی د قيامت په راتګ يقين نه لری نو دغه به څه تهيه او تياری ورته وکړی؟ هو! هومره چې له دغه ثابت حقيقت څخه انکار او پری تمسخر کوی هومره په ګمراهی او ضلالت کښې ترقی او پرمخ تګ او له مسلمانی او هدايت څخه مباعدت کوی.

اَللّٰهُ لَطِيْفٌ ۢ بِعِبَادِهٖ

الله ډير لطف کوونکی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسیر : یعنی (الله اکرم شانه واعظم برهانه) سره له تکذیبه او انکاره د هیچا روزی نه بندوی بلکه د بندگانو د خورا (ډیر) نریو نریو احوالو رعایت کوی. او په نهایت نرمی او لطیف تدبیر سره د دوی تربیت فرمائی.

یَرۡزُقُ مَنۡ یَّشَآءُ ۚ وَ هُوَ الۡقَوِیُّ الۡعَزِیۡزُ ﴿۱۹﴾

رزق روزی ورکوی (الله) هغه چاته چی اراده وفرمائی او هم دی قوی زورور ښه زبردست ډیر غالب دی.

تفسیر : یعنی د هر چا په نسبت هر څه چی اراده ئی وی ورکوی ئی.

مَنۡ کَانَ یُرِیۡدُ حَرۡثَ الۡاٰخِرَةِ نَزِدۡ لَهٗ فِیۡ حَرۡثِهٖ ۚ

هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت نو زیادت کوو ده ته په کښت (فصل) د ده کښی،

تفسیر : د یوی نیکی لس چنده ثواب ورکوی بلکه تر اووه سوه چنده او له دی نه هم لا زیات. او په دنیا کښی د ایمان او صالح عمل په برکت کومه فراخی او برکت ئی چی پر برخه کیږی هغه بیل دی.

وَ مَنۡ کَانَ یُرِیۡدُ حَرۡثَ الدُّنۡیَا نُؤۡتِهٖ مِنۡهَا ۙ وَ مَا لَهٗ فِی الۡاٰخِرَةِ مِنۡ نَّصِیۡبٍ ﴿۲۰﴾

او هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل خپل سره متاع) کښت (فصل) د دنیا نو وربه کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمایو) او نه به وی ده ته په آخرت کښی هیڅ نصیب برخه (بی له جهنمه).

تفسیر : هر څوک چی د دنیا دپاره محنت او زحمت وګالی (برداشت کړی) نو سم له خپل قسمت سره برخه تری مومی. خو له دغه نه زیاته هیڅ یوه فائده په آخرت کښی نه وررسیږی. کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۵ الرکوع (۲) آیت ۱۸ من

سورة بنی اسرائیل :

أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ

آیا دی دوی لره شریکان چی ساز کړی دوی لیاره هغوی ته له دین (د جاهلیت) هغه (څیز) چی اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دی کفارو ته لکه شرک او نور معاصی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه د دین، د آخرت حقه لیاره ښوولی ده آیا ما سواء له الله څخه بل څوک داسی شته چی د بلی کومی لیاری د مقررولو حق او اختیار ورته حاصل وی؟ چی هغه د الله تعالیٰ حرام کړی شیان حلال یا حلال شیان حرام کړی؟ نو بیا دغو مشرکانو د الله تعالیٰ هغه لیاره چی انبیاؤ علیهم السلام ښوولی ده ولی پریښوده؟ او بله لیاره ئی له کومه راویستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾

او که چیری نه وی (ویلی شوی) خبره د فیصلی (د تاخیر د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفارو او مؤمنانو) کښی او بیشکه ظالمان چی دی شته دوی ته عذاب ډیر درد ورکوونکی.

تفسیر : یعنی د فیصلی وعده ده په خپل وخت

تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ

وبه وینی ته (په قیامت کښی) ظالمان ویریدونکی له جهته (د جزاء) د هغو (بدیو) چی کړی ئی دی حال دا چی هغه (جزاء خامخا) به پریوتونکی واقع کیدونکی وی پر دوی.

تفسیر : یعنی د خپلو اعمالو له نتائجو څخه که نن نه ویریږی نو په هغه ورځ کښی به خو

هرومرو (خامخا) وویرېږی او دغه ویره خامخا پر دوی لویدونکی ده، حال دا چی دوی به د تیښتی د خلاصی او نجات دپاره هیڅ یوه لیاره نه مومی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ ۖ لَهُم مَّا يَشَاءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۲۲﴾

او هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په (خورا) (ډیر) ښو پاکو) باغونو د جنت کښی به وی. وی به دوی ته هغه (نعمتونه) چی خوښ وی د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) هم دغه دی فضل ډیر لوی.

تفسیر : یعنی په جنت کښی هر قسم روحانی او جسمانی راحتونه او د خپل رب قرب شته چی هم دغه خورا (ډیر) لوی فضل دی د دنیا عیش او راحت د دی په مقابل کښی څه حقیقت لری؟.

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۗ

دغه (ثواب) هغه دی چی زیری کوی الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه)،

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ کوم زیری چی ورکړی هغه خامخا واقع کیدونکی دی.

قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چی نه غواړم له تاسی په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستی غواړم په قرابت خپلوی کښی،

تفسیر : د قرآن په شان دولت تاسی ته درکوم، او د ابدی نجات او فلاح لیاره درښیم، او د جنت زیری درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دی. د دغی خیر غوښتنی او احسان څه معاوضه له

تاسي څنې نه غواړم تش يوه خبره غواړم چې له هغه نسبي او کورنۍ او قومي تعلقاتو څخه اقلا سترګې مه پټوئ چې زه ئې له تاسي سره لرم آخر ستاسي معامله له اقاربو، خپلوانو او عزيزانو سره څرنګه ده؟ ډير کله د دوی بې موقعه حمايت هم کوئ زما وينا دا ده که تاسي زما خبره نه منئ مه ئې منئ! که زما دين نه قبلوئ، يا زما د تائيد او حمايت دپاره که نه دريږئ هم څه خبره نشته، ليکن اقلا د قرابت او صلةالرحمی لږ څه خيال او رعايت په کار دی. ښائي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستاسو (منع) شئ! او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي راکړئ چې د خپل الله پيغام تولی دنيا ته ورسوم. آيا زه د دغومره دوستي او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟

تنبيه : د دی آيت دغه معنی له حضرت ابن عباس څخه په صحيحينو شريفينو کښې منقوله ده ځينې له اسلافو د ﴿ إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ﴾ مطلب داسي بيانوی چې تاسي پخپلو منځونو کښې يو له بل سره محبت وکړئ! او ‌د قرابت او خپلوی حق وپيژنئ!. او ځينې له «قربیٰ» د الله تعالیٰ قرب او نژديوالی مرادوی يعنې د هغو کارونو سره مينه او محبت ولرئ چې الله تعالیٰ ته نژدی کوونکي وی. ليکن صحيح او راجح تفسير هم هغه دی چه هغه مو په ابتداء کښې نقل کړ. ځينې علماء له «المودة في القربیٰ» څخه د نبوی د اهل البيت سره مينه او محبت لرل مرادوی او معنی ئې داسي بيانوی. «زه پر تبليغ له تاسي څخه هيڅ بدل نه غواړم فقط دومره هيله (اميد) لرم چې زما له اقاربو سره محبت وکړئ»! په دغه خبره کښې هيڅ د شک او شبهې ځای نشته چې د حضرت محمد رسول الله د اهل بيت او د اقاربو محبت، تعظيم او حقوق پيژندل پر محمدی امت لازم او واجب دی او د ايمان له اجزاؤ څخه دی او له هغوی سره درجه په درجه محبت لرل په حقيقت کښې د رسول الکريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم پر محبت او مودت متفرع دی ليکن د دی آيت تفسير په دی شان سره کول له شان نزول او صحيحه وو رواياتو سره مخالف او د رسول الکريم له رفيع شان سره هم دومره مناسب نه واقع کيږی. والله اعلم.

وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چې وکړی نيک کارونه زيادت به کوو مونږ ده ته په هغه (نيک کار) کښې ښائست، بيشکه الله ښه مغفرت کوونکي (د معصيت) ښه قبلونکي (د طاعت) دی.

تفسير : يعنې که انسان د نيکۍ او ښيګڼې (فايدی) لپاره اختيار کړی نو الله تعالیٰ هم د ده نيکۍ او ښيګڼه (فائده) زياتوی. په آخرت کښې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنيا کښې ښه اخلاق او ښايسته رشې (خوبونه) ورعطاء کوی او د داسي سړی ښوئيدل هم ښېښی، ښائي دلته د دی مضمون ذکر ئې ځکه فرمايلي وی چې اقلا د قرابت محبت مطلوب دی چې د هغه حاصل د

ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو لیکن که څوک له دی نه زیاته نیکی وکړی نو هغه دی ښه وپوهیږی چی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ نیکی نه ضائع کیږی بلکه زیاتیږی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آیا وائی (دا کفار) چی له خپل ځانه تړلی دی (محمد) پر الله دروغ پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوی (یا) پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی پر زړه ستا (زائل به کړی نازل شوی وحی له تانه) او محو کوی الله باطل او ثابتوی حق په کلماتو خپلو سره، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (زړونو) باندی هم.

تفسیر : یعنی که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغی نسبت پاک الله ته وکړی نو الله تعالیٰ قدرت لری چی ستا پر زړه مهر ولګوی او بیا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازل نشی او د وحی سلسله در څخه منقطعه شی، بلکه هغه خبری چی پخوا له دی نه پر تا نازلی شوی دی هم در څخه سلب او هیری کړی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۵ الرکوع (۱۰) آیت ۸٦-۸۷ من سورة بنیٓ اسرآئیل ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾ مګر کله چی په واقع کښی قطعاً د کذب او افترا شائبه نشته نو ځکه یواځی د بدبختانو د قدر نه پیژندلو او د دوی د طعن او تشنیع لامله (له وجی) دغه لوی فیض له تاسی څخه نشی منقطع کیدی بیشکه چی د الله تعالیٰ به د دغه فیض جریان ته ادامه (ثبات) ورکوی او پخپلو خبرو به عملی ډول (طریقه) سره دروغ په دروغ او رښتیا په رښتیا ثابتوی او په هغه وخت کښی به پر ګردو (تولو) دغه خبره په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره څرګندیږی (ښکاریږی) چی په دغو فریقو کښی مفتری او دروغجن څوک دی؟ او د چا پر زړه باندی ئی فی‌الواقع مهر لګولی دی چی د خیر نزول او د حق د قبول ځای او استعداد په کښی له سره نه دی پاتی شوی. پاتی شو دغه سوال چی د الله تعالیٰ هغه خبره کومه یوه ده چی په هغی سره دروغ محو او پنا کیږی او حق ثابتیږی؟ نو زما په نزد هغه هم هغه دلائل او براهین دی چی د قرآن او رسول الله پر تصدیق ئی قائم کړی دی. بالخصوص هغه انفسیه او آفاقیه آیات دی چی د هغو ذکر اوس د «حٰمٓ السجدة» په آخر کښی داسی وشو« ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ﴾

او د هغه په نسبت لازمه تفصیلات د هغه په تفسیر کښې وړکړل شول. د دغو آیتونو له ظاهریدلو څخه به د ګردو (تولو) سره او ناسره، کره او کوټه حال په علانیه ډول (طریقه) واضح کیږي.

تنبیه : د دغه آیت په تفسیر کښې ډیر اقوال شته زما په نزد هم دغه مذکور مطلب بې تکلفه دی چې پاس ولیکه شو. په دغه تفسیر سره د ﴿ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ ﴾ جمله مستأنفه شوه لکه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دی او اکثرو محقیقینو هم دغه غوره کړی ده البته د مضارع معنی مترجم رحمه الله په حال سره کړی ده چې هغه بیخی صحیحه ده مګر زما په خیال سره دلته د استقبال معنی اخیستل تری زیات ښه لګیږي. والله اعلم. حضرت شاه صاحب قدس سره د ﴿ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ ﴾ عطف پر ﴿ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ﴾ باندی کوی لکه چې فرمائی «الله به ولی توفیق ورکوی چې پر الله دروغ وتړی زړه به ئی داسی بندوی چې له سره داسی کوم مضمون په کښې رانشی چې هغه پری وتړلی شی که الله اراده وکړی نو کفر محو او زائل کوی، او بې له پیغامه هم خبری لیږی مګر الله پر خپلو خبرو دین ثابتوی نو څکه پر خپل نبی کلام لیږی.»

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۚ

او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوی توبه له بندګانو خپلو او عفوه کوی له بدو کارونو (د دوی پس له پښیمانی) او ورمعلوم دی هر هغه کار چې کوئ ئی تاسی او قبلوی (الله دعاء) د هغو کسانو چې ایمان ئی راوړی دی او کړی دی ښه (عملونه) او زیادت کوی (دوی ته) له مهربانی خپلی،

تفسیر : یعنی نبی د الله تعالیٰ کلام دررسوی، تاسی هغه رښتیا ګڼئ که دروغ وروسته له هغه د بندګانو ګرد (تول) معاملات له الله سره دی. له هر یوه بنده سره په دنیا او آخرت کښې سم د ده له حال او استعداد سره معامله کیږي د توبه کوونکیو توبه قبوله فرمائی او سره له دی چې پر هر شی ښه علیم، خبیر او پوه دی له ډیرو بدو معاملو څخه تیریږي او ښښی ئی هغه ایمان دارن او نیک بندګان چې د ده خبری آوری الله تعالیٰ هم د دوی دعاوی آوری او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښښی او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې د دوی سم له عمومی ضابطی سره لری، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زیات مرحمت فرمائی.

پاتی شول هغه منکرین او پاخه کفار چې دوی ته د موت تر وخت پوری د رجوع الی الله او د

توبې توفيق نه ميسر كيږي نو الله اكرم شانه واعظم برهانه د دوى عاقبت او انجام داسې بيان فرمائي.

وَالْكٰفِرُوْنَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ۭ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٢٧﴾

او كافران چې دي شته دوى ته عذاب ډير سخت (د دوزخ). او كه چيرې ارته فراخه كړي وى الله رزق روزي دپاره د (تولو) بندګانو خپلو نو خامخا سركشي به كړي وه دوى په ځمكه كښې وليكن نازلوى (روزي الله دوى ته) په هغې اندازې سره چې اراده وفرمائي، بيشكه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دى ښه ليدونكى دى.

تفسير : د الله تعالىٰ په خزانو كښې د هيڅ يو شي تقليل نشته، كه الله تعالىٰ اراده وفرمائي نو خپل تول بندګان غني ګرځولى شي ليكن د الله تعالىٰ حكمت د دې خبرې مقتضي نه دى چې ګردو (تولو) مخلوقاتو ته بې له ميچه او اندازې روزي وركړي او تول په عيش او عشرت كښې آرام او هوسا (خوشاله) وساتي. كه داسې وكړل شي نو بالعموم خلق طغيان او تمرد اختياروى او په دنيا كښې يو لوى شور ماشور جوړيږي، نه به د الله تعالىٰ دربار ته خپل سرونه ښكته كوى او نه به د مخلوق څه رعايت او خاطر كوى، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوى ته ورعطا كيږي خپل قناعت ښكاروى، د دوى حرص او طمع به لا زياتيږي لكه چې مونږ په هم دغه موجوده حالت كښې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفهالحال اشخاصو كښې وينو هومره غناء چې د دوى په لاس ورځي لا د هغې د تزئيد او د تكثير طالب كيږي، د دوى دايمي كوشش او قلبي تمنا هم داسې وي چې نور ګرد (تول) كورونه دې تش شي او يوائې زما كور دې ډك وى، ظاهر دى چې د داسې جذباتو په اثر د عمومي غناء او مرفهالحالي په صورت كښې څرنګه يو عمومي او زبردست تصادم او بد نظمي پيدا كيږي او داسې اوضاع او حالات راڅرګنديږي (راښكاريږي) چې د هيڅا سترګې به له هيڅا څخه نه شرميږي او نه به ترې ويريږي. هو! كه د دنيا د عمومي مذاق او رجحان په خلاف فرض ئې كړئ كه په كوم وخت كښې په فوق العاده صورت د كوم اعظم مصلح او كوم مامور من الله تر كتني لاندې د عمومي خوښي او خوشالي او فارغ البالي مناظر او مظاهر وليدلى شي خو سره له هغه هم د تصادم، تخالف، تمرد، طغيان، تفاخر، غرور او سركشي وقائع واقع نشي او د زماني عظيم انقلاب د دنيا په طبائعو كښې تطور او انقلاب پيدا كړي نو هغه به له دغې عادي او اكثرى قاعدې څخه جلا (جدا) او مستثنىٰ وى. په هر حال دغه دنيا په موجوده حالت كښې پر كوم اساس او نظام چې چليږي او تدوير لري د

هغه اقتضاء هم دا ده چې نه ښائي غناء عمومي صورت ولري بلکه هر چا ته ښائي د ده له استعداد او احوال سره سم هومره چې ورسره وړ (قابل) او لائق وي په هم هغې اندازې او میچ سره ورکړې شي، او پر دغه یواځې پاک الله ښه پوهیږي او عالم دی چې د چا په حق کښې په کوم حال کښې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولیٰ دی؟، ځکه چې ګرد (تول) ړومبني او وروستني حالات د پاک الله په محیط علم کښې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوی باران وروسته له هغه چې ناامیده شي (خلق له وریدلو ئې) او خوروی رحمت (باران) خپل (په تولو ځایونو کښې) او هم دی دی ولي دوست کار جوړوونکی ډیر ثناء ویلې شوی.

تفسیر : یعنې ډیر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مأیوسیږي نو په هم دغه وخت کښې الله تعالیٰ پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوی او د خپلې مهرباني آثار او د برکاتو علائم ځلور خواؤ ته خوروی څو پر بندګانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه کښې دی لکه چې الله تعالیٰ په یوی خاصې اندازې سره عطاء کوی باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمائی خبره دا ده چې ګرد (تول) کارونه د ده په واک (قبضه) او اختیار کښې دی او هر هغه شی چې دی ئې کوی عین د حکمت او صواب دی ځکه چې تول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کښې مجموع دی او د هر راز (قسم) کار جوړول امداد او اعانت د هم ده له درباره کیدی شي.

تنبیه : د الله تعالیٰ د رحمت او قدرت له طرفه مأیوس کیدل د کفارو عادت دی لیکن د یوه مؤمن په نظر کښې د اسبابو سلسله یأس راوړونکې کیدی شي لکه چې د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۰ رکوع ۸۰ آیت کښې داسې یو آیت لولو ﴿ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ﴾ او د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۲ رکوع ۱۱۰ آیت کښې لولو ﴿ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ ﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینې له دلائلو (د قدرت) د الله پیدا کول د آسمانونو او د ځمکې (او د مافیها) دی.

تفسیر : یعنی هم هغسی چی رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهیاء کول د ده په قبضه او واک (اختیار) کښی دی د دغو اسبابو سماویه او ارضیه اسباب او د هغو آثار او نتایج هم د هم ده مخلوق دی.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٍ

او (پیدا کول) د هغو اشیاؤ دی چی خواره کړی ئی دی په آسمانونو او په ځمکه کښی له ذی روح خوځیدونکیو.

تفسیر : له دغه آیت څخه ظاهراً هم دا معلومیږی چی د ځمکی په شان پر آسمانونو هم د ساکښانو (ذی روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بیا راتولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چی اراده وفرمائی ښه قادر دی.

تفسیر : یعنی هغه ذات چی دوی ئی ګرد (تول) خواره واره کړی دی هم هغه کولی شی چی دوی ګرد (تول) سره یو ځای کړی او هم دغه به د قیامت ورځ وی.

وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُواْ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

او هغه څه چی رسیږی تاسی ته (ای مؤمنانو) له کوم مصیبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دی چی کړی دی لاسونو ستاسی او عفوه کوی (الله) له ډیرو (ګناهونو).

تفسیر : یعنی هم هغسی چی نعمتونه په یو خاصی اندازی او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعایت ورکول کیږی د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ماتحت وی. مثلاً بندګانو ته

چې کومه سختي او مصیبت ورورانډې کیږي د هغه قریب یا بعید سبب د هم دغو بندګانو ځینې اعمال او افعال وي. عیناً د دوی په شان چې انسان د غذاء او د نورو شیانو له بې احتیاطي څخه رنځور شي بلکه په ځینو اوقاتو کښې تري مړ هم شي یا ځینې اوقات د میندو له بد پرهیزي څخه وړوکیو ته رنځ او درد رسیږي. یا کله د یوې کوڅې او محلې یا د یوه ښار د بې تدبیرۍ او حماقت له سببه پوره محلې یا ښار ته نقصان رسیږي هم دغه حال دی د روحاني او باطني بدپرهیزۍ او بې‌تدبیرۍ او ښائي چې دغه دي پر هغه قیاس کړې شي. ګواکې د دنیا هر مصیبت د بندګانو د ځینو ماضیه وو اعمالو نتیجه ده او په مستقبل کښې د دوی دپاره د تنبیه او امتحان موقع وربرابروي. او دغه د دې لامله (له وجې) ده چې د الله تعالیٰ رحمت د بندګانو له ډېرو ګناهونو څخه تیریږي. که پر هر یوه جرم نیونه او پوښتنه وي نو د ځمکې پر مخ به یو سادار هم نه پاتې کیده. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي « دغه خطاب دی عاقلو او بالغو خلقو ته اعم له دې چې صالح وي که طالح مګر انبیاء علیهم السلام په دغه کښې نه دي داخل او وړوکي هم په کښې نه دي شامل د هغوی دپاره به بل شی وي. په دغې سختي کښې دنیوي سختي او د قبر او اخروي سختي هم داخلې دي».

وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کښې او نشته تاسې ته غیر له الله هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکی او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسیر : یعنې محض پخپلې مهرباني سره ئې معافوي که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمائي نو مجرم چیرې تري تښتیدلی او پټیدلی هم نشي او له ما سوا الله څخه بل څوک د ده د حمایت او امداد دپاره دریدلی شي؟.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلْجَوَارِ فِى ٱلْبَحْرِ كَٱلْأَعْلَٰمِ ﴿٣٢﴾

او ځینې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سیند کښې په شان د غرونو (په لویوالي کښې).

تفسیر : لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي د سمندر لوی لوی جهازونه هم

لوړ (اوچت) په نظر راځي.

إِن يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ

که اراده وفرمائي (الله) نو وبه دروي دغه باد (محرکه قوت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شان د دغه (بحر)،

تفسير : يعني (محرکه قوه او) هوا هم د الله تعالىٰ په قبضه کښې ده که دغه محرکه قوه او هوا ودروي چې ونه چليږي نو ګرد (تول) بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چيرې چې ولاړ دي هم هغلته به ولاړ وي. الغرض اوبه او هوا او نور ګرد (تول) شيان د الله د حکم او د فرمان تابعان دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

بيشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کښې خامخا لوى دلائل (د قدرت) دي دپاره د هر صبر کوونکي (په مصيبت) شکر کوونکي (په نعمت).

تفسير : د سمندرو په سفرونو کښې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرينو سابقه لويږي نو ځکه دغه امر ډير ضرور دى چې انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسي او د الله تعالىٰ قدرت او نعمت په ښه شان وپيژني.
نو که اراده وفرمائي الله جل وعلا شانه وعظم برهانه

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

يا به هلاک (ډوب) کړي دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړي دي (راکبينو ئې) او عفو کوي (الله) له ډيرو (ګناهونو نو ځکه ئې نه غرقوي).

تفسير : يعني ښائي چې د بعضو مسافرينو د ځينو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شي مګر د دغه تباهي په وخت کښې هم الله دوى معافوى او ښنې ئې.

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾

او چی پوه شی هغه کسان چی مجادلی جګړی کوی په آیتونو زمونږ کښی چی نشته دوی ته هیڅ ځای د خلاصیدلو.

تفسیر : یعنی د دی لامله (له وجی) به تباه کړل شی څو دوی د خپلو ځینو اعمالو بدل ومومی او خورا ډیر لوی جګره کوونکی هم وګوری چی بیشکه د الله تعالیٰ له نیولو څخه هیڅوک نشی وتلی او نه تښتیدلی شی او نه چیری تری د پټیدلو ځای موندلی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چی هر شی د خپلو تدابیرو له نتائجو څخه ګڼی په دغه وخت کښی حیرانیږی» او یوه چاره او تدبیر به ئی له لاسه نه وی پوره.

فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَىْءٍ فَمَتَـٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

پس هغه چی درکړی شوی دی تاسی ته (ای مخاطبانو) له څه څیزه (لکه اسباب د دنیا) لږ خسیس ده (چی زائلیږی) او هغه ثواب چی په نزد د الله دی خیر غوره او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی دپاره د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی او (خاص) پر رب خپل توکل کوی دوی.

تفسیر : یعنی د دغو ګردو (تولو) خبرو له اوریدلو څخه وروسته انسان ته لازم دی چی د الله تعالیٰ د رضاء حاصلولو په فکر کښی واوسی او پر دغه څو ورځنی ژوندون او فانی عیش مغرور نشی او ښه وپوهیږی چی ایماندارانو ته کوم عیش او آرام چی د الله تعالیٰ له جانبه ورعطاء کیږی هغه به د دغه دنیوی عیش او آرام څخه ډیر ښه او با دوامه وی او نه به په هغه کښی هیڅ قسم کدورت وی او نه به ئی د فناء او زوال څه اندیښنه وی.

وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَـٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

او (بل دپاره د) هغو کسانو چی ځان ساتی دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه) او هر کله چی په غضب شی هم دوی ښښنه

کوی.

تفسير : د دی بيان د «نساء» په سورت کښی د ﴿ إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ په تفسيرو کښی ليکلی شوی دی هلته دی بيا ولوست شی. ښائی دلته له «کبآئر الاثم» څخه به هغه لويه ګناه مراده وی چی د نظريه وو قوت له بدو کارونو څخه پيدا کيږی مثلاً بدعيه وو عقائدو او «فواحش» هغه ګناهونه چی په هغو کښی د شهوانيه وو قواوو د بی اعتداليو مداخله وی او په ﴿ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴾ کښی خو ظاهر دی چی د غضبيه وو قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی والله اعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او (بل دپاره د) هغو کسانو چی اجابت کوی (د احکامو) د رب د دوی او قائموی (اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او کار د دی (په) مشورت (سره) وی په منځ د دوی کښی.

تفسير : په مشوره سره کار کول د الله تعالىٰ خوښ دی اعم له دی چی دغه مشوره په دنيوی امورو کښی وی يا په آخروی امورو په شيونو کښی وی رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کښی برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، او صحابه وو به هم پخپلو منځونو کښی سره مشوره کوله د حربو او نورو امورو په موضوعاتو کښی او د ځينو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنياد پر هم دغی مشوری قائم شوی وو. دغه ظاهر دی چی د مشوری ضرورت په هغو کارونو کښی شته چی مهتمبالشان وی او په کتاب د الله، او د رسول الله په سنت کښی منصوص نه وی هر شی چی منصوص وی په هغه کښی رأيه او مشوره هيڅ معنی او مورد نه لری او که په هر لوی او واړه کار کښی مشوره وکړی شی نو هيڅ کار به په سر نه رسيږی. له احاديثو څخه معلوميږی چی مشوره دی له هم هغسی سړی څخه واخيسته شی چی عاقل او عابد وی که نه د هغه له بيوقوفی او بد ديانتی څخه د کار د خرابيدلو انديښنه شته.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځينو د هغو شيانو چی ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی (په لياره د الله) او (بل دپاره د) هغو کسانو کله چی ورسيږی دوی ته ظلم تعدی (له

طرفه د کفارو) نو دوی انتقام اخلی (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير : يعنی چيری چی معافول مناسب وی معافوی ئی مثلاً د يوه سری پر يوه حرکت ئی غصه راغله او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور هم اعتراف وکړ او دی ئی معاف کړی، دغه محمود دی. چيری چی بدل اخيستل مصلحت وی مثلاً کوم سری خامخا بی سببه او بی جهته له خلقو سره منگلی لگوی يا خوله اچوی، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته ئی ملا ترلی وی، يا د څه نه ويلو او تأديب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرئت لا زيادت مومی. يا زمونږ له شخصی حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په کښی متصور وی نو په دغو پاس صورو کښی دی داسی بدل او انتقام اخلی چی په قدر د هم هغه تيری او زيادت وی او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوی.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ج

او جزاء د بدکار بدی په شان د هغه (نه زيات).

تفسير : د بدل او انتقام په طور سره کومی بدی چی له چا سره کولی شی هغه حقيقتاً بدی نه بلکه صورتاً بدی وی. د «سيئة» اطلاق پر هغه «مشاكلةً» کړی شوی دی.

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ط اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٠﴾

پس هر چا چی عفو وکړه او صلح ئی وکړه پس اجر د ده پر الله دی بيشکه الله نه خوښوی ظالمان (شروع کوونکی په ظلم سره).

تفسير : يعنی ظلم او زيادت د الله تعالیٰ په نزد په هيڅ يوه حالت کښی پسند نه دی. دير ښه خصلت هم دغه دی چی انسان هغومره بدل او انتقام چی اخيستی هم شی له هغه څخه هم منصرف شی مشروط په دی سره چی د هم دغو تيريدلو په سبب هغه خبره اصلاح وومی.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ط ﴿٤١﴾

او خامخا هغه څوک چی واخلی حق خپل پس له مظلوم کيدلو د ده پس دغه کسان (چی خپل حق ئی اخيستی دی) نشته پر دوی هيڅ لياره (د معاتبت او ملامتيا).

تفسیر : یعنی که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلی نو په دغه کښی پری هیڅ الزام او ګناه نشته مګر د هغه معافول او تری تیریدل ډیر ښه، احسن او افضل دی.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بیشکه هم دا خبره ده چی لیاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چی (ابتداء په) ظلم کوی پر خلقو.

تفسیر : یعنی ابتداء په ظلم کوی، یا په انتقام اخیستلو کښی د خپل استحقاق له حده تجاوز او تیری کوی.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

او سرکشی (تجاوز) کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره (بی له حجته) دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک او خامخا هغه څوک چی صبر (او تحمل ئی وکړ په ظلم او آزار) او ښښنه ئی وکړه، بیشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الامور غورو کارونو څخه دی.

تفسیر : یعنی د قهر او د غصی ځغمل، او د ایذاء او ضرر ګالل (برداشت کول)، او د ظالم ښښل او معافول د لوی همت او د تحمل او حوصلی کار دی. په حدیث کښی راغلی دی «هغه بنده چی ظلم پری شوی وی او هغه محض د الله تعالیٰ دپاره تری تیریږی او ښښی ئی نو الله تعالیٰ ضرور د هغه عزت او پت زیاتوی، او مدد او اعانت ورسره فرمائی».

وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن وَلِيٍّ مِّن بَعْدِهِ ۗ

او هر هغه څوک چی ګمراه ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک ولی دوست کار جوړوونکی وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسير : يعني محض د الله تعالىٰ په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلىٰ خصائل حاصليدی شي. که الله تعالىٰ ده ته د دغو ډيرو ښو اخلاقو په طرف ليار ښوونه ونه کړی نو څوک به ئی لاس ونيسی؟ او د دغی سپکتيا او تيتوالی او رسوائی له کندی څخه بی ئی ويستلی شي؟.

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٤﴾

او وينی به ته ظالمان (کافران) هر کله چی ووينی دوی عذاب (په ورځ د قيامت کښی) وائی به دوی آيا شته بيرته تللو (د دنيا) ته کومه لياره (چی بيرته د مافات تدارک وکړو؟).

تفسير : يعني کومه داسی لياره هم شته چی مونږ په هغی سره بيرته دنيا ته ستانه (واپس) شوی او دا ځلی له دنيا څخه سره له ښو عملونو بيرته دلته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وينی به ته دوی چی وړاندی کولی به شی په دغه اور په دغه حال کښی چی ويريدونکی به وی له خواری ګوری به دوی (دغه اور ته) په کتنی پټی (له ډير هيبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوری).

تفسير : يعني د يوه ډير ويريدونکی مجرم په شان د ډير خوف، ذلت او ندامت له سببه به په تيتو سترګو سره ګوری او هيڅ ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شی کتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وائی به هغه کسان چی ايمان ئی راوړی دی (داسی چی) بيشکه زيانکاران هغه کسان دی چی زيان ئی رسولی دی نفسونو خپلو ته او کورنی خپلی ته

په ورځ د قيامت كښي (په خلود فيالجحيم او حرمان من النعيم سره).

تفسير : يعني دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او كورنى او ګرد (تول) ئى سپيره او په عذابونو كښي اخته كړل او تول ئى تباه ، برباد او كړل.

أَلَآ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ فِى عَذَابٍ مُّقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنْ أَوْلِيَآءَ
يَنصُرُونَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾

واوره ! خبردار شه! چي بيشكه ظالمان په عذاب هميشه كښي دى. او نه به وى دغو كفارو ته هيڅوك له دوستانو چي مدد وكړى له دوى سره (په دفع د عذاب كښي) غير له الله او هر هغه چي ګمراه ئى كړى الله پس نه به وى ده ته هيڅ لياره (حق ته په دنيا كښي او جنت ته په آخرت كښي.)

تفسير : يعني نه ئى په دنيا كښي هدايت وربه برخه كړ، او نه ئى په آخرت كښي نجات ور په برخه شو.

ٱسْتَجِيبُوا۟ لِرَبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۚ

اجابت وكړئ (اى خلقو!) رب د تاسى ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چي راشي (هغه) ورځ چي نشته هيڅ رد او دفعه هغى (ورځى) لره له (جانبه د) الله،

تفسير : يعني هم هغسي چي په دنيا كښي د هغه عذاب مؤخر كيده او وروسته لويده په هغه ورځ كښي به نه وروسته لويږى او نه به تال خورى (بلكه حتماً او خامخا عذاب به واقع كيږى).

مَا لَكُم مِّن مَّلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُم مِّن نَّكِيرٍ ﴿٤٧﴾

نه به وى تاسى ته هيڅ د پټيدلو (تښتيدلو) ځاى په دغه ورځ كښي او نه به وى تاسى ته هيڅ لياره د انكار (له ګناهونو).

تفسير : يعنى له انكار څخه به هيڅ فائده نه وررسيږى او ابن كثير رحمة الله عليه داسى معنى كرى ده چى هيڅ يوه داسى موقع به نه پيدا كيږى چى تاسى به هغه نه پيژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس كه مخ وګرځوه (دغو مشركانو له دعوته ستا اى زما رسوله!) پس نه ئى ليږلى مونږ ته پر دوى ساتونكى، نشته پر تا مګر يواځى تبليغ (د احكامو دى او كړى دى تا اى محمده دا كار).

تفسير : يعنى اى محمده صلى الله عليه وسلم تاسى د دى خبرى مسؤل او ذمه وار نه يئ چى يواځى هرومرو (خامخا) په جبر او اكراه او زور سره دغه خبره پر هغوى ومنئ، ستاسى فريضه او وظيفه هم دا ده چى د الله تعالىٰ پيغام دوى ته ورسوئ چى هغه تاسى اداء كړى ده او اداء كوئ ئى، كه دوى ئى نه منى بلا وريسى دوى پوهيږى او جهنم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بيشكه مونږ كله چى وڅكوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله كوم رحمت (لكه غناء او صحت) نو خوشاله شى دى په هغه او كه ورسيږى دوى ته كوم قسم بدى (لكه مرض يا فقر) په سبب د هغو بديو چى پخوا ليږلى دى لاسونو د دوى بيشكه چى (جنس د) انسان ناشكره دى (چى نعمت هيروى زحمت يادوى).

تفسير : يعنى تاسى د دوى د مخ اړولو او اعراض څخه مه خفه كيږئ! د انسان طبيعت هم داسى واقع شوى دى «الا من شاء الله» چى كه پاک الله پرى نعمت، احسان او انعام وفرمائى نو دى له هغه سببه تكبر، لوئى فخر او غرور كوى بيا هر چيرى چى ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته كوم مصيبت، نقص او ضرر واقع كيږى نو بيا هغه ګرد (تول) نعمتونه او احسانات ئى له ياده وځى او هيروى ئى او داسى منكر او ناشكره كيږى چى ګواكى پرى ښه وخت له سره نه وو تير شوى. خلاصه ئى دا چى كه د عيش او عشرت نعمت او فراخى او ارتوالى حالت وى، يا كه د تنګى سختى، تكليف او مصيبت وخت دوى په دغو دواړو حالاتو پخپل حد او ځاى كښى نه دريږى. هو! د قانتينو مؤمنينو شان او طريقه هم داسى ده چى په سختى او مصيبت كښى صبر،

او د وسعت او فراخی په حالت کښې د حقیقی منعم شکریه اداء کوی او په هیڅ حالت کښې د الله تعالیٰ انعامات او احسانات نه هیروی او له ناشکری ځنی ځان بچ کوی.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ اِنَاثًا وَّيَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ﴿۴۹﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّاِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿۵۰﴾

خاص الله لره ده سلطنت باچائی د آسمانونو او د ځمکی، پیدا کوی (الله) هر هغه شی چی اراده وفرمائی، ښښی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی لونی او ښښی (الله) دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی ځامن یا جوړه ورکوی دوی ته (الله) ځامن او لونی او ګرځوی هر هغه څوک چی اراده وفرمائی (الله) شنده، بیشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدی د هر چا) ښه قادر (په هر شی باندی چی اراده وفرمائی).

تفسیر : یعنی سختی وی یا نرمی وی ګرد (تول) احوال د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی دی په آسمان او ځمکه او پر هر شی د هم هغه سلطنت دی او د هم ده حکم چلیږی، د هر هغه شی اراده چی وکړی هم هغه پیدا کوی او د هر چا دپاره چی د هر شی د اعطاء اراده وفرمائی ورعطاء کوی ئی او هر چاته چی د عدم الاعطاء اراده وفرمائی نه ئی ورکوی د دنیا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چی مثلاً یو له سره اولاد نه لری او دوهم تش لونی لری، دریم تش ځامن لری، څلورم هم ځامن او هم لونی لری، جوړه جوړه یا جلا جلا (جدا جدا) په دغه کښې هیڅ دعوی نه ده هم هغه حقیقی مالک پوهیږی چی د کوم یوه سری په کوم حالت کښې ساتل مناسب دی او هم دی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوی هیڅچا ته د دغی خبری قوت او مجال نشته چی د الله تعالیٰ د ارادی مخه ونیسی یا د الله تعالیٰ پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکړی شی د عاقل کار دا دی چی په هر قسم تودو او سړو حالاتو کښې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړی او تل دی خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندی ونیسی! او د تکبر او د نعمت له کفرانه دی خپل ځان وساتی!.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ؕ

او نه ښائی دپاره د هیڅ بشر دا چې خبرې وکړی له ده سره الله مګر په وحی سره (په خوب کښې یا په الهام سره) یا وروسته له پردی څخه یا ولیږی (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل) پس وحی یوسی په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمائی (الله).

تفسیر : هیڅ یو انسان پخپل عنصری خلقت او د موجوده‌وو قواؤ په اعتبار د دی خبری طاقت نه لری چې له الله قدوس سره په دغی دنیا کښې مخامخ شی او ورسره بالمشافهه کلام وفرمائی او دی ئی تحمل وکړی شی نو ځکه د کوم بشر له الله تعالیٰ سره خبری او کلام کول دری صورتونه لری.

الف: واسطه په پرده کښې کلام فرمایل یعنی د الله تعالیٰ له کلامه د سامعی له قوت سره د نبی متلذذ کیدل مګر په دغه حالت کښې د نبی سترګی د الله تعالیٰ له لقاء څخه نشی متمتع کیدی لکه چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د طور پر غره او خاتم الانبیاء محمدالمصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته په لیلة الاسراء کښې ور د مخه شو.

ب : د پرښتی په واسطه د الله تعالیٰ کلام فرمایل مګر چې پرښته متجسده نشی او د ده تر سترګو لاندی رانشی بلکه مستقیماً د نبی پر قلب نزول وکړی او په قلب سره د پرښتی د نزول ادراک او د صورت احساس وشی او ظاهری حواس په هغه کښې څه مداخله ونه کړی شی زما په خیال دغه هغه صورت دی چې د هغه په نسبت د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې راغلی دی **«یأتینی فی مثل صلصلة الجرس»** او په صحیح بخاری شریف د بدء الخلق په ابواب کښې د وحی د دغه صورت د پرښتی د راتللو تصریح هم موجوده ده هم دغه ته ئی په حدیث کښې «وهو أشده علیَّ» فرمایلی دی. او ښائی چې قرآنی وحی علی‌الاکثر په هم دغه صورت سره نازله شوی وی. لکه چې په ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ او ﴿فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ کښې د «قلبک» په لفظ سره دی ته اشاره ده چې دغه معامله بیخی مخفی او پټه سره اجرا کیده او د رسول الله له وجوده بیل کوم موجود په نظر نه راته او نه په داسی خبری سره کیدی لکه چې یو انسان ئی له بل انسان سره کوی چې ورسره نژدی کیناستونکی نور انسانان هم پری وپوهیږی نو ځکه د داسی خصوصیت ذکر ئی په دغه آیت کښې په «وحیاً» سره وفرمایه. ولی چې «وحی» په لغت کښې پر اخفاء او سریعه اشاره باندی دلالت کوی.

ج : دریم صورت دا دی چې پرښته ورمتجسده شی او نبی ته مخامخ راشی او په دی ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ کلام او پیغام ورسوی. لکه چې یو انسان له بل انسان سره خبری او بیان کوی. لکه چې حضرت جبریل علیه السلام یو یا دوه ځلی پخپل اصلی صورت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شوی دی او نور علی‌الاکثر د حضرت دحیة الکلبی رضی الله تعالیٰ عنه

په شکل راته او کله به د غیر معروف انسان په صورت هم راته په دغه وخت کښې به سترګو د پرښتې صورت لیده او غوږونو به ئې غږ آوریده، او نور حاضرین به هم د ده پر خبرو پوهیده او د دوی له خبرو او اترو څخه به مستفید کیده. د حضرت صدیقې بی‌بی عائشې رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې چې دوه قسمه بیان شوی دی له هغه څخه دغه ئې دوهم صورت دی او زما په خیال هم دغه ئې په دغه آیت کښې په دغو الفاظو سره تعبیر فرمایلی دی ﴿أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ﴾ والله اعلم بالصواب. باقی حجاب والا صورت څرنګه چې بیخی نادر بلکه پټه او مخفی دی نو ځکه د حضرت صدیقې بی بی عائشې رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې له هغه سره بالکل تعرض نه دی کړی شوی.

إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه دغه (الله) ډیر پورته غالب دی (په انزال د وحی کښې) ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کښې).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علو له دی نه مانع دی چې بی حجابه خبری وکړی او حکمت ئې د دی مقتضیٰ دی چې په ځینو صورتونو کښې د هم کلامی صورت اختیار کړی.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ

او هم داسې (لکه چې وحی مو کړې وه نورو انبیاؤ ته) وحی راولیږلی مونږ تاته (ای محمده!) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره،

تفسیر : محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په دغه ځای کښې له روح څخه مراد پرښته اخیستی ده یعنی جبرائیل الامین او دغه د ځینو مفسرینو رأیه ده. لیکن ظاهر دا دی چې دلته پخپله قرآن کریم به ئې په روح سره تعبیر فرمایلی وی ځکه چې د پاک قرآن له تاثیره مړه زړونه ژوندی کیږی، او انسان ته ابدی حیات ور په برخه کیږی. وګورئ! هغه اقوام چې د کفر، ظلم، طغیان او بد اخلاقی په موت سره مړه شوی وو عظیم‌الشان قرآن په دوی کښې په څه شان نوی روح او ځان واچوه.

مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

نه وی ته چې پوهیدی به چې څه دی کتاب او نه (پوهیدی په دی چې څه

شي دي شرايع او) ايمان.

تفسير : يعني ايمان او د ايمانيه ؤ اعمالو دغه تفاصيل چې د وحي په ذريعه اوس معلوم شوي دي پخوا له دې نه چيرې معلوم وو. اګر كه په نفس الايمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ

وليكن ګرځولى دى مونږ دغه (روح كتاب، ايمان) داسې يوه رڼا چې سمه لياره ښيو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمايو مونږ له بندګانو خپلو،

تفسير : د پاک قرآن په رڼا كښې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وكړو نو هغوى د سعادت او فلاح پر لياري بيايو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٢﴾ لا

او بيشكه ته خامخا ښودل كوى (خلقو ته) په طرف د لياري مستقيمي برابري.

تفسير : يعني تاسي خو تولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذريعه تر الله تعالىٰ پوري د رسيدلو سمه صافه لياره ورښيئ اعم له دې چه څوک پر هغې لاړ شي كه لاړ نشي.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمې لياري د هغه الله ته چې خاص ده لره دى هر هغه شيان چې په آسمانونو كښې دي (له علوياتو) او هر هغه شيان چې په ځمكه كښې دي (له سفلياتو سره له اسمانونو او ځمكى خلقاً ملكاً عبيداً)،

تفسير : يعني سمه صافه لياره هغه ده چې پر هغې باندې له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالىٰ پورې ورسيدى شي هر څوک چې له دې لياري څخه بې لياري شي نو هغه له الله تعالىٰ ځني بيل پاتې كيږي.

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿٥٣﴾ ع

واوره ! خبردار اوسه! خاص الله ته بيرته ګرځي تول کارونه (د مخلوقاتو په قيامت کښي).

تفسير : يعني کله چي د ګردو (تولو) کارونو انجام د هغه په طرف دی نو ښائی چي انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کښي اوسي او پخپل اختيار سره پر داسي يوی لياری لاړ شي چي هغه سم وروړسيږی. اللّٰهم اهدنا الصراط المستقيم وثبتنا عليه.

تمت سورة الشورىٰ بعون الله وتوفيقه فله الحمد والمنة

سورة الزخرف مكية الا آية (٥٤) فمدنية وهي تسع و ثمانون آية وسبع ركوعات
رقم تلاوتها (٤٣) تسلسلها حسب النزول (٦٣) نزلت بعد الشورىٰ

د «الزخرف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٤) آيته څخه چي مدنی دی (٨٩) آيت او (٧) رکوع لری
په تلاوت کښي (٤٣) او په نزول کښي (٦٣) سورت دی وروسته له «الشورىٰ» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ۞ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۞ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۞

قسم دی په دغه کتاب روښان بيانونکی چي بيشکه مونږ ګرځولي مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربی ژبه دپاره د دی چي تاسي پری وپوهيږئ (عقل په کښي وچلوئ).

تفسير : ځکه چي عربی ژبه ستاسي مورنی ژبه ده. او ستاسي په ذريعه به د دنيا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوی او پری پوهيږی به.

وَاِنَّهٗ فِيْٓ اُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ۞

او بیشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کښې په نزد زمونږ خامخا خاوند د لوئی مرتبې ډیر مستحکم دی.

تفسیر : یعنی دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمو اسرارو د اشتمال له وجې نهایت لوړه مرتبه لري او له تبدیل او تحریف څخنی د محفوظیت او مصؤنیت له سببه نهایت مستحکم دی. د ده دلائل او براهین نهایت مضبوط او د ده احکام نافذ او غیر منسوخ دی. هیڅ یو حکم ئې له حکمته تش نه دی او د ده تول مضامین د معاش او معاد پر ډیرو اعلیٰ هدایاتو مشتمل، او له حکمت او مصالحو څخه مملو دی. او د قرآن پر دغو ګردو (تولو) محاسنو پخپله هم دغه قرآن شاهد دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.

تنبیه : قرآن او نور سماویه کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی دی.

أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۝٥

آیا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسی دغه ذکر پند (قرآن) بندیدل (ګرځیدل) له دی سببه چې یئ تاسی یو قوم مسرف له حده تیریدونکی (مشرکان چې پری نه راوړئ ایمان).

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دی سببه چې تاسی حکم نه منئ نو آیا مونږ به د حکم لیږل موقوف کړو؟» یعنی دغسی توقع له سره مه کوئ! د الله تعالیٰ حکمت او رحمت د دی خبری مقتضی دی چې سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو او شرارتونو چې ستاسی له خوا کیږی د الله تعالیٰ د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت او د پند سلسله ونه ترله شی، ځکه چې ډیر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږی او پر منکرانو به کامل طور سره د حجت اتمام کیږی.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝٦ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ
إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٧

او څومره ډیر مو لیږلی دی له انبیاؤ څخه په پخوانیو (خلقو کښې) او نه به راته دوی ته هیڅ نبی مګر وو به هغوی چې په هغه (نبی) پوری به ئې مسخری کولی.

تفسير : يعنى له پخوانيو انبياؤ سره هم داسى استهزاء كړى شوى وه او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت كړى شوى وو مګر د دغى استهزاء او تكذيب له وجى د نبوت سلسله ونه ټرله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

پس هلاک کړل مونږ هغه (پخوانى خلق چى) سخت تر (ؤ) له دوى نه له جهته د قوت او تير شوى دى (ځو ځايه په قرآن كښى) مثل صفت د ړومبنو خلقو (چى اهلاک او تعذيب وو).

تفسير : يعنى د عبرت دپاره د هغو مكذبينو د تباهى او هلاک مثالونه وړاندى كړى شوى او پخوا له دى نه مذكور شوى دى چى په زور او په قوت كښى له تاسى څخه دير زيات وو كله چى هغوى د الله تعالىٰ له عذابه نجات ونه موند نو تاسى په څه شى مغرور يئ؟ وروسته له دى نه د الله تعالىٰ هغه د عظمت او قدرت او د تصرف د كمال ذكر راځى چى تر يوى اندازى پورى د دوى په نزد هم منلى شوى او مسلم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

او قسم دى خامخا كه چيرى پوښتنه وكړى ته له دغو كفارو چى څوک دى هغه ذات چى پيدا كړى ئى دى آسمانونه او ځمكه؟ نو خامخا وبه وائى دغه كفار هرومرو (خامخا) چى پيدا كړى دى (تول هغه الله چى) ښه غالب قوى دى (په انفاذ د احكامو) ښه عالم دى (فرمائى الله) هغه (ذات) چى ګرځولى ئى ده تاسى ته ځمكه فرش (ځاى د قرار) او ګرځولى دى تاسى ته په دغى ځمكى كښى ليارى دپاره د دى چى تاسى سمه لياره وموميئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير : يعنى تر هغه ځايه پورى چى انسان هلته هستوګنه كوى او يو له بل سره ګورى او تګ راتګ كوى او پخپلو منځونو كښى سره ليارى لرى او په دغه تللو راتللو سره په دنيوى او

آخروی مقاصدو کښی د برۍ او کامیابۍ لیاری ځان ته معلومی کړی.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ

او هغه (ذات) چی نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسیر : یعنی په یوه مخصوص مقدار چی د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کښی مقدر وو.

فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾

پس ژوندی کړی دی مونږ په دغو اوبو سره کلی مړه (وچی کلکه ځمکه) په شان (د دغه ژوندی کیدلو د ځمکی) راوبه ایستل شئ تاسی (هم بیا ژوندی له قبورو).

تفسیر : یعنی څرنګه چی په وچی کلکی مړی ځمکی کښی د باران د اوبو په وسیله نوی ژوندون او حیات پیدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوی ئی هم داسی په مړو اجسامو کښی هم روح غورځوی او بیا مو له مقابرو څخه ژوندی راپاڅوی.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او هغه (ذات) چی پیدا کړی ئی دی اصناف (او انواع د مخلوقاتو) تول د دوی .

تفسیر : یعنی په دنیا کښی د هومره اشیاوو جوړی چی دی او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل یا متقابل انواع چی دی د هغو ګردو (تولو) خالق الله تعالیٰ دی.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ

او ګرځولی ئی دی تاسی ته له بیړیو (جهازونو) او له چارپایانو هغه چه سوریږئ تاسی پری (په لونده او وچی کښی) دپاره د دی چی سم برابر کینئ تاسی پر شاوو (د هر یوه) د هغه.

تفسیر : یعني په بر (وچه) کښې د ځینو چارپایانو (څلوربولو) پر شاوو او په بحر (سیند) او فضاء او نورو کښې د بیړۍ او جهازونو او طیارو او نورو مراکبو پر شاوو سوریږئ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

بیا یاد کړئ (قلباً) تاسې نعمت د رب خپل کله چې برابر کینئ (سواره شئ) پر هغه او ووایئ تاسې پاکې ده هغه (لوی ذات) ته چې مسخر کړی ئې دی مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قید) کښې راوستونکی (په وس خپل سره)

تفسیر : یعني پر حیواناتو یا کشتي او جهازونو او نورو نقلیه ؤ وسایلو باندی د سوریدلو په وخت کښې د الله تعالیٰ د هغه انعام او احسان یادونه پخپلو زړونو کښې وکړئ چې الله تعالیٰ مونږ ته دومره عقل، پوه، تدبیر، قوت او قدرت او نور رابښلي دی چې پخپل عقل او تدبیر او نورو سره دغه شیان مونږ تر خپلې اداری لاندی راوستلي دی دغه محض د الله تعالیٰ فضل او احسان دی، که نه په مونږ کښې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چه داسې شیان مو قابو کړی وی لازم دی چې په ژبه سره هم پر نقلیه ؤ وسایلو د سوریدلو په وخت کښې دغه الفاظ ووایئ ﴿ سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴾ نور اذکار او ادعیه هم په احادیثو کښې راغلي دی. چې د حدیث او تفسیر په کتابونو کښې مذکور دی.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

او بیشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بیرته ورتلونکی یو (په سورلی د جنازو).

تفسیر : یعني د دغو سفرونو په تقریب د آخرت د سفر په یادونه کښې ولوېږئ. رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم خو د سوریدلو په وخت هم دغه تسبیح فرمایله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّأَصْفٰكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾

او ګرځوی (مقرروی کفار) الله ته له بندګانو د ده یوه برخه (اولاد چی ملائکو ته د الله لونه وائی)، بیشکه چی (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آیا وایئ تاسی چی (الله) نیولی دی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی لونی (چی اخس او ادنیٰ دی) او غوره کړی ئی یئ تاسی په زامنو (چی اشرف او اعلیٰ دی له لونو نه)

تفسیر : یعنی لازم خو داسی ؤ چی د الله تعالیٰ نعمتونه به ئی پیژندلی او د هغو شکریه به ئی اداء کړی وه دوی صریحی ناشکری ته اوښتی دی او د الله تعالیٰ دربار ته سپین سترګی او ګستاخی کوی له دی نه لویه ګستاخی او ناشکری به څه وی چی د هغه دپاره د اولاد تجویز وکړی شی او هغه هم له بندګانو څخه او هغه هم لونی. اول اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وی نو قدوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چی ګواکی دی له اجزاوو څخه مرکب دی او د مرکب حدوث ضروری دی دوهم په ولد او والد کښی ښائی چی مجانست وی که دواړه له یوه جنسه نه وی نو د ولد یا والد په حق کښی عیب دی. دلته د خالق او مخلوق په منځ کښی د مجانست تصور هم نشی کیدی. دریم جونی د جسمیه وو او عقلیه وو قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصی او کمزوری وی ګواکی معاذ الله که الله تعالیٰ د خپل ځان دپاره اولاد هم اختیار کړی وی هغه هم تیټ او ناقص. آیا تاسی ته شرم نه درځی چی پخپلو برخو او حصو کښی عمده او اعلیٰ شیان او د الله تعالیٰ په حصه کښی ناقص او تیټ شیان راوباسی. او مقررویئ ئی.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَّهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

حال دا هر کله چی زیری ورکړ شی یو د دوی ته په (تولد د) هغه سره چی ګرځولی ئی دی رحمٰن ته مثل (او شبیه نو) وګرځی مخ د ده تک تور (له ډیره غمه) حال دا چی دی به ډک وی له غمه.

تفسیر : یعنی هغه اناثیه اولاد چی د الله تعالیٰ دپاره دوی تجویز کړی دی هغه د دوی په زعم کښی داسی عیب دار او ذلیل او حقیر دی چی که پخپله دوی ته د هغه د تولد زیری ورکړ شی

نو له ډیر رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړی او وضعیت ئې سخت تغیر مومی او پخپل زړه کښې سخت پیچونه او تاوونه خوری. د دې پوره تقریر د «صافات» د سورت په آخری رکوع کښې پخوا له دې لیکلی شوی دی.

أَوَمَن يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

آیا (مقرروی دوی الله ته) هغه څوک چې لویولی شی په ګانو (کالیو) کښې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کښې نشی ښکاره کولی (بیانولی مطلب خپل).

تفسیر : آیا الله تعالیٰ خپل اولادیت ته جوتی غوره کړی دی؟ چې عادتاً په دول او سینګار سره نشو او نما مومی د ګانو او زیورو په شوق کښې مستغرقی اوسی چې د دوی د رایی او عقل پر ضعف باندې دلیل دی او دوی د فکریه قوت له ضعفه د مباحثی په وخت کښې بیانیه قوت هم ونه لری لکه د ښځو په تقریرونو کښې که څوک لږ څه غور وکړی نو ګوری به چې دوی نه خپله دعوی په کافی بیان سره ثابتولی شی او نه د نورو دعاوی ماتولی شی او تل ناقصی او ناتمامی خبری کوی او نوری داسی فضولی او چتی (بیکاره) خبری له هغی سره ګدوی چې له هغه موضوع سره په بیخی څه علاقه او تناسب نه لری چې په دغه سره هم د مقصود په تبیین کښې احتیاج زیات وی او په دغه سره د دوی عجز لا څرګندیږی (ښکاره کیږی) پس هر طویل کلام په هم دغه حکم کښې راځی او د معمولی جملی او عادی خبری اداء کول، لکه راځه! څه! دا شی راکړه! هغه واخله، هغه راغلی وو، دی تللی وو، د بیانیه قوت دلیل نه دی.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا

او ګرځوی (کفار) پرښتی هغه چې دوی عبادالرحمٰن د الله بندګان دی ښځی (لونی د الله)،

تفسیر : یعنی دغه د دغو مشرکانو یو بل دروغ دی چې پرښتی د ښځو په وصف کښې داخلوی، حال دا چې پرښتی نه د ښځو او نه د نارینه وو له جنسه دی بلکه دوی د الله تعالیٰ یو بیل علیٰحده مخلوق دی.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾

آيا حاضر وو (دغه كفار په وخت د) پيدا كيدلو د دغو پرښتو كښې (چې ښځې لونه پيدا شوې دي) ژر ده چه وبه ليكلې شي شاهدې د دوى او پښتنه به هم ترې وكړه شي (په آخرت كښې).

تفسير : يعني كوم يو عقلي يا نقلي دليل خو له دوى سره د دغې دعوى د اثبات دپاره نشته. نو آيا دوى په هغه وخت كښې چې الله تعالىٰ پرښتې پيدا كولې ورته ولاړ وو؟ او دوى پخپلو سترګو پرښتې ليدلې دي چې پرښتې نارينه نه دي ښځې دي؟ ښه دى د دوى دغه شهادت د اعمالو په دفتر كښې ليكلې كيږي څه مهال (وخت) چې دوى به د الله تعالىٰ د عدل او انصاف په دربار كښې وړاندى كيږي نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوى نه پوښتنې كيږي چې تاسي ولې داسي خبرې كولې او له كومه تاسي ته دا معلومات په لاس درغلي و؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ ۗ

او وائي (دغه مشركان) كه اراده فرمائلې وى رحمٰن نو عبادت به مو نه وى كړى د دغو (باطلو معبودانو).

تفسير : يعني دوى د خپلو دغو د شرك، بې ادبۍ او ګستاخۍ په جواز او استحسان كښې يو داسې عقلي دليل هم وړاندې كوى چې كه الله تعالىٰ اراده كړې وى نو مونږ ته به ئې موقع نه راكوله چې له ماسواء الله څخه به مو د نورو شيانو عبادت كاوه، او هرومرو (خامخا) به ئې زمونږ مخه نيوه. كله چې مونږ برابر پر خپل هم دغه دود (رواج) او دستو دوام كوو چې هغه ئې ګورى نو ثابت شو چې دغه كار بهتر او د ده خوښ دى. نو الله جل وعلا شانه واكرم واعظم برهانه د مشركانو د دغې وينا ترديد داسې فرمائي

مَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوى ته په دغې (وينا خپلې) هيڅ قدر علم پوه نه دى دوى مګر دروغ وائي (خوشې چتې (بيكاره) اټكلونه چلوى ځكه چې الله راضي نه دى په كفر).

تفسير : يعني دغه خبره خو رښتيا ده چې بې د الله تعالىٰ له ارادې څخه هيڅ شى نشي كيدى ليكن د كوم شي ښيګڼه (فائده) او بهترى زمونږ دپاره له دې نه نه ثابتيږي. او كه داسې وى نو په دنيا كښې به هيڅ كار بيكاره او هيڅ شى خراب او بد نه پاتې كيده او په ګرد

(تول) جهان کښې به محض خير وه او بس او د شر تخم به له سره نه پيدا کيده او هر يو دروغجن ظالم او مکار به هم داسې وائي که د الله تعالیٰ اراده نه وی نو زه به ئې نه پرې ښودم چې داسې ظلم او تيرې به مې کاوه او کله ئې چې ماته د ظلم، ستم او تيرې موقع راکړه نو معلومه شوه چې دی په دغه کار خوښ او راضي دی. په هر حال په مشيت او رضاء کښې د لزوم ثابتول کوم علمي اصول نه دی او محض د گمان او اتکل غشي دی چې د هغه بيان د جزء ۸ «الانعام» د سورت په (۱۸) رکوع ۱۴۸ آيت کښې د دغه آيت په تفسير کښې پخوا ليکلی شوی دی ﴿ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا ﴾

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آيا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منګلي خښوونکي (حجت نيوونکي دی نه ده داسې) بلکه وائي دغه مشرکان بيشکه موږ موندلي مو دي پلرونه خپل پر يوې لياري (دين) او بيشکه موږ پر قدمونو د دوی لياره موندونکي تلونکي يو (يعني د هم هغو خپلو پخوانيو په پلونو ځو او د غير الله عبادت کوو).

تفسير : د عقلي دليل حال خو مو واوريد، آيا ما سواء له هغه څخه بل کوم نقلي دليل پخپلې دغې دعوی باندې وړاندې کولی شي؟ يعني د الله تعالیٰ له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کښې شته؟ چې په هغه کښې د شرک غوره والي ليکلی شوی وی؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته. نو ماسواء له دی نه چې د خپلو پلرونو او نيکونو ړوند تقليد دليل وړاندې کړی بل څه شی له دوی سره نه دی پاتې شوی، هم دغه د دوی له گردو (تولو) څخه زبردست دليل دی چې د هرې زمانې مشرکانو به هم دغه دليل وړاندې کاوه چې وروسته له دی نه د هم دغه بيان دی.

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ أَوَلَوْ جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

او هم داسی (ستا په شان) نه وو لیږلي مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلي کوم ویروونکی (له عذابه یعنې نبي) مګر وبه ویل هوسا (آرام) او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو) بیشکه مونږ چې یو موندلي مو دي پلرونه خپل پر یوې لیارې او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکي تلونکي یو. وبه ویل (نبي دوی لره) آیا (کوئ تاسي متابعت د پلرونو خپلو) اګر که راتله کړې دي ما تاسي ته په ښه لیاره ښوونکي له هغه شي څخه چې موندلي دي تاسي پر هغه شي باندې پلرونه خپل،

تفسیر : یعنې نبي الله فرمایلي دي چې ستاسي د پلرونو او د نیکه ګانو له لیارې څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لیاره تاسي ته درښیم خو آیا تاسي سره له هغه د خپل هغه پخواني جهل او عناد څخه مخ نه اړوئ؟.

قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾

وبه ویل دوی بیشکه مونږ چې یو په هغه (دین) چې لیږلي شوي یئ تاسي په هغه سره کافران یو.

تفسیر : یعنې هر څه چې وي مونږ ستاسي خبرې نشو منلی، او له خپل هغه پخواني دود (رواج) او دستور څخه چې له پلرونو او نیکه ګانو څخه راته پاتي شوي دي نشو ګرځیدی.

فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ
لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه پس وګوره چې څرنګه وه عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونکیو (انبیاؤ خپلو ته) او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل ابراهیم (کله چې ووت له غاره) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (نمرودیانو) ته چې بیشکه زه بیزاره (جلا (جدا)) یم له هغو بتانو چې تاسي ئې عبادت کوئ مګر هغه الله چې پیدا کړی ئې یم زه پس بیشکه چې هغه (الله) به ثابت لري ما په هدایت (او دین خپل) باندې.

تفسير : يعنى صرف له يوه پاک الله سره زما علاقه ده چى هغه زما خالق دى او هم هغه مى د مقصود د منزل پر لياره تر آخره پورى بيائى.

تنبيه : دلته ئى دغه قصه پر دى بيان فرمايلى ده چى وگورئ ستاسى مسلم پلار او پيشوا كله چى د خپلو پلرونو لياره غلطه وموندله هغه ئى پريښوده تاسى هم هغسى وكرئ! كه مو د خپلو پلرونو او نيكونو تقليد پسى سا خيژى او له سره له هغه څخه خلاف بل كار نه كوئ نو د هغه پلار پر لياره تگ وكرئ چى په دنيا كښى ئى د حق او صداقت بيرغ هسک (اوچت) كړى ؤ، خپلى اولادى ته ئى نصيحت او وصيت فرمايلى ؤ چى وروسته له ما څخه هم ما سواء له واحد احد الله د بل هيڅ شى عبادت مه كوئ! كما جاء فى الركوع (١٦) آيت ١٣٢ من سورة البقرة ﴿ وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ ﴾ الآية ـ

وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِيْ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٨﴾

او گرځولى وه (ابراهيم) دغه كلمه (د توحيد) باقى پاتى كيدونكى په پشت اولاد خپل كښى دپاره د دى چى دوى بيرته راوگرځى (توحيد ته له شركه).

تفسير : يعنى د ابراهيم عليه السلام اولاده يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واورى او د حق د لياری په طرف دى رجوع وكړى.

بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى جَآءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢٩﴾

(دوى هم هغسى ونه كړ) بلكه نفعه وركړى وه ما دغو (شركاؤ) ته او پلرونو د دوى ته تر هغه پورى چى راغى دوى ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښكاره بيانونكى (د شرعيوو احكامو دوى لره).

تفسير : يعنى اى مكيانو! افسوس چى تاسى د ابراهيم عليه السلام ارث مو حاصل نه كړ او د ده پر وصيت مو تگ ونه كړ، بلكه د هغو دنيوى سامانونو په خوندونو او مزو كښى ولويدئ چى د الله تعالىٰ له درباره تاسى ته درعنايت كړى شوى دى او د قدوس الله له طرفه بيخى غافل شوئ تر دى چى د هغه غفلت د خوب د ويښيدلو لپاره الله تعالىٰ تاسى ته خپل داسى انبياء وليږل چى د هغوى نبوت بيخى روښان او واضح دى. الله حق او رښتيا دين تاسى ته دروليږه قرآن ئى تاسى ته در ولولوه او در واموروراوه، او د الله تعالىٰ په احكامو په نهايت صفائى سره مو مطلع كرئ.

وَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ وَّاِنَّا بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۳۰﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دین قرآن) وويل (کفارو) دا سحر (کوډې) دی او بیشکه مونږ پر دغه قرآن کافران یو (او نه ئې منو).

تفسیر : یعنی پاک قرآن ته ئې د جاود او کوډو نسبت وکړ، او د انبیاء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ ﴿۳۱﴾

او وويل (کفارو) ولې نه نازلوه شی دغه قرآن پر یوه سړی له دغو دوو قریو څخه (چې مکه او طائف دی چې دغه سړی هم) ډیر لوی دی (لکه ولید په مکه کښې او عروه په طائف کښې).

تفسیر : یعنی که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو نو ښائی چې هغه ئې د معظمی مکې یا د طائف پر کوم مشر نازلوه. دغه څرنګه د باور کولو وړ (لائق) دی چې لوی لوی غتان، مشران او د مالونو د شتو له خاوندانو څخه پاک الله منصرف شوی دی او د رسالت د لوی منصب لپاره ئې داسی یو سړی غوره او منتخب فرمایلی دی چې د دولت او ریاست په اعتبار د هیڅ یو امتیاز خاوند نه دی.
نو پاک الله جل وعلا شانه واعظم واکرم برهانه جواباً د دوی په تردید کښې داسی فرمائی

اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ؕ

آیا دوی تقسیموی ویشی رحمت (نبوت) د رب ستا (لکه چې دوی وائی)،

تفسیر : یعنی آیا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسیم ستاسی په لاس کښې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسی مباحثی کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيْشَتَهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ؕ

(نه ده داسی بلکه پخپله) مونږ ویشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کښی معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کښی او پورته کړی مو دی ځینی د دوی د پاسه د ځینو نورو په مرتبو کښی د دی چی ونیسی ځینی د دوی (چی غنیان دی) ځینی نور (چی فقیران دی) تابعان کار کوونکی

تفسیر : یعنی ځینی ئی غنی او شتمن او ځینی ئی فقیران او خوار ګرځولی دی یوه ته ئی بی حسابه دولت ورکړی دی او بل ته ئی له هغه څخه لږ څوک ئی مسخر تابع او مطیع ګرځولی دی او څوک ئی متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډیر غوره دی له هغو (اموالو) چی تولوی ئی دوی (په دنیا کښ).

تفسیر: یعنی د نبوت او د رسالت شرف خو د ظاهری مال او جاه او د دنیوی ساز او سامان څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی، کله چی الله تعالیٰ دنیوی روزی د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلی نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولی د دوی په تجویز سره سم وکړی وروسته له دی نه د مال او دولت او د مادی سامانونو د بی وقعتی او حقارت بیان فرمائی،

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ
بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا ط

او که نه وی دغه (خطره) چی شی دا خلق ډله یوه (متفق په کفر) نو خامخا ګرځولی به مو وو هغه چا لره چی کافر کیږی په رحمٰن دپاره د کوټو د دوی چتونه له سپینو زرو او زینه پائی (به می هم له سپینو زرو ور جوړولی څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (دپاره د حاجاتو خپلو) او دپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازی به وی او تختونه (به وو د سپینو زرو) چی پر هغو به ئی تکیی وهلی وی دوی او (له) سرو زرو

(نور د زینت شیان به می هم ورلره ورکړی ؤ)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په نزد دغه دنیوی مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لری او نه د دنیوی مال اعطاء څه د قرب او د وجاهت عند الله دلیل دی دا خو داسی بی قدره او حقیر شی دی چی که کوم خاص مصلحت مانع نه وی نو الله تعالیٰ د کفارو کوتو، چتونه، زینی، دروازی، درشائی، قلفونه، تختونه، چوکیگانی او نور اثاث البیت به ئی، گرد (تول) له سرو او سپینو زرو څخه جوړول مگر په دغه صورت کښی به خلقو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چی کفارو ته دغسی اسباب او سامان ور په برخه کیږی عموماً د کفر لیاره اختیاروله (الا ماشاء الله) او دغه شی د الله تعالیٰ له مصلحته مخالف دی نو ځکه داسی ونه کړه شوه. په حدیث کښی راغلی دی چی که د الله تعالیٰ په نزد د دنیا قدر د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وی خو بیا هم کفارو ته به یو غړپ اوبه هم نه ورکولی کیدی ښه کله چی یو شی د الله تعالیٰ په نزد دومره حقیر وی نو هغه د سیادت او د وجاهت عند الله او د رسالت او نبوت معیار درول به تر کوم ځای پوری صحیح وی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی الله تعالیٰ کافر ئی پیدا کړ، چیری خو هغه ته آرام ورکړی، په آخرت کښی خو ورته دایمی عذاب دی. چیری خو دوی ته آرام وروررسی. مگر که داسی کیدی نو گردو (تولو) به د هم هغه کفر لیاره غوره کوله.»

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

او نه دا تول (مذکوره شیان) مگر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسیس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا دپاره د متقیانو دی.

تفسیر : یعنی دنیوی عیش او عشرت او خوند کښی خو گرد (تول) سره شریکان دی مگر آخرت سره له خپلو ابدی نعماوو او آلاوو د متقینو دپاره مخصوص دی چی متقیان له الله جل جلاله څخه ویریږی او ځان له معاصیو ساتی.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

او هر څوک چی اعراض کوی (سترگی پټوی) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمٰن مسلط به کړو مونږ پر هغه باندی یو شیطان پس هغه به له ده سره (دائمی) ملگری وی (چی ئی لمسوی گناهونو ته او لغزوی ئی له سمی لیاری نه).

تفسير : يعني هر څوک چې له رښتيا نصيحت او د الله تعالیٰ له ذکره او ياده اعراض کوی او مخ تری اړوی پر ده باندی يو شيطان په خصوصي ډول (طريقه) سره مسلطوه شي چې تل تر تله ئی اغواء کوی او د ده په زړه کښی راز راز (قسم قسم) وسوسی اچوی دغه شيطان به تر دوزخ پوری هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلی.

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾

او بيشکه دغه (شيطانان) خامخا اړوی دغه خپل ملګری له لياری (د حق) او ګمان کوی (دغه سترګی پټوونکی کفار له حقه) داسی چې بيشکه دوی د سمی لياری موندونکی دی.

تفسير : يعني شياطين به تل د دوی مخه د نيکی له لياری څخه نيسی، مګر د دوی عقلونه هم تر دی اندازی پوری مسخ کيږی چې هغه غلطه لياره د دوی په نظر کښی سمه لياره ښکاری او ښه ئی ګڼی. د بدی او د نيکی تميز هم په دوی کښی نه پاتی کيږی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾

تر هغه پوری چې راشی مونږ ته نو وبه وائی (دغه اعراض کوونکی خپل ملګری ته) کاشکی چې وی په منځ زما او په منځ ستا کښی لری والی له مشرقه تر مغربه پس بد ملګری (ئی ته زما).

تفسير : يعني هر کله چې د الله تعالیٰ په حضور کښی ورسيږی هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرګنديږی (ورښکاريږی) چې دغه ملګری ئی څومره بد او خراب ملګری وو هلته به له حسرته او قهره داسی وائی چې کاشکی زما او ستا په منځ کښی د مشرق او مغرب فاصله وی! او يوه شيبه به می هم ستا په صحبت کښی نه وی تيره کړی.
ای کمبخته! اوس خو لږ شانی له ما څخه لری شه!. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعني په دنيا کښی د شيطان پر مشورو عمل کوی او هلته به د شيطان له ملګرتوبه افسوس او ارمان کوی. داسی شيطان رفيق چاته له پيريانو څخه او چا ته له انسانانو څخه وررسيږی.»
نو پاک الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی

وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوی تاسی ته نن ورځ (له دی جهته) چی ظلم کړی دی تاسی (په شرک سره) دا چی بیشکه تاسی (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کښی سره شریکان یئ (لکه چی په کفر کښی سره شریکان وئ)

تفسیر: د دنیا قاعده ده په کوم مصیبت کښی چی په عمومی ډول (طریقه) سره لوی او واړه تول سره شریکان وی نو هغه لږ شانی سپک او آسان ورښکاری. مشهور متل دی چی «په ګډه مرګ کښی لویه چرچه وی» مګر په دوزخ کښی د تولو شیاطین الانس والجن او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او ګډون کښی دوی ته هیڅ یوه فائده او ګټه نه وررسیږی، د عذاب شدت به دومره زیات وی چی په داسی سطحی خبرو له سره دوی نشی متسلی کیدی او دوی ته له هغه څخنی څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی کفار به وائی چی د دوی له لاسه مونږ په دغه عذاب کښی اخته شوی یو ډیر ښه شو چی دوی هم له هغه څخه نجات ونه موند او تری بچ نشو. لیکن که هغه بل نیولی شوی دی نو د هغه له نیولو څخه ده ته څه فائده نه وررسیږی».

اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ اَوْ تَهْدِی الْعُمْیَ وَمَنْ كَانَ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿۴۰﴾ فَاِمَّا نَذْهَبَنَّ
بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُّنْتَقِمُوْنَ ﴿۴۱﴾ اَوْ نُرِیَنَّكَ الَّذِیْ وَعَدْنٰهُمْ فَاِنَّا عَلَیْهِمْ مُّقْتَدِرُوْنَ ﴿۴۲﴾
فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِیْۤ اُوْحِیَ اِلَیْكَ ۚ اِنَّكَ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ﴿۴۳﴾

آیا پس ته به (ای محمده!) آورول وکړی کڼو ته یا سمه لیاره به وښیی ړندو ته او هغه چا ته چی وی په ګمراهی ښکاره کښی پس که بیول وکړو مونږ خامخا پتا سره (په خوا د تعذیب د منکرینو) پس بیشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکی یو (په آخرت کښی) یا به وښیو تاته (په حیات ستا کښی) هغه (عذاب) چی وعده ئی کوو له دوی سره پس بیشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کښی) پس منګلی خښی کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چی وحی کړی شوی دی تاته (ای محمده!) بیشکه ته پر لیاری سمی روان ئی (نو ژر به مطلب ته ورسیږی).

تفسیر : یعنی ړندو ته د حق لیاره ښوول، کڼو ته د حق غږ آورول، او هغو کسانو ته چی

په صریحې غلطۍ او ګمراهۍ کښې سرګردانه حیرانه ګرځي سمه صافه لیاره ښوول او د کفر، شرک، شک او عصیان له تیارو څخه ئې د باندې ایستل او د هدایت پر لوی سرک ئې روانول، ستاسې په واک (قبضه) او اختیار کښې نشته که الله تعالیٰ اراده وفرمائې نو ستا په غږ کښې تأثیر پیدا کوي. په هر حال تاسې داسې غم او اندیښنه مه کوئ چې دغه ګرد (تول) خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوي، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو نو هغه به هم تاسې ته درښوول کیږي په هر صورت نه دوی زمونږ له واکه او اختیاره وتلې او نه چیرې تللې شي، او نه به مونږ دوی بې له سزا ورکولو خوشې پریږدو. ستاسې کار هم دا دی کومه وحې چې راغلې ده او کوم حکم چې تاسې ته درکړی شوی دی پر هغه په ډیر مضبوطۍ سره ټینګ ولاړ اوسئ! او برابره خپله فریضه اداء کوئ، ځکه که د دنیا نور خلق پر بلې لیارې لاړ شي نو ته د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره پر سمه لیاره روان ئې چې له هغه ځنې یو قدم دی خوا یا هغې خوا ته د هیسته کیدلو ضرورت نه دی پاتې او نه د کوم هوا پرست په غوښتنه، هیله (امید) آرزو او تمنا ته کوم بل لورې ته کتلې او التفات کولې شي.

وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ

او بیشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده!) او قوم (امت) ستا ته.

تفسیر : یعنې لوی قرآن د تاسې او ستاسې د قوم دپاره د خاص فضل او شرف سبب دی. له دې نه به لوی عزت او ښه نصیب څه وي چې د الله تعالیٰ کلام، او د ګردې (تولې) دنیا د نجات او د فلاح ابدي دستورالعمل د دوی په ژبه نازل شوی دی. او د داسې مقدس کلام ړومبني مخاطبان هم دوی دي. که دوی څه عقل او پوه ولري نو د دغه عظمی نعمت قدر دې وکړي! او د لوی قرآن چې د دوی لپاره یو قیمتدار د پند او نصیحت کتاب دی پر هدایاتو دې تګ وکړي، او له نورو ګردو (تولو) ځنې دې ړومبې خپل ځانونه د دنیوي او آخروي سعاداتو وړ (لائق) او مستحق وګرځوي.

وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾

او ژر ده چې پوښتنه به وکړه شي له تاسې (په ورځ د قیامت کښې).

تفسیر : یعنې مخ کښې به د دې خبرې پوښتنه کیږي چې تاسې د دغه عظمی نعمت څه قدر

کړی ږ؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړی وه؟.

وَسۡـَٔلۡ مَنۡ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ مِنۡ رُّسُلِنَاۤ اَجَعَلۡنَا مِنۡ دُوۡنِ الرَّحۡمٰنِ اٰلِهَةً يُّعۡبَدُوۡنَ ﴿۴۵﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چی لیږلی مو دی پخوا له تا له رسولانو زمونږ (په شپه د معراج کښی یا له علماؤ د دوی) آیا مقرر کړی وو مونږ بی له رحمٰن نور معبودان چی عبادت به ئی کاوه.

تفسیر : یعنی ستاسی لیاره خو هم هغه ده چی د پخوانیو انبیاؤ لیاره وه هیڅ یوه نبی د شرک تعلیم نه دی ورکړی. او نه الله تعالیٰ په هیڅ یوه دین کښی شرکیه اعمال جائز درولی دی چی ماسواء الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شی. او دغه ارشاد چی پوښتنه وکړه یعنی هر کله چی له دوی سره ملاقات وکړئ! لکه چی د معراج په شپه کښی وشو یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ! په هر حال د تحقیق او تفتیش هومره ذرائع چی وی هغه گرد (تول) تر استعمال لاندی ونیسئ! له هغو څخه به په صاف ډول (طریقه) سره ثابتیږی چی په هیڅ سماوی دین کښی هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوی.

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا مُوۡسٰى بِاٰيٰتِنَاۤ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّىۡ رَسُوۡلُ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمۡ بِاٰيٰتِنَاۤ اِذَا هُمۡ مِّنۡهَا يَضۡحَكُوۡنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ سره له (نهو) دلائلو (د قدرت) زمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته پس وویل (موسیٰ) بیشکه زه چی یم رسول د رب د عالمیانو یم پس کله چی راغی (موسیٰ) دوی ته سره له دلائلو (د قدرت) زمونږ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو (د قدرت زمونږ) به ئی خندل.

تفسیر : یعنی پر معجزاتو ئی توکی مسخری کولی.

وَمَا نُرِيۡهِمۡ مِّنۡ اٰيَةٍ اِلَّا هِىَ اَكۡبَرُ مِنۡ اُخۡتِهَا ۡ

او نه مو ښوده دوی ته (هیڅ دلیل) له دلائلو (د عذاب) مګر چی هغه لوی وه له خوره د دی (یعنی له هغه تیر عذابه)

تفسير : یعنی له یوه څخه بل د قدرت لوی دلیل مو د موسیٰ علیه السلام د تصدیق لپاره وښوده.

وَاَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٤٨﴾

او نیولی وو مونږ دوی په عذاب سره دپاره د دی چی دوی راوګرځی (له کفره خپله).

تفسير : بالاخره مو هغه دلائل وروليږل چی د عذاب یو شان رنګ د هغو په منځ کښی مرکوز ؤ لکه چی د جزء ۹ «الاعراف» په (١٦) رکوع ۱۳۳ آیت کښی مذکور دی ﴿ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ ﴾ او له دی نه غرض دا وو څو دوی وویریږی او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وګرځوی نو هغوی بیرته ونه ګرځیدل کله چی عذاب ئی ولید نو داسی فریاد ئی وکړ

وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَ السّٰحِرُ

او وویل (قبطیانو موسیٰ ته) ای ساحره!

تفسير : د دوی په محاوراتو کښی عالم ته به ئی «ساحر» ویل، ځکه چی لوی علم د دوی په نزد هم دغه سحر وو. ښائی د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت، حضرت موسیٰ ئی په دغه ظاهری تعظیمی لقب سره بللی وی او له خپل باطنی خباثته ئی په دغه لوری هم اشاره کړی وی چی مونږ تر اوسه پوری تا د نبی په صفت نه پیژنو او تش دی د یوه ماهر کوډګر (ساحر) په حیثیت ګڼو.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ اِنَّنَا لَمُهْتَدُوْنَ ﴿٤٩﴾

وبوله زمونږ دپاره رب خپل په سبب د هغی وعدی (د الله) چی له تا څخه ده (چی له مونږ لری کړی عذاب) بیشکه چی مونږ خامخا لیاره موندونکی یو

(په ايمان راوړلو سره په تا باندې اى موسىٰ!).

تفسير : يعنې د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ستا ښوولې ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسې سره كړى دى سم له هغه دعاء سره داسې وشو نو ضرور مونږ به هم پر سمه لياره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو نو سمه صافه لياره به بيامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

پس كله چې لرې مو كړ له دوى نه عذاب (په دعاء د موسىٰ سره) ناڅاپه ماته كړه دوى (هغه وعده خپله)

تفسير : يعنې څه مهال (وخت) چې هغه تكليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوى نه پورته او مندفع شو يو ځلې تولو سره له خپلو هغو مواعيد څخه مخ واړوه او داسې ئې ورښكاره كړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو كړى او فى الحال ئې بيا مات كړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ
وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او غږ وكړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل كښې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون) اى قومه زما! آيا نشته ما لره ملك سلطنت د مصر او دغه ويالې چې بهيږي (او اصلې منبع ئې نيل دى) لاندې تر (مانى) زما آيا پس نه وينئ تاسې (دغه لوئى جاه او جلال زما).

تفسير : په دغو اطرافو او حواليو كښې د مصر حاكم ډير لوى سرى ګڼل كيده، او نهرونه ئې هم ده كينولې وو، او د نيل اوبه ئې په هم دغو ويالو كښې غورځولې وى او خپل باغ ته ئې هم را ايستلې وى. مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسائلو د موجوديت آيا زمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دى خبرى سره وړ (لائق) او متقاضى دى چې د موسىٰ عليه السلام په شان د يوه معمولى حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو او غاړه ورته كيږدو.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾

بلکه زه بهتر یم له دغه سړی (موسیٰ) چې هغه سپک (او حقیر) دی. او نه دی نژدی (دی ته چې) صاف بیان (د مطلب) وکړی.

تفسیر : یعنی له موسیٰ سره نه څه مال او دولت شته او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهری کمال تر دی چې په خبرو او اترو کښې ئی ژبه هم په صاف ډول (طریقه) سره نه چلیږی او تته کیږی.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولی نه غورځول کیږی په ده باندی وښی له سرو زرو یا ولی نه دی راغلی له ده سره پرښتی پیوسته (صف تړلی).

تفسیر : وائی چې فرعون به پخپله د جواهراتو وښی پخپلو لاسو کښې اچول او پر هر وزیر او امیر او مشر به ئی چې لطف او مهربانی کوله د هغه په لاسو کښې به ئی هم سم د ده له حال سره مناسب وښی اچول د ده په مخ کښې د ده لاوو لښکر صف تړلی وو. مطلب ئی دا کله چې مونږ چاته عزت ورکوو نو دغسی وضعیت ورسره کوو، نو آیا کله چې دی د الله تعالیٰ د رسالت مدعی دی نو ولی د ده الله د ده په لاسو کښې وښی نه دی اچولی؟ او له ده سره ئی د ملائکو یو لښکر نه دی رالیږلی؟.

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بی عقل موند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت ئی وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کښې)، بیشکه چې دوی وو یو قوم فاسقان (نو وی مانه فرمان د فاسق).

تفسیر : یعنی په دغو چټیو (بیکارو) او غلطو تیرایستونکیو خبرو سره ئی له خپل تول قوم څخه ناپوهان جوړ کړی دی او هغه تول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدی حقیقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالیٰ په نافرمانی له ابتداء څخه عادت او معتاد شوی وو دغه ئی اوس د هغه عصیان او طغیان دپاره یوه نوی حیله او پلمه (تدبیر) وگرځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چې خفه کړو (په غضب ئې کړو) دوی مونږه (په ډیر طغیان خپل سره)

تفسیر : یعنې هم هغسې کارونه ئې وکړل چې په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کیږي.

انۡتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ فَاَغۡرَقۡنٰهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۵۵﴾ فَجَعَلۡنٰهُمۡ سَلَفًا وَّمَثَلًا لِّلۡاٰخِرِيۡنَ ﴿۵۶﴾

نو انتقام واخیست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحیره د قلزم کښې) پس ومو ګرځول دوی پیشوایان (دپاره د عبرت اخیستلو) او مثل دپاره د وروستنیو (خلقو تر قیامت پورې).

تفسیر : یعنې وروسته راتلونکیو نورو نسلونو ته د دوی قصه د یوې عبرتناکې پیښې په شان ذکر او بیانیږي.

وَلَمَّا ضُرِبَ ابۡنُ مَرۡيَمَ مَثَلًا اِذَا قَوۡمُكَ مِنۡهُ يَصِدُّوۡنَ ﴿۵۷﴾ وَقَالُوۡۤا ءَاٰلِهَتُنَا خَيۡرٌ اَمۡ هُوَ ؕ

او کله چې وګرځاوه شو ځوی د مریمې مثل ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شور ماشور د خوشالتیا (او خندا) کوي او وائي (دغه کفار) آیا معبودان زمونږ غوره دي او که هغه غوره دی (هر کله چې عیسیٰ په دوزخ کښې شو خو زمونږ بتان دي هم په دوزخ کښې وي).

تفسیر : یعنې کله به چې د حضرت مسیح علیه السلام ذکر کیده نو د عربو مشرکانو به ډیر شور ماشور نښلاوه او راز راز (قسم قسم) غږونه به ئې پورته کول. په ځینو روایاتو کښې راغلي دي. څه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آیت ولوست ﴿اِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ جزء ۱۷ (د انبیاء ۷ رکوع ۹۸ آیت زمونږ د دغه تفسیر کښې) نو مشرکانو وویل چې نصاریٰ د حضرت مسیح علیه السلام عبادت کوي اوس راوښیه چې ستاسې په خیال زمونږ معبودان ښه دي؟ که حضرت مسیح علیه السلام ظاهر دی چې تاسې حضرت مسیح ته ښه وایئ کله چې حضرت مسیح (معاذ الله) د دې آیت په عموم کښې داخل دی نو خیر دی زمونږ معبودان دې هم

ورسره داخل وی په ځينو رواياتو کښې راغلی دی چی نبی الکريم يو ځلی فرمايلی وو «**ليس احد يعبد من دون الله فيه خير**» نو کفارو وويل چی آيا په مسيح کښې هم څه خير او ښيګنه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چی د آيت او د رسول الله د دی الفاظو مطلب له هغو شيانو سره متعلق وو چی مشرکان د هغوی په عبادت کښې لګيا وو او په دغو معبودينو کښې د دغی خبری قوت او قدرت هم نه وو چی د خپلو عابدينو جواب په لا او نعم سره ورکړی شی يا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړی يا د خپلی بيزاری اعلان هغوی ته واوروی. مګر د دغو معترضينو منشاء تش جګړه کول او اعتراض ايستل، او د مناقشی او مجادلی خبری پيدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به ئی داسی خبری جوړولی چی د متکلم له مراده مخالفی وی، کله به ئی داسی ويل بس کړه! مونږ ته معلوم شو چی تاسی هم له مونږ څخه د خپل ځان هم هغسی عبادت غواړئ لکه چی نصاریٰ ئی مسيح عليه السلام ته کوی. ښائی چی کله به ئی داسی ويل چی پخپله قرآن د حضرت مسيح عليه السلام مثال داسی بيان کړی دی.

﴿ اِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴾ جزء ٣ (د آل عمران ٦ رکوع) ٦٨ آيت اوس وګورئ چی زمونږ معبودان ښه دی که مسيح عليه السلام تاسی ولی د مسيح ذکر په خير سره کوئ او زمونږ معبودانو ته ردی بدی خبری کوئ او خدای زده چی نور به څه شيان ويل د دغو ګردو (تولو) خبرو جواب وروسته له دی نه الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی.

مَا ضَرَبُوْهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًا ۭ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ ﴿٥٨﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنٰهُ مَثَلًا لِّبَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ ﴿٥٩﴾

نه دی نړلی دوی دغه مثال تا لره مګر محض دپاره د مجادلی خصومت جګړی بلکه دوی يو قوم جګړه کوونکی دی (په هر کار کښې)، نه دی دغه (عيسیٰ) مګر يو بنده دی چی نعمت کړی ؤ مونږ پری او ګرځولی مو وو دی يو مثل دپاره د بنی اسرآئيلو.

تفسير : يعنی يواځی په هم دغه مسئله کښې د دوی دغه جګړی نه دی محدودی بلکه د دوی په طبيعت کښې جګړه او جنجال واقع دی سمی او صافی خبری هيڅ کله د دوی په مغزو کښې ځای نه نيسی، هم داسی مهملی او چتی (بيکاره) مباحثی او لری له مقصده جګړی راوباسی. چيری هغه شياطين چی پر خلقو خپل عبادت اجرا کوی. او پر هغو دوی خوښيږی، يا هغه د تيږی (ګټی) بيځانه بتان چی پر دغه بيخی قوت او قدرت نه لری چی خلق له کفره او شرکه منع کړی او چيری د لوی الله هغه مقبول بنده چی پری الله تعالیٰ خپل خاص فضل او کرم

فرمایلی او د بنی اسرآئیلو د هدایت دپاره ئی درولی وو چی دی پخپله پر خپل عبودیت مقر وو او هم خپل امت ئی د وحدانیت په طرف باله او هغوی ته به ئی داسی ویل ﴿ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّیْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِیْمٌ ﴾ نو آیا دغه مقبول بنده ته (العیاذ بالله) «حصب جهنم»
یا «لیس فیه خیر» ویلی کیدی شی؟ یا د تیږو (ګټو) بتان له هغه سره برابری او سیالی کولی شی؟ په یاد ئی ولرئ چی لوی قرآن هیڅ یوه بنده ته د الوهیت درجه نه ورکوی. د ده ټول جهاد د هم دغه مضمون په خلاف دی. هو! داسی هم نشی کیدی چی محض د څو تنو احمقانو او ناپوهانو د ادعا په موجب چی ده ته د الوهیت نسبت کوی خپل دغه مقرب او مقبول بنده د تیږو (ګټو) له بتانو یا له نورو شریرانو سره برابر کړی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَّلٰٓئِكَةً فِی الْاَرْضِ یَخْلُفُوْنَ ﴿۶۰﴾

او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا ګرځولی به مو وی په ځای د تاسی پرښتی په ځمکه کښی چی خلیفګانی شوی به وی.

تفسیر : یعنی په عیسیٰ علیه السلام کښی د پرښتو لږ څه آثار وو لکه چی د «المائدة» او د «آل عمران» او د «کهف» د سورتونو په تفاسیرو کښی اشاره کړی شوی ده په دغومره یوه خبره هیڅوک نشی معبود کیدی. که تاسی غواړی نو ستاسی له نسله به مونږ هم داسی خلق پیدا کړو یا ستاسی په ځای به له آسمانه پرښتی راښکته او په ځمکه کښی به ئی ودانی کړو. مونږ ته دغه ټول قدرت حاصل دی.

وَاِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بیشکه دغه (عیسیٰ) خامخا علامه نښه ده دپاره د قیامت (په اعتبار د نزول سره)

تفسیر : یعنی د حضرت مسیح علیه السلام اول ځلی راتلل خو خاص د بنی اسرآئیلو دپاره یوه د قدرت نښه وه چی بی له پلاره پیدا شو، او عجیبی او غریبی معجزی ئی ورښکاره کړی، او د ده دوهم ځلی راتګ به د قیامت له نښو څخه وی، د ده له نزوله به خلق معلوم کړی چی قیامت بیخی نژدی رارسیدلی دی.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِیْمٌ ﴿۶۱﴾ وَلَا یَصُدَّنَّكُمُ

الشَّيْطٰنُ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسی په (راتلو د) قیامت کښې او متابعت وکړئ زما (په توحید کښې) دغه لیاره ده سمه برابره (چې نه پرې گمراه کیږي هیڅوک) او نه دې اړوي تاسی شیطان (له دغې سمې لیارې) بیشکه چې (دغه شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر : یعنی د قیامت په راتګ کښې شک مه کوئ! او د توحید او د ایمان پر هغې سمې لیارې چې زه ئې تاسی ته درښیم سم برابر لاړ شئ! نه چې ستاسی ازلی دښمن شیطان تاسی له هغې لیارې څخه منع کړي او مخه مو ونیسي.

وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِٱلْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ

او کله چې راغی عیسیٰ په دلائلو ښکاره‌وو سره وویل (عیسیٰ) چې په تحقیق راغلی یم زه تاسی ته په حکمت (نبوت شریعت ښه درایت پخې خبرې) او دپاره د دې چې بیان کړم تاسی ته ځینې له هغو احکامو چې وئ تاسی چې اختلاف به مو کاوه په هغو کښې (له امورو د دین نه)

تفسیر : یعنی دینی خبری یا ځینی هغه شیان چې د موسوی شریعت له طرفه حرام درولی شوی وو د هغه حلت بیان تاسو ته کوم کما جاء فی الرکوع (۵) آیت ۵۰ من سورة آل عمران ﴿ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾

فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾

پس وویریږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ زما (په شرعیه ؤ امورو کښې). بیشکه الله هم هغه دی رب زما او رب ستاسو پس عبادت کوئ یواځې د دغه (الله او حکم ئې منئ) دغه لیاره ده سمه برابره.

تفسیر : دغه تعلیم وو د حضرت مسیح علیه السلام وګوری چی په څومره صفائی او درستی سره ئی د واحد الله د ربوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی او هم دغه توحید، اتقاء او د رسول الله اطاعت ئی صراطالمستقیم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاریٰ) په منځ خپل کښی.

تفسیر : یعنی اختلاف واقع شو. یهودان تری منکران شول او نصرانیان پری قائلان شول بیا وروسته له دی نه نصرانیان هم سره څو ډلی شول، ځینی حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ ځوی وائی ځینی له دری خدایانو یو خدای ورته وائی، ځینی یو څه وائی او ځینی بل څه وائی د حضرت مسیح علیه السلام پر اصلی تعلیم څو یر تن هم نه دی پاتی.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی ظلم ئی کړی دی (په باب د عیسیٰ کښی) له عذابه د ورځی درد ورکوونکی. آیا منتظر دی (دغه احزاب یا کفار د مکی یعنی نه دی) مګر قیامت ته چی رابه شی دوی ته یو ناڅاپه او دوی به نه پوهیږی (په وخت د راتلو ئی قبلالظهور).

تفسیر : یعنی له داسی ښکاره ؤ او واضحو بیاناتو او هدایاتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکی نه دی نو بالاخر دوی د څه شی په انتظار کښی دی؟ د دوی د دغه وضعیت او احوال له لیدلو څخه داسی ویل کیدی شی چی که قیامت یو ځلی ناڅاپه د دوی پر سرونو ودریږی نو هلته به ئی ومنی. حال دا چی د هغه وخت منل له سره په درد نه خوری او مفید نه واقع کیږی.

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

یاران (دوستان د کفر او معصیت) په دنیا کښې په دغه ورځ (د قیامت کښې) ځینې د دوی له ځینو نورو سره به دښمنان وی مګر (پاتې به وی دوستی) د متقیانو.

تفسیر : په دغه ورځ کښې به دوست له دوست څخه لرې تښتي نه چې زه هم د ده په شامت ونیولی شم د دنیا دغه ګردی (تولی) دوستی او محبت او خپلوی به سره منقطع کیږی انسان به افسوس او ارمان کوی چه ولې می له هغه شریر سړی سره دوستی کړی وه چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصیبت کښې اخته شوم په دغه وخت کښې به ډیر خوږ او مین محبوب هم د خپلې خوږی او مینې محبوبې له لیدلو څخنې ویریږی به او یو د بل له لیدلو څخه به بیزاره وی. هو! د هغو کسانو محبت او دوستی به په کار ورځی چې خاص د الله دپاره وی.
او نداء به وکړه شي پر دغو مؤمنانو باندی د الله اعظم شانه واکرم برهانه له جانبه داسې چې

يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَآ أَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿٦٨﴾

ای بندګانو زما نشته هیڅ ویره پر تاسې نن ورځ او نه به تاسې غمجن کیږئ.

تفسیر : یعنی نه د وړاندی ویره او نه به د وروستی غم اندیښنه ورسره وی. او د دوی صفت دغه دی

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ﴿٦٩﴾

هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی په آیتونو زمونږ او وو دوی مسلمانان (په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په زړه سره ئې یقین وکړ او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره ئې د ده احکام په ځای راوړل او د اطاعت او انابت غاړه ئې ورته کیښوده. له دې ځایه د ایمان او اسلام فرق ظاهریږی لکه چې د جبریل علیه السلام په حدیث کښې د دې مفصل بیان شوی دی.
بیا به وویلی شي دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه داسې چې

اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُوْنَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ

مِّنۡ ذَهَبٍ وَّاَكۡوَابٍ ۚ وَفِيۡهَا مَا تَشۡتَهِيۡهِ الۡاَنۡفُسُ وَتَلَذُّ الۡاَعۡيُنُ ۚ

ننوځئ (ای زما مؤمنانو بندګانو) جنت ته تاسی او ښځی ستاسی چی خوشاله به کړل شئ. ګرځولی کیږی به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتیانو کاسی ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلائی) صراحی ګانی او (وی به دوی ته) په دغه (جنت) کښی هغه څیزونه چی خواهش کوی د هغو نفسونه (د دوی) او چی خوند اخلی سترګی (د دوی تری).

تفسیر : له تولو څخه هغه اعلیٰ او اولیٰ څیز چی تری سترګی په لیدلو سره رنی او یخی او زړونه آرامی او هوسائی (راحت) مومی د الله تعالیٰ لقاء رزقنا الله تعالیٰ بفضله ومنه.

وَاَنۡتُمۡ فِيۡهَا خٰلِدُوۡنَ ۝٧١ وَتِلۡكَ الۡجَـنَّةُ الَّتِىۡۤ اُوۡرِثۡتُمُوۡهَا بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ۝٧٢

او تاسی په دغه جنت کښی همیشه اوسیدونکی یئ. او دغه جنت دی هغه چی په میراث درکړی شوی دی هغه تاسو ته په سبب د هغو (نیکو عملونو) چی وئ تاسی چی کول به مو په دنیا کښی.

تفسیر : یعنی ستاسی د پلار آدم علیه السلام میراث تاسی ته بیا دروړسیده او دغه د الله تعالیٰ فضل او مرحمت او ستاسی د اعمالو برکت دی.

لَـكُمۡ فِيۡهَا فَاكِهَةٌ كَثِيۡرَةٌ مِّنۡهَا تَاۡكُلُوۡنَ ۝٧٣ اِنَّ الۡمُجۡرِمِيۡنَ
فِىۡ عَذَابِ جَهَنَّمَ خٰلِدُوۡنَ ۝٧٤ لَا يُفَتَّرُ عَنۡهُمۡ وَهُمۡ فِيۡهِ مُبۡلِسُوۡنَ ۝٧٥

شته تاسی ته په دغه (جنت) کښی (ښی غوری منتخبی) میوی ډیری چی له هغو څخه به ئی خورئ تاسی. بیشکه چی مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کښی به همیشه پاتی کیدونکی وی نه به سپکاوه شی له دوی څنی (عذاب) او دوی به په دغه عذاب کښی ساکت ناامیده وی (له نجاته او نشاطه).

تفسیر : یعنی عذاب به نه کوم وخت ملتوی کیږی او نه سپکاوه شی. دوزخیان به ناامیده کیږی چی اوس په هیڅ صورت له دی ځایه نشو وتلی او نه د وتلو څه سبیل او لیاره شته.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْا هُمُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٧٦﴾

او نه دي کړي مونږ ظلم پر دوی ولیکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره)

تفسیر: یعني مونږ په دنیا کښې د نیکۍ او بدۍ هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو او انبیاؤ الله مي لیږلي وو او پر دوی مي د حجت اتمام کړی وو او هیڅ یو معقول عذر مي دوی ته باقي نه وو پریښی خو سره له هغه دوی ونه منل او له خپلو تیریو او زیاتو څخه ئې لاس وانه خیست. که داسي ظالمینو او متجاوزینو ته سزا ورکړه شي نو څوک دغي سزا ته ظلم ویلی شي.؟

وَنَادَوْا يٰمٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ؕ

او غږ به وکړي (جهنمیان) چي ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دي وکړي پر مونږ رب ستا (د مرګ)

تفسیر: «مالک» د هغي پرښتي نوم دی چي پر دوزخ مؤکله ده او د اور داروغه ورته ویلی شي. دوزخیان به ده ته غږ کوي او ناري به وهي چي مونږ نه مرو او نه خلاصي مومو ته دي خپل رب ته ووایه چي یو ځلي دي مونږ ته عذاب راکړي او کار مو دي له بیخه تمام کړي. ګواکي له نجاته بي هیلي او مأیوس کیږي او د مرګ په ارمان کښې لویږي.

قَالَ اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ ﴿٧٧﴾

وبه وائي (ملک خازن پس له زرو کلو په جواب د دوی) چي بیشکه تاسي (ژوندي) پاتي کیدونکي یئ (په دوزخ کښې).

تفسیر: یعني له چغو او شورماشور څخه هیڅ فائده نه دررسیږي تاسي په هم دغه خپل حال تل ترتله پاتي کیدونکي یئ. وائي چي دوزخیان به تر یو زر کاله چغي وهي، ناري سوري به کوي بالاخر دوی ته به داسي یو جواب اوراوه شي او د الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه له جانبه داسي ویلی کیږي

لَقَدْ جِئْنٰكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿٧٨﴾

خامخا په تحقیق راغلی وو مونږ تاسی ته (په وسیله د انبیاؤ) په حق سره ولیکن زیاتره ستاسی حق لره بد ګنونکی یئ (چی حق به مو نه قبلاوه).

تفسیر : یعنی هغه سزا تاسی ته پر دغه جرم درکړی شوی ده چی تاسی علی‌الاکثر د صداقت او حقانیت په خلاف اقدامات کول او زیات له تاسی د ړندو په شان په هغه پسی لویدلی وئ.

أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

بلکه محکم کړی دی (کفارو په خلاف د انبیاؤ) یو کار پس بیشکه مونږ هم محکم کوونکی یو (د تدبیر خپل).

تفسیر : د عربو کفار زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او قسم په قسم پټ تدبیرونه به ئی سره تړل مګر د الله تعالیٰ خفیه تدبیر د دوی پر دغو ګردو (تولو) پلمو (تدبیرونو) باندی اوبه بهولی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفارو ګردو (تولو) سره یو ځای داسی مشوره او جرګه کړی وه چی زمونږ له تغافله د دغه نبی کار پرمخ تګ وکړ او ډیر ترقی ئی ومونده وروسته له دی نه هر یو سړی چی د ده په دین کښی داخلیږی ښائی چی د هغه نور خپلوان هغه ووهی او تر هغه پوری ئی ودبوی څو بیرته مرتد شی او هر یو اجنبی سړی چی دغه ښار ته ننوځی ښائی چی هغه په دغو خبره خبردار کړی شی څو د دغه سړی شاو خوا ونه ګرځی او له سره ورنژدی نشی» دغه خبری دوی پخپلو منځو کښی سره غوته کړی او الله تعالیٰ داسی اراده وفرمایله چی متدرجاً دوی ته ذلت او رسوائی او خپل دین او رسول ته عروج او ترقی ورکوم لکه چی بالاخر د پاک الله اراده غالبه وګرځیده.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

آیا ګمان کوونکی دی (کفار) چی بیشکه مونږ نه آورو پټی خبری د دوی او پټی مشوری د دوی (نه ده داسی) بلکه آورو ئی او رسولان زمونږ (چی حفظه ملکی دی) له دوی سره دی چی لیکی (تول اعمال د دوی)

تفسیر : یعنی دوی د زړونو پر اسرارو، نیاتو او پټو خبرو مونږ پوهیږو او د دوی پټی جرګی او مشوری مونږ آورو او سم د حکومت د انتظامی ضابطی سره زمونږ پرښتی (کراماً کاتبین) د دوی ګرد (تول) اعمال لیکی دغه ګرد (تول) دفاتر به د قیامت په ورځ ورواندی کیږی.

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعٰبِدِينَ ﴿٨١﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که وی (بالفرض والتقدیر لکه چی تاسی وایئ) رحمٰن ته ولد (ځوی لور) پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنی له عبادت کوونکیو وم (خو الله له ګردو (تولو) عیوبو څخه پاک دی ولد نه لری).

تفسیر : یعنی له دی نه لوی ظلم به بل څه وی چی الله تعالیٰ ته ځامن او لونی تجویزوئ، تاسی وایئ که په فرض محال سره الله تعالیٰ اولاد درلودی (لرلی) نو ړومبنی سړی به زه وم چی د ده د اولاد عبادت به می کاوه ځکه چی په دنیا کښی زه له ګردو (تولو) ځنی زیات د الله تعالیٰ عبادت کوونکی یم او هر چاته چی هومره زیاته علاقه له الله تعالیٰ سره وی په هم هغه تناسب ښائی د ده له اولاد سره ئی هم وی. بیا څه مهال (وخت) چی زه سره له اول العابدین توبه د هیڅ یو موجود په ولدیت الله ته قائل نه یم نو تاسی څرنګه د پاک الله داسی منونکی یئ چی د ده تر فرضی اولاده حقوق هم منئ؟.

تنبیه : ځینو مفسرینو د دی آیت مطلب داسی لیکلی دی. «که ستاسی په اعتقاد کښی د الله تعالیٰ کوم اولاد وی نو په یاد ئی ولرئ چی زه ستاسی په مقابل کښی د هغه واحد الله تعالیٰ عبادت کوونکی یم چی له اولاد او احفاد او نورو بشری صفاتو څخه پاک او منزه دی. ځینو د «عابد» معنی په جاحد «منکر» سره کړی ده. یعنی له دی فاسدی عقیدی څخه له ګردو (تولو) څخه ړومبنی انکار کوونکی او تردید کوونکی یم. او د ځینو نورو په نزد «ان» نافیه ده یعنی رحمٰن هیڅ اولاد نه لری. مګر دغه قول څه زیات قوی نه دی. نور احتمالات هم شته چی دلته د هغو تولو د استیعاب ځای نشته. والله تعالیٰ اعلم. اوس الله تعالیٰ د خپل ذات پاکی داسی فرمائی

سُبْحٰنَ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

پاکی ده رب د آسمانونو ته او (رب د) ځمکی ته رب د عرش ته له هغه څه چی بیانوی (دوی ورته چی نسبت د ولد او شرک او نور عیوب دی).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو نسبت چی دغه خلق الله تعالیٰ ته کوی، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو (تولو) ځنی د الله تعالیٰ ذات پورته او منزه دی. د ده په ذات کښی د دی خبری له سره امکان نشته چی معاذ الله د چا پلار یا ځوی شی.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلٰقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾

پس پریږده دوی چې غوټې وهي (په باطلو خبرو) او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړې شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کښې د عذاب).

تفسیر : یعني دوی د غفلت او حماقت په نشو کښې هر څه چټي (بیکاره) او چپولي خبرې چې کوي ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجه او التفات مه کوئ! دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنیوي عیش او عشرت او چرچو او نندارو کښې خپلې ورځې تیروي. بالاخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده چې په هغې کښې دوی ته د دوی دغه بې‌ادبۍ او ګستاخۍ او نور شرارتونه یو په یو وروړاندې کیږي او د هغو په مقابل به دوی د هر یوه د خوند او مزې څکونکي وي.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په آسمانونو کښې معبود دی او په ځمکه کښې معبود او هم دی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسیر : یعني نه په آسمان کښې پرښتې، لمر، قمر، او ستورې معبود ګرځیدی شي او نه په ځمکه کښې اصنام، اوثان او بتان او نور. د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو او مافیهما حقیقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالیٰ دی چې له فرشه تر عرشه پورې د ګردو (ټولو) اشیاؤ مالک او خالق دی. او د ټولو اکوانو او امکنه ؤ، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کښې دی او (خاص) له هم ده سره دی علم د قیامت.

تفسیر : یعني قیامت کله راځي؟ د دې خبرې علم یواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت الله اجل واعلیٰ شانه واعظم واکرم برهانه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص هم دغه (الله) ته به بيرته بيولی شئ (تول قيامت ته له پاره د جزاء)

تفسير : يعنی کله چی هلته ورسيږئ د گردو (تولو) حسناتو او سيئاتو حساب او کتاب به مو کيږی، او د هغو ثواب او عذاب به دررسيږی.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختيار نه لری هغه معبودان چی دوی ئی عبادت کوی بی له دغه (الله) د شفاعت (لکه چی منکران گمان کوی) مگر هغه څوک چی شاهدی ئی ويلی وی (په ژبه) په حقه سره حال دا چی دوی پوهيږی (او علم ئی وی پر هغو باندی په زړه سره)

تفسير : يعنی دومره سپارښت کولی شی، هر هغه چا چی له خپل علم سره موافق د اسلام حق کښی د يوه حرف سپارښت نشی کيدی. دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وکړی چی د دوی په رښتين توب خبردار وی او په دی باندی ښه پوهيږی چی دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دی، نورو ته به داسی اجازه نه وی.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دی که وپوښتی ته دوی چی چا پيدا کړی دی دغه (عابدان او معبودان) نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) دوی چی الله (پيدا کړی دی) پس کوم طرف ته گرځول کيږی دغه (مشرکان له عبادت د الله)

تفسير : يعنی کله چی پيدا کوونکی هم دغه يو الله دی نو د بندگی او د عبادت مستحق ولی نور شول؟ عبادت د انتهائی تذلل نوم دی او دغه تذلل د هغه ذات دپاره ښائی چه وکړی چی د انتهائی عظمت او جبروت څښتن (خاوند) دی. دير د تعجب ځای دی چی دوی مقدمات تسليموی ليکن د هغو له نتايجو څخه منکران کيږی.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (قسم دی) پر دغی وینا د دغه (رسول) چې ای رب زما بیشکه دغه (قریشي منکران) یو قوم دی چې ایمان نه راوړی دوی (په مومن به شیانو باندی)

تفسیر : یعنی د نبی دغه وینا هم الله تعالیٰ ته معلومه ده. د ده پر دغه د اخلاصو التجا او له درده ډک غږ باندی الله قسم یادوی چې الله به هرومرو (خامخا) له ده سره امداد او مرسته کوی او پخپل فضل او مرحمت سره ئی حتماً غالب، مظفر او منصور گرځوی. وفرمائل الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چې

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلٰمٌ

پس مخ وگرځوه له دوی (او طمع پریکړه له ایمانه د دوی) او ووایه (ای محمده! دوی ته غواړم له شره ستا) سلامتی.

تفسیر : یعنی غم مه خوره! او زیات په دوی پسی مه لویږه! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دی اداء کوه! نو بیا له دوی ځنی خپل مخ وگرځوه! او ووایه ښه ده که تاسی زما خبرو ته غوږ نه بردئ نو زما سلام دی وی تاسی ته.
(وکان هذا قبل الامر بالقتال).

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شی دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسیر : یعنی بالاخره دوی ته به دغه خبره ښکاریږی چې دوی په څرنگه یوی لوئ غلطی کښی لویدلی وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تیروتو باندی ځینی کسان لږ څه په هم دغه جهان کښی پوه شوی هم دی خو د هغه پوره تکمیل په آخرت کښی کیدونکی دی.

تمت سورة «الزخرف» بعون الله و توفیقه فلله الحمد والمنة

سورة الدخان مكية وهى تسع وخمسون آية وثلاث ركوعات
رقم تلاوتها (٤٤) تسلسلها حسب النزول (٦٤) نزلت بعد سورة «الزخرف»

د «الدخان» سورت مكي دی (٥٩) آيت دری رکوع لری په تلاوت کښی (٤٤) او په نزول کښی (٦٤)
سورت دی وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ إِنَّآ أَنْزَلْنٰهُ فِىْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دی پر دغه کتاب ښکاره کوونکی (د دینی احکامو) چی بیشکه مونږ نازل کړی مو دی هغه په شپه برکتناکه کښی.

تفسير : د «برکت شپه» د قدر شپه ده کما قال الله تعالیٰ فی سورة القدر ﴿ إِنَّآ أَنْزَلْنٰهُ فِىْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴾ چی د رمضان المبارک په میاشت کښی واقع ده له قوله تعالیٰ ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىْٓ أُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ ﴾ (د البقرة (٢٣) رکوع) ١٨٥ آيت په دغه شپه کښی عظیم الشان قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل کړی شوی دی او بیا له هغه ځای متدرجاً په درویشتو کلونو کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی. هم په هم دغه شپه کښی پر رسول الله مبارک د پاک قرآن ابتدائی نزول شروع شوی دی.

إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ﴿٣﴾

بیشکه مونږ یو ویروونکی (په رالیږلو د دغه قرآن).

تفسير : یعنی آورول همیشه زمونږ کار او دستور وو چی له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيْمٍ ﴿٤﴾ أَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا

په دغه (شپه) کښی بیانوه شی بیلاوه شی هر کار حکمتناک (داسی تینګ چی نه بدلیږی) حکم له نزده زمونږ

تفسير : يعني د ټول کال په متعلق د قضاء او قدر ګرد (ټول) د حکمت او د مصلحت ډکی قاطعي او لايتغيري فيصلې په دغې عظيم‌الشاني شپې کښې له لوح محفوظ څخه نقل کيږي او هغو پرښتو ته سپارلی کيږي چې د تکويناتو په شعبو کښې کار کوي. له ځينو رواياتو څخه معلوميږي چې هغه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه ده چې ورته د «برآءة» شپه وائي ممکن دی چې له دغه وخته د دې کار ابتداء او د قدر په شپه انتهاء مومي، والله اعلم.

إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝

بېشکه مونږ يو ليږونکي (د رسولانو).

تفسير : يعني (مونږ ليږونکي يو د) پرښتې پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي لکه چې جبرئيل عليه السلام ئې سره له پاک قرآن محمد صلى الله عليه وعلىٰ آله وصحبه وسلم ته وليږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ۝

دپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا بېشکه الله هم دی دی ښه اوريدونکی د (ټولو) اقوالو ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسير : يعني الله تعالىٰ د ټول عالم له ګردو (ټولو) حالاتو څخه باخبر دی د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عين ضرورت کښې ئې خاتم النبيين صلى الله عليه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم دپاره ئې د لوی رحمت په شان وليږه.

رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَآ ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ۝

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيانو چې په منځ د دوی کښې دی که چيرې يئ تاسې يقين کوونکي (نو يقين وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسير : يعني که په تاسې کښې پر کوم شي د يقين لرلو صلاحيت وي نو له ګردو (ټولو) شيانو څخه ړومبی شي د يقين کولو قابل د الله تعالىٰ عمومي ربوبيت دی چې د هغه آثار په هر هر ذره کښې له روښاني ورځې څخه زيات ښکاره او څرګند دی. او د حضرت محمد رسول الله

صلی الله علیه وسلم رسالت دی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحۡىٖ وَيُمِيۡتُ ؕ رَبُّكُمۡ وَرَبُّ اٰبَآٮِٕكُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۸﴾

نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دی دی چی ژوندی کوی او وژل کوی (دغه الله) رب ستاسی دی او رب د پلرونو پرومبنیو ستاسی دی.

تفسیر : یعنی چی د هغه الله په قبضه کښی ژوندی کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه د قدرت په لاس کښی وی او ګرد (تول) اولین او آخرین ئی تر پالنی او تربیت لاندی دی آیا ما سواء له هغه د بل چا عبادت او بندګی جایزه ده؟ دغه یو داسی صاف او ښکاره حقیقت دی چی په هغه کښی د شک او شبهی هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلۡ هُمۡ فِىۡ شَكٍّ يَّلۡعَبُوۡنَ ﴿۹﴾

(یقین نه کوی) بلکه دوی په شک کښی دی (له بعث نه) چی لوبی مسخری کوونکی دی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر : یعنی د دغو واضحه وو ښنو او دلائلو اقتضاء خو داسی وه چی دغو خلقو به هغه منل مګر سره له هغه دوی ئی نه منی بلکه دوی د توحید او د نورو حقه ؤ عقائدو له طرفه په شکوکو او شبهو کښی لویدلی دی او په دنیوی عیش او عشرت او لهو او لعبو کښی سره مصروف او لګیا دی، او د اخروی اندیښنی څخه بیخی بی فکره دی چی د حق په طلب کښی مشغول شی او په هغه کار له غور او فکر څخه کار واخلی. دوی په دغه شک او شبهه کښی دی چی تل به دوی هم داسی اوسیږی او له سره له الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو په فکر او اندیښنه کښی نه دی نو ځکه د نصیحت پر خبرو توکی او مسخری کوی، او پری خاندی او ملندی وهی.

فَارۡتَقِبۡ يَوۡمَ تَاۡتِى السَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۱۰﴾ يَّغۡشَى النَّاسَ ؕ هٰذَا عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ﴿۱۱﴾

پس منتظر اوسه (ای محمده! دوی ته) په هغه ورځ چی راشی دا آسمان په لوګی ښکاره سره چی پټ به کړی تول مخلوق، (وبه وائی دوی) دغه عذاب

ډير دردناک دی.

تفسير : له «لوګی» څخه دلته څه مراد دی؟ په دغه مورد کښې د اسلافو دوه قوله دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نور وائی چی قیامت ته نژدی به یو لوګی پورته کیږی چی ګرد (تول) خلق به پټوی. نیکو سړیو ته به د ده ډیر لږ خفیف څه اثر د زکام په شان ورسیږی. او د کفارو او منافقینو په ستونیو او دماغو کښی ننوځی او بی هوشه کوی ئی. دلته هم هغه لوګی مراد دی. ښائی دغه لوګی هم هغه د سماواتو ماده وی چه د هغه ذکر په ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ﴾ کښی شوی دی. ګواکی آسمان تحلیل او د خپل اصلی حالت په طرف عود کوی. او دغه به ئی ابتداء وی والله تعالیٰ اعلم. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په ډیر قوت سره ادعا کوی. چی له دغه آیت څخه مراد هغه لوګی نه دی چی د قیامت له علائمو څخه دی. بلکه رسول الله مبارک کله چی د قریشو له تمرد او طغیان څخه په تنګ شو نو دعا ئی وفرمایله چی الله جل جلاله پر دوی تر اووو کلو پوری مسلسل قحط مسلط کړ هم هغسی چی د یوسف علیه السلام په زمانه کښی پر مصریانو مسلط شوی وو لکه چی قحط پر دوی مسلط شو چی مکیانو به په هغه کښی له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل غالباً په هم دغه دوران کښی د «یمامه» رئیس ثمامه بن اثال رضی الله تعالیٰ عنه په اسلام سره مشرف شو او د ماکولاتو د هغو ګودامونو لیږل ئی منع کړل چی له هغه ځایه معظمی مکی ته تلل. الغرض مکیان د لوږی له لاسه مړه کیدل. او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چی د مسلسلی وچکالی او قحط په زمانه کښی به د جو یعنی د ځمکی او آسمان په منځ کښی لوګی په شان دوړی او غبار په نظر راځی. او برسیره په دی د اوږده مدت د باران د نه ووریدلو څخه ګردو غبار او دوړی له ځمکی څخه پورته کیږی او د آسمان په لوری د لوګی په شان لویی او سپیری دوړی تری معلومیږی. چی هغه ئی دلته په «دخان» سره تعبیر فرمایلی دی. په دغه تقریر په «یغشی الناس» کښی به له خلقو څخه مراد مکیان وی. ګواکی دغه یو پخوا ویل ؤ چی پوره شو کما یدل علیه قوله تعالیٰ﴿ فَارْتَقِبْ ﴾

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

ای ربه زمونږ لری کړه له مونږ دغه عذاب بیشکه مونږ ایمان راوړونکی یو.

تفسير : یعنی کله چی په هغه عذاب کښی مبتلا کیږی نو داسی به وائی چی اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه وروسته له دی نه مو توبه ده! اوس مونږ ته پوره یقین حاصل شو. بیا به طغیان او شرارت نه کوو او پاخه مسلمانان کیږو وروسته له دی نه د دغی خبری الله اعظم برهانه واکرم شانه داسی جواب فرمائی:

أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾

چیرته به نفع ورسوی دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول ښکاره بیانوونکی بیا هم داسی وګرځیدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه) او وویل (کفارو) ده ته ښوونه کړی شوه ده (د قرآن له بل چانه) لیونی دی.

تفسیر : یعنی اوس له پوهیدلو او له نصیحت څخه د فائدی اخیستلو موقع چیری پاتی ده په هغه وخت کښی مو دغه پندونه ونه منل چې زمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحه وو هدایاتو درغلی وو هلته به مو داسی ویل چې دغه لیونی دی کله به مو ویل چې دی دغه خبری له بل چا څخه زده کوی او بیا د هغه له مخی دغه کتاب جوړوی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د تفسیر سره سم د دی آیت مطلب داسی شو او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق معنی به ئی داسی وی چې مکیان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی غوښتنه وکره چې دغه آفت له مونږ څخه لری کړئ په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چې ابوسفیان او نورو مشرکانو د رسول الله په حضور کښی عرض او فریاد وکړ چې تاسی خو فرمائی چې زه رحمة للعالمین یم او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالی له لاسه تباه او فنا کیږی نو مونږ تاسی ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندی کوو څو د دغه مصیبت د لری کیدلو دپاره دعاء وکړئ که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو نو مونږ تول سره ایمان راوړو لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو او له یمامی څخه د غلی کوم ګودامونه چې منع کړی شوی ؤ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بیرته جاری شول مګر سره له دی هم دوی مسلمانان نه شول د هم دی په نسبت فرمائی ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ﴾ یعنی دغه خلق د دغی خبری له سره منونکی نه دی په دغه قسم شیانو دوی په زرهاؤ تأویلات له خپله ځانه جوړوی هغه شیان چې بیخی لکه د لمر په شان عیان او روښان دی یعنی ستاسی نبوت دوی نه منی او تاسی ته د مجنون نسبت کوی او ځینی داسی وائی چې دی له هغه رومی مریی څخه ځنی خبری زده کوی او بیا ئی پخپل عبارت سره اداء کوی. له داسی متعصبو معاندینو څخه د کوم شی د پوهیدلو څه توقع کیدی شی؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه مونږ لری کوونکی یو د دغه عذاب (په دعاء د نبی) لږ مدت بیشکه

تاسی بیرته گرځیدونکی یئ (کفر خپل ته).

تفسیر : یعنی که مونږ د لږ څه مدت له مخی له دوی څخه عذاب لری کړو دوی به بیا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پوری کوی چی پخوا له دی نه به ئی کول او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق به ئی داسی مطلب کیږی درواخلیئ مونږ د لږ څه مدت له مخی دغه عذاب له دوی څخه لری کوو تاسی وګورئ چی دوی به په هم هغسی اعمالو مداومت کوی چی پخوا له دی نه هم په هغه کښی مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ ۚ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(یاده کړه) هغه ورځ چی ونیسو مونږ (دغه کفار) په نیولو سختو لویو سره بیشکه مونږ انتقام اخیستونکی یو (په دغه ورځ کښی).

تفسیر : د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد به لویه نیونه په قیامت کښی وی غرض دا دی چی د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بیرته کیدونکی دی. د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په نزد له لوئی نیونی څخه د «بدر» غزا مراده ده چی په دغی غزوی کښی له کفارو څخه بدل او انتقام واخیست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی وو مونږ پخوا له دی نه قوم د فرعون او راغلی ؤ دوی ته رسول (موسیٰ) عزتمند (په نزد د الله).

تفسیر : یعنی د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه د دوی امتحان واخیست شو چی آیا دوی د الله تعالیٰ پیغام قبلوی که نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ ۖ

(او وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی وسپارئ تاسی په ما باندی بندګان د الله،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ بندګان خپل مریان مه ګرځوئ! بنی اسرائیلو ته له مریتوبه آزادی ورکړئ! او ماته ئی وسپارئ چی هر چیری زما خوښه وی دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾

بیشکه زه تاسی ته رسول مکرم امانتګر یم او (وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی سرکشی مه کوئ پر الله (په اهانت د وحی) بیشکه چی زه راوړونکی یم تاسی ته د برهان حجت دلیل ښکاره واضح.

تفسير : «برهان، حجت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات دی چی موسیٰ علیه السلام ښوول لکه عصا یدبیضاء یعنی (همسا) او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

تفسير : او وویل موسیٰ فرعونیانو ته چی بیشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسی له دی نه چی سنګسار کړئ تاسی ما.

تفسير : په دغه سره ئی د دوی د هغو ویرولو جواب ورکړ، یعنی ما ستاسی له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالیٰ پناه حاصله کړی ده. هغه زما په حمایت کښی دی او د الله تعالیٰ پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسی (ای فرعونیانو!) پر ما پس په څنګ شئ (له ما پریږدئ ما).

تفسير : یعنی که زما خبره نه منئ نو اقلا ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ! او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ.

خیر نه دی بی هیلی یم شر دی رانه لری کړه!

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی چی خپل قوم بوځم ته می لیاره مه نیسه!»

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعاء وکړه (موسیٰ) رب خپل ته داسی چې بیشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسیٰ ته چې) پس بوځه بندګان زما (سبطیان) د شپې بیشکه تاسی متبوع یئ (د قبطیانو).

تفسیر : یعنی بالاخر مجبور شو او د الله تعالیٰ په حضور کښې ئې عرض او فریاد وکړ چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکی نه دی نو اوس ته زمونږ او د دوی په منځ کښې فیصله وکړه! د ده دعاء فوراً مستجابه او پر حضرت موسیٰ علیه السلام امر وشو چې بی د فرعونیانو له اطلاعه له بنی اسرآئیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ! ځکه چې د ګهیځ (سحر) له مخې به دوی وروسته له دی نه چې ستاسی له تګه خبر شی نو د تاسی د تعاقب دپاره درپسی وځی لیکن په یاد ئې ولرئ چې په لیاره کښې ستاسی په مخ کښې تریخ سیند درځی چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دی خوا او هغې خوا لرې کیږی او په منځ کښې وچه صافه لیاره تاسی ته پیدا کیږی چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لیاری تیریږئ.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پریږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوځې کوځې) بیشکه دوی لښکری دی ډوبې کړی شوی.

تفسیر : یعنی د دغی خبری په فکر او اندیښنې کښې مه اوسه! دغه لیاره چې د الله تعالیٰ په قدرت په دغه سیند کښې شوی ده بیرته پاتی نشی پریږده چې دغه لیاره هم دغسی پر خپل حال پاتی وی څو فرعون او فرعونیان ئې وګوری او پر تاسی پسی د راتلو همت او ځغرد (جراءت) وکړی، لکه چې هغوی هم په هم دغې وچې کښې ننوتل، کله چې تول د سیند منځ ته ورسیدل، دلته الله تعالیٰ د سمندر اوبو ته حکم ورکړ چې بیا سره یو ځای شی، او په دغه ترتیب سره هغه ګرد (تول) لاؤ لښکر ډوب او مغروق کړ. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾
وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډیر پریښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو) او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښائسته او (له) نعمتونو (او له هسی د هوسائی

(آرام) سامان) په هغو (نعمتونو) کښې خوشال خوندور. هم داسې (هلاک کوو مونږ له مکذبینو) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبطیانو) ته.

تفسیر : یعنی د بنی اسرآئیلو په لاسونو کښې ئې ورکړ، لکه چې د «شعرآء» په سورت کښې دی له دی نه معلوم شو چې د فرعون د غرقیدلو څخه وروسته د بنی اسرآئیلو تصرفات او مداخله په مصر کښې شروع شوله او که دغه ثابت نشی مطلب به ئې داسې وی د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونیانو څخه پاتې وو هم هغسې شیان مونږ بنی اسرآئیلو ته هم ورکړل والله اعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاک د دوی) باندی آسمانونو او ځمکی.

تفسیر : په روایاتو کښې راغلی دی چې د مؤمن د وفات په تقریب کښې د آسمان هغه دروازه ژاړی چې له هغی څخه به ده ته روزی نازلیده یا هغه دروازه چې په هغی کښې د ده صالح عمل پورته خوت او هغه ځمکه به هم ژاړی چې ده به پری لمونځ کاوه یعنی افسوس چې هغه سعادت له مونږ څخنی واخیست شو کله چې له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته نو په ده پسې به آسمان یا ځمکه ولی ژاړی؟ بلکه ممکن دی چې د دوی پر مرګ خوښ هم شی چې ښه شو چې دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ
الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾
وَلَقَدِ اخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوی مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بنی اسرایلو ته له عذاب سپکوونکی (د قبطیانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصیبت او آفت وو) بیشکه دغه (فرعون) وو سرکشه متکبر له مسرفینو له حده تیریدونکی سر غړوونکی (په شرک کښې) او خامخا په تحقیق غوره کړی مو وو دغه (بنیٓ اسرآئیل) په علم خپل پر خلقو (د زمانی د دوی).

تفسیر : یعنی اگر که د بنی اسرآئیلو کمزوری او نواقص هم مونږ ته معلوم وو خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغی زمانی پر گردو (تولو) خلقو فضیلت ورکړ او ځینی جزئیه فضائل خو هم هغه دی چی تر نن پوری د بل هیڅ قوم په برخه نه دی شوی مثلاً د ډیرو انبیاو په دوی کښی مبعوثیدل.

وَاٰتَيْنٰهُمْ مِّنَ الْاٰيٰتِ مَا فِيْهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِيْنٌ ﴿۳۳﴾

او ور مو کړ دوی ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسیٰ) هغه (نعمت) چی په هغو کښی ازمائش مدد ؤ ښکاره.

تفسیر : یعنی د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه مثلاً د «من او سلویٰ» نزول د وریځو سیوری غورځول وغیر ذلک.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿۳۴﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِيْنَ ﴿۳۵﴾

بیشکه دغه (کفار) خامخا وائی چی نه دی دغه عاقبت زمونږ مگر هم دا ړومبی مرگ زمونږ دی (په دنیا کښی) او نه یو مونږ راپورته کړی شوی (له قبورو).

تفسیر : په منځ کښی د حضرت موسیٰ علیه السلام د قوم ذکر استطراداً راغلی وو، له دی ځایه بیا د رسول الله د قوم تذکره شروع کیږی. یعنی دوی وائی چی زمونږ اخری حالت فقط هم دغه دی چی موت پر مونږ راځی هر کله چی مړه شو نو وروسته له مرگه بیا نو نوری خبری اتری له سره نه دی پیښیدونکی. او له موجوده ژوندون څخه ما سواء بل ژوندون بیخی نشته حشر او نشر ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب چیری کیږی؟

فَاْتُوْا بِاٰبَآئِنَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۳۶﴾

پس (ژوندی) راولئ پلرونه زمونږ که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په دغی وینا خپله کښی).

تفسیر : یعنی رسول الله مبارک او مؤمنانو ته کفار وائی که تاسی پخپلی دغی وینا کښی

يئ او دغه عقيده مو صحيحه وی چی وروسته له مرگه بيا ژوندون هم شته. نو ديره ښه ده تاسی خو زمونږ دغه مړه شوی پلرونه او نيکه گان راژوندی کړئ چی مونږ ئی پخپلو سترگو سره ووينو او په کيفيت ئی وپوهيږو.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ

(نو فرمائی الله چی) آيا دغه (قريش) غوره دی (په مال او قوت کښی) که قوم د «تبع»؟

تفسير : «تبع» د يمن د باچا لقب وو چی د ده حکومت پر سبا، حضر موت او نورو تولو وو «تبع» دير تير شوی دی الله تعالیٰ ښه عالم دی چی دلته تری کوم يو مراد دی؟ په هر حال دومره تری ظاهر شو چی دغه قوم د دير قوت او قدرت خاوندان وو چی د خپل طغيان او تمرد په سبب هلاک او تباه شو. ابن کثير رحمة الله عليه له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوی چی د هغه ذکر د سبا په سورت کښی تير شوی دی. والله اعلم.

وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چی پخوا تير شوی وو له دغو (قوم د تبع لکه عاد او ثمود بلکه قوی نه وو په مال او قوت نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوی بيشکه دوی وو گنهگاران (کافران منکران له بعثه او له قيامته)

تفسير : مثلاً عاد او ثمود او نور. الله تعالیٰ دغه تول د دوی د گناهونو په بدل هلاک او تباه کړل، آيا تاسی له دوی نه بهتر زيات زورور طاقتور يئ چی نه مو هلاکوی؟ يا مو نه شی هلاکولی؟

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه دی پيدا کړی مونږ آسمانونه او ځمکه او تول هغه شيان چی په منځ د دغو دواړو کښی دی حال دا چی لوبی کوونکی يو (يعنی عبث) نه دی پيدا

کړی مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی (په دی چی فعل د حکیم هیچیری له حکمته خالی نه وی).

تفسیر : یعنی نه می دی پیدا کړی دغه ټول علویات او سفلیات بی مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو دپاره نه ده جوړه شوی بلکه په ډیر لوی حکمت سره پیدا کړی شوی ده چی د هغی نتیجه ضرور یوه ورځ ښکاره کیږی) چی هم دغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (قیامت په منځ د خلقو کښی) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چی په دغه ورځ کښی د ټولو حساب په یوه وخت کښی کیږی). هغه ورځ چی دفع به نشی کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شی (او نه مرسته (مدد) رسیدی شی) مګر هغه څوک چی رحم پری وکړی الله (چی مومنان دی) بیشکه الله هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی بس پر هم هغه چا چی الله تعالیٰ رحمت وکړی هم هغه به نجات مومی کما ورد فی الحدیث «الا ان یتغمدنی الله برحمته».

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

بیشکه (میوه د) ونی د زقوم طعام خواړه د (ډیر لویو) ګنهګارانو (کافرانو) دی.

تفسیر : یعنی د کومی ادنیٰ مشابهت لامله (له وجی) ورته «زقوم» چی په اردو ورته (سیهند) وائی ویلی شوی دی که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی لکه چی د جنت ځینی نعمتونه له دنیوی نعمتونو سره اسم اشتراک لری هم داسی د دوزخ په نسبت هم وپوهیږئ.

كَالْمُهْلِ ۚ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژيړ) ويلي کړی شوی (توری ختتی د تيلو) چې ايشيږی په ګيډو کښې په شان د ايشيدلو اوبو خوتيدونکيو (وبه فرمائی الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونيسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسير : دغه د «خذوه» حکم به هغو پرښتو ته کيږی چې د مجرمينو په تعذيب ماموری دی.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بيا ورتوئی کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ايشيدلو اوبو

تفسير : دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لياری د دوی ګيډو ته ننوځی او د دوی کلمی پری کوی او د هغو توتی د باندی لويږی (اعاذنا الله منه!)

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ويل شی ده لره) وڅکه (دغه عذاب) بيشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وی (په زعم خپل).

تفسير : يعنی ته خو هم هغه ئی چې په دنيا کښې ځان لوی معزز او مکرم ګڼانه او خپل مشرتوب او سرداری به دی ثابتوله اوس دی هغه مشرتوب چيری لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بيشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وئ تاسی چې په ده کښې به مو شک کاوه.

تفسير : يعنی تاسی کله داسی يقين او باور درلود (لرلو) چې له دغه ورځی سره به مخامخ کيږئ تاسی په دغه شک او شبهه کښې وئ چې فقط مونږ هم دلته لويی او چرچی کوو، او په هم

دغی مشغولتیا کښې خپل عمر تیروو. کله چې مړه شو. نو له خاورو سره ګډوډ کیږی، او وروسته له هغه بل هیڅ شی پر موږ نه دی راتلونکی اوس خو مو پخپلو سترګو ولیدی چې هغه ټولې خبرې رښتیا وې چې انبیاء علیهم السلام به د هغو بیان تاسی ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بیشکه چې متقیان به په ځای د امن کښې وی (له ټولو مکروهاتو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چې دلته له الله تعالیٰ څخه ویریږی هلته به داده هوسا (آرام) او مطمئن اوسیږی او هیڅ ډول (طریقه) خوف او غم به دوی ته نه رسیږی.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چینو کښې چې اغوندی به (دوی جامی) له وریښمو نازکو او له وریښمو پیړو (غټو) په دی حال کښې چې سره مخامخ به ناست وی.

تفسیر : یعنی د دوی پوښاک (لباس) به له نریو او پریړو وریښمینو کالیو (کپړو) څخه وی او یو جنتی به له بل جنتی څخه له سره اعراض نه کوی او مخ به تری نه اړوی او بی تکلفه لکه ډیر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کینی او خبری اتری به سره کوی.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

هم داسی به وی (بی تغیره او بی تبدیلی) او ملګری به کړو موږ دوی له پیغلو سپینو پوستو غټو (ښایسته) سترګو سره.

تفسیر : یعنی له دوی سره به د دوی جوړی (ښځی) یو ځای کوی.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړی به دوی په دغه (جنت) کښې له هر قسم میوی حال دا چې په امن کښې به وی له (انقطاع او ضرر د میوو او هر مکروه نه)

تفسیر : یعنی هره هغه میوه چې د دوی په زړه کښې وګرځي او دوی ئې وغواړي فوراً دوی ته ورحاضرولہ کیږي او هیڅ یو فکر او اندیښنه به له دوی سره نوی په پوره زړه جمعي او اطمینان سره به ئې خوري او څښي او مسرور به اوسیږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ

نه به څکي دوی په دغه جنت کښې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تیر شوی دی په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی هغه موت چې پخوا له دی نه راغلي وو اوس وروسته له دی نه به له سره مرګ او درد تاسي ته نه راځي دائم به په هم دغه عیش او نشاط کښې خوښ او خوشال اوسیږئ چې نه ستاسي خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسیږي، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) هم دا بری دی ډیر لوی.

تفسیر : یعنی له دی نه به بل لوی بری او کامیابی څه شی کیدی شي چې د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مأمون پاتي وي او تر ابدالاباد پوری د الطافو او افضالو مورد ګرځي!.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چې آسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا دپاره د دی چې دوی پند واخلي (ښه وپوهیږي او ایمان پری راوړي).

تفسیر : یعنی پخپلې مورنی ژبی سره په اسانی پری پوهیږي او یاد ئې کړي.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾ ع

پس منتظر اوسه ته (هلاک د دوی ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (هلاک د تاته).

تفسیر : یعنی که دوی ونه پوهیږی نو تاسی څو ورځی انتظار وکړئ د دوی بد انجام د دوی په مخ کښی راتلونکی دی. دوی خو د دغی خبری په انتظار کښی دی که کومه بده پیښه پر تاسی واقعه شی. لیکن تاسی هم د دوی اخری خاتمی ته وګوری، چی هغوی ته څه څه شیان ور د مخه کیدونکی دی؟.

تمت سورة الدخان بفضل الله تعالىٰ فلله الحمد والمنة

سورة الجاثية مكية الا آية (١٤) فمدنية وهى سبع و ثلاثون آية و اربع ركوعات.
رقم تلاوتها (٤٥) تسلسلها حسب النزول (٦٥) نزلت بعد سورة الدخان.

د الجاثية» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (١٤) آیتونو څخه چی مدنی دی (٣٧) آیت (٤) رکوع لری په تلاوت کښی
(٤٥) او په نزول کښی (٦٥) سورت دی وروسته د «الدخان» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾

نازلیدل د کتاب له طرفه د الله دی چی ډیر غالب قوی دی ښه حکمت والا دی. بیشکه په (پیدایښت د) آسمانونو کښی او په ځمکی کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی مؤمنانو ته.

تفسیر : یعنی که انسان ومنی نو په هم دغه د ځمکی او د آسمانونو په پیدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کښی له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره

پوهیدی شی چی خامخا د دغو علویه وو او سفلیه وو موجوداتو داسی پیدا کوونکی او ساتونکی شته چی دغه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره په دغسی محاسن او مزایا سره جوړه کړی دی او پخپل لامحدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوی.

«البعرة تدل على البعير، وأثر الأقدام تدل على المسير، فكيف لا يدل هذا النظام العجيب الغريب على الصانع اللطيف الخبير»

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَابَّةٍ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

او په پیدا کولو (د هر یوه) ستاسی کښی او په هغه څه کښی چی خواره (تیت) کړی دی (الله په ځمکه کښی) له هر قسم دابی (خوځیدونکیو) ډیر دلائل (د قدرت او استدلال) دی دپاره (د هغه) قوم چی یقین کوی (پر بعث باندی).

تفسیر : یعنی که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکښانو (جاندارو) او ذوی الارواحو په خلقت کښی غور او فکر وکړی نو د عرفان او ایقان تر درجو پوری رسوونکی په زرهاو دلائل او نښی په نظر ورځی چی هر یو ئی لوی برهان او قوی استدلال دی په وجود د الله العالمین.

وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپی او د ورځی (په تیاره او رڼا، تزئید او تنقیص او نورو کښی) او په هغه کښی چی نازل کړی دی الله له (له طرفه د) آسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسیر : یعنی اوبه ئی د آسمانه له طرفه رانازلی کړی چی د رزق او روزی ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

پس (الله) ژوندی کړی ده په دی (اوبو) سره ځمکه پس له مرګه (وچوالی) د هغی او په بدلولو د بادونو (په یو قسم بل قسم سره) دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چی عقل چلوی.

تفسیر : یعنی که لږ څه هم له پوه او عقل څخه کار واخلئ نو دغه درمعلومیږی چی دغه امور

پرته (علاوه) د هغه زبردست قادر او حکيم له قوته او قدرته د بل هيچا په واک (قبضه) او اختيار کښې نشته. لکه چې پخوا له دی نه په څو ځايونو کښې د دی مفصل تقرير ليکلی دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٦﴾

دغه (علامې د قدرت لوی) دلائل (د قدرت) د الله دي چې لولو ئې مونږ په تا باندې په حقه سره پس پر کومه يوه خبره پس له (خبرې) د الله (قرآن) او پس له دلايلو (د قدرت) د الله ايمان به راوړی دوی؟ (بلکه نه ئې راوړی).

تفسير : يعنی له ما سواء الله څخه بل کوم شی د بندګی او عبادت وړ (لائق) او مستحق دی؟ او بغير د الله له خبرو څخه بل کوم کلام د آوريدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسی لوی مالک داسی رښتيا او صافی او سمی خبری هم کوم بد بخت نه قبلوی نو بالاخر دوی د کوم شی په انتظار کښې دی چې هغه به بيا منی.؟

وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿٧﴾ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ

خرابی هلاک افسوس دی هر دروغ تړونکی ګنهګار ته چې آوری آيتونه (د قدرت د) الله چې لوستل کيږی پر ده بيا لا ښه کلک شی (په کفر خپل) په دی حال کښې چې متکبر (ګرځيدونکی وی له ايمانه) دی لکه چې ئې نه دی آوريدلی هغه (آيتونه).

تفسير : يعنی د ضد او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبری نه اوری او تکبر او لوئی ورته اجازه نه ورکوی چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلی کله چې حقه او رښتيا خبره آوری داسی تری مخ اړوی لکه چې له سره ئې نه وی آوريدلی.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٨ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ۝٩

پس زیری ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آیتونو (د قرآن) زمونږ پر یوه څه شي نو نیسي ئې په توکو او مسخرو دغه (دروغجنان متکبران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکي.

تفسیر : یعني څرنګه چې دوی له آیات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي نو د هغه سزاوي به هم دوی ته سره له سخت اهانت او ذلت وررسیږي چې ذکر ئې دغه دی.

مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ ۖ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څیز چې کسب کړی وي دوی هیڅ څیز (له عذابه) او نه (به دفعه کوي) هغه بتان چې نیولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان).

تفسیر : یعني اموال او اولاد او نور شیان به سره هلته په کار ورنشي، او نه هغه شیان په کار ورځي چې هغوی له ماسواء الله څخه معبودان دوستان او رفیقان ګرځولي شوي وو او له هغوی څخه ئې د ډیر امداد او اعانت توقعات هم درلودل (لرل).

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝١٠ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ۝١١

او شته دوی ته عذاب ډیر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډیر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسير : يعني دغه لوی عظیم‌الشان برکت او ستر هدايت دی چی د هر راز (قسم) ښو او بدو لياری او چاری انسانانو ته ښيی، هر هغه څوک چی د دغه لوی قرآن احکام او بيان نه منی او هغه دی خپل ځان د ډير سخت غليظ او دردناک عذاب ګاللو (برداشت کولو) دپاره آماده او تيار کړی!.

اَللّٰهُ الَّذِىْ سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِىَ الْفُلْكُ فِيْهِ بِاَمْرِهٖ

الله هغه (ذات) دی چی مسخر (تابع) کړی ئی دی تاسی ته بحر سيند دپاره د دی چی ګرځی بيړی په دغه (بحر) کښی په امر حکم د الله سره.

تفسير : يعني د سمندر په شان مخلوق مو تاسی ته داسی تابع او مسخر ګرځولی دی چی تاسی بلا تکلفه د خپلو بيړيو او جهازونو په وسيله پری ګرځئ! او له ميلونو ميلونو ژورو (ډوبو) اوبو له پاسه پری تيريږئ او له يوی وچی څخه بلی وچی ته پری رسيږئ!.

وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۲﴾

او دپاره د دی چی طلب کوئ تاسی له فضله د الله او دپاره د دی چی شکر ئی وباسئ.

تفسير : يعني بحری تجارت وکړئ!، يا ښکار وکړئ!، يا د ده له منځه مرغلری او نور شيان وباسئ! او د دغو ګردو (تولو) منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کښی هغه حقيقی منعم مه هيروئ! او د ده حق اداء کړئ او قدر ئی په ښه شان سره وپيژنئ! او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره ئی شکريه اداء کړئ!.

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ ؕ

او په کار لګولی مسخر کړی ئی دی تاسی ته هر هغه شيان چی په آسمانونو کښی دی (لکه لمر قمر نجوم) او هر هغه شيان چی په ځمکه کښی دی (لکه اوبه خاوره او حيوانات او نور) تول (مسخر) له (طرفه د) الله (دی).

تفسير : يعني پخپل حکم او قدرت سره ئی دغه ګرد (تول) شيان ستاسی په کار کښی لګولی دی. دغه د الله تعالیٰ لويه مهربانی او فضل دی چی دغسی عظيم الشان مخلوقات ئی د انسانانو

د خدمت، منفعت او چرچو دپاره په کار کښې لګولې دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بيشکه په دغه (تسخير) کښې خامخا لوى دلائل (د قدرت) دي دپاره د هغه قوم چې فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کښې).

تفسير : که انسان فکر او غور وکړي نو پوهيدلى شي چې دغه شي د ده له توانه، قوته او قدرته وتلي وو، محض د الله تعالىٰ په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد (تول) شيان زمونږ په کارونو کښې بوخت (مشغول) او لګيا دي. نو لامحاله زمونږ دپاره هم دغه کار په کار دى چې په کوم کار کښې مشغول او لګيا شو. او هغه کار هم دا دى چې خپل عمر د هغه حقيقي منعم او علي‌الاطلاق محسن په عبادت او اطاعت کښې تير کړو چې زمونږ خالق او مالک دى او پخپل مستعار حيات کښې يوه شيبه هم د الله تعالىٰ له ياده غافل نشو څو په هغه سره زمونږ عاقبت مسعود شي.

قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووايه (اى محمده!) هغو کسانو ته چې ايمان ئې راوړى دى چې مغفرت (ښښنه) وکړي (د آزار) هغو کسانو ته چې اميد نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسير : له «ايام الله» يعني د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي چې په هغو کښې الله تعالىٰ خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړي يا پر خپلو بندګانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابذال او احسان وکړي لهٰذا له ﴿قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ څخه هغه کفار مراد دي چې د الله تعالىٰ له رحمت څخه بيخي نااميده او د ده له عذابه بيخي بې فکره وي.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

دپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوى چې کسب کول به ئې.

تفسير : يعني اى مسلمانانو تاسې د دوى د بدل او انتقام اخيستلو په فکر کښې مه اوسئ! د

هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هغه پخپله دوی ته د دوی پر شرارتونو کافي او پوره سزا ورکوی او د مؤمنينو د صبر، تحمل عفوی او تيريدلو مناسبه صله هم ورکوی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۚ

هر هغه څوک چې وکړی (کوم کار) نيک نو (وکړه ده دا کار) دپاره (د نفع) د ځان خپل او هر هغه څوک (چې وکړی کوم کار) بد پس پر هم ده دی (وبال او ضرر ئی).

تفسير : يعنی د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکيو ته رسيدونکی ده الله تعالیٰ هغه ته هيڅ ضرورت نه لری او بدی کوونکی پخپله په خپل حق کښی خراب تخم شندی او کری ئی او د نقصان په فکر کښی اوسی او هر کار او عمل چې کوی په دغه علم قصد او نيت سره ئی وکړی چې د هغه نفع او نقصان دواړه زما خپل ځان ته رسيدونکی دی.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿١٥﴾

بيا خاص رب ستاسی ته به بيول کيږئ (په قيامت کښی لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسير : يعنی څه مهال (وخت) چې هلته ورسيږی نو د دوی تول ښيگڼه (فائده) او خرابی د دوی په مخه ورځی او هر يو به د خپلو اعمالو او چارو نتيجه او سزا ومومی او د خپل عمل د ميوی خوند به وڅکی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ بنی اسرآئيلو (اولادی د يعقوب) ته کتاب (توريت) او حکم (په تورات په مابين د خلقو کښی) او نبوت (موسیٰ او هارون ته له دوی نه) او روزی کړی مو وه دوی ته له څيزونو پاکو حلالو (لکه من او سلویٰ).

تفسیر : یعنی توریت ئی درکړ، او سلطنت، یا د فیصلې قوت یا د پوهنې خبرې، یا د دین پوه ئې درعطا کړه او ډېر زیات انبیاء الله ئې په تاسې کښې مبعوث کړل دغه خو روحانی غذا وه که جسمانی غذا ته وګورئ هغه ئې هم په کثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء کړې ده تر دې چې «من او سلویٰ» ئې هم پر تاسې نازل کړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾

او فضیلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانې خپلې).

تفسیر : یعنی د هغې زمانې پر ګردو (ټولو) خلقو دوی ته کلی فضیلت حاصل وو او د ځینو جزئیه ؤ فضائلو په اعتبار نو د هغې زمانې قید لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کیږی.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ

او ورکړی وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له دینی احکامو)

تفسیر : یعنی نهایت واضح او مفصل احکام، یا ښکاره واضح معجزات چې د دین په باب کښې د حجت او برهان په شان وړاندې کول کیږی.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ۭ اِنَّ رَبَّكَ
يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٧﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دین کښې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کښې بیشکه رب ستا به حکم وکړی په منځ د دوی (او ستاسې) کښې په ورځ د قیامت په هغه شی کښې چې وو دوی چې په هغه کښې به ئې سره اختلاف کاوه.

تفسیر : یعنی تاسې له ضده او عناده او له خپل نفسانیته اصلی کتاب پرېښې دی او بیشماره فرقې جوړې شوی دی چې د دوی عملی فیصلې به د قیامت په ورځ کیږی. او هلته به دوی ته ښه

معلوم او دغه پته به ولگیږي چې د دوی منشاء ماسواء د نفس پاللو او هووا او هوس خوښولو بل هیڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾

بیا مو وګرځولې ته ولاړ پر شریعت ارته لیاره له کاره د دین پس متابعت وکړه د هغه او متابعت مه کوه د آرزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهیږي دوی (په حقیقت د توحید).

تفسیر: یعني د دغو اختلافاتو او د ګوند (ډلي) او ګوندبازی (ډله بازئ) په موجودیت کښې مونږ تاسی د دین په صحیحه لیاری قائم کړئ. نو تاسی ته او ستاسی امت ته لازم دی چې پر دغی سمی صافی برابری لیاری باندی برابر او مستقیم واوسئ! او هیڅ کله په خطاء او تیروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ مثلاً د دوی غوښتنه داسی ده چې تاسی د دوی د طعن، تشنیع، ظلم او تعدی څخه په تنګ راشئ او د دعوت او تبلیغ له کارونو څخه لاس واخلئ! یا په مسلمانانو کښې هم داسی تفریق او اختلاف ولویږي چې دوی پخپله په هغه کښې اخته او مبتلا دی. په دغه صورت کښې واجب دی چې د دوی دغسی غوښتنی بیخی پائمالی او خرابی کړی شي؟.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

بیشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړی تا له (عذابه د) هیڅ شی،.

تفسیر : یعني د دوی په طرف ستاسی متمایل کیدل تاسی ته د الله تعالیٰ په نزد هیڅ په درد نه خوری او په کار نه درځی.

وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۹﴾

او بیشکه چې ظالمان ځینی د دوی دوستان (کار جوړونکی) دی د ځینو نورو او الله ولي دوست دی د متقیانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسیر : یعنی منصف او رښتیا خوښوونکی مسلمانان د ظالمانو او بی لیاری کفارو رفیق او ملګری له سره نشي کیدی. دوی خو د الله تعالیٰ مطیع بندګان دی. او الله تعالیٰ هم د دوی رفیق ناصر او مددګار دی. لازم دی چی دوی پر هغی سمی لیاری لاړ شی او پر هم هغی باندی اعتماد او توکل ولری.

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ۝٢٠

دغه (قرآن) بصیرتونه پندونه دی دپاره د خلقو او هدایت لیار ښوونه دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چی یقین راوړی (پر بعث باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن پر ډیر بصیرت زیاتونکیو حقایقو مشتمل دی خلقو ته د کار ښی خبری ښیی او د بری او کامیابی لیاری هغوی ته ښیی او هر هغه خوش قسمته او بختور سری چی پر دغو هدایاتو او نصائحو باور او یقین وکړی او په ښه شان سره پری عامل شی نو د دوی په حق کښی په خصوصی ډول (طریقه) سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۗ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ۝٢١ ع

آیا ګمان کوی هغه کسان چی کړیٔ دی بد کارونه (د شرک او کفر) د دی چی وبه ګرځوو مونږ دوی (په آخرت کښی) په شان د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) برابر (او یو شانی) به وی ژوندون د دوی او مرګ د دوی (بلکه نه دی برابر) بد دی هغه چی حکم کوی دوی (چی دا برابری ده).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د حکمت پر شؤن له نظر اچولو څخه آیا کوم عاقل داسی اتکل او ګمان کولی شی چی له یو بد عمله او له یوه صالح انسان سره به رب المنان څرنګه یو شان معامله وکړی او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړی؟ داسی له سره کیدونکی نه دی نه دغه دواړه په دغه ژوندون کښی سره یو شان دی او نه به له مر کیدلو څخه وروسته برخه کیږی او هغه د علو، نصرت، رفعت او مغفرت وعدی چی دلته ورسره کړی شوی دی هغه د یوه بدکار کافر په برخه کله کیدی شی. د کفارو دپاره د دغی دنیا په ژوندانه کښی د «معیشة

ضنک » او په عقبیٰ کښی پرته (علاوه) له لعنت او خسران بل شی نشته. الغرض دغه دعوی بیخی غلطه او دغه خیال بالکل چتی (بیکاره) او مهمل دی چی الله تعالیٰ به د نیکانو او بدانو موت او حیات سره یو شان کوی. د الله تعالیٰ د حکمت مقتضا له سره داسی نه ده بلکه ضرور د ده مصلحت او معدلت د هغو دواړو د اعمالو جزاء او سزا په پوره او کامل صورت سره ورکړی او ډیر صحیحه او درسته نتیجه به تری څرګندوی (ښکاره کوی) . او د هر یوه د نیکی او د بدی فی‌الجمله څینی آثار هم دلته هم ظاهروی مګر د هغوی پوره مشاهده او معائنه وروسته له مرګه کیږی.

وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۲۲﴾

او پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چی مناسب وو) او دپاره د دی چی جزاء ورکړه شی هر نفس ته په هغه عمل سره چی کړی ئی وی او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزئید د سیئاتو یا تنقیص د حسناتو).

تفسیر : یعنی ځمکه او آسمانونه ئی هم داسی خوشی او چتی (بیکاره) نه دی پیدا کړی، بلکه په نهایت حکمت سره ئی د کوم خاص مقصد او مصلحت دپاره پیدا کړی دی څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړی چی کوم شیان ئی جوړ کړی په ښه ډول (طریقه) او ښه حکمت او اتقان سره ئی پیدا کړی دی او له هغو ځنی دغه خبره ځان ته معلومه کړی او اندازه ئی ولګوی چی یوه ورځ هرومرو (خامخا) د دغو موجوداتو او د دغی عظیم‌الشانی کارخانی نتیجه هم ظاهریدونکی ده چی هغه ته آخرت وائی او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتیجه ور وړاندی کیږی. او هر څه ئی چی کرلی وی هغه به ریبی.

د عمل له مکافاته غافل مه شه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ

آیا پس وینی ته هغه څوک چی نیولی وی ده معبود خپل آرزو (د نفس) خپل او ګمراه کړی وی ده لره الله په علم باندی (چی استعداد ئی ورته معلوم دی په ازل کښی).

تفسير : يعني الله تعالیٰ ته معلوم دی چی د هغه استعداد خراب دی او د دغی خبری وړ (لائق) او مستعد دی چی له سمی لیاری څخه دی لوری او بل لوری ته درومی یا دا مطلب چی هغه بدبخت وروسته له علم، پوه، ایقان او اذعان گمراه شوی دی.

وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِن بَعْدِ اللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

او مهر لگولی وی پر غوږونو د ده او پر زړه د ده او گرځولی ئی وی پر سترگو د ده پرده پس څوک به لیاره وښیی ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره) پس آیا تاسی پند نه اخلئ (او غور او دقت نه کوئ بلکه پند پری واخلئ).

تفسير : يعني هغه سړی چی محض خپل نفساني خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوی او هر چيری ئی چی خواهش وی هغه لوری ته لاړ شی او د حق او باطل د معلومولو او بيلولو معيار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وی نو الله تعالیٰ دی د ده په هم هغی خوښی کړی گمراهی کښی پريږدی، بيا د ده حالت داسی کيږی چی نه ئی غوږونه پند او نصيحت اوريدی شی، او نه ئی په زړه کښی رښتيا خبری ځای نيولی شی او نه پری پوهيدلی شی او نه د ده په سترگو کښی د بصيرت رڼا بريښی ظاهر دی چی الله تعالیٰ هر هغه څوک چی د ده د اعمالو په سبب داسی يوه حالت ته رسوی بل به کوم قوت او طاقت وی چی وروسته له هغه دی پر هغی سمی لياری راولی.

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ ۚ

او وائی (کفار) نشته ژوندون مگر هم دغه ژوندون زمونږ دی په دغی دنیا کښی چی مړه کيږو او ژوندی کيږو او نه مو هلاکوی مگر زمانه.

تفسير : يعني کفار وائی ماسواء له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته بس هم دغه دنيا ده چی مونږ په کښی ژوندون کوو او مرو لکه چی د باران په اثر په ځمکه کښی شينکی او ترکودی زرغونيږی، لوئيږی، وچيږی او بيا له منځه ورکيږی د انسان حال هم پر هم دغه قياس کړئ چی يو وخت پيدا کيږی او تر يوه معينه وخته پوری ژوندون کوی او بالاخر د زمانی چورليدل او تدوير ئی له منځه پورته کوی او ژوندون ته ئی خاتمه ورکوی او د موت او حيات هم دغه

سلسله تل تر تله ادامه او تسلسل لری، او ما سواء له دی نه بل هیڅ شی نشته. حال دا چی د منکرانو دغه عقیده غلطه ده.

وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرگ زمانی ته) هیڅ قدر علم یوه نه دی دوی مگر گمان کوی (او اتکل چلوی او دغه خبره بی دلیله وائی).

تفسیر : یعنی «دهر» د زمانی نوم دی چی هغه هیڅ کار کوونکی نه دی ځکه چی په هغه کښی نه حس شته او نه شعور او نه اراده لامحاله د دوی مقصد به له دی نه بل کوم شی وی چی هغه د دوی په زعم نه معلومیږی، لیکن په دنیا کښی د هغه تصرفات چلیږی نو بیا د هم دغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولی پاک الله تعالیٰ ته ونه کړی شی چی د ده وجود او علی‌الاطلاق متصرفوالی له فطریه وو دلائلو او عقلیه وو او نقلیه وو براهینو څخه ثابت شوی دی او د زمانی تحولات تبدیلات او انقلابات او د ورځی او د شپی تبدیل او اختلاف او نور ټول د ده د قدرت په لاس کښی دی هم دغه معنی په حدیث کښی ښوولی شوی ده چی «دهر» الله دی نه ښائی چی دهر ته بد وویلی شی، ځکه څه مهال (وخت) چی انسان دهر ته بد وائی په دی نیت ئی وائی چی د دهر حوادث ورته منسوبیږی، حال دا چی د دهر ټول حوادث د الله تعالیٰ په مشیت او ارادی سره کیږی نو د دهر بد ویل په حقیقت کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی بی ادبی او گستاخی ده اعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا
ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چی ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره نو نه وی حجت دلیل د دوی مگر دا چی وائی راولئ پلرونه زمونږ که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغی وینا خپلی کښی چی پس له مرگه بیا ژوندون دی).

تفسیر : یعنی کله چی د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیږی نو وائی چی مونږ له سره د دغو دلائلو منونکی نه یو هو! که تاسی پخپله په دغی دعوی کښی رښتینی یئ نو زمونږ مړه پلرونه او نیکونه راژوندی کړئ او راوئی ښیئ، نو خامخا مونږ به ستا

دغه گردی (تولی) خبری منو چی بیشکه پس له مرگه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندی کیدل شته.

قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چی الله ژوندی کوی تاسی بیا مړه کوی تاسی بیا به سره تولوی تاسی ورځی د قیامت ته چی نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږی. (نو ځکه تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی هغه ذات چی یو ځلی مو ژوندی کوی او بیا مو وژنی هغه ته دغه کار څه سختی او اشکال لری چی تاسی بیا ژوندی کړی او بیا مو گرد (تول) سره یو ځای راتول او جمع کړی؟.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً، ملکاً و عبیداً) او په هغه ورځ کښی چی ودریږی قیامت نو په دغه ورځ به زیانکاره شی مبطلان (کافران).

تفسیر : په هغی ورځی کښی چی ذلیل، سپک او خوار ودریږی نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او ښرگندیږی (ښکاریږی) چی تیروتلی او غولیدلی وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وینی ته (ای کتونکیه په قیامت کښی) هر امت ناست پر ځنگنونو

خپلو (له خوفه او هيبته) هر يو امت به رابللى شى په طرف د كتاب اعمالنامى خپلى (نو ويه ويل شى دوى ته له جانبه د الله چى) نن ورځ به جزاء دركړه شي (تاسى ته د) هغو (اعمالو) چى وئ تاسى چى كول به مو (په دنيا كښى)

تفسير : يعنى د اعمالنامى په طرف بلل كيږى چى راځئ سم له دى سره حساب راكړئ! نن هر سړى ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسيږى چى په دنيا كښى ئى كړى وى.

هٰذَا كِتٰبُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ۚ

دغه كتاب زمونږ دى خبرى كوى (او شاهدى وائى) پر (اعمالو د) تاسى باندى په حقه سره.

تفسير : يعنى هر هغه كار چى كړى ئى وى، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او كامل صورت سره درښيى او د يوى ذرى په اندازه به هم په هغه څه تزئيد او تنقيص نه كيږى.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

بيكشه مونږ وو چى امر به مو كاوه په ليكلو سره د هر هغه څه چى وئ تاسى چى كول به مو (په دنيا كښى).

تفسير : يعنى زمونږ په علم كښى هر شى له ازله شته، مگر د دوى د انضباط دپاره زمونږ پرښتى مقررى دى چى د دوى گرد (تول) اعمال حقاً حقاً وليكى، نن د دوى ليكلى شوى مكمل ريورټ ستاسى په مخ كښى پروت دى.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۚ
ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

پس هر څه هغه كسان چى ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه) پس ننباسى دوى رب د دوى په رحمت (جنت) خپل كښى دغه (ننوتل د

جنت) هم دغه برى دى ښکاره .

تفسیر : یعنی په جنت کښې به الله تعالیٰ مومنان داخلوی چې هلته په اعلیٰ درجه سره رحمت او هر قسم مهربانی وی.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

او هر څه هغه کسان چې کافران شوی دی (وبه ویل شی دوی ته داسی) آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) زما چې لوستل کیدل به پر تاسی باندی پس تکبر مو وکړ (او ایمان مو پرې رانه وړ) او وئ تاسی قوم گنهگاران (کافران).

تفسیر : یعنی زمونږ له طرفه د پندونو او نصیحتونو پوهولو او د حجت د اتمام گردی (تولی) خبری دوی ته ور رسولی شوی دی، او له هیڅ پلوه هیڅ یو قصور او لندون په دغه مورد کښې نه دی پاتی، خو سره له هغه هم د دوی د غرور او تکبر سر ښکته نشو او بالاخر د پخو مجرمانو په حیثیت واوښتل یا له ﴿ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴾ څخه داسی مطلب واخیست شی چې تاسی لا له پخوا څخه جرائم کوونکی خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾

او هر کله چې وبه ویل شو (تاسو ته ای کفارو چې) بیشکه چې وعده د الله حقه ده (په ژوندون سره) او قیامت نشته شک په (راتلو) د هغه کښې نو وبه ویل تاسی نه پوهیږو چې څه شی دی قیامت گمان نه کوو مگر گمان لږ او نه یو مونږ یقین راوړونکی (په راتلو د قیامت).

تفسیر : یعنی مونږ په دی باندی هیڅ نه پوهیږو چې قیامت به څرنگه وی؟ ته د قیامت کوم عجیب او غریب احوال چې بیانوی مونږ پر هغه له سره یقین او باور نشو کولی، هو! دغو خبرو او اترو او ستا د ډیرو آورولو په اثر یو لږ څه ضعیف امکان او یوه توره تیاره خیال ئی زمونږ

په افکارو کښې کله نا کله راځي چې هغه بيله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٣٣﴾

او ښکاره به شي (په قيامت کښې) دوی ته ناکاره والي (بدی جزاوی) د هغو (بدو اعمالو) چې کړی وو دوی (په دنيا کښې) او چاپير (نازل) به شي په دوی عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پوری به ئې مسخری کولی.

تفسير : يعنی څه مهال (وخت) چې قيامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کښې وروړاندی کيږی، او د عذاب او د نورو انذاراتو په نسبت څه توکی ټکالی چې دوی به کولی هغه ټول به د دوی په مخ کښې راځي او دوی چپ له خپل تصوره په هم هغو کښې اخته او ککر کيږی.
د ملائکة العذاب په ژبه دغو کفارو ته د الله تعالیٰ اعلیٰ شانه واعظم برهانه له جانبه دغسی خطاب کيږی چې.

وَقِيْلَ الْيَوْمَ نَنْسٰىكُمْ كَمَا نَسِيْتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هير کړو (پری به ږدو) مونږ تاسی (په دوزخ کښې) لکه چې هير کړی وو تاسی ملاقات د ورځی ستاسی دغه (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير : يعنی په دنيا کښې دغی لوئی ورځی ته مو هيڅ فکر او خيال نه وو او بيخی مو هغه نه يادوله نن مونږ هم په لطف او مهربانی سره ستاسی يادونه نه کوو او تل تر تله مو په هم دغه عذاب کښې هم هغسی سره خوشی پريږدو لکه چې تاسی په دنيوی مزو، ميلو، او چرچو کښې دوب تللی وئ.

وَمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ
اٰيٰتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَّغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ

او ځای ستاسی اور دی او نشته تاسو ته هيڅوک له مددګارانو (چې مو تری

خلاص کړی). دغه (تعذیب له دی سببه دی) چې بیشکه تاسی نیولی مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په توکو سره او مغرور کړی وئ تاسی دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر : یعنی په دنیوی مزو او چړچو کښې داسی مشغول او لګیا شوی وئ چې له سره دغه خبره ستاسی په فکر او خیال کښې نه ګرځیده چې کله به دلته راځئ، او له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یئ، او که څه خیال هم تاسی ته در پیدا شوی وو نو داسی به مو ګڼل او تصور به مو کاوه څرنګه چې نن په دنیوی ژوندانه کښې مونږ د مسلمانانو حریف او مقابل طرف ګڼلی کیږو په اخروی ژوندانه کښې به هم مونږ د هم داسی قوت او زور خاوندان یو.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

نو نن ورځ وبه نه ایستلی شی دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شی.

تفسیر : یعنی نه دوی له دوزخه ایستل کیږی او نه داسی کومه موقع دوی ته ورکوله کیږی چې په هغې کښې څه عبادت او ریاضت وکړی او د رب العزت د رضاء میمنت ځان ته حاصل کړی.

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾
وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾ ع

پس خاص الله سره ده توله ثناء صفت چې رب د آسمانونو او رب د ځمکی دی رب د تولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لوئی په آسمانونو او په ځمکه (په علویاتو او سفلیاتو) کښې او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر : ښائی چې انسان الله تعالیٰ ته متوجه شی! او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړی! او پر هدایاتو ئی تګ وکړی او له نورو ګردو (تولو) څخه وشکوی! او محض د ده خوښی او رضا ځان ته حاصله کړی او تل تر تله په هم دغه فکر او ذکر کښې اوسی! تل د ده د عظمت او قدرت په مقابل کښې پخپل واک او اختیار د زړه له کومی مطیع او منقاد وی! له سره د

سرکشی، تمرد، طغیان او عصیان، خیال او گمان پخپل زړه او مخیله کښې ونه گرځوی! په قدسی حدیث کښې راغلی دی. **«الکبریاء ردائی والعظمة ازاری فمن نازعنی واحداً منهما قذفته فی النار»** کبریاء زما څادر دی او لوی زما ازار دی نو هر څوک چی په دغو دواړو کښې له ماسره منازعه یا کشمکش وکړی زه به ئی په سخت اور کښې په غوځارولو سره غورځوم. **«اللّهم اجعلنا مطیعین لامرک وجنبنا غضبک وقنا عذاب النار انک سمیع قریب مجیب الدعوات»**.

تمت سورة الجاثیة بعونه وصونه فلله الحمد والمنة وبه التوفیق.

سورة الاحقاف مكية الا الآيات (١٠ و ١٥ و ٣٥) فمدنية وهى خمس وثلاثون آية و اربع ركوعات
رقم تلاوتها (٤٦) تسلسلها حسب النزول (٦٦) نزلت بعد سورة الجاثية
«د الاحقاف» سورت مكی دی پرته (علاوه) له ١٠ او ١٥ او ٣٥ آیاتونو څخه چې مدني دی (٣٥)
آیته (٤) رکوع لری په تلاوت کښې (٤٦) او په نزول کښې (٦٦) سورت دی وروسته د
«الجاثية» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ① تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ②
مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ

رالیږل د دی کتاب (قرآن) دی له طرفه د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) نه دی پیدا کړی مونږ آسمانونه او ځمکه او هر هغه څیزونه چې په منځ د دی دواړو کښې دی مګر په حقه (دپاره د دی چې دلالت وکړی په قدرت او وحدانیت زمونږ) او (په) تاکلی(مقرر کړی) وعدی سره.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه او دا ګردی (تولی) کارخانی الله تعالیٰ خوشی چتی (بیکاره) نه دی جوړی کړی. بلکه هغه ګردی (تولی) ئی د یوه غرض او مقصد دپاره پیدا کړی دی چې تر یوه تاکلی(مقرر کړی) مدت او اینښود شوی نیتی او معین میعاد پوری به هم داسی چلیږی کله چې د دی نړی (دنیا) نتیجه راښکاره شی نو هغه ته به آخرت وایه شی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ③

او هغه کسان چې کافران شوی دی له هغه څیزه چې دوی پری ویرولی شی (چې قرآن دی) مخ ګرځوونکی دی

تفسير: يعني له بد انجام څخه نه ويريږي او د آخرت دپاره څه تياري نه کوي کله چې د آخرت خبرې آوري نو په يوه غوږ ئې ننوځي او له بل غوږ څخه ئې وځي او ژر تر ژره ئې هيروي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ؕ

ووايه (ته اى محمده!) آيا وينئ خبر کړئ تاسي ما ته (حال د) هغو (بتانو) چې بولئ ئې عبادت کوئ تاسي بې له الله وښيئ تاسي ماته کوم دى هغه څيز چې پيدا کړى دى دوى له ځمکي څخه؟ آيا شته دوى ته څه شرکت په (پيدا کولو د) آسمانونو کښې؟ (يعني نشته له الله سره شريک)

تفسير: يعني قدوس الله تعالىٰ آسمان او ځمکه او ګرد(تول) مخلوقات پيدا کړى دى آيا په رښتيا سره ويلى شئ چې د ځمکې کومه ټوټه يا د آسمان کومه برخه بل چا پيدا کړى ده؟ يا ئې پيدا کولى شي؟ نو دوى بيا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالىٰ سره بولي؟ بلکه زيات له هغه څخه ئې ولې ګڼي؟ او ولې غوښتنې ورځنې کوي؟ دا «ام» بمعنى د همزې د انکار دى.

اِيْتُوْنِيْ بِكِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ هٰذَآ اَوْ اَثٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ④

راوړئ تاسي ماته کوم کتاب (چې راغلى وى تاسي ته) پخوا له دغه (قرآنه) يا يوه باقي علامه دليل له علمه (د پخوانيو انبياؤ) که چيرې يئ تاسي رښتيني (په دى کښې چې په عبادت کولو د دى بتانو به الله ته نژدى کيږئ)

تفسير: يعني که دوى د خپل شرک په دعوى کښې رښتين وى نو د کوم آسماني کتاب سند دربښکاره کړي يا په داسې يو علمي اصول سره دى دا خپله وينا جوته (ثابته) کړي چې د عاقلانو په مخکښې د منلو وړ(لائق) وى که پر يو څيز باندى نه عقلي او نه نقلي دليل په لاس وى نو هغه په څه ډول(طريقه) د منلو او آوريدلو وړ(لائق) کيدى شي؟

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝٥

او څوک دی ډیر ګمراه (یعنی هیڅوک نشته ډیر ګمراه) له هغه چا چی بولی بی له الله څخه هغه چی نشی قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځی د قیامت پوری (چی هغه بتان دی) او دغه (بتان) له دعاء بلنی د دغو (عابدانو څخه) بی خبره دی (ځکه چی جمادات دی)

تفسیر: یعنی له دی څخه به لویه ګمراهي او زیات حماقت څه شی وی چی یو ناپوه خپل الله تعالیٰ پریږدی او له داسی یو بی ژوند او بی واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو(مجبورو) او احتیاجاتو په پوره کولو کښی امداد او مرستی(مدد) وغواړی چی هغوی پخپل مستقل اختیار د هیڅا غږ نشی اوریدلی بلکه دا هم کومه ضروری خبره نه ده چی که هغوی له داسی غږیدلو څخه خبر هم شی. د تیږو(ګټو) او خاورو او د نورو شیانو بتان خو لا پریږده پرښتی او پیغمبران هم هغه خبری آوری او همغه چاری کولی شی چی د هغو اجازت او قدرت د پاک رب العزت جل جلاله له لوری هغوی ته ورکړی شوی دی.

وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ۝٦

او کله چی راتول کړل شی خلق (لپاره د حساب) وی به (وبه ګرځی) دغه (بتان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان او وی به (وبه ګرځی) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران

تفسیر: یعنی په آخرت کښی چی امداد او معاونت ته ئی ډیره اړتیا(احتیاج) او حاجت وی نو دا بی وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستی(مدد) رسولی شی؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکښی به ودریږی او له دوی څخه به خپله سخته بیزاری او خپګان ښکاروی تر دی چی داسی به هم وائی ﴿ مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ﴾ جزء ٢٠ (د قصص ٧ رکوع ٦٣ آیت) یعنی دا خلق مونږ نه پیژنو او نه ئی زمونږ بندګی کړی ده نو تاسی فکر وکړئ چی په هغه وخت کښی به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپیښیږی.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝٧

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آيتونه (دلائل د قدرت) زمونږ ښکاره نو وائي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته چې دا سحر جادو دی ښکاره

تفسير: يعنې دا خلق اوس د آخرت هيڅ فکر نه کوي او نه نصيحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدي که د پاک قرآن آيتونه دوی ته واورول شي نو په ځغرد (ضد) سره وائي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادو دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ

بلکه وائي دوی له ځانه ئې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی)

تفسير: يعنې د جادو ويلو څخه زياته قبيحه او شنيعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجيد دوی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د خورا(ډير) لويو دروغو نسبت ئې الله تعالیٰ ته کوي (العياذ بالله).

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ

ووايه (ته ای محمده ! دوی ته) که ما جوړ کړی وي دغه (قرآن فرضاً) له ځانه پس نه به شئ تاسې مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکښې هيڅ قدر (نو ولې به ترم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟)

تفسير: يعنې پر الله تعالیٰ باندې دروغ ويل ډير لوی جرم دی که په فرض محال سره داسې جسارت هم وکړم نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالیٰ لوی غضب او ډير سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خو خيال وکړئ هغه سړي چې پخپل ګرد(ټول) عمر کښې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ويلي او په ډيرو کوچنيو کوچنيو (وړو وړو) معاملو کښې د الله تعالیٰ له ډاره ريږدي نو څرنګه به يو ناڅاپه پر الله تعالیٰ باندې دروغ وائي او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوی عذاب کښې اخته کوي چې د دنيا هيڅ يو قوت له هغه څخه ژغوروونکی (بچ کوونکی) نشي کيدی. فرض ئې کړئ که زه رښتيا په دروغو سره تاسې د خپل ځان تابع کړم نو تاسې به مې څرنګه د الله تعالیٰ د هغه قهر او غضب څخه وژغورلی (وساتلی) شئ چې هغه د

نبوت دروغجنو مدعیانو ته تاکلی(مقرر) شوی دی چی په دروغو ځان پیغمبر بولی او کله چی ما له الله تعالیٰ څه بدی راپیښی کړی نو تاسی به له ما سره څه ښیګڼی(فائدی) وکړلی شئ؟ آخر زما ټولوپښت کلن حالات او سوانح تاسی ګردو(تولو) ته معلوم دی چی زه نه دومره بی خوفه او بی باکه او نه داسی بی عقل یم چی د ځینی مخلوق د خوښولو دپاره د الله تعالیٰ خپګان ځان ته وګټم په هر حال که زه معاذ الله کاذب او مفتری یم نو د هغه وبال به زما په غاړه وی.

هُوَ اَعۡلَمُ بِمَا تُفِيۡضُوۡنَ فِيۡهِ‌ؕ كَفٰى بِهٖ شَهِيۡدًاۢ بَيۡنِىۡ وَبَيۡنَكُمۡ‌ؕ

دغه (الله) ته ښی معلومی دی هغه خبری چی تاسی لګیا یئ، په هغو کښی، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ زما او په منځ د تاسی کښی (چی دغه قرآن له جانبه د الله دی)

تفسیر: یعنی هغه خبری چی تاسی ئی ویونکی یئ الله تعالیٰ ته هغه ښی معلومی دی نو ځکه د لغو او چتی(بیکاره) خبرو او بیکاره خیالاتو څخه وګرځئ! او د خپل انجام په فکر کښی ولویږئ! که د الله تعالیٰ حق رسول ته کاذب او مفتری وایئ نو د دی خبری پای (آخر) درونده دی ولی چی الله تعالیٰ ته زمونږ او ستاسی هیڅ کومه پټه خبره پټه نه ده هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چاری سره سمه معامله کوونکی دی زه هغه پاک الله د خپل او ستاسی په منځ کښی شاهدوم هغه به د خپل قول او فعل سره راښیی چی کوم یو رښتیا وائی؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوی.

وَهُوَ الۡغَفُوۡرُ الرَّحِيۡمُ ۝٨

او هم دغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسئ نو وبه ښښلی شئ؟ او وبوهیږئ چی دا ښښنه د الله له لورینی (مهربانی) او ښښنی او حلم څخه ده چی سره له دی چی ستاسی په جرایمو باندی پوه دی او پوره قوت او قدرت هم لری چی تاسو ووژنی او په راز راز(قسم قسم) بلاوو کښی مو اخته کړی خو بیا هم له تاسی سره ښه کوی.

قُلۡ مَا كُنۡتُ بِدۡعًا مِّنَ الرُّسُلِ

وواېه (اې محمده دوی ته) نه یم زه اول له رسولانو (بلکه زما نه پخوا هم رسولان تیر شوي دي)

تفسیر: یعنې تاسې زما له دې خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی. له ما څخه مخ کښې هم د نبوت او رسالت سلسله جاري وه. زه هم هغه خبره کوم چې هغوی کوله، له هغو ګردو(ټولو) پیغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالیٰ له لوري رسول او استاځی شوی یم. او هغه خبرې تاسې ته دررسوم چې پخوانیو پیغمبرانو هم ویلې دي نو له دې حیثیته هم زه د کومې نوې خبرې ویونکی نه یم. بلکه د ډیرو پخوانیو زیریو مصداق یم چې تاسو ته مخامخ شوی یم. نو د هغه په منلو کښې څه اشکال درپیښ دی؟.

وَمَآ اَدۡرِیۡ مَا یُفۡعَلُ بِیۡ وَلَا بِکُمۡ ؕ اِنۡ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا یُوۡحٰۤی اِلَیَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا نَذِیۡرٌ مُّبِیۡنٌ ﴿۹﴾

او نه پوهیږم چې څه به وکړل شي له ما سره (په دنیا کښې) او نه (پوهیږم) چه څه به وکړل شي له تاسو سره (په دنیا کښې) نه کوم زه پیروي متابعت مګر خو د هغه (حکم) چې رالیږلی شوی دی ماته (چې قرآن دی) او نه یم زه مګر ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: یعنې زه له دې خبرې سره هیڅ اړه (تعلق) او کار نه لرم چې زما د دې کار وروستنی نتیجه څه کیږي؟ او له ما سره به الله تعالیٰ څه معامله کوي؟ او له تاسې سره به څه چارې کوي؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصیلونه د خپل او ستاسې د انجام په نسبت ښوولی شم چې په دنیا او آخرت کښې به څه څه پیښې پیښیدونکې وي؟ یوه خبره کوم چې زما کار یواځې د الله تعالیٰ د وحی اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصیان له خرابو نتائجو څخه په ډیر ښکاره ډول(طریقه) سره د خلقو پوهول دي له دې نه زیات هغه شیان چې زما او ستاسو په مخکښې په دنیا او آخرت راتلونکې دي د هغو ګردو(ټولو) تفصیلات سم د لاسه زه نشم درښوولی او نه په داسې خبرو کښې له لویدلو څخه کوم مطلب لرم. د بندګانو کار د الله تعالیٰ د احکامو د منلو په وخت کښې دا دي چې هغه فقط د زړه له کومې په اخلاص سره بلاکم او کیف ومنې او اجراء ئې کړي او د هغو له نتایجو څخه پوښتنه ونه کړي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى مِثْلِهٖ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝١٠

ووايه (ته اى محمده دوى ته) آيا وينئ خبر كړئ تاسى ما (چى څه حال به وى ستاسو) كه چيرى وى دغه (قرآن) له جانبه د الله حال دا چى كافران شوى يئ تاسى په ده سره او بيا شاهدى ويلى ده يوه شاهد له (علماؤ) د بنى اسرائيلو په مثل حقيقت د داسى يو كتاب باندى پس ايمان راوړى وى (پرى هغه شاهد) او تكبر كړى وى تاسى (له ايمان راوړلو پرى نو آيا تاسو نه يئ ظالمان؟ بلكه خامخا ظالمان يئ!) بيشكه الله نه ښيى سمه صافه لياره قوم ظالمانو ته

تفسير: په دغه زمانه كښى د عربو ناپوهان د بنى اسرائيلو له علم او فضل څخه مرعوب وو كله چى زمونږ د پيغمبر د نبوت آوازه (انګازه) خوره شوه نو ګردو(تولو) مشركانو د دوى د بعث په نسبت د بنى اسرائيلو له پوهانو څخه پوښتنى كولى او غوښتل ئى چى د هغوى په خولو دوى دروغجن وښيى. او د خپلو ويناوو دپاره كومه خبره زده كړى او وئى وائى چى وګورئ! د علم خاوندان او اهل الكتاب هم د ده خبرى دروغ ګڼى خو په دى مقصد كښى هم مشركان تل ناكام شول او الله تعالىٰ د هم هغو بنى اسرائيلو په ژبو زمونږ د پيغمبر تصديق او تائيد وفرمايه. او دا ئى ورښكاره كړه چى هغوى هم لكه پاك قرآن غوندى يو آسمانى كتاب چى توريت دى او يو پيغمبر چى حضرت موسىٰ عليه السلام دى لرى نو ځكه د حضرت د رسالت دعوى او د قرآن نزول او راښكته كيدل كوم نوى شى نه دى. له يهودانو ځينى عالمانو په ښكاره ډول(طريقه) سره هم اقرار وكړ چى بيشكه زمونږ په توريت كښى ليكلى دى چى له عربو څخه به يو عظيم الشان رسول مبعوث شى چى د يوه مقدس آسمانى قرآن لرونكى وى او دا رسول هم هغه موعود پيغمبر راښكارى او دا كتاب ئى هم هغه آسمانى كتاب دى چى مونږ په توريت كښى لوستلى دى د يهودانو د عالمانو دا شهادتونه فى‌الحقيقت له هغو پخوانيو ويناوو سره سم وو چى سره له زرهاوو تحريفونو او تبديلو تر اوسه پورى په توريت او نورو كتابونو كښى ليكل كيرى چى له هغو څخه راښكاريږى چى د بنى اسرائيلو ډير لوى او مقدس ګواه حضرت موسىٰ عليه السلام په زرهاوو كلونو پخوا له دى نه داسى شاهدى وركړى ده چى د بنى اسرائيلو له اقاربو او ورونو څخه په بنى اسمٰعيل كښى به زما په شان يو پيغمبر راشى لكه چى د جزء ٢٩ (المزمل) په اوله ركوع ١٥ آيت كښى راغلى دى ﴿ اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا ڏ شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا ﴾ له هم دى سببه وو چى ځينى منصف او حق خوښوونكى يهودان احبار لكه عبدالله بن سلام او نور زمونږ د پاك پيغمبر په اول ليدلو كښى مسلمانان شول او وئى ويل «**ان هذا الوجه ليس بوجه**

كاذب» نه دى دا مخ د دروغجن او هغوى د پاک قرآن غوندى د يو واضح الاعجاز كتاب په حقانيت باندى شاهدى ولوستله كله چى موسٰى عليه السلام د يوه شي په وقوع باندى په زرهاوو كلونو پخوا له دى نه زيرى وكړى او د يهودانو علماء د هغه په صدق باندى شاهدى وركړى او د هغوى ځينى احبار برسيره د ژبى په شاهدى وركولو په زړه سره هم داسى شاهدى وركړه چى په اسلام مشرف شول نو سره له دومره شهادتونو كه تاسى د خپلى لوينى او غرور لامله(له وجى) هغه نه منئ نو وپوهيږئ چى له دى څخه به كومه سخته گناه بله نه وى او داسى ظالم او لوى گنهگار ته نه ښائى چى د نجات او فلاح څه توقع ولرى.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ ۚ

او وائى هغه كسان چى كافران شوى دى په حق د هغو كسانو كښى چى ايمان ئى راوړى دى (داسى) كه چيرى وى (دا ايمان راوړل) خير بهتر نو نه به وو ړومبى شوى (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندى هغه ته (بلكه مونږ اشراف به پرى ړومبى شوى ؤ نه دغه خواران او ضعيفان مسلمانان)

تفسير: يعنى زياتره مسلمانان كمزوران ذليلان، وينځى مريان دى كه دا دين ښه وى نو ښو سړيو به منلى وروهلى او د هغه په منلو كښى به ئى زمونږ په شان پوهان، لويان، عزتمندان او مالدار څرنگه له دى مريانو او وينځو څخه وروسته پاتى كيدل؟

وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَٰذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾

او كله چى سمه صافه لياره بيا نه مونده دغو (منكرانو) په دغه قرآن سره نو ژر ده چى وبه وائى دوى دغه (قرآن) دروغ پخوانى دى

تفسير: يعنى پخوانيو خلقو هم تل داسى خبرى سره جوړولى ښائى چى دا به د ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴾ او د ﴿ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ ﴾ جواب وى.

وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ وَهَٰذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چى پخوا له دغه (قرآنه) كتاب (توريت) د موسٰى امام پيشوا ليار ښوونكى وو (مؤمنانو ته) او (سبب د) رحمت وو (پر دوى) او دغه (قرآن) يو كتاب تصديق كوونكى دى (هغو پخوانيو كتابو لره)

تفسیر: یعنی دا پخوانی دروغ نه دی بلکه پخوانی رښتیا دی چی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه توریت هم د هم دی اصول تعلیم او ښوونه کړی ده او د هغه اقتداء گردو(تولو) پیغمبرانو او ولیانو کوله او پخپلو بشارتو د تعلیم سره ئی گردو(تولو) راتلونکیو نسلونو ته د هدایت رښتیا ښی لیاری وروښوولی او د رحمت ورونه ئی ورپرانیستل. اوس پاک قرآن نازل شوی دی او د هغه تصدیق کوی. لنده ئی دا چی دواړه کتابونه یو د بل تصدیق کوونکی دی. او هم دا حال د نورو سماوی کتابونو دی.

لِسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾

په دی حال کښی چی په ژبه عربی دی دپاره د دی چی وویروی (دغه قرآن) هغه کسان چی ظلم ئی کړی دی «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زیری (د خوشالی) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره) بیشکه هغه کسان چی وائی رب زمونږ الله دی (نه بتان) بیا تینگ ودریږی (په عبادت د ده) پس نه به وی (هیڅ) ویره پر دوی او نه به وی دوی چی خپه به شی (په آخرت کښی)

تفسیر: هم داسی آیت د «حٰمٓ السجدة» سورت په څلیرویشتمه سیپاره کښی تیر شوی دی ښائی چی د هغه فوائد هلته ولوستل شی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

دغه کسان یاران اوسیدونکی د جنت دی په دی حال کښی چی همیشه به وی دوی په دغه (جنت) کښی ورکوله به شی دوی ته جزاء په سبب د هغو (نیکو عملونو) چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د نیکو چارو په سبب د حق تعالیٰ په رحمت به همیشه په جنت کښی پاتی کیږی.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ط

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نیکی کولو

تفسیر: د قرآن کریم په ځو ځایونو کښی حق تعالیٰ خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی ځکه چی حقیقی موجد خو الله تعالیٰ دی لیکن په عالم اسباب کښی د اولاد د وجود ظاهری سبب والدین دی، او د حق تعالیٰ د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شی. دلته هم ړومبی په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾ کښی د الله تعالیٰ د حقوقو ذکر وو اوس ئی د والدینو حق راوښود. یعنی انسان ته حکم ورکړی شوی دی چی له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړی! د هغوی تعظیم، محبت خدمت کول او خوښی خپل سعادت وګڼئ! په بل ځای کښی ئی دا ښوولی دی . که والدین مشرک هم وی بیا هم له هغوی سره په دنیا کښی ښائی ښه معامله وکړی! په تیره بیا د مور خدمت کول چی د ځینو وجوهو لامله(له وجی) د هغی حق دی له پلار څخه زیات اداء کړ شی لکه چی صحیحه احادیث په دی باندی دال دی. ځکه چی

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَّوَضَعَتْهُ كُرْهًا ط

پورته کړی (ساتلی) ئی ده دی (په نس خپل کښی) مور د ده په سختی سره او (بیا) ئی ایښودلی (ځیږولی) دی ده لره په سختی سره،

تفسیر: یعنی کله چی حمل د ځو میاشتو شی د هغه دروندوالی معلومیږی مور په دی وخت کښی او د تولد په وخت کښی خومره صعوبتونه او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان آخلی بیا خپل کوچنی(ماشوم) ته شودی ورکوی او تر کلونو کلونو هغه هر راز(قسم) ربړونه (تکلیفونه) په ځان ګالی(برداشت کوی)، روزنه او پالنه ئی کوی. خپله آرامی او هوسائی(راحت) د هغه په هوسائی(راحت) او آرامی باندی جاروی(قربانوی) پلار هم تر زیاتی اندازی پوری په دغو تکلیفونو کښی مل وی او د هغه د روزنی وسیلی ورغوندوی بیشکه چی دا ګردی(تولی) چاری د فطرت په تقاضا کیږی او د هم دی فطرت تقاضا وی چی اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړی او د هغوی د هغه محنت او ایثار قدر وکړی.
تنبیه: په حدیث کښی د پلار د خدمت کولو امر یو ځلی او د مور د خدمت کولو امر دری ځلی راغلی دی. د خبری خوند او لطف په دی کښی دی چی دی مبارک آیت هم د پلار او والد ذکر یو کرت په «والدیه» کښی او د والدی ذکر دری کرته راغلی دی. یو کرت د «والدیه» په لفظ کښی دوهم کرت په «حملته امه» او بیا په «وضعته» کښی.

وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کښې) او جلا(جدا) کول د ده (له تی نه) دیرش میاشتې وی.

تفسیر: ښائی د اکثریه عادت لامله(له وجې) ئې داسې فرمایلې وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وائی «که هلک قوی وی وروسته له یوویشتو میاشتو څخه له شودو بیلیږی او نهه میاشتې د هغه د حمل دی. یا داسې ووایئ چې لږ تر لږه د حمل مدت شپږ میاشتې دی او په دوو کلونو کښې کوچنیان (واړه) عموماً له تی څخه جلا(جدا) کیږی چې گرده(توله) مدت سره دیرش میاشتې شوی د رضاع د مودی زیادت له دی څخه ډیر کم او نادر دی.

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً

تر هغه پورې کله چې ورسید دی قوت (د هوښیاری) خپلې ته او ورسید څلویښت کلونو ته

تفسیر: په څلویښت کلنی کښې عموماً د انسانانو عقلی او اخلاقی قوتونه پخیږی نو ځکه د انبیاؤ علیهم السلام بعث هیڅ کله پخوا له څلویښت کلنی څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِيْٓ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيْٓ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ
وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِيْ فِيْ ذُرِّيَّتِيْ ۚ اِنِّيْ تُبْتُ اِلَيْكَ
وَاِنِّيْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ⑮

وویل ده ای ربه زما الهام وکړی ماته په زړه کښې توفیق راکړی په دی چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه (اسلام) چې انعام کړی دی تا پر ما باندی او په مور او پلار زما باندی او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نیک چې راضی کیږی ته په هغه او صلاحیت کیږده ته (یا الله) په اولاده زما کښې، بیشکه ما توبه کړی ده تاته او بیشکه یم زه له حکم منونکیو څخه

(فرمان ستا ته)

تفسیر: یعنی سعادتمند سړی داسی وی چی د هغو احساناتو شکریه ادا کړی چی الله تعالیٰ په هغه باندی او د هغه په مور او پلار باندی احسان کړی دی او د راتلونکی نیک عمل توفیق له الله څخه وغواړی او د خپل اولاد په حق کښی هم د نیکی دعاء طلب وکړی او له هغه تقصیر او لند والی څخه چی په حقوق الله او حقوق العباد کښی له هغه څخه شوی وی توبه وکړی او د خلوص او تواضع او بندګی له لیاری څخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړی!.
تنبیه: په صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خورا(دیر) دیر خوش قسمت وو چی پخپله دوی او د هغوی مور او پلار او اولاد ته سره د ایمان د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت شرف حاصل شوی دی په صحابه ؤ کښی دا خصوصیت بل هیچا ته نه دی حاصل شوی.

أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمْ فِىٓ أَصْحَٰبِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِى كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

دغه (تول چی دا ئی حال او قال دی) هغه کسان دی چی قبلوو مونږ له دوی نه دیر ښه د هغو(کارونو) چی کړی دی دوی او تیریږو له ګناهونو د دوی نه په دی حال کښی چی وی به په یارانو اوسیدونکیو د جنت کښی وعده کړی ده الله وعده رښتینی هغه (وعده) چی وو دوی چی وعده به ئی ورسره کولی شوه (په دنیا) کښی

تفسیر: یعنی د داسی بندګانو نیکی منلی، بدی ئی ښنلی کیږی او د دوی ځای د الله اعظم شانه و اکرم برهانه له صادقی وعدی سره سم جنت دی.

وَالَّذِى قَالَ لِوَٰلِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَآ

او هغه (سړی) چی وئی ویل مور او پلار خپل ته (کله چی راوئی باله ایمان ته) قباحت او کراهیت دی وی تاسی دواړو لره

تفسیر: د سعادت من اولاد په مقابل کښی ئی دغه د بی ادب او نالائق او نافرمان اولاد ذکر وفرمایه چی مور او پلار هغه ته د ایمان خبری کوی او پری پوهوی ئی مګر هغه پری نه پوهیږی

او په ډيرو بې ادبو خبرو سره ورته غبرېږي او سپک خطابونه ورته کوي او ايذاء وررسوي. او دغسې هم هغوی ته وائي چې

اَتَعِدٰنِنِيْٓ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ ۚ

آيا وعده کوئ تاسې له ماسره چې وبه ايستلې شم (له قبره) حال دا چې په تحقيق تير شوي دي ډير اهل د زماني پخوا له ما څخه (او يو هم نه دي ژوندي شوي نو زه به څرنګه بيا ژوندي شم؟)

تفسير: يعني د مړ کيدلو څخه وروسته له ژوندي کيدلو څخه انکار کوي او هيڅ له قيامت او پوښتنې څخه نه ويريږي او وائي چې څومره قومونه او تبرونه پخوا له ما څخه تير شوي دي نو آيا له هغوی څخه کوم يو سړی تر اوسه پورې بيا ژوندی شوی دی؟ خلق له پخوا څخه تر اوسه پورې درګرده هم داسې خبرې اورې خو تر اوسه پورې د دې خبرې تحقيق پای(آخر) ته نه دی رسيدلی نو اوس زه څرنګه په دې باندې اعتبار وکړم؟

وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ

او هغو دواړو زاري کولې الله ته (په دغه حال کښې چې ويل دوی) خرابی ده تاته ايمان راوړه ته! بيشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده

تفسير: يعني د ده په اړامنې (ګستاخۍ) باندې له يوی خوا الله تعالیٰ ته فريادونه او دعاوې کوي چې ده ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي او له بلې خوا ئې پوهوي چې کمبخته ستا کور وران شو اوس هم وخت دی فکر وکړه او وګوره چې د الله تعالیٰ وعده رښتيا ده د بعث بعدالموت کوم خبر چې د الله تعالیٰ له لورې ورکړې شوی دی بالکل حق او هغه پخپل تاپې او وعدې پوره کيدونکې دی او په هغه وخت کښې به ستا د دغه ناګارۍ (انکار) نتيجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٧﴾

پس وائي دی نه دی دا (قول په بعث) مګر دروغې قصې د پخوانيو خلقو دي

تفسير: يعني داسې قصې مونږ ډيرې اوريدلې دي د پخوانيو وختونو قصې داسې ډيرې مشهورېږي چې په رښتيا سره هغه ګرځي (تولى) دروغ دي او هيڅ خارجي مصداق نه لري (العياذ بالله)

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَوۡلُ فِيٓ أُمَمٖ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِم مِّنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِۖ

دا هغه كسان دي چې حقه ثابته شوى ده پر دوى باندې خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو كښې چې په تحقيق تير شوي دي پخوا له دوى څخه له پيريانو او انسانانو

تفسير: د عذاب خبره هم هغه ده چې د (السجدة) په دوهمه ركوع كښې ﴿ لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ﴾ راغلې دى يعنې څرنګه چې ډيرې ډلې له پيريانو او له بنى آدمانو څخه پخوا له دى نه د دوزخ مستحق ګرځيدلى دي دا بدبختان هم په هغوى كښې ګډ دي.

إِنَّهُمۡ كَانُواْ خَٰسِرِينَ ١٨

بيشكه دوى وو زيان كاران (په دنيا كښې)

تفسير: الله تعالىٰ له خپل رحمت د ايمان او د سعادت تخم د هر سړي په زړه كښې په فطري دول(طريقه) سره كرلى دى هغه هم د دى كمبختانو له لاسه ضائع شوي دى له دى څخه به زيات نقص او خساره څه وي چې يو سړى په تجارت كښې د ګټې په ځاى د خپلې ناپوهى، غفلت او حماقت له سببه خپله پنګه او رأس المال هم ضائع او له لاسه وباسى.

وَلِكُلّٖ دَرَجَٰتٞ مِّمَّا عَمِلُواْۖ

او هرې فرقې ته (د مؤمنانو او كافرانو) مرتبې دي له (جزاء د) هغو چې كړي ئې دي (په دنيا كښې)

تفسير: يعني د اعمالو د تفاوت لامله(له وجې) چې د جنتيانو په درجاتو كښې فرق او توپير (تفاوت) دى هم دا راز(قسم) د دوزخيانو په درجاتو كښې هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقرري کړی درجی) دپاره د دی چی پوره به ورکړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی حال دا چی پر دوی به ظلم ونه کړ شي (په تنقیص د حسناتو یا تزئید د سیئاتو سره

تفسير: نه د کومی نیکی ثواب لږ ورکاوه شي او نه د کومی بدی سزا د هغه له میچه پورته او نامناسبه تاکلی(مقرر) کیږی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ
فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُم بِهَا

او یاده کړه (ای محمده!) هغه ورځ چی وړاندی کړ شي هغه کسان چی کافران شوی دی پر اور (د دوزخ باندی او وبه ویلی شي ورته) چی وړی دی تاسی لذائذ نیکی خپلی په ژوندون لږ خسیس خپل کښی او نفع اخیستی ده تاسی په هغه سره (په دنیا کښی)

تفسير: د کافرانو په هیڅ یو کار کښی د ایمان روح نه وی یوائی د نیکی د یوه قالب او نمونی غوندی یو شي وی. د دی راز(قسم) فانی نیکی اجر هم فانی وی چی په دی ژوندون کښی د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شي. هم هغه ئی وفرمایل چی تاسی د خپلو صوری نیکیو مزی په دنیا کښی اخیستی دی او په هغه ځای کښی ئی له لذاتو څخه متمتع شوی یئ هغه عیش او آرام چی د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کښی رسیده ګواکی د هغه په ځای مو په دنیا کښی مزی وکړی. اوس دلته تاسو په عیش او مزو کښی هیڅ برخه نه لرئ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چی آخرت نه غواړی او فقط دنیا ئی وغوښته د دوی د نیکیو بدله هغوی ته په هم دی دنیا کښی ورکوله کیږی».

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ
فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسي ته د عذاب سپکوونکی په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنیا کښې) چې تکبر لوئ به مو کوله په ځمکه کښې په ناحقه سره او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرمانی به مو کوله (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی نن تاسی ته د دروغو باتو (لاقو) او غاړه غړولو په سزا کښې ذلیل او رسوا کوونکی عذاب درکاوه کیږی هم دا یو شی تاسی لره دلته پاتی دی وروسته له دی نه د ځینو زوررو او متکبرو اقوامو احوال فرمائی چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده ! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد(هود) کله چې وویراوه ده قوم خپل په (ریګستان چې نوم ئې) احقاف دی (له عذابه)

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام چې د «عادیانو» قومی ورور وو قصه دغو معاندانو ته وکړه کله چې ویراوه ده قوم خپل له عذابه.
د «ارض القرآن» مؤلف تر «بلا د الاحقاف» لاندی لیکی د یمامی، عمان، بحرین، حضرموت او د مغربی یمن تر منځ هغه لویه صحراء چې د (الدهناء) یا (ربع الخالی) په نامه پرته(علاوه) ده اګر که هغه د ودانی وړ(لائق) نه ده خو د هغه په شاو خوا کښې چیری لږ دیری ځمکی د ودانی وړ(لائق) شته په تیره بیا په هغې برخی کښې چې له حضرموت څخه تر نجران پوری پرتی دی ګواکی اوس هم هغه نه ده ودانه خو په پخوانیو وختو کښې له هم دی نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبیله ودانه وه چې د الله تعالیٰ د نافرمانی په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

او په تحقیق تیر شوی وو (نور) ویروونکی (انبیاء) وړاندی له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دی سره) چې عبادت بندګی مه کوئ د هیچا بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی باندی له عذابه د ورځی لوئی (د قیامت نه چې دوزخ دی)

تفسير: يعني له هود عليه السلام څخه وړاندې او وروسته ډير ويروونكي انبياء راغلي دي گردو(تولو) به هغه ويل چې حضرت هود عليه السلام ويل يعني د يوه الله بندگي كوئ! او د كفر او د معصيت له بد انجام څخه وويريږئ! ممكن دي چې د عاد په قوم كښې به هم برسيره له هود عليه السلام نور ويروونكي هم راغلي وي والله سبحانه وتعالىٰ اعلم

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ ءَالِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾

وويل (هود ته قوم ئې) آيا راغلي ئې ته مونږ ته چې وگرځوې مونږ له معبودانو خپلو پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده ئې كوې له مونږ سره كه چيرې ئې ته له رښتيا ويونكيو څخه.

تفسير: يعني مونږ د خپل آبائي طريقې څخه بيرته گرځيدونكي نه يو كه ستا دا ويرول رښتيا وي نو ولې پكښې ځنډ(ايسارتيا) كيږي؟ هغه چې په ژبه سره ئې وائې ښائې چې په كولو ئې هم راښكاره كړې.

قَالَ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾

وويل (هود قوم خپل ته) بيشكه هم دا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی او رسوم زه تاسې ته هغه څه (احكام) چې پرې رالیږلی شوی يم زه په هغو سره وليكن زه وينم تاسې يو قوم جاهل ناپوه (ځكه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ)

تفسير: يعني داسې غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی زه د الله رسول يم هغه پيغام چې زما په وسيله ليږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زيات له هغه څخه نه علم لرم او نه د اختيار خاوند يم او علم له الله تعالىٰ سره دی چې منكران كله د دنيوي سزا مستوجب كيږي؟ او تر كله هغوی ته مهلت وركوي؟ (نو چې منع نه شول دوی نو ورته راغی هغه مطلوب او موعود عذاب).

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ۭ

پس كله چې وليد دوى (هغه عذاب په شكل د) يوى پلنى وريځى مخ كوونكى كندو كښتو (فصلونو) د دوى ته نو وى ويل دوى دا يوه پلنه وريځ ده باران ورورنكى پر مونږ باندى

تفسير: يعنى له مخامخ خوا څخه يوه وريځ په پورته كيدلو سره ښكاره شوه خلقو وګڼل چې د دى وريځى له وريدو څخه به ګرد(تول) وتونه (درى) او خوړونه وبهيږى او د ځمكى مخ به له اوبو څخه نه ښكارى نو وئى ويل چې ډيره اورونكى وريځ پورته شوه اوس به ډير ښه ووريږى او زمونږ كار به پرى جوړيږى ځكه چې په هغه وخت كښې د يوى اوږدى وچكالى او سوكړى له سببه خلق ډير پريشان او له قحط په ربړ(تكليف) وو او اوبو ته ئى ډير ضرورت درلود(لرلو).

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ۭ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲٤﴾ ۙ

(نو وويل هود نه ده دا وريځ) بلكه دا هغه عذاب دى چې تلوار به مو كاوه تاسو په هغه، يو باد دى چې په ده كښې عذاب دى دردناک

تفسير: يعنى دا اورونكى وريځ نه ده بلكه د الله د عذاب طوفان دى چې د هغه ژر راتللو ته تاسى سترګى په لياره ولاړ وئ. او په دغه وريځ كښې دغسى يو سخت او تند باد دى.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۭ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰٓى اِلَّا مَسٰكِنُهُمْ ۭ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

چې هلاكوى (او له بيخه راوكاږى) هر څيز په امر حكم د رب خپل بيا صباح ته پاتى شول داسى چې نه به ليدل شو مګر كورونه (خالى) د هغوى هم داسى (لكه چې مو جزاء وركړه عاديانو ته) جزاء وركوو مونږ قوم ګنهګارانو ته (چې كوى جرمونه په شان د هغوى).

تفسير: اوه شپى او اته ورځى پرله پسى داسى غضبناک طوفان راوالوت چې د هغه په مخ كښې

ونی، سری او بودګان(څاروی) لکه خځلي ښکاریده وربښ به هر شی له بنسته (بیخه) ایستل او چار چاپیر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی څخه بل شی نه ښکاریده په پای (آخر) کښې پرته(علاوه) له نړیدلیو کندوالو څخه بل هیڅ څیز په سترګو نه راتله. ومو لیدل چی د الله تعالیٰ د مجرمانو دا حال دی ښائی د دی پیښو له آوریدلو څخه په سد (هوش) راشئ که نه ستاسی احوال به هم داسی شی.

وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو څیزونو کښې چی قوت قدرت مو دی درکړی تاسی ته (ای قریشو) په هغه کښې

تفسیر: یعنی هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسمانی طاقت چی هغوی ته ورکړی شوی وو تاسی ته نه دی درکړی شوی. کله چی د الله تعالیٰ له جانبه عذاب راغی هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی بیا نو تاسی په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْـِٕدَةً ۖ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ

او ګرځولی دی مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګی (بصارت) او زړونه (بصیرت) بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی او نه سترګو (بصارت) د دوی او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه)

تفسیر: یعنی د نصیحت آوریدلو ته ئی غوږونه او د قدرت د دلائلو لیدلو ته ئی سترګی او پوهیدلو سنجولو (فکرکولو) ته ئی زړونه هغوی ته ورکړی وو خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، ړانده، کاڼه او لیونیان شول. د پیغمبرانو په مخکښې ودریدل تر څو چی سره د لرلو د دی ګردو(تولو) قوتونو د الله تعالیٰ عذاب هغوی راچاپیر کړل، او هیڅ یو دننی او د باندنی قوت هغه ونشو ګرځولی.

اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٢٦﴾

له دی جهته چی وو دوی چی انکار به ئی کاوه په دلائلو د (قدرت) د الله او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چی وو دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری توکی کولی.

تفسیر: یعنی په هغه عذاب باندی چی هغوی خندا کوله او ملندی ئی پری وهلی اخته شول.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغوی ته ئی غوږونه او سترګی ورکړی وی یعنی د دنیا په کار کښی دیر پوه او هوښیار وو خو داسی پوه ئی نه درلوده(لرله) چی په هغی باندی د خپل آخرت چاری درستی کړی.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی مونږ هغه چی چاپیر له تاسی څخه دی له (اهل د) کلیو ځنی

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) د «عاد» له قومه د ثمود د قوم او د لوط د قوم کلی او د نورو کلی هم دا راز(قسم) وران شوی دی چی ستاسی په شاوخوا کښی پراته ۋ. دا خطاب مکیانو ته ځکه شوی دی چی هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کښی هغه ځایونه پخپلو سترګو سره وینی.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾

او مکرر مو بیان کړی دی دلائل (د قدرت) لپاره د دی چی دوی بیرته راوګرځی (له کفر نه)

تفسیر: مګر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً ؕ

پس ولی مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بتانو) چی نیولی ۋ دوی (هغه بتان) بی له الله دپاره د نژدیوالی (خدای ته په زعم خپل) نور خدایان

تفسیر: یعنی د هغو بتانو په نسبت به ئی ویل چی مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو تر څو هغوی مونږ الله ته نژدی کړی او لوی درجی راوبښی. نو هغه بتان د دی اړی (حاجت) په وخت کښی

ولي د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوْا عَنْهُمْ

بلکه ورک شول (بتان په وخت د عذاب کښې) له دوی څخه

تفسير: يعني نن ورځ د هغوی هيڅيری پته نشته. چې د عذاب په وخت کښې هغوی ته غږ وکړی، آخر هغوی چيرته تللي دی؟ چې د داسې مصيبت په وخت کښې هم په کار نه ورځی.

وَذٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٨﴾

او دا (نيول د بتانو) دروغ د دوی وو او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به ئې جوړول (پر الله)

تفسير: يعني درښکاره شوه چې بتانو ته الله ويل او هغو ته هيلی (اميد) لرل او په زړه پوری خبری له هغوی څخه غوښتل ګردی(تولی) چټی(بيکاره) او اپلتی خبری وی او لکه د لرګيو پښې د درېدلو وړ(لائق) نه وی. (ربط) په پرومبنيو آيتونو کښې د انسانانو د تمرد او سر غړولو خبری وی وروسته له دی نه د پيريانو د اطاعت او غاړه ايښودلو خبری راځی تر څو له هغه څخه راښکاره شی هغه قوم چې په طبيعی ډول(طريقه) سره سخت متمرد او سرکش دی له هغو ځينی افرادو څرنګه د الله تعالیٰ خبری آوريدلی دی؟ او د هغه په مقابل کښې لکه موم غوندی پاسته شوی دی او غاړه ئې کيښودلی؟

وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۚ فَلَمَّا
حَضَرُوْهُ قَالُوْٓا أَنْصِتُوْا ۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلٰى قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِيْنَ ﴿٢٩﴾

او ياد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چې وګرځول مونږ تاته يو تولی له پيريانو څخه چې غوږ به ئې ايښود قرآن ته پس کله چې حاضر شول دوی (دی قرآن ته) وويل دوی په منځ خپل کښې چپ شئ تاسی ای پيريانو بيا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بيرته وګرځيدل قوم خپل ته ويروونکی (له عذابه که هم هغسی کافران پاتی شی)

تفسیر: له محمدی بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته له ځه آسمانی خبری راښکاریدی کله چی زمونږ په پیغمبر باندی د وحی راتلل شروع شو دا سلسله تقریباً بنده شوه او په ډیر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو پیریانو ته دا خیال ولوید چی هرومرو(خامخا) کومه نوی خبره پیښه شوی ده چی د هغی په وسیله آسمانی پیښی کلکی ساتلی او سختی پیری پری دریدلی دی. د دی خبری د پلتنی(تحقیق) دپاره پیریان څو څو لوئی ډلی په مشرق او مغرب کښی سره خواره شول له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسیده چی اتفاقاً هلته زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ ادا فرمایه الله تعالیٰ د پیریانو د دی ډلی فکر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوری وګرځاوه د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کښی ډیر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغیزه وکړه او د هغه عظمت، هیبت او لوینی د هغوی په زړونو کښی ولویدی او پخپلو منځونو کښی ئی سره وویل «چپ شئ! او د زړونو له کومی څخه ئی واورئ!» تر دی چی پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوری ورکش کړل او په دی خبره باندی ئی باور وشو چی هم دا هغه نوی خبره ده چی د هغی په سبب پیریان له آسمانه شړل کیږی. کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو د پیریانو ډلی پخپلو زړونو کښی د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تبرو په لوری رهی(روان) شوه. او دا ګردی(تولی) خبری ئی هغوی ته وویلی او لازمه ښوونی ئی هغوی ته وکړی. چی مفصلی خبری ئی د (جن) په سورت کښی راځی. له احادیثو څخه راښکاریږی چی ونی هغوی ته له دی خبرو څخه د الله تعالیٰ په اذن څه اجمالی خبری وکړی او مفصل احوال ئی وروسته له هغه د وحی په ذریعه هغوی ته ښکاره شوه.

لکه چی د (جن) په اوله رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ قُلۡ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسۡتَمَعَ نَفَرٞ مِّنَ ٱلۡجِنِّ ﴾ الآیة - وروسته له دی څخه ډیر پیریان مسلمانان او زمونږ د پیغمبر آخر زمان صلی الله علیه وسلم په مخ کښی مشرف شول او د هغوی ډیری مرکی (وفود) د دین د احکامو د زده کولو دپاره راغلی.

(خفاجی) د روایتو په بناء دعوی کوی چی شپږ ځلی زمونږ د پیغمبر په حضور کښی پیریان مشرف شوی دی نو ځکه هغه اختلافات چی د پیریانو د شمیر یا د نورو امورو په نسبت شته هغه ګرد(تول) د واقعاتو په تعدد او په بیا بیا پیښیدو باندی حمل کاوه شي.

قَالُواْ يَٰقَوۡمَنَآ إِنَّا سَمِعۡنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعۡدِ مُوسَىٰ

وویل دوی ای قومه زمونږ بیشکه مونږ واموریده داسی یو کتاب چی نازل کړی شوی دی وروسته له موسیٰ

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کښې د حضرت موسٰی علیه السلام کتاب (توریت) غونډی بل کتاب، احکام، او شرایع لرونکی نه وو چې د بنی اسرائیلو ګردو(ټولو) انبیاوو په هم هغه باندی عمل کاوه. حضرت مسیح علیه السلام هم دا فرمایل چې زه د توریت د بدلولو دپاره نه یم راغلی بلکه د هغه د پوره کولو دپاره راغلی یم. د حضرت سلیمان علیه السلام په وخت کښې په پیریانو کښې هم دا توریت مشهور وو، نو ځکه په دی ځای کښې د هم هغه په لوری اشاره شوی ده. په توریت کښې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت کومه وینا چې لیکلی شوی ده مضمون ئې دا دی «ای موسٰی! تا غونډی یو بل نبی معبوثیږی».

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دی حال کښې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دی نه وو

تفسیر: ښائی په هغه وخت کښې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لوستله د هم داسی مضمون لرونکی وه. یا به له قرینو څخه پوهیدلی وی.

يَهْدِيٓ إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

لیاره ښیی حق دین ته او لیاری سمی ته

تفسیر: یعنی رښتینی عقیده او د عمل سمه لاره.

يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُوا۟ دَاعِيَ اللَّهِ وَءَامِنُوا۟ بِهِۦ

ای قومه زمونږ! قبول کړئ تاسی قول د بلونکی د الله او ایمان راوړئ په ده باندی

تفسیر: یعنی د هغه خبره ومنئ! چې د الله تعالیٰ په لوری مو بولی او د هغه په رسالت باندی یقین ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ

چې مغفرت کړي (الله) تاسي ته ګناهونه ستاسي

تفسير: يعني هغه ګناهونه چې د کفر په حالت کښې مو کړي دي اوس به د اسلام له برکته هغه ګرد(ټول) درمعافيږي او پس له دې نه به بل دفتر شروع کيږي. خو په ياد ئې ولرئ چې دلته د (حق الله) ګناهونو ذکر دی او د حقوق العباد معافی له دې څخه نه ښکاري.

وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ

او خلاص به کړي (الله) تاسي له عذاب دردناک څخه او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونکي د الله پس نه به وي عاجز کوونکي (د الله په تيښته سره) په ځمکه کښې (بلکه هيچيري) او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) څخه دوستان مددګاران

تفسير: يعني نه دوي پخپله په تښتيدلو سره د الله له ويشتلو څخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شي او نه ئې بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي د «في الارض» له قيد څخه دا ښکاري چې د پرښتو له خوا (شيطانان) شړل کيږي او د ځمکې په لوري تښتي.

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه کسان په ګمراهي ښکاره کښې دي. آيا نه ويني فکر نه کوي (منکران د بعث) چې بيشکه الله هغه (ذات) دی چې پيدا کړي ئې دي آسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پيدا کولو د هغوی کښې

تفسير: په دې لفظ کښې د يهودانو د دې عقيدې ترديد دی چې ويل به ئې «الله تعالیٰ» په شپږو ورځو کښې ځمکه او آسمان پيدا کړل او په اوومه ورځ کښې ئې هوسائي (آرام) وفرمايله (العياذ بالله) آيا نه دی الله

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ۭ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٣﴾

قادر په دی باندی چی ژوندی کړی مړی؟، بلکه قادر دی بیشکه دغه (الله) پر هر څیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی بعث بعد الموت دی)

تفسير: یعنی لوی عذاب به وروسته له مرګ کیدلو څخه وی. تاسو په دی چرت (خیال) کښی مه اوسئ چی وروسته له مرینی څخه بیا ژوندون چیری دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم ګران کار نه دی د ځمکی او د آسمان په پیدا کولو کښی هیڅ ستړی شوی نه دی نو آیا ستاسی دا دوهم ځلی پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ۭ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ۭ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ۭ

او یاده کړه هغه ورځ چی وړاندی به کړل شی هغه کسان چی کافران شوی دی په اور باندی (وبه ویل شی دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق ریښتیا نو وبه وائی دوی چی هو! حق او ریښتیا ده قسم دی زمونږ په رب زمونږ

تفسير: یعنی په هغه وخت کښی به ویل کیږی چی آیا دوزخ شته او د هغه عذاب ریښتیا دی؟ په پای (آخر) کښی به ګرد(تول) خر او ذلیل کیږی او داسی اقرار به وکړی چی بیشکه واقعی دی! او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه. نو په دغه وخت کښی الله اجل واعلیٰ شانه واعظم و اکرم برهانه به د پرښتو په ژبه دغو منکرینو ته داسی فرمائی چی «ښه ! اوس د خپلو هغو انکارونو او د تکذیب مزی وڅکئ!» لکه چی اوس راڅی.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ۭ

فرمائی نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغه چی وئ تاسی چی کافران

کیدلی. نو صبر کوه ته لکه چی صبر کړی وو خاوندانو د عزم تینګ ودریدلو (په حق) له رسولانو او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته

تفسیر: یعنی کله چی ښکاره شوه چی د منکرانو سزا ورکول که په دنیا کښی وی یا په آخرت کښی یو ضروری امر دی. تاسی د دوی په معاملو کښی تلوار ونه کړئ! بلکه تر تاکلی(مقرر) نیتی پوری صبر وفرمایئ لکه چی نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او تینګ ودریدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو اسلافو ویلی دی چی ګرد(تول) اولوالعزم پیغمبران همت لرونکی وو. خو په عرف کښی پنځه پیغمبران په خصوصی ډول(طریقه) ویل کیږی. حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت موسٰی، حضرت عیسیٰ، حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیهم وعلیٰ آلهم واصحابهم وسلم اجمعین.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ ۚ

ګویا دوی په هغه ورځ کښی چی ووینی هغه (عذاب) چی وعده ئی ورسره کوله شی نه دی ډیل کړی (په دنیا کښی) مګر یو ساعت یوه ګړی له یوی ورځی څخه

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هیڅ ډیل او تاخیر پکښی نه دی شوی یعنی اوس خو ډیل او تاخیر دربنکاری او درګرده وائی چی ولی هغه عذاب ژر نه رارسیږی خو په هغی ورځی کښی به وپوهیږی چی هغه عذاب ډیر ګرندی راغلی دی. او په دنیا کښی هغوی فقط یو ګړی ژوندون کړی دی. یا به د قبر د هستوګنی موده ورته یو ګړی معلومیږی. دا یوه عمومی قاعده ده چی تیره شوی موده ډیره لږه ښکاری په تیره بیا د سختی او مصیبت په وخت کښی د عیش آرامی ډیره موده خورا(ډیر) لږه په نظر ښکاری.

بَلَٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾ ع

دغه (قرآن) پند رسوونه دی نو آیا هلاک به کړ شی (بلکه نه هلاک کیږی) مګر قوم فاسقان سر غړوونکی (له احکامو د الله)

تفسیر: یعنی مونږ د نصیحت خبری تاسی ته دررسولی او د ښو او بدو لیاری مو درښوولی دی اوس هر هغه چی دا پند نه آوری هم هغه به تباه او پناه کیږی. زمونږ له خوا د حجت اتمام

شوي دي. مونږ هيڅوک بې قصوره نه نيسو هم هغه سړي خرابوو چې په خرابۍ پسې ئې ملاوې ترلې وي.

تمت سورة الاحقاف

سورة محمد صلى الله عليه وسلم مدنية الا آية ١٣ فنزلت فى الطريق فى اثناء الهجرة وهى
ثمان و ثلاثون آية و اربع ركوعات رقم تلاوتها
(٤٧) تسلسلها حسب النزول (٩٥) نزلت بعد سورة الحديد
د «محمد» صلى الله عليه وسلم سورت مدني دی، پرته(علاوه) له ١٣
آيته څخه چې د هجرت په لياره کښې نازل شوی دی (٣٨) آيته
٤ رکوع لري، په تلاوت کښې (٤٧) او په نزول کښې (٩٥) سورت دی وروسته د «الحديد»
له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کړي ئې دي (خلق يا منع ئې راوړې ده) له لياري د الله (اسلام) نه

تفسير: لکه چې د کفارو د مشرانو دا عادت وو چې په ځان، مال او اولاد او نورو شيانو سره ئې په دې لياري کښې کوشش کاوه.

اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ①

خراب (ابته) کړي دي (الله نيک) عملونه د دوی

تفسير: يعنې هغه چارې چې دوی ښې ګڼلې دي د ايمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلې کيږي بلکه له هغو څخه ځينې چارې د عتاب موجب ګرځي. لکه د اسلام د نه خوريدلو په لياره کښې د پيسو لګول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (کارونه) او ایمان ئې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد او هغه حق (دین) دی له (نزده د) ربه د دوی وبه رژوی له دوی څخه (الله) گناهونه د دوی او ښه به کړی (الله) حال د دوی.

تفسیر: یعنی خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لری، او د هغوی احوال به ښه کوی چې ورځ په ورځ په ښه والی کښې پرمخ تگ کوی او په آخرت کښې د هغوی له گناهونو څخه تیریږی او ښه ورځ ورکوی. حضرت شاه صاحب لیکی «په پخوا زمانه کښې گرد(تول) خلق د یوه شریعت په منلو باندی مکلف نه ؤ خو اوس گردی(تولی) دنیا ته یو حکم، دین او رښتیا دین هم دا دین دی. مسلمانان هم ښه او خراب کارونه کوی او کافران هم خو د دی حق دین له منلو څخه دا گټه(فائده) او قبولیت لاس ته راځی چې نیکی ئې پاتی کیږی او خرابی ئې ښېلی کیږی او د نه منلو دا سزا ده چې نیکی ئې برباده او گناه ئې لازمه ده».

ذَٰلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِن رَّبِّهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ③

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخریب او د مسلمانانو د بدیو مغفرت) په سبب د دی دی چې بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی متابعت ئې کړی دی د باطل (د شیطان) او بیشکه هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی متابعت ئې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی هم داسی (په مثل د دی بیان) بیانوی الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ خلقو ته داسی ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په گردو(تولو) خبرو باندی ئې پوه کړی دی تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کښې په ښه ډول(طریقه) سره کینی.
هر کله چې الله تعالیٰ حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بیان کړ، اوس د کافرو بیان دی

یعنی چې داسې ورسره مناسب دی لکه چې فرمائي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کښې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوي دي نو ووهئ وهل د ورمیږونو (د هغو) تر هغه پورې چې ښه ډیر مو ووژل دوی او پرې غالب شوئ نو (وتړئ دوی) بیا سخت محکم کړئ تړل (د دوی چې در څخه خلاص نشي) پس بیا یا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او تړلو ئې) او یا تاسې فدیه کړئ دوی فدیه کول (په عوض ئې مال واخلئ یا مسلمانان بندیان راخلاص کړی)

تفسیر: یعنی د حق او باطل مقابله تل وی کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کښې جنګ شروع شي نو مسلمانانو ته ښائي چې په هغه کښې په ډیره میرانه او بهادرۍ سره توره وکړی. د باطل زور هلته ماتیږی چې خورا(ډیر) شریر سری ووژلی شي او د هغوی دلی ورماتی شي نو ځکه د جنګ او جګړی په ډګر کښې لتی، بې زړه توب، ویره، توقف، تردد او تیښته خورا(ډیر) بد کار دی. پر مسلمانانو باندی لازم او ضرور دی چې د الله تعالیٰ د دښمنانو په ورمیږونو وهلو کښې بیره (تلوار) وکړی او د دوی د وینې تویولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوت دج(دبدبه) ماته شي او زور ئې پاتې نشي نو هلته د هغوی بندي ساتل هم کافي دی. د جزء ۱۰ (الانفال) په نهمه رکوع ٦٧ آیت کښې مونږ داسې یو آیت لولو ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ دا قید او بند ممکن دی چې د هغوی دپاره یو لوی عبرت او ویښتوب شي او دوی ته د مسلمانانو له دی نژدی والي څخه داسې یوه ګټه(فائده) په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندی په ښه شان ځانونه پوه کړی او پخپل وړاندی او وروسته باندی فکر ووهي او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لیاره غوږه او له اسلامي تعلیماتو څخه ګټور شي. بیا که مو مصلحت وشي نو بې له کومې معاوضې د احسان په ډول(طریقه) هغه خوشې کړئ. په دی ډول(طریقه) ښائي چې ډیر افراد زمونږ له دی ښو رشو (اخلاقو) څخه متاثر شي او زمونږ د اسلام په لوری راغب وګرځي. او زمونږ له دین سره مینه او محبت پیدا کړی. داسې هم کولی شئ چې نغدی فدئې ورځنې واخلئ یا ئې د مسلمانانو له بندیانو سره مبادله کړئ په دی دوو هر یوی کښې ډیری ګټې او راز راز(قسم قسم) فائدی شته لنده ئې دا که دا د جنګ کافر بندیان د هغوی د وطن او هیواد په لوری لیږئ دوه صورتونه لری:

(۱): په معاوضه باندی خوشې کول.

(٢): بې له معاوضې پرېښودل. په دې دواړو کښې هر يو چې اسلامي تولواک(باچا) ته ښه ښکارېږي او اصلح وي هم هغه دې غوره او اختيار کړي. زمونږ حنفيانو په مذهب په فتح القدير شامي او نورو لويو کتابونو کښې داسې روايتونه شته که د دې کافرو بنديانو (قيديانو) د دوی هيواد په لوری بيرته ليږل مصلحت نه وي بيا درې صورتونه لري:

(١): ذمي دې وګرځول شي او د يوه رعيتي په توګه(طريقه) دې ساتل کيږي.

(٢): ودې وژلې شي

(٣): مريي دې وګرځول شي

په احاديثو کښې د کافرو د بنديانو د وژلو په نسبت ډير ممانعت شوی دی او د هغوی وژل فقط په خاصو وختونو کښې جائز تاکلي(مقرر کړي) شوي دي او هغه هم کله چې هغه کافر بندي (قيدي) د داسې کومې درنې ګناه مرتکب شوی وي چې د هغې جزاء او هيداد په بل کوم شي باندې چې تر وژلو څخه لږ وي نشي کيدی نو په مريي ګرځولو يا په ذمي درولو کښې هيڅ يو ممانعت نشته.

حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ۛ

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې

تفسير: يعنې د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي تر څو چې خپله وسله کيږدي او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ؕ

دغه (حکم د الله په دوی کښې) دی او که اراده فرمايلې وی الله (د بدل اخيستلو) نو خامخا به بدل اخيستی ؤ الله له دوی څخه (بې له جنګه) وليکن (امر ئې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره د دې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کښې)

تفسير: يعنې الله قدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم آسماني عذاب نازل کړي او لکه عاد او ثمود غونډې دوی هم هلاک کړي. خو د جهاد او قتال له مشروعيت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی او الله دوی ازموئي چې څوک د الله په پاک نامه باندې خپل نوم، ننګ، ځان مال، اولاد او نور شيان جاروي(قربانوي)؟ او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبيهي کاروائيو

څخه ویښیږي؟ او څومره کسان له دې مهلت څخه فائده اخلي چې الله تعالیٰ هغوی ته ورکړې دی او هغوی لکه پخواني قومونه یو ځلي په سزا نه رسوي او نه ئې استیصال کوي.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾

او هغه کسان چې وژلي شوي دي په لیاره د الله کښې پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لیاره وښيي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کښې) او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کښې)

تفسیر: یعني هغه کسان چې د الله جل جلاله په لیاره کښې شهیدان کیږي اګر که په ښکاره دول(طریقه) سره دوی پاتي او ناکام په نظر راځي خو په رښتیا سره هغوی بریالیان(کامیاب) دي الله تعالیٰ د هغوی چارې نه ضایع کوي بلکه د کار په پای (آخر) کښې د هغوی هغه ربړونه(تکلیفونه) ګټور کیږي او دوی ته د جنت په لوري لیاره ورکوي او د آخرت په ګردو(ټولو) منازلو او مواقعو او مواقفو کښې د هغه حال ښه کوي.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

او داخل به کړي (الله) دوی په جنت کښې چې معلوم کړې دی (الله) دغه (جنت) دوی ته

تفسیر: یعني په هغه جنت کښې داخلیږي چې د هغه احوال دوی ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د خپلو صحیحو وجدانو په ذریعه ورښکاره شوي دي وروسته له دې نه چې هلته ورسیږي هر جنتي د خپلې هستوګنې ځای پخپله پیژني او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه د هستوګنې دپاره ټاکلې(مقرر) شوی دی.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د (عرفها لهم) معنی (طیبها لهم) اخیستی ده. یعني جنت هغوی ته هسې خوشبوئي ورښندي (ورنولي) چې د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پیژندګلوی دوی ته آسانیږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ ۝٧

اى هغو كسانو چې ايمان ئې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو) كه مددګارى وكړئ تاسى له (دين د الله او رسول د) الله سره نو مدد به وكړى (الله) له تاسى سره (په غلبه پر دښمن) او ثابت به كړى قدمونه ستاسى (په ځاى د جنګ)

تفسير: يعنې په جهاد كښې به د الله جل جلاله په مرسته(مدد) ستاسى قدمونه ټينګ پاتى كيږى او د اسلام په اطاعت كښې به ثابت قدم اوسيږئ چې د هغه په نتيجه كښې به مو په «صراط» كښې ثابت قدمى په برخه شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «كه الله جل جلاله وغواړى نو ګرد(ټول) كافران به مسلمانيږى خو داسى نه غواړى او خپل بندګان آزموئى خو كله چې بنده خپله ملا وتړى او په يو كار باندى له زړه لاس پورى كړى نو الله جل جلاله هم مرسته(مدد) ورسره كوى».

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَتَعۡسٗا لَّهُمۡ وَأَضَلَّ أَعۡمَٰلَهُمۡ ۝٨

او هغه كسان چې كافران شوى دى پس هلاكوالى شرمول دى دوى ته (له الله) او عبث خراب به كړى (الله خامخا نيک) عملونه د هغوى

تفسير: يعنې هسى چې د مسلمانانو قدمونه ټينګوى پرته(علاوه) له هغه د كفارو په پښو كښې ريږديدل او په زړونو كښې ئې ويره غورځوى. او هسى چې مسلمانانو ته د الله تعالىٰ له لورى مرستى(مدد) رسيږى د كافرانو كارونه خراب او ابته كيږى.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَرِهُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأَحۡبَطَ أَعۡمَٰلَهُمۡ ۝٩

دغه (هلاكوالى او د دوى د اعمالو تخريب په سبب د دى دى چې) بيشكه هغوى بد ګڼلى دى هغه (قرآن) چې نازل كړى دى الله (پر محمد باندى) پس الله عبث كړل(نيک) عملونه د دوى.

تفسير: يعنې كله چې هغوى د الله جل جلاله خبرى نه آورى نو الله تعالىٰ به څرنګه د هغوى كارونه خوښوى. او هغه څيز چې د الله تعالىٰ په دربار كښې نامنلى وى هغه به خوشى چټى(فضول) او بيكاره څيز وى.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ⑩

آيا پس نه ګرځي دوی په ځمکه كښي پس چي وګوري دوی (په نظر د عبرت سره) چي څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو كسانو چي پخوا له دوی څخه وو، هلاک راوست الله په دوی باندي او شته دپاره د كافرانو مثلونه (حالونه د هلاکت د پخوانيو كفارو).

تفسير: يعني په هم دي دنيا كښي وګورئ چي منكرانو ته څه پيښيږي؟ او د هغوی ګرد(تول) تدبيرونه څنګه په ځمكه لويږي؟ آيا په دي ورځو كښي به هغوی لره داسي سزاوی نه وركولی كيږي؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ⑪ ع

دغه (نصرت د مؤمنانو اهلاک د كافرانو په سبب د دی دی چي) بيشكه الله دوست مددګار د هغو (كسانو) دی چي ايمان ئي راوړی دی او بيشكه چي كافران نشته (هيڅ) دوست مددګار دوی لره.

تفسير: يعني الله تعالیٰ د مؤمنانو او صالحانو رفيق دی چي په تاكلي(مقرر) وخت كښي له هغوی سره مرستي(مدد) كوی. د كافرانو هسي ملګری به څوک وی چي د الله تعالیٰ په مخكښي ودريږي. د احد په غزوه كښي به ابوسفيان داسي چغي وهلي «لنا العزیٰ ولا عزیٰ لكم» زمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل چي تاسي ئي جواب داسي په لوړ(اوچت) غږ سره ووايئ **«الله مولانا ولا مولی لكم»**

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ⑫

بيشكه الله داخل به كړی هغه كسان چي ايمان ئي راوړی دی او كړی ئي دی

ښه (عملونه) په جنتونو کښې چې بهیږي به له لاندی (د ونو او مانیو د هغو ځلور قسمه) ویالې او هغه کسان چې کافران شوی دی (لږ) نفع اخلې دوی (په دنیا کښې) او خوراک به کوی لکه چې خوراک کوی چارپایان او اور (د دوزخ) ځای د ورتلو (او کور د اوسیدو دی) دوی لره

تفسیر: یعنی د دنیا سامان غونډوی او له ډیر حرص لکه بهائم غوندی ګرځی، خوری او مزی کوی او د خپلو اعمالو له نتایجو څخه نه دی خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای(آخر) به څه کیږی؟ ښه دی دلته په دنیا کښې دی څو ورځې مزی او چرچې کوی په آخرت کښې دوی ته د اور کور تیار دی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

او ډیر له (اهل د) کلیو نه چې هغوی به ډیر سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلی ستا نه هغه (کلی) چې ئی تری ایستلی ئی ته (ای محمده! اهل د هغی قریبی) هلاک مو کړل هغوی پس نه به ؤ هیڅوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: یعنی هغو قوم ته چې په زور او قوت کښې د مکې معظمې له خلقو څخه ډیر لوړ(اوچت) ؤ سخت هیدادونه او سزاوی ئی ورکړی دی. چې د هغوی مرستی(مدد) ته هیڅوک حاضر نه شول. نو بیا دوی په کومې خبرې دومره مغرور دی.

تنبیه: له ﴿مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ څخه مراد مکه معظمه ده چې خلقو ئی داسې حرکات وکړه چې د هغوی په سبب زمونږ لوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پریښود. په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت محمد رسول الله مبارک د وتلو په وخت کښې مکه معظمه ئی مخاطبه کړه وی فرمایل «خدائیګو چې ته له ګردو(تولو) ښارونو څخه الله تعالیٰ او ماته محبوبه ئی که زما تبر زه له تا څخه نه ایستلی نو زه به هیڅ کله له تا څخه نه جلا(جدا) کیدم».

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿١٤﴾

آیا نو هغه چې وي په ښکاره حجت (لیاری) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چې ښائسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده او متابعت ئې کړی وی د هواؤ خپلو (بلکه نه دی سره برابر)

تفسیر: یعني یو سړی په ډیر خلاص زړه سره او په ډیره پوه او بصیرت سره د صداقت په ارت او صاف سړک باندې بې له اندیښنې رهی(روان) دی او بل په تیاره کښې لویدلی درګرده بدرئ کوی (تکرې خوری) او د تور او سپین او د نیکو او بدو هیڅ تمیز نشي کولی تر دی چې له خپلې بې تمیزئ څخه ښه او بد هم نشي پیژندلی او د خواهش په پیروی کښې هسې دوب تللی دی چې سر له پښو څخه نشي جلا(جدا) کولی نو آیا د دی دواړو پای(آخر) او انجام به یو شان وی؟ داسی به هیڅ کله نه کیږی ځکه چې د حق تعالیٰ د حکمت او د عدل له شان څخه منافي دی.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ فِيْهَآ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ۚ

مثل صفت بیان د جنت هغه چې وعده ئې کړی شوی ده له پرهیزګارانو سره، په هغه کښې ویالی دی له اوبو چې نه به وی بد خوندی (بدلیدونکی په مزه او بوی کښې)

تفسیر: یعني له ډیرو ځنډیدلو (ایساریدلو) یا د کوم شي له ګډیدلو څخه د هغوی بوی او وړم نه خرابیږی له شهدو څخه ډیری خوږی او له شودو څخه ډیری سپینې وی هیڅ ډول(طریقه) تغییر او بدخوندی په کښې نه پیښیږی بلکه تل به صافی خوږی وی.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهٗ ۚ

او ویالی دی له شودو چې نه به وی متغیری (مزه ئې بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو

تفسیر: یعني نه ښائی د هغو قیاس د دنیا په شودو باندې وکړ شي په دی شودو کښې سره له تیریدلو د زیات مدت څه تغییر او فرق نه پیدا کیږی بلکه تل به صافی خوږی وی.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ۚ

او ویالی دی له شرابو چی مزه ورکونکی دی (هغه) څښونکیو ته

تفسیر: یعني د جنت په شرابو کښی به یو صاف لذت او ښه خوند او مزه وی نه په کښی نشه وی او نه ماتیدل، او نه سر ګرځیدل او نه بل کوم تریخ والی او نه څه عیب او نقصان پکښی لیده کیږی.

وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ

او ویالی دی له شاتو (ګبین) صفا کړیو شویو (له خیریو نه)

تفسیر: یعني صاف او شفاف شات چی تکدر چیری حتی د یوه نری ځګ نښه به هم په کښی نه ښکاری.

تنبیه: دلته د څلورو قسمو ویالو ذکر شوی دی چی په دوی کښی اوبه داسی یو څیز دی چی د انسان ژوند په هغوی باندی تړلی دی. او شودی د لطیفی غذا کار ورکوی. شراب د خوښی او د نشاط څیز دی. او شهدو ته ئی «شفاء للناس» فرمایلی دی.

وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَٰتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنت) کښی له هر راز(قسم) میوو

تفسیر: له مشروباتو څخه وروسته ئی د دی ماکولاتو ذکر وفرمایه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا۟

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی (آیا دغه څښتن (خاوند) د نعمتونو) په شان د هغه دی چی تل دی په اور د دوزخ کښی او ورڅښولی به شی پری

تفسیر: یعني الله تعالیٰ د دوی ګردی(تولی) خطاوی ښښی او په جنت کښی به ئی داخلوی. د جنت له ننوتلو څخه وروسته به هیڅ کله د خطاؤ ذکر نه کیږی چی د هغوی د خپګان سبب شی. او وروسته له هغه به هم د کومی خطا پوښتنه تری نه کیږی.

مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾

اوبه ډيرى تودى پس پرى به كړى (توټى توټى به كړى دغه اوبه) كولمى د دوى (بلكه دوى سره هيڅكله برابر نه دى)

تفسير: يعنى كله چى ايشيدلى اوبه پر دوزخيانو باندى وڅښولى شى نو كولمى به ئى پرى كيږى او د باندى رالويږى. «اعاذناالله منه»

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا ۚ

او ځينى له دغو (كفارو) څخه هغه دى چى غوږ ږدى تاته تر هغه پورى هر كله چى بهر ووځى دوى له نزده د تا څخه نو وائى هغو كسانو ته چى وركړى شوى دى ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دى ساعت كښى)

تفسير: پورته د مؤمنانو او د كافرانو حال بيان شو. په دى آيت كښى د هغه راز(قسم) كافرانو حال بيانيږى چى هغه ته منافق وايه شى يعنى په ښكاره ځان په مسلمانانو كښى ګډوى او په پټه كښى له هغه څخه انحراف كوى. يعنى دا خلق په ښكاره ډول(طريقه) د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خبرى ته غوږ نيسى خو په زړه كښى ورته توجه نه كوى او نه ئى په يادوى او نه پرى پوهيږى، كله چى له مجلس څخه د باندى ووځى نو پوهانو ته وائى چى دغه سړى حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اوس څه وويل؟ ښائى له دى پوښتنى څخه به د دى خبرى تعريض وى چى مونږ د هغه خبرى د اعتناء وړ(لائق) نه بولو او غوږ ورته نه ږدو او نه ورته متوجه كيږو. يا څه حكم ئى وفرمايه زمونږ ورته ښه فكر نه وو يا خو مونږ پرى هيڅ پوه نشو.

أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوى هغه كسان دى چى مهر وهلى دى الله په زړونو د دوى (چى تينګ په كفر ولاړ دى) او متابعت كړى دى دوى د هواؤ خپلو (په نفاق كښى)

تفسير: يعنى د دى راز(قسم) نالائقو حركتونو اثر او اغيزه دا كيږى چى الله تعالىٰ د هغوى په زړونو باندى مهر لګوى او بيا دوى ته د نيكى توفيق هيڅ نه پاتى كيږى او يوازى پر خپلو

غوښتلو (خواهشو) پسې درومي او پیروي ئې کوي.

وَالَّذِيْنَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَّاٰتٰىهُمْ تَقْوٰىهُمْ ﴿١٧﴾

او هر څه هغه کسان چې سمه لیاره ئې موندلې ده زیات کړي دي دوی ته (الله یا قرآن) هدایت بصیرت او ورکړی ده (الله) دوی ته پرهیزګاري د دوی.

تفسیر: یعني د هدایت د لیارې د تګ اثر او اغیزه دا کیږي چې سړی ورځ په ورځ په هدایت کښې ترقي او پرمخ تګ کوي او د هغه پوه، سد (هوش)، عقل، پرهیزګاري او اتقاء زیاتیږي.

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً ۚ فَقَدْ جَآءَ
اَشْرَاطُهَا ۚ فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرٰىهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوي دوی مګر د قیامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه نو په تحقیق راغلي دي علامې نښې د هغه (قیامت) پس بیا څرنګه به (نفع ورسوي) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قیامت) پند آخیستل توبه ایستل د دوی.

تفسیر: یعني د قرآن نصیحتونه، د پخوانیو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنت وعدې، او د دوزخ وعیدونه ئې ګرد(تول) واوریدل اوس د هغو د منلو دپاره د کوم وخت په انتظار کښې دي؟ آیا دې خبرې ته دوی سترګې نیولې دي چې قیامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودریږي؟ د قیامت څو علامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوې دي خو کله چې پخپله قیامت راودریږي نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، یعني د هغه وخت منل او پوهیدل چتې(فضول) او بیکاره دي څکه چې په هغه باندې نجات او ژغوریدل(بچ کیدل) نه حاصلیږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د قیامت علامه او لویه نښه زمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم پیدا کیدل دي، چې ګرد(تول) پیغمبران د هغوی په انتظار کښې وو. کله چې دوی مبعوث وګرځیدل او د تخلیق اصلي مقصود حاصل شو نو اوس یوازې د قیامت راتګ پاتې دی» په حدیث کښې راغلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم خپله مسواکه ګوته «انګشت شهادت» او منځنۍ ګوته «انګشت وسطی» سره درولې او هغوی ته ئې اشاره کړې وئې فرمایل «**انا والساعة کهاتین**، زه او قیامت لکه داسې یو» ګواکې زه له قیامت څخه دومره وړاندې راغلی یم لکه چې منځنۍ ګوته له مسواکې ګوتې څخه جګه (وچته) ختلې ده د «صحیح مسلم»

په شرح کښې مونږ په دې باندې پوره ليکل کړي دي. دلته د هغه د بيا ليکلو ځاى نشته.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

نو پوه شه (اى مخاطبه) شان دا دى چې نشته هيڅ برحق معبود مګر يواځې الله دى او مغفرت غواړه د ګناه خپلې او دپاره د مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو

تفسير: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي د کوم کار ديره ښه خوا پريښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولرى ځينې اوقات د مقربينو په حق کښې ذنب (ګناه) ګڼل کيږي د «**حسنات الابرار سيئات المقربين**» معنى هم دا ده. په حديث کښې راغلي دي چې «نبى كريم صلى الله عليه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمايه».

تنبيه: د ﴿ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾ خطاب هر يوه مخاطب لره دى که خاص نبى كريم صلى الله عليه وسلم مخاطب وى نو مطلب ئې داسې دى چې پر هغه علم باندې ټينګ او قائم اوسه! او تل استغفار وايه!، د «فاعلم» تفريع له ما قبل څخه داسې کاوه شي چې د قيامت له راتګ څخه وروسته هيڅا ته ايمان راوړل توبه کول او نور څه ګټه(فائده) نه رسوى نو هر چا لره ښائى چه د قيامت له راتګ څخه پخوا صحيح معرفت حاصل کړي د ايمان او د استغفار په طريقې باندې مستقيم اوسى.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دى ځاى د ګرځيدلو ستاسې (په ورځ کښې يا په دنيا کښې) او ځاى د هستوګنې ستاسې (په شپه کښې يا په آخرت کښې)

تفسير: په هومره پردو کښې چې وګرځې بيا به جنت يا دوزخ ته ورسيږي چې هغه ستاسو اصلى ځاى او کور دى.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ

او وائى هغه کسان چې ايمان ئې راوړى دى ولې نه نازلوه کيږى يو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفارو سره)

تفسیر: داسی یو سورت چی په هغه کښی د جهاد اجازه وی.

فَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُّحْكَمَةٌ

نو پس کله چی نازل کړ شی یو سورت محکم

تفسیر: په داسی محکمو او مضبوطو او تاکلیو حکمونو باندی مشتمل وی چی نه وی منسوخ شوی او پوره پخپل مهال (وخت) سم راښکته کیږی او معنی ئی دغسی ظاهریږی چی پکښی بل احتمال نه وی غیر له قتاله.

وَذُكِرَ فِيهَا ٱلْقِتَالُ ۙ رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يَنظُرُونَ
إِلَيْكَ نَظَرَ ٱلْمَغْشِىِّ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْمَوْتِ ۖ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٠﴾

او یاد کړی شوی وی په هغه کښی جنګ نو وینی به ته هغه کسان چی وی په زړونو د دوی کښی ناروغی (د نفاق) ګوری تاته لکه کتنه د هغه چا چی بیخودی راغلی وی پر هغه باندی له ویری د مرګ نه پس هلاک دی وی دوی لره

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «مسلمانانو سورت غوښت یعنی د کافرانو له ربړونو(تکلیفونو) څخه چی ډیر په تکلیف و هیلی (امیدونه) به ئی کولی که الله جل جلاله د جهاد امر راکړی نو هغه چی زمونږ له لاسه کیدی شی هغه به مونږ وکړو کله چی د جهاد امر راغی، نو پر منافقانو او خامو خلقو باندی دروند شو په ویریدلو او تیغو ختلیو سترګو سره به ئی پیغمبر ته کتل او د حال په ژبی سره به ئی ویل «کاشکی مونږ له دی امر څخه معاف اوسو!» په زیاته ویره کښی د سترګو رونق او ښائستوالی نه پاتی کیږی لکه چی د څنکدن په وخت کښی د سترګو نور ورک کیږی.

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ ۚ فَإِذَا عَزَمَ ٱلْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا ٱللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴿٢١﴾

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نیکه کول (تاته غوره دی دوی ته) پس

هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتيا ويل کړي وي دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته) نو خامخا به وو دغه رښتيا ويل بهتر دوی ته

تفسير: په ښکاره سره دا خلق امر مني او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي مګر د کار خبره دا ده چې ښائي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني ښې او معقولې خبرې وکړي او بيا د جهاد او د نورو زورورو کارونو په مهال (وخت) کښې د الله جل جلاله رښتينې بندګان ثابت شي نو دا صورت به د هغوی د ښيګنې (فايدې) او بهترې وي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې د شرعي حکم له نه منلو څخه کافرېږي، د الله جل جلاله امر په هر صورت کښې ښائي ومانه شي بيا پيغمبر صلى الله عليه وسلم هم پوهيږي چې دارن سرې به څرنګه توره وکړي؟ هو! کله چې زيات تاکيد وکړ شي نو هلته جنګيدل ضروري دي که نه جنګيدونکې ډير دي».

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

پس آيا نژدې ئې تاسې (اې منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرفان شي يا وګرځيدې (له طاعته د الله او سنت د رسول الله) نژدې ئې دې ته چې فساد به کوئ. په ځمکه کښې او پرې به کړئ تاسې (خپلولي او) قرابتونه خپل

تفسير: د حکومت او اقتدار په نشه کښې خلق په عمومي ډول(طريقه) په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کيږي او د دوی دنيوي حرص لا زياتيږي بيا د مال او د جاه په کشمکش کښې د غرض خوښولو جګړې پيدا کيږي چې د هغه وروستنې نتيجه داسې شي چې په دنيا کښې عمومي فتنه او فساد پورته کيږي او يو له بل څخه خپل تعلقات او اړيکې پرې کوي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې له خپل ځان په تنګ کيږي او د جهاد آرزو کوئ نو که الله تعالىٰ هم دا تاسې غالب کړي او برې درکړي نو فسادونه به وکړئ»

تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه د «توليتم» ترجمه په حکومت رسيدلو سره کړې ده لکه چې د ډيرو مفسرينو هم دا رايه ده نورو علماؤ د «تولی» معنى اعراض اخيستې او داسې ئې مطلب اخلی «که تاسې د الله جل جلاله په لياره کښې له جهاد کولو څخه مخ واړوئ، نو ښکاره ده چې په دنيا کښې به امن او انصاف پاتې نشي او په ښکاره ډول(طريقه) به د فساد، بدامنې او ناراحتې دوره کيږي» ځينې ئې داسې تفسير کوي که تاسې له ايمان راوړلو څخه مخ واړوئ

نو د جاهلیت د زمانی کیفیت به بیرته راوګرځی او هغه خرابی او فسادونه چی په هغه وخت کښی وو او په ډیری وړوکی خبری باندی به لوئی جګړی او شخړی کیدی مړی پری کیدی.
اړیکی به سره لری کیدی اوس به بیا همغه نقشی قائمیږی که په دی آیت کښی خاص منافقینو ته خطاب ومانه شی نو داسی ئی هم مطلب کیدی شی که له جهاد څخه مخ واړوی له تاسی څخنی هم دا هیله(امید) کیدی شی چی له خپلو منافقانه ؤ شرارتونو څخه په ملک کښی شرارتونه خواره کری او د هغو مسلمانونو چی له تاسی سره ئی خپلوی ده هیڅ پروا ونه کری او په ښکاره ډول(طریقه) د کافرانو مدد وکری.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دی چی لری کړی دی دوی الله (له رحمت) پس نو کانه کړی ئی دی دوی (له آوریدلو د حق نه) او ړندی کړی ئی دی سترګی د دوی (له لیدلو د حق نه)

تفسیر: د حکومت په غرور کښی کانه او ړانده شوی ظلم کوی او ضرر رسوی او د نورو په پوهولو هم پخپل خیر او شر باندی نه پوهیږی. د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلک زړه ګرځیدلی دی او دا تول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره ډکر ته راوتلی دی.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

آیا فکر نه کوی دوی په قرآن کښی بلکه پر زړونو (د دوی باندی) قفلونه د زړونو د دوی دی

تفسیر: منافق په قرآن کښی غور نه کوی یا د هغوی د شرارتونو لامله(له وجی) د هغوی پر زړونو باندی مهر او قفل لګیدلی دی چی د نصیحت د تللو لیاره بنده شوی ده که د قرآن د پوهیدلو توفیق د دوی په برخه وی نو په آسانی سره به پوهیدل چی په جهاد کښی څومره اخروی او دنیوی ګټی شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

بیشکه هغه کسان چی بیرته گرځیدلی دی (له ایمانه) پر شاؤ خپلو پس له هغی څخه چی ښکاره شوی ده دوی ته سمه لیاره شیطان ښایسته کړی دی دوی ته (گناهونه) او مهلت ښکاره کړی دی (شیطان) دوی ته

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتیا گڼلو له اعتراف څخه کله چی د ازموینی وخت راشی د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوی، او په جهاد کښی له مسلمانانو سره ملگرتوب نه کوی. شیطان هغوی ته دا خبره ورښوولی ده چی که جنگ ته لاړ نشی تر دیر مدت پوری به ژوندون کوی. نو خامخا به د جنگ له ورتگه او په هغه کښی له مړ کیدلو څخه څه گټه(فائده) دررسیږی. او معلوم نه دی چی دوی پخپلو زړونو کښی څه څه شیان سنجولی (غوره کړی) دی؟ او څومره اوږدی وعدی او خوږی خبری ئی تر سترگو لاندی نیولی دی ﴿وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا﴾

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ كَرِهُوْا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيْعُكُمْ فِيْ بَعْضِ الْاَمْرِ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی وویل هغو کسانو ته چی بد ئی گڼه هغه (قرآن) چی رالیږلی دی الله ژر به حکم ومنو ستاسی (او فرمانبرداری به وکړو) په ځینو کارونو کښی (چی مرسته(مدد) ده په جنگ او عداوت د رسول الله کښی) او الله ته معلومی دی پټی خبری (او مشوری) د دوی هم

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل که څه هم مونږ په ښکاره ډول(طریقه) سره مسلمانان شوی یو خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو او نه به د هغوی په مرسته(مدد) جنگ کړو. بلکه که مو د لاسه وشو ستاسی سره به مرستی(مدد) وکړو او په گردو(تولو) چارو کښی به مونږ ستاسی خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾

نو ځرنګه به وی (حال د دوی) کله چی قبض کوی دوی لره پرښتی (سا ئی راکاږی) وهی به دوی مخونه د دوی او شاګانی د دوی

تفسیر: په هغه وخت کښی به له موت ځخه ځرنګه خلاصیږی بیشکه په هغه وخت کښی به د نفاق خوند ځکی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختی سره په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شی چی په غضب کاوه به ئی الله او بده ئی ګڼله خوښی د دغه (الله) پس ابته (ضائع) خراب کړل (الله نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جل جلاله د خوښولو لیاره ئی نه ده خوښه کړی او په هغی لیاری باندی ئی تګ کړی دی چی د هغه نه وه خوښه ځکه د مړ کیدلو په وخت کښی داریدونکی، او اوتر ښکاریده او الله تعالیٰ د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد(تول) عملونه بیکاره کړل او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کښی ګته (فائده) ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللّٰهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چی په زړونو د دوی کښی ناروغی (د شک او د نفاق) ده چی نه به ښکاروی الله تعالیٰ پټی کینی د دوی له مؤمنانو سره بلکه ظاهر به ئی کړی

تفسیر: منافقان پخپلو زړونو کښی له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډیر عداوتونه لری. او له هغوی سره هندی (دښمنی) او کینی کوی. آیا دوی داسی خیال کوی چی دا به د هغوی په زړونو کښی پټ پاتی کیږی؟ او الله تعالیٰ به هغه نه ښکاروی او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندی نه خبریږی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی! بلکه د هغوی د باطن خبث به هرومرو(خامخا) ښکاریږی او د ازموینی په داسی بهتی کښی به اچول کیږی چی هلته به تولی ککړتیا او خیری له پاکو شیانو ځخه جلا(جدا) کیږی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۭ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ ۭ

او كه اراده وفرمايو مونږ نو خامخا به وښيو مونږ تاته دغه كسان نو خامخا وبه پيژنى ته دوى په (علامو د) څيرو د دوى او (قسم دى چى) خامخا وبه پيژنى ته دوى په ګرځولو اړولو د خبرو كښى

تفسير: كه الله تعالىٰ اراده وفرمائى نو ګرد(تول) منافقان به فرداً فرداً وتاكى(مقرر كړى) او تاته به ئى دروښيى او نامه په نامه به ئى درڅرګند كړى، چى په دى مركه كښى دغه او هغه سړى منافقان دى. خو د الله تعالىٰ بالفعل حكمت د داسى سپينو ويلو متقاضى نه دى. برسيره په دى الله تعالىٰ تاسى ته اعلىٰ درجه د فراست نور او رڼا(رنړا) درښلى دى چى تاسو هغوى له څيرى او بشرى څخه پيژنى او وروسته له دى څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پيژندلى شى ځكه چى د منافقانو او د مخلصانو د خبرو كولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا(جدا) وى. هغه زور شوكت او د خلوص رنګ چى د مخلصانو له خبرى څخه له لرى ښكارى هغه د منافقانو په خبرو كښى هيڅ نه وى.

تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه ﴿فَلَعَرَفْتَهُمْ﴾ تر ﴿وَلَوْ نَشَآءُ﴾ لاندى نه دى ايښى او نورو ګردو(تولو) مفسرينو هغه تر «لو نشاء» لاندى ايښى دى او په «لارينا كهم» باندى متفرع كړى دى يعنى كه مونږ اراده وفرمايو نو تاسى ته هغه سړى درښوولى شو بيا به نو ته هغوى وپيژنى د څيرى په ليدلو سره له دى د دى احقر په خيال سره د شيخ الهند رحمة الله عليه تفسير زيات لطيف دى والله اعلم. له ځينو احاديثو څخه ثابت دى چى زمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم ډير منافقان د دوى په نامه سره وبلل او له خپلى مركى څخه ئى وشړل ښائى چى دا پيژندګلوى د «لحن القول» او د «سيما» او له نورو څخه ورڅرګند(ورښكاره) شوى وى يا وروسته له دى آيت څخه الله تعالىٰ د ځينو منافقانو نومونه په تفصيل سره ورښوولى وى. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ۝٣٠

او الله ته معلوم دى تول اعمال ستاسى.

تفسير: له بندګانو څخه د كومى خبرى پټيدل امكان لرى، مګر الله تعالىٰ ته ستاسى ګردى(تولى) چارى كه پټى وى كه څرګندى وى ورښكاره دى.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هرومرو(لازماً) مو آزمويو تاسي (په جهاد او نورو تكاليفو سره) تر هغه پوري چي ظاهر كړو مونږ جنګ كوونكي له تاسي څخه او صبر كوونكي (په جهاد او په نورو احكامو او تكاليفو د اسلام كښي)

تفسير: د جهاد او د نورو شيانو د احكامو ازموينه مقصود ده په هم دي سختي ازموينې كښي دا ښكاروي چي كوم كسان د الله تعالىٰ په لياره كښي خپلي ويني توبوي؟ او په ديره سخته ازموينه كښي ثابت قدم دريږي؟ او كوم سري تري تښتي؟ او هغه په ښه شان سره جلا(جدا) كړو او تاسو ته ئي درښكاره كړو.

وَنَبۡلُوَاۡ۟ أَخۡبَارَكُمۡ ﴿٣١﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسي (د ايمان چي آيا رښتيا ده كه دروغ؟)

تفسير: د هر سري د ايمان، اطاعت او د انقياد تول (وزن) معلوميږي او د ګردو(تولو) داخلي خبري عملاً محققي كيږي؟

تنبيه: پر ﴿ حَتَّىٰ نَعۡلَمَ ﴾ الآية ـ باندي هغه شبهه چي د علم د حدوث په نسبت كيږي د هغه مفصل جواب د «سيقول» د (٢ جزء) په شروع كښي د ﴿ إِلَّا لِنَعۡلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ ﴾ الآية ـ كښي دي وكوت شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَشَآقُّواْ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡهُدَىٰ لَن يَضُرُّواْ ٱللَّهَ شَيۡـًٔا وَسَيُحۡبِطُ أَعۡمَٰلَهُمۡ ﴿٣٢﴾

بيشكه هغه كسان چي كافران شوي دي او منع كوي يعني راړوي نور (خلق) له لياري د الله څخه او مخالفت كوي له رسول سره پس له هغه چي ښكاره شوه دوي ته لياره سمه له سره به ضرر ونه رسوي دوي الله ته هيڅ شي او ژر ده چي ابته (ضائع) خراب به كړي (الله ـ نيك) عملونه د دوي.

تفسير: د خپلو ځانونو نقصان كوي الله تعالىٰ ته په دي كښي څه نقصان نشته نه د هغه دين او نه د هغه پيغمبر څه خرابولي شي. هغه قدرت لرونكي الله تعالىٰ د هغوي ګردي(تولي)

پلمې(تدبیرونه) (حیلې) ورخرابوي او ټولې داسې چارې ړنګوي او د هغوی زیارونه (کوششونه) ورانوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبۡطِلُوٓاْ أَعۡمَٰلَكُمۡ ﴿٣٣﴾

ای هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (یعنې ای مومنانو) اطاعت کوئ د الله او اطاعت کوئ د رسول الله او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصیو سره)

تفسیر: په جهاد یا د الله په لیاره کښې بل کوم محنت او ریاضت هلته منلی او مقبول کیږي چې د الله او د رسول الله له احکامو سره سم وي. او یوائې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبیعت په غوښتنې سره نه وي، که نه داسې عملونه بیکاره او ابته (خراب) کیږي او توی ځي او ضائع کیږي هیڅ یو مسلمان داسې کار نه کوي چې د هغه کوم ښه کار توی لاړ شي یا له کوم سببه ضائع او بیکاره شي. مسلمان هیڅیری خپل ښه کار په سپیره ډاګ میدان نه پریږدي نه ریا، ښوونه، نندارہ اعجاب، غرور او نورو شیانو ته په هغه کښې لیار ورکوي چې په هر یوه کښې له دوی څخه د هغه عمل بالکل ضائع او بیکاره کیږي ګواکې دا شیان هم هغسې چې ارتداد د مرتد ګرد(ټول) حسنه اعمال خرابوي د یوه مسلمان صالحه چارې ورانوي (العیاذ بالله)

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُواْ وَهُمۡ كُفَّارٞ فَلَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡ ﴿٣٤﴾

بیشکه هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کوي (خلق) یا منع راوړي له لیارې د الله نه بیا مړه شي او دوی کافران وي پس له سره به مغفرت ونه کړي الله دوی ته.

تفسیر: هیڅ یو کافر د الله تعالیٰ له خوا نه بخښل کیږي په تیره بیا هغه کافران چې نور خلق د الله تعالیٰ له لیارې څخه ګرځوي او تل په هم دې پسې لویدلي وي چې څوک د نبی الله د لیارې په لوری لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُواْ وَتَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱلسَّلۡمِ

پس سستي مه کوئ او مه ضعيفان کيږئ (په جهاد) کښې او مه غواړئ تاسي (کفار) روغي ته (بلکه جنګ ورسره کوئ)

تفسير: مسلمانانو ته ښائي چې د کفارو په مقابله کښې سست او کم همت نشئ! او د جنګ له سختيو څخه ونه ويرېږئ او د جهاد په موقع کښې د روغي په لوري ونه ځغلئ! که نه دښمن زړور کيږي او په تاسي باندي به خپل ډير زور او قوت غورځوي او د اسلام تولني به مغلوب او رسوا کيږي. هو! کله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښيګڼي(فائدي) تر سترګو لاندي وي نو هلته روغه بده نه ده لکه چې وروسته د «الفتح» په سورت کښې راځي په هر حال د روغي بنا ښائي پخپل کم همتي او نامردي باندي نه وي.

وَاَنۡتُمُ الۡاَعۡلَوۡنَ ۖ وَاللّٰهُ مَعَكُمۡ وَلَنۡ يَّتِرَكُمۡ اَعۡمَالَكُمۡ ﴿۳۵﴾

حال دا چې هم دا تاسي غالب ئي اى مومنانو! پر منکرانو باندي او الله له تاسي سره دی (په ثابت نصرت کښې) او له سره به ناقص او ضائع نه کړي له تاسي عملونه ستاسي (بلکه په قيامت کښې به پوره جزاء درکړي)

تفسير: د ويريدلو هيڅ يوه خبره نه ده که صبر او استقلال وښيی او د الله تعالیٰ په احکامو باندي ثابت قدم واوسی نو الله له تاسي سره دی او هغه په پای(آخر) کښې تاسي ته بری درکوی او په هيڅ حال کښې تاسي ته نقصان او خساره نه درپيښوی.

اِنَّمَا الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا لَعِبٌ وَّلَهۡوٌ ؕ وَاِنۡ تُؤۡمِنُوۡا وَتَتَّقُوۡا يُؤۡتِكُمۡ اُجُوۡرَكُمۡ وَلَا يَسۡـَٔلۡكُمۡ اَمۡوَالَكُمۡ ﴿۳٦﴾

بيشکه دا ژوندون لږ خسيسي لوبي او مشغوليده دی، او که ايمان راوړی تاسي او پرهيز وکړی (له معاصيو)! در به کړي تاسي ته (الله) اجرونه ستاسي او نه به غواړي له تاسي (تول) مالونه ستاسي (بلکه مفروضه زکوة درڅخه آخلی، يا نه به غواړي له تاسي هيڅ مالونه د تاسي ځکه چې غني دی)

تفسير: د آخرت په مقابل کښې د دنيا حقيقت د يوی لوبي او تماشي غوندي دی که تاسي ايمان او تقویٰ غوره کړی او له دی لوبو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغوری (وساتی) نو الله

تعالیٰ به د هغه بدل تاسی ته پوره درکوی او ستاسی مال به هم له تاسی څخه نه غواړی. هغه مال ته هیڅ اړ (مجبور) نه دی. دی پخپله مال درکوونکی دی لکه چی فرمائی ﴿ مَآ اُرِيْدُ مِنْهُمْ مِّنْ رِّزْقٍ وَّمَآ اُرِيْدُ اَنْ يُّطْعِمُوْنِ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ﴾ جزء ۲۷ (د ذاریات ۳ رکوع) ۵۷ ـ ۵۸ آیت که ئی وغواړی نو حقیقی مالک ئی دی او ګرد(تول) مال او شته د ده دی خو سره د دی که د دین په معامله کښی کله چی د خرڅ کولو امر دوی ته کیږی نو د تول مال غوښتنه له دوی څخنی نه کیږی بلکه یوه لږه برخه تری طلب کیږی هغه هم ځان ته نه بلکه د دوی د ګټی دپاره. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ ملک فتح کړی دی مسلمانانو لره که د دوی څو ورځی له خپل جیبه څخه پولونه (رقمونه) خرڅ شول. بیا د هغه په مقابل کښی سل سل چنده د هغوی په لاس کښی ورغلل. داسی خبری په قرآن کریم کښی څو ځایه راغلی دی چی «تاسی الله ته حسنه قرض ورکړی!»

اِنْ يَّسْـَٔلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ۝۳۷

که وغواړی دی له تاسی څخه هغه (مال) پس ښه کوښښ وکړی په غوښتلو کښی (له تاسی) نو بخل به وکړی تاسو (په دغی سره) او راو به باسی (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پټی کینی دښمنی ستاسی (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالیٰ په سختی سره د هغوی ګرد(تول) مال وغواړی چی هغوی ته ئی وربښلی دی نو څومره د الله بندګان به وی چی په خلاص زړه او روڼ تندی د دی امر په مقابل کښی (لبیک) ووائی زیاتره به هغه سړی وی چی د بخل او تنګدستی ثبوت ښکاره کوی او د مال ښندلو (لګولو) په وخت کښی به د هغوی د زړونو خپګان له لری ښکاریږی.

هٰٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ

واوری خبردار شی تاسی چی ئی ای دغو کسانو چی بللی شوی ئی لپاره د دی چی نفقه کړی مال ولګوی په لیاره د الله کښی (په هغو طریقو سره چی فرض کړی ئی دی په تاسی لکه زکوٰة او جهاد)

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړی شوی مال څخه د ده په لیاره کښی د خپلی ګټی دپاره ولګوی!.

فَمِنْكُمْ مَّنْ يَّبْخَلُ ۚ وَمَنْ يَّبْخَلْ فَاِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ

پس ځينې له تاسو هغه دي چې بخل کوي (نه لګوي مال) او هغه څوک چې بخل کوي مال نه لګوي نو بيشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محرومول ئې له ثوابه)

تفسير: ستاسي دنيا ستاسي د فائدې دپاره ده که ئې نه ورکوئ نو د خپل ځان نقصان کوئ الله تعالیٰ ستاسي د ورکولو او د نه ورکولو هيڅ پروا نه لري.

وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ ۚ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسي او له هر څيزه) او تاسي فقيران محتاجان ئې (الله ته)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي د مال د ښندلو (لګولو) هغه تاکيدونه چې تاسي ئې آورئ داسي خيال ونه کړئ چې الله تعالیٰ يا د هغه رسول له تاسي څخه سؤالونه کوي. داسي نه دي دا ګردي (تولې) ويناوې د تاسي د ښېګڼې (فائدې) دپاره دي. بيا د يوه په مقابل کښې په زرګونو عوضونه تاسي ته رسيږي که تاسي له داسي ګټې څخه مخ اړوئ نو الله تعالیٰ او د هغه رسول ستاسي څه پروا نه لري.

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْٓا اَمْثَالَكُمْ ۝٣٨

او که وګرځېدئ تاسي (له ايمان او سخا نه نو الله) به بدل راولي يو قوم بل بې له تاسي بيا به نه وي هغوی پشان د تاسي (ګرځېدونکي له احکامو د الله بلکه فرمان بردار به وي).

تفسير: الله تعالیٰ به هغه حکمت او مصلحت چې خپلو بندګانو ته د خرڅ کولو امر ورکوي د هغه حاصل کېدل پر تاسي باندې څه انحصار نه لري. فرض کړئ که تاسي بخل او کينې وکړئ او د الله تعالیٰ له امره مخ واړوئ نو الله تعالیٰ ستاسي په ځای بل کوم قوم دروي چې هغه قوم به تاسي غوندي کنسک او بخيل نه وي او په لوی زړه او ډېره خوښي به د الله تعالیٰ د احکامو تعميل او د هغه په لياره کښې به خپل مال ښندي (لګوي). په هر ډول (طريقه) د الله جل جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کېدونکي دي. خو تاسي له دې سعادته بې برخې پاتې کېږئ په حديث کښې راغلي دي چې صحابه ؓ عرض وکړ چې يا رسول الله! دغه بل قوم به څوک وي؟

چې د هغه په لوری اشاره شوی ده. نو زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د حضرت سلمان فارسی په اوږه باندی خپل مبارک لاس کیښود او وی فرمایل چې «د ده قوم» او وی ویل «قسم په الله تعالیٰ دی که ایمان «ثریا» ته ورسیږی نو د فارس خلق به ئی له هغه ځایه هم راښکته کوی»

یادونه: «فارس» د عربو په لغت کښې هغه ځاته وایه شی چې په اس سور وی او دا کنایه ده زمونږ د خراسان یا افغانستان له خلقو څخه چې له بین النهرین څخه تر سند پوری او له خلیج فارس څخه تر بخارا پوری پراته ؤ او خلق به ئی زیاتره په هغی پیری کښې په آسونو باندی سوریدل او له چین څخه نیولی تر روما کوچنی ایشیا او افریقا پوری د تجارت او سیاحت دپاره تلل د دوی یوی ځانگی چې پارسوا نومیده د (بلخ) په جنوب غربی سیمه کښې هستوگنه درلوده(لرله) چې هغه هیواد له هم دی سببه په پارس سره مشهور دی.

الحمد لله چې صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دی بینظیر ایثار او د ایمانی جوش ثبوت ورکړ چې د هغوی په ځای کښې د بل قوم د راتللو وار ونه رسید. خو پخپله دغه فارسیان هم په اسلام مشرف شول او د ایمانداری هغه شانداری مظاهری ئی ور وښوولی او داسی زبردست دینی خدمتونه ئی پای(آخر) ته ورسول چې هر سړی به د هغو له لیدلو څخه خامخا داسی اقرار کاوه چې بیشکه هم دغه فتوحات او ترقی د حضرت محمد رسول الله د دغه پیش گوئی سره برابری دی هم دا د (خراسان) او فارس قوم ؤ چې د ضرورت په وخت کښې به ئی د عربو ځای نیولی شو. له زرهاؤ ائمه ؤ او علماؤ څخه قطع نظر یواځې زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه (کابلی ثم الکوفی) وجود د دی پیش گوئی په صدق باندی کافی شهادت دی. هم دا راز(قسم) په خراسان او پښتونخوا کښې نور لوی عالمان او پوهان د دی میهن په پیریو کښې هم شته چې تقریباً د علم او عمل د هغی لوئی ونی څخه چې ځانگی ئی تر «ثریا» پوری جگی (اوچتی) ختلی دی خوندوری میوی ئی راښکته کری دی.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم بتوفیقه واعانته فلله الحمد والمنة

سورة الفتح مدنیة وهی تسع وعشرون آیة و اربع رکوعات

د «الفتح» سورت مدنی دی (٢٩) آیة او (٤) رکوع لری.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د دی سورت په مختلفو آیتونو کښې د متعددو واقعاتو په لوری اشاری دی چې د فهم د سهولت دپاره د هغو خلاصه او لنډون داسی بیانیږی.

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کښې خوب ولید چې «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره ئې ادا کړی حلق او قصر ئې فرمایلی دی» دوی دا خوب صحابه ؓ ته ووایه خو د ورتګ نیټه ئې ونه ټاکله (مقرر نه کړه) مګر د شدت له اشتیاق څخه د ډیرو داسې خیال کیده چې سږکال به عمره میسره کیږی. او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمایه.

ب: دوی له یو نیم زر سریو سره د عمرې په نیت د مکې په لوری وخوځیدل او «هدیی» هم له دوی سره وې. کله چې دا خبر مکې ته ورسید قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کښې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پریږدو چې مکې ته راشي سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود(لرلو) چې حج او عمره وکړی. کله چې محمدی قافله مکې ته نژدې او (حدیبیې) ته ورسیده نو د دوی اوښه هلته چو شوه او سره له ډیرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوزیده تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «**حبسها حابس الفیل**» او وی ویل «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړی چې په هغې کښې د حرمات الله تعظیم قائم وی زه به هغه منم» نو په هغه ځای کښې ئې قیام وفرمایه چې اوس په (١٣٦٧ ق هـ) کښې «شمسیه» ورته وائی.

ج: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مکیانو ته سړی ولیږل چې «مونږ د جګړې دپاره نه یو راغلی مونږ پریږدی چې خپله عمره وکړو او بیرته لاړ شو» کله چې د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم جواب ور ونه رسید. نو حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولیږله. او هغو نارینه ؓ او ښځو مسلمانانو ته ئې زیری ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسیدل «نژدې ده چې په مکه کښې اسلام غالب شی» قریشو حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ستون (واپس) کړ. کله چې د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه بیرته راتګ وځنډید (ایسار شو) دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښائی اوس د جګړې وار هم راورسیږی. ګرد(ټول) اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم ئې تر یوې ونې لاندې کینول او د جهاد بیعت ئې تری واخیست. کله چې قریشو د بیعت خبره واوریدله وویریدل او حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ئې بیرته ولیږه.

د: بیا د مکې څو غټان د روغې په غرض د حضرت محمد رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شول او صلحنامه ئې ولیکله دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پیښه شوه او مسلمانان په قهر شول او وی ویل چې د داسې خبرې پرې کړه په توره وکړی. خو رسول الله مبارک د مکیانو ګردی(ټولی) غوښتنې ومنلی او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډیرو اصرارو لامله(له وجې) له ضبط او تحمل څخه کار واخیست او روغه غوټه شوه. په دې روغلیک (صلحنامه) کښې یو شرط د کفارو له لوری دا وو چې سږکال تاسې مسلمانان بیرته لاړ شی کال ته بې وسلې (تش لاس) راشی او عمره وکړی. تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کښې جنګ نه کیږی. په دې مدت کښې هومره سړی چې له مکې څخه مدینې ته راشی

ښائی چی بیرته ولیږل شی. که له مدینی څخه کوم سړی مکی ته راشی هغه هم دلته په مکی کښی ساتل کیږی. وروسته له دی روغی څخه دوی په (حدیبیی) کښی د هدی حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر ئی خپل احرام خلاص کړ او مدینی منوری ته بیرته راغلل.
هـ: په لیاره کښی هم دا د (الفتح) سورت نازل شو. دا ګردی(تولی) پیښی د هجرت په (٦) کال کښی پیښی شوی.
و: د (حدیبیی) له راتګه وروسته د هجرت په (٧) کال په اوله کښی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم (خیبر) فتح کړ چی د مدینی په شمال کښی څلور منزله لری پروت دی او د شام په لوری د یهودانو یو ښار وو. په دی جهاد کښی له دوی سره پرته(علاوه) له هغو سړیو څخه چی په حدیبیی کښی ورسره ملګری وو بل هیڅوک نه وو.
ز: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (٧) کال د هجرت د ذیقعدة الحرام (حوت) په میاشت کښی سم له تړون سره د عمرة القضا دپاره مکی ته تشریف یووړ او په امن او امان او په زړه پوری ئی عمره اداء کړه.
ح: د هغه روغلیک (صلحنامی) هغه خبره چی تر لسو کلونو پوری به جنګ نه کیږی د قریشو له خوا ماته شوه نو ځکه د هجرت په (٨) کال د رمضان المبارک (جدی) په میاشت کښی مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ① لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بیشکه چی مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه او بری ظاهر او ښکاره دپاره د دی څو چی وبښی تاته الله هغه چی پخوا تیر شوی دی له ګناه د تا څخه او هغه چی وروسته دی (له ګناه څخه)

تفسیر: د حدیبیی روغه که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) د ذلت او د مغلوبیت روغه په نظر راتله او د هغی د شرایطو له لوستلو څخه په بادی النظر کښی دا محسوس کیږی چی ګردی(تولی) خبری د قریشو په ګټه(فائده) دی. لکه حضرت عمر الفاروق او نورو اصحاب الکرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین د دی روغی د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو. دوی خیال کاوه چی د مسلمانانو د دی یو نیم زر سر جارونکی (قربانوونکی) لښکر په مخکښی قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لری. ولی د دی راز(قسم) ګردو(تولو) جګړو پریکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شی؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترګی هغه احوالو او نتیجو ته وی چی د نورو له سترګو څخه به پټه وی ځکه چی الله جل جلاله د دوی تتر(سینه) د ډیرو سختو پیښو د تحمل دپاره پرانیستلی وو دوی په بی مثاله استغنا توکل، تحمل او ایثار سره هغه شرطونه ومنل او خپلو اصحابو ته ئی په دی لندو توریو (الله

ورسوله اعلم) سره ډاډینه(سکون) او تسلي ورکوله یعنې الله او د هغه رسول په داسې خبرو باندې ډیر ښه پوهیږي. تر څو چې دا سورت نازل شو او الله تعالیٰ د دې روغې او فیصلې نوم «فتح مبین» کیښود. خلقو په دې باندې هم تعجب کاوه او ویل به ئې چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا بری دی؟ حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم به فرمایل چې «هو! لوی بری دی» حقیقت دا دی چې د اصحابو د جهاد بیعت، او له هغه معمولي کشمکش څخه وروسته ګرد(ټول) کفار او معاندین وویریدل او د روغې په لوری ئې خپلې خوښې ښکاره کړې. او نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره له دې چې پر جنګ او انتقام باندې ئې پوره قدرت درلود(لرلو) خو بیا هم په هر ځای کښې به ئې له عفوې اغماض او حلم څخه کار اخیست او محض د بیت الله شریف د تعظیم دپاره د هغوی په هغو چټي(بیکاره) غوښتنو باندې نه په قهر کیدل. دا پیښې له یوه لوری د الله تعالیٰ د خصوصي مدد او رحمت د استجلاب وسیله ګرځیدې او له بل لوری د دښمنانو په زړونو کښې د اسلام اخلاقي او روحاني طاقت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د صبر او تحمل او د شان مینه او اثر په زړونو کښې زیاتوه اګر که د عهد نامې د لیکلو په وخت کښې ځینو ښکاره لیدونکیو به د کافرانو بری لیدل خو که په سره سینه دې پیښې ته کتل کیدې او د هغې شاؤ خوا ته ځیروالې شوی وی او وروسته له غور کولو او له وړاندې وروسته سنجولو(فکر کولو) څخه به هر سړی په دې پوهیده چې دا ګردې(ټولې) فیصلې د اسلام په ګټه(فائده) شوې دی نو ځکه الله تعالیٰ د هغې نوم «فتح مبین» کیښود او تنبیه ئې وفرمایله چې دا روغه اوس هم روغه ده او په راتلونکې کښې به هم دوی ته د ظاهري او باطني ډیرو فتوحاتو ورونه پرانیځي لکه چې له دې روغې څخه وروسته د کافرانو له مسلمانانو سره ناسته ولاړه، اختلاط شروع شو او بې تکلفه به ئې سره لیدل او خبرې او اترې به ئې سره کولې او کافرانو د مسلمانانو له خولو څخه د مسلماني خبرې اوریدلې. او د دغو مقدسو مسلمانانو اقوالو، احوالو، اعمالو او اطوارو ته به ئې کتل چې له دې ګردو(ټولو) پیښو او نندارو څخه هرومرو(خامخا) د دوی په زړونو کښې د اسلام مینه پیدا کیده. آخره نتیجه دا شوه چې د حدیبیې له روغې څخه د مکې تر بری پورې یعنې د دوو کلونو په موده کښې ډیر خلق مسلمانان شول او اسلام زیات خور شو خالد بن الولید او عمرو بن العاص غوندې نومیالي په هم دې مدت کښې مسلمانان شول او دا فتح او بری جسمي فتح او بری نه بلکه روحي فتح او بری وو او د حدیبیې صلح مسلمانانو لره د لوی خیر او برکت سبب شوه او اسلام په شاؤ خوا کښې دومره منتشر شو چې د معظمې مکې د فتح کیدلو ګردې(ټولې) وسیلې راغونډې شوې او د هغه پاک ځای د تل دپاره د شرک له ګندګۍ پاکیدل ئې آسان وګرځیدل په حدیبیې کښې له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره یو نیم زر تنه اصحابان وو خو دوه کاله وروسته له دې څخه د مکې معظمې په عظیمې فتح کښې لس زره توریالي لښکر له دوی سره ؤ. رښتیا خو دا ده چې نه یوازې د مکې او د خیبر فتح بلکه د نورو اسلامي فتوحاتو دپاره د حدیبیې روغه لکه یو اساس بنیاد او زرینه دیباچه وګرځیده او هغه صبر او تحمل توکل او د حرمات الله تعظیم چې په دغه روغه کښې ورڅرګند(ورښکاره) شو او د

هغه علوم او قدسيه معارف او د باطني مقاماتو او د مراتبو فتح الباب چي له دي پيښي څخه شوي دي د هغو اندازه څوک کولي شي؟ هو! د هغو لنډ اجمال او لږه اشاره حق تعالیٰ په دي آيتونو کښي فرمايلي ده يعني هسي چي دنيوي سلاطين کوم لوی فاتح سپه سالار په خصوصي اعزاز او اکرام سره پالي الله تعالیٰ د دي فتح مبين په صله کښي هغوی ته څلور صلې وربښلي دي اول د ذنوبو غفران له هميشه تر هميشه پوري د هغوی هغه ګردي(تولي) کوتاهي چي د هغوی د رفيعي مرتبې په اعتبار کوتاهي ګڼلي کيږي ګردي(تولي) سره معافي دي دا خبره الله جل جلاله بل هيچا ته نه ده ښښلي خو په حديث کښي راغلي دي چي د دي آيت له نزول څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په عبادت کښي دومره زيات زيار (کوشش) کوو چي کرئ شپه به ئی په لمانځه کښي تيروله تر دي چي د دوی پښي وپړسيدلي او د ګردو(تولو) کتونکيو زړونه به پري خوږيدل اصحابو عرض وکړ چي «يا رسول ولي دومره ربړونه(تکليفونه) په ځان کوئ؟ د الله له لوري خو ستاسو ګردي(تولي) پخواني او وروستني خطاوي ښښلي شوي دي دوی به داسي فرمايل: «**افلا اکون عبدا شکوراً**» ولي زه د هغه شکر ګزاره بنده نشم؟ ښکاره دي چي الله تعالیٰ داسي زيري خپل همغه بنده ته اوروي چي د هغه له اوريدلو څخه بي ويري نه شي بلکه لا زيات له الله جل جلاله وډار شي. د شفاعت په طويل حديث کښي راغلي دي کله چي خلق سره راتول شي د حضرت مسيح عليه السلام په حضور کښي عرض کوی نو حضرت مسيح عليه السلام ورته وائی چي حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته لاړ شي! چي خاتم النبيين دي او د هغوی پخواني او وروستني ګرد(تول) ګناهونه ښښلي شوي دي يعني د ده د شفاعت په مقام کښي که بالفرض کوم تقصير هم وشي نو هغه هم په عامه عفو کښي پخوا له دي راغلي او پرته(علاوه) له دوی څخه بل څوک دا کار نشي کولي.

وَيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكَ

او (بل دپاره د دي) چي پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندي

تفسير: يوائي له تقصيراتو څخه نه تيريږي بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چي تر اوسه پوري درسره شوي دي د هغه تکميل او تتميم هم کاوه شي.

وَيَهۡدِيَكَ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ۝٢

او (بل دپاره د دي) چي وښيي الله تعالیٰ تاته سمه صافه لياره.

تفسیر: تل به دی د هدایت او استقامت په سمه لیاره کښی قائم لری. د معرفت او شهودو په غیر محدودو مراتبو باندی د فائزیدلو او په قلوبو او ابدانو باندی د اسلام د حکومت د قائمیدلو په لیاره کښی به تاته هیڅ مشکلات نه درپیښیږی خلق به دلی دلی ستاسو په لیار ښوونه د اسلام په سمه لیاره راځی او په دی دول(طریقه) د تا د حسناتو په ذخیره کښی بیشماره زیادت کیږی.

وَّيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيْزًا ﴿٣﴾

او (بل دپاره د دی) چی کومک(مدد) وکړی الله تعالیٰ له تا سره مدد غالب زبردست

تفسیر: د الله تعالیٰ داسی مدد به راشی چی هیڅوک به ئی نشی بندولی او د هغه په مرسته(مدد) به فتح او ظفر ستاسی له قدمونو سره مل وی د «نصر» په سورت کښی ئی فرمایلی دی کله چی د الله له لوری مدد او فتح راشی او خلق د الله په دین کښی فوج فوج داخل شی نو ته د الله تسبیح، تحمید او استغفار کوه! ښکاره ده چی پر دی فتح مبین باندی به هم حضرت محمد استغفار ویلی وی د ده په جواب کښی د ﴿ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ مضمون لا صاف ښکاریږی. دا تنبیه ابن جریر رحمة الله علیه کړی ده.

هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا اِيْمَانًا مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چی نازله کړی ئی ده سکینه او ډاډینه(سکون) په زړونو د مؤمنانو کښی له پاره د دی چی زیات کړی دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی

تفسیر: اطمینان او ډاډینه(سکون) ئی راښکته کړه یعنی سره له دی چی د هغوی له طبعی څخه خلاف وو د رسول صلی الله علیه وسلم په حکم باندی تینګ ودریدل او له ضد کوونکیو کافرانو سره ئی ضد ونه کړ نو د هغه په برکت د دوی د ایمان درجات لا زیات شول او د عرفان او ایقان په مراتبو کښی ئی ترقی وشوه. اول د جهاد په بیعت سره ئی ثابته کړه چی مونږ د الله جل جلاله په لیاره کښی د جنګ کولو او ځان جارولو(قربانولو) دپاره حاضر یو. دا هم د ایمان یو رنګ وو، وروسته له دی کله چی پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه نو دغه د هغوی د ایمان د رنګ بله ننداره وه چی خپل جوش، جذبات او

عواطف ئې په زور سره ټينګ کړل. او د الله او د رسول الله د فيصلې په مقابل کښې ئې غاړه کيښودله رضی الله تعالیٰ عنهم ورضواعنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۝

او خاص الله لره دی لښکرې د آسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمائی الله د نصرت د دين خپل بې له تاسی څخه ئې هم کوی)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسير: دغه خبره همغه پاک الله ته ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کښې له قتال څخه بيرته دريدل او روغه کول تاسی لره ښه دی؟ که تاسی ته د قتال امر درکړ شی نو هيڅ کله د کفارو د کثرت له خياله تردد ونه کړی. ځکه چې د ځمکې او د آسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالیٰ دی چې سره د لړتوب ستاسی امداد او مرسته(مدد) په غيبی لښکرو سره هم کولی شی لکه چې په «بدر، احزاب، حنين» او نورو کښې ئې وکړه. او که د روغې او د جنګ نه کولو امر درکړی نو هغه هم ومنی. او داسی خيال ونه کړی چې افسوس روغه وشوه او کافران په ويړيا له لاسه ووتل او په سزا ونه رسيدل که د قتال امر کيده نو هغوی به مو وژل. ولې چې د هغوی وژل په تاسی پورې موقوف نه دی که مونږ وغواړو نو پخپلو لښکرو سره ئې وژلی شو. په هر حال د ځمکو او د آسمانونو د لښکرو مالک الله تعالیٰ دی که د روغې امر ورکوی نو خامخا په هغې کښې خير او حکمت دی.

لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ۚ

لپاره د دې چې داخل کا مؤمنان سړی او مؤمنات ښځې په جنتونو کښې چې بهيږی د لاندی (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه ويالې) حال دا چې هميشه به وی دوی په هغو (جنتونو) کښې او(دپاره د دې چې) ورژوی الله تعالیٰ له دوی څخه ګناهونه د دوی

تفسير: کله چې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ﴿ اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ﴾ الآية ولوست نو اصحابو هغوی ته مبارکی عرض کړه او وئې ويل يا رسول الله! دا خو تاسی ته وشوه مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آيتونه نازل شول يعنی الله تعالیٰ اطمينان دادينه(سکون) او سکينه راښکته کړله

او د مؤمنانو ایمان ئی لا زیات کړ تر څو دوی په ډیر اعزاز او اکرام سره په جنت کښې داخل کړی او د هغو ګردی(تولی) خرابی او کمزوری معاف کړی. په حدیث کښې دی هغو اصحابو چی د حدیبیی بیعت کړی دی هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځی.

تنبیه: د مؤمنانو ذکر د تعمیم دپاره دی یعنی که نارینه وی یا ښځی د هیڅ یوه محنت او ایمانداری نه ضائع کیږی. له احادیثو څخه ثابت شوی دی چی په دی سفر کښې حضرت بی بی ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنها د رسول صلی الله علیه وسلم سره وه.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۙ

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسیدل بری موندل ډیر لوی

تفسیر: ځینی نقال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وائی چی د «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی» له دی ځای څخه راښکاره شوه چی د الله تعالیٰ په نزد دا لوی کمال دی.

وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَ الْمُشْرِكٰتِ

او (لپاره د دی) چی په عذاب کړی (الله) منافقان سړی او منافقانی ښځی او مشرکان سړی او مشرکاتی ښځی

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کښې ئی د صلحی او روغی له خوا ډادینه(سکون) پیدا کړه او د اسلام اساس او بنسټ (بنیاد) ئی ټینګ کړ او د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو ورونه ئی خلاص کړل چی په پای(آخر) کښې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتی سبب کیږی او هغوی ته به سخته سزا رسیږی.

الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ

چی ګمان کوونکی دی پر الله باندی ګمان د بدی (چی الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوی)

تفسیر: «بد اتکلونه» دا دی چی د مدینی د تګ په وخت کښې منافقان پرته له «جد بن قیس څخه» ګرد(تول) هلته پاتی شول او پلمی(تدبیرونه) ئی ځان ته جوړی کړی. ولی چی هغوی داسی

اتکل کاوه چی په مکه کښې ضرور جنګ پیښیږی او دا ګرد(تول) مسلمانان په ښکاره دول(طریقه) عمری ته راغلی دی خو په چل سره غواړی چی په معظمه مکه باندی تصرف وکړی.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ

پر دوی باندی دی راګرځیدل د بدی (په ذلت او عذاب) سره

تفسیر: د زمانی په ګردش او د مصیبت په احاطه کښې راغلی تر کومه به احتیاط او وړاندی کتل وکړی.

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ۝٦
وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۝٧

او غضب کړی دی الله پر دوی باندی او لری کړی دی (الله دوی له رحمت خپله) او تیار کړی دی الله تعالیٰ دوی ته (عذاب د) دوزخ او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ) او خاص الله لره دی لښکری د آسمانونو او د ځمکی او همیشه دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: که هغه سزا درکړی نو څوک به مو وژغوری(وساتی). خدائی لښکر به مو په یوه شیبه(لحظه) کښې وړی ذری کړی. خو هغه ذات سره د زبردستئ حکمت لرونکی هم دی او د الٰهی حکمت داسی مقتضی نه دی چی سم دلاسه هغوی ته سزا ورکړی.

اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۙ ۝٨

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده!) شاهد او زیری ورکوونکی او ویروونکی

تفسیر: تاسی د الله امر منونکیو ته زیری د خوښی ورکوئ او غاړه غړوونکو لره ویره اوروی او خپل احوال ښیی لکه چی له ﴿ اِنَّا فَتَحْنَا ﴾ څخه تر دی ځای پوری دری واړه مضامین راغلی دی. او په آخرت کښې هم پر خپل امت او هم پر انبیاؤ علیهم السلام باندی ګواهی ورکوی.

لِّتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دی چی ایمان راوړی تاسی په الله او په رسول د دغه (الله) او مدد وکړی د هغه د دین او تعظیم وکړی د هغه

تفسیر: د «تعزروه» او د «توقروه» ضمیرونه که الله ته راجع شی نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دی. که رسول ته راجع شی نو هیڅ اشکال نه پاتی کیږی.

وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَّأَصِيلًا ۝٩

او هغه (الله) ته نسبت د پاکی وکړی صباح او بیگا

تفسیر: د الله تعالیٰ د پاکی بیان تل کوی که په لمانځه کښی وی او که د باندی له لمانځه څخه وی

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

بیشکه هغه کسان چی بیعت کوی له تاسره بیشکه بیعت کوی له الله سره او لاس د الله د پاسه د لاسونو د دوی دی

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کښی ورکول او له هغوی سره ئی بیعت کاوه نو دا ئی فرمایل چی د نبی الله په لاس باندی بیعت کول داسی دی لکه له الله تعالیٰ سره بیعت کول ځکه چی حضرت محمد رسول الله په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانبه بیعت آخلی او د هغه د احکامو تعمیل او تاکید د بیعت په وسیله کوی نو دا هسی ده لکه چی د جزء ٥ «النساء» د سورة په (١١) رکوع ٨٠ آیت کښی دی ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ﴾ او د جزء ٩ (انفال) د سورة په (٢) رکوع ١٧ آیت کښی راغلی دی ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللّٰهَ رَمَىٰ﴾ کله چی د نبوی د بیعت حقیقت داسی شو نو په یقین سره د الله تعالیٰ د شفقت او د حمایت لاس به هم د هغو د لاسونو د پاسه وی.

تنبیه : رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به له خپلو اصحابو څخه کله د جهاد په نسبت او کله د بل کوم خیر د کار په نسبت بیعت اخیست په صحیح مسلم کښی د (وعلی الخیر) لفظ راغلی

دی. د طریقت د مشائخو بیعت که په مشروعی طریقی سره وی نو د هم دی لفظ لاندی مندرج کیدی شی. په حدیبیی کښی پر دی خبری باندی بیعت اخیستی شوی وو چی تر مرینی(مرگه) پوری مونږ په میړانی(بهادری) سره جنگ کوو! او له جهاده او له جنگه نه تښتو!.

فَمَنْ نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ أَوْفٰى بِمَا عٰهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيْهِ أَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٠﴾

پس هغه چا چی مات کړ دا بیعت نو بیشکه چی ماتوی به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر ئی هم ده ته راجع کیږی) او هغه څوک چی وفا وکړی په هغه شی چی عهد او اقرار ئی کړی دی پر هغه له الله سره پس ژر ده چی ور به کړی الله تعالیٰ ده ته اجر او بدل ډیر زیات (چی د جنت عطاء او د الله لقاء ده)

تفسیر: هغه خبری چی د بیعت په وخت کښی کولی کیږی که څوک هغه ماتوی نو خپل ځان ته عار او نقصان پیښوی او الله تعالیٰ او د هغه رسول ته هیڅ یو نقص او ضرر نشی رسولی او هغه ته د عهد ماتولو سزا وررسیږی هر څوک چی خپل استقامت ښکاره کړی او پخپل عهد او پیمان باندی په تینگه سره ولاړ وی نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسیږی.

سَيَقُوْلُ لَكَ الْمُخَلَّفُوْنَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَالُنَا وَأَهْلُوْنَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چی وبه وائی تاته (له تا څخه) وروسته پاتی شوی (له تللو د مکی په کال د حدیبیی) له صحرایانو مشغول کړی ئی وو مونږ مالونو زمونږ او کورنی زمونږ نو ښښنه وغواړه مونږ لره (د گناه زمونږ)

تفسیر: له مدینی څخه د وتلو په وخت کښی رسول الله مبارک مکی معظمی ته د خپلو تللو اعلان کړی ؤ او مسلمانانو ته ئی له خپل ځان سره د ورتگ تشویق او رغبت ورکړی ؤ. ښائی له قرائنو څخه دوی ته هم د جگړی د پیښیدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وی خو له دی څخه هغو کلی والو صحرائیانو چی هنوز ایمان د هغوی په زړونو کښی لا ښه ځای نه ؤ نیولی خپل ځانونه ئی پټول

او پخپلو منځونو کښي به ئې سره ويل «آيا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو چې هغوی د محمد صلی الله عليه وسلم پر کور مدينې باندې راغلل. او د هغه ملګرې اصحاب ئې ورځني ووژل. آيا مونږ چي د هغو توره دلته ليدلی ده هلته له هغوی سره جنګيدی شو؟ وګوری چې دا تلونکی هم له دې سفره بيرته راتلونکی نه دی او ګرد(تول) به هلته سره ښټ (تباه) شي» په دې آيتونو کښي حق تعالیٰ د هغوی پټی خبری راڅرګندی(راښکاره) کړی او د هغوی د مدينې له رسيدلو څخه پخوا په ليارِه کښي ئې ورښکاره کړه چي ستاسي د صحيح او سالم بيرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غير حاضرې راز راز(قسم قسم) سوني (دروغ) او عذرونه ووائی او ډول ډول(قسم قسم) هيلی بهانی پلمی(تدبيرونه) به جوړوی. او وائی به چې مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار يا مو څوک په کورونو کښي نه ؤ چې وروسته له مونږ څخه د مال اسباب، اهل او عيال سرپرستي وکړی په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی اوس ته له الله تعالیٰ څخه زمونږ مغفرت او ښښنه وغواړه.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۚ

وائی دغه (پاتی کيدونکی منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبری) چې نشته په زړونو د دوی کښي

تفسير: پخپلو زړونو کښي پوهيږی چې دا عذر بيخی غلط دی او استغفار او د ښښنې غوښتل هم يو ظاهر داری ده او رښتيا او له زړه نه ده. ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼی او نه په داسی څه اعتقاد لری.

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ⑪

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شی تاسی لره په دفع د عذاب کښي د جانبه د الله څخه د يو څيز که الله اراده وفرمائی ستاسی د ضرر او نقصان يا الله تعالیٰ اراده وفرمائی ستاسو د نفع او ګټی (بل هيڅوک نشته چې ضرر او نفع ئې په قدرت کښي وی) بلکه دی، الله په هغو ګردو(ټولو) کارونو چې کوی ئې تاسی ښه خبردار (نو مطابق د عمل د تاسی په مقتضی د علم خپل سره تاسو ته جزا درکوی)

تفسیر: هر راز(قسم) گټه(فائده) او نقصان د الله تعالیٰ د قدرت په ید کښې دی. د هغه د ارادی او مشیت په مخامخ کښې هیڅوک هیڅ شی نشی کولی. هغه نه غوښت چې تاسی په دی مبارک سفر کښې د هغه له پیغمبر سره شرکت ولری. او د هغه فوائد ستاسی په برخه شی او نه ئی اوس منظوره ده چې تاسی ته ښښنه وغواړم. الله تعالیٰ پخوا د تاسی له دی دروغو، حیلو او عذرونو ویلو څخه خبر راکړی دی او ستاسی حال احوال ئی ماته راڅرگند(راښکاره) کړی دی. او اراده ئی فرمایلی ده چې ستاسی د دی ناوړه (گنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسی د حدیبیی د غزوی له راز راز(قسم قسم) برکاتو او گټو څخه بی برخی کړی. او تاسی ته له دی درکه نقصان او خساره ورسوی که تاسی وائی چې مونږ د مال، اولاد او کور او کهول لامله (له وجی) په دی غزوی کښې شرکت ونه کړ نو که الله وغواړی چې ستاسی مال، اولاد، کور کهول ته ستاسی په حضور کښې څه زیان او ضرر ورسوی نو ستاسی له لاسه څه کیدی شی؟ یا فرض کړی که الله تعالیٰ تاسی یا د تاسی اهل عیال او مال ته کومه گټه(فائده) رسوی نو ستاسی نشتوالی او مسافرت د هغی مانع کیدی نشی او هرومرو(خامخا) ئی دررسوی نو د الله او د هغه د رسول د خوښی په مقابل کښې داسی خبری ته ځیر کیدل او د داسی شیانو پروا کول پرته(علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی او داسی فکر هم مه کوی چې په پلمو(تدبیرونو)، حیلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی حاصله کړی، او په دی ښه پوه شی چې الله تعالیٰ ستاسو په گردو(ټولو) خبرو اترو او پلمو(تدبیرونو) خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُوْرًا ﴿١٢﴾

(دا عذرونه او بهانی چې تاسی ئی کوی داسی نه ده) بلکه گمان به کاوه تاسی (ای متخلفینو) چې بیا به له سره بیرته راونه گرځی رسول الله او مؤمنان (له حدیبیی نه) کورونو خپلو ته هیڅ کله او ښائسته کړی شوی دی دغه (گمان د تباهی د مؤمنانو) په زړونو ستاسی کښې (ای منافقانو) او گمان کړی ۇ تاسی گمان بد شوی (په علم د الله کښې). او وی تاسی یو قوم هلاک کړی

تفسیر: په رښتیا سره ستاسی د نه ورتگ سبب دا خبری نه دی چې تاسی ئی وائی بلکه ستاسی گمان داسی ۇ چې اوس پیغمبر او د هغه ملگری له دی سفره په روغ صورت بیرته راونه گرځی دا ستاسی د زړه تینگه خبره وه چې دا گمان مو بیخی غلط او چتی(بیکاره) ثابت شو نو ځکه

تاسی خپل حفاظت او ګټی د جلا(جدا) اوسیدلو په صورت کښی سنجولی (غوره کړی) وی او حال دا دی چی په دی صورت کښی ستاسی خسران او تباهی وه او الله تعالیٰ ته ښه معلوم وه چی تاسی تباه او برباد کیدونکی ئی.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَعِيْرًا ﴿١٣﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاۗءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٤﴾

او هر هغه چی ایمان ئی نه وی راوړی په الله او په رسول د دغه (الله) نو بیشکه مونږ تیار کړی دی مونږ الله تعالیٰ کافرانو ته تود اور (د دوزخ) او خاص الله لره دی سلطنت او باچائی د آسمانونو او د ځمکی (ملکاً خلقاً وعبیداً) ښښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او په عذاب کښی اچوی هر هغه چی اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او همیشه دی الله ډیر ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په ورکولو د اجر او ثواب سره).

تفسیر: هغه څوک چی د الله تعالیٰ اراده د هغه ښښنی ته نه وی تللی نو زه ئی څرنګه ښښنه وغواړم هو! که الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی باندی وفرمائی نو تاسی ته توفیق درکوی چی توبه وکاږی او د هغه ښښنه ځان ته وګټی د هغه رحمت په هر حال کښی د هغه په غضب باندی سابق دی.

سَيَقُوْلُ الْمُخَلَّفُوْنَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوْهَا ذَرُوْنَا نَتَّبِعْكُمْ ۚ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّبَدِّلُوْا كَلٰمَ اللّٰهِ ۭ قُلْ لَّنْ تَتَّبِعُوْنَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ ۚ

ژر به ووائی (تاته) وروسته پاتی کیدونکی (خلق) کله چی روان شی تاسی غنیمتونو (د خیبر ته) (دپاره د دی) چی واخلی تاسی هغه (غنائم).! پری ږدی مونږ چی درځو په تاسی پسی (دپاره د جنګ او غنیمت)، اراده لری دوی چی بدل کړی کلام الله (حکم د الله) ووایه (ای محمده! دوی ته) چی له سره به متابعت ونه کړی تاسی زمونږ هم داسی فرمایلی وو الله پخوا له دی

شخه.

تفسیر: د حدیبیي له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته امر ورسید چې پر (خیبر) باندې برید او تعرض وکړی! چې هلته هغه غداران یهودان اوسیدل چې د (احزاب) په غزا کښې ئې کافرانو ته د مدینې لیار ښوونه کړې وه. حق تعالیٰ خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائیان چې حدیبیي ته نه وو تللي اوس به د (خیبر) په غزا کښې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي ځکه چې هلته ویره لږه او د ولجې(غنیمت) هیلې (امیدونه) ډیرې دي تاسې هغوی ته ووائی چې ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالیٰ ستاسې په نسبت هدایت راکړی دا چې تاسې په دې سفر کښې هم هرګز نشې تلی نو آیا په دې صورت کښې به تاسې له مونږ سره تلی شئ؟ که څې نو د دې تګ معنی به دا وي چې د الله تعالیٰ خبره بدله شوی ده حال دا چې د الله تعالیٰ احکام هیڅ کله بدلیدونکی نه دي.

فَسَيَقُوْلُوْنَ بَلْ تَحْسُدُوْنَنَا ؕ

بیا به ژر ووائې چې حسد او کینه کوی تاسې له مونږ سره (په ګټه(فائده) زمونږ کښې ای مؤمنانو!)

تفسیر: الله تعالیٰ هیڅ نه دی فرمایلی تاسې محض دا غواړی چې مونږ ته څه ګټه(فائده) ونه رسیږی او د غنیمت مال یواځې تاسې ته پاتې شي.

بَلْ كَانُوْا لَا يَفْقَهُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝

(داسې نه ده) بلکه ؤ دوی چې نه به پوهیدل (له دین د اسلام نه) مګر خو لږ شه

تفسیر: ډیره لږه پوهه لري او دا ناپوهان په دې نه پوهیږي چې د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه(اوچته) ده چې هغوی هیڅ دنیوی ګټو ته نه ګوری کله چې د مال حرص پاتې نه شو نو پر تاسې باندې به څرنګه حسد کوی؟ آیا رسول الله مبارک د رخې(کینې) له پلوه د الله تعالیٰ له خوا تاسې ته (العیاذ بالله) داسې یو امر کوی؟

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِيْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِىْ بَاْسٍ

شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِن تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ

ووایه (ای محمده !) وروسته پاتی کیدونکیو ته له صحرائی خلقو ژر ده چی راوبه بللی شی تاسی طرف د جنگ د یوه قوم ته چی خاوندان د جنگ سخت وی یا به جنگ کوی تاسی له هغو سره (چی ایمان ئی نه راوړ) یا به مسلمانیږی هغوی نو بیا که امر ومنی تاسی د دغو بلونکیو دربه کړی تاسی ته الله اجر ثواب ښه (چی عزت او غنیمت دی په دنیا کښی، جنت او رؤیت دی په عقبا کښی)

تفسیر: لږ څه صبر وکړی دی غزا ته نشی تلی. خو وروسته له دی نه نوری جګړی ډیری راتلونکی دی او د خورا(ډیر) سختو جنګیالیو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پیښیدونکی وی او د هغه سلسله به تر هغه پوری اوږدیږی تر څو هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرف شی یا جزیه ورکړی او ځان مطیع الاسلام وشمیری. که په رښتیا سره تاسی د جهاد مینه لری نو هلته د جهاد ډګر ته ننوځی! او خپل شجاعت میرانه(بهادری) او توره راښکاره کړی که په هغه وخت کښی د الله تعالیٰ امر او حکم ومنی نو الله تعالیٰ به خورا(ډیر) ښه بدل او جزاء تاسی ته درکړی.
تنبیه: له دی جنګیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دی چی د کذاب مسیلمه تبر و یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دی چی د حنین په غزا کښی له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدان وی چی له هغوی سره د ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی سخته جګړه پیښه شوه یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا، ګرد(تول) او نور هغه توریالی قومونه وی چی د راشدهؤ خلفاؤ په وخت کښی له هغوی سره سخت جنګونه ونښتل لکه چی د پښتونخوا په تیره بیا په کابل کښی ډیر سخت جنګونه وشول چی تر ډیری مودی پوری وږده شول. او پښتانه څو ځلی ایل (محکوم) او بیا باغیان شول او د اصحابو لوی توریالیان لکه حضرت تمیم او جبیر رضی الله تعالیٰ عنهم دلته شهیدان شول او د حضرت عثمان ذی النورین لوی لښکری امیران لکه عبد الرحمن بن سموره بن حبیب القریشی اول ځلی او لیث بن قیس بن حضرت عباس د رسول اکرم تره رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دوهم ځلی دلته ستړی او ستومان شول. او تر ابد پوری دوی او د هغوی د توریالیو ملګریو مطهر اجساد زمونږ او مونږ ګنهګاران د هغوی شو او د ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه له خلافت راهیسی ګرد(تول) افغانستان د اسلام په مبارکه رڼا(رنړا) منور شو. الحمد لله علیٰ ذلک والشکر له وائی په ځینو هغو جنګونو کښی چی نومونه ئی پاس یاد شول بی له کومی لوئی جګړی بری حاصل او دغه اقوام مسلمانان شول او لوئی ولجی (غنیمتونه) په لاس ورغلی.

وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او كه وګرځيدئ تاسي لكه چي ګرځيدلي وئ پخوا له دي څخه نو په عذاب به كړي (الله) تاسي په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: لكه چي د حديبيي له تګه بيرته پاتي شوئ كه په راتلونكي جګړي كښي هم بيرته پاتي شوئ نو الله تعالىٰ تاسي ته ډير درد لرونكي عذاب دركوئ. او ښائي پخوا له آخرته په هم دغه دنيا كښي هم څه عذاب دروړسيږي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ ۭ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٧﴾

نشته پر ړانده باندي هيڅ ګناه او تكليف او نه په ګوډ باندي هيڅ ګناه او تكليف او نه په ناروغ باندي هيڅ ګناه او تكليف (ځكه چي جهاد پر دغو معذورانو فرض نه دئ) او هر هغه څوک چي اطاعت وكړي ومني حكم د الله او د رسول د دغه (الله) نو داخل به ئې كړي (الله) دي په جنتونو كښي چي بهيږي له لاندي (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه) ويالي او هر هغه څوک چي وګرځيد (له احكامو د الله) نو (الله) به په عذاب كړي دي په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: په ګردو(ټولو) امورو او معاملو كښي عامه ضابطه هم دا ده چي متخلفين معذب كړي.

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضي او خوښ شوئ دئ الله تعالىٰ له مؤمنانو نه هغه وخت چي بيعت ئې كاوه له تا سره د لاندي د ونې

تفسير: دا د «كيكر» ونه وه غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الآية ـ د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وائي چي د هغه مفصله قصه د دي سورت په شروع كښي تيره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بیا معلوم کړ (الله په ظاهری علم سره هم) هغه (اخلاص) چی په زړونو د دوی کښی وو

تفسیر: د ظاهر اندیښنه او د زړه توکل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامی مینه او نور.
تنبیه: ګردو(تولو) مفسرینو له ﴿ مَا فِي قُلُوبِهِمْ ﴾ څخه هم دا مراد اخیستی دی مګر ابوحیان رحمة الله علیه وائی چی له دی نه د روغی او د روغی له شرایطو څخه هغه رنځ، غم، او اضطراب چی زړونو ته وررسیدلی وو مراد دی په دی تقدیر سره وروسته له دی نه ﴿ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ ﴾ ډیره ښه ورسره لګیږی والله اعلم.

فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ط

بیا راښکته کړه (الله) سکینه او ډاډینه(سکون) پر دوی باندی او عوض ئی ورکړ (الله) دوی ته بری نژدی، (چی فتح د خیبر ده) او ولجی(غنیمت) ډیری چی وابه خلی دوی هغه (ولجی)

تفسیر: مراد له فتحی نژدی څخه فتحه د خیبر ده چی د حدیبیی له بیرته راتګ څخه سم د لاسه پیښه شوه او زیاتی ولجی(غنیمت) په لاس ورغللی چی له هغو سره مجاهدین هوسا (خوشاله) او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾

او دی الله همیشه قوی غالب ډیر حکمت والا

تفسیر: الله تعالیٰ په خپل زور او حکمت سره، د حدیبیی نقصانونه! په دی ځای کښی تلافی او معاوضه کړل او په فتحه د مکی معظمی او حنین کښی هم داسی تلافی او معاوضی په ظهر ورسیدی.

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيْرَةً تَاْخُذُوْنَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ

وعده کړی ده له تاسي سره الله د غنائمو او ولجو ډیرو چی وابه ئی خلی تاسی هغه نو (الله) ژر درکړل تاسی ته دا (غنائم او ولجی)

تفسیر: وروسته به ډیری ولجی او غنیمتونه دررسیدونکی وی چی له هغو یو هم دا د خیبر غزا ده چی ستاسی برخه په دی کښی درکړه شوه.

وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسی نه

تفسیر: عام جنګ درپیښ نه شو او په حدیبیی او خیبر کښی ئی د کفارو له لاسه تاسی ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه او ستاسی په نشتوالی کښی هیچا ستاسی اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُوْنَ اٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ

او چی شی دا کار نښه (د قدرت د الله) له پاره د مؤمنانو

تفسیر: مسلمانان دی وپوهیږی چی د الله قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کښی څومره ده؟ او بل دا چی وروسته له دی څخه هم د هغه نوری ګردی(تولی) وعدی هم داسی پوره کیدونکی دی.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ۝٢٠

او الله ښیی تاسی ته لیاره برابره (د توکل په الله باندی په هر کار کښی)

تفسیر: د الله تعالیٰ پر وعدو باندی ډاډینه(سکون) او د هغه د لامحدود قدرت پیژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه! د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوی، چی هم دا ده د توکل برابره او سمه لیاره.

وَّأُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرًا ﴿۲۱﴾

او بل (ئی درکړی دی تاسو ته غنیمتونه او بری) چی لا نه وی قادر تاسی په هغو (غنیمتونو) باندی په تحقیق (علمی) احاطه کړی ده الله په هغو (غنائمو) باندی هم او دی الله تعالیٰ پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر او توانا

تفسیر: د دی بیعت په انعام کښی ئی د خیبر فتح درکړه او د مکی شریفی فتح چی په هغه وخت کښی په لاس درنغله وروسته له دی څخه به په لاس درشی ځکه چی الله د هغه وعده کړی ده. چی په حقیقت او عالم اسباب کښی هم دا د حدیبیی صلح د مکی شریفی د فتحی مقدمه او توطیه ده.

وَلَوْ قٰتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۲۲﴾

او که جنګ وکړی له تاسی سره هغه کسان چی کافران شوی وو نو خامخا به ئی ګرځولی وی شاوی خپلی بیا به ئی نه وو موندلی څوک دوست ساتونکی او نه مددګار

تفسیر: که جنګ پیښیده نو بری به ستاسی وو او کافرانو به شا اړوله او تښتیدل به او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلی (بچ کولی) خو د الله تعالیٰ د حکمت داسی اقتضاء وشوه چی سم د لاسه روغه وشی او د روغی د عظیم‌الشانو برکاتو څخه مسلمانان مستفید او ګټور شی.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِىْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾

(طریقه ایښی ده الله د غالبیدلو د حق) په طریقی هغو سره چی په تحقیق سره تیر شوی ده پخوا له دی نه او هیڅ کله به نه مومی ته طریقی د الله لره تبدیل او، اوښتل.

تفسير: كله چې د اهل الحق او د اهل‌الباطل په منځ کښې په کومه فيصله کوونکې موقع کښې سره مقابله وشي نو په دغې مقابلې کښې به بالاخر اهل الحق غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوريږي. د الله هم دا عادت له پخوا راهيسې جارې دې چې هيڅ تغيير او تبديل په کښې پېښيدونکې نه دی. هو! دومره شرط پکښې شته چې اهل الحق په هيئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټينګ ولاړ وي. ځينو د ﴿وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللهِ تَبْدِيلًا﴾ معنی داسې اخيستې ده چې د الله عادت بل څوک نشي اړولی. يعنې بل څوک داسې قوت او قدرت نه لري چې پرته(علاوه) له هغه کاره بل کار پرې وکړي شي چې له سنت الله څخه چپ (مخالف) يا پرته(علاوه) وي.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چې بند ئې کړل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسې څخه او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کښې پس له هغې څخه چې غالب ئې کړی تاسې په هغوی باندې

تفسير: د مشرکانو څو ډلې حديبيې ته راغلې وې چې که لاس ئې بر شي رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په شهادت ورسوي يا يو نيم مسلمان ګوښې (بيل) ګير کړي او وئې ربړوي لکه چې داسې څو پېښې هم راپيښې شوې او په دې منځ کښې يو مسلمان هم په شهادت ورسيد چټی(بيکاره) خبرې او د جنګ د اور بليدلو خبرې هم وشوې، تر دې چې اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعين هغه قاتل ونيو او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم حضور ته ئې وروړاندې کړ او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې او وئې باښه. په دې آيت کښې د هم دغو واقعاتو په لوری اشاری دي او (ببطن مکة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نږدې منطقه ده چې له ډيره نږدې والې څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم او يا مابين د ښار.

وَكَانَ اللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

او دی الله په هغه څه چې کوی ئې تاسې ښه ليدونکی

تفسير: الله تعالیٰ ته د کفارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمل ښه معلوم دی او وينې ئې. نو جزا به پرې درکړي.

هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ؕ

دوی هغه کسان دی چی کافران شوی دی او منع کړی ئی وی تاسی له مسجد الحرام څخه او (منعه کړی ئی وی) قربانی د تاسی په دی حال کښی چی بندی کړی شوی وی له دی نه چی ورسیږی ځای د حلالولو خپلو ته

تفسیر: د حرم تر هغی برخی پوری ئی د قربانی حیوانات پری نه ښوول چی هلته ئی بوځی او په مشروعه طریقه سره ذبح کړی او هملته په حدیبیی که بند پاتی شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَئُوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

که چیری نه وی (پټ په کفارو کښی) څو سړی ایمان راوړونکی او څو ښځی ایمان راوړونکی چی نه پیژندل تاسی هغوی لره (په صفت د ایمان سره دا خطره) چی پایمال کړی وو تاسو هغوی (هم سره له کفارو) پس رسیدلی به وو تاسی ته له هغوی څخه ضرر او غم په ناپوهی سره (نو د جهاد حکم به ئی درکړی وی لیکن حکم ئی در نه کړ) دپاره د دی چی داخل کړی الله په رحمت خپل کښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د داخلولو ئی)

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځی چی په مکی کښی مظلوم او مقهور اوسیدل او د مدینی منوری مسلمانانو له هغوی سره پوره پیژندګلو نه درلوده(لرله) هغوی به په جنګ کښی د ناپوهی په سبب پایمال او لتاړ کیدل که دا ویره نه وی نو سم د لاسه به د جنګ کولو امر کیده خو که داسی امر صادریدی نو تاسی به په دی قومی نقصان باندی متاسف او خپه کیدی او کافرانو ته به د داسی ویناؤ موقع په لاس ورتله چی «وګوری! مسلمان د خپل مسلمان پت (عزت) هم نه ساتی». نو ځکه مو جنګ منع کړ تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلی پاتی وی او پر تاسی باندی د دی بیمثاله صبر او تحمل له سببه الله خپل رحمت اوروی او له دی کافرانو څخه هغه سړی چی د هغو مسلمان کیدل مقرر او مقدر دی ښائی په دی خطرناکی جګړی کښی له لاسه ونه وځی او د الله تعالیٰ په رحمت کښی پخپلی نیتی داخل شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه

لیکی «په دی ګردی (تولی) قصی کښی تول ضد او د کعبی شریفی بی ادبی د هم دغو مشرکانو له پلوه وشوه تاسی مسلمانان په ادب وی کفارو عمره کوونکی منع کړل قربانی ئی پری نښودی چی خپل ځای ته ورشی بیشکه دا ځای د دی وړ (لائق) وو چی په همغه وخت کښی ستاسی په لاسونو فتح کیده نو کله چی ځینی مسلمانان نارینه او ښځی په مکه کښی پټ اوسیږی او ځینی هغه کسان چی د هغوی مسلمان کیدل مقدر دی هم په دی جنګ کښی لتاړیدل او له لاسه وتل نو ځکه مو جنګ معطل کړ د روغی په هغو دوو کلونو کښی هومره سړی چی مسلمان کیدونکی وو مسلمان شول او هغه مؤمنان چی وتونکی وو ووتل نو وروسته له هغه په مکه معظمه کښی جګړه ونښته او فتحه وشوه.

لَوۡ تَزَيَّلُوا۟ لَعَذَّبۡنَا ٱلَّذِینَ كَفَرُوا۟ مِنۡهُمۡ عَذَابًا أَلِیمًا ۝٢٥

که چیری جلا(جدا) شوی وی دغه (مسلمانان له کفارو نه) نو خامخا به مو په عذاب کړی ؤ هغه کسان چی کافران شوی دی له دغو (اهل د مکی) څخه په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخه جلا(جدا) اوسیدی او مسلمانان له هغوی سره داسی ګډوډ نه وی پراته نو تاسی به کتل چی مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکی سزاوی ورکولی.

إِذۡ جَعَلَ ٱلَّذِینَ كَفَرُوا۟ فِی قُلُوبِهِمُ ٱلۡحَمِیَّةَ حَمِیَّةَ ٱلۡجَـٰهِلِیَّةِ
فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِینَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِینَ

کله چی ګرځولی وو هغو کسانو چی کافران شوی وو په زړونو خپلو کښی ننګ هسی ننګ چی د جاهلیت ناپوهی وه نو راښکته کړی الله ډاډینه(سکون) او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندی

تفسیر: د ناپوهی ضد دا دی چی سږکال عمره ونه کړی، هغه مسلمانان چی له مکی څخه هجرت کوی هغوی بیرته رالیږی کال ته دی عمری ته راشی او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کښی نه اوسی علاوه پر دی وسلی له خپله ځانه سره ونه لری، په روغلیک (صلحنامی) کښی بسم الله الرحمٰن الرحیم مه لیکی! د محمد رسول الله په ځای یواځی محمد بن عبدالله ولیکی حضرت رسول اکرم دا ګردی(تولی) خبری ومنلی او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد

سره سم دی ته غاړه کیښوله او په پای (آخر) کښې په هم دی فیصلی باندی د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

او تینګه لازمه ئې کړله هغوی لره کلمه د تقوئ (خبره د ادب) او وو دوی ښه لائق وړ(مستحق) له دغه سره او اهل د دی (کلمی د تقوئ) او دی الله په هر شی باندی ښه پوه

تفسیر: له الله تعالیٰ وویریږی او د نافرمانی له لیاری ځخه ځان وژغوری(وساتی) او د کعبی په ادب باندی په مضبوطی سره تینګ واوسی او ولی به نه اوسی چې تاسی په دنیا کښې د واحد الله تعالیٰ رښتین منونکی او د **(لا اله الا الله محمد رسول الله)** زبردست قایلان عاملان او حاملان ئې او د یوه پوخ او موحد پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان ئې او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کښې د الله جل جلاله په خوښې او د هغه د شعائرو په تعظیم کښې جار(قربان) کړی دی. حقیقی توحید هم دا دی چې سړی د هغه واحد الله تعالیٰ اوامر او احکام واوری او د خپل عزت او د ذلت خبری د هغه په مخکښې یوه خوا ته کیږدی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) په حدیث کښې د (کلمة التقویٰ) تفسیر په ﴿ لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ﴾ سره شوی وی. ولی چې زیاتره د طهارت او د تقویٰ اساس هم دا پاکه کلمه ده چې د دی د منلو او د حق د اداء کولو دپاره الله تعالیٰ د رسول اکرم اصحاب غوره کړی وو او بیشکه هم دوی د الله تعالیٰ په علم کښې د دی خبری اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره چې خامخا به داخل شی تاسی مسجد حرام ته که اراده وفرمائی الله په امن او آرام سره حال دا چې خریونکی به وی د سرونو خپلو او لنډوونکی به وی (د ویښتو خپلو) او نه به ویریږی تاسی (له هیچا هیچیری)

تفسیر: د دی سورت په ابتدا کښی ذکر شوی دی چی په مدینی منوری کښی رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید چی مونږ په مکی کښی داخل شوی یو سر خریيلی او ویښتان پری کری، له احرامه وتلی، حلال شوی یو له بل لوری اتفاقاً په هم دی کال کښی دوی د عمری قصد وفرمایه په اصحابو کښی زیاتره هم دا خیال ټینګ شو چه په هم دی کال کښی به مونږ مکی ته رسیږو او عمره به اداء کوو. کله چی روغه غوته شوه او دوی له حدیبیی څخه بیرته راوګرځیدل ځینو اصحابو عرض وکړ چی «آیا تاسو نه وو فرمایلی چی مونږ به په امن او امان سره په مکی معظمی کښی داخلیږو او عمره به اداء کوو» دوی وفرمایل چی «ما داسی هم ویلی وو چی سږکال به داسی کیږی؟» هغوی عرض وکړ «یه» نو وی فرمایل چی «بیشکه هم داسی به کیږی! او تاسی به په امن او امان سره مکی ته رسیږی او د بیت الله الشریف طواف به کوی، او له تاسی ځنی به څوک سر خری ئی او څوک به ویښتان لندوی او احرام به خلاصوی او د هغه ځای له ورتګه به هیڅ راز(قسم) فکر او اندیښنه تاسی ته نه وی» لکه چی د حدیبیی له کال څخه وروسته هم داسی هم وشو. په دی آیت کښی ئی هم دا فرمایلی دی چی په تحقیق سره الله خپل رسول ته رښتیا خوب ورلیدلی دی. پاتی شو د (إن شاء الله) فرمایل د «ابن کثیر » په نزد دا إن شاء الله د تحقیق او توکید دپاره ده. (سیبویه) وائی په داسی ځایونو کښی چی د یوه شی په قطعی دول(طریقه) سره ورښوول د ځینو مصلحتونو له مخی مقصود نه وی او کول ئی منظور وی داسی عنوان غوره کاوه شی. یا محض دپاره د تبرک، الله تعالیٰ «إن شاء الله» فرمایلی دی یا لپاره د تعلیم د بندګانو خپلو ئی فرمایلی دی یعنی هر مؤمن لره مناسب دی چی د راتلونکو کارونو په نسبت إن شاء الله ووائی!

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دی الله ته (فوائد د دغی صلحی) هغه څه چی نه پوهیدی تاسی نو وئی ګرځوله پخوا له دغه داخلیدلو د مکی نه فتحه او بری نژدی.

تفسیر: بیا الله تعالیٰ له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کره. الله تعالیٰ ته دغه خبره معلومه وه چی د خوب د تعبیر په ښکارولو کښی وروسته له یوه کال څخه څومره ګټی او مصالح دی چی عام خلق پری نه دی خبر نو ځکه ئی د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وځندهوله (ایساره کره) . او د هغه له وقوع څخه ئی پخوا تاسی ته سم د لاسه یو بل بری دروباښه یعنی د خیبر بری یا د حدیبیی روغه چی هغی ته اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم (فتح مبین) ویله لکه چی د دی سورت په اول کښی زمونږ دغه تفسیر د دی خبری تفصیلات لیکلی شوی دی.

هُوَ الَّذِيٓ اَرۡسَلَ رَسُوۡلَهٗ بِالۡهُدٰى وَدِيۡنِ الۡحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چی رالیږلی ئی دی رسول خپل په (ښوونه د) سمی لیاری او دین حق سره (چی دین د اسلام دی)

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی او هم دا سمه لیاره ده چی محمد صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم راوړی ده.

لِيُظۡهِرَهٗ عَلَى الدِّيۡنِ كُلِّهٖ ؕ

لپاره د دی چی غلبه ورکړی (پورته کړی هغه دین) پر دینونو تولو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ دا دین په ښکاره ډول(طریقه) تر سلهاوو کلونو پوری پر گردو(تولو) مذاهبو باندی غالب کړی دی. او مسلمانانو تر څو پیریو پوری په تول بشریت باندی حکومت او تسلط درلود(لرلو) او په راتلونکی زمانی کښی د دنیا له ختمیدو سره نژدی هم داسی یو وخت راتلونکی دی چی په هر ځای کښی به د دی حق دین حکومت او تسلط وی. د استدلال او حجت له مخی به هم د اسلام دین تل غالب وی لکه چی اوس هم غالب دی.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيۡدًا ؕ ۝٢٨

او کافی بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دی دین په حقانیت باندی گواه دی او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی یا کافی بس دی الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنی محمد صلی الله علیه وسلم لکه چی د دوی عالی شان په وروسته کښی داسی بیانیږی.

مُحَمَّدٌ رَّسُوۡلُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيۡنَ مَعَهٗۤ اَشِدَّآءُ عَلَى الۡكُفَّارِ

محمد رسول او رالیگل شوی د الله دی (په حق سره)، او هغه کسان چی له ده سره دی سخت دی از روی مقابله او مجاهده پر کافرانو باندی

تفسیر: د کافرانو په مقابل کښې هسې سخت، مضبوط او قوی دی چې له هغو څخه ګرد(ټول) کافران ویریږي او له کفر څخه نفرت او بیزاري ښکاروي لکه چې الله تعالیٰ د جزء ١١ د توبې د سورت په (١٦) رکوع ١٢٣ آیت کښې فرمایلي دي ﴿وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗ﴾ او هم داسې د (توبې) په لسمه رکوع ٧٣ آیت کښې ﴿وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡ﴾ او د جزء ٦ د (مائدې) په اتمه رکوع ٥٤ آیت کښې ئې ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ﴾

فرمایلي دي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه تندي او نرمي چې د چا په خوی کښې وي ښائي هر چیرې برابر وي او هغه چې په ایمان سره ښائسته شوې وي نو د هغه تندي او نرمي پخپل ځای کښې څرګندیږي (ښکاره کیږي) عالمان وائي چې له کفارو سره احسان او ښه کول که د کوم شرعي مصلحت له مخې وي نو څه مضائقه نه لري خو د دین په معامله کښې له هغوی سره هیڅ سستي کول په کار نه دي.

رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کښې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کښې یو تر بله ډیر شفقت او مهرباني کوي. یو په بل باندې د ضرورت په وخت کښې سر ایږدي، له مال، ځان اولاد تولو نه ورته تیریږي.

تَرَىٰهُمۡ رُكَّعٗا سُجَّدٗا يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗاۖ

وینې به ته هغوی، رکوع کونکي او سجده کونکي! غواړي دوی په دې عبادت سره، فضل او مهرباني له الله تعالیٰ نه، او غواړي رضامندي د هغه

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالیٰ دي، چې په تولو عملونو کښې خصوصاً په لمانځه کښې چې یو لوی رکن د اسلام دی یوازې او یوازې اخلاص او عجز الله تعالیٰ ته ښکاره کوي مهرباني او رضا د هغه غواړي. هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کښې نه لیدل کیږي.

سِيمَاهُمۡ فِي وُجُوهِهِم مِّنۡ أَثَرِ ٱلسُّجُودِۚ

نښې د دین داري د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کښې له اثر د سجدو نه یعنی هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کښې پیدا کیږي هغه نورانیت د دوی په وجودونو کښې له ورایه بریښي.

تفسیر: په آدا د لمانځه سره بنده ډیرو لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسیږی، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کیدی شی خو په شرط د دی سره چی لمونځ کامل شی، اصحاب د احمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دی چی دوی لمونځ کمال ته رسولی و نو ځکه الله تعالیٰ د دوی صفت په قرآن کښی بیانوی، اثر د نورانیت ئی په سجدی سره د دی لپاره خاص ذکر کړی چی په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورتل شو او انسان به د هم دی سجدی له لاری لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسیږی د اووم آسمان ملائکی چی له وخته دی پیدایښت نه تر پو کولو د شپیلی د اسرافیل علیه السلام پوری په سجده پرتی دی دا له مهمیت د سجدی او له کمال د بندګی نه.

محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته به چی یو ښه نعمت ورسید نو علی الفور به په سجده پریوت په بل ځای کښی د سجدی اهمیت داسی بیانیږی ﴿ وَظِلَٰلُهُم بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ ﴾ په صحرا د محشر کښی چی امت د محمد مصطفیٰ خاص او ممتاز بریښی، له آثارو د اوداسه او لمانځه ځنی دی، چی په حدیث کښی په نامه د «**الغر المحجلون**» سره یادیږی.

ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ

دا اوصاف هغه اوصاف دی، چی مثالونه ئی په تورات کښی بیان شوی، او دا هغه اوصاف دی چی مثالونه ئی په انجیل کښی بیان شوی.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو آسمانی کتابونو کښی هم راغلی دی. هم دا وجه ده چی ډیرو پوهانو له اهل د کتاب نه چی تنګ نظری نه درلوده (لرله)، اصحاب کرام به ئی چی ولیدل نو به ئی سم د لاسه تصدیق کاوه چی دوی په مثل د حواریونو د حضرت مسیح علیه السلام غوندی ښکاری.

كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ

لکه هغه کښت (فصل) چی راوباسی ځانګی خپلی بیا ئی ملا خپله تینګه کړی، بیا کلکه شی دغه ځانګه بیا ودریږی دغه کښت (فصل) پس له ضعیفی او نرمی نه په پنډیو او بیخونو خپلو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ حضرات صحابه، په تقویه د دین کښی له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوی یعنی لکه څنګه چی کښت (فصل) او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره، ثمر او

پخوالی ته رسیږی، هم دا رنګه، اصحابو خصوصاً خلفاو راشدوو پخپلو دورو د خلافت کښې دین د اسلام ئې درجه په درجه ثمر او پخوالی ته ورساوه، که د دوی مقام علمی، مناقب او تاریخ د کارنامو ولتول شی، دا څلور کلمې د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبیه کیدی شی اخرج شطئه دوره د صدیق. (فآزره) دوره د فاروق (فاستغلظ) دوره د ذی نورین. (فاستوی علیٰ سوقه) دوره د اسد الله! دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دی، چې په کارنامو خپلو سره ئې تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همیش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

آیت د ﴿ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا ﴾ مصداق د تولو اصحابو ګرزیدلی شی، خو سره له دی بیا هم درجه بندی د مراتبو د دوی له نظر نشی وتلی خصوصاً د هغو کسانو چې په بیعت الرضوان کښې شامل وو ځکه چې هغوی یو خاص رول لوبولی دی.

يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ

په داسې حال کښې چې قوت د دی کښت (فصل) په تعجب کښې اچوی بزګران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزګرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کښې، او تشبیه د دین د اسلام له کښت (فصل) سره په قوت او کثرت کښې! ډیره ابلغه او مناسبه تشبیه ده یعنی لکه څنګه چې اصحاب کرام په صدر اسلام کښې ډیر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښې وو، خو وروسته وروسته ډیر قوت او کثرت ته ورسیدل حتیٰ چې په تول جهان د بشریت بلکه په ثقلینو باندی مسلط شول، او هم دا رنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښې و خو وروسته وروسته په ډیر زر وخت کښې داسې قوت او شهامت ته ورسید چې تول جهان د بشریت او د ثقلینو پیروی هغې ته مجبور شول او خلق فوج فوج په دین د اسلام کښې داخل شول، بله وجه د ابلغیت د کښت (فصل) دا ده چې دا مثال عمومیت لری په هیڅا پټ او خفی نه پاتې کیږی، او لکه څنګه چې کښت (فصل) قوت ظاهری د وجود د انسان ګرزی، هم دا رنګه اسلام قوت باطنی د وجود د انسان ګرزی.

لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ؕ

دا قوت د دی لپاره دی چې په قهر راولی کفار

تفسیر: اسلام په دی قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کښې د حسد او کینې اورونه بلوی،

چې دا کار پخپل ذات کښې لویه فتنه او مرض ګرزي د دوی په زړونو او فکرونو کښې

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِیْمًا ﴿٢٩﴾

وعده کړې ده الله تعالیٰ له هغو کسانو سره چې ایمان ئې راوړی او عملونه نیک ئې کړي دي دوی لره د ښښنې او د اجر ډیر لوی، چې (جنت، لقا او رضا د الله تعالیٰ ده)

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده چې ایمان لرونکې وی او ښه عملونه کوی، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وی، حضرات صحابه دی. خو د اندیښنې د خاتمې له امله(وجې)، چې خاتمه مستوره ده، حق تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسې صاف زیرې وانه وراوه، لپاره د دې چې له ویرې د خاتمې نه غافل او بې پروا پاتې نشي، نو د ذات صمد دومره ستاینه (صفت) ډیره غنیمت او عالي ده.

تمت سورة الفتح

سورة الحجرات مدنية وهي ثمان عشرة آية وفيها ركوعان
د الحجرات سورت مدني دی اتلس آیات او دوه رکوع لري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَیْنَ یَدَیِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی مه وړاندې کوی مفکوری خپلې په مخکښې له صدوره د اوامر د الله تعالیٰ او د رسول د هغو بلکه انتظار کوئ او امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کښې چې له طرفه د الله تعالیٰ او د رسول د هغه، کومه امیدواري د اصدار د حکم! لرې نو عجله مه کوی چې پخپلې رأی او فکر سره حکم وکړی بلکه انتظار وباسی حکم د ذات احد لره، کله چې حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایه، نو

په ډير ښه سکوت او ادب سره، د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونيسي او په ډيرې پاکې عقيدې سره ئې قبول او په عمل کښې ئې پيدا کړي.

تنبيه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چې آراء او افکار خپل په ټولو امورو کښې! تابع د امورو اسلامي وو، وګرزوي ځکه انسان په آراوو خپلو سره په ټولو امورو کښې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کښې سل خطا کيږي او ناکاميږي، او پيروي د آراوو انسان! له ټولو بد مرغيو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

يوازې او يوازې اسلامي دستورات دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کښې ټيک وي، نو هم دا وجه ده چې الله تعالیٰ په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې، کښې! اختيار د بنده سلبوي او فرمائي ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ﴾

او په حديث د مشکوٰة کښې په روايت د عبدالله بن عمرو سره راغلې دي

کمال د ايمان د اهل آراء او بدع سلب وي او فرمائي:

(لا يؤمن احدكم حتى يكون هواه تبعاً لما جئت به)

که په دقت سره څيړل (غور) وشي ټولو ته! په تجربه او مشاهده سره ثابتيږي، چې ټولې بدمرغۍ او کړاونه بشريت ته، د پيروي د آراوو او خواهشاتو نه وررسيږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ①

وويريږئ له الله تعالیٰ څخه هر وخت الله تعالیٰ اوريدونکې او ښه پوه دی

تفسير: حقيقي فرمان برداري د الله تعالیٰ هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله ناري سورې د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کښې ئې نفاق او عمل ئې هم د فساد وي، داسې رويه د هيڅچا په درد نه خوري ځکه څه؟ چې په خوله ويل کيږي الله تعالیٰ ئې آوري، او څه؟ چې په زړونو کښې ساتل کيږي الله تعالیٰ ښه پرې پوهيږي، نو بهتر به دا وي چې له داسې مکارۍ څخه هر څوک ځان وساتي، او په ټول قدرت او طاقت سره ځان په اسلامي شعائرو باندې سنبال کړي، په حضور او غياب کښې له خالق او مخلوق سره يو شان په ډير صداقت سره چال چلند وکړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ②

ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی، مه پورته کوئ آوازونه خپل برسيره په

آواز د پیغمبر او په لوړه(اوچته) مه پورته کوی ده لره آواز په خبرو کښی لکه په لوړ(اوچت) آواز خبری د بعضو د تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د ویری د دی چی ضایع به شی عملونه د تاسی او تاسی به پری خبر نه وی.

تفسیر: په مجلس د حضرت محمد رسول الله کښی به په داسی شور او غوغا سره غږیدل لکه چی پخپلو منځونو کښی به په هغی سره غږیدل، چی دا کار په داسی عالی حضور کښی ډیره لوی بی احترامی او بی ادبی ده، او په بی ادبی سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عالیه څخنی محروم پاتی کیږی، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو څخنی پورته کیږی او په بی ادبی سره مقام د انسان له خاورو سره خاوری کیږی.
صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاگرد په مقابل د استاد، صالح مرید په مقابل د مرشد، صالح مامور په مقابل د آمر کښی څومره ادب ساتی، نو تر تولو نه چی مهمتر او اول تر! ادب وساتل شی، په مقابل د محمد کښی (دی)، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالی او لوړ(اوچت) دی، که لږ څه تغییر په فکر د آنحضرت کښی پیښ شی! ډیر خطر د دی شته چی عملونه ستاسی هبت او ضایع شی او تاسی به پری خبر هم نه وی.
تنبیه: د قاطعه نصوصو څخه داسی څرگندیږی(ښکاره کیږی) چی دا ادب او احترام ته آنحضرت صلی الله علیه وسلم څه ضرورت نه لری او نه ئی د افتخار دپاره غواړی. بلکه دی ادب ته انسان په شرافت مندانه ژوند کښی اشد ضرورت او احتیاج لری. په حدیث کښی وائی: **(انا اکرم الاولین والآخرین ولا فخر)** او هم دغه ادب او احترام دی چی په واسطه د هغی سره، استفاده ظاهری او باطنی میسر کیدلی شی، او په واسطه د هغی سره! نظم د کورنیو او اجتماعاتو برقرار کیدلی شی. نو له دی کبله(وجی) ضرور ده چی د علماوو حقانیو، او اولوالامر سره هم داسی احترام او ادب وشی.
او که چاته زیارت د مدینی منوری میسر شی، باید هلته هم داسی ادب او احترام وشی لکه چی په ژوند کښی ورسره کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ

هر هغه کسان چی ټیټوی آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دی چی آزمویلی دی الله تعالیٰ جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهیزگاری او ویری له ده څخنی.

تفسير: هغه څوک چې په مجلس د محمد رسول الله کښې، په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او په مقابل د پيغمبر کښې آوازونه خپل نه پورته کوي، دوی هغه کسان دي چې الله تعالیٰ جل جلاله د دوی زړونه د تقویٰ او پرهيزګارۍ لپاره آماده کړي يعنې خپل الٰهي توفيق ئې له دوی سره ملګرې کړې دی.

لوی شعائر په اسلام کښې څلور شيان دي! (قرآن، پيغمبر، کعبه، لمونځ) تر هر څه د مخه لازم دي چې د دې څلورو شيانو احترام وساتل شي، الله تعالیٰ جل جلاله په احترام د شعائرالله کښې فرمائي: ﴿وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ جزء ١٧ الحج رکوع(٤) آيت ٣٢ هغه څوک کولی شي چې د (شعائرالله) احترام وساتي چې زړه ئې په توله معنی پاک او صاف وي.

د محمد رسول الله له لويو صفتونو څخه چې په تورات کښې پيش بينې شوې وو، يو له هغې نه په تيټ آواز غږيدل وو. په حديث کښې راغلي **(ولا سخاب في الاسواق)** په جزء ٢١ سورة لقمان رکوع(٢) آيت ١٩ کښې په لوړ(اوچت) آواز باندې غږيدل له (خره) سره تشبيه کوي او وائي: ﴿وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

دوی لره ده ښښنه عوض او ثواب لوی.

تفسير: له دې نه چې دوی په ډير اخلاص او غيرت سره د شعائر الله احترام ساتي او له رحمت العالمين سره ډير احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پيښيږي، الله تعالیٰ ډير مهربان دی د دوی ګناهونه ښښي او لوی اجرونه ورته نصيب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

هر هغه کسان چې چغې وهي تا لره، د کورنو د امهات المؤمنونو نه، له هغه خوا اکثرې د دوی عقل نه لري، که چيرې دوی صبر کړې وی تر هغو پورې، چې راوتلی وې ته دوی لره، نو دا صبر به په خير تماميده دوی لره او الله تعالیٰ جل جلاله ډير ښښونکی او مهربان دی.

تفسير: د بني تميمو قوم لپاره د ليدلو د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم مدينې منورې ته راغلل، او حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم په کور کښې تشريف درلود(لرلو)، دوی د بيرون

نه ورته چغې وهلې! اې محمده راووزه، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده(لرله)، او ایجابات اخلاقي ئې نه مراعات کول، حضرت محمد ئې یو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې حضرت محمد عالي شخصیت دی، دومره چې دی له خلق او خالق سره کار او علائق لري هیڅوک ئې نه لري کیدې شي په هغه وخت کښې چې دوی چغې وهې آنحضرت په وحی ګرفتار وی نو لازمه ده چې په ډیر لوړ(اوچت) ادب او احترام له دوی سره چال چلند وشي، عام د دې نه که په ژوند ئې شرف یاب شوی وی او یا ئې په مزار او زیارت شرف یاب کیدونکي وی، ځکه دی جامع الکمالات واله خالق او مخلوقه سره ئې جامع علاقه درلوده(لرله)، او ژوند ئې په یوه جامع ادب او عالي پروګرام باندې تیاروه، او هم دا رنګه ئې د مسلمان لپاره د جامع فکر، ادب او عمل ارشاد فرمایلی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوْمًۢا بِجَهَٰلَةٍ فَتُصْبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَٰدِمِينَ ﴿٦﴾

اې هغو کسانو چې تاسو ایمان راوړی، که چیرته راتګ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار! په یوه خبر سره، نو تاسو ښه تحقیق پکښې وکړئ، له جهته د ویرې د دې چې وبه رسوی تاسو یوه قوم لره ضرر او تاوان په ناپوهۍ سره نو پس وبه ګرزئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل کړی دی خفه او پښیمانه

تفسیر: تولي شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پیښیږي، نو له دې خاطره الله تعالیٰ جل جلاله بندګانو خپلو ته ارشاد فرمائي که چیرې تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کښې خبر درکوي! تاسو په هغې که ډیر فکر وکړئ، حق او باطل، رښتیا او دروغ ئې ښه ځان ته ثابت کړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وکړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظرۍ سره مو که کومه خرابي او ضرر رسولي وی، بیا ئې جبیره مشکله او پښیماني ئې هم څه په درد نه خوري، چې په دې صورت که به ظلم برقرار او عدالت به نړیدلی وی، او حال دا چې انسان باید عدالت برقرار کړي، او د ظلم ریښې له بیخ څخه وباسي.

وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شئ تاسې چې بیشکه په منځ ستاسې کښې رسول د الله دی (نو مه وائې دروغ)، که چیرې پیروی وکړي حضرت رسول الله تاسې لره په ډیرو

امورو كښې چې هغه خلاف د واقعيت او حقيقت وي! نو هر وخت به تاسي په مشقت او ګناه كښې لويدى.

تفسير: كه رسول الله ستاسي د كوم سړي پر راى او غوښتنى باندى عمل ونه كړى نو تاسي مه خپه كيږى ځكه چې حق د خلقو د غوښتنو يا د يوه او د بل د راى نه تابع كيږى كه داسي وشي نو د ځمكى او د آسمانونو ګردى(تولى) كارخانى سره خرابيږى لكه چې د جزء ١٨ (المؤمنون) په (٤) ركوع ٧١ آيت كښې مونږ داسي يو آيت لولو ﴿ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ ﴾ لنډه ئې دا چې تل د خبرو تحقيق وكړى او هيڅ كله حق او رښتيا د خپلو شخصى اغراضو او افكارو تابع مه ګرځوى بلكه تل خپل فكرونه د حق تابع وبولى چې له دى څخه به د ګردو(تولو) جګړو او مناقشو بنسټ (بنياد) له بيخه ختلى وي. نو كه ستاسي مشوره ونه منله شي مه خپه كيږى! ځكه چې رسول الله د الله تعالىٰ پر احكامو عمل كوى چې په هغه كښې ستاسي تولى ښيګڼى (فايدى) دى او كه ستاسي خبرو ته غوږ وباسى نو تاسي هر يو د خپلو ښيګڼو (فايدو) په نسبت خبرى كوى. نو ده ته بيا داسي مشكلات پيښيږى چې د كوم يوه سړى پر فكر باندى عمل وكړى، سره له دى چې حضرت رسول الله په ډيرو ځايونو كښې له پيروى د افكارو باطلو د دوى نه منع شوى لكه چې په سورت البقرة ركوع (١٧) آيت (١٤٥) كښې دى ﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِينَ ﴾

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ ۚ أُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ۙ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً ۚ

ليكن الله تعالىٰ جل جلاله دوست او محبوب ګرځولى دى تاسي ته ايمان او ښائسته كړى ئې دى دغه (ايمان) په زړونو ستاسي كښې، بد او منفور ئې ګرځولى دى تاسو لره كفر (پټول د حق)، فسق او نافرمانى له اوامرو د الله تعالىٰ نه. (هغه تحقيق كوونكى په خبرونو كښې) هم دوى دى ثابت په دين حق باندى. له جهته د فضله له طرفه د الله نه او د نعمت د ده له طرفه

تفسير: كه تاسي دا غواړى چې محمد عليه الصلوٰة والسلام ستاسي هره خبره ومنى نو خورا(ډير) زيات مشكلات به پيښيږى خو د الله تعالىٰ شكر وكړى چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتينو مؤمنانو په زړونو كښې ايمان محبوب ګرځولى دى او د كفر او معصيت نفرت ئې پكښې اچولى دى چې د هسى بې‌هودګيو په شاؤ خوا كښې نه نژدى كيږى په هغى مجتمع كښې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف ولرى په هغى كښې د بل چا د رايو او فكرونو منل

چې پرته (علاوه) له منلو د هغه څخه وی نشی کیدی او نه ښائی چې وشی نن اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په منځ کښې تشریف نه لری مگر د هغوی پاک شریعت او د هغو وارثان او نائبان شته او تل به وی.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٨﴾

او الله تعالیٰ ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالیٰ ته د گردو(تولو) استعداد ښه معلوم دی او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمائی چې د هغه استعداد د ده په ځان کښې وی.

وَإِنْ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَأَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدٰىهُمَا عَلَى الْأُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ إِلٰٓى أَمْرِ اللّٰهِ فَإِنْ فَآءَتْ فَأَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوْا إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿٩﴾

که چیری دوه ډلی د مؤمنانو (پخپلو منځونو کښې) سره په جنگ او جگړه کښې ولویږی پس روغه او صلح وکړی (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنگ کوونکیو کښې په نصیحت سره او په بلنی سره حکم د الله او د رسول الله ته نو که ظلم او تیری وکړ یوی له دغو دواړو په هغی بلی ډلی باندی یعنی چې صلح قبوله نه کړی او حکم د الله او رسول الله ته راضی نشی پس جنگ کوی تاسو ټول ای مؤمنانو له هغی (ډلی) سره چې ظلم او تجاوز کوی (پر هغی بلی مظلومی ډلی باندی) تر هغه پوری چې بیرته راوگرځی دوی حکم د الله تعالیٰ ته او غاړه ورته کیږدی او که چیری وگرځیدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه او د الله تعالیٰ حکم ئی بیرته ومانه) پس صلح او روغه وکړی تاسی په منځ د دوی کښې په عدل او انصاف سره او مه کوئ ملگرتیا له ظالمی ډلی سره په نامه د ننگ غیرت او داسی نورو سره بلکه تل د شرع تابعان اوسی، عدل او انصاف کوی تاسی ای مؤمنانو په هر کار کښې ځکه چې بیشکه الله تعالیٰ دوست لری عدل او انصاف کوونکی (په قول او په فعل کښې)

تفسیر: سره له دی گردو(تولو) مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو گوندو (ډلو) په منځ کښی جنګ او جګړه پیښه شی نو تاسی زیات کوشش وکړی چی هغه جګړه لری شی که په هغه بری ونه مومی او یوه ډله په بلی ډلی باندی برید او تعرض وکړی او ظلم او زیادت ته ملاوی وتړی نو تاسی د هغوی سیل او ننداره مه کوی بی پلوی او بیطرفی مه غوره کوی. بلکه تیری او تجاوز له هری خوا چی وی گرد(تول) مسلمانان دی په هغی کښی سره یو شی او له هغی سره دی جنګ وکړی تر څو هغه ډله مجبوره شی او د خپلو تیریو او زیادت څخه لاس واخلی او د الله د امر او حکم په لوری راشی او روغی ته ځان ورورساندی کړی. نو مسلمانانو لره ښائی چی د دواړو ډلو په منځ کښی په عدل او انصاف سره روغه وکړی. او یوه له بلی سره یو ځای کړی او د دواړو ډلو په مابین کښی په طرفداری کښی د حق د لیاری نه دی خوا او هغه خوا چپ (غلط) نه شی ځکه چی په طرفداری د ظالم باندی سړی له ایمان وځی لکه چی په حدیث کښی دی **(من مشی مع ظالم لیقویه ویعلم انه ظالم فقد خرج من الاسلام)** مشکوٰة باب الظلم!

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دی آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی چی د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهوری دی او دوی پخپلو منځونو کښی ډیری جګړی سره کولی. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کښی سره روغه وفرمایله لکه چی په جزء ٤ سورت اٰل‌عمران رکوع (١١) آیت (١٠٣) کښی دی ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ الآیة ـ او د دی آیت نه دا هم استنباط کیږی! هغه خلق چی د اسلامی تولواک(باچا) او خلیفه په مقابل کښی بغاوت وکړی هغه هم د دی آیت تر عموم لاندی راځی لکه چی له پخوا راهیسی پخوانیو علماؤ د باغیانو په مسئله کښی په دی آیت استدلال کاوه او لکه چی د ده د شان نزول څخه ښکاری، دا حکم د مسلمانانو د گردو(تولو) کورنیو او ملکی جګړو او اولسی پیښو او گردو(تولو) مناقشاتو او مشاجراتو لره هم شامل دی نور د دی باغیانو په نسبت شرعی مسائل او لازمه تفصیلات دی په فقهی کتابو کښی وکتل شی!

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

بیشکه چی مؤمنان تول په دین کښی سره ورونه دی نو پس صلح او جوړښت کوی تاسی (ای مؤمنانو) په منځ د ورونو خپلو کښی (تل ترتله) او ویریږی له الله تعالیٰ څخه (په هر څیز او په هر وقت کښی) او ځان ساتی (له معاصیوو) ښائی چی درباندی رحمت وکړ شی (له جانبه د الله)

تفسیر: د روغی او د جګړی په وقت کښی بلکه په هر حالت کښی ښائی دا تر سترګو لاندی وی چی د دوو ورونو روغه یا جګړه دی د دښمنانو او کافرانو په څیر ونه بلله شی! کله چی دوه

ورونه سره ولګيږي نو هغوی هم هغسی مه پریږدی بلکه په ذات البيني اصلاح کښې ئې ډير زيات کوشش وکړی او د دی کوشش کولو په وخت کښې تل له الله تعالیٰ څخه وویریږی! چې له کومی خوا بی ځايه طرفداری ونه شي، يا د انتقامی جذبی کومه نښه په منځ کښې ونه ليدله شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ

ای هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) توکی او سپکاوی دی نه کوی هيڅ يو قوم له تاسی څخه په بل قوم باندی ځکه ښائی چې وی به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دی (مسخره کوونکيو) څخه او (نه دی توکی او سپکاوی کوی) يو تولی ښځی له تاسی په نورو ښځو ځکه ښائی چې هغه (مسخری کړی شوی) به بهتری او غوره وی (په نزد د الله له دی مسخره کوونکيو څخه) او مه عيب جوئی کوی بعضی د تاسو د بعضی نورو، ځکه چې بيا د تاسو عيب جوئی هم کيږی (چې دا په حقيقت کښې د ځان عيب جوئی ده.) او مه غواړی تاسی يو تر بله په بد نومونو او القابو سره

تفسير: رومبی ئې د مسلمانانو د نزاع او جګړی د لری کولو تدبيرونه راوښوول بيا ئې دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پيښ شي نو په زور او مؤثری طريقی سره دی هغه ورک کړ شي خو تر کله پوری چې د نزاع خاتمه ونه شي ښائی کوشش وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبی زياتی او مشتعلی نه شي ډير کله ليده کيږی چيری چې د کومو دوو سړيو يا ډلو په منځ کښې جګړه او اختلاف پيښيږی نو يو په بل باندی مسخری کوی او ملندی پری وهی که لږه کومه خبره پيښه شي لاس سره اچوی، توکی پری کوی خاندی او حال دا دی چې ده ته نه ده ښکاره، هغه سړی چې دی په هغه پوری خاندی او مسخری پری کوی د الله تعالیٰ په دربار کښې څه مرتبه لری؟ او چې الله جل جلاله له دی دواړو څخه له کوم يوه څخه خوښ دی؟ بلکه ډير کله داسی هم پيښيږی چې يو سړی پخپله پخوا له جګړی او اختلاف يو بل سړی ښه ګڼی. خو د ضد او نفسانيت له سترګو ده ته خپل ډير لوی نقص هيڅ نه ښکاری او د بل چا ډير کم نقص ډير لوی ورته ښکاری نو ځکه د نفرت او عداوت خليج ورځ په ورځ پسی ارتيږی او وسعت مومی. او په زړونو کښې دومره بعد او لريتوب پيدا کيږی چې د روغی او اختلاف هيڅ اميد نه

پاتی کیږی په دی آیت کښی الله تعالیٰ مونږ له دی راز(قسم) خبرو څخه منع کوی او داسی حکم فرمائی چی یوه دله دی له بلی دلی سره مسخری او توکی نه کوی او نه دی یو په بل باندی ناوړه (غلط) غړونه کوی! او نه دی یو په بل پسی د عیب لټولو دپاره لوېږی او نه دی په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره یو بل یاد کړی ولی چی له داسی خبری څخه دښمنی او نفرت ورځ په ورځ زیاتیږی او د فتنی او د فساد اور لا تیزیږی. سبحان الله! دا څومره قیمتداری لیار ښوونی او هدایات دی! که نن مسلمانان لږ څه ځیر شی د دوی د ګردو(ټولو) جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقی رنځوریو د علاج نسخی په هم دی د (حجرات) په سورت کښی شته. په حدیث کښی وائی **(ان الله اوحی الی ان تواضعوا حتی لا یفخر احد علی احد ولا یبغی احد علی احد)** مشکوٰة باب المفاخرة والعصبیة.

بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ ۚ

بد دی دا دری نومونه د (سخریی، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقی وروسته له ایمان درلودلو(لرلو) څخه

تفسیر: د بل سری د خراب نوم په اخیستلو سره په خپله هغه نوم اخیستونکی ګنهګاریږی که پر هغه باندی هغه بد اثر وکړی که ئی ونه کړی خو دی پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، ګنهګار او خلق ربړوونکی ښکاروی. خیال وکړی چی د مؤمن له ښکلی لقب سره دا بل توری ښه ښکاری؟ او بل تفسیر ئی داسی کیدی شی کله چی یو څوک مسلمان شی نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندی طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنګی، یهود هندو او داسی نور ډیر مذموم حرکت دی هم داسی هغه سری چی په کوم عیب کښی اخته وی چی هغه ئی په واک(اختیار) کښی نه وی یا ئی له کومی ګناه څخه فرض ئی کړی توبه کړی وی له هغه څخه د ژغورنی (بچ کیدنی) دپاره د هغه یادول ښه نه دی.

وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّٰلِمُونَ ⑪

او هغه چی توبه ئی ونه ایستله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (پر ځانونو خپلو)

تفسیر: هغه ګناه چی پخوا شوی له هغی څخه توبه وکړی! که د دی هدایاتو او حکمونو د اوریدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوی نو د الله په نزد به اصلی ظلم هم دا وی.

يَآأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) ځان وساتی تاسی ډیر له بدگمانیو او تهمتونو نه (په خلقو باندی) بیشکه ځینی بدگمانونه او تهمتونه گناه ده او مه لټوی تاسی پټ عیبونه د مسلمانانو او نه دی کوی غیبت ځینی ستاسی د ځینو نورو

تفسیر: د دوو تنو د اختلاف او تفریق په ډیروالی کښی دا امور په خصوصیت سره داخل دی. یو فریق په بل فریق باندی داسی بدگمان کوی چی حسن ظن لره چی په حدیث کښی راغلی هیڅ ځای نه پاتی کیږی له هری یوی خبری څخه څه نا څه مخالفت کوی که د هغه په خبرو کښی د ښه والی له زرو احتمالو څخه د یوی خرابی احتمال متصور وی نو د هغه فکر او چرت(خیال) د هم هغی خرابی په لوری وردرومی او له هغو تولو ښیگنو (خوبو) څخه ئی سترگی پټوی او د هم هغی کوچنی (وړی) خرابی په شاؤ خوا کښی چورلی او هم هغه خراب او کمزوری خوا ته یوه قطعی او یقینی بڼه او شکل ورښښی او پخپل مقابل فریق باندی د تهمت په الزام شروع کوی که اتفاقاً کومه مخالفه خبره ورته ورسیږی دی د خپلی بدگمانی په سبب هغی ته لا غلطه معنی ورکوی تل د هم دی خبری په پلټنه(تحقیق) کښی وی چی د مقابلی خوا کومه پټه خبره څرگنده(ښکاره) کړی او بیا د هغی په شاؤ خوا کښی نوری خبری جوړی او عجیبی حاشیی ورکړی. او د ده په نشتوالی کښی د هغه په خلاف هر راز(قسم) خبری اتری وکړی. نو پاک قرآن له دی گردو(تولو) ویناؤ او خرافاتو څخه منع کوی. که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندی عمل وکړو نو هغه گرد(تول) اختلافات چی له بدقسمتی راپیښیږی له خپله حده نه تیریږی او د هغو ضررونه به محدود پاتی کیږی بلکه په لږ مدت کښی به د هغه نوم او نښه هم ورکیږی. الزام لگول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبری کول هیچا ته او هیڅ کله روا نه دی په حدیث کښی وائی **(الغیبة اشد من الزنا)** «الحدیث» پرته(علاوه) له هغو مواردو څخه چی په هغو کښی څه دینی گټه(فائده) وی او نفسانیت پکښی دخل ونه لری نو هلته اجازه شته لکه چی د حدیثو د رجالو په نسبت دائمی جرح او تعدیل کیده ځکه چی پرته(علاوه) له هغه د دین محفوظ پاتی کیدل محال ؤ او یا د فاسق غیبت کول او داسی نور د مشروعه ضرورتونو لپاره.

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

آیا خوښوی یو له تاسی څخه دا چی وخوری غوښی د ورور خپل حال دا چی مړی وی پس بد گڼی تاسی هغه نو هم دا رنگه بد وگڼی د مسلمان ورور غیبت او عیب لتول

تفسیر: د خپل مسلمان ورور غیبت کول داسی گنده کار دی لکه چی څوک د خپل هسی مړه ورور غوښه چی سخا شوی هم وی پخپلو نوکانو سره شکوی او خوری ئی نو آیا د ده دا چاری کوم انسان خوښوی نو وپوهیږی چی غیبت کول له دی نه هم یو شنیع او خراب کار دی تولی کینی او دښمنی او حتی داسی نور ډیر بد عواقب تول له غیبت نه پیدا کیږی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

وویریږی تاسی له الله تعالیٰ څخه بیشکه الله ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا دی

تفسیر: په دی نصیحتونو باندی هم هغه څوک عمل کوی چی په زړه کښی ئی د الله تعالیٰ ویره وی که د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هیڅ نه کیږی. ښائی چی د اسلام او د ایمان دعوی کوونکی په رښتیا سره د هغه قهار الله له غضبه وویریږی او د داسی ناوړو (غلطو) پیښو شاؤ خوا ته هیڅ ورنژدی نشی که پخوا د دی حکم له لوستلو څخه کومه غلطی یا تیرواته له هغوی څخه شوی وی نو اوس ښائی د پاک الله په مخکښی د زړه له کومی توبه وکړی او د هغه له مهربانی او لورینی څخه خپله بښنه او مغفرت وغواړی چی مغفرت ئی کړی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللّٰهِ أَتْقَاكُمْ ۚ

ای خلقو بیشکه مونږ پیدا کړی ئی تاسی (تول اصلاً) له یوه سړی چی (آدم) او له یوی ښځی چی (حوا) ده او گرځولی ئی مونږ تاسی څانگی او قبیلی قبیلی دپاره د دی چی وپیژنی یو له بل سره بیشکه چی ډیر مکرم او معزز له تاسی څخه په نزد د الله ډیر متقی ادب لرونکی ستاسی دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم، او عیب لتولو منشاء کبر او غرور دی چی آدمی خپل ځان لوی گڼی او نورو ته په حقارت او سپکه گوری نو ځکه الله تعالیٰ دلته دا راښیی چی انسان لره نه ښائی چی پخپل اصل او نسب او لوئی او عزت باندی مغرور شی بلکه ودی پوهیږی، چی د

انسان اصلي لوئي او عزت په دی کښې دی چې ښه روش او ښه خصلتونه ولری او تل له الله وویریږی مؤدب او پرهیزگار وی تر څو د دی ښو صفاتو په میچ او اندازه د الله تعالیٰ په دربار کښې معزز، مکرم، او محترم شي. د نسب حقیقت خو دا دی چې گرد(تول) نارینه او سړی له آدم او حوا علیهما السلام څخه پیدا دی سیدی، عثمانی، فاروقی، صدیقی، انصاری، شیخی، خانی، ځویتوب او نوری ستاینی (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقویٰ په مقابل کښې هیڅ دی. او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاینی پرته له دی څخه چې خلق پری پیژندل کیږی او په تعارف کښې کار ورکوی بل کوم قدر او قیمت نه لری. اصلي قدر او قیمت د هر سړی په دی کښې دی چې متقی پرهیزگار او پوه وی. بلاشبهه هر څوک چې الله تعالیٰ په کومه شریفه، لویه، معززه او ښه کورنی کښې پیدا کړی وی هغه خو یو موهوب شرف دی. لکه چې ځینی کسان ئی ښکلی (خوبصورت) جوړ کړی دی. خو یوائې هم هغه ښکلیتوب د ناز او د فخر وړ(لائق) نه دی. او نه د کمال او د فضیلت معیار گانه شي. او نه د هغه لامله (له وجی) نورو ته په سپکه سترگه کتی شي. هو! شکر دی وکړی چې الله تعالیٰ بلا اختیار او کسب مونږ ته دا نعمت رامرحمت کړی دی. دا هم په شکر کښې داخل دی چې د غرور او تفاخر څخه ځان وژغوری(وساتی). او هغه نعمت دی په هسی رتلیو روشونو، بدو اخلاقو او خرابو خصلتونو سره خراب نه کړی. لنده ئی دا چې د مجد او شرف او عزت او فضیلت اصلي معیار نسب نه بلکه تقویٰ او طهارت دی او متقی سړی نورو ته هیڅ کله په سپکه سترگه نه گوری.

إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

بیشکه چې الله تعالیٰ ښه عالم ډیر خبردار دی.

تفسیر: تقویٰ او ادب په اصل کښې د زړه کار دی الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی هر هغه سړی به چې په ښکاره ډول(طریقه) سره متقی او مؤدب په نظر راځی هغه په واقع کښې څنگه دی او وروسته له دی څخه به څرنگه شي؟ العبرة للخواتیم.

قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ ۖ

وویل صحرائیانو ایمان راوړی دی مونږ، ووایه (ای محمده ! دوی ته) له سره ایمان نه دی راوړی تاسی ولیکن ووائی اسلام راوړی دی مونږ او له سره نه دی ننوتی ایمان په زړونو ستاسی کښې

تفسیر: دلته دا راښیی چی ایمان او یقین کله چی په پوره دول(طریقه) په زړه کښی راښخ شی او بیخ ونیسی نو په هغه وخت کښی غیبت، عیب لتول او نور خراب خصلتونه له سړی څخنی لری کیږی هر هغه سړی چی د نورو عیبونه لتوی او آزار ورسوی نو دی دی وپوهیږی چی تراوسه پوری ایمان په پوره دول(طریقه) په زړه د ده کښی ځای نه دی نیولی د ابن کثیر رحمة الله علیه په اتم جلد (۲٤) مخ کښی یو حدیث لیکلی شوی دی **«یا معشر من آمن بلسانه ولم یُفض الایمان الی قلبه لا تغتابوا المسلمین ولا تتبعوا عوراتهم»**

تنبیه: له دی آیت څخه د ایمان او د اسلام فرق ښکاریږی او هم دا خبره له حدیث د جبریل او نورو څخه هم ثابتیږی په حدیث مرویه د ابی هریرة کښی چی په کتاب الایمان د مشکواة کښی راغلی فرق د ایمان او د اسلام داسی فرمائی:

«المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده والمؤمن من امنه الناس علیٰ دمائهم واموالهم» (ترمذی)». له اکثری نصوص څخه داسی معلومیږی چی هغه څوک چی په اسلام راوړلو سره دا نظر هم ولری چی له شکنجی د مسلمانانو څخه مامون پاتی شی او یا داسی نور اغراض چی کفر ته اړونکی نه وی! غور کړی داسی شخص مسلمان بلل کیږی چی هنوز نور د ایمان د ده په زړه کښی نه دی کامل شوی، نو هم دا وجه ده چی له غیبت کولو او عیب لتولو څخه ځان نشی ساتلی. او هغه څوک چی بلا قید او شرط او پخپل ذوق سره په اسلام کښی داخلیږی، دا هغه اشخاص دی چی نور د ایمان د دوی په زړونو کښی کامل شوی نو خولی او تول حواس ئی نه غواړی چی په غیبت او یا نورو باطلو باندی وخوځیږی.

وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

او که حکم ومنی تاسی د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره) نو نه پری کوی نه کموی (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسی څخه هیڅ شی، بیشکه چی الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا دی.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالیٰ د اوامرو د منلو لپاره غوره کړی نو د ړومبنیو کمزوریو لامله (له وجی) ستاسی له هیڅ یو عمل څخه د هغه ثواب نه کموی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دي چې ایمان راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندی بیا شک نه کوی (په ایمان کښې) او جهاد کوی دوی په مالونو خپلو سره (چې لګوی ئې په اعلا د کلمة الله کښې) او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوی په لیاره د الله کښې دا کسان هم دوی رښتینی دی (په دعویٰ د ایمان کښې)

تفسیر: د رښتینی مؤمن شان داسی وی چې په الله تعالیٰ او د هغه په رسول باندی پوره او پوخ اعتقاد ولری او د هغه په لیاره کښې په هر قسم سره چې وی په مال او ځان سره حاضر وی.

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبروی پوهوی تاسی الله په دین د تاسی سره حال دا چې الله ته معلوم دی هر هغه څیزونه چې په آسمانونو کښې دی او هر هغه څیزونه چې په ځمکه کښې دی او الله تعالیٰ پر هر څیز باندی ښه خبردار دی هیڅ شی تری پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعی دین او پوره یقین تاسی لره حاصل وی نو له تش ویلو څخه په لاس درځی؟ له هغه پاک الله سره چې ستاسو معامله ده هغه دیر ښه پری پوهیږی هر شی ورته دیر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ

احسان باروی دوی په تا باندی (ای محمده !) د دی چې تش مسلمانان شوی دی دوی

تفسیر: ځینی کوچیان او صحرائیان راځی او وائی وګوری چې مونږ بې له جنګه او جګړی مسلمانان شوی یو ګواکی دوی خپل احسان ښکاره وی او د دی جواب وروسته له دی نه داسی

ورکاوه کیږی.

قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَیَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ یَمُنُّ عَلَیْكُمْ اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِیْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) احسان مه باروی تاسی په ما باندی د اسلام راوړلو د تاسی بلکه الله احسان کوی په تاسی باندی د دی چی لیاره ئی وښووله تاسی ته د ایمان راوړلو که ئی تاسی رښتینی او صادقان (په دعوی د ایمان کښی).

تفسیر: که په واقعی دول(طریقه) تاسی د اسلام دعوی لری او په رښتیا سره ایمانداران ئی! نو دا ستاسی احسان نه دی بلکه د الله احسان دی چی تاسی ته ئی د ایمان په لوری لیاره دروښوده او د اسلام په لوی دولت ئی سرفرازی درکړه. که رښتیا ووایو نو اصلی خبره هم دا ده. ځکه چی الله تعالیٰ پخپله رسول الله ته داسی فرمائی ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ﴾ الآیة ـ «آل عمران» نو بنا په دی که د چا له لاسه ښیګڼی (ښه) کیږی دا د هغه ستاینه (صفت) نه ده بلکه د الله ستاینه (صفت) ده چی هغه ته ئی د نیکی لیاره ورښوولی ده ګواکی د دی سورت په پای(آخر) کښی ئی تنبیه فرمایلی ده که تاسی ته پر قرآنی هدایاتو او اسلامی تعلیماتو باندی د عمل کولو توفیق په لاس درځی نو هغه د احسان په دول(طریقه) مه ورښکاروی بلکه د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه د شکر او انعام حق اداء کړی چی تاسی ته ئی داسی توفیق درکړی دی.

اِنَّ اللّٰهَ یَعْلَمُ غَیْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ بَصِیْرٌ ۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨﴾ ع

بیشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د آسمانونو او د ځمکی او الله تعالیٰ ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندی چی کوی ئی تاسی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د زړونو پټی خبری او ښکاره چاری ګردی(تولی) ورمعلومی دی نو د دغه علیم او خبیر په مخکښی خبری او بهانی مه جوړوی.

تمت سورة الحجرات

سورة (قٓ) مكية (الا آية) (۳۸) فمدنية وهى خمس و اربعون آية و ثلث ركوعات
د «ق» سورت مکی دی پرته له (۳۸) آیته څخه چی مدنی دی (٤٥) آیتونه (۳) رکوع لری

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ
هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌ ۢ بَعِيْدٌ ﴿٣﴾

قسم دی پر قرآن چی لوی شان لری (او نه دی راوړی ایمان کفارو په تا ای محمده) بلکه تعجب کوی دوی له دی نه چی راغی دوی ته ویروونکی له دوی څخه نو وویل کافرانو دا (ویرول) یو شی عجیب دی آیا کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری (بیا به هم ژوندی کیږو؟) دغه بیرته راتلل ډیر لری دی (له عقله)

تفسیر: د قرآن د لوئی او شان په نسبت څه وویل شی چی د هغه له راتګ څخه ګرد(تول) کتابونه منسوخ شول او د ده د اعجازی قوت او لامحدودو اسرارو او معارفو څخه د دنیا ګرد(تول) پوهان محو او حیران دی هم دا لوی قرآن پخپله شاهد دی چی په ده کښی هیڅ یو نقص نشته او د عیب او ګوتی نیولو ځای پکښی نه لیده کیږی. خو بیا هم منکران دا نه منی نه د دی دپاره چی د هغوی په لاس کښی د ده په خلاف کوم حجت یا برهان شته بلکه یوازی د خپلی ناپوهی او جهل او حماقت لامله (له وجی) په دی خبری باندی تعجب کوی چی د دوی له تبر او خیلخانی څخه یو سړی د دوی په لوری رسول او استازی راغلی دی، تولو ته نصیحت کوی او داسی عجیبی خبری هم کوی چی څوک ئی نه شی منلی. ښه دا د منلو وړ(لائق) خبره ده چی مونږ به وروسته له مړینی څخه ژوندی کیږو؟ دا بیرته راتګ له عقل څخه ډیر لری او له امکان او عادت څخه بیخی بعید دی (معاذالله) خو خبره دا ده چی دوی عقل او پوهه نه لری او که وګوری چی په اول کښی چا پیدا کړل آیا د دوی فکر او عقل په اول کښی پخپلو حواسو او اعضاو باندی خبر و چی څنګه جوړیږی دوی یا د دوی پلرونو کولی شوی چی په حواسو او اعضاو کښی څه تغییر او ښایست راولی؟ طبعاً نه. نو ثابته شوه چی دا کار د الله تعالیٰ په قدرت سره وشو نو هغه ذات چی په اول کښی دا کار کولی شی، په آخر کښی څه مشکله ده هیڅ مشکل نه لری بالضرور ئی کولی شی. لکه چی وائی ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

وَهُوَاَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿ جزء ٢١ «سورة الروم» ٢٧ آيت هغه ذات چې دا كار كولی شي نښې د قدرت ئې په وروسته آيتونو كښې په طور د مثال سره داسې بيانيږي.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ

(الله فرمائي په رد د قول د دوی) په تحقيق سره معلوم دی مونږ ته هغه چې كموی ئې ځمكه له وجوده د دوی

تفسير: گرد(تول) وجود نه خاوری كيږی روح سلامت پاتې كيږی او د بدن اجزاء تحليل كيږی او په هر لوری تيت او پرک (منتشر) كيږی خو الله تعالىٰ ته هغه گرد(تول) ښكاره دی او كولی شي چې بيا هغه تيت پيت (منتشر) اجزاء سره راتول كړی او بيا ئې لكه اول ځلی جوړ او غوښه، پلی، رگونه او پوست پری زرغون او سا پكښې واچوی.

وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيْظٌ ﴿٤﴾

او مونږ سره يو كتاب دی په ياد ساتونكی د هر شي چه لوح محفوظ دی.

تفسير: دا نه ده چې له نن څخه راښكاره او معلوم دی بلكه قديمي علم مو دی تر دی چې له هغه څخه پخوانی قبل الوقوع گرد(تول) حالات هم په يو كتاب كښې چې لوح محفوظ نوميږی ليكلی شوی دی او تراوسه پورې هغه كتاب ځمونږ سره شته كه په علم قديم باندی څوک نه پوهيږی نو دومره دی وپوهيږی هغه دفتر چې هر شي پكښې ليكلی وی او تل د الله تعالىٰ په حضور كښې پروت وی. يا دا د ړومبنې جملې تاكيد وبوله ځكه هر هغه څيز چې د چا په علم كښې وی او بيا ئې وليكی نو هغه د نورو په نزد ډير تينگ او مؤكد راځي هم داسې دلته د مخاطبينو د محسوساتو په اعتبار تنبيه شوی ده چې هر څيز د الله تعالىٰ په علم كښې شته او د هغه په دفتر كښې ليكلی دی چې هيڅ زيادت او نقصان نشي پكښې كيدی. نو فرمائي الله اكرم شانه واعظم برهانه بيا ژوندی كول د خلقو راباندی گران نه دی.

بَلْ كَذَّبُوْا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِىْٓ اَمْرٍ مَّرِيْجٍ ﴿٥﴾

بلكه نسبت د دروغو كړی دی دوی حق او رښتينی دين ته كله چې راغی دوی ته پس دوی په گډو وډو مختلفو خبرو كښې (مضطرب) دی.

تفسیر: یواځې تعجب نه بلکه په ښکاره ډول(طریقه) ئې دروغ بولي او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوت، قرآن، بعث بعدالموت او نور اعتقادی شیان هم دروغ ګڼي او عجیبې ګډې وډې مختلفې خبرې او راز راز(قسم قسم) ویناوې کوې بیشکه هر هغه سړی چې رښتیا خبری دروغ بولي په هم داسې شکوکو، اضطرابو، حیرانتیاؤ تردد او تحیر تذبذب سره غاړه په غاړه کیږي او د ناپوهي په غرومبې (ګرداب) کښې لویږي ځکه چې له داسې یوه څرګند(ښکاره) امر نه انکار کوی چې ثبوت ئې له نمر نه هم روښانه دی خو که نصوص او دلائل ئې ولټول شي.

اَفَلَمۡ یَنۡظُرُوۡۤا اِلَی السَّمَآءِ فَوۡقَهُمۡ کَیۡفَ بَنَیۡنٰهَا وَ زَیَّنّٰهَا وَ مَا لَهَا مِنۡ فُرُوۡجٍ ﴿۶﴾

آیا پس نه ګوری دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د آسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه او ښائسته کړی دی مونږ هغه او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب)

تفسیر: لومړی نښه د قدرت، هغه ذات چې انسان پس له مرګه بیا ژوندی کوی نښې د قدرت دا دی.

الف: ـ پیدایښت د آسمانونو

ب:ـ لوړوالي د هغې چې په څه عجیب او غریب کیفیت سره جوړ شوی

ج:ـ زینت او ښایست د هغوی په ستوریو او یا طبیعي منظری سره.

د:ـ د نقصان او عیب نه موجود والي لکه سوری، چاودیدل، زړوالي او داسې نور. آسمان ته وګوری! چې په ښکاره ډول(طریقه) سره نه کومه ستنه پکښې په نظر راځي او نه کومه پایه لری او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی داسې عظیم الشان جسم ئې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوریو په کروړونو قنادیل ډیوی پکښې بلیږی او د هغې منوری کری له لری لکه د بریښنا لوئی ونی رابریښي او په مجموعي ډول(طریقه) څومره په سنګار او رونق ډولی ښکاری له ګردو(تولو) څخه غوره خبره دا ده چې سره له تیریدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری یا چاود پکښې لویدلی دی نه ئې کومه ګنګوره نړیدلی ده، نه ئې پلاستر مات دی، نه ئې رنګ الوتی دی آخر دا کوم یو لاس دی؟ چې داسې مخلوق ئې جوړ کړی دی؟ او بیا ئې له ډیرو پیړیو راهیسې هم داسې ساتلی دی؟

وَ الۡاَرۡضَ مَدَدۡنٰهَا وَ اَلۡقَیۡنَا فِیۡهَا رَوَاسِیَ وَ اَنۡۢبَتۡنَا فِیۡهَا مِنۡ کُلِّ زَوۡجٍۭ بَهِیۡجٍ ﴿۷﴾ تَبۡصِرَۃً وَّ ذِکۡرٰی لِکُلِّ عَبۡدٍ مُّنِیۡبٍ ﴿۸﴾

او (آیا نظر نه کوی دوی) ځمکې ته (چې څرنګه ښه) غوړولې مو ده او غورځولې مو دی په هغې کښې درانه بارونه محکم غرونه او زرغونه کړی مو دی په هغې (ځمکې) کښې له هر قسم تازه ګیاوی د رونق شیان دپاره د ښوونې (د قدرت خپل) او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چې رجوع کوونکی وی الله ته

تفسير: دوهمه نښه د قدرت پیدایښت د مځکې دی

(الف): آوارول د هغې

(ب): اچول د غرونو او میخ کول د ځمکې په هغوی سره

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګیاه او بوټو تازه وو په رونق سره

(د): هر یوه د دې نښو څخه درس د عبرت ګرځي رښتینو بندګانو لره هغه سړی چې رجوع ئې د الله په لوری وی ځان د دې محسوساتو په دائره کښې بې ځایه نه اخته کوی هغه ته د آسمان او د ځمکې په تخلیق او تنظیم کښې دومره د کتنې او لیدنې سامان او اسباب شته چې د هغو له ادنیٰ غور کولو څخه صحیح حقیقت ته رسیدی شي او هغه هیر شوی سبق ئې بیا ورپه یادیږی. بیا خو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چې سره له دومره قوی دلائلو او روښانو نښو له موجودیته دا خلق ولې د حق په دروغجنولو کښې جرائت او ځغردوالی (ضد) کوی؟

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ جَنَّٰتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾

او نازلې ښکته کړی دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه ډیرې برکتناکې نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز(قسم) میوی لری) او دانې کښت چې فصل ئې ریبلې کیږی.

تفسير: دریمه نښه د قدرت راښکته کول د اوبو دی له آسمانونو نه

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شې په هغې سره ژوندی کیږی.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونه کیږی.

غله هغه ده چې له هغې سره بوټې ئې هم ریبل کیږی او د باغ ونې سره له دې چې میوی ئې شکولې کیږی ونې ئې پخپله پاتې کیږی.

وَالنَّخْلَ بَاسِقَٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴿١٠﴾

او (زرغونی مو کړلی په دغو اوبو سره ونی د) خرماؤ لوړی هغی لره وړی دی لانٔدی باندی.

تفسیر: (ج). زرغونول د خرما د ونو، لوړی لوړی(اوچتی) چی دوی لره وړی دی لانٔدی باندی چی روزی دی لپاره د بندګانو. په ډیر کثرت او، وفرت سره چی د هغو وړی په لیدلو کښی هم ډیر ښه ښکاری.

رِّزۡقًا لِّلۡعِبَادِۙ وَأَحۡيَيۡنَا بِهِۦ بَلۡدَةً مَّيۡتًاۚ كَذَٰلِكَ ٱلۡخُرُوجُ ⑪

رزق روزی دپاره د بندګانو او ژوندی کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلی او ښارونه مړه. هم داسی دی راوتل (د مړیو له قبرونو نه).

تفسیر: (د): الله تعالیٰ ژوندی کوی په دی اوبو د باران سره ښارونه او کلی مړه یعنی چی بوټی او ګیا تولی وچی او خزان وی بیا ئی ژوندی کوو او زرغونی کوو ئی، نو نتیجه د دی دریو نښو سره له اجزاوو ئی دی ته شوه، چی تاسی انسانان هم داسی راوتونکی او ژوندی کوونکی ئی، لکه چی ګیاوی زرغونی کیدونکی او راوتونکی دی، نو که تاسو عقل لری په خپل ژوند کښی پس له مرګه هیڅ شک او شبه مه کوی. لکه چی د باران په اورولو سره مړه ځمکه ژوندی کوی هم داسی د قیامت په ورځ مړی هم ژوندی کولی شی.

كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٖ وَأَصۡحَٰبُ ٱلرَّسِّ وَثَمُودُ ⑫ وَعَادٞ
وَفِرۡعَوۡنُ وَإِخۡوَٰنُ لُوطٖ ⑬ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡأَيۡكَةِ وَقَوۡمُ تُبَّعٖۚ

دروغجن کړی ؤ پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح لره) او ملګری د کوهی (نبی خپل لره) او ثمودیانو (صالح لره) او عادیانو (هود لره) او فرعون (موسیٰ لره) او (نوعی) ورونو د لوط (لوط لره) او خاوندانو د ځنګله (شعیب لره) او قوم د تبع (خپل نبی لره)

تفسیر: د دی قومونو قصی د حجر، فرقان او دخان او په نورو سورتونو کښی تیری شوی دی هلته ئی بیا ولولی!.

تبع: یا نوم د ځای دی یا نوم د هغه پیغمبر دی چی دا قوم ئی اسلام ته وغوښت.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی و پیغمبرانو خپلو لره نو بیا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی

تفسیر: د انبیاو د دروغجنولو لامله(له وجی) له هغو شیانو څخه چی دوی ویرول شوی ؤ هغه ور د مخه راغلل. او په هم هغه عذابونو کښی چی دوی تری ویرول شوی وو، ولویدل.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آیا پس نو مونږ ستړی شوی وو په پیدایښت اول باندی یعنی نه یو ستړی شوی بلکه دوی په شک کښی دی له جوړولو او ژوندی کولو نویو څخه.

تفسیر: د دوهم ځلی نوی ژوندون په نسبت هغوی ته خوشی او فضول یو شک پیدا شوی دی هغه قادر مطلق چی دوی ئی اول ځلی پیدا کړی دی آیا دوهم ځلی هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم ګران کار دی؟ آیا دوی هسی ګمان کوی چی (معاذالله) هغه به په اول ځلی د دی ګردی(ټولی) دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وی؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسی توهمات غور کول ډیر سخت جهالت او سپین سترګیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ ﴿١٦﴾

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان، په داسی حال کښی چی مونږ پوهیږو په هغه څیز چی وسوسه او خطره کوی په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو تر دی چی له هغو پټو خبرو چی د وسوسی په ډول(طریقه) د هغو په زړه کښی تیریږی هغه هم مونږ ته معلوم دی ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ جزء ۲۹ (الملک ـ رکوع ـ۱) آیت ١٤

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

حال دا چی مونږ ډیر نژدی یو ده ته په علم سره له رګونو د ورمیږ د ده

ځخه.

تفسير: د ژوندانه له رګه مراد د اورمیږ (شارګ) دی چې د هغه لړځیدونکی رګ له پرې کیدلو ځخه سړی مری ښائی چې دا له روح او نفس ځخه کنایه وی او مطلب ئې دا دی چې مونږ د علم په اعتبار د ده له روح او نفس ځخه هم ډیر نژدی یو یعنی هسې چې سړی پخپل احوال باندی پوهیږی مونږ له هغه ځخه زیات د هغه په حال او احوال باندی پوه او خبردار یو. لکه چې مونږ د الله تعالیٰ دا پوهه او خبرداری په تجربه سره ثابت ولې شو، مثلاً وینو چې یو متخصص طبیب په یوه مرض آخته کیږی او دی خبر نه دی چې څه وخت مریض کیږی او یا څه وخت جوړیږی، یو پوهان، نجومی، ولی، پیغمبر! د هغو مشکلاتو نه چې ورته پیښیږی هیڅ پیش بینی او چاره سازی نشی کولی او پخپله رسول الله وائی ﴿ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ﴾ جزء ۹ «اعراف - ۲۳ ع ۱۸۸ آیت» نو دا ثابته شوه چې الله تعالیٰ جل جلاله له مونږ نه مونږ ته نژدی دی، او له مونږ نه په مونږ عالم دی، له مونږ نه په مونږ مهربان دی، له مونږ نه د مونږ کارساز دی.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾

(او یاد کړه) کله چې اخلی دوه اخیستونکی پرښتی چې یوه له ښی طرف نه ناسته وی لیکلو د نیکی ته او بله له کیڼ طرف نه ناسته وی لیکلو د بدی ته

تفسير: دوه پرښتی د الله په حکم سره د همیش لپاره د هر سړی په کتنه کښی دی هر هغه لفظ چې د دوی له خولی ځخه ووځی یا هر کار چې دوی ئې کوی سم د لاسه ئې لیکی د نیکی لیکونکی ښی خوا ته او د بدی لیکونکی کینی خوا ته ناستی او ټاکلی(مقرر کړی) شوی دی څه زیادت او نقصان نه کوی بلکه په ډیری امانت داری سره لیکنی کوی ﴿ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴾ جزء عم (سورة الانفطار رقم ۸۲).

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

نه وائی دغه بنده هیڅ خبره مګر خو وی له ده ځخه دوه ساتونکی، حاضر او تیار چې ژر ئې ولیکی.

تفسير: دا دوه پرښتی لیکلو ته همیش تیاری وی. او هیڅکله نه تری جدا کیږی هغه چې د ورځی له طرفه موظفی دی د نمازدیګر په وخت کښی عملونه د بندګانو، ثبت ته رسوی. او هغه

چي د شپې له طرفه موظفې دي په وخت د صباح کښې عملونه د بندګانو حضور د رب العالمين ته پورته کوي، حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم وائي چي الله تعالیٰ له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چي د ما بندګان په څه حالت کښې وو هغوی ورته وائي چي په سجده وو نو حضرت رب العالمين په ملائکو باندې افتخار کوي نو له هم دې وجې نه بايد په دې دوو لمونځونو باندې ډير خيال وشي.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ

او راغلې بې هوشي سختي د مرګ لپاره د دې چې په سترګو ئې ووينې په حق سره

تفسير: له يوه لورې ئې دفتر او دوسيه تياره شوې ده او له بل لورې ئې د مرګي په کنده باندې رسيدلی دی مړ کيدونکی دی او د ځنکدن په ربړونو(تکليفونو) کښې غوټې خوري نو هلته دا ګردې(ټولې) خبرې ورته ربښتيا ښکاري چي الله تعالیٰ او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړی و او د مړي له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کيږي. او د داسې پيښې پيښيدل يقيني او قطعي دي. ځکه چي د مطلق حکيم ډير حکمتونه د ده سره اړې (تعلق) لري. نو په دغه وخت کښې به وويلې شي دغه منکر انسان ته داسې چي:

ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿۱۹﴾

دا مرګ هغه دی چي وې به ته له ده څخه په څنګ کيدونکی او نه وې پرې اقرار کوونکی

تفسير: سرې ډير زيار(کوشش) کوي چي له مرګ څخه ځان وژغوري(وساتي) او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي او دې خوا هغې خوا سر او پښې ووهي خو سره له دې د مرګي شيبه(لحظه) چيرې وروسته کيدونکې ده. آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګي مخه نشي نيولی.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿۲۰﴾

او وبه پوکل شي په صور (شپيلۍ) کښې چي دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کفارو په عذاب سره).

تفسير: وړوکی قیامت خو د مرګ وقت دی. وروسته له دی لوی قیامت حاضر دی فقط چی په صور او شپیلی کښی وپوکلی شی هغه ویروونکی ورځ موجودیږی چی انبیاؤ او پیغمبرانو خلق ترینه ویرولی وو.

وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيدٌ ﴿٢١﴾

او راځی هر نفس په دی ورځ کښی چی وی به له ده سره یو شړونکی (محشر ته) او شاهدی ورکوونکی (پر اعمال ئی لکه لاس، پښی او داسی نور).

تفسير: خلق به په قیامت کښی داسی حاضر کړل شی چی یوه پرښته به ئی میدان ته د وړاندی کولو دپاره راکاږی او بلی به ئی عملنامه نیولی وی چی د ده د ژوندانه ګرد(تول) احوال او خبری پکښی لیکلی شوی وی ښائی چی دا به همغه دوه پرښتی وی چی ﴿ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴾ ورته وائی او د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ ﴾ الآية ـ او ښائی چی کومه بله وی. والله اعلم. نو وبه ویلی شی ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی:

لَّقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

په تحقیق سره (په دنیا کښی) وی ته په غفلت بیخبری له دی ورځی د عذاب څخه نو بیرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترګی ستا نن ډیری تیزی دی (چی پری وینی خپل ګرد(تول) اعمال)

تفسير: په هغه وخت کښی به وویلی شی دوی ته چی وی تاسی د دنیا په خوندورو شیانو کښی مشغول او له دی ورځی څخه بیخبر او بی پروا وی! او ستاسی سترګی د شهواتو او غوښتنو تیاری او پردی پتی کړی وی. هغه ښوونی چی پیغمبرانو تاسی ته کولی هغو ته مو فکر نه کاوه. نن هغه پرده ستاسی له سترګو څخه لری کوو او ستاسی لیدنه خورا(ډیر) زیاتوو، تر څو ښه وګوری آیا هغه خبری چی تاسی ته کیدلی صحیح وی او که غلطی؟ ثابته وه او ثابته شوه چی دا تولی خبری رښتیا وی، څکه له هر یوه سره یو قرین شیطان او بل ئی له ملائکو نه د مراقبت لپاره ورسره همراه دی لکه چی په حدیث کښی وائی: **(ما منكم من احد الا وقد وكل به قرينه من الجن وقرينه من الملائكة ـ الحديث).**

وَقَالَ قَرِينُهُ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾

او وبه وائی ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شي چې ماسره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده)

تفسیر: پرښتی به ئی له اعمالنامو سره حاضری وی ځینی له (قرین) څخه شیطان مرادوی. یعنی شیطان به وائی دا مجرم حاضر دی چې ځما له خوا اغوا شوی ؤ. او هغه می د دوزخ لپاره تیار کړی دی. مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوی ده خو په ما کښې دومره زور او تسلط چیری ؤ چې هغه می په جبری دول(طریقه) سره په شرارت کښې اخته کړ دی پخپل اختیار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ ﴿٢٥﴾

(نو وبه ویل شي دوو پرښتو ته) وغورځوی تاسی په دوزخ کښې هر یو کافر عناد کوونکی منع کوونکی د خیر تیریدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کښې).

تفسیر: د الله تعالیٰ له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشی چې داسی سری دی په دوزخ کښې واچول شي!

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

هغه (کافر) چې ګرځولی ئی دی سره له الله! (الله بل) نو وغورځوی دی په عذاب سخت کښې

تفسیر: داسی سری په دوزخ کښې د دیر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چې تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کښې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

وبه وائی ملګری د ده یعنی شیطان ای ربه څمونږ، نه ؤ ګمراه کړی ما دی (جبراً) لیکن و دی پخپله په ګمراهی لری کښې له حقه څخنی.

تفسیر: ځما زور پر ده باندی نه رسیده. لږ څه اشاره می چی ورته وکړه دغه کمبخت پخپله گمراه شو د نجات او فلاح له لیاری څخه لری ولوید. شیطان به داسی ویناو سره غواړی چی خپل جرم سپک ورښکاره کړی داسی جگړی او منازعی به مابین د دوزخیانو او خدایانو باطله و د هغوی کښی او په مابین د اغوا کونکو د دوی کښی دیری راځی چی قرآن له بعضی د هغو ځنی خبر ورکوی او وائی: ﴿وَقَالَ الشَّيْطَٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُم ۖ مَّا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ ۖ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ ۗ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (جزء - ١٣ سورة ابراهیم آیت - ٢٢)

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾

وبه فرمائی (الله قهراً چی) جگړه مه کوی تاسی دلته له ما څخه چی فائده نه کوی جگړی د تاسی په دی ځای کښی او په تحقیق ړومبی لیږلی و ما تاسی ته ویرول خپل په ژبو د انبیاو.

تفسیر: تاسی چتی(بیکاره) او اپلتی خبری مه کوی په دنیا کښی می هر چا ته د ښو او بدو لیاری ورښولی وی اوس هر یوه ته د هغه له جرم سره سمه جزا ورکوله کیږی هغه چی گمراه شوی دی او هغه چی له دوی څخه ئی لیاره ورکه کړی ده دواړه به د خپلو جرمونو سزاوی مومی.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾ ع

نه شی بدلیدلی هیڅ خبره په دی باره کښی په نزد زما او نه یم زه ظلم کوونکی پر بندگانو چی بی له گناه ئی په عذاب کړم.

تفسیر: ځمونږ له لوری به ظلم نه کیږی. هغه فیصله چی صادریږی عین حکمت او انصاف به وی «او خبره به نه بدلیږی» یعنی کافران به نه بښلی کیږی نو د دی لوی کافر شیطان بښنه به چیری کیږی.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿٣٠﴾

(یاده کړه هغه ورځ) چی وایو مونږ دوزخ ته داسی آیا ډک او موړ شوی ته له خلقو نه؟ او وبه وائی هغه آیا نور هم څه زیات ځای شته بلکه شته یعنی

زیات کړه زه لا ښه موړ شوی نه یم.

تفسیر: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکیږی. او د قهر له شدته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړی.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او رانژدی به کړ شی جنت لپاره د ویریدونکیو پرهیزگارانو چی نه به وی لری (له دوی نه).

تفسیر: جنت به له دوی څخه لری نه وی. دوی به له ډیر نژدی څخه د هغه تر او تازگی ښائست او سینگار وینی.

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

فرمائی الله چی دا هغه دی چی وعده به ئی کوله کیده له تاسی سره دپاره د هر رجوع کوونکی الله لره او د هر ساتونکی حدودو د هغه لره او هر هغه چی ویریږی له عذابه د رحمان په غیب سره او راتلونکی وی په زړه رجوع کوونکی سره الله ته (نو وبه فرمائی الله ځی ننوځی پکښی په سلامتیا سره)

تفسیر: هغه کسان چی په دنیا کښی ئی الله تعالیٰ یادوه او له گناهونو څخه ئی ځانونه ژغورل (بچ کول) او د الله په لوری به ئی رجوع کوله او بی له لیدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ویریدل او په یوه پاک او صاف رجوع کوونکی زړه د الله په حضور حاضر شوی و د هغه جنت وعده له داسی سړیو سره کړی شوی وه اوس ئی وخت رارسیدلی دی چی په سلامتیا او عافیت سره پکښی ننوځی او پرښتی دوی ته سلام اچوی او د پاک پروردگار سلام هم وررسوی.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کښی ورځ ده د همیشه توب په هغه کښی

تفسیر: په حدیث کښې وائی جنتیان چې جنت ته ننوزی. ورته ویل کیږی، ننوزی بیا مو نو مرګ نشته، دوزخیانو ته په وخت د ننوتلو کښې دوزخ ته هم داسې ویل کیږی نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسیږی د تل دپاره دی.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

وی به دغو (مومنانو) لره هغه چې غواړی ئې دوی په دی جنت کښې او له مونږ څخه ئې زیادت هم شته په هغو باندی

تفسیر: هر شی چې وغواړی هغه وررسیږی برسیره په هغه داسې نعمتونه هم ور رسیږی چې د هغوی په خیال کښې نه وی رسیدلی لکه د الله تعالیٰ لقا او لیدنه. او ممکن دی له (ولدينا مزيد) څخه دا غرض وی چې له مونږ سره ډیر شیان دی هر څومره چې د جنتیانو له خوا وغوښت شی هغه ګرد(تول) به ورکړل شی او د الله تعالیٰ په ورکولو سره بیا هم څه لږتیا نه پیښیږی او نه د هغو لامله(له وجې) څه ربړ(تکلیف) او مشکلات پیدا کیږی نو داسې بی شماره انعامات او عطایا لیری مه ګڼی! ﴿وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَآئِنُهُ﴾ الآية ـ په حدیث کښې وائی که الله تعالیٰ تولی آرزوګانی د بندګانو ورپوره کړی د ده په دربار کښې په اندازه د یوه وزر د میاشی هم څه نه کمیږی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُم بَطْشًا فَنَقَّبُوا
فِي الْبِلَادِ هَلْ مِن مَّحِيصٍ ﴿٣٦﴾

او ډیر مو هلاک کړی دی پخوا له دی څخه له اهل د زمانو پخوانیو نه چې هغوی ډیر سخت او قوی و له دغو (کفارو د مکی) څخه له جهته د قوته نو ډیر ځایونه د پنا ئې ولټول په ښارونو کښې، چې ګوندی پیدا به کړی ځای د ساتنی له مرګه څنی، خو پیدا ئې نه کړ

تفسیر: ړومبی د کفارو د اخروی تعذیب بیان و په منځ کښې د هغوی په مقابل کښې د اهل جنت د تنعم ذکر راغی اوس بیا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمائی یعنی پخوا له آخرته په دنیا کښې مونږ ډیر داسې شریر سرکش او غاړه غړوونکی قومونه تباه او خراب کړی دی چې په زور او قوت کښې له موجوده کافرانو څخه ډیر لوړ(اوچت) و او په ډیرو ملکونو کښې ګرځیدلی

وو او راز راز(قسم قسم) تصرفات ئی پکښې کړی و، کله چې د الله تعالیٰ عذاب ورسید نو د تښتیدلو او پټیدلو لپاره هغوی ته په ګرد(تول) جهان کښې په هیڅ یو ځای کښې داسې ځای نه پیدا کیده ﴿ اَیْنَ مَا تَكُوْنُوْا یُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِیْ بُرُوْجٍ مُّشَیَّدَةٍ ﴾ الآیة ـ النساء رکوع (۱۱) آیت (۷۸)

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ۝٣٧

بیشکه په دغو (مذکوره و شیانو) کښې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وی هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی یا کیږدی غوږ نصیحت ته په داسې حال کښې چې دی حاضر متوجه وی په زړه سره

تفسیر: په دې عبرتناکو واقعاتو باندې له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخیستی شي چې د هغوی په سینه کښې هسې پوهیدونکی زړه وی چې یا پخپله په خبرې باندې وپوهیږی یا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومی او غوږ ورته ونیسې ځکه چې دا هم د پوهنې یوه درجه ده چې سړی پخپله نه پوهیږی خو د نورو له ویښولو څخه متنبه او هوښیاریږی او منفعت ترې آخلی. هغه چې نه پخپله پوهیږی او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدی، او نه ئی په زړه کښې ځای ورکوی، نو له هسې سړی څخه لوته او تیږه(ګټه) ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ آسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکه) کښې دی په شپږو ورځو کښې

تفسیر: د دې بیان پخوا له دې تیر شوی دی.

وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ۝٣٨

او نه وه رسیدلې مونږ ته هیڅ ستومانی

تفسیر: کله چې دی د اول ځلی له پیدا کولو څخه نه دی ستړی شوی نو د دوهم ځلی په پیدا کولو کښې به څرنګه ستړی کیږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډیر آسان دی.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده) پر هغه چی وائی ئی دوی او تسبیح ووایه پیوست
له حمده د رب خپل

تفسیر: که دا خلق په داسی غتو خبرو باندی هم نه پوهیږی نو تاسی مه خپه کیږی! بلکه پر داسی چتی(بیکاره) خبرو باندی صبر وکړی! **(وهذا کان قبل الامر بالجهاد)** او د هغه الله تعالیٰ په یاد کښی د زړه له کومی مشغول اوسی! چی د گردو(تولو) آسمانونو او ځمکی پیدا کوونکی دی، او د هر شی په ودانولو او ورانولو باندی قدرت لری.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿۳۹﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر یعنی لمونځ د صبا او پخوا له لویدلو د لمر څخه یعنی لمونځونه د ماسپښین او د مازدیگر او په بعض کښی د شپی نه پس تسبیح وایه د دغه الله یعنی لمونځ د تهجد او ماسختنی وکړه.

تفسیر: دا د الله تعالیٰ د یادولو وختونه دی، په دی کښی عبادتونه او دعاوی قبلیږی. له ځینو روایتونو څخه ښکاریږی چی ړومبی ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی د دریو وختونو لمونځ فرض و. سهار ـ مازدیگر او تهجد. لکه چی اوس هم دی دریو وختو ته یو خصوصی فضل او شرف حاصل دی. ښائی چی هر سړی په لمانځه، ذکر، دعا، تلاوت یا نورو ښو کارونو باندی په دغو وختو کښی مشغول اوسی او معمور ئی ولری. په حدیث کښی راغلی دی **(علیکم بالغدوة والروحة وشئ من الدُلجة)** ځینی وائی چی له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپښین او مازدیگر لمونځونه او له (من اللیل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دی.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿۴۰﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبیح ووایه!

تفسیر: وروسته له لمانځه څخه دی څه تسبیح او تهلیل وکړ شی چی هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دی او یا عبارت له هغو اذکارو څخه دی چی په احادیثو کښی راغلی لکه دری دیرش کرته سبحان الله، دری دیرش کرته الحمدلله، څلوردیرش کرته الله اکبر او یا داسی

نور اذکار او اوراد چې په نصوصو کښې راغلي.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾

او واوره غوږ کيږده (اى محمده) هغه ورځ چې آواز وکړی آواز کوونکی (اسرافيل) له ځاى نژدى نه

تفسير: وائي چې د بيت المقدس پر تيږی (گټی) باندی به صور او شپيلي پوکل کيږی نو ځکه ئی نژدی ويلی دی. يا ئی دا مراد دی چې د هغه غږ به په هر ځاى کښې له ډير نژدی څخه اوريده کيږی او تول به يو شانی اوری پرته(علاوه) له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالیٰ له لوری آورول کيږی چې ځينی له دی آيت څخه هم هغه غږونه مراد وی چې په هغی ورځې کښې پرته(علاوه) له صور څخه له ډير نژدی څخه غوږونو ته رسيږی خو ښکاره نفخ صور دی. والله اعلم.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾

هغه ورځ چې واوری (دغه خلق) سخته چغه د (اسرافيل) په حقه سره دا (ورځ د آواز) ورځ د وتلو ده (له قبورو) نه.

تفسير: کله چې دوهم ځلی صور او شپيلي پوکله کيږی نو ځمکه بالکل سره بيرته کيږی او گرد(تول) مړی تری ژوندی راوځی او په ميدان دريږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾

بيشکه هم دا مونږ ژوندی کول کوو او مړه کول کوو او شته خاص مونږ ته راگرځيدل (د تولو امورو).

تفسير: په هر حال موت او حيات گرد(تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښې دی او د هر ډول(طريقه) گرځيدلو پاى(آخر) د الله تعالیٰ په لوری دی هيڅوک له دی څخه نه شي خلاصيدی.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾

په هغه ورځ چې وچوی ځمکه له دوی څخه په چابکی سره دغه (ژوندی کول)

تول دي پر مونږ باندې ډېر آسان.

تفسير: ځمکه به چوي، مړي به له هغې څخه راووځي او د حشر د ميدان په لوري به سره په منډو غونډيږي الله تعالیٰ به ګرد(تول) ړومبي او وروستني مخلوقات سره يو ځای تولوي او داسې کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

مونږ ته ښه معلوم دی هغه څه چې وائي ئې دوی او نه ئې ته په دوی باندې زور کوونکی (په راوړلو د ايمان) نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چې ويريږي له وعيدونو او ويرولو ځما په عذابونو د آخرت سره

تفسير: هغه خلق چې له حشر څخه منکران دي هغوی چټي(بيکاره) اپلتې کوي. دوی پريږدی چې هسې چټي(بيکاره) خبرې کوي او د هغوی معامله مونږ ته راوسپاري مونږ ته دوی ګرد(تول) معلوم دي او په هغو خبرو مونږ ښه پوهيږو چې دوی ئې وائي. ستاسو دا کار نه دی چې په زور او زيادت سره په هر سړي باندې هره يوه خبره ومنئ هو! هغوی ته قرآن کريم واوروی! او مخصوصاً هغوی ته نصيحت او ليار ښوونه وکړی! چې له الله تعالیٰ څخه وويريږي او په دې معاندينو پسې ډېر زيات هڅه مه کوی!.

تمت سورة (قٓ) بتوفيقه تعالیٰ

سورة الذاريات مكية وهى ستون آية وثلث ركوعات

رقم نزولها (٦٧) رقمها (٥١) (نزلت بعد سورة الأحقاف)

د «الذاريات» سورت مکي دی (٦٠) آيتونه او درې رکوع لري په تلاوت کښې (٥١) او په نزول کښې (٦٧) سورت دی. وروسته د الاحقاف له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډېر زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ اَمْرًا ﴿٤﴾

قسم دی په هغو بادونو باندی چی تیتوی (الوځوی) خاوری او نور شیان په الوتلو خپلو سره پس قسم دی په وریځو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمی سره په سر د اوبو پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسی نور».

تفسیر: ړومبی دیر سخت بادونه او سخته سیلی الوځی چی د هغو له دوړو او غبار څخه وریځی پورته کیږی بیا له هغو څخه اوبه جوړیږی او هغه پیتی پورته ګرځی. بیا د اوریدلو په وخت کښی سپکه هوا چلیږی بیا د الله تعالیٰ له حکم سره سم د هری سیمی هومره ورښ چی په برخه ئی وی هغه ورویشل کیږی. پر دی هواو باندی الله تعالیٰ قسم خوری. ځینی عالمان له (ذاریات) څخه هواوی له (حاملات) څخه وریځی او له (جاریات) څخه ستوری او له (مقسمات) څخه پرښتی مرادوی. ګواکی د مقسم په ترتیب له ښکته والی څخه د پورته په لوری شوی دی. له حضرت علی کرم الله وجهه او نورو څخه روایت دی چی (ذاریات) هواوی (حاملات) وریځی (جاریات) بیړی او (مقسمات) هغه پرښتی دی چی د الله تعالیٰ په حکم خواړه او نور شیان تقسیموی. جواب د قسم دا دی چی:

اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَّاِنَّ الدِّيْنَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾

بیشکه هغه چی له تاسو سره ئی وعده کاو شی چی هغه عبارت ده له ژوندی کولو پس له مرګه څنی خامخا یوه وعده رښتیا ده او بیشکه چی جزا د عمل خامخا واقع کیدونکی او راتلونکی ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړی!)

تفسیر: دا د هواو او ورښو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی چی د آخرت وعده رښتیا ده او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروری دی. کله چی په نری کښی یو باد، ورښ، هوا هم بی له نتیجی نه ښوری نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنګه بی له کومی نتیجی پخپل سر ګرځی؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشانه نتیجه وی چی هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾

او (قسم دی) په آسمان خاوند د لیارو خلقی وو، مزینو

تفسیر: په صاف، مضبوط او ډیر ښه رونق لرونکی آسمان باندی قسم دی چی پر هغه باندی د ستوریو جال لویدلی راښکاری او په هغه کښی د ستوریو او پرښتو لیاری شته. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

بیشکه تاسی ئی ای مشرکانو خامخا په یوه خبره مختلفه ګډه وډه کښی! ګرځول کاو شی له دغه (نبی، قرآن او ایمان څنی په هغوی سره) هغه څوک چی ګرځولی شوی دی له هدایته په علم د الله کښی.

تفسیر: د قیامت او د آخرت خبری هرومرو(خامخا) ستاسو د جګړو مورد ګرځیدلی دی. دا هغه سری منی چی د ربوبیت له دربار سره څه تعلق ولری. هغه چی له دی درباره رټلی او شړلی وی د خیر او د سعادت له لیاری څخه ګرځیدلی وی. نو هغه د دی شیانو له تسلیم او منلو او قبلولو څخه تل بی برخی پاتی کیږی. که دوی یواځی د آسمان په نظم او نسق باندی فکر وچلوی او غور وکړی نو یقین ئی راځی چی په هسی خبرو کښی جګړی کول ناپوهی او حماقت دی.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ویونکیو اټکل کوونکیو باندی

تفسیر: په دوی ځکه لعنت شوی دی چی دوی د دین په خبرو کښی اټکلونه وهی او پخپل ګمان او اټکل سره د قطعیاتو تردید کوی. ﴿ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴾ د معنی او معرفت په امورو کښی د دوی ټول اعمال په تخمین او اټکل سره دی.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

هغه کسان چی دوی په نهایت غفلت کښی سهو کوونکی غافل او بیخبره دی (له قیامت نه)

تفسير: د دنیا د چرچو او د مزو لامله(له وجې) دوی له الله تعالیٰ څخه او له آخرت نه بالکل غافل شوي دي.

يَسْـَٔلُوْنَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿١٢﴾

سوال کوي منکران (تمسخراً له محمد نه) چې کله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء)

تفسير: د انکار او خندا په دول(طریقه) پوښتنې کوي ښه! خانه! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځي؟ او دومره ولې ځندیده (ایساره شوه) ؟ نو فرمائي الله اکرم شانه واعظم برهانه په جواب د دوی کښې چې واقع به شي دا جزا.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُوْنَ ﴿١٣﴾ ذُوْقُوْا فِتْنَتَكُمْ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوی په اور باندې معذب شي ورته وبه ويل شي! وڅکئ تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دی هغه (عذاب) چې وئ تاسې چې په جلتې سره مو غوښت دغه عذاب په دنیا کښې

تفسير: دا د الله تعالیٰ له لوري هغوی ته جواب ورکړی شوی دی چې لږ صبر وکړئ! هغه ورځ راتلونکې ده. کله چې تاسې په اور کښې سره سم او کاږه واړه ولويږئ او ښه په کښې وسوځئ! نو هلته به تاسې ته وويل شي واخلئ وڅکئ دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿١٥﴾ اٰخِذِيْنَ مَاۤ اٰتٰىهُمْ رَبُّهُمْ ؕ

بیشکه ویریدونکي له الله او ځان ساتونکي له معاصیو به په جنت کښې وي او په چینو کښې به وي یعنې څښونکي د اوبو د دې چینو به وي. اخیستونکي به وي هغو نعمتونو لره چې ورکړي وي دوی ته رب د دوی.

تفسير: په ډېره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالیٰ ورښېلي دوی ته چې يو له هغې څخه انواع د چينو دي لکه سلسبيل، ﴿ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴾ «الدهر» . تسنيم، ﴿ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴾ «التطفيف». جارية، ﴿ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴾ «الغاشية» .

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾

بيشكه دوی و پخوا له دې څخه! يعني په دنيا کښې محسنان او نيکي کوونکي

تفسير: له دنيا څخه سره له ډېرو ښېګڼو (فايدو) راغلي و نن د هغو ښېګڼو (فايدو) ميوه مومي وروسته له دې د ښېګڼو (فايدو) لږ څه تفصيل هم راځي.

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

وبه دوی (په دغه وصف) چې په لږ برخه د شپې کښې به اوده کېدل او په اکثره د شپې کښې به ئې عبادت کاوه او په وخت د ګهيځ (سحر وختي) کښې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو

تفسير: د شپې زياته برخه د الله تعالیٰ په عبادت کښې تېروي او د ګهيځ (سحر) په وخت کښې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسيږي له الله تعالیٰ څخه د خپلو تقصيراتو ښښنه غواړي او وائي، الها ستا د معبوديت حق مې نشو ادا کړی هغه تقصيرات چې څما څخه واقع شوي دي پخپلې مهرباني او مرحمت سره ئې رامعاف کړه! د عبادت کثرت دوی نه مغروروي بلکه څومره چې په عبوديت کښې ترقي کوي په هماغه اندازه په دوی کښې خوف او خشيت لا زياتيږي.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

او په مالونو د دوی کښې حق او برخه وه سوالګر لره او صبر کوونکي لره (يعني مسکين سوال نه کونکي لره).

تفسير: محروم هغه اړ(مجبور) او محتاج دی چې له هيچا څخه هيڅ شی نه غواړي مطلب ئې دا دی چې دوی برسيره پر زکوٰة له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي او مقرروي چې د التزام لامله (له وجې) ګواکې حق ورته وايه شي او

اغنیا باید له حال د داسی محتاجانو نه خبر وی چی دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړی.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

او په ځمکی کښی علامی او نښی دی، د قدرت د الله تعالیٰ یقین لرونکیو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسی کښی هم علامی د عبرت دی آیا نو تاسی ئی نه وینی چی تری پند واخلی

تفسیر: دا د شپی ویښتیا، استغفار او پر محتاجانو او اړو(ضرورتمندو) باندی خرڅ او لګول د مال ښائی چی د دی یقین په بنا وی چی الله تعالیٰ شته او د ده په دربار کښی د هیڅچا اجر او نیکی نه ضایع کیږی، نو ځکه متقیان په داسی شاقه عبادتونو ځان سنبالوی. له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالیٰ څخه چی په آفاقی او انفسی یعنی په ځان او جهان کښی شته! که سړی پخپل ځان یا د ځمکی د مخی د موجوداتو په احوالو باندی فکر او غور وکړی نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دی متیقین کوی چی د هرو نیکو او بدو جزا په هر ډول(طریقه) چی وی ضرور رسیدونکی ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

او په آسمان کښی دی (سبب د) رزق ستاسی چی (باران دی) او هغه چی له تاسو سره ئی وعده کړی شوی ده (د ثواب او عقاب)

تفسیر: په سائلانو او محتاجانو باندی له لګولو څخه مه ویریږی په دی معنی چی که مونږ خپل مال اقرباوو او فقیرانو ته ورکړو نو له کومه به ئی بیا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکینو باندی څه منت او احسان ږدی ځکه چی مونږ ستاسی ګردو(تولو) روزی، اجر او ثواب سم له کړی شوی وعدی سره درکوو او د هر یوه روزی رسیدونکی ده هیڅوک ئی مخه نشی نیولی، او لګونکی لره به ډیر اجر او ثواب نور هم وررسیږی.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

نو قسم دی وی ځما په رب د آسمان او ځمکی باندی بیشکه دا خبره چی وعده ئی کړی شوی ده خامخا حقه او رښتیا ده په مثل د هغی حقیقت او

واقعیت چې تاسو پرې خبرې کوی.

تفسیر: هسې چې ستاسې په وینا کښې څه شک نشته هم هغسې په دې خبرې کښې هم څه شبهه نشته په یقین سره دا ورځ رسیدونکې ده او د قیامت لویه ورځ دریدونکې ده آخرت راتلونکې دی او د الله تعالیٰ کړدې (تولی) وعدې پوره کیدونکې دی. وروسته له دې نه د ﴿ وَفِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ﴾ په مناسبت د حضرت ابراهیم علیه السلام د میلمه پالنې قصه را آوروی چې د لوط علیه السلام د قصې تمهید دی او له دغو دواړو قصو څخه دا راښکاریږی چې د الله تعالیٰ معامله په دنیا کښې له محسنانو او ښو خلقو او له مکذبانو او بدو سړیو سره څرنګه ده؟

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٤﴾

آیا رسیدلی او راغلی ده تاته (ای محمده) خبره د میلمنو د ابراهیم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله)

تفسیر: دا میلمانه هغه پرښتې وې چې په اوله کښې ابراهیم په هغوی باندې د بنی آدمانو ګمان کړی و او د هغوی ئې ډیره عزت داری کوله اګر چې د الله په دربار کښې پرښتې هم معززې او مکرمې دی لکه چې پاک الله فرمائی ﴿ بَلۡ عِبَادٞ مُّكۡرَمُونَ ﴾

إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَقَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر دغه (ابراهیم) نو وې ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چې) سلام دی وی پر تاسو او په زړه کښې ئې دغه تیره شوه چې دوی یو) قوم ناآشنا دی

تفسیر: د سلام جواب ئې په سلام سره ورکړ او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کښې ئې سره وویل چې دوی خو اوپره او ناپیژندلې سړی راښکاری.

فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٖ سَمِينٖ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ﴿٢٧﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو راڅی وړ(لائق) یو خوځی(سخی) تیار، وریت کړی نو ورنژدې ئې کړ هغوی ته وې ویل ولې نه خوری (یعنی وخوری

ترى)

تفسير: په ډير اهتمام سره ئې په ميلمستيا لاس پورى كړ او په ډير تهذيب او خوږه ژبه ئې دوى ته وفرمايل «گرانو ميلمنو! ولې تاسو ډوډى نه خورى؟» كله چې هغوى پرښتې وې او خواړه ئې نه و پكار نو دوى ورته وويل چې نه ئې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿۲۸﴾

پس پټه كړه (ابراهيم) په زړه كښې له دوى نه ويره. ورته وى ويل دوى مه ويرېږه (مونږ ليږلې شوى د رب ستا يو) او زيرى ئې وركړ ده ته په يوه هلك ښه عالم هښيار سره

تفسير: دلته ابراهيم عليه السلام وپوهيده چې دوى بنى آدمان نه دى بلكه ملائكې دى دا قصه پخوا له دى ځخه په تفصيل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت كښې تيره شوى ده هلته دى وكتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿۲۹﴾

پس مخ ئې وراړاوو ښځې د ده په غږ د حيرانتيا سره نو وئې واهه مخ خپل (په څپېړو) او وويل دى چې زړه بوډى يمه شنده (نو څرنگه به وځيږوم زه ځوى؟)

تفسير: حضرت بى‌بى ساره رضى الله تعالىٰ عنها چې په يوه گوټ كښې ولاړه وه د هلک د ځيريدلو د زيرى له آوريدلو ځخه په چغو سر شوه او بلې خوا ته متوجه شوه او له ډيره تعجبه ئې په څپيړو خپل مخ ووهه او وى ويل «دا څرنگه د منلو وړ(لائق) خبره ده چې يوه هسې زړه بوډى او شنده ښځه لنگه شي چې په ځوانى كښې ئې اولاد نه دى شوى او اوس چې ډيره زړه او كړوپه شوى ده! د هلک مور شي».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿۳۰﴾

وويل دغو (ملائكو) هم داسې (لكه چې بشارت مو دركړ) ويلى دى رب ستا بيشكه هغه (الله) ښه حكمت والا ښه خبردار دى.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو بلکه ستاسی پروردګار هم داسی فرمایلی دی او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دی چی چا ته څه شی؟ او په کوم وقت کښی ورکړ شی؟ (او بیا تاسی سره له دی چی د نبوت له کورنی څخه ئی نو ولی په دی زیری باندی تعجب کوی؟)
تنبیه: له ګردو(تولو) آیتونو څخه دا راښکاری چی دا هلک حضرت اسحاق علیه السلام دی چی د هغه زیری مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۳۱﴾

وويل (ابراهيم) نو څه کار (شان) دی ستاسو ای مرسلانو (رالیږلیو شویو د الله له جانبه).

تفسير: يعنی ابراهيم عليه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چه آخر تاسی د څه دپاره راغلی یئ؟ ښائی چه له قرینی څخه پوهیدلی وی چه دوی د کوم ضروری او اهم مقصد دپاره راغلی دی.

قَالُوْٓا اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ﴿۳۲﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ طِيْنٍ ﴿۳۳﴾

وويل دوی بیشکه مونږ چه یو رالیږلی شوی یو طرف د یوه قوم ګنهګار (کافر) ته دپاره د دی چه ولیږو پر هغوی باندی تیږی (ګټی) له ختو (پخو شوو په اور لکه پخی خښتی).

تفسير: يعنی د لوط عليه السلام د قوم د سزا ورکولو دپاره ورلیږلی شوی دی ترڅو ئی د کنکرو د دبرو په ورولو سره ووژنو. د(من طين) له قيد څخه دا ښکاری چه دا د وریا (باران) له ږلیو نه وه چه هغه ته توسعاً تیږه (ګټه) ويل کيږی.

مُّسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِيْنَ ﴿۳۴﴾

نشان داره کړی شوی (په نامه د هغه چا چه پری ويشتل کيږی) په نزد د رب ستا دپاره د مسرفانو له حده تیریدونکیو (په کفر او فجور کښی دپاره د هلاک کولو)

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ له خوا په هغه باندی نښی لګولی شوی وی (چه لیکلی ؤ پر هری ګټی باندی نوم د هغه چا چه پری ويشتلی کيده او هلاکيده) دا د عذاب ګانی يواځی پر هغوی باندی لګيږی چه د عقل ـ دين او د فطرت له حدوده وتلی وی.

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۵﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۳۶﴾

بیا راوویستل مونږ هغه څوک چه ؤ په دی کلیو کښی له ایمان لرونکیو څخه پس بیا ونه مونده مونږ په دغو کلیو کښی پرته (علاوه) له یوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنی د ده.

تفسیر: یعنی په هغه کلی کښی یوائی د حضرت لوط علیه السلام کورنی د مسلمانانو یو کور ؤ چه مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته) او تول هستیدونکی ئی روغ رمټ پاتی شول او نور تول سره هلاک او فنا شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿۳۷﴾

او پریښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کلیو) کښی یوه نښه (لویه د عبرت د هلاکت) دپاره د هغو کسانو چه ویریږی له عذاب دردناک څخه چه له بدو څخه ځان وژغوری (وساتی).

تفسیر: یعنی تر اوسه هلته د تباهی علائم او نښی شته او د دوی دغه ډیر ویروونکی وژل ویریدونکیو لره لوی عبرت دی او په دی قصی کښی د عبرت او نصیحت ښه پندونه لیدل کیږی.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿۳۸﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿۳۹﴾

او (پریښی دی مونږ ویریدونکیو ته علامی د قدرت) په (قصی د) موسیٰ کښی کله چه ور ومولیږه دغه (موسیٰ) طرف د فرعون ته په برهان واضح دلیل ښکاره سره (یعنی سره له معجزی او براهین) بیا نو مخ واړاوه (فرعون له ایمان راوړو) سره له قوت زور او لاؤ لښکر خپل او وویل (فرعون چه دغه موسیٰ کودګر دی یا لیونی دی.

تفسیر: یعنی فرعون پخپل زور او قوت باندی مغرور شوی د حق له لاری څخه ئی مخ واړاوه. او

د دولت ارکان او تبر ئی هم له خپل ځان سره یو ځای دوب کړل. فرعون به ویل چه «موسیٰ یا یو ګرندی کودګر دی یا لیونی دی او له دغو دوو خبرو څخه خالی نه دی.

فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾

نو ونیوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده نو وغورځول مونږ دوی په سیند کښی (نو غرق شول) او هغه ملامته کړی شوی ؤ.

تفسير: یعنی مونږ په هغوی باندی څه زیادت نه دی کړی. هغوی پخپله ګرم او ملزم دی. چه ولی ئی کفر او غاړه غړول او سرکشی غوره کوله. او سره له پوهولو هم ونه پوهیدل. آخر هغه چه کړلی ئی ؤ وئ ریبل.

وَفِى عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلرِّيحَ ٱلْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَىْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَٱلرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) عاد کښی کله چه ومولیږه پر دوی باندی باد شنډ خیره نه به پریښوده (دغه باد) هیڅ شی (له نفس او مال) چه وابه لوت په هغه باندی مګر خو وبه ئی ګرځاوه لکه وچ زوړ رژیدلی (واښه توتی توتی).

تفسير: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راوالوته چه له سیلمی له خیر او برکته تشه وه او د مجرمانو سته (بیخ) ئی وویسته او په هر شی باندی چه الوته د هغه دوړی به ئی ایستلی.

وَفِى ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا۟ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) ثمود کښی کله چه وویل شو دوی ته (پس له اهلاک د ناقی) نفع واخلئ تاسی تر یوه وقته (د راتللو د عذاب) پوری.

تفسير: یعنی حضرت صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل «ښه ده څو ورځی نور هم د دنیا

مزی وڅکئ! او د دی ځای سامان درغوند کرئ! په پای (آخر) کښی به د الله تعالیٰ په عذاب اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّٰعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿۴۴﴾ فَمَا اسْتَطَٰعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ﴿۴۵﴾

نو سر ئی وغړاوه له امره حکمه د رب خپل نو ونیول دوی تکی (د تندر عذاب هلاک کوونکی) او دوی به (ورته) کتل نو بیا نه توانیدل دوی چه پورته شی (وتښتی له عذاب د الله څخه) او نه ؤ دوی بدل اخیستونکی (له مونږه مقابله کوونکی له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسی زیاتیده. آخر د الله تعالیٰ عذاب راغی ـ یوه سخته تکه (تندر) ولویده او په یوی کتنی هغوی تول یخ یخ شول. او د هغوی هغه تول زور او قوت او متکبرانه دعوی او د ښه او بد ویناوی گردی (تولی) په خاورو کښی ولړلی شوی. د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شوه چه له سرگردانی څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځیږی. نو دوی به څرنگه انتقام او بدل اخلی؟ او څه ډول (طریقه) به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شی؟.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿۴۶﴾

او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح پخوا له دی (اهلاک د دی قومونو) بیشکه دوی ؤ قوم فاسقان وتونکی له فرمان.

تفسیر: یعنی له دی قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکشی په سبب تباه شوی دی. ځکه چه هغوی په نافرمانی کښی له حده ډیره تیری کړی وه.

وَالسَّمَآءَ بَنَيْنَٰهَا بِأَيْيدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿۴۷﴾

او آسمان موجود کړی دی مونږ په ایدی (د قدرت خپل) او بیشکه مونږ خامخا پراخوونکی یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسير: يعني الله تعالىٰ آسمان غوندی يو لوی څيز پخپل قدرت او قوت سره پيدا کړی دی او هغه ته له آسمان او له ځمکی څخه د نورو لويو شيانو پيدا کول هيڅ مشکل نه دی.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ ﴿٤٨﴾

او ځمکه غوړولی ده مونږ نو ښه غوړوونکی يو مونږ.

تفسير: يعني آسمان او ځمکه ټول د الله تعالىٰ پيدا کړی اجسام دی او هغه ټول د الله تعالىٰ په واک (اختيار) او قبضه کښی دی نو د دی مجرم به چيری وتښتيدی شی؟ او کوم ځای ته به پناه يوسی؟ که سری د دی دنيا او د کائناتو د خالق په عجيبو او غريبو کارونو او چارو کښی فکر وچلوی او غور پکښی وکړی او د سليم عقل خاوند وی نو الله تعالىٰ به ښه وپيژنی او وبه پوهيږی چه پرته (علاوه) له الله تعالىٰ څخه هيڅوک هيڅ واک (اختيار) نه لری.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٩﴾

او له هر څيز څخه پيدا کړی دی مونږ جوړی دوه قسمه (نر ـ ښځه) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (پوه شئ چه يواځی فرديت او وحدانيت د الله صفت دی).

تفسير: يعني پيدا کړی دی مونږ نر او ښځه لکه چه «ابن زيد» ويلی دی او نن نوی حکماء هم په هغه باندی اعتراف کوی چه په هری نوعی کښی د نر او ښځی تقسيم شته ـ يا له (زوجين) څخه متقابل او متضاد شيان مراد دی لکه شپه ورځ ـ آسمان ځمکه ـ رڼا (رڼرا) تياره ـ تور سپين ـ روغتيا ـ ناروغتيا ـ ايمان کفر او د دوی په شان نور. پس ووايه ای محمده دوی ته داسی چه:

فَفِرُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ ۭ اِنِّيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٥٠﴾ۚ وَلَا تَجْعَلُوْا مَعَ اللّٰهِ اِلٰـهًا اٰخَرَ ۭ اِنِّيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٥١﴾ۚ

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره) بيشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ويروونکی ښکاره يم او مه ګرځوئ مه شريکوئ تاسی

سره له الله معبود بل بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چه آسمان او ځمکه او ګرد (تول) کائنات د واحد الله تعالیٰ پیدا کړی شیان دی او د هغه تر واک (اختیار) او حکومت لاندی دی نو بنده لره ښائی چه له هری خوا څخه لری شی! او د هغه لوری ته په منده وروځغلی! که د هغه د خوا نه ځغلی او رجوع ورته نه کوی نو دا د ډیری ویری خبره ده که کوم بل یو شی ته رجوع وکړه شی نو هغه هم د ویریدلو شی دی د دی دواړو صورتونو له ویروونکو نتیجو او پای (آخر) څخه زه په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ویروم.

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ﴿٥٢﴾

هم داسی (چه وائی تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول مګر خو ویل هغوی چه (دی) ساحر کوډګر دی یا مجنون لیونی دی.

تفسیر: یعنی که داسی ښکاره تنبیه او انداز ته دا منکران غوږ نه ږدی نو مه غمجن کیږئ! له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چه پیغمبران ورتلل هغوی ته به ئی هم داسی کوډګر او لیونی ویل او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندی ئی خندل او ملندی به ئی پری وهلی. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «هم داسی له دوی څخه پخوا خلقو ته چه کوم رسول راغلی دی ـ هغه ته ئی هم دا ویل چه کوډګر یا لیونی دی».

أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دی خبری سره (نه) بلکه هم دوی دی قوم سرکشان.

تفسیر: یعنی د هری زمانی کافران په دی خبری باندی هم داسی متفق‌اللفظ ؤ لکه چه دوی یو بل ته وصیت کړی وی او بیا مړه شوی وی چه د الله هر یو رسول چه راشی ښائی چه هغه ته ساحر یا مجنون ووائی! او په واقع کښی به ئی کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کښی

ګرد (تول) سره شريکان او مله دی او د هم دی اشراک لامله (له وجې) پخوانيو شريرانو هم هغسې خبرې کړې دی لکه چه اوسنی شريران ئې هم کوی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿۵۴﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۵۵﴾

پس مخ وګرځوه ته له دوی څخه پس نه ئې ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه چه پوره تبليغ دی کړی دی) او تل نصيحت کوه پس بيشکه چه ذکر پند ګټه (فائده) نفعه رسوی مؤمنانو ته.

تفسير: يعني تاسی د تبليغ او دعوت فرض هسی چه ښائی ادا کړی دی ـ اوس د زيات غمجن کيدلو او فکر وهلو ضرورت نشته په نه منلو باندی کوم الزام چه راتلونکی دی هغه پر هم دغو نمنونکيو او معاندينو باندی دی هو! پوهول ستاسی کار دی نو دا د پوهولو سلسله جاری ولرئ! د هر چا په قسمت او برخه چه ايمان وی هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کيږی او هغو کسانو ته به چه ايمان ئې راوړی دی لا ګټه (فائده) وررسوی او په منکرانو باندی به د الله تعالیٰ حجت تماميږی.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿۵۶﴾

او نه دی پيدا کړی ما پيريان او انسانان مګر لپاره د دی چه عبادت وکړی دوی ځما.

تفسير: شيخ الهند رحمة الله عليه د دی آيت ترجمه داسی کوی او هر څه چه مو پيدا کړی دی جن او آدمی خو لپاره د بندګی خپلی يعنی د هغو له پيدا کولو څخه شرعاً بندګی مطلوبه ده نو ځکه خلقتاً په دوی کښی داسی استعداد ايښود شوی دی چه که وغواړی پخپل اختيار د بندګی په لاره کښی تلی شی داسی خو د کونيه او قدريه په اعتبار هر يو شی د هغه د تکوينی حکم په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. ولی داسی يو وقت هم راتلونکی دی چه ګرد (تول) بندګان پخپلی ارادی د عالم تخليق دا شرعی غرض پوره کوی. په هر دول (طريقه) چه وی تاسی پوهول کوئ چه په پوهولو سره دا شرعی مقصود لاس ته راځی.

مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿۵۷﴾
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿۵۸﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هیڅ رزق روزی (ما لره او ځانونو خپلو ته) او اراده نه لرم زه د دی چه طعام راکړی ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته) بیشکه الله هم دی ښه رزق روزی ورکوونکی دی څیښتن (خاوند) د قوت محکم مضبوط دی.

تفسیر: یعنی د دوی له بندگی څخه ماته هیڅ گټه (فائده) نه رارسیږی بلکه د هم دوی گټه (فائده) په کښی ده. زه هسی یو مالک او بادار نه یم چه خپلو نوکرانو ته ووایم چه ماته وگټئ! او رائی وړئ! یا ځما په مخ کښی د خوړو او څښو شیان کیږدئ! ځما ذات له داسی تخیلاتو څخه پاک او صاف لوړ (اوچت) لوی پورته دی. زه له دوی څخه رزق او خواړه او نوری گټی نه غواړم بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او گټی وررسوم. ما غوندی یو مالک الملک قادر ـ توانا ـ زورور ته به تاسی غوندی عاجزان ناتوانان څه خدمت وکړی شی؟ او زه به څه اړه (احتیاج) او ضرورت حاجت تاسی ته لرم د بندگی امر می پر تاسی باندی ځکه کړی دی چه تاسی می د ستر تولواکی (شهنشاهی) عظمت ـ کبریا او لوئی په ویلو او کولو (قولا ـ فعلا) ومنئ تر څو ځما د خصوصی الطافو او مراحمو مستحق او مورد وگرځئ.

نه می گټی ته وگړی کړل پیدا
تل ښه وی پر دوی باندی ځما
من نه کردم خلق تاسودی کنم
بلکه تا بر بندگان جودی کنم

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَٰبِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿۵۹﴾

پس بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو او په بل چا) حصه د عذاب ده پشان د حصی د عذاب د یارانو د هلاک کړیو شویو د دوی پس تلوار دی نه کوی دوی (په ما باندی په غوښتلو د عذاب کښی که ئی چیری وروستی کړم).

تفسیر: یعنی که دا ظالم د بندگی په لوری نه درومی نو وپوهیږئ چه د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده او اوس ډوبیږی ـ نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ لکه چه نورو کفارو ته له خدائی سزا څخه برخه رسیدلی ده دوی ته هم رسیږی.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاک خرابي سخت عذاب دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له ورځي د عذابه د دوی څخه هغه ورځ چه وعده ئي ورسره کړی شوی ده.

تفسير: يعني د قيامت ورځ يا له هغي څخه به پخوا د سزا کومه بله ورځ راځي لکه چه د مکي مشرکانو ته د بدر په غزا کښي سخته سزا ور ورسيده.

تمت سورة الذاريات ولله الحمد والمنة

سورة الطور مكية وهي تسع واربعون آية وفيها ركوعان رقمها (٥٢) تسلسلهاحسب النزول (٧٦) نزلت بعد سورة السجدة.

د «الطور» سورت مکي دی نهه څلويښت آيتونه دوه رکوع لري په تلاوت کښي (٥٢) او په نزول کښي (٧٦) سورت دی.

وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالطُّورِ ﴿١﴾

قسم دی په (غره د) طور باندی.

تفسير: يعني د «طور» غر چه په هغه باندی موسىٰ عليه السلام له الله تعالىٰ سره خبری اتری کولی يا به تری مراد مطلق غرونه وی ځکه چه د ځمکی ميخونه دی او په کښي د مخلوقاتو لوی منافع دی او په دوی کښي د الله تعالىٰ اکرم شانه واعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دی.

وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ ﴿٣﴾

او په کتاب ليکلی شوی باندی په کاغذ ارت خور کړی شوی کښي

تفسیر: له دې کتاب څخه ښائي لوح محفوظ مراد وي يا د خلقو اعمالنامې يا قرآن کريم يا د طور په مناسبت تورات يا عام سماوي کتابونه مراد دي دا ټول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾

(او قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوي باندی (په آسمان کښې).

تفسیر: ښائي چه له دې څخه کعبه شريفه مراد وي يا د کعبې له محاذ سره سم په اووم آسمان کښې د پرښتو کعبه ده چه هغې ته بيت المعمور وائي لکه چه له احاديثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾

او قسم دی په چت پورته کړی شوي باندی (چه آسمان دی).

تفسیر: يعني په آسمان باندی قسم دی چه پر ځمکی باندی لکه چت داسې دی يا به له «**السقف المرفوع**» څخه عرش عظيم مراد وي چه له ګردو (ټولو) آسمانونو څخه هسک (اوچت) دی او له روايتونو څخه ښکاری چه هغه د جنت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾

او (قسم دی) په بحر سيند تود يا ډک کړی شوي باندی.

تفسیر: يا به د دنيا کوړم او خارخوړی سيندونه (درياهای جوشان) مراد وي يا به هغه سيند مقصد وي چه د ګردو (ټولو) آسمانونو د پاسه او تر عرش عظيم لاندی بهيږی او له روايتونو څخه ثابت شوی دی. جواب د قسم دا دی چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ ﴿٨﴾

بيشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کيدونکی دی (په مستحق ئی) نشته هغه لره هيڅوک دافع لرې کوونکی.

تفسیر: یعنی دا گرد (ټول) شیان چه قسم پری یاد شو شهادت ورکوی چه الله تعالیٰ ډیر یو قوت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی نو په هغو کسانو باندی به چه د ده احکام نه منی ولی سخت عذابونه نه راځی؟ او کوم یو داسی طاقت به پیدا شی چه د هغه د رالیږلی شوی عذاب مخه ونیسی؟.

يَّوْمَ تَمُوْرُ السَّمَآءُ مَوْرًا ﴿۹﴾

هغه ورځ چه وخوځیږی آسمان په خوځیدلو سره.

تفسیر: یعنی آسمان به ولړځیږی او د ډیرو خوځیدلو او لړځیدلو لامله (له وجی) به وشلیږی وبه چوی.

وَّتَسِيْرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿۱۰﴾

او روان به شی غرونه په روانیدلو سره.

تفسیر: یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه وخوځیږی او پاغوندو غوندی به یوی خوا او بلی خوا ته رغړی او د وریځو په شان به یوه لوری او بل لوری ته درومی.

فَوَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۱﴾ الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ خَوْضٍ يَّلْعَبُوْنَ ﴿۱۲﴾

نو خرابی افسوس هلاک دی په دغه ورځ کښی دروغجن کوونکیو ته هغو لره چه دوی په چټی (بیکاره) خبرو جوړولو کښی لوبی مشغولتیا کوی.

تفسیر: یعنی چه نن په لوبو تماشو او نندارو کښی مشغولیږی او راز راز (قسم قسم) خبری جوړوی او د لوئی ورځی (آخرت) تکذیب کوی هغوی لره به د آخرت په ورځ کښی سخته سزا ورکوله کیږی او پرته (علاوه) له خرابی او تباهی به بل کوم شی نه وررسیږی.

يَوْمَ يُدَعُّوْنَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿۱۳﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّتِيْ كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ ﴿۱۴﴾

هغه ورځ چه تیل وهلی پوری وهلی شی دوی اور د دوزخ ته په تیل وهلو پوری وهلو سره (وبه ویلی شی دوی ته) دا دی هغه اور چه وئ تاسی چه په دی به مو دروغ ویل (یعنی تری منکران وئ).

تفسیر: یعنی پرښتی به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوی او په تیل وهلو سره ئی تر دوزخ پوری بیائی. او هلته ورته وائی دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چه تاسی به هغه دروغ ګانه.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾

آیا پس سحر کوډی دی دا (عذاب چه وینئ تاسو) که یئ تاسی چه نه ئی وینئ.

تفسیر: یعنی تاسی به په دنیا کښی انبیاء علیهم السلام ته کوډګر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کوډی (سحر) ویلی. اوس نو لږ څه راوښیئ چه دا دوزخ چه د هغه خبر تاسی ته انبیاؤ علیهم السلام درکړی ؤ آیا په رښتیا سره جادو کوډی یا نظربندی ده؟ یا دا چه په دنیا کښی ستاسی سترګی د حق له لیدلو څخه عاجزی وی او نه مو شوی لیدلی دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزی دی؟.

ٱصْلَوْهَا فَٱصْبِرُوٓا۟ أَوْ لَا تَصْبِرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کښی پس صبر وکړئ تاسی یا مه کوئ صبر برابر دی (دغه دواړه کارونه) په تاسی باندی بیشکه هم دا خبره ده چه جزا درکوله شی تاسی ته د هغو (کارونو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه په دوزخ کښی ولویږئ او هلته وویریږئ او ډیر شورماشور چغی په کښی وکړئ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسی چغو ته غوږ کینږدی او نه به مو مرستی (مدد) ته څوک درشی. که په فرض محال تاسی لږ څه چپ شئ نو پر تاسی باندی به څوک رحم کوونکی او زړه

سوځوونکی هم نه پیدا کیږی. لنده ئی دا چه دواړه خبری سره برابری دی. له دی بندی خانی څخه ستاسی وتل سخت دی او هیڅ یوه لاره نه لری هغه کارونه چه تاسی په دنیا کښی کول د هغو سزا او هیداد هم دا د تل دپاره بندیتوب (حبس دوام) او ابدی عذاب دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ
وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾

بیشکه ویریدونکی (له الله ـ ځان ساتونکی له معاصیو) په جنتونو کښی به وی او په نعمتونو کښی به وی میوی خوړونکی خوشالیدونکی به وی په هغو (شیانو) چه ورکړی دی دوی ته رب د دوی او ساتلی دی دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدل په جنت کښی به بالکل مأمون او بی‌فکره اوسیږی. هلته به دوی ته د هوسائی (راحت) ـ آرامی او د عیش هر راز (قسم) اسباب او سامان موجود وی. پرته (علاوه) له هغو څخه آیا یواځی دا ښېنه او انعام لږ دی چه الله تعالیٰ به ئی د دوزخ له اوره وساتی؟!
او وبه ویل شی دغو متقیانو ته له جانبه د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی چه:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ

خورئ او څښئ ښه هضمیدونکی په بدل د هغو (ښو اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی) حال دا چه تکیه کوونکی به ناست وی دوی پر تختونو باندی چه برابر به ایښود شوی وی صف صف.

تفسیر: یعنی د جنتیانو مجلس به هسی وی چه ګرد (تول) جنتیان لکه باچاهان غوندی پخپلو تختونو باندی یو له بل سره مخامخ ناست وی او د هغوی ترتیب به خورا (ډیر) ښه وی.

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حوری ښی ښائسته غټی سترګی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او متابعت کړی وی د دوی اولادونو د دوی په ایمان سره نو پیوست به کړو مونږ په دوی پوری اولاد د دوی او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملانو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندی قائم وی او د هم هغو کاملانو په لاره باندی لاړ شی ـ او هغه خدمتونه چه د دوی اسلافو انجام کړی دی دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کښی سعی وکړی نو د الله تعالیٰ په فضل او کرم به دوی په جنت کښی له هغوی سره یو ځای کیږی که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والی او څومره والی کم او کیفیت کښی راښکته وی نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږی. او ممکن دی چه ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شی. لکه چه له روایتونو څخه معلومیږی او ښکاری. په دی صورت کښی داسی ګمان ونه کړ شی چه د دی کاملانو له ځینی ښو څخه به څه قدر لږ کړ شی او د هغه په بدل کښی د دوی ځوځات (ذریات) ته څه ثواب ورکاوه کیږی. نه دا به د الله تعالیٰ له فضل کرم او احسان څخه وی چه د قاصرینو لږ عمل ته ډیر موقعیت وربښی او هغه د کاملینو تر مقام پوری رسوی.

تنبیه: د ﴿ وَاتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُم ﴾ مطلب چه دی احقر داسی اخیستی دی د «صحیح بخاری شریف» دا حدیث له هغه سره مناسبت لری «**قالت الانصار یا رسول الله ان لکل قوم أتباعا واناقد اتبعناک فادع الله ان یجعل لنا أتباعنا منا ـ قال النبی صلی الله علیه وسلم اللهم اجعل أتباعهم منهم**».

كُلُّ امۡرِيِٕۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٞ ﴿٢١﴾

هر سړی به په هغه عمل چه کړی ئی وی ګروآخته وی (که نیک وی یا بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان ؤ. دلته د «عدل» ضابطه راښیی. یعنی د عدل اقتضاء دا ده هر سړی چه ښه یا بد عمل وکړی له هغه سره سم خپل بدل مومی. زیات له دی څخه د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه هغه تقصیرات ببښی یا ئی کومه درجه لوړوی (اوچتوی).

وَأَمۡدَدۡنَٰهُم بِفَٰكِهَةٖ وَلَحۡمٖ مِّمَّا يَشۡتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د میوو (په هر وقت کښې) او د غوښو له هغه څیز چه د دوی زړه ئې غواړی.

تفسیر: یعنی هر راز (قسم) غوښې ئې چه زړه وغواړی او هره میوه ئې چه په زړه کښې وګرځی بې له ډیله او توقفه ورته حاضر او رسیږی.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿۲۳﴾

یو له بله به اخلی دوی په دغه (جنت) کښې پیالی (د شرابو) چه نه وی چتی (بیکاره) ویل په هغی کښې او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسیر: یعنی کوم وقت چه د شراب طهور دوره وشی نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول (طریقه) یو د بل له لاسه کاسی (ګلاسونه) سره اخلی. خو په دی پاکو شرابو کښې به یوائې خوند نشاط او مزه وی. نشه ـ چتی (بیکاره) خبری او اپلتی به نه وی او په هوش او عقل کښې څه نقصان او فتور نه ورپیښوی. او نه به ګناه کښې څه مرسته (مدد) کوی. او نه کومه بده پیښه ورځنی پیښیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿۲۴﴾

او چاپیر به ګرځی (دپاره د خدمت) پر دوی باندی غلامان ځنکیان د دوی ګواکی دغه (خدام په حسن او پاکی کښې) مرغلری پتی په غلاف کښې ساتلی شوی به وی.

تفسیر: یعنی لکه مرغلری پخپل پوښ (غلاف) کښې به بالکل پاک ـ صاف او شفاف وی. هیڅ دوړه ګرد او غبار نه ورته رسیږی. د دوی د پاکی او ستر حال به هم هم داسی وی.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۲۵﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا
قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿۲۶﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ
السَّمُومِ ﴿۲۷﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿۲۸﴾

او مخ به کړی ځینی د دوی ځینو نورو نه چه پوښتنی به سره کوی (له دنیوی مشقتونو څخه تشکراً) وبه وائی دوی چه بیشکه مونږ رومبی له دی نه وو په اهل خپل کښې ویریدونکی (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندی او وی ساتلو مونږ له عذاب د تودوخی ګرمی (د دوزخ) بیشکه مونږ وو مونږ پخوا له دی څخه (په دنیا کښې) چه عبادت به مو کاوه د دغه (الله) بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ډیر ښه احسان کوونکی خورا (ډیر) رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی جنتیان به په هغه وقت کښې یو د بل په لوری متوجه کیږی او خبری به سره کوی او د خورا (ډیر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسی وائی «ورونو! مونږ په دنیا کښې له الله تعالیٰ څخه ویریدو! او په دی اندیښنی کښې تل اوسیدو چه وروسته له مړینی به په مونږ باندی څه راځی؟ د الله تعالیٰ دی احسان ته وګوریٔ! چه نن مونږ څومره ډاډه ـ مطمئن او مأمون یو چه د دوزخ یو تود باد او ورمه هم مونږ ته نه ده رسیدلی. مونږ له خپل الله تعالیٰ ویریدو او د هغه په مهربانی باندی مو هیله (امید) لرله او د هغه له یاده نه وو غافله او په ذکر او عبادت کښې ئی تل بوخت او لګیا ؤ دا دی چه هغه پر مونږ باندی ډیره مهربانی وفرمایله او ځمونږ دعاء ئی واوریده او له مونږ سره ئی ښه سلوک او احسان وفرمایه.

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه ئی ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون ـ لیونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لیونی ـ کله کاهن ـ کله له پیریانو او شیطانانو څخه خبری اوریدونکی باله او ویل به ئی چه دوی له هغوی څخه څه خبری اوری بیا له هغه سره نوری خبری ګدوی مګر بی عقلان په دی باندی نه پوهیدل چه تر اوسه پوری کوم یو کاهن ـ شاعر ـ یا لیونی داسی پندونه ـ او حکیمانه اصول او داسی خوږی خبری ـ او هسی ښی ویناوی کړی وی؟ نو ځکه الله تعالیٰ خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وائی چه تاسی د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ! او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ! او د دوی له دی چتی (بیکاره) خبرو څخه مه خپه کیږئ! ځکه چه د الله تعالیٰ له فضل او کرم څخه نه تاسی لیونی نه کاهن یئ بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول یی او نصیحت کول ستاسی منصبی فرض دی نو تل په هغه باندی دوام ولرئ!

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾

آیا وائی دوی دی شاعر دی مونږ منتظر یو په ده باندی ګرد (تول) حوادثو د زمانی ته.

تفسیر: یعنی دغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چه دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ خبری آوروی ـ او پندونه ورکوی آیا دا خلق ئی ځکه نه منی چه هغه محض شاعر ګڼی ـ او د دی خبری په انتظار کښی دی هسی چه د پخوانی زمانی ډیر شاعران د زمانی په ګردش کښی مره شوی دی دوی به هم مری او دا خبری به سرپړی او په راتلونکیو زمانو کښی به هیڅ یو بری او کامیابی د دوی په لاس نه ورځی او دا یوائځی د څو ورځو موقتی خبری دی او بس.

قُلْ تَرَبَّصُوا۟ فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسی (هلاک ځما ته) پس بیشکه زه له تاسی سره له منتظرانو څخه یم (اهلاک د تاسی ته).

تفسیر: یعنی ښه دی تاسی ځما انجام ته ګورئ زه به ستاسی انجام ته ګورم ژر دی چه دا غوته به خلاصیږی نو دا به درښکاره شی چه څوک خائب او خاسر دی؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَٰمُهُم بِهَٰذَآ ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾

آیا امر حکم کوی دوی ته عقلونه د دوی په دی (کار) یا دوی یو قوم دی سرکښه شر خوښوونکی تیریدونکی له حده (جګړو او په عنادونو کښی).

تفسیر: یعنی پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیونی ویلو څخه دا ښکاری چه ګواکی هغوی ډیر پوهان او عقلمندان دی نو آیا د دوی عقل او پوه دا ورښیی چه ډیر صادق ـ امین ـ پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر ـ کاهن او لیونی ووائی او د هغه له ښوونی څخه سترګی واړوی که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د وېناؤ په منځ کښی څه فرق او توپیر (امتیاز) نه شی کولی نو دوی څرنګه پوهان او عقلمندان دی؟ مګر حقیقت خو دا دی چه دوی پخپلو زړونو کښی په ګردو (تولو) خبرو باندی په ښه شانی پوهیږی خو په ښکاره داسی چتی (بیکاره) خبری کوی او د شرارت چاری وړاندی کوی.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

آیا وائی دوی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی ده دا (قرآن نه ده داسی) بلکه دوی ایمان نه راوړی (تکبراً عناداً) پس رادی وړی دوی یوه خبره (جوړه کړی شوی) په شان د دی (قرآن په فصاحت بلاغت کښی) که چیری وی دوی رښتینی په دی (وینا).

تفسیر: یعنی داسی خیال کوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه شیان چه آوروی هغه د الله تعالیٰ کلام نه دی بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوی او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالیٰ ته کوی. څوک چه کومه خبره نه منی نو د هغی دپاره په زرهاؤ بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړوی. کوم سری چه په یوی خبری باندی باور نه لری او زړه ئی نه کیږی چه یقین پری وکړی نو هم دا راز (قسم) بی سر او پښو احتمالات ورته راوباسی. که څوک وغواړی چه دا ښکاره خبره ومنی نو دومره خبره د هغه د منلو دپاره کافی ده چه د دنیا گرد (تول) طاقتونه که سره یو ځای شی نو د دی پاک قرآن په شان یو کتاب نشی راوړی لکه چه د الله تعالیٰ د ځمکی او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بله ځمکه او آسمان جوړول ممکن نه دی هم داسی د دغه قرآن په شان بل کلام الله جوړول هم مشکل او محال دی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

آیا پیدا کړی شوی دی دوی بی له یو څیز (خالق پخپل سر) یا که دوی پخپله پیدا کوونکی دی د ځانونو خپلو آیا پیدا کړی دی دوی آسمانونه او ځمکی (نه ده داسی خالق د تولو الله دی) بلکه یقین نه کوی دوی (او نه ئی منی چه ایمان راوړی په هغه باندی او بندگی وکړی د هغه).

تفسیر: یعنی دغه منکران د الله تعالیٰ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ولی نه منی؟ آیا په دوی باندی هیڅ یو هسی الله نشته چه د هغه حکم منل په دوی باندی لازم وی؟ آیا دوی پرته (علاوه) له کوم پیدا کوونکی څخه پخپل سر پیدا شوی دی؟ آیا دوی خپل ځان خدای گنی؟

داسې خيال كوي چه آسمان او ځمكه د دوی جوړ كړي شيان دي؟ او ځكه په دې قلمرو كښې هر څه چه د دوی زړونه غواړي هم هغسې كوي او هيڅوک د دوی د مخې نيولو واک او اختيار نه لري. دا ګرد (ټول) خيالات باطل او مهمل دي. دوی هم پخپلو زړونو كښې ښه پوهيږي چه هرومرو (خامخا) الله تعالىٰ شته چه همغه پاک الله تعالىٰ د دوی او د ځمكې او آسمان پيدا كوونكې دی. مګر سره له دې علمه دوی له هغه ايمان او يقين څخه چه شرعاً مطلوب دی محروم او بې برخې دي.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ ٱلْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

آيا له دوی څخه دي خزانې (د نبوت نعمت) د رب ستا ! آيا هم دوی دي واكداران (زوروران چه كوي هر كار پخپل سر بلكه دوی ټول د الله تعالىٰ تر حكم لاندې دي).

تفسير: آيا دوی داسې خيال كوي چه ځمكه او آسمان د الله تعالىٰ له جوړ كړيو شيانو څخه دي خو الله تعالىٰ د خپلو خزانو مالكان دوی ګرځولي دي يا د ده په ملک او خزانو باندې دوی په زور او تسلط سره قبضه كړې ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار څرنګه مطيع او منقاد كيدی شي؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

آيا شته دوی ته (اندرپايه چه پرې خيژي آسمان ته او) اوريدل كوي په هغه باندې (خبرې د ملائكو) پس را دې وړي هغه اوريدونكې د دوی يو برهان سند ښكاره (په صحت د اوريدلو د ده باندې).

تفسير: يعنې آيا هغوی داسې دعوی كوي چه دوی پوړۍ (زينه) درولې پر آسمان باندې ختلي دي او هلته ئې له ملأ الاعلى څخه خبرې اوريدلې دي كله چه دوی پخپل سر تر هغه درباره پورې رسيدی شي نو د بل چا متابعت ته اړ (محتاج) نه دي؟ څوک چه هسې دعوی كوي نو بسم الله رادې شي او خپل حجت ـ قاطع سند لامع برهان او بيان دې راوړاندې كړي. اوس په حماقت او جهالت د مشركانو كښې فرمائي چه:

أَمْ لَهُ ٱلْبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

آیا هغه (الله) لره لونی دی (په زعم ستاسی) او تاسی لره ځامن دی.

تفسیر: یعنی آیا دغه منکران الله تعالیٰ له خپل ځان څخه ښکته گنی؟ معاذ الله لکه چه د دوی د لونو او ځامنو له ویشلو څخه راڅرگندیږی. نو ځکه د هغه د احکامو او هدایتونو په مخ کښی غاړه ایښودل د خپل شان کسر بولی.

أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿۴۰﴾

آیا ته غواړی له دوی څخه (ای محمده!) څه اجر بدل پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوی دی (او ځکه درڅخه تاووی مخ او نه مؤمنانیږی له عناده).

تفسیر: یعنی آیا دا خلق ځکه ستاسی خبری نه منی چه الله تعالیٰ دی نه کړی تاسی په ارشاد او تبلیغ باندی له هغوی څخه څه باړه مزدوری او معاوضه غواړئ چه د هغه د درونالی لامله (له وجی) تور خوری.

أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿۴۱﴾

آیا په نزد د دوی (علم د) غیب دی نو دوی ئی لیکی (له هغه نه).

تفسیر: یعنی آیا پخپله الله تعالیٰ پر دوی باندی وحی لیږی او لکه پیغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروی چه دوی ئی لیکی لکه چه د انبیاؤ علیهم السلام وحی لیکلی کیږی نو ځکه دوی ستاسی پیروی ته څه ضرورت نه لری. بلکه نه ده دا خبره چه له دوی څخه علم د غیب وی بلکه دوی صرف ضد نیولی دی نو ځکه ایمان نه راوړی.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿۴۲﴾

آیا اراده لری دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا) پس هغه کسان چه کافران شوی دی هم په دوی باندی مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومی).

تفسیر: یعنی له دغو پاسو خبرو څخه هیڅ یوه خبره نشته. نو بیا آیا داسی اراده لری چه له

پیغمبر سره فریب دروغ چل او مکر وکړی ـ او په خفیه ډ تدابیرو په پټو غوټو سره حق مغلوب؟ یا ئی له منځه وباسی؟ که داسی وی نو په یاد ئی ولرئ چه هغه مکر ـ چل او فریب گرد (ټول) د هم دوی په غاړه کښی لویږی ژر به دوی ته دا څرگنده شی چه آیا حق مغلوب کیدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکی او فناء کیدونکی دی؟ بلکه حق خامخا غالب دی او پخپله هم دوی په هم دغه خپل کنستلی کوهی کښی لویږی.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بی له الله پاکی ده الله لره له هغه شی چه دوی ئی ورسره شریکوی (نور).

تفسیر: یعنی آیا بی له الله تعالیٰ بل کوم حاکم یا معبود ئی تجویز کړی دی چه د مصیبت په وقت کښی د هغوی مرسته (مدد) وکړی او د هغه عبادت دوی د الله تعالیٰ له عبادت څخه بی پروا کړی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه دا گرد (ټول) اوهام او وساوس دی او د الله تعالیٰ ذات له گردو (ټولو) څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک ـ مثیل ـ مقابل او مزاحم نشی کیدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾

او که ووینی دوی یوه ټوټه له آسمانه رالویدونکی نو وبه وائی (دا) وریځ ده پریړه (غټه) یوه پر بلی باندی سوره شوی.

تفسیر: یعنی په حقیقت کښی له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته. او یوائځی یوه خبره ده چه هغه عناد او ضد دی او د هغه لامله (له وجی) دا خلق هره رښتیا خبره دروغ گڼی ـ او د هغی په دروغ بللو باندی ټینگ ولاړ دی ـ د دی خبری کیفیت دا دی که د دوی له غوښتنی سره سم د آسمان یوه ټوټه هم راولویږی او دوی هغه پخپلو سترگو سره هم ووینی نو بیا هم هغه ته خبری جوړوی او څه په څه تأویل په کښی کوی مثلاً وائی به چه دا د آسمان ټوټه نه ده بلکه د وریځی یوه پریړه (غټه) حصه ده چه منجمد شوی راولویده. لکه چه د کرل (یخ) لوئی دړی کله کله رالویږی. ښه نو د هسی متعصبو معاندانو د منلو او قبلولو هیله (امید) او توقع په څه دول (طریقه) کیدی شی؟.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿٤٦﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چه یو ځای شي دوی له ورځې خپلې سره هغه چه پکښې وبه لوېږي پر دوی باندې تکه (تندر) (د برېښنا یا بې هوشه هلاک کړی شي) هغه ورځ چه وبه نه کړي دفع له دوی نه کید مکر د دوی هیڅ خیز (له عذابه د الله) او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته (امداد) وکړه شي.

تفسیر: یعنې په هسې معاندینو پسې زیات لوېدل دومره په کار نه دی. پرېږدئ چه د څو ورځو له مخې لوبې وکړي او خبرې جوړې کړي. آخر هغه ورځ راتلونکې ده چه د الله تعالیٰ د قهر برېښنا تکه (تندر) پرې ولوېږي او د دوی هوش او حواس والوځي. او د ژغورنې (نجات) هیڅ ترتیب به ئې په کار نه ورځي. نه له کوم لورې ورته مرسته (مدد) رسیږي. غالباً له دې څخه به قیامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا عَذَابًا دُوْنَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٧﴾

او بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئې کړی (کافران شوی) دی (اخروی) عذاب دی بې له دې (دنیوی) عذابه ولیکن زیاتره د دوی نه پوهیږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ایمانه).

تفسیر: یعنې له دوی څخه زیاتره سرې په دې خبر نه دی چه پرته (علاوه) له آخرته په دنیا کښې هم دوی ته یوه سزا او هیداد رسیدونکې دی ـ ښائې چه له دې څخه د بدر غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده!) حکم د رب خپل ته بیشکه ته په ځای د لیدلو ځمونږ کښې ئې (او ساتو دې له اضراره).

تفسیر: یعنې له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکوینې او تشریعې حکم انتظار وباسې چه ژر به ستاسې او د هغو په منځ کښې فیصله وکړي او تاسې ته به د مخالفینو له خوا هیڅ نقصان نه رسیږي ځکه چه تاسې ځمونږ د قدرت تر سترګو لاندې یئ! او ستاسې ساتنه او حفاظت ځمونږ د قدرت په غاړه دی!.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

او تسبیح وایه پیوست له حمده د رب خپل سره په هغه وقت کښې چه راپاځیږې (له خوبه یا له مجلسه).

تفسیر: یعنی له صبر ـ تحمل ـ سکون او اطمینان سره تل د الله تعالیٰ په تسبیح ـ تحمید او عبادت کولو کښې مشغول اوسېږه! په تیره بیا کله چه له خوبه را پاځیږئ ـ یا لمانځه ته ودریږې! یا له مرکی څخه تشریف یوسئ. په دی حالاتو کښې د تسبیح او تهلیل او د نورو اذکارو دیر ترغیب او تاکید شوی دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

او په بعض د شپې کښې پس تسبیح وایه د دغه (الله) او د وروستو د ستوریو څخه (یعنی د شپې په آخره هم تسبیح وایه).

تفسیر: د شپې له دی برخې څخه ښائی چه د تهجد وقت مراد وی. او د ستوریو نه شا گرځولو وقت گهیځ (سحر) دی ځکه چه په دی مهال (وخت) کښې گرد (تول) ستوری د سحر په رڼا (رڼرا) کښې پټیږی.

تمت سورة الطور ولله الحمد والمنة.

سورة النجم مكية الاآية (۳۲) فمدنية وهى اثنتان وستون آية وثلث ركوعات
رقمها (۵۳) تسلسلهاحسب النزول (۲۳) نزلت بعد سورة الاخلاص.
د «النجم» سورت مکی دی ـ برته (علاوه) د(۳۲) آیته څخه چه مدنی دی. (۶۲) آیته (۳) رکوع لری.
په تلاوت کښې (۵۳) او په نزول کښې (۲۳) سورت دی. وروسته د«الاخلاص» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾

قسم دی په ستوریو باندی کله چه پریوځی (غروب وکړی یا راوخیژی طلوع وکړی) نه دی گمراه شوی ملگری (رسول) ستاسی او نه ئی لاره ورکه کړی ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملگری څخه نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی. یعنی نه دوی د غلط فهمی لامله (له وجی) له لاری څخه وتلی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهیدلی بی لاری تللی دی ـ بلکه هم هغسی چه د اسمان ستوری له ختلو څخه نیولی تر پریوتلو پوری په یوه تاکلی (مقرر کړی) تگ او لاری باندی درومی او یوی خوا بلی خوا ته نه خوځیږی د نبوت لمر هم په همغه ډول (طریقه) د الله تعالیٰ په تاکلی (مقرر کړی) لاری باندی برابر ځی او هیچری یوه او بل لوری ته نه ځی او نه امکان لری چه تری مخالفت وکړی او که یو قدم او یو پل دی خوا او هغی ته کوږ شی نو هغه غرض چه د دوی په بعثت پوری تړلی دی لاس ته نه راځی. انبیاء علیهم السلام هم د نبوت د آسمان ستوری دی چه د هغوی له رڼا (رڼرا) څخه توله دنیا هدایت او لاره مومی. هسی چه د ستوریو له لویدلو څخه وروسته ځلیدونکی لمر راخیژی هم دا راز (قسم) د گردو (تولو) انبیاؤ له تشریف وړلو څخه وروسته محمدی لمر د عربو له مطلع څخه راوخوت. نو کله چه قدرت د دی ظاهری ستوریو نظام دومره محکم جوړ کړی دی چه په هغوی کښی د هیڅ راز (قسم) تزلزل او اختلال ځای نشته نو ښکاره ده چه د دی باطنی ستوریو او روحانی لمر او سپوږمی انتظام به څومره مضبوط او محکم وی چه په هغوی پوری د تولی دنیا او نړی سعادت او هدایت تړلی دی.

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

او خبری نه کوی (محمد) له هوا (خپلی) نه ـ نه دی دغه (قرآن) مگر وحی ده چه ورته لیږلی شوی ده.

تفسیر: یعنی مخالف عمل او کار چیری ـ د دوی له مبارکی خولی څخه داسی یو توری هم نه دی وتلی چه د دوی په نفسانی غوښتلو باندی مبنی وی. بلکه دوی هر هغه شی چه د دینی امورو په نسبت فرمایلی دی هغه د الله تعالیٰ رالیږلی وحی ده. او هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ له حکمونو سره سم ؤ. د دوی په منځ کښی متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث وایه شی.

عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۝۵ ذُوْ مِرَّةٍ ؕ

ښوولې ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل) چه خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنی اصلي وحی لیږونکی الله تعالیٰ دی خو د هغه په وسیله چه دا وحی تر دوی پورې رسیږي او هغه چه په ښکاره ډول (طریقه) ده ته ښوونه کوی هغه د ډیرو قوتونو څیښتنه (خاونده) ـ خورا (ډیر) زوروره ـ حسینه ـ او وجیهه پرښته ده چه هغی ته «جبریل امین» وایه شي. لکه چه د (التکویر) په سورت کښې ئې هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلی دی.
﴿ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۙ ذِيْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِيْنٍ ۙ مُّطَاعٍ ثَمَّ اَمِيْنٍ ﴾ الآیة ـ

فَاسْتَوٰى ۝۶ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ۝۷

بیا برابر کیناست او هغه ؤ په کنارو لوړو (اوچتو) (له آسمانه).

تفسیر: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسرینو شرقي افق مراد کړی دی چه له هغه ځایه سپیده داغ رابریښي نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کښې یو ځلی حضرت جبریل امین پخپل اصلي صورت سره ورښکاره شو چه پر یوه کرسي باندې ناست ؤ. په هغه وقت کښې د آسمان یوه څنده (غاړه) تر بلې څندې (غاړې) پورې د هغه له وجود څخه ډکه ښکاریده او خورا (ډیره) لویه او ویروونکې په نظر راتله چه له دی امله (وجی) محمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څخه وویرید نو د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۝۸ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۝۹ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى ۝۱۰

بیا نژدې شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدې شو پس ؤ په منځ د نژدې والي د دوو لیندو یا ډیر نژدې له دی نه هم پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چه وحی ئې وکړه.

تفسیر: یعنی جبریل علیه السلام سره له دی چه له خپل اصلی مستقر سره تعلق لری خو سره له هغه هم رابنکته شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره ورنژدی شو چه د دواړو په منځ کښی د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتی په خپل هغه وقت کښی الله تعالیٰ پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی ورنازله کړه. غالباً له دی څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وی ﴿ يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنذِرْ ﴾ الآية - یا به نور احکام وی.

تنبیه: په ﴿ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴾ کښی د محققینو په نزد (او) د شک دپاره نه دی بلکه داسی ترکیب په پوره تاکید او مبالغه سره د زیادت د نفی دپاره وی یعنی په تاکلو (مقررولو) سره دا وربنوول مقصود نه دی چه د (قوسینو) فاصله ده که له هغه څخه هم لږ ؤ؟ هو! دومره وربنکارول مقصد دی چه په هیڅ حال او په هیڅ صورت له ده څخه زیاته فاصله نه وه په دی موضوع کښی نوری ډیری خبری هم شته چه د نورو مفسرانو له خوا لیکلی شوی دی.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ⑪

نه ؤ ویلی دروغ زړه (د محمد) هغه (جبریل) چه لیدلی ئی ؤ (په سترګو).

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترګو سره ولید او زړه ئی ورته وویل چه په دی وقت کښی په زړه پوری هم هغسی چه ښائی ته جبریل علیه السلام ته وګوره او په دی کښی ته هیڅ غلطی نه کوی او د یوه شی په ځای بل شی په نظر نه درځی په دی ویلو کښی د ده زړه رښتین ؤ. حق تعالیٰ هم داسی د پیغمبرانو په زړونو کښی د پرښتو پیژندګلو اچوی او که په خپله رسول پر پرښتو باندی ډاډینه (اعتماد) ونه لری نو بل ته به په څه ډول (طریقه) ډاډینه (تسلی) ورکړی.

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ⑫

پس آیا تاسی جګړه کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کښی چه ده لیدلی دی.

تفسیر: یعنی وحی لیږونکی الله او وحی راوړونکی هسی پرښته ده چه د هغی صورت - سیرت - فهم - حفظ او نور صفات ګرد (ټول) ښائسته او ښه او د هغی ګرد (ټول) قوتونه کامل دی. او بیا داسی سره نژدی شول او وحی ئی ور ورسوله چه پیغمبر هغه پخپلو سترګو سره ولید او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه. نو آیا په هسی لیدلی شوی او ښه اوریدلی شوی څیز کښی تاسی لره د داسی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کولو څه حق شته؟ چه خامخا په کښی

فضول بحثونه او بیکاره جګړې او تکرارونه وکړئ.

اذا لم تر الهلال فسلم　لناس رأوه بالابصار

ته چه میاشت په سترګو نه وینې وئې سپاره

هغه چاته چه ئې وینې په لیمو

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ﴿۱۳﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿۱۴﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ محمد هغه (جبریل) په راښکته کیدلو کښې بل ځلې په نزد د ونې د بیرې سدرةالمنتهیٰ (چه منتها د علم د خلقو دی) په نزد د هغې دی جنت الماویٰ (یعنی ځای د هستوګنې د مؤمنانو).

تفسیر: حضرت شاه رحمة الله علیه لیکی «دوهم ځلې ئې جبریل علیه السلام پخپل اصلی صورت د معراج په شپه په اووم آسمان کښې د بیرې له ونې سره ولید چه هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کښې ویش سرحد دی یعنی چه پاسنی خلق لاندې او ښکتنی خلق پورته نشی تلی او د هغه په خوا کښې جنت ئې هم وکوت.

تنبیه: څرنګه چه د جنت انګور ـ انار او نوری میوی له دنیوی میوو سره نه قیاس کیږی او یوائې د نامه اشتراک د هغوی په منځ کښې شته هم داسی دا بیره هم د دنیوی بیرو سره نشی قیاس کیدی. دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه هغه بیره به څرنګه اونه وی لنده ئې دا چه هغه ونه د دی خوا او د هغې خوا په سرحد کښې ولاړه ده هغه اعمال احوال او نور چه له دی لوری خیژی او هغه احکام او امرونه چه له پاسه راښکته کیږی د هغو ګردو (تولو) منتهیٰ هم دا اونه ده له ګردو (تولو) روایتونو څخه داسی راووځی چه د دی ونی بیخ په شپږم آسمان کښې او څانګې ئې تر اووم آسمان پوری غځیدلی دی والله اعلم.

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿۱۶﴾

(لیدلی ؤ محمد جبریل لره) کله چه پټی کړی هغې ونې د بیری لره هغه څه چه پټ کړی ئې ؤ.

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ انوارو او تجلیاتو پر دی ونی باندی پلوشی اچولی وی او د پرښتو د

هجوم او کثرت دا حال ؤ چه د دی ونی له هری پانی سره یوه پرښته په نظر راتله. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه (ما یغشی) طلائی پتنونه (پتنگان) دی یعنی ډیر ښه صورت لری چه د هغی په لیدلو سره زړه خوښیږی په دی وقت کښی د دی ونی د بهار او د سینگار او د هغی د حسن او جمال داسی یو حال دی چه هیڅ یو مخلوق د هغی صفت په الفاظو سره نه شی کولی ښائی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له خبرو سره موافق په معراج کښی د الله تعالیٰ لیدنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته میسره شوی وی دا د هغه بیان د دی آیت په ابهام کښی منطوی او مندرج وی ځکه چه د پخوانیو آیتونو په نسبت د حضرت بی‌بی عائشی صدیقی په احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له هغی شخه د پروردگار لیدل مراد نه دی یواځی د جبریل علیه السلام رؤیت مراد دی. ابن کثیر له مجاهد شخه چه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له خاصو اصحابو شخه دی تر دی آیت لاندی دا الفاظ لیکی **(کان اغصان السدرة لؤلؤا ویاقوتا وزبرجداً فرآها محمد صلی الله علیه وسلم ورأی ربه بقلبه)** او دا رؤیت څرنگه چه یواځی په قلب سره نه بلکه په قلب او بصر یعنی دواړو سره حاصل شوی دی لکه چه له (مازاغ البصر) شخه ښکاره ده ښائی ځکه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د طبرانی په ځینو روایتونو کښی فرمایلی دی **(رآه مرتین مرة بقلبه ومرة ببصره)** دلته به له دوه ځلی لیدلو شخه دا مطلب وی چه په یوه وقت کښی ئی دوه ډوله ولید **(کما قالوا فی حدیث انشق القمر بمکة مرتین)** په ظاهری سترگو سره هم او د زړه په سترگو سره هم ولید شو لیکن په یاد دی وی چه دا هغه رویت نه دی چه د هغه نفی په ﴿ لَاتُدۡرِكُهُ الۡاَبۡصَارُ ﴾ کښی کړی شوی ده ځکه چه له هغی شخه غرض د احاطی د نفی کول وی یعنی کتنه هغه نشی احاطه کولی برسیره په دی کله چه له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه شخه پوښتنه وشوه چه د رؤیت دعوی د ﴿ لَاتُدۡرِكُهُ الۡاَبۡصَارُ ﴾ له آیت شخه مخالفه ده نو وی فرمایل **«ویحک ذاک اذاتجلی بنوره الذی هو نوره ـ رواه الترمذی»** معلوم شوی دی چه د الله تعالیٰ انوار او تجلیات متفاوت دی ځینی انوار قهره للبصر دی ځینی داسی نه دی او د رؤیت الرب رؤیت فی الجمله په دواړو درجو باندی صادقیږی او ځکه ویل کیږی د رؤیت هغه درجه چه مؤمنانو لره په آخرت کښی په برخه کیږی هلته به کتنی داسی تیزی او تیری کیږی چه د هغی تجلی د لیدلو طاقت ولری چه هغه په دنیا کښی چاته نه حاصلیږی هو! یوه خاصه درجه رؤیت سیدنا محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د معراج په شپه کښی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له روایت سره موافق میسر شوی دی چه په دی خصوصیت کښی هیڅوک له دوی سره شریک کیدی نشی او هم د دی انوارو او تجلیاتو تفاوت او تنوع په ملاحظه ویل کیږی چه د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په اقوالو کښی هیڅ تعارض نشته. کیږی چه حضرت صدیقه بی بی عائشه به د یوی درجی نفی کوی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ئی په بلی کښی اثبات کوی او هم داسی د ابوذر رضی الله تعالیٰ عنه په روایاتو (رایت نورا) او (نورانی اراه) کښی هم تطبیق ممکن دی. **والله سبحانه وتعالیٰ اعلم**

مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾

نه وی کرځیدلی سترګی د (محمد بلی خوا ته) او نه دی تیری شوی (له حده).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه د محمد صلی الله علیه وسلم سترګو ولید په پوره تمکن او اتقان سره ؤ نه کتنه کږه شوی ده او نه ښی او کینی او ښکته او پورته خوا ته اوښتی ده او نه له مبصر څخه تجاوز کړی وړاندی تیر شوی دی پس په هغه شی باندی نښتی ؤ چه د هغه ښوونه منظور وه د باچاهانو په دربار کښی هر شی چه ورښوول کیږی د هغه نه لیدل او هغه شیان چه نه ورښوول کیږی د هغو په لیدلو پسی لویدل دواړه عیب دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دی دواړو څخه پاک ؤ.

لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾

خامخا په تحقیق لیدلی دی (محمد) له (ځینو) دلائلو (د قدرت) د رب خپل چه ډیر لوی ؤ.

تفسیر: د ﴿ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ ﴾ په تفسیر کښی هغه بیان چه شوی دی برسیره په هغه باندی هغه نور شیان چه لیدلی او اوریدلی ئی وی هغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره دی.

اوس څوک توان لری چه وپوښتی بڼ وال بیا
بلبل څه وویل ګل واوریدل څه څه وکړل سبا؟
اکنون کرا دماغ که پرسد زباغبان
بلبل چه ګفت ګل چه شنید وصباچه کرد؟

اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ﴿١٩﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿٢٠﴾

آیا پس وینئ تاسی لات او عزیٰ او منات (په مرتبه کښی) دریم بل له دغو (یعنی دغه بتان بیخی بیکاره شیان دی).

تفسير: يعنى د هغه الله تعالىٰ په مقابل کښې چه د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته د دى سپکو او ناولو شيانو له نوم اخيستلو څخه شرم په کار دى.

تنبيه: «لات ـ عزىٰ ـ مناة» د هغى زمانى د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دى. د دوى له منځه (لات) د طائفيانو په نزد ډير معظم ؤ. او (مناة) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزىٰ) د قريشو او بنى کنانه او نورو په نزد دومره لوى معزز ؤ چه له هغو دوو ړومبنيو څخه ئى ده ته عزت ورکاوه. او (عزىٰ) چه په مکه معظمه کښې نخلى ته نژدى ؤ بيا (لات) چه په طائف کښې ؤ بيا له دوى څخه وروسته په دريمه درجه (مناة) ؤ چه له مکى څخه لرى او مدينى ته نژدى ؤ. علامه ياقوت رحمة الله عليه په معجمالبلدان کښې هم دا ترتيب نقل کړى ليکى چه قريشو د کعبى شريفى د طواف په وقت کښې داسى ويل « **اللات والعزىٰ ومناة الثالثة الاخرىٰ ـ هٰؤلآء الغرانيق العلىٰ وان شفاعتهن لترتجىٰ**» په ځينو تفاسيرو کښې پر دى ځاى کښې يوه قصه نقل کوى چه د محدثينو د جمهورو له اصول سره د صحت تر درجى پورى نه رسيږى. او که فى الواقع هغه لره کوم اصل هم وى نو ښائى هم دا به وى چه ځمونږ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په هسى جرګه کښې چه د مسلمانانو او کافرانو لوئى ډلى پکښې ګډى وډى او مخلوطى ناستى وى دا سورت ئى ولوست. او د کفارو دا عادت ؤ چه د قرآن د لوستلو په وقت کښې به ئى هسى شورماشور لګاؤ چه تر څو ئى څوک وانه ورى لکه چه الله تعالىٰ د حٰمٓ السجدة په څلورمه رکوع کښې فرمائى ﴿وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ﴾ کله چه حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دا سورت ولوست کوم شيطان کافر خپل غږ د دوى له غږ سره يو ځاى کړى د دوى په لهجه او د وينا په تقليد سره به ئى هغه الفاظ ويلى وى چه د ګردو (تولو) کافرانو په ژبو سواره ؤ نو ځکه د (**تلک الغرانيق العلىٰ** الخ) له الحاق څخه له دى آيتونو سره او له دى تصرف څخه چه په تعبير او اداء کښې شوى وى د هغو کفارو په زعم مطلب بالکل اوښتى دى او له ذم څخه (معاذ الله) مدحى ته رسيدلى دى که نه ښکاره خبره ده چه د نبى پر ژبه شيطان کله دومره تسلط لرى او دا ډول امکان لرى؟ د هغه شى ابطال چه وروسته راځى نو د هغه صفت مخکښې څه معنى لرى؟.

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثٰى ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴿٢٢﴾

آيا تاسى لره (اى کفارو) هلکان دى او دغه (الله) لره لونى دى دا (قسمت د اولاد) په دى شان قسمت دى ډير کوږ ناکاره.

تفسير: ياقوت په (معجم البلدان) کښې ليکى چه کافرانو دا بتان د الله تعالىٰ لونى بللى خو اول الله هغه لوى ذات دى چه صفت ئى په ﴿لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ﴾ سره شوى دى او بالفرض که د اولاد تقسيم هم وماته شى نو دا تقسيم څومره خراب او بيکاره دى چه تاسى خپلو ځانونو ته هلکان

او الله تعالیٰ ته لونی ورکوئ (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ

نه دی (دا بتان) مگر خو تش نومونه دی چه ایښی دی تاسی دوی لره تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بتانو) باندی کوم برهان ـ علمی سند.

تفسیر: یعنی په تیرو (ګټو) او ونو باندی یو څه نوم ږدی چه د هغوی پر خدائی باندی کوم برهان او علمی سند نه لری بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دی هغوی ته تاسی پخپلو خیالونو کښی که د الله تعالیٰ لونی یا د هغه هلکان یا بل شی وایئ دا ګردی (تولی) چتی (بیکاره) او د خولی خبری دی چه هیڅ صحیح نه دی او نه څه حقیقت لری.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾

متابعت نه کوی دوی مګر خو د ګمان خپل او د هغه شی چه غواړی ئی نفسونه د دوی او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت لار ښوونه.

تفسیر: یعنی سره له دی چه د الله تعالیٰ له خوا د هدایت رڼا (رنړا) راغلی ده او سمه لاره ئی راښوولی ده مګر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو په توره تیاره کښی سره نښتی دی. هغه ګمانونه چه د وړوکی په شان د دوی خیال ته رسیږی او هغه آرزو او هیله (امید) او خبره چه د دوی په زړونو کښی ګرځی سم د لاسه هم هغسی کوی له تحقیق او بصیرت سره د دوی هیڅ علاقه ـ ارتباط او سروکار نشته.

أَمْ لِلْإِنسَٰنِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ ٱلْءَاخِرَةُ وَٱلْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ ع

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چه غواړی ئی (له نبوت او اخروی سعادت؟ بلکه نشته!) پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچائی د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنی هسی اټکل او ګمان کوی چه دا بتان به ځمونږ سپارښت کوی دا خو تش خیال او تشی آرزوګانی دی آیا هر هغه تمنا او آرزو چه سړی ئی وکړی هغه ئی په لاس ورځی په یاد ئی ولرئ چه د دنیا او آخرت ګردی (تولی) ښیګنی (فائدی) د الله تعالیٰ په لاس کښی دی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یعنی د بتانو عبادت څخه ستاسی لاس ته څه ورځی ګټه (فائده) همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری ئی سړی مومی.

وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِنْۢ بَعْدِ أَنْ يَّأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾

او ډیری دی له ملائکو څخه په آسمانونو کښی چه نه دفع کوی شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مګر وروسته له هغه چه اذن حکم وفرمائی الله دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی او راضی وی په شفاعت ئی.

تفسیر: یعنی د دی بتانو حقیقت څه دی د آسمانی هستیدونکیو د مقربو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځی. هو! د هر چا په حق کښی چه پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړی هغه د کار شی دی او هغه له هر چا څخه چه خوښ وی همغه ګټور دی. ښکاره ده چه هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثٰى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ يَّتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی خامخا نوموونه ږدی پر ملائکو باندی په نوم اینښودلو د ښځو سره او نشته دوی ته په دی وینا کښی هیڅ علم پوه متابعت نه کوی دوی مګر خو د ګمان او بیشکه ګمان نه دفع

كوى له حق څخه هيڅ شى.

تفسير: هر څوک چه په آخرت باندى يقين او باور نه لرى هغه له سزا او هيداد څخه بيفكره كيږى او په داسى بيباكى او بيفكرى كښى اخته كيږى چه الله تعالىٰ ته بد نسبتونه كوى او مثلاً وائى چه پرښتى ښځى او د هغه لونى دى دا محض د دوى جهالت او ناپوهى ده ځکه چه پرښتى له نارينتوب او ښځيتوب سره هيڅ تعلق او علاقه نه لرى. او الله تعالىٰ به څرنګه اولاد ولرى؟ که څوک په رښتيا او ټينګو خبرو باندى قائم وى نو په داسى ګمانونو اټكلونو او اوهامو او چټى (بيكاره) خبرو پسى چه هيڅ كار ورځنى نه جوړيږى نه ګرځى. او آيا داسى اټكلونه او تخمينات د ثابته ؤ حقائقو قائم مقام كيدى شى؟

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چه مخ ئى ګرځولى دى له ذكره زموږ او نه لرى اراده مګر خو د ژوندون لږ خسيس دا (اختيارول د ده دنيا لره) ځاى د رسيدلو د دوى دى له علمه پوهه (د دوى).

تفسير: يعنى د هر چا برستن او نالى چه د دنيا دا څو ورځى ژوندون دى او په هغه كښى هسى منهمك شى چه الله تعالىٰ او آخرت ور څخه هير وى او هيڅ خپل فكر ورته نه نيسى نو تاسى د دوى اپلتو او چټى (بيكاره) خبرو ته زيات مه متوجه كيږئ! هم هغسى چه هغوى له الله تعالىٰ څخه مخ اړوى تاسى هم د هغوى له شرارت او بدى څخه مخ واړوئ! په پوه باندى څو مو دوى پوهولى دى ولى هغوى ځان پرى نه پوهوى. نو له بدطينتو سريو څخه د حق منلو توقع لرل او د هغوى په فكر او غم كښى خپل ځان پخول او ويلى كول بيكاره دى. د دوى فكر فقط د هم دى دنيا فورى نفع او نقصان ته رسيږى. له دى څخه وړاندى د هغوى فكر نه رسيږى. دوى څه پوهيږى چه وروسته له مړينى د حقيقى مالک په دربار كښى حاضريږى او د ذرى ذرى شمير وركوى. د دوى علمى جداوجهد يواځى د بهائمو په شان د ګيډو ډكول او د شهوت شړل دى. پرته (علاوه) له نفسانى او شهوانى غوښتنو څخه بل شى ته نه متوجه كيږى.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بيشكه رب ستا هم دى ښه عالم دى په هغه چا باندى چه ګمراه شوى دى له

لاری د ده څخه (چه اسلام دی) او هم دی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندی چه سمه لاره ئی موندلی ده.

تفسیر: یعنی هغه چه په گمراهی کښی پروت دی او هغه چه په سمی لاری باندی رهی (روان) دی دوی ټول سره د هغوی د مخفی استعداداتو له ازل راهسی پاک الله ته معلوم او الله تعالیٰ پری ښه خبر دی. او سم له هغه سره هر کار کیدونکی دی. هر څومره زیار (کوشش) چه وویستل شی پرته (علاوه) له هغه څخه بل کوم شی نه کیږی برسیره پر هغه الله تعالیٰ پخپل محیط علم سره له هر یوه سره د هغه له احوالو سره سمه او برابره معامله کوی. نو ځکه تاسی ځان یوی خوا ته ونیسی او د هغو معاندینو معامله الله تعالیٰ ته خوشی کړئ او ور وئی سپارئ.

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۙ لِيَجْزِىَ الَّذِيْنَ اَسَآءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَيَجْزِىَ الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحُسْنٰى ۝

او خاص الله ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) (پیدایښت) لپاره د دی دی چه جزاء ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه بدی ئی کړی وی په (سبب) د هغه (بد) عمل چه کړی ئی وی او جزاء ورکړی هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی وی په نیکو (اعتقادونو او ښو) عملونو سره (په جنت).

تفسیر: یعنی د هر سړی احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی. او د ځمکی او د آسمان پر هر شی باندی د هغه واک (اختیار) او قبضه ده. بیا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کښی د هغه په مخ کښی څه ممانعت موجود کیدی شی. بلکه که په غور سره وگورئ نو ځمکه او د آسمان دا گردی (ټولی) کارخانی د هم دی دپاره پیدا کړی شوی دی چه د هغو په نتیجه کښی د ژوندون یوه بله غیر فانی سلسله قائمه کړه شی تر څو په هغی کښی بدانو ته د هغوی د بدی او نیکانو ته د هغوی د نیکی بدل ورکړ شی.

اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ؕ

(نیکوکاران) هغه کسان چه ځان ساتی له کبائرو لویو گناهونو څخه او له فواحشو قبیحو کارونو څخه مگر وړی وړی گناه (لکه نظر کول حرامو ته او

نور د دی پشان بښل کیږی له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسیر: د صغیری او کبیری گناه فرق د نساء د سورت په تفاسیرو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی. د (لمم) په تفسیر کښی څو خبری شته. ځینی وائی هغه خیالات او چرتونه دی چه د گناه په نسبت په زړونو کښی گرځی خو له قوی څخه فعل ته نه وځی هغه لمم دی. ځینی له هغه څخه صغیره گناه مراد اخلی. ځینی وائی هغه گناه چه په کولو باندی ئی اصرار نه کوی. یا ئی خپل عادت ونه گرځوی. یا هغه گناه چه توبه ورځنی وکړی مراد دی. ځمونږ په نزد ډیر ښه تفسیر همغه دی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د (النساء) د سورت په تفاسیرو کښی لیکلی دی. مگر دلته ئی په ترجمه کښی د نورو معانیو گنجائش هم پری ایښی دی.

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ۚ

بیشکه رب ستا واسع (فراخ کوونکی د ښښنی او) د مغفرت دی.

تفسیر: نو ځکه له ډیرو وړو گناهونو څخه تیریږی او توبه قبلوی او گنهگاران نه مأیوس کوی. که په هره لویه او وړوکی گناه باندی ئی پوښتنه کولی نو د امید ځای به چیری پاتی کیده.

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ ۖ فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴿٣٢﴾

هغه ښه عالم دی په تاسی باندی کله چه پیدا ئی کړئ تاسی له ځمکی څخه او کله چه وئ تاسی (پټ) بچی په گیډو د میندو خپلو کښی نو مه ستایئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل (چه ستایئ به ځانونه خپل) هم دغه (الله) ښه عالم دی. په هغه چا باندی چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له معاصیو).

تفسیر: یعنی که د تقویٰ څه توفیق الله تعالیٰ چاته ورکړی نو دی دی لوئی نه کوی! او خپل ځان دی نه ستائی! ځکه چه پاک الله د هر سړی له لوئی او پاکی او تقویٰ نه په ښه شان خبردار دی. او له هغه وقته ورښکاره ده چه دوی لا د دی وجود او شتوالی په دائره کښی قدم او پل نه ؤ ایښی. هر سړی لره ښائی چه خپل اصل او ماهیت دی نه هیروی. د چا ابتداء چه له خاورو څخه شوی وی او بیا ئی د مور د گیډی په تیاره کښی له ناولی وینی څخه خواره مونډلی وی او په هسی ځای کښی پاللی شوی وی او وروسته له هغه څخه له نورو ډیرو روحانی او جسمانی

کمزوریو سره مخامخ شوی وی په پای (آخر) کښې که الله تعالیٰ د خپل فضل او کرم له مخې هغه ته یو لوړ (اوچت) مقام وروبښې او هسک (اوچت) لوړ ځای ته دی ورسوی نو هغه ته نه ښائی چه په هغه باندی لوئی وکری. او ځان د هغه لوی مقام مستحق وبولی هغه کسان چه په حقیقت سره متقیان دی نو هغوی له هسی دعوی کولو څخه شرمیږی. او په دی باندی ښه پوهیږی چه په پوره ډول (طریقه) له ګردو (تولو) کمزوریو څخه ځان ساتل د بشریت له قوت څخه بهتر دی. لږ تر لږه څه ناولیتوب په هر یوه کښې شته پرته (علاوه) له هغو څخه چه د الله تعالیٰ له لوری ساتلی شوی وی.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه مخ ئی واړاوه (له ایمانه او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل ئی هیر کړ او د خپل اصلی خالق او حقیقی مالک له لوری ئی مخ واړاوه.

وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾

او ور ئی کړ لږ شی (له مقرره مال څخه) او منع ئی کړل نور (او سخت پری تینګ شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی لږ څه ایمان ئی راوړ بیا ئی زړه کلک شو». مجاهد رحمة الله علیه او نور لیکی چه دا آیت د ولید بن مغیره په باره کښې نازل شوی دی چه هغه څمونږ د پیغمبر لږ څه خبری واوریدی او د اسلام په لوری ئی لږ څه رغبت پیدا شو او د کفر له سزا څخه ویریده نژدی ؤ چه مسلمان شی چه یوه کافر ورته وویل داسی مه کوه! چه زه ستا ګرد (تول) جرائم پخپله غاړه اخلم او ستا له لوری ګرده (توله) سزا زه به ځان تیروم په دی شرط سره چه لږ څه مال ماته راکړی. هغه دا خبره ومنله او د مقرر شوی رقم څه قسط ئی هم ور ورساوه او بیا ئی انکار وکړه نو په دی صورت سره د ﴿ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴾ معنی به داسی کیږی چه څه مال ئی ورکړ او بیا ئی لاس وویست.

أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾

آیا شته له ده څخه علم د پټو (خفی شیانو) پس دی وینی (نجات خپل).

تفسیر: یعنی آیا دا د غیب خبر ئی لیدلی دی چه هغه ته به د کفر سزا نه رسیږی؟ او بل سری به پخپل ځای ودروی او په رښتیا سره به دی خلاصیږی؟.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شی) چه ؤ په صحیفو پانو د موسیٰ کښی او (په صحیفو پانو) د ابراهیم کښی هغه (ابراهیم) چه وفاء ئی کړی وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندی پوره تینګ ولاړ ؤ. او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ئی په ځای کړل او د هغه د احکامو په تعمیل کښی ئی لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾

(په صحف مذکوره ؤ کښی دا دی) چه نه پورته کوی هیڅ نفس پورته کوونکی بار پیتی د بل نفس.

تفسیر: یعنی د موسیٰ او د ابراهیم علیهما السلام په صحیفو کښی داسی مضمون ؤ چه د الله تعالیٰ په مخکښی یو مجرم د بل مجرم پیتی نشی اخیستی. او هر یو سری خپل سؤال او جواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلی.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾

او بله دا چه نشته هیڅ انسان لره مګر (جزاء د هغه شی) چه کړی ئی دی.

تفسیر: یعنی سری چه هر څه پخپل زیار او کوشش سره ګټی هغه د ده دی. او هیڅوک د بل نیکی او بدی نشی اخیستی. پاتی شوه دا خبره که څوک پخپله خوښه خپل ځینی حقوق بل ته وربښی او د الله تعالیٰ منظور شی. دا بیله خبره ده چه د هغه تفصیل له حدیث او فقهی څخه معلومیدی شی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾

او بیشکه (دا چه) جزا د سعی عمل د ده ژر ده چه وبه ښوولی شی (ده ته) بیا به جزاء ورکړی شی هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نیکی نیکه ـ د بدی بده).

تفسیر: یعنی د هر چا سعی او کوشش به د هغه په مخ کښی کیښوود شی او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کیږی.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾

او بیشکه (دا چه) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (تولو) (مخلوقاتو پس له مرګه چه ورځی ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالیٰ په لوری کیږی او تول شیان په پای (آخر) کښی هغه الله تعالیٰ ته رجوع او ورتګ کوی او د ده له مخی به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کیږی.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) خندوی او ژړوی او بیشکه همغه (الله) وژنی او ژوندی کوی او (دا چه) بیشکه همغه (الله) پیدا کړی ئی دی جوړی نر او ښځه.

تفسیر: یعنی په دی نړی (جهان) کښی ګرد (تول) متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړی دی. د شر او د خیر خالق همغه الله تعالیٰ دی. د خوښی او د غم کیفیات د هغه په لاس کښی دی ـ خندول ـ ژړول ـ لار ښوول ـ ګمراه کول ـ ژوندی کول او مړه کول ـ نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان تول د دی خالق د کون و مکان له کارونو شخه دی.

مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيۡهِ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰ ﴿٤٧﴾

له یوه څاڅکی اوبو د (منی) څخه کله چه وڅڅاوه شی (په رحم کښی) او (دا چه) بیشکه په ده باندی دی پیدا کول د دوهم ځلی (پس له مرګه).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه له یوه څاڅکی اوبو څخه ئی نر او ښځه پیدا کری دی نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دی د یوه پیدایش له ښوولو څخه ئی په بل پیدایش باندی هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغۡنَىٰ وَأَقۡنَىٰ ﴿٤٨﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) غنی کوی او خزانی ورکوی (یا خواروی).

تفسیر: یعنی مال ـ خزانه ـ جایدادونه ټول د هغه ښښه دی. ځینی د (اقنیٰ) معنی (افقر) اخلی یعنی هغه ځینی غنی کوی او ځینی فقیر اکرب کوی دا معنی له ړومبنی سیاق سره مناسبه ښکاری ـ ځکه چه د متقابلو شیانو ذکر له اول تر اخر پوری راغلی دی او که اول مطلب واخیست شی نو د هغه په مقابل کښی ښائی چه اهلاک کیښود شی چه ذکر ئی وروسته راځی یعنی خزانی ـ مال او دولت هغه ورکوی او زیاتوی ئی او همغه دیر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او ټبرونه تباه او بربادوی.

وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ ﴿٤٩﴾

او (دا چه) بیشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی چه ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه او داسی ئی ګانه چه د عالم په پیښو او احوالو کښی هغه دیر تأثیر او اغیزه (اثر) لری دلته دا راښکاروی چه د «شعری» رب هم الله تعالیٰ دی او د دنیا ګردی (تولی) پیښی او لاندی باندی او نور د ده د قدرت په لاس او واک (اختیار) کښی دی بی وځلی (شعری) هم لکه یو معمولی مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کښی زیار (کوشش) کوی او په هغه کښی کوم مستقل تاثیر او اغیزه (اثر) هیڅ نشته.

وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٥٠﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) وژلی هلاک کړی دی عادیان ړومبی.

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام قوم.

وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبْقَىٰ ۝٥١ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ۝٥٢

او (هلاک کړی ئی دی) ثمودیان پس باقی ئی پری نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه) او (هلاک کړی ئی دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه بیشکه چه دوی ؤ هم دوی ډیر ظالمان او ډیر سرکشان.

تفسیر: یعنی تر سلهاؤ کلونو د الله تعالیٰ رسول حضرت نوح علیه السلام ته ئی هسی ډیر سخت ضررونه او ایذاوی رسولی چه د هغو له ویلو څخه د هر سړی زړه خوږیږی او راتلونکیو لره ئی بده لاره وېرانیستله.

وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ۝٥٣ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ۝٥٤

او هغو کلیو اړولیو شویو لره ئی ښکته راوغورځول (ځمکی ته پس له پورته کیدو نه) پس راولوید په هغه باندی هغه څه چه راولوید (یا پس پټ ئی کړه هغه څه چه پټ ئی کړل).

تفسیر: یعنی د تیږو (ګټو) باران او وریا ئی پری وکړه دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ۝٥٥

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوی ته (ای کافره انسانه؟).

تفسیر: یعنی د داسی مفسدانو ـ ظالمانو ـ او باغیانو تباه کول او له منځه لری کول او ورک کول هم د الله تعالیٰ ډیر لوی انعام او ښېنه ده. آیا د داسی نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالیٰ دروغجنوی.

هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ۝٥٦

دغه (محمد رسول الله هم) ویرووونکی دی له (جملی د) ویرووونکیو ړومبنیو
شخه.

تفسیر: یعنی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام شخه هم داسی ویرول کوی لکه چه له دوی ځنی وړاندی نورو پیغمبرانو هم کفار ویرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

رانژدی شو راتلونکی (قیامت) نشته هغه لره پرته (علاوه) له الله ښکاره
کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعنی قیامت ډیر نژدی شوی دی خو د هغه تاکلی (مقرر) وقت پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل چاته په ښکاره ډول (طریقه) نه دی معلوم او کله چه تاکلی (مقرر) وقت ئی راشی نو هیڅ یو طاقت هغه نشی ستنولی (واپس کولی) که الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه په دفع باندی قادر دی ـ خو هغه ئی هم نه لری کوی.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾
وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس له دی خبری (قرآن) شخه تعجب کوئ تاسی (انکاراً ای منکرانو) او
خاندئ تاسی (تمسخراً) او نه ژاړئ (خوفاً) او تاسی غافلان یئ (له هغه شی
چه مطلوب دی تاسی ته) چتی (بیکاره) لوبی کوئ.

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه نژدیوالی د خبر له اوریدلو شخه بایده ؤ چه تاسی د الله تعالیٰ له ویری په ژړا کیدئ او ویریدئ او د خپلی ژغورنی (نجات) تیاری به مو کاوه. مگر تاسی په خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ او په غفلت او بیفکری کښی په چتی (بیکاره) لوبو کښی اخته یی.

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾ السجدة

پس سجده کوئ تاسی (خاص) الله ته او عبادت کوی د هم دغه (الله نه د نورو).

تفسیر: یعنی یو عاقل او یوه لره نه ښائی چه له انجامه غافل شی ـ او په پند ـ نصیحت او پوهولو باندی توکی او مزاح وکړی او پړی وخاندی بلکه ښائی چه د بندگی لاره غوره کړی! او مطیع او منقاد اوسی! د عاجزی او نیاز وچولی (تندی) د الله تعالیٰ په دربار کښی کیږدی!
تنبیه: په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چه د (النجم) سورت ولوست دی پخپله هم په سجده پریوت او نورو گردو (تولو) مسلمانانو او مشرکانو هم چه هلته حاضر ؤ سجده وکړله. حضرت شاه ولی الله قدس سره لیکی چه «په دی وقت کښی پر گردو (تولو) باندی د الٰهی یوه غنشیه راښکته شوه او په یوه غیبی او قهری تصرف سره تولو طوعاً او کرهاً سرونه په سجده کیښودل یواځی یو بدبخت چه په زړه کښی ئی سخت مهر ؤ سجده ئی ونه کړه خو له ځمکی څخه ئی لږ څه خاوره پورته کړه او پر هغی باندی ئی خپل وچولی (تندی) کیښود او وی ویل چه ماته دومره کافی دی.

تمت سورة «النجم» ولله الحمد والمنة

سورة القمر مكية الا الآيات (٤٤) و (٤٥) و (٤٦) فمدنية وهي خمس وخمسون آية وثلٰث ركوعات رقمها (٥٤) تسلسلهاحسب النزول (٣٧) نزلت بعد سورة «الطارق».
د «القمر» سورت مکی دی ماسواء له (٤٤) ؤ (٤٥) ؤ (٤٦) آیاتونو څخه چه مدنی دی (٥٥) آیته دری رکوع
لری په تلاوت کښی (٥٤) او په نزول کښی (٣٧) سورت دی وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

رانژدی شو قیامت او څیری دوه توتی شوه سپوږمی.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کښی تشریف درلود (لرلو)

ـ د کافرانو یوی لوئی جرگی له دوی ځخه یوه معجزه وغوښته ـ دوی وفرمایل چه د آسمان په لوری وگوریځ! ناڅاپه سپوږمی له منځه دوه ټوټی شوه یوه ټوټه ئی د لمرخاته په لوری ـ او بله ټوټه ئی د لمر پریوتو په لوری لاړه په منځ کښی ئی غر حائل ؤ ـ کله چه د کافرانو جرگی دا لویه معجزه ولیده سره ئی وویل چه «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمی باندی سحر جادو کوډی کړی دی». دغی معجزی ته (شق القمر) وائی او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چه وروسته له دی ځخه به هر شی لکه دا شلیږی او چوی طحاوی او ابن کثیر او نورو د دی واقعی د تواتر دعوی کړی ده او له کوم عقلی دلیل سره تر اوسه پوری د هسی واقعاتو محال کیدل نه شی ثابت کیدی ـ او یواځی د استبعاد په بناء باندی داسی قطعی الثبوت شیان نه شی تردید کیدی. بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی. ورځنیو واقعاتو ته ځوک معجزه ویل شی؟ ځمونږ هغه مستقل مضمون دی وکوت شی چه په «المحمود» کښی د معجزاتو او خوارق العاداتو په نسبت خور شوی دی. پاتی شوه دا خبره که (شق القمر) واقع شوی وی نو په تواریخو کښی ولی هغه نشته! په یاد ئی ولریځ چه دا قصه د شپی ده نو په ځینو ملکونو کښی د مطالعو اختلاف په سبب په دی وخت کښی ورځ وه او په ځینو ځایونو کښی نیمه شپه او خلق به اوده ؤ او که ځینی وی او په خلاصه هوا کښی ناست وی او هر چیری اسمان هم صاف او شین وی نو عادتاً دا ضروری نه ده چه هغوی ټول د آسمان په لوری هسی وگوری چه هیڅ سترگی ئی له سپوږمی ځینی په بل لوری وا نه وړی. که پر ځمکی باندی د سپوږمی رڼا (رڼرا) وی او آسمان هم شین وی نو د هغی د دوو ټوټو کیدلو ځخه د هغی په رڼا (رڼرا) کښی کوم محسوس فرق او توپیر (تفاوت) نه ځرگندیږی. برسیره په دی دا قصه د ځو ړبو (ثانیو) پیښه وه. مونږ وینو چه ډیر ځلی د سپوږمی تندر (خسوف) پیښیږی او تر ډیر وقت پوری ځندیږی (وړدیږی) ولی په ملیونو انسانان نه پری خبریږی په تیره بیا چه په هغی زمانی کښی لکه نن غونډی رصدخانی او نور آلات او ادوات هم نه ؤ او نه دومره مکمل او وسیع انتظامات او نه د تقاویمو ـ جنتریگانو زیادت ؤ او نه دومره اشاعت ؤ. په هر حال د دی معجزی نشتوالی په غربی تاریخونو کښی د دی د تکذیب دلیل نشی کیدی او په شرقی تواریخو کښی د دی معجزی ذکر شته. په هندوستان کښی د (مالیبار) د مهاراجی د اسلام سبب هم دا واقعه شوی ده.

وَإِن يَرَوۡاْ ءَايَةٗ يُعۡرِضُواْ وَيَقُولُواْ سِحۡرٞ مُّسۡتَمِرّٞ ﴿٢﴾

او که ووینی دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر ځنگ به شی دوی (مخ به واړوی) تری او وائی به دوی (دغه) سحر کوډی دی قوی چه له پخوا راهیسی راځی.

تفسیر: یعنی پخوا له دی هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسی سحر او کوډو دعاوی کړی دی

هم هغسې چه هغه تللي دي ـ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

او دروغجن کوي دوی (حق لره) او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو او هر کار قرار نیوونکي دی (سره له کوونکي خپل په نعیم یا جحیم کښې).

تفسیر: یعنې د هغوی عذاب هم په خپل وقت باندې راتلونکی دی او هغوی لره هغه هلاک او ګمراهي چه د الله تعالیٰ په علم کښې تاکلي (مقرر) شوې ده هیڅ وړاندې وروسته کیدونکي نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلي دي دوی ته خبرې د اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شي چه په هغه کښې امتناع سرزنش ؤ (له کفره).

تفسیر: یعنې د قرآن کریم په وسیله هر راز (قسم) احوال او د تباه شویو قومونو واقعات دربښکاره شوي دي که په هغو باندې غور وکړئ نو د الله تعالیٰ له لورې لویه تنبیه او ویښول دي. راغلي دي دغو منکرانو ته دغسې پند چه:

حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسیدلی پس هیڅ نفع نه رسوي (دوی ته) ویروونکي (انبیاء قرآن مواعظ) نو مخ وګرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعنې قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده که څوک ئې په ښه نیت او پوره توجه سره ولولي نو په زړونو کښې ئې ځای نیسي او په کښې لویړی مګر د افسوس ځای دلته دی چه سره د دومره لار ښوونې او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومي او په سمه لاره نه راځي او هیڅ یو نصیحت او پوهول په دوی باندې خپل اثر نه اچوي هومره چه دوی ویوهوي هم هغسې چه په تیږو (ګټو) کښې موږی (میخ) نه ننوځي پند هم د هغوی په زړونو کښې کار نه کوي نو ځکه د هسې غتو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فکر کښې ډیر زیات مه اوسئ تاسې د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره ادا

وفرمایی ـ اوس نو د زیات تعاقب ضرورت نشته پریږدئ چه هغوی د خپلی هستوګنی د ځای په لوری ور درومی.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ۝٦

(او یاده کړه هغه) ورځ چه راوبولی (دوی لره) بلونکی یو شی نااشنا ته (چه حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسیر: یعنی د حشر د ډګر (میدان) په لوری د شمیر (حساب) ورکولو دپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ویریدونکی خړی خواری به وی سترګی د دوی.

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی به ئی د خوف او ندامت لامله (له وجی) په ډیر ذلت او ندامت سره سترګی ځوړی او مړی وی او له ډیره شرمه به ځمکی ته ګوری.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝٧ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

رابه وځی دوی له قبرونو څخه ګواکی دوی به ملخان مچان وی خواره واره چه تلوار کوونکی به وی په لوری د بلونکی خپل.

تفسیر: یعنی ګرد (تول) ړومبنی او وروستنی خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځی او د مچانو په ډول (طریقه) سره به په ځمکه کښی تیت پیت او خواره شی. او د الله تعالیٰ په مخ کښی به د خپلو چارو د جزاء دپاره په ډیر تلوار سره حاضریږی.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝٨

وائی به کافران دا ورځ ده ډیره سخته.

تفسير: يعني د هغې ورځې د ویرونکیو احوالو او شدائدو لامله (له وجې) او د خپلو جرائمو له تصوره به کفار داسې ووائي چه دا بده سخته ورځ ده! وبه لیده شي چه نن به څه رابانندې تیریږي. وروسته دا راښیي چه قیامت او د آخرت عذاب پخپل وقت بانندې راتلونکی دی. ډیرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کښې هم یوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾

دروغجن کړي دي پخوا له دوی څخه قوم د نوح نو دروغجن کړ دوی بنده ځمونږ او وی ویل چه (دغه نوح) لیونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسير: کفارو به تهدیداً ویل ای نوحه که ته له خپلو هسې خبرو نه اوړې نو مونږ به دې تر ډبرو (ګټو) لاندې خښ کړو! ګواکې په داسې ویرولو سره ئې د هغوی خبرو ته غوږ نه نیو او د ده خبرې په توی تللې. ځینې د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسې کوي چه لیونی یا بادسار یا رنځور دی او سد (هوش) او عقل ترې ورک دی. (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾

پس دعا سؤال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسې چه) بیشکه زه مغلوب عاجز شوی یم نو بدل مې واخله (له کفارو).

تفسير: یعني له سلهاؤ کلونو پوهولو سره هم کله چه څوک د دوی په خبرو بانندې ونه پوهیدل نو دوی هغوی ته ښیرې وفرمایلې او وی ویل «آلویه څیښتنه (خاونده) ! زه اوس د دوی له لار ښوونې څخه عاجز شوی یم. پر دوی بانندې ځما هدایت او لار ښوونې هیڅ اغیزه (تاثیر) او اثر ونه کړ. اوس نو ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله! او پر ځمکه بانندې هیڅ یو کافر ژوندی مه پریږده!».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾

نو وېرانیستل مونږ ورونه د آسمان په اوبو ډیرو راتوئی شویو سره (له آسمانه) او وبهولی مونږ له ځمکې څخه (هم) چینې بیا سره ګډې شوې تولې اوبه (د آسمان او د ځمکې) په هغه کار باندې چه تاکلې مقرر شوی ؤ (چه اهلاک د قوم د نوح ؤ).

تفسیر: یعنې اوبه داسې سختې راوشوریدې لکه چه د آسمان ګرد (تولو) ورخونه خلاص شوي وي او لاندې د ځمکې تولې اوبه هم له یوې مخې د باندې راوخوتیدلې او دومره زیاتې اوبه راووتې لکه چه د ځمکې مخ د لویو چینو یوه مجموعه شوه، بیا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره ګډې شوې د هغه کار دپاره حاضرې شوې چه د الله تعالیٰ له خوا لا پخوا له هغه تاکلې (مقرر) شوی ؤ. یعنې د نوح علیه السلام د قوم تباهي ـ هلاکت او ډوبیدل.

وَحَمَلْنٰهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ﴿۱۳﴾ تَجْرِيْ بِاَعْيُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بېړۍ چه) خاونده د تختو پلنو او میخونو پریړو (غتو) وه چه تلله ګرځیده په ځای د لیدلو د سترګو ځمونږ.

تفسیر: یعنې د دې ویروونکي طوفان په وقت کښې د نوح علیه السلام بېړۍ ځمونږ تر کتنې حفاظت او نګرانۍ لاندې وه. او په ډیره هوسائۍ (راحت) او آرامۍ سره د اوبو په سر ګرځیده.

جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿۱۴﴾

(واقع شوی ؤ دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چه کفران د احسان ئې کړی شوی ؤ (چه نوح دی).

تفسیر: یعنې کفارو د نوح علیه السلام بې قدري وکړه او د الله تعالیٰ د خبرې له منلو څخه ئې مخ واړاوه. دا وه د هغه سزا او انتقام چه د لوی طوفان او سخت څپان په ډول (طریقه) وروړسیده.

وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَاۤ اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق پریښودله مونږ دغه (بېړۍ) یو دلیل (د قدرت خپل) نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی فکر کوونکی لره په دی واقعی کښی د قدرت ډیر دلائل او د عبرت زیاتی نښی دی یا ئی دا مطلب چه نن د کشتی وجود په دنیا کښی هغه قصه را په یادوی او د الله تعالیٰ د لوی قدرت لویه نښه ده ځینی وائی چه عیناً همغه د نوح علیه السلام کشتی تر ډیری مودی پوری پاتی او د (جودی) پر غره باندی پرته وه تر دی چه د دی امت د خلقو تر سترګو هم تیره شوی وه. والله اعلم.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

پس څرنګه ؤ عذاب ځما (په دوی چه می هلاک کړل ټول په طوفان) او ویرول (ځما په ژبی د نوح).

تفسیر: یعنی ځما عذاب ئی ولید چه څومره ویروونکی دی او ځما دارول څومره په ځای او رښتیا دی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن دپاره د یادولو او پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی له قرآنه پند اخیستل ډیر آسان دی ځکه هغه مضامین چه د ترغیب ـ ترهیب ـ انداز ـ تبشیر او نورو په نسبت دی هغه ګرد (ټول) بالکل صاف ـ سهل ـ ساده او آسان او مؤثر دی او دومره سهل او صاف دی چه هر سړی په لږ فکر او غور سره پری پوهیږی.

تنبیه: د آیت مطلب دا نه دی چه قرآن یواځی یو سطحی او معمولی کتاب دی. او دقائق ـ حقائق او غوامض پکښی نشته ځکه چه د هغه علیم ـ خبیر د کلام په نسبت به هسی اټکل او ګمان څوک وکړی شی؟ آیا داسی دی فرض کړ شی کله چه پاک الله له خپلو بندګانو سره خبری کوی نو معاذ الله له خپلو لایتناهی علومو څخه بالکل جلا (جدا) کیږی؟ او ساده خبری کوی؟ یقیناً د ده په کلام کښی هسی ژور حقائق او دقائق شته چه د هغو لټول د نورو په خبرو کښی چټی (بیکاره) او عبث دی. نو ځکه په حدیث کښی راغلی دی «**لاتنقضی عجائبه** د قرآن عجائب او اسرار له سره ختم کیدونکی نه دی» د دی امت علماء او د دی ملت حکماء د دی پاک کتاب د دقائقو او اسرارو په نسبت او د هغو د خبایاؤ په لټولو او د زرهاؤ احکامو استنباط په شاؤ خوا کښی خپل عمرونه صرف کړی دی خو سره له هغه هم د هغه پای (آخر) او

انتهاء ته نه دی رسیدلی.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ⑱ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ⑲

دروغجن کړی ؤ عادیانو (هود) نو څرنګه ؤ عذاب ځما او ویرول ځما بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد ډیر سخت په ورځی نحسی (د بدی) کښی چه تل وی بدی ئی (پر دوی باندی چه په کښی اهلاک شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی بدی او نحوست پورته نه شو تر څو ګرد (تول) سره تمام نه شول او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل» هغه ورځی منحوسی ګڼلی کیږی ـ لکه چه په ناپوهانو کښی مشهوره ده. که هغه ورځ د عذاب د راښکته کیدلو په نسبت تل منحوسه وګڼله شی نو کومه ورځ به بختوره وګڼله شی. په قرآن کریم کښی تصریح ده چه هغه عذاب اووه شپې او اته ورځی پرله پسی وو. اوس نو وښیئ چه په دی تقدیر د اونی (هفتی) کومه ورځ به له نحوسته تشه وی؟

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ ⑳

چه را ایستل به (باد له پتو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکی دوی تنی د خرماؤ وی چه له بیخه را ایستلی شوی په ځمکه پریوتلی وی.

تفسیر: د عاد قوم ډیر پیاوړی (بهادر) قوی او د لویو جثو او ونو (قد) خاوندان ؤ خو دوی د دی سخت باد او د لویی سیلئ له ورښه داسی سر په ځت راولویدل لکه چه د کجورو ونی چه له سته او بیخه وویستلی شی او هغه خوا وغورځولی شی.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ㉑ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ㉒ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ㉓

نو څرنګه ؤ عذاب ځما او ویرول ځما (له بیخه ایستل می) او خامخا په

تحقيق آسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (انبیاء او نور) ویروونکی.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن کړ او حال دا دی چه د یوه نبی دروغجن کول عیناً د تولو پیغمبرانو دروغجن بلل دی ځکه چه د دین په اصولو کښی دوی ګرد (تول) یو د بل مصدقان او مؤیدان دی.

فَقَالُوٓا أَبَشَرًا مِّنَّا وَٰحِدًا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چه یو دی متابعت وکړو (مونږ چه ډیر یو) ده لره بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا به یو په ګمراهی او لیونتوب کښی (نو نه ئی کوو متابعت).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه آسمانی پرښته نه دی بلکه مونږ غوندی یو سړی دی هغه هم یو بیکس او یوائی چه هیڅ یو قوت او ملګری ورسره نشته دی غواړی چه مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوی او حال دا دی چه دا کار له سره هیڅ کیدونکی نه دی که مونږ د ده په خبرو باندی وغولیږو او د ده په لومه کښی بند شو نو دغه به ځمونږ سخته غلطی او ناپوهی ـ حماقت څرګند کړی بلکه دا کار به له لیونتوب سره سم وی هغه مونږ ویروی چه که تاسی ځما دا خبری ونه منئ نو په اور کښی لویږئ او ځمونږ په نزد په اور کښی لویدل دا دی چه مونږ د ده خبرو ته غوږ کیږدو او تابع ئی وګرځو.

ءَأُلْقِىَ ٱلذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحی په ده باندی په منځ ځمونږ کښی (نه ده شوی وحی) بلکه دی ډیر دروغجن متکبر دی (چه پخپله ځان غتوی).

تفسیر: یعنی پیغمبری ته د نورو خلقو په منځ کښی یوائی هم دغه پاتی ؤ؟ ګردی (تولی) خبری ئی دروغ دی! خامخا ځان لوی راښیی! تکبر کوی او وائی چه زه د الله تعالیٰ له لوری استائی او پیغمبر یم! او ګرد (تول) قوم ته ښائی چه ځما خبری ته غوږ کیږدی او اطاعت می وکړی او حکم می ومنی! نو تردیداً فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چه:

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ ٱلْكَذَّابُ ٱلْأَشِرُ ﴿٢٦﴾

ژر ده چه پوه به شي دوی صباح (په وقت د نزول د عذاب کښې یا په ورځ د قیامت کښې) چه څوک دی هغه ډیر دروغجن متکبر.

تفسیر: یعنی ډیر ژر معلومیږی چه د دی دواړو په منځ کښې دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ

بیشکه مونږ لیږونکی یو د اوښې دپاره د فتنې ازمویښت د دوی.

تفسیر: یعنی د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تیږې (ګټې) څخه اوښه را وویسته او ور ومو لیږله او د هغې په وسیله مو دا په عملی ډول (طریقه) هم ښکاروله چه له هغوی څخه کوم یو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول خبری منی؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنې کار کوی؟

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ ۖ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (یعنی وګوره! چه څه نتیجه راوځی؟) او خبر کړه دوی (په دی) چه بیشکه اوبه ویشلی شوی په منځ د دوی (او د اوښې) کښې هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوی دی (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی هغه اوښه به په هر وار چه اوبو ته تله نور بودګان (څاروی) او حیوانات به له هغې څخه ویریدل او لرې به تښتیدل نو د الله تعالیٰ له لوری وار او نوبت مقرر شو چه یوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلې او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې نو توره ئی واخیسته) پس پرې ئی کړی پښې (د هغې اوښې او مړه ئی کړه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یوه بدکاره ښځه وه چه حیوانات ئې ډیر ؤ هغې خپل یو آشنا وسراښاوه (ولمساوه) او هغه د دې اوښې پښې پرې کړې او وې وژله نو نازل شو پرې عذاب پس له دریو ورځو نه».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ۝٣٠ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ۝٣١

پس څرنګه ؤ عذاب ځما او ویرول ځما. بیشکه مونږ ولیږه مونږ پر هغو باندې غږ یو (د جبریل) نو شول دوی لکه وچ مات شوی (توټې توټې خس خاشاک واښه شپول جوړوونکی).

تفسیر: یعنې پرښتی یوه سخته کریکه وکړه چه د هغې لامله (له وجې) د هغو ګردو (تولو) زړونه وچاودل او تول سره هک پک او ترهور (حیران) پاتې شول او هسې راوبریښیدل لکه چه د وښو یوه لوبه کوټه د بودګانو (څاروو) تر پښو لاندې غوبل شوی وی او ګرد (تول) سره ګوډ او مات او چیت او بوس بوس شوی وی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ۝٣٢ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ۝٣٣

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی؟ دروغجن کړی ؤ قوم د لوط ویروونکی انبیاء لره.

تفسیر: یعنې دوی حضرت لوط علیه السلام ته دروغجن وویل او په داسی کار سره چه د یوه نبی تکذیب ئې وکړ ګواکې د ګردو (تولو) انبیاؤ تکذیب ئې وکړ یا دروغجن کړی قوم د لوط لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ۝٣٤ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ۝٣٥

بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد کانی ویشتونکی مګر کورنی د لوط ومونږ ژغورل (وموساتل) دوی په پیشمنی کښی له جهته د مهربانی له نزده ځمونږ هم داسی (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چه شکر وباسی حق منونکی وی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پیشمنی کښی له خپلو کورنیو سره روغ رمټ ووتلو او هغوی ته هیڅ ربړ (تکلیف) او عذاب ونه رسید. او ځمونږ عادت هم داسی دی چه حق پیژندونکیو او شکر ویستونکیو بندګانو ته هسی جزا ورکوو.

وَلَقَدۡ أَنذَرَهُم بَطۡشَتَنَا فَتَمَارَوۡاْ بِٱلنُّذُرِ ۝٣٦

او خامخا په تحقیق ویرولی ؤ (لوط) دوی لره له نیولو ځمونږ ځخه نو شک وکړ دوی په ویرولو (د هغه کښی).

تفسیر: یعنی د هغو په خبرو کښی به یی چتی (بیکاره) ویناوی شبهی جګړی کولی او هغه به ئی دروغجن کاوه (په ویلو د ده کښی).

وَلَقَدۡ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيۡفِهِۦ فَطَمَسۡنَآ أَعۡيُنَهُمۡ فَذُوقُواْ عَذَابِي وَنُذُرِ ۝٣٧

او خامخا په تحقیق غوښتی ؤ دوی له دغه (لوط ځخه) میلمانه د هغه (بدکاری ته) نو محو ړندی کړی مونږ سترګی د دوی پس (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وځکئ تاسی ثمر د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: پر هغو پرښتو باندی چه د ښکلیو هلکانو په اشکالو راغلی وی دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندی د لاس اچولو په فکر کښی شول نو مونږ هغوی ړانده کړل چه هر لوری ته ګرځیدل او له هر شی سره لګیدل او هیڅ شی به هغوی ته نه ښکاریده نو ورته ومو ویل چه ړومبی تاسی د دی عذاب خوند وځکئ!

وَلَقَدۡ صَبَّحَهُم بُكۡرَةً عَذَابٞ مُّسۡتَقِرّٞ ۝٣٨ فَذُوقُواْ عَذَابِي وَنُذُرِ ۝٣٩

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته په وقت د صباح کښی عذاب چه ثابت

قرار نیوونکی ؤ (په دوی باندی) نو (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمره د عذاب څما او د ویرولو څما.

تفسیر: یعنی له ړندولو ځخه وروسته مو د هغوی کلی واړول او پر دوی باندی می له پاسه تیږی (ګټی) وورولی له هغه وړوکی عذاب ځخه وروسته دا لوی عذاب ؤ چه پر دوی باندی له پاسه د صباؤن په وقت کښی راولوید.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. او خامخا په تحقیق راغلی ؤ (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکی.

تفسیر: حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکی نهه مشهوری معجزی.

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن کړل هغوی دلائل د قدرت ځمونږ ټول نو ونیول مونږ دوی په نیولو د ذات ډیر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نیول زبردست نیول دی چه د هغه قوت او قدرت له لاسه هیڅوک چیری نشی تښتیدلی ـ لکه چه د فرعونیانو ګرد (ټول) لاؤ لښکر ئی سره له فرعون د قلزم په بحیره کښی هسی سره ډوب کړل چه یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آیا کفار ستاسی (ای عربو!) غوره دی له ړومبنیو (کفارو) د تاسی ځخه یا

تاسي ته (حکم) د خلاصي دی په (پرومبنیو) کتابونو کښې. آیا وائی دوی (چه) مونږ یو تولی مرستی (مدد) کوونکی یو له بل سره بدل اخیستونکی.

تفسیر: الله تعالیٰ د پرومبنیو قومونو قصه اوروی او د هغی په منځ کښی موجوده ؤ خلقو ته خطاب کوی چه آیا له دی موجوده ؤ کافرانو څخه پخوانی کافران کم قوته یا بی شوکته ؤ؟ یا دوی له هغوی څخنی قوی او ښه دی ؟ کله چه مونږ هغو تیرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغیان په سزا کښی تباهی ورکړه نو آیا د دوی تباهی کومه سخته خبره ده؟ یا دوی ته د الله تعالیٰ له لوری کوم لیکلی امر ورکړی شوی دی چه هومره مو چه زړه غواړی شرارت او سرکشی وکړئ تاسی ته هیڅوک سزا نه درکوی یا ئی داسی ګڼلی او تاکلی (مقرر کړی) دی چه څمونږ مجمع او تولنه ډیره لویه ده مونږ به یو له بل سره مرستی (مدد) کوو او ګرد (تول) به په دی وسیله له سزا څخه ځانونه ساتو او هیڅوک به نه پریږدو چه څمونږ په مخ کښی بریالی (کامیاب) شی نو فرمائی الله جل جلاله:.

سَيُهۡزَمُ ٱلۡجَمۡعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چه ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه ګرځوی دوی شاوی خپلی (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسیر: یعنی ژر ده چه دوی ته به د هغوی د دی مجمع حقیقت ورښکاره شی او د مسلمانانو په منځ کښی به ماتی ومومی او شا به وګرځوی لکه چه په بدر ـ احزاب او نورو غزاؤ کښی دغه وړاندی ویل راښکاره شول په دی وخت کښی څمونږ د لوی استاځی په ژبه باندی دا آیت جاری ؤ ﴿ سَيُهۡزَمُ ٱلۡجَمۡعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴾

بَلِ ٱلسَّاعَةُ مَوۡعِدُهُمۡ وَٱلسَّاعَةُ أَدۡهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتی کافی نه ده دوی ته) بلکه قیامت دی وقت ځای د وعدی (د عذاب) د دوی او قیامت ډیر سخت دی (چه نه لری هیڅ علاج) او ډیر تریخ دی (له عذابه د دنیا نه).

تفسیر: یعنی دلته به څه ماتی ومومئ د دوی اصلی ماتی به په هغه وقت کښی وی چه قیامت په سر راودریږی او هغه به د سخت مصیبت وقت وی.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بیشکه گنهگاران په گمراهۍ کښې دي او په اور گرم (د دوزخ او لیونتوب) کښې دي. هغه ورځ چه راکش کړل به شي دوی په اور (د دوزخ) کښې په مخونو د دوی (وبه ویل شي دوی ته زجراً چه) وڅکئ تاسی (مزه) د مس کولو رسیدلو (د اور) د دوزخ.

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښې د غفلت لامله (له وجې) هک بک او حیران پاتې کیږي او دا سودا یې هلته له ککرې څخه راوځي چه په زیرو سترگو او مات اورمیږه د دوزخ په اور کښې راښکوولی شي او وبه ویل شي دوی ته زجراً د ملائکو په ژبه چه «واخلئ اوس لږ څه د دې گرم اور مزه هم وڅکئ!».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

بیشکه مونږ هر شي پیدا کړی مو دی په (ړومبنی ازلی) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالیٰ په علم کښې شته او کټمټ (هو بهو) هم هغسی لیکلی شوی دی او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندی وروسته کیدونکی نه دی. د دنیا عمر، د قیامت وقت او نور ټول شیان د الله تعالیٰ په ازلی علم کښې معین، مقرر او ټاکلی شوی دی چه هغه خامخا په همغه مقرر او مقدر وقت کښې واقع کیدونکی دی او له سره په هغه کښې تقدیم او تاخیر نشی کیدی.

وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾

او نه دی امر ځمونږ (یو شی لره چه اراده مو کړی ده د هغه د پیدا کولو) مگر (امر) یو ځل لکه رپول د سترگو.

تفسیر: یعنی د سترگو په رپولو کښې د هر څیز اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغسی کوی الله تعالیٰ ته د یوه شی په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کښې هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نه واقع کیږی او نه څه ربړ (تکلیف) او مشقت ورپیښیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ مشابه نظائر ستاسي (له سابقه ؤ اممو) نو آيا شته څوک يادوونکي پند اخيستونکي.

تفسير: يعني تاسي غونډي ډير کافران مو تباه کړي دي نو په تاسي کښې دغسي کوم فکر کوونکي نه دی چه د هغو له احواله عبرت واخلي او په صدق سره ايمان راوړي.

وَكُلُّ شَىْءٍ فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

او هر هغه شی چه کړي دي هغوی (ليکلي شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامی د دوی او په) لوح محفوظ کښې.

تفسير: يعني هر يو نيک او بد عمل چه ورسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کښې ليکلي کيږي او د پوښتني په وقت کښې دا ګرد (ټول) کاغذونه او دفترونه وروړاندی کيږي.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خير وی که شر وی) ليکلي شوی دی (په لوح محفوظ کښې).

تفسير: يعني پخوا له دی څخه د هر وړوکيو او لويو شيانو تفصيل په لوح محفوظ کښې ليکلي شوی دی او ګرد (ټول) دفترونه ئې په منظم ډول سره مرتب دی تر دی چه ډير يو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لويدلی.

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

بيشکه ويريدونکي به په جنتونو کښې وي او په ويالو کښې وي (چه څکي له

اوبو شرابو ـ شاتو ـ شودو د هغو) په مجلس (حق) رښتیا (د جنت) کښې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکی (چه هیڅوک ئی نشی عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متقینو انجام بیان فرمائی چه دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالیٰ د استاځی له رښتیا وعدی سره سم په یوه غوره ځای کښې وی چه هلته به ئی د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وی.

اللّهم انک ملیک مقتدر ماتشاء من امر یکون فاسعدنا فی الدین وکن لنا ولا تکن علینا وآتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

تمت سورة القمر بعون الله وتوفیقه

سورة الرحمٰن مدنیة وهی ثمان وسبعون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (۵۵) تسلسلهاحسب النزول (۹۷) نزلت بعد سورة الرعد.

د «الرحمٰن» سورت مدنی دی (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لری په تلاوت کښې (۵۵) او په نزول کښې (۹۷) سورت دی وروسته د «الرعد» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلرَّحْمٰنُ ۝١ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۝٢

رحمٰن ښوولی دی قرآن (هغه چاته چه اراده ئی شوی ده د ښوونی د قرآن).

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ په عطایاؤ کښې لویه عطیه او د ده په نعمتونو کښې له ګردو (ټولو) څخه لوی نعمت او رحمت دی. د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ او د قرآن د علم دا بی څنډی (غاړی) لرونکی لوی بحر او سیند ته وګورئ او بیا ځیر شئ چه انسان ته ئی سره له دومره ضعفه څومره عزت او لوئی د عظیم الشان قرآن په وربښلو سره ورکړی ده ! او دی ضعیف‌البیان انسان ته ئی له آسمانونو او غرونو څخه خورا (ډیر) لوی او درووند شی وربښلی دی او دی ئی د هغه حامل ګرځولی دی چه هغه د رحمٰن هم دا پاک کلام دی. که نه چیری بشر او چیری د الله تعالیٰ کلام؟

تنبیه: د «النجم» په سورت کښې ئې وفرمایل چه ﴿ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴾ الآية ـ او دلته ئې راڅرګندهٔ کړه چه د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالیٰ دی که څه هم د پرښتو په وسیلې سره ئې رالېږي.

خَلَقَ الْإِنسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

پیدا کړی ئې دی انسان بیا ئې ورښوولی دی بیان (خبرې چه د زړه مقصدونه ئې پرې ادا کیږي).

تفسیر: «ایجاد» یعنې د وجود عطاء فرمایل د الله تعالیٰ له لویو نعمتونو څخه دی. بلکه د ګردو (ټولو) نعمتونو بیخ دی او هغه په دوه ډوله (قسمه) دی ایجاد د ذات او ایجاد د صفت نو الله تعالیٰ اول سړی پیدا کړ او په هغه کښې یې د علم بیان صفت هم کېښود. یعنې قوت ئې وروباښه چه د خپل زړه خبره په ډېره صفائي ـ حسن او ښه والي سره اداء کړی شي او د نورو په خبرو او اترو باندی هم ښه وپوهیږي. انسان په دې صفت سره قرآن مجید هم لوستی شي او هم ئې لولولی شي د خیر او شر ـ د هدایت او ضلالت د ایمان او کفر ـ د دنیا او آخرت په خبرو باندی هم په ښه شان سره پوهیږي او هم نور پرې پوهولی شي.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾

لمر او سپوږمي (جاري او روان) دي په حساب سره (چه پخپل تګ کښې نه تیریږي له هغه نه).

تفسیر: یعنې د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندی قائم پاتې کیدل ـ بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلیدل او په سفلیاتو باندی راز راز (قسم قسم) تاثیرات غورځول دا ګرد (ټول) تر یوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دی مجال نشته چه د هغه له ټاکلي (مقرر کړی) دائرې څخه بهر ووځي او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي الله تعالیٰ هغه لوئي ګټې چه د دې دواړو په وسیله خپلو بندګانو ته تل وررسوي. دوی په هغو کښې هیڅ قصور او کوتاهي او لندوالی نشي کولی او پرله پسې دوی د مخلوقاتو په خدمت کښې بوخت او لګیا دي.

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾

او ستوری یا نباتات (چه ساق نه لری د ودریدو) او ونی (چه ساق لری د ودریدو) سجده کوی دوی دواړه (الله تعالیٰ ته دغسی سجده چه له شان د دوی سره مناسب دی او تول د الله تعالیٰ تسبیح وائی چه بل پری نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی د علویاتو په شان سفلیات هم د خپل مالک مطیع او منقاد دی له ورو کی ترکودی (نباتات) څخه نیولی تر غځیدلیو پنگو جلغو (تاکو) لویو ونو او غنو گرد (تول) د هغه د تکوینی امر په مقابل کښی سر په سجده دی که بندگان دوی پخپلو چارو کښی ولگوی نو له هغه څخه هم انکار نشی کولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۝ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ۝٨ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۝٩

او آسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندی) او ایښی ئی دی میزان تله (د عدل پر ځمکه لپاره د دی چه ونه کړئ تاسی تیری په میزان تله (د عدل) کښی (او کوئ معامله په راستی سره) او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه کموئ میزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کښی).

تفسیر: وړاندی تر دی د هسی دوو دوو څیزونو بیان راغلی دی دلته هم د آسمان له پاسوالی سره د ځمکی د ټیټوالی ذکر یی وفرمایه او ښائی په منځ کښی ئی د تلی او میزان ځکه ذکر کړی وی چه زیاتره د تللو په وقت کښی تله له ځمکی څخه هسکه او د آسمان په لوری اوچته وی دا په هغه تقدیر سره دی چه له میزان څخه هم دا هسی او متعارف میزان مراد وی ځکه چه په دی صورت کښی د زیاترو ورکړه راکړه او د معاملاتو سموالی او د حقوقو حفاظت له هغه سره تړلی دی نو د دی لامله (له وجی) ئی هدایت وفرمایه چه د میزان د ایښودلو مقصد هلته حاصلیږی چه نه د اخیستلو په وقت کښی زیات واخیست شی او نه د ورکولو په وقت کښی لږ ورکړ شی او نه د تلی په دواړو پلو او چابریو کښی هیڅ لږ والی او ډیروالی ولید شی او نه د تللو په وقت ډنډی ووهله شی بلکه په ډیر دیانت ـ امانت او نیاو (عدل) سره سم او برابر وتللی شی.

تنبیه: زیاترو اسلافو او پخوانیو مشرانو د میزان له وضع څخه په دی ځای کښی د نیاو (عدل) ټینگوالی د عدل قیام مراد کړی دی یعنی الله تعالیٰ له آسمان څخه اخیستی تر ځمکی او نورو هغو شیانو چه د دوی په منځ کښی شته په هر شی کښی حقانیت او عدالت او مساوات قائم کړی دی او په اعلیٰ درجی سره د هغو شیانو په منځ کښی توازن او تناسب ساتی که په

کائناتو کښې د حق او عدل ساتنه ملحوظه نه وي نو د نړۍ (دنیا) او نړۍ والانو (دنیادارو) او د ګردو (تولو) کائناتو دا تول انتظام او ساتنه او انضباط سره ګدوډ کيده. نو ځکه پر مونږ بندګانو باندې هم لازم دي چه د عدالت او حقانیت په لارې سم او برابر لاړ شو او په هغې باندې مستقیم واوسو. د نیاو (عدل) او انصاف تلې ته هیڅ هسکوالي او تیټوالي ور نه کړو. او نه پر چا باندې تجاوز او زیادت وکړو او نه د چا حق وساتو. په حدیث کښې راغلې دي چه «ځمکه او اسمان په عدل باندې قائم دي».

وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ﴿۱۰﴾

او ځمکه غوړولې تیته کړې ده (الله) دپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې خلق په هغې باندې په آرامې او هوسائې (راحت) سره تګ وکړي. او راشه درشه ولري او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتي.

فِيْهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ﴿۱۱﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿۱۲﴾

په دې (ځمکې) کښې (ډول ډول ـ قسم قسم) میوې دي او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو او (په دې ځمکه کښې دي ډول ډول ـ قسم قسم) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبوئې ورقې د ښو وږمو.

تفسیر: یعنې میوې او دانې هم له ځمکې ښخه راوځي او په غلو او دانو کښې دوه شیان وي. اول دانه چه هغه زیاتره د انسانانو خواړه دي. بل واښه چه هغه د بودګانو (حیوانانو) ازوغه (خوراکه) ده او ځینې نور شیان هم له ځمکې ځني پیدا کیږي چه یا د خوړلو دپاره پکار راځي یا د خوشبوئې دپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخیسته کیږي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۱۳﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدې).

تفسیر: یعنی ای پیریانو او انسانانو په پاس آیتونو کښې ستاسې د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لوئی نښې چه بیان کړې شوې تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو څیزونو په دروغ ګڼلو باندې څغردوالی او جراءت وکړئ ایا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لائق) دی بلکه نه دی. عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکی «کله چه کوم سړی دا آیت ولولی ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ یا ئې واوری نو داسې جواب دې ورکړی «**لابشئ من نعمک ربنا نکذب فلک الحمد**» ای څمونږ پالونکیه! مونږ د ستاسې هیڅ یو نعمت نه شو دروغ ګڼلی ګرد (تول) حمد او ثناوی ستایني (صفتونه) تاته دی!.

تنبیه: که څه هم د پیری (جن) ذکر په تصریح سره ړومبی نه دی راغلی لیکن د (انام) په لفظ کښې هغه شامل دی. او په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ کښې د دواړو پیدایش عبادت ته ذکر شوی دی. او وروسته له دی څخه پرله پسې د انسان او د پیری د پیدا کولو کیفیت راښیی او له څو آیتونو څخه وروسته په ﴿ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴾ او ﴿ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ﴾ کښې ئې په صراحت سره جن او انس مخاطب کړی دی. دا قرائن داسې دلالت کوی چه دلته هم هغه دواړه مخاطبان دی.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿۱۴﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿۱۵﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له ختی کړنګیدونکی وچې څخه په شان د کودری او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیریانو (ابلیس) له خالصی شغلی د اور څخه چه دود (لوګی) ئې نه درلود (لرلو).

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) بنی آدمانو پلار مو له خاوری څخه او د پیریانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: د «**آلاء**» ترجمه عموماً په نعمت سره کړی شوی ده مګر ابن جریر رحمة الله علیه د ځینو

اسلافو له روایته د هغه معنی په «قدرت» سره کړی ده نو ځکه په هر یوه ځای کښې هر یوه معنی چه ښه سره لګیږی همغه معنی دی واخیسته شی دلته او له دی څخه په پخوانی آیت کښې د دی دواړو مطلبونو معنی ښښی ځکه چه جن او انس لره ئی د وجود په خلعت سره سرلوړی (سرفرازی) ښښل او د لایعقل جماد څخه عاقل ناطق جوړول د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د هغه د لامحدود قدرت نښی هم دی.

تنبیه: د ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ جمله په دی سورت کښې یو دیرش ځلی تکرار شوی ده او په هر ځلی کښې د یوه خاص نعمت په لوری اشاره شوی ده یا د عظمت او قدرت له شئونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلی ده. داسی مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کښې ډیر موندلی کیږی څه موده پخوا له دی څخه د «القاسم» په رساله کښې مولٰینا شبیر احمد العثمانی یو مضمون تر دی عنوان لاندی چه «په قرآن مجید کښې ولی تکرار شته» چاپ کړی ؤ په هغه کښې ئی څو نظائر د عربو د لویو شعراؤ وړاندی او د تکرار په فلسفی باندی ئی بحث کړی دی چه دلته د هغه د بسط ځای نشته.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

دی رب د دواړو مشرقونو لمر ختو د ژمی او ووړی دی او رب د دواړو مغربونو لمر پریوتو د ژمی او ووړی دی.

تفسیر: په اوړی او ژمی کښې له کومو کومو ځایونو څخه چه لمر راخیژی او په کومو کومو ځایونو کښې چه لمر پریوځی هم دغو ځایونو ته «مشرقین» او «مغربین» وایه شی چه د هم دی مشرقینو او مغربینو د تغییر او تبدیل څخه موسمونه او فصلونه پیدا کیږی. او راز راز (قسم قسم) انقلابات څرګندیږی د ځمکی هستیدونکیو ته له دی تغیراتو څخه په زرهاؤ ګټی فوائد او مصالح ور رسیږی. نو د دوی بدلیدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د الله تعالیٰ له لویو قدرتونو څنی یو عظیم قدرت دی.

تنبیه: د دی آیت په وړاندی او وروسته کښې د دوو شیانو ذکر شوی دی نو ځکه دلته د مشرقینو او مغربینو ذکر هم ډیر خوندور او لطیف ښکاری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) بهولی ئی دی دوه بحرونه سیندونه چه یو ځای ښکاریږی په منځ د دواړو کښې یوه پرده (د قدرت) ده چه نه ګډیږی یو په بل باندی.

تفسیر: یعنی هسی نه دی چه خوږی او ترخی اوبه یو په بل باندی تیری وکړی او د مخامخ خوا په خاصیت کښې څه تزئید او تبدیل وارد کړی یا د دی دواړو له یو ځای کیدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړی چه د طوفان او ډوبیدلو ویره پیدا شي. د دی آیت د مضمون په نسبت څه تقریر د «فرقان» د سورت په آخر کښې ځمونږ دغه مبارک تفسیر کښې پخوا له دی څخه تیر شوی دی هغه دی هلته وکوت شي!

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۱﴾ یَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجَانُ ﴿۲۲﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۳﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِی الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿۲۴﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). راوځی له دی دواړو څخه لؤلؤ او مرجان پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او خاص دغه (الله) لره دی بیړی تلونکی نوی پیدا کړی شوی لوړی (اوچتی) په بحر سیند کښې لکه لوی لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: یعنی کشتی او بیړی که څه هم په ښکاره ستاسی جوړ کړی شیان دی مګر ستاسی جوړوونکی الله تعالیٰ دی او همغه پاک الله تاسی ته هسی قوت ـ قدرت ـ ساز ـ او سامان دربښلی دی چه د هغه په وسیله یواځی جهازونه بلکه په زرهاؤ نور شیان جوړولی شئ. نو ځکه الله تعالیٰ ستاسی او ستاسی د ګردو (تولو) مصنوعاتو او مملوکاتو څیښتن (خاوند) او خالق دی او دا ګرد (تول) د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښی دی.

تنبیه: دا جمله د ړومبنی جملی ﴿یَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ﴾ الآیة ـ په مقابل کښې ده یعنی د سیند د تل (تحت) څخه هسی ښه شیان راوځی او د پاسه ئی داسی شیان رادرومی چه دا دواړه په خپلو ځایونو کښې د هغه لوی قدرت او نعمت ګڼل کیږی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۵﴾ كُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَانٍ ﴿۲۶﴾ وَّ یَبْقٰی

وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿۲۷﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). تول هغه څوک چه په دی (ځمکه) کښی دی فانی کیدونکی دی او باقی به پاتی شی ذات د رب ستا چه خاوند د جلال لوئی دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو ۔ عظمت ۔ فضل ۔ احسان دی.

تفسیر: د ځمکی او د آسمان ګرد (تول) مخلوقات د حال په ژبی سره خپل حاجات او اړتیاوی (احتیاجونه) له هغه الله تعالیٰ څخه غواړی هیڅوک د یوی رپی (ثانیی) له مخی هم د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بی پروا او مستغنی کیدی نشی او الله تعالیٰ هم سم له خپله حکمته او قدرته د هر چا اړتیاوی (احتیاجونه) او حاجات پورته کوی هر وقت د هغه کار جلا (جدا) دی او هره ورځ د ده شان او عظمت بل دی څوک وژنی ۔ څوک ژوندی کوی ۔ یو رنځوروی بل جوړوی له یوه څخه اخلی او بل ته ئی ورکوی یو ځای ودانوی او بله سیمه ورانوی لنده ئی دا هر څه چه غواړی کوی ئی او د الله تعالیٰ په شئوناتو کښی داخل دی او هر شی چه کوی څوک یی مخه نشی نیولی.

سبحان من تحیر فی صنعه العقول ۔ سبحان من بقدرته یعجز الفحول

مړ کوی ژوندی کوی دی څه ښی چاری د ده

شین کوی شین وچ کوی زه دی شم واری د ده

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۸﴾ يَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِؕ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِىْ شَاْنٍ ﴿۲۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د ستاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). سؤال غوښتنه کوی له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او د نورو حوائجو) هر هغه څوک چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی هره ورځ هر وقت دی په یوه کار کښی دی (د احیاء او د افناء او د نورو).

تفسیر: یعنی د دنیا دا کارونه او دندی وظیفی ژر دی چه پای (آخر) ته به ورسیږی وروسته له هغه ستاسی بل ژوندون او دوره شروع کیږی کله چه ستاسی د دی لویو جوړیو او قافلو شمیر او لیک حساب او کتاب کیږی نو هلته به د گنهگارانو او مجرمانو پوره خبر واخیست شی او وفا لرونکی ته به ښه صله او انعام ورکاوه کیږی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ۝۳۰ سَنَفۡرُغُ لَکُمۡ اَیُّهَ الثَّقَلٰنِ ۝۳۱ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ۝۳۲ یٰمَعۡشَرَ الۡجِنِّ وَ الۡاِنۡسِ اِنِ اسۡتَطَعۡتُمۡ اَنۡ تَنۡفُذُوۡا مِنۡ اَقۡطَارِ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ فَانۡفُذُوۡا ؕ لَا تَنۡفُذُوۡنَ اِلَّا بِسُلۡطٰنٍ ۝۳۳

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ژر ده چه فارغ وزگار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسی ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو) پس په کوم یوه نعمت د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی) ای تولیه د پیریانو او د انسانانو که چیری قدرت لرئ تاسی چه بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څندو (غاړو) د آسمانونو او (له څندو د) ځمکی څخه پس ووځئ وتښتئ وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسی مگر په قوت او زور سره (چه نه ئی لرئ!).

تنبیه: په ﴿سَنَفۡرُغُ﴾ کښی مقصود ویرول دی د خلقو د الله تعالیٰ له جانبه په حساب سره نه وزگاریدل دی له څه کار څخه په رښتیا سره ځکه چه نه مشغولوی الله تعالیٰ یو کار له بل کار څخه یعنی که څوک وغواړی چه د الله تعالیٰ له حکومت څخه وتښتی نو بی له قوت او غلبی څخه به څرنگه وتښتی آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چیری تښتی؟ بله باچائی او قلمرو کوم دی چه دی هلته لاړ شی برسیره پر دی د دنیا معمولی حکومتونو ته هیڅوک بی سنده او رهداری (پاسپورټ) نه پریږدی چه لاړ شی یا راشی نو الله تعالیٰ به څرنگه چاته اجازه ورکړی چه بی له سنده بل چیری لاړ شی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ۝۳۴

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی داسی په ښکاره دول (طریقه) به ګرد (تول) وړاندی او وروسته او لاندی باندی درښیی او پر هر شی باندی تاسی خبروی چه هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی نو آیا تاسی به د دی لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالیٰ هسی عظیم الشان قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ ۙ وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرٰنِ ﴿٣٥﴾

وبه لیږلی شی په تاسی باندی خالصی لمبی له اوره او په لوګی (سره ګډ، یا خالی له اوره) بیا به تاسی مدد نشئ کولی یو له بل سره په دفع د عذاب کښی.

تفسیر: یعنی کله چه په ګنهګارانو باندی د اور صافی لمبی او د لوګی سره ګدی لمبی پریښودی شی نو هیڅوک به د هغو مخه نشی نیولی او نه به ئی په دفع پوهیږی او نه به د هغی سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿٣٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی چه خلق د هغی د اوریدلو لامله (له وجی) له هغه جرم څخه ځان وژغوری (وساتی) نو دا یوه مستقل انعام دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر یوه آیت کښی مونږ ته یو نعمت راښوولی شوی دی چه ځینی ئی اوس نعمت دی او له ځینو څخه خبر ورکول هم نعمت دی تر څو له هغه څخه مونږ ځان وژغورو (وساتو)».

فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَکَانَتْ وَرْدَةً کَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

بیا کله چه وچوی څیری شی آسمان نو وبه ګرځی ګل سور رنګ لکه سری څرمنی (یا د زیتون تیل).

تفسير: يعني د قيامت په ورځ کښې به آسمان وچوی او رنګ به ئې لکه سره څرمن غوندې بريښې يا به په شان د تيلو د زيتون ځليدونکې پرقيدونکې وی نو دا به څه لوی هيبت وی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿٣٨﴾ فَیَوۡمَئِذٍ لَّا یُسۡـَٔلُ عَنۡ ذَنۡۢبِهٖۤ اِنۡسٌ وَّ لَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وايئ (او منکريږئ ترى ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) نو په دغه ورځ (د چاوديدلو څيريدلو د اسمان) کښې نه به پوښتيدل کيږی له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پيريانو.

تفسير: يعني له کوم سړی يا پيری څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنی نه کيږی. ځکه چه الله تعالیٰ ته هغه تول څرګند دی. هو! د الزام او توبيخ او ويرولو په ډول (طريقه) به پوښتنی ورځنی کوی لکه چه د جزء ١٤ (حجر) د سورت په (٦) رکوع ٩٢ آيت کښې داسی راغلی دی ﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَسۡـَٔلَنَّهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ﴾ يا دا مطلب چه له قبر څخه د وتلو په وقت کښې هسی پوښتنی نه کيږی او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافی نه ده.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿٤٠﴾ یُعۡرَفُ الۡمُجۡرِمُوۡنَ بِسِیۡمٰهُمۡ

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وايئ (او منکريږئ ترى ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) پيژندل کيږی ګنهګاران (کافران) په علامو نښو د دوی سره.

تفسير: يعني د ښو (څيرو) له توروالی او د سترګو د شينتوب به مجرمان پخپله پيژندل کيږی. لکه چه مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لری هر چاته ښکاری او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سينګار زياتوی.

فَیُؤۡخَذُ بِالنَّوَاصِیۡ وَ الۡاَقۡدَامِ ﴿٤١﴾

نو وبه نيولی شی (دغه منکران) په (ويښتو د) وچولی (تندی) سره او په

قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کښې).

تفسير: يعنې ځينې به له پيکيو (موی پيشانی) څخه او ځينې به له پښو څخه نيسي، په دوزخ کښې به ئې اچوي او په راښکودلو سره ئې د اور په لوری کش کوي. يا د هر مجرم پندی او هدوکی ماتاوه شي او د هغوی وچولی (تندی) له پښو سره يو ځای کاوه شي او په ځنځيرونو او نورو سره ئې ترلی په دوزخ کښې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکريږئ ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) دا دوزخ دی هغه چه دروغ به ئې ويل په ده سره مجرمانو (کافرانو).

تفسير: يعنې هلته به داسي ورته ويل کيږي چه دا هغه دوزخ دی چه په دنيا کښې ته د هغه له وجود څخه منکر وی.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

ګرځی به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ديرو تودو ديرو ګرمو کښې.

تفسير: يعنې کله به د اور او کله به د ديرو تودو او ايشيدلو اوبو عذاب مومي **(اعاذنا الله منها ومن سائر انواع العذاب)** « ای لويه څيښتنه! (خاونده) له دی دوو ربړو (تکليفونو) او له نورو ربړو (تکليفونو) څخه مو تل وساتی!».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب خپل دروغ وايئ (او منکريږئ تری ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی). او هغه لره چه ويريږی (په وقت د ګناه کښې) له ودريدلو څخه په مخ د رب خپل کښې (حساب ته) دوه جنتونه دی.

تفسير: يعنې هغه سړی چه په دنيا کښې له دی خبری څخه ويريده چه زه به يوه ورځ د خپل

پاک پروردګار په مخ کښې ودریږم او د یوی یوی ذری او ککی شمیر به ورکوم او له دی ویری څخه به ئې د الله تعالیٰ له نافرمانۍ څخه ځان ساته او د تقویٰ په سمه لاره باندی به ئې تګ کاوه نو ځکه هسی سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږی چه د هغو صفتونه لاندی راځی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). (هسی جنتونه) چه خاوندان د ډیرو ډیرو څانګو دی.

تفسیر: یعنی په جنت کښې د مختلفو اقسامو راز راز (قسم قسم) میوی به وی او د ونی څانګی به ډیری میوی او ښه سیوری لری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). په دی دواړو (جنتونو) کښې به دوه چینی وی چه بهیږی به (هر چیرته ئې چه غواړی دوی).

تفسیر: چه اوبه ئې نه لږی کیږی او نه وچیږی او تل بهیدونکی دی او هر چیری چه د دی جنتی زړه وغواړی هلته ځی د دغو چینو نومونه دا دی «تسنیم» او «سلسبیل».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دی دواړو (جنتونو) کښې به له هری میوی (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پر هسی فرشونو باندی چه استرونه د

هغو به له وریښمو کلکو ښخه به وی

تفسیر: کله چه د هغه استر له کلکو وریښمو ښخه وی نو له هغه ځنی دی اټکل او قیاس وکړ شی چه د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وریښمین او ښه توکی ښخه وی؟

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۝

او انول (شوکول) (د میوی د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندی وی.

تفسیر: چه د هغو انول (شوکول) دانه دانه کول به ډیر آسان وی په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او په هر یوه حالت او ډول (طریقه) چه جنتیان وغواړی تولولی ئی شی او له هغو ښخه په زړه پوری خوند اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دغو (جنتونو) کښی به بند کوونکی د سترگو (حوری) وی چه نه وی مسه کړی دوی لره انسان پخوا له دغو (جنتیانو میرو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری.

تفسیر: یعنی د هغو عصمت ته د هیچا گوته نه ده رسیدلی او نه دوی پرته (علاوه) له خپلو میرو (خاوندانو) ښخه د نورو په لوری خپلی سترگی غړوی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) گواکی دغه (حوری) یاقوت لعل وی

(په صفائی) او مرجان وی (په سپین والی کښې). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی هسی خوشرنگی او بیش بها او قیمتداری به وی.

هَلْ جَزَآءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکی مگر احسان نیکی ده.

تفسیر: یعنی د ښو بندگانو بدل پرته (علاوه) له ښه ثوابه بل څه کیدی شی؟ دی جنتیانو په دنیا کښې د الله تعالیٰ داسی ډیر ښه عبادتونه کری ؤ گواکی هغوی الله تعالیٰ پخپلو سترگو سره لیدو او الله تعالیٰ هم هغوی ته انتهائی بدل ورکړ. لکه چه د سجدی د سورت په دوهمه رکوع کښې راغلی دی ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ﴾ ښائی په دی کښې د هم دی لیدو دولت ته اشاره او نغوته وی والله اعلم.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) او بی له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دی.

تفسیر: ښائی وړاندنی باغ مقربینو لره وی او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تک تور به وی (له ډیر شینوالی څخه).

تفسیر: یو څیز چه ډیر زیات شین شی تور والی ته اوړی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (جنتونو) کښی دوه چینی جوش وهونکی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (دوه جنتونو) کښی هر راز (قسم) میوی او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په نرگسو (انارو) او کجورو (خرماؤ) باندی دی قیاس ونه کړل شی ولی چه د هغو میوو کیفیت او ښنگوالی بل رنگ دی او یوائخی پاک الله ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (ټولو جنتونو) کښی حوری پیمخی نیکی ښائسته.

تفسیر: یعنی په دغو څلور واړو جنتونو کښی به پیغلی وی ښی رشی پیمخی پیمخی ښکلی (خوبصورت خوب سیرت).

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) حوری به وی پټی کړی شوی په خیمو کښی.

تفسیر: له دی څخه راښکاری چه د ښځی لویه بزرگی او صفت ستر او پرده ده او ښځی اصلی دول او سینگار په کور او په پرده کښی دی. او ښائی چه پخپلو کورونو کښی درنی لکه مرغلری ناستی وی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۷۳﴾ لَمْ یَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿۷۴﴾
فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۷۵﴾ مُتَّکِـِٕیْنَ عَلٰی رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَّعَبْقَرِیٍّ
حِسَانٍ ﴿۷۶﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۷۷﴾ تَبٰرَکَ اسْمُ رَبِّکَ ذِی
الْجَلٰلِ وَالْاِکْرَامِ ﴿۷۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) چه نه به وی مسه کړی دوی لره سړی پخوا له دغو (جنتیانو میرو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تکیه کوونکی به وی دوی پر بالښتونو شین رنګو باندی او په فرشونو نفیسو عمده ؤ ښائسته ؤ باندی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی). برکت ناک دی نوم د رب ستا چه خاوند د لوئی سترتوب او د عزت ورکولو انعام دی.

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په خپلو وفادارانو باندی دومره احسان او انعام فرمائی نو غور وکړئ چه په ګردو (تولو) نعمتونو کښی اصلی ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځی او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږی. بیا وپوهیږئ په هغه نامه کښی چه دومره برکت وی نو په مسمی کښی به ئی څومره برکات او حسنات وی.

ونسأل الله الكريم الوهاب ذا الجلال والاكرام ان يجعلنا من اهل الجنة الاولين آمين.

تمت سورة الرحمٰن بفضل الله الملك المنان فله الحمد والمنة.

سورة الواقعة مكية الا آيتی (٨١) و (٨٢) فمدنيتان وهی ست وتسعون آية وثلٰث رکوعات رقمها (٥٦) تسلسلهاحسب النزول (٤٦) نزلت بعد سورة «طٰهٰ».

د «الواقعة» سورت مکی دی بی له (٨١ ؤ ٨٢ آیتونو چه په مدینه کښی نازل شوی دی (٩٦) آیتونه او دری رکوع لری.

په تلاوت کښی (٥٦) او په نزول کښی (٤٦) سورت دی وروسته د (طٰهٰ) د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢

کله چه واقعه شی واقع کيدونکی (قيامت) نشته پيښيدلو د هغی لره هيڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چه ب ؤ تری منکر په دنيا کښی).

تفسير: يعنی کله چه قيامت شی نو دا به ښکاره شی چه هغه يوه رښتيا خبره وه او هيڅوک ئی مخه نشی نيولی او نه ئی بيرته شرلی شی او هسی دعوی چه الله تعالیٰ مری نه ژوندی کوی او نور ګرد (تول) دروغ ثابتيږی. هيڅوک د دروغو په تسلی او په غلطو دادينو (تسلو) د هغی ويروونکی ورځی له ربړو (تکليفونو) او عذابونو څخه څه څيز نشی لږولی.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ۝٣

(قيامت) ښکته کوونکی دی (د کفارو په جحيم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعيم).

تفسير: يعنی يوه ډله به پورته بيوله کيږی او بله ډله به ښکته شړله کيږی او لوی متکبران چه په دنيا کښی دوی خپل ځانونه لوی ګڼل د اسفل السافلين په لوری راښکودل شی او د دوزخ په اور کښی به سوځی او ډيرو متواضعينو او له الله تعالیٰ ځنی ويريدونکيو ته به چه په دنيا کښی به وړوکی او حقير ښکاريدل د ايمان او صالح عمل په وسيله د جنت لوړ (اوچت) ځايونه ورښنل کيږی.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ④ وَّبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ⑤ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ⑥

کله چه وخوځولی شی ځمکه په لړځولو سختو سره او وریژول شی غرونه په ریژولو سختو سره (داسی چه توتی توتی شی) نو شی به دا غرونه یوه دوړه خوره کړی شوی.

تفسیر: یعنی په ځمکه کښی به سخته ریږدیدنه (زلزله) پیدا شی او ګرد (تول) غرونه به توتی توتی شی او له بڅرکو څخه به ئی هسی دوړی او ګردونه پورته کیږی چه توله دنیا به په هغه کښی ډوبیږی.

وَّكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ⑦

او شی به تاسی صنفونه دری (دوه جنتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعنی د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد (تول) خلق په دری برخو ویشل کیږی - دوزخیان - عام جنتیان او د مقربینو خواص چه د جنت په اعلیٰ درجاتو رسیږی وروسته د دی دری واړو ذکر په مجمل ډول (طریقه) سره راځی - او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانیږی.

فَأَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ۙ مَآ أَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ⑧

پس یاران ملګری د ښی لاس څومره ښه دی یاران ملګری د ښی لاس.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د عظیم عرش په ښی خوا کښی وی او هغوی د میثاق اخیستلو په وقت کښی هم د آدم علیه السلام له ښی خوا څخه ایستلی شوی ؤ او د هغوی اعمالنامی هم د هغوی په ښی لاس کښی ورکولی کیږی او پرښتی ئی هم د دوی له ښی لاس څخه اخلی نو هغه ورځ د دوی ښه والی او برکت ډیر زیات او د دوی مرتبه به ډیره لوړه (اوچته) وی. څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښی د هم دوی په نسبت داسی یوه ننداره کړی وه چه آدم علیه السلام به کله چه خپل ښی لاس ته کاته نو مسکیدل او تبسم به ئی کاوه او کله چه به ئی خپل کیڼ لاس ته کتل نو له ژړا پوری راوری کیده. نو دغه اصحاب الیمین خورا (ډیر) ښه نیک بختان دی او د داسی ښو درجو او نعمتونو خاوندان دی چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾

او یاران ملګری د کیڼ لاس خومره بد سپک دی یاران ملګری د کیڼ لاس.

تفسیر: یعنی دا خلق د آدم علیه السلام له کینی خوا څخه ایستلی شوی او د عرش عظیم په کینی خوا کښی ودرول شی او د دوی اعمالنامی هم په کیڼ لاس کښی ورکولی کیږی او پرښتی ئی د هغوی له کیڼ لاس څخه کش کوی نو دوی ډیر بدبخت او په ډیرو ربړو (تکلیفونو) او نحوستونو اخته دی. چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾

او ړومبی کیدونکی (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کیدونکی دی (جنت ته) هم دوی نژدی کړی شوی دی (الله ته) په جنتونو د نعمتونو کښی به وی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په دنیا کښی د علمیه ؤ او عملیه ؤ کمالاتو او د تقویٰ د مراتبو لامله (له وجی) وړاندی وی نو په آخرت کښی به هم د ښی لاس له ډلی څخه وړاندی تیریږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته خیژی نو دوی به د الله تعالیٰ په رحمتونو او تقرب او وجاهت په مراتبو کښی له ګردو (تولو) څخه په مخ کښی وی. او ابن کثیر رحمة الله علیه وائی چه دا خورا (ډیر) منلی سری به پیغمبران رسولان ـ صدیقان ـ شهیدان وی چه الله تعالیٰ ته به مخامخ ودریږی.

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٤﴾

لویه ډله به وی له اولینو ړومبنیو څخه او لږ دی له آخرینو وروستنیو څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی ئی ړومبنی امتونه یاد کړل او وروسته ئی دا (محمدی) امت یاد کړ یا به له وړاندی او وروسته څخه د هم دی محمدی صلی الله علیه وسلم امت مقدم او مؤخر کسان مراد وی یعنی اعلیٰ درجه سری پخوا ډیر ؤ او وروسته به لږ کیږی ».

تنبیه: زیاترو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښی دا دواړه احتمالات بیان کړی دی خو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده او په روح المعانی کښی له طبرانی او نورو څخه د ابوبکره په سند حسن سره یو حدیث نقل کړی دی چه په هغه کښی نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په نسبت داسی فرمایلی دی «**هما جمیعا من هذه الامة** ـ دا ګرد (تول) به له هم دی امت څخه وی» والله اعلم.

ابن کثیر رحمة الله علیه له دی آیت څخه یو دریم مطلب هم اخیستی چه مونږ ته هغه غوره ښکاری یعنی د هر امت په وړاندینیو پیړیو (طبقو) کښی د نبی د صحبت یا د قرب عهد له برکته اعلیٰ درجه مقربین هومره چه زیات وی په وروستنیو پیړیو کښی ئی دومره نه پاتی کیږی. په هم دی مضمون ځمونږ د پاک پیغمبر څخه هم یو حدیث داسی روایت شوی دی «**خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم**» هو! که د ابوبکره حدیث صحیح وی لکه چه په روح المعانی کښی شته نو ښکاره ده چه همغه مطلب به تاکلی (مقرر کړی) شی.

عَلٰی سُرُرٍ مَّوۡضُوۡنَةٍ ﴿١٥﴾

ناست به وی (جنتیان) په تختونو اوبدلیو شویو جړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندی.

تفسیر: چه دغه جنتی تختونه په سپینسو (تارونو) د سرو زرو (طلاؤ) او جواهرو سره اوبدلی شوی وی.

مُّتَّكِـِٕیۡنَ عَلَیۡهَا مُتَقٰبِلِیۡنَ ﴿١٦﴾

چه تکیه وهونکی به وی (جنتیان) په هغو (تختونو) باندی مخامخ کیناستونکی یو بل ته.

تفسیر: یعنی د دوی کیناستل به په داسی یو ډول (طریقه) سره وی چه د هیڅ یوه شا به د بل په لوری نه وی او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږی.

یَطُوۡفُ عَلَیۡهِمۡ وِلۡدَانٌ مُّخَلَّدُوۡنَ ﴿١٧﴾

گرځی به په دوی باندی (دپاره د خدمت) هلکان تل پاتی کیدونکی (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعنی د دوی د خدمت دپاره به هسی هلکان تاکلی (مقرر) شوی وی چه تل به هغوی به همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منگ وی او گرځی به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بِاَكۡوَابٍ وَّ اَبَارِیۡقَ ۙ وَ كَاۡسٍ مِّنۡ مَّعِیۡنٍ ﴿١٨﴾ لَّا یُصَدَّعُوۡنَ عَنۡهَا وَ لَا یُنۡزِفُوۡنَ ﴿١٩﴾

په ګلاسونو او په کوزو سره او په کاسو لوښيو سره له صافو پاکو شرابو بهيدونکيو څخه چه نه به سر خوږيږي له دغو (شرابو) او نه به بی هوشه کيږي چتي (بيکاره) وئيږي (ترې).

تفسير: يعني ډير ښه او پاک شراب چه د هغو قدرتي چيني به په جنت کښي بهيږي او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کښي خوږ پيدا کيږي او نه به ئې څښونکي چتي (بيکاره) او اپلتي خبري کوي ځکه چه په هغو کښي به نشه نه وي او يواځي د خوښي ـ سرور ـ خوند ـ لذت او خوشالي څخه به ډک وي.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

او (ګرځي به په دوی باندې هلکان په) ميوو له هغه راز (قسم) چه ئې خوښوي (جنتيان) او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله (قسمه) چه زړونه ئې غواړي.

تفسير: يعني هر کله ئې چه هره ميوه زړه وغواړي او هر راز (قسم) غوښه ئې چه خوښه وي بې له زحمته او تکليفه هغه ورته رسيږي.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾

او (ګرځي به په دغو جنتيانو باندې) حورې پيمخي غټې سترګې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتليو شويو په پوښو (غلافونو) کښي.

تفسير: يعني لکه صافي او پاکي مرغلرې غوندې چه د هيڅ ګرد او دوړو اثر او اغيزه به په کښي نه وي.

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾
إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

جزاء بدل ورکول دی په هغو چه ؤ دوی چه کول به ئی (له حسناتو په دنیا کښې) نه به اوری دوی په دغه (جنت کښې) چتی (بیکاره) خبری او نه د ګناه خبری مګر اوری یوه خبره سلام سلام (یعنی تل به سلام اچوی جنتیان یو په بل باندی په جنت کښې).

تفسیر: یعنی چتی (بیکاره) خبری ـ لغویات او واهیات به هلته بیخی نه وی او نه به څوک دروغ وائی او نه به پر چا باندی تهمت او تور تړل شی یوائې له هری خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږی چه جنتیان به یو بل ته سلامونه اچوی او پرښتی به هم دوی ته سلامونه اچوی او د الله تعالیٰ سلامونه به هم دوی ته وررسیږی چه هغه خورا (ډیر) د عزت او احترام صورت لری او په ډیر اعزاز او اکرام سره اجرا کیږی او د سلام په دی ډیر والی کښې دی خبری ته اشاره ده چه وروسته له هغه چه تاسی دی ځای ته ورسیږی. له هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) او مصیبتونو څخه ساتلی او ګرد (تول) هلته له هر راز (قسم) پیښو څخه محفوظ ـ صحیح او سالم پاتی کیږئ او هیڅ قسم آزار ـ درد او مرګ به نه دررسیږی او له فناء څخه به د تل دپاره ساتلی یئ.

وَاَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۙ مَاۤ اَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ﴿٢٧﴾ فِىْ سِدْرٍ مَّخْضُوْدٍ ﴿٢٨﴾

او ملګری یاران د ښی لاس څومره ښه دی ملګری یاران د ښی لاس په بیرو بی اغزیو کښې به وی.

تفسیر: چه په راز راز (قسم قسم) خوندورو ګلانو کښې پټی وی.

وَّطَلْحٍ مَّنْضُوْدٍ ﴿٢٩﴾ وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ ﴿٣٠﴾

او په کیلو له بیخه تر سره ډکو کړیو شویو کښې به وی او په سیوریو اوږدو کړیو شویو همیشه ؤ کښې به وی.

تفسیر: یعنی نه د لمر تکلیف وی او نه د ګرمی او نه د یخنی له لاسه کوم زحمت وررسیږی. نه په تیاره وی تل به هسی وقت وی لکه چه د لمر ختو له وقت څخه لږ څه پخوا وی. او هسی یو برابر او ښه اوږد سیوری وی چه ډیر ګرندی آس به په پنځه سوو پرله پسی کلونو تګ سره نشی تری وتلی.

وَّمَآءٍ مَّسْكُوْبٍ ﴿٣١﴾ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوْعَةٍ وَّلَا مَمْنُوْعَةٍ ﴿٣٣﴾

او په اوبو بهيدونکيو توئيدونکيو هميشه ۆ کښی به وی او په ميوو ډيرو کښی به وی چه نه به قطع کولی کيږی په هيڅ وقت او نه به منع کولی کيږی په هيڅ عذر سره.

تفسير: يعنی هر راز (قسم) ميوی به وی چه پرته (علاوه) له جنتيانو څخه به هيڅا ګوتی نه وی وروړی او نه به چا پری کړی وی او نه د دنيا د موسمی ميوو غوندی وی چه کله وی او کله نه وی او نه به په کښی څه ډيل او انقطاع پيښيږی بلکه تل ښه او تاندی او خوندوری ميوی موجودی وی او بلاممانعت او تکلف به هر وقت ورتقديميږی.

وَّفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾

او په فرشونو اوچتو کړيو شويو کښی به وی (په پالنګونو باندی).

تفسير: يعنی خورا (ډير) پرير (غټ) او جګ (وچت) به وی او له ظاهری او باطنی حيثيته به هم خورا (ډير) ښه اعلیٰ عمده او هسک (اوچت) وی.

إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾

بيشکه مونږ نوی پيدا کړی دی دغه حوری په يوه ښه پيدا کولو سره نو ګرځولی مو دی دوی بکری پيغلی عاشقانی (پر جنتيانو خاوندانو خپلو) همزولی (په خپل مابين کښی) دپاره د ملګرو يارانو د ښی لاس.

تفسير: يعنی حوری او د دنيا ښځی چه په جنت کښی سره ګډيږی نو هلته د دی دنيا د ښځو پيدائش وده او ښائست به د الله تعالیٰ په قدرت هسی وی چه تل به پيمخی ـ پيغلی ښائسته او په زړه پوری وی او د هغوی خبری اتری طرز ـ اداء انداز او طبيعی مينه د خپلو ميړو (خاوندانو) شوق ځان ته ورکش کوی. او تل به دوی د خپلو ميړو (خاوندانو) سره همزولی هم منګی (هم عمر) او هم فکره وی.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(اصحاب الیمین به) لویه ډله وی له اولینو ړومبنیو خلقو څخه او لویه ډله به وی له آخرینو وروستنیو خلقو نه.

تفسیر: یعنی اصحاب یمین په پخوانیو کښی هم ډیر ؤ او په وروستنیو کښی به هم ډیر وی.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګری یاران د کینړ لاس څومره بد دی ملګری یاران د کینړ لاس په اور تاوده کښی به وی او په سوځوونکیو اوبو کښی به وی او په سیوری کښی به وی د لوګی ډیر تور چه نه به بیخی سړی وی او نه به د عزت راحت وی.

تفسیر: یعنی د دوزخ د اور تک تور لوګی به پورته کیږی او دوی به د هغه لوګی تر هغه سیوری لاندی ودرول کیږی چه هلته به دوی ته هیڅ یو جسمانی او روحانی آرام او هوسائی (راحت) نه رسیږی. نه به یخنی وررسیږی او نه به هغه د پت او عزت سیوری وی. ډیر ذلیل او خوار به د هغه سیوری تر سوځوونکی براس (بخار) لاندی په ربړو (تکلیفونو) اخته وی. دا د هغوی د دنیوی خوشالی بدل دی چه هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالیٰ او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دی ؤ چه) بیشکه دوی ؤ پخوا له دی څخه په دنیا کښی ودان کړی شوی په نعمتونو کښی خوشال او ؤ دوی چه دوام اصرار ضد به ئی کاوه پر ګناه لویه (کفر) باندی.

تفسیر: هغه لویه ګناه ـ کفر او شرک او د انبیاؤ تکذیب یا هسی دروغ قسمونه دی چه وائی

ئی «له مړینی څخه وروسته هیڅ کله بیا ژوندون نشته» لکه چه د جزء ١٤ (نحل) د سورت په پنځمه رکوع ٣٨ آیت کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ﴾

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او ؤ دوی چه ویل به ئی آیا کله چه مړه شو مونږ او شو خاوری او هډوکی آیا بیشکه مونږ به بیا خامخا راپورته کړی شو او پلرونه څمونږ ړومبنی هم (به بیا ژوندی راپورته کیږی؟ بلکه نه کیږو!).

تفسیر: هغه مړی هم ژوندی کیږی چه له مونږ څخه پخوا مړه شوی دی یعنی دا خبره د چا په فکر او پوه کښی راتلی شی.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) بیشکه چه ړومبنی (خلق) او وروستنی (خلق) به خامخا گرد به تول کړل شی وقت د ورځی معلومی ته (چه قیامت دی).

تفسیر: یعنی د قیامت ورځ چه د هغی وقت یواځی الله تعالیٰ ته ښکاره دی او د ده په علم کښی مقرر او مقدر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بیا به بیشکه تاسی ای گمراهانو دروغ ویونکیو خامخا خوړونکی به یئ (په دوزخ کښی) له ونی د زقوم څخه پس ډک کوونکی به یئ له هغی (ونی) څخه گیډو خپلو لره.

تفسیر: یعنی کله چه د لوږی له لاسه ترهور (مضطرب) شی نو دا ونه دوی ته د خوړلو دپاره

ورکوله کیږی او دوی به له هغی څخه خپلی ګیډی ډکوی.

فَشَٰرِبُونَ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡحَمِيمِ ۝٥٤ فَشَٰرِبُونَ شُرۡبَ ٱلۡهِيمِ ۝٥٥

پس څښونکی به یئ تاسی په هغه (زقوم خوړلی شوی) باندی له اوبو سوځوونکیو څخه پس څښونکی به یئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډیرو تږو.

تفسیر: یعنی هسی چه اوښ په ډیره سخته ګرمی کښی د ډیری تندی له لاسه وروسته له دی چه څو ورځی ئی اوبه نه وی څښلی او بیا اوبو ته ورورسیږی نو اوبه په ډیره وارخطائی سره داسی څښی چه یو څاڅکی هم نه تری پاتی کیږی. دوزخیان به هم داسی هغه سوځوونکی اوبه څښی چه د هغوی خولی به ټټاکی او کولمی به ئی توټی توټی لویږی. (العیاذ بالله).

هَٰذَا نُزُلُهُمۡ يَوۡمَ ٱلدِّينِ ۝٥٦

دا (خوړل او څښل چه ذکر شول) میلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کښی.

تفسیر: یعنی د انصاف اقتضاء هم داسی ده چه د هغو منکرانو میلمستیا هم دا راز (قسم) وکړه شی.

نَحۡنُ خَلَقۡنَٰكُمۡ فَلَوۡلَا تُصَدِّقُونَ ۝٥٧

مونږ پیدا کړی یئ تاسی (له نشتوالی څخه) نو ولی تاسی باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرګه.

تفسیر: یعنی دا خبره ولی نه منئ چه پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالیٰ دی.

أَفَرَءَيۡتُم مَّا تُمۡنُونَ ۝٥٨ ءَأَنتُمۡ تَخۡلُقُونَهُۥٓ أَمۡ نَحۡنُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ۝٥٩

آیا وینئ تاسی (چه خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چه څڅوی ئی تاسی (آیا پر رحمونو د ښځو خپلو کښی) آیا پیدا کوئ تاسی له دغه (منی نه بشر)

که یو مونږ پیدا کوونکی (د تولو موالیدو بلکه ته ئی خالق ای الله).

تفسیر: یعنی د میندو په رحم کښی له نطفی څخه سړی څوک جوړوی هلته ستاسی هیڅ ظاهری تصرف نه چلیږی او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسی او نه څه تصرف پکښی کولی شئ. بیا نو پرته (علاوه) له مونږ څخه بل څوک دی چه له هغه یوه څاڅکی اوبو څخه هسی ښکلی شکل جوړوی؟ او بیا په هغی کښی سا او روح اچوی **(فتبارک الله احسن الخالقین والحمد لله رب العالمین)**.

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدر کړی مو دی په منځ ستاسی کښی (ای مخلوقاتو) مرګ .

تفسیر: یعنی ژوند ښئل ـ وژل او نوری ګردی (تولی) چاری ځمونږ په قدرت او قبضه کښی دی کله چه د وجود او د عدم واک او اختیار ځمونږ په لاس کښی دی نو وروسته له مړینی ژوندی کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ
فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او نه یو مونږ عاجز چه څوک تیری راباندی وکړی له دی نه چه پیدا کړو بدل ستاسی (نور خلق) پشان ستاسی او مونږ راپورته پیدا کړو تاسی په هغو (صورتونو سره) چه تاسی به علم نه پری لرئ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی تاسی به بلی نړی (جهان) ته بیایو او ستاسی په ځای به نور خلق ودروو.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقیق پوهیدلی یئ تاسی په پیدا کیدلو ړومبنیو باندی نو ولی نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالیٰ په قدرت او یقین نه کوئ په بیا

پیدا کولو باندی).

تفسیر: یعنی همغه ړومبنی پیدائش په یاد کړئ او د هغه له مخی او اتکله دا دوهم پیدائش هم قیاس کړئ!.

أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړی ماته) هغه چه کرئ ئی تاسی. آیا تاسی زرغونوئ هغه (کرلی شوی) که مونږ یو زرغونوونکی (پخوونکی د هغه بلکه ته ئی ای الله).

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره خو تاسی تخم شیندئ ولی دننه په ځمکه کښی د هغه پالل او د هغه زرغونول او له هغه څخه یو تک شین کښت (فصل) جوړول او بیا هغه ګټور (فائده مند) ګرځول د چا کار دی؟ د دی په نسبت خو تاسی ظاهری او سطحی دعوی هم نشئ کولی چه هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾
بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت (فصل) لره چه کرلی دی تاسی بی دانه بی حاصله) وچ واښه ذره ذره نو وبه ګرځئ تاسی تعجب کوونکی او ویونکی د دی خبری بیشکه مونږ خامخا تاوان کړی یو (په زراعت خپل کښی) بلکه مونږ محروم بی برخی کړی شوی یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنی د کښت (فصل) له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقی پاتی کیدل هم ځمونږ کار دی که مونږ وغواړو نو کوم یو آفت وروليږو چه په هغه سره ګرد (تول) کښت (فصل) خاوری ایری شی او بیا به تاسی خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ او پخپلو منځونو کښی به سره ناست راز راز (قسم قسم) خبری به جوړوئ! او وایئ به چه خانه! تاته خو سرکال ډیر لوی تاوان او جنجال در رسیدلی دی که رښتیا پوښتنه کوئ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتی شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسی اوبه هغه چه څښئ ئی تاسی (او ژوند پری ترلی دی) آیا تاسو نازلی کړی دی هغه لطیفی خوږی (اوبه) له سپینو وریځو څخه که مونږ نازلوونکی راښکته کوونکی یو (د هغو اوبو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: یعنی باران هم څمونږ په حکم سره وریږی او د ځمکی په خزانو کښی هغه اوبه هم مونږ تولوو آیا تاسی څه زور او قوت لرئ چه اوبه جوړی کړئ؟ یا ئی په زور او زاری له وریځو څخه وورویئ؟

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمایو مونږ نو وبه گرځوو دا (اوبه) تروی ترخی نو ولی شکر نه وباسئ (تاسی په دغو نعماؤ).

تفسیر: یعنی که مونږ اراده وفرمایو نو خوږی اوبه ترخی کوو چه هیڅوک ئی ونشی څښلی او نه کښت (فصل) ته په کار ورشی بیا هم تاسی څما احسان نه منئ چه مونږ تاسی ته خوږی اوبه اوروو او د خوږو اوبو لوئی خزانی تاسی ته ساتو او له هغو څخه تاسی ته راز راز (قسم قسم) گټی رسوو.
په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله چه اوبه به ئی څښلی نو ویل به ئی
(الحمد لله الذی سقانا عذبا فراتا برحمته ولم یجعله ملحا اجاجا بذنوبنا. ابن کثیر)

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ ﴿٧٢﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسي د اور هغه نه چه بلوئ ئې تاسي (له هر راز (قسم) محروقاتو نه) آیا تاسي پیدا کړی ده ونه د دې (اور) او که مونږ پیدا کوونکی یو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته ئې ای الله!).

تفسیر: په عربو کښې داسي څو تکي شنې ونې دی چه د هغو د دوو لرګیو له سولولو څخه اور پیدا کیږي لکه چه په هندوستان کښې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پیدا کیږي پخوا له دی نه د (یٰسین) د سورت په آخر کښې د دی په نسبت څه بیان لیکلی شوی دی یعنې په دی ونو کښې اور چا ایښی دی؟ تاسي که ما؟ (بلکه تا ایښی دی ای الله!).

نَحۡنُ جَعَلۡنٰهَا تَذۡكِرَةً

مونږ ګرځولې مو دی دغه (دنیوی اور) تذکره یادول (د دوزخ).

تفسیر: یعنې دی اور ته وګورئ او د دوزخ اور یاد کړئ دا هم د هغه اور یوه برخه او ادنیٰ نمونه ده او فکر وهونکی لره دا خبره ور په یادیږي هغه الله چه له تکي شنې ونې څخه تک سور اور راوباسي هغه په یقین سره کولی شي او قادر دی چه مړی هم ژوندی کړي!.

وَمَتَاعًا لِّلۡمُقۡوِينَ ۝٧٣

او (ګرځولې دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته دپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسیر: یعنې د بیدیا او میدان اوسیدونکیو او پردیسیانو (مسافرانو) ته اور ډیر په کاریږي په تیره بیا د ژمي او سړو په وقت کښې او پرته (علاوه) له دی څخه د نورو هم ډیر په ښه ورځې او د مدنیت ډیر امور پرې مربوط دی.

تنبیه: د ځینو روایاتو په بناء پوهانو (علماؤ) دا ښه مستحب ګڼلې دی چه د دی آیتونو د هرې استفهامي جملې له لوستلو څخه وروسته ښائي چه هسې وویل شي «**بل انت یاربي**»

فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ۝٧٤

نو وکړه نسبت د پاکي نامه د رب خپل ته چه له ګردو (ټولو) ځنې ډیر لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماؤ ئې).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه داسی مختلف شیان او د کار وړ (لائق) څیزونه ئی پیدا کړی دی او خاص پخپل فضل او احسان ئی موښږ منتفع ګرځولی یو د هغه شکر اداء کول به کار دی او د کافرانو او منکرانو د هغو چتی (بیکاره) او اپلتو خبرو په مقابل کښی چه هغه الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی د هغه د مبارک نامه پاکی بیانول په کار دی د تعجب ځای دی چه دا خلق سره د داسی باهره ؤ آیاتونو او ښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالیٰ په قدرت او وحدانیت باندی هسی چه ښائی نه پوهیږی.

فَلَآ اُقۡسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُوۡمِ ﴿۷۵﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پریوتلو د ستوریو باندی.

تفسیر: او دوهمه معنی ئی دا ده چه قسم خورم د آیتونو په راښکته کیدلو د پیغمبرانو په زړونو باندی (موضح) یا د قرآنی آیتونو په راښکته کیدلو باندی له آسمانه پر ځمکی باندی چه لږ لږ او ورو ورو رانازلیږی.

وَاِنَّهٗ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُوۡنَ عَظِيۡمٌ ﴿۷۶﴾ اِنَّهٗ لَقُرۡاٰنٌ كَرِيۡمٌ ﴿۷۷﴾ فِىۡ كِتٰبٍ
مَّكۡنُوۡنٍ ﴿۷۸﴾ لَّا يَمَسُّهٗۤ اِلَّا الۡمُطَهَّرُوۡنَ ﴿۷۹﴾

او بیشکه (قسم) خامخا قسم دی که پوهیږئ تاسی عظیم ډیر لوی چه بیشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندی) خامخا قرآن کریم عزت والا دی (چه لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلی شوی (لوح محفوظ) کښی چه نه ئی مسه کوی ده لره او نه دی ئی مسه کوی مګر هغه چه پاک کړی شوی وی (یعنی پاکان).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پرښتی په دی پاک کتاب باندی لاس لګوی. هغه کتاب هم دا لیکلی شوی کتاب دی د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کښی» ځینی د «لایمسه» ضمیر قرآن ته اړوی یعنی دی پاک قرآن ته لاس نه وروړی مګر خو پاک سړی یعنی هغه کسان چه زړونه ئی صاف او اخلاق ئی پاک وی د هم داسی سړیو فکرونه او عقلونه د دی لوی کتاب په علومو او حقائقو ـ معارفو او آیاتونو باندی هم په ښه ډول (طریقه) سره رسیږی. یا نه مسه کوی دا قرآن مګر خو پاک خلق. یعنی بی اودسه هغه ته لاس نه وروړی لکه

چه د نبوی له احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوی ده نو په دی تقدیر سره د (لایمسه) نفی به د نهی دپاره وی.

تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعٰلَمِينَ۝

(هغه قرآن چه توته توته) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنی دا کومی کوډی (جادو) او توکی نه دی او نه د کاهنانو چتی (بیکاره) او اپلتی خبری دی او نه د شاعرانو توهمات او مبالغات او هسکی استعاری دی بلکه یو لوی ـ مقدس ـ معزز ـ پاک او آسمانی کتاب دی چه د رب العٰلمین له لوری د تول عالم او ګردو (تولو) نړی والانو (اهل جهان) د لار ښوونی دپاره راښکته شوی دی. هغه الله تعالیٰ څمونږ پاک الله دی چه د لمر ـ سپوږمی او ستوریو ډیر کلک محکم ـ عجیب ـ غریب او ښکلی ترتیب او نظام ئی قائم کړی دی او هغه ګرد (تول) سماوی اجرام د یوه مرتب قانون ـ او منظم اصول سره د خپلو ورځنیو ختلو او پریوتلو او نورو تأثیراتو او اغیزو سره د خپل عظمت ـ قدرت ـ قوت ـ وحدانیت تصرف او د عظیم الشان اقتدار مظاهری او په زړه پوری ننداری راښیی لکه چه ابراهیم علیه السلام هغه خپل دلیل ښوولی ؤ او د حال په ژبی سره شهادت ورکوی چه څمونږ ملونی او واک (اختیار) د هغه اعلیٰ اولیٰ ـ برتر ـ بهتر ذات د غیبی سلطی د قدرت په لاس کښی دی، همغه یو «**وحده لاشریک له**» د ځمکی ـ آسمان ـ وریځ ـ اور ـ هوا او ګردو (تولو) کائناتو او ذراتو مالک ـ خالق او ستر تولواک (شهنشاه) دی. آیا د هسی رڼو او ښکاره ؤ آسمانی نښو له لیدلو څخه وروسته د دی مضامینو په صداقت کښی کومه شبهه پاتی کیږی چه د دی سورت په اوله رکوع کښی د هغو بیان وشو. او آیا کوم یو عاقل په دی عظیم الشان فلکی نظام باندی چه سترګی وغړوی دومره نشی پوهیدلی چه یو بل باطنی شمسی نظام هم شته چه هغه هم دا قرآن کریم او د هغه پاک لوړ (اوچت) آیتونه او نور ګرد (تول) آسمانی کتابونه او آسمانی پانی دی چه دا ګردی (تولی) د همغه الله تعالیٰ خالق الکل قائمی کړی نښی دی هغه ذات چه پخپل کامل قدرت او رحمت سره ئی دا ظاهری نظام قائم کړی دی همغه پاک الله دی چه د روحانی ستوری له پریوتو څخه وروسته یی د محمدی صلی الله علیه وسلم قرآن د لمر په پلوشو نړی (دنیا) او نړی والان (دنیادار) د کفر او شرک له توری تیاری څخه راوویستل چه د الله تعالیٰ په فضل سره تر اوسه پوری دغه لمر خپلی ښکلی شوی پلوشی (انوار) او په زړه پوری وړانګی (اشعه) پر نړی (جهان) باندی نولی او هیڅوک د دی خبری مجال نه لری چه هغه بدل کړی یا ئی غائب کړی. د هغه انوار او اشعی پر همغو زړونو باندی په ښه شان سره منعکسی کیږی چه ښه وینځلی او ښه پاک او صاف کړی شوی وی.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آیا په دی خبری (د قرآن) باندی تاسی سپک کوونکی یئ (دروغ ئی گڼئ!) او گرځوئ تاسی روزی برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چه تاسی دروغ کوونکی یئ (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنی آیا دا هسی دولت دی چه له هغه څخنی په گته (فائده) اخیستلو کښی تاسی سستی او کاهلی وکړئ او خپله برخه هم دومره وگڼئ چه د الله تعالیٰ هغه راښوولی حقائق دروغ ثابتوئ ؟ لکه چه د وریا (باران) د لیدلو په وقت کښی وائی چه هغه ستوری هغه برج ته راغلی دی نو ځکه ورښت وشو گواکی دوی د الله په قدرت قائل نه دی او په هسی وینا سره دوی د رحمت د دی باران قدر هم نه کوی چه د پاک قرآن په شکل رانازل شوی دی او دا ویل چه د الله تعالیٰ له خوا نه دی لیږلی شوی سخته بدبختی ـ حرمان او بدنصیبی ده آیا د یوه نعمت شکر گزاری هم داسی کیدی شی چه هغه دروغ وبللی شی؟

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ
أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ
مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولی په هغه وقت کښی چه ورسیږی (روح د سړی) ستونی ته او (حال دا وی چه) تاسی په دغه وقت حاضر اوریدونکی نظر کوونکی یئ هغه ته او مونږ ډیر نژدی یو هغه ته (په علم او قدرت) له تاسی څخه مگر نه وینئ او نه پوهیږئ تاسی پس ولی که یئ تاسی چه جزاء نه درکوله کیږی او نه ژوندی کیږئ نو بیرته راوگرځوئ تاسی دا (روح) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی گمان خپل کښی چه جزاء نشته).

تفسیر: یعنی په داسی بی‌فکری او بی‌خوفی سره د پاک الله تعالیٰ خبری دروغجنی کوئ گواکی تاسی د چا په حکم او واک کښی نه یئ یا هیڅ نه مرئ او له الله تعالیٰ سره نه مخامخ کیږئ ښه څه وقت چه ستاسی د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کښی وی او سا ئی په ستونی کښی بنده شی او د ځنکدن ربړونه (تکلیفونه) پری تیریږی که تاسی له هغه سره نژدی کینئ او د ده

هغه بې‌وځلي او بېچارګي پرېشاني او سرګرداني وګورئ له بلې خوا الله تعالیٰ یا د هغه پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي چه تاسې ئې نه وینئ که ستاسې واک او اختیار د بل چا په لاس کښې نه دی نو په هغه وقت کښې تاسې د خپل هغه محبوب او مین سا او روح ولې نه شئ ساتلې؟ او د څه لپاره هغه مین او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کښې چه ستاسې زړونه خوږیږي او اوښکې مو بهیږي بیلتون کوي او تاسې په خپل فراق او بیلتون ژړوي او ولې د ستاسې له لاسه پوره نه ده چه هغه د څه مودې له مخې نور هم وساتئ؟ یا ئې له هغه تکالیفو او ربړو (تکلیفونو) څخه وژغورئ (وساتئ)؟ لنډه ئې دا که تاسې پخپلو دغو ویناؤ کښې رښتیني یئ نو له دې تیرو چارو څخه یوه راوښیئ.

فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چیرې وي (دغه مړی) له مقربینو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسائي (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او که چیرې وي (دا مړی) له یارانو ملګریو د ښي لاس. نو سلامتیا ده تا لره له یارانو ملګریو د ښي لاس څخه.

تفسیر: یعنې تاسې د یوې شیبې (دقیقې) دپاره هم هغه نه شئ ساتلی او هغه خپل ځای ته هرومرو (خامخا) رسیدونکی دی که هغه مړی له مقربینو څخه وي نو په اعلیٰ درجه روحاني او جسماني ـ د هوسائي (آرام) راحت عیش او چرچو سامانونو ته رسیږي او په ښي لاس (اصحاب یمین) کښې شاملیږي او هیڅ یوه ویره او ربړونه (تکلیفونه) ورته نه پاتې کیږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنې د هغوی له لورې ډاډه (خاطر جمع) اوسه!» یا دا مطلب چه د (اصحاب یمین) له طرفه هغوی ته سلامونه رسیږي یا هغه ته ویل کیږي تا لره په راتلونکي وخت کښې سلامتي او هوسائي (آرام) ده. او ته په اصحاب یمین کښې شامل او ګډ ئې. په ځینو احادیثو کښې راغلي دي چه د ځنکدن په وقت کښې د خوښۍ داسې زیرې هغه ته ورکاوه شي.

د مؤمن سرې لویه نښه درته وایم
ځنکدن کښې تل مسکیږي ښکاري خوښ

او هم داسې مجرمینو او بدانو ته هم په هم دې وقت کښې د هغوی د بدحالۍ ویرې اوروللې کیږي.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾
وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چیری وی (دغه مړی) له دروغ ویونکیو گمراهانو څخه نو میلمستیا ده (ده ته) له سوځوونکیو اوبو څخه او ننه ایستل دی په اور (د دوزخ) کښی.

تفسیر: یعنی د هغه پای (آخر) او انجام هسی وی چه پخوا له مړ کیدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال احوال اوراوه کیږی.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بیشکه دا خبره (چه ذکر شوه پشان د دی دری صنفو کښی) خامخا هم دا حقه یقینی ده.

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ شی کیدونکی نه دی. هر هغه شیان چه د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی هغه کرد (تول) صحیح او یقینی دی او هم هغسی کیدونکی دی نو هیڅچا ته نه ښائی چه په هسی ښکاره خبرو کښی داسی شبهی او تردد پیدا کړی او خپل ځان وغلوی. بلکه د لویی ورځی او د قیامت دپاره ځان تیار او چمتو کړئ.

فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له گردو (تولو) څخه ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی په تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسئ! چه دا د هغه ځای دپاره لویه تیاری ده. او په هم دی ښه چاره کښی بوخت (مشغول) اوسئ! او د مکذبینو د زړه خوږوونکیو خبرو څخه زیات مه خپه کیږئ! بلکه هیڅ غوږ ورته مه ږدئ ځکه چه په تسبیح او تحمید کښی د هغو باطلو او چتی (بیکاره) خیالاتو تکذیب او تردید په طبیعی دول (طریقه) سره هم کیږی. دلته د «الواقعة» د سورت په خاتمی کښی مو زړه غواړی چه هغه مبارک حدیث نقل کړو چه په هغه سره

حضرت امام بخاری رحمة الله علیه خپل کتاب ختم فرمایلی دی

«عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمٰن» ۔

«سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم»

تمت سورة الواقعة ولله الحمد والمنة

سورة الحدید مدنیة وهی تسع وعشرون آیة و اربع رکوعات رقمها (۵۷) تسلسلهاحسب النزول (۹٤) نزلت بعد سورة الزلزال

د «الحدید» سورت مدنی دی ۔ (۲۹) آیتونه او (٤) رکوع لری. په تلاوت کښی (۵۷) او په نزول کښی (۹٤) سورت دی د «الزلزال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ‌ۚ

نسبت د پاکی کوی الله ته هغه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنی د حال یا د قال په ژبه یا په دواړو سره د الله تعالیٰ حمد ۔ ثناء او تسبیح وائی.

وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ﴿۱﴾ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ‌ۚ يُحۡىٖ وَيُمِيۡتُ‌ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۲﴾

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچائی د آسمانونو او (باچائی) د ځمکی (هم دغه الله) ژوندی کول کوی

او مړه کول کوی او هم دغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی هم دغه ژوندی کول او مړه کول دی).

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه یا په دواړه کښی یا هر چیری د الله تعالیٰ احکام چلیږی او هر چیری او هر کله واک او اختیار لری. د ایجاد او اعدام او د ګردو (تولو) چارو ملونی او قبضه د ده په لاس کښی ده هیڅ یو قوت او طاقت د هغه د تکوینی قدرت او تصرف مخه نشی نیولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

هم دغه (الله) اول دی (له هر شی څخه چه ابتداء نه لری) او آخر دی (له هر شی ځنی چه انتهاء نه لری).

تفسیر: کله چه هیڅوک نه ؤ الله جل جلاله موجود ؤ او کله چه هیڅوک نه وی الله جل جلاله به موجود وی چه نه ابتداء لری نه انتهاء.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ③

او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټ دی له لیدلو د سترګو نه په دنیا کښی) او هم دغه (الله) دی په هر شی باندی ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شی وجود او ظهور د هغه الله تعالیٰ له وجود څخه دی. نو ځکه د الله تعالیٰ وجود که ظاهر او باهر نه وی؟ نو د بل چا به وی؟ له عرشه نیولی تر فرش پوری او له ذری څخه اخیستی تر لمر او نورو لویو کرو پوری هر یو شی د هغه په وجود او شته والی باندی روښان دلیلونه دی او بیلی بیلی شاهدی لولی. خو سره له دی د هغه ذات او اصلی حقائقو او صفاتو ته هغسی چه ښائی عقل ـ پوه او ادراک نه ور رسیږی. او د ده د هیڅ یوه صفت احاطه کول هم امکان نه لری. او نه پخپل قیاس او ادراک سره څوک د هغه د څنګوالی (کیفیت) بیان کری شی. نو ځکه ویلی شو چه له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته. په هر حال سره هغه الله تعالیٰ د باندی هم دی او دننه هم دی ظاهر هم شته او په باطن کښی هم دی. او په هر راز (قسم) احوالو باندی که پټ دی یا ښکاره ښه خبردار او خورا (ډیر) پوه دی ظاهر د غالب په معنی هسی چه د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته. باطن داسی چه له هغه ځنی پرته (علاوه) هسی کوم ځای موقع به نه وی چه څوک به هلته تری پټ شی یا ئی له علمه او پوه څخه کوم شی لری

او پټ وی. د نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی

«وانت الظاهر فلیس فوقک شیٔ! وانت الباطن فلیس دونک شیٔ»

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کښی (له ورځو د دنیا نه) بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (لکه چه له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه)

تفسیر: دغه بیان پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت کښی د اتمی پاری په آخر کښی تیر شوی دی.

یَعْلَمُ مَا یَلِجُ فِی الْاَرْضِ وَمَا یَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دی (الله ته) هغه څه چه ننوځی په ځمکه کښی (لکه مړی او باران) او هر هغه څه چی راووځی له دغه زمکی نه .

تفسیر: لکه کښت (فصل) او ترکودی (نباتات) چه له ځمکی څخه راوځی. د دی بیان د (سبا) په سورت کښی پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا یَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا یَعْرُجُ فِیْهَا

او (معلوم دی الله ته) هر هغه چه نازلیږی له آسمانه (لکه رحمت او عذاب) او هر هغه چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښی لکه نیک او بد عملونه.

تفسیر: یعنی له آسمانه پرښتی ـ حکمونه ـ د قضاء او قدر فیصلی ـ وریا (باران) او نور راښکته کیږی او د بندگانو اعمال او د الله اکرم شانه واعظم برهانه پرښتی او نور پورته کیږی.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

او دغه (الله) له تاسی سره دی (په علم او قدرت سره) هر چیری چه یئ تاسی او الله پر هر هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هیڅ کله له تاسی څخه غائب نه دی. بلکه هر چیری او په هر حال کښی چه تاسی یئ هغه ګرد (تول) دی ښه پیژنی. او تولی ښکاره او پتی خبری ښه اوری او ستاسی اعمال او نور ګرد (تول) شیان ښه وینی.

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾

خاص هغه (الله) لره ده باچائی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او خاص الله لره ګرځول کیږی تول کارونه.

تفسیر: یعنی منکران د الله تعالیٰ له باچائی او قلمرو څخه د باندی وتلی نشی - په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی یواځی د هغه وحده لا شریکله حکومت دی او په پای (آخر) کښی د ګردو (تولو) کارونو فیصله د ده له لوری کیږی.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۚ

ننه باسی (الله) شپه په ورځی کښی او ننه باسی (الله) ورځ په شپی کښی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ کله ورځ لندوی او شپه اوږدوی (په قوس او جدی کښی) او کله په عکس د دی شپی لندوی او ورځی اوږدوی (په جوزا او سرطان کښی).

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

او دغه (الله) ښه عالم دی په پتو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندی هم.

تفسیر: یعنی په زړونو کښی هغه نیات او ارادی یا هغه خطری او وسوسی چه پیدا کیږی په هغو ګردو (تولو) باندی هغه ښه پوهیږی او هیڅ شی د ده له پوه څخه د باندی نه دی.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ؕ

ایمان راوړئ تاسي (او په ایمان همیشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندی او لګوئ (په لاره د الله کښی) له هغو (اموالو) څخه چه ګرځولی یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کښی.

تفسیر: یعنی هغه مال او شته چه ستاسی په لاسونو کښی شته د هغو ګردو (تولو) مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردګار دی او تاسی یواځی د یوه امانتدار او خزانه‌دار په شان یئ نو ځکه په هر ځای او هر چا باندی چه هغه الله تعالیٰ تاسی ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړی په هم هغه ځای کښی ئی تاسی د هغه د نائب او خلیفه په ډول (طریقه) خرڅ او صرف کړئ او دا خبره مو هم په یاد وی چه پخوا له دی څخه دا مال د نورو په لاسو کښی ؤ خو اوس د هغوی په ځای تاسی یی او ښکاره ده چه تاسی به هم ځئ. ستاسی په ځای به هم بل سړی کیناستونکی وی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه دا مال نه د پخوانیو په لاسو کښی پاتی شو او نه ستاسی په لاسو کښی پاتی کیدونکی دی نو له هسی فانی او زائل څیز سره دومره علاقه مینه او تعلق لرل چندان ښه کار نه دی او ښائی چه په ضروری او مناسبو ځایونو کښی په ښه ډول (طریقه) سره صرف او ولګول شی او نه ښائی چه په خیر خیرات کښی بی زړه توب وکاوه شی.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝۷

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی له تاسی او لګولی ئی دی (اموال خپل په لاره د الله کښی) هغوی لره دی اجر ثواب ډیر لوی (په جنت کښی نو تاسو ته هم رسوی نفع ایمان او خرڅول د اموالو د تاسی).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده په هغو کسانو کښی چه دا خصلت او صفت موجود نه وی ښائی چه هغه پیدا کړی او په هغو کښی چه شته ښائی چه په هغه باندی مستقیم پاتی وی او د ایمان په مقتضاء باندی تګ او عمل وکړی.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ
وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝۸

او څه مانع عذر دی تاسی لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چه ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله) حال دا چه (رسول الله) رابولی تاسی چه ایمان راوړئ په رب خپل باندی او په تحقیق اخیستی ده (الله) وعده کلکه د تاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکی (نو ایمان ولی نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنی په الله تعالیٰ باندی له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لاری باندی له تللو څنی کوم شیان ستاسی مخه نیسی؟ او په داسی چارو او معاملو کښی لتی سستی او تقاعد ولی وکړ شی. الله تعالیٰ او د هغه پاک رسول تاسی د کوم پردی (اجنبی) او غیر معقول شیز په خوا نه رابولی بلکه تاسی ته ستاسی د حقیقی رب او پالونکی په لوری بلنه کوی چه د هغه اعتقاد د ستاسی په اصلی فطرت کښی په ودیعت ایښود شوی دی او تاسی د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دی څخه چه دی دنیا ته راشئ کړی دی؟ لکه چه تر نن پوری د هغه اقرار اثر او اغیزه څه نه څه د بنی آدمانو په زړونو کښی موندله کیږی، بیا په دلائلو ـ براهینو او د رسولانو په ارسال او د آسمانی کتابونو په لیږلو سره د هغه ازلی عهد او پیمان تجدید او بیا په یادولو پرله پسی شوی دی او پخوانیو انبیاؤ له خپلو امتیانو څنی داسی وعده او پیمان هم اخیستی ؤ چه د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم اتباع دی هرومرو (خامخا) وکړی! او له تاسی څخه دیر سړی هسی هم دی چه پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندی د سمعی طاعت ـ انفاق فی سبیل الله او نورو ایمانی امورو باندی د تینګوالی او پابندی کلک عهد او تړون هم کړی دی نو وروسته له دی مبادیو څخه اوس څنګه کیدی شی هغه څوک چه د منلو اراده لری هغه ئی ونه منی او چا چه منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوی او تری انحراف وکړی.

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٩﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چه نازلوی پر بنده خپل باندی دلائل (د قدرت خپل) ښکاره (لپاره د دی) چه وباسی تاسی له تیارو (د کفر) څخه رڼا (رڼړا) (د ایمان) ته او بیشکه الله په تاسی باندی خامخا ښه مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی قرآن ئی رانازل کړ او د صداقت لاری ئی دروښودی چه د هغو په وسیله تاسی د کفر او جهل له تیارو څخه ووځئ او د ایمان او علم او عمل رڼا (رڼړا) ته راشئ! او دا د پاک الله لوی شفقت او مهربانی ده که سختی ئی کولی نو تاسی به ئی په هم دی تیارو کښی پری

ښودئ تر څو په کښې مره شئ ـ یا به ئې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او ګناهونه نه ښښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چه نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کښې او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنې (مجازی) مالکان فنا کیږی ـ او ملک هغه حقیقی مالک ته چه الله تعالیٰ دی پاتې کیږی که نه هسې خو د تل دپاره هغه د ده مال ؤ ـ نو بیا د ده په مال کښې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولې در نه ښکاری که په خپله خوښې او واک (اختیار) سره ئې نه ورکوئ نو بې واک هم هغه ته رسیدونکې دی نو د بندګۍ اقتضاء او غوښتنه هم دا ده چه په خوښې سره هغه ورووړاندی کړئ! او د هغه په لاره کښې ئې خرڅ کړئ! ـ او د فقر ـ فاقې ـ افلاس او تنګۍ څخه ونه ویریږئ! ځکه چه د ځمکې او د آسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردګار دی. نو آیا په دی لاری کښې به پخپلې خوښې سره خرڅ کوونکی او لګونکی وږی پاتې کیږی !. «**ولا تخش من ذی العرش اقلالا**».

لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دی برابر له تاسې څخه هغه چه لګولی ئې دی (مال خپل په لاره د الله کښې) پخوا له فتحې (د حدیبیې یا د مکې) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحې څخه د حدیبیې صلحه روغه مراد کړی ده او له ځینو روایتونو څخه د هغه تائید هم کیږی.

وَقَاتَلَ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ

او بیا ئې جنګ کړی دی (له اعداء الله سره لپاره د اعلاء د کلمة الله) دا

(لګوونکی د مالونو خپلو په لاره د الله کښې او جنګیدونکی پخوا له فتحی د حدیبیی یا د مکی نه) ډیر لوی دی له جهته د درجی مرتبی له هغو کسانو چه لګوی مال خپل په لاره د الله کښې وروسته (له فتح د مکی نه) او جنګیږی (لپاره د اعلاء د کلمة الله) او له دواړو طائفو سره وعده کړی ده الله د نیکی (جنت).

تفسیر: یعنی که هسی د الله تعالیٰ په لاره کښې هر مهال (وقت) هر شی خرځ کړل شی او جهاد وکړ شی هغه ښه دی. او الله تعالیٰ به د هغه ډیر اجر په دنیا او آخرت کښې ورکوی لیکن هغه مقدور لرونکی چه له خپلو شتو څخه ئی پخوا د حدیبیی له روغی یا د مکی له بری فتحی څخه خرڅ کړی دی او د جهاد شرف ئی ګټلی دی هغوی ډیری لوئی درجی موندلی دی او وروستنی مسلمانان د هغوی په درجو پوری نه شی رسیدلی ځکه چه په هغه وقت کښې د حق منونکی او په هغه باندی سر قربانونکی سړی ډیر لږ ؤ. او ګرده (توله) دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه. په هغه وخت کښې اسلام جانی او مالی قربانی ته ډیره اړتیا او احتیاج درلود (لرلو). او مجاهدینو ته په ښکاره ډول (طریقه) د اسبابو ـ اموالو ـ غنائمو ـ وسلو ـ خوړو او نورو ضروریاتو هیلی (امیدونه) او توقعات ډیر لږ ؤ. په داسی حالاتو کښې ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کښې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی چه د هغوی ثابت قدمی او تینګتیا له غرونو څخه هم تینګه کلکه وی. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه ورزقنا الله اتباعهم وحبهم آمین!**

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٠﴾

او الله په هغو کارونو باندی چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له هر شی څخه خبر دی او پوهیږی چه د چا عمل څه درجه لری ؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلی پوه سره سم له هر یوه سره به بیله بیله معامله کوی.

مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗۤ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿١١﴾

څوک دی ذات هغه چه قرض ورکوی الله لره په قرض ورکولو نیکو سره نو بیا به (الله) دوچنده کړی (هغه قرض) ده لره او خاص ده ته اجر ثواب دی نیک (د عزت).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له پور (قرض) څخه دا مطلب دی چه په دی وقت کښی په جهاد باندی تاسی خپل مالون او شته ولګوئ بیا هم دا تاسی د ډیرو شتو خاوندان کیږئ او په آخرت کښی لوئی مرتبی او مرادونه مومئ! د دوه ګونی معنی هم هم دا ده. که نه د نوکر او بادار په منځ کښی هسی ګټی وتی (سود) نشته. که چا ته څه شی ورکوی مختیار دی او که نه ئی ورکوی هم هم دی مختیار او واکدار دی.»

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ يَسْعٰى نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمٰنِهِم

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چه وینی ته مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی چه ځغلی به رڼا (رنړا) د دوی مخکښی له دوی څخه او له ښی خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کښی کله چه د (صراط) په پل تیریږی پس ډیره سخته توره تیاره وی نو په دی وخت کښی له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا (رنړا) وی. ښائی چه د ایمان رڼا (رنړا) چه ځای ئی زړه دی وړاندی وی او د ښو عملونو به په ښی خوا کښی وی ځکه چه ښی چاری ګردی (تولی) په ښی خوا کښی سره تولیږی د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او میچ چه وی په هغه میچ درجه او اندازه سره به د هغه رڼا (رنړا) او روښانتیا هم وی. او ښائی چه د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت رڼا (رنړا) به د نورو امتونو له رڼا (رنړا) څخه ډیره رڼه او ښه او ډیره سپینه او پلوشی غوړوونکی وی. په ځینو روایتونو کښی د مسلمانانو د کینی خوا د رڼا (رنړا) ذکر هم شته نو د هغه مراد به هسی وی چه د رڼا (رنړا) اغیزی او آثار هر لوری ته رسیږی. والله اعلم.

بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

(او وبه ویل شی دوی ته چه) زیری د تاسی نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو کښی دغه دی هم دغه بری موندل ډیر لوی.

تفسیر: ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د خوښی ځای دی. هغه کسان چه جنت ته رسیږی ګواکی د هغو ګردو (تولو) مرادونه وررسیدلی دی.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنٰفِقُونَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّورِكُمْ ۚ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا ۖ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَّهٗ بَابٌ ۖ بَاطِنُهٗ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهٗ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿۱۳﴾

(یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چه وائی به منافقان سړی او منافقانی ښځی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (داسی چه) وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چه رڼا (رڼړا) واخلو له رڼا (رڼړا) ستاسی نو وبه ویل شی دوی ته (تمسخراً) چه وګرځئ شاؤ خپلو ته پس ولټوئ رڼا (رڼړا) پس وبه واهه شی په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کښی یو دیوال چه هغه لره به دروازه وی دننه طرف د هغی (دروازی کښی به چه د جنت په جانب دی) رحمت وی (مؤمنانو لره) او د باندی طرف ته د هغه (چه جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وی.

تفسیر: یعنی د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی به یو لوی دیوال ودرول کیږی چه په هغه کښی به یو ور وی له دی وره به مؤمنان د جنت په لوری درومی او د منافقانو له سترګو څخه به پټیږی ـ د وره په منځ کښی د جنت وږمی او ښی ننداری له لری بریښی او له وره د باندی به د الله د عذاب نښی او د هغه ویروونکی اغیزی (اثر) او منظری وی.

يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ۖ

غږ به وکړی (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته آیا نه وو مونږ له تاسی سره (ملګری په دنیا کښی).

تفسیر: خبره داسی ده چه رسمی کافران به د (صراط) په پل باندی نه تیریږی بلکه ړومبی به په دوزخ کښی د هغه له وره څخه په تیل وهلو سره غورځولی شی. هو! هغه کسان چه د کوم پیغمبر امت او تابعدار وی اعم له دی چه ښه وی یا خراب ـ هغه به د (صراط) له پله تیریږی وروسته له دی څخه چه د الله تعالیٰ امر ورته وشی په هغه پل باندی به وخیژی په یوه سخته تیاره کښی به ګرد (تول) خلق ډوبیږی په دی تورو تیاره کښی به له ایمان لرونکیو سره یوه رنا (رڼا) وی چه دوه مخیز (منافقان) به هم غواړی چه د هغی رنا (رڼا) په شاؤ خوا کښی لاړ شی خو څرنګه چه مؤمنان ډیر ګرندی او تیز لکه الوتکی، موټر، بائسکل ـ آس او نور ځغلی نو ځکه هغه رنا (رڼا) له هغوی لری تښتی ـ نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندی خولی پرانیځی چغی به وهی او وائی لږ خو ودریږئ چه مونږ هم ستاسی په ړنا کښی درسره لاړ شو مونږ په دا توره تیاره کښی لکه ړانده هسی تیریږو مونږ مه پریږدئ چه له تاسی څخه وروسته پاتی شو لږ څه ډیل وکړی او انتظار وکړئ چه مونږ هم ستاسی له دی رنا (رڼا) څخه لږ څه ګټور شو ـ آخر مونږ په دنیا کښی له تاسی سره یو ځای اوسیدو ـ او په ښکاره ډول (طریقه) مونږ هم په مسلمانانو کښی شمیرل کیدو ـ نو د دی مصیبت په وقت کښی مونږ ولی په دی توره تیاره کښی پریږدئ؟ او له مونږ څنی هسی ګرندی تښتئ؟ آیا دا د ملګریتوب وړ (لائق) او له اندیوالی سره ښائی؟ دوی به داسی جواب اوری چه بیرته وګرځئ! ـ او خپلو ځانونو ته هلته رنا (رڼا) ولتوئ! که ئی ومومئ له هغه ځایه ئی واخلئ! د دی خبری له اوریدلو څخه دوی بیرته ګرځی په دی منځ کښی به په هسی یوه توره تیاره کښی سره لویږی چه په هیڅ یو شی باندی به د دی نظر ونه لګیږی ـ او هغه دیوال د دوی او د هغی رنا (رڼا) په منځ کښی راځی. مطلب ئی دا چه دا رنا (رڼا) په دنیا کښی په ښو عملونو سره په لاس راتله هغه ګټه (فائده) او رنا (رڼا) له تاسی څخه هلته پاتی شوی ده بیرته دنیا ته وګرځی چه دا هلته له تاسی څخه پاتی ده یا به هغه ځای مراد وی چه د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رنا (رڼا) او نور هر چاته تقسیم کیده.

قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿۱۴﴾

نو وبه وائی (مؤمنان منافقانو ته چه) هو! وئ (تاسی له مونږ سره) مګر تاسی په فتنه کښی اچولی ؤ تاسو ځانونه خپل او انتظار کاوه تاسی (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته) او شک به مو کاوه تاسی (په اسلام کښی) او غولولی وئ تیر ایستلی وئ تاسی آرزوګانو خپلو تر هغه پوری چه راغی امر

حکم د الله (چه مرګ ستاسی دی) او غولولی یئ تاسی په (کرم د) الله باندی غلوونکی (چه شیطان دی).

تفسیر: یعنی بیشکه په ښکاره ډول (طریقه) په دنیا کښی تاسی له مونږ سره وئ او په ژبی سره مو د اسلام دعوی کوله خو باطنی حالت مو داسی ؤ چه په لذاتو او شهواتو کښی پریوتلی وئ او د نفاق لاره مو غوره کړی وه او خپل ځانونه مو غولولی او په هلاکت کښی مو اچولی ؤ او بیا مو توبه هم ونه کړه - بلکه تل به مو لاری ته کتل او انتظار به مو ایستو چه کله پر اسلام او مسلمانانو باندی کومه تکه لوېږی او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کښی لویدلی وئ تاسی په هم دی فریب او غلونه کښی داسی ګڼل چه وروسته له دی څخه به ستاسی څنی هیڅ پوښتنه نه کیږی - او تاسی به دا د خپل نفاق کښت (فصل) هیڅ نه ریبئ بلکه داسی هیلی او امیدونه مو په زړونو کښی ؤ چه په څو ورځو کښی به اسلام او مسلمانان له منځه ورک کیږی او دا ګردی (تولی) خبری او اتری به له زړونو څخه هیریږی او په پای (آخر) کښی به مونږ بری مومو پاتی شوه د آخرت خبره خو هلته به هم څه نه څه پلمی (تدبیرونه) جوړوو او خپل ځانونه به د هغو له ربړو (تکلیفونو) څنی خلاصوو - تاسی په داسی خیالونو کښی مست او بیخبره پراته وئ چه د الله تعالیٰ حکم او امر راورسید مرګی راغی او تاسی ئی راګیر کړئ ګواکی هغه لوی غلوونکی (شیطان) تاسی له لاری څخه وویستئ چه اوس هیڅ یوه د ژغورنی (نجات) او د خلاصی لاره در پاتی نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ مَأْوَاكُمُ النَّارُ ۖ هِيَ مَوْلَاكُمْ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس نن ورځ وا به نه خیستله شی له تاسی څخه (ای منافقانو) فدیه معاوضه او نه له هغو کسانو څخه چه کافران شوی ؤ ځای د ورتلو ستاسی (او د دوی د تولو) اور (د دوزخ) دی همغه (اور لائق او) ملګری ستاسی دی او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنی بالفرض که تاسی منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ او وغواړئ چه په هغه چل سره مو ځانونه وژغوری (وساتی) نو د داسی چاری د منظوری هیڅ یو صورت نشته پس تاسی ګرد (تول) په همغه کور کښی پاتی کیدونکی یئ او هم دا د دوزخ اور ستاسی د هستوګنی ځای دی او هم دا مو ملګری دی د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقع او هیله (ارزو) او امید مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وقت هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی (د دی) چه وویرېږی زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه او (له جهته د) هغه څیز چه نازل شوی دی له حق څخه (چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی هغه مهال (وقت) رارسیدلی دی چه د مؤمنانو په زړونو کښې د الله تعالیٰ او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسی او د اسلام د حقانی دین په مقابل کښې غاړه کیږدی ـ او ښه پاسته شي او له الله تعالیٰ څخه لا ووېرېږی.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

او نه دی کیږی (په سختوالی د زړه کښې) په شان د هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ هغوی ته کتاب پخوا له دی څخه نو اوږده شوه په دوی باندی زمانه نو سخت شول زړونه د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی ایمان همغه دی چه زړونه پری نرم شي. د نصیحت او د الله تعالیٰ یاد په هغو باندی ډیره اغیزه او اثر واچوی او ژر ئی قبول کړی. پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل له څو مودی راهیسی پر هغوی باندی د غفلت خوب غلبه کړی ده او هر شی له دوی څخه هیر او زړونه ئی سخت او په اکثرو د دوی کښې ډیره سرکشي او یاغیتوب پیش شوی دی نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی چه هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې ګټې وکړی. او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالیٰ او د ده د رسول اوامر او احکام ومنی او په ښو صفاتو سره متصف شی ـ او هغه لوی مقام ته وخیژی چه هلته تر اوسه پوری بل کوم امت نه دی ختلی.

اِعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ یُحۡیِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ قَدۡ بَیَّنَّا لَكُمُ الۡاٰیٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۱۷﴾

پوه شئ تاسی بیشکه چه الله ژوندی کوی زرغونوی ځمکه وروسته له موت وچوالی د هغی (په باران سره) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ تاسی ته دلائل (د قدرت، وحدت او عظمت خپل) دپاره د دی چه تاسی عقل پکښی وچلوئ (او کار تری واخلئ په دنیوی او اخروی امورو خپلو کښی).

تفسیر: یعنی د عربو خلق جاهل او ګمراه او داسی ؤ لکه مړه ځمکه اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان ورویاښه او د علم په روح سره ئی ژوندی او په دوی کښی ئی ګرد (تول) کمالات پیدا کړل لنده ئی دا چه د کوم مړی ځخه مړ انسان لره نه ښائی چه مایوس بی‌هیلی او ناامید شی ځکه چه که په رښتیا سره توبه وکاړی نو بیا الله تعالیٰ د هغه په کالبد کښی د ژوندون روح ننباسی.

اِنَّ الۡمُصَّدِّقِیۡنَ وَ الۡمُصَّدِّقٰتِ وَ اَقۡرَضُوا اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا یُّضٰعَفُ لَهُمۡ وَ لَهُمۡ اَجۡرٌ كَرِیۡمٌ ﴿۱۸﴾

بیشکه خیرات ورکوونکی سړی او خیرات ورکوونکی ښځی او هغه څوک چه قرضونه ئی کړی دی له الله سره قرض نیک دوچند به کړ شی دوی ته (ثواب د قرض د هغوی) او وی به دوی ته اجر ثواب ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله جل جلاله په لاره کښی په خالص نیت سره د هغه د خوښی په خاطر خرځ وکړی او خپل مال ولګوی او پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه د کومی بدلی یا د شکریی غوښتونکی نشی ګواکی هغه پاک الله ته پور (قرض) ورکوی نو داده اوسئ چه د هغه ورکړه به نه ضائع کیږی بلکه څو چنده به بیرته ورکړځی.

وَ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖۤ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّیۡقُوۡنَ ٭ۖ وَ الشُّهَدَآءُ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ لَهُمۡ اَجۡرُهُمۡ وَ نُوۡرُهُمۡ ؕ وَ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا وَ كَذَّبُوۡا بِاٰیٰتِنَاۤ اُولٰٓئِكَ اَصۡحٰبُ الۡجَحِیۡمِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او په (تولو) رسولانو د دغه (الله) دغه کسان هم دوی دی ډیر رښتینی او شاهدان دی (په ورځ د قیامت کښې پر دروغ ویونکیو باندی) په نزد د رب خپل وی به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا (رڼړا) د دوی (چه پری تیریږی به په پل صراط باندی) او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتونو ځمونږ ته هغوی دی یاران ملگری د دوزخ (چه اصلاً د هم دوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقق مترجم رحمة الله علیه په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدیقون) باندی منلی دی یعنی هغه خلق چه په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لری او د دی یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاری نو دوی رښتینی او پاخه ایمانداران دی او د الله تعالیٰ په مخ کښې هم دا حضرات د شاهدانو په ډول (طریقه) د نورو حال او احوال هم راښکاروی لکه چه د «البقرة» د سورت په اوولسمه رکوع ۱۴۳ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښې داسی یو آیت راغلی دی ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا ﴾ په آخرت کښې به داسی رښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجی سره سم ثواب او رڼا (رڼړا) وربښله کیږی د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د اختصار د رعایت لامله (له وجی) مونږ هغه نشو لیکلی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ؕ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ؕ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿۲۰﴾

پوه شئ تاسی (ای تشی دنیا خوښونکیو) چه بیشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشی بی فائدی لوبی او بیکاره عبث مشغولتیا او زینت ښائست او فخر لوئی کول دی په منځ ستاسی کښې یو په بل باندی او زیادت (او ډیر والی) دی په اموالو او (ډیر والی دی) په اولاد کښې (ستاسی یو په بل باندی دا ژوندون لږ خسیس په فنا کیدلو کښې) په مثل (د نباتاتو) د باران دی (چه

پر تیزی ځمکی باندی اوری) ښه ښکاری ناشکرانو کرونکو لره زرغونه د دغه (باران) بیا وچه شي (دا ګیا) نو پس وبه وینی (ای کتونکیه) هغه (زرغونه) زیړ شوی (پس له شینوالی د هغه) بیا شی هغه (وچ واښه) مات تار په تار او په آخرت کښی عذاب شدید سخت دی (دپاره د هغه چا چه منګلی ئی ولګولی په تشو دنیوی امورو او آخرت ته ئی شا کړه) او مغفرت ښښنه ده لویه له (جانبه) د الله او رضوان رضاء خوښی ده (هغه چاته چه مشغول شی په اخروی امورو او دنیا ته شا کړی) او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولیدلو (چه نه پاتی کیږی).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کښی بازی او لوبی کوی ـ بیا په جوړښت دول او فیشن او سینګار پسی ګرځی بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسی لویږی بیا نی د مړینی ورځ نزدی کیږی د مال او اولاد په فکر کښی دوب تللی وی چه وروسته له ما ځنی به ځما د کور ـ کهول ـ آل اولاد حال او ژوندون څرنګه وی مګر دا ګرد (تول) ساز او سامان ـ فکرونه او جاجونه فانی او زائل دی لکه چه د کښتو (فصلونو) رونق او بهار د څو ورځو له مخی وی بیا زیړ شی او وچیږی او انسانان او بودګان (حیوانان) ئی ګوډ او ماتوی او ذره ذره کوی ئی ـ او د هغه د سینګار او رونق نوم او نښه نه پاتی کیږی د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم چه په ریښتیا سره د تګی یوه پنګه او د غلولو او د تیرایستلو یوه وسیله ده هم داسی وګڼئ چه سړی د هغه په عارضی باغ او بهار باندی غولیږی او تیروځی او خپل انجام پری خرابوی ځکه چه وروسته له مرګه هیڅ یو له دی شیانو ځنی نه په‌کاریږی او هلته یواځی هغه ایمان او ښی چاری او صالحه اعمال په‌کاریږی او په درد ئی خوری چه سړی په دنیا کښی کړی وی. او که کور ئی ورانیږی په آخرت کښی هغه لره د الله تعالیٰ خوښی او رضامندی لاس ته نه ورځی هغه کسان چه د ایمان له دولت څخه بی برخی وی او د کفر عصیان او د ګناهونو له پیتی سره آخرت ته حاضریږی هغه ته به سخت عذاب وررسیږی او هغو مړیو ته چه سره د لرلو د ایمان ئی پخپلو ایمانی چارو کښی څه لندوالی او کوتاهی کړی وی د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږی او بیا ئی پاک الله ښښی ـ د دنیا خلاصه هغه وه او د آخرت مجموعه دا ده.

سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ
وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ
يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسی (ای مؤمنانو) طرف د مغفرت او ښښنی ته چه له (جانبه) د رب ستاسی دی (او وکړئ ښه عملونه) او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه) جنت ته چه پلنوالی ئی (داسی) دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی (چه دواړه سره یو ځای کړل شی داسی جنت چه) تیار کړی شوی دی دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او (ایمان ئی راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله) دغه (موعود جنت مغفرت رضاء لقاء) فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د عطا ئی چه مؤمنان دی او الله څیښتن (خاوند) د فضل عظیم دی (چه په دنیا کښی مؤمنانو ته توفیق د ایمان او په عقبا کښی جنت او رضوان ورکوی).

تفسیر : یعنی له موت او مړینی څخه پخوا د هغو شیانو په راغونډولو پسی ولویږئ چه د هغو په وسیله ستاسی گناهونه وبښل شی ـ او جنت مو په برخی شی. په داسی ښو چارو کښی لټی کول او سستی ښه کار نه دی او وړاندی والی وکړی وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه جنت ته چه پلنوالی ئی داسی دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی یعنی که ځمکه او آسمان دواړه سره یو ځای کړل شی نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړیږی. الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه د هغه طول اوږدوالی به څومره وی. تیار کړی شوی دی دغه جنت دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او ایمان ئی راوړی دی په رسولانو د الله دغه فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده ئی وفرمائی. یعنی ایمان او ښه عمل خو بیشکه د جنت د حصول وسیله ده لیکن په حقیقت سره به د جنت موندل د الله تعالیٰ په فضل او کرم پوری اړه (تعلق) لری که د هغه فضل او کرم نه وی نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دی او جنت ته رسیدل خو جلا (جدا) خبره ده.

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِىْٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ

نه رسیږی هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسی په ځانونو کښی مگر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی پخوا له هغی څخه چه پیدا کړی وی مونږ هغه (په دنیا کښی).

تفسیر: په دنیا او نړی کښی هغه عمومی آفتونه لکه قحط او سوکړه ـ زلزله وبا او نور چه راځی ـ او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ ـ درد ـ ناروغی او نور چه په ځینو سړیو کښی لیدل

کیږی دا گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم قدیم کښی شته او فیصله ئی صادره شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی چه سم له هغه سره دا گردی (تولی) پیښی واقع کیږی او د یوی ذری په اندازه او میچ هم په هغه کښی څه شی نه لږ او نه ډیریږی.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډیره آسانه ده.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هر شی علم په ذاتی ډول (طریقه) سره لری او په زحمت او تکلیف ئی نه زده کوی نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د گردو (تولو) واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کښی آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته سهل او آسان دی. او خبر کړئ تاسی الله اکرم شانه واعظم برهانه په دی سره.

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ ۗ

لپاره د دی چه خفه نشئ تاسو پر هغه څه چه فوت شوی له لاسه وتلی دی د تاسو او خوشحاله نشئ تاسی په هغه څه چه تاسی ته ئی درکړی وی (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دی حقیقت مو ځکه تاسی ته خبر درکړ چه تاسی ښه وپوهیږئ هغه فائدی چه تاسی لره مقدری دی هغه به ضرور در رسیدونکی وی او هغه چه مقدری نه دی هیڅ کله په لاس نه درځی هر هغه شی چه د الله تعالیٰ په قدیمی علم کښی مقرر او تاکلی شوی دی هم هغسی کیدونکی دی نو ځکه که کومه گټه (فائده) د چا لاس ته ونه رسیږی ښائی چه پری خفه او مضطرب او پریشان نشی او هغه شی ئی چه په برخه ورسیږی په هغه باندی ځان تریخ او تریو او مضطرب نه کړی بلکه د مصیبت او ناکامی په وقت کښی صبر او تسلیم ـ او د هوسائی (آرام) او کامیابی په وخت کښی دی شکر او حمد ووائی.

تنبیه: په ﴿ اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ﴾ الآیة ـ کښی ئی راښوولی ؤ چه د دنیا د عیش او طرب په سامان کښی سری ته نه ښائی چه له آخرت څخه غافل شی په دی آیت کښی ئی تنبیه وفرمایله چه د دنیا په تکالیفو او مصائبو کښی ښائی چه سری ځیر شی چه د اعتدال له میچه ورتیر نشی.

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرِ ۝ ۲۳ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَيَأْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ؕ

او الله نه خوښوی هر متکبر (په نعمت باندی) او فخر کوونکی (په نورو باندی). هغه کسان چه (هم دوی پخپله) بخل کوی او (هم) امر کوی خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوی).

تفسیر: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسی دی چه لوئی کوی خو د لګولو په وقت کښی به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځی په کوم یوه ښه کار کښی به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لری مګر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورښیی چه په موقع کښی خرڅ کول د هغو متوکلانو او همتناکو کار دی چه له پیسو شتو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوی او پوهیږی چه سختی او نرمی او نور ګرد (تول) هغه علی الاطلاق مالک له لوری دی.

وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ۝ ۲۴

او هر هغه چه مخ ئی وګرځاوه (له احکام الله نه) نو بیشکه الله همغه غنی بی پروا په صفتونو سره ښه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه وررسیږی هغه خو یو بی‌نیاز او بی‌پروا ذات دی. ګردی (تولی) ښیګنی (فائدی) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کښی سره تول شوی دی. ستاسی په هیڅ یو فعل کښی د هغه هیڅ یوه له ښه والی څخه هیڅ یو زیادت نه کیږی هره هغه ګټه (فائده) او نفع او نقصان چه دی له تاسی څخه دی که څه شی لګوئ او خرڅوئ نو ګټه (فائده) به ئی اخلئ که نه په نقصان او ګار کښی به پاتی کیږئ.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ

خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره‌ؤ دلائلو او نازل کړی ؤ مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دی

چه ودریږی خلق په انصاف باندی.

تفسیر: ښائی چه له دی کتاب او میزان او تلی څخه د تللو تله مراد وی چه خلق په هغی سره خپل حقوق ادا کوی او راکړه ورکړه کوی او د هغی په وسیلی سره عدل او انصاف کیږی یعنی کتاب الله ځکه نازل شوی دی چه خلق په عقائدو ـ اخلاقو ـ اقوالو کښی د عدل او انصاف (نیاو) په سمه لاره لاړ شی او د افراط او تفریط څخه بالکل ځانونه وژغوری (وساتی). او تله ئی ځکه تاکلی (مقرر کړی) وه چه په پلورلو او پیرودلو (بیع شری) او نورو معاملاتو کښی د انصاف د تلی پلی چابړی (پله ترازو) هیڅ لوری ته ښکته او پورته نه وی. او ممکن دی چه له تلی څخه شریعت مراد وی چه د ګردو (تولو) قلبیه ؤ او قالبیه ؤ اعمالو حسن او قبح موندر ته په ښه ډول (طریقه) سره راښیی والله اعلم.

وَاَنۡزَلۡنَا الۡحَدِيۡدَ

او را لیږلی ده موږ اوسپنه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه او په ځمکه کښی ئی د هغه درنګونه (معادن) کیښودل.

فِيۡهِ بَاۡسٌ شَدِيۡدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چه په دی کښی سخت جنګ ډیر قوت دی او (په کښی ډیری) منافع ګټی دی لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی چه له دغی اوسپنی څخه د جګړی او جنګ وسلی (اسلحی) او نور شیان جوړیږی او د خلقو زیات کارونه په هغی باندی چلیږی او ګرد (تول) مدنی او عصری امر پری مربوط دی.

وَلِيَعۡلَمَ اللّٰهُ مَنۡ يَّنۡصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالۡغَيۡبِ ؕ

او بل لپاره د دی چه عالم شی الله (په علم ظاهری سره) په هغه چا باندی چه مرسته (مدد) کوی له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو (بی له لیدلو).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د آسمانی کتاب په لار ښوونه په سمه لاره رانشی او د انصاف او

نیاو تله په دنیا کښې سمه ونه دروی که ضرورت پیښ شی نو هغوی ته جزاء او گوشمالی ورکوله کیږی او په ظالمانو معاندینو ـ مخالفینو او نورو کړو تلونکیو باندی به د الله تعالیٰ او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږی. په هغه وقت کښې د توری له موتی څخه نیول او په یوه خالص اسلامی جهاد کښې د داخلیدلو وار راځی چه په هغه کښې به له هم دی اوسپنی څخه کار اخیست کیږی. په دی وقت کښې به دا خبره راښکاره کیږی چه کوم یو بنده وفادار دی؟ چه بی له لیدلو د الله تعالیٰ د هغه مینه او محبت او د آخرت په راتللو ـ او د اجر او ثواب او په گناه او عقاب باندی په غیاب سره ایمان ـ یقین او عقیده لری؟ او د هغه د دین ـ او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوی؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿۲۵﴾

بیشکه الله ډیر قوی دی (په نصرت د احباؤ) ښه غالب دی (په ذلت د اعداؤ).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دی دپاره نه دی ورکړی شوی چه الله تعالیٰ ستاسی مرستی (مدد) ـ معاونت او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لری ځکه چه هغه لوی او بی‌نیاز او بی‌پروا پروردگار ته دا بی وځلی او کمزوری مخلوق څه مرسته (مدد) او کومک رسولی شی؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب (احتیاج) ولری؟ هو! دومره ده چه الله تعالیٰ له داسی امر څخه ستاسی د وفاداری امتحان او ازموینه کوی. تر څو هغو بندگانو ته چه دوی په ازموینه (امتحان) کښې بریالی (کامیاب) شی لوړ (اوچت) او اعلیٰ مقامات ورکړی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح او ابراهیم او گرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کښې) نبوت پیغمبری (او نازل کړی ؤ مونږ په اولادو د دوی کښې) کتاب.

تفسیر: یعنی د پیغمبری او کتاب دپاره مونږ د دی دواړو له اولادی څخه سری غوره کړل تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذریت او خیلخانی او ځوځات څخه بهر لاړ نشی.

فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿۲۶﴾

نو ځینی له دوی لار موندونکی دی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان

وتونکی دی (له لاری حقی نه).

تفسیر: یعنی هغو خلقو لره مو چه لیږلی ؤ یا داسی ئی وبولی چه د دی دواړو له اولادی ځنی بعضی په لاره ؤ او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولیږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندی نور رسولان خپل.

تفسیر: یعنی وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندی تګ کاوه ـ ځکه چه په اصولی حیثیت کښی د ګردو (تولو) رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ

او وروسته راووست مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په آخر کښی د بنی اسرآئیلو د انبیاؤ خاتم یعنی حضرت عیسیٰ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام ته انجیل ورکړ او استاځی وټاکه او هغوی ته ئی واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِىْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ؕ

او ګرځولی ؤ مونږ په زړونو د هغو کسانو کښی چه متابعت ئی کړی ؤ د دغه (عیسی) رأفت نرمی او رحمت مهربانی.

تفسیر: یعنی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام ملګری چه په واقعی ډول (طریقه) د هغوی په طریقی باندی تلل د هغوی په زړونو کښی پاک الله نرمی ایښی وه ـ دوی د الله تعالیٰ له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول (طریقه) سلوک کاوه او پخپلو منځونو کښی به هم تل په مهربانی اوسیدل او ښه ژوندون ئی سره درلود (لرلو).

وَرَهْبَانِيَّةَ ۨابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ

او (پیدا کړی ؤ دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چه نوی ئی له ځانه جوړ کړی ؤ دوی هغه (رهبانیت) نه ؤ مقرر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندی مګر (دوی غوره کړی ؤ رهبانیت) دپاره د خوښی د الله پس ونه کړ دوی رعایت د دی لکه چه حق د رعایت ئی ؤ.

تفسیر: یعنی په وروستنیو زمانو کښی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام تابعین د بی‌دینو باچاهانو له لاسه په تنګ شول او د دنیا له مخمصو څخه وویریدل او د رهبانیت یو بدعت ئی وویست چه د هغه حکم د الله تعالیٰ له لوری نه دی شوی مګر د رهبانانو نیت هسی ؤ چه د پاک الله خوښی حاصله کړو خو بیا ئی هغه په پوره ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته ونشو رسولی. حضرت شاه صاحب لیکی «دا د فقیری او تارک الدنیا کیدلو رسم پرنګیانو (نصاریٰ) ایستلی دی دوی به په ځنګلو کښی یوه تکیه جوړوله ـ او هلته به کیناستل نه به ئی ښځه لرله ـ او نه به د اولاد په فکر کښی لویدل ـ شپه او ورځ به ئی عبادت کاوه له خلقو سره به ئی خبری اتری نه درلودی (لرلی) او له هغوی ځنی به لری تښتیدل ـ او حال دا دی چه الله تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسی حکم نه دی کړی چه دنیا داسی پریږدئ او له ځیلمی وزګار کینئ نو کله چه دوی پخپلو ځانونو باندی د دنیا ترک نوم کیښود بیا نو په پته او پردی کښی د دنیا غوښتنه ډیره لویه ګناه ده» د اسلامی حق شریعت له فطری اعتدال څخه پرته (علاوه) (متجاوز) د داسی رهبانیت منع فرمایلی ده هو! په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه «د دی محمدی امت رهبانیت غزا کول او فی سبیل الله جهاد دی» ځکه چه غازی او مجاهد د خپلو ګردو (ټولو) حظوظو ـ غوښتنو او تعلقاتو څخه بالکل ځان لری ساتی او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپله ککره په لاس نیولی راوځی او پخپله توده وینه کښی لامبو وهی.

غازی په غزا خپل ځان جاروی
خپلو ته پکښی فقیر او خان جاروی

مال وشته ـ کور کهول سره تول
په دی ښه لاره کښی افغان جاروی

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شی چه د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پیریو (قرنو) کښی چه مشهود لها بالخیر دی نه وی او هغه د دین او د ثواب کار وګڼه شی.

فَاٰتَیْنَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِیْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ (په محمد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی په دوی کښی اکثر نافرمانان دی نو څکه سره له دی چه پر حضرت خاتم الانبیاء صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم پخپلو زړونو کښی یقین او باور لری خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَءَامِنُوا۟ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاؤ) وویرېږئ تاسی (له عذابه) د الله او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چه محمد دی) چه درکړی تاسی ته دری حصی برخی له رحمته خپله او چه وګرځوی تاسی لره یوه رڼا (رڼرا) چه تلل به کوئ په هغی سره (پر صراط) او وبښی تاسی ته (ګناهونه ستاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ! تر څو دا نعمتونه ومومئ او ستاسی تیری خطاوی وبښلی شی ـ او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیږی او سره له خپلی رڼا (رڼرا) هر چیری وګرځئ یعنی ستاسی ښه (وجود) د ایمان او د تقویٰ په وسیله روڼ او نورانی شی او په آخرت کښی هم دا رڼا (رڼرا) ستاسی په مخ او ښی څنګ کښی له تاسی سره هر چیری لاړه شی.

تنبیه: د دی خوار په خیال کښی به دا خطاب هغه اهل الکتابو ته وی چی زمونږ پاک پیغمبر باندی ایمان راوړی وی نو په دی تقدیر سره له (وآمنوا برسوله) څخه به په ایمان باندی ثابت او مستقیم پاتی کیدل مراد وی. نورو اهل کتابو ته د دوه چنده ثواب موندلو څه بیان د (القصص) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی.

لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لپاره د دی چه وپوهیږی اهل د کتاب (په دی) چه قادران نه دی دغه (منکران) په هیڅ شی له فضل د الله نه او (بل عالمان شی دغه منکران په دی) چه بیشکه فضل لوئی په ید (بلا کیف) د الله کښی ده ورکوی ئی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ورکولو ئی) او الله خاوند د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی اهل الکتابو د پخوانیو پیغمبرانو خبری او قصی اوریدلی او خپل افسوسونه او ارمانونه ئی داسی ښکارول چه کاشکی مونږ هم د هغو په پیریو کښی اوسیدی تر څو مو هغه درجی او مرتبی موندلی وی. اوس مونږ ته د هغو برکاتو او فیوضاتو موندل گران دی نو دلته داسی وایه شی چه هغه پیغمبران هم د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی ؤ او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کیږی او حال دا دی چه اوس همغه الله تعالیٰ شته او د هغه د فضل او کمال بحار او سیندونه تر څندو ډک خاڼخوری بهیږی.

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دی آیت تفسیر داسی فرمایلی دی خو له زیاترو د اسلافو څخه داسی منقول دی دلته ﴿لِئَلَّا یَعۡلَمَ﴾ د **(لکی یعلم)** په معنی ده یعنی تر څو وپوهیږی اهل کتاب هغه چه تر اوسه ئی ایمان نه دی راوړی چه د هغوی له وسه پوره نه ده چه د الله تعالیٰ فضل ځان ته په زور وگټی بلکه دا فضل او لورینه (مهربانی) د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی ده په هر چا چه اراده وفرمائی ورکوی ئی لکه له اهل الکتابو څخه هغه چه په خاتم الانبیاء باندی ئی ایمان راوړی دی په هغوی باندی ئی خپل دا فضل کړی دی او هغوی ته دوچنده ثواب ورکوی او د هغوی تیری خطاوی ښنی او رڼا (رنړا) هغوی ته مرحمت کیږی او هغه کسانو چه ایمان ئی نه دی راوړی هغوی له داسی انعاماتو څخه بی برخی او محروم دی.

«تمت سورة الحدید بفضل الله المجید فلله الحمد والمنة»

سورة المجادلة مدنية و هی اثنتان و عشرون آية و ثلث ركوعات
رقمها (۵۸) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۵) نزلت بعد سورة المنافقون
د «المجادلة» سورة مدنی دی (۲۲) آیته (۳) رکوع لری په تلاوت کښی (۵۸) او په نزول کښی (۱۰۵) سورت دی وروسته د «المنافقون» له سورة څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْٓ اِلَى اللّٰهِ

په تحقیق اوریدله الله خبره د هغی (ښځی) چه سؤال او جواب ئی کاوه له تا سره په شان د خاوند خپل کښی او شکایت ئی کاؤ طرف د الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړی خپلی ښځی ته ویل چه ته می مور ئی نو دا خبره داسی گڼله کیده چه هغه د ژوندون تر آخرت پوری په هغه باندی حرامه شوه . او بیا به هیڅ یو داسی صورت هغه ته نه ؤ چه هغه ښځه ئی بیا ښځه شی. څمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی یو مسلمان چه نوم ئی اوس بن الصامت رضی الله تعالیٰ عنه ؤ خپلی ښځی ته چه خوله بنت ثعلبه رضی الله تعالیٰ عنها نومیده هم داسی وویل. هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی ودریده او دا قصه ئی ورته وکړه. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د دی معاملی په نسبت لا د الله تعالیٰ له لوری ماته کوم خاص حکم نه دی رارسیدلی. خو زه خیال کوم چه ته په هغه باندی حرامه شوی ئی ـ او وروسته له دی څخه تاسی سره گډ نه شی اوسیدلی. هغی ښځی په نارو او چغو باندی پیل (شروع) وکړ ـ او داسی به ئی ویل چه «ځما ودان کور وران او واړه ماشومان می خوار او پریشان شول.» کله به ئی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسی جگړی کولی چه «یا رسول الله د هغه مقصد د دی الفاظو له ویلو ځنی د طلاق اراده نه وه» کله به یی د الله تعالیٰ په دربار کښی ژړا او انگولا کوله او داسی به ئی ویل « آ اله العالمینه! زه د خپل یواځیتوب او د دی مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه! ته می په عرض او فریاد ورسه! که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتی شی له لوږی څخه مری او که ئی هغه ته ورکړم نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځی او ضایع کیږی ای الله تعالیٰ ته پخپله د آخرالزمان نبی په خوله ځما د ژغورنی (بچ کوونی) یوه لاره راوښیه! او ځما دا مشکل او غوته را ویرانیځه!» نو په دی وقت کښی دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: څمونږ د حنفیانو په نزد «ظهار» دا دی چه د خپلی ښځی کومه (عضو) د ابدیه محرماتو

مور ـ خور ـ او نورو کومی عضو سره تشبیه وزکړی چه د هغه کل ده ته حرام او ناروا وی لکه چه داسی ووائی چه «انتِ عليَّ كظهرامی ـ ته دی پر ما باندی داسی ئی لکه ځما د مور شا». د «ظهار» د احکامو تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ①

او الله اوریده سؤال او جواب ستاسی بیشکه چه الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو (تولو) احوالو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر ځیز وینی او اوری ئی. هغه خبری اتری چه ستاسی او د هغی ښځی په منځ کښی وشوی نو هغه به ئی ولی نه وی اوریدلی. محققه ده چه پاک الله د هغی مصیبتناکی ښځی په شکایت چه فریاد ئی کاوه ورسیده او د همیشه دپاره ئی د داسی حوادثو د ژغورنی (بچ کیدنی) لیاره په لانْدی دول (طریقه) سره ځرګنده (ښکاره) کړه!

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ
إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا

هغه کسان چه ظهار کوی (مور وائی) له تاسی ځنې ښځو خپلو ته نه کیږی دغه ښځی (په بللو د دوی سره) میندی د دوی نه دی میندی د دوی مګر هغه ښځی دی چه ځیږولی ئی وی دوی او بیشکه دوی خامخا وائی یوه خرابه (نا اشنا خبره) له خبری او دروغ وائی،

تفسیر: یعنی ماندینه (منکوحه) کله چه دی ئی نه دی ځیږولی نو څرنګه د ده مور کیدی شی؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل دپاره په ده باندی لکه حقیقی مور غوندی حرامیږی؟ هو! که کوم سړی د خپلی بی تمیزی لامله (له وجی) داسی یوه دروغ او چتی (بیکاره) او نامعقوله خبره وکړی نو د هغی بدله دا ده چه کفاره د ورکړی بیا که هغی ته ورنژدی شی یا ورنژدی نشی هغه ښځه د ده ښځه ده او له ظهاره طلاق نه اوری.

وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ②

او بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغه حرکتونه چه د جاهلیت په زمانه کښی شوی دی هغه گرد (تول) معاف دی اوس وروسته له هدایته هسی مه کوی.! که په غلطه له تاسی ځخه داسی گناه کیږی نو ژر تر ژره توبه وباسی، او پخوا له دی ځخه چه خپلی ماندینی (ښځی) ته ورنژدی شئ د «ظهار» کفارت اداء کړئ!

وَالَّذِينَ يُظٰهِرُونَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ أَنْ يَّتَمَآسَّا ط

او هغه کسان چه (مور وائی) ظهار کوی له ښځو خپلو نه بیا راگرځی دوی (ماتولو د) هغی خبری ته (چه ویلی ئی وی) نو لازم دی دوی ته ازادول د مریی پخوا د هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)،

تفسیر: یعنی د دغه لفظ **«انتِ عليّ کظهرامي»** له ویلو ځخه د میړه (خاوند) او ماندینی (ښځی) مسه کول او یو پر بل باندی لاس اچول او صحبت کول حرامیږی کله چه یو مریی ازاد کړی یا د دوو میاشتو د روژی نیولو ځنی فارغ شی نو بیا یو بل ته سره نژدی کیدی شی.
تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په مذهب پخوا له کفاری ورکولو ځخه جماع او د هغه دواعی دواړه ممنوع دی په ځینو احادیثو کښی راغلی دی **«امره ان لايقربها حتى يُكفِّر»**.

ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهٖ ط

دغه (حکم په کفارت سره) پند درکاوه شی تاسی ته په دغه (حکم) سره،

تفسیر: د کفاری مشروعیت ستاسی د تنبیه او پند دپاره دی چه بیا داسی غلطی ونه کړئ! او نور هم له هسی غلطیو ځنی ځانونو وساتئ!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝۳

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پری

درکړي).

تفسیر: یعني سم د تاسي له احوال سره احکام درلیږي او په دي باندي پوهیږي چه تر کومي اندازي پوري تاسي په هغو باندي عمل کوئ.

فَمَنۡ لَّمۡ یَجِدۡ فَصِیَامُ شَهۡرَیۡنِ مُتَتَابِعَیۡنِ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ یَّتَمَآسَّا ۚ فَمَنۡ لَّمۡ یَسۡتَطِعۡ فَاِطۡعَامُ سِتِّیۡنَ مِسۡکِیۡنًا ؕ

پس هغه چا چه ونه موند (مریی) نو (پري لازم) روژه نیول دي د دوو میاشتو پرله پسي (چه پکښي بي له عذره فصل واقع نشي) پخوا له هغه چه یو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه توان نه لري (د روژي نیولو) نو (پري لازم) طعام (خواړه) ورکول دي شپیتو مسکینانو ته،

تفسیر: یعني که د غلام ازادولو توان نه لري نو پرله پسي دوه میاشتي داسي روژي دي ونیسي چه پکښي بي له عذره هیڅ یو ډیل او پریکړه واقع نشي که په روژه نیولو باندي ئي هم توان نه رسیږي نو شپیتو تنو اکربانو او فقیرانو ته دي طعام او خواړه ورکړي د دي مسئلي نور تفصیلات دي په فقهیه ؤ کتابونو کښي وکتل شي.

ذٰلِکَ لِتُؤۡمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ ؕ

دغه (تخفیف په کفاره کښي) دپاره د دي دي چه ایمان راوړئ تاسي په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعني د جاهلیت د زماني خبري پریږدي ! او د الله تعالیٰ په حکمونو باندي تګ وکړي او هسي چاري وکړي، چه مؤمن لره ښائي او د مومن له شان شخه وي.

وَتِلۡکَ حُدُوۡدُ اللّٰهِ ؕ وَلِلۡکٰفِرِیۡنَ عَذَابٌ اَلِیۡمٌ ﴿۴﴾ اِنَّ الَّذِیۡنَ یُحَآدُّوۡنَ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ کُبِتُوۡا کَمَا کُبِتَ الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ وَقَدۡ اَنۡزَلۡنَاۤ

اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۚ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝۵

دا (مذكوره احكام) حدونه (مقرر شوى) د الله دى (معين كړى شوى) او كافرانو ته عذاب ډير دردناك دى بيشكه هغه كسان چه مخالفت كوى له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه خوار هلاک به كړل شى دوى لكه چه خوار هلاک كړى شوى ؤ هغه (كسان) چه پخوا له دوى څخه ؤ او په تحقيق نازل كړى دى مونږ دلائل (د قدرت خپل او صدق د رسول) روښان او كافرانو منكرانو ته عذاب سپكونكى رسوا كوونكى دى (په دنيا يا په عقبا كښى).

تفسير: يعنى مسلمانانو ته نه ښائى چه د الله تعالىٰ له ټاكليو (مقررو) حدودو څخه تجاوز وكړى. پاتى شول كافران چه د الله د حدودو څه پروا نه كوى او پخپل فكر او غوښتنه سره حدود ټاكى (مقرروى) نو تاسى هغوى پريږدئ چه هغوى لره درد رسوونكى عذاب دى داسى خلق به پخوانيو زمانو كښى هم ذليل او خوار ؤ او اوس هم خواريږى د الله تعالىٰ د قدرت د دلائلو له ليدلو او د رڼو او ښكاره ؤ نښو له اوريدلو څخه وروسته بيا پخپلو انكارو باندى كلک پاتى كيدل او د الله تعالىٰ د احكامو عزت او احترام نه كول د خپل ځان د ذلت او سپكتيا او بى احترامى او خوارى په عذاب كښى ځان اخته كولو سره مرادف دى.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ؕ

(ياد كړه اى محمده) هغه ورځ چه ژوندى به پورته كړى الله دوى ټول له قبورو پس خبر به كړى (الله) دوى په هغو كارونو باندى چه كړى ئى وى.

تفسير: يعنى هر هغه كارونه چه دوى كړى وى د هغو له نتيجى سره به مخامخ كيږى. د دوى به هيڅ عمل غائب كيدونكى نه وى.

اَحْصٰىهُ اللّٰهُ وَنَسُوْهُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ شَهِيْدٌ ۝۶

شميرلى ساتلى دى هغه (اعمال) الله او هير كړى دى هغوى (هغه اعمال) او الله پر هر شى باندى ښه شاهد ښه خبردار دى (نو ور به كړى دوى ته جزاء موافقه).

تفسير: يعنى هغوى ته د هغوى د ګرد (ټول) عمر كارونه او اعمال هيڅ په ياد هم نه دى پاتى

شوی یا هغوی ته یی هیڅ توجه نه ده شوی لیکن د الله تعالیٰ په نزد هغه ګرد (تول) یو په یو محفوظ او ساتلی شوی دی ـ دی به هغه ګرد (تول) دفترونه په هغه ورځ کښی پرانیځی. او د هر سړی په مخ کښی به ئی یږدی.

اَلَمۡ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ یَعۡلَمُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الۡاَرۡضِ ؕ مَا یَکُوۡنُ مِنۡ نَّجۡوٰی ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمۡ وَلَا خَمۡسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمۡ وَلَاۤ اَدۡنٰی مِنۡ ذٰلِكَ وَلَاۤ اَکۡثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمۡ اَیۡنَ مَا کَانُوۡا ۚ

آیا نه وینی ته نه ئی خبر چه بیشکه الله ته ښه معلوم دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (بلکه خبر ئی) نه به وی پټی خبری (یو د بله په غوږونو کښی) د دری تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وی (علماً) او نه به وی پنځه تنه (راز ویونکی) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وی (په اعتبار د علم سره) او نه به وی لږ له دی (عدد) نه او نه به وی ډیر (له دی عدد نه) مګر خو وی به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چیری چه وی هغوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم یوازی د دوی په اعمالو باندی منحصر نه دی بلکه د هغه په علم کښی د آسمان او ځمکی هر وړوکی او لوی شی شته هیڅ یو مجلس ـ مشوره ـ جرګه ـ مرکه ـ پته خبره ګنګوسه او پس پسی به نه وی چه الله تعالیٰ به په هغوی باندی نه خبریږی. د ده محیط علم په هر شی او هر ځای باندی رسیږی. هر چیری چه دری سړی سره کینی او خبری اتری سره وکړی دوی دی داسی نه ګڼی چه دلته بل څلورم څوک نشته ـ او پنځه ګونی مرکه دی خیال ونه کړی چه له مونږ سره کوم شپږم اوریدونکی نشته تاسو ښه وپوهیږی، چه دری وی که څلور یا پنځه یا له دی څخه لږ یا ډیر ـ هر چیری چه وی ـ او په هر حالت کښی چه وی الله تعالیٰ په خپل محیط علم له هغوی سره شته او هیڅ کله له هغوی څخه جلا (جدا) نه دی.

تنبیه: که په مشوره کښی سره دوه تنه وی نو د جګړی او اختلاف په صورت کښی ترجیح مشکله ده ځکه په عمومی معاملو کښی ضرور یو طاق عدد په جرګو او مرکو کښی وی او له یوه څخه وروسته ړومبنی طاق شمیر دری بیا پنځه وی. ښائی چه دا دوه شمیر د دوی لامله (له وجی) غوره کړی شوی وی نو وړاندی ئی له ﴿ وَلَاۤ اَدۡنٰی مِنۡ ذٰلِكَ وَلَاۤ اَکۡثَرَ ﴾ سره د هغه تعمیم وفرمایه پاتی شوه دا خبره چه د فاروقی د خلافت مرکه ولی د شپږو تنو مشرانو لرونکی وه حال دا دی چه د شپږو شمیر طاق نه دی ښائ چه د هغه سبب دا وی چه په هغه وقت کښی هم دا

شپږ سره مشران هر یو د خلافت او تولواکی (باچاهی) وړ (لائق) ؤ چه هیڅ یو له دوی ځخه د خوشی کولو وړ (لائق) نه ؤ او هم د راتلونکیو خلیفگانو انتخاب د هم دوی له منځه کیده او ښکاره ده د هر مشر نوم چه په ریاست سره واخیست شی نو پرته (علاوه) له هغه ځخه پنځه رأی ورکوونکی پاتی کیږی . بیا حضرت عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د احتیاط له مخی د مساوات په صورت کښی ترجیح دپاره د عبدالله بن عمر رای ته کتل والله اعلم.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝ أَلَمْ تَرَ إِلَى
الَّذِيْنَ نُهُوْا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَيَتَنٰجَوْنَ
بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ ۬

بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغو (دنیوی اعمالو) چه کړی ئی دی په ورځی د قیامت کښی بیشکه الله په هر څیز باندی ښه پوهیدونکی ښه خبردار دی ـ آیا نه وینی ته نه ئی خبر هغه کسان چه منع کړی شوی ؤ له پټو خبرو ځخه بیا بیرته ور وګرځیدل دوی هغه شی ته چه منع کړی شوی ؤ دوی له هغه ځخه او پټی خبری کوی دوی په ګناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (د الله) سره.

تفسیر: ځمونږ د پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کښی دوه مخو او منافقانو به یخپلو منځونو کښی پټی خبری سره کولی د مرکی په سریو باندی به ئی مسخری کولی او عیبونه به ئی ځرګندول (ښکارول) ـ یو د بل په غوږو کښی به ئی پس پسی کولی او د سترګو او د سر په اشارو سره به ئی له خپلو ملګرو سره خبری کولی چه له دی حرکاتو ځخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پیښیده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبری له اوریدلو ځخه وروسته به ئی ویل چه «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کیدونکی نه دی» اګر که پخوا له دی ځخه د (النساء) په سورت کښی له هسی سرګوشی او پټی خبری ځخه هم هغوی ته ممانعت شوی ؤ خو دغو مؤذی او بی حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دی بدو عملونو ځخه لاس وانخیست دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسی ممانعت وشو.

وَإِذَا جَآءُوْكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ ۙ وَيَقُوْلُوْنَ فِيْٓ أَنْفُسِهِمْ

لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ؕ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑧

او کله چه راشي دوی تاته (ای محمده!) نو پیشکشي درکوی سلام اچوی تاته په هغه شي سره چه پیشکشي نه ده مقرره کړی تاته په هغه شي سره الله (په ځای د السلام علیک السام علیک وائی) او وائی دوی په نفسو زړونو خپلو کښې ولې نه په عذابوی مونږ الله په هغه (غلط) څه چه وایو ئی (نو فرمائی الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کښې) دوزخ چه ورننوځی پکښې نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسی ته داسی دعاوی وفرمایلی (سلام علی المرسلین) او (سلام علی عباده الذین اصطفیٰ) او د مؤمنانو په ژبه ئی داسی ویل «السلام علیک ایهاالنبی و رحمة الله و برکاته» مگر ځینی یهودان به کله چه د هغوی حضور ته راتلل نو د السلام علیک په عوض به ئی په ژولی ژبی سره ویل السام علیک چه د هغه معنی داسی ده چه تا باندی دی مرگی راشی! گواکی د هغه د سلامتیا د دعاء په عوض کښې چه الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی ؤ دوی ښیراوی کولی ببا به ئی پخپلو منځونو کښې سره ویل که دی په رښتیا سره پیغمبر دی نو د داسی وینا له ویلو سره سم د لاسه ولې پر مونږ باندی عذاب نه رانازلیږی؟ نو د دوی د دی سؤال په جواب کښې فرمائی ﴿ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ﴾ یعنی تلوار مه کوئی داسی کافی پوره عذاب به دروړسیږی چه د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتی کیږی.

تنبیه: په احادیثو کښې راغلی دی چه یهودانو به د السلام علیک په ځای باندی السام وویل ممکن دی چه ځینو منافقانو به هم داسی ویل ـ ځکه چه زیاتره منافقان یهودیان ؤ. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم داسی عادت ؤ کله به چه کوم یهودی داسی ورته ویل دوی به په لنډ دول (طریقه) سره داسی جواب وایه (وعلیک) یو ځلی چه عائشی صدیقی رضی الله عنها د کوم یهودی له خولی څخه السام علیک واورید نو په جواب کښې ئی داسی ورته وویل علیک السام واللعنة نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل اخلاق له کماله له دی خبری څخه خوښ نه شو.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ
وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه پټی

خبری کوئی تاسی یو له بله سره (په غوږونو کښی) پس مه کوئی پتی خبری پخپلو منځونو کښی په ګناه سره او په تجاوز دشمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (الله) سره او پتی خبری مصلحت کوئ پخپلو منځونو کښی په احسان نیکی او پرهیزګاری سره.

تفسیر: یعنی صادقو مسلمانانو لره ښائ چه د منافقینو له داسی عاداتو (اخلاقو) څخه ځانونه وژغوری (وساتی) او د مسلمانانو پس پسی او ګنګوسی او مشوره نه ښائ چه د ظلم او عدوان او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی دپاره وی بلکه د نیکی - د تقویٰ او د معقولی او ښی خبری د اشاعت دپاره وی لکه چه (النساء) د سورت په (۱۷) رکوع ۱۱٤ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی مو داسی یو آیت ولوست

﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴾

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ⑨

او ویریږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چه خاص ده ته به تاسی جمع کړی شئ په قیامت کښی جزاء ته.

تفسیر: یعنی تاسی ټول د الله تعالیٰ په مخ کښی ودریږی. او تر ذری پوری حساب ورکوئ له الله تعالیٰ څخه د هیڅا پته او ښکاره خبره پټه نه ده نو ځکه د هغه د ویری او د پرهیزګاری خبری وکړی.

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ
شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑩

بیشکه چه پتی خبری (په ګناه) (کارونو) د شیطان دی لپاره د دی چه خفه کړی هغه کسان چه ایمان ئ راوړی دی او نه دی (شیطان یا پته خبره) ضرر رسوونکی دغو (مومنانو) ته د هیڅ شی مګر په اذن حکم اراده د الله او ښائ چه خاص پر الله پس توکل دی وکړی مومنان (او الله ته وسپاری تول امور خپل او هیڅ پروا دی نه کوی د پټ راز ویلو د نورو څخه)

تفسير: يعني د منافقانو دا سرګوشي او پس پسي د دی لامله (له وجی) وی چه لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کښی ولوېږی وویرېږی او پخپلو زړونو کښی وواېٔ چه آیا دا خلق څه غوته کوی؟ او څه سره واېٔ؟ او په څه ترون کښی سره بوخت (مشغول) دی؟ دا کار شیطان په هغوی باندی کاوه مسلمانان دی په یاد ولری چه د شیطان له لاسه هیڅ شی کیدونکی نه دی او هیڅ یو څیز د هغه په واک (قبضه) کښی نشته ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی که د هغه حکم او اراده نه وی که هرڅومره مشوری او منصوبی او ترون وکړی تاته هیڅ نقصان نه شی رسولی نو ځکه په ځای د دی چه تاسی خفه او پریشان شی. ښاېٔ چه الله تعالیٰ ته هیله (طمعه) او امید او اسره وکړېٔ.

تنبيه: په احادیثو کښی له دی خبری څخه ممانعت شوی دی چه په مجلس کښی یو سړی پرېږدی دوه نور پخپلو منځونو کښی سره پس پسی او پټی خبری وکړی ځکه چه هغه دریم سړی به خفه کیږی ـ دا مسئله ښاېٔ چه تر دی آیت لاندی راشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که دوه سره په مجلس کښی پټ غږېږی نو نورو لیدونکیو ته سودا پیښیږی او هر یو پخپل زړه کښی واېٔ چه له ما ځنی کومه خرابه خبره شوی ده چه دوی ېٔ په پته سره واېٔ او د هغی په شاؤ خوا کښی پټی خبری سره کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ تَفَسَّحُواْ فِي ٱلۡمَجَٰلِسِ فَٱفۡسَحُواْ يَفۡسَحِ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ

آی هغو کسانو چه ایمان ېٔ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه وویل شی تاسی ته ځای ارت کړېٔ په مجلس کښی نو ځای ارت کړېٔ چه ارتیا وکړی الله تاسی لره (په جنت کښی).

تفسير: يعني ای مؤمنانو په مجالسو کښی داسی سره کینئ چه د کښیناستلو ځای نورو ته پاتی شی او تول موقع وموعی او د نورو ځای تنګ نه شی کله چه تاسو ځایونه ارت کړېٔ خلقو ته نو پاک الله تعالیٰ به هم تاسی له تنګی څخه وباسی او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځی.

وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ

او کله چه وویل شی (تاسی ته) چه پورته شئ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور) نو پورته شئ!

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د مجلس ادب دی که کوم سړی راشي او د هغه د کیناستلو ځای نه وی نو نورو ته ښائی چه لږ لږ سره وخوځیږی تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي یا له خپلو ځایونو څخه ودریږی او لږ څه ارته بله حلقه او پینده سره جوړه کړی که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي نو لاړ دی شي په داسي حرکت کښې غرور او بخل کول ونه کړئ ځکه چه په ښو رشو (خویونو) په سړی باندی الله تعالیٰ مهربان او له بدو رشو (خویونو) څخه الله تعالیٰ بیزار دی.

تنبیه: د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مجلس کښې هر سړی خپل نژدیوالی له پیغمبر سره غوښتو چه د هغه لامله (له وجی) دیر ځلی په مجلس کښې تنگی پیښیده تر دی چه کله کله به لویو اصحابو ته هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نژدی ځای نه پیدا کیده. نو ځکه دا احکام صادر شول تر څو هر یوه ته د هغه له درجی او غوښتنی سره سم درجه په درجه پرله پسی د استفادی موقع په لاس ورشی او د مجلس ضبط او ربط او نظم او نسق قائم شي. اوس هم د داسی بی انتظامی پیښوونکیو شیانو په لری کیدلو کښې د مرکو او د جرگو د ریئس او ستر احکام او هدایت منل یو ضروری کار دی. او ښائ چه نور یی د زړه له کومی څخه ومنی . اسلام مونږ ته ابتری بی نظمی ـ پریشانی نه راښیی بلکه د اسلام په مفهوم کښې انتهائی نظم ـ نسق ـ انضباط او ارتباط پروت دی او په هر خیز او هر کار کښې مونږ ته داسی گټور (فائده مند) شیان راښیی چه په هغو کښې په زرهاؤ صوری او ممنوی ښیگنی (فائدی) شته. کله چه په عامو او معمولی جرگو او مرکو کښې داسی حکم دی نو د جگړی په ډگر(میدان) او د جهاد په میدان کښې له دی څخه لوړ (اوچت) او غوړ حکمونه راکړی شوی دی چه د هغو ساتنه او رعایت پر هر مسلمان باندی ضروری دی.

يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ دَرَجَٰتٖۚ

پورته کوی الله هغه کسان چه ایمان راوړی دی له تاسی څخه (په طاعت فرمان برداری د ده) او(خاص پورته کوی) هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پوه په درجو مرتبو کښې.

تفسیر: یعنی صادق ایمان او صحیح علم سړی ته ادب او تهذیب ورښیی او متواضع کوی یی. علم او د ایمان خاوندان چه هومره کمالاتو ته ورسیږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژی او پرمخ تگ وکړی هومره ځان ښکته ـ مات ـ متواضع او ناخیزه گڼی. نو ځکه الله تعالیٰ د هسی سړیو درجی لا پسی وچتوی او دوی لا د پت او د عزت خاوندان کوی **(من تواضع رفعه الله)** دا د متکبرانو ـ بی دینانو جاهلانو ـ ناپوهانو کار دی چه په لږ خبره باندی جگړی نښلولی او سره ځانونو سره او شنه کوی یا په دومره یوه خبره باندی خفه کیږی چه ولی زه له دی ځایه

پاڅیدم؟ او ولې هلته کیناستم؟ یا پاڅولی او کینولی شوی یم؟ یا ولې له مجلسه د باندې ووتم یا وویستلی شوم؟ د افسوس ځای دی چه نن ډیر ناپوهه مشران او په نامه سره مشهور ملایان د دې خیالي اعزازاتو په سلسله او لړ کښې په یو پای (آخر) ته نه رسیدونکیو جګړو کښې سره نښتي دي او هر یو پخپلو سنګرو او مورچلو کښې کلک ناست دی او در ګرده (تولِه) پر موهومو شیانو باندې سره جنګیږي ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

او الله په هغو (کارونو) چه کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعني هر یوه ته د هغه له کار ـ لیاقت او درجې سره سمه مرتبه ښیی ـ او هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه ته ښه معلوم دی چه کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان مو راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) کله چه (اراده کوئ د پټو خبرو) له رسول سره نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه خیرات (فقر او لره) دغه تقدیم د صدقې پخوا له پټو خبرو نه خیر بهتر ډیر غوره تاسې لره او ډیر پاکیزه دی نو که بیا نه مومئ (تاسې هغه شی چه صدقه ئې کړی،) پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: منافقانو به بې فائدې خبرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې ویلې او په دې چل به ئې خپله لوئی او نژدیوالی نورو ته ورښود او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمې خبرې د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې په ورو سره ویلې او د هغوی وخت به یې خرابولو او نورو ته به ئې موقعه نه ورکوله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له فیضه مستفید شي یا که کوم وقت رسول الله مبارک غوښتل چه ګوښې (بیل) کینې او لږ څه خلوت شي نو

هلته به هم خلق ورننوتل او هغه ځای به ئې هم تنګؤو او دوی به ئې پخپل فکر نه پرې ښودل او د هغوی په چار چاپیر کښې به ډیر سرې غونډیدل خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچاته هیڅ نه ویل نو ځکه داسې حکم را نازل شو «هر څوک چه غواړی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پټې خبرې او څه مصلحت وکړی ښائې چه پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړی!» د دې حکم په منلو کښې څو ګټې دی - د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږی او د خیرات ورکوونکی د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځی - او د منافق او مخلص مسلمان معرفی او پیژندګلو په ښه شان سره کیږی او د پټو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځی که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه ؤ نو هغه له دې قید معاف ؤ کله چه دا حکم رانازل شو نو منافقانو د بخل او کنسکی لامله (له وجې) هغه عادت پرې ښود - او مسلمانان هم وپوهیدل چه ډیر پټې خبرې کول د الله تعالیٰ نه خوښیږی او د دې دپاره ئې داسې حکم رانازل کړی دی په پای (آخر) کښې دا حکم په راتلونکی آیت سره منسوخ وفرمایه.

ءَأَشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُوا۟ بَيْنَ يَدَىْ نَجْوَىٰكُمْ صَدَقَٰتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا۟ وَتَابَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۳﴾

آیا ویریږئ تاسی (له فقر) چه وړاندې کړی په مخکښې د پټې خبرې ستاسی صدقات خیراتونه پس په هغه وقت کښې چه ونه کړ تاسی دغه (خیرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسی باندې نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسی زکوٰة او حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ تاسی) د رسول د دغه (الله) او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندې (هم) چه کوئ تاسی (نو جزاء ئې به درکړی).

تفسیر: یعنی د صدقې د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چه ؤ هغه حاصل شو اوس مو دا مؤقت حکم له تاسی څخه پورته کړ. ښائې چه تاسی د هغو حکم په تعمیل کښې په صدق او د زړه له کومې څخه زیار (کوشش) وکړئ چه هیڅ منسوخ کیدونکی نه دی او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دی چه له دوی څخه د تاسی د نفس پوره تطهیر او تزکیه کیږی

تنبیه: له ﴿ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا۟ ﴾ څخه ښکاری چه پر دې حکم باندې په عام دول (طریقه) سره د عمل کولو وار نه دی راغلی. په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چه حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی

دی چه په دی حکم باندی د محمدی امت له منځه یواځی ما عمل کړی دی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ

آیا نه گوری ته (ای محمده!) هغو (منافقانو) ته چه دوستی کوی له (هغه) قومه (د یهودانو) سره چه غضب کړی دی الله پر هغوی باندی،

تفسیر: دا خلق منافقان او هغه قوم او تبر یهودان دی (چه دغه منافقین له هغو یهودانو سره دوستی او همدردی کوی)

مَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دی دغه (منافقان) له تاسی (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (یهودانو) څخه.

تفسیر: یعنی منافق نه په پوره ډول (طریقه) په تاسی مسلمانانو کښی شامل دی ځکه چه په پټه کافر دی او نه په پوره ډول (طریقه) په هغو یهودانو کښی گډ او شامل دی ځکه چه په ښکاره سره ځان مسلمان بولی ﴿ مُّذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ ﴾

وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۴﴾

او قسمونه خوری (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندی حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دروغو)

تفسیر: قسمونه خوری منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سیدالانام صلی الله علیه وسلم حال دا چه دوی پوهیږی چه دروغ وائی او دروغ هم له بی خبری او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندی قسمونه خوری. مسلمانانو ته وائی ﴿ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ﴾ هغوی له تاسی څخه دی او تاسی غوندی په رښتیا سره مسلمانان دی او حال دا دی چه هغوی له اسلام سره له لری نه هم څه نسبت نه لری .

اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډیر سخت

تفسیر: چه د هغوی په نسبت د دی پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع ۱٤٥ آیت کښی داسی ویلی شوی دی ﴿ اِنَّ الْمُنٰفِقِیْنَ فِی الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ﴾

اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ﴿۱۵﴾

بیشکه دوی لره بد دی هغه شی چه ؤ دوی چه کول به ئې (له گناهونو).

تفسیر: یعنی که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشی خو هغوی د نفاق په کارونو کښی هسی سره بوخت (مشغول) دی چه ځان ته ډیر خراب تخم کری او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوی.

اِتَّخَذُوْٓا اَیْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِیْلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِیْنٌ ﴿۱۶﴾ لَنْ تُغْنِیَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَیْـًٔا ؕ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ؕ هُمْ فِیْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۱۷﴾

گرځولی ئې دی قسمونه خپل ډال (چه پری ساتی سر او مال خپل) پس منع ستانه کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان له لاری د الله (له جهاد) څخه (له دوی سره) پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړی له دوی څخه (په قیامت کښی) مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز دغه کسان یاران ملگری د دوزخ دی دوی به په دی دوزخ کښی تل اوسیدونکی وی.

تفسیر: یعنی د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتی او خپل ځان مسلمان ورښکاروی او د دوستی او خپلوی په ډول (طریقه) نور سری هم د اسلام له لاری څخه وباسی. نو په یاد ئې ولرئ. چه داسی خلقو ته په دی ډول (طریقه) سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتی کیږی او د ذلت او سپکتیا په سختو ربړو (تکلیفونو) او عذابونو ککړ کیږی کله چه د سزا وقت راورسیږی نو دوی د الله تعالیٰ له لاسه خپل ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته (امداد) او مدد رسولی نشی چه دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پری خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ؕ

(ياده كړه اى محمده!) هغه ورځ چه ژوندى پورته كړى (دوى) الله تول نو قسمونه به خورى دوى هغه (الله) ته لكه چه قسمونه خورى دوى تاسى ته (په دنيا كښې اى مسلمانانو) او گمان به كوى (دوى) چه بيشكه دوى په پوى دى (نفعمن او پر كومه ښه لاره درومى)

تفسير: يعنى د دى ځاى هغه روږد شوى عادت به هلته هم له دوى سره وى لكه چه دلته ستاسى په مخ كښې په دروغو سره ځانونه ساتى او داسى گڼى چه مونږ ډير هوښيار يو - او ډير ښه چالونه چلوو د الله تعالىٰ په مخ كښې به هم د دروغو قسمونو په يادولو سره ځان تياروى او وائى اى پروردگاره مونږ خو داسى نه وو او داسى وو ښائى دوى داسى گڼى چه هلته به هم په داسى اقوالو او ويناؤ سره نجات مومو!.

اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾

واورئ! خبردار شئ! چه بيشكه دوى هم دوى دى دروغجنان (چه له الله سره هم دروغ وائى)

تفسير: بيشكه چه اصل او دبل دروغ هغه دى چه د الله تعالىٰ په مخ كښې ئې هم وائى او د خپلو هغو دروغ ويلو څخه هيڅ نه شرميږى.

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنْسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ؕ

غالب شوى دى پر دوى باندى شيطان نو هير كړى دى شيطان له دوى نه ذكر - ياد د الله.

تفسير: پر هر چا باندى چه شيطان داسى پوره لاس ولرى نو د هغه زړه او دماغ داسى مسخ او بدليږى چه هيڅ يو شى ئى په ياد نه پاتى كيږى او په دى باندى هيڅ نه پوهيږى چه آيا پاك الله هم شته؟ كه نه؟ دا كمبخت د الله تعالىٰ له عظمت لوئ - جلال او كبريا څخه ځان نه خبروى

او داسی خیال کوی چه په قیامت کښی به هم د دروغو په مرسته (مدد) خپل ځان ژغوری (بچ کوی) ـ او په دی باندی نه دی خبر چه دی پخپل دی وضعیت سره د خپلی بی‌حیائی ـ حماقت او ناپوهی اعلان کوی او دغه ممسوخ په دغومره یوه خبره هم نه پوهیږی چه د ده دغه دروغ د الله تعالیٰ په دربار کښی هیڅ نه چلیږی .

أُولَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱلشَّيْطَٰنِ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿١٩﴾

(دغه هیروونکی کسان) لښکر د شیطان دی واوریٔ! خبردار شیٔ! بیشکه لښکر تابعان د شیطان هم دوی دی زیانکاران (چه یٔ ورکړل د لاسه باقی نعمتونه او ځانونه ئی وغورځول په ابدی زحمت کښی)

تفسیر: د شیطانی لښکرو انجام ضرور خراب دی نه په دنیا کښی د دوی مکر فریب منصوبی د وروستنی بری مخ لیدلی شی او نه په آخرت کښی له سخت عذاب ځخه خپل ځانونه ژغورلی (بچ کولی) شی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ٱلْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ ٱللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِىٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) ځخه دغه (د مخالفانو تولی) په (جملی د) ذلیلانو مغلوبانو کښی دی لیکلی دی الله (په لوح محفوظ کښی) چه خامخا به غلبه بری وکړم هرومرو (خامخا) زه او رسولان ځما بیشکه الله ډیر قوی دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چه د حق او صداقت په خلاف جنګیږی سخت ناکام ـ او سپک او ذلیل دی پاک الله په لوح محفوظ کښی لیکلی دی چه په پای (آخر) کښی یواځی حق او حقانیت لره بری او غلبه ده او د ده پیغمبران هرومرو (خامخا) مظفر او منصور کیږی دغه تقریر پخوا له دی په ځو ځو نورو ځایونو کښی هم تیر شوی دی.

لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ

وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ
أُو۟لَـٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَـٰنَ

او نه به مومي ته (ای محمده او نه ښائيږي چه بيامومي) يو قوم چه ايمان ئې راوړی وی په الله او په ورځې آخرې (د قيامت) چه دوستي به کوی دوی له هغه چا سره چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) نه اګر که وی (دغه مخالفين) پلرونه د دوی او ځامن د دوی يا وروڼه د دوی يا (نور قبيله) خپلوان د دوی دغه (قوم چه له اعداء الله سره دوستي نه کوی) ليکلی دی (الله) په زړونو د دوی کښې ايمان.

تفسير: يعني ايمان د هغوی په زړونو کښې داسې ټينګ ثبت شو لکه هغه ليکه چه پر دبره باندی ليکلې شوی وی.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ

او قوی کړی ئې دی دوی په غيبي فيض مدد له نزده خپل څخه، (او قوی کړی قوت ورکړی دی الله تعالیٰ دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره يا په نور رڼا (رڼړا) د زړه يا په قرآن عظيم‌الشان سره)

تفسير: يعني غيبي رڼا (رڼړا) ئې ورته عطاء وفرمايله چه له هغې څخه زړه ته يو راز (قسم) ځان ته معنوی ژوندون وررسيږی يا د **(روح القدس جبريل)** په وسيله سره ئې مرسته (مدد) وفرمايله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ

او داخل به کړی دوی (الله) په جنتونو کښې چه بهيږی له لاندی د (ونو او ماڼيو د هغو (ځلور قسمه) ويالی تل به وی دوی په هغو (جناتو) کښې، راضي شو الله له دوی څخه (په طاعت سره) او راضي شول دوی له الله څخه (په

موندلو د جنت). (او خوشال شو الله تعالیٰ له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کښې او خوشاله شول دوی له الله تعالیٰ څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کښې)

تفسیر: یعنی دا خلق د پاک الله دپاره له ګردو (تولو) اعداء الله څخه خپه او ناراض شوی دی نو الله تعالیٰ له هغوی څخه خوښ دی له هر چا څخه چه الله تعالیٰ خوښ وی نو دی نور څه غواړی.

ای رب العالمینه! وګرځوه مونږ له دغو څخه!

أُولَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿٢٢﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چه بیشکه لښکر د الله چه دی هم دوی دی په مراد رسیدونکی بریالیان (کامیاب) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ له مخالفینو سره دوستی نه لری اګر که ئې پلار وی یا نور خپلوان هم وی هغه هم رښتونی مسلمانان دی او هغو ته هم دا درجه وررسیږی» د کرامو صحابه ؤ هسی شان ؤ چه د الله تعالیٰ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کښې به ئې د هیڅ څیز او هیچا پروا نه کوله په هم دی سلسلی کښې د احد په غزا کښې حضرت ابو عبیده رضی الله تعالیٰ عنه خپل پلار وواژه د بدر په غزا کښې ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ځوی د مقابلی دپاره ځان تیار کړ مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ورور عبید بن عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د خپل نیاږ عاص بن هشام ـ علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه حمزه ـ عبیده بن الحارث د خپلو خپلوانو مخی ته چه عتبه ـ شیبه او ولید بن عتبه ؤ ووتل او هغوی ئې ووژل ـ او رئیس المنافقین عبدالله بن ابی یعنی د عبدالله ځوی چه هغه هم عبدالله نومیده او د ابی لمسی ؤ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کښې د مریسبع په غزا کښې عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که ستاسی امر وی نو زه د خپل پلار سر اوس پری کوم او ستاسی په حضور کښې یی لکه یو پندوس غورځوم خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه و رزقنا حبهم واتباعهم واماتنا علیه آمین.**

تمت سورة المجادلة فلله الحمد والمنة .

سورة الحشر مدنية وهى اربع وعشرون آية و ثلث ركوعات رقمها (۵۹) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۱) نزلت بعد سورة «البينة»

د «الحشر» سورت مدنى دی ، (۲٤) آیته او دری رکوع لری ـ په تلاوت کښی (۵۹) او په نزول کښی (۱۰۱) سورت دی وروسته د «البینة» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه چه په آسمانونو کښی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چه د هغه د زبردستی غلبی او د حکمت له اثارو څخه یوه پیښه او واقعه وروسته له دی نه بیانیږی.

هُوَ الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ ؔ

دغه (الله) هغه ذات دی چه ایستلی دی هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی (له مدینی نه شام ته دوهم ایستل د دوی له خیبر نه شام ته د حضرت عمر په خلافت کښی دی).

تفسیر: له مدینی منوری څخه د مشرق په لوری د څو کروهو په فاصله (واټن) کښی د یهودانو د قوم او ټبر یو کلی ؤ چه بنی نضیر باله کیده. دا ټبر د ډیرو سریو او شتو ـ مالونو خاوند ؤ. او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاؤ (قلعو) باندی ئی زیات اطمینان او ډیره دادینه (سکون) لرله. څرنګه پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کله چه هجرت وفرمایه او په مدینی منوری کښی

ئی هستوګنه غوره کړه. نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغی تړون وکړ. او داسی یی غوته کړه چه مونږ به ستاسی په مقابله کښی د نورو مرستی (مدد) نه کوو یعنی د عدم تعرض معاهده ئی وتړله بیا دوی د خیانت (درغلی) له مخی د مکی معظمی له کافرانو سره په پټه مکاتبی - لیکنی خبری - اتری کولی تر څو چه د دوی یو لوی مشر کعب بن اشرف له څلویښتو سورو سره مکی معظمی ته ځان ورساوه او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره ئی معاهده او تړون وکړو څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلی دغی درغلی او خیانت لامله (له وجی) د محمد بن مسلمه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه وواژه شو بیا هم د بنی نضیر له لوری د غداری او بد عهدی سلسله جاری وه. د مکر فریب او دغابازی له مخی دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چه پخپلو کورونو کښی ئی په مکر فریب او درغلی سره ناڅاپه په شهادت ورسوی یو ځلی ئی د یوی لوړی په څنګ کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندی پل(آسیا سنګ) ور ورغړاوه چه که څمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی لګیدلی وی نو په شهادت به رسیدلی و مګر په دی ګردو (ټولو) مواقعو کښی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات ومونډ. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه او په هغی کښی ئی دا سره غوته کړه چه له بنی نضیر سره دی غزا وشی. کله چه مسلمانانو په ډیر سرعت ګرندیتوب او تلوار سره په هغوی باندی حمله یرغل ور ووړ او د دوی ګردی (ټولی) کلاوی او کلی یی کلا بند او محاصره کړل. نو ځکه دوی سخت مرعوب شول او وویریدل - او د ویری او ډار لامله (له وجی) له خپلو کلاوو څخه د باندی په ډګر(میدان) جګړی ته راونه وتل او عمومی جنګ ته وار ونه رسید او بیا یی د روغی غوښتنه وکړه. تر دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دوی باندی داسی مرحمت او مهربانی وفرمایله چه دوی دی له مدینی منوری څخه د باندی ووځی د دوی سرونه او وینی به ساتلی وی. دوی دی د خپلو منقوله ؤ اموالو څخه هومره شیان چه وړی یی شی یو دی سی خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسو کښی وی د الله تعالیٰ په حکم هغه کلاوی او ځمکی او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کښی ولویدل خو د غنائمو په ډول (طریقه) ونه ویشلی شوی بلکه یواځی څمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک (قبضه) کښی پاتی شوی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی ځمکی زیاتره برخه پر مهاجرینو باندی وویشله او د هغو مصارفو بار او پیټی ئی د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چه انصارو به پر مهاجرینو کول او په دی ډول (طریقه) سره دواړو ته له هغه ځنی ګټی ورسیدی. او هم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپلی کورنی خرڅ او د نبوت د مقام کلنی مصارف له هم دی ځائداده اخیسته. که له داسی مصارفاتو څخه څه شی بیرته پاتی کیده هغه به ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی صرفول .

په دی سورت کښی د هم دی قصی په لوری اشاره شوی دی چه الله تعالیٰ همغه غالب قوی حکمت والا ذات دی چه دپاره د ذلیل کولو ئی وویستل هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل کتاب

شخه چه یهودان د بنی نضیر ؤ له کورونو خپلو نه چه په ځمکه د مدینې منورې کښې ؤ په اول د جمع کیدلو د لښکرو سره یعنې یواځې په همغه یو یرغل (حمله) سره وډار شول او په همغې ړومبنې جګړې کښې ئې خپل کور او کلي او کلکې کلاوې ویجاړې پریښودلې او له مدینې شخه وتښتیدل او هیڅ یوه میړانه (بهادری) او ثابت قدمي ئې له ځانه ورښکاره نه کړه

تنبیه: له «اول الحشر» شخه ځنې مفسرین داسې مراد اخلي چه د یهودانو دغو تبرو ته د وطن پریښودل اول ځلې ور د مخه شول چه پخوا له دې شخه دوی له داسې پیښې سره مخامخ شوي نه ؤ یا په (اول الحشر) کښې به د دې په لوری اشاره وی چه د یهودانو اول حشر خو هم دا دی چه مدینه منوره ئې پریښوده او په ډیر شمیر د خیبر او نورو ځایونو په لوری لاړل او دوهم حشر به ئې هغه وی چه د حضرت عمر د خلافت په عهد کښې ورپیښ شو یعنې د نورو یهودانو او نصرانیانو سره دوی هم له خیبره وویستل شول او د شام په لوری واستول شول چه هلته به هم د هغوی وروستنی حشر کیږی نو ځکه شام ته ارض المحشر هم وائی.

مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

ګمان نه کاوه تاسې (ای مؤمنانو) چه وبه ځی دوی (له مدینې نه) او ګمان نه کاوه دوی چه بیشکه دوی لره منع کوونکې ساتونکې دی کلاوې د دوی له (عذابه د) الله پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چه ګمان نه کاوه دوی او واچوله (الله) په زړونو د دوی کښې ویره.

تفسیر: یعنې د هغوی د ساز او سامان تینګو کلاؤ ـ او د توریالي توب او میړانې (بهادرئ) په نسبت به ستاسې خیال داسې نه ؤ چه تاسې دومره زر به هغوی پره کوئ او دوی خپلې وسلې له لاسو غورځوی او نه د هغوی داسې خیال ؤ چه دا وړوکي او بې وسلې او بې سامان د مسلمانانو تولی دوی هسې مغلوب او منکوب کړی. هغوی د غفلت په دې خوب کښې تللي ؤ چه دا مسلمانان چه د هغوی په سر باندې د پاک الله لاس دی ځمونږ تر تینګو کلاؤ پورې، چیرې رسیدی شي او ښائې چه مونږ به د خپلو ښو وسلو ـ او کلکو مورچلو او میړانې په سیوری کښې د الله له عذابه ساتلي یو مګر خو هغوی ولیدل چه هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د حکم مخه نشي نیولی. پر دوی باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راورسید چه له هغې خوا نه د هغوی خیال او ګمان هم نه ؤ یعنې د هغوی په زړونو کښې الله تعالیٰ ویره واچوله او د بې وسلو او بې شتو مسلمانانو دار ئې پر هغوی باندې کیښود یو خو هغوی د خپل مشر کعب بن اشرف له ناڅاپي وژلو شخه ډیر مرعوب او ترهور ؤ اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او یرغل

ځنی ئی خپل حواس بالکل له لاسه وویستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چه ورانول به ئې کورونه خپل په لاسو خپلو سره (چه پری ولی مسلمانان یا چه پکښی هستوګنه ونه کړی څوک) او په لاسو د مؤمنانو سره (چه وران کړی ځای د پناهی او ارت شی ورته ځای د جنګ)

تفسیر: یعنی د حرص ـ غیظ ـ غضب او قهر په جوش کښی به ئی د خپلو ودانیو ځنځیرونه ـ ورونه ـ دړی او نور شلول ـ ماتول ـ ورانول او نړول به ئی تر څو له هغو شیانو څخه چه دوی ئی له خپلو ځانونو سره نشی وړی مسلمانان ګټور نشی. په دی کار کښی مسلمانانو هم له هغوی سره ښی مرستی (مدد) کولو یعنی له یوه لوری هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت ؤ او له بل لوری مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانی ورانولی چه دوی هلته مورچل نیولی ؤ که په غور سره وکتل شی هغه ورانی او تباهی چه د مسلمانانو له لاسه رسیدلی وه هغه هم د هم دی بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کښی وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾

پس عبرت واخلئ تاسی ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی)

تفسیر: یعنی خاوند د بصیرت ته په دی واقعی کښی لوی عبرت دی. الله تعالیٰ دا وروښوول چه د ظلم ـ کفر، شرک ـ او بدعهدی انجام څرنګه کیږی؟ او یواځی په ظاهری اسبابو باندی داده کیدل او د الله تعالیٰ له قدرت او قوت څخه غافل اوسیدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

او که نه وی لیکلی (مقرر کړی) الله په دوی باندی وتل (فرار کول) له وطنه نو خامخا په عذاب کړی به ؤ (الله) دوی لره په دنیا کښی (په وژلو او بندی کولو سره) او دوی لره دی په آخرت کښی عذاب د اور.

تفسیر: یعنی د هغوی په برخه له وطنه جلا (جدا) کیدل لیکلی و که دا ئې په قسمت کښې نه وی لیکلی نو بله کومه دنیوی سزا به هغوی ته ورکوله کیده او د بنی قریظه په شان به وژل کیدل لنده ئې دا چه له سزا څخه به دوی خپل ځانونو نشو بچ کولی دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفا وشوه مگر خو دا تخفیف یواځې د هغوی په دنیوی سزا کښې شوی دی ځکه چه د آخرت ابدی سزا په هیڅ دول (طریقه) سره له کافرانو څخنی نه کمیږی «موضح القرآن» لیکی «کله چه دغه قوم او تبر له شامه تښتیدلی دلته راغلی ؤ د دوی مشرانو په همغه وقت کښې دوی ته ویلی ؤ چه یوه ورځ به ستاسی کورونه هلته ورانیږی او بیا به بیرته شام ته راتلونکی یئ! لکه چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې د دوی کورونه هلته وران شول ځینی بیرته شام ته لاړل او ځینی په خیبر کښې پاتی شول ـ خو د حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښې د ټولو کورونه وران او بیا په شام کښې سره ودان شول».

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ ۖ وَمَنْ يُّشَآقِّ اللّٰهَ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۴﴾

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دی ؤ چه بیشکه ؤ دوی چه مخالفت به ئې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره او هر هغه چه مخالفت کوی له الله څخه نو بیشکه الله شدید سخت دی عذاب (د ده په دنیوی قتل نفی او اسارت او آخروی عقوبت)

تفسیر : یعنی داسی مخالفانو ته هم داسی سختی سزاگانی ورکولی کیږی

مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلٰٓى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللّٰهِ

هغه چه پری کوئ تاسی له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماؤ څخه یا ئې پریږدئ هغه ولاړی په بیخونو خپلو باندی نو دغه (تول) په اذن حکم د الله سره دی .

تفسیر: کله چه دا قوم کلابند شو نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چه د هغوی ځینی کم اصلی ونی دی پری کړی شی ! او هغه باغونه دی ویجاړ شی چه دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو گزارونه کوی تر څو چه د هغو د درد لامله (له وجی) په بهر وتلو باندی مجبور

او په ډګر (میدان) کښې وجنګیږی او د ډګر(میدان) د جګړی په وخت کښې له ونو څخه غازیانو ته څه ربړ(زحمت) او تکلیف ورپیښ نشی . د دی امر په سبب ځینی ونی ووهلی شوی او ځینی ئې پاتی شوی تر څو له بری څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشی . کافرانو په داسی طعنه ورکولو باندی شروع وکړه چه دوی خلقو ته پندونه ورکوی چه له فساده ځانونه وژغوری (وساتی) مګر دوی پخپله فساد کوی . ایا د ونو پری کول او سوځول فساد نه دی ؟ نو ځکه دا آیت نازل شو چه دا ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه په اذن او حکم سره سمی شوی دی او د الله تعالیٰ د حکم تعمیل ته هیڅ کله هیڅوک فساد نشی ویلی ځکه چه هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندی مشتمل وی لکه چه د دی حکم ځینی حکمتونه او مصالح پاس ولیکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ۝۵

او (بل لپاره د دی دی) چه رسوا کړی (الله) فاسقانو نافرمانانو (یهودیانو) لره

تفسیر: یعنی چه مسلمانانو ته عزت ورکړی او کافران خوار او سپک کړی لکه هغه ونی چه پاتی وی په هغو کښې د مسلمانانو ګټی او د کافرانو غیظ او خفګان ؤ ځکه چه هغوی به د دی پاتی ونو له کتلو څخه ویل چه دا ونی به د مسلمانانو شی ـ او هغوی به له دی ځینی ګټی اخلی او هغه ونی چه پری شوی یا سوځولی شوی وی په هغو کښې د مسلمانانو بری ؤ چه د غلبی د اثارو ظهور ـ او د کفارو هسی غیظ او غضب منظور ؤ چه مسلمانان ځمونږ په شیانو کښې څرنګه تصرفات کوی . نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندی مشتمل دی

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۶

او هغه مال چه راګرځولی دی الله په رسول خپل باندی له مالونو د دوی پس نه ؤ ځغلولی تاسی پر دوی هیڅ اس او نه هیڅ اوښ لیکن الله مسلطوی بری ورکوی رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندی چه اراده وفرمائ او الله پر هر څیز باندی ښه قادر دی (چه ځینی ئې غلبه د احباؤ الله ده پر اعداؤ الله باندی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په غنیمت او فی کښی هم دا فرق او توپیر (تفاوت) شته هغه مال چه د جګړی او د جنګ په ډګر (میدان) کښی په لاس راځی هغه غنیمت دی چه د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی . چه د هغه تفصیل د لسمی پاری په شروع کښی تیر شوی دی . او نوری څلور برخی ئې پر لښکرو باندی ویشلی کیږی او هغه شیان چه بی له جنګه په لاس راځی هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کښی ایښودل کیږی . او د هغوی په عامو مصالحو او ضروری کارونو کښی لګول کیږی.

تنبیه: که له ږ څه جنګ او جګړی څخه وروسته کفار مرعوب شی او صلحی او روغی ته مسارعت وکړی او مسلمانان ومنی په دی صورت کښی هغه مالونه چه له هسی روغی څخه په لاس راشی د هغه حکم هم په (فی) کښی داخل دی د نبوی صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د فی په مالونو کښی یواځی حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خپل تصرفات او اختیارات جاری کول . ښائ چه دا اختیارات د تملک او تصرف وی او یواځی حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم لره مخصوص وی لکه چه له دی آیتونو څخه او د (علیٰ رسوله) له لفظ څخنی متبادر دی او احتمال لری چه محض حاکمانه وی په هر حال الله تعالیٰ د دی مالونو په نسبت دوی ته په راتلونکیو آیتونو کښی هدایت فرمائ چه وجوباً یا ندباً په هغو او دغو مصارفو کښی ولګول شی . له حضرت څخه وروسته داسی مالونه د امام په واک (اختیار) او تصرف کښی وی . خو د ده دا تصرف به مالکانه نه وی او یواځی حاکمانه به وی او هغه د ده په مشوره او فکر او ښوونه د مسلمانانو په عمومی ضروریاتو او مصالحو کښی صرف او لګول کیږی د غنیمت د مالونو حکم بیل دی او هغه وروسته د خمس له ایستلو څخه د ګردو (ټولو) لښکرو برخه کیږی لکه چه د الله تعالیٰ له دی ارشاد څخه څرګند (ښکاره) دی ﴿ وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ ﴾ الآیة - که لښکر پخپلی خوښی سره پری ښود شی هغه بیله خبره ده البته حنفی شیخ ابوبکر رازی په (احکام القرآن) کښی داسی لیکی چه دا د منقوله و اموالو حکم دی په غیر منقوله ؤ اموالو کښی امام لره اختیار او مصلحت دی که ئې وغواړی په لښکرو دی تقسیم کړی او که ئې وغواړی په عمومی مصالحو کښی دی صرف کړی لکه چه د عراق په سواد کښی حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ځینو جلیل القدرو اصحابو په مشوره په هم دی خبری باندی عمل وکړ . سم له دی مسلک سره رازی شیخ ابوبکر ﴿ وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ ﴾ پر منقوله ؤ اموالو او د دی د (حشر) د سوری آیتونه ئې پر غیر منقوله ؤ اموالو باندی حمل کړی دی په دی ډول (طریقه) چه د دی ړومبنی آیت

﴿ وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ ﴾ حکم په «فی» باندی او د دی ورستنی آیت ﴿ مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى ﴾ حکم په غنیمت باندی محمول دی . او د لغت له مخی د غنیمت تعبیر د (فی) په لفظ باندی کیدی شی . والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شي چه راگرځولی دی الله پر رسول خپل باندی له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بی له جنگه) نو (هغه) دی الله لره او رسول (د الله) لره .

تفسير: په ړومنيو آيتونو کښی يواځی د بنی نضيرو د مالونو د لگولو ذکر ؤ اوس د فی د مالونو په نسبت عمومی ضابطه راښيی . يعنی په فی باندی د رسول الله صلی الله عليه وسلم او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرف وی چه پر دغو خلقو ئې وويشی . د الله تعالیٰ ذکر دلته تبرکاً شوی دی ځکه چه دی د گردو (تولو) شيانو مالک دی . هو ! د کعبی شريفی او د مساجدو صرفيات چه د الله تعالیٰ په نامه ياديږی ممکن دی چه پکښی درج وی .

وَلِذِى الْقُرْبٰى

او (دغه اموال دی) خپلوانو د رسول (الله) لره .

تفسير: يعنی د حضرت خپلوانو ځرنگه چه د نبوی په زمان کښی له دی مالونو څخه هغوی ته ورکول کيدل او په هغوی کښی د فقر او مسکنت قيد هم نه ؤ . لکه چه حضرت نبوی صلی الله عليه وسلم خپل تره حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه ته چه يو بدای (غنی) مشر ؤ برخه ورکره اوس هم وروسته له دوی څخه ځمونږ حنفيانو په مذهب کښی د پيغبر هغو خپلوانو ته چه اړ (مجبور) او محتاج وی پر نورو اړو (مجبورو) او محتاجانو باندی ترجيح ورکوله کيږی او ښائ چه امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخ کښی برخه ورکړی .

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ كَیْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةًۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ

او (دغه اموال دی) يتيمانو لره او مسکينانو لره او مسافرانو لره (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دی چه ونه گرځی (دغه اموال) دولت په منځ د غنيانو کښی له تاسی څخه (چه له خپله حقه زيات واخلی او فقراؤ ته لږ ورکړی).

تفسير: يعنی دا مصارف ځکه راښوولی شوی دی چه مسلمانان تل د پلار مريو ـ اړو (مجبورو) ـ

بیکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کښې متوجه اوسی ! او تل د اسلامی عمومی ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولری ځکه چه داسی مالونه د بډایانو او دولتمندانو راکړه ورکړه او نورو ګټو دپاره نه دی . او نه ښائ چه هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وګرځی او یواځی بډایان پری مزی وکړی او خوندونه تری واخلی ـ او غریبان او اکربان له لوږی څخه ومری یا عمومی مصالح خراب او ویجاړ پراته وی .

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝۷

او هغه څه چه درکړی تاسی ته رسول (د الله) نو واخلی وئ نیسئ قبول ئ کړئ! او هغه څه چه منع کوی (رسول الله) تاسی له هغه څخه نو بیرته شئ تری (مه ئ غواړئ) او وویریږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی مال او جائداد او نور چه سم د پیغبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمیږی هغه د تقسیم امر دی په ډیر خوښی سره ومنلی شی . هغه چه دررسیږی هغه په خوښی سره واخلئ! او هغه ته چه ور نه کړ شی هغه دی لاس واخلی هم داسی د ګردو (تولو) احکامو او نواهیو منل او پابندی په کار ده.
ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرمانی د الله تعالیٰ نافرمانی ده . او وویریږئ که چیری د رسول الله د نافرمانی لامله (له وجی) الله تعالیٰ له تاسی څخه خفه نشی او سخت عذاب په تاسی مسلط ونه فرمائ .

لِلْفُقَرَاۗءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۭ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۝۸

(دغه اموال دی) دپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چه ایستلی شوی دی دوی له کورونو کلیو خپلو څخه او له اموالو خپلو څخه په دی حال

کښې چه طلبوی دوی فضل ښښنه مهربانی له الله او رضاء (د ده) او مرسته (مدد) کوی له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دی صادقان رښتینی (په ایمان او جهاد کښې).

تفسیر: یعنی هسی خو په دی مال پوری د گردو (تولو) مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق او اړه لری مگر په خصوصی ډول (طریقه) سره د ځان قربانونکو او ایثار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندی دی چه هغوی یواځی د الله تعالیٰ په خوښی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی او بالکل په تش لاس له خپل هواده (وطنه) راوتلی دی تر څو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول الله په کارونو کښې په زړه پوری پخپل سر او ازاد کار وکړی شی او هغه ته په ښه ډول (طریقه) مرسته (مدد) ورسوی.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دی دغه اموال) چه ځائ نیولی دی په (دی) کور (مدینه) کښې او (خالص کړی ئې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه .

تفسیر: له دی کور څخه مدینه طیبه مراده ده او دا خلق د مدینی منوری انصار دی چه د مهاجرینو له راتگه وړاندی ئې په مدینی منوری کښې هستوگنه لرله او د ایمان او عرفان په لارو کښې زیات مضبوط او مستقیم شوی ؤ .

يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوی محبت کوی دوی له هغه چا سره چه هجرت ئې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعنی په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوی تر دی چه پخپلو مالونو او شتو کښې ئې هغوی ته برابره برخه ورکړی ده او د هغوی په شریک گرځولو کښې ئې خپل ځانونه تیار کړی دی .

وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ

أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومی دوی په زړونو سینو خپلو کښې څه تنګی (حسد) له هغه شی څخه چه ورکړی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوی (مهاجران) مقدموی ئې پر خپلو ځانونو او اګر که وی پر دوی باندی تنګی (فاقه او حاجت هغه څه ته چه دوی ئې ایثاروی).

تفسیر: یعنی مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چه الله تعالیٰ عطاء فرمایلی دی یا د فی په مالونو او نورو کښې هغه برخه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطاء فرمائ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږی او په هغوی باندی کینه او حسد نه کوی بلکه پری خوښیږی او په هر شیز کښې هغوی پخپلو ځانونو باندی وړاندی ګڼی پخپله دغه انصاریان مصاعب او متاعب ـ سختیاوی او ربړونه (تکلیفونه) وچتوی او په لوږه ئی تیروی مګر هغوی ته هرومرو (خامخا) څه نه څه وررسوی داسی بی مثله او بی ساری ایثار په دنیا کښې تراوسه پوری هیڅ یو قوم د بل قوم دپاره نه دی کړی .

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

او هر هغه چه وساتلی شی له بخل د نفس د ده نه (او له حرص نه په مال باندی) نو هم دغه کسان دی هم دوی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبا سره).

تفسیر: یعنی ډیر بریالی او کامیاب دی هغه قوم چه د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیوی د هغوی په زړونو باندی طمع حرص او بخل هیڅ اغیزه (اثر) نشی اچولی ځکه چه طماع او بخیلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ایثار او ګټه رسولی شی ؟ او د نورو په خوښی او هوسائی (آرام) باندی کله خوښیږی ؟.

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دی) چه راغلی دی راځی وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه له مهاجرینو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کښې راځی یا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کښې داخلیږی یا له وړاندنیو مهاجرینو څخنی وروسته ئې هجرت کړی مدینې منورې ته راغلی دی **والظاهر هو الاول**۔

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

وائې دوی چه ای ربه ځمونږ مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (دینی) ورونو ځمونږ ته چه ړومبی داخل شوی دی (له مونږ څخه) په ایمان کښې او مه ګرځوه په زړونو ځمونږ کښې بغض کینه د هغو کسانو سره چه ایمان ئې راوړی دی بیشکه ته (یا الله) ښه مهربانی کوونکی خورا (ډیر) رحم والا ئې .

تفسیر: یعنی دغه اخلاف او وروستنی کسان هغو اسلافو او سابقینو وړاندنیو ته د ښېښې دعاء کوی او د خپل هیڅ یو مسلمان ورور په نسبت ۔ بغض او کینه په خپل زړه کښې نه لری ۔ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا آیت د ګردو (تولو) مسلمانانو دپاره دی چه وړاندنیو حق ومنی او د هغوی په پله باندی لاړ شی او د هغوی په نسبت هیڅ یوه کینه ۔ حسد او بغض ونه لری. امام مالک رحمة الله علیه له هم دی ځایه فرمائې هغه سری چه د صحابه ؤ په نسبت بغض او کینه ولری او د هغوی بدګوئې وکړی هغه لره د (فی) په مال کښې هیڅ یوه برخه نشته.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ

آیا نه ګوری ته هغو کسانو ته چه منافقان دغابازان شوی دی وائې هغوی هغو ورونو خپلو (یهودانو) ته چه کافران شوی دی له اهل د کتابونو قسم دی که خامخا وویستل شئ تاسی (له مدینې څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسی سره او نه به منو مونږ (خبره په ضرر د تاسی کښې) د

هیچا هیڅکله او که چیری جنګ شروع کړ شی له تاسی سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسی سره،

تفسیر: عبدالله بن ابی او نورو منافقانو د بنی نضیر یهودانو ته پیغام او پته خبره ورلیږلی وه چه تاسی مه ویریږی او خپل ځانونو یوائحی مه ګنۍ که مسلمانان غواړی چه تاسی له مدینی څخه وباسی نو مونږ به له تاسی سره دریږو که د جنګ او جګړی وار ورسید نو مونږ به له تاسی سره مرسته (مدد) کوو . دا ځمونږ قطعی او ناګرځیدونکی تینګه فیصله او پری‌کړه ده او پرته (علاوه) له دی څخه مونږ ستاسی په جنګ او جګړه کښی د هیچا خبره نه اورو او نه د هیچا پروا کوو.

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۱﴾

او الله شاهدی ګواهی ورکوی چه بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په هم دغو خبرو کښی).

تفسیر: یعنی دغه منافقان یهودانو ته دغه خبری له زړه څخه نه وائی یوائحی د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوی او هسی خبری کوی چه هغه د مسلمانانو په ګټه (فائده) نه وی او هغه خبری چه په ژبه وائۍ په هغو باندی هیڅ عمل نه کوی.

لَئِنْ اُخْرِجُوْا لَا يَخْرُجُوْنَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوْتِلُوْا لَا يَنْصُرُوْنَهُمْ ۚ

قسم دی که وویستل شی دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه) نه وځی دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه) او که جنګ وکړ شی له هغو (یهودانو) سره نو مرسته مدد نه کوی دغه (منافقان) هغوی سره .

تفسیر: لکه چه په مدینی منوری کښی جګړه ونښته او د بنی نضیر یهودان محصور شول په هغه نازک حال کښی هیڅ یو منافق د دوی مرستی (امداد) او مدد ته ونه رسید په پای (آخر) کښی کله چه هغوی وویستل شول دغه منافقان په دی وقت کښی هم په ډیره خوشالی سره پخپلو کورونو کښی ناست ؤ .

وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ۫ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۱۲﴾

او كه (اراده د) مدد مرستي (امداد) وكړي دغه (منافقان) دغو (يهودانو) لره خامخا وبه ګرځوي دغه (منافقان) په تيښته سره شاوي خپلي بيا به مدد مرسته (امداد) ونه مومي ونه كړ شي (منافقانو يهودانو سره وروسته له ماتي) .

تفسير: يعني لكه په فرض محال سره منافق د هغو يهودانو مرستي (مدد) ته راغلي وي نو نتيجه به يې څه كيده ؟ پرته (علاوه) له دي څخه چه د مسلمانانو له مقابلي څخه بيرته وتښتي بله نتيجه نه لري او بيا به د دوي مرسته (مدد) څرنګه كيده نو د دوي د مرستي (مدد) دپاره به هم څوك نه رسيده .

لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾

خامخا تاسو (اى مؤمنانو څخه) ډير سخت يئ له جهته د ويرى په سينو زړونو د دغو (منافقانو) كښي له (ويرى د) الله دغه ويره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دي ده بيشكه چه دوي (داسي) قوم دي چه نه پوهيږي (نه پيژني الله) .

تفسير: يعني كه د الله تعالىٰ په عظمت باندي دغه منافقان پوهيدى او د هغوى په زړونو كښي د الله تعالىٰ خوف او ويره وى نو كفر او نفاق به يې ولي غوره كاوه ؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او ميړاني (بهادرئ) څخه ويريږي ځكه د مسلمانانو په مقابل كښي نه شي ودريدلى . او نه د جنګ په ډګر(ميدان) كښي له ځانه څه ثبات او توره او ميړانه (بهادرى) وړښوولى شي .

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ۚ

جنګ به ونه كړي دغه (يهودان) له تاسي سره (اى مؤمنانو) تول په ګډه سره مګر په قريو كليو تينګ كړيو شويو كښي يا وروسته له ديوالونو سنګرونو څخه .

تفسير: يعني څرنګه چه د دي خلقو په زړونو كښي د مسلمانانو ويرى او خوف ځاى نيولى دى نو ځكه د جنګ په ډګر(ميدان) كښي نشي جنګيدلى هو په كليو او تينګو كلاؤ كښي سنګرونه نيولى او جګړي كولى شي يا كه د ديوالونو او ونو او نورو شيانو تر شاؤ يې ځانونه پټ كړي

نو جنګیدی شی . څمونږ یو مشر به ویل کله چه یورپیانو د مسلمانانو له توری څخه خپل ځانونه عاجز ولیدل نو راز راز (قسم قسم) اور خوروونکی وسلی او د جګړی اصول ئې ایجاد کړی خو سره له دی هم که کوم وقت د هغوی جګړه له مسلمانانو سره لاس په لاس ونښلی نو هغوی د څو شیبو دپاره هم د مسلمانانو په مخ کښی نشی ودریدلی او ګرده (توله) دنیا د قرآن دا معجزه پخپلو سترګو سره ګوری چه ﴿ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ﴾ د نورو هغو خلقو په نسبت څه ولیکلی شی چه د هغوی په نزد میرانه (بهادری) او توره دا ده چه د خپلو انګنونو (انګړونو) ورونه په خپلو ځانونو پسی تړی او په بامونو او بلیو باندی ختلی په تیږو (ګټو) او لوټو او خښتو او نورو شیانو سره ویشتل کوی .

بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ

جنګ د دوی په منځ د دوی کښی ډیر سخت دی .

تفسیر: یعنی په جګړو کښی چه دوی ئې پخپلو منځونو کښی کوی ډیر تیز او ګرندی او سخت ښکاری لکه چه پخوا له اسلامه د اوس او خزرج د جنګونو تجربه څمونږ په مخ کښی پرته ده مګر د مسلمانانو په مقابله کښی د هغوی وینه وچه ـ توره پڅه ـ ژبه (چاړئ) او میرانه (بهادری) ورکه شی .

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوی ته په دوی چه سره یو دی او (حال دا چه) زړونه د دوی سره جلا جلا (جدا جدا) دی (په خیالاتو کښی)، دا (پریشانی د زړونو د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی داسی یو قوم دی چه نه پوهیږی (نه چلوی عقل په خیر خپل) .

تفسیر: یعنی د مسلمانانو په مقابله کښی د هغو په ظاهری اتفاق او اتحاد مه غولیږئ د هغوی زړونه هیڅ کله سره غوند نه دی او بالکل جلا (جدا) دی هر یو د خپل غرض او غوښتنی مین ـ او د هر یوه فکر او خیال بیل دی . او د یوه خیال او چرت د بل د چرت او خیال سره مل نه دی . نو څکه د دوی په منځ کښی حقیقی اتحاد او یو جهتی هیڅری نه پیدا کیږی ؟ که دوی پوه ولری نو پوهیدل به چه دا نمائشی اتحاد او د ښودنی یووالی هیڅ نه پکاریږی اتحاد

هغه ته وایه شی چه د مؤمنینو او قانتینو په منځ کښی لیدل کیږی چه هغوی له گردو (تولو) اغراضو او خواهشونو څخه ځانونه ژغوری (محفوظوی) او تولو یو ځای د الله تعالیٰ په رسی باندی منگولی لگولی دی . او د هغو گردو (تولو) ژوندون او مرگ یواځی واحد او احد او صمد الله تعالیٰ لره دی .

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

مثال د دوی (په نه ایمان راوړو کښی) لکه مثل قصه د هغو کسانو دی چه ؤ پخوا له دوی نه په نژدی زمانه کښی چه (اهل د بدر دی) چه وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو (په دنیا کښی په قتل او بند سره) او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کښی) .

تفسیر: یعنی اوس په نژدی زمانی کښی د بنی قینقاع یهودانو د خپلی درغلی خیانت او غداری خوند څکلی دی ـ کله چه هغوی بد عهدی وکړه نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جگړه ونښلوله او وروسته د یوه وړوکی جنگ څخه ئ هغوی د باندی وشړل . او له هغه ځنی په مخ کښی په قرینه ماضی کښی مکیانو هم د بدر په ورځ کښی خپله سزا وموندله همغسی د بنی نضیرو انجام هم وگورئ چه په دنیا کښی د مسلمانانو له لوری پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسیدل او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسی چه دوی ته تاکلی (مقرر) شوی دی هم وررسیږی .

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدی کښی) لکه مثل (قصه) د شیطان داسی ده کله چه وائ انسان ته چه کافر شه نو کله چه (انسان) کافر شي وائ (شیطان) زه بیزاره جلا (جدا) یم له تا څخه بیشکه زه ویریږم له الله چه رب

(پالونکی) د تولو عالمیانو دی پس دی عاقبت انجام د دواړو (گمراه کوونکی او گمراه شوی) داسی چه بیشکه هغوی دواړه به وی په اور (د دوزخ) کښی تل به اوسیږی دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کښی او هم دا (خلود د اور د دوزخ جزاء د ظالمانو (کافرانو) ده .

تفسیر: یعنی شیطان په اول کښی انسان ته کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوی کله چه سری د ده د اغواء په لومه او دام کښی ونښلی نو وائی چه زه له تا څخه جلا (جدا) او د تا له کاره بیخی بیزار یم زه خو له الله تعالیٰ ویریږم «دا وینا به هم د ریا او مکاری له مخی وی» نتیجه به داسی وی چه دی به هم د دوزخ خس او بوتی او دړی کیږی او د هغه د دوزخ د لویدلو سبب به هم گرځی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «شیطان به په آخرت کښی دا خبره وائی . او د بدر په ورځ کښی ئې هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جگړه کښی اچولی ؤ کله چه سترگی ئې پر پرښتو باندی ولگیدی نو ژر وتښتید. لکه چه د هغه بیان د (الانفال) په سورت کښی پخوا له دی څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کښی تیر شوی دی هم دا مثال د منافقینو هم دی» هغه بنی نضیر ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی ؤ او په دی چل سره ئې د مخالفت ډگر(میدان) ته را وویستل . کله چه هغوی په مصیبت سره اخته شول دی جلا (جدا) شو ـ او لری تری کیناست . ولی ایا هغه په دی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ له عذابه خلاصیدی شی ؟ هیڅ کله نه خلاصیږی او د دواړو د هستوگنی ځای دوزخ دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو ! تل ځان وساتئ له معاصیو) وویریږی له (عذابه د) الله او ښائې چه ودی گوری هر نفس هغه شی ته چه ړومبی ئې لیږلی دی دپاره د صبا (قیامت).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو له الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ او فکر وکړئ چه صبا به څه څه شیان در د مخه کیدونکی وی ؟ او د قیامت لویی ورځی دپاره مو څه ذخیره او ځیرمه کړی دی ؟ او څه شی مو د مخه ورلیږلی دی چه وروسته له مرگه هغه هلته در پکار شی ؟

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ⑱

او وویریږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) بیشکه چه الله ښه خبردار دی په

هغو عملونو چه کوئ تاسو (نو جزا به پری درکړی) .

تفسیر: یعنی ستاسی هیڅ یو کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی . نو ځکه له هغه الله تعالیٰ څخه وویرېږئ ! او د تقویٰ او پرهیزگاری لاری غوره کړئ ! او له گناهونو او معاصیو څنی خپل ځانونه وژغوری (وساتی) !

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مومنانو) په شان د هغو کسانو چه هیر کړی دی هغوی الله بیا هیر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی دغه خلق هم دوی دی فاسقان نافرمانان (بهر وتونکی له فرمانه د الله نه) .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ حقوق ئ هیر کړی دی او د هغه له یاده غافل شوی دی او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروا نه کوی نو الله تعالیٰ هیر کړی دی په دوی باندی حق د نفسونو د دوی چه له راتلونکیو افتونو څنی د ژغورنی (بچ کوونی) هیڅ یو فکر او اندیښنه د دوی سره نشته . او په معاصیو او نافرمانیو کښی دوب تللی دی او په دائمی خساری او ابدی هلاکت کښی لویدلی دی او داسی کار نه کوی چه د دوی په حق کښی په واقع سره مفید او نافع وی.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دی سره برابر (په نزد د الله) یاران ملگری د اور (چه هیر کړی ئ دی الله) او یاران ملگری د جنت (چه ویریږی له الله) یاران ملگری د جنت هم دوی دی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په لقاء د الله او نعماؤ د جنت) .

تفسیر: یعنی ښائ چه هر سړی خپل ځان د جنت د داخلیدلو وړ(لائق) وگرځوی چه لاره ئ پرته (علاوه) د قرآن کریم د هدایاتو او احکامو په مخامخ کښی له غاړی ایښودلو بل شی نه دی .

لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ط

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په يوه غره باندی (په مثل د انسان او فهم مو ورته ورکړی وی لکه چه انسان ته مو ورکړی دی) نو خامخا ليدلی به ۇ تا هغه (غر) ويريدونکی فرمان منونکی توتی توتی کيدونکی له ويری (د عذابه) د الله ،

تفسير: يعنی د افسوس او د حسرت ځای به وی چه قرآن مجيد د انسانانو پر زړونو باندی هيڅ يو اثر او اغيزه ونه کړی حال دا چه د قرآن شريف اثر او اغيزه دومره زبردسته او قوی ده چه که هغه پر غرونو غوندی يو کلک شی باندی هم راښکته شوی وی او په هغه کښی د پوهيدلو داسی يوه ماده چه په انسانانو کښی شته وی نو هغه به متکلم د عظمت په مقابل کښی ويريده او چاوديده او له ډاره به ئې توتی توتی کيده . ځما د الله ښنلی پلار په يوه اوږده منظومه کښی دا دری شعرونه راغلی دی .

محفل بدعت ځنی نغمی چه اوريدونکی دی
غوږ ئې کوڼ په سترگه ړوند زړگی ئې لړځيدونکی دی
راشه واوره دا روا سازونه اوازونه تل
لمر دی پر روښان او گرد (تول) ستوری غورځيدونکی دی
څوک چه شی بی ويری ډير افسوس دی پر حالت د ده
غر ته گوره ﴿خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا﴾ کيدونکی دی

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او دا مثالونه بيانوو اورو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دی) چه دوی فکر غور وکړی پکښی (فائده تری اخلی) .

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی د کافرانو زړونه ډير سخت دی سره له دی چه د الله تعالىٰ کلام اوری خو بيا هم ايمان نه پری راوړی که غر د دی پاک کلام په مفهوم باندی وپوهيږی نو هغه به هم له ډيری ويری وشليږی » .

تنبيه: دا خو د کلام د عظمت ذکر ۇ اوس په دغه راتلونکی آيت کښی د متکلم د عظمت او رفعت بيان دی .

هُوَ اللّٰهُ الَّذِىۡ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ‌ۚ عٰلِمُ الۡغَيۡبِ وَالشَّهَادَةِ‌ۚ هُوَ الرَّحۡمٰنُ الرَّحِيۡمُ ﴿۲۲﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِىۡ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ‌ۚ اَلۡمَلِكُ الۡقُدُّوۡسُ السَّلٰمُ الۡمُؤۡمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی (دی یوائحی) عالم دی په غیبو باندی او (عالم دی) په ښکاره ؤ باندی هم هغه (الله) دی خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دغه الله (هغه ذات دی) چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی دی (یوائحی) بادشاه دی ښه پاک دی (له تولو قبائحو څخه) سالم دی (له ګردو (تولو) عیوبو) څخه امان ورکوونکی دی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه له ګردو (تولو) نقائصو او کمزوریو څخه پاک منزه دی او له تولو عیوبو او افاتو څخه سالم دی هیڅ یوه خرابی او نقصان نه د هغه دربار ته رسیدلی دی او نه به وررسیږی . د «مؤمن» ترجمه ئ په امان ورکوونکی سره کری ده او د ځینو نورو مفسرینو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی یعنی پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغبرانو د اقوالو او ویناؤ تصدیق کوونکی دی . یا د مؤمنانو په ایمان باندی د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی .

الۡمُهَيۡمِنُ الۡعَزِيۡزُ الۡجَبَّارُ الۡمُتَكَبِّرُ‌ؕ سُبۡحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشۡرِكُوۡنَ ﴿۲۳﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو) ښه زبردست دی د ویری خاوند دی د لوئ څیښتن (خاوند) دی ، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چه (مشرکان ئ) ورسره شریکوی .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ذات او صفاتو او افعالو کښی هیڅوک ورسره مل او شریک نه دی .

هُوَ اللّٰهُ الۡخَالِقُ الۡبَارِئُ الۡمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چه پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی .

تفسیر: د (خالق) او د (باری) د فرق په نسبت مو د بنی اسرائیل په سورت کښی د دی آیت ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ د تفاسیرو په ضمن کښی څه اشاری کړی دی .
ځمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ ؟ المصور ـ صورت جوړوونکی لکه چه په نطفه باندی ئ د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ط

هم دغه (الله) لره دی نومونه نیک عمده مخصوص.

تفسیر: یعنی هغه نومونه چه په اعلیٰ درجه په ښه والی او کمالاتو او صفاتو باندی دلالت کوی .

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ج

په پاکی سره یادوی هغه (الله) لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښی دی .

تفسیر: یعنی د قال یا د حال په ژبه سره چه په هغه باندی مونږ او تاسی نه پوهیږو .

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۲۴﴾ ع

او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: د الٰهیه د ګردو (تولو) کمالاتو او صفاتو مرجع د دوو صفتونو په لوری دی چه «عزیز» د قدرت په کمال او (حکیم) د علم په کمال باندی دلالت کوی . او هر څومره کمالات چه دی په علم او قدرت پوری ئ په یو نه یو دول (طریقه) سره تړلی دی . په روایتونو کښی د (حشر) د سورت له دی دری آیتونو ﴿هُوَ اللّٰهُ الَّذِى لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ څخه نیولی د سورت تر آخره پوری دیر فضیلتونه راغلی دی . نو هر مسلمان ته ښائ چه سهار او ماښام ئ په لوستلو باندی تینګوالی او مؤاظبت وکړی !.

تمت سورة «الحشر» بمنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الممتحنة مدنية وهی ثلث عشرة آية و فيها ركوعان
رقمها(٦٠) تسلسلهاحسب النزول (٩١) نزلت بعد سورة الاحزاب
د «الممتحنة» سورت مدنی دی(١٣) آيتونه او دوه ركوع لری په تلاوت كښی (٦٠) او په نزول كښی (٩١) سورت دی وروسته د «الاحزاب» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

څمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم په حديبيی كښی له مكيانو سره روغه وفرمايله چه د هغی ذكر څمونږ د دغه پښتو تفسير د (الفتح) په سورت كښی پخوا له دی نه شوی دی تر دوو كلونو پوری دا روغه قائمه وه بيا د كافرانو له لوری هغه ماته شوه نو دلته رسول الله صلی الله عليه وسلم د حربی له اصولو سره سم په پته خوله افواج تولول او د مكی معظمی د بری فتح دپاره ئې ترتيبات نيول د خبرو اترو او ليكونو په ليږلو باندی ئې ممانعت او بندشونه كيښوول چه تر څو د مكی معظمی كافران د دوی له دی تياری څخه خبر نشی او هغوی هم د جګړی دپاره ځانونه تيار نه كړی او په دی ډول (طريقه) سره په حرم شريف كښی د جګړی مخه ونيوه شی يوه مسلمان چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه نوميده او د بدر له مهاجرينو څخه و مكيانو ته ئې يو ليك ورولیږه چه «د محمد صلی الله عليه وسلم لښكر پر تاسی باندی لكه د شپی تياره يا د لوی سيلاو د اوبو پشان درتلونكی دی » دا خبره رسول الله صلی الله عليه وسلم ته د وحی په وسيله ورښكاره شوه دوی حضرت علی كرم الله وجهه او څو نورو اصحابو ته امر وكړ چه يوه ښځه د مكی شريفی په لوری رهی (روانه) ده تاسی وريپسی ورشئ تاسی به له هغی سره په فلانی ځای كښی مخامخ كيږی له هغی سره يو ليک دی هغه ورځنی واخلئ! او له ځان سره ئې راوړئ دا اصحاب په تلوار رهی (روان) شول او هغه ښځه ئې پوره په همغه ځای كښی ومونډله . هغی ښځی ډير «ليت او لعل» او وړاندی او وروسته وكړ خو سره له هغه هم همغه ليک (خط) ئې وروسپاره چه د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښكاره شوه چه د حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه له لوری د مكی معظمی د كافرانو په نامه ليكلی شوی دی او هغوی ته ئې د مسلمانانو د تعرض اطلاع ورليږلی ده . څمونږ پيغمبر حاطب رضی الله تعالیٰ عنه راوباله او تری وئې پوښتل چه دا څرنګه يو حركت دی ؟ دی وويل يا رسول الله نه زه كافر يم او نه می له اسلامه مخ اړولی دی . رښتيا خبره خو دا ده چه ځما كور او كهول په مكه معظمه كښی دی او هلته د هغوی ساتونكی او پالونكی هيڅوک نشته نو می وغوښتل چه پر كافرانو باندی خپل يو احسان واړوم تر څو هغوی د هغه په معاوضه كښی ځما له اهل او عيال سره څه غرض ونه لری بلكه له هغوی سره

څه ښېګڼې (ښه) هم وکړي . زه پوهېږم چه له دې څخه ماته ډېره ګټه (فائده) رارسېږي خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځنې هيڅ يو ضرر نه رسېږي هغه د فتح او نصرت وعدې چه تاسې ته د الله تعالیٰ له لورې شوي دي هغه په يقيني ډول (طريقه) سره پای (آخر) ته رسېدونکې دي او د هغو مخه هيڅوک نشي نيولی لکه چه د ده د هغه خط په منځ کښې هم دا مضمون ليکلی شوی و. قسم په الله که رسول الله صلی الله عليه وسلم يواځې هم پر تاسې باندې حمله وکړي نو الله تعالیٰ به ورته مدد ورکوي او هغه وعدې چه له هغه سره شوې دي خامخا پوره کېدونکې دي.
بلاشبهه د حاطب رضي الله تعالیٰ عنه څخه دا غټه خطاء شوې ده خو رحمة للعالمين وفرمايل «**لا تقولوا له الا خيراً** مه وايئ ورته هيڅ شی پرته (علاوه) له خيره او وي فرمايل «چه حاطب د بدر د اصحابو څخه دی او تاسې ته نه دی معلوم چه الله تعالیٰ د بدر د اصحابو ګرد (ټول) ګناهونه ښلي دي »». د دې سورت زياتره برخه هم دې قصې لره نيوونکې ده لکه چه الله اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسې فرمائي چه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُم مِّنَ الْحَقِّ

ای هغو کسانو چه ايمان مو راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو) ! مه نيسئ تاسې دښمنان زما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کښې چه غورځوئ لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستی سره (په منځ ستاسې او د دوی کښې) حال دا چه په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چه راغلی دی تاسې ته له حق (دين او قرآن) څخه .

تفسير: يعنې د مکې کافران هم د الله جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې نو له هغوی سره دوستی مه کوئ!. او هغوی ته دوستانه پيغامونه لېږل مسلمانانو لره ښه نه دي. او په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چه راغلی دی تاسې ته له حق دين څخه نو د دې لامله (له وجې) د الله تعالیٰ دښمنان شول .

يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

چه وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چه ايمان راوړی دی تاسې په الله چه رب ستاسې دی (پس مه نيسئ دوی په دوستی سره) .

تفسیر: یعني پیغمبر ته او تاسې ته ئې څنګه سخت ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه درورسول او تاسې ئې د خپل هیواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ (مجبور) کړئ یواځې په هم دې خبره سره چه تاسې ولې د یوه الله تعالیٰ چه ستاسې او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پروردګار دی عبادت کوئ ؟ نو له دې څخه به لويه دښمني او عداوت څه وي ؟ د تعجب ځاى دى چه تاسې له داسې سړیو سره دوستي کوئ ؟ او د خپلوى لاسونه وروړاندې کوئ ؟ .

إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

که چیرې یئ تاسې چه راوتلي ئې تاسې (له اوطانو خپلو) دپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کښې او دپاره د رضاء خوښې غوښتلو ځما (پس مه نیسئ دوی په دوستي سره)

تفسیر: یعني که ستاسې له کوره وتل ځما د خوښې لپاره او ځما په لاره کښې د جهاد دپاره وي او خاص ځما د رضاء دپاره تاسې نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ نو بیا په هغې دښمنې کښې د دوستي ارتباط د څه دپاره دی ؟ ایا د هغو کسانو په ناراضي چه تاسې د الله تعالیٰ رضاء ګټلې وه اوس غواړئ چه هغوی له خپلو ځانونو څخه رضاء او خوښ او الله تعالیٰ ناراض کړئ! (العیاذ بالله)

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ

چه په پټه (خبرې) لیږئ تاسې هغوی ته په (سبب د) دوستي سره او زه ښه عالم یم په هغه څه چه پټوئ تاسې (له مراسلاتو) او په هغه څه چه ښکاروئ تاسې (له معاذیرو) .

تفسیر: یعني که یو سړی وغواړي چه یو کار له ګردو (ټولو) خلقو او نورې والو (اهل جهان) څخه په پټه اجرا کړي نو ایا هغه له الله تعالیٰ څخه هم پټولی شي ؟ وګورئ چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه څومره زیار (محنت) وکړ او کوښښ ئې وکړ چه د خپل لیک (خط) اطلاع هیچا ته ورنه کړي خو الله تعالیٰ له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ او دغه پټه خبره پخوا له وقته ورڅرګنده (ښکاره) شوه !.

وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوک چه وکړی دغه (کار) له تاسی څخه نو په تحقیق ورکه کړی ئ ده سمه صافه لاره .

تفسیر: یعنی که سره له مسلمانی داسی کار وکړی او داسی ئ وګڼی چه دی به د هغه په پټو ساتلو کښی بری ومومی نو سخته غلطی او زیات تیرواته کوی.

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾

که چیری ظفر بری وموهی (کفار) په تاسی باندی (نو) شی به دوی تاسی لره دښمنان او اوږده به کړی تاسی لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسی) او (اوږدی به کړی) ژبی خپلی په بدی (ویلو د تاسی) سره او خوښوی به دوی (دغه) چه کافران شئ تاسی (لکه چه دوی دی) .

تفسیر: یعنی له دی کافرانو څخه په موجوده حالت کښی څه هیله (امید) او اسره مه لرئ! که څه هم تاسی زیاته پیرزوینه او رواداری پر هغوی باندی وکړئ او د دوستی اظهار وکړی هغوی هیڅ کله د مسلمانانو خیر غوښتونکی نشی کیدی او سره له دی انتهای رواداریو که د هغوی لاسونه پر تاسی باندی بر شی نو له هیڅ راز (قسم) خرابی او دښمنی څخنی خپل ځانونه نه منع کوی. په ژبو او لاسو سره هر دول (طریقه) ضررونه او ایذاوی تاسی ته دررسوی . او داسی غواړی هم هغسی چه هغوی له صداقته منکران دی تاسی هم منکران کړی نو ایا داسی شریران او بد باطنان د دی خبری وړ (لائق) دی چه هغوی ته هسی پیغامونه ورولیږل شی ؟ .

لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾

له سره به نفع در ونه رسوی تاسی ته (که کافران شئ) خپلوی (د خپلوانو) ستاسی او نه اولاد ستاسی په ورځی د قیامت کښی فیصله به وکړی (الله) په منځ ستاسی کښی او الله په هغو عملونو چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو

جزا به ئ درکړی) .

تفسیر: حاطب رضی الله تعالیٰ عنه هغه خط د خپل اهل او عیال دپاره لیکلی ؤ نو په دی باندی داسی تنبیه فرمائ چه اولاد او خپلوان د قیامت په ورځ کښی هیڅ نه په کارېږی الله تعالیٰ د هر یوه سړی اعمال تر ذری ذری پوری هم ګوری او سم له هغه سره فیصله او پریکړه کوی د الله تعالیٰ دا فیصله هیڅ یو ځوی ـ لمسی ـ کروسی خپل ـ خپلوان او عزیز نشی ماتولی نو بیا دا کومه عقلمندی ده چه یو مسلمان د خپل اهل او عیال دپاره الله تعالیٰ له خپل ځان څخه نارضاء کړی په یاد ئ ولرئ چه له هر شی څخه د الله تعالیٰ رضامندی او خوښی وړاندی ده که دی له مونږ څخه راضی وی نو د هغه په فضل او کرم سره ګرد (تول) کارونه ښه کیږی او که الله تعالیٰ نارضاء او خفه شی نو هیڅ شی نه په کارېږی .

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ

په تحقیق شته تاسی لره (ای مؤمنانو) طریقه ښه (چه اقتداء پسی کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهیم کښی او په (قول ـ فعل د) هغه چا کښی چه ده سره ؤ (له مؤمنانو) کله چه وویل (دغه ابرهیم او اتباعو ئ مشرکانو د) قوم د دوی ته چه بیشکه مونږ جلا (جدا) بیزاره یو له تاسی څخه او (بیزاره یو) له هغه څیزه چه عبادت ئ کوئ تاسی بی له الله منکران شوی یو مونږ (په باطل دین) ستاسی باندی او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض حسد ابدی همیشه تر هغه پوری چه ایمان راوړی په الله باندی یواځی (چه واحد لا شریک دی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه سره له اسلامه د ابراهیم علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة السلام سره ملګری شوی دی هر یوه په خپلو وقت کښی په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو ځنی د بیزاری او بیلتون اعلان کړی دی او ابراهیم علیه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو وویل هغو مشرکانو د قوم خپل ته چه په تحقیق سره مونږ بیزاره یو له تاسی څخه او بیزاره یو له هغه شی

څخه چه عبادت ئې کوئ تاسی بی له الله چه بتان دی او کافر شوی یو مونږ په دین یا په معبود ستاسو باندی یعنی تاسی ای کفارو څرنګه چه له الله تعالیٰ څخه منکران یی او د الله تعالیٰ د احکامو پروا نه کوئ نو مونږ هم ستاسی له طریقی څخه منکران یو او د یوی ذری په میچ هم ستاسی فکر او پروا نه کوو او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض کینه همیشه تل تر هغه پوری چه ایمان راوړئ تاسی په الله تعالیٰ باندی یواځی یعنی دا دښمنی به هلته پای (آخر) ته رسیږی چه تاسی شرک او کفر پریږدئ او د همغه یوه مالک الملک والملکوت اکرم شانه واعظم برهانه هسی بندګان او چوپړان شئ لکه چه مونږ ئې هم بندګان او تابعان یو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۖ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) یوی خبری د ابراهیم (چه ویلی ئې ؤ پخوا له امتناعه) پلار خپل ته (داسی) چه خامخا زه ښښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا دپاره او مالک نه یم زه تا لره له عذابه د الله د هیڅ څیز ،

تفسیر: یعنی یواځی دعا کولی شم د کومی ګټی او نقصان مالک نه یم . الله تعالیٰ هر څه چه وکړی کولی ئې شی او د هغه مخه هیڅوک نشی نیولی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام هجرت وکړ او بیا ئې خپل تبر ته مخ ونه ګرځاؤ نو ایا تاسی به هم همغسی کوی ؟ یو خو ابرهیم علیه السلام کله چه دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته ئې دعا وکړه او هر کله چه دا خبره ورمعلومه شوه چه مشرکان له غفران څخه محروم دی نو چپ شو. اوس چه هغه خبره تاسی ته ښکاره شوه نو څکه د کافرانو ښښنه مه غواړی .
تنبیه: د ابراهیم علیه السلام د استغفار قصه دی د خپل پلار دپاره د (براءة) په سورت کښی د دی آیت ﴿ وَمَا كَانَ ٱسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ ﴾ الآیة - په تفاسیرو کښی وکتله شی او ویل ابراهیم علیه السلام او اتباع ئې داسی چه:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾

ای ربه ځمونږ (خاص) په تا باندی توکل کړی دی مونږ او (خاص تاته رجوع کړی ده مونږ او (خاص) تاته بیرته ګرځیدل د ګردو (تولو) دی په آخرت کښی دپاره د جزاء .)

تفسیر: یعنی گرد (تول) مو پری ښوول او تاته مو هیله (امید) وکړه او د خپل له قوم او له تبر څخه مو پریکړه وکړه او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله او تاته مو رجوع وکړه او په دی باندی ښه پوهیږو چه د گردو (تولو) ورتگ ستا په لوری دی .

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾

(وویل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه څمونږ مه گرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمویلو هغو کسانو لره چه کافران شوی دی او ببښنه وکړه مونږ لره ای ربه څمونږ بیشکه هم ته ئې ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی مونږ د کافرانو دپاره فتنه او د ازمویښت محل د مشق تخته مه گرځوه ! او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسی حالت کښی وساته چه د هغو له لیدلو څخه کافران خوښ نشی او پر اسلام او مسلمانانو باندی د تمسخر او استهزا غړونه وکړی او څمونږ په مقابل کښی په خپل حقانیت باندی استدلال وکړی . بیشکه هم ته ئې ښه غالب قوی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی یعنی څمونږ تقصیرات او کوتاهی وبښه او را معاف ئې کړه . ستا د زبردست قوت او حکمت څخه هم دا هیله (امید) او توقع ده چه خپل وفا لرونکی بندگان د دښمنانو په مقابل کښی مقهور او مغلوب مه کړی اوس دپاره د ازیاد د حرص په اقتداء د ابراهیم علیه السلام کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی ارشاد فرمائې:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾

خامخا په تحقیق ده تاسی لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهیم او اتباعو د ده) کښی طریقه حسنه ښه (چه اقتداء پسی کوی او دا اقتداء ده) هغه چا لره چه وی چه امید لری (د ثواب) د الله او ویریږی د (جزاء د ورځی آخری (د قیامت)، او هر هغه څوک چه مخ وگرځوی (له احکام الله)

نو بیشکه الله همغه دی غنی بی پروا ښه ستایلی شوی (په محامدو)

تفسیر: یعنی تاسی مسلمانانو ته یا په بل لفظ هغو خلقو ته چه د الله د لیدلو او د آخرت د قائمیدلو هیله (امید) لرئ د ابرهیم علیه السلام او د ده د ملگرو حسنه اسوه او نیکی طریقه غوره کول په کار دی . که څه هم توله دنیا تاسی ته متعصب او جاهل وواﺉ تاسی خپل مخونه د هغی لاری څخه مه اړوئ ! چه د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تگ او طرز عمل سره قائم کړی دی . د مستقبل وقت ابدی کامیابی او بری د هم دی لاری په تللو سره په لاس درتلی شی . که چپ (مخالف) له دی نه لاړ شئ او د الله تعالیٰ له دښمنانو سره خپله دوستی تینگه کړئ نو تاسی به پخپله نقصان او زیان مومئ. ځکه چه الله تعالیٰ د هیچا د دوستی او دښمنی پروا نه لری . هغه پخپل ذات سره د گردو (تولو) کمالاتو او هر راز (قسم) ښیگنو (فائدو) مالک او څیښتن (خاوند) دی او هیڅ ضرر ورته نه رسیږی .

عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَاللّٰهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

ښائیږی چه الله پیدا کړی په منځ ستاسی کښی او په منځ د هغو کافرانو چه دښمنی لری تاسی له هغوی سره دوستی او الله (په هر شی چه اراده وفرمائ) ښه قادر دی (چه ځینی ئې دغه دښمنی په دوستی سره بدلول دی) او الله ښه مغفرت کوونکی دی ډیر رحم والا دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت او رحمت څخه بعید نه دی چه د نن ورځی ډیر کلک کافر صبا ښه پوخ مسلمان وگرځوی . او په دا دول (طریقه) ستاسی او د هغوی په منځ کښی د دوستی تعلقات قائم شی . لکه چه د مکی معظمی په فتحه کښی هم داسی وشوه نژدی گرد (تول) مکیان مسلمانان شول او هغه کسان چه پرون به ئې یو د بل په مخ توری وښکلی نن یو پر بل باندی ځان قربانوی . په دی آیت کښی مسلمانانو ته اطمینان او تسلی ورکړی شوی ده چه د مکیانو په مقابل کښی د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخی موقتی دی . بیا به هغه ته څه اړه (حاجت) او ضرورت نه پاتی کیږی . ښائ چه په موجوده حالت کښی تاسی په همغه ترک د موالاتو باندی تینگ اوسئ ! او له چا ځنی چه په دی لاره کښی څه بی اعتدالی شوی وی الله تعالیٰ د ده د هغی خطا ښښونکی دی ځکه چه همغه لوی ښښونکی دی .

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿۸﴾

نه منع کوی تاسی (ای مومنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چه نه دی کړی جنګ له تاسو سره په (کار د) دین کښې او نه ئې ایستلی تاسی له کورونو خپلو څخه (له دی نه) چه نیکی کوئ تاسی له دوی سره او چه عدل او انصاف کوئ تاسی له هغوی سره بیشکه چه الله خوښوی دوست لری انصاف عدل کوونکی .

تفسیر: یعنی په مکه معظمه کښې داسی خلق هم شته چه دوی پخپله مسلمانان شوی نه ؤ خو له مسلمانانو سره ئې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه او نه به ئې د دین په چارو کښې له هغو سره جګړی کول او نه به ئې ربړونه (تکلیفونه) ورپیښول او نه به ئې د هغوی په ایستلو کښې د ظالمانو مرستی (مدد) کولی . له داسی کافرانو سره له ښیګڼی (نیکی) او ښه سلوک کولو څخه اسلام هیڅ ممانعت نه کوی کله چه هغوی ستاسی سره عدل او انصاف ـ نرمی او رواداری کوی نو د انصاف تقاضا هم دا ده چه تاسی هم له هغوی سره ښه تینګ او مناسب سلوک وکړئ ! او دنیا ته ئې وروښیی چه د اسلامی اخلاقو معیار څومره هسک (اوچت) دی ؟ دا د اسلام تعلیم نه دی که د کافرانو یو قوم له مسلمانانو سره جنګ کوی نو د ګردو (ټولو) کفارو سره بلا تمیز جنګ ونښلوو او له ټولو سره د توری په څوکی خبری وکړو که مونږ داسی وکړو نو د حکمت او انصاف له اصول څخه مو پرته (علاوه) او خلاف کار کړی دی . دا ضروری خبره ده چه د ښځو او نارینه ؤ او وړوکیو سپین ږیرو ځلمیو او معاندو او مسالمو په منځ کښې فرق او توپیر (تفاوت) سره وکړو او د هغو حالاتو په اعتبار مراعات وکړو چه د هغو لړ څه تفصیل د (ال عمران) او د(المائده) د سورتونو په تفاسیرو کښې پخوا لیکلی شوی دی .

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۹﴾

بيشکه هم دا خبره ده چه منع کوی تاسی الله له (دوستی د) هغو کسانو څخه چه جنګ ئې کړی دی له تاسی سره په (کار د) دین کښی او چه ایستلی ئې یئ تاسی له کورونو د تاسی څخه او کومک مرستی (مدد) ئې کړی دی له دښمنانو ستاسی سره په ایستلو ستاسی کښی له دی څخه چه دوستی کوئ تاسی له هغوی سره او هر هغه چه دوستی کوی له هغوی سره دغه (خلق) هم دوی دی ظالمان ګنهګاران .

تفسیر: یعنی له هسی ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بیشکه سخت ظلم او ګناه ده .
(ربط) تر دی ځای پوری د کفارو د دوو فریقو تولیو (معاند ـ مسالم) سره د معاملی ذکر ؤ وروسته له دی نه دا راښیی چه له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چه له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشی ؟ یا په (دار الحرب) کښی هستوګنه ولری ؟ خبره دا ده چه د حدیبیی په روغه کښی مکی والو داسی تاکلی (مقرر کړی) ؤ چه ځمونږ هغه سړی چه د مسلمانانو په لوری راشی ښائې چه هغه بیرته ولیږلی شی لکه ځمونږ پیغمبر دا خبره منلی هم ؤه او د هغه په اثر څو سړی چه مدینی منوری ته راغلی ؤ بیرته مکی معظمی ته ولیږل شول . وروسته له هغه څخه څو ښځی هم راغلی . که دا ښځی هم بیرته لیږلی کیدی نو د کافر نارینه په کور کښی د مسلمانی ښځی هستوګنه له اسلامی غیرته لری ښکاریدل او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه نو په دی باندی دا وروستی آیتونه رانازل شول . معلومیږی چه وروسته له دی نه د ښځو په بیرته لیږلو کښی کافرانو اصرار ونه کړ او که نه هغه روغه به روغه نه پاتی کیده .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه راشی تاسی ته مؤمنانی (ښځی) هجرت کوونکی وطن پریښوونکی نو وائې ازمویئ تاسی هغوی الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی .

تفسیر: یعنی د زړونو احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول (طریقه) سره وکړئ ! چه ایا په رښتیا سره مسلمانانی دی ؟ ایا په رښتیا د مسلمانی لامله (له وجی) دوی هجرت کړی دی او خپل وطن ئې پری ایښی دلته راغلی دی ؟ ایا کومی دنیوی یا نفسانی غوښتنی د دوی هجرت او راتګ سبب نه دی شوی ؟ په ځینو راویتونو کښی راغلی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه به د دوی امتحان

اخیستلو او ازموینه ئ کوله او د حضرت نبوی له لوری به ئ د هغوی بیعت اخیست کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه چه وروسته په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ ﴾ الآیة - کښی مذکور دی .

فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ مُؤۡمِنَٰتٖ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلّٞ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّۚ

نو که وپیژنئ تاسی دوی (په قسم سره) مومنانی نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د کفارو ته نه دی دغه (مؤمنانی ښځی) حلالی هغو (کفارو سړیو) لره او نه دی هغه (کافران) حلال دی (ښځو مؤمنانو) لره او ورکړئ تاسی (هغو کافرانو) ته (چه میړونه (خاوندان) د هغو ښځو دی) هغه څه چه لګولی ئ دی (له مهره) او نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی چه نکاح وتړئ تاسی له دی ښځو سره په شرط د دی کله چه ورکړئ تاسی هغو (ښځو) ته مهرونه د دوی

تفسیر: داسی حکم وشو که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وی نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتی کیږی که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوی وی او دار الاسلام ته راشی هر هغه مسلمان چه د دی نکاح تړی د ده په غاړه ده چه هومره مهر چه هغه کافر په دی ښځی ورکړی دی هومره بیرته ورکړی . او اوس د دی ښځی مهر هر څه چه تاکلی (مقرر) شوی وی هغه جلا (جدا) دی ښځی ته وروسپاری نو وروسته له دی څخه د هغی ښځی سره نکاح تړلی شی

وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ وَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْۚ ذَٰلِكُمۡ حُكۡمُ ٱللَّهِ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡۖ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ١٠

او منګولی مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه ئ ساتئ په نکاح خپله کښی) او وغواړی تاسی هغه څه چه خرڅ کړی دی تاسی (پر دغو کافرانو) او ودی غواړی (دغه کفار هم) هغه څه چی خرڅ کړی وی هغوی

(له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذكوره احكام) حكم د الله دى حكم كوى (الله په دغه سره) ستاسى كښى او الله ښه علم والا دى ښه حكمت والا دى.

تفسير: د ړومبى حكم په مقابل كښى وروستنى حكم داسى شو د هغه مسلمان سړى ښځه چه لا كافره پاتى وى دغه مسلمان دى هغه ښځه پريږدى ! بيا هر كافر چه له هغى سره نكاح وتړى د دى مسلمان لګولى شوى مهر به بيرته وررسوى په هم دى ډول (طريقه) هر يو له دواړو فريقينو څخه دى يو له بل څخنى خپل حق وغواړى كله چه دا حكم راښكته شو نو مسلمانان دى خبرى ته تيار شول چه هم ئې وركړى او هم به ئې واخلى خو كافرانو وركول ونه منل نو څكه دا راتلونكى آيت رانازل شو .

وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

او كه چيرى فوت شى له تاسو نه (اى مؤمنانو) يو شى له ښځو ستاسى په طرف د كفارو پس غزا مو وكړه (او غنيمت مو واخيست تاسى په غزا كښى) پس وركړئ تاسى هغو كسانو ته چه تللى وى ښځى د هغوى (كفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چه وركړى دى دوى (هغو ښځو لره) او ويريږئ تاسى له الله هغه چه تاسو پر هغو باندى ايمان راوړونكى يى ، (شيخ الهند رحمة الله عليه د دى آيت ترجمه داسى كړى ده كه لاړى شى له لاسو ستاسى څه ښځى د كافرانو په طرف بيا ستاسو لاس بر شى يا وار مو راشى الخ).

تفسير: يعنى كه د كوم مسلمان ښځه مرتده او دارالحرب ته لاړه شى او كافر د هغه خرڅ بيرته نه وركوى نو كه د كوم كافر ښځه د مسلمانانو كره راشى د هغه هر څومره خرڅ چه كيږى ښائ د هغه كافر په ځاى دى مسلمان ته وركړى چه ښځه ئې د كافر كره تللى ده او حق ئې سوځيدلى دى . هو ! دومره ده كه دغه مسلمان د حق له وركولو څخه څه شى بيرته پاتى شى هغه به همغه كافر ته وررسوى ! ځينو عالمانو ليكلى دى كه كوم مسلمان د كافر خرڅ نشى ورته رسولى نو هغه دى د مسلمانانو په بيت المال كښى ور تحويل كړى . الله اكبر ! دا څومره د عدل ـ انصاف تعليم دى ! خو په دى باندى عمل كوونكى به همغه څوك وى چه د هغه په زړه كښى د الله تعالىٰ ويره وى او په هغه باندى پوره او كامل ايمان ولرى ! .

تنبيه: د ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ ترجمه محقق مترجم په دوه ډول (طريقه) سره فرمايلى دى «بيا ستاسى لاس بر شى» او «ستاسى وار راشى» مونږ د دوهمى ترجمى په لحاظ سره د دى مطلب تقرير دلته

ولیکه . له ړومبنی ترجمی سره سم ځینی مفسرینو ویلی دی چه له دی څخه د غنیمت د مال حاصلیدل مراد دی یعنی د غنیمت له مال څخه د دی مسلمان خرڅ شوی مال ورته ورسپارلی شی والله تعالیٰ اعلم .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ

ای نبی (ای محما پیغمبره !) کله چه راشی تاته مؤمنانی ښځی چه بیعت کوی له تا سره پر دی شرط چه نه به شریکوی دوی له الله سره هیڅ شی او نه به کوی غلا دوی او نه به کوی زناء دوی او نه به وژنی دوی اولاد خپل

تفسیر: یعنی ای محمده بیعت واخله له ښځو څخه په خبره چه نه به شریکوی دوی له الله تعالیٰ سره هیڅ څیز او غلا به نه کوی او زناء به نه کوی او نه به وژنی اولاد خپل لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی رواج و د معمولی ننگ او عار لامله (له وجی) به ئې جونی ژوندی په هدیرو (مقبرو) کښی ښخولی او په ځینو وقتو کښی به ئې د لوږی له ویری هم خپل اولاد واژه

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړی په دروغو سره چه جوړوی ئې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کښی (یعنی له خپله ځانه)

تفسیر: او بیعت واخله ای محما پیغمبره له ښځو څخه په دی خبره چه نه به راځی په دروغو سره چه جوړوی هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو یعنی چه حرامزاده اولاد رانه وړی او په بل چا باندی په دروغو سره دعوی کوی . یا په دروغو سره شاهدی ورکوی. یا په کومه معامله کښی له خپل ځانه خبره جوړه کړی په دروغو سره او قسمونه خوری بله معنی ئې دا ده چه د خپل ځیږولی اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوی یا د بل چا اولاد پټوی او داسی وائی چه دا می له خپل میړه (خاوند) دی . یعنی په مکر او فریب دروغ درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوی په حدیث شریف کښی راغلی دی «هغه څوک چه یو اولاد بل ته ورکوی جنت په هغه باندی حرام دی» .

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

او نه به کوی نافرمانی له تا څخه په معروف ښو چارو کښې نو ته بیعت وکړه له دوی سره

تفسیر: پخوا ئې فرمایلی ؤ هغه مسلمانی ښځی دی چه په هجرت کولو سره راځی وپوښتلی شی . دلته دا راښیی چه د هغوی پوښتل دا دی که دا ګرد (تول) حکمونه چه په دی آیت کښې دی هغوی ومنی نو د هغوی ایمان ثابت وګڼه ! دی آیت ته د بیعت آیت وایه شی . ځمونږ د پیغمبر په مخ کښې به چه ښځو بیعت کاؤ نو هم دا اقرار به ئې له دوی ځنی په ژبه سره اخیست لیکن د بیعت په وقت کښې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوی ښځی لاس ته نه دی رسیدلی .

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

او مغفرت ببښنه وغواړه دپاره د دغو (ښځو) له الله بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی په دی چارو کښې هغه لندون (کوتاهی) چه پخوا له دی څخه شوی دی یا د دی احکامو په ځای راوړلو کښې وروسته له دی نه کوم تقصیر وریپېښ شی نو ځکه تاسی د هغوی په حق کښې د مغفرت او ببښنی غوښتنه وفرمائ تر څو الله تعالیٰ ستاسی په برکت د دوی تقصیرات وروبښی .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو !) مه کوئ دوستی له هغه قوم (د یهودو) سره چه په قهر شوی دی الله پر دوی باندی

تفسیر: هغه خبره چه د دی سورت په شروع کښې ؤه د دی سورت په ختم کښې ئې هم د هغه یاد وفرمایه یعنی د مؤمن په شان کښې نه دی چه له هغه چا سره رفاقت او دوستی وکړی چه الله تعالیٰ ورڅخه خفه شوی وی په هر چا باندی چه پاک الله په قهر وی ښائ چه د الله تعالیٰ دوستان هم له هغه سره خفه وی

قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

په تحقيق نااميده شوي دي دغه (يهودان) له (ثواب د) آخرته لكه چه نااميده شوي دي كافران (له خيره د آخرت) له تولگيو ملگرو د هديرو (مقبرو) څخه

تفسير: يعني منكران داسي توقع نه لري چه له هديري (مقبري) څخه به څوک پاڅيږي او بيا به په بل ژوندون کښي يو له بل سره وگوري دا کافران هم هم هغسي نااميده دي

تنبيه: د ځينو مفسرينو په نزد ﴿ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴾ د كفارو بيان دي يعني هغسي چه هغه كافران چه هديرو (مقبرو) ته رسيدلي دي او د هغه ځاى له حال او احوال څخه خبر شوي دي او د الله د مهرباني او خوښي څخني بالكل بي‌هيلي او نااميده شوي دي هم دا راز (قسم) دا كافران هم د آخرت له لوري بالكل بي‌اسري او نااميده دي

تمت سورة الممتحنة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الصف مدنية وهى اربع عشرة آية وفيها ركوعان رقمها (٦١) تسلسلهاحسب النزول (١٠٩)
نزلت بعد سورة التغابن

د «الصف» سورت مدني دى (١٤) آيتونه دوه ركوع لري په تلاوت كښي (٦١) او په نزول كښي (١٠٩)
سورت دى وروسته د «التغابن» له سورت نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾

نسبت د پاکی کوی الله لره هر هغه څیزونه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څیزونه چه) په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او همغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی (یعنی ای مؤمنانو) ولی وایئ تاسی هغه (خبره) چه نه ئ کوئ لویه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چه وایئ تاسی هغه څه چه نه ئ کوئ بیشکه الله (مدد ورکوی) خوښوی هغه کسان چه جنگ کوی په لاره (د دین) د دغه (الله) کښې صف تړونکی گواکی دوه بناگانی په قلعی سره تینگی کړی شوی (ښی محکمی)

تفسیر: هر بنده ته ښائ چه له لوئ ځانمنمی(تکبر) او باټ (لاف) وهلو او له ناحقو دعوی ځنی وویریږی ځکه چه وروسته به په جنجال او ربړو (تکلیفونو) کښې اخته شی . له خولی څخه د یوی خبری ایستل ډیر اسانه دی مگر د هغی سر ته رسوونه ډیر سخت کار دی . الله تعالیٰ له هغه سړی څخه ډیر خفه او ناراض کیږی چه په ژبه سره یو شی وائ خو کول ئ هسی نه وی . په روایاتو کښې راغلی دی چه په یو ځای کښې څه مسلمانان گرد (تول) سره تول شوی ؤ نو وئ ویل که مونږ ته دا خبره راښکاره شی چه الله تعالیٰ د کوم کار له کولو څخه ډیر خوښیږی مونږ تول به همغه غوره کوو . په دی خبری باندی دا آیتونه رانازل شول چه خبردار وگورئ! په احتیاط سره داسی خبری کوئ ! دا ده ! در وائی خلئ د الله تعالیٰ په دربار کښې هغه سړی گران دی او زیات محبت ورسره کوی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې د هغه د دښمنانو په مقابل کښې لکه د اوسپنی دیوال غوندی تینگ ودریږئ او د جهاد په ډگر(میدان) کښې خپل معنوی صفونه داسی وتړی چه گواکی داسی یو مضبوط دیوال دی چه له سریو څخه ریژیدلی شوی وی . او په هغه کښې له هیڅ لوری کوم کنداو او رخنه نه وی لویدلی نو اوس په دی معیار سره هر سړی خپل ځان ته وگورئ نو هلته به دا خبره ورښکاره شی چه په تاسی کښې ډیر سړی داسی دی چه په دی معیار سره اکمل ـ کامل ـ جوړ او مناسب ښکاری . مگر ځینی به داسی څرگندیږی (ښکاریږی) چه په ځینو مواقعو کښې په ژبه او تشو ویناؤ سره ډیر وئیږی مگر د هغوی عمل هغه ورتکذیبوی او دروغ ئ ورښکاروی . لکه چه د احد په غزا کښې هغه (بنیان مرصوص) ولی تینگ پاتی نه شو؟ هو ! کله چه د قتال حکم نازل شو . ځینو خلقو داسی هم وویل ﴿ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَآ أَخَّرْتَنَا ﴾ الآیة ـ (النسآء) په هر حال سره نه ښائ چه په ژبه سره ویناوی وکړئ ! لاف او باټ ووهئ ! او ناحقی دعوی وکړئ ! مگر د کولو او عمل په وقت کښې هیڅ ونه کړی شئ بلکه بهتر خو دا ده چه تاسی په ژبه سره هیڅ ونه وایی مگر د کولو په ډگر(میدان) کښې خپله قربانی الله تعالیٰ ته وروړاندی کړئ چه د بری لویه برخه مو درورسیږی . د موسیٰ علیه السلام قوم ته نه گورئ چه په ژبه سره د تعالی ـ تفاخر او تمائز

ډيرې خبرې اترې كولې خو د عمل په ډګر(ميدان) كښې هيڅ شول . هر كله چه د كار كومه موضع ورپيښيدله نو سم د لاسه به نه خوځيدل او د پر مخ تګ د تللو قوت به ئې نه درلود (لرلو) او ډير خفه كوونكې خبرې به ئې كولې له هسې چارو ځنې كومه نتيجه چه راووته د هغې بيان وروسته له دې نه فرمائې.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِى وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ ۖ

او (ياد كړه اى محمده ! هغه وقت) كله چه وويل موسىٰ عليه السلام قوم خپل ته داسې چه اى قومه ځما ولې اذيت ضرر رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چه په تحقيق پوهيږئ تاسې په دې چه بيشكه زه رسول د الله يم تاسې ته

تفسير: يعنې د ښكاره دليلونو او څرګندو (ښكارو) معجزاتو په ليدلو سره تاسې پخپلو زړونو كښې باور كوئ چه زه د الله تعالىٰ رښتين رسول او پيغمبر يم بيا خو مې په ډيرو ناكاره او زړه خفه كوونكيو حركتونو سره ولې ربړوئ (تكليفوئ) ؟ دا معامله خو يو معمولي ناصح او خير غوښتونكي سړي سره هم نه ښائيږي د افسوس ځاى دې چه تاسې هسې معامله د الله تعالىٰ له رسول سره كوئ ايا ځما زړه ته له داسې خرابو حركاتو څخه درد نه رسيږي ؟ چه كله يو بې ساه خوسكې جوړوئ او بيا هغه خپل او د موسىٰ عليه السلام خداى ګڼئ كله چه له (عمالقى) سره د جهاد كولو امر پر تاسې باندې كيږي نو وايئ مونږ به هيڅ جنګ ته نه ځو ته دې د خپل رب سره ځه هغوى سره جګړه وكړئ مونږ دلته درته ناست يو. او د دې په شان نورې اپلتې او چټې (بيكاره) خبرې لكه چه موسىٰ عليه السلام له دې خبرې ځنې په تنګ شو او وئې ويل ﴿ رَبِّ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِى وَأَخِى ۖ فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴾

فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ۝٥

نو هر كله چه وګرځيدل دوى (له احكام الله نه) نو وګرځول الله زړونه د دوى (له هدايت او يقين نه) او الله نه ښيي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله كښې).

تفسير: قاعده ده چه ډيرو بديو كولو څخه زړه تک تور او سختيږي تر دې چه د ښو كارونو

دپاره په هغه کښې هيڅ يو ځاى نه پاتې کيږي هم دا حال د هغوى شو چه په هره خبره کښې به ئې د الله تعالىٰ له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه او در ګرده (توله) به ئې په کږو چالونو سره تګ کاوه تر څو چه مردود شول او الله تعالىٰ د هغوى زړونه هسې کاږه کړل چه د سمې خبرې د منلو صلاحيت هيڅ په کښې پاتې نه شو له داسې ضد کوونکيو نافرمانانو سره د الله تعالىٰ هم داسې عادت دى .

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرَىٰةِ

او (ياد کړه اى محمده ! هغه وقت) کله چه وويل عيسىٰ ځوى د مريمې داسې چه اى بني اسرائيلو (اولاده د يعقوب) بيشکه زه رسول ليږلى شوى د الله يم تاسې ته (حال دا چه) تصديق کوونکى يم د هغه کتاب چه وړاندې ځما دى له توريت څخه .

تفسير: يعنې اصلاً زه د دې خبرې تصديق کوم چه توريت د الله تعالىٰ له لورې راغلى دى او په اخبارونو او احکامو ئې يقين او باور لرم. او ځما ګرد (تول) تعليم او ښوونې په حقيقت سره د همغو اصولو باندې مبنى دى چه په توريت کښې ښوولې شوى دى .

تنبيه: ابن کثير رحمة الله عليه او نور پوهان د ﴿ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾ الآية - مطلب داسې اخلى چه ځما وجود د توريت د خبرو تصديق کوى ځکه چه زه د هغو شيانو مصداق يم چه په توريت شريف کښې ذکر شوى دى . والله اعلم.

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى اسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ

او زيرى کوونکى يم په هغه رسول سره چه را به شي وروسته له ما څخه چه نوم د هغه احمد دى

تفسير: يعنې د پرومبنى تصديق کوم او د وروستنى زيرى اورم . هسې خو نورو پخوانيو پيغمبرانو هم د خاتم‌الانبياء د تشريف راوړلو زيرى اورولى دى خو په هغه صراحت او ښکاره ډول (طريقه) سره چه حضرت مسيح عليه السلام په ډير اهتمام سره د حضرت محمد رسول الله صلى الله تعالىٰ عليه وعلىٰ آله وصحبه وسلم د راتګ زيرى اورولى دى هغسې له نورو څخنې نه دى منقول شوى . ښائې چه د قرب العهد له وجې دا خصوصيت د ده په برخه کښې راغلې وى ځکه چه وروسته له

دوی څخه پرته (علاوه) د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی . دا رښتیا ده چه د یهودانو او نصاراؤ د مجرمانه ؤ غفلتونو او متعمدانه ؤ لاس اچولو لامله (له وجی) نن د دنیا په لاسو کښی د اصلی توریت او د انجیل او نورو آسمانی کتابونو په استثناء د قرآن کریم کومه صحیحه نسخه نه ده پاتی چه د هغو له لوستلو څخه نری والان (اهل جهان) ښه وپوهیږی چه پخوانیو پیغمبرانو په تیره بیا حضرت مسیح علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام څومره د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په نسبت څه زیری اوروُلی دی ؟ او په کومو الفاظو سره ئې هغوی ستایلی دی ؟ نو څکه هیچا ته دا حق نه دی پاتی چه هغه د قرآن کریم دا صاف او صریح بیان له دی سببه دروغ وبولی چه په تحریف شوی بائیبل کښی نشته . سره له دی ښائې دا د حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم له معجزاتو څخه وګڼله چه حق تعالیٰ دی محرفینو ته دومره قوت ور نه کړ چه هغوی د دی آخر الزمان پیغمبر په نسبت هغه ګردی (تولی) پخوا ویلی خبری وباسی یا ئې بالکل محوه کړی تر څو د هغه هیڅ یوه نښه هم پاتی نشی . لکه چه په موجوده بائیبل کښی په شلو ځایونو کښی د حضرت محمد مصطفیٰ ذکر نژدی تر تصریح پوری هم شته . او عقل او انصاف لرونکیو لره په هغو کښی د تأویل او د انکار ځای قطعاً نه دی پاتی . او د (یوحنا) په انجیل کښی د (فارقلیط یا پیر کلوطوس) والا بشارت خو دومره ښکاره او صاف دی چه د هغه مطلب بی تکلف پرته (علاوه) له احمد چه معنی ئې (محمود ستایلی شوی ستوده ـ برګزیده) ده بل کوم شی نشی کیدی . لکه چه د اهل الکتاب ځینو منصفو عالمانو هم پر دی باندی مجبور او لاعلاجه اقرار او اعتراف کړی دی او ویلی ئې دی چه د دی پخوا ویلو او پیشګوئې اطلاق او انطباق په پوره ډول (طریقه) سره پر حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله و صحبه وسلم او روح القدس باندی کیدونکی دی . او پرته (علاوه) له دوی څخه بل هیڅوک مراد نه دی. لله الحمد چه اسلامی علماؤ پر دی بشاراتو باندی ځان ته مستقل کتابونه لیکلی دی . او د تفسیر حقانی فاضل مؤلف د (فارقلیط) والا په بشارت او د (بائیبل) په تحریف باندی د (صف) د سورت په تفسیر کښی ډیر ښه مشبع بحث کړی دی . الله تعالیٰ دی هغه ته د خیر بدل ورکړی .

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ⑥

بیا (وائې الله) کله چه راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره ؤ معجزو سره وویل (بنی اسرائیل) دا (قرآن) سحر کودی دی ښکاره .

تفسیر: یعنی حضرت مسیح سره له ښکاره نښو راغی . یا د هغه شی زیری ئې چه ورکړی ؤ حضرت احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره ؤ معجزاتو سره راغی نو خلقو هغه سحر کودی او جادو وبللی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډیر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چه له ځانه تړی په الله پوری دروغ او (حال دا چه) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو بی انصافانو ته (په علم د دغه الله) .

تفسیر: یعنی کله چه هغوی ته د اسلام په لوری بلنه کیږی نو حق پټوی او له خپل ځانه دروغ جوړوی او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی له ایمان راوړلو څخه مخ اړوی ، هغوی پر الله تعالیٰ د بشر یا په بشر باندی د خدای حکم کوی . په آسمانی کتابونو کښی تحریفونه کوی . او له هغو شیانو څخه چه واقعیت او حقیقت لری منکریږی او هغه شیان چه هیڅ حقیقت نه لری په آسمانی کتابونو کښی داخلوی . نو له دی څخه به لوی ظلم څه وی؟ او د الله تعالیٰ له جانبه داسی بی انصافانو ته به هدایت چیری په برخه کیدی شی؟. او ممکن دی چه په ﴿ لَا يَهْدِي ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه دا ظالمان چه هومره انکار ـ تحریف او تأویل وکړی الله تعالیٰ به هغوی ته د بری لاره نه ورښیی ګواکی د پیغمبر په نسبت چه دوی ئې خبری پټوی یا ئې لری کوی په هغه کښی دوی بری نه مومی او څه ئې له لاسو ځنی نه پوره کیږی لکه چه سره له زرهاؤ لری کولو او پری کولو ځنی اوس هم د نبی آخر الزمان په نسبت یوه د بشاراتو لویه ذخیره د هغوی په کتابونو کښی شته .

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لری غواړی (منکران) چه مړه کړی رڼا (رڼرا) د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره او الله پوره کوونکی د رڼا (رڼرا) خپلی دی اګر که بد ګنی دغه (اتمام د رڼا (رڼرا)) لره کافران منکران.

تفسیر: یعنی که کافران منکران بد وگنی او خفه هم شی خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا (رنړا) پوره رنوی. او د الله تعالیٰ د مشیت په خلاف کوښښ کول هسی دی لکه چه کوم احمق د لمر رڼا (رنړا) پخپله خوله سره مره کوی. هم دا حال دی د حضرت محمد مصطفیٰ د مخالفانو او د مخالفانه ؤ زیار (کوشش) و.

تنبیه: ښائی (بافواههم) له لفظ څخه دی لوری ته هم اشاره وی د بشاراتو د اخفاء او انکار دپاره هغه دروغ او چتی (بیکاره) خبری چه هغوی ئی جوړوی هیڅ کله به نه ریښتیا کیږی که په زرهاؤ ځله دوی کوشش وکړی چه (فار قلیط) محمد صلی الله علیه وسلم نه دی خو الله تعالیٰ ئی ورثابتوی چه هغه هم دی دی او پرته (علاوه) له حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک ئی مصداق کیدی نشی.

هُوَ الَّذِیْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰی وَدِیْنِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهٗ عَلَی الدِّیْنِ
كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره او په دین حق لپاره د دی چه غلبه ورکړی (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو تولو باندی اگر که بده گنی (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دی آیت باندی د (براءة) د سورت په تفاسیرو کښی خبری شوی دی هلته دی وکتلی شی.

یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰی تِجَارَةٍ تُنْجِیْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِیْمٍ ﴿۱۰﴾
تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُجَاهِدُوْنَ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ
وَاَنْفُسِكُمْ ذٰلِكُمْ خَیْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۱﴾ یَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ
وَیُدْخِلْكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) آیا دلالت وکړم تاسی ته (دروښیم تاسی ته) په هسی تجارت سوداگری چه نجات درکوی

خلاصوی تاسی له عذاب دردناک (پس دغه تجارت او سوداګری کوئ چه هغه دا ده) ښه ټینګ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندی چه لرئ ئی په الله باندی او په رسول استاځی د دغه (الله) او جهاد جنګ کوئ تاسی (ای مؤمنانو له اعداءالله سره) په لاره د الله کښی په اموالو خپلو سره او په نفسو خپلو سره (چه جنګ ته ئی وړاندی کوئ) دغه (ټینګ ایمان او مالی او جانی جهاد) خیر بهتر دی تاسی ته (ای مؤمنانو له نورو دنیوی معاملاتو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږی (په طریقی د حقیقی تجارت باندی پس محکم ایمان راوړئ او پوره جهاد وکړئ نو) وبه ښئی (الله) تاسی ته (ای مؤمنانو په دنیا کښی تیر شوی) ګناهونه د تاسی او داخل به کړی تاسی (ننه باسی به مو په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د پاکو شرابو او د شاتو او د شودو او د خوږو اوبو) ویالی

تفسیر: یعنی دغه دین ته پر نورو ادیانو باندی بری ورکول د الله تعالیٰ کار دی خو پر تاسی باندی دا فرض دی چه پخپل ایمان باندی په ښه ډول (طریقه) سره مستقیم اوسئ او د هغه په لاره کښی په ځان او مال سره جهاد وکړئ دا هغه تجارت او سوداګری ده چه هیڅ زیان پکښی نشته. په دنیا کښی به زرهاؤ کسان داسی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) کوی او خپله ګرده (توله) پنګه (سرمایه) په هغه کښی لګوی او یواځی په دی هیله (امید) چه له هغه څخه ګټی واخلی او په دی وسیله خپل رأس المال له تلف کیدلو څخه وساتی. او خپل ځان او آل او عیال له تنګسی افلاس او نورو ربړو (تکلیفونو) ځنی وژغوری (وساتی). لیکن مؤمنان به د خپلو ځانونو او مالونو پنګه (سرمایه) په هغه اعلیٰ تجارت کښی لګوی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا د څو ورځو له تنګسی ځنی نه بلکه د آخرت د دردناک عذاب او له تباه کوونکی خساری څخه ساتل کیږی. که مسلمانان وپوهیږی نو دا تجارت د دنیا له ګردو (تولو) تجارتونو څخه بهتر دی ځکه چه د هغه ګټه (فائده) کامله مغفرت او دائم جنت دی چه له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِىْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ۭ

او (داخل به مو کړی) په ځایونو ښائسته ؤ پاکیزه ؤ کښی (چه جوړ شوی دی) په جنتونو د همیشه اوسیدلو کښی

تفسیر: یعنی هغه پاکیزه مانی به د هغو جنتونو په مخ کښی وی چه هلته مؤمنان اوسیږی. دا خو د آخرت کامیابی ده وروسته له دی د دنیا د اعلیٰ او انتهائی کامیابی او بری ذکر هم

راځي چه.

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا ۖ نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۗ

دغه (مغفرت او ادخال د جنت مؤمنانو ته) فوز عظيم بری موندل په مراد رسيدل ډير لوی دی او (الله تاسی ته ای مؤمنانو درکړی دی له) بل (دنيوی نعمت چه) خوښوئ غواړئ تاسی هغه (نعمت) نصرت مدد کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله او فتح قريب بری نژدی ده.

تفسير: يعنی اصلی او لوی بری او کاميابی خو هغه ده چه په جنت کښی ورکاوه شی چه د هغه په مقابل کښی د اووو اقليمو او د تول جهان شهنشاهی هيڅ ده. خو په دنيا کښی هم يو داسی شی تاسی ته درکاوه کيږی چه هغه ستاسی په نزد طبعاً ډير غوره او محبوب دی. او هغه ﴿ نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ﴾ دی يعنی د الله تعالیٰ له لوری يو ځان ته مخصوصه مرسته (مدد) او امداد او ژر حاصل کيدونکی فتح او ظفر چه له دوی ځنی به هر يو له بل سره هسی تعلق لری لکه خوله او لاس ـ ګردی (تولی) نړی (دنيا) وليد چه د هجری د ړومبنيو پيړيو مسلمانان دا وعدی په څه صفائی او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسولی. نن هم که مسلمانان په حقيقی معنی مؤمنان او مجاهدان شی او د جهاد فی سبيل الله په لاره کښی ثابت قدم شی نو دا بری او کاميابی د هغوی د پښو ښکلولو (قدمبوسی) ته حاضر دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

او بشارت زيری ورکړه (ای محمده) مؤمنانو ته (په دنيوی فتح نصرت او آخروی مغفرت او جنت)

تفسير: ځکه چه د دی زيری او بشارت اورول هم ځان ته يو مستقل بخشش او انعام دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنصَارَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ايمان ئی راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) شئ تاسی مرسته (مدد) کوونکی (د دين) د الله (لکه چه مرسته (مدد) کړی وه حواريونو)

تفسير: يعنی د هغه الله تعالیٰ د دين او د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم او استاځی مرستی

او مددګار شئ ! لکه چه د دی حکم د تعمیل په اثر د الله تعالیٰ په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کښی یوه ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ

لکه چه ویلی ؤ عیسیٰ ځوی د مریمی حواریونو(ملګرو خپلو) ته څوک دی مرسته (مدد) کوونکی ځما په لاره د الله کښی؟ نو وویل حواریونو(ملګریو د ده) مونږ یو مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله

تفسیر: حورایین د مسیح علیه السلام یاران لږ څه ښه او غوره سړی ؤ چه د خپل حسب او نسب په اعتبار دومره زیات معززان نه ګڼل کیدل دوی د حضرت مسیح علیه السلام دین ومانه او د عیسوی دین په دعوت او بلنه کښی لوئ قربانی ورکړی تر څو ئی چه په ښارونو او کلیو کښی خواره کړل. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه وروسته د دوی یارانو او ملګرو ډیر ربړونه (تکلیفونه) د عیسوی دین په نشر او اشاعت کښی وګالل (برداشت کړل) تر څو ئی چه هغه خور کړ ځمونږ له پیغمبر څخه وروسته د دوی راشده خلیفګانو هم ډیر ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پخپلو ځانونو باندی د محمدی دین په انتشار کښی اخیستی دی **الحمد لله علیٰ ذلک**

فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

نو ایمان راووړ یوی طائفی ډلی له بنی اسرائیلو نه (په عیسیٰ باندی چه بنده د الله دی پورته شوی دی آسمان ته) او کافر شوه پری بله طائفه ډله (چه ویل ئی عیسیٰ ځوی د الله دی پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ پر دښمنانو د دوی باندی پس وګرځیدل دوی (مؤمنان) غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنی بنی اسرائیل په دوو فرقو باندی وویشل شول یوه ئی په ایمان باندی قائمه پاتی شوه

او بلی له هغه څخه غاړه وغړوله بیا د حضرت مسیح علیه السلام ځنی وروسته دوی دواړو سره منګولی ولګولی او شخری (جګړی) به ئی سره کولی - په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) په دی مباحث - مناظرو او جګړو کښی عیسویانو پر منکرانو باندی بری ومونډ او د حضرت مسیح علیه السلام پر نوم اخستونکیو (نصاریٰ) یهودانو باندی غالب شول وروسته له عمومی ګمراهی څخه د نصاراؤ ځینی پاتی سری ته چه صحیح عقیده ئی درلوده (لرله) حق تعالیٰ ځمونږ د نبی آخرالزمان په وسیله پر نورو باندی بری او غلبه ورو ښښله چه د دوی دا غالبیت او بری هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حیثیت له پلوه د افتخار وړ (لائق) ؤ **فلله الحمد والمنة**

تمت سورة الصف بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجمعة مدنية وهی احدی عشرة آية وفيها ركوعان

رقمها (٦٢) تسلسلهاحسب النزول (١١٠) نزلت بعد سورة الصف

د «الجمعة سورت مدنی دی (١١) آیتونه (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٢) او په نزول کښی(١١٠)

سورت دی ورسته د «الصف» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ
الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ
وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ
مُّبِينٍ ﴿٢﴾

نسبت د پاکی کوی خاص الله لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) چه باچا تولواک

دی ډیر پاک دی له هره عیبه ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی دغه (الله) هغه ذات دی چه پورته کړی لیږلی ئی دی په امیانو ناپوهانو کښې یو رسول (محمد) له دوی څخه چه لولی پر دوی باندی آیتونه د دی (قرآن) او پاکوی دوی (له شرکه له نورو رذیله و اخلاقو) او ښیی دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اگر که ؤ دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په گمراهی ښکاره کښې

تفسیر: «امیین» نالوستو عربو ته چه په دوی کښې علم او هنر هیڅ نه ؤ ـ نه ئی کوم آسمانی کتاب درلود (لرلو) ـ په معمولی لیک او لوست باندی هم د دوی ډیر لږ سری پوهیدل د دوی وحشت او جهالت په دنیا او نړی کښې ضرب المثل ؤ خدائ بالکل هیر ؤ پر بت منلو او اوهامو غوښتلو ـ فسق او فجور باندی د ابراهیمی ملت نوم ایښی ؤ ـ او تقریبا گرد (تول) قوم په صریحی گمراهی کښې ډوب تللی ؤ ـ ناڅاپه د الله تعالیٰ له لوری په دی قوم کښې یو رسول مبعوث شو چه د هغوی امتیازی لقب «نبی امی» دی خو سره د دی امی توب ئی خپل قوم ته له گردو (تولو) څخه زیات عظیم الشان کتاب راوړ او وائ ورواوه ـ او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنی عجیبی او غیبی خبری وروښوولی او دوی هسی پوهان او حکیمان کړل چه د نړی لویو لویو حکیمانو ـ پوهانو ـ علماؤ ـ عرفاؤ او نورو به له دوی څخنی د علم او معرفت او کریمه اخلاق زده کول.

تنبیه: په هم دی مضمون نور آیتونه د (البقرة) او د (آل عمران) په سورتونو کښې هم تیر شوی دی هغه دی هلته وکتل شی.

وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ

او (الله) پورته کړی لیږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکیو کښې) له مؤمنانو چه نه دی رسیدلی دوی هغو (پخوانیو) ته (په فضیلت کښې)

تفسیر: یعنی هم دا رسول صلی الله علیه وسلم د نورو راتلونکیو خلقو د هدایت دپاره هم یو واسطه دی ښائی هغوی ته د مبدأ او معاد او آسمانی شرائعو باندی د صحیح علم او پوره پوه د نه لرلو په واسطه مونږ امی او نالوستی ویلی شو ـ لکه د بلخ ـ هرات ـ سیستان ـ غزنی ـ کابل ـ خراسان ـ پارس ـ روم ـ چین ـ هند او نور قومونه چه وروسته له دی نه د دی امیونو په دین کښې داخل او په اسلامی اخوت ، وروری کښې شامل شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ اول عربان د محمدی دین د نشر او اشاعت دپاره غوره کړل ـ وروسته له هغه ئی په عجمو کښې هسی پوره او کامل او فاضل سری راپورته کړل چه د اسلام لوی خدمتونه ئی

کړی دی» په حدیث کښی راغلی دی کله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخنی د ﴿ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ ﴾ په نسبت پوښتنه وشوه نو دوی د سلمان پارسی رضی الله تعالیٰ عنه په اوګه باندی لاس کیښود او وئ فرمایل «که علم یا دین په ثریا کښی هم هسک (اوچت) لاړ شی نو د ده قوم به هغه له هغه ځایه راښکته کوی» شیخ جلال الدین سیوطی رحمة الله علیه او نور پوهانو دا خبره منلی ده چه د دی پیشګوئی لوی مصداق (ځمونږ کابلی) امام اعظم ابوحنیفة النعمان بن ثابت بن روطی الکابلی ثم الکوفی دی رحمهماالله تعالیٰ.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۳

او دغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چه د هغه زبردست قوت او حکمت د دی جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پوری د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیی انتظام وفرمایه صلی الله علیه و علیٰ آله واصحابه وسلم.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝۴

دغه (نبوت) فضل لوئ د الله (له طرفه) دی چه ورکوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی د ورکولو ئی او الله خیښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی لوئ ورکړه او دی امت ته ئی داسی د لوئ مرتبی خیښتن (خاوند) رسول ورولیږه. «**فلله الحمد علیٰ ما انعم**» نو ښائی چه مونږ مسلمانان د دی انعام او اکرام په قدر وپوهیږو ـ او د خپل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د لوړ (اوچت) تعلیم او تزکیی څخه ښه مستفید او منتفع شو او هیڅ قصور او لندون په کښی ونه کړو وروسته له دی نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول (طریقه) بیانوی چه هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کښی ډیر زیات غفلت ، بی پروائی کړی ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثل د هغو کسانو چه مکلف کړی شوی ؤ هغوی په توریت (چه پری عمل

وکړی) بیا بار نه کړ هغوی هغه (توریت یعنی عمل ئی پری ونه کړ مثال د دغو کسانو چه علماء د یهودو دی) په مثل د خره دی چه په شا وړی کتابونه او نفع تری نشی اخیستی.

تفسیر: یعنی پر یهودانو باندی د توریت پیتی ایښود شوی ؤ ـ او دوی د هغه ذمه وار گرځولی شوی ؤ ـ خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه ـ او نه ئی محفوظ وساتل ـ او نه ئی پخپلو زړونو کښی ځای ورکړ ـ او نه ئی پری عمل وکړو ـ او نه د الله تعالیٰ له هغو فضلونو او انعامونو ځنی گټور شول چه د هغو له لوری هغوی ته ورعطا او ښښلی شوی ؤ بیشکه هغه توریت چه دوی حاملان تاکلی (مقرر کری) شوی ؤ د ربانی هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه نو کله چه دوی له هغه څخه منتفع نه شول نو د دوی مثال هسی شو لکه چه یو خر چه د علم او د حکمت ډیر لوی کتابونه پری بار شوی وی نو هغه ته پرته (علاوه) له دی څخه چه د هغه پیتی لاندی ستری ستومان شی بله کومه گټه (فائده) نه وررسیږی.

نه محقق بود نه دانشمند

چارپای بر و کتابی چند

هو! دی پرته (علاوه) د شنو وښو له لتولو څخه بل شی پسی نه گرځی او له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او رابطه نه لری چه پر شا ئی لال او جواهر بار دی؟ که کوم بل چتی (فضول) او بیکاره څیز؟ که یواځی هغه په دی خبری باندی فخر کوی چه گورئ ځما پر شا باندی څرنگه عمده او قیمتداره کتابونه دی نو ځکه زه لوی عالم او معزز سړی یم نو دا وینا د هغه لا خرتوب ښکاره کوی.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ

بد دی مثل د قوم هغه (کسانو) چه دروغ وائی دوی په دلائلو (د قدرت) د الله

تفسیر: یعنی خراب قوم دی هغه کسان چه د هغوی مثال داسی وی الله مو دی تری پخپله پناه کښی وساتی! الله تعالیٰ په توریت او نورو کتابونو کښی کوم زیری چه د نبی آخرالزمان په نسبت ورکړی دی او هغه دلائل او براهین چه د دوی پر رسالت باندی قائم دی د هغو دروغ بلل د الله تعالیٰ آیتونه دروغ گڼل دی.

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝٥

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (كافرانو ته)

تفسير: يعني هسى معاندانو زوراورانو او بى انصافانو ته د هدايت توفيق نه وركوى.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْٓا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ مِنْ دُوْنِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗٓ
اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالظّٰلِمِيْنَ ۝٧

ووايه ته (اى محمده!) اى هغو كسانو چه يهودان شوى يى كه گمان دعوى كوئ تاسى (د دى) چه بيشكه تاسى دوستان يئ د الله پرته (علاوه) له نورو خلقو (چه مؤمنان دى) نو (فرمائى الله) ارزو وكړئ د مرگ كه چيرى يئ تاسى صادقان رښتينى (په دغه ادعاء د دوستى كښى) حال دا چه وبه نه كړى دوى ارزو د دغه (مرگ) هيچيرى په سبب د هغو كارونو چه مخكښى ليږلى دى لاسو د دوى (لكه قتل او تكذيب الانبياء او نور) او الله ښه عالم دى (په احوالو د) گردو (تولو) ظالمانو (كافرانو نو وربه كړى ورته جزاء)

تفسير: يعني سره له دى ناپوهى ـ جهل او حماقت داسى دعوى كوى چه مونږ بى د نورو له شركته د پاک الله دوستان يو ـ او ـ جنت واكوالان او حقداران يو ـ كله چه له دنيا څخه ولتيږو نو سم دلاسه جنت ته ځو كه په رښتيا سره دوى خپلو زړونو كښى داسى يقين لرى ـ او پخپلو دغو دعوو كښى رښتين دى نو ضرور ؤ چه دوى د دنيا له مكدر عيش څخه خپل زړونه شكولى او د حقيقى محبوب او د جنت الفردوس په تمنا كښى به ئى د مرگ ارزو كوله ځكه هغه چاته چه دا خبره يقيناً ښكاره وى چه ځما درجه د الله تعالىٰ په دربار كښى ډيره لويه ده او هلته ځما دپاره هيڅ يوه خطر او ويره نشته نو هغه بيشكه په مر كيدلو باندى خوښيږى او مرگ داسى گڼى لكه چه يو دوست له بل يو دوست سره يو ځاى كوى او د دوى په ژبو باندى به داسى تورى وى

(غدا نلقى الأحبة محمداً و حزبه)
يا(حبذا الجنة و اقترابها طيبة و بارد شرابها)
أو (حبيب جاء على ناقة)

أو (يابني لايبالي أبوک سقط علی الموت أو سقط عليه الموت)

او د دی په شان نور دا د هغو اولياؤ الله خبری دی چه نه د دنيا د مصيبتونو او سختيو او ويرولو لامله (له وجی) بلکه خالص د الله تعالیٰ د لقاء ، تمنا يا د جنت په اشتياق کښی به ئی د موت تمنا کوله او د هغوی افعالو او حرکاتو به هم داسی شاهدی ويله چه مرگ هغوی ته د دنيا د گردو (ټولو) لذايذو څخه دير لذيذ او خوندور دی لکه څمونږ پيغمبر صلی الله عليه وعلیٰ آله وصحبه وسلم فرمايلی دی «**لوددت انی اقتل فی سبيل الله ثم احيا ثم اقتل**» د دی په مقابل کښی د دی دروغجنو مدعيانو پر افعالو او حرکاتو باندی نظر واچوی چه له دوی څخنی زيات له مرگ څخنی ويريدونکی بل څوک نشته دوی د مرگ د نوم له اوريدلو څخنی ويريږی او لری تری تښتی ـ نه د دی دپاره که هغوی دير کلونه ژوندی پاتی شی نو زياتی ښيگنی (فايدی) به گټی بلکه يوازې د دی دپاره چه د دنيا له حرص څخه هيڅ کله د دوی گيډی ډکی شوی نه دی او داسی گڼی د هغو چارو له وجی چه دوی ئی دلته کوی په مجرد د دی چه دوی له دی ځايه وخوځيږی د هغو په سزا به اخته کيږی لنده ئی دا چه د هغوی له گردو (ټولو) افعالو او اطوارو څخه لکه رڼا (رڼرا) ورځ داسی ښکاری چه هغوی د يوی رپی (لمحی) دپاره هم د مرگ ارزو نشی کولی او ممکن دی چه د هغی زمانی يهودانو د دی قرآنی دعوی د دروغ بللو دپاره په دروغو په ژبه سره د مرگ ارزو ښکاروله ـ مگر الله تعالیٰ دا قدرت هم له هغوی څخنی اخيستی ؤ ـ په رواياتو کښی راغلی دی چه که له دوی څخنی به کوم يهودی د موت تمنا کوله نو په همغه وقت کښی به د ده په غاړه کښی غړوندی لويده او واړه کيده به.

تنبيه: په هم دی مضمون يو بل آيت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارک تفسير کښی هم تير شوی دی دلته دی هم د هغه تفسير بيا وکتل شی د ځينو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه يعنی معاندو يهودانو ته وويل شو که «هغوی په رښتيا سره د خپلو اولياء کيدلو يقين لری ـ او مسلمانان په باطلو باندی گڼی نو داسی دی تمنا وکړی د دواړو فريقينو له منځه هر څوک چه دروغجن وی مړ دی شی!» مگر هغوی به هيڅ کله داسی نه کوی ځکه چه هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم يقين حاصل دی ابن کثير رحمة الله عليه او ابن قيم رحمة الله عليه او نورو هم دا توجيه غوره کری ده. والله اعلم.

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝٨

ووايه (ای محمده! دغو يهودانو ته) بيشکه مرگ هغه چه تښتئ تاسی له هغه نه (او نه ئی غواړئ) پس بيشکه هغه مرگ ضرور رسيدونکی دی تاسی ته بيا به بوتلی شئ تاسی په لوری د (هغه) ښه پوهيدونکی په پټو او په ښکاره ؤ باندی

پس خبر به کړی تاسی په هغو (کارونو باندی) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی نو جزاء به پر درکړی)

تفسیر: یعنی ای یهودانو که تاسی له مرګه ویریږئ نو چیری به تری تښتئ او ځی؟ که په زرګونو ځلی کوښښ هم وکړئ او په هسی کلکو کلاو کښی سنګر (مورچه) ونیسئ چه ورونه ئی ترلی وی نو هلته به هم له مرګه نه خلاصیږئ او وروسته له مرګه بیا همغه د الله تعالیٰ عدالت دی او تاسی (ربط) د یهودانو لویه خرابی دا وه چه کتابونه به ئی پر شا ترلی ؤ مګر له هغو څخه نه ګټور (منتفع) کیدل سره له دی چه د دین په ډیرو خبرو باندی ښه پوهیدل خو د دنیوی چارو دپاره هم له هغو ځنی غاړه غړوله . په دنیوی چارو کښی مشغول او منهمک شوی د آخرت د یاد تصور هم له زړونو څخه باسی. له داسی تګ او روش ځنی مونږ مسلمانان منع کړی شوی یو د جمعی د لمانځه تقیید هم داسی دی چه په دغه وقت کښی په دنیوی چارو کښی ښائی بوخت (مشغول) نه شو، بلکه په پوره توجه او چپیا سره ئی خطبه واورو او لمونځ ئی اداء کړو په حدیث کښی راغلی دی «هغه څوک چه د خطبی په وقت کښی خبری کوی نو دی د همغو خرو یهودانو په شان دی چه پر شا ئی کتابونه بار وی» یعنی د ده مثال د یهودانو په شان دی. العیاذ بالله.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْاْ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلْبَيْعَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اول) اذان وویلی شی دپاره د لمانځه په ورځی د جمعی کښی نو ځغلئ مندی وهئ طرف د ذکر د الله ته او پریږدئ (بیع ؤ شری پلورل او پیرودل)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د هر اذان حکم داسی نه دی ځکه چه بل جماعت هم موندل کیږی او د جمعی لمونځ په یوه مسجد کښی اداء کیږی په بل ځای کښی نه اداء کیږی» او د الله تعالیٰ له یاده څخه خطبه مراد ده او لمونځ د هغه په عمومیت کښی داخل دی یعنی په داسی وقت کښی ښائی چه مونږ مسجد ته ورشو چه خطبه واورو په دی وقت کښی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) حرام دی او له مندی وهلو او ځغلیدلو او سعی څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب او مندی وهل مراد نه دی

تنبیه: په قرآن کریم کښی له (نودی) څخه هغه اذان مراد دی چه د دی آیت د نزول په وقت کښی ؤ یعنی هغه اذان چه امام ته مخامخ پخوا له خطبی څخه ورکاوه کیږی ځکه چه له دی اذان څخه ړومبنی اذان د سیدنا کامل الحیاء والایمان جامع آیات القرآن حضرت عثمان بن عفان

رضی الله تعالیٰ عنه الرحمان په زمانه کښی د صحابه ؓ په اجماع سره مقرر شو لیکن د بیعی په حرمت کښی د دی ورستنی اذان حکم هم په مثل د همغه پخوانی اذان شامل دی ځکه چه د علت په اشتراک کښی د حکم اشتراک هم کیږی ـ هو! په قدیمی اذان کښی به دا حکم قطعی او منصوصی وی ـ او په حادث اذان کښی دا حکم به مجتهد فیه او ظنی وی په دی تقریر سره ګرد (تول) علمی اشکالات مرتفع شوی. او هم ښکاره دی وی چه دلته په ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ کښی «عام مخصوص منه البعض» دی ځکه چه په اجماع سره پر ځینو مسلمانانو لکه ښځی ـ مریض ـ مسافر ـ بندی او نورو باندی جمعه نه فرضیږی.

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ⑨

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر دیر غوره دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په آخروی نفع او نقصان خپل)

تفسیر: ښکاره ده چه د آخروی ګتی په مقابل کښی دنیوی فائدی هیڅ یو حقیقت نه لری.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ⑩

نو هر کله چه اداء کړی شی لمونځ (د جمعی) پس خواره شئ تاسی په ځمکه کښی (خپلو حوائجو ته که ئی لرئ) او ولتوئ تاسی له فضله د الله او یادوئ تاسی الله (په یادولو) دیرو سره ښائیږی چه ومومئ تاسی ښیګنی (نیکی) خلاصی مراد

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبی ورځ وه چه په ګردو (تولو) ورځو کښی سود سودا منع وه ـ نو ځکه ئی وفرمایل چه وروسته له لمانځه څخه د روزی په لتولو پسی وګرځئ! او په هغه وقت کښی هم تاسی د الله تعالیٰ له یاده غافل مه اوسئ!

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۚ

قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۭ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ؀ۧ

او کله چه ووینی دوی تجارت سوداگری یا کومه لهو تماشا ننداره نو خوریږی دوی په لوری د هغی او پریږدی دوی تا ولاړ (خطبه ویونکی پر منبر) ووایه (ای محمده دوی ته) هغه څه (ثواب) چه په نزد د الله دی خیر ډیر بهتر غوره دی له لهوی تماشی ننداری او له تجارت سوداگری څخه او الله خیر ډیر بهتر غوره له گردو (تولو) رزق روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ خطبه فرمایله چه د سوداگرانو جوپی (قافلی) له د باندی ځنی خواړه او غله راوړه چه له هغه سره د خبرتیا دپاره طبل تغاری او ډمامی هم وهلی کیدی څرنگه چه په ښار کښی غله ډیره لږه وه نو خلقو ورمندی وهلی چه هغه جوپه واړوی گواکی دوی داسی گڼل چه د خطبی حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندی دی چه په هغو کښی د ضرورت په وقت کښی سړی پاڅیدی شی ـ او بیا لمانځه ته ځان ور رسوی یا به لمونځ شوی وی لکه چه د ځینو قول دی چه په هغه وقت کښی د جمعی لمونځ پخوا له خطبی څخه کیده په هر حال د خطبی احکام لا ښه ښکاره نه ؤ چه خطبه هم د لمانځه په شان ده ډیر خلق لاړل رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چه په هغوی کښی راشده خلفاء هم ؤ. پاتی شول نو په دی نسبت دا آیت رانازل شو ـ یعنی سوداگری او د دنیا لوبی او تماشی څه شی دی هغه ابدی گټه (فائده) حاصله کړئ! چه له الله تعالیٰ سره ده او د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځی. پاتی شوه هغه اندیښنه چه تاسی ته د خوړو او قحط له پلوه پیدا شوی وه او د هغی لامله (له وجی) تاسی ولتیدلئ نو په یاد ئی ولرئ چه رزق روزی د الله تعالیٰ په لاس کښی ده او همغه ډیر ښه روزی ورکوونکی دی او د هغه مالک هیڅ یوه بنده ته نه ښائی چه په دی باره کښی اندیښنه وکړئ وروسته له دی تنبیه څخه د صحابه ؤ شان داسی ؤ چه د (النور) په سورت کښی راغلی دی ﴿ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ﴾

تنبیه: لهو هر هغه شی ته وایه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده وباسی لکه لوبی ـ ننداری ـ او ښائی چه د هغی طبل تغاری او ډمامی غږ ته لهو ویلی شوی وی.

تمت سورة الجمعة بفضل الله ومنه وکرمه

سورة المنافقون مدنية وهی احدی عشرة آية وفيها رکوعان
رقمها (٦٣) تسلسلها‌حسب النزول(١٠٤) نزلت بعد سورة «الحج»
د «المنافقون» سورت مدنی دی (١١) آيات (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٣) او په نزول کښی (١٠٤)
سورت دی وروسته د «الحج» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ ۘ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
إِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ ۗ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ ۚ ①

کله چه راشی تاته (ای محمده) منافقان نو وائی دوی (په ژبو خپلو په خلاف د زړونو خپلو داسی چه) شاهدی ورکوو مونږ چه بیشکه ته خامخا رسول د الله ئی (یعنی مونږ ستا پر رسالت له زړه معتقدان یو) او الله ته معلوم دی چه بیشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) ئی او الله شاهدی ورکوی په دی چه بیشکه منافقان خامخا دروغجنان دی (په دی شهادت خپل کښی)

تفسير: يعنی منافقان دروغ وائی چه هغوی له زړه ستا په رسالت باندی اعتقاد لری. په رښتیا سره هغوی ستاسی په رسالت قائل نه دی او یواځی د خپلو اغراضو لامله (له وجی) په ژبه سره داسی خبری کوی ـ او پخپلو زړونو کښی وائی چه مونږ دا خبری په دروغو سره وایو. بیا د هغوی دا کذب یواځی په هم دی خبری باندی نه دی منحصر بلکه دروغ بیل د هغوی امتیازی خصلت او شعار ګرځیدلی دی په هره هره خبره کښی له دروغ ویلو څخه کار اخلی لکه چه په هم دی سورت کښی د یوی واقعی ذکر راغلی دی چه په هغی کښی منافقان داسی ورښکاره‌وی چه یو شان ته خبری وکړی خو الله تعالیٰ جل شانه واعظم برهانه له آسمانه د هغوی تکذیب کوی.

اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً

نیولی دی دوی قسمونه خپل ډالونه (چه پری ساتی سرؤمال خپل)

تفسیر: یعنی په دروغو سره قسمونه خوری چه مونږ مسلمانان یو ـ او د اسلامی مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنی دپاره د داسی قسمونو تر سپوری لاندی خپلی شپی او ورځی تیروی. کله چه له دوی ځنی د پوښتنی وړ (لائق) کوم کار څرګندیږی (ښکاریږی) او د مسلمانانو له لوری د مؤاخذی ویره پیدا کیږی نو سم د لاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندی شروع کوی.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ②

پس اړوی (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لاری د الله څخه (چه جهاد فی سبیل الله دی) بیشکه دوی چه دی بد دی هغه عمل چه دی دوی چه کوی ئی (له قسمونو او دروغو او له اړولو د خلقو له لاری د الله نه)

تفسیر: یعنی د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن ـ تشنیع وائی او عیبونه ئی لټوی او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوی. او خلق هم د دوی په ښکاره مسلمانی باندی غولیږی نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پوری محدود نه پاتی کیږی بلکه نورو ته هم متعدی کیږی نو له دی څخه به لویه خرابی څرنګه وی. خو سره له دی که یو سړی په ښکاره سره د اسلام په ضروریاتو باندی اقرار کوی اګر که په دروغو او فریبو سره هم وی نو اسلام د هغه په وژلو باندی امر نه شی ورکولی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ③

دا (بدی د عمل د منافقانو په سبب د دی ده چه) بیشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوی دی (قلباً ټینګ ولاړ په کفر) بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندی پس دوی نه پوهیږی په (حقیقت د ایمان باندی چه اقرار باللسان تصدیق بالقلب دی)

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کوی او په زړه کښی له هغوی څخه انکار کوی سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوی د دی بی ایمانی او انتهائی مکر او فریب او دعا اثر داسی شو چه د هغوی په زړونو باندی مهر ولګید چه پر هغوی د ایمان ـ خیر ـ صداقت او امانت ګردی (تولی) لاری وتړلی شوی او هیڅ یو ښه شی په هغه کښی نه ځائیږی . ښکاره ده چه اوس دی حالت ته رسیدلی دی چه له هغوی ځنی د پوهیدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله

(امید) او توقع نشی کیدی کله چه د سری زړه د بدکاریو او د بی ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وی بیا نو په دی کښی د ښه او بد پوهیدلو هیڅ صلاحیت نه پاتی کیږی .

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ

او کله چه ووینی ته دوی په تعجب کښی تا اچوی اجسام جثی بنی د دوی له جهت د ښائست او که خبری کوی دوی اوری غوږ ږدی ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته

تفسیر: یعنی زړه خو مسخ شوی دی مګر که بنی (جسم) ته وکتل شی ډیر ډولی ـ ښائسته ـ روغه رمته لویه درنده ښکاری ، په خبرو اترو کښی ډیر غوړ او ښه غړیږی ـ په فصاحت او بلاغت کښی بی مثال او بی نظیر ښکاری او خامخا د اوریدونکی فکر او توجه ځان ته وراړوی او د هغه د څیری د ظاهری سطحی له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږی هر چا چه ویلی دی څرنګه ئی ښه ویلی دی

په لیدو ښکاری ښه غوړ .
منځ ئی ډک دی له ککره
له ورا بریښی په څړونکی
له نژدی لیوه خوړونکی
از برون چون ګور کافر پر حلل
واندرون قهر خدای عزوجل
از برون طعنه زند بر با یزید
و زدرونش ننګ میدارد یزید

كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ

حال دا چه په واقع کښی ګواکی دوی لرګی وچ دی درولی شوی دیوال ته

تفسیر: هغه وچ او بیکاره لرګی چه له دیوالونو سره ئی لګولی دروی محض بی ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودی څخه بی برخی وی . په لیدلو سره ډیر لوی او پند ښکاری مګر یوه شیبه هم بی له تکیی او استناده نه شی ودریدی. هو یوازی د سوځولو په کار راتلی شی. هم دا حال د دی خلقو دی چی د هغوی ښه شکل او ښائسته جثه او ښکاره ډول ودیل ډیر ښه ښکاری

خو په منځ کښې تش او بې ځان وی او یوائې د دوزخ خس کیدی شي .

يَحۡسَبُونَ كُلَّ صَيۡحَةٍ عَلَيۡهِمۡۚ

ګڼي دوی هر غږ (هسې چه بلاء راغله) پر دوی باندې

تفسير: هسې بزدل ـ نامرد ـ او ویریدونکي دي چه په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لړځیږی او داسې ګڼي چه سم د لاسه پر مونږ باندې کومه لویه بلا یا افت راتلونکی دی . د خپلو درنو جرمونو ـ درغلیو ـ درغو او خیانت لامله (له وجې) هر کله د هغوی په زړونو کښې دغه ، اندیښنه او ویره لویدلې وی او تل په هم دې فکر او اندیښنې کښې وی چه چیرې ځمونږ د دې دغابازیو او درغلیو پته او سراغ چاته ښکاره نشي یا ځمونږ د دې حرکاتو او چارو لامله (له وجې) کومه پیښه راپیښه نشي ! .

هُمُ ٱلۡعَدُوُّ فَٱحۡذَرۡهُمۡۚ

هم دوی دي دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه

تفسير: یعنې لوی ویروونکي دښمنان او غلیمان هم دوی دي . د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شي
او بې غمه او بې اندیښنې مه ترې کښینې!

قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُۖ أَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ۝٤

هلاک دي کاندي دوی لره الله څرنګه ګرځولی شوی دي دوی (له سمې صافې لارې نه)

تفسير: یعنې وروسته د ایمان له اظهاره دا بې ایمانې ـ او پس له دې نه چه د حق او صداقت په رڼا (رڼرا) کښې ننوتلي دي د دوی دا ظلمت ـ تیاره خوښول ډیر عجیب او حیرانوونکي دي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ يَسۡتَغۡفِرۡ لَكُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ لَوَّوۡاْ رُءُوسَهُمۡ وَرَأَيۡتَهُمۡ

يَصُدُّوْنَ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ۝۵

او كله چه وويل شي دوى ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چه ښښنه وغواړى تاسي ته (محمد) رسول د الله تاو كړى دوى سرونه خپل (مخ ترى اړوى) او وينى ته دوى چه څنګ كوى (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چه وى دوى لوئ كوونكى (له توبى او استغفار نه)

تفسير: يعنى كه چيرى د دى منافقانو كوم شرارت په صاف ډول (طريقه) سره څرګند (ښكاره) شي او د دوى د كذب او د خيانت پرده وشليږى نو خلق دوى ته وائى اوس لا هم وقت شته ورځئ د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كښى او د هغوى په وسيله د الله تعالىٰ له لورى خپلى ښښنى وغواړئ تر څو الله تعالىٰ د رسول الله د استغفار په بركت ستاسى دا خطاوى وبښى نو دوى د لوئ او تكبر او غرور له پلوه خپلى غاړى غړوى ـ او سرونه اړوى او اوګى پورته غورځوى او خپله بى پروائى ښكاروى . بلكه ځينى كمبختان په غوړه ژبه سره وائى چه مونږ ته د رسول الله د استغفار هيڅ ضرورت نشته .

سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ اَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ اَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ؕ لَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ۝۶

برابر ده پر دوى باندى چه ښښنه غواړى ته (اى محمده!) دوى ته او كه ښښنه نه غواړى ته (اى محمده!) دوى ته له سره به ښښنه نه كوى الله دوى ته بيشكه الله نه ښيى سمه صافه لاره قوم فاسقانو نافرمانو ته .

تفسير: يعنى ممكن دى چه تاسى له ډير رحمت او شفقت د هغوى په موجوده حالت باندى زړه سوى وكړى او هغوى ته ښښنه وغواړئ مګر الله تعالىٰ په هيڅ صورت سره هغوى نه بښى او داسى نافرمانانو ته د هغه په لورى د هدايت توفيق نه وركاوه كيږى هم داسى يو بل آيت د (براءة) په سورت كښى هم راغلى دى د هغه تفسير دى هلته وكوت شي . سورت ځمونږ د دغه تفسير كښى هم راغلى دى د هغه تفسير دى هلته وكوت شي .

هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا ؕ

دوى هغه كسان دى چه وائى (خپلو ملګرو ته) مه وركوئ نفقه مه لګوئ تاسى مال په هغه چا باندى چه په نزد د رسول الله دى (له فقراؤ د مهاجرينو) تر څو چه متفرق خواره شي دوى (ترى)

تفسیر: په یو سفر کښې دوه تنه سره په جنگ شول چه یو مهاجر او بل انصاری ؤ ـ هر یوه له دی دواړو څخه خپلو ملگرو ته ورغږ کړ ـ او یوه لویه شخړه (جگړه) تری جوړه شوه کله چه دا خبر د منافقانو مشر عبدالله بن أُبَیّ بن سلول ته ورسید نو وئ ویل «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کښې ځای نه ورکولی نو دوی به ولی ځمونږ په مخ کښې داسی پورته کیدل هم دا تاسی یئ چه د دوی پالنه کوی چه دوی د دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښې سره گرځی ـ تاسی د دوی دا خبر اخیستل او پوښتیدل پریږدی . نو دوی د خپلو خوړو له لاسه به تنگ کیږی او گرد (تول) سره خواره کیږی ـ او د دوی دا تولنه سره تار په تار کیږی » دا ئی هم وویل که مونږ له دی خپل سفره بیرته وگرځیدو ـ او مدینی ته ورسیدو نو ښائی هغه کسان چه د زور او اقتدار خاوندان دی نور سپک ذلیل او بی قدر خلق وشړی یعنی مونږ چه مالدار او عزتمندان یو ښائی دا خوار مسلمانان له مدینی ځنی وباسو یو صحابی چه زید ابن ارقم رضی الله تعالیٰ عنه نومیده کله چه دا خبری ئی واوریدی هغه ئی یو په یو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته واورولی رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن أُبَیّ او نور سری خپل مخ ته وروغوښتل ـ او لازمه تحقیقات ئی وفرمایل ـ نو منافقانو په قسم خوړلو باندی شروع وکړه او تولو سره وویل چه دا گردی (تولی) خبری دروغ دی چه د زید رضی الله تعالیٰ عنه بن ارقم له لوری ځمونږ په خلاف په دښمنی سره جوړی شوی دی نو خلقو پر زید رضی الله تعالیٰ عنه باندی په مسخرو شروع وکړه او دی ډیر خفه ـ نادم او محجوب ؤ ـ په دی وقت کښې دا آیتونه رانازل شول نو رسول الله مبارک زید رضی الله تعالیٰ عنه راوغوښت او ورته ئی وفرمایل چه ته د الله تعالیٰ له لوری رښتین شوی .

وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝

او خاص الله لره دی خزانی د آسمانونو او د ځمکی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په رزاقیت د رب العزت)

تفسیر: یعنی دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږی چه د گردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالیٰ دی نو ایا هغه خلق به چه یواځی د هغه د خوښی دپاره د ده د رسول په خدمت کښې سره بوخت (مشغول) دی په لوږه سره وژنی او که خلق په هغوی باندی د خوړو (رزق) ورونه وتړی نو الله تعالیٰ به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندی وتړی بلکه نه ئی تری رښتیا خو دا ده هغه بندگان چه پر دی اهل الله باندی خپل مالونه لگوی هغه هم پر هغوی باندی پاک پروردگار کوی ـ که د هغه له لوری دوی ته توفیق په برخه نه شی نو په ښو کارونو کښې به یو پول او پیسه ونه لگوی

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۝٨

وائی منافقان که چیری بیرته وګرځو مونږ طرف د مدینی ته نو خامخا به وباسی هرومرو (خامخا) ډیر عزتمن (کافر خلق له دغی مدینی نه) ډیر خوار کمزور خلق (لره له مؤمنانو) او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په عزت او رزاقیت د ربلعزت).

تفسیر: یعنی منافقان په دی باندی نه پوهیږی چه زورور او عزتمن څوک دی ؟ په یاد ئی ولری چه اصلی او ذاتی عزت خو د الله تعالیٰ دی . وروسته له هغه له الله تعالیٰ سره د علاقه لرونکو ذواتو دی چه درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخی مراتب لری یعنی بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی ـ په روایتونو کښی راغلی دی چه عبدالله بن أُبَیّ دا الفاظ چه زوراوران به کمزوران شړی کله چه د هغه ځوی عبدالله بن عبدالله بن أُبَیّ تر غوږ شو چه مخلص مسلمان ؤ نو د خپل پلار په مخ کښی توره په لاس نیغ ودرید او ورته ئی وویل زر شه داسی ووایه چه عزتمن او زورور رسول الله مبارک او د هغوی امتیان دی او ذلیل او سپک زه او ځما ملګری دی که نه اوس به دی سم د لاسه ککره پری کړم او لکه پندوس غوندی به ئی هیسته وغورځوم او ژوندی به دی نه پریږدم چه مدینی منوری ته ننوځی ـ هم دا وه چه پلار ئی د پیغمبر په عزت او پخپل ذلت باندی اقرار وکړ او د خپل ځوی رضی الله تعالیٰ عنه له قهره خلاص شو . د منافقینو له توبیخ او تقبیح څخه وروسته مؤمنانو ته څو هدایتونه ورکړی شوی دی یعنی تاسی په دنیا کښی اخته شوی د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه مه غافلیږئ لکه چه دا خلق په هغه کښی ککړ شوی دی .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ۝٩

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مشغول غافل دی نه کړی تاسی مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی له ذکره یاده د الله څخه او هغه څوک چه وکړی دا کار نو هم دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه بی

برخی شول له باقی شخه په غوره کولو د فانی)

تفسیر: یعنی هر سړی ته دا لوی زیان دی چه باقی دولت پریږدی او په فانی پسی وردرومی ـ او له اعلیٰ څخنی مخ اړوی او په ادنیٰ کښی پریوځی . همغه مال او اولاد ښه ګانه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلوی او د آخرت له کاره ئی نه وباسی ـ که کوم سړی په دی شیانو کښی داسی اخته کیږی او له الله تعالیٰ څخه غافلیږی نو آخرت ئی له لاسه ووت او د دنیا په جنجالونو کښی هسی کیووت چه هغه ته به د زړه ډاډینه (سکون) او اطمینان هیڅ په نصیب کښی نه وی

﴿ وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِىْ فَاِنَّ لَهٗ مَعِيْشَةً ضَنْكًا وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴾

وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِىَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِىْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝١٠ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَاؕ

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسی له هغو مالونو څخه چه درکړی مو دی تاسی ته پخوا له هغه څخنی چه راشی یو ستاسی ته (اسباب) د مرګ (او پریوځی له مبرات او خیرات) نو وبه وائی ای ربه څما ولی دی وروستی نه کړ ما لره (یعنی څه به وشی که تاخیر کړی موت) تر اجل نیتی نژدی پوری چه صدقه خیرات وکړم زه او شم زه له صالحانو نیکانو څخه (په موندلو د مافات سره نو فرمائی الله) او له سره به نه وروستی کوی الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چه راشی نیته ئی

تفسیر: دا ښائی د منافقانو د دی وینا جواب وی چه ﴿ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﴾ الآیة ـ دی یعنی په خرڅ کولو کښی ستاسی ښه ده هر څه خیرات او صدقات مو چه له لاسه پوره وی هغه ژر تر ژره هم دا اوس وکړئ ـ که نه موت او مړینه مو پر سر رسیدونکی ده نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چه ولی مو څه د الله تعالیٰ په لاره کښی ونه لګول ؟ کله چه مرګی د شوم او بخیل په سر باندی راځی نو هلته دی ارزو او تمنا کوی چه ای الله تعالیٰ ! څو ورځی نور می په مرګ کښی ډیل او معطلی وفرمایه ! چه زه ښه خیرات صدقات ورکړم ـ او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه سره راشم . خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږی هر سړی لره هومره عمر او نیته او میعاد چه تاکلی (مقرر) شوی دی د هغه د پوره کیدلو څخه وروسته د

يوى لحظى دپاره هم په هغه كښې څه ډيل او تاخير پيښيدونكى نه دى .
تنبيه: له ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه څخنى منقول دى چه هغه دا غوښتنه او تمنا د قيامت په ورځ باندى حمل كوى او وائى چه بخيلان به د قيامت په ورځ كښى داسى ارزو او ارمان كوى چه كاشكى زه بيا د څه مدت له مخى دنيا ته ورشم او هلته ښه خيراتونه وكړم او ښى چارى وكړم او بيا په ښه اصلاح او توبى سره دلته راشم .

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۱﴾

او الله ښه خبردار دى په هغه څه (ښه او بد) چه كوى ئى تاسى(نو جزا به پرى دركړى) .

تفسير: يعنى هغه الله تعالىٰ ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښكاره ده ـ كه بالفرض ستاسى مرګ ملتوى كړى يا مو له محشره د دنيا په لورى بيرته ورولېږى نو هلته به بيا څرنګه چارى وكړئ ؟ هغه ته ګردى (تولى) پټى او ښكاره خبرى معلومى او ښكاره دى او ستاسى پر ګردو (تولو) استعداداتو ـ او ظاهرى او باطنى اعمالو احوالو ، اقوالو ، نياتو افكارو باندى ښه خبردار دى او سم له هغه سره به له تاسى سره معامله او تګ كوى .

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالىٰ

سورة التغابن مدنية وهى ثمانىعشرة آية وفيها ركوعان رقمها(٦٤) تسلسلهاحسب النزول (١٠٨)
نزلت بعد سورة التحريم
د «التغابن» سورت مدنى دى (١٨) آيت دوه ركوع لرى .
په تلاوت كښى (٦٤) او په نزول كښى (١٠٨) سورت دى وروسته د «التحريم» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی له علویاتو سره له آسمانونو او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی له سفلیاتو سره له ځمکی خاص هم دغه (الله) لره دی ملک باچائی (د ټول جهان) او هم ده لره ټوله ثناء ستاینه (صفت) ده او هم دغه (الله) په هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی . هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی ځینی له تاسی کافر دی (په اصل خلقت کښې) او ځینی له تاسی مؤمن دی (په اصل خلقت او پیدایښت کښې).

تفسیر: د هر چا حکومت او ټولواکی (باچاهی) چه په دنیا کښې لیده کیږی په حقیقت کښې هغه د الله تعالیٰ سلطنت او ټولواکی (باچاهی) ده . او د هر سړی چه ستائنه (صفت) او تعریف کاوه شی هغه په واقع سره د همغه الله تعالیٰ حمد ، ثناء او ستاینه (صفت) ده . هم دغه پاک الله تعالیٰ ځمونږ او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی او ښائیږی چه ګردو (ټولو) به په ده باندی ایمان راوړی وی او د هغه حقیقی منعم اطاعت به ئی کړی وی مګر ځینی کسان منکران شول او ځینی ایمانداران وګرځیدل بیشکه چه الله تعالیٰ هر سړی ته داسی یو قوت او استعداد وربښلی دی چه د هر لوری د حرکت او د تګ قوت پکښې شته الله تعالیٰ ړومبی ګرد (ټول) خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل بیا ځینی پخپل همغه صحیح فطرت باندی ټینګ پاتی شول ـ او ځنی نور له شاوخوا له حالاتو څخه متاثر شو ـ خلاف له هغه څخه واوښتل او بله لیاره ئی غوره کړه چه الله تعالیٰ لره له پخوا د هم دی دواړو احوال ښکاره ؤ او پوهیده چه کوم سړی پخپلی ارادی او اختیار سره به کوم لوری ته ځی ؟ او بیا به سم له هغه سره د سزا یا د انعام وړ (لائق) او مستحق ګرځی دا خبری له خپلی پوه سره سم د ده په قسمت کښې لیکلی دی او ټاکلی (مقرر کړی) ئی دی چه هغه به داسی کیږی . د الله تعالیٰ محیط علم د دی مستلزم نه دی چه په دنیا کښې بله کومه اراده ـ اختیار ـ قوت او قدرت پاتی نشی دا مسئله ډیره دقیقه ده او مونږ پر دی باندی د یو ځان ته مضمون د لیکلو اراده کړی ده . **والله الموفق والمعین**

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ② خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ③

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به درکړی) پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره او صورتونه ئی ترلی دی ستاسی بیا ئی ښه ښائسته کړی دی صورتونه ستاسی (په امتداد د قامت او په اعتدال د خلقت سره) او هغه (الله) ته بیرته ورتلل دی ستاسی (دپاره د جزاء)

تفسیر: په ګردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) کښی د انسان خلقت ښه دی په لیدلو کښی دیر ښه ښکاری . پخپلو ملکاتو او قواؤ کښی هم له ګرد (تول) عالم څخه لوړ (اوچت) غوړ او ممتاز دی بلکه د تولو ښو مجموعه ده نو ځکه صوفیه د انسان وجود ته «عالم صغیر» وائی امام قشیری رحمة الله علیه فرمائی چه د انسان ظاهر الله تعالیٰ مزین کړی دی په کمال د قدرت خپل سره او باطن ئی مزین کړی دی په جمال د قربت سره . **فتبارک الله احسن الخالقین والحمدلله رب العٰلمین .**

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ط وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٤ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيْمٌ ۝٥

ښه معلوم دی دغه (الله) ته هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی او ښه معلوم دی دغه (الله ته) هغه څه چه پټوئ تاسی او هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او الله ته ښه معلوم دی هغه پټی خبری چه په سینو زړونو ستاسی کښی دی ایا نه دی راغلی تاسی ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چه منکران شوی دی پخوا له دی نه پس وئی څکل وبال سزا د کار خپل او شته دوی ته (په عقبیٰ کښی بی انتهاء) عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا دیر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوی دی او د آخرت عذاب جلا (جدا) دی دا خطاب د مکی مکرمی هستیدونکیو دپاره دی .

ذٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٞ يَهۡدُونَنَا فَكَفَرُواْ وَتَوَلَّواْۚ

دا (عذاب دوی ته) د دی دپاره دی چه ؤ به دوی چه راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره و دلائلو (د قدرت ځمونږ) سره نو ویل به دوی (تعجباً وتمسخراً) چه ایا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښیی مونږ ته بیا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به ئی وګرځول (له دلائلو د قدرت ځمونږ نو هلاک به کړل دوی لره الله)

تفسیر: یعنی ځمونږ غوندی پر یوه سړی باندی ئی د لاری ښوونی او د هادی نوم ایښی او هغه ئی مونږ ته رالیږلی دی ؟ که مونږ ته هادی لیږونکی ؤ نو ښائی پرښته ئی رالیږلی وی ګواکی د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کښی منافات ؤ نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه ئی مخ واړاؤ .

تنبیه: له دی آیت څخنی دا خبره ثابتول چه رسول ته (بشر) ویل کفر دی انتهائی جهل او الحاد دی . پرته (علاوه) له دی څخه که څوک ووائی چه دا آیت د هغو سړیو په جهل او کفر باندی دلالت کوی چه د پیغمبرانو له بشریت څخه انکار کوی نو دا دعوی د پخوانیو دعوو څخه زیاته قوی ده .

وَّٱسۡتَغۡنَى ٱللَّهُۚ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٞ ٦

او بی پروا غنی دی الله (له ایمان د خلقو) او الله غنی بی پروا دی (له عبادت) او ډیر ستایلی شوی دی (بی له ستایلو د خلقو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ څه پروا ده که هغوی مخ واړوی ـ یا غاړه وغړوی نو الله هم له هغوی څخنی د خپل رحمت نظر اړوی

زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ

دعوی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه له سره به بیا ژوندی راپورته نه کړی شی دوی

تفسیر: هم هغسی چه دغه کفار پخپل زعم د انبیاؤ له رسالت څخه انکار کوی د بعث بعدالموت څخنی هم انکار کوی .

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۞

ووایه (ای محمده دوی ته چه) هو بیا به ژوندی راپورته کړی شئ قسم دی په رب ځما چه خامخا ژوندی پورته به کړل شئ هرومرو (خامخا) تاسی (پس له مرګه) بیا خامخا خبر به کړی شئ تاسی هرومرو (خامخا) په هغه څه چه کړی دی تاسی په دنیا کښی او دا (ژوندی پاځول جزاء ورکول) په الله باندی دیر اسان دی .

تفسیر: یعنی د دوهم ځلی بیا ژوندی کول او د ګردو (تولو) حساب ، کتاب اخیستل الله تعالیٰ ته کوم سخت او ګران او مشکل کار نه دی پوره یقین ولری ، چه دا کار ضرور کیدونکی دی د چا له انکار کولو څخه هغه تاکلی (مقرر کړی) شوی کار هیڅ وړاندی وروسته نه کیږی نو ځکه ښائی چه تاسی انکار پریږدی ، او د هغی ورځی په فکر کښی ولویږئ .

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۞

نو ایمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندی او په هغی رڼا (رڼړا) (قرآن) باندی چه نازل کړی دی مونږ او الله په هغه څه چه کوئ ئې تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به درکړی) .

تفسیر: یعنی ایمان سره عمل هم یو ضروری شی دی .

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۭ

(یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړی (او خبر به درکړی الله) تاسو لره په ورځ د جمع کیدلو (قیامت) کښی دا (ورځ چه ده) ورځ د نفعی او نقصان ده (چه مؤمنان جنت ته ځی او کافران په دوزخ کښی لویږی او غبن ئې ظاهریږی یا ځینی نیکان به هم په سبب د تقصیر د نیکی او د احسان خپل زیان وینی)

تفسیر: یعنی دوزخیان به پړه کیږی او جنتیان به کامیابیږی . پړه کیدل دا چه هغوی ته د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه بی ځای لګولی وی ، رأس المال او پنګه (سرمایه) به ئې هم له لاسه وتلی

وی . بری دا چه د لویی فائدی په بدل کښې په زرهاؤ ښه مومی . اوس د هم دی خبری لږ څه تفصیل داسی راځی چه

وَمَن يُؤْمِنۢ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ

او هغه چه ایمان راوړی په الله او وکړی عمل نیک لری به کړی (الله) له ده څخه بدی د ده

تفسیر: یعنی هغه تقصیرات چه شوی وی د ایمان او ښو کارونو له برکته معاف او ښښلی کیږی .

وَيُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ
ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝٩

او داخل به کړی (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغه کښې ابدی همیشه دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډیر لوی دی .

تفسیر: یعنی هر څوک چه جنت ته ورسیږی تول مرادونه ئی په لاس ورځی ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی .

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ
وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝١٠ مَآ اَصَابَ مِن مُّصِيْبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَمَن
يُّؤْمِنۢ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهٗ ؕ

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو کوی آیتونو ځمونږ ته دغه کسان دی یاران ملګری د دوزخ تل به وی دوی په هغه (دوزخ) کښې او بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ) نه رسیږی هیڅ مصیبت غم درد هیچاته مګر خو (رسیږی) په اذن حکم د الله سره او هغه څوک چه ایمان ئی راوړی

دی په الله باندی لیاره ښیی (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات)

تفسیر: په دنیا کښی هیڅ یوه سختی او مشیت بی د الله تعالیٰ له رضاء ـ مشیت او ارادی څخه نه رسیږی کله چه مؤمنان په دی خبره باندی یقین او باور لری نو نه ښائی چه په هغه باندی خفه شی ـ بلکه په هر وقت او په هر حال باندی د هغه په فیصلی باندی رضاء وی او تل دی هسی وینا وکړی .

نه شود نصیب دشمن که شود هلاک تیغت
سر دوستان سلامت که تو خنجر ازمائی

هم داسی الله تعالیٰ مؤمنانو ته د صبر او د تسلیم لاری ورښیی چه د هغه له برکته پر دوی باندی د عرفان او ایقان گرد (تول) ورونه پرانیستل کیږی او عجیبی او غیبی ښوونی او فائدی په برخه شی ـ او له باطنی کیفیاتو او قلبی ترقیاتو څخه گټور او خوندور کیږی .

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١١﴾

او الله په هر څیز باندی ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو) .

تفسیر: یعنی هغه تکلیف او مصیبت چه د الله تعالیٰ له لوری رارسیږی د هغه عین علم او حکمت دی همغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو له مونږ څخه د واقعی صبر تسلیم او رضاء په سمه لاره ځی؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد گرځیدلو وړ (لائق) دی ؟

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُوْلِنَا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿١٢﴾

او حکم ومنئ تاسی د الله او حکم ومنئ تاسی د رسول (د دغه الله) پس که مخ وگرځوه تاسی (له طاعته نو د تاسی نقصان دی رسول ته څه زیان نه رسیږی ځکه چه) نو بیشکه په رسول څمونږ باندی رسونه ښکاره دی (او خپل تبلیغ ئی کړی دی).

تفسیر: یعنی په نرمی ـ سختی ـ تکلیف ـ راحت او په هر صورت کښی د الله تعالیٰ او د هغه د

رسول حکم ومنع ! که نه ستاسی خپل نقصان دی رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسی ته تول ښه او بد درپوهولی دی او خپل فرض ئی ادا کړی دی او الله تعالیٰ ته ستاسی له اطاعت یا معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا گټه (فائده) نه وررسیږی .

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

الله (یو دی) نشته هیڅوک وړ (لائق) د عبادت مگر خو هم دی دی او خاص یواځی پر الله باندی پس توکل دی وکړی مؤمنان (چه د ایمان اقتضاء هم دا ده چه مؤمنان دی خپل کار الله ته وسپاری)

تفسیر: یعنی معبود او مستعان یواځی د الله تعالیٰ لوی ذات دی بل څوک د بندگی او د هیلی او د اسری وړ (لائق) نه دی .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ مِنْ أَزْوَٰجِكُمْ وَأَوْلَٰدِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه ځینی له ښځو ستاسی او (ځینی له) ځامنو ستاسی دښمنان دی تاسی لره

تفسیر: ډیر ځلی داسی کیږی چه سړی د ښځی او ځامنو په مینه او محبت کښی داسی اخته کیږی چه د الله تعالیٰ له یاده غافلیږی او د داسی تعلقاتو لامله (له وجی) نور ډیر خراب کارونه هم کوی او له ډیرو ښو څخه بی برخی پاتی کیږی د ښځی او اولاد غوښتنی او د هغوی خوښ ساتل هیڅ کله دی نه پریږدی چه بل شی ته خپل فکر واړوی ، د آخرت فکر تری هیریږی کله چه آل او عیال د سړی د داسی ضرر او نقصان سبب وگرځی هغه ئی دوستان نه بلل کیږی بلکه داسی دښمنان دی چه سړی د دوی د دی دښمنی احساس نشی کولی نو ځکه الله تعالیٰ مو ویښوی چه ځانونه مو له داسی دښمنانو څخه ساتئ ! او له هسی چارو څنی لری گرځئ چه د هغو په وسیله دنیا تاسی ته ډیره ښه ښکاره شی او آخرت مو له یاده ووځی او د دنیا لامله (له وجی) مو دین له لاسه وران شی . ولی داسی نه دی چه په دنیا کښی گردی (تولی) ښځی یا توله اولاده او خپلوان هسی وی چه سړی د آخرت له یاده غافلوی بلکه ځینی بختوری ښځی او هلکان داسی هم وی چه له خپلو میړو (خاوندانو) او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کښی مرستی(مدد) کوی او په ښو چارو کښی هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوی او هغوی ته عابدی ښځی نعم الصاحبات او نیک مرغی اولاده باقیات الصالحات گرځی **(جعلنا الله منهم بفضله ومنه)** .

فَاحۡذَرُوۡهُمۡ ۚ وَاِنۡ تَعۡفُوۡا وَتَصۡفَحُوۡا وَتَغۡفِرُوۡا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۱۴﴾

نو ځان وساتئ تاسی له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ) او که عفوه او گزشت وکړئ تاسو او مخ وگرځوئ تاسو او مغفرت وکړئ تاسی پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که دوی له تاسی سره دښمنی وکړه ـ او تاسی ته دینی یا دنیوی زیان ورسید نو د هغه اثر او اغیزه به داسی کیږی چه تاسی به په انتقام او کسات (بدل) پسی لویږی ـ او پر هغوی باندی به نامناسبه سختی شروع کوئ ـ نو له داسی کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږی تر هغه ځایه پوری چه عقلاً او شرعاً گنجائش وی له هسی حماقتونو ، تقصیراتو ځنی تیریږئ او ښښئ انتقام او کسات پسئ مه گرځی ! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره به الله تعالیٰ پر تاسی باندی مهربانی کوی او ستاسی خطاوی ښښی

اِنَّمَاۤ اَمۡوَالُكُمۡ وَاَوۡلَادُكُمۡ فِتۡنَةٌ ؕ وَاللّٰهُ عِنۡدَهٗۤ اَجۡرٌ عَظِيۡمٌ ﴿۱۵﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مالونو ستاسی او اولاد ستاسی یوه فتنه ازمویښت دی او الله چه دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډیر لوی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی ته مال او اولاد درکوی ـ او تاسی پری ازمویی چه کوم یو له تاسی څخه په داسی فانی او زائلو شیانو کښی اخته کیږی ؟ او کوم یو له تاسی ځنی د فانی شیانو د خپل آخرت پنگه (سرمایه) او ذخیره گرځوی ؟ او د آخرت ډیر لوی اجر او ثواب د دی ځای پر حظوظو او مالونو باندی ښه بولی او ترجیح ورکوی ؟ او د آخروی باقی او غیر فانی نعمتونه هیروی او په بدل ئی دغه زائل او فانی شیان اخلی ؟.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسۡتَطَعۡتُمۡ وَاسۡمَعُوۡا وَاَطِيۡعُوۡا وَاَنۡفِقُوۡا خَيۡرًا لِّاَنۡفُسِكُمۡ ؕ

نو وویریږئ تاسی له الله څومره چه توانیږئ تاسی واورئ (خبری د الله په سماع د قبول سره) او اطاعت کوئ (د احکام الله) او نفقه کوئ لگوئ ښه شیان دپاره (د نفعی) د ځانونو خپلو

تفسیر: یعنی تر څو مو چه له وسه کیږی له الله تعالیٰ څخنی وویریږئ او په دی امتحان او ازموینه کښی ثابت قدم اوسئ ! او د هغه احکام واورئ ! او عمل پری وکړئ !.

وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿١٦﴾

او هغه چه وساتلی شو له حرص بخیلی د نفس خپل څخه نو دا کسان هم دوی دی بریالیان (کامیاب) په مراد رسیدلی (له عذابه په دواړو دارینو کښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسی خپلی ښیګڼی (فائدی) کیږی . او همغه سری بریالی (کامیاب) او په مراد رسیږی چه الله تعالیٰ د هغه زړه له دی اندیښنی غوښتنی څخنی پاک ساتلی وی او حرص ـ بخل ـ طمع او کنسکی (شومتیا) لار پکښی ونه لری ! .

اِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ط

که چیری قرض پور (قرض) ورکړئ تاسی الله لره (په هغه څه چه فرمائلی دی) قرض پور نیک (په محبت او اخلاص سره) نو دوچنده به کړی (الله ثواب د) هغه (پور) تاسی ته او مغفرت به وکړی (الله) تاسی ته .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی په اخلاص او نیک نیت سره له خپل حلال او طیب مال څخنی صرف کړی او وئ لګوئ ! تر څو الله تعالیٰ تاسی ته څو چنده له هغه څخنی زیات ثواب درکړی او ستاسی ګردی (تولی) خطاوی او تجاوزات وبښی هم داسی یو مضمون پخوا له دی څخه هم تیر شوی دی پوره تقریر دی هلته وکوت شی .

وَاللّٰهُ شَكُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿١٧﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمل والا دی (چه لږ قبلوی او ډیر ورکوی) .

تفسیر: د قدر پیژندلو خبره دا ده چه په لږ عمل سره ډیر ثواب ورکوی او تحمل ئی دا دی چه د ګناه په لیدلو سره سم د لاسه عذاب نه مقرروی . بیا هم د ډیرو ګناهګارانو جرم ښښی او د ډیرو په سزا تخفیف کوی .

عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

عالم پوهیدونکی د پټ او ښکاره دی ښه غالب قوی دی ډیر حکمت والا دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په ښکاره کارونو او پټو نیتونو باندی علیم او خبیر ښه دانا او بینا دی او سم د خپل زبردست قوت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوی

تمت سورة التغابن بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد والمنة

سورة الطلاق مدنية وهی اثنتاعشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٥) تسلسلهاحسب النزول (٩٩) نزلت بعد سورة الإنسان
د «الطلاق» سورت مدنی دی (١٢) آیت (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٥)
او په نزول کښی (٩٩) سورت دی وروسته د «الإنسان» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبی (ووایه امت خپل ته) کله چه اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځی (خپلی چه مدخول بهاوی او صغیره آیسه حامله نه وی) نو طلاقوئ په (وقت د) عدت د دوی کښی (په طهر کښی چه خالی له جماع وی)

تفسیر: اګر که دلته مخاطب نبی صلی الله علیه وسلم دی مګر په واقع کښی ګرد (تول) امت مخاطب دی . یعنی کله چه کوم سړی بیا په کوم ضرورت یا د مجبوریت له کبله (وجی) د خپلی ښځی د طلاق ورکولو اراده وکړی . نو ښائی چه هغه دی په عدت سره طلاق ورکړی . (البقرة) سورت کښی راغلی دی چه د مطلقی عدت دری حیضه دی لکه چه هم دا ځمونږ د حنفیانو مذهب دی نو ځکه له حیض څخه پخوا د طهر په وقت کښی ښائی طلاق ورکړ شی تر څو تول حیض پر شمیر کښی راشی فرض ئی کړئ که د حیض په وخت کښی طلاق ورکوی نو هغه حیض چه طلاق پکښی ورکړی شوی وی له دوو حالتو څخه خالی نه دی په عدت کښی

شمیرلی کیږی ؟ یا نه. که هغه د حیض ورځی په عدت کښی شمیرل کیږی نو طلاق د ایقاع څخه پخوا هومره مدت د حیض چه تیر شوی وی هغه له عدت ځنی لرېږی ؟ او پوره دری حیضه د عدت دپاره پاتی کیږی . او که ئی نه وی شمیرلی کله چه پرته (علاوه) له موجوده حیض څخه دی نور دری حیض ښائی وګوری او دا حیض ئی له هغو دری حیضو څخه زیات وی . نو ځکه مشروعه طریقه دا ده چه په طهر کښی دی طلاق ورکړی شی او له احادیثو څخه هم دا قید ثابتیږی چه په هغه طهر کښی چه کوروالی او صحبت پکښی نه وی شوی ښائی میړه (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمیرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو)

تفسیر: نارینه او ښځی دواړه ته ښائی چه دا خبره په یاد ولری چه چیری د غفلت او سهوی په وسیله له دوی ځنی کومه سهوه او بی احتیاطی ونشی او څه لاندی باندی په منځ کښی رانشی او هم ښائی چه طلاق داسی ورکړ شی چه د عدت په شمیر کښی هیڅ شانی ډیروالی او لږوالی رانشی لکه چه په پاس تفسیر کښی وویل شو

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او وویریږئ تاسو له الله چه رب (پالونکی) د تاسی (دی) مه وباسئ (ای میړو «خاوندانو») دغه (ښځی خپلی) له کورونو خپلو څخه (چه پکښی اوسی دوی تر هغه پوری چه ئی تیر شی عدت)

تفسیر: یعنی له الله څخه وویریږئ او په شرعیه ؤ احکامو باندی پابندی ولرئ لـ چه له هغو څخه یو حکم دا دی چه د حیض په حالت کښی دی طلاق ور نه کړ شی ! او دری طلاق دی یو ځای ور نه کړ شی ! او مطلقه ښځه دی له کوره د باندی ونه ایستله شی ! او د دی په شان د الله اکرم شانه واعظم برهانه نوری ښوونی هم په اخلاص سره منئ !

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ

او نه دی وځی دغه (ښځی هم پخپله له کورو نه تر څو چه عدت د دوی تیر شی) مګر هلته چه راشی دوی په فاحشه بی حیائی ښکاره سره (لکه زناء)

تفسیر: یعنی ښځی دی پخپله خوښه هم نه وځی ځکه چه دا سکنی محض حق العبد نه دی چه د هغه په رضاء سره ساقطه شی بلکه حق الشرع دی هو! که ښځه کومه ښکاره بی‌حیائی وکړی ـ یا په بدو چارو ځغرد (ضد) وکړی یا د غلا مرتکبه شی یا د ځینو علماؤ په قول ژبه وکړی ـ یا تل په جنګ جنجال او جګړه کښی لګیا وی او بی له غمه او خفګانه ئی بل کار نه وی نو ایستل ئی روا دی که دا ښځه بی‌موجبه له کوره ووځی نو دا په خپله د دی د صریحی بی‌حیائی یو کار دی !.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۗ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ۗ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوی د الله دی او هر هغه چه تیریږی له حدودو د الله ځخه نو په تحقیق ظلم ئی کړی دی په ځان خپل باندی

تفسیر: یعنی ګناهګار شوی دی د الله تعالیٰ په نزد د سزا موجب وګرځید.

لَا تَدْرِيْ

نه پوهیږی (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهیږی هیڅ نفس)

تفسیر: د لاندی ترجمه شیخ الهند رحمة الله علیه په نه پوهیږی سره چه د غائب مؤنث صیغه ده کړی ده چه «نفس ته» راجع شی چه سماعی مؤنث دی او تری ښکاره شی چه دا خطاب طلاق ورکوونکی ته دی نه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته

لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ①

ښائی چه الله پیدا کړی وروسته له دی طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه .

تفسیر: یعنی ښائی چه بیا د دواړو په منځ کښی روغه او صلحه وشی او په طلاق باندی پښیمان او نادم شی

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ

بیا نو کله چه ورسیږی دغه (ښځې) نیتې خپلې ته نو وساتئ (تاسی ای میړو «خاوندانو») دوی په معروف نیکی ښه شان سره یا جلا (جدا) شئ تاسی له دوی ځنی په معروف نیکی ښه شان سره

تفسیر: یعنی په رجعی طلاق کښی کله چه عدت ختمیدلو ته نژدی شی نو تاسی لره له دوو چارو څخه د یوی چاری اختیار دی چه یا د عدت له ختمیدلو څخه پخوا سم له دستوره هغی ښځی ته رجعت او خپلی نکاح ته دوام ورکړئ ! یا د عدت په ختمیدلو سره په معقولی طریقی باندی له هغی څخه جلا (جدا) شئ ! مطلب دا که د نکاح تینګ ساتل مقصد وی نو په هغه وقت کښی او که ئی شلول مطلب وی نو په دغه وقت کښی ځغرد (تینګوالی) پری وکړئ ! او په دواړو صورتونو کښی د انسانیت ، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ ! او داسی هم مه کوئ چه ساتنه ئی مقصود نه وی او خامخا د عدت د اوږدوالی دپاره رجعت وکړئ یا د ساتلو په صورت کښی هغی ته ایذا ورسوی او طعن او تشنیع ورواروئ ! .

وَّاَشۡهِدُوۡا ذَوَىۡ عَدۡلٍ مِّنۡكُمۡ

او شاهدان نیسئ تاسی (په دغه رجوع باندی) دوه خاوندان د عدل له تاسی څخه

تفسیر: یعنی وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدت له پوره کیدلو که د نکاح بیا ساتل غواړی نو په دی رجعت باندی دوه شاهدان ونیسی تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَاَقِيۡمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ

او ښه اداء کړئ تاسی شاهدی (ای شاهدانو په وقت د حاجت کښی د) پاره د (ثواب او رضاء د) الله

تفسیر: په دی کښی شاهدانو لره هدایت دی چه د شاهدی ورکولو په وقت کښی کږه او خرابه خبره ونه کړی او سمه صافه او درسته خبره ووایئ ! .

ذٰلِكُمۡ يُوۡعَظُ بِهٖ مَنۡ كَانَ يُؤۡمِنُ بِاللّٰهِ وَالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ

دا (ساتنه په نیکی سره) نصیحت کاوه شی په دی سره هغه چاته چه وی چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی ورستی (د قیامت) باندی

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی پر ښځو باندی زیات ظلمونه کیدل او له ښځو سره هسی سلوک جاری ؤ لکه چه له غواؤ او خرونو سره ئی کوی یا له خورا (ډیر) سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شی ځینی ښځی سل سل کرته طلاقولی خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسیده په قرآن په ځو ځو ځایونو کښی د دی وحشیانه و مظالمو او بی رحمیو په خلاف ویناوی کړی دی او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندی په ډیر ښه دول (طریقه) سره زور غورځولی دی بالخصوص د دی سورت په منځ کښی په نورو حکیمانه ؤ هدایتو او نصیحتو کښی یو نهایت جامع او مانع او تول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چه ﴿ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ﴾ دی چه د هغه حاصل دا دی چه که ئی ساتئ نو په معقوله دول او طریقی سره ئی وساتئ ! او که ئی پریږدئ نو هم په معقوله طریقه سره ئی پریږدئ ! خو له دی ښو او زرینو نصیحتو څخه هغه سری منتفع او ګټور کیدی شی چه په الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندی یقین لری ځکه چه هم دا باور او یقین د انسان په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره او خوف پیدا کوی او د هم دی ویری لامله (له وجی) دا خیال د انسان په فکر کښی پیدا کیږی همغسی چه یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کښی راغلی ده مونږ هم تول د یوه لوی قهار الله تعالیٰ په قبضه او اقتدار کښی پراته یو هم دا یو خیال دی چه په هر حال کښی سری له ظلم او تعدی څخه ساتی او د الله تعالیٰ په امر منلو باندی اړوی د دی دپاره په دی سورت کښی په مخصوص دول (طریقه) سره په اتقاء پرهیزګاری او د الله تعالیٰ په ویره باندی زیات امرونه او توصیی شوی دی .

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾

او هغه څوک چه ویریږی له الله ځان ساتی له معاصیو وبه ګرځوی ده ته یو ځای د وتلو(له دنیوی او آخروی غمونو نه)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخنی وویریږئ ! او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کښی وکړئ ! که څه هم له ډیرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شی ځکه چه الله تعالیٰ د هغو ګردو (تولو) مشکلاتو څخنی د وتلو لاره درخلاصوی او په سختیو کښی د ګزاری وسیلی هم در برابروی .

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

او رزق روزی به ورکړی (الله) ده ته له هغه (ځایه) چه گمان به نه کوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ ویری د دواړو دارینو د خزانو کنجی ده او د گردو (تولو) بریو او کامیابیو وسیله ده له هم دی ځنی گرد (تول) مشکلات اسانیږی بی قیاس او بی گمانه ئی رزق روزی او خواړه ور رسیږی ، گناهونه ئی ببښل کیږی جنت ورحاصلیږی ثواب ئی زیاتیږی او یوه عجیبه د زړه ډادینه (تسکین) ـ سکون ـ اطمینان او خوښی په برخه او نصیب راځی چه د هغه لامله (له وجی) بیا هیڅ یوه سختی لکه سختی نه وربنکاری ـ او گردی (تولی) پریشانی او ربړونه (تکلیفونه) ئی پخپله ورکیږی په یوه حدیث کښی راغلی دی که د دنیا گرد (تول) خلق په هم دی آیت باندی په اخلاص سره منگولی ولگوی نو گردو (تولو) نړی والانو (اهل دنیا) ته هم دا هدایت بس او کافی دی .

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ۗ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ۗ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝۳

او هغه څوک چه توکل وکړی په الله باندی نو دغه (الله) بس کافی دی ده لره (په دواړو جهانو کښی) بیشکه الله رسیدونکی دی امر کار خپل ته په تحقیق گرځولی ده الله هر څیز لره اندازه (نو هر څه کیږی په تقدیر د الله سره نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل)

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ باندی هیله (امید) او اسره ولرئ او یواځی پر وسائلو او اسبابو باندی تکیه ونه کړئ ! د الله تعالیٰ قدرت په دی اسبابو اړه (انحصار) نه لری د کوم کار د کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا تاکلی (مقرر) شوی دی چه سم له هغه سره هغه ښکاره کیدونکی ده نو ځکه که د کوم څیز په حاصلیدلو کښی څه دیل ښکاره شی نو متوکل لره نه ښائی چه ځان خپه یا پریشان کړی .

وَالّٰٓـِٔيْ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَّالّٰٓـِٔيْ لَمْ يَحِضْنَ ۗ

او هغه ښځې چه نااميده شوی وی (په سبب د کبارت يا د مرض) له حيضه له ښځو ستاسی ځنی که چيری په شک کښی ئی تاسی نو عدت د دوی دری مياشتی دی او هم داسی ښځی چه نه وی شوی حائضه (په سبب د صغارت نو دری مياشتی عدت دی تيروی)

تفسير: يعنی پاک قرآن د مطلقی عدت لکه چه د «البقرة» په سورت کښی هم راغلی دی دری حيضه ښوولی دی که شبهه او شک پيدا شی چه چاته حيض ور نشی يا د دير عمر او منگ لامله (له وجی) ئی حيض بند شوی وی نو د هغی عدت به څو وی ؟ دا ئی راښکاره کړه چه دری مياشتی دی .

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او (ښځی) خاوندانی د بار گيدی (حاملاتی بلاربی) عدت د دوی دا دی چه کيږدی دوی بار خپل (وځيگوی مولود دغه طلاقی يا چه ميړه (خاوند) ئی مړ شوی وی) (يعنی د حاملی عدت بچی کيدو پوری دی)

تفسير: د جمهورو په نزد د حاملی عدت د هغی د حمل تر وضعی او د مولود تر ځيگولو پوری دی که څه هم هغه يوه لحظه او شيبه وروسته وی يا تر ديرو مياشتو پوری وځنديږی (ايسار شی) په دی کښی د مطلقی او د کونډی حکم يو دی **(كما هو مصرح فى الاحاديث)**

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ۝٤ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ
إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ۝٥

او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتی له معاصيو نو وبه گرځوی الله ده ته کار د ده کښی اسانی دا (چه ويلی شوی دی) امر حکم د الله دی چه نازل کړی دی تاسی ته او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتی له معاصيو نو لری به کړی الله له ده څخه گناهونه د ده او لوی به کړی (الله) ده لره اجر ثواب (د ده)

تفسير: د هری جملی په آخر کښی د اتقاء او د الله تعالیٰ اکرم شانه اعظم برهانه د ويری مضمون په مختلفو اساليبو او دول دول (قسم قسم) پيرايو سره ئی تکرار کړی دی تر څو

لوستونکی د هغه د بار بار ویلو څخه ډیر ویښ او متنبه شي چه د ښځو په معاملاتو کښې د دی اتقاء او پرهیزګاری ضرورت ډیر زیات دی .

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړې شوی) په هغه ځای کښې چه پکښې اوسیږئ تاسی (سم) له طاقت د تاسی (چه توانیږئ !)

تفسیر: د نارینه په ذمه باندی ضرور دی چه خپلې مطلقې ښځې ته تر عدت پورې هستوګنې دپاره کور ورکړی چه هغه ته «سکنیٰ» وایه شي نو کله چه سکنی واجبه شي نو نفقه هم د هغه په ذمه ثابتیږی ځکه چه ښځه دومره موده د ده په کور کښې مقیده او محبوسه (بنده) پاتې کیږی د قرآن کریم د دی الفاظو اشاره په هم دی لوری ده ﴿ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ﴾ کله چه نارینه هغه ښځه له خپل مقدور او حیثیت سره سمه په خپل کور کښې پریږدی ښکاره ده چه دا خبره دی لره هم متضمنه وی چه د هغې د خوراک او پوښاک مناسب بندوبست هم وکړی لکه چه د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښې دا آیت داسی ؤ **(اسکنوهن من حیث سکنتم وانفقوا علیهن من وجدکم)** ځمونږ د حنفیانو په نزد دا د سکنی او د نفقی حکم هر ډول (طریقه) مطلقی لره عام دی د رجعیه قید پکښې نشته ځکه هغه بیان چه له پرمبی څخه راغلی دی لکه د ائسی ـ صغیری او حاملی د عدت مسئلې په هغه کښې هیڅ یو تخصیص نشته بیا په دی کښې بلاوجه تخصیص ولی وکړی شي ؟پاتې شو د فاطمی بنت قیس حدیث چه په هغه کښې هغه وائی چه میره (خاوند) می ماته دری طلاق راکړی ؤ ـ نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته سکنی او نفقه ونه تاکه (مقرر نه کړه) او له دی حدیث څخه فاروق اعظم ـ عائشی صدیقی او نورو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین او تابعینو رحمهم الله تعالیٰ اجمعین انکار فرمایلی دی بلکه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه تر دی پوری هم ویلی دی چه «مونږ د یوی ښځې په وینا سره د الله تعالیٰ کتاب او د هغه د رسول سنت نشو پریښودی چه دا هم مونږ ته نه دی معلوم چه هغه پیښه د دی ښځې په یاد پاتې ده که نه» ښکاره ده چه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه له کتاب الله څخه په هم دی خبری باندی پوهیدلی دی چه ثلاثه مطلقی ته نفقه او سکنی واجبه ده ، او د هغه په تائید د رسول الله صلی الله علیه وسلم کوم سنت هم ورسره موجود ؤ لکه چه (طحاوی) او نورو داسی راویتونه نقل کړی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په تصریح سره بیان پکښې کړی دی چه «دا مسئله مې له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی ده» په «دارقطنی» کښې د جابر رضی الله تعالیٰ عنه یو حدیث په دی باره کښې صریح دی اګر که د هغه د ځینو راویاتو نورو رفع او وقف کلام کړی دی بل دا هم امکان لری چه حضرت نبوی به له دی جهته فاطمی بنت قیس ته د

سکنی تجویز نه وی فرمایلی چه دی خپل خسر سره ژبه او ویل کول او ناوړی (غلطی) خبری ویلی لکه چه په ځینو نورو روایتونو کښی شته نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم امر حکم وکړ چه دا دی د هغوی له کوره ووځی نو کله چه سکنی پاتی نه شوه نو نفقه هم ساقطه شوه لکه هغه ښځه چه بی د میړه (خاوند) له پوښتنی له کوره د باندی درومی نفقه ئی تر هغه پوری ساقطیږی چه بیرته د خپل میړه (خاوند) کره راشی **نبه علیه ابوبکر الرازی فی احکام القرآن** برسیره په دی په (جامع ترمذی) او نورو کښی ځینی داسی روایتونه هم شته چه فاطمی ته د نفقی دپاره څه غله ورکړی شوی وه خو هغی له هغه مقدار څخه زیاته غوښتنه وکړله چه هغه ونه منله شوه نو مطلب ئی داسی شو چه رسول مبارک د دی د هغی زیاتی نفقی تجویز منظور ونه فرمایه چه د نارینه له لوری ورکړه شی والله اعلم بالصواب هو ! دا خبره مو هم په یاد وی چه نسائی ـ طبرانی او مسند امام احمد رضی الله تعالیٰ عنه په ځینو روایتو کښی فاطمی بنت قیس د رسول الله صلی الله علیه وسلم صریح ارشاد داسی نقل کړی دی چه سکنی او نفقه یوازی هغی مطلقی لره دی چه د هغی د رجعت امکان وی خو د دی روایتو سندونه دومره زیات قوی نه دی «زیلعی» د (هدایی) په تخریج کښی په دی باندی بحث کړی دی هلته دی وکوت شی !

وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسی د دغو (مطلقانو) لره چه تنګوئ به (ځایونه او نفقی) په دوی باندی

تفسیر: یعنی ای میړونو (خاوندانو) ضرر مه رسوئ تاسو دی ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنی چه هغوی په تنګ شی او په وتلو سره مجبوری شی.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ

او که چیری وی دغه (ښځی) خاوندانی د بار ګیډی (حاملانی بلاربی) نو نفقه کوئ تاسی پر دوی باندی تر هغه پوری چه کیږدی دوی بار (حمل د ګیډو) خپلو (په ځیګیدلو سره)

تفسیر: د حمل مدت کله چه ډیر اوږدیږی نو هغه په خصوصیت سره راوښود چه په هغه کښی که هومره اوږدوالی هم وشی خو د حمل تر ځیږیدلو پوری ښائی هغی ته دی نفقه ورکړه شی او داسی دی ونه کړی چه دری میاشتی نفقه ورکړی او بیا ئی بنده کړی.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ

نو که تی ورکاؤ دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره پس ورکړئ تاسی هغوی لره مزدوری د هغوی او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او میړو (خاوندانو) په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کښی په معروف نیکی سره

تفسیر: یعنی که له وضع حمل څخه وروسته ښځی ستاسی له خاطره وړوکی ته شودی ورکوی نو اجرت ئی ښائی هومره ورکړ شی لکه نورو تی ورکونکیو ښځو ته ورکاوه کیږی . او سم له دستوره په معقوله طریقی سره یو له بله د دی وړوکی په نسبت مشوره وکړی او لازمه قراردادونه وتړی او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړی! او یو له بل سره د نیکی سلوک وکړی. نه دی ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوی. ! او نه دی نارینه له هغی ځنی مخ اړوی چه بلی ښځی ته د دی وړوکی ورکړی چه د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړی.

وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ۝٦

او که سختی وکړئ تاسی (ای والدینو په تی ورکولو او اجرت کښی) نو لپاره د تی ورکولو دی طلب کړی هغه (مولود) لره بله ښځه (یعنی دائی دی ورته ونیسی او په مور باندی دی زور نه کوی)

تفسیر: یعنی که د مخالفت ـ ضد لامله (له وجی) ښځه په شودو ورکولو باندی راضی نشی نو نارینه دی هرومرو (خامخا) هغی ته نه ګوری او بله ښځه دی پیدا کړی چه هغه کوچنی (ماشوم) ته شودی ورکړی. او که نارینه پر هغی ښځی باندی خپل وړوکی نه پالی او شودو ته ئی نه پریږدی نو خامخا به بله کومه ښځه پیدا کیږی. او په دواړو صورتو کښی به بلی ښځی ته څه ورکول کیږی ـ نو ولی هم دا شی د همغه وړوکی مور ته ورنه کړ شی چه هم وړوکی په ارام او خوشاله ـ او هم مور پری داده او بی پروا شی.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ۝٧

نو نفقه دی ورکوی (مطلقانو او مرضعانو ته) خاوند د طاقت له طاقته شتو
خپلو نه او هغه چه تنگ کړ شی په ده باندی رزق د هغه پس نفقه دی کوی
له هغه څخنی چه ورکړی وی هغه لره الله نه ورکوی تکلیف الله هیڅ نفس لره
مگر خو په هغه قدر چه ورکړئ وی هغه لره له ماله) ژر به ښکاره کړی الله
پس له سختی تنگی څخه اسانی فراخی

تفسیر: یعنی د ووړکی خرڅ پر پلار باندی دی. مال او شته والا دی د خپل مال او شتو په نسبی خرڅ او نفقه ورکوی فقیر ـ اکرب او نادار دی د خپل نشتوالی په حیثیت نفقه خرڅ کوی. که د کوم سړی په برخه ډیره فراخی او شته نه وی او د الله جل جلاله له درباره ئی لږ رزق او خواړه په برخه شوی وی نو دی په هغه کښی د خپل گنجائش او قوت په نسبت خرڅ کړی ځکه چه الله تعالیٰ هیچاته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه ورکوی کله چه کوم سړی په تنگه کښی هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړی نو الله تعالیٰ به هغه سختی او تنگه په اسانی او فراختیا سره ور بدله کړی.

وَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكْرًا ۝٨

او ډیر ؤ له کلیو څخه چه گرځیدلی سرکښی کړی وه له امره حکمه د رب
خپل او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه نو حساب به وکړو
مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کښی) او په عذاب به کړو مونږ
هغوی په عذاب نا اشنا ناکاره سخت سره.
شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړے ده چه «او څومره
(ډیر) ؤ له کلیو نه چه سرکشی کړی وه له حکمونو د رب خپل نه او له
رسولانو د ده نه پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت او په عذاب
مو کړ هغو په ناکاره ناخاپه عذاب سره

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصاً د ښځو په نسبت د گردو (تولو) حکمونو پوره پابندی ولری که نافرمانی وکړئ نو په یاد ئی ولرئ چه څومره کلی او ښارونه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله (له وجی) ویجاړ او وران شوی دی. کله چه هغه خلق د تکبر او ځانمنمی (لویی) آخری درجی ته ورسیدل او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک

واخیست او د هغوی یو عمل مو هم بی له پوښتنی پری نښود. او ټول مو په هسی سخت عذاب او افت کښی اخته کړل چه د هغه نظیر او ثانی پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه ؤ.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ٩

نو (وڅکله یا) وبه څکی هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کښی) او دی عاقبت آخر د امر کار د دوی زیان (په آخرت کښی چه حرمان دی له جنتونو).

تفسیر: یعنی هغه سودا ـ بیع او شری او پلورل او پیرودل (اخستل خرخول) چه په ټول عمر کښی کړی ؤ اخر ئی په هغو کښی سخت نقصان وموند تر دی چه پنګه (سرمایه) ئی هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کښی)

تفسیر: د مخه د دنیوی عذاب ذکر ؤ دا د آخروی عذاب ذکر دی

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

نو وویریږئ له الله ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی

تفسیر: یعنی د دی عبرتناکو واقعاتو له اوریدلو څخه عقلمند ایماندارانو ته ویریدل په کار دی او مونږ لره داسی کار کول نه ښائی چه د هغه لامله (له وجی) د الله تعالیٰ د قهر او د خپګان مورد وګرځو العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ١٠

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسی ته ذکر نصیحت (قرآن)

تفسیر: یعنی قرآن که له (ذکر) څخنی (ذاکر) مراد وی نو هغه پخپله رسول دی.

رَّسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ

رسول (چه محمد) دی لولی په تاسی باندی آیتونه د الله چه ښکاره ظاهر کوونکی دی (د احکامو)

تفسیر: یعنی ښکاره نښی او آیات چه په هغو کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اوروِلی شوی دی.

لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ

دپاره د دی چه وباسی (الله) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی دی ښه عملونه له ظلمتونو تیارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (رڼړا) (د علم او ایمان) ته

تفسیر: یعنی د کفر او د جهل له ظلمت او تیارو څخنی ایستلی د ایمان او د عمل رڼا (رڼړا) ته مو لار ښوولی ده

وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾

او هغه چه ایمان راوړی په الله باندی او وکړی ښه (عمل) نو داخل به کړی (الله) ده لره په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د ماڼیو ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به اوسیدونکی وی دوی په هغو کښی ابدی همیشه په تحقیق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزی

تفسیر: او له جنت څخه زیات ښه رزق ـ خواړه او روزی چیری موندل کیږی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ؕ

الله هغه (ذات) دی چه پیدا کړی دی اوه آسمانونه او (پیدا کړی دی) له ځمکی څخه هم په مثل د دی (اوه آسمانونه اوه ځمکی)

تفسیر: یعنی اوه ځمکی هم پیدا کړی دی لکه چه د (ترمذی) او نورو په احادیثو کښی راغلی دی. په دوی کښی احتمال شته چه په سترګو سره وکتل شی ـ او احتمال لری چه په نظر کښی رانشی خو خلق هغه د ستوری (کواکب) په نامه پیژنی لکه مریخ غوندی چه د هغه په نسبت د اوسنو پوهانو او حکماؤ داسی ګمان دی چه په هغه کښی غرونه او سیندونه ودانی او نور ژوندی شیان شته پاتی شوه دا خبره چه په حدیث کښی د دی ځمکی شتوالی د دی ځمکی لاندی وارد شوی دی ښائی هغه د هغو د ځینو حالاتو او اعتباراتو په نسبت وی او په ځینو حالاتو کښی کیدی شی چه هغه ځمکی له دی ځمکی څخه پاس ورشی هر څه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه هغه اثر چه په کښی «آدم کآدمکم» او نور راغلی دی د هغه د شرحی موقع نشته په (روح المعانی) کښی په دی باندی پوره خبری شوی دی او د حضرت مولانا محمد قاسم رحمة الله علیه په ځینو رسالو کښی د هغه په شاؤ خوا کښی ښی خبری او ښرګند (ښکاره) ونی شته او د هغه هر لوری ښه ښکاره شوی دی. کیږی چه له اوه ځمکو څخه د دنیا اوه براعظم مراد وی «برهان الدین کشککی»)

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږی امر حکم (د الله) په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکو) کښی

تفسیر: یعنی د عالم د انتظام او تدبیر لاره د الله تعالیٰ تکوینیه او تشریعیه احکام په آسمانونو او ځمکه کښی راښکته کیږی.

لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ع ﴿۱۲﴾

(پوهوی مو) تر څو چه وپوهیږئ تاسی چه بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی دغه جریان د احکام ئی دی په ځمکه او آسمان کښی) او (پوه شئ!) بیشکه چه الله په تحقیق احاطه فرمائلی رسیدلی دی هر شی ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنی د آسمان او د ځمکی د پیدا کولو او د هغو د انتظامی احکامو له جاری کولو څخه دا مقصود دی چه د الله تعالیٰ د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشی دا خبره د «ابن قیم رحمة الله علیه» له لوری په (بدائع الفوائد) کښی څرګنده (ښکاره) شوی ده. نور صفات په هم دی دوو صفتونو سره څه نه څه تعلق لری د صوفیه ؤ د دی مشهور حدیث مضمون چه «**کنت کنزاً مخفیا فاحببت ان اعرف**» دی اګر که د محدثینو په نزد صحیح نه دی خو ښائی چه هغه مضمون د دی آیت له مضمون څخه مستفاد شوی وی والله تعالیٰ اعلم.

تمت سورة الطلاق ولله الحمد والمنة

سورة التحریم مدنیة وهی اثنتا عشرة آیة وفیها رکوعان

رقمها (٦٦) تسلسلها حسب النزول (١٠٧)

نزلت بعد سورة الحجرات

د «التحریم» سورت مدنی دی (١٢) ایتونه او (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٦) او په نزول کښی (١٠٧)

سورت دی وروسته د «الحجرات» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د (الاحزاب) د سورت په تفاسیرو کښی تیر شوی دی کله چه الله تعالیٰ مسلمانانو ته بری او فتوحات وبښل او ګرد (تول) مسلمانان سره ښه اسوده شول نو د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو ته هم دا خیال پیدا شو چه مونږ به ولی په خوشالی سره ژوندون نه کوو؟ نو ځکه دوی تولو سره لاس یو کړ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حضوره ځنی خپلی نفقی وغوښتلی په صحیح مسلم کښی یو حدیث دی « **هن حولی یسألننی النفقة**» او د صحیح بخاری شریف په ابواب المناقب کښی راغلی دی «**وحوله نسوة یکلمنه ویستکثرنه**» دلته حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته ـ او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته په قهر شول او دوی له هسی غوښتنی ځنی منع کړلی ـ نو د دوی لامله (له وجی) نورو مطهراتو ازواجو هم له دی خبری ځنی مخ واړاوه او دا ئی سره غوته کړله چه وروسته له دی نه به مونږ له پیغمبر ځنی داسی یو شی نه غواړو چه له نبی الله صلی الله علیه وسلم سره نه وی.

بیا هم د پیښو تګ داسی راپیښی شوی چه د هغو لامله (له وجی) رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تر یوی میاشتی پوری له خپلو تولو کدو څخنی جلا (جدا) شو او (ایلاء) ئی فرمایله تر څو د تخییر آیت چه په (الاحزاب) کښی تیر شو راغی او دی قصی ته ئی خاتمه ورکړه په دی ضمن او ترڅ کښی څه نوری پیښی هم واقع شوی چه د هغو له سببه د دوی مبارک زړه لږ څه خفه شو رښتیا خبره دا ده هغه مینه او محبت او تعلقات چه مطهراتو ازواجو د حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم سره درلودل (لرل) د هغو اړیکیو (تعلقاتو) او علائقو لامله (له وجی) د هغو په منځ کښی یو شان قدرتی او فطری کشمکش پیدا شوی و. هره یوه به په هم دی تمنا او ارمان وه چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاته توجه او مینه خپل ځان ته ورکش کړی او خپل ځان د دوی د زیاتی توجه او مینی مرکز وګرځوی او د دواړو د دارینو له برکاتو او فیوضاتو څخنی ګتوری او متمتعی شی نارینه ته دا موقع د تحمل ـ تدبر خوش اخلاقی ډیره نازکه موقع او مرحله وی خو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ثابت قدمی او استقامت په دی نازک فرصت کښی هم همغسی غیر متزلزل ثابت او تحسین او د ستایلو وړ (لائق) ښکاره شو چه د هغه هیله (امید) او توقع د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسعود وجود او ښه سیرت څخنی کیده ـ د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم هسی عادت ؤ چه وروسته له مازدیګره د خپلو تولو مطهراتو ازواجو کره د څو لحظو او شیبو له مخی ته ـ یوه ورځ حضرت صلی الله علیه وسلم د خپلی ښځی حضرت ام‌المؤمنین بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها په کور کښی لږ شانی دیل وفرمایه ـ وروسته دا ښکاره شوه چه دوی هلته د هغه عسل شات ګبینه څخه لږ څه خوړلی ؤ چه د دوی په مخ کښی ور وړاندی کړی شوی وه دا د شاتو او د ګبینو د خوړلو دیل او وقفه په هره ورځ پرله پسی پیښیده. تر څو چه حضرت ام المؤمنین بی‌بی عائشة الصدیقة او حضرت ام‌المؤمنین بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها سره ملګری وی او داسی تدبیر ئی سره جوړ کړو چه د هغی لامله (له وجی) نه یواځی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښلو د هغی کره پری ښود بلکه حضرت بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی وفرمایل چه «ما د زینب کره د شاتو شربت څښلی و. اوس قسم خورم چه وروسته له دی نه ئی نه څښم!» کله چی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تیره شوی وه که له دی خبری څخه حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها خبره شی نو هرومرو (خامخا) خپه کیږی. نو حضرت صلی الله علیه وسلم بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی دا هم فرمایلی ؤ چه «له دی خبری هیچا ته څه ونه وائی» هم داسی یوه خبره د ام‌المؤمنین حضرت بی‌بی ماریة القبطیة رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت هم پیښه شوی وه. ماریة القبطیة هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماندینه (بی بی) وه چه د دی له ګیدی څخه د دوی ځوی سیدنا ابراهیم رضی الله تعالیٰ عنه ځیږیدلی ؤ چه حضرت نبوی د نورو ازواجو د خوښی دپاره قسم خوړلی ؤ چه «پس له دی نه به د هغی کره نه ځم» او دا خبره نشی. خو حضرت بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها له دی خبری څخه په پته حضرت عائشی رضی الله تعالیٰ عنها ته خبر ورکړ او دا ئی هم ورته وویل چه پته ئی وساتی. دلته د الله تعالیٰ له لوری

دا خبری څمونږ پیغمبر ته ورښکاره شوی نو حضرت صلی الله علیه وسلم حضرت بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ته وفرمایل چه «ولی دی له دی خبری څخنی نوری خبر کری دی؟ چه په تینګه سره می درته ویلی ؤ چه پته ئی وساته» نو هغوی په تعجب سره وویل «تاسی ته دا خبر چا درکری دی؟ ښائی چه د هغی خیال د عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په لوری تللی وی نو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «الله تعالیٰ ماته له دی خبری څخنی خبر راکری دی» د هم دی پیښی په لړ کښی دا ایتونه راښکته شوی دی

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

ای نبی (ای څما پیغمبره!) ولی حراموی ته هغه چه حلال کړی دی الله تاته غواړی ته (په دی حرامولو سره) خوښی د ښځو خپلو

تفسیر: د حلال شی په ځان باندی د حرامولو مقصد داسی دی چه د هغه شی په نسبت چه د عقیدی له مخی حلال او مباح ګڼی هسی عهد او پیمان وکری چه وروسته له دی نه به ئی نه استعمالوم. که داسی کول د کوم صحیح مصلحت پر بناء وی نو شرعاً جائز دی. مګر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د رفیع شان سره دا وړ (لائق) او مناسب نه ؤ چه د ځینو ازواجو د خوښی دپاره داسی یوه (اسوه) قائمه کری چه وروسته له دی نه به د هغه د امت دپاره د تکلیف سبب وګرځی نو ځکه الله تعالیٰ خپل رسول ئی متنبه وفرمایه چه ازواجو سره بیشکه خوش اخلاقی کول او په مینی او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی مګر نه په دی اندازه او میچ چه یو حلال شی پر ځان باندی حرام کری او خامخا ځان په رېړ (تکلیف) کښی واچوی.

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ①

او الله ښښونکی دی (ستا قسم لره) ډیر رحم والا دی (چه مقرر کړی دی کفارت د قسم)

تفسیر: چه ګناه ښښی او له تاسی څخنی کومه ګناه هم نه ده شوی ـ یوائځی پخپلی درجی کښی یو خلاف اولیٰ خبره دی له خولی څخه وتلی وی.

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ②

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسی لره حلالوالی د قسمونو ستاسی (په کفارت سره) او الله مولیٰ دوست مددگار ستاسی دی او هم دغه (الله) ښه عالم دانا دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: یعنی هغه مالک الملک اعلیٰ شانه واعظم برهانه د خپل علم او حکمت له مخی تاسی ته مناسب احکام او هدایات درلیږلی دی چه له هغو څخه دا دی که کوم سړی په یوه نامناسب شی باندی قسم وخوری نو کفاره دی ورکړی او خپل قسم دی حلال کړی چه د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کښی راغلی دی حضرت شاه صاحب لیکی اوس که څوک د خپل مال په نسبت داسی ووائی چه دا په ما باندی حرام دی نو ئی قسم شی کله چه کفاره ئی ورکړی بیا به له هغه څخی گټه (فائده) اخیستی شی خواړه که جامی او زیورات (**هذا ما علیه نحن الحنفیة**)

وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾

کله چه پټ راز ووایه نبی پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چه تحریم د عسلو یا د ماریی یا د زینبی ؤ) نو کله چه خبر ورکړ هغی (حفصی) په دی (خبری) سره (عائشی ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبی پیغمبر) باندی نو ور وپیژندله (نبی حفصی ته) له ځینو هغو (خبرو) سره وویل دی (حفصی) چه چا خبر کړئ ته په دی باندی وویل (نبی) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دی سورت په شروع تاسی د شاتو او د ماریی قبطیی قصی ولوستلی په آیت کښی دا راښوولی شوی چه بنده د یوی خبری به هغومره پتو ساتلو کښی چه کوشش وکړی نو کله چه الله تعالیٰ د هغی ښکاره کول وغواړی نو هیڅ کله هغه پته نه پاتی کیږی او هم د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دی څخه لا ښه ثابتیږی چه په هغو چارو کښی چه د دوی د طبیعت په خلاف پیښیدی تر کومی اندازی پوری تساهل او اغماض فرمایه او څرنگه ئی د عفوی او د کرم له لاری ځنی خبرو ته کتل گواکی د شکایت په وقت

کښې ئې پوره الزام نه ورکاوه په (موضح القران) کښې راغلي دي چه «ځينې وائي د هغه حرم (ماريې قبطيې رضى الله تعالىٰ عنها) موقوفولو خبر حضرت پيغمبر حضرت بي‌بي حفصې رضى الله تعالىٰ عنها ته په پټه سره وويل او وئې فرمايل چه هغه دې هيچاته ونه وائي او له هغې سره ئې څه نورې خبرې هم هغوی ته ويلي وې حضرت بي‌بي حفصې رضى الله تعالىٰ عنها د هغو ګردو (ټولو) خبرو حال احوال حضرت بي‌بي عائشې صديقې رضى الله تعالىٰ عنها ته ووايه ځکه چه په دې ګردو (ټولو) خبرو کښې د دوی دواړو مطلب ؤ بيا د وحې په وسيله سره ئې دا خبره معلومه کړه او حضرت بي‌بي حفصة رضى الله تعالىٰ عنها ئې د حرم په خبره باندې ملزمه وپيژندله او د بلې خبرې ذکر ئې ونه فرمايه. هغه بله خبره څه وه؟ ښائي چه هغه بله خبره به دا وی چه ستا پلار حضرة الناطق بالصواب عمر بن الخطاب رضى الله تعالىٰ عنه د عائشې له پلار **(افضل الصحابة واولهم بالتحقيق حضرة ابوبكر الصديق رضى الله تعالىٰ عنه)** څخه وروسته به خلافت غوره کيږي الغيب عندالله هغه خبرې چه د الله او د هغه رسول له لورې په تال اچولې شوې وې او نه وې ويلې شوې نو مونږ به په هغه باندې څه پوهيږو؟ ښائي چه هغه ئې د دې لامله (له وجې) نه وې څرګندې (ښکاره) کړې چه پخوا له وقته په هغه باندې خبرې اترې او جرګې ونه کړلې شي او پر خلقو باندې بد اثر ونه لويږي. دا د خلافت مضمون په ځينو ضعيفو روايتونو کښې راغلي دي چه هغه د اهل التشيع د ځينو علماؤ له لورې هم منلې شوې دی.

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بي‌بيانو) الله ته (قبوله به شی) نو په تحقيق کاږه شوی دی زړونه د تاسې دواړو

تفسير: دا خطاب بي‌بي عائشې رضى الله تعالىٰ عنها او بي‌بي حفصې رضى الله تعالىٰ عنها ته دی که تاسې توبه وباسې نو بيشکه د توبې ايستلو موقع ده ځکه چه ستاسې زړونه د اعتدال له لارې څنې کاږه شوی دی نو ښائی چه بيا هسې د بی اعتدالی په لورې لاړې نشئ او د بی اعتدالی څنې ځانونه وژغورې (وساتې).

وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ۝٤

او که مرستې (مدد) وکړئ تاسې دواړه يوه له بلې سره (په ضرر د دغه نبی باندې) نو بيشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبی) او جبريل او صالح د

مؤمنانو (ئی هم مددګاران دی) او ملائکی (ئی هم) وروسته له دغه (مددګاری نه) مددګارانی دی.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کښی ځینی اوقات ځینی خبری ړومبی ډیری معمولی او وړوکی په نظر راځی خو که لږ څه عنان او ملونه ئی سسته پری ښوده شی نو په پای (آخر) کښی هغه ډیر یو ویروونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوی په تیره بیا ښځه که کومی لوئ کورنی ته منسوبه وی نو هغه طبعاً پخپل پلار ـ ورور ـ خپلوانو او کورنی باندی نازیږی نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه وګوری، که تاسی دا راز (قسم) مرستی (مدد) ملګرتیا او ښوونی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه له هغه شخه پیغمبر ته هیڅ یو ضرر نه رسیږی ولی چه الله تعالیٰ ـ پرښتی او نیک بخت ایمان لرونکی درجه په درجه چه د چا مرستی (مددګار) او رفیقان او مددګاران وی نو د هغه په مقابل کښی د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږی هو! یواځی له هسی چارو ځنی تاسی ته نقصان در پیښیږی.
تنبیه: ځینو اسلافو د صالح المؤمنین په تفسیر کښی د حضرت ابوبکر او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنهما نوموړنه اخیستی دی. چه ښائی دا د بی‌بی عائشی او بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنهما په مناسبت وی والله اعلم

عَسٰی رَبُّهٗۤ اِنۡ طَلَّقَكُنَّ اَنۡ يُّبۡدِلَهٗۤ اَزۡوَاجًا خَيۡرًا مِّنۡكُنَّ مُسۡلِمٰتٍ مُّؤۡمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبۡكَارًا ۝٥

نژدی دی (او قادر دی) رب د دغه (نبی) که چیری طلاق درکړی تاسی تولو ته په دی چه بدل ورکړی ده لره نوری ښځی بهتری له تاسی شخه (په سیرت او صورت کښی) حکم منونکی مؤمنانی لمونځ کوونکی توبه ایستونکی عبادت کوونکی روژه نیوونکی هجرت کوونکی کونډی او پیغلی.

تفسیر: یعنی داسی وسوسو ته پخپلو زړونو کښی لاری مه ورکوئ! چه نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وی او له مونږ ځنی ښائسته او ښکلی ښځی چیری پیدا کیږی نو ځکه دوی مجبور دی چه ځمونږ ګردی (تولی) ویناوی واوری. په یاد ئی ولرئ که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو له تاسی ځنی بهتری ښځی هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شی. ولی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یوه شی لږوالی نشته
تنبیه: د ثیباتو (کونډو) ذکر د دی لامله (له وجی) دلته راغلی دی چه کونډی د ځینو حیثیتونو لامله (له وجی) نارینه ؤ ته د ابکارو (پیغلو) په مقابل کښی مرجحی وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وساتئ تاسی ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چه خس اور لګونی بالنړ د هغه سړی او تیږی (ګټی) دی

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دی چه د خپلو ملګرو او کور کهول والو په دینداری او مسلمانی کښی هم توجه ولری او د هغوی په سمون او لار ښوونه کښی زیار (کوشش) وباسی په پوهولو ـ ویرولو ـ پاللو ـ روزلو ـ مینه ـ محبت ـ وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړی چه هغی ته د دیانت چاری ور وښیی که سره له دی هم هغوی په لاره باندی برابر نه شی ـ نو د هغوی کمبختی او د ده بی قصوری پیژندلی شی د ﴿ وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ ﴾ تفسیر د(الٓمٓ) په (جزو) ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکوت شی!

عَلَيۡهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ

په دی اور باندی مقرری دی پرښتی کلکی زوړنی قوتناکی زبردستی

تفسیر: یعنی دغه پرښتی پر مجرمانو باندی زړه سوی او رحم نه کوی او نه ئی پری بړدی او نه د هغه د زبردست نیولو ځنی هیڅوک ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه تری تښتیدلی شی.

لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ۞

نه کوی نافرمانی دغه (پرښتی) له الله د هغه څه چه امر ئی کړی دی دوی ته او کوی دوی هغه کار چه پری ماموری وی (من جانب الله).

تفسیر: یعنی نه د الله تعالیٰ له حکمونو ځنی خلاف تګ کوی او نه د هغو د احکامو په تعمیل کښی او په ځای راوړلو کښی څه ډیل او سستی کوی. او نه د حکم په امتثال کم قوته او عاجزانی دی. او په قیامت کښی ویلی کیږی دغو منکرانو ته داسی چه:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَعْتَذِرُوا۟ ٱلْيَوْمَ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ⑦

اى هغو كسانو چه كافران منكران شوى يئ يعنى اى كافرانو عذر مه كوئ تاسى نن ورځ (ځكه چه نه قبليږى) بيشكه هم دا خبره ده چه بدل جزاء به دركړ شى تاسى ته د هغه څه عمل چه وئ تاسى چه كول به مو (په دنيا كښى)

تفسير يعنى د قيامت په ورځ كښى كله چه د جهنم عذاب په مخ كښى شته نو هلته به منكرانو ته ويلى كيږى چه اوس پلمى (تدبيرونه) او بهانى مه راښيى ځكه چه نن به هيڅ يوه پلمه (تدبير) او بهانه نه چليږى بلكه هر څه چه مو كړى دى هغه سزا به تاسى ته پوره دركوله كيږى او ځمونږ له لورى په تاسى باندى هيڅ يو ظلم او زيادت نه كيږى دا گرد (تول) ستاسى عملونه دى چه د عذاب په بنى (شكلونو) تاسى ته په نظر درځى.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ تُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا ۚ

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو!) توبه وباسئ تاسى الله ته توبه خالصه رښتيا د زړه له كومى

تفسير: د زړه له كومى خالصه توبه دا ده چه په زړه كښى بيا گناه يو خيال هم تير نشى كه وروسته له توبى څخه بيا هم د ده په زړه كښى د همغو چتى (بيكاره) او خرابو چارو چرتونه (خيالونه) او فكرونو ته انديښنه وگرځيده نو وپوهيږى چه د هغه په توبه كښى څه نقص او كسر شته او د گناه بنياد ئى لا له بيخه نه دى وتلى.

رزقنا الله من التوبة النصوح حظا وافرا بفضلك و كرمك إنك علىٰ كل شئ قدير.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى
مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يَوْمَ لَا يُخْزِى ٱللَّهُ ٱلنَّبِىَّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ ۖ

اميد دى چه رب ستاسى وبه رژوى له تاسى څخنى گناهونه ستاسى او داخل به كړى تاسى هغو جنتونو ته چه بهيږى له لاندى د (ونو او مانيو د) هغو (څلور قسمه) ويالى (دا ننويستل ستاسى دى جنت ته) په هغه ورځ كښى چه وبه نه

شرموی الله نبی او هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی له هغه سره

تفسیر: یعنی د نبی مقام خو دیر لوړ (اوچت) دی د هغوی ملگرو ته هم ذلت نه ورپیښیږی بلکه په خورا (دیر) اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو (اوچتو) مقام کښی ځای مومی او د دیر لوی افتخار او امتیاز خاوندان گرځی.

نُوۡرُهُمۡ يَسۡعٰى بَيۡنَ اَيۡدِيۡهِمۡ وَبِاَيۡمَانِهِمۡ

رڼا (رنړا) د دوی به ځغلی وړاندی د دوی څخه او په ښی خوا د دوی

تفسیر: د دی بیان د (حدید) په سورت کښی په خوا له دی نه تیر شوی دی وگورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر

يَقُوۡلُوۡنَ رَبَّنَاۤ اَتۡمِمۡ لَنَا نُوۡرَنَا وَاغۡفِرۡ لَنَا‌ ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ‏ ﴿۸﴾

وبه وائی دوی ای ربه ځمونږ پوره کړه باقی ولره مونږ لره رڼا (رنړا) ځمونږ او وبښه مونږ لره (گناهونه ځمونږ) بیشکه ته پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی (چه ځینی هم دغه اتمام د نور او مغفرت دی).

تفسیر: یعنی ځمونږ رڼا (رنړا) تر آخر پوری قائمه ولره او مه ئی وژنه! لکه چه د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کښی ولیکل شو چه د هغوی رڼا (رنړا) مړه کیږی او په توره تیاره کښی پاتی کیږی مفسرینو عموماً هم داسی لیکلی دی خو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د (اتمم لنانورنا) د مراد په بیانولو کښی لیکی چه د ایمان رڼا (رنړا) په زړه کښی وی چه زیاته شی نو په ټول بدن کښی خوره شی بیا په غوښه بیا په پوستکی کښی سرایت کوی.،

يٰۤاَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الۡكُفَّارَ وَالۡمُنٰفِقِيۡنَ وَاغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡ‌ ؕ

ای نبی (ای محما پیغمبره) جهاد جنگ کوه له کفارو سره (بالسیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختی کوه پر دوی باندی.

تفسیر: د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پسته رشه (خوی) په دی اندازی سره زیاته وه چه الله تعالیٰ نورو ته د تحمل کولو امر فرمائی او په دوی باندی د سختی کولو امر کوی.

وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٩

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: پرمبی د مؤمنانو د هستوګنی ځای ور وښوود ـ او بیا د هغوی په مقابل کښی د کفارو او د منافقانو د هستوګنی ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّ امْرَاَتَ لُوْطٍ ؕ
كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ
يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ۝١٠
وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ ۘ

بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه کافران منکران شوی دی ښځه د نوح او ښځه د لوط چه وی دا (دواړه ښځی تر نکاح) لاندی د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ بیا خیانت وکړ (دی دواړو ښځو له دغو دواړو (صالحانو میړو (خاوندانو) خپلو سره) نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی او وویل شو ننوځئ تاسی دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو) او بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی ښځه د فرعون

تفسیر: یعنی حضرت نوح او حضرت لوط علیهماالسلام د الله څنګه نیک بندګان ؤ مګر د دواړو په کورونو کښی د هغوی ښځی منافقانی وی چه په ښکاره ډول (طریقه) به ئی هغو سره تعلقات لرل خو په پته به له کافرانو سره ملی وی. نو بیا څنګه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالیٰ له لوری په دوزخ کښی وغورځول شول او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله او نه ئی له عذابه وژغورل (وسائل) پرته (علاوه) له دی څخه د فرعون ښځه بی‌بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها بنت مزاحم چه یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه او د هغی میړه (خاوند) د الله تعالیٰ لوی یاغی ؤ هغی نیکی ښځی خپل میړه (خاوند) له عذابه

ونه شو ژغورلی (ساتلی). او نه د میره (خاوند) د شرارت او بغاوت په جرم هغی ښځی ته کوم آخروی رنځ ور ورسید. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی خپل ایمان درست کړئ! چه نه میره (خاوند) او نه مو ښځی او نه مو نور ژغورلی (بچ کولی) شی او دا قانون ئی په عام دول (طریقه) گردو (تولو) ته وارواوه.» داسی دی توهم ونه کړ شی چه (معاذ الله) دا ئی د حضرت ښځو ته ویلی دی هغوی ته خو ئی هغه فرمایلی دی چه د النور په سورت کښی راغلی دی. ﴿وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ﴾ او که په فرض محال سره داسی توهم وکړی شی نو د فرعون د ښځی مثال له چا سره ونښلاوه شی؟ «**لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم**»

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چه وویل دی ای ربه ځما جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت کښی

تفسیر: یعنی خپل قرب دی را عنایت کړه! او په جنت کښی راته یوه مانی ودانه کړه!.

وَنَجِّنِيْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖ وَنَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١١﴾

او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له عذاب د فرعون څخه او له عملی د ده څخه او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منګولو څخه می وژغوره (وساته)! او د هغه له ظلم ځنی راته نجات وبښه دوی حضرت موسیٰ علیه السلام پاللی ؤ او د دوی له مرستیانو (ملګرو) ځنی ؤ وائی کله چه فرعون ته دا حال ورڅرګند شو نو دایئ په څلورو موړو کښی وتاړه او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی ور ورسولی په هم دی حال کښی د الله تعالیٰ له لوری هغه ته د جنت ځای ور وښوول شو چه د هغه لامله (له وجی) په هغی باندی هغه ګرد (تول) ربړونه (تکلیفونه) او سختیاوی ور اسانی شوی په پای (آخر) کښی فرعون هغه سیاستاً ووژله او دی د شهادت کندول په سر واړاوه او د حقیقی مالک الملکوت اجل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه مخی ته ورسیده په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دی د کامل توب اعلان فرمایلی او حضرت بی‌بی مریم سره ئی د هغه شتوالی ذکر کړی دی په زرهاؤ رحمتونه دی وی د دوی په پاک روح باندی.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثل بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چه ساتلی و ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه)

تفیسر: یعنی له حلال او له حرام له ګردو (تولو) څخه ئی محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګریوان د هغی) کښی له روح خپل څخه

تفسیر: یعنی د پرښتی په وسیله ئی یو روح ورو پوکله. حضرت جبریل علیه السلام د دی د کمیسه په ګریوان کښی پوکلی و چه د هغه په نتیجه کښی د حمل استقرار وشو او حضرت مسیح علیه السلام پیدا شو.

تنبیه: د نفخی نسبت ئی د ځان په لوری ځکه وفرمایه چه حقیقی خالق او علی الاطلاق مؤثر همغه دی ځکه چه د هری ښځی په رحم کښی هر یو وړوکی چه جوړیږی د هغه اصلی جوړونکی او پیدا کوونکی پرته (علاوه) له دی خالق څخه څوک دی. ځینو محققینو دلته د (فرج) معنی د ګریوان یا څاک (چاک ګریبان) اخیستی ده نو په دی تقدیر سره ﴿ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ﴾ معنی به داسی وی چه د هیچا لاس ئی خپل ګریوان ته نه دی پری ایښی او دا به نهایت بلیغه کنایه د دی له عصمت او عفت څخه وی لکه ځمونږ د پښتنو په محاورو کښی وایه شی چه هغه ښځه ډیره سپین لمنی ده ! په عربو کښی داسی وائی «**نقی الجیب طاهر الذیل**» توله دی ځنی عفیف النفس مراد اخلی او د جامی لمن او یا څاک مراد نه وی نو په دی تقدیر سره به ﴿ فَنَفَخْنَا فِيهِ ﴾ کښی ضمیر د (فرج) په لوری د هغه د لغوی معنی په اعتبار سره راجع کیږی والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ

او تصدیق باور کړی و هغی په خبرو د رب خپل باندی او په کتابونو د ده

تفسیر: د رب خبری هغه وی چه د پرښتو په ژبو سره د آل عمران په سورت کښی بیان شوی دی ﴿ وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ ﴾ الآیة ـ او له کتابونو ځنی به عام سماویه کتابونه مراد اخلی او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتۡ مِنَ ٱلۡقَٰنِتِينَ ۝١٢

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو څخه.

تفسیر: یعنی د کاملینو نارینه ؤ په شان په بندګی او طاعت کښی تینګه او ثابت قدمه وه باقی داسی وبوله چه د قانتینو له کورنی څخه وه.

«تمت سورة التحریم ولله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة»

سورة الملك مكية وهى ثلثون آية وفيها ركوعان رقمها (٦٧) تسلسلهاحسب النزول (٧٧) نزلت بعد سورة الطور

د الملک سورت مکی دی (٣٠) آیته دوه رکوع لری په تلاوت کښې (٦٧) او په نزول کښې (٧٧) سورت دی

وروسته د «الطور» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبٰرَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرُ ۝١

ډير برکت کوی هغه (الله) چه په لاس (بلاکيف) د ده کښې دی ملک سلطنت او هم دغه (الله) پر هر څيز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسير: يعنی لوی برکتناک او خورا (ډير) ثابت دی په دوام هغه الله تعالیٰ چه ګرد (تول) ملک د ده دی او يواځی په هر شی کښې د هغه واک او اختيار دی او حکم ئی پر هر څيز او هر ځای باندی چليږی.

الَّذِيْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا

هغه (الله) چه پيدا کړی ئی دی مرګ او ژوندون لپاره د دی چه وازموئی تاسی چه کوم يو له تاسی ډير ښه دی د عمل له مخی (چه درکړی تاسو ته جزاء د اعمالو)

تفسير: يعنی د مريني او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړی ده. مونږ او تاسی ړومبی هيڅ نه وو هم هغه مرګ او مرينه وګڼی بيا پيدا شو وروسته له هغه مرينه او مرګ پر مونږ راځی بيا مو له هغی مريني او مرګ څخه ژوندی راپاځوی لکه چه د(البقرة) په دريمی رکوع ۲۸ آيت ځمونږ د دغه تفسير کښې راغلی دی ﴿وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ د مريني او د ژوندون دا ګردی (تولی) سلسلی د دی دپاره دی چه ستاسی د چارو کتنه او ازموينه وکړه شی چه کوم يو خراب کار کوی؟ او کوم يو ښه کوی په ړومبنی ژوندون کښې ازموينه کيږی او په دوهم ژوندون کښې د هغه نتيجه فوراً درښوله کيږی. فرض ئی کړی. که ړومبی

ژوندون نه وی نو چا به عمل کاوه. که موت نه راتلی نو خلق به له مبدا او منتهیٰ ځنی غافل او بی فکره پاتی کیدل او هیڅ به نه پسی ګرځیدل که بیا ژوندون نه وی نو د ښو او بدو چارو بدل به چیری ورکاوه کیده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝٢

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی دی ډیر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی داسی زبردست دی چه د هغه له نیولو ځنی هیڅوک ځان نشی بچ کولی او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښوونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی اووه آسمانونه طبقی طبقی لاندی باندی

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه د یوه آسمان په سر باندی بل آسمان او د هغه د پاسه دریم آسمان او هم داسی یو پر بل باندی اووه آسمانونه سره لاندی باندی طبقی دی چه له یوه آسمانه تر بل آسمان پوری د پنځو سوو کلونو مسافه ده. د دی خبری تصریح په نصوصو کښی نه ده شوی دا شینتوب (شینوالی) چه ځمونږ په نظر راځی هم دغه آسمان دی؟ کیږی چه اووم آسمان له دی څخه پاس وی او دا شین والی د آسمان د چت رنګ وی.

مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ

وبه نه وینی ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمٰن کښی هیڅ تفاوت خلل عیب فرق

تفسیر: یعنی قدرت پخپل انتظام او کاریګری کښی هچیری هیڅ فرق نه دی ایښی په هر شی کښی له انسان ځنی اخیستی تر حیواناتو ـ نباتاتو ـ جماداتو ـ عناصرو ـ علوی او سفلی ـ اجرامو او اوو آسمانونو ـ ستوریو ـ او نورو پوری یو شانی د هغه قدرت او کاریګری ښکاری ـ هسی نه دی چه ځینی شیان ئی په حکمت او بصیرت سره او ځینی ئی هم داسی چتی (فضول) او بیکاره او بی اصوله پیدا کړی وی (العیاذ بالله) که چیری چاته هسی کوم شی په نظر ورشی نو ودی پوهیږی چه د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کښی څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ③

بیا واړوه (خپلې) سترګې چه آیا وینې ته (پکښې) څه چاود خیروالی نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد (ټول) کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلې شوې دی او یو لړ ئې له بل لړ سره داسې نښتې دی چه هیچرې څه چاود ـ فرق ـ تفاوت سورې ـ خلل ـ نقصان عیب او څه تنقید پکښې نشته. او نه د هغه په کاریګرې کښې څه اهمال او اختلال موندل کیږې هر شی همغسې دی لکه چه ښائي. که دا آیتونه د آسمان په نسبت وی نو مطلب به ئې داسې وی چه ای اوریدونکیه (مخاطبه) پاس آسمان ته وګوره چه په کوم ځای کښې ئې څه لاندې باندې درز چاود خیروالی او نقصان موندل کیږی؟ بلکه یو صاف ـ هوار ـ متصل ـ مربوط او منظم شی په نظر راځی چه سره د تیریدلو د دومره زمانو او د او د ازمنو د تطاولو تر نن پورې هیڅ یو فرق او تفاوت نه پکښې لیده کیږی.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ④

بیا وګرځوه سترګې خپلې (آسمان ته ای کتونکیه!) دوه دوه ځلې بیرته به راو ګرځې پاتې سترګې (ستا) بیرته ګرځیدونکې او دغه (سترګې به وی) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دی چه په یوه نیمه کتنه کښې سترګې تیروځی نو ځکه په پوره کوشش سره څو څو ځلې وګوره! چه آیا په کوم ځای کښې کوم چاود ـ کندو ـ خیروالی او رخنه شته؟ ښه غور ـ فکر او دقت وکړه او بیا کتنه پرې وکړه چه د قدرت په انتظام کښې څو چیرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟. په یاد ئې ولرئ! چه ستاسې سترګې له ډیرو کتلو څخنې ستړې ستومانیږی او ذلیلې ـ درمانده خړې پړې به بیرته راګرځی خو د الله تعالیٰ په کاریګرې کښې او مصنوعاتو او انتظاماتو به هیڅ عیب او قصور نه شی! ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښائسته کړې دی مونږ دا آسمان (له ټولو آسمانونو څخه) ډیر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره

تفسیر: یعنی د آسمان په لوری وگورئ چه د شپی له مخی د ستوریو اشعه پلوشی ـ ځلیدل او سینگار په څه رونق او شان سره بریښی ـ دا د قدرت هسی رڼاگانی او ډیوی دی چه د نړی (دنیا) ډیری گڼتی په هغو پوری تړلی دی.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او گرځولی دی مونږ دغه (ډیوی ستوری) ویشتونکی شیطانانو لره

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او په نورو ځایونو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ﴿۵﴾

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډیر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی په شهابو سره ویشتل کیږی او په آخرت کښی دوی لره د دوزخ اور تیار دی!.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۶﴾

او شته دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عذاب د جهنم دوزخ او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی د کافرانو د هستوگنی ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کښی دی.

اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِىَ تَفُوْرُ ﴿۷﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ؕ

کله چه وغورځولی شی (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کښی وابه وری دوی دغه (دوزخ لره) آواز لوی بد او هغه به خوټیږی. نژدی به وی (دا دوزخ)

چه توتی توتی شی له جهته د قهره (غضبه پر کفارو باندی).

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی به د دوزخ غږ ډیر بد او ویروونکی وی ـ او په بی انتها خوټیدلو او اشتعال سره به هسی راښکاری لکه چه له ډیری غصی او قهر پوری راؤړی چه اوس به سم د لاسه توتی توتی الوځی (اعاذناالله منها بلطفه وکرمه).

كُلَّمَآ أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝٨

هر کله چه وغورځوله شي پکښی یوه ډله (د منکرانو) پوښتنه به وکړی (توبیخاً) له هغوی نه خازنانی د دوزخ (داسی چه) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دا پوښتنی به د زیاتو ذلیلولو ـ محجوبولو او خړولو دپاره وی چه تاسی په دی مصیبت کښی ککړ شوی یئ آیا پخوا له دی څخه چا نه وی خبر کړی؟ او نه ئی متنبه کړی او ویرولی وی؟ چه په دی لاره باندی مه ځی،! که نه سم به په دوزخ کښی لویږئ چه هلته به داسی سخت سخت عذابونه وی!.

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ۝٩

نو وبه وائی (منکران داسی چه) هو! په تحقیق راغلی ؤ مونږ ته ویروونکی (پیغمبر) نو دروغجن وباله مونږ دی او وویل مونږ (هغوی ته چه) نه دی رالیږلی الله هیڅ شی نه یئ تاسی مګر په ګمراهی لویه کښی

تفسیر: یعنی خجل او نادم شوی په ډیر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوی چه بیشکه ویروونکی پیغمبر مونږ ته راغلی و ـ مګر مونږ د هغوی خبری ونه منلی او دوی به مو تل دروغجنول او ورته ویل به مو چه تاسی غلطی خبری کوی ـ نه د الله تعالیٰ له لوری رالیږلی شوی یی ـ او نه پر تاسی باندی وحی راځی بلکه تاسی د عقل او پوه له لاری څخه لری تللی یئ او په سخته ګمراهی کښی لویدلی یئ. یا دا خطاب د ملائکو دی کافرانو ته یعنی په جواب د کافرانو کښی وبه وائی ملائکی نه وی تاسی په دنیا کښی مګر په ګمراهی لویه کښی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحٰبِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾

او وبه وائی (منکران) که چیری وی مونږ چه اوریدلی مو (خبری د انبیاؤ په دنیا کښی په سماع القبول سره) یا مو عقل لرلی (په خیر او شر خپل) نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی مونږ په دی نه پوهیدو چه دا ویروونکی به رښتین راووځی ـ که مونږ په هغه وقت کښی د کوم پند ورکوونکی خبری اوریدلی وی ـ او له پوه او عقل څخه مو کار اخیستی وی ـ او د معاملی په حقیقت باندی پوهیدلی وی نو نن به ولی د دوزخیانو په ډله کښی ګډیدو او تاسی ته به د دی پیغور او طعن ورکولو موقع څه رنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحٰبِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾

نو اقرار ئی وکړ (قائل شول) دوی په ګناه خپلی باندی نو (لری کړی دی دوی لره الله له رحمته) لری والی خاوندانو د دوزخ لره

تفسیر: یعنی پخپله دوی اقرار وکړ چه بیشکه مونږ مجرمان یو هسی بی ګناه مونږ په دوزخ کښی نه یو لویدلی خو د دی ناوقته اقرار او اعتراف ځنی هغوی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه وررسیږی او هسی ارشاد به کیږی ﴿فَسُحْقًا لِّأَصْحٰبِ السَّعِيرِ﴾ اوس دی لری او ورک شی او دفعه دی شی دوزخیان» دوی لره د رحمت په شاؤ خوا کښی هیڅ د هستوګنی ځای نه دی پاتی بلکه دوی ته لریوالی دی له مهربانی د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

بیشکه هغه کسان چه ویریږی له رب خپل په غیب سره

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ئی نه دی لیدلی ـ مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندی پوره باور لری او د هغه د عظمت او د جلال له تصوره ریږدی (رپی) او د هغه د عذاب له خیاله لړځیږی. یا د (بالغیب) مطلب دا دی چه د خلقو له مجمع ځنی جلا (جدا) په عزلت او خلوت کښی هم په پټه سره خپل پروردګار یادوی او د هغه له ویری څخه لړځیدونکی ویریدونکی وی.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿۱۲﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ۭ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۳﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډير لوی (چه جنت دی). او که پټوئ تاسی خبره خپله او که ښکاروئ (هغه خبره) بيشکه هغه (الله) عليم ښه دانا دی په پټو خبرو د سينو باندی هم

تفسير: يعني اګر که تاسی هغه نه وينئ ـ مګر هغه تاسی ويني ـ او ستاسی په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کښی وی يا په جلوت کښی پوهيږی بلکه پر هغو تولو شيانو باندی هم خبردار دی چه ستاسی په زړونو کښی ګرځی لنده ئی دا چه سره له دی چه الله تعالیٰ ستاسی له سترګو څخنی پټ او غائب دی خو بيا هم ستاسی په تولو پټو او ښکاره ؤ باندی پوه او خبردار دی او هيڅ شی تری غائب او پټ نه دی.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿۱۴﴾

آيا نه پوهيږی (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چه پيدا کړی ئی دی (زړونه بلکه هر شی ورمعلوم دی) او همغه (الله) دی عليم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسير: يعني ستاسی او ستاسی د افعالو او اقوالو د هر څيز خالق او مختار هم همغه الله تعالیٰ دی کله چه خالق او مختار کوم شی پيدا کوی نو خامخا په هغه باندی پوه او خبردار او پوره عالم هم وی که نه پيدا کول ناممکن دی او داسی امکان نه لری چه يو شی ئی جوړ کړی وی خو پری ونه پوهيږی.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿۱۵﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه پسته تابعداره نو ځئ ګرځئ تاسی په اوږو اطرافو لارو د دی ځمکی او خورئ تاسی له (حلال) رزق د دغه (الله) او خاص دغه (الله) ته بيا ژوندی راپورته کيدل ستاسو دی

(پس له مرګه).

تفسیر: یعنی ځمکه ئی ستاسی په مقابل کښی داسی نرمه ـ پسته ـ ذلیله مسخره او منقاده ګرځولی ده چه هر څه وغواړئ په هغی کښی تصرف کولی شئ او په هغی باندی او د هغی پر **غرونو** باندی ځئ او راځئ ـ او تری خپل خوراک څښاک او نور ضروریات ګټئ مګر دومره په یاد ولرئ هغه څوک خواړه او نور شیان درکوی د همغه په لوری پس له مرګه او بیا ژوندی پاڅیدلو ستاسی بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِی السَّمَآءِ اَنْ یَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِیَ تَمُوْرُ ﴿۱۶﴾

آیا مأمون ډاډه شوی یئ تاسی له هغه (الله) څنی چه په آسمانونو کښی دی (په زعم ستاسی ای منکرانو) چه راپورته به کړی په تاسی باندی ځمکه (او ډوب به مو کړی پکښی) بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړزیږی وخوځیږی

تفسیر: ړومبی ئی انعامات راښوولی ؤ اوس د قهر انتقام او د پوښتنی شان راښیی او ویرول ئی مقصود دی یعنی بیشکه ځمکه تاسی لره تابعه او مسخره شوی ده مګر په یاد ئی ولرئ چه په هغی باندی حکومت د همغه د آسمان د څیښتن (خاوند) دی چه که وغواړی تاسی په ځمکه کښی داسی خښوی چه له چار چاپیره به ځمکه درباندی پورته کوی او په هغه وقت کښی به ځمکه ولړځیږی او تاسی د هغی په هم دا خوزیدلو سره پکښی ډوبیږی نو ځکه سړی لره نه ښائی چه د هغه خالق مختار له دربار څنی بی ویری او بی پروا شی ـ او په شرارت باندی لاس پوری کړی او د هغه په ډیل او معطلی باندی مغرور شی!.

اَمْ اَمِنْتُمْ مَّنْ فِی السَّمَآءِ اَنْ یُّرْسِلَ عَلَیْكُمْ حَاصِبًا ؕ

آیا مأمون ډاډه شوی یئ تاسی له هغه (الله) څنی چه په آسمانونو کښی دی (په زعم ستاسی) له دی نه چه وبه لیږی په تاسی باندی کانی ویشتونکی باد

تفسیر: یعنی په ډیره خوښی سره په ځمکه باندی ځئ راځئ ـ او خواړه او نور ضروریات ځان ته ګټئ خو سره له هغه خپل الله تعالیٰ مه هیروی. که نه هغه الله تعالیٰ په دی باندی قادر دی چه پر تاسی باندی یوه سخته سیلی درولیږی یا د کانو باران درباندی اوروی ـ نو بیا به تاسی څه وکړلی شئ او ستاسی به دا ګرد (تول) ځغلیدل ـ لاندی باندی کیدل په ځای پاتی کیږی.

فَسَتَعۡلَمُوۡنَ كَيۡفَ نَذِيۡرِ ﴿۱۷﴾

نو ژر ده چه پوه به شئ تاسی چه څه رنګه وو ویرول ځما

تفسیر: یعنی له هغه عذابه چه تاسی ویرؤل کیږئ هغه ځومره تباه کوونکی او ویروونکی ؤ؟.

وَلَقَدۡ كَذَّبَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيۡرِ ﴿۱۸﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن کړی ؤ (کفارو خپل انبیاء) چه پخوا له دغو (کفارو د مکی) څخه ؤ نو څه رنګه وو انکار عذاب ځما

تفسیر: یعنی له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چه شوی ده له هغی څخنی عبرت واخلئ! او وګورئ چه د هغوی په حرکاتو باندی هم مونږ انکار کړی ؤ نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

اَوَلَمۡ يَرَوۡا اِلَى الطَّيۡرِ فَوۡقَهُمۡ صٰٓفّٰتٍ وَّيَقۡبِضۡنَ ؕۘؔ مَا يُمۡسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحۡمٰنُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَىۡءٍۢ بَصِيۡرٌ ﴿۱۹﴾

آیا نه ګوری دوی مرغانو ته (په هوا کښی) له پاسه د سرونو د دوی پرانیځی وزرونه او تولوی (وزرونه خپل) نه نیسی نه ساتی دوی په هوا کښی له پریوتو مګر خو رحمٰن (ئی ساتی په رحمت او قدرت خپل) بیشکه هغه (الله) په هر څیز باندی بینا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: ړومبی د آسمان او د ځمکی ذکر شوی ؤ دلته د هغو د منځ د شیانو ذکر دی. یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ چه مرغان د ځمکی او د آسمان په منځ کښی کله خپل وزرونه غوړوی او پرانیځی او خواره ئی کړی څرنګه ورسره الوځی؟ او کله ئی تولوی او سره له دی چه د ثقیل جسم او د درنی بنی او بشری خاوندان او مائل‌الی‌المرکز دی خو بیا هم هغوی لاندی نه رالویږی. او نه د ځمکی جاذبه قوت هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوری راښکلی شی. وښیه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د چا قدرت لاس هسی دی؟ چه هغه ئی په فضاء او تشتیا کښی هسی ساتلی دی؟ بیشکه رحمٰن پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بنی (شکلونه) هسی جوړی کړی دی او په هغویَ کښی ئی داسی یو قوت ایښی دی چه د هغه په وسیله هغوی بی تکلفه په هوا

کښې ځو ځو ګرې الوتلې او ګرځیدلې شي همغه د هر یوه څیز په استعداد باندې ښه پوهیږي او ګرد (تول) مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي ښائي د مرغانو د مثال له بیان کولو څخنې دلته د دې په لوري هم اشاره ده چه الله تعالیٰ په دې باندې هم قادر دی چه له آسمانه عذاب راولیږي او کافران د خپلو شرارتونو له سببه د دې عذاب مستحق او لائق دي. خو څه رنګه چه د الله تعالیٰ رحمت مرغان په هوا کښې ساتي د هغه رحمت له هغوی څخنې عذاب هم همغسې لرې کړی دی.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

آیا څوک دی هغه (ذات) چه هغه لښکر ستاسې شي کومک مرستې (مدد) وکړي له تاسې سره (هیڅوک مو مددګار نشته) بې له رحمٰن نه دي کافران مګر خو په غرور غولیدلو کښې دي

تفسیر: منکران سخت غولیدلي دي که هغوی داسې ګڼي چه د هغوی باطل خدایان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالیٰ له عذابه او له راتلونکې آفت څخنې ژغورلې (بچ کولې) شي؟ ښه وپوهیږئ چه له رحمانه جلا (جدا) شوی هیڅوک به هغوی ته مدد او مرستې (امداد) ونه رسوي!

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ

آیا څوک دی هغه (ذات) چه رزق درکړي تاسې ته که چیرې بند کړي (الله) درڅخه رزق خپل (هیڅوک مو بې له الله رازق نشته)

تفسیر: یعنې که الله تعالیٰ د خوړو سامان او اسباب دربند کړي نو څوک به طاقت ولري چه په تاسې باندې د خوړو ورونه پرانیځي؟

بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

بلکه ننوتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشۍ عناد او تیښته نفرت کښې (له حقه).

تفسیر: یعنی دا خلق پخپلو زړونو کښې پوهیدل چه له الله تعالیٰ ځنی جلا (جدا) پاتی شوی نه د چا د نقصان مخه نیولی شي او نه چاته ګټه (فائده) رسولی شي. مګر یواځې د شرارت او سرکشی لامله (له وجی) کله چه د توحید او اسلام په لوری راوبللی شي نو تور خوری او یاغی کیږی.

اَفَمَنْ يَّمْشِيْ مُكِبًّا عَلٰى وَجْهِهٖٓ اَهْدٰٓى اَمَّنْ يَّمْشِيْ سَوِيًّا عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۲۲﴾

آیا پس هغه څوک چه ځی نسکور په مخ خپل باندی ښه لار موندونکی وی یا هغه څوک چه ځی. برابر سم په لاری سمی باندی.

تفسیر: یعنی د ظاهری کامیابی لاری طی کوی همغه تر اصلی مقصد پوری رسیدی شی چه په سمه لاره باندی د سریو په شان برابر لاړ شی هغه څوک چه په کږه لاره لکه ړانده نسکور ځی نو هغه د مقصود تر منزل پوری نشی رسیدلی دا د یوه موحد او د یوه مشرک مثال دی. په قیامت کښی د دوی دواړو په ورتګ کښی هم داسی فرق لیده کیږی.

قُلْ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۭ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۲۳﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی او درکړی ګرځولی ئی دی تاسی ته غوږونه (دپاره د سماعت اوریدلو د حق) او سترګی (دپاره د بصارت لیدلو د حق) او زړونه (لپاره د بصیرت پیژندلو د حق) ډیر لږ شکر وباسئ تاسی (په دغو ډیرو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د اوریدلو دپاره غوږونه او د لیدلو دپاره سترګی او د پوهیدلو دپاره زړونه راکړی دی تر څو د هغه حقونه ومنو او دا قوتونه په ښه لاره کښی مصروف کړو او د هغه طاعت او فرمان برداری وکړو مګر داسی شکرګزاره سری ډیر لږ دی کافرانو ته وګورئ چه هغوی د دی نعمتونو حق څه رنګه په ځای راوړی؟ او د الله تعالیٰ دا ورکړی شوی قوتونه د هغه الله تعالیٰ په مقابل څنګه استعمالوی؟.

قُلْ هُوَ الَّذِىْ ذَرَاَكُمْ فِى الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٢٤﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا (خواره) ئی کړیٔ تاسی په ځمکه کښی (دپاره د عبادت) او خاص ده ته به راټول کړل شیٔ تاسی (تول لپاره د حساب او جزاء په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی ابتدا هم له هغه څخه شوی ده او انتهاء به هم پر هغه وی. له هر ځایه چه راغلی یئ هلته به بیرته ځیٔ بایده ؤ چه له هغه ځنی یوه شیبه (لحظه) هم نه غافلیدیٔ او هر وقت د هغه په فکر او یاد کښی ویٔ. او زیار (کوشش) وکړیٔ تر څو د هغه مالک په مخ کښی تش لاس ونه دریږی مگر داسی بندگان ډیر لږ دی.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٢٥﴾

او وائی دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وی دا وعده (د حشر) که چیری یئ تاسی صادقان رشتینی (په دغه ویلو کښی نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت)

تفسیر: یعنی مونږ او تاسی به کله تولیږو؟ او د الله تعالیٰ په حضور تول کله سره ځو؟ او قیامت به کله وی؟ او ژر ئی راښکاره کړه!

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بیشکه د دی خبری یوه خبر (چه قیامت کله قائمیږی) په نزد د الله دی او بیشکه (خبره دا ده چه) زه ویروونکی یم ښکاره (له جحیمه او نه یم خبر په وقت د راتلو د قیامت باندی)

تفسیر: یعنی د قیامت وقت او مهال زه تاکلی (مقررولی) نه شم د هغه علم له الله تعالیٰ سره دی. هو هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی له هغه ځنی پوهول او د هغه له ویروونکی مستقبل ځنی دارول ځما فرضی کار دی چه زه ئی ادا کوم

فَلَمَّا رَاَوۡهُ زُلۡفَةً سِيۡٓـئَتۡ وُجُوۡهُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَقِيۡلَ هٰذَا الَّذِىۡ كُنۡتُمۡ بِهٖ تَدَّعُوۡنَ ۝٢٧

پس کله چه ووینی دوی هغه (عذاب قیامت) ډیر نژدی نو بد شکله تور به شی مخونه د هغو (کسانو) چه کافران شوی دی او وویل به شی (دوی ته) دا همغه (عذاب) دی چه وی، به تاسو چه دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوی، خو کله چه هغه تاکلی (مقرر) وقت ورنژدی شی د ډیرو لویو یاغیانو او سرکشانو خولی به چینګی پاتی کیږی او په ویجاړو (ورانو) مخونو بدو اشکالو او وچو شوندو به هک پک اریان په ړدو سترګو ورته ګوری او هیڅ به ئی له لاسه نه وی پوره

قُلۡ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ اَهۡلَكَنِىَ اللّٰهُ وَمَنۡ مَّعِىَ اَوۡ رَحِمَنَا ۙ فَمَنۡ يُّجِيۡرُ الۡكٰفِرِيۡنَ مِنۡ عَذَابٍ اَلِيۡمٍ ۝٢٨

ووایه (ای محمده ! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسی ماته که چیری هلاک می کړی الله او هغه څوک چه ځما سره دی (لکه چه تاسی د دی قصد کړی دی) یا رحم وکړی (الله) پر مونږ باندی په طول د عمر پس څوک دی چه وبه ژغوری (بچ به کړی) خلاص به کړی کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: کفارو به تمنا کوله چه که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شی نو دا قصه به پای ته ورسیږی (العیاذ بالله) د هغه جواب داسی ورکوی چه فرض ئی کړی، که سم د ستاسی له اتکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم مړه شی یا سم ځمونږ د مسلمانانو له عقیدی سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری د الله تعالیٰ په رحمت بریالیان (کامیاب) او مراد موندونکی شی نو په دی دواړو صورتونو کښی هر یو چه وی چه له هغی ځنی تاسی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه رسیږی ځمونږ انجام په دنیا کښی هر څه چه وی خو آخرت مو ډیر ښه دی ځکه چه مونږ په دی لاری کښی جداوجهد کوو. لیکن تاسی د خپلو ځانونو فکر وکړی چه په دی کفر او سرکشی سره تاسی به له هغه درد رسوونکی عذاب څخه چه راتلونکی دی څوک وژغوری (بچ کړی) ؟ ځمونږ فکر او اندیښنه پریږدی، پخپل فکر

کېښی ولوېږی ولی چه کافران په هيڅ دول (طريقه) د الله تعالیٰ له عذابه ژغوریدونکی (بچ کیدونکی) نه دی.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته الله) رحمان دی چه ايمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندی او پر همغه (رحمان) باندی توکل کړی دی مونږ (په تولو کارونو خپلو کښی)

تفسير: يعنی څنگه چه څمونږ ايمان په هغه الله تعالیٰ باندی دی نو د هغه په مرسته (مدد) څمونږ ژغورنه (نجات) يقينی ده او کله چه مونږ په صحيحی معنی سره پر هغه الله تعالیٰ باندی اسره او توکل لرو په گردو (تولو) مقاصدو کښی مو بری او کاميابی يقينی ده. ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ﴾ او هر کله چه په تاسو کښی دا دواړه نشته نه ايمان او نه توکل ـ نو څه رنگه به تاسی بی فکره يئ؟.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

نو ژر به پوه شی تاسی په (وقت د ليدلو د عذاب کښی) چه څوک دی هغه (چه لويدلی دی) په گمراهی ښکاره کښی (له مؤمنانو او کافرانو)

تفسير: يعنی مونږ مؤمنان داسی يو چه ستاسی گمان دی يا تاسی منکران همغسی يئ چه څمونږ عقيده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾ ع

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته) آيا وينئ خبر راکړئ تاسی ماته که چيری گهيځ (سحر) وگرځی اوبه ستاسی ښکته (په ځمکه کښی ننوتلی ورکی) نو څوک دی هغه چه راولی تاسی ته اوبه روانی شفافی پاکی صافی.

تفسير: يعنی د مرينی او ژوندون گرد (تول) اسباب د هغه الله تعالیٰ د قدرت په لاس دی يوه اوبه د مثال په دول (طريقه) واخلئ چه په هغه باندی هر شی ژوندی دی. فرض ئی کړئ که د چينو ـ ويالو ـ کوهی او نورو اوبه وچی شی او د ځمکی لاندنی عمق او تل ته ورښکته شی لکه

چه زیاتره د تودوخی په موسم کښی پیښیږی نو د چا له لاسه به پوره وی چه لکه مرغلری غوندی جاری پاکی رنی او صافی اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړی چه ستاسی ژوندون او بقاء لره کافی وی. نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښائی چه په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندی هیله (امید) او اسره ولری. له هم دی ځایه وپوهیږی کله چه د هدایت ګردی (تولی) چینی وچی شوی دی نو په دغه وقت کښی د هدایت او د معرفت نه وچیدونکی چینه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک صورت بهول هم د هغه مطلق رحمٰن کار دی چه د خپل فضل او انعام ځنی د ګردو (تولو) ذوی الارواحو او ساکښانو (ژوندارو) د ظاهری او باطنی ژوندون سامان پیدا کړی دی که په فرض محال سره دا چینه وچه شی لکه چه د اشقیاؤ تمنا ده نو څوک به وی چه مخلوقاتو لره داسی صافی شفافی اوبه راپیدا کړی شی؟.

تمت سورة الملک بفضل الله وکرمه ومنه

سورة القلم مکیة الا من آیة (۱۷) الی غایة آیة ۳۳ ومن آیة (٤٨) الی غایة (٥٠) فمدنیة وهی اثنتان وخمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٨) تسلسلها حسب النزول (۲) نزلت بعد سورة العلق.

د «القلم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر ۳۳ آیت پوری او له (٤٨) آیت څخه تر (٥٠) آیت

پوری چه مدنی دی (٥۲) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٨) او په نزول کښی دوهم سورت دی

وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ① مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ②

قسم دی په قلم او په هغه څه چه دوی ئی لیکی چه نه ئی ته (ای محمده!) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لیونی

تفسیر: د مکی مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لیونی ویل ځینو به ویل چه په دوی باندی د شیطان اثر لویدلی دی چه داسی یو ناخاپه له ګرد (تول) کور کهول او تبر څخه جلا (جدا)

شوی داسی غتی خبری کوی چه هیڅوک ئی نشی منلی ـ حق تعالیٰ د دی باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلی وفرمایله ـ یعنی پر هغه چا باندی چه د الله تعالیٰ دومره لوی فضل او انعام شوی وی چه د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شی ـ مثلاً اعلیٰ درجی فصاحت د حکمت او د پوهنی خبرو ئی د مخالفینو او موافقینو په زړونو کښی ډیر قوی تاثیر اچولی دی او سره د داسی لوړی (اوچتی) رشی (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لیونی ویل پخپله د ویونکی لیونتوب نه دی؟ په دنیا کښی ډیر لیونیان او اعلیٰ درجه مصلحان تیر شوی دی چه هغوی ته به هم ړومبنیو خلقو لیونی ویل مگر د هغو د تاریخی معلوماتو هغه ذخیره چه د قلمونو په وسیله د پانو په منځ کښی لیکلی شوی ده په لوړ (اوچت) غږ سره شاهدی لولی چه د دی رښتینو لیونیانو او د هغو بللی شویو لیونیانو سریو د ژوندانه د حالاتو په منځ کښی څومره د ځمکی او د آسمان فرق او توپیر (تفاوت) شته؟ نن څمونږ د پیغمبر (العیاذ بالله) لیونی بلل بالکل داسی دی لکه د دنیا د گرد (تول) جلیل القدر اولوالعزم مصلحین په هره زمانه کښی ناپوهانو او شریرانو لیونیان بلل. خو څرنگه چه تاریخ د هغو مصلحانو په لوړو (اوچتو) کارونو باندی دوام او د بقاء مهرونه ثبت او لگولی دی او د هغو لیونی ویونکیو نومونه او نښی هم نه دی پاتی نژدی دی چه قلم او د هغه په وسیله سره لیکلی شوی لیکی د محمدی ذکر خیر ـ او بی مثاله چاری ـ او علوم او معارف هم د همیشه دپاره تل لیکلی وساتی او د هغو کسانو نومونه او نښی به په دنیا کښی پاتی نشی چه دوی ئی لیونی ښوول. یو وقت داسی هم په دنیا کښی راتلونکی دی چه توله دنیا به د محمدی صلی الله علیه وسلم د حکمت ـ معارف او پوهنی ستاینه (صفت) کوی او د دوی ذات به لکه یوه ډیر ښه کامل انسان په شان د یوی اجتماعی عقیدی په دول (طریقه) ومنی کله چه د چا لوړوالی (اوچت والی) او لوئی او فضیلت قدوس الله تعالیٰ په ازل الازال کښی پخپل نورانی قلم سره د لوح محفوظ پر تختی باندی نقش کړی وی نو څوک به طاقت ولری چه یواځی د مجنون او د مفتون په ناکاره تشبیهاتو سره د هغه لیک یوه څنده (غاړه) هم محو او وتوږلی شی؟ هغه څوک چه داسی خیال لری هغه خورا (ډیر) جاهل او مجنون او ډیر ناپوه او لیونی دی.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۝٣

او بیشکه چه دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بی انتهاء

تفسیر: یعنی تاسی مه خپه کیږی د دوی له دی لیونی بللو څخه ستاسی اجر او ثواب زیاتیږی او ستاسی غیرمحدود هدایت فیض انسانی بنی‌نوعو ته رسیدونکی دی. او د هغو بی انتهاء ثواب تاسی ته رسیدونکی دی آیا د لیونیانو او پاگلانو مستقبل به هسی روڼ او شاندار او پایدار وی؟ لکه چه ستاسی دی؟. یا د کوم لیونی طرز عمل او پروگرام او د عمل لاری داسی بری موندی شی

لکه چه ستا دا د طریق او تګ په برې سره پاڼ ته رسیږي؟ لکه چه د چا رتبه د الله تعالیٰ په دربار کښې دومره لوړه (اوچته) وې نو که هغه ته شو احمقان لیونی ووائی څه پروا ده ؟.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾

او بیشکه چه ئې ته (ای محمده) هرومرو (خامخا) په خلق خویونو (دین ډیر لوی باندی).

تفسیر: یعنی په هغو اعلیٰ اخلاقو او ملکاتو سره چه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ستایلی شوی یی کله په لیونیانو کښې د هسی ښو خویونو تصور کاوه شی؟ د یوه لیونی په خبرو ـ اترو ـ کار ـ روزګار کښې هیڅ کله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږی او نه خبری یی پر چارو باندی منطبقی وی. او حال دا دی چه ستاسی په مبارکه ژبه باندی پاک قرآن چلیږی او ستا ښه اعمال ـ افعال او اخلاق د هغه بی غږه تفسیر دی. پاک قرآن د هغو ښیګنو (خوبیانو) او محاسنو ته چه دعوت او بلنه کوی هغه ګرد (تول) ستاسی په وجود کښې فطرتاً شته. او د هغو بدو چارو ـ خرابی او معایبو ځنی چه امتناع او رټنه کوی هغه طبعاً هیڅ ستاسی په وجود کښې نشته او تاسی بیخی له هغو ځنی لری ګرځی او تری بیزار یئ او منفور ئی ګڼئ. ستاسی د پیدایښت ډول (طریقه) ـ ساخت او تربیت داسی واقع شوی دی چه ستاسی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو کار او شی د تناسب او اعتدال څخه یو بخرکی هم دی خوا هغی خوا ته وړاندی وروسته نه ځی ستاسی ښه اخلاق تاسی ته اجازه نه درکوی چه د جاهلانو او سپکو او ناپوهو خلقو هسی طعن او تشنیع او چټی (بیکاره) خبرو ته غوږ کیږدی د هغه چا چه خلق دومره عظیم او د نظر مطمح دومره لوړ وی نو هغه به څرنګه د یوه لیونی په لیونی ویلو سره خپل چرت (خیال) خرابوی؟ تاسی خو د هغه چا چه تاسی ته به ئی لیونی ویل په ښیګنه (فائده) نیکخواهی او دردمندی پسی دومره ګرځئ چه د هغوی لامله (له وجی) په ربړو (تکلیفونو) ـ کړاونو کښې مو ځان ویلی کړی وی او په ﴿ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ ﴾ سره مخاطب شوی یئ په حقیقت کښې له ګردو (تولو) ځنی زیات د اخلاقو د لوینی او عظمت خورا (دیره) زیاته ژوره خبره خو دا ده چه سړی د دنیا د دی حقیرو شیانو د معاملی په وقت کښې له الله تعالیٰ ځنی غافل او ذاهل نشی ـ تر څو چه دغه خبره د چا په زړه کښې وی د هغه ګردی (تولی) معاملی او چاری د عدالت او اخلاقو په تله کښې په ښه شان سره تللی کیږی. شیخ جنید بغدادی رحمة الله علیه څرنګه ښه فرمایلی دی

«**سمی خلُقه عظیماً اذ لم تکن له همة سوی الله تعالی،عاشر الخلُق بخلقه وزایلهم بقلبه فکان ظاهره مع الخلق و باطنه مع الحق**» او د ځینو حکیمانو په وصیت کښې راغلی دی

علیک بالخلُق مع الخلُق وبالصدق مع الحق» له خلق او له خالق سره په ښه خلق او ښه

عمل اوسه!.

فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ ۝٥ بِأَييِّكُمُ الۡمَفۡتُونُ ۝٦

پس ژر به ووینی ته (ای محمده!) او وبه وینی دغه (منکران هم) چه په کوم یوه له تاسو څخه لیونتوب دی

تفسیر: یعنی په زړه کښې پخوا له دې نه تول ښه پوهیدل لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شي چه د دوی په منځ کښې کوم یو هښیار ـ عاقبت اندیش او په وروستنی اندیښنه کښې و؟ او کوم سړی ناپوه او بې سده (بې عقله) و؟ چه د هغه لامله (له وجې) ئې لکه لیونیان چټې چټې (بیکاره بیکاره) خبرې کولې.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِينَ ۝٧

بیشکه رب ستا چه دی همغه ته ډیر ښه معلوم دی هغه څوک چه گمراه شوی دی له لارې د ده څخه او همغه (الله) ته ښه معلوم دی لار موندونکی (چه مؤمنان دی).

تفسیر: یعنی پوره علم خو له الله تعالیٰ سره دی چه کوم یو په لار راتلونکی دی؟ او کوم یو له لارې څنې چپ (غلط) درومي؟ لیکن نتایج گردو (تولو) ته ښکاره کیدونکی دی او تول به سره پوهیږی چه څوک بریالی (کامیاب) دی او څوک د شیطان په لمسون پاتې او نامراد شوی دی.

فَلَا تُطِعِ الۡمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ۝٩

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن کوونکیو خوښوی دوی چه که ته نرمی کوی (له دوی سره) نو دوی به هم نرمی کوی (له تاسره)

تفسیر: یعنی په لار راتلونکی او بې لارې گرد (تول) د الله تعالیٰ په محیط علم کښې تاکلی (مقرر) شوی دی نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کښې د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته څوک چه د لار موندلو وړ (قابل) وی هغه هرومرو (خامخا) لار مومی. او هغه چه ازلی محروم وی هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکی نه وی د مکی کافرانو به څمونږ پیغمبر ته ویل چه تاسی د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړی! او څمونږ د معبودانو

بیخی تردید مه کوی تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو! او ستاسی د طور ـ طریق ـ مسلک ـ مشرب ـ او له دین سره متعرض نه شوو امکان لری چه د یوه اعظم مصلح په زړه کښی چه په «عظیم خلق» سره پیدا شوی وی د ښه نیت له خوا داسی یو فکر یا خیال پیدا شی څنګه چه د لږ نرمی له غوره کولو کار چلیږی نو د څه مدت له مخی د دی پاسته تګ له غوره کولو څنی به څه نقص راپیښیږی؟ نو ځکه حق تعالیٰ تنبیه ورته وفرمایله چه تاسی د دی دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ! د دوی مقصد دا دی چه تاسی د کفر په نسبت پاسته اوسئ! ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی. او ستاسی د بعثت اصلی مقصد په دی ډول (طریقه) سره په لاس نه راځی. تاسی د هر لوری څنی سترګی واړوئ او خپله وظیفه او فرض ادا کړئ تاسی د دی خبری ذمه وار او اجاره دار نه یئ چه څوک یی منی؟ که ئی نه منی؟

تنبیه: د مداهنت او د (مدارات) په منځ کښی نری فرق شته مداهنت مذموم او مدارات محمود دی فلا تغفل.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۝١٠

نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکی سپک (یا د دروغجنو ځکه چه دروغجن سپک وی په خلقو کښی).

تفسیر: یعنی د چا په زړه کښی چه د الله تعالیٰ د نامه عظمت نه وی نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشی خبره ښکاری ـ کله چه خلق د هغه په خبرو باور نه کوی نو ځکه د هغو د یقین راوړلو دپاره څو څو ځلی قسمونه خوری او ځان په دی وسیلی سره ذلیل او بی قدره کوی.

هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ۝١١ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ۝١٣

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره منع کوونکی د خیر له حده تیریدونکی (په ظلم کښی) ډیر ګنهګار بدخوی سخت ویونکی وروسته له دی تولو عیبو حرام زاده

تفسیر: یعنی سره د دی خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «دا ګرد (تول) د کافرانو وصف دی سری دی دننه خپل ځان ته ګوری که چیری هسی کوم خصلت پکښی وی هغه دی پریږدی!»

تنبیه: د «زنیم» معنی د ځینو اسلافو په نزد ولدالزنا او حرامزاده دی. د هغه کافر په نسبت چه دا آیت نازل شوی دی هغه هم داسی و چه ولید بن مغیرة نومیده او د مکی معظمی یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن و.

اَنۡ كَانَ ذَا مَالٍ وَّبَنِيۡنَ ﴿١٤﴾

د دی دپاره چه دی و خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنی که یو سړی په دنیا کښی طالعمن او خوش قسمت وی لکه چه مال دولت ځامن او شته ولری نو یواځی په دی سره د دی وړ (لائق) نه دی چه د هغه هره خبره ومنله شی. اصلی شی په انسان کښی شرافت نجابت ـ او ښه اخلاق دی څوک چه شرافت او ښه اخلاق نه لری ښو مسلمانانو لره نه ښائی چه د هغه خبری ته غوږ وباسی یا ئی په غولونکیو چارو باندی تیروځی.

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿١٥﴾

کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی دا قصی نقلونه دی د پخوانیو. (خلقو)

تفسیر: یعنی د الله اکرم شانه واعظم برهانه خبری په داسی ویناؤ سره دروغ ګڼی.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الۡخُرۡطُوۡمِ ﴿١٦﴾

ژر دی چه داغ به کیږدو ده لره پر پوزه (خلتم) باندی (تحقیراً).

تفسیر: وائی ولید بن مغیرة د قریشو یو سردار و چه په هغه کښی دا ګرد (تول) اوصاف مجتمع ؤ پر پوزه او خلتم باندی ئی له داغ ورکولو څخه د هغه رسوائی مختوروالی او سپکتیا مراده ده ښائی چه په دنیا کښی په حسی ډول (طریقه) کوم داغ به په ده باندی هم لویدلی وی یا به په آخرت کښیورباندی خیژی.

اِنَّا بَلَوۡنٰهُمۡ كَمَا بَلَوۡنَاۤ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ ۚ

بیشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیان په قحط سره) لکه چه ازمویلی ؤ مونږ

خاوندان د باغ.

تفسیر: یعني د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده او د الله تعالیٰ په نژد د هسې شیانو څه قدر او قیمت نشته نو ځکه نه ښائي چه د مکې کافران په دې شیانو باندې مغرور شي دا خو د الله تعالیٰ له لورې هغوی ته د ازموینې دپاره ورکړې شوې دي لکه چه د پخوانیو خلقو ازموینه هم پرې شوې وه.

إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾

کله چه قسمونه وخوړل دوی تولو چه هرومرو (خامخا) پرې به کړو میوې د هغه باغ په اول وقت د صباح کښې او استثنا ئې ونه کړه إن شاء الله ئې ونه ویل (یا ئې ونه ایستله حصه د فقیرانو لکه چه پلار به ئې ایستله)

تفسیر: څو ورونه ؤ چه هغوی ته له پلاره په ترکه کښې یو میوه دار باغ پاتې شوی ؤ چه په هغه کښې کر هم کیده او ګرده (توله) کورنې د هغه له حاصلاتو څخنې خوشاله ؤ. د پلار په زمانه کښې داسې عادت ؤ په هغه ورځ کښې چه د باغ میوې تولیدې یا کښت (فصل) ریبل کیده نو د ښار ګرد (تول) فقیران او اړ (مجبور) سرې به هم هلته تولیدل او دې ګردو (تولو) ته به د هغو میوو او کښتو (فصلونو) څخنې لږ او ډیر ورکول کیدل ـ او په هم دې خیر او خیرات سره په هغه باغ کښې لویه ګته (فائده) او برکت ؤ د هغه له مړه کیدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کښې دا خبره وروګرځیده دومره میوه او کښت (فصل) چه فقیران له مونږ څخنې وړې که دا ګرد (تول) مونږ پخپله سره تول کړو نو مونږ ته به له هغه څخنې ډیرې ګتې راورسیږي ولې داسې یو تدبیر به وکړو چه فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږي او ګرد (تول) حاصلات څمونږ کورونو ته راشي نو پخپلو منځونو کښې ئې مشوره وکړه او دا ئې سره غوټه کړه چه سهار د وقته باغ ته ځو او خپلې میوې تولوو چه فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي دوی دا تدبیر داسې سره غوټه کړ إن شاء الله تعالیٰ ئې هم پکښې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکې (بلاء سوځوونکې اور) په شپه کښې له (طرفه د) رب ستا حال دا چه دوی اوده ؤ پس تر ګهیځ (سحر وختې) پورې وګرځید (هغه باغ لکه له بیخه) ریبلې شوې کښت (فصل) یا تک تور لکه توره شپه

تفسیر: یعنی د شپې له مخې سخته سیلی راوالوته یا اور ولګید یا بل کوم افت پرې نازل شو او ګرد (تول) کښت (فصل) او باغ له کاره ووت او تک تور وګرځید.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿۲۱﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ﴿۲۲﴾
فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿۲۳﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿۲۴﴾
وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿۲۵﴾

بیا ئې یو بل ته ورغږ کړل په وقت د صباح کښې (داسې) چه صباح له وقته ورشئ کښتو (فصلونو) خپلو ته که چیرې یئ تاسې پرې کوونکې (د میوې لو کوونکې د کښت ـ فصل) نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کښې پټې خبرې سره کولې (داسې) چه داخل نه شي هرومرو (خامخا) هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ (مجبور) سړی او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چه قادر ؤ (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنی په دې یقین او باور سره وخوځیدل چه اوس به درومې او ګرد (تول) کښت (فصل) او د باغ حاصلات به په لاس راولي.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿۲۶﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿۲۷﴾

بیا هر کله چه وئې لید هغه (باغ تک تور سوځیدلی) وې ویل بیشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ) بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوې یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراؤ).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې داګ ډبر (خراب) شوی ؤ چه دوی هلته ورسیدل هغه ئې نشو پیژندلی او داسې ئې وګڼل چه لار ئې ورکه کړې ده او بل کوم لورې ته وتلي دي نو بیا چه ښه ورته ځیر شول او غور ئې وکړ وپوهیدل چه ځای خو همغه دی چه دوی ورته راغلي دي مګر دوی له هغه ځنې بې برخې او بې نصیبه دي او د الله تعالیٰ له درباره محروم شوي دي.

قَالَ اَوۡسَطُهُمۡ اَلَمۡ اَقُلۡ لَّكُمۡ لَوۡلَا تُسَبِّحُوۡنَ ﴿۲۸﴾

وویل منځنی بهتر د دوی (په عقل کښې) آیا ما نه ؤ ویلی تاسی ته ولی په پاکی نه یادوی تاسی الله او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو یا ولی نه وایی إن شاء الله)

تفسیر: د دوی په منځ کښې منځنی وررور دیر پوه او هښیار ؤ ده د مشوری په وقت هغوی ته تنبیه کړی وه او دا خبره ئی ورته ویلی وه چه وګوری وررونو! الله تعالیٰ مه هیروئ! ځکه چه دا تول د هغه احسان او انعام دی نو تاسی هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ. کله چه چا د ده خبری ته غوږ کینښود نو دی هم چپ شو او په پته خوله له هغوی سره ملګری شو. څرنګه چه دا خرابی ئی ولیده نو ژر ئی هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوۡا سُبۡحٰنَ رَبِّنَاۤ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيۡنَ ﴿۲۹﴾ فَاَقۡبَلَ بَعۡضُهُمۡ عَلٰى بَعۡضٍ يَّتَلَاوَمُوۡنَ ﴿۳۰﴾

وویل دوی پاکی ده رب ځمونږ لره بیشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراؤ کښی) بیا مخ واړاوه ځینی د دوی پر ځینو نورو باندی چه یو بل به ئی ملامتوه.

تفسیر: اوس ئی پخپل تقصیر باندی اعتراف وکړ او ګردو (تولو) د الله په لوری مخ واړاوه. او لکه چه د عمومی مصیبت د وقت قاعده ده یو په بل باندی ئی الزام وروستو او در ګرده (توله) به ئی یو بل د دی مصیبت سبب او عامل شمیره.

قَالُوۡا يٰوَيۡلَنَاۤ اِنَّا كُنَّا طٰغِيۡنَ ﴿۳۱﴾ عَسٰى رَبُّنَاۤ اَنۡ يُّبۡدِلَنَا خَيۡرًا مِّنۡهَاۤ اِنَّاۤ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوۡنَ ﴿۳۲﴾

وی ویل دوی ای هلاک افسوس خرابی ده مونږ لره بیشکه مونږ وو له حده تیریدونکی ښایی چه رب ځمونږ بدل راکړی مونږ لره خیر غوره له دی

(باغچی) څخه بیشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکی یو.

تفسیر: په پای (آخر) کښې تول سره یو ځای شول وی ویل چه په رښتیا سره مونږ ګرم (قصور وار) او ملامت یو ځکه چه مونږ د فقیرانو او غریبانو د برخی د خوړلو په قصد وتلی وو او د حرص او طمع لامله (له وجی) مو اصلی ګټه (فائده) هم له لاسه ووتله. دا څه خرابی چه مونږ ته رارسیدلی دی د هغه ذمه وار مونږ پخپله یو ـ مګر اوس هم مونږ له الله تعالیٰ څخه بی هیلی او ناامیده نه یو او د هغه له مهربانی او لورینی (رحمت) ځنی دا خبره لری نه ګڼو چه هغه له خپل فضل او رحمت ځنی مونږ ته له هغه پخوانی باغ څخه یو بل ښه باغ را په برخه کړی.

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ۚ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾ ع

هم داسی (راځی آفت ـ عذاب په دنیا کښې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډیر لوی دی که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په سختی د عذاب د آخرت نو مخالفت به ئی نه ؤ کړی).

تفسیر: یعنی دا خو د دنیا د عذاب یوه وړوکی نمونه وه چه هیچا ئی مخه نشوه نیولی نو د آخرت د خورا (ډیر) لوی عذاب مخه به څوک ونیولی شی. که پوه وی نو ښائی چه سړی په دی خبره باندی ښه وپوهیږی.

اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٣٤﴾

بیشکه ویریدونکیو (له الله ځان ساتونکیو له معاصیو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دی.

تفسیر: یعنی د دنیا باغ وبهار پسی دومره زیات ولی لویدلی یی د جنت باغونه له دی ځنی په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوړ دی چه هر راز (قسم) نعمتونه پکښی شته او د هوسائی (آرام) ګرد (تول) اسباب خاص متقیانو او ویریدونکیو لره راتول شوی دی.

اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ ۫ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٦﴾ ع

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکی) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصی او ثواب بلکه نه ئی ګرځوو) څه شوی دی تاسی ته

څرنګه حکم کوئ تاسی (خبره غوته کوئ په برابری د منکرانو او مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د مکی کفارو د غرور او تکبر له مخی پخپلو زړونو کښی داسی تاکلی (مقرر کړی) ؤ «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندی عنایت او ښښنه وشی نو پر مونږ باندی به له هغه څخه ښه او زیاته مرحمت کیږی» او لکه چه په دنیا کښی مونږ په آرامی او هوسائی (راحت) کښی یو هلته به هم له مونږ سره هم داسی معامله کیږی نو دلته داسی فرمائی چه دا به څرنګه کیدی شی؟ که داسی وشی نو د دی مطلب به داسی وی چه د یوه وفا لرونکی غلام چه تل د خپل بادار (سردار) د حکم منلو دپاره تیار ولاړ وی او د یوه بدکار او باغی سړی انجام به سره یو شان ته وی بلکه هغه بدکار له وفادار څخنی ښه وی. دا هغه خبره ده چه سلیم عقل او صحیح فطرت ئی هیڅ نشی منلی.

اَمۡ لَکُمۡ کِتٰبٌ فِیۡهِ تَدۡرُسُوۡنَ ﴿٣٧﴾ اِنَّ لَکُمۡ فِیۡهِ لَمَا تَخَیَّرُوۡنَ ﴿٣٨﴾
اَمۡ لَکُمۡ اَیۡمَانٌ عَلَیۡنَا بَالِغَةٌ اِلٰی یَوۡمِ الۡقِیٰمَةِ ۙ اِنَّ لَکُمۡ
لَمَا تَحۡکُمُوۡنَ ﴿٣٩﴾ سَلۡهُمۡ اَیُّهُمۡ بِذٰلِکَ زَعِیۡمٌ ﴿٤٠﴾

آیا له تاسی سره شته کوم کتاب چه په هغه (له آسمانه نازل شوی کتاب) کښی لولئ تاسی داسی چه بیشکه تاسی لره دی په هغه (کتاب) کښی خامخا هغه څه چه خوښوئ ئی تاسی. آیا شته تاسی لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندی چه رسیدلی وی تر ورځی د قیامت پوری بیشکه چه شته تاسی ته هغه چه پری حکم کوئ تاسی پوښتنه وکړه له دوی نه چه کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چه کوی ئی) ضامن ذمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعنی دا خبره چه مسلم او مجرم سره یو برابر وګڼل شی ښکاره ده چه له عقل او فطرت څخه مخالفه ده. بیا د دی په تاکید او تائید کښی کوم عقلی دلیل هم له تاسی سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کښی داسی کوم مضمون تاسی لوستی دی چه هر هغه شی چه تاسی ئی د خپلو ځانونو دپاره غوره کوی، همغه به تاسی ته درکاوه شی؟. او ستاسی ګردی (تولی) غوښتنی او په زړه پوری خبری پوره کیدونکی دی؟ یا به الله تعالیٰ تر قیامت پوری داسی قسم خوړلی وی چه تاسی هر هغه شی چه پخپلو زړونو کښی وتاکی (مقرر کړئ) همغه به تاسی ته درکاوه شی؟ او همغسی چه اوس تاسی هم په عیش او استراحت کښی یئ تر قیامت پوری به په هم دی حال کښی وساتل شئ؟ هغه سړی چه د دوی له منځه داسی دعوی کوی نو د دی خبری د

ثابتولو ذمه واری ښائی پخپله غاړه ونیسی رائیوله او مخامخ ئی ودروه چه وئی وینو او وئی پوښتو چه له کومه وائی؟ او څه غږیږی؟.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کښی په زعم د دوی) نو رادی ولی هغه شریکان خپل که چیری وی دوی صادقان رښتینی (په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی که له هغوی سره هیڅ یو عقلی او نقلی دلیل نشته او یواځی د دروغو بتانو په نامه داسی ویناوی کوی چه هغوی به له مونږ سره داسی او هسی کوی او داسی مرتبی رابښی ځکه چه هغوی (استغفر الله) په خدائی کښی برخه لرونکی او مله دی نو په داسی دعوو کښی د هغوی رښتینوالی هلته ثابتیږی چه دوی دی شریکانو ته د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دعوت او بلنه ورکړی او د هغوی په وسیله خپلی په زړه پوری خبری او چاری پر دوی باندی اجراء کړی. خو دا خبره دی هر چاته په یاد وی چه هغه ناحق معبودان د خپلو عابدانو په نسبت دیر عاجزان او ناتوانان دی. هغوی ستاسی هیڅ مرسته (مدد) نشی کولی ځکه چه هغوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد نشی رسولی.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چه بربندوالی به وکړی شی له پندی نه (او سخت وقت راشی د قیامت) او راوبه بللی شی دغه (کافران) طرف د سجدی کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به ئی ونه شی (سجدی کولو ته).

تفسیر: د دی قصه د شیخینو په حدیث کښی مرفعاً داسی راغلی ده چه «حق تعالیٰ به د قیامت په میدان کښی خپل ساق ښکاروی.» «ساق» پندی ته وائی دا به د الهیه ؤ صفاتو له حقائقو څخه کوم خاص صفت او یا حقیقت وی چه هغه ته ئی د کوم خاص مناسبت لامله (له وجی) (ساق) وفرمایه. لکه چه په قرآن کریم کښی د (ید ـ لاس) او (وجه ـ مخ) الفاظ هم راغلی دی چه دغه ټول مفهومات د متشابهاتو له دلی څخه بلل کیږی چه پر دوی هم بلاکیف همغسی چه ښائی سری ایمان راوړی لکه چه د الله تعالیٰ په ذات ـ وجود ـ حیات ـ سمع ـ بصر او نورو صفاتو باندی مونږ بلاکیف ایمان او عقیده لرو. په همغه حدیث کښی راغلی دی چه «د الله تعالیٰ د تجلی له لیدلو څخه ګرد (ټول) مؤمنین او مؤمنات به سجده لویږی مګر هغه سری چه

د ریاء دپاره به ئی سجدی کولی د هغه ملا به سمه سیخه وچه پاتی کیږی او سجدی کولو دپاره به نه کږیږی. هر کله چه ریاکاران او منافقان په سجده کولو باندی قدرت نه مومی نو د کافرانو عدم قدرت او ناتوانی په سجده کولو کښی په ښه ډول (طریقه) سره ثابتیږی.» دا گردی (تولی) چاری په قیامت کښی ځکه کیږی چه مؤمن او کافر ـ مخلص او منافق په ښکاره ډول (طریقه) سره څرگند (ښکاره) شی. او د هر یوه باطنی حالت په حسی ډول (طریقه) سره وکتل شی.
تنبیه: پر متشابهاتو باندی پخوا له دی نه خبری کړی شوی دی. او حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د دی «کشف ساق» د آیت په تفسیر کښی ډیره ښه او عالی او عجیبه تبصره پر متشابهاتو باندی کړی ده ـ فلیراجع.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ذلیلی ښکته به وی (له شرمه) سترگی د دوی

تفسیر: یعنی د ندامت او شرمندگی لامله (له وجی) به یی سترگی تیتی وی او نشی ئی پورته کولی.

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

راگیر کړی به وی دوی ذلت خواری او بیشکه ؤ دوی (په دنیا کښی) چه بلل کیدل دوی طرف د سجدی کولو ته او دوی به ؤ روغ رمټ (نو سجده به یی نه کوله).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هغوی ته د سجدی حکم ورکړی شوی ؤ کله چه دوی روغ رمټ ؤ او پخپل واک (اختیار) ئی سجدی کولی شوی هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه د هغه اثر داسی شو چه استعداد ئی باطل شو. اوس که غواړی چه سجده وکړی نه یی شی کولی.

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾

نو پریږده ما او هغه څوک چه دروغ وائی په دی خبری (قرآن) باندی ژر ده

چه ویه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدی به یی کړو عذاب ته) له هغه ځایه چه دوی نه دی پری پوه.

تفسیر: یعنی د هغوی په عذاب کښی لویدل یقینی دی. خو د دوی د دی څو ورځنی د توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسی مه خپه کیږئ ـ او د هغوی معامله ماته پریږدئ زه به پخپله د هغوی چاره وکړم. او داسی په ورو ورو او په تدریج سره به ئی دوزخ ته بوځم او زینه په زینه به راښکته کړو دوی او ورو ورو به نژدی کړو دوی عذاب ته چه هغوی په ځان هم خبر نشی. دوی به پخپلو چرتو (خیالونو) کښی ډوب تللی وی خو د دوی بنستونه (بنیادونه) له بیخه خیژی.

وَ اُمۡلِیۡ لَهُمۡ ؕ اِنَّ کَیۡدِیۡ مَتِیۡنٌ ﴿۴۵﴾

او تال ورکوم دوی ته (په دنیا کښی) بیشکه ځما کید ـ مکر ـ وار کلک دی (او تدبیر می پوخ دی).

تفسیر: یعنی ځما لطیف او خفیه تدبیر داسی پوخ دی چه په هغه باندی دا خلق پوهیدی نشی نو بیا به دوی هغه څرنگه ماتولی شی.

اَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ اَجۡرًا فَهُمۡ مِّنۡ مَّغۡرَمٍ مُّثۡقَلُوۡنَ ﴿ؕ۴۶﴾ اَمۡ عِنۡدَهُمُ الۡغَیۡبُ فَهُمۡ یَکۡتُبُوۡنَ ﴿۴۷﴾

آیا ته غواړی له دوی ځنی (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوری نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوی دی (نو ځکه مخ درڅخه اړوی؟ بلکه نه ئی غواړی!) آیا شته په نزد د دوی پته خبره علم الغیب پس دوی ئی لیکی (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنی د افسوس او د تعجب ځای دی چه دا خلق داسی د تباهی په لوری ورځی څو ستاسی خبری نه منی. آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسی له دوی ځنی کومه معاوضه تنخواه ـ کمیشن ـ او نور څه غواړئ چه د هغه له پاره هغوی ځان بیرته راکاږی؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالیٰ وحی دوی ته راځی؟ او هغوی هغه په ډیر حفاظت سره لکه قرآن غوندی لیکی نو ځکه ستاسی متابعت ته ځان اړ (محتاج) او مجبور نه بولی او آخر به څه نه څه په منځ کښی وی. کله چه پر هغوی باندی هیڅ

یو بار نه اچول کیږی او له هغه شی څخه دوی مستغنی او بی پروا هم نه دی نو د دوی د دی نه منلو سبب به پرته (علاوه) له ضده عناده ـ انکاره ـ رخی (کینی) او عداوت بل شی کیدی نشی

فَاصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلۡحُوتِ إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٞ ﴿٤٨﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کښی) نو مه کیږه ته (په تنگ دلی او تلوار کښی) لکه خاوند د ماهی کب (په تنگ دلی او تلوار کښی) کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غم غصی نه.

تفسیر: یعنی د کب (ماهی) په گیډه کښی تلونکی پیغمبر حضرت یونس علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام په شان د مکذبینو په معامله کښی تنگدلی او ویره مه ښکاروی د دوی قصه پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښی لږه لږه تیره شوی ده

﴿ إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٞ ﴾ ـ کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غصی نه) یعنی د قوم له لوری له غصی نه ډک شوی و له ډیره قهره ئی د عذاب په غوښتلو کښی ډیره چالاکی بلکه پیشگوئی وکړه.

تنبیه: د «مکظوم» معنیٰ مفسرینو داسی کړی ده چه دی د ډیری اندیښنی او خپگان له لاسه کړی ده او د هغه دا غم د څو نورو غمونو مجموعه وه. یو د قوم د ایمان نه راوړلو بل د عذاب د بیرته لویدلو. بل د بی له صریح اذن او اجازی ځنی له ښاره وتلو ـ او برسیره (سیوا) په هغوی باندی د هغه د ده د بندی پاتی کیدلو د ماهی په گیډه کښی. نو ده په دی وقت کښی داسی دعاء وکړه ﴿ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾ نو دلته د الله تعالیٰ فضل پری وشو او د ماهی له گیدی څخه ئی نجات وموند.

لَّوۡلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعۡمَةٞ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلۡعَرَآءِ وَهُوَ مَذۡمُومٞ ﴿٤٩﴾

که چیری نه وی دا چه موندلی وی ده نعمت احسان له لوری د رب د ده نو خامخا به پری وتی و دی (له گیډی د مهی نه) په سپیره ډگر (میدان) کښی او دی به ملامت کړی شوی و (ولیکن مرحوم شو له طرفه د رب نو ځکه ملامت نه شو)

تفسیر: یعنی د توبی له قبول څخه وروسته که د الله تعالیٰ زیات فضل او احسان د هغه لاس

نیونه نه وی کړی نو په هغه وچ کلک لوی میدان کښې چه د ماهی له ګیډی څخه د باندی لویدلی همغسی ملزم شوی به پروت و. او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته ښڼل کیدل خو یواځی د الله تعالیٰ د فضل او مهربانی لامله (له وجی) د هغه د ابتلاء په وقت کښې هم هغه شیان له هغه سره پاتی ؤ.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۵۰﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره) نو ګرځولی ئی و دی له (کاملانو صالحانو انبیاؤ څخنی)

تفسیر: یعنی بیا ئی د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه او په اعلیٰ درجه نیکو خلقو کښې ئی ورداخل کړ. په حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه «له تاسی څخنی دی هیڅ یو داسی ونه وائی چه زه د یونس علیه السلام بن متی څخه ښه او بهتر یم»

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۵۱﴾

او بیشکه نژدی و هغه کسان چه کافران شوی دی خامخا وبه ښویوی تا (وبه دی غورځوی په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چه واوریده دوی قرآن (ستا له ژبی) او وائی دوی (د کینی له مخی) بیشکه دغه (محمد) لیونی دی

تفسیر: یعنی د قرآن کریم له اوریدلو څخه له غیظ او غضبه خوتکیږی او په هسی ړدو سترګو تاسی ته ګوری چه تاسی پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوی یا خامخا هلاک دی کړی تا لره یا دی وغورځوی له مرتبی خپلی نه او په ژبه سره هم چتی (بیکاره) اپلتی خبری کوی چه استغفرالله دا سړی لیونی شوی دی او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ (قابل) نه ده مقصد دا دی چه داسی غواړی چه تاسی وویروی او د صبر او د استقامت له ځایه مو وخوځوی مګر تاسی همغسی سم پخپل مسلک باندی کلک اوسئ! او مه زړه تنګه کیږئ او په هره معامله کښې خپل خپګان مه ښکاره کوئ! او مه چالاکی کوئ! ویره او مداهنت مه اختیاروئ!.
تنبیه: ځینی له ﴿ لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ ﴾ څخه دا مطلب اخلی چه د کفارو څخنی هغه کسان چه په سترګو کولو کښې دومره مشهور ؤ په دی باندی ئی وګمارل چه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی خپلی بدی سترګی واچوی! لکه چه هغه نظر اچوونکی سړی راغلل او په خورا (ډیر)

قوت سره ئی پر رسول الله مبارک باندی چه په لمانځه مشغول و نظر واچوه او خپل زیات همت - زیار (کوشش) ئی په هغه کښی ولګوه مګر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم فقط په دومره ویلو سره هغوی ناکام پاتی شول چه «**لاحول ولاقوة الابالله**» پاتی شوه دا خبره چه په نظر لګیدلو او یا نظر اچولو باندی هم څه وینا وکړه شی خو دا ئی ځای نه دی. او څنګه چه نن مسمریزم یوه باقاعده فن او چاره شوی ده نو په هغه کښی زیات بحث او څیړنه (تحقیق) کول ښه کار نه دی.

وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۵۲﴾

او حال دا دی چه نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنی په قرآن کښی د لیونتوب او جنون خبری چیری دی. هغه خو د ګردی (ټولی) نړی (جهان) او نړی والانو (اهل جهان) دپاره د خورا (ډیر) لوی ذکر پند او د نصیحت لویه ذخیره ده. په دی کښی د بنی نوع انسان اصلاح او فلاح جاری پرتی دی او په رښتیا سره هغه سری لیونی باله شی چه د دی پاک کلام لیونی نه وی او د زړه په اخلاص سره ئی نه منی.

تمت سورة القلم بفضل الله وکرمه ومنه

سورة الحآقة مکية وهی اثنتان وخمسون آية وفيها رکوعان رقمها (۶۹) تسلسلهاحسب النزول (۷۸) نزلت بعد سورة الملک.

د «الحآقة» سورت مکی دی (۵۲) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۶۹) او په نزول کښی (۷۸) سورت دی

وروسته د «الملک» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَآقَّةُ ﴿۱﴾ مَا الْحَآقَّةُ ﴿۲﴾

هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی - څه شی دی هغه حق واقع کیدونکی.

تفسیر: یعنی د قیامت هغه ګړئ ـ چه د هغی راتلل له ازله د الله تعالیٰ په علم کښی ثابت او تاکلی (مقرر) شوی دی. کله چه حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بی له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بیل او جلا (جدا) کیږی او ګرد (تول) حقائق په پوره کمال او سبوغ سره څرګندیږی (ښکاریږی) او د هغه د ذات په نسبت ګرد (تول) جګړه کوونکی هلته مغلوب او مقهور کیږی نو هلته به وپوهیدی شی چه هغه ګړی څه شی ده؟ او څرنګه احوال او کیفیات په هغی کښی شته؟.

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا الۡحَآقَّةُ ؕ ﴿۳﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی.

تفسیر: یعنی که هر څومره یو خورا (ډیر) لوی سړی هر څومره فکر ووهی او خپل چرت (خیال) او جاج (اندازه) وچلوی د هغی ورځی د ویروونکی ننداری او زړه خوځوونکی پیښی منظری ته ئی فهم او ادراک نه وررسیږی. هو! د تقریب الی‌الفهم دپاره د تمثیل او تنظیر په ډول (طریقه) څو واقعی وروسته بیانیږی چه په دنیا کښی د هغه کبریٰ قیامت د یوی وړوکی او بیخی حقیری او ناتمامی نمونی کار ورکوی. ګویاکی دا د وړوکی (حاقی) یادونه د هغی لوئی (حاقی) دپاره د یوه تمهید کار ورکولی شی.

كَذَّبَتۡ ثَمُوۡدُ وَعَادٌۢ بِالۡقَارِعَةِ ﴿۴﴾

دروغ ویلی ؤ ثمودیانو او عادیانو په (هغه قیامت) تکوونکی (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره)

تفسیر: یعنی د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکی ګړئ دروغ وبلله چه هغه به ګرد (تول) ځمکه آسمان ـ لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ غرونه او سری تکوی او ډیر سخت شیان تری وړی وړی او ذری کیږی بیا وګوره چه د دی دواړو انجام او پای (آخر) څرنګه شو؟.

فَاَمَّا ثَمُوۡدُ فَاُهۡلِكُوۡا بِالطَّاغِيَةِ ﴿۵﴾

پس هر څه چه ثمودیان ؤ نو هلاک کړل شول (هغوی) په سخت آواز (د جبریل یا په سبب د سرکښی خپلی)

تفسير: يعنى يوه سخته زلزله له يوه سخت آواز د جبريل عليه السلام سره يو ځاى راغله او ګرد (تول) ئې سره لاندې باندې کړل يا هلاک شول ثموديان په سبب د سرکشيو خپلو سره چه د صالح عليه السلام ناقه ئې ګوډه او هلاکه کړه.

وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝٦

او هر څه چه عاديان ؤ نو هلاک کړی شوی ؤ (دوی) په باد سخت آواز کوونکی (يا په ډير سخت له حده تيريدونکی يخ باد)

تفسير: يعنى هغه باد (وربښ) دومره سخت او شديد ؤ چه په هغه باندې د هيڅ يوه موجود زور نه رسيده تر دې چه هغو پرښتو له واکه (اختياره) هم د هغه سخت باد اداره کول نه و پوره او د هغوى له لاسو څخنې هم الوت چه د هغه باد په اراده باندې مسلطى او مقررى وى.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا
فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧
فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ۝٨

مقرر کړی ؤ (الله) دغه (باد) پر دوی باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر نو ليده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کښې لويدلی (مړه پراته په ځمکه باندې) ګواکې دوى (له جهت د لويوالى د جثو بيخونه) ډډونه د خرماؤ دى (هلاک پريوتلی په ځمکې باندې) نو آيا وينى ته کوم يو (نفس) له دوى څخنې باقى پاتې شوى (بلکه هيڅ ئې نه وينى).

تفسير: يعنى هغه قومونه چه لنګ وهلی د مباحثى او مناقشى ډګر (ميدان) ته راوتی ؤ او په لوړو (اوچتو) غرونو سره به ئې ويل. څوک به وى چه له مونږ څخنې زيات زور ولرى؟ هغه هم ځمونږ له هغه زورور باد او وربښ سره مقابله ونشوه کړى. او ډير پهلوانان ئې د هغه زورور وربښ (باد) د څپيړو په مخ کښې داسې کم قوت او بى سيکه او اوږده غځيدل لکه د خرما لوى ډډونه چه سرونه ئې وهلی شوى او له بيخه او بنسټ (بنياد) څخه راوويستل شى. نو آيا وينى ته کوم يو له دوى څخنې پاتې شوی؟ بلکه وبه نه وينى يو تن هم له هغوى څخه پاتې شوى يعنى د هغو قومونو ذريه او برګ (نسل) پاتې نه شو ـ او د دنيا له مخ څخه بيخى فنا شول.

وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ۚ ۝٩
فَعَصَوْا رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ۝١٠

او راغی فرعون او هغه چه پخوا له هغه څخه و او (اهل د) کلیو چپه (الته) کړی شویو په ګناهونو سره (چه شرک و) نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی نو (الله) ونیول هغوی په نیولو سختو سره.

تفسیر: یعنی وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډیری سختی خبری او تکبر او ځانمنمی (لویئ) کولی او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لویو ګناهونو تیر شوی دی لکه د نوح قوم او د شعیب قوم او د لوط قوم چه د هغوی کلی سره له کلیوالو د هغو په بل مخ واړول شول دوی ګردو (تولو) د خپلو خپلو پیغمبرانو خبری نه منلی ـ او د الله تعالیٰ مقابلی ته راوتلی ؤ او د الله تعالیٰ له احکامو څخه ئی غاړی غړولی وی په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ له لوری دوی ګرد (تول) په لویو آفتونو سره ککړ شول او په هسی سختو بلاؤ کښی اخته شول چه د هغوی ژغورنه (نجات) له هغه ځنی مشکله وه. هو! د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیچا له لاسه هیڅ شی نه دی پوره.

اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِى الْجَارِيَةِ ۝١١ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً
وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ۝١٢

بیشکه مونږ هر کله چه طغیان وکړ اوبو راپورته شوی په هر شی باندی پورته کړی وو مونږ تاسی په تلونکی بیړی (د نوح) باندی لپاره د دی چه وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسی ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو) او په یاد دی ولری (ودی ساتی) دا (نصیحت) غوږونه یادوونکی ساتونکی.

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام په زمانه کښی کله چه طوفان راغی نو ښکاره وه چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ یو انسان پاتی کیدل او ژغورنه (نجات) له هغه ځنی ممکنه نه وه او ځمونږ قدرت او عام انعام ـ اکرام ـ او احسان ؤ چه ګرد (تول) منکران مو ډوب کړل او یواځی نوح علیه السلام او د هغه ملګریو ته مو نجات ورکړ نو ښه په داسی یوه لوی طوفان کښی د هغی وړوکی بیړی سلامت پاتی کیدل له توقع او هیلی (امید) ځنی لوړ (اوچت) کار نه دی؟ او آیا

هغه ځمونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی (بچ) شوی انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلی ژغورنی (نجات) قصی نورو ته وکړی او په دی ډول (طریقه) سره دا پیښه تر آخر پوری د هر سړی په یاد پاتی وی نو دغه خبری د هغو غوږونو له یاده چه کومه معقوله خبره اوری او پری پوهیږی او په یاد ئی ساتی هیڅ کله به نه هیریږی چه په یوه زمانه کښی د الله تعالیٰ له لوری ځمونږ پر پلرونو باندی هسی یو لوی احسان شوی دی. او په دی باندی وپوهیږی، لکه چه د دنیا په جګړو او پیښو کښی تل فرمان برداران له نافرمانانو ځنی بیلیږی هم داسی حال به د قیامت په ویروونکی (حاقه) کښی هم کیدونکی وی. وروسته له دی نه بیا الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه په هم دی لوری خپل کلام منتقل کوی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿۱۳﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿۱۴﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿۱۵﴾

بیا کله چه پوکی وشی په صور شپیلی کښی پوکی یو او پورته کړه شی ځمکه او غرونه (له خپلو ځایونو) نو مات به کړل شی دا دواړه (توټی توټی) په ماتولو یوه سره نو په دغه ورځی کښی به واقع شی (هغه) واقع کیدونکی (قیامت)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) له پو کیدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلی صورت ځنی راووځی او ګرد (تول) سره وړوکی وړوکی ذری ذری او بخرکی بخرکی کیږی نو هم دا د قیامت د قائمیدلو وقت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿۱۶﴾ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا

او وبه چوی (څیری به شی) آسمان بیا هغه (آسمان) په دغه ورځ کښی سست ضیف وی او ملائکی پرښتی به وی په څندو (غاړو) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی نن ورځ چه آسمان دومره کلک او مضبوط دی چه سره د لکونو کلونو د تیریدلو بیا هم هیڅ یو سوری او کندو پکښی نه لیده کیږی په هغی ورځی کښی به شلیږی او توټی توټی کیږی به کله چه د هغه د منځنی برخی نړیدل شروع کیږی نو پرښتی به د هغه څندی (غاړی) ته ځی.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾

او پورته به کړی عرش د رب ستا د پاسه د دوی په هغه ورځ کښې اته (پرښتې).

تفسیر: اوس څلورو پرښتو عظیم عرش راپورته کړی دی چه د هغه د لویوالی او ارت والی علم یوائځی له پاک پروردګاره سره دی په هغه ورځ کښې له هغوی سره څلور پرښتې نوری هم ملګری کیږی. په «تفسیر عزیزی» کښې د دی عددونو په حکمت او د دی پرښتو پر حقائقو باندی ډیر دقیق او بسیط بحثونه شوی دی ښائی چه شائقین به ئی هلته ولولی.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

په دغه ورځ کښې به تاسی حاضر وړاندی کړل شئ (الله ته سره د حساب) پټه به نه پاتی کیږی له (اعمالو د) تاسی هیڅ یوه پټه خبره

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښې به تاسی د الله تعالیٰ دربار ته راحاضر کړی شئ او د هیچا هیڅ یوه نیکی او بدی به نه پټیږی او ګرد (تول) عام منظر ته به راښکاره کړی شی.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتٰبَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتٰبِيَهْ ﴿١٩﴾

نو هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عمل نامه د ده په ښی لاس د ده نو وبه وائی (له خوشالی داسی چه) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسی دا ځما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنی په هغی ورځی کښې هره اعمالنامه چه په ښی لاس کښې ورکړه شی هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده نو هغه له ډیری خوښی ځنی هر سړی ته ورښکاروی او وائی به چه راځی ځما اعمالنامه ولولئ!.

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾

بیشکه ما یقین کاوه (په دنیا کښې) چه بیشکه زه پیوست کیدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې ئې هسې خیال کاوه چه یوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخیست کیږی نو ځکه زه ویریدم او د خپل ځان سره می محاسبه کوله نن شکر دی چه د هغه په زړه پوری نتیجه وینم چه د خدای په فضل سره ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِيْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوْفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کښې (چه دی به پری راضی وی) په جنت عالی لوی اوچت کښې چه میوی به ئې نژدی وی.

تفسیر: چه په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او هر وقت او هر حال کښې په ډیره آسانی سره په لاس راځی او په ښه دول (طریقه) سره شوکولی کیږی!

كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

(ورته وبه ویل شی) خوریځ او څښیځ په اشتهاء هضم سره په بدل د هغو عملونو خپلو چه مخکښې لیږلی ؤ (تاسی ای مؤمنانو) په ورځو تیرو شویو د دنیا کښې.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې تاسی خاص د الله تعالیٰ دپاره د خپلو نفسانی خواهشونو مخی مو نیولی وی او د لوږی او تندی ربړونه (تکلیفونه) مو پر ځان اخیستی ؤ نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسی باندی نشته. په ښو مزو او اشتهاء سره هر شی مو چه زړه غواړی خوریځ او څښیځ ئی! ځکه چه نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کیږی او نه د بدهضمی او د بولو او غائطو او د بلی ناروغی اندیښنه له تاسو سره شته او نه مو د دی نعمتونو زوال په تصور کښې راځی.

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ فَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُوْتَ
كِتٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾
مَآ اَغْنٰى عَنِّيْ مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّيْ سُلْطٰنِيَهْ ﴿٢٩﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده په کیڼ لاس د ده نو وبه وائي (له غمه داسي چه) ای کاشکي نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما او نه وم پوه شوی زه چه څه دی حساب ځما. ای کاشکي وی (ړومبني مرګ ځما په دنیا کښي) خلاصوونکي (ځما له دوهم حیات) هیڅ دفع ونه کړه له ما ځني مال ځما برباد شو له ما ځني سلطنت حکومت ځما.

تفسیر: یعني د شا له لوری په کیڼ لاس کښي د هر چا اعمالنامه چه ورکوله کیږي هغه پوهیږي چه په ما باندی کمبختي راغلي ده. نو په دی وقت کښي په ډیر حسرت سره داسي تمنا کوی چه کاشکي ځما دا اعمالنامه نه وی راکړی شوی او زه نه خبریدی چه ځما حساب او کتاب څرنګه دی! کاشکي په مړیني مي دا قصه پای (آخر) ته رسیدلی وی! او زه د تل دپاره مړ پروت وی! او له مړیني څخه وروسته مي بیا دا ژوندون نه په برخه کیدی او که ژوندی کیدم خو بیا زر د مرګي یوه لقمه او نمړی کیدلی!! افسوس چه هغه مال ـ جاه ـ حکومت او دولت مي هیڅ په کار رانغی ـ او نن مي د هغو ګردو (تولو) شیانو هیڅ یو شی په سترګو نه راځي. نه څه دلیل او حجت په لاس لرم او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه خازنانو د جحیم ته داسي حکم فرمائي چه)

خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الْجَحِیْمَ صَلُّوْهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِیْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا فَاسْلُکُوْهُ ﴿۳۲﴾

ونیسئ دی! پس په ځنځیر سره وتړئ دی! بیا (اور د) د دوزخ ته وغورځوئ دی! بیا په یوه ځنځیر کښي چه ګزونه د هغه اویا ګزه وی پس ننه باسئ دی (په دوزخ کښي)!.

تفسیر: پرښتو ته به حکم کیږی چه هغه ونیسئ! او غاړکی ئی په غاړه کښي ورواچوئ! او په اور کښي ئی غوپه کړئ! او په هغه ځنځیر کښي ئی چه اوږد والی ئی اویا ګزه دی وتړئ! تر څو د سوځیدلو په وقت کښي هیڅ ونه خوځیدی شي ځکه چه د دی خوا او هغې خوا له خوځیدلو ځني سوځیدونکي لږ څه تخفیف حس کولی شي.

تنبیه: له ګز ځني د هغه ځای ګز مراد دی چه د هغه اندازه هم الله تعالیٰ ته معلومه ده.

إِنَّهُۥ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

بیشکه دی و (په دنیا) چه ایمان ئی نه راووړ په الله لوی باندی او تاکید تیزوالی به ئی نه کاوه په طعام ډوډی ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندی.

تفسیر: یعنی چه په دی دنیا کښی اوسیده نه ئی د الله تعالیٰ حق پیژندہ او نه ئی د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګرویږنه (تپوس) چیری حتیٰ نورو ته ئی هم په دی مورد کښی څه تشویق او ترغیب ور نه کړ بیا په الله تعالیٰ باندی همغسی چه ښائی ایمان ئی رانه ووړ نو نجات به چیری وی او کله چه کوم لوی او وړوکی کار د دوی له لاسه ونه ووت نو د دوی د عذاب د تخفیف هم هیڅ یو صورت نه دی پاتی.

فَلَيْسَ لَهُ ٱلْيَوْمَ هَٰهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دی ځای کښی کوم دوست (دافع د عذاب)

تفسیر: یعنی لکه چه هغه الله تعالیٰ ئی خپل دوست نه کړ نو نن به د هغه دوست څوک شی چه د ده حمایت وکړی او دی له عذابه وژغوری (وساتی). یا د مصیبت په وقت کښی تسلی ورکړی.

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَّا يَأْكُلُهُۥٓ إِلَّا ٱلْخَٰطِـُٔونَ ﴿٣٧﴾

او نشته هیڅ طعام (چه وئی خوری) مګر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو ځنی چه نه خوری دغه (غسلین) مګر همغه خطاکاران ګناهګاران (ئی خوری).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسیږی مګر دوزخیانو ته هیڅ یو داسی مرغوبه خواړه نه وررسیږی چه د هغوی د راحت او د قوت سبب شی. هو! یوائی هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوی ورکولی کیږی چه هغه به پرته (علاوه) له هغو ګنهګارانو څخه بل څوک نشی خوړی او هغه هم د لوږی او تندی له شدته تیروتلی په دی خیال سره ئی خوری او داسی ئی ګنی چه د هغه ځنی هغه ته څه ګته وررسیږی وروسته له هغه دا ورښکاریږی چه د هغه خوړلو د لوږی له ربړه (تکلیفه) لوی ربړ(تکلیف) ورپیښ کړ. **(اعاذنا الله من سائر انواع العذاب فی الدنیا والآخرة)**

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴿۳۹﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿۴۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چه وینئ ئی تاسی او په هغو شیانو چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنی هر څه چه د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان وشو دا کومه شاعری نه ده ـ او نه د کهانت اتکلونه او چتی (بیکاره) خبری دی. بلکه دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام دی چه له آسمانه ئی یوه لویه پرښته حضرت جبریل علیه السلام راوړی ـ او یو لوی پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ئی اوروی. هغه پرښته چه دغه قرآن کریم له آسمانه راوړی او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه هغه قرآن شریف په ځمکه کښی انسانانو ته وررسوی دوی دواړه عزتمن رسولان دی د یوه کرامت خو تاسی پخپلو سترګو سره وینئ او د بل کرامت او لویی د هغه اول کریم د بیان ځنی تاسی ته ثابته شوی ده.

تنبیه: په دنیا کښی دوه راز (قسم) شیان وی یو هغه چه سړی ئی په سترګو سره لیدلی شی. بل هغه چه په سترګو سره ئی نشی لیدلی بلکه په عقل او نورو ذرائعو سره د هغه په منلو سره سړی مجبوریږی. مثلاً هومره چه مونږ خپلی سترګی ستړی ـ او ځمکی ته ځان ځیر کړو په محسوس دول (طریقه) سره د هغه په خوځیدلو باندی نه پوهیږو لیکن د حکیمانو د دلائلو او براهینو له اوریدلو څخه مونږ پړ شوی د خپلو سترګو په غلطی باندی پوهیږو او د خپل عقل یا د نورو عقلاؤ د عقل په وسیله د خپلو حواسو دا غلطی اصلاح او تصحیح کوو. خو مشکل دا دی چه له مونږ ځنی د هیچا عقل هم له هسی غلطی او لندوالی ځنی محفوظ نه دی. آخر د هسی غلطی او لندوالی اصلاح تلافی په څه دول (طریقه) سره وکړه شی؟ بس په ګرد (تول) عالم کښی یو د حضرت الٰهی د وحی قوت دی چه هم پخپله دی له غلطی څخه محفوظ او معصوم دی او هم د نورو ګردو (تولو) عقلی قوتونو اصلاح او تکمیل کولی شی. همغسی چه ځمونږ حواس تر یوه حده پوری رسیدلی عاجز پاتی کیږی او له هغه څخه وروسته مو عقل کار ورکوی هم داسی په کوم میدان کښی چه مجرد عقل کار نشی ورکولی یا پکښی وښوئیږی په داسی ځای کښی د عقل لاس نیونه د الٰهی وحی کوی او لوړ (اوچت) حقائق ورښیی. ښائی دلته په ﴿ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴾ باندی ئی ځکه قسم ورياد کړ یعنی هغه د جنت او دوزخ او د نورو حقائق چه په رومبنی آیت کښی بیان شو که د محسوساتو له دائری څخه د اوچتوالی لامله (له وجی) ستاسو په ککره کښی ځای ونه نیسی نو په اشیاؤ کښی د مبصراتو او غیر مبصراتو یا په نورو الفاظو د محسوساتو او غیر محسوساتو له تقسیمه وپوهیږئ چه دا د رسول کریم کلام دی چه د الٰهی وحی په وسیله د عقل او د حس له دائری څخه اوچت د حقائقو خبر راکوی. کله چه مونږ ډیر غیر محسوس بلکه د حس مخالف شیان پخپل عقل یا د نورو په تقلید منو ـ نو د ځینو نورو لوړو

(اوچتو) اشیاؤ په منلو کښې چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مونږ ته خبر راکړی دی څه اشکال وینئ ؟.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيْلًا مَّا تُؤْمِنُوْنَ ﴿٤١﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر بیخی لږ ایمان راوړئ تاسی (بلکه نه مؤمنان کیږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والی باندی کله کله ستاسی په زړونو کښې له یقین ځینی پلوشی راځلیږی مگر ډیر لږ چه د نجات له پاره کافی نه دی. آخر ولی د دی کلام الله په نسبت د شاعری او کاهنی خبری کوئ؟ آیا د واقعی انصاف له مخی دا ویلی شئ؟ آیا د دا کوم شاعر کلام کیدی شی؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کښې د وزن ـ بحر او نورو شتوالی ضروری دی او په قرآن کښې د هغو شیانو نښه نشته. د شاعرانو خبری زیاتره بی اصله وی او زیاتره مضمونونه ئې یواځې وهمی او خیالی وی او حال دا دی چه په عظیم الشان قرآن کښې ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعیهؤ دلائلو او یقینیهؤ حجتونو سره بیان شوی دی!

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٢﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چه تاسو گمان کوئ!) لږ پند اخلئ تاسی (بلکه نه ئې آخلئ).

تفسیر: یعنی په پوره فکر سره ئې رامعلوم کړی او ښه چرت (خیال) پکښې ووهئ چه دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی. کاهنان په عربو کښې همغه خلق ؤ چه له بتانو ـ پیریانو ـ او نورو خرافاتو او رذائلو سره ئې تعلقات او مناسبات لرل ـ دوی خلقو ته د کومی جزوی غیبی خبری په نسبت ځینی مقفا او مسجع خبری اورولی ـ مگر د پیریانو په کلام کښې معجزی نه وی چه هغه غوندی بل څوک به خبری نشی کړی بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامبر(کاهن) ته کومه خبره وروښیی بل پیری هم همغسی خبری ورښوولی شی او دا کلام یعنی پاک قرآن داسی یوه معجزه ده چه گرد (ټول) جن او انس که سره یو ځای شی د هغه په شان کومه خبره نشی جوړولی. د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبرانو په خبره کښې یواځې د قافیی او د سجعی د رعایت دپاره ډیر الفاظ راوړی چه بالکل بیکاره وی خو په دغه معجز نظام کلام کښې یو حرف او توری یو حرکت هم بیکاره او بی فائدی نه دی. د کاهنانو خبری په څو مبهمو او جزوی او

معمولی خبرو باندی مشتملی وی خو د علومو او حقائقو ځنی مطلع کیدل ـ او په ادیانو ـ شرائعو ـ اصولو او قوانینو باندی پوهول او د معاش او معاد دستور او آئین معلومول ـ او د پرښتو او د آسمانونو له پټو خبرو ځنی خبر ورکول له هغوی ځنی له سره نشی کیدی او حال دا دی چه پاک قرآن له هسی خبرو ځنی ډک دی.

تَنۡزِیۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِیۡنَ ﴿۴۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: ځکه چه د ګردی (تولی) دنیا د تربیت ډیر اعلیٰ او کلک اصول په دغه عظیم الشان قرآن کښی بیان شوی دی.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَیۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِیۡلِ ﴿۴۴﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡیَمِیۡنِ ﴿۴۵﴾
ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِیۡنَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنۡکُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِیۡنَ ﴿۴۷﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندی ځینی خبری (چه مونږ ورته نه وی ویلی) نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به ؤ مونږ له ده په یمین قوت عذاب سخت سره بیا به خامخا پری کړی ؤ مونږ له ده رګ د زړه (او وژلی به می ؤ) پس نه به ؤ هیڅوک له تاسی څخه (یعنی نه یئ تاسی) له قتل د) هغه (محمد) ځنی منع کوونکی (ما لره).

تفسیر: حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دروغ پر الله تعالیٰ باندی جوړول نو اول به ئی الله تعالیٰ دښمن کیده او له لاسه به ئی نیوه قاعده ده چه د ورمیږ ووهلو په وقت کښی جلادان مقتول له ښی لاس څخه اخلی تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوریږی».
حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلی چه د (تقول) ضمیر د رسول په لوری راجع کیږی. یعنی که رسول بالفرض والتقدیر کومه خبره د الله تعالیٰ پر لوری منسوبه کړی یا د هغه په کلام کښی بل شی له خپل لوری ګډوی چه الله تعالیٰ نه وی ویلی نو په هغه وقت کښی پر ده باندی عذاب نازل کیږی (العیاذ بالله) ځکه چه د هغه تصدیق او رښتیا والی له بیناتو آیاتو او دلائلو او براهینو په وسیله ظاهر او ښکاره شوی دی. اوس که په داسی خبری باندی سم د لاسه عذاب او سزا ورنه کړه شی نو د الله تعالیٰ له وحی ځنی به امن پورته کیږی ـ او هسی یو التباس او اشتباه پکښی لویږی چه د هغه اصلاح به ناممکنه وی چه دا د حکمت او تشریع ځنی منافی دی

په خلاف د دی هغه سړی چه د هغه رسالت په بیناتو آیاتونو براهینو سره ثابت شوی نه وی بلکه ښکاره قرائن او علانیه دلائل د هغه د رسالت نفی کړی وی نو د هغه خبری چټی (بیکاره) او خرافاتی دی او هیڅ یو پوه او عاقل هغه د اعتناء وړ (لایق) نه بولی ـ او نه بحمدالله د الله تعالیٰ په دین کښی له هغه څخنی کوم التباس او اشتباه واقع کیږی او هم د هسی سړی تصدیق کیدل د معجزاتو او نورو په وسیله مشکل دی. او ضرور دی چه الله تعالیٰ د هغه دروغجن کولو او رسوا ثابتولو دپاره داسی چاری ور د مخه کړی چه د ده د رسالت له دعوی کولو څخه مخالفی وی. د هغه مثال داسی وګڼئ که باچا کوم سړی پر کوم منصب او ماموریت باندی مقرروی ـ او سند او فرمان او نور ورکوی ـ او چیری ئی استوی ـ اوس که له دغه سړی څخنی په خدمت کښی کوم خیانت څرګندیږی (ښکاریږی) ـ یا په باچایی کوم دروغ تړی ـ او بیا دا پری ثابتیږی نو سم د لاسه بلاتوقف هغه پخپل هیداد (انجام) او سزا رسیږی لیکن که کوم مزدور او معمولی سړی تل داسی اپلتی او چټی (بیکاره) خبری کوی چه د حکومت له خوا ماته داسی فرمان شوی دی یا ماته داسی امر راکړی شوی دی چه دغه او هغه وکړم نو هیڅوک نه د هغه هغو خبرو ته غوږ ږدی او نه ئی څوک له هسی خبرو څخنی خوله نیسی په هر حال په دی آیت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر نبوت باندی استدلال نه دی شوی بلکه دا راښوولی شوی دی چه دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ خالص کلام دی چه په یوه حرف یا یوه توری کښی ئی شک او شبهه نشته او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هغه کښی څه زیاتتوالی کولی شی او نه سره د رسالت د دوی په شان هسی ګمان کاوه شی چه دوی د کومی خبری نسبت په غلطه سره الله تعالیٰ ته وکړی ـ د سفر استثنا د توریت په (۱۸) باب (۲۰) فقره کښی ده «که هغه نبی داسی ګستاخی وکړی چه هسی کومه خبره څما په نامه وکړی چه څما نه وی او نه هغه ته می د هغه د ویلو په نسبت څه امر ورکړی وی او هغه ئی د خپل معبود په نامه مشهوره کړی نو داسی پیغمبر دی وواژه شی». لنده ئی دا څوک چه پیغمبر وی له هغه څخنی داسی کار کیدل ممکن نه دی د دی آیت نظیر د (البقرة) په سورت د دغه تفسیر کښی یو بل آیت هم شته

﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾ آیت ۱۲۰

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾
وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویریدونکیو لره (چه نفع تری اخلی) او بیشکه مونږ ته خامخا معلوم دی دا چه بیشکه څینی له تاسی څخه دروغ کوونکی دی (قرآن لره). او بیشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب

پښیمانی دی پر منکرانو کافرانو باندی (کله چه ووینی ثواب د مصدقینو)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدونکی د دی خبرو له اوریدلو څخه پند اخلی او د هغو په زړونو کښی چه ویره نه وی هغه ئی دروغ ګڼی لیکن یو وقت داسی راتلونکی دی چه دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښیمانی سبب شی او هلته به ارمان کوی چه ولی مو هسی رښتیا خبره دروغ وبلله چه نن د هغی لامله (له وجی) په دی آفت ککړ شوی یو.

وَاِنَّهٗ لَحَقُّ الْيَقِيْنِ ﴿۵۱﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿۵۲﴾ ع

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا (عین) حق یقین (محض او د منلو وړ۔ قابل) دی. پس تسبیح پاکی ووایه په نامه د رب خپل چه له ګردو (تولو) څخنی عظیم ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی دا کتاب خو داسی حق او رښتیا دی چه له حده تیر د منلو وړ (لایق) دی او د هغه مضامین له سره تر آخره پوری رښتیا او هیڅ یو شک او شبهه پکښی نشته ښائی چه هر سړی په هغه باندی ایمان راوړی او تل د الله تعالیٰ په عبادت او تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسی.

تمت سورة الحآقّة بفضل الله ومنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة المعارج مکیة وهی اربع و اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۰) تسلسلهاحسب النزول (۷۹) نزلت بعد سورة «الحآقّة».

د «المعارج» سورت مکی دی (٤٤) آیتونه (۲) رکوع لری په نزول کښی (۷۹) او په تلاوت کښی

(۷۰) سورت دی وروسته د «الحاقة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ﴿۱﴾ لِّلْكٰفِرِيْنَ لَيْسَ لَهٗ دَافِعٌ ﴿۲﴾

وغوښت غوښتونکی یو عذاب واقع کیدونکی لویدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چه نشته هغه ته دفع کوونکی (چه راشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پیغمبر تاسی ته عذاب غوښتی دی چه هغه هیڅوک له تاسی څخنی نشی لری کولی» یا به غوښتونکی کفار وی چه ویل به یی آخر هغه عذاب ولی ژر نه راځی چه وعده ئی مونږ ته راکړی شوی ده؟ ای الها! که د محمد دا وینا په رښتیا وی نو پر مونږ باندی له آسمانه تیږی (ګټی) ولی نه وریږی؟ دا خبری به ئی د انکار او تمسخر له لاری کولی نو ځکه فرمائی چه عذاب غوښتونکی داسی یو آفت غواړی چه بالیقین پر هغه باندی لویدونکی دی او د هیچا له منع کولو څخه به نه منع کیږی دا د کفارو انتهائی درجه ناپوهی ـ حماقت او سپین سترګی ده چه د هسی یوه شی مطالبه او غوښتنه کوی.

مِّنَ اللّٰهِ ذِی الْمَعَارِجِ ۝۳

له طرفه د الله چه څیښتن (خاوند) د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی (د ملائکو چه آسمانونه دی)

تفسیر: یعنی پرښتی او د مسلمانانو ارواح ګرد (تول) آسمانونه درجه په درجه طی کوی د هغه د قرب دربار ته ورنزدی کیږی. یا د هغه بندګان د هغه حکمونه منی او د زړه له کومی زیار (کوشش) کوی او ځان په ښو اخلاقو او خویونو سره ښائسته کوی او د وصول او د نزدیکت روحانی مرتبی او درجی ته لوړ (اوچت) خیژی او د هغه حضور شرف ته رسیږی. او دا درجی د مسافت او د لریوالی او نژدیوالی له پلوه سره مختلف او متفاوت دی او فرق او توپیر لری څینی داسی چی په یوه رپه (ثانیه) کښی د هغه د لوړوالی (اوچتوالی) سبب کیدی شی. لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل. او څینی داسی دی چه یوه ګړی (ساعت) په هغه سره ترقی حاصلیږی لکه اودس او لمونځ کول. او څینی په پوره یوه ورځ کښی لکه روژه یا په کامله میاشت کښی لکه د رمضان د میاشتی روژه نیول او څینی په پوره یو کال لکه حج کول. (وعلیٰ هذا القیاس) هم دا راز (قسم) د پرښتو او د ارواحو عروج چه په هر کار باندی مقرر دی وروسته له دی چه له هغه څخنی فراغت وموی هم مختلف او متفاوت دی او د قدوس الله تعالیٰ تدبیر او انتظام هسک (اوچت) او تیتی بیشماره درجی لری.

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ

چه خیژی ملائکی پرښتی او روح (جبریل) په طرف د هغه (مامور به ځای)

تفسیر: یعنی د پرښتی او د خلقو د ارواحو وړاندی والی او حاضری به اجراء کیږی. او دغه وړاندی والی او حاضری به کله اجراء کیږی؟ د دغه سؤال جواب پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی چه

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾

په هغه ورځ کښی چه ده اندازه د هغی پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په میچ ده. یعنی له اولی شپیلی (صور) څخه تر هغه پوری چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان په دوزخ کښی ننوځی پنځوس زره کاله تیریږی ـ او ګردی (تولی) پرښتی او د تولو مخلوقاتو ارواحونه په دی تدبیر کښی د خدمتګار په ډول (طریقه) ملګرتوب کوی. بیا به د دی لوی کار د مدت تر سره کیدلو څخنی وروسته د دوی عروج کیږی.
تنبیه: د نبی کریم په یوه حدیث کښی راغلی دی «خدائیګو دا دومره لویه ورځ به په ایماندار باندی داسی تیریږی لکه چه یو فرض لمونځ ئی اداء کړی وی»

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾

نو صبر وکړه (ای محمده!) صبر جمیل نیک (بی له شکوه ـ شکایت جزع فزع).

تفسیر: یعنی که دا کافران د انکار او تمسخر له لاری شورماشور کوی چه ژر هغه تاکلی (مقرر) عذاب راورسیږی! بیا هم تاسی تلوار مه کرئ! بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ! مه مو زړه تنګوئ! او نه د پتی (شکایت) الفاظ (توری) ښائی د تاسی له خولی څخه ووځی! دا ستاسی صبر او د دوی تمسخر او ملندی به ضرور خپله اغیزه او اثر راښکاره کړی.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾

بیشکه دغه (منکران) وینی هغه (عذاب یا قیامت) لری، او مونږ ئی وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدی.

تفسیر: یعنی د دوی په خیال کښې د قیامت راتګ لری ورځې بلکه د دوی په زعم وقوع ئې هم ممکن نه دی او په عقل کښې ئې له سره نه ځائیږی. او مونږ ئې ډیر نژدی ګڼو او هسې بولو چه اوس راځی!.

يَوْمَ تَكُوْنُ السَّمَآءُ كَالْمُهْلِ ﴿۸﴾ وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿۹﴾

هغه ورځ (به واقع شی پر منکرانو عذاب) چه وګرځی آسمان په شان د قلعی ژیړ ویلی شوی (توری ختی د تیلو) ځینو د (مهل) ترجمه د تیلو په ختو او تلچتو سره کړی ده. او وبه ګرځی غرونه په شان د وړی نداف وهلی رنګارنګ

تفسیر: وړئ مختلف او راز راز (قسم قسم) رنګونه لری او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز (قسم قسم) دی لکه چه الله تعالیٰ د «فاطر» د سورت په څلورمه رکوع ۲۷ آیت کښې فرمائی ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيْضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيْبُ سُوْدٌ ﴾ او د (القارعة) په سورت کښې ئې فرمایلی دی ﴿ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ﴾ یعنی غرونه لکه رنګینی وهلی شوی وړئ غوندی به وی دا خوا او هغه خوا به رغړی رارغړی.

وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيْمٌ حَمِيْمًا ﴿۱۰﴾ يُّبَصَّرُوْنَهُمْ ط

او نه به کوی پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چه مشغول به وی په ځان خپل) اګر که په نظر ورځی دوی ته هغوی او ښه به ئې وپیژنی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی ګرد (تول) به سره په نظر راځی او دا به ورښکاریږی چه د دوی دوستی چتی (فضول) او بیکاره وه». هر یو به د بل حال او احوال ګوری مګر یو له بل سره څه مرسته (مدد) او حمایت نشی کولی او هر یو به پخپل فکر کښې ډوب تللی وی.

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِيْ مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيْهِ ﴿۱۱﴾
وَصَاحِبَتِهٖ وَاَخِيْهِ ﴿۱۲﴾ وَفَصِيْلَتِهِ الَّتِيْ تُـْٔوِيْهِ ﴿۱۳﴾ وَمَنْ فِي
الْاَرْضِ جَمِيْعًا ثُمَّ يُنْجِيْهِ ﴿۱۴﴾

خوښوي به مجرم ګنهګار (کافر) چه فدیه ورکړي له عذابه د دغي ورځي په ځامنو خپلو سره او ملګري ښځي خپلي سره او ورور خپل سره او خپلوانو قبیلو خپلو هغو سره چه ځایونه ئې ورکول دوی ته په دنیا کښي او هغه ټوک چه په ځمکه کښي دي ټول بیا وژغوري (وساتي) ځان خپل نه ده داسي چه آرزو کوي دوی

تفسیر: یعني غواړي به چه ګرد (ټول) کور او کهول او خیل که ئې له لاسه پوره وي او په درد ئې وخوري له خپله ځانه قربان کړي او پخپله فدیه کښي ورکړي او خپل ځان وژغوري (وساتي) مګر دا به امکان ونه لري او خلاص به نشي له عذابه ځکه چه:

كَلَّاۗ اِنَّهَا لَظٰى ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوٰى ﴿١٦﴾

بیشکه دا (اور د دوزخ) لمبي وهونکي دي ویستونکي دي (له کفارو څخه) د اینې (یا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی)

تفسیر: یعني هغه اور به مجرم کله پریږدي هغه به ئې پوستکي وباسي او تر اینې (جګر) پوري ئې رسیږي او اینه ئې هم تري وباسي.

تَدْعُوْا مَنْ اَدْبَرَ وَتَوَلّٰى ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَاَوْعٰى ﴿١٨﴾

رابولي (دا دوزخ) هغه ټوک چه شا ئې کړي وي او مخ ئې ګرځولي وي (له ایمانه). او ټول کړي ئې وي (مال) نو ساتلي ئې وي (د الله حق ئې تري نه وي ورکړي).

تفسیر: یعني د دوزخ له لوري به یو راښکودل او ناري او سوري وي. هومره سړي چه په دنیا کښي د حق او رښتیا په لوري شا اړولي او د ښو چارو څخني مخ ګرځولي وي او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کښي مشغول و هغه ګرد (ټول) به د دوزخ په لوري راښکودل کیږي. په ځینو آثارو کښي شته چه اول به دوزخ د (قال) په ژبه سره داسي وائي «**الىّ یا کافر! الىّ یا منافق! الىّ یا جامع المال!** - یعني ماته راشه ای کافره! ماته راشه ای منافقه ماته راشه ای مال ټولونکیه!» خو خلق به دی خوا او هغه خوا سره تښتي. وروسته له دی نه به یو لوی ورمیږ لرونکی شي له دوزخه سر راوباسي او تښتیدونکي دوزخیان به پخپل اوږد

شوند سره هسی تولوی او پخپلی ګیدی کښی به یی اچوی لکه چه مرغه پخپلی مښوکی سره دانی تولوی (العیاذ بالله)

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بیشکه انسان بنی آدم پیدا کړی شوی دی هلوع حارص بی صبره او کله چه ورسیږی ده ته شر خرابی صبر نه کوی ډیر فریاد کوی او کله چه ورسیږی ده ته ښیګنی (فایدی) نو بی توفیق کیږی منع کوونکی شی (حق لره)

تفسیر: یعنی په هیڅ لوری پخپلی بهادرئ ـ کلکتوب ـ پوخوالی ـ قوت او همت نه ورښکاروی. که فقر ـ فاقه ـ ناروغی او سختی پری راشی نو بی صبری ورښکاروی ـ ویریږی او ناامیده کیږی او هسی ګنی چه اوس د هغه دپاره هیڅ یوه لاره نه ده پاتی چه په هغی کښی له هغه رېړ (تکلیف) او مصیبت نه ځان وژغوری (وساتی). که مال ـ شته ـ دولت روغتیا ـ عظمت او پت ور په برخه شی نو د ښیګنی (فایدی) دپاره به هیڅ خپل لاس نه غځوی او د الله تعالیٰ په لاره کښی هیڅ یو شی په اخلاص او مینی سره نه لګوی. هو! هغه سری له دی وینا ځنی مستثنیٰ دی چه د هغوی بیان دغه دی چه اوس راځی.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دی پیدا کړی شوی هلوع هغه) لمونځ کوونکی چه دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دی او هیڅکله او هیچیری هیڅ یو لمونځ تری نه فوت کیږی.

تفسیر: یعنی د لمانځه ناغه کوونکی نه دی بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره ئی کوی. او د لمانځه په حالت کښی په ډیر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوی او تل لمانځه ته متوجه وی.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه په اموالو د هغوی کښی حق برخه معلومه

وی (له زکوٰة او صدقات) دپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو چه سؤال نه کوی).

تفسیر: د (المؤمنون) په سورت کښې د دې تفسیر تیر شوی دی. ځمونږ د دغه پښتو «فوائد موضح الفرقان» وګورئ.

وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۲۶﴾

(او هغه کسان هم هلوع نه دی) چه مصدق باور کوونکی وی په ورځ د انصاف جزاء باندی.

تفسیر: یعنی د هم دی یقین په بناء باندی ښه کارونه کوی چه په هغه ورځ به ئی په کار ورځی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی له عذابه د رب خپل ویریدونکی وی (اګر که په عبادت کښې ئی ډیر کوښښ هم کړی وی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او په خرابو کارونو پسی هیڅ نه ګرځی. ځکه چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُوْنٍ ﴿۲۸﴾

بیشکه له عذابه د رب دوی نه دی پر امن کړی شوی (بلکه تل تری ویریږی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ عذاب داسی یو شی نه دی چه بنده د هغه له لوری ځنی مأمون شی او بی ویری کینی. بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره تری په امان نه دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿۲۹﴾ إِلَّا عَلٰٓى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۳۰﴾

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿۳۱﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکی دی. مګر په ښځو خپلو باندی او په هغی وینځی خپلی باندی چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی نو بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (ځکه چه خپلی ښځی ـ وینځی پری حلالی دی) نو هغه چه غواړی پرته (علاوه) له دغو (حلالو ښځو او وینځو خپلو) څخه پس هم دوی دی له حده تیریدونکی.

تفسیر: یعنی که څوک پرته (علاوه) له خپلی حلالی ښځی یا وینځی ځنی بل کوم ځای د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندی قدم ږدی. نو متعه موقته بهیمه او استمناء او نور ناروا ده.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿۳۲﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکی دی (او په سر ئی رسوی)

تفسیر: په دی کښی د الله تعالیٰ او د بندګانو د ګردو (تولو) حقوق راغلل. ځکه د سری هومره قوتونه چه شته هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ امانت دی نو ښائی هغه د الله تعالیٰ په راښوولو مواقعو کښی صرف کړی شی او هغه قول او اقرار چه په ازل کښی ترلی دی له هغه ځنی خپله غاړه ونه غړوی!.

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ﴿۳۳﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی په شاهدی خپلی باندی سم ولاړ وی (نه پټوی او نه تزئید او تنقیص پکښی کوی)

تفسیر: یعنی که ضرورت پیښ شی نو بی له زیادت او لږوالی او لحاظ او رعایت شاهدی ورکوی او حقه خبره هیڅ کله نه پټوی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی پر لمانځه خپل باندی ساتنه کوی (پخپلو وقتونو ئی اداء کوی)

تفسیر: یعنی د لمونځونو د اوقاتو ـ شرائطو او آدابو څخنی باخبر وی او د هغه صورت او حقیقت د ضائع کیدلو څخنی تل خپل ځان ساتی.
تنبیه: په تکرار د لمانځه کښی بهتری او افضلیت د لمانځه پر نورو عباداتو باندی ثابتیږی «**الصلوٰة عماد الدین**».

أُولَٰٓئِكَ فِى جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

دغه کسان به (چه موصوف په دغو اتو صفاتو دی) په جنتونو کښی به وی مکرم عزتمن کړی شوی.

تفسیر: یعنی د جنتیانو هم دا اته صفتونه دی چه په لمانځه سره شروع او په لمانځه باندی ختم شوی دی تر څو معلوم شی چه لمونځ د الله تعالیٰ په دربار کښی څومره مهتم بالشان او الزم او ضروری عبادت دی. د هر یوه مسلمان په وجود کښی چه دا صفات او ستاینی وی نو په هغه کښی به د «هلوع» مذمت نه وی بلکه د اوم زړه په ځای په هغه کښی به د عزم ـ همت ـ قوت او قدرت صفتونه وی.

فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ
عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّآ

نو څه شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی چه طرف ستا نه راځغاستونکی دی. له ښی لوری څخه او له کیڼ لوری څخه ناست ډلی ډلی (حلقه وهونکی) آیا طمع کوی هر سړی له دوی څخنی چه داخل به کړی شی په جنت د نعمتونو کښی نه ده داسی (چه دوی طمع کوی د دخول د جنت).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم د تلاوت او د جنت د ذکر له اوریدلو څخه وروسته کافران ډلی سره جوړوی او ستاسی په لوری په ګډه سره راځی ـ خاندی ـ ملندی وهی ـ اپلتی وائی مسخری کوی. آیا سره له هسی چارو به دوی داسی طمع او هیله (امید) لری چه د جنت په باغونو کښی به

سره له مؤمنانو ننوځی؟ لکه چه هغوی به ویل که مونږ ته د الله تعالیٰ په لوری د ورتګ اتفاق ولویږی نو مونږ به هم برابر جنت ته ځو او هلته به مونږ خورا (ډیر) بهتری او لوړی (اوچتی) مرتبی ته رسیږو. داسی به هیڅ ونشی او د هغه عادل او حکیم الله تعالیٰ په مخ کښی هیچیری داسی چاری کیدونکی نه دی بلکه هغه تل له هر چا سره د هغه له چارو سره سمه معامله کوی.
تنبیه: ابن کثیر رحمة الله علیه د دی آیتونو مطلب داسی اخیستی دی یعنی ستاسی په لوری دا منکرین ولی په ډیره جلدی او تلوار سره درځغلی او مندی وهی او ښی او کینی خوا ته ډلی ډلی پنډیږی! یعنی د پاک قرآن له اوریدلو څخنی ولی دومره تور خوری او بد وړی او لری تښتی؟ نو آیا سره له دی وحشت او نفرت دوی داسی توقع او هیله (امید) هم لری چه له دوی څخه به هر یو سړی بی له اندیښنی جنت ته ننوځی؟ هرګز داسی نه ده **(هذا کما قال الله تعالیٰ**
﴿ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴾ د «المدثر» دوهمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له هغی (نطفی) څخه چه پری پوهیږی دوی (چه ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنی د خاوری غوندی یوه حقیر شی یا له منی غوندی یو ناولی شی څخنی پیدا شوی هغه چیری د جنت وړ (لایق) وی تر څو چه په ایمان او وحدت سره خپل ځان پاک نه کړی. او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شی. او امکان لری چه ﴿ إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ اشاره د ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴾ په لوری وی چه څو آیته پخوا له دی څخه تیر شوی دی یعنی هغه څو پیدا شوی دی په داسی صفتونو سره ولی دی خپل ځان د ﴿ إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴾ په استثنا کښی نه دی داخل کړی نو بیا د جنت مستحق څرنګه کیدی شی؟
په دی تقدیر سره د ﴿ مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ ترکیب به د ﴿ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ﴾ له قبیلی څخه وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو

تفسیر: لمر سپوږمی او نور ستوری هره ورځ له یوه نوی ځایه راښکاریږی او په یو نوی ځای راپټیږی نو د دی نقطو په اعتبار ئی مشارق او مغارب ورته وویل ځما مرحوم پلار الحاج مولوی احمد علی الکشککی د «مشارق» او «مغارب» مدلول او مآل په سفلیاتو کښی مشرقی او مغربی

ځمکی راز راز (قسم قسم) خلق او هستیدونکی او موجودات او په علویاتو کښې لمر سپوږمی ستوری او نور موجودات راښوولی دی. برهان الدین کشککی.

إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ خامخا قادر یو په دی باندی چه بدل راوړو خیر ډیر غوره له دوی شخه او نه یو مونږ عاجز کړی شوی (له ارادی خپلی).

تفسیر: یعنی کله چه د هغوی په ځای له هغوی ځنی ښه سړی راوستلی شو نو پخپله دوی ولی نشو ژوندی کولی؟ یا د (خیراً منهم) شخه د دوی دوهم ځلی ژوندی کول وی. ځکه که عذاب وی یا ثواب دوهم ژوندون به له دی ژوند شخه په هر حال اکمل وی. یا دا مطلب ـ پریږدئ چه دا د مکی کافران خندا او مسخری وکړی او ملنډی ووهی مونږ به د اسلام د خدمت دپاره له دوی ځنی غوره قوم راولو لکه چه د قریشو په ځای ئی د مدینی انصار ودرول او مکه والان بیا د هغوی د واک (اختیار) ځنی بهر ونه وتی شو او په پای (آخر) کښې ئی د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبیه: د مشارق او د مغارب قسم ئی ښائی د دی دپاره یاد کړی وی چه هغه الله چه هره ورځ مشرق او مغرب بدلوی نو آیا هغه ته ستاسی بدلول کوم سخت او مشکل کار دی ؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

نو پریږده دوی (ای محمده!) چه ننوځی مشغولیږی په باطلو کښې او لوبی کوی په دنیا کښې تر هغه پوری چه پیوست شی دوی له هغی ورځی خپلی سره چه وعده ئی کړی شوی ده له دوی سره (چه بدر یا قیامت دی)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو ځند (ایسارتیا) دی بیا به د هغوی سزا یقینی وی. **(هذا کان قبل الامر بالقتال)**

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

هغه ورځ چه بهر راویستل شی دوی له قبرونو څخه چه ځغلیدونکی به وی لکه چه دوی په طرف د نښو چابک ځغلی.

تفسیر: یعنی څرنگه چه څوک د کومی خاصی نښی او علامی په لوری په منډو سره ځغلی او یو له بله غواړی چه ژر ورسیږی. یا به «نصب» له هغو بتانو څخه مراد وی چه د کعبی په شاؤخوا کښی درولی شوی ؤ چه کافرانو دغو بتانو ته هم په ډیر شوق او عقیده سره تلل او وردانگل.

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۴۴﴾

حال دا چه ذلیلی خواری به وی سترگی د دوی چه پټ کړی به وی دوی لره ذلت خواری دا ورځ ده (هغه د قیامت) چه ؤ دوی چه وعده ورسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وكرمه

سورة نوح مكية وهى ثمان وعشرون آية وفيها ركوعان رقمها(۷۱) تسلسلهاحسب النزول (۷۱) نزلت بعد سورة النحل .

د «نوح» سورت مکی دی (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۱) او په نزول کښی هم
(۷۱) سورت دی وروسته د «النحل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱﴾

بیشکه مونږ لیږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دی سره چه وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه څنی چه راشي دوی ته عذاب دردناک (په دنیا او عقبا کښې که ایمان رانه وړی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی چه په دنیا کښې د خپل کفر او شرارت لامله (له وجی) له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کښې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شی ښائی چه مؤمنان شی.

قَالَ يٰقَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۲﴾ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿۳﴾

وویل (نوح) ای قومه څما بیشکه زه تاسی ته ویروونکی ښکاره یم (په دی سره چه وایم تاسی ته) چه بندگی کوئ تاسی الله ته او وویرېږئ له الله څنی او ومنئ تاسی څما خبری (په شرعیه ؤ امورو کښې)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ! او کفر او معصیت پرېږدئ! او د اطاعت او عبادت لاری خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

چه وبښی (الله) تاسی ته (تول یا ځینی) گناهونه ستاسی (چه حقوق الله دی) او وروستی به کړی (الله) تاسی (بی له عذابه) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چه نیته د موت ده).

تفسیر: یعنی که ایمان مو راوړو نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چه تاسو تلف کړی دی هغه به دروبښلی شی او د کفر او شرارت لامله (له وجی) د کوم عذاب راتلل چه مقدر ؤ هغه به د ایمان راوړلو څنی وروسته نه راځی. بلکه تاسی ته مهلت درکاوه شی چه خپل طبیعی عمر سر ته ورسوئ او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومی قانون سره سم په مقرر شوی وقت کښې پر تاسی باندی مرگ راځی ځکه چی له مرگ څنی په هیڅ دول (طریقه) هیچا ته چاره نشته دغه په هغه تقدیر چه «من» زائده ومنلی شی او که «من» تبعیضیه وویلی شی لکه چه مونږ په ترجمه کښې آخیستی دی نو حقوق الله به تری مراداوه شی.

إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ

بیشکه چه اجل نیته د الله (لپاره د عذابولو د تاسی که ایمان را نه وړئ) کله چه راشی نه وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د ایمان د نه راوړلو په صورت کښی د هغه عذاب وعده چه شوی ده که هغه پر سر باندی ودریږی نو څوک ئی مخه نشی نیولی او نه د یوی شیبی دپاره وړاندی وروسته کیږی. یا دا مطلب چه مرګ پخپله مقرره وعده باندی راتلونکی دی او په هغه کښی هیڅ تاخیر نشی پیښیدلی والظاهر هوالاول. حضرت شاه صاحب د دی آیتونو تقریر په بل ډول (طریقه) کوی. «یعنی بندګی وکړئ! تر څو د انسان نوع په دنیا کښی تر قیامت پوری پاتی شی. او حال دا دی چه د قیامت په راتګ کښی هم هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نشته. که ګرد (تول) سره یو ځای شی او د الله تعالیٰ بندګی پریږدئ نو ګرد (تول) به سره یو ځای مره کیږئ! طوفان هم داسی راغلی ؤ چه په هغه کښی ګرد (تول) سره ډوب شول او یو کافر انسان هم ژوندی پاتی نشو او یوازی د حضرت نوح علیه السلام بندګی د بنی نوع انسان د ژغورنی (نجات) سبب وګرځیده.

لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ۝٤

که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ.

تفسیر: یعنی که تاسی پوه لرئ نو دا ګردی (تولی) خبری د پوهیدلو او د عمل کولو وړ (لایق) دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ۝٥ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ۝٦

وویل (نوح) ای ربه ځما بیشکه ما ومی باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل) نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنی ځما مګر تیښته (له ایمان او اطاعت څخه)

تفسیر: یعنی حضرت نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری دوی وپوهول کله چه د امید هیڅ یوه هیله ورته پاتی نشوه نو مأیوس او خفه شو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض وکړ چه ای الله! ما له خپل لوری د دعوت او تبلیغ حق ادا کړ او یوه شیبه می هم څه معطلی او ډیل نه دی کړی د ورځی په رڼا (رڼرا) او د شپو په تیارو کښی می تل تر تله ستا په لوری بلنه کړی

ده مگر نتیجه داسی شوه چه هر څو هر څومره می دوی ستا په لوری وبلل دوی هومره له تا څخه لری شول. او هومره چه ځما د لوری د هغوی په نسبت د شفقت او لورینی (مهربانی) اظهار وشو زیات له هغه څخه د دوی له خوا د نفرت او عداوت معامله راسره وشوه.

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا أَصَابِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ

او بیشکه زه هر کله چه وبولم دوی (وحدت او طاعت ته) د دی دپاره چه وبښی ته دوی نو ننباسی دوی ګوتی خپلی په غوږونو خپلو کښی (چه ځما دعوت وا نه وری)

تفسیر: ځکه چه هغوی ځما د خبرو اوریدل نه غواړی. او دا ئی پر ځان اخیستی ده چه دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسیږی.

وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

او چاپیر کړی نغښتلی ئی ؤ ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دی چه ما ونه وینی)

تفسیر: تر څو هغوی ځما او زه د هغوی صورت ونه ګورم که کوم وقت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول (طریقه) بند نشی لږ زړوکی هم په هغو کښی مندی او غواړی چه هیڅ یوه خبره په هیڅ یوه ډول (طریقه) او عنوان د هغوی په غوږونو کښی ور نه ننوځی.

وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ۝

او همیشه والی کوی (په کفر خپل) او سرکشی کوی (له متابعته ځما) سرکشی کول.

تفسیر: یعنی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی له خپلی طریقی څخه مخ اړوونکی نه دی او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوی چه ځما د اسلامی دعوت خبرو ته غوږ کیږدی.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾

بیا بیشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنه سره).

تفسیر: یعنی د هغوی په مرکو او جرګو کښې مې ویناوی وکړی. او په مجلسونو کښې مې هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾

بیا بیشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته او په پټه مې وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) له جرګو او مجامعو څخه مې هم ګوښی (بیل) له هغوی سره خبری وکړی او صافی مې هم هغوی ته وویلی او په اشارو او کنایاتو مې هم وپوهول. په لوړ (اوچت) غږ مې هم وینا وکړه او په ورو مې هم وویل. لنډه ئې دا چه د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ مې هم پری نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾

نو ومې ویل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه) بیشکه هغه (الله) دی ډیر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چه توبه وباسی).

تفسیر: یعنی سره له سلهاؤ کلونو له پوهولو څخه چه په تاسی باندی ئې څه اثر ونه کړ که اوس څما دا خبری ومنئ او د خپل حقیقی مالک په لوری مو سرونه تیټ کړئ او له هغه څخنی د خپلو تیروتو او خطاؤ ښښنه وغواړئ نو ستاسی هغه پخوانی ګناهونه او قصور ښښل کیږی څکه چه الله تعالیٰ لوی ښښونکی دی او ستاسی هغه ګرد (ټول) پخوانی ګناهونه به درمعافوی.

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾

راو به لیږی باران پر تاسی باندی ډیر اوریدونکی (باران) او در ډیروی کومک به کوی له تاسی سره په مالونو او ځامنو سره او وبه ګرځوی تاسی ته باغونه او وبه ګرځوی تاسی ته ویالی.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چه له څو کلونو راهیسی په هغه کښی اخته یئ لری کیږی ـ او الله تعالیٰ ډیری ښی وریدونکی وریځی درلیږی چه د هغه د وریدو لامله (له وجی) به مو کښتونه (فصلونه) او باغونه پنیږی (اوبه کیږی) میوی او غلی ډیریږی ـ بودګان (څاروی) او نور ساکښان (جاندار) به څربیږی ـ شودی او غوړی به ډیریږی او هغه ښځی چه د کفر او معصیت له سببه اوس شندی شوی دی هلکان به وځیږوی. لنده ئی دا چه د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوئی درجی هم مومی.

تنبیه: ځمونږ حضرت امام ابوحنیفة الکابلی ثم الکوفی رحمة الله علیه د دی آیت څخه دا نتیجه اخیستی ده چه «استسقاء» روحاً او په اصل حقیقت کښی استغفار او انابت دی او لمونځ د انابت او د استغفار یو ښه صورت دی چه له صحیحو سنتو څخه ثابت شوی دی.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿۱۳﴾

څه شوی دی په تاسی باندی چه امید هیله (ارزو) نه لرئ له الله څخه د وقار لوئی عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوئی ځنی ښائی هیله (امید) وکړه شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسی ته به لوئی ـ عزت او وقار دروبښی. یا دا مطلب چه تاسی د الله تعالیٰ په لوئی باندی ولی اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنی ولی نه ویریږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿۱۴﴾

او (حال دا دی چه) په تحقیق پیدا کړی ئی یئ تاسی راز راز (قسم قسم).

تفسیر: یعنی د مور په ګیډه کښی مو ډول ډول (قسم قسم) رنګونه بدل کړل او د اصلی مادی څخه اخیستی تر مرینی پوری سری په راز راز (قسم قسم) بڼو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړی رااوړی! او له ډیرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږی.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾
وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

آیا نه گورئ تاسی څرنگه پیدا کړی دی الله اووه آسمانونه لاندی باندی (یعنی یو د بل د پاسه) او گرځولی ئی ده سپوږمی په دی آسمانونو کښی رڼا (رنړا) روښانه او گرځولی ئی دی لمر ډیوه بله روښانه.

تفسیر: د لمر رڼا (رنړا) ته چه تیزه او توده وی او د راتگ په سبب ئی د شپی تیاره ورکیږی ښائی ځکه ئی په بله ډیوه سره مشابه او ورته کړه ـ او د سپوږمی رڼا (رنړا) ته ښائی ځکه په رڼا (رنړا) سره تعبیر وفرمایه چه د هغه روښانی ډیوی د نور اغیزه (اثر) او انتشارات وگڼل شی چه د قمر د جرم په واسطه سره او تته سرد ـ کم نور کیږی والله اعلم.

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

او الله زرغون پیدا کړی یئ تاسی (یعنی پیدا کړی ئی دی پلار ستاسی) له ځمکی څنی زرغونیده پیدا کیده.

تفسیر: یعنی له ځمکی شخه ئی په ډیر ښوخوالی سره پیدا کړ. اول ئی ځمونږ پلار حضرت آدم علیه السلام له خاوری شخه پیدا کړ. بیا ئی نطفه چه له هغه څخه ووړکی پیدا کیږی او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی او د ځمکی له عناصرو څنی پیدا کیږی.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

بیا به ننباسی تاسی (پس له مرگه) په هغی (ځمکی) کښی بیا به راوباسی تاسی (له قبورو شخه عندالبعث) رایستل

تفسیر: یعنی وروسته له مړینی شخه بیا له خاوری سره گډیږی. بیا د قیامت په ورځ له هغه څنی راخیژی.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

او الله ګرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولې فرش تر څو چه لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لويو ارتو باندې.

تفسير: يعنې پر هغه باندې کينئ ـ ګرځئ ـ لاندې ـ باندې ورشئ او اوده شئ په هر لوري ئې ارتې لارې درايستلې دي. که يو سرې وغواړي او لازم وسائل ورسره وي نو په توله ځمکه باندې چورليدې شي او د لارې د نشتوالي لامله (له وجې) به هيڅ يو مشکلات نه ورپيښيږي.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وويل نوح اې ربه ځما بيشکه دوې نافرماني وکړه له ما څخه او متابعت ئې وکړ د هغه چا چه نه ئې دي زيات کړې ده ته مال د ده او اولاد د ده (په هيڅ بابت کښې) پرته (علاوه) له زيانکارۍ ګمراهۍ.

تفسير: يعنې د خپلو مشرانو خبرې ئې واوريدې چه د هغوې په مال او اولاد کښې هيڅ يو ښه والې او بهترې نشته. بلکه دوې پر هغوې باندې ورغوند شول او د هم دې لامله (له وجې) هم مشران له دين ځنې بې برخې شول او هم ئې د ډير تمرد او تجبر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساؤ د دوې) مکر ډير لوې.

تفسير: يعنې ګرد ئې وپوهول چه د هغه خبره ونه منې او راز راز (قسم قسم) تکليفونه ور ورسوې.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او وويل (مشرانو کشرانو ته) چه مه پريږدې تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسير: يعنې د خپلو معبوادنو په عبادت او حمايت باندې تينګ اوسئ! او د نوح په لمسون

باندی مه غولیږئ! وایه شی چه تر سلهاؤ کلونو پوری هر یوه خپلو ځامنو لمسیو او کړوسیو ته ئی وصیت کاؤ چه ښائی هیڅوک د دی سپین ږیری نوح خبری وا نه وریئ! او پام کوئ چه تیر مو نه باسی او پخپل آبائی دین باندی تینګ اوسئ! چه له هغه څخه مو ونه ښویوی!.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾

او مه پریږدئ (عبادت د هغه بت چه) ود (نومیږی) او مه (پریږدئ عبادت د هغه بت چه) سواع (نومیږی) او مه (پریږدئ تاسی عبادت د هغو بتانو چه) یغوث او یعوق او نسر (نومیږی).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دی چه د هر مطلب دپاره ئی یو بیل بت جوړ کړی و. هم دا بتان بیا په عربو کښی جوړ شول او په هندوستان کښی هم داسی بتان د «بشنو» ـ «برهما» ـ «اندر» ـ «شیو» ـ «هنومان» او په نورو نومونو مشهور دی چه د هغوی مفصل تحقیق حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله په «تفسیر عزیزی» کښی کړی دی په ځینو نورو روایتونو کښی راغلی دی چه په پخوانیو زمانو کښی ځینی لویان هسی تیر شوی ؤ چه خلقو له هغوی سره ډیره مینه درلوده (لرله) کله چه هغوی مړه شول نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول (طریقه) ودرول بیا ئی د هغوی په تعظیم باندی شروع وکړه ورو ورو ئی د هغوی په بندګی باندی شروع وکړه (العیاذ بالله)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾

او په تحقیق ګمراه کړی دی (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کشران خلق) او مه زیاتوه (ای ربه ځما) ظالمانو بی‌انصافانو لره مګر خو ګمراهی هلاک عذاب.

تفسیر: حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه لیکی یعنی سرګردانه ګرځی یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره. حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه «د استدراج په توګه (طور) هم هغوی له معرفت سره مه آشنا کوه!» او عامو مفسرینو ظاهری معنی اخیستی ده یعنی ای اله! د دی ظالمانو ګمراهی لا پسی ورزیاته کړه تر څو ئی د شقاوت کندول ژر ډک او ستا د عذاب مورد وګرځی. مفسرین لیکی چه نوح علیه السلام دا ښیرا هلته وفرمایله چه د هغوی له هدایت څخنی بیخی بی‌هیلی او ناامیده شو. که دا مأیوسی د زر کلنی تجربو په بناء ده یا د حق تعالیٰ په ارشاد دوی ته ورښکاره شوی ده لکه چه د «هود» د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه

تفسیر کښې راغلي دي. ﴿ اَنَّهٗ لَنْ يُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَىِٕسْ بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴾
په هر حال د داسې مايوسۍ په وخت کښې د قهر او غضب لامله (له وجې) هسې ښيرا
کول مستبعد نه دي. حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله ليکي «کله چه د کوم سړي يا جماعت د
سمې لارې له راتللو څخه بيخي بې هيلې توب (نااميدي) او مأيوسي وليده شي او پيغمبر د
هغوی د استعداد په پوره ډول (طريقه) سره تحقيق وکړي او ځان پرې په ښه شان سره خبر کړي
- او بيا ورښکاره شي چه خير د نفوذ ګنجائش په هغوی کښې مطلق نشته. بلکه د هغه وجود
لکه يو فاسده عضو داسې دي چه په يقين سره نور اعضاء هم فاسد، مسموم او خرابوي نو په
داسې وقت کښې د هغه د پرې کولو او د هستۍ د صفحې څخنې د محو کولو څخنې سوا بل کوم
علاج نه ليدل کيږي. که د قتال حکم وي نو د قتال په وسيله دې هغوی فناء کړل شي او د دوی
قوت دې مات کړ شي تر څو د هغه بد اثر متعدي نشي او نورو ته سرايت ونه کړي. که نه
وروستنې صورت ئې هم دا دي چه له الله تعالیٰ څخه داسې غوښتنه وکړه شي چه د هغه وجود له
دنيا څخه واخله! او د هغه د وژونکيو جراثيمو څخنې نور وساته! چه لکه پخپله پاک قرآن فرمائي
﴿ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ ﴾ الآية - په هر حال د نوح عليه السلام دا ښيرا او د موسیٰ
عليه السلام هغه ښيرا چه د يونس عليه السلام په سورت کښې تيره شوه له هم دې قبيلې څخه
ده . والله اعلم.

مِمَّا خَطِيْٓــٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د ګناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنيا کښې په ډيرو دريابي اوبو کښې) نو داخل به کړل شي (آخروي) اور ته .

تفسير: يعني څپان (طوفان) راغي او په ښکاره ډول (طريقه) د لوی بحر په اوبو کښې ډوب شول خو په رښتيا سره د برزخ عذابونو ته ورسيدل چه ورپسې متصل د آخرت اور هم هغوی ته تيار دي.

فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾

بيا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته (علاوه) له الله مددګاران (چه له عذاب څخه ئې خلاص کړي).

تفسير: يعني هغه بتان ود - سواع - يغوث او نور د دوی د دې اړتوب (مجبورئ) په وقت کښې هيڅ په کار ورنغلل او نه ئې مرسته (مدد) له هغوی سره وکړه او هم داسې بې له پوښتنې او بې

له پالنې په بد وضعیت سره مړه شول او د خولې خبره ئې په خوله او د زړه خبره ئې په زړه کښې پاتې شوه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿۲۶﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿۲۷﴾

او ووئیل نوح ای ربه ځما مه پرېږده! پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هیڅ اوسیدونکی (یا ګرځیدونکی او ټول هلاک کړه) بیشکه ته که چیرې پرېږدې ته دوی نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا او نه ځیږوي دوی مګر خو فاجر بیباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسیر: یعنې یو کافر هم ژوندی مه پرېږده! ځکه چه له دوی ځنې هیڅ یو کافر د دې خبرې لایق او وړ (قابل) نه دی چه ژوندی پرېښود شي. که له دوی ځنې کوم یو ژوندی پاتې شي نو ځما تجربه دا راښیي چه د هغه له نطفې څخه به هم بې‌حیا بیباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره ځوځات (ذریه) پیدا کیږي او تر هغه پورې چه له دوی ځنې یو سړی هم پاتې وي نور خلق نه پرېږدي چه په سمه لاره راشي او ګرد (ټول) به سره ګمراهان کړي.

رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوٰلِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ط

ای ربه ځما وبښه ما او مور پلار ځما او هغه څوک چه ننوځي کور بیړۍ مسجد ځما ته حال دا چه ایمان لرونکی وي او (وبښه) ګرد (ټول) ایمان لرونکي نارینه او ګردې (ټولې) ایمان لرونکې ښځې.

تفسیر: یعنې که سم ځما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصیر شوی وي هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه! او ځما د مور او پلار او هغه ایمانداران چه ځما په کور یا بیړۍ ـ یا مسجد کښې دي د هغوی ګردي (ټولې) خطاوې ورمعاف کړه! بلکه تر قیامت پورې هرڅومره نارینه او ښځې چه د ایمان په شرف رسیدلي وي هغوی ګرد (ټول) وبښه! ای اله! د نوح علیه السلام د دعا په برکت دا عاصي او خاطي بنده هم پخپل رحمت او کرم سره وبښې! او بې له دنیوي او آخروي

تعذیب ئی د خپلی رضاء او کرامت محل ور په برخه کړی! «**انک سمیع قریب مجیب الدعوات**» .

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿۲۸﴾

او مه زیاتوه (ای څما پروردگاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادی هلاک (لکه چه هغوی هلاک شول).

تمت سورة نوح بفضل الله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجن مکیة وهی ثمان وعشرون آیة و فیها رکوعان رقمها (۷۲) تسلسلهاحسب النزول (٤٠) نزلت بعد سورة «الاعراف».

د «الجن» سورت مکی دی (۲۸) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۲) او په نزول کښی (٤٠)

سورت دی وروسته د «الاعراف» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحی راغلی ماته چه بیشکه شان دا چه واوریده (قرأت څما) یوه تولی له پیریانو نه.

تفسیر: د جناتو او د پیریانو په وجود او حقیقت باندی حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه پخپل تفسیر کښی په هم دی سورت کښی یو مبسوط او مفصل بحث کړی دی. او په عربی ژبه کښی یو کتاب دی چه «**آکام المرجان فی احکام الجان**» نومیږی په دی کتاب کښی هم په دی موضوع باندی نهایت جامع خبری شوی دی که د چا مینه وی هغه دی وګوری. دلته د داسی خبری د لیکلو ځای نشته.

فَقَالُوٓا۟ إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلرُّشْدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدًا ﴿٢﴾

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چه بیرته ورغلل چه) بیشکه مونږ وامو وریدو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چه هدایت کوی لاره ښیی رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن) او هرگز به شریک نه کړو (پس له دی ورځی) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «**احقاف**» په سورت کښی تیر شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کښی قرآن کریم لوست چه یوه ډله پیریان له هغه ځایه تیریدل ـ کله چه د قرآن مجید غږ ئی واورید ـ تول په هغه باندی مین او د زړه له کومی مسلمانان شول ـ بیا خپلو تبرو ته بیرته لاړل ـ او دا گردی (تولی) خبری ئی هلته وویلی چه مونږ داسی یو کلام واورید چه پخپل فصاحت ، بلاغت ـ حسن الاسلوب ـ قوت تأثیر ـ خوږ والی ـ موعظت ـ علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډیر عجیب او غریب دی. د معرفت ربانی او رشد دنیوی او فلاح آخروی په لوری لار ښیی ـ او د خیر د طالب لاس اخلی ـ او د نیکی او د تقویٰ په خوا ئی بیائی ـ نو ځکه په مجرد د آوریدلو بلاتوقف پر هغه مو یقین وکړ. او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کښی پاتی نشوه چه داسی خبری پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د بل چا نه دی. اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چه وروسته له دی نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه گڼو. د دوی دا تولی خبری د الله تعالیٰ له لوری په رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وحی په ډول (طریقه) ورنازلی شوی ـ وروسته له دی نه بیا خو ځلی د پیریانو جرگی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی حاضریدی ـ او د ایمان په شرف مشرفیدی ـ او قرآن کریم به ئی یادولو.

وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾

او بیشکه شان دا دی چه لوی دی شان لوئی د رب ځمونږ نه ده نیولی (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چه وائی د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنی ښځه او اولاد لرل د الله تعالیٰ له شان او عظمت څخه منافی دی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چه هغه گمراهی او خرابی چه په انسانانو کښی ده هغه توله په پیریانو کښی هم ده. هغوی هم د عیسایانو په شان الله ته ښځه او ځامن جوړول.

وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ﴿۴﴾

او (وویل پیریانو قوم خپل ته داسی) بیشکه شان دا دی چه ویل به ناپوه څمونږ (ابلیس) پر الله باندی خبری لوئی لری له حق صواب

تفسیر: یعنی څمونږ په منځ کښی هغه بیوقوفان چه د الله تعالیٰ په نسبت داسی چتی (بیکاره) خبری له خپل ځانه جوړوی او لوئی ئی کړی وی د هغوی په منځ کښی له ګردو (تولو) څخه لوی ناپوه ابلیس دی. ښائی خاص هم دغه شیطان د (د سفیه) له لفظ څخه مراد وی.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿۵﴾

او بیشکه مونږ ګمان کاوه چه هیڅکله به نه وائی انسانان او پیریان پر الله باندی دروغ.

تفسیر: یعنی څمونږ په خیال کښی داسی راتلل چه دومره زیات انسانان او پیریان چه په دوی کښی لوی سری او پوهان هم شته څرنګه سره یو ځای شوی د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبری جوړوی او داسی جرأتونه کوی په هم دی چرت (خیال) کښی مونږ لاره غلطه کړه. اوس د پاک قرآن له اوریدلو څخه هغه ګردی (تولی) غلطی خبری او دروغ راښکاره شوی او د خپلو مشرانو د بی‌لزوم تقلید څخه مو ځانونو وژغورل (وساتل).

وَّاَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ﴿۶﴾

او بیشکه شان دا دی چه ؤ به ډیر سړی له انسانانو څخه چه پناه به ئی غوښتله په سړیو له پیریانو څخه نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشی (په سبب د استعاذی پناه غوښتو د دوی له جناتو نه)

تفسیر: په عربو کښی جهالت ډیر و ـ له پیریانو څخنی به ئی د پټو خبرو پوښتنی کولی او د هغوی په نامه به ئی نذرونه په غاړه اخیستل او ورکول به ئی. کله به چه د کومی جوبی (قافلی) پړاو یا د تیریدلو لاره پر کومی ویروونکی کندی یا ځای باندی لویده ویل به ئی چه مونږ د دی ځای د پیریانو د هغه مشر په حلقه کښی ننوځو او ننګ وروړو چه د دی سیمی د پیریانو سردار

دی. تر څو مو هغه د خپل لاس لاندی د پیریانو له شره وساتی. له داسی خبری به پیریان لا مغروریدل او په سر به ئی ختل. او له بل لوری د داسی شرک لامله (له وجی) د انسانانو عصیان او طغیان لا پسی زیاتیده کله چه دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندی پیریان مسلطول نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کښی هیڅ لږ والی نه کاو. په پای (آخر) کښی پاک قرآن د دی گردو (تولو) خرابیو بیخ وویست.

وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۷

او بیشکه دوی گمان کړی دی لکه چه گمان کړی دی تاسی چه هرگز به پورته نه کړی الله هیڅوک (پس له مرگه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا گردی (تولی) خبری له خپلو قومونو سره کوی. یعنی لکه چه تاسی خیال کوئ د ډیرو سریو خیال هم داسی دی چه الله تعالیٰ به مری هیڅ کله له هدیرو څخه نه پورته کوی. یا به وروسته له دی نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوی هغه پیغمبران چه پخوا له دی نه مبعوث شوی دی اوس له قرآنه راښکاری چه الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالیږلی چه گردو (تولو) خلقو ته دا ور په یادوی چه تاسی تول له مرینی څخه وروسته بیا ژوندی کیږئ او د ذری ذری حساب به ورکوی!.

وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا
وَّشُهُبًا ۸ وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ
يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۹

بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غوږ نیوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چه ملائکی دی) او له ستوریو سوځوونکیو څخه او بیشکه وو مونږ چه کیناستلو پخوا له لیږلو د دی پیغمبر له دی آسمانه په ځایونو د کیناستلو کښی دپاره د اوریدلو نو هغه څوک چه اوریدل غواړی اوس مومی به دپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چه سوځوی ئی).

تفسیر: یعنی مونږ الوتلی نژدی آسمان ته ورسیدو نو هلته مو ولیدی چه ډیری سختی جنگی

پيری دريدلی دی چه هيڅ يو شيطان نه پريږدی چه غيبی خبری واوری او هر هغه شيطان چه داسی اراده ولری پر هغی باندی د اور لمبه او انګار وريږی. پخوا له دی نه دومره سختی او ساتنه او مخ نيونه نه وه پيريان او شيطانان به آسمان ته نژدی په پټ ځای کښی کيناستل او د يوه لوری او بل لوری څخه به ئی څه خبری اوريدلی مګر اوس دومره سختی او انتظام او لار نيونه شته چه هر څوک د اوريدلو خيال وکړی سم د لاسه پری شهاب ثاقب د اورونو ډک مردک (ګولۍ) اوری او د هغوی تعاقب کيږی. دا بحث پخوا له دی نه د حجر په سورت او نورو ځايونو کښی تير شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَّاَنَّا لَا نَدْرِيْٓ اَشَرٌّ اُرِيْدَ بِمَنْ فِي الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ۙ﴿۱۰﴾

او بيشکه مونږ نه پوهيږو (چه دغه منع کيدل ځمونږ له آسمانه) آيا شر بد دی چه اراده کړی شوی ده په هغه چا باندی چه په ځمکه کښی دی يا اراده کړی ده په دوی باندی رب د دوی د رشد د لار ښوونی.

تفسير: يعنی دا نوی انتظامات او د لارو تينګونه الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه ولی شوی دی؟ په دی خو مونږ پوهيدلی يو چه د قرآن کريم نزول او د عربی محمد صلی الله عليه وسلم بعثت د هغه سبب دی. ولی آيا د هغه نتيجه به څه کيږی؟ آيا د ځمکی هستيدونکی دا پاک قرآن منی او د هغه په ښوونی باندی عمل کوی؟ او الله تعالیٰ به پر دوی باندی خپل خصوصی الطاف مبذول فرمائی؟ يا ئی په دی باندی اراده تاکلی (مقرر) شوی ده چه خلق د قرآنی هداياتو د مخ اړولو په بدل باندی تباه او بربادوی. د دی علم ټول د هغه علام الغيوب سره دی بل هيڅوک په دغه مورد کښی هيڅ نشی ويلی.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ۭ كُنَّا طَرَاۗىِٕقَ قِدَدًا ۙ﴿۱۱﴾

او بيشکه مونږ چه يو ځينی له مونږ څخه نيکان دی (پس له اوريدلو د قرآن) او ځينی له مونږ غير له دوی دی وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د اديانو).

تفسير: يعنی د قرآن مجيد له نزول څخه پخوا هم ګرد (ټول) پيريان په يوه لاره نه تله. ځينی ئی ښه او ښائسته ؤ او ډير ئی بدکار او بدرنګ ؤ. په هغوی کښی هم فرقی او جماعتونه دی. ځينی مشرکان ـ ځينی عيسايان ځينی يهودان او نور دی او په عملی ډول (طريقه) باندی د هر

یوه د عمل لاری بیلی او فکر ـ عقیده جلا (جدا) ده وروسته له هغه چه قرآن کریم راغی د هغه ښونه د اختلافاتو او تفرقو لری کول دی زیاتره پیریان مسلمانان شول او ځینی همغسی پاتی دی ځکه چه داسی خلق چیری پیدا کیږی چه تول د حق په منلو کښی لاسونه سره یو کړی او په یوه سمه لاره باندی لاړ شی نو هرومرو (خامخا) اوس هم د هغوی په منځ کښی اختلاف او جګړه شته!.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِی الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بیشکه مونږ یقین مو کاؤ چه له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کښی (چه تری پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو مونږ دغه (الله) په تیښتی سره (که تری وتښتو).

تفسیر: یعنی که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالیٰ له سزا ښخه نشو ځان ژغورلی (بچ کولی) نه په ځمکه کښی چیری تری پتیدی شو ـ نه دی خوا هغوی خوا چیری تری تښتیدلی یا په هوا کښی الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓی اٰمَنَّا بِهٖ ط

او بیشکه مونږ کله چه واورید هدایت (د قرآن) نو ایمان راوړ مونږ پر هغه

تفسیر: یعنی مونږ لره د فخر موقع ده چه په پیریانو کښی له ګردو (تولو) ښخه پخوا مونږ قرآن واورید او بی له ډیله مو ومانه ـ او په ایمان راوړلو کښی مو یوه شیبه (لحظه) ځنډ (تاخیر) ونه کړ.

فَمَنْ یُّؤْمِنْ بِرَبِّهٖ فَلَا یَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چه ایمان راوړی په رب خپل باندی نو نه ویریږی له نقصان (د خپلی نیکی) او نه له زیادت ښخه (په تزئید د بدی).

تفسیر: یعنی رښتین ایماندار لره د الله تعالیٰ له لوری هیڅ یوه اندیښنه نشته او نه نقصان وررسیږی نه ئی کومه نیکی او محنت خوشی ځی او نه بل څوک پری څه زیادت او زبردستی کولی شی چه د بل جرم او ګناه په هغه باندی ورواړوی لنده ئی دا چه ایمانداران له هر نقصان ـ

تکلیف ـ ذلت او رسوائی او نورو څخه مأمون او مصون دی.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ۭ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰۗىِٕكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږه مسلمانان دی او ځینی له مونږه ظالمان کاږه دی (له لاری د حقه په کفر سره) نو هر هغه چه (الله ته) غاړه کیږدی (او ایمان راوړی) نو دوی قصد کړی دی د سمی صافی لاری. او هر څه کږیدونکی له سمی لاری نو وی به دوی دوزخ لره لرګی د (سوځولو).

تفسیر: یعنی د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کښی دوه ډوله (قسمه) خلق دی یو هغه چه د الله تعالیٰ پیغام اوری او د هغه د احکامو په مقابل کښی غاړه ږدی او مسلمانیږی دوی همغوی دی چه د حق په تلاش کښی بریالیان (کامیاب) شوی دی او د خپل تحقیق ـ تفحص او تعمق په وسیله سمی لاری ته رسیدلی دی. بل هغه د بی‌انصافانو ډله ده چه کږه لاره ئی خوښه کړی او د بی‌انصافی له لوری د خپل پروردګار احکام دروغ بولی او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوی دا هغه کسان دی چه هغوی ته د دوزخ دړی او د جهنم خس وایه شی.
تنبیه: تر دی ځای پوری د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل و چه هغوی خپل قوم ته کړی و وروسته له دی الله تعالیٰ د خپل لوری څخه د نصیحت ځو خبری ارشاد فرمائی ګویا د ﴿وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا﴾ عطف پر ﴿اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ باندی شوی دی او محقق مترجم رحمة الله علیه په ترجمه کښی د «او بله وحی راغلی» الفاظ زیات کړی دا ئی راوښوود چه له دی ځایه تر آخره پوری د ﴿قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ﴾ لاندی داخل دی.

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّاۗءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ۭ

او (بله وحی راغلی ده ماته چه) که دا (خلق اهل د مکی) برابر شی پر طریقه (سمی لاری د اسلام) نو هرومرو (خامخا) به وڅښوو دوی ته اوبه ډیری (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کښی.

تفسیر: یعنی که پیریان او انسانان په سمه لاره باندی تلل نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهری او باطنی خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول او په هغه کښی به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه چه د دی نعمتونو د ګټور (منتفع) کیدلو په وقت کښی دوی ځمونږ شکر ادا کوی او

په طاعت کښې ښه ترقي او زيادت ليده کيږي؟ يا په کفران د نعمت کښې اخته شوي هغه اصلي سرمايه او پنګه هم له لاسه وباسي؟ په ځينو رواياتو کښې راغلي دي چه په دې وقت کښې د مکيانو د ظلم او د شرارت لامله (له وجې) او د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د ښيرا په وسيله شو کاله قحط (سوکړه) ولويده خلق له وچکالي څخه پريشان شوي ؤ نو ځکه ئې وفرمايله که ګرد (ټول) خلق له ظلم او شرارت څخه لاس وکاږي او ټول د الله تعالىٰ په سمه لاره تګ وکړي لکه چه مسلمانان پيريان هغه ځان ته غوره کړي دي نو دا قحط او سوکړه لرې کيږي او د رحمت له وريدو او باران څخه به ګرد (ټول) ملک خړوب او زرغونيږي او پر دوی به روزي فراخيږي.

وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوک چه مخ واړوي له ذکر (قرآن) د رب خپل نو داخل به ئې کړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعني که سړی د الله تعالىٰ له ذکر او ياده مخ واړوي هغه ته به هيڅ ډادينه (سکون) او خوشالي نه په برخه کيږي او تل به د هغه تګ په داسي يوه لاره باندي وي چه له پريشاني او له ربړو (تکليفونو) څخه ډک وي او عذاب ئې ګړی په ګړی زيادت مومي.

وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحي راغلې ده ماته) دا چه بيشکه مسجدونه (او د سجدې اعضاء) دپاره (د ياد) د الله دي نو مه بولئ تاسي (په دغو مساجدو کښې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اګر که الله تعالىٰ ګرده (توله) ځمکه د محمدي صلى الله عليه وسلم امت دپاره مسجد جوړه کړې ده ـ ليکن په خصوصيت سره هغه ځايونه چه د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالىٰ د عبادت دپاره جوړ شوي دي هغه لره زيات امتياز دی هلته تللي پرته (علاوه) له الله تعالىٰ د بل چا بلل لوی ظلم او ډير بد شرک دی مطلب دا دی چه د خالص واحد الله په لوری راځئ!

او له هغه سره بل څوک مه شریکوئ او له هغه سره ئی مه بولئ! خصوصاً په مسجدونو کښې چه د الله تعالیٰ په نامه او یوائې د هغه د عبادت دپاره جوړ شوی دی. ځینو مفسرینو له «مساجد» څخه هغه اعضا مراد اخیستی دی چه د سجدی په وقت کښې پر ځمکه باندی ایښودل کیږی په دی وقت کښې به ئی مطلب داسی وی چه د الله تعالیٰ دا درکړی شوی او جوړ کړی اعضاء نه ښائی چه پرته (علاوه) د هغه خالق او مالک له عبادت څخه د بل چا په مخ کښې راښکته کړی شی.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحی کړی شوی ده ماته) دا چه بیشکه کله چه ودرید (لمانځه ته) بنده د الله (محمد).

تفسیر: یعنی کامل بنده حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم.

یَدْعُوْهُ كَادُوْا یَكُوْنُوْنَ عَلَیْهِ لِبَدًا ﴿۱۹﴾ ع

چه باله ئی دغه (الله) نژدی ؤ دغه (پیریان) چه کیدل به پر ده باندی سر په سر پریوتونکی (له جهته د ازدحامه)

تفسیر: یعنی کله چه محمد صلی الله علیه وسلم ودریږی او پاک قرآن لولی نو خلق ډلی ډلی په ګڼ ډول (طریقه) پر دوی باندی توئیږی. مؤمنانو د شوق ـ د مینی او رغبت لامله (له وجی) قرآن اوریده او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندی هجوم کاوه. ځینی مفسرین د دی آیت دغسی ترجمه کوی! او بله وحی شوی ده ماته چه په تحقیق سره کله چه پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کښې بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چه باله ئی الله او عبادت ورته کاوه او قرآن ئی لوست او پیریانو قرائت د ده واوریده نو نژدی ؤ دوی چه کیدل به په ده باندی پریوتونکی له جهته د ډیر شوقه او د ازدحامه. کله چه کفار د مکی حضرت ته وویل چه عجیبه کار دی نیولی دی پریږده او را وګرځه تری چه مونږ ستا مددګاری او ملګرتیا کوو نو د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه دغه آیت نازل شو.

قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا رَبِّیْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿۲۰﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) په تحقیق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل او

شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هیڅوک.

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووایه چه تاسی د مخالفت په لاره کښې دومره هجوم او بیړه (تلوار) ولی کوئ کومه خبره داسی ده چه په هغی باندی تاسی خفه یی زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم ـ زه خو یواځی خپل رب بولم او هیڅوک د هغه شریک نه ګنم ـ نو په دی کښې د جنګ او جګړی سبب څه شی دی؟ که تاسی ګرد (تول) هجوم راباندی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه ځما توکل یواځی پر هغه الله باندی دی چه له هر راز (قسم) شرک څخه پاک او بی نیاز دی

قُلْ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه زه مالک نه یم نه توانیږم تاسی لره د څه ضرر (ګمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چه پخپله الله هم ضار او هم نافع دی)

تفسیر: یعنی دا ځما په اختیار کښې نه ده چه تاسی په سمه صافه لاره راولم. او که رانشئ تاسی ته کوم ضرر او نقصان دورسوم. ګردی (تولی) ښیګنی (خوبئ) او خرابی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښې دی.

قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه زه چه یم هرګز به می خلاص نه کړی له (عذابه) د الله (که چیری می په عذاب کړی) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بی له دغه (الله) څخه ځای د پناهی

تفسیر: یعنی تاسی ته ځما ګته (فائده) رسول چیری ځما خپله ګته (فائده) او زیان هم ځما په قبضه او واک (اختیار) او لاس کښې نه دی. که بالفرض زه پخپلو فرائضو کښې څه سستی او تقصیر وکړم نو هیڅوک می د الله تعالیٰ له عذابه نشی ژغورلی (بچ کولی) او هیڅ یو ځای هم داسی نشته چه هلته وتښتم او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ

مګر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوری پیغام راوړل ـ او هغو بندګانو ته رسول هم دا یو شی دی چه ځما په اختیار کښې دی. او هم دا فرض دی چه د هغه د اداء کولو لامله (له وجې) زه د الله تعالیٰ په پناه او حمایت کښې پاتې کیدی شم.

وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾

او هر هغه څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله) نو بیشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چه تل به وی په هغه کښې همیشه (چه نه به خلاصیږی تری هیچیری).

تفسیر: یعنی زه د تاسی د ګټی او د زیان مالک نه یم. خو دومره تاسی ته وایم چه د الله تعالیٰ او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسی ته ضرور زیان رسیږی. مشرکان ضعیف ګڼی محمد او نور مسلمانان.

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

تر هغه پوری چه ووینی دوی هغه (عذاب) چه وعده ئې ورسره شوی ده نو ژر به پوه شی دوی (په وقت د تعذیب کښې چه) څوک دی ډیر ضعیف له جهته د مددګاره او ډیر لږ له پلوه د شمیره (آیا مؤمنان دی که کافران بلکه کافران دی)

تفسیر: یعنی تاسی چه سره راغونډیږی. او پر مونږ باندی هجوم راوړی. او داسی ګڼئ چه د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمیر لږ دی او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دی. نو کله چه د وعدی وقت راشی هلته به درښکاره شی چه د چا ملګری کمزوری او شمیر ئې لږ ؤ؟ وویل بعض کافرانو چه دا وعده به څه وقت وی؟ نو الله فرمائی:

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه پوهیږم چه آیا نزدی دی هغه (عذاب) چه وعده ئی درسره کړی شوی ده او که ئی مقرره کړی ده ده لره رب ځما یوه زمانه لری. (بلکه خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو لیکن زه نه پوهیږم چه آیا دا به فی‌الحال وی او که وروسته له دی نه واقع کیږی ژر به وی یا به په ډیل سره ؟)

تفسیر: یعنی د دی خبری علم ماته نه دی راکړی شوی چه هغه وعده ژر راتلونکی ده؟ که څو مدت څخه وروسته؟ ځکه چه د قیامت وقت الله تعالیٰ نه دی تاکلی (مقرر کړی) او نه ئی چاته ورښکاره کړی دی. دا له هغو پټو خبرو څخه دی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیڅوک په هغی باندی نه دی خبر.

عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن
رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاؤ) باندی نو نه خبروی په غیبو خپلو باندی هیڅوک مګر هغه څوک چه راضی وی تری (او غوره کړی ئی وی په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه نو بیشکه هغه (الله) روانوی په مخ د هغه (رسول محمد) کښی او وروسته له هغه ځنی ساتونکی څوکیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: یعنی د خپلو پټو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوی. هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چه د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ (قابل) وی د وحی په وسیله خبر ورکوی. له دی سره د پرښتی پیری او څوکۍ هم وی تر څو ئی کوم شیطان وانه وری او څه مداخله پکښی ونه کړی. او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیږی د دی خبری هم دا معنی ده چه پیغمبرانو ته په علومو او اخبارو کښی هسی یو عصمت حاصل دی چه نور ئی نه لری. د انبیاؤ په معلوماتو کښی د شک او شبهی اندیښنه هیڅ نشته او د نورو په معلوماتو کښی د څو څو ډولو (طریقو) احتمالاتو اندیښنی کیږی نو ځکه د صوفیه ؤ محققینو فرمایلی دی چه ولیان دی خپل کشف قرآن او سنت ته ور وړاندی کړی او ودی ګوری که له هغه ځنی

چپ (خلاف) نه وی نو غنیمت دی وګنی که نه بلا تکلف دی رد کړی!.

تنبیه: د دی آیت نظیر د «آل عمران» په سورت ۱۷۹ آیت کښی هم داسی راغلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ﴾ او په نورو سورتونو کښی هم د غیب مسئله بیان شوی ده چه په هر یوه باندی د هغه مفصل کلام د هغه په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی نو هلته دی وکتلی شی!. او دغه انضباط ځکه شوی دی:

لِّيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ

تر څو چه پوه شی (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دی چه بیشکه پوره رسولی دی (جبریل او نورو پرښتو ملګرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل(بی له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنی ځکه زبردست انتظامات کاوه شی چه الله تعالیٰ دا راښکاره کړی چه پرښتی پیغمبرانو ته ـ او پیغمبران نورو بندګانو ته دا پیغامونه په ښه ډول (طریقه) سره بی له تزئیده او بی له تنقیصه ورسوی.

وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَاَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ۝٢٨

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپیر دی) په هغه (علم) باندی چه په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی او شمیرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمیر او عدد له مخی. (په ډیر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنی هر شی د هغه الله تعالیٰ تر کتنی او نګرانی لاندی دی. هیڅوک د دی خبری طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ په وحی کښی څه تغیر او تبدیل او قطع او پریکړه وکړی. او دا پیری او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلی دپاره ډیرو حکمتونو لره نیوونکی دی. که نه هغه لوی ذات چه په علم او قبضه کښی یی هر شی شته داسی شیانو ته هیڅ احتیاج نه لری او نه ورته اړ (محتاج) دی.

تمت سورة الجن بفضله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة المزمل مكية الا الآيات (۱۰) و (۱۱) و (۲۰) فمدنية وهی عشرون آية و رکوعان رقمها (۷۳) تسلسلها حسب النزول (۳) نزلت بعد سورة «القلم».

د «المزمل» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۰ ۋ ۱۱ ۋ ۲۰) یته څخه چه مدنی دی شل آیته او دوه رکوع لری په تلاوت کښی
(۷۳) او په نزول کښی (۳) سورت دی وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۙ﴿۱﴾

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کښی (له هیبته د وحی).

تفسیر: دا سورت له ابتدائی سورتونو څخنی دی چه په مکه کښی نازل شوی دی. په صحیحو روایاتو کښی دی چه په شروع کښی کله چه د وحی له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بدن ریږدیده نو دوی خپلی کورنی ته وفرمایل (زملونی زملونی! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ!) لکه چه دوی په کالیو (جامو) کښی ونغښتل شول. الله تعالیٰ په دی سورت کښی او په لاندنی سورت کښی څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په هم دی نامه سره یادوی. او په څینو روایتونو کښی راغلی دی چه قریش په «دارالندوه» کښی تول شوی ؤ او د دوی په نسبت ئی مشوری سره کولی چه د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شی څینو ئی «کاهن» څینو ئی «مجنون» څینو ئی «ساحر» وویل خو یو هیڅ یوی خبری باندی د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو ـ په پای (آخر) کښی د «ساحر» په لوری ئی رجحان حاصل شو. کله چه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دی جرګی څخه خبر شو نو خفه په کالیو (جامو) کښی ئی خپل ځان ونغښتو کیناست لکه چه په عام ډول (طریقه) سره د غم او خپګان په وقت کښی هم داسی وضعیت له ښه سریو څخنی لیده کیږی. نو په دی مناسبت سره حق تعالیٰ د تأنیس او ملاطفت دپاره په دی عنوان سره ورته خطاب فرمائی لکه چه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم یو ځلی حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته هم داسی خطاب فرمایلی ؤ چه «قم ابا تراب» کله چه هغوی له کوره مرور شوی او د مسجد پر ځمکی باندی غځیدلی و.
حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه په دی سورت کښی د کند اغوستلو (خرقه پوشی) لوازم او شرائط بیان شوی دی. ګواکی دا سورت د هغه سری سورت دی چه د فقیرانو کند اغوندی او ځان ته هم دا رنګ او شکل غوره کوی. د عربو په لغت کښی «مزمل» هغه سری ته

وایه شی چه ډیر ارت کالی (جامی) پخپل ځان باندی ونغاړی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم دا معمول و. کله به چه د تهجد یا د قرآن شریف د تلاوت دپاره د شپی له مخی پاڅیدل نو یوه اوږده کمبله به ئی اغوسته چه له یخنئ ځنی پری ساتلی وی او د لمانځه او اوداسه په حرکاتو کښی هیڅ ډول (طریقه) ربړ (زحمت) او تکلیف دوی ته عائد نشی. او هم د دی عنوان له غوره کولو ځنی د هغو خلقو ویښول مقصد دی چه خپل ځانونه په کالیو (جامو) کښی نغاړی او له ماښامه تر سحره پوری مست اوده کیږی تر څو هغوی هم له خوبه پاڅیدلی د شپی یوه معتدبه برخه د الله تعالیٰ په یاد سره تیره کړی.

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝۲

ودریږه (لمانځه ته) په شپه کښی مګر خو په لږه (له تولی شپی نه).

تفسیر: یعنی که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه نو معاف دی. د ډیرو مفسرینو په نزد د (الاقلیلاً) مطلب دا دی چه د شپی له مخی د الله تعالیٰ د عبادت دپاره ودریږی. هو! که د شپی په کومه لږه برخه کښی هوسا (دمه) کیږی. نو څه مضائقه نشته. اغلباً له لږو ځنی به مطلب دلته نیمائی وی. ځکه شپه چه د هوسائی (آرام) دپاره ده کله چه نیمه ئی په عبادت باندی تیره شوه نو په هغه اعتبار پاتی نیمی ته ئی لږ ویل موزون ښکاری. ودریږه ای محمده لمانځه ته په لږه د شپی کښی.

نِّصْفَهٗۤ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ۝۳ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چه هغه نیمه د شپی ده) یا لږه کړه له هغی (نصفه) لږ څه (چه ثلث دی) یا زیاته کړه په هغی (نیمی شپی) باندی (چه ثلثان دی)

تفسیر: یعنی له نیمی شپی ځنی څه لږه چه تر دریمی برخی پوری ورسیږی یا له نیمائی ځنی څه زیاته چه تر دوو ثلثو پوری ورسیږی په قرینی د هغی وینا د الله تعالیٰ چه وروسته له دی نه ئی داسی لولو ﴿ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ ﴾ الآیة - .

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ۝۴

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چی وشمیرلی شی حروف ئی)

تفسیر: یعنی په تهجد کښې قرآن په وضاحت سره لوله چې یو یو توری ئې په صاف ډول سره وپوهیدی شي ځکه چې له داسي لوستلو څخه فهم او تدبر ته ډیر مدد رسیږي او په زړه باندې زیات اثر کوي او په شوق او ذوق کښې زیادت راولي.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۝٥

بیشکه مونږ غورځوونکي یو پر تا باندې قول درونډ (قرآن ځکه چه مشتمل دی په اوامرو او نواهیو سخت دی پر مکلفینو باندې)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني ریاضت وکړه چه درونډ پیټي دې آسان شي!» او هغه پیټي (بار) داسي دی چه د هغه په مخامخ کښې د شپې ویښتوب ډیر آسان وګڼه شي. مطلب دا دی چه وروسته له دې نه به پر تاسي باندې پرله پسې مونږ قرآن کریم راښکته کوو چه د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډیر قیمتدار او وزندار او د خپلو کیفیاتو او لوازمو په اعتبار ډیر درونډ او ګران بار دی. په احادیثو کښې راغلي دي چه د قرآن کریم د راښکته کیدلو په وقت کښې پر رسول اکرم باندې ډیره سختي او تکلیف تیریده د یخنۍ په موسم کښې هم دوی خولې کیدل. که د وحی په وقت کښې پر هر یوه بوده (ښاروی) باندې سور ؤ هغه به د دوی د سورلی توان نه درلود (لرلو). یو ځلې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پتون د زید بن ثابت پر پتون باندې و په دې وقت کښې وحی نازله شوه زید بن ثابت ته داسي محسوسه شوه ګواکې د هغه پتون له ډیره باره ماتیږي . برسیره په دې په شاؤخوا کښې د قرآن کریم دعوت او تبلیغ او د هغه د نورو حقوقو پوره اداء کول او په دې لاری کښې ګردی (تولی) سختی په روڼ تندی سره تیرول هم ډیر لوی او مشکل کار و. او همغسې چه له یوه حیثیته دا کلام پر دوی باندې درونډ و په بل حیثیت پر کافرانو او منکرانو باندې هم ډیر شاق ؤ. الغرض د دې ګردو (تولو) وجوهو په ملاحظه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندې امر صادر شو چه هومره قرآن کریم چه نازل شوی دی د هغه په تلاوت باندې د شپې له لوری مشغول شئ! او د دې خاص عبادت په انوارو باندې خپل ځان مشرف او منور کړئ! او د دې عظیم فیض د قبولیت استعداد پخپل مبارک وجود کښې لا مستحکم وفرمایئ.

إِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْـًٔا وَأَقْوَمُ قِيلًا ۝٦

بیشکه پورته کیدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅیدل) ډیر سخت دی له پلوه د مشقته پائمال کولو د نفس (یا له حیثیته د موافقته د سمع له قلبه سره) او

ډیر ښه ثابت محکم دی (دا پورته کیده له خوبه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسیر: یعنی د شپې له مخې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی ډیر دروند ریاضت او نفس وژل دی او له هغه څخه نفس او هوس پایمال کیږی او خوب او آرام او نوری نفسانی غوښتنی خرابیږی او د شپې په منځ کښې دعاء او د الله تعالیٰ یاد په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کاوه شی. زړه او خوله سره ملګرتیا کوی او هغه خبری چه له ژبې څخه راوځی په ذهن کښې ښه ځای نیسی ځکه چه په دی وقت کښې شورماشور نه وی او د الله تعالیٰ له نزول څخه د دنیا په آسمان کښې زړه ته یو راز (قسم) عجیب سکون او قرار، لذت او د اشتیاق کیفیت ورمیسر او حاصلیږی.

إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبۡحٗا طَوِيلٗا ۝٧

بیشکه تا لره (ای محمده!) په ورځې کښې شغل دی په کارونو اوږدو کښې (له مخلوق سره).

تفسیر: یعنی په ورځ کښې د خلقو پوهول او نور راز راز (قسم قسم) مشاغل او چاری ستاسی په مخ کښې دی اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی خو سره له هغه هم د پروردګار د بلا واسطې عبادت او مناجات دپاره د شپې اوقات تاکل (مقررول) هم لازم دی که د شپې د مشغولتیا لامله (له وجې) ځینې د شپې چاری پاتی کیږی نو د هیڅ فکر کولو ځای نه دی او د هغو تلافی د ورځې له مخې هم کیدی شی.

وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلٗا ۝٨

او یادوه نوم د رب خپل او جلا (جدا) شه له هر شی څخه په لوری د دغه (رب خپل) جلا (جدا) کیدل کامل.

تفسیر: یعنی علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول (طریقه) له مخلوقاتو سره معاملات او علائق ساتلی کیږی خو په زړه کښې د هغه الله تعالیٰ علاقه ډیره زیاته وساتئ!. او په تللو او راتللو ناستی ملاستی کښې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کښې مشغول اوسئ! پرته (علاوه) له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کیږئ! بلکه له ګردو (تولو) تعلقاتو څخنی ځان وساتئ! او یواځی له هغه سره خپل تعلق او علاقی تینګی ولرئ.! یا داسی ووایئ چه ښائی ګرد (تول) تعلقات په همغه یوه تعلق کښې مدغم شی چه صوفیه د هغه تعبیر بی له ګردو

(تولو) او سره له گردو (تولو)» یا د «ځان ته کیدلو په تولنه کښی» سره کوی. یادوه! ای محمده! نوم د رب خپل هغه چه:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(هم دغه الله) رب د مشرق د لمرختو دی او (رب) د مغرب لمرپریوتو دی (بلکه د تولو شیانو دی).

تفسیر: مشرق د ورځی او مغرب د شپی نښه ده. ګواکی اشاره ئی وکړه چه شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه په رضاء غوښتلو سره ښایی صرف کړی شی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا ۝٩

نشته بل هیڅوک حقانی معبود مګر خو هم دی دی یوائځی نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپالی شوی کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنی بندګی هم د هغه وکړئ! او توکل هم پر همغه باندی ښائی چه سړی ولری.! کله چه هغه وکیل او کار چلوونکی وی نو له نورو ځنی د جلا (جدا) اوسیدلو څخه هیڅ ویره نه ده په کار.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

(نو فرمائی الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندی چه وائی ئی دوی (ځما او ستا په حق کښی)

تفسیر: یعنی کفار تاسی ته ساحر ـ کاهن ـ مجنون ـ مسحور او نور وائی او ماته د ښځی او ولد نسبت کوی تاسی داسی خبری په ډیر صبر او استقلال سره واورئ! تحمل وکړی.!

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيْلًا ۝١٠

او پریږده دوی پریښوول نیک (یعنی صبر کړه! او شورماشور مه کوه!).

تفسیر: ښه پرېښوول دا دی چه اول په ښکاره ډول (طریقه) سره د هغوی صحبت ترک کړئ! او په پټه سره د هغوی له احوال څخنی خبردار شئ! چه څه کوی؟ او څه وایی؟ او پاک الله څرنګه یادوی ـ دوهم دا چه د هغوی د بدسلوکی شکایت د نورو په مخ کښی ونه کړئ؟ او نه په انتقام اخیستلو پسی وګرځئ!. او نه د ویلو او د مکالمی او مقابلی په وقت کښی د خپګان اظهار وکړئ!. دریم دا چه سره د بیلتانه او مفارقت د هغوی په نصیحت کښی قصور ونه کړئ! بلکه په هر ډول (طریقه) چه کیدی شی د هغوی په هدایت او لارښوونه کښی سعی وکړئ! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی له ګردو (تولو) څخه یواځی شه! مګر په جنګ او شور سره نه بلکه په ښه سلوک سره» مګر په یاد ئی ولرئ چه دا آیت مکی دی او د قتال آیت مدنی دی.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾

او پرېږده ما او دروغ کوونکی چه خاوندان د نعمت دی او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغجن کوونکی معامله چه په دنیا کښی په عیش او آرام دی ماته وسپارئ! زه به له هغوی سره پوهیږم مګر لږ څه وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

بیشکه په نزد څمونږ دی (لپاره د منکرانو په آخرت کښی) ځنځیرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مری کښی (چه د زقوم او ضریع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو ، لړمانو او الله پوهیږی په نورو څه څه راز (قسم) عذابونو (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغی) ورځی کښی دی چه وخوځیږی ولړځیږی ځمکه او غرونه او شی به دا غرونه لکه د شګو ډیری روانی شوی (تیت پیت (خواره واره) له ډیره هیبته).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وقت راهیسی شروع کیږی کله چه د غرونو بیخونه سست شی او په خوځیدو او لړځیدلو سره توتی توتی والوځی او داسی راښکاره شی لکه د شګی دلی چه څوک به قدم پری نشی ایښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بیشکه مونږ لیږلی مو دی تاسی ته (ای محمدی امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسی باندی (په ورځی د قیامت کښی)

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالیٰ په مخ کښی شاهدی ورکوی چه کوم سړی د الله تعالیٰ وحدانیت او د انبیاؤ رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړی نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چه لیږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسیٰ علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت موسیٰ علیه السلام په شان تاسی ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم! مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکری دی. ښائی چه دا د هغی پیشګوئی په لوری اشاره وی چه د (سفر استثناء) په تورات کښی مرقومه ده چه «زه به هغوی کښی له ورونو د تاسی یعنی د بنی اسمٰعیل څخه تاسی غوندی یو نبی پاڅوم»

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسیٰ علیه السلام) څخه پس ونیو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام منکران په سختی سره ونیول او د غرق له لاری ئی حرق ته واستول نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولی نه نیسی چه له ګردو (تولو) پیغمبرانو څخه افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چیری کافران منکران شئ (تاسی په دنیا کښی) له (عذاب د) هغی ورځی څخه (چه له هیبته) به وګرځوی هلکان واړه سپین ږیری (چه ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی که په دنیا کښی خلاص شوئ نو په آخرت کښی به څرنګه خلاصیږئ چه د هغی ورځی د ډیر اوږدوالی سختوالی لامله (له وجی) به هلکان زاړه کیږی. که څه هم په حقیقت کښی خو هلکان نه زاړه کیږی خو د هغی ورځی د سختی اوږدوالی اقتضاء به هم داسی وی.

اِلسَّمَآءُ مُنۡفَطِرٌۢ بِهٖ ؕ كَانَ وَعۡدُهٗ مَفۡعُوۡلًا ﴿۱۸﴾

آسمان به (وچوی په سبب د هیبت شدت د دغی ورځی) ده وعده د هغه (الله په راتلو د دغی ورځی سره) کیدونکی خامخا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده ضروری ده اګر که تاسی هغه ډیره لری وګڼئ او غیر ممکنه ئی وبولئ.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۱۹﴾ ع

بیشکه دا (آیتونه) ویروونکی تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی (چه) نیسی رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره ودی نیسی).

تفسیر: یعنی نصیحت کری شوی دی نو اوس که څوک خپله فائده غواړی پر هغه نصیحت باندی دی عمل وکری! او خپل پروردګار ته دی ځان ورنژدی کری او ملجاء دی ونیسی! ځکه چه لاره خلاصه ده او هیڅ ممانعت نشته او نه له هغه څخه الله تعالیٰ ته څه فائده رسیږی بلکه په هغه کښی ستاسی ډیری فائدی او ګټی دی نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!

تنبیه: د شپی د ویښیدلو امر چه د دی سورت په شروع کښی یاد شو تقریباً تر یوه کال پوری وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکی آیت سره منسوخ شو.

اِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ اَنَّكَ تَقُوۡمُ اَدۡنٰى مِنۡ ثُلُثَىِ الَّيۡلِ

وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ؕ

بیشکه رب د تا عالم دی په دی بیشکه ته چه ئی پاځیږی لمانځه ته په شپه کښی لږ له دوو برخو د شپی څخه او نیمه برخه د شپی او دریمه برخه د شپی او (هم دا رنګه پورته کیږی لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چه له تاسره دی (په دین کښی له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ښکاره ده چه تاسی او ستاسی ملګرو د دی امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخی کله مو تر دریو برخو د شپی پوری د الله تعالیٰ عبادت کړی دی لکه چه په روایاتو کښی راغلی دی چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم پښی د شپی د ډیرو ودریدلو لامله (له وجی) پړسیدلی وی او د ځینو ئی له ډیر پړسوبه چاودی شوی وی بلکه ځینی حضراتو به خپلی څنی (وینبته) پاس په سقف او چت کښی تړلی تر څو د ویدیدلو په وقت کښی هغه کش او دوی ویښ شی.

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ؕ

او الله اندازه کوی ساتی شپه او ورځ پوه دی (الله) په دی شان دا دی چه هرګز به طاقت ونه لرئ تاسی د هغی (شپی چه پورته کیږئ پکښی په هغه تاکلی (مقرر کړی) وقت) نو معافی ئی ولیږله پر تاسو باندی (او درآسانه ئی کړه او د قیام فرضیت ئی ساقط کړ) پس ولولئ (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی پوره اندازه او میچ الله تعالیٰ ته معلوم دی هم دی په یوی ځان ته (خاصی) اندازی سره کله شپه او کله ورځ اوږدوی ـ لندوی او برابروی ئی خپل ګرد (تول) بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وقت کښی چه کله نیمه او کله دری برخی او کله دوه برخی او کله پر ګردی (تولی) شپی پوری اوږدیږی په ښه ډول (طریقه) سره ئی ساتی او حفاظت ئی کوی په تیره بیا په هغو وقتونو کښی چه لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه و او د وقت معلومولو کار دومره آسان نه و اصحابو ته ئی داسی توفیق وباښه چه پوره پخپل وقت باندی پخپل عبادت ودریږی دا یواځی د هغه له مهربانئ څخه و اګر که ځینی کسان

گرده (توله) شپه له دی ویری څخه نه ویدیدل چه په ټاکلی (مقرر) وقت به ویښ نشم او د تهجد لمونځ او د شپی قیام به راځخه پاتی کیږی. نو د دی تکالیفو لامله (له وجی) الله تعالیٰ پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولیږه او وئی فرمایل چه تاسی په دی دول (طریقه) سره تر آخره پوری نشئ دریدلی نو ځکه هر چا لره چه د ویښیدلو توفیق وی پا دی څیږی! او هر څومره ئی چه زړه غواړی لمونځ دی وکړی! او هر څومره ئی چه خوښه وی هومره قرآن دی پکښی ولولی!. نو اوس پر محمدی امت باندی نه د تهجد لمونځ فرض دی او نه ئی د وقت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز ئی ټاکلی (مقرر) شوی دی.

عَلِمَ اَنْ سَیَکُوْنُ مِنْکُمْ مَّرْضٰی ۙ وَاٰخَرُوْنَ یَضْرِبُوْنَ فِی الْاَرْضِ یَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ یُقَاتِلُوْنَ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَیَسَّرَ مِنْهُ ۙ وَاَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّکٰوةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چه ژر به شی بعض له تاسی څخنی مریضان ناروغان او وی به نور له تاسی څخه چه سفر مزل به کوی دوی په ځمکه کښی لټوی به دوی له فضله رزقه د الله او وی به نور له تاسی څخه چه جنګونه به کوی دوی په لاری د الله کښی نو لولئ تاسی (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له دغه (قرآنه) او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له تولو حقوقو ئی) ورکوئ زکوٰة.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ولیده او ښه ورته معلوم و چه په تاسی کښی به رنځوران او پردیسیان هم وی چه د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو دپاره به سفرونه کوی او هم به غازیان او مجاهدین وی چه د الله تعالیٰ په لاری کښی جنګونه کوی نو سره له دی حالاتو د شپی ویښیدل او د هغه په احکامو باندی عمل کول به ډیر سخت کار وی نو ځکه ئی هغه پر تاسی باندی تخفیف کړ او وئی فرمایل چه په لمانځه کښی هومره قرآن چه لوستلی شئ وئی لولئ! او پر خپلو ځانونو باندی نور زیات څه تکلیف وانه خلئ! هو! فرض لمونځونه پر ډیر اهتمام او توجه سره وکړئ.! او له شریعت سره برابر زکوٰة ورکوئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مالونه ولګوئ! چه د دی چارو له کولو څخه ډیری روحانی فائدی او ترقیات حاصل کیدی شی.

تنبیه: په ړومبنیو اصحابو باندی تر یوه کال پوری په ډیر تاکید او تحتم سره دا شاقه ریاضت ښائی له دی جهته کړی شوی وی چه دا حضرات د ګرد (تول) راتلونکی امت هادیان او معلمان کیدونکی ؤ او ضرورت ئی درلود (لرلو) تر څو دوی ډیر ښه پاخه او په داسی رنګ سره رنګ

کړل شي چه ګرده (توله) دنیا د هغوی په هنداره (آئینه) کښې د محمدی کمالاتو ننداره (نظاره) وکړی ـ او دا قدسیه نفوس د ټول امت د اصلاح پیټی پر خپلو اوږو باندی واخیستی شي. والله اعلم.

وَاَقۡرِضُوا اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا ؕ

او قرض کوئ تاسی له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کښې (په خوښې له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالیٰ په لاری کښې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور (قرض) ورکولو په شان دی. که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي نو هغه په هم دغه عموم کښې داخل دی ـ کماثبت فضله فی الحدیث.

وَمَا تُقَدِّمُوۡا لِاَنۡفُسِكُمۡ مِّنۡ خَيۡرٍ تَجِدُوۡهُ عِنۡدَ اللّٰهِ هُوَ خَيۡرًا وَّاَعۡظَمَ اَجۡرًا ؕ

او هر هغه چه وړاندی لیږئ تاسی دپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نیکی څخه نو بیا به مومئ تاسی هغه (نیکی) په نزد د الله دا (پخوا لیږل د حسناتو) خیر ډیره غوره ده او ډیره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعنی هغه نیکی چه تاسی ئې دلته کوئ د هغه بدل به هلته په ډیر ښه صورت سره مومئ او ډیر زیات اجر ثواب به تاسی ته له هغه څخه دررسیږی او داسی ئې مه ګڼئ هغه نیکی چه مونږ ئې په دنیا کښې کوو هم دلته ختمیږی به بلکه هغه ګرد (ټول) سامان له تاسی څخه د مخه هلته رسیږی او په عین حاجت او اړتیا (احتیاج) کښې ستاسی په کار درځی.

وَاسۡتَغۡفِرُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۲۰﴾ ع

او ښښنه وغواړئ له الله په هر حال کښې بیشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی تاسی گرد (تول) شرعی حکمونه په ځای راوړئ! او بیا د الله تعالیٰ له حضوره معافی وغواړئ! ځکه هر څومره محتاط سړی چه وی بیا هم له هغه څخه څه نه څه گناه او خطاء کیږی. څوک به دعوی وکړلی شی چه زه د الله تعالیٰ د پوره بندگی حق اداء کولی شم. بلکه هر څومره لوی سړی چه وی دغومره دی خپل ځان قاصر گڼی او د خپلو تقصیراتو مغفرت او ښنه دی غواړی. ای ښونکیه پخپل فضل او کرم سره ځمونږ گردی (تولی) خطاوی او تقصیرات راوښنه!.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه فله الحمد والمنة

سورة «المدثر» مكية وهی ست وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۷٤) تسلسلهاحسب النزول (٤) نزلت بعد سورة «المزمل».

د «المدثر» سورت مکی دی (٥٦) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٤) او په نزول کښی (٤) سورت دی وروسته د «المزمل» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ① قُمۡ فَاَنۡذِرۡ ②

ای په جامه کښی نغښتونکیه (له هیبته د وحی) پورته شه! (له ځایه د خوبه خپله) نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان رانه وړی).

تفسیر: دلته دی د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دی ځمونږ دغه تفسیر کښی ولوستله شی یعنی د وحی له ثقاله او د پرښتو له هیبته نه ښائی چه تاسی وویریږئ یا ودار شئ؟ د تاسی کار خو دا دی چه گردی (تولی) هوسائی (راحتونه) او آرامی مو پری ایښی دوی له الله څخه وویروئ او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه ئی ودار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ③

او رب خپل پس په لوئی سره یادوه.

تفسیر: ځکه چه د الله تعالیٰ د لوئی د ویلو او د هغه عظمت او بزرگی له بیانولو څخه د هغه ویره په زړونو کښی پیدا کیږی او د الله تعالیٰ تعظیم او تقدیس داسی یو شی دی چه د هغه معرفت ښائی له ګردو (تولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شی. په هر حال د هغه پر کمالاتو او انعاماتو باندی نظر اچول په لمانځه کښی یا د باندی له هغه څخه د هغه لوئی اعلان کول او د ګردو (تولو) اقرار پر هغه باندی اخیستل ستاسی کار دی.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥

او کالی (جامی) خپل پس پاک وساته! (له پلیتی نه لکه چه ځان دی پاک ساتی) او ګندګی ګناه او بتان پس ترک کړه(دائم اوسه په ترک ئی لکه چه له نورو ګناهونو څخه په څنګ ئی!)

تفسیر: د دی سورت په نازلیدلو کښی حکم شوی دی چه ګرد (تول) مخلوق د خالق په لوری وبلل شی! بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی. د لمانځه دپاره شرط دی چه کالی (جامی) پاک وی او له پلیتی ځنی ځان وژغورل (وساتل) شی! دا دی چه هغه شیان ئی هم دلته بیان وفرمایل. دا ښکاره ده کله چه کالی (جامی) پاک ساتل له حسی او معنوی نجاستونو ځنی ضروری دی نو د بدن پاکی به په طریق اولیٰ سره حتمی او ضروری وی نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتی نه شو. ځینو عالمانو د کالی (جامی) له پاک ساتلو ځنی له بدو اخلاقو ځنی د نفس پاک ساتل مراد کړی دی. او د ګندګی له لری کیدلو څخه دا معنی مرادوی چه د بتانو له ګندګی ځنی لری شئ! لکه چه تر اوسه پوری لری یئ. په هر حال په دی مبارک آیت کښی د ظاهری او باطنی طهارت تأکید مقصود دی ځکه چه پرته (علاوه) له هغه د الله تعالیٰ لوئی هغسی چه ښائی پر زړونو باندی دومره اغیزه او اثر نشی اچولی!.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝٧

او مه کوه داسی (لږ) احسان چه بدل ئی ډیر غواړی او دپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هیله (امید) ورته ولره احکامو ته ئی منتظر اوسه)

تفسیر: دلته الله اعظم برهانه همت او اولولعزمی راښیی چه هر شی مال ـ دولت ـ علم لار ښوونه یا نور چه چاته ورکوئ نه ښائی چه د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ یواځی د الله تعالیٰ پر ورکړه باندی شاکر او صابر اوسئ! او هغه شدائد چه د تبلیغ او دعوت په لاره کښی تاسی ته

پیښیږي د هغه په مقابل کښې له صبر او تحمل څخه کار واخلئ! او د هغه د امر لاري ته سترګې ونیسئ! او وپوهیږئ چه دا عظیم الشان کار پرته (علاوه) له پوره زړه ورتیا حوصلې صبر او استقلال څخه هیڅ کله انجام ونه مومي. د دې آیتونو تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د دې حقیر په خیال دغه تفسیر بې تکلف دی.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾

کله چه پو کړه شي په صور (شپیلۍ) کښې نو د هغه (وقت د) پوکې په دغه ورځ کښې ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پیښو کښې د صور نفخ او د شپیلۍ پوکل ګواکې یوه مستقله ورځ او ځان ته پیښه ده چه له سره تر پایه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي آسانه (په دوی باندې هغه ورځ).

تفسیر: یعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هیڅ ډول (طریقه) آساني نه وي. بلکه د هغې ورځې سختي به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زیاتیږي پرته (علاوه) له مؤمنانو څخه چه که دوی سختي هم ووینې څو د څه مدت له مخې به وي او وروسته له هغه به بیا په دې باندې ډیره آساني شي.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾

پریږده ما او هغه څوک چه پیدا کړی مې دی یواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له ګیډې څخه یواځې او جره راځي مال، اولاد ـ فوج ـ لښکر ـ سامان ـ او نور شیان له ځان سره نشي راوړي. یا به له وحید څخه مراد خاص ولید بن مغیره وي چه د هغه په باره کښې دا آیات نازل شوي دي. ځکه چه ولید د خپل پلار یو ځوی و او د دنیوي ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کښې یو نومیالی سړی و. مطلب دا دی چه د داسې منکرانو په معاملو کښې چابکتیا مه کوئ! او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کیږئ! بلکه د هغوی ګردي (تولې) خبرې ماته پریږدئ! زه به تول پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسوم نو نه ښایي چه

تاسی خفه او پریشان شئ.

وَّجَعَلۡتُ لَهٗ مَالًا مَّمۡدُوۡدًا ﴿۱۲﴾ وَّبَنِيۡنَ شُهُوۡدًا ﴿۱۳﴾

او بیا می وگرځاوه ور می کړ ده ته مال ډیر زیات (له هر قسمه چه تل زیاتیده) او ځامن حاضر (کیناستونکی له ده سره په هره مرکه مجلس کښی).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره د ډیر مال او اولاد او د ډیرو شتو خاوند و. لس واړه ځامن ئی تل د هغه په مخ کښی ؤ. په جرګو او مرکو کښی به ئی د خپل پلار عزت او وقار ډیر زیاتؤ او نور به تری ویریدل ـ د سوداګری چارو او د نورو کارونو دپاره به د هغه په مخ کښی ډیر سړی ؤ او هیڅ ضرورت نه پیښیده چه ځامن ئی د پلار له مخی څخه غائب شی.

وَّمَهَّدۡتُّ لَهٗ تَمۡهِيۡدًا ﴿۱٤﴾

او تیاری می وکړه فراخی می وکړه ده لره تیاری (په عیش ـ عمر ـ مال ـ اولاد ـ ریاست سره).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره په دنیا کښی ډیر د عزت خاوند و ـ او خپل ځان ته ئی د ریاست او حکومت ډیر ښه مسند تیار کړی و او لکه چه ګرد (تول) قریش به هر مشکل کار کښی هغه ته ورتلل او دی به ئی د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګانه.

ثُمَّ يَطۡمَعُ اَنۡ اَزِيۡدَ ﴿۱۵﴾

بیا طمع کوی امید لری دی چه لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه تول شیونه).

تفسیر: یعنی د ولید ځوی د مغیره له ژبی څخه سره له دغه ډیر نعمت او ثروت د شکر توری به ئی هیڅکله نه وتو. بلکه تل به د بت پاللو او د مال تولولو په حرص او طمع کښی بوخت (مشغول) او ډوب ؤ او که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کښی کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمایه نو ده به ویل «که دا سړی پخپل بیان کښی رښتین وی نو زه کامل یقین لرم چه د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږی.» نو د هغه په نسبت فرمائی چه سره له دومره ناشکری او حق نه پیژندلو داسی هیله (امید) هم لری چه الله تعالیٰ هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوی.

دغه خوبی له ایمانه او شکرانه له سره کیدونکی نه دی. لکه پخپله الله اجل شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

كَلَّاؕ اِنَّهٗ كَانَ لِاٰيٰتِنَا عَنِيْدًاؕ ﴿۱۶﴾

نه کوم داسی (چه مال رجال او نعماء ئی ډیر کړم) بیشکه هغه وو آیتونو ځمونږ لره عناد کوونکی مخالف.

تفسیر: یعنی کله چه د هغه حقیقی منعم له آیتونو ځنی ولید ځوی د مغیره مخالف دی نو دی هیڅ حق نه لری چه داسی توقع او هیله (امید) ولری او هسی خیالی پلاؤنه پاخه کړی. وائی چه د دی آیتونو له نازل کیدلو ځنی د وروسته پرله پسی د ده په مال او اسباب کښی نقصان پیښیده تر څو چه ملنګ او فقیر شو او په ډیره خواری او ذلت سره مړ شو.

سَاُرْهِقُهٗ صَعُوْدًاؕ ﴿۱۷﴾

ژر ده چه مکلف به ئی کړم په مشقت عذاب سخت سره (یا) وبه ئی خیژوم پر لوړ (اوچت) غره د اور باندی.

تفسیر: یعنی اوس هغه ولید ځوی د مغیره ته ډیر په لوړه (اوچته) باندی ختل پاتی دی او په خورا (ډیر) سختو مصائبو کښی ئی اخته کیدل په مخ کښی دی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه «صعود» په دوزخ کښی د یوه غره نوم دی چه په هغه باندی کافران تل خیژول کیږی او بیا د هغه له څوکی ځنی راښکته رغړول کیږی چه دا هم بالذات یو قسم عذاب دی.

تنبیه: ولید یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی مشرف شو دوی ولید ته د قرآن کریم څو آیتونه واورول چه ولید د هغو له اوریدلو څخه لږ څه متأثر شو مګر ابوجهل ئی وغلاؤ په قریشو کښی یو شورماشور ونښت چه که ولید مسلمان شی نو کفارو ته به سخته خرابی پیښیږی نو ځکه ګرد سره راټول شول او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز (قسم قسم) خبری وشوی ځینو ویل چه شاعر دی او ځینو کاهن او نور ویل ولید وویل چه « زه پخپله په شعر او شاعری کښی پوه او ماهر یم او د کاهنانو خبری می هم ډیری آوریدلی دی خو دا قرآن نه شعر دی نه سحر او نه کهانت » خلقو وویل « آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟» وئی ویل چه «ماته وار راکړی چه زه چرت (خیال) ووهم» په پای (آخر) کښی ئی وچولی (تندی) تریو او خوله ئی ورانه کړه او وئی ویل چه «هیڅ شی نه دی هغه کوډی دی چه له بابلیانو ځنی نقل شوی دی » حال دا دی چه ده پخوا له دی نه د قرآن د آوریدلو په وقت

کښې ویلې و چه دا نه کوډی دی او نه د لیونیانو د خبرو په شان دی بلکه د الله تعالیٰ کلام دی مګر یوائحې د نورو خپلوانو د خوښولو دپاره ئې وروسته له خپله ځانه ئې هسې یوه خبره جوړه کړه لکه چه وروسته د هم دی په لوری اشاره شوی ده.

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه فکر وکړ (چه څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه ئې وکړه په زړه خپل کښې (کار د محمد) ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه ئې اندازه کړه بیا د ووژلی شي (ملعون د کړ شی) څرنګه ئې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کښې).

تفسیر: یعنی دی بدبخت ولید پخپل زړه کښې خبره جوړه او داسی ئې غوره کړه چه قرآن کوډی دی الله تعالیٰ دی دی غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی دا ئې څومره چټی (بیکاره) او مهمل تجویز وکړ بیا ئې الله تعالیٰ غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی چه ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسی وکړ چه سم د هغوی له خوښی سره ئې یوه هسی خبره وویله چه ګرد (تول) تری خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾
فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا ئې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیا ئې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) ئې غوته کړ (له کراهیته) بیا ئې شا واړوله (له محمده) او غاړه ئې وغړوله (له اسلامیته) نو وئې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چه نقل کاوه شی (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بنی آدم ده.

تفسیر: یعنی ولید د کفارو تولنی ته وکتل او خوله ئې ورانه کړه بیا ئې په وینا شروع وکړه تر څو لیدونکی وپوهیږی چه دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لری بیا ئې هسی شا واړوله لکه چه د یوه منفور شی په نسبت وینا کوی او حال دا دی چه پخوا ئې د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی و اوس دی د خپلوانو د خوښی لامله له هغی وینا څخه واوښت او په ډیر غرور او تکبر سره ئې وویل چه «بس بل شی نه دی دا هغه سحر او جادو دی چه له پخوانیو نقل شوی راځی ـ او په یقین سره دا د سړی خبره ده چه د جادو په ډول (طریقه) پلار له ځوی

ـ میره (خاوند) له ماندینی (ښځی) ـ دوست له دوسته جلا (جدا) کوی!».

نو اوس الله اعظم شانه واکرم برهانه د ده د دغی وینا داسی تردید فرمائی:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمائی الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنی ژر به هغه په اور کښی واچوم او د ده د عناد او تکبر خوندونه هغه ته وروښکوم.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی اور د سقر چه نه پاتی کیږی (تری هیڅ شی د غوښو بی له سوځولو او نه پریږدی (هډوکی بی له سوځولو نه).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو هیڅ یو شی به داسی نه پاتی کیږی چه ونه سوځی بیا له سوځیدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندی هم نه پاتی کیږی بلکه دوهم ځلی به بیا پخپل هغه اصلی حالت باندی بیرته اوړی او بیا سوځی او دا سلسله به تل جاری پاتی کیږی (العیاذ بالله).
تنبیه: له زیاترو اسلافو څخنی هم دا معنی منقوله ده مګر ځینو مفسرینو د دی توجیه په بل دول (طریقه) سره هم کړی ده.

لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سرپیو لره په هغه (اور د سقر) باندی مؤکلی دی نولس پرښتی.

تفسیر: یعنی د بشری پوستکی او نور هر هغه شیان چه د انسان پر بدن په نظر راځی تول وریژیږی او تک تور به اوړی او د دوزخی حیثیت به بیخی خرابوی. حضرت شاه صاحب لیکی لکه چه اوسپنه په اور کښی سره شی او تکه سره بریښی د کافرو بنی آدمانو د ساقونو او د پندی پوستکی او پردی به همغسی رابریښی. ځینی د ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ﴾ ترجمه داسی کوی ظاهر کیدونکی خلقو لره یا په نظر راتلونکی پر بدن باندی ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ ـ پر هغه اور د سقر باندی مؤکلی دی نولس پرښتی) یعنی د دوزخ د انتظام دپاره هغه پرښتی لښکری چه تاکلی

(مقرر) شوی دی د هغوی مشرتوب او لار ښوونی ته نولس مشران مقرر دی چه د دوی په منځ کښې د لوی افسر نوم «مالک» دی.

تنبیه: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه په ډیر تفصیل سره د «نولسو» د عدد حکمتونه بیان کړی دی چه د کتلو وړ (لایق) دی. لنده ئی دا چه په جهنم کښې د مجرمینو د تعذیب دپاره نولس وظیفی چاری او دندی دی چه د هری یوی دندی (وظیفی) په ځای راوړل د یوی پرښتی تر کتنی لاندی کیږی. په دی خبری کښې هیڅ د شک او شبهی ځای نشته چه پرښتی د ډیر زور او قوت خاوندانی دی او د یوی پرښتی له لاسه دومره کار پوره دی چه په لکونو انسانان د هغه له کولو څخه عاجز پاتی کیږی. خو په یاد ئی ولری چه د هری پرښتی قوت په همغی دائری کښې محدود دی چه دا په هغه کښې په کار کولو سره مأموره ده لکه ملک الموت چه د ملیونو سړیو ارواح او ساوی په یوه دقیقه (لحظه) کښې ایستلی شی مگر د ښځو په گیډو کښې د یوه وړوکی ساه نه شی اچولی. حضرت جبریل علیه السلام په یوی لمحی او ربی کښې وحی راوړی شی خو باران ورول د هغه کار نه دی. لکه چه غوږونه لیدی نشی او سترگی اوریدی نشی اگر که هر یو له دوی ځنی پخپلی مخصوصی وظیفی او دندی کښې که هر څومره سخت هم وی کار کولی شی لکه غوږ کولی شی چه په زرهاؤ غږونه واوری او دومره ستری نشی ـ او سترگی په زرهاؤ رنگونه ووینی او په لیدلو ئی چندان ستری نشی هم داسی که یوه پرښته د یو راز (قسم) عذابولو دپاره پر دوزخیانو باندی مقرره کیږی نو د دی له لوری یو راز (قسم) عذاب پر دوزخیانو باندی عائد کیږی ـ او هغه بل قسم عذاب چه د دی د استعداد له دائری څخه د باندی دی ممکن نه دی نو ځکه د دی نولس قسم عذابونو دپاره چه د هغوی تفصیل په تفسیر عزیزی کښې شته نولس مسؤلی لوئی پرښتی مقرری شوی عالمانو د دی عددونو په حکمتونو باندی ډیری خبری کړی دی مگر د دی احقر په خیال کښې د حضرت شاه صاحب کلام په دی مورد کښې ډیر عمیق او لطیف دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً

او نه دی گرځولی مونږ خازنانی مؤکلانی د دوزخ مگر پرښتی (ډیری قوتناکی)

تفسیر: د نولسو د شمیر له اوریدلو څخه کافرانو خندل او ملندی ئی پری وهلی او ویل به ئی چه څمونږ شمیر له زرگونو څخه زیات دی نولس پرښتی پر مونږ باندی څه کولی شی؟ که هغوی ډیر زور ولری نو هرومرو (خامخا) څمونږ د لسو تنو له مقابلی ځنی یوه پرښته نشی وتلی. یوه غیږ باسی (پهلوان) د دوی له منځه وویل «چه زه یواځی د دی نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس یم. د دوو نورو ساتنه ستاسی په غاړه ده » نو په دی مناسبت دا آیت رانازل شو. یعنی

دوی خو په شمیر نولس دی ولی پرښتی دی بنیادمان نه دی او د هری یوی پرښتی قوت دومره زیات دی چه د لوط علیه السلام تبر او کلی ئی په یوه لاس لکه چه ډوډی په تبی باندی پر بل مخ اړوی واړول.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی ګرځولی مونږ (دا لږ) شمیر د دوی مګر فتنه ازموینه دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی (چه استهزاء او توکی پری کوی چه دا څه عدد دی چه مقرر شوی دی).

تفسیر: یعنی د کافرانو د عذابولو دپاره د نولسو پرښتو شمیر پر یوه خاص حکمت باندی مبتنی دی چه د هغه په لوری د «علیها تسعة عشر» په تفسیر کښی اشاره وشوه. او د دی شمیر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده چه آیا د دی له اوریدلو څخه کوم یو ویریږی؟ او کوم یو پری خاندی او ملندی پری وهی.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا
وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ

تر څو چه یقین وکړی هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چه یهود او نصاریٰ ځکه چه د دوی په کتابونو کښی د خازنانو د اور هم دغه عدد و) او (بل لپاره د دی چه) زیات کړی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان ایمان ئی زیات کړی (او لپاره د دی) چه ونه کړی شک هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او (غیر له مذکورینو نه نور) مؤمنان.

تفسیر: یعنی اهل د کتابونو ته دا شمیر لا پخوا معلوم و لکه چه د ترمذی په یوه روایت کښی راغلی دی. یا لږ تر لږه د نورو سماوی کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلی وی چه یوه پرښته څومره زور او قوت لری. او حال دا دی چه نولس پرښتی هم دومره لږ شمیر نه دی. بله دا چه د تعذیب د انواعو په اعتبار ښائی چه مختلفی پرښتی پر دوزخ باندی ماموری وی او دا کار یواځی د یوی پرښتی له لاسه پوره نه دی. په هر حال له دی بیان څخه د اهل کتابونو په زړونو کښی د

قرآن د حقیت یقین پیدا کیږی او د مؤمنانو په زړونو کښې له دی څخنی د ایمان قوت لا زیاتیږی او د دی دوارو دلو په زړونو کښې د پاک قرآن په بیان کښې هیڅ یو شک او تردد او اشتباه نه پاتی کیږی. او نه مؤمنان د کافرانو په دی مسخرو او ملندو باندی تیروځی او غولیږی. او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ

او چه ووائی هغه کسان چه په زړونو د هغوی کښې مرض ناروغی (د نفاق) ده او (ووائی) کافران څه شی اراده کړی ده الله پر دی شمیر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له ﴿ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ ﴾ څخه منافقان یا ضعیف الایمان سړی مراد دی. او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دی.
یعنی د نولسو له بیان څخنی مقصد څه و؟ داسی ناموزونه خبره څوک منلی شی؟ (العیاذ بالله).

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ

هم داسی (په شان د گمراه کولو د منکرانو) گمراه کوی الله هر هغه څوک چه اراده وفرمائی د ضلالت ئی او سمه لاره ښیی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی له یوه څیز څخنی یو بداستعداده سړی گمراه کیږی او یو سلیم الطبع انسان لاره مومی څوک چه غواړی کومه خبره ونه منی نو خامخا ښه خبره په بدی باندی اړوی او له هغی څخه مسخری او ملندی (توقی) جوړوی. او د هر چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ویره او ایمان وی نو د هغه له آوریدلو څخه د ده ایمان ټینګیږی او یقین ئی ترقی کوی.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ

او نه پوهیږی په لښکر د رب ستا مګر هم دغه (الله پری پوهیږی او ورته معلوم

دی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د بې‌شمیرو لښکرو شمیر یواځې هغه ته معلوم دی دا نولس تنه پرښتې خو یواځې د دوزخ د کارکوونکیو پرښتو مشرانې دی.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

او نه دی دا (سقر ـ عدد ـ قرآن) مګر خو ذکر پند دی خلقو ته (چه پرې پند ونیسی).

تفسیر: یعنی د دوزخ ذکر یواځې د عبرت پند او نصیحت دپاره دی تر څو د هغه د احوال له آوریدلو څخه خلق د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د هغه له نافرمانی څخه مخ واړوی.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾

نه ده داسی (چه څوک به انکار وکړی له سقره) او قسم دی په سپوږمی باندی او په شپې باندی کله چه شا واړوی او په ګهیځ (سحر) باندی کله چه رون شی، بیشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاګانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنی هغه خورا (ډیر) لوی ویروونکی او ډیر عظیم الشان شیان چه په قیامت کښې ظاهر کیدونکی دی دوزخ له هغو لویو شیانو څخه یو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

ویروونکی دی (سقر) بشر بنی آدمانو لره هغه چا لره چه غواړی له تاسی څخنی چه وړاندی شی (نیکی جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شی (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندی لاړ شی د نیکی یا د جنت په لوری درومی که بیرته پاتی شی په بدی اخته

کیږی یا په دوزخ کښی لویږی په هر ډول (طریقه) سره مقصود دا دی چه دوزخ گردو (تولو) مکلفینو لره ډیر ویروونکی شی دی څرنگه چه د هغه ویرولو عواقب او نتائج په قیامت کښی ښکاره کیدونکی دی نو ځکه ئی پر داسی شیانو باندی قسمونه یاد کړی دی چه له قیامت سره ډیر مناسبت لری لکه د سپوږمی اول زیاتیدل او بیا لږیدل د دی نړی او جهان د نشوونما ـ او د اضمحلال او فنا مثال او نمونه ده هم داسی د دی دنیا د ژوندون نسبت د آخرت له ژوندانه سره د اختفا او اکتناف له پلوه داسی دی لکه د شپی نسبت له ورځی سره گواکی د دی دنیا ختمیدل به هسی وی لکه د شپی پائ (آخر) ته رسیدل او د هغی دنیا ظهور به هسی وی لکه د سپیده داغ د رڼا (رڼرا) خوریدل. والله اعلم.

كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾
فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چه کړی ئی وی گروبندی به وی (په سقر کښی). مگر خو خاوندان د ښی لاس وی به په جنتونو کښی چه پوښتنی به سره کوی یو له بل له حال د مجرمانو (گنهگارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د میثاق په ورځ کښی د حضرت آدم علیه السلام د شا له ښی لوری څخه وتلی وی، او په دنیا کښی ئی هم ښی چاری کړی وی او په سمه لاره تللی وی او په موقف کښی د عرش په ښی خوا چیری چه جنت وی ودریږی او په همغه طرف رهی (روان) کیږی او د هغوی عملنامی هم په ښی لاسی کښی ورکړی شوی وی نو دا خلق نه یوائځی له قیده او رنځ څخه خوشی دی بلکه د جنت په باغونو کښی خوښ ـ خوشاله او په خپل واک (اختیار) سره گرځی او په خورا (ډیر) بی فکری او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملگرو یا پرښتو څخه د گنهگارانو احوال پوښتی چه هغوی چیری دی؟ چه دلته نه ښکاری؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وائی مؤمنان منکرانو ته داسی چه) څه شی داخل کړی یئ تاسی (ای منکرانو) په دوزخ کښی.

تفسیر: یعنی کله چه واوری چه گنهگاران په دوزخ کښی اچولی شوی دی نو دوی د دی گنهگارانو په لوری متوجه کیږی او داسی پوښتنی تری کوی چه تاسی سره له پوهنی او عقل

ځرنګه د دوزخ په اور کښې لویدلی یئ؟.

قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٤٦﴾ حَتّٰىٓ اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ﴿٤٧﴾

وبه وائی (مجرمان په جواب د مؤمنانو کښې چه) نه وو مونږ (په دنیا کښې) له لمونځ کوونکیو څخه او نه وو مونږ چه طعام خواړه مو ورکړی وی مسکینانو ته او وو به مونږ چه ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو کښې سره له ډیرو خبرو کوونکیو او وو به مونږ (په دنیا کښې) چه دروغ به مو ویل په ورځ د جزاء (قیامت) باندی تر هغه پوری چه راغله مونږ ته (هغه) یقینی خبره (مرګ).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ حق وپیژنده او نه ئی د بندګانو خبر واخیست. هو! د نورو خلقو په شان به ئی د حق په خلاف بحثونه کول او په بدو صحبتونو کښې کیناسته تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کښې کیواته (ونختل) او له ګردو (تولو) څخه لویه خبره دا ده چه د هغوی باور نه ؤ چه د انصاف ورځ به هم راتلونکی وی او تل به هغو رښتیا خبری دروغ ګڼلی تر څو چه د مرګی په کنده کښې ولویده او پخپلو سترګو ئی ولیده او په هغو ګردو (تولو) خبرو چه دروغ ئی بللی پوره باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ﴿٤٨﴾

(نو فرمائی الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوی دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکیو.

تفسیر: د کافرانو په حق کښې به هیڅوک سپارښت ونه کړی او که ئی وکړی نه به منلی کیږی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٩﴾

پس څه شوی دی په دوی باندی چه له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکی دی.

تفسير: يعني سره له دی چه دا مصيبتونه د دوی په مخ کښی دی او ښه پندونه هم اوری خو هيڅ نه متأثر کيږی بلکه د هغو له اوريدلو ځنی هم غاړه غړوی.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

ګواکی دوی (صحرائی خره) ګوره خر دی تښتيدونکی چه تښتی له ځمری (يا له غال مغال) څخه.

تفسير: يعني د حق او حقيقت د شورماشور له اوريدلو څخه او د الله تعالیٰ د ځمريانو له غرمبيدلو څخه لکه ځنګلی ګدی او وحشی خره لری تښتی.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

بلکه غواړی هر يو سړی له دوی نه دا چه ورکړی شی ده ته پاڼی خوری شوی (په متابعت د محمد کښی).

تفسير: يعني نه غواړی چه د پيغمبرانو خبری واوری بلکه له دوی ځنی د هر سړی غوښتنه دا ده چه پخپله په ده باندی د الله تعالیٰ صحيفی رانازلی شی او دی هم پيغمبر وپيژندہ شی لکه چه د الانعام په پينځلسمه رکوع ۱۲٤ آيت ځمونږ دغه تفسير کښی راغلی دی ﴿حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾ يا دا چه د دوی د هر يوه په نامه بلاوسيله د الله تعالیٰ له لوری يوه داسی ليکه راشی چه په هغی کښی د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د اتباع امر ليکلی شوی وی لکه چه د بنی اسرآئيل د سورت په لسمه رکوع ۹۳ آيت ځمونږ دغه تفسير کښی دی ﴿حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ﴾

كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسی نه ده (ور به نه کړی شی دوی ته دا پاڼی) بلکه نه ويريږی دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسير: يعني هيڅ کله به داسی نه کيږی ـ ځکه چه نه په هغو کښی دا لياقت شته او نه د دی خبری د اجراء دپاره څه اړه (احتياج) او ضرورت دی. يعني که چيری دغه پاڼی هم دوی ته ورکړی شی نو بيا هم دوی ايمان نه راوړی نو پس څنګ کول د دوی له ايمانه په سبب د نه

راتللو د کاغذونو سره نه دی بلکه دوی نه ویریږی له عذابه د آخرته دوی دا چتی (بیکاره) غوښتنی د دی دپاره نه کوی چه که داسی وشي نو دوی به ایمان راوړی بلکه اصلی خبره خو دا ده چه دا خلق د آخرت له عذابه نه ویریږی نو ځکه د دوی دا غوښتنی حقیقت نه لری بلکه یوائځی تعنت او ملنډی دی که بالغرض د دوی دا غوښتنی هم پوره شي بیا به هم دوی د هغه متابعت نه کوی لکه چه د انعام په اوله رکوع ۷ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی الله تعالیٰ فرمایلی دی

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِىْ قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوْهُ بِاَيْدِيْهِمْ لَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴾

كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ ﴿۵۴﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿۵۵﴾

نه ده داسی چه دوی وائی (قرآن ته چه سحر کهانت دی) بیشکه دا (قرآن) تذکره پند دی. پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنی داسی له سره نشي کیدی چه هر یوه ته بیل بیل کتاب ورکړ شي هم دا یو کتاب پاک قرآن د پند دپاره بس او کافی دی ﴿ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴾ - پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه قرآن څخه) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دا کتاب په یوه باندی نازل شو نو څه وشوه دا خو ستاسی د ټولو د ښیګنو (فایدو) دپاره دی.

وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ

او نه آخلی پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائی الله (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ غوښتل او نه غوښتل اګر د ده په حکمت باندی مبنی دی چه هیڅ یو بشر په هغه باندی احاطه نشي کولی هم دی د هر سړی استعداد او لیاقت په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی او سم له هغه ورسره معامله کوی.

هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿۵۶﴾ ع

همغه (الله) دی اهل (وړ) د ویری (چه تری ویریږو) او اهل د ښښنی (چه ښښنه تری غواړو)

تفسیر: یعنی سړی هومره ګناه چه وکړی خو هر کله چه د تقویٰ په لاری باندی لاړ شي او له

الله تعالیٰ څخه وویریږی نو دی به ئی ګرد (تول) ګناهونه وبښی او د هغه توبه به ومنی. له انس ابن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دی ځای کښی د منهیی حاشیی په ډول (طریقه) د دی آیت له لوستلو څخه وروسته وفرمایل چه د هغه الفاظ دا دی «**قال ربکم عزوجل انا اهل ان اتقیٰ فلا یشرک بی شئ فاذا اتقانی العبد فانا اهل ان اغفر له** - زه د دی خبری لائق او وړ (قابل) یم چه بنده له ما څخنی وویریږی او له ما سره دی بل څوک شریک ونه ګڼی کله چه بنده له ما څخه وویریږی او د زړه په اخلاص له شرک څخه ځان وژغوری (وساتی) نو ځما شان دا دی چه زه ئی ګناهونه وبښم » الله تعالیٰ مو دی پخپل فضل او کرم سره په توحید او ایمان باندی قائم او دائم تینګ ولری او پخپلی مهربانی مو دی تول ګناهونه راوبښی.

تمت سورة المدثر بمنه وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة القیٰمة مکیة وهی اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۵) تسلسلهاحسب النزول (۳۱) نزلت بعد سورة «القارعة».

د «القیامة» سورت مکی دی (۴۰) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۵) او په نزول کښی (۳۱)

سورت دی وروسته د «القارعة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ①

قسم خورم زه په ورځی د قیامت باندی.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځی امکان د عقل له مخی او متیقن‌الوقوع کیدل ئی د داسی مخبر صادق په وینا سره ثابت شوی دی چه د هغه په صدق باندی قطعیه دلائل قائم دی. زه په هغه باندی قسم خورم چه تاسی په یقین وروسته له مرینی څخه بیا ژوندی کیږئ او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږی.

تنبیه: ښکاره دی وی چه په دنیا څو راز (قسم) داسی شیان دی چه خلق په هغو باندی قسمونه خوری . په خپل معبود باندی ، په معظمو او محترمو شتو باندی په کوم مهتم بالشان څیز باندی

پر كوم عجيب او نادر شي باندی د هغه د ښيگڼې (فايدی) او ندرت ورښوولو دپاره. لكه چه وائي چه د فلاني په قسمت باندی قسم ياد كړئ! بيا بلغاء د دی خبری رعايت هم كوی چه د مقسم به او مقسم عليه په منځ كښې څه مناسبت هم وی ـ او دا هم ضروری نه ده چه په هر ځای كښې خامخا مقسم به د مقسم عليه دپاره شاهد وگرځاؤ شي لكه په دی بيت كښې

هومره ستا د توری د ښيگڼی (فايدی) يم زيمنه

لوړمه په سر دی چه سر مي دی درښكته

په دی بيت كښې د خپل سر تيتوالی او د خپل محبوب په سر باندی لوړل (قسم خوړل) څومره ښه او موزون دی. اسلامي شريعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالىٰ پر بل شي باندی قسم يادول حرام كړی دی. خو د الله تعالىٰ شان له بندگانو څخنی جلا (جدا) او بيل دی هغه لوی ذات پرته (علاوه) له خپل ځان په بل باندی هم قسم يادوی او عموماً پر هغه شيانو باندی قسم يادوی چه د ده په نزد محبوب يا نافع يا وقيع او مهتم بالشان وی. يا مقسم عليه لپاره په ډول (طريقه) د شاهد او حجت ودراوه شي. دلته د قيامت په ورځ لوړل (قسم خوړل) د هغه د نهايت وقيع او مهتم بالشان او عظمت له حيثيته دی او په هغه مضمون باندی ئی چه قسم ياد كړی دی د هغه مناسبت ښكاره دی ځكه چه د بعث او د مجازاتو ظرف هم دغه قيامت دی. والله تعالىٰ اعلم.

وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ۝٢

او قسم خورم زه په نفس ملامت كوونكي (ځان خپل لره په خرابی باندی اگر كه كوشش ئی كړی وی په نيكو كارونو. جواب د قسم دا دی چه خامخا به ژوندی كړی شي دوهم وار).

تفسير: محققينو ليكلي دی چه د سړی نفس يو شي دی خو همغه يو نفس د دريو حالاتو په اعتبار دری نومونه لري. اول كه نفس د علوی عالم په لوری مائل وی او د الله تعالىٰ په عبادت او اطاعت كښې خوښی ورته حاصله وی ـ او د شريعت په پيروی كښې ئی اطمينان او تسلی په برخه وی نو دی نفس ته «مطمئنه» وائي لكه چه د جزء ۳۰ «الفجر» په سورت ۳۰ آيت كښې ئی لولو ﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةٗ مَّرۡضِيَّةٗ ﴾ دوهم كه نفس د سفلي عالم په لوری مائل وی او په دنيوی لذاتو ـ غوښتنو او خواهشونو كښې مبتلا او اخته وی او د بدی په لوری ئی رغبت او د شريعت له اطاعته مباعدت خوښوی نو دی نفس ته (اماره) وائي. ځكه چه هغه سړی ته امر وركوی چه په بدو چارو كښې مشغول او بوخت شي. لكه چه د جزء ۱۳ يوسف عليه السلام د سورت په اوومه

رکوع ۵۳ آیت کښې څمونږ دغه تفسیر کښې راغلی دی ﴿ وَمَآ اُبَرِّئُ نَفۡسِیۡ اِنَّ النَّفۡسَ لَاَمَّارَۃٌۢ بِالسُّوۡٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّیۡ ﴾ دریم نفس کله د عالم سفلی په لوری میلان کوی او په شهوت او غضب کښې اخته کیږی او کله د عالم علوی په لوری رجحان غوره کوی او له ګردو (تولو) خرابو شیانو څخه لری تښتی او که کومه خرابی یا تیرواته تری وشی نو په هغه باندی شرمیږی او خپل ځان ملامتوی نو دی نفس ته «لوامة» وائی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د سړی نفس په اول کښې په لوبو او مزو کښې ډوب وی ـ او هیڅ د نیکی په لوری رغبت نه کوی ـ نو داسی نفس ته «نفس امارة بالسوء» وایه شئ بیا چه لږ څه عقل او هوش ورته پیدا کیږی ـ ښه او بد پیژنی ـ نو له بدو ځان ساتی ـ او کله په غفلت کښې بیا په بدو پسی منډی وهی ـ خو بیا چه ویښ شی ـ ژر تر ژره خپل ځان ملامتوی او ډیر پښیمانیږی ـ نو داسی نفس ته (نفس لوامة) وایه شی ـ بیا چه کله ښه پاک او صاف شی ـ او د زړه له کومی د ښو په لوری تمائل پیدا کوی ـ او له چتی (بیکاره) او خرابو چارو څنی پخپله لری تښتی ـ او د بدی او خرابی له تصوره ډیر ورته ربړ (زحمت) او تکلیف رسیږی ـ نو داسی نفس ته «نفس مطمئنة» وایه شی (انتهیٰ بتغییر یسیر) دلته ئی په نفس لوامی باندی قسم یاد کړ چه که د چا فطرت صحیح وی نو دی پخپله د خپل نفس له لوری په دنیا کښې په خرابی او تقصیراتو باندی ملامتی آړوی او هم دا شی دی چه پخپل خورا (ډیر) لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کښې به راڅرګندیږی (ښکاریږی).

اَیَحۡسَبُ الۡاِنۡسَانُ اَلَّنۡ نَّجۡمَعَ عِظَامَهٗ ۝۳

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه له سره به نه تولوو مونږ (خواره واره) هډوکی د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت).

تفسیر: یعنی کافر انسان داسی خیال کوی چه تر هډوکی پوری هم مات او ګوډ او خواره واره شوی دی او د هغو وړوکی بخرکی هم په خاورو او نورو کښې ګډوډ شوی دی نو ښه اوس به هغه څرنګه یو ځای کیږی؟ او بیا به په څه ډول (طریقه) سره جوړ او پیوندیږی؟ داسی خو ډیر سخت او محال ښکاری داسی نه ده چه مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوی هډوکی د ده.

بَلٰی قٰدِرِیۡنَ عَلٰۤی اَنۡ نُّسَوِّیَ بَنَانَهٗ ۝۴

هو! (بلکه جمع به ئی کړو) حال دا چه قادر یو مونږ په دی باندی چه برابر تول کړو هډوکی او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنی مونږ خو د ګوتی بندونه هم جوړولی شو. د بندونو تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه دا د بدن له اطرافو څخنی دی او د هر شیز تکمیل د هغه په اطرافو باندی کیږی لکه چه څمونږ په محاورو کښی هم په داسی مواردو کښی داسی ویلی کیږی چه څما بندونه خوږیږی. او له هغه څخه مراد ګرد (تول) بدن وی بله دا چه په بندونو کښی سره د هغو د وړوکی‌توبه د صنعت رعایت زیات دی او عادتاً دا ډیر سخت او نری کار دی. نو څکه هغه څوک چه په سخت کار باندی قادر وی نو هغه په آسان کار باندی په اولیٰ طریقه سره قادر دی

بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۝٥ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ۝٦

بلکه اراده لری (کافر) انسان چه دروغ ووائی (په هغه شیز باندی چه) په مخ کښی د ده دی (له قیامت او حسابه) پوښتنه کوی (کافر انسان استهزاًء چه) کله به وی (ورځ د) قیامت (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «بلکه غواړی انسان چه بی حیائی وکړی د ده (یا پخپل) مخ کښی (یعنی ګناه وکړی اوس یا په راتلونکی زمانه کښی) پوښتنه کوی کله به وی قیامت»).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه له قیامت څخه انکار کوی ـ او دوهم څلی ژوندون محال ګنی ـ د هغه سبب دا نه دی چه دا خبره ډیره مشکله ده ـ او د الله تعالیٰ کامل قدرت او نښی ښکاره نه دی ـ بلکه بنی آدم غواړی چه د قیامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکی عمر کښی چه پاتی دی بالکل بیباک او بی‌پروا شی او په فسوقو او فجورو کښی مشغول پاتی وی. که چیری د قیامت اقرار وکړی او د اعمالو د حساب او کتاب ویره ئی په زړه کښی څای ونیسی نو په فسق او فجور کښی دومره بی حیائی او بیباکی نشی کولی نو څکه له داسی خیال څخه ئی زړه تل په ډډه ګرځی چه تری عیش منغض نشی او په لذت کښی ئی څه خلل ونه لویږی. بلکه د استهزاء او تعنت او د سپین سترګی له مخی پوښتنی کوی چه ښه خانه! هغه ستاسی قیامت به کله راځی؟ که په رښتیا سره راتلونکی وی نو میاشت او کال او نیته ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه!.

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝٨

کله چه خړی متحیری شی سترګی له هیبته او توره شی سپوږمی (رڼا (رڼړا) ئی لاړه شی).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د جلالی تجلی له سببه سترگی تیغی وخیژی او د حیرت او ویری لامله (له وجی) ئی سترگی خری پاتی شی او لمر به هم سر ته دیر نژدی راشی او سپوږمی بی نوره شی سپوږمی ئی ځکه جلا (جدا) ذکر کړه چه عربو د قمری حساب لامله (له وجی) هغی ته په دیر زیات اهتمام سره کتل ـ او د هغی له احواله به تل خبر ؤ.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۙ﴿٩﴾ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ
الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾

او جمعه شی لمر او سپوږمی (له طرفه د مغربه په قیامت کښی یا جمع شی په تور والی کښی په تلو د رڼا (رنړا) د دواړو سره یعنی په بی نوری او تت والی کښی به دواړه سره شریک او مله وی). نو وبه وائی (کافر) انسان په دغه ورځی کښی چیرته ځای د تیښتی شته؟ نه دی مناسب طلب د تیښتی نشته ځای د پناه خاص (مشیت د) رب ستا ته په دغی ورځی کښی ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب ورسره کړ شی او جزاء ورکړه شی).

تفسیر: یعنی اوس خو وائی چه هغه ورځ چیری ده؟ او په هغه وقت کښی به له ویری بدحواس کیږی او داسی به وائی چه نن زه چیری وتښتم؟ او په کوم ځای کښی پټ شم؟ نو داسی ارشاد به کیږی چه نن نه د تښتیدلو موقع ده او نه د پوښتنی وقت نن هیڅ یو طاقت هم تاسی نشی خلاصولی او نه پناه درکولی شی نن گرد (تول) د خپل پروردگار په مخ کښی حاضریږی او د هغه د عدل او انصاف په مخ کښی ودریږی او هغه هره فیصله چه وغواړی د هر چا په حق کښی ئی کوی.

يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾

خبر به کړ شی انسان په دغی ورځی (د قیامت) کښی په هغو (اعمالو) چه مخ کښی ئی لیږلی دی (نیک وی که بد) او (په هغو اعمالو چه) وروسته ئی پری ایښی وی (نیک وی که بد).

تفسیر: یعنی گرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال ښه وی که بد وی هغه ته ورښکاره کندیږی (ښکاریږی) او پری پوهیږی.

بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ﴿١٥﴾

بلکه انسان په ځان خپل باندی حجت لیدونکی شاهد دی که چیرته وړاندی کړی عذرونه خپل (قبول به نشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی انسان که پخپلو احوالو باندی غور وکړی نو د خپل رب په وحدانیت به او په دی باندی چه د گردو (تولو) ورتگ د ده په لوری دی وپوهیږی. که څوک ووائی چه زه پری نه یم پوهیدلی نو دا گردی (تولی) به پلمی (تدبیرونه) او بهانی وی» خو زیاترو مفسرینو د دی تعلق له ﴿يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية - سره اخیستی دی یعنی په ورښولو باندی هم موقوف نه دی. انسان به پخپل احوال باندی پخپله مطلع وی که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانی جوړی کړی - او راز راز (قسم قسم) حیلی وروړاندی کړی - لکه چه کافران به وائی ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ بلکه دلته په دنیا کښی هم هغه انسان چه د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وی پخپل حال باندی په ښه دول (طریقه) سره پوهیږی. اگر که د نورو په مخ کښی حیلی او بهانی جوړی کړی او د هغه په مخالفت کښی دیر کوښښ وکړی. کله چه به جبریل محمد صلی الله علیه وسلم ته وحی لوسته نو ده به ژر ژر ورسره لوسته چه هیر ئی نشی او په دیر مشقت کښی ؤ نو الله فرمائی چه:

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾
فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾

مه خوځوه په دی (قرآن) سره (ای محمده پخوا له وحی) ژبه خپله چه تعجیل به کوی په دی (قرائت سره) بیشکه پر مونږ باندی دی جمع کول ئی (په سینه ستا کښی) او لوستل ئی (په ژبه ستا) بیا مو کله چه ولوست دا (قرآن په ژبی د پرښتی) نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نیسه) بیا بیشکه په مونږ باندی دی ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: لکه چه مو ولیکل رومبی به کله چه حضرت جبریل علیه السلام د الله تعالیٰ له لوری د قرآن وحی راوړه د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته چه ژر ئی یاد او زده ئی کړی او د جبریل علیه السلام له تللو څخه وروسته وحی ئی په ښه دول (طریقه) په یاد پاتی وی. مگر په دی صورت کښی دوی ته دیر تکلیف پیښیده کله به چه دوی هغه رومبی کلمه لوستله دوهمه کلمه به د دوی په فهم کښی په ښه دول

(طریقه) سره نه راتله ـ او د هغو په پوهیدلو کښې به هم دوی ته لږ دیر دقت پیښیده نو ځکه الله تعالیٰ وفرمایل چه په دی وقت کښې ستا د ژبی د خوځولو او لوستلو هیڅ ضرورت نشته تاسی بالکل د زړه له کومی د وحی اوریدلو ته متوجه شئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه دا به می نه یادیږی ـ او بیا به ئی څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به ئی په څه ډول (طریقه) وپوهوم؟ ـ د هغو ګردو (تولو) تورو ستاسو په تتر (سینه) کښې حرف په حرف تولول او ستاسی له ژبی څخه د باندی راایستل ـ او په خلقو ئی لولول ځما کار دی کله چه پرښته پاک قرآن ځما له لوری تاسی ته ولولی ـ نو تاسی چپ اوسئ! ـ پوره او ښه ئی واورئ! ـ د هغه اوریدل د هغه یادول ـ او د هغه علومو او معارفو وروئه درخلاصول او ستاسی له ژبی څخه نورو ته د هغه رسؤل او روښانول ـ دا ګرد (تول) ځمونږ له کارونو څخنی دی. وروسته له دی څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم له جبریل علیه السلام سره یو ځای لوستل پری ښودل. نو دا هم یوه معجزه شوه چه یو ځلی ګرده (توله) وحی له سره تر پایه پوری واوری ـ او یو توری ئی هم له خولی څخه ونه باسی ـ او نه ئی ضبط او ګردان کړی ـ خو د پرښتی له ورتګ څخه وروسته پوره وحی لفظ په لفظ په پوره ترتیب سره بی له کومی فتحی او ضمی او نور د تزئید او تنقیص ولولی ـ او وئی لولوی ـ او وئی پوهوی دا په دی دنیا کښې یوه وړوکی نمونه له ﴿ يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾ څخه ده یعنی څرنګه چه الله تعالیٰ په دی قادر دی چه خپله وحی د پرښتی له ورتګه وروسته په پوره ترتیب سره حرف په حرف پرته (علاوه) له کومی ادنیٰ خطاء او تیروتو د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم په تتر (سینه) کښې تولوی ـ نو آیا هغه په دی باندی قادر نه دی چه د بندګانو پخوانی او وروستنی هغه ګردی (تولی) چاری چه ښائی ځینی ئی د هغوی د کوونکی له فکره هم وتلی وی ـ ګرد (تول) سره تول کړی او په یوه وقت کښې هغه د دوی په مخ کښې وړواندی کړی او په هغه باندی هغوی ګرد (تول) سره ښه وپوهوی. او هم داسی د هدوکی منتشر ذرات او رژیدلی بخرکی سره راتول کړی؟ او بیا له نوی سره هغه ړومبنی انسان ورځنی پیدا کړی؟ بیشکه هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه له دی څخه لا په لویو کارونو باندی هم قادر دی.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾

نه دی داسی (لکه چه انکار کوی کفار له بعثه) بلکه خوښوئ تاسی ځغلیدونکی (ژر فانی کیدونکی دنیا) او پریږدی تاسی آخرت (چه باقی او وروسته راتلونکی دی او د هغه دپاره هیڅ عمل نه کوئ)

تفسیر: یعنی ستاسی دا د قیامت او د نورو حقائقو انکار کول هیڅ یو په کوم یوه صحیح دلیل باندی مبنی نه دی بلکه د دی سبب د دنیا انهماک دی. کله چه دنیا نقدی او ژر رسیدونکی شی دی نو ځکه ئی تاسی غواړئ. آخرت تاسی پور (قرض) ګڼئ او پریږدئ ئی او

وایئ چه د هغه رارسیدل لری دی. د انسان په طبیعت کښی ژر غوښتل او جلتبازی داخله ده ـ لکه چه د جزء ۱۷ انبیاء په دریمه رکوع ۳۷ آیت ځمونږ دغه متبرک تفسیر کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ فرق دومره دی چه نیکان د ښو شیانو په حاصلولو کښی جلتی کوی چه هغه یو مثال اوس په ﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ﴾ تیر شو. او بدان هغه شی غوره کوی چه ژر ئی په لاس ورځی اگر که د هغه نتیجه هلاک هم وی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾

ځینی مخونه (یعنی د مؤمنانو به) په دغی ورځی (د قیامت) کښی ښائسته تازه روښانه وی خاص ذات د رب خپل ته به کتونکی وی.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی یعنی د مؤمنانو څیری به په دی ورځی کښی ډیری روښانه ځلیدونکی تر او تازه او ډیری خوښی او بشاشی وی. او د دوی سترگی به د حقیقی محبوب په لقاء او کتلو سره رنی وی. له قرآن کریم او متواترهؤ احادیثو څخنی په یقینی ډول (طریقه) سره معلوم شوی دی چه په آخرت کښی به د الله تعالیٰ لیدنه وی ـ خو گمراهان له دی څخه منکر دی ـ ځکه چه دا نعمت د هغوی په برخه کښی نه دی. **اللّٰهم لاتحرمنامن هذه النعمة التی لیس فوقها نعمة**

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾
كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾

او ځینی مخونه (یعنی د کفارو) په دغی ورځی (د قیامت) کښی به تریو بدڅیره وی یقین به کوی چه کاوه شی واقع کیږی په دغو (مخونو) باندی دوی ته بلا لویه چه ماتوونکی وی هډوکی د شا لره نه ده داسی (چه دنیا خوښوی پر آخرت) کله چه ورسیږی (سا) هډوکی د ستونی ته.

تفسیر: یعنی باور لری چه هغه ناکاره معامله کیدونکی ده او هغه عذاب د گاللو (تیرولو) دی چه بالکل به ملا ماتوونکی وی.

﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾ ـ نه ده داسی چه دنیا خوښوی پر آخرت کله چه ورسیږی سا هډوکی د ستونی ته)

یعنی آخرت مه لری گڼئ ځکه چه موت د دی سفر ړومبی منزل دی چه هغه ډیر نژدی له هم دی

ځایه د نورو منزلونو په تللو باندی شروع کیږی تر څو چه وروستنی منزل ته ورسیږی ګواکی د هر سړی مرګ هغه لره د لوئی ورځی (قیامت) یوه وړوکی نمونه ده هر کله چه د مریض روح ګرد (تول) سره غونډ شی او چنغرک هډوکی د تتر (سینی) او ورمیږ ته ورسیږی ـ او سا ئی په مری کښی ونښلی ـ نو ویوهیږه چه د آخرت منزل ئی شروع شو.

وَقِيْلَ مَنْ ٚ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَّظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ویلی شی (یعنی وبه وائی هغه څوک چه چاپیر له مریضه دی) څوک دی دم کوونکی (په هغه رنځور باندی چه جوړ شی او روح ئی بیرته ور وګرځی) او یقین کړی هغه مریض) چه بیشکه په ده (باندی راغلی) دی وقت د فراق جدائی (له دنیا او خپلوانو).

تفسیر: د داسی مایوسی په وقت کښی د طبیبانو او ډاکټرانو له لاسه هیڅ شی نه وی پوره کله چه خلق له ظاهری علاج او تدبیر څخنی عاجز شی نو د دم او دعاء ـ تعویذ په فکر کښی لویږی او یو له بل سره وائی «خانه! کوم داسی ښه سړی راولئ چه په دی رنځور څه دم او دعاء وکړی. ګوندی وی چه جوړ شی څینو اسلافو ویلی دی چه «من راق» د پرښتو وینا ده چه له ملک الموت سره د روح د قبضولو دپاره راځی او له دوی سره داسی وائی چه د دی مړی سا څوک وباسی او وړی ئی؟ د رحمت پرښتی؟ که د عذاب؟ نو په دی تقدیر سره (راقی) له (رقی) څخه مشتق ګڼه کیږی چه معنی پاس ختل دی او د (رقیه) څخنی به نه وی چه معنی ئی دم او دعاء او توتکه او افسون دی.

﴿ وَّظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴾ ـ او یقین کړی هغه محتضر چه بیشکه په ده باندی راغلی دی وقت د فراق جدائی له دنیا او خپلوانو) یعنی مړ کیدونکی به ویوهیږی چه دی اوس له ګردو (تولو) عزیزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شیانو څخنی بیلیدونکی دی. یا ئی دا مطلب چه سا ئی له بدنه تلونکی ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاویږی یوه پنډی (د ده) له بلی پنډی (د ده) سره (له هیبته د مرګ).

تفسیر: یعنی په څینو اوقاتو کښی د موت د سکراتو لامله (له وجی) یوه پنډی له بلی پنډی سره لګیږی. او هم د بدن د لاندنی برخی څخنی د روح د تعلق له منقطع کیدلو څخه وروسته د پنډیو خوځول او یوه له بلی څینی بیلول به د ده په واک (اختیار) کښی نه پاتی کیږی نو ځکه یوه

پندی له بلی پندی څخه بیرواکه لویږی. ځینی اسلاف وائی چه د عربو په محاورو کښی «ساق» کنایه ده له سخت مصیبت څخه ـ نو په دی تقدیر به د دی آیت ترجمه داسی کیږی. «یوه سختی به له بلی سختی سره یو ځای کیږی» ځکه چه مړ کیدونکی ته په دی وقت کښی دوه سختی وروړاندی کیږی یوه دا چه له دنیا څخنی داسی درومی چه مال او اسباب ـ اهل او عیال ـ کور او کهول ـ جاه او حشم ګرد (تول) څخنی پاتی کیږی ـ غلیمان پری خوشیږی او پیغورونه ورکوی ـ او خپلوان ئی خفه کیږی ـ او په رنځ او خپګان کښی لویږی. بله ئی له دی څخنی ډیره لویه او ویروونکی ده چه هغه د قبر او آخرت هسی پیښی او احوال دی چه د هغه کیفیت په بیان نشی راتلی یعنی سختی د دنیا له سختی د آخرت سره یو ځای کیږی.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

په لوری د رب ستا په دغی ورځی کښی ورتله دی (د تولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعنی د آخرت د سفر ابتداء له دی ځای څخنی ده. ګواکی اوس د بنده راښکوول د خپل پروردګار په لوری شروع شو مګر افسوس چه له خپل غفلت او حماقت څخه ئی د سفر هیڅ سامان تراوسه پوری نه دی جوړ کړی او نه د دی اوږده منزل لپاره کومه توښه له ځان سره لری.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

بیا یقین ونه کړ (په مؤمن به باندی) او نه ئی لمونځ وکړ مګر دروغجن ئی کړ (قرآن لره) او مخ ئی وګرځاؤ (له ایمانه) بیا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.

تفسیر: یعنی د رښتین ګڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجنوی ـ او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوری د متوجه کیدلو په ځای تل له هغه څخنی غاړه غړوی ـ او په دی باندی یواځی اکتفا نه کوی بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقینو او خپلوانو په لوری ځی ـ او داسی راښکاروی چه لکه کوم ښه لوی کار او ډیره میرانه (بهادری) او د پوهنی کار ئی کړی دی.

أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾

وړ لایقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چه بد ئی بولی سختی د مرگ) پس وړ لایقه ده (هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د قبر ده) بیا وړ لایقه ده تا لره) هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د ورځی د قیامت ده) پس وړ لایقه ده (تا لره هغه شی چه بد ئی بولی چه همیشه عذابیدل ستا دی په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی ای بدبخته! اوس ستا د هلاک، افسوس او کمبختی وار دی. یو ځلی نه بلکه څو څو ځلی اوس پاتی خرابی پر خرابی او تباهی پر تباهی ده پرته (علاوه) له تانه به بل هیڅوک د الله تعالیٰ د نوی نوی سزا وړ (لائق) او مستحق نه وی.

تنبیه: ښائی اوله خرابی په باور نه لرلو او لمونځ نه کولو او دوهمه په بل یو لوی ځغردوالی (ضد) باندی چه دروغجنول او غاړه غړول دی او دریمه او څلورمه د دی دواړو امورو ځنی په هره یوه باندی چه دی ئی د افتخار وړ (لائق) گڼی بنا دی لکه چه د هغه په لوری په ﴿ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴾ کښی اشاره ده والله اعلم.

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾

آیا گمان کوی (کافر) انسان چه پری به ښود شی دی چتی (بیکاره) بی قیده مهمله بیکاره (په دنیا او عقبا کښی مکلف به نه شی په احکامو د ده).

تفسیر: یعنی آیا بنی آدم داسی گڼی چه دی به هم داسی چتی (فضول) بیکاره او مهمل پری ښوده شی؟ او د امر او نهی هیڅ یو قید به په ده باندی نه وی؟ یا له مړینی څخه وروسته به بیا نه ژوندی کیږی؟ او له ده څخه به د نیکیو او د بدیو گرد (تول) شمیر نه اخیست کیږی؟ او هیڅ حساب او کتاب به ورسره نه کیږی.

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾
فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ
أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

آیا نه ؤ دغه (انسان اول) یو څاڅکی له منی څخه چه تویوه شی (اچوه شی پر رحمونو د ښځو کښی). بیا و دی یوه توټه د وینو نو پیدا کړ الله (اندامونه ئی) پس برابر کړ (صورت ئی او روح ئی پکښی وپوکلو) نو پیدا کړ له هغه (اوبو د منی) څخه جوړه (دوه صنفه) نارینه او ښځه آیا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو قادر په دی باندی چه ژوندی کړی مړی (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: یعنی انسان له نطفی څنی د غوټه شویو وینو په شکل کرځی بیا الله تعالیٰ د دی د پیدایښت کرد (تول) مراتب پوره کوی او انسان تری جوړوی ـ او تول ظاهری اعضاء او باطنی قوتونه ئی برابروی ـ او د یوی بیځانی نطفی څنی یو عاقل انسان جوړوی ـ او هم له هم دی نطفی څنی دوه دوله (قسمه) بنی آدم پیدا کوی چه د دوی د هر یو ظاهری او باطنی خصوصیات سره بیل وی. آیا هغه مطلق قادر چه له اوله ئی کرد (تول) خلق په داسی یو حکمت او قدرت سره پیدا کوی بیا په دی باندی قادر نه دی چه دوی بیا راژوندی کړی؟ «**سبحانک اللّٰهم فبلیٰ!**» پاک دی ستا ذات ای اله ولی به ئی نه پیدا کوی! ته بیشکه قادر ئی.

تمت سورة القیامة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الدهر (سورة الانسان) مدنیة وهی (۳۱) آیة ورکوعان رقمها (۷٦)

تسلسلهاحسب النزول (۹۸) نزلت بعد سورة الرحمٰن.

د «الدهر» د «الانسان» سورت مکی دی (۳۱) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٦) او په نزول کښی (۹۸) سورت دی وروسته د «الرحمٰن» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ اَتٰی عَلَی الْاِنْسَانِ حِیْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ یَکُنْ شَیْـًٔا مَّذْکُوْرًا ①

آیا راغلی دی (یعنی په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان څه وقت له زمانی څخه چه نه و دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بیشکه پر انسان باندی داسی یو وقت تیر شوی دی چه هیڅ نوم او نښه ئی نه وه بلکه یو غیر مذکور په انسانیت شیز و. او یو جز وو له اجزاؤ د عناصرو او د نطفی بیا ئی څومره مدت طی کړ چه د نطفی په شکل راووت ـ دا حال ئی هم د دی د موجوده شرافت او کرامت لامله (له وجی) د ویلو وړ (لایق) نه دی او نه ښائی چه پری ژبه وخوځوله شی.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ۖ

بیشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفی څخه چه ګډوده شوی ده (د نر او د ښځی)

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځی د دوو دولو (قسمونو) اوبو څخنی ئی پیدا کړ.

تنبیه: د (امشاج) معنی مخلوط دی نطفه د هغو غذاؤ خلاصه ده چه له مختلفو شیانو څخنی روغه ده نو ځکه د ښځی له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځی همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شی. او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کښی چه:

نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

ازمایو ئی نو وموګرځو مونږ دغه (انسان) اوریدونکی بیشکه مونږ ورښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا نه وو دی شکر کوونکی او یا به وی دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفی څخنی د وینی غوټه او له هغی څخنی ئی د غوښی یوه ټوټه جوړه کړه هم دا راز (قسم) له څو څو ځلی اړولو او ګرځولو څخه ئی هغه دی درجی ته ورساؤ چه دی پخپلو غوږونو سره اوری او په سترګو سره وینی او له هسی قوتونو څخه کار اخلی چه بل کوم حیوان له هغو څخنی نشی کار اخیستی. ګواکی نور ګرد (تول) د ده په مخ کښی کانه او ړانده دی.

تنبیه: د «نبتلیه» معنی اکثرو مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده د بنی آدم له پیدایښته دا غرض دی چه دی د الله تعالیٰ په احکامو ـ امر ـ نهی او نورو مخاطب شی او امتحان تری واخیست شی او ولیده شی چه دی تر کومی اندازی پوری د خپل الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداری څرګندوی (ښکاره کوی)؟ نو ځکه هغه ته ئی د آوریدلو ـ پوهیدلو او

لیدلو قوتونه وروبښل چه پر هغو باندی د شرعی تکالیفو مدار دی.
﴿إِنَّا هَدَيْنَٰهُ﴾ الآیة - بیشکه مونږ ورښوولی ده انسان ته سمه لاره یا به وی دی شکر کوونکی او یا به وی ناشکره) یعنی ړومبی ئی د اصلی فطرت او پیدائشی عقل او پوه څخه - بیا ئی د عقلیه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نیکی لاره وروښووده چه د دی ښوونی اقتضاء داسی ده چه ښائی ګرد (تول) انسانان په یوه سمه لاره باندی لاړ شی خو د شاؤخوا د حالاتو لامله (له وجی) او د خارجی عواملو اغیزی (اثر) او د نورو عوارضو له سببه ګرد (تول) په یوه لاره باندی پاتی نشول. ځینو الله تعالیٰ ومانه او حق ئی وپیژندہ ـ او ځینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله وروسته له دی نه الله اکرم شانه واعظم برهانه د دی دواړو د پای (آخر) او انجام ذکر دغسی فرمائی:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ۝٤

بیشکه مونږ تیار کړی مو دی کافرانو ته ځنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبی وهونکی چه تل به په کښی سوځی).

تفسیر: یعنی هغو خلقو چه د رسمونو او رواجونو او اوهامو او ظنونو په ځنځیرونو کښی ځانونه تړلی دی او بی د الله تعالیٰ له اقتدار او حکومته ئی د نورو د حکومت او اقتدار طوقونه او غاړکی له خپلو غاړو څخه نه دی ایستلی بلکه د حق او د حق د عاملینو په خلاف د دښمنی او د جګړی د اورونو په لګولو کښی خپل عمر تیروی. او کله په تیروتلو سره هم د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر نه اداء کوی ـ او نه ئی په زړه کوی نو داسی خلقو ته په آخرت کښی د دوزخ طوقونه او غاړکی ـ ځنځیرونه او ډیر سخت سوځوونکی اور تیار دی.

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝٥
عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ

بیشکه ابرار نیکان څښی (په جنت کښی) له جامونو د شرابو څخه چه وی ګډ له هغو سره (جنتی) کافور. چینه چه څښی به له هغی څخه (نیک) بندګان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسی جامونه به څښی چه لږ څه کافور به په کښی ګډ وی دا کافور د دی دنیا د کافورو په شان نه دی بلکه د جنت د یوی خاصی چینی نوم دی چه د الله تعالیٰ له

لوری په خاص ډول (طریقه) د الله تعالیٰ مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه
ورکولی کیږی. ښائی چه د دی سوړوالی ـ ښه رائحه او وړم ـ مفرح ـ خاصیت ـ او د تک سپین
رنګ لامله (له وجی) هغه ته کافور وایه شی.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۝٦ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ

چه بیائی به (مؤمنان) دغی (چینی) لره (هر چیرته چه ئی خوښه وی په
بیول) وفا کوی (ابرار) په (هغه) نذر سره (چه ئی واجب کړی وی په طاعت
د الله کښی پر ځانونو خپلو باندی)

تفسیر: یعنی دا چینه د هغو بندګانو په واک (قبضه) او اختیار ده چه په هر لوری دوی اشاره
وکړی د دی د اوبو ویالی به په همغه لوری بهیږی. ځینی وائی چه د دی چینی اصلی منبع به د
رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لوړه (اوچته) مانی کښی وی چه له هغه ځایه به د ګردو (تولو)
انبیاؤ ـ اولیاؤ ـ صلحاؤ او مؤمنینو مانیو ته د هغی ویالی وبهیږی والله اعلم وروسته له دی نه
اکرم شانه واعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسی بیان فرمائی.
﴿ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ ﴾ ـ وفا کوی ابرار په هغه نذر سره چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله پر
ځانونو خپلو)
یعنی هغه نذرونه چه پخپلو ځانونو باندی ئی منلی وی اداء کوی ئی ښکاره ده کله چه پخپل
ځان باندی لازم کړی څیز پوره کاؤ شی نو هغه خبری چه د الله تعالیٰ له لوری لازمی شوی دی
څرنګه به پری ښودی شی؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۝٧

او ویریږی (ابرار) له هغی ورځی چه شر ئی ښکاره او تیت (څرګند) دی

تفسیر: یعنی د دی ورځی سختی او خرابی به درجه په درجه پر تولو عامه او ګردو(تولو) لره
نیوونکی وی او هیڅوک به په کلی ډول (طریقه) له هغه ځنی محفوظ نه وی. الا من شاء الله!

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝٨

او (ابرار) ورکوی طعام خواړه پر محبت مینی د دغه (الله یا د طعام) مسکین
اړ (مجبور) ته او یتیم پلار مړی ته او اسیر بندی ته.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په محبت کښې خپل طعام او خواړه سره له دې چه دې پخپله ورته اړ (مجبور) او محتاج دې او ډیر خواهش ئې ورته کیږي په ډیر اخلاص ـ شوق او ذوق سره مسکینانو ـ یتیمانو او بندیانو ته ئې ورکوي.

تنبیه: بندي عام دې مسلمان وي یا کافر. په حدیث کښې راغلي دې چه د بدر د بندیانو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دې چه «له هر مسلمان سره چه کوم بندي وي ښائي چه له هغه سره ښه سلوک وکړي!» لکه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دې حکم په تعمیل بندیانو ته له خپلو ځانونو څخه ښه خواړه ورکول او حال دا چه هغه بندیان مسلمانان نه ؤ د مسلمان وړور حق خو له دې څخه هم لا زیات دی. که د «اسیر» په لفظ کښې لږ څه توسیع وکړه شي نو دا آیت مریي او پور وړي (قرضداري) لره هم شامل کیدی شي ځکه چه هغوی هم یو راز (قسم) بندیان دي.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ⑨
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ⑩

(وائي ابرار) بیشکه چه مونږ طعام خواړه درکوو تاسي ته خاص دپاره (د ثواب) د الله نه غواړو مونږ له تاسي څخه جزاء بدل او نه شکر ایستل بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي (غمجني) ډیري سختي تریو مخي نه

تفسیر: یعني دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسي ویونکي وي او که چیري مصلحت وي او لازم ئې وګڼي د قال په ژبې سره ئې هم ویلي شي.

﴿ إِنَّا نَخَافُ ﴾ بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي غمجنې ډیري سختي تریو مخي نه).

یعني ولي به مونږ نورو ته طعام او خواړه نه ورکوو؟ او له خوړو ورکولو څخه وروسته به ولي د بدل او شکریي هیله (ارزو) او امید ونه لرو چه مونږ له خپل پروردګاره او له هغې لوی ورځې څخه ویریدونکي یو چه هغه ورځ به ډیره غمجنه او سخته تریو تندي وي مونږ په ډیرې میني او اخلاص مستحقینو ته طعام او خواړه ورکوو او سره له هغه ویریږو چه آیا څمونږ دا عمل به د الله تعالیٰ په دربار کښې منلی کیږي؟ که نه؟ نه چه د هغه په اخلاص او نورو شرائطو کښې څه لږتیا پاتي وي او بالعکس دا اعمال څمونږ د ځان وبال نه شي.

فَوَقٰهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿۱۱﴾

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختئ د دغې ورځې او ملاقي ور به کړي دوی ته تازګي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسیر: یعني له هغه شي ځني چه دوی دیر ویریدل الله تعالیٰ دوی له هغه ځني محفوظ او مأمون وساتل او د هغوی مخونو ته ئې ښائست او تازګي او زړونو ته ئې خوښي او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿۱۲﴾

او جزاء به ورکړي دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی (تول نعماء د) جنت او (جامې) وریښمینې.

تفسیر: یعني کله چه دی خلقو د دنیا پر تنګسی او سختیو باندی صبر کاؤ ـ او له ګناهونو او معاصیو ځني ئې ځانونو ساتل او په طاعت او عبادت کښي قائم اوسیدل نو ځکه الله تعالیٰ د هغوی د آرام او راحت دپاره دوی ته د جنت ښه نعماء ـ اعلیٰ باغونه او فاخره لباسونه مرحمت کړل. اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه د دغو جنتیانو یو بل ښه وضعیت داسی بیان فرمائی:

مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿۱۳﴾

حال دا چه تکیه کوونکي به وي په هغه (جنت) کښي پر تختونو باندی د باچایانو او تولواکانو په دول (طریقه) نه به ویني دوی هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهریر (ساړه یا به نه ویني په دغه جنت کښي لمر سپوږمي چه رڼا (رنړا) به ئې له بل څه وي).

تفسیر: یعني د جنت موسم به دیر معتدل او برابر وي نه د تودوخي او نه د یخني او نه به نور څه ربړ (زحمت) او تکلیف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ﴿۱۴﴾

حال دا چه نژدی به وي پر دوی باندی سیوری (د ونو) د هغه او مسخری

تیتی کړی شوی به وی میوی د هغو په مسخریدلو تیتیدلو سره (چه شوکول به ئی اسان وی).

تفسیر: یعنی د ونو څانګی د خپلو میوو سره دوی ته دیری نژدی کیږی او د هغوی میوی به ورځورندی او د دوی په واک (اختیار) کښی به وی او جنتیان په هر حالت او هر ځای کښی چه وغواړی اعم له دی څخه چه ولاړ وی یا ناست یا ملاست بی له تکلفه هغه تولولی او شوکولی شی.
تنبیه: ښائی د ونو څانګی ئی دلته په ظلال سره تعبیر کړی وی یا به دا واقعی سیوری وی ځکه که د لمر رڼا (رنړا) هلته نشته بل راز (قسم) کومه رڼا (رنړا) خو به هرومرو (خامخا) هلته وی او د دی رڼا (رنړا) په سیوری کښی به جنتیان د ارام او تفریح دپاره به کینی والله اعلم

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِّنْ فِضَّةٍ وَّاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيْرَاۡ ⑮
قَوَارِيْرَاۡ مِنْ فِضَّةٍ

او ګرځولی به شی پر دغو (ابرارو) باندی (په دغه جنت کښی) جامونه له سپینو زرو او ګلاسونه صراحی چه وی به (دغه ظروف) په شان د ښیښو هسی ښیښی چه له سپینو زرو به وی (صاف به وی د ښیښو په شان چه ظاهر به ئی له باطن او باطن به ئی له ظاهره ښکاری)

تفسیر: یعنی دا ظروف لوښی به په اصل کښی د سپینو زرو څخه جوړ وی او دیر سپین بی داغه او خوښی ښونکی ـ او داسی صاف او شفاف او ځلیدونکی به وی چه لکه ښیښی غوندی به ښکاری او د هغه د منځ شیان به له باندی څخه له لری لیده کیږی.

قَدَّرُوْهَا تَقْدِيْرًا ⑯

په اندازه کړی به وی هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتی هومره چه څښلو ته ضرورت لری او زړه ئی وغواړی په هغه میچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کښی شراب وی چه نه به تری لږیږی ـ او نه به تری زیاتیږی ـ یا په هره اندازه چه جنتیان پخپلو زړونو کښی تاکلی (مقرر کړی) او ګرځولی وی بی له تزئید او بی له تنقیص سم د دوی له غوښتنی سره ورته وړاندی کیږی.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورکښول کیږي به جنتیانو ته په جنت کښې جامونه د شرابو چه وي به ګډ له (پاکو شرابو د) هغه سره (لپاره د خوشبوئ جنتي) زنجبیل.

تفسیر: یعني د شرابو جام یو هغه و چه د هغه ګډ جنتي کافور دی. دوهم ئې هغه دی چه زنجبیل (سوند) ورسره ګډوي مګر دا د دې دنیا زنجبیل او سوند ونه ګاته شي څکه هغه یوه چینه ده چه «سلسبیل» نومیږي د سوند تأثیر تود دی او په غریزیه حرارت کښې انتعاش پیدا کوي ـ او عرب هغه ډیر خوښوي.
په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دی چینې ته «زنجبیل» وائي. د نیکانو په جامونو کښې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي په اصل کښې دا چینه لویو عالي مقامو مقربینو لره ده. والله اعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

چینه په دغه (جنت کښې چه) نوم ئې ایښودلې شوې دی په سلسبیل سره (چه د حلقه آسانه لنیځه تیریږي).

تفسیر: د سلسبیل معنی صافي بهیدونکي اوبه دي. کذا فی الموضح. او څکه ورته «سلسبیل» وائي چه آسانه تیریږي له حلقه او ډیرې لنیځې او خوندوري دي په څښلو کښې او هر چیرته چه د جنتي زړه وغواړي همغلته ورته بهیږي.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ

او ګرځي پر دغو جنتیانو باندې هلکان تل پاتي شوي (پخپل حال د ځواني باندې).

تفسیر: یعني تل به هلک پاتي کیږي یا به له جنتیانو څخه هیڅ نه اخیست کیږي او تل ترتله د هغوی په خدماتو کښې مشغول وي.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿١٩﴾

کله چه ووینی ته دوی گنی به هغوی (په صفائی کښې) لکه مرغلری خوری شوی.

تفسیر: یعنی پخپل حسن ـ جمال ـ صفائی ـ او ښائست سره په هر لوری گرځی او داسی خوش منظر معلومیږی لکه چه د ډیرو ځلیدونکیو او ښائسته مرغلرو په شان پر ځمکی باندی خواره شوی وی. او تخصیص د «منثور» دپاره د دی دی چه دا ښائسته او ښی ښکاریږی له مرغلرو منظومو او پیپلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿۲۰﴾

او هر کله چه وگوری ته دغه (جنت) ته نو وبه وینی ته نعمتونه (ډیر چه صفت ئی کیدی نشی) او ملک پاچائی لویه (لاروا له چه انتهاء او زوال نه لری).

تفسیر: یعنی د جنت حال او احوال څه ووایه شی ـ که څوک ئی ووینی نو ور معلومیږی چه په جنت کښې به څه عظیم الشان نعمتونه او څومره لویه لاروا له بیمثاله باچائی یوه معمولی او ادنیٰ جنتی ته ور په برخه کیږی رزقنا الله تعالیٰ منها بمنه و فضله.

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ

د پاسه پر دوی باندی به کالی (جامی) د نریو وریښمو وی چه شنه به وی او د پریړو (غتو) وریښمو نه

تفسیر: یعنی نری او پریړ (غت) دوه دوله (قسمه) د وریښمو کالی (جامی) به جنتیانو ته ورکاوه کیږی.

وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ

او وابه غوسته شی (دوی ته) باهوگان له سپینو زرو.

تفسیر: په دی سورت کښې دری ځایه د سپینو زرو ـ د لوښیو ـ گانو (زیوراتو) او نورو ذکر راغلی دی ـ په بل ځای کښې د سرو زرو ذکر شوی دی. ممکن دی چه دا هم وی او هغه هم وی. ځینو ته به دا ورکاؤ شی ـ او ځینو ته به هغه یا به کله دا او کله به هغه ورورواندی کیږی.

وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه ښښي دغو (جنتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (ښښاک ښه پاکيزه)

تفسير: يعنی له ګردو (تولو) نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالک له لوری ورکاوه شي چه نه په کښي نجاست وی او نه کدورت نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبوئی وی او د هغه له ښښلو ځنی به زړه پاک او ګيده صفا کيږی. له ښښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسي عرق او خولی وځی چه د هغه وږمه او خوشبوئی به د مښکو په څير زړونه خوښوی.

اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمائی الله دوی ته چه) بيشکه دغه (نعمتونه) ؤ تاسی لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسی) او دی سعی عمل زيار (کوشش) ستاسی مشکور مقبول. بيشکه مونږ هم دا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندی (ای محمده!) قرآن نازل کول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعنی د زيات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښی دپاره به ويلی شی چه دا ستاسی د اعمالو بدل دی ستاسی زيارونه (کوششونه) مقبول او مشکور او سعی مو ومنلی شوی ـ د دی زيری له آوريدلو ځنی به جنتيان لا خوښيږی.

﴿ اِنَّا نَحْنُ ﴾ الآية ـ بيشکه مونږ نازله کړی مو دی په تا باندی ای محمده قرآن نازلول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا)

چه ستا زړه مضبوط شی او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندی ښه وپوهيږی او معلوم ئی کړی چه جنت د کومو اعمالو په وسيله موندل کيږی ـ که په داسی پوهولو سره هم ونه پوهيده او پخپل ضد او عناد کښی تينګ پاتی شو نو تاسی د خپل پروردګار په حکم باندی همغسی تينګ ودريږی او د وروستنی فيصلی انتظار وکړئ.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی ځنی د هيڅ يو ګنهګار او ناشکره (چه تا بولی کفر ته).

تفسير: يعنی عتبه او وليد او د قريشو نور کفار تاسی ته دنيوی ترغيبونه درکوی او شنه باغونه درښيی او په دی تحريص ـ تطميع سره غواړی چه تاسی د تبليغ له فرضه واړوی ـ نو الله تعالیٰ تنبيه فرمائی چه تاسی د دوی په خبرو باندی مه تيروځی ځکه چه د ګنهګار ـ فاسق او ناشکر کافر له وينا منلو څخه پرته (علاوه) له نقصانه بل څه په لاس نه درځی نو د داسی شريرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نيول نه دی په کار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّأَصِيلًا ﴿٢٥﴾

او يادوه نوم د رب خپل صباح ګهيځ (سبا) او بيګا ماښام.

تفسير: يعنی تل هغه پخپل زړه کښی ولره! په تيره بيا په دی دوو وقتونو کښی ئی هرومرو (خامخا) يادوه! ګردو (ټولو) اندېښنو علاج هم دا د الله تعالیٰ ذکر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾

او په څه برخه د شپی کښی نو سجده کوه هغه (الله) ته او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کښی (يعنی تهجد کوه او)

تفسير: لمونځ وکړه! ښائی چه له دی ځنی د مغرب او عشاء لمونځونه يا به تهجد مراد وی که له ﴿وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ﴾ څخه تهجد مراد وی نو دلته به له تسبيح ځنی د هغه متبادره معنی اخيسته کيږی. يعنی د شپی له لوری علاوه پر تهجد پر ډيرو تسبيحو او تهليلو کښی مشغول شیٔ! که له ړومبی «فاسجد» ځنی د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وی نو دلته به له تسبيح څخه تهجد مراد وی.

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾

بيشکه دا (خلق چه کفار دی) خوښوی ژر تيريدونکی (دنيا) او پريږدی وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقبیٰ چه د هغی دپاره څه تياری او عمل نه

کوی).

تفسیر: یعنی دا خلق که ستاسی پند او هدایت نه منی د هغه سبب د دنیا مینه ده. کله چه دنیا یو ژر په لاس راتلونکی څیز دی دوی هم دا غواړی. او د قیامت له درنی ورځی څخه غافل شوی دی او هیڅ د هغه په فکر کښی نه دی لویدلی. بلکه د هغه په راتللو باندی باور هم نه لری او هسی ئی ګڼی کله چه مونږ ومرو او له خسا کیدلو څخه پس وراسته او تجزیه کیږو بیا به مو څوک راژوندی کوی؟ وروسته د دی پوښتنی جواب ورکوی.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰهُمۡ وَشَدَدۡنَآ اَسۡرَهُمۡۚ وَاِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَآ اَمۡثَالَهُمۡ تَبۡدِيۡلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړی مو دی دوی او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی او کله چه اراده وفرمایو بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کښی) بدل.

تفسیر: یعنی اول مو تاسی پیدا کړی او ستاسی ګرد (تول) بندونه او اندامونه مو جوړ کړی دی نن ځمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی. هر کله چه مونږ وغواړو ستاسی دا موجوده ژوندون پائ (انجام) ته ورسوو او هم داسی یوه بله هستی بیا پیدا او ودرولی شو. یا دا مطلب که دا خلق ئی ونه منی نو مونږ قادر یو هر کله چه وغواړو د دوی په ځای به نور داسی سړی راولو چه ګرد (تول) سره به مطیع او فرمانبرداران وی او د دوی په شان به سرکشان نه وی.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۲۹﴾

بیشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی نیسی طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره ـ پس و دی نیسی!).

تفسیر: یعنی په جبر او زور سره په دوی باندی د دی خبری منل ستاسی کار نه دی ـ د پاک قرآن په وسیله پند ورکوئ! وروسته له دی د هر چا اختیار دی هر څوک چه زړه ئی غواړی د خپل پروردګار تر خوشی پوری د رسیدلو لاره ځان ته جوړه کړی!.

وَمَا تَشَآءُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ۖ ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسی (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (تاسو ته) بیشکه الله دی (پر هر شی باندی) ښه عالم دانا ښه حکمت والا.

تفسیر: یعنی ستاسی غوښتنه هم پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له غوښتنی نشی کیدی ـ ځکه چه د بنده مشیت د الله تعالیٰ د مشیت تابع دی دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره ده چه د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوی. بیا پاک الله هر چا لره چه پخپل مشیت په سمی لاری باندی بیائی یا په ګمراهی کښی پریږدی.

یُّدۡخِلُ مَنۡ یَّشَآءُ فِیۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ وَ الظّٰلِمِیۡنَ اَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا اَلِیۡمًا ﴿۳۱﴾ ع

داخلوی (الله) هغه څوک چه اراده (د دخول ئی) وفرمائی په رحمت خپل کښی او ظالمان (کافران چه دی) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چه ښه وی هغه ته به په نیکی باندی د تللو توفیق وروبښی او د خپل رحمت او فضل مستوجب به ئی وګرځوی.

تمت سورة «الدهر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه.

سورة المرسلات مکیة الا آیة (٤٨) فمدنیة وهی خمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۷) تسلسلهاحسب النزول (۳۳) نزلت بعد سورة «الهمزة».

د «المرسلات» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٤٨) آیته څخه چه مدنی دی (٥٠) آیته (۲) رکوع لری

په تلاوت کښی (۷۷) او په نزول کښی (۳۳) سورت دی وروسته د «الهمزة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَ الۡمُرۡسَلٰتِ عُرۡفًا ۙ﴿۱﴾ فَالۡعٰصِفٰتِ عَصۡفًا ۙ﴿۲﴾

قسم دی په هغو بادونو چه لیږلی شوی دی (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسی (چه زړونه خوښوی) (یا) قسم دی په هغو ملائکو لیږلیو شویو په نیکیو سره (چه امر او نهی دی). بیا قسم دی په هغو سختو خوځوونکیو بادونو باندی چه الوځی په زور سره (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګرځندی تلل

تفسیر: یعنی اول پسته او ښه نری هوا چلیږی چه له هغی سره به د مخلوقاتو ډیر توقعات او منافع تړلی وی بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوی سختی سیلی او طوفان جکړ پشان به الوځی او داسی خرابی او ورانی به راولی چه خلق به په نارو سورو شی. هم دا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ! ډیر داسی کارونه دی چه خلق هغه اوس مفید او نافع ګنی او پر هغه باندی د دوی لوئی هیلی (امیدونه) تړلی وی او ډیر توقعات تری لری خو همغه کار کله چه د قیامت په ورځ پخپل اصلی او ډیر سخت او ویروونکی صورت سره راښکاره شی نو ګرد (تول) خلق به تری پناه غواړی.

وَّ النّٰشِرٰتِ نَشْرًا ۙ﴿۳﴾ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ۙ﴿۴﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندی (باران لره) پورته کول خورول بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چه) جدائی کوی (په منځ د حق او باطل کښی) جدائی کول

تفسیر: یعنی پر هغه هواؤ باندی قسم دی چه بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوی او وریځی پیدا کوی او په فضاء کښی ئی خوروی ـ بیا په هر هر ځای کښی چه د هغوی رسونه مقصود وی د الله تعالیٰ په امر هغه هم هغلته رسوی او ویشی ئی او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځی یوه لوری بل لوری ته خوروی. هوا یوازی له وریځی سره مخصوصه نه ده بلکه د هغه عمومی خاصیت دا دی چه د ګردو (تولو) شیانو کیفیات لکه ښی او بدی وږمی او نور خوروی او د هغوی لطیف اجزاء ځنی بیلوی او له ځان سره ئی وړی او یو څیز له یوه ځایه جلا (جدا) کوی او له بل سره ئی لګوی غرض دا جمع او تفریق چه د هوا خاصه ده د آخرت یوه نمونه ده چه هلته د حشر او نشر څخه وروسته به وګړی (خلق) سره بیلول شی او پس له یوه تولیدلو ځنی به بیلو بیلو ځایونو ته رسول شی ﴿ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴾

فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ۙ﴿۵﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ۙ﴿۶﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چه راښکته کوونکی د ذکر وحی پند دی لپاره د لری کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه له «الملقیات ذکراً» څخه هم هوا مراد کړی ده ځکه چه د وحی غږ د خلقو غوږونو ته رسوونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات ـ العاصفات ـ الناشرات ـ الفارقات ـ الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوی تاکلی (مقرر کړی) دی ځینو پرښتی ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چه ړومبنیو څلورو څخه هواوی مراد کړی دی او له پنځمی ځنی ئی پرښتی اخیستی دی چه په ترجمه کښی ښکاره ده نوری خبری هم په دی مورد کښی شته چه د هغوی گرد (تول) تفصیلات په (روح المعانی) کښی شته.

حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی چه «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لری کول منظور دی چه د سزا په وقت کښی ونه وائی چه مونږ نه وو خبر او هغو کسانو ته چه په برخه کښی ئی ایمان دی د ویری اورول دی چه ایمان راوړی» حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه فرمائی چه «د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر امر ـ نهی عقائدو او احکامو باندی مشتمل دی هغه د عذر کولو دپاره دی چه د اعمالو د پوښتنی په وقت د دی سری دپاره عذر او دستاویز وی چه ما هغه کار سم د الله تعالیٰ له امره سره کړی دی ـ او د ده د هغه امر په نسبت می له هغه کار ځنی ځان ساتلی دی او د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر قصصو ـ اخبارو او نورو باندی مشتمل وی عموماً د منکرانو د ویرولو او دارولو دپاره دی». په دی سورت کښی د خبری مخه زیاتره د مکذبینو او منکرینو په لوری ده نو ځکه د بشارت ذکر ئی ونه کړ. والله اعلم په هر حال سره وحی راوړونکی پرښتی او وحی رسوونکی هواوی دواړه شاهدانی دی چه یو وقت هرومرو (خامخا) داسی راتلونکی دی چه په هغه کښی به مجرمان پخپلو حرکاتو باندی پړ او ملزم کیږی ـ او له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی به بیخی مأمون ـ مصئون او بی فکره وی.

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝

بیشکه څه وعده چه له تاسی سره کړی شوی ده (د قیامت) خامخا واقع کیدونکی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو (خامخا) پیښیدونکی ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾

نو کله چه ستوری تور شی رنا (رڼا) نور یی ورک شی. او کله چه آسمان خیری کړ شی.

تفسیر: یعنی ستوری محوه بی رنا خریر کیږی آسمان به توتی توتی را لویږی او د خیریدلو له وجی به په هغه کښی ورونه او کړکی څرګندیږی

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾

او کله چه غرونه والوځولی شی (وایستل شی له ځایونو خپلو نه) او روان شی.

تفسیر: یعنی د پاغوندو په شان په هوا کښی الوځی او دی خو او هغی خوا ګرځی.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾

او کله چه د پیغمبرانو وقت وټاکلی (مقرر) شی (او جمع کړل شی دپاره د شهادت).

تفسیر: چه له وړاندی وروسته ټاکلی (مقرر) وقت سره سم د خپلو امتیانو سره د رب العزت په دربار کښی حاضر شی.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾

دپاره د کومی ورځی وروستی کړی شوی دی (دا څیزونه) دپاره (د شهادت) د ورځی د فیصلی.

تفسیر: یعنی پوهیږئ چه دا فیصله کومی ورځی دپاره ساتلی شوی ده؟ هغی ورځی ته چه په هغی کښی به د هری خبری بیخی او آخری او قطعی فیصله وی بیشکه که الله تعالیٰ غوښتلی اوس به هم د هر څیز فیصله لاس په لاس او سم د لاسه هم کوله خو د ده د حکمت اقتضاء داسی نه ده چه اوس هر څوک پخپلی سزا ورسوی.

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا يَوۡمُ الۡفَصۡلِ ؕ﴿۱۴﴾ وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۱۵﴾

او څه شي پوه کړی ئی ته چه څه ده ورځ د فیصلی افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په ورځی د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هیڅ مه پوښته چه د فیصلی ورځ به څرنګه وی؟ بس دومره وپوهیږه چه دروغ ویونکیو لره به د تباهی ډیره سخته ورځ وی او له سختو مصائبو او ربړو (تکلیفونو) سره به په کښی مخامخ کیدونکی وی ځکه چه د هغه څیز له لیدلو څنی چه د دوی به فکر او خیال کښی هم نه ؤ تیر هر کله چه ورسره مخامخ شی سخت وار خطاء کیږی او د حیرت او ندامت لامله (له وجی) ئی حواس خرابیږی.

اَلَمۡ نُهۡلِكِ الۡاَوَّلِيۡنَ ؕ﴿۱۶﴾ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ الۡاٰخِرِيۡنَ ﴿۱۷﴾ كَذٰلِكَ نَفۡعَلُ بِالۡمُجۡرِمِيۡنَ ﴿۱۸﴾

آیا نه دی هلاک کړی مونږ مجرم خلق ړومبنی بلکه هلاک کړی مو دی په سبب د تکذیب سره بیا ورلیږو په هغو پسی وروستنی (مجرمان هم لکه چه له دوی سره مو معامله وکړه) هم داسی کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهکارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسی ګڼل چه د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول (طریقه) پای (آخر) ته رسیږی؟ او څرنګه به باور کیدی شی چه دا ګرد (ټول) بنی آدمان به په یوه ورځ کښی سره مره ـ او انسانی نسل به بیخی فنا کیږی؟ دا دوزخ او عذاب ویرول ګرد (ټول) سره فرضی او ساختګی راښکاری ـ نو د دی چټی (بیکاره) خبرو په جواب کښی فرمائی چه پخوا له دی څخه ډیر خلق مره شوی دی ـ او ډیر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوی دی ـ د ورستنیو په نسبت به هم داسی د موت او هلاکت سلسله جاری وی نو پاک الله فرمائی کله چه څمونږ قدیمی عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند (ښکاره) دی نو وپوهیږئ چه د دی پیری کفار به هم په همغو پخوانیو کفارو پسی شړو. هغه لوی ذات چه په بیلو بیلو زمانو کښی ئی لوی لوی مضبوط او تکړه سړی وژلی دی ـ او ډیر طاقتور مجرمان ئی هلاک کړی دی ـ نو آیا هغه اوس په دی باندی قدرت نه لری چه په دی ګردو (ټولو) مخلوقاتو باندی په یوه وقت کښی د عذاب خوند وڅکی؟ او ټول یو ځلی فنا کړی بلکه ښه قادر او کولی ئی شی.

(سبحان ذی العزة والعظمة والکبریاء والجبروت)

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ⑲

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قیامت راتګ ئی د دی لپاره دروغ ګڼانه چه ګرد (تول) انسانان به څرنګه یو ځلی پناه کیږی؟ او په څه دول (طریقه) به ګرد (تول) مجرمان په یوه وقت کښی ګرفتار او په سزا رساوه کیږی؟.

اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ⑳ فَجَعَلْنٰهُ فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ㉑
اِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ㉒

آیا نه یئ پیدا کړی مونږ تاسی له اوبو سپکو (د منی) ځنی نو ومو ساتلی مونږ هغه (اوبه) په ځای د قراری تینګ کښی (چه د مور رحم دی) تر نیتی معلومی (وقت د ولادت) پوری.

تفسیر: یعنی د یوی وقفی په ځای کښی ئی محفوظ وساته. له دی ځنی مراد د مور رحم دی چه هغه ته (بچه دان) هم وایه شی. او علی الاکثر ووړکی هلته تر نهو میاشتو پوری وی او خپل خلقت کاملوی.

فَقَدَرْنَا ۖ فَنِعْمَ الْقٰدِرُوْنَ ㉓

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندی پس ښه تیک قادران یو مونږ

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکی ئی او تر نیتی معلومی پوری په هغه تینګ او مضبوط ځای (رحم) کښی چه اکثر نهه میاشتی وی وساته په تدریج سره یی پوره کړ او له هغه څخه یی په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ له دی ځنی ځمونږ په قدرت او قوت باندی وپوهیږئ نو آیا دا الله تعالیٰ دا انسان وروسته له مرینی څخه نشی ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستی دی یعنی «اندازه مو کړ» او مونږ یو ښه اندازه کوونکی یو چه په دومره مدت کښی له مونږ ځنی هیڅ یو ضروری څیز نه دی پاتی او نه مو کوم زائد او بیکار شی پیدا کړی دی.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۴﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندی).

تفسیر: چه داسی به ئی ویل کله چه مونږ په خاورو کښی داسی ګډود شو چه ځمونږ د هډوکو بڅرکی بیخی نری او ګرد (تول) سره خاوری ایری شی نو آیا بیا به په څه دول (طریقه) ژوندی کیږو؟ نو په هغه وقت کښی به دوی پخپلو دی چتی (بیکاره) او پلیتو شبهاتو باندی وشرمیږی او د ندامت او ارمان ګوتی به په غاښونو وچیچی.
(اوس الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه ذکر کوی د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسی فرمائی):

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ﴿۲۵﴾ اَحْيَآءً وَّاَمْوَاتًا ﴿۲۶﴾

آیا نه ده ګرځولی مونږ ځمکه جمع کوونکی (په شا خپلی) ژوندیو لره او مړیو لره (په ګیډه نس خپل کښی).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) ژوندی مخلوقات پر هم دغی ځمکی باندی د خپل ژوندون چاری برابروی او د دوی مړی هم په هم دی ځمکی کښی خښیږی او ورته رسیږی. انسان ته ژوندون د هم دی خاوری په وسیله په برخه شوی دی او له مړینی ځنی وروسته ئی هم دا خاوره د هستوګنی ځای دی. نو آیا بیا دوهم کرت له دی خاوری ځنی د هغه پورته کیدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَّجَعَلْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ وَّاَسْقَيْنٰكُمْ مَّآءً فُرَاتًا ﴿۲۷﴾

او پیدا کړی دی مونږ په دی (ځمکه) کښی غرونه لوی او لوړ (اوچت) او در ومو څښلی تاسی ته اوبه خوږی تنده ماتوونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغی ځمکی کښی مو لکه غر غوندی درونډ او سخت جسم پیدا کړی دی چه

له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږی. او په هم دی ځمکی کښی مو د اوبو چینی در بهولی دی چه د خپلی نرمی او سیلان په سبب تل تر تلله بهیږی او په دیر سهولت سره ئی ښښونکی خړوبیږی ـ پس هغه الله تعالیٰ چه په دی حقیری ځمکی کښی ئی پخپل قدرت سره داسی متضادی نمونی راښولی دی او د موت او حیات او د سختی او نرمی دیری منظری او ننداری ئی راوړاندی کړی دی نو آیا هغه د حشر په میدان کښی د سختی او د نرمی او د نجات او د هلاک مختلف مناظر او ننداری نشی راښوولی؟ او هم د هغه ذات په قبضه کښی چه د پیدا کولو هلاک کولو او د حیات او بقاء گرد (تول) سامان او وسیلی شته نو آیا د هغه قدرت او نعمت دروغ گڼل څرنگه جائز کیدی شی؟.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه داسی ئی گڼل چه په یوه ځای او یوه وقت کښی به د گردو (تولو) ږومبنیو او وروستنیو د اثابت او تعذیب په دی اندازه مختلفی او متضادی چاری څرنگه پای (آخر) ته رسیږی او وبه ویل شی دغو مکذبینو ته د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه د قیامت په ورځی کښی داسی چه:

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾

ځئ لاړ شئ! هغه څیز ته چه وئ تاسی چه په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ وئیل په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی به منکرانو ته داسی ویل کیږی. بیا به وویل شی د الله له جانبه منکرانو ته داسی چه:

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلّٖ ذِي ثَلَٰثِ شُعَبٖ ﴿٣٠﴾

ځئ لاړ شئ تاسی! هغه سیوری ته چه خاوند د دریو ښاخونو ښانگو دی.

تفسیر: له قتادة رضی الله تعالیٰ عنه او نورو څنی مروی دی چه د کافرانو د سیوری دپاره یو

لوګی له دوزخه راوځی چه په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کیږی وائی چه دا لوګی به داسی وی چه له هر یوه منکر به له دری خواؤ راچاپیر وی ـ یوه ټوټه به ئی د سر له لوری د چترۍ په دول (طریقه) ولاړه وی او دوهمه به ئی په ښی لاس او دریمه به ئی په کیڼ لاس. د حساب تر خلاصیدلو پوری به دا خلق تر هم دی سیوری لاندی وی او ایمانداران او نیک کرداران به د عرش عظیم تر سیوری لاندی په دیره هوسائی (راحت) او آرام سره ولاړ وی.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چه نه به وی (دا سیوری) یخ او نه به دفع کوی (له دوی نه هیڅ شی) له لمبی د اور نه).

تفسیر: یعنی یواځی په نامه سره به سیوری وی. داسی کوم ګڼ سیوری به نه وی چه د هغه په وسیله د لمر له تودوخی یا د اور له لمبو څخنی منکرین ځان وژغوری (وساتی) یا د تندی د داخلی او خارجی تودوخی مخه ونیسی.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه (اور) ویشتل کوی په هسی بخرکو سرو سکروټو سره (چه هره یوه به ئی وی) لکه لوړه (اوچته) غټه مانۍ.

تفسیر: یعنی د دوزخ دغه سکروټی به دغومره لوړی (اوچتی) وی او هغه سکروټی به د لوئی مانی د وچتوالی په میچ رااللوځی. یا به د هغه د سکروټو لویوالی د لوئی مانی له لویوالی سره برابر وی.

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکی هغه (بخرکی سکروټی قطار د) اوښانو زیړو تورو دی.

تفسیر: یعنی که له مانی سره تشبیه په لوړوالی (وچتوالی) کښی وی نو له اوښ سره به په لویوالی کښی هم وی. که هغه تشبیه په لویوالی کښی وی نو د ﴿ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴾ مطلب به داسی وی چه ډرمبی به د اور او هغه بخرکی او سکروټی له مانی سره برابری وی بیا به ماتی او وړی شوی د اوښ په اندازه به کیږی. یا به له اوښ سره په رنګ کښی تشبیه ولری خو په دی

صورت کښې هغو کسانو چه د ﴿ جِمٰلَتٌ صُفۡرٌ ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړی ده هغه زياته ښه لګيږی ځکه چه له روايتونو څخه دا ثابته شوی ده چه د دوزخ اور تک تور دی او عرب تورو اوښانو ته د دی لامله (له وجی) «صفر» وائی چه هغه عموماً زيړوالی ته مائل وی. والله اعلم.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۳۴﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ويونکيو لره (د داسی عذابونو).

تفسير: چه داسی به ئی ګڼل چه قيامت نه دی راتلونکی او که را هم شی نو مونږ به هلته په آرام او هوسائی (راحت) کښې يو.

هٰذَا يَوۡمُ لَا يَنۡطِقُوۡنَ ﴿۳۵﴾

دا هغه ورځ ده چه (مفيدی) خبری نه کوی (پکښې کفار يا به نشی نيولی هيڅ حجت پر الله باندی).

تفسير: يعنی منکران به ځينو مواطنو کښې بالکل خبری ونه شی کړی او په هغو مواطنو کښې چه وينا کوی هغه به نافع نه وی. نو په دی لحاظ سره به د هغوی ويل او نه ويل ګرد (تول) سره برابر وی.

وَلَا يُؤۡذَنُ لَهُمۡ فَيَعۡتَذِرُوۡنَ ﴿۳۶﴾

او اذن حکم به ونه کړ شی دوی ته چه عذر وغواړی (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوی).

تفسير: ځکه چه د معذرت او د توبی د قبليدلو وقت تير شوی دی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۳۷﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ويونکيو لره (په دغی ورځی د قيامت باندی).

تفسير: يعنى هغه كسان چه دغه ورځ د دنيا په عدليو او محكمو باندى قياس كوى او داسى ئى گڼلى وى چه كه هسى كومه موقع راوړاندى شوه نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾

دا ورځ د فيصلى ده ټولوو مونږ تاسى (اى مكذبانو) او پخوانى خلق هم.

تفسير: د دى لامله (له وجى) چه گرد (ټول) سره راټول كړو او بيا ئى بيل بيل سره ودروو او وروستنى او آخرى حكم او فيصله ورواوروو.

فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ﴿۳۹﴾

پس كه وى تاسى لره څه كيد مكر چل (په دفع د عذاب كښى) نو وكړئ دغه كيد مكر چل مو په ما باندى.

تفسير: هو كه! دا گرد (ټول) مو دلته سره راټول كړى اوس دى يو له بله سره جرگى او مشورى وكړى هر هغه چم (چل) كيد او مكر فريب او تدبير چه ځمونږ د نيولو دپاره جوړولى شى هغه دى جوړ كړى او راودى ښيى په دنيا كښى خو مو د حق په باطلولو او پټولو كښى ډير تدبيرونه كړى ؤ نن مو هم له همغو تدبيرونو څخه هر يو مو چه زړه غواړى راد مخه ئى كړئ!.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۰﴾ ع

افسوس هلاک خرابى ده په دغى ورځى كښى دروغ ويونكيو لره (په حساب كتاب باندى).

تفسير: چه په نورو باندى ئى هيله (اميد) او اسره كړى وه چه هغوى به مونږ په هر دول (طريقه) سره چه وى خلاصوى ځينو سپين سترگو خو د دوزخ د پرښتو شمير نولس اوريدلى داسى ئى هم ويلى دى چه د دوى له منځه اوولسو تنو ته يواځى زه كافى يم.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِىْ ظِلٰلٍ

خامخا پرهیزګاران ویریدونکی به (د جنت د ونو) په سیوری کښې وی.

تفسیر: یعنې ویریدونکی له عذابه د الله چه کوی پرهیز له کفر او عصیان څخه ږومبی د عرش بیا د جنت په سیوریو کښې به وی.

وَّعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

او په (غاړه د) چینو کښې به وی او په (منځ د) میوو کښې به وی له هغه قسمه چه غواړی ئې دوی (او وائی به مومنانو ته پرښتې چه) خورئ تاسی او څښئ تاسی (ای متقیانو) په داسی حال کښې چه لذت اخیستونکی او هضمیدونکی به یئ په بدل د هغو (صالحه ؤ اعمالو) چه وئ به تاسی چه کول به مو (په دنیا کښې)

تفسیر: د مکذبینو په مقابل کښې ئې دا د متقینو حال بیان وفرمایه ځکه «الاشیاء تعرف باضدادها».

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٤٥﴾

(لکه چه جزاء مو متقیانو ته ورکړه) بیشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نیکانو ته (پس نیکی دی کوی چه ښه جزاء بیاموسی دغسی) افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په نعماؤ د جنت سره).

تفسیر: چه په دنیا کښې به ئې مسلمانانو ته ویل که له مرینی څخه وروسته بیا ژوندون وی نو هلته به هم مونږ له تاسی څخه ښه یو اوس چه هغوی تاسی په عیش او عشرت کښې وینی او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کښې مومی نو دوی ته لا زیات ربړ (تکلیف) رسیږی او رسوا او ذلیل کیږی. او وائی به منکرانو ته پرښتې داسی چه:

كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ ﴿٤٦﴾

خوریٔ تاسو! او نفع اخلیٔ (ای مکذبانو له نعمتونو د فانی دنیا) لږی ورځی بیشکه یئ تاسی مجرمان (گنهگاران په عقبیٰ کښی).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی چه څو ورځی نوری هم مزی وکړیٔ! آخر به د دی خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول (طریقه) له تاسی ځنی اخیست کیږی ځکه چه تاسی د الله تعالیٰ مجرمان یئ چه د هغه سزا پرته (علاوه) له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی گواکی «کلوا وتمتعوا» فرمایل داسی شول لکه چه یو هسی مجرم ته چه په وژلو سره محکوم شوی وی داسی وویل شی که څه غوښتنه یا خواهش لری راښکاره ئی کړه چه د هغه په پوره کولو کښی کوشش وکړ شی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۷﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چه د دنیا په عیش ـ عشرت ـ ساعت تیری او لذتونو کښی ډوب تللی وی ـ له دی څخه خبر نه وی هغه څیز چه تاسی ته د گلانو امیل ښکاریده او هغه مو پخپلو غاړو کښی اچول هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منگور دی.

وَإِذَا قِيۡلَ لَهُمُ ارۡكَعُوۡا لَا يَرۡكَعُوۡنَ ﴿۴۸﴾

او کله چه وویل شی (په دنیا کښی) دغو (مکذبینو) ته چه رکوع وکړیٔ لمونځ وکړیٔ تاسی (الله ته) نه کوی دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنی مکذبین په لمانځه کښی رکوع نه کوی یا د الله تعالیٰ د عامو احکامو په مقابل کښی غاړه نه ږدی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۹﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهی د الله).

تفسیر: په هغې ورځې کښې به ارمان او افسوس کوی چه په دنیا کښې مو ولې د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې سرښکته نه کړ که مو په دنیا کښې د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې سر ټیټ کړی وی نو دلته به هرومرو (خامخا) معزز محترم او سرلوړی (سرفراز) وم.

فَبِأَيِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾ ع

پس په کومې خبری باندې وروسته ما سوا له دې (قرآنه) په ایمان یقین راوړی (دغه منکران) بلکه په بل شی باندې ممکنه نه ده پرته (علاوه) له (قرآن).

تفسیر: یعنی له قرآن مجید ښخه لوړ (اوچت) او کامل او مؤثر بیان به د چا وی؟ که دا مکذبین په دې باندې باور نه کوی نو پر کومې خبری به ایمان راوړی آیا له دې پاک قرآن څخنی وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کښې دی چه له آسمانه به راښکته شی؟.

(آمنا بالله وبماانزل الله فاکتبنامع المؤمنین)

تمت سورة «المرسلات» بفضله ولله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة

سورة النبإ مكية وهى اربعون آية و فيها ركوعان تسلسلها حسب النزول (۸۰) رقم تلاوتها (۷۸) نزلت بعد سورة المعارج

د «النبا» سورت مکی دی (٤٠) آیة (٢) رکوع لری په نزول کښی (٨٠) او په تلاوت کښی (٧٨) سورت دی

وروسته د المعارج له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ①

له څه شی څخه پوښتنه کوی (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو څخه په طریقه د مسخری سره).

تفسیر : یعنی خلق د کومی خبری پته لګولو او د کوم شیز په تحقیق او تفتیش کښی مشغول دی؟ آیا په هغو کښی داسی څه قوت او استعداد شته چه له ډیرو پوښتنو څخه په هغه شیز باندی وپوهیږی؟ هیڅ کله به ونه پوهیږی یا دا چه کافران د انکار او استهزاء او د نه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کښی او هم له پیغمبر او مسلمانانو څخه پوښتی خانه ! هغه لویه ورځ کله راځی؟ ولی دومره وځندیده (ایساره شوه) اوس ولی نه راځی؟» تاسی پوهیږئ چه دوی د څه دپاره داسی پوښتنی کوی؟ هغه داسی عظیم الشان او لویه خبره او ویروونکی ننداره ده چه د هغه علم او پوه دوی ته عنقریب راځی او دوی به ئی ژر په خپلو سترګو ووینی او پری وبه پوهیږی.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ② الَّذِىْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ③

پوښتنه کوی (کفار) د لوئی خبری (قیامت یا قرآن څخه چه مشتمل دی په بعث او نورو اخروی امورو) هغه (قرآن) چه دوی په کښی مختلف دی (مؤمنان ئی په حقانیت اقرار لری او کافران تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی د قیامت لویه ورځ چه د خلقو په منځ کښی په هغی کښی اختلاف او شخړه

(جګړه) ده او کفار په هغه کښې سره مختلف دی په انکار او په شک کښې یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو تولو. مؤمنانو دپاره د زیادت د ویری او کافرانو له جهته د مسخری نه څوک ئی راتګ منی څوک ئی نه منی څوک ئی په خیال کښې ورته تللی دی څوک وائی جسم پورته کیږی څوک وائی ګرد (تول) رنځ او خوند په روح او په سا باندی تیریږی او په جسم پوری هیڅ څیز اړه (مجبوری) نه لری ځینی وائی قیامت شته او بتان به ځمونږ شفاعت کوی او ځینی وائی نشته او ځینی شک کوی په واقع کیدو ئی او په نه واقع کیدو ئی. او نوری دا راز (قسم) جګړی.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

نه دی کوی(دا اختلاف او پوښتنی) ژر به وپوهیږی (دا کافران په عذاب د انکار باندی) بیا هیڅکله دی نه کوی (پوښتنی او اختلاف) ژر به وپوهیږی (په عذاب د انکار) دغه منکران په هغه باندی چه حق دی په هغه وقت کښې چه مړه شی او وګکی عذاب.

تفسیر : یعنی پیغمبرانو د دنیا له اوله تر اوسه پوری خلق ډیر پوهولی دی خو خلقو هیڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو څخه مخ نه دی اړولی اوس نژدی ده چه هغه ویروونکی ننداره هغوی ته په مخ کښې راشی نو هلته به وپوهیږی چه د قیامت لویه ورځ څه شی ده؟ او د هغی پوښتنی او جګړی په څه ډول (طریقه) دی؟.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾

آیا نه ده ګرځولی مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولی ده مونږ ځمکه فرش لپاره د هستوګنی د خلقو).

تفسیر : چه خلق په سکون او اطمینان پری ولګوی او هستوګنه پری وکړی او په آرامی او هوسائی (راحت) سره ناسته ملاسته پکښې وکړی.

وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾

او (آیا نه دی ګرځولی مونږ) غرونه میخونه (بلکه ګرځولی دی مونږ غرونه د ځمکی میخونه چه په سبب د هغو برقراره ده).

تفسير : لکه چي يو شی د ميخونو په وهلو سره ټينګيږي او نه سره بيليږي او نه له خپل ځای څخه دی خوا او هغی خوا ته خوځيږي هم دا راز (قسم) د ځمکی هغه ابتدائی خوزيدل او سره بيليدل د غرونو د شته والي په سبب شول او د الله تعالیٰ په امر ئی په ښکاره ډول (طريقه) يو راز (قسم) آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ﴿۸﴾

او پيدا کړی يئ مونږ تاسي جوړه (نر او ښځه).

تفسير : يعني الله تعالیٰ د نارينه د سکون او راحت او هوسائی (آرام) او وخت تيرولو دپاره ښځه د ده جوړه کړی ده لکه چه د «الروم» په دريمي رکوع ۲۱ آيت ځمونږ د دغه تفسير کښي داسي يو آيت شته ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْۤا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ يا به له ازواج څخه مراد راز راز (قسم قسم) اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وی.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسی قطع د کارونو آرام راحت (د ابدانو د تاسی).

تفسير : يعني سړی چه په اوږدی ورځی کښي له ډير کاراو بار او خوځيدو ستړی ستومانه کيږی نو هر کله چه اوده شي نو ګرده (ټوله) ستوماني او ستړتيا ئی لری کيږی ګواکی خوب د آرامي او هوسائی (راحت) نوم دی وروسته له دی د خوب په مناسبت شپه هم ياديږی.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکی د هر څيز په تياری خپلی سره).

تفسير : همغسی چه سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوی ګواکی د شپی تياره هم د خلقو پرده ساتی او هغه چاری چه د پټيدلو وړ (لائق) وی زياتره ئی د شپی په تياره کښي کولی شی په هسی او ښکاره ډول (طريقه) هم سړی له ورځی څخه زياتره د شپی له مخی د يخنئ او نورو شيانو لامله (له وجی) جامی اغوستلو ته اړ (مجبور) او محتاج کيږی.

وَّجَعَلۡنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿۱۱﴾

او گرځولی ده مونږ ورځ (وقت د طلب د) معاش (او د کارونو).

تفسير : زیاتره هر راز (قسم) چاری او گټی د ورځی له مخی کیږی چه له هغو څخه هر څوک د خپل کور او کهول حوائج او ارتیاوی (محتاجی) لری او خپل زړه داده کوی. د شپی او ورځی په مناسبت د آسمان او لمر خبره هم کیږی یا دا چه د ځمکی په مقابل کښی د آسمان بیان هم کاوه شی.

وَّبَنَيۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعًا شِدَادًا ﴿۱۲﴾

او جوړ کړی دی مونږ د پاسه د تاسی اووه محکم (اسمانونه چه نشته پکښی هیڅ نښه د خلل او د زوال).

تفسير : یعنی اووه کلک آسمانونه جوړ شوی دی چه سره له دومره زیاتو پیړیو مدتو د تیریدلو اوس هم د پخوا په شان دی او هیڅ یو کندو په کښی نشته او داسی تینگ او کلک دی چه له سره نه نړیږی او هیڅ یو چاود او درز په کښی نه ښکاری.

وَّجَعَلۡنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿۱۳﴾

او گرځولی پیدا کړی ده مونږ (په آسمان کښی) ډیوه روښانه .

تفسير : یعنی لمر چه تودوخی او رڼا دواړه اوصاف په کښی شته.

وَّأَنۡزَلۡنَا مِنَ الۡمُعۡصِرٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا ﴿۱۴﴾

او نازلی راښکته کړی دی مونږ له نښیځونکیو (نچوړونکو) او ورونکیو (وریځو) څخه اوبه ډیری توئیدونکی پاکی صافی.

تفسير : څڅیدونکی وریځی یا څڅولی هواوی.

لِّنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَّنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَّجَنّٰتٍ اَلْفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دی چه راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانی او واښه او باغونه یو له بل سره گڼ نژدی.

تفسیر : یعنی خورا (دیر) گڼ باغونه یا دا چه په یوی ځمکی کښی ئی راز راز (قسم قسم) ونی او باغونه شنه کری دی.

تنبیه : د قدرت عظیم الشانی نښی ئی ویلی او ښکاره کری ئی دی چه هغه الله جل جلاله چه داسی قدرت او حکمت لری آیا بیا تاسی نشی ژوندی کولی؟ او د حساب او کتاب دپاره ستاسی پورته کول کومه مشکله او سخته خبره ده بلکه نه ده آیا دا خبره به د هغه له حکمت څخه غلطه نه وی چه دومره لویه دنیا او دیر شیان هم داسی گډوډ پریږدی، هیڅ نتیجه او گټه (فائده) تری څرگنده (ښکاره) نشی؟ په رښتیا سره ښائی چه د دنیا د دی طویلی سلسلی او اوږد لړ پایی او د دی گډو ودو شیانو کومه ښکاره نتیجه هرومرو (خامخا) وی چه هغه ته مونږ (آخرت) وایو. لکه چه وروسته تر خوبه ویښتیا او په شپی پسی ورځ راځی نو هم داسی وپوهیږی. چه په دنیا پسی د آخرت راتلل هم یقینی دی.

اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا ﴿١٧﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (په مابین د خلقو کښی قیامت دی) وقت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر : د فیصلی ورځ به هغه وی چه ښه او بد داسی سره بیخی په کښی بیلیږی چه په هیڅ دول (طریقه) اشتراک او اجتماع به پکښی پاتی کیږی. هره نیکی خپل معدن ته او هره بدی خپل مرکز ته ورځی. ښکاره ده چه داسی کامل امتیاز او افتراق په دی دنیا کښی نشی کیدی. ځکه چه د دی دنیا گرد (تول) موجودات لکه ځمکه آسمان، لمر، سپوږمی، شپی، ویدیدل، ویښیدل، وریځ، وریا، باغ، نارینه ښځه وړکی او نور د ښو او بدو سریو په منځ کښی سره گډ او مشترک دی. او کافر او مسلمان دواړه له دغو وسائلو او وسائطو نه یو رنگ منافع او گټی اخلی. نو ځکه د دی شیانو د بیلولو دپاره یوه بیلوونکی ورځ یوم الفصل په کار ده چه هغه د دی موجوده نظام عالم په پای (آخر) کښی ده او د هغه وخت تعین او مقرری د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی معین او تاکلی (مقرر) دی. چه د هغه لړ څه تعریف اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی فرمائی چه

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿۱۸﴾

هغه ورځ چه وپوکل شي (دوهم ځلي) په صور (شپيلي) كښې نو راځئ به تاسي دلي دلي (له قبرونو نه موقف ته)

تفسير : يعني دير زيات غونډونه او فرقي سره توليږي چه د هغوی ويشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پوري ترلي او مربوط دي.

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿۱۹﴾

او پرانستلي ځيري به شي آسمان (په دغه ورځ د قيامت كښې) نو شي به دروازي دروازي.

تفسير : يعني آسمان به داسي وپرانيستلی او توټي توټي شي چه له لري به دروازي پكښې ښكاري د دي خبري تائيد په يوه بل آيت سره هم كيږي چه د فرقان په دريمي ركوع ځمونږ دغه متبرك تفسير كښې ئې داسي لولو. ﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ﴾

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿۲۰﴾

او روان به كړل شي غرونه نو شي به لكه سراب (شګي ګل ځليدونكي ځمكه لكه اوبه).

تفسير : لكه چه په ځليدونكو شګو باندي له لري ځخه د اوبو ګمان كيږي هم داسي په هغو غرونو باندي فهم اتكل كاوه شي ځكه چه هغه به غرونه نه وي بلكه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿۲۱﴾ لِّلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿۲۲﴾

بيشكه دوزخ چه ځای د انتظار (د كتو لپاره د تيريدونكيو دی) سركشو لره د ورتللو او د هستوګني ځای دی

تفسير : يعني دوزخ د شريرينو په انتظار كښې دی او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنی ځای دی يا بيشكه دوزخ ځارونكی دی او ځای د تيريدلو د خلقو دی نو مؤمن به تری تير شي او كافر به پكښې پريوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحۡقَابٗا ﴿۲۳﴾

ځند (ایسارتیا) کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې ډیرې زماني (بلکه همیشه به په کښې پاتې کیږي.)

تفسیر : چه د شمیرلو میچ ئې نشته سره له دې چه ډیرې زماني او پیړې تیرېږي خو د دوی مصیبت به پای (آخر) ته نه رسیږي.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرۡدٗا وَلَا شَرَابًا ﴿۲۴﴾ إِلَّا حَمِيمٗا وَغَسَّاقٗا ﴿۲۵﴾

نه به ځکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې سره (هوا اوبه) او نه د ښښلو (یخ) څیز. مګر پرته (علاوه) له ډیرو تودو اوبو او بهیدونکیو زوو له وینو سره (د دوزخیانو له زخمونو).

تفسیر : یعنی نه د یخنی راحت او هوسائی (آرام) مومی، نه به د ښښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږي یواځې تودې اوبه وررسیږي چه له هغو څخه د هغوی خولي سوځي او کولمې ئې پرې کیږي او له ګیډې څخه د باندې لوېږي او بل هغه تکي زیرې بهیدونکي زوې وررسیږي چه د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځي الله تعالیٰ مو له دې او له نورو دنیوی او اخروی هر راز (قسم) رېړو (تکلیفونو) څخه وساتي.

جَزَآءٗ وِفَاقًا ﴿۲۶﴾ إِنَّهُمۡ كَانُواْ لَا يَرۡجُونَ حِسَابٗا ﴿۲۷﴾
وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابٗا ﴿۲۸﴾

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره) بیشکه وو دوی (په دنیا کښې) چه نه ویریده امید هیله ئې نه لرله د حساب (ځکه چه منکر ؤ له بعث نه) او دروغ ئې ګڼل آیتونه ځموږ

تفسیر : یعنی د هغه شي چه دوی نه ویریدل او هیله (امید) ئې چه دوی نه لرله هم هغه وردمخه شو او هغه خبره چه دروغ ئې بلله پخپلو سترګو ئې ولیدله اوس ګورو چه دوی ځنګه تکذیب او انکار کوي.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ﴿٢٩﴾

او هر څيز (له طاعته او معصيته) شميرلي دی مونږ هغه په ليکلو سره (په لوح محفوظ کښې لپاره د جزاء).

تفسير : يعنی هر څيز د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښې شته او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کښې ليکلی دی هيڅ يو شه او بد کار د الله تعالیٰ د علم له احاطی څخه د باندی نه دی د يوی وړی او ذری پوښتنه او شمير هم کوی. او وبه ويل شی دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کښې په وقت د وقوع د عذاب کښې پر دوی باندی د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه داسی چه

فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چه له سره نه زياتوو مونږ پر تاسی پرته (علاوه) له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندی).

تفسير : يعنی همغسی چه تاسی په تکذيب او انکار کښې تيری او وړاندی تګ کوی نو که بی واکه مرګ او مرينه. تاسی ته درپيښه شی تل به مو هم دا وړاندی تګ وی. اوس د لويو ربړو (تکليفونو) خوند وڅکئ! مونږ به هم ستاسی عذاب داسی زياتوو چه هيڅ تخفيف او سپکتيا به په کښې نه وی. او د يوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کيږی. او دغه آيت ډير سخت دی له آيتونو د قرآنه په حق د دوزخيانو کښې اوس الله تعالیٰ اعظم برهانه و اعلی شانه د مؤمنانو کرامت داسی بيان فرمائی

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بيشکه خاص متقيانو ته (په آخرت کښې) ځای د خلاصی برې کاميابی دی باغونه (د ميوی) او د انګورو (ونی) دی او پيغلی انارتيونی همځولی دی.

تفسير : يعنی داسی انارتيونی پيمخی پيغلی چه دوی د خپل پيغلتوب، وروستنی ميچ ته رسيدلی وی. او ګردی (تولی) په يوه عمر (منګ) او يوه ونه وی متقيانو ته ورعنايت کيږی.

وَّكَاْسًا دِهَاقًا ﴿۳۴﴾ؕ

او (متقيانو ته په جنت کښې د شراب طهور) پيالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسير : يعنې د پاکو خوږوبې (شراب طهور) په څنډو (کنارو) اوښتي جامونه به پر متقيانو مؤمنانو ور ښښولې کيږي.

لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ﴿۳۵﴾ج

نه آورې په دغه (جنت کښې متقيان) لغو چتې (بيکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسير : يعنې په جنت کښې چتې (بيکاره) خبرې اترې نه وي. او ملندې نه پکښې اوريدلې کيږي. درواغ او فريب او درغلي (خيانت) په کښې نه وي. نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي ځکه چه هلته د جګړې او شخړې هيڅ يوه پيښه نه وي او نه څه ضرورت ورته واقع کيږي.

جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿۳۶﴾لا

(جزاء به ورکوله شي متقيانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډيره (په حساب د اعمالو سره).

تفسير : يعنې د يوې يوې ذرې شمير به کيږي او ښه بدل او کافي اجر ئې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کيږي. هسې رب اکرم شانه واعظم برهانه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ

چه رب د آسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيانو دي چه په منځ د دغو دواړو (ځمکې او آسمان) کښې دي ډير مهربان دي.

تفسير : دغه جزاء او بدل يوازې د الله تعالىٰ رحمت او لورينه (مهرباني) ده کنه د هيچا په الله تعالىٰ باندې زور يا پور (قرض) او حق نشته که سرې د خپلو ښو اعمالو او چارو په وسيله له عذاب او ربړو (تکليفونو) څخه ځان وژغورې (وساتي) نو دا خو لوې برې او سخت مشکل کار

دی. پاتی شو جنت نو دا پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د خالصی لورینی (مهربانی) او فضل او مرحمت څخه مشکل دی. که جنت ځمونږ د ښو چارو په صله او عوض کښی راکوی نو دا د هغه یوه بله مهربانی ذره نوازی او عزت افزائی ده.

لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

نه به مالکان کیږی (د شفاعت، نه به توانیږی خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر : یعنی نه به قادریږی هیڅوک چه خبری وکړی له الله سره له ویری یا نه به مالکان کیږی د شفاعت دپاره د چا مګر خو په اذن د الله تعالیٰ، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالیٰ عظمت، جلال او لورینه (مهربانی) داسی ده چه هیڅوک د الله تعالیٰ په مخ کښی خبری نشی کولی او شوندی نشی خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَٰئِكَةُ صَفًّا ۖ

په هغی ورځی (د قیامت) کښی چه ودریږی روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر : له روح څخه مقصد ګرد (تول) ساکښان (جاندار) دی یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وی چه حضرت جبریل علیه السلام دی. او د ځینو مفسرینو په تصور او جاج له دی څخه لوی روح (روح الاعظم) مراد ده چه ډیر ارواح له هغه څخه جوړ او منشعب شوی دی. والله اعلم.

لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوی خبری (هیڅوک له ویری په باب د شفاعت کښی مګر) پرته (علاوه) له هغه چه اذن حکم وکړی ده ته رحمٰن (د خبرو یا د شفاعت) او ویلی ئی وی صواب ښه خبره (په دنیا کښی چه لا اله الا الله ده).

تفسیر : یعنی په هغه دربار کښی هر څوک هر څه چه وائی د هغه الله تعالیٰ په اذن او حکم اشاره وائی او څه چه وائی هم داسی خبری کوی چه د ویلو او کولو وړ (لائق) او خورا (ډیر) (درستی) او معقولی وی. لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوی په هغه ورځ کښی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د سپارښت وړ (لائق) یواځی هغه څوک کیدی شی چه په دنیا کښی له

ښتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره ښتیا او جوتی خبری ئی له خولی څخه وتلی وی او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ئی ویلی وی یعنی مسلمان وی نه کافر ولی چه نه کوی شفاعت مگر خو د مستحق مومن ای الله تعالیٰ تل دا کلمه څمونږ په ژبو جاری لره!.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه پس هر هغه چه اراده وکړی نیسی طرف د رب خپل ته مرجع (ځای د ورتلو په طاعت سره پس ودی نیسی څو مأمون شی له عذابونو).

تفسیر : یعنی هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکی ده اوس هر هغه څوک چه خپلی ښه او بهتری غواړی ښائی چه د هغی ورځی دپاره ځان تیار کړی او په زړه پوری تیاری ورته ونیسی!.

اِنَّآ اَنْذَرْنٰكُمْ عَذَابًا قَرِيْبًا ۚۖ يَّوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ وَيَقُوْلُ الْكٰفِرُ يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ تُرٰبًا ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو ویروو مونږ تاسی (ای کفارو) له یوه عذاب راتلونکی نژدی څخه (چه عذاب د آخرت دی) هغه ورځ چه وبه وینی هر سړی هر هغه څه چه په مخ کښی لیږلی ده دواړو لاسو د ده (عمل د خیر وی که د شر جزاء به ئی مومی) یعنی ښه او بد، وړاندنی، وروستنی چاری او اعمال ئی وروړاندی کیږی. او وبه وائی کافر (په ورځ د قیامت کښی) کاشکی چه وی زه خاوری.

تفسیر : یعنی کاشکی زه خاوری وی په دنیا کښی چه هیڅ کله پیدا شوی نه وی! ځکه چه د هم دغه پیدایښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم او چا ویلی دی خاوری شوی وی په دی ورځ کښی چه هیڅ بیا پیدا شوی نه وی.

تمت سورة النبإ بفضل الله تعالی ومنه وکرمه

سورة النازعات مکیة وهی ست و اربعون آیة و فیها رکوعان رقم تلاوتها (۷۹) تسلسلها حسب النزول (۸۱) نزلت بعد سورة «النبإ»

د «النازعات» سورت مکی دی (٤٦) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۹) په نزول کښی (۸۱) سورت دی وروسته د «النبإ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ۝١ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ۝٢

قسم دى (په ملائكو) سخت وښكونكيو (ارواحو د كفارو لره) سخت وښكل (او قسم دى) په ملائكو آسان وښكونكيو (ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښكل)

تفسير : يعنى قسم دى په هغو پرښتو باندى چه د كافرانو په رګونو كښى ورننوځى او د هغوى ارواح په راښكلو سره له سرونو د ګوتو او نوكونو نه په ډيره سختى سره وباسى يا قسم دى په ستوريو ځغليدونكيو باندى له مشرق نه مغرب ته.

(﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾: او قسم دى په ملائكو وښكونكيو ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښكل)

يعنى هغه پرښتى چه له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانيځى او بيا دوى په ډيرى خوښى سره د پاكى نرى په لورى ورځغلى. خو په ياد ئى ولرئ چه دا ذكر د روح دى او د بدن نه دى لنده ئى دا چه ښه سړى په ډيرى خوښى سره د پاكى نرى په لورى ورځغلى او بد سړى ترى تښتى نو ئى په راښكودلو سره بيرته بيائى يا قسم دى په هغو ستوريو باندى چه وځى له يوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ۝٣ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ۝٤

او (قسم دى) په تيزو غوټه وهونكيو (ملائكو په تعميل د احكام الله) تيز غوټه وهل نو قسم دى په وړاندى كيدونكيو (ملائكو) باندى وړاندى كيدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسير : يعنى هغه پرښتى چه روح له ځان سره اخلى او د ځمكى څخه د آسمان په لورى په داسى سرعت او سهولت سره ځغلى لكه چه بى له كوم تكليفه په اوبو باندى ګرندى لامبو وهى بيا نو د دى ارواحو په باره كښى هر هغه امر چه د الله تعالىٰ له خوا كيږى د هغه په ځاى راوړلو ته په دير شوق، ذوق او تلوار سره ورځغلى يا قسم دى په تسبيح ويونكى باندى په تسبيح ويلو سره يا په هغو ستوريو باندى قسم دى چه وړاندى كيږى يو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ أَمْرًا ﴿۵﴾

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوی چارو کښې جواب د قسم دا دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسی لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر : یعنی وروسته له هغه د دی ارواحو په نسبت که د ثواب حکم کیږی که د عقاب د دی دواړو احکامو تدبیر او انتظام په هم دغو پرښتو پوره اړه (تعلق) لری. او د هر حکم په کولو سره مشغولیږی، یا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وی چه د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندی مسلطی دی، ښکاره خبره خو هغه ړومبنی خبره ده. د «النازعات» او د «الناشطات» او د نورو داسی کلمو د تعیین په نسبت نوری خبری او اتری هم ډیری کیږی او د هغو په تعیین او ټاکلو (مقررولو) کښې ډیری ویناوی دی نو خو مونږ د الله ښیلی مترجم په خوښه (مذاق) دا خبری لیکلی دی لکه چه پاس مو په ترجمه کښې اشاره وکړله. جواب د دی قسمونو محذوف دی یعنی قسم دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسو لپاره د حساب او کتاب.

یَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿۶﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿۷﴾

هغه ورځ چه ولړځیږی لړځیدونکی (چه اوله شپیلی ده) پس راځی پس له دی نه هغه وروسته راتلونکی (چه ثانی نفخه ده)

تفسیر : یعنی د قیامت ورځ کښې به ولړځیږی غرونه او ځمکه له اول ځلی شپیلی او صور له پوکلو څخه. حضرت شاه صاحب لیکی چه پرله پسی ځمکه لړځیږی ډیرو مفسرینو له «رادفة» څخه مراد دوهم صور او شپیلی اخیستی دی. والله تعالیٰ اعلم. او په منځ د دواړو نفخو کښې به څلویښت کاله وی چه په اوله شپیلی سره ټول مخلوقات مری او په دوهمه شپیلی سره به گرد (ټول) مخلوقات بیا ژوندی کیږی.

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿۸﴾ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿۹﴾

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغی ورځی کښې به بی قراره رپیدونکی ویریونکی وی. سترگی د هغو به سپکی ذلیلی ښکته وی (له ویری).

تفسیر : یعنی د پریشانی او ویریدلو له سببه به زړونه رپیږی او ځانونه به لړځیږی د دوی سترگی

به خواری او سپکی او شکته وی او د ذلت او ندامت او پښیمانی گردی (تولی) نښې به په هغوی کښې له لری ښکاری.

يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

وائی به (دغه منکران د بعث تمسخراً) آیا مونږ به بیا وگرځولی شو په ړومبی حالت (بیا به ژوندی کیږو؟) آیا کله چه وگرځو مونږ هډوکی زاړه ریژیدونکی (نو بیا به هم ژوندی کیږو؟) وویل (منکرانو تمسخراً) دغه (گرځیدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وقت کښې گرځیدل نقصانمن زیانمن دی.

تفسير : یعنی د هدیری په ژوره (خکته) کښې له خښیدلو څخه وروسته به بیا څنگه مونږ ژر تر ژره بیرته ژوندی کیږو؟ مونږ خو په دی خبری نشو پوهیدی چه په رژیدلی زاړه هډوکی کښې به بیا څنگه روح ننوځی؟ که داسی کومه پیښه وشی نو بیا به ژوندی کیدل ډیر ضرر لرونکی او زیانمن وی. ولی چه مونږ هغه ژوندون لره څه تیاری نه دی کړی او هیڅ شی او سامان نه ورته لرو. دا خبری دوی په ملندو او مسخرو سره کوی او داسی ښکاروی چه مسلمانان ځمونږ په نسبت داسی ویناوی کوی او حال دا دی چه تر مړینی وروسته بیا هیڅ ژوندون نشته نو د دی ژوندون او زیان خبره بالکل مهمله او چټی (بیکاره) ده. نو بیا فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چه سخت مه گڼئ قیامت ځکه چه

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

پس بیشکه دا (ثانی نفخه) خو پوکل یو دی (ډیرآسان چه پری ژوندی کیږی گرد (تول) مخلوقات) پس ناڅاپه وی به دغه (خلق تول) په مخ د ځمکی (پس له مرگه).

تفسير : ځینی د «ساهرة» مصداق شام بولی او ځینی ئی د دوزخ نوم گڼی یعنی منکر خلق دا خبره ډیر سخته گڼی. او حال دا دی چه داسی چاری پاک الله ته ډیری آسانی دی تر دی چه د یوی سلگی وهلو په میچ دا گردی (تولی) چاری کیدونکی دی. یعنی د یوی چغی او د صور په پوکلو سره بی له ډیله گرد (تول) پخوانی او وروستنی مری له ځمکی څخه د حشر په ډگر کښې سره تولیږی. وروسته له دی یوه لنده خبره او لږ په قهر کیده دوی ته وربه یادوی چه په جهان او

نړی کښې یو لوی متکبر او خورا (ډیر) لوی باچا ته کړی شوی وه او منکرینو ته دا پیښه ور په زړه کوی چه له تاسو څخه د مخه د نورو منکرانو او متکبرانو او کافرانو حال څرنګه ؤ؟ او په څه څه جزاؤ رسیدلی دی؟.

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ﴿١٥﴾

آیا راغلی ده تاته (ای محمده! بلکه بیشکه رسیدلی ده تاته ای محمده!) خبره د موسیٰ (چه پری متسلی شی ای محمده! او زیری ورکړی مؤمنانو ته په نعیم او منکرانو ته په جحیم).

تفسیر : دا قصه په څو څو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده. یعنی په تحقیق راغلی ده تاته خبره د دغه موسیٰ.

إِذۡ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

کله چه ور غږ کړ دغه (موسیٰ) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طویٰ کښې.

تفسیر : یعنی د طور له غره سره نژدی. او موسیٰ ته الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی امر وفرمایه چه.

ٱذۡهَبۡ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهۡدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخۡشَىٰ ﴿١٩﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چه بیشکه ده سر غړولی (تجاوز ئی کړی) دی (له احکام الله). نو ووایه ورته آیا مینه لری ته په طرف د دی چه پاک شی له شرک او معاصی نه). او (رغبت لری دی ته چه) لاره دروښیم تاته طرف د رب ستا ته پس ووېرېږی ته (له عذابه).

تفسیر : یعنی که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړی، نو زه د الله تعالیٰ په امر ستا اصلاح

کولی شم، او داسی لاره درښیم چه پر هغی باندی له تللو څخه ستا په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره او د هغه کامل معرفت تینګ شی، ځکه چه د ویری شته والی بی له پوره معرفت متصور نه دی. ښکاره شوه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه او یوائځی د بنی‌اسرآئیلو نجات او ژغورنه (ساتنه) له قیده نه وه. پس موسیٰ علیه السلام فرعون ته ورغی او هغه تری معجزه وغوښته.

فَأَرَىٰهُ ٱلْءَايَةَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسیٰ) دغه (فرعون ته) معجزه لویه (همسا او سپین لاس او نور).

تفسیر : یعنی هلته رسیدلی د الله تعالیٰ پیغام ئی ورساوه. او موسیٰ فرعون ته د حجت د تمامولو دپاره له ګردو (ټولو) څخه لویه معجزه له همسا ځنی د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسیٰ) او وئی نه مانه بیا ئی شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډیره بیړه سره (په فساد پسی)

تفسیر : یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی. او په دی فکر کښې ولګید چه ډیر سری سره راټول کړی او کوډګران ولټوی او پر دی باندی ئی وګماری چه د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړی.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد (ټول) ساحران) راټول کړل پس غږ ئی وکړ. پس وویل (فرعون داسی چه) زه رب پالونکی ستاسی یم ډیر لوی لوړ (اوچت).

تفسیر : یعنی له ګردو (ټولو) څخه لوی رب خو زه یم نو دا موسیٰ علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْءَاخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب (د حرق) د آخرت او (په عذاب د غرق د دنیا.

تفسیر : یعنی دلته د دنیا په اوبو کښې دوب شو او هلته د عقبیٰ په اور کښې سوځي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بیشکه په دغه (اغراق او احراق) کښې خامخا عبرت دی هغه چا لره چه ویریږی (له الله نه).

تفسیر : په دی قصی کښې ډیری خبری د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو دپاره شته په دی شرط چه د سری په زړه کښې لږ څه د الله تعالیٰ ویره وی.
(ربط): د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کښې استطراداً راغلی ده. وروسته له دی نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوری اوړی. لکه چه اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسی ډیر سخت یئ د پیدائښت لامله (له وجی) که آسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (آسمان).

تفسیر : یعنی د تاسی پیدا کول هغه هم وروسته له دی نه چه یو ځلی پیدا شوی یئ له ځمکی او آسمانونو او غرونو او سیندونو او نورو موجوداتو څخه ګران دی. کله چه تاسی د داسی لویو لویو شیانو خالق او مالک الله تعالیٰ پیژنئ، بیا نو په خپلو بیا پیدا کیدلو کښې ولی تردد او شبهه لرئ!. جوړ کړی دی الله آسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی (اوچتوالی) د هغه (آسمان) نو سم صاف بی عیبه ئی کړ. او توره تیاره ئی کړه شپه د دغه (آسمان) او راوئی ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير : يعني په آسمان کښې فکر ووهئ! چه څومره زيات هسک او اوچت دی؟ څرنگه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم او مرتبې عيبه او بې نقصانه دی؟ څنگه صاف او هوار دی؟ څه دول (طريقه) انتظام او تلوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کښې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوريو څخه څومره گټې (فائدې) اخلې؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پيژندلو او نورو شيانو کښې ورځنۍ گټور کيږئ! د آسمان ننداری ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بيل بيل ځير شئ چه څرنگه دربنکاری. او د تعجب او د حيرت وړ (لائق) در بريښي؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿۳۰﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پيدايښت د آسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسير : يعني د ځمکې او د آسمان له منځه کوم يو وړاندی او کوم يو وروسته جوړ شوی دی؟ د دی په نسبت وړاندی له دی نه په بل کوم ځای کښې څه خبری شوی دی ځمونږ د دغه تفسير د حٰمٓ السجدة سورت وگورئ!.

تنبيه : «راغب» د «دحیٰ» معنی د يوه شی له خپل اصلی ځای څخه بيرته کول او په بل ځای کښې کيښودل ليکلی دی. نو ښائی له دی لفظ څخه دلته د هغو تحقيقاتو په لوری اشاره وی چه نن ورځ د پوهانو تحقيقات دی ځای ته رسيدلی دی چه ځمکه په اصل کښې د کوم لوی سماوی جرم کومه برخه ده چه له هغه څخه بيله شوی ده والله تعالیٰ اعلم بالصواب. اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه د ځمکې د غوړولو لپاره څه نور تشريح داسی فرمائی

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿۳۱﴾

را ايستلی دی (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دی او واښه ورشو د دی.

تفسير : يعني الله تعالی سيندونه او چينې بيولی دی او د هغو اوبو په وسيله ئې قسم قسم نباتات، واښه پيدا کړی دی

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿۳۲﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه)

تفسير : چه له خپل ځای څخه نه خوځیږی. او د ځمکی مخصوص اضطرابات او خوځیدل ئی هم ورک کری دی او دغه اثبات د ځمکی او جریان د اوبو پری او ایستل د محصولاتو تری کری دی الله اکرم شانه واعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

دپاره د نفعی ستاسی او دپاره د نفعی د چارپایانو ستاسی (ای بندگانو ځما !)

تفسير : یعنی که دا انتظام نه وی نو ستاسی او ستاسی د حیواناتو چاری به څرنگه پوره کیدی؟ د دی گردو (تولو) شیانو له پیدا کولو څخه ستاسی د اړتیاو (احتیاج) پوره کول راحت او هوسائی (آرام) رسول او نوری گټی مراد دی. نو ښائی چه تاسو د هغه حقیقی منعم شکر اداء کړئ او وپوهیږئ چه هغه حکیم برحق او قادر مطلق چه داسی لوړ (اوچت) انتظامات او لوی ترتیبات کولی شی د تاسو په رژیدلو هدوکیو کښی هم روح پوکلی شی ښائی چه سری د الله تعالیٰ د قدرت اقرار وکړی او د ده د نعمتونو شکر په ځای راوړی! که نه د قیامت په ورځ سخت پریشان او خپه کیږی کله چه د ده گرد (تول) اعمال وروړاندی شی او د افسوس او د حسرت گوتی وچیچی. لکه پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾

پس کله چه راشی آفت بلاء لویه (قیامت یا وقت د ورتگ د کفارو جحیم ته او د مؤمنانو نعیم ته) په هغه ورځ به یاد کړی انسان هغه څه چه کړی ئی وی (که خیر وی یا شر په دنیا کښی) او څرگند (ښکاره) به کړی شی دوزخ هر هغه چاته چه وینی ئی (د لیدلو خاوند وی).

تفسير : یعنی دوزخ به داسی په عام منظر کښی راویست شی چه هر لیدونکی به ئی وینی او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کښی نه وی.

فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چه سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړې ئې وي ژوندون لږ خسيس (پر آخرت باندې).

تفسير : يعنې دنيا ته پر آخرت باندې ترجيح ورکوي او هغه ښه ګڼي او غوره کوي ئې او آخرت بالکل هيروي.

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ
وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

پس بيشکه دوزخ هم دا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځاى دى او هر هغه څوک چه ويريږې له ودريدلو (په مخ د) رب خپل او منع کړې ئې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه نو بيشکه جنت هم دا (جنت د ده) د هستوګنې ځاى دى.

تفسير : يعنې هغه څوک چه د دې خبرې لامله (له وجې) ويريږي چه زه يوه ورځ د الله تعالىٰ په مخ کښې د حساب او کتاب دپاره دريږم. او د دې ويرې لامله (له وجې) ئې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالىٰ ګرد (تول) احکام ئې ومنل. او له نواهيو څخه ئې ځان وژغوره (وساته)، نو د هغه ځاى خامخا په جنت کښې دى.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه کوي له تا څخه (اى محمده ! منکران) د قيامت چه کله به وي وقوع د هغه (قيامت).

تفسير : يعنې اى محمده ! منکران پرله پسې له تانه دغسې پوښتنې کوي چه آخر هغه ګړې کله راځي؟ او قيامت به کله راښکاره شي؟ او حساب او کتاب به کله قائميږي؟.

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَاهَا ﴿٤٤﴾

په څه کښې ئې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهيدلو څخه د هغه (قيامت څخه بلکه تا لره علم نشته) خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم د قيامت چه کله به وی)

تفسير : يعنی د هغه پوره ورښوول ستا کار نه دی که هر څومره پوښتنی وشی هيڅچا ته دا پته خبره ښکاره کيدونکی نه ده او د دی کار پوره علم الله تعالیٰ ته معلوم دی. حضرت شاه صاحب ليکی چه له ډيرو پوښتنو څخه هم دی ځای ته رسيدلی دی چه پرته (علاوه) له الله اکرم شانه واعظم برهانه نور ګرد (ټول) خلق تری بی خبر دی.

إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾

بيشکه ته (ای محمده) ويروونکی ئې د هغه چا چه ويريږی له (عذاب د) هغه (قيامت) نه.

تفسير : يعنی ای محمده ستا کار د قيامت د خبرو اورول او د خلقو ويرول دی که د چا په زړه کښې د بلی ورځی څه ويره وی يا د آخرت د ويری استعداد پکښې وی نو هغه به ويريږی او د قيامت له خوفه ورته تياری کوی ګواکی ستا د ويرولو د نتيجی اعتبار يواځی د هغو کسانو په حق کښې دی چه له هغو څخه د ګټی (فائدی) اخيستلو اميد وی او اهليت ئې لری، که نه نااهل سری له انجامه غافل شوی هم داسی په فضولو بحثونو کښې لويږی چه قيامت به کله او په کوم تاريخ او په کوم کال کښې واقع کيږی؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

ګواکی دغه (منکران) په هغی ورځی کښې چه ويينی دغه (قيامت داسی به ګڼی) لکه چه نه ئې ؤ کړی ځنډ (ايسارتيا) (په دنيا يا قبورو خپلو کښې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځی يا په قدر د څاښت.

تفسير : يعنی اوس خو شور لګوی چه د قيامت په راتلو کښې ولی دومره ځنډ (ايسارتيا) او ديل وشو؟ ولی ژر نه راځی؟ مګر په هغه وقت کښې به دوی ته څرګنده (ښکاره) شی چه قيامت خورا (ډير) ژر راغلی او هيڅ معطلی او ديل په کښې پيښ شوی نه دی.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة عبس مكية وهى (٤٢) آية وفيها ركوع واحد رقمها (٨٠) تسلسلها حسب النزول (٢٤) نزلت بعد سورة النجم

د «عبس» سورت مکی دی (٤٢) آیته (١) رکوع لری په تلاوت کښی (٨٠) په نزول کښی (٢٤) سورت دی وروسته د «النجم» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبری کولی او دوی ئی پوهول په دی منځ کښی یو ړوند مسلمان عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه د دوی په خدمت ورحاضر شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه ئی ځان ته ورآړوله چه «یا رسول الله د دی آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څخه یو څه راوښیئ همغسی چه الله تعالیٰ تاته درښوولی دی!» حضرت د دی ړانده له دی بی وخته پوښتنی څخه لږ خپه شو او ښائی چه د ده مبارک په زړه کښی داسی کومه خبره هم تیره شوی وی چه زه اوس په مهمو خبرو کښی مشغول او بوخت یم که د قریشو دا غټان په ښه ډول (طریقه) وپوهولی شم ګوندی وی چه دوی د اسلام په لوری راشی او د دوی له سببه نور ډیر کسان هم مسلمانان شی او حال دا دی چه عبد الله بن ام مکتوم مسلمان دی او د هغه دپاره نور ډیر وقتونه هم شته چه په هغو کښی خپلی داسی پوښتنی وکړی او تعلیم حاصل کړی هغه نه ګوری چه که زه له دغی بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګی واړوم او ده ته التفات وکړم نو ځما دا وضعیت به په هغو باندی لږ شاق تیر شی او شاید چه هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ ونه نیسی. لنده ئی دا چه دوی منقبض شول او د انقباض نښی د دوی په وچولی (تندی) کښی ښکاره شوی په دی خبره باندی دا آیت نازل شول. په روایاتو کښی راغلی دی چه وروسته له دی کله به چه دغه ړوند د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی راتللو نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه او ورته ویل به ئی «مرحبا بمن عاتبنی فیه ربی».

عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ ① اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ②

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ ئی وګرځاوه د دی لامله (له وجی) چه راغی ده ته ړوند (عبد الله او قطع ئی کړ کلام د محمد په منځ د ده او

د اشرافو د قریشو کښي)

تفسیر : یعني د پیغمبر په وچولي (تندي) کښي د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځي ولویدي او خپل مخ ئې تري واړاوه او ښائي چه ده ته د دي ړانده د معذوري د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډیر په کار و حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دا خبره ګواکي د نورو په مخ کښي له حضرت رسول صلی الله علیه وسلم څخه ګله ده نو ځکه ئې د غائب په صیغه ذکر کړي دي په مخ کښي ئې پخپله رسول صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلي دی» محققین وائی چه دا د متکلم د تکرم او د استعیاء او د مخاطب د زیات شرافت او کرامت نښه ده چي د عتاب په وقت کښي هم مخامخ د دي خبری نسبت نه ورته کوی او په مخ کښي د خطاب په صیغه د التفات صنعت خطاب ورته کوی چه د اعراض شبهه ورکه شي. برسیره په دي هغه خبره له پخواني خبری څخه نرمه پسته ده . والله اعلم.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰٓ ۝٣ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ ۝٤

او څه شي پوه کړی ئې ته (ای محمده له احواله د دي ړانده) ښائي چه هغه (ړوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو) یا به ذکر پند واخلي پس نفع به ورسوی ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر : یعني هغه ړوند طالب صادق وه تاسی ته څه معلومه ده چه ستاسی د توجه له فیضه به د هغه حال زیات اصلاح کیده او د هغه نفس به لا پاکیده. یا به ستاسی کومي خبری د دوی په غوږونو کښي ځای نیوه ښائي چه ستاسی په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شي پوهیده او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ۝٥ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ۝٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝٧

او هر هغه څوک چه استغناء ئې کړی ده (پروا نه کوی د هدایت) نو ته هغه ته قصد کوی (د هغه د مسلماني په فکر کښي ئې) او نشته پر تا باندی هیڅ الزام چه هغه پاک نشي (په اسلام سره).

تفسیر : یعني هغه خلق چه د خپلي مغروری او متکبری او لوئي په سبب د حق پروا نه لری او لوئ هغوی ته اجازه نه ورکوی چه الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړی، ته ولي په هغوی پسي ګرځي او غواړی چه هرومرو (خامخا) هغوی مسلمانان شي او د هغوی د

اسلام اثر په نورو هم ولوېږي. حال دا دی چه د الله تعالیٰ له پلوه (طرفه) پر تاسی باندی هیڅ یو الزام نشته چه دا متکبر مغرور او لوئی خوښوونکی سړی ولی په لاره نه دی راغلی؟ په تاسی دا فرض ؤ چه هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړی او دا کار تاسی وکړ زیات له دی نه د دی بی پروا متکبرانو په فکر کښی په دی اندازی لویدل په کار نه دی چه رښتینی طالبان او مخلص ایمانداران ستاسی له توجه څخه بی برخی پاتی شي. یا د داسی معاملی ظاهری سطحی ته کتلی، د خلقو په زړونو کښی داسی یو خیال پیدا شی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاده توجه لویانو بدایانو ته ده او غریبانو او بی وځلو ته ئی فکر نشته. د داسی چټی (بیکاره) خیالاتو له خوریدلو څخه هغه بد اثرونه چه د اسلام په عام دعوت باندی لوېږی له دی ګټی (فائدی) څخه خورا (ډیر) زیات تاوان لری چه تاسی د دی څو متکبرانو غتانو له مسلمانی څخه په خپل زړه کښی غوره کړی دی.

وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ ۝٨ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۝٩

او هر هغه څوک چه راشی تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر) حال دا چه دی ویرېږی (له الله نه)

تفسیر : یعنی دغه د خیر طالب عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه له الله جل جلاله څخه ویرېږی یا له دی څخه ویرېږی چه ستاسی ملاقات به ورته نه میسر کیږی یا دا چه دی ړوند دی له دی نه ویرېږی چه څوک به ئی لاس ونه نیسی چه چیری ونه لوېږی یا له کوم شی سره ونه لګیږی یا داسی خیال وکړی چه زه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیارت ته ځم کیږی چه غلیمان (دښمنانان) په لاره کښی ماته څه ضرر راورسوی.

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۝١٠

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب‌الخیر څخه) مخ ګرځوی (مشغولیږی تغافل کوی له کفارو سره خبری کوی).

تفسیر : حال دا دی چه له هم داسی سړی څخه ګټه (فائده) واخلی او د اسلام دپاره کار وکړی. وائی چه هم دی ړانده ابن ام مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بیرغ ئی په اوږه کیښوده. او د قادسیی په جهاد کښی شریک شو تر دی چه په جهاد کښی ئی شهادت ومونده رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه! روایت دی چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی آیت له نزوله وروسته هیڅکله مخ نه و ترېو کړی په مخ د فقراؤ کښی.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾

مه كوه بيا داسي (ځكه چه) بيشكه دا (سورت) يوه تذكره پند دى (له جانبه د الله تولو ته) نو هغه څوک چه غواړى ودى منى دغه (پند د قرآن)

تفسير : يعنى كه متكبر اغنياء قرآن كريم ونه لولي او د هغه پند ته غوږ كښينږدى نو ځان ته ضرر رسوى ځكه چه قرآن مجيد د هغو څه پروا نه لرى نه تاسى ته ښائى چه دومره زيات د هغوى فكر وكړئ. پر تاسى باندى دومره دى چه خپل عمومى تبليغ او پند ووايئ كه څوک خپله ګټه (فائده) غواړى نو ځان دى پرى پوه كړى او ودى لولي او عمل دى پرى وكړى.

فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾

(دغه قرآنى آيات ليكلى شوى دى) په پانو عزتناكو (عند الله په لوح محفوظ كښى) چه پورته دى په قدر او عظمت كښى پاک كړى شوى دى (له رسيدو د شياطينو او له نورو تولو عيبونو نه).

تفسير : يعنى آيا د دى مغرور او لوئى خوښوونكى له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زياتيږى؟ قرآن مجيد خو هغه پاک كتاب دى چه آيتونه ئى په آسمان كښى نهايت معزز او لويه مرتبه لرى او په پاكو پانو كښى ليكلى شوى دى او په ځمكه كښى هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا (دير) زيات عزت او احترام ساتى او په دير تقديس او تطهير ئى په لوړو (اوچتو) ښو ځايونو كښى ږدى.

بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

په لاسونو د (ملائكو) ليكونكيو عزتمنو نيكو.

تفسير : يعنى هلته ئى پرښتى ليكى او سم له هغه سره وحى راځى او دلته ئى هم په پانو باندى ليكونكى او تولوونكى د دنيا د خورا (دير) لويو سريو او ښو خلقو څخه پرښته خوى د پاک الله بندګان دى چه هغوى د قرآن كريم د هر راز (قسم) تزئيد، نقص او تحريف، تبديل څخه ځانونه ژغورى (ساتى) او هغه تل همغسى پاک ساتى.

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَآ أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾

لعنت (هلاک) کړی شوی دی په (کافر) انسان چه څه شی کافر کړی ئی دی (باعث کړی ئی دی په کفر).

تفسیر : یعنی د قرآن کریم غوندی د لوی نعمت هیڅ قدر او عزت ئی ونه پیژنده او د الله تعالیٰ حق ئی پر ځای نه کړ. او له دی نه ئی هیڅ اندیښنه ونه کړه چه.

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِنْ نُّطْفَةٍ

له څه شی څخه پیدا کړی دی (الله) هغه (انسان فرمائی الله) له نطفی (قطری د منی) څخه.

تفسیر : یعنی که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړی چه دی له څه شی څخه پیدا شوی دی؟ د یوه ناچیز او بی قدر څاڅکی له اوبو څخه پیدا شوی دی چه هیڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک (اختیار) او نور په کښی نه و. او دا ګرد (ټول) شیان الله تعالیٰ له خپلی مهربانی څخه وربښلی دی چه اوس ئی عمومی حقیقت داسی ښکاری آیا ده ته دا لوئی، غرور څه مناسبت لری؟ او ښه نه وربښکاری او نه ښائی چه خپل اصلی حقیقت او د الله دا ګرد (ټول) انعام او اکرام هیر کړی؟ او د الله تعالیٰ د داسی پند ورکولو او وینا مورد وګرځی؟ څوک چه خپل ځان او حقیقت نه پیژنی او د الله تعالیٰ د دی ګردو (ټولو) احساناتو او نعمتونو قدر نه کوی نو داسی احسان هیروونکی ته شرم په کار دی.

خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾

پیدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه ئی کړ ده لره (هیئت او صورت اندامونه د مور په نس کښی) بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګیدی د موره).

تفسیر : یعنی لاسونه، پښی او نور ګرد (ټول) اعضاء او قواوی ئی له هم هغه یوه څاڅکی اوبو څخه د مور په نس کښی د احسن الخالقین توب په اقتضاء په یوه ځان ته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړی او هیڅ یو شی ئی نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دی وررووغ کړی. بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته یعنی د ایمان او د کفر د ښو او د بدو پوه ئی

ورکړه. یا دا چه د مور له نس څخه ئی په آسانی سره راوویست.

ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴿٢١﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کښی ئی کیښود ده لره.

تفسیر : یعنی وروسته له مرینی څخه د هغه مړی د ښښولو هدایت ئی ورکړ تر څو چه د ژوندیو په نزد بی حرمته نه شی.

ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾

بیا هر کله چه اراده وفرمائی (الله د انسان د بیا ژوندیتوب نو ئی) ژوندی کوی ده لره (لپاره د جزاء).

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه یو محلی انسان ته حیات او بیا ممات ورکوی او ښښوی ئی اختیار لری چه هر وخت ئی وغواړی بیا ئی ژوندی کړی او له قبره ئی وباسی ځکه چه اوس هم هیڅ ا د هغه قدرت نه دی سلب کړی. په هر حال هغه څوک چه خلق پیدا کوی او دنیا ته ئی راولی بیا ئی وژنی او برزخ ته ئی بیائی او بیا ئی ژوندی کوی او د حشر په میدان کښی ئی ودروی. نو د داسی قادر او مقتدر ذات پند آیا د اعراض او انکار وړ (لایق) دی؟ چه ګرد (تول) امور ئی په واک او اختیار کښی دی آیا د هغو نعمتونو سپکتیا کوم سړی لره ښائی؟ بلکه هر انسان ته لازم دی چه د رب المنان د احسان قدر وکړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾

بیخی نه دی کړی (کافر) هغه شی چه امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر : یعنی سړی هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پیژندلی او هر څه حکم ئی چه ورکړی وی تر اوسه پوری ئی په ځای نه دی راوړی.

تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه «کلا لما یقض ما امره» له «ثم اذا شاء انشره» سره لګولی دی یعنی کله چه غواړی هغه ژوندی کوی او پورته کوی ئی. اوس داسی نه کوی ځکه چه د دنیا د ودانی په نسبت د ده حکم (کونی) او (قدری) دی او دا ئی تر اوسه پوری پای (آخر) ته نه

دی رسولی. نو هیڅوک داسی نشی ویلی چه ولی اوس قیامت نه قائمیږی؟

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿۲۴﴾

نو ودی گوری انسان طرف د طعام خپل ته.

تفسیر : رومبی د انسانانو د پیدا کیدلو او مر کیدلو ذکر اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسی یادونه کوی چه.

أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿۲۵﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿۲۶﴾

بیشکه مونږ توئی کړی دی اوبه (له وریځو څخه) تویول بیا څیری کړی ده مونږ ځمکه څیرول.

تفسیر : یعنی د یوه تنکی واښه څه طاقت دی چه ځمکه څیری کوی او زرغونیږی دا د قدرت لاس دی چه ځمکه څیروی او هغه او نوری راز راز (قسم قسم) غلی، دانی، میوی او نور ترکودی (ترکارئی) او نباتات ځنی راوباسی.

فَأَنبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿۲۷﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿۲۸﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿۲۹﴾
وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿۳۰﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿۳۱﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿۳۲﴾

بیا مو زرغونی کړی دی په هغی (ځمکی) کښی دانی او انگور او مڼه، ترکاری. او زیتون خوونه او خرما او باغونه گڼ (له جهته د دیروالی د ونو نه). او (تازه) میوی او (وچی میوی یا) واښه (ومو کړل دغه تول څیزونه) دپاره د نفع د تاسی او د حیواناتو د تاسی.

تفسیر : یعنی ځینی شیان ستاسی په کار درځی او ځینی ستاسی د حیواناتو په کاریږی.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿۳۳﴾

نو کله چه راشي سخت آواز غوږونه کڼوونکی (د دوهمی نفخی).

تفسیر : یعنی داسی سخت غږ چه په هغه غوږونه کڼیږی له دی څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ
وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چه تښتی به سړی له خپله وروره او له خپلی مور او له پلاره او له خپلی ملګری (ښځی) او له خپلو ځامنو. هر سړی لره له هغو څخه په دغی ورځی کښی به یو حال وی چه بی پروا کوی ئی (له نورو له احوالو نه).

تفسیر : یعنی په هغی ورځی کښی به هر څوک د خپل ځان په فکر کښی وی هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کښی نه وی بلکه له دی ویری چه بل څوک ځما نیکی وانخلی یا د خپل حق غوښتنه ونه کړی یو له بله تښتی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی روښانه (وی د ایمان له رڼا) خندیدونکی خوشاله به وی (په موندلو د کرامت چه مؤمنان دی)

تفسیر : یعنی د مؤمنانو له ځیری څخه به خندا او خوشالی ښکاری چه شکر له عذابه خلاص او د الله تعالیٰ په کرامت سره مو اختصاص ومونډ او د ایمان له نوره به ئی مخونه روښانه وی او له دیره مسرته به خاندی او خوشاله به اوسی.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینی مخونه په دغی ورځی کښی په دوی باندی به ګرد وی پټ کړی به وی هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر : یعنی د کافرانو په ځیرو باندی به د غم او کدورت او خپګان دوړی بریښی او د فسق

او فجور ظلمت او تیاره به ئې ښې توری کړی.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه ټول (تورمخي) هم دوی دي (بې شرم) کافران فاجران.

تفسیر : یعني بې حیا کافرو ته هومره چه وویل شي دوی له خپلې خبرې څخه نه اوړي، نه له الله جل جلاله شرمیږي او نه له خلقو او نه له لوئي ورځې څخه ویریږي او په حقوق الله او حقوق العباد کښې خیانت او تری انکار کوي څرنګه چه دوی جمع کړي دي کفر سره له فجوره نو جمع به کړي الله تعالیٰ توروالي د مخونو سره ئې ګرد.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التكوير مكية وهي تسع و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقمها (۸۱) تسلسلها حسب النزول(۷) نزلت بعد سورة تبّت

د «التکویر» سورت مکي دی (۲۹) آیة یوه رکوع لري په تلاوت کښې (۸۱) په نزول کښې (۷) سورت دی وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډېر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چه (د) لمر (رڼا) ونغښتله شي (نور ئې لاړ شي).

تفسیر : ګواکې د لمر هغه اوږدې شغلې به چه تودوخې رڼا ورڅخه وځي ونغښتلې شي او لمر به بې نوره شي او د خیدک (پنیر) چکې ته به ورته وي یا به هیڅ نه ښکاري.

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چه ستوري خړ شي (یا راولویږي په ځمکه).

تفسیر : یعنی ستوری به راولویږی او رڼا به نه لری.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ③

او کله چه غرونه روان کړل شی.

تفسیر : یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږی او په هوا کښی به الوځی او گرځی به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ④

او کله چه د لسو میاشتو بلاربی اوښی خوشی کړی شی (اوښانه به ورسره نه وی).

تفسیر : اوښ د عربو له ښو بوده‌ؤ (څاروو) څخه دی او هغه اوښه چه د لسو میاشتو بلاربه وی او له هغی د شودو او جونگی (بچی) ځیګیدلو هیله (امید) نژدی وی پر دوی دیر گرانه وی خو د قیامت د ویروونکی زلزلی په وخت کښی به د هغه نفیس او عزیز او گران مال پوښتنه به هم ونه کړه شی یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پریشانه وی چه د داسی عزیز او گران مال له احواله به غافل وی یا دا چه وریځ به معطله کړه شی له بارانه. یا ځمکه پاتی کیږی له قصله دا خبر چه «د ریلونو او موترو او د طیارو او د نورو عصری نواقلو له تګ او راتګ څخه به اوښان نشی تللی» محض یو ظرافت دی.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ⑤

او کله چه وحشی څناوران راټول کړل شی (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر : یعنی هغه ځنګلی څناوران به چه تل د سریو له ویری لری تښتی له دیری ویری ښارونو ته راځی او له کورنیو بوده‌ؤ (څاروو) سره به ملګرتوب خوښوی لکه چه اوس هم دیر ځلی د خوف او ویری په وقت کښی هم داسی لیدل کیږی خو کاله پخوا له دی نه د (هند) گنګا او جمنا په سیند کښی سخت سیلاب راغی خلقو وکتل چه یو لوی تل اوبه وړی او په هغه باندی سریو بوده‌ؤ (څاروو) مارانو او نورو ژوندیو ځانونه تینګ نیولی دی او یو په بل باندی څه تعرض نه کوی هر یو د خپل ځان په فکر کښی دی پرته (علاوه) له دی د یخنئ په وخت کښی کله

کله لیدلی شوی دی چه ځینی شیروونکی ځناوران کلیو او ښارونو ته ننوځی.
تنبیه : ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مره کول او ځینو مره کول بیا ژوندی کول لیکلی دی والله اعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

او کله چه بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شی (تریخ له خواږه سره یا ډیر سخت ګرم شی یا وچ کړی شی نو پکښی به پاتی نشی یو څاڅکی د اوبو).

تفسیر : یعنی د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډیرو خوټیدلو څخه د بخار او براس په ډول (طریقه) کیږی چه د هغو له تودوخی څخه به په محشر کښی کفارو ته سخت ربړ (تکلیف) پیښیږی او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غروسکی پورته کیږی یا کله چه دریابونه بل کړ شی نو وکرځی اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

او کله چه نفسونه جوړه کړل شی (پیوست کړل شی ارواح له جثو سره یا یو ځای کړل شی هر څوک له مثل خپل سره نیکان له نیکانو بدان د بدانو سره)

تفسیر : یعنی مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره بیا هر راز (قسم) عمل کوونکی که ښه وی که بد لکه له خپل همجنس عمل کوونکی به سره مله شی د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بیل بیل تولګی جوړیږی یا دا چه ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شی.

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

او کله چه له جینئ ژوندی ښخه کړی شوی څخه وپوښتیدله شی (داسی) چه په کومی ګناه وژلی شوی ده (دا جینئ).

تفسیر : د جاهلیت په عربو کښی قاعده وه چه پلار به خپله جینئ په ډیره بیرحمی سره ژوندی په ځمکه کښی ښښوله. ځینو به د نیستی او غریبی، یا د هغی د واده د اخراجاتو له ویری داسی کول. او ځینی به له دی شرمیدل چه څنګه به خپله جینئ بل چاته ورکړم چه هغه می ځوم

وباله شي قرآن كريم خبر وركړ چه د دې مظلومانو په نسبت به هم په قيامت كښې پوښتنې وشي چه په كومه ګناه ژوندۍ خښې شوي دي؟ داسي ئې مه ګڼئ چه دا مو اولاد دی په دوی باندی مو هر څه چه زړه غواړي هغه كولی شي بلكه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنيږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

او كله چه اعمال نامې وغوړولی خواره كړی شي او كله چه آسمان د پوستكي په شان وويستلی شي (له خپله ځايه).

تفسير : لكه چه د حيواناتو له حلالولو او پوستكي وښكلو څخه وروسته د هغه ګرد (تول) اعضاء او رګونه او پلې او نور ښكاري هم داسي د آسمان له پرانيستلو څخه وروسته ګرد (تول) پاس شيان ليدل كيږي او د غمام نزول به وشي چه د هغه ذكر به نولسمه پاره كښې په « ويوم تشقق السمآء بالغمام» سره شوی دی.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

او كله چه دوزخ بلې لمبې كړ شي (كافرانو ته) او كله چه جنت نژدې كړ شي (مؤمنانو ته).

تفسير : يعني كفارو ته دوزخ په ډير زور او شور او بلو لمبو سره وربښكاره كاوه شي او جنت متقيانو ته ورنژدې كيږي چه د هغه دول او سينګار به جنتيانو ته خورا (ډير) ښه خوښوونكي او مسرت بښونكي وي نو په دغه وقت كښې.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چه حاضر كړی ئې وي (له خير او له شره).

تفسير : يعني هر يوه ته به دا پته ولګيږي او ورمعلومه به شي چه له ده سره د نيكي يا د بدی څومره پنګه (ذخيره) او سرمايه شته چه له ځان سره ئې راوړی وي.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوريو) بيرته گرځيدونکيو سمو تلونکيو پټيدونکيو باندی.

تفسير : دير ستوری لکه زحل مشتری مريخ زهره او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوری کله سم کله کاږه ځی کله گرندی او کله ورو خوځيږی کله د لمر کله د سپوږمی څنگ ته نژدی کيږی بيا څو ورځی پټيږی.

وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿۱۷﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿۱۸﴾

او (قسم خورم زه) په شپی کله چه راوخيژی مخ راوگرځوی (په تيارو خپلو سره) او (قسم خورم زه) په صبا کله چه سا ووهی راوخيژی (روښانه شی).

تفسير : يا کله چه شپه راشی يا لاړه شی. د «عسعس» لفظ دوه معنی لری.
حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليکی گواکی لمر ته ئی په لامبو وهونکی کب او مهی سره تشبيه ورکړی او د لمر هغه وړانگی ئی چه له لمر څخه پخوا خيژی او خوريږی د مهی لکی ته مشابه او ورته کړی دی هغسی چه مهی په سيند کښی پټ تيريږی او د هغه له سا وهلو څخه اوبه تيندکی وهی او سره خوريږی هم دا راز (قسم) لمر هم پخوا تر سپيده داغ او لمر بريښی،
ځينی وائی نه سهار له سا څخه مراد د سهار هغه نسيم او وږمه ده چه د پسرلی په موسم کښی له سپيده داغه راهيسی چليږی.
تنبيه : د دی قسمونو مناسبت له راتلونکی مضمون او خبری سره دا دی چه د دی ستوريو تلل، ودريدل بيرته گرځيدل پټيدل او د پخوانيو پيغمبرانو د پرله پسی وحی د راتللو يوه نمونه ده چه تر يو مدت پوری د هغی له نښی پاتی کيدلو څخه وروسته د هغو پاتی کيدل او پټيدل شپی ته ورته دی په رښتيا سره چه هغه توره تياره پيری چه د حضرت خاتم المرسلين د ولادت باسعادت څخه پخوا پر دنيا تيره شوی ده چه د حق او باطل فرق او توپير (تفاوت) پکښی نه کيده او د وحی علائم او نښی پکښی نه ښکاريدلی د يوی توری شپی نمونه وه وروسته په نور سره لکه رڼا ورځ روښانه کړی ده گواکی د پخوانيو پيغمبرانو رڼا لکه د ستوريو رڼا وه او دا نور الاعظم او لويه رڼا لکه لويی پلوشی لرونکی لمر دی. څنگه ښه ويلی شوی دی.

فانه شمس فضل هم کواکبها يظهرن انوارها للناس فی الظلم
حتیٰ اذا طلعت فی الکون عم هدا ها العالمين و احيت سائر الامم

انبيا دی لکه ستوری، د فضل لمر دی محمد
په رڼا د دوی تل درومی، خلق په لوری د احد
په بعثت د محمد شوه، دنيا توله منوره

سپین تور زیر او سور تول منتفع شول له احمد

ځینی علماء وائی چه د ستوریو دا سم او کوږ تګ او پټیدل بیرته ګرځیدل په علم ملکوت کښی د پرښتو تګ او راتګ او پټیدلو ته ورته دی. د شپې تیریدل او د سهار راتلل د قرآن کریم په سبب د کفر او ظلمت لری کیدل او د هدایت د نور له ښو ښکاره کیدلو سره مشابه دی. سم له دی وینا سره د مقسم به مناسبت له مقسم علیه سره له لری ښکاری والله اعلم

او د پاس قسمونو جواب دا دی چه الله اکرم شانه و اعظم برهانه داسی فرمائی:

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بیشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده چه خاوند د قوت زور په نزد د څیښتن (خاوند) د عرش مرتبه والا دی منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر : دا د حضرت جبرئیل علیه السلام صفتونه دی یعنی قرآن کریم چه د الله جل جلاله له لوری مونږ ته رارسیدلی دی د وصول دوه وسیلی لری یوه وحی راوړونکی پرښته جبریل علیه السلام دوهم ځمونږ پیغمبر عربی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دوی دواړو صفتونه داسی دی چه د هغو له ښکاره کیدلو څخه بیا هیچاته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی. د یوی خبری په رښتیا منلو کښی لوی دلیل دا دی چه راوی ئی په اعلیٰ درجه سره ثقه، عادل ، ضابط، حافظ او امین وی او له هغه چا څخه چه روایت کوی د ده په مخ کښی عزت او حرمت لرونکی وی او خورا (ډیر) معتبر ثقات د هغه په امانت باندی داده وی. کلی اعتماد ولری او د هغه خبری بی له وړاندی وروسته کولو څخه د زړه له کومی ومنی. دا ګرد (تول) صفتونه په حضرت جبریل علیه السلام کښی شته عزتمن او کریم هغه څوک دی چه متقی او ډیره پاکی ولری او له الله تعالیٰ څخه خورا (ډیر) ویریدونکی وی «ان اکرمکم عندالله اتقئکم» په حدیث کښی دی (الکرم التقوی) ذی قوة اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته او د الله تعالیٰ په مخ کښی هغه د لوئی درجی خاوندی دی یعنی د ګردو (تولو) پرښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کښی نژدی ځای لری د آسمان پرښتی د هغه حکم منی ځکه چه هغوی ګردی (تولی) د هغه په امانت اعتبار او عزت باندی خبری دی. دا خو د ملکی رسول خبره ده اوس د بشری رسول خبری هم واوری.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی دا صاحب ملګری ستاسی (محمد) لیونی (لکه چه پری ګمان کوئ تاسو بلکه ښه پوه او هښیار دی).

تفسير : يعنی له بعث پخوا تر څلویښتو کلونو پوری تاسی له (محمد) سره لیدلی دی او په دی اوږده موده کښی مو د هغه د پټو او ښکاره ؤ خبرو تجربه کړی ده خو هیڅکله مو د هغه فریب دروغ او لیونتوب نه دی لیدلی او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوه اعتراف او ستاینه (صفت) کوله اوس نو ولی بی سببه هغه ته لیونی او دروغجن ویل کیږی؟ لکه چه دا ستاسی هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چه د هغه ګرد (تول) احوال تاسی ته ښکاره دی نو اوس داسی سړی ته لیونی ویل آیا لیونتوب نه دی؟ بلکه لیونتوب دی!.

وَلَقَدۡ رَاٰهُ بِالۡاُفُقِ الۡمُبِيۡنِ ۚ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی و (محمد) هغه (جبریل د آسمان) په څنده (غاړه) روښانه کښی.

تفسير : يعنی په مشرقی څنده (غاړه) کښی د هغی پرښتی يعنی جبريل عليه السلام بنه ئی په اصلی صورت او ښه شان سره ولیده نو ځکه نشی ویلی چه د هغه په لیدلو کښی به څه تیرواته او مغالطه پیښه شوی وی. او هغه څوک ئی چه لیدلی په رښتیا سره پرښته وه پخوا له دی نه د «النجم» په سورت کښی راغلی دی «فاستوىٰ وهو بالافق الاعلىٰ».

وَمَا هُوَ عَلَى الۡغَيۡبِ بِضَنِيۡنٍ ۚ﴿۲۴﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پټو خبرو باندی بخیل (چه پټوی ئی او تعلیم د هغی تاسی ته نه کوی).

تفسير : يعنی دا پیغمبر تاسی ته د هر راز (قسم) پټی خبری که په تیره که په راتلونکی پوری اړه (تعلق) لری خبر درکوی یا د الله تعالىٰ د اسماؤ او صفاتو یا د شرعیه ؤ احکامو یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان یا د جنت او دوزخ د خبرو یا له مرینی څخه وروسته د پیښو او په هغو پوری ترلی خبرو په درښوولو کښی لږ بخل هم نه کوی او څه اجرت او باړه نه غواړی نذرانی، بخښش او تعارف ته ئی سترګی نه دی نیولی نو بیا د کاهن لقب ولی ورته ورکاوه کیږی؟ کاهن د پټو خبرو د یوی وړوکی او جزوی خبری سره ډیر دروغ ګډوی او د هغه په درښوولو کښی دومره بخل کوی تر څو چه زیاته نذرانه او بخښش وانه خلی هغه نه وائی او یو

توری ئی له خولی څخه نه وځی د پیغمبرانو لوړ (اوچت) سیرت د کاهنانو له رټلیو اخلاقو سره څه نسبت نه لری.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلی ویشتلی شوی (په شغلو سره).

تفسیر : هیڅ کله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوی چه په هغو کښی د بنیادمانو ګټه (فائده) او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وی بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شانه واعظم برهانه حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾

نو چرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دی انکار او په څنګ کولو کښی له قرآنه).

تفسیر : یعنی کله چه دروغ او لیونتوب تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد (تول) احتمالات لری شول نو پرته (علاوه) له حق او رښتیا څخه نور څه پاتی شول بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولی پریږدی؟ او بی لاری ولی ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د خلقو (انس وی که جن).

تفسیر : هغه ګرد (تول) احتمالات چه د قرآن کریم په نسبت ئی پیدا کری، هغه ګرد (تول) سره غلط دی که تاسی د دی قرآن په خبرو او ښوونو کښی ښه فکر او جاج ووهئ. نو دا به درښکاره شی چه دغه قرآن تول جهان ته ډیر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی چه په عمل کولو ئی د دواړو دارینو فلاح او ګټی په لاس راځی. نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه دپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿۲۸﴾

هغه چاته چه غواړی قصد کوی له تاسی د سمیدلو خپلو (داسی چه سم برابر لاړ شی پر لاره د الله تعالیٰ باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن مجید په تیره بیا هغو لره پند دی چه په سمه لاره تلل غواړی، کوږ تګ او عناد ئی نه وی خوښ ځکه چه داسی سړی له داسی پند څخه ډیره ګټه (فائده) اخلی.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۹﴾ ع

او نه شئ قصد کولی تاسی (د سمی لاری) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د قصد د تاسی د سمی لاری) چه رب پالونکی د (ټولو) عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی پخپله قرآن کریم پند دی ولی تاثیر ئی د الله تعالیٰ په مشیت پوری اړه (تعلق) لری چه ځینو باندی اثر کوی او په ځینو نورو باندی د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوی او نور استعدادات هغوی ته ورکوی.

تمت سورة التكوير بفضل الله القدير فلله الحمد والمنة

سورة الانفطار مكية وهى تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۲) تسلسلها حسب النزول (۸۲)

نزلت بعد سورة «النازعات»

د «الانفطار» سورت مکی دی (۱۹) آیته یوه رکوع لری په نزول او په تلاوت په دواړو کښی (۸۲) سورت دی

وروسته د «النازعات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿۱﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿۲﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿۳﴾

او کله چه آسمان وچوی څیری شی او کله چه ستوری راولویږی تیت په تیت

(ګدوډ) شي او په هغه وقت کښې چه دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او تول یو دریاب شي).

تفسیر : یعنې د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوټیږي او د دې تندوبې له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې ودې شي.

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾

او کله چه قبرونه سره خیرې لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسیر : یعنې هغه شیان چه د ځمکې په منځ کښې وي د باندې به راغورځي او مړي به له خپلو قبرونو څخه (ژوندي) راوځي. هر کله چه وشي دا کارونه قیامت قائمیږي نو

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

پوه به شي هر نفس (په دغه وقت کښې) په هغه خیر او شر خپل باندې چه وړاندې ئې لیږلي وي او چه وروسته ئې پرې ایښې وي.

تفسیر : یعنې هغه ښې او بدې چارې چه کړې ئې وي یا ئې نه وي کړې د خپل عمر او منګ په اول کښې ئې کړې وي یا په آخر کښې د هغې نښې بیرته ورڅخه پاتې وي او که نه وي پاتې هغه ګرد (تول) هلته د ده په مخ کښې راځي.

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾

ای انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړې ئې ته پخپل رب کریم باندې (چه کافر شوې ئې پرې).

تفسیر : یعنې هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ(لائق) و چه ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې سر به دې ورځنې غړاوه؟ تاته خو دا ښه وه چه د هغه له دې کرم څخه به شرمیدې او د حلیم له قهر څخه به ډیر ویریدې ولې چه الله تعالیٰ ډیر کریم دې خو ورسره منتقم او حکیم هم دی نو که دا تیرواته او غرور نه دی نو څه دي چه ته ئې په یوه صفت

پيژني او له بل صفت ئې ستركى پټوى؟.

الَّذِىْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ ۝

هغه (رب الكريم) چه پيدا كړى ئې يې ته نو برابر كړى ئې ته (يعنى اندامونه ئې پوره دركړى دى) پس برابر معتدل كړى ئې ته (په خلقت كښې).

تفسير : يعنى پيدا ئې كړ يو لاس په اندازه د بل سره او يوه ستركه په مقدار د بلې سره. په دې كښې اشارت دى دى ته چه هر كله دغه رب قدير په دغه شان سره قدرت لرى نو قادر دى په بيا پيدا كولو سره لپاره د حساب او كتاب او جزاء او سزا حضرت شاه صاحب ليكى «جوړ ئې كړ بدن او درسم ئې كړ خصلت». يا مطلب دا چه په حكمت سره ئې ستا د اعضاؤ جوړښت او تناسب درسم كړى دى او ستا په مزاج او اخلاطو كښې ئې اعتدال درپيدا كړى دى.

فِىْٓ اَىِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝

په هر شان (كامل) صورت سره چه وئى غوښته تركيب پيوند ئې كړى ته.

تفسير : يعنى د ګردو (تولو) په بڼو (صورتونو) كښې لږ او دير توپير (فرق) او تفاوت پيدا كړ او هر يوه ته ئې بيل رنګ، شكل او ډول عنايت كړ او په مجموعى ډول سره ئې انسانانو ته د نورو ساكښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شكل) وركړه. ځينو پخوانيو پوهانو له دى ځخه دا مراد اخيستى دى كه الله تعالىٰ اراده فرمايلي وى له هغه ځخه به ئې خر، سودر، سپى او نور ځناوران جوړول سره له دى قدرته دا د الله تعالىٰ ډيره مهربانى او خورا (دير) احسان دى چه تاسى ته ئې د سړى بڼه (شكل) دركړه نو هغه الله تعالىٰ چه له تاسى سره ئې دومره ښيګنى (نيكئ) كړى او انعامات ئې دربخلى دى آيا د دى خبرى وړ (لائق) دى چه سړى ئې امر او حكم ونه منى؟. بلكه مونږ تولو مسلمانانو ته ښائى چه د الله اكرم شانه واعظم برهانه ګرد (تول) احكام له زړه ومنو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ۝

نه دى (دا غرور ستا مناسب) بلكه دروغ وايئ تاسى په ورځى د جزاء باندى.

تفسير : يعنى د تيروتلو بل هيڅ سبب نشته تاسى چه د جزاء ورځ نه منئ نو ځكه هر شى مو

چه زړه غواړي هغه کوي. او وايئ چه په مخ کښې د حساب او کتاب او پوښتنې ورځ نشته مونږ دلته هر څه چه کوو څوک ئې ليکي؟ او شمير پسې ئې ګرځي؟ او محفوظ ئې ساتي؟ کله چه مړه شو دا ټولې خبرې پای (آخر) ته رسيږي.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَٰفِظِينَ ۝١٠ كِرَامًا كَٰتِبِينَ ۝١١ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ۝١٢

حال دا چه بيشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکي ملائکې (د عمل، مقرر دي) عزتمنې (په نزد د الله) ليکونکې (د اعمالو د تاسې) پوهيږي (دغه ملائک) په هغه څه چه کوئ ئې تاسې.

تفسير : يعني دغه ملائکې چه کرام الکاتبين نوميږي د الله تعالیٰ داسې عزتمنې بندګاني دي چه نه خيانت او درغلې کوي او نه کوم کار ناليکلې پريږدي او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټيږي. کله چه ګردې (ټولې) چارې داسې يو په يو په اهتمام سره ليکلې کيږي نو آيا دا ګرد (ټول) دفترونه هم داسې مهمل او بيکاره پرې ښودلې شي؟ نه بلکه هرومرو (خامخا) په کار اچول کيږي او بيشکه د هر سړي عمل د هغه په مخ کښې راوړل کيږي چه د هغه ښه يا بده جزاء ومومي چه ښوونه ئې په تفصيل سره په دغه راتلونکي آيت کښې داسې شوې ده.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝١٣

بيشکه چه ابرار(نيکان-مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کښې دي.

تفسير : چه هلته به تل هر راز (قسم) بخششونه او نعمتونه مومي او تل به خوشاله او آرام وي او د هيڅ يوه شي غم او انديښنه به د جنتيانو سره نه وي. او نه به ئې له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وي.

وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ۝١٤ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ۝١٥
وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ۝١٦

او بيشکه چه فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کښې دي ننوځي دوی په هغه کښې په ورځې د جزاء کښې او نه به وی دوی هيڅ له هغه (دوزخ)

څخه پټیدونکی.

تفسیر : یعنی نه به په تیښته له دوزخه جلا (جدا) کیدی شی او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځی بلکه تل به هلته په کښې وی.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ط

او څه شی پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء بیا څه شی پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعنی بل څوک پری نه پوهیږی بی له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چه نه به وی مالک نشی کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شی (د نفعی او د ضرر).

تفسیر : یعنی هومره چه فکر او جاج ووهی. او په غور او خیال کښې دوب لاړ شئ بیا به هم د دی ویروونکی ورځی په پوره کیفیت باندی نه پوهیږئ! خو لنده ئی دا چه دومره اوپوهیږئ چه په هغه ورځ به دا تول خپلوی او خیښی، آشنائی او یارانی ورکی شی او هر سړی به «نفسی! نفسی!» ناری وهی. هیڅوک به پرته (علاوه) د مالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوی عاجزی، چاپلوسی، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشی کولی «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ﴿١٩﴾ ع

او امر حکم په هغه ورځ کښې خالص الله لره دی.

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیا کښې د تولواک (حاکم) او باچا حکم په رعیت باندی او د مور او پلار خبره په اولادو باندی او د بادار وینا په نوکرانو چلیږی په هغه ورځ کښې به دا تول حکمونه پای (آخر) ته رسیږی او د هیچا امر په بل چا باندی نه چلیږی او پرته (علاوه) د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر تولواک (حاکم) له احکامه څخنی بل څوک سا هم نشی وښکلی او هیڅ قوت او قدرت به نه لری او الله تعالیٰ به بی له ملتوبه او شرکته او د بل چا د ښکاره او پټی مرستی (مدد) څخه خپل احکام صادروی او ګردی (تولی) خبری ئی ژر تر ژره چلیږی او ګردی

(تولی) چاری به صورتاً او معناً، حساً او مادتاً د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه او لاس کښې وی.

تمت سورة الانفطار بفضله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة المطففين مكية وهى ست و ثلثون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٨٣) تسلسلها حسب النزول (٨٦)
نزلت بعد سورة العنكبوت وهى آخر سورة نزلت بمكة
د «المطففين» سورت مکی دی (٣٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (٨٣) په نزول کښې (٨٦) سورت دی. وروسته د العنکبوت له سورته نازل شوی دی او د مکی سورتونو آخری سورت دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ﴿١﴾ الَّذِيْنَ إِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ﴿٢﴾
وَإِذَا كَالُوْهُمْ أَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ﴿٣﴾

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده کم کونکیو لره (په پیمانه او تول کښې) هغه (کسان) هر کله چه ځان ته اخلی پیمانه نو پوره اخلی او کله چه پیمانه ورکوی یا ئی تلی هغوی ته نو کمی کوی (پوره ئی نه ورکوی).

تفسیر : له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او مذموم نه دی دلته د دی خبری بد ویل مقصود نه دی. بلکه د لږ ورکولو د مذمت د تاکید دپاره دی. یعنی اگر که لږ ورکول په خپله فی نفسه هم مذموم دی خو که له دی سره د اخیستلو په وقت کښې د نورو بالکل رعایت نه کیږی نو دا لا مذموم دی پرته (علاوه) له رعایت کوونکی څخه چه که په هغه کښې یو عیب شته خو یو هنر هم لری نو دا دی په هغه پسی نو ځکه د هغه پروړاندې سری عیب لا شدید شو څرنگه چه اصلی مراد د لږ ورکولو مذمت دی نو ځکه ئی دلته پیمانه او ژی او وزن، تلل دواړه یاد کړل تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شی چه د پیمانه کولو او تللو د دواړو په وقت کښې لږ ورکوی. او څنگه چه پوره اخیستل پخپله فی نفسه کومه بده خبره نه ده. نو یو

ځلي ئې د تاکيد دپاره ياد کړ. د پيمانې او اوزې (تول) تخصيص ښائي د دې دپاره وي چه په عربو په تيره بيا په مدينې منورې کښې زياتره د کيل او پيمانې سره پيرودلو (اخيستلو) او پلورلو (بيع و شراء) رواج درلود (لرلو). پرته (علاوه) له دې د دې تخصيص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾

آيا يقين نه کوی (ډير اخيستونکی لږ ورکوونکی دغه) چه بيشکه دوی راپورته به کړل شي دپاره (د حساب) د لوئې ورځې (د قيامت).

تفسير : يعنې که هغوی داسې خيال لری چه وروسته له مړ کيدلو بيا ژوندون شته او د الله تعالىٰ په مخ کښې د ګردو (تولو) حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمير ورکول حق دی نو هيڅ کله به ئې داسې حرکت او خوځيدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

هغه ورځ چه وبه دريږی خلق لپاره (د احکام) د رب د تولو مخلوقاتو.

تفسير : چه الله تعالىٰ کله تجلی کوی او څه وخت ځمونږ حساب او کتاب ګوری او په حق مو رسوی او څه وقت مونږ ته ځمونږ چاری او فيصلې رااوروی.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾

داسې پکار نه ده (او نه دې کوی ډير اخيستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قيامت نه) بيشکه ليکلې شوی اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجين کښې دی.

تفسير : يعنې له سره هسې ګمان ونه کړ شي چه داسې ورځ به نه راځې ځکه چه هغه ورځ هرومرو (خامخا) راتلونکې ده نو د هغې ورځې د راتګ دپاره د ګردو (تولو) نيکانو او بدانو عملنامې ليکلې د کرام الکاتبين په دفترو کښې مرتب ايښودلې شوی دی.
(اوس الله اجل شانه واعظم برهانه ويروی فاجران بالعموم او داسې فرمائی).

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ ۝٨ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ۝٩

او څه شي پوه کړی ئی ته (ای محمده) چه څه دی سجین یو دفتر دی لیکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسیر : یعنی سجین یو داسی دفتر دی چه په هغو کښی د ګردو (ټولو) دوزخیانو نومونه لیکلی شوی دی او د بندګانو د چارو لیکونکی پرښتی چه د هغوی د نامه یادونه په پخوانی سورت کښی وشوه د دی بدکارانو د مړه کیدلو او د عمل له پریکیدلو څخه وروسته د هر یوه سړی چاری په بیلو بیلو دفترو کښی لیکی او په دی دفتر کښی ئی داخلوی د هر یوه دوزخی د نامه دپاره یوه بیله علامه او نښه ایښودله شی چه هغه دوزخی دی او د هغه د لیدلو څخه هر څوک پوهیږی چه پکښی خیر نشته له ځینو روایتو څخه دا ښکاری چه د کافرانو ارواح په هم دغه ځای کښی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د هغو نومونه لیکل کیږی تر څو وروسته له مړینی هلته یوړل شی» ځینی پخوانی مفسرین وائی چه دا ځای تر اوومی ځمکی لاندی دی الله تعالیٰ اعظم برهانه په داسی خبرو ښه پوهیږی.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝١٠ الَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ
الدِّيْنِ ۝١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيْمٍ ۝١٢

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره هغه کسان چه دروغ وائی په ورځی د انصاف جزاء باندی. او دروغ نه ګڼی دغه (ورځ د جزاء) مګر هر یو له اندازی تیریدونکی ګنهګار.

تفسیر : هغه څوک چه د جزاء له ورځی څخه منکریږی په حقیقت کښی د الله تعالیٰ د ربوبیت او د هغه عدل، قدرت او حکمت او نورو صفاتو څخه منکریږی او هغه څوک چه د الله تعالیٰ له دی صفاتو څخه منکریږی نو هومره چه په ګناهونو کښی زړه‌ور شی لږ ده. د «معتد اثیم» یعنی له اندازی تیریدونکی ګنهګار بل بد عادت دغه دی چه:

إِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ أَسَاطِيْرُ الْأَوَّلِيْنَ ۝١٣

کله چه ولوستلی شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی (جهلاً او عناداً چه دا) چټی (بیکاره) قصی دی د پخوانیو.

تفسیر : یعنی کله چه قرآن کریم او د پند خبری آوری وائی داسی خبری به پخوانیو خلقو هم کولی اوس هم هغه پخوانی قصی او له کاره وتلی افسانی ویلی کیږی نو مونږ له داسی قصو او افسانو څخه کله ویریدونکی یو (العیاذ بالله).

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

نه ده داسی (لکه چه وائی منکران) بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چه ؤ دوی چه کول به ئی.

تفسیر : یعنی ځمونږ په آیتونو کښی هیڅ د شک او شبهی ځای او موقع نشته خبره خو دا ده چه د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندی زنګ لویدلی دی نو ځکه د صحیحه ؤ حقائقو انعکاس په هغو کښی نه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه سړی ګناه کوی یو تور تکی د هغه په زړه باندی پیدا کیږی که توبه ئی وکړه نو دا تکی لری کیږی که نه هومره چه ګناه کوی په همغه اندازه دا تکی پلنیږی او ارتیږی تر دی چه د ده زړه تک تور شی او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشی کولی» د مکذبینو حال هم داسی وګڼه چه له دیرو شرارتونو څخه د دوی زړونه بالکل مسخ شوی دی نو ځکه په آیت او د الله تعالیٰ په خبرو او نښو باندی ملندی وهی او پری مسخری کوی (نعوذ بالله).

كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

رښتیا ده چه بیشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغی ورځی (د قیامت کښی) هرومرو (خامخا) په حجاب کښی وی (نه به وینی الله)

تفسیر : یعنی د دی انکار او تکذیب د انجام او پای (آخر) څخه ښائی چه بی فکره نشی هغه وقت خامخا راتلونکی دی چه په هغه کښی مؤمنین د حق سبحانه و تعالیٰ په لقاء او لیدلو سره مشرفیږی او دا بدبختان به تری محروم او ممنوع او بی برخی پاتی کیږی.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا

پس بیشکه دوی چه دی خامخا ننوتونکی دی دوزخ ته. بیا به وویل شي (دوی ته چه) دا هغه (عذاب) دی چه وئ تاسی چه هغه به مو دروغ گڼه انکار به مو تری کوو. له سره نه ده داسې.

تفسیر : یعنی د دی بدانو او نیکانو پای (آخر) او انجام هیڅکله یو شانی نشي کیدی او الله جل جلاله ابرارو سره دغسی معامله فرمائی:

إِنَّ كِتَٰبَ ٱلۡأَبۡرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ۝١٨ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ۝١٩
كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ۝٢٠

بیشکه کتاب لیکلی اعمال د ابرارو نیکانو خامخا په علیین کښې دی. او څه شي پوه کړی ته (ای محمده) چه څه دی علیین؟ یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر : چرته چه د جنتیانو نومونه لیکلی شوی دی او د هغو یا د ښو چارو پانی سره رونی او ترتیب شوی دی پروبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږی بیا ئی د خپلی هستوګنی اصلی ځای ته بیائی د دی ارواحو څه علائق او اړیکی به له قبر سره هم وی. ویل کیږی چه دا ځای پر اووم اسمان دی او د مقربینو ارواح به هلته هستوګنه لری والله اعلم.

يَشۡهَدُهُ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢١

چه ګوری حاضریږی هغه ته مقربان (د الله ملائکی او نور بندګان).

تفسیر : مقربی پرښتی یا د الله تعالیٰ مقرب بندګان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامی ګوری او هلته به حاضر وی.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝٢٢ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ۝٢٣

بیشکه ابرار نیکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کښې دی پر (مکللو) تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماء، او تری

متلذذ کیږي یا به ګوري دوزخیانو ته)

تفسیر : یعني په خورا (ډیرو) ښو پالنګونو به ناست وي او په زړه پوري د جنت ښې ننداری به کوي او د الله تعالیٰ په لیدلو سره به خپلې سترګې رڼوي او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ۝٢٤

پیژنې به ته (ای کتونکیه!) په مخونو د دوی کښې تازه ګی د نعیم (تنعم د جنت).

تفسیر : یعني د جنت له عیش او آرام څخه به د هغوی څیرې داسې ښې او تروتازه او بارونقې ښکاري چه هر لیدونکی به له لرې پرې پوهیږي چه دا کسان په خورا (ډیر) عیش، هوسائی (آرام) او راحت او تنعم کښې دي.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ۝٢٥ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورڅښولې شي (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړیو شویو څخه چه مهر به ئې مشک وي.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي «چه په جنت کښې به د خورا (ډیر) خالصو شرابو ویالې د هر چا د کور د مخه وي. خو دا خورا (ډیر) ښه او نادر شراب دي چه سر به ئې تل مهر وي په جنتي مشکو سره». لکه چه په دنیا کښې مهر په لاکو یا مومو یا خاورو یا ختو یا نورو شیانو باندې لګول کیږي کله چه د هغه ځای خاورې مشک دي نو په هغو باندې دا مهر لګاوه کیږي. دا شیښه چه په لاس کښې واخیسته شي دماغ معطریږي او تر آخره پوري د خوشبوئی خورا (ډیر) ښه رائحه او وږم ترې پورته کیږي.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ۝٢٦

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماؤ) باندې پس بایده دي چه رغبت وکړي رغبت کوونکي (په کولو د فضائلو او پریښودلو د رذائلو چه عجلت وکړي په حسناتو او ځان وساتي له سیاتو).

تفسير : يعني د دنيا ناپاک شراب د دی ور (لائق) نه دی چه کوم ښه سړی هغه ته رغبت وکړی. هو يوائځی شراب طهور د دغی خبری لائق او ور دی چه په هغو باندی خلق ورمات شی او يو په بل باندی د هغو په څښلو کښی وړاندی والی وکړی (اللهم ارزقنا).

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنيم څخه دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنت کښی) چه څښی به له هغی څخه د (الله) مقربان.

تفسير : يعني مقرب خلق يوائځی د دی چينی خالص شراب څښی او نيکانو ته به د دی شرابو ګډ ورکول کيږی چه لکه ګلاب او نور په هغه شراب کښی ګډيږی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ كَانُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی ؤ دوی په هغو کسانو باندی چه ايمان ئی راوړی ؤ خندل به ئی (مسخری به ئی پری کولی).

تفسير : او پخپلو منځونو کښی به ئی په تمسخر او استهزاء سره داسی ويل چه د دی بی هوشانو په مغزو کښی څه يو چتی (بيکاره) خيال لويدلی دی چه د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهومو چرتونو (خيالونو) او خيالی لذتونو باندی له لاسه وباسی (العياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّوا۟ بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾

او کله چه تيريږی منکران پر مؤمنانو باندی هغوی ته پخپلو منځونو کښی سره سترګکونه وهی (لپاره د استهزاء).

تفسير : او يو تر بله په سترګو اشارتونه کوی او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کښی سره داسی وائی چه وګورئ هم دوی بی عقلان او احمقان دی چه د جنت په پور (قرض) باندی د دنيا له نغدو څخه ځان بی برخی کوی (استغفرالله).

وَإِذَا انْقَلَبُوٓا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه وګرځی خپلو کورونو ته (نو) ګرځی دوی خوشاله (خبری جوړوونکی په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندی)

تفسیر : یعنی په خوش طبعی او توکو په مسلمانانو باندی ملندی وهی او په خپل عیش او عشرت باندی مفتون او مغرور شوی وائی چه ځمونږ عقیده او فکر ښه دی که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسائی (آرام) ولی او له کومه رسیده.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوٓا إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾

کله چه وبه لیدل (کفارو) دغه (مؤمنان) نو ویل به ئی پخپل منځکښی چه بیشکه دغه (مؤمنان) خامخا بی لاری دی.

تفسیر : او ګمراهان دی چه خامخا په زهد او ریاضت کښی خپل ځانونه له لاسه ورباسی او د جنت موهومو لذتونو ته په اوسنی موجوده لذتونو باندی ترجیح ورکوی او په لاحاصل او بی‌ګټی (بی فائدی) ربړو (تکلیفونو) باندی د حقیقی کمالاتو نوم ایښی دی آیا دا ښکاره ګمراهی نه ده چه سړی د خپل عیش او آرام او هوسائی (راحت) او کور او کهول ځخه مخ واړوی او په یوه سړی پسی رهی (روان) شی او خپل پلارنی دین پریږدی. (معاذ الله)

وَمَآ أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چه نه دی لیږلی شوی (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندی ساتونکی څارونکی.

تفسیر : چه شاهدی ووائی په هدایت او ضلالت د دوی دغه الله جل شانه واعظم برهانه فرمان او بیان دی چه دا کافران پر مسلمانانو باندی پیره‌داران نه دی مقرر شوی دا احمقان له خپلو بدو چارو ځخه سترګی پټوی. او د هغوی د هر راز (قسم) حرکاتو کتنه کوی. د خپل ځان د اصلاح په فکر کښی نه لوېږی او هغو کسانو ته چه په سمه لاره ځی ګمراه او احمق وائی.

فَٱلْيَوْمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ ٱلْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو په نن (ورځ د قیامت کښی به) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په

کفارو باندی خاندی.

تفسیر : یعنی د قیامت په ورځ به مسلمانان په دی کافرانو پوری خاندی چه دا خلق څومره ناپوه ؤ چه فانی او خسیس څیز ته ئی په ښو نعمتونو او پاتی کیدونکو نفیسو شیانو باندی ترجیح ورکوله. نو اوس څنګه په دوزخ کښی پراته دی؟ او د دائمی عذاب خوند څکی؟.

عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُوْنَ ﴿٣٥﴾

پر مکللو تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماؤ ته) او تری متلذذ کیږی یا ګوری کفارو ته چه څرنګه په عذابیږی.

تفسیر : یعنی د خپلی خوشالی او د کافرانو د بد ژوند ننداری کوی.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿٣٦﴾ ع

بیشکه چه جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسی چه کول ئی (په دنیا کښی له معاصیو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی ئی پر مسلمانانو باندی خندل نن د هغوی خپل حال د خندیدو لائق او وړ دی او مسلمانان د هغو په تیرو حماقتونو باندی خاندی.

تمت سورة المطففين بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الانشقاق مكية وهى خمس وعشرون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٨٤) تسلسلها حسب النزول (٨٣) نزلت بعد سورة «الانفطار»

د «الانشقاق» سورت مکی دی (۲۵) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸٤) په نزول کښی (۸۳) سورت دی

وروسته د الانفطار له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چه آسمان شق څیری شي وچوی او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا آسمان) لائق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: یعنی کله چه د الله تعالیٰ له خوا د څیریدلو «تکوینی» حکم وشی آسمان به هغه تعمیلوی او منی ئی او آسمان د مقدور او مقهور کیدلو له پلوه د دی خبری وړ (لائق) دی چه سره له دومره عظمت او رفعت او لوی والی او هسکوالی (اوچتوالی) د خپل خالق او مالک په مخ کښی غاړه کیږدی او د هغه په دی حکم منلو کښی هیڅ ونه وائی.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چه ځمکه وغوړوله شی.

تفسیر: د محشر دپاره به ځمکه د رړ په شان جوړیږی او د هغی د مخ گرد (تول) عمارات او غرونه او نور شیان لری کیږی تر څو په یوی مستوی سطحی باندی گرد (تول) پخوانی او وروستنی خلق سره یو ځای او په یوه وخت کښی بی له پردی او حجاب او حائل ځخه وکتی شی.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندی وغورځوی هغه چه دننه پکښی وی له مړیو او خزائنو ځخه او شه خالی شی له تولو اشیاؤ نه.

تفسیر: په هغی ورځی کښی ځمکه خپلی خزانی او مړی او نور اجزاء له دننه ځخه د باندی غورځوی او منځ ئی له هر هغه شی ځخه بالکل تشیږی چه د هغو تعلق د بندگانو له حساب او کتاب او سره وی.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا ځمکه) لائق وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته)

تفسير : کله چه ځمکه او آسمان د هغه الله تعالیٰ د ذات او د تکوینی حکم تابع او منقاد دی نو سری ته کله ښائی چه د هغه لوی پروردګار له تشریعی حکم څخه سر وغړوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ۝٦

ای انسانه بیشکه ته عمل کوونکی ئی په پوره سعی سره تر وقت د رسیدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره نو ته یو ځای کیدونکی ئی له دغه (خپل عمل او سعی سره او جزا ئی مومی خیر وی که شر).

تفسير : یعنی د پروردګار په مخ کښی له رسیدلو څخه پخوا هر سری له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز (قسم) ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په طاعت کښی زیار (محنت) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په سر غړولو کښی ځان ستری کوی که د خیر په لاره کښی وی یا د شر په لاره کښی هر رنګه ربړونه (تکلیفونه) وباسی اخر د خپل پروردګار حضور ته ورځی او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ووینی.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝٧ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ۝٨

پس هر هغه څوک چه ورکړه شی کتاب عملنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو ژر ده چه حساب به وکړ شی له ده سره حساب آسان.

تفسير : آسان حساب دا دی چه په هره خبره باندی به تنقیدونه نه کیږی او یواځی د هغه پانی وراندی کیږی او بی له بحث او مناقشی څخه به خوشی کیږی.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ۝٩

او وبه ګرځی اهل خپل ته (په جنت کښی) خوشاله کړی شوی.

تفسير : نه د سزا خوف وی نه د غصی ویره په ډیر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته وررسیږی. او له دوی سره په خوښی سره مشغولیږی او له هغوی سره ګرځی.

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ﴿۱۰﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کیڼ لاس ئی).

تفسیر : یعني ورکړه شي عملنامه په کیڼ لاس کښې د شا له لوري او پرښتي نه غواړي چه د ده هغه مخ ووینی نو په دې وسیله خپل زیات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي. کیدی شي چه مراد ئی داسې وي چه د دوی متې به ترلې وي نو ځکه ئی عملنامې د شا له لوري ورکولې کیږي.

فَسَوْفَ یَدْعُوْا ثُبُوْرًا ﴿۱۱﴾

پس ژر به ناري کړي دی ای هلاکه (ځما راحاضر شه! دا دی وقت دی).

تفسیر : یعنی د عذاب له ویري څخه به مرګ غواړي او د خپل هلاکت آرزو او تمنا به کوي.

وَّیَصْلٰی سَعِیْرًا ﴿۱۲﴾ اِنَّهٗ كَانَ فِیْۤ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿۱۳﴾

او ننه به وځی دی بل اور (د دوزخ) ته چه بیشکه ؤ دی په (دنیائی) اهل خپل کښې خوشاله (په کفر او معاصی غافل له آخرته).

تفسیر : یعنی په دنیا کښې له آخرته بې فکره و د هغه عوض او رنج دا دی چه نن په سخت غم ککړ دی پرته (علاوه) له دې هغه کسان چه د دنیا د هستوګنې په وقت کښې د آخرت له ویري ویلې کیدل هغوی نن بالکل داده او په خوښی کښې دی. منکران هلته خوښ ؤ او مسلمانان دلته خوشال دی.

اِنَّهٗ ظَنَّ اَنْ لَّنْ یَّحُوْرَ ﴿۱۴﴾

بیشکه ده به یقین کاوه په دنیا کښې داسې چه دی به له سره بیرته نه ګرځی (الله ته او منکر ؤ له بعثه)

تفسیر : د ده کله داسی خیال و چه یوه ورځ به د الله تعالیٰ په مخ کښی ودریږی او د یوی ذری ذری شمیر جواب به ورکوی نو ځکه په ګناه او شرارت کښی داسی زړه‌ور او دلیر وو. یعنی ده به په دنیا کښی ګمان کاوه چه له سره به الله تعالیٰ ته رجوع ونه کړم او قیامت نشته! نه ده داسی بلکه

بَلٰىٓ ۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو! دی رجوع کوی (هرومرو (خامخا) الله ته) بیشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر : یعنی له پیدا کولو ځنی تر مرګ پوری به ئی دا کتل چه د ده روح له کوم ځای نه راغلی ده؟ او بدن ئی له څه شی څخه روغ دی؟ څه اعتقاد لری؟ عمل ئی څه دی؟ په زړه ئی څه ګرځی؟ له ژبی ئی څه وځی؟ لاسونه، پښی ئی څه کوی؟ څه ګټی؟ څه خوری؟ څه کوی؟ وروسته د هغه له مرګه د هغه روح چیری لاړ؟ د ده د بدن اجزاء په کوم کوم ځای کښی دی؟ او نوری پوښتنی. هغه الله تعالیٰ چه د سری له احوالو څخه په دی اندازه خبر او د هر څیز په ګردو (ټولو) خبرو او کلی او جزئی احوالو باندی پوه دی نو آیا څه ګمان کاوه شی چه هغه به دی هم داسی مهمل او معطل پریږدی؟ ضرور دی چه د هغه د اعمالو نتیجی او ثمری به ورښکاره کړی.

فَلَآ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سپینوالی د عشاء پس له سوروالی د ماښام او په شپه او په هغو (څیزونو) چه جمع کړی وی (شپی هغه په تیارو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی سری او نور ساکښان (جاندار) چه د ورځی له مخی د معاش په تلاش کښی د باندی ګرځی او هر چیری په خپلو چارو کښی بوخت دی د شپی له لوری تول سره یو ځای کیږی او هر یو په خپلو ځایونو کښی سره تولیږی.

وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمی کله چه پوره کامل شی.

تفسیر : یعنی د څوارلسمی شپی سپوږمی چه د خپل کمال حد ته رسیدلی وی. (او جواب د

پاس قسمونو دا دی چه:)

لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَنۡ طَبَقٍ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسیږی تاسی ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر : یعنی د دنیا په ژوندون کښی له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تیر شوی په پای (آخر) کښی د مرگ پوړ (زینه) ده، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالیٰ پوهیږی چه په قیامت کښی د څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پریکول درجه په درجه په مخ کښی دی؟ لکه چه د شپی په اوله برخه کښی تر څو چه شفق وی یو شانته سره او سپینه رڼا وی نو دا رڼا فی الحقیقت او په رښتیا سره وی چه د لمر د پاتی شوی اثرات او اغیزی ښی دی چه پس له ورکیدلو د هغی د ظلمت بله دوره شروع کیږی چه هر شی په کښی پټیږی. په شپه کښی سپوږمی هم راخیژی چه درجه په درجه د هغی رڼا زیاتیږی، کمیږی او په څوارلسمی شپی کښی د پوره سپوږمی رڼا هغه توره تیاره فضاء رڼوی، گواکی د انسانی احوال طبقات هم د شپی مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دی والله اعلم.

فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دی دغو (انسانانو ته) چه ایمان نه راوړی.

تفسیر : چه وروسته له مرگه دوی د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او هم یو سخت مزل په مخ کښی دی چه هغه ته کافی توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ الۡقُرۡاٰنُ لَا يَسۡجُدُونَ ﴿٢١﴾

او کله چه ولوست شی په دوی باندی قرآن نو غاړه نه ږدی سجده نه کوی (دپاره د لوستلو ئی).

تفسیر : که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی نو لازم و چه د قرآن کریم له بیان څخه ئی گټه (فائده) اخیستلی خو پرته (علاوه) له دی د دوی حال دا دی چه د قرآن معجز بیان اوری خو هیڅ د هغه په مخ کښی د عاجزی او تذلل اظهار نه کوی تر دی چه مسلمانان د پاک

الله تعالیٰ دا آیات اوری سجده کوی هغوی د هم دی تشی سجدی توفیق هم نه لری.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی په الله دروغ گڼی (قرآن). او الله ته ښه معلوم دی هغه څه چه دوی ئی پټوی په زړه کښی ئی ساتی (له کفر او نفاق).

تفسیر : یعنی یواځی دا خبره نه ده چه هغوی د الله تعالیٰ آیتونه آوری او سجده نه کوی او انقیاد او تذلل ته غاړه نه ږدی بلکه زیات له دی نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوی او د دوی له زړونو څخه چه په هغه کښی د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنی ډیرځ پرتی دی الله تعالیٰ ښه خبر دی

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی زیری ورکړځ په هغو باندی څه شی چه هغوی گټی د هغی نتیجه او میوه به هرومرو (خامخا) هغوی ته رسیږی او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږی او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مگر خو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) هغوی ته دی اجر ثواب بی نهایته چه خلاصی او کمی نه لری.

تفسیر : چه هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږی او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البروج مكية وهى اثنتان وعشرون آية و فيها ركوع واحد. رقم تلاوتها (٨٥) تسلسلها حسب النزول (٢٧) نزلت بعد سورة الشمس

د «البروج» سورت مكى دى (٢٢) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښې (٨٥) په نزول كښې (٢٧) سورت دى

وروسته د «الشمس» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ①

قسم په آسمان چه خاوند د برجونو دى.

تفسير : له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دى چه په يوه كال كښې لمر په هغو كښې گرځي يا د آسماني قلعي برجونه او برخي دى چه پرښتي پيرى په كښې كوى يا هغه لوى ستورى دى چه په ليدلو سره هم په آسمان كښې ښكارى والله اعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ③

او (قسم دى) په هغي ورځي وعدى كړى شوى (چه د قيامت ورځ ده) او (قسم دى) په هغي ورځي چه حاضريږى (چه ورځ د جمعي ده) او په هغي ورځي چه هغي ته ورحاضريږى (خلق چه ورځ د عرفي ده).

تفسير : خلق په گردو (تولو) ښارونو كښې حاضريږى د جمعي په ورځ او د گردى (تولى) دنيا خلق سره يو ځاى توليږى د عرفي په ورځ حج ته نو ځكه په روايتونو كښې راغلى چه (شاهد) د جمعي ورځ ده او (مشهود) د عرفي. برسيره پر دى د شاهد او د مشهود په تفسير كښې ډيرى خبرى دى خو اوفق بالروايات هم دا خبره ده والله اعلم.

تنبيه : د قرآني قسمونو په نسبت مو د القيامة د سورت په شروع كښې څه ليكلى دى ښائى هغه په هر ځاى كښې په زړه ولرئ او له دى قسمونو څخه د قسم د جواب مناسبت دا دى چه د دى گردو (تولو) څخه دا ښكارى چه الله تعالىٰ مالک د امكنه ؤ او ازمنه ؤ دى او د داسى مالک‌الكل له حكم څخه پرته (علاوه) كار كوونكى د لعن او عقوبت مستحق او ور (لائق) دى. او

جواب د قسم محذوف دی لکه چه پری دغه راتلونکی آیت دلالت کوی چه:

قُتِلَ أَصْحٰبُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾

وژلی شوی دی خاوندان د کندی د خندقونو د اور (په ځمکه کښی) چه خاوند د بلیدلو وه (په ګوګړو او په ډیرو لرګیو او په سړیو سره).

تفسیر : یعنی مغضوب او ملعون شول هغه خلق چه لوی لوی خندقونه ئی کنستلی او له اوره ئی ډک کړی او ډیر لرګی ئی پکښی واچول او ښه ئی سره کړل. د (اصحاب الاخدود) څخه مراد څوک دی؟ مفسرین څو واقعات وائی خو هغه قصه چه په صحیح مسلم، جامع ترمذی، مسند احمد او نورو کښی یاده شوی ده لنده ئی دا ده چه په پخوانیو پیړیو کښی کوم کافر باچا وو. چه له هغه سره یو کوډګر (ساحر) و کله چه د کوډګر مرګ نژدی شو، له باچا څخه ئی غوښتنه وکړه، چه یو هښیار او پوه هلک دی ماته راکړ شی چه زه دا خپل علم ورزده کړم او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه ځی یو هلک د دی کار دپاره وټاکل (مقرر) شو چی هره ورځ به ئی د هغه کوډګر څخه سحر او کوډی زده کولی. د ده په لاره کښی یو عیسائی راهب وو چه د هغی پیری په اعتبار د هغه دین حق و دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ او په پټه ئی د هغه راهب دین ومانه او د هغه د فیض او کرامت له برکته د ولایت او کرامت خاوند شو یوه ورځ دی هلک ولیدل چه یو ځیروونکی ځناور لکه ځمری یا پړانګ او نور لاره نیولی او خلقو ته ئی زیاته ویره او پریشانی وروراندی کړی ده. هغه یوه تیږه (ګټه) په لاس کښی واخیسته او دعا ئی وکړه «ای الله! که د راهب دین حق وی نو ځما په دی ډبره دا ځناور مړ کړی» دا ئی وویل او تیږه (ګټه) ئی وروغورځوله چه د هغی له اغیزی او اثر هغه ځناور له کاره ووت په خلقو کښی یو لوی شورماشور جوړ شو چه دغه هلک ډیر علم لری یوه پړانده چه دا انګاځه او آوازه واوریده ورځنی وئی غوښتل چه «ځما سترګی رارنی کړه!» هلک وویل «کوونکی زه نه یم هغه ځمونږ الله تعالیٰ دی که ته هغه منی او کفر پریږدی نو دعا درته کوم هیله (امید) شته چه ستا سترګی رنی شی» لکه چه هم داسی هم وشوه. ورو ورو دا خبری ګردی (تولی) باچا ته ورسیدلی. باچا ورته په قهر شو هغه هلک راهب او ړوند ئی وغوښتل او وروسته له څه خبرو او اترو څخه ئی راهب او ړوند سره ووژل د هلک په نسبت ئی امر وکړ چه هغه دی له یوه لوړ (اوچت) غره څخه په رغړولو سره وواژه شی» خو د الله تعالیٰ په قدرت هغه کسانو چه دا هلک ئی د ځان سره پر غره باندی خیژولی ؤ هغوی پخپله له غره څخه ورغړیدل او دا هلک روغ رمټ بیرته راغی. بیا باچا امر وکړ چه «هغه دی په سین کښی ډوب کړ شی!» هلته هم دا پیښه وروراندی شوه او هغه ګرد (تول) سری چه له ده سره تللی ؤ تول په سیند کښی ډوب شول او دی جوړ او روغ بیرته راوګرځید په پای (آخر) کښی هلک باچا ته وویل زه د

ځان د وژلو چل دروښیم تاسی ګرد (تول) سری په یوه میدان کښې سره تول کړی. د هغوی پر مخ کښې ما یو غرغره باندی وځړوی. او د دی لفظ په ویلو سره پر ما باندی غشی ولی «بسم الله رب الغلام» د هغه الله په نامه چه د دی هلک رب او پالونکی دی کله چه باچا داسی وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو او خلقو دا عجیبه واقعه ولیدله تولو وویل (آمنا برب الغلام، ایمان مو راووړ د دی هلک په رب او پالونکی باندی) نو وزیرانو باچا ته وویل «وګورئ چه د هغی خبری په سبب چه دا ګرد (تولی) چاری وشوی اخر ته هغه پیښه شوه. ړومبی به یو دوو سړیو ایمان راووړ اوس خورا (ډیر) ډیر خلق مؤمنان شول» باچا زیات په قهر شو او د ډیرو لویو او ژورو خندقونو د کنستلو امر ئی ورکړ او هغه ئی ښه له اوره څخه ډک کړل او اعلان ئی وکړ «هر څوک چه ایمان لری او د خپل ایمان څخه لاس نه وباسی په هم دی کندو کښې دی وغورځاوه شی!» تر دی چه ډیر سری په اور کښې وغورځول شول خو هیڅ یوه هم د خپل ایمان څخه لاس وانه خیست یوه ایمان داره ښځه راوستله شوه چه په تی پوری ئی یو ماشوم وو او ګمان کیده چه ښائی دا د خپل کوچنی (ماشوم) له ویری ځان په اور کښې ونه غورځوی. خو د الله تعالیٰ په امر کوچنی (ماشوم) داسی ورغبږ کړ «أمّاه اصبری فإنک علی الحق، مورکی! صبر کړه چه ته په حق باندی ئی!»

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝٧

کله چه دوی په (غاړو) د اور ناست ؤ او دوی په هغه چه کول به ئی په مؤمنانو باندی حاضر ؤ (او پخپلو سترګو ئی کتلی).

تفسیر : یعنی باچا له خپلو وزیرانو او مشرانو سره یو ځای د خندقونو په شاؤ خواؤ کښې ناست ؤ. او په ډیره بی رحمی او غټ زړه سره ئی د مؤمنانو د سوځولو ننداری کولی او د دی بدبختانو هیڅ زړه په دوی باندی نه خوږیده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ الَّذِي
لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩

او عیب ئی نه لیده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چه ایمان لرونکی ؤ په الله ډیر غالب قوی ډیر ستایلی شوی باندی هغه (الله) چه خاص ده لره ده باچائی کامل سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبیداً) او الله په هر شی باندی شاهد دی.

تفسير : يعنى د دى مؤمنانو قصور پرته (علاوه) له دى بل كوم شى نه ؤ چه هغوى به د كفر له ظلمت او تيارو څخه وتل او پر يوه لوى او د هر راز (قسم) ستاينى (صفت) وړ (لائق) الله تعالىٰ باندى به ئى ايمان راوړ چه سلطنت او باچائى ئى پر آسمان او ځمكه او پر هر شى باندى ده او په هر كوچنى (ماشوم) او لوى او ذرى ذرى باندى پوه او باخبر دى كله چه د الله تعالىٰ داسى بندگان يواځى په دى گناه باندى چه هغوى ولى د يوه وحده لا شريك عبادت كوى په اور كښى سوځوى نو آيا دا گمان كاوه شى چه داسى ظلم او ستم به بى بدل او انتقام پاتى كيږى او قهار الله به داسى ظالمان پخپل سخت قهر او غضب نه اخته كوى؟ حضرت شاه صاحب ليكى «كله چه د الله تعالىٰ قهر نازل شو همغه اور خور شو او هغه باچا ئى سره له وزيرانو او مشرانو او كور كهول وسوځاوه» خو په صحيحه ؤ روايتونو كښى د دى خبرى ذكر نشته. والله سبحانه و تعالىٰ اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بيشكه هغه كسان چه په فتنه كښى غورځولى وى ضرر ئى رسولى وى ايمان لرونكيو سړيو ته او ايمان لرونكيو ښځو ته بيا ئى توبه نه وى ايستلى (او نه وى گرځيدلى له كفره) نو دوى ته دى (په آخرت كښى) عذاب د دوزخ او دى دوى ته عذاب د اور سوځوونكى.

تفسير : يعنى په اصحاب‌الاخدود پورى منحصر نه دى هغه سرى چه داسى زيار (كوشش) كوى چه مؤمنان د الله تعالىٰ له لارى څخه گرځوى لكه چه د مكى كفار ئى كوى او بيا له دى خپلو ناوړو حركتونو څخه نه تائب كيږى هغوى ته هم د دوزخ داسى عذاب تيار دى چه په هغه كښى به ډير زيات تكليفونه وى او زيات تكليف به په داسى سوځولو كښى وى چه د دوزخى زړه او وجود پكښى سوځى.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او ماڼو د) هغو (څلور قسمه) ویالی دا نجات دی مراد مونډل لوی.

تفسیر : یعنی د دی ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږی وروستنی او لوی بری هغو لره دی چه د هغو په مخ کښی د دی ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دی.

إِنَّ بَطۡشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بیشکه نیول د رب ستا خامخا ډیر سخت دی.

تفسیر : نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسی او خورا (ډیر) سختی سزاوی هغوی ته ورکوی.

إِنَّهُۥ هُوَ يُبۡدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بیشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (د بطش خپل په کفارو) اول ځلی او بیا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلی په (اخرت کښی یا) بیشکه هم دغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلی (له نطفی نه) او بیا ئی راګرځوونکی دی (دوهم ځلی) پس له مرګه.

تفسیر : یعنی اول ځلی د دنیا عذاب او دوهم ځلی د اخرت ربړ (تکلیف) (کذا فی الموضح). یا ئی دا مطلب دی چه هغه اول ځلی سړی پیدا کوی او دوهم ځلی وروسته له مړینی به ئی هم هم هغه بیا پیدا کوی نو مجرمان دی نه تیروځی چه هر کله چه ځمونږ په مړینی سره نوم او نښی ورکی شی بیا نو مونږ څرنګه ژوندی کیږو.

وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلۡوَدُودُ ﴿١٤﴾

او هم دی دی ښه ښونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر : یعنی سره د ده د قهاری او کلک نیولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانئ هم هیڅ اندازه نشته دی د حکم منونکیو بندګانو خطاوی او ګناهونه ښی او د دوی عیبونه پټوی

او په راز راز (قسم قسم) لطف او کرم او عنایت او شفقت سره ئی پالی.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښی) ډیر ښه کوونکی دی د هر هغه شی چه اراده ئی وفرمائی.

تفسیر : یعنی سم له خپل علم او حکمت سره د هر شی کول چه وغواړی ژر تر ژره هغه کوی هیڅوا لره حق نشته چه د هغه د چاری مخه ونیسی په هر حال بندګانو ته نه ښائی چه د هغه په انعام او اکرام باندی مغرور شی او نه ئی له انتقام څخه بی خوفه او بی پروا اوسی بلکه ښائی تل د هغه د جلال او جمال صفتونه دواړه تر سترګو لاندی ولری او په زړه کښی سره له ویری ورته هیلمن (ارزومند) هم وی او سره له امیده او هیلی او رجاء خوف او ویره هم ورځنی ولری.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾

آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چه فرعونیان او ثمودیان دی.

تفسیر : تر یوه مدت پوری د انعام ورونه د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کښی وېرانستل شول او له هری خوا هغوی ته نعمتونه وروړسیدل بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه ډیر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی (له قومه د تا) په دروغجنولو کښی دی (د تا عناداً او نه اخلی عبرت له پخوانیو څخه).

تفسیر : یعنی کفار له دی خبری څخه څه عبرت او پند نه اخلی او د الله تعالیٰ له عذابه هیڅ نه ویریږی برسیره پر دی دا ګردی (تولی) خبری او پاک قرآن دروغ ګنی او تل په هم دغو دروغو پسی ګرځی.

وَّاللّٰهُ مِنۡ وَّرَآئِهِمۡ مُّحِيۡطٌ ﴿٢٠﴾

او الله په هر لوری د دی احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره نو تری نشی خلاصیدی هیڅ کله)

تفسیر : یعنی له دی دروغ ګڼلو څخه هیڅ یوه ګټه (فائده) هغوی ته نه رسیږی خو د دی دروغ بللو هیداد (جزاء) هرومرو دوی ته رسیږی. دوی د الله تعالیٰ له واک (اختیار) او قبضی څخه هیڅ چیری نشی وتلی. او نه له سزا څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (ساتلی) شی.

بَلۡ هُوَ قُرۡاٰنٌ مَّجِيۡدٌ ﴿٢١﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی (لفظاً معناً اعجازاً په تولو کتابونو کښی نه ده داسی لکه چه ګمان کوی کافران چه قرآن سحر شعر یا کهانت دی).

تفسیر : یعنی د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی قرآن مجید داسی یو شی نه دی چه د دروغ بللو وړ (لائق) وی یا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ ګڼلو سره د هغه په لوئی او سترتوب کښی به څه نقصان او لږوالی پیښ شی.

فِيۡ لَوۡحٍ مَّحۡفُوۡظٍ ﴿٢٢﴾

لیکلی شوی دی په لوح محفوظ کښی.

تفسیر : په داسی یو ځای کښی چه هلته د هیڅ ډول (طریقه) تغیر او تبدیل او لاس وهلو هیله (امید) نشته او له هغه ځایه په دیر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحی ته وررساوه شی لکه چه د (الجن) په دوهمه رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ فَاِنَّهٗ يَسۡلُكُ مِنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهٖ رَصَدًا ﴾ او دلته هم د قدرت له لوری د ده د حفاظت او ساتنی دپاره داسی وسائل او سامان شته چه په هغه کښی هیڅ یو قوت او طاقت هیڅ یوه رخنه (نقصان) او کندو نشی کولی.

تمت سورة البروج فلله الحمد والمنة

سورة الطارق مكية وهى سبع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸٦) تسلسلها حسب النزول (۳٦) نزلت بعد سورة «البلد»

د «الطارق» سورت مکی دی (۱۷) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸٦) په نزول کښې (۳٦) سورت دی.

وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝٣
اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝٤ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥

قسم دی په آسمان او په راتلونکی د شپې او څه پوه کړی ته چه څه دی تلونکی د شپې ستوری ځلیدونکی دی چه نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندی څارونکی ساتونکی شته. نو ودی ګوری انسان چه (اصلاً) له څه شی څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : یعنی له انسانانو سره پرښتی اوسیږی چه هغوی له بلاوو څخه ژغوری (محفوظوی) یا ئی عمل لیکی (موضح القرآن) او په قسم کښې ښائی دی لوری ته اشاره وی هغه ځوک چه په آسمان کښې ستوری ساتی نو په ځمکه کښې ستاسو د چارو ساتنه هغه ته کوم ګران کار نه دی همغسی چه په آسمان کښې ستوری محفوظ دی او د هغو ښه ښکاریدل په شپه کښې وی هم داسی ګردی (تولی) چاری په اعمالنامو کښې اوس هم محفوظی دی مګر د هغوی ظهور خاص په قیامت کښې کیږی کله چه خبره داسی ده نو انسان لره ښائی چه تل د قیامت په فکر کښې وی که د ده یقین په قیامت باندی نه راځی او هغه مستبعد ګڼی نو ښه غور او فکر دی وکړی چه پخپله دغه انسان له کوم شی څخه پیدا شوی دی (فرمائی الله اعظم برهانه چه).

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ۝٦

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ وهونکیو څخه (په رحم کښې).

تفسیر : یعنی له منیو څخه چه توپ وهلی وځی یا له هسی اوبو څخه چه تولی کړی شوی وی

په رحم کښی.

يَخۡرُجُ مِنۢ بَيۡنِ ٱلصُّلۡبِ وَٱلتَّرَآئِبِ ۝٧

هسی اوبه چه راوځی له منځه د شاؤ (د سړیو) او له هډوکیو د سینو (د ښځو) څخه .

تفسیر : وائی چه د نارینه ؤ منی د دوی له شاګانو څخه او د ښځو منی د هغو له تترو (سینو) څخه راوځی ځینی عالمان وائی چه شا او تتر له ګرد (تول) بدن څخه کنایه ده یعنی منی د نارینه وی که د ښځی د دوی له ګرد (تول) بدن ځنی پیدا کیږی او بیا په ځغرد (تیزی) تری جلا (جدا) شی. په دی کنایه کښی د «صلب» او «ترائب» تخصیص ښائی د دی لپاره وی چه د منیو د مادی په حصول کښی رئیسه اعضاء (قلب، دماغ، کبد) یو خاص دخل لری چه د دوی له منځه د قلب او کبد تعلق او تلبس له «ترائب» سره زیات دی او د دماغ تعلق د نخاع (حرام مغز) په وسیله له «صلب» سره ښکاره دی والله اعلم.

إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجۡعِهِۦ لَقَادِرٞ ۝٨

بیشکه دغه (الله) په بیا بیرته ژوندی ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر : یعنی تر مړینی وروسته مو بیا الله تعالیٰ ژوندی راولی (موضح القرآن) حاصل ئی دا چه له نطفی څخه د انسان جوړول د هغه د دوهم ځلی د بیا ژوندی کولو څخه څه زیات عجیبه نه ده کله چه دا عجیب امر د هغه له قدرت کیدی شی نو جائز نه دی تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شی بلکه خامخا بیا ئی هم پیدا کولی شی.

يَوۡمَ تُبۡلَى ٱلسَّرَآئِرُ ۝٩

په هغی ورځی کښی چه ښکارولی به شی (پکښی) پټ څیزونه.

تفسیر : یعنی ګردی (تولی) هغه پټی خبری چه د دوی په زړونو کښی وی ښکاریږی او د هیڅ یو جرم اخفاء به ممکنه نه وی.

فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ⑩

نو نه به وی دغه (انسان) ته هیڅ قوت زور (چه ځان پری خلاص کړی له عذابه (او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی (چه تری دفع کړی بلا)

تفسیر : په دی وقت کښی به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته (مدد) خپله مدافعه کولی شی نه به ئی څوک حمایت او ملګرتوب وکړی شی چه دی له سزا څخه وژغوری (بچ کړی).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ⑪

قسم دی په آسمان خاوند د بیرته ګرځیدلو (چورلیدلو).

تفسیر : یا قسم دی په وریځی باندی چه خاونده د باران ده یا په آسمان او ورښت راورونکی باندی.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ⑫

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوری چه تری راوځی اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر : یعنی د ځمکی له چاودلو څخه ونی واښه شینکی او نور د باندی راوځی. او جواب د قسم دا دی:

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ⑬ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ⑭

چه بیشکه دا قرآن خامخا وینا ده بیلوونکی (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبی عبثی خبری مزاح توکی.

تفسیر : یعنی هغه خبری چه قرآن ئی د معاد په نسبت کوی د لوبو او د توکو خبری او د خندلو وړ (لائق) اتری نه دی بلکه د حق او د باطل او دروغو او ریښتیا پری کړه او فیصله ده او بیشکه دغه یوه ریښتیا خبره او یوه پای (آخر) ته رسیدلی معامله ده چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده.

تنبیه : له دی مضمون سره د قسم مناسبت داسی دی چه قرآن کریم له آسمان څخه راځی. او په هغه چا کښې چه قابلیت وی هغه دک او مالامال کوی همغسی چه باران له آسمانه راځی او ځمکه ښه زرغونه او ګتوره کوی. په قیامت کښې هم یو غیبی باران کیږی چه له هغه څخه به مړی ژوندی کیږی لکه چه دلته د باران د اوبو له توئیدلو څخه مړه او ویجاړه وچه کلکه ځمکه زرغونیږی او هر یو شی ئی د ننداری وړ (لائق) ګرځی.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بیشکه دوی کید چل کوی د چل کولو سره او وربه کړم زه هم د کید خپل سزا (دوی ته) سزا ورکول پس مهلت ورکړه کافرانو ته مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر : یعنی کید، مکر، چل او فریب دروغ او درغلی کوی او د خلقو په زړونو کښې شبهې او شکوک وراچوی او په هر کیدونکی تدبیر سره غواړی چه د حق او حقیقت د ښکاریدلو او خورولو مخه ونیسی خو ځما لطیف تدبیر هم چه هغوی ئی نشی احساسولی په پټه خپل کار کوی چه د هغوی تول مکر او کید خراب او ویجاړ شی او د هغوی تول چل او درغلی د هغوی په لوری وروګرځی نو اوس ته پخپله فکر وکړه چه د الله تعالیٰ د تدبیر په مقابل کښې د بل چالاکی او مکاری کار نشی کولی نو خامخا دا خلق پاتی ناکام خائب او خاسر کیږی نو ځکه مناسب دا دی چه تاسی د هغو په سزا ورکولو کښې تلوار ونه کړی. او د دوی له شنیعه او قبیحه حرکاتو څخه خپه نشئ دوی ته سزا ورنه کړی او ښیره مه کوئ بلکه هغوی ته د څو ورځو له مخی تال او مهلت ورکړئ او بیا ګورئ چه د دوی نتیجه څه کیږی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۷) تسلسلها حسب النزول (۸)

نزلت بعد سورة «التکویر»

د «الاعلیٰ» سورت مکی دی (۱۹) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸۷) په نزول کښې (۸)

سورت دی وروسته د «التکویر» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحِ اسۡمَ رَبِّكَ الۡاَعۡلَى ۝١

پاکی بیان کړه د نامه د رب خپل چه (له تولو څخه) ډیر لوی او ښه غالب دی.

تفسیر : په حدیث کښی راغلی دی «کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (اجعلوها فی سجودکم، دا پخپلو سجدو کښی ووایئ!) نو څکه مونږ او ګرد (تول) مسلمانان پخپلو سجدو کښی « سبحان ربی الاعلیٰ» وایو خدایه شکر».

الَّذِىۡ خَلَقَ فَسَوّٰى ۝٢

هغه (رب) چه پیدا کړل (تول اشیاء) نو اجزاء اعضاء ئی برابر او بی نقصانه کړل).

تفسیر : یعنی هر هغه څیز چه جوړ کړی ئی دی پوره له حکمت سره دی او ښه ئی جوړ کړی دی د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګتو (فائدو) لامله (له وجی) چه له هغه شی څخه مقصود دی د هغه پیدائش ئی په درجه د کمال سره رسولی دی. او داسی معتدل مزاج ئی وربښلی دی چه په هغه باندی ګرد (تول) په زړه پوری منافع او فوائد مرتب کیدی شی.

وَالَّذِىۡ قَدَّرَ فَهَدٰى ۝٣

او هغه (رب) چه اندازه ئی کړل (خیر او شر د هغوی) نو لاره ئی وروښوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر : حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی اول ئی تقدیر ولیکه بیا ئی سم له هغه سره دنیا ته راوست ګواکی دنیا ته ئی د راتلو لاره وروښوده». حضرت شاه عبدالعزیز رحمة

الله علیه لیکی «د هر سړی دپاره ئی د کمال یوه اندازه تاکلی (مقرر کړی) ده او بیا ئی هغه ته د هغه د کمال د حاصلولو لاره ورښوولی ده» په دی کښی نوری خبری هم شته چه مونږ د هغو په لیکلو سره خپلی دا خبری نه اوږدوو.

وَالَّذِيٓ أَخْرَجَ الْمَرْعٰى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَآءً أَحْوٰى ﴿٥﴾

او هغه (رب) چه را ایستلی ئی ده تازه گیا له ځمکی څخه پس وئی گرځوله هغه (شنه گیاه) وچه توره.

تفسیر : یعنی ړومبی تکه شنه واښه او ورشو په ځمکه کښی پیدا کوی بیا ورو ورو هغه وچ او توروی چه له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږی او هم هغوی ته تر دیر مدت پوری ذخیره کاوه شی تر دی چه وچ کښتونه (فصلونه) هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځی.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰىٓ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ

ژر ده چه وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندی (قرآن ای محمده !) بیا به ئی ته نه هیروی مگر هغه چه اراده وفرمائی الله (د هیرولو ئی له تانه په منسوخ کیدلو).

تفسیر : یعنی لکه چه مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه د مطلوب کمال ته رسولی دی په تا باندی به هم ورو ورو کامل قرآن لولو او داسی به ئی در په یاد کړو چه د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هیره نشی پرته (علاوه) له هغو آیتونو ځنی چه د هغو بالکل هیرول مقصود وی چه دا هم یو راز (قسم) نسخ ده.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى ﴿٧﴾

بیشکه دغه (الله) ته معلوم دی (هغه څه قول فعل چه دی) ښکاره او هغه څه چه پټ دی (یعنی تول شیان).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال تول ښه معلوم دی او سم له هغو سره به له تاسی سره معامله کوی او هم دا شبهه ونه کړه شی چه هغه آیتونه چه یو

ځلی نازل شوی دی نو بیا د هغو منسوخول او هیرول څه معنیٰ لری؟ د هغه په حکمت باندی احاطه کول د الله تعالیٰ کار دی چه په تولو پټو او ښکاره ؤ خبرو باندی پوهیږی هغه ته معلوم دی چه کوم څیز لره ښائی چه تل پاتی وی؟ او کوم یو د دی وړ (لائق) دی چه د یو مخصوص مدت څخه وروسته پورته کړی شی ځکه چه اوس د هغه پاتی کیدل ضروری نه دی.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ﴿٨﴾

او آسانوو د تا دپاره د شریعت آسانی (یا یادول د وحی یا توفیق درکوو تاته دپاره د آسانی لاری د شریعت).

تفسیر : یعنی د وحی یاد لرل به آسانیږی او د الله تعالیٰ د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست ګردی (تولی) چاری به در اسانی کړی شی او ستا د بریالیتوب (کامیابی) له لاری څخه به ګرد (تول) مشکلات لری کړل شی.

فَذَكِّرْ إِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴿٩﴾

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) په تحقیق فائده رسوی ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (که فائده نه رسوی).

تفسیر : یعنی کله چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی داسی انعام وفرمایه نو تاسی هم نورو ته فیض ورسوی. او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړی.

تنبیه : د ﴿ اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴾ شرط د دی دپاره راوړی شوی دی چه وعظ او تذکیر هغه وقت کیدی شی چه د اوریدونکی له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سری لپاره نه دی هو تبلیغ او انذار «یعنی د الله تعالیٰ د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه ویرول» په هر سری باندی لازم دی تر څو چه د الله تعالیٰ په بندګانو حجت قائم وی او د جهل او ناپوهی عذر پاتی نشی. دی ته په عرف تذکیر او وعظ نه وائی بلکه تبلیغ او دعوت وائی ښائی چه ځینو مفسرینو هم له هم دی جهته د دی آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسی لیکلی وی چه څو څو ځلی نصیحت وکړه که د یو ځلی پند فائده ونه کړی. او کیږی چه د (ان نفعت الذکری) شرط یوائځی د تذکیر د تاکید دپاره وی یعنی که تذکیر چاته فائده ورسوی نو تاته ښائی چه تذکیر وکړی دا خو منلی شوی خبره ده چه په دنیا کښی تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه (فائده) رسوی لکه چه الله تعالیٰ فرمایلی

دی ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ نو معلق کول د یوه امر په داسی یو شیز باندی چه د هغه وقوع ضروری وی د هغه امر د تاکید موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾

ژر ده چه پند به واخلی هغه څوک چه ویریږی له الله (ځکه چه دی فکر کوی په دی کښی)

تفسیر : په پوهولو باندی خو هغه پوهیږی او له نصیحت څخه هغه ګټه اخیستی شی چه په زړه کښی ئی لږ او ډیره د الله تعالیٰ ویره وی او د خپل پای (آخر) او انجام لږ څه فکر وکړی.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾

او ډډه کوی له دغه (پنده نصیحته ښه شقی کافر) لوی بدبخت چه نه ئی قبلوی هغه (لوی بدبخت) چه ننوځی به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی د هغه بدعمل او بدقسمت په برخه چه د دوزخ اور لیکلی دی هغه کله پوهیږی او له الله تعالیٰ او له خپله انجامه کله ویریږی چه د نصیحت په لوری متوجه شی یا د ښو خبرو په پوهیدلو کښی کوشش وکړی.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾

بیا به نه مری په هغه (اور) کښی (چه راحت ومومی) او نه به ښه ژوندی وی (په کښی په ژوندون د راحت سره).

تفسیر: یعنی نه مرګ ورته راځی چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) پای (آخر) ته ورسوی او نه ئی د هوسائی (آرام) ژوندون په برخه کیږی هو! داسی یو ژوندون به ولری چه د هغه په مقابل کښی به د مرګ غوښتنه کوی له داسی ژوندون څخه مو دی الله تعالیٰ وساتی.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾

په تحقیق بری موندلی په مراد رسیدلی دی هغه څوک چه پاک شوی دی (په

ایمان سره له معاصیو).

تفسیر : یعني له ظاهري او باطني حسي او معنوي نجاستونو څخه پاک شي. او خپل قلب او قالب ئې په صحیحه ؤ عقائدو او فاضله ؤ اخلاقو او صالحه ؤ اعمالو او نافعه ؤ چارو سره ښائسته کړي.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ﴿١٥﴾

او یاد ئې کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ئې لمونځ وکړ (چه نښه د اسلام ده).

تفسیر : یعني پاک او صاف شوی د تحریمي په تکبیر کښې ئې د خپل پروردګار نوم واخیست بیا ئې لمونځ وکړ. ځینې اسلاف وائي چه د تزکیې نه مراد له زکوٰة څخه دی چه دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده او له «ذکر اسم ربه» څخه د اختر تکبیرونه مراد دي. او په «فصلیٰ» کښې د اختر د لمانځه ذکر دی یعني د اختر په ورځ کښې ئې اول صدقة الفطر سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ. ښکاره خو هغه ړومبنی وینا ده.

تنبیه : مونږ حنفیانو سم له ړومبني تفسیر سره له دې آیت څخه دوه مسئلې ایستلې دي. اول دا چه په تکبیر تحریمه کښې خاص د الله اکبر ویل فرض نه دي مطلق د رب داسي نوم ویل کافي دی چه د ده د تعظیم او د لوئي ښوونکی وي او د سرې په غرض او احتیاج اړه ونه لري هو! د الله اکبر ویل د صحیحه ؤ احادیثو په بناء سنت یا واجب ګڼلې شوی دی. دوهم دا چه د تحریمي تکبیر لمانځه لره شرط دی رکن نه دی ځکه چه د (فصلیٰ) بالفاء عطف په «**ذکر اسم ربه**» باندې د معطوف او معطوف علیه پر کلي مغایرت دلالت کوي والله اعلم.

بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿١٧﴾

(کفار د مکې مخ ګرځوي لمانځه نه) بلکه تاسي غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندې ای منکرانو حال دا چه آخرت خیر غوره دی (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقي دی.

تفسیر : یعني دا ښیګڼه (فایده) تاسي ته ای منکرانو څنګه حاصلیږي چه تاسي هیڅ د آخرت فکر نه کوئ بلکه د دنیا ژوندون او د دې ځای عیش، عشرت، هوسائی (آرام) او چرچي د اعتقاد یا د عمل له مخې په آخروي چارو باندې زیاتي بولئ حال دا دی چه دنیا حقیره او

فانی او آخرت په زرهاؤ ځلی له هغی ښه او پایه دار دی بیا د تعجب ځای دا دی هغه څیز چه د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی هغه څنګه پری ښودی شی؟ او چتی (بیکاره) او خرابی چاری ولی غوره کولی کیږی؟.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

بیشکه دا خبری خامخا په صحیفو ړومبنیو کښی دی چه صحیفی د ابراهیم او (د) موسیٰ دی.

تفسیر : یعنی دا مضمون چه له ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴾ څخه تر ﴿ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴾ پوری دی په پخوانیو کتابونو کښی هم لیکلی شوی دی او هیڅ وقت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی نو په دی اعتبار لا تینګ او مؤکد شو.

تنبیه : په ځینو ضعیفو روایتونو کښی راغلی دی چه پر ابراهیم علیه السلام لس صحیفی او پر موسیٰ علیه السلام باندی برسیره پر توریت هم لس صحیفی نازلی شوی دی الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه دا خبری به تر کوم ځای پوری صحیحی وی.

تمت سورة الاعلیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الغاشية مکية وهی ست و عشرون آية و فيها رکوع واحد رقم تلاوتها (٨٨) تسلسلها حسب النزول (٦٨) نزلت بعد سورة «الذاريات»

د «الغاشية» سورت مکی دی (٢٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٨٨) په نزول کښی (٦٨) سورت دی وروسته د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د پټوونکی (د خلقو په سختیو خپلو سره چه قیامت دی).

تفسير : يعني هغه خبره د اوريدلو وړ (لائق) ده چه پټوونكى د خلقو دى په هيبتونو او په سختيو خپلو كښى.

تنبيه : (له غاشيى پټوونكى) څخه مراد قيامت دى چه پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندى چاپيريږى او د هغه په اثر به پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندى محيط وى.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾

ځينى مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) كښى ويريدونكى او ذليله وى ربړ (تكليف) ايستونكى رنځ راښكوونكى به وى.

تفسير : يعني په آخرت كښى به ربړ (تكليف) ايستونكى د ربړ (تكليف) ګاللو (برداشت كولو) په سبب سترى او ستومانيږى ځينى وائى چه د (عاملة ناصبة) څخه د دنيا حال مراد دى يعنى ځومره خلق دى چه په دنيا كښى زيارونه (كوششونه) كوى او ربړونه (تكليفونه) ګالى (برداشت كوى) تر دى چه سترى كيږى خو كله چه دا ګرد (تول) ربړونه (تكليفونه) د حق په لاره كښى نه دى نو ځكه ګرد (تول) ابته (خراب) او بيكاره ځى دوى دلته تكاليف ګالى (برداشت كوى) او هلته هم په مصيبتونو باندى آخته كيږى او «خسرالدنيا والآخرة» هم دى ته وايه شى حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «كفار په دنيا كښى ډير زيارونه (كوششونه) كوى خو د الله تعالىٰ په دربار كښى هيڅ نه منل كيږى».

تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾

ننوځى به اور ډير ګرم ته ورخښل كيږى به پرى له چينى ډيرى ګرمى څخه (په وقت د غلبى د تندى كښى).

تفسير : يعنى كله چه د دوزخ تودوخى د هغوى په باطن كښى سخته ګرمى پيدا كړى دوى بى اختياره «تږى يو تږى يو» نارى وهى چه ښائى د اوبو له ښښلو څخه به د دوى دا تنده ماته شى دلته به د يوى يشيدونكى چينى له اوبو څخه دوى ته اوبه وركولى كيږى چه د هغو له ښښلو څخه به د دوى شوندى ورتيږى او كولمى به ئى توتى لوېږى او بيا به ژر جوړيږى او هم داسى به تل په عذاب ككړ وى (العياذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ﴿٦﴾

نه به وی دوی ته طعام خواړه مګر له اغزی لرونکی ترخی ونی څخه.

تفسیر : ضریع یوه اغزی لرونکی ونه ده په دوزخ کښی چه پخپل تریخوالی کښی له شبرق یا له مصبر څخه زیات بد خونده او مرداره او په ګرمی کښی له اوره توده ده کله چه دوزخیان له لوږی څخه په عذاب شی او «وږی یو! وږی یو!» ناری وهی نو دا (ضریع یا ایلوی یا شیرق او مصبر) دوی ته ورکول کیږی.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ۞

چه نه به څربوی بدن (د دوزخی هغه ضریع) او نه دفع کوی هیڅ لوږه (له دوی نه هغه ضریع).

تفسیر : له خوړلو څخه یواځی خوند او لذت اخیستل یا د ځان څربول یا د لوږی لری کول یا بل مقصد وی د (ضریع) له خوړلو څخه دا خبری هیڅ نه حاصلیږی د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی د نورو دوو فائدو نفی تصریحاً په دی آیت کښی ذکر شوه. لنډه ئی دا چه هیڅ یو لذیذ او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومی تر دی ځایه پوری د دوزخیانو د حال بیان ؤ اوس د دی په مقابل کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه د جنتیانو ذکر داسی فرمائی،

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۞ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۞

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی ښائسته او تازه وی پخپل کوښښ باندی (چه ئی کړی وی په دنیا کښی) راضی خوشاله به وی (په آخرت کښی)

تفسیر : یعنی خوښ به وی چه د دوی زیار (کوشش) په ځای شو او د خپلو ربړو (تکلیفونو) او د زحمتونو ګټه (فائده) ئی په ښه ډول (طریقه) سره بیا مونده.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۞ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ۞

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کښی به وی. نه به اوری په هغه (جنت) کښی کومه چتی (بیکاره) خبره.

تفسیر : یعنی په جنت کښې هیڅوک چتی (بیکاره) او اپلتی خبرې نه اورې د کنځلو او د رذالت هیڅ یوه نښه هلته نه لیدله کیږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾

په دغه (جنت) کښې چینه ده جاري بهیدونکې.

تفسیر : یعنی په جنت کښې یوه عجیبه دول (طریقه) چینه ده او ځینو مفسرینو دا «عین» پر جنس باندې حمل کړی ده او وائي چه په جنت کښې دیرې چینې بهیږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَّأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

په دغه (جنت) کښې دي تختونه (دپاره د کیناستلو د جنتیانو) لوړ (اوچت) عالیشان او جامونه ایښودلې شوي (په اندازه د څښونکیو خپلو).

تفسیر : کله چه وئي غواړي چه وئي څښي هیڅ دیل او دیر به نه پکښې کیږي.

وَّنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾

او (په دغه جنت کښې دي) بالښتونه ایښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنتیانو ته).

تفسیر : یعنی په دیر نزاکت او لطافت او په ښه قرینه او ترتیب سره به غوړیدلې وي، لوئي ګدوځي (تکیې) او بالښتونه به ځای په ځای کښې ایښود شوي وي چه کله به په یوه کیني او کله به په نورو تکیه وهي.

وَّزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنت کښې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسیر : تر څو هر کله او په هر ځای کښې چه د جنتیانو زړه غواړي هلته آرام او هوسائي (راحت) او له یوه ځایه د بل ځای د تګ را تګ او وړلو او راوړلو تکلیف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وقفة

نو آیا پس نه ګوری (منکران په نظر د عبرت سره) اوښ ته چه څرنګه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : چه د نورو حیواناتو او بوده ؤ (څاروو) په نسبت د اوښ هیئت او خاصیت دواړه خورا (دیر) عجیب او غریب دی چه د هغه تفصیل (عزیزی) کښی راغلی دی او د ویلو وړ او لایق دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وقفة

او (آیا نه ګوری منکران) آسمان ته چه څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بی له ستنو).

تفسیر : یعنی آسمان پرته (علاوه) له ښکاره ستنی او پائی او رسئ او نورو څخه پورته کړی شوی دی

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وقفة

او (آیا نه ګوری منکران) غرونو ته چه څرنګه درولی شوی دی.

تفسیر : چه د یوی ذری په اندازه له خپلو ځایونو څخه نه خوځیږی. او دغه غرونه د الله تعالیٰ په قدرت سره له دغومره لویوالی پخپلو ځایونو کښی تینګ ولاړ دی.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آیا نه ګوری منکران) ځمکی ته چه څرنګه غوړولی شوی ده.

تفسیر : چه ځمکه د خپل لوی والی په سبب سره د خپل کروی شکل توبه بیا هم مسطحه ښکاری نو ځکه پری هستوګنه اوسیدل آسان دی. دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت دلیلونه بیان شول یعنی تعجب دی چه سره د لیدلو د دی ګردو (تولو) شیانو بیا هم د الله تعالیٰ په

قدرت او حکیمانه ؤ انتظاماتو باندی منکران نه پوهیږی چه له هغو ګردو (تولو) څخه د هغه قدرت په بعث بعد الموت باندی ثابتیږی او د آخرت عجیب او غریب انتظامات ممکن په نظر راځی د ابن کثیر رحمة الله علیه په وینا د دی شیانو تخصیص ځکه شوی دی چه د عربو خلق زیاتره په بیدیاؤ ځنګلونو کښی ګرځیدل او په دی وقت کښی به زیاتره د هغوی تر سترګو لاندی هم دا څلور شیان ؤ د سورلۍ اوښ، پاس آسمان، ښکته ځمکه، شاؤ خوا غرونه نو د دی لامله (له وجی) په هم دی علاماتو او ښیو باندی د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته ئی وپوهوه (پند ورکړه ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا ته پند ورکوونکی پوهوونکی ویروونکی ئی نه ئی ته پر دوی باندی مسلط کړی شوی (چه په زور ئی مسلمانان کړی).

تفسیر : یعنی کله چه دا خلق سره د واضحه ؤ دلائلو له قیام څخه غور نه کوی نو تاسی د هغوی زیات فکر مه کوی ځکه چه تاسی یواځی د پند ورکولو دپاره لیږلی شوی یئ که دوی نه پوهیږی نو تاسی په هغوی باندی محصل او داروغه تاکلی (مقرر کړی) شوی نه یئ چه په زور او زیادت سره ئی په هغوی باندی ومنئ او د هغوی زړونه په بل لوری واړوی. دا کار د مقلب القلوب دی. **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال).**

إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾
إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چه وګرځید (له ایمانه) او کافر شو (په مؤمن به شیانو) نو په عذابوی به ئی الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بیشکه خاص مونږ ته دی بیرته راتګ د دوی (په قیامت کښی) بیا بیشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له طاعت څخه مخ اړوی او د هغه له آیتونو څخه انکار کوی هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالیٰ له سختی سزا څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) یقیناً هغوی یوه ورځ څمونږ په لوری راتلونکی دی او مونږ به له هغوی څخه د یوی یوی ذری حساب آخلو. لنده دا چه تاسی خپله فریضه ادا کړئ. او د

هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفجر مکية وهی ثلاثون آية وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۹) تسلسلها حسب النزول (۱۰) نزلت بعد سورة «الليل»

د «الفجر» سورت مکی دی (۳۰) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۹) په نزول کښی (۱۰) سورت دی وروسته د «اللیل» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالۡفَجۡرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشۡرٍ ۝٢ وَّالشَّفۡعِ وَالۡوَتۡرِ ۝٣ وَالَّيۡلِ إِذَا يَسۡرِ ۝٤

قسم دی په فجر صباح باندی او په شپو لسو باندی او په جفت باندی او (قسم دی په) طاق باندی او په شپه باندی کله چه ځی راځی توره تیاره کیږی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د لوی اختر په صباح حج اداء کیږی او لس شپی له هغه څخه پخوا شپی دی او جفت او طاق د روځی وروستنی لسیز (عشره) ده. او د شپی له تګ څخه مطلب د پیغمبر صلی الله علیه وسلم معراج دی چه دا ګرد (تول) متبرک اوقات دی نو ځکه ئی په هغوی باندی قسم یاد کړ.

تنبیه : ګردو (تولو) مفسرینو د ﴿وَالَّيۡلِ إِذَا يَسۡرِ﴾ معنی عموماً د شپی تیریدل یا د شپی د تیاری خوریدل اخیستی دی ګواکی د صبا د قسم په مقابل کښی ئی د شپی د راتلو قسم یاد کړ لکه چه د جفت په مقابل کښی ئی د طاق قسم یاد کړی دی او د (لیال عشر) څخه ممکن دی چه مطلق لس شپی مراد وی ځکه چه د هغه افراد او مصادیق هم په تقابل کښی شته. د هری میاشتی په ړومبنیو لسو شپو کښی د شپی اوله برخه رنه وی او بیا تیاره شی او د لسو وروستنیو شپو په اوله برخه کښی تیاره وی بیا په آخره شومه کښی رنیږی او د منځینو لسو شپو احوال له دوی دواړو څخه جلا (جدا) دی ګواکی دی اختلاف او تقابل ته ئی هسی اشاره فرمایلی ده چه هیڅ‌چا لره نه ښائی چه د عیش، هوسائی (راحت)، آرام او د مصیبت ربړ (تکلیف)، تنګی، فراخی او بدی ورځی په مقابل کښی ډاده او مطمئن شی او داسی دی نه ګڼی چه اوس پرته

(علاوه) له دی څخه بله کومه پیښه او حالت نه راپیښیږی. ده لره ښائی چه په یاد ئی ولری چه الله تعالیٰ د اضدادو خالق او پیدا کوونکی دی. دی همغسی چه په دنیا کښی د یوه ضد په مقابل کښی بل ضد راولی هم داسی ستاسی حالونه او کیفیتونه هم سم له خپل حکمت او مصلحت سره تل اړوی او در بدلوی ئی لکه هغه واقعی او مضمونونه چه وروسته له دی نه راځی په ګردو (تولو) کښی ئی په هم دی اصولو تنبیه فرمایلی ده.

یوه بله تنبیه د دی آیت په تفسیر کښی دوه مرفوع حدیثونه راغلی دی. د جابر رضی الله عنه او د عمران بن حصین، حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د یوه په نسبت لیکی «**وهذا اسناد رجاله لا باس بهم وعندی ان المتن في رفعه نکارة**» او د بل په نسبت وائی «**وعندی ان وقفه علی عمران بن حصین اشبه والله اعلم**».

هَلْ فِيْ ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِيْ حِجْرٍ ۝٥

آیا شته په دی قسمونو کښی لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چه اعتبار پری وکړی؟ هو! شته!)

تفسیر : یعنی دا قسمونه معمولی نه دی ډیر معتبر او مهتم بالشان دی پوهان پوهیږی چه د کلام د تاکید دپاره په دی کښی یو ځان ته عظمت او خاص وقعت مونده کیږی. او محذوف جواب د قسم دا دی یعنی خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو! وروسته له دی نه الله اجل واعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمائی چه

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ اِرَمَ

آیا نه وینی نه ئی خبر ته (ای محمده!) چه څه کړی دی رب ستا (له قبیلی د اول) د عادیانو سره چه ارم ؤ.

تفسیر : «عاد» د داسی یوه سړی نوم دی چه د هغه قوم د ده په نامه باندی یادیږی. د ده په نیکونو کښی یو سړی (ارم) نومیده د ده په لوری له نسبت کولو څخه ښائی داسی اشاره وی چه دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دی او دوهم (عاد) نه دی. ځینی وائی چه د عاد د قوم شاهی کورنی ته «ارم» ویل کیدل والله اعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧

چه خاوندان د قوت قامتونو لويو ؤ (يا خاوندان د لويو ستونو ؤ)

تفسير : يعنى ستنى ئى ودرولى او لوى لوى عمارتونه ئى جوړ كړل يا ئى دا مطلب دى چه ډير ځلى په سير او سياحت مشغول ؤ او په لويو وڅكيكو او ستنو باندى ئى كيږدى يا خيمى درولى، د ځينو په نزد له «ذات العماد» څخه مراد د هغوى اوږده قدمونه، لوى قدونه او جگى ونى او نور لوړ (اوچت) شيان دى چه په تشبيه سره ويلى شوى دى او ځينى وائى چه ارم د يوه ښار نوم دى چه پكښى لوئى لوئى مانى او لوړ لوړ (اوچت اوچت) عمارات ؤ والله اعلم.

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ⑧

هسى (قبيله) چه نه وه پيدا كړى شوى مثل د هغى (په قوت قدرت كښى) په تولو ښارونو كښى.

تفسير : يعنى په هغه وقت كښى د هغه قوم غوندى بل كوم قوم هسى مضبوط او طاقتور نه ؤ يا دا چه د هغوى عمارتونه بى شارى او مانى ئى بيمثالى وى.

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ⑨

او (څه كړى ؤ رب د تا له) ثموديانو هغو سره چه كنستلى غوڅى كړى ئى وى لوئى تيږى (گتى) په كنده كښى.

تفسير : «وادى القرىٰ» د هغه ځاى نوم دى چه هلته تيږى (گتى) توږلى كيدى او بيا ئى له هغو څخه ډيرى محفوظى او مضبوطى مانى جوړولى.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ⑩

او (څه كړى ؤ رب د تا له) فرعون سره چه خاوند د (ډيرو لښكرو) ميخونو ؤ.

تفسير : يعنى لوى لښكر لرونكى چه د هغه د فوجى ضروورياتو لپاره به ډير زيات ميخونه په كار كيدل يا دا چه خلقو ته به ئى په ميخونو سره سزا وركوله.

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿۱۱﴾ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ﴿۱۲﴾
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿۱۳﴾

هسی (سړی ؤ دوی ګرد (تول)) چه سرکشی ئی کړی وه په ښارونو کښی
بیا ئی ډیر کړی ؤ په هغو (ښارونو) کښی فساد ورانی نو نازله کړه پر دوی
باندی رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر : یعنی هغه باغی قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کښی مست شوی په ملکونو کښی ئی ښه شور ماشور، جنګ جنجال فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرارتونه ئی وکړل، او داسی سرونه ئی وغړول چه لکه د هغوی په سر باندی هیڅوک حاکم نه دی او تل به په هم دی حال پاتی کیږی او هیڅ کله به د دی ظلم او شرارت جواب ویلو ته نه اړیږی (مجبوریږی) .
وروسته له دی نه چه د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کندول ډک شو او مهلت او د تال مدت ئی پوره شو ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینی او متروکی پری وورولی او د هغوی ګرد (تول) قوت او لویی ئی له خاورو سره برابر کړی او د دوی هغه ګرد (تول) سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿۱۴﴾

بیشکه رب ستا په ځای د انتظار کښی دی (اعمالو د دوی لره چه سم د
دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړی).

تفسیر : یعنی لکه چه یو سړی په پټونی (کمین) کښی پټ ناست او د تلونکیو او راتلونکیو او نورو شیانو او پیښو حال او احوال ځان ته څرګندوی (ښکاره کوی) او بیا په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښی سم له هغو معلوماتو له دوی سره معامله او کار کوی هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ هم د ګردو (تولو) بندګانو له سترګو څخه په پته څمونږ او د نورو لوی او وړوکی اعمال او احوال ګوری او هیڅ یو حرکت او سکون له هغه څخه نه پتیږی. هو! په سزا ورکولو کښی تعجیل او تلوار نه فرمائی نو غافل بندګان ئی داسی ګنی چه پس هیڅوک څمونږ لیدونکی پوښتیدونکی نه دی څه چه مو زړه غواړی ښائی هغه سره وکړو حال دا دی چه په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښی د هغوی دا ګردی (تولی) چاری د هغوی په غاړو کښی ورلویږی او د هری یوی هغی چاری په مقابل کښی خپله جزا وینی چه له شروع څخه تر اوسه پوری تر کتنی لاندی

وه نو دلته دا خبره لا څرګندیږي (ښکاره کیږي) چه دا ګرد (تول) مهلت او تال د بندګانو د امتحان او ازموینې لپاره ؤ چه آیا دوی خپلو چارو ته ګوري او لوئي ورځی ته څه ذخیره کوي که په هم دا ظاهري او عارضي حالت باندی مغروریږي او خپل پای (آخر) ته نه ګوري؟.

فَأَمَّا ٱلْإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكْرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر څه انسان بنی آدم کله چه وازمویو په دی (په راحت سره) رب د ده پس عزت ورکړ ده ته او نعمت ورکړ ده ته نو وائی رب څما عزت راکړه ماته.

تفسیر : یعنی زه د هم دی خبری وړ (لائق) وم نو ځکه ئی عزت راکړ.

وَأَمَّآ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَهَٰنَنِ ﴿١٦﴾

او کله چه (الله) وازمویه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړ پر ده باندی رزق روزی د ده نو وائی رب څما سپک کړم زه.

تفسیر : یعنی څما هیڅ قدر ئی ونه کړ. لنده ئی دا چه د هغوی سترګی دنیوی ژوندون او حاضره حالت ته دی او یواځی د دنیا هم دا موجوده راحت او تکلیف د خپل عزت او ذلت معیار ګڼی او په دی نه پوهیږی چه په هم دی دواړو حالتونو کښی د هغه امتحان او ازموینه مقصد ده. نعمت درکوی تر څو وګوری چه تاسی ئی شکر وباسئ؟ او ربړ (تکلیف) درپیښوی چه آیا تاسی خپل صبر او رضاء پکښی ښکاره کولی شئ؟ نه د دی ځای دغه عارضی عیش او آرامی د پاک پروردګار په دربار کښی د مقبولیت او د معززتوب دلیل کیدی شی او نه تنګی، سختی او ربړ (تکلیف) د هغه د مردودیت علامه ګڼله شی خو انسان پر خپلو اعمالو، افعالو باندی کتنه نه کوی او د خپلی بی عقلی یا بی حیائی له سببه پخپل رب باندی الزام لګوی. حاصل ئی دا دی چه شکر نه کوی انسان په راحت او نه صبر کوی په زحمت او وینی عزت په کثرت د دولت سره او وینی ذلت په قلت د ثروت سره نو الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی.

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسی دی نه وائی بلکه تاسی اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مړی باندی.

تفسیر : یعنی د الله جل جلاله په دربار کښی به ستاسی څنګه عزت وی؟ چه تاسی د بیکسانو او یتیمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ یعنی نه دی دا عزت او ذلت په ډیروالی او لږوالی د مال سره څکه چه اکرام په طاعت او اهانت په معصیت سره دی بلکه فعل ستاسی ډیر قبیح دی له قول ستاسو نه څکه چه اکرام درسره کړی دی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتیمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تیزوئ تاسی یو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکینانو.

تفسیر : یعنی له خپل مال او شتو څخه د مسکینانو لاس نیوی چیری نورو ته هم داسی یو شی نه وائی چه د ده په ویلو او تیزولو سره هغوی له وږی او بی وځلی سره امداد او معاونت او مرسته (مدد) وکړی.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسی مال د میراث په خوړلو تولو ډیرو سره.

تفسیر : یعنی د مړی په پنګه (مال) او میراث اخیستلو کښی د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته څه ئی چه په لاس ورشی خوری ئی او پخپل دغه عمل سره دا راښیئ که د مسکینانو حقوق تلف کیږی تلف دی شی.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مینه کوئ تاسی له مال سره په مینی ډیری سره.

تفسیر : یعنی رښتیا خبره دا ده چه ستاسی زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دی او بس هم دا غواړئ چه په څه ډول (طریقه) مو مال په لاس راشی او یو پول(پیسه) مو هم په یوه ښه کار کښی له لاسه ونه وځی که مخ کښی هر څه راپیښیږی را پیښ دی شی. او له مال او دولت

سره دومره مینه او محبت چه هغه د خپل مقصود کعبه وګرځوی او د اسلامیت په لاره کښې ئې خرڅ نه کړئ دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې او مه کوئ (دغسې بد کارونه) کله چه وتکوله ماته شی ځمکه په تکولو ماتولو سختو سره.

تفسير : ګردی غونډی او غرونه به واړه واړه شی ځمکه به بالکل صافه او هوار میدان شی.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشی (نښې د قدرت د) رب ستا.

تفسير : يعني رابه شی رب ستا د خپل قهر په تجلی سره هغسې چه د هغه له شان سره ښائی او وړ (لائق) وی.

وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشی پرښتی صف صف (قطار قطار چاپیریدونکی پر انسانانو او پیریانو باندی).

تفسير : يعنى د محشر په میدان کښې. یا راځی هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ او صف صف.

وَجِاْىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شی په هغی ورځی کښې دوزخ.

تفسير : يعني په لکونو پرښتی به هغه له خپله ځایه څخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کښې راحاضر کړی.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿۲۳﴾

په دغې ورځې كښې به پند واخلي ياد كړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وقت كښې پند اخيستل (بلكه هيڅ فائده نه رسوي).

تفسير : يعني هلته به وپوهيږي چه په سختې غلطي او غفلت كښې وم مګر هغه پوهيدل به څه په كار ورشي؟ ځكه چه د پوهيدلو او سنجولو (فكر كولو) وقت به له لاس څخه وتلي وي هغه چارې چه په دارالعمل كښې كيدې په دار الجزاء كښې كله كيدې شي.

يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿۲۴﴾

وائي څنګه به ښه و ما لره كه څه مې مخكښې ليږلي وې دپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه كښې).

تفسير : يعني افسوس د دنيا په ژوندون كښې مې څه نيكي نه ده كړې چه هغه له ما څخه په مخكښې دلته رارسيدلې وې او اوس به مې په دغه آخروي ژوندون كښې په كار راتلې هم داسې تش لاس را رهي (روان) شوي يم كاشكې د حسناتو كومه ذخيره مې له مخه ليږلي وې چه دلته ځما پنګه او ذخيره ګرځيدلې او په كار به مې راتلې!.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿۲۵﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿۲۶﴾

نو په دغې ورځې كښې به نه په عذابوي الله (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوك او نه به قيدول كوي (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوك.

تفسير : يعني الله تعالىٰ به په دغې ورځې كښې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې وركوي او په داسې سختې بندي خانې كښې به اچول كيږي چه د هغې ښارې او مثال د بل مجرم په حق كښې متصور نه دی. حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليكي «هغه ورځ به نه وهل كيږي د هغه د وهلو په څير بل څوك نه اور نه د دوزخ د اور مؤكل او نه منكور (مار) او نه لړم چه په دوزخ كښې اوسيږي ځكه د هغوی وهل او درد رسول جسماني عذاب دی او د حق سبحانه تعالىٰ عذاب به داسې وي چه د مجرم روح به په حسرت او ندامت كښې اخته كوي چه روحاني عذاب دی او ښكاره ده چه روحاني عذاب له جسماني عذاب سره هيڅ يو نسبت نه لري او هم نه تړې د هغه د تړلو په شان بل څوك ځكه چه دوزخ څارونكي كه څه هم د دوزخيانو په غاړو كښې د اوسپنې غاړكې اچوي او په كلكو ځنځيرونو ئې تړي او د دوزخ ورونه تړي او برسيره پرې

سرپوښونه پړدی خو د دوی عقل او خیال نښی بند ساتلی او د عقل او خیال عادت دی چه تل دیرو خبرو ته التفات کوی او د هغوی په منځ کښی ځینی خبری د نورو خبرو حجاب کیږی نو ځکه د بندیتوب او تنګی په منځ کښی د انسان عقل او خیال ته راز راز (قسم قسم) وسعت او فراختیا حاصلیږی پرته (علاوه) له هغه سری ځخه چه الله تعالیٰ د هغه فکر او خیال د دی خوا او هغی خوا له تللو ځخه وساتی او بالکل درد، ربړ (تکلیف) او اندیښنو ته متوجه شی نو دا دول (طریقه) روحی قید له بدنی قید ځخه په زرهاؤ ځلی سخت دی هم دا ده چه د مجنون په شان سړیو او سودائیانو ته په دیرو باغونو او ګلانو او خورا (دیر) ښو نندارو کښی د زړه د خپګان او د ویری او د وهم او خیال د اندیښنو د پیدا کیدلو په سبب هیڅ خوند او لطف نه حاصلیږی او هغه ارت او وسیع باغ او د نندارې وړ (لائق) شیان د دوی په نظر کښی تنګ راځی او تول د کتلو وړ (لائق) شیان د دوی د ویر ژړا او انګولا اسباب ورغوندوی.

يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةٗ مَّرۡضِيَّةٗ ﴿٢٨﴾
فَٱدۡخُلِي فِي عِبَٰدِي ﴿٢٩﴾ وَٱدۡخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

ای نفسه آرام نیوونکیه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چه راضی خوښ به ئی ته (له الله ځخه او الله) راضی خوښ (به وی له تا ځخه) بیا ننوځه په (نیکانو) بندګانو ځما کښی او ننوځه په جنت ځما کښی (سره له نورو مقربانو).

تفسیر : اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو اوس د هغه په مقابل کښی د هغوی خلقو انجام ښودل کیږی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د یادولو ځخه آرام خوند او راحت په برخه کیږی هغوی ته به په حشر کښی ویل کیږی آ راحت نیوونکیه نفسه! په الله تعالیٰ باندی، په هغه حقیقی محبوب باندی چه تا خپل زړه ترلی و اوس نو له هر راز (قسم) جګړو او اندیښنو ځخه ګوښه (بیل) اوسه! او تل په خوښی او هوسائی (آرام) سره خپل ژوند تیروه! او هغه نژدی ځای ته ورشه چه خاصو بندګانو ته ټاکلی (مقرر کری) شوی دی او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کښی ځان ګډ او داخل کړه. او په عالیشان جنت کښی هستوګنه کړه! له ځینو روایتونو ځخه دا ښکاری چه مؤمنانو ته د ځنکدن په وقت کښی هم دا زیری اورواوه کیږی بلکه د عارفانو تجربه راښیی چه د دی دنیا په ژوندون کښی هم داسی مطمئنه نفوس له دی زیری ځخه پوره خوند اخلی «**اللهم انا نسألک نفساً بک مطمئنة تؤمن بلقائک و ترضی بقضائک و تقنع بعطائک**».

تنبیه : د مطمئنه نفس د اماره نفس، د لوامه نفس تحقیق دی د القیامة د سورت په شروع کښی وکتل شی

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة البلد مكية وهي عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٠) تسلسلها حسب النزول (٣٥) نزلت بعد سورة «قٓ».

د «البلد» سورت مکی دی شل آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٩٠) په نزول کښی (٣٥) سورت دی وروسته د «قٓ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَأَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝٢

قسم خورم په دی بلد ښار باندی چه (مکه ده) حال دا چه خاص ته به خلاص شی (په تا به څه قید ممانعت نه وی) په دی ښار کښی (چه هر څوک وژنی یا ئی پریږدی په یو ساعت د ورځی کښی).

تفسیر : په مکی معظمی کښی هر سری له جنګ کولو څخه ممنوع دی خو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یو واری د مکی په فتحی کښی دا ممانعت پاتی نشو او هر چا چه له هغوی سره جنګ کړو د هغه وژل به روا کیده تر دی چه ځینی لوی مجرمان د کعبی شریفی د دیوالونو تر څنګ هم ووژل شول نو وروسته له دی ورځی څخه بیا همغه ممانعت تر نن پوری بیرته قائم شو هر کله چه په دی آیت کښی په مکی باندی قسم یاد شوی دی او هغو شدائدو او سختیو ته اشاره شوی ده چه هغه ډیر ځلی پر انسانانو باندی راتلونکی دی او د هغی زمانی خورا (ډیر) لوی سری په دغه ښار کښی په ډیره زړه خوږونکی سختی اخته و او خورا (ډیر) زیات ربړونه (تکلیفونه) ئی ګالل (برداشت کول) نو ځکه ئی په منځ کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) چه ﴿ وَأَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ ده تسلی ورکړه چه نن ستاسی احترام په دی ښار کښی د ناپوهانو له لوری نه کیږی یو وقت به راشی چه تاسی به په دی ښار کښی د بریالیتوب (کامیابی) په ډول (طریقه) ننوځئ او د دی مقدس ځای د ابدی تطهیر او تقدیس دپاره به د لویو مجرمانو په سزا ورکولو کښی تاسی ته اجازت وی دا پخوا ویل د هجرت په اتم کال کښی د الله تعالیٰ په فضل سره پوره شول.

تنبیه : ځینو د ﴿ وَأَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ معنی **وانت نازله** اخیستی ده یعنی زه قسم خورم په هغه ښار باندی په هغه حال چه ته پکښی پیدا شوی ئی او په کښی هستوګنه لری.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ﴿۳﴾

او قسم دی په پلار او په هغه باندی چه له ده څخه څېرېدلی دی.

تفسیر : یعنی آدم او بنی آدم و قیل غیر ذلک. او جواب د قسم دا دی

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿۴﴾

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په رنځ او مشقت کښی

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پوری په رنځ او مشقت اخته دی. او راز راز (قسم قسم) سختی په ده باندی تیرېږی. هیڅ داسی کیدونکی نه دی چه یو سری پخپل تول عمر کښی د څه مدت له مخی د دنیا د ګردو (تولو) پیښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وی او په پوره آزادئ او بی فکرئ سره ژوندون کوی په رښتیا سره د انسان اصلی فطرت داسی واقع شوی دی چه دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو څخه نه شی ژغورلی (ساتلی). د آدم علیه السلام او بنی آدم د ژوندون د احوالاتو له کتنی څخه دا خبره ښه جوته کیږی. د مکی معظمی په غرنی ملک کښی ژوندون په تیره بیا په هغه وقت کښی چه هلته افضل الخلائق حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خورا (ډیر) سخت جور او جفاء او ظلم او ستم نښه او هدف وه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ یو لوی شهادت دی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿۵﴾

آیا ګمان کوی (کافر انسان) چه بیشکه له سره به قادر نشی په ده باندی هیڅوک (چه بدل تری واخلی).

تفسیر : یعنی انسان چه د هغو سختیو او مشقتونو په لاری تیرېږی نو د هغه اقتضاء خو داسی ده چی په ده کښی عجز او درماندګی پیدا شی او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګنی او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وی او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندی ونیسی! خو انسان دا خبره بالکل هیره کړی ده نو آیا انسان داسی ګڼی چه داسی یوه هستی شته چه انسان د هغی تر حکم لاندی وی او دوی ته د دی سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شی؟. بلکه الله اعظم شانه واعظم برهانه دی!

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾

وائی (له فخره) ما خرخ کړی و مال خورا ډیر (په دښمنی د محمد کښی).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په معصیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت د اسلام په مخالفت کښی له حده تیر مال خرخ کوی. او په داسی خرخ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼی. او په ډیر فخر سره وائی چه ما په فلانی پیښی کښی دومره ډیر مال لګاؤ. او دغومره شته می خرخ کړل. آیا بل څوک به ځما په مقابل کښی داسی خرخ وکړی شی؟ خو مخ کښی ورته ښکاریږی چه دا ټول لګښت خرخ ئی ابته (خراب) او عبث ګرځی. او خپل مال او دولت ئی د ځان بلاء کیږی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾

آیا ګمان کوی دی چه بیشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وقت د خرخ د مال کښی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ دا ګرد (ټول) شیان ګوری او وینی او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندی چه ولګاوه شی هغه ګرد (ټول) ورته ښه معلوم دی نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾

آیا نه دی ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی (چه پری وګوری بلکه ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی).

تفسیر : یعنی هغه چاته چه ما د لیدلو سترګی ورکړی دی آیا هغه پخپله نه ګوری؟ یقیناً د هغه الله تعالیٰ چه ګردو (ټولو) ته ئی سترګی، عقل او بصیرت او پوه وربښلی دی د بینائی قوت او قدرت او پوه له ګردو (ټولو) څخه لوړه (اوچته) او ستره ده.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾

او (آیا نه ده ورکړی مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شوندی(چه خبری او

خوراک او نور پری کوی بلکه ورکړی دی مونږ ده ته یوه ژبه او دوه شونډی)

تفسیر : چه له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو مرستی (مدد) اخستی کیږی.

وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

او ښوولی دی مونږ ده ته دوه لاری (د خیر او شر چه پری جنت یا دوزخ ته ځی).

تفسیر : یعنی د ښو او بدو دواړه لاری ئی ورښوولی دی تر څو چه ځان له بدی لاری څخه وژغوری (وساتی) او په ښه لاره تګ وکړی او د دی خبری ښوونه په اجمالی دول (طریقه) سره د عقل او فطرت په وسیله شوی ده او تفصیل ئی د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه : ځینو له «نجدین» څخه د ښځو دوه تی مراد اخیستی دی یعنی تی رودونکیو ماشومانو اوووړکو ته ئی د تی رودلو او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولی ده چه پس له پیدا کیدلو تری شوده څښی او خوری.

فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

نو ربړ (تکلیف) ئی ونه ایست په ختلو د غونډی کښی (او سختی ئی تیره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کښی).

تفسیر : ځینو د عقبه معنی د تیریدلو سخت ځای او غونډی، اخیستی ده یعنی سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چه د دین په صعب‌المرور غونډی وخیژی او سختی او ربړ(تکلیف) ئی پر ځان واخلی او د مکارم الاخلاق مدارج طی کړی او د فوز او فلاح لوړو (اوچتو) ځایونو ته ځان ورسوی.

تنبیه : دینی کارونه ئی په غونډی سره ځکه تشبیه کړی دی چه د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای (آخر) ته رسول سړی ته ډیر شاق وی او ربړ (تکلیف) پیښوی.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی ختل د غونډی. (عقبه) خلاصول د غاړی دی.

تفسیر : یعني (عقبه) د مریې آزادول یا د پور (قرض) وړی غاړه له پوره قرضه خلاصول دی.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

یا (دا عقبه) ورکول د طعام ډوډی دی په هغې ورځې کښې چه خاونده د
لوږې وی.

تفسیر : یعني عقبه د قحطی او قیمتی او سختی په ورځو کښې له وږی سره مرستی (مدد) کول
او هغوی ته د خوړو شیان وربرابرول دی.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

یتیم ته چه خاوند د خپلوی وی. یا غریب ته چه په خاورو ککړ وی.

تفسیر : د وړوکی پلارمړی (یتیم) خدمت کول ثواب دی او له خپلوانو قرابت لرونکیو سره
ښیگڼه (ښه) هم ډیر ثواب لری چری چه دا دواړه ثوابونه یو ځای شی نو د هغې ثواب هم
دوچنده کیږی.
عقبه ډوډی طعام ورکول دی د لوږی په ورځې کښې غریب ته چه په خاورو ککړ وی او د فقر او
له فاقی د تنگسی او خواری څخه په خاورو کښې رغړی نو د مال د لگولو ځایونه ښائی چه
داسی وی نه دا چه د ښادی او د غم په فضولو رسمونو کښې او د الله تعالیٰ په نافرمانی کښې
مالونه ولگول شی او دنیوی نقصان او اخروی خسران وگټلی شی.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بیا وی (دغه آزاد کوونکی طعام ورکوونکی) له هغو کسانو چه ایمان ئی
راوړی دی.

تفسیر : یعني د گردو (ټولو) عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی که ایمان نه وی نو
گرد (ټول) کارونه او عملونه چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ په کار نه راځی.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

او وصيت کوي يو له بله په صبر سره (په طاعت او مصيبت او له معصيته) او وصيت کوي يو له بله په مهرباني او شفقت سره.

تفسير : يعنى نورو ته تل تاکيد کوي چه ښائى د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کښى هر راز (قسم) سختى او ربړونه (تکليفونه) پر خپل ځان وګالي(برداشت کړي) او د هر ډول (طريقه) تکليف تحمل وکړئ! او د الله تعالىٰ پر مخلوق باندى رحم کوئ! تر څو چه د آسمان خاوند هم پر تاسى باندى ورحميږى.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿۱۸﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب خاوندان د ښى طرف د لوئى برخى دى.

تفسير : يعنى دا کسان ډير خوش نصيب او مبارک دى چه هغوى ته د لوى عرش په ښى خوا کښى ځاى ورکاوه کيږى او د دوى اعمالنامى هم د هغوى له ښى خوا په ښى لاس ورسپارلى کيږى.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چه کافران شوى دى په آيتونو ځمونږ هم دوى اصحاب خاوندان د کيڼ طرف د بدى برخى دى.

تفسير: يعنى هغه کسان چه بد نصيب منحوس خراب شامت لرونکى دى چه اعمالنامى ئى په کيڼ لاس کښى ور کولى کيږى او د لوى عرش په کښى خوا کښى درول کيږى.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿۲۰﴾

وى به پر دوى باندى اور سرپوښ کړى شوى

تفسير : يعنى په دوزخ کښى اچول کيږى او دوزخ ګردى (تولى) دروازى تړلى کيږى (اعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد فلله الحمد والمنة

سورة الشمس مكية وهى خمس عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۱) تسلسلها حسب النزول (۲٦) نزلت بعد سورة «القدر».

د «الشمس» سورت مکى دى (۱۵) آيته يوه رکوع لرى په تلاوت کښى (۹۱) په نزول کښى (۲٦) سورت دى وروسته د «القدر» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ۝١ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ۝٢

قسم دى په لمر باندى او په رڼا د هغه باندى او په سپوږمى باندى كله چه راځى په دغه (لمر) پسى.

تفسير : يعنى د لمر له ډوبيدلو څخه وروسته كله چه د سپوږمى رڼا خوره شى.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا ۝٣

او (قسم دى) په ورځ باندى كله چه ښكاره كاندى دغه (لمر)

تفسير : يعنى كله چه په ورځ كښى لمر د خپلى پوره پلوشى او روشنائى او صفائى سره رڼا غورځوونكى شى.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىهَا ۝٤

او (قسم دى) په شپه باندى كله چه پټ كړى هغه (لمر) په تياره خپله كښى.

تفسير : يعنى كله چه د شپى تياره ښه توره شى او د لمر د رڼا هيڅ نښه او پته نه وى.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰىهَا ۝٥

او (قسم دى) په آسمان او په هغه (ذات باندى) چه جوړ كړى ئى دى هغه (آسمان).

تفسير : يعنى په هغه شان او عظمت سره چه له لرى ښكارى هغه ئى جوړ كړى دى او د ځينو په نزد له «مابنٰها» څخه د هغه جوړوونكى دى اكرم شانه و اعظم برهانه! جل جلاله و عم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ۝۶

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندی) چه غوړولی ئی ده هغه (ځمکه).

تفسير : يعنی په هغه حکمت سره ئی هغه وغوړوله او د مخلوق د هستوګنی وړ (لائق) ئی وګرځوله. دلته هم ځينو له «ماطحٰها» څخه د هغه غوړوونکی مراد اخيستی دی اکرم شانه واعظم برهانه جل جلاله عم نواله.

وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ۝۷

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندی) چه برابر کړی ئی دی (اندامونه د) هغه.

تفسير : د مزاج اعتدال، ظاهری او باطنی حواسيه طبيعيه او حيوانيه او نفسانيه قواوی ئی په تناسب سره ورکړی دی او د نيکی او د بدی په لارو باندی ئی د تللو استعداد ورعطا فرمايلی دی.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰىهَا ۝۸

پس ورغوځولی شوولی ئی ده په زړه د ده کښی بدی د ده او نيکی د ده.

تفسير : يعنی اول ئی په اجمالی ډول (طريقه) د سليم عقل او صحيح فطرت په وسيله په ښو او بدو کښی د فرق کولو پوه راکړی ده. بيا ئی په تفصيلی صورت د انبياؤ او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلی دی چه دا لار د بدی ده او هغه د پرهيزګاری ده. وروسته له هغه ئی په زړه کښی هغه رجحان چه د نيکی يا هغه ميلان چه د بدی په نسبت وی د دی دواړو خالق هم الله تعالیٰ دی خو د ړومبنی په القاء کښی پرښته وسيله کيږی او په دوهمه کښی شيطان. بيا هغه رجحان او ميلان کله د انسان له قصد او اختيار څخه تر مرتبه د عزم پوری رسيږی او د فعل د صدور وسيله ګرځی چه د هغه خالق الله تعالیٰ او کاسب ئی بنده دی د دی خير او شر په کسب کښی د مجازاتو سلسله د تسبيب په طريقه قائمه ده **وهذه المسألة من معضلات المسائل. و تفصيلها يطلب من مظانها و نريد ان نفرد لها جزءاً ان ساعدنا التوفيق والله الموفق والمعين.** او جواب د دغو پاس قسمونو چه د دغه سورت له شروع څخه شروع شوی

دی دا دی.

قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ⑨

چه په تحقیق سره نجات وموندہ په مراد ورسید هغه څوک چه پاک ئی کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر : د نفس پاکول او صفائی دا ده چه شهوانی او غضبانی قواوی د عقل تابع شی او عقل د الهٰیه شریعت تابعدار وګرځی تر څو چه روح او قلب دواړه د الله تعالیٰ د تجلی په رڼا کښی روڼ او منور شی.

وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ⑩

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چه پټ ئی کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کښی).

تفسیر : له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چه د نفس متروکه ئی له یوی مخی د شهوت او د غضب په لاس ورکړی او له عقل او شرعی سره هیڅ ارتباط او اړه (تعلق) ونه لری ګواکی د هوس او د نفسانی غوښتنی مریبی او بنده شی داسی سړی له ځناورانو څخه خراب او ذلیل دی.
تنبیه : ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ د قسم جواب دی او د هغه مناسبت د قسمونو سره دا دی لکه چه الله تعالیٰ پخپل حکمت د لمر تودوخی او رڼا د سپوږمی روښانتیا، د ورځی پلوشی، د شپی تیاره، د آسمان هسکتوب (اوچتوالی)، د ځمکی تیتوالی ئی یو د بل په مقابل کښی پیدا کړل او په انسانی نفس کښی ئی هم د خیر او شر متقابل قوتونه کیښوول او ده ته ئی د داسی پوه او عقل قوت وروباښه چه پر هغه باندی د پوهیدلو په لاره باندی د تللو قوت او قدرت ولری. په داسی متضادو او مختلفو اعمالو باندی د مختلفو ثمراتو او نتائجو مرتبول هم د هغه حکیم مطلق کار دی. د خیر او د شر او د هغو د مختلفو آثارو نتائج او ثمرات په عالم کښی د تخلیق د حکمت په اعتبار داسی موزون او مناسب دی لکه په توره تیاره کښی د رڼا او د نور وجود.

كَذَّبَتۡ ثَمُودُ بِطَغۡوَىٰهَآ ⑪

دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (رسول خپل لره) په خپلی سرکښی سره.

تفسیر : یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن وباله. دا د ﴿ وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴾ یو مثال ئی د عبرت په شان بیان وفرمایه. دا قصه د (الاعراف) په سورت او نورو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده.

إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشۡقَىٰهَا ۝١٢ فَقَالَ لَهُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقۡيَٰهَا ۝١٣

کله چه پورته شو (په چابکی سره) لوی بدبخت د هغوی (چه قذار بن سالف و په رضاء د قوم خپل دپاره د وژلو د هغی اوښی) وی ویل دوی ته رسول د الله (خبردار پریږدئ لاس پورته کړئ له) اوښی د الله او د اوبو څښلو د نوبت د هغی (چه دربانډی رانشی عذاب).

تفسیر : یعنی خبردار دا اوښه ونه وژنئ! او نه د هغی د وار او نوبت اوبه بندی کړئ! د اوبو ذکر ئی ځکه وفرمایه چه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی د وژلو سبب د هغوی د لوری هم دا اوبه وی او د الله تعالیٰ اوښه ئی ځکه وویل چه پاک الله هغه د حضرت صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه ګرځولی وه او په دی اعتبار د هغی احترام واجب بلل شوی وو. دا قصه پخوا له دی نه په (الاعراف) او نورو سورتونو کښې هم یاده شوی ده.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمۡدَمَ عَلَيۡهِمۡ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمۡ فَسَوَّىٰهَا ۝١٤

نو دروغجن کړ دغو (ثمودیانو صالح په نزول د عذاب کښې) پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو سخت عذاب ئی ولیږه په دوی باندی رب د دوی (چه تول پکښې مړه شول) په سبب د ګناه د دوی (چه تکذیب د رسول او وژل د اوښی دی) نو برابر ئی کړل سره دغه (تول په هلاک کښې).

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام فرمایلی و ﴿ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴾ په دی اوښی باندی په بدی سره لاس مه لګوئ کنه په خوږوونکی عذاب به ککړ شئ» دی خلقو دا خبره دروغ وګڼله او د خپل پیغمبر تکذیب ئی وکړ او اوښه ئی ووژله په پای (آخر) کښې هم هغه وشوه چه حضرت صالح علیه السلام ویلی و الله تعالیٰ هغوی تول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقۡبَٰهَا ۝١٥

او نه ويريږي (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسير : يعني لکه دنيوی باچاهانو ته د کوم لوی قوم يا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خيال وی چه چيری بيا هلته کوم شورش او فتنه پيدا نشی او د ملک په انتظام او په ملکی او لښکی چارو کښی څه خلل او ډيل راښکاره نشی الله تعالیٰ له داسی انديښنو څخه پاک او بی پروا دی. ولی چه داسی بل کوم يو قوت او طاقت نشته چه د دی په هيداد رسيدليو مجرمانو په کسات اخيستلو او انتقام پسی وګرځی (العياذ بالله)

تمت سورة الشمس بفضل الله وکرمه ومنه

سورة الليل مکية وهی احدی و عشرون آية و فيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۲) تسلسلها حسب النزول (۹) نزلت بعد سورة الاعلیٰ.

د «الليل»سورت مکی دی (۲۱) آيته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۲) او په نزول کښی (۹) سورت دی.

وروسته د «الاعلیٰ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ۝۱ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ۝۲ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰٓى ۝۳ اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ۝۴

قسم دی په شپه کله چه پټ کړی (هر شی په تياره خپله سره) او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه روښانه شی او (قسم دی) په هغه ذات باندی چه پيدا کړی ئی دی نارينه او ښځه (له يوه اوبو نه)، او جواب د قسم دا دی) چه بيشکه سعی عملونه ستاسی خامخا راز راز (قسم قسم) دی (چه څينی طاعت کوی او څينی معصيت).

تفسير : يعني همغسی چه په دنيا کښی ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پيدا کړی شوی دی بيا د دی مختلفو اعمالو او مساعيو ثمری او نتيجی هم مختلفی دی چه د هغو

نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وی لکه چه د هغو ذکر اوس الله جل شانه واعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات ئی دغسی فرمائی

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ⑤ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ⑥ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ⑦

نو هر څه هغه چه ورکړه ئی کوله (د مال) او ویریده (له الله) او یقین ئی کړی و په ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری آسانی (د شریعت).

تفسیر : یعنی هغه سری چه په نیکه لاره کښی مال لګوی. او په زړه کښی له الله تعالیٰ څخه ویریږی. او اسلامی خبری رښتیا ګڼی. او پر ربانی بشاراتو باندی باور لری او صحیح ئی ګڼی. د هغه دپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نیکی لاری ورآسانوو او په پای (آخر) کښی به ئی د آسانی او راحت مقام ته رسوو چه د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ⑧ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ⑨
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ⑩

او هر څه هغه چه بخیلی ئی وکړله (په اداء د حقوقو) او بی پروائی ئی وکړله (له الله) او دروغ ئی وګڼله ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری سختی (د بدعملی).

تفسیر : یعنی هغه سری چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خرڅ ونه کړ. او د هغه د خوښی او د آخرت د ثواب پروا ئی ونه کړه او د اسلام خبری او د الله تعالیٰ وعدی ئی دروغ وبللی. د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تیاره او کلکیږی. د نیکی توفیق ورځنی سلبیږی او په پای (آخر) کښی په ورو ورو د عذاب الله انتهائی سختی وررسیږی هم دا د الله تعالیٰ عادت دی چه نیکان هر کله ښی چاری ځان ته غوره کوی او بدان هر کله په بد عمل پسی ګرځی دی دواړو ته د هم دوی لاری ور آسانوی چه هغوی هغه سم د الله تعالیٰ له تقدیر سره او د خپلی ارادی او اختیار له مخی غوره کړی دی ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ د جزء ١٥ اسراء ٢ رکوع ٢٠ آیت .

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ⑪

او نه دفعه کوی له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چه هلاک شی په کنده

کښتی ولوېږي.

تفسیر : یعنی هغه مال او دولت چه دوی پرې داده دی او دوی ئی له آخرت څخه بی پروا کړی هغه د یوی ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوی.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ⑫ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ⑬

بیشکه پر مونږ دی خامخا هدایت سمه صافه لاره ښوول او بیشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنیا (یعنی زه مالک د دی دواړو یم نو خطاء کوی هغه چه دا دواړه غواړی له بل چا نه).

تفسیر : یعنی ځمونږ د حکمت داسی اقتضاء نه ده چه څوک په زور او زیادت سره په ښو یا بدو چارو باندی مجبور کړو هوا ځمونږ په ذمه او غاړه ده چه ګردو (تولو) ته د ښو او بدو لاری وروښیو او ښه او بد ورښکاره کړو او د دواړو نتیجې په ښه شانی ورته ووایو. بیا هر چا چه هره لاره ځان ته غوره کړه په دنیا او آخرت کښی به سم له هغی سره جزا ورکاوه شی.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ⑭

نو وویرولئ ما تاسی (ای منکرانو) له اوره چه لمبی به وهی.

تفسیر : له دی لمبی وهونکی څخه به ښائی د دوزخ هغه طبقه مراد وی چه خورا (ډیرو) لویو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ⑮ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ⑯

نه به ننوځی (په طریقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کښی مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چه دروغ ګڼی حق او مخ ئی تری ګرځولی وی.

تفسیر : یعنی تل به هلته لوېږی او هیڅ کله به له هغه ځایه نه وځی. **کما تدل علیه النصوص**

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ⑰

او ژر ده چه ګوښه (بیل) به شي له هغه اوره ښه ویریدونکی (مؤمن).

تفسیر : یعنی د داسی خلقو سیځیدو ته د هغه وړمه هم نه رسیږی او بالکل ورځنی صاف او پاک او ژغورلی (بچ) وی.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چه ورکوی مال خپل لپاره د دی چه پاک شی.

تفسیر : یعنی د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسی دول (طریقه) مقصود دی چه ریا، نمایش او دنیوی اغراض هیڅ پکښی نه وی.

وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه و هیچا لره په نزد د ده هیڅ نعمت احسان چه بدل ئی ورکاوه شی مګر دپاره د طلب د رضاء د رب خپل چه دیر لوی دی او خامخا ژر ده چه دی به راضی شی (له الله په موندلو د نعماؤ د جنت او لقاء د رب العزت).

تفسیر : یعنی له خرڅ کولو څخه د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وی بلکه خالص د مولیٰ د رضاء او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو دپاره خپل کور او شته خیراتوی او لوټوی نو داسی څوک دی داده وی چه هرومرو (خامخا) به خوښیږی او د هغه دا هیله (امید) پوره کیږی ﴿ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

(تنبیه) : اګر که د دی آیتونو مضمونونه عام دی خو په زیاتو روایتونو کښی داسی راغلی دی چه د دی وروستنیو آیتونو نزول د سیدنا حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په شان کښی شوی دی او دا لوی دلیل د هغوی په ښیګڼی (فائدی) او فضیلت باندی دی. خوشبخته او خوش نصیبه دی هغه بنده چه د هغه د دیرو ویریدلو او اتقاء تصدیق له آسمانه وشی ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ او د حضرت حق له لوری هغه ته د ﴿ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ زیری د هغه لوی زیری انعکاس دی چه وروسته له دی نه د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په باره کښی ﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴾ راغلی دی.

تمت سورة الليل بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الضحیٰ» مکیة وهی احدی عشرة آیة و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۳) تسلسلها حسب النزول (۱۱) نزلت بعد سورة «الفجر»

د «الضحیٰ» سورت مکی دی (۱۱) آیة (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۳) او په نزول کښی (۱۱) سورت دی. وروسته د «الفجر» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالضُّحٰی ۞ وَالَّیۡلِ اِذَا سَجٰی ۞ مَا وَدَّعَکَ رَبُّکَ وَمَا قَلٰی ۞

قسم په څاښت (چه روښانه دی) او قسم دی په شپه کله چه تیاره شی (او پټ کړی اشیا په تیاره خپله کښی) چه نه دی درکړی رخصت تاته (نه ئی پریښی) رب ستا او نه ئی دښمن نیولی ئی ته (ای محمده!)

تفسیر : په صحیحه ؤ روایتونو کښی راغلی دی چه تر دیر مدت پوری پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی رانغله او حضرت جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی مشرکینو په پخپلو منځونو کښی وویل «وګورئ چه (محمد) د خپل الله له لوری رخصت کړ شو» د دی خبری په جواب کښی دا آیتونه نازل شول. ځما په ګمان (والله اعلم) چه دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه کله چه د قرآن د ﴿ اِقۡرَاۡ ﴾ سورت ابتدائی آیتونه نازل شول نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدت پوری وحی راتلل معطل پاتی شول او پخپله حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د دی فترت په زمانه کښی دیر مغموم او پریشان ؤ تر دی چه د الله تعالیٰ له خوا پرښتی هغوی ته د ﴿ یٰۤاَیُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دی زمانی کښی به مخالفانو داسی خبری کولی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه له محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه او نورو څخه هغه الفاظ چه نقل کړی دی هغه د دی احتمال تائید کوی. ممکن دی چه په دغه وقت کښی به دا قصه هم پیښه شوی وی چه په ځینو صحیحه ؤ روایتونو کښی راغلی ده چه یو ځلی رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغی له سببه دوه دری ورځی په بستره کښی پریوت نو یوی خبیثی ښځی وویل «ای محمده! داسی راښکاری چه ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی» العیاذ بالله لنده ئی دا چه دا راز (قسم) چتی (بیکاره) خبری او اتری دیری کیدی. تر دی چه د دی ګردو (تولو) خرافاتو په جواب کښی د «والضحیٰ» سورت نازل شو او رومبی ئی قسم یاد

کړ د لمر ختو په وقت باندی او بیا ئی په توره تیاره شپه باندی او بیا ئی وفرمایل چه د دښمنانو دا ګرد (تول) خیالات او ویناوی غلطی دی نه ستا پروردګار له تا څخه خپه او نه ئی تاته رخصت درکړی دی بلکه هسی چه ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز (قسم قسم) علائم او نښی ښکاره وی او وروسته له ورځی څخه شپه او پس له شپی څخه ورځ کوی د باطنی حالاتو کیفیت هم داسی وګنئ لکه چه د لمر د رڼا د لری کیدلو څخه د شپی تیاره کیدل د الله تعالیٰ د خفګان دلیل نشی کیدی او نه داسی کوم دلیل او ثبوت په لاس کښی شته چه په رڼا پسی تیاره او په تیاره پسی رڼا نه راځی نو د څو ورځو د رڼا له نه بریښیدلو څخه ولی داسی اتکل کاوه شی چه «په دی ورځو کښی الله جل جلاله له خپل غوره شوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه خفه شوی دی او بیا وحی ورته نه راځی او د جبریل علیه السلام د راتللو ور تړلی شوی دی» داسی وینا د الله تعالیٰ په حکمت بالغه او علم محیط باندی اعتراض کول دی ګواکی دوی خبر نه دی چه هغه سړی می چه په پیغمبری تاکلی (مقرر کړی) دی هغه د نبوت وړ (لائق) دی، او وروسته به درښکاریږی چه هغه څومره ښه ښه کارونه کوی او د خلقو د ښیګنی (فائدی) لپاره څه څه ښی چاری ښیی. او بالکل دغه رسالت او تبلیغ لپاره ډیر اهل او اصلح ثابتیږی. **(اللّٰهم صل وسلم علیه صلوٰة و سلاماً کثیراً کثیراً**

وَلَلْاٰخِرَةُ خَیْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰی ﴿۴﴾

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده !) له دنیا څخه .

تفسیر : یعنی ستاسی وروستنی حالت له وړاندنی حالت څخه ډیر ارفع او اعلیٰ دی. د دی څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسی د نزول او انحطاط سبب کیدی نشی بلکه ستاسی د ډیر عروج او د خورا (ډیر) ارتقاء وسیله کیږی که د وروستنی ورځی حالت تصور کړئ او د آخرت شان او لویی ته ځیر شئ چه هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده (توله) اولاده ستاسی تر بیرغ لاندی تولیږی نو درښکاره به شی چه د تاسی د هغی ورځی لوئ او فضیلت او عظمت د نن ورځی د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وی.

وَلَسَوْفَ یُعْطِیْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰی ﴿۵﴾

او خامخا ژر ده چه در به کړی تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کښی او اختیار د شفاعت) پس راضی به شی ته.

تفسیر : یعنی خفه کیدل او بیزاری او پریښودل به څنګه وی اوس خو به تاته ستا رب په دنیا

او آخرت کښې دومره دولتونه او نعمتونه دروبښې چه ته پوره ډاده او خوښ شې. په حدیث کښې راغلې دې چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د محمد صلی الله علیه وسلم به هلته خوښ او خوشالیږی چه د ده له امت څخه یو تن هم په دوزخ کښې پاتې نشی. صلی الله علیه وسلم.

اَلَمۡ یَجِدۡكَ یَتِیۡمًا فَاٰوٰی ﴿۶﴾

آیا نه ئې وې موندلې ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بې پلاره بلکه موندلی ئې وې) نو ځای ئې د پناه درکړه (په تربیت د ابوطالب کښې ئې ونیولې).

تفسیر : د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی و دی شپږ کلن و چه مور ئې هم مړه شوه په اته کلنی ئې نیکه عبد المطلب چه د دوی کفالت وربغاړه و هم مړ شو بیا د دی دریتیم او نادر روزګار د ظاهراً روزنې او پالنې سعادت د ده بیحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو ابو طالب پخپل ژوندون کښې د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کښې ډیر زیار (محنت) وویست خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو څو ورځې وروسته د الله تعالیٰ دا امانت د مدینې منورې د انصارو په برخه شو او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلې د قسمت ستورې وځلیدل او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کښې ډیر ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) او د حضرت نبوی دغسې ښه خدمت او صیانت ئې وکړ چه په ټول جهان کښې د هغه نظیر او مثال نشته دا ګردی (تولی) پیښی درجه په درجه تر (ابواء) لاندی راځی. کما اشار الیه ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰی ﴿۷﴾

او موندلی ئې وې ته چه نه پوهیدی (په شرع او احکامو د شریعت) نو در وښوده (تاته شرعی احکام او در ئې کړ نبوت).

تفسیر : یعنی کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو د خپل ټبر د مشرکانه ؤ اطوارو او چتی (بیکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بی زار وو او د هغوی په زړه کښې یواځې د الله تعالیٰ د عبادت جذبه په قوت کښې وه د الله تعالیٰ د عشق اور د دوی په پاک تتر (سینه) کښې په ډیر زور په لمبو کښې ؤ د وصول الی الله او د هدایت خلق الله د استعداد خورا (ډیر) زیات قوت او ډیر قدرت د دوی په قدسی نفس کښې په ودیعت ایښود شوی و خو په ښکاره ډول (طریقه) کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه و ښرګند

(ښکاره) چه له هغه څخه د هغوی هغه لوی زړه ته چه د عرش او کرسی څخه زیات وسعت او رحمت پکښې ؤ دادینه (سکون) او تسکین په برخه شي. د دی د طلب په جوش او زیات محبت کښې به دوی بیقرار او سرگردان گرځیده او د غرونو په درو او په سمڅو کښې به گوښې (بیل) کیناستل او د الله تعالیٰ عبادت به ئی کاوه او خپل حقیقی معبود به ئی یاداوه تر څو چه الله تعالیٰ د (حراء) په سمڅ کښې د پرښتی په ژبه دوی ته وحی ورولیږله او د وصول الی الله او د خلق الله د اصلاح تفصیلی لاری ئی وروښوودلی یعنی د حق دین ئی ورنازل کړ
﴿ مَاكُنْتَ تَدْرِىْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِىْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ﴾ د جزء ۲۵ شوریٰ ۵ رکوع ۵۲ آیت

تنبیه : دلته د ﴿ ضَآلًّا ﴾ د معنی کولو په وقت کښې ښائی هغه ښوونی چه د یوسف علیه السلام په سورت کښې د دی آیت ۹۵ ﴿ قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِىْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴾ په تفسیر کښې لیکلی شوی دی تر کتنی لاندی ونیولی شي.

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ﴿۸﴾

او موندلی ئی وی ته فقیر پس غنی ئی کړی (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجی یا د زړه په غناء سره).

تفسیر : په دی شان چه دوی د حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها په تجارت کښې مضارب شو او په هغه کښې ئی گټه (فائده) وکړه بیا حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها له دوی سره نکاح وکړه او خپل گرد (تول) مال ئی هغوی ته تملیک کړ چه دا ښکاره غناء ده. د دوی باطنی او قلبی غناء هغه وه چه هغه د دواړو دارینو غنی ذات ته ښه معلوم دی او هیڅ یو سری د هغه اندازه نشی کولی مطلب دا چه تاسی له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ او پس له دی نه به هم یئ هغه الله تعالیٰ چه په دی دول (طریقه) ستاسی تربیت کړی دی نو څرنگه به له تاسی څخه خفه کیږی؟ او تاسی به هم داسی خوشی په ډگر کښې پریږدی «**استغفر الله من ذلک**»

فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۹﴾ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۱۰﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۱۱﴾ ع

نو هر څه یتیم ته پس قهر مه کوه (او د پلار پشان ئی اوسه!) او هر څه سوالگر لره پس مه رټه (څه شي ورته ورکړه یا ئی په ورو رد کړه) او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی (خلقو ته).

تفسیر : بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه! لکه چه تاته الله تعالیٰ د یتیمی په حالت کښی ښه ځای درکړ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغونده! او د هغوی د هستوګنی د ځای سر رشته کوه! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګول کیږی ﴿ صِبْغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**انا و کافل الیتیم کهاتین و اشار الی السبابة والوسطی**»

او هر څه سوالګر لره پس مه ئی رټه او څه شی ورته ورکړه! یا ئی رد کړه په نیکی او خوږی ژبی سره یعنی ته نادار وی الله تعالیٰ تاته غناء دروبښله اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښائی چه داسی وی چه د غوښتونکی له غوښتنی څخه زړه تنګی نه شی! او د حاجتمندانو له سؤاله ونه ویریږی! او هغو ته سختی خبری ونه وائی! او وئی نه رټی! بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړی هغه قصی چه په احادیثو کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کښی راغلی دی خورا (ډیر) سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکی ګرځوی.

(تنبیه) روح المعانی لیکی د سائل د زجر ممانعت په هغه صورت کښی دی چه خبره په ورو ومنی که کوم سائل چاته پښی تینګی کړی او په ږدو سترګو ورته ودریږی او د چا خبری ته غوږ کښینږدی نو د هغه زجر جائز دی

او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی خلقو ته یا په نعمت د غناء باندی پس شکر کوه.

د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت نه د فخر او مباهاتو په ډول (طریقه) شرعاً محمود دی نو ځکه هغه انعامات چه الله تعالیٰ په تا باندی کړی دی د هغه بیان وفرمایئ! خصوصاً هغه نعمت د هدایت چه د هغه ذکر په ﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ﴾ کښی وشو او د هغه خورول په خلقو کښی او په ښکاره لوړ (اوچت) غږ سره ویل ستاسی منصبی فرض دی ښائی د دوی ارشادات او خبری او نور چه په حدیثو کښی کیږی د هم دی «فحدث» څخه اخیست شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الضحیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الانشراح (الم نشرح) مکیة وهی ثمانی آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹٤) تسلسلها حسب النزول (۱۲) نزلت بعد سورة الضحیٰ)

د «الانشراح» سورت مکی دی (۸) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٤) په نزول کښی (۱۲) سورت دی وروسته د «الضحیٰ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ﴿۱﴾

آیا نه ده فراخه کړی مونږ تا لره سینه ستا (په نبوت او حکمت سره بلکه فراخه کړی ده مونږ سینه ستا !).

تفسیر : چه الله تعالیٰ ستا په سینی کښی ئی ای محمده ! د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول. او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله ئی درته وبښله. او د داسی لوی زړه او حوصلی خښتن (خاوند) ئی وګرځولی چه د ډیرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویریدی.

(تنبیه) له احادیثو او سیرو څخه ثابت دی چه پرښتی په ظاهری ډول (طریقه) څو ځلی د ده مبارک تتر (سینه) ورڅیری کړی دی خو د دی آیت له مدلول څخه په ښکاره هغه نه ښکاری والله اعلم.

وَوَضَعۡنَا عَنۡكَ وِزۡرَكَ ﴿۲﴾ الَّذِيۡۤ اَنۡقَضَ ظَهۡرَكَ ﴿۳﴾

او کوز کړ مونږ له تانه دروند بار ستا هغه چه کړه درنه کړی ئی وه شا ستا.

تفسیر : د وحی ښکته کیدل په اول کښی سخت مشکل ؤ بیا آسان شول. یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چه د هغوی په مبارک خاطر کښی څه ګرانی راتله هغه ور پورته کړه شوه. یا له «وزر» څخه مباحه امور مراد دی چه کله کله هغه دوی د حکمت او ثواب قرین بلل او کول به ئی او وروسته به د هغه خلاف الحکمت یا خلاف الاولیٰ کیدل به ښکاریده او دوی به د علو شان او غایت القرب څخه له هغه دومره خپه او مغموم کیده لکه چه څه ګناه ئی کړی وی نو په دی آیت کښی د هغوی د نه مؤاخذه کیدلو زیری ورکړی شوی دی کذا روی عن بعض السلف حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی (د دوی عالی همت او پیدائشی استعداد به چه د کومو کمالاتو او مقاماتو د رسیدلو تقاضا درلوده (لرله) د دوی د مبارک قلب فائز کیدل په هغه باندی د جسمانی ترکیب یا نفسانی تشویشاتو په سبب به سخت معلومیدل کله چه الله تعالیٰ د هغه تتر (سینه) ورپرانیست او حوصله ئی ور ارته کړه هغه ګردی (تولی) سختیاوی ئی ورکی شوی او د هغه پیتی ور سپک شو.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾

او پورته کړ مونږ تانه ذکر ستا (په نبوت سره یا می ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر : یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کښی ستا نوم لوړ او وچت دی د دنیا گرد (تول) پوهان په دیر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوی. په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کښی وروسته د الله تعالیٰ له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږی کوم ځای کښی چه الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته د خپل اطاعت امر کری دی د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو امر ئی هم ورسره متصل او جخت کری دی.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾

نو بیشکه سره له سختی آسانتیا شته. بیشکه سره له سختی آسانتیا شته.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو په لاره کښی هغه ربړونه (تکلیفونه) چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په ځان گاللی (برداشت کری) دی او هغه زیارونه (کوششونه) چه ایستلی ئی دی له هغو سختیو سره څو څو آسانی هم شته لکه د حوصلی د فراختیا په سبب د گردو (تولو) مشکلاتو لری کول آسان شول او د ذکر د پورته کیدلو له تصور څخه تاسی ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل آسانه وگرځیده. یا دا مطلب کله چه مونږ تاسی ته روحانی راحت درکړ او روحانی کلفت مو له تاسی څخه پورته کړ لکه چه د الم نشرح څخه تر آخره پوری ښکاریږی نو په دنیوی راحت او محنت کښی هم څمونږ فضل او کرم ته هیله (امید) ولرئ مونږ وعده کوو چه په رښتیا سره د دی موجوده ؤ مشکلاتو په پای (آخر) کښی آسانی شته لکه چه له احادیثو او سیرو څخه راښکاره شوی ده هغه گرد (تول) مشکلات یو یو له منځه لری شوی او د هری یوی سختی په پای (آخر) کښی به څو څو آسانتیاوی راتللی. اوس هم «عادة الله» هم دا دی څوک چه په سختی باندی صبر وکری او د زړه له کومی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد ولری او له بل لوری څخه زړه وشکوی او خپل الله تعالیٰ سره خپلی اړیکی تینگی کړی او د هغه فضل او کرم او رحمت ته هیله (امید) ولری او د زمانی له اوږدوالی څخه ونه ویریږی او ناامیده او بی هیلی نشی نو هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ آسانی ورته پیښوی نه په یوه ډول (طریقه) بلکه په څو څو ډوله (قسمه) وفی الحدیث «لن یغلب عسر یسرین» وفیه ایضا لو جاء العسر فدخل هذا الجحر لجاء الیسر حتی یدخل علیه فیخرجه.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۝۷ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝۸

نو کله چه فارغ شی (ای محمده له تبلیغه یا له لمانځه نه) نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کښی) او رب خپل ته پس رغبت او زاری کوه (په هر وقت کښی).

تفسیر : یعنی کله چه د خلقو له پوهولو څخه فارغ شی نو په خلوت کښی کینه ! زیار (محنت) کوه ! چه د زیات «یسر» سبب وګرځی او د خپل رب په لوری بلا واسطه متوجه شه!. **(تنبیه)** خلق پوهول او هغوی ته پند ورکول د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خورا (ډیر) لوی عبادت و خو په دی عبادت به فی الجمله د مخلوق واسطه هم وه. مطلوب دا دی چه له هغه ځایه لری شوی بلاواسطی هم ښائی چه متوجه شی د دی آیت تفسیر په څو ډوله (قسمه) نور هم شوی دی خو اقرب هم دا راښکاری.

تمت سورة «الانشراح» بفضل الله تعالىٰ ومنه وکرمه

سورة التين مكية وهى ثمانىآيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۵) تسلسلها حسب النزول (۲۸) نزلت بعد سورة «البروج»

د «التین» سورت مکی دی (۸) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۵) په نزول کښی (۲۸) سورت دی وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝۱

قسم دی په انځر او زیتون خونه باندی.

تفسیر : انځر او خوونه (زیتون) دواړه د خپل کثیرالمنافع او د جامعالفوائد توب لامله (له وجی) د انسانی حقیقت او د جامعی له ضرورت سره خصوصی مشابهت لری نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ مضمون ئی په دواړو قسمونو سره شروع کړ او ځینی

محققین وائی چه دلته «التین» او «الزیتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چه بیت المقدس ته نژدی پراته دی ګواکی دلته په ونو باندی قسم نه یادوی بلکه په هغه مقدس ځای باندی قسم یادوی چه هلته دا ونی ډیری دی او همغلته د حضرت عیسیٰ علیه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سِينِينَ ۝٢ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝٣

او قسم دی په (غره چه نوم ئی) طور سینین (دی) او قسم دی په دی ښار امان ورکوونکی (د مکی) باندی.

تفسیر : «طور سینین» یا د «طور سینا» هغه غر دی چه پر هغه باندی الله تعالیٰ له حضرت موسیٰ علیه السلام سره خبری کړی دی او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چه ځمونږ او د ګرد (تول) اسلامی عالم سردار او بادار حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په کښی متولد او مبعوث شوی دی او د الله تعالیٰ له ګردو (تولو) څخه لوی او وروستنی امانت قرآن کریم اول ځلی په هم دی ښار کښی رانازل شوی دی. د توریت په آخر کښی دی چه نور د «طور سینا» څخه راغلی او په «ساعیر» کښی وبریښیده چه د بیت المقدس غر دی. او له فاران څخه جګ (اوچت) او خوور شو فاران د مکی معظمی یو غر دی. او جواب د پاس قسمونو دا دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝٤

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په ډیر ښه اعتدال سره.

تفسیر : یعنی دا ګرد (تول) متبرکه مقامات چه له هغه څخه ډیر اولوالعزم پیغمبران مبعوث شوی دی ګواه دی چه مونږ انسان په یوه ښه قالب کښی اچولی دی او ښه قوتونه مو وربښلی دی او په ظاهری او باطنی ښیګنو (فائدو) مو ښائسته کړی دی او ډیر ګټور شیان مو د ده په وجود کښی راغوند کړی دی. که بنی آدم سم د خپل صحیح فطرت سره ترقی وکړی نو انسان له پرښتو څخه نه یوازی وړاندی کیږی بلکه د هغوی مسجود هم ګرځیدی شی.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝٥

بیا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کښی) ډیر ښکته تر ښکتو نه (چه لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسير : يا رد به كړم دغه انسان پس له ښه قامته دير ښكته له ښكتو نه چه هغه زوړوالي دى نو شا به ئى تيته وينښته به ئى سپين، غوږونه به ئى كانه شي او مغير به ئى شي تول ځيزونه. شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى چه هغه مو د پرښتو د مقام لائق وګرځاوه خو كله چه منكر شي نو له ځناورانو څخه هم ښكته ګڼل كيږى او په خورا (دير) لاندنى طبقه د دوزخ كښې لويږى.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

مګر هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه) نو وى به دوى ته اجر ثواب بى انتهاء بلا انقطاع.

تفسير : چه نه به كم او نه به ختم شي او نه به د چا احسان پرى وى.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

پس څه شي دى چه تا باعث كوى په دروغ ګڼلو (اى منكر د بعثه) وروسته (له دى واضحه ؤ دلائلو) په ورځ د جزاء (يا) پس څوك نسبت د دروغو به كوى تاته (اى محمده) پس له دغو واضحه ؤ دلائلو.

تفسير : يعني اى سړيه! وروسته له دى دلائلو څخه ته ولى د جزاء له سلسلى څخه سر غړوى؟ او ترى انكار كوى يا به دا خطاب رسول اكرم صلى الله عليه وسلم ته وى چه پس له دى ښو ويناؤ او صافو بياناتو څخه څه شي منكران دى ته اړ باسى (مجبوروى) چه د جزاء په معاملو كښې هغوى ستاسى تكذيب ته ملاوى وترى. خيال وكړه! الله تعالىٰ سړى پيدا كړ. او هغه ته ئى دير ښه صورت شكل او ښه وربښلى ده او د هغه قوام ته ئى داسى يو صلاحيت او تركيب وركړى دى كه وغواړى په ښو كارونو كښې له پرښتو څخه پرمخ ځى او هيڅ يو له مخلوقاتو ځنى د هغه برابرى او سيالى نشى كولى لكه چه د انسانى كاملى نمونى پخپل وقت كښې په شام بيت المقدس، د طور په غره، معظمى مكى كښې ليدلى شوى دى چه كه څوك د هغوى په قدم او پله باندى تګ وكړى نو د انسانى كمالاتو او د دواړو دارينو ديرو لوړو (اوچتو) مقاماتو ته رسيږى ليكن انسان له خپلى بى تميزى او بدعملى څخه د ذلت او هلاكت په كنده كښې لويږى او خپلى فطرى ښيګڼى (فائدى) له لاسه وباسى. الله تعالىٰ هيڅ يو ايماندار او نيكوكاره سړى بى سببه لاندى نه غورځوى بلكه د هغه د دير لږ عمل ديره زياته صله ورته مرحمت كوى آيا د دى خبرى له اوريدلو څخه وروسته به څوك وكړلى شي چه د دين فطرت د اصولو او د جزاء او د سزا داسى معقولى

قاعدی دروغ وبولی هو! په یوه دول (طریقه) د هغه تکذیب او انکار کیدی شی چه دنیا یو بی سر و پا کارخانی غوندی ومنلی شی چه په هغی باندی نه د چا حکومت وی نه پکښی کوم قانون او آئین جاری وی او نه د ښو او نه د بدو پوښتنه پکښی کیږی نو د دی خبری جواب الله اعلیٰ شانه! واعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسی فرمائی:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د تولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر تولو حکم کوونکیو باندی).

تفسیر : یعنی د دی لوئی شهنشاهی او ستری تولواکی په مخامخ کښی د دنیا گرد (تول) دولتونه او حکومتونه هیڅ دی کله چه دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوی نو آیا د هغه احکم الحاکمین له درباره داسی هیله (امید) لرل کومه لویه خبره ده؟

تمت سورة التين بفضل الله تعالیٰ وکرمه ومنه

سورة العلق مكية وهی تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٦) وهی اول ما نزل من القرآن العظيم.

د «العلق» سورت مکی دی (۱۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٦) سورت دی او په نزول کښی هم دغه سورت ړومبنی سورت د قرآن کریم دی چه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چه پیدا کری ئی دی (تول مخلوقات).

تفسیر : دا پنځه آیتونه له اقرأ څخه تر مالم یعلم پوری د قرآن کریم له گردو (تولو) آیتونو او

سورتونو څخه په مخکښې نازل شوې دي. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کښې د وحده لاشریک له الله تعالیٰ په عبادت مشغول و. چه ناساپه حضرت جبریل علیه السلام له وحي سره ورننوت او ورته ئې ووې اقرأ ـ ولوله دوې وفرمایل «ما انا بقارئ: زه لوستونکی نه یم!» جبریل علیه السلام څو ځلې دوی پخپلې غیږې کښې ونیو او په زور ئې کښیښود او ورته ویل به ئې: «اقرأ» او دوی به همغه «ما انا بقارئ» ویل دریم ځلې حضرت جبریل علیه السلام دوی په ډیر زور سره کښیښود او ورته ویل به ئې: «اقرأ باسم ربک: یعنی د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!» مطلب دا چه هغه پروردګار چه له ولادت څخه ئې تراوسه پورې په عجیب او غریب دول (طریقه) ستا پالنه او روزنه وفرمایله هغه څوک چه دا خبر درکوی چه له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږی آیا هغه به دې هم داسې یواځې او بې یار او مددګار پریږدی؟ هیڅ کله به داسې نه کیږی او تاسې ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږی چه د هغه په لورینه (مهربانی) ستاسې تربیه او روزنه شوې ده. یعنی هغه رب العالمین اعلیٰ شانه واعظم برهانه چه ګرد (ټول) شیان ئې پیدا کړل نو دا نشې کولی چه تا لوستونکی وګرځوی. بلکه قاری دې ګرځولی شی.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۚ ﴿٢﴾

پیدا کړی ئې دی انسان له ټوټو د ټرلیو شویو وینو څخه.

تفسیر : په کلکه وینه (خون بسته) کښې نه حس دی نه شعور نه علم دی نه ادراک یواځې لا یعقل جماد دی بیا هغه الله تعالیٰ دی لا یعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه نو آیا همغه الله تعالیٰ یو عاقل کامل او یو امی قاری کولی نشی؟ بلکه کولی ئې شی! تر دې ځایه پورې د قرائت امکان ثابتول و چه الله تعالیٰ ته هیڅ مشکل نه دی چه تا د امی توبه قاری وګرځوی وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندې ئې متنبه کوی.

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۙ ﴿٣﴾

ولوله (ای محمده! قرآن) حال دا چه رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو).

تفسیر : یعنی په هغه شان سره چه ستاسې تربیت شوی دی له هغه څخه ستاسې کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی کله چه دلته په استعداد کښې څه قصور نشته او هلته په مبدأ فیاض کښې هم څه بخل نه لیده کیږی بلکه هغه د ګردو (ټولو) کریمانو څخه لوی کریم دی بیا به نو د

فیض په وصول کښې څه مانع وي؟ او خامخا هم داسې ئې کوي!.

الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿۴﴾

هغه (رب پالونکی) چه ښوولې ئې دي (خط انسان ته) په قلم سره.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ کله لیکونکی او لوستونکی نه و نو وئې فرمایل چه «الله تعالیٰ بې له قلمه هم پوه ورکوي» ممکن دي چه دې لورې ته هم جبریل علیه السلام محض یو وسیله دی همغسې چه د قلم توسط د دې امر مستلزم نه دی چه هغه له مستفیض څخه افضل شي هم داسې دلته هم د جبریلیه حقیقت افضلیت د محمدیه له حقیقت څخه نه لازمیږي.

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ ﴿۵﴾

ښوونه ئې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چه دی پرې نه پوهیده (پخوا له ښودلو).

تفسیر : یعنې د انسان وروکی چه له مور څخه پیدا کیږي په هیڅ شي نه پوهیږي بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي هغه قدیر رب چه له جاهل انسان څخه عالم جوړوي څهل یو امي بنده به نه یواځې کامل عارف کړي بلکه د ګردو (تولو) عارفانو سردار ئې ګرځوي.

کَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَیَطْغٰۤی ﴿۶﴾ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰی ﴿۷﴾

رښتیا دا خبره بیشکه انسان خامخا سرکشي کوي د دې لامله (له وجې) چه ویني. ګني خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسیر : یعنې د بني آدم اصل خو هم دومره دی چه له ترلې ویني څخه جوړ دی چه په اول کښې محض جاهل وي وروسته الله تعالیٰ ورته پوه ورکوي مګر دی پخپل اصلي حقیقت باندې هیڅ نه پوهیږي د دنیا په مال او دولت باندې مغروریږي او د الله تعالیٰ له احکامو څخنې سر غړوي او داسې ئې ګڼي چه زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

بيشكه رب ستا ته (اى انسانه) بيرته ورتلل دى (د هر چا په آخرت كښې او هلته پكاربږى ښه اعمال نه اموال).

تفسير : يعنى په اول كښې هم همغه الله تعالىٰ اى انسانه ته ئى پيدا كړى ئى او آخر ته هم د همغه په لورى په آخرت كښې ستا ورتګ دى او هلته به د دغو طاغيانو منكرانو تكبر او لوئى او د ځان هيرولو حقيقت ښكاربږى.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

آيا وينى ته هغه (ابوجهل) چه منع كوى بنده (محمد) كله چه لمونځ كوى.

تفسير : يعنى دا تمرد او سر غړول وګوره چه دى پخپله هم د خپل پروردګار په دربار كښې سر نه ښكته كوى او د عبادت توفيق ئى ور په برخه نه دى نو كه بل بنده الله تعالىٰ ته سجده وړدى هغه ته هم كتى نه شى. په دى آيتونو كښې لعين ابوجهل ته اشاره ده ځكه چه هغه به كله رسول الله صلى الله عليه وسلم په لمانځه كښې ليد نو خپله خوله به ئى شلوله او تخويف او تهديد به ئى كاوه او زيار (كوشش) به ئى كوو چه هغوى ته په هر ډول (طريقه) چه وى څه نه څه ضرر ورسوى.

أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾

آيا وينى ته كه چيرى وى (دا بنده) په لارى سمى صافى باندى. يا امر حكم كوى خلقو ته په تقوىٰ سره. آيا وينى ته كه (دا منع كوونكى) تكذيب (د رسول الله) كوى او مخ ګرځوى له ايمانه (نو جزاء به مومى سم له خپل حال او اعمال سره.)

تفسير : يعنى كه په ښه لاره تللى او ښى چارى ئى زده كولى نو ځكه ښه سړى به كيده اوس چه مخ ئى اړولى دى نو ځمونږ ئى څه خراب كړى دى؟ هم داسى ئى ليكلى دى په «موضح القرآن» كښې. نورو مفسرينو د دى آيت په تفسير كښې نورى خبرى هم ليكلى دى كه څوك غواړى چه په هغه باندى وپوهيږى نو نورو تفاسيرو ته دى رجوع وكړى په تيره بيا «روح

المعانی» دی ولولی.

أَلَمۡ يَعۡلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږی دغه (منکر کافر) په دی چه بیشکه الله وینی (اعمال د ده نو جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی د هغه رټلی ملعون هغه شرارتونه او د دی ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینی.

كَلَّا لَئِن لَّمۡ يَنتَهِ لَنَسۡفَعَۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسی نه ده وړ (لائق) قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله) نو خامخا به ئی سخت راکاږو په ویښتو د وچولی (تندی) سره.

تفسیر : یعنی پریږده! هغه منکر کافر په دغو ګردو (تولو) خبرو باندی ښه پوهیږی خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلی ښه اوس ښه غوږ ونیاسه! که دوی له خپلو شرارتونو څخنی لاس وانه خیست نو مونږ به هم هغوی لکه بودګان (څاروی) او ذلیل بندیانو غوندی د وچولی (تندی) له ویښتو او څنو څخه نیولی د دوزخ په لوری ئی راکاږو.

نَاصِيَةٖ كَٰذِبَةٍ خَاطِئَةٖ ﴿١٦﴾

په داسی وچولی (تندی) سره چه دروغجن خطا کار دی (خاوند ئی).

تفسیر : یعنی د هر چا په سر باندی چه دا څنی وی نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو څخنی ډک وی ګواکی د هغوی ګناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویښتو کښی سرایت کری وی.

فَلۡيَدۡعُ نَادِيَهُۥ ﴿١٧﴾ سَنَدۡعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودی بولی اهل د مجلس خپل ژر ده چه مونږ به هم راوبولو ملائکی سختی د عذاب.

تفسیر : یو ځلی ابوجهل ولید چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته رهی (روان) دی نو په مخ کښی ئی ورته ودرید او غوښت ئی چه دوی له لمانځه څخه ستون (واپس) کړی دوی په سختی سره ورسره خبری وکړی نو هغه وویل «ته خبر نه ئی چه په مکی کښی ځما جرګه لویه ده» نو دلته داسی فرمایلی شوی «چه اوس هغه د خپلی جرګی ملګری دی وغواړه چه مونږ د هغوی د هیداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکی راغواړو ولیده شی چه څوک بریالی (کامیاب) کیږی» لکه چه څو ورځی وروسته د «بدر» په ډګر کښی ئی ولید چه د اسلام مجاهدینو به په څه ډول (طریقه) هغه راکشاؤ د «بدر» په «قلیب» او کوهی کښی ئی وغورځاوه دا و د هغه عارضی کشول خو اصلی راکشول به ئی د آخرت په میدان کښی وی چه د دوزخ پرښتی به هغه په ډیر ذلت سره راکشوی او په جهنم کښی به ئی غورځوی. وائی چه یوه ورځ ابوجهل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښی ولید وئ غوښت چه له هغوی سره څه بی ادبی وکړی دی لا ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته نه و نژدی شوی چه په ویره او بیره (تلوار) بیرته په منډو شو خلقو پری وخندل او ورته وی ویل چه «ولی وتښتیدی»؟ ده وویل «ځما او د محمد صلی الله علیه وسلم په منځ کښی د اور یو خندق راښکاره شو چه په کښی ډیر یو ویروونکی سری ؤ نو ځکه وویریدم او بیرته راغلم» رسول الله مبارک وفرمایل که «دی لږ څه وړاندی کیده نو د هغو پرښتو له لاسه به توتی توتی کیده» ګواکی له آخرت څخه په مخ کښی د «سندع الزبانیة» یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی ورښکاره شوه.

تنبیه : زیات مفسرین د «زبانیة» تفسیر د دوزخ په پرښتو باندی کوی.

كَلَّاۗ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۩ ﴿١٩﴾ السجدة

نه ده داسی لکه چه وائی، مه وړه فرمان د ده او سجده لمونځ کوه او نژدی شه (الله ته په طاعت سره).

تفسیر : یعنی تاسی د هغوی پروا هیڅ ونه کړئ! او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ! چیری مو چه زړه شی په ډیره خوښی سره د الله تعالیٰ عبادت کوئ! او هر کله چه د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک ذات قرب او لا نژدیوالی ځان ته ګټئ! په حدیث کښی دی. «بنده له ګردو (تولو) حالتو څخه په سجده کښی زیات خپل الله تعالیٰ ته نژدی کیږی»

تمت سورة العلق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة القدر مكية وهی خمس آيات وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۷) تسلسلها حسب النزول (۲۵) نزلت بعد سورة «عبس»

د «القدر» سورت مکی دی (۵) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۷) په نزول کښی (۲۵) سورت دی وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّآ أَنزَلْنٰهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (تول قرآن) په شپه د قدر کښی.

تفسير : یعنی قرآن کریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر آسمان د قدر په شپه کښی نازل کړ شو. او ښائی په هم دغی شپی کښی د دنیا له آسمان څخه په محمد صلی الله علیه وسلم باندی ئی هم نزول شروع شوی وی. په دی موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾

او څه شی پوه کړی ئې ته (ای محمده!) چه څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟) شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه (هغه زر میاشتی چه پکښی نه وی دغه شپه هغه چا لره چه ئی بیامومی او په عبادت سره پکښی مشغول شی تر صباح پوری).

تفسير : یعنی په دی شپی کښی نیکی کول داسی دی لکه چه تر زرو میاشتو پوری سری نیکی کړی وی بلکه زیات له دی څخه هم.

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم

نازلیږی ملائکی او روح په دغه شپه کښی په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسير : یعنی د الله تعالیٰ په حکم روح القدس حضرت جبریل علیه السلام د ډیرو پرښتو په

هجوم کښې رانازلیږي تر څو په دې عظیم الشان خیر او برکت سره د ځمکې خلق مستفیض کړي. ممکن دی له «روح» څخه برسیره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي په هر حال په دې بختوری شپې کښې د باطني ژوندون او روحاني خیر او برکت یو خاص نزول وي.

مِّن كُلِّ أَمْرٍ ۝٤ سَلَٰمٌ

دپاره د هر کار (تاکلی «مقرر» شوی په دغه راتلونکی کال کښې) امان سلامتیا ده (له هر افته).

تفسیر : یعنی د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چه په دی کال کښی مقدر وی د هغو د نفاذ د تعیین دپاره پرښتی راځی لکه چه د (دخان) په سورت کښې ولیکل شو. یا له (من کل امر) څخه به د خیر امر مراد وی یعنی له آسمان څخه هر راز (قسم) د خیر امور له ځان سره اخلی او د ځمکی په لوری راښکته کیږی. والله اعلم
(سلام: امان سلامتیا ده له هر آفته یا نه ده دغه شپه مگر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه) یعنی هغه شپه د امن، هوسائی (آرام)، ډاډدینی (تسکین)ن او د زړه خوښی شپه ده په دغی شپی کښی د الله جل جلاله خاص بندګان په یوه عجیب او غریب طمانیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کښی مصروف او مشغولیږی او ډیر زیات خوند له هغه څخه مومی او دا د هغه خیر او برکت او نزول رحمت اثر دی چه د ډیرو پرښتو له راښکته کیدلو څخه په ظهور راځی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه «په دی شپه کښی جبریل علیه السلام او نوری پرښتی پر عابدانو او ذاکرانو صلواتونه او سلامونه لیږی» یعنی د دوی په حق کښی د رحمت او د سلامت دعاوی کوی.

هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

دغه شپه ده تر وقته د ختلو د صبا پوری (د سلامتیا فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر : یعنی له ماښامه تر سحر پوری په توله شپه کښی هم دا سلسله جاری ده نو ځکه دا شپه له سره تر پایه (آخره) پوری مبارک او بختوره ده.
(تنبیه): له قرآن مجید څخه راڅرګندیږی (راښکاره کیږی) چه هغه شپه په رمضان شریف کښی ده. ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ﴾ او حدیث راښکاروی چه دا شپه د رمضان په وروستنی عشره کښی ده په تیره بیا د دی عشری په طاقو شپو کښی د قدر شپی لټول په کار

دی بیا د طاق په شپو کښی د اویشتم په شپی باندی زیات گمان کاؤ شی والله اعلم ولی زیاتو عالمانو داسی تصریح کړی ده چه د قدر شپه د ټل دپاره په یوه عشره او په یوه نیته کښی نشی تاکلی (مقررولی) امکان لری چه په یو رمضان کښی یوه شپه او په بل رمضان کښی بله کومه شپه وی.

تمت سورة القدر بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة البينة مدنية وهی ثمانی آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۸) تسلسلها حسب النزول (۱۰۰) نزلت بعد سورة الطلاق.

د «البينة» سورت مدنی دی (۸) آیت (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۸) په نزول کښی (۱۰۰) سورت دی وروسته د «الطلاق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ①

نه ؤ هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا (جدا) کیدونکی (له خپلو ملکو څخه بلکه سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) تر هغه پوری چه راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسير : له اهل الکتاب څخه یهود او نصاریٰ او له مشرکینو ځنی بت پرستان، اور پرستان، او نور کافران او هغه منکران مقصد دی چه د هغوی په لاس کښی کوم آسمانی کتاب نشته.
دغه گرد (ټول) نه ؤ جلا (جدا) کیدونکی یو له بل نه په باب د محمد صلی الله علیه وسلم کښی بلکه ټول متفق ؤ په حقوالی د ده باندی.

رَسُوْلٌ مِّنَ اللهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ②

چه رسول دی له طرفه د الله لولی دغه (رسول الله پر دوی) صحیفی پاکی کړی شوی (له باطله).

تفسیر : د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وړاندی د تولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندی مغرور ؤ او په دی وقت کښی دا پکار ؤ چه کوم حکیم، ولی، لوی عادل باچا یا کوم لوی سری دوی وپوهوی او په سمه لاره ئی راولی او دا کار ممکن نه ؤ تر دی چه داسی یو عظیم القدر پیغمبر رانشی چه له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وی چه د څو کلونو په منځ کښی یو ملک د اسلام په نور ډک کړی او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د ګردی (تولی) دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوری وګرځوی لکه چه هغه الله تعالیٰ رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چه په پاکو پانو کښی ئی لیکلی شوی دی.

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣

په هغوی کښی لیکلی شوی دی سم احکام (مضبوط کتابونه چه پکښی نشته هیڅ خطائی).

تفسیر : د قرآن کریم هر سورت ګواکی یو مستقل کتاب دی. یا دا مطلب چه هغه عمده کتابونه چه پخوا له دی نه راغلی دی، د هغوی ضروری مطالب په دی کتاب کښی شته یا به له «کتب قیمة» څخه مراد نور علوم او مضامین وی یعنی د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډیر مضبوط او معتدل دی.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤

او نه ؤ جلا (جدا) شوی (له خپلو ملکو څخه بلکه تول سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چه راغی دوی ته حجت روښانه (چه محمد دی یا قرآن).

تفسیر : یعنی په دی رسول او په دی کتاب کښی هیڅ ځای د شک او شبهی نشته خو سره له هغه اهل د کتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره کوی نه د شک او شبهی له پلوه. دوی سره دوه ډلی شوی دی یو هغه چه پخپل ضد او انکار کښی تینګ ولاړ دی او بل هغه چه د حق او انصاف له لوری ئی په اسلام باندی یقین او ایمان راوړی دی ښه خو به دا وه چه په هغه پیغمبر

آخر الزمان باندی چه دوی د هغو په انتظار کښی ؤ گرد (تول) سره ایمان راوړی ؤ او خپل گرد (تول) اختلافات او شخړی به ئی له منځه ایستلی او گرد (تول) به سره په یوه لاره کښی رهی (روان) کیدل مگر هغوی د خپلو عنادو او بدبختیو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کښی سره اخته شول کله چه اهل د کتاب داسی دی د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وی.؟

تنبیه : حضرت شاه عبد العزیز صاحب رحمة الله علیه دلته د «البینة» مصداق حضرت مسیح علیه السلام بولی یعنی کله چه حضرت مسیح علیه السلام ښکاره نښی له ځان سره راوړی یهودان د هغوی دښمنان شول او نصارىٰ هم په دنیوی اغراضو کښی اخته شوی په څو څو ډولو (طریقو) سره ئی ځانونه وویشل. مدعا دا چه د پیغمبر راتلل او د کتاب نازلیدل پرته (علاوه) د حق تعالىٰ له توفیقه کفایت نه کوی هومره د هدایت سامان چه سره راغوند شی تر څو چه د هدایت توفیق له چا سره مل نه وی نو هغه به هم داسی خسارا او نقصان گالی (مومی).

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چه امر حکم نه و ورکړی شوی دوی ته په توریت او انجیل کښی مگر ورکړی شوی ؤ چه عبادت کوی دوی د الله په داسی حال کښی چه خالص کوونکی وی الله لره دین له شرکه او نفاقه په داسی حال کښی چه راگرځیدونکی وی له باطله حق ته (په لاره د ابراهیم پس څرنگه کافر کیږی په محمد باندی؟).

تفسیر : یعنی له هر راز (قسم) باطلو او دروغو څخه جلا (جدا) شوی خالص د واحد الله بندگی وکړی! او د حضرت حنیف ابراهیم علیه السلام په شان له هر چا او هری خوا څخه علاقه شکولی د همغه یوه مالک الملک بندگان شی! او د تشریع او د تکوین هیڅ یوه شعبه او څانگه او نور شیان مستقل او خپلواک (اختیارمند) ونه گنی

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوی مامور دی په دی چه) قائموی سم اداء کوی (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة او دا (مامور به شیان) دین دی محکم (مستقیم چه هیڅ کوږوالی په کښی نشته).

تفسیر : یعنی دا شیان په هر دین کښی غوره او منلی شوی دی چه د هغو شیانو تفصیل هم

دغه پيغمبر حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هم راكوى. بيا نو الله تعالىٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له داسى صافى ښوونى او تعليم څخه ولى دوى گرځى؟ او ترى وحشت كوى؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ

بيشكه هغه كسان چه كافران شوى دى له اهل د كتابو او مشركان وى به په اور د دوزخ كښى (په قيامت كښى) چه تل به وى دوى په هغه (جهنم) كښى.

تفسير : يعنى د پوهى او د علم دعوى كوونكى كه اهل الكتاب وى يا جاهل مشركان كله چه حقانيت او وحدت څخه مخ واړوى او انكار ترى وكړى د هغو گردو (تولو) پاى (آخر) او انجام همغه دوزخ دى چه هيڅ كله به له هغه نه خلاصيږى.

أُولَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝٦

دا (خلق دى) هم دوى ډير بد د خلقو.

تفسير : يعنى له حيواناتو (بهائمو) څخه ډير خوار ذليل او خراب دى لكه چه د (فرقان) په سورت كښى داسى يو آيت لولو ﴿ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ أُولَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بيشكه هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه په دنيا كښى) دا (خلق دى) هم دى ډير ښه د خلقو.

تفسير : يعنى هغه كسان چه په گردو (تولو) رسولانو او كتابو باندى يقين كوى او په ښو كارونو كښى لگيا دى نو دوى ښه د خلقو دى تر دى چه د دوى زياتره كسان له پرښتو څخه هم وراندى كيږى.

جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ أَبَدًا ۭ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدی هستوګنی دی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی همیشه (تر ابده)، راضی به وی الله له دغو (مؤمنانو ښخه په طاعت سره).

تفسیر : یعنی د جنت د باغونو او ویالو ښخه برسیره د مولیٰ رضاء هم د دوی په برخه کیږی چه د خوښی اصلی روح هم دا دی.

وَرَضُوْا عَنْهُ ۭ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ﴿٨﴾ ع

او راضی به وی دوی له هغه (الله ښخه په ثواب) دا (درجه) هغه چا لره ده چه ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر : یعنی دا لوړ (اوچت) مقام هر چا ته په لاس نه ورځی. او دا یواځی د هغو بندګانو برخه ده چه د خپل پروردګار له عذابه ویریږی او هغی شیانو ته هیڅ نه ورنژدی کیږی چه په هغو کښی د الله تعالیٰ د عصیان او نافرمانی تصور کیدی شی.

تمت سورة «البينة» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الزلزال مدنية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۹) تسلسلها حسب النزول (۹۳) نزلت بعد سورة النساء.

د «الزلزال» سورت مدنی دی (۸) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۹) په نزول کښی (۹۳) سورت دی وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾

کله چه وخوځوله شي ځمکه په خوځیدلو سختو خپلو سره.

تفسیر : یعني الله تعالیٰ به گرده (توله) ځمکه په سختو او خورا (ډیر) ویروونکیو زلزلو او ربړدیدلو سره وخوځوي چه د هغې له اغیزی او اثر څخه به هیڅ مانۍ او عمارت او هیڅ یو غر یا ونه او نور شیان پر ځمکه باندی روغ نه پاتي کیږي او گرد (تول) هسک (اوچت) او تیت به سره برابریږي تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وگرځي او دا گردی (تولی) پیښی به په قیامت د دوهمی نفخی د پو کولو په وخت کښی پیښیږي.

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾

او د باندی راوباسی ځمکه درانه شیان له خپله منځه.

تفسیر : یعني په دی وقت کښی ځمکه هر هغه شي چه د دی په منځ کښی وی لکه مری، سره او سپین زر، لاجورد پیروزه، غمی او نور گرد (تول) د باندی غورځوی خو د دی مالونو او قیمت دارو شیانو اخیستونکی به څوک نه وی؟ گرد (تول) خلق به گوری چه په دغه ورځ کښی به هغه گران شیان چه تل به په هغو باندی جنگونه کیدل څومره بیقدره او بیکاره لویدلی وی.

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾

او وبه وائی انسان (منکر له بعثه) چه څه شوی دی دغه (ځمکی) لره (چه د باندی راوباسی مدفون خپل).

تفسیر : یعني بنی آدمان وروسته د ژوندی کیدلو او زلزلی د آثارو له لیدلو څخه یا د هغو ارواحو د زلزلی په ترڅ کښی حیران پاتی شوی په حیرت سره به وائی «پر دی ځمکی باندی څه وشو؟ چه په دومره زور سره خوځیږي؟ او هر شی له خپله گیدی څخه د باندی غورځوی؟».

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾

په دغی ورځی کښی وبه وائی بیانوی به ځمکه خبری خپلی (خلقو ته که د خیر وی که د شر). په سبب د دی چه رب ستا وحی امر حکم کړی دی دی ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسير : يعني بني آدم چه څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندې کړي ؤ هغه ګرد (تول) به ښکاره وي لکه چه وائي به هغه سړي په ما باندې لمونځ کړی ؤ هغه غلا کړې وه هغه ناحق وينه توئي کړې وه او داسې نوري خبري ګواکي د ننني ورځي په اصطلاح او ژبه داسې وپوهيږئ چه هر سړي چه هومره عملونه ئې په ځمکه باندې کړي وي د هغو ګردو (تولو) ريکاردونه (تکلي) به وي او د قيامت په ورځ کښې به د پروردګار په حکم په خبرو راځي او هر شي له لرې ښکاري.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا ۙ

په دغې ورځې کښې به وګرځي خلق تولي تولي (له موقف يا له قبور نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسير : يعني په هغې ورځې کښې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په ډګر کښې په راز راز (قسم قسم) ډلې جوړې کړې حاضريږي. يوه ډله به د شرابيانو وي بله ډله به د زناکارانو وي هم داسې د ظالمانو او غلو. علیٰ هذا القياس د نورو. يا دا مطلب چه خلق له حساب څخه خلاصيږي او د بيرته ګرځيدلو په وقت کښې څه ډلې به ئې جنتيانې او څه به دوزخيانې وي چه هره يوه به پخپل لوري رهي (روان) کيږي.

لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۞

دپاره د دې چه وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسير : يعني د حشر په ميدان کښې به د هغوی عملونه وروښوولې شي تر څو بدانو ته يو راز (قسم) رسوائي او نيکانو ته يو راز (قسم) سرفرازي حاصله شي ممکن دی چه د عملونو له وروښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو وروښوول مراد وي.

فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۞ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۞ ع

پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د خیر نیکی نو وبه وینی (جزاء د هغه) او هر هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د شر بدی نو وبه وینی (سزاء د هغه).

تفسیر : یعنی هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وی که بد د هغه په مخ کښی ایښوول کیږی او حق تعالیٰ به هره هغه معامله چه د هر عمل په نسبت اجرا کوی هغه به هم د هغوی له سترګو څخه تیروی.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة العاديات مكية وهی احدی عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۰) تسلسلها حسب النزول (١٤) نزلت بعد سورة «العصر»

د «العاديات» سورت مكی دی (۱۱) آيته يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۱۰۰) په نزول كښی (١٤) سورت دی وروسته د «العصر» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَٱلۡعَٰدِيَٰتِ ضَبۡحٗا ① فَٱلۡمُورِيَٰتِ قَدۡحٗا ②

قسم دی په اسونو ځغلیدونکیو چه آواز ایستونکی دی له سینو څخه آواز پورته کول له ګیډو پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیږو (ګټو) لره.

تفسیر : یعنی په هغی تیږو (ګټو) یا تیږی (ګټی) لرونکی ځمکی باندی چه خپلی سوی (سمان او نوکان) وهی او اور پورته کوی.

فَٱلۡمُغِيرَٰتِ صُبۡحٗا ③

پس قسم دی په لوټ کوونکیو باندی په وقت د صبا کښی.

تفسیر : په عربو کښې عادت و چه په صباؤن کښې به ئې په لوټولو باندی لاس پورې کاؤ تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشی او سحار ناڅاپه داړه واچوی او دا به ئې خپل څلمیتوب او میړانه (بهادری) ګڼله چه په شپې کښې به چا ور ونه لویږی.

فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ﴿٤﴾

پس پورته کوی دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وقت د ځغلیدو کښې) ګرد (په شاؤ خوا د دښمن).

تفسیر : یعنی په داسی قوت او ګرندیتوب او چالاکی سره ځغلیدونکی اسونه چه د ګهیځ (سحر) په وخت کښې کله چه د شپې د سړو او شبنم د رطوبت تولی دوړی او غبار ناست وی خو بیا هم د دی اسانو له سوو څخه ګرد او دوړی پورته شی.

فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ﴿٥﴾

پس ننوځی دغه (اسونه) هغه وقت په منځ د تولی (د دښمنانو د دین کښې).

تفسیر : یعنی په دی وخت کښې بی له ویری او خطر د دښمن په فوج کښې ننوځی.
تنبیه : امکان لری چه د دی قسم له یادولو څخنی اسونه مراد وی لکه چه ښکاره ده. او ممکن دی چه د مجاهدینو سواره مراد وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا په سورو غازیانو باندی قسم دی. له دی نه به بل کوم یو عمل لوی او لوړ (اوچت) وی چه سری د الله تعالیٰ په لاری کښې خپل ځان جاروی (قربانوی). او جواب د دغو پاس قسمونو دا دی.

إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾

چه بیشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسیر : یعنی د غازیانو سورو سر او ځان جارول (قربانول) د الله تعالیٰ په لاری کښې ورښیی چه وفادار او شکر ګزار بندګان داسی وی هغه سری چه د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه د هغه په لاره او ځای کښې نه ښندی (قربانوی) نو وائی «هغه سری چه د حقیقی مالک ورکړی شویو قوتونو قدر نه پیژنی او د هغه روزی خوری او د هغه د بی شمارو نعمتونو او بخششونو څخه شپه او ورځ متمتع او ګټی اخلی خو سره له هغه د هغه الله تعالیٰ امر نه منی نو هغه له بوده ؤ (څاروو)

شخه هم خوار او ذلیل، حقیر او ښکته دی. وګورئ یو ښه اس ته چه د هغه څښتن (خاوند) واښه او دانه ورکوی دا اس له دی پالنی شخه د خپل څښتن (خاوند) په وفاداری کښی خپل ځان ځاروی (قربانوی) او هر لوری ته چه سور اشاره ورته وکړی په همغه لوری درومی او ځغلی او له ډیرو مندو شخه پرشیږی او له خپلو سومو او د پښو نوکانو شخه دوړی او کله کله اور هم پورته کوی او په ډیر ازدحام او بیړی او تلوار په مری او سری او لوړو (اوچتو) او ژورو کښی ځان غورځوی. د مردکو په ورښت (د ګولو په باران) او د تورو، توپکو په منځ کښی ځغلی او د توپ، طیاری، تانګ او نورو وسلو ځنی دومره نه ویریږی بلکه ډیر ځلی وفا لرونکی او روزلی شوی اسان (اسونه) د خپلو سرو د ژغورنی (ساتنی) لپاره خپل ځان هم په خطر کښی اچوی نو آیا انسان له داسی اسانو (اسونو) شخه شه عقل نه زده کوی؟ او نه پوهیږی چه پخپله انسانان هم یو لوی پالونکی لری چه ښائی د هغه د حکم منلو او وفاداری کښی د خپلو ځانونو او مالونو په ښندلو (قربانولو) کښی هر وقت حاضر او تیار اوسی. په رښتیا سره چه کافر انسان خورا (ډیر) بخیل ډیر ناشکر او نالائق دی تر دی چه د یوه اس او سپی په اندازه هم خپله وفاداری نشی شرګندولی (ښکاره کولی).

وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ۝٧

او بیشکه دا (انسان) پخپلی دغی ناشکری خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښی ګوری).

تفسیر : یعنی د سرښندونکی (جان نثار) مجاهدین او د هغوی د اسونو وفاداری او شکر ګزاری د هغوی تر سترګو لاندی دی خو بیا هم دا بی حیا ردی سترګی ګوری او له خپله ځایه نه خوزی.

تنبیه : مونږ د ترجمی په رعایت دا مطلب ولیکه. که نه ډیرو مفسرینو د دی جملی مطلب داسی اخستی دی. انسان پخپلی ناشکری باندی د حال په ژبه ګواه دی. دی دی لږ شانی د خپل زړه په غږ باندی هم غوږ کیږدی او وادی وری او متوجه دی شی چه زړه ئی ورته شه وایی؟ دا وائی چه آیا سره د دومره لورینی (مهربانی) او ښېګڼلوی (بخشش) ته ناشکر ئی. ځینی اسلاف د (انه) ضمیر د رب په لوری اړوی یعنی د ده رب د هغه ناشکری او کفران ته ګوری.

وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ۝٨

او بیشکه دا (انسان) په مینه محبت د مال کښی خامخا زیات قوی ډیر سخت دی.

تفسير : يعنی حرص، طمع، بخل، امساک او نورو رذائلو هغه ړوند ګرځولی دی د دنیا د زرو او مال په مینه کښې دومره ډوب شوی دی چه خپل حقیقی منعم ئې هیر کړی دی او نه پوهیږی چه وروسته له دی نه به ئې څه حال کیږی.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

آیا پس نه پوهیږی (دا انسان) کله چه راپورته کړل شی راووځی هغه شی چه په قبورو کښې دی (مړی) او محقق راښکاره کړی شی هغه (عقائد او ارادی) چه په سینو د دوی کښې دی.

تفسير : یعنی هغه وخت هم راتلونکی دی چه مړی به له خپلو هدیرو (مقبرو) ځنی ژوندی ایستل کیږی او هغه خبری چه په زړونو کښې پټی دی ګردی (تولی) څرګندیږی (ښکاره کیږی) نو هلته به کتل کیږی چه له دی مال څخه څه ګټی اخیستی شی؟ او دا نالائق او کافر به څنګه ځانونه ژغوری (بچ کوی) که دا بی حیا په دی خبره باندی پوهیدی نو هیڅ کله به د مال په مینه کښې دومره نه ډوبیدل او داسی حرکتونه به ئې نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

بیشکه رب د دوی په دوی باندی په دغی ورځی کښې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پری ورکړی).

تفسير : یعنی که څه هم د الله علم هر وقت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندی محیط دی خو برله پسی د ده علم او پوه پر بندګانو ظاهریږی او هیچا ته ځای د دی خبری نه پاتی کیږی چه له هغی څخه انکار وکړی.

تمت سورة العاديات بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة القارعة مكية وهى احدى عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠١) تسلسلها حسب النزول (٣٠) نزلت بعد سورة « قريش»

د «القارعة» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۱) په نزول کښې (۳۰) سورت دی وروسته د « قریش» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْقَارِعَةُ ۞۱ مَا الْقَارِعَةُ ۞۲ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ۞۳

(هغه) ټکوونکی (د زړونو قیامت) څه ده هغه ټکوونکی (د زړونو قیامت). او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه ده هغه ټکوونکی (د زړونو قیامت).

تفسیر : له «القارعة» څخه مراد قیامت دی چه زړونه به له ویری او فزع څخه سخت ټکانونه په کښی خوری او غوږونو ته د ډیرو سختو غږونو له اوریدلو څخه ربړ (تکلیف) پیښیږی مطلب دا دی چه د قیامت د حادثی د دی ویروونکی منظری او ننداری څه بیان وکړ شی یوائځی د هغو د ځینو آثارو او نښو څه خبری لاندی ویلی کیږی چه له هغو څخه د هغی د شدت او د سختی اندازه لګولی شی.

يَوْمَ يَكُوْنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ۞۴

(ټکوی به زړونه) په هغه ورځ کښی چه ګرځی خلق لکه واړه ملخان خواره خواره کړی شوی (یو په بل ختونکی).

تفسیر : یعنی هر یو به په یوه لوری په بیتابی او وارخطائی سره مندی وهی او ځغلی ګواکی دا تشبیه له وړو ملخانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بی انتظامی او بی تابی له پلوه ورکړی شوی ده.

وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ۞۵

او وبه ګرځی غرونه (له هیبته په دغی ورځی کښی) لکه وړی رنګینی شیندلی شوی (د نداف په لینده).

تفسیر : یعنی لکه چه نداف او داندس پخپل ډیندت او لینده سره پنبه یا وړی (پشم) وهی او پرسوی ئی او له هغو څخه د حجم په لحاظ یو لوی شی جوړوی او بیا په یو یو کولو او لړ

ښورولو سره هغه الوځوی او یوه خوا بل خوا ئی رغړوی هم داسی به د قیامت په ورځ کښی غرونه هم الوځی او سره متفرق کیږی به او په رنګ ورکریو شویو وړیو سره به ئی ځکه تشبیه ورکړی شوی وی. چه هغه ډیر کمزوری او سپکی دی برسیره په دی د (فاطر) د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه تفسیر کښی د غرونو د رنګ اقسام هم ښوودلی شوی دی ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ .

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾

پس هر څه هغه څوک چه درون شی (په دغی ورځی کښی) وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو هغه به وی په ښه ژوندون چه راضی به وی (په جنت کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا عمل چه درون وی هغه به په هغی ورځی کښی په زړه پوری خوشی او هوسائی (راحت) او آرامی کښی وی. که کوم عمل په لیدلو کښی ډیر لوی عمل ښکاری خو په منځ کښی ئی د ایمان اغیزه (اثر) ، د اسلام اثر د اخلاص روح نه وی نو هغه عمل د الله تعالیٰ په دربار کښی څه وزن او درونوالی نه لری لکه چه د (کهف) د سورت په ۱۲ رکوع ۱۰۵ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی داسی راغلی دی ﴿ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴾ .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

او هر څه هغه څوک چه سپک شی وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو مور د ده (ځای د اوسیدلو د ده) به هاویه وی او څه شی پوه کړی ته څه ده دغه (هاویه) اور دی خورا (ډیر) تود (چه منکران پکښی پرمخی غورځولی کیږی).

تفسیر : یعنی هغه عذاب چه په دغی طبقی کښی شته د ځینو سریو په فکر کښی نشی راتلی نو بس دومره وپوهیږئ چه یو اور دی ډیر تود چه سره خوتیږی او داسی سوځوونکی دی چه د هغه په مقابل کښی بل اور ته تود نه وایه شی الله مو دی له دی اوره او له نورو ربړو (تکلیفونو) څخه پخپل فضل او مهربانی سره وساتی.

تمت سورة القارعة

سورة التكاثر مكية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۲) تسلسلها حسب النزول (۱٦) نزلت بعد سورة الكوثر.

د «التكاثر» سورت مكي دی (۸) آيات يوه ركوع لري په تلاوت كښې (۱۰۲) په نزول كښې (۱٦) سورت دی وروسته د «الكوثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝٢

مشغول كړی يئ تاسی (له عبادته) فخر كولو (يو له بله په ډير والی د مال اولاد او قام) تر هغه پوری چه ورشئ هديرو ته (مړه شئ ځښښ شئ يا تر هغه پوری چه مړی هم شمارئ د ډيروالی لپاره).

تفسير: يعنی د مال او د اولاد د كثرت او د دنيا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت كښې اچوی نه د الله تعالیٰ د لورينی (مهربانئ) فكر ورته پريږدی چه راشی نه د آخرت په خيال كښې لويږی. پس شپه او ورځ په هم دی فكر كښې لګيدلی وی په هر ډول (طريقه) چه كيږی ښائی ځما مال او شته را زيات شی او كور كهول می له ګردو (تولو) كورنيو او كهولو ځخه ښه او لوړ (اوچت) وی. لا دا د غفلت پرده له مخه ئی نه وی لری شوی چه مرګ ورته راورسيږی كله چه په قبر كښې كيښود شی نو هلته ورښكاريږی چه په سخت غفلت او هيره كښې لويدلی و او هغه شيان چه د څه مودی له پلوه د ده په سترګو كښې ښه ښكاريده وروسته له مرګه هغه ګرد (تول) د هيڅ بلكه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

تنبيه: په ځينو روايتونو كښې چه الله تعالیٰ د هغوی په صحت باندی ښه پوهيږی راغلی دی چه يوه ورځ دوو قبيلو په خپلو منځونو كښې هری يوی په زيادت باندی فخر كاؤ كله چه د مقابلی په وقت كښې د يوی قبيلی سړی د بلی قبيلی له سړيو ځخه لږ ورووتل نو ئی وويل چه ځمونږ سړی په جنګ كښې مړه شوی دی ځئ چه لاړ شو هديری (مقبری) ته او قبرونه ئی وشميرو نو هلته به دا درښكاره شی چه ځمونږ سړی له تاسی ځنی څومره ډير دی؟ او په مونږ كښې څومره نوميالی سړی تير شوی دی؟ وروسته له دی وينا ځخه د قبرونو په شميرلو باندی ئی شروع وكړه. نو د دی غفلت او جهالت د تنبيه دپاره دا پاک سورت نازل شو په ترجمه كښې د دی دواړو مطلبونو ګنجائش شته.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٤

نه ده داسي وړ(لائق) ! ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلي خطائی باندی) بیا بیخی داسي نه ده وړ (لائق) ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلي خطائی) باندی.

تفسیر : یعنی وګورئ په څو څو ځلی په تاکید تاسی ته ویل کیږی چه ستاسی دا خیال صحیح نه دی چه «د مال او اولاد او نورو شتو ډیروالی په کار راتلونکی شی دی» عنقریب تاسی به ئی معلوم کړئ چه دا زائل او فانی څیزونه هیڅ کله د فخر او مباهلت لائق نه ؤ. بیا وپوهیږئ چه آخرت داسی یو شی نه دی چه له هغه څخه انکار یا غفلت وکړی شی په مخ کښی به تاسی ته دا ورښکاره شی چه اصلی ژوندون عیش او هوسائی (آرام) په آخرت کښی ده او د دنیا ژوندون د هغی په مقابل کښی پرته (علاوه) له یوه خوب او خیال څخنی بل شی نه دی. دا حقیقت ځینو خلقو ته لږ قدر په دنیا کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) خو وروسته د قبر له رسیدلو څخنی او بیا په محشر کښی دا غوتی لا ډیری ښی پرانیستلی کیږی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝٥

نه ده داسي که تاسي پوهیدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم الیقین سره (نو داسی به مو نه کول).

تفسیر : ستاسی دا خیال هر ګز صحیح نه دی که تاسی په یقینی ډول (طریقه) او د صحیحو دلائلو په وسیله په دی خبری پوهیدی چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا شیان هیڅ دی نو هیڅ کله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝٧

قسم دی چه خامخا وبه وینئ تاسي هرومرو (خامخا) دوزخ بیا به خامخا ووینئ تاسي هرومرو (خامخا) هغه (دوزخ) په سترګو د یقین سره.

تفسیر : یعنی د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی او تاسی ضرور د هغه لیدونکی ئی ړومبی د هغه څه اثر «برزخ» کښی په نظر درشی بیا به ئی په آخرت کښی په پوره ډول (طریقه) ووینئ او عین الیقین به مو حاصلیږی.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ ع

بیا به خامخا پوښتنې وشي له تاسي څخه هرومرو (خامخا) په دغې ورځې کښې له (حقائقو د) نعمتونو هوساینو (راحت) نه (چه درکړی ؤ تاسی ته په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښې به وپوښتلی شي چه «اوس راوښیئ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسائی (آرام) حقیقت څرنګه ؤ؟ یا هلته پوښتل کیږی هغه ظاهری، باطنی، آفاقی، انفسی، جسمانی، روحانی نعمتونه چه ما تاسی ته په دنیا کښې عطاء کړی ؤ تاسی د هغه شکر او حق په څه ډول (طریقه) ادا کړی دی؟ او د خپل هغه حقیقی منعم په خوښولو کښې مو تر کوم ځای پوری سعی او زیار (محنت) ایستلی دی؟».

تمت سورة «التكاثر» بفضل الله تعالىٰ ومنه

سورة العصر مكية وهي ثلاث آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۳) تسلسلها حسب النزول (۱۳) نزلت بعد سورة الانشراح.

د «العصر» سورت مکی دی (۳) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۳) په نزول کښې (۱۳) سورت دی وروسته د «الانشراح» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾

قسم دی په عصر چه بیشکه انسان خامخا په زیان کښې دی (په صرف کولو د عمر سره په فانیه ؤ مطالبو کښې).

تفسیر : عصر زمانی ته وائی یعنی قسم په زمانی باندی چه د انسان عمر هم په کښې داخل دی چه دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو دپاره یوه لویه پنګه (سرمایه) ده او پکښې عجائب او غرائب دی په اقسامو سره یا قسم دی د مازدیګر په وخت باندی چه د دنیوی کارونو او وضیفو

له پلوه يو ځان ته اهميت او مشغوليت لري او د لمانځه اداء ئې سخته ده ځکه چه خلق مشغول وي په دنيوی کارونو خپلو کښې او د ديانت له سببه د خورا (ډير) لوی فضيلت وقت دی تر دی چه حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دی «د هر چا چه د (عصر) لمونځ فوت شی لکه چه د هغه گرد (ټول) کور او د ژوندون شيان لوټ شوی وی» يا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم باندی چه په هغی کښې د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډير ښه ځليږی او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه. او د «والعصر د قسم جواب دغه دی چه ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴾ بيشکه انسان خامخا په زيان کښې دی».

له دی څخه به زيات زيان څه وی چه د واوری خرڅوونکی غوندی د هغه د تجارت راس‌المال چه د هغه عزيز عمر دی شيبه په شيبه (لحظه په لحظه) لږيږی که دی په دی ژر ورتگ کښې هيڅ يو داسی کار ونه کړی چه هغه يواځی د دی تللی عمر پنگه (سرمايه) وبللی شی يا ئې په درد وخوری بلکه يو ابدی او غير فانی متاع او د تل دپاره د کار شی وگرځی نو زيان او خساره ئې خو زياتيږی که تاريخ ولولی يا د خپل ژوندون پر واقعاتو باندی غور وکړی نو له لږ فکر کولو څخه به دا ورثابته شی هغه خلق چه د خپل وروستی او مستقبل وقت څخه بی پروا پاتی کيږی او يواځی په خيالی لذاتو کښې خپل وقت تيروی او د خپل عزيز عمر شيبی (لحظی) په غفلت، شرارت، لهو، لعب او نورو چتی (بيکاره) شيانو کښې خاوری ايری نه کړی هغه اوقات چه د مجد او شرف د تحصيل او د فضل او کمال د اکتساب دپاره ور (لائق) او مناسب دی په تيره بيا هغه ښه پنگه (سرمايه) لرونکی اوقات چه د رسالت لمر خپل انتهائی عروج او پلوشی ته پکښې رسيدلی دی او دنيا ئې داسی رڼه کړی ده چه څاری (مثال) او نظير ئې نشته که په غفلت او نسيان کښې تير کړی شی نو وپوهيږئ چه له هغه څخه سخت زيان بل نشته هغه څوک خوش نصيبه او بختور دی چه دا فانی عمر باقی او دا بيکاره ژوندون د کار وگرځوی او د آخرت دپاره پکښې جدوجهد وکړی او دا خورا (ډير) ښه اوقات او عمده مواقع غنيمت وگڼی او تل د سعادت په کسب او د کمالاتو په تحصيل کښې کوښښ وکړی نو دا خلق هغه کسان دی چه د هغوی ذکر په ﴿ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ کښې راغلی دی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

مگر (خو زيانکاران نه دی) هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) او وصيت ئې کړی وی يو له بله په حقه سره چه ايمان دی او وصيت ئې کړی وی يو له بله په صبر (په طاعت او مصيبت او له معصيته).

تفسیر : یعنی انسان ته د زیان په ژغورلو (ساتلو) کښې څلورو شیانو ته ضرورت دی. اول په الله تعالیٰ او په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغه په هدایاتو او وعدو باندی اخروی وی یا دنیوی پوره یقین لرل، دوهم د دی یقین اثر او اغیزه نه ښائی چه یواځی په قلب او دماغ پوری محدوده وی بلکه ښائی چه په جوارحو کښې هم څرګنده (ښکاره) شی او د هغه چاری او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وی، دریم دی پخپلی انفرادی اصلاح او فلاح باندی قناعت ونه کړی بلکه د خپل قوم او ملک ګټی او اجتماعی مفاد هم ښائی د ده تر کتنی او نظر لاندی وی! هر کله چه دوه مسلمانان سره ووینی ښائی یو له بله سره په ورین (روڼ) تندی خبری اتری وکړی او په قول او فعل او هره معامله کښې پرته (علاوه) له دیانت او صفائی څخه بل کار نه کوی! او تل دی یو بل ته د صداقت، امانت تاکید وینا وکړی! څلورم هر یوه له ښائی چه تل بل ته دا وصیت او نصیحت کوی چه د حق په معامله او د شخصی او قومی اصلاح په لاره کښې چه هر څومره سختی او زیار (محنت) او ربړونه (تکلیفونه) ورپیش شی یا له طبعی مخالفی چاری په مخ ورته راشی دا ګردی (تولی) دی په پوره صبر او استقامت سره تحمل کړی او هیڅ کله دی پل د نیکی له لاری څخه کوږ نه پړدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو له لاری څخه قدم کوږ نه پړدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو جامع او لرونکی وی او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکمیل کښې هم زیار (کوشش) کوی نو د هغوی نوم د دنیا په صفحاتو کښې تل ژوندی پاتی کیږی او هغه آثار چه دوی له خپل ځان څخه دلته پړدی هغه به تل د باقیات الصالحاتو په ډول (طریقه) د هغوی نومونه ژوندی او اجرونه ئی زیاتوی. فی الحقیقت دا مبارک سورت د دیانت خلاصه ده حضرت امام شافعی رحمة الله علیه فرمایلی دی «که له پاک قرآن څخه یواځی هم دا سورت نازل شوی وی نو د پوهانو بندګانو د هدایت دپاره هم کافی و» څمونږ اسلافو او پخوانیو لویانو به کله چه یو له بل سره لیدل نو د جلا (جدا) کیدلو په وقت کښې به ئی یو بل ته دا مبارک سورت اوراوه.

تمت سورة «العصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الهمزة مكية وهی تسع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٤) تسلسلها حسب النزول (٣٢) نزلت بعد سورة «القيامة».

د «الهمزة» سورت مکی دی (۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰٤) په نزول کښې (۳۲) سورت دی وروسته له «القیامة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾

افسوس هلاک یا کنده د دوزخ یا خرابی ده هر غیبت گر عیب گر لره.

تفسیر : یعنی له خپل ځان څخه نه خبریږی او نور حقیر گنلی طعنی ورکوی او د هغوی په واقعی یا غیر واقعی عیبونو پسی لویدلی وی او لتوی ئی.

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ﴿٢﴾

هغه (غیبتگر عیبگر) چه جمع کړی ئی دی مال او وار وار ئی شمیرلی او ذخیره کړی ئی دی.

تفسیر : یعنی طعنی ورکول او عیب لتول د تکبر منشأ ده او د تکبر سبب مال دی چه د حرص لامله (له وجی) ئی له هری خوا ځان ته راتولوی او بخیلان د حرص لامله (له وجی) هری خوا ته لاس او پښی اچوی او د بخل له سببه خپلی گتی شمیرلی ساتی او یو پول او پیسه تری نه خرڅ کوی. زیاتره بخیل مالداران داسی چه هغوی خپلی نغدی څو څو ځلی شمیری او حسابونه ئی جوړوی او له دی شمیرلو څخه هر ځلی بیل بیل خوند او مزه اخلی.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهٗٓ أَخْلَدَهٗ ﴿٣﴾

گمان کوی چه بیشکه مال د ده به تل ژوندی لری دی.

تفسیر : یعنی له دی چارو څخه دا راښکاری چه لکه دا مال هیڅ چیری نه ورځنی جلا (جدا) کیږی بلکه تل به دی له ارضی او سماوی آفتونو څخه ساتی؟.

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾

نه ده داسی (بلکه مړ به شی او خلاص به ئی نه کړی دا مال له عذابه) قسم دی چه خامخا وبه غورځولی شی هرومرو (خامخا) (دا جمع کوونکی) په هغه شی کښی چه ماتوونکی سوځونکی دی د هر شی.

تفسیر : یعني دا خیال بالکل چټي (بیکاره) دی مال خو تر هدیرې پورې هم له چا سره نه ځي نو وروسته له هغه به څه ترې واخیست شي ګرد (ټول) مال او دولت به هم داسې پاتې وي او دا بدبخت به پورته کړی او په دوزخ کښې به ئې وغورځوي.
«حطمة» هغه سخت ماتونکي اور ته وایه کیږي چه هر شي سم د لاسه بې له لوګي او اوړدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ۝٧

او څه شي پوه کړی یٔ ته څه شي دی ماتوونکي سوځوونکي د هر شي. اور د الله دی بل کړی شوی هغه (اور) چه خیژي پر زړونو باندې (نو سوځوي ئې).

تفسیر : یعني ښه وپوهیږئ چه دا اور د بندګانو نه دی بلکه د الله تعالیٰ بل کړی شوی اور دی او د هغه له کیفیته څه مه پوښتئ چه دا اور ډیر پوه لرونکی دی ګرد (ټول) زړونه تر خپلې کتنې لاندې نیسي دا اور هر هغه زړه چه ایمان پکښې نه وي سوځوي او د ایمان دارو زړونو سره هیڅ کار نه لري. د هغه سوځیدل چه په بدن باندې لګیږي سم د لاسه زړه ته رسیږي بلکه یو بل ډول (طریقه) سوځیدل به داسې وي چه له زړه څخه شروع شوی نور بدن ته سرایت کوي او سره له دی چه زړونه، ارواح او جسمونه سره ګرد (ټول) سوځیږي خو بیا به هغه مجرم نه مري او دا دوزخي به تل دا غوښتنه کوي «کاشکي مرګي راشي او ما له دی ربړو (تکلیفونو) څخه وژغوري (بچ کړي). خو د هغه دا هیله (امید) نه پوره کیږي. خدای مو دی له دی عذاب او نه نورو عذابونو څخه وساتي.

إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ ۝٨

بیشکه دا اور به په دوی باندې بند کړی شوی وي.

تفسیر : یعني کافران په دوزخ کښې غورځول کیږي بیا د دوزخ وروونه پرې تړل کیږي او هیڅ د وتلو لار به نه وي تل به په هغه کښې پاتې او سوځیږي په تحقیق سره دا اور د دوزخ به په دی کفارو باندې بند کړی شوی وي.

فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

په ستنو راښکلیو شویو اوږدو سره.

تفسیر : یعني د اور لمبې د اوږدو اوږدو ستنو په ډول (طریقه) پورته کیږي یا دا چه دوزخیان په اوږدو ستنو کښې سخت تړل کیږي چه د سوځیدلو په وقت کښې هیڅ ونښي خوځیدلی چه د دی خوا او هغې خوا له خوځیدلو د عذاب د څه سپکتیا توهم کیدی شي او ځینې وائي د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بندیږي چه له یوې خوا څخه بلې خوا ته راښکلې شوی وي والله اعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفيل مكية وهي خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۵) تسلسلها حسب النزول (۱۹) نزلت بعد سورة «الكافرون».

د «الفیل» سورت مکی دی (۵) آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۵) په نزول کښې (۱۹) سورت دی وروسته د «الکافرون» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾

آیا نه و لیدلی تا نه ئی خبر چه څرنګه کار کړی و رب ستا له خاوندانو د فیل سره.

تفسیر : یعني د فیل (هاتی) د خاوندانو سره هغه معامله چه ستاسي پروردګار وکړه هغه به ضرور تاسي ته معلومه وي ځکه چه دا واقعه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځې پخوا شوی وه او د ډیر شهرت له سببه چه د هر لوی او کوچنی (وړوکی) په ژبه یادیده او د دی قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالیٰ دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾

آیا نه ئی و ګرځولی (هغه) کید مکر د دوی (په حق د نړولو د کعبې بلکه ګرځولی ئی و) په ګمراهی زیانمنی بطلان کښې.

تفسیر : یعنی هغو کسانو غوښتل چه د الله تعالیٰ کعبه ورانه او خپله مصنوعی کعبه ودانه کړی نو دا ونه شوه کیدی. او الله تعالیٰ د هغوی ګردی (تولی) ترنی بیکاره او تول تدابیر ئی بی اثره وګرځول او د کعبې شریفې د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بیکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾

او راوئی لیږل په دوی باندی مرغان تولګی تولګی. چه ویشتل ئی هغوی په کانو سره چه له ختو په اور پخو شویو څخه جوړ شوی ؤ.

تفسیر : د اصحاب فیل لنډه قصه دا ده د حبشې د تولواک (باچا) له خوا په یمن کښې یو (ابرهه) نامی حاکم مقرر و هغه ولید چه د عربو ګرد (تول) خلق کعبې شریفې ته ځی او هلته حجونه کوی نو وئی غوښتل چه د خلقو توجه ځان ته ورکش کړی. نو دا تدبیر ئی له ځان سره وسنجاوه (جوړ کړ)چه د خپل عیسوی دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړی چه د هر راز (قسم) تکلفاتو او د راحت او هوسائی (آرام) او ساعت تیری اسباب پکښې غونډ کړی شوی وی او غوښت ئی چه په دی دول (طریقه) به خلق اصلی کعبه پریږدی او د دی مکلفی او مرصعی عبادتخانی په لوری به راځی او د مکې د حج بیرۆ باړ به مات شی لکه چه د یمن په یو لوی ښار کښې ئی چه (صنعاء) نومیږی مصنوعی کعبه جوړه او ډیر مال او شته ئی پری خرخ کړی و خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول کله چه عرب په تیره قریش له دی خبری څخه خبر شول سخت خپه او په قهر شول ځینی په قهر شوی هلته اودس ماتی ته کیناستل ځینی وائی چه کوم عرب اور بل کړی و چه د هغه کوم بخرکی الوتلی په هغی مانی کښې ولګید ابرهه له دی پیښې څخه ډیر په قهر شو او غوټه ئی کړه چه پر کعبې شریفې باندی سره له ډیرو فوجونو او یو نومیالی هاتی چه (محمود) نومیده یرغل (حمله) وروړی او ورانه ئی کړی هغی عربی قبیلی چه په لاره کښې ئی له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتی وکړه او اصحاب الفیل په ډیر قوت او سامانی سره مکې شریفې ته ورسیدل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیکه عبدالمطلب په دی وقت کښې د قریشو سردار او د کعبې شریفې لوی متولی و. کله چه دوی له دی پیښې څخه خبر شول وی ویل «خلقو! تاسی د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ! د کعبې ساتنه به

هغه وکړی چه څیښتن (مالک) ئی دی» کله چه ابرهه پخپل مخ کښی هیڅ یو مانع ونه لیده نو یقین ئی راغی چه د کعبی ورانول اوس یو آسانه کار دی ځکه چه ځما پر مخ کښی هیڅ څوک مقابله کوونکی نه دی. کله چه مکی معظمی ته نژدی د «محسر» وادی ته ورسید چه د یوی کندی نوم دی نو د لوی سیند له لوری د شنو او ژیړو مرغانو کوچنی کوچنی (وړی وړی) ډلی ورښکاره شوی چه د هغوی په مښوکو او منګلو کښی وړوکی کنکری وی چه جوړی شوی وی له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتی یا قدرتی وی لکه کوټکانی دی عجیب او غریب مرغانو تولی تولی کنکری پر لښکر وروولی د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د ټوپکو پر هغوی باندی اثر او اغیزه کوله. او په هر چا چه لګیده له بلی خوا به ئی وتله او عجیب ډول (طریقه) بوسی ماده به ئی پریښوده ډیر ډیر لښکر ئی هلته مړه شول هغه چه وتښتیدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او پکښی مړه شول ځینی وائی دا پیښه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځی پخوا شوی ده ځینی وائی دا پیښه په هغی ورځی کښی شوی ده چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکښی تولد شو. ګواکی دا یوه آسمانی نښه د دوی د بختور راتګ ده او یوه غیبی اشاره ده چه الله تعالیٰ د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول (طریقه) سره هم ساتنه کوی او د دی کور متولی هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتی او دښمنانو ته هسی موقع نه پریږدی چه دوی کعبی شریفی یا د کعبی شریفی رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپیښ کړی.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾

نو وئی ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پائمال کړیو شویو.

تفسیر : په شان د هغو وښو او پانو د فصل یا خوړلی شوی ګیاه چه غوائی، غوا، او نور حیوانات ئی خوری او پاتی ئی په اخور کښی وی یعنی داسی تیت او پرک (خواره واره) او منتشر بد صورت مبتدل بیکاره او تکر تکر شول لکه پاتی واښه د حیواناتو.

تمت سورة «الفيل» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة «قريش» مكية وهي اربع آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰٦) تسلسلها حسب النزول (۲۹) نزلت بعد سورة «التين».

د «قریش» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰٦) په نزول کښی (۲۹) سورت دی وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لِاِیْلٰفِ قُرَیْشٍ ۝۱ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّیْفِ ۝۲ فَلْیَعْبُدُوْا
رَبَّ هٰذَا الْبَیْتِ ۝۳ الَّذِیْۤ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ ۙ۬ وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ۝۴

له جهته د انس او الفت د قريشو يو له بل سره له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمی (کښی يمن ته) او (په سفر د) اوړی (کښی شام ته هر کال) نو ښائی چه بندگی وکړی دوی رب د دی کوتی (کعبی) ته هغه (رب) چه طعام خواړه ئی ورکړی دی دوی ته په لوږی کښی او امن ئی ورکړی دی دوی ته له خوف ويری څخه.

تفسير : يعنی په مکی کښی غله او نور خواړه نه پيدا کيده نو ځکه د قريشو داسی عادت و چه په هر کال کښی به دوی دوه ځلی سفر کاؤ د ژمی په وقت کښی د يمن په لوری چه تود دی او په اوړی کښی د شام په لوری چه يخ او زرغون ملک دی. د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بيت الله د خادمانو په نامه سره پيژندل او د دوی به ئی ډير عزت او احترام او خدمت کاؤ او د هغوی ځان او مال ته به ئی لاس نه غځؤو نو ځکه دوی به له دی تگ او راتگ څخه په زړه پوری گټی اخيستلی او بيا په امن، اطمينان او ډاډينه (سکون) سره پخپلو کورونو کښی کيناستل، خوړل او خورول به ئی. د حرم په شاؤ خوا کښی به د غلا ، داړی، لوټ او تالا شورماشور ؤ خو پخپله په حرم شريف کښی به د هغه د احترام په سبب قلاره قلاری وه او د قريشو خلقو په ډيرو هوسائيو (آرام) سره خپل ژوندون تيروه نو د هم دی انعام تذکره، يادونه دلته شوی ده چه د دی کور په طفيل می تاسی ته طعام او ډوډی درکړه ! او امنيت، طمانيت سکون او هوسائی (آرام) مو دروبښله او د اصحاب الفيل له يرغل او تعرض څخه مو وساتلئ نو تاسی ولی د دی کور د څيښتن (خاوند) الله تعالیٰ بندگی نه کوئ؟ او د هغه استاځی (رسول) ته ولی ربړونه (تکليفونه) پيښوئ آيا دا ډيره بی انتهاء ناشکری او احسان هيرول نه دی؟ که په نورو خبرو نه پوهيږئ نو د دی ښکاره حقيقت په منلو کښی چه پوهيدل ئی ډير آسان دی ولی خپل ځانونه وړاندی وروسته کوئ؟

تمت سورة «قريش» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الماعون الثلاث الآيات الاول منها مكية وبقيتها مدنية وهي سبع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۷) تسلسلها حسب النزول (۱۷) نزلت بعد سورة «التكاثر»

د «الماعون» سورت دری ړومبنی آیات مکی او نور ئی مدنی دی (۷) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۷) په نزول کښی (۱۷) سورت دی وروسته د «التکاثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَرَءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ①

آیا وینی ته هغه څوک چه دروغ وائی په ورځی د جزاء باندی.

تفسير : یعنی دغه مکذب کافر داسی وائی چه له سره عدل او انصاف به نه کیږی او د الله تعالیٰ له لوری به د ښو او بدو بدل نه ورکاؤ کیږی. ځینو د (دین) معنی «ملت» اخیستی دی یعنی د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولی ګواکی مذهب او ملت د هغوی په نزد هیڅ یو شی نه دی.

فَذٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ②

نو (که ئی پیژنی هم دغه) همغه (څوک) دی چه رټی شړی یتیم پلار مړی لره (په شړلو قبیحو سره).

تفسير : یعنی له یتیم او پلار مړی سره همدردی او خواخوږی چیری؟ بلکه له هغو سره په ډیره بیرحمی، غټ زړه توب، بداخلاقی معامله کوی او حق ئی نه ورکوی او اموال ئی له خپل ځان سره په ناحقه ساتی.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ③

نو نه کوی تیزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکین باندی.

تفسیر : یعنی نه دوی پخپله د غریبانو او محتاجانو خبر اخلی او نه نورو ته ترغیب ورکوی. ښکاره دی چه د یتیمانو او محتاجانو خبر اخیستل او پر هغوی باندی رحم او زړه سوی کول د هر مذهب او ملت په تعلیم کښی شته او له هغو مکارمو اخلاقو څخه دی چه د هغو په ښه والی ګرد (تول) عقلاء او پوهان اتفاق لری نو هر سړی چه له دی ابتدائی اخلاقو څخه هم عاری وی ودی پوهیږی چه هغه سړی نه دی حیوان دی او داسی سړی له دین سره مینه نه لری او له الله تعالیٰ سره ئی علائق او اړیکی (رابطه) نه وی.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاک افسوس کنده د دوزخ یا خرابی ده دپاره د لمونځ کوونکی هغه کسان چه دوی له لمانځه خپله غافله بیخبره وی (پخپلو اوقاتو او آدابو سره ئی نه اداء کوی).

تفسیر : یعنی نه پوهیږی چه لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لائق او وړ (قابل) دی؟ دا به څرنګه لمونځ وی چه کله ئی نه کوی او کله ئی کوی. وقت او بی وقته پری ودریږی، په دنیوی چارو او خبرو کښی په لوی لاس وقت تنګوی او بیا ئی چه کوی هم یو څو تونګی وهی او دی ته هیڅ فکر نه کوی چه چاته مخامخ ولاړ یم؟ د احکم الحاکمین په دربار کښی په څه شان حاضری ورکوم؟ آیا الله تعالیٰ یواځی ناسته ولاړه سر په ځمکه لګول کړیدل وینی او (استغفر الله) څمونږ زړونه وینی آیا په دی کښی د اخلاص او خشوع رنګ شته؟ په یاد ئی ولړئ چه دا ګرد (تول) صورتونه په ﴿ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴾ کښی درجه په درجه شامل دی لکه چه ځینو اسلافو په دی سره تصریح کړی ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾

هغه کسان چه دوی ریاکاری کوی (په عمل خپل کښی، ښوونه کوی خلقو ته).

تفسیر : یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وی ګواکی د دوی مقصد له خالق څخه سترګی اړول او د مخلوق خوښول دی.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۝٧

او منع کوی دوی مال د زکوٰة یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر : یعنی زکوٰة او صدقات او نور میراث خو نه ورکوی بلکه معمولی شیان لکه لوښی، رسی، تبر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالگه، اور، تار، ستن، او نور هم چا نه چه تری وئی غواړی نه ئی ورکوی چه د هغو ورکول په گرده (توله) دنیا کښی یو عام رواج دی. کله چه د بخل دا حال وی نو له ریائی لمانځه څخه به څه گټه (فائدة) واخلی که یو سری ځان ته لمونځ کوونکی وائی یا وایه شی خو له خالق تعالیٰ سره خلوص او له مخلوق سره ئی همدردی نه لری نو د هغه د اسلام لفظ بی معنی او د هغه لمونځ له حقیقت څخه لری دی. ریاکاری او بد اخلاقی خو د هغو بدبختانو کار دی چه د الله تعالیٰ په دین او د جزاء په ورځ باندی څه اعتقاد نه لری.

تمت سورة «الماعون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الکوثر مکیة وهی ثلاث آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (١٠٨) تسلسلها حسب النزول (١٥) نزلت بعد سورة العادیات.

د «الکوثر» سورت مکی دی (٣) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١٠٨) او په نزول کښی (١٥) سورت دی وروسته د «العادیات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ۝١

بیشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډیر خیر یا ویاله په جنت کښی).

تفسیر : یعنی په تحقیق سره ما درکړی دی تا لره ای محمده کوثر چه په وزن د (فوعل) دی په معنی د کثرت یعنی درکړی می دی تا لره خیر کثیر چه علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی او چا ویلی دی چه «خیر کثیر» اولاد او اتباع دی او د محمدی امت علماء فضلاء دی هو! د «کوثر» معنی خیر کثیر دی یعنی ډیری ښیگڼی (فائدی) او بهتری. دلته له هغه څخه څه مراد دی په «البحر المحیط» کښی د ده په نسبت (٢٦) اقوال ذکر شوی دی او په آخر کښی ئی دی

ته ترجیح ورکړی ده چه تر دی لفظ لاندی ګرد (تول) دینی او دنیوی دولتونه او حسی او معنوی نعمتونه داخل دی چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یا د هغوی په طفیل د هغه مرحومه امت ته رسیدونکی دی. له دی نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی چه په دی نامه په مسلمانانو کښی مشهور دی او د هغه په اوبو باندی به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوی ای ارحم الراحمین! دا خطاء کاره او مخ توری هم له دی څخه سیراب کړی.

تنبیه : د «حوض کوثر» ثبوت د ځینو محدثینو په نزد د تواتر تر حد پوری رسیدلی دی نو ښائی چه هر مسلمان پری باور ولری!. په احادیثو کښی د هغه عجیبی او غریبی ښیګڼی (فائدی) بیان شوی دی په ځینو روایاتو کښی د هغه شته په محشر کښی او په ډیرو کښی په جنت کښی ثابتیږی. زیاتو علماؤ د هغه تطبیق داسی کړی دی چه پخپله دا نهر به په جنت کښی وی او د هغه اوبه د حشر ډګر ته هم راوستلی کیږی او په یوه حوض کښی تولیږی چه دواړو ته به «کوثر» وایه کیږی. والله اعلم بالصواب.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

نو لمونځ کوه دپاره د رب خپل او قربانی کوه!.

تفسیر : یعنی د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښائی لوی وی. او ښائی چه پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کښی مشغول او لګیا وی. په بدنی او روحانی عباداتو کښی له ګردو (تولو) څخه لوی عبادت لمونځ دی او په مالی عباداتو کښی قربانی یو ممتاز حیثیت لری ځکه د قربانی اصلی حقیقت د خپل ځان جارول (قربانول) دی، د ساکښانو (جاندارو) قربانی د هغه په ځای درول د ځینو حکمتونو او مصلحتونو په بناء شوی دی لکه چه د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له قصی څخه ښکاره ده ځکه د انعام د سورت په شلمه رکوع ۱۶۲ - ۱۶۳ آیت کښی لمونځ او قربانی یو ځای داسی یاد شوی دی.

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ .

تنبیه : په ځینو روایاتو کښی د «وانحر» معنی لاس په تتر (سینه) باندی ایښودل راغلی دی مګر ابن کثیر رحمة الله علیه په دغو روایاتو باندی خبری کړی دی په پای (آخر) کښی ئی دی خبری ته ترجیح ورکړی ده چه د «نحر» معنی قربانی ده ګواکی په دی کښی پر مشرکانو باندی تعریض شوی دی چه هغوی عبادت او وینه تویول بتانو لره کوی او مسلمانان لمونځ او قربانی خاص واحد الله تعالیٰ ته کوی.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

بیشکه دښمن ستا همغه دی بی بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر : ځینو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کښې داسې ویل دا سړی ځوی نه لری نو تر څو چه ژوندی وی خلق به ئی نوم یادوی خو وروسته له مرګه به ئی څوک نوم اخلی داسې بی هلک سړی ته په محاوراتو کښې «ابتر» وایه کیده «ابتر» په اصل کښې لندی «دم بریده» بوده (څاروی) ته وائی د هغه چا چه تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتی نشی ګواکی د هغه لکۍ هم پری شوی ده نو قرآن کریم دا راښیی هغه چاته چه الله تعالیٰ خیر کثیر عطاء فرمایلی وی تر ابد الاباد پوری د هغه نوم روڼ پاتی کیږی او هغه ته «ابتر» ویل خورا (ډیر) ډیر حماقت او ناپوهی ده په رښتیا سره هغه څوک چه داسې مقدسی او مقبولی هستی سره بغض عناد او عداوت ولری هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نیک اثر نه پریږدی. نن چه دیارلس سوه او اتیا کاله د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تیر شوی دی بیا هم ماشاء الله د هغه حضرت له روحانی اولاد څخه ګردده (توله) دنیا ډکه ده او جسمانی اولاده ئی هم د دوی د لونو له خوا ډیر زیاته په هر ملک کښې شته. د دوی د دین صالحه آثار په عالم کښې ځلیږی. د دوی یادول په ښه نوم محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښی ښښی. دوست او دښمن تول د دوی د اصلاحی چارو ستاینه (صفت) کوی. او مونږ مسلمانان ئی د زړه له کومی حق او رښتیا بولو. پرته (علاوه) له دنیا څخه په آخرت کښې بیا په هغه مقام محمود کښې چه دوی به هلته ودریږی او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چه دوی ته علیٰ رءوس الاشهاد په برخه کیږی هم ځمونږ د افتخار ځای دی. آیا داسی دائم‌البرکت ذات ته «ابتر» ویل العیاذ بالله ښه کار دی؟ د دی خبری په مقابل هغه رډی سترګی ته چه دا خبره ئی له خولی څخه وتلی ده ځیر شیٔ چه د هغه کم بخت نوم نښه نه ده پاتی او تر نن پوری ئی هیڅوک په ښه نوم هم په ژبه نه راوړی د ګردو (تولو) بی ادبانو حال به هم داسی وی چه هغوی کله نه کله ځمونږ پاک پیغمبر سره بغض او عداوت لاره یا به ئی له هغوی سره د بی ادبی کوم حرکت کاوه؟ او وروسته له دی به هم که څوک ځمونږ د مقدس رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه بی ادبی وکړی حال به ئی هم داسی «ابتر» کیږی.

تمت سورة «الکوثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الکافرون» مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۹) تسلسلها حسب النزول (۱۸) نزلت بعد سورة «الماعون».

د «الکافرون» سورت مکی دی (٦) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۹) په نزول کښې (۱۸) سورت دی وروسته د «الماعون» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ①

ووايه (ای محمده ! چه) ای کافرانو .

تفسير : د قريشو څو تنو غټانو وويل ای محمده ! راځه چه مونږ او تاسی روغه سره وکړو تاسی تر يوه کال پوری څمونږ د معبودانو عبادت وکړئ! بيا په دوهم کال کښی مونږ ستا د معبود عبادت کوو او داسی به هر يوه تولګی ته د بل تولګی له دين څخه څه برخه رسيږی. حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل «زه له الله تعالیٰ څخه له دی نه پناه غواړم چه د يوی ثانيی له مخی هم له هغه سره بل څوک يا شی شريک وګنم» بيا ئی وويل «ښه نو تاسی څمونږ د معبودانو مذمت مه کوئ نو مونږ به هم ستا د پيغمبری تصديق او ستا د معبود ستاينه (صفت) کوو» نو په دی باندی دا سورت نازل شو چه حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د کفارو په لويه جرګه کښی ولوست چه د هغه خلاصه د مشرکينو له طور او طريقی څخه پوره بيزاری ښکاروی او د هغوی څنی د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بيزاری څرګندوی (ښکاره کوی) هو! انبياء عليهم السلام به چه د هغوی ړومبنی کار د شرک د رګونو او ريښو ايستل دی په داسی ناپاکی رتلی روغی باندی څرنګه راضی کيږی فی‌الحقيقت د الله تعالیٰ په معبوديت کښی هيڅ يو مذهب لرونکی اختلاف او جګړه نه کوی بلکه پخپله مشرکان هم د خپلو بتانو په نسبت داسی وائی چه مونږ د دی بتانو عبادت ځکه کوو چه دوی مو د الله تعالیٰ په دربار کښی د نژديوالی وسيله وګرځی لکه چه د «زمر» په اوله رکوع آيت ۳ څمونږ دغه تفسير کښی راغلی دی ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَاۤ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ څه اختلاف چه دی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له عبادت څخه دی ځکه د روغی هغه صورت چه د قريشو له لوری وړاندی شوی و د هغه ښکاره مطلب داسی و چه هغوی پوره پخپلو چارو باندی لکه پخوا ټينګ ولاړ دی يعنی د الله تعالیٰ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د دواړو عبادت کوی او دوی دی د خپل توحيد له مسلکه لاس واخلی نو د دی شخړی د روغی او د جګړی د پری کری دپاره دا سورت نازل شو.

لَاۤ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ② وَلَاۤ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَاۤ اَعْبُدُ ③

نه کوم زه (فی الحال) عبادت د هغه شی چه تاسی ئی عبادت کوئ (ای

کافرانو چه بتان دی) او نه یئ تاسی (ای کافرانو فی الحال) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم.

تفسیر : یعنی پرته (علاوه) له الله څخه د هغو معبودانو چه تاسی جوړ کړی دی زه اوس عبادت نه کوم او نه تاسی د هغه احد او صمد الله تعالیٰ عبادت بی د نورو له شرکت څخه کوئ چه زه ئی عبادت کوم او په راتلونکی زمانی کښی هم زه ستاسی د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ ۝٤ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ۝٥

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کښی) د هغه شی چه عبادت ئی کوئ تاسی (ای کافرانو) او نه یئ تاسی (ای کافرانو په وروستی زمانه کښی) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم (چه الله دی).

تفسیر : یعنی وروسته له دی نه هم زه ستاسی د معبودانو عبادت کوونکی نه یم او نه تاسی ځما د دغه واحد معبود بی له شرکته عبادت کوونکی یئ مطلب ئی دا چه زه موحد یم له شرک څخه اوس او په راتلونکی زمانی کښی لری تښتم او تاسی سره له شرکته نه اوس او نه په راتلونکی زمانی کښی موحد کیدی شئ سم له دی تقریر سره په دی آیتونو کښی تکرار نه پاتی کیږی.

تنبیه : ځینی علماؤ دا تکرار پر تاکید باندی حمل کوی او ځینی په ړومبنیو دوو جملو کښی د حال او استقبال نفی او په وروستنیو دوو جملو کښی د ماضی نفی اخلی (کما صرح به الزمخشری) ځینو په ړومبنی دوو جملو کښی د حال او په وروستنیو دوو جملو کښی د استقبال اراده ښکاره کړی ده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند) لیکن ځینو محققینو په ړومبنیو دوو جملو کښی «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کښی «ما» مصدریه ګڼلی داسی وائی «ځما او ستاسی په منځ کښی نه په معبود کښی اشتراک شته او نه د عبادت په طریقه کښی. تاسی خو د بتانو عبادت کوئ چه هغوی ځما معبودان نه دی او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چه د هغه په شان او صفت کښی هیڅوک شریک کیدی نشی او داسی واحد احد ستاسی معبود نه دی علی هذالقیاس تاسی څرنګه چه عبادت کوئ وئی کړئ! لکه چه بربند د کعبی په شاؤ خوا کښی ګدیږئ. یا د الله تعالیٰ د ذکر او د یادولو په ځای شپیلی وهئ زه داسی عبادت کوونکی نه یم او همغسی چه زه ئی عبادت کوم او په ډیره خشوع او خضوع سره ورته مخامخ کیږم تاسی د هغه توفیق نه لرئ نو ځکه ځما او ستاسی لاره بیخی جلا (جدا) ده. د دی حقیر په خیال کښی داسی راځی چه ړومبنی جمله ئی د حال او استقبال د نفی دپاره کیښوده شی یعنی زه نه اوس او نه په راتلونکی زمانه کښی ستاسی د معبودانو عبادت پرستش کولی شم لکه چه تاسی ئی

له ما څخه غواړئ او د ﴿ وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمة الله علیه) په وینا داسې واخیست شي کله چه زه د الله رسول یم دا ځما په شان کښې نشته او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چه د شرک مرتکب شم تر دې چه په تیرې زمانې کښې چه تاسې پخوا ځما له بعثته بتانو، تیږو (گټو)، ونو او نورو ته عبادت کاؤ ما پرته (علاوه) له واحد الله تعالیٰ څخه د بل کوم شي عبادت نه دې کړې وروسته له دې چه د الله تعالیٰ له لورې د وحی، د بینات، د هدی، او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه کله ممکن دې چه زه په شرکیاتو کښې له تاسې سره مل شم. ښائي له هم دې سببه دلته په ﴿ وَلَآ اَنَا عَابِدٌ ﴾ کښې اسمیه جمله او په ﴿ مَّا عَبَدْتُّمْ ﴾ کښې د ماضي صیغه غوره شوې وي. پاتې شول د کفارو احوال نو د هغوی بیان ئې په دواړو جملو کښې یو شان وفرمایل ﴿ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ﴾ یعنې تاسې اې کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهائي بدبختیو په سبب د دې وړ (لائق) نه یئ چه په هیڅ وقت او هیڅ حال کښې د واحد الله تعالیٰ بې له شرکته عبادت کوونکي شئ تر دې چه د روغې د خبرې په منځ کښې هم د شرک په چرت (خیال) کښې ډوب تللي یئ په یوه ځای کښې ﴿ مَا تَعْبُدُوْنَ ﴾ په صیغه د مضارع او په بل ځای کښې ئې ﴿ مَّا عَبَدْتُّمْ ﴾ راوړل په صیغه د ماضي سره ښائي په دې لورې اشاره وي چه د هغوی معبودان هره ورځ بدلیږي هر هغه شي چه دوی ته عجیب معلوم شي یا کومه ښکلې تیږه (گټه) یا ونه یا بل څیز ووینې سم د لاسه هغه د خپل معبود په ځای ودروي او هغه بل پریږدي د هر موسم او هر کار دپاره بیل بیل معبودان لري یو د سفر بل د حضر یو د دودی بل د اوبو یو د اولاد او بل د نورو وقس علیٰ هذا (حافظ شمس الدین ابن قیم رحمة الله علیه) په (بدائع الفوائد) کښې د دې سورت په لطائفو او نفائسو او مزایاؤ باندې ښې ویناوې کړې دي قرآني معارف لوستونکي ته ښائي چه خامخا د هغو کتنه وکړي!.

لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ ﴿٦﴾ ع

تاسې لره دین ستاسې دی (د شرک) او ما لره دین (د توحید اسلام) ځما دی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنې هغه ضد به چه تاسې کړې دی څه فائده دررسوي تر څو چه الله تعالیٰ فیصله وکړي» اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بیزاره یو او د هغې فیصلې په انتظار کښې یو او په هغه دین قویم باندې چه الله تعالیٰ مونږ ته مرحمت کړې دی ډیر خوښ یو تاسې چه د خپلو ځانونو دپاره د بدبختی هغه تگ خوښ کړې دی هغه دې تاسې ته مبارک وي هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږي.

تمت سورة «الکافرون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «النصر» نزلت بمنیٰ فی حجة الوداع فتعد مدنية وهی آخر ما نزل من السور آیاتها ثلاث وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۰) تسلسلها حسب النزول (۱۱٤) نزلت بعد سورة التوبة

د «النصر» سورت په (منیٰ) په حجة الوداع کښې نازل شوی دی او په مدنی سورتونو کښې حسابیږی او وروستنی (۱۱٤) سورت دی په نزول کښې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کښې وروسته د «التوبة» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ①

کله چه راشی نصرت مرسته (مدد) د الله او فتح (د مکی).

تفسیر : لویه فیصله کوونکی خبره دا ده چه مکه معظمه چه د حجاز مرکز او د اسلام ډیری نښی لری فتح شی د عربو د زیاترو قبیلو سترګی هغی ته وی پخوا له دی نه به یو یو دوه دوه سری په اسلام کښې داخلیدل خو د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته ډلی ډلی داخلیدل تر دی حده پوری چه د عربو جزیره ګرده (توله) د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو (تولو) هستیدونکیو ته ئی د توحید کلمه ولوستله او هغه مقصد چه عبارت د نبی کریم له بعثت څخه ؤ. پوره شو.

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وینی به ته خلق چه ننوځی به دین د الله کښې فوج فوج ډلی ډلی پس تسبیح پاکی وایه سره د حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر : یعنی وپوهیږئ چه د بعثت مقصود او د دنیا د هستوګنی مطلب چه د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی پوره شو. اوس د آخرت سفر نژدی دی. نو ښائی چه له دنیا څخه ځان فارغ کړئ! او د زړه له کومی آخرت ته متوجه شئ! او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووایئ او په دی فتوحاتو او بریو باندی د هغه شکر ادا کړئ او همیشه اوسئ په استغفار باندی.

وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

او مغفرت ښېنه وغواړه له ده څخه (لپاره د ګناهونو د امت خپل یا لپاره د ماتیدو د نفس او قصور د عمل) بیشکه چه دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی د مستغفرانو ګنهګارانو.

تفسیر : یعنی ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځان ته او خپل امت ته استغفار ووایه. بیشکه چه دغه الله دی تل ښه توبه قبلوونکی.
تنبیه : د نبی کریم صلی الله علیه وسلم استغفار ځان ته پخوا له دی نه په څو ځایونو کښې تیر شو هلته دی وکوت شی! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په قرآن کریم کښې هر چیری د فیصلې وعدی دی او کافرانو د فیصلې تلوار کوله د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر په آخر کښې مکه معظمه فتحه شوه ګردی (تولی) قبیلې له زړه مسلمانی شوی هغه وعدی ګردی (تولی) رښتیا شوی اوس نو د خپل امت د ګناهونو مغفرت او ښېنه وغواړئ! چه د شفاعت درجه دی لا لوړه (اوچته) شی. دا سورت د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کښې نازل شوی دی چه هغوی د دی له لوستلو څخه په دی خبره وپوهید چه ما په دنیا کښې خپل دا راسپارلی شوی کار پای (آخر) ته ورساؤ اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمت سورة «النصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة « تبّت » مکیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۱) تسلسلها حسب النزول (٦) نزلت بعد سورة « الفاتحة».

د « تبّت » سورت مکی دی (٥) آیتونه (۱) رکوع لری په تلاوت کښې (۱۱۱) په نزول کښې (٦) سورت دی وروسته د «الفاتحة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ وَّتَبَّ ﴿١﴾

مات هلاک دی شی دواړه لاسونه د ابی لهب او پخپله دی هم هلاک شه.

تفسیر: ابولهب چه نوم ئی عبد العزی بن عبد المطلب دی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقی تره و خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډیر سخت دښمن و، کله چه ځمونږ پیغمبر په کومه مجمع او ډله کښی د حق تعالیٰ کومه خبره ویله نو دی بدبخت به دوی په تیږو (ګټو) ویشتل او ډیر ځله له دی تیږو (ګټو) ویشتلو څخه د ده مبارک وجود ژوبلیده او وینی تری بهیدی ابی لهب تل به داسی چغی وهلی «ای خلقو! د دی سړی خبرو ته غوږونه مه ږدئ! چه معاذ الله دروغجن او بی دین دی» کله به ئی ویل «محمد له مونږ سره د هغو شیانو وعده کوی چه مونږ ته به پس له مرګه رسیږی مونږ د هغو شیانو په کیدلو باندی هیڅ باور نه لرو» بیا به ئی خپلو دواړو لاسو ته داسی ویل «تبا لکما اری فیکما شیئاً مما یقول محمد صلی الله علیه وسلم» تاسی دواړه رامات شئ چه زه به تاسی کښی د محمد صلی الله علیه وسلم له دغو ویلو شویو شیانو څخه هیڅ شی نه وینم» یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غوندی باندی ودرید او ګردو (تولو) ته ئی ورغږ کړ د دوی په غږ باندی ګرد (تول) خلق سره تول شول. دوی په ډیری مؤثری طریقی سره د اسلام دعوت شروع کړ (ابولهب) هم هلته و په ځینو روایاتو کښی دی چه د خپلو دواړو لاسو په اوچت غورځولو سره ئی وویل «تبا لک سائر الیوم أَلِهٰذَا جمعتنا: مات شئ آیا نن مونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره دلته سره راتول شوی یو؟» په روح المعانی کښی له ځینو څخه نقل شوی دی چه (ابولهب) پخپلو لاسو کښی تیږی (ګټی) اخیستی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری ئی وویشتلی او دا ئی ویل لنده ئی دا چه د (ابولهب) دښمنی او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پوری رسیدلی و سره له دی کله چه د الله تعالیٰ له عذابه ویراوه کیده نو ویل به ئی «که چیری په رښتیا سره دا کار کیدونکی وی نو له ماسره مال او اولاد ډیر دی چه زه هغه ګرد (تول) په خپلی فدیی کښی ورکرم او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم (وساتم) د ده ښځی (ام جمیل) هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنده او ضد او عداوت درلود (لرلو) او د ابولهب د دښمنی د اور پیلوځه (خشاک) وه لکه چه دغه ښځه د دغی دښمنی په اور کښی د ضد او عناد لرګی غورځول او هغه ئی لا پسی تیزاوه په دی سورت کښی د دوی د دواړو انجام راښوولی شوی دی او داسی یوه تنبیه پکښی شته نر وی که ښځه، خپل وی که پردی لوی وی که وړوکی هر هغه کله چه د حق په عداوت باندی ملا وتړی هغه بالاخر خوار او ذلیل او تباه کیږی لکه چه د پیغمبرانو ډیر نزدی خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل (ساتل) شول (ابولهب) ته وګورئ چه د خپلو لاسو په خوځولو سره ئی ځمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبری کولی او پر خپل زور او قوت باندی مغرور و او د الله تعالیٰ مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته ئی لاس ورغځاوه څنګه ئی لاسونه ورمات شول او د هغه ګرد (تول) هغه کوښښونه چه د حق په پټولو کښی ئی کول ابته (خراب) شول او د هغه سرداری او لوئی د تل دپاره د ده له لاسه ووته ګردی (تولی) چارئی بیکاره شولی غرور ئی له سره ووت او له زوره ولوید او د تباهی په کنده

کښې پریوت. دا سورت مکی دی وائی چه د «بدر» له غزا څخه اوه ورځې وروسته په ده باندی یوه بده سوځوونکی او زهر لرونکی دانه وخته چه د هغی په سبب دی له کور او کهول څخه جلا (جدا) کړ شو او هیڅوک نه ورته نژدی کیدل تر دی چه همغلته مړ شو او مړی ئی تر دریو ورځو پوری هلته پروت و تر څو وپرسید او خوړین شو دلته خلقو د حبشی مزدورانو په لاس په یوه لرګی کښې وتاړه او په یوه چوغالی کښې ئی چه چیری کنستلی شوی و لکه یوه مرداره ومنده او د دغه چوغالی سره ئی په تیږو (ګټو) او شګو سره پټ کړ شو دا خو د دنیا رسوائی او خرابی ده ښکاره ده چه د آخرت ربړونه (تکلیفونه) له دی څخه دیر سخت دی ﴿ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾.

مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا كَسَبَ ۝۲

دفع به نه کړی (دغه هلاکت) له دغه (ابی لهب) څخه (اصلی) مال د ده او هغه چه ده ګټلی و (یعنی اولاده ئی).

تفسیر : یعنی مال، اولاد، عزت، وجاهت او لوئی هیڅ یوه ابی لهب له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝۳

ژر دی چه ننه به وځی (ابی لهب په قیامت کښې) په اور خاوند د لمبو کښې.

تفسیر : یعنی وروسته له مړ کیدلو څخه ابی لهب ته سخت لمبی لرونکی اور رسیدونکی دی. ښائی په دی مناسبت قرآن کریم د عبد العزی کنیت ابی لهب ایښی وی، په دنیا کښې هغه ته ابی لهب ځکه ویل کیده چه د هغه د مخ بارخوګان لکه اور ځلیدل مګر قرآن کریم دا راوښوول چه دی د خپل آخری انجام د اعتبار او پلوه هم د ابی لهب د ویلو وړ (لائق) دی.

وَّامْرَاَتُهٗ ؕ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝۴

او (ننه به وځی) ښځه د هغه (ابی لهب) اور ته په دی حال کښې چه بار راوړونکی به وی د خسو (د دوزخ).

تفسیر : د ابی لهب ښځه ام جمیل سره له مال داری دیره بخیله او شومه وه نو ځکه دا به په

خپله ځنګل ته تله لرګي به ئې راوړه او اغزي به ئې تولول او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په لاره کښې به ئې د شپې له مخې اچول چه هغوی ته د تهجد د تګ او راتګ په وقت کښې ربړ (تکلیف) ورپیښ شي. فرمایلي ئې دي «دی لکه چه دلته د حق په دښمنۍ او د الله تعالیٰ د پیغمبر په ایذاء رسولو کښې د خپل میړه (خاوند) سره معاونت او مرستي (مدد) کولي په دوزخ کښې به هم هغه سره داسې مرستي (مدد) کوي» ښائي چه هلته به هم د زقوم او ضریع چه د دوزخ اغزي لرونکي ونې دي لرګي راوړي او د هغو په وسیله به د خپل میړه (خاوند) د عذاب اور لا تودوی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه ویلي دي.

تنبیه : ځینو د «حمالة الحطب» معنی چغل ګر اخیستي دي لکه چه د عربو په محاورو کښې دا لفظ په دې معنی سره هم وایه کیږي او په پارسۍ کښې چغل ګر ته «هیزم کش» وایه شي.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝٥

حال دا چه په غاړې د دې کښې رسۍ ده له مضبوطو رسیو (پټوکیو د خرماؤ) څخه.

تفسیر : یعني ډیره کلکه او مضبوطه چوخیدونکي رسۍ. له دې څخه زیاترو مفسرینو د دوزخ اوسپنې غاړکۍ او سلاسل مراد اخیستي دي او دا تشبیه د ﴿ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾ په مناسب ورکړې شوې ده ځکه چه د لرګیو د بار ترلو کښې رسۍ ته ډیر ضرورت پیښیږي. لیکې چه د دې ښځې په غاړه کښې یوه خورا (ډیر) ښه قیمتداره غاړکۍ وه دې به ویل «په لات او عزیٰ باندې قسم خورم چه زه دا خپله غاړکۍ د محمد په عداوت باندې لګوم» نو ځکه ضرور دی چه په دوزخ کښې هم د هغې غاړې له هغسې یوې غاړکۍ څخه تشه نه وي عجیبه خبره لا دا ده چه د دې بدبختۍ مرګ هم داسې واقع شو چه د لرګیو د پیټي رسۍ د هغې په غاړه کښې چه په یوه ګټ باندې ئې دمه کیښوده غوټه شوه او غته تیره (ګټه) د دې او د پیټي په منځ کښې راغله او سا ئې وخته.

تمت سورة «تبّت» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاخلاص مکیة وهی اربع آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۲) تسلسلها حسب النزول (۲۲) نزلت بعد سورة «الناس»

د «الاخلاص» سورت مکي دی (٤) آیته یوه رکوع لري په تلاوت کښې (۱۱۲) په نزول کښې (۲۲) سورت دی وروسته د «الناس» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ ۝۱ اَللهُ الصَّمَدُ ۝۲

ووايه (ای محمده دوی ته) شان دا دی چه الله يو دی (په ذات او صفات خپل کښی) الله بی پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسير : يعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په نسبت پوښتی چه دی څنګه دی؟ تاسی ورته داسی ووايئ چه الله تعالیٰ يو دی! او د هغه په ذات کښی په هيڅ ډول (طريقه) د تعدد او تکثر او دوه‌ئيزتوب ګنجايش نشته او نه ئی څوک په مقابل کښی شته او نه مشابه لری په دی سره د مجوسانو عقيده رده شوه چه وائی خدايان دوه دی يو د خير څيښتن (مالک) «يزدان» او بل د شر څيښتن (مالک) «اهريمن» دی او هم د هندوانو عقيدی ترديدی شوی چه هغوی د دری ديرشو کروړو بتانو منونکی دی او هغوی ته د خدائی په چارو کښی برخی ورکوی.
د «الصمد» تفسير په څو ډوله (قسمه) کړی شوی دی چه (طبرانی) هغه ګرد (تول) نقل کړی وائی «**وكل هذه صحيحة وهی صفات ربناعزوجل هوالذی يصمد اليه فی الحوائج وهو الذی قد انتهی سؤدده وهو الصمد الذی لا جوف له ولا يأكل ولا يشرب وهو الباقی بعد خلقه**» دا ګرد (تول) رښتيا دی. او څمونږ الله تعالیٰ هغه لوی ذات دی چه هغه ته هر راز (قسم) اړتياوی (احتياج) وروړاندی کيږی او هر ډول (طريقه) مرستی (مدد) ورڅخه غوښتلی کيږی او د ګرد (تول) سترتوب (لويی) او د تولی مشرتيا صفت په کښی شته. نه خوری او نه څښی او نه چا ته محتاج دی او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتی دی.» ابن کثير. د پاک الله د صمديت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه نور کسان هم واکوالان (اختيارمند) ګڼی يا د هغوی په پوره خپلواکی باندی عقيده لری د آريه ؤ د عقيدی ترديد هم وشو څکه چه د دوی له اصولو سره سم د دنيا په پيدا کولو کښی روح او ماده لويه اغيزه (اثر) لری او دا دواړه شيان پخپل وجود کښی الله تعالیٰ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝۳

نه ئی دی څيږولی (هيڅوک) او نه دی څيږولی شوی دی (له هيچا نه).

تفسیر : یعنی نه هیڅوک د ده اولاد دی او نه دی د چا اولاد دی له دی ځخه د هغو عقائدو تردید هم وشو چه په هغو کښې حضرت مسیح علیه السلام یا حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځامن بلل کیږی یا پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی وائی او هم په ﴿ وَلَمْ يُولَدْ ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چه ځینی خلق مسیح یا نورو ته الله وائی یعنی د الله تعالیٰ دا شان دی چه څوک ئی نه وی ځیږولی او نه دی له بل چا ځخه ځیږولی شوی وی او ښکاره خبره ده چه عیسیٰ علیه السلام د یوی سپین لمنی جینئ له نسه پیدا شوی دی نو هغه څنګه خدای کیدی شی؟.

وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ④

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر : کله چه هیڅوک د الله تعالیٰ سیال، شریک، برابر، مل نه وی نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کیږی؟ له دی جملی ځخه د هغو خلقو تردید وشو چه د الله تعالیٰ په ځینو صفتونو کښې کوم مخلوق هغه غوندی ګڼی تر دی چه ځینی رډ سترګی د الوهیت له دی ستاینی (صفت) ځخه پوره ستاینی (صفت) هغو مخلوقاتو ته هم ورکوی. د یهودانو په کتابونو کښې ئی لیکلی دی چه د غیږو په یوی مسابقی کښې یعقوب علیه السلام په الله تعالیٰ باندی په غیږ کښې غالب شو (العیاذ بالله) ﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ **انی أسألک یا الله الواحد الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد ان تغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»**

تمت سورة «الاخلاص» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفلق مكية او مدنية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۳) تسلسلها حسب النزول (۲۰) نزلت بعد سورة «الفيل»

د «الفلق» سورت مکی یا مدنی دی پنځه آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۱۳) په نزول کښې (۲۰) سورت دی وروسته د «الفیل» له سورت ځخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾

ووايه (اى محمده) پناه غواړم په رب د صبا څيروونکى د تيارى باندى.

تفسير : يعنى هغه چه د شپى تياره څيروى او له هغى څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروى.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾

له شره د هغه شى چه پيدا کړى ئى دى (له ضررناکو شيانو څخه).

تفسير : يعنى هر هغه مخلوق چه په هغه کښى څه بدى او شر وى زه د هغه له شر او بدى څخه پناه غواړم وروسته د دى ځاى په مناسبت د څو ځان ته څيزونو نومونه هم اخيستى شوى دى.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾

او له شره د تيارى شپى کله چه تکه توره شى (او هر شى پټ کړى).

تفسير : يعنى د شپى تياره چه په هغى کښى زياتره شرور او بدى پيښيږى په تيره بيا کودى (سحر) او نورى پيښى ډيرى واقع او پيښږى چه خوف يا د لمر لويده ترى مراد دى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «په دى کښى گردى (تولى) تيارى راغلى ظاهرى، باطنى، تنگه، پريشانى او گمراهى او نور.

وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِى الْعُقَدِ ﴿٤﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکى کوونکيو چه پو کول کړى په غوټو کښى.

تفسير : له «النفاثات فى العقد» او پوکى کوونکيو نفسونو څخه هغه ښځى يا هغه دلى يا هغه نفوس مراد دى چه د سحر او د کودو د چارو کولو په وقت کښى پر کومى ژى يا مزى يا ويښته يا نورو باندى څه ولولى او پرى پو ئى کړى او غوټى پکښى واچوى هغه کودى چه لبيد بن اعصم ځمونږ پر پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندى کړى وى په هغو کښى ځينى جونى هم گډى وى والله اعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

او له شره د حسد کوونکی کله چه ښکاره کړی حسد خپل.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه د هغه نظر ولګیږی بیشکه» نظر او د سترګو تپ یوه واقعی او رښتیا خبره ده خو د ډیرو مفسرینو په نزد د «ومن شر حاسد اذا حسد» مطلب دا دی کله چه حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شی او په عملی ډول (طریقه) سره خپل حسد ښکاره کړی نو د هغه له بدی څخه پنا غوښتل ښائی. که د یوه سړی په زړه کښی بی واکه حسد پیدا شی خو هغه خپل نفس پخپل ضبط او پخپل واک (اختیار) ساتی او له محسود سره د حسد وضعیت نه ښکاروی نو هغه له دی څخه وتلی دی. د حسد معنی دا ده چه د بل چا د ورکړی شوی نعمت زوال وغواړی البته داسی غوښتنه چه الله تعالیٰ ماته هم داسی نعمت یا زیات له هغه څخه وښښی چه هغه ته الله تعالیٰ ورکړی دی په رخی (کینه) او حسد کښی داخله نه ده او هغه ته (غبطه) وایه شی. د بخاری شریف په دی حدیث کښی چه د لاحسد الاقی اثنتین الخ» له حسد څخه هم دا غبطه مراد ده.

تمت سورة «الفلق» بفضل الله تعالیٰ و منه وکرمه

سورة الناس مدنیة او مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱٤) تسلسلها حسب النزول (۲۱) نزلت بعد سورة الفلق.

د «الناس» سورت مدنی یا مکی دی شپږ آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱٤) په نزول کښی (۲۱) سورت دی وروسته د «الفلق» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو په باچا د ټولو خلقو په معبود د ټولو خلقو.

تفسیر : اګر که د الله تعالیٰ د ربوبیت شان او د باچاهی چاری پر ټولو مخلوقاتو باندی

شاملي دي خو دا صفات همغسې چه په کامل دول (طريقه) په انسانانو کښې دي په نورو مخلوقاتو کښې داسې له لرې نه څرګنديږي (ښکاره کيږي) نو ځکه ئې د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمايه. او هم په وسوسو کښې ابتلاء او اخته کيدل پرته (علاوه) له انسان څخه د بل مخلوق په شان کښې نشته.

مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾

له شره د وسوسې اچوونکي تښتيدونکي (شيطان له ذکره د الله).

تفسير : شيطان سره له دې چه له سترګو څخه پټ دي خلق غولوي او له لارې څخه ئې وباسي تر څو چه انسان په غفلت کښې اوسيږي د هغه تسلط پر دوی باندې زياتيږي او کله چه ويښ او خپل الله تعالىٰ ئې په ياد شي نو هغه هم سم د لاسه تښتي.

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

هغه (شيطان) چه وسوسې اچوي په سينو زړونو د خلقو کښې (چه دغه وسوسه اچوونکي) له پيريانو او انسانانو څخه دي.

تفسير : شيطان هم په پيريانو کښې او هم په انسانانو کښې شته لکه چه په (١٤) رکوع ١١٢ آيت د «الانعام» د سورت ځمونږ دغه مقدس تفسير کښې داسې يو آيت لولو ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ﴾
الله تعالىٰ مو دې د دې دواړو له شره وساتي. (تکمله) د دې دوو سورتونو په تفسير کښې عالمانو او حکيمانو ډيرې زياتې نکتې ويلي دي. د حافظ ابن قيم رحمة الله عليه ځمونږ د امام رازي رحمة الله عليه ځمونږ د بلخي ابن سبارح. د حضرت شاه عبد العزيز دهلوي محدث رحمة الله عليه اوږدو بيانونو ليکل دلته ممکن نه دي نو دلته يواځې د مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمة الله عليه د کلام خلاصه او د وينا لندون ليکل کيږي چه د «فوائد موضح الفرقان» د حسن خاتمې دپاره يو نيک فال ثابت شي.
دا يو فطري او عام دستور دی کله چه په کوم باغ کښې نوي ترکودي (شنيلي، نبات) ځمکه وچوي او له تخم څخه د باندې ووځي نو باغوان يا بزګر د هغه تحفظ او پالنې او روزنې ته زياته توجه کوي او د هغه د لوئيدلو په نسبت ډير کوښښ او زيار (محنت) کوي چه هغه له ګردو (ټولو) ارضي او سماوي آفاتو څخه وساتي او تر څو د خپل کمال حد ته ونه رسيږي دی ئې ډير رېړ (تکليف) ايستلو او پام لرنې ته اړ (مجبور) دی. اوس په دې خبرې باندې غور کول په کار

دی چه د بوټی د ژوندون فناء کوونکی یا د هغه د ثمراتو له تمتع څخه د هغه د مالک محروم ګرځوونکی کوم کوم آفتونه دی؟ چه د هغو د شر او مضمرت په لری کولو کښی تل باغوان یا بزګر ځیر وی او زیاته توجه او هوش ولری؟ چه خپل مساعی کامیاب کړی په ادنیٰ تأمل او لږ تصور او اتکل سره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه داسی آفتونه زیاتره په څلور ډوله (قسمه) پیښیږی چه د هغو په انسداد کښی باغوانان څلورو شیانو ته ډیر اړ (مجبور) دی.

اول: د بوټی خوړونکی چینجی او خزندی شرل چه د هغو له غاښو او خولو څخه نبات او ترکودی ته زیان رسیږی. یا د هغو په جبلت او خلقت کښی د هغه بوټو خوړل داخل دی.

دوهم: د ویالی یا د سین یا د کاریز یا د کوهی اوبه، هوا او د لمر تودوخی الغرض د ژوندون او د ترقی ګرد (ټول) اسباب د شتو او د هستی پوره انتظام دی.

دریم: په هغه باندی د واوری، ږلی، خاوری او د نورو شیانو لویدل چه د هغه د غریزی حرارت د احتقان باعث شی ځکه چه دغه د دی د ترقی او د نشو او نماء مانع ګرځی.

څلورم: د باغ د خاوند کوم دښمن یا حاسد د هغه کومه څانګه یا لښته او پانی او نور ونه شکوی یا هغه له بیخه ونه کاږی او ایسته ئی ونه غورځوی.

که باغوان د دی څلورو واړو خبرو پوره مکمل انتظام او بندوبست وکړی نو له الله تعالیٰ څخه هیله (امید) کیږی چه هغه نبات او ترکودی لوئی شی او په زړه پوری ګټی تری واخیستی شی او خلق د هغو د څانګو له میوو څخه پوره فائده واخلی. هم داسی مونږ ته ښائی چه د ارض او سماء له خالق څخه چه رب الفلق او خالق الحب والنوی دی او د نړی د ټکو شنو چمنونو حقیقی مالک او مربی دی د خپل وجود د شجر او د ایمان د شجر په نسبت له دی څلورو آفتونو څخه پناه وغواړو! بیا ښائی معلوم کړ شی لکه چه په اول قسم کښی د ترکودی خوړونکیو ساکښانو (ذی روحو) ضرر پیښول یواځی د هغوی د طبیعت له مقتضیاتو څخه وهم داسی د شر اضافت د «ماخلق» په لوری هم په دی خوا مشیر دی چه دا شر د هغه د مخلوق من حیث هو مخلوق له سببه ثابت دی او د هغو په زړونو کښی پرته (علاوه) د هغو د طبیعت او فطری دوامی بل کوم سبب ته دخل نشته لکه چه په منګور، لړم، سباع، بهائم، او نورو کښی لیدل کیږی.

د لړم لشه تومبل نه دی له هنده دا ئی غوښت دی د وجود له سره هنده
نیش عقرب نه از پی کین است مقتضای طبیعتش این است

وروسته له دی په دوهمه درجه کښی ئی له (غاسق اذا وقب) څخه د تعوذ تعلیم ورکړی دی چه له هغه څخه د مفسرینو په نزد یا شپه ده چه ښه توره تیاره شی یا د لمر دوبیدل وی یا د سپوږمی تندر او خوف دی له دوی څخه هره یوه معنی چه واخلئ دومره خبره خو یقینی ده چه په (غاسق) کښی د (شر) پیدا کیدل د هغی پر وقوب (د یو څیز تر شا پټیدو) باندی مبنی دی او ښکاره ده چه په وقوب (پټیدل) کښی پرته (علاوه) له دی څخه بله کومه خبره نشته چه له مونږ څخه د یوه څیز علاقه منقطعه شی او هغه فوائد او ګټی چه مونږ ته د هغی له ظهور څخه

حاصلیدی هغه به اوس په لاس نه راځی کله چه داسی دی نو دا تمثیل له اسبابو او مسبباتو څخه پرته (علاوه) پر بل کوم شی باندی نه لګیږی ځکه چه د مسبب وجود د اسبابو او معداتو پر وجود باندی موقوف دی تر څو د اسبابو علاقه له مسبباتو سره قائمه نه وی هیڅ کله کوم مسبب په خپل وجود کښی بریالی (کامیاب) کیدی نشی او هم دا خبره ده چه مونږ د آفتونو په دوهم قسم کښی ولیکل چه که اوبه، هوا، د لمر تودوخی او ربنا الغرض د ژوندون او ترقی ګرد (تول) اسباب په زړه پوری منظم نه وی نو هغه ترکودی، نبات مړاوی او وچیږی.

وروسته له دی دریم تعوذ له (نفاثات فی العقد) څخه وکړ شو لکه چه وویل شول له هغه څخه ساحرانه چاری مراد دی هغه کسان چه د سحر د وجود منونکی دی هغوی ئی منی چه د سحر له اثره مسحور ته داسی امور پیښیږی چه له هغو څخه د طبیعت اصلی آثار مغلوب او مړه کیږی. نو د سحر آفت هغه آفت ته ډیر ورته دی چه تر کودی ته له واوری او ږلی او د غریزی حرارت د بندیدو په سبب پیدا کیږی او د هغه په نشوؤ نما او وده او لوئیدو کښی نقصان پیښوی هغه الفاظ چه د (لبید بن اعصم) په قصه کښی شته ځینی ئی دا دی «فقام علیه الصلوٰة والسلام کأنما انشط من عقال» له دی څخه ښکاریږی چه پر دوی باندی کوم شی مستولی شوی و او د دوی د طبیعت مقتضیات ئی پټ کړی و چه د جبریل علیه السلام په تعوذ سره د الله تعالیٰ په امر هغه عارضه ورکه شوه.

اوس له هغو افاتو څخه چه د ځان ساتنه ضروری ده فقط یوه آخری درجه پاتی شوه چه دښمن د حسد او عداوت په سبب د باغ کومه څانګه یا لښته ماتوی یا بوتی له بیخه راوکاږی د باندی ئی غورځوی یا ئی پانی یا ئی میوی شکوی د شر دا مرتبه ئی له (ومن شر حاسد) سره په ډیر وضاحت راوښووله.

په دغه تقریر او وینا کښی که کوم لږ والی شته خو هغه یواځی دا دی چه کله کله تخم ته پرته (علاوه) له دی څلورو واړو آفتونو څخه کوم بل آفت پخوا له زرغونیدلو څخه ورپیښیږی بیا خو ئی میړتون منځنی جوهر چه د تخم تومنه یا قلب یا د تخم «سویداء» ورته وایه شی او د زرغونیدلو اصلی ماده وی خوری یا ئی د بلی کومی پیښی په سبب دننه برخه تکه توره واړوی یا له منځه دوه پلی شی او د نشونما او د زرغونیدلو، لوئیدلو او د ودی قابلیت پکښی پاتی نشی ښائی د دی لړتوب د تلافی دپاره په بل سورت کښی د (الوسواس الخناس) له شر څخه د استعاذی تعلیم ورکړی شوی وی ولی (وسواس) د هغو فاسدو خطراتو نوم دی چه په سترګو نه ښکاری بلکه په پته سره د ایمان په قوت کښی کندو او رخنه اچوی چه د هغه علاج پرته (علاوه) د عالم الخفیات والسرائر څخه بل څوک نشی کولی خو کله چه د وسوسو مقابله له ایمان سره وشی نو د وسواس د دفعی دپاره په هم دی صفاتو باندی د تمسک ضرورت دی چه د ایمان د مبادی او مناقشی له اصولو څخه شمیرلی کیږی او له هغو څخه ایمان ته مدد رسی. اوس له تجربو څخه راښکاره شوه چه له ګردو (تولو) څخه اول د ایمان انقیاد او تسلیم نشو او نما د حق تعالیٰ د بی انتهاء تربیتونو او بی غایاتو انعاماتو د لیدلو څخه حاصلیږی نو کله چه مونږ د هغه

په مطلقه ربوبيت باندې نظر واچوو نو ځمونږ ذهن دې خوا ته منتقل کيږي چه هغه ذات رب العزت مالک الملک او مطلق شهنشاه هم دې ځکه چه د تربيت مطلقه معنی د هر راز (قسم) جسماني او روحاني ضرورياتو رسونه دې او دا کار پرته (علاوه) له هسې يو منبع الکمالات ذات څخه له بل چا څخه کيدونکې نه دې چه هغه د هر راز (قسم) ضرورياتو او شيانو مالک او د دنيا هيڅ يو شې د هغه د اقتدار له قبضه د باندې نه دې هم داسې ذات ته مونږ مالک الملک او مطلق شهنشاه ويلې شو او بيشکه د هغه لوی شان داسې کيدی شی چه (لمن الملک اليوم لله الواحد القهار) ګواکې مالکيت يا ملکيت د داسې يو قوت نوم دې چه د هغه د فعليت مرتبه په (ربوبيت) سره موسوميږي ځکه چه د ربوبيت لنډ تعريف د منفعت اعطاء او د مضرت دفع دې او پر دغو دواړو باندې قدرت لرل دې دا د مطلق شهنشاه منصب دې که لږ له دې څخه وړاندې ته ځير شو نو د دې على الاطلاق باچا د معبوديت (الوهيت) سراغ او پته هم مونډله کيږي ځکه چه معبود هغه ته وايه شي چه د هغه د حکم په مقابل کښې هر څوک غاړه کيږدي او د ده د امر په مقابل کښې د بل حکم هيڅ خيال او پروا ونه کړه شي نو ښکاره ده چه دا د بندګی انقياد پرته (علاوه) د کامله محبت او مطلقه حکومت په مخامخ کښې د بل چا په مخ کښې نه کاوه او نه ئې وړ (لائق) دې د دې دواړو شيانو اصلی مستحق پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک نه دې ځکه د معبوديت او الوهيت صفت هم يوائې هغه (وحده لا شريک له) ته ثابت شو. وواييځ ﴿ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴾

لنډه ئې دا هغه کوم صفت چه د ايمان مبدأ ګرځي ربوبيت دی وروسته له هغه د ملکيت صفت دی او له تولو څخه وروسته د الوهيت مرتبه ده نو هر هغه څوک چه خپل ايمان د شيطاني وسوسو د مضرت د ساتلو په نيت د حق تعالیٰ دربار ته حاضريږي چه هلته خپله چاره جوئی وکړي نو ښائی هم داسې درجه په درجه له يو مقام څخه بل مقام ته لاړ شي لکه چه پخپله پروردګار په هم دې ترتيب سره د خپلی ستاينی (صفت) په ﴿ بِرَبِّ النَّاسِ ، مَلِكِ النَّاسِ ، إِلَٰهِ النَّاسِ ﴾ سره په سورت «الناس» کښې بيان فرمايلی دی او عجيبه خبره دا ده لکه چه د مستعاذ به له خوا دلته دری صفتونه بی د عاطفی له واو څخه او بی د جاری د «ب» له اعادی څخه مذکور دی د مستعاذ منه له جانبه هم دری شيان په نظر راځي چه پرله پسی صفت په صفت بيان کړی شوی دی. په دی باندی به داسې پوهيږئ چه د «وسواس» د وصفيت په مقابل کښې واخلی ځکه چه حقيقی مستعاذ به «اله الناس» دی او «ملک» او «رب» په هغه پوری د رسيدلو عنوان تاکلی (مقرر کړی) شوی دی هم داسی د مستعاذ عنه حقيقت هم دا «وسواس» دی چه د هغه د صفت په مخ کښې «خناس» راوړی شوی دی له «خناس» څخه دا مراد دی چه شيطان د غفلت په حال د انسان په زړه کښې وسوسه اچوی او کله چه څوک ويښ شی نو د غلو په شان د هغوی پسی بيرته ځان راکاږی د داسی غلو او بدو چارو نيول او د هغوی د ربړ (تکليف)، تعدی لاس پری کول او د رعيتونو د آرامی او د هوسائی (راحت) چاری ورغوندول د سلاطينو او د تولواکانو لويه فريضه او مهمه وظيفه ده ځکه مناسب به وی چه د دی صفت په مقابل کښی

(ملک الناس) کیښود شي او (الذی یوسوس فی صدور الناس) چه د (خناس) د فعلیت درجه ده او مونږ هغې ته د غله د نقب وهلو سره تشبیه ورکولې شو هغه د (رب الناس) په مقابله کښې دی چه په پخوانی تحریر کښې د (ملک الناس) د فعلیت مرتبه ده وشمیرلې شي بیا دی وکتلې شي چه د مستعاذ منه او مستعاذ به په منځ کښې څومره نام او کامل تقابل ښکارېږی والله تعالیٰ اعلم باسرار کلامه!

اوله تنبیه : له ډیرو اصحابو لکه حضرت بی بی عائشه الصدیقه، حضرت ابن عباس، حضرت زید بن ارقم رضی الله تعالیٰ عنهم څخه روایت دی چه پر حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کودی کړی وی چه د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندی یو راز (قسم) مرض لاحق شو. په دی منځ کښې کله داسی هم پیښیده چه دوی به ځینی دنیوی چاری کولی خو بیا ئی داسی ګڼل چه هغه ئی نه دی کړی یا هغه دنیوی کار چه کړی ئی نه وی داسی ئی باله چه کړی ئی دی د دی پیښی د علاج دپاره الله تعالیٰ دا دوه سورتونه رانازل کړل چه د هغه له تأثره د الله تعالیٰ په اذن هغه مرض زائل شو واضح دی وی چه دا واقعه په صحیحینو کښې شته چه په هغه باندی تر اوسه پوری هیڅ یوه محدث جرح نه ده کړی او داسی کیفیت د رسالت له منصبه سره قطعاً منافی نه دی لکه چه دوی کله فارغ او ځینی اوقات غشی پر دوی باندی طاری کیده یا څو ځلی په لمانځه کښې سهو شوی دی. دوی فرمایلی دی **(انما انا بشر انسي کما تنسون فاذا نسیت فذکروني:** بیشکه چه زه یو سړی یم لکه تاسی او هیروم شیان لکه چه تاسی ئی هیروئ کله چه ځما څخه کوم شی هیر شی نو هغه را په یاد کړئ!) ښائی چه ځینی ناپوهان ووائی چه «که پر هغوی باندی غشی طاری کیده نو د هغه پر وحی او نورو خبرو باندی څنګه یقین وکړی شی؟ ښائی چه په هغه هم سهو، نسیان هیره او نور شیان ګډ وی» اګر که د هغی سهوی او نسیان څخه دا نه لازمیږی چه د الله تعالیٰ د وحی او د تبلیغ په فرائضو کښې شکوک او شبهات پیدا شي او له دومره یوی خبری څخه چه کله کله به دوی د یوه کړی کار په نسبت فرمایل چه نه ئی دی کړی یا یو ناشوی کار به ئی داسی ګانه چه کړی ئی دی څرنګه به دا لازمیږی چه د دوی په ځینو تعلیماتو او د بعثت د فرائضو په قوت او اعتبار کښې څه شک او شبهه پیدا شي.

په یاد ئی ولرئ چه سهو، نسیان، مرض غشي او نور انسانی عوارض د بشریت له خواصو څخه دی کله چه انبیاء علیهم السلام بشر دی نو د داسی خواصو موندل د هغو په وجود کښې د هغوی له مرتبی څخه هیڅ شی نه لږوی هو! دا ضروری ده کله چه د یوه سړی په نسبت په قاطعه ؤ براهینو او نیره ؤ دلائلو ثابت شی چه هغه په رښتیا سره د الله تعالیٰ یقینی استاځی وی نو د دی خبری منل هم په کار دی چه د الله تعالیٰ د هغه د عصمت تکفل کړی دی او همغه ئی د خپلی وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمه وار ګرځولی دی نو څرنګه ممکن کیدی شی چه د ده د دعوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کښې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوی. نفس وی که شیطان ناروغی وی که جادو لنده ئی دا چه هیڅ یو شی د نبوت او پیغمبری په چارو او

د بعثت په لوړو (اوچتو) مقاصدو پوری اړه (تعلق) لری د سحر او جادو لږ څه اثر لویدلی وی او نه کودی او نه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کښې څه خلل او دیل اچولی شی.

دوهمه تنبیه : د معوذتینو په قرآنیت باندی د ګردو (تولو) اصحابو اجماع ده او د هغوی له زمانی څخه تر اوسه پوری په تواتر سره ثابته شوی ده. یوائځی د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه نقل کاوه شی چه دوی به دا دوه سورتونه په خپل مصحف کښې نه لیکل. خو دا خبره دی ښکاره وی چه ابن مسعود رضی الله عنه هم د دی دوو سورتونو په قرآنیت کښې هیڅ شک او شبهه نه لرله او دا ئی منل چه دا د پاک الله کلام دی او یقیناً له آسمانه رانازل شوی دی خو د دی د نزول اصلی مقصد رقیه او علاج دی دا نه دی رامعلوم چه د تلاوت دپاره نازل شوی دی؟ که نه؟ نو ځکه د دی دوو سورتونو لیکل په هغه مصحف کښې چه د تلاوت دپاره وی له احتیاطه چپ (خلاف) دی **«انه کان لا یعد المعوذتین من القرآن وکان لا یکتبهما فی مصحفه ویقول انهما منزلتان من السماء وهما من کلام رب العٰلمین ولکن النبی علیه الصلوٰة والسلام کان یرقی و یعوذ بهما فاشتبه علیه انهما من القرآن أولیستامنه فلم یکتبهما فی المصحف»** (د روح البیان د څلورم جلد ۷۲۳ مخ وګوری!) قاضی ابوبکر باقلانی لیکی **«لم ینکر ابن مسعود رضی الله عنه کونهما من القرآن وانما انکر اثباتهما فی المصحف فانه کان یری ان لا یکتب فی المصحف شیئا الا ان کان النبی صلی الله علیه وسلم اذن فی کتابته فیه وکان لم یبلغه الإذن»** (د فتح الباری د اتم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) حافظ یوه بل عالم د الفاظو داسی نقل کری دی **«لم یکن اختلاف ابن مسعود رضی الله عنه مع غیره فی قرآنیتهما وانما کان فی صفة من صفاتهما»** د (فتح الباری د پنځم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه دا رأی شخصی او انفرادی وه او لکه چه (بزار) تصریح کری ده هیڅ یو له اصحابو څخه له ده سره متفق نه ؤ او دیر امکان لری چه وروسته له دی څخه چه هغوی ته په تواتر سره دا ورښکاره شوی وی چه معوذتین هم له متلوء قرآن څخه دی نو هغوی به هم په هغه خپل ړومبنی فکر باندی پاتی نه وی برسیره په دی د دوی انفرادی رأی هم له خبر واحد څخه معلومیږی چه د قرآن د تواتر په مقابل کښې د اوریدلو وړ (لائق) نه دی. په شرح مواقف کښې لیکلی شوی دی **«ان اختلاف الصحابة فی بعض سور القرآن مروی الآحاد المفیدة للظن و مجموع القرآن منقول بالتواتر المفید للیقین. الذی یضمحل الظن فی مقابلته فتلک الآحاد مما لا یلتفت الیه ثم ان سلمنا اختلافهم فیما ذکر قلنا انهم لم یختلفوا فی نزوله علی النبی صلی الله علیه وسلم ولا فی بلوغه فی البلاغة حد الإعجاز بل فی مجرد کونه من القرآن وذلک لا یضر فیما نحن بصدده الخ»** حافظ ابن حجر رحمة الله علیه وائی **«واجب باحتمال انه کان متواتراً فی عصر ابن مسعود لکن لم یتواتر عند ابن مسعود فانحلت العقدة بعون الله تعالی الخ»** او صاحب المعانی لیکی «ولعل ابن مسعود رضی الله عنه رجع عن ذلک الخ.».

یا الله العٰلمین! ستا شکر په کومه ژبه اداء کړو چه تا مونږ ته داسې خالص توفیق او تیسیر راوباښه چه نن مو دا مهتم بالشان خدمت پای (آخر) ته ورساوه! مونږ د خپل دغه خلوصیت او عقیدت ؟ ثمره چه یواځې ستا په فضل او اعانت سره پای (آخر) ته رسیدلی دی ستا د قدسیت لوی دربار ته په ډیر عجز او نیاز دروړاندې کوو امید او هیله (طمعه) لرو چه پخپل فضل او کرم قبول ئې کړې! الٰهی مونږ معترف یو چه د دې لوی خدمت په پای (اخر) ته رسولو کښې مو حق د اخلاص او د خدمت نه دی اداء کړی خو کله چه ستا رحمت او رأفت سیآت په حسناتو سره بدلولی شی تاته د یوه حسنه صورت بدلول په حسنه حقیقت سره کومه لویه خبره نه ده! ستا مهربانی او لورینی (بخشش) ته هم داسې هیله (امید) ده چه ته د خپلې نکتې پالنې له پلوه دا ځمونږ عمل تل مقبول او ژوندی ولرې! او د ده د ښو ثمراتو څخه مونږ په دواړو دارینو کښې متمتع وګرځوې!

یا الله العٰلمین! ته د خپل پاک قرآن له برکته مونږ او ځمونږ والدین او ځمونږ استاذان او ځمونږ شیوخ او ځمونږ اقارب او احباب او هغه کسان چه په دې ښه کار کښې محرک، داعی، ممد، معاون شوی دی یا هغه پوهان چه دې عظیم الشان کار کښې ئې رفاقت او اعانت راسره کړی دی. ګرد (تول) وبښې! او د دنیا او آخرت له بلاؤ څخه ئې مأمون او مصئون ولرې! او حضرت شیخ الهند محمود الحسن دیوبندی رحمة الله علیه او حضرت عمدة المفسرین شبیر احمد عثمانی مدظله سره مو په جنت الفردوس کښې یو ځای کړې!.

تمت الترجمة والتفسیر فلله الحمد اولا و آخراً و ظاهراً و باطنا، ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطأنا ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم اللٰهم آنس وحشتی فی قبری اللٰهم ارحمنی بالقرآن العظیم واجعله لی اماماً و نورا وهدی ورحمة اللٰهم ذکرنی منه ما نسیت وعلمنی منه ما جهلت وارزقنی تلاوته آناء اللیل واطراف النهار واجعله لی حجة یا رب العٰلمین!

د قرآن پیل (شروع) په باء، ختم ئې په سین شو ولې؟ ځکه رهبر مو په دارینو کښې قرآن دی بس!.

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نښې)

ـ دهرې ژبې ویونکی چه کله خبری کوی نوچیرته دریږی اوچیرته نه دریږی، کله ډیراوکله لږ ایساریږی اوپه دی ودریدو اوُنه دریدوکښې دخبری پوره بیان اومفهوم کښې ډیرلوی دخل دی .

دقرآن کریم معجزکلام اوعبارت هم دوینا په ډول واقع دی. له دغه وجې نه أهل علمو د دریدواوُنه دریدونښې (علائم) مقررکړی دی چه هغی ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائی .

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی اوُهغه رموز دادی.

○ ـ چیرته چه خبره پوره شی هلته کښې وړه غوندی دائره وی ، داپه حقیقت کښې غونډه (ت) ده چه د(ة)په هیئت کښې لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی ، اوس ة خونه شی لیکلی مګروړه غوندی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی .

م ـ داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هرومرو (خامخا) دریدل پکاردی اوکه چیری څوک ونه دریدنو احتمال

لري چه دخبرې مطلب به بل څه شي ددې په پښتو ژبه کښې داسې مثال پوهيدل پکارده چه چاته و ويلې شي ،
(پاسه - مه کينه) چه پکښې دپاسيدو امراوله کيناستو نهې ده نوپه - پاسه - باندې دريدل لازم دې اوکه چيرې متکلم ونه دريدنو مخاطب به داسې وګڼي چه (پاسه مه - کينه) چه په هغه کښې به د ودريدو نه نهې اودکيناستود امراحتمال کيګي اويقيناً دا به د قائل د مطلب خلاف وي.

ط - داد وقف مطلق علامه ده په دې باندې دريدل پکاردې دا علامه هلته وي چه کوم ځاى مطلب نه پوره کيګي او ويونکي مزيده همڅه وينا کول غواړي .

ج - دادجائز وقف علامه ده دلته کښې دريدل غوره اونه دريدل جائز دي .

ز - داد مجوّز وقف علامه ده دلته نه دريدل غوره دي .

ص - داد مرخّص وقف علامه ده دلته پيوست (يوځاى) لوستل پکاردي ليکن که چيرې ځوک ستړې شي او ودريګي نوهغه ته اجازه شته ،

معلومه شوه چه په(ص)پيوست لوستل د(ز)په نسبت ترجيح لري

صلے - دا الْوَصْلُ أَوْلَىٰ (يعنې وصل غوره) اختصار دې دلته پيوست لوستل غوره دي .

ق - داد قِيلَ عليه الْوَقف خلاصه ده دلته دريدل پکار نه دی.

صل- داد قَدْ يُوَصَلُ علامه ده دلته کله ودريدی شی اوکله نه
لیکن دریدل غوره دی.

قف- داد قِفْ لفظ دی چه معنی ئ ده ودریږه اودا علامه
هلته استعماليږی چه دلوستونکی دپیوستی وینا احتمال وی.

س یاسکته- داد سکتے علامه ده دلته لږ وخت دریدل پکاردی
خوچه تنفّس باقی وی (یعنی ساماته نه شی).

وقفه- داد اوږدی سکتے علامه ده دلته دسکتے په نسبت ډیر
دریدل پکاردی لیکن چه تنفّس جاری وی (یعنی ساماته نه شی)
په سکته اووقفه کښی دافرق دی چه سکته کښی لږ وخت
اوپه وقفه کښی ډیر وخت ودریدی شی.

لا - دلا معنی چه نیشته داعلامه کله خود آیت پورته وی او
کله دعبارت دننه که دعبارت دننه وی نودریدل بالکل
نه دی پکار اوکه دآیت پورته وی نوبیا اختلاف دی.
دځینو په نزد دریدل اودبعضو په نزد نه دریدل روادی
خوکه څوک ودرید یاونه درید په دی سره مطلب کښی څه
خلل نه واقع کیږی وقف هلته نه دی پکارچه دعبارت دننه
لیکلی وی.

ك - داد كذٰلك علامه ده یعنی چه کوم رمز (نښه) دی ك نه

وږاندې ليکلی شوی ده دلته کښې دی همغه وګڼل شي .

۵ ـ داددې علامه ده چه په دې ځای دغيرکوفيينو په نزد آيت ده که چاوقف وکړنو داعادې (دوباره ويلو) ضرورت نيشته.

∴ ـ داد دريوټکو (نقطو) وقف نښدې راځی دی ته معانقه ويلی شی کله خوددی اختصارپه مع سره ليکلی شي.
ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوی اوحکم ئې داده چه په دې دواړو وکښې په يو باندې دريدل پکاردی په بل نه اوپه وقف کښې درموز و(نښو) قوت اوضعف ملحوظ ساتل پکاردی .

د دویم جلد فهرس

له(١٦) تر (٣٠) پارې

دسورة الکهف (٧٥)آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

د دویم جلد فهرس

له(١٦) تر (٣٠) پارې

دسورة الكهف (٧٥)آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

بِحَمْدِ اللهِ تَعَالىٰ وَتَوفيقِهِ

انْتَهَى المُجَلَّدُ الثَّانِي - الأَخِير -

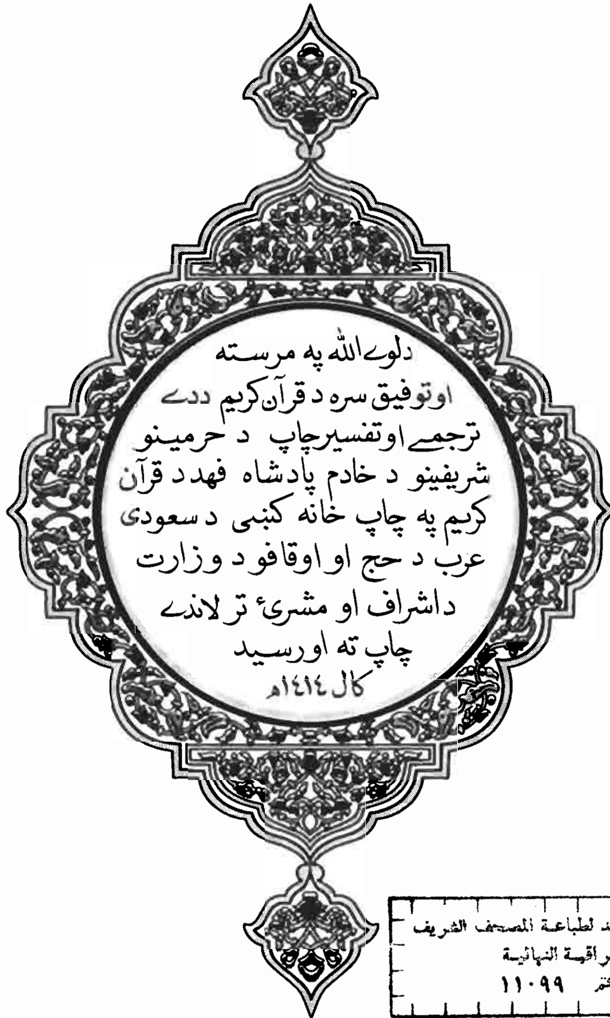
مِنَ الجُزْءِ (١٦) إِلىٰ (٣٠)

مِنْ بِدَايَةِ الآيَةِ (٧٥) مِنْ سُورَةِ الكَهفِ إِلىٰ آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) اوتوفيق دويم جلد (آخرى)
پای (آخر) ته ورسيد له (١٦) تر (٣٠) پارے
دسورة الكهف (٧٥) آيت له ابتداء تر پای (آخر)
سورة الناس

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

دلوے الله په مرسته
اوتوفيق سره د قرآن كريم د دے
ترجمے او تفسير چاپ د حرمينو
شريفينو د خادم پادشاه فهد د قرآن
كريم په چاپ خانه كښې د سعودى
عرب د حج او اوقافو د وزارت
داشراف او مشرئ تر لاندے
چاپ ته اورسيد
كال ١٤١٤م

(٢٢٥/٤٠٠٠) (٤) (٠١)

د قرآن کریم

ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کښې

دویم جلد

له (۱۶) تر (۳۰)

پارې